Словник української мови

ТОМ 6

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У двадцяти томах

КИЇВ 2015

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Том шостий

ЗГАГА — КВАРТА

УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД

УДК 811.161.2:81'374.3(038)
ББК Ш141.14–420

Шостий том академічного тлумачного Словника української мови у 20 томах охоплює загальновживану лексику сучасної української літературної мови, поширені терміни, діалектизми, усталені словосполучення. Джерела, використані у Словнику, відображають лексику текстів художньої літератури, починаючи з кінця XVIII століття до наших днів, Біблії, народної творчості, публіцистики, науково-популярних і наукових праць, мови засобів масової інформації, мови Інтернету та ін.

Шостий том Словника містить 9176 словникових статей.

Словник розрахований на широке коло користувачів, усіх, кого цікавить українська мова.

Рекомендовано до друку вченою радою Українського мовно-інформаційного фонду НАН України і
Редакційною колегією Словника української мови у 20 томах

Науковий керівник проекту
«Словник української мови» у 20 томах *акад. НАН України В. А. Широков*

Укладачі
І. В. Шевченко (зга́га – здігна́ти, зразко́вий – зро́блений, істма́т – іще́),
Г. М. Ярун (здійма́ння – земснаря́д, злозичли́вець – знева́жуваний, інтоксикаці́йний – і́стинно),
В. В. Чумак (зе́мство – зло́жище, кар'є́ра – ква́рта),
Л. М. Томіленко (знева́жувати – зні́чуватися),
Н. М. Заїка (зніяковілий – зомбува́тися, кап[1] – кар'є́р[2]),
В. В. Сивокозова (зомліва́ння – зра́зи, ї – кадичо́к),
Г. В. Карнаух (зроговіва́ння – зцяцькува́ти, ка́ді – каніфо́льний),
Л. В. Оліфіренко (зчави́ти – імпульсува́тися),
А. П. Загнітко (імуніза́тор – інтифа́да),
Л. Л. Шевченко (канка́н – каолі́новий),
В. М. Білоноженко, В. О. Винник (усталені словосполучення)

Наукові редактори *О. О. Тараненко* (зга́га – зцяцькува́ти), *чл.-кор. НАН України С. Я. Єрмоленко* (зчави́ти – ква́рта)

Рецензент *А. К. Мойсієнко*

Наукові консультанти
чл.-кор. НАН України С. Я. Єрмоленко, Н. Г. Озерова (з лінгвістичних питань),
Л. В. Туник (з редакційної роботи)

Комп'ютерна технологія укладання
акад. НАН України В. А. Широкова, К. М. Якименка

Комп'ютерний супровід і тестування
К. М. Якименка, В. В. Манако, І. М. Кондрачук, Ю. В. Леонтьєва,
М. П. Слабковської, М. Ю. Кригіна, І. В. Остапової

Редагування *Л. В. Туник, Н. В. Щербакової, Л. М. Кудрявкіної*

Видання здійснено в межах Державної програми розвитку
Національної словникової бази України

ISBN 978-966-00-1050-5
ISBN 978-966-02-7739-7 (т. 6)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Шостий том академічного тлумачного Словника української мови у 20 томах (далі СУМ-20[1]; відповідно Словник української мови в 11 томах[2] позначаємо як СУМ-11) охоплює реєстрові слова на літери **З, И, І, Ї, Й, К** (діапазон **ЗГÁГА – КВÁРТА,** що містить 9176 лексичних одиниць).

Нижче наведено дані лексикографічної статистики стосовно шостого тому й об'єднаного діапазону першого – шостого томів СУМ-20. У такий спосіб відтворено статистичні параметри процесу лексикографічного розвитку Словника української мови у 20 томах.

У табл. 1 представлено співвідношення лексики за частиномовною належністю в реєстрах СУМ-11 і СУМ-20 у межах діапазону шостого тому:

Таблиця 1

Частини мови	СУМ-11	СУМ-11, %	СУМ-20	СУМ-20, %
Іменник	2565	42,74	4078	44,44
Прикметник	965	16,08	1542	16,80
Дієслово	1629	27,15	2028	22,10
Дієприкметник	413	6,88	620	6,76
Прислівник	316	5,27	463	5,05
Займенник	6	0,10	7	0,08
Інші	107	1,78	438	4,77

Відповідні дані за сумою діапазонів першого – шостого томів СУМ-20 порівняно із СУМ-11 наведено в табл. 2:

Таблиця 2

Частини мови	СУМ-11	СУМ-11, %	СУМ-20	СУМ-20, %
Іменник	16610	40,33	29181	44,86
Прикметник	6452	15,66	11390	17,51
Дієслово	13155	31,94	16306	25,06
Дієприкметник	2252	5,47	3784	5,82
Прислівник	1969	4,78	2893	4,45
Займенник	28	0,07	54	0,08
Інші	723	1,75	1618	2,22

Статистичні дані шостого тому СУМ-20, як і попередніх томів, свідчать про деяке збільшення відносного обсягу іменників порівняно з дієсловами. Це пояснюється активізацією номінаційних процесів у сучасній українській мові, спричиненою суспільно-історичними і глобалізаційними чинниками, а також помітним зростанням у СУМ-20 порівняно із СУМ-11 термінологічної лексики, представленої переважно іменниками.

У табл. 3 наведено статистичні дані щодо відносних пропорцій лексикографічних параметрів діапазону **ЗГÁГА – КВÁРТА** СУМ-20 і відповідного діапазону СУМ-11:

Таблиця 3

Назва показника	СУМ-11	СУМ-20	Збільшення у СУМ-20 порівняно із СУМ-11, %
Словникові статті	6001	9176	52,91
Знаки у словникових статтях	2360133	5216395	121,02
Тлумачення реєстрових слів, у т. ч.:	9021	13155	45,83
— значень	7422	11100	49,56
— відтінків значень	1599	2055	28,52
Ілюстрації	14817	34356	131,87
Усталені словосполучення, у т. ч.:	1312	2650	101,98
— сталі словосполучення	859	521	-39,35
— еквіваленти слів	0	72	–
— термінологічні словосполучення	94	554	489,36
— фразеологізми	359	1503	318,66

З цієї таблиці видно, що обсяг реєстру діапазону **ЗГÁГА – КВÁРТА** у СУМ-20 порівняно із СУМ-11 збільшився в 1,53 раза, загальний обсяг — майже в 2,21 раза. У 2,32 раза зросла кількість ілюстрацій, що є свідченням уваги укладачів до текстово-ілюстративного матеріалу. Так само, як і в першому – п'ятому томах, у шостому томі простежуємо особливо значне зростання (більш ніж у п'ять разів) кількості термінологічних словосполучень.

[1] Ідеться про другу редакцію Словника. Першу його редакцію, як зазначалося у Передмові до першого тому СУМ-20, було здійснено в період 2002–2007 рр.

[2] Словник української мови в 11 томах. — К.: Наук. думка, 1970–1980.

У табл. 4 подано порівняльні статистичні дані СУМ-11 і СУМ-20 у межах діапазону **А – КВА́РТА**:

Таблиця 4

Назва показника	СУМ-11	СУМ-20	Збільшення у СУМ-20 порівняно із СУМ-11, %
Словникові статті	41189	65226	58,36
Знаки у словникових статтях	14261098	29219919	104,89
Тлумачення реєстрових слів, у т. ч.:	58995	86223	46,15
— значень	49624	73963	49,05
— відтінків значень	9371	12260	30,83
Ілюстрації	90392	196601	117,50
Усталені словосполучення, у т. ч.:	6144	16359	166,26
— сталі словосполучення	3941	3359	-14,77
— еквіваленти слів	0	258	–
— термінологічні словосполучення	415	2877	593,25
— фразеологізми	1788	9865	451,73

В укладанні шостого тому СУМ-20 взяли участь: член-кореспондент НАН України А. П. Загнітко – керівник колективу укладачів (імунiза́тор – інтифа́да), І. В. Шевченко (зга́га – здігна́ти, зразко́вий – зро́блений, істма́т – іще́), Г. М. Ярун (здійма́ння – земснаря́д, злозичли́вець – знева́жуваний, інтоксикаці́йний – і́стинно), В. В. Чумак (зе́мство – зло́жище, кар'є́ра – ква́рта), Л. М. Томіленко (знева́жувати – зні́чуватися), Н. М. Заїка (знія́ковілий – зомбува́тися, кап[1] – кар'є́р[2]), В. В. Сивокозова (зомліва́ння – зра́зи, ї – кадичо́к), Г. В. Карнаух (зроговіва́ння – зщіцькува́ти, ка́ді – каніфо́льний), Л. В. Оліфіренко (зчави́ти – імпульсува́тися), Л. Л. Шевченко (канка́н – каолі́новий). Усталені словосполучення у Словнику опрацювали В. М. Білоноженко і В. О. Винник. Наукові редактори шостого тому – О. О. Тараненко (зга́га – зщіцькува́ти) і член-кореспондент НАН України С. Я. Єрмоленко (зчави́ти – ква́рта). Наукові консультанти шостого тому – С. Я. Єрмоленко і Н. Г. Озерова (з лінгвістичних питань), Л. В. Туник (з редакційної роботи). Рецензент шостого тому – А. К. Мойсієнко. Редагування тому виконали Л. В. Туник, Н. В. Щербакова і Л. М. Кудрявкіна. Технологічну підтримку Віртуальної лексикографічної лабораторії «Словник української мови» здійснювали К. М. Якименко (головний технолог-програміст) та комп'ютерні технологи І. М. Кондрачук, М. П. Слабковська. Покажчик словосполучень до шостого тому сформувала І. В. Остапова. Комп'ютерну верстку здійснили І. М. Кондрачук і М. Ю. Кригін. Менеджери шостого тому: М. Ю. Кригін, Ю. В. Леонтьєв і В. В. Манако (планування і контроль робіт, розроблення технологічних схем, організація робіт із розроблення та проведення автоматизованого тестування лексикографічної бази даних Словника). Науковий керівник проекту «Словник української мови у 20 томах», голова редакційної колегії Словника – академік НАН України В. А. Широков.

Під час роботи над шостим томом СУМ-20 його текстово-ілюстративну базу було розширено за рахунок уведення до списку джерел творів таких авторів:

М. Андрусяк
С. Андрухович
Н. Околітенко
Г. Пагутяк
Р. Самбук.

Крім того, додано такі переклади:

О. Бойченко, пер. з тв. Р. Стівенсона
І. Драч, пер. з тв. В. Шекспіра
Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте
Ю. Лісняк, пер. з тв. Е. По
Ю. Лісняк, пер. з тв. Р. Стівенсона
Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра
П. Мовчан, пер. з тв. Р. Сабатіні
В. Пащенко, пер. з фр. епосу «Пісня про Роланда»
П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа	Бб	Вв	Гг	Ґґ	Дд
Ее	Єє	Жж	Зз	Ии	Іі
Її	Йй	Кк	Лл	Мм	Нн
Оо	Пп	Рр	Сс	Тт	Уу
Фф	Хх	Цц	Чч	Шш	Щщ
Ьь	Юю	Яя			

З

ЗГА́ГА, и, *ж.* 1. Велике бажання, потреба пити; спрага (у 1 знач.). *То був сухий і блідий Петро Федорович, а то аж почорнів. Гаряча згага попалила його уста* (Панас Мирний); *Мандрівець .. в безводній пустині, Безсилий від згаги, джерела шука* (П. Грабовський); *Поважним старшинам біля тієї коршми* [корчми] *то колесо ломалося* [ламалося], *то згага їх нараз починала палити* (Б. Лепкий); *Валя чула про те, як тяжко було видувати пляшки. Вічна згага. Ковтаєш безперервно воду* (Д. Бузько).

2. *з інфін. і чого, перен.* Пристрасне бажання, жадоба чого-небудь; жага (у 2, 3 знач.). *Щира любов до свого краю, освічена світлом науки, та невпинна згага молодих літ послужити йому — несли Вас добувати ще більшої освіти* (Панас Мирний); *Дика, непереможна згага життя палить всередині, сповняє усю його істоту...* (М. Коцюбинський); *Він грав пісню печалі, яка поступово переходила в згагу помсти за руїни і смерть* (Н. Рибак); *За годину-другу в нього вже палала згага писання* (Олекса Ізарський).

3. Відчуття печіння в стравоході; печія. *Вона вже й з кошиком, назбирає і ягоди, і листя, .. сушить і в'ялить і на згагу, і на хрипоту* (Марко Вовчок); *Від тієї затірки два дні в животі булькає та гуде і так згага пече, хоч пробі кричи* (А. Михайленко); * У порівн. *Неначе згага запекла. Я ледве, ледве вийшов з хати* (Т. Шевченко); *Секретар скривився, ніби його враз запекла згага* (П. Панч).

ЗГАД, у, *ч., рідко.* Те саме, що **зга́дка** 1. *Рідні книги в синьому сап'яні. Тихий згад шумних ліцейських літ, Воркітливий, сивий голос няні, — Та невже це тільки тінь і слід?* (М. Рильський).

○ **На зга́дку** (*рідко* **на згад**) *див.* **зга́дка.**

ЗГА́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згада́ти.** — *Зараз сюди прибудуть професор Бомба і артист Битва. Почувши се пророцтво, всі з реготом обернулися до вікон і побачили на тротуарі обох згаданих панів, що .. йшли до редакції* (І. Франко); *Стало очевидно — згадані в документі градуси стосувалися тільки місця катастрофи* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); // **зга́дано,** *безос. пред. Згадано оті чотири рядочки пісні на початку* [розділу] (О. Донченко); *Коли вже було згадано про почет королеви любові та краси, то треба сказати, що дам та дівчат у своє оточення Анна добирала вельми професійно* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗГАДА́ТИ *див.* **зга́дувати.**

ЗГАДА́ТИСЯ *див.* **зга́дуватися.**

ЗГА́ДКА, и, *ж.* 1. Відтворення в пам'яті, свідомості подій, обставин, образів і т. ін. минулого, відновлення уявлень про кого-, що-небудь; згадування. *Серпом черкнула її по серцю згадка про напасливого парубка* (Панас Мирний); *Згадка про Анатолія повернула всі думки Марії на сина* (М. Руденко); *Згадка про Митрофана кидає її в жар* (Г. Тарасюк); *Декілька разів я зривався і рішуче підходив до отвору, але потім згадка про наказ полковника примушувала мене повертатися* (Д. Білий); // Те, що лишилося, збереглося в пам'яті; спогад (у 1 знач.). *І від тої згадки тепло-тепло зробилося Авіронові в грудях* (Г. Хоткевич); *Скільки згадок зв'язано з тим краєм, Він мені як щирий друг і брат* (М. Нагнибіда); *Лиш кетяги калини на вікні Сумною згадкою лишилися мені* (Л. Забашта); * У порівн. *Ой там зірка десь впала, як згадка. Засміялося серце у тузі!* (П. Тичина).

2. Побіжне називання кого-, чого-небудь, коротке повідомлення, зауваження про когось, щось. *Цими днями в університетській бібліотеці він перегортав історію німецької філософії й натрапив при тому на згадку про твір мюнхенського професора* (Олекса Ізарський); *Згадка про ліквідацію "банди Чорного Ворона" дає надію — в ній немає свідчення про загибель отамана* (В. Шкляр); *З 946 р. до 1214 р. у літописах є 38 згадок про Вишгород* (з наук. літ.).

○ **(1) На зга́дку** (*рідко* **на згад**), *у знач. присл.:* а) щоб пам'ятати, не забувати про кого-, що-небудь. *На згад по мені Зостанеться для тих, що від праці Натомились за день, Кілька тихих, вечірніх Пісень* (М. Рильський); *В двадцятім віці сорок третій рік Тут* [над Дніпром] *прогримів і залишив на згадку Те, що святинею засяє віддалік Тобі, багатий славою нащадку* (Л. Дмитерко); *Тільки вона скінчила грати, він попросив перо й паперу аркуш, присів до столу і написав на згадку їй "Весняний вечір"* (Василь Шевчук); б) згадавши кого-, що-небудь. *На згадку про діда Остап почув щось тепле у грудях* (М. Коцюбинський); *На згадку про Київ усе-таки завмирала душа. О, як хочеться в рідний Київ!* (О. Шугай).

ЗГА́ДУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зга́дувати.** *Це трапилось за кілька років перед тим, як мали відбутися події, згадувані в цій книзі* (М. Трублаїні); *За дивним збігом обставин танцями керував уже згадуваний студент-політехнік* (Ю. Яновський); *Величезний старовинний вал, зведений в сиву давнину руками рабів і згадуваний ще Геродотом, зараз весь був начинений бетоном та сталлю* (О. Гончар); // **зга́дувано,** *безос. пред. А про те, що Зінько ж повставав проти того Денисового шкуродерства, дак уже й не згадувано, мов того й не було* (Б. Грінченко); *Сіль була розкошами, її не клали в страву, а лизали грудку по обіді, про м'ясо й не згадувано* (П. Загребельний).

ЗГА́ДУВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зга́дуваний.** *У 60-ті роки XX ст. Василь Симоненко був другим після Тараса Шевченка поетом за згадуваністю* (з газ.); *Співпраця з нами значно збільшить згадуваність про вас у пресі, допоможе сформувати позитивний імідж та авторитет вашої компанії* (з мови реклами).

ЗГА́ДУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зга́дувати.** *Почали ми тиху розмову — згадування. Згадали наші забавки давні дитячі, — пригадали й дівочі безсумнії часи...* (Марко Вовчок); *Одна думка руйнувала раз у раз його згадування, вистромлюючись колючим вістрям із кожного спогаду, що він починав розгортати. Має женитись!* (В. Підмогильний); *Часу*

вже не лишалося на згадування (Ю. Андрухович); *Згадування прізвища Любчика вплинуло — Мальований махнув рукою, погоджуючись* (А. Хижняк); *Чоловік живий, поки відчуває в руках шаблю та між ногами боки свого коня. Все інше — не варте й згадування* (П. Загребельний); *Неодноразове згадування комет у давніх джерелах пояснюється, можливо, тим, що наявність шлейфа ототожнювала їх з добре знаними елементами зоряного неба* (з наук. літ.).

ЗГА́ДУВАТИ, *рідко* **ІЗГА́ДУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗГАДА́ТИ,** *рідко* **ІЗГАДА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *кого, що і зі спол.* що, як, *з прийм.* про, *розм.* за. 1. Відтворювати в пам'яті, свідомості події, обставини, образи і т. ін. минулого, відновлювати уявлення про кого-, що-небудь. *Не будемо про те згадувати, що вже промайнуло-минуло* (Панас Мирний); [Олекса:] *Сестро моя любая, якби ти знала, як часто я згадував тебе у поході!..* (С. Васильченко); *Я пишу мемуари. Згадую певний шматок життя, що мені він дорогий, і пишу про нього* (Ю. Яновський); *Скиба .. ще дужче нахмурив* [брови] *і щось став ізгадувати* (А. Головко); *Ти колись розкажеш, синку, як матимеш охоту, про тую Україну, як там живуть тепер. Дуже цікаво мені послухати. Я часто згадую своє дитинство і рідну землю* (І. Багряний); *Бабуня згадувала, як давним-давно тато віз сім'ю до причастя в любарську церкву* (Є. Пашковський); *Заспіває* [Перебендя], *та й згадає, Що він сиротина, Пожуриться, посумує, Сидячи під тином* (Т. Шевченко); *Вона .. силкується щось ізгадати — і нічого не може* (Б. Грінченко); *Яблуко лежить передо мною — Світле, аж прозоре, мов янтар. А згадаймо ж, працею якою У природи вирвано цей дар!* (М. Рильський).

2. Побіжно називати кого-, що-небудь, коротко повідомляти, зауважувати про когось, щось. *Оксана згадує в листі до мене, що ти противишся сій її подорожі до Києва* (Леся Українка); *Днями приїхав Етьєн де Монтіні, здається, я згадував про нього в попередньому листі* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Серед видатних реалістів-критиків російської літератури Франко не один раз згадував і Островського* (з наук. літ.); *Довго Микола оповідає, а коли ненароком згадає чорта, Іван хрестить груди під кептарем* (М. Коцюбинський); // *перев. док., кому.* Пригадати кому-небудь щось сказане чи зроблене ним раніше. — *З очей щезни, навіки щезни, паскудо. — Це я тобі — паскуда? .. Ще будеш мені в ноги падати, будеш чоботи лизати, щоб найняв у економію. Тоді я тобі згадаю твоє "паскудо"* (М. Стельмах).

(1) Зга́дувати / згада́ти ли́хом (лихи́м сло́вом) *кого* — говорити про кого-небудь щось погане, лаяти когось. — *Не згадуйте нас лихом...* (Григорій Тютюнник); *Сиди в селі, раджу тобі як рідний батько. Думаю, ніхто до тебе не вчепиться .. На цьому не згадуй лихом* (Р. Андріяшик); *Січі та січовиків ніколи не забуду, а лихим словом не згадаю* (Леся Українка); **(2) Зга́дувати / згада́ти недо́брою па́м'яттю (недо́брим сло́вом)** — негативно відгукуватися про що-небудь або про когось, не гідного шани, похвали. *Хтось співчував рабові, хтось нарікав на жорстокість навікулярія* [судновласника] *Феофіла, ба навіть згадував недобрим словом його жону* (Д. Міщенко); *Люди шкодували за сквером і недобрим словом згадували тих, хто знищив його* (з газ.); *Хлоп'ята ще раз недобрим словом згадали Короткова і тільки після цього розійшлися по домівках* (В. Собко); **(3) Зга́дувати / згада́ти** *(рідше* **спогада́ти) до́брим сло́вом** *кого* — говорити про кого-небудь щось хороше. *Хочу забезпечити будучність вашу, хочу вам оставити таку спадщину по собі, щоб і ви, і діти ваші, і діти дітей ваших добрим словом згадували мене, як батька* (Б. Лепкий); *Жалів Кузьма Павла там, у строку, жалів, як рідного сина. Знав він покійного Павлового батька і добрим словом згадував його* (М. Сиротюк); *В новім, великім людськім храмі Хтось добрим словом і мене згадає* (І. Франко); *Настане легший час, — І добрим словом спогадає Потомок вільний мертвих нас!* (П. Грабовський); **(4) Не про́ти но́чі (при лю́дях, при ха́ті) зга́дувати (зга́дуючи)** — страшно або дуже неприємно згадувати. *Це* [Параска] *чиста сатана, не при людях згадуючи* (І. Нечуй-Левицький); — *Ну, та цур їм, не проти ночі їх* [бандитів] *згадувати, — сплюнув коваль, — є й окрім них об чім поговорити* (А. Головко).

◊ **Згада́ла ба́ба ді́вера** *див.* **ба́ба**[1].

ЗГА́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗГАДА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Приходити на пам'ять, поновлюватися у свідомості. *Згадувалась* [Хомі] *домівка, згадувалась дружина, згадувалось все те, до болю привабливе, що було можливим тільки поза війною* (О. Гончар); *Мені в тій парі згадуюся я І хлопець, що закохано дивився...* (із журн.); *Зіньковi згадався той день, як він ішов торік полем на пасіку та озирав хліб високий та буйний* (Б. Грінченко); *Згадалась юність — тиша передрання...* (М. Рильський); *Славкові згадалася казка про сплячу царівну* (О. Бердник); // *безос. І згадується Замфірові, як він восени мусить зібрати тички, підчистити лозу, закопати її в землю* (М. Коцюбинський).

2. *тільки недок.* Пас. до **зга́дувати** 2. *Тимко не один раз чув, як згадувалося це прізвище бійцями* (Григорій Тютюнник); *Про кохання в цьому листі навіть не згадується. Навпаки, в ньому дуже часто згадуєтеся ви* (Р. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма); *Уперше Миргород згадується в літописах, датованих XV століттям, як сотенне, а пізніше як полкове місто* (з наук.-попул. літ.); *Як українці, згадуємося ми ще задалеко до IX–XIII ст. в найдавніших літературних та історичних пам'ятках* (із журн.).

◊ **(1) Хай** *(заст.* **най) йому́ (їй, їм) ле́гко згада́ється на тім сві́ті,** *безос.* — уживають під час згадування покійника. *Тезко мій Іван, з роду Франків, завжди до мене заїздив у мандрах. То ми собі вдвох і ходимо на полонину, най йому легко згадається на тім світі* (Ю. Яновський).

ЗГАЙНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згайнува́ти.** *Його звикла до підрахунків голова почала обчислювати, скільки міг здобути він за ці кілька згайнованих років і який дістав би зиск* (Валерій Шевчук); // **згайно́вано,** *безос. пред. Гонорар за оповідання, що з Харкова одержав, давно вже згайновано, гроші ці зникли, не лишивши навіть сліду* (В. Підмогильний); *Якщо признатись щиро, згайновано часу немало. І мало так написано за ці роки поезій...* (Василь Шевчук).

ЗГАЙНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **гайнува́ти** 1. *Вона тобі щодня буде вичитувати та вишукувати: то те пропало, то те згайнували...* (Панас Мирний); *Хіба не край дурниці .. принцип: у нестримній юності згайнувати сили і здоров'я, а набравшись розуму, з гіркою посмішкою зауважити, що вже нічого не можна повернути?* (І. Росоховатський); // Змарнувати (час). *Щоб не згайнувати день, подався Ягнич у Кураївку уладнати деякі свої справи* (О. Гончар); *Тепер Мезамір не те що днів, миттєвостей старався не згайнувати* (Д. Міщенко).

ЗГАЙНУВА́ТИСЯ, у́ється, *док.* Марно пропасти, перевестися (у 4 знач.). *Вдарився я в Крим з чумаками: Чумаки*

вернулись з волами; А мої вози поламались, А мої воли згайнувались (Я. Щоголів); *Жаль тільки, що згайнувалася, пройшла її молодість, загинув чоловік і змарнувалося життя на чужій осоружній роботі* (В. Козаченко).

ЗГАКУ́, *присл., діал.* Даремно, марно, необдумано. *Дурню ти Божий! Хиба* [хіба] *там шлях чи що, шо* [що] *тебе згаку понесла лиха година у яку яругу* (Сл. Б. Грінченка).

ЗГА́МАТИ, аю, аєш, *кого, що, дит.* Док. до **га́мати.** — *Глядіть, товаришочки, щоб когось часом не згамав крокодил!* (О. Донченко); — *Пташечку варто зачиняти, інакше її згамає кіт* (В. Чемерис); *Міські батьки лякають своїх дітей міліціонерами чи машиною, яка підмітає щіткою вулиці чи загрібає лапами сніг .. — Гамай кашку, а то машина згамає. Бач, яка вона ротата!* (О. Чорногуз).

ЗГА́МКАТИ, аю, аєш, *кого, що, дит.* Док. до **га́мкати** 1. *Мене найбільше доїдає Рутульський Турн, собачий син; І лиш гляди, то і влучає, Щоб згамкати мене, як блин* [млинець] (І. Котляревський); *Вернулась Хвеська, пита: — А що батько нам дав? — Дав, — одказує Хвесько, — баранини, так я її сховав на долівці в сінях, а бісові собаки і згамкали* (О. Стороженко); — *Я тебе* [Лисичку] *за те саму розірву і на обід згамкаю!..* (І. Франко).

ЗГА́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зга́нити.** *Я зганена, знижена тим, що для його* [нього] *все забула, все занехаяла* (Ганна Барвінок); // **зга́нено,** *безос. пред. Бо кожен, хто робить лихе, ненавидить світло і не приходить до світла, щоб не зганено вчинків його* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ЗГА́НИТИ, ню, ниш, *кого, що.* Док. до **га́нити.** *Так було невістка зганить мене, що я в неї стану чорніша від землі* (Ганна Барвінок); — *Я й тепер не знаю, чи ви похвалили мене, чи зганили* (Ірина Вільде); — *Іди, йди! Не говори такого! — зганила його дівчина з переляком. — Ще в лиху годину скажеш!* (О. Кобилянська); — *А я навіть мужчин пияків не люблю, не то жінок, — стояла при свойому* [своєму] *Олеся. — Ніхто тебе не питає, що ти любиш, а що ні, — зганила її тітка* (Б. Лепкий).

ЗГАНЬБИ́ТИ, *рідко* **ІЗГАНЬБИ́ТИ,** блю, би́ш; *мн.* зганьбля́ть *і рідко* ізганьбля́ть; *кого, що.* Док. до **ганьби́ти.** *Ввесь рід ізганьбив* [син]! .. *Ніколи цього не було, щоб із-поміж Сивашів злодії були* (Б. Грінченко); *Але ті* [посестра і побратим], *немов орли завзяті, не даються ворогам в неволю, хоч і знають, що не вборонитись, не хотять зганьбити ясну зброю* (Леся Українка); *Мово моя! .. Не зглумили тебе вікові потуги недругів, не сплюндрували неуки, не зганьбили покручі* (О. Бердник); *Хто береться відповісти й не зможе цього зробити, одержує двадцять діб карцеру. Бо він зганьбить усіх своїх товаришів, а за ганьбу завжди треба карати* (П. Загребельний).

ЗГАНЬБИ́ТИСЯ, *рідко* **ІЗГАНЬБИ́ТИСЯ,** блю́ся, би́шся; *мн.* зганьбля́ться *і рідко* ізганьбля́ться. Док. до **ганьби́тися.** — *Був і тигр не полохливий, І мій син — був добрий син, Ставши з смертю вдвох віч-на-віч, Не зганьбився ні один* (Л. Первомайський); *Не дозволю собі зганьбитися, бо й честь у цьому світі треба берегти* (Валерій Шевчук); — *Ми мисливці за чудовиськами. Нам краще загинути, аніж ізганьбитися, — твердо кажуть тигролови* (із журн.).

ЗГА́НЬБЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зганьби́ти.** *Між нашим народом доволі й таких* [пісень], .. *де дівчина показується просто одуреною, ошуканою або й насильно зганьбленою* (І. Франко); *Накопичена страшна кучугура дорогоцінних речей, понакрадуваних, понаграбовуваних і зганьблених негідними руками* (В. Винниченко); *Юркове серце стиснулося від болю: принижений, зганьблений, знищений батько...* (І. Багмут); *Есесівці тюпали в своїй обвислій, зганьбленій уніформі, опустивши погляди вниз, тупо скоряючись долі* (О. Гончар); // **зга́ньблено,** *безос. пред. Без ніякого доводу його обвинувачено в страшному злочинстві, зганьблено, закинуто в тюрму* (Б. Грінченко); *Знала вона тільки те, що Ленцю зганьблено, безповоротно втоптано в якийсь темний кошмар* (О. Забужко).

2. *у знач. прикм.* Який зганьбився. *Солдат кінчив свою балаканину і під співчутливий і заохотливий гамір зліз із воза. Тут саме б і мені з Осадчим злізти та піти собі далі, хоч і переможеними, але все ж таки не зганьбленими й цілими* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗГА́НЬБЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зганьби́ти** і **зганьби́тися.** *Кожному несказанно хотілося поразки коменданта, цього кривавого пса, приниження його, зганьблення* (В. Малик); *Ізяслава порятувала від остаточного зганьблення й, може, вічного прокляття смерть Святославова* (П. Загребельний); *Хай з дозволу Юпітера наповнить Бог воїнів шляхетністю твій дух, Щоб зганьблення не відав ти і в битвах Стояв, як той маяк, що всіх рятує* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗГАНЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зганя́ти.** *Для зганяння глистів застосовують екстракт папороті — сантонін* (з наук. літ.); *Унаслідок розорення селян, насильного зганяння їх із землі з'явилось дуже багато людей, які шукали роботи* (з навч. літ.); *Заборонений засіб футболіст за чиєюсь порадою використовував для зганяння ваги* (з газ.); *Під час зганяння плода здійснюється постійний нагляд за загальним станом роділлі* (з навч. літ.).

ЗГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, **ЗГО́НИТИ,** ню, ниш, *недок.,* **ЗІГНА́ТИ,** *рідко* **ЗОГНА́ТИ,** зжену́, зжене́ш, *док.* 1. *кого, що.* Примушувати покидати певне місце; проганяти. *Одного дня прибігли до Тухлі вівчарі, голосячи сумну вість, що боярські слуги зганяють їх з найкращої громадської полонини* (І. Франко); *Сход закликав села згонити земських начальників, урядників, не платити податків, не давать запасних і новобранців* (К. Гордієнко); *В тіні на траві лежала тітка Павлина, а кума сиділа поруч і зганяла з неї мух широким лопуховим листом* (М. Томчаній); *Як увійде в комору, то хоч би гадюка лежала, то зогнав би та вкрав* (Номис); — *Зжени отого вола, Ліг саме на стежці* (І. Нечуй-Левицький); *Годиною раніше до мене приплентався сонний Хіппі й зігнав з лежака* (Любко Дереш); // Примушувати переселятися звідки-небудь. *Пан Вишневецький зігнав козаків з усієї Лубенщини і на їх місце оселив волинян* (З. Тулуб); // Виганяти кого-небудь з двору, дому і т. ін. *Розділив він городи, заповівши їм не переступати братнього уділу, ні згонити брата свого зі стола* (з переказу); *Бог скарб Максимові послав: І ті, хто Максимця не раз з двора зганяли, — Максимових собак ласкали* (Л. Боровиковський).

2. *що.* Скидати, змітати, змахувати що-небудь із чогось. *Вона трусилась дрібною дрожжю, механічно зганяючи з лиця нервові струйки* [струмені] (В. Винниченко); *Вітер зганяв сніжинки набік, і потоки їх нагадували довгі, старанно розчісані коси* (В. Собко); *Поцілував* [Сопліца] *Тадеуша в щоку, Зганяючи з очей оту сльозу швидку, Що більше за слова до серця промовляє* (М. Рильський, пер. з тв.

А. Міцкевича); *Зігнала* [Галя] *рукою порох з поструганих дощок столу* (Іван Ле); * Образно. *Була рання весна; ще сніг не зігнало тепло з землі — він тільки почорнів та узявся льодом* (Панас Мирний); // Приводити до зникнення чого-небудь. *Образ ваш, мов упир, що з могили приліз, кров зганяє з обличчя рідно́го* (Леся Українка); *Літа зігнали краску з лиця — воно зажовкло, змліло, спина зігнулася* (Панас Мирний); // *кого.* Збивати з ніг. *Вертаюси* [вертаюся] *додому, а мені то чорно, то жовто перед очима, вітер ні* [мене] *із ніг згонить* (В. Стефаник).

3. *що, перен.* Примушувати пройти, минути (яке-небудь почуття, стан і т. ін.). *Не одну нічку ти недоспала, Я сон зганяла з твоїх очей* (з народної пісні); *Обиди тієї не зженеш, усе пам'ять зостанеться* (Ганна Барвінок); *При згадці про це його тіло опанувала втома, наче він не спав багато ночей і його раптом розбудили, зігнавши перший сон* (В. Кучер); *Він зумів зігнати лагідність з своїх очей, привчив свій голос до суворих команд* (Ю. Бедзик).

4. *кого, що.* Приганяти звідусіль в одне місце, примушувати збиратися в одному місці. *На тім боці Дунаю, Дунаю Да вівчар вівці зганяє* (П. Чубинський); *Вершники гасали по полю, рубали недобитих, а поранених зганяли в гурт* (П. Панч); *Людей силоміць згонили, мов череду, перед панові "світлі" очі* (С. Воскрекасенко); *Свиней Лісовський продавав на славетному Рогатинському ярмарку, куди зганяли тисячі худоби, овець, свиней, кіз* (П. Загребельний); *На майдані біля церкви натовп. Зігнали з усього села* (А. Головко); * Образно. *Осінь угорі темні хмари над ним у отару зганяє* (С. Васильченко).

5. *тільки* **зганя́ти, зігна́ти,** *що, мед.* Видаляти (плід). *У другий період пологів плід зганяють із порожнини матки через родові шляхи, до яких належать кістковий канал (малий таз) і м'які тканини родового каналу* (з навч. літ.); *Дівчата у варварів мають право віддаватися, кому їм заманеться, а як зайдуть у тяж, можуть зганяти плід із допомогою зілля, ні перед ким не криючись* (із журн.).

◊ **Зво́дити (зганя́ти) / звести́ (зігна́ти) зі світу** *див.* **зво́дити; (1) Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) злість (зло, доса́ду, се́рце** *і т. ін.) на кому* — мститися не тому, хто викликав роздратування, невдоволення, гнів, а кому-небудь іншому. [К а т е р и н а:] *Пан сотник дуже свариться, як углядить твої сльози, і на нас .. зганя своє серце* (О. Стороженко); — *Оце було її діти пустують, вона на них сердиться, а на мені згонить злість* (І. Нечуй-Левицький); *Її, як дівку, відкілясь здалека взяту, поїдом їли, .. били і всяку досаду на їй* [ній] *зганяли* (Грицько Григоренко); *Можна було боятися, що Петро, не маючи нагоди покарати Мазепу, зжене гнів на своїх власних людях* (Б. Лепкий); *Сьогодні в Тимка був такий настрій, що йому хотілося придиратися за дрібниці, і він вирішив зачепити Сергія, щоб зігнати на ньому своє зло* (Григорій Тютюнник); **(2) Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) жир (ваги́):** а) *(з кого — чого)* змушувати кого-небудь позбавитися повноти. *Для того, щоб зігнати жир з тіла, на дівчину в салоні краси надівають спеціальний костюм* (із журн.); б) позбавлятися повноти; худнути. *Прийшов колись один туди* [до джерела] *Дебелий богатир, Щоб дзвоном чистої води Зігнати зайвий жир* (М. Гірник); **(3) Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) оско́му (оско́мину)** *на кому — чому:* а) переносити гнів, роздратування за щось на кого-, що-небудь. — *Лежу й не встаю. Так усе болить. А тут ще батько сердиться, що ти в тюрмі, я нездужаю. Згонить оскому на мені, лає мене* (А. Тесленко); — *Ти, мамо, зла чогось сьогодні. На батька маєш гнів, а на мені оскому зганяєш* (І. Цюпа); [Б у р я т и н с ь к и й:] *З батьком, видно, знов за щось посварився, а на організації оскому прийшов зганяти* (О. Гончар); *Ждан сердито блимнув на князя .. Він хотів сказати йому щось різке, аби зігнати на чім-небудь оскому* (І. Білик); б) мститися кому-небудь за щось. *Хотілося б зогнать оскому На коронованих главах, На тих помазаниках Божих* (Т. Шевченко).

ЗГАНЯ́ТИСЯ, я́ється, **ЗГО́НИТИСЯ,** иться, *недок.* Пас. до **зганя́ти** і **зго́нити.** *Темніли на возах юрти-вежі, метушилися жінки й діти, зганялися стада й отари* (В. Малик); *Головним північним центром работоргівлі було волзьке місто Булгар, куди зганялися невільники зі всієї центральної і північної Русі* (з наук. літ.).

ЗГАР, у, *ч.* 1. Залишки чого-небудь згорілого. *Довго він довбався в ній* [люльці] *протичкою, .. потім вибивав об лаву згар...* (Панас Мирний); *Падав осінній дощ, у воздусі* [повітрі] *чути було згар і тлінь* (Б. Лепкий); *Над яром висить дим і чути згари бараболиння* (У. Самчук); *По місту, як віхола, — попіл і згар* (І. Нехода); *Коли бійці підійшли ближче, то почули запах бензинового згару і побачили танки* (Григорій Тютюнник); * Образно. *Лягли знесилені літа На роки, на десятиліття, На всю добу. І сивий згар Того нещасного поліття На наших чолах — знаком кар* (Є. Маланюк).

2. Те саме, що **зга́рище.** *В прірву скинули ми лихоліття темне, Щоб знову щастя дім на згарах будувать* (М. Рильський); *Співає дух! Ні, виє пес, Упир сибірський, новий цар, Та не замовкне скрегіт лез, Допоки славний Гудермес Не відомстить за смерть і згар!* (Д. Павличко); *Пас* [Юрчик] *у згарах — вигорілих лісах* (В. Гжицький); * У порівн. *Із пітьми брів очі золотаря жевріли, як згар* (К. Гриневичева).

3. Залишки перегорілого кам'яного вугілля, коксу, що використовують у будівництві шосейних доріг, для засипання чого-небудь і т. ін.; жужелиця. *Було, із кузень понад яр, На гостру жужелицю-згар, Що розкотилась по землі, Спочити вийдуть ковалі* (М. Шпак).

ЗГА́РБАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зга́рбати.** *Поряд на березі шаруділо, в хащах надсадно кричав птах, певно, згарбаний нічним хижаком* (І. Білик); // **зга́рбано,** *безос. пред.* — *З Кременчуком зв'язалися — дано нам гвинтівок, кулемета дано... Ув отім лісі в нас уся зброя була... Якось поприходили додому, нас і згарбано...* (Остап Вишня).

ЗГА́РБАТИ, аю, аєш, *док., кого, що і без прям. дод.* 1. Схопити, спіймати. *Згарбали злодія у коморі* (Сл. Б. Грінченка); *Близько рябець, ближче; Ще одна хвилина, — Згарба хижак люто, — Пропаде пташина* (П. Грабовський); *Напевне, від трупового духу заморока найшла. — Згарбаємо — не писне!* (М. Хвильовий); *Стражник раптом підхопився і, згарбавши танцівницю здоровенними лабетами, поніс її під стіну на м'які подушки* (Ю. Логвин).

2. *розм.* Те саме, що **зага́рбати.** *Йому нужди не було до Ївги, аби б худобу згарбати* (Г. Квітка-Основ'яненко).

ЗГА́РДА *див.* **зга́рда.**

ЗГА́РЕН *див.* **зга́рний.**

ЗГА́РЕЦЬ, рцю, *ч., діал.* Згарище (у 2 знач.). *Бігме, цілий згарець вам скошу* (Сл. Б. Грінченка).

ЗГА́РИЩЕ, а, *с.* 1. Місце, де була пожежа. *Він копав картоплю на залишених городах, грівся по гарячих згарищах*

спалених хат (Ю. Яновський); *На деяких згарищах ще стирчали нерозвалені печі й димарі* (О. Копиленко); *Зосталось тільки згарище від тої корчми, де ці хлопці, мандруючи, не раз ночували* (О. Ільченко); *Я відчував, як марить він побачити — хай ще в димах пожеж, у страхітті згарищ, у свіжих горбиках могил — страждену, скровлену, але вже вільну рідну землю* (М. Бажан); * Образно. *Прикидали* [селяни] *в думках, до чого братися тепер, з якого діла розпочинати своє трудне життя на великому згарищі війни* (Ю. Бедзик).

2. Випалене або вигоріле місце в лісі; таке саме місце, поросле травою та іншою рослинністю. *Згодом щезла й стежка — і хлопці опинилися самі серед зломів, згарищ і скель* (Г. Хоткевич); *Згарище почало заростати травою і памолоддю, на колишніх стежках весною розплющували блакитні оченята підсніжники, а до лісової кринички злітталося .. птаство* (М. Стельмах); *Страшна пожежа злизує вогненними язиками велетенські масиви лісу, лишаючи чорне згарище та мертві, обвуглені стовбури* (Є. Доломан).

◊ **Підніма́ти (підійма́ти, підво́дити, зво́дити** *і т. ін.)* / **підня́ти (підійня́ти, підвести́, звести́** *і т. ін.)* **з руї́н (з по́пелу, зі зга́рищ** *і т. ін.) див.* **підніма́ти; Підніма́тися (підійма́тися, підво́дитися** *і т. ін.)* / **підня́тися (підійня́тися, підвести́ся** *і т. ін.)* **з руї́н (з по́пелу, зі зга́рищ** *і т. ін.) див.* **підніма́тися.**

ЗГАРМАНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **гарманува́ти.** *Все, що вдень згарманує* [Гаркуша] *на току, вночі позакопує* (О. Гончар).

ЗГАРМОНІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згармонізува́ти.** *Українська ідея, згармонізована з соціальними прагненнями мас, була би напевно дужчою, вона не була би так ослаблена, як то було потім* (В. Винниченко); // **згармонізо́вано,** *безос. пред. Переважну більшість мелодій пропонованого видання згармонізовано. Це дозволить доєднати до мелодичної лінії сопілки гармонічно грамотний акомпанемент для виконання на цимбалах, бандурі чи гітарі* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Гармонійний, злагоджений. *Всі нас вважали за наречених, і нам здавалося, що ми творимо дуже атракційну* [привабливу], *згармонізовану пару молодих, повних життя і здоров'я, людей* (У. Самчук).

ЗГАРМОНІЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **згармонізо́ваний.** *Дмитро Степовик визначив такі особливості київських ікон, як тривимірність, теплий колорит, тонка згармонізованість барв, наближеність ликів святих до рис місцевого населення* (з навч. літ.).

ЗГАРМОНІЗО́ВАНО. Присл. до **згармонізо́ваний** 2. *Для Художника, як і для нашого химерника Клима, .. світ .. із всіма нашими бур'янами, вербами й зорями був збудований навдивовижу досконало, згармонізовано, обидва вони, здається, не знаходили ніякого ґанджу в природі* (О. Гончар); *Усі органи державної влади, і Президент, і народні депутати, і Верховна Рада України повинні діяти збалансовано і згармонізовано* (з газ.).

ЗГАРМОНІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗГАРМОНІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Те саме, що **гармонізува́ти** 2. *Космос посилає могутні вогні оновлення. Наше завдання — зуміти пропустити їх через творчу психіку, згармонізувати цей вогонь і перетворити його у пісні, у гармонійні стосунки між людьми* (О. Бердник); *Українській соціал-демократії перших двох десятиліть XX ст. був добре знайомий дуалізм, в основі якого лежало прагнення згармонізувати соціальну й національну ідеї* (з наук. літ.); *Якщо згармонізуємо наше середовище, то нарешті матимемо ту країну-сад, про яку мріяли і писали Тичина, Стус, Довженко* (з газ.).

ЗГАРМОНІЗУВА́ТИ *див.* **згармонізо́вувати.**

ЗГАРМОНІЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згармоніюва́ти.** *М. Чурльоніс творив свій всесвіт збиранням цілого з часточок .. ще не згармонійованих звуків* (з наук. літ.); *Тут можна .. замкнутися в своїх думаннях, бо собор сам являє собою ідеальну замкненість, згармонійовану окресленість простору* (П. Загребельний); // **згармоні́йо́вано,** *безос. пред. — Чудесна дівчина, .. і при цьому все згармонійовано між природою й вихованням* (В. Домонтович).

ЗГАРМОНІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., що.* 1. *муз.* Док. до **гармоніюва́ти** 1. *М. Лисенко згармоніював пісні для мішаного хору у збірках "Веснянки", "Купальська справа" та інших* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **згармонізу́вати.** *Наша психіка завжди знаходить оптимальні шляхи згармоніювати нестерпність внутрішнього конфлікту* (із журн.); *Життєва дорога письменника була тернистою, і у своїх творах він намагався згармоніювати світ, несучи в собі фізичні страждання і біль як особисту спокуту і провину* (з газ.).

ЗГА́РНИЙ, ЗГА́РЕН, рна, рне, *діал.* Зугарний, зугарен. *Він не згарен, він не здатен мене цілувати, тіки* [тільки] *згарен, тіки здатен мене роззувати* (Б. Грінченко).

ЗГА́РОК, рка, *ч., розм.* Те саме, що **недо́гарок** 1, 2. *Сироватка схопився на ноги, вийняв трут і кресало. Вдарив виковзаним залізом по кременю, й одразу ж на сірім згарку трута заясніли дві червоні цятки* (Ю. Мушкетик); *Задовго до походу робимо в хаті зірку-звізду на довгім держалні, клеїмо її з кольорового рожевого паперу, та ще так, щоб і згарок свічки можна було поставити всередині — світи, гори, моя зоря!..* (О. Гончар); *День сплинув швидко, .. селяни з полиць діставали згарки свічок, гасові лампи під чорним тріснутим склом* (Є. Пашковський).

ЗГАРЦЬО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **згарцюва́ти.** *Видко* [видно], *що сніг згарцьований* (з казки); *Подвір'я широке, згарцьоване кіньми, тільки попід тином зеленіє віхтями трава та попід самими вікнами прослався зелений килимок спорищу* (Ю. Мушкетик).

ЗГАРЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., що, розм.* Витоптати, гарцюючи, бігаючи і т. ін. *Коні баштан згарцювали* (з казки); *По цій дорозі увечері прогуркотіли наші танки, згарцювали сніг з піском* (Є. Доломан).

ЗГА́РЯТИНА, и, *ж., розм.* Те саме, що **згар** 1. — *І страшно, і гарно: і полум'я пожежі, і дим, і згарятина, і мелодії арф та бубонів, і гук гармат* (І. Нечуй-Левицький); *Пахло курявою, запиленим полином і ще чимсь незрозумілим, мов легкою згарятиною* (О. Донченко); *Навіть небо було не справжнє, а закінчене, наче стеля над комином, .. просмерділе згарятиною й димом* (В. Дрозд).

ЗГА́РЯЧА, *присл.* Те саме, що **зга́рячу.** *Він міцно обхопив її шию руками і згаряча поцілував у запалу щоку* (Панас Мирний); *Може, Славко з ревнощів побоявся... Згаряча пообіцяв, а потім передумав* (С. Васильченко); *Печінки одбити? Одбити, розуміється, легко, але не дасться бісів парубок на одні печінки, здоровий, буде противитись, не стямляться, як згаряча уб'ють* (В. Винниченко).

ЗГА́РЯЧУ, *рідко* **ІЗГА́РЯЧУ,** *присл.* Розгарячившись, спалахнувши в пориві якого-небудь почуття. *На Зелені свя-*

та, під час вистави, Марків партнер палахнув ізгарячу в його [в нього] *з обрізу* (С. Васильченко); *Скривавлене коліно ниє, але згарячу він ще не відчуває різкого болю* (П. Колесник); *Здоровий глузд радив утриматись, заспокоїтись, не гарячкувати, бо серйозні справи згарячу не робляться* (М. Циба); *Бувало, він спалахував. Навіть згарячу казав дурниці. Проте швидко вичахав і першим підходив до того, на кого щойно кричав* (Ю. Мушкетик); // Розігрівшись. *Парубок здоровенький, згарячу смикнув де холодної води — ну, і прохолодився* (Панас Мирний); *Звалило Зевса. На відзнаку обжинків поїхав до моря змити жнив'яну пилюку, згарячу викупавсь у своєму — з медузами — Чорному і так застудивсь, що є підозра на запалення легенів* (О. Гончар).

ЗГАСÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згасáти.** *Повний місяць ясний про згасання Не гада серед пишного сяння* (Б. Грінченко); *Від того вечірнього згасання вся ферма осяялася раптом незвичайним казковим світлом* (І. Цюпа); *Він зрозумів тільки зараз: те, що вони перестали радуватись успіхам один одного, й було причиною згасання їхньої дружби* (Ю. Мушкетик); *Згасання умовного рефлексу настає тим швидше, чим менша пауза між повтореннями* (з навч. літ.); * Образно. *Гули джмелі в тон рокітливому згасанню струн* (З. Тулуб).

ЗГАСÁТИ, *рідко* **ІЗГАСÁТИ,** áю, áєш, *недок.*, **ЗГÁСНУТИ,** *рідко* **ІЗГÁСНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* згас, ла, ло *і* згáснув, нула, ло, *рідко* ізгáс, ла, ло *і* ізгáснув, нула, ло; *док.* 1. Повільно переставати горіти або світити, світитися; погасати (про світло, вогонь і т. ін.). *В городі почало світло згасати подекуди* (І. Нечуй-Левицький); *Над берегом згасав ракети слід, Пригашений вологою імлою* (Л. Первомайський); *Заснула Настя, на стіл схилившись... І каганець ізгас...* (Марко Вовчок); *Пожежа ще не зовсім згасла* (Панас Мирний); *Електрика згасла, місячні промені вдарили в кімнату й обсипали все своїм чарівним мертвим сяйвом* (Ю. Смолич); *Марія дивиться на свічку, на миготливий її вогник. Дивиться, аж поки свічка не згасла* (В. Яворівський); // Ставати невидимим (про небесні світила). *Вже ранішні зорі згасають поволі* (М. Нагнибіда); *Спи, дитя моє красне! Поки сонечко не запалиться, Поки місяць не згасне!* (С. Руданський); // Темніти, меркнути, тьмяніти (про що-небудь освітлене). *Навколо блакитнуватим сяйвом світилися, спалахували і згасали дивні камінці в стінах* (В. Владко); *Весна вчувалася молодій ланковій в усьому: в яскравих барвах, що згасали на заході, в рожевому димку над лугом* (Я. Гримайло); *Довго тремтіла ясна смуга на нерівній землі під вікном, далі згасла* (Леся Українка); // Наближатися до кінця, закінчуватися (про день, вечір, ніч і т. ін.). *І вечір згасає — який же холодний, багряний, самотній вечір!* (Марко Вовчок); *За лісами день згасав, на траву спадають роси* (О. Гуреїв); // Втрачати блиск, жвавість (про очі, зір). *Мисливський азарт у його виразних — на косий розтин — очах не згасав, либонь, ні на мить* (Є. Гуцало); *Його горда, міцна постать наче зігнулася, зламалась, очі згасли, на виду осів новий вираз — вираз болю й запятості* (М. Коцюбинський); *А тепер всі пройдено стежини По траві, по терну та ожині, Зір твій згас і голос твій затих* (Т. Масенко); *Сестра подивилася на нього холодно, в глибині її очей мигнула темна іскра, але відразу ж згасла* (Валерій Шевчук).

2. *перен.* Поступово завмирати, слабнути, зникати. *Ще та цілюща любов не згасала, І, поки світ сонця, не згасне вона* (І. Манжура); *Я не можу собі ради дати; мої думки згасають, не спалахнувши полум'ям радості* (П. Колесник); *Чума в Індії — страшне лихо. Вона не згасає ніколи, жевріючи, як вуглина під попелом, скрізь, де панують злидні та бруд* (М. Дашкієв); *Коли земля засинає і згасає вир денних клопотів, .. сторожі, ці невідомі нічні мислителі, заступають на свої вахти* (О. Гончар); *Надія на порятунок, що вже була згасла, знову спалахнула* (М. Трублаїні); *Недавнє бажання викрити Прохора безслідно згасло* (А. Шиян); *Пам'ять про відважних повстанців не згасла в народі* (І. Цюпа); *Валентина намагалася робити все, щоб викресати іскру натхнення, що згасло в мені* (О. Шугай); *Партизанська активність на західних землях згасла тільки в 1952 р.* (з наук.-попул. літ.); // Затихати (про звуки). *Дзвеніла, рокотала під пальцями ліра, голос то згасав, то знов здіймався і міцно бринів* (З. Тулуб); *Розриви в порту почали згасати* (В. Кучер); *Сміх Сашка згас так само раптово, як і спалахнув — жодна душа не підтримала його недоречної веселості* (Д. Бедзик); — *Щоб я дозволив убить мене якійсь нікчемі у котелку чи в ківері?! — Цей патетичний вигук згас у рожевій тиші* (Василь Шевчук); // Утрачаючи сили, помирати. *Кожен радий був би сам померти, щоб не дивитися й не бачити, як він* [Григор] *повільно згасає* (Л. Первомайський); *Міхонський пожив ще кілька день, видержав ще два вибухи крові* [крововиливи], *а після третього тихесенько згас* (І. Франко).

3. *перен.* Утрачати значення, цінність, забуватися. *В віках не згасне слава наших днів* (Н. Забіла); *Папа згасив свічку й кинув геть, мовби на знак, що проклятий* [єретик] *має так згаснути в пам'яті церкви і люду* (П. Загребельний).

ЗГАСÁЮЧИЙ, а, е. Який згасає (у 1, 2 знач.). *Неподалік курилося уже згасаюче вогнище* (Б. Лепкий); *Вона крізь вії бачить, як в чорній пащі грубки недобрим оком світять згасаючі вуглики* (М. Стельмах); *Постать лісника вже ледве маячіла на згасаючім тлі заходу* (О. Гончар); *До світла відчини вікно, мій сину, Хай бачу блакить... Сонце хай весеЛе Мої згасаючі цілує очі...* (Уляна Кравченко); *Ніби з туману виринали здогади. В очах промайнув згасаючий вогник тихої радості...* (І. Пільгук); — *Мені ось боляче, коли я дивлюся на оцей згасаючий потічок* (М. Чабанівський); *У монолозі час від часу виникає необхідність підтримувати згасаючий комунікативний акт, виявляючи суперечність поміж мовцем та слухачем і знімаючи її* (з наук. літ.); *По кімнаті ніби марив її ніжний голос у згасаючому дрижанні струн* (Іван Ле).

△ **Згасáючі (спадні) коливáння** *див.* **коливáння.**

ЗГАСИ́ТИ *див.* **згашáти.**

ЗГАСИ́ТИСЯ, áситься, *рідко.* Док. до **гаси́тися** 1. *Під проливним дощем вогонь згасився ще до приїзду пожежників* (із журн.); // Стати невидимим (про небесні світила, освітлення горизонту і т. ін.). *Вже зоря згасилася червона* (Н. Забіла).

ЗГÁСЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **згáснути.** *Сиділи ми при згаслому багатті* (Леся Українка); *Якщо траплялися села чи городища, то вони були попалені, а на згарищах блукали тільки ошалілі від щойно згаслих пожеж коти* (І. Білик); *По отих відсвітах ще не згаслого заходу нетрудно було визначити найкоротшу путь на плацдарм* (О. Гончар); *Марія глянула на неї згаслими, запалими очима* (І. Цюпа); *Тепер хоч молилась стара, та не до них, не до "богів", а до тих згаслих у минуло-*

му болів і мук, і надій (А. Головко); *Особливо чудові переклади передчасно згаслого Юліана Тувіма* (М. Рильський).

△ **Зга́слий (пога́слий, неді́ючий) вулка́н** *див.* **вулка́н.**

ЗГА́СЛО. Присл. до **зга́слий.** *Навіть якщо б сюди увірвалося ще зо два десятки поетів, усе одно довелося б мовчати і згасло дивитися кожному у свій кут, кожному у свою ніч* (Ю. Андрухович); *— Ви таки комусь розповіли... — вимовив Борозна якось глухо, згасло. — Подрузі...* (Ю. Мушкетик).

ЗГА́СНУТИ *див.* **згаса́ти.**

ЗГАША́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗГАСИ́ТИ,** згашу́, зга́сиш, *док., що.* 1. Припиняти горіння, світіння; гасити, тушити. *А тепер нехай не зарікається Барабаш, гетьман молодий, на славній Україні огнів та тернів згашати* (Сл. Б. Грінченка); *Хіба я можу .. згасити всі пожежі?..* (І. Франко); *Коли світло згасили і обляглись, його думки забились по хаті, ліниві, спутані* (М. Коцюбинський); *Одяг мій зайнявся, я катався по палубі й ніяк не міг згасити вогонь!* (Ю. Логвин); *Вона згасила екран .. й поклала на тумбочку пульт і навушники* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Вологе повітря і краплі, що залітали сюди, намагалися згасити сигарету* (І. Роздобудько); * Образно. *Цілі урагани вітрів били йому в обличчя, .. а згасити того вогню, що пік йому серце, не мали сили* (Д. Бедзик).

2. *перен.* Не давати розвиватися, придушувати (почуття, бажання і т. ін.). *Тут давня дружба зріє й пломеніє, Її ніяким бурям не згасить* (М. Рильський); *Дай мені, земле, такого кохання, Яке б не згасив найпекучіший гнів* (О. Підсуха); *А я зумів чуття згасить І крихти щастя не просить* (С. Крижанівський); *Федько жує ті перезрілі стебла, щоб згасити спрагу* (Є. Доломан).

ЗГА́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згаси́ти.** *Робітник в чорній засмальцьованій одежі підіймає над землею ліхтарик, похитує ще не згашеним вогником* (М. Стельмах); *Відновлення згашених умовних рефлексів під впливом кофеїну відбувалося в усіх тварин* (з наук. літ.); * У порівн. *Бліде і темне, немов згашене, обличчя сміялося беззвучним сміхом, від якого серце забувало іти своєю дорогою* (К. Гриневичева); // **зга́шено,** *безос. пред. Мама заходить в кімнату до сина, в якій згашено світло, син на колінах молиться* (із журн.); *Пожежу в будівлі Маріупольської міськради згашено* (з газ.).

ЗГА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок., рідко,* **ЗГА́ЯТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Те саме, що **га́яти** 2. *Не переймається* [Селім] *державними справами, згаює час у ловах та пиятиках* (П. Загребельний); *Виїжджала Мася на саму другу Пречисту; вибрала мати свято, щоб часу не згаяти* (А. Свидницький); *Більше як три місяці згаяв* [Зінько], *у тюрмі сидячи* (Б. Грінченко); *Мене чекає така сила роботи, а я згаяв на розвагу два дні!* (Б. Антоненко-Давидович); // Проводити, перебувати якийсь час де-небудь. *Ми в'їхали в перше озерце, де колись неспокійно згаяли ніч* (Олесь Досвітній); // *рідко.* Розтрачувати, занапащувати (талан). *І даючи тобі талан до ліри, Господь сказав: "Гляди — його не згай!"* (Я. Щоголів); // Заповнювати чим-небудь час. *Люблю корисно і приємно згаювати час* (з Інтернету); *Хлоп'ята, поснідавши, і щоб .. згаяти час, задумали гратись у піжмурки* (Панас Мирний); *Тихішав у нас гомін, мов у дітей, що перед святом розповідають казку, щоб швидше згаяти час* (С. Васильченко); *Щоб згаяти час, я повертався з пошти околичними вулицями* (Р. Андріяшик).

ЗГА́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зга́яти.** *Згаяного часу і конем не доженеш* (приказка); *Вдягнувся, хапаючись, немов кожна згаяна мить була йому втратою* (В. Підмогильний); *Поїзд уже наганяв і ті кілька хвилин згаяного часу* (Іван Ле); *Він ніби відчував себе винним, що через обставини змушений був затриматися для подвигу, і намагався надолужити згаяний час* (В. Нестайко); *Далі пішло тихе перемовляння про перекори у зв'язку із згаяною дниною: те не зроблено, те не далось...* (Г. Колісник); // **зга́яно,** *безос. пред. Скільки ж то доброго згаяно В шалі суєт — не в бою!* (М. Гірник); *Знову було згаяно три дні, знову неприємності, колотнеча, підозри* (П. Загребельний).

ЗГА́ЯТИ *див.* **зга́ювати.**

ЗГВИНТИ́ТИ *див.* **згви́нчувати.**

ЗГВИНТИ́ТИСЯ *див.* **згви́нчуватися.**

ЗГВИ́НЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згвинти́ти.** *Нортонівський колодязь є згвинченою з кількох невеликих відрізків залізною трубою діаметром 3–6 см, яка вбивається або вгвинчується в землю до водоносного шару* (з навч. літ.); // **згви́нчено,** *безос. пред. Різьбове з'єднання було згвинчено неправильно* (з навч. літ.).

ЗГВИ́НЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згви́нчувати.** *Згвинчування болта з гайкою має повністю задовольнити всі вимоги взаємозамінюваності* (з наук. літ.); *Забороняється нагвинчування і згвинчування патронів під час обертання шпинделя від електродвигуна* (з навч. літ.); *Розв'язано задачу визначення оптимальних величин натягів та раціональних значень крутних моментів згвинчування* (із журн.).

ЗГВИ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗГВИНТИ́ТИ,** нчу́, нти́ш, *док., що.* 1. З'єднувати, скріплюючи гвинтом, гвинтами. *Я згвинтив агрегат для хімічки з найблискучіших коліщаток і залізячок, там було безліч гвинтиків, шайбочок, якихось дротиків і пластинок* (Г. Усач).

2. Знімати, повертаючи по гвинтовій нарізці вліво. *Патрон можна згвинтити за допомогою ключа або важеля, якщо повертати їх ривком на себе* (з навч. літ.); * Образно. *Ну, що ж, епохо, їж мене, висотуй! Лиш вісь земну з орбіти не згвинти* (Л. Костенко).

ЗГВИ́НЧУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ЗГВИНТИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. З'єднуватися, скріплюватися гвинтом, гвинтами. *Парта складається з двох боковин і стільниці, що згвинчуються між собою стяжними гвинтами* (з мови реклами).

2. Зніматися, повертаючись по гвинтовій нарізці вліво. *При втопленому фіксаторі компенсатор і муфта повинні легко згвинчуватися зі ствола* (з навч. літ.); * Образно. *Згвинтилася земна вісь, пора вже садам цвісти, а воно сніг* (Л. Костенко).

3. *тільки недок.* Пас. до **згви́нчувати.** *Якщо чищення каналу ствола проводиться після стрільби, компенсатор згвинчується* (з навч. літ.).

ЗГЕНЕРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згенерува́ти.** *Аналіз відповідей дозволив сформувати базу даних загального списку варіантів формулювань, яка була згенерована в десятьох напрямах згідно з розробленою моделлю класифікації* (з наук. літ.); // **згенеро́вано,** *безос. пред. Не згенеровано ще інтегральної ідеї перемоги, не запропоновано ще своєї позитивної програми, не сформовано й бойової команди* (з газ.).

ЗГЕНЕРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **генерува́ти** 1. *Навіть на одному словнику можна згенерувати декілька неізоморфних структур, які відображають різні інформаційно-лексикографічні аспекти цього словника та його можливі*

функціональні проекції (з наук. літ.); *Комп'ютер згенерував обличчя, скорочуючи лицеві м'язи, відтягуючи кути рота вниз або вгору, звужуючи або розширюючи очі* (із журн.).

ЗГИБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗГИ́БНУТИ,** ну, неш, *док., діал.* Гинути. *Чом мою, Господи, душу відкинув? Де ж Твоє сяйво? Без Тебе загину. Я безталанний. Від малку згибаю. Страх перебув Твій і знову вмліваю* (В. Багірова); *Одного лиш зректись не маю сили: крилатих дум, пісень, мрій молодих; без них я згибла б, як сей цвіт похилий без сонця блисків в'яне золотих* (Уляна Кравченко); *Романиха сіла коло корови і пильнувала єї* [її], *аби не згибла* (В. Стефаник).

ЗГИ́БЛИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. акт. до **зги́бнути.** — *От і добре. Проси в Аттіли дозволу поховати згиблих. Він так і сказав: дозволу, й Літорія те слово різонуло по серці, та він змовчав і вийшов* (І. Білик).

ЗГИ́БНУТИ *див.* **згиба́ти.**

ЗГИ́ДИТИ, джу, диш, *док., розм.* 1. *що.* Док. до **гі́дити** 1, 2; загидити. [К у ц ь:] *Пропасниця їх досі б'є за те, що озеро коноплями згидили* (Леся Українка); *В Україні старався більшовизм знеславити і згидити все, що давало силу нашому національному організмові: всі славні спогади минулого, шляхетну гордість вільного народу, його завзяття, предківську мудрість, власну правду* (з газ.).

2. *ким, чим.* Те саме, що **згидува́ти.** *Ти не дієш, хоч і мудрий, по премудрому їх слову, Бо хіба ти здійсниш мрії, заховавшись десь в діброву? Світом згидивши, кохану не знайдеш ніколи знову* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

ЗГИДУВА́ТИ, у́ю, у́єш. Док. до **гидува́ти.** *Хома-злидар схотів поїсти Галушок, Та згидував — не їв з поганих мисочок* (Л. Боровиковський); *Альнпек, який годину тому в душевному надломі благав прощення під глухими дверима темниці, згидував сам собою, бо ж бачив: ще мить, і він зрівняється з Бароном* (Р. Іваничук).

ЗГИН[1], у, *ч.* 1. Дія за знач. **згина́ти, зігну́ти.** *У праці висвітлюються питання зсуву, кручення, згину та стійкості елементів конструкцій, аналізується динамічна дія навантажень* (з наук. літ.); *Дрібнозернистий бетон із комплексною домішкою має кращу динаміку набору міцності в ранні терміни твердіння, особливо під час згину, що важливо для мостових конструкцій* (з наук. літ.).

2. Місце згинання. *Взутий чоловік був у зелені, зовсім вицвілі і протерті на згинах халяв парусинові чоботи* (В. Козаченко); *Одного разу поїхав директор в область на якусь нараду, а повернувся в село з новісіньким портфелем — із свинячої шкіри, з блискучими металевими косинцями на згинах, з двома широкими пряжками* (Є. Гуцало); *У неї на згині ліктя був свіжий слід від ін'єкції* (Є. Кононенко).

3. *розм.* Те саме, що **за́воро́т** 2. *Зненацька попереду, за згином бурчака, затріщали розривні кулі, і щось шубовснуло у воду* (О. Гончар); *Попереду, де берег морський робить згин, темніє під крутопаддю лодія* (Д. Міщенко).

ЗГИН[2], у, *ч., поет., уроч.* Те саме, що **загі́бель.** *Покайся. Їдь на Україну, На степу рідного суцвіть, Що йшов за нього ти до згину. І рідний край тебе простить* (В. Сосюра); *Народу — шахти і заводи, поля і тиха синь озер! Народу — воля! Згин насиллю!* (Р. Братунь); *Грай, моя бандуро, грай, Поки ще не смеркло. До останньої струни Тебе не покину. До білої сивини, До скону, до згину* (О. Білаш); * Образно. *І морщиться чоло без збагнених причин, можливо, це тому, що день іде на згин* (П. Мовчан).

ЗГИНА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до згинання. *Сколювання і руйнування керна відбувається внаслідок передачі йому крутних та згинальних навантажень* (з наук. літ.); *Показано кореляцію характеристик моторних команд, що надходять до згинальних і розгинальних м'язів ліктьового суглоба* (з наук. літ.); *Ми обчислили згинальний момент і перетинну силу за наданими напругами* (з навч. літ.); *У відповідь на активацію механорецепторів шкіри звичайно виникає згинальний рефлекс* (з навч. літ.).

ЗГИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згина́ти і згина́тися.** *Тобі завжди приємна була проста одноманітна робота на кшталт склеювання конвертів чи згинання скріпок* (Ю. Іздрик); *Коли розмовляє* [Мирович] *з людиною, змушений постійно нахилятися, щоб розчути співрозмовника там, унизу. Це згинання й випростування стало його звичкою* (В. Яворівський); *Прикладом суглобів, що допускають тільки згинання і розгинання, можуть бути міжфалангові зчленування пальців* (з навч. літ.).

ЗГИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗІГНУ́ТИ,** зігну́, зі́гне́ш, *рідко* **ЗОГНУ́ТИ,** зогну́, зо́гне́ш, *док.* 1. *що.* Гнучи, надавати чому-небудь форми дуги чи зигзага або складати під кутом. *Дерево гнуте можна на кермове колесо згинати або на луки брати — летітиме стріла як треба* (Ю. Яновський); *Коваль розпікав штаби на вогні, рубав їх на рівні шматки, згинав, кував, рівняв підкови, вибивав у них діри на цвяхи і знову валив молотом* (Ю. Винничук); *Бурдик вибивав ритм, а Онуйко, згинаючи ложку, роздер собі палець* (В. Діброва); — *Як понапивалися, так зігнули урядникові шаблю і картуза к лихій годині закинули. А що нам? Ми — новобранці* (Григорій Тютюнник); // Нахиляти, нагинати (рослини). *Наливті ягідки зелено-прозорого плоду, притиснувшись одна до одної важкими гронами, звисали з віт, низько згинаючи їх* (Олесь Досвітній); *Згинає колосся вусате вага золотого зерна* (В. Сосюра).

2. *що.* Складати під кутом у суглобі (кінцівки); нагинати, вигинати (шию, спину і т. ін.). *Стогнучи, згинали* [хлопці та дівчата] *плечі і накладали на себе дерев'яний прилад до ношення цегли* (І. Франко); *Жан щупав грубою палкою поміст і ледве згинав коліна, застиглий і негнучкий в своїй сліпоті* (М. Коцюбинський); *Граф м'яко, дрібно, ніби не згинаючи колін, пересуває своє опецькувате тіло сходами* (В. Винниченко); *Кінь став дибки, граціозно зігнувши шию* (І. Нечуй-Левицький); *Марко зігнув руку. Хлопці почали обмацувати м'язи на руці* (О. Копиленко); * Образно. *Діти й внуки прославлених захисників волі нелегко згинали свої шиї в ярмо* (І. Пільгук); // Згорблювати. — *Старий* [дідусь] *уже. Сили не ті. А все ще не вірить, що роки його згинають* (М. Руденко); *Та й сама постать, хоч трохи і згорблена, говорила, що недаром вона згорбилася, що пройшли десятки десятків літ, поки її зогнули хоч так* (Панас Мирний); // *рідко.* Нахиляти (голову). *Вона стає спиною до вітру, згинає голову й, притримуючи рукою волосся, кричить до мене: — З вашого боку це зовсім недотепно* (В. Домонтович); *Задерши хвіст і зігнувши голову, вона* [корова] *чвалом пустилася на город Панаса* (М. Коцюбинський).

3. *кого, що, перен.* Перемагати, долати кого-небудь. *Ідуть бійці, що в тридцять шостім Спливали кров'ю на траві, Яких зігнуть, убить — не просто: Вони — в бою, вони — живі* (М. Гірник); — *Тебе, Устино, ні горе не зігнуло, ні старість не здолала, якою була, такою й лишилася* (С. Чор-

нобривець); // Підкоряти своїй волі, робити покірним, дисциплінованим. — *Так, кажеш, порядочки наводить* [Білогруд]? — *Сержант тільки натужно сопів. — Зачекай, ще не так зігне вас!* (Ю. Бедзик).

◊ **Гну́ти (згина́ти) колі́на** *див.* **гну́ти; Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погибелі)** *див.* **гну́ти; Гну́ти (згина́ти) спи́ну (ши́ю, карк, хребе́т, хребта́** *і т. ін.) див.* **гну́ти; (1) Зігну́ти (скрути́ти) в бара́нячий ріг** *кого* — примусити бути сумирним, слухняним, покірним. [Б о б о ч к а:] *Дама з таким характером в одну мить скрутить вас у баранячий ріг* (В. Собко); — *А що може вдіяти Нехльода, коли ми всі згуртуємось? — Доки згуртуємось, то він тебе в баранячий ріг зігне* (А. Шиян).

ЗГИНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗІГНУ́ТИСЯ,** зігну́ся, зі́гне́шся, *рідко* **ЗОГНУ́ТИСЯ,** зогну́ся, зо́гне́шся, *док.* 1. Гнучись, набувати форми дуги чи зигзага або складатися під кутом. *Андрій нервово смикав галузку верболозу, вона в руці згиналась, крутилася, але не ламалась* (Л. Дмитерко); *Від невправного удару молотка цвях зігнувся* (С. Чорнобривець); // Угинатися під вагою чого-небудь. *Вчитель дивиться в куток, де від книжок і зошитів згинається диктова етажерка* (В. Кучер); * Образно. *Ще той собор у Києві стоїть, Що предок звів на диво поколінням, Ще не зігнулося під тягарем століть Його високе, голубе склепіння* (Д. Павличко); // Нахилятися, нагинатися (про рослини). *Семенове жито зародило на диво. Густе, високе, воно гнуло додолу важкий колос, наче згиналось до Романового, що зараз-таки на суміжному полі стирчало догори, рідке та мізерне* (М. Коцюбинський); *Майже кожна квітка ніби опустила головку, кожний листочок легко зігнувся у долину* (Н. Кобринська).

2. Складатися під кутом у суглобі (про кінцівки); нагинатися, вигинатися (про шию, спину і т. ін.). *Увіходить Вернидуб. Він засмаг, змарнів. Права нога погано згинається, ходить повільно, спираючись на ціпок* (І. Кочерга); *Від раптового зворушення й від утоми його ноги тремтіли, згиналися, так що він от-от міг упасти й знепритомніти...* (І. Багряний); *Котромусь з офіцерської комісії при огляді здалася підозрілою Оленчукова шия. Чому не згинається? Контужений чи просто симулює?* (О. Гончар); *Він засіпався в смертельному жаху, засудомивсь од браку повітря, ноги зігнулись у колінах і щосили випростались* (І. Білик); // *від чого, під чим і без дод.* Нахилятися або зіщулюватися, скорчуватися (про людей). *Ішли* [женці] *в поле до схід сонця, спотикаючись, роздирали кулаками невиспані очі, згинались од холоду* (С. Васильченко); *Доктор Рудольф глибоко передихає, .. хижо згинається й увесь витягається слухом* (В. Винниченко); *Поспішаючи, Добриня пробіг двором, рвучко розчинив двері, згинаючись, зайшов до хижі* (С. Скляренко); *Я — на піч та у куточку Зігнувсь, притаївсь* (Л. Глібов); *Після теплої серпневої ночі, зігнувшись під важким рюкзаком, я поспішав на перший ранковий автобус* (М. Томчаній); // *над ким — чим.* Схилятися, нахилятися над ким-, чим-небудь. — *Згинаюсь я, розкидала сніг, а під ним лежить якась ганчірка, а в ній щось важке* (М. Стельмах); *Пріська колишеться над гребенем; Христя зігнулася над сорочкою* (Панас Мирний); *Він .. дивиться на сестру-жалібницю, що зігнулась над недужим* (М. Коцюбинський); // Ставати сутулим, згорбленим; горбитися (від старості, виснаження і т. ін.). *Й не такі кволі, як він, тут згинались через два-три роки такої виснажливої роботи!* (Б. Антоненко-Давидович); *Аж ось .. назустріч йде дідусь старенький, маленький, горбатенький, та ще зігнувсь від старості, так мов при самій землі* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Мабуть, батько ще дужче посивів і мати ще дужче зігнулася* (А. Головко); // Важко працювати. *Ну, я й не кинув верстата .. Я вік Біля верстата згинатися звик* (М. Рильський).

3. *перев. із запереченням* н е, *перен.* Втрачати силу, енергію, стійкість; занепадати духом; гнутися (у 3 знач.). *І не згиналися в біді* [солдати], *Ішли нескорені до бою* (М. Гірник); *Згадаю — і серцем зрадію, Що ми пронесли свою мрію, Що ми не зігнулись в житті* (Я. Шпорта); // *перед ким.* Скорятися кому-небудь. *Перед сильним не згинайтесь; Хто ж на землю впав без сили, Щоб того нагодували, Щоб того ви напоїли!* (Я. Щоголів).

◊ **Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три поги́белі)** *див.* **гну́тися.**

ЗГИНА́Ч, а́, *ч., анат.* М'яз, що згинає рухомі зчленування кісток. *У ділянці передпліччя є згиначі і розгиначі пальців* (з навч. літ.); *Коли ми піднімаємося вгору, підвищується тонус згиначів ніг* (з навч. літ.).

ЗГИ́НУТИ, *рідко* **ІЗГИ́НУТИ,** ну, неш; *наказ. сп.* згинь, *рідко* ізги́нь; *док.* 1. Док. до **ги́нути** 1; померти, загинути. *Краще згинути на полі, Ніж конати у неволі* (з думи); *Послухала Лисиця Їжакової ради, притаїлася, лежить, буцім давно згинула* (І. Франко); [Г е т е р а:] *Ох, вчора згинула моя папуга!* (Леся Українка); *Густа пара по сей день добувається з дуже гарячих жерел* [джерел] *на тій горі .. Там можна згинути від спраги, бо нема ні каплини води до пиття* (О. Назарук); — *Ну, частину бери, і нам зостав; так куди там! Весь хліб дай, а сам згинь* (В. Барка); *Невже і мені суджено згинути десь отак серед цієї мерзлоти?* (І. Андрусяк); // Перестати існувати внаслідок реформи, знищення, руйнування і т. ін. *Прийшла народна воля, і панщина навіки згинула* (І. Нечуй-Левицький); *Згинеш, потворний світе, Лють не поможе тобі!* (Д. Павличко); *Договір Карла XII з Мазепою згинув, без сумніву, біля Полтави у пожежі шведських архівів* (з публіц. літ.).

2. Стати невидимим, нечутним, сховатися, зникнути (у 2 знач.). *Верблюд заплаче, і кайзак Понурить голову .. Тихенько спуститься з гори І згине в глиняній пустині...* (Т. Шевченко); — *Приходьте з полудня до Менделя .. Побалакаємо, нап'ємось пива, стонадцять... — Кінець фрази згинув за тином...* (М. Коцюбинський); *Місяць упірнув раптом за хмари, згинув місячний стовп* (Ю. Смолич); // Пішовши куди-небудь, не повернутися, зникнути. *Що то плачу, що то гомону було та страху по селу! Нема дівчат! Згинули, мов їх земля поглинула!* (Марко Вовчок).

3. *тільки 3 ос.* Загубитися через недогляд, неувагу, байдужість. *Я її* [приповістку] *комусь-то давав задля друку, та так вона десь і згинула, зосталася одна чернетка* (Панас Мирний); *Коли і як саме випав* [патрон] *із рук, старшина ніяк не міг усвідомити. Безслідно згинув, пішов на дно* (В. Логвиненко).

4. *тільки 3 ос., перен.* Минути безповоротно, припинившись, втратившись; зникнути (у 1 знач.). *Та згинула добра година: Вмерла моя вірна дівчина* (Я. Щоголів); *Тихо скрізь, і на серденьку тихо, Десь журба з нього згинула пріч* (Леся Українка); *Тепер я знаю, що робить!.. Сумніви згинули важкі* (В. Сосюра); *Господар .. почаркувався з дружиною і гостем.* — *За віру, щоб згинула невіра і недовіра!* (М. Стельмах).

5. *перен.* Вкрай змучитися. *Нігде мені подітися, від журби я згину!* (Марко Вовчок); [П а н с а:] *Як же ти глянеш в очі батькові старому, що згинув від одчаю через тебе?* (Леся Українка).

◊ **(1) Згинь, маро́ (сатано́, личи́но** *і т. ін.)* — лайливий вислів гніву, досади. *Згинь, сатано! Доскіпуєшся, немовби слідчий* (Василь Шевчук); — *Згинь, нечиста сило!* — *ледве чутно пробурмотів селянин, опускаючи автомат* (М. Руденко); *Несамовито захрипів Рогволод, марно силкуючись устати. Вічі йому лізли на лоб, червоні й засльозені. — Згинь, маро!* (І. Білик).

ЗГИ́НЦІ, *присл., розм.* Зігнувшись, пригнувшись. *Він пересмикнув плечима і, по-бичачому нахилившись, пішов згинці попід яблуневим гіллям геть* (В. Речмедін); *Перед ними була досить широка цементна труба. Дівчина згинці упевнено ввійшла в неї* (О. Гончар); *Одні працювали згинці, і тільки червоні та білі хустинки маком цвіли за очеретами, інші, стоячи на повний зріст, здіймали над собою сокири й гупали ними щосили* (В. Земляк); *Паридуха швиденько накинув колодку і згинці потрусив з майдану* (Б. Харчук); *Згинці, втягуючи голову в плечі, побіг* [Матвій] *до хуторища* (Ю. Мушкетик).

ЗГІ́ДДЯ, я, *с., діал.* Майно, домашні речі, пожитки. *Перед Великоднім святом до нас з усім згіддям і перебрався* (Сл. Б. Грінченка).

ЗГІ́ДЛИВЕ *див.* **згі́дливо.**

ЗГІ́ДЛИВИЙ, а, е. Такий, з яким легко дійти згоди, який легко пристає на пропозиції інших, іде на поступки. *Він знов був, як звичайно, чемний, лагідний, згідливий .. чоловік* (І. Франко); — *Знаєте, який я згідливий чоловік. Але тут і святому не стало б терпцю* (Б. Лепкий); *Його* [телефонний] *співрозмовник на тому боці мусить бути виняткого згідливою терплячою особою* (Ю. Андрухович); // Який характеризується наявністю згоди, поступливості і т. ін. *Коли о. Василь Петрів проповідував сьогодні у церкві про потребу згідливого життя між чоловіками і жінками, йому і на думку не приходило, що з цього може вийти* (О. Маковей).

ЗГІ́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **згі́дливий.** *У бідних людей очі не були завидющі, а серце було повне любові і згідливості* (І. Франко); *Після смерті Святополка кияни запросили Володимира на князівський престол. Його згідливість і хоробрість знали всі і сподівалися, що він знову зміцнить Україну так, як його дід Ярослав Мудрий і прадід Володимир Великий* (з наук.-попул. літ.).

ЗГІ́ДЛИВО, *рідко* **ЗГІ́ДЛИВЕ.** Присл. до **згі́дливий.** — *Нехай буде по-твоєму, що це вже передавнене, пропало,* — *говорив згідливо панотець* (Л. Мартович); *Москва .. наказала Ромодановському іти з Самойловичем за Дніпро, щоб поладити справу з Дорошенком, але поладнати згідливо, без війни* (М. Грушевський); *Рудольф співчутливо, згідливе хитає головою* (В. Винниченко); *Лілеї білі погойдуються на жерлі, наче згідливо покивують на дідову річ* (Є. Гуцало); *Сімаргл згідливе хитнув до неї головою — краще б уже був свій, Перун, аніж терпіти над собою владу варягів* (Р. Іваниченко); *Роголий знову щось буркає Онищенку, той витягує шию і згідливе киває головою* (Ю. Мушкетик).

ЗГІ́ДНИЙ, а, е. 1. Те саме, що **зго́дний.** *Я не згідна з тим, щоб для розуміння чиїх-небудь віршів треба знати життєпис автора* (Леся Українка); *Чуйкевич встав, підійшов до неї і простягнув руку. — Значиться, згідна стати моєю? — Дружиною,* — *доповіла Мотря* (Б. Лепкий); *Перед тим як попрощатися, він завжди підходить до неї з винуватим виглядом, знявши шапку і намагаючись здаватися в усьому з нею згідним, промовляє одну й ту ж фразу: "Ну, прощай, стара!"* (О. Довженко); *Я згідний відносно Пряшева, але в ньому мені довелося намотати безліч кругів навколо автовокзалу, і це був майже розпач* (Ю. Андрухович).

2. *з чим.* Відповідний до чого-небудь. — *Головна річ: .. поставити питання і дати на нього відповідь, згідну зі звісними нам фактами* (І. Франко); *Я певна, що доктор нічого такого не зробить, що було б не згідне з моїми поглядами* (Б. Лепкий).

3. *діал.* Придатний, корисний. *До того дожурюся, що не згідна буду ні людям, ні собі* (Ганна Барвінок).

ЗГІ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **згі́дний** 2. *Іван Вишенський може ще й нашому поколінню служити прикладом твердості і стійкості характеру, прямоти та ясності в вислові своїх поглядів і згідності між перконанням та цілим своїм життям* (І. Франко); *Його основною властивістю була споглядальність.., яка приводить не до байдужості, але до згідності зі всім, що відбувається* (Т. Прохасько).

ЗГІ́ДНО, *присл.* 1. У цілковитій згоді. *Добрий був ґазда Михайло, Тихий чоловік: По-сусідськи, згідно, гарно Проживав свій вік* (І. Франко); *Вирішили згідно, що весілля, з огляду на траур у родині, відбудеться зовсім тихо: свідки й молоді* (Ірина Вільде); *Після деяких вагань вона згідно кивнула: — Гаразд!* (О. Авраменко).

2. *у знач. прийм., з оруд. в. та прийм.* з. Уживається на означення відповідності до чого-небудь. *Моя господиня віддала мені .. сю хату за 15 р., хоч я сама бачу, що згідно з тутешніми звичаями вона варта 20 р.* (Леся Українка); *Дід з бабою посередині, решта, згідно з родинним станом, розташувались обабіч і ззаду* (І. Багряний); — *Спав згідно з уставом — сім годин* (Д. Ткач); *Його* [потяга] *зупинка згідно з розкладом повинна тривати дві хвилини* (Ю. Андрухович).

(1) З оригіна́лом згі́дно, *канц.* — повністю збігається з оригіналом. *До конституційного звернення мають бути додані належним чином оформлені (завірені печаткою або штампом "з оригіналом згідно" та підписом відповідної посадової особи) копії рішень судів або актів правозастосування інших органів державної влади, які підтверджують факт неоднозначного застосування положень Конституції* (з газ.).

ЗГІН, *рідко* **ЗГОН,** зго́ну, *ч.* 1. Дія за знач. **зганя́ти.** *Згон був немилосердний! Інколи розбирали свої церкви й, погрузивши на вози, утікали до Дніпра-батька, щоб, переправившись, укритися за його рятівною бистрицею* (Г. Колісник); *У часи руїни Правобережної України багато народу втікало на Лівий берег; практикувався в широких розмірах і насильний згін населення* (з наук. літ.).

2. Стадо худоби, зібране перев. для продажу. *І я був у Тихлисі* [Тифлісі]: *колись гонив згон їдного тут купця, — було волів сорок у згоні* (Сл. Б. Грінченка); — *Здається, гарний буде ярмарок, — раз по разу повторяв Вольф, минаючи оті групи* [худоби]. — *Давно вже не було такого згону* (І. Франко).

ЗГІ́ННИЙ, *рідко* **ЗГО́ННИЙ,** а, е. Стос. до згону (у 1 знач.). *Згінний сигнал пастухи грали і вранці, і вдень, а також коли тварина загубиться* (з навч. літ.).

Згі́нні дні *див.* **день.**

ЗГІ́ННИК, а, *ч., діал.* Гуртоправ. *Всі дороги, всі гірські стежки роїлися .. згінниками, що торгували худобою* (І. Франко); *Жуківський господар не гнав до Бережан ні телят, ні пацят, щоби там над ним знущалися згінники* (Б. Лепкий).

ЗГІ́РДЛИВИЙ, а, е, *діал.* 1. Погордливий. *Я зловила в його голосі нотку непевності, й у мене піднялась хвиля згірдливої злості* (С. Тудор).

2. Зневажливий. *Вони прозивали себе взаємно в думках "бойками", бо ця назва згірдлива. Прозивають нею людей із подальших сторін* (Л. Мартович); *Карло хвилювався і на населенню* [населенні] *зганяв злість. Особливо польським панам не жалував ні згірдливих слів, ні контрибуцій* (Б. Лепкий).

ЗГІ́РДЛИВО, *діал.* Присл. до **згірдливий.** *Перед нами з'явилася, наче вкопана, наче з землі виросла — тітка. Один-однісінький погляд на її ледяні* [льодяні] *очі, на її лице з устами, згірдливо стисненими — і я спізнала, що вона у воєннім настрої* (О. Кобилянська); *Міський лікар згірдливо всміхнувся і мовчав* (Б. Лепкий); *Лабаш згірдливо взявся в боки, одкинувся всім тілом назад і зареготав* (П. Колесник).

ЗГІ́РДНИЙ, а, е, *діал.* Те саме, що **згірдливий.** *Несказанно згірдний, майже демонічний усміх викривив її як сніг білі уста* (О. Кобилянська); *Пригадалось їй згірдне батькове слово і повна ненависті постать хаджі* (М. Коцюбинський); *Відважно, не оглядаючись на жодні жертви, будьте почесною фалангою в теперішнім бою з безправством окупанта й на його заклик до виборів дайте відповідь згірдною мовчанкою і повним бойкотом!* (з публіц. літ.).

ЗГІ́РДНО, *діал.* Присл. до **згірдний.** *Олекса згірдно поглянув на священнослужителя, що мішається не в своє діло* (Г. Хоткевич); *Передо мною стояв новий світ, новий і чорний. Я ловився за його поли, а він згірдно глядів на мене* (В. Стефаник); *— А ти ж видів бугая? — запитався його згірдно Петрусь* (Л. Мартович); *Славко згірдно глянув на Івана і сплюнув. — Та вона на такого й глянути не схоче!* (П. Колесник).

ЗГІ́РКЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **згіркнути** 1. *Дихав* [Феоктистов] *згірклим пригаром дешевого вина* (Я. Качура); *Пахло* [волосся] *згірклою помадою* (М. Коцюбинський); *Прив'язаний до найближчої берези князів кінь .. виловлював м'якими губами трохи згірклу передосінню травицю* (П. Загребельний); *Панотець позирав на двері, борючись із спокусою втекти і другою спокусою: признатися прибульцеві, хто він такий. Але ковтнув згірклу слину і покірливо згодився, що поки що не вчинить ані те, ні інше* (Валерій Шевчук).

2. *у знач. прикм., перен.* Який виражає гіркоту, сум. *Він обдарував згірклим усміхом Тетяну Василівну, яка кусала губи* (П. Загребельний); *Твоя любов — довір'я ідеал, Не обізвись до неї згірклим словом* (Д. Павличко).

ЗГІ́РКЛІСТЬ, лості, *ж.* Якість за знач. **згірклий** 1. *Ферментативне екстрагування значно поліпшує якість кінцевого продукту порівняно з традиційним методом, запобігає забрудненню токсинами, усуває згірклість* (з наук. літ.); *Згірклість крупів і борошна є наслідком окиснення жирів* (з навч. літ.).

ЗГІ́РКЛО. Присл. до **згірклий** 2. *— Ба, коби я писати вмів... Замолоду не мав змоги навчитися, а тепер... Чого Івась не навчився, того Іван не може, — згірклo додав Мотичка* (І. Нижник); *Нащадки наші повернуться думками до Володимирового Києва і мовлять згірклo: "Які ж бо вони свого часу були необачні, нехазяйновиті"* (з газ.).

ЗГІ́РКНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згіркнути** 1. *При підвищеній вологості повітря може відбуватися псування карамелевих начинок (бродіння, згіркнення), що спричиняється молочнокислими і гнильними бактеріями* (з наук.-техн. літ.); *Білки і слизисті речовини сприяють швидкому згіркненню жирів, а тому олію треба очищати від них* (з наук.-попул. літ.).

ЗГІ́РКНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Док. до **гіркнути.** *Хай хмурять чола одвічні скептики — вони не здатні до життєвих пристрастей, і зайва склянка вина молодості згіркне і зав'яне, дійшовши до їхнього шлунка* (Ю. Яновський); *І вчинився великий вогонь, що спалив Богуславський ліс, і зелена трава пожухла, і Калиновий Кущ усох, і згіркла вода у його джерелі* (В. Шкляр).

2. *перен.* Сповнитися гіркотою, сумом. *Чи мало горба погнув* [Остап]? *Напозичався? Навідроблявся? Набрався зневаги? Аж душа згіркла...* (К. Гордієнко).

ЗГІ́РНИЙ, а, е, *діал.* Нагірний. *Згірний вітер.*

ЗГІ́РОК, рка, *ч.* Невисокий горб; гірка, пагорок. *Переїхавши долину, ви знову починаєте підніматись на згірок* (Панас Мирний); *Хлопці сиділи на згірку край шляху, милуючись селом, що біліло внизу по долині* (О. Гончар); *Макуха першим зійшов на згірок і пильно подивився в напрямку села* (Ю. Бедзик); *Стежка .. збігала на згірки й падала у видолинки* (Ю. Мушкетик).

ЗГІ́РОЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **згірок.** *Веде* [дівчина] *його на згірочок та й показує — простягає руку вдалину. "Се, — каже, — се шлях на мою сторону"* (Марко Вовчок); *Піднявшись на згірочок, туристи вирішили, що час відпочити* (із журн.).

ЗГІ́РЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згірчи́ти.** *Поруч із ним стояла його покірна, з протертими боками шкапина, яка теж мучилася не менше селянина, добуваючи йому і його дітям чорний, суріпкою згірчений і потом зрошений хліб* (М. Стельмах).

ЗГІ́РЧЕННЯ, я, *с.* 1. Те саме, що **згіркнення.** *Антиоксиданти можуть захищати композицію від окиснення (наприклад, згірчення)* (з наук.-техн. літ.); *Молочнокислі бактерії можуть спричиняти небажані у винах процеси: молочнокисле бродіння, згірчення вина, розкладання винної кислоти* (з наук.-попул. літ.).

2. *зах.* Засмучення. *Царгородська патріархія призначила в р. 1681 в частину України, передану туркам поляками, митрополита Кам'янецького і Подільського Панкратія, надавши йому при цьому титула "екзарха всієї Малої Росії", що в Києві могло викликати тільки велике згірчення* (з рел.-церк. літ.).

ЗГІРЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *що.* Док. до **гірчити** 1. * Образно. *Кілька днів гостювала мама і згірчила мені мій сільський мед київським дьогтем* (І. Жиленко).

ЗГІ́РШ *див.* **згірше.**

ЗГІ́РШЕ, *рідше* **ЗГІ́РШ,** *перев.* із запереч. *част.* н е, *розм.* Присл. до **згірший.** *Кумою Антон Петрович давно вже намітив товсту купчиху, що так любила чайку попити, добре поїсти, уволю поспати; не згірше вона любила і на зубок стороннього узяти* (Панас Мирний); *Ще у кого були власні гроші, той міг жити й на засланні не згірше, але Кониський був чоловік бідний* (І. Франко); // У порівняльних зворотах уживається з прийм. в і д, з а і рідше без прийм., а також зі спол. я к, н і ж. *Не плач, моє серденько: привикнеш, дак житимеш за мною не згірш, як і за гетьманом* (П. Куліш); *Знайшла б я собі й другого не згірш його!* (Ганна Барвінок); *В народній душі шуміло, ревло та клекотіло, не згірше, як в ошалілій природі* (І. Франко); *Батько був людина чутка на розум і почуття і .. виховував нас не згірше гарного педагога* (С. Васильченко); *Утома, спрага й голод допікали хлопців не згірше за ворога* (І. Багряний); *От зведе він хату .. і, дивись, теж заживе не згірше від людей* (М. Стельмах); *Оленка пішла, а по кількох хвилинах довкола неї згірш крокосу вився Яків Маркевич* (Ю. Мушкетик); // *у знач. пред. Добре, коню, буде тобі, та не згірше і хазяїнові* (Панас Мирний).

ЗГІ́РШИЙ, а, е, *перев. із запереч. част.* н е, *розм.* Те саме, що **гі́рший.** — *Я не згірший мисливець, знав, що качка — птиця вередлива* (Марко Вовчок); — *Мовчи! — скрикнув Микита, все стоячи з затисненими кулаками, але не зважуючися вдарити, бо й у Васюти були не згірші* (Б. Грінченко); *Гроші я й цареві даю, а титулу вищого, як гетьман, .. теж не потребую. Мій титул нині не згірший від королівського* (Б. Лепкий); *Побіг* [хлопчик] *навпростець до дядька Півня. Півень мав слух не згірший, аніж малий, і вискочив йому назустріч* (Ю. Логвин).

ЗГІ́Р'Я, я, *с., розм.* Те саме, що **узгі́р'я.** *Тихо й тепло, і скрізь червоно, і на небі, і на згір'ях, і на воді* (Марко Вовчок); *Дід проймав гострим поглядом усю діброву, сягав очима до самої річки, що оточила згір'я з трьох боків* (Л. Яновська); *Перед ними простиралися лани, пишні й багаті, місцями знижуючися, а місцями здіймаючися у лагідні згір'я* (О. Кобилянська); *По згір'ях і долинах .. золотилися стиглі жита* (Ю. Смолич); *Дорога то падала вниз, у глибокі яруги, то бралася вгору, важкими петлями лягала на круті плечі горбів. По згір'ях у густих садках ліпилися хатки* (Ю. Мушкетик).

ЗГЛА́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згла́дити.** *Пані, легко й тепло вбрані, йшли вздовж села добре згладженою дорогою* (Н. Кобринська); *Згладжені льодовиками скелі, коритоподібні долини, нагромадження морен визначають головні риси краєвидів високих гірських кряжів Іспанії* (з наук.-попул. літ.); // **згла́джено,** *безос. пред. Експерт зауважив, що в коаліційній угоді економічні протиріччя згладжено настільки, що сторонам важко буде домовитися в майбутньому* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який згладився. *Хвилі, щоправда, до якогось часу були такі, як і в лимані, — невисокі і згладжені, проте лише до певного часу* (Д. Міщенко); *Завдяки збалансованій політиці Відня на Буковині політичний компроміс був більш реальним, а національна напруженість — більш згладженою, ніж у Галичині* (з наук. літ.).

ЗГЛА́ДЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **згла́джений.** *Опущення кута рота, нижньої повіки, згладженість носогубної складки спостерігається при порушенні іннервації* (з наук.-попул. літ.); *При рентгенологічному дослідженні виявляються розгорнення кишкових петель, потовщення складок і згладженість рельєфу слизової оболонки кишки* (з навч. літ.).

ЗГЛА́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згла́дити і згла́дитися.** *Процес біологічного змішування груп, які відрізняються в расово-культурному плані, відбувається в основному внаслідок змішаних шлюбів і веде до згладження первісних відмінностей* (з наук.-попул. літ.); *Протягом останніх 20 років основним джерелом згладження від'ємного торговельного сальдо (виникає, коли імпорт переважає над експортом) були й залишаються зовнішні запозичення* (з газ.).

ЗГЛА́ДЖУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для згладжування чого-небудь (електричних коливань, математичних функцій і т. ін.). *До формули вводиться згладжувальний функціонал* (з наук. літ.); *Навантаженням для випрямляча вказаного типу має бути згладжувальний фільтр* (з наук.-техн. літ.); *Згладжувальні реактори виготовляються як із сталевим осердям, так і без нього* (з навч. літ.); *Згладжувальна апроксимація.*

ЗГЛА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згла́джувати і згла́джуватися** 1, 2. *Описано методи згладжування, нормування та розпізнавання відхилень від нормального технічного стану компресора* (з наук. літ.); *За даними фахівців, природно-кліматичний оптимум характеризувався підвищенням вологості клімату, розширенням площі лісів, більш різнобарвним рослинним світом, що спричинилося до значного згладжування різниці між степом і лісостепом* (з наук. літ.); *Соціально-правова держава має за мету здійснити компенсацію, зрівнювання, згладжування суперечностей на державному рівні, в економічній і суспільній сферах* (із журн.).

ЗГЛА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗГЛА́ДИТИ,** джу, диш, *док., що.* 1. Робити гладеньким, рівним, розрівнювати, усуваючи нерівності, розправляючи зморшки і т. ін. *Знялася легка вечірня курява й осіла тихо, згладжуючи сліди коліс...* (Василь Шевчук); *Багато мільйонів років тому наша планета зазнала не менш жорстокого бомбардування, ніж Місяць.., але процеси вивітрювання згладжували кратери, зрівнюючи їх з навколишньою поверхнею* (М. Руденко); *Полірувальники згладжували шви на граніті, зачеканювали бронзові частини* (з наук. літ.); *Ширше в побуті використовувалася численна та прискіпливо виготовлена столова кераміка. Її робили з добре відмуленої глини з незначними домішками, старанно згладжуючи тонкі стінки* (з навч. літ.); *Льодовик невпізнанно змінив європейський пейзаж. Просуваючись на південь, він згладив нерівності рельєфу, який став плоскішим, менш розчленованим* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Робити менш помітним, менш відчутним; пом'якшувати, ослабляти. *Спускався з гір присмерк, згладжував обриси величезного промислового селища* (П. Колесник); *Покликання батьків — згладжувати лихі і полишати скарби добрі* (Ю. Мушкетик); *Ощадливіше використання пального новими сільськогосподарськими підприємствами дещо згладжує кредитну проблему* (з газ.); *Ось що значить — говорити одверто, не прикрашаючи своєї думки пишними гаслами. Але треба було, хоч би там що, згладити неприємне враження* (З. Тулуб); *Він намагався бути веселим, щоб трохи згладити гостроту недавньої суперечки* (О. Гуреїв).

◊ **Загла́джувати (згла́джувати) / загла́дити (згла́дити) го́стрі кути́** *див.* **загла́джувати; (1) Згла́дити / згла́джувати зі сві́ту (сві́та)** — убити, знищити. *Швидко в неї зродилася думка Згладити зо світа хлопця того, Що був свідком її блудодійства* (І. Франко); *Аби убійник найшовся. Той, що її дитину зі світу згладив* (О. Кобилянська); *Здається, він усіх боїться, будь-хто може його образити чи й зовсім згладити зі світу, але не ображали, не згладжували* (Ю. Мушкетик).

ЗГЛА́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ЗГЛА́ДИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Робитися гладеньким, рівним, розрівнюючись, розправляючись (про нерівності, зморшки і т. ін.). *За осінь та зиму Гриць вигнався вгору, мов молодий дубок, на обличчі з'явилися перші ознаки мужності, з кожним днем згладжувалась дитяча округлість щік* (Ю. Збанацький); *Його ліва рука з тильного боку долоні була тяжко обпечена. Шкіра наросла шкарубкими рубцями, що не згладжувалися ось уже понад двадцять років* (М. Руденко); *На викоханому повному обличчі згладились віспові подзьобинки і ніби вирівнявся ніс, а вся вона так і пашить здоров'ям* (Микита Чернявський); *З часом елементи рельєфу згладилися, вкрились рослинністю, під якою сформувалися ґрунти* (з навч. літ.).

2. *перен.* Робитися менш помітним, менш відчутним; пом'якшуватися, ослаблятися. *Сизий серпанок зоряної ночі покрив сушу й море; контури дерев і будинків згладжува-*

лись (Л. Дмитерко); — *Щоб зугладилась моя провина, Він дав за мене свого сина* (І. Франко); *Витираю місця на одежі, де кров. Трудно прийшлося на собі слід виводити; він згладився якось, бо піджак темний* (В. Барка); *Скрізь нишпорять дияволи, що хотіли б мою тайну вивідати, купити, видерти з пам'яті, щоб вона згладилася й заніміла* (Р. Федорів).

3. *тільки недок.* Пас. до **згла́джувати.** *Столовий посуд робили з тонкоструктурної глини з домішкою дрібного шамоту та піску. Поверхня посудин добре згладжувалася* (з наук. літ.); *В хаті було як у вінку. Хоч убогість, справді, виглядала тут з усіх кутків, однак вона мовби згладжувалась дбайливою, якоюсь цнотливою чистотою, що лежала на всьому* (О. Гончар).

◊ **(1) Згла́дитися зі (зо, з) сві́ту (сві́та)** — зникнути, пропасти. *Чи коли згладиться з світу та кривда нерівна?* (Марко Вовчок).

ЗГЛА́ДИТИ *див.* **згла́джувати.**

ЗГЛА́ДИТИСЯ *див.* **згла́джуватися.**

ЗГЛЕВІ́ТИ, іє, *док., розм.* Зробитися пліснявим, слизуватим. *Сир зглевів* (Сл. Б. Грінченка).

ЗГЛЕ́ДІТИ *див.* **згля́діти.**

ЗГЛЕ́ДІТИСЯ *див.* **згля́дітися.**

ЗГЛИ́БИТИ *див.* **зглибля́ти.**

ЗГЛИБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ЗГЛИ́БИТИ,** блю, биш; *мн.* зглиблять; *док., кого, що, зах.* Осягати розумом. [М е ф і с т о ф е л ь:] *Як дивно запит цей Від того чуть, хто зневажає слово Й, не звикши мислить поверхово, Зглибляє дійсну суть речей* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); *Дух розверне крила. Просяє, наче сонце над землею. Все обійме, всі таємниці зглибить* (І. Франко); — *Не так легко мене побороти, Богдане .. — Щодо того, то це правда. Хто б міг вас зглибити... ви, Обринські!* (О. Кобилянська).

ЗГЛИ́БОКА, *присл.* 1. З глибини. — *Вилазь, Кроте, не бійся. — Не вилізу, — озвався Кріт глухо, видно, зглибока, видно, аж із дна своєї нори* (Григір Тютюнник); *Щоранку будить селище своїми гудками завод-ветеран, — потужні гудки його десь ніби зглибока йдуть, чимось торкають людей і бентежать* (О. Гончар).

2. Глибоко (у 1 знач.). *Вона говорила це рівним тихим голосом і так, мов це була звичайна річ і нітрохи не займала її зглибока* (Б. Грінченко); *Отямилась мадонна Каталіна, зітхнула зглибока і спитала: — Ох, де се я?* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗГЛОТИ́ТИСЯ, и́ться, имо́ся, ите́ся, *діал.* Док. до **глоти́тися.** *Знов відчинилися двері, люди зглотились, і один одного не пускав* (Л. Мартович).

ЗГЛУ́ХА, *присл., розм.* Глухо. *Його питали на здоров'я. — Яке здоров'я? .. — одказав він стиха та зглуха. — Гибію. Слабую дуже на голову й на очі* (Марко Вовчок); *Їх тягла дужа течія. Нараз кінь Тома Остіна зглуха заіржав і щез під водою* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ЗГЛУШИ́ТИ, ушу́, у́шиш, *док., що, діал.* Заглушити. * Образно. — *Зрозумійте й затямте собі, Ви, сліпців покоління, Що, як зглушите душу живу, Заговорить каміння* (І. Франко).

ЗГЛЯД, у, *ч., заст.* 1. Погляд (у 1 знач.). *Стара прокинулась і гострим зглядом У вічі, мов ножем, йому штирхає* (П. Куліш); *Лежить — не застогне; Гасне світ у згляді...* (П. Грабовський); *Перекинься карим зглядом через хмизяні дими, весняну веселість саду в розкіш літа заломи* (П. Мовчан).

2. Міркування; погляд (у 2 знач.). *Можна себе потішити, як той бубон на весіллі: "ще побачим, як там буде!" Здається, така потіха тепер для мене єдина під різними зглядами* (Леся Українка); *Пані Малгожата під тим зглядом ішла навіть далі чоловіка. Коли їй доводилося бувати в гостях, вона брала зі столу якісь смачні шматки й давала їх своїм слугам* (Г. Хоткевич); *Як та вода загачена, що найшла цілою масою і розриває греблю, так і любов його ломила всі згляди й обов'язки проти родителів* [батьків] (О. Кобилянська).

3. *діал.* Нагляд, контроль. *Тоді не було згляду такого, як теперечки* (Сл. Б. Грінченка); *Ні, ви не мали згляду надо мною! Хоч око в око ви не сміли стати* (І. Франко).

4. *на кого, діал.* Милість, ласка до кого-небудь. [Р я б и н а:] *Будьте ласкаві, майте згляд на мою жінку та дітей, допомагайте їм, не дайте вніверць піти моїй праці і господарству!* (І. Франко).

ЗГЛЯДА́ТИ, ЗОГЛЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко.* Те саме, що **погляда́ти.** *А сказано — жінки, як сороки: Одна на одну зглядали Та й козачку осуджали* (з думи); *Слобода наша .. на п'яти горах стоїть крейдяних, осаджена високо у давні віки од ворога татарина, щоб нагло не збіг; здалека зоглядали з гір, ховалися й рятувались* (Марко Вовчок).

ЗГЛЯДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *рідше* **ЗГЛЯ́ДУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.* 1. *розм.* Обмінюватися поглядами; переглядатися (у 1 знач.). *Цариця, цар, дочка Лавина Зглядалися проміж себе* (І. Котляревський); *Старшина тільки між собою зглядувалась* (П. Куліш); *Всі засміялись, зглядуючись* (І. Нечуй-Левицький); *Асесори зглядалися поміж собою. Не могли втямити, як це обирати з кількох одного* (Ю. Мушкетик).

2. *на кого — що, діал.* Пильно дивитися на кого-, що-небудь. *Здавалося йому, що всі на нього зглядатимуться і всі його хвалитимуть* (Л. Мартович); *Чужа церква, чужі люди... Єлені здається, що всі на неї зглядаються* (Г. Хоткевич); *На молодого хлопця, червоного, спітнілого від швидкої ходи, зглядались люди* (В. Гжицький); *По тій стежці ступала Ганнуся, й цілий світ зглядався на її вроду й княжу поставу* (О. Забужко).

ЗГЛЯ́ДІТИ, ЗОГЛЯ́ДІТИ, ЗГЛЕ́ДІТИ, ЗОГЛЕ́ДІТИ, джу, диш, *док., кого, що і без прям. дод., перев. із запереч. част.* н е, *розм.* Побачити, помітити кого-, що-небудь. *Він не зогледів, що я тут, коло хатніх дверей ховаюсь поза дубом* (Марко Вовчок); *Зоглядів* [Тарас] — *щось у червоній плахті із жовтою на голові стрічкою* (С. Васильченко); *На тому ярмарку підбори на ходу відривають, не зогледиш, як босий зостанешся* (Б. Левін).

◊ **(1) [І] о́ком (очи́ма) не згля́диш (не зогля́диш, не згле́диш, не зогле́диш)** — так багато чого-небудь, що не осягнути. — *Що в мого Петруся добра! млини, камені; жита які, гречки! і оком не зглєдиш* (Ганна Барвінок).

ЗГЛЯ́ДІТИСЯ, ЗОГЛЯ́ДІТИСЯ, ЗГЛЕ́ДІТИСЯ, ЗОГЛЕ́ДІТИСЯ, джуся, дишся, *док., перев. із запереч. част.* н е, *розм.* Те саме, що **згля́діти.** *Микола зоглядівся, що в його не було ні шматка хліба, ні краплі води* (І. Нечуй-Левицький); [В а с и л и х а:] *І як же ті літа швидко минають. Іще мені самій теє дівування перед очима: не зглядилась, як і дочка виросла* (С. Васильченко); *Не зогледілися* [друзі], *як і світанок підкрався* (В. Кучер); *Не зглєдишся, як проминуть літа, І ваші учні, дужі й молоді, Себе покажуть в радіснім труді* (О. Підсуха); *Не зглядились, як і дванадцять* [дванадцята година] (Ю. Мушкетик); *Косив якось Мартин сіно на лузі і так захопився роботою, що не зглєдівся, як уже смеркло* (Ю. Винничук).

ЗГЛЯ́ДНО, *зах.* 1. *присл.* Порівняно, відносно. *Та се були лише початки, зглядно невинні початки* (І. Франко).

2. *част.* Власне (у 2 знач.). *Розмова, що її оксфордський історик провів із "президентом" Рутенії (зглядно Прикарпатської Русі) Іваном Туряницею, була опублікована навесні 1999 р.* (з публіц. літ.).

ЗГЛЯ́ДУВАТИСЯ *див.* **зглядáтися.**

ЗГЛЯДЬ, і, *ж., зах.* 1. Шанобливе ставлення; увага (у 2, 3 знач.). *Зглядь до батьків.*

2. Погляд (у 2 знач.), думка. *Малларме справді в тім згляді був наймолодший між наймолодшими* (І. Франко); *Ані син, ані батько не могли її в тім згляді цілковито успокоїти* (О. Кобилянська); *Мені ходить о се* [цікаво], *чи взагалі між мужчиною і женщиною* [жінкою] *може бути сама чиста приязнь без ніяких побічних зглядів* (М. Яцків).

◊ **Мáти зглядь** *див.* **мáти**[2].

ЗГЛЯ́НУТИ, ну, неш; *наказ. сп.* зглянь; *док., розм.* Однокр. до **зглядáти;** поглянути (у 1 знач.). *В грубі жар-жар, аж любо оком зглянути* (А. Свидницький); *Золотариха аж головою покрутить і якось ніби жалібно на мене згляне* (Ганна Барвінок); *Хлопець схопився з місця, ніби його опекло огнем, швидко зглянув кругом себе* (С. Васильченко); *І оком не зглянути — поле та поле далеке, і пада з крила на крило споловілий лелека* (П. Мовчан).

◊ **(1) [Аж] не зглянути (не здивúтися)** — аж очам боляче. — *Ой, червона ж яка* [хустка]! *Аж не зглянути* (А. Головко); *До церкви сонце — в час Великодній крізь двері замкнуті входить... Не зглянути!* (В. Барка); *Личко розчервонілося, очі горіли, дві чорні-чорнющі коси літали довкруги неї, не здивитися* (Ю. Мушкетик); **Скільки óком кúнеш (кинь, докúнеш, зглянеш** *і т. ін.) див.* **кúдати.**

ЗГЛЯ́НУТИСЯ, *рідше* **ІЗГЛЯ́НУТИСЯ** *і* **ЗОГЛЯ́НУТИСЯ,** нуся, нешся, *док.* 1. *розм.* Однокр. до **зглядáтися** 1; переглянутися (у 1 знач.). *Денної пори, хоч і стрінемось, — тільки зглянемось, словечка не промовимо, розійдемось* (Марко Вовчок); *Панове зглянулися по собі, — хвилина мовчанки, а тоді: — Як ви це розумієте?* (Б. Лепкий); *Мати нічого не сказала синові. Тільки зітхнула і тихо одійшла до печі. А Юхим з Цигулею зглянулись і знов посхилялися* (А. Головко).

2. *на кого, над ким і без дод., перен.* Виявити співчуття, милосердя до кого-небудь, пожаліти когось, змилостивитися над ким-небудь. *Дід аж на ногах не встоїть. Почув небораk душею, що й на його* [на нього] *зглянулась доля* (Ганна Барвінок); *Дмитрик дуже жалібно кривив обличчя та квилив, мов сирота: — Дайте сиротині копієчку... зглянтесь над голодним!..* (М. Коцюбинський); *Ізглянулась баба, ізглянувсь старий. — Ну, йди уже, Лиско, хвоста свого грій!* (І. Нехода); *Моліться богам, чужинці, або святому вогню чи сонцю... може, вони зглянуться над вами...* (О. Бердник); // *на що, над чим.* Виявивши чуйність, узяти до уваги, врахувати що-небудь. [Х р и с т я:] *Коли не шкода себе, то хоч зглянься над моєю старістю...* (М. Кропивницький); *Ми знову беремо свої рушниці, і, якщо ти трапишся нам зблизька, ми не зглянемося на твоє кохання* (Б. Антоненко-Давидович).

◊ **(1) Зглянутися (увáжити) на сльóзи** — задовольнити чиєсь слізне прохання, поставитися співчутливо до когось. [Х р а п к о:] *Якби уважив на сльози* [молодиці] *— пропали б мої 200 рублів з процентом, а то грошики дома будуть...* (Панас Мирний); — *А може, вони зглянуться на мої гіркі сльози, на моє вбозтво — може, не займатимуть мене* (Б. Грінченко); [Г е л е н:] *Боги з Олімпу зглянулись на сльози, .. на благання наші, — без зброї подолали ворогів* (Леся Українка); **(2) Зглянься (зглянтеся, зоглянтеся** *і т. ін.)* **на Бóга!** — те саме, що **Бíйся (бíйтесь) / побíйся (побíйтесь) Бóга!** *(див.* **боятися).** — *Що се в тебе за думки такі, сестро! Зглянься на Бога! — почав мене вговоряти та вмовляти* [брат] (Марко Вовчок); — *На Бога зоглянтесь! Верніться, сліпі! — Кричить Джеджалій* (М. Старицький); **(3) Не зоглянешся (не зглянешся, не здúвишся), як [і]** — дуже швидко, непомітно (настане, відбудеться, почнеться щось). *І не здивишся, як опинишся у бабів на запічку, та ще добре, коли не в цебрі* (Сл. Б. Грінченка); — *Сухо, тепло, — умовляє далі водій, — чого ще треба? Дощ перейде, дорога протряхне, не зглянемось, як і доїдемо* (Ю. Яновський); — *Оце й не зоглянешся, Дмитре, як орати почнемо...* (М. Стельмах).

ЗГНИВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згниваáти.** *Окрім заглиблених у землю, археологи знаходять також багато наземних жител. Очевидно, їх відносна кількість була більшою, ніж трапляється дослідникам, бо після згнивання чи згорання археологічний слід залишається на поверхні й швидше, ніж заглиблений, руйнується внаслідок діяльності людини чи природи* (з наук. літ.).

ЗГНИВÁТИ, *рідше* **ЗОГНИВÁТИ,** áю, áєш, *недок.,* **ЗГНИ́ТИ, ЗГНИСТИ́,** згнию́, згниє́ш; *мин. ч.* згни́в, илá, лó; *рідше* **ЗІГНИ́ТИ, ЗОГНИ́ТИ, ЗОГНИСТИ́,** ию́, иє́ш; *мин. ч.* зігни́в *і* зогни́в, илá, лó; *док.* 1. Руйнуватися, розпадатися від гниття; гнити (у 1 знач.). *Купи зерна, взятого .. в населення, і різноманітну городну поживність зоставлено згнивати під потлілим і дірявим брезентом* (В. Барка); *Стебло пшениці виростає з розбухлого зерна, що, давши йому життя, згниває* (П. Колесник); *Трава, осока Зігниє у багні* (С. Руданський); *Зруб* [колодязя] *зогнив і наполовину обвалився* (В. Козаченко); * Образно. *Зима зовсім згнила, і шкульгає Різдво в мряку чвирі. Старожили не бачили в ці дні різдвяних зір, і стояло небо в сірій сорочці будня* (М. Хвильовий); *Устилуг переходив з рук в руки, проте жоден завойовник не пустив тут свого отруйного коріння: згнило воно на прах у пісках і болотах* (М. Малиновська).

2. *перен.* Гинути від довгого перебування в тяжких, нестерпних умовах. — *Піймайте, — каже* [голова], — *мені злодія .. Він в мене зогниє у холодній!* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Згниєш, моє серце, в тюрмі. Пропадеш. Не хазяїн вже будеш, а злодій* (М. Коцюбинський); *За кордоном Женька, дурило. Десь там згниє на смітнику* (Б. Харчук).

ЗГНИ́ЛИЙ, *рідше* **ЗІГНИ́ЛИЙ, ЗОГНИ́ЛИЙ,** а, е. Дієпр. акт. до **згни́ти, зігни́ти, зогни́ти.** *В кутку Хома старанно трощив ще простий кухняний ослончик* [ослінчик], *брудний, у помиях, наполовину згнилий* (М. Коцюбинський); *Пісня єго* [його] *душі згіркла, як зігнила пшениця* (В. Стефаник); *Пахне цвіллю від зогнилого листя* (А. Хижняк); *Край води розкопана земля, багниська, баюри, болото, гній, затоплені згнилі човни* (П. Загребельний); *Коріння рослини часто згниле від надмірного поливу* (із журн.).

ЗГНИСТИ́ *див.* **згнивáти.**

ЗГНИ́ТИ *див.* **згнивáти.**

ЗГНІТИ́ТИ *див.* **згні́чувати.**

ЗГНІТИ́ТИСЯ *див.* **згні́чуватися.**

ЗГНІ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згніти́ти.** *Почувала* [Гаїнка], *що з тим плачем верталася до неї сила, оживала душа, як земля, морозом згнічена, від сонячного погляду*

оживає (Б. Грінченко); *Звідти* [з келій] *густо вальнув на комісію кислий і згнічений віками дух монастирської добродійності, хазяйновитості й спасіння* (І. Микитенко); *Бачив той-таки ясно-зелений луг і юних танцюристок на ньому, пив молоко із Настчиних вуст, від чого нова сила прибувала до його згніченого й замордованого тіла* (Валерій Шевчук).

2. *у знач. прикм.* Який згнітився (у 2 знач.); пригнічений. *Його* [генерала] *реляція підносила згнічений дух* (Я. Качура); *Натовп стояв притишений: був він різноликий і різнобарвний, тихий і згнічений. Багато виморених, вимучених облич, весь одяг чужинський, від того й люд видавався мовби не своїм* (Ю. Мушкетик).

ЗГНІ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **згніти́ти.** *У сновидіннях бажання звільняється від згнічення* (із журн.).

2. Стан за знач. **згніти́тися.** *Задоволення від художнього твору, вважав Фройд, виникає внаслідок того, що читачі впізнають у відтворених бажаннях власні напруження й згнічення та звільняються від них за допомогою авторового фантазування* (з наук. літ.).

ЗГНІ́ЧЕНО. Присл. до **згні́чений** 2. *Дмитерко виглядав згнічено. Ні, якась вина була в ньому і гнула додолу* (І. Жиленко); *Згнічено мовчати.*

ЗГНІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗГНІТИ́ТИ,** згнічу́, згнітиш, *док.* 1. *кого, що.* Натискаючи, надавлюючи, зменшувати в об'ємі; гнітити (у 1 знач.). *Згнічувати пакет;* // Тиснути, давити кого-небудь. *З якою насолодою побив би він його* [урядовця], *згнітив своїм тілом, здушив за горло!..* (М. Коцюбинський); *На Ярослава знов напливала темна лють. Навіщо зачепився з цією дурною розмовою? Треба було відразу зім'яти, згнітити* (П. Загребельний).

2. *кого, що, перен.* Викликати відчуття хворобливого стискання серця, душевної пригніченості. *Та туга, якої тінь він відчув ще вчора ввечері, тепер згнітила його вже відверто* (В. Підмогильний); *Маркові не так було шкода ложки, як самого себе, бо дужче згнітила думка, що вона йому вже не знадобиться* (Ю. Мушкетик); // *безос. Тяжким, нестерпучим болем тупим згнітило йому серце, душу* (Б. Грінченко).

3. *що, перен.* Не давати виявлятися повною мірою; тамувати (почуття, бажання і т. ін.). *Згнічуючи своє кохання, не довго змогла вона держати гору над своєю романтичною вдачею* (Ганна Барвінок); *Нема правди в світі, а коли вона часом де й озветься, то там її рота затулять, там її згнічують, затоптують, винищують* (Б. Грінченко); *Грізельда, почувши сії слова.., взяла її швиденько з коляски, поцілувала й перехрестила і, згнітивши жаль на серці, з спокійним лицем передала дитину слузі* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

◊ **(1) Згніти́вши се́рце** — проти власної волі, власних почуттів. *Дівчина, згнітивши серце, вирішила підкоритися батьковій волі* (М. Старицький); *Він поїхав до далекої Персії згнітивши серце* (І. Білик); *Хоч і як їм це не подобалося, згнітивши серце вони змушені були погодитися* (В. Хрущак).

ЗГНІ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗГНІТИ́ТИСЯ,** згнічу́ся, згнітишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Зменшуватися в об'ємі, ущільнюватися при натисканні, надавлюванні. * Образно. *Механічно кладу руку їй на плече, вона згнічується, мабуть, не підозрювала про таку розкутість* (А. Дністровий).

2. *перен.* Відчувати хворобливе стискання серця, душевну пригніченість. *Йому серце згнітилось від щирості її голосу* (В. Підмогильний).

3. *тільки недок.* Пас. до **згні́чувати.** *Уві сні розкривається бажання людини, яке згнічується, притлумлюється нею наяву* (з наук. літ.).

ЗГНО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згнoї́ти.** — *Трохи пособила держава, а більше не може, бо війна.* — *На її плечі усе можна скинути — і вкрадене, і згноєне. Але цією байкою не нагодуєш худоби* (М. Стельмах); * Образно. *У соловецьких ямах згноєна, за моря й океани розвіяна, голодомором викошена, лютим чоботом розтоптана, стонадцять разів розстріляна, чорнобильською смертю засіяна. Мово наша!* (з публіц. літ.); // **згно́єно,** *безос. пред. Багатьох було згноєно за дротом першої ж воєнної осені, коли десятки їх, необстріляних, щойно мобілізованих, потрапили у величезне оточення* (Г. Тарасюк).

ЗГНОЇ́ТИ, ою, ої́ш. 1. *що.* Док. до **гнoї́ти** 1. — *Ти що ж це, тисячі центнерів яблук хочеш нам на дереві згноїти?* (А. Головко); *З густими дощами, з дрібною мжичкою в людські серця падав новий неспокій: що ж воно буде, чи не згноять дощі хліба та городину?* (Ю. Мушкетик).

2. *кого, що, перен.* Док. до **гнoї́ти** 2; довести до загибелі, смерті. *Мати, хоч і хвора, але засміялась і, закашлявшись, сказала Кирилові: — Оця проклята землянка згноїть нас...* (О. Копиленко); *Везли їх, зранених в борні з солдатами, Везли їх, стомлених в тюрмі за ґратами, Везли, щоб там, в краях холодних, Згноїти велетнів народних, Крилаті іскри потушить І знов дурити і душить* (Л. Костенко).

◊ **Гнoї́ти / згнoї́ти в тюрмі́ (по тю́рмах, у в'язни́ці)** *див.* **гнoї́ти.**

ЗГНУЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., з кого — чого, над ким — чим і без дод., заст.* Знущатися. — *Достанеться і тобі, що мене так занапастили, що і сісти не можу, і згнущались надо мною* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Тяжко плакала Ганнуся, І не знала, за що, За що́ мати згнущається, Лає, проклинає* (Т. Шевченко); [О л е к с а:] *Гріх вам буде, дядько! Я всім людям розкажу, за віщо ви надо мною згнущаєтесь* (І. Карпенко-Карий).

ЗГО́ВІР, вору, *ч.* 1. Те саме, що **змо́ва** 1. *Комендант Києва провів арешт семи лівих українських есерів, які підозрювалися у зговорі з представниками харківського Народного секретаріату і планували захоплення влади* (з наук. літ.); *Деякі керівники увійшли в зговір з окупантами і фактично без бою здають адмінбудівлі* (з газ.).

2. *розм.* Домовляння, переговори. *Думаю, що, не зговорившись з партизанами, починати повстання небезпечно. На зговори я послав Луку* (М. Куліш); *Якийсь агроном-невдаха .. брався про Стахові досліди написати популярну брошуру, тільки просив, аби той з ним авторством поділився. Стах на зговір видався досить крутим* (І. Чендей).

ЗГОВІ́РЛИВИЙ, а, е. Який легко погоджується на пропозиції інших, з яким легко домовитися про що-небудь. — *Земля наша, а край чужий. До того ж, я бачу, тут багато червоних стережуть перехід.* — *Є серед них і зговірливі,* — сказав Петриченко. — *Покажи тільки гроші чи харч* (В. Шкляр); — *Який поверх, яка кімната, що ви кажете? Має йтися про верхню і нижню палати...* — *Добре,* — *погодився мій зговірливий тлумач* (із журн.).

ЗГОВІ́РЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **зговірливий.** *Все залежатиме від Володимира, від його мудрості й зговірливості* (В. Малик); *Конкретної суми, в яку він оцінив зговірливість Липовецького, Сичак не назвав. Приберіг її на потім, коли Липовецький дасть згоду на проведення цієї операції* (В. Хрущак).

ЗГОВІ́РЛИВО. Присл. до **зговірливий.** *Сільська рада, за якою закріплені спірні землі, зговірливо дала дозвіл на їх оренду* (з газ.).

ЗГОВО́РЕНИЙ, а, е. 1. *розм.* Дієпр. пас. до **зговори́ти** 1. *Моя думка, що матч був зговорений* (з Інтернету); // **згово́рено,** *безос. пред. Зговорено було ще все вранці, до схід сонця* (О. Кобилянська); *Коли ж відправлено послів і зговорено за вінчання в церкві і весілля без прогайки, Ярослав лишив у себе Коснятина* (П. Загребельний).

2. *у знач. прикм.* Заручений, засватаний. *Зговорені хлопець та дівчина повинні були обмінятися подарунками* (із журн.); // *у знач. ім.* **згово́рений,** ного, *ч.;* **згово́рена,** ної, *ж.* Той (та), кого засватали. *Як зозуля в зеленім лузі веде перед між галочками, — так молода зговорена виходить на заручини з молодими сестрицями* (І. Нечуй-Левицький).

ЗГОВО́РИНИ, рин, *мн., розм.* Те саме, що **зару́чини.** *Цінні свідчення про народні звичаї дають назви різноманітних народних способів відзначення дозвілля і свят: вечорниці, зговорини, закладини* (В. Русанівський).

ЗГОВОРИ́ТИ, орю́, о́риш, *док.* 1. *перев. із запереченням* н е, *з ким, розм.* Досягти порозуміння в розмові; зговоритися. [І в а н:] *Ну, нехай буде по-вашому! З вами не зговориш!* (М. Кропивницький); [Л е в:] *Коли ж сестра таку натуру має, що з нею й не зговориш* (Леся Українка).

2. *що, діал.* Сказати. *Хата як покришка: що зговориш, то в хаті повинно пропасти* (Номис); *— Ану іще що зговори мені, вражий сину! то я тебе почастую! — гримнув* [батько] *на його* [нього] (Марко Вовчок); // Прочитати молитву. *— Я вам, бабо, солодкої пшениці та й тіста принесла, аби-сте* [щоб ви] *за мою Марію очинаш* [отченаш] *зговорили* (В. Стефаник).

3. *діал.* Заговорити. *Вона сама бачила, що Зінько з ким схоче може зговорити: чи з писарем, то й з писарем, чи з попом, то й з попом... і з паном... і з кожним... А розумно говорить, так аж страх!..* (Б. Грінченко).

ЗГОВОРИ́ТИСЯ *див.* **зговóрюватися.**

ЗГОВО́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ЗГОВОРИ́ТИСЯ,** ворю́ся, во́ришся, *док.* 1. Домовлятися про що-небудь, досягати згоди. *— Уже б, здається, пора б і Зіньці звернутися, а її немає... — Значить — буде. Зговорюються, певно, коли і як краще прийти* (Панас Мирний); *В хаті старі балакали про свої справи й почали зговорюватись про день весілля* (І. Нечуй-Левицький); *— Гадав, що ви зговорились уже з Лляним — нерозлийвода ж* (Микола Чернявський); // Те саме, що **змовля́тися** 1. *Терявся* [губився] *в думах молодець. Ввесь світ, здавалось, зговорився, Ввесь мир на його напустився, Щоб розорить його вкінець* (І. Котляревський); *— Істинно мовите — розбійник! Зговорився з нашим волосним старшиною, той дає йому добрячі хабарі...* (Ю. Хорунжий).

2. *тільки док., звичайно із запереч.* н е. Розмовляючи порозумітися. *Я одної думки з паном Хмельницьким, і я того певний, що по кількох словах ми зговоримось і погодимось* (А. Чайковський); *Вони попросту не можуть зговоритися, не можуть зрозуміти один одного* (Г. Хоткевич); *Той погляд неприємно вразив Оксена, і він подумав, що ця людина теж неприємна і з нею тяжко буде зговоритися* (Григорій Тютюнник); *— І впертий же ти, Петре Онисимовичу. З тобою ніякий сват не зговориться* (Ю. Збанацький).

3. *тільки док., діал.* Завести розмову, розговоритися. *Руденко й Ганна почали розмовляти собі вдвох і зговорились про село* (Б. Грінченко).

◊ **(1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **зговори́лися** — одностайно, однаково. *До Уляни приходили дівчата, приходили й молодиці, і кожна, наче зговорилися, виповідала їй свою тугу за минулим щастям...* (Д. Бедзик).

ЗГО́ДА, и, *ж.* 1. Позитивна відповідь, дозвіл на що-небудь. *Річард схиляє голову на знак згоди* (Леся Українка); *Дуже задоволена* [Марина Костянтинівна] *з того, що так легко .. удалося їй дістати згоду чоловіка на її від'їзд* (А. Головко); *— Треба, щоб Федір усиновив Олега. Правда, якщо рідний батько живий, то для суду його письмова згода потрібна* (М. Руденко); // Вияв бажання щось робити. *Про його згоду у нас працювати не могло бути й мови* (Іван Ле).

2. Взаємна домовленість; порозуміння. *Нехай краще загине кілька людей, аніж ціле село. Важка таємна згода запанувала між людьми* (М. Коцюбинський); *— Там* [у "Положенні про селян, що виходять з кріпосної залежності"] *чорним по білому написано, що незалежно від полюбовної згоди поміщик може в усякий час вимагати від селян обміну необхідної йому землі* (М. Стельмах).

3. Спільність поглядів, думок і т. ін.; одностайність. *Братерським словом озовись* [Тарасе] *з могили. Подай нам заповіт святої згоди* (М. Зеров); *— А то вже так: де згода, там і вигода, — сказав* [Цигуля] *спокійно і розважливо. — Продержались тиждень озеряни і ще продержаться. Дружній череді вовк не страшний* (А. Головко).

4. Взаємна дружба, мирні стосунки. *Хоч у листі до мене нема ніякого формального перепрошування, але я його вважаю за перший крок до згоди* (з мемуарної літ.); // Союз, об'єднання. *Не раз бував* [Елпідій] *у чужих землях і умів схиляти до перетрактацій, а там і до сердечної згоди привідців багатьох земель* (Д. Міщенко).

5. *у знач. стверджувальної част.* Означає підтвердження чого-небудь, погодження з чимось; гаразд, хай буде так. [Ф у н к е:] *Ну, добре, згода. Я згоден на цей шлюб, якщо ви, люб'язний сусіде, зробите мені маленьку поступку* (І. Кочерга); *— Зробіть це для мене, Катре! Згода? Катря здвигнула плечима, на цей раз уже справді вагаючись* (А. Головко); *— Ви ж хотіли знати, що об'єднало нас на одному полі? Так це можна тепер сказати: людяність... — Згода, — сказав Михайло* (О. Бердник); *— Трохи чудна мені у вас служба, — сказала дівчинка. — Але коли вам так добре, дідусю, то й згода...* (Валерій Шевчук).

(1) Аби́ (якщо́) ва́ша (твоя́) зго́да — якщо ви (ти) не заперечуєте (не заперечуєш). *Я сам піду, аби ваша згода!* (М. Коцюбинський).

○ **Дава́ти / да́ти зго́ду** *див.* **дава́ти; (2) За зго́дою,** *у знач. прийм., з род. в.* — уживається при вказуванні на особу, орган і т. ін., від яких залежить рішення. *Дивізія справді мала на озброєнні чимало броньовиків, але їх, як і артилерію, корніловські командири за згодою головнокомандувача вирішили навмисне на парад не виводити* (О. Гончар); **(3) У зго́ді:** а) *(у знач. присл.)* у дружбі, мирно, злагоджено. *Та що ж поробиш, коли розум з серцем не завжди живе у згоді* (М. Коцюбинський); *Життя і мрія в згоді не бувають і вічно борються, хоч миру прагнуть* (Леся Українка); б) *(у знач. присуд.)* згодні між собою. *Нарешті оба вчені випростувалися і*

глянули один на одного з обох боків стола. — Ми в згоді? — запитав стиха професор (І. Франко).

◊ **Прихо́дити / прийти́ до зго́ди** *див.* **прихо́дити; Сло́во зго́ди** *див.* **сло́во.**

ЗГО́ДЕН *див.* **зго́дний.**

ЗГОДЖА́ТИСЯ *див.* **зго́джуватися.**

ЗГО́ДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **згоди́ти**[1]. *Незабаром і Лейба нагодився з кошиком свіжих паляниць: він був згоджений щодня носити з містечка до чаю свіжі паляниці* (І. Нечуй-Левицький); *Не мав* [Славко] *уже що робити при будові .. Відтепер мала вже робота провадитися через згоджених майстрів* (Л. Мартович); *— Можете приганяти вдосвіта маржину, та й рушимо, — заспокоїв їх Дідушок. — Ватаг уже на горах, та й люди згоджені...* (В. Гжицький).

ЗГО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗГО́ДИТИ,** джу, диш, *наказ. сп.* згодь; *док.*, *кого, що, рідко.* Зближувати, з'єднувати, примиряти. *Бува, та рідко: живуть не в згоді, народиться дитина — згоджує* (К. Гордієнко); // Умовляти, переконувати погодитися на щось. *В суботу зранку мав прийти колій з автоклавом — тушонку робити. Але не той, багатодітний, а другий, із сусіднього села, бо багатодітний навідріз відмовився, якщо вірити бабі Ліді, яка ходила його згоджувати* (Г. Тарасюк).

ЗГО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *рідко* **ЗГОДЖА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗГО́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *наказ. сп.* зго́дься; *док.* 1. Давати згоду (у 1 знач.). [Д о м а х а:] *Карпе! У кожного свій розум і серце. Ти радиш терпіти, а я не можу, я на те не згоджуюсь* (М. Кропивницький); *Тільки що дістав Вашого листа і зараз одписую. Добре, я згоджуюсь, щоб замість "Дорогою ціною" перекласти "На віру"* (М. Коцюбинський); *Сократес згоджується — хай Ісідор їде разом з дівчиною* (О. Бердник); *Стару ублагали переїхати до свекра. Стара довго пручалася, а потім таки згодилася* (Панас Мирний); *Хлоп'ята не повірили, проте згодились піти зі мною на завод роздивитись* (Л. Смілянський); *Голос у Свенельда був зовсім інший — здійснився був задум його молодих літ: папа й імператор німецький нарешті згодилися стати з ним у спілку* (І. Білик); *— Але ж вони самі просять миру! — Просять, бо відчули себе в пастці .. А коли ми згодимося на мир і розійдемося, вони тоді переловлять нас, як зайців* (В. Чемерис).

2. *з ким — чим і без дод.* Виражати, підтверджувати свою згоду (у 3 знач.), визнаючи що-небудь правильним, доречним. *Коло Остапа зграєю вироювалися молоді й старі козаки, й козачки, й діти малії, й усі слухали, усі згоджалися* (Марко Вовчок); *Анеля меланхолійно похитала головою на знак, що вповні згоджується з тим осудом* (І. Франко); *А власне, згоджувався з князем Ларивон, благочестиві вчинки, благочестиві діяння — окраса всякого сущого* (П. Загребельний); *Дівчинка затаїла злість, хлопчик, який в усьому згоджувався з нею, охоче втік з уроку* (В. Яворівський); *Артем згодився з матір'ю: натщесерце, справді, дуже міх не подмеш* (А. Головко); // **зго́дься, зго́дьтеся,** *у знач. вставн. сл. Все це такі "таланти", яких, згодься, гріх заривати в землю* (Леся Українка); *— Панасе Омеляновичу, не судіть Віктора так суворо, — сказала дівчина після нелегкої мовчанки. — Зміни в ньому все-таки стались, і, згодьтесь, на краще* (О. Гончар).

3. *розм.* Приходити до згоди (у 2 знач.), домовлятися, зговорюватися про що-небудь. *Знайшовся чоловік, що купив на зруб гай, так найма робітників ліс рубати. Згодились з ним брати за невеличку плату, бо самі шукали тієї роботи* (О. Стороженко); // Найматися на роботу. *— А чи нема тут такої молодиці, щоб помісячно згодилась? — Чому нема? — кажуть усі. — Можна й на місяць згодитись* (Марко Вовчок).

4. *розм.* Жити мирно, без суперечок. *Невістки якось між собою добренько згоджаються, а се в нас рідко буває, щоб мирились* (Ганна Барвінок); // Примирятися з чим-небудь. *Семенко також все коло нені та коло своєї маленької сестрички. Поволеньки згодився, бідненський, із своєю долею* (Марко Черемшина).

5. *тільки недок., рідко.* Узгоджуватися, бути у відповідності. *Кожна нова думка, що не згоджувалася з її дотеперішнім світоглядом, викликала цілу бурю в молодій, не зміцнілій ще душі* (М. Коцюбинський).

ЗГО́ДИТИ *див.* **зго́джувати.**

ЗГОДИ́ТИ[1], згоджу́, зго́диш, *док., кого, що, розм.* 1. Найняти або умовити кого-небудь щось зробити. *Бо Царство Небесне подібне одному господареві, що вдосвіта вийшов згодити робітників у свій виноградник* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Згодили якось москаля з міста за куховара. То ж бо й був чудний!* (Марко Вовчок); *Титар виклопотав дозвіл і згодив маляра, щоб він вималював церкву* (І. Нечуй-Левицький); *Мабуть, за клопотами професор забув згодити теслів. А може, так і не дістав гвіздків* (Ю. Мушкетик).

2. *рідко.* Сторгувати, купити. *— Був, кажуть, згодив* [Іван] *поле з хатою і вечором забавився на могоричі геть поза північ* (І. Франко).

ЗГОДИ́ТИ[2], джу́, ди́ш, *док., рідко.* Те саме, що **почека́ти.** *Згодивши днів зо три, прийдемо на роботу* (Сл. Б. Грінченка); *— Скажіть йому, нехай трошки згодить, поки я з дочкою виберемося до сусід* (Г. Квітка-Основ'яненко).

ЗГО́ДИТИСЯ *див.* **зго́джуватися.**

ЗГОДИ́ТИСЯ, джу́ся, ди́шся, *док.* Виявитися придатним, корисним для кого-, чого-небудь; пригодитися, знадобитися. *Що в лісі родиться, то в дворі згодиться* (Номис); *Параска носила солому на город, складаючи її в стіжок. Згодиться на паливо* (М. Руденко); *Що то за пісні, хочу їх чути й знати, хай і син мій почує, може, згодяться йому на майбутнє* (П. Загребельний); *Безперечно, згодилися б обидва названі види надійної, безвідмовної зброї, з яких я влучав у ціль точно, без промаху* (О. Шугай); // *безос. — Вчися воювати проти ворогів, згодиться* (М. Чабанівський).

ЗГО́ДІ, *присл., діал.* Згодом. *Хвилю ще стояли .. над тою потрясаючою картиною і слухали Бовдурового голосіння. Але згоді схаменулися* (І. Франко).

ЗГО́ДЛИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **згі́дливий.** *Виявилось — нічого, спокійний, покірливий, згодливий* [конгрес], *тільки надзвичайно незграбний, — днів три вовтузився, поки президію вибрав і на фракції поділився* (В. Винниченко); *— Та ми ж вам, молодичко, роботу знайдемо. Татари люди згодливі* (З. Тулуб).

ЗГО́ДЛИВО, *розм.* Присл. до **зго́дливий.** *Швиденько, згодливо, ласкавенько похитуючи головою, граф Адольф проходить до кабінету пана президента* (В. Винниченко); *Маруся згодливо кивнула головою* (Ю. Хорунжий).

ЗГО́ДНИЙ, ЗГО́ДЕН, дна, дне. 1. Який дає, виявляє згоду (у 1 знач.). [П а р і с:] *Слухай, сестро, як ти мене затримала для того, щоб я такі слова приймав від тебе, то я на те не згоден* (Леся Українка); *Наш воротар тільки мовчки*

потакував, — ми були згодні на все (Ю. Яновський); *Родичі переказали, що Лукіян Середа згоден віддати за Грицька дочку* (А. Головко); *Він повернувся швидко і повідомив, що генерал згодний прийняти делегацію* (Ю. Смолич); *— Спитав би хоч, чи згоден з тобою їхати... — всміхнувся йому Тарас* (Василь Шевчук); *Вона ж зухвала, згодна сама опинитися в реакторі, аби лиш зробити по-своєму* (О. Тесленко); // *у знач. вставн. сл. — Ви недооцінюєте нашу скромну працю. Так, вона брудна, згоден, але я ще ні на кого не впливав силовими методами* (В. Шкляр).

2. *з ким — чим.* Який має однакові з кимось погляди, дотримується того самого способу дії; солідарний з ким-небудь у чомусь. [П а в л о:] *Якщо Яким згоден у речах з Терешком, то я становлю парубоцтву відро горілки* (М. Кропивницький); *Марина була цілком з нею згодна, але її проймала злість, що ця думка належить не їй, а Катерині* (Ірина Вільде); *Гільйотина запрацювала зі страшною силою, стинаючи голови всім тим, хто був не згоден із новою владою* (О. Шугай).

ЗГО́ДНО, *пред., рідко.* Те саме, що **завго́дно** 1. *— Коли їм не згодно брати трохи присмаженого* [жита], *то хто ж їх до того силує? — байдуже спитала Марина* (Панас Мирний).

ЗГОДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згодува́ти.** *Раціональна годівля худоби забезпечує максимальну віддачу кожного кілограма згодованого корму* (із журн.); *Навіть недолюдок, у пустельних горах вирослий, у тісній келії згодований, нікого, крім батька, не свідомий, скоро вас побачив, то вас тільки й жадав, про вас тільки й гадав* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * Образно. *А мої куряни — Люди скрізь відомі! Під сурмами сповивані, Шоломами викохані, Кінцем списа згодовані* (Панас Мирний); // **згодо́вано,** *безос. пред. Левків отець та був невіра. Його малим ухоплено в Нагаях І за Порогами у християнстві Згодовано і в рицарських звичаях* (П. Куліш).

ЗГОДО́ВУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згодо́вувати.** *Згодовуваний у складі комбікорму цинк виявляє анаболічну дію на організм коропів* (з наук. літ.).

ЗГОДО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згодо́вувати.** *Встановлено, що згодовування коренеплодів і концентратів у разі їх перемішування із силосом, сінажем, грубими кормами підвищує молочну продуктивність корів на 15 %* (з наук. літ.).

ЗГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗГОДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *кого, що кому, діал. ким.* Витрачати на годівлю худоби. *Сіно ось чиєсь своїми кіньми згодовуємо...* (О. Гончар); *Були в неї буряки кормові, які вона згодовувала свині* (Є. Гуцало); // Віддавати кому-небудь як їжу. [Г а в е н д а:] *Вчора Гаврило лісничий приходив скаржитись, що доїжачий* [доїжджачий] *наш убив його підсвинка в лісі і згодував його собакам* (І. Карпенко-Карий).

2. *кого, що, розм.* Те саме, що **вигодо́вувати** 1. *Щебетав би* [Щоглик] *собі літом Та згодовував діток* (П. Грабовський); *Пані й стрічає її лихими словами: — Що, — каже, — згодувала собі синка злодія!* (Марко Вовчок); *— Чужа сім'я згодувала мене* (Панас Мирний); *— А я ж її* [її] *рудого Шльомка, що в Глинянах на аренді* [оренді] *сидить, своїми власними грудьми не згодувала, ні?* (Б. Лепкий); * Образно. *Все, чим він* [Аркадій Петрович] *пишається й цінить у собі, його розум, смак і культура, навіть його ідеї, — все згодували, усе зростили отсі лани* (М. Коцюбинський).

3. *тільки док., кого, розм.* Прогодувати. *Були тут .. всі беземельні або такі, що їх земля не могла згодувати* (М. Коцюбинський).

ЗГОДО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **згодо́вувати** 1. *В Америці хлібні вироби споживаються в надто обмеженій кількості — зерно згодовується худобі, а люди харчуються за рахунок продуктів тваринництва* (з наук. літ.).

ЗГО́ДОМ, *присл.* Через деякий час після настання дії в минулому або майбутньому; пізніше, потім. *Згодом ми почули чиїсь кроки на стежці, закритій від нас кущами* (Леся Українка); *Оглянулась і Катря до порога, бо чула, як грюкнули сінешні двері. Згодом рипнули хатні — через поріг ввалився в хату Юхим-коваль* (А. Головко); *У відсвітах вогнища деякий час видно було його постать, що віддалялася, а згодом і зовсім зникла в темряві* (Григорій Тютюнник); *Хлопець підіймав кущ з усім його листям, з усіма тими зеленими бубками, що наллються згодом соком і стануть повними гронами* (О. Гончар); *У п'ятому класі я написала до районної газети, в яку згодом, закінчивши школу, піду працювати, допис про голод* (Г. Тарасюк); *США запустили в тренувальний політ космічний човник, який згодом доставлятиме людей на Марс* (із журн.).

ЗГОДУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згодува́ти.** *В експерименті згодування тваринам спліснілого зерна спричинює розвиток пухлин печінки* (з наук. літ.).

ЗГОДУВА́ТИ *див.* **згодо́вувати.**

ЗГОДЯ́, *присл., діал.* Згодом. *Аж дивиться* [дідок] *згодя — нема вже Вітряків* (Л. Глібов); *Заплатиш згодя, як будуть гроші* (Б. Грінченко); *Наші напівзагадкові герої дістали можливість рушити по тротуарах теж дуже згодя* (М. Хвильовий); *Залишившись трохи згодя на самоті з своїми думками, помислив собі герцог, що принц — найщасливіший у світі чоловік* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗГО́ЖИЙ, а, е, *на що, діал.* 1. Здатний; придатний. [В а р к а:] *Звісно, тепер кожну* [дівчину] *завидки беруть. Хіба мало їх є таких, що на лихе згожі?* (М. Кропивницький); *Правда, на козакові шати дорогії — Три семирязі лихії: Одна недобра, друга негожа, А третя й на хлів не згожа* (А. Кащенко).

2. Згодний. *Другі кажуть: — Що, бурмістром* [бурмистром]? *Ми на се не згожі! Най він буде комендантом В огневій сторожі* (І. Франко).

ЗГО́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., діал.* Згоджуватися. *Тільки ті два козаки не згожувались стати перевертнями, — одного дражнили Середою, другого — Суходолею* (І. Нечуй-Левицький); *Мати з піною на устах ні на які лікування не згожується: не можна, мовляв, ламати волю Божу: Він покарав батька за безбожність, — і треба терпіти* (В. Винниченко).

ЗГО́ЇНА, и, *ж., діал.* Шрам. *Біля правого уха на вилиці* [Заремби] *з'явилася червона плямка. Андрійко приглянувся і помітив, що це була згоїна після стріли* (Юліан Опільський); *Ворон, трохи ніяковіючи від того, що, знявши сорочку, виставив напоказ свої шрами — ліворуч на грудях багріла така страшна згоїна, ніби з нього виймали серце* (В. Шкляр); *Зачіска вже нова, маю гарну згоїну на чолі, цікаві виснажені очі — щось пережив чоловік, а це інтригує* (В. Кожелянко).

ЗГО́ЇТИ *див.* **згою́вати.**

ЗГО́ЇТИСЯ *див.* **згою́ватися.**

ЗГОЙДНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., рідко.* Те саме, що **гойдну́тися.** *Хтось у вікні згойднувся тінню...* (Василь Шевчук).

ЗГОЛА́, *присл., діал.* Цілком, зовсім. *Ти згинув, але твоя кров Натхнула до брата любов — І в серце, прибите згола, Відвагу і силу влила* (М. Старицький); *І коли До Пентаполісу дійшли Новини ці, усіх згола Велика радість пойняла* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра); // Взагалі. *Він скаже, що згола порядки всі лихії* (В. Самійленко).

ЗГО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **голи́ти.** *Брови* [у Вовчика] *або зголені, або, швидше за все, випали* (А. Кокотюха); // **зго́лено,** *безос. пред. Зголено пишні кучері* (із журн.); * Образно. *Незвично виглядало поле там, де було зголено хліба* (Ю. Мушкетик).

ЗГОЛИ́ТИ *див.* **зго́лювати.**

ЗГОЛО́ДЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зголоднілий.** *Виглядав* [син] *зголоджений і змордований і викликував жалібним голосом тата і маму* (О. Кобилянська); *Зголоджений, я падав серед лісу* (Л. Костенко).

ЗГОЛОДНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зголодні́ти.** *Зголоднілі за день опришки дивились жадібно на багатий стіл* (В. Гжицький); *Ревіла зголодніла худоба, йдучи на пасовище* (Ю. Мельничук); *Пара зголоднілих за дорогу коней пожадливо їли отаву* (М. Олійник); *Це була не робота, це був якийсь бенкет будування, віртуозна творчість зголоднілих за працею рук* (О. Гончар).

ЗГОЛОДНІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **зголоднілий.** *Коли відчувається жага чи зголоднілість — людина налаштовує свої думки на пошук їжі і навіть у розмовах використовує слова про щось їстівне або натяки на харчі та поживні страви* (із журн.); *Одначе скоро вже вибуде строк, і Кураївка стане місцем їхнього побачення. Яким він* [коханий] *повернеться, що в душі принесе? Просвітлення спокути, зголоднілість чистого почуття чи грубі тамтешні навички, цинічні слова на устах?* (О. Гончар).

ЗГОЛОДНІ́ЛО. Присл. до **зголоднілий.** *Я .. дивився невдоволено на старого. Той захоплено, зголодніло смоктав цигарку* (М. Івченко); *Мале шолудиве собаченя зголодніло обнюхувало сміття на пероні* (Олесь Досвітній); *Домовик настирно, зголодніло чигав на мить, коли лист із ледь чутним хрустом одчахнеться від галузки* (В. Дрозд).

ЗГОЛОДНІ́ТИ, *рідко* **ІЗГОЛОДНІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. Відчути голод, захотіти їсти. *Вовчик давно зголоднів, та все якось стидається признатися* (І. Франко); *Він .. не їв нічого від самого ранку, то так ізголоднів, що ледве-не-ледве дотяг до вечора* (Л. Мартович); *Хлопці розклали невеличке багаття і сіли відпочити. Тільки тепер вони відчули, як стомилися і зголодніли* (І. Багмут); *— Може, й підобідаємо... — Це — добра ідея! До відходу потяга ще далеко. Встигнемо і зголодніти* (О. Шугай); *Десь там, на початку крісел, стюарди вже роздавали великі пластикові коробки. Єва подумала, що нині в дорозі неможливо зголодніти* (І. Роздобудько); // Натерпітися від постійного голоду. *Вже нікуди далі, все одно пропадати. —Хоч в яму, гірше не буде. — Народ зголоднів, а ніхто не подбає, їсти ніхто не дасть* (М. Коцюбинський).

2. *перен.* Відчути велике бажання до чого-небудь, настраждатися, змучитися без чогось. *Люди тяжко зголодніли за мирним життям і заради нього, заради спокою на своїй землі йшли на все* (В. Кучер); *Розташувались як удома. Хто на пальці хукав, хто кинувся обмотки перемотувати, хто крутив цигарку — зголодніли курці за дорогу* (Ю. Збанацький); *Її душа, що вже давно зголодніла за собі подібною і не знаходила її, .. раптом прокинулася і ожила!* (М. Вінграновський).

ЗГОЛОСИ́ТИ *див.* **зголо́шувати.**

ЗГОЛОСИ́ТИСЯ *див.* **зголо́шуватися.**

ЗГОЛО́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зголоси́ти.** *Ми шукаємо хитромудрого Гната Яворину, котрого давно вважаємо другою людиною в загоні, своїм наставником, своїм поки що не зголошеним комісаром* (В. Земляк); // **зголо́шено,** *безос. пред. Зголошено вечерю, й дівчата поспішили вийти* (Валерій Шевчук).

2. *у знач. прикм.* Який зголосився на що-небудь. *Кількість учасників літнього табору є кількісно обмеженою і перевагу при зарахуванні на вишкіл матимуть вчасно зголошені кандидати, які подадуть цікаві есе на задану тему* (з газ.).

ЗГОЛО́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зголоси́ти** і **зголоси́тися.** *Представники Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії й Туреччини з радістю прийняли зголошення Генерального секретаріату про своє бажання взяти участь у Берестейських переговорах* (з наук. літ.); *Крім загального зголошення, вам потрібно написати про себе, свої захоплення, успіхи, мрії* (з газ.).

ЗГОЛО́ШУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зголо́шувати.** *Директор фестивалю молодого польського кіно в Кошаліні наголошує, що кількість зголошуваних фільмів добре засвідчує про розвиток польської кінематографії* (із журн.); *Якщо дійсно сенат мав би більшість республіканців, вони могли б паралізувати кожний законопроект, зголошуваний президентом* (з газ.); // **зголо́шувано,** *безос. пред. Французький делегат пригадав, що таку саму резолюцію зголошувано кількаразово вже в минулому* (з газ.).

ЗГОЛО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зголо́шувати** і **зголо́шуватися.** *З приводу війни з Францією й Туреччиною видав царський уряд весною 1855 р. маніфест із закликом до добровільного зголошування в військові ряди. Селяни зрозуміли це як поклик до відновлення козаччини* (з наук. літ.).

ЗГОЛО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗГОЛОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш, *док., кого, що і без прям. дод.* Публічно повідомляти, заявляти про що-небудь; оголошувати. *По хатах ходив сам Косован, зголошуючи, щоб дівчата та молодиці йшли на левадку* (І. Муратов); *Нас, українців, навіть не помістили в програмі Міжнародного конгресу лікарів 1900 р., бо наш комітет не постарався заздалегідь зголосити свою участь* (з мемуарної літ.).

ЗГОЛО́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* **ЗГОЛОСИ́ТИСЯ,** ошу́ся, о́сишся, *док.* 1. *на що, до чого і з інфін.* Заявляти про своє бажання, згоду робити що-небудь. *День у день зголошувалися бідніші бояри до служби* (Юліан Опільський); *До столу президії подавали записки, зголошувалися на виступи* (Іван Ле); *Заробітчани привселюдно чинять розправу над тим, хто, нехтуючи звичаями заробітчанського товариства, зголошується ставати за безцінь* (О. Гончар); *Того першого дня, зголошуючись на запит майора Дерябіна, я, звісно, ще не міг знати, чим це насправді обернеться* (Ю. Андрухович); *Зголосилися три чоловіки .. принести сюди таємничу скриньку* (І. Франко); *Довелось готувати лампи. Зголосились на це Грицько й Сашко* (М. Руденко); *Тоді ще ніхто ніколи про таке не писав, і я зголосився поїхати і зробити матеріал про одну з таких колоній* [неповнолітніх правопорушників] *неподалік Києва* (Ю. Покальчук).

2. *діал.* Приходити. *Не забувала* [Войцехова] *як опікунка сиріт щомісяця зголошуватися до каси по пенсію, що на них припадала* (І. Франко); *— Чи заходив сюди Север? Я йому казав, щоб зголосився між четвертою і шостою...* (Ірина Вільде).

ЗГОЛУБІ́ТИ, іє. Док. до **голубі́ти.** *Тихий часе надвечірній, Як ти землю непомітно, Як ти серце облягаєш! .. Зголубіли зимні шиби, Пролетіли птиці сонні, Заспокоїлися кроки...* (М. Рильський); *Побачила* [Марія Яківна] *там високого чоловіка, який гнав перед собою гурт кіз; і він, і кози зголубіли і вибліділи, повилися прозорою поволокою* (Валерій Шевчук).

ЗГО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зго́лювати.** *Виступаючи проти чергової модернізації життя, старообрядці пов'язували зголювання бороди з тяжким гріхом, за який парафіянина могли відлучити від церкви* (з наук. літ.).

ЗГО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗГОЛИ́ТИ,** олю́, о́лиш, *док., що.* Зрізувати бритвою, голити (волосся, бороду, вуса). *Взяв* [Вадим] *станок і став зголювати щетину* (В. Хрущак); *Він дуже змінився, зголив бороду, вуса, постарів* (І. Кочерга); *Ніде було діватися, мусив* [Ворон] *таки постригтися й зголити бороду, після чого сам себе не впізнав у дзеркалі* (В. Шкляр); * Образно. *Лише настрою Петро ніяк не міг зголити, а навпаки, чим пильніше він виголювався, тим чіткіше виступав той жахливий настрій — фаталістичний, байдужий* (І. Багряний); * У порівн. *Побачивши зрубаний виноградник, обидва колеги зупинились, здивовані. — Чисто! — розвів руками Савченко. — Як бритвою зголив* (М. Коцюбинський).

ЗГОМОЗИ́ТИСЯ, ожу́ся, о́зишся, *док., діал.* Прийти в рух, заметушитися. *Враз все птаство згомозилось, з трупу геть порозлетілось* (І. Манжура).

ЗГОМОНІ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., розм., рідко.* Сказати, промовити. *Маруся їй осміхнулась: "Ні за віщо дякувати, — згомоніла, — я правду свою тобі кажу"* (Марко Вовчок); *Гість повернув до тивуна своє люто стомлене, аж дремливе* [дрімливе] *обличчя і згомонів почерез широку осмішку: — Ваш син живий* (К. Гриневичева).

ЗГОН *див.* **згін.**

ЗГО́НИНИ, нин, *мн.* Залишки від первинного очищення зерна віянням. *І разу не підгребла вона сама за собою згонини коло машини...* (Грицько Григоренко); * Образно. *Часом те, що колись мав* [Мокій Сироватка] *за зерно, виявилося згонинами, а те, що мав за одвійки, — зерном* (Ю. Мушкетик).

ЗГО́НИТИ *див.* **зганя́ти.**

ЗГО́НИТИСЯ *див.* **зганя́тися.**

ЗГО́ННИЙ *див.* **зги́нний.**

ЗГО́НЩИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **гуртопра́в.** *Старий Щербина, бувало, обдурював на ярмарках тертих продавців: і степових, наче з бронзи відлитих, згонщиків, і чорних, мов гайвороння, молдавських ліверантів* (М. Стельмах).

ЗГОРА́ННЯ *див.* **згоря́ння.**

ЗГОРА́ТИ *див.* **згоря́ти.**

ЗГОРБА́ТИТИ, ить, *кого, що, рідко.* Док. до **горба́тити.** *Казали, що радикуліт аж згорбатив його* (Яків Баш); *Старість згорбатила спину.*

ЗГОРБА́ТИТИСЯ, а́чуся, а́тишся, *розм.* Док. до **горба́титися.** *Майстерня чомусь відчинена, а тільки Ягнич у двері — пика завбільшки з решето — навстріч! .. Згорбатилось, підхихикує* (О. Гончар); * Образно. *Благенький дерев'яний місток злякано згорбатився і не знає, де заховатися, а самохідка ще помовкує* (М. Стельмах).

ЗГОРБА́ТІТИ, ію, ієш. 1. Док. до **горба́тіти** 1. *— Хто ж мене найме з малою дитиною .. Та й який догляд за Галею в чужих людях? — Мало хіба згорбатіло, покривіло та посліпло тих дітей по панських кухнях? Мало їх гине щороку? — відповідала Пріська* (Л. Яновська).

2. *розм.* Док. до **горба́тіти** 2; зігнутися від тяжкої праці, втоми, переживань і т. ін.; зсутулитися. *На цій роботі не забагатієш, а згорбатієш* (прислів'я); *— Мало тобі вроків* [уроків]? *Он, диви, як уже згорбатів за тою партою* (Г. Усач); *Видно, є в скорботі сильне джерело, А в надії є малесеньке крило. Вже згорбатіли, зів'яли рамена, Та щодень катує спекотом* [пеклом] *війна* (В. Багірова).

ЗГО́РБИТИ *див.* **зго́рблювати.**

ЗГО́РБИТИСЯ *див.* **зго́рблюватися.**

ЗГО́РБЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зго́рбити.** *Данько, стежачи за ним, почував, як все більше росте в ньому щось тепле, синівське до цієї згорбленої працею людини* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який згорбився, зігнувся (від старості, хвороби і т. ін.). *Дід вийшов з пасіки і розправив свою згорблену спину* (Панас Мирний); *На подвір'ї рідко коли з'являлася невисока згорблена постать Катерини Глущук* (С. Чорнобривець); *Миколка для себе помітив: іще до вчора усі тітки з їхнього кутка були мовчазні, печальні, згорблені* (М. Вінграновський); *"Але чому я?" — хотілось йому крикнути в розпорядникову дещо згорблену худезну спину, яка бовваніла в десяти кроках попереду* (Ю. Андрухович).

ЗГО́РБЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зго́рблений** 2. *Пряма хода, зібраність свідчать про впевненість педагога у своїх силах, водночас згорбленість, опущена голова, млявість рук — про внутрішню слабкість* (з навч. літ.); *Дітям, схильним до згорбленості, варто утримуватися від їзди на велосипеді* (із журн.).

ЗГО́РБЛЕНО. Присл. до **зго́рблений** 2. *— А пощо мені брехати, Василю? Та ще й тобі, якого колись, давно-давно, любила .. — Сама винна. І говориш так, наче нам з тобою по сімдесят і ми згорблено котимо візки зі своїми онуками...* (В. Яворівський); *Він сидів згорблено.*

ЗГО́РБЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗГО́РБИТИ,** блю, биш; *мн.* зго́рблять; *док.* 1. *що.* Горбити, згинати горбом (спину). *— Господи, й помагай вам, і поспішай! Дай, Боже, час добрий! — промовила Майбородиха, напутивши ще раз Галецьку й як руку простягати, і як згорблювать спину, і якими словами жебрати милостині* (І. Нечуй-Левицький).

2. *тільки 3 ос., кого.* Робити горбатим (про важку працю, хворобу, переживання і т. ін.). *Робота мене згорбила, не розкіш* (прислів'я); *Мене давно вже горе згорбило* (Ганна Барвінок); *Дід Грицько хоч і багато на своєму віку бачив усякого горя, і згорбило воно його, а все ж не таке тяжке було те давнє, забуте горе, як теперішнє* (І. Карпенко-Карий); *Старий замовк. Молитовна екзальтація розслабила його вкрай, зігнула, згорбила* (Іван Ле); *Ступач у розпачі охопив руками голову, сів на стілець. Безвихідь згорбила його, як старця* (М. Стельмах).

ЗГО́РБЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ЗГО́РБИТИСЯ,** *рідко* **ІЗГО́РБИТИСЯ,** блюся, бишся; *мн.* зго́рбляться, *рідко* ізго́рбляться; *док.* 1. Горбитися; згинати горбом (спину). *Біла постать не лягає, а стоїть рівно, застигло, навіть не згорблюючись* (В. Винниченко); *Згорбився*

[Кіт], *мов стріла скочив на дуба і поліз* (І. Франко); *На деякий час запала мовчанка, яка обіцяла ще більшу сварку. Тимко сидів згорбившись, підшукував ущипливі слова* (Григорій Тютюнник); // Опускатися, згинатися (про плечі, спину). *Як устав* [князь] *з колін, то радість світилася в його очах, а плечі розправилися, наче й не згорблювалися ніколи* (Ю. Винничук).

2. Ставати зігнутим, сутулим (від старості, хвороби і т. ін.). *Рогволод помітно згорблювався й нижчав, і те всі бачили й удоволено зашепталися* (І. Білик); *Онися Степанівна стала вже дуже стара, згорбилась, наче поменшала* (І. Нечуй-Левицький); *Орав тобі і сіяв, Аж згорбився в покорі, А ти добро все гарбав, Ховав, глитай, в коморі* (М. Нагнибіда); *Батько невпізнанно змінився: постарішав, .. ізгорбився* (А. Дімаров); * Образно. *Тут, за цвинтарем, дуб Став, як чорна гора, А за дубом згорбилась Хатина стара* (Ю. Гойда).

ЗГО́РДА, *присл.* 1. З гідністю, із самоповагою; гордовито. *Згорда поглядають вони* [чумаки] *довкола, певні в своїх силах, байдужні до всяких життєвих незгод* (М. Коцюбинський); *Згорда мовив побратим на теє: "Не подоба лицарю втікати!"* (Леся Українка); *Людмила спокійно підійшла, згорда взяла перо в руки і, прочитавши додаток, усміхнулась і підписалась* (В. Винниченко); [Г і л ь д а *(згорда):*] *І роду свойого* [свого] *я не соромлюсь — То славний рід майстрів і зброярів* (І. Кочерга).

2. З почуттям зневаги, з презирством; зверхньо, пихато. *Онисі здалося, що Балабуха дивиться на неї згорда й сміється з неї* (І. Нечуй-Левицький); *Пан згорда здоровкається з людьми, і його вражають понурені насторожені очі* (М. Стельмах); *— Варта нічого не знає, — подав голос мурза Кучук і згорда кинув погляд на розгублених і пригнічених турків* (В. Малик); *Юний граф сказав королю згорда: — Виходить, ви, монсеньйоре, хочете одружити мене із знахаркою?* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * Образно. *Стоячи на горі, згорда позирала Корнієва хата на поганеньку хатчину, що тулилася на дні в балці* (Б. Грінченко).

ЗГО́РДИТИ, джу, диш, *ким, чим, рідко.* Те саме, що **згордува́ти.** *Не раз єси, не два добрими людьми згордила* (з народної пісні); *Маркітно стало родичам, що син так згордив ними, що не просив їх з собою, принаймні оглянути свою наречену* (І. Франко).

ЗГОРДІ́ТИ, їю, ієш, *док.* Стати дуже гордим, зарозумілим, пихатим. *То був чоловік, як інші люди, а тепер нараз згордів, як би великого розуму доскочив* (О. Маковей); *— Не дали мені про себе ні одним словечком знати. Згорділи в своїй хаті, чи що?* (О. Кобилянська); *— Бачу, — сказав згодом Скобенко, — що ви, лицарю, вельми згорділи за цей рік. Нізвідки до вас приступу нема* (Юліан Опільський); *Без молитов згорділи, що в нас родюча земля. От, відібрана. Без молитов згорділи, що багато хліба було. Віднявся* (В. Барка).

ЗГОРДЛИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **погордливий.** *Забудеш, як сон кошмарний, тих згордливих польських солдатів, що перевивали торби. Шукали якусь вибухівку, та, звісно ж, усе намарно* (із журн.).

ЗГОРДЛИ́ВО, *рідко.* Присл. до **згордли́вий.** *Скорін мовчав. Але вуста його дрижали від множества* [безлічі] *слів, котрі тиснулися на них з глибин душі .. Меншиков підступив до нього. Глянув і згордливо всміхнувся* (Б. Лепкий).

ЗГОРДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *ким, чим.* Док. до **гордува́ти;** гребувати кимсь, чимсь. *Шелях, того ж таки тижня, як Катря їм* [ним] *згордувала, засватав другу дівчину та й одружились* (Марко Вовчок); *Як же ви благанням моїм згордуєте, я загину марно, і люди скажуть, що то ви мене згубили* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Землі потрясатель, Закликом не згордувавши, із моря прийшов на ті збори, Сів посередині й став про задуми Зевса питати* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ЗГОРИ́, *присл.* 1. У напрямку вниз; з якого-небудь місця, розташованого вгорі; з висоти. *Коли це згори доноситься до неї голос: — Галю! Галю! — Галя дивиться — на самому шпилечку Карпо стоїть* (Панас Мирний); *Навкруги чорніло зоране поле, а згори, від повного місяця, лилось блакитне холодне сяйво* (М. Коцюбинський); *Згори спускається шнурова драбина і по ній злазить додолу в темницю жінка* (Леся Українка); *Згори глухо, як крізь подушку, доходять згуки великого будинку* (В. Винниченко); *Згори, з арки брами, щось зарипіло* (Ю. Смолич); *Маленький вогник мерехтів на дні окопу. Його помітили згори, і хтось пустив густу автоматну чергу* (Григорій Тютюнник); *Герой наш не тямився від щастя, озираючи згори усе довкола, як вінценосний Цезар* (Ю. Винничук).

2. *перен.* З боку уряду, керівних органів і т. ін. *— Як можна обвинувачувати київську філію в тому, що нею керували Качеровський і Титаренко, коли керівників призначають згори, а не обирають знизу?* (Б. Антоненко-Давидович); *Невже для того, щоб усунути будь-яку, бодай навіть найменшу несправедливість, обов'язково потрібна вказівка згори?* (С. Журахович); *Видко було, що то згори поступила вказівка підгодовувати населення, бо в тутешніх правлінців на те ні клепки, ні совісті не вистачило б* (Г. Тарасюк).

◇ **Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз** *і т. ін.)* *див.* **диви́тися; Зве́рху (згори́) доні́зу** *див.* **зве́рху**[1]**; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **згори́ пішло́** *див.* **піти́.**

ЗГО́РИСТИЙ, а, е. Який знижується поступово, без крутизни; положистий. *Доріжка повилася наниз по згористому пригорку, де чорніла вже густа тінь* (І. Нечуй-Левицький); *Ми пройшли по хвилерізу в край, поминувши десяток рибальських хатин, що попритулювались до каменю із згористого боку* (Ю. Яновський); *Пильно слухаючи, спустився господар до краю згористого глинища: відкопувати запас, для сім'ї найдорожчий* (В. Барка).

Згористий лоб *див.* **лоб.**

ЗГО́РИСТО. Присл. до **зго́ристий.** *Глиняні береги річки йшли згористо, обросли лататтям, густою травою* (М. Грушевський); // *у знач. пред. — Царівні не в стид тут* [на возі] *сидіти! —* хвалився він, *вибиваючи та вимощуючи, щоб не було ні згористо, ні з ямами* (Панас Мирний).

ЗГОРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **згорі́ти.** [М і р і а м:] *Вода боронить від вогню живого, згорілу ж хату дарма поливати* (Леся Українка); *Так і залишився один бік вулиці згорілий, а другий — цілісінький* (Ю. Яновський); *Сироватка дмухав у чорний, наполовину згорілий віхоть, вогонь на ньому схоплювався ще кілька разів, але бур'ян і хмиз не загорялися* (Ю. Мушкетик).

ЗГОРІ́ТИ *див.* **згоря́ти.**

ЗГО́РНЕНИЙ, ЗГО́РНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згорну́ти.** *Усі молодиці та дівчата були понапинані білими згорнутими удвоє обрусами* (І. Нечуй-Левицький); *Виймає* [Острожин] *з кишені згорнену скільки раз газету і розгортає її* (Леся Українка); *Як із землі виросла сестра Аркадія з*

пісним обличчям, з побожно згорненими на животі руками (М. Коцюбинський); *Полкове знамено згорнуте, в чохлі, стояло в кутку коло койки* (Ю. Яновський); *Чернець сперався на згорнений сувій і ніби чекав, поки все заспокоїться* (Н. Королева); *Несподівано через плече до мене падає записка, згорнена трубочкою* (П. Колесник); *Деяке* [каміння] *було поскладане сажнями, деяке згорнене просто купами* (Б. Грінченко); // **зго́рнено, зго́рнуто,** *безос. пред. Човни у пристанях, і згорнуто вітрила* (М. Рильський); *Кожен папірус дбайливо згорнуто і перев'язано стрічкою* (В. Нестайко); *Наметові містечка в центрі Києва було остаточно згорнено* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який згорнувся. *Сидить* [Лена] *згорнута калачем у заголів'ю* [в узголів'ї] *свого ліжка, прикритого м'яким гуцульським килимом* (У. Самчук); *У гарячому повітрі над вогнищем тремтять обличчя людей, яких він бачив досі сидячими на ліжку або згорнутих в позі ембріона із закутаною головою* (Г. Пагутяк).

ЗГО́РНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згорну́ти** і **згорну́тися.** *В інтерфейсі операційної системи є кнопки управління вікном — згорнення, розгорнення та закриття* (з навч. літ.); *Анекдот прагне до згорнення вербальності: чим лаконічніше — тим краще* (з наук. літ.).

ЗГОРНУ́ТИ *див.* **згорта́ти.**

ЗГО́РНУТИЙ *див.* **зго́рнений.**

ЗГОРНУ́ТИСЯ *див.* **згорта́тися.**

ЗГОРОДИ́ТИ, оджу́, о́диш, *док., що, рідко.* 1. Док. до **городи́ти** 1. *А русини серед поля Міцно спочивають. І все поле згородили Своїми щитами* (С. Руданський).

2. Те саме, що **споруди́ти.** *Визволь нас од вічного гада; Бо хотять* [хочуть] *же нас поглотити, Піч огненну згородити* (П. Чубинський); *Кий згородив город на горі своїй і княжив у роді своєму* (І. Білик).

ЗГОРТА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до згортання. *Лікування хворих на бронхіальну астму супроводжувалося змінами в згортальній системі крові* (з наук. літ.); *Згортальні (рекурентні, ланцюгові) коди належать до класу неперервних* (з навч. літ.).

ЗГОРТА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **згорта́ти.** *Колишній міський голова зазначив, що завжди виступав проти силового згортання наметів на Майдані* (з газ.); *Згортання і розгортання рук – один із методів штучного дихання* (з навч. літ.); *Перегортання гнучких сторінок виявилося зручнішим для читання, ніж розгортання і одночасне згортання сувою* (із журн.); *Афіни вже оголосили про підвищення податків і згортання низки бюджетних програм* (із журн.).

2. Дія за знач. **згорта́тися** 1–7. *Під час хірургічного лікування в розширені вени з допомогою шприца та голки вводять різні речовини з тим, щоб викликати згортання крові* (з наук.-попул. літ.); *Лексикографічний опис слів із граматичною омонімією демонструє згортання інформації у таких лексемах* (з наук. літ.); *Зміст маневру силами і засобами роти на місцевості становлять такі дії: залишення зайнятих районів, позицій або рубежів; згортання підрозділів в колони; перехід в нові райони і розгортання для виконання бойової задачі* (з навч. літ.).

ЗГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗГОРНУ́ТИ,** згорну́, зго́рнеш, *док., що.* 1. Загинаючи край або краї, складати що-небудь. *Вона перетирала рушником гранчасті чарки й бокали, .. акуратно згортала серветки* (О. Донченко); *Спритно порались* [моряки] *коло своїх машин, згортаючи брезенти* (В. Кучер); *Мати їй убрання хороші та пишні купує, — вона ледве подивиться: згорне та й забуде* (Марко Вовчок); *Таня згорнула листа, поклала його на місце і сумно зітхнула* (Г. Епік); *Єфрейтор важко зітхнув, помалу згорнув наші папери й мовчки повернув нам* (Б. Антоненко-Давидович); // Опускати, складати що-небудь підняте, розпростерте. *Згортаю спальник і так само заштовхую його у мішок* (Любко Дереш); *Алла Михайлівна спинилась, згорнула парасольку, вибила нею порох на своїй сукні* (Леся Українка); *Тільки для тебе вітрило юний рибалка згорнув, взявся за весла і мило небу й тобі усміхнувсь* (В. Сосюра); *Дівчинка .. склала скромно ручки на колінах, так ніби мушка крильця згорнула* (О. Іваненко); *Перелізши через гострі шпичаки паль на внутрішню земляну присипу, швидко підняв* [Арсен] *драбину, згорнув і закопав у сніг* (В. Малик); *Метелик сіпнувся, згорнув крильця і душечку — в лялечку, і притих* (Г. Тарасюк); * Образно. *Дні летіли. В роботі, в русі й не помітиш. А як роботі край, враз згортав крила день і стомлено ховав голову під крило* (А. Головко); // Закривати що-небудь розкрите, розгорнуте. *Устав* [учитель], *книжку згорнув, сховав у свою шаховку й на ключ замкнув* (Б. Грінченко); *Капітан згорнув зошит .. і заховав його в кишеню* (Н. Рибак); * Образно. *З протилежного боку вже викочувався місяць і згортав синю пітьму* (Н. Королева); // Згинаючи, вигинаючи і т. ін. якимось чином, надавати певного положення (рукам, пальцям і т. ін.). *Виставляє* [Печариця] *руку і згортає пальці в кулак* (Панас Мирний); *Пан згортає на череві руки і озирає подвір'я... Що ж се таке?* (М. Коцюбинський); *Січовик згорнув кулаки й став напоготові* (О. Стороженко); *Аксель, згорнувши руки на колінах, слухала свого супутника* (Олесь Досвітній).

2. Скручувати що-небудь (у трубку, сувій і т. ін.). *Сохла папороть, згортаючи пальмові листки* (Григорій Тютюнник); *Крученики готують із тонко нарізаних і відбитих кусків м'яса, які після теплового оброблення і накладання на них начинок згортають (закручують у трубку) і тушкують* (з наук.-попул. літ.); *Я згорнув стрічку в малесеньке кружальце* (Л. Смілянський); *Академік різким рухом згорнув креслення* (В. Собко); *Вона голосно схлипує: — Майже сорок чоловік залишили на одні руки і справляйся, як знаєш .. Того підведи, того переверни з боку на бік, тому пити, тому цигарку згорни* (Є. Доломан).

3. Згрібаючи, збирати що-небудь в одне місце. *Вашко передком чобота згортав купку піску й нічого не казав* (В. Винниченко); *У хлопців з'явилися заступи, лопати, і вони згортали вугілля і обгорілі балки на купи* (В. Гжицький); *Він вимів кімнату, але сміття згорнув на купу й лишив у одній закутку* (О. Кобилянська); // Розташовувати що-небудь щільніше, на меншому просторі. *Він поводився з колонками цифр, як трирічний малюк з кубиками: то складав їх, то розкидав, то знову згортав докупи* (М. Білкун).

4. Згрібаючи, прибирати, скидати щось звідки-небудь. *Андрійко швиденько доїдав шматок хліба й, згортаючи рукою кришки з столу, сипав їх у рот* (Грицько Григоренко); *Під кущами лозини ще з осені лежали купи картоплиння та огудиння динь. Петрана стала згортати їх у рів* (М. Малиновська); *Згорнувши ногою притоптану землю, Лантух підняв добре замасковану ляду, дістав великий оцинкований бідон* (М. Руденко).

5. *перен.* Звужувати, обмежувати або припиняти певну діяльність, функціонування чого-небудь. *Зітхнув чабан і після мовчанки обернувся до Уралова: — Правда, що тебе кудись переводять? — Не тільки мене, а й полігон увесь згортаємо...* (О. Гончар); *Восени зараз же після того, як Каринський прийняв завод, будівництво довелося згорнути* (Ю. Шовкопляс); [Л ю д а:] *Значить, він доручив тобі згорнути все, що тут* [у лікарні] *робиться?* (С. Голованівський); *Люті морози і глибокі сніги змусили повстанців згорнути бойові дії* (В. Малик).

(1) Згорну́ти ру́ки хресто́м — скласти руки хрест-навхрест. — *Зроду-віку не чув нічого такого... Матінко, канареєчко! — гукав він, згорнувши хрестом на грудях руки* (Панас Мирний).

◊ **(2) Згорта́ти (склада́ти) / згорну́ти (скла́сти) ру́ки [на гру́дях]:** а) переставати що-небудь робити, ставати пасивним. *Старість білим волосом припорошила його голову, але він не згортав рук, не кидав праці* (М. Коцюбинський); *Зінька взяла кухоль і, обхлюпуючи руки над цеберкою, сказала через плече: — Бачите — не сиджу, не згорнула ж руки* (А. Головко); б) *(тільки док.)* умерти. *Як складу на грудях руки, За тюрмою на шпилі, Під хрестом (ознака муки) Поховайте у гіллі* (П. Грабовський); — *Боже мій! Як же він житиме?.. Ще таки хоч поки я* [мати] *це ворочаюсь* [пораюсь], *біля печі хоч, а згорну я руки?* (А. Тесленко); **Скла́вши (згорну́вши, спусти́вши** *і т. ін.)* **ру́ки** *див.* **склада́ти; Хоч сядь та й ру́ки згорни́** *див.* **сіда́ти.**

ЗГОРТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗГОРНУ́ТИСЯ,** згорну́ся, згóрнешся, *док.* 1. Загинаючись кінцями, краями, скручуватися (в трубку, спіраль, сувій і т. ін.). *Рубанок, здавалось, сам бігав по рівненьких квадратових планках, золотава стружка в'юнилась, граючись вислизала з-під рук, згорталася химерними завитушками* (Ю. Збанацький); *На покуті — велика білосніжна квітка. Вона ворушить золотавими тичинками, сріблястa маточка вібрує, ніби дише, оксамитні пелюстки згортаються і розгортаються в такт нечутній мелодії* (О. Бердник); * Образно. *Усі та усі ближче згортаються докупи, а менший брат бере Галю на руки* (Марко Вовчок); *Отець Кралевич сидить сумний. Мрії Олекси розгортаються — мрії Кралевича згортаються й киснуть, як квасне молоко* (Г. Хоткевич); *Довкола згорталась сувоями липка, білява імла* (Н. Королева).

2. Опускатися, складатися (про що-небудь підняте, розпростерте). *Юля .. швидко розплутала поясочок; халат м'яко поплив по її руках і, тихесенько згорнувшись, ліг біля ніг* (Григорій Тютюнник); // Згинаючись, вигинаючись і т. ін., набирати того чи іншого положення (про руки, пальці і т. ін.). * Образно. *Мир утихав після денної праці: згорталися його натружені* [натруджені] *руки — одпочивали* (Панас Мирний).

3. Лягати або сідати, зіщулюючись, скорчуючись (про живих істот). *Наша кішка .. вмить згорнулася в клубочок і тихесенько вуркоче* (Н. Забіла); *Підходить до неї людина в великих окулярах, з чемоданом у руках, таким великим, що, мабуть, дівчинка, коли б згорнулася калачиком, помістилася б у ньому* (О. Іваненко); *Нині Маковейчикові не до пісень. Він сидить, згорнувшись бубликом, над апаратом, .. передає команди Брянського* (О. Гончар); * Образно. *Вогонь пригасав, згортався в клубок, неначе лис на спання* (Ю. Мушкетик); *Наше життя тепер якось так влаштоване, що весь час треба бути готовим захищатися, згортатися, як їжак, і виставляти голки* (з газ.); // *перен.* Знічуватися морально (про людину). *Уляна вся згорнулась. Серце її падало в таку ж холодну й мертву порожнечу, яку поніс Марко в своїх очах...* (І. Микитенко).

4. *тільки 3 ос., у що.* Утворювати жмуток, клубок, краплину і т. ін. *Молодиця важко зітхнула, важка сльоза заграла у її чорному оці, згорнулася у горошину і повисла на вії* (Панас Мирний); *Це на полі вже дозрів бавовник білосніжний, свої коробочки розкрив, де пух згорнувся ніжний* (Н. Забіла).

5. Зсідатися (у 1 знач.) (перев. про кров). *В нас помирає жінка. Не згортається кров...* (Ю. Мушкетик); *У недоварене м'ясо голка входить важче, а сік, що витікає з проколини, має червонуватий колір і швидко згортається* (з наук.-попул. літ.).

6. *перен.* Звужувати, обмежувати або припиняти свою діяльність. *Каучуковий промисел у Великому лісі Конго почав згортатися. Він став нерентабельний* (Ю. Смолич); *Хмурячись, Уралов повідомляв дружині, що все вже вирішено, вони переїжджають, і полігон згортається* (О. Гончар); // Зменшуватися, скорочуватися в кількості, розмірах, інтенсивності. *Наближалася ніч, і бойові дії згорталися* (Л. Кононович); *Регіон не створює економічних умов для виходу цукрових заводів з економічної кризи — згортаються міжрегіональні та міжнародні зв'язки* (з газ.).

7. *у що.* Перешиковуючись, утворювати менші розміром одиниці. *Полки, згорнувшись в колони, прудко летіли вперед* (О. Гончар).

8. *тільки недок.* Пас. до **згорта́ти.** *Там теж ідуть збори — згортаються проводи, пакуються батареї, станція лаштується вирушати* (Ю. Яновський).

◊ **(1) Зго́рнуться (згорну́лися) ру́ки (ру́чки)** *чиї* — хтось помре (помер). *Так вік вкоротився... Згорнулися руки, Що й камінь змогли б чарувать!* (Я. Щоголів).

ЗГО́РТКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **скла́дка** 1; загнута смужка тканини, паперу і т. ін. *Одежа червона важкими згортками пада униз* (Дніпрова Чайка); *Кожна згортка її стрункої сукні сяє здалеку* (К. Гриневичева); *Чорний бархат на масивних дверях спадає додолу .. важкими згортками* (О. Донченко).

2. *розм.* Те саме, що **зго́рток** 2; пакунок. *Відснідавши, він зав'язав хустку, поклав згортку до кошика* (Ю. Смолич).

3. *мат.* Результат певної операції над двома функціями. *Основною властивістю згортки є те, що фур'є-образ згортки пропорційний добутку фур'є-образів функцій* (з наук.-попул. літ.).

ЗГО́РТКОВИЙ, а, е, *мат.* Стос. до згортки (у 3 знач.). *Двовимірний характер зображення враховується, наприклад, у згорткових нейронних мережах* (з наук. літ.); *Метою дисертації є дослідження згорткових алгебр лінійних неперервних функціоналів над просторами цілих функцій експоненціального типу* (з наук. літ.); *Слід розкрити значення вагових коефіцієнтів у згорткових критеріях* (з навч. літ.); *У книзі розглянуто методи згорткового кодування та декодування даних* (із журн.).

ЗГО́РТОК, тка, *ч.* 1. Що-небудь згорнуте, скручене у трубку; сувій. *Виводив* [писар] *на пергаментному згортку щось подібне до малюсіньких п'явок і гусені* (З. Тулуб); *Поклала* [жінка] *на нічим не накритий стіл згорток якихось паперів, перев'язаний шпагатиною* (Д. Ткач); *Чорний згорток шкіри тьмяно блиснув у нього в руках* (Григорій Тютюнник); *Отой бідний ремісник, що он стоїть із згортком паперу в простягнутій руці, певно, хоче подати прохання*

новому султанові (Р. Іваничук); *Газет чекали мовчки, неспокійно. Коли наглядач відчиняв двері, всі насторожувалися, мов дикі кішки, і кидалися на згортки* (Р. Андріяшик).

2. Предмет або кілька предметів, згорнутих разом; пакунок. *Ганна Сільвестрівна* [Сильвестрівна] *віддала Каленику Романовичу згорток* (І. Сенченко); *Хлопці тільки-но зібралися на ставок. Вони були в замащеному одязі, один тримав згорток і білий рушник* (П. Автомонов); *Людмила зрозуміла, що їм не дадуть договорити з Василем, подала йому згорток. — Спасибі вам за трави* (В. Яворівський).

ЗГО́РТОЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **згóрток.** *Царевич подякував батькові і попрощався. Згорточок мантії помістився у комірці куртки* (В. Багірова); *До камери просунувся кулястий згорточок і впав під ноги Ользі* (Я. Качура); *Він вийняв з кошика згорточок у білій ганчірці і, розгорнувши, добув окраєць хліба та шматок сала* (Ю. Смолич); *Теленика відкинув поли кожуха, запхав руку під сорочку, витяг невеликий полотняний згорточок* (Ю. Хорунжий); *У порівн. *Ганнуся, боса, розпатлана, і далі з усіх сил притискала до себе дитину, хоча й зовсім забула про неї, несла, ніби якийсь згорточок, і думала про весь світ, який вона бачила з високості* (В. Шкляр).

ЗГО́РТУВАЧ, а, *ч., техн.* Пристрій для згортання чого-небудь. *До переліку необхідного обладнання входять автоклав, термостат, згортувач для приготування твердих яєчних поживних середовищ, холодильник, імерсійний мікроскоп та приставка для фазово-контрастної мікроскопії* (з наук.-техн. літ.).

ЗГОРЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. Який зазнав багато горя, страждань. *Невже покинув землю ти згорьовану, священну?* (М. Шеремет); *Все меркло порівняно з матір'ю, згорьованою, змарнілою, наймилішою, найкращою за всіх...* (О. Гончар); *За тими горами піде знайома її фракійська долина, сходжена і згорьована, а все ж чимось і рідна* (Д. Міщенко); *— Я бачила згорьовану Олельковy жінку коло його тіла на столі. Бідний Олелько вмер вранці* (Ю. Винничук); * Образно. *Я сам не знав, що моє серце, згорьоване й сплакане, жадає лишень одного — волі* (Ю. Мушкетик); // Який має на собі відбиток пережитого горя, страждання. *Стояв* [Андрій] *біля дверей, стрункий, задуманий, білявий, ще більше відтіняючи згорьоване обличчя Докії* (М. Стельмах); *Здіймалися* [вежі собору] *до самого неба, обцяцьковані ґулястими кам'яними прикрасами, як згорьовані руки незнаних будівників цієї святині — мозолями* (П. Загребельний); // Який виражає горе, страждання; скорботний. *Чоловік впіймав його згорьований погляд* (Д. Бедзик); * Образно. *Самоти згорьовані хорали геть мені дорогу замели* (В. Стус).

2. Зароблений, здобутий важкою працею. *Хіба полізе мені в горло той сухар, такою кривавицею і муками згорьований?* (Ю. Збанацький).

ЗГОРЬО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **згорьóваний** 1. *Хоч літами вона дівчатам ровесниця, проте збоку можна було прийняти її за молоду матір, .. — така в ній була якась змученість, згорьованість і водночас ласка, тиха материнська доброта* (О. Гончар).

ЗГОРЬО́ВАНО, *присл.* Засмучено, з гіркотою. *Як на жахливий виплід фантазії, згорьовано дивився ти з Байдашним на них* (О. Гончар); *— Чого це вас носить серед ночі? — Біда носить, — згорьовано сказав Семен Полікарпович* (В. Земляк).

ЗГОРЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., рідко.* Засмутитися, зажуритися. *О люди безглузді, на розум убогі!.. Хіба Той, що вухо створив, не почує, Що око створив, не побачить й згорює?* (В. Багірова).

◊ **(1) Вік згорювáти** — прожити життя в горі, бідності. *— Я вірила, дожидала, що з тобою нам судилося вже й вік згорювати* (С. Васильченко).

ЗГОРЯ́ННЯ, ЗГОРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згоря́ти, згорáти.** *Вплив матеріалу на екологію місцевості обов'язково слід враховувати, оскільки продукти вимивання і випаровування разом з продуктами згорання палива транспортних засобів забруднюють навколишнє середовище* (з наук.-попул. літ.); *Ще хлопчиком я часто думав про смерть .. як навічне щезання з цього прекрасного світу, як згорання в тузі по чомусь незвершеному, незвіданому, чого не судилося звідати нікому* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Вмерти так, як умирають комети, — згоріти до краплі, до решти, лишивши по собі ще вогненний слід, — вогневіти бодай якийсь час. А згоряючи, може на якійсь останній стадії свого згоряння ще й перемогти* (І. Багряний).

△ **Двигýн внýтрішнього згоря́ння** *див.* **двигýн.**

ЗГОРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, **ЗГОРА́ТИ,** áю, áєш, *недок.,* **ЗГОРІ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док.* 1. Знищуватися вогнем; горіти (у 1 знач.). *У стайнях ревіла прив'язана худоба, душачись у диму і згоряючи живцем* (О. Гончар); *Не раз ця декорація згоряла й замінялась іншою* (з мемуарної літ.); *А оранди з костьолами, Мов свічки, згоріли* (Т. Шевченко); *Жодного з ворожих винищувачів на полі бою не залишилось, вони або згоріли, підпалені нашими пілотами, або ж ганебно втекли* (М. Трублаїні); *Носилися з хати до хати, мов дим, вісті: там згоріло село, там напали німці, там забрали людей, там розстріляли...* (У. Самчук); // *тільки 3 ос.* Витрачатися для освітлення, опалення і т. ін. *Добре багатому: він, коли схоче, Знайде роботі начало й кінець; В хаті ж у бідного ляда стукоче, Поки до дна не згорить каганець* (Я. Щоголів); [Т а н я:] *А давайте, Катю, одсвяткуймо й ми сьогодні ялинку: хай уже одна свічечка й для нас згорить* (С. Васильченко); *Згорять дрова — тепло буде в хаті* (О. Донченко); // *тільки 3 ос.* Псуватися від сильного жару; підгоряти. *Розкачаний шар тіста повинен мати однакову товщину, бо при випіканні тонкі місця згоряють, а товсті не пропікаються* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки 3 ос.* Гинути від пекучого сонця, засухи (про рослини). *Горпинка не втерпіла такої довгої мовчанки і почала розпитувати про пізні гречки — згоріли, мовляв, ото біда буде...* (Г. Косинка); *Три десятини кволого, наче сухоти, жита згоріло, як і не сіяли. Ге-е... Добре пекло гаряче сонце!..* (Б. Антоненко-Давидович); *Без дощу і полечко зелене Може в спеку до кінця згоріть* (Т. Масенко).

3. *тільки 3 ос.* Згнивати, пріти, нагріваючись при злежуванні (про зерно, сіно і т. ін.). *Сіно згоряє в стіжках.*

4. *тільки 3 ос., перен.* Швидко зношуватися, псуватися. *— Видали чоботи на два сезони, а в кошарах гнояка, ти ж знаєш яка... Там чоботи хай і залізні — за місяць згорять!* (О. Гончар).

5. *перен.* Утрачаючи сили, здоров'я, передчасно помирати (через нестатки, хворобу, важку працю і т. ін.). *Танула дочка в Калиток, змарніла, зів'яла, вироблена, на очах матері згоряла* (К. Гордієнко); *Навіть смерть немовляти, яке згоріло напровесні за три дні, не помирила подружжя* (М. Стельмах); * Образно. *Протопоп був блідий як смерть, голос йому зривався, й молитва згоряла на пошерхлих устах* (Ю. Мушкетик).

6. *тільки 3 ос., перен.* Переставати світити, світитися; погасати. *Вже згорає неба край на крайках степів* (Ю. Яновський); *І не було кінця вечірнім зорям. Вони згоряли за дев'ятим морем* (І. Жиленко); *Згоріло сонце край землі, І вже займалися над нами Сузір'я трепетні у млі* (М. Нагнибіда); // Закінчуватися (про день, вечір). *День згоряє за туманом багрянисто-сизим* (Л. Первомайський); *І вечір згорів, і ночі не стало, Вже й ранок підвів золоте крило* (І. Вирган).

7. *від (з) чого, перен.* Бути охопленим яким-небудь сильним почуттям, бажанням. — *Цитьте ж, не перебивайте, Мокрино, — згоряв від цікавості Сироїжка* (П. Козланюк).

◊ **(1) Згоря́ти (згора́ти) від нетерпля́чки (від нетерпі́ння)** — кому-небудь сильно не терпиться. *Микола згоряв від нетерплячки* (О. Полторацький); *Я дістав з рюкзачка .. і, згоряючи від нетерпіння, начепив окуляри...* (В. Нестайко); **(2) Згоря́ти (згора́ти, перетво́рюватися, оберта́тися) / згорі́ти (перетвори́тися, оберну́тися) на (в) по́піл** — повністю спалюватися. *Зайнялися міста многолюдні; Цілі країни, з усім їх достатком і людністю всею, В попіл нараз обертаються* (М. Зеров); *Будиночки були дерев'яні і майже всі згоріли на попіл* (Ю. Смолич); **(3) Згоря́ти (згора́ти) / згорі́ти на виду́** — червоніти від зніяковіння. *Той, сердега, і так уже згорів на виду і очі десь під столом загубив* (І. Кириленко); **(4) Згоря́ти (згора́ти) / згорі́ти (спопелі́ти) від (з) со́рому** — дуже бентежитися, ніяковіти, червоніти. [І в а н:] *Не ждав я, щоб і мені, старому, прийшлось згорати від сорому перед добрими людьми за тебе!* (С. Васильченко); *Коропов стояв, згоряючи з сорому, кліпав очима й ладен був іти геть* (В. Земляк); — *Я думала: спопелію від сорому, коли мені сказали* (Ірина Вільде); **Хай (неха́й) [я́сни́м вогне́м (по́лум'ям)] гори́ть / згори́ть (загори́ться) <Щоб я́сни́м вогне́м (по́лум'ям) горі́в / згорі́в>** *див.* **горі́ти.**

ЗГОТО́ВАНИЙ, ЗГОТО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зготува́ти, зготó́вити.** *Хлопець .. лежить і слухає, чи чути злі шуми надворі? — здається йому: величезна загроза надходить, зготована знищити хату і кожного, хто в ній* (В. Барка); *Як настали ж весняні розтопи, то в Новгороді, власне, все й було зготовлене до походу на Київ* (П. Загребельний); *Хвіртка була низька, для покірних монахинь зготовлена, і гетьман мусив добре зігнути свою пряму спину, щоб увійти крізь неї* (Б. Лепкий); *Дома нас чекала фарширована щука, зготовлена .. господаркою* (Олесь Досвітній); *Були і кав'ярі з Турецької землі, І по-литовському зготовані драглі* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича); // **зготó́вано, зготó́влено,** *безос. пред.* [К а р м е л ю к:] *Запивайте, люди добрі, усього коштуйте* [куштуйте]. *Це ж для вас усе зготовлено* (С. Васильченко); — *Чого ж ото поклав ложку? Чи наївсь уже? Чи, може, несмачно тобі зготовано, чи, може, їсти нічого?* (Ю. Збанацький).

ЗГОТО́ВИТИ *див.* **зготовля́ти.**

ЗГОТО́ВИТИСЯ *див.* **зготува́тися.**

ЗГОТО́ВЛЕНИЙ *див.* **зготó́ваний.**

ЗГОТОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., розм.,* **ЗГОТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *рідше* **ЗГОТО́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* зготó́влять; *док.* 1. *що.* Те саме, що **готува́ти** 1; готовити. *Навіть розмовляючи з людьми, не дивилися* [розпорядники] *їм в очі, а якимись хапкими, ніби почасти притаємними рухами зготовляли, кому що належить* (В. Барка); [Д и я к о н *(до Нартала):*] *Тебе прошу, посидь коло слабого, поки ми з панею зготуєм купіль* (Леся Українка); *Зготувала мати торби, і Антон та Карпо вирушили до далеких і таких привабливих країн...* (С. Чорнобривець).

2. *що.* Робити, виготовляти що-небудь. *Косметиків* [косметику] *для вибагливих пань годі дешево зготовляти* (Б. Лепкий); *Звелів* [Еней] *носилки з верболозу І з очерету балдахін Зготовить* (І. Котляревський); — *Тисяча вагонів набереться! Зваж, скільки сюди лісу пішло та скільки теслярів працювало, щоб все це нам зготувати* (О. Гончар).

3. *що і без прям. дод.* Варити, готувати (їжу, страву). *Ягідки рвала, цибульку щипала, — я ж тому хлопцеві снідать зготовляла* (з народної пісні); — *А я, мамо, вже полудень зготовила, — сказала Онися до матері* (І. Нечуй-Левицький); — *Олю! Ти, певно, зготувати не вміла, коли Петро нічого не їсть* (М. Коцюбинський); *Стривай! Кажи, хай мені зготовлять вареного пива з яйцем* (Б. Лепкий); *Зготувала* [Христя] *ще й окремо Богунові його улюблений пісний борщ з грибами* (Я. Качура); *Картопля, хай дрібна, як перебірок, підхарчує; в ній — крохмалець, кисіль зготовити можна, і діти віджививуть* (В. Барка).

ЗГОТУВА́ТИ *див.* **зготовля́ти.**

ЗГОТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *рідше* **ЗГОТО́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* зготó́вляться; *док.* 1. Док. до **готува́тися** 1, **готó́витися;** підготуватися. *І, мов зготувавшись до тайного бою, Рукою поправив я свій комірець* (М. Нагнибіда); *Він побачив, як перед полками, що зготовилися до атаки.., на білому коні прогарцював невисокий широкоплечий вершник і за мить зник в юрбі* (П. Кочура); *Заставши русів у вже готовому й міцному таборі, латини обов'язково намагатимуться відкласти день великої раті, щоб і собі добре зготуватися* (І. Білик).

2. *тільки 3 ос.* Стати готовим для використання або споживання. — *Чоловіченьку мій, хаш* [вірменський суп] *ось-ось зготується, та їсти таку смакоту удвох якось не випадає* (Ю. Винничук); *Зготувалася кава. Відставивши тарілку з їжею, Вадим налив її у чашку і сів на своє місце* (В. Хрущак).

ЗГО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗГО́ЇТИ,** о́ю, о́їш, *док., що, розм.* Те саме, що **заго́ювати, го́їти** 1. *Вперед рушу, кликну других: Вкупі дихать, вкупі вмерти. Бідоласі, що в недугах, Згоїть рани, сльози втерти* (П. Грабовський); * Образно. [К о в а л ь:] *Кому ж розкажу, кому ж заповідаю ті тяжкі думи, що живили душу, згоювали рани серця, мов зцілющою водою?..* (М. Кропивницький); *Я пісню знов почну І, може, нею серце згою* (М. Рильський).

ЗГО́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗГО́ЇТИСЯ,** о́їться, *док., розм.* Те саме, що **заго́юватися, го́їтися.** [В а с и л ь:] *Тату! .. Візьміть батога, сполосуйте мене, щоб повік синяки не згоювалися, легше мені буде!..* (М. Кропивницький); *Сказали в диспансері, що легені згояться, зараз відвар медунки п'є* (Є. Пашковський); // *безос. Не так хутко згоїться, як біда скоїться* (Номис).

ЗГРАБА́СТАТИ, аю, аєш, *док, розм.* 1. *що.* Док. до **граба́стати.** *Зграбастати сміття докупи.*

2. *кого, що.* Те саме, що **згребти́** 3. *Розставивши руки, Сашко, як вайлуватий ведмідь, посунув на дівчат, щоб зграбастати їх у свої обійми* (Д. Бедзик); *Він нечутно простягнув руку і зграбастав недокурок* (П. Загребельний); *Воцек .. відчув укол дикунських ревнощів, коли побачив, як пташина професорська лапка зграбастала її вузьку елегантну долоню* (Ю. Іздрик).

ЗГРАБНЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **згра́бний.** *Знов стоїть вона перед дзеркалом, поправляючи на собі зграбненьку кремову сукню* (Леся Українка); *Біля другої* [автомашини], *невеличкої, зграбненької, молодий чоловік ритмічно натискував черевиком на широку педаль* (П. Запаренко); *Всі вони* [подружки Катерини] *свіженькі, рум'яненькі, з природи чи від фарби, зграбненькі, як гірські кози* (Ірина Вільде).

ЗГРАБНЕ́НЬКО. Присл. до **зграбне́нький.** *Блакитна сукня дуже зграбненько пошита і, здається, їй до лиця* (Леся Українка).

ЗГРА́БНИЙ, а, е. 1. Який відзначається пропорційним співвідношенням форм, ліній і т. ін. *Зграбний чорний жупан туго охоплює його тонкий стан* (З. Тулуб); *Вона в білому платті, зграбна, як порцелянова фігурка, на голівці, в тон її ніжному личку, рожевий капелюшок* (В. Гжицький); *Мала* [Зоня] *зграбну форму голови, що надавала всій її постаті особливої вишуканості* (Ірина Вільде); *Дивився на воду, бачив своє відбиття. Малий, зграбний, гостроокий* (П. Загребельний).

2. Фізично вправний, спритний. *— Ніжні, зграбнії створіння* [ведмежата]. *Шкурка, наче квіт рожевий* (Леся Українка); *Гриценко поліз униз* [із дзвіниці], *такий зграбний, безстрашний* (І. Сенченко); // Який діє вміло, злагоджено. *Наче й не було божевільної ночі! У голові не крутилось, як від вина, і рухи були зграбні й упевнені* (Ю. Логвин); *Я показував йому все, що міг, вкладав в його зграбні й точні руки свою душу, і бачив, як оживає і його душа* (Ю. Покальчук).

ЗГРА́БНІСТЬ, ності, *ж.* Якість і властивість за знач. **згра́бний.** *Шофери прицмокували язиками, милуючись її силою і зграбністю форм її тіла* (Григорій Тютюнник); *Від самого народження він* [лось] *мав усі завдатки могутньої сили, зграбності, витривалості* (В. Гжицький); *Тіло їй мовби здерев'яніло, втратило гнучкість і зграбність, не могла ступнути ногою, не могла зворухнутися* (П. Загребельний); *Талькав, не помічаючи захоплення, котре викликали його природна зграбність, невимушена й горда постава, очолив загін, і всі вирушили в дорогу* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ЗГРА́БНО. Присл. до **згра́бний.** *Наташа, зграбно одягнена в чоловічі штани і кольоровий джемпер, .. годинами закидала спінінг у воду* (Л. Первомайський); *Білі, тонкі ручки легко і зграбно торкали клавіші* (Леся Українка); *З широкого моря .. весело погнався за галерою цілий табун добрих дивних створінь, вони охоплювали квадригу півколом, вистрибували з хвиль, .. зграбно прошивали глибину* (П. Загребельний); *Вона бігла у швидкому вертінні танцю, і було дивно, як вона, така дебела, швидко й зграбно рухається!* (Ю. Логвин).

ЗГРАБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., кого, що, діал.* Пограбувати. *Зграбували опришки ще кілька домів, на які мали вказівки зарані, й швидко забралися з Богородчан* (Г. Хоткевич); [С т а р е ц ь:] *Щоб він* [Кармелюк] *кого-небудь із бідних людей обікрав або зграбував. Панів, правда, грабує, а убогих людей — ніколи; і пучкою не торкне* (С. Васильченко); *— Злі люди монастир зграбували. Ні церкви святої, ні келій наших не пощадили* (Б. Лепкий).

ЗГРА́ЄВИЙ, а, е, **ЗГРАЙОВИ́Й,** а́, е́, *спец.* Стос. до зграї (у 1 знач.). *Катран — це живородна акула, що веде зграйовий спосіб життя* (з наук.-попул. літ.); // Який живе зграєю, збирається в зграї. *Значну роль у вивченні міграцій зграєвих пелагічних риб Чорного моря відіграє авіаційна розвідка* (з наук.-попул. літ.).

ЗГРА́ЙКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **згра́я** 1, 2. *Біля берега ходили веселими зграйками райдужні мальки* (О. Донченко); *Коли недалеко від засідки піщаним берегом пробігла весела зграйка куликів, мені й на думку не спало по них стріляти* (Б. Антоненко-Давидович); *Над головою матері пролетіла зграйка чайок* (С. Чорнобривець); *Маленька зграйка білих хмарин повільно пливла по голубому жовтосмугому небу* (П. Автомонов); *Дивлюся, як ціла зграйка хлопчиків перевертається у каламутній воді* (Є. Кравченко); *Діти, боязко озираючись, зайшли в хату. Збились у зграйку біля порога* (В. Чемерис); * У порівн. *Юрба підлітків, мов зграйка горобців, зірвалася з місця й майнула назустріч вершникові* (А. Шиян).

ЗГРА́ЙНИЙ, а, е. 1. Який здійснюється спільно; колективний, груповий. *Дерева та кущі побралися за руки, Неначе парубки, що під весільні звуки До танцю зграйного запрошують дівчат* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

2. *перен.* Злагоджений, гармонійний. *Зграйний передзвін, спадаючи в Долину, радував оборонців* (О. Ільченко); *Коли менюра* [австралійський птах ліра] *перелітала туди-сюди в заростях деревуватої папороті й зачіпала віття хвостом, здавалось, ось-ось забринять зграйні акорди* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); [П о е т:] *Хто всі ті голоси в хорал єднає зграйний, В акордів голосних врочистий перегук?* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); * Образно. *Вона стояла, дивилась у очі задумливо. Зграйна, як сонет Ередіа* (М. Семенко).

ЗГРА́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Властивість за знач. **згра́йний** 1. *У птаства сильно розвинений колективізм, зграйність, наслідування одне одного в пошуках їжі* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Властивість за знач. **згра́йний** 2. *І дайте плавність, дайте зграйність І ніжну линь його пісень Моїм пісням — щоб ті лунали, Дзвеніли у буденний день* (М. Шеремет).

ЗГРА́ЙНО. Присл. до **згра́йний.** *І вже мустанги зграйно Пасуться між саван* (М. Рильський); *— Жили ми в печерах зграйно .. і будемо жити!* (В. Чемерис); *Шуми, хвилюй ти, бунтівнича кров, І зграйно грайте, мої думи, знов* (М. Шеремет).

ЗГРАЙОВИ́Й *див.* **згра́євий.**

ЗГРА́Я, ї, *ж.* 1. Група птахів, тварин, риб і т. ін., які тримаються разом. *Ганяли зграї собак, голодних, худих, сердитих* (М. Коцюбинський); *Вороння цілими зграями налітає на баштан* (О. Копиленко); *Хмара бризок і зграя жаб приснули на всі боки* (Ю. Смолич); *Високе небо .. слало на землю тихі шуми: то шелест вітру, то сюрчання пташиних зграй, що збиралися відлітати* (Григорій Тютюнник); * Образно. *Ми подивилися вгору і одразу побачили зграю фашистських бомбардувальників* (Д. Ткач); * У порівн. *Полова, немов зграя дрібних блідо-жовтих метеликів, стрімко зривалася з сита і потім тихо осідала на долівці* (І. Кириленко); // *чого, перен.* Скупчення, маса, велика кількість чого-небудь. *Сині зубчасті зграї гір плутаються в хмарах* (І. Нечуй-Левицький); *Твої кохані струни голоснії Будили зграї красних мрій моїх* (Леся Українка); *Затремтіло зразу сонне повітря, і зграї срібних звуків, плутаючись і виграваючи, полетіли яром* (С. Васильченко); *На прогулянку я не пішов, але .. спостерігав зграю малих човнів, які змовницьки згуртувалися в одному місці трохи далі від берега* (У. Самчук).

2. *кого і без дод., перен.* Юрба, скупчення людей. *Ціла зграя людей увалила в сіни, брязкаючи шаблями, цокаючи шпорами...* (Панас Мирний); *Галасливими зграями носяться по майдану замурзані циганчата* (М. Чабанівський); *Дітлахи, розлетівшись зграєю по Княжій горі, спускаються схилом донизу* (Є. Гуцало).

3. *перен., зневажл.* Група людей, які займаються злочинною діяльністю; банда. *Про гусарську хоругву Олександра Лісовського львів'яни наслухалися ще за часів рокошу* [шляхетського заколоту]: *була то зграя найманців з різних станів* (Р. Іваничук); *Ці шахраюги, що зграями ходили і їздили по селах, збираючи у довірливих і безпорадних (бо безпаспортних!) колгоспників криваві копійки на бляху, шифер, дерево та інші будматеріали, потоптали усе моє дитинство* (Г. Тарасюк).

ЗГРЕ́БЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згребти́.** *Осінь. Опалий лист, згребений у купи* (С. Васильченко); *Цокотять сінокосилки, а то й є вже у валки згребене та й у копиці складене пахуче сіно* (Остап Вишня); *Сухе листя, пластикові пляшки та інший непотріб були згребені і прибрані в мішки* (з газ.); // **згре́бено,** *безос. пред. Було згребено та вивезено сміття, обрізано гілки дерев, прибрано всю територію навкруг будинку* (з газ.).

ЗГРЕ́БЛО, а, *с., діал.* Скребло. *Дуже велике замилування до коней має Василь. Любить до них і зайти, і поплескати по стегнах, і почистити згреблом* (У. Самчук); *Того осіннього ранку я сповняв звичну сільську роботу — обходив нашу корову, згребло й щітка мовби аж приросли до моїх рук* (Р. Федорів).

ЗГРЕБТИ́ *див.* **згріба́ти.**

ЗГРИЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згриза́ти.** *Під час згризання буряків тварина виділяє велику кількість слини, яка сприяє кращому перетравленню грубих кормів* (з наук.-попул. літ.); *Продам самця шиншили. У ціну входить: корм на 2 місяці, пісок для купання (цеоліт), камінь для згризання, сіно* (з мови реклами).

ЗГРИЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗГРИ́ЗТИ,** зу́, зе́ш, *док., кого, що.* 1. З'їдати гризучи. *Він примусив себе випити склянку молока та згризти якийсь сухар* (Ю. Шовкопляс); *Коли хлопець виходив з хати, господиня дала декілька морквинок. Тільки він за поріг виступив — згриз їх, як заєць: такі смачні!* (В. Барка); *Ось вони, жовті, мізерні квіти, забули свою вітчизну і живуть. Якби розрослись пишно, як там, їх згризли б верблюди й осли* (Р. Іваничук); * Образно. *Семи літ він лишився без батьків. У дев'ять позбувся спадщинного ґрунту — двох моргів піску й каміння в Берестовому, близько Закопана: згризли батькові борги-податки* (В. Бабляк); // *рідко.* Загризати на смерть (про тварин). *Там його лисиці і згризуть на смерть* (Сл. Б. Грінченка); // *що.* Гризучи, обгризаючи, псувати що-небудь. *Працював він* [О. С. Пушкін] *до цілковитої знемоги, згризаючи по три-чотири пера на день, перекреслюючи нещадно, рвучи й жужмлячи з прокльонами аркуші* (О. Полторацький); — *Миші за всіх найсильніші! Миші — скажу, як є, — Згризли усе топорище моє!* (І. Нехода).

2. *перен.* Дуже мучити, терзати. *Всім душу згризала аматорська слава. Про п'єсу розмови велись без кінця* (Л. Первомайський); *Стара Явдоха поралась коло слабої дочки, а сама ходила мов з хреста знята. Тяжкі пригоди згризли, з'їли її, мов іржа залізо* (М. Коцюбинський); *Єдине, чим зараз Олександр Кіндратович міг допомогти дружині, — не залишати її саму. Відав — чорні думки згризуть її* (О. Гончар).

ЗГРИЗА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **згриза́ти** 1. *У процесі подальшого живлення ще не сформоване листя згризається шкідниками, і на початок літа діброви можуть залишитися практично голі* (з навч. літ.).

ЗГРИ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **згри́зти.** *Посмоктав* [Юринга] *згризений за довгі роки цибух і тоді тільки почав знов говорити* (В. Гжицький); *Лице, колись кругле і рум'яне, пожовкло, згризене брудом і нуждою* (І. Франко); * Образно. *Згризений в гальку, камінь сірів берегами* (М. Коцюбинський); *Дивились і не вірили: на цій зграсованій, згризеній, витоптаній землі, де все упряжено, спутано, пораховано, зважено, відібрано, гуляє вільний кінь?!* (Р. Іваничук).

ЗГРИЗО́ТА, и, *ж., діал.* Гризота (у 1 знач.). *Кожен понуро оповідає або про гірку ганьбу, або про пекучу згризоту* (Марко Вовчок).

ЗГРИ́ЗТИ *див.* **згриза́ти.**

ЗГРІБА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто згрібає (у 1 знач.) траву, сіно, солому і т. ін. *Згрібальники хутко зібрали сіно в стіжки* (із журн.).

ЗГРІБА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **згріба́льник.** *Він обвів суворим поглядом косарів, згрібальниць* (В. Кучер).

ЗГРІБА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згріба́ти.** *Насамперед треба завершити згрібання опалого листя. Згорнути його в купу і час від часу поливати водою, щоб перегнивало на компост* (із журн.); *Спеціальні збиральні граблі — легкі, придумані саме для згрібання з газону опалого листя, скошеної трави* (з мови реклами).

ЗГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗГРЕБТИ́,** бу́, бе́ш, *док., що.* 1. Гребучи чим-небудь, збирати в одне місце, докупи. *У присмерку осінньої алеї Згрібають діти каштановий лист* (М. Рильський); *Іван легко підважував заступом із сипкого піску дрібну картоплю, суху і чисту, складав на купки, а тоді згрібав до паперового мішка, якого волочив за собою* (із журн.); *Вона знайшла сухої соломи, згребла її в купку під очеретяною стінкою і запалила* (Б. Грінченко).

2. Гребучи, загрібаючи, прибирати, скидати звідки-небудь. *Макс .. згрібає жужмом усі папери й листи, що можуть бути цікаві дорогим гостям, і спускає їх із водою туди, звідки навіть поліція не витягне* (В. Винниченко); *Шмалій бережно згрібає решту монет зі столу, ретельно зашморгує калитку* (М. Стельмах); *Згрібши із столу крихти, вийшов* [Марко] *надвір* (Григорій Тютюнник); *Хата згоріла під час перестрілок, а навесні, в зливу, хлинули з гори потоки і згребли рештки в Дністер* (Р. Андріяшик).

3. *тільки док., розм.* Швидким рухом узяти, вхопити що-небудь у руку (руки), рукою (руками). *Коли знесиленого козака звалили, .. прикажчик згріб його оселедець собі у жменю, одрізав його біля самої голови і з глузливим реготом розвіяв одрізане волосся по вітру* (А. Кащенко); *От він пірнув на дно* [моря], *згріб в жменю глини* (М. Коцюбинський); *Згрібши квиток, кулею вилетів* [сержант] *на вулицю* (О. Гончар); *Я згребла гроші, засунула їх пом'ятими, жужмом до нагрудної кишені* (Любко Дереш); // Міцно схопити, обхопити кого-, що-небудь. — *Дайте хвилиночку татові. Ще набриднете йому, як і мені,* — *сміялася щасливо, згрібаючи в оберемок малюків* (Микола Чернявський); *Із-за спини в Юхима Шумило виступив і таки щось крикнув громаді. Але Юхим зразу рукою згріб його за плече й турнув з ґанку вниз* (А. Головко); *Верткий, балакучий і дотепний красень згріб худенького Івана в обійми, закружляв ним по хаті* (М. Чабанівський).

ЗГРІБА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **згріба́ти** 1, 2. *Залишки деревини згрібаються у великі купи і спалюються просто посеред заповідної території* (з газ.); *Жири збираються на поверхні відстійника, згрібаються відповідними пристроями і подаються в метантенки* (з навч. літ.); *Скошена трава згрібається у валки.*

ЗГРІБНИ́Й, а́, е́, *рідко.* 1. Грубий, товстий (про полотно). *Полотно грубше називається згрібне, а тонше — чесане* (Сл. Б. Грінченка).

2. Пошитий з грубого полотна. *На обійстю* [обійсті] *димували смолоскипи, боярська челядь суятилася* [метушилася] *там з закоченими рукавами згрібних сорочок* (К. Гриневичева); *На Штефані засмальцьований кептар і згрібна сорочка до колін; з такого самого полотна й штани* (Я. Галан).

ЗГРІ́Б'Я, я, *с., діал.* Клоччя, вичіски з льону. *Законопатити дірки згріб'ям.*

ЗГРІ́ЗНА, *присл., розм.* Грізно. *Звивалася* [Мартоха] *коло господарства, даючи лад і в хаті, і на дворі та гукаючи на діти згрізна, по-господарськи* (Леся Українка); *Захвилювався майдан, загомоніли турбаївці, згрізна обступивши своїх кривдників* (О. Гончар); *Нарешті чоловік не міг уже далі терпіти й спитав у жінки, поглядаючи на неї згрізна, що вона говорила душпастиреві, коли була в нього на сповіді* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗГРІ́ЗНИЙ, а, е, *діал.* Грізний. *Згрізний начальник; Згрізний погляд.*

ЗГРІ́ЗНІСТЬ, ності, *ж., діал.* Властивість за знач. **згрізний.** *Старшині тра* [треба] *згрізність мати* (Сл. Б. Грінченка).

ЗГРІЗНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., діал.* Гримнути. *Згрізнувсь пан на Кирика, тупнувши ногою: — А ти, — каже, — плут* [шахрай], *п'яниця!* (П. Куліш).

ЗГРІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док., кого, що, фольк.* Те саме, що **зігрі́ти.** *Та не вітер його не звіє, ні сонце його не згріє* (Б. Грінченко).

ЗГРІШИ́ТИ, *рідше* **ЗОГРІШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док.* 1. Док. до **гріши́ти** 1. *Всі згрішили, і позбавлені Божої слави, але дарма виправдуються Його благодаттю* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *— Знаєте, почав я молитися отут, .. і я тяжко згрішив. Чорний дух увійшов у мене на цьому святому місці, і я почав думати, що нема Бога* (Мирослав Ірчан); *У хаті усе також напечене та наварене, і такі тут пахощі, що хоч би святим був, то і то не вдержишся, щоб не згрішити і чогось смачного, як мама не бачать, заздалегідь не покуштувати* (У. Самчук); [В с і у т р ь о х:] *Глянь на душу цю зболілу, Що єдиний раз згрішила; Ти прости її й помилуй, Бо не знала, що творила!* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

2. *перен.* Припуститися помилки в чому-небудь і т. ін. *— Я не вбивця, пане лікарю, я добрий чоловік, який згрішив тільки тим, що почав думати, — спокійно відізвався Дратва* (Р. Іваничук).

ЗГРОМА́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згрома́дити.** *Перед піччю на бантині сушиться шмаття, за піччю згромаджене усяке дрантя* (Леся Українка); *Сіно лежало згромаджене та ждало його руки* (О. Кобилянська); // **згрома́джено,** *безос. пред. Багато вагонів згромаджено на лініях і снують "маневрушки" — парою шиплять, пронизливо посвистуючи* (В. Барка).

2. *у знач. прикм.* Який згромадився, зібрався докупи (про всіх або багатьох). *Небо затягло сірою суцільною ковдрою, вірніше, безліччю ковдр, згромаджених одна на одну. Збиралося на дощ* (І. Багряний); *Лісові нетрі глибшали — здавалось, немає їм кінця; аж до хмар підкинуто їх згромаджені верхів'я* (В. Барка); *Я звик до гір, до полів, до сільського роздолля. А в місті все згромаджене, каменем вистелене* (І. Чендей); *З боязні та непевності не бачила* [дівчина], *як зустрічає її згромаджений по один і по другий бік вогненної путі люд* (Д. Міщенко); *Згромаджена під Львовом і Глинянами шляхта стала колотитися* (П. Загребельний); *Дочасно ластівок згромаджені полки Летять над водами, рухливі та легкі* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

ЗГРОМА́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згрома́дити** і **згрома́дитися** 1. *Наближення .. ворога вимагає згромадження всеї народної сили в одних руках* (І. Франко); *Журнали й листування потроху скупчувались йому на столі, але на це згромадження він дивився обачливо* (В. Підмогильний).

ЗГРОМА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згрома́джувати** і **згрома́джуватися** 1. *Наказав* [командир], *щоб групи мого відділу якнайскоріше закінчували згромаджування харчів на зиму* (з мемуарної літ.); *Для згромаджування скошеної трави у валки застосовують три види граблів: кінні поперечні, тракторні поперечні і бокові* (з навч. літ.); *Повідомляють про згромаджування військ на індо-пакистанському кордоні* (з газ.).

ЗГРОМА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗГРОМА́ДИТИ,** джу, диш, *док.* 1. *що.* Згрібати, складаючи в одне місце, на купу; громадити (у 1 знач.). *Їй не було гірше роботи згромаджувати кістрицю* (Панас Мирний); *Хтось прийде, згромадить буйний урожай в золоті полукіпки й скирти, а землю зоре* (І. Багряний); *— Ні, тату, ми залишимося: треба ж вранці сіно перевернути, згромадити* (М. Стельмах).

2. *кого, що.* Збирати разом; скупчувати. *І поглянь же, поглянь, що зробив з ними я, з тими твоїми людьми: твій вогонь не пече уже їх, і їм холодно й нудно від його* [нього]; *твій вогонь не згромаджує їх, а одштовхує тільки* (В. Винниченко); *Повій, вітре, згромадь хмари, Страшну бурю підніми* (П. Грабовський); *Посеред майдану згромадили дужих молодих чоловіків — до війська* (В. Малик); *Згромадив король французький із королевичем з усього царства свого силу-силенну війська* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗГРОМА́ДЖУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *недок.,* **ЗГРОМА́ДИТИСЯ,** иться, имося, итеся, *док.* 1. Збиратися разом; скупчуватися; громадитися (у 1 знач.). *Посередині густими потугами згромаджувалась піхота* (М. Старицький); *В кінці XVII ст., коли на Гетьманщині наступив сякий-такий спокій, почався в ній дуже інтенсивний розвиток сільського господарства: в руках старшини згромаджується щораз більше земельних маєтків* (з наук. літ.); *Особливо коло буди, яко найнижче положеного місця на цілім подвір'ю* [подвір'ї], *згромадилося найбільше води* (І. Франко); *Чоловік широко розкарячив ноги і зробив рукою жест, мовби запрошував людей ближче згромадитися біля нього* (Ірина Вільде).

2. *тільки недок.* Пас. до **згрома́джувати.** *Сіно згромаджується вручну.*

ЗГРОМА́ДИТИ *див.* **згрома́джувати.**

ЗГРОМА́ДИТИСЯ *див.* **згрома́джуватися.**

ЗГРОШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *док., що, діал.* Перетворити (якесь майно) на гроші, продати. *Як їхатимуть вже відсіль на Капказ* [Кавказ] *на житло, то сей садок згрошать* (Сл.

Б. Грінченка); *Порішили* [товариші] *їхати на Крит; попродали маєтності свої, буцімто задумали іти кудись торгом, згрошили все добро, купили собі плавкого фрегата, спорядили його нишком чим треба та й стали ждати ладу* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗГРУБІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **згрубі́ти.** *Він важко сідає біля столу й стомлено простягує по ньому руки з червоними, згрубілими від роботи пальцями* (В. Винниченко).

2. *у знач. прикм.* Жорсткий, шершавий. *Забувши про свої образи, проводить* [Катерина] *долонями по його згрубілих руках* (М. Руденко); *Бачу наморені її руки — і з кожним роком тих ланцюжків під згрубілою шкірою все більше, вони покорявішали, почорнішали, наче понабрякали землею* (Є. Гуцало); // Низький тоном (про голос). *Говорить Григорій уже не співучим голосом, як раніш, а трохи згрубілим, постарілим баском* (Л. Смілянський).

3. Те саме, що **гру́бий** 6. *У більшості творів П. Гулака-Артемовського виразно відчувається вплив бурлескної "Енеїди" Котляревського, що, зокрема, виявляється в надмірному використанні побутової і згрубілої лексики* (з наук. літ.); *Порівняно рідко Тарас Шевченко вдається до згрубілих слів* (із журн.).

ЗГРУБІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Якість за знач. **згрубі́лий** 2, 3. *Живильний крем зменшує сухість і згрубілість шкіри* (з мови реклами); *Зрозуміло, що однією з характерних ознак просторіччя є вживання суфіксів згрубілості (-уга, -яга, -ищ та ін.) і певних особливостей вимови* (з навч. літ.).

ЗГРУБІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **згрубі́ти.** *Фізіологічне згрубіння молочної залози спостерігається на 3–4 добу після пологів* (з наук. літ.); *Часником виводять пігментні плями на тілі, лікують згрубіння шкіри* (з наук.-попул. літ.); *На стадії психічної залежності від тютюнопаління особистість юнаків-студентів зазнає змін і стає все більш примітивною. На перший план виступають згрубіння і цинізм* (з навч. літ.).

ЗГРУБІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док.* 1. Док. до **грубі́ти;** збільшити свій об'єм, потовщати; стати грубим (у 1 знач.). *Оксана здойматиме кожний колосок .. і буде всі складати в ліву руку, а як жмут згрубіє, то вона його буде складати понад ярок, аби потім легко найти* (В. Стефаник); *Чи в тебе при твоїх тридцяти й шістьох роках хоч одне волоссячко сиве? Чи ти згрубів, як банковий урядовець який?* (О. Кобилянська).

2. Стати грубим (у 2 знач.), жорстким, шершавим. *Руки згрубіли від роботи на городі.*

3. Стати грубим (у 5 знач.), низьким, різким (про голос, звук і т. ін.). *Її .. очі, колись чорні, блискучі і заманчиві* [заманливі], *тепер стратили блиск і стали немов олов'яні, голос понизився, згрубів, а рухи стали тяжкі і неповоротливі* (І. Франко).

4. Стати грубим (у 6 знач.), нечутливим. *Згодом мої тонкі почування згрубіли, серце закам'яніло* (Мирослав Ірчан).

ЗГРУ́БНУТИ, ну, неш, *рідко.* Док. до **гру́бнути;** стати грубим (у 1, 2 знач.). [М е г а р е ц ь:] *А ще як трохи згрубне й обросте як слід, — Прекрасну жертву Афродіті матимеш.* [Д і к е о п о л ь:] *Для Афродіти — свинка? Ще образиться* (А. Содомора, пер. з тв. Арістофана); *Треба допомагати дружині. Невже ви хочете, щоб сусіди бачили, як ваше ніжне крихке від природи створіння тягне з ринку двадцять кілограмів бульби? Будьте певні, якщо так триватиме, її ручки видовжаться, ніжки згрубнуть, і ви матимете не дружину, а автонавантажувач* (із журн.).

ЗГРУ́ДЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* Зібраний докупи; нагромаджений. *Впадали у вічі недобудовані курені та землянки, сяк-так напнуті намети, безладно згруджені колоди дерева* (С. Добровольський).

ЗГРУ́ДЖУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *недок.*, **ЗГРУ́ДИТИСЯ,** иться, имося, итеся, *док.*, *розм.* 1. Збиратися разом, у гурт. *Бійці згруджуються, наскільки це дозволяють лижі, і навальною грудою .. беззвучно беруть розгін за своїм командиром* (Я. Качура); *Півтори чи дві сотні селян .. згрудилися на шляху довкола імпровізованої трибуни* (Ю. Смолич); *В рудоуправі Андрія чекало багато відвідувачів. Вони стояли перед дверима його кабінету, згрудившись у тісну громадку* (О. Гуреїв); * Образно. *Хто зна, що діється зараз, у цю хвилину, там, де серед золотих нив і зелених гаїв згрудились табунцями села?* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Нагромаджуватися, бути зібраним на невеликому просторі (про велику кількість чого-небудь). *Курбала понишпорив поглядом по кузні, пішов у куток, де без діла й порядку згрудились залізні покидьки, цурпалки, обрізки* (Олесь Досвітній); *Позаду на десятки кілометрів стелилося озеро, спереду і з боків тісно згрудилися прибережні круті скелі* (Ю. Смолич).

ЗГРУ́ДИТИСЯ *див.* **згру́джуватися.**

ЗГРУДКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згрудкува́ти.** *Найближчим технічним рішенням до запропонованого нами є застосування домішки до цементу у формі штучно згрудкованого фосфогіпсу* (з наук.-техн. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який згрудкувався. *Запропоновано безперервний спосіб отримання водню, що включає взаємодію перегрітої водяної пари зі згрудкованим залізовмісним матеріалом* (з наук. літ.); *Переміщення мішків зі згрудкованим цукром-піском на штабелі під час його розбирання треба проводити з особливою обережністю* (з мови документів).

ЗГРУДКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згрудкува́ти і згрудкува́тися.** *Розглянуто технології згрудкування різних руд і техногенних матеріалів у гірничорудних відходах* (з наук. літ.).

ЗГРУДКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **грудкува́ти.** *Досліджено показники процесу осушення, які здатні згрудкувати зволожений цукор-пісок при розвантаженні судна* (з наук. літ.).

ЗГРУДКУВА́ТИСЯ, у́ється. Док. до **грудкува́тися.** *При мокрому грохоченні зневоднений матеріал може згрудкуватися, що погіршує перебіг процесу класифікації та її результати* (з наук.-попул. літ.).

ЗГРУ́ЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **згрузи́ти.** *Перед ними відкрилося невелике озеро, густо заросле болотяною травою, оситнягом, явором; тільки на середині леліло чисте плесо, до котрого вела згружена стежка* (Панас Мирний); *Він ще довго стояв за ворітьми — дивився на згружену осінню дорогу, що простяглася через лощину* (І. Микитенко).

ЗГРУЗИ́ТИ, згружу́, згру́зиш, *що, розм.* Док. до **грузи́ти** 1. *Її* [стежку] *згрузили ноги скотини, простуючи до водопою. По деяких ямках тієї стежки блищала водиця, другі були сухі, порепалися* (Панас Мирний).

ЗГРУПО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згрупува́ти.** *Наш опис буде згрупований відповідно до того, який матеріал зібрано на виставці* (І. Франко); *У реченнях, де однорідних членів значна кількість, вони можуть бути згруповані в окремі пари або більші ряди за принципом ближчого змістового зв'язку* (з наук. літ.); *Відомі поселення з коловим та овальним плануванням жител, згрупованих у так звані гніз-*

да або блоки (з наук.-попул. літ.); // **згрупо́вано,** *безос. пред. Усі рукописні матеріали згруповано за назвами творів і систематизовано за видами і жанрами рукописів* (з наук. літ.); *Питання, ілюстровані веселими малюнками, згруповано в абетковому порядку* (з навч. літ.).

2. *спорт.* Який згрупувався (у 2 знач.). *Коли ти вистрибуєш з літака, обов'язково маєш бути правильно згрупований, щоб тебе не розвернуло і ти не заплутався в стропах* (із журн.).

ЗГРУПО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **згрупо́ваний.** *Навчальний посібник надає допомогу при складанні листів та інших ділових документів англійською мовою, його тематична згрупованість сприяє засвоєнню матеріалу, а також розвитку навичок усного мовлення* (з навч. літ.); *Після проведеного експерименту у стрибунів на лижах з трампліна відзначено покращення технічної підготовки, про що свідчать величини параметрів, які характеризують згрупованість тіла на початку відштовхування* (з наук. літ.).

ЗГРУПО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згрупо́вувати** і **згрупо́вуватися.** *Коли продукція, що випускається, характеризується сотнями найменувань виробів, для розрахування виробничої потужності здійснюється згруповування всієї номенклатури продукції* (з навч. літ.); *Діти виконують вправу зі згруповування тіла* (із журн.).

ЗГРУПО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗГРУПУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого, що.* Збирати в групу, розподіляти по групах, групами; групувати. *Згруповую враження минулого дня й приліплюю до десятка людських образів, що живуть у моїй уяві .. якісь нові рисочки й факти* (Валерій Шевчук); *Художник навіть встиг згрупувати постаті, відбивши в цій композиції момент розмови* (Василь Шевчук); *Стародавні спостерігачі неба для полегшення орієнтування на небі довільно згрупували зорі в різні фігури — сузір'я* (з навч. літ.); // Зосереджувати навколо кого-, чого-небудь або десь. *Згруповуючи у своїх лавах відданих, добре освічених і розумних членів, суворо дисциплінованому релігійному орденові вдалося повернути в лоно своєї церкви чимало заблудлої пастви* (з наук.-попул. літ.); *Товариство розвивало місцеву культуру, видавало чимало книжок народною мовою, розгорнуло велику наукову роботу, згрупувало навколо себе місцеву інтелігенцію* (з наук. літ.); *У 1610-х роках архімандрит Єлисей Плетенецький, виходець із галицької знаті, згрупував навколо себе освічених священнослужителів, переважно галичан, зокрема Іова Борецького, Тарасія Земку, Захарію Копистенського, Памва Беринду та Лаврентія Зизанія* (з наук. літ.).

ЗГРУПО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗГРУПУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. *перев. мн.* Збиратися в групу, розташовуватися групами; групуватися. *Доля бою зразу вирішилась, залишилось тільки добивати персів, які то там, то там згруповувались, щоб організовано відступити* (В. Рубан); *З села висипали дівчата та хлопці й, згрупувавшись біля пристані, стали розважатись піснями й танками* (М. Хвильовий); *Чоловіки лежать на зеленій траві окремим гурточком, жінки згрупувалися окремо* (Григорій Тютюнник); // Зосереджуватися навколо кого-, чого-небудь або десь. *Після поразки під Вінницею .. шляхетське військо згрупувалося під Берестечком на Волині* (О. Довженко).

2. Надавати своєму тілу положення, потрібного для захисту внутрішніх органів від ушкоджень, притискаючи коліна й підборіддя до грудей і руки до колін. *Кішка-мати крадеться, кошенята разом з нею. Виставляє одну лапу, підгинає голову, згруповується і стрибає* (з навч. літ.); *Вася встигає згрупуватись, вивертається у вікні* (С. Жадан); *Ходячи слизькими вулицями, не варто тримати руки в кишенях, а в разі падіння необхідно згрупуватися* (з наук.-попул. літ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **згрупо́вувати.** *Статті рахунків балансу згруповуються за рівнем ліквідності, дохідності і вартості* (з навч. літ.).

ЗГРУПУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **згрупува́ти.** *Мелодія, се певне симетричне згрупування музикальних фраз, .. викликає в нашій душі напруження, зацікавлення* (І. Франко); *Для зручності користування законодавством велике значення має його систематизація, згрупування за галузями права* (з навч. літ.).

2. Дія за знач. **згрупува́тися.** *Відповідно до індивідуальних зацікавлень студентів відбувається згрупування за інтересами* (з навч. літ.).

ЗГРУПУВА́ТИ *див.* **згрупо́вувати.**

ЗГРУПУВА́ТИСЯ *див.* **згрупо́вуватися.**

ЗГУ́БА, и, *ж.* 1. Загибель, смерть кого-, чого-небудь. *З того оклику, який послав йому Хмельницький услід, загадав* [Чаплінський] *викувати для себе зброю на згубу свого ворога* (А. Чайковський); *І в образі її сумному усіх я бачу матерів, що їх сини пішли на згубу за рідний дім, за рідний край* (В. Сосюра); — *Думають, темні, згарячу не розберемось — де згуба, а де порятунок* (О. Гончар); * Образно. *А ти ішла поперед мене, Моя струнка, солодка згубо, — І я помітив, як ти грубо Топтала колоски пшениці* (Д. Павличко).

2. *розм.* Те, що загубилось, пропало чи зникло куди-небудь. *Щось чорне та тверде випало у нього з-за пазухи і покотилося до рова. Онопрій сягнув рукою по свою згубу, та не встиг захопити її на лету* (І. Франко); *В Антона був вигляд людини, що сьогодні знайшла останню згубу з усього розкиданого багатства, яке збирала все життя* (Р. Іваничук); *Візниця відразу ж зіскочив на землю і хотів іти шукати згубу, але мені шаснула до голови думка, що він той чемодан приховає в кущах* (Валерій Шевчук).

3. *рідко.* Утрата чогось належного, притаманного кому-небудь. *Очевидно, треба якоїсь міцнішої поправки, щоб могти витримати згубу крові і багато безсонних ночей і всякі інші наслідки операції* (Леся Українка); — *Ти ж знаєш нашу Маньку. Це ж не коза, а звір, сатана рогата. Її пасти — згуба для здоров'я* (В. Нестайко).

◊ **Дово́дити / довести́ до згу́би** *див.* **дово́дити.**

ЗГУБИ́ТИ, згублю́, згу́биш; *мн.* згу́блять; *док.* 1. *що.* Док. до **губи́ти** 1. — *Ось на ж тобі, друже, Цей дукачик, та не згуби* (Т. Шевченко); — *Чи це ти не оддала мені ключів, чи я їх де згубила? — спитала Онися Степанівна* (І. Нечуй-Левицький); *Обмацую ноги — ну, так і є, згубив калошу* (М. Коцюбинський); *Тут я згубила тоді свою обручку* (Леся Українка); *Катя .. обережно надкушує хліб і жує, боячись згубити хоч кришку* (Є. Гуцало).

2. *що.* Док. до **губи́ти** 2; утратити. *При тому бунті я мав згубити корону і голову, але не згубив ні тієї, ні другої* (Леся Українка); *Мости затріщали, згубивши опору* (А. Малишко); // Утратити які-небудь фізичні особливості, моральні якості, почуття, думки і т. ін. *Він давно вже згубив свій спокій* (Б. Грінченко); [К о р ж:] *Ти навіки честь свою згубила* (С. Васильченко); *Ми людству поклоняємось, із ним зв'язку не згубимо* (П. Тичина); *У офіцерів були згаслі очі і непевні рухи людей, що згубили позу і характер* (О. Довженко); — *А*

з нашого берега, як на зло, ніхто навіть не свисне. Чи вони не бачать, чи, може, й надію згубили на своїх розвідників (В. Кучер); *Вчепившись за якусь думку, він боявся згубити її* (Ю. Бедзик).

3. *що, розм.* Не зберегти в пам'яті; забути. *Вулиці я не згадаю, номер будинку згубила Пам'ять моя непокірна* (В. Еллан-Блакитний).

4. *кого.* Док. до **губи́ти** 3; убити. *Не помирилися царі за царства, вельможі за панства, пани за підпанства — і давай мірятись силою: хто більше згубить безневинних душ* (Панас Мирний); *За віщо згубили людину? Він же був такий веселий і лагідний, можливо, кращий за багатьох інших* (І. Білик); // Позбавити успіху, удачі. *Була в нього одна особливість, котра врешті-решт і згубила його: він завжди і всюди говорив лише рідною мовою, і начальство це невдовзі почало дратувати* (В. Чемерис); // *що.* Те саме, що **занапасти́ти** 2. [А н т о н і о:] *Гай, гай, маестро!.. Чи я ж повірю, щоб справді ви могли згубити в пущах Нової Англії талант ваш?* (Леся Українка).

5. Марно, даремно витратити. *Скільки ви ночей не доспали, скільки голову собі нашкрябали, скільки праці згубили через те, що ходите, здається, і вдень, а мов з зав'язаними очима — во тьмі?!* (М. Коцюбинський).

Втрача́ти / втра́тити (загуби́ти, згуби́ти) [свій] спо́кій *див.* **утрача́ти.**

◊ **Втрача́ти (губи́ти, тра́тити) / втра́тити (згуби́ти, стра́тити) го́лову** *див.* **утрача́ти; Губи́ти / згуби́ти з оче́й** *див.* **губи́ти; (1) Згуби́ти з сві́ту (з сві́та)** *кого* — довести до загибелі, смерті. *Дуже хотіла мачуха згубити з світу невістку, але ніяк це не вдавалось їй* (з казки); *Будеш знати, козаченьку, Як русалка любить, — Скоро ж тебе те кохання З сього світа згубить* (Леся Українка); **(2) Згуби́ти о́чі:** а) втратити зір, осліпнути. — *А може, це я згубив очі на греблі? Нічогісінько не бачу! Їй-богу, нічогісінько!.. — говорив Кайдаш сам до себе* (І. Нечуй-Левицький); *Мені відчинив сліпий дідок, що колись згубив очі на музичній фабриці* (Олесь Досвітній); б) дуже засоромитися, зніяковіти. — *Як твої справи? — сказав мені Олекса. — Тезиси* [тези] *готові? Я, згубивши очі, почав нишпорити по кишенях* (Л. Первомайський); **(3) Згуби́ти (погуби́ти) ро́зум (тя́му, свідо́мість** *і т. ін.)* — те саме, що **Загуби́ти (погуби́ти)** / *рідше* **губи́ти ро́зум (тя́му)** *(див.* **загу́блювати).** *Тут їй воля, тут би їй вибрикувати, а вона останній розум згубила* (Марко Вовчок); **(4) Сте́жку згуби́ти** — збитися з дороги, заблудити. *Ішов* [Іван] *спустілий, не чуючи землі під ногами, згубивши стежку* (М. Коцюбинський).

ЗГУБИ́ТИСЯ, згублю́ся, згу́бишся; *мн.* згу́бляться; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Док. до **губи́тися** 2; загубитися. *Ми думали, що каблучка там на вечорницях і згубилась* (Ганна Барвінок); *Не можна було зрозуміти, чи він вдає невинуватого, чи справді наказ десь згубився* (О. Довженко); *Згубилось все, без вороття, — Припало пилом забуття. Припало шаром чорноти. О, мій Донбас! Прекрасний ти!* (І. Багряний); *Мороз прибив її* [квітку], *поруділи .. листочки, прим'явся, висушився, та не згубився цвіт* (Б. Харчук).

2. Док. до **губи́тися** 1; стати або здатися непомітним, дрібним на фоні чого-небудь. *Станції згубилися в степах* (Ю. Яновський); *Такі дівки на ярмарку не згубляться* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); * Образно. *Може, й справді біблійний міф про зруйновані стіни Єрихона не казочка? .. Мабуть, не одне з жахливих прозрінь древніх згубилося без сліду в пітьмі віків!* (М. Дашкієв); // Стати невидимим, зникнути з поля зору. *Розплився її образ, розтанув і згубився в хуртовині* (М. Руденко); // Заглушитися чим-небудь (про звуки). *Зараз за цим вибухом гримнув другий, далі третій... й почався страшенний, пекельний гуркіт і ґвалт; всі інші згуки згубились у йому* [ньому] (М. Старицький).

3. *рідко.* Залишитися без кого-небудь, відстати від когось. — *Держіться мене, щоб ви не згубилися, бо тут між бочками без світла можна заблудити, — сказав сторож* (І. Франко); * Образно. *Лице стемніло від враження, він згубився сам в собі, як у лісі* (К. Гриневичева).

ЗГУ́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згуби́ти.** *Під ним* [хрестом] *тліє вісім безневинних душ, згублених в одну ніч "страшним чоловіком"* (Панас Мирний); *А осінь пізняя заплаче за юним згубленим життям, і ворон хмарами прокряче свій сум самотності полям* (Т. Осьмачка); *Може, за марно згубленою молодістю на ланах панських прослозився дід* (І. Цюпа); // **згу́блено,** *безос. пред. Все, що згублено донині, Я знижу в чудову низку — По перлині, по зернині, Ріска в ріску, бризка в бризку* (Г. Чупринка); — *Що згублено, — одказав Тінгоччо, — того вже не знайдеш; а як би я до тебе прийшов, якби був згублений?* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *у знач. прикм.* Який згубився; загублений (у 2, 4 знач.). *Та дарма, що циганка, — не ворожить за гроші. В біді людям помагає: де знайти згублену річ — вкаже; хтось відсутній — живий чи мертвий — прочуває* (Н. Королева); *Стояв* [Іван] *безпорадний, згублений у липкому тумані* (М. Коцюбинський); [Т і р ц а:] *Знов поллється молоком і медом земля обітована, ся земля, де ми тепер блукаєм, мов вигнанці, мов стадо згублене на бездоріжжі* (Леся Українка).

3. *у знач. прикм.* Убитий, позбавлений життя. *Що був він злий чи добрий, хороший чи лихий, живий жив собі, а теперка згублений?* (Марко Вовчок).

ЗГУ́БЛЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **згуби́ти.** *А гімн росте, густішає, оркестр, хори злилися, втягли голоси тисяч грудей, розсунених морозом, роздіраних екстазом. Жах надзвичайного, захват самознищення, згублення себе, перелиття в єдине, страшне, могутнє* (В. Винниченко).

ЗГУ́БЛИВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **згу́бний.** *Метелик летить все ближче, ближче до згубливого світла* (Леся Українка); *Гетьман любив слухати те... Розповідав про знамениті битви, великі удачі й згубливі програші* (Ю. Мушкетик); *Сходились так одні з одними лави троян і ахеїв. В битві шаленій ніхто з них про втечу згубливу й не думав* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ЗГУ́БЛИВО, *рідко.* Присл. до **згу́бливий.** *Коли б ся невеличка (тим часом) інтелігенція заплуталась у клерикалізмі, — щирому чи уданому, — то се було б дуже погано і згубливо для країни* (Леся Українка).

ЗГУ́БНИЙ, а, е. Який веде до згуби (у 1 знач.), загрожує смертю, нещастям; дуже небезпечний, загрозливий. *Сагайдачний бачив і розумів, що це початок стихійної селянської війни, невблаганної, як ураган, і згубної для панів, наче повідь* (З. Тулуб); *Дунай, Дунай! Так ось який ти! Не голубий, не вальсовий!.. Темний, як хмара! Широке, смертельне поле, згубна нейтральна зона!* (О. Гончар); — *Я ладен зробити для вас усе, що в моїх силах, але залишатися тут не можу. Клімат згубний для мене* (М. Сиротюк); *Я гадаю, ви розумієте, що шлях злочинів — згубний шлях* (О. Бердник);

У другій редакції [роману] *Юрко, хоча він і бідняцький син, співає в церковному хорі, де й потрапляє під згубний вплив отця Герасима* (О. Ірванець).

ЗГУ́БНИК, а, *ч.* Той, хто призводить до згуби (у 1 знач.), знищує, занапащає кого-, що-небудь. *Переповнена вона* [планета] *людськими стражданнями, які сієте ви, кати людської юності, згубники цвіту поколінь* (О. Довженко); [М а р г а р и т а:] *Створіння Божого мерзотний згубник .. з утроби Твоєї вийшов, щоб загнать нас в землю* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); *Після багаторічної боротьби із згубниками природи мешканці залучили до перевірки Київську прокуратуру* (з газ.); * Образно. *Тепер берег став для мореплавців лихим згубником, а не добрим рятівником* (І. Білик).

ЗГУ́БНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **згу́бник.** *Миловида .. благала не думати про смерть: вона, жона його, буде коло нього, удвох вони, заприсягтися може, здолають тоту* [ту] *згубницю* (Д. Міщенко); *З'єднай лиш нам святим обрядом руки, Й хай прийде згубниця кохання — смерть, Аби я встиг назвать її своєю!* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗГУ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **згу́бний.** *П. Флоренський попереджував щодо згубності бездуховного шляху культури, відстоював цінності православ'я, релігійної віри* (з наук. літ.); *Німецький народ був на межі відчаю від усвідомлення згубності нав'язаних нацистами ідей і злочинного їх здійснення* (з газ.).

ЗГУ́БНО. Присл. до **згу́бний.** *Хіба ця космічна плісень не суцільна загадка? Те, що корисно для земних рослин, на неї впливало згубно* (В. Владко); *Леткі виділення черемхи згубно діють на комарів, мух та лісових кліщів* (з наук.-попул. літ.); *Транспортна схема міста ускладнюється, стає менш екологічною, згубно діє на довкілля, особливо влітку* (з газ.); // *у знач. пред. Вночі я втік. Лишатись було згубно* (Л. Костенко).

ЗГУ́ДА, и, *ж., діал.* Огуда. *Закохався я тяжко в тобі .. Нехай ведуть мене на згуду, а без тебе жити я не буду* (Б. Грінченко).

ЗГУ́ДИТИ, джу, диш, *наказ. сп.* згудь; *кого, що і без прям. дод., розм.* Док. до **гу́дити;** огудити. *Не згудиш, не купиш* (приказка); — *Дуже красна* [промова]! — *Правда? — тішився Мицько. — А Болотневич геть мені згудив цю промову* (Л. Мартович); — *Земелька теж могла б кращою бути, — хитренько ганить* [дядечко] *наше найбільше багатство, щоб збити ціну. — Ви, доки не згудите, доти не купите? — заступається мати за нашу десятину* (М. Стельмах).

ЗГУК, у, *ч., діал.* Звук (у 1 знач.). *Спориш не знав, відки й як долітав до нього той згук, що міг значити* (І. Франко); *Бадьористі згуки скрипки та цимбалів долітали до корчми з-за стіни, де хлопці наймали музики дівчатам* (М. Коцюбинський); *Які ж у тебе, кримська ніч, згуки! Які пахощі! Які шарудіння! Які шуми!* (Остап Вишня); *Листки й трава знерухоміли, і не чув я ані найменшого згуку* (Валерій Шевчук).

ЗГУКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., діал.* 1. *що.* Гукну́ти. — *Що ж, як він згукне нам оте своє "годі!" та й нагадувать іще не звелить?* (Марко Вовчок); *Дівчина, нічого не відповівши Петрові, вказала на екран телевізора й згукнула: — Дивіться, Петре Микитовичу! Хтось увіходить до лабораторії!* (В. Владко); — *Все життя я її тяжко кохав, але так само тяжко й ненавидів. — Але чому? — згукнув я. — Тому, — втрутився різко дядько, — що вона відьма* (Валерій Шевчук).

2. *кого, що.* Док. до **згу́кувати.** *І в цю гарячу пору Євген Гребінка згукнув також громаду на дружню добру бесіду* (Василь Шевчук).

ЗГУКНУ́ТИСЯ *див.* **згу́куватися.**

ЗГУ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згу́кувати** і **згу́куватися.** *На взгір'ї берега чути окремі вигуки козаків, згукування своїх куренів і сотень* (Іван Ле); *Незабаром почулося голосне лопотіння міцних крил, клацання міцного дзьоба, сердите згукування* (із журн.).

ЗГУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., кого, що.* Гукаючи, скликати, збирати кого-небудь в одне місце, докупи. *Ще в селі бігав* [Митрофан], *згукував людей, розподіляв зброю* (Іван Ле); *Десь пополудні на зміну нашим автоматникам прийшли бійці іншої військової частини. Старшина згукує архарівців Байрачного, стрільців, мінометників* (Є. Доломан); *Вранці мороз пересівся й мрячив дрібний дощ, але бірючі* [оповісники] *бігали вулицями й згукували люд на розправу* (І. Білик).

ЗГУ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗГУКНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* Криком давати знати про себе один одному; перегукуватися. *Паничі почали згукуватись з човнів, неначе вони були в лісі* (І. Нечуй-Левицький); *Були й такі* [загони], *що довгенько збиралися, згукувалися, обвикалися з лісом і небезпекою і аж тоді починали потикатися на шляхи, на станції, в села* (А. Хорунжий); *Упали холодні ночі, наблизилась Покрова, і з села, з хуторів, ніби згукнувшись, люди гуртами посунули до школи писати новаків* (С. Васильченко); *Молодець відступив крок назад і зібрався весь у собі, готуючись до скоку. Та саме в цю мить згукнулися лицарі й рвонулися за ним усі враз* (Юліан Опільський).

ЗГУЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., розм.* 1. *перев. із запереч. част.* н е. Провести якийсь час гуляючи, розважаючись; погуляти. *Де її радощі, де ті веселощі? День у день робота, день у день праця, — ні згуляти, ні спочити* (Панас Мирний); [О л е н а:] *Колись, може, і згадати буде нічим своє життя у батька. І не сходила гарно і не згуляла вільно, тільки наробилась та нагорювалася...* (С. Васильченко).

2. *що, перев. із запереч. част.* н е. Пробути певний час, нічого не роблячи; прогуляти. *Стоять будні, прийдуть свята, — Він хвилинки не згуля* (П. Грабовський); *Старий Іван Цибар, що за своє трудове, невтомне життя не згуляв і хвилини, тепер мусив відпочивати* (Ю. Збанацький).

3. *у що і без дод., розм.* Док. до **гуля́ти** 5; зіграти (у 2 знач.). *Валя не втримався од спокуси, щоб не постояти. Далі присів, зазираючи в чужі карти. Потім упрохався разом згуляти* (С. Васильченко); *І каже смерть у слушну мить До того бідолахи: — Коли ти, хлопче, хочеш жить, — Згуляй зо мною в шахи* (Л. Первомайський); *Поліцаям на дзвіниці нудно до нестями, бо нема з ким перемовитися словом, нема де розім'яти кості, не можна в дурня згуляти, ні чарки випити* (М. Стельмах).

Справля́ти (гра́ти, гуля́ти *і т. ін.)* / **спра́вити (зігра́ти, згуля́ти) весі́лля** *див.* **справля́ти.**

ЗГУРТИ́ТИСЯ, и́ться, имо́ся, ите́ся, *док., діал.* З'юрмитися. — *Ну, чого ви згуртилися, мов вівці! Геть-те! Проходьте! .. — гукав титар на людей, розпихаючи їх* (Панас Мирний).

ЗГУРТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згуртува́ти.** *Вони* [хмари] *пливуть, згуртовані вітрами, до берегів любимої землі* (І. Гончаренко); *В комуналках Київ по війні згуртований, немов вузлом зав'язаний, мов злитий, спаяний струмками черг* (С. Йовенко); // **згурто́вано,** *безос. пред. Навколо ініціативного ядра кожної партії було згуртовано актив, визначилися політичні лідери, розпочалася певна пропагандистська робота* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який згуртувався, утворивши гурт, зграю (про багатьох). *Летить до вирію, до теплої мети Гусей згуртованих черга ширококрила* (М. Рильський); *Крутояр бездумно дивиться на похмуру стіну лісу, що підступає до самого селища, немов згуртований загін ворожого війська в чорних панцирах* (Ю. Бедзик).

3. *у знач. прикм., перен.* Який згуртувався, об'єднавши свої сили, ставши монолітним, єдиним. *Ще ніколи половці не були такі згуртовані і такі сильні, як тепер!* (В. Малик); *Над потічком зазвичай осідали растамани. Вони готували їсти "всі для всіх" і були добряче згуртовані* (Любко Дереш); *Алжирська футбольна команда — мужній, згуртований, добре вишколений колектив — справедливо вийшла до наступного етапу чемпіонату* (з газ.).

ЗГУРТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **згурто́ваний** 2, 3. — *Головне — не падати духом, не впадати в розпач у біді, — навчав Рубанюк своїх слухачів, — у згуртованості наша сила* (І. Цюпа); *Вороги наші .. робили всякі підступи і не залишать цього робити, аби компрометувати нас,.. сіяти між нас розлад, підірвати нашу згуртованість* (О. Шугай); *Ольвійські поети мали певні громадські функції: вони виступали зі своїми віршами перед боєм, оспівуючи подвиги заслужених громадян, тим самим закликаючи громаду до згуртованості й мужності* (з наук. літ.); *Розгром війська Ігоря засмутив усю Русь. Його поразку автор "Слова" пояснює не карою Божою за гріхи князя, а відсутністю згуртованості та єдності князів* (з наук. літ.).

ЗГУРТО́ВАНО. Присл. до **згурто́ваний** 2, 3. *Вперше так згуртовано усі З'їхались до матері на свято І, відбиті в маминій сльозі, Стоїмо у хаті винувато* (І. Гнатюк); *Люди працювали самовіддано, дуже дружно і згуртовано, намагалися робити навіть більше, ніж потребували їхні й без того складні обов'язки* (із журн.); * Образно. *З правого боку над автострадою нависали ліси.., вони згуртовано зупинялись край шляху, мов радячись, чи переступити їм стрічку автостради та спускатись нижче* (О. Гончар).

ЗГУРТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згурто́вувати** і **згурто́вуватися.** *Згуртовування колективу, підкріплення існуючих ділових відносин неформальними зв'язками є важливим елементом сучасного стилю керівництва* (з наук.-попул. літ.); *Згуртовування сил.*

ЗГУРТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗГУРТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого, що.* 1. Збирати в гурт, разом, докупи; гуртувати. *Вона* [вечеря в степу] *збирає до гурту всіх: і мовчунів, і балагурів — тих, що лише полюбляють слухати бесіду, і тих, що згуртовують бесідників своїм веселим словом* (Д. Міщенко); *У гущі народу, зрадженого старою верхівкою, Богдан Хмельницький знаходить і згуртовує довкола себе нових діяльних ватажків* (з наук.-попул. літ.); *Занепокоївся воєвода дещо, та проте, згуртувавши своїх ратників, ждав, поки упадуть двері* (Юліан Опільський); *Наказ по університету згуртував студентів у робочі частини* [для тилових робіт] (Олекса Ізарський); // *розм.* Організовувати; об'єднувати. *Потрібно знаходити спільників, згуртовувати їх на захист природи, бити на сполох там, де існує екологічна загроза* (з наук. літ.); *Непомітно для всіх і для самої себе Світлана Остапівна згуртувала районну молодь так, що любо було глянути* (Ю. Яновський); *Біля вічового помосту збирався різношерстий люд, чулися безладні палкі вигуки, що не спроможні згуртувати всіх* (І. Білик).

2. *перен.* З'єднувати щільніше, робити монолітнішим (у 2 знач.). *Боротьба не вщухала. Цензурні заборони ще більше згуртовували українські сили* (з публіц. літ.).

3. *перен.* Об'єднувати в одне нерозривне ціле, робити узгодженими чиї-небудь дії, вчинки. — *Уже десять років, — провадив далі Сагайдачний з оксамитовими нотками болю й суму в голосі, — день і ніч згуртовую я нашу силу* (З. Тулуб); *Ходить пісня поміж працюючих людей, згуртовує їх,ріднить, веселить їм серце, родить надію на краще...* (П. Колесник).

◊ **(1) Згуртува́ти ла́ви** — досягти одностайності в рішеннях, діях; об'єднатися для здійснення якоїсь мети. *У зверненні учасники з'їзду висловили бажання згуртувати лави своїх прихильників* (з газ.).

ЗГУРТО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *недок.*, **ЗГУРТУВА́ТИСЯ,** у́ємося, у́єтеся, *док.* 1. Збиратися в гурт, разом, докупи; гуртуватися. *Тут коло пристані згуртувалося багацько люду* (А. Кримський); *Розтягнув баян Микола, селищний музика, — згуртувалася довкола вся рідня велика* (М. Упеник); // *розм.* Організовуватися, утворюватися (про групу). *В кінці 80-х років у Києві згуртувалася громадка письменників, переважно з студентської молоді* (В. Самійленко).

2. *перен.* З'єднуватися щільніше, ставати монолітнішим (у 2 знач.). *Крицеві згуртувалися ряди* (В. Сосюра).

3. Об'єднуватися в одне нерозривне ціле; досягати узгодженості в діях, учинках. *Зима, а його загін поповнювався, так що довелося і не приймати людей, бо як у лісі проживеш? Людей відсилали назад у село, щоб згуртовувалися і чекали наказу* (Б. Харчук); *Історія людства знає чимало випадків, коли нації згуртовувалися в часи великих перемог і в моменти найтяжчих іспитів* (з газ.).

ЗГУРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згуртува́ти** і **згуртува́тися.** *І людям .. так само подобалося згуртування, збирання докупи, аби відчувати свою велич, численність, огром, при якому кожен може розчинитися, зникнути з очей, ухилитися від гніву, від кари, від загребущих рук володаря* (П. Загребельний); *Згуртування сил і згода обох володарів, Ярослава і Мстислава, дали змогу Руській державі закінчити процес об'єднання руських земель і повернути втрати, заподіяні усобицею* (з наук. літ.); *Вибір тієї чи тієї історичної перспективи пов'язаний зі згуртуванням людей навколо певних ціннісних орієнтацій* (з публіц. літ.).

ЗГУРТУВА́ТИ *див.* **згурто́вувати.**

ЗГУРТУВА́ТИСЯ *див.* **згурто́вуватися.**

ЗГУ́СКЛИЙ *див.* **згу́слий.**

ЗГУ́СКНУТИ *див.* **згу́снути.**

ЗГУ́СЛИЙ, *розм.* **ЗГУ́СКЛИЙ,** а, е. 1. Дієпр. акт. до **згу́снути.** *Вміє* [Ларта] *кіз, овець приручати. Сир з молока згуслого відтискувати вміє* (Н. Королева); *Тиснява була така, що згуслі під стелею випари капали на людей* (З. Тулуб); *У русі, рухливості живих організмів закладене подовження життя. Згуслі речовини стримують рушійні процеси в людському організмі, а їх накопичення спричиняє передчасну смерть* (з наук.-попул. літ.); *Сметана, швидко згускла від спеки, була зовсім несмачною* (із журн.).

2. *у знач. прикм., перен.* Насичений, інтенсивний. *В згуслій темряві чорніли силуети, вони ворушилися й ніби наближались* (Іван Ле); *На полі, проколене високими стернями і змішане з тонкими тінями од них, коливалося згускле місячне сяйво* (М. Стельмах); *Над згусклою тишею плеса, над посвистом качиних крил, над самотньою сумною хмариною по небу косо проплила жовта цятка — супутник* (Ю. Мушкетик).

ЗГУ́СНУТИ, *розм.* **ЗГУ́СКНУТИ,** не; *мин. ч.* згус *і* згуск, ла, ло; *док.* 1. Док. до **гу́снути;** зробитися густим, густішим; загуснути. *Пара від холоду згусне* (Сл. Б. Грінченка); *Повітря нагрілося, згускло. Обчухрана металом зелена гущавінь узлісь помітно порідшала* (О. Гончар); *Вартовий був мертвий. Але кров згускнути ще не встигла* (В. Чемерис).

2. *перен.* Стати насиченим, інтенсивним, густим (про сутінки, темряву і т. ін.). *Згускли тіні між деревами* (С. Васильченко); *Крізь молочну імлу, що значно згусла, йшла чи пливла висока постать, загорнена в довгу, ніби темно-червону одежу* (Н. Королева); *"Паникадило"* [панікадило] *в небі погасло, і від того темрява раптом згусла* (І. Багряний); *Коли згусли сутінки, замовкла й метушня* (З. Тулуб); *Міраж перед її мисленим зором згуск майже в реальне видиво* (Ю. Мушкетик); *Ніч ніби згускла на дні балки й застигла — хоч руками її розгрібай* (В. Чемерис).

3. *перен.* Стати нижчим за тоном (про голос, звук і т. ін.). *Голос Григорів згуск до хрипоти* (А. Головко).

ЗГУ́СТА, *присл., діал.* 1. Густо. *Уявіть собі: весь світ — Величезний книш плескатий, .. Звізди — мак, котрим весь книш Поприсипуваний згуста* (І. Франко); *Перед ним стелилися поля, на яких згуста стояли копи, луги, вкриті буйною отавою, шуміли* (Б. Лепкий).

2. Часто. *Згуста хожу* [ходжу] *собі на спацер і беру собі когось з моїх добрих людей* (В. Стефаник); *В селі наймають Михайла згуста: і в комору без боязні його пустити можна, і збрехати не збреше* (М. Матіос); // Багато, інтенсивно. — *Не пам'ятаю певно, що саме я оповідала, — продовжує Настя, витерши краєм долоні куточки вологих уст. — Тільки чула — плескали мені згуста!..* (В. Бабляк).

ЗГУСТИ́ТИ *див.* **згу́щувати.**

ЗГУСТИ́ТИСЯ *див.* **згу́щуватися.**

ЗГУСТІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **згусті́ти.** *Хотілося багато чого сказати, але говорити з людьми йому було завжди важко, а надто тепер, коли згустіла кров сіялась і сіялась на синювату осінню траву* (М. Стельмах).

2. *у знач. прикм., перен.* Те саме, що **згу́слий** 2. *Блакитне сяйво під казанком стало більше, виразніше серед згустілої пітьми* (В. Винниченко); *Молодиця тінню промайнула в згустілих присмерках* (Іван Ле).

ЗГУСТІ́ТИ, іє. Док. до **густі́ти;** згуститися. *Прорізавсь місяць крізь туман, Згустіли оболоки* (П. Грабовський); *Лемент знявсь, гидке ячання І снастей, і риштування, Морок ще згустів* (М. Старицький); *Швидко хмари згустіли й насунули. Пішов тихий та рясний дощ* (М. Івченко).

ЗГУ́СТОК, тка, *ч.* 1. Густа маса, грудка, яка утворилася внаслідок згущення рідини, розчинів і т. ін. *На колесах шин кілька розчавлених ягід до болю нагадують згустки живої крові* (М. Стельмах); *Фольга мала багато пробитих голкою дірок; із внутрішньої сторони до неї кріпився згусток якоїсь масної липкої речовини* (Любко Дереш).

2. *перен.* Зосередження, концентрація чого-небудь. *Кожний вугільний шматок був згустком енергії, сонця, тепла* (О. Донченко); *На своїх картинах він малював невиразні коливання пітьми, згустки присмеркових сутінків* (В. Домонтович); *Коли я вперше його побачив, то мало в долоні не сплеснув. От, думаю, згусток енергії* (Р. Андріяшик).

ЗГУ́СТОЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **згу́сток.** — *Згусточки полетіли до легень та закупорили судини. Але дрібні, лише тому він не помер* (з газ.); *Кожен виграний м'яч підносив силу. Тоді з'явився резерв. Він виріс з ледве помітного згусточка сил у велетенську силу* (В. Собко).

ЗГУСУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., діал.* Упертися, зноровитися. *Згусувалися коні* (Сл. Б. Грінченка).

ЗГУЧА́ТИ, чи́ть, *недок., діал.* Звучати. — *Коли старостів пришлеш? — голос Гашиці згучав різко, суворо* (М. Коцюбинський); *Прекрасно згучав голос. Благородна постать, вільний рух* (Остап Вишня); — *Я вам вдячна за велику ласку до мене, вдячна й не забуду цього. Як смішно згучать ці слова* (У. Самчук).

ЗГУЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **згуща́ти** і **згуща́тися.** *Прилад застосовують для згущання крові під час штучного кровообігу* (з навч. літ.).

ЗГУЩА́ТИ *див.* **згу́щувати.**

ЗГУЩА́ТИСЯ *див.* **згу́щуватися.**

ЗГУ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згусти́ти.** *Картина її майбутнього, змальована ним .. фарбами, дуже згущеними в деяких місцях, в основі своїй правдива* (Ірина Вільде); — *Всесвітній потоп! — горлає Тимошка. Йому щось відповідають Писаренко, Прокіп, голоси зливаються з хлюпотом води і, згущені тим хлюпотом, знеосібнені, котяться вслід за ручаями до ставу* (Микита Чернявський); // **згу́щено,** *безос. пред. Тритузний, відчувши, що переборщив, спробував загладити враження: — Може, в чому й згущено фарби, але ж диму без вогню не буває* (О. Гончар); *У новелах Г. Михайличенка сконцентровано, згущено драматизм ситуації, а це є свідченням таланту новеліста* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Густий, густіший, ніж звичайно. *Неля подумала, що їй заважає у роті маса того згущеного вина. Напружившись, вона насилу проковтнула його, але язик не переставав терпнути* (Ірина Вільде); *Швейк прокинувся на світанку, який приніс із собою запах згущеної кави, що її готували в усіх ротних кухнях* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Що таке молоток, ви знаєте. Пневматичним він зветься через те, що молотком тим "б'є" згущене повітря* (Остап Вишня).

3. *у знач. прикм., перен.* Який згустився (у 2 знач.). *Бачилось йому, що .. згущена пітьма котиться холодним потоком до його груді, до його серця* (І. Франко); * Образно. *Було щось дике й жорстоке в тій згущеній мовчанці багатьох людей* (Б. Антоненко-Давидович).

Згу́щене молоко́ *див.* **молоко́.**

ЗГУ́ЩЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **згу́щений.** *У житлових кварталах, де велика згущеність будиночків і немає широкої дороги, часто є стежки, марковані лише для пішоходів чи велосипедистів* (із журн.).

ЗГУ́ЩЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **згусти́ти.** *Правдива новеля* [новела] *вимагає завжди виразної фабули й деякого згущення* (Б.-І. Антонич); *Персонаж у "химерному" романі найчастіше поставлений у фантастичні, умовні ситуації. Згущення типових рис характеру потребує і відповідної насиченості обставин, у яких він діє* (з наук. літ.).

2. Стан за знач. **згусти́тися.** *Зневоднення організму призводить до згущення крові* (з наук.-попул. літ.); *Здавалося, що порошнява мжичка, яка знялась у повітря, це не пилюка, а ефірне тіло, яке сформувалося внаслідок згущення людських голосів* (Ірина Вільде).

3. *перен.* Те саме, що **згу́сток** 2. *Тіло складається з матерії, частки матерії є згущенням поля реальності* (Любко Дереш).

ЗГУ́ЩУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до згущування. *Однією з властивостей аеросилу є його згущувальна здатність* (з наук.-попул. літ.); // Який признач., використовується для згущування. *На збагачувальній фабриці коксохімічного заводу при використанні вапнякового молока у згущувальній воронці було отримано злив та згущений продукт зольністю 49 % і 27,5 % відповідно* (з наук. літ.).

ЗГУ́ЩУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **згу́щувати.** *Вибираються необхідні установки для мінімального і максимального значення щільності згущуваного молока* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який згущується. *Згущуваний осад подається на поверхню рухомої фільтрувальної стрічки (сітки), де під дією сил гравітації він згущується* (з навч. літ.).

ЗГУ́ЩУВАНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність згущуватися. *Хворому було призначено спеціальні сильнодійні препарати, щоб послабити згущуваність крові* (з публіц. літ.).

ЗГУ́ЩУВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **згу́щувати.** *Апаратник на виробництві сухого молока перевіряє якість сировини, заправляє її в апарати для первинного згущування і спрямовує на сушення* (з навч. літ.); *Можна звинувачувати журналістів у надмірній емоційності або згущуванні фарб, але факти залишаються фактами* (з публіц. літ.).

2. Стан за знач. **згу́щуватися.** *Насамкінець соєву запіканку треба перекласти в каструлю і тушкувати на слабкому вогні до згущування* (з навч. літ.).

ЗГУ́ЩУВАТИ, ую, уєш, **ЗГУЩА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗГУСТИ́ТИ,** ущу́, усти́ш, *док., що.* 1. Робити густим, густішим, ніж звичайно (розчин, рідину і т. ін.); густити. *Метою Г. Бордена було придумати спосіб довгострокового зберігання продуктів, дослідам з молоком передували спроби згущувати сік, чай та м'ясо* (з наук.-попул. літ.); *Більшу частину соусів можна згустити за допомогою заправки, що складається з борошна та жиру* (з наук.-попул. літ.); *Препарат здатний згустити кров* (із журн.).

2. *перен.* Робити насиченим, інтенсивним (колір, сутінки, темряву і т. ін.). *Задушливу сутінь ще тісніш згущало Олійне сяйво синьої лампадки, Що в пітьмі сій з'ясовувала все* (Є. Маланюк); *Світло* [вогню] *згущувало темряву ночі* (В. Гжицький); *Голубий мармур ще більше згущував синяву неба, тихо падали краплі, і ледь брижилася поверхня води* (Р. Іваничук); *Вечір фарби сині ще згустив* (О. Ющенко); // Робити що-небудь виразнішим, відчутнішим; посилювати. — *Краще згоріти враз, ніж тліти усе життя. — Ти згущуєш, драматизуєш...* (Василь Шевчук); *Каганець згустив Горобенкову самотність у кімнаті і засвітив затаєний куточок у безкінечних коридорах душі* (Б. Антоненко-Давидович); *Роки не тільки не розвіяли по згорьованій землі його любові, а зібрали її, згустили* (М. Руденко).

3. Густо розміщувати або скупчувати в певному місці. *На дачній ділянці не варто дуже згущувати посадки рослин, погляду потрібний простір* (з газ.).

◇ **(1) Згу́щувати (згуща́ти) / згусти́ти фа́рби (ба́рви)** — надмірно перебільшувати що-небудь. *Дмитро, бліднучи од хвилювання, почав усе розповідати. Однак через обережність не дуже згущав фарби* (М. Стельмах); *Хлопець розповідав друзям про своє життя, не згущуючи барв* (М. Зарудний); — *Я навмисне згустив фарби, щоб акцентувати на головній небезпеці* (І. Муратов).

ЗГУ́ЩУВАТИСЯ, ується, **ЗГУЩА́ТИСЯ,** а́ється, *недок.*, **ЗГУСТИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Ставати густим, густішим, ніж звичайно (про розчин, рідину і т. ін.). *Тумани хитаються, понад селом згущаються* (І. Франко); *Фарба згустилася, бо тривалий час зберігалася в незакупореній банці* (з газ.).

2. *перен.* Ставати насиченим, інтенсивним (про колір, сутінки, темряву і т. ін.). *Трохи згодом, як туманна темрява почала згущатись, нам стало здаватися, що ми не їдемо, а стиха пливемо човном по густому морі* (С. Васильченко); *Заходив вечір. Згущалася, темніла синява неба* (Яків Баш); *Вечірні сутінки непомітно згущувались* (Д. Бедзик); *Згущається сутінь, і за Дніпром все яскравіш стає видно загравище далекої пожежі* (О. Гончар); *Знову згустився морок, покотилася імла, почулися заколисуючі звуки* (О. Бердник).

3. Густо розміщуватися або скупчуватися в одному місці. *Після поразки Німеччини .. тисячі українських політичних втікачів почали згущуватись у таборах* (О. Шугай); *Знижуючи температуру речовини, ми зменшуємо амплітуду власних коливань атомів, даємо їм змогу зблизитись, згуститись* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Цього дня надзвичайні й несподівані для Борового події збіглися і згустилися так, що він ледве встигав закінчити одне і переключитися на інше* (Я. Гримайло).

◇ **Згу́щується (згуща́ється) / згусти́лася атмосфе́ра (ніч) <Згусти́лися ті́ні>** *див.* **атмосфе́ра.**

ЗГУ́ЩУВАЧ, а, *ч.* 1. *техн.* Апарат для згущування чого-небудь видаленням вологи. *Розроблено технологічну схему очисної установки, а також конструкцію відстійника-згущувача і магнітного фільтра* (з наук. літ.).

2. Засіб для згущування чого-небудь. *Наповнювачі для йогуртів і солодких сирків теж небездоганні за якістю: нерідко натуральні ягоди і фрукти замінюють шматочками картопляного крохмалю з барвником, згущувачем і підсолоджувачем* (з газ.).

ЗҐА́БИТИСЯ, блюся, бишся, *мн.* зґа́бляться; *док., діал.* Умерти, пропасти. *Він уже давно зґабився* (з переказу).

ЗҐА́РДА, ЗГА́РДА, и, *ж., діал.* Намисто з монет або хрестиків. *Важкі зґарди гнули її шию* (М. Коцюбинський); *Хата пішла ходором від брязкоту струн, від фуркоту упліток, дзвінких слів і ще дзвінкіших зґард* (К. Гриневичева).

ЗҐВАЛТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зґвалтува́ти** 1. *Темними ночами туманними болотами та ярами пробиралися вони .. розповісти про тюрми, розстріли, грабунки,.. про зґвалтованих сестер і замордованих батьків* (О. Довженко); *Невідомий зненацька вибігав з темного місця і завдавав удару ззаду по голові потерпілим .. Крім того, дві потерпілі були зґвалтовані* (із журн.); * Образно. *Цей степ святий — Господня длань відкрита, з якої видно все заздалегідь: минувшина зґвалтована, розрита, змілівши, щезне у кінці століть...* (П. Мовчан); // **зґвалто́вано,** *безос. пред. Пріся почула ще таке, що її аж пропасниця почала бити: у Кривинюка зґвалтовано жінку, а коли чоловік почав її обороняти, то гусари забили його на смерть* (А. Кащенко).

ЗҐВАЛТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зґвалтува́ти** 1. *Аліска доволі справедливо подумала, що тепер, можливо, коли старого засудять за спробу зґвалтування, на зоні його кликатимуть Циклопом* (Любко Дереш); *Існує стаття не тільки за зґвалтування, а й за виробництво і збут порнографічної продукції* (з газ.); * У порівн. *Їхня близькість була бурхливою, стрімкою, шаленою, як зґвалтування* (О. Авраменко).

ЗҐВАЛТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *кого.* Док. до **ґвалтува́ти** 1. *Він почав розповідати відповідний випадок, коли та-*

ким же робом йому удалося зґвалтувати під час арешту одну вродливу дівчину, дочку бідної вдови (С. Васильченко); *Першої ж ночі він зґвалтував Анюту* (О. Донченко); — *Що з вами трапилось? — поцікавився офіцер. — Мене хотіли зґвалтувати. — Хто? Юля показала на Гошку, що витирав червону мазку на обличчі* (Григорій Тютюнник); *Підмовив* [брат] *гидкого свого напарника .. зґвалтувати вже не якусь просту дівчину чи жону чужу, а її, імператорську доньку* (П. Загребельний); * Образно. *Роблять* [можновладці] *усе, щоб підім'яти країну під себе, фактично зґвалтувати її, заткнути рота всім, у першу чергу журналістам і правозахисникам* (з газ.).

2. *кого, що.* Порушити спокій, розтривожити кого-, щонебудь; сполошити. [Т е р е ш к о:] *Мерщій зґвалтую людей* (М. Кропивницький); * Образно. *Раптом тиху ніч зґвалтувала нова пожежа* (Д. Бедзик).

ЗҐЕ́ДЗАТИСЯ, ЗҐЕ́ДЗКАТИСЯ, аюся, аєшся, *розм.* 1. Почати ґедзатися, ґедзкатися (у 1 знач.). *Кінь під вершником раптом зґедзався* (із журн.); *Зґедзкалась корова;* * У порівн. *Бджоли дзижчали над рядном й кидались усім в лице. Баби й діди схопились і кинулись втікати, неначе зґедзкались* (І. Нечуй-Левицький).

2. *перен.* Почати ґедзатися, ґедзкатися (у 2 знач.). [В и б о р н и й:] *Гляди ж, Наталко, не зґедзайся, як старости прийдуть!* (І. Котляревський).

ЗҐЕ́ДЗКАТИСЯ *див.* **зґе́дзатися.**

ЗҐО́Я, ї, *ж., діал.* Сойка. *Американська зґоя, виблискуючи всіма кольорами райдуги, перелітала шосе* (М. Йогансен).

ЗҐРАСО́ВАНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **зґрасува́ти.** *Разно посувається вперед військо, лишаючи за собою голу зґрасовану землю* (М. Коцюбинський); *Роман з Олесею лежать посеред галявини в лісі. Влітку тут усе буде витоптане, зґрасоване дачниками, закидане недопалками,.. а зараз чисто, наче ця планета ще зовсім молода і необжита* (В. Яворівський); *Зґрасований кіньми луг сховався за кручею* (із журн.); // **зґрасо́вано,** *безос. пред. Мільйони й мільйони невинних, добрих розумних людей затоптано, зґрасовано, виголоджено* (У. Самчук).

ЗҐРАСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що, діал.* Док. до **ґрасува́ти.** *Сусідська худоба зґрасувала бабин город* (з мемуарної літ.); * Образно. *Епідемія зґрасувала край* (із журн.).

ЗҐРУНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що, діал.* Дістати дна водойми ногами. *Місця того ніхто не зґрунтує* (Сл. Б. Грінченка).

ЗДАВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до здавання. *За погодженням із заготівельником господарство може достроково здати продукцію в рахунок наступних здавальних періодів* (з навч. літ.); // Признач. для здавання чого-небудь. *З воріт здавального цеху, здіймаючи хмари сніжного пилу, вилетів могутній красень танк і з гуркотом промчав заводським шляхом* (з публіц. літ.); *Після спуску на воду судно буде відтранспортоване на здавальну базу в Херсон* (з газ.); *Здавальний пункт.*

ЗДАВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **здава́ч.** *Здавальників вторинної сировини заохочують потрібним їм товаром* (з газ.); *Здавальник визначається жеребкуванням. Подальше право здачі карт переходить до гравця, що сидить ліворуч від здавальника* (з наук.-попул. літ.).

ЗДАВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **здава́льник.** — *Добра корова приносить протягом року майже дві тисячі гривень доходу, — зі знанням справи каже здавальниця молока* (з газ.); *Здавальниця роздавала карти гравцям* (із журн.).

ЗДА́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здава́ти.** *Орендодавець зобов'язаний застрахувати автомобіль, здаваний в оренду* (з мови документів); // **зда́вано,** *безос. пред. Знаменита дача Селецького на Сирці, уже без фонтанів та статуй, збереглася аж до революції, навіть її було здавано в найми. Згоріла близько 1920 р.* (з наук.-попул. літ.).

ЗДАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здава́ти.** *За договором перевізник зобов'язується перевезти пасажира до пункту призначення, а в разі здавання багажу — також доставити багаж до пункту призначення* (з мови документів); *За невиконання плану хлібоздачі сільрадам дозволялося штрафувати в межах п'ятикратного розміру вартості хліба, що підлягав здаванню* (з наук. літ.).

ЗДАВА́ТИ, здаю́, здає́ш, *недок.*, **ЗДА́ТИ,** здам, здаси́, *док.* 1. *кого, що.* Передавати (обов'язки, доручену справу, річ і т. ін.) тому, хто цим має відати, володіти. — *Жаль йому* [батькові] *не так за ґрунтом, як за тим, що вже надійшов час, коли треба здавати весь маєток на діти* (Л. Мартович); — *Доктор Храпков? Алло! Ви чуєте? Здавайте лікарню лікарці Тарусиній, а самі виїжджайте до Намангана!* (Іван Ле); — *Чого ти так хвилюєшся? — Як же не хвилюватися? Павлу Михайловичу треба здавати справи* (М. Стельмах); *Кожум'яка, здавши синам ремество, за душею не малу копійку має* (Ганна Барвінок); *Здавши коня конюхам, вийшов* [Тимко] *за ворота артілі і довго стояв під парканом, думаючи, що йому тепер робити і куди йти* (Григорій Тютюнник); // Віддавати для подальшого використання. *Здаємо фільм у травні* (О. Довженко); *Москвичів закликають здавати кров. Не вистачає місць у лікарнях* (Л. Костенко); *Праця моя посувається потроху, мушу скінчити її і здати в редакцію до свого виїзду* (М. Коцюбинський); *Колгосп вивіз буряки, здав півтора плану. За селом погасли вогнища* (Б. Харчук).

2. *кого, що.* Віддавати або відсилати когось або щось куди-небудь з якоюсь метою. *З часом буде в сім'ї ще й своя лікарка: оця сама Ліна. Вирішено в медінститут документи здавати* (О. Гончар); *Більшість прочитаних книжок вона відразу ж здавала у комісійний відділ іншої книгарні* (Т. Прохасько); *Хлопчик здав чемодан до камери схову ручного багажу* (І. Багмут); *У столиці Колумбії людям похилого віку та хворим влада пропонує здати віслюків і коней в обмін на капітальний ремонт їхнього житла* (із журн.); *Неймовірний випадок трапився в невеликому місті. Там автомайстер здав на металобрухт цілий автомобіль, який обіцяв відремонтувати* (з газ.); // *розм.* Віддавати кого-небудь навчатися, служити і т. ін. — *Пан узяв її до себе, та де дів, куди завіз — Господь його знає. Казав — до школи здам* (Панас Мирний).

3. *що.* Повертати що-небудь, узяте в тимчасове користування. *Вона згадала, що їй треба здати кілька книжок до клубної бібліотеки* (О. Гончар); // Віддавати те, чим не дозволяється користуватися. *Варто згадати перші накази населенню, віддані після початку війни: негайно здати всі радіоприймачі та мисливську зброю* (із журн.).

4. *що.* Віддавати в тимчасове користування, в оренду і т. ін. *Атос жив на вулиці Феру .. в двох досить просто умебльованих кімнатах, які здавала хазяйка будинку, ще молода і досить вродлива жінка* (Р. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма); *Степан свій ґрунт в аренду* [оренду] *здав* (І. Франко); *Господиня нетерпляче чекає, що ж він скаже (хотілось би таки здати кімнату), але він, мабуть, так і пішов би, нічого не сказавши. Мусила спитати* (А. Головко).

5. *що.* Припинивши опір, не втримавши, залишати противникові (населений пункт, територію і т. ін.). *Станцію Сербка французьке командування вирішило не здавати ні в якому разі* (Ю. Смолич); *Щоб врятувати життя двадцяти своїх співвітчизників, причому не цивільних, а військових, вони без бою здали місто, яке зобов'язалися захищати* (О. Авраменко, В. Авраменко).

6. *що і без прям. дод.* Роздавати карти гравцям. *Книш почервонів і зо зла кинув колоду, а Селезньов, здаючи, усміхався* (Панас Мирний); *Один здає карти на кришку бідона, інші заціплено чекають* (Є. Пашковський); *Мовчки здали карти. Коростильов жалісно посміхався, погладжував руками свої цупкі краги* (Григорій Тютюнник).

7. *що і без прям. дод., розм.* Складати іспит, проходити перевірку знань, уміння що-небудь робити. *Ще один* [син] *капітаном на Дніпрі хоче плавати і з фізикою не розлучається — здавати у технікум водний надумав* (Д. Бедзик); *І от, нарешті, практику здали: Як рівним, нам потиснув майстер руки* (І. Муратов).

8. *що і без прям. дод., розм.* Утрачати швидкість, інтенсивність, силу вияву і т. ін. *Ніч здає. З нею разом здають й болі та муки безсоння* (Дніпрова Чайка); *— Ось як косити треба. Ось як, ось як, — промовляв він за кожним помахом коси. Та пороху в діда вистачило на якісь п'ять-шість хвилин. А потім почав він здавати* (І. Цюпа).

9. Утрачати силу, бадьорість, працездатність і т. ін. [Д р е м л ю г а:] *Біда, Петре Олександровичу, почав я здавати. Ледве себе стримую. Так нерви розхитались...* (О. Корнійчук); *Долгін запалив цигарку і зміряв довгим поглядом стомлене обличчя Нерчина. — Здав ти трохи. Змарнів* (Н. Рибак); // Ставати менш міцним, підупадати (про здоров'я, нерви, серце). *Нерви Кулаківського почали здавати. Як тільки чулись у його кімнаті кроки, він зривався з ліжка* (Валерій Шевчук); *Багато працював учений, і здоров'я його почало здавати* (з наук.-попул. літ.); *— Організм виснажився... В нього напрочуд сильне серце. — Сьогодні й воно здало* (М. Олійник). .

10. *у сполуч. зі сл.* н а з а д, *кого, що і без прям. дод., розм.* Від'їжджати, відходити, переміщатися назад самому або спрямовувати когось, щось у зворотному напрямку. *Вперед самі пливуть* [лижі], *назад не здають — шерсть затримує* (І. Багряний); *Павло забув, що їхні ворота вже давно забиті наглухо, й мусив здавати гарячих коней назад* (В. Кучер); *Наш танк здає назад, потім бере розгін* (Є. Доломан); *Раптом поїзд здав назад. До того сильно, що мандрівники попадали на купу* (Я. Качура); *Лейтенант включив швидкість, але колеса забуксували і з місця не зійшли. Він спробував здати назад, та й це не вдалося* (С. Голованівський); *— Відтисни! Здай назад! — покрикував старший конвоїр* (Ю. Збанацький).

Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в на́йми *див.* **віддава́ти; (1) Здава́ти / зда́ти ва́рту (змі́ну, чергува́ння** *і т. ін.)* — передавати іншому (іншим) варту, зміну, чергування і т. ін. *Маршалківська сторожа здавала нічну варту і повільно зводила міст на річці* (З. Тулуб); *Ось він, здавши зміну, бадьорий, зайшов до начальника цеху* (М. Рудь); **(2) Здава́ти / зда́ти в бага́ж** *що* — здавати речі в багажне відділення для відправлення їх яким-небудь видом транспорту нарізно від пасажирів. *На цьому рейсі часто губиться багаж. Тому порада проста: мати із собою другий, менший рюкзачок зі всім необхідним, і його в багаж не здавати, а брати в салон* (із журн.); *— Велосипеди здам у багаж! А куди я тих ведмедів позасовую?* (Остап Вишня); **(3) Здава́ти / зда́ти на комі́сію** — давати посередникові для продажу за певну винагороду. *Сашко Чеканчук заніс до комісійного магазину платинові сережки з діамантами .. Він спитав, чи не можна їх здати на комісію як виріб* (Є. Кононенко).

◊ **Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в ру́ки (до рук)** *див.* **віддава́ти; (4) Здава́ти / зда́ти в архі́в (до архі́ву, на склад):** а) *(кого, що)* визнавати кого-, що-небудь непридатним для чогось. *Тяжко було розставатися із мрією стільки* [стількох] *літ.., здавати на склад усю свою діяльність* (Г. Хоткевич); [О р е с т:] *Коли пропало, то вже не поправиш...* [О с т р о ж и н:] *Як ви можете так спокійно? Се ж значить здати себе в архів?* (Леся Українка); б) *(що)* відкидати, забувати що-небудь як застаріле, непотрібне. [Б о ж к о:] *Е, Гришо, рано ви здаєте до архіву свій скальпель. Поки що операція — радикальна допомога* (С. Голованівський); *Щоб дідько взяв злобу й ненависть, А лють і заздрість здав в архів* (С. Караванський); **(5) Здава́ти / зда́ти збро́ю** — розброюватися. *П'ятого червня 3000 запорожців, що не пішли на Дунай, заходилися виносити та здавати свою зброю* (А. Кащенко); *— Я закликаю всіх тих, хто йшов за мною, з'явитися до представників радянської влади і здати зброю* (Остап Вишня); **(6) Здава́ти / зда́ти пе́ршість** — поступатися першим місцем. *Йому стало ніяково і соромно, що він, Гавриш, який досі вів перед, несподівано здав першість* (Г. Коцюба); **(7) Здава́ти / зда́ти пози́ції** *(рідше* **пози́цію)** — поступатися перед ким-, чим-небудь, не бути наполегливим у чомусь, відступати. *— Ну й дивачка ви, Марто, подивлюсь я на вас! Оце гроші одержали та й додому? Значить, здаєте позицію?* (В. Підмогильний); *Будівельники не думали здавати свої позиції ні на день, ні навіть на годину* (М. Ю. Тарновський); **(8) Здава́ти / зда́ти собі спра́ву** *в чому і без дод.* — усвідомлювати що-небудь, здогадуватися про щось, розбиратися в чомусь. *Що саме сталося, в першій хвилі ніхто з учасників весілля не здавав собі справи* (О. Назарук); *Вона прекрасна, наша країна. Ніколи досі ми сповна не здавали собі справи з того, як, виявляється, любили її всі ці роки* (О. Забужко); *Вона чогось мусила згадувати про Дарку, не раз навіть плакала при тому — чи за лялькою, чи за Даркою, вона якось сама не могла собі здати справи в тому* (Леся Українка); *"Годі здати собі справу, що це таки війна", — роздумує Денисюк* (О. Лисяк); **(9) Здава́ти / зда́ти спра́ви** *кому* — передавати свої обов'язки кому-небудь іншому. *Він мав здати справи своєму наступникові і тоді буде нарешті вільний* (Л. Смілянський); **Не́рви здаю́ть / зда-ли́** *див.* **нерв; (10) Сто́ту здава́ти / зда́ти,** *заст.* — удавати, робити вигляд. *Лихенька конячина тюпала або більш стоту здавала, що біжить* (Дніпрова Чайка).

ЗДАВА́ТИСЯ[1], здаюся, здає́шся, *недок.,* **ЗДА́ТИСЯ,** здáмся, здаси́ся, *док.* 1. Припиняючи опір, визнавати себе переможеним (перев. у бою). *Ми певні, що вороги здаються, і спокійно ждемо, коли вони наблизяться* (М. Трублаїні); *З вогню, що бушував у кукурудзі, почали вистрибувати ворожі солдати і, піднявши руки, здавалися в полон* (В. Кучер); *Я дивилась на малюнках Не на гордих переможців, Що, супротивника зваливши, Кажуть гордо так: "Здавайся!" Погляд мій спускався нижче, На того, хто розпростертий, До землі прибитий списом. Шепотів: "Убий, не здамся!"* (Леся Українка); [С п а р т а к:] *А де Тугай?* [К у з ь м і н:] *Я думаю, в живих його немає. Такий, як він, не здасться у полон*

(Л. Дмитерко); // Визнавати себе переможеним у суперечці, змаганні з ким-, чим-небудь і т. ін. *Довго боровся* [Оксень] *з недугою, не здавався, та звалила-таки його хвороба* (І. Цюпа); — *Класні шахісти, коли програють фігуру, здаються. А ти не здаєшся і цим проявляєш неповагу до мене...* (В. Малик); — *Це дикунський спосіб ведення війни, — не здавався посол, хоч і відчував, що пече раків* (В. Чемерис); — *Ще побачимо, чий батько дужчий. Я йому сам не здамся абияк!.. — сказав писар* (І. Нечуй-Левицький); *Бачура зрозумів, що суперечку виграно, що Вовченко здався* (М. Чабанівський); // Відступати перед труднощами, поступатися чим-небудь, у чомусь. *З трійок Павлуша не вилазив. Але й не здавався. Навпаки, ще наліг дужче* (А. Головко); *Татова ідея провалилася. Але не такий він, щоб здатися* (В. Речмедін); // *на що.* Піддаватися на що-небудь. *Ти, дівчино, ти подобна, Не здавайся на підмову, будеш добра* (П. Чубинський); *Тобі стає її шкода, ти таки здаєшся і заходиш до неї в гості* (С. Процюк); *Христя на її прохання посидіти ще не здалася* (Панас Мирний).

2. Покладатися, надіятися на кого-, що-небудь. *На мужика не дуже здавалась* [Горпина], *бо знала його плоху натуру* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ти, татуньку, знову пером у папері длубаєшся? А я думав, що ти вже цілком здався на нашого Генрі* (Ю. Яновський).

3. *діал.* Посилатися. *Що сьому правда, здаюсь на людей* (Сл. Б. Грінченка); *Батько завжди уникав запросин, здаючись на те, що він утомлений або зайнятий* (з мемуарної літ.).

4. *тільки недок.* Пас. до **здава́ти** 1–7. *Одночасно із житловими будинками здаються в експлуатацію інші об'єкти соціального призначення* (з газ.).

◊ **Віддава́тися (здава́тися** *і т. ін.)* **/ відда́тися (зда́тися** *і т. ін.)* **на ми́лість** *див.* **віддава́тися; (1) Здава́тися / зда́тися на ла́ску:** а) *(кого, чию)* підкорятися кому-небудь. [А н т о н і о:] *Бракує слів, щоб гідно відповісти... Здаюсь на вашу ласку, мій магістре* (Леся Українка); б) здаватися в полон. *Печеніги не втекли й від меча князя Святослава. Він зустрів їх орду, .. почав з нею рать, і печеніги одразу дали спини, їхній каган Куря здався на ласку князя Святослава* (С. Скляренко); **(2) Здава́тися / зда́тися на сло́во** *чиє, яке* — погоджуватися з чимсь, слухати чиєї-небудь поради, піддаватися на що-небудь. — *Отсе зять, а то дочка... Розсудіть їх, як ваша ласка, по праві... Я вже здаюся на ваше слово, як розсудите, так і буде...* (М. Коцюбинський); [М а р у с я *(падає перед гуменею):*] *Матушко! простіть мене! грішна я, грішна... Здалася на слово улесливе, здалася на речі лукаві...* (Панас Мирний); **(3) Здава́тися / зда́тися на суд (на ро́зсуд)** *чий* — покладатися на чию-небудь думку, оцінку. — *Тепер, шановний добродію, виложивши Вам усе, я здаюся на Ваш суд, — як знаєте, так розсуджуйте* (Панас Мирний); *Тепер усім порядкував Нікітін, і козаки охоче здались на його розсуд* (П. Панч); **(4) Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву** — не бажати спілкуватися, вступати в розмову з ким-небудь. *Ониська не заходила в хату і не давалася на мову ніяк* (Л. Яновська); *Недавно приїхала до неї дочка Галька: пишна така, що й на мову не здається* (Г. Косинка).

ЗДАВА́ТИСЯ², здаюся, здаєшся, *недок.*, **ЗДА́ТИСЯ,** зда́мся, здасися, *док.* 1. Мати в чиїйсь уяві той чи інший вигляд, набирати певних рис, властивостей, справляти на кого-небудь якесь враження. *Веселеє колись село Чомусь тепер мені, старому, Здавалось темним і німим* (Т. Шевченко); *Діждали ми батька з дороги .. Осмалений сонцем та обвітрений, здававсь він ще похмурніший, ніж був* (Марко Вовчок); *На засмученому обличчі* [Тамари] *великі карі очі здавалися ще більшими* (А. Хижняк); *Хоча вулицею один за одним проїздили автомобілі, вона здавалася йому зовсім порожньою* (В. Нестайко); *Касир був жовтий як віск, шкіра так щільно обтягувала його кістки, що здавалася присохлою* (Валерій Шевчук); *Навіть така невелика сума, як кілька сотень, за моїх нинішніх обставин здавалася фантастичною* (О. Шугай); *На землі бобри здаються дуже незграбними* (з наук.-попул. літ.); *Рада мати, що дочка вернулась: їй той день за два дні здався* (Ганна Барвінок); *Опанас став і довго дивився вслід своєму синові. І здався він сам собі вперше в житті маленьким і немічним, що прожив, певно, дуже жалюгідне й убоге життя* (О. Довженко); // Бути в чиїйсь уяві схожим на кого-, що-небудь. *Обсипана рожевим світлом, свіжа та гарна, Настя здавалась запашною трояндою* (М. Коцюбинський); *Дзвінка тиша гір здавалася мені вічною мовчанкою пекла* (Ю. Яновський); — *Вадиме, — якось сказала Світлана Кузьмівна, — ти мені здаєшся схожим на Доріана Грея* (Ю. Мушкетик); *Сторож здався йому страховищем — величезним, широчезним, немилосердним...* (Панас Мирний); [Д р е м л ю г а:] *Головне — щоб в тебе вірили. А коли не відчуваєш плеча, то й світ тобі не раз галушкою здасться...* (О. Корнійчук).

2. *кому і без дод.* Поставати в уяві, думках; уявлятися. *В другій половині ночі шторм досяг такої сили, що катастрофа здавалась декому неминучою* (О. Гончар); *Вони застрягали тут у якійсь калюжі, яка несподівано виявлялася дуже глибокою, значно глибшою, ніж здавалася з салону автомобіля* (В. Хрущак); // *безос.* [А н н а:] *Моторошно, мов перед пожаром. Усе мені здається, що ось-ось якесь нещастя...* (І. Франко); *Поперваx здавалось, що це якесь непорозуміння, котре ось-ось з'ясується, й Качеровський з Титаренком повернуться на свої старі місця* (Б. Антоненко-Давидович); *Занімілими очима дивилась Устина на землю, на руїни пташиних осель, і їй здавалося, що це руйнується гніздо її дітей* (М. Стельмах); *Онисі здалося, що Балабуха дивиться на неї згорда й сміється з неї* (І. Нечуй-Левицький); // Те саме, що **увижа́тися.** *Яга тут чорт зна де дівалась, Еней остався тільки сам, Йому все яблуня здавалась, Покою не було очам* (І. Котляревський); // *безос. Мов крилом, майнуло наді мною, і здалось, примарилось мені, наче ти печальною ходою десь пройшла у білому вбранні* (В. Сосюра).

3. *тільки* **здає́ться, здава́лося,** *у знач. вставн. сл.* Уживається для вираження непевності в чому-небудь, припущення чогось. — *Здається, ти й позаторік тут був Та капості мені робив?..* (Л. Глібов); *Сушилося сіно в покосах, — Світ сіном, здавалось, пропах!* (І. Нехода); *Здається, гуцульська музика ще є, хоч уже завтра її може не бути* (Ю. Андрухович).

◊ **На сухо́му [здає́ться] мо́кро** *див.* **мо́кро.**

ЗДАВА́Ч, á, *ч.* Той, хто здає що-небудь для подальшого використання; здавальник. *У готівковій формі кредит може надаватися для розрахунків зі здавачами сільськогосподарської продукції* (з навч. літ.); *Підприємство ретельно перевіряє лікарські рослини, які отримує від здавачів* (з газ.); *Карти складаються одна на одну в порядку здачі. Потім здавач перевертає верхню карту колоди, щоб дізнатися масть* (з наук.-попул. літ.).

ЗДАВА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **здава́ч.** *Здавачка квартири за домовленістю часто погоджується ще й опікуватися харчуванням учнів технікуму* (з газ.).

ЗДАВЕ́Н, *присл., розм.* Те саме, що **зда́вна.** *Здавен було марю: коли б мені сила, то я б у той храм таємничий вступила, де світять крізь пітьму науки дива* (Леся Українка); *Душа бажає скинуть пута, Що в їх здавен вона закута, Бажає ширшого простору — Схопитись і злетіти вгору* (М. Вороний); *Посадовивши, як здавен велося, Своїх гостей на покуті за стіл, Вона вечерю зготувала згодом* (Л. Первомайський); *Коли зривавсь вітрюга, то весь світ баламутився, — хутори, й дороги, і копанки заносило пилюгою, немовби брудним снігом. Піщані бурі — здавен найбільше лихо цього краю* (О. Гончар); *Численне слов'янське плем'я, відоме під іменем русини, чи руси, здавен таборилось на добрих ґрунтах від верхівок дніпровських притоків по берег моря Чорного* (Г. Колісник).

ЗДАВЕ́Н-ДА́ВНА, *присл., діал.* Здавна. *Здавен-давна він привик, що його серце стискається при в'їзді в руське село* (І. Франко); *Усе мало своє місце — здавен-давна, з діда-прадіда. Зрослося з хатою, з родиною, з традиціями* (Б. Лепкий).

ЗДАВИ́ТИ *див.* **зда́влювати.**

ЗДАВИ́ТИСЯ *див.* **зда́влюватися.**

ЗДА́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здави́ти.** *Здавлений за горло, посинів* [москаль], *вибалушив кров'ю забіглі очі і захарчав* (Б. Лепкий); *Щойно в кімнаті здавалось, ніби на ньому тісний одяг і все тіло здавлене, обкуте тонкими обручами* (О. Копиленко); *Горлянка ще судомою здавлена, і щось ніби застряло в ній* (А. Головко); // **зда́влено,** *безос. пред. Видно, йому тепер хотілося кашлянути, але він силою волі здавив кашель, піднісши руку до горла і потім спустивши її після того, як було здавлено кашель* (Т. Осьмачка).

2. *у знач. прикм.* Сплюснутий з двох (усіх) боків. *За формою насіння* [гороху] *буває округле, овальне, округло-кутувате, здавлене* (із журн.).

3. *у знач. прикм.* Приглушений, ослаблений (про голос, звук і т. ін.). — *От мовчав би! — озвався Корній до Семена тремтячим здавленим голосом* (Леся Українка); *Навкруги було тихо, і лише від заводу йшов глухий, здавлений гул* (М. Хвильовий); *В* [о] *годині десятій перед полуднем чули прохожі хрипкий, здавлений крик* (Б.-І. Антонич); *Раптом простогнав Василь Максимович — тим довгим здавленим стогоном, коли сниться щось жахливе, а не можна ні крикнути, ні прокинутися* (Ю. Шовкопляс); *Гамір у хаті, здавлений сміх, перешіптування* (М. Олійник).

ЗДА́ВЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зда́влений.** *При кардіоневрозі людина відчуває напругу, здавленість у горлі та задуху* (з наук.-попул. літ.).

ЗДА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здави́ти.** *Він мимоволі глянув в дзеркало і, побачивши себе, заляксся* [злякався]. *Його лице ціле посиніло від страшного здавлення, білки очей залиті були кров'ю* (І. Франко); *На щастя, перші повідомлення преси про тяжкі травми актора — перелом кісток таза та здавлення грудної клітки — виявилися перебільшенням* (з газ.).

ЗДА́ВЛЕНО. Присл. до **зда́влений** 3. — *Це до мене, — нарешті промовила вона якось здавлено і з одчаєм подивилась на його* [на нього] (В. Винниченко); *Маломовний Ульв, зраджуючи своєму звичаєві, здавлено вигукнув: — Стріляй!* (П. Загребельний); *Ольга здавлено зойкнула і, сахнувшись ліворуч, штовхнула плечем двері найближчої палати* (А. Кокотюха).

ЗДА́ВЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зда́влювати.** *В очах пекло щось, ніби здавлювані сльози, що силоміць тислися бризнути* (І. Франко); *Вона плакала нечутно. Хлипання видиралося лише здавлюване й короткими вибухами з груді, однак чутно* (О. Кобилянська); *Чи сподівався він, що вінцем його старості стане біль, непогасний, щодня ношений, щодня здавлюваний у собі?* (О. Гончар); *Здавлюваний пресом матеріал;* // **зда́влювано,** *безос. пред. Грузинське селянство було позбавлене людських прав, а поміщики русифікувалися, запродувалися. Всякий найменший національний прояв здавлювано* (з газ.).

ЗДА́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зда́влювати** і **зда́влюватися.** *Опір здавлюванню у фісташки дорівнює 10,8 кг на квадратний міліметр, тим часом у таких відомих своєю міцністю порід, як дуб і самшит, він становить лише 6,7–7 кг* (з наук.-попул. літ.); *Завдяки церебральній ангіографії можна визначити клінічну форму порушення мозкового кровообігу, локалізувати процес у разі тромбозу, стенозу, здавлювання артерій* (з наук. літ.).

ЗДА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗДАВИ́ТИ,** здавлю́, зда́виш; *мн.* зда́влять; *док.* 1. *кого, що.* Міцно обхопивши, стискувати з силою; давити. *Я поволі одходжу в закуток лісу, сідаю на пеньок, здавлюю голову й дивлюся в темний простір* (М. Івченко); *Фред судорожно стискав і розводив пальці рук, здавлюючи їх так, що біліли суглоби* (В. Владко); *У відповідь він теж щосили здавлює Сашкову п'ятірню* (О. Гончар); *Дівчина подумала, що, коли б він застебнув сорочку, комір здавив би горлянку, і ґудзики, не витримавши, безперечно, відскочили б, як горох* (О. Донченко); *Дробот посміхнувся, ступив до ріллі й, набравши повну жменю землі, .. здавив її* (С. Скляренко); * Образно. *Розлоге пасмо суші лещатами здавлював Великий Ліс* (Г. Колісник); *Клопіт здавив голову матері. Коло порога вся земля, — картоплі посадить треба, конопель посіять, ще й зернину яку кинуть треба на тій півдесятині, а зорать нікому* (К. Гордієнко); * У порівн. *Груди, руки, ноги, голова боліли, мов хто здавлював їх у лещатах* (Панас Мирний); // *безос.* — *А невже ж вам нічого такого не хочеться? — Мені? Колись хотілось, як був хлопчиком! А тепер, знаєте, тільки серце болить, так його здавлює болісно* (М. Івченко); // Затискувати в тісний простір, обмежувати. *Пручалася вона* [Дарія Олександрівна], *як спіймана рибина, але її штовхали торби і чемодани, лікті і плечі, збиваючи з ніг, здавлюючи до втрати віддиху і відкидаючи далі від дверей* (В. Барка); *Василина не встигла обернутись на другий бік, як обидва бурлаки присунулись до неї й здавили її з двох боків* (І. Нечуй-Левицький); * Образно. *Тепла ніч здавлювала душне повітря і клонила на дрімоту* (Іван Ле); *Важкі мури будинків багатіїв здавлювали темні вулиці* (С. Чорнобривець).

2. *тільки 3 ос., перев. що, також без дод.* Викликáти стискання (у грудях, горлі), утруднюючи дихання. *І сльози, і кривда, і радість так здавили в грудях, що вона ледве зводила дух* (І. Нечуй-Левицький); *І не говорив далі* [Матвій], *сльози здавили* (Мирослав Ірчан); *Кузнецов відчув, як у нього защипало в очах і горло здавили спазми* (А. Головко); // *безос. Здавило в горлі, і в безсиллі він сліз гарячих не вберіг...* (І. Гончаренко); // *перен.* Викликáти почуття пригніченості, душевного болю. *Її нервовий вигляд та рухи боляче здавили моє серце й викликали силу нових думок* (Г. Епік); // *безос. В грудях здавлювало дух... Що то буде далі?* (С. Васильчен-

ко); [Д р а н к о:] *А тут мов обценьками здавило тебе і ріже тобі душу, як крицю тупий терпуг!..* (М. Кропивницький).

3. *що, перен.* Не давати виявлятися якомусь почуттю, стримуючи, затамовуючи його. — *У мене чоловік є, пане, — здавлюючи образу, одказала молодиця* (Панас Мирний); *Вона* [Лютаїха] *ще важче зітхнула, але тихо-тихо, здавлюючи в собі давній, припалий мохом та пилом, одгук давнього горя* (Леся Українка); — *Довго я таїв своє кохання, довго мучився, а тепер не хочеться здавити у своєму серцеві його* (С. Васильченко).

(1) Зда́влювати / здави́ти повіки (óчі) — стуляти повіки, заплющувати очі. *Терешко лежав мовчки. Він напружено здавлював повіки, але скільки не силував себе заснути, — не міг* (Г. Епік); *На мить здавив* [Саїд] *очі, ніби тамуючи біль, і холод повіяв з тих очей* (Іван Ле).

◊ **(2) Здави́ло (здуши́ло) ко́ло се́рця** *у кого, кого* — комусь стало прикро, боляче за щось. *Мелася трошки стурбувалась. Її неначе щось здушило коло серця. Ця несподівана звістка збентежила її* (І. Нечуй-Левицький); *Коло серця здавило щось тупе, гнітюче* (М. Івченко).

ЗДА́ВЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗДАВИ́ТИСЯ,** зда́виться; *мн.* зда́вляться; *док.* 1. Стискатися під впливом якоїнебудь дії. *У кісточкових порід бруньку лишають вільною, тому що при суцільному обв'язуванні вона здавлюється і часто гине* (з наук.-попул. літ.); *М'язові волокна здавлюються, загинаються й утворюють клубок* (з навч. літ.).

2. Про відчуття стискання в горлі, грудях. *Руки дерев'яніють, дихання спирається, горло здавлюється, і все тіло мертвіє* (з мемуарної літ.); *Так гірко-боляче здавилось серце, що Микола навіть зупинився, щоб передихнути* (В. Винниченко); *Ніби в горлі все здавилось. Ніби серце жар пройма* (А. Малишко).

3. *тільки недок.* Пас. до **зда́влювати** 1. *Сутність процесу прокатки полягає в тому, що заготівка здавлюється, проходячи в зазор між обертовими валками* (з навч. літ.).

ЗДА́ВНА, *рідко* **ІЗДА́ВНА,** *присл.* З давніх часів. — *Так здавна було. За князів ще було. Ніхто ніколи не боронив рибу ту ловити* (Панас Мирний); *В мурі щілина була, що зробилася вона ще іздавна, .. як стіна будувалася в дому* [домі] *уперше* (М. Зеров); *Чехов здавна увійшов у моє серце, як міцна й незгасна любов* (М. Рильський); *По дорозі пригадали* [щедрувальники], *що ніхто щедрувати не вміє: старі емігранти давно забули, а нові здавна не знали* (О. Шугай); *Я здавна мріяв зустріти на своєму життєвому шляху гарненьку синьооку білявку...* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗДА́ВНІЙ, я, є, *діал.* Давній. *Попід гаєм зелененьким здавняя стежечка* (з народної пісні).

ЗДАВНІ́ТИ, іє, *док., рідко.* Те саме, що **застарі́ти** 3. [Г а л і л е й:] *Моє начальство не дурне. Воно знає, що коли хвороба здавніє, її не вилікуєш за одну ніч* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта).

ЗДА́ВНУ, *присл., рідко.* Те саме, що **зда́вна.** *Хіба ж ти не помітив по ній, що вона й здавну навіжена була?* (Марко Вовчок); *Вона мене здавну знає* (П. Чубинський).

ЗДА́ЛЕКА, *рідко* **ІЗДА́ЛЕКА,** *присл.* З далекої відстані, віддалік. *У Рябченка були добрі очі: придивившися, пізнав іздалека, що то Зінько* (Б. Грінченко); *Ох, щось біліє здалека на морі! Вітрила то, чи тільки піна хвиль?* (Леся Українка); *Ходжу, блукаю, аж тут назустріч іде давній приятель, або знайомий, з яким знався я здалека, але чував про його подвиги, заслуги, характер* (М. Яцків); *В ранковій імлі зблизька і здалека вимальовувались громаддя будинків-велетнів* (Ю. Яновський); *Безконечно далеко хвилює горами земля, по полонинах пасеться маржина, бряжчать колоколи й чути здалека трембіту* (У. Самчук); *Безтямно блукав* [Алессандро] *між покупцями, здалека поглядаючи на високу постать дівчини* (О. Бердник); // З віддаленої місцевості. *Жив у тій хаті Охрім Поліщук із жінкою. Вона була здалека взята* (Марко Вовчок); *Ці кілька десятків робітників .. прийшли здалека на чужину заробляти щоденний хліб* (М. Коцюбинський).

◊ **Почина́ти / поча́ти зда́лека (здаля́)** *див.* **почина́ти.**

ЗДА́ЛЕКИ, *присл., діал.* Здалека. *Проти літнього сонця замети снігу біліють здалеки, як срібло* (І. Нечуй-Левицький); *Лосько дивився на мертвого здалеки, не наважуючись підійти* (І. Білик).

ЗДА́ЛЕКУ, *рідко* **ІЗДА́ЛЕКУ,** *присл.* Те саме, що **зда́лека.** — *Я і здалеку і не здалеку, я і тутешня, я й зовсім не відсіль* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Дожидає Іван... Іздалеку гостей на пораду* (П. Грабовський); *Дорога губилася в імлі, а десь здалеку доносились хрипкі гудки паровозів...* (М. Зарудний); *Коні понуро вступили в ліс .. Звідкілясь здалеку донеслось протяжне завивання* (Р. Андріяшик); *Ігор із Денисом просіювали ґрунт із кургану, дивилися здалеку на Романа, який махав лопатою без упину* (Люко Дашвар).

ЗДАЛЕНІ́ТИ, іє, *рідко.* Док. до **далені́ти** 2. *Не встигло здаленіти відлуння останнього удару, як багато хто з присутніх зненацька побачив маску, котрої досі ніхто не помічав* (із журн.); *Здаленіти за небосхил.*

ЗДА́ЛЕЧКУ, *присл., розм.* Те саме, що **зда́леку.** — *Коби я знав, коли будеш справляти весілля, я приволікся би, — заговорив ще покірніше дід. — Я здалека б, здалечку, синку, — тягнув чимраз покірніше, майже до землі склоняючись* (О. Кобилянська).

ЗДА́ЛИЙ, а, е, *діал.* 1. Здатний, спроможний що-небудь робити. *Попові ж панські посіпаки Веліли тягати гілляки На купу з парубками враз. — Бог з вами! — люди закричали. — Хіба ж старий до того здалий? Хіба нема сумління в вас?* (І. Франко); *Не було в нього ні сили, ні здоров'я, зато* [зате] *мав велику пам'ять і охоту до науки. Хто на нього подивився, зараз казав: о, той на ґрунт не здалий, вчіть 'го* [його] *на пана* (І. Керницький); *Кращого наймита нам і не треба: він сильний, на всяке діло здалий* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. Придатний для чого-небудь, на щось. *Може, праця наша на нінащо не здала?* (І. Франко).

ЗДАЛІ́, *присл., діал.* Здалека. *Аж ось здалі почулося: "Цоб! цоб! цоб!"* (Панас Мирний); *Офіцер Богдашевич мовчки махав шапкою Любі .. Будки не стало видно. Тільки здалі бринів дзвоник* (Олена Пчілка).

ЗДАЛІ́К, *присл., розм.* Те саме, що **зда́лека.** — *До Одарки не пустили, — каже* [братова], — *і здалік не бачила, і голоска її не чула!* (Марко Вовчок); *Коли ж побачу я вас знову — Садочок, поле та діброву; Коли здалік Знов повернусь під сільську стріху, В оту країну — милу, тиху, святу повік?* (П. Грабовський); — *Що ж, отче, якщо так судила доля, я вже здалік люблю й Новгород, швидше хочу туди їхати* (С. Скляренко).

ЗДАЛЯ́, *рідко* **ІЗДАЛЯ́,** *присл., розм.* Те саме, що **зда́лека.** *Часом блимне здаля вогонь і зникне, щоб з'явитись у другому місці* (М. Коцюбинський); *Побачите в очереті ніби*

такі “ворота”, як підійдете близько до очерету, бо здаля тих воріт не видко (Остап Вишня); *Дитячий гомін іздаля летить і лине навколо* (І. Гончаренко); *Коли Микола Бідуля повертався з далекої дороги, здаля зачув, що на його дворі перед дровником хтось гупає сокирою* (І. Чендей); *Затрубив ріг, і здаля почувся тупіт ратиць: гнали биків* (Валерій Шевчук); // З віддаленої місцевості. *Кричали в небі птахи перелітні, Вертаючи здаля, із-за морів* (Я. Шпорта); // Не стикаючись, на відстані. *Я не мріяв про зустріч, а тільки — щоб вона дозволила любити її здаля* (Ю. Яновський); // Через значний час. *Звісно, кожне покоління досвідченіше від попереднього, бо бачить проминулу епоху здаля* (І. Жиленко).

◊ **Почина́ти / поча́ти зда́лека (здаля́)** *див.* **почина́ти.**

ЗДА́НИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **зда́ти.** *На війні хоч шаблю в руках маєш, а в хаті що? В хаті ти зданий на ласку й неласку тих, що в село ввійдуть* (Б. Лепкий); *Зданий на безглузді диявольські муки, перед загибеллю він уздрів свою самотність* (І. Багряний); *На весну об'єкт будь-що повинен бути зданий* (О. Гончар); *Діти виросли, розійшлись на заробітки, були здані в солдати* (із журн.); * Образно. *Кожний мій крок є фортеця, що ніколи вже не буде здана* (В. Підмогильний); // **зда́но,** *безос. пред. Конфісковані цінності було відправлено в Херсон і здано губернському казначею* (О. Гончар).

◊ **(1) Зда́ний на вла́сну во́лю** — який може діяти самостійно. *Коні, здані на власну волю, самі шукали собі стежки серед сутінків* (І. Франко); **(2) Зда́ний на свої́ [вла́сні] си́ли** — який може розраховувати тільки на себе. *Тепер я була здана виключно на свої сили* (Ірина Вільде); *30-тисячна польська армія під проводом гетьмана Потоцького ввійшла в жовтні 1654 р. на Брацлавщину. Населення, здане на свої власні сили, виявило завзятий опір* (з наук. літ.).

ЗДА́НИЙ[2], а, е, *діал.* Здібний, обдарований. — *Ну ж, Меласю! Дівчина .. на диво здана! — каже дід, всміхаючись* (Марко Вовчок).

ЗДАННЯ́, зданнá, *с., діал.* Думка, переконання. *Їдуть козак з козачкою додому .. Почалася в їх* [них] *тоді мова про братів, і всякі здання, помисли й надії усякі певні уявилися* (Марко Вовчок); — *На моє здання, — провадив польний гетьман.., — не слід нам затримуватися тут повними силами ради якоїсь там жмені ошарпаних гультіпак — і негоже, і мети нема, та й часу жаль* (М. Старицький); // *рідко.* Звіт, доповідь. *Звенигора полегшено зітхнув .. Невже мине якийсь місяць-другий — і він ступить на рідну землю?.. Принесе в Січ кошовому здання про свою мандрівку в чужі краї та вип'є з товариством ківш палючої горілки чи пінистого меду?* (В. Малик).

ЗДА́РМА, *присл., діал.* 1. Даремно. *Сон мій не зовсім даремний, Бо казала так моя бабуся .. Сон, що сниться у неділю рано, Зроду-звіку не минає здарма* (Леся Українка).

2. Задарма (у 1 знач.), безплатно. *Кожна селянська родина мусила виплатити, тобто віддати здарма державі від 200 до 1000, а то й більше рублів залежно від кількості землі, якою володів селянин* (із журн.).

ЗДАРМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що, рідко.* Марно витратити, згаяти. *Здармувати час* (Сл. Б. Грінченка).

ЗДАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що і без прям. дод., рідко.* Док. до **дарува́ти** 1, 2. *Вселилася вона у їх* [у них] *в такім убожестві, що й не сказати; черниці, які милостиві, здарували їй щомога* (Марко Вовчок); *Настав час розпрощатися з незвичайними чудовими іграшками, якими здарувала його доля* (О. Довженко).

ЗДА́ТЕН *див.* **зда́тний.**

ЗДА́ТИ *див.* **здава́ти.**

ЗДА́ТИСЯ[1] *див.* **здава́тися[1].**

ЗДА́ТИСЯ[2] *див.* **здава́тися[2].**

ЗДА́ТИСЯ[3], зда́мся, здаси́ся, *док., розм.* Те саме, що **знадоби́тися.** *О люди! люди небораки! Нащо здалися вам царі?* (Т. Шевченко); *Коли їла* [Маланка] *яблуко, обережно вибирала зернятка і сушила на вікні. Воно здасться* (М. Коцюбинський); *Очевидно, справді ж любить* [Сузанна], *бо на якого ж біса він, голодранець, нічим не видатний, нікому не відомий, здався їй?* (В. Винниченко).

ЗДА́ТЛИВИЙ, а, е, *діал.* Піддатливий. — *Вона не дуже-то здатлива, стоїть уперто на своєму* (І. Нечуй-Левицький); — *То й повезім! — обізвався один дід, очевидячки, здатливий і не лихий чоловік* (Леся Українка).

ЗДА́ТНИЙ, а, е, **ЗДА́ТЕН,** тна, тне. 1. *на що, до чого і з інфін.* Який може, уміє здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином. *Перед чужими тільки й чуєш про Василя, який він розумний та до всього здатний...* (Панас Мирний); [А н т е й:] *Я не здатен так йому служити, як би хотів* (Леся Українка); *Тепер він був здатний кохати й приносити жертви цьому чуттю, яке без жертв мертве й банальне* (В. Підмогильний); *“А справді, чи здатен він що-небудь зрозуміти з того, що сталося?” — думав Дорошенко, дивлячись на примовклого, понуреного Яцубу* (О. Гончар); *Обличчя хворої зосталось байдуже і чуже. Це було обличчя людини, яка нічогісінько не здатна осмислити, впізнати* (Є. Гуцало).

2. *для кого, до чого і без дод.* Який відповідає певним вимогам, придатний для кого-, чого-небудь, на щось. *Лишись у нас! Побачимо, який ти. Не всякий здатний в наше товариство* (І. Франко); *Якщо моя поезія для Вас здатна, то обіцяюсь і на потім присилати свої писання* (В. Самійленко); *Ось танк чорніє між ланів, не здатний вже до бою. Артилерист його розбив наводкою прямою* (В. Сосюра).

3. *тільки* **зда́тний,** *заст.* Здібний (у 1 знач.). *Пішла добра чутка про економа Серединського по всій околиці як про хазяйновиту й здатну людину* (І. Нечуй-Левицький); *Коли узнають, що ви здатні, то вам свідоцтво дадуть* (І. Франко); *Незвичайно здатна дитина навчилась у сільській школі читати й писати по-українському, по-польському і по-німецькому* (М. Коцюбинський).

ЗДА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Властивість за знач. **зда́тний** 1, 2. *Він* [мінерал] *має здатність скупчувати й переробляти сонячну енергію* (В. Винниченко); *Перекладач поетичного твору передусім повинен бути сам поетом — з властивою поетам здатністю перевтілюватись, відгукуватись на часто не схожі одне на одне літературні явища* (М. Рильський); *Людина далекого майбутнього сама в собі нестиме й радіо, і здатність передбачення, і аналітичні здібності пізнання матерії* (О. Бердник); *Просто на неї йшов, невідомо звідки взявшись, штурман, дивовижний чоловік, який володів таємничою здатністю несподівано з'являтись і несподівано зникати* (П. Загребельний).

2. *заст.* Здібність (у 1 знач.). *Чи варто було стільки вчитися, стільки працювати, щоб змарнувати все у чотирьох стінах, утопити свою здатність у казеннім чорнилі..?* (М. Коцюбинський); *Їй .. нічого не лишилося, як усі свої здатності, увесь свій хист обернути на дрібний та паскудний обрахунок з метою якось, усіма способами причепитися до життя* (Д. Бузько).

Провізна́ спромо́жність (зда́тність) *див.* **спромо́жність.**

△ **(1) Вибілювальна зда́тність** — здатність речовини вибілювати або знебарвлювати що-небудь. *Було оцінено вибілювальну здатність синтетичних мийних засобів для дитячої білизни* (з наук. літ.); **(2) Розді́льна зда́тність,** *інформ., фіз.* — технічна характеристика друкувального пристрою чи іншого периферійного обладнання, яка визначає якість зображення на папері чи екрані. *До загальних переваг ультразвукових приладів можна віднести високі швидкодію, роздільну здатність і точність* (з наук.-техн. літ.); *Винісши одну з антен у космос, можна створити інтерферометр, роздільна здатність якого буде обмежена тільки неоднорідностями міжзоряної плазми* (з наук.-попул. літ.); **(3) Теплотво́рна зда́тність,** *фіз.* — здатність паливних речовин виділяти тепло при повному згорянні. *У нафти дуже висока теплотворна здатність: 10 т нафти дають стільки ж калорій, скільки 34 т дров* (з наук.-попул. літ.); *Високу теплотворну здатність має антрацит* (з наук.-попул. літ.); *Перевозити екібастузьке вугілля на далекі відстані нерентабельно через його низьку теплотворну здатність* (із журн.).

ЗДА́ЧА, і, *ж.* 1. Дія за знач. **здава́ти, зда́ти** 1–8. *Вимога про здачу фільму* ["Іван"] *обов'язково до жовтня була майже нездійсненною. Це був мій перший звуковий фільм, знятий на дуже поганій апаратурі* (О. Довженко); *Ягнич підписав акт про здачу* [об'єкта], *старанно вив'язавши на цупкому папері свій кривулястий автограф* (О. Гончар); *На дощаному паркані знайди об'яву про здачу квартири* (Є. Пашковський); *Заява федерації профспілок прозвучала на тлі критики італійської опозиції, яка звинуватила прем'єр-міністра в здачі суверенітету* (із журн.); *Хоч і Лопух, а, мабуть, знає, Що здача козирів міняє* (Л. Глібов).

2. Дія за знач. **здава́тися[1], зда́тися[1]** 1. *Капітуляція — це припинення боротьби і здача на ласку переможця* (з навч. літ.).

3. Лишок грошей, що повертається при розрахунку; решта. — *Внеси мерщій твого п'ятизлотника, я духом примчу горілку, ще й здачу тобі принесу...* (М. Коцюбинський); *Віра Павлівна .. витягла дві купюри по двадцять п'ять карбованців. — Ой, у мене ж здачі нема! — з розпачем вимовила дівчина* (Б. Антоненко-Давидович); *Кожного разу Петрик приносив здачі копійка в копійку, доповідав, що скільки коштує* (Ю. Збанацький).

◊ **Дава́ти** *(рідше* **наклада́ти, відва́жувати) / да́ти** *(рідше* **накла́сти, відва́жити) зда́чі** *див.* **дава́ти.**

ЗДВИГ, у, *ч.* 1. *діал.* Скупчення, натовп. *На другий день рано знов здвиг народу стояв коло Яцевої хати* (І. Франко); *Здвиг народу залив Галич. Як повінь, що зриває гірську гать* (К. Гриневичева).

2. *(з великої літери).* Те саме, що **Здви́ження.** *Назву свята Здвиг можна пояснити, як зрушення всього живого до зими* (із журн.).

3. *уроч.* Те саме, що **зру́шення** 2. *Це буде озюмина* [родзинка] *всього концерту! Це зробить, як того певний Стасик, у масах великий національний здвиг. Стасик грає, розуміється, роль самого гетьмана, так би мовити, першого борця за самостійну Україну* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗДВИГА́ТИ, а́ю, а́єш, **ЗДВИ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗДВИГНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *рідко* **ЗДВИ́НУТИ,** ну, неш, *док.* 1. *чим, розм.* Рухати, ворушити чим-небудь; двигати (у 2 знач.). *Чайка не тішився ні ясному сонцеві, ні любому шепіту* [шепоту] *кленів. Він навіть нетерпляче здвигував плечима, що їх трохи припікало, хоч дуже любив сонце* (Д. Бузько); — *А я, напрацювавшись.., що й ногами не здвигну, мушу, мов пес той, мерзнути на мокрій землі?* (М. Коцюбинський); *Пувичка здвигнув ліктем, зачепивши Альошу по голові* (І. Микитенко).

2. *кого, що, розм.* Зсовувати, зрушувати з місця що-небудь; двигати (у 1 знач.). *Лев сильний із Самсоном Вічне* [навічно] *скаменіли. А потому зійшлись люди, Київ збудували. Та Самсона того й лева З місця не здвигали* (С. Руданський).

3. *що.* Примушувати що-небудь здригатися, коливатися. *Здвигають землю гуркотом гармати, стрясають небо громом літаки* (І. Гончаренко); *Треба словами мури потрясать, як той легендарний зухвалець Самсон здвигнув колони ворожі* (І. Пільгук); // *безос. Вибухом здвигнуло землю, полоснуло з лісу в небо полум'я* (Іван Ле).

4. *що, уроч.* Будувати, зводити. — *Ми вміємо з найдрібніших пилинок, камінців та патичків здвигати такі будови, яких не здвигне ніяка людська рука* (І. Франко); *Здвигнемо свій дім, свій храм! Хай вільний лунає спів!* (Уляна Кравченко); *Іван Багряний умер тільки тілом, а духом Він серед нас і з нами! Бо Він ще за свого життя здвигнув собі пам'ятник нерукотворний, коли його твори були перекладені на європейські мови* (О. Шугай).

5. *тільки док., розм.* Те саме, що **здригну́тися.** — *Цип! — гуконув Чіпка на всю хату й ударив кулаком по столу — аж вікна здвигнули* (Панас Мирний); *Тільки б не здвигнути, тільки б подих не вирвався раптово з грудей, коли впіймає його на волосинку оптичного прицілу. Твердіше руку, Маріє!* (В. Кучер).

Зво́дити (здвига́ти) / звести́ (здвигну́ти) плечи́ма *див.* **зво́дити.**

ЗДВИГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **ЗДВИ́ГУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ЗДВИГНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *рідко* **ЗДВИ́НУТИСЯ,** нуся, нешся, *док.* 1. *розм.* Підніматися, вставати, зсовуватися з місця. *Завіяв буревій, і на морі почали здвигатися величезні хвилі* (з мемуарної літ.); *Народ поторопів, ніхто не здвинувся з місця, не промовив слова* (Панас Мирний); *Надіває* [пан маршалок] *калоші поверх черевиків і тихесенько йде до кабінету своєї жінки, що все ще якось не може здвигнутись з ліжка* (І. Франко); *Ноги* [в Одарки] *перестали боліти так, як перше, так що їй стало вільно спочатку самій здвигнутись з місця, а далі й злізти з печі, і переступати потроху* (Грицько Григоренко); *Коли я попробував, то не міг здвигнутися з місця. Ноги дрижали, всього мене била нервова пропасниця* (Г. Хоткевич).

2. *тільки 3 ос., уроч.* Підноситися, зводитися. *На таких фундаментах, на таких стінах може з часом здвигнутися пишне, сміле склепіння* (І. Франко).

3. *тільки док., розм.* Здригнутися, затремтіти під впливом якихось почуттів. *Для маленьких ніг* [дівчинки] *три верстви — ой, яка далечінь!.. Аж здвигнулася з остраху мати* (А. Головко); // Сколихнутися, задвигтіти під дією чого-небудь. *Уся земля понад трьома морями, Котрою цар турецький верховодить, Здвигнулась, ніби води під вітрами* (П. Куліш); *Поворухнувся* [Олекса], *напруживши всю велику силу свою. І здавалось йому, що скала би здвигнулась від того зусилля і натиску* (Г. Хоткевич); *Дунай закипів там, здвигнулись Балкани, грохочуть в безодню землі істукани* (П. Тичина); *Здвигнулися важкі тумани Дніпрові і знялися над поверхнею води* (Іван Ле).

4. *тільки недок.* Пас. до **здвига́ти, здви́гувати** 2–4. *Вражає сила тверді, на якій невтомно здвигаються велетенські споруди* (У. Самчук).

Бро́ви здвигну́лися (здви́нулися) *див.* **брова́.**

ЗДВИ́ГНЕНИЙ, ЗДВИ́ГНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здвигну́ти** 2–4. *Мов нова, всемогучою волею здвигнена скеля, так піднімалася кам'яна гать усе вище й вище* (І. Франко); *Богданова будівля, здвигнена такими жертвами й зусиллями народу, валиться* (Б. Лепкий); // **здви́гнено, здви́гнуто,** *безос. пред. У діаспорі було здвигнено сотні церков обох українських віровизнань* (із журн.); *На торжищі було здвигнуто залізного боввана. То був пам'ятник не людині, а псові* (із журн.).

ЗДВИ́ГНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здвигну́ти.** *Ми здвигнули плечима. В цьому здвигненні вся безпомічність наша* (Мирослав Ірчан); *Єдиний у нас орган політичної акції, "Руська рада", проспала благополучно багато добрих случайностей* [нагод] *до політичного пробудження і здвигнення народу* (І. Франко).

ЗДВИГНУ́ТИ *див.* **здвига́ти.**

ЗДВИ́ГНУТИЙ *див.* **здви́гнений.**

ЗДВИГНУ́ТИСЯ *див.* **здвига́тися.**

ЗДВИ́ГУВАТИ *див.* **здвига́ти.**

ЗДВИ́ГУВАТИСЯ *див.* **здвига́тися.**

ЗДВИ́ЖЕННЯ, я, *с. (з великої літери).* Народна назва християнського свята Воздвиження Хреста Господнього. *Скінчилися жнива — врожайні цього року, .. а там уже підоспіли Головосіки, а за ними й Друга Пречиста та Здвиження* (Ю. Мушкетик); *— Тепер ми підемо туди, — сказав він. — Чи є зараз якісь свята? — Здвиження, — пошепки сказало хлопченя* (Валерій Шевчук); *Свято Здвиження Хреста Господнього — одне з найважливіших свят, присвячених культові Хреста, — символу християнської віри* (з наук. літ.).

ЗДВИ́НУТИ *див.* **здвига́ти.**

ЗДВИ́НУТИСЯ *див.* **здвига́тися.**

ЗДВО́ЄНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здво́їти.** *Любить А. Малишко користуватися здвоєними іменниками, один з яких, здебільшого, виконує також означальну роль: грім-луна, нічнедрема, краплі-прилипці* (В. Русанівський); *Відзначивши своє 80-ліття, письменник видав восьмий том своїх творів, відредагував здвоєний альманах "Весела Січ" і двічі переміг у всеукраїнських творчих конкурсах* (з газ.); *Здвоєна сила наша та сила скіфів, що живуть з-поміж нас, дасть нам спроможність твердо стояти на Дунаї* (Д. Міщенко); // **здво́єно,** *безос. пред. Лиш треба здвоєно ударить Його у точку, ще й одну!.. І загудуть кругом пожари, І шведи виграють війну* (В. Сосюра).

2. *у знач. прикм.* Який складається з двох однакових чи подібних предметів, осіб і т. ін.; подвійний. *Тренер спеціально підбирав здвоєний напад, де кожен гравець міг вирішувати завдання автономно, індивідуально* (з газ.); // *у знач. прикм.* Перешикований у два ряди. *Сиволап пропускав повз себе здвоєні ряди в'язнів* (Б. Антоненко-Давидович).

3. Збільшений удвоє; подвоєний. *Молодий хлопець не хотів сидіти на ласкавім хлібі, і він зі здвоєною енергією викінчував вдома свої плани* (Б. Лепкий).

ЗДВО́ЄНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **здво́єний.** *Фонічний бік рівненських пісень вирізняється "здвоєністю" реального й ірреального, світу живих і світу мертвих* (з наук. літ.); *Лічильник банкнот при підрахунку перевіряє банкноти на здвоєність* (з мови реклами).

ЗДВО́ЄННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здво́їти** і стан за знач. **здво́їтися.** *Народна поезія виявляє нахил до здвоєння синонімів, ніби намацуючи цим прийомом, з одного боку, точне значення відповідного поняття, а з другого, — емоційно насичуючи його тим, що становлять нарізно взяті синонімічні слова* (з наук. літ.); *Кременчуцький колісний завод випускає ободи для здвоєння коліс тракторів* (з мови реклами).

ЗДВО́ЇТИ *див.* **здво́ювати.**

ЗДВО́ЇТИСЯ *див.* **здво́юватися.**

ЗДВО́ЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здво́ювати.** *Запропонована конструкція забезпечує унеможливлення послаблення здвоюваного колеса* (з наук.-техн. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який здвоюється. *При тьмяному освітленні важко було розібрати здвоювані літери нашвидкуруч написаного листа* (із журн.).

ЗДВО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здво́ювати** і стан за знач. **здво́юватися** 1, 2. *Паралельні алгоритми здвоювання можуть бути чисельно нестійкими* (з наук. літ.); *Пропонуються системи здвоювання до всіх видів самохідної техніки* (з мови реклами); *Здвоювання рядів на марші.*

ЗДВО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗДВО́ЇТИ,** о́ю, о́їш; *наказ. сп.* здвій; *док., що.* 1. Робити подвійним (у 1 знач.). *Під час складання розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль* (з навч. літ.).

2. Збільшувати вдвоє; подвоювати. *Здвоюють варти не лише на замку, але й кругом города, пильнують, щоб ворог не перейшов Сейму і не вдерся з другого боку в Батурин* (Б. Лепкий); *Дозволяється здвоювати число учасників у будь-якій ваговій категорії, при цьому кількість учасників від команди не повинна перевищувати кількість вагових категорій* (з мови документів); *Ті хвилі ревучі, ті хвилі мутні, що грізно з русла виступають, могли би здвоїти нам плоди землі, та нині все рвуть, заливають* (Уляна Кравченко); *Навіть у Дев'яту симфонію Вагнер вніс виправлення, здвоївши звук сурм, що надало зовсім несподіваного звучання музиці Бетховена* (П. Загребельний).

(1) Здво́ювати / здво́їти бро́ви — зводити докупи, насуплювати брови. — *І ти вже тут? — здвоюючи брови, спитала вона дочки* (Панас Мирний); **(2) Здво́ювати ряди́ (шере́нги)** — перешиковувати кожний ряд у строю у два ряди. *Здитинілий генерал попросив капітана Сагнера продемонструвати, як солдати здвоюють шеренги* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЗДВО́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗДВО́ЇТИСЯ,** о́їться, *док.* 1. Ставати, робитися подвійним (у 1 знач.). *Дрібні комп'ютерні літери скакали в нього перед очима, здвоювалися, повзали папером, як мурахи, що вилізали з його голови* (В. Яворівський); *Ось така дилема здвоїлася в моїй бідній голівоньці, таких два судження, які виключають третє* (В. Шкляр); // Перешиковуватися у два ряди. *Виходячи на площу, колони здвоювалися* (із журн.).

2. Збільшуватися вдвоє. *Внаслідок подвійного оподаткування видатки здвоюються* (із журн.)

3. *тільки недок.* Пас. до **здво́ювати.** *За шкільним розкладом уроки з деяких предметів здвоюються* (з навч. літ.).

ЗДЕБІ́ЛЬШ, *присл.* Те саме, що **здебі́льшого.** *Із-за пагорба вилетів на скаженій швидкості станційний брезентовий газик, той, що на ньому здебільш роз'їжджає вуйко — доктор наук, мандруючи серед свого кучугурного царства* (О. Гончар); *Багатьох криничан покликав фронт, .. а дехто, здебільш дівчата, що працювали на тваринницьких фермах, погнали худобу на схід* (Є. Доломан); *Бесіда проста й привітна. Згадували здебільш столицю та академію, яка була така близька й така уже далека...* (Василь Шевчук).

ЗДЕБІЛЬША, *присл., рідко.* Те саме, що **здебільшого.** *Рідко яка голова там* [у бабинці] *пов'язана стрічкою чи хусткою, а здебільша скрізь кораблики та очіпки* (М. Старицький); *Лани й поля здебільша пусто стояли* (Б. Лепкий); *— Не журись, доню. Людина здебільша не знає, чого хоче. А як і знає, чого саме, то не знає, на що* (Н. Королева); *Навіть Марія дещо розвеселилася, її брали до танцю. Здебільша відмовлялася* (У. Самчук).

ЗДЕБІЛЬШЕ, *присл.* Те саме, що **здебільшого.** *Вся панська посудь* [панський посуд], *навіть тарілки, полумиски й тази були срібні, чарки й кухлі здебільше золоті* (А. Кащенко); *Те, що ми тепер творимо здебільше похапцем, стануть творити інші органічно, шукаючи кращого вислову для своїх ідей* (В. Самійленко); *Волосся стригли* [гуни] *лише спереду, ззаду, аж на плечі звисала буйна, здебільше не розчесана грива* (Д. Міщенко).

ЗДЕБІЛЬШОГО, *присл.* Переважно, головним чином. *Хати здебільшого були старі, чорні, з чорними ж, порослими мохом стріхами* (М. Коцюбинський); *Цінувалися вина старі, багатолітньої витримки, їх споживали здебільшого люди заможні* (В. Чемерис); *Багато ці люди, яких ти здебільшого знав особисто, пожерли, наче канібали, твоїх нервових клітин* (С. Процюк); // У більшості випадків, найчастіше. *Юзя здебільшого виходила з хати, коли з'являлась Октися* (Леся Українка); *— Панів старшин лікуєте? — Бува й таке. Здебільшого від марнославства й гонору* (Василь Шевчук).

ЗДЕВАЛЬВÓВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здевальвувáти** 1. *Деякі дуже гарні постулати були здевальвовані людьми нечесними, котрі їх використовували лише задля власної вигоди* (з публіц. літ.); // **здевальвóвано,** *безос. пред. У 1934 році було піднесено ціну на золото до 35 доларів за одну унцію і перший і єдиний раз було здевальвовано долар* (з наук.-попул. літ.); *Художній світ екзистенціальної антиутопії створює трагічний образ середовища, в якому здевальвовано моральні цінності* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який здевальвувався. *Для експортерів, які мають дохід у валюті, навіть вигідно працювати при такій здевальвованій гривні* (із журн.); *Скільки коштують здевальвовані символи — питання риторичне* (з газ.).

ЗДЕВАЛЬВУВÁТИ, ýю, ýєш, *док.* 1. *що.* Док. до **девальвувáти** 1, 3. *Неможливо здевальвувати 10 кВт електроенергії. Будь-які два підприємства можуть мати зобов'язання між собою саме в цій одиниці* (із журн.); *Чи можна здевальвувати поняття героїзму? Питання актуальне, оскільки у нас розуміння явища героїзму та відзначення героїв часом відходило від тих понять, які існували в романтичні часи людства* (з публіц. літ.).

2. Док. до **девальвувáти** 2. *Білоруський рубль здевальвував, але ще тримаються дуже високі ставки депозитів у банках Білорусі* (із журн.).

3. Зазнати девальвації (у 2 знач.). *І День свободи не може знецінитися, здевальвувати так само, як не може знецінитися саме поняття Свободи* (з газ.).

ЗДЕВАЛЬВУВÁТИСЯ, ýється. Док. до **девальвувáтися** 1. *Визначальні цінності демократії та громадянського суспільства — це ті основи конструктивізму, політичного діалогу і злагоди, що мають найпотужніший об'єднувальний потенціал, який ніколи не здевальвується, не втратить своєї актуальності* (з публіц. літ.).

ЗДЕЗЕРТИ́РУВАТИ, ую, уєш. Док. до **дезерти́рувати.** *Одного дня зірвалася в нім дика думка — здезертирувати* (О. Кобилянська); *Ті юнаки, що в тилу були дуже дисципліновані, удавали з себе героїв, .. майже всі здезертирували або захворіли на живіт* (В. Сосюра); *— Ви повинні були заявити, що він здезертирував, — розважливо сказав Швейк. — Він, мовляв, довго до цього готувався і щодня хвалився, що ось-ось зникне* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЗДЕЗОРІЄНТÓВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здезорієнтувáти.** *Український народ був зовсім здезорієнтований дальшим розвитком подій, і тут дуже далася взнаки конспірація, що її мусив був дотримувати Мазепа* (із журн.); // **здезорієнтóвано,** *безос. пред. За тоталітарного режиму громадську думку було здезорієнтовано і придушено терором* (з публіц. літ.).

2. Який здезорієнтувався. *Здезорієнтовані пасажири відчувають, що щось не гаразд, що щось у світі чудне діється, щось з ними коїться. Вдень хочеться спати, а вночі — їсти* (І. Багряний).

ЗДЕЗОРІЄНТÓВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **здезорієнтóваний.** *Андрієві було досадно. Згідно з його вироблених правил* [виробленими правилами] *— слідчим нічого не треба давати устійнити. Чим більша здезорієнтованість, тим краще* (І. Багряний); *Неготовність суспільства до змін, загальна здезорієнтованість зумовили відсутність політичних та економічних реформ і призвели до надзвичайно тяжкої економічної кризи* (із журн.).

ЗДЕЗОРІЄНТУВÁТИ, ýю, ýєш, *кого, що.* Док. до **дезорієнтувáти.** *Німці хотіли розділити й здезорієнтувати сили українських партизанів, нападаючи на два села одночасно* (з наук.-попул. літ.); *Концентрична атака найбільше здезорієнтує ворога, в котромусь місці його оборона трісне, а тоді справа піде легко* (із журн.).

ЗДЕЗОРІЄНТУВÁТИСЯ, ýюся, ýєшся. Док. до **дезорієнтувáтися.** *Дальшим наслідком тактики політичного кунктаторства буде те, що армія цілком здезорієнтується, здеморалізується та втратить свою боєздатність* (із журн.).

ЗДЕКЛАРÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здекларувáти.** *"Поет — це людина. Насамперед...!" Так писав Василь Стус. Слова прекрасні. Та головне — це не просто слова. Це виважене кредо — не здекларoване, а засвідчене життям* (з наук. літ.); // **здеклáровано,** *безос. пред. Понад двадцять політичних партій, союзів, товариств виступили з "Маніфестом до українського народу Підкарпаття", в якому здекларовано українську національну ідентичність населення Закарпаття і сформульовано його культурно-національні вимоги* (з наук. літ.).

ЗДЕКЛАРУВÁТИ, ýю, ýєш, *що.* Док. до **декларувáти** 1, 3. *Декадентські настанови в питаннях літератури в Україні здекларував у 1901 р. поет Микола Вороний* (з наук. літ.); *Здекларувавши свою прихильність до соціально-ліберальної ідеології, Трудовий конгрес зблокувався з Партією демократичного відродження* (з наук.-попул. літ.).

ЗДЕКРЕТУВÁТИ, ýю, ýєш, *що, рідко.* Док. до **декретувáти.** *Президент здекретував новий склад Ради безпеки* (з газ.); // *розм.* Визначити, призначити. *Яку б кару ледачому пакосникові здекретувати?* (П. Куліш).

ЗДЕМАСКÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здемаскувáти.** *Здемасковані обстрілом літаки відкрилися супротивнику* (з газ.); *Найкращий спосіб, на його думку, є усвідомити, що*

в твоєму переживанні нічого нового немає. Здемасковане таким способом переживання мусить, казав він, засоромитись і зникнути (В. Підмогильний); // **здемасковано,** *безос. пред. Унаслідок втручання посольства Індії епопея з фальшивими поштовими марками Нагаленду закінчилася в лондонському суді. Здемасковано чергову аферу* (із журн.).

ЗДЕМАСКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здемаскува́ти.** *Здемаскування Азефа, керівника Бойової організації, як агента царської охранки та програмові розходження спричинилися до значного послаблення соціалістів-революціонерів* (з наук.-попул. літ.); *Критики закричали про "гниль у літературі", хоча здобутися на таке здемаскування людської душі* [у творах Е. Золя] *свідчило власне про велику відвагу і силу, а не про гниль* (І. Франко).

ЗДЕМАСКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **демаскува́ти.** *Здемаскувати гармати;* // *перен.* Викрити кого-, щонебудь, розкрити чиїсь приховані наміри і т. ін. *Він бажав відразу розбити, здемаскувати Євгенія, любуватися його заклопотанням* (І. Франко); *Загубив* [Максим] *і земляків, і здемаскував себе, не дочекавшись дійсно слушного часу* (О. Шугай).

ЗДЕМОКРАТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здемократизува́ти.** *Доля цих здемократизованих і здеморалізованих дворян для нас врешті-решт байдужа, бо в'яжеться вона не з нашою долею, а з долею цілої демократії* (В. Липинський).

ЗДЕМОКРАТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **демократизува́ти.** *Монахи не тільки відкрили безплатні школи для дітей, але й здемократизували освіту* (з наук.-попул. літ.); *Коли було прийнято рішення про перенесення столиці Німеччини до Берліна, необхідно було якимось чином здемократизувати будівлю рейхстагу з тим, щоб навіки зректися нацистського минулого* (з публіц. літ.); *Жменька інтелігенції була не в силі здемократизувати свій театр, бо з причин суто економічних вона не мала спроможності відчинити двері театру широким масам для вільного доступу* (із журн.).

ЗДЕМОРАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здеморалізува́ти.** *Я розумію, що значить для нашого війська відворот на дальшу лінію. Воно вже доволі здеморалізоване злиднями і невдачами та й позиційною війною* (А. Чайковський); // **здеморалізо́вано,** *безос. пред. Армію УНР було здеморалізовано агітаційною вакханалією, решту довершило адміністраційне безголов'я дилетантів* (з публіц. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який здеморалізувався. *Демос зовсім здеморалізований, йому потрібний добрий хазяїн, як поганенькому віслюку — гострі остроги* (Ю. Бедзик); *Незабаром через Кубань до Новоросійська величезним здеморалізованим потоком покотилися частини розгромленої Добрармії* [Добровольчої армії] (Д. Білий).

ЗДЕМОРАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **деморалізува́ти.** *Здеморалізувала* [Михайла] *широка власть і безкарність, які мають жандарми над сільським народом* (І. Франко); *— До твоєї появи серед нас Дмитро був порядною людиною .. Це ти навчив його сміятися з того, чому він раніше поклонявся, ти здеморалізував його* (В. Винниченко); *Ставропігійське братство по силі свого статуту удержувало школу, шпиталь, дім убогих і друкарню .. Серед таких обставин не змогла Польща викликати антагонізму між багатими і бідними, не могла їх здеморалізувати і на латинство перетягти...* (А. Чайковський).

ЗДЕМОРАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **деморалізува́тися.** *Війська, що залишилися на суші, позбавлені керівництва, припасів, геть здеморалізувалися і стали нездатними до бойових дій* (В. Кожелянко).

ЗДЕНАЦІОНАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зденаціоналізува́ти.** *М. М. Аркас готував книгу для сина і водночас для мільйонів інших дітей, нащадків давніх козацьких родів, покріпачених, зденаціоналізованих російським царатом за два століття окупації* (з газ.); // **зденаціоналізо́вано,** *безос. пред. Наше робітництво силою проклятих історичних умов було в переважній більшості своїй зденаціоналізовано, зрусифіковано* (В. Винниченко).

2. *у знач. прикм.* Який зденаціоналізувався. *Українська шляхта вже давно була зденаціоналізована і, прийнявши католицьку віру, не почувала себе солідарною з Галицькою Україною* (І. Франко); *Волію бути ним* [диким азіатом], *аніж безхребетним, жовчним зденаціоналізованим нігілістом, дірявим лантухом, набитим чужими думками і фразами* (І. Багряний).

ЗДЕНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **денаціоналізува́ти.** *Зденаціоналізувавши націю, вождь густо висіяв обивателя. Бо що таке, врешті, обиватель? Це людина поза культурою* (із журн.).

ЗДЕНАЦІОНАЛІЗУ́ВАТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **денаціоналізува́тися.** *Чи не дивина з див, що нація, яка віками не мала своєї держави, не зденаціоналізувалася, не зникла?* (Б. Харчук); *У період між світовими війнами українське населення Берестейщини значною мірою зденаціоналізувалось, оскільки в умовах Польщі воно мало вільний доступ лише до польської школи* (з наук. літ.); *Перше покоління емігрантів через два-три десятки років уже значною мірою зденаціоналізувалося* (із журн.).

ЗДЕНЕРВО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зденервува́ти** 1. *Після виписання зі стаціонару необхідно продовжувати займатися фізкультурою, використовуючи обов'язково пасивні рухи в суглобах, що поєднуються з посиланням імпульсів до скорочення зденервованих м'язів* (з навч. літ.).

2. *зах.* Дієпр. пас. до **зденервува́ти** 2. *Детектив не був зденервований і спокійно, навіть не світячи лампи, при яснім місячнім світлі слідив за страхами* (Б. Лепкий).

3. *у знач. прикм., зах.* Який зденервувався. *Розпачлива, зденервована мати .. забула про все на світі* (Дніпрова Чайка); *Я, ослаблена і зденервована до крайності, не могла опертися сильному жалю і .. заплакала тихим, нечутним плачем* (О. Кобилянська); *Може, наші предки в десятім або двадцятім поколінні були щасливіші від нас? Не спішилися так, як ми, не мали стільки турбот, не були такі зденервовані, як ми* (Б. Лепкий).

ЗДЕНЕРВО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., зах.* Стан за знач. **зденерво́ваний** 2, 3. *Обідраними стінами зустрічав дитячий заклад малечу! До цього слід додати поношені костюми акторів, а також жахливу зденервованість адміністраторів* (із журн.).

ЗДЕНЕРВО́ВАННЯ *див.* **зденервува́ння.**

ЗДЕНЕРВУВА́ННЯ, ЗДЕНЕРВО́ВАННЯ, я, *с., зах.* Стан за знач. **зденервува́ти** 2 і **зденервува́тися** 2. *Вона знов ішла в товариство Темницьких, щоб із нього знов винести ту саму німу тривогу, те саме знеохочення і зденервування* (І. Франко); *Дрож обхоплював його цілого і доводив його до крайнього зденервовання, до якоїсь скаженої лютості* (Л. Мартович).

ЗДЕНЕРВУВА́ТИ, у́ю, у́єш. 1. *що, вет., мед.* Док. до **денервува́ти** 1. *Метою операції було зденервувати ділянку тканини на кінцівці* (з наук. літ.).

2. *кого, зах.* Док. до **денервува́ти** 2. *Льолю так зденервував Альошин вчинок, що вона не могла йти з ним поруч* (М. Хвильовий).

ЗДЕНЕРВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *зах.* Док. до **денервува́тися.** *Інвестори зденервувалися і наввипередки стали продавати акції* (з газ.).

. **ЗДЕРЕВІ́ЛИЙ,** а, е. Дієпр. акт. до **здереві́ти.** *Пень і старше здеревіле та корою покрите галуззя не терплять від стужі, тоді як молодим верховіттям і пучкам мороз загрожує смертю...* (Уляна Кравченко); *З блакитних обріїв косяком баских коней наскакує вітер. Топче і толочить, рве і торощить завмерлі листочки, гне до землі здеревіле стебло* (Н. Королева); *Оля дивилася на Мотрю з розкритими устами, здеревіла з великого зачудовання, а може, зо страху* (Ірина Вільде); * У порівн. *На такі слова правди не знала пані радникова нічого відповісти. Сиділа, наче б здеревіла, по таких бесідах* (О. Кобилянська).

ЗДЕРЕВІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **здереві́ти.** *Старі рослинки в міру здеревіння коріння викидають геть, бо плоди в них дрібнішають* (із журн.); *Надпивши медівки, почувєм* [почув] *нагло здеревіння в ногах і таке запаморочення в голові, що враз увесь покій і все, що там було, поплило мені перед очима в дивних блисках* (Ю. Винничук).

ЗДЕРЕВІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Те саме, що **здерев'яні́ти.** *Відро скаменіло Мармором* [мармуром] *біленьким, Дівча здеревіло Явром* [явором] *зелененьким* (С. Руданський); [Б о я к:] *Я згори хотів На нього коп'єм* [списом] *кинути, та де там! Рука мов здеревіла* (І. Франко); *Хата завмерла, здеревіла в тривожнім дожиданню* [дожиданні] (Б. Лепкий); *Нагло напоровшись на гострі леза Бойкових примружених очей, осікся на півслові, зблід Стах. Масивна постать його так і здеревіла при одвірку* (І. Нижник).

ЗДЕРЕВ'ЯНІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **здерев'яні́ти.** *Сіянці першого сорту повинні мати прямий, рівний стовбурець, здерев'янілий верхівковий пагін і сформовану верхівкову бруньку* (з наук. літ.); *Чи зуміють здерев'янілі руки послати патрон у гвинтівку?* (Ю. Збанацький); *Борис мало не впав, зачепившись здерев'янілими від незрозумілого страху ногами за високий поріг* (П. Загребельний).

2. *у знач. прикм., перен.* Який завмер, застиг на місці. *Він сидів здерев'янілий і стежив за нею безсильним поглядом* (І. Франко).

ЗДЕРЕВ'ЯНІ́ЛО. Присл. до **здерев'яні́лий** 2. *Сидів* [Уповайченков] *здерев'яніло над казанком з юшкою і не знав, що йому робити* (Л. Первомайський); *Сивооку було все на світі байдуже, не знав він ані страху, ані вагань, здерев'яніло переступав слідом за повозом* (П. Загребельний).

ЗДЕРЕВ'ЯНІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **здерев'яні́ти.** *За ступенем здерев'яніння покритонасінні рослини поділяють на дві групи, що різко розрізняються: здерев'янілі (дерева та чагарники) і трав'янисті (трави)* (з навч. літ.); *Сьогодні не було нічого. Лишилося отупіння, здерев'яніння, дивна байдужість* (П. Загребельний); *Здерев'яніння, змертвіння враз пройшло, й Алі подерся вгору по голуб'ятні* (Ю. Логвин).

ЗДЕРЕВ'ЯНІ́ТИ, ію, ієш. 1. Док. до **дерев'яні́ти** 1. *Опік кореневої шийки може статися протягом весни і цілого літа, поки тримається висока температура і тканини молодого сіянця не здерев'яніли* (з наук. літ.).

2. *перен.* Док. до **дерев'яні́ти** 2. *Поранена рука не діяла, здерев'яніла, плече пекло, тіло нараз обважніло* (Яків Баш); *Хто, вкрай виснажений, падав при дорозі, там помирав; і кожен був близький до того самого: вже здерев'янів почуттями і тільки прислухався, чи скоро самому кінець* (В. Барка); *Євпраксія мовби здерев'яніла, тіло їй затерпло, не відчувала нічого* (П. Загребельний); *Він якось так дивно замкнувся в собі, здерев'янів, ніби все живе вмерло в його душі* (Ю. Бедзик).

ЗДЕ́РЖАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **зде́ржати.** *Він відчув, що тиснуться йому з уст* [просяться на язик] *ще остріші слова. Тому низько склонився й вийшов, не здержаний розумною жінкою падишаха* (О. Назарук); *В тій хвилі двоє білих рук, як два світла, доторкнули його рамен і жіночий шепіт, здержаний щасливим сміхом, злебедів біля уха недавнього благовісника* (К. Гриневичева); *З жертовника ж огонь, що вже давно ярівся, Мов довго здержаний, враз бухнув, розгорівся* (І. Франко); // **зде́ржано,** *безос. пред. Тут здержано похід, бо султанка хотіла оглянути старезні шахти* (О. Назарук).

2. *у знач. прикм.* Урівноважений, стриманий. *Я знов побачився з Лімбахом. Він був якийсь здержаний у розмовах зо мною* (І. Франко); *Він не дуже молодий, поважний і здержаний, з великою гідністю носить свій білий командорський плащ* (Леся Українка); *Він* [отець Самон] *знав Добриню з його ловецьких набігів на доохресні* [навколишні] *бори і на свій здержаний лад зрадів гостям із столиці* (К. Гриневичева); // Який не виявляється повною мірою; приглушений. *Поміж людьми пішов здержаний регіт* (Панас Мирний); *Почувся через півхвилини незадоволений, але здержаний голос Ґудзика, і на барабані з'явилася його голова* (В. Винниченко).

ЗДЕ́РЖАНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Властивість за знач. **зде́ржаний** 2. *Разом з дамами налетів на товариство дух нуди і якоїсь силуваної здержаності* (І. Франко).

ЗДЕ́РЖАНО, *розм.* Присл. до **зде́ржаний** 2. [Т е о ф і л *(до Парвуса):*] *Слухай, поводься здержано, в речах будь мірний* (Леся Українка); *Тут зітхнули старі й почали нарікати. Він здержано, покірно, з похиленою на груди головою, з сумом, а вона — балакливо* (О. Кобилянська); *Іван стискує плечима й одвертається, панночки ж здержано сміються* (В. Винниченко).

ЗДЕ́РЖАТИ *див.* **зде́ржувати.**

ЗДЕ́РЖАТИСЯ *див.* **зде́ржуватися.**

ЗДЕ́РЖЛИВИЙ, а, е, *зах.* Те саме, що **зде́ржаний** 2. *Другий* [Хома] *усе скептичний, іноді цинічний, здержливий і мовчазливий* (І. Франко); *Гомін, тихий і здержливий, часом здужчувався, то знов стихав, ставав тихий, як шелест листу* (Леся Українка); *Твій батько здержливий, а я палкий, ми один одного доповнюємо* (А. Чайковський); // Позбавлений грубості, різкості. *Коли говорила* [Домініка] *або оповідала що — слухали її радо. Говорила добірними, здержливими словами* (О. Кобилянська); *Рухи мав* [гетьман] *здержливі, але природні, гнучкі, але гармонійні* (Б. Лепкий).

ЗДЕ́РЖЛИВІСТЬ, вості, *ж., зах.* Властивість за знач. **зде́ржливий.** *Той охоронний вал моральности та мира* [миру], *Честі й здержливості — від зла сторожа щира* (І. Франко); *Коли б тільки вдалось її заховати при Славкові цю задуману здержливість* (Л. Мартович); [Ц і с а р:] *Свою колишню здержливість байдужу Я славним ділом нині надолужу* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ЗДЕ́РЖЛИВО, *зах.* Присл. до **зде́ржливий.** *Він говорив здержливо, а вона не мала цілковито права виказувати своєї любові* (О. Кобилянська); *Царський чоловік поводився дуже здержливо, бо недавно прийшов на Україну і тутешніх звичаїв ще не знав, а вони дуже відрізнялися від московських* (Б. Лепкий).

ЗДЕ́РЖУВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **зде́ржувати.** *Лякалися, що ось-ось та мовчанка, силою здержувана, прорветься* (Л. Мартович); *Довго здержуване хлипання перервало її мову* (І. Франко); *Тут і там ставали ми, здержувані зчудовано блискавичними скоками вивірки по струнких соснах, і .. мовчали* (О. Кобилянська); *Стиснені з боків мурами, як кліщами, ззаду здержувані своїми, а спереду оборонцями Батурина, москалі, що увійшли в довге підсіння брами, склеплене, досить низьке і темне, справді переживають пекло* (Б. Лепкий); // **зде́ржувано,** *безос. пред. Одною рукою здержувано її* [філоксеру] *в межах, другою — пускано на всі чотири сторони* (М. Коцюбинський).

ЗДЕ́РЖУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **зде́ржувати** і **зде́ржуватися.** *Нація твориться в боротьбі з природою — по лінії здержування природних імпульсів, а не розперезаного гасання під їх впливом* (В. Липинський); *Хлопець з чемності станув* [зупинився], *хоча по ньому було видно, що моє здержування його майже боліло, так спішно було йому йти* (О. Кобилянська).

ЗДЕ́РЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗДЕ́РЖАТИ,** жу, жиш, *док., розм.* 1. *кого, що.* Зупиняти на ходу кого-, що-небудь, затримувати, уповільнювати чий-небудь рух і т. ін.; стримувати. *Я мав нечоловічу силу: кулаком, як довбнею, вбивав вола, здержував у млині шестірню* (О. Стороженко); *За хвилину заторохтіли колеса і Замфір, ледве здержуючи гарячі коні, заїхав під хату новим, на залізних осях, мальованим возом* (М. Коцюбинський); *Кайдаш скочив з віз, побіг за волами, спиняв їх, бив пужалном по мордах, але важкі воли не могли здержати воза* (І. Нечуй-Левицький); // Утримувати від яких-небудь дій, учинків. *П'яний додому вертався* [Яків], *лаявся, колотився .. І батько не здержував сина, не можна було і здержати його* (Панас Мирний); *Не раз і не два мені доводилось і за Польщі вгамовувати та здержувати старого гетьмана після його розмови з польськими панами* (Леся Українка); *Хотів закричати Матвій, хотів признатися, кинутись рідним в обійми. Але якась таємна цікавість здержувала його* (Мирослав Ірчан); *Гинули вони* [нові провідники] *через слабість старих панів, які були безсилі оцих кандидатів на нову провідну верству здержати, дисциплінувати, об'єднати та зорганізувати* (О. Шугай).

2. *що.* Не давати чому-небудь виявлятися повною мірою, тамувати що-небудь у собі. *Микола неначе загарчав, ледве здержуючи голос і лайку в горлі* (І. Нечуй-Левицький); *До пори до часу він здержував свій гнів* (І. Франко); *Дівча притиснуло руки до уст, щоб здержати голосне хлипання* (Н. Кобринська); *Горпина не може здержати регіт, Кость хусткою затуляє їй рот* (С. Васильченко); *Коли я силувалася здержати сльози і не могла сього відразу вчинити, вона обізвалася* (О. Кобилянська).

3. *кого, що і без прям. дод.* Протистояти натискові кого-, чого-небудь. *Миколай скочив у воду і підставив груди. Мов у скалу, вдарила дараба у ті гуцульські груди. Нелюдським напруженням сил Миколай здержував напір всієї води* (Г. Хоткевич); *В час одчайдушних намагань німців видертись із Корсунь-Шевченківського казана його частина здержувала ворога якраз у шийці зашморгу* (Ю. Смолич); *— Ні, не здержить Микита проти Васюти, — казали парубки* (Б. Грінченко); *Коломийки Куликові, Де вас друкувати? Як вода з колес млинкових, Плинуть — не здержати* (В. Еллан-Блакитний); // *із запереченням* н е. Не витримувати чого-небудь. *Не здержав він і його смілого погляду, понурився і назад одступив...* (О. Стороженко); *Не здержало старе матернє серце: упилося синовим горем — і... як сніп, повалилася мати додолу* (Панас Мирний).

4. *кого, що.* Бути в силі тримати яку-небудь вагу, утримувати що-небудь на (в) собі. [І з о г е н:] *Тебе не можуть замінити діти. Ти в нас тепер немов наріжний камінь, ти здержуєш усю будову нашу* (Леся Українка); *Мельників план був дуже простий: зв'язати невеличкий пліт, аби міг здержать двоє людей — і в темну ніч, ховаючись від козаків, перепливти у плавні* (М. Коцюбинський); *Не для розбещених римуєш ти, Аспазій, Та й не для хлопчиків, що тільки двічі два В них може здержати безсила голова* (М. Рильський).

◊ **(1) Зде́ржувати / зде́ржати ру́ку** — стримувати себе від фізичної розправи над ким-небудь. *Інша мачуха здержує руку над пасинком, а Мотря, розпалившись, не вміла здержувати над рідним сином* (Панас Мирний); *— Кров зове мене до меча, а віра здержує руку* (І. Білик); *Онуфрій Іванович не здержав руки: хворостина свиснула в повітрі і з тріском переломилася на хлопцевих плечах* (В. Малик); **(2) Зде́ржувати / зде́ржати себе́** — те саме, що **зде́ржуватися** 2. *Той Влодко Костик, якби знав, з ким Дарка прийшла сюди, то трохи здержував би себе* (Ірина Вільде); *Як не здержував себе Дмитро, але в полі не витримав: пустив коня на весь кар'єр* (М. Стельмах); *Вона була незвичайно рада і ледве здержала себе, щоб не виявити своїх радощів* (І. Нечуй-Левицький); **(3) Зде́ржувати / зде́ржати се́рце** — не виявляти почуттів; стримуватися. *Здержуючи своє серце, що колотилося в грудях, мов пташка у сільці, Демко пішов до хати* (А. Кащенко); *Було мене й б'ють (бодай не згадувать) — не здержу серця, заплачу, а роздумаюсь трохи — і сміюся* (Марко Вовчок); **(4) Зде́ржувати / зде́ржати язика́** — утримуватися від бажання сказати зайве. *Мотря вже сердито поглядала на свекруху й насилу здержувала свого язика* (І. Нечуй-Левицький); *Хто хоче любити життя та бачити добрі дні, нехай здержить свого язика від лихого та уста свої від говорення підступу* (Біблія. Пер. І. Огієнка); **Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва>** *див.* **трима́ти.**

ЗДЕ́РЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗДЕ́РЖАТИСЯ,** жуся, жишся, *док., розм.* 1. Утримуватися, триматися на (в) чому-небудь. *Карпо стрибнув і, не здержавшись, покотився у яр* (Панас Мирний).

2. Стримувати себе від вияву яких-небудь почуттів, від здійснення якихось намірів. *Вона здержувалася насилу від плачу* (А. Чайковський); *У Олекси все кипіло. Одним ударом кулака він міг би повалити всіх трьох, але він здержувався, навіть у голосі його не чулося дрожі* (Г. Хоткевич); *Вже не здержуючись, вони обливалися слізьми і з докорами, перебиваючи один одного, поспішали розказати їй свої сирітські кривди* (С. Васильченко); *Загуляла голота. Спершу трохи здержувались через Панаса, але, як спорожнено од-*

ну кварту чаду й почато було другу, товариство вже нічого не бачило й не чуло, крім якогось туману в очах та шуму в вухах (В. Винниченко); [С г а н а р е л ь:] *Мій пан дістав високу честь запросин од вашої дружини донни Анни .. Але як вам то недогідно, то пан мій здержиться від завітання* (Леся Українка).

3. *тільки недок.* Пас. до **зде́ржувати.** *П'ять тисяч людей, тисячі коней і возів здержувалися на приказ одного руху гетьманської булави* (Б. Лепкий).

ЗДЕ́РТИ *див.* **здира́ти.**

ЗДЕ́РТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зде́рти.** *Обзирав* [Панько] *здерту шкіру, хухав у праву руку* (Л. Мартович); *Бугаюватий, однак, хотів бути справедливим: взамін здертих з Духновича курсантських його чобіт віддав йому своїботинки з обмотками* (О. Гончар); // **зде́рто,** *безос. пред. Гітлерівці заметушилися, як од бомби. Одразу всі плакати було здерто, пройшло кілька облав через центральні квартали* (Ю. Яновський).

ЗДЕ́РТИСЯ *див.* **здира́тися.**

ЗДЕСЯТКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здесяткува́ти.** *Весь генеральний штаб Веллінгтона був здесяткований, і в тій кровавій рівновазі Англія дістала гіршу часть* (І. Франко); *Здавалося, що здесяткований ворожим режимом український народ під тиском русифікації і денаціоналізації більше ніколи не підніметься з руїн* (з публіц. літ.); // **здесятко́вано,** *безос. пред. У Сарагосі вуличні бої, в яких здесятковано і викинено з міста допоміжний відділ Наполеона — польських уланів* (із журн.).

ЗДЕСЯТКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗДЕСЯТКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого, що, рідко.* 1. *іст.* Здійснювати десяткування. *У Давньому Римі здесятковували легіон або загін, страчуючи кожного десятого воїна як покарання за втечу з поля бою або боягузтво* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Знищувати значну частину певного народу, армії і т. ін. *Руїна, що наступила по Хмельниччині, знов здесяткувала рештки української шляхти чи козацької старшини* (з навч. літ.); *Наприкінці січня 1945 р. у більшості сіл, які були базовими пунктами для відділів УПА, лютував тиф. Хвороба здесяткувала буковинські відділи* (із журн.).

ЗДЕСЯТКУВА́ТИ *див.* **здесятко́вувати.**

ЗДЕТОНО́ВАНИЙ, а, е. Який здетонував. *Прогриміли два вибухи, а через кілька хвилин ще й третій – від здетонованих боєприпасів* (із журн.).

ЗДЕТОНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здетонува́ти.** *Знайдена фугасна авіаційна бомба становила певну небезпеку, адже в разі здетонування радіус розльоту осколків сягає одного кілометра* (із журн.); *У Дніпродзержинську, на території костьолу, знайшли боєприпас. Його здетонування могло статися будь-якої миті* (з газ.).

ЗДЕТОНУВА́ТИ, у́є. Док. до **детонува́ти**[1]. *Вибухівка була захована біля дороги та здетонувала саме в той час, коли поліцейський патруль проїжджав повз неї* (з газ.).

ЗДЕФОРМО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здеформува́ти.** *Високий Замок* [найвищий пагорб у Львові] *став своєрідним епіцентром моєї дещо здеформованої романтизмом молодості. Я вилазив на нього зокрема й тоді, коли жити далі здавалося неможливим* (Ю. Андрухович); // **здеформо́вано,** *безос. пред. Під гаслом інтернаціоналізації й так званої консолідації радянського народу було знекровлено та здеформовано національну свідомість українців* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який здеформувався. *Доходжу до найближчого перехрестя, повертаю вліво, йду здеформованим хідником, на якому завжди після дощу стоять калюжі води* (У. Самчук); *По всій висоті стирчав із землі перем'ятий, знівечений метал, здеформована важка зброя* (О. Гончар); *Здеформована від неправильного сидіння спина.*

ЗДЕФОРМО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **здеформо́ваний.** *Люди, які вчиняли звірства чи вбивства, здійснювали це через власну здеформованість. Або зі страху, коли їх змушували це робити ті, що були здеформованими* (з мемуарної літ.); *Основними проблемами трансформації політичного режиму в Україні залишаються надмірна здеформованість українського суспільства, неузгодженість інтересів учасників процесу політичних перетворень, одночасність політичних та економічних змін* (з наук. літ.).

ЗДЕФОРМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **деформува́ти.** *З-за лісу нарешті вийшов немов надгризений диск місяця. Холодне, мертве світло ще більше здеформувало навколишній світ* (Іван Ле); *Здеформувати колесо.*

ЗДЕФОРМУВА́ТИСЯ, у́ється. Док. до **деформува́тися.** *Лице його збліло, чоло взялося потом, русявий причісаний* [причесаний] *чуб спітнів і здеформувався* (І. Багряний); *Дахи зовсім здеформувались до овалів* (І. Жиленко); *Якщо тривалий час ударяти по заклепці в певному напрямі, кінець її так здеформується, що утвориться замикальна головка* (з навч. літ.).

ЗДЕШЕВИ́ТИ *див.* **здеше́влювати.**

ЗДЕШЕВИ́ТИСЯ *див.* **здеше́влюватися.**

ЗДЕШЕВІ́ТИ, іє. Док. до **дешеві́ти.** *Вже воли здешевіли, бо орання пройшло вже* (Сл. Б. Грінченка); *Чому здешевів так твій, Боже, кожен витвір і на життя ціна все пада з кожним днем?* (П. Мовчан).

ЗДЕШЕ́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здешеви́ти.** *Альберт Сю .. хутко шмигнув по сходах на палубу другого класу і зайняв за здешевленим тарифом місце в загальній каюті* (Ю. Смолич); *Запобігти розпродажу штучно здешевленого зерна уряд сподівається за допомогою економічних важелів* (з газ.); *Здешевлені товари швидко розкуповувалися;* // **здеше́влено,** *безос. пред. За допомогою електронних ключів та електронних підписів значно прискорено й здешевлено документообіг* (із журн.); *У місті було запроваджено комбіновані проїзні квитки на різні види транспорту, здешевлено їхню вартість для пільговиків* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який здешевився. *Здешевлений долар усередині України робив енергоносії доступнішими* (з газ.).

ЗДЕШЕ́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здешеви́ти** і **здешеви́тися** 1. *Микола Степанович .. всіляко намагався зменшити авторський гонорар задля здешевлення української книжки* (Б. Антоненко-Давидович); *Освоюються земельні ділянки із розрахунку повного забезпечення як професійно-технічних училищ, так і шкіл крупами, овочами, і це веде до здешевлення вартості харчування* (з наук. літ.); *Важливе значення для збільшення і здешевлення виробництва м'яса має поліпшення породності свиней* (із журн.).

ЗДЕШЕ́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здеше́влювати** і **здеше́влюватися** 1. *В умовах суворої конкуренції за ринкової економіки необхідно прагнути до здешевлювання виробництва харчових продуктів* (з наук. літ.); *До релігії буржуазія ставилася доволі прагматично, що виявлялось і у вимогах здешевлювання церкви* (з навч. літ.).

ЗДЕШЕ́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗДЕШЕВИ́ТИ,** влю́, ви́ш; *мн.* здешевля́ть; *док.*, *що.* Робити дешевим або дешевшим. — *Послухайте пана доктора хімії. Він пропонує застосувати на нашому заводі його винахід, що надзвичайно здешевлює скло...* (Д. Бузько); *Протягом двох днів устаткування можна вивантажити. Це, безперечно, здешевило б і прискорило розробку покладів* (М. Трублаїні); *Всюди тільки й розмови — здешевити продукцію* (М. Чабанівський); *Щоб здешевити виробництво, підприємство змушене було закуповувати сировину за кордоном* (із журн.).

ЗДЕШЕ́ВЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ЗДЕШЕВИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Ставати дешевим або дешевшим; дешевшати. *Завдяки застосуванню в парниках прозорих полімерних плівок замість скла їх вартість здешевлюється в кілька разів* (з наук.-попул. літ.); *В умовах використання трудових мігрантів здешевлюється вартість робочої сили на ринках праці відповідних країн* (із журн.); *Нове житло не може істотно здешевитися, оскільки немає тенденції до зниження вартості матеріалів і робіт* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **здеше́влювати.** *Ціна переходу на інший тарифний план здешевлюється провайдером на 50 %, а для тих абонентів, які змінюють тарифний план уперше, ця послуга надаватиметься безкоштовно* (з газ.).

ЗДЗВОНИ́ТИСЯ *див.* **здзво́нюватися.**

ЗДИ́БАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **зди́бати[1].** *Шевченко роздразнив одного здибаного ним панка коло Межиріччя і Пекарів, і той би то* [начебто] *доніс на Шевченка перше жандарму, а потім, коли той не звернув уваги, ісправнику* (М. Драгоманов); *Принагідні оповідання знайомих, фігури, здибані в вагоні залізниці, власні спомини та спостереження — все те перетворювалося звільна, протягом літ у більші або менші оповідання та ескізи* (І. Франко); // **зди́бано,** *безос. пред. Під Чигирином археологи з учнями місцевих шкіл розкопали пошкоджену скарбошукачами могилу енеолітичної доби, здибано бронзового персня походженням із Сирії* (із журн.).

ЗДИ́БАНКА, и, *ж.*, *розм.* Те саме, що **зу́стріч** 1, 2. *Мамі своїй оповідав* [Бумблякевич] .. *і про знайомство в парку, і про театр, і про те, як домовився на наступну зустріч, і про всі подальші здибанки з докладними розмовами* (Ю. Винничук); *А село .. усе бачило, наївна дівчино, ще тоді, коли вперше до тебе прийшов на нічну здибанку чорнобровий кандидат в агрономи* (С. Процюк); *По поверненню* [по поверненні] *з реанімації у нього була остання здибанка з Соломією* (Любко Дереш).

ЗДИБА́ННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **здиба́ти.** *Друг Опришко мав у Горопахах і в усіх навколишніх селах славу грізного неусміхненого провідника Служби безпеки, й здибання, отже, з ним не обіцяло бути приємним* (Р. Федорів).

ЗДИ́БАТИ[1] *див.* **здиба́ти.**

ЗДИ́БАТИ[2], аю, аєш, *док.*, *кого, що, заст.* Забити в колодки. *А там панові не вподобався, Писарині якому, — Ноги здибають, руки сплутають І звезуть до прийому* (С. Руданський).

ЗДИБА́ТИ, а́ю, а́єш, **ЗДИ́БУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗДИ́БАТИ,** зди́баю, зди́баєш *і діал.* зди́блю, зди́блеш, *док.*, *розм.* 1. *кого, що.* Зустрічати кого-небудь, ідучи або прийшовши кудись. *Я здибував її, але не говорив з нею* (О. Кобилянська); *Вночі перед сном він поринав у мрії і марева — які тільки дивовижні жінки підкорялися йому .. Часто це були дівчата й жінки, яких він знав або й не знав, а лише здибав на вулиці* (Ю. Винничук); *Він міг здибати цю людину потім, через кілька років, і відразу пізнати її* (В. Владко); *Там, де дорога пересікає Буштинський тракт, я здибав Слободянову Ганну* (Р. Андріяшик); // Знаходити щось, натрапляти на що-небудь у дорозі. *Він здибував усе частіше дими, пожарища, забитих коней* (О. Ільченко); *Ще одну сосну ми здибали. На камені гірському стоїть вона, і вітри її хилитають на всі боки* (Ю. Яновський); *Максим пішов через плато навпростець, певний, що, як він його перейде, здибає по тім боці знову Ворсклу* (І. Багряний); // *перен.*, *що.* Зазнавати чого-небудь, переживати щось. *Як в дорозі здиблю горе, Що тобі несе удар, Сам його до себе справлю І прийму його тягар* (І. Франко).

2. *тільки 3 ос.*, *кого*, *перен.* Траплятися, випадати кому-небудь (у житті, під час певних подій і т. ін.). *Було б неправдою сказати, що в своїх мандрах нас здибували тільки лихі пригоди та ми лише терпіли злидні. Розкошів, звичайно, не мали, але бували й хороші, лагідні дні* (Ю. Мушкетик); — *А що, Федоре, панів куме? — ледве ворочаючи язиком, вимовляв Федір. — Дожився? Здибало тебе щастя, що не втрапиш, як і відкараскатись від нього?* (Панас Мирний).

ЗДИ́БАТИСЯ *див.* **здиба́тися.**

ЗДИБА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **ЗДИ́БУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ЗДИ́БАТИСЯ,** зди́баюся, зди́баєшся *і діал.* зди́блюся, зди́блешся, *док.*, *розм.* 1. Зустрічатися з ким-небудь, ідучи або прийшовши кудись. *Літом вони мало здибалися, бо не мали часу з-за господарських робіт* [через господарські роботи], *зате взимі дуже часто* (Л. Мартович); *Вечорами Степан частенько почав здибуватись у пивниці з поетом Вигорським, постійним її одвідувачем* (В. Підмогильний); *З Малушею ми здибувалися в неділю після обід* (І. Білик); *Біля їдальні здибався їй літній, років, мабуть, за п'ятдесят, чоловік* (В. Собко).

2. *у сполуч. зі сл.* т р у д н о щ і, п е р е ш к о д и *і т. ін.*, *перен.* Зазнавати чого-небудь, відчувати на собі щось. *Десь здибleться* [Сава] *з нещастям, сам звертається до нього лицем* (О. Кобилянська); — *Не бачив ти, виходить, смаленого вовка, — далі провадив Василь Васильович. — Здибались труднощі — він і скис, і голову склав на руки* (О. Гуреїв).

ЗДИ́БИТИ *див.* **зди́блювати.**

ЗДИ́БИТИСЯ *див.* **зди́блюватися.**

ЗДИ́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зди́бити.** *Невеликі співучі грудочки води, здиблені навколо човна ворожими кулями, на диво були схожі на неспокійних блакитнокрилих крячків, що з криком падали на ріку* (М. Стельмах); *Іноді Бармаш відчував, як коливалася під ним здиблена вибухами земля* (В. Козаченко); // **зди́блено,** *безос. пред. До справи береться кат. Розтягнувши петлю зашморгом, він закладає на шию пугала. Блискавичний рух! І втілення Мазепи здиблено на шибеницю* (Г. Колісник).

2. *у знач. прикм.* Який здибився. *Я пам'ятаю величавий І неповторюваний сон — Канали, арки, архітрави, Високі лінії колон І бронзу вершника живого На грізно здибленім коні* (М. Рильський); *На чорній корі, невисоко над корінням вирізано дядькового знака — здибленого коня* (Ю. Логвин); *Біскайський втратив рівновагу, і лише останньої миті йому вдалося вхопитися за шию свого здибленого коня й уникнути падіння* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Здиблені рештки волосся схожі на верхні капустяні листки, що сяк-так облямовують западину-лисину* (М. Стельмах); *Ганна .. розплющила очі в себе на постелі, хоч постелі, власне, не було, сам сторчма здиблений білий вихор, над яким знай пір'я з подушок кружеляло* (О. Забужко).

Зди́блений ніс (но́сик) *див.* **ніс.**

ЗДИ́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗДИ́БИТИ,** блю, биш; *мн.* зди́блять; *док.* 1. *кого.* Змушувати (коня) стати дибки. — *Кинути тебе самого? — хрипів від напруги Зореслав, здиблюючи бойового коня. — Нізащо!* (О. Бердник); *Візник натяг ремінні віжки I здибив коні молоді* (П. Воронько); *Вершники здибили коней, викинувши перед собою блискучі сталеві вістря* (Р. Андріяшик); *Образно. *Кожне його зітхання, найслабший шепіт, в якому я вгадую марення, напружують мій слух, увагу, здиблюють нерви* (М. Олійник).

2. *що.* Піднімати вгору, дибки. *Здиблюючи землю, бушував, рокотав ураганний вогонь* (М. Стельмах); *Куа* [нічний птах] *джухнула каменем вниз, а потім здибила крила сторчма і різко шугнула вгору* (В. Близнець); — *Пшов! Пшов! — шугала коня стара, а він стояв, здибивши голову високо, і чогось не розумів* (Г. Колісник).

◊ **(1) Зди́блювати / зди́бити бро́ви (ву́са)** — виражати здивування, гнів і т. ін., піднімаючи брови, вуса вгору. *Директор лісозаводу Мармура, здибивши сиві вуса, доказував, що немовби без Івана Глущука в депо захолоне паровоз* (С. Чорнобривець); — *Що-о? — здивовано здибив Журяк брови, здригнувся* (В. Бабляк).

ЗДИ́БЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ЗДИ́БИТИСЯ,** иться; *мн.* зди́бляться; *док.* 1. Ставати дибки (про коня). *Якісь люди з натовпу хапали коня за вуздечку — кінь здиблювався і бив копитом* (Ю. Смолич); *Схарапудився кінь під Яреськом, здибившись, обкрутнув його на місці* (О. Гончар); *Коні здибилися і помчали щодуху* (В. Малик); *Заіржав вільний кінь, здибився на задні ноги* (Р. Іваничук).

2. Підніматися вгору, дибки. *Похмуро здиблювалися вгору вивернуті колоди, корчі, кореневища* (В. Близнець); *За семафором, тільки набравши розгін, він* [поїзд] *раптом здибився від вибуху страшної сили* (І. Цюпа); *Гайдук* [собака], *котрий сторожко сидів, виваливши язика, враз загарчав, шерсть на шиї здибилася, вуха настовбурчились* (К. Гриб).

ЗДИ́БОЧКИ, чок, *мн.:* **Ходи́ти на зди́бочках** *див.* **ходи́ти.**

ЗДИ́БУВАТИ *див.* **здиба́ти.**

ЗДИ́БУВАТИСЯ *див.* **здиба́тися.**

ЗДИВИ́ТИСЯ *див.* **здивля́тися.**

ЗДИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ЗДИВИ́ТИСЯ,** здивлю́ся, зди́вишся; *мн.* зди́вляться, *док.*, *діал.* Задивлятися. *На неї всі здивлялись* (Сл. Б. Грінченка).

◊ **[Аж] не згля́нути (не здиви́тися)** *див.* **згля́нути; Не зогля́нешся (не згля́нешся, не зди́вишся), як [і]** *див.* **згля́нутися.**

ЗДИВО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здивува́ти.** *Діти — хлопчик і дівчинка — здивовані незвичайною обстановою, шептались поміж себе* (М. Коцюбинський); *"Тому тебе багато й є, що тебе ніхто не п'є", — казали колись чумаки, здивовані тим, що воли їхні не п'ють води з моря* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який здивувався. *Він тільки глянув на синка, що стояв біля дверей, здивований і вражений, не розуміючи, що саме відбувається* (І. Багряний); *Здивований інженер розгріб кучу цілком і побачив старанно закриті ящики з-під амоналу* (Б. Антоненко-Давидович); // Який виражає здивування. *Петро стояв і не зводив з Шестірного своїх здивованих очей* (Панас Мирний); *Я бачу, о Альчесто, твій здивований жест* (М. Йогансен); *Федір Стрипський пильним здивованим поглядом подивився на дочку* (С. Скляренко); *У того був такий здивований вираз обличчя, ніби він не міг повірити своїм очам* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Сповнений здивування; який містить у собі здивування. — *А коли я, Грицьку, скажу, що ти нам потрібний сьогодні? Що ти на це? І на Саранчукове здивоване запитання — на що саме потрібен, поділився* [Федір Іванович] *з ним своїми міркуваннями* (А. Головко).

ЗДИВО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **здиво́ваний** 2. [К о н р а д *(дуже здивовано):*] *Як?.. (Потім здивованість раптом зміняється виразом розуміння). А, розумію* (Леся Українка); *І було так багато здивованості В нашім яснім єднанні. Ми — щасні в цій прикованості, У цім переконанні* (М. Семенко).

ЗДИВО́ВАННЯ, я, *с.* Те саме, що **здивува́ння.** *Сусанна унесла лампу і присунула страву. Чоловік не дивився на неї, ще скований здивованням і жахом* (М. Коцюбинський); *Тривога і здивовання заграли нараз на лиці молодої удовиці* (О. Кобилянська); — *Що? — трохи не поперхнувся він із здивовання, коли вгору підвелося чимало рук, трохи не половина зборів* (Д. Бузько).

○ **На [превели́ке (вели́ке)] здивува́ння (здиво́вання)** *див.* **здивува́ння.**

ЗДИВО́ВАНО. Присл. до **здиво́ваний** 2. — *Хто там? — здивовано спитав Вадим* (В. Винниченко); *Професор мовчав, розгублено кліпаючи очима і здивовано дивлячись на племінника* (В. Владко); *Уляна чогось здивовано прислухається до цієї дитячої мови води* (М. Стельмах); *Полковник протягнув мені картку, яку я здивовано сунув собі в кишеню* (Д. Білий).

ЗДИВОВИ́ЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дуже здивований. — *Лев?! — вимовив здивовижений Грицько. — Що ж то воно за лев?* (Панас Мирний); *Тюндик лавами сходив на ще вищу трикутну гору і.., здивовижений, спинявся і ставав на шпилі, розоравши хмари* (М. Йогансен); *Прочанин .. сказав, як її звати, скільки років вона замужем і ще дечого багато, що він знав із її минувшини. Здивовижена пані гадала, що се до неї з'явився пророк* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗДИВУВА́ННЯ, я, *с.* Почуття, стан людини, дуже враженої чимось незвичайним, дивним, незрозумілим; подив. *Владко стояв перед нею, онімілий із здивування* (І. Франко); *В очах його світилося здивування й підозрілість* (Ю. Смолич); *Навіть у незворушному голосі Ван Луна пролунала нотка здивування* (В. Владко); *Глянула* [Марія] *ліворуч і аж скрикнула від здивування. Маркова яблуня за ніч розцвіла, пишно розпустилася* (І. Цюпа).

○ **(1) На [превели́ке (вели́ке)] здивува́ння (здиво́вання),** *у знач. присл.* — цілком несподівано для кого-небудь. *На моє здивовання, козак Корсун сидів у холодку й чекав* (Ю. Яновський); *Василь раптом і на здивування всіх захворів* (С. Скляренко); *На превелике моє здивування, діти нічого не хочуть брати з моїх рук* (П. Колесник); *На здивування всіх .. Олекса Петрович з десяти пострілів не зробив жодного промаху* (О. Сизоненко).

ЗДИВУВА́ТИ, у́ю, у́єш. 1. *кого, що.* Док. до **дивува́ти** 1. *Все оте так скоїлося несподівано, так мене здивувало!* (Панас Мирний); *Його трошки здивувало, що знайшлась одна людина, котра звернула увагу на те, що він писав у тих своїх нещасних віршах* (В. Винниченко); *Сидять рибалки над водою — От підійди й заговори: Здивують щукою такою, Що ще й не бачив, хоч умри!* (М. Рильський); *Здивував мене збайдужілий, ба навіть холодний погляд її карих, завжди трохи сумовитих очей* (Є. Доломан); // *безос. Скромно одягнений, тихий і непомітний* [І. Франко], *поки мовчить. А заговорить — вас здивує, як ця невисока фігура росте й росте перед вами, як у казці* (М. Коцюбинський).

2. *розм.* Док. до **дивува́ти** 2. *Хто знав її від десятьох літ, то здивував би з неї тепера* (Леся Українка); *Татове я виповнюю бажання, І не здивуйте, воно і моє. Я залишаю вам землю у спадок* (Д. Павличко).

(1) Не здиву́йте — не осудіть. [Н а у м:] — *Прощайте, панове сватове! Коли хочете, то справді випийте по чарці; коли ж ні, то не здивуйте; дайте і мені покой* [спокій] (Г. Квітка-Основ'яненко); *Не здивуйте, люди. Те, що було, минулося І знову не буде* (Т. Шевченко).

ЗДИВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **дивува́тися.** *Карпо найняв музики дівчатам. Усі дівчата здивувались* (І. Нечуй-Левицький); *Я пам'ятаю, як я здивувався Нечуваній, високій простоті* [М. Кропивницького] (М. Рильський); *Теплий вітер обвівав її шию. Вона відчула його подих, здивувалась* (О. Бердник); *Лос-Анджелес справді виявився набагато веселішим від Вашингтона. Я навіть здивувався самому собі: чому я відразу не взяв квиток саме сюди?* (І. Роздобудько).

ЗДИМА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **здима́ти²**. *Здимання пилу.*

ЗДИМА́ТИ¹, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗДИНЯ́ТИ,** здиму́, зди́меш, *док., що, діал.* Знімати. *Здимай, жінко, хоть намітку, неси її за горілку* (з народної пісні); *Не дай ручки стискати і персника здиняти* (П. Чубинський).

ЗДИМА́ТИ², а́ю, а́єш, *недок., що, розм.* Те саме, що **здува́ти.** *Шестірний почав бережно роздягатися, обтрушувати пил, здимати пух з одежі* (Панас Мирний); *Єдиним знаком у пітьмі було форкання — кінь здимав із трави росу, й коваль ішов на ті згуки* (І. Білик); [А п е м а н т:] *Схиляй коліна — й хай із тебе шапку Здимає кожний віддих можновладця!* (В. Мисик, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗДИМА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Те саме, що **здува́тися** 1. *Свіжоспряжена яєшня то здималась своїми жовтими очками, то шкварчала* (Панас Мирний); *Земля здималась поперед плуга, репалась і одверталась чорними соковитими скибами набік* (Б. Грінченко); *Стовбури були вогкі, спітнілі, вони довго брели через усю зиму по пояс у заметах, захекались і парували, немов аж боки їм здимались* (О. Донченко); *Лось звівся, тепер його постать чітко вимальовалася в удосвітніх сутінках. Це був великий звір з широкими грудьми, які легко здималися од дихання* (Є. Гуцало).

ЗДИ́МІТИ, ію, ієш, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Перетворитися на дим, згоріти. *Слобода, здимівши, дотлівала в пожарищі* (О. Ільченко); * У порівн. *І звідки ті гайдамаки взялися? І куди вони зникли? Зникли, як здиміли!* (Марко Вовчок).

2. *перен.* Зникнути, щезнути безслідно. [Б а б у с я:] *Та вони вже слово такеє знають. Туману пустили і здиміли* (Леся Українка); *Левко знавіснів од шаленої радості, потім скочив на коня й одразу ж здимів на шляху* (М. Стельмах); *Сталося те, чого й сподіватися годі було: немає вже аварів у придунайській Скіфії, здиміли авари з Придунав'я* (Д. Міщенко).

ЗДИНЯ́ТИ *див.* **здима́ти¹**.

ЗДИРА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для здирання чогонебудь. *Пристрій містить здиральний механізм із пристосуванням для здирання металу* (з наук.-техн. літ.); *Здиральний інструмент; Здиральні блоки.*

ЗДИРА́ЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **здира́ч** 1. *Здиральник шкур.*

ЗДИРА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **здира́льник.** *Здиральниця кори.*

ЗДИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здира́ти.** *Сіра стіна, покрита різнобарвними шматами паперу, наклеюваними день у день, здираними безладно, виглядала, як паяц* (І. Франко); // **зди́рано,** *безос. пред. Трудно розповісти, яка там була різанина, з полеглих здирано луп без жодної перешкоди* (П. Загребельний).

ЗДИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здира́ти.** *Молодий Варчук лише вчора повернувся з примусової роботи — попався на злісному здиранні лика — і тепер не дуже спішив махати грабками* (М. Стельмах); *У тінистій глибині гаю був залитий сонцем прямокутник, всипаний товченою цеглою. Найкраще цей майданчик був пристосований до здирання колін та ліктів тих, кому до десяти* (Любко Дереш); *Більшість поміщицьких кодл для здирання .. контрибуцій, не задовольняючись німецькою "допомогою", мали власні карні відділи* (В. Винниченко).

ЗДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗІДРА́ТИ, ЗДЕ́РТИ,** здеру́, здере́ш; *мин. ч.* зідра́в, ра́ла, ло *і* здер, ла, ло; *наказ. сп.* здери́; *док.* 1. *що.* Зривати, знімати оболонку, верхній шар з чого-небудь. *Рубали* [мисливці] *гострими ножами забитих тюленів і здирали з них шкури із салом* (М. Трублаїні); *Перед ним мовчки поставили чавунчик холодної картоплі .. Ковтав ту картоплю, ледь здравши сяк-так лушпину* (Ю. Збанацький).

2. *що.* Віддирати, відривати що-небудь прибите, приклеєне, прикріплене і т. ін. *Здирала* [ковалиха] *з поламаних меблів шовк жовтий, червоний, блискучий* (М. Коцюбинський); *Ніхто, як він, не вміє здирати з вишень клей* (В. Сосюра); *Перемерзлі люди почали збирати сухе гілляччя для вогню і здирати з уцілілих хлівів солом'яну покрівлю, щоб погодувати коней* (В. Малик); *Написа* [напис] *не так-то легко було здерти, він був добре приклеєний до стовпа* (А. Турчинська); // Зривати, знімати що-небудь повішене, одягнене, взуте і т. ін. *Він стояв по коліна в снігу, і холодний вітер здирав з нього ветхе пальто* (І. Багряний); *Його повнолиця дружина, ніби туго набитий мішок, стояла на лаві і здирала з стін образи* (П. Панч); *Мелашка розлютувалась за своїх дітей, як вовчиця, кинулася до Мотрі й трохи не здерла з неї очіпка* (І. Нечуй-Левицький); *Образно. *Скрізь війна .. здирає з них* [людей] *личину, наложену культурою, показує їх такими, як вони є* (Б. Лепкий).

3. *що, розм.* Брати за що-небудь надто високу плату; дерти (у 3 знач.). *Володар здирає податки на воєнні витрати, людське майно перебуває під постійною загрозою* (Р. Іваничук); *Хто ж вас, дівчатка, привітає? Хто пустить на ніч? Чи без сну Й без хліба вам отут стояти? .. Або здеруть тяжку ціну...* (М. Старицький); // *кого, діал.* Пригнічувати, визискувати кого-небудь. *Його боліло те, що ті владики держали своїх підданих, своїх одновірців, чи православних, чи уніатів, так само, як і польські шляхтичі, і так само здирали та поневіряли їх* (І. Франко); *По білих пролісках я йшла з тобою і тямлю, як казав ти: — Втихне плач, і вбогих не здиратиме багач* (Уляна Кравченко).

4. *тільки док., що.* Очистити зерно від лузги. *Просо, що зібрали, на пшоно зідрали* (В. Швець).

◊ **(1) Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти** *і т. ін.)* **/ зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти** *і т. ін.)* **шку́ру (по три шку́ри, сім шкур** *і т. ін.) з кого і без дод.:* а) оббирати кого-небудь; визискувати, експлуатувати. *Вони* [поміщики] *здирали по три шкури з українського селянина* (І. Цюпа); *Все думав:*

"Та й жартівливий же який наш пан, пошли йому, Боже, здоров'я — жартуючи й шкуру здійме!" (Панас Мирний); — *Вони* [багачі] *на людей капкани ставлять, як на вовка. Спіймавсь, — здеруть із тебе шкуру, обблілують дочиста, а те, що їм непотрібне, викинуть в гній* (М. Коцюбинський); — *Прийдуть до нього* [багатія] *селяни зерна позичать, меду на кутю дасть, а прийдеться до віддачі — десяту шкуру здере* (Григорій Тютюнник); б) брати високу плату за щось. *Князь був на торговищі, скаржились-бо йому новгородці, що купці захожі луплять по три шкури за все* (П. Загребельний); — *Яка ваша ціна? — Шкури не здеру. Християнин же я. Думаю, що вам не першина чути, які ціни на такі куски* [землі] (У. Самчук); в) нещадно бити, карати когось. *Скільки знали Протасія, він усе робив не так, як люди... Ще малим здирав із нього шкуру батько за оту вісличу упертість* (А. Дімаров); [І в г а:] *Приходь, Мусієчку, голубчику, любий!* [М у с і й:] *Та я б на крилах радий летіти, дак коли ж Мартин сказав, що й шкуру здере* (Б. Грінченко); *Закипіло в мене серце — сім шкур би з них зідрав за таку шкоду* (Григорій Тютюнник); **Зніма́ти (здира́ти, скида́ти** *і т. ін.)* / **зня́ти (зде́рти, ски́нути** *і т. ін.)* **з оче́й полу́ду (лу́ду)** *див.* **знiма́ти; (2) Таки́й, що здере́ з [живо́го й] ме́ртвого** — про спритного хабарника. [П а н а с:] *Бідові у нас були чиновники: там такі були, що й з мертвого здеруть!* (М. Кропивницький); — *Дай цьому дерилюду синеньку, бо він такий, що здере з живого й мертвого* (М. Стельмах).

ЗДИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗДРА́ТИСЯ, ЗДЕ́РТИСЯ,** здеру́ся, здере́шся; *мин. ч.* зідра́вся, ра́лася, лося *і* зде́рся, лася, лося; *наказ. сп.* здери́ся; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Відділятися, зніматися (про верхній шар чого-небудь). *Відбувається вибух, під час якого здирається більша частина зовнішніх шарів зорі, а із залишків формується нейтронна зоря* (з навч. літ.).

2. *розм.* Долаючи труднощі, насилу сходити, підніматися вгору, злазити на що-небудь. *Гори і гори без краю! .. — Побачила б оце Явдошка, де її Хома здирається до неба, то не впізнала б Хоми!* (О. Гончар); *Ми здиралися на неприступні бескиддя, переходили через глибокі ущелини й урвища* (В. Малик); *Потім зідрався* [Тимко] *кручею до хати, зайшов у комору і ліг* (Григорій Тютюнник); // Влазити на що-небудь. *Цікаві мавпочки здирались на крайні дерева й зиркали на метушню в таборі* (І. Білик); *Як птах бистрий, звідкись виринув хлопчик. Без драбини, по дереву, здерся на дах, до голубів* (В. Петльований); *Гнаний страхом, я пробую здертись ще вище. Гілка не витримала, і я шаснув донизу* (А. Дімаров).

3. *діал.* Задиратися *(див.* **задира́тися**[1] 1). *Та елегантська* [елегантна] *пані, не зважала ні на сукню, що тут і там здерлась, зачіплюючись, ні на фризуру* (О. Кобилянська).

4. *тільки недок.* Пас. до **здира́ти** 1–3. *Вигадувалися нові податки, здиралися ще з більшою запопадливістю і жорстокістю* (П. Загребельний).

ЗДИРА́Ч, а́, *ч.* 1. Той, хто здирає що-небудь. *Я не цар! Чандал* [вигнанець] *нечистий, сторож кладовища, Здирач з умерших* [умерлих] *шмаття — ось хто я!* (І. Франко); // *спец.* Робітник, що займається здиранням чого-небудь. *Здирач дротів.*

2. Те саме, що **зди́рник.** *Скільки не старайся, а вчорашній день не повернеш. І вчорашньої води не доженеш, з усіма здирачами .. не здоженеш...* (М. Стельмах); *Хіба, навчившись грамоти, повів ти темніших за себе доправлятися свого? Та ні, ти назбирав грошей, купив міське право і став також таким маленьким .. здирачем* (Р. Іваничук).

ЗДИРА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **здира́ч.** *Вона не лікарка, а хамовита здирачка грошей* (із журн.).

ЗДИ́РЛИВИЙ, а, е, *розм.* Схильний до здирства. — *А здирливий* [о. Артемій], *а запопадний, крий Боже!* (І. Нечуй-Левицький); *Мужик .. мусив давати рекрута і оплачувати бюрократичну машину, імпортовану, ворожу інтересам краю, здирливу і зарозумілу* (І. Франко).

ЗДИ́РНИК, а, *ч.* Той, хто займається здирством; драпіжник. — *Так що ж я здирник, чи що? — ударився в образу Дзюба* (Панас Мирний); *Його нараз охопила лютість, і він наважився її вилити на цього здирника* (Олесь Досвітній); *Діти плачуть, та дарма! Дитячі сльози — ніщо для здирників* (В. Барка); *Побіля великих лиходіїв крутяться себелюбці, здирники, негідники, часом у ошатній одежі, під захистом закону* (Ю. Мушкетик).

ЗДИ́РНИЦТВО, а, *с.* Те саме, що **зди́рство.** *Правоохоронні органи ліквідували злочинне угруповання, яке займалося здирництвом, викраденнями та вбивствами* (із журн.); *Новий закон має спрацювати на наповнення бюджету країни, але при цьому з нього слід виключити елементи, які можуть полегшити здирництво* (з газ.).

ЗДИ́РНИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до здирства, здирництва. *Сповнені ненависті до царського режиму з його несправедливими законами, здирницькою податковою системою, селяни цю ненависть перенесли і на членів філоксерної комісії* (із журн.); *Людям подобаються будь-які умови — навіть найбільш здирницький відсоток — до того моменту, коли потрібно повертати гроші* (з газ.).

ЗДИ́РНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **зди́рник.** *Не завжди чумак погоджується на любовні стосунки з випадковими особами жіночої статі (у піснях це переважно дівчата або молода шинкарка-здирниця)* (з наук.-попул. літ.); *Здирниця пояснювала: постраждала пліткувала про неї, тож повинна заплатити компенсацію* (з газ.).

ЗДИ́РОК, рку, *ч.* Шар підшкірного жиру, який здирають під час оброблення шкіри. *Отак і спинався* [Супрун] *на ноги у смороді худоб'ячої крові і дубової кори, у бруді провапненої шерсті і здирків* (М. Стельмах); *Пластинки осетрових міхурів розділяють на два листки: внутрішній — клейну й зовнішній — здирок* (з газ.).

ЗДИ́РСТВО, а, *с.* Вимагання або домагання чого-небудь примусом, обманом і т. ін. [С е м е н:] *Що ж у вас тут нового?* [І в а н:] *Багато нового! Земельне прибавили та ще на якусь школу! .. Здирство, брат, таке, що й!..* (М. Кропивницький); *Розуміється, заплатити ні сіло ні впало такі великі гроші хтозна-кому, невідь за що — це абсурд або, як каже батько, "здирство й грабіж серед білого дня"* (Б. Антоненко-Давидович); — *Сто рублів? За цей шкарбан? Це ж бо здирство!* (І. Нехода); *Багато ж бо нечисті налипло на людях: лукавство, злодійство, брехня, здирство* (В. Багірова).

ЗДИ́РЦЯ, і, *ч., діал.* Здирник. — *Буде він учитися і тут, і там, щоб міг мужиком прожити, не кланяючися кожному здирці* (Б. Грінченко); — *Здається, він не з лагідних. — Сволота, — рішуче ствердив Тимко. — Такий здирця* (З. Тулуб); *Вчини не так, як велить закон та покон, — і люд той забуде, що ти вчора був уславлений, покличе на віче, а на вічі всього почуєш від нього і піт утреш не раз, доки доведеш кожному і всім, що ти не здирця і не тать* (Д. Міщенко).

ЗДИ́РЩИК, а, *ч., заст., розм.* Те саме, що **зди́рник.** *Вчора як прийшли оті здирщики — бодай їх за печінки узяло! — та як почали цінувати... Батько об поли руками б'ються та бідкаються, мати плачуть, а дітвора дрібна як підніме реви та галас!* (М. Кропивницький); *Харитоненко вдається на всякі хитрощі, щоб скрутить заробітчан. Здирщик на всю округу!* (К. Гордієнко); *Юхрим таки доскочив свого: спочатку став працювати у волості податковим збірщиком* [збирачем] *і, хоча люди прозвали його волосним здирщиком, все одно якось вискочив у повіт і працює там аж фінінспектором* (М. Стельмах).

ЗДИ́РЩИНА, и, *ж., зневажл.* Те саме, що **зди́рство.** *Кляне* [Чіпка] *земство, .. лає здирщину, котру лаяли всі небагаті люди* (Панас Мирний); — *А яку суму відступного "благодійник" зажадав за проходження документів? — Усього-на-всього 5 євро за один квадратний метр. — Але ж це здирщина* (з газ.).

ЗДИ́РЩИЦЯ, і, *ж., заст., розм.* Жін. до **зди́рщик.** *Тітка Килина — справжня здирщиця* (із журн.).

ЗДИСКРЕДИТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здискредитува́ти.** *Здискредитованим чиновникам загрожує відставка* (із журн.); // **здискредито́вано,** *безос. пред.* — *Горацій ставсь би для вас зараз дуже добрим ліком. Так коли ж класиків тепер зовсім здискредитовано нашими ідіотськими гімназіями, вони всім набридли, сором навіть раяти їх комусь!* (А. Кримський); *Соціальний протест проти влади задушено в зародку, морально здискредитовано застосуванням насильства* (з Інтернету).

ЗДИСКРЕДИТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **здискредито́ваний.** *Не можна погодитися з твердженням про здискредитованість національної ідеї в Україні після Визвольної війни XVII ст.* (з наук. літ.).

ЗДИСКРЕДИТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здискредитува́ти.** *Похопність* [квапливість], *що особливо сильно виступила в остатніх роках життя нашого автора, причинилася найбільше до здискредитування його наукової роботи* (І. Франко).

ЗДИСКРЕДИТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **дискредитува́ти.** *Йому хочеться перш за все здискредитувати тебе в очах нашого гурту* (Ирина Вільде); *Перехід України до нової системи парламентських виборів був неминучим: мажоритарний принцип виявив свою неспроможність іще перед виборами 1994 року й остаточно здискредитував себе в їх перебігу* (із журн.).

ЗДИТИ́НЕНИЙ, а, е, *розм.* Який здитинився. *Старий Перепічка ще днів зо два ходив по селу, тихий, лагідний, здитинений* (В. Козаченко).

ЗДИТИ́НИТИСЯ, нюся, нишся, *розм.* Док. до **дити́нитися.** *Яка насолода саме сьогодні, в день відкриття братства, зіпсувати настрій цій дурній святенниці і її старезному чоловікові, що остаточно здитинився* (З. Тулуб); *Лігши спати, він якось змалився, здитинився під впливом своїх згадок; нестримні жалі за ненею продовжували йому відчуття колишніх пестощів її та співів над колискою* (В. Підмогильний); * У порівн. *Ну просто як здитинився чоловік або впав з неба, нічого не навчившись .. й не засвоївши досі, що далеко не все, що думаєш, можна одверто прилюдно казати...* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗДИТИ́НІЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. до **здити́ніти.** *Старому, трохи вже здитинілому ігуменові тяжко було рішитися* [піти до бібліотечної келії]. *Він усе бачив якісь нечувані злочини, тому що в старості був дуже нахильний до містицизму* (І. Франко); *Дивився Медвідь на село з жалем та з гнівом, а село дивилося на нього, як на старого, здитинілого дивака* (Б. Лепкий).

ЗДИТИ́НІТИ, ію, ієш, *розм.* Док. до **дити́ніти.** *Дядьки, зачеплені при згадці про млин і борошно, врізали, що думають, і знов заніміли: дивляться на ситнягівця докірливо, мовляв, здитинів, чи що* (В. Барка); *А ковалі знай кували, та не всі в одне: .. дід Слива свистілки та пищики — здитинів на старість, викує, посвистить, а потім роздає ті пищики дітям по хуторах* (Ю. Мушкетик); — *І ви, моя матінко, це все пам'ятаєте? — Як треба, то все згадаю! Ще не здитиніла!* (Ю. Логвин).

ЗДИХ, у, *ч., розм., рідко.* Смерть, останній подих. *Нема на вас здиху* (Сл. Б. Грінченка).

ЗДИХАВИ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., діал.* Захворіти на дихавицю. *Здихавичилась коняка* (Сл. Б. Грінченка).

ЗДИХА́ННЯ[1], я, *с., розм.* Дія за знач. **здиха́ти.** *Після пожежі на складі поролону повідомляють про масове здихання риби* (з газ.); *Він* [колишній учитель гімназії] *живий ще, він ще кричить, але майбутнє його — здихання. Та він і так уже мертвий, як та латина, що тільки дідькові потрібна* (В. Підмогильний).

ЗДИХА́ННЯ[2], я, *с, діал.* Те саме, що **зітха́ння.** *Скажи, орле, що я тут працюю: моє працювання — тяженьке здихання...* (П. Чубинський).

ЗДИ́ХАТИ[1], аю, аєш, *док., кого, що, діал.* Здихатися *(див.* **зди́хуватися).** — *Здихати б мені ту травицю, а то раз у раз заглядаю та мацаю, — а чи м'якенька, а чи зелененька...* (Марко Вовчок).

ЗДИ́ХАТИ[2], зди́хаю, зди́хаєш *і* зди́шу, зди́шеш, *док., діал., перев. з част.* н е. Віддихатися. *Старий Федір дивом здивувався, а Марина від дива й не здише!* (Панас Мирний).

ЗДИХА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗДО́ХНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* здох, ла, ло *і* здо́хнув, нула, ло; *док.* 1. Дохнути, гинути (про тварин). — *Відкіль бредеш ти, голово лиха? — Лисиця так мовля Ослові. — Дивився, як там Лев здиха, Аж ген у тій діброві!* (Л. Глібов); *Здихає за селом наш тихий кінь гнідий...* (В. Сосюра); *Для кримінальних такі умови* [ув'язнення] *зовсім не були тяжкими, бо ж відомо, що від самої зустрічі з цими людьми здихають всі бактерії, а не навпаки* (І. Багряний); *Почалося від того, що у старої Василихи здохла корова* (І. Франко); — *Не треба було обох* [кабанів] *відразу пускати під ніж, Архипе. Одного забив, а другий не здох би у хліві, залишив би йому висівок з бульбою...* (В. Яворівський).

2. *вульг.* Помирати (про людину). — *Ну, здихай, враг тебе бери з усім кодлом, хіба мені що?* (М. Коцюбинський); *Значить, чужі діти хай пухнуть і здихають, а для своїх просить милостині?* (Є. Гуцало); *Ти ось що... Ти скажи... Здохнеш скоро?* (А. Шиян); * Образно. *Здичавілі од крові нації Будуть щирити ікла, мов звір, І здихатимуть від радіації У роззявлених пащах нір* (Л. Костенко).

◊ **(1) Бода́й (щоб) він (ти, вона́, воно́, вони́) здох (здо́хла, здо́хло, здо́хли) <Неха́й він (ти, вона́, воно́, вони́) здо́хне (здо́хнеш, здо́хнуть)>** — лайливий вислів; побажання смерті, перев. як вираз роздратування. *Розплющить Дмитро сонні очі, глипне на телятко, схопить в руки батога та: — А куди ж то ти, щоб ти йому здохло!* (Ю. Збанацький); *Проклятий кабанище Верещить, бодай він здох!*

(С. Олійник); *Над прогоном безперервно лунає: — Лиса-а! Куди тебе несе? — Гей, Ряба! — Бодай ти йому здохла!* (М. Сиротюк); **(2) Хоч здо́хни** — про марні зусилля, намагання. *"Постривайте, я щось скажу". "Почуєм, почуєм, Та не бреши, бо, хоч здохни, Брехня не поможе"* (Т. Шевченко); *— Геть з мого возу, — шипить Філарет, напинаючи віжки. — Геть, злидото... Хоч здохни тут, серед поля, а далі не повезу* (В. Дрозд); **Щось [вели́ке] у лісі здо́хло** *див.* **щось.**

ЗДИХА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок., діал.* Зітхати. *Небораки, На хмари дивлячись, здихають важче й важче!* (П. Гулак-Артемовський); *Мабуть, привикла вже небога до такого глуму; уже й не плаче й не здихає* (П. Куліш); *// по (об) кому, перен.* Тужити, сумувати за ким-небудь. *Здихати по коханому.*

ЗДИ́ХАТИСЯ[1] *див.* **зди́хуватися.**

ЗДИ́ХАТИСЯ[2], зди́хаюся, зди́хаєшся *і* зди́шуся, зди́шешся, *док., розм., перев. з част.* не. Те саме, що **відди́хатися.** *— Не говоріть згрізна до мене. Бачте, у мене й сльоза з очей покотилась... не здишусь* (Ганна Барвінок); *Зупинився* [папаша], *сів на пеньку, витер піт. — Ху! Не здихаюсь! Чого тільки заради тих дітей не зробиш...* (Остап Вишня).

ЗДИХА́ЮЧИЙ, а, е, *розм.* Який здихає *(див.* **здиха́ти[1]**). *Здихаючий пес підповз до ніг свого господаря* (із журн.); * Образно. *Здихаючий звір* [імперія] *дуже небезпечний, бо агонізує* (з газ.).

ЗДИХЛЯ́, я́ти, *с., зневажл.* Квола, хвороблива на вигляд людина або тварина. *— Потрібно було таке здихля брати на роботу, ліпше б Ярина прийшла* (Леся Українка).

ЗДИХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., діал.* Однокр. до **здиха́ти[2]**. *Карпо глянув на вози й важко здихнув* (І. Нечуй-Левицький); *Прийде дівчина-голубка На мою могилу, Тихо сяде під калину, Здихне через силу* (П. Грабовський); *// по (об) кому, перен. Ніколи не заплачеш через мене, не здихнеш об мені* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Спаде перша слізка, Здихнуть білі груди, По кім здихнуть груди, Того вінок буде...* (С. Руданський).

ЗДИ́ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗДИ́ХАТИСЯ**, зди́хаюся, зди́хаєшся *і* зди́шуся, зди́шешся, *док., кого, чого, розм.* Збуватися, позбавлятися кого-, чого-небудь надокучливого, небажаного. *Я вирішив того боргу потроху здихуватися* (з газ.); *Отакі думки цілий той день мою голову клопотали. Ніяк я їх не здихаюсь, та й годі!* (Панас Мирний); [Хома:] *Чим я так тяжко провинив, що батько й мати раді мене здихатись?* (М. Кропивницький); *Щоб здихатись біди-напасті, Найнявсь я в пана бджоли пасти* (І. Нехода); *Він уже знав, як найпростіше здихатися свідків* (Е. Андієвська).

ЗДИЧА́ВІЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **здича́віти** 1. *Мляво, безнадійно риються в купах сміття голодні здичавілі собаки* (В. Винниченко); *Він умів .. ловити в степу здичавілих за літо коней* (О. Донченко); *Це була вівчарка, здичавіла, жахлива, з ведмежими іклами, від якої тікали навіть вовки* (З. Тулуб); *Шмигали сюди й туди здичавілі без господарів коти* (О. Гончар); // Некультивований (про рослини). *Скільки оком сягнеш — буяли гірчак та пирій. Та ще, мов синці на тілі ниви, клаптики здичавілої конюшини* (Л. Дмитерко); *Сплутане, скуйовджене волосся бур'яну, всякого зілля, виродженого й здичавілого, бриніло, гуло безліччю мух та комашні всеньке літо* (Ю. Винничук); // Занедбаний, порослий бур'яном і т. ін. (про сад, поле і т. ін.). *І шамотить, і шепоче про щось здичавілий степ* (А. Шиян); *У цім здичавілім саду Тебе зустрів я на біду* (П. Воронько); *Жінки ночували у єдиній вцілілій кімнаті, вікнами у здичавілий сад* (Л. Костенко).

2. *у знач. прикм.* Дикий, нестримний, шалений. *Здичавіла, збожеволіла юрба, скоряючись волі інстинкту — вижити, врятуватися! — ринула всією масою в бік насипу* (Є. Доломан).

3. *перен.* Дієпр. акт. до **здича́віти** 2. *Мовчали навіть вартові од вежі, здичавілі в степу й охочі до розмови* (О. Ільченко); *Ругнеда вихопила з вогнища найдовшу головешку. Доброчин зареготав із свого кутка — хижий котячий вигляд здичавілої княжни його втішив* (І. Білик).

ЗДИЧА́ВІЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **здича́вілий** 2, 3. *Усмішка погасла на обличчі ката, а в очах його ворухнулась така дрімуча, така первісна здичавілість, що мене охопив жах* (М. Стельмах); *Головне — показати моральний занепад персонажів, здичавілість їхніх душ, нівеляцію всього людяного, ворожість до світу прекрасного* (з навч. літ.).

ЗДИЧА́ВІЛО. Присл. до **здича́вілий** 2, 3. *Всередині одразу притихло, заніміло, а за мить закричало ще з більшою силою — здичавіло, страшно, не по-людському* (О. Гончар); *Він кинувся в найдальший куток горища, здичавіло рвав покрівлю, поки пробився назовні* (П. Загребельний); *Кільканадцять днів здичавіло блукала* [Христя] *в степах, боячись натрапити на очі людини* (В. Речмедін).

ЗДИЧА́ВІННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **здича́віти.** *Ми трохи налякали вгодованих і доглянутих золотошерстих звірят, що грали на вкритій килимом підлозі, не виказуючи ані найменших ознак здичавіння* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Не сіючи, прирікаєте поле на здичавіння, воно проросте перекотиполем* (О. Бердник); *Надмірні податки довели населення до жахливих злиднів і здичавіння* (З. Тулуб).

ЗДИЧА́ВІТИ, ію, ієш. 1. Док. до **дича́віти** 1 (про тварин, птахів). *Маса коней здичавіла, бігають табунами* (В. Винниченко); *— А чому вони, ті примати* [вигадані мешканці Венери], *здичавіли? — Поки що точно невідомо, — відповідає татко* (А. Дімаров); *По стрісі сусідньої комори походжало з десяток голубів, скошували зизі очі, заглядали на ґанок комори, — я насипав туди крихт із хліба, — але спурхнути вниз боялися — здичавіли* (Ю. Мушкетик); // Стати некультивованим (про рослини). *Від смерті Аркадія .. ніхто не займався ними* [чорнобривцями], *і вони здичавіли* (Ірина Вільде); *Довкола старої хатки, де колись жив лісник, був занедбаний сад. Яблуні здичавіли, бо нікому було за ними доглядати* (О. Бердник); *Виноград по балках давно здичавів* (Є. Пашковський); // Стати занедбаним, порости бур'яном (про сад, поле і т. ін.). *Зникне вода, здичавіють степи, і ви ковтатимете землю, проклинаючи себе й дітей своїх!* (В. Підмогильний); *Поросте бур'янами земля, здичавіє, забудуть люди, яка сівозміна де була...* (В. Кучер); *Федір Нестерович попрямував до своєї колишньої садиби і ледве впізнав її серед інших згарищ — так вона заросла і здичавіла* (Григір Тютюнник); *Образно. *Будь-якому суспільству необхідні наука, культура, освіта — щоб не здичавіти, вважатися цивілізованими, сподіватися на щось попереду* (з газ.).

2. *перен.* Док. до **дича́віти** 2; відвикнути від людей, товариства, стати відлюдькуватим. *Старий зовсім здичавів. Дехто навіть думав, що він збожеволів, бо відчужився зовсім від людей, замкнувся в своїй хаті* (Мирослав Ірчан); *Страхався* [хлопець] *підходити до чужих дверей. Здичавів, бувши весь час наодинці* (В. Барка); — *Просто ти здичавів у своїй бухті Хрестовій і відучився розуміти звичайні людські почуття* (В. Собко); *Сам, без Бога, давно б загинув або здичавів у цій пустелі* (Ю. Мушкетик).

ЗДИЧА́ВЛЕНИЙ, а, е. Те саме, що **здича́вілий** 1. *Гасають по городах здичавлені без верхівців коні* (О. Гончар); *Ліс... Кілька днів підряд шумів він, з осінніми вітрами змагаючись. Розхристаний, здичавлений* (С. Васильченко).

ЗДИЧА́ВЛЕНО. Присл. до **здича́влений.** *На косі здичавлено іржали коні, кричала не своїм голосом якась жінка, поранена чи, може, з переляку* (О. Гончар).

ЗДИЧІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **здичі́ти** 1. *За алеєю було видно гущавину з кущів, оплетену здичілим виноградом* (І. Нечуй-Левицький); *Я бачив мої здичілі яблуні, нестрижені живоплоти, завалене сухим бадиллям поле* (У. Самчук); *Праворуч і ліворуч площину обступив ліс. Місце здичіле й сумне* (Л. Старицька-Черняхівська).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **здича́вілий** 2. *Здичілий і звірюкуватий* [схожий на звіра] *Маховський скомандував жовнірам. Жовніри випалили з рушниць, і Виговський звалився і, як сніп, впав на одвологу землю* (Леся Українка); // Який виражає здичіння. *Тривожні, здичілі крики неслися з міста на мене* (М. Коцюбинський); — *Неправда, він мене любить! — кинулась на нього Тетяна з зворушення здичілим беззвучним голосом* (О. Кобилянська).

3. *перен.* Дієпр. акт. до **здичі́ти** 2. *Він явився попом, але попом здичілим, диваком та відлюдьком, що довгі літа жив у горах* (І. Франко); *Здобичники, здичілі в нетрях, обідрані, голодні, чигають на чумацьке добро, вичікують слушного часу* (М. Коцюбинський).

ЗДИЧІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **здичі́ти.** *Набуте в горах здичіння троха вже відпало від нього* (І. Франко); *Вони нагадали один одному найменшу вину, гріхи проти Духа Святого, докоряли за байдужність, свою самотність, здичіння в болоті життя* (М. Коцюбинський); *Походив* [хлопець] *з ославленого Залісся,.. де здичіння й розперезаність не знали меж* (І. Керницький).

ЗДИЧІ́ТИ, íю, íєш, *док.* 1. Те саме, що **здича́віти** 1. *Собака була люта, як гадюка, і зовсім здичіла на степу* (І. Нечуй-Левицький); *Далі заколисав холодний вітер деревиною, загриміло зловіще, а по недовгім часі почало і блискати. Раз по раз і так сильно, що чорний кінь Гриця, здичівши від того, почав ставати дуба* (О. Кобилянська).

2. *перен.* Те саме, що **здича́віти** 2. *Він забажав ще далі втекти від світа, здичіти зовсім* (І. Франко); *Відколи його мама вмерла, то він здичів, ніхто його не годує,.. ніхто не обпирає...* (В. Стефаник).

ЗДІ́БНИЙ, а, е. 1. Який має природні здібності; обдарований. *Мартович був надзвичайно здібний і дома ніколи не вчився* (В. Стефаник); *Хлопчик був здібний, але запальний і задиркуватий* (З. Тулуб); [М а р і я:] *Катерина — дуже здібний хірург, її так усі люблять* (О. Корнійчук); — *Драматург він здібний, — відзначила Наталя Никонівна, — ця п'єса і для професійного виконання могла би стати в пригоді* (Є. Кононенко).

2. *до чого, на що і з інфін.* Який може або вміє щось робити, здатний до чогось. *Тим часом дививсь я по людях, кого б послати з книжкою, і мушу тобі сказати, що не знайшов нікого здібного* (Ганна Барвінок); — *Та як ви можете вважати мене здібним до такої гидоти?* (Г. Хоткевич); *Невмирущим є все, що здібне любити* (І. Багряний); *Здібний до математики; Здібний на витівки.*

ЗДІ́БНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *перев. мн.* Природний нахил до чого-небудь; обдарованість. *Старший син не проявляє ніяких здібностей, мабуть,учитися не зможе* (Л. Мартович); *"Вони генії, — думав Вакуленко, — а в мене чи є хоч маленька здібність?"* (Д. Ткач); *Незвичайними здібностями обдарували боги дітей Теона і Сократеса* (О. Бердник); *Мені також захотілося заспівати,.. стримував мене тільки невеликий сумнів у власних музичних здібностях* (Валерій Шевчук).

2. *до чого і з інфін.* Властивість, особливість, що виявляється в здатності, умінні робити, здійснювати що-небудь; хист. *Між товариством став він скоро оджививати, став виявляти здібності до вчення, осмілів, вилюднів* (С. Васильченко); *Гості і господар, мабуть, уже були певні його здібностей поїсти все* (Олесь Досвітній); *Вона справді мала якусь особливу здібність угадувати по людях незвичайні настрої* (Іван Ле).

ЗДІВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що і без прям. дод.* Провести певний час дівуючи. *Здівувала весну, Як не снилося* (М. Шпак); *З дочками хліборобові легше. Христя хоч і на порі, але Кирило не дуже гризеться нею. Чесно здівує, навчиться при матері шити-прясти, приробить щось до скрині* (А. Іщук).

(1) Вік здівува́ти — прожити все життя дівкою, не виходячи заміж. *Місяцю-молодче, в мене краса дівоча, а в тебе — парубоча. Не дай свій вік здівувати та милування не зазнати...* (М. Стельмах).

ЗДІГНА́ТИ *див.* **здоганя́ти.**

ЗДІЙМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здійма́ти** 1–3 і **здійма́тися** 1, 2. *Ранок. Світло яскраве. Перед здійманням завіси чутно .. гуртовий спів* (Леся Українка); *Важлива роль хору, наявність елементів пластики в рухах служителів культу (поклони, ставання на коліна, здіймання рук і т. ін.), речитативний характер вигуків і читань — усе це було формою християнської символічної драми* (з наук. літ.); *Йому снилося, що він іде широкими сходами, піднімаючись все вище й вище .. Від цього здіймання сходами народжувалось приємне захоплення, зв'язане з ризикуванням і напруженням усіх м'язів* (Гео Шкурупій); *Хеда втислася в крісло* [літака] *і заплющила очі .. Можливо, вона погано переносила перельоти, а що вже казати про це круте здіймання угору* (В. Шкляр); *У ранньому неогені розпочалося здіймання Карпат, на місці яких раніше був морський басейн* (з наук. літ.).

ЗДІЙМА́ТИ, *діал.* **ЗДОЙМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗДІЙНЯ́ТИ,** ійму́, íймеш, *діал.* **ЗДІЙМИ́ТИ,** ійму́, ійме́ш, **ЗДОЙМИ́ТИ,** ойму́, ойме́ш; *мин. ч.* здійня́в і здойня́в, няла́, ло́; *док.* 1. *кого, що.* Переміщати кого-, що-небудь знизу вгору; піднімати. *Ухопивши її на руки, здіймає* [Василь] *угору* (Панас Мирний); *От уже й виноградник видніється оддалік, а на ньому метушаться люди, високо здіймаючи оберемки зрубаної лози* (М. Коцюбинський); *Офіцер швидко здійняв високо над головою шаблю* (С. Скляренко); // *безос. Виступа* [Хапко], *а самого наче угору здіймає — здається, ось зараз птахом зніметься і полетить* (Марко Вовчок); // *що.* Високо піднімати (у 2 знач.), роздуваючи, збільшую-

чи в обсязі, розмірі. *Вал котився скоро, наче вихор, Здіймав воду рівно з берегами* (І. Франко); *Як ушкварить* [Ілько] *навприсядки, то таку пилюку здійме, ніби два табори циган на батогах б'ються* (Григорій Тютюнник); *Між деревами галявиною посунула спеціальна машина, звихрила цілу бурю листя, здійняла вище себе червоно-багряну заметіль, а де пройшла — за нею .. зеленіє стрижена щітка газону* (О. Гончар); // *що, рідко.* Брати, піднімати що-небудь з землі, підлоги і т. ін. *З книжки щось випало, — вона нахилилася здійняти* (Леся Українка).

2. *що.* Підводити, підносити (руки, голову і т. ін.). *Помандрував козаченько З Лубен до Прилуки. Ой, плакала дівчинонька, Здіймаючи руки* (з народної пісні); *Гадюка часом перепливала єрик хвилястими рухами, здіймала голову, поважно хитала нею з боку на бік* (М. Коцюбинський); *Їде* [горянин] *без тривоги, чоло здійнявши в синь тонку* (В. Сосюра); — *Я працювала в хлібному на Бессарабці. То було моє останнє світське місце роботи. — Світське? — здійняла брови Наталя Володимирівна* (Є. Кононенко); * Образно. *Світе єдиний, не куплений, — Руки, мов крила, здійми, Ніжно, як батько, із купелі Юну державу прийми!* (Б. Олійник); // Піднімаючи, підносячи що-небудь, височіти, вирізнятися на фоні чогось. *Величезний віковий дуб, що колись самітно здіймав над лісом свою круглу кучеряву шапку, .. був зламаний бурею* (П. Загребельний); // *кого, що, перен.* Возвеличувати кого-, що-небудь. *Як пісня України, ти* [Тарас Шевченко] *ідеш І в серце входиш кожному народу, До світових, далековидних веж Підносиш честь Богданового роду, Здіймаєш славу нашої землі* (А. Турчинська).

3. *кого.* Примушувати вставати, зрушувати з місця. *Він штурхав ціпком кабанів, здіймав їх на ноги і мацав хребти* (М. Коцюбинський); // *перен.* Підбурювати проти кого-небудь, спонукати до якихось дій. [Храпко:] *Одному баки заб'єш, другому — поперечиш, — тільки всіх проти себе здіймеш, та й годі* (Панас Мирний).

4. *що.* Підвищувати, посилювати (рівень, якість, тон і т. ін.). *В хаті .. температура стояла між 8 ° і 9 °, і навіть самовар, лампа .. та піч не могли здійняти її вище* (Леся Українка).

5. *що.* Діставати, брати зверху або з поверхні чого-небудь те, що там стоїть, лежить, висить і т. ін.; знімати. — *Килино! Чи не пора кашу здіймати? — Ще трохи не вбріла, — відказала Килина* (Панас Мирний); *Василинка ж уже несе на стіл миски і ложки, здіймає настільник* (М. Стельмах); *Стоїть* [Іванко], *витягає руку з рукава і шпортає пальцем в снігу, конче хоче здоймити звіздочку біленьку, що блищить в снігу. Пробує кілька разів — не можна* (В. Стефаник); *Дід Овксентій потихеньку здійняв косу. На стіні без кісся висіла* (О. Ковінька); * Образно. *Вітрець тихо росу ранню З травиці здіймає* (І. Манжура); // *безос. Така звіялася буря, такі вітри подули, що дерево з коренем виривало, а хатам здоймало верхи* (В. Стефаник).

6. *що.* Скидати з себе чи з когось що-небудь наділе, пов'язане і т. ін.; знімати. — *Біжи, коню, дорогою, Степовою, широкою, Щоб татари не піймали, Сіделечка не здіймали* (з народної пісні); *Панас виводить Марусю з посаду й ставить серед світлиці. Старша дружка здіймає з неї кибалку з квітками, стрічками й віночки* (І. Нечуй-Левицький); *Навіть крізь рукавички, яких лакей не здіймав ні на хвилину, відчувався холод наче закостенілих пальців* (Ю. Смолич); *Здійняв* [мужик] *з себе ремінний поясок, прив'язав його корові до рога: прошу, ведіть* (Л. Мартович); *Він здійняв окуляри й, хукнувши, легенько почав протирати їх хусткою* (Олесь Досвітній); *Нога .. сильно напухла, і праву халяву вже треба було розрізати. — Здійміть чобіт, пане поручнику! — радить він* (О. Лисяк); * Образно. — *Біжи до нього, біжи з язиком до гетьмана, на батька-маму донеси, що личину з грішника старого здіймити хочуть, щоб не зводив людей* (Б. Лепкий).

7. *що.* Зрізуючи, зрубуючи, спилюючи і т. ін., видаляти з поверхні те, що покриває що-небудь або утворює верхній шар чогось. *Рукою пестить* [Даліла] *кучері ті чорні, А в другій гостреє залізо має, Одною кучері до себе любо горне, А другою їх з голови здіймає* (Леся Українка); — *От як в майстерні щось виточуєш або стружеш — усім тілом розумієш, що це останній пруг чи стружку здіймаєш* (М. Стельмах).

8. *кого, розм.* Збивати, убивати (пострілом, ударом і т. ін.). — *Я ось його зараз здійму, — цілить він в офіцера* (Г. Епік).

9. *що, перен.* Звільняти від чого-небудь (що звичайно мучить, непокоїть, завдає прикрощів). *Знахар той, славили, такий був здатний, що всяку хворобу здіймав з недужого, як паутину* [павутину] *з стінки* (Марко Вовчок); — *Сором перед людьми хто з мене здійме?.. От в чому уся сила. Перед Богом і ви за мене заступитесь, помолитесь, а перед людьми як?* (О. Кониський); [Міріам *(падає навколішки):*] *О, горе! Впала вже на мене кара, і вже її ніхто не здійме з мене!* (Леся Українка).

10. *що, у сполуч. з абстр. ім.* Починати яку-небудь дію, виражену цим іменником. [Гапка:] *Це Карпо за Домаху здійма колотнечу!* (М. Кропивницький); *Жовніри .. безладно бахкали в повітря, ще більше здіймаючи паніку* (Олесь Досвітній); *Ми здіймали вдвох такий галас, що бабуся прибігала з кухні* (Л. Смілянський); *Залітали комарі й до палат, здіймали такий дзвін.., що ні про який сон не могло бути й мови* (Ю. Збанацький); *Навмання через городи бігли собаки, ще здалеку здійнявши несамовитий гавкіт* (О. Полторацький); *Де ж шукати Газі-бея? Як пробратися до нього? Як не викрити себе передчасно і не здійняти тривоги?* (В. Малик); // Заводити, затівати (розмову, мову і т. ін.). *Здіймав* [Остап] *річ про те, що пора вже висунути шию з панського ярма* (М. Коцюбинський); *Та незабаром гості знову Здіймають запальну розмову* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); *Я ждав, .. Що ти до мене здіймеш мову, Ласкаво виявиш привіт* (П. Грабовський); // Збуджувати, викликати (думки, почуття і т. ін.). *Дайте мені того живого вогню, що ним ви пропікаєте людські душі, чаруєте серце й здіймаєте цілий рій думок та гадок* (Панас Мирний); *Скоро зійде зоря калинова, лине сяйво з очей юнаків, і здіймає Олега промова у серцях їх невиданий гнів* (В. Сосюра); // *рідко.* Порушувати (питання, справу і т. ін.). *Може, таким способом хто-небудь і зверне на осю справу увагу та й здійме питання в Думі...* (Панас Мирний); [Люцій:] *Та не для себе я здійняв сю справу, а для невинного Руфіна* (Леся Українка).

11. *що, рідко.* Точно відтворюючи, копіюючи, переносити на щось розміри, форму і т. ін. чого-небудь. *А це зараз прийдуть мене забирати, щоб здіймати з мене гіпсову модель* (Леся Українка).

12. *кого, що, розм.* Те саме, що **фотографува́ти.** *Я сказав старості, що незабаром приїду до них з такою машинкою, що нею портрети здіймають* (М. Коцюбинський); *Вид на хутірську балку і на близькі ліси чудовий. Фотя з Мишею і там дещо здіймали, але я ще їх знімків не бачила* (Леся Українка).

13. *кого, що, рідко.* Проймати, охоплювати (про почуття). *Мене здіймав страх при самій думці, що мені треба буде йти через той густий, темний ліс* (І. Франко); *Знав би Ошанін, яку теплу хвилю щирих почуттів мимоволі здійняв у моєму змученому й самітному серці!* (О. Шугай).

(1) Здійма́ти / здійня́ти на багне́ти (на багне́т) — заколювати, убивати багнетом; **(2) Здійма́ти** *(рідко* **зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти** *(рідко* **зняти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба** *і т. ін.)* — дивитися, спрямовувати погляд угору. *Йосипенко щиро й прикро припадав до землі, здіймав очі угору, молився* (Панас Мирний); *Я здіймаю очі до синього неба, засіяного золотими зірками* (П. Панч); *Вона стулила сухі губи і зняла очі до стелі* (М. Коцюбинський); **Зніма́ти (скида́ти, здійма́ти) / зня́ти (ски́нути, здійня́ти) ша́пку (капелю́х, бриль** *і т. ін.) див.* **зніма́ти.**

◊ **Бра́ти (підніма́ти, здійма́ти) / взя́ти (підня́ти, здійня́ти) на глум (на глу́зи, на глуз, на сміх, на кпи́ни, на кпин,** *діал.* **на кпи)** *див.* **бра́ти; Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти** *і т. ін.)* **/ здіра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти** *і т. ін.)* **шку́ру (по три шку́ри, сім шкур** *і т. ін.) див.* **здира́ти; (3) Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́)** — звільняти від того, що гнітить, мучить когонебудь. *Злість душила його за горло, а прокльони, які посилав він усяким законам, що не дають бідним людям спокійно жити, не здіймали важкого каменя з серця, не зменшали злості* (М. Коцюбинський); *Христі наче хто камінь зняв з душі: зразу стало і вільно, і легко* (Панас Мирний); **Зіро́к з не́ба не хапа́ти (не зніма́ти, не здійма́ти** *і т. ін.) див.* **хапа́ти[1]; Зніма́ти (здійма́ти) / зня́ти (здійня́ти) о́чі (по́гляд)** *див.* **зніма́ти; З хребта́ зніма́ти (здійма́ти) / зня́ти** *див.* **зніма́ти; Підніма́ти (підійма́ти, здійма́ти, підно́сити** *і т. ін.)* **/ підня́ти (підійня́ти, здійня́ти, піднести́** *і т. ін.)* **збро́ю (меч, соки́ру** *і т. ін.) див.* **підніма́ти; Підніма́ти (підійма́ти, здійма́ти) / підня́ти (підійня́ти, здійня́ти) ке́лих (ке́лех, ку́холь, ча́рку** *і т. ін.) див.* **підніма́ти; Підніма́ти (підійма́ти, підво́дити, зніма́ти, здійма́ти** *і т. ін.)* **/ підня́ти (підійня́ти, підвести́, зня́ти, здійня́ти** *і т. ін.)* **ру́ку (ру́ки)** *див.* **підніма́ти; (4) Як руко́ю здійме (здійняло́)** *що, безос.* — що-небудь неприємне, болісне раптово й безслідно зникне (зникло). [С о ф і я:] *Оце! Тільки що був здоровий... (Бере пляшку з полиці.) Стривай, я зараз тебе побризкаю свяченою водою — як рукою здійме* (І. Карпенко-Карий); — *А може, ти заслаб, товаришу начальник? Ну, ходім же, годі тобі очима світить у пітьмі. Вип'ємо по чарці, і все як рукою здійме* (В. Кучер).

ЗДІЙМА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ЗДІЙНЯ́ТИСЯ,** іймуся, іймешся, *діал.* **ЗДІЙМИ́ТИСЯ,** іймуся, іймешся, **ЗДОЙМИ́ТИСЯ,** оймуся, оймешся; *мин. ч.* здійня́вся *і* здойня́вся, няла́ся, ло́ся; *док.* 1. Переміщатися знизу вгору; підніматися. [А н н а:] *Хіба ж не краще нам з'єднати силу, щоб твердо гору ту опанувати, що я на неї тяжко так здіймалась* (Леся Українка); *Останні зусилля, ще метр — і дрохви... здіймаються й летять!* (Остап Вишня); *У селі почало стихати; тільки де-не-де ворота заскриплять, звід здійметься* (Ганна Барвінок); — *Мені здається, що я стала легка-легусінька! Ось-ось здіймуся... і полечу...* (О. Бердник); // З'являтися над обрієм, сходити (про небесні світила). *Із-за дубів став здійматися на небо місяць, червоний, великий, як червоного золота діжа* (С. Васильченко); *Веселка була яскрава, виразна, вона починалася від самісінької землі, дугою здіймалася вгору.., а потім, так само дугою, знов опускалася донизу* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Попрокидались* [люди], *коли сонце здійнялося ген над лісом* (І. Білик); // Летячи, підніматися в повітря. *Падали* [орли] *майже до самої води, знову здіймалися вгору і з розгону врубувалися один в одного кривими гострими дзьобами* (М. Руденко); *Літак, високо здійнявшись, знову повернув на поле* (В. Кучер); // *тільки 3 ос.* Піднімаючись угору, поширюватися над чим-небудь, вище чогось. *Біла пара тихо здіймається догори і клубочиться понад комишами...* (М. Коцюбинський); *З лісів здіймався блакитний ніжний туман* (А. Турчинська); *По долинах здойметься сива мряка, ворони будуть тягнути до садів у село* (В. Стефаник); *Здійнялась хуга люта, усе засипав сніг* (І. Андрусяк).

2. Піднімаючись, підводячись, займати вище положення. *А за кормою Здіймалась вода, — Котився зелений грім* (М. Нагнибіда); *Коли моя нога здіймається для нового кроку, — я бачу слід од своїх залізних солдатських підків* (П. Колесник); *З колиски здіймалися смугляві кулачки дитини* (Є. Кравченко); *Голови в такт ході похитуються, здіймаються й опускаються* (О. Гончар); *Хвилі на морі здіймаються й опускаються. Спіймавши хвилю, можна мчати на віндсерфі* (із журн.); // *тільки 3 ос.* Піднімаючись, збільшувати, розширювати свій обсяг. *Міцно спить Петро. Рівно здіймаються груди* (А. Головко); *Кипить робота в медсанбаті. Стіни палатки здіймаються від розривів* (О. Довженко); // Настовбурчуватися, наїжачуватися (про шерсть, волосся). *Сіре хутро її ледве помітно, але часто здіймалося на маленьких боках — мишка хвилювалася, це було очевидно* (Г. Епік).

3. *тільки 3 ос.* Височіти, підноситися над рівнем чого-небудь. *Тополі навкруги здіймаються, як вежі* (М. Рильський); *За ланами й полями здіймалися зелені гайки* (Ю. Смолич); *Острів здіймався над яскраво-зеленою водою* (П. Панч); *Є в світі гори, що сягають туч, здіймаються вершинами над хмари* (І. Гончаренко); *Здійметься він* [кипарис] *над всіма мінаретами В краю сьому, на мечеті багатому* (Леся Українка); *Захищена залізними ґратами "катедра" (305 метрів над рівнем моря) на 149 метрів здійнялася над Ельбою* (О. Шугай).

4. Підвищуватися, посилюватися (про рівень, якість, тон і т. ін.). *Дзвеніла, рокотала під пальцями ліра, голос то згасав, то знов здіймався і міцно бринів* (З. Тулуб); *Пісня похитнулася, на мить змовкла, а потім ще з більшою силою здійнялась над травами* (М. Сиротюк); *Найбільша пальба здійнялася там, де воювала самооборона* (В. Шкляр); // *безос. Спочатку ото слабувала Оксана, як ти знаєш, і я навіть боялась для неї якогось тифу, бо здіймалось багато вище 40 °* (Леся Українка); // Міцніти, зростати. *Україна, неначе смерека на гірській кручі, починає здійматися, дужчати* (із журн.).

5. Покидати, залишати яке-небудь місце. *Птиця, бач, дуже сторожка: тільки зблизишся — зараз здіймається і переліта на другі плеса* (О. Стороженко); — *Треба швидше відціля здійматися. — Є небезпека?* (М. Трублаїні); *Здіймалися стани відважних звіробоїв-мисливців* (З. Тулуб); *Рівно та плавко вимахують* [вітряки] *крилами і, здається, от-от здіймуться з місця і полинуть кудись* (М. Коцюбинський); *Сива мряка .. мов умисне .. не хоче здійматися з села, щоб відслонити йому* [Андронаті] *дорогу, якою має іти* (О. Кобилянська).

6. Підводитися, уставати з чого-небудь. — *Іу! — посварилась навздогін йому кулаком Гашица, здіймаючись з землі та обтрушуючи пил з одежі* (М. Коцюбинський); *Падали друзі в борні, Знову здіймались шквалом* (М. Гірник); *Оля*

чекає розради й пояснень. Але невдовзі починає марудитись, спершу бере й гортає книжки, здійнявшись [з ліжка] *й опершись на лівий лікоть* (А. Дністровий); *Із моря здійнялися хиткі тіні й посунули до Лі* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

7. Виникати, починатися, наставати. — *І чого воно так, Катре: тільки у людей зайде свято — у нас здіймається гризня? — промовляв* [Іван] *мов сам до себе* (С. Васильченко); *Тихо здіймалася ніч над берегами...* (Я. Качура); *Здіймалося над океаном північне сяйво* (А. Шиян); *Здійнялось повстання в краю, І Бертольда вбили люди* (Леся Українка); *Зранку здійнявся вітер* (А. Головко); *Здійнявся шум. Хмельницький підносить булаву вгору. Настає тиша* (О. Корнійчук); // З'являтися, виникати (про думки, почуття). *Думки роєм здіймалися у її голові* (Панас Мирний); *Він біг стернею, наче тікав від кого, і чув, що йому чогось соромно, що в серці здіймається злість* (М. Коцюбинський); *Різноманітні здогадки й сумніви навперейми здіймались у його голові...* (Олесь Досвітній).

8. *розм.* Те саме, що **фотографува́тися.** *Тепер мова про фотографії: не треба Вам ані своїх віддавати, ані других замовляти, бо ми краще тут у Відні ще здіймемось* (Леся Українка).

9. *тільки недок.* Пас. до **здійма́ти** 1, 5. *Зелена вулиця сто літ назад .. це — дві стіни муштрованих солдат .. Між двох рядів по "вулиці" такій здіймалися шпіцрутени-лозини: засуджені проходили по ній, тяжкі удари падали на спини* (Д. Білоус); *Великін зняв із дубового стільця спинку, що, виявилося, легко здіймалася і вкладалася знову на місце* (І. Багряний).

(1) Здійма́тися (підно́ситися, злiта́ти *і т. ін.)* **вго́ру** — звучати вище, голосніше, проникливіше (про звуки, пісню, голос і т. ін.). *Я чую, як пісня дужчає, здіймається вгору, перекочується могутнім грюкотом і гине* (М. Коцюбинський); *З кожним словом Ромків голос міцнів, підносився вгору, дзвенів високими нотами* (О. Донченко); **Зчини́лася (підняла́ся, здійняла́ся** *і т. ін.)* **па́ніка** *див.* **па́ніка; Зчиня́лася (здійма́лася, збива́лася** *і т. ін.)* **/ зчини́лася (здійняла́ся, зби́лася** *і т. ін.)* **бу́ча** *див.* **бу́ча.**

◊ **Займа́тися** *(рідко* **заво́дитися, здійма́тися) / зайня́тися** *(рідко* **здійня́тися) на світ (на зорю́, на день** *і т. ін.) див.* **займа́тися**[2]**; (2) Здійма́тися (встава́ти, підніма́тися** *і т. ін.)* **/ здійня́тися (вста́ти, підня́тися** *і т. ін.)* **стовпо́м (стовпа́ми, як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **стовп)** — набуваючи видовженої форми, підноситися вгору. *Сніжинки з інеєм .. закрутилися, стовпом здіймаючись угору* (Панас Мирний); *Чорними стовпами піднімався дим. Сумніву не було — горів монастир* (В. Малик); *Мов стовп, піднявся вихор тричі, і сяють блискавки* (Б.-І. Антонич); *Вогонь ще раз піднявся стовпом над пароплавом* (М. Трублаїні); *Встав вогонь, як стовп* (М. Бажан); **Підно́ситися (здійма́тися) / піднести́ся (здійня́тися) ду́хом** *див.* **підно́ситися; Рука́ не підніма́ється (не здійма́ється) / не підні́меться (не здії́меться)** *див.* **рука́; Ру́ки не підійма́ються (не підніма́ються, не здійма́ються** *і т. ін.) див.* **рука́; [Як (чи)] зведе́ться (підні́меться, піді́йметься, підведе́ться, здійметься** *і т. ін.)* **рука́** *див.* **рука́.**

ЗДІЙМИ́ТИ *див.* **здійма́ти.**

ЗДІЙМИ́ТИСЯ *див.* **здійма́тися.**

ЗДІЙНЯ́ТИ *див.* **здійма́ти.**

ЗДІ́ЙНЯТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здійня́ти** 1–8, 10. *Прохолодний вітер, що напливав од річки, погасив задушливі запахи гарячої пилюки, здійнятої чередою* (Микола Чернявський); *Огортала землю курява, здійнята тисячами й тисячами воїнів* (В. Владко); *Дрібний сніговий пил, здійнятий полозками, запорошував обличчя й очі* (А. Шиян); *Отак вона йде й тепер, опустивши очі; ті спущені очі надавали дивний вираз обличчю, поневолі* [мимоволі] *здійнятому вгору* (Леся Українка); *Чорні очі* [патріарха] *горіли темним полум'ям, рука була здійнята вгору, наче меч грізної кари* (О. Бердник); *Той шум і ґелґіт, здійнятий у шинку, збудив, на моє щастя, одного компанійського отамана, який лежав на печі* (Валерій Шевчук); *Вона наступала на Марину й майже притисла її до стіни. На здійнятий нею галас вже біг .. охоронець* (І. Роздобудько); // **здійнято,** *безос. пред. Здійнято прапор на вежі* (із журн.).

ЗДІЙНЯ́ТИСЯ *див.* **здійма́тися.**

ЗДІ́ЙСНЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здійсни́ти.** *Цього їй ніхто не подарує, коли задум не буде ефективно здійснений* (В. Кучер); *Після .. вистави опери "Наталка Полтавка", здійсненої силами найстарішого в Києві аматорського драматичного гуртка залізничників, відбулась ще нічна репетиція хорового гуртка* (Ю. Смолич); *Потаємний контроль, здійснений фахівцями в лабораторіях інституту, показав, що всі п'ять дистанційних маніпуляторів мали додаткові пристрої для вмикання від стороннього радіопередавача* (М. Дашкієв); // **здійснено,** *безос. пред. В епоху, про яку я розповідаю, вже було здійснено нашими космонавтами кілька значних експедицій навіть за межі нашої Сонячної системи* (М. Білкун); — *Товар обміну не підлягає! Все, що куплено, здійснено з власної волі! .. — глузували купці* (В. Багірова).

2. *у знач. прикм.* Який здійснився, став дійсним, реальним. *Старих гудків не чуть, — там інший спів заводить електрика в цехах про здійснені сни...* (В. Сосюра).

ЗДІ́ЙСНЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **здійснений** 2. *Завдання санкції — забезпечувати здійсненість диспозиції правової норми. Визначена санкція вказує на конкретний засіб впливу на правопорушника* (з наук. літ.).

ЗДІЙСНЕ́ННИЙ, а, е. Який можна здійснити або який може здійснитися. *Фантастика в науково-фантастичному творі повинна бути здійсненною, корисною, а не безглуздою, не потрібною нам* (О. Донченко); *Все те, що Гловацький вважав за хліборобські мрії, в устах бригадира звучало як цілком здійсненні речі* (С. Журахович); — *Ну, володарю, розповідай мені щось хороше-хороше! Щоб я з тобою полинула думкою в чудесний світ здійснених мрій!* (М. Дашкієв); *Віктор нишком снував одну з тисячі своїх казок. А може, цілком здійсненний замір?* (Олекса Ізарський).

ЗДІЙСНЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **здійсне́нний.** *Він був упертий, настирливий, переконаний в здійсненності своїх задумів* (М. Дашкієв); *Вірив* [жрець] *у справжність і здійсненність власного заклинання* (І. Білик); *Комісія провела експертизу здійсненності проекту забудови мікрорайону* (з газ.).

ЗДІ́ЙСНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здійсни́ти** і **здійсни́тися.** *Сучасним ти гориш. Голубиш ідею здійснення мети* (П. Тичина); *Миттєве здійснення бажань можливе тільки у казці, а насправді для втілення мрій доводиться часом віддавати все життя!* (М. Дашкієв); *Ензими (ферменти) беруть участь у здійсненні практично всіх процесів життєдіяльності організму* (з наук.-попул. літ.); *Приватні інвестиції є справжнім індикатором стану економічного здоров'я держави і каталізатором процесу здійснення інвестицій взагалі* (із журн.).

ЗДІЙСНИ́МИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **здійсне́нний.** *Він згадав чи не вперше за всі роки своєї змужнілості свої дитячі мрії, давно забуті, такі прості і, здавалося, здійсненні* (Г. Коцюба); *Він подивився своїй відвідувачці просто у вічі, неначе лікар на психічно недужу людину, яка виявила несподівано розумну думку, але не здійсниму, бо ж думка, мовляв, вийшла із хворої голови...* (Т. Осьмачка).

ЗДІЙСНИ́МІСТЬ, мості, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **здійсни́мий.** *Можливе проведення кількох типів досліджень життєвого циклу будь-якого проекту, у тому числі попереднє інженерне проектування, аналіз економічної та фінансової здійснимості* (з навч. літ.).

ЗДІЙСНИ́ТИ *див.* **здійснювати.**

ЗДІЙСНИ́ТИСЯ *див.* **здійснюватися.**

ЗДІ́ЙСНЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здійснювати.** *Віщуни й мисливці розступилися .. Утворився своєрідний коридор, з живих стін якого загрозливо стирчали вістря дротиків. Намір Дорбатая, здійснюваний скіфами, був зрозумілий: під загрозою дротиків чужинці мали відступати вздовж цього коридору* (В. Владко).

2. *у знач. прикм.* Який здійснюється (у 1, 2 знач.). *Мені, як митцеві, якось хочеться, працюючи в цьому плані, уявити деякі здійснювані процеси уже здійсненими* (О. Довженко).

ЗДІ́ЙСНЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **здійснюваний.** *Багато хто з покоління 60-х рр. XX ст. сподівався на здійснюваність мрії про незалежну Україну* (із журн.); *Фінансова здійснюваність інвестиційного проекту — це ключовий критерій для інвестора* (з навч. літ.).

ЗДІ́ЙСНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здійснювати** і **здійснюватися.** *Спортсменка завжди вірила у здійснювання мрій* (з газ.); *Для типових умов здійснювання проектів реструктуризації промисловості розроблено відповідний інструментарій* (з наук. літ.); *В Україні відносини, що виникають у зв'язку з придбанням та здійснюванням права власності на товарний знак, регулюються згідно з законом України "Про охорону прав на знаки для товарів та послуг"* (з навч. літ.).

ЗДІ́ЙСНЮВАТИ, юю, юєш, *рідко* **ЗДІЙСНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ЗДІЙСНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док., що.* 1. Запроваджувати, втілювати в життя, робити що-небудь дійсним, реальним. *Ми здійснясм усі наші світлі бажання* (В. Сосюра); *Майбутнє видавалося їм ясне й безжурне, треба тільки бути мудрими, як змії, і тонко здійснювати свої наміри* (З. Тулуб); *Проминули гімназіальні літа, збігли непомітно й університетські — прийшла пора здійснити свої мрії, знайти ту живу, розумну працю* (М. Коцюбинський); *Архітектор здійснив свій задум: будинок справді нагадує океанський лайнер* (М. Дашкієв).

2. Виконувати, робити і т. ін. що-небудь. *З властивим захопленням хлопець обмірковував якийсь час нове завдання і, вставши, був готовий його здійснювати* (В. Підмогильний); *Окрім своїх основних обов'язків, старший помічник здійснював ще одну важливу функцію — противаги капітанській владі* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Я знав людину, яка здійснила кругосвітню подорож* (М. Рильський); *Валерій зголосився здійснити операцію* (І. Росоховатський); *Український Інтернет здійснив надпотужний кількісний і якісний ривок, перебравши на себе функції друкованих ЗМІ* (О. Забужко).

ЗДІ́ЙСНЮВАТИСЯ, юється, *рідко* **ЗДІЙСНЯ́ТИСЯ,** я́ється, *недок.,* **ЗДІЙСНИ́ТИСЯ,** ни́ться, *док.* 1. Запроваджуватися, втілюватися в життя, ставати дійсним, реальним. *Добрі заміри австрійських правителів помогти розвоєві українського народу переважно не здійснялися* (М. Грушевський); *У снах наші плани здійснялись: ми тікали, стріляли, підривали стіни динамітом* (В. Винниченко); *Здійснюються найзаповітніші її мрії: вона братиме участь у науковій роботі експедиції!* (В. Владко); *Що недавно бачив* [Прокіп] *у мріях, тепер здійснилось* (М. Коцюбинський); *Чи весняні здійсняться мрії? Чи літо не обманить їх?* (М. Рильський).

2. Виконуватися, проводитися (про роботу, дію, процес). *— Чому, власне, ви повинні давати дозвіл? — спокійно запитала Надійка. — Хіба відкриття або експерименти здійснюються за дозволом бюрократів?* (О. Бердник); *— Зараз зв'язок між нашими світами або перервано зовсім, або він здійснюється через інший портал, який перебуває під посиленою охороною від непроханих гостей* (О. Авраменко); *Перехоплення пароля власником програми-захоплювача може здійснитися за допомогою впливу на програму, яка керує входом користувачів у систему* (з навч. літ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **здійснювати, здійсня́ти** 2. *Регулювання цін здійснюється або фіксацією державою цін на певному рівні, або встановленням граничної надбавки до собівартості продукції чи послуги* (з наук. літ.); *Монтаж і технічне обслуговування котла здійснюються кваліфікованими фахівцями* (з наук.-техн. літ.).

ЗДІ́ЙСНЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто здійснює що-небудь. *Цікавило мене одне питання, якого я досі не розв'язав: "Хто буде душею будівництва, практичним здійснювачем ідеї?"* (М. Трублаїні); *Головною дійовою особою нашого фільму повинна бути сучасна наша молода людина, здійснювач перемоги* [над фашистською Німеччиною] (О. Довженко); *Перебуваючи в стані здивованого захоплення від світу казки, діти від чотирьох до шести років навчаються керувати цим світом, оволодівають "інструментарієм" жанру: позиція слухача змінюється на позицію виконавця, оберігача та здійснювача жанрового канону* (з наук. літ.).

ЗДІЙСНЯ́ТИ *див.* **здійснювати.**

ЗДІЙСНЯ́ТИСЯ *див.* **здійснюватися.**

ЗДІР, здо́ру, *ч.* Нутряне сало. *А здір який! .. Смалець із нього біліший од сметани й ніжніший од вершкового масла* (Остап Вишня); *В солдатському казанку в нас було повно молока, в жовтім цупкім папері — свинячий кендюх і здір, під пахвою в Ладика — солдатська хлібина...* (К. Гриб); *— Був лікар солдатський, і наш цирулик... Віск з живицею та здором, на яйцях замішані, давали і мед з цибулею — а кашель не проходить* (Ю. Мушкетик).

ЗДІРЯ́ВИТИ *див.* **здіря́влювати.**

ЗДІРЯ́ВИТИСЯ *див.* **здіря́влюватися.**

ЗДІРЯ́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗДІРЯ́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* здіря́влять; *док., кого, що, розм.* Пробиваючи що-небудь, робити дірки в багатьох місцях; дірявити. *Гвинтівки курсантів здірявлювали навчальний стенд* (з газ.).

ЗДІРЯ́ВЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗДІРЯ́ВИТИСЯ,** иться; *мн.* здіря́вляться; *док., розм.* Ставати дірявим у багатьох місцях. *Робочий одяг швидко зношується, здірявлюється* (із журн.).

ЗДІ́ЯНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. до **здія́ти.** *Відчув* [Марко] *і хвилювання, і глибінь прожитого, і неймовірність здіяного навколо і всюди за останні роки* (М. Стельмах); *Доля зла, здіяного іншому, не прощає* (Ю. Покальчук); // *у знач. ім.* **здіяне,** ного, *с.* Те, що хто-небудь учинив, зробив (звичайно погане, зле).

ЗДІЯТИ, ію, ієш, *що, рідко.* Док. до **діяти** 2. *Кинулись люди додому, а дома Діло вже здіяв огонь та солома* (Я. Щоголів).

ЗДІЯТИСЯ, іється, *безос., рідко.* Док. до **діятися** 1. *Барило метнувся по дорозі, щоб довідаться, що там здіялось* (О. Стороженко); *Кричу я до молодиці, а вона біжить і не оглядається. Що це таке зо мною здіялось, що мене люде* [люди] *лякаються й жахаються, втікають од мене!* (І. Нечуй-Левицький); *Здіялось те ненароком; Зрушено все, що дрімало...* (П. Грабовський).

ЗДМУ́ХНЕНИЙ, ЗДМУ́ХНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здмухну́ти.** *Всихала здмухнута вітром імла попід шелюгами* (Є. Плужник); *Вона читала; сторінкою повз зеленкуватий жучок .. Вже двічі був він не без досади здмухнутий на підвіконня* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна); * Образно. *Прийшла й остання весна — брехлива, фарисейська, оперта на пустім слові і здмухнена одним словом — і знов не піднявся з-посеред російської суспільності ані один смілий і рішучий голос в обороні українського слова* (І. Франко); * У порівн. *Ми пругко зриваємось разом на ноги, мов вітром здмухнуті* (О. Гончар); *Весь ланцюг стрільців западається в рови, немов здмухнений* (О. Лисяк).

ЗДМУХНУ́ТИ *див.* **здму́хувати.**

ЗДМУ́ХНУТИЙ *див.* **здму́хнений.**

ЗДМУХНУ́ТИСЯ *див.* **здму́хуватися.**

ЗДМУ́ХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здму́хувати.** *Очищення конструктивних елементів авіадвигуна від забруднень забезпечується вакуумним (відсмоктування), пневматичним (здмухування потоком повітря) або гідравлічним (змивання потоком рідини) способами* (з наук.-техн. літ.); *Кульмінацією церемонії відкриття щорічного фестивалю пива в Мюнхені є відкоркування першої бочки пива і здмухування піни з першого кухля пива особисто бургомістром цього міста* (з газ.).

ЗДМУ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗДМУХНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., що.* Струменем повітря, подувом зносити, змітати, скидати що-небудь звідкись, із чого-небудь; здувати. *Довго розглядала Хима той п'ятизлотник, обертаючи його на всі боки, здмухуючи з нього порох* (М. Коцюбинський); *Вона розгладжує списки руками, здмухує якусь крихтину* (А. Хижняк); * Образно. *Приходив цей хлопчисько до нього .. і не давав його мріям умерти. Він їх розворушував, немов жар у печі, докидав туди своє полінце, здмухував попіл утоми й зневіри, й ті мрії палахкотіли знову* (І. Багряний); *Він уміє, коли потрібно, й здмухнути з власного чола .. похмурість та приохотити інших до веселощів* (Ю. Мушкетик); // *кого, що.* Переміщати куди-небудь струменем повітря. *Плавні .. стояли непорушне* [непорушно].., *тільки верхів'я їхнє кивало гнідим купинням і вітер здмухував із нього легкий пух і ніжною хмаркою гнав понад водами* (Григорій Тютюнник); *Тобі здається, Що лиш крикни тут, то вже сам голос І тебе й шкап'я здмухне у прірву* (І. Франко); *Моє тіло лежить на луці серед озер; я — найвища тут точка земної поверхні. Далебі, космічні вихри, що летять навзаводи із землею, можуть легко здмухнути мене геть* (Б. Антоненко-Давидович); *Кілька листочків на похиленій вербі безнадійно тріпотять, але холодне дихання вітру здмухнуло їх, і вони летять у ще холодніші хвилі річки* (У. Самчук).

◊ **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **вітром зду́ло (змело́, здмухну́ло, розвіяло)** *див.* **здува́ти.**

ЗДМУ́ХУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ЗДМУХНУ́ТИСЯ,** не́ться, *док.* 1. Зникати від струменя повітря. *Повіє вітер — і враз здмухнеться останній листочок з дерева* (із журн.); * Образно. *Здмухується зверхня хитрувата лагідність з усього обличчя* (М. Стельмах).

2. *тільки недок.* Пас. до **здму́хувати.** *Якщо швидкість руху повітря буде велика, пилинки здмухуватимуться з робочої поверхні* (з навч. літ.); * У порівн. *Поєдинок сам на сам, помічників бути не може, .. все, що заважає цьому божевільному намірові, прибирається безжально й просто, як здмухуються з столу крихти хліба* (П. Загребельний).

ЗДО́БА[1], и, *ж., збірн.* Вироби зі здобного тіста. *Мати вже підсовує збоку склянку з паруючим чаєм і здобу* (О. Донченко); *Від неї* [Римочки] *пахло домашньою ванільною здобою* (О. Забужко); *Усі етапи виготовлення короваю або здоби до весілля супроводжувалися піснями* (з наук. літ.); *Під час посту можна їсти хліб, крім здоби, каші, зварені на воді без вершкового масла, овочі, фрукти, горіхи, гриби* (з газ.).

(1) Віденська здо́ба (бу́лочка) — булочка зі здобного листкового тіста. *Залежно від кількості тіста, виду доповнювачів і форми булочки мають фірмові назви: дорожня, шкільна, шафранна, здоба віденська тощо* (з навч. літ.); *Віденська здоба й рулет з яблуками популярні й за межами Австрії* (з газ.).

ЗДО́БА[2], и, *ж., заст.* Здобич. *Тоді-то козаки у городі Полоному* [Полонному] *пили-гуляли, здобу хорошу собі .. мали* (з думи).

ЗДОБА́, и́, *ж., діал.* Оздоба (у 1 знач.). *Сей хором .. зоточений* [оточений] *дерев'яною ж стіною, але та стіна не є заборолом, а здобою* (І. Білик).

ЗДО́БИТИ, блю, биш; *мн.* здо́блять; *недок., що, діал.* Оздоблювати (у 1 знач.). *Перед моїми очима ставали могутні лави наших гір. Місяць здобив їх золотом* (У. Самчук); *Довга чорна борода клинцем та чорні вуса не здобили його* [чужинця] *вид, а мовби ще дужче відражали* (І. Білик); *Хай же колись саркофаги так само оточать поета сонмом образів щедрих, котрим життя він здобив* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ЗДО́БИТИСЯ, иться; *мн.* здо́бляться; *недок., чим, діал.* Оздоблюватися. *Сріблом же оздоблені й піхви для ножа були, а рукоять ножа гарно здобилася різьбленням* (П. Загребельний).

ЗДОБИ́ТОК, тку, *ч., перев. мн., заст., рідко.* Здобування чого-небудь (майна, їжі і т. ін.). *На здобитки, підв'язавши литки* (Номис); *Вдень у яру сидять* [розбійники], *а вночі на здобитки йдуть* (Б. Грінченко); *Курчата ще трималися купи і разом виправлялися на здобитки в старі знайомі місця* (О. Ольжич).

ЗДО́БИЧ, і, *ж.* 1. Те, що здобуте, захоплене на полюванні, у бою, видобуте з надр землі і т. ін. *Він полапав праву кишеню, де справді лежав плескатий браунінг — здобич перекопської перемоги* (Г. Косинка); *Шахтар .. виносить здобич Із надр земних до сонця, на-гора* (М. Рильський); *Хоч мисливці й полювали, Але здобичі не мали, Не траплялась їм вона — Дичина та звірина* (Л. Первомайський).

2. Те, що є предметом полювання, ловлення, захоплення і т. ін.; жертва. *Орел з високості задивляється на свою здобич, вибирає* (Панас Мирний); *Соми, як ви знаєте, полюють за здобиччю вночі* (Остап Вишня); *— Приготуйсь! — різко гукнув Козаков сусідові і сам завмер у напруженому гострому чеканні. Здобич ішла на них* (О. Гончар); *— Ти знаєш, чому вони годинами видивляються у воду? — Вичікують здобич. Чаплі теж непогані рибалки* (В. Шкляр).

Чатува́ти на здо́бич *див.* **чатува́ти.**

○ **(1) На здо́бич,** *у знач. присл.* — на здобування, здобуття, полювання. *А галки й собі вигравали, Великими табунами на здобич літали* (Панас Мирний); *На другий день висиплялись до півдня, і лиш по колесах, умазаних в кал, сусіди знали, що той чи інший їздив вночі на здобич* (М. Коцюбинський).

ЗДОБИ́ЧЕНЬКА, и, *ж., фольк.* Пестл. до **здо́бич.** [Я к и м:] *Козацькая наша доля — Могилонька в чистім полі, Козацькая здобиченька — У головках травиченька* (М. Кропивницький).

ЗДОБИ́ЧНИЙ, а, е, *заст.* 1. Прикм. до **здо́бич**. *Ви здобичні гроші пропиваєте* (П. Куліш); *Бадьоро сидів на своїй сухоребрій коняці пан Валентій Босий-Босаковський. Він міг собі вибрати щонайкращого здобичного коня, .. та не хотів* (Б. Лепкий).

2. *перен.* Грабіжницький, розбійницький. — *На вас Осман прямує .. Тим скликать мусите ви все козацтво: Нехай воно здобичну путь покине .. І до Дністра всіма полками двине* (П. Куліш).

ЗДОБИ́ЧНИК, а, *ч., заст.* 1. Той, хто захоплює кого-небудь, здобуває що-небудь грабіжництвом, розбоєм і т. ін. *Ось налягли здобичники, тісною каблучкою здушили чумаків, вимахують ножами та булавами...* (М. Коцюбинський); *Він дивився в хитрі ханські очі і розумів, що .. облесливі слова, приязні усмішки .. — то все облуда, обман. Насправді за всім цим приховується жорстокість, ненаситність здобичника, кровожерність завойовника* (В. Малик).

2. *розм., рідко.* Той, хто здобуває що-небудь необхідне для сім'ї (перев. їжу); годувальник. *Здобичник .. виривав коріння з твані, визбирував поживні низки* [соковитих рослин] *і — в мішок .. Приніс додому і сказав: — Це на обід! Низки можна сирими їсти* (В. Барка).

ЗДОБИ́ЧНИЦТВО, а, *с., заст.* Заняття здобичника (у 1 знач.). *Братів* [які обернулися на гайворонів] *не було вдома, певно, десь полетіли на здобичництво. Опівночі посідали вони на подвір'ї, стріпнули крилами та стали козаками* (В. Рубан); *Став* [хлопець] *по узбережжю берберійському корсарувати .. Добре й велося йому в тому здобичництві, та не знав необачний, що таке "годі"* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗДО́БІЛЬ, *пред., діал.* Удосталь, дуже багато. *І корсеток здобіль є, і плахот, і спідниць .. Всього в мене здобіль. Скриня як налита* (Ганна Барвінок).

ЗДО́БЛЕНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. до **здо́бити.** *Дівчата вже не несли своїх черевиків на руках, у кожної з них пакунок, то серце з тіста, здоблене зелено-червоною плетінкою, то вузлик чогось солодкого* (У. Самчук); *Поблиз царського хорому* [царських хоромів] *стояв терем конюшого з такою самою загородою, але не здоблений вежами* (І. Білик); // **здо́блено,** *безос. пред. Покликано було всіх майстрів і художників, принесли вони грецькі книги й звоїці* [згортки], *на яких показано було, як здоблено ту та іншу церкву в Візантії* (П. Загребельний).

ЗДО́БНИЙ, а, е. Вигот. із борошна з додаванням молока, масла, яєць і т. ін. (про тісто та вироби з нього). *Мама мої були добрі й лагідні, але таких смачних тістечок та здобних булочок, щедро посипаних маком і білим солодким борошном, не вміли випікати...* (О. Чорногуз); *Розмальоване квіточками меню на дошці в шкільній їдальні повідомляло: перед уроками можна було поснідати молочною кашею зі здобною булкою* (із журн.).

ЗДО́БРЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здо́брити.** *Добродушно всміхаючись, спостерігав* [Філіп], *як його друзі з гучним плямканням уминали чималенькі шматки добре підсмаженого й рясно здобреного пряношами м'яса* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Здобрена, сита земля живила рослину* (К. Гордієнко); *Сценарій, постановка й хореографія вистави Театру танцю — це справді поетичний шедевр французьких митців, здобрений візуальними метафорами про людину в сучасному світі* (з газ.); * Образно. *Чи так уже важко зрозуміти це легеньке запаморочення від радощів особистої свободи у сповненої життєвих сил молодої людини, .. чиє дитинство і юність були "здобрені" стусанами, різками, щоденним приниженням?* (І. Дзюба); // **здо́брено,** *безос. пред. На підсобному господарстві все було підготовлено до весняно-літнього періоду: здобрено земельну ділянку біологічними добривами, обрізано гілки фруктових дерев та кущів смородини* (з газ.).

ЗДО́БРЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здо́брити** 1, 2. *Хрін використовують для підлив, для здобрення салатів і приготування приправ до холодних м'ясних та рибних страв* (з навч. літ.); *Для здобрення ґрунту під озеленення доречно використовувати компост — екологічний вид добрив* (із журн.).

ЗДО́БРИТИ *див.* **здо́брювати.**

ЗДО́БРИТИСЯ, рюся, ришся, *док., розм.* Виявити доброту; змилосердитися. *Підпроси.., щоб не дуже бив, а може здобриться, по кожушку тільки буде ляпати* (Сл. Б. Грінченка).

ЗДОБРІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. до **здобрі́ти** 1, 2. *Зовні старий залишився таким, як і до цього, трохи здобрілим, але в його очах сердечність уже зникла* (В. Логвиненко); *Сулейман подарував кадієві султанський халат і, здобрілий, сказав Ібрагімові, що хотів би сьогодні з ним вечеряти* (П. Загребельний).

ЗДОБРІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* 1. Док. до **добрі́ти;** подобріти. [Б а в м е р т:] *Я ж тобі північка приніс. Та ж з нього юшку своїй старенькій звариш.* [Г і л ь з е *(трохи здобрів):*] *Ов! ну, то йди скажи їй* (Леся Українка); * Образно. *Вона розповідала .. про те, як замість Лондона вони опинились спочатку в царстві непроглядних туманів, .. про приголомшливе враження від самого Лондона, коли він, нарешті, здобрів і ледь прояснився* (О. Іваненко).

2. *чим.* Задовольнитися, обмежитися тим, що є. — *Здобрій тим, що тобі волость присудила* (І. Нечуй-Левицький); *Струк сам вийняв три карбованці й віддав Левантині. Тим і здобріла дівчина замісто шістьох* (Б. Грінченко); [Л а р и в о н *(вернувся):*] *Та не реви, як той віл... Оддав хліб, тим і здобрій. Більше не дам!* (М. Куліш); [С м о л а:] *Ну, от і здобрій тепер своїми гуртками...* (І. Микитенко).

3. *чим.* Стати багатим; забагатіти. *Про мене, бери й убогу; але тим не здобрієш, бо й ми убогі* (І. Нечуй-Левицький); *Неправдою не здобрієш* (Б. Грінченко).

ЗДО́БРЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здо́брювати** 1, 2. *Оброблення кормів передбачає їх подрібнення, запарювання, здобрювання* (з наук. літ.); *Традиційний англійський соус на основі сої використовують для здобрювання смажених і тушкованих м'ясних та рибних гарячих страв* (із журн.); *Маса, яка залишається після бродіння водоростей, — ефективне сільськогосподарське добриво, що не містить важких металів і може використовуватися для здобрювання ґрунту не лише під промислові, а й під харчові культури* (з навч. літ.).

ЗДО́БРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗДО́БРИ́ТИ,** о́брю, о́бри́ш, *док., що.* 1. Додавати в їжу, питво і т. ін. що-небудь для смаку, для поліпшення якості. *Солому озимих культур для корів доцільно подрібнювати, запарювати й здобрювати сіллю* (з газ.); *Салат із курячої печінки, яблук та пекінської капусти можна здобрити лимонно-медовим соусом* (із журн.).

2. *розм.* Те саме, що **угно́ювати.** *Котрий японець багатіший, так той і оселедцями свою землю здобрює* (Б. Антоненко-Давидович); *Нема одвіку Легкої віри і легких утіх. Замало й слів, де треба людських рук .. Учися брати віру. Як беруть Снопи на плечі. Як беруть лопати Садівники, щоб Землю перерить І здобрити* (В. Стус).

3. *перен., розм.* Доповнювати виражальними засобами, згладжуючи, увиразнюючи і т. ін. сприйняття (перев. про мову). *Прокурор говорив і говорив .. Він здобрював свій обвинувальний висновок доброю порцією східного красномовства* (П. Загребельний); — *У вашій присутності, моя принцесо, старики молодіють, діти дорослішають .. "А він дуже милий, — подумала Маргарита. — Спершу пригостив мене гіркою пігулкою, але потім густо здобрив її солодкими лестощами"* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗДО́БРЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **здо́брювати** 1, 2. *М'ясо та риба мають свій природний жир, тому здебільшого страви з них не здобрюються рослинною олією* (з навч. літ.); *Якщо ділянка, де вирощують огірки, не здобрюється, урожай буде поганий* (із журн.).

ЗДОБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здобува́ти** 1, 3, 4. — *Я завойовник і розумію душу завойовників. Ти здобула мій гарем, а потому, кажу тобі, возьмешся* [візьмешся] *і до здобування моєї держави...* (О. Назарук); *Юнаки самі турбуватимуться і про власну безпеку, і про здобування поживи* (В. Фіялко); *Шанхайський інститут енергетичних проблем розробив і створив для астроплана .. систему здобування електроенергії протягом всього перельоту* (В. Владко); *А здобування солі з ропи, яку розшукали в горах! А навчання Романа плавби! Над цим вони клопочуться кожного ранку* (Іван Ле).

ЗДОБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗДОБУ́ТИ,** у́ду, у́деш; *мин. ч.* здобу́в, була́, ло́; *наказ. сп.* здобу́дь; *док.* 1. *кого, що.* Діставати, розшукувати, знаходити кого-, що-небудь. *О, не один нащадок Прометея Блискучу іскру з неба здобував* (Леся Українка); *В Черкаси їздив* [Матвій], *в Київ наїжджав, І де гвинтом іржавим розживався, А де старе магнето здобував* (Л. Первомайський); *Сказали нам: здобудьте заложників — ми здобули* (І. Муратов); // *що.* Заробляти, отримувати за свою працю. — *Я не хочу ваших грошей, вашого нічого... Я здобуватиму своєю працею...* (Л. Яновська); *Вже чотири роки Юрко живе самотній, як палець. Уже чотири роки, як сам здобуває кусник хліба, тяжко здобуває* (М. Томчаній); *Картопля кінчалася в Катранників, і господар никав околицями: чи не здобуде чого для сім'ї?* (В. Барка); // *кого, що.* Брати, завойовувати кого-, що-небудь, оволодівати кимось, чимось у бою, зі зброєю в руках. *Небіжчик Ругвальд любив срібло і вмів здобувати його* (І. Білик); *Сьомого травня наші війська здобули Сапун-гору* (В. Кучер); — *Знаю все про намір лютий .. За звичаєм войовницьким починай же цю війну ти, — Я в руках меча тримаю, щоб мечем тебе здобути!* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); // *що.* Досягати чого-небудь у боротьбі, наполегливій праці, навчанні і т. ін. *Ісакій танцював. Кидав сухим, змореним тілом і наче нову силу здобував* (Валерій Шевчук); *Живуть і трудяться в поті чола солдати, сержанти, старшини та їхні наставники — офіцери, здобуваючи високу виучку, бойову майстерність* (О. Шугай); *Мов талії води під теплим подихом весни, річкою текло українське селянство туди, де хоч дорогою ціною можна здобути бажану волю* (М. Коцюбинський); *Цей маєточок старий Мартович здобув своєю солідною працею без нічиєї кривди* (В. Стефаник); // *що, перен.* Діставати, мати що-небудь (урок, користь і т. ін.) як результат чогось. *Спеціальні заборони для посадовців мають антикорупційну спрямованість і виключають можливість зловживати службовим становищем, здобуваючи з цього певну вигоду* (із журн.); *Україна — насамперед держава прикордонна між Заходом і Сходом так само, як і Литва. Із цього можна здобути користь* (із журн.).

2. *що, чого.* Виймати, витягувати звідки-небудь. *Ярема відчинив материну скриню, здобув штани, сорочку, пояс — поклав усе на лаві* (П. Кочура); *Подлубавшись у кишені, він здобув ще одного папірця* (Ю. Збанацький).

3. *що.* Добувати, виділяти, виробляти, одержувати що-небудь. *Без бджоли меду не здобудеш* (О. Донченко); *Всі спроби кінчалися невдачею. Та й що можна здобути з вакцини, од якої сам Великопольський відцурався давним-давно?* (М. Дашкієв).

4. *що.* Те саме, що **видобува́ти** 2. *Я піду у Сибір, де здобувають золото, де тайга шелестить попід кручами* (В. Сосюра); *Розкопав* [дід] *на березі Сугаклею вихід граніту на поверхню й здобув каменю на підмурки до нового двоповерхового будинку* (Ю. Яновський); * Образно. *Життя відшароване звуком і змістом..; долоні, пронизані сонячним вістрям, слова здобувають з-під шару пісків* (П. Мовчан).

5. *що, рідко.* Одержувати (перев. лист). *Родичі Павлові здобули від нього лист, що незабаром буде* (Ганна Барвінок).

6. *що, чого, перен.* Примушувати з'являтися, виникати; виклика́ти. *Чи можем ми, діти, веселими бути, Як ненька в недолі, в нужді побивається нами? Де ж тута веселого слова здобути?* (Леся Українка); *Фаніон ледве здобула з себе: — Пан! Пан! Ми бачили Пана!* (Н. Королева); *Який то жар заллє хлоп'ячі груди, Коли на очах в тисячі людей Він здійме скрипку й перший звук здобуде, Неначе з молодих своїх грудей!* (Л. Первомайський).

Завойо́вувати (здобува́ти) / завоюва́ти (здобу́ти) се́рце *див.* **завойо́вувати; (1) Здобува́ти / здобу́ти дипло́м** — одержувати диплом про закінчення вищого або середнього спеціального навчального закладу, ставати дипломованим фахівцем, лауреатом конкурсу і т. ін. *Замість здобувати дипломи, а за тим становище, оголосила* [молодь] *бойкот польському університету* (Ірина Вільде); *В. Ясинський, один із кращих учнів Л. Барановича, здобув диплом доктора філософії і 1665 р. обраний ректором Київського колегіуму* (з наук.-попул. літ.); *І. Сікорський, один із піонерів авіабудування, 1911 р. здобув диплом пілота* (із журн.); *У міжнародному біенале творчості художників-педагогів вона здобула диплом II ступеня* (з газ.); **(2) Здобува́ти / здобу́ти знання́ (інформа́цію)** — навчаючись чого-небудь, досліджуючи що-небудь, розмовляючи з ким-небудь і т. ін., одержувати відомості, дізнаватися про щось. *Вислухавши Сичака, він нічого не втрачає, а можливо, і навпаки, здобуває нову інформацію, яка може виявитися дуже цінною* (В. Хрущак); *Аналізуючи, порівнюючи, синтезуючи та узагальнюючи фактичний матеріал, студент сам може здобути нові знання* (з навч. літ.); **(3) Здобува́ти / здобу́ти нау́ку** — опановувати

що-небудь (звичайно теорію, практику). — *Наука — не знати зілля, а вміти його сполучити. — Надто довго треба здобувати цю науку .. А якнайскоріше — скільки, тату? — Ціле життя, сину* (Валерій Шевчук); **(4) Здобува́ти / здобу́ти недо́бру сла́ву (недо́брої сла́ви)** — осоромлювати, знеславлювати себе. *Сунься, пане, то здобудеш Недоброї слави!* (з думи); **(5) Здобува́ти / здобу́ти перемо́гу** — досягати чого-небудь бажаного, жаданого і т. ін., подолавши всі перешкоди. — *По-перше, ти сам нерозважно вплутався у цю халепу і поставив під загрозу і себе і весь колектив, а по-друге, — в білих рукавичках перемоги не здобувають* (В. Козаченко); *Єдине, що в цю митьріднило мене зі славною .. когортою спортсменів, це — радість, бо і вони почуваються, мабуть, так само, коли здобувають перемоги, ставлять свої рекорди* (О. Шугай); — *Ця вежа збереглася ще з язичницьких часів .. Саме там Бодуен де Бресі здобув перемогу над Женесом. То була головна цитадель Заклинача Стихій* (О. Авраменко, В. Авраменко); **(6) Здобува́ти / здобу́ти сла́ву** — ставати визнаним, відомим, популярним. *Оце здорово! Мало того, що ти в кіно знімаєшся, славу здобуваєш, так тобі ще й платять за це* (В. Нестайко); *Краще славу здобувати, ніж багатства і достатки* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Дмитро Вишневецький знав напевне: його фортеця на острові здобуде славу надійної твердині. Так воно й сталося* (із журн.).

△ **(7) Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства):** а) стати визнаним громадянином певної держави з усіма правами й обов'язками, установленими законами цієї держави. *За статтею 2 Закону України "Про громадянство України" у разі, якщо громадянин України набув громадянство іншої держави або держав, у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України* (з навч. літ.); *Із початку XXI ст. зростає кількість іноземців, які прагнуть здобути чеське громадянство* (із журн.); *Військовики, народжені за межами США, змогли дістати американське громадянство як винагороду за військову службу* (з газ.); б) *(перен.)* стати загальновідомим, загальновизнаним. *"Глитай" того ж Кропивницького здобув собі право громадянства аж після довгої і завзятої боротьби з забобонами* (І. Франко); *На основі значення "правдоборець" з'являється абстрактний іменник "правдоборство". Він теж не набув іще прав громадянства* (з наук.-попул. літ.).

◊ **Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) кро́в'ю [та кістка́ми]** *див.* **добува́ти; Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) [собі] ла́врів (ла́ври)** *див.* **добува́ти.**

ЗДОБУВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗДОБУ́ТИСЯ,** у́дуся, у́дешся; *мин. ч.* здобу́вся, була́ся, ло́ся; *наказ. сп.* здобу́дься; *док.* 1. *чого, розм.* Діставати, отримувати, придбавати що-небудь. *Здобувся* [музика] *рани і довго на дерев'янці ходив* (Ганна Барвінок); *Не раз і не двічі здобудеться чумак лиха* (М. Коцюбинський).

2. *на що, розм.* Бути здатним досягати чого-небудь, спромагатися на щось. *Здобувається* [Тихович] *на решту енергії, аби скінчити виноградник* (М. Коцюбинський); — *Ось так усе життя — перекотиполем по різних країнах, змінював професії, працював за угодами, здобувався на певні статки, а озираєшся тепер з цієї життєвої палуби і виявляєш, що довкола тебе — порожнеча* (О. Гончар); *Ішов* [Ярослав] *на Київ швидко й упевнено, в дорозі прилучалися до нього всі, хто здобувався на якусь зброю* (П. Загребельний); *Купив* [Степан] *плуг, борону, нарешті здобувся на пару сильних коней* (А. Крушельницький); *Я хочу, нехай і не здобувшись на щось значне, жити в злагоді з власною совістю і з Богом* (Ю. Мушкетик).

3. *тільки недок.* Пас. до **здобува́ти** 1, 3, 4. *Княжа Русь не знала якоїсь системи, якогось сталого й законного порядку передавання й наслідування княжих столів: столи не наслідувалися, а здобувалися* (з наук. літ.); *Я нишком дивувався, як усе ж таки легко здобувається популярність і як .. усе на світі влаштовано просто й приємно* (Б. Антоненко-Давидович); [К і ч у н о в:] *На жаль, світ побудований так, що щастя людства здобувається ціною чиїхсь страждань...* (О. Довженко); * Образно. *На стінах — полиці з улюбленими книжками, а серед них на видноті стоять словники, з яких безперервно здобуваються самоцвіти й золото народної мови* (з наук. літ.).

(1) Здобува́тися / здобу́тися на сло́во (на го́лос, на ві́дповідь *і т. ін.)* — бути спроможним що-небудь промовити, відповісти. *Тільки часом для чемності здобувалася* [Целя] *на якесь слово* (І. Франко); *Прудка і вразлива, здобувається вона .. аж по хвилі на відповідь: — Я утопилася в тобі, других вже не знаю, матір свою обманюю... а ти... — і не доказує* (О. Кобилянська); *Юзя таки здобулася на голос* (Леся Українка); *Не здобувся я на виразну відповідь, а мовчав* (Валерій Шевчук).

ЗДОБУВА́Ч, а́, *ч.* 1. Той, хто домагається чогось, прагне здобути що-небудь. *Місто палили здобувачі чернігівського столу і борці за стіл київський, палили половці* (Д. Білий); *Рішення про виплату нагороди (премії) має бути сповіщене здобувачам у встановлений строк* (з навч. літ.).

2. Особа, яка подає або готується подати своє дослідження на здобуття наукового ступеня. *Професор має очолювати кафедру чи напрям наукових досліджень, викладати якийсь профільний курс (дисципліну) та керувати науковою роботою аспірантів чи здобувачів* (з навч. літ.); *Розповідають, що захист в університетах Лондона відбувається так: два опоненти протягом майже трьох годин спілкуються зі здобувачем на будь-яку тему, а потім оголошується вердикт* (з газ.).

ЗДОБУВА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **здобува́ч.** *Сучасні жінки є освіченими, економічно самостійними здобувачками нових професій* (з публіц. літ.); *Протягом усього періоду теоретико-експериментальної роботи здобувачка особисто брала участь в апробації і практичній реалізації розроблених положень та рекомендацій* (із журн.).

ЗДОБУ́ТИ *див.* **здобува́ти.**

ЗДОБУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здобу́ти** 1, 3, 4. *Кожний клаптик паперу, кожна газета була списана огризком хімічного олівця, невідомо де здобутого* (Ю. Збанацький); *Федоренко швидко помічав на своїй карті всі здобуті Костіним відомості* (Я. Качура); *Лице Олекси було наче спокійне, але то був спокій, здобутий ціною шаленого напруження волі* (Г. Хоткевич); *Це з Волховбуду перший здобутий алюміній* (М. Бажан); // **здобу́то,** *безос. пред. Перемогу було здобуто нелегко* (І. Білик); *Нам шахти тієї повік не забуть, де сонячний камінь здобуто* (В. Сосюра).

◊ **(1) Здобу́тий кро́в'ю** — досягнутий ціною великих жертв. — *Ви думаєте, що буде ще колись війна? — запитала, хмурячись, Ясногорська. — Я цього не хотів би... Але наш досвід, здобутий кров'ю, варто зберегти* (О. Гончар).

ЗДОБУ́ТИСЯ *див.* **здобува́тися.**

ЗДОБУ́ТОК, тку, *ч.* 1. *перев. мн.* Позитивний результат роботи, діяльності; досягнення, успіх. *Ідеш вперед, як у тернах, що рвуть твоє тіло... За кожний здобуток платиш ціною крові...* (М. Коцюбинський); *Регулярно читає* [дядько Яків] *всі науково-популярні журнали й книги, .. а все-таки не забуває про Біблію і всі наукові здобутки трактує в дусі власного світогляду* (О. Бердник); *Популяризації культурних здобутків українства сприяла наукова діяльність Б. Лепкого* (з наук. літ.); *Пишатися новими здобутками.*

2. Те, що хто-небудь здобув, придбав якимсь чином. *Орлиця вилетіла з гнізда шукать здобутку й поживку* (І. Нечуй-Левицький); *Діти приносили всі свої юннатівські здобутки, експонати майбутнього клубу: гербарії, засушену і заспиртовану фауну* (Ю. Мокрієв); *Раді здобуткові сини. В кавалерію не годиться* [кінь], *так орати ним думають* (О. Гончар); // Чиє-небудь майно, власність. *Кілька пожовклих фотокарток — то увесь мій здобуток від батьківського спадку* (з мемуарної літ.); *Земля — чи не найбільший матеріальний здобуток територіальної громади будь-якого міста, містечка чи селища* (з газ.).

3. *перен.* Те, що є чиїмсь досягненням, надбанням. *Ця тиша, ці запнуті вікна і двері, тепло каміна надавали розкішній кімнаті велику привітність і нахиляли до читання, до розумової праці, до зосередження своєї уваги над здобутками людського розуму* (Л. Старицька-Черняхівська); *— Будемо ж учитись і вчитись, щоб опанувати всі здобутки людської думки!* (Б. Антоненко-Давидович).

○ **(1) На здобу́ток (на здобу́тки),** *у знач. присл., розм.* — для здобування, здобуття кого-, чого-небудь. *Виряджаються козаки на здобуток* (Марко Вовчок); *Півник вдома сидить, а котик ходить у ліс на здобутки* (О. Іваненко).

ЗДОБУТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **здобу́ти** 1, 3, 4. *Відтепер Пугач став головним постачальником м'яса товариству, інших джерел здобуття їжі не мали* (В. Гжицький); *Місцеві чаклуни .. ладні були негайно вгризтися зубами в граніт науки задля здобуття вічної молодості та могутності* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Є багато мінералів і гірських порід, що містять алюміній, проте лише деякі з них придатні для промислового здобуття металевого алюмінію* (з навч. літ.).

ЗДОВЖ, *присл., розм.* 1. Те саме, що **уздо́вж** 1. [Д з в і н к а:] *Я його не знаю, він мені не любий .. Матінка казали: господарський син, батько казали: дужий багатир, .. полонини в нього здовж і вшир* (Б.-І. Антонич); *І ломачка, і тріска, мов кораблі, пропливли перед зором здовж і зникли* (У. Самчук); *На широкому узбіччі, що лащилося до сонця, сіріли здовж зруби* (І. Чендей).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **уздо́вж** 2. *Здовж усіх чотирьох стін просторої зали уставлені були крісла* (І. Франко); *Здовж обох берегів Дністра скакали на баских конях бояри, осадчі дружинники, знатні огнищани* (К. Гриневичева); *Сміх виривається з відкритих дверей і летить разом із соломою здовж потяга. З дальших вагонів чути теж вигуки й регіт* (О. Лисяк).

ЗДО́ВЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здо́вжити.** *Тебе підносили, як сонце, на в вірі здовжених руках* (В. Стус); *Афганські хорти мають розвинуте підшерстя, здовжене по боках та низу тіла* (із журн.); // **здо́вжено,** *безос. пред. У 1909–1914 рр. було здовжено робочий день на катеринославських тартаках* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Витягнутий, збільшений у довжину; подовжений. *Катер відчутно смикнувся, мов сом на вудці, і спинився, тепер уже намертво прип'ятий на здовженім ланцюзі якоря* (Іван Ле); // Який має довгасту форму. *Стін у кабінеті вченого майже не видно, бо по всьому здовженому чотирикутнику ця кімната заставлена книжковими шафами* (І. Волошин); *Трохи здовжене обличчя було блідуватим, і тому ще чіткіше окреслювався різкий розмах крилатих брів* (М. Стельмах).

3. *у знач. прикм.* Який триває досить довго. *Імплантація зубів — це здовжений період загоєння, адже ще півроку потрібно зачекати для встановлення коронки* (із журн.).

ЗДО́ВЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здо́вжити** і **здо́вжитися.** *Суб'єкт господарської діяльності може надавати покупцеві додаткові платні послуги з дрібного перероблення одягу, зокрема вкорочення, здовження* (з наук. літ.); *Програма забезпечення дітей-інвалідів життєво необхідними медичними препаратами та виробами медичного призначення має на меті здовження тривалості та поліпшення якості їхнього життя* (із журн.).

ЗДО́ВЖИТИ *див.* **здо́вжувати.**

ЗДО́ВЖИТИСЯ *див.* **здо́вжуватися.**

ЗДО́ВЖУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **подо́вжувальний.** *Перед початком роботи слід перевірити, чи не пошкоджено корпус зварювального пристрою, а також зовнішні здовжувальні проводи* (з наук.-техн. літ.); *Парова праска має здовжувальну насадку для чищення* (із журн.).

ЗДО́ВЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здо́вжувати** і **здо́вжуватися.** *Здовжування робочого дня негативно впливає на якість праці* (з газ.).

ЗДО́ВЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗДО́ВЖИТИ,** жу, жиш, *док., що.* 1. Робити довшим, збільшувати в довжину; подовжувати. *Усі ж учинки свої вони* [книжники і фарисеї] *роблять, щоб їх бачили люди, і богомілля свої розширяють, і здовжують китиці. І люблять вони передніші місця на бенкетах, і передніші лавки в синагогах* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Катер ще вище підносило на хвилях, частіше почало зривати з якоря. Тепер Олегові вже неважко було догадатися, що треба здовжити ланцюг якоря* (Іван Ле).

2. Робити тривалішим, більш довгочасним. [Б е н в о л і о:] *Який же смуток Так здовжує години для Ромео?* [Р о м е о:] *Нудьга за тим, хто б міг їх скоротити* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра); *Скрипаль поступово має здовжувати час звучання струни, доводячи його до гри штриха цілим смичком* (з навч. літ.); *Медицина розгорнула спеціальну наукову роботу.., щоб людську працездатність збільшити і здовжити* (Ю. Смолич).

ЗДО́ВЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ЗДО́ВЖИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Ставати довшим, збільшуватися в довжину; подовжуватися, довшати. *Вечоріє. Здовжуються тіні* (І. Вирган); *Промінці світла пучком золотих ниток снувались від лампи до очей, неправильно здовжувалось .. обличчя сина* (М. Стельмах); *У сосни, ялини й бука верхівкова брунька протягом усього життя рослини продовжує ріст головного стебла, яке здовжується і потовщується більше, ніж бічні гілки* (з навч. літ.).

2. Ставати тривалішим, більш довгочасним. *Перші прогулянки з новонародженим мають тривати 10–15 хвилин і поступово здовжуватися* (із журн.); *Літній день поступово здовжувався.*

3. *тільки недок.* Пас. до **здо́вжувати.** *Вогонь не гаситься вогнем, І ніч не здовжується днем* (А. Малишко).

ЗДО́ВЖУВАЧ, а, *ч., техн.* Те саме, що **подо́вжувач.** *Стояки оснащені здовжувачами, які дають змогу регулювати висоту опорних поверхонь* (з наук.-техн. літ.); *Вимкніть пристрій, перш ніж під'єднати здовжувач або вставити бездротовий адаптер* (з навч. літ.).

ЗДОВОЛЬНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., діал.* Задовольнити. *Розуму, — чув не раз я від учених, — ніяк не можна здовольнить* (Сл. Б. Грінченка); *Нічого Бога гнівити, — усім Бог здовольнив* (Ганна Барвінок).

ЗДО́ГАД, у, *ч.* 1. Думка, припущення, що ґрунтуються на ймовірності, можливості чого-небудь. *Напливали здогади на душу й мучили* (О. Кобилянська); *Всі повірили щойно народженій новині, навіть той, хто першим висловив свій здогад* (З. Тулуб); *Івана Євграфовича не турбувало, що раз у раз йому бракувало конкретних фактів, бо він давав тепер волю всяким здогадам і припущенням* (Б. Антоненко-Давидович); *Дарка навіть не пробувала заперечувати здогадам мами* (Ірина Вільде).

2. *розм.* Кмітливість. *Настуся своїм тонким здогадом та міркуванням одразу втямила цю всю дядинину комедію* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **Губи́тися** *(рідше* **плу́татися, мета́тися** *і т. ін.)* **в здо́гадках (у до́гадках, у здо́гадах** *і т. ін.) див.* **губи́тися; Розкида́ти / розки́нути свої́ здо́гади** *див.* **розкида́ти**[2].

ЗДОГАДА́ТИСЯ *див.* **здога́дуватися.**

ЗДО́ГА́ДКА, и, *ж.* Те саме, що **здо́гад** 1. *По обличчю Василя пробігла здогадка. Збагнув, про що мовчить .. співбесідник* (І. Цюпа); *На вражений мозок Данила одна за одною брилами падають страшні здогадки. А може, це марення? Може, йому причулося?* (М. Стельмах); *Отець Василь до болю намагався згадати, де він міг бачити ці сталеві очі і не затерту роками ідеальну виправку, і боявся своїх здогадок* (Д. Білий).

◊ **Губи́тися** *(рідше* **плу́татися, мета́тися** *і т. ін.)* **в здо́гадках (у до́гадках, у здо́гадах** *і т. ін.) див.* **губи́тися.**

ЗДОГА́ДЛИВИЙ, а, е. Який швидко про все здогадується або легко знаходить правильне рішення; кмітливий. *Мицько був здогадливий та повернув справою так, як їй і слід бути* (Л. Мартович); *— Господи! — каже* [русин]. *— Які сі жінки здогадливі!* (О. Маковей); *Пані була настільки здогадлива, що постелила так, щоб Дарчина отоманка стояла поруч таткового ліжка. Шепталася Дарка з татком аж за північ* (Ірина Вільде); *Хитрою тінню по його обличчю проплив здогад. Мій син до ката здогадливий* (Ю. Мушкетик).

ЗДОГА́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **здога́дливий.** *Не кожен приятель має потрібну вам здогадливість! Тому лише тепер ви маєте можливість підказати тим панам, що мусять вони зробити, що є їхнім обов'язком!* (Н. Королева); *— Я був кращої думки про вашу здогадливість* (Ю. Смолич); *Лебеденко цікавилася не лише своєю неправдоподібною здогадливістю, так вона звала свою непомірно тонку інтуїцію, а також і своїм напрочуд послідовним відвертанням від дійсності* (Олекса Ізарський).

ЗДОГА́ДЛИВО. Присл. до **здога́дливий.** *Мирон здогадливо відчинив двері, і економ вилетів легше від пір'їни* (С. Добровольський); *— Вези туди, де горить, — сказав Томас водієві, і той здогадливо кивнув* (А. Михайленко).

ЗДО́ГА́ДНИЙ, а, е. Який ґрунтується на здогадах; гаданий, гіпотетичний. *Міряючи вухом здогадне віддалення того, що свистав, .. Герман міркував, що він віддалений від нього простором яких сто кроків* (І. Франко); *Я міг би відтворити ту розмову принагідно, .. але, слідуючи заповіді служити безначальній істині, не кладу сюди речей здогадних чи непевних, тому переповідаю тільки своє припущення* (Валерій Шевчук).

ЗДО́ГА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **здо́га́дний.** *Вставні компоненти в реченні беруть безпосередню участь у формуванні його змісту, а тому їх вилучення усунуло б значення здогадності і зруйнувало б притаманний реченню зміст* (з наук. літ.).

ЗДО́ГА́ДНО. Присл. до **здо́га́дний.** *Ми з нею були зв'язані тільки внутрішньою погодженістю, тобто знали про взаємну симпатію здогадно* (Валерій Шевчук); *Характерними зразками "бірюзово-золотого" стилю є прикраси з поховання вождя (здогадно "царя" Інісмея) біля с. Пороги* (з наук. літ.); *Новгородський літописний звід середини XI ст., який складався з окремих записів, що велися світськими і церковними книжниками, Б. О. Рибаков здогадно пов'язує з іменем посадника Остромира* (з наук. літ.).

ЗДОГА́ДУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здога́дуватися.** *Здогадався* [Віктор] *і без здогадування, що цей аркуш снігу, прихмарений головатими деревами, що цей під кручу розгорнутий квадрат — .. це Герцогпарк* (Олекса Ізарський).

ЗДОГА́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗДОГАДА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Доходити правильної думки, висновку про кого-, що-небудь, керуючись якимись прикметами, ознаками, натяками і т. ін. *Батько не питав нічого; чи він здогадувавсь, чи ні — того не знали ми* (Марко Вовчок); *Княжа гора послала свій гнів .. до людей, і ти, щулячись, краєчком свідомості здогадуєшся, за віщо такий гнів наслано* (Є. Гуцало); *З одягу, з мови трудно було здогадатися, ким вона була до війни. Студенткою? Робітницею?* (С. Журахович); *Що вони були гусарами, можна було здогадатися по блискучих кірасах на грудях, шоломах із довгим павиним пір'ям* (Д. Білий).

2. Виявляти кмітливість у чому-небудь. *— Жінка, чого не виучиться, — здогадається, чого не знає, — відчує* (О. Кобилянська); *— Гнат відсахнувся конем з дороги, зірвав з плеча гвинтівку, і діло, може б, кінчилося погано, та Хома здогадався: шмагонув батурою жеребця, і той, задравши голову, поніс вершника степом* (Григорій Тютюнник).

3. *перев. з інфін.* Своєчасно розуміти необхідність якоїнебудь дії. *Антон чомусь пригадав операційну, хвилини власної безпорадності, коли часом не здогадуєшся зробити щось елементарно просте, скажімо, відрегулювати світло рефлектора* (О. Десленко); *Пацюк знову готувався стрибнути. Потвора ніяк не могла здогадатися просто підлізти вниз, під стіл генератора, де проміння вже не дістало б її* (В. Владко); *Кирило заглянув в одну, другу світлицю, нікого не зустрів. Здогадався надвір вийти, побачив Олександра* (А. Хижняк); *А дощ не вщухає. Чи не заллє кузні? .. Коли б догадався дід Кирило кинути на дах старої бляхи... Та ні, мабуть, не здогадається* (М. Руденко).

ЗДОГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *рідко* **ЗДОГО́НИТИ,** ню, ниш, *недок.,* **ЗДОГНА́ТИ,** здожену́, здожене́ш *і рідко* здогоню́, здо́гониш, *рідко* **ЗДІГНА́ТИ,** здожену́, здожене́ш, *док., кого, що.* 1. Настигати кого-, що-небудь, наближатися до того, хто або що рухається попереду; доганяти, наздоганяти. *Нечай з козаками погнався за ворогами. Лихо було тому, кого здога-*

няли... (А. Кащенко); *Хвиля здоганяла його та кидала йому під ноги клубки білої піни* (М. Коцюбинський); *Повелів Ригорович піймати у воді відьму Явдоху, так де! Хлопці човнами її і не здоженуть* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Наливайко зачав утікати, за ним в погонь* [у погоню] *вражі ляхи — не могли здігнати* (М. Шашкевич); *Семена хутко здогнала його мати, несучи щось у клуночку* (Леся Українка); *Їй хотілося наздогнати його за всяку ціну, мовби він рушив у свою останню дорогу, і якщо його не здожене, то ніколи більше не побачить* (Б. Харчук).

2. *перен.* Рівнятися з ким-небудь зростом, успіхами і т. ін. *Піднялись діти. Є їх і по горах, і по долинах, і по всіх українах .. Одно другого здоганяє* (Ганна Барвінок); *— Голова, —протягом хвалили* [Проценка] *старі батьки, — послухай його — не наслухаєшся .. Далеко такий піде — не здоженеш, не випередиш* (Панас Мирний); *Ближче про неї скажу: говорить бистро, виражається якнайкраще, скоро, наче кидає камінцями. Я часто не можу її здогонити, так скоро думає* (О. Кобилянська).

3. *перен.* Надолужувати згаяне (у виконанні чого-небудь, у часі і т. ін.). *Дощ рідшав. Тратив темп, переривався, знов хотів здоганяти первісний ритм, але це йому не вдавалося* (Б.-І. Антонич); *Що ранком не зробиш, то вечором* [ввечері] *не здогониш* (прислів'я); *По більшості я вже гімназіальні студії маю, лиш латини й греки* [грецької] *мені ще недостарчає. Треба б ще з рік попрацювати, щоб здогонити те, що не мала можності здобути* (О. Кобилянська); *Нічим і ніколи не здоженеш те, що минуло. Воно живе лише в пам'яті* (А. Михайленко).

ЗДОГНА́ТИ *див.* **здоганя́ти.**

ЗДОГО́НИТИ *див.* **здоганя́ти.**

ЗДО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здої́ти.** *Здоєні вівці, немов стуманілі, падають в загороді на камінь* (М. Коцюбинський); *Старі вівці не чекають і пхаються самі в струнку: набухле вим'я гонить їх туди. Вівчар ловить вівцю за хребет, підтягає її до свого сідця і зараз же розставляє коліна, щоби часом не пропхалася мимо яка друга вівця, ще не здоєна* (Г. Хоткевич); *Настя набрала тільки-но здоєного молока і почала напувати телятко* (І. Цюпа); *Виливає* [мама] *з дійниці у ринку перше здоєне молоко, розпалює в печі, і незабаром маємо молозиво, солодке, із золотавою шкуриночкою* (Г. Тарасюк); // **здо́єно,** *безос. пред. Насамперед вівчар продоює дійки пальцями .. Це дає найбільшу порцію молока. Після того .. "відциркує" решту молока кількома рухами — і вівцю здоєно* (Г. Хоткевич); * Образно. *У стріхаті пні здоєно солод літа* (І. Калинець).

ЗДОЇ́ТИ *див.* **здо́ювати.**

ЗДОЙМА́ТИ *див.* **здійма́ти.**

ЗДОЙМИ́ТИ *див.* **здійма́ти.**

ЗДОЙМИ́ТИСЯ *див.* **здійма́тися.**

ЗДО́ЛАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здола́ти** 1, 2, 4. *Дикий кінь, запінений і ще не здоланий, біг, та сили були нерівні* (Р. Іваничук); *Я також сказав щось добре про привідцю бусурманів, Бо який би справжній лицар бранців здоланих поганив?* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Зима. Світ, наче сном здоланий, спить* (Уляна Кравченко); // **здо́лано,** *безос. пред. Батьківщину не здолано, не упокорено. Молоде покоління підхопило домагання своїх розстріляних і закатованих попередників* (О. Шугай).

ЗДО́ЛАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **здо́ланий.** *Він визнає свою фізичну здоланість і приймає її стоїчно, як фатум* (з навч. літ.).

ЗДОЛА́ННИЙ, а, е. Якого можна здолати, побороти, перемогти. *Обставини можуть бути для одних осіб нездоланними, а для інших здоланни́ми* (з навч. літ.); *Яким би не був сильним ворог — він здоланний* (із журн.); *— Своєю акцією ми подаємо сигнал надії усім онкохворим: хвороба здоланна!* (з газ.).

ЗДОЛА́ННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **здола́нний.** *Почуття здоланності всього, що вважалося раніш нездоланним, — це чи не найважливіше почуття, яке я виніс із війни* (О. Гончар).

ЗДОЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здола́ти.** *Як утрете минеться зима по здоланню* [здоланні] *рутулів, Отрок Асканій з лавінського міста оселю свою королівську Перенесе до .. Альби* (М. Зеров); *Повернутися* [на Батьківщину] *після переслідувань, після вигнання, після принизливого заробітчанства .. є проблемою з багатьма перешкодами, часто непосильними для здолання* (О. Шугай).

ЗДОЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *кого, що.* Док. до **дола́ти** 1; перемогти в боротьбі, підкорити силою зброї. *Чи є силонька в грудях, чи здолаєте самі пометати ворогів під ноги?* (Г. Хоткевич); [Я р о с л а в *(про себе):*] *Здолав Я ворогів не для своєї слави, А щоб з'єднати Руськую державу* (І. Кочерга); // Перебороти, подолати що-небудь. *Здолавши перший приступ сну, Крайнюк сидів над своїми записками* (В. Кучер); *Володимир Рязанцев, звівшись, дивиться у вікно, і на обличчі його ледве помітна посмішка людини, яка здолала смерть і знає певно, що буде жити* (І. Цюпа); // Пересилити, приборкати в собі яке-небудь почуття. *Намагається* [Буйко] *здолати в собі хвилювання* (Яків Баш); *Здолавши тугу, тихо завів Тарас іще сумнішої, бо всю дорогу від Петербурга в душі його вилися лише пісні печалі й горя* (Василь Шевчук).

2. *що.* Док. до **дола́ти** 2; справитися з чимось, що потребує фізичних зусиль, праці. *Це була найважча робота, і тільки м'язисті козаки та литовські грабарі могли її здолати* (З. Тулуб); *Поспішали* [коні] *вперед добровільно, самі намагаючись швидше здолати крутизну і вибратись на рівне* (О. Гончар); *Шукачі не здолали й половини шляху* (Люко Дашвар); * Образно. *За перевалом .. лютувала гроза. Велетенська хмара, ніби зачепилася за скелі, ніяк не могла здолати скелясту перепону* (В. Фіялко).

3. *перев. з інфін.* Спромогтися, змогти зробити що-небудь. [Е д і т а:] *Носити цеглу та місити глину і я здолаю* (Леся Українка); *Третьої ночі, коли мороз .. пролазив у хату, Терешко зовсім одубів, лежачи біля припічка, й ледве здолав злізти на піч* (Г. Епік).

4. *кого, що, перен.* Док. до **дола́ти** 3; цілком заволодіти ким-небудь (про фізичний стан). *— Тебе, Устино, ні горе не зігнуло, ні старість не здолала* (С. Чорнобривець); *Іван перевертається горілиць, його здолав сон* (П. Колесник); *Втома, нарешті, здолала його, і він заснув мертвим сном* (О. Авраменко, В. Авраменко).

(1) Здола́ти себе́ — погасити в собі яке-небудь почуття, бажання і т. ін. *— Але що ж робити, коли я не можу здолати себе, не маю снаги стримати навісних мрій* (Л. Яновська); *Якби віче було хоч коло його терема, він таки здолав би себе й вийшов, але старці обрали своїм місцем тік — щоб кожен почувавсь однаково рівним з усіма* (І. Білик).

ЗДОЛІ́ТИ, íю, íєш, *док., заст.* Те саме, що **здола́ти.** *Коли, бач, Турна не здоліють, То картами уже подіють, Що між старці Турн попаде* (І. Котляревський); *Хто не здоліє озватись ділами, хай обізветься німими сльозами* (П. Куліш); *— Як же йти, Катре, не здолію я по землі ступати!* (Марко Вовчок).

ЗДО́ЛУ, *присл., розм.* Те саме, що **зни́зу.** *Положили Одностайне стати Против Гуса. І в Констанці Всіх ворон скликати! Та стерегти якомога І зверху і здолу* (Т. Шевченко); *Він був босий і в сорочці. Свої широчезні штани підв'язував здолу мотузками* (А. Чайковський); *Стін* [старої хати] *— майже не видно. Здолу наче проковтнула їх земля, згори закрила стріха* (І. Керницький).

◊ **Зни́зу (здо́лу) догори́ (дове́рху)** *див.* **зни́зу.**

ЗДО́ЛЬНИЙ, а, е, *іст.* Який користується землею на умовах здольщини. *Добробут здольних селян здебільшого залежить від особи їхніх володільців і від властивостей місцевості* (з навч. літ.); // Який ґрунтується на отриманні певної частки врожаю. *Здольна оренда на Закарпатті в XIX — на початку XX ст. за своєю суттю була одним із видів відробітку й нерідко поєднувалася з ним* (з наук. літ.); *Реформа 1861 року ніякого "звільнення" селянам, окрім пограбування, не дала: за уставною грамотою вони залишилися на здольній повинності* (з наук.-попул. літ.); *Поширена була здольна плата за землю, коли селяни віддавали хазяїну третину, а то й половину врожаю* (з навч. літ.).

ЗДО́ЛЬЩИК, а, *ч., іст.* Селянин, який користується землею на умовах здольщини; скіпщик. *Здольщики в романських країнах одержували від землевласника не тільки землю, а й робочу худобу* (з наук.-попул. літ.).

ЗДО́ЛЬЩИНА, и, *ж., іст.* Те саме, що **скíпщина.** *Специфічним видом відробітків була здольщина* (з наук. літ.); *У давні часи переважала натуральна форма орендної плати, так звана здольщина* (з навч. літ.).

ЗДОРОВА́НЬ, я́, *ч., розм.* Людина, що відзначається силою, міцною статурою і перев. високим зростом; здоровило. *Старший син Гаврило — широкоплечий, біловусий здоровань, на одну ногу кульгавий* (Григорій Тютюнник); *Брати підбасками підхопили пісню, а щаслива мати дивилася на своїх здорованів і похитувала головою* (М. Стельмах); *Банькуватий здоровань з круглими плечима .. взявся натирати снігом свого товариша* (Є. Гуцало); *У натовпі придворних та слуг, що зустрічали процесію на площі перед палацом, Філіп відразу завважив здорованя* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗДОРО́ВАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., рідко.* Те саме, що **здоро́вкатися.** *Скрізь* [на Капрі] *спокій, увічливість (незнайомі здороваються), чесність* (М. Коцюбинський); *Макитра сміливіше підійшов до гурту й почав здороватися за руку* (С. Васильченко); *Макс може здороватись, може не здороватись, може потиснути тільки руку, може прикласти руку до чола або хитнути головою* (В. Винниченко); *Вони потисли одне одному руки (Юрко зауважив, що робилось це з такою міною, наче пан Андрій жартома здоровався за руку з п'ятирічним хлопчиком)* (Любко Дереш).

ЗДОРОВЕ́ЗНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **здорове́нний.** *Кого вже тільки не бачив їхній порт за ці роки! Бачив зуавів, бенгальців, сенегальців, здоровезних чорношкірих марокканців, бачив французьку морську піхоту й цибатих англійських офіцерів* (О. Гончар); *Здоровезний сірий український віл лежить і тихо ремигає* (О. Довженко); *Високо злітає здоровезна сапа, а на місці кущів виростають могилки* (М. Коцюбинський); *Антонаса ще більше розлютив спокій Матвія, і він з усієї сили замахнувся здоровезною рукою, щоб вдарити його в голову* (Мирослав Ірчан); *Усе в ньому* [князі] *було грубе: й голос, і кремезні плечі, й здоровезні ноги, припорошені курявою.., і широкі лопатища рук, і навіть карий оселедець на блискучій голові* (І. Білик); *В шкільному саду .. залишилась здоровезна яма від вибуху снаряда великого калібру* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЗДОРОВЕ́ННИЙ, а, е, *розм.* Збільш. до **здоро́вий** 3–5. *Аж суне Вовк — такий страшенний Та здоровенний* (Л. Глібов); *Він був дуже здоровенним, рослим і сильним парубком* (І. Франко); *Бідне дівча гнулось під здоровенним оберемком хворосту* (Д. Мордовець); *Здоровенна з пузатим комином піч .. починалась від дверей і займала мало не всю стіну* (В. Винниченко); *Він замовк, запхав свої здоровенні долоні у кишені й випростав ноги* (Олесь Досвітній); *Села самого не видати за могилою стрімчастою, — видко тільки від схід сонця гай здоровенний, темний...* (Марко Вовчок); *Здоровенне подвір'я, чисте й зелене. На подвір'ї коло стайні порається над чимсь Явтух-наймит* (М. Коцюбинський).

ЗДОРОВЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **здоро́вий** 1. *Будуть пташки прилітати дитині співати, Буде моя дитиночка здоровенька спати* (з народної пісні); *Дев'ять* [дітей] *здоровенькі край неї, потішають її, а одно морщиться, кисне, недуже* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Коли б швидше минулася хвороба твоя, щоб ти була мені веселенька й здоровенька й щасливенька* (М. Коцюбинський); *Сі волики були здорові, ситі, круторогі воли, з міцними, здоровими ногами, з дужими, широкими грудями; "золоті" ж воли були здоровенькі, звичайні волики* (В. Винниченко).

◊ **Бува́й (іди́, зостава́йся, ходи́** *і т. ін.)* **здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, ідíть, ходíть** *і т. ін.)* **здоро́ві (здорове́нькі)>** *див.* **бува́ти; Будь здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бу́дьте здоро́ві (здорове́нькі)>** *див.* **бу́ти; Здоро́в (здорове́нький) був <Здоро́ві (здорове́нькі) були́>** *див.* **бу́ти.**

ЗДОРОВЕ́СЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **здорове́нький.** *— Кажу ж вам, що я здоровесенький; а так на душі погано... розсердився* (О. Кониський).

ЗДОРОВЕ́ЦЬКИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **здорове́нний.** *Мої товариші .. лежали й хропли усіми порами своїх здоровецьких тіл* (В. Винниченко); *Вартові, оружні, здоровецькі, щось говорили не по-грецьки* (Л. Костенко); *На плечах чорніє здоровецька кучерява голова, як макітра* (І. Нечуй-Левицький); *Сей та той* [господар] *підійме здоровецькою рукою колесо вгору, пустить його легко до землі і прислухається до його стуку* (І. Франко); *Митрополитський кухар ніс з торжка такого здоровецького коропа, що хвіст волікся по снігу* (Леся Українка); *Крадькома здоровецький старий кіт до діда Василя підійде та — стриб на лаву* (І. Микитенко).

ЗДОРО́ВИЙ, ЗДОРО́В *(до 1 знач.: у складі деяких зворотів; розм.),* а, е. 1. Який має здоров'я; протилежне х в о р и й, с л а б и й, н е д у ж и й. *Я тепер почуваюся здоровою, не кашляю* (Леся Українка); *— Я здоров і бажаю і тобі, з ласки Бога, такого самого здоров'я* (О. Кобилянська); *— Перепрошую, — відповів Аркадій Михайлович, оглядаючи юнака з голови до ніг. — Але ж ви, як я бачу, цілком здоровий!* (М. Трублаїні); — *Наче ж зранку був здоровий* [кінь]? — *сказав рудобородий Блуд. — Наврочено?* (І. Білик); *— Люди добрі! Мій роде і народе! .. Ви хочете бути здоровими, ду-*

жими і квітучими? (Г. Тарасюк); // *у знач. ім.* **здоро́вий,** вого, *ч.;* **здоро́ва,** вої, *ж.* Той (та), хто почувається добре, має добрий стан здоров'я. *Наталка Оріховська за кожним разом, як збирається їй на кашель, скоренько прикладає хустину до уст. Ця уважлива її обережність до здорових зворушує Дарку* (Ірина Вільде); *В очах жодного з них Дорош не прочитав прихованої переваги здорового над хворим* (Григорій Тютюнник); // Неушкоджений (про органи і частини тіла). *Самі ноги занесли його на ниву, що, мов здорового зуба, виривав її в нього Семен* (М. Коцюбинський); *Роман знову прийшов до пам'яті і вхопив здоровою рукою за Петрову руку* (І. Багряний); // Незіпсований, неуражений (про плоди, рослини). *Вона на ниві працювала. Копала бульбу .. Маленький цебрик накопала Здорової, — а гниляків Ціла гора!* (І. Франко); *Анелі, доглядаючи за рослинами, розмовляли з ними, щось підправляли. Рослини росли здоровими* (В. Багірова); // Який свідчить про здоров'я, власт. не хворій людині. *Лице її, червоне, як калина, горіло здоровим рум'янцем* (І. Франко); *Апетит здоровий, все з'їдаю, що дають, і другий раз прошу* (М. Коцюбинський); *Він навіть боявся обернутись, щоб не порушити того зачарування, що охоплювало його від звуків цього веселого й здорового сміху* (Гео Шкурупій).

2. Корисний для здоров'я. *Слабим більше помагає здоровий, свіжий гірський воздух* [повітря], *ніж води* (І. Нечуй-Левицький); *Здорова свіжість літнього ранку промивала безсонні очі бійців, обвівала спалені, запорошені обличчя* (О. Гончар).

3. *розм.* Який має міцну статуру; сильний, дужий (про людину). *Будь здорова, як вода, а багата, як земля!* (примовка); *І як йому було пізнати Оксану? Він знав її дівкою здоровою, повновидою* (Г. Квітка-Основ'яненко); // Високий на зріст, великий. *Грізний, здоровий* [дядько] *— до сволока головою сягає* (М. Стельмах); *Все настирливіше почав гризти її сором за те, що вона, така здорова, сидить з дітлахами за партою, тоді коли могла б уже допомагати матері* (В. Козаченко); *Сам господар — колоритна постать. Здоровий дідуган з незгасаючою люлькою, сивими вусами, в широкій киреї* (Д. Білий); // *до чого.* Спроможний виконувати певну роботу. *У них* [магнатів] *було землі неміряно; були хутори, села, навіть цілі городи́ — не десятки, а сотні тисяч люду, з здоровими до праці руками* (Панас Мирний).

4. *розм.* Значний, великий розміром, обсягом. *Кавун... не бачив ще такого: Такий здоровий, що хлоп'я Не перескочить через нього* (Л. Глібов); *Сторож брязнув ключами, одмикаючи важкий здоровий замок* (І. Нечуй-Левицький); *Над чагарником височів лапатий, розлогий клен біля хлівця. Це вони колись посадили удвох з батьком. Який здоровий став!* (І. Багряний); // Непропорційно великий (про частини тіла людини або тварин). *Голова здорова, кругла, наче гарбуз* (Панас Мирний); *Здорові круглі руки й ноги* [у Василя], *дужі й спритні, і зовсім нечутна хода* (О. Довженко).

5. *розм.* Який займає великий простір. *— Та й го́род який наш здоровий! — сказав Івась* (Панас Мирний); *Як глянув я на той ярмарок з гори, то аж остовпів з дива. Господи! що ж то за здоровий був ярмарок!* (І. Нечуй-Левицький).

6. *перен.* Який відповідає уявленню про гармонійні стосунки; правильний, розумний. *Микола й Тарас і самі не помітили, як стали друзями. Це була хороша, здорова дружба* (Д. Ткач); *Паремії з ключовим образом "вода" вбирають у поле символьного переосмислення ряд постійних ознак: чиста вода уособлює здорові стосунки, їх прозорість і чесність ("Чиста вода, як сльоза", "До чистої води олива не пристане")* (з наук. літ.).

Живи́й і здоро́вий <[І] жив і здоро́в> <Живи́й та ці́лий> *див.* **живи́й; Носи́ (носі́ть) здоро́в (здоро́ва, здоро́ві)** *див.* **носи́ти; Остава́йся здоро́в (здоро́ва) <Остава́йтеся здоро́ві>** *див.* **остава́тися; Спожива́йте (споживи́йте) на здоро́в'я! (здоро́ві!)** *див.* **спожива́ти; Харчу́йте здоро́ві** *див.* **харчува́ти; Чи здоро́ві ночува́ли?** *див.* **ночува́ти.**

◊ **Бува́й (іди́, зостава́йся, ході́** *і т. ін.)* **здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, іді́ть, ході́ть** *і т. ін.)* **здоро́ві (здорове́нькі)>** *див.* **бува́ти; Будь здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бу́дьте здоро́ві (здорове́нькі)>** *див.* **бу́ти; Бу́дьмо здоро́ві!** *див.* **бу́ти; Вали́ти (зва́лювати, переклада́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хво́рої (дурно́ї) голови́ на здоро́ву** *див.* **вали́ти**[1]**; За будь-здоро́в** *див.* **бу́ти; Здоро́в (здорове́нький) був <Здоро́ві (здорове́нькі) були́>** *див.* **бу́ти; (1) Здоро́в (здоро́вий, здоро́ва** *і т. ін.)* **на печі́нку** — про людину міцного здоров'я. *Городяни, поки ще мене не знали, то казали: "ото яка на печінку здорова!"* (Панас Мирний); **Здоро́вий глузд (ро́зум)** *див.* **глузд; Неха́й (хай) здоро́в (здоро́вий) бу́де <Неха́й (хай) здоро́ві бу́дуть>** *див.* **бу́ти; Ці́лий і здоро́вий (неушко́джений)** *див.* **ці́лий.**

ЗДОРОВИ́ЛО, а, *ч., розм.* Те саме, що **здорова́нь.** *Він хоче приховати свою душу, що так зрадливо рветься назовні, показуючи його, отакого здоровила, розмріяним дітлахом* (І. Багряний); *Горяй — велетень, здоровило. Такому тільки й сидіти на коні* (С. Скляренко); *Це був сивий чолов'яга з руками велетня, оброслий, запорошений. Маленькі його очиці бігали злякано, наче належали якомусь дикому звірку, а не цьому здоровилові* (М. Чабанівський); *Десяток чи два волохатих здоровил, важко переступаючи ногами, посунули до них. Видно, вони хотіли взяти Чублика й Сиза живцем* (В. Близнець); *Він здоровило — щонайменше два метри на зріст, дебелий, кулачиська, мов гирі...* (О. Авраменко).

ЗДОРО́ВИТИ, влю, виш; *мн.* здоро́влять; *недок., розм., кого і без прям. дод.* 1. Те саме, що **поздоровля́ти.** *З нею залюбки віталися, .. здоровили з приїздом матусі і сина* (Яків Баш); *Першим прийшов здоровити його з Різдвом Юрко Андрузький* (Василь Шевчук); * Образно. — *Вона* [черешня] *завжди перша здоровить мене з весною, — каже старий* (М. Олійник).

2. Здоровкатися, вітатися з ким-небудь. *Здоровлю родичів і сестру, тебе теж цілую* (В. Стефаник); *Його здоровлять низенько малі й великі, старі й молоді* (О. Кобилянська); *Жандарм входить, по-військовому здоровить* (Мирослав Ірчан).

ЗДОРО́ВИТИСЯ, виться, *недок., безос., кому і без дод., розм., рідко.* Почуватися здоровим. *Пошли ж йому, Господи, щоб йому .. здоровилось* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗДОРОВІ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Підсил. до **здоро́вий** 1. *— Милісінька, здоровісінька була* [Пріська], *а то зразу — і ноги ломить, і руки зводить* (Панас Мирний); *Обидві дами були здоровісінькі й ситі, навіть гладкі* (І. Нечуй-Левицький); *Ольга позавчора ще була в службі, здоровісінька, хоч сумна і задумана, як звичайно!* (І. Франко); *Баба Ганя сиділа на тапчані здоровісінька, при розумі і пам'яті, і уважно розглядала щось у руках* (Г. Тарасюк).

ЗДОРОВІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* Те саме, що **здорові́шати.** *Вода.., як скло, чиста, а нап'єшся було — так і чуєш, що здоровієш* (Панас Мирний); *Ми з Терешком як не сіємо, то жнем, Здоровієм, багатієм з кожним днем* (С. Воскрекасенко).

ЗДОРОВІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.* Ставати здоровим (у 1 знач.), здоровішим. *Дівка росла, здоровішала, красивішала на велику втіху генеральші* (Л. Яновська); *— А ви заходьте до нас частіш... По суботах... Від розваги люди здоровішають* (Л. Смілянський); *Згадала* [Петрана], *як такої ранньої пори, коли ще дівувала, гнала у Білому Хуторі корову на сінокіс. Сонце прийде, тепла водичка — здоровішаєш на болоті...* (М. Малиновська).

ЗДОРÓВКАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **здорóвкатися.** *З Демидом вона не розмовляла, тільки відказувала на здоровкання та прощання* (Б. Грінченко); *Двері відчинилися і з'явився справді Парцюня .. І підійшов до стола, і простяг через його* [нього] *руку до* [для] *здоровкання* (Т. Осьмачка); *Комбайнер совається на місці й забуває відповісти на здоровкання* (Ю. Яновський); — *Цокотухи, — кажу, — ви не смійтесь, бо це не дивацтво, без цього сад родити не буде. — Без вашого здоровкання?* (О. Гончар).

ЗДОРÓВКАТИ, аю, аєш, *недок., кого, діал.* Здоровкатися. *Козак здоровкає бабу* (Марко Черемшина).

ЗДОРÓВКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., з ким і рідше до кого, розм.* Вітатися під час зустрічі (стисканням руки, поклоном, словами і т. ін.). *Здоровкаючись зо мною, він затримав мою руку й зблизька придивився в лице* (С. Васильченко); *Він їхав селом, як мертвий: склепивши очі, не підводив голови, не здоровкався до людей...* (Г. Косинка); *Якось Єлька, біжачи по хліб, хотіла прошмигнути мимо нього тихцем, він зупинив, аж розсердився: — Ти чия, що не здоровкаєшся?* (О. Гончар); *Кузьма Сидорович руку мав маленьку, теплу, — здоровкаючись, він ледве потискував Олегові пальці* (Ю. Мушкетик).

ЗДОРÓВКНУТИСЯ, нуся, нешся, *док., з ким і рідше до кого, розм., рідко.* Однокр. до **здорóвкатися.** *Коли батько здоровкнувся до неї, кинула просяче: — Купіть, сусідо, хлопцеві кокошів!* (І. Чендей).

ЗДОРОВКÓ, á, *ч., розм.* Те саме, що **здоров'я́к.** — *Що ти йому зробиш, такому здоровкові? — сказав Івась* (Панас Мирний).

ЗДОРÓВЛЕННЯ, я, *с., розм.* 1. Дія за знач. **здорóвити** 1. *Вітальними словами розпочалося здоровлення переможців конкурсу* (з газ.).

2. Те саме, що **поздорóвлення** 2; вітання (у 2 знач.). — *Як тут наш новонароджений? — спитав Михайло весело. — Готовий приймать здоровлення?* (Василь Шевчук); *Всі обмінювалися здоровленнями, пили один до одного чару й зичили многі літа й великі звершення* (І. Білик).

ЗДОРÓВНИЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **заздорóвниця.** *Великий князь підняв повну чару .. і надпив. Потому подав її Богданові. В світлиці запала мертва тиша, та Рогволод не проголосив жодної здоровниці* (І. Білик); *Він уже ледве тримався на ногах, але в нього ще вистачило сили ходити й гукати здоровниці на честь Гозького* (Валерій Шевчук).

ЗДÓРОВО, *присл.* 1. *розм.* Дуже, сильно. *Вона оджимала* [сорочки] *так здорово, що аж намисто бряжчало і дукачі коливались* (І. Нечуй-Левицький); *Вовк і Лисичка здорово поголодніли* (І. Франко); *Я її, мабуть, здорово вдарив, бо вона дуже скривилася, уставши й узявшись рукою за бік, але не заплакала* (Б. Грінченко); — *От тепер і в дорогу. А ночі тепер здорово холодні!* (В. Винниченко); *У кузові нас здорово трясе, підкидає, витрясає з нас печінки, але почуваємо ми себе справді чудово* (О. Гончар).

2. *розм.* Добре; майстерно. — *Ну, мастак, — Ти здорово співать навчився* (Л. Глібов); — *Ти ще, може, і врятувався був би, бо ти здорово вчений бігати, а я, бідолаха, .. не можу швидко бігати* (М. Йогансен); *Петрик аж головою крутив — ой, мовляв, і намальовано ж фарбами всякими, здорово намальовано!* (А. Головко).

3. *у знач. пред.* Означає схвалення чого-небудь, радість з якогось приводу; чудово, гарно. *Як це здорово — зустріти Новий рік у столиці!* (М. Чабанівський); — *Гайда, гайда, хлопці! Мені так хочеться швидше побачити комету! От здорово!* (О. Бердник); — *Як здорово і приємно, коли говориш правду* (А. Кокотюха).

4. *у знач. пред.* Корисно для здоров'я. *Учитель казав, що по сонцю бігати здорово* (Панас Мирний); — *Треба ж знати, чи доволі тепла, чи здорово людині в хаті, чи не здорово...* (М. Коцюбинський).

ЗДОРОВУ́ЛЯ, і, *ж. і рідше ч., розм.* Людина перев. високого зросту, яка відзначається силою і міцним здоров'ям. — *А знаєте, я вже примітив ту молодицю. Чого ж це, думаю, така здоровуля в санітарках? Там і Лазоренчиха змогла б* (Микола Чернявський); — *Ці дві здоровулі на хліб уже хай заробляють, бо в нас он їх* [дітей] *повна хата, а батько плохий* (Ю. Збанацький); *Хлопчина за літо дуже виріс, перетворився на довготелесого сухорлявого здоровулю* (із журн.).

ЗДОРÓВШАТИ, аю, аєш, *недок.* Те саме, що **здоровíшати.** *Дьяконов ніби справді здоровшав тут, за роботою* (О. Гончар); *Була* [вода] *смачна, солодка, запашна, і він одчув, як від її міцної снаги здоровшає все його тіло* (Є. Гуцало).

ЗДОРÓВ'Я, я, *с.* Стан організму, коли нормально функціонують усі його органи. [П у б л і й *(до Йоганни):*] *Я радий, що рідний край вернув тобі здоров'я* (Леся Українка); *Міцно й радісно відчував він своє кремезне тридцятилітнє тіло, повне буйної сили і здоров'я* (З. Тулуб); *Якщо його питали, чи він уже обідав сьогодні, він завжди відповідав: — Але ж я обідав вчора!.. Здоров'ю людини шкодить, якщо вона обідає щодня!* (В. Домонтович); // Той чи інший стан, самопочуття людини. *Він .. розпитував у Тетяни про здоров'я вчительки* (М. Коцюбинський); — *Тарасе, ти не легковаж здоров'ям, — .. лагідно вмовляв його Михайло. — Тобою держиться уся громада наша; вся Україна, власне...* (Василь Шевчук); — *Стан жаху, в якому я жила, негативно позначався на моєму здоров'ї* (Любко Дереш).

(1) Ва́ше (твоє) здорóв'я — тост, звернений до особи, за здоров'я якої п'ють. [Х р и п у н:] *Пропоную випити за брата нашого дорогого командуючого .. Ваше здоров'я* (О. Корнійчук); — *Пропоную випити за найщасливішу людину на землі .. Твоє здоров'я, Вікторе. Будьмо* (Ю. Мушкетик); *Не чекаючи, коли присутні візьмуть чарки, каже батько "ваше здоров'я" і перехиляє* (А. Дністровий); **(2) За здорóв'я** *(ц.-с.* **за здрáвіє)** *чиє, кого* — побажання бути здоровим тому, за кого проголошують тост. — *За здравіє нашого воїнства, — наливав першу чарку Володимир Іванович* (М. Стельмах); — *За здоров'я твоєї дочки, — підняв склянку Сіробаба. — В нього ж там така степовичка росте...* (О. Гончар); *Як дійшла справа до вина за здравіє іменинниці, Іван Антонович піднявся зі свого трону з великою легкістю* (Олекса Ізарський); — *За твій приїзд, брате, — підняв свого келиха король. — За твоє здоров'я, за здоров'я твого сина Ростислава і всієї родини!* (В. Малик); *Попи читають за його здравіє молитви й закликають молитися за нього нас, бо цар —*

Божий помазаник, намісник Господа на землі (Ю. Мушкетик); **Занепада́ти / занепа́сти здоро́в'ям (на здоро́в'ї)** *див.* **занепада́ти; Здоро́в'я (си́ла) не слу́жить** *див.* **служи́ти; Пита́ти (пита́тися) / спита́ти на здоро́в'я** *див.* **пита́ти; Підупада́ти / підупа́сти здоро́в'ям (на здоро́в'я, на здоро́в'ї)** *див.* **підупада́ти; Ска́ржитися на здоро́в'я** *див.* **ска́ржитися; Спожива́йте (спожи́йте) на здоро́в'я! (здоро́ві!)** *див.* **спожива́ти; Стан здоро́в'я** *див.* **стан[3].**

○ **(3) На здоро́в'я (на здоро́в'ячко),** *у знач. виг.* — уживається під час пригощання або як відповідь на подяку тому, кого пригощають. — *Питки хочеш, сину? — спитався, підійшовши, Грицько. — Пий на здоров'я* (Панас Мирний); — *Одначе призволяйтеся, матушки, на здоров'ячко, ще й у кишені наховайте та повезіть дітям на гостинець* (І. Нечуй-Левицький); — *От спасибі тобі, Юхиме, — за останнім снопом подякувала Катря. — На здоров'я, молодице, — відповів Юхим* (А. Головко); **(4) При здоро́в'ї (при здоро́в'ячку),** *у знач. прикм.* — про здорову людину. — *Він не лихий чоловік, ще й при здоров'ї, хоч і любить бенкетувать* (І. Нечуй-Левицький); — *А яка вона з себе? — запитав я. — Дівка як дівка. З ногами, руками, косами. При здоров'ї і в тілі* (Є. Кравченко); *Є в артілі у одній Чоловік Карпо Крутій. Чоловік, поглянеш збоку, — При здоров'ячку, нівроку!* (С. Олійник).

◊ **Дай Бо́же здоро́в'я** *див.* **дава́ти; (5) До́брого здоро́в'я (здоро́в'ячка)** — традиційна форма вітання під час зустрічі, а також відповіді на нього. — *Здорові! — кивнув становий головою Чіпці. — Доброго здоров'я, — одказав, підводячись, Чіпка і зняв шапку* (Панас Мирний); — *Доброго здоров'ячка, Аркадію Валеріановичу, — низько вклоняється Майборода* (М. Стельмах); — *Добридень, діду! — Доброго здоров'я, синку! — відповідає той, підвівши від роботи сиву голову* (К. Гриб); **Набира́тися / набра́тися здоро́в'я** *див.* **набира́тися; Наклада́ти / накла́сти здоро́в'ям** *див.* **наклада́ти; Поверта́ти / поверну́ти до здоро́в'я** *див.* **поверта́ти[1]; Покла́сти си́ли (си́лу, здоро́в'я)** *див.* **положи́ти; Поча́ти за (во) здоро́в'я** *(ц.-с.* **здра́віє), а кінчи́ти (звести́) за упокі́й** *див.* **почина́ти; Прихо́дити / прийти́ до здоро́в'я** *див.* **прихо́дити.**

ЗДОРОВ'Я́ГА, и, *ч., розм.* Те саме, що **здорова́нь.** *До кімнати увійшов рудий, вусатий здоров'яга* (С. Скляренко); *Дивлюсь на синів — і чудно мені: та невже оці здоров'яги плечисті і є ті самі жабенята, котрі борсались у ночвах, рачкували по хаті* (І. Муратов).

ЗДОРОВ'Я́К, а́, *ч., розм.* Здорова (у 1 знач.), міцна людина, перев. високого зросту. *Здавалося, що здоров'ю цього здоров'яка кінця не буде. І от вам: інфаркт — і людини нема* (Остап Вишня); *Обличчя Бекетова сяяло, широкоплечий, красивий здоров'як вправно відкидав лівою рукою волосся, невгаваючи говорив* (П. Кочура); *Блідість не загрожує цьому здоров'якові: щоки його завжди палають, мов горобинові кетяги* (Г. Усач); *Сулима мовчав, вражено дивлячись на Хвесько Солодкого. Кілька тижнів тому то був високий широкоплечий здоров'як .. І раптом перед Сулимою постав дід, у якого плечі згорбились і опустилися, щоки пожовтіли й запали* (В. Чемерис).

ЗДОРОВ'Я́ЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **здоров'я́к.** *У хвилини перепочинку підійдуть, буває, жінки від ворохів, напалені сонцем, веселі здоров'ячки, питають Інну, чи нема в її аптеці чогось від остюків та щоб губи не шерхли* (О. Гончар).

ЗДОРО́В'ЯЧКО, а, *с., розм.* Пестл. до **здоро́в'я.** — *Невже вона така безталанна? .. І красою і здоров'ячком Бог не обійшов, — хіба от долею...* (Панас Мирний); — *Як ваше здоров'ячко? — спитав доктор у Павлуся Малинки. — Хвалить Бога, аж вибрикую, бо оце тільки що оброку наївся* (І. Нечуй-Левицький); *Варвара Карповна* [Карпівна] *привітно поздоровкалась, розпиталась про здоров'ячко* (В. Винниченко); — *Як себе почуваєте, Василю Васильовичу? — спитав Зав'ялов дзвінким баритоном. — Як здоров'ячко?* (Л. Дмитерко).

○ **На здоро́в'я (на здоро́в'ячко)** *див.* **здоро́в'я; При здоро́в'ї (при здоро́в'ячку)** *див.* **здоро́в'я.**

◊ **До́брого здоро́в'я (здоро́в'ячка)** *див.* **здоро́в'я.**

ЗДОРО́ЖЕНИЙ[1], а, е, *розм.* Який здорожився. — *Ходімо краще в хату. Ти здорожений, Київ не в сусідстві, може, й не обідав, а незабаром і вечеряти пора* (Б. Лепкий); *Обидва вони — в пилюзі, зморені й здорожені* (Г. Косинка); *Вставши назавтра рано, побачили* [гості] *в дворі замість своїх здорожених коней трьох здорових, як змії, ступаків* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * У порівн. *Танасій заснув, ледве притуливишись до ліжника. Пролежав, як колода, до ранку. Спав, мов здорожений* (А. Крушельницький).

ЗДОРО́ЖЕНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **здорожи́ти.** *Штучно здорожені ліки є реальною загрозою життю та здоров'ю людей* (з газ.); *Здорожена електроенергія.*

ЗДОРО́ЖЕННЯ[1], я, *с., розм.* Дія за знач. **здоро́жити** і стан за знач. **здоро́житися.** [С а б і н а *(до Йоганни, облесливо):*] *Нехай дозволить владарка покласти крихіточку її фарби на обличчя, бо трішечки здороження помітно* (Леся Українка).

ЗДОРО́ЖЕННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **здорожи́ти.** *Здороження енергоносіїв зумовлює стабільно негативні показники роботи української металургійної галузі* (з газ.).

ЗДОРО́ЖИТИ, жу, жиш, *док., кого, рідко.* Утомити, виснажити кого-небудь довгою дорогою. *Здорожив худобу. Чи воно здорожені воли, чи хорі?* (Сл. Б. Грінченка).

ЗДОРОЖИ́ТИ *див.* **здоро́жувати.**

ЗДОРО́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док., розм.* Утомитися, виснажитися в дорозі. *Вона в дорозі не виспалась, дуже здорожилась, була роздратована* (І. Нечуй-Левицький); *Молоді здорожились і хотіли спати. Вони згодились тільки трохи перекусити* (Б. Антоненко-Давидович); *Важка мені хвилина моя кожна. Здорожився, пора б і припочить* (Л. Костенко).

ЗДОРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗДОРОЖИ́ТИ,** жу́, жи́ш, *док., що.* Робити дорожчим, збільшувати в ціні. *Наприкінці XX ст. тваринництво України було обмежене площами сіножатей та пасовищ, що здорожувало виробництво кормів і тваринницької продукції* (з наук. літ.); *Неякісне виконання бурових робіт здорожує їх проведення* (з наук.-попул. літ.); *Здорожили хліб* (Сл. Б. Грінченка).

ЗДОРО́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **здоро́жувати.** *У зв'язку зі скороченням постачання газу випуск продукції знижується, і вона здорожується* (із журн.).

ЗДОРО́ЖЧАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здоро́жчати.** *Державне регулювання вартості борщового набору може спричинити подальше здорожчання вітамінної продукції* (із журн.); *Тенденція до постійного здорожчання житла досягла свого апогею* (з газ.).

ЗДОРО́ЖЧАТИ, ає, *док.* Стати дорожчим, збільшитися в ціні (про товари, послуги і т. ін.); подорожчати. *Здорожчали найпопулярніші товари новорічного столу* (з газ.); *Проїзд у громадському транспорті міста може здорожчати* (з газ.).

ЗДОРО́ЖЧИТИ *див.* **здоро́жчувати.**

ЗДОРО́ЖЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗДОРО́ЖЧИТИ,** чу, чиш, *док., що, розм.* Те саме, що **здоро́жувати.** *Комунальники знову хочуть здорожчувати послуги з обслуговування багатоповерхових будинків і прибудинкової території* (з газ.); — *Цікаво, що наступного разу придумають, аби пальне здорожчити* (з газ.).

ЗДО́ХЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **здо́хнути.** — *А в другого* [кріпака] *кінь упав дорогою. Стоїть, бідолаха, над здохлим конем, як очманілий* (З. Тулуб); *Екоінспекція виявила порушення підприємцем закону про утилізацію здохлої від пошесті птиці* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Дохлий. *У водах плавала здохла риба, птахи вмирали на льоту* (П. Загребельний); *Ясько підібрав на вулиці здохлого голуба і поніс додому* (Ю. Винничук); * У порівн. — *Скочив Лис з одного маху, Бач, і впав посеред шляху, Мов здохлий, простяг лапки* (І. Франко); *Перед мостом через Харків, немов здохлий кит, лежав старий нафтовий бак* (М. Йогансен).

3. *у знач. прикм., перен., зневажл.* Худий, кволий. — *Сама вже забула, як за свого здохлого Охріма людям вікна вибивала?* (Григорій Тютюнник).

ЗДОХЛЯ́К, а́, *ч.*, **ЗДОХЛЯ́КА,** и, *ч. і ж., зневажл.* Про кволу, немічну, слабосильну людину чи тварину. — *Цілий день з ранку до ночі на своїх смужечках товчеться він. Як слід не виоре (здохлякою не виореш!)* (А. Головко); *Я розповідав тобі про одного варязького здохляка? .. Год хіба на п'ять старший од мене, .. не мав рівних собі на мечах* (І. Білик); — *Гей ти, пранцюватий! А де ваша здохляка? Сам на тирло поженеш* (А. Михайленко); * У порівн. *Розлютувався Данько, вивертаючи хліб із кишені хлопчика.* — *Я собі голови не прикладу, чого він ноги, як здохляк, ледве волочить за кіньми* (М. Стельмах).

ЗДОХЛЯ́КА *див.* **здохля́к.**

ЗДОХЛЯ́ТИНА, и. 1. *ж., розм.* Труп здохлої тварини; падло (у 1 знач.). *На деревах теліпались здорові квітки ліан. Од їх одразу вдарив важкий болотяний дух, неприємний, гидкий, ніби од якоїсь здохлятини та гнилятини* (І. Нечуй-Левицький); *Смердить чимось огидним — мабуть, десь поруч здохлятина лежить* (М. Дашкієв); * Образно. *Знаєте, що таке наше місто? Історична здохлятина. Віками тхне. Так і хочеться його провітрити* (В. Підмогильний).

2. *ч. і ж., перен., зневажл.* Те саме, що **здохля́к, здохля́ка.** — *Можеш покликати сюди свого здохлятину й заявити йому, що свій тестамент і своє майно він може переписати на ту ідіотку, яка за це схоче жити з ним* (В. Винниченко); — *Хіба це півень? Здохлятина, а не півень, саме пір'я та кістки. І якби хоч співав, а то й не хрипить* (Є. Гуцало); *Відбіжить* [пес] *од Марії, хвостиком крутне і сидить .. Марія стане посеред двору і горлає на весь хутір:* — *А чим же я тебе нагодую, здохлятину?* (В. Дрозд).

ЗДОХЛЯ́ЧКА, и, *ж., зневажл.* Жін. до **здохля́к.** *За такі нечестиві підозри хочеться від душі дати цій здохлячці по шиї* (Любко Дереш).

ЗДОХЛЯЧО́К, чка́, *ч., ірон.* Пестл. до **здохля́к.** *Самі виписали за копійки вибракуваних в колгоспному курятнику здохлячків, порізали, попатрали та й поїхали разом з Ганькою на спекуляції в Одесу* (Г. Тарасюк); *Я навіть вже мріяла, що в котромусь санаторії я нарешті знайду собі пару — такого ж здохлячка, як я* (Любко Дереш).

ЗДО́ХНУТИ *див.* **здиха́ти[1].**

ЗДО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здо́ювати.** *Якщо корова дійна, бажано не обмежуватися одним здоюванням, а відстежити, скільки вона дасть молока протягом дня* (з навч. літ.); *Здоювання вівці, як правило, триває майже годину* (з газ.).

ЗДО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗДОЇ́ТИ,** ою́, о́їш, *наказ. сп.* здій; *док.* 1. *кого.* Те саме, що **видо́ювати.** *Марія здоювала Мавру, і молоко текло по землі* (В. Яворівський); — *Їжте, а я відбіжу корову здоїти, трохи запізнилася* (О. Кобилянська); — *А ти, дівко, до курей навідувалась уранці?* — *Ні, діду. Я тільки здоїла козу* (О. Донченко); *Бувало, як здою корів — не розведу пальців, змикає руки, стягує жили* (К. Гордієнко).

2. *тільки док., що, чого.* Надоїти якусь кількість (молока). *Царенко зараз здоїв молока* (Сл. Б. Грінченка).

ЗДРА́ВИЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **заздоро́вниця.** *Здається, не було кінця-краю тим здравицям, не було кінця-краю випиванню* (Панас Мирний); — *Тепер і за флот наш здравицю скажемо. Вже виріс він, став на ноги* (В. Кучер); *Всі, хто сидів ближче до князя, підхоплювали славослов'я, один поперед одного прагнули .. проголосити здравицю на його честь* (П. Загребельний); *В супроводі гайдуків, вдячно киваючи до протягнутих келихів, під здравиці .. покинув* [намісник] *залу* (Д. Білий).

ЗДРА́ВІЄ, я, *с., ц.-с.* Здоров'я. [Ч е р н е ц ь:] *Господарко, рачительнице* [дбайливице] *наша, Як здравіє?* (Л. Старицька-Черняхівська).

За здоро́в'я *(ц.-с.* **за здра́віє)** *див.* **здоро́в'я.**

◊ **Поча́ти за (во) здоро́в'я** *(ц.-с.* **здра́віє), а кінчи́ти (звести́) за упокі́й** *див.* **почина́ти.**

ЗДРА́ВНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **оздоро́вниця.** *Музика почалась, підхопила до танцю, вихором закрутила директора здравниці* (О. Гончар); *Здравниця розміщена в самому центрі Дніпропетровська .. На території нема жодного дерева* (В. Рубан).

ЗДРАВОМИ́СЛЯЧИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **розсу́дливий** 1. — *Я тільки радітиму, коли мої сумніви будуть розвіяні, я, як і кожна здравомисляча людина, прагну до істини* (Ю. Збанацький); — *Він належить до людей здравомислячих. Ось чому я зважуюся бути з ним щирим і до кінця відвертим* (Д. Міщенко).

ЗДРА́ЙЦЯ, і, *ч., заст., зневажл.* Зрадник, відступник. *Та якими б здрайцями не називали запорізьких козаків і їхніх гетьманів польські шляхтичі, — все ж оці здрайці захищають нинька і Польщу, і весь християнський світ од турків і татар!* (С. Тельнюк); *Козаки Гулько і Зайченко .. лаштувалися в дорогу. Але знайшовся здрайця, козак Сулія, виказав їх* (Ю. Мушкетик).

ЗДРА́СТУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. *заст.* Бути живим, здоровим; благополучно існувати. *Всесвітня свашка поклонилась, І чарочка перчівочки* [перцівочки] *вродилась.* — *Ну, по цій мові,* — *каже Клим,* — *Дай Боже здрастувать усім!* (Л. Глібов); [С е м е н:] *Що ж бабуся твоя, чи здрастують ще?* [О д а р к а *(жартуючи):*] *Підскакують; з печі до долу, а з долу на піч* (М. Кропивницький).

2. *наказ. сп.* з д р а с т у й (з д р а с т у й т е), *у знач. виг.* Вітання під час зустрічі. — *Здрастуйте, дідусю!* — *закричало радісно дитя* (Панас Мирний); — *Здрастуйте!* — *здоровкаються всі до бабусі й, як одно, низенько вклоняються* (С. Васильченко); — *Здрастуй, невідома плането!* — *урочисто говорив академік ..* — *Здрастуй, Венеро, загадкова плането таємниць і несподіванок..!* (В. Владко); — *Здрас-*

туй, здрастуй! — лагідно усміхнулася мама. — Леся розказувала мені про тебе (В. Нестайко); // *у знач. ім., невідм. — Ніхто не сказав ні "здрастуй", ні "прощай", — подумав Максим* (І. Багряний).

3. *наказ. сп.* з д р а с т у й (з д р а с т у й т е), *у знач. виг., фам., рідко.* Уживається при вираженні здивування, незгоди і т. ін.; отакої. [М и р о н:] *Суворов говорив — воювать не числом, а вмінням. Якість — велике діло.* [Г о р л о в:] *Здрастуй, а ми що ж, воювати не вміємо? Цього у нас хоч відбавляй* (О. Корнійчук).

Потрі́бно, як соба́ці п'я́та ноѓа (як соба́ці здра́стуйте, як торі́шній сніг *і т. ін.) див.* **потрі́бно.**

◊ **(1) Здра́стуйте вам у ха́ту** — усталена формула вітання, яку вживають, заходячи до хати. [І в а н:] *Здрастуйте вам, діточки, в хату! Живенькі, здоровенькі?* (І. Карпенко-Карий); — *Здрастуйте вам у хату, — привітався він, увійшовши* (І. Микитенко).

ЗДРА́СТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., розм., рідко.* Те саме, що **здоро́вкатися.** *Почав* [Андрушко] *усім підряд руку подавать — здрастується* (з казки).

ЗДРЕ́ЙФИТИ, флю, фиш; *мн.* здре́йфлять; *фам.* Док. до **дре́йфити.** *Що Піня в цій справі здрейфить, в цьому ніхто з нас не сумнівався. Досить було пригадати, як він трусився щоночі, коли ми копали* (В. Винниченко); [С м о л а:] *Хто сильний, .. хто знає, чого він хоче, той ніколи не здрейфить* (І. Микитенко); *Зараз Микола не на жарт здрейфив. Він відчував себе злочинцем. А із злочинцями відомо яка розмова* (Ю. Збанацький); *У дворі Настуся знайшла два замашних кілки. Один подала Раїсі: — Будеш робити те, що й я. Та гляди не здрейф...* (Микита Чернявський).

ЗДРИГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здрига́ти** і **здрига́тися.** *Довелося* [Галі] *напружити всі сили, щоб стримати судорожне здригання губів і не дати ринути потокові шалених сліз...* (В. Владко); *Від щонайменшого здригання землі вода вихлюпувалася з посудин* (П. Загребельний); [М е ф і с т о ф е л ь *(на порозі):*] *Коней моїх здригання День провіщає близький* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); *Посивілий Шульга стоїть над своїм верстатом, похитуючись в такт здриганню автоматного штампа* (Н. Рибак).

ЗДРИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *рідше* **ЗДРИ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ЗДРИГНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* Те саме, що **здрига́тися.** *Почав* [Лушня] *цокотати зубами та здригувати, буцім справді змерз* (Панас Мирний); *Худі плечі* [Ганни] *гостро настовбурчились, здригаючи під збитою хусткою* (І. Микитенко); *Вона самотня стояла при вікні, неначе прив'язана за руку, і судомно здригала від безвихідного горя* (Т. Осьмачка); *Василь аж здригнув після такого слова* (Г. Квітка-Основ'яненко); * Образно. *Батько знає: Олегів світ зітканий нехай і з книжного павутиння, але тонко, душа його здригає від кожного дотику* (Ю. Мушкетик).

◊ **Не здригне́ться (не здригне́) рука́** *див.* **рука́.**

ЗДРИГА́ТИСЯ, *рідко* **ІЗДРИГА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *рідше* **ЗДРИ́ГУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **ЗДРИГНУ́ТИСЯ,** *рідко* **ІЗДРИГНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* 1. Роблячи мимовільні судомні рухи, тремтіти, трястися (від холоду, жаху і т. ін.). *Дівчина припала головою до колін та так і заніміла, і, якби не здригалося іноді тіло її перемучене, була б це мертва постать* (Б. Грінченко); *Губи його тремтіли, нервово здригувались щоки* (П. Кочура); *Бармаш різко здригається від холоду* (В. Козаченко); *Переляканий хлопець здригнувся і притулився до брата* (І. Франко); *Холодно, видно, надворі, коли ж і хату отак вітер вистудив. Артем аж здригнувся під рядниною* (А. Головко); * Образно. *А вихор скажений бушує все зліше, Завиє, застогне, здригнеться, засвище...* (П. Грабовський); // Відчувати внутрішнє тремтіння, дуже хвилюватися. *Невже вона... відьма?.. Ні... ні, — здригується Параскіца і протирає очі* (М. Коцюбинський); *(Підбігає* [Анна] *до шафи і виймає звідти білий плащ командорський). Дон Жуан одразу здригається, але не може одвести очей од плаща* (Леся Українка); *Кармель іздригнувся, почувши голос, — пізнав неньку* (Марко Вовчок); // Битися, стискатися від хвилювання (про серце). *Ми радісно дихали вітром дзвінким, і серце здригалось зненацька* (В. Сосюра); *Юра мужньо витримав усе і, хоча душа в нього здригнулася, не спокусився на конфети* (Ю. Смолич); // *безос. Гуде хуртовина надворі .. Чогось Максима непокоїть: раз по раз крізь дрімоту турботно здригається в нього у грудях* (С. Васильченко); // Швидко, різко змінюватися (перев. про голос). *Коли Набатов почав говорити про кадри монтажників, голос його здригнувся* (Яків Баш); // *тільки док.* Розгубитися, завагатися, відчувши страх перед ким-, чим-небудь. *Наче вихор, полетів Сірий під гору: поминаючи своє військо, Шахай знав, що все воно здригнулося* (Ю. Яновський); *Пішці* [піші воїни] *не встигли ще виладнатися в ряди, як на них з гиком наскочили татари. Але пішці не здригнулися, стояли стіною* (А. Хижняк).

2. *тільки 3 ос.* Час від часу дрижати, двигтіти. *Рипить корабель, стогне тяжко, здригається, наче конає* (Леся Українка); *І такий Петушек огрядний — ступне, а все навколо здригується* (Ю. Шовкопляс); *Земля і гори здригалися від вибухання бомб і снарядів* (В. Кучер); *Туча грізная Геть насунулась .. Із страшних гармат разом вдарила, Аж земля кругом іздригнулася* (М. Старицький); *Мій поплавець, що наче був закляк, Здригнувся раз... удруге...* (М. Рильський); *Пронизливо засвистів паровоз, і вагон здригнувся* (Д. Ткач); // Те саме, що **колива́тися.** *Зрідка налітав сіверкий вітерець, і тоді віти здригалися, і падали з них холодні росинки* (М. Хвильовий); *На півночі і на півдні — чути було безконечне гудіння літаків; повітря здригалося над горами* (С. Скляренко); *За смужкою води здригнувся туман* (О. Гончар).

◊ **Не здригне́ться (не здригне́) рука́** *див.* **рука́.**

ЗДРИ́ГИ, ів, *мн., діал.* Дрижаки. *Холодом стисло їй серце, а здриги впали на ціле тіло* (Н. Королева).

ЗДРИГНУ́ТИ *див.* **здрига́ти.**

ЗДРИГНУ́ТИСЯ *див.* **здрига́тися.**

ЗДРИ́ГУВАТИ *див.* **здрига́ти.**

ЗДРИ́ГУВАТИСЯ *див.* **здрига́тися.**

ЗДРІ́БНА, *присл., діал.* 1. Дрібно (у 1 знач.). *Ой зацвіла черемшина здрібна* (з народної пісні).

2. Порівну. *Здрібна, дружку, здрібна, В нас велика рідня, В нас пшениця при долині, Щоб хватило всій родині* (з народної пісні).

ЗДРІ́БНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здрібни́ти.** *Комбінування технологічних операцій дає змогу ефективно обробляти всі класи здрібненого вугілля за мінімального виходу вугільного дріб'язку* (з наук. літ.); *Смирнов був маленький на зріст, мініатюрний, і товариші, коли дражнили його, всі речі жартуючи називали неодмінно зменшеними, здрібненими, неначе дитячими іменами* (Ю. Смолич); — *Бачите, який це рисак!? Огонь, а не кінь! — повеселішав довговусий,*

ховаючи від покупців здрібнені іналукавлені хмелем очі (М. Стельмах); * Образно. *Вечір. У зорях безлистий ліс. Хати попід лісом заметами здрібнені* (Д. Павличко); // **здрі́бнено,** *безос. пред. Читати статтю важко, якщо шрифт занадто здрібнено* (з навч. літ.).

ЗДРІ́БНЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **здрі́бнений.** *Лікарські засоби виготовляються в аптеках із твердих окремих сухих частинок різного ступеня здрібненості* (з навч. літ.); *Багатство і різноманітність художніх деталей в епізодах, вирішених* [в італійських фільмах], *як правило, з великим смаком, усе ж часом наводять на думку про певну естетизацію деталей, про здрібненість, про недостатність прийомів узагальнення* (О. Довженко).

ЗДРІ́БНЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **здрібни́ти.** *Найпоширенішим та економічно вигідним технологічним прийомом дезінтеграції харчової сировини є механічне здрібнення* (з наук. літ.); *Груша рясно зав'язує плоди, що спричиняє їх здрібнення і перевантаження врожаєм* (із журн.).

2. Стан за знач. **здрібни́тися.** *Своїм глибоким гуманізмом письменник* [Ф. Достоєвський] *близький нашій сучасності .. тим, що не хотів здрібнення людини, не хотів, щоб душу людську було кинуто на розтерзання темним звірячим інстинктам, він застерігав від руйнування її* (О. Гончар); *М. Крушельницький відчував небезпеку здрібнення репертуару "березільців" другорядними виставами* (з мемуарної літ.).

ЗДРІБНИ́ТИ *див.* **здрі́бнювати.**

ЗДРІБНИ́ТИСЯ *див.* **здрі́бнюватися.**

ЗДРІБНІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **здрібні́ти.** *Сонце сьогодні цілий день шукало продухи в небесній кризі, іноді воно, здрібніле за зиму, ребром вибивалося на поверхню і відразу ж зникало* (М. Стельмах); [Р і ч а р д:] *В тих палацах, немов заморські квіти, процвітають таланти виборні .. Нащадки велетів, самі здрібнілі, якась безсила, пещена їх врода* (Леся Українка).

2. *у знач. прикм., перен.* Який здрібнів (у 2 знач.), утратив значущість. *Ох, цей здрібнілий фейлетонний час ерзаців і антологій... Цікаво, якими були б у нашу добу великі — Байрон, Гете, Бодлер?* (С. Процюк).

3. *у знач. прикм., лінгв.* Те саме, що **зме́ншувальний** 2. *Сильно і по-сантиментальному* [по-сентиментальному] *ідеалізований і Василь у "Марусі"* [Г. Квітки-Основ'яненка] .. *Його розмови з Марусею пересипані здрібнілими формами: "моя зозуленько, моя кришечко, моя перепілочко!"* (М. Зеров); *Романтичній поезії, як і фольклорові, притаманна увага до здрібнілої лексики* (В. Русанівський).

ЗДРІБНІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* 1. Властивість і якість за знач. **здрібні́лий** 2. *Самовіддані лицарі революції у творах М. Хвильового бачать сенс життя в піднесено-романтичному пориві, у боротьбі, а тому не можуть змиритися зі здрібнілістю буття, відчувають розламаність своєї душі* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Абстр. ім. до **здрібні́лий** 3. *Експресивну своєрідність оказіоналізмів у творах письменника розглянуто в науковій праці з погляду лексичних значень зневажливості, згрубілості, пестливості, здрібнілості* (з наук. літ.).

ЗДРІБНІ́ЛО, *лінгв., рідко.* Присл. до **здрібні́лий** 3. *Він скочив, наче коник, І випрямив свою дрібну фігурку (Його здрібніло й кликали "бароник")* (І. Франко).

ЗДРІБНІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **здрібні́ти.** *Ґрунтовтома спричиняє здрібніння плодів, зниження врожайності* (із журн.); *Здрібніння квартир і мансард .. відбилось на нашому настрої* (Ю. Андрухович); *Навіть у здрібнінні своєму імператори константинопольські вважалися взірцем для інших володарів* (П. Загребельний).

ЗДРІБНІ́ТИ, і́ю, і́єш. 1. Док. до **дрібні́ти** 1. *Звернувся* [Івоніка] *врешті на широкий гостинець і пішов. За якийсь час здрібнів на нім здалека, мов чорна точка, і згубився* (О. Кобилянська); *Він* [трояндовий кущ] .. *дуже розрісся, здичавів, і троянди на ньому здрібніли* (О. Донченко); *Листяна зграя стовпом стала у піднебесся, вище й вище, а там здрібніла, розсипалася і зникла геть з очей* (Григір Тютюнник).

2. *перен.* Док. до **дрібні́ти** 2. *Саме поняття гріха якось так здрібніло в його очах, що він не міг віднайти різниці між простим непослухом і гріхом проти Бога, — це здавалося йому однаковим* (Г. Хоткевич); *Всі нещастя, злигодні, знущання, яких зазнавалося од ворогів досі, ізблякли й здрібніли, відсунулися геть* (Ю. Яновський); *Великі почуття вимагають великих слів. Тільки б не здрібніти серед навколишньої дрібноти* (В. Дрозд).

ЗДРІ́БНЮВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для здрібнювання. *Форма і розмір частинок порошків з рослинних матеріалів залежить від типу здрібнювальної машини* (з навч. літ.).

ЗДРІ́БНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здрі́бнювати** і **здрі́бнюватися** 1–3. *Дисертацію присвячено обґрунтуванню технологічного процесу здрібнювання, визначенню й оптимізації параметрів робочих органів універсального малогабаритного подрібнювача зернових продуктів* (з наук. літ.); *У хімічних лабораторіях здрібнювання використовується переважно для одержання однорідної маси твердих речовин* (з навч. літ.); *Усеохопний прагматизм сучасного світу призводить до здрібнювання життєвих цілей людини, в яких матеріальні потреби переважають над духовними* (із журн.).

ЗДРІ́БНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗДРІБНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док.* 1. *що.* Дрібнити, кришити що-небудь; подрібнювати. *Для виготовлення склокераміки основне скло й тугоплавкий наповнювач здрібнюють, змішують і пресують у формі виробу* (з навч. літ.); *Зелену цибулю для салату із крабовими паличками треба добре промити і здрібнити* (із журн.).

2. *що.* Робити меншим, коротшим, дрібнішим. *Смерть .. підступала до розвідників, здрібнюючи і здрібнюючи свої кроки, і це ставало нестерпним* (І. Багмут); // *кого, що, рідко.* Вживати в зменшувально-пестливій формі. *Я з руського Хоми перехрестила тебе на італійського Томассо, а сього здрібнила на Томассіно* (І. Франко).

3. *кого, що, перен.* Робити незначним, неважливим, зменшувати внутрішню значущість, глибину. *Помиляється той, що шукає золотої середини між наукою й собою: той здрібнює себе, не збагачуючи й науки* (В. Підмогильний); *Дрібна була доля. Здрібнила все моє життя. Здрібнила розум мій і почуття* (О. Довженко); *Зір твій вгору піднімає птах, аби в очах усе земне здрібнити* (П. Мовчан).

ЗДРІ́БНЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ЗДРІБНИ́ТИСЯ,** ню́ся, ни́шся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Дрібнитися, кришитися; подрібнюватися. *Найліпше овочі здрібнюються за допомогою міксера* (з газ.).

2. *тільки 3 ос.* Ставати меншим, коротшим, дрібнішим. *Спочатку пішов лапатий сніг. Потім, потроху здрібнюючись, посипав густою метелицею* (Іван Ле); *У кераміці Косова наприкінці 1840-х рр. змінилися параметри свічників (вони стали меншими) й дещо здрібнився декор* (з наук. літ.).

3. *перен.* Ставати незначним, неважливим, втрачати внутрішню значущість, глибину. — *Якщо вже змагатись, то змагатись по-справжньому: планета Земля викликає на змагання Марс, Юпітер — Венеру, Меркурій — Плеяду .. У такій величній ідеї не можна ж здрібнюватись?* (Б. Антоненко-Давидович); *Все падає у своїй значності, здрібнюється, меркне, а натомість росте тільки грізна правда циклону, правда стихії, що насувається* (О. Гончар); *У середині XII ст. дипломатичні відносини між Галицько-Волинською Руссю, Візантією та країнами Заходу здрібнювалися, зводилися до локальних і нерегулярних контактів* (з наук. літ.); *Кілька поколінь українців проходили школу знедуховлення. Ми здрібнилися до кон'юнктури сьогоденних вартостей* (із журн.).

4. *тільки недок.* Пас. до **здрі́бнювати** 1, 2. *Випробування показали, що в розпилювачі з відцентровим поданням рідини лише невелика її частина підхоплюється та здрібнюється повітряним потоком, а решта стікає по корпусу* (з наук. літ.).

ЗДРІ́БНЮВАЧ, а, *ч.* Пристрій для здрібнювання чого-небудь; подрібнювач. *У науковій праці розроблено схему здрібнювача м'ясної маси* (з наук. літ.); *Здрібнювач соломи.*

ЗДРІМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Те саме, що **задріма́ти.** *А я, бідная, над колискою Цілу ніч не здрімаю, Про життя твоє нещасливеє Тобі пісню співаю* (С. Руданський); — *П'яту ніч не спимо, не гасимо світла, пильнуєм, щоб не здрімати* (М. Коцюбинський); *А ти й на мить ще не здрімала, Припавши мовчки до шиття* (І. Гнатюк).

ЗДРІМА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм., рідко.* Те саме, що **здріма́ти.** — *Нещасний!* — *міркували люди.* — *Певно, здрімався над грішми і зіпхнув каганець зі стола в солому* (І. Франко).

ЗДРІМНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Однокр. до **здріма́ти;** задрімати на короткий час. *Перерва на обід тривала тільки годину, треба було встигнути пообідати, попити чайку, ще й здрімнути на півгодинки* (Ю. Смолич); *Приляже* [Катерина] *на годину-дві вдень, іноді здрімне й звечора, а від півночі вже до самого ранку сидить одна-однісінька біля хворого* (Ірина Вільде); *Мазепа й собі вирішив здрімнути. Умостивишся, ось уже й очі повіками укрив* (Г. Колісник); * Образно. *Спокійна, тиха, як богомільна черниця, з'явилась ніч. Замовкла сіра земля, здрімнули хати, тополі і поле* (М. Коцюбинський).

ЗДРІ́ТИ, рю, риш, *недок., заст.* Те саме, що **зрі́ти**[2] 1; бачити. *Не здрів* [Еней] *нічого пред собою, А ще з-за столу не вставав* (І. Котляревський); *Та статуя стояла, мов не здріла Тих жертв* (І. Франко); — *Як ти втямиш побачити те, що владні здріти лише безсмертні?* (І. Білик).

ЗДРОЧИ́ТИСЯ, очу́ся, о́чишся, *розм.* Док. до **дрочи́тися** 1. *Той і здрочивсь за кожух* (Сл. Б. Грінченка); *Забрав* [шинкар] *волів, Овець, корів, Ще він же і здрочився! Загарбав кіз І жита віз... Бодай їм* [ним] *подавився!* (П. Гулак-Артемовський); *А вона* [корова], *капосна, .. здрочиться, задере хвоста і помчить поміж болотцями* [болітцями] *і канавами* (Ю. Мушкетик).

ЗДРУ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здружи́ти.** *На подніпровім понизов'ю* [понизов'ї] *Вмирали* [бійці], *падали, як грім, Братерством здружені і кров'ю* (А. Малишко); *Не було зараз ніде такої далечі, куди б не долинули ці здружені горем жіночі голоси* [що співали] (О. Гончар); // **здру́жено,** *безос. пред.* * Образно. *Наші очі здружено трудом* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра).

2. *у знач. прикм., перен.* Який здружився. *І сплять тепер в одній могилі братській сини Вітчизни, здружені в боях* (І. Гончаренко); *Євпраксія майже не пам'ятала* [Святополка], *могла згадати хіба що його матір.., та й то через те, що з нею здружена була її мати княгиня Анна* (П. Загребельний); * Образно. — *Жаль.., що так скоро в'яне краса та, немов здружена вона з непостійністю* (І. Франко); // Дружний. *Ми знаємо: той час попереду, до нього довго йти, але це буде, це — станеться. Здружений Всесвіт — що може бути прекрасніше?* (О. Бердник); — *Гей, веселий Лоскотоне, Це прийшли твої брати! Йди до нас, веселий брате, В нашу здружену сім'ю!* (Л. Костенко).

ЗДРУ́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **здру́жений** 2. *Ми знаємо, що на вашій планеті є наші брати, що там мислячі істоти — люди — досягли здруженості і гармонії після довгих віків розбрату й ненависті* (О. Бердник); *Мудрість, здруженість та геройство наших предків оспівано в неперевершеній історичній повісті І. Франка "Захар Беркут"* (з наук. літ.).

ЗДРУ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здружи́ти** і стан за знач. **здружи́тися.** — *Я сподіваюся, що ми з вами здружимось ..* — *Якщо вас не лякає таке здруження,* — *усміхнувся Олег і назвав себе* (П. Загребельний); — *Сходження на гори, можу запевнити,* — *це і здруження команди, і зміцнення здоров'я* (з газ.); *Багато хто з учених характеризує суспільство як здруження, як певну асоціацію людей, об'єднаних психологічними зв'язками, свідомістю роду* (з наук. літ.).

ЗДРУ́ЖЕНО. Присл. до **здру́жений** 2. *Їхні коси співають здружено, в злагоді, співають трави, лягають рівним покосом* (О. Гончар); — *Виступати в такий похід треба здружено й одностайно* (П. Загребельний).

ЗДРУЖИ́ТИ *див.* **здру́жувати.**

ЗДРУЖИ́ТИСЯ *див.* **здру́жуватися.**

ЗДРУ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здру́жувати** і стан за знач. **здру́жуватися.** *Шостий, здається, клас: .. в дитячому гурті починається нестримний процес хаотичного бродіння, .. незбагненні здружування й роздружування по кілька разів на рік* (О. Забужко); *Графік тренувань футбольної команди розписано детально: налагодження ігрових зв'язків, теорія гри, здружування команди і, звісно, фізична підготовка* (з газ.).

ЗДРУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗДРУЖИ́ТИ,** ужу́, у́жиш, *док., кого, що.* Зближувати, робити друзями. *Як горе народне згуртовує всіх! Як зближує, здружує всіх небезпека! Як глибшає ніжність до друзів своїх!..* (І. Нехода); *В Кирила Петровича це просто талант — вміння здружувати людей* (О. Гончар); *Неволя і спільна боротьба з ворогом зблизила, а згодом здружила їх, і вони стали побратимами, готовими йти на виручку один одному в вогонь і воду* (В. Малик); *Нас здружили три довгі мандрівки, пригоди та лиха, яких зазнали разом* (Ю. Мушкетик).

ЗДРУ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗДРУЖИ́ТИСЯ,** ужу́ся, у́жишся, *док., з ким і без дод.* Зближуватися, ставати друзями. — *Ідуть меліоратори.* — *Як вони тобі?* — *запитав, знаючи товариську вдачу Йони: легко знайомитися, здружуватися й вірно оцінювати людей* (М. Стельмах); *Спогади про ті дні, коли він .. їздив у печеру та здружувався зі змієм, не відпускали його зі свого полону* (Ю. Винничук); *Батько та мати раяли їй іти до їх* [них], *у село,* — *вона сама не схотіла, так уже вони зжилися, здружилися з Оришкою* (Панас Мирний); — *Ми .. пробазікали всеньку ніч до са-*

мого рання, ділячись своїми секретами... Отоді ми, власне, й здружилися по-справжньому (О. Авраменко, В. Авраменко); * Образно. *Чи то за цих шість років змінився світ, чи то владика здружився більше з мудрістю, як сів єпископом у місті* (Василь Шевчук).

ЗДРЯ, *присл., прост.* Даремно, марно. *Бабій і Мотря.., боячись бійки, кинулися між них. — Цур йому, — умовляв Бабій Юхима, відтягуючи його на бік. — Ходімо, що ж говорити здря* (С. Добровольський); *Мара прищулився і голосно промовив: — А богів з кадилами здря понавішували!* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗДРЯ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здря́пати.** *Нарешті бушля таки злетіла, хоч і подряпала кігтями дідову голову. Побачивши птаху, що метнулася від нього понад водою, Арсен отямився, поторкав руками здряпану голову* (Григір Тютюнник).

ЗДРЯ́ПАТИ *див.* **здря́пувати.**

ЗДРЯПНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., що.* Однокр. до **здря́пувати.** *Яків простяг руку до Гліба і відчув біль. Глодова гілочка до крові здряпнула шкіру* (А. Шиян).

ЗДРЯ́ПНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здряпну́ти.** *Кирило, не підводячись з колін, усе благав офіцера, щоб він хоч раз глянув на його .. справді таки здряпнуті під ложечкою груди* (Г. Косинка); // **здря́пнуто,** *безос. пред. У старого Сірка була щока в крові, але то пусте — здряпнуто* (І. Багряний).

ЗДРЯ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здря́пувати.** *Спеціальна фарбувальна стрічка на основі воску має відносно невисоку механічну стійкість до змивання, розмазування і здряпування* (із журн.).

ЗДРЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗДРЯ́ПАТИ,** аю, аєш, *док., що.* Дряпаючи чим-небудь гострим, твердим, здирати, зшкрібати, зчищати щось. *Він, не довго думавши, давай зовсім здряпувать шкурку їм* [пташенятам] (А. Тесленко); *Скрізь було видно сліди звірів .. Ось кігтисті лапи здряпували сиру землю на стежці* (І. Багряний); *Сів* [Довбанюк] *на той самий сінешній поріг, здряпав плісень* [з лемішки], *та як почне їсти, як почне!..* (І. Франко); *Кінець фрази був закритий невеличкою плямою рожевого воску, і Степан, обережно здряпавши її, побачив дрібно написану дату: 14/II-42 р. Це було в самий розпал блокади!..* (М. Дашкієв).

ЗДУБИ́ТИСЯ, ублю́ся, у́бишся; *мн.* зду́бляться; *док., розм., рідко.* Те саме, що **задубі́ти.** *А щоб ти каменем став, а щоб ти здубився!* (П. Чубинський).

ЗДУБЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **здублюва́ти.** *Дані можуть бути автоматично здубльовані на резервний диск за допомогою програмної функції архівації* (з навч. літ.); *У кінотеатрах України глядачі мають змогу побачити фільми світового кінематографу, здубльовані українською мовою* (з газ.); // **здубльо́вано,** *безос. пред. — Важко визначити, скільки програм скачано з Інтернету, скільки потім здубльовано й куди інстальовано* (із журн.); *Японське віяло XVII ст. повністю демонтовано, тканину здубльовано на нову основу з натурального шовку* (з наук.-попул. літ.).

ЗДУБЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *що.* Док. до **дублюва́ти.** *Використовуючи ефект накладання музичних треків, можна просто здублювати записаний трек і відтворити його з певною варіацією у швидкості* (з наук.-попул. літ.); *А як можна здублювати текст фільму "Тіні забутих предків"? Тільки зруйнувавши. І режисер відмовився вилучити з фільму українську мову* (з газ.); *Багато творів, які презентовано виставкою "Іконопис на тканині XVII — першої половини XVIII століть", реставратори здублювали на нову основу, затонували втрати* (із журн.).

ЗДУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **здува́ти** і стан за знач. **здува́тися.** *Один із можливих механізмів руйнування метеороїдів — це оплавлення їх поверхонь з наступним здуванням і розбризкуванням рідкої плівки аеродинамічним потоком* (з наук. літ.); *Рух повітря спричиняє здування найдрібніших частинок ґрунту (пилу, глини) та впливає на інтенсивність газообміну між ним і атмосферою* (з наук.-попул. літ.); *Посіви пошкоджуються і гинуть унаслідок здування ґрунту й оголення вузлів кущення та кореневих систем* (із журн.); *Здування живота; Здування цін.*

ЗДУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗДУ́ТИ,** у́ю, у́єш, *рідко* **ЗДУ́НУТИ,** ну, неш, *док.* 1. *кого, що.* Струменем повітря, подувом вітру скидати, зносити кого-, що-небудь звідкись, з якоїсь поверхні. *Вітер здував з вишень білий цвіт* (В. Стефаник); *Загув мотор. Вихри дощових бризків здував з трави потужний повітряний струмінь від пропелера* (В. Собко); *Щастя сестри .. — чи ж то не то само, що найлегше пірце, котре ось здуну вгору..?* (І. Франко); *Хтось з люльки іскру здув, а загасить не зміг* (Леся Українка); *— Татарин тільки дмухне, вже тебе нема. — Та не сердься так, дядьку, поки б він мене здув, то я його дмухну стрілою, — каже Петро* (А. Чайковський); *Ми всілися на ґанку, почали підбирати пісню про того комарика, що його буря здула* (М. Чабанівський); // *безос. Хлопчика кудись здуває* (І. Карпа); *— Малий Е щез! — Щез! — пролунало кілька голосів. — Малого, напевне, здуло! — висловив здогад найвищий на зріст* (В. Фіялко); // *що, з чого.* Очищати якусь поверхню від чого-небудь струменем повітря, вітру. *Він скинув піджак, здуває з нього невидимі пилинки* (М. Зарудний); *— Дуж! — зраділа нараз весільна юрба .. Кинулися саджати його під покутним віконцем, здули місце на лаві по сам край* (К. Гриневичева).

2. *кого, що.* Збільшувати в об'ємі; роздувати. *Марія стоїть з прикладеною до чола долонею, на обличчі чекання, живіт вип'явся. Вітрець повіває з заходу, здуває спідницю і більше округлює Марії живіт* (У. Самчук); *Натуга на руках, від втоми чорних, здувала жили, ніби мотузки* (В. Симоненко); // *безос. Одного разу лопнула на лузі корова Лебедцева. Обжерлась конюшини, здуло її — й лопнула. Навіть коновал не встиг прибігти* (У. Самчук).

3. *що, перен., розм.* Надмірно підвищувати (ціни); роздувати. *З'ясувалося, що на пісок, щебінь та інші будматеріали перевізники здували ціни* (з газ.).

◊ **(1) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **вітром зду́ло (змело́, здмухну́ло, розві́яло)** *кого, що, безос.* — хтось (щось) несподівано або безслідно зник (зникло). [П а в л о:] *— Як вас звуть, — питаю. — Як вчора звали, так і сьогодні! — І неначе вітром її здмухнуло* (М. Кропивницький); *Касирша* [касирка] *зникла, наче її вітром змело* (В. Винниченко); *Ближче... Уже лишилось тільки рвучко зімкнути пальці, — як звірка враз ніби вітром здмухнуло* (І. Багряний); *— Усмішку з Толиного обличчя наче вітром здуло* (С. Журахович); *— А куди ж ваше сіно поділося? — А чума його знає, куди воно потратилося! Восени були два добрих прикладки, а потім як вітром розвіяло* (Григорій Тютюнник); *Такий він. І хоч щойно завдав тобі образи, від якої, здавалось би, має залишитись у ньому бодай слід каятьби, одначе невдовзі все це з нього як вітром здмухнуло* (О. Гончар).

ЗДУВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ЗДУ́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Збільшуватися в об'ємі, набрякати, надиматися від чогонебудь. *Вода зносила її, здувалася над хвилями одежина, та руки закам'яніли на корені, і жінка міцно припала до берега* (Іван Ле); *Над гущавиною лісів місилися, здувалися грозові хмари і темним тістом спухали на розтріпаному небосхилі* (М. Стельмах); *До десятої ранку вона на полі, а тоді ще по дорозі корову попасе — з росою не можна давати конюшини, бо корова здувалася, живіт може лопнути* (М. Малиновська); *"От-то здулася глина, неначе худобина обпившись", — думала вона* (М. Коцюбинський); *У його* [нього] *була кобилка здулася* (Т. Осьмачка); *На ставку біля цегельні здулася крига* (Л. Первомайський); *Стріла лишалася на місці, і лише м'язи, що здулися, показували, з якою силою тягне її скіф* (В. Владко); *Всю ніч ревів вітер, бушувала буря, а на ранок канали здулися, й вода пішла на вулиці* (Ю. Мушкетик).

2. *тільки недок.* Пас. до **здува́ти.** *Цілі гори піску здуваються гарячим .. вітром і переносяться на сотні кілометрів* (Ю. Іздрик); *Через панування монополій здуваються ціни, обмежуються обсяги виробництва* (з наук.-попул. літ.).

ЗДУЖА́ЛИЙ, а, е, *рідко.* Міцний, дужий. *Усім хазяйством доводиться правувати Максимові .. Важко, але нічого — хлопець зджалий, ще й не те вивезе...* (В. Речмедін); *— Чого так дешево правиш* [за коняку]*? .. — Стара вона дуже. — Стара, але здужала, — заступився за Обмінну покупець* (М. Стельмах).

ЗДУ́ЖАТИ, аю, аєш, *недок. і док.* 1. *тільки недок.* Бути здоровим, не хворіти. *Питаю в Одарки, чи здужає. "Здорова, тіточко, тільки мені на серці важко, о, важко!"* (Марко Вовчок); [Г а л я:] *Коли б, кажуть, здужав, нехай би вештався, де хоче, а то хворий* (М. Кропивницький); *— Що це ти, Гаїнко, мов ізмарніла? Чи не хвора? — Ні... я здужаю...* (Б. Грінченко); *Хотілося* [Тарасові] *намалювати діда, поки ще топче ряст .. — Ще здужаєте? — спитав натомість .. Очі в діда уже пригасли, вицвіли. І вид якийсь напівзастиглий...* (Василь Шевчук); *— Як він — здужає? Почувши ці слова, Прокіп радісно вигукнув: — Здужаю!.. Він силкувався щось додати, але Семен невдоволено його перебив: — Іще слабує* (М. Руденко).

2. *перев. з част.* н е *і з інфін.* Бути (стати) спроможним, могти (змогти) щось робити. *Рук не здужаю здійняти, бо й не їла й не пила* (П. Тичина); *Я вже так ослаб, що не знаю, чи здужав би до вечора доволоктись додому* (І. Франко); *— Я дам тобі золота.., скільки здужаєш підняти. — Людський живіт важить більше за все твоє золото, княже Гатиле* (І. Білик); * Образно. *Легенький поземковий вітерець не здужав бодай освіжити нагріте сонцем повітря* (Іван Ле).

3. *тільки док., кого, що.* Док. до **ду́жати** 1, 2; подужати, подолати, перемогти. *Я здужав усі біди, пройшов пекло і ось знову стою перед тобою незламний і дужий* (М. Чабанівський); [К о т и г о р о ш к о:] *Може, брати мої у неволі томляться, на злого Змія роблять?* [М а т и *(з виразним сумом):*] *Хто ж до нього доберется? Хто його здужає?* (А. Шиян); *Грицю, Грицю! І в пеклі самім Твого духа фашистам не здужать* (О. Підсуха); *Коли буде треба, Дося здужає страх і пройде всі рукави лабіринту, навіть якщо вони справді ведуть аж до Жаботина* (В. Шкляр).

Ніг не [зду́жати] підволочи́ти / підволокти́ *див.* **підволіка́ти.**

◊ **(1) Не зду́жати й скі́пки підня́ти,** *рідко* — бути дуже слабим, слабосилим, виснаженим. *А він такий, що ні на що і дивитись було; та ще перепивсь, так не здужав і скіпки підняти* (Г. Квітка-Основ'яненко).

ЗДУ́МАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *з інфін.* Раптом задумати, надумати зробити що-небудь. *Здумала Раїса їхати .. в містечко* (М. Коцюбинський); *Тривога пройняла Комаху. Тоді він здумав вийти на вулицю, розшукати газетний кіоск і спитати місцеву газету* (В. Домонтович); [О л ь ш а н с ь к и й:] *Зухвалий кмете! Знатимеш мене, Коли весілля здумаєш справляти — Хоч не покличеш в гості — сам прийду* (І. Кочерга); *Євгеній, сівши панувати В селі, на лоні самоти, Щоб якось час промарнувати, Новини здумав завести* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); // *що, чого і без дод.* Захотіти, побажати чого-небудь. *Накупить* [Олексій] *гостинців, чого тільки здумати можна* (Г. Квітка-Основ'яненко); [О л е с я:] *На сподіваного гостя багато треба, прийду, коли здумаю* (М. Кропивницький); *Здумала* [Чайка] *нові коржі, дивні смаком, за якими питають уже скрізь...* (К. Гриневичева).

2. *кого, що і без прям. дод.* Згадати, пригадати. *Їм я квашу солоденьку; Здумав загадку стареньку* (Л. Глібов); [М а р т а:] *Чогось не здумаю ні однієї пісні. Чи позабувала, чи хто його знає...* (С. Васильченко); *— Може б, і ти таки, Катре, здумала когось. А звідси можна було б і передати дещо. Як ти на це?* (А. Головко); *Гатило спробував здумати, скільки ж йому літ, але, так і не здумавши, сидів і не обзивався* (І. Білик).

3. *розм.* Уявити собі що-небудь, подумати про щось. *Обняли мене думки та гадки, та журба пекуча. Трудно було й здумати, що десь наймичкою маятимусь!* (Марко Вовчок); *Здумайте собі, що ми ще санної дороги не бачили, а від Нового року до Водохреща все дощі йшли* (Леся Українка); *Кому вона* [зозуля] *кувала, Лаврін навіть не встиг здумати, бо поруч, схопившись обома руками за груди, впав козак* (Ю. Мушкетик); *Здумати лишень, отак живеш собі, живеш... — Живеш, живеш, і смаку не чуєш, — вголос ввертає Дарка* (О. Забужко).

(1) Не зду́май (не зду́майте), *з інфін.* — категоричне застереження не робити чого-небудь. [В о є в о д а:] *Дивись! Дурниць не здумай наробить* (І. Кочерга); *— Тільки не здумай козирнути тепер якомусь офіцерові, .. бо тоді буде погано, він обов'язково причепиться за порушення форми* (В. Владко); *— Не здумайте обирати його, бо так будете мучитися з ним, як я все життя від першого і до останнього дня мучусь* (М. Стельмах).

ЗДУ́МАТИСЯ, ається, *док., безос., розм.* Спасти на думку; захотітися. [О л і м п і а д а І в а н і в н а:] *Що се тобі здумалось?* (Леся Українка); *Я, зрештою, як і кожний гуцул, не вмію скаржитися. Для мене все добре. От щось мені здумалося, піднімаюся та йду в ліс* (У. Самчук); [С т е ф а н о:] *Якщо ти людина, то покажись у своїй справжній подобі, а якщо диявол — явись, як здумається* (М. Бажан, пер. з тв. В. Шекспіра); * Образно. *Поїзд ішов, як йому здумається: хотів — їхав, хотів — стояв годинами чи то на станції і чи то просто посеред дороги чи десь у тупику* (І. Багряний).

ЗДУМІ́ЛИЙ, а, е, *діал.* Здивований. *Я вийшов услід за Ковнірчуком — був трохи ошелешений і здумілий* (Валерій Шевчук).

ЗДУМІ́ЛО, *діал.* Присл. до **здумі́лий.** *— Я люблю не рибу, а рибки... — Які це рибки? — трохи здуміло подивилася на нього Валентина* (Валерій Шевчук); *Присвітив* [чоловік] *ліхтарем і побачив горопаху Андреучча. — Хто ти єси? — запитали вони в нього здуміло* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗДУМІ́ННЯ, я, *с., діал.* Стан за знач. **здумі́ти** і **здумі́тися.** [К и л и н а *(оговтавшись від здуміння, ворожо):*] *Чи ба! Я в добрий час тобі сказала! Ну-ну, тепер не довго настоїшся!..* (Леся Українка).

ЗДУМІ́ТИ, ію, ієш, *док., діал.* Те саме, що **здумі́тися.** *Копитом креше* [кінь] *— вогонь напустить: світ здиміє, а люд здуміє* (І. Калинець); *— Я звик запивати їжу сирою водою. Оксана аж здуміла від такого хлопцевого випаду. Спинилася, аж рота розкрила, а очі її заметали іскри* (Валерій Шевчук).

ЗДУМІ́ТИСЯ, іюся, ієшся, *док., діал.* Здивуватися. *Трутня на столицю Ведуть, як царицю, .. Гостя величаву Голосити славу На цілий мир. Сусіди зачули, Здумілись* (М. Устиянович); *Яким роздумував над добрими людьми, як то вони з ним собі поступили, здумівся над їхньою чеснотою і любов'ю, з якою пригорнули його до себе* (С. Ковалів).

ЗДУ́НУТИ *див.* **здува́ти.**

ЗДУ́НУТИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. до **зду́нути.** *Вона ще стояла тут. Мов здунутий був вираз веселості й усміху з її лиця* (О. Кобилянська).

ЗДУРИ́ТИ, урю, у́риш, *кого, що, розм.* Док. до **дури́ти.** [О л е н а:] *Він тут!.. Я зараз чула його голос!.. (Тихо). Цить, мовчи! Ми його здуримо!.. Ходім, ходім зо мною, я знаю, де сховатись!..* (М. Кропивницький); *Гриць довгий час думав над тим, чи буває не здурив його сей хлопець* (І. Франко); *Спершу Юрій, оклигавши й згадавши свою останню рать, соромився, що дав себе здурити римському латникові* (І. Білик); *О, тепер вона прозріла! Аж самій страшно! Тепер її не здурити, не збити з путтям, не звернути з дороги!* (Г. Тарасюк).

ЗДУРІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. акт. до **здурі́ти.** *Цар* [Ворон], *здурілий від военного запалу, кинувся на мене зі своїми міністрами і давай мене бити, дзьобати, дряпати* (І. Франко); *— Однорука я. Ліву руку тільки маю. Ведмідь ще малою покалічив .. Забава сміялася заливчасто й знущально. — Сліпий був, княже. Засліплений і здурілий* (П. Загребельний); *Боявся* [Алі] *навіжених. На базарах їх вистачало .. То були все чоловіки. І вони були раз і назавжди здурілі* (Ю. Логвин); [С п і д:] *Як не вивідати, аби вивідати. А що ти скажеш, Лансе, про мого господаря? Адже ж він зовсім згорів з кохання.* [Л а н с:] *Та він зроду-віку здурілий* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра).

2. *у знач. прикм.* Безглуздий, безтямний. *Всі жінки посхоплювалися з лав, гляділи на Марту здурілими очима, стояли, як з дуба витесані* (В. Стефаник).

ЗДУРІ́ЛО, *розм.* Присл. до **здурі́лий** 2. *Івась крикнув удруге ще дужче, ще нестямніше .. Уляна здуріло припала до його* [нього] (Панас Мирний).

ЗДУРІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* 1. Док. до **дурі́ти** 1; утратити здатність розсудливо міркувати, ясно сприймати і розуміти навколишнє. *Я й бачу, що воно є: здурів парубок, закохався* (Ганна Барвінок); *— Хіба я здурів, щоб гори розкопував, — сердито обізвався Карпо* (І. Нечуй-Левицький); *Можна здуріти від тої повіні* [повені] *корінців, брунатних, жовтих, білих, тонких, грубих* (М. Коцюбинський); [О к с а н а:] *Ото, здуріла молодиця, зовсім здуріла! Почув би хто, осміяв би — до стінки розмовляє* (З. Мороз); *Перс-моряк крізь запинало прохрипів: — Поки вони здуріли від болю, в'яжіть їх!* (Ю. Логвин); *Він уже звик до самотності, хоча слова* [знайомої з Канади] .. *— "Та я би здуріла, якби побула одна бодай двадцять чотири години," — чомусь не викликали поблажливої усмішки, як раніше* (К. Москалець).

2. Док. до **дурі́ти** 3; повестися безрозсудно, нестямно. *Вікно було відчинене .. Він, не довго думаючи, шугнув у нього. З тріском упав мольберт, посипалися на землю фарби, пензлі... — Ти що, здурів, Тарасе? .. — Воля! Іване, воля, воля!! В нестямі він душив за шию друга, підстрибував і все кричав, що .. він тепер на волі* (Василь Шевчук).

3. Те саме, що **сказ
и́тися** 1. *Здурів скажений цап, ріжки назад загнувши, Махнув борідкою, замекав, заскакав* (Є. Гребінка); *Світлійший зупинив позиченого коня й пересів на свого. Цей стенувся, почувши пана. Не полошився, лише квичав, як свиня. Меншиков гладив і заспокоював його. — Здурів кінь, сказився!* (Б. Лепкий).

ЗДУРНІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* 1. Док. до **дурні́ти.** *— З нашого міста .. виходили колись дуже мудрі люди, поети, біскупи, навіть міністри, воно що лиш з тої пори, як утворили раду повітову, нараз здурніло* (Б. Лепкий); *Вийшло на те, що Ориська здурніла і теж вже путала дійсне з уявним* (Ірина Вільде).

2. *перен., рідко.* Набути ознак розумової обмеженості, дурості (перев. про обличчя людини та його риси). *Фантазія моя розігралась, я боявся, що у мене здурніє обличчя і вона помітить* (Л. Костенко).

ЗДУ́РУ, *присл., розм.* Не розібравшись, у чому річ, добре не розміркувавши; з дурного розуму. *Що наробила здуру Щука — Це всякому наука: Чого не тямиш — не берись* (Л. Глібов); [К і н д р а т А н т о н о в и ч:] *А я, здуру, шелесть за рушниками. І вхопив приданого, в обидві жмені вхопив!..* (М. Кропивницький); *Нема нічого такого, що його не можна було б зрозуміти й вивчити. То тільки здуру ману на себе напускають, мовляв, нездібний та незугарний* (Б. Антоненко-Давидович); *— Може, думаємо, здуру десь хлопець у біду вшелепався, може, допомогти йому треба...* (О. Гончар); *— Дивлюся на нивку, та й душа болить: скільки праці нашої .. марно пропало тут нині, скільки озимини так здуру витолочено* (І. Нижник).

ЗДУ́ТИ *див.* **здува́ти.**

ЗДУ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зду́ти.** *Забув уже й землю, й Рахіру, і вся вага, що тяжіла йому ще перед хвилею на душі, була неначе здута* (О. Кобилянська); * У порівн. *Вони* [хлопці] *ще раз перезирнулись і, мов здуті вітром, понеслися в село* (П. Панч); *Немов здуті вітром, западають в .. сніг постаті в білих куртках* (О. Лисяк); // **зду́то,** *безос. пред. Пухкий сніг між скелями здуто вітром* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який здувся (у 1 знач.); набряклий. *Під повіткою лежала здута, мов гора, руда корова* (Дніпрова Чайка); *Здалося раптом Орлюку, що впав він .. не на землю між здуті коні й німці, нестерпно смердючі, а в дідів човен* (О. Довженко); *Він був страшний .. Щоки здуті, неначе за кожною застряло по пиріжкові* (Ю. Мушкетик); *Я нахилився, пропальпував живіт. Він був тугий і здутий* (Любко Дереш); // Опуклий. *Глянувши на всі боки, він ляснув себе по здутій кишені куртки* (В. Владко); *Гадалось, тріснувши зозла ложкою, вибухне батько, погримає — на тому й минеться. А він .. примовк, тільки здуті жовна видавали його збуджений стан...* (І. Нижник); *Кава має зерно середнього розміру з подовженою, злегка здутою формою* (з газ.).

ЗДУ́ТИСЯ *див.* **здува́тися.**

ЗДУ́ТІСТЬ, тості, *ж.* Стан за знач. **зду́тий** 2. *У геномі кукурудзи виокремлено й досліджено окремі ділянки здутості хромосом* (з наук. літ.); *Здутість кришки рибних консервів свідчить про недоброякісність продукту* (з газ.).

ЗДУТТЯ́, я́, *с.* 1. Дія за знач. **зду́ти** 1. *Ручну дискову пилу обладнано системою вентиляції, яка забезпечує здуття пилу й тирси з гіпсокартону* (з навч. літ.).

2. Стан за знач. **зду́тися.** *Здуття живота не є самостійним захворюванням, а тільки ознакою різних хвороб, найчастіше органів травлення* (із журн.).

3. Опуклість, підвищення. *Після просушування паркету очистіть місце здуття від пилу й бруду* (з навч. літ.); *Я побачив здуття фарби на дверцятах з внутрішнього боку авто* (з газ.); // Припухлість, потовщення. *Характерною особливістю хвороби кукурудзи є утворення пухироподібних здуттів, різних за розміром — від 15 см і більше в діаметрі* (з наук. літ.); *При сильному заселенні дерев кліщем листя розростається і формуються світло-зелені або рожеві здуття — гали* (із журн.).

ЗДУ́ХВИНА, и, *ж., анат.* Місце у верхній частині тіла між ребрами, черевом і тазовою кісткою. *Сліпа кишка свійських тварин розташована в правій здухвині, починаючи від рівня четвертого поперекового хребця* (з наук. літ.); *Швидким орлом злітає* [Павло] *на коня, вганяє в здухвини остроги й просто в брід через Тису .. мчить на гору до Марійки* (У. Самчук); *Напаслася* [корівка] *— не здишеться. Про такий стан худобини в Піщаному кажуть: "Здухвини рогом лізуть"* (Микита Чернявський); *Воли .. припали до води, тільки боками хлипали. — Бодай би ти краще напоїв їх, — почулося з-за криниці. — .. Бач, як здухвини позападали* (Ю. Мушкетик).

ЗДУ́ХВИННИЙ, а, е, *анат.* Прикм. до **зду́хвина.** *Напад гострого апендициту починається раптовим болем у правій здухвинній ділянці пупка* (з наук. літ.).

ЗДУ́ХИ, ів, *мн., розм.* Те саме, що **зду́хвина.** *Так реве медвідь, коли метка стрільцева рука ужене у здухи півсписа* (Панас Мирний); *Воли важко водили здухами* (А. Головко); *Скубла* [корова] *пашу, й здухи її ходили ходором* (Є. Гуцало).

ЗДУ́ХОВИНА, и, *ж., розм.* Те саме, що **зду́хвина.** *Блищав на здуховині піт: кінь важко дихав і пирхав* (Г. Косинка); *На шкурі* [лося] *ще блищала річкова вода, до шерсті поприлипав сніг, а здуховина, не розгарячіла од бігу, провалилась і навіть не парувала* (Є. Гуцало).

ЗДУ́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **здуши́ти.** *Все частіше попадалось велике каміння, що далі, на самім вершку, творило хаос поламаних скель, списаних лишаями, здушених у гадючих обіймах корінням смерек* (М. Коцюбинський); *Пан президент весело, задоволено регочуть, ритмічно підкидаючи при цьому випнутим і здушеним штанцями животом* (В. Винниченко); *Здушене хмарами, ще більше тепліло повітря* (Іван Ле); *Я падаю од реготу. Я натикаюся на чиєсь ліжко й сідаю, здушений нервовими спазмами* (П. Колесник); // **зду́шено,** *безос. пред. Здушено й українську справу, розуміється, наскільки се було в силі гнобителів* (І. Франко).

2. *у знач. прикм., перен.* Стиснутий, пригнічений. *Щоб розмовою заглушити в собі голос здушеного серця, спитав: — Чим можу служити?* (Д. Бедзик).

3. *у знач. прикм., перен.* Приглушений, ослаблений (про голос, звук і т. ін.). *У темряві було чути здушений сміх* (І. Нечуй-Левицький); *Він навіть пробував щось говорити хриплим та здушеним голосом* (М. Коцюбинський); *Від її здушеного шепоту у Бараха тривожно забігали очі* (П. Панч); // Прихований, затамований. *Прикусивши губу, несучи в собі здушений крик, вона тихо вийшла з кімнати* (С. Журахович); *В голосі її чулася здушена образа* (О. Гончар); *Ти ще дихаєш, ще кудись ідеш, ще ждеш чогось, а вже мовби й нежива, і тягар кам'яних стовпів гнітить тобі серце, мов здушена лють, мов тамована ненависть тисячоліть* (П. Загребельний); *У його голосі звучала така щирість, таке здушене бажання порозумітися, що його не можна було не відчути* (Ю. Мушкетик).

ЗДУ́ШЕНО. Присл. до **зду́шений** 2, 3. *Він схопився й здушено спитав: — А хто це? Злодій? Примара? Сон?* (В. Підмогильний); *Марія заплакала здушено* (С. Тудор); *Охрименко здушено реготався* (І. Багряний); *— Скільки? — здушено рубає тишу чийсь голос* (З. Тулуб).

ЗДУШИ́ТИ *див.* **зду́шувати.**

ЗДУ́ШУВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зду́шувати.** *У другому раунді спортсмен зумів перемогти суперника, застосувавши больовий прийом на здушування* (з газ.); *Для чого ж два роки самоти, мовчання і мовчазного здушування себе я прийняв на себе? Я не можу більше* (В. Винниченко).

2. Дія за знач. **зду́шуватися.** *Звуження або здушування артерій призводить до підвищення кров'яного тиску* (з наук. літ.); *На третьому тижні лікування хвора відчула здушування в горлі* (з навч. літ.).

ЗДУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗДУШИ́ТИ,** ушу́, у́шиш, *док.* 1. *кого, що.* Щільно, міцно стискувати, здавлювати. *Професор здушує голову руками й так сидить, мов застигнувши* (М. Івченко); *Удав здушував його чимраз дужче. Майкл напружував усі сили* (В. Малик); *Лаговський .. несподівано й несвідомо так здушив її* [руку], *що Володимир аж скрикнув* (А. Кримський); *Кирило здушив в руці* [ганчірку] *і, підважуючи дошку, всунув під ґанок* (Мирослав Ірчан); * Образно. *Сон м'яко здушує груди, кладе на лице лапу і тягне назад у ліжко* (М. Коцюбинський); // Тісно обступаючи з усіх боків, стискувати, обмежувати в просторі. *Ось налягли здобичники, тісною каблучкою здушили чумаків, вимахують ножами та булавами...* (М. Коцюбинський); // *безос.* * Образно. *Дощовими хмарами здушувало нічну темряву* (Іван Ле).

2. *що.* Виклика́ти відчуття хворобливого стискання (в горлі, голові, грудях і т. ін.); душити. *Нічого вже не можна зрозуміти, — сон навалюється, м'який, волохатий, і сльози здушують горло...* (В. Собко); *Усе довкола охопило шалене полум'я. Воно поширювалось, наповзало, здушувало груди, палило мозок* (М. Дацкієв); *Йому стало холодно. Задріботіли зуби, тоскний біль здушив йому голову* (І. Микитенко); // *безос. Здушило матері в грудях* (О. Гончар); // *що і без прям. дод., перен.* Виклика́ти відчуття пригніченості, душевного болю. *Відчай здушує так, що вже ти ладен на все, ладен би голіруч кинутись хоч і на багнети* (О. Гончар); *Мов яструб, бистро я сюди спішив, Від рана жду, думками поле бо́рю — Нема голубки! Серце біль здушив* (І. Франко).

3. *що, перен.* Не давати виявлятися чому-небудь, затамовувати якесь почуття. *Дарія Олександрівна присіла долі, притулилася головою до дошки стола і знов так гірко і невдержно зайшлася плачем, здушуючи голос, щоб діти не почули* (В. Барка); *Стара змовкла, здушуючи в собі ридання* (Д. Бедзик); *В грудях Погиби прокинулась давня гіркота, але він одразу ж здушив її* (М. Стельмах).

◊ **Здави́ло (здуши́ло) ко́ло се́рця** *див.* **зда́влювати.**

ЗДУ́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* 1. Щільно, міцно стискуватися, здавлюватися чим-небудь. *Коли Лобода на всю вулицю забряжчав клямкою, відчиняючи хвіртку, рвонувся* [собака], *здушуючись ланцюгом, і став на задні лапи* (Микита Чернявський); *Гостра кропивниця починається раптово із сильного свербіння шкіри, потім з'являються висипання й пухирі, внаслідок наростання яких капіляри здушуються, а пухирі бліднуть* (з навч. літ.).

2. Бути в напруженні, виявляти хвилювання; непокоїтися (про людину). *Назустріч князівні прибуває сам Адольф .. І, коли його синювато-сірі в жовтих віях очі повертаються до неї, вона вся здушується, як старенька чорненька собачка під піднятою ногою хазяїна* (В. Винниченко); // *тільки 3 ос.* Стискуватися від болю, сильного переживання або напруження (про горло, груди і т. ін.). *Стоїш над ним* [Порфиром], *і горло тобі здушується, що не знаєш, як йому допомогти в цій нервовій нічній метанині, коли вже нема ні хвацькості в ньому, ні розбишацтва* (О. Гончар).

3. Пас. до **зду́шувати.** *Почалася злива, і, здається, простір навколо будинку почав здушуватися тучним дощем* (із журн.).

ЗДЯ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., кому і без дод., із запереч.* н е, *розм.* Те саме, що **надя́куватися.** *Князь радий, молодому кобзареві як і здякуватись не знає, До себе в гостину закликає* (Б. Грінченко); *Нікколуччо прийняв дружину свою й сина з невимовною радістю, бо не мав уже жодної надії побачити їх будь-коли, і не міг здякуватись благородному лицареві* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

◊ **(1) Не здя́куватися** — не знайти слів для того, щоб висловити вдячність. *Не здякуюсь* (Номис); *Приїзди, Свириде, в гості: прийму тебе у власній господі так, що й не здякуєшся!..* (М. Коцюбинський); *Дала графиня їй п'ятсот лір і в додачу багато дорогих клейнодів, що теж не меншого були варті. Без міри задоволена пані не здякувалась графині* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗЕБО́ЇД, а, *ч.* Гібрид зебу й іншої великої рогатої худоби. *Зебоїда можна побачити лише в приватному розпліднику* (із журн.).

ЗЕ́БРА, и, *ж.* 1. Дикий африканський смугастий (чорний зі світло-жовтим) кінь ряду непарнокопитих. *У конюшні, в окремій загорожі, .. зебра лякливо косить очі на свого сусіда — чистокровного арабського жеребця* (О. Донченко); *Мисливці несли двох зебр і велетенського полоза* (А. Дімаров); *З симпатією дитина дивиться на зебр* (О. Чорногуз); *Пустельна зебра водиться в сухих саванах сходу Африки — Кенії, Ефіопії та Сомалі* (з наук. літ.); * У порівн. *Обід саме в розпалі, коли до буфету влітає ще один, до краю чимось збентежений пасажир, лисий, з перележаною щокою, в піжамі смугастій, як африканська зебра* (О. Гончар).

2. *перен., розм.* Позначене білими лініями місце пішохідного переходу на проїжджій частині дороги. *Дядечко сховав мобільник у кишеню і зупинився біля "зебри", тобто біля переходу на інший бік вулиці* (В. Нестайко); *У Діминій нірці висів чорно-білий плакат "Бітлів", котрі переходять вулицю по "зебрі"* (Любко Дереш); *Над переходом запалилося червоне світло. Машини, що з'юрмилися по обидва боки пішохідної "зебри", заревли й кинулися вперед, мов стадо монстрів із палаючими очима* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна).

ЗЕБРИ́НА, и, *ж.* Наземний черевоногий молюск із високою конічною перев. смугастою раковиною. *Зебрини можуть завдавати шкоди зерновим культурам і виноградникам* (з наук. літ.); *Найбільш посухостійкими є кримські зебрини, які живуть на камінні і в кущах під палючим сонцем* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕ́БРОВИЙ, а, е. 1. Такий, як у зебри (у 1 знач.); смугастий. *Дівчина була в зебровій спідниці* (із журн.).

2. Уживається як складова частина ботанічних, зоологічних та інших назв, термінів. *Хвіст зебрового рака прикрашений світлими й темними смугами* (з наук.-попул. літ.); *У тропічних вологих лісах багато порід дерев із цінною деревиною, зокрема палісандрове дерево, рожеве дерево, зеброве дерево, ебенове дерево, багато пальм і папоротей* (з навч. літ.); *В океанаріях можна побачити рідкісних риб, гігантських водяних удавів та дивовижних зебрових акул* (із журн.); *Зеброва горлиця.*

ЗЕБРО́ЇД, а, *ч.* Гібрид зебри і представника родини конячих (свійського коня, поні або осла). *Як правило, для отримання зеброїдів використовують самців зебр* (з наук. літ.); *Зеброїдів та зебрул активно розводять на африканських фермах* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕБРУ́ЛА, и, *ж.* Гібрид зебри й осла. *Порівняно з кіньми зебрули виявляють значно більшу здатність до дресирування, а також вирізняються стійкістю до високих температур навколишнього середовища* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕ́БУ, *невідм., ч. і ж.* Свійська рогата тварина родини бикових з мускульно-жировим горбом на холці, поширена в Малій Азії, Африці та Індії. *Дуже рідко використовують гібридизацію для докорінної зміни деяких видів тварин. Так, наприклад, велику рогату худобу схрещують із зебу, буйволами, яками* (з навч. літ.).

ЗЕБУПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до зебу, схожий на нього (неї). *У зебуподібної худоби, виведеної шляхом схрещування зебу з червоною степовою та іншими породами, висока жирномолочність* (з наук. літ.).

ЗЕ́ВГМА, и, *ж., лінгв.* Стилістична фігура, що виникає внаслідок об'єднання однорідних членів речення, перев. підметів або додатків, спільним словом, перев. дієслівним присудком, який стосується одного з цих членів. *Ситуативну іронію на синтаксичному рівні створюють зевгма, каламбур, риторичні питання, вставні та видільні конструкції* (з наук. літ.); *Зевгма є особливим різновидом еліпсису, наприклад, у Т. Шевченка: "Затихло все... Тільки дівчата Та соловейко не затих"* (з навч. літ.).

ЗЕВГМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до зевгми. *Контамінації зевгматичного типу постають у сполученні в тексті двох фразеологізмів на основі спільного в них компонента* (з наук. літ.); *Головною ознакою зевгматичних конструкцій є поєднання семантично неоднорідних одиниць в одне ціле* (з навч. літ.).

ЗЕЇ́Н, у, *ч., біол.* Білок групи проламінів, що міститься в зерні кукурудзи. *Зеїн — це гранульований аморфний порошок або дрібні пластівці чи гранули жовтого або блідо-жовтого кольору, що мають характерний запах і приємний смак* (з наук. літ.); *Висушений у порошок, зеїн витримує нагрівання до 200 °С без видимих ознак розкладання* (з наук.-попул. літ.); *У фармацевтичній практиці зеїн використовується як зв'язувальна речовина* (із журн.).

ЗЕЙГЕРО́ВАНИЙ, а, е, *мет.* Дієпр. пас. до **зейгерува́ти.** *Зейгероване олово одержують способом очищення первинних (чорнових) металів від домішок, який ґрунтується на різниці температур плавлення їхніх складників* (з наук. літ.).

ЗЕЙГЕРУВА́ННЯ, я, *с., мет.* Дія за знач. **зейгерува́ти.** *Відомі такі способи рафінування або переплавляння металів: рафінування, зейгерування, фільтрування, центрифугування, ультразвукове оброблення* (з навч. літ.); *Зейгерування здійснюється у спеціальних печах під час повільного нагрівання сплаву* (із журн.).

ЗЕЙГЕРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що, мет.* Розділяти твердий сплав на складники за рахунок різниці температур плавлення його складових частин. *Для отримання вісмуту в промислових умовах рафінують чорновий свинець, а потім метал зейгерують* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕЙДИ́ЗМ, у, *ч.* Один з напрямів шиїзму в арабських країнах. *Зейдизм як ідеологія поширений в Іраку, Ірані й на Аравійському півострові* (з наук.-попул. літ.); *Нині майже вісім мільйонів послідовників зейдизму живе у Ємені, з них переважна більшість мешкає на півночі країни* (із журн.).

ЗЕЙДИ́Т, а, *ч.* Послідовник зейдизму. *Зейдити значно поширилися в Ірані, Іраку та Хіджазі, сформувавши зейдитські держави* (з наук. літ.); *На кінець XX ст. чисельність зейдитів сягнула семи мільйонів* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕЙДИ́ТСЬКИЙ, а, е. Стос. до зейдизму і зейдитів. *До антимонархічної революції 1962 р. у Північному Ємені існував зейдитський імамат, який тепер намагаються відродити* (з газ.); *Зейдитська держава.*

ЗЕК, а, *ч., розм.* Те саме, що **в'я́зень** (перев. щодо СРСР та пострадянських країн). *Метко зазирав* [Петя] *у лазні під лави — чи не сховався де який зек* (Б. Антоненко-Давидович); *Танцює зек у батькових чоботях, мов дерев'яним гупає прачем. Під сивим небом і дрібним дощем обтрушує він душу від скорботи і сажі самоти* (В. Стус); *Казимирович стає жвавим і дотепним .. Мені здається, що цей колишній фронтовик, зек, а тепер немічний пенсіонер переживає справжнісінькі миті щастя* (А. Дністровий).

ЗЕ́КІВСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **зек.** *Я, мабуть, мав кумедний вигляд серед чорних зеківських бушлатів у світло-сірому двобортному осінньому пальті* (В. Рубан); *Підняли Стусову домовину. Зняли віко. Усе чорне: обличчя, зеківський одяг, подушка під головою, стружки в домовині. Тіло нетлінне, всохле* (з газ.); *Зеківський сленг.*

ЗЕКОНО́МИТИ, млю, миш; *мн.* зеконо́млять; *що, на кому — чому.* Док. до **еконо́мити.** — *Хочеш час зекономити, то саме тут і економ, на цих порожняках...* (О. Гончар); — *Хімія .. і місце зекономила, й запаси необхідних речовин збільшила. Ми маємо в достатній кількості й повітря, й води, й тепла* (С. Плачинда); *Терезка вирішила зекономити сили й не зав'язувати розмови* (Любко Дереш); — *Можна б зекономити на харчах, — розважливо промовив Іван. — Що означає зекономити? — здивувався Убасєв. — Перейти на дворазове чи одноразове харчування?* (О. Шугай); *Як справжній менеджер він відразу ж вирахував, що на кожному мішку* [солі] *можна зекономити три марки* (Н. Сняданко).

ЗЕКОНО́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зеконо́мити.** — *Рахунок сплачувати не треба, сер, я замовив його на зекономлені кошти як подарунок вам* (М. Білкун); — *Ви, мабуть, чули про знамениту "шахиню" із ресторану "Столичний"? На зекономлених порціях вона стала за кілька років мільйонершею* (О. Чорногуз); // **зеконо́млено,** *безос. пред. За показниками споживання електроенергії бюджетними установами протягом двох місяців було зекономлено значні кошти* (з газ.); // *у знач. ім.* **зеконо́млене,** ного, *с.* Те, що зекономили (перев. про кошти). *Зекономлене витратять на потреби армії* (з газ.).

ЗЕЛА́НДЕЦЬ *див.* **зела́ндці.**

ЗЕЛА́НДКА *див.* **зела́ндці.**

ЗЕЛА́НДСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **зела́ндці** і Зеландія. *Данська є офіційною мовою Королівства Данії, в її основу були покладені зеландські діалекти* (з наук. літ.); *Своєрідність зеландського народного костюма полягає в матеріалі й оформленні манишки, яку шиють із кольорової вовни або шовку та вишивають яскравими, переважно червоними квітками або прикрашають скляним намистом* (з наук.-попул. літ.); *Популярні в ресторанах Амстердама рибні страви з копченого вугра, морського язика, камбали, креветок, мідій зеландських* (із журн.); *Зеландський міністр з'явився перед колегами на форумі Асоціації держав Південно-Східної Азії в образі маорійського воїна* (з газ.); *Зеландське населення.*

ЗЕЛА́НДЦІ, ів, *мн. (одн.* **зела́ндець,** дця, *ч.;* **зела́ндка,** и, *ж.).* 1. Населення Зеландії — острова в Данії. *Лілія, або квітка русалки, як її часто раніше називали, з давніх-давен була предметом обожнювання серед північно-західних німців, а особливо — фризів та зеландців* (з наук.-попул. літ.); *Зеландці живуть на найбільшому з островів Балтійського моря* (із журн.).

2. Жителі Зеландії — однієї з провінцій Нідерландів. *Зеландці не такі пунктуальні, як голландці* (з газ.).

3. *розм.* Те саме, що **новозела́ндці.** *Серед народів розвинених країн світу зеландці вважаються найбільш здоровими* (із журн.); *У футбольному матчі Нова Зеландія — Словаччина зеландці своє завдання виконали: і гол забили, і очко здобули* (з газ.).

ЗЕЛЕКТРИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зелектризува́ти.** *Зелектризована поверхня меблів притягує багато пилу* (із журн.); *Збурена, зелектризована власними похвалками юрма не вгавала* (М. Коцюбинський); * У порівн. *Він не спав. На мій несмілий поклик схопився, мов зелектризований* (О. Кобилянська); *Мов зелектризований перуном, стояв великий султан Османів на березі .. моря* (О. Назарук).

ЗЕЛЕКТРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **електризува́ти;** наелектризувати. *Досліджуючи взаємодію заряджених тіл на лабораторних заняттях, учні повинні були зелектризувати плексигласову пластину тертям за допомогою паперу* (з навч. літ.); *Нараз одна думка зелектризувала його цілого й вирвала страх із коренем з його серця* (Л. Мартович).

ЗЕЛЕМОЗЕ́НЬ, зня́, *ч., діал.* Чистотіл. *В основу народної назви чистотілу — зелемозень покладено ту ознаку, що прикореневе листя цієї рослини залишається взимку зеленим* (з наук.-попул. літ.); *Зелемозень звичайний.*

ЗЕ́ЛЕН *див.* **зеле́ний.**

ЗЕЛЕНА́, и́, *ж., збірн., рідко.* Те саме, що **зе́лень** 1, 2. *Вогкий берег уже проколює тендітна лугова зелена* (М. Стельмах).

ЗЕЛЕНА́ВИЙ, *рідше* **ЗЕЛЕНЯ́ВИЙ,** а, е. 1. З відтінком зеленого кольору, трохи зелений; зеленуватий, зеленкуватий. *Вилискувалася* [ящірка] *проти сонця зеленавими й синявими красками* (Л. Мартович); *Настка оживилася. Голубі її, як небо, і звичайно щирі, веселі очі замиготіли нараз якимось чудно зеленявим блиском* (О. Кобилянська); *Дим усе побільшувався, прибираючи різні кольори — то зеленявий, то рудий, то з підозрілими червоними плямами* (В. Винниченко); *Зеленяві присмерки поглинають темне листя вечірніх дерев* (В. Домонтович); *Удар весла розрізав зеленаву хвилю* (Ю. Збанацький); *Мав* [Сашко] *великі зеленаві очі з ледве вловимими прожилками на білках* (В. Козаченко); *Води в потоках відчутно поменшало, але при цьому вона очистилася до зеленавої прозорості* (Ю. Андрухович).

2. *розм.* Хворобливо-блідий (про колір обличчя, шкіри людини). *Обличчя* [у Зіньки] *зеленаве* (А. Головко); *Якби не зеленава блідість, .. отець виглядав майже як завжди, тільки час від часу йому спалахувало в зіницях чи від нестерпного болю, чи від ще не погамованого збудження* (Е. Андієвська).

ЗЕЛЕНА́ВІСТЬ, *рідше* **ЗЕЛЕНЯ́ВІСТЬ,** вості, *ж.* Якість за знач. **зелена́вий, зеленя́вий.** *Дзвеніла вгорі висока, прозора блакить срібними дзвониками, дзвеніла соковита зеленявість унизу* (В. Винниченко); *Земля .. забуяє зеленавістю сходів* (І. Цюпа); *Я бачив справжню зеленавість лугу, Врочисто-чисту неба голубінь, Найглибші в світі прірви і яруги, Найширшу гін пшеничних широчінь* (П. Воронько); *Жито вже викинуло колос і змінило барву стебел та листків: до зеленавості влилася сивина* (М. Малиновська); *Найстрашніше і найогидливіше — це мертва зеленавість і прозорість шкіри* (Ю. Смолич).

ЗЕЛЕНА́ВО. Присл. до **зелена́вий** 1. *Якби побачить хвилі ті, що зеленаво блискотіли* (В. Сосюра); *Зеленаво світиться електронний годинник* (із журн.).

ЗЕЛЕНА́СТИЙ, *рідше* **ЗЕЛЕНЯ́СТИЙ,** а, е. Те саме, що **зелена́вий, зеленя́вий.** *В зеленастих очах* [воєводи] *яскріє сваволя і лютість* (М. Старицький); *Вона швидко поодчиняла вікна. Тепле зеленасте світло виповнило хату* (М. Коцюбинський); *По синьому небі рядами, як покоси, сунули звідкілясь пухкі зеленясті хмарки* (С. Васильченко); *Угорі в чистому свіжому повітрі висіли яскраві, то зеленасті, то червоні, як жар, великі зірки, що лили на землю чарівне своє світло* (С. Скляренко); *Зеленасту його пілотку прикрашало строкате перо якогось птаха* (В. Кучер); *— Беріть моїх півгектара, — здушеним голосом прохрипів зеленястий Юхим* (М. Малиновська).

ЗЕЛЕНА́СТО. Присл. до **зелена́стий.** *Очі кота зеленасто поблискували у пітьмі, виказуючи старого мишолова* (із журн.).

ЗЕЛЕНЕ́НЬКИЙ, а, е. 1. Пестл. до **зеле́ний** 1. *— Пам'ятаєш, який був тоді садок зелененький, квітчастий, — як, було, з тобою походжаємо, говоримо?* (Марко Вовчок); *За ялину зелененьку Тихо місяць заховавсь* (Леся Українка); *Від неї* [могили] *залишився тільки невеличкий горбик землі, порослий бур'янцем і ніжною зелененькою травичкою* (Григорій Тютюнник).

2. *перен., розм.* Пестл. або ірон. до **зеле́ний** 5. *Такого зроду-віку не було, щоб Сашкові хтось вказував на його обов'язки, а тим більше, коли його бралися опікати отакі неоперені, отакі зелененькі горобчики...* (Д. Бедзик).

ЗЕЛЕНЕ́НЬКО, *пестл.* Присл. до **зелене́нький** 1. *Явореяворочку, Розвийся зелененько, Розвесели серденько* (з народної пісні); *Так мені дуже бажалося наїхати туди у свіжому місяці маї, тоді, як "під гору зелененько, по місяцю видненько, серденько!"* (О. Іваненко).

ЗЕЛЕНЕ́СЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **зелене́нький** 1. *Ти — як сонечко праведне, як барвіночок зеленесенький* (Б. Грінченко); *Віє вітер, ще й буйнесенький, та на той садок зеленесенький...* (В. Сосюра).

ЗЕЛЕНЕ́СЕНЬКО, *пестл.* Присл. до **зелене́сенький.** *Ой, що ж це за село, Що в ньому весело. Кругом нього садовина, Всередині цвіт-калина. Кругом нього зеленесенько. Всередині веселесенько* (з народної пісні).

ЗЕЛЕНЕ́ЦЬ, *ч.* 1. *род.* нця́. Ще зелений, недостиглий плід. *— Ну? — спитала рябенька дівчина. — Кислички? — Зеленець! — без ніякого виразу озвався Прудивус* (О. Ільченко); *Яблука стиглі так порожньо б'ються об землю, гупають глухо об землю тверді зеленці* (В. Стус); // *род.* нцю́, *збірн.* Сукупність таких плодів. *Уже за стодолою майнула йому гадка сказати матері, аби допильнувала сад від сусідської дітлашні, що готова й гілля разом із зеленцем обчухрати* (І. Нижник); *Животи наші давно звикли жити надголодь, коли ж допікав голод — набивали їх різним зеленцем* (А. Михайленко); // *у знач. присл.* **зеленце́м.** У недостиглому вигляді, ще зеленим. *Ей, обскубуть горох наш зеленцем* (П. Гулак-Артемовський); *Вітер — річ звичайна — частогусто шкодить садовині, оббиває її зеленцем* (О. Конисський); *По той бік саги у доменного майстра Діденка вже ціп гупає на току. Чи, може, навпаки, там скосили зеленцем — їм аби молотити скоріше, адже син-підводник приїхав у відпустку* (О. Гончар).

2. *род.* нця́. Паросток рослини. *По вибалочку слався він* [льон] *густий, головкуватий, а крізь нього вже продиралися зеленці берізки* (Іван Ле).

3. *род.* нця́, *перен., зневажл.* Про молоду, недосвідчену людину. *Справляли ювілейну гулянку навіть такі паростки-зеленці, літа яких ледь сягали за половину віку ювіляра* (І. Волошин); *Він, гейби хлопчак якийсь, мов прищавий якийсь зеленець, про всяк випадок і якомога солодше привітавши міністра зі всіма нинішніми і майбутніми празниками, кинувся переконувати його, що мусить зняти задуманий фільм* (Г. Тарасюк).

4. *род.* нцю́, *розм.* Відтінок зеленого кольору. *Крізь ліщину продерлася руда голова Легкобита, замигтіли косі, із зеленцем очі* (О. Десняк).

ЗЕЛЕ́НИЙ, *поет.* **ЗЕ́ЛЕН** *(до 1, 2 знач.),* а, е. 1. Який має забарвлення одного з основних кольорів спектра — середній між жовтим і блакитним; який має колір свіжої трави, листя, зелені. *Над самою водою Верба похилилась; Аж по воді розіслала Зеленії віти* (Т. Шевченко); *Ми уздріли, як воно* [море] *тріпалось тихо в сітці яскравих бліків* [полисків], *наче зловлене в невід з синіх, зелених і рожевих мотузок* (М. Коцюбинський); *Нарешті порив вітру хвилею побіг по траві, по зеленій стіні очерету над невеличкою трясовиною, підняв угору якусь суху бадилинку — починалась буря* (М. Трублаїні); *На голові в нього сидів зелений, як листя лопуха, капелюх з вигнутими полями і пишною пір'їною* (С. Чорнобривець); *— Нічого не чуєте? В світі мелодій живете? — перемежовуються зелений і сірий кольори у погляді Стадницького* (М. Стельмах); *Місто Київ — зелен сад, Золотавий листопад* (П. Воронько); *Ковбик нагнувся і десь з-під столу витяг пузату, схожу на власника, зелену пляшку з фірмовою емблемою біля шийки* (О. Чорногуз); *Невдовзі він уже був у повному рибальському екіпіруванні — гумові ботфорти, брезентові штани, зелена плямиста ватянка* (В. Шкляр); // *у знач. ім.* **зеле́не,** ного, *с.* Те, що має зелений колір. *— Слухайте, слухайте, квіти! — сказав Сон Зеленоочки. — Мене послала до вас моя господиня, панна всього живого й зеленого...* (Валерій Шевчук).

2. Зробл. із зелені, рослинності. *Посередині в таночку, У зеленому віночку, Танцює Будяк* (Л. Глібов); *Густі садки пишаються своєю красою, земля — своїм зеленим килимом* (Панас Мирний); // Який заріс зеленню, травою, кущами і т. ін. *На зеленому горбочку, У вишневому садочку, Притулилася хатинка* (Леся Українка); *Навкруг острови, затоки, озера. Узлісся зелені, вологі, густі* (Л. Дмитерко); *Внизу,*

мовби припливши з далеких зелених рівнин, пришвартувалась до гір словацька Грінава (О. Гончар); // Який спеціалізується на вирощуванні, насадженні і т. ін. зелені, рослинності. *Муніципальні міські служби зеленого господарства здатні забезпечити належний рівень благоустрою та безпечного утримання зелених насаджень загального користування* (із журн.); *Діти посадили сорок дерев, які отримали із зеленого господарства, розбили квітники, побілили дерева, обрізали сухі гілки* (з газ.).

3. Уживається як складова частина назв груп, течій, неурядових та політичних організацій і т. ін., головною метою яких є захист довкілля та гармонія між людиною і природою. *Загострення екологічних проблем і розвиток зеленого руху в нашій країні зумовили формування в українській журналістиці "екологічного" жанру* (з наук.-попул. літ.); *Молодь із зеленого фронту почала організовуватися, аби порахувати, як голосують на виборчій дільниці* (з газ.); // *у знач. ім.* **зеле́ні,** них, *мн.* Ті, хто належить до таких груп, течій, неурядових та політичних організацій і т. ін. *Рух зелених поширюється на всіх континентах* (з газ.); *Європейська партія зелених.*

4. *у знач. ім.* **зеле́ні,** них, *мн., іст.* Учасники нерегулярних збройних формувань під час громадянської війни в Росії й на Україні, які, ухиляючись від мобілізації, переховувалися в лісах. *З зеленими воювали кращі частини Червоної армії* (Д. Білий).

5. Недозрілий, недостиглий (про злакові рослини, фрукти, овочі і т. ін.). *Два юнаки .. верталися шляхами, спустошеними руїною й голодом. І похворіли вдвох, бо з голоду наїлися в Опішні зелених слив* (І. Багряний); *Щоб не позбивати головою зеленого винограду, Петро, пригинаючись, збіг до муру* (В. Кучер); *Дивиться: вересень, а овес ще майже зелений* (О. Гончар); *— А там уже — ти бачив? — червоні трохи вишеньки, — втішала його Наталя. — Хочеш їх скуштувати? — Вони зелені. Дякую* (Василь Шевчук); *— Ти наїжся донесхочу зелених яблук .. Я колись наївся, то мало дуба не дав* (А. Дімаров); * Образно. *Слово в тебе ще зелене, а серйозно пишеш ти: дайте критику на мене, щоб я знав, куди іти* (П. Тичина).

6. *перен., розм.* Який не має життєвого досвіду; недосвідчений. *Розповідає директор Савці про вчительську долю, жаліє, що таких молодих та зелених доводиться одсилати на тяжку працю* (С. Васильченко); *Осмогруд знову подумав, який він ще зелений і як мало знає людей* (І. Білик); *Горя був директором невеличкого київського стадіону, а я — зеленою студенткою академії мистецтв* (В. Шкляр); *— Хай пошлють сюди якого-небудь зеленого шмаркача, то він їм тут навідкриває такого, що вони й роти порозззявляють!* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

7. *розм.* Хворобливо-блідий (про колір обличчя, шкіри людини). *Настала ніч. У келії Марін Вже ждав мене. Блідий був, аж зелений* (І. Франко); *Біснуватий позеленів, впав раптом на землю і почав корчитися, обличчя його з зеленого стало біле* (Валерій Шевчук).

8. *у знач. ім.* **зеле́ний,** ного, *ч., перев. мн., розм.* Долар США. *— Інші он бізнесом займаються .. Як наш сусід. Кажуть, .. за раз десять тисяч зелених приносить!* (В. Чемерис); *Машина Левицького не зазнала серйозних ушкоджень: її ремонт оцінили лише у двісті зелених* (В. Хрущак); *Якщо Міжнародний валютний фонд відмовить Україні в кредиті, тоді слід очікувати різкого злету зеленого* (з газ.).

Зеле́на мо́лодість *див.* **мо́лодість; Зеле́на неді́ля** *див.* **неді́ля; Зеле́не будівни́цтво** *див.* **будівни́цтво; Зеле́не ми́ло** *див.* **ми́ло**[1]**; Зеле́ний борщ** *див.* **борщ; Зеле́ний горо́шок** *див.* **горо́шок; Зеле́ний корм <Зеле́на ма́са>** *див.* **корм; Зеле́ний стіл** *див.* **стіл**[1]**; Зеле́ний теа́тр** *див.* **теа́тр; Зеле́ний чай** *див.* **чай; Зеле́ні свя́та́ (святки́)** *див.* **свя́то**[1]**.**

△ **Зеле́на ка́рта** *див.* **ка́рта; Зеле́не до́бриво** *див.* **до́бриво; Зеле́ний конве́єр** *див.* **конве́єр; Зеле́ний коридо́р** *див.* **коридо́р; Зеле́ні во́дорості** *див.* **во́дорості.**

◊ **Дава́ти / да́ти зеле́ну ву́лицю** *див.* **дава́ти; До зеле́ного (блаки́тного) змія́** *див.* **змій; До нови́х (зеле́них, трéтіх, сьо́мих) ві́ників** *див.* **ві́ник; Зеле́на ву́лиця** *див.* **ву́лиця; Зеле́ний змій** *див.* **змій; Зеле́ний шум** *див.* **шум**[2]**; Молоди́й та зеле́ний** *див.* **молоди́й; Не ма́ти зеле́ного поня́ття (уя́влення)** *див.* **ма́ти**[2]**.**

ЗЕЛЕНИ́НА, и, *ж., збірн., діал.* Зелень (у 1, 2 знач.). *Зелені дахи лікарських корпусів зливалися з листям тополь та яворів і всієї іншої зеленини* (Т. Осьмачка); *Інші люди також бачили таких молодих аспидів у фрау Тільде на вгороді, поміж зелениною, коли її не бувало вдома* (Н. Королева); *У Матвієвій родині ледве-ледве хватає хліба, вживають його дуже ощадно, їдять здебільша картоплю, молоко, зеленину з городу* (У. Самчук); *В овочеву крамницю приймали свіжу зеленину* (М. Томчаній).

ЗЕЛЕНИ́СТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зелена́вий.** *Почала* [Катря] *стиха шепотіти йому щось на ухо, й одсвічували її очі чудним зеленистим блиском* (С. Васильченко); *Я квіт на гвоздиці, пуп'ях* [пуп'янок] *зеленистий. Розпукнутись лячно; тулюсь попід листя* (А. Кримський); *І навіть кепка у тракториста, В автол замащена, — зелениста!* (А. Малишко).

ЗЕЛЕНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *недок., що.* Покривати зеленою фарбою, робити зеленим. *Так і він-то* [маляр] *відтіля родом був, а в нас у селі зеленив нову дзвіницю* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Лагідний ранок .. вже почав зеленити просвітлий Дніпро, святі мури й смарагдове море садів* (Н. Королева); *Чернечу гору зеленить трава, І оживає Канівська могила...* (Л. Дмитерко).

ЗЕЛЕНИ́ТИСЯ, и́ться, *недок.* 1. Набувати зеленого кольору, ставати зеленим. *Червень тому зелениться, хто працювати не лiниться* (прислів'я); *Яке дерево! зеленися, дерево, розвивайся!* (Марко Вовчок); *Поле все зелениться. Буйно пішла пшениця і широким листом поважно колихається під подихом вітру* (М. Івченко); *Розпускалися магнолії, зеленилися обточені садівниками лаврові кущі* (Іван Ле).

2. Виділятися зеленим кольором з-поміж чого-небудь, на чомусь. *І зелениться рунь крізь сонну каламуть* (М. Рильський); *За Дніпром мріють плавні і Олешки, над ериками і Конкою зеленяться очерети й верби* (Ю. Яновський); *— У нашому дворі чисто, трава зелениться — любо глянути* (з газ.).

ЗЕЛЕ́НІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зеле́ний.** *Принцеса Еліза складає листа і, задумливо дивлячись у буйну весільну зеленість саду, підсилює своїм високим авторитетом наказ принца Георга* (В. Винниченко); *Ще не розбрунькувався* [берест], *але якась, ще не помітна окові, тільки відчутна зеленість з'явилася в повітрі навколо нього...* (С. Тельнюк); *Холодна зеленість патини і м'яких мохів виникала на зміну сірокам'яній барві, що затоплювала острів* (П. Загребельний); *Зеленість — буйність, а молодість — дурність* [дурість] (Номис).

ЗЕЛЕНІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Набувати зеленого кольору, ставати зеленим. *Весна видалася рання, і в садку отця Йосипа на кущах аґрусу вже стали зеленіти бруньки* (Б. Антоненко-Давидович); *Трава надворі вже потроху зеленіє* (Григорій Тютюнник); // Покриватися зеленню, рослинністю. *Незабаром повідь спаде і, замість моря, тут знову зеленітимуть острови* (А. Кащенко); *Тут* [в Ялті] *на осінь гори починають зеленіти, бо сонце вже не так їх випалює* (Леся Українка).

2. *тільки 3 ос.* Виділятися зеленим кольором з-поміж чого-небудь, на чомусь. *Посходила тая рута, В гаї зеленіє* (Т. Шевченко); *Родючий баштан жовтіє динями, зеленіє кавунами* (Марко Вовчок); *На взгір'ї по косогорах червоніла та зеленіла покрівля невеликих домів, неначе приліплених до гори* (І. Нечуй-Левицький); *Плями тютюну зеленіли на тлі сірого каміння, як здорові лишаї* (М. Коцюбинський); *Весною на полях зеленіли сходи, восени достигав урожай* (О. Донченко); *В руках у діда зеленіє чимала гранчаста пляшка з медом* (М. Стельмах); *Повів* [Горовий] *корабель на посадку. Хмари розступилися, внизу зеленіла, буяла життям і радістю, голубіла широкими водами Дніпра рідна земля* (О. Бердник); // *безос. Кликнули нас до покоїв. Увійшли. Аж в очах нам замигтіло: і зеленіє, і червоніє, і біліє, і синіє... чого там нема!* (Марко Вовчок); *На полях кипіла праця, .. сіялось і зеленіло* (У. Самчук); // Бути зеленим, у зелені. *Дарма верба, що груш нема, — аби зеленіла!* (прислів'я); *Над Стриєм усе літо зеленіли Хомашині луки* (С. Чорнобривець); *Зеленів густий і безсмертний, навіть у снігу, плющ* (В. Кучер); *Уночі клен під Лізиним вікном скинув перше листя .. Осінні холоди ще не настали, тож він міг би ще зеленіти і зеленіти* (В. Хрущак).

3. *розм.* Ставати блідим від недуги, страху, злості і т. ін. [М о т р я:] *Надивилися вволю одно другому в вічі? Ще хтось дивився та аж зеленів!..* (М. Кропивницький); *Любити всякого, .. ніколи не задихатись од гніву, ніколи не зеленіти від ненависті, — та це ж .. зберігає організм краще за всякі патентовані препарати..!* (В. Винниченко); *Пан Жолкевський жовтів і зеленів від злості, читавши того другого листа* (Іван Ле).

ЗЕЛЕНІ́ТИСЯ, і́ється, *недок., розм.* Те саме, що **зеленіти** 1, 2. *Травичка ледве що зеленілась, дерева ще були голі* (Н. Кобринська); *Зеленійся, рідне поле, Українська ниво!* (І. Франко); *Лиш десь-не-десь зеленілися блідо пасма озимини й різнилися виразно від темної, не ораної ще ріллі* (О. Кобилянська); *На однім городі зеленіється латка озимого жита* (В. Стефаник).

ЗЕЛЕНІ́ШАТИ, ає, *недок.* Робитися, ставати зеленим (у 1, 2, 4 знач.), зеленішим. — *Дивись, як тепер гарно на світі. Дерева з дня на день зеленішають, земля рунитья* (Б. Лепкий); *Земля набиралася сили, хліба помітно зеленішали, ніби набрякали густим зеленим соком* (О. Гончар); *Горби та острови дедалі зеленішали од весняного сонця, а чорні дерева почали набувати салатового відтінку* (із журн.); *Він почувався зле. Його обличчя зеленішало, набуваючи блідо-сірого відтінку* (з газ.).

ЗЕЛЕНІ́ЮЧИЙ, а, е. Який зеленіє (у 1, 2 знач.). *Зеленіючі лани востаннє посилали звідтіль свій сонячний усміх на цю чужу, непривітну гору* (О. Гончар).

ЗЕЛЕ́НКА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **Діама́нтова (брилья́нтова) зе́лень** *(див.* **зе́лень).** *Обличчя її завжди було в плямах синього чорнила або зеленки* (Л. Смілянський); — *Ходімо швидше до хати. Тут нічого не видно. Треба промити, зеленкою змазати* (В. Нестайко); *Мені сім років, мама щоранку заплітає мої кіски, замазує зеленкою здерті коліна...* (В. Яворівський); *Лікар намастив палець зеленкою і відпустив солдата* (В. Багірова).

2. *також збірн., розм.* Зелене насадження (лісосмуга, посадка і т. ін.); зелена зона. *Десантники під час руху сидять на броні. Коли проїжджають зеленку — кущі й підліски, ведуть вогонь з автоматів і кулеметів* (з газ.); // *збірн.* Те саме, що **во́дорості.** *Незважаючи на здатність "очищати" акваріум від водоростевої напасті, риби не стали своєрідною панацеєю від небажаної зеленки* (з наук.-попул. літ.).

3. Народна назва барвінку малого. *Зеленка є вічнозеленою багаторічною рослиною родини барвінкових* (з наук.-попул. літ.).

4. *діал.* Зеленушка (у 2 знач.). *За основу для назв грибів народ нерідко брав їх кольорову ознаку (білий гриб, рижик, зеленка, красноголовець)* (з наук. літ.).

ЗЕЛЕНКА́ВИЙ, а, е. Те саме, що **зеленкува́тий.** *Біло загорнені жінки й півголі чоловіки вибирали на ланах зеленкаві, довгасті запашні дині* (Н. Королева); *Вони й самі незчулися, як опинилися перед хмизоносом, що тримав обіруч великого дерев'яного ковша, повного зеленкавого густого трунку* (П. Загребельний); *Куцорукий поклав телефонну трубку, одягнув святковий темний костюм в зеленкаву смужку* (О. Тесленко).

ЗЕЛЕНКА́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **зеленка́вий.** *Френч замовлено..: викрій півфронтовий і — зеленкавість, бо, справді, війна* (В. Барка); *Ледь помітна зеленкавість полонини свідчила про настання весни* (із журн.).

ЗЕЛЕНКУВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **зеленува́тий.** *Мов брили зеленкуватого скла, непомітно підкрадались* [хвилі] *до берега* (М. Коцюбинський); *Вона була в легкому кремовому платті, струнка, з великими зеленкуватими очима на овальному обличчі* (П. Панч); *Вихор аж стрепенувся, побачивши на щоглі флагмана зеленкуватий вогник* (В. Кучер); *Рідна планета швидко зменшувалася, губилася в космосі, стала схожа на зеленкувату блискучу вишню* (О. Бердник); *Уже збирають сигнальний урожай мандаринів, поки ще зеленкуватих, але достатньо солодких та соковитих* (з газ.); *Дуже бліда, зеленкувата навіть у примарному місячному сяйві, Малуша дивилась на небо, луг, Дніпро* (С. Скляренко); [М а р и н а М и т р о ф а н і в н а:] *Може, чаю вам принести? Бо ви сьогодні якийсь аж зеленкуватий* (О. Левада); *Ще встиг* [служка] *поцілувати його простягнуту бліду, аж зеленкувату, руку* (М. Малиновська).

ЗЕЛЕНКУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **зеленкува́тий.** *Молодиця одразу пізнала Киселя, витерла фартухом чоло і приязно посміхнулась веселою зеленкуватістю очей* (М. Стельмах).

ЗЕЛЕНКУВА́ТО. Присл. до **зеленкува́тий.** *Біля вікна, запнутого марлевою завіскою, зеленкувато відсвічував акваріум з рибками* (М. Дашкієв); *Всі .. побігли на другу вулицю, а з неї — до панського ставу, на якому вже зеленкувато розкришувалось місячне сяйво* (М. Стельмах).

ЗЕ́ЛЕННЯ, я, *с., збірн., діал.* Зелень (у 1 знач.). *Затріщав тин на городі, щось шугнуло в гудину, зашуміло зеленням і бігло до дверей* (С. Васильченко); *У нашому селі здавна існує звичай: чепурити долівку зеленням всяким, гілками дерев* (М. Чабанівський).

ЗЕ́ЛЕНО. 1. Присл. до **зеле́ний** 1. *Посеред села на горі майдан, на майдані дерев'яна церковця, обнесена зелено мальованим штахетом* (С. Васильченко); — *Бач, із коровою що! — дивується крихітна тітка, в світлій з крапками хустині; тримає ломачку і скорину, черству, аж поцвілу зелено: про собацюг* (В. Барка); *І там, де трави зелено ростуть, на схилах гір почує син і ранок* (І. Гончаренко); * Образно. *Тимона аж шарпонуло: кинути б все .. й гай туди, на рідні лани Поділля, де стоїть його новенька невеличка хатинка, всміхаючись зелено бляшаним дахом* (Д. Бузько).

2. *у знач. пред.* Про наявність де-небудь великої кількості зелені або предметів зеленого кольору. *Хатина ж у розквітлому городі, як у віночку ховається. І зелено, й червоно, і голубо, й біло, й синьо, й рожево коло тої хатки...* (Марко Вовчок); — *Добре тут! Паші сила, зелено, тихо. Розкошуй, та й годі!* (М. Івченко); *Сквер розбить садівникові звелено, Щоб було тут затишно і зелено* (І. Нехода); *Небіжчик Повсюда любив пантрувати, щоб чисто було, зелено, привітно* (Р. Андріяшик).

◊ **(1) Зе́лено в голові** *в кого, кому* — кому-небудь бракує розуму, хто-небудь ще молодий та дурний. *Додаймо сюди ще такі народні звороти, як "у тебе зелено в голові" (ти ще молодий та дурний)* (І. Франко); *Я хочу щастя моїм дітям. Що діти того не розуміють, це не диво. Вони ще молоді, їм в голові зелено, але ти — батько!* (Б. Лепкий); *Старші козаки, по приміру Максима, порозлітаються, останеться сама молодь, а тій все зелено в голові* (А. Чайковський).

ЗЕЛЕНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **зеле́ний** у 1 знач., напр.: з е л е н о в е́ р х и й, з е л е н о к о́ с и й, з е л е н о о́ к и й.

ЗЕЛЕНОГОЛО́ВИЙ, а, е. 1. Із зеленою головою (у 1 знач.). *Всі, як одна, в зелених, напередодні завезених в магазин японських хустинах, тягнулися Магдині подруги-буряківниці, а з тими так само зеленоголові свинарки, доярки й телятниці і зігнуті в поперeках, з паличками, зеленоголові бабусі* (М. Вінграновський); *Хрипло крякає качур зеленоголовий. Дзвінками Переливаються бистрі мандрівні чирки. Скільки вже радісних весен те саме, те саме, Але нові щораз і думки, і квітки, й хробаки* (М. Рильський); *Мавки-дівчатка — істоти зі світлим волоссям (на відміну від зеленоголових русалок-утоплениць)* (з навч. літ.).

2. *у знач. ім.* **зеленоголо́вий,** вого, *ч., перен., розм.* Молодий, недосвідчений (про людину). — *Ой Себастіяне дорогенький, Богом прошу тебе, не вибивай душу із тіла, .. не прибий мого нездалого, мого зеленоголового!* (М. Стельмах).

3. Із зеленою головкою (у 1 знач.). *Спаржу поділяють відповідно до забарвлення її пагонів: білоголова, ліловоголова, зеленоголова* (із журн.).

ЗЕЛЕНОЛИ́СТИЙ, а, е. Із зеленим листям. *Зеленолисті горіхи .. курилися, мов кадильниці, пахощами весни* (І. Керницький); *Гуцулка вишила стебло Зеленолисте, квітку І щедре сонячне тепло, Бо вишивала влітку* (П. Воронько); *Навколо будинку похитувалися на тоненьких ніжках зеленолисті саджанці вишень, слив, яблук* (М. Руденко).

ЗЕЛЕНОЛИ́СТО. Присл. до **зеленоли́стий.** * Образно. *Зеленолисто закосичувалися підгірські гаї в обіймах зарожевілих ранків* (І. Пільгук).

ЗЕЛЕНОО́КИЙ, а, е. Із зеленими очима. *Одна зеленоока* [ящірка] .. *чимдуж подалася між цеглу* (Панас Мирний); *Очі світились таким тихим, таким мрійним світом, неначе вони ще й теперечки бачили лісовиків з зеленими бородами та зеленооких русалок ясної місячної ночі* (І. Нечуй-Левицький); *Їхня зеленоока товаришка однією лише своєю присутністю привносила в товариство .. спокій та працьовитість* (Р. Федорів); *Гетьман мав стрінутися з зеленоокою красунею, котра так недоречно з'явилася і не знати для якої біди* (Г. Колісник); * Образно. *Провора повільно йшов стежкою вгору, назустріч річці, і вода, зеленоока, невгамовна, обдавала його холодними бризками* (О. Донченко).

ЗЕЛЕНОО́ЧКА, и, *ж.* Муха, личинки якої пошкоджують сходи й колосся хлібних злаків. *Зеленоочка трохи більша від гессенки та шведки (до 0,5 см завдовжки)* (з наук. літ.); *Зеленоочка має світло-жовте забарвлення, тільце з чорними плямами та смужками; вусики короткі. У живих мух очі мають зелений відблиск* (з наук. літ.).

ЗЕЛЕНОТКА́НИЙ, а, е. Тканий зеленими нитками. * Образно. *Червоненька комашка з крапочками .. грілася на яскраво-білому полі .. біля ароматного обличчя степової травинки, що в зеленотканій ризі пишалася серед моря спокою* (В. Барка); *По межі через город ідуть* [дівчата] *у зеленоткані левади* (Є. Гуцало).

ЗЕЛЕНО́ЧОК, чка, *ч., діал.* Зав'язок (у 1 знач.). — *Весна,* — *промовив Митько, розтираючи на долоні зеленочок верби. Брунька пахла гірко й тривожно* (Г. Усач); * Образно. *Щодня Божого умивається Олеся дрібними сльозами: "Діточки мої! квіти мої! пов'яли ви в зеленочку!"* (Марко Вовчок); *Опівночі ви вродились, В зеленочку відцвіли; Батько-мати там лишились, Вас же ангели взяли* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ЗЕЛЕНУВА́ТИЙ, а, е. 1. Із зеленим відтінком; трохи зелений (у 1 знач.). — *Ой, забуду! — мимрив собі під ніс Місяць, обсипаючи землю блідим, зеленуватим світом* (І. Нечуй-Левицький); *Було своє особливе відразне задоволення вдивлятись у ту Несторенкову постать, уявляти собі .. маленькі зеленуваті очі під навислим чубом* (Б. Антоненко-Давидович); *Прямо перед Риндіним рівним зеленуватим світом сяяв прямокутний дзеркальний екран перископа астроплана* (В. Владко); *Посеред столу на зеленуватому склі лежало кілька незвичайних колосків* (С. Журахович); *Зеленувата прозора імла висить і над берегом, і над морем, і над містечком* (О. Сизоненко); *Міцно пахло свіже зеленувате сіно* (М. Івченко).

2. Трохи зелений (у 5 знач.); не зовсім спілий. *Усіма грудьми п'є* [Давид], *захлинаючись, терпке, як терен зеленуватий, осіннє степове повітря* (А. Головко).

3. *розм.* Який має зелений (у 7 знач.) відтінок; трохи блідий. *Зеленувате обличчя може бути ознакою того, що людині стало зле, її нудить* (із журн.).

ЗЕЛЕНУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **зеленува́тий.** *Візажисти переконані, що фіолетовий відтінок підкреслює домінантний колір очей, наприклад, якщо очі сірозелені, то увиразнюється їхня зеленуватість* (з навч. літ.); *Зеленуватість обличчя може бути ознакою жовчокам'яної хвороби* (з наук.-попул. літ.); *Зеленуватість окисленої бронзи.*

ЗЕЛЕНУВА́ТО. Присл. до **зеленува́тий** 1. *Ось перший височезний дуб. Він заплутався гіллям між зорями, і чорний панцир стовбура зеленувато вилискує під місяцем* (Б. Антоненко-Давидович); *Небо зеленувато світиться вгорі, плавають, переливаються в ньому, насмішкувато перморгуючись, зорі* (О. Сизоненко).

ЗЕЛЕНУ́ХА, и, *ж.* Муха родини двокрилих, яка має зелене забарвлення з металічним відтінком. *У світі відомо близько 7400 видів зеленух — невеличких, із довгими ніжками та щільними крильцями мух, що мають зеленувато-бронзове забарвлення* (з наук. літ.); *Зеленухи, як і більшість комах, живуть у траві та в листі* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕЛЕНУ́ШКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **зеленя́к** 1. *Краса в лісі влітку, скільки пташиного дзвону-передзвону! Та всі голоси — і зяблика, і вівсянки, і зеленушки, і навіть одуда — заглушувало кування зозуль* (О. Донченко).

2. Їстівний гриб родини пластинчастих, який має зелений колір. *Зеленушка — пізній їстівний гриб; росте в соснових лісах* (з наук. літ.); *Зеленушки зберігають зелений колір навіть після варі́ння* (із журн.).

ЗЕЛЕНЧУ́К, у́, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини губоцвітих заввишки 30–80 см із повзучим кореневищем, чотиригранним порожнистим стеблом і зубчасто-пилчастим листям. *Зеленчук поширений майже по всій території України* (з наук. літ.); *Цвіте зеленчук у травні — липні і має жовті волохаті, зібрані кільцями, квіточки* (з наук.-попул. літ.); *Трав'яний покрив широколистяних лісів формують переважно тінелюбні рослини, зокрема анемона, копитняк, зеленчук, медунка, яглиця* (з навч. літ.).

ЗЕ́ЛЕНЬ, і, *ж.* 1. *збірн.* Зелені дерева, кущі, трави і т. ін. *Неначе помелом, за три дні змело сніг, з землі показалася перша зелень — проліски, фіалочки* (Панас Мирний); *Блискуча, перебризкана червоним сонцем лісова зелень оточувала їх* (О. Гончар); *Невеличкий загін рушив далі. І знову дорога. Стіна дерев, океан зелені й вічного спокою* (Ю. Бедзик); // Зелене листя дерев, кущів і т. ін. *З очей її поволі щезала рожева од заходу, закутана в зелень кленів церква* (М. Коцюбинський); *Земля ушосте зелень трав змінила* (А. Малишко); *В останні дні жовтня золотим вбранням пишаються білокорі берези, вилискують зеленню стрункі сосни* (А. Хижняк); *Лисніється на сонці синювата зелень рогози* (О. Гончар); *Сади в кожнім дворі, навіть у центрі. А про околиці вже й казати нічого. Це щось казкове, райське. Невисокі гори, геть-чисто залляті сонцем і зеленню, блакитна стрічка Пруту* (М. Олійник).

2. *збірн.* Деякі, перев. зелені овочі і трави, що вживаються в їжу або як приправа до страв. *Недавно табір, військова канцелярія, шум, гамір, крик, а нині старий двір, в городі зелень, квітки* (Б. Лепкий); *Ось вже наготована зелень до борщу* (Н. Забіла); *Зовсім мало було тих, що торгували продуктами. Там десь стояв дядько з півмішечком картоплі, там бабуся з зеленню...* (В. Нестайко).

3. Зелений колір чого-небудь. *Гори виповнялися то синню, то зеленню, ніби хтось переливав у них рідини* (І. Калинець).

4. *розм.* Зелений наліт, цвіль на чому-небудь. *Дорожила вона тими пасками, доки вони зеленню не взялися — аж позросталися од цвілі* (М. Стельмах).

5. *спец.* Зелена фарба. *Кольорові глазурі виготовляються на Гуцульщині так: зелень отримують, мішаючи одну частину окису міді з трьома глазурі* (з наук. літ.); *Малює* [Тарас Шевченко] *чистими, по-весняному життєрадісними барвами: світлою зеленню, ніжним ультрамарином* (із журн.).

6. *збірн., жарг.* Долари США — "зелені" (*див.* **зеле́ний** 8). *Туристи взяли із собою в подорож "зелень", за конвертацію якої в деяких країнах сплачуватимуть чималі відсотки* (з газ.).

△ **(1) Діама́нтова (брилья́нтова) зе́лень,** *фарм.* — аніліновий барвник, що застосовують у медицині як антисептичний засіб. *Цікаво, що багато фарб є одночасно й ліками. Давно відома жовта фарба акрихін виявилася сильним засобом у боротьбі з малярією, брильянтову зелень застосовують замість йоду* (з наук. літ.); *Діамантову зелень використовують як профілактичний засіб при ушкодженнях шкірних покривів (садна, порізи)* (із журн.); **(2) Пари́зька зе́лень,** *хім.* — яскраво- або темно-зелений не розчинний у воді порошок, що використовують здебільшого для обприскування рослин як захист від шкідників. *Проти яблуневої молі та інших листогризних шкідників обприскують дерева однопроцентною суспензією паризької зелені* (з наук. літ.); *На дні сумки знайшли двогривений; монета не блищала, а здавалася пофарбованою паризькою зеленню* (В. Петльований).

ЗЕЛЕНЯ́ВИЙ *див.* **зелена́вий.**

ЗЕЛЕНЯ́ВІСТЬ *див.* **зелена́вість.**

ЗЕЛЕНЯ́К, а́, *ч.* 1. Птах родини в'юркових, що має оливково-зелене забарвлення з домішкою жовтого на крилах; знищує шкідливих комах. *Зеленяче, зеленяче, ти — пташка зеленого кольору, ти — найзеленіша пташка від усіх зелених пташок..; ти співаєш, ніби струмок із прозорою водою по камінцях перебігає* (В. Голобородько); *Ареал зеленяка звичайного охоплює Європу, Північно-Західну Африку, Малу Азію, північ Ірану, Середню Азію* (з навч. літ.); *У паркову зону міста наприкінці березня повертається з півдня співучий зеленяк* (з газ.).

2. *перен., розм.* Про молоду, недосвідчену людину. *Я .. вдавав дуже скромного .. Говорив, що недосвідчений, що я ще зеленяк, що це мій перший виступ* (Б.-І. Антонич).

ЗЕЛЕНЯ́Р, а́, *ч., розм.* Продавець зелені, овочів. *Горбаті й ребристі, схожі на скелети й привиди, намагалися* [корови] .. *потягти щось з лавки зеленяра* (Ю. Логвин); *Я вітався з усіма, хто трапився мені на шляху цієї ранньої години, — із зеленярем Крістофером-малюком, із газетярем Пітом-семиповерховим, із .. медсестрою нашого округу* (І. Роздобудько); *Виставивши свіжий крам, зеленяр почав припрошувати перехожих купити в нього що-небудь до столу* (із журн.).

ЗЕЛЕНЯ́РКА, и, *ж., розм.* Жін. до **зеленя́р.** — *Троє сидять тут не за крадіжку гаманця в базарної зеленярки, а за напад на банк* (Ю. Винничук); [Лісістрата:] *От і зараз поглянь: по гончарних рядах, між лотками старих зеленярок Вже буянять озброєні чоловіки* (Борис Тен, пер. з тв. Арістофана); *Молода зеленярка дбайливо перекладала соковиту зелень, скроплюючи її холодною водою* (із журн.).

ЗЕЛЕНЯ́СТИЙ *див.* **зелена́стий.**

ЗЕЛИ́НА, и, *ж., рідко.* 1. Травина. *Єдині ми. Землею і водою, зелиною і яблуком в саду* (П. Мовчан); *Цей край для неї безмежно любий, і земля, в якій поховано великий ключ її роду, — свята. Вона знає на ній кожну деревину, квітку, зелину* (К. Мотрич).

2. *збірн.* Те саме, що **зело́**[1]. *Десь збираються води, і зелина буйно в'ється вгору* (М. Хвильовий).

ЗЕЛІ́НКА, и, *ж., спец.* Зелена (мідна) фарба. *Гладкі блищать драбанти* [на грубі], *Червець на них вилискує, зелінка і блакить* (М. Бажан); * Образно. *Зерна пшениці поволі точаться, мов сльози, застиглі, бурштинові. На них виблискує прилиплий промінь сонця, червець, зелінка і густа блакить* (У. Самчук).

ЗЕЛО́[1], а́, *с., поет.* Зелень (у 1 знач.). *Був вересень на початку; сонце пекло, аж шкварчить; по узгір'ях всяке зело пожовкло* (А. Свидницький); *З-за густих будяків і всякого зела незабаром висунулись баштани з довгими рядками високих соняшників* (І. Нечуй-Левицький); *Відволожені після*

спеки дощем, ласкаво пахнуть зела, квіти, земля (В. Бабляк); *Скажіте, чому це повинно так бути, щоб стільки зела і барвистих суцвіть — і раптом не стало барвінку чи рути, — чому це повинно так бути, скажіть?* (Д. Білоус); *З приходом весни природа Воскресає, всьому на зло, — Потепліло надворі — й сходить Ярина й молоде зело* (І. Гнатюк); * У порівн. *Він виріс без вуздечки, як зело, Не знала впину кров його весела* (Д. Павличко).

ЗЕЛО́², *присл., заст.* Дуже. *На суд страшний поспішає люд Божий, .. зело грішний і світлоправедний, і так собі середній* (Остап Вишня); *Пан воєвода сказати велів, що його війська зело потомлені стали від безперервних цілорічних боїв* (Іван Ле); *Давид приплив зі смолянами на човнах й отаборився у Трипіллі. Був він не в дусі. Зело не в дусі* (В. Малик); *З'явився в .. Константинополі євнух вельми мудрий і зело хитрий* (І. Білик).

ЗЕЛО́³, á, *с.* Стара назва літери "з". *Літера зело отримала в слов'янському письмі цифрове значення "шість", що визначило її місце в кириличному алфавіті* (з наук. літ.); *Формулюючи правила видання пам'яток XI–XVI ст., які було затверджено 1837 р., учені розв'язували й дискусійні питання, наприклад, чи вживати в текстах літери, що вийшли з ужитку, зокрема зело* (з навч. літ.).

ЗЕЛО́Т, а, *ч., іст.* Послідовник іудейської соціально-політичної та релігійної течії "непримиренних" (І ст. до н. е.), що виступала проти римського панування. *Соціально-політична та релігійна течія зелотів, що виникла в епоху Маккавеїв у другій половині І ст. до н. е., остаточно оформилася в середині І ст. н. е.* (з наук. літ.); *Із фасаду Єрусалимського храму, відбудованого Іродом, зелоти збили навіть золотого орла, що символізував ідолопоклонство і натякав на римське панування* (з наук.-попул. літ.); *Зелоти рішуче виступали проти будь-якої форми ідолопоклоніння* (з навч. літ.).

ЗЕЛОФО́БІЯ, ї, *ж., спец.* Боязнь ревнощів. *Основною причиною зелофобії є психологічна травма, якої зазнала людина на фоні ревнощів* (з наук.-попул. літ.); *Зелофобія виявляється в тому, що людина боїться зближення з протилежною статтю* (із журн.).

ЗЕ́ЛЬСЬКИЙ, а, е: △ **Зе́льтерська (се́льтерська,** *розм.* **зе́льська) вода́** *див.* **вода́.**

ЗЕ́ЛЬТЕРСЬКИЙ, а, е. Стос. до мінеральної соляно-вуглекислої води. *Робочий зельтерський розчин готують у купажному чані, перемішуючи розчин солей хлориду натрію й гідрокарбонату натрію та розчин суміші хлоридів кальцію й магнію* (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **зе́льтерська**, кої, *ж., заст.* Те саме, що **Зе́льтерська (се́льтерська,** *розм.* **зе́льська) вода́** *(див.* **вода́).** *Скільки стежок в Києві моїм, — Ми з тобою всі їх обійшли, І стояли над Дніпром старим, В кожній будці зельтерську пили* (Ю. Яновський); *Воркович утер з чола піт, випив коло прилавка зельтерської і знову повернувся до скрипки* (Б. Антоненко-Давидович); *— Кажуть, авіазавод якийсь, — почули хлопці від пристаркуватого залізничника біля ларка, де вони пили зельтерську* (О. Гончар).

△ **Зе́льтерська (се́льтерська,** *розм.* **зе́льська) вода́** *див.* **вода́.**

ЗЕМВІ́ДДІЛ, у, *ч., іст.* Скорочення: земельний відділ. *— Учора був я в районі та у земвідділ заходив* (А. Головко); *— Земвідділ улаштував у Голосіївці гулянку. Кондратенки запросили й мене. Там я і познайомилась із Марою...* (Б. Антоненко-Давидович); *— На цих горбах земвідділ нарізав нашій школі шістдесят гектарів землі* (М. Стельмах); *"Не завадило б заглянути в земвідділ відносно занаряджених* [знаряджених] *машин", — подумав Сотник* (М. Циба).

ЗЕМЕ́ЛЬКА, и, *ж.* Пестл. до **земля́** 2–6. *Як зашумлять вітри на тебе* [гаю] *холодні — обнесуть вони, обшматують красу твою, розвіють битими шляхами, а дощами приб'є її до сирої земельки...* (С. Васильченко); *— Кланяємось до сирої земельки нашій довгожданій волі!* (В. Чемерис); *На столі з'явились пляшечки .. Ще торбинки манюсінькі й більшенькі, з пісочком, з земелькою* (І. Микитенко); *— Ви зверніть увагу, яка земелька. Золота. Чистісінькі селітри й аміаки. Та у нас дерево .. без коренів усяку живність смокче...* (В. Дрозд); *— Власне, дядю, нам треба вашого пониження .. Власне понизити вас, розтоптати, знищити вас! .. Мало ваші кишені вивернути, брилянтики* [діамантики], *земельку вашу забрати* (В. Винниченко); *Тепер з тої земельки в нього була і картопля, і капуста, і морква, і діжки мочених яблук, і великі скляні банки різного варення — все, що родить оця благодатна земелька* (П. Автомонов); *Земелька ся була Латинська, Завзятий цар в ній був Латин* (І. Котляревський).

ЗЕМЕ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **земля́** 5. *Незначна смужка земельних просторів півдня України .. в надрах своїх ховала залізні багатства* (Олесь Досвітній); *Мечислав Живокіст став власником нерухомості і земельної ділянки, а також невеликої шосейної дороги* (М. Білкун); *Чорний Себастьян .. позбавив їх земельних наділів* (Ю. Бедзик).

2. Стос. до землеволодіння або землевпорядкування. *Аж запінилася* [Талочка], *бороннячи гетьманівський мудрий земельний закон: він же ж бо залишав цілими всі її лани — такі гарні, розлогі, овіяні поезією степів лани!..* (Д. Бузько); *— Треба організувати земельні громади й скласти приговор, тоді вишлють землеміра і зробить він нарізку, як там кожна громада собі встановить* (А. Головко); *Головою земельної комісії майже одноголосно обрали Тимофія Горицвіта* (М. Стельмах); *Позаминулого літа Вадим допоміг йому владнати одну особисту земельну справу, яка великим тягарем висіла над ним кілька років* (В. Хрущак); // *у знач. ім.* **земе́льне**, ного, *с., іст.* Податок за користування землею (у 5 знач.). [С е м е н:] *Що ж у вас тут нового?* [І в а н:] *Багато нового! Земельне прибавили та ще на якусь школу! .. Здирство, брат, таке, що й!..* (М. Кропивницький).

△ **Земе́льна ре́нта** *див.* **ре́нта; Земе́льне законода́вство** *див.* **законода́вство; Земе́льний када́стр** *див.* **када́стр; Земе́льний ко́декс** *див.* **ко́декс.**

ЗЕ́МЕЦЬ, мця, *ч., розм.* Земський діяч у дореволюційній Росії та в Україні. *Кругом довгого столу усілися усі, на почетному* [почесному] *місці — Лошаков, по праву руч його усі предводителі, по ліву — земці* (Панас Мирний); [Ю р к е в и ч *(підводиться):*] *Заміж? Боже мій, коли, за кого? Лідо!* [Л і д а:] *За одного тутешнього земця — з Полинівки* (І. Кочерга); *Це було чесне, святе, як казали колись земці-лікарі, невдоволення. Це була жагуча потреба шукати нових .. методів, коли хотілося поглибити свої .. обмежені знання* (Б. Антоненко-Давидович); *Він вимагав, щоб кожна земська нарада відбувалася під наглядом прокурора та чиновників губернаторської управи. Земці ж протестували проти такого втручання* (І. Пільгук); *До питання освіти в житті народу та сприяння земських установ у її організації неодноразово звертався у своїх працях видатний земець Катеринославщини М. О. Корф* (з наук. літ.).

ЗЕМЛЕ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **земля́** у 1 знач., напр.: з е м л е з н а́ в с т в о; у 2 знач., напр.: з е м л е к а р а в а́ н; у 3 знач., напр.: з е м л е п е р е г н і́ й н и й, з е м л е с у́ м і ш; у 4 знач., напр.: з е м л е т р у́ с; у 5 знач., напр.: з е м л е з а б е з п е́ ч е н і с т ь; у 6 знач., напр.: з е м л е п р о х о́ д е ц ь.

ЗЕМЛЕБИ́Т, у, *ч.* Будівельна суміш щільно збитої землі з в'яжучими матеріалами. *Зведення будинків із землебиту набуло популярності ще в 1790 році* (з наук.-попул. літ.); *Стіни, зведені із землебиту, уп'ятеро дешевші за стіни, збудовані з цегли та бетону* (із журн.).

ЗЕМЛЕБИ́ТНИЙ, а, е, *буд.* Зробл. із землебиту, із застосуванням землебиту. *Використання технології землебитного будівництва сприяє зменшенню енерговитрат для виготовлення і транспортування будматеріалів* (з наук.-попул. літ.); *Жити в землебитних будинках набагато затишніше й корисніше, ніж у залізобетонних коробках* (із журн.).

ЗЕМЛЕВИКОРИСТА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **землекори́стува́ння.** *Монографічне дослідження присвячено питанням, пов'язаним із забезпеченням нормування пестицидного навантаження на агроландшафти в умовах інтенсивного землевикористання* (з наук. літ.); *Земельний кодекс України регулює правовідносини власників у структурі фермерського землевикористання* (з навч. літ.).

ЗЕМЛЕВІДВЕ́ДЕННЯ, я, *с., юр.* Відведення земельної території з якою-небудь метою. *Проблемою створення нових заповідників є землевідведення* (з наук.-попул. літ.); *Багато представників будівельних компаній очікують від держави якісно іншої підтримки — спрощення процедур землевідведення, затвердження проектної документації та підведення комунікацій* (із журн.); *Київська влада, зважаючи на численні скарги громадян, розірвала угоди про землевідведення з шістьма компаніями* (з газ.).

ЗЕМЛЕВІДВІ́Д, во́ду, *ч., юр.* Те саме, що **землевідве́дення.** *Маючи намір оформити право власності чи право користування на земельну ділянку, ви обов'язково повинні розробити проект землевідводу* (з навч. літ.); *Науковці, археологи і представники влади України акцентують на необхідності обов'язкового проведення експертизи землевідводів* (із журн.).

ЗЕМЛЕВІДВІ́ДНИЙ, а, е, *юр.* Стос. до землевідводу. *У разі відповідності землевідвідної документації вимогам законодавства Головне управління земельних ресурсів України готує та подає проект рішення місцевій раді про відведення земельної ділянки* (з мови документів); *Державна землевідвідна експертиза.*

ЗЕМЛЕВЛА́СНИК, а, *ч.* Особа, яка володіє землею (у 5 знач.) на правах приватної власності. *Іван Олександрович Лисевич був багатий землевласник; мав п'ять тисяч десятин землі й багато всякого добра* (В. Самійленко); *Зростав у турботах юнак і мужнів, знаходив друзів серед молдаван, слухав їхні скарги на утиски від землевласників* (І. Пільгук); *Коли ж зрозуміють це .. пани землевласники? Не можна так жити — в темряві, неуцтві, в неповазі до простого люду!* (Б. Левін); *— Чи є у пана хорунжого-героя родина? — Є, звичайно. Батько — землевласник, має велику ферму неподалік Чернівців, є також мама, сестра і шестеро братів* (В. Кожелянко).

ЗЕМЛЕВЛА́СНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **землевла́сник.** *Суди старої України ділилися на громадські, княжі, церковні й землевласницькі* (з наук. літ.); *Наприкінці XIX ст. позиції землевласницької аристократії в Європі були ослаблені внаслідок здешевлення зерна й інших продуктів, привезених з-за океану* (із журн.).

ЗЕМЛЕВЛА́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **землевла́сник.** *"Їй найбільше личить бути панією землевласницею..," — злісно думав Чайка, ловлячи себе на тому, що він задивляється на чарівну Оксану — доньку одного з гетьманських міністрів* (Д. Бузько); *Землевласниця Ганна Гулевичівна подарувала Київському братству садибу для заснування монастиря. Так виник Братський монастир* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕМЛЕВЛА́СНІСТЬ, ності, *ж.* Власність на землю; землеволодіння. *У науковій праці розглянуто формування великої земельної власності на Волині, законодавчу підготовку аграрної реформи та політику владних структур щодо великої землевласності* (з наук. літ.).

ЗЕМЛЕВЛАШТУВА́ННЯ, я, *с.* Система заходів, які регулюють землевикористання. *Архетип землі в українському менталітеті відповідає аграрним початкам української цивілізації, господарським структурам землевлаштування, обрядово-календарним циклам сільського життя* (з наук. літ.); *Землевлаштування здійснюється землебудівельними органами, які також оформлюють документи на право користування землею* (з наук.-попул. літ.); *Землевлаштування передбачає повне, раціональне та ефективне використання земель, підвищення культури землеробства, охорону земель тощо* (з навч. літ.).

ЗЕМЛЕВОЛОДІ́ННЯ, я, *с.* Володіння землею (у 5 знач.) на правах власності або оренди. *У XVII ст. на Київщині вже не було общинного землеволодіння, чітко вирізнилися окремі господарства* (з наук. літ.); *Землеволодіння може бути приватне, державне, громадське й різних юридичних осіб* (з навч. літ.).

ЗЕМЛЕВПОРЯ́ДЖЕННЯ, *рідко* **ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДЖЕННЯ,** я, *с.* Те саме, що **землевпорядкува́ння.** *Селяни пильно слухали: все до діла писане було — і земля правильно показана по клинах, і план землевпорядження хороший* (А. Головко); *На початку XX ст. у виборі нових форм землевпорядження перевага віддавалася утворенню радгоспів і комун, а не поділу землі між селянами* (з наук. літ.); *Державним агентством земельних ресурсів України ухвалено рішення про розробляння проектів землеупорядження* (з газ.).

ЗЕМЛЕВПОРЯ́ДЖУВАЛЬНИЙ, *рідко* **ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДЖУВАЛЬНИЙ,** а, е. Те саме, що **землевпоря́дний.** *У 1862 році землевпорядкувальним проектом сім окремих бомбейських островів перетворено на єдине ціле, що стало основою закладення Мумбая — фінансового центру столиці Індії* (з наук. літ.); *Землевпоряджувальна організація; Землевпоряджувальні роботи.*

ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВА́ЛЬНИЙ, *рідко* **ЗЕМЛЕУПОРЯДКУВА́ЛЬНИЙ,** а, е. Те саме, що **землевпоря́дний.** *За умови зміни землевпорядкувальної ситуації недіючі осередки ерозії можуть перетворитися на діючі* (з наук. літ.); *Землі, вилучені на Кримському півострові у другій половині 1921 р., склали землевпорядкувальний фонд для задоволення потреб у землі селян та інших землекористувачів* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВА́ННЯ, *рідко* **ЗЕМЛЕУПОРЯДКУВА́ННЯ,** я, *с.* Сукупність заходів щодо організації землі (у 5 знач.) і користування нею. *Землевпорядкування передбачає ефективне й цільове використання земельних ділянок без утрат їхніх корисних властивостей та погіршення стану навколишнього середовища* (з наук. літ.); *Завданням сучас-*

ного землевпорядкування є забезпечення соціальної функції землеволодіння та землекористування (з навч. літ.); *Раціональне землеупорядкування — основний фактор ефективного використання земель* (з газ.).

ЗЕМЛЕВПОРЯ́ДНИЙ, *рідко* **ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДНИЙ,** а, е. Стос. до землевпорядкування. *Бонітування ґрунтів, проведене в 1993 р. Закарпатською філією землеупорядного інституту, показало, що 43 % орних земель оцінені балом 20 і нижче* (з наук. літ.); *Природно-сільськогосподарське районування земель є основою для їх оцінки й розроблення землевпорядної документації щодо їх використання та охорони* (з наук.-попул. літ.); *Земельним кодексом України передбачено, що право власності на землю виникає після встановлення землевпорядними організаціями меж земельної ділянки на місцевості та одержання документа, що посвідчує це право* (із журн.).

ЗЕМЛЕВПОРЯ́ДНИК, *рідко* **ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДНИК,** а, *ч.* Фахівець із землевпорядкування. *Потім з'явилися землевпорядники, на загальних колгоспних зборах було вирішено одміряти десятки гектарів родючої землі на луках під водозабірні споруди* (Микита Чернявський); *Проектування садів на схилах передбачає залучення землевпорядників, ґрунтознавців* (з наук. літ.); *Першими землеупорядниками в Київській Русі були межувальники, які встановлювали межі, закріплюючи за особою право власності на землю* (із журн.); * У порівн. *Бійці йшли неквапно, на весь зріст, рухались і прямо, і навскіс, розходячись променями, наче обміряювали все поле, як землевпорядники* (О. Гончар).

ЗЕМЛЕЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із землезнавства. *Першим українським академіком-землезнавцем був Павло Аполлонович Тутковський* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕМЛЕЗНА́ВСТВО, а, *с.* Частина фізичної географії, яка вивчає загальні фізико-географічні закономірності Землі. *Землезнавство є основою для розвитку таких фізико-географічних дисциплін, як ґрунтознавство, біогеографія, космічне землезнавство, геологія, метеорологія, океанологія* (з наук. літ.); *За В. І. Вернадським, землезнавство вивчає закони організації, функціонування, історію розвитку географічної оболонки та біосфери Землі* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕМЛЕЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до землезнавства. *Уже в давньогрецьку добу в історичній географії виокремлюються землезнавчий та країнознавчий напрями* (з навч. літ.); *Екологія — новий перспективний землезнавчий напрям науки* (із журн.).

ЗЕМЛЕКО́П, а, *ч.* 1. Робітник, який виконує земляні роботи. *Зараз вона — інженер і працює в цьому депо, яке колись будувала вкупі з тисячами арматурників, бетонярів, землекопів* (О. Донченко); *Землекопи розрівнювали пагорки й затоптували землею вирви* (О. Авраменко, В. Авраменко); [Г а м л е т:] *Ого, старий! Мов кріт, ти землю риєш! Чудовий землекоп!* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра); *Землекопи, виконуючи роботи, зобов'язані дотримуватися вимог безпеки відповідно до інструкції з охорони праці* (із журн.); * У порівн. *Потиск руки* [Архипова] *міцний, як у землекопа* (А. Михайленко).

2. Ссавець родини землекопових ряду гризунів, що живе під землею. *Соціальна система землекопів унікальна серед усіх ссавців і нагадує життя комах (одна плідна самка, робочі й неробочі члени родини)* (з наук.-попул. літ.); *Східноафриканські невеличкі гризуни-землекопи живуть колоніями в норах, харчуються підземними частинами рослин (корінням, бульбами)* (з навч. літ.); *Рожево-сіра шкіра землекопа вкрита рідкою білою шерстю* (із журн.).

ЗЕМЛЕКО́ПНИЙ, а, е. Пов'язаний із копанням землі. *Удосконалення кам'яних знарядь праці дало змогу раннім хліборобам Нілу виготовляти з дерева та каменю набагато більше знарядь, необхідних для землекопних робіт* (з наук. літ.); *Першими мешканцями містечка Пологи стали грабарі землекопного пункту і пристанційного селища на правому березі річки Конка* (із журн.); // Признач. для копання землі. *Розроблення ґрунту поблизу ліній підземних комунікацій здійснюють тільки землекопними лопатами* (з наук.-техн. літ.); *Як свідчать археологічні дослідження, у добу пізнього палеоліту з кісток та рогів тварин люди виготовляли різноманітні землекопні інструменти й побутові предмети* (з наук.-попул. літ.); *Землекопна техніка.*

ЗЕМЛЕКО́ПОВІ, вих, *мн.* Родина рослиноїдних рийних ссавців ряду гризунів із тілом завдовжки 120–330 мм, маленькими очима й міцним черепом. *Землекопові мають дуже широкі й міцні кінцівки* (з наук.-попул. літ.); *Основна їжа зеклекопових — підземні пагони рослин: бульби, бульбоцибулини, цибулини* (із журн.).

ЗЕМЛЕКО́ПСТВО, а, *с.* Заняття, праця землекопа. — *Землекопство у мусульман вважається найганебнішою справою, а копання могили для себе і вкрай ганебне, але що я можу вдіяти? Та й ви не мусульмани* (П. Загребельний); *Землекопство належить до простої праці, яка не вимагає спеціальної підготовки* (з навч. літ.).

ЗЕМЛЕКО́ПСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **землеко́п.** *Микола закинув через плече свою торбинку з хлібом, глянув на землекопський табір, що вже вгамувався* (В. Кучер); *Ми сходимось ближче .. Ціла землекопська армія оточує нас. Навперебій розповідають, як копали протитанкові рови, робили степовий аеродром* (О. Гончар); // Пов'язаний із землекопством. *До землекопських робіт належать, зокрема, пушіння та переміщення раніше розроблених ґрунтів, розроблення вручну нескельних та незмерзлих ґрунтів у котлованах і траншеях без кріплення* (з навч. літ.).

ЗЕМЛЕКОРИ́СТУВА́ННЯ, я, *с.* Порядок, умови і форми користування землею (у 5 знач.), яка належить державі, колективам або окремим особам. *Перед ним на столі стінна газета .. Найперше прочитав Давид "Як нам із землею бути?". Це коротенька спроба розв'язати найболючіше питання обухівське — невпорядковане землекористування* (А. Головко); *Виробнича сільськогосподарська діяльність — це процес землекористування, який породжує єдиний комплекс земельних і трудових відносин* (з навч. літ.); *Виснаження ґрунту в процесі землекористування зменшує землезабезпеченість пересічного громадянина, а значить, і можливість забезпечення його продуктами харчування* (із журн.).

ЗЕМЛЕКОРИ́СТУВА́Ч, и́стувача́, *ч.* Особа, яка користується землею (у 5 знач.) на певних умовах. *До платників фіксованого сільськогосподарського податку належать власники земельних ділянок та землекористувачі, зокрема орендарі, які виробляють товарну сільськогосподарську продукцію* (з навч. літ.); *Власник земельної ділянки має право вимагати від землекористувача використання її за призначенням, установленим у договорі* (з мови документів); *Суб'єкт господарювання, який набуває відповідних правових підстав на власність, постійне користування чи оренду земель лісогосподарського призначення, стає землекористувачем* (із журн.).

ЗЕМЛЕМІ́Р, а, *ч.* Фахівець із межування землі (у 5 знач.) та землевпорядкування. *Треба організувати земельні громади й скласти приговор, тоді вишлють землеміра і зробить він нарізку, як там кожна громада собі встановить* (А. Головко); *Підійшов тонкий, як жердина, землемір із старою астролябією в руках і попросив, щоб довірили йому розділити землю* (Григорій Тютюнник); — *Я вже тиждень ходжу з тим землеміром паном Циборовським, теревені з ним правлю та приглядаюся до його дійства... Несправедливе воно, чує моє серце* (Ю. Хорунжий); * У порівн. *Чорногуз бродить по траві, як землемір* (Ю. Яновський).

ЗЕМЛЕМІ́РНИЙ, а, е. Признач. для вимірювання ділянок землі (у 5 знач.). *Від Бистриці до Сучави сходив Федькович сільські дороги, виконуючи землемірні роботи разом з Чунтуляком на замовлення поміщиків-бояр* (І. Пільгук); *Землемірні інструменти.*

ЗЕМЛЕМІ́РСТВО, а, *с.* Наукова дисципліна, що вивчає форми, розміри й методи вимірювань на місцевості; геодезія. *Від початку заснування навчального закладу учні сільськогосподарської школи освоювали спеціальну дисципліну — землемірство з кресленням* (з наук.-попул. літ.); *Координатні визначення розташування різних об'єктів на місцевості й створення різноманітних видів карт є головними завданнями землемірства* (з навч. літ.).

ЗЕМЛЕМІ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **землемір** і **землемірство.** *Осип не повертався. Пішов шляхом, залишивши назавжди землемірську справу* (І. Пільгук); *Для проведення меліорації на Волині й Поліссі в 1921–1939 рр. було відкрито спеціальні курси при землемірській школі в Ковелі* (з наук. літ.); *Чотирнадцятилітнім Юрій Федькович виїхав до Молдавії, де проходив землемірську практику* (з навч. літ.).

ЗЕ́МЛЕНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **земля́** 2–6. *Земленько моя рідна, ти ж неорана-невпорана лежиш!* (Б. Грінченко); *Закрутився, заметушився цілий світ Божий в шаленій коломийці, стугоніла земленька, іскри сипались з-під чобіт, летіла курява і пил* (І. Керницький); *Він приник до святої земленьки і лежить на ній* (Т. Бордуляк); *Засиніли проліски У ліску, у ліску... Швидко буде земленька Вся в вінку, вся в вінку* (О. Олесь); *Все ще час, поки живе людина, завернути зі злої дороги. Аж там уже не буде часу, як у сиру земленьку ляжемо і скінчиться наша спроба на сім світі* (О. Назарук); *Бог один хіба це тільки знав, Як легко хлоп ту земленьку лишав, Ту земленьку, наслідди по батьках, Як він про неї снив в кервавих снах* (Б. Лепкий).

ЗЕМЛЕПРОХО́ДЕЦЬ, хідця, *ч.* Традиційна назва мандрівника, торгівця і промисловця, які відкривали, освоювали і т. ін. нові, не відомі раніше землі. *Належав* [Майкл] *до тієї категорії людей, з яких .. виростають найяскравіші індивідууми: землепрохідці, шукачі скарбів, невтомні вчені* (М. Дашкієв); *Ми взяли по додатковому комплекту одягу .. і повну аптечку .. Бо так учив .. великий землепроходець Чжан Цянь* (Любко Дереш); *Землепрохідці й мореплавці вивчали побережжя Сибіру від Архангельська до Чукотки, морські простори аж до Америки і Японії* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕМЛЕРИ́ЙКА, и, *ж.* Комахоїдний ссавець родини мідицевих, схожий на мишу (у 1 знач.). *Влітку волинські вовки були мирні, на людей не нападали .. Обходилися навіть землерийками* (М. Малиновська); *Пористі трубчасті ґрунти мають пустоти у вигляді каналів, прорити землерийками* (з навч. літ.).

ЗЕМЛЕРИ́ЙКОВІ, вих, *мн.* Родина комахоїдних ссавців, схожих на мишу (у 1 знач.). *Землерийкові поширені на всіх материках, крім Австралії, Антарктиди та південної і середньої частини Південної Америки* (з наук. літ.); *У фауні України налічується три роди землерийкових: білозубка, бурозубка і кутора* (з наук. літ.).

ЗЕМЛЕРИ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до риття землі (у 2, 3, 5 знач.). *Тут можна було виконробів зустріти, майстрів землерийних .. робіт* (М. Шеремет); // Признач. для риття землі (у 2, 3, 5 знач.). *До механізаторського двору завозять всяку землерийну техніку* (Микита Чернявський); — *Придумали ми землерийний пристрій. З гребінців наших дівочих, з черевиків ваших парубоцьких: гребінцями пристрій землю риє, черевиками одкидає — тунель прокладає* (В. Нестайко); *А мені хоча б на роботу. Є ж якась юридична сітка моїх прав? Був би слюсарем, токарем, штукатуром, а ще краще — машиністом землерийної машини* (Л. Костенко); *Результати наукового дослідження використано в рекомендаціях до проектування підводних землерийних систем* (з навч. літ.).

ЗЕМЛЕРО́Б, а, *ч.* Той, хто займається землеробством; рільник. — *Слов'яни — люди чуття, сентименту .. А нам треба думати, думати, щоб працювати. Навіть нам, землеробам* (Б. Лепкий); — *Яка прекрасна країна!* — *скрикнула Сахно, проймаючися шанобою до господаря цієї землі і почуваючи, як загоряється її душа землероба і агронома* (Ю. Смолич); *Погляньмо на працю землероба: кинувши в землю одне зернятко кукурудзи, він отримує сотні нових зерен, яких раніше не було в природі* (М. Руденко); *Хотілося ще точніше скласти календарі всяких пересторог для землеробів — коли слід чекати повені, коли можлива навала сарани на пшеничні лани та цукрову тростину* (Ю. Логвин); *Тут мешкають здебільшого мирні землероби, скотарі та рибалки* (О. Авраменко).

ЗЕМЛЕРО́БНИЙ, а, е. Те саме, що **землеро́бський** 1. *У Холодному Яру археологи знайшли сліди всіх археологічних культур, починаючи з трипільської землеробної культури, яка зародилася в лісостеповій зоні України* (з наук. літ.); *Народний землеробний календар увібрав практичний досвід багатьох селянських поколінь* (з наук.-попул. літ.); *Фахівці шукають засоби й методи, які сприятимуть родючості ґрунту в екологічній землеробній системі* (із журн.); *14 січня — на день Василя — починається новий землеробний цикл* (з газ.).

ЗЕМЛЕРО́БСТВО, а, *с.* 1. Обробіток землі (у 5 знач.) для вирощування сільськогосподарських рослин; рільництво. *Вчені відкрили таємницю зеленого листка і синтезу речовин, стало непотрібне землеробство, садівництво* (О. Бердник); *У цьому місті відбувався обмін товарами між лісовими селами Тюрингських гір і тими, сказати б, населеними пунктами, що займалися землеробством* (О. Шугай); *Більша частина території України — це райони інтенсивного землеробства* (з наук. літ.).

2. Розділ агрономії, що вивчає способи користування землею і підвищення родючості ґрунту. — *Дмитре Тимофійовичу, роботу Вільямса по землеробству знаєш?* — *Знаю. Це університет наш. Думок у цій книзі, як насіння у добрій рослині* (М. Стельмах).

△ **(1) Зро́шуване землеро́бство** — вирощування сільськогосподарських культур на землях, які штучно зрошуються. *Зрошуване землеробство має особливо важливе значення для степових районів України* (з наук. літ.); **(2) Підсічне́ землеро́бство** — спосіб землеробства, відповідно до якого місце під

ріллю очищають від лісу, а в разі її виснаження знову садять ліс. *При підсічному землеробстві, коли оброблявся ґрунт із залишками пнів та коріння дерев, використовувати орні знаряддя із залізним наконечником не було доцільно* (з наук. літ.); **Просапна́ систе́ма землеро́бства** *див.* **систе́ма.**

ЗЕМЛЕРО́БСЬКИЙ, а, е. 1. Пов'язаний із землеробством. *Хитрі й розумні грецькі купці-багатії проникали все далі й далі на північ, вони підкоряли своєму торговельному впливові деякі скіфські племена, зокрема землеробські* (В. Владко); *Кожна особа, яка використовує сільськогосподарські угіддя, зобов'язана боротися з підвищеною кислотністю ґрунтів, застосовуючи метод вапнування й уживаючи інших землеробських заходів* (з навч. літ.).

2. Прикм. до **землеро́б.** — *Мати її із скотарів, а батько — із землеробського племені* (Ю. Логвин); *Поруч зі мною сидів .. дядько, якому могло бути як вісімнадцять, так і сорок років. Обличчя і руки він мав землеробські* (В. Діброва).

ЗЕМЛЕСО́С, а, *ч.* Ґрунтовий насос для перекачування пульпи через труби. *Землесос опускається у воду до поверхні ґрунту* (з наук.-техн. літ.); *Землесос вибирає 500 м^3 ґрунту за годину* (з навч. літ.); *Землесос великого калібру може пропускати каміння діаметром до 350–400 мм* (із журн.).

ЗЕМЛЕСО́СНИЙ, а, е. Прикм. до **землесо́с.** *Землесосні установки бувають стаціонарні та пересувні* (з наук.-техн. літ.); *Частину паркової території буде відвойовано у моря; ґрунт з його дна намиють потужні землесосні машини* (з газ.).

△ **Землесо́сний снаря́д** *див.* **снаря́д.**

ЗЕМЛЕТРУ́С, у, *ч.* Коливання земної поверхні та підземні поштовхи, які виникають унаслідок геологічних процесів, що відбуваються в надрах Землі або в земній корі. *Минуло трохи більше року, як землетрус обернув пишну Мессіну в груду каміння* (М. Коцюбинський); *Десь він чув, нібито пацюки втікають з городів перед землетрусом, повінню чи нашестям чуми* (І. Білик); *Під час сильних землетрусів на поверхні Землі часто утворюються щілини, скиди, зсуви, цунамі* (з навч. літ.); * У порівн. *У кімнаті такий рейвах, немовби допіру стався землетрус* (Б. Антоненко-Давидович); *Події почали розвиватися з карколомною швидкістю, і все навколо нього* [Вадима] *почало руйнуватися, як при землетрусі* (В. Хрущак).

ЗЕМЛЕТРУ́СНИЙ, а, е. Стос. до землетрусу, пов'язаний з ним. *Обоє чули землетрусні дрижаки стін* (Є. Пашковський); *На думку вчених, цунамі народжуються від землетрусного поштовху, осередок якого схований під водою* (з наук. літ.); *Будівництво та експлуатація нового газогону коштуватимуть дуже дорого, бо прокладатимуть його в гірських землетрусних районах* (з газ.).

ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДЖЕННЯ *див.* **землевпоря́дження.**

ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДЖУВАЛЬНИЙ *див.* **землевпоря́джувальний.**

ЗЕМЛЕУПОРЯДКУВА́ЛЬНИЙ *див.* **землевпорядкува́льний.**

ЗЕМЛЕУПОРЯДКУВА́ННЯ *див.* **землевпорядкува́ння.**

ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДНИЙ *див.* **землевпоря́дний.**

ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДНИК *див.* **землевпоря́дник.**

ЗЕМЛЕУ́СТРІЙ, рою, *ч.* Те саме, що **землевпорядкува́ння.** *Ще з весни на землеустрій зібрались були обухівці* (А. Головко); *Знайшлися люди, які категорично запротестували проти проведеного землеустрою* (І. Багряний); — *Ще не так завиють дукачі, коли землеустрій проведемо* (М. Стельмах).

ЗЕМЛЕЧЕРПА́ЛКА, и, *ж.* Судно технічного флоту, признач. для розробляння і виймання землі з-під води черпаками. *Від озера до парку прямував уже наполовину готовий вузенький канал. Там працювали зараз дві землечерпалки* (Ю. Смолич); *Землечерпалку застосовують для поглиблення рік, копання підводних котлованів та добування корисних копалин* (з навч. літ.); *Землечерпалки виймали з дна річки пісок та переміщали його на берег* (з газ.).

ЗЕМЛЕЧЕРПА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до землечерпання. *Зараз вона мешкала з сином тут же, в .. "плавучому санаторії", як жартома прозвали на розробках водницьку брандвахту, що її з початком робіт було одержано від дніпровського землечерпального каравану* (О. Гончар); *Землечерпальні роботи спричиняють потрапляння осаду в поверхневі води, внаслідок чого сонячне проміння не досягає водних рослин* (з наук.-попул. літ.).

△ **Землечерпа́льний снаря́д** *див.* **снаря́д.**

ЗЕМЛЕЧЕРПА́ННЯ, я, *с.* Черпання землі з дна річок, каналів і т. ін. з метою їх поглиблення, а також під час копання колодязів, котлованів. *При землечерпанні за допомогою землечерпального снаряда донні маси мають менший відсоток води, що важливо для їх перевезення* (з наук. літ.); *Екскавація та землечерпання для потреб промислового будівництва завдають особливої шкоди в мілких та наближених до берегової смуги зонах, спричиняючи процес ерозії* (з наук.-техн. літ.).

ЗЕМЛИ́СТИЙ, а, е. 1. Який містить у собі багато часток землі (у 3 знач.). *Солома на Ягоровій хаті від часу злилася, скипілася в єдину землисту масу* (О. Гончар); *Викопне вугілля характеризується різною текстурою (землистою, шаруватою, монолітною)* (з наук.-попул. літ.); *Перегній — це пухка землиста маса* (з навч. літ.).

2. *перен.* Сірувато-блідий (про колір обличчя, шкіри людини). *Її повільні рухи, землистого кольору обличчя, опущені додолу кутики уст свідчили про перевтому* (М. Коцюбинський); *Бідолаха глянув на неї спантеличено і благально, простягнув поперед себе довгу землисту руку* (Н. Рибак); *Новак дивився на чорні цятки його очей, на сльозу, що затрималась на землистій щоці, чув його захриплий голос і не міг збагнути — хто ж він тепер, Семен Михай?* (О. Тесленко); *Соломія, висока худа жінка із зморшкуватим, землистого кольору лицем* (В. Чемерис); // Узагалі що-небудь кольору землі (у 3 знач.). *Двоє поранених пройшло, обнявшись, в пом'ятих землистих шинелях* (О. Довженко); *Оглянувся* [Катранник] *на перехресті, лихо!.. доганяють: Щікрятов і другий, в сивастій ушанці і пальті землистого кольору* (В. Барка); *Сиві вуса притрусило пилом, і вони набрали землистого кольору* (В. Кучер); *За танками, тримаючи на животах автомати, бігли в землистих з ріжками касках автоматники* (М. Стельмах).

3. Із запахом землі (у 3 знач.). *Свіжий, потрохи землистий запах наповняв воздух* [повітря] (О. Кобилянська); *Один з різновидів китайського зеленого чаю має дуже сильний землистий аромат* (із журн.).

ЗЕМЛИ́ЦЯ, і, *ж.* Пестл. до **земля́** 2–6. [З а х а р к о:] *Хились, моя сива голівонько, до сирої землиці, .. бо ні до кого вже буде тобі прихилитись!..* (М. Кропивницький); *Одна з перших його наук — ходити по землиці тихо-тихо і ніколи не забувати, що смерть так і ходить услід, що за молодих, що за зрілих літ* (Г. Колісник); *Так бракує всім нам полюбить —*

не себе, небо — лиш голубе, до землиці — чолом, до грошей — без оском (В. Багірова); — *В полі ж була .. Набрала оце землиці на пробу, розсаду на баклажани посію* (О. Гончар); — *Отак, як бачите, чоловіче! .. Ані землиці, ані худобиці, а ще найгірше — ґазди немає, сини — самі відаєте де, а тут війна, світ поламався* (С. Скляренко); — *Кожний з нас, як стоїмо, радий дати кров і майно за рідну землицю* (К. Гриневичева); — *Кінчилось йому на руській землиці* (Григорій Тютюнник); * У порівн. *Виє твоя вовчиця, Сіра, мов та землиця, Дітки твої — вовчата, Сірі усі, як мати* (І. Жиленко).

ЗЕМЛЮВА́ННЯ, я, *с., с. г.* Один з етапів рекультивації землі, який передбачає комплекс робіт щодо зняття, транспортування та нанесення родючого шару ґрунту на рекультивовані ділянки. *Звичайне землювання здійснюють одноразово без перемішування основного шару й шару, що наноситься* (з наук. літ.); *Землювання може бути суцільним і вибірковим, звичайним і комбінованим* (з навч. літ.); *Під час землювання вирівнюють поверхню газону, підсіваають траву та поливають* (із журн.); *Землювання малопродуктивних земель.*

ЗЕМЛЮ́КА, и, *ж., розм.* Те саме, що **земля́** 3. *Він показав руки свої в землюці і в крові* (А. Головко).

ЗЕМЛЯ́, і, *ж.* 1. *тільки одн. (з великої літери).* Третя від Сонця велика планета Сонячної системи, яка обертається навколо своєї осі й навколо Сонця. *У мозаїці ландшафтної різноманітності Землі гори займають особливе положення* (з наук. літ.); *Хай дітям нашим на потребу Ростуть могутні кораблі, Нехай розвідниками в небо Летять супутники Землі!* (М. Рильський); *Видовбуємо глибинні надра, .. вважаючи, що Земля — то речовинний агрегат, на поверхні якого ми виникли* (О. Бердник); // Місце життя і діяльності людей. *І сонечко серед неба Опинилось-стало, Мов жених той молодую, Землю оглядало* (Т. Шевченко); [Н е о ф і т - р а б:] *Паненяті аж два щастя буде, одно тут, на землі, а друге в небі...* (Леся Українка); — *Я не знаю, чи там угорі, наді мною, є життя, але я добре бачу, що вся краса тут, на землі* (Григорій Тютюнник); * У порівн. *Далеко, як небо від землі* (Номис).

2. *тільки одн.* Верхній шар земної кори. *Яка була мерзла земля, зараз уся порозтавала* (Г. Квітка-Основ'яненко); *На всьому, на всьому борні їх печать, в воді й під землею їх кості лежать* (В. Сосюра); // Земляна поверхня, площина, по якій ходять. *Почав він викидати жінчине добро у відчинені до сіней двері .. Брязнуло до землі намисто й розкотилось по куточках* (М. Коцюбинський); *Дерева посхилялись під вагою плодів, і плоди падали на землю й лежали на ній* (О. Довженко).

3. *тільки одн.* Речовина темно-бурого кольору, що входить до складу земної кори. *Той хліб, що їли люди, був випечений з усякої всячини: там була й полова з остюками, і земля з куколем та горошком* (Панас Мирний); *Хто цей курган насипав і чим його насипали такий високий, шапками сюди зносили землю за давнім вояцьким звичаєм, чи шоломами, чи як?* (О. Гончар).

4. *тільки одн.* Суша (на відміну від водяного простору). *Якийсь час пливли вони в тумані, поміж берегами, одірвані од землі й безпомічні* (М. Коцюбинський); *З усіх сторін великого зеленого листа .. була вода, і дівчинка ніяк не могла потрапити на землю* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); *Вгору піднісшись на хвилі високій, Глянув він пильно, і от — недалеко вже землю побачив* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

5. Ґрунт, який обробляють і використовують для вирощування рослин. *Оце піду, нападу на свого Омелька — нехай продає воли, землю й хату, бо далі не видержу* (І. Нечуй-Левицький); — *Слухав я панське, а думав про мужицьке і знаю одно: селянин без землі — це риба без води!* (М. Стельмах); — *А що ти вмієш? — Сіяти, — бовкнув я першим ділом і похвалився: — Після мене птахи із землі зерно не вибирають* (Г. Пагутяк); * У порівн. *Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля святая!* (Номис).

6. Країна, край, держава. *Еней в чужих землях блукає, Дружину в поміч набирає* (І. Котляревський); *У світі рабовласників і загарбників, в морі насильства й крові Візантія вистояла, досягла багатства, сили, розквіту, владувала над багатьма й багатьма землями й народами* (С. Скляренко); *Мій рідний край, моя земля велика-превелика! Є в ній степи, ліси, поля, моря, і гори, й ріки* (Н. Забіла); *Цар Лідії щороку приходив з раттю на землі Мілета якраз напередодні жнив* (І. Білик).

7. У Німеччині, Австрії — основна адміністративно-територіальна одиниця.

(1) [Аж] земля́ дудні́ла (дудни́ть) — про те, що земля нібито аж здригалася (здригається) [під ногами]. *Гармати, певно, ще й тепер надходять під охороною ночі, бо чути, як земля дуднить* (Б. Лепкий); *Земля дудніла під ногами, коли, бувало, пуститься* [Марина] *в танок...* (Д. Бедзик); **(2) Вели́ка** *(з великої літери)* **земля́:** а) материк (стосовно до острова, півострова) або основна, центральна частина країни (стосовно до певної важкодоступної території). *Вона вперше вжила це слово, вкарбоване в пам'ять з часів полярної епопеї .. "На Велику землю!"* (О. Гончар); б) *(іст.)* у партизанів під час Другої світової війни — назва неокупованої території СРСР. *Партизани шукали всіх способів установити зв'язок з Великою землею, і тільки тепер трапилась можливість заявити про себе* (М. Шеремет); *Загін росте, укорінюється. Бійці готуються до зими — лаштують курені .. Кожного дня знають новини з Великої землі* (Микита Чернявський); **Віддава́ти / відда́ти ті́ло землі́** *див.* **віддава́ти; (3) Земля́ схо́диться з не́бом** — про уявне злиття неба з землею, водою на обрії. *За річкою, що обставилася стіною темно-зеленого очерету, потяглося нив'я довгими поясами, розіслалися лани широкими килимами, ховаючи свої краї аж там, де земля сходиться з небом* (Панас Мирний); **Плід (плоди́) землі́ (земні́)** *див.* **плід; Прикраша́ти (прикра́шувати) / прикра́сити зе́млю** *див.* **прикраша́ти; (4) Саморо́сла земля́,** *діал.* — цілина. *Тут нема вже чого далі й копати: пішла саморосла земля* (Сл. Б. Грінченка); **(5) [Сира́] земля́ [до се́бе] прибра́ла / прибере́** *кого:* а) те саме, що **Смерть узяла́ (забра́ла, прибра́ла** *і т. ін.) (див.* **смерть).** *Всіх нас сира земля до себе прибере* (П. Гулак-Артемовський); б) поховано чиї-небудь останки. *Бачив Орлюк страшні сліди руїни й нещадного палійства. Тільки трупами вже не тхнуло, їх вже прибрала земля* (О. Довженко); **Сільськогоспода́рські угі́ддя (зе́млі)** *див.* **угі́ддя; (6) Тверда́ земля́** — суша. *А матрос ітиме від ліхтаря до ліхтаря. Йому залишилася година стояти на твердій землі* (Ю. Яновський); **(7) Як земля́ те́рпи́ть** *кого* — як можна миритися з існуванням на світі такої (поганої, лихої, недоброї) людини? — *Як вас тільки жінка й земля терплять? — Якось уже терплять, — по-дурному засміявся управитель* (М. Стельмах).

△ **Земна́ вісь <Вісь оберта́ння Землі́>** *див.* **вісь; Земни́й магнети́зм <Магнети́зм Землі́>** *див.* **магнети́зм; (8) Інфузо́рна земля́** — гірська порода, що містить залишки водоростей. *Інфузорна земля — скупчення мінеральних панцирів кількох видів водоростей* (з навч. літ.); **(9) Лу́жна земля́,** *с. г.* — земля, яка має підвищену кислотність. *Лужні землі перенасичені ввібраним кальцієм, а це істотно зменшує надходження до рослин поживних елементів* (з навч. літ.); **(10) Перело́гова (перелі́жна) земля́,** *с. г.* — земля, яку не обробляють протягом кількох років для відновлення її родючості. *Перелогові землі вмент вип'ють Лаврінове здоров'я, їх мало покорчувати, поорати, а ще .. стерегти по ночах з рушницею* (Ю. Мушкетик); **(11) Пору́шені зе́млі,** *екол.* — землі, що втратили внаслідок їх порушення початкову господарську цінність і є джерелом негативного впливу на довкілля. *Для дотримання належного культурно-технічного стану земель та відновлення їхніх корисних властивостей необхідно своєчасно здійснювати рекультивацію порушених земель* (з навч. літ.); **(12) Ра́нгові зе́млі (має́тності)** — в Україні у XVII–XVIII ст. — земельні володіння, що надавалися гетьманом і царем козацькій старшині як винагорода за службу. *Оскільки в перші роки після визвольної війни користування ранговими землями мало тимчасовий характер (до кінця служби), то й існував термін "державці"* (з наук. літ.); — *Так то ж які землі? — перебив мене Пищимуха. — Рангові, а не ті, що кожен своїм горбом добував!* (Панас Мирний); **(13) Роді́юча земля́,** *с. г.* — земля сільськогосподарського призначення, придатна для росту рослин. *На дніпровських водосховищах продовжується формування берегової смуги, через абразію берегів руйнується і втрачається щорічно до 100 га родючих земель* (з наук. літ.); *Родюча земля багата на мікроелементи й мікроорганізми, які є необхідними для живлення рослин* (з наук.-попул. літ.); **Сти́снення Землі́** *див.* **сти́снення; Та́ктика ви́паленої землі́** *див.* **та́ктика; (14) Ціли́нні зе́млі,** *с. г.* — не розорані, але придатні для сільського господарства земельні масиви. *І після цього такий настрій покинутості обійняв хлопця, .. що наче на цілий світ тепер він один. Мама не приходить, вийде заміж і виїде куди-небудь на цілинні землі* (О. Гончар); **(15) Чо́рні зе́млі** — частина Прикаспійської низовини, що лежить між Волгою та північно-західним узбережжям Каспійського моря. *Внаслідок частих відлиг і сильних вітрів на чорних землях стійкого снігового покриву не буває. Поверхня їх протягом усієї зими має темний колір (звідси й назва)* (з наук.-попул. літ.).

◊ **[Аж] рва́ти [нога́ми (копи́тами)] зе́млю** *див.* **рва́ти; Аж у зе́млю вкипі́ти** *див.* **укипа́ти; [Аж (хоч, геть)] на край сві́ту** *(рідко* **сві́та, землі́)** *див.* **край**[1]**; (16) Аж (що аж, що й) земля́ сто́гне (стогна́ла)** — дуже жорстоко, нестерпно. *Трудився щиро фараон, і дер, І мучив люд, що аж земля стогнала* (І. Франко); **Би́ти ло́бом (лоба́ми) об зе́млю** *див.* **би́ти; Біда́ (го́ре) гне (пригина́є) / пригне́ [до [са́мої] землі́]** *див.* **біда́**[1]**; Ви́сіти (повиса́ти) / пови́снути в повітрі (між не́бом і земле́ю)** *див.* **ви́сіти; Відпочива́ти (лежа́ти) / відпочи́ти в землі́ (в моги́лі)** *див.* **відпочива́ти; Відрива́тися / відірва́тися від життя́ (від землі́)** *див.* **відрива́тися**[1]**; Втопта́ти (затопта́ти) / вто́птувати (топта́ти) в багно́ (в багню́ку, в боло́то, в зе́млю** *і т. ін.)* *див.* **вто́птувати**[1]**; Гни́ти в [сирі́й] землі́** *див.* **гни́ти; Ґрунт (земля́) хита́ється (повзе́, су́неться** *і т. ін.)* **під нога́ми** *чиїми* **<Ґрунт попо́вз з-під ніг** *у кого і без дод.*> *див.* **ґрунт; Діста́ти (добу́ти, ви́дерти** *і т. ін.)* **/ дістава́ти (добува́ти, видира́ти** *і т. ін.)* **з-під землі́** *(рідше* **під земле́ю)** *див.* **дістава́ти; Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю** *і т. ін.)* **ляга́ти (лі́зти, іти́** *і т. ін.)* **/ лягти́ (піти́, полі́зти** *і т. ін.)* *див.* **ляга́ти; Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м** *і т. ін.)* **у зе́млю** *див.* **зако́пувати; Зако́пувати (зарива́ти) / закопа́ти (зари́ти) [у зе́млю] свій тала́нт** *див.* **зако́пувати; Зора́ти (зари́ти, запоро́ти) но́сом** *(рідко* **зуба́ми)** **[зе́млю, у зе́млю]** *див.* **забо́рювати; Засіва́ти / засі́яти зе́млю кістка́ми** *див.* **засіва́ти; Засіва́ти зе́млю слізьми́ (сльоза́ми)** *див.* **засіва́ти; За три́дев'ять (за три́десять,** *рідко* **за сім) земе́ль** *див.* **три́дев'ять; Землі́ (доро́ги) не доторка́тися (не дото́ркуватися,** *діал.* **не дотика́ти)** *див.* **доторка́тися; (17) Земля́ гори́ть під нога́ми** *чиїми, в кого* **<Земля́ гори́ть** *під ким*>: а) хто-небудь перебуває в критичному, безвихідному становищі. — *Ви закінчуєте свою роботу, захистите кандидатську, .. хіба у вас горить земля під ногами?* (Н. Рибак); *Наші війська розгромили фашистів під Москвою і пруть їх далі. Вся земля горить під їх ногами* (Григорій Тютюнник); *Треба, щоб під окупантами горіла земля* (О. Гончар); б) *(перев. зі словоспол.* т а к и й, щ о) хто-небудь спритний, вправний, здатний на будь-які вчинки, перев. погані. — *У мене два дружки працюють на заводі. Такі хлопці — земля під ногами горить. Я їх підмогоричу. Вони .. дадуть йому* [правдошукачеві] *такої духопелки, той про все на світі забуде* (В. Сологуб); *Тато тихцем розповідав, що Заволока був до революції таким конокрадом, що й земля під ним горіла* (А. Дімаров); **(18) Земля́ запада́ється / запа́лася** *під ким — чим, кому* — про безвихідне становище. *Хіба не знаєте нашого старосту Самця? Під ним земля западається, то він ладен усіх потопити та повбивати — і своїх, і чужих* (Є. Гуцало); *Барабашівцям запалась під ногами земля* (З. Тулуб); **(19) Земля́ (моги́ла) покрива́є / покри́ла** *кого, нар.-поет.* — хтось похований у землі (в могилі). *Над берегом є там крутая гора, На ній бовваніє самотня могила; Усі її знають — старі й дітвора: Земля Кобзаря там навіки покрила* (Л. Глібов); **(20) Земля́ не прийма́є** *кого і без прям. дод.*: а) хто-небудь не може бути похованим через велику кількість загиблих. — *Нас тут триста, як скло, товариства лягло! І земля не приймає* (Т. Шевченко); б) хто-небудь не може бути похованим через великі гріхи, злочини. *А ворогам народу, тим, що обдурюють його в газетах і оббивають пороги німецьких гестапо, — живодерам передай, що краще було б їм на світ не родитись, .. що їх не прийме земля наша* (О. Довженко); **(21) Земля́ тіка́є (вислиза́є) / втекла́ (ви́слизнула) з-під ніг** *(рідко* **з-під підошо́в)** *у кого і без дод.*: а) хто-небудь утрачає рівновагу, падає. *Земля тікала з-під ніг, і Хмельницький упав горілиць, уп'явшись в чорні сволоки з стелі .. розплющеними очима* (Н. Рибак); *Не встигли Річчині ноги ступити на добре втоптану стежку, як земля заколивалася й почала вислизати з-під підошов* (М. Циба); б) хтось утрачає свої позиції, зазнає краху в чому-небудь. *Міцно стояв на землі Степан Куреня, і раптом — земля тікає з-під ніг! Караул, рятуйте, кревне однімають, рубають під корінь* (В. Дрозд); **(22) Земля́ хо́дором хо́дить** *під ким* — уживається на позначення надзвичайно ќмітливої, спритної у своїх діях людини. — *Ну й сучий же син! — так характеризувала його Уляна. — Земля під ним, анахтемським, ходором ходить!* (Остап Вишня); **Зійти́ / схо́ди-**

ти в моги́лу (в зе́млю) *див.* схо́дити; З лиця́ землі́ *див.* лице́; Змі́та́ти (стира́ти) / змести́ (сте́рти, зіте́рти) з [лиця́] землі́ *див.* зміта́ти; Змі́шувати (міша́ти) / зміша́ти з земле́ю (з боло́том, з грязю́кою) *див.* змі́шувати; Зрівня́ти (зміша́ти) / зрі́внювати (змі́шувати) із земле́ю *див.* зрі́внювати[2]; Зро́шувати / зроси́ти [свої́м] по́том зе́млю *див.* зро́шувати; Зро́шувати / зроси́ти (скропи́ти) [вла́сною (своє́ю)] кро́в'ю зе́млю (шлях) *див.* зро́шувати; З тридев'ятої землі *див.* тридев'ятий; Із сиро́ю земле́ю повінча́тися *див.* повінча́тися; Іти́ (ляга́ти) / піти́ (лягти́) в [сиру́] зе́млю *див.* іти́; (23) [І (хоч)] під земле́ю, *зі сл.* знайти, відшукати *і т. ін.* — де завгодно, скрізь, усюди; будь-якими засобами. [Ївга:] *Та я б його, бісового сина, і під землею знайшла! Я б з його* [нього] *оті гроші видрала разом з його ненажерливими очима* (Панас Мирний); [Виночерпець:] *Немає кубка з яшми!* [Хуса *(грізно):*] *Як нема? Хіба хто вкрав? Я злодія знайду хоч під землею!* (Леся Українка); — *Ну, я їм цього не подарую! Я їх під землею знайду* (Григорій Тютюнник); Ла́дний (ла́ден, гото́вий) [три́чі] провали́тися крізь зе́млю *див.* ла́дний[2]; Лежа́ти в землі́ (в моги́лі) *див.* лежа́ти; Ли́хом об зе́млю *див.* ли́хо[1]; Ма́ло крізь зе́млю не провали́вся (провали́тися) *див.* прова́люватися; (24) Мов (немо́в, на́че, нена́че *і т. ін.*) земля́ проглину́ла *кого* — хтось безслідно зник. *Дід знову забалакав, наче сам до себе: ".. Ще мало у мандрах пропало* [людей], *мов їх земля проглинула?.."* (Панас Мирний); Наси́пати по́роху на о́чі (землі́ на гру́ди) *див.* насипа́ти[1]; Не почува́ти землі́ під собо́ю *див.* почува́ти; (25) Неха́й (хай, бода́й) тебе́ (вас) земля́ не при́йме <Бода́й (щоб) тебе́ земля́ не прийняла́> — уживається як найтяжчий проклін. *"А бодай тебе земля не прийняла, а щоб тебе вода вивергнула .." — прокльони, до яких удавалася жінка, приводячи Карпа до тями* (Ю. Яновський); (26) Неха́й (хай) за ним (за не́ю, за ва́ми *і т. ін.*) земля́ про́падом — уживається як проклін з недобрими побажаннями. — *Мовчите? Заціпило? А я знаю. Знаю і скажу. Він, осадницька морда, шкури здиратиме... Шкури!.. Ну і йдіть, хай за вами земля пропадом! Провідники!* (Б. Харчук); (27) Неха́й (хай) мене́ [свята́] земля́ при́йме — уживається як присяга для підтвердження правдивості чого-небудь сказаного. — *Нехай я, де стою, там і провалюся! Хай мене свята земля прийме, коли неправда! .. — присягався Лушня* (Панас Мирний); Не чу́ти (не відчува́ти) землі́ під собо́ю (під нога́ми) *див.* чу́ти; Но́ги (п'яти, сту́пні) прикипа́ють (примоста́ють) / прикипі́ли (прирослі́) до землі́ (ка́меня, мі́сця *і т. ін.*) *див.* нога́; (28) Обітова́на (обі́тна) земля́ (краї́на) <Обітова́ний край>: а) за Біблією — країна, куди після довгих поневірянь пророк Мойсей вивів свій народ. [Едіта:] *Не нарікай на Бога, дочко, гріх! Не на вигнання він нас запровадив, а в край обітований* (Леся Українка); * У порівн. *Здрастуй, матінко кохана, — Наше серце голосне! Як земля обітована, Скрізь ти кликала мене* (Т. Масенко); *Кубань... Тепер вона вабить його, як земля обітована, породжує в серці найліпші надії* (О. Гончар); б) край, місце багатства, достатку, щастя і т. ін. — *Прощавай, мій краю обітований!.. — Великопольський хотів вимовити це іронічно, але голос його мимохіть затремтів. — Прощавай назавжди!* (М. Дашкієв); * У порівн. *Велична Асканія-Нова, як обітована земля, а навколо неї степ, одноманітний сірий простір* (Н. Рибак); *Брели* [заробітчани], *зігнувшись під клунками, виснажені, худі, почорнілі від гарячих супротивних вітрів, пробиваючись на Каховку, як у землю обітовану* (О. Гончар); в) край, куди хто-небудь дуже прагне потрапити; місце чиєї-небудь заповітної мрії, кінцевої мети і т. ін. *Запитань у професора не було, його приголомшила перспектива заокеанського життя. Невже приходить край його мандрам? Боже праведний, доведи його на обітовану землю* (Ю. Яновський); *Те, що зародилось як цілком прагматичний проект, із часом набуло по суті сакральної значущості, і Європа перетворилася на землю обітовану для українського народу* (з наук. літ.); *Все своє життя ішов він крутими стежками науки до храму всезнання, наче пілігрим до землі обітованої* (з наук.-попул. літ.); Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти,ври́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти; Ороша́ти / ороси́ти [свої́м] по́том зе́млю *див.* ороша́ти; Очи́ма зе́млю ри́ти *див.* ри́ти; Па́хне (смерди́ть) земле́ю *див.* па́хнути; (29) Побила б мене́ свята́ земля́ — уживається як запевнення в правдивості своїх слів, щирості намірів. — *Та я вас і пальцем не торкну, побила б мене свята земля, коли брешу* (М. Коцюбинський); Покида́ти / поки́нути грі́шну зе́млю *див.* покида́ти; Покри́й [мене́] сира́ земля́ *див.* покрива́ти; Покри́тися земле́ю *див.* покрива́тися; Полива́ти / поли́ти по́том зе́млю (по́ле *і т. ін.*) *див.* полива́ти; По сві́ту (по землі́) ходи́ти *див.* ходи́ти; Пригну́ти / пригина́ти до землі́ *див.* пригина́ти; Прикипі́ти до землі́ *див.* прикипа́ти; Про́сто [го́лого] не́ба (на землі́) <*рідко* Під відкри́тим (го́лим) не́бом> *див.* не́бо; Пуп землі́ *див.* пуп; (30) [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.*) *кого* — хто-небудь помер або загинув. *Дуже мучилась Маруся, Бо вірно любила, Прийняла, сердешну, скоро Сирая могила* (з народної пісні); — *Розступися, сира земля, прийми мене, щоб я не бачила материних слізочок, тяжкого стида її, що я їй наробила!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Засипали й зарівняли слід, щоб мати сира земля прийняла безталанні кістки* (Б. Лепкий); *Гей, однолітки, чи й вам так болить часом серце? Та де! — Тих узяла могила, а решта замкнулася в баштах поважної старості* (Ю. Яновський); Сіль землі́ *див.* сіль; Ски́нути з не́ба (з небе́с) на зе́млю *див.* скида́ти; Тве́рдо (мі́цно) стоя́ти на нога́х (на землі́) *див.* стоя́ти; Топта́ти зе́млю *див.* топта́ти; Тра́хнути ли́хом об зе́млю *див.* тра́хнути; Уда́рити (ки́нути) / ударя́ти (ки́дати) ли́хом об зе́млю *див.* ударя́ти; Уклоня́тися / уклони́тися до землі́ *див.* уклоня́тися; Уложи́ти у зе́млю *див.* уложи́ти[1]; (31) Хай мене́ земля́ проглине́ — уживається як заприсягання, запевнення в чому-небудь. — *Хай мене грім поб'є! .. хай мене сира земля проглине, коли я їв чию часть, окреме* [окрім] *своєї! — клявся Попенко* (Панас Мирний); (32) [Хай, неха́й] земля́ [бу́де] пу́хом (перо́м, пухке́нькою, легка́) *кому:* а) усталена формула прощання з небіжчиком. *Нехай йому земля легка!* (примовка); *Поминальники .. хутенько потягнулися до чарок. — Нехай же йому земля пухкенькою буде, — сказала котрась молодиця і скорботно зітхнула* (Григорій Тютюнник); — *Ну, що ж, доню! — промовив дядько з сльозою в голосі. — Земля йому пухом. Тата не повернеш* (В. Речмедін); б) уживається як добра згадка про небіжчика. — *В покійника вашого батька, князя Михайла, нехай буде земля йому пером, була мені служба дуже важка* (І. Нечуй-Левицький); *Вони з братом*

(земля йому соловецька пером!) забрели туди, з полювання йдучи (І. Багряний); *Що за людина був цей Павло Васильович! Хай пухом йому земля. Ну, як дитина, добрий та чулий* (О. Сизоненко); **(33) Хай розве́рзеться під тобо́ю (під ва́ми) земля́!** — уживається як проклін або погроза карою кому-небудь. — *Звірі! Шайтани! — заволала вона. — Хай розверзеться під вами земля! Хай проковтне вас саме пекло!* (З. Тулуб); **Хоч бери́ та лізь живце́м у зе́млю** *див.* **бра́ти; Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб** *і т. ін.)* **лізь** *(рідко* **клади́сь)** *див.* **лі́зти; Хоч зе́млю їж** *див.* **ї́сти; Хоч з (з-під) землі́ ви́копай** *див.* **вико́пувати; Хоч крізь зе́млю прова́люйся / провали́ся** *див.* **прова́люватися; Хоч крізь (скрізь) зе́млю йти** *див.* **іти́; Щоб [крізь зе́млю] провали́тися (запа́стися)** *див.* **прова́люватися; Язи́к до землі́** *див.* **язи́к; (34) Як земля́ но́сить** *кого* — про недостойну, погану людину. — *Убивця ти, жорстокий кат, як носить тебе нещасна земля...* (О. Довженко); **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **до землі́ прибити́й** *див.* **прибити́й; (35) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **з-під землі́:** а) *(зі сл.* з'явитися, вигулькнути *і т. ін.)* раптово, несподівано. *Всі три хлопці з'явилися, як би з-під землі виринули* (Л. Мартович); *Од тинів, як з-під землі, вистрибували Сірки та Рябки й з усіх сил гнались за "файтоном"* [фаетоном] (В. Винниченко); *Попереду, наче з-під землі, вигулькнуло щось сіре, чим далі воно збільшувалось, росло — це вітряк* (із журн.); б) *(зі сл.* голос) дуже глухий, далекий. — *Еге! Та ви он як — спати?! — доноситься до вас голос Якимів, мов з-під землі* (Панас Мирний); **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **[з-під (з) землі́] вроди́тися** *див.* **уро́джуватися; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **крізь зе́млю пропа́сти** *див.* **пропада́ти; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **приріс до землі́** *див.* **пророста́ти; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **[в зе́млю] вко́паний** *див.* **вко́паний[1]; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **ври́тий [в зе́млю]** *див.* **ври́тий; [Як (мов, ніби** *і т. ін.)*] **врости́ в зе́млю <Аж врости́ в зе́млю>** *див.* **вроста́ти[1]; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **земле́ю (пи́лом) припа́сти / припада́ти** *див.* **припада́ти; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **із (з-під) землі́ ви́рости (вроди́тися, ви́ринути) / вироста́ти (вирина́ти)** *див.* **вироста́ти; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **крізь (у) зе́млю провали́вся (запа́вся, пішо́в** *і т. ін.)* *див.* **прова́люватися; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **не́бо від землі́** *див.* **не́бо.**

ЗЕМЛЯ́К, á, *ч.* Уродженець однієї з ким-небудь місцевості. *Матрос, Таки земляк наш з Островної, На вахті стоя* [стоячи], *Журився сам собі чогось* (Т. Шевченко); *Гарно твоя кобза грає, Любий мій земляче: Вона голосно співає, Голосно і плаче* (О. Афанасьєв-Чужбинський); *Спасибі землякові, панові Іванові Котляревському, що приїхав, засвітив у їхніх душах священний вогонь ненависті до ворога й любові до рідної землі* (Б. Левін); *Я ходив до нього за порадами й книгами і заставав не раз у його кімнаті .. суворого отця Княгиницького — Іванового ровесника і земляка* (Р. Іваничук); *Микола був механіком-водієм, як десятки, сотні моїх земляків* (О. Шугай).

ЗЕМЛЯНИ́Й, á, é. 1. Стос. до землі (у 2 знач.). *Січ. Навкруги земляні рови і окопи* (М. Кропивницький); *Ідучи темним земляним коридором, вони дійшли до невеличкої площинки* (О. Довженко); *Навіть Маковейчик, який завжди уникав земляних робіт, сьогодні натер собі чесні мозолі* (О. Гончар); *З погреба під підлогою тягне мишачим запахом і земляною сирістю* (Є. Пашковський).

2. Зробл. із землі (у 3 знач.). *На земляній покрівлі хаток та крамниць повиростали кущі зеленої трави та берізки* (І. Нечуй-Левицький); *Начальник показав Максимові рукою на місце на лаві біля столу, а сам пройшовся по хаті, по земляній долівці, посипаній піском* (І. Багряний); *Він біг прудко, високо несучи поперед себе шаблю. Йому залишалося кілька кроків до земляного бруствера, за яким злякано метушилися яничари* (В. Малик); *Поки малий скотився униз до води і приніс повен казанок кришталевої води, Омелько вже розпалив шишки в земляній пічурці* (Ю. Логвин).

3. *розм.* Те саме, що **земли́стий** 2. *Страшна була баба. Низенька .. Лице земляне. Губи чорні, зморщені* (М. Коцюбинський); *Фарба з лиця зійшла, й воно стало жовто-сіре, з земляним недужим відтінком* (В. Винниченко).

4. Складова частина назв рослин, тварин, мінералів, що ростуть, живуть і т. ін. на (в) землі. *Ми наздоганяємо й випереджаємо довгу валку возів з земляним вугіллям, котра поважом їде од вокзалу* (І. Нечуй-Левицький); *Старий підіймався разом зі своїми козами під гору. Бачив квіти, гриби, земляних жаб і чув довкола пташиний спів* (Валерій Шевчук).

Доро́жнє (земляне́) полотно́ *див.* **полотно́; Земляни́й (кита́йський) горі́х** *див.* **горі́х.**

△ **Земляна́ гру́ша** *див.* **гру́ша; Земляне́ я́блуко** *див.* **я́блуко; Земляни́й за́єць** *див.* **за́єць.**

ЗЕМЛЯ́НИН, а, *ч.* Житель планети Земля. — *Ну, чого мовчиш?.. Ти що — з Марса звалився? — Н-ні... Я — землянин... З двадцятого сторіччя...* (М. Дашкієв); *Потужно прошумить небесне тіло мимо нашої планети, колихне води океанів, вітром перестороги обвіє землян і знову зникне в просторах Всесвіту...* (О. Гончар); *Він мусив, звичайно, повідомити землянам астрономічні координати своєї батьківщини, потім описати мету свого прильоту* (М. Білкун); *Хвилин десять земляни наздоганяли таємничих пришельців, йшли паралельним курсом* (О. Тесленко); *У вимірах національних я українець. У масштабі держави я громадянин. З проекції Космосу я землянин* (Л. Костенко).

ЗЕМЛЯНИ́Н, а, *ч., заст.* Те саме, що **селяни́н.** *Ми сюди на селище прийшли, у земляни пишемось любчівські* (Марко Вовчок); *Кругом столу обсідали другі гласні — горожани й земляни* (Панас Мирний).

ЗЕМЛЯНИ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **земли́стий** 2. *Троян легко контужений. Залізняк ранений в руку, Терешко попечений .. Якась надлюдська сила б'є з їх землянистих облич* (У. Самчук); *У Миронця наче спинилося серце. Щастя його, що землянистий колір щік не дуже міняється під напливом схвильованої крові* (Д. Бедзик); *По шляхах тепер поскрипували обшиті лубом васаги, наповнені шершавими землянистими плодами* (М. Стельмах); *Все од серця відлягло Тільки нас побачила у хаті, Землянисті щоки і чоло Зашарілись, наче при багатті* (І. Гнатюк).

ЗЕМЛЯ́НКА, и, *ж.* 1. Викопане в землі укриття або тимчасове житло. *Він переплив річку Басанку .. на острівець. Викопав між трьома калиновими кущами землянку та й оселився на тому острівку* (Остап Вишня); — *Оселилася я біля кладовища, землянку собі викопала і на роботу ходила* (З. Тулуб); [К а в у н:] *Люди під час війни в землянках жили* (О. Корнійчук); *З командирської землянки мінроти вийшли офіцери* (О. Гончар); *Викопав* [Корінь] *землянку в ярузі над Словутою, та в таких чагарях, щоб ніхто й з вогнем його не розшукав* (О. Бердник).

2. Проста низька хата без горища з похилим дахом, помазаним глиною. *Привели мене у темну якусь хатину — землянка, чи льох, чи що воно таке, не скажу* (Марко Вовчок); *Прийшлося Уласові хоч під греблю! Та вже громада зжалилась: вибудувала йому землянку в царині та й наставила чабаном* (Панас Мирний); *Робітники жили .. у низеньких, поганеньких, землею критих хатках, що звалися землянками* (Б. Грінченко); *Тихо забриніли маленькі шибки в низенькій хаті-землянці, що притулилась самотня до панського парку* (С. Васильченко).

ЗЕМЛЯ́НКОВИЙ, а, е. Стос. до землянки. *Ми обжилися в землянковому містечку* (Є. Доломан); *У IV ст. до н. е. північнопричорноморські міста були невеликими селищами із землянковою та напівземлянковою житловою забудовою, що групувалися в квартали* (з наук. літ.).

ЗЕМЛЯ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **земля́нка.** *Земляночку викопав Марко під самим дубом* (О. Стороженко); *Зробить* [калмик] *собі земляночку, покриє чаканом .. та й живе* (Г. Хоткевич); — *Назарет з Вифлеємом, як дітки до матері, до Єрусалима тулились. Маленькі були, вбогі, от як наша земляночка в бур'янах, — у лісах ховалися* (Н. Королева); *Зруйнує варта корчму, вона небавом вирине в іншому місці. Спочатку як маленька земляночка... Далі — хижа. А далі й дім .. на дві половини* (Ю. Мушкетик); — *А що, хлопці не можуть вирити для тебе окрему земляночку? — Хіба що на двох із тобою, — засміялася Дося* (В. Шкляр).

ЗЕМЛЯ́ЦТВО, а, *с.* 1. Об'єднання земляків, які живуть за межами своєї країни, на території іншої держави. — *Ви зухвалець, я це знаю з опінії, яку дав на вас інспектор козацького земляцтва у Страсбурзі. По неділях відмовлялися читати в церкві "Апостола", серед земляків проповідували догмати, неугодні православній вірі* (Р. Іваничук); — *Ледар він! Аморальний тип! Земляцтво африканських студентів уже не раз вимагало виключити його з інституту!* (Г. Усач); *Горбатюк саме розповідав про великі плани місцевого земляцтва* (І. Білик); *У 80-ті роки XVIII — першій третині XIX ст. італійці Одеси утворили етнічну громаду у формі земляцтва для взаємопідтримки* (з наук. літ.).

2. *розм.* Належність до однієї місцевості за народженням або проживанням. *Ми мали забагато спільного — війна, Європа, земляцтво, втікацькі табори, небезпечні роки* (У. Самчук); *В Дермані жило кілька родин Довбенків, але, крім прізвища і земляцтва, нічого спільного між ними не було* (Ю. Мельничук); *Зблизило Павла Грабовського з Миколою Ожиговим — земляцтво. Виявилося, Ожигов з України* (М. Сиротюк).

3. Збірн. до **земля́к.** — *От чув пісню про цю дівчину? .. — і дід звертався до земляцтва: — Чи тямите, якою ця дівчина була? Та в усьому світі шукайте, не знайдете такої* (М. Стельмах).

ЗЕМЛЯ́ЦЬКИЙ, а, е. 1. Стос. до земляцтва (у 1, 2 знач.). *Маю знов писати дещо до австрійських, земляцьких і німецьких журналів* (Леся Українка); *У Відні Леся Українка з матір'ю бували в студентському земляцькому товаристві "Січ"* (з наук. літ.).

2. Прикм. до **земля́к.** *У найдальших, найглухіших кутках земної кулі, .. по всіх кутках і куточках до прикрашених вишиваними рушниками образів Франкових будуть звернені повні пошани вдячні земляцькі очі...* (Остап Вишня); — *Прощай, Марку. Долоня на долоню, мозоль на мозоль, жилка на жилку. Серця кров'ю пропекло, вірною, земляцькою. Марко захлипав під сосною, а Тимко побіг з автоматом у сніговий крутіж* (Григорій Тютюнник); *Із великим душевним піднесенням роз'їжджалися наші земляки, почуваючи себе задоволеними тим, що виконали свій християнський і земляцький обов'язок перед великим земляком Іваном Багряним* (з газ.).

ЗЕМЛЯ́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **земля́к.** — *Нащо тобі Христя? — .. Ми з одного села. Прийшов провідати землячку* (Панас Мирний); *Бабуся дуже уважно приглядалася до Григорія .. Григорій привітно посміхнувся: хтозна, може, землячка з Лубенщини сюди* [у монастир] *забилась...* (М. Івченко); *Доктор збоку подивився на Наяду .. В лиці не було вже ні ніжної, дитячої задуми, ні лукавої, рідної ласкавості землячки* (В. Винниченко); *Вона сама була ошелешена .. такою несподіваною славою. Скільки людей — письменників, художників, різних пань — особливо землячок-українок — бажали познайомитися з нею* (О. Іваненко).

ЗЕМЛЯЧО́К, чка́, *ч.* Пестл. до **земля́к.** [С м о л а:] *Стривай, я ніби тебе десь бачив.* [Т е р е н ь:] *Може, землячок?* [М о с я:] *Ні, я в Безродненському районі не жив* (І. Микитенко); *Ягнич не йшов, чекав, доки землячок повернеться після розмови* (О. Гончар); — *Тебе, землячок, як звати?* (Ю. Мушкетик); *Ходаків до царя перепинили в першій же петербурзькій канцелярії, куди вони звернулися за порадою землячка — Прядкового знайомого* (Ю. Хорунжий); // *ірон.* — *Ох і землячків же мені Бог послав, — посміхається невизначено Митрофанівна, й Ольга не розуміє, чи пишається вона земляками, чи соромиться їх* (Микола Чернявський); *Він гірко думав про себе: ".. Землячки! Ті, що люблять свій народ, як хазяї зоологічного саду своїх звірів — у клітці, за ґратами... Про що ж було просити їх?.. Про великодушність?"* (Л. Смілянський); *Від землячків русинів Гаврило Клумак добра не сподівався* (С. Скляренко); [2-й с о л д а т:] *Побачите, цей землячок наш наведе людей у наші комори й нашу землю буде міряти* (О. Корнійчук).

ЗЕМНИ́Й, а́, е́. 1. Стос. до землі (у 1, 2, 4 знач.). *Земна куля оберталася у міжзоряному просторі* (О. Довженко); *Коли я відколов шматок метеорита, плісень під впливом земного повітря почала швидко змінювати колір* (В. Владко); *З землі проросло моє серце і право. Я належу землі і земним небокраям* (М. Вінграновський); *Рвав* [Корній] *з земної утроби вапняк, возив додому, складав мури...* (У. Самчук); *Не всі знаряддя палеолітичної людини збереглися до наших днів: великих змін зазнала відтоді земна поверхня* (з навч. літ.).

2. *перен.* Життєвий, реальний. *В високій келії, щасливо-одинокий .. Найшов я крижаний і незглибимий спокій, Що більший над земні страждання і любов* (М. Рильський); *Я піснею в небо полину, щоб стати ще дужче земним* (В. Сосюра); *Я земних почуттів Теж цуралась колись, на біду* (Л. Забашта); *І ось з'явилася вона з піснею матері на устах, земна, відчутна, і назвалася — Ольга* (П. Колесник); // *у знач. ім.* **земне́,** но́го, *с.* Те, що ґрунтується на тілесному, матеріальному; протилежне н е б е с н е. *Коли Я говорив вам про земне, та не вірите ви, то як же повірите ви, коли Я говоритиму вам про небесне?* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Чоловік сотворений для небесних благ, тож повинен відчувати відразу до всього земного* (П. Загребельний); *Дивлячись на них* [зорі], *я забував про все земне і думками злітав угору, в безкрайні космічні простори* (О. Авраменко, В. Авраменко).

Дозе́мний (земни́й, низьки́й *і т. ін.)* **укло́н (покло́н)** *див.* **укло́н; Закі́нчи́ти [своє́ земне́] життя́ (свій вік)** *див.* **закі́нчувати; Земна́ ку́ля** *див.* **ку́ля**[1]**; Земна́ тверд** *див.* **тверд; Плід (плоди́) землі́ (земні́)** *див.* **плід.**

△ **Земна́ вісь <Вісь оберта́ння Землі́>** *див.* **вісь; Земна́ кора́** *див.* **кора́; Земне́ тяжі́ння** *див.* **тяжі́ння; Земни́й магнети́зм <Магнети́зм Землі́>** *див.* **магнети́зм; Колива́льні ру́хи земно́ї кори́** *див.* **рух.**

◊ **Віддава́ти (відва́жувати, кла́сти,** *заст.* **поклада́ти, склада́ти) / відда́ти (відва́жити, скла́сти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] поклі́н (уклі́н)** *див.* **віддава́ти; Земни́й па́діл** *див.* **па́діл; Цар земни́й** *див.* **цар.**

ЗЕ́МНО, *рідко.* Присл. до **земни́й** 2. *Він* [Сковорода] *таки звучить аж надто виразно, земно* (П. Тичина).

Зе́мно кла́нятися / уклони́тися (поклони́тися, схили́тися) *див.* **кла́нятися.**

ЗЕМНОВО́ДНИЙ, а, е. 1. Пристосований до життя на суші й у воді. *В першій половині третинної доби в Європі було так гаряче, як тепер в Центральній Африці .. Звіра всякого земноводного було страшенно багато* (М. Грушевський); *Танки сунули, важко похитуючись, тьмяно лиснючись боками, немов вибиралися з води на сушу якісь доісторичні земноводні потвори* (О. Гончар).

2. *у знач. ім.* **земново́дні,** них, *мн.* Клас хребетних тварин, які мають ознаки наземних тварин, але тісно пов'язані з водним середовищем; амфібії. *Земноводні утворюють клас хребетних, які живуть на суші, але розмножуються (за допомогою ікри) і розвиваються у воді* (з навч. літ.); *Риби захотіли вийти на сушу — і народилися земноводні* (О. Бердник); *Панчішка боявся всього: пацюків, мишей.., усіх без винятку земноводних, різких висловів, а особливо своїх власних слів* (О. Чорногуз); *О, пливти в гарячих сплесках дня! О, пірнать в зелену прохолоду! О, полохать бабок, жабенят, всяких там комах і земноводних* (І. Жиленко).

△ **(1) Безно́гі земново́дні** — ряд хребетних тварин класу земноводних, представлений єдиною родиною червугових, які не мають кінцівок. *Забарвлення шкіри безногих земноводних темне, матове, зір слабо розвинений, проте добре розвинені нюх та органи дотику, розміщені між носом і очима* (з наук. літ.); *Безногі земноводні поширені в тропіках і субтропіках Південно-Східної Азії, Африки і Латинської Америки* (з наук.-попул. літ.); *Безногі земноводні водяться в тропіках і ведуть прихований спосіб життя; менші з них схожі на червів, більші — на змій* (із журн.); **(2) Безхво́сті земново́дні** — ряд хребетних тварин класу земноводних, які, виростаючи, втрачають хвіст. *Безхвості земноводні, зокрема жаби, ропухи й квакші, — найчисленніший ряд земноводних, тіла яких пристосовані для пересування стрибками* (з наук. літ.); **(3) Хвоста́ті земново́дні** — ряд хребетних тварин класу земноводних, які мають видовжене тіло з добре розвиненим хвостом. *Хвостаті земноводні (тритони, саламандри) мають видовжене більш або менш циліндричне тіло, що поступово переходить у стиснутий з боків веслуватий або циліндричний хвіст* (з наук. літ.); *Водяться хвостаті земноводні переважно в прісних водоймах* (з навч. літ.).

ЗЕМСНАРЯ́Д, а, *ч.* Спеціальна машина для земляних робіт: землесосний або землечерпальний снаряд. *Чимдалі ширшало розмите земснарядом озеро, підрізані береги разом з травою, з кущами червоної шелюги величезними скибами западали й тонули в ньому* (С. Журахович); — *А ми? При такій техніці, коли земснаряди за добу гори землі намивають, і не застосувати дамбування, не врятувати нам ці ліси?* (О. Гончар); *Портативні земснаряди, зовні схожі на пилососи, .. за лічені хвилини висмоктували з трюмів кубометри піску й води* (М. Білкун); *Кричало якесь маленьке немічне пташа, і земснаряд зненацька заливався високим зойком двох своїх сирен* (В. Стус); *Земснаряди використовують для поглиблення дна річок, каналів і т. ін.* (з навч. літ.).

ЗЕ́МСТВО, а, *с., іст.* 1. Орган місцевого сільського самоврядування в Росії та Україні з переважанням у ньому дворянства. *Рохмистрівську лікарню ще земство колись збудувало і надало добрих лікарів* (Т. Осьмачка); *Юрко Брень позичив у земстві пару дебелих волів* (Б. Антоненко-Давидович); *Свою кам'яницю-церкву він будував з цілком виразною полемічною метою: протиставити її кам'яниці полтавського земства, яку спорудив Василь Кричевський* (В. Домонтович); *Земство складалося з повітових і губернських земських зібрань та їх виконавчих органів* (з наук. літ.).

2. *розм.* Збірн. до **зе́мець.** *"Сонмище", оставшись без ватажка, як перелякана отара овечок, спершу було кинулось врозтіч... Навперейми йому вискочило земство* (Панас Мирний).

ЗЕ́МСЬКИЙ, а, е. 1. *іст.* Стос. до земства (у 1 знач.). *Ось одкрилась і земська рада. На раду прибули одні пани: селяни не поїхали* (Панас Мирний); *Музейні матеріали — велика цінність для відродження чудових традицій земської медицини* (із журн.); // Який перебуває на службі в земстві, адміністративно пов'язаний з ним. *Неподалік доживала віку самотою стара, ще земська, вчителька* (О. Гончар); // Який належить земству або підпорядкований йому. *Дзвоник земської пошти, якою я їхав, дзеленькав монотонно* (М. Коцюбинський); *Збоку заторохкотів старий земський тарантас з інженером і підрядчиком* (Б. Антоненко-Давидович); // *у знач. ім.* **зе́мський,** кого, *ч.* Виборна службова особа, яка очолювала земство. *Буде з нього і одного зуба, що вибив земський* (М. Коцюбинський); — *Гей ти, шкапо селянська, не заступай дороги. Роздавлю! Кричать із воза: — Не пан, звернеш і сам. То тільки земському звертали колись... Но-о!..* (М. Хвильовий); // *у знач. ім.* **зе́мське,** кого, *с.* Спеціальний податок, який ішов на потреби земства. — *З їх* [них] *за землю беруть. А з нас? І подушне, і викупне, і земське, й мирське!.. Господи! от настало життя* (Панас Мирний).

2. *рідко.* Те саме, що **земни́й** 2. *Не дам за втіхи земські свої крильця* (Уляна Кравченко).

ЗЕ́МЩИНА, и, *ж.* 1. *іст.* Частина території Московського царства з окремим управлінням, віддана царем Іваном IV боярству після запровадження опричнини. *Усю територію держави було поділено на дві частини: опричнину, яка безпосередньо була підпорядкована цареві, і земщину, в якій управління залишалося в руках Боярської думи, що діяла під керівництвом царя* (з навч. літ.).

2. *збірн., заст.* Жителі сільської місцевості. [А р к а д і й:] *Доки в вас буде ще жити кустар, земщина?* (О. Корнійчук).

ЗЕНЗУ́БЕЛЬ, я, *ч., техн.* Деревообробний інструмент (різновид рубанка) для виймання пазів у дошках. *Зензубелем вибирають і зачищають прямокутні зрізи* (з навч. літ.); *На виставці було представлено ручні деревообробні інструменти, серед яких і зензубель* (з газ.).

ЗЕНІ́Т, у, *ч.* 1. Найвища точка небесної сфери над головою спостерігача. *Місяць стояв у зеніті й висів над безоднею* (М. Хвильовий); *Небо вкривали хмари англійських та американських літаків, що мерехтіли безліччю блискучих цяток у зеніті* (І. Багряний); *Із зеніту падає за Дніпро в нічну прірву*

зірка і ясно спалахує над небосхилом (Б. Антоненко-Давидович); *Зеленава вода спалахнула тисячами золотих іскринок в ту мить, коли сонце вийшло в зеніт* (Ю. Покальчук).

2. *перен.* Найвищий ступінь розвитку, вершина чого-небудь. *Основна маса женців в зеніт спеки піде на відпочинок* (Іван Ле); *Живокіст був у зеніті своєї слави, але задоволення він не відчував* (М. Білкун); *Ось уже й літо в зеніті* (Л. Костенко); * У порівн. *Був лише початок червня, а сонце пряжило, ніби в зеніті літа* (Ю. Мушкетик).

ЗЕНІ́ТКА, и, *ж., розм.* Зенітна гармата. *Навколо затріщали зенітки, над самою головою тісним строєм пройшло кілька бомбардувальників* (М. Стельмах); *В гуркоті далеких вибухів і бабаханні зеніток пострілу майже не чути було* (В. Малик); — *Невже такий важливий поїзд не охоронявся з повітря, бодай зенітками?* — *знову голос із темряви* (О. Шугай); * У порівн. *Скельця його окулярів поблискували, в них відбивалися столи з наставленими, як жерла зеніток, пляшками, величезні колони, що претендували на епоху Відродження* (О. Чорногуз).

ЗЕНІ́ТНИЙ, а, е. 1. Стос. до зеніту (у 1 знач.). *Оптичне явище гало може проявлятися у вигляді зенітної дуги чи світлових стовпів, що йдуть вгору та вниз від світила* (з наук. літ.).

2. *військ.* Признач. для стрільби по літаках та інших повітряних цілях. *Слідом за вогнями прожекторів вдарила зенітна артилерія* (В. Кучер); *Великокаліберний пістолет у руках такого стрільця, як Мідас, діяв не гірше, ніж зенітна гармата* (М. Білкун); *Зенітні кулемети й рушниці лупили наввипередки* (М. Вінграновський); // Створюваний зенітною артилерією. *Льотчика було збито зенітним вогнем на території колишнього полігону* (із журн.); *Зенітна канонада.*

ЗЕНІ́ТНИК, а, *ч.* Артилерист зенітної артилерії. *Летить літак, летить хижак над нашою землею. І раптом, носом він — до нив, як огненна комета. Його зенітник юний збив* (В. Сосюра); *Десь близько другої години ночі зенітники й спостерігачі помітили, як на південній частині полонини одна за одною полетіли в небо дві зелені ракети* (С. Скляренко); *Скосили одного* [німецького літака] *зенітники* (М. Стельмах).

ЗЕНІ́ТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **зені́тник.** *Зенітниці біля гармат своїх В плямистих плащ-палатках захисних Вціляпись в небо синяво-білясте* (Л. Первомайський); *Софійці з думки все не сходила зустріч із зенітницями* (О. Гончар).

ЗЕ́НКЕР, а, *ч., техн.* Металорізальний інструмент для оброблення стінок отворів. *Зенкери бувають за формою циліндричні та конічні, за будовою — суцільні й насадні* (з навч. літ.); *Працює зенкер так само, як і свердло, здійснюючи обертальний рух навколо осі, а поступальний — уздовж осі отвору* (з навч. літ.); *Порівняно зі свердлом зенкер має більшу стійкість і механічну жорсткість та забезпечує вищу точність оброблення та меншу шорсткість поверхні після оброблення* (із журн.).

ЗЕ́НКЕРНИЙ, а, е, *техн.* Стос. до зенкера. *Зенкерний верстат; Зенкерний інструмент.*

ЗЕНКЕРУВА́ННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **зенкерува́ти.** *Зенкерування виконують за допомогою зенкера, який, як і свердло, закріплюють у конічному отворі шпинделя верстата* (з наук.-техн. літ.); *Проміжною технічною операцією між свердлінням і розвірчуванням є зенкерування* (з навч. літ.); *Зенкерування забезпечує одержання отворів 4–5 класу точності* (з навч. літ.).

ЗЕНКЕРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, техн.* Обробляти зенкером стінки отворів. *На розточувальних верстатах можна свердлити, розсвердлювати, зенкерувати, розточувати й розгортати отвори* (з навч. літ.); *Зенкерувати можна конічні отвори під подальше розвірчування конічними розвертками* (з навч. літ.).

ЗЕНКІ́ВКА, и, *ж., техн.* Металорізальний інструмент для оброблення вхідної частини отворів. *У крупносерійному й масовому виробництві центрування хвостових різальних інструментів доцільно провадити за два переходи — спіральним свердлом і зенківкою* (з наук.-техн. літ.); *Зенківки складаються з робочої частини і хвостовика* (з навч. літ.); *Основною особливістю зенківок порівняно із зенкерами є наявність зубів на торці і напрямлених цапф, за допомогою яких зенківки вводять у просвердлений отвір* (з навч. літ.).

ЗЕНКУВА́ННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **зенкува́ти.** *Зенкування — це оброблення готових отворів для одержання конічних або циліндричних заглибин, розсвердлювання центрових отворів, зняття задирок навколо вихідної частини отвору після свердління або пробивання і т. ін.* (з навч. літ.); *Верстат із цифровим позиційним керуванням використовується для фрезування, свердління, зенкування й розвертання* (з навч. літ.).

ЗЕНКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, техн.* Обробляти зенківкою вхідну частину отвору. *Свердлувальник повинен уміти не лише здійснювати свердління отворів, а й зенкувати, зенкерувати та розвірчувати отвори, а також нарізати різьбу в отворах на свердлильних верстатах* (з навч. літ.); *Зенкувати отвір під потайну головку шурупа можна напівкруглою головкою гвинта, затиснутого в патроні дриля* (з навч. літ.).

ЗЕРЕ́НЦЕ, я, *с.* Зменш.-пестл. до **зе́рно́.** *Може, колись, десь не в нашій землі, посадиш у чужу землю зеренце. Тоді сама здивуєшся, як воно потішить тебе* (Н. Королева); *В колоссі зеренце: кожне — з куряче яйце!* (Н. Забіла); * Образно. *Не раз уже Зорині здавалося: ось воно! Знайдене те зеренце істини, без якого твір — сама лише зорана і нічим не засіяна нива* (Я. Гримайло); * У порівн. *Проблискувало щось, мов зеренце щирого золота в купі сірого піску* (І. Франко); *Горить каганець такий, як зеренце пшениці, та й тільки всего* [всього] *вогню у хаті* (В. Стефаник).

ЗЕРНА́ТИЙ, а, е, *діал.* Зернистий. *Зернате жито* (Б. Грінченко).

ЗЕ́РНЕЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **зе́рно́** 1, 2. *Зернечко недорідне, слабке, два-три дні перестоїть — і потече* (Микита Чернявський); *Зернечка не вдалося взяти, зате макуха є, дали сьогодні по півкілограма на душу, маємо ціле кіло* (І. Кирій).

ЗЕРНИ́НА, и, *ж.* 1. Дрібний плід хлібних злаків; зерно. *На другий день молотив — приніс три зернини, на третій — чотири; щодня прибувало тільки по одному зернятку* (О. Стороженко); — *Молотники з нас молоді, замашні... До зернини виб'ємо!* (Г. Косинка); — *Оце пшеничка! Сімдесят шість зернин у колоску! Ти бачив таке?* (А. Головко); *Біля своєї земельки і худоби, тремтячи над кожною зерниною і грошем, він і оживав, і дичавів, вже не помічаючи, як непосильна робота стирала з припухлих уст дружини любов* (М. Стельмах); * У порівн. *На цвинтарі біля могили З мерцем розмовляють живі. Там сльози, неначе зернини Лежать у пом'ятій траві* (Д. Павличко).

2. Те саме, що **зе́рно́** 3. *Сонце світило по-весняному, і під його гарячим промінням танув зверху на заметах сніг, перетворюючись з сухого пороху на прозорі синюваті зернини* (І. Багмут); *У трьох чи чотирьох місцях золотар кінчиком швайки ледь торкнувся срібних зернинок, і вони точно осіли межи сусідніх зернин* (Ю. Логвин).

3. *чого, перен., рідко.* Те саме, що **зе́рно́** 5. *Коли в словах зернина дум крицева, В людському серці проростуть слова* (П. Дорошко); *— Кожен день, що я проводив з вами, дарував мені золоті зернини знань* (В. Нестайко).

◊ **[І] го́лці (я́блуку, я́блукові,** *рідше* **ма́ковому зе́рну́ (ма́ковій зерни́ні)) ні́де впа́сти** *див.* **упа́сти**[1]**; На ма́кове зе́рно́ (зе́рня́, зе́рня́тко) <На ма́кову зерни́ну>** *див.* **зе́рно́; (1) Ні зерни́ни ні пили́ни (ні соломи́ни)** *у кого* — хто-небудь абсолютно нічого не має (про запаси продуктів, зерна і т. ін.). *В теплі та в добрі вона згадувала ті лихі години, що їй приходилось переживати, і дивувалась, як то вона їх пережила. — Було таке — ні зернини ні соломини! Їсти нічого, топити нічим* (Панас Мирний); *— Гей, Антоне, Антоне, мій невдалий господарю?! Весна прийшла, а в нас ні зернини ні пилини* (С. Чорнобривець).

ЗЕРНИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **зерни́на.** *Люди веселі спішать працювати: копати городи, поля засівати, щоб сил набирались зернинки малі* (Н. Забіла); *Він дивиться на життя, як півень на тік: можна дзьобнути зернинку на дурничку — добре* (Григорій Тютюнник); *Затискуємо міцно в долоньці ту, одну, єдину, дорогу нам зернинку, гаряче притискаємо її до своїх грудей. Проростай не кукілем, зернинко, крізь наше серце!* (Ю. Мушкетик); *Тієї осені ніхто не вкинув у борозну ані зернинки жита* (І. Білик); *Від хвилювання на гарному, дарма що змученому, обличчі Василини з'являються крихітні зернинки поту* (М. Стельмах); *Я не мораліст і не священник, але зернинку віри у можливі святощі сімейних стосунків ти розстріляв і відібрав, друже, сьогодні у мене* (С. Процюк).

ЗЕРНИ́СТИЙ, а, е. 1. Який має в собі багато зерен (у 1, 2 знач.). *Росте .. пшениця висока, густа-прегуста та зерниста, аж колос повгинався* (І. Нечуй-Левицький); *Колос нахилився до колоса, обважнілий і рясний, зернистий* (І. Чендей); *Наче ранковими росами вмите колосся зернисте На половіючій ниві, що збіжжям наїжилось густо* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. Який має в собі багато зерен (у 3 знач.). *Швидко миготіли узлісся й галявини, більше вкриті золотавим зернистим піском, ніж скупою рослинністю* (Л. Дмитерко); *Злежаний зернистий сніг захрупостів у мене під ногами, коли я важко підвівся з-за керма, виліз надвір і спинився коло машини* (Л. Кононович).

3. *техн.* Який складається з дрібних часточок якої-небудь речовини. *Більш перспективним виглядає аналіз загальних закономірностей будови зернистого шару і фільтрації газів через зернистий шар з наступним уточненням для доменної печі* (з наук. літ.); *У гончарному тісті виявлено домішки кварцового піску, що надає поверхні зламу черепків зернистої фактури* (з наук.-попул. літ.).

Зерни́ста ікра́ *див.* **ікра́.**

ЗЕРНИ́СТІСТЬ, тості, *ж., техн.* Властивість за знач. **зерни́стий** 3. *Абразивні інструменти, що мають однакові зернистість і твердість, але різні структури, різняться між собою ступенем зближення абразивних зерен* (з навч. літ.); *Зернистість є однією з найважливіших характеристик наждачного паперу* (із журн.).

ЗЕРНИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* Плодове дерево, яке виросло з зернини, а не з живця; дичка. *Тремтить під вітром молоденька зерниця в дикому саду* (із журн.).

ЗЕРНІ́ВКА, и, *ж.* 1. Нерозкривний однонасінний плід рослин родини злакових, який має тонкий шкірястий оплодень, що міцно зростається з насіниною. *На підставі аналізу відбитків зернівок, зафіксованих у глиняному тісті давніх керамічних виробів, було встановлено склад тогочасних культурних рослин* (з наук. літ.); *У більшості рослин, що належать до родини злакових, зернівка опадає з квітковими або колосковими лусочками і частиною осі колоска* (з навч. літ.); *Деякі злаки, зокрема пшениця та жито, утворюють голі зернівки* (із журн.).

2. Те саме, що **зерноїд.** *Найбільшої шкоди завдають бобовим рослинам бульбочкові довгоносики, бобова попелиця і зернівка* (з навч. літ.); *Зернівка пошкоджує всі види й сорти квасолі, менше — горох, сою* (із журн.).

ЗЕ́РНО́, зе́рна́, *с.* 1. Дрібний плід хлібних злаків; зернина. *— Скільки у кого є хліба, знесім до зерна і до пилиночки укупу* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Прийнявся Півень жито розгрібать І буйні зерна вибирать* (Л. Глібов); * Образно. *Гвинтівок залпи розсипали град, І кулемети розсівали зерно* (В. Бичко); *Слова росли із ґрунту, мов жита. Добірним зерном колосилась мова. Вона як хліб. Вона мені свята* (Л. Костенко); * У порівн. *Мамине слово падало в нього, як зерно в зготовану ниву* (М. Коцюбинський); // *збірн. Жито було справді добре: колоски товсті, довгі, повні сухого зерна* (Панас Мирний).

2. Насінина плодів певної рослини. *Вона навіть не вибирала й не їла зерен і викидала з рота зерна з лушпайками* (І. Нечуй-Левицький); *Особливу симпатію викликав шкутильгаючий коник Черниша... Йому давали вилущені горіхові зерна, персики, виноград, і він усе охоче поїдав* (О. Гончар); * У порівн. *Поправді кажу вам: коли будете ви мати віру, хоч як зерно гірчичне, і горі оцій скажете: Перейди звідси туди, то й перейде вона, і нічого не матимете неможливого!* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

3. Окрема дрібна часточка якої-небудь речовини; крупинка, краплинка. *Зерно піску, приліплене до кореня, блисне часом перед очима* (М. Коцюбинський); *Князь Володимир витер долонею чоло, на якому виступили зерна поту* (С. Скляренко); *Крохмаль відкладається у вигляді зерен круглої або еліптичної форми, причому навіть у тій самій клітині крохмальні зерна бувають неоднакові за своїми розмірами* (з навч. літ.); * У порівн. *Ганна сплеснула руками, а сльози покотились, як перлове зерно* (Марко Вовчок); // *перен.* Невелика часточка якогось почуття, враження і т. ін. *Ми не лукавили з тобою, Ми просто йшли; у нас нема Зерна неправди за собою* (Т. Шевченко); [Р у ф і н:] *Друже, ти в мене заронив зерно надії...* (Леся Українка); *Марія .. в розмові в дитячу душу роняла зерна недовір'я до батька й намовляла їхати з нею* (С. Чорнобривець).

4. *перен.* Суть, основа чого-небудь. — *Ось, — каже, — новеньке вам слово, шукайте коріння, зерно — і знайдете обов'язково, від чого походить воно* (Д. Білоус); *Є тайна в кожному-таки слові, є зерно, яке хочу розлущити...* (Р. Федорів); *Я навчився робити мізансцену, в якій само собою розкривалося внутрішнє зерно п'єси* (з мемуарної літ.).

5. *чого, який, перен.* Зародок, початок чого-небудь. *Жорна часу перемололи б те свіже зерно почуття, що виросло колись у них обох, і тепер їхнє спільне життя було б уже не п'яне вино, а сипке борошно, грузьке тісто* (Б. Антоненко-Давидович); *Значить, те, що він пише, не все макулатура? Значить, в його писанні неупереджені, сторонні люди добачили зерно поетичного дару?* (П. Колесник); *А наші традиції зберігали в таємних переказах і традиціях прекрасні зерна знання* (О. Бердник).

Де́рти (дра́ти) крупу́ (про́со, зе́рно́ *і т. ін.)* *див.* **де́рти; (1) Мо́рхле зе́рно́** — зерно, що засохло на колоску; недорозвинене зерно. *Скільки клопоту коло тої зернини! Галя одганяла* [відкидала] *лущене, морхле, одбирала для посіву дорідне* (К. Гордієнко).

◊ **Відсіва́ти (відсі́ювати, відділя́ти) / відсі́яти (відділи́ти) зе́рно́ від поло́ви** *див.* **відсіва́ти; Зарони́ти зе́рно́ (і́скру)** *див.* **зарони́ти; [I] го́лці (я́блуку, я́блукові,** *рідше* **ма́ковому зе́рну́ (ма́ковій зерни́ні)) ні́де впа́сти** *див.* **упа́сти**[1]**; (2) На ма́кове зе́рно́ (зе́рня́, зе́рнятко) <На ма́кову зерни́ну>:** а) *(зі сл.* х о ч) дуже мало, хоч трохи; скільки-небудь. — *Ба, коли б то прожив, а то проблукав по всіх усюдах і ніде не залишив сліду: хоч би тобі на макове зерно що зробив з того, що замолоду мізкував* (О. Кониський); [Н а с т я:] *Хоч на макове зерно оддячу за горе України! (Прожогом вириває ключі з Марусиних рук). Одчиняйтесь, тюрми! вилітайте, орли, на волю!* (І. Нечуй-Левицький); *Що я зробив поганого — або хоч на макове зернятко — для своєї користі* (Р. Іваничук); б) *(зі сл.* і, н і) зовсім, ніскільки. *Був* [Карпо] *чоловік чесний дуже, правдивий, ніколи нікого й на макове зернятко не одурив, сам .. робив по правді, а тепер он що вигадав!* (Б. Грінченко); *Затамувавши злість, не довіряючи дівчині і на макову зернину, Панкратій Семенович сочив тепер за кожним її кроком* (В. Козаченко); *Михайло і на макове зерно не боявся панів, бо знав: на ньому не знайдуть і крихти провини* (І. Чендей); — *Я тим судовим лікарям і на макове зернятко не вірю,* — *зауважив чоловік інтелігентного вигляду* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **(3) Раціона́льне зе́рно́** — щось суттєве, доцільне, конструктивне. *Іван читав Хаблаків нарис. .. А прочитавши, подумав, що раціональне зерно в матеріалі є* (В. Дрозд); **(4) Як (з) ма́кове зе́рно́ (зе́рня́)** — зовсім малий. — *Бачу, орач з тебе вийшов у світовому масштабі. А моя садиба — з макове зерно. Тобі тут і розійтися ніде* (М. Рудь); *Одна маленька вигода, друга — теж невеличка, з пучку, третя — як макове зерно* (Є. Гуцало).

ЗЕРНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **зе́рно́** у 1, 2 знач., напр.: з е р н о п о д і́ б н и й, з е р н о с о р т у в а́ л к а, і слову **зернови́й** у 1 знач., напр.: з е р н о е л е в а́ т о р, з е р н о с к л а́ д.

ЗЕРНОБОБО́ВИЙ, а, е. Який дає плоди у вигляді бобів, що використовуються як зернові продукти. *Зернобобові рослини є одним з найкращих попередників у сівозміні для зернових і технічних культур* (з наук. літ.); *За вмістом білка в зерні і калорійністю зернобобові культури переважають м'ясо, рибу та інші продукти харчування* (з навч. літ.); *// у знач. ім.* **зернобобо́ві,** вих, *мн.* Рослини родини бобових (горох, соя, квасоля і т. ін.). *Зернобобові залишають після себе у ґрунті багато поживних речовин, особливо азоту* (з наук. літ.); *Серед сільськогосподарських культур зернобобові відзначаються найвищим вмістом білка* (з навч. літ.).

ЗЕРНОВИ́Й, а́, е́. 1. Стос. до зерна (у 1, 2 знач.). *За ятками і крамними коморами стояло кілька комор без вікон — темних, великих, з дубового тесу — фуражних і зернових* (Ю. Мушкетик); *Тим часом новий скандал. Без скандалу ми не можемо. То касетний, то кольчужний, а це уже зерновий* (Л. Костенко); // Який займається вирощуванням та обробленням зерна (у 1, 2 знач.). *Для держави село не ідилічні перелази — фабрика зерна і м'яса. Хто знає, який профіль, зерновий чи м'ясо-молочний, обере собі зрештою Дунаїв* (Б. Харчук); *На розвиток скотарства в Україні найбільше впливають зміни в місткості ринку, технологіях, а також зміни умов розвитку зернових господарств* (з наук.-попул. літ.); // Який шкодить зерну, знищує його. *Із зібраним урожаєм зернова міль потрапляє до зерносховищ* (з наук. літ.); // Який виготовлений із зерна. *Фіалкові вогники спалахнули так, якби хтось хлюпнув у них зернового нерозведеного спирту* (В. Кожелянко); *Варто вживати більше вітаміну В і С. А також кальцію. В рибі він є, в паприці і в хлібі зерновому...* (І. Карпа).

2. Який дає плоди й насіння у вигляді зерен. — *Товар-риші!* — *гукав об'їждчик.* — *Як просить передати товариш Мацюня, міжнародна обстановка на даний момент напружена до краю, і хто візьме хоч жменю хліба, хоч один колосок, я вже не кажу про соняшники, просо, буряки та інші технічні й зернові культури, буде вважатись класовим ворогом* (А. Михайленко); *В онтогенезі бобових зернових рослин чітко виражена ярусна мінливість листків, яка у різних культур має свої особливості* (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **зернові́,** ви́х, *мн.* Різні сільськогосподарські рослини, зерна яких використовуються як продукти харчування, а також для одержання концентрованих і грубих кормів та сировини для промисловості; злакові. *Давно, давно тут не проходив плуг,. Не сіялися зернові ніякі!* (І. Нехода); *За десять днів при будь-якій погоді зернові зберемо, продамо державі вдвічі більше, ніж минулого року* (Микита Чернявський); *Скільки пам'ятає його Феня, відхрещується від зернових, благає скорегувати йому план і доводить, що на тих землях, крім кавунів, нічого не родить* (М. Циба); *І хоч яка спека цьогоріч, урожай зернових небувалий* (Л. Костенко).

ЗЕРНОВИ́К[1]**,** а́, *ч., розм.* Фахівець із вирощування зернових культур. *Зі слів промовця, для українських зерновиків дуже гостро стоїть насамперед питання повернення податку на додаткову вартість* (з газ.).

ЗЕРНОВИ́К[2]**,** а́, *ч., іст.* Спеціальна посудина для зберігання зерна. *Зберігалось обмолочене зерно в спеціальних посудинах великих розмірів, які отримали назву зерновиків (їхня висота іноді сягає 1 м)* (з наук. літ.); *Кераміка черняхівської культури складається з гончарних й ліпних виробів: яйцеподібних зерновиків, кухонних горщиків, мисок, глечиків, ваз, кубків* (з наук. літ.); *Трипільська таріль чи зерновик для новоспечених нуворишів не цінніші від глека або макітри, що продаються на провінційному базарі* (з газ.).

ЗЕРНОВО́З, а, *ч.* Автомобіль, напівпричіп або причіп, обладнаний кузовом для безтарного перевезення зерна. — *Я вірю в будівничих. У зміни вірю .. Уяви себе раптом катапультованим з оцього зерновоза кудись у далеке майбуття* (О. Гончар); *Кременчуцький автомобільний завод презентував новий вітчизняний зерновоз* (з газ.).

ЗЕРНОДРОБА́РКА, и, *ж.* Машина для подрібнення зерна (у 1, 2 знач.). *Молоткова зернодробарка подрібнює зернові культури, шріт, качани кукурудзи, сіно, солому* (з навч. літ.); *На виставці було представлено сільськогосподарські машини: косарки, віялки, молотарки, зернодробарки та ін.* (з газ.).

ЗЕРНОДРОБИ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для подрібнення зерна (у 1, 2 знач.). *На базарі купив зернодробильний млинок, який переробляє кукурудзу на крупи* (із журн.); *Цей зернодробильний агрегат подрібнює зерна польових культур* (з мови реклами).

ЗЕРНОЗБИРА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для збирання зерна (у 1, 2 знач.). *Уся зернозбиральна техніка має бути оснащена первинними засобами пожежогасіння* (з мови документів); *Продуктивність роботи зернозбирального комбайна значною мірою зумовлюється конструкцією і параметрами молотильно-сепарувального пристрою* (із журн.); *Вітчизняний ринок зернозбиральних комбайнів повністю залежить від урожаю зернових та олійних культур* (з газ.).

ЗЕРНОЇ́Д, а, *ч.* Жук-шкідник родини зерноїдових; зернівка. *Самиці зерноїда відкладають яйця на стулки молодих бобів* (з навч. літ.); *Тіло зерноїда широке, овальне, приплюснуте* (з навч. літ.); *Зерноїди зимують у зерні, навесні виходять з нього і живуть на бур'янах* (з газ.).

△ **(1) Горо́ховий зерної́д** — жук родини зерноїдових, що пошкоджує посіви гороху. *Мікрохвильове опромінення насіння гороху перед закладанням на зберігання повністю знищує горохового зерноїда* (з наук. літ.); *Гороховий зерноїд — чорний жук, вкритий густими сірими волосками* (з навч. літ.).

ЗЕРНОЇ́ДНИЙ, а, е. Який живиться перев. зерном (у 1 знач.) (про птахів і комах). *Восени і взимку можна спостерігати зерноїдних птахів, які або сидять на кущиках, скльовуючи насіння, або ходять по землі, збираючи те, що висипалося на землю* (із журн.); // *у знач. ім.* **зерної́дні,** них, *мн.* Птахи або комахи, які харчуються зерном. *Узимку, на відміну від звичайного горобця, польовий пристає до зграї інших зерноїдних, таких як зяблики, в'юрки, вівсянки* (з навч. літ.).

ЗЕРНОЇ́ДОВІ, вих, *мн.* Родина жуків, личинки яких розвиваються в насінні перев. бобових, берізкових, зонтичних рослин, пошкоджуючи їх. *Зерноїдові поширені в усіх частинах світу, крім Антарктиди* (з наук. літ.).

ЗЕРНОКОМБА́ЙН, а, *ч.* Комбайн, признач. для збирання зернових сільськогосподарських культур. *Зернокомбайном, обладнаним додатковими пристроями, можна збирати врожай соняшнику, насіння трав, круп'яних, зернобобових та інших культур* (з наук. літ.).

ЗЕРНОМЕЖОВИ́Й, а́, е́, *фіз.* Який відбувається у вузьких шарах кристалічних тіл на межі зерен з різною кристалічною орієнтацією. *При дифузійній та зерномежовій повзучості форма зерен спотворюється, деякі з них витягуються в напрямку діючого зусилля* (з наук. літ.); *У масивних терморезисторах зерномежове розсіювання практично не відіграє ролі, оскільки кристалічні зерна мають великі розміри* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕРНОНАВАНТА́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Який використовується, признач. для навантаження зерна (у 1 знач.). *Зернонавантажувальний комплекс після ремонтних робіт уже прийняв під навантаження перше судно* (з газ.); *Завод реалізує сільськогосподарську техніку: збиральну, зернонавантажувальну і зерноочисну, ґрунтообробні машини* (з мови реклами).

ЗЕРНОНАВАНТА́ЖУВАЧ, а, *ч.* Навісна самохідна машина для навантажування зерна у транспортні засоби, зерноочисні машини, зерносушарки та зерносховища. *На збиранні врожаю цього року в господарстві активно використовувався телескопічний зернонавантажувач* (із журн.); *Для результативнішої роботи току придбали і вже ефективно використовують зернонавантажувач і зерноочисну машину* (з газ.).

ЗЕРНООБРО́БНИЙ, а, е. Признач. для оброблення зерна (у 1, 2 знач.). *Транспортування зерна має бути організоване так, щоб забезпечувалася ритмічна робота комбайнів і зернообробних комплексів* (із журн.); *Перед початком збиральних робіт було проведено ремонт та технічне обслуговування зернообробних агрегатів* (з газ.).

ЗЕРНООЧИСНИ́Й, а́, е́. Признач. для очищення зерна (у 1, 2 знач.). *Пригамувалось токовище. Не гуркотять зерноочисні агрегати, вляглася напруга авралу, підмітають тік* (О. Гончар); *Насіння льону очищають від полови на зерноочисних льонарських машинах* (з навч. літ.); *Зерноочисна машина своїми рукавами і транспортерами нагадувала гігантського морського краба* (із журн.).

ЗЕРНООЧИ́ЩЕННЯ, я, *с.* Процес очищення зерна (у 1, 2 знач.). *Новітні технології забезпечують якісне зволоження зерна та зерноочищення* (з наук.-попул. літ.); *Сьогодні на лінії виробництва козинаків для якісного зерноочищення використовується новітнє обладнання* (із журн.).

ЗЕРНООЧИ́ЩУВАЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **зерноочисни́й.** *Для нормальної роботи зерноочищувальних машин регулюють силу струменя повітря, періодично очищують фільтри та пилозбірники* (з навч. літ.); *Зерно, яке спрямовується до зерноочищувальної дільниці круп'яного заводу, повинно відповідати встановленим нормам якості* (із журн.).

ЗЕРНОПЕРЕРО́БКА, и, *ж.* Те саме, що **зернопереро́блення.** *Зернопереробка передбачає виробництво борошна всіх ґатунків* (з навч. літ.); *Увесь процес зернопереробки, від зважування до спрямування висушеного й очищеного зерна на зберігання чи реалізацію, повністю комп'ютеризовано* (з газ.).

ЗЕРНОПЕРЕРО́БЛЕННЯ, я, *с.* Процес перероблення зерна (у 1, 2 знач.). *З погляду енергозбереження галузь зернопереблення потребує якісного оновлення* (з наук.-попул. літ.); *Продукція зернопереблення є життєво необхідною і насамперед забезпечує потреби країни в борошні, крупах та комбікормах* (з газ.).

ЗЕРНОПЕРЕРО́БНИЙ, а, е. Признач. для перероблення зерна. *Для управління таким складним виробництвом, як сучасний зернопереробний завод, необхідні висококваліфіковані кадри, озброєні відповідними знаннями та уміннями* (із журн.); *На Львівщині функціонує багато зернопереробних підприємств, що забезпечують якісне перероблення сировини* (з газ.); // Стос. до перероблення зерна. *Шнековий навантажувач широко використовується в зернопереробній і деревообробній галузях промисловості* (з навч. літ.).

ЗЕРНОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який своїм виглядом нагадує зерно (у 1 знач.). *Активоване вугілля являє собою пористі зерноподібні або порошкоподібні вуглецеві тіла* (з навч. літ.); *Поверхня гриба-дощовика покрита невеликими конусоподібними шипами і дрібними зерноподібними лусочками* (з навч. літ.).

ЗЕРНОСУ́МІШ, і, *ж.* Суміш зернових культур, що використовуються для вигодовування тварин. *Учені працюють над удосконаленням технологій виробництва силосу, заготівлі і зберігання зерносуміші з кукурудзи та сої для підвищення продуктивності тварин* (з наук.-попул. літ.); *Для кожного виду декоративної птиці слід підбирати зерносуміші спеціального складу* (з навч. літ.); *Дорослі цесарки харчуються мішанками трав, вареною картоплею, кашами або зерносумішшю* (із журн.).

ЗЕРНОСУШÁРКА, и, *ж.* Устаткування або пристрій для сушіння зерна (у 1, 2 знач.) з доведенням його до кондиційної вологості. *Стелажна зерносушарка має піч з металевими трубами і коробкою, сушильну камеру з сітчастим стелажем, відцентровий вентилятор і електродвигун* (з наук. літ.); *У зерносушарках вологе насіння бобів рекомендують сушити кількома заходами, знижуючи щоразу вологість на 2–3 відсотки* (з навч. літ.).

ЗЕРНОСУШÁРНЯ, і, *ж.* Спеціально обладнане приміщення, признач. для сушіння зерна (у 1, 2 знач.). *Показали ми їм* [румунським делегатам] *багато чого: і клуб, і хату-лабораторію, і зерносушарню, і в дитячий садок повели* (І. Муратов); *Щороку перед початком збирання врожаю зерносклади та зерносушарні мають перевірятися на відповідність вимогам пожежної безпеки* (із журн.).

ЗЕРНОСУШИ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для сушіння зерна (у 1, 2 знач.). *Під час екскурсії учні ознайомилися із зерносушильними пристроями, зерносховищами та відповідними лабораторіями* (із журн.); *Для зберігання насіння соняшнику в містечку побудовано зерносушильний пункт* (з газ.).

ЗЕРНОСХÓВИЩЕ, а, *с.* Спеціально обладнане приміщення для зберігання зерна (у 1, 2 знач.). *З обсадженої мальвами вулиці до зерносховища тяглося з двадцять підвід, запряжених великорогими степовими волами* (М. Стельмах); *Взимку багато хто з хлопців одержував наряд на роботу в зерносховище* (О. Гончар); *Одне діло лазити під зерносховищем добровільно, зі свого інтересу, і зовсім інше, коли тебе примушують туди лізти, та ще й робити те, чого ти ніколи не робив* (І. Кирій); *Горох зберігають добре очищеним у сухих провітрюваних зерносховищах* (з наук. літ.).

ЗЕРНОТÉРКА, и, *ж., іст.* Пристрій для ручного помелу: кам'яна плита, на якій зерно розтирається меншим каменем. *Виготовлялися зернотерки з граніту, пісковику і т. ін., складалися з нижнього каменя — плити і верхнього — розтирача* (з наук. літ.); *Трипільці сушили дубові жолуді в закритих печах, подрібнювали на зернотерках і додавали до тіста* (з наук. літ.); *Борошномельне виробництво пройшло шлях майже в 6 тис. років — від ступок і зернотерок до сучасних великих борошномельних заводів* (з наук.-попул. літ.).

ЗЕРНОТÍК, тóку, *ч.* Майданчик з обладнанням для зберігання й перероблення зерна, сушіння, сортування, очищення і т. ін. *Крім рису й пшениці зернотік дослідного господарства Національної академії аграрних наук України переробляє насіння сої, люцерни, кукурудзи, ріпаку, проса, жита* (з наук.-попул. літ.); *Майданчики польових станів та зернотоків оборюються смугою не менше 4 м завширшки* (з мови документів); *На території зернотоку також здійснюється приготування вітамінного борошна та подрібнення зерна для кормового раціону тварин* (з газ.).

ЗЕРНОТРÉЙДЕР, а, *ч., с. г.* Гуртовий торговець зерном на товарному ринку. *Аграрії хотіли б мати надійну опору в особі державного зернотрейдера* (із журн.); *Залізничники вимагають від зернотрейдерів рівномірного планування перевезення зернових упродовж місяця* (з газ.).

ЗЕРНОФУРÁЖ, ý, *ч.* Скорочення: зерновий фураж. *Запропоновано використання рідких і сухих хімічних препаратів у виробництві силосу, сінажу, сіна, зернофуражу та інших кормів* (з наук. літ.); *З кукурудзи виготовляють силос, зернофураж і грубі корми* (з навч. літ.); *Зернофураж із біологічним консервантом має профілактично-лікувальну властивість* (із журн.).

ЗЕРНОФУРÁЖНИЙ, а, е. Стос. до зернофуражу. *З орних земель на кормові потреби надходять значні обсяги зернофуражних ресурсів і побічної продукції рослинництва* (з наук.-попул. літ.); *Основними зернофуражними культурами в Україні є ячмінь, овес, кукурудза на зерно та зернобобові* (з навч. літ.).

ЗЕРНЬ[1], і, *ж., збірн.* Золоті або срібні кульки, які в ювелірних виробах напаюють на орнамент із філіграні. *Серед ювелірних прикрас для племінних князів та бояр або нижчих за статусом сільських старійшин найчастіше виготовляли срібні речі з зерні* (з наук. літ.); *Багато були оздоблені й піхви кинджалів: накладками, зерню, філігранню, вставками бурштину, золотими листами з лускатим орнаментом* (з навч. літ.); *Зернь створює світлотіньовий та фактурний ефект, збагачуючи орнамент виробу* (із журн.).

ЗЕРНЬ[2], і, *ж.* Старовинна гра в кості. *Дружинники сиділи на своєму дитинці в Києві, вигрівалися на сонці, грали цілими днями в кості та зернь* (П. Загребельний); *Можідружинники* [воїни] *— хто сидів на призьбах, хто грав у зернь, хто зібрався гуртиком і просто теревенив, — навіть не звернули на Гатила уваги* (І. Білик).

ЗÉРНЯ, яти, *розм.* **ЗЕРНЯ́,** я́ти, *с.* 1. Зменш. до **зéрнó.** *Обсушили* [Марина з дочкою] *ті п'ять снопів, обім'яли. Пильнували кожне зерня, щоб де не запропастилося* (Панас Мирний); *Золоті, рівномірно розтрушені зернята падали на ґрунт* (І. Цюпа); *Відламав* [Петро] *гілочку японської вишні, почав уважно розглядати її сучкувате колінце, густо обліплене сірими, наче мак, зернятами* (В. Кучер); * Образно. [М е с с і я:] *У тебе мало віри. Якби ти хоч зерня віри мала...* (Леся Українка); * У порівн. *Пахуча пара .. блискучими краплинками осідає на гострих біля носа, мов зернята гречки, віспинах Омеляна* (М. Стельмах).

2. *тільки мн., розм.* Соняшникове насіння. — *Ходімо танцювати, — сказав він їй, дихнувши в лице запахом тютюну, змішаного з запахом підсмажених соняшникових зернят* (Григорій Тютюнник); *Найшов у ковбащі* [ковбиці] *півжмені соняшникових зернят, сипнув на долівку, але півень і головою не ворухнув* (Є. Гуцало).

◊ **На мáкове зéрнó (зéрня́, зéрня́тко) <На мáкову зерни́ну>** *див.* **зéрнó; Як (з) мáкове зéрнó (зéрня)** *див.* **зéрнó.**

ЗЕРНЯ́ *див.* **ЗÉРНЯ**

ЗÉРНЯТКО, *розм.* **ЗЕРНЯ́ТКО,** а, *с.* Зменш.-пестл. до **зéрня** *і* **зерня́.** *Коли їла* [Маланка] *яблуко, обережно вибирала зернятка і сушила на вікні* (М. Коцюбинський); [1 - а д и т и н а:] *Були у полі, Та ниви голі, Ні колосочка, Ані зернятка: Все позбирали Птахи, звірятка* (О. Олесь); *Пожвавішав Ласун тільки влітку, коли я зміг приносити йому різний зелений харч, ягоди, зернятка* (Л. Смілянський); *У клітинах зародкового шару шкіри містяться коричневі крупинки, зернятка красильної речовини* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Приймала* [тітка] *їх чемно, без образливого в їх становищі здивування, але й без зернятка співчуття* (Ирина Вільде); *Він уже тішив себе надією, що в серці хлопця йому вдалося посіяти зернятко, з якого могло вирости примирення* (В. Петльований); * У порівн. *Голівка його була така малесечка, як зернятко* (Марко Вовчок).

◊ **На мáкове зéрнó (зéрня́, зéрня́тко) <На мáкову зерни́ну>** *див.* **зéрнó.**

ЗЕРНЯ́ТКО *див.* **ЗÉРНЯТКО**

ЗЕ́РНЯТКОВИЙ, а, е. Який має зернятка, насіння у своїх плодах. *В Україні із зерняткових плодових культур найбільше промислове значення мають яблуня та груша* (з навч. літ.); *Яблуня входить до групи зерняткових порід і має 59 видів та до 20 тис. сортів* (із журн.); // *у знач. ім.* **зе́рняткові,** вих, *мн.* Рослини, плоди яких мають зернятка. *Внутрішньою частиною оплодня у зерняткових є сердечко* (з навч. літ.); *Зерняткові можна щепити аж до закінчення цвітіння* (із журн.).

ЗЕ́РНЯТОЧКО, *розм.* **ЗЕРНЯ́ТОЧКО,** а, *с.* Зменш.-пестл. до **зе́рнятко** і **зерня́тко.** *Молотив бідолаха цілісінький день; увечері роззувся, дивиться — в постоли заскочило тільки два зерняточка* (О. Стороженко); *І зерняточко ніде На ланах не пропаде!* (М. Познанська); * Образно. *Ах ви, генії, широкі, творчі натури! Та як ви не бачите, що всі ваші помешкання, ганчірки, всі навіть храми й палаци є крихітне, мізерне зерняточко піску перед тим, що має бути?!* (В. Винниченко).

ЗЕРНЯ́ТОЧКО *див.* **ЗЕ́РНЯТОЧКО**

ЗЕ́РНЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **зе́рня** і **зерня́.** — *Весно, весно, що ти нам принесла? — Із коробів жито витрясла. А витрясла три зернячка* (з народної пісні); *Згрібши останнє зернячко, Настя Дмитрівна поставила його на гарячу плитку і внесла з сіней ступу* (Микита Чернявський).

ЗЕРО́, *невідм., с.* Нульове очко, нуль (у грі в рулетку, у фішки і т. ін.). *Вже наступного дня, як я розумію, крайня двійка ліворуч перетворилася на одиницю, а згодом і на нуля, зеро* (О. Ірванець); *Після довгих роздумів поставив останню фішку на зеро* (із журн.).

ЗЕТ, а, *ч.* 1. Назва останньої літери латинського алфавіту. *Курсивний зет; Транскрипція літери зет.*

2. *мат.* Позначення літерою Z невідомої або змінної величини. *Множини позначають великими літерами латинського алфавіту: X, Y, Z, а елементи множин — відповідними малими літерами того ж алфавіту: x, y, z* (з навч. літ.); // Умовне позначення невідомої або неназваної особи, числа. *Він увімкне важіль, скажімо, ікс, і — цар полетить до дідька. Потім важіль ігрек — і нема губернаторів. Далі важіль зет — нема й поліцмейстерів* (М. Сиротюк); *От вискочити б через вікно та й податися світ за очі, де не чути ні про підступні ікси, ні про гидкі ігреки та зети...* (П. Запаренко).

◊ **Від а до я (до зет)** *див.* **а**[1].

ЗЕ́ТОВИЙ, а, е. Те саме, що **зетоподі́бний.** *Хребтова балка виготовляється із зетового профілю з класом відповідної міцності* (з навч. літ.).

ЗЕТОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд латинської літери "зет". *Річка Мена робить у тому місці зетоподібний зигзаг, вдаряючись у кручі Лисої гори* (з наук.-попул. літ.); *Зетоподібний розтин для висічення клітковини шиї і регіонарних лімфатичних вузлів відомий як розтин Брауна* (з навч. літ.); *Для деяких косарок пальцевий брус виготовляють з кутового прокату або із зетоподібного профілю* (з навч. літ.).

ЗЕФІ́Р[1], у, *ч., поет.* Теплий легкий вітерець. *Ласкавий батько почув те благання і на крилах тихенького зефіру послав вербам вогкість, напоєну свіжою росою й пахощами квіток та трави...* (О. Кониський); * Образно. *Легкокрилий зефір походжав над балкою, куйовдив кучеряве верхів'я, дуби гули і шуміли* (Г. Коцюба); *Про гомін тракторів ще згадує земля, бреде зефір пахучою ріллею...* (В. Сосюра).

ЗЕФІ́Р[2], у, *ч.* Сорт фруктової пастили. *Випили. Найдьонов посунув до Оленки тарілку з зефіром. — Не хочеться, — покрутила головою вона* (М. Циба); *За часів Стародавнього Єгипту зефір був десертом на основі меду* (із журн.); *Зефір не тільки смачний продукт харчування, а й має відносно низьку калорійність* (із журн.); *У пастилі та зефірі багато білка, заліза і фосфору* (з газ.).

ЗЕФІ́Р[3], у, *ч.* Вид тонкої бавовняної тканини для пошиття білизни (перев. чоловічих сорочок). *Сьогодні з'явлюсь йому в легких зефірах та хмарках: може, він тепер схильний любити зефіри, бо вже пристаркуватий* (І. Нечуй-Левицький); *Мій шеф даватиме мені відрізи і зразки прекрасної шерсті на чоловічі й жіночі костюми, різні полотна, зефіри, шовки, попелій* [поплін] (П. Козланюк).

ЗЕФІ́РНИЙ[1], а, е, *поет.* Прикм. до **зефі́р**[1]. *Подув зефірний вітерець, і стало щемніше в душі* (із журн.); // *перен.* Легкий, ніжний. *Віктора здивувала відповідь, що прозвучала з її зефірних уст* (із журн.); *Ще довго відлунювався її зефірний голосок* (з газ.).

ЗЕФІ́РНИЙ[2], а, е. Прикм. до **зефі́р**[2]. *Зефірні вироби на основі пектину мають круглу форму з рельєфною поверхнею, склеєні з двох половинок та посипані цукровою пудрою* (з навч. літ.); *Зефірний крем можна приготувати з абрикосового джему, яєць і желатину* (із журн.).

ЗЕФІ́РОВИЙ[1], а, е, *поет.* Те саме, що **зефі́рний**[1]. *Коли б гуслі З моря й гір зробити І на них не струни, думи Серця почепити, І зефіровими крильми В них зарокотати, — Може, й я б тоді зуміла Глас до Бога зняти...* (П. Куліш).

ЗЕФІ́РОВИЙ[2], а, е. Те саме, що **зефі́рний**[2]. *У рецептурі зефірової маси міститься більше агару і білків, менше пюре* (з навч. літ.).

ЗЕФІ́РОВИЙ[3], а, е. Прикм. до **зефі́р**[3]. *Купив собі дві сорочки зефірові* (Ю. Яновський); *Він пішов до купе в сірих штанях від піджачної пари, парусинових півчеревиках і зефіровій спідній сорочці* (Ю. Смолич).

ЗЕ́ЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **зек.** *От виступав він в чернігівській жіночій колонії. Зворушені зечки йому дякують, дякують...* (В. Чемерис); *І засуджені, й персонал розповідали нам про молоду циганку, яка била свою дитину, вчила її красти, лаятися. Таких жінок не просто зневажають, а навіть карають самі зечки* (з газ.).

З'Є́ДНАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **з'єдна́ти** 1–4. *Біля бічної стіни здіймався високий компресор, з'єднаний шлангами з інфразвуковою сиреною в закритому металевому футлярі* (В. Владко); *Якщо це підземне водосховище, то воно обов'язково мусить бути з'єднаним з поверхнею землі, інакше як же його могли будувати* (П. Загребельний); *Вузькою кам'яною стежкою ми піднялися до середини гори. І потрапили у величезну печеру та кілька височенних гротів, з'єднаних з нею отворами* (Ю. Логвин); *Великі села часто мають дві-три паралельні вулиці, з'єднані провулками* (з наук. літ.); // **з'є́днано,** *безос. пред. Кожний промінь сонця, дихання кожного листочка, кожний погляд закоханого дівочого ока, щирий порух звіряти, сміх і плач дитини і легіт небес — усе то з'єднано в одному теплому погляді матері!* (У. Самчук).

2. *у знач. прикм.* Об'єднаний, спільний. *За кілька днів до з'єднаного війська прилучилися запорожці з кошовим отаманом Филоном Лихопоєм, і всі разом вирушили до річки Конки* (А. Кащенко); *За час з'єднаного існування трупи цілковито виробилась театральна українська школа з відомими артистичними вимогами й звичаями* (Л. Старицька-Черняхівська); *Чернишеві на час артпідготовки випало бути старшим, тобто командувати з'єднаним вогнем усіх трьох мінрот* (О. Гончар).

З'ЄДНАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **з'єднаний.** *Замкнувшись у порожньому домі і відчуваючи у собі ту дивовижну з'єднаність з людьми, яких ніколи не взнаю, був навіть певний, що і зовні вони подібні один до одного* (Валерій Шевчук); *Найдавнішою структурною ланкою суспільства є рід, який утверджує свою з'єднаність на родових кревних засадах* (з наук.-попул. літ.); *Піщаним ґрунтам гумус додає з'єднаності, глинистим — рихлості і створює грудкувату структуру ґрунтів* (з навч. літ.).

З'ЄДНАННЯ[1], я, *с.* 1. Те, що з'єднує що-небудь з чимось; місце, де що-небудь з'єднане з чимось. *Розмірено рипіли всі дерев'яні з'єднання, які тільки могли рипіти* (Ю. Логвин); *Місця з'єднання трьох або більше виробок шахти звуться вузлами мережі* (з навч. літ.); *Демонструючи рухомі з'єднання, треба показати учням деталі цих з'єднань* (із журн.).

2. Велика військова одиниця, яка складається з кількох частин одного або різних родів військ. *Чекаємо, ось-ось промчать тут наші панцирні з'єднання* (Іван Ле); *Військові з'єднання на ходу переорганізовувались в бойові групи* (В. Козаченко); *З-за горба по некрутому схилу влітали на міст вершники, гармати, кухні, транспорти — в кавалерійському з'єднанні все це, видно, рухалося водночас* (О. Гончар).

З'ЄДНА́ННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **з'єдна́ти** і **з'єдна́тися.** *Звістка про можливість вороття на Україну освітила душі втікачів надією на з'єднання з родинами при щасті-долі* (А. Кащенко); *Тепер наш батальйон ішов на з'єднання з головними силами бригади* (Є. Доломан); *Партизанський загін .. йшов на з'єднання з іншими загонами, щоб стати армією, другим фронтом, грізним тилом ворогові* (В. Логвиненко); *Іноді при з'єднанні льодовиків зливаються і крайові морени* (з навч. літ.).

△ **(1) Парале́льне з'є́дна́ння,** *ел.* — введення в дію двох або більше джерел чи приймачів електричної енергії між двома точками електричного кола. *Ознакою паралельного з'єднання провідників є розгалуження електричного струму* (з наук.-попул. літ.); *Загальна ємність конденсаторів при паралельному з'єднанні дорівнює сумі ємностей окремих конденсаторів* (з навч. літ.); *При паралельному з'єднанні падіння напруги між двома вузлами, що поєднують елементи кола, однакове для всіх елементів* (з навч. літ.); **(2) Послідо́вне з'є́дна́ння,** *ел.* — з'єднання кількох джерел чи приймачів електричної енергії, в якому кінець одного безпосередньо з'єднується з початком іншого, внаслідок чого крізь них проходить однаковий струм. *Послідовне і паралельне з'єднання в електротехніці — два основні способи з'єднання елементів електричного кола* (з наук.-попул. літ.); *Відмітною особливістю послідовного з'єднання є те, що електричний струм на всіх ділянках кола той самий* (з навч. літ.); *При послідовному з'єднанні провідників сила струму в усіх провідниках однакова* (з навч. літ.).

З'ЄДНА́ТИ *див.* **з'єднувати.**

З'ЄДНА́ТИСЯ *див.* **з'єднуватися.**

З'ЄДНИК, а, *ч., заст., рідко.* Співучасник, спільник. *Хіба ми які з'єдники, хай Бог милує, хіба ми змовилися, що ви нам віри не ймете* (Сл. Б. Грінченка).

З'ЄДНО́ЧЕННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **з'єдно́чити.** *З'єдночення в одну землю города з пригородами, наприклад, могло бути до смаку людності города, як не всій, то частині* (М. Грушевський); *Виразом народного почуття любові і з'єдночення є формальне свято народного збору в другому дні Різдва Христового* (із журн.).

З'ЄДНО́ЧИТИ, чу, чиш, *док., що, діал.* З'єднати. *Будеш лежати, Тарасе, на рідній Україні, на узбережжі славного Дніпра, — ти ж бо його ім'я з своїм ім'ям навіки з'єдночив* (П. Куліш).

З'ЄДНУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для з'єднування чого-небудь. *В голові Айта майнула неймовірна догадка: в машині вищого класу перемикачі непотрібні, бо можна викинути геть усі з'єднувальні дроти!* (М. Дашкієв); *Для з'єднання проводів і тросів застосовують з'єднувальну арматуру* (з наук. літ.); *Таку саму декоративну шовкову стрічку нашито на з'єднувальні шви, за допомогою яких до сорочки пришиті рукави* (з наук.-попул. літ.).

△ **Сполу́чна (з'єднувальна) ткани́на** *див.* **ткани́на.**

З'ЄДНУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **з'є́днувати** 2–4. *Зазор між з'єднуваними крайками деталей має бути мінімальним* (з навч. літ.); *Основними елементами суглоба є суглобні поверхні, утворені кінцями з'єднуваних кісток, суглобна порожнина й суглобна сумка, що утворює цю порожнину* (з навч. літ.).

З'ЄДНУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **з'єднувати** 1–4. *Система складається тільки з активованих тромбоцитів, здатних до з'єднування один з одним* (з наук. літ.); *З'єднування проводів овальними з'єднувачами проводять за допомогою кліщів для обтискування* (з навч. літ.).

З'ЄДНУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **З'ЄДНА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *кого, що.* Збирати в один колектив, гурт і т. ін.; об'єднувати, згуртовувати. *На полі зібралося кілька любечан, людей одного роду, що хоч і пішли з рідного гнізда, але мали те, що з'єднувало їх іріднило, — землю* (С. Скляренко); [Дорошенко:] *Так, правда то: я йду за Україну, Її з'єднать, її зміцнить — мета Мого життя* (Л. Старицька-Черняхівська); // *що.* Збирати разом, воєдино, складаючи, зливаючи, створювати одне ціле. *Зовсім непомітно, а вже відчувалось, що надходить час з'єднувати усі землі* (А. Хижняк); *Квітує день на радощах буття, що нам кують зозулі із ліщини. І райдуги барвисте вишиття з'єднало схід і захід Батьківщини* (М. Сингаївський); — *Чи ж я не хотів з'єднати обидва береги? Чи не я важив життям задля неї?* (Ю. Мушкетик); // *кого, що з ким — чим, перен.* Зв'язувати кого-небудь з кимось певними стосунками, почуттями і т. ін.; зближувати. *А я ж тут зросла, тут я дівувала, тут я пісень співала і щастя з милим зазнала, й тут з'єднали моє вінчання, тут мене на посад завели і гільце мені звили* (І. Нечуй-Левицький); *Катерина міцно з'єднала свою долю з Антоновою долею* (С. Чорнобривець).

2. *що.* Скріплювати, зв'язувати одне з одним (деталі, кінці і т. ін.). *Піднявшись на велику висоту, робітники з'єднують деталі мосту* (з газ.); *З'єднавши* [кінці кабеля], *пускається назад. Згори бігти набагато легше. Він почуває задоволення від того, що полагодив кабель* (О. Гончар); // Прикладати одне до одного, стискуючи (пальці, руки). — *Ранок добрий, Дорохтейовичу! Щось привіз? — витирає* [Омелян] *руку об лискучі штани, .. потім з'єднує свої засмальцьовані пальці з червоними Плачинди* (М. Стельмах); *Старший сват бере юнака правою рукою за праву руку і з'єднує з правою рукою дівчини* (В. Рубан); *Олег підвів до мене когось і з'єднав наші руки* (Ю. Яновський).

3. *що з чим.* Сполучати що-небудь з чимось. *У чудовій великій їдальні були арки, що з'єднували її з іншою кімнатою* (з мемуарної літ.); *Могли в давнину тільки думку гадати,*

щоб Волгу із Доном каналом з'єднати (Н. Забіла); // *кого, що з ким — чим.* Установлювати сполучення за допомогою різних засобів зв'язку. *Русевич з силою крутонув ручку телефону і, захлинаючись од нестерпного хвилювання, наказав з'єднати його з лабораторіями* (Ю. Шовкопляс); *Дзвінка і пружна сталь велетенською півдугою з'єднала береги Дніпра* (С. Журахович).

4. *що з чим.* Змішувати що-небудь з чимось, приєднувати що-небудь до чогось. *Два білки потрібно збити в дуже густу піну і з'єднати з кремом, коли він почне застигати* (з навч. літ.); // Поєднувати, суміщати одне з одним. *Можна б з'єднати у такий спосіб приємне з корисним — і хто знає, які результати принесло б це* (М. Коцюбинський).

5. *тільки док., за кого, заст.* Віддати заміж. *Мати та з'єднала дочку за нелюба* (Сл. Б. Грінченка); *— Я з'єднала Доню за султана, За всесвітнього гетьмана, Злющого тирана* (П. Куліш).

6. *тільки док., що, діал.* Придбати, здобути що-небудь, домогтися чогось. *Арабажин умів з'єднати собі симпатії професора* (В. Самійленко); // *кого.* Привернути до себе, перетягти на свій бік кого-небудь. *— Калокир, видно, бажав собі з'єднати найзаможнішого боярина Червоноруської землі* (Юліан Опільський).

З'ЄДНУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **З'ЄДНА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Збиратися в один колектив, гурт і т. ін.; об'єднуватися, згуртовуватися. *Корпуси з'єднуються в районі станції Апостолове і розвивають звідти удар на захід* (О. Гончар); *Людмила вже почала й собі заспокоюватись і вже навіть з'єдналась з якоюсь товаришкою, як раптом всі повернули назад* (В. Винниченко); // *перен.* Бути, ставати пов'язаним з ким-небудь певними стосунками, почуттями і т. ін.; зближуватися. *Є речі глибоко сховані, і є почуття, яким не можна наліпити базарної ціни. Саме такими почуттями ви й повинні з'єднуватися* (Валерій Шевчук); *— Вийми з мене моє серце і вклади в мене своє серце, щоб ми з'єднались навіки* (І. Нечуй-Левицький); *— Невже ви думаєте, що досить любитися, щоб уже й з'єднатися?* (Леся Українка).

2. Скріплюватися, зв'язуватися одне з одним (про деталі, кінці і т. ін.). *Різнокольорові ліхтарики з'єдналися докупи, утворивши ніби повітряний ярус вогняних кавунів і динь* (Олесь Досвітній); *— Прощайте! Як двом кінцям цієї шаблі не з'єднатися в одно, так і нам, товариші, більше не бачитись на цьому світі! — І кинув Бульба уламки шаблі на землю* (О. Довженко); // Прикладатись одне до одного, стискаючись (про пальці, руки). *Олександр Палійчук змовницько* [змовницьки] *подивився на невідомого, і той скинув окуляри, допитливо поглянув на Поляруша, простягнув йому темну, проклепану мозолями руку, вона з'єднується з Мар'яновою, і чоловіки відразу відчувають силу один одного* (М. Стельмах).

3. Сполучатися з чим-небудь або між собою. *Озеречка ті з'єднуються одне з одним вузенькими єриками, такими вузькими, що ледь-ледь можна ними пропхнутися на невеличких човниках-довбанках з одного озеречка до іншого* (Остап Вишня); *Вагон був маленький, купе з'єднувалося одне з одним* (Ю. Яновський); *В цю мить — з'єднались річка і канал* (І. Муратов); // Зв'язуватися з ким-небудь по телефону, телеграфу, радіо. *Їм вдалося з'єднатися тільки по радіо* (із журн.).

4. Змішуватися з чим-небудь, приєднуватися до чогось. *Густий оріховий настій піднімався над теплою землею і з'єднувався з хвилями прив'ядаючих лісових соків* (М. Стельмах); * Образно. *З вулиці долетіла .. пісня .. і, з'єднавшися з теплими бризками вечірнього сонця, почала поволі затихати* (Г. Епік); // Поєднуватися, суміщатися одне з одним. *Кульки виростали, ставали гарячішими, перетворювались на розжарені краплинки, які з'єднувалися в суцільний потік розплавленого металу* (М. Дашкієв); *Різнокаліберні численні голоси батарей незабаром з'єдналися в суцільний залізний гул* (О. Гончар); * Образно. *В ній* [душі] *з'єднувалось тепер вчорашнє й завтрашнє сталевою ланкою сьогоднішнього* (І. Багряний).

5. *тільки недок.* Пас. до **з'єднувати** 2–4. *Складові частини коліс старовинних возів з'єднувалися за допомогою штифтів або шкіряних пасів* (з наук. літ.); *Кожен із комп'ютерів мережі через свій кабель з'єднується з концентратором* (з навч. літ.); *Коли весільний коровай спечеться, дві вишневі гілочки, на яких сидять голуби з тіста, з'єднуються червоною стрічкою* (з наук.-попул. літ.).

З'ЄДНУВАЧ, а, *ч.* Пристрій для з'єднування чого-небудь. *Кінці паса у верстатах з'єднуються склеюванням, зшиванням або за допомогою металевих з'єднувачів* (з навч. літ.); *Зацікавився концерн і поліетиленовими з'єднувачами для труб різного призначення* (з газ.).

З'ЄХИ́ДСТВУВАТИ, ую, уєш, *розм.* Док. до **єхи́дствувати.** *На світі все так іде, що писар з'єхидствує, так йому й нічого* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Тут у нас спільна вигода, хоч ви завжди підозрюєте, ніби ми все чинимо вам на збиток, — не міг не з'єхидствувати Ходкевич* (З. Тулуб).

ЗЖА́ЛИТИСЯ, люся, лишся; *наказ. сп.* зжа́лься; *док., над ким і без дод., розм.* Виявити жаль, співчуття до кого-небудь, зглянутися на когось. *Прийшлося Уласові хоч під греблю! Та вже громада зжалилась: вибудувала йому землянку в царині та й наставила чабаном* (Панас Мирний); *Фортуна нібито зжалилась над матір'ю і навіть зжалилась над нею до кінця: за якийсь місяць вона принесла на своїх крилах її першого сина Остапа* (М. Хвильовий); *— Мене дуже кортить піймати вас на фото. — Зжальтеся. Я фатально не фотогенічна* (У. Самчук).

ЗЖА́ТИ *див.* **зжина́ти.**

ЗЖА́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зжа́ти.** *Вітер по стернях гуляв. Розкидав копи й викручував не зжате ще збіжжя* (Б. Лепкий); *Він зриває з голови чужу шапку і пітними солоними устами припадає до зжатого поля* (М. Стельмах); *І вітер також збайдужів — за дня він дихає пусткою зжатих полів, доносить з яружок ожиновий запах* (Є. Гуцало); // **зжа́то,** *безос. пред.* — *О, про молотьбу люди думають. А в кого то ще й не зжато* (А. Головко).

ЗЖАХНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., розм.* Відчути жах, злякатися; жахнутися. *Побачивши таку біду, так сердешний Хома зжахнувся, що й сам себе не стямив!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Ну, Бог з вами, пане, — скрикнула Густя, якось немов зжахнувшись, — що се ви вигадуєте!* (І. Франко); *Івоніка зжахнувся, мов уколений, на такий варварський приказ, не довіряючи своїм вухам* (О. Кобилянська); *Нараз гетьман ніби щось пригадав собі і зжахнувся* (Б. Лепкий).

ЗЖЕНТИ́ЧИТИСЯ, читься, *док., діал.* Зсістися, звурдитися (про молоко). *— Пильнуй, дівчино, аби молоко не зжентичилося!* (із журн.); *Куплене на базарі молоко зжентичилося ще звечора* (з газ.).

ЗЖЕ́РТИ *див.* **зжира́ти.**

ЗЖИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зжива́ти** 1. *За законами діалектики будь-яке явище неминуче несе в собі власний розвиток і власне зживання* (з наук. літ.).

ЗЖИВА́ТИ, *рідко* **ІЗЖИВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗЖИ́ТИ,** *рідко* **ІЗЖИ́ТИ,** иву́, иве́ш, *док.* 1. *що.* Позбуватися чого-небудь, переборювати, викорінювати щось. *Нема ні виломів, ні щілин, несе усіх один потік, і ти зживаєш в своїм тілі безвічність всю за власний вік* (П. Мовчан); *Втікати, їхати якнайдалі, там, по райцентрах, чиновницький страх перед планом більший від страхолюдних підозр, там зжити хлипку тривогу* (Є. Пашковський); *Ми знаємо, що у нас багато недоліків, і прагнемо якнайшвидше їх зжити* (з газ.).

2. *тільки док., що, розм.* Прожити (вік, життя і т. ін.). — *Покійниця добра була людина: вік з нею зжили, а не билися, не лаялися, — промовив він* (Панас Мирний).

◊ **(1) Зжива́ти / зжи́ти зі сві́ту** *(рідко* **зі сві́та)** *кого:* а) створювати кому-небудь нестерпні умови для існування. [Т и м і ш:] *Зате Хороську чоловік не б'є.* [С о ф і я:] *Її свекруха скоро з світу зживе* (М. Кропивницький); *Поїде* [Віктор] *звідси на радість тим, хто хотів би зжити його зі світу* (П. Автомонов); б) доводити до загибелі, до смерті. *Батька твого за землю з світа зжив Когут* (І. Цюпа); — *Все одно, — буркнула Катря. — І сама втоплюся, але й ту шльондру ізживу із світу* (В. Кучер); **(2) Зжива́ти / зжи́ти себе́** — вичерпуватися, ставати непотрібним. *У новій обстановці й керівники держав почали розуміти, що "холодна війна" зжила себе, що потрібна нова, більш розумна і реалістична політика* (з газ.).

ЗЖИВА́ТИСЯ, *рідко* **ІЗЖИВА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗЖИ́ТИСЯ,** *рідко* **ІЗЖИ́ТИСЯ,** иву́ся, иве́шся, *док.* 1. *з ким і без дод.* Перебуваючи, живучи, працюючи певний час де-небудь з кимось, звикати один до одного, здружуватися. *Старі козаки нелегко з молодими зживаються, дивляться на них як на щось нижче, недосвідчене й незаслужене* (Б. Лепкий); *Батько та мати раяли їй* [Мотрі] *іти до їх* [них], *у село, — вона сама не схотіла, так уже вони зжилися, здружилися з Оришкою* (Панас Мирний); *Це була тиха розмова про те інтимне, домашнє, що може цікавити тільки двох людей, які міцно зжились одно з одним* (Ю. Шовкопляс); *Їхали довго, понад десять діб, і за цей час люди у вагоні зжилися* (О. Гончар).

2. *з чим і без дод., перен.* Постійно маючи справу з чим-небудь, думаючи про щось, перебуваючи де-небудь, звикати. *Минали дні за днями... Петро все глибше та глибше заривався у свою працю, зживався з своєю роботою* (Панас Мирний); *Старий боявся втратити свою погану нору; він тут ізжився* (Уляна Кравченко); *Такі страшні ті ліси, що великий Матвій налякався. Але це тільки першого дня, потім зжився* (Мирослав Ірчан); // *з чим.* Поступово перевтілюватися в образ кого-небудь (про актора). *Щоб краще зжитися з роллю і увійти в її шкіру, говорили ми, потрібна звичка, повсякчасні вправи* (з мемуарної літ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **зжива́ти** 1. *Говорити про свою відданість принципам європейської демократії у нас давно вже стало гарним тоном. Однак візантійщина та авторитаризм зживаються із вітчизняної політики дуже повільно* (з газ.).

ЗЖИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зжина́ти.** *Обжинкові пісні оспівують ритуал зжинання останнього снопа* (з наук.-попул. літ.); *Обов'язковим компонентом сучасних зажинків є зжинання серпом першого снопа найшанованішою в селі жінкою* (з наук.-попул. літ.).

ЗЖИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗЖА́ТИ,** зіжну́, зіжне́ш *і рідко* зожну́, зожне́ш, *док., що і без прям дод.* 1. Зрізувати біля самого кореня (стебла хлібних та інших рослин); жати (*див.* **жа́ти**[1]). *Люд на полі відбував свої господарські обов'язки. Треба зжинати богару, поливати та обгортати пахту* [бавовник] (Іван Ле); *Зжав менший брат свою пшеницю і перевіз, як йому велено. Став молотить* (О. Стороженко); — *Нема життя нашому братові. Ти підеш орати, виореш, засієш і зожнеш, а панські козаки приїдуть та й заберуть усе* (Панас Мирний); *Зіжну, і змолочу, і хліб знесу в оселю, аби далеких друзів на свята закликать* (П. Мовчан).

2. *перев. док.* Жнучи, збирати певну кількість чого-небудь або що-небудь з певної площі. *Минулого року на Харківщині зуміли зжати понад мільйон тонн зернових* (з газ.).

ЗЖИНА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **зжина́ти.** *Цукрова тростина зжинається два рази на рік, вона росте, як очерет* (з навч. літ.); *Для першого снопа пшениця або жито зжиналися із не зовсім достиглим зерном* (із журн.).

ЗЖИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗЖЕ́РТИ,** еру́, ере́ш; *мин. ч.* зжер, ла, ло; *док., що, розм.* 1. Те саме, що **пожира́ти** 1. *Що лишилось по гусені, зжерла те все сарана, що ж зосталося по сарані, пожер коник, а решту по конику зжерла черва* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Люди голодували без хліба, бо врожай зжер довгоносик* (із журн.); // *вульг.* Те саме, що **пожира́ти** 2. *Ще помітив Алі пожадливість, з якою гості зжирали все, що було на скатертині* (Ю. Логвин); *Онися вже його й не слухала та все думала, "по півгуски зжеруть, — москалища здорові!"* (І. Нечуй-Левицький); * Образно. *Світ зжирає сам себе, й усе тепер лежить у руїнах, догори ногами, розторощене остаточно й непоправно* (І. Багряний); *Столиця зжирала все надбане провінціями в один день, ковтала одним ковтком і знов була голодна, невдоволена* (П. Загребельний).

2. *перен.* Те саме, що **пожира́ти** 3. *Нестерпна жара у липні, що зжерла чисто огірки, поступилась холодному дощовому серпню* (Ірина Вільде); // Споживати щось у великій кількості (про машини, прилади і т. ін.). *Автоматична функція юстування постійно зжирає чорнило при друкуванні тестових сторінок* (із журн.); *Новітній гаджет зжирає більше енергії, ніж холодильник* (з газ.).

ЗЖИ́ТИ *див.* **зжива́ти.**

ЗЖИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зжи́ти** 1. *Різнобій в організації роботи супермаркетів поки що не зжитий* (з газ.); // **зжи́то,** *безос. пред. У сфері соціогуманітарних наук, на жаль, ще не зжито рудименти попередньої епохи* (із журн.).

2. *у знач. прикм., рідко.* Який зжився. *"Лісова пісня" — чарівна симфонія, на яку здатна лише така поезія, як українська, зжита від віків з природою* (із журн.); *Сокальські пластуни були зжиті між собою і добре зорганізовані* (із журн.).

ЗЖИ́ТИСЯ *див.* **зжива́тися.**

ЗЖМА́КАНИЙ *див.* **зіжма́каний.**

ЗЖМА́КАТИ *див.* **зіжма́кати.**

ЗЖМА́КАТИСЯ *див.* **зіжма́катися.**

ЗЖО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зжува́ти.** — *Які ж ваші погляди? — похапливо запитав голова й аж тепер запалив свою зжовану цигарку* (Іван Ле).

ЗЖО́ВКЛИЙ, *рідко* **ІЗЖО́ВКЛИЙ,** а, е. Дієпр. акт. до **зжо́вкнути, ізжо́вкнути.** *Серпи свистіли в їхніх руках, і з тихим шелестом падало позаду їх ізжовкле .. жито* (Ю. Смолич); *Дивився, як сплескує риба, як пробігає від куща до куща ситнягу по лататті дика курочка .., як вітер жене по плесу рано зжовклий вербовий листочок* (Ю. Мушкетик); *Давній запах тютюнового диму, зжовклих паперів у кімнатах, запах газетних підшивок* (В. Дрозд); *Дитя було хворе і зжовкле, здавалось, не витримає тяжкої дороги* (Р. Іваничук).

ЗЖО́ВКНУТИ, *рідко* **ІЗЖО́ВКНУТИ,** ну, неш. Док. до **жо́вкнути.** *Минула осінь, зжовкло листя, птахи у вирій відлетіли* (Б. Лепкий); *Язики гасових ламп під стелею й на помості одразу потемніли, іззжовкли, наче взялися іржею* (В. Кучер); *Рум'яна осінь схилить віти, Горіхи зжовкнуть на ліщині* (М. Стельмах); *Я зайшов уранці до своєї кімнати і побачив, що манускрипт дуже зжовк, аж почорнів* (Р. Іваничук); *Лишаться мої зошити сім'ї на згадку, зжовкнуть у шухлядах чи й у печі спопеліють* (В. Дрозд); // Набути хворобливого вигляду. *Обличчя пораненого, що було вже порожевіло, знову зжовкло* (І. Багмут); *Султан повернувся постарілий, утомлений, хворий. Увесь зжовк, скам'янів, став ще маломовніший і загадковіший, ніж давніше* (П. Загребельний).

ЗЖОВТІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зжовті́ти.** *А удома, в столі, був Шевченків "Кобзар", Весь зачитаний, давній, зжовтілий* (Л. Забашта); *Вже на городі качани капусти, У полі чорна скибами рілля, Все осінню до тебе промовля. Зжовтілих трав — і тих тепер не густо* (О. Ющенко); *Перед її очима, чи закриє їх, чи розплющить, зжовтіле, все в зморшках обличчя, геть посивіле волосся, довга, на півгрудей, сивувата дядькова борода...* (М. Олійник).

ЗЖОВТІ́ТИ, і́ю, і́єш. Док. до **жовті́ти** 1; пожовтіти. *Хоч як мак червонів, а швидко зжовтів* (Сл. Б. Грінченка).

ЗЖО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗЖУВА́ТИ,** ую́, ує́ш, *док.*, *що.* 1. Жуючи, подрібнювати, розминати що-небудь у роті. *Червоно-жовту і масну, як сир, Він голову підкидує відразу, Щось зжовує* (М. Бажан).

2. *тільки док.* Розжувавши, з'їсти. *Андрій наперекір відломив крихту хліба, випив чай і зжував ту крихту...* (І. Багряний); *Доки зжували по одному великому селянському пиріжку, Люба розповіла все* (Іван Ле); *От же хоч Дорош і городянин, а, бач, поділився хлібом-сіллю, а ми, селюки, під полою зжували* (Григорій Тютюнник); *Климко швидко зжував їх* [картоплини], *забувши навіть, що в нього є сіль* (Григір Тютюнник).

ЗЖО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ЗЖУВА́ТИСЯ,** ує́ться, *док.* 1. Стиратися, псуватися від жування (про зуби). *За довге дідове життя його зуби майже повністю зжувалися* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **зжо́вувати.** *Запаси сіна взимку зжовуються худобою досить швидко* (із журн.).

ЗЖОЛО́БИТИ, блю, биш; *мн.* зжоло́блять, *док., що.* 1. *рідко.* Док. до **жоло́бити** 2. *Цього року дощі зжолобили вікно і дерев'яну підлогу на ґанку* (із журн.).

2. *безос., перен., розм.* Скорчити, зігнути, перекосити (від хвороби, горя і т. ін.). *Так його й зжолобило, аж носом закрутив* (О. Стороженко); — *Не раз кажу: хоч вроду свою пожалій, бач, як обличчя зжолобило, хто не погляне — одвернеться й чортихнеться* (М. Стельмах); *Уже в автомобілі чоловіка зжолобило від болю* (із журн.).

ЗЖОЛО́БИТИСЯ, блюся, бишся; *мн.* зжоло́бляться; *док.* 1. Док. до **жоло́битися.** *Зжолобились двері* (Сл. Б. Грінченка).

2. *перен., розм.* Скорчитися, зігнутися, перекоситися (від хвороби, горя і т. ін.). *Вона жестом запросила перукаря нахилитися і, коли той підставив їй вухо, шепнула туди щось таке, що перукар аж зжолобився від співчуття і жалю* (П. Загребельний).

ЗЖОЛО́БЛЕНИЙ, а, е. 1. *рідко.* Дієпр. пас. до **зжоло́бити.**

2. *у знач. прикм.* Який зжолобився. *Лодиженко підвівся з килима і звернув увагу на Сирдар'ю. Та її не можна було обминути оком. І свіжість, і сила водночас відбилися в її зжолобленім, блискучім проти сонця череві* (Іван Ле); *З капшука на зжолоблений прилавок тугим потоком проллялись металеві гроші* (Є. Гуцало); *Мороз .. з усією силою накидався на все незахищене, а ніс під довгим козирком опинявся на такому собі протязі, і вже тут мороз потішався досхочу, а власник носа, зжолоблений, мов каліка, з якоюсь аж заздрістю позирав на тих, у кого мерзло все в однаковій мірі* (П. Загребельний).

ЗЖУВА́ТИ *див.* **зжо́вувати.**

ЗЖУВА́ТИСЯ *див.* **зжо́вуватися.**

ЗЖУ́ЖМИТИ, млю, миш; *мн.* зжу́жмлять, *що, розм.* Док. до **жу́жмити.** *Те, що скоїлося потім, мало не зжужмило всю раду* (О. Ільченко); *Пошматував* [Борис] *листа, клапті пожбурив до кошика. Вхопив жмут "творчої доробки", зжужмив його в кулаці... і побачив червону приписку* (А. Крижанівський); *Долаючи незручності тісноти, головний здер із себе, прямо в салоні, свій шкіряний плащ, зжужмив його і неохайно жбурнув на заднє сидіння* (із журн.); * Образно. *Прикро, але у виступі доповідач зжужмив основні факти* (з газ.).

ЗЖУ́ЖМИТИСЯ, иться; *мн.* зжу́жмляться, *розм.* Док. до **жу́жмитися.** *Простирадло під хворим зжужмилося, ковдра сповзла на підлогу* (із журн.); *Після прання одяг із шерстяних тканин може зжужмитись* (з газ.).

ЗЖУ́ЖМЛЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **зжу́жмити.** *Сергій знехотя скосував на зжужмлений папірець* (І. Білик); *Поздовж стіни ікони в німбовому огниві, пучки воскових, погризених щурами, свіч, напівзотлілі, зжужмлені в поспіху ризи* (Є. Пашковський); // **зжу́жмлено,** *безос. пред.* * Образно. *За кавою, за лікером .. розмову було не обірвано, а приспішено, зжужмлено* (Олекса Ізарський).

2. *у знач. прикм.* Який зжужмився. *Навіть коси, завжди чепурно заплетені, тепер були зжужмлені на потилиці* (М. Сиротюк); *Його зжужмлена постать мало нагадувала колись стрункого і звитяжного легіня* (із журн.); * Образно. *Зжужмлена душа, мов мотовило, обростає згадками, в шезлонгу западає на лопатки і по кімнаті — безтелесно шастає* (В. Стус).

ЗЖУ́РЕНИЙ, а, е. 1. *рідко.* Дієпр. пас. до **зжури́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який зжурився; зажурений, сумний. — *А тобі я радила б заснути трохи: ти така здорожена та зжурена* (Леся Українка); *І справді, він був дуже зжурений і неспокійний* (О. Кобилянська); *Від старих зжурених родичів падали на молоду доньку якісь дивні, темні тіні* (Б. Лепкий); — *Мамо! Ви ще не старі, лише зжурені* (О. Назарук).

ЗЖУ́РЕНО. Присл. до **зжу́рений** 2. *Ворони стрясали зжурено чорне своє пір'я, а над полями розстелилася цілковита пустка* (О. Кобилянська).

ЗЖУРИ́ТИ, зжурю́, зжу́риш, *кого, рідко.* Док. до **жури́ти** 1. *Журо моя, журо, й ти мене зжурила, ти мене зжурила й з білих ніг звалила* (з народної пісні); [С а л а р і н о:] *Відома річ, Антоніо сумний, бо торгові діла його зжурили* (І. Франко).

ЗЖУРИ́ТИСЯ, зжурю́ся, зжу́ришся. Док. до **жури́тися** 1. — *Змарніла ти мені, небого, зжурилася,* — говорив, гладячи *її рукою по обличчю, а голосом по серці.* — *Не журися, якось воно буде* (Б. Лепкий); *Подібне вже не раз діялося в інших селах, нині ж прийшла черга на Космач, й зжурився Василь, що сил у нього мало — всього четверо чоловіків і Ліда* (Р. Іваничук).

З-ЗА, ÍЗ-ЗА, *прийм., з род. в.* Сполучення з прийм. **з-за, із-за** виражають:

Просторові відношення

1. Уживається на означення спрямування руху, дії з протилежного або зворотного боку. *Із-за лісу, з-за туману, Місяць випливає* (Т. Шевченко); *Попівни скупчилися за матір'ю — тільки їх чорні брови мигтіли із-за неї* (Марко Вовчок); *Аж ось з-за воріт показалася чиясь низенька постать* (Панас Мирний); *Раптом здалеку, з-за села, вдарив кулемет* (О. Кундзич); *Із-за товстих, оббитих клейончатою шкірою дверей .. не долітало жодного звуку* (Григорій Тютюнник); *Вийшов місяць із-за бору, вгору йде та вгору. Розірвав сувої хмари весняної* (М. Сингаївський); *Десь далеко, не досяжні окові, закричали дикі гуси, що летіли з-за моря на рідну Україну* (Ю. Мушкетик).

2. Уживається на означення зміни місця, переміщення кого-, чого-небудь. *Сонце часом спускало з-за хмар у імлу, на дно долини, скісні пасма золотих ниток* (М. Коцюбинський); *Дістає* [Іфігенія] *з-за олтаря жертовний ніж* (Леся Українка); *Марія встала з-за прядки й почала додому збиратись* (А. Головко); *Старий Бульба гарячився, гарячився, нарешті розсердився зовсім і встав із-за столу* (О. Довженко).

3. Уживається на означення місцевості, звідки хто-небудь родом. *Коли чував хто о Полкані, То се була його сестра; Найбільш блукали по Кубані, А рід їх вийшов з-за Дністра* (І. Котляревський); *Вони не тутешні родом, десь там з-за Десни, казали люди* (О. Кониський); *І з яких тільки земель не прибули торгівці! Навіть із Угрів з-за Карпат* (Ю. Логвин).

Причинові відношення

4. *рідко.* Уживається на означення причини дії; через. *Совісно зробилося Мотрі, щоб ці добрі люди із-за неї та не мали якої біди* (Б. Лепкий); *Говорили також, що ніби якийсь парубок із-за ревнощів утопив там* [у вирі] *свою кохану* (Григорій Тютюнник); *Дуже вже угорські королі зазіхали на Галичину та навіть і на Волинь. Скільки з-за цього пролилося крові і нашої, і їхньої!* (В. Малик); *Чоловіки навіть знизали плечима: — Варто з-за якогось тюхтія робити в містечку стільки переполоху?..* (Ю. Винничук).

Об'єктні відношення

5. Уживається на означення особи, предмета, які є приводом до якої-небудь дії; для, задля. [С а н я:] *Та й, нарешті, за віщо я думаю каратись за других? Відцуратись радощів життя з-за других — се тяжка кара* (Леся Українка); *Як півень, коло неї конюх Грицько. Але Килина, видно, стоїть на воротях не .. із-за нього* (А. Головко).

ЗЗÁГОДІ, *присл., діал.* Заздалегідь; рано. *Опришки мусили си старатиззагоді собі на зиму* (Г. Хоткевич); *Відтоді Марія її не виділа, бо й сама затяглася до хати ззагоді* (М. Матіос).

ЗЗÁДУ, ІЗЗÁДУ, *присл.* 1. Із заднього боку, зі зворотного боку, з боку спини; протилежне с п е р е д у. — *Якби побачили тебе селяни і не пізнали б! — торохтіла Христя, обдивляючись подругу і спереду, і ззаду, і з боків* (Панас Мирний); *Іззаду до Насті підкрадається Василь* (С. Васильченко); *Світло прожекторів проходить крізь скляну стіну й ззаду освітлює колишнього матроса* (Ю. Яновський); *Тимко мнеться біля дверей, затаївши дихання, курить в рукав і раптом чує, як хтось хапає його за комір іззаду* (Григорій Тютюнник); *Якщо запрягаєш вола, то заходь іззаду, щоб він не буцнув тебе рогами, а коли запрягаєш коня, то тримайся попереду* (В. Шкляр); // На деякій відстані, слідом за ким-, чим-небудь; протилежне п о п е р е д у. *Ми наказали фурманові, щоб їхав іззаду, і він не перечив* (Олесь Досвітній); *Мама вела Юру за руку, Юра шкандибав ззаду і все озирався* (Ю. Смолич).

2. *у знач. прийм. з род. в.* Уживається на означення предмета, особи, позаду яких відбувається дія або що-небудь розміщене. *Передні* [татари] *мовчали, і тільки ззаду рядка сусіди перекидались словами* (М. Коцюбинський); *Все гупає з-за гаю, гуркоче і гуде над нами без кінця, і рветься ззаду нас...* (В. Сосюра); *Ззаду кожної підводи торохтить відро або задимлений казанок* (Григорій Тютюнник).

◊ **Ні склáду, ні лáду, ні спéреду, ні ззáду** *див.* **склад**[2].

ЗЗÁМОЛОДУ, *присл.* Те саме, що **зáмолоду.** — *Тяжко, брате, Людей на старість розпізнати. А ще гірше ззамолоду Гадину кохати* (Т. Шевченко); *Вони вдвох приятелювали ще ззамолоду, навіть змалку* (І. Нечуй-Левицький); [П а р а с к а:] *Бий, бодай тобі руки посохли! І ззамолоду з синяків не виходила, бий і на старість!* (І. Карпенко-Карий).

ЗЗИВÁТИ, *рідко* **ІЗЗИВÁТИ,** áю, áєш, *недок.,* **ЗІЗВÁТИ,** вý, вéш, *док., кого, розм.* Сигналом, криком чи якось інакше збирати в одне місце всіх або багатьох; скликати. *Хай недовірки твої туманіють, Хай вороги твої з жалю німіють; Ти рідну сем'ю* [сім'ю] *докупи ззивай* (П. Куліш); *Оце, було, щовечора, як пора йти на вечорниці.., то дівчата, то парубки й кричать — ззивають, кого там нема* (Ганна Барвінок); *Дзвоник .. давно вже гуде і ззиває до місця гласних, що розтеклися по всіх усюдах* (Панас Мирний); // Кликати, запрошувати куди-небудь, до когось. *Коваль .. клепле та й співа, всіх до кузні іззива* (І. Франко); *Латин.., Щоб не попастися в кайдани, Зізвав к собі панів вельможних* (І. Котляревський).

ЗЗИРÁТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.,* **ЗЗИРНÝТИСЯ,** нýся, нéшся, *док.* 1. Обмінюватися швидкими поглядами. *Грицько з Христею слухали та ззиралися* (Панас Мирний); *Дехто ззирнувся, дехто всміхнувся, дехто пильно, здивовано дивився на неї, чекаючи, що далі буде. Устина ж як закам'яніла* (В. Винниченко); *Він пройшовся по кімнаті, по дорозі таємниче ззирнувся з Жанною* (Д. Бедзик); * Образно. *Чорна, оксамитно чорна ніч великими очима ззиралася з чорним морем* (Дніпрова Чайка); // Зустрічатися поглядом (про очі). *Глянув* [Зінько] *на неї, і їх очі ззирнулися* (Б. Грінченко).

2. *на кого — що, діал.* Задивлятися, звертати увагу; зглядатися. *Бувало в неділю як одягне* [Лукин] *білу з широкою прошивкою сорочку, .. то всі дівчата на нього ззираються* (Н. Кобринська); *Люди ззираються на неї, перешіптуються, а їй те байдуже* (О. Кобилянська); *В словах Андруся було тільки* [стільки] *.. жару і завзяття, що всі мимоволі ззирнулися на нього* (І. Франко).

ЗЗИРНÝТИСЯ *див.* **ззирáтися.**

ЗЗÓВНІ, ІЗЗÓВНІ, *присл.* Із зовнішнього боку; протилежне з с е р е д и н и. *Раптом двері з тріском розчиняються від удару ззовні* (О. Довженко); *Відчинені вікна заштореені ззовні густим яблуневим гіллям* (Є. Доломан); *Сторожко почали прислухатись до невиразних звуків, які долинали ззовні* (Ю. Бедзик); *Перед вікнами Карась також старався не мигтіти, бо хтось ззовні точно стежить за вікнами квартири* (А. Кокотюха); *Дно знаходиться під надійною охороною води, не піддається ніяким впливам іззовні* (з наук.-попул. літ.); // З боку кого-, чого-небудь стороннього. *Не добившись лікарської допомоги ззовні, вони рятували самі як могли Андрія* (І. Багряний); *Ганна зуміла захистити своє*

кубельце від несподіванок ззовні (Ю. Шовкопляс); *Найбільше дошкуляв брак книжок: їх заборонялося не лише брати в тюремній бібліотеці, але й отримувати ззовні* (М. Сиротюк); *Почуття, емоції здатні без підказки ззовні вибрати собі найкоротший шлях і найвідповіднішу, найпритаманнішу їм форму* (О. Шугай).

ЗЙВЕРТ, а, *ч., фіз.* Одиниця еквівалентної дози випромінювання в Міжнародній системі одиниць СІ. *Зиверт відображає біологічний вплив іонізуючого випромінювання на відміну від фізичного, який характеризується поглинутою дозою випромінювання та вимірюється в греях* (з наук.-попул. літ.); *Зиверт дорівнює 100 берам (біологічний еквівалент рада)* (з навч. літ.).

ЗИГЗА́Г, ЗИҐЗА́Ґ, а, *ч.* 1. Ламана лінія. *Викручуючи зигзаги поміж деревами, проворно спустився* [Дмитро] *до ріки і здивовано зупинився на льоду* (М. Стельмах); *Блискавки енергійно креслили на обрії вогненні зигзаги* (Ю. Збанацький); // Крутий поворот. *Вузенький зигзаг струмка впадав у непорушну поверхню озера* (Ю. Смолич); *На екранах замиготіли веселі зиґзаґи, на шкалах приладів захиталися тоненькі вусики стрілок* (О. Бердник); *Ось старезна верба у невеличкій заводі. Тут і дорога робить зигзаг...* (М. Циба); // *перен.* Зміна принципів життя, поведінки і т. ін. *Однак сам редактор хід подій сумнівам не піддає, на його настроях ці життєві зигзаги, викрути долі ніби й не позначаються* (О. Гончар); *В його поведінці було чимало зигзагів, які, на перший погляд, важко пояснити* (М. Руденко).

2. *у знач. присл.* **зигза́гом (зиґза́ґом), зигза́гами (зиґза́ґами).** Ламаною лінією, залишаючи слід у вигляді такої лінії. *Кавун хруснув і розколовся зигзагами на дві рівні половинки* (І. Микитенко); *Вона .. зірвалася й нерівно, зигзагом побігла через подвір'я та бур'ян...* (А. Головко); *По Хрипаковому обличчю з-під капелюха покотилася зиґзаґами крапля поту* (М. Томчаній); *Перегукуючись, ми почали зигзагами підповзати один до одного* (В. Нестайко).

ЗИГЗАГОПОДІ́БНИЙ, ЗИҐЗАҐОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має форму зигзага (зиґзаґа). *Цей пароплав іде не по прямій лінії, його рух зигзагоподібний, тобто він раз за разом міняв курс* (М. Трублаїні); *Виявлено розпад компактних кластерів на зиґзаґоподібні атомні ланцюжки* (з наук. літ.); *Глечик привертає увагу відвідувачів винахідливою в'яззю рисунків. Зигзагоподібні, схожі на блискавки лінії, квадратики, клини повторюються в ритмі, не властивому звичайному орнаменту* (з наук.-попул. літ.).

ЗИГЗАГУВА́ТИЙ, ЗИҐЗАҐУВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **зигзагоподібний, зиґзаґоподібний.** *Проти кожного такого зигзагуватого червоного значка відразу ж виникав синій — майже однаковий за складністю, але геометрично чіткіший* (М. Дашкієв); *Трактористи .. вели свої агрегати вздовж* [палаючих] *полукіпків. Зигзагуватий рілляний бар'єр надійно лягав понад самими затоками вогню* (О. Гончар); *Шуміла по дахівці знуртована літня злива, збігали шибками додолу кваплиі зиґзаґуваті патьоки, і клекотіло у ринві* (І. Нижник); * Образно. *Переляканий квартет збився й на останнє видав якийсь дивний зиґзаґуватий акорд...* (Д. Білий).

ЗИГЗИ́ЦЯ, і, *ж., нар.-поет.* Те саме, що **зозу́ля.** *Безвісної птиці зигзиці Осипались крила гінкі* (П. Воронько); *Зустрічаєш так, наче прощалися вчора, а не десять століть розлуку кували зигзиці* (І. Калинець); * Образно. *Це поєднання пилу й диму виповнено скреготом металу, гуркотом вогню, зигзицями гудків заводських паровозів* (Ю. Яновський); * У порівн. — *Полечу, каже, зигзицею, Тією чайкою вдовицею, Та понад Доном полечу, Рукав бобровий омочу В ріці Каялі* (Т. Шевченко); *Рідна сестра, як зигзиця, б'ється об мури грудьми. Глипає оком в'язниця, наче сова із пітьми* (В. Стус); *Почуй голос мого серця, почуй, почуй, я кличу тебе зигзицею, я лечу до тебе, й мені несила вже стримати свого болю* (Валерій Шевчук).

ЗИГОГА́МІЯ, ї, *ж., біол.* Тип статевого процесу в ряді нижчих рослин. *При зигогамії відбувається злиття двох однакових за зовнішнім виглядом статевих клітин* (з наук.-попул. літ.); *Зигогамія спостерігається у грибів зигоміцетів та зелених водоростей кон'югат* (з навч. літ.).

ЗИГОМІЦЕ́ТИ, ів, *мн., біол.* Підклас нижчих грибів. *Найбільшими спороносними алергенними грибами серед зигоміцетів є різопус і мукор, які живуть на листі рослин і на харчових продуктах* (з наук. літ.); *У сучасній системі грибів зигоміцети формують окрему групу нижчих грибів* (з навч. літ.).

ЗИГОМО́РФНИЙ, а, е, *біол.* Через який можна провести лише одну площину симетрії (про квітки та їхні частини). *Губа — це нижній, більший листочок зигоморфної оцвітини або верхня і нижня частини двогубих віночка або чашечки* (з наук.-попул. літ.); *Поява зигоморфної квітки — результат пристосування рослин до запилення їх певними комахами, які проникають у квітку тільки з однієї позиції* (з навч. літ.).

ЗИГОСПО́РА, и, *ж., біол.* Спора, яка утворюється в результаті зигогамії. *Після зимівлі зигоспора вищих грибів проростає і утворює первинний спорангій з гаплоїдними спорами* (з наук. літ.); *Зигоспора є результатом злиття двох однакових за формою статевих клітин у деяких водоростей і грибів* (з навч. літ.).

ЗИГО́ТА, и, *ж., біол.* Диплоїдна клітина, що утворюється внаслідок злиття чоловічої та жіночої гамет. *У результаті запліднення яйцеклітини утворюється зигота, яка дає початок новому організмові* (з наук. літ.).

ЗИГОТОГЕНЕ́З, у, *ч., біол.* Процес утворення зиготи. *Зиготогенез вишні поділяється на 12 етапів* (з навч. літ.); *Цвітіння гречки відбувається в три етапи: запилення, запліднення і зиготогенез* (з навч. літ.).

ЗИГОФА́ЗА, и, *ж., біол.* Диплоїдне покоління в чергуванні поколінь у рослин. *Деякі штами грибів переходять безпосередньо в зигофазу без видимого запліднення* (з наук. літ.); *Дереворуйнівний опеньок у зигофазі виявляє спеціальну активність* (з навч. літ.).

ЗИҐЗА́Ґ *див.* **зигза́г.**

ЗИҐЗАҐОПОДІ́БНИЙ *див.* **зигзагоподі́бний.**

ЗИҐЗАҐУВА́ТИЙ *див.* **зигзагува́тий.**

ЗИЗ, а, *ч., діал.* Косоокість.

ЗИ́ЗИЙ, а, е, *розм.* Косий (у 3 знач.). *Вона глипнула на Варвару своїм зизим оком* (Л. Мартович); *Привітна, усміхнена, говорить — просто мед з вуст ллється, а сірі очі зизі все обраховують: хто який кусень взяв, хто скільки випив* (Ю. Логвин); *Я бачив, як його зизі очі розчахнулися в різні боки, а гостренький борлак на горлянці заїздив угору-вниз* (В. Шкляр).

◊ **Зи́зим о́ком** *див.* **о́ко**[1].

ЗИЗИ́ФУС, у, *ч.* Рід рослин родини жостерових, який об'єднує близько п'ятдесяти видів. *Зизифус використовують для виготовлення компотів, варення, маринадів, сухофруктів, цукатів, мармеладу, цукерок* (з наук.-попул. літ.); *Останніми роками зизифус широко розповсюджується в Криму* (з наук.-попул. літ.).

ЗИ́ЗОМ, *присл., розм.* Косо, скоса. *Її очі дивно блищать і, як мені здається, зизом дивляться; усмішка поламана, тонка, негарна* (В. Винниченко); *Мина Омелькович довго бризкався біля цебра, зизом поглядаючи то на нас, то в садок на пасіку* (О. Гончар).

◊ **Погляда́ти ско́са (зи́зом, скри́ва** *і т. ін.) див.* **погляда́ти; Позира́ти во́вком (бі́сом, зи́зом** *і т. ін.) див.* **позира́ти.**

ЗИЗОО́КИЙ, а, е, *розм.* Косоокий (у 1 знач.). *Він мене покинув та оженився з тою зизоокою Ядвігою* (І. Франко); *Її починала знову дратувати вчорашня сварка з зизоокою Юхимихою, і вона жаліла, що не встигла усього їй виказати...* (Б. Грінченко); *Моя гостя, на жаль, зизоока. Коли її праве око дивиться на мене, то ліве — кудись убік* (О. Шугай); // *у знач. ім.* **зизоо́кий,** кого, *ч.* Той, хто має зизі очі. *— Поб'ємо старшину, і все стане наше, — жахкав понад головами кулаком зизоокий* (Ю. Мушкетик); *— Ніколи не засміюся я із упослідженого, з кривого, горбатого чи зизоокого — жаль мені тоді груди наповнює і робить моє серце м'яким* (Валерій Шевчук).

ЗИЗОО́КІСТЬ, кості, *ж., розм.* Властивість за знач. **зизо́окий;** косоокість. *Говорить м'яко і вкрадливо, інтелігент. Через зизоокість важко вловити погляд* (Ю. Іздрик).

ЗИЗУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Трохи зизий. *Він, не питаючи дозволу, присів біля мене, блиснув зизуватими очима і якимось дивним голосом мовив* (Р. Іваничук); *Під'їздить лімузин іноземної марки, із нього виходить гаркавий такий, зизуватий чоловічок з кинджалом і щось йому товкмачить* (В. Діброва).

ЗИЗУВА́ТО, *розм.* Присл. до **зизува́тий.** *— Що ж, славне товариство, пожаліємо чоловіка? — роздумуючи, запитав Іван чумаків і зизувато поглянув на Дорохтея* (М. Стельмах).

ЗИК, у, *ч., розм.* Різкий, дуже голосний звук; крик, галас. *Було ми, дітвора, на печі або так заходимось пустувати, — зик такий сколотимо, що хоть із хати тікай* (Ганна Барвінок); *З грюком і зиком розчинилися двері. Чиясь проворна рука розчиняла їх, і не одну тільки половину, а разом обидві* (Панас Мирний); *Пронеслись над лісом З зиком журавлі* (П. Грабовський); *Мов розв'язався мішок із гамором: крик, зик, пискотня...* (С. Васильченко).

ЗИ́КАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Дуже голосно, різко кричати. *Дядько не схотів — ще став зикати на його* [нього] (П. Чубинський); * Образно. *Буря втомилася й тепер посвистувала, сапала, сичала, зикала, чмихала* (Б.-І. Антонич).

ЗИ́КНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **зи́кати.** *— Ти чого тут ліг? — знову зикнув новий гість* (Б. Грінченко); *Наш візник-молдуван зикнув на коні й пустив їх з гори щодуху* (М. Коцюбинський); *Вишневський вирячився. Побагровівши, сердито зикнув на гайдука* (Василь Шевчук).

ЗИЛЬБЕРГРО́Ш, а, *ч.* Старовинна німецька срібна монета. *Перший в історії зильбергрош карбували в Саксонії в 1475–1478 рр. Він важив 1,67 г (1,58 г чистого срібла) і дорівнював 1/20 гульдена* (з наук.-попул. літ.); *У XIX ст. зильбергроші були основними розмінними монетами Пруссії* (з наук.-попул. літ.).

ЗИМА́, и́, *ж.* 1. Найхолодніша пора року між осінню і весною. *Лиха зима сховається, А сонечко прогляне* (Л. Глібов); *Минула осінь. Зима в нас того року стала зразу, рівна, сніжна* (М. Коцюбинський); *Ще восени Миколка обіклав персик околотом, аби він зимою не замерз* (М. Вінграновський); *Пролетіла золота київська осінь, відшуміли листопадові дощі, і настала зима — чи не найвеселіша пора року* (В. Нестайко); *Повернувшись у село після зими, я запитав у сусіди, чи одержав він замовлену і оплачену книгу* (В. Дрозд); *Надворі зима лютує, хуртовини крутить, а ти сидиш собі в теплій кімнаті, на кріселку біля акваріума, і милуєшся* (Любко Дереш); * Образно. *У сто* [ста] *млинах зима пшеницю на сніг сріблясто-синій меле* (Б.-І. Антонич); *Десь кінь ірже печально й тонко... В душі отамана зима...* (В. Сосюра); *В погляді зима. Я зрозумів, що вже мене нема. Що тут мій кінь нікому вже не треба* (Л. Костенко); * У порівн. *Красунь я бачив неприступних, Холодних, чистих, як зима* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

2. *розм.* Навчальний рік. [В а р к а:] *А я, було, Господи, як люблю слухати, як ще Зінька брат Серьога вчив читати. Шкода, що тільки одну зиму вчив* (М. Кропивницький); *— Я тільки дві зими до школи ходив* (О. Гончар).

Зимува́ти зи́му *див.* **зимува́ти; (1) Сирі́тська зима́** — тепла, без великих морозів зима. *Вся гора понад Дніпром вкрита була високим лісом і густими чагарниками, а проміж тії зарослі на полянах і проліскáх росла висока трава і ніколи не косилась, бо людей тоді було небагацько, та й зими були сирітські* (О. Стороженко); *Голова цей, побачивши, що врожай на кизил нікчемний, вирішив, що зима буде "сирітська", і до зими як слід не підготувався. Перезимуємо, мовляв* (Остап Вишня); *Всі попередні зими були сирітськими ("Сироті не треба кожушини"), плакали дощами, хлипали сльотами* (Ю. Мушкетик).

○ **(2) Одно́ї (одніє́ї) зими́,** *у знач. присл.* — якось узимку. *Однієї зими на Масляну, вертаючись із старшим братом пізно ввечері у заметіль.., вони саме на цьому передпіллі заблудили* (У. Самчук); *Одної зими родина коваля дуже вже бідувала* (Ю. Винничук).

◊ **[І] льо́ду (сні́гу [торі́шнього], кри́ги) се́ред (посе́ре́д) зими́ не ви́просиш** *див.* **випро́шувати; Скі́льки літ, скі́льки зим!** *див.* **скі́льки; Сні́гу зимо́ю (посе́ре́д зими́, взи́мку) не діста́неш** *див.* **дістава́ти.**

ЗИМА́ЗА, и, *ж., спец.* Сукупність ферментів спиртового бродіння, що їх виділяють дріжджі. *Зимаза спричиняє розпад вуглеводів на спирт і вуглець та сприяє перетворенню цукру в спирт* (з наук. літ.); *Уперше зимазу було виділено з клітин дріжджів у 1897 р.* (з наук. літ.).

ЗИМА́РКА, и, *ж., діал.* Зимівля (у 2 знач.). *Зимарка — в Гуцульщині хата в полонинах* (І. Франко); *Він вибирався на ніч до зимарки* (А. Крушельницький); *Данило Ковач слухав на зимарці в горах Олексу Борканюка* (С. Скляренко); *— Гуцул .. півзими сидить у зимарці, бо годує її* [маржину] (М. Олійник).

ЗИМІВЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до зимівлі (у 1 знач.). *Зимівельні обманки — дуже поширене явище для більшості зимосплячих тварин, у тому числі комах і кажанів* (з газ.).

ЗИМІ́ВЛЯ, і, *ж.* 1. Те саме, що **зимува́ння.** *Олекса має думку, аби хлопці не розходилися на зимівлю, бо тоді їх і не збереш весною* (Г. Хоткевич); *Степан Федорович повідомляє, що 12 травня відбудеться вчена рада науково-дослідної станції і що стоїть на тій раді моя інформація про наслідки першої зимівлі цитрусів в умовах нашої зони* (О. Гончар); *Гетьман зобов'язується передати шведам для зимівлі укріплені міста* (Г. Колісник); *Коріння карликових дерев, розташоване близько від поверхні ґрунту, за несприятливих умов зимівлі може бути пошкоджене морозом* (з наук. літ.).

2. Місце, приміщення, де хто-небудь зупиняється, живе взимку. *Суворої зими, коли вовчі зграї блукали навколо аулів, у задушливих зимівлях, часто виритих просто в землі, зби-*

ралися казахи на нараду (О. Донченко); *В чорному отворі на порозі зимівлі швидко з'являється з берданкою в руках Худяков* (О. Довженко).

ЗИМІ́ВНИК, а, *ч.* Той, хто залишається зимувати де-небудь з певною метою або через певні обставини. *Ось він* [криголам] *усе ближче, і вже гримить з палуби салют на честь хоробрих зимівників...* (О. Донченко); *У столиці відбулися проводи чергової команди полярних зимівників на антарктичну зимівлю* (з газ.).

ЗИМІВНИ́К, á, *ч.* 1. Утеплене приміщення для зимування людей чи тварин. *Вони всі троє на чолі з Миною пошугали через подвір'я в глибину садка, де, напівприметений снігом, горбився знайомий нам ще з літа зимівник Романових бджіл* (О. Гончар); *До їхнього зимівника він зміг би дістатися із заплющеними очима так само, як і його кінь, котрий чув цю дорогу кожним копитом* (В. Шкляр); *З настанням холодів пасічник заносить зібрані на зимівлю бджолосім'ї в зимівник. Зимівник має бути сухий, тихий, здатний тримати сталу температуру та вологість повітря* (з наук.-попул. літ.).

2. *іст.* Зимове житло запорожця за межами Січі. *З правіку селилися тут по зимівниках запорожці та лоцмани дніпровські, мужні й відважні люди* (О. Гончар); *Звичайно, посилати на всю зиму в Поле військо нерозумно. Та й хто витримає таку зимівлю?.. А от держати на Хоролі, Пслі та Ворсклі в зимівниках таємничих вивідачів можна* (В. Малик); *Плечі в нього — як жорнові камені, кулаки — як молоти, ще й мовби литі з бронзи — весну й літо до походу м'яв шкури в зимівнику на Самарі* (Ю. Мушкетик).

ЗИМІ́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **зимі́вник.** *Відважна зимівниця була дружиною начальника експедиції* (із журн.).

ЗИ́МНИЙ, а, е, *розм.* 1. Який має низьку або відносно низьку температуру; холодний. *Зимний дощ цідив, як із відра* (І. Франко); *Аж тут повіяв зимний вітерець* (Леся Українка); *Надійшла холодна, мокра зима. Порятунком від ворожих куль не змогли вже бути окопи і ями, залиті зимною водою* (Іван Ле); *Він мовчки сідає з ним поруч і звільна Кладе йому руку на зимне чоло* (Л. Первомайський); // З тривалими, сильними холодами. *Коротке наше літо, і день той близенько: як ягідка в зимну осінь, зів'яне личенько* (Уляна Кравченко).

2. Який не випромінює тепло або дає дуже мало тепла. *Ні, не порожнє небо, і світи Горять в пітьмі не зимними вогнями* (В. Бичко).

3. Неутеплений, без опалення. *Вирішили перенести батька в цю другу, холодну половину, куди ніхто не ходив. — Та вона ж зимна, як там лежати? — немов пожаліла батька Безхатчиха* (Л. Юхвід); *Очима зимну хату обведи* (П. Гірник).

4. *перен.* Спокійний, стриманий у вияві почуттів. *Прийшла Марта до обіду смутная, тихая і зимная* (Марко Вовчок); *Провідник мусить забути про все, забути, що він чоловік. Треба бути зимним, невблаганним, жорстоким, щоб до цілі вести* (Б. Лепкий).

5. *перен.* Позбавлений душевної теплоти, пристрасті. *Сьогодні стрінемось... Ми станемо знайомі .. Сьогодні тепле "ти", яким любив я звати Тебе в думках, на зимне "ви" зміню* (О. Олесь); *Без тебе небо — повне криги, стоять в душі самі льоди. Без тебе світ — це ж тільки крихти моєї зимної біди* (І. Драч); // Який не виражає ніякого почуття; байдужий. — *Тут і дійшли ми до мети... — сказала вона з зимним усміхом* (О. Кобилянська); *Тільки б не зареготати. Згадати його зимний, скептичний сміх* (В. Дрозд); *І нині — Боже! — стигне кров, Згадавши проповідь холодну І погляд зимний...* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

◊ **Холо́дний (зи́мний) піт** *див.* **піт; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **[холо́дною** *(рідко* **зи́мною)] водо́ю обли́тий** *див.* **обли́тий.**

ЗИМНИ́ЦЯ[1], і, *ж., розм.* 1. Дерево, на якому до пізньої осені тримаються плоди. *Уберуть добрі люди з поля хліб. Обтрусять у саду зимниці* (Є. Гребінка); *Лопотіли під вітром яблуні-зимниці* (із журн.).

2. Плоди, що тримаються на дереві до пізньої осені. *Купила їх кілька, двоє чи троє з'їла сама, стільки ж простягла на долоні мені, — яблука були невеликі, зимниці* (Ю. Мушкетик).

ЗИМНИ́ЦЯ[2], і, *ж., діал.* Гарячка, пропасниця. — *Чи ти промокла, чи простудилася? Чи тебе зимниця б'є, чи ти й зовсім хвора?* (І. Франко); *Я йшла і ввесь час здригалась, ніби мені була зимниця* (М. Хвильовий).

ЗИ́МНІЙ, я, є, *рідко.* Те саме, що **зимо́ви́й.** *Короткий день минає, настає ніч зимня, довга* (Панас Мирний); *Сумний зимній вечір заглянув через вікна в хату* (І. Нечуй-Левицький); *Я бачу зорі, бачу сонце, що встає повільно, червоне, випливає із нічного, далекого туману морозним зимнім ранком* (із журн.).

ЗИ́МНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Стан і властивість за знач. **зи́мний** 1–3. *Нерви. Рухливі в безсиллі. Зимність. Потворна, як жах. Думки похилі В небесах* (М. Семенко).

ЗИ́МНО[1], *розм.* 1. Присл. до **зи́мний** 1, 2, 4, 5. *Вітерок* [вітерець] *зимно студить, стиха шепоче, журбу в полі розвіває...* (С. Васильченко); *Райдугою барв розписала осінь канівські схили, постуденіли і потемніли Дніпрові води, зимно дихає хмарне небо без сонця* (О. Гуреїв); *Зимно дихав ліс, зимно горлав пугач, — була беззахисна й нікчемна, сльози роз'їдали її* [Меланці] *обличчя* (Валерій Шевчук); *Він підняв брови високо вгору і спитав цілком зимно й спокійно: — Тому?..* (О. Кобилянська); *Зелена велика жаба сиділа в рясці, зимно шпигувала Ксеню булькатим оком* (В. Бабляк).

2. *у знач. пред.* Про наявність холоду, низької температури повітря. *Було зимно, але не хотілося заходити грітися до машини* (В. Еллан-Блакитний); *Студений вітер подихнув зненацька, і стало зимно* (О. Ільченко); *Робилося зимно, і ми щільніше закутались у свої плащі* (Ю. Андрухович).

3. *у знач. пред., кому, рідко в що.* Про відчуття холоду ким-небудь. *Дзвоню зубами, бо мені зимно* (М. Коцюбинський); *Добре хоч, що весна та в ноги не зимно...* (О. Маковей); *Це — Матрьошка. Зимно їй! Десять кофточок на ній* (І. Нехода); *Федькові так стало зимно, ніби хтось крижаною потертю обсипав його з ніг до голови* (Є. Доломан).

◊ **Ні га́ряче ні зи́мно (ні хо́лодно)** *див.* **га́ряче́; Ні зи́мно ні те́пло** *див.* **те́пло.**

ЗИ́МНО[2], а, *с., діал.* Холод. *Перемовилися так із хвилю з хати в сіни і з сіней в хату, поки Савчиха дверей не замкнула, бо зимно йшло* (О. Маковей); *При них* [гарматах] *сторожать гармаші. Загрівають закостенілі від зимна руки* (А. Чайковський).

ЗИМНЯ́К, á, *ч.* Птах родини яструбових. *Зимняк є близьким родичем звичайного канюка, який в Україні гніздиться та часто зимує* (з навч. літ.); *У зимняка хвіст зверху світлий, а у звичайного канюка — темний* (з навч. літ.).

ЗИМО́ВИ́Й, óвá, óвé. Стос. до зими (у 1 знач.). *В довгі зимові вечори та вдосвіта в Джериній хаті палали тріски* (І. Нечуй-Левицький); *На зимові канікули я знову приїхав додому* (Б. Антоненко-Давидович); *Ясно світило скупе зимове*

сонце і навіть трохи гріло (В. Кучер); *На полицях вподовж стіни виставлені рядком найкращі зимові сорти яблук, що ростуть у нашім саду* (О. Гончар); *А може, й не витає над зимовим городом запах кропу, а може, то тільки здається, бо дуже кортить його вловити?* (Є. Гуцало); // Признач. для зими, використовуваний узимку. *Я не чула, щоб у Сімеїзі хто жив зимою, і, певне, се місце, як зимове помешкання, не дуже вигідне* (Леся Українка); *Замість гігантської лабораторії він побачив всього лиш щось схоже на зимове приміщення зоопарку* (М. Дашкієв); *Білява, зовсім юна, вона була зодягнена так, наче тільки оце повернулася з далекої дороги: в чоботях, в теплій зимовій хустці* (О. Гончар).

Зимо́ви́й сад *див.* **сад; Зимо́ви́й час** *див.* **час.**

ЗИМОВИ́К, а́, *ч., рідко.* 1. Те саме, що **зимівни́к** 1. *Уже останні дикі гуси в вирій полетіли, пасіку в зимовик поставили* (Ганна Барвінок).

2. *іст.* Те саме, що **зимівни́к** 2. *Недовго він зоставався в коші, .. помандрував собі у степи, щоб де-небудь сісти зимовиком і завести пасіку, бо дуже кохався у бджолі* (О. Стороженко).

ЗИМО́ВИЩЕ, а, *с.* Те саме, що **зимі́вля** 2. *Чудова печера, там можна влаштувати зимовище* (О. Донченко); *У дисертації подано аналіз історичних змін поширення та чисельності кажанів у печерних зимовищах* (з наук. літ.); *У кінці XI ст. половці перейшли до постійних зимовищ у басейні Сіверського Дінця* (з навч. літ.).

ЗИ́МО́ВНИК, а, *ч., іст.* Те саме, що **зимівни́к** 2. *Дійшли ми до річки Самарії і заночували в зимовнику старого Кукси, колись і він був січовиком* (О. Стороженко); *Повернувшись на Січ, всі вони, герої Сарагоси, поставили разом зимовники в степу і назвали їх в пам'ять походу: Сірогози* (О. Гончар); *У степах, плавнях, на островах виникали козацькі зимовники, паланки, хутори* (з наук.-попул. літ.); *Вимагають уваги й давні поселення запорожців — зимовники, хутори, слободи* (з газ.).

ЗИ́МОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **зима́** 1. *Зимонько-снігуронько, .. труси тихесенько, Рівненько, гладесенько Срібненьким сніжком* (Л. Глібов); [А л і л у я:] *І не кажіть мені! Хіба я можу повірити, що настало літечко без клечання в хаті або що прийшла зимонька без ялинки?* (Л. Дмитерко); *Пішов кіт через лід чорнолапо на обід. Стала зимонька сумна: за котом ішла весна!* (М. Вінграновський).

ЗИ́МОРОДКОВІ, вих, *мн., зоол.* Те саме, що **рибáлочкові.** *Більшість видів зимородкових мешкають у тропіках Африки, Азії та Австралії* (з наук.-попул. літ.); *Зимородкові мають великі голови, довгі тонкі дзьоби, короткі ноги і короткі хвости* (з навч. літ.).

ЗИ́МОРОДОК, дка, *ч., зоол.* Те саме, що **водоморо́з.** *З криком літали чайки, стрілою пронісся синій яскравий зимородок* (О. Донченко); *Вже тоді побачили досить високо в небі умовний знак — шість берегових ластівок, чотири іволги й одного зимородка* (Т. Прохасько); *Зимородок трохи більший за горобця, має порівняно велику голову, довгий дзьоб, короткі крила* (з навч. літ.).

ЗИМОСПЛЯ́ЧИЙ, а, е, *біол.* Який взимку впадає в сплячку (у 1 знач.). *Цікаво, що навіть гірські й рівнинні популяції зимосплячих видів гризунів різняться між собою, хоча відмінності в показниках не є дуже різкими* (з наук. літ.); *На відміну від інших зимосплячих тварин ховрахи під час сплячки майже не втрачають запасів речовин в організмі, накопичених восени* (з навч. літ.).

ЗИМОСТІ́ЙКИ́Й, а́, е́, *с. г.* Здатний протистояти морозам та іншим несприятливим умовам зими (перев. про рослини). *Все посаджене в цьому саду він виплекав власноручно, сам схрестив зимостійкі сорти і дав їм незвичайні і поетичні назви* (М. Чабанівський); — *Вічно ти, як почнеш возитися... Сливняк там у тебе якийсь знайдеться? Із зимостійких слив?* (М. Стельмах); *Звідусіль каркали на Микиту, коли він висаджував перші кущі. А зараз, де ті знавці, де ті авторитети? Давай їх сюди, я їх у вині потоплю з наших нових зимостійких сортів винограду!* (О. Гончар); *Зимостійкі рослини — окраса саду в холодну пору* (з наук.-попул. літ.); *У дендропарку виведено зимостійкі форми горіха волоського, а також ряд гібридних форм дуба й тополі* (із журн.).

ЗИМОСТІ́ЙКІСТЬ, кості, *ж., с. г.* Властивість за знач. **зимостійки́й.** *Мінеральні добрива набагато підвищують не тільки врожайність, а й зимостійкість пшениці* (з наук. літ.); *Штучний клімат необхідний для вивчення закономірностей життя рослин у різних температурних умовах, для випробування їх на зимостійкість* (з наук.-попул. літ.); *Зимостійкість рослин можна оцінити за визначенням ступеня пошкодженості різних органів рослин низькою температурою взимку* (з навч. літ.).

ЗИМО́Ю, *присл.* У зимовий час, під час зими; взимку. *А зимою холодно, Нічим затопити, То й питається дідунь: "Що, сину, робити?"* (С. Руданський); *Зимою більше вільного часу, ніж літом: ночі більші, через те й вільного часу більше* (Панас Мирний); *Оселився старий у землянці над рікою. На даху в нього зимою вовки ночували* (Ю. Яновський).

Лі́том і зимо́ю *див.* **лі́том.**

◊ **Сні́гу зимо́ю (посе́ре́д зими́, взи́мку) не діста́неш** *див.* **дістава́ти; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **руда́ ми́ша (миш) [зимо́ю]** *див.* **ми́ша.**

ЗИМУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для зимування (перев. риби). *Купріян Олександрович думав про повне ставкове господарство, коли в розпорядженні комуни буде п'ять ставків, починаючи від нерестового й кінчаючи зимувальним* (О. Донченко); *Вони говорили про коропів, про краснуху і про завтрашню роботу — розвантаження зимувальних ставків* (І. Багмут); *Рибники не втрачали час і почали копати зимувальну саджалку для коропів-самців* (з газ.).

ЗИМУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Той, хто зимує. *Не полінуйтеся підкинути пернатим зимувальникам корму, щоб полегшити їх існування впродовж холодної зими* (з газ.); *Дістатися Південного полюса зимувальники антарктичної експедиції мають у кінці березня* (з газ.).

2. Місце, де зимують тварини (перев. риба). *Проточність води в зимувальниках дає змогу поповнювати став киснем і видаляти шкідливі гази, які нагромаджуються біля дна в результаті життєдіяльності риби* (з наук. літ.); *До виникнення нозематозу призводять: підвищена температура та різке її коливання, неспокій бджіл у зимувальниках, пізня весна, тривала дощова або вітряна холодна погода, висока вологість у вуликах* (з навч. літ.); *Зимою коропів тримають у спеціальних зимувальниках, які повинні бути глибокими і не промерзати* (із журн.).

ЗИМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **зимува́ти.** *Темний гай вже забув зимування сумне І красує в зеленім наряді* (Леся Українка); *За комином, на якому три примурочки, піч. На її черені, холодній у Спасівку і теплій на Різдво, Яринине літування й зимування* (Б. Харчук); *Важке то було зимування в гирлі Дніпра. Чорний голод нас геть виснажив* (І. Білик); *Козаки дійшли до Темрюка і там почали готуватися до зимування* (Д. Білий).

ЗИМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Жити де-небудь узимку, залишатися десь на зиму. *Улас збирається зимувати в степу* (Панас Мирний); *В банці, зарившись у пісок, зимують аж дві ящірки* (О. Донченко); *Максим помахом шапки вітає птахів, що з року в рік зимують у цьому закутку* (М. Стельмах); *Взимку він майже не злазив з печі. Щороку в нього зимувала якась болотна пташка: то кулик, то деркач, то качка з підбитим крилом* (В. Дрозд); *Марія почула ці звуки і здогадалася: їхня їжачиха, що зимує в стозі сіна під хлівом* (В. Яворівський); // Бути розташованим, міститися де-небудь протягом усієї зими. *Якось відкотила* [Христя] *падуб, що зимував під повіткою, і побачила під ним ніжно-білі росточки і двійко чорних жучків* (Я. Гримайло); — *Пригощайтеся, я ще яблук внесу. Вони у нас у погребі зимували і добре збереглися* (Б. Левін); // *чим, розм.* Харчуватися чим-небудь, їсти щось узимку. *Хліб та кукурудза не вродили. Чим будеш зимувати?* (І. Муратов).

2. *кого, що, розм.* Доглядати, годувати і т. ін. протягом зими, залишати де-небудь на зиму (тварин). — *А мужикові та на землі без худобини не бути, а зимувати ж її? Та ще з такими, як цієї весни, травами!* (А. Головко); — *Іди, синку, на Ясенову й віднеси хлопцям оцей клуночок. Знайдеш їх там, де ми овець зимували!..* (І. Чендей).

(1) Зимува́ти зи́му — перебувати зимовий час. *Де ж ти, хмелю, зиму зимував, що й не розвивався?* (з народної пісні); *Починають її* [весну] *жайворонки. Ніхто не знає, де вони зимують зиму, де ховаються від лютих буранів, але є догадки, що степу вони не покидають* (О. Гончар); *А це ж нам ще .. зиму сю зимувати, а кожуха й знаку нема* (В. Медвідь).

◊ **(2) Зимува́ти на ко́жному (ко́жнім) сло́ві** — дуже повільно говорити, розповідати. *Купець почав розказувати і розказував повільно надзвичайно, — як то кажуть — зимував на кожнім слові* (Марко Вовчок); **Зна́ти** / *рідше* **почу́ти, де ра́ки зиму́ють** *див.* **зна́ти; Показа́ти, де ра́ки зиму́ють** *див.* **пока́зувати.**

ЗИМУ́ЮЧИЙ, а, е, *спец.* Який продовжує жити, існувати в зимовий період. *Пасинки можна видаляти разом із зимуючою брунькою* (з наук. літ.); *Найкраще захищають ґрунт від дефляції багаторічні трави, озимі та зимуючі культури у фазі кущення* (з навч. літ.).

ЗІ́НГШПІЛЬ, ю, *ч., театр.* Поширений у Німеччині та Австрії XVIII–XIX ст. різновид комічної опери з розмовними діалогами між музичними номерами. *Творчість Бетховена пов'язана з національною культурою — традиційною німецькою піснею, протестантським хоралом, демократичним зингшпілем та вуличною віденською серенадою* (з наук.-попул. літ.); *Типовими для зингшпілю були побутові сюжети, інколи з елементами казки* (з навч. літ.).

ЗИНДЖА́НТРОП, а, *ч., палеонт.* Вид австралопітеків, який вирізняється масивністю та великим зростом. *Викопні залишки зинджантропа було виявлено в 1959 році подружжям англійських археологів Лікі в ущелинах Східної Африки* (з наук.-попул. літ.); *Знайдена разом із зинджантропом кам'яна індустрія складається з грубо опрацьованих знарядь невизначеної форми* (з наук.-попул. літ.).

ЗИРА́, и́, *ж.* Трав'яниста рослина родини зонтичних, що використовується в кулінарії як прянощі; кмин. *Мелену зиру широко використовують тюркські народи для приготування страв з м'яса* (з наук.-попул. літ.); *У кулінарії використовують як ціле, так і розтовчене насіння зири* (із журн.).

ЗІ́РИТИ, рю, риш; *наказ. сп.* зир; *недок., розм.* Те саме, що **диви́тися** 1, 4. *Закидати в море вудки дуже забавна штука. Зириш на той поплавок, очей з нього не спускаєш і не помітиш, як майже увесь день прогледів* (В. Логвиненко); *Вони не виявили в дорозі ніяких намірів тікати, ніби в них ніколи не було про це й думки. Хай начальство за ними не зирить. Вони самі знають, що роблять* (І. Микитенко); * Образно. *А листя випростане, рівне поміж зеленої трави. І з неба зирить око гнівне з-під хмари, наче з-під брови* (Д. Білоус); *Витьохкували у кущах солов'ї, заздрісно зирили із неба зорі* (В. Дрозд); *В пітьмі зітхають поїзди. І екзотичні птиці абажурів так фантастично зирять з-за гардин* (І. Жиленко).

ЗИРК, *виг., розм.* 1. Уживається як присудок за знач. **зі́ркати і зі́ркнути.** *За стіл сіла обідати* [дівчина], *а сама у віконце усе зирк та зирк, чи не йде Василь* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Маруся опустила очі долі й зачервонілась, як маків цвіт, потім підвела очі й — зирк на чорнобривого* (Грицько Григоренко); [П а л а ж к а:] *Випливла я на берег, коли зирк, їде наш урядник* (С. Васильченко); *Тільки зашипіло молоко по денці, а я — в хату. Зирк туди, зирк сюди — нема піджака* (М. Стельмах); *Зупинився на хвилю Вільгота в чужих сінях — зирк одним оком на ляду до погреба, другим на драбину, прихилену до стіни* (Є. Гуцало).

2. Уживається як присудок для вираження раптовості, несподіваності настання або вияву чого-небудь. — *А там, козаче, зирк! ні відсіль, ні відтіль, — Кирпата свашка — гульк у хату!* (П. Гулак-Артемовський); *Отак воно в житті: ніби все має людина, аж зирк — і згинуло, і розвіялося, і пропало* (В. Дрозд).

ЗІ́РКАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **зі́ркати.** *Вона ловила його швидке зиркання на неї. І ті здорові, сливе чорні очі ніби запалювали її серце* (І. Нечуй-Левицький); *Зиркання і напади сторожів ставали гостріші і лютіші* (В. Барка); *Найстарший, орудуючи довжелезним ножем, схожим на печенізьку шаблю, раз у раз позирав у його бік, і від того зиркання Настасові стало млосно* (І. Білик).

ЗІ́РКАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Час від часу дивитися, поглядати на кого-, що-небудь. *Володько соромливо зиркав на хазяїв, хтів щось сказати і не смів* (М. Коцюбинський); *Діти зиркали швидкими очима то на вчительку, то на фотографію* (В. Кучер); *Лише з мене не насміхалася, а ніби ненароком зиркала в мій бік і червоніла, коли ловила мій погляд* (В. Малик); *Крізь вузькі прорізи повік на вартового зиркали маленькі рухливі зіниці* (Р. Іваничук); *Дідусь раз у раз поправляв окуляри і зиркав на сонце, мружачись* (Є. Гуцало); *Сивоок зиркав краєм ока на пиховите, мальовничо прикрашене панство* (П. Загребельний); * Образно. *Хати здивовано зиркали голубуватими шибками з-під стріх та черепичних дахів* (В. Дрозд); *Далеко пополудні вогонь з жалем попроковтував свої язики і зник, тільки безліч очей-іскорок ще зиркали з-під попелу та перебігали з місця на місце, але поживи не знаходили й гасли* (Ю. Винничук); // *по кому — чому.* Швидко переводити очі, погляд, намагаючись побачити, роздивитися кого-, що-небудь. *Гелда уважним оком зиркав по натовпу* (І. Багмут).

Диви́тися (зі́ркати, позира́ти *і т. ін.)* **збо́ку** *див.* **диви́тися.**

◊ **Диви́тися (зі́ркати, позира́ти** *і т. ін.)* **спідло́ба** *див.* **диви́тися.**

ЗІ́РКНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **зі́ркати.** *Мати зиркнула на неї раз і вдруге — скривилась, в очах блиснув гострий біль* (С. Васильченко); *Першою, як завжди, прокинулась Лара. Розплющивши очі, вона зиркнула на будильник* (Ю. Шовкопляс); *Шофер зиркнув на неї бистрим поглядом і чомусь зітхнув* (С. Журахович); *Появився той самий офіцер, що грався з вівчаркою біля річки, і, прищуливши од сонця очі, зиркнув по натовпу* (Григорій Тютюнник).

◊ **Гля́нув (подиви́вся, зі́ркнув** *і т. ін.),* **на́че (нена́че** *і т. ін.)* **п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув** *і т. ін.) див.* **гля́нути.**

ЗИРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., рідко.* Те саме, що **зі́ркнути.** *Грицько скочив на ноги і грізно зирнув на сина* (Панас Мирний); *Верига мимохіть зирнув у віконце* (П. Панч); *Я зирнув на нього з деяким острахом* (Валерій Шевчук); * Образно. *Пітьма розвіялась, і сонечко ласкаво зирнуло на землю* (Олесь Досвітній).

ЗИРЯ́НИ, я́н, *мн. (одн.* **зиря́нин,** а, *ч.;* **зиря́нка,** и, *ж.).* Стара назва народу комі. *А що в Якутії він став би запеклим якутом, а в Зирянії — зирянином, в цьому Чайка ні на мить не сумнівався, знаючи свою вдачу — свою любов до всіх націй, до всього своєрідного, колоритного, що є витвором самої природи* (Д. Бузько); [Я р о с л а в *(до Сильвестра):*] *З усіх сторін встають примари давні, Мої полки побито у Зирян, І знов Мстислав готує меч і брань На города й права мої державні...* (І. Кочерга).

ЗИРЯ́НИН *див.* **зиря́ни.**

ЗИРЯ́НКА *див.* **зиря́ни.**

ЗИРЯ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **зиря́ни.** *Стефан Пермський навернув зирян до християнства і водночас переклав Священне Писання та богослужбові книги зирянською мовою* (з наук.-попул. літ.).

ЗИСК, у, *ч.* 1. Сума, на яку прибуток перевищує витрати. *Таким способом гроші призбирувались докупи, і незадовго Герман міг уже виняти* [вийняти] *з обороту жінчин посаг — як чистий зиск* (І. Франко); [А р с е н:] *Скільки ж це буде у нас чистого зиску?* [Г е н н а д і й:] *Ну, так... коли скромно... то... тисяч тридцять, не більше* (З. Мороз); // Прибуток, джерелом якого є додаткова вартість. *Навряд чи мали десь в Індії або на африканських берегах перші завойовники-колонізатори такі неймовірні зиски, як мали їхні потомки отут, на світлому таврійському березі* (О. Гончар).

2. Прибуток від певного роду діяльності; бариш. *Чи зиск, чи страта — одна заплата* (Сл. Б. Грінченка); — *Старий посварився з Созоненком. Це вони повезли в Одесу картоплю продавати. Добре продали, а зиск поділити не змогли* (М. Стельмах); *Сад — це не редька і всяка така петрушка, яку сьогодні посадив, а завтра вже маєш із неї копійку зиску* (О. Гончар); — *З гороху мій батько має основний зиск, бо, крім іншого, володіє лінією з консервування зеленого горошку* (В. Кожелянко).

3. *розм.* Добрий результат, користь від кого-, чого-небудь. *Хлопець проявив таланти і може принести чималий зиск...* (О. Ільченко); *Горовий хотів було пояснити, що завод від цих котлів ніякого зиску не має, але роздумав* (М. Руденко); — *На камені гроші не родяться, це правда... Хоч камінь може давати зиск...* (Р. Андріяшик).

ЗИСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., діал.* 1. Відшукати, знайти. — *Недаром у пісні співається: Нема в світі правди, Правди не зискати...* (І. Пільгук).

2. Одержати зиск від чого-небудь. *Інший на місці Германа затер би в долоні з радості, що удалось так гарно зискати* (І. Франко); *Він би з тої платні не багато зискав, якби не взявся на спосіб затаювати з тих речей дещо для себе* (Л. Мартович); — *Ах, якби ми так могли, може, більше можна б було зискати...* (О. Лисяк).

ЗИСКО́ВНИЙ, а, е. Який дає зиск (у 1, 2 знач.); прибутковий. *Він .. рішився, хоть і не дуже радо, спинити на час будову свого пишного дому, щоб можна тим способом більше грошей і більше сили повернути на якнайшвидше довершення нового, зисковного діла* (І. Франко); *Навів* [Курт] *цифри, які красномовно засвідчили, що йдеться про справу надзвичайно зисковну* (М. Дашкієв).

ЗИСКО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зиско́вний.** *Однією з проблем розвитку інноваційної діяльності є недостатня інформованість суспільства про сенс і зисковність повноцінного інноваційного розвитку* (з газ.).

ЗИТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Дослідницька дисципліна, яка вивчає пиво, особливості його виготовлення та споживання. *Відповідно до правил зитології дегустацію пива слід починати зі світлих "легких" сортів, поступово рухаючись у бік більш темних і щільних марок* (із журн.).

ЗИ́ЧЕНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **зи́чити**[2]. *За рипучим, за нічним столом, у коробці зиченої хати норовиш благим своїм умом таємниці сильних розгадати* (І. Малкович); * Образно. *Сивий голубе, біль мій зичений, вечоровий і пелехатий, більше чутий, аніж помічений, більше мічений, ніж крилатий* (В. Стус).

ЗИ́ЧЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **побажа́ння.** — *Князь землі Полянської Острозор, — велемовно почав Гудима, .. — шле тобі, князю, і всім мужам землі Тиверської свій низький уклін і найщиріші зичення добра та здоров'я* (Д. Міщенко); *Часом пареміями називають також інші малі жанри фольклорної прози: загадки, заклики, зичення, скоромовки* (з навч. літ.); *Один одному назустріч звелись мільйони людей, щоб у малиновому передзвоні повних бокалів обмінятися сердечними здоровленнями й щирими зиченнями:* — *З Новим роком* (з газ.).

ЗИ́ЧИТИ[1], чу, чиш; *наказ. сп.* зич; *недок., чого або з інфін.* Висловлювати побажання чого-небудь; бажати. — *Кланяйся дуже отцю Мирону од мене і скажи, що я йому добра усякого зичу і блага* (Марко Вовчок); *Зичу всім у літо увійти, Як входить корабель у гавань, до мети* (М. Рильський); — *Почався у Павловій хаті весільний банкет. Чужі люди веселились, зичили моєму дядькові щастя* (Ю. Збанацький); *Від найменшого до найстаршого — всім ти зичила щастя-добра, щоб не зрадили роду нашого, щоб для кожного — в небі зоря* (М. Сингаївський).

ЗИ́ЧИТИ[2], чу, чиш; *наказ. сп.* зич; *недок., що, чого, діал.* Позичати. *Є в нас у місті каса, що зичить людям гроші* (Л. Мартович); *За собою глядіти перестала* [Ольга] *остаточно, гроші зичила в подруг* (А. Кокотюха); *Мати плаче і ходить зичити грошей* (С. Процюк).

ЗИЧЛИ́ВИЙ, а, е. Який зичить кожному добра; доброзичливий. *Старий Бондар .. довірливий і зичливий* (Леся Українка); *Відчувається, просто щасливий він зараз бачити довкола себе цей екіпаж прихильних та зичливих до нього людей, які ради нього зібралися тут, виказують йому шану* (О. Гончар); *Вона ніколи не тримала ні на кого зла. Дуже була добра і зичлива* (В. Нестайко); // Який виражає добре ставлення, прихильність, приязнь і т. ін. до кого-небудь. *Промовець, виходить, з розумом! Іч, як обернув ті не завжди зичливі репліки з залу* (Іван Ле); *В ньому* [голосі] *бриніла та зичлива дружність, котра сама вже змусила Максима щиро сказати:* — *.. А мені хочеться, товаришу Гречаний, дослідницької роботи* (Н. Рибак).

ЗИЧЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **зичли́вий.** *В їх круглих очах, що плавали на лиці, як скалки сала у юшці, світилась передсвяточна радість й зичливість* (М. Коцюбинський); *Гетьман пам'ятав, з якою батьківською зичливістю ставився до нього колишній його вчитель, цей самий сивоголовий немічний старець* (А. Чайковський); *"А гонорар вони платять?" Уперше почувши це слово, я сприйняв його не як грошову вартість, а від латинського "honor", цебто вияв пошани й зичливості, і впевнено відповів: "Аякже!"* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗИЧЛИ́ВО. Присл. до **зичли́вий.** — *Вони довго і ніби зичливо придивлялись до мене* (М. Стельмах); *Зупиняємось біля грузовика, і екіпаж його зичливо, повеселіло зустрічає нас* (О. Гончар); [Ф а у с т:] *Вона вщасливить всю державу, Зичливо дбаючи про всіх* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ЗИ́ЧНИЙ, а, е. Який голосно, різко звучить; гучний. *У тій каплиці примостилася полкова музика, і її зичний поклик та голосні заводи розходилися по всьому садку* (Панас Мирний); *Який-небудь військовий хлюст.., зазираючи в курінь, зичним голосом кричав: — Троянівка, на сніданок!* (Григорій Тютюнник); *Зчинився крик, галас, такий зичний і такий розпачливий, що, мабуть, .. світ почув його і пробудився від нього* (Д. Міщенко).

ЗИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Якість за знач. **зи́чний.** *Глибоке й правильне дихання — воно ж могутність і зичність голосу дає* (П. Тичина); *Ловчі покрикували на челядь, челядь — на псів, і пішла, покотилася долами зичність* (Д. Міщенко).

ЗИ́ЧНО. Присл. до **зи́чний.** — *Тепер скажіте, християни, Хто отруїв його!.. — Пані! Пані! — Громада зично загула* (Т. Шевченко); *Скрипка, зично гукнувши з усіх чотирьох струн, замовкла* (Панас Мирний); *Три голоси — пискучий, тонкий і товщий — зично пронеслись у вогкому повітрі над озером* (С. Єфремов); *Ледве встиг він договорити, як усі загукали зично: "Добре, добре!" — і засурмили в сурми* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗІ *див.* **з**[2].

ЗІ́БГАНИЙ, *рідко* **ЗО́БГАНИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. до **зібга́ти, зобга́ти.** *Потали сніги; зелені озимі засіви веселенько потяглися вгору, виправляючи зібгане снігом листячко* (Л. Яновська); *Обушний витяг з кишені увосьмеро зібгану, притерту по краях газету і розгорнув її на столі* (І. Кириленко); *Марія збентежилась, глянувши на кімнату. Все в ній було перекидане й зібгане* (В. Кучер); * Образно. *Батькова постать була зібгана недавніми переживаннями* (Т. Осьмачка).

2. *у знач. прикм.* Який зібгався, став зморщеним, скривленим. *Її зібгані безкровні губи засіпались* (О. Гончар); *Під очима висіли м'які мішечки, висіли, як малі торбинки, порожні, зібгані* (Б. Харчук).

ЗІБГА́ТИ, *рідко* **ЗОБГА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* 1. Док. до **бга́ти** 1; зім'яти, зіжмакати. *Зібгав* [Аркадій Петрович] *серветку, кинув на стіл і вибіг з хати* (М. Коцюбинський); *Смиду безсило опустився на стілець, зібгав у руці маленький сірий папірець* (В. Петльований); *Лист зовсім маленький, бережно тримаю конверт у кишені пальта, тримаю за грані, боюся зібгати* (А. Дністровий); // *перен.* Приховати, затамувати (почуття). — *Краще б ви образили мене, аніж увесь люд! — підвівся я з-за столу .. Тоді до мене з перепрошенням кинулась пані Стадницька, та й господар, зібгавши гонор, поліз із пробаченням* (М. Стельмах).

2. Док. до **бга́ти** 2; зігнути, скласти. *Яким скорчився в три погибелі, химерно зібгав кулаки на грудях і подибав до другої кімнати* (І. Нечуй-Левицький); *Василь Васильович зібгав ноги під стільцем, а сам відкинувся на спинку з такою силою, що вона навіть хруснула* (О. Гуреїв); * Образно. *Воно* [минуле] *зібгало Ярину Валах на роздоріжжі, затоптало в багно, але вона вже підвелася* (В. Кучер).

3. Док. до **бга́ти** 4; зліпити що-небудь із тіста. *А хто краще коровай зібгає, Тому мати пива наливає* (Л. Забашта).

4. *перен., ірон.* Зробити, створити, написати і т. ін. що-небудь наспіх, швидко. *Старий недобиток варнак Мені розказував отак Про сю криницю москалеву, А я, сумуючи, списав, Та рифму нищечком додав, Та невеличку і дешеву .. зобгав Тобі поему на спомини* (Т. Шевченко); *Багацько в нас було працівників пера, Та щось малі про те лишилися здобутки. — Зібгає вірш чи жарт, — ото всього добра, — Та й шасть з очей — нема про його* [нього] *й чутки* (П. Грабовський).

ЗІБГА́ТИСЯ, *рідко* **ЗОБГА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся. 1. *тільки 3 ос.* Док. до **бга́тися** 1; зім'ятися. *Склавши старанно хітон і розгладивши, де він зібгався, Няня його на кілок при різьбленім повісила ліжку* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. *тільки 3 ос.* Док. до **бга́тися** 2; зібратися в зморшки. *На тугому, жилавому обличчі Матвія майнула тінь. Воно дихало здоров'ям і силою, а це одразу зібгалось і напружилось, наче пройняте страшними болями* (О. Гуреїв); *Рюрик стиснув видовжені тонкі вуста, аж щелепи гостро випнулися, шкіра на чолі зібгалась до перенісся* (Р. Іванченко).

3. Док. до **бга́тися** 3; зігнутися, зіщулитися, скорчившись (про людину, тварину). — *Та куди ти сядеш? Тут ніде тобі й сідати. — Та я зобгаюсь так, що поміщусь* (з казки); *Вона лягла долі біля того каменя, зібгавшися, як клубочок* (Б. Грінченко); *Катерина Марківна зібгалась уся, наче заклякла. Прислухалася, мов чекала удару* (І. Муратов); *Єлька глибше забилась під брезент, зібгалась калачиком, щоб швидше зігрітись* (О. Гончар); * Образно. *А власна Жданова душа зібгалася в маленьку, схожу на тугий клубочок дратви, грудочку* (Ю. Мушкетик); *Думки про можливу небезпеку, про холод смітників та розкіш усіх непевних марнот життя ніби зібгалися, перетворившися на крихітний паперовий жмуточок* (І. Роздобудько).

ЗІ́БРАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зібра́ти.** *Стояло військо тут зальотне, Волове, кінне і піхотне, І ввесь був зібраний повіт* (І. Котляревський); *Нариси й оповідання, написані Іваном Ле за роки війни, зібрані в книзі "Мої листи"* (з навч. літ.); *Пустили портовики шапку по кругу і на зібрані гроші .. відправили вони тоді свого юного друга Льоню Бойка за кордон* (О. Гончар); *Все краще, чим тільки багата людська думка і фантазія, було зібране в підземних станціях метро* (М. Руденко); *Своєчасно зібране сіно має в два рази більше білка, ніж пізно зібране, яке втратило зелений колір* (з наук.-попул. літ.); *На зібраному рисовому полі не видно жодних залишків будь-яких сторонніх рослин* (з газ.); // **зі́брано,** *безос. пред. Вдень їсти* [горобчику] *нічого, бо все зібрано в клуні* (Леся Українка); *В історичному музеї зібрано багато експонатів* (М. Чабанівський); *Що читаємо, що бачимо, затамовуючи подих, — все зусиллями дитячими в літніх зібрано походах* (Д. Білоус); *На величезних плантаціях, де стояли обороною батальйони, виноград було зібрано лише частково* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який зібрався (у 1–7 знач.). *Звільниш напруження стиснутого кулака і дивишся — всі судороги, у ньому зібрані, неначе випущені на волю, розбіглися по всьому тілу* (з мемуарної літ.); *Густий гай легко затримав зібране за день тепло* (М. Коцюбинський); *— Боюсь я його, як торішнього снігу, — стрепенулась Марійка, і на зібраних устах її заворушилась упертість* (М. Стельмах).

3. *у знач. прикм.* Настороженний, зосереджений. *Коли розплющив очі, то побачив Марію, що вся напружена, зібрана, налягала на переднє кермо* (І. Муратов); *Виснажений, худий такий, що аж світився, але внутрішньо зібраний, рішучий, готовий до всього, холодний, байдужий до смерті, стояв Дмитро на порозі комендантської "комісійної" кімнати* (В. Козаченко).

ЗІ́БРАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зі́браний** 3. *В його постаті була зібраність і військова хвацькість, тисячі кілометрів походів зосталися за його плечима* (Ю. Яновський); *Його зір, слух, розум були в такій гострій зібраності, що навіть роздавалася темінь, вчувався найменший шерех попереду* (М. Стельмах); *Жіночі образи у Шевченка-поета і художника наділені душевною красою, тонким ліричним почуттям, привабливістю і душевною зібраністю* (з наук. літ.); // Чіткість, організованість. *Павлик слухав тоді Іванову розповідь, а обличчя у нього ставало якимсь чужим, .. замість диких скоків фантазії — незвична зосередженість, замість вигуків і безладних жестів — мовчазна зібраність рухів* (П. Колесник); *В цеху бадьора напруженість, чітка зібраність* (А. Хижняк); *В усій їх поведінці відчувалася гранична зібраність, готовність будь-якої миті перейти до активних дій* (О. Авраменко).

ЗІБРА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зібра́ти** 1–10. *Тут же, в друкарні, сів* [Чайка], *не гаючи часу, до зібрання матеріалу* (Д. Бузько).

2. Те саме, що **збо́ри** 1. *Ся промова відразу влила в зібрання бадьорий, живий настрій* (І. Франко); *Андрій Григорович устав, поштиво скинув капелюха і стояв як на молитві, як на зібранні, слухаючи "Ще не вмерла Україна"* (В. Винниченко); *На столі президії, перед секретарем зібрання, обраним двадцятьма голосами дійсних членів проти шістьох, лежав аркушик для ведення протоколу* (Ю. Смолич); *За активістами і всякою босотою сиділи в останніх рядах, тримаючи між колін гвинтівки, три десятки червоноармійців, — цих нагнали сюди охороняти поважне зібрання* (В. Шкляр).

3. Зустріч групи людей, товариства для відпочинку, розваг і т. ін. *Він просто втік з вечорниць, затуливши вуха, озираючись, чи хто не помітив його навіть близько хати, де було зібрання* (М. Коцюбинський); *Наступного дня друзі опинилися на майдані, призначеному для масових зібрань* (М. Руденко); *Була один чи два рази на зібранні своїх київських краян* (С. Процюк); *Мене стали запрошувати на інтимні музичні зібрання з вечерею, влаштовувані композиторами та музикантами* (з мемуарної літ.); // *іст.* Складова частина назви клубу, в якому збиралося певне коло людей. *Під їдальню була відведена одна кімната в офіцерському зібранні літнього табору* (П. Панч); *Для підкріплення коштів нашого товариства було дано великий костюмований бал у залах колишнього благородного зібрання* (з мемуарної літ.).

4. Сукупність предметів, зібраних за яким-небудь принципом; колекція. *Сулейман розігнав усіх поетів і співців, звелів спалити величезне зібрання дорогих музичних інструментів* (П. Загребельний); *— Звідси не пропало жодної книжки, їх почав збирати ще твій прапрадід, решта чоловіків доповнювали його зібрання* (Валерій Шевчук); *У місті були й інші великі бібліотеки та рукописні зібрання, якими могли користуватися студенти* (з наук.-попул. літ.).

(1) Зібра́ння тво́рів — окреме видання творів якого-небудь автора, зібраних разом. *Перечитав усю класику — українську, російську, світову (багатьох письменників проковтував цілими зібраннями творів), тоді взявся за історію, літературознавство та інші науки...* (В. Чемерис); *Люди примудрялися писати десятки грубезних томів — гусячим пером при свічці! Вже з появою друкарських машинок повні зібрання творів помітно "схудли"* (О. Забужко); *У 1919 році вийшло перше багатотомне зібрання творів В. Винниченка у видавництві "Дзвін"* (з наук. літ.); *За приблизними підрахунками, зібрання творів І. Франка сягає ста томів* (з наук.-попул. літ.).

ЗІ́БРАНО. Присл. до **зі́браний** 3. *— Танки йдуть, — сказав Юхим. Залізна лава посувалася зібрано* (М. Малиновська); *Я вів себе під слідством зібрано, з слідчим про справу зовсім не говорив* (В. Рубан); *Вимовляйте слова не гучно, але урочисто-дзвінко, зібрано й чітко, не змазуючи кінцевих звуків і складних звукових сполучень* (з навч. літ.).

ЗІБРА́ТИ *див.* **збира́ти.**

ЗІБРА́ТИСЯ *див.* **збира́тися.**

ЗІВ, а, *ч.* 1. Вхід з порожнини рота в глотку. *Зондування через ніс роблять хворим, які перебувають у непритомному стані або коли у них є тяжкі захворювання рота і зіва* (з навч. літ.).

2. *діал.* Рот. *Свої ж слова та їй у зіва!* (Номис); // Зябра. *Помаленьку вона (щука) рознімає свою пащеку і випускає воду зівами* (І. Франко).

ЗІВА́КА, и, *ч. і ж., розм.* Той, хто спостерігає за ким-, чим-небудь з пустої цікавості. *Твердими кроками ми упевнено й поважно пішли просто на решітки натовпу, і спантеличені зіваки здивовано й боязко розступились перед нами, як перед навіженими* (Б. Антоненко-Давидович); *Чулись збадьорені вигуки, чувся регіт зівак* (Д. Міщенко); *Цигани не звертали на нас жодної уваги, видно, давно звикли до зівак* (А. Михайленко).

◊ **Зіва́к лови́ти** *див.* **лови́ти.**

ЗІВАКА́: ◊ **Дава́ти / да́ти зівка́** *(рідше* **зівака́)** *див.* **дава́ти.**

ЗІВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **зіва́ти.** *Відомо, що шимпанзе дуже люблять передражнювати зівання один одного* (з газ.).

ЗІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., розм.* 1. Те саме, що **позіха́ти.** *Як сніп, на землю повалився, Не вспів і охнуть, а скривився, В послідній раз Сульмон зіва* (І. Котляревський); *То не поезія, де важко Вірш суне, мов волами віз, А хто чита, — зіває тяжко З нудьги до сліз* (Микола Чернявський); *Мирон лиш ошелешено зівав з дива, як риба на піску* (Г. Тарасюк).

2. *перен.* Через неуважність, неготовність до дій пропускати нагоду, зручний випадок і т. ін.; ґавити. *За Сибіром сонце сходить, Хлопці, не зівайте, Ви на мене, Кармалюка, Всю надію майте!* (з народної пісні); *Як хочеш сорочку мати, то не треба зівати: треба пізно лягати, а рано вставати* (прислів'я); *Коли ще прийде ота тепла пора? Тут зівати не слід, треба брати все від зими. І Гриць не зівав* (Ю. Збанацький).

ЗІВНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Однокр. до **зіва́ти.** — *Поклав я його* [пораненого] *на землю. Бачу, щось сказати хоче — очі так і говорять, так і говорять, а вуста мовчать. Зівнув два рази — і все* (Григорій Тютюнник); *Ахмед Змія недоладно змахнув руками, зівнув великим чорним ротом і поволі осів на землю* (В. Малик); *Наближаються гонщики: — Скільки взяли? — Трьох! — Скільки пройшло? — Два! — Ех, ви! Як же це ви зівнули?!* (Остап Вишня).

ЗІВО́К, вка́, *ч., розм.* 1. Те саме, що **по́зіх.** *Од цих пахощів мені так схотілось їсти, що я став часто позіхать і, щоб не образити його, мусив ковтати зівки* (В. Винниченко).

2. *перен.* Недогляд як наслідок неуважності. *Тільки тепер Ігор побачив свою фатальну помилку. Навіть не помилку, а просто зівок* (І. Багмут); *Партія була якісною. Шахістки не зробили грубих зівків, адже машина все перевіряла* (з газ.).

◊ **Дава́ти / да́ти зівка́** *(рідше* **зіва́ка)** *див.* **дава́ти.**

ЗІВСІ́БІЧ *див.* **зусібіч.**

ЗІВ'Я́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зів'яли́ти.** *Сплакані і зів'ялені горем, стоять в узголов'ях домовин сім'ї полеглих* (Ю. Мельничук).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **зв'я́лений** 2. *Дівчинка зарюмсала, підшморгуючи своїм сухим, як зів'ялена морквинка, носом* (Ю. Бедзик).

ЗІВ'Я́ЛИЙ, *рідко* **ЗОВ'Я́ЛИЙ,** а, е. 1. Дієпр. акт. до **зів'я́нути, зов'я́нути, зів'я́ти, зов'я́ти.** *Лежать* [деревця] *зрубані, вивернуті з корінням, прибиті курявою і вже зів'ялі* (В. Кучер); *Жінка стояла хвилинку, висока, але якась одразу зів'яла й нещасна* (М. Коцюбинський); *Міцний, ще не зів'ялий голос* [Головатого] *забринів владно й зазивно* (С. Добровольський); *Щось світле й радісне стукалося в її життя, обіцяло скрасити безрадісні будні, прийти їй на поміч, виповнити її передчасно зів'яле, порожнє серце новим, свіжим і дужим чуттям* (А. Дімаров).

2. *у знач. прикм.* Який зів'яв, перестав бути зеленим, свіжим; в'ялий (про рослини). *Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами* (Леся Українка); *З ясенів спадає сухий лист на трухлу солому, падає додолу, на зів'ялі півники* (С. Васильченко); *Поміж зів'ялим полином, по килимах пожовклої цілинної трави, через горби звивається широкий битий шлях* (Іван Ле); *Поверхня озера на окраїні була встелена жовтим зів'ялим листям* (Любко Дереш); // *перен.* Позбавлений свіжості, пружності; зморшкуватий (у 1 знач.). *Вона випила, скривила зів'ялі губи, обтерла їх брудним рукавом* (І. Франко); *Федір засвітив каганця. Ковзнув поглядом по зів'ялім Олексиним виду* (Ю. Мушкетик).

3. *у знач. прикм., перен.* Який утратив жвавість, рухливість, бадьорість; в'ялий, млявий. *Тяжка безвладність огорнула ціле її тіло, а зів'ялі руки безсило впали на коліна* (Н. Кобринська); *Тут були зів'ялі старці і молоді парубки, дівчата і старші жінки* (І. Франко); *Співала слабеньким, зів'ялим півголосом, ніби заколисувала дитину до сну* (О. Кобилянська).

ЗІВ'ЯЛИ́ТИ, *рідко* **ЗОВ'ЯЛИ́ТИ,** ялю́, я́лиш, *кого, що.* Док. до **в'яли́ти;** зв'ялити. *Може, нужда та недостача .. зсушить-зов'ялить свіжі личенька* (Панас Мирний); *Ті кілька кроків, які він зробив до столу, геть чисто зів'ялили його* (Д. Бедзик); *Десять важких і бурхливих літ, що минули зі смерті Богдана Хмельницького, зів'ялили і виснажили його* [Юрася] *кволе тіло і хвору душу* (В. Малик); // *безос. Порадюк розгубився і застиг. Немов кудись ділася сила з ніг, його зів'ялило* (І. Чендей).

ЗІВ'Я́ЛО. Присл. до **зів'я́лий** 3. *Якось зів'яло опустився* [хлопчик] *на стілець і задивився у вікно* (Є. Кравченко).

ЗІВ'Я́НУТИ, *рідко* **ЗОВ'Я́НУТИ, ЗІВ'Я́ТИ,** *рідко* **ЗОВ'Я́ТИ,** я́ну, я́неш; *наказ. сп.* зів'я́нь; *док.* 1. Док. до **в'я́нути** 1; засохнути (про рослини). *Зів'яла вже та квітка запашна, Її нема — сама суха стеблина...* (Б. Грінченко); [Н е о ф і т - р а б:] *Квіти в косах ще не зов'яли* (Леся Українка); *Сховалась осінь у ліси, з дерев спадає лист жовтавий, і вже зів'яли в лузі трави* (І. Гончаренко).

2. *перен.* Док. до **в'я́нути** 2; утратити молодість, красу; змарніти (про людину). *І пташкам воля, в чистім полі І пташкам весело літать. А я зов'янула в неволі* (Т. Шевченко); *Вона зів'яла, зсохла, як билина в спеку; лице зблідло, помарніло, аж зчорніло* (І. Нечуй-Левицький); *Постаріла Евридіка. Зів'яли рожеві вуста, пожовтіла ніжна шкіра, зморшки порізали пелюсткові щоки* (О. Бердник); // Утратити жвавість, рухливість, бадьорість; зробитися в'ялим, млявим. — *Такі* [як Багрич] *не можуть просто жити. Вони мусять діяти, боротись... Інакше занидіють, зів'януть* (Л. Дмитерко); *Знітився, зів'яв* [Федір] *під твердим поглядом дівчини, її короткий наказ позбавив його волі* (Д. Ткач); *Чого так зів'яли його сильні руки і в такій гіркій задумі поникла його голова?* (Григорій Тютюнник); * Образно. *Билося серце, хвилювалося почуттям і дожидало своєї любої пори... Та чи то ж дожде? Чи так і зов'яне, як бадилля без дощу од сонця?..* (Панас Мирний); [М а л а х і й:] *В очах у вас вони* [мрії] *ще не зів'яли, бринять, а як коли, так їх там ціла повінь* (М. Куліш); * У порівн. *Крайнюк притих, наче зів'яв, але сторожко дослухається, жде присуду* (В. Кучер).

3. *перен.* Утратити силу вияву, ослабнути, зникнути (про почуття, думки і т. ін.). *Зов'яне марне у палатах Краса і молодость* [молодість] *моя* (Т. Шевченко); *Зів'яло з часом та почало гаснути в серці Йоновім і почуття до Гашици* (М. Коцюбинський); *Що як в той час Від його* [морозу] *поцілунків Мак на щоках моїх палко розквітне?! Може, краса моя бідна зів'яне!?* (О. Олесь).

4. *рідко.* Те саме, що **умéрти.** *Заплющила очі* [Одарка] *й Богу душу оддала, навіть не зітхнула. Зів'яла сидячи, як та квітка на сонці* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **Світ зів'я́в** *див.* **світ**[2].

ЗІВ'Я́ТИ *див.* **зів'я́нути.**

ЗІ́ГНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зігна́ти.** *Поодаль зашелестіло збентежено й буйно, ніби тікав зігнаний з логовища звір* (М. Івченко); *Дядьки, зігнані з околиць, байдуже помахували батіжками* (Я. Качура); *Вони* [мученики] *купчились отарами, зігнані в великі купи, мов вівці, і, оточені шпалерами варти, тупо дивилися вперед — на сиву пустелю* (І. Багряний); *На далекому кутку заспівав зігнаний із сідала, сполоханий півень* (Б. Харчук); // **зі́гнано,** *безос. пред. А тим часом зігнано до Києва тисячі людей, прибували щодень волові й кінні вози* (П. Загребельний); *На час проїзду кортежу їх силоміць зігнано і кожній групі виділено певне місце* (В. Чемерис).

ЗІГНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зігна́ти.** *Основним ударом по польській меншині на Правобережній Україні було остаточне зігнання з поміщицьких земель декласованої шляхти* (з наук. літ.); *У січні-лютому 1712 року гетьман І. Скоропадський виконував царський указ про зігнання населення з Правобережної України на Лівобережжя* (з навч. літ.).

ЗІГНА́ТИ *див.* **зганя́ти.**

ЗІ́ГНЕНИЙ *див.* **зігну́тий.**

ЗІГНИ́ЛИЙ *див.* **згни́лий.**

ЗІГНИ́ТИ *див.* **згнива́ти.**

ЗІГНОРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зігнорува́ти.** *Заговорив про свого юного приятеля, проте бажання його побачитися з Віктором було нарочито зігноровані* (Олекса Ізарський); *Зігнорований політичним бомондом, Боря знайшов себе у відродженні язичества на Русі-Україні: створив власну релігію* (Г. Тарасюк); // **зігноро́вано,** *безос. пред. У дослідженні зігноровано праці українських учених періоду "Розстріляного відродження"* (із журн.).

ЗІГНОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **ігнорува́ти.** *Вона нервувалася, що дівчина, котру вона раз на все бажала зігнорувати в своїм житті, тішилася, мов наперекір* (О. Кобилянська); *Він ні за чим не шкодував і нічого не жалів, — він лише хотів умерти гордо, хотів зневажити, зігнорувати вбивців* [вбивць] *своїм презирством* (І. Багряний); *Традиція є традиція. Було б зовсім незрозуміло, якби два парубки зігнорували її* (О. Шугай).

ЗІГНУ́ТИ *див.* **згина́ти.**

ЗІ́ГНУ́ТИЙ, *рідко* **ЗО́ГНУ́ТИЙ, ЗІ́ГНЕНИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. до **зігну́ти, зогну́ти.** *Край дороги гаряче спахнув сніп мерехтливого проміння — з серпом у зігнутій руці випросталась молода жниця* (М. Стельмах); *Голова його з золотаво-рудим, підстриженим під бокс волоссям весь час витягувалась вперед, а руки були зігнуті в ліктях* (О. Гончар); *Кожен дав Сивоокові праву руку, показуючи відкриту долоню на знак приязні, тільки Міщило подав руку зігнутою, мовби для поцілунку* (П. Загребельний); *Зігнутий старістю був він, і знав у житті він багато* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Візьмемо колбу, заткнуту корком, крізь який проходить скляна трубка, зігнута під прямим кутом* (з навч. літ.); // **зігнуто,** *безос. пред. — Так, Капітане, гвинт зігнуто і деформовано* (В. Владко).

2. *у знач. прикм.* Який зігнувся, похилився. *Ледве перевівши дух, він боязко присів, і його зігнена постать у сумній задумі схилилася біля стола* (Олесь Досвітній); *Виноград на зігнутих гілках Гостинно простягав свої солодкі грона* (М. Рильський); *Якраз у хвилині, коли Денисюк, зігнений удвоє, робить стрибок до останніх дерев, що перед хатою, з-під даху роздирає повітря черга скорострільної пістолі* (О. Лисяк).

3. *у знач. прикм.* Який має дугасту форму. *Зовнішній слуховий прохід – це зігнутий канал довжиною приблизно 3,5 см, який починається зовнішнім слуховим отвором і закінчується барабанною перетинкою* (з навч. літ.).

ЗІГНУ́ТИСЯ *див.* **згина́тися.**

ЗІ́ГНУ́ТІСТЬ, тості, *ж.* Стан за знач. **зі́гну́тий** 2, 3. *Актуальним у геодезичній науці залишається питання про допустиму зігнутість витягнутих ходів* (з наук. літ.).

ЗІГРАВА́ТИСЯ, раю́ся, рає́шся, *недок.*, **ЗІГРА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* Досягати злагодженості в грі (у 2, 4 знач.). *Люди спрацьовуються, і робота йде веселіше, подібно до того, як зіграється хороший музичний ансамбль* (із журн.); *На тренуванні футболісти зіграються в різних поєднаннях* (з газ.); *По кількох репетиціях оркестр зігрався* (Б. Лепкий); *Д-да! Підібралась трупка антична просто, зігрались усі...* (В. Винниченко).

ЗІ́ГРАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зігра́ти.** *Бере* [Реджі] *скрипку і з захопленням повторює зіграну Журою мелодію* (І. Кочерга); *Потім дівчина з добре зіграною байдужістю ковзнула поглядом по строкатій бинді автомашин уздовж тротуару* (М. Дашкієв); *Навіть стоячи перед командиром, вони іноді забувалися, і клапті нещодавно зіграних ролей мимохіть доповнювали картину обставин і повідомлень* (М. Стельмах); *Герой, зіграний Охлопковим, не був ні резонером, ні опереттковим коханцем* (з наук. літ.); // **зіграно,** *безос. пред. Цю п'єсу було зіграно в аматорському театрі, де було три сотні глядачів* (Є. Кононенко).

2. *у знач. прикм.* Який зігрався; злагоджений. *Футбольна збірна Уругваю — добре зіграна команда з великою кількістю швидкісних і технічних гравців* (із журн.); *Зіграний колектив симфонічного оркестру виконав кілька високохудожніх українських народних пісень* (з газ.).

ЗІ́ГРАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зі́граний** 2. *У прослуханих ансамблях відчувалася прекрасна зіграність, висока культура виконання, тонке відчуття стилю* (з наук. літ.); *Набагато складніше було віднайти той спосіб акторської гри, який найбільш відповідав би новому жанру "Таємниць Мадридського двору". Поки тут не спостерігається ні режисерської твердої руки, ні акторського розуміння завдань, а як наслідок цього — зіграності* (з газ.).

ЗІГРА́ТИ, *рідко* **ЗОГРА́ТИ,** а́ю, а́єш. 1. *що.* Док. до **гра́ти** 1; виконати що-небудь на музичному інструменті. [Ф у н к е:] *Хто зуміє програти всі варіації цього вальсу — той і буде автор.* [М а м а:] *Ай, мій бог! А Ліза?* [Ф у н к е:] *Звичайно, вона мусить теж зіграти, якщо зуміє* (І. Кочерга); *Зіграй мені* [арфістко] *мелодію любові, ту, без котрої холодно словам. Зіграй мені осінній плач калини. Зіграй усе, що я тебе прошу* (Л. Костенко); *Олеся розшукала ноти тридцять третьої сонати Гайдна. Це може бути! Прийде час, і вона добре зіграє цю річ!* (В. Кожелянко); // *перен., на чому.* Вплинути на чий-небудь настрій, чиїсь почуття і т. ін., використавши їх у своїх цілях. — *А вам, Заболотний, може, цікаво буде знати, як цей Дударевич мене ошукав, зіграв колись на моїй дівочій довірливості* (О. Гончар); *Я вирішив у певний спосіб збити йому пиху і змушений був узяти активнішу участь у його житті, зігравши на його елементарній упевненості, що він аж нітрохи не вірить у надприродню силу* (Валерій Шевчук); *Цього разу зіграти на материнських почуттях їй не вдалося* (з газ.).

2. *у що, рідше у чого і без дод.* Док. до **гра́ти** 3; узяти участь у якій-небудь грі. — *Та тривай-бо, Галочко!* — *закричали її дівчата, — ще у жони не зограли, а вона вже у хрещика* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Потім грав я з татом в шашки. Як зіграли? Нічия!* (І. Нехода); // *що.* Провести партію, зіграти тайм в якій-небудь грі. *Хлопці не встигнуть зіграти й партію в шахи...* (О. Гончар); *Малеча намагалась упоперек стадіону зіграти міні-тайм футбольного матчу* (О. Ірванець).

3. *що.* Док. до **гра́ти** 8; виконати, поставити в театрі, на сцені (п'єсу, оперу і т. ін.). *Ось він повернув сюжет п'єси в інший бік, і їм, лицедіям, нічого не залишається, як це зіграти* (В. Кожелянко); *Траплялось, що в тому чи іншому селі не було площадки, де можна було б зіграти виставу, і тоді актори самі будували її* (з наук.-попул. літ.); // *кого, що.* Зобразити кого-небудь, виконати якусь роль. *Значить, у Києві їй грати "Троянду" не трапиться. Хіба, може, тут зограє* (Леся Українка); *Мама, напевно, вже й кається в душі, що влаштувала цю вечірку і дозволила Дарці зіграти роль дорослої* (Ірина Вільде); *Нам режисер прямо сказав, щоб ми прихопили одного-двох хороших хлопців. І ми візьмемо Будку. А що! Хай зіграє в кіно* (В. Нестайко).

Справля́ти (гра́ти, гуля́ти *і т. ін.)* / **спра́вити (зігра́ти, згуля́ти) весі́лля** *див.* **справля́ти.**

◊ **Гра́ти / зігра́ти ду́рня (ду́рника)** *див.* **гра́ти; Гра́ти / зігра́ти роль** *(заст.* **ро́лю)** *див.* **гра́ти; (1) Зігра́ти в я́щик,** *зневажл.* — померти. — *А бригади все ще немає? .. — Видно, не діждусь... Жаль... Ось коли Грищенко, мабуть, таки зіграє в ящик...* (Є. Доломан); — *А-а! Пригадую, пригадую. Був колись такий тип у Сміянах. Та вже давно, як кажуть сучасні дотепники, зіграв у ящик. Помер, царство йому небесне* (О. Бердник).

ЗІГРА́ТИСЯ *див.* **зіграва́тися.**

ЗІГРІВА́ЛЬНИЙ, *рідше* **ЗОГРІВА́ЛЬНИЙ,** а, е. Признач. для зігрівання кого-, чого-небудь. *Зігрівальний компрес виявляє протизапальну, розсмоктувальну дію, тамує біль* (з наук.-попул. літ.); *Перед змаганнями масажисти нас добре розтерли зігрівальними мазями* (з газ.).

ЗІГРІВА́ННЯ, *рідше* **ЗОГРІВА́ННЯ,** я, с. Дія за знач. **зігріва́ти, зогріва́ти** і стан за знач. **зігріва́тися, зогріва́тися.** — *Постіль, компреси для зігрівання; поїти теплим... — перераховував на пальцях лікар* (Василь Шевчук); *Щоб запобігти злежуванню і зігріванню борошна, мішки з борошном треба перекладати* (з наук.-попул. літ.); *Дихання через ніс не тільки сприяє зогріванню й очищенню вдихуваного повітря, але й захищає людину від різних захворювань верхніх дихальних шляхів* (з навч. літ.).

ЗІГРІВА́ТИ, *рідше* **ЗОГРІВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗІГРІ́ТИ,** *рідше* **ЗОГРІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. *кого, що.* Гріючи, робити теплим, гарячим; нагрівати. *Надворі сонечко сяло, зогрівало увесь мир* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Весна остаточно перемогла опір зими і зігрівала землю теплом, квітчала цвітом* (Л. Дмитерко); *Згодом проміння залило ліси й праліси, осяяло високі полонини, зігріло кичери* (С. Скляренко); *Потім розпалила* [мати] *тріски, зігріла окропу, щоб змити мені голову* (М. Чабанівський); // Викликати або посилювати відчуття тепла в організмі. *Вогні палають, розростаються, од них іде тепло і зогріває Остапа, розпалює йому кров* (М. Коцюбинський); *Жінки почали лаштуватися на ночівлю .. По троє, по четверо юртувалися докупи, зігрівали одна одну диханням* (А. Хижняк); *Гарячий чай з невеликою домішкою запашного вина зогрів приятелів* (Олесь Досвітній).

2. *кого, що, перен.* Морально підтримувати кого-небудь, утішати, підбадьорювати. *Коли дивитися на неї* [квітку], *здавалося, що вогонь цей зігріває, заспокоює, лікує і голубить, знімає усі тривоги* (Ю. Покальчук); *Збери всі сили, рідна мати, — Солдата ласкою зігрій* (М. Нагнибіда); // Сповнювати (душу, серце) почуттям бадьорості, втіхи. *Почуття самотності, як кішечка, прийшло до нього, почало ластитись та зогрівати тіло* (В. Підмогильний); *Довго Грицько згадував прощання з Орисею, і як цей спогад зогрівав його серце!* (А. Головко); *І вона* [пісня] *їм зігрівала душу Білим цвітом, шепотінням трав* (А. Малишко).

3. *що, перен.* Оживляти гарячим, радісним почуттям, світлою думкою і т. ін., змушувати звучати щиро, безпосередньо. *Бувало, щовечора ми із тобою Ізійдемось любо, мов брат із сестрою, І річ нашу ласка якась зогріва* (І. Манжура); *Тільки центральна ідея зогріває і думки, і образи, й настрої внутрішнім вогнем, тією надаючи їм справжньої, негаласливої краси, що захоплює й читача* (С. Єфремов); *Громадську лірику В. Сосюри зігрівають, інтимізують особисті мотиви, враження й почуття* (з навч. літ.); *Читачу! Вглибися у те, Чим я свою пісню зогрів, І може, почуєш ти щось, Що більше од згуків і слів* (М. Рильський).

◊ **(1) Зігріва́ти (зогріва́ти) / зігрі́ти (зогрі́ти) се́рце (ду́шу)** *кому і без дод.* — радувати, звеселяти кого-небудь чимсь. — *Вогонь твоїх речей, Лесю, зігріває моє серце* (І. Пільгук); *Та не можуть душу зігрівати Ті, що не палають, не горять!* (В. Симоненко); *Хай мало нас буде, та ми зогріватимемо серця болгар золотою надією, пробуджуватимемо в них приспані сили і сподівання на волю!* (В. Малик); *Нам та пісня душі зогрівала, Ми немов зливалися у ній* (І. Гнатюк); *Мені так хотілось кого-небудь, хто б пожалів мене, приголубив, потурбувався й зігрів мою намучену душу* (В. Винниченко); *Вербові котики мені зігріють серце в чужині* (В. Стус); **(2) Зігріва́ти (зогріва́ти) / зігрі́ти (зогрі́ти) ста́рість** *чию* — оточувати піклуванням, любов'ю стару людину. — *Пишалась я вами, дітки, тішилась надією, що мою старість зігрієте* (П. Панч); *Вона виглядить майбутню дитину, а та дитина, виросши, порадує онуками і зігріє її старість...* (В. Чемерис); **Нагріва́ти / нагрі́ти** *(рідше* **зігрі́ти) [собі] мі́сце** *див.* **нагріва́ти.**

ЗІГРІВА́ТИСЯ, *рідше* **ЗОГРІВА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **ЗІГРІ́ТИСЯ,** *рідше* **ЗОГРІ́ТИСЯ,** і́юся, і́єшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Ставати теплим, гарячим; нагріватися. *В горах почалася справжня весна.., зігрівається, парує земля* (С. Чорнобривець); *Під вербами у холодочку — бочонок з водою, прикритий сіном, щоб вода не зігрівалася* (Григорій Тютюнник); *При прямому комбайнуванні просяна солома, зібрана копичником, швидко зогрівається і псується* (з наук. літ.).

2. Грітися, зігрівати себе, своє тіло. *Вологий ранковий холод змушував Сидора і Юхима зігріватись у швидкій ходьбі* (М. Малиновська); *До самого ранку працювали в крижаній воді, зігрівалися не спиртом, а лише власною кров'ю та гарячими маршами* (О. Гончар); *Довго я качалась в постелі, загорнувшись коцем* [коцом] *з головою, щоб зогрітися* (Панас Мирний); *Промерзлі хлопці стали коло печі, щоб зігрітися* (І. Франко).

3. *перен.* Підбадьорюватися, підноситися духом. *Олесь слухав Капітана і відчував, наче щось зігрівається в його душі* (В. Владко); *Здригався від холодних доторків води, але щоразу зігрівався думкою про жінку, яка чекає його* (П. Загребельний); *Любов пронизала серце, й воно зігрівалося її щедротами всепрощення, братства, жертовності* (В. Багірова).

4. *тільки недок.* Пас. до **зігріва́ти.** *Розжарене величезне і далеке Сонце випромінює в усі сторони світового простору світло і тепло. Його теплом зігрівається вся поверхня земної кулі* (з навч. літ.).

ЗІГРІ́ТИ *див.* **зігріва́ти.**

ЗІГРІ́ТИЙ, *рідше* **ЗОГРІ́ТИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. до **зігрі́ти, зогрі́ти.** *За деревцем деревце підвелося, Сонцем південним ласкаво зігріте* (П. Дорошко); *Весняний вітер стиха віяв над виноградниками й охолоджував зогрітих працею робітників* (М. Коцюбинський); *Ми вийшли від професора, зогріті теплом цієї людини* (Ю. Яновський); *Оля слухала Петра і, зігріта його дружніми словами про Сашка, придивлялась до нього* (Л. Юхвід); *Але в устах матері ці самі слова про Божий гнів, Страшний Суд тощо звучали свято, зворушливо, бо ж зігріті були вогнем великої — якої ж і великої! — щирої, простої, але безмежної віри, перед якою не можна не схиляти голову з глибокою пошаною* (І. Багряний); *Поема "Єретик" зігріта любов'ю великого Кобзаря до волелюбного*

ческого народу (із журн.); // **зігрі́то, зогрі́то,** *безос. пред. Минулося гаряче літо, Та не минулася любов. Бо серце ласкою зігріто, Бо ти зі мною, мила, знов* (Д. Павличко).

2. *у знач. прикм.* Який зігрівся, став теплим, гарячим. *Нічна задуха насичена була сильними пахощами татарського зілля, куширу, зогрітої води* (М. Коцюбинський).

ЗІГРІ́ТИСЯ *див.* **зігріва́тися.**

ЗІДЕНТИФІКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зідентифікува́ти.** *Існує припущення, що епідемія спричинена якимсь досі не зідентифікованим вірусом* (із журн.); // **зідентифіко́вано,** *безос. пред. Для Русі назви населених пунктів в основній масі зідентифіковано на основі археологічних досліджень до рівня городища, поселення* (з наук. літ.).

ЗІДЕНТИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **ідентифікува́ти.** *Конрад повертається також, щоб стати перед тайним судом, який тим часом довідався про його литовське походження, зідентифікував його з цим Альфом* (І. Франко); — *Що ж, — сказав Борис, — з свого боку дякую вам, пане державний радник, за те, що ви помогли нам зідентифікувати особу Оссендорфера* (П. Загребельний); *З-за дверей і справді лунали голоси. І деякі з них .. навіть зідентифікував* (Ю. Іздрик); *Першими поховати з великою шаною солдатів, тіла яких не вдалося зідентифікувати, вирішили французи після Першої світової війни* (із журн.).

ЗІДЗВОНИ́ТИСЯ *див.* **зідзво́нюватися.**

ЗІДЗВО́НЮВАТИСЯ,ююся, юєшся, *недок.,* **ЗІДЗВОНИ́ТИСЯ, ЗДЗВОНИ́ТИСЯ,** оню́ся, о́нишся, *док., з ким і без дод., розм.* Зв'язуватися між собою телефоном. — *Тоді здзвонимося, Людо. Ви тут самі давайте розбирайтеся між собою* (А. Кокотюха); *Скажеш водію .. щоб не забув узяти розписку. На цьому все. Зідзвонимось завтра о десятій* (І. Роздобудько); *Попри те, що ми домовлялися зідзвонитися, контакт до цього часу не встановлено* (з газ.).

ЗІ́ДРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зідра́ти.** *На лісосіці серед сосон стояло кілька куренів, у яких зберігали зідрану кору і насіння, стояки, різні інструменти* (М. Малиновська); *Везли* [купці] *в дерев'яній клітці двох страхітливих бегемотів, тягли довжелезні шкури, зідрані з крокодилів* (П. Загребельний); *"П'ятий елемент" Люка Бессона зідраний з цього науково-фантастичного фільму від першого до останнього кадру* (з газ.); // **зі́драно,** *безос. пред. Зідрано шкіру* [ховраха] *і, разом з відпадами, впущено в нору і засипано* (В. Барка).

ЗІДРА́ТИ *див.* **здира́ти.**

ЗІДРА́ТИСЯ *див.* **здира́тися.**

ЗІЖМА́КАНИЙ, ЗЖМА́КАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зіжма́кати, зжма́кати.** *Хоч прекрасні блакитні очі молодої жінки були сухі, мокра, зіжмакана хустка в руках свідчила про те, що вона плакала ще до розмови* (Іван Ле); *Килимок, яким так любив хизуватися Оксен перед іншими головами колгоспів, зіжмаканий і облитий чорнилом* (Григорій Тютюнник); *Я зітхнув. Далі пошукав у кишені й добув кілька зіжмаканих папірців* (Л. Кононович).

2. *у знач. прикм.* Який зіжмакався. *Грищенко повертає до мене своє потемніле, зіжмакане болем обличчя* (Є. Доломан).

ЗІЖМА́КАТИ, ЗЖМА́КАТИ, аю, аєш, *що.* Док. до **жма́кати** 1. — *Доню, а куди ж пальто твоє? — губилась старенька .. Надія, не вагаючись, здерла верх, зжмакала і впхала в клунок* (Яків Баш); *Боголєпов-Южин одною рукою зіжмакав телеграфні стрічки, щойно подані з апарата* (Ю. Смолич); *Записку старанно зіжмакали, перетворивши на паперову кульку* (І. Андрусяк); *Опустилася на ліжко й обережно, щоб не зіжмакати, засунула фото під простирадло поряд із подушкою* (Люко Дашвар); * Образно. *Павло хапливо зіжмакав цю думку, перескочив до Людоччиного нареченого, — знову ж таки підсвідомо ставлячи себе на його місце* (М. Дашкієв).

ЗІЖМА́КАТИСЯ, ЗЖМА́КАТИСЯ, ається. Док. до **жма́катися.** *Весільне плаття молодої зіжмакалося* (із журн.); // Покритися зморшками; зморщитися. *Обличчя його зіжмакалось в болісній лютій гримасі* (О. Гончар).

ЗІЗВА́ТИ *див.* **ззива́ти.**

ЗІЗНАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зізнава́ти** і **зізнава́тися.** *Не проходило й дня без його теплого зізнавання в коханні* (із журн.); *В юридичній практиці зізнавання безпосередньо пов'язується з психотерапією* (з газ.).

ЗІЗНАВА́ТИ, наю́, нає́ш, *недок.,* **ЗІЗНА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., діал.* Те саме, що **зізнава́тися** 1, 2. *Кочубеєві писарі зізнають, що вони тільки чисто й вірно переписували те, що їм давав їх пан і повелитель Василь Леонтійович Кочубей* (Б. Лепкий); *Парох зізнавав, що до церкви ходить мало людей, бо вона може вмістити в собі заледве третину парафіян* (із журн.); *А тим часом тутешній пан будівничий — ось він, придивіться йому! — під присягою зізнав, що вона грозить заваленням* (І. Франко); *На то ставши, Параска Демиха, в літах подейшлих* [немолодих], *зізнала: — Єдну душу Богу ховаю* (Л. Костенко).

ЗІЗНАВА́ТИСЯ, наю́ся, нає́шся, *недок.,* **ЗІЗНА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Говорити відверто про свій стан, свої вчинки і т. ін.; признаватися в чому-небудь. *У нього був тиф, а він довго не зізнавався* (О. Гончар); — *Пан Дорошко, навіщо вам помирати не своєю смертю? Ви можете одержати від нас винагороду, коли чесно у всьому зізнаєтесь* (І. Цюпа); *Марія зізналася, що тоді, коли Іванові оголосили сувору догану, вона хотіла була прийти до нього, але не зважилась* (М. Руденко).

2. *юр.* Визнавати на слідстві, в суді свою вину, злочин. — *Коли допитуватимуть — не зізнаватись. Він один, а нас повна камера* (Ю. Збанацький).

3. *тільки док., з ким — чим, і без дод., діал.* Познайомитися. *Чому він і досі не поголив своєї покуйовдженої бороди (бо ж ми їхали в країну голених), я не питав — незручно. Ми тільки-но зізналися* (Олесь Досвітній).

ЗІЗНА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зізна́ти** і **зізна́тися** 1. *Найулюбленішим поетом* [Яна] *Неруди, за його власним зізнанням, був Шандор Петефі* (М. Рильський); — *Ви ж її любите, редакторе! — А ви її кохаєте, Сев! — Коли б вона була тут і чула наші зізнання!* (Ю. Яновський).

2. *юр.* Дія за знач. **зізна́тися** 2. — *Що це? — запитав військовий юрист Величко, слухаючи зізнання підсудного у військовому трибуналі* (О. Довженко); *Його прирекли до страти, але з огляду на добровільне зізнання цю міру покарання замінили на довічне вигнання без права оскарження вироку* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *рідко.* Повідомлення якихось даних, свідчення про себе або кого-, що-небудь. *Я мусив дати писане зізнання про те, відки я родом, і що писав, і про те, що я до таємних товариств не належав* (В. Самійленко).

Склада́ти / скла́сти зізна́ння *див.* **склада́ти.**

ЗІЗНА́ТИ *див.* **зізнава́ти.**

ЗІЗНА́ТИСЯ *див.* **зізнава́тися.**

ЗІЙТИ́[1] *див.* **схо́дити.**

ЗІЙТИ́² *див.* **сходи́ти.**

ЗІЙТИ́СЯ *див.* **схо́дитися.**

ЗІЛИ́НА, и, *ж.* Стеблина будь-якої, здебільшого запашної, трав'янистої рослини. *Три зілини любистини. Перша зілина — любисточок ... Третя зілина — василечок. Любисточок для дівочок* (з народної пісні); *В руках у його* [нього] *була якась зілина, що я її не знаю* (Сл. Б. Грінченка); *У болоті побіля Стугни для свята Трійці рвали аїр, яким встеляли долівку в хаті, стежку до хати та ставили зілини на вікнах* (із журн.); * У порівн. *Усе проходить, як дим, усе минає, як зілина...* (Марко Вовчок).

ЗІЛИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **зіли́на.** *Він зірвав одну зілинку, вогку, в краплинах роси* (М. Стельмах); *З-за оборогу, з вилами в руках, вийшов Франко. У шкіряних постолах, благеньких штанях і такій же сорочці; блідаве, зрідка вкрите веснянками обличчя заросле; на голові, в рудуватих вусах заплуталися дрібні зілинки* (М. Олійник).

ЗІЛИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **зіли́нка.** *Хто топиться, той і за зілиночку хопиться* (Марко Вовчок); * У порівн. *Повалилась так, як зілиночка підкошена* (Сл. Б. Грінченка).

○ **(1) До зіли́ночки,** *у знач. присл.* — абсолютно все, нічого не залишаючи. *Косарів звідкись понаводив* [управитель] *і покосив, і все* [сіно] *до зілиночки у двір до себе позвозив* (Б. Грінченко).

ЗІ́ЛЛЯ, я, *с.* 1. *збірн.* Різноманітні, здебільшого запашні, трав'янисті рослини. *При самій землі росте трава густо і усяке зілля* (Марко Вовчок); *Панночки зібрали зілля і пішли довивати віночків на веранду* (Леся Українка); *Ми багато чого любили на світі: Пахощі зілля, і трави, Довгі вії на личках рум'яних дітей* (М. Рильський); *Навесні збирав* [Бурдик] *цвіт, влітку — плоди та зілля, а восени — гриби й коріння* (В. Дідрова); * У порівн. *Ростуть вони* [діти] *в нього, мов зілля при березі* (М. Стельмах); // Те саме, що **зе́лень** 2. *Повновида молодиця Христя уже кришила зілля на страву* (Панас Мирний); *Ось Андрійко-Неумійко Юшку з риби став варить: Вкинув зілля, Рибку з сіллю, А води... забув налить* (Г. Бойко).

2. Навар або настій з деяких рослин, який використовується в народній медицині та при чаруванні. [А н н а:] *Дай мені якого зілля, щоби тут, отут перестало боліти!* (І. Франко); *І до лікаря вже водили* [Тетяну], *і зіллям якимсь напувала баба Мокрина, — нічого не допомагало* (Яків Баш); *Прохор переварював своє зілля щодня, через це воно в нього не скисало* (Валерій Шевчук).

3. *перев. з означ., розм.* Те саме, що **тютю́н.** — *Скільки раз я зарікався не курити! — каже о. Мойсей. — Одже* [отже] *ж не покину! Поки не чую диму, то й байдуже. А як курить хто мені під носом, то, здається, оддав би все на світі, щоб тільки покуштувати отого поганого зілля* (І. Нечуй-Левицький); *Той самосад, пропечений у вимащеному медом горщику, був міцний — не всякий курець наважувався попросити його у Мотички. Пакнеш цього лютого, як вогонь, Гнатового зілля — голова макітриться, зелені, жовті, червоні кола перед очима пливуть* (І. Нижник).

4. *перев. з означ., розм.* Те саме, що **горі́лка**[1]. *Урядник .. обмежився поверховим оглядом і звалив усе на пияцтво, хоча Трофим Пукаляк вживав те зілля лише на великі празники* (Г. Пагутяк).

5. *збірн., ірон.* Про наркотики. — *Наркотики — надто небезпечне зілля. Розумієте?* (Ю. Винничук); *Допомогли затримати зілля службові собаки, які рідко помиляються під час виявлення наркотиків* (із журн.); *Розмова про наркотики потрібна передусім тим, хто це зілля не вживає, щоб цього ніколи не сталося* (з газ.).

6. *перев. з означ., збірн., ірон.* Про в'їдливих, причіпливих, хитрих людей, які роблять що-небудь погане, шкідливе. — *Дивись, бісове зілля* [пани]: *його з огорода, а воно таки в огород! Хоч у гласні їм, коли людей нема... А дзуськи!* (Панас Мирний); — *Я, дурний, радію собі, що така красива дівка біля мене в'ється, і думкою вже налигав її без шлюбу, а вона тим часом догадалась: найшла дурнішого і вже скрутила! От зілля! Виходить, наскочила коса на камінь!* (І. Карпенко-Карий); — *В цієї і трісочка не пропаде марно... І де воно видралося тут отаке зілля* (С. Васильченко); *Вони* [скептики] *готові ганить цілий світ, Самі ж — нікчемне зілля* (Л. Забашта); *"Бісова баба! — подумав про неї Олекса. — Виросло б отаке зілля на сільському ґрунті, була б картина — не жінка"* (М. Руденко); // Про шкідливих комах, мишей і т. ін. — *Давай-но сядьмо, Силантію, он там біля залишеного козаками курища від комарів, бо кляте зілля заїдає зовсім* (Іван Ле).

7. *збірн., розм., рідко.* Дрібні предмети, будь-яке хатнє начиння. *Понад шосе тягнулись штабелі зелених і жовтих ящиків трофейної зривчатки* [вибухівки], *купи знешкоджених мін. Наші сапери тисячами повитягували цього зілля з битих доріг, містків та узбіч* (О. Гончар).

(1) Троя́ке зі́лля, *фольк.* — те саме, що **тройзі́лля** 2. *Ой пошлю я вдівоньку по крутій горі, Щоб збирала трояке зілля на чари мені* (П. Чубинський).

△ **(2) Тата́рське зі́лля** — те саме, що **аї́р.** *Олеся вскочила в таке місце, де лежало каміння в високих кущах татарського зілля та очерету* (І. Нечуй-Левицький); *Пахне від неї річкою і ще чимсь духмяним, приємним: чи м'ятою, чи татарським зіллям, чи любистком...* (А. Шиян); *Завтра Трійця, Зелені свята. То б у нас у квартирі пахло татарським зіллям, любистком і м'ятою* (Л. Костенко).

◇ **(3) Чо́ртове зі́лля:** а) міцне куриво; тютюн. *Край міста зупинився чоловік, затуманеним, скошеним поглядом зміряв далину і за звичкою поліз до кишені за люлькою. Чортове зілля і .. дим трохи втихомирили старого* (М. Стельмах); б) міцний алкогольний напій; горілка. *І знаєш, товаришу, оті сто грамів прийшлися якраз впору. Розв'язали вони мені язика. Якби я не хильнув того чортового зілля, то ніколи не розказав би секретареві про свої ходіння по муках* (В. Логвиненко); в) наркотики. *Наркомани, які звикли збуджувати себе чортовим зіллям, стають соціально небезпечними елементами суспільства* (з газ.).

ЗІЛЛЯ́ТИ *див.* **злива́ти.**

ЗІЛЛЯ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зілля́ти.** *Що вся Рутенія зіллється, хвала Богу, Мов борщ, із всіх горшків зіллятий до одного* (І. Франко).

ЗІЛЛЯ́ТИСЯ *див.* **злива́тися.**

ЗІ́ЛЛЯЧКО, а, *с.* Пестл. до **зі́лля** 1, 2. *Мирон лишається надворі. Там він може собі гуляти, рвати зіллячко* (І. Франко); *Нам відомі всі таємниці землі. Таємниця кожної стеблинки, кожного зіллячка перед нами, як на долоні...* (Ю. Винничук); *Діва на Купала Зіллячко копала, Вночі чарувала, Богам дарувала* (з народної пісні); — *Твою долю, моя доню! Позаторік знала, Позаторік і зіллячка Для того придбала* (Т. Шевченко); — *А я тебе, доню, в місячнім світлі зілляч-*

ком змивала, для тебе чи не кождоі ночі доброї долі благала (О. Кобилянська); // *ірон.* Те саме, що **зілля** 3–5. *Сидоре! Візьми його в холодну, ми з ним завтра розправимося, ач яке зіллячко!* (І. Карпенко-Карий); — *Зробили з мого коханого мужа і члена ради повітової, і предсідателя* [голову] *шкільної ради, .. хоч знають, що він за зіллячко* (Л. Мартович); *Чи ж буде такою і ця Анна Царгородська, сестра базилевсів Констянтина з Василієм? А може, ще й гірше зіллячко: може, чекають на Володимира сльози?* (Н. Королева); [Т р о х и м:] *А це Райка, племінниця, таке зіллячко, що не приведи Бог...* (В. Собко).

ЗІЛЬНИ́К, а́, *ч.* 1. *діал.* Квітник. *Зоня з Юзею ходили по зільнику і рвали квіти для незчисленних китиць та віночків* (Леся Українка); *Збираю з .. осінньої флори дещо до зільників для себе і для школи* (Уляна Кравченко); *Хату обсадив .. рожами, а ґанок виноградом, виплекав новий сад і в зільнику викохав такі гарні квіти, що люди не могли ними налюбуватися* (Б. Лепкий); *Однак щось минає, а щось і зостається... Минає химера, мрія-забаганка. Зостається матеріальне — цей дім, цей сад, цей зільник* (Г. Тарасюк).

2. *діал.* Вазон. *Здається, підвіконня густо заставлене зільниками, що прозора стума од їх* [них] *стоїть в опочивальні* (С. Васильченко).

3. Те саме, що **гербарі́й** 1. *Пухирчиками в склі застигло Данта слово, і, наче в зільнику засушений листок, у товщах скла відбивсь той образ загадковий* (П. Мовчан); *Кожний край доповнював місцевими ліками те, чого не було в греко-арабській лікарській традиції. Так поставали різні зільники, так звані гербарії, яких не бракувало і в козацькій та гетьманській Україні* (з наук.-попул. літ.); *Збирати зільник.*

4. Довідник лікарських рослин. *Репертуар давньоруської книги не обмежувався книгами релігійного змісту. Відомими були також всякого роду медичні довідники, народні травники, зільники* (з наук.-попул. літ.); *П'ятитомний зільник Симеона Сиреніуса містив відомості про лікувальні рослини Львівщини й Покуття* (з навч. літ.); *У львівській аптеці-музеї можна оглянути старовинне аптекарське обладнання і зільники, якими користувалися середньовічні аптекарі* (з газ.).

5. Те саме, що **травозна́вець.** *Обов'язковою вимогою до зільника було вміння добре розрізняти різноманітні трави* (з навч. літ.); *Цією лопаткою викопували зілля багато поколінь зільників* (із журн.); *Після сторічної перерви українські знахарі відновлюють свято зільника* (з газ.).

ЗІЛЬНИ́ЦЯ, і, *ж., діал.* Жлукто. *Віднайшов сокиру, що .. лежала в куті під зільницею, і відчинив двері надвір* (Б. Лепкий); *Дівчата удвох стали прати в цебрі ще звечора намочену в зільниці спільну білизну* (В. Бабляк).

ЗІЛЬНИЧО́К, чка́, *ч., діал.* Зменш.-пестл. до **зільни́к** 1, 2. *Не пади, косо, в зільничок, Бо на камени* [камені] *зсічешся, — А в зільничку приймешся* (з народної пісні).

ЗІМБАБВІ́ЄЦЬ *див.* **зімбабвійці.**

ЗІМБАБВІ́ЙКА *див.* **зімбабвійці.**

ЗІМБАБВІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **зімбабві́йці** і Зімбабве. *У туристичних довідниках можна знайти чимало позитивних характеристик зімбабвійської столиці: голландська архітектура, густі парки, модерні хмарочоси, затишок, Музей королеви Вікторії* (із журн.).

ЗІМБАБВІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **зімбабві́єць,** і́йця, *ч.;* **зімбабві́йка,** и, *ж.).* Народ, що становить основне населення Зімбабве. *Зімбабвійка перевершила власний світовий рекорд, який був встановлений на Олімпіаді у Пекіні* (з газ.); *Зімбабвійці зменшують частку іноземців у видобувній промисловості* (з газ.).

ЗІМІТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зіміту́ва́ти.** *Тільки троє учасників надіслало на конкурс зімітовані, просто розмальовані дерев'яні писанки* (із журн.); *Зімітоване викрадення комп'ютера було виявлено дуже швидко* (з газ.); // **зіміто́вано,** *безос. пред. У першій залі Музею лікарських рослин у Переяславі-Хмельницькому зімітовано куток знахарки* (із журн.); *Під час тренувань рятувальників було зімітовано надзвичайну ситуацію — вибух на газоконденсатній свердловині* (з газ.).

ЗІМІТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **імітува́ти** 1, 2. *У квартирі нареченої зімітували голосне весілля. Щоб чули сусіди і перехожі* (В. Дрозд); *Він загрюкав у двері, але не закричав — в цьому місці я зімітував його не зовсім точно* (Валерій Шевчук); *Кинувши весла, мій рибалка зімітував постріл долонями* (Є. Пашковський); — *Мабуть, так і було, — мовила Маріка і, подумки зімітувавши гудіння літака, надіслала звуковий образ Стоїчкову* (О. Авраменко).

ЗІ́МКНЕНИЙ, ЗІ́МКНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зімкну́ти.** *Впоперек неї* [брами], *від слупів до середини, пролягли дві залізні штаби, зімкнені важкою колодою* (М. Сиротюк); *Вже не тужу я за тобою, Та снишся далі ти мені. Уста вже зімкнуті журбою* (Д. Павличко).

2. *у знач. прикм.* Який зімкнувся, з'єднався (перев. краями, кінцями). *Так тривали довгу хвилину в молитовному мовчанні. Брови підняті, очі зімкнуті, буцім їх сонце поразило* (Б. Лепкий); *"Я ж не мертвий, а живий, — думає Оксен. — Я ніколи не був убитий". Але зімкнутий стрій набирає розгону і летить за дюни* (Григорій Тютюнник); *Посередині стояла щільно зімкнута шеренга молодих вродливих дівчат у чорних кімоно* (Л. Кононович); * Образно. *Серед безлічі зімкнених в один ланцюг думок з'являється іноді якась спасенна іскра і спопеляє все, .. що сковувало тіло* (Д. Міщенко).

3. *тільки* **зі́мкнений,** *лінгв.* Утворений за допомогою зімкнення голосових зв'язок. *За способом творення шуму приголосні поділяються на зімкнені, щілинні й дрижачі* (з навч. літ.); *Фонема [б] в українській мові складається з чотирьох ознак: дзвінка, губна, зімкнена, тверда* (з навч. літ.).

Зі́мкнені (зі́мкнуті) ла́ви (ряди́) *див.* **ла́ва**[2].

△ **Зі́мкнений при́голосний** *див.* **при́голосний.**

ЗІ́МКНЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Властивість і стан за знач. **зі́мкнений** 2. *Маскувальні властивості лісу залежать від густини насаджень, яка характеризується зімкненістю крон* (з наук.-попул. літ.).

2. *лінгв.* Властивість і стан за знач. **зі́мкнений** 3. *Для фонеми [т] в українській мові диференційними ознаками є глухість, передньоязиковість, зімкненість, твердість* (з наук. літ.); *Зімкненість і задньоязиковість, що є спільними для фонем [ґ] і [к], в інших фонемах української мови не виявляються* (з навч. літ.).

ЗІ́МКНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зімкну́ти** і стан за знач. **зімкну́тися.** *Надмірне зімкнення ("перезмикання") зв'язок шкідливе для голосу* (з навч. літ.).

ЗІМКНУ́ТИ *див.* **змика́ти.**

ЗІ́МКНУТИЙ *див.* **зі́мкнений.**

ЗІМКНУ́ТИСЯ *див.* **змика́тися.**

ЗІ́МКНУТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість і стан за знач. **зі́мкнутий** 2. *У дубовому масиві парку Олександрія підліску майже немає, незважаючи на незначну зімкнутість крон дерев* (з наук.-попул. літ.).

ЗІМЛІВА́ННЯ *див.* **зомліва́ння.**

ЗІМЛІ́ЛИЙ *див.* **зомлі́лий.**

ЗІМЛІ́ННЯ *див.* **зомлі́ння.**

ЗІМЛІ́ТИ *див.* **зомліва́ти.**

ЗІМПРОВІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зімпровізува́ти.** *По хвилині зімпровізована сітка була готова, і, лігши грудьми на скелі, Владко спустив тичку з сіткою до води* (І. Франко); *Любить він* [Марко Черемшина] *і .. зімпровізовані рядки гуцульських співанок: без коломийок не обходиться майже ні одне з його оповідань* (М. Зеров).

ЗІМПРОВІЗУВА́ТИ, ýю, ýєш, *що.* 1. Док. до **імпровізува́ти** 1. — *Сідай зараз же і допиши те, що зімпровізував* (П. Колесник); — *Пропонуватиму, мабуть, народну пісню абощо, але це обов'язково буде пісня не з репертуару гостя, пісня, до якої він не буде готовий. Тобто це тест на професіоналізм, уміння швидко зорієнтуватися та зімпровізувати* (з газ.).

2. Док. до **імпровізува́ти** 2; створити щось нашвидкуруч. *Малий спав, а ми швиденько зімпровізували глінтвейн, додавши до вина гвоздики й кориці і мандаринових шкуринок* (Л. Костенко).

ЗІМ'Я́ТИ *див.* **зминáти**[1].

ЗІ́М'ЯТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зім'я́ти.** *Антон обернувся за вітром, простяг руку з зім'ятим у жмені капелюхом* (С. Чорнобривець); — *Ну, ти скажи! Отак здибались несподівано! — з радісним подивом говорив Остап, розправляючи зім'яту в обіймах широку бороду і не зводячи з брата любовного погляду* (А. Головко); *Чоловік з обличчям, зім'ятим передчасною старістю і постійним недоїданням, сумно промовив: — В Афінах немає своєї опери...* (М. Руденко); *Але чимдалі будились десь там під гнітом Матюшиного кулака: придушений гнів, роз'ятрені образи й бідняцькі надії, зім'яті одним хриплим Матюшиним "ніззя!"* (А. Головко); // **зім'я́то,** *безос. пред. Кондуктора зім'ято, й він немилосердно лається десь під моєю лівою рукою* (Б. Антоненко-Давидович); *Берегові його заслони було зім'ято в першу ж годину* (В. Кучер); *Латники вдарили з усіх боків разом. Еців'євих захисників було негайно зім'ято* (І. Білик); *В сутінках кімнати він оглянув себе і побачив, що одяг його зім'ято, пошарпано, зав'язки розв'язано* (Ю. Логвин).

2. *у знач. прикм.* Який зім'явся, став пом'ятим. *З ліжка звисала зім'ята подушка, і лежала на підлозі ковдра* (Б. Антоненко-Давидович); *Біля вікна сидів чоловік у зім'ятому сірому костюмі* (В. Собко); *Чоловіки скидали зім'яті капелюхи, а жінки, всміхаючись, закликали пити молоко* (О. Гончар).

3. *у знач. прикм., перен.* Покритий зморшками, зморшкуватий (про обличчя). *Олександр з жалем глянув на дружину: її зім'яте, бліде обличчя, суха постать не викликали інших почуттів, крім жалю* (П. Кочура).

ЗІМ'Я́ТИСЯ, зімнéться. Док. до **м'я́тися** 1; стати нерівним, пом'ятим. *В земному поклоні зім'ялись шорсткі ряси. Чути, як черниці з почету впали навколішки* (Н. Королева); *Важкий пасажирський* [літак] *тільки здригнувся і залишився на місці, хоч метал на краю крила трохи зім'явся* (В. Собко); *Вигляд у мене був непривабливий. Сірий простенький костюм .. зовсім зім'явся* (Ю. Збанацький); *Погони зім'ялись, вицвіли за цей час...* (О. Гончар).

ЗІНИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Отвір у райдужній оболонці ока, крізь який у нього проникає світлове проміння. *Вони* [очі] *були смутні-смутні і дивились на мене так пильно, аж почорніли від розширених зіниць* (Леся Українка); *Я глянув йому в вічі й побачив, що зіниці аномально звужуються й тут-таки розширюються мало не на все око* (Л. Кононович); *Від плачу очі стали великими й вогкими, а розширені зіниці нагадували чорні отвори в небі* (Любко Дереш); *Крізь прозору рогівку видно райдужну оболонку, від якої залежить колір очей, і розміщену в її центрі зіницю* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Як диню сонця зсуне вітер на решето ясних долин, розплющують зіниці квіти і листя рветься в дальню синь* (Б.-І. Антонич); *Вогняною зіницею дивиться на землю сонце* (Н. Королева); *Порожні зіниці вікон мертво дивилися на мічмана* (В. Кучер); // *розм.* Райдужна оболонка ока. *Ворожила мені індіанка Там, де в скелю гримлять ручаї. І дивилися тьмяно і п'янко Сизо-білі зіниці її* (А. Малишко); *Тоді баба чорнішала, погляд ставав лихий, зіниці ставали зеленими прискми* (Є. Гуцало).

2. *розм.* Те саме, що **óко**[1]. *Вогники образи і гніву заіскрились у її зіницях* (О. Донченко); *Сьогодні така ти вродлива, в зіницях твоїх цілий світ* (В. Сосюра); *Її довге волосся заблищало густою синявою в світлі лампи, в зіницях блиснули мерехтливі вогники* (О. Бердник).

◊ **(1) Як зіни́цю óка** *(рідко* **в óці),** *зі сл.* б е р е г т и, о б е р і г а т и, х о в а т и *і т. ін.* — дуже пильно. *Ще більше будемо .. берегти як зіницю ока, берегти й вивчати безцінну спадщину нашу прекрасну* (П. Тичина); *Сам не знаю, як те сталося, а загадав я собі: "Якщо не загублю сопілку, то живий буду!" І беріг її як зіницю ока* (І. Цюпа); *Суворо наказав* [король Данило], *аби коня пильнували як зіницю в оці* (Ю. Винничук).

ЗІНИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **зіни́ця.** *Пішов я раз до нього і перестрінув на дорозі двох мисливців з Києва: один чорнявенький, аж прикипілий біля очей, а другий — з лисиною і веселими зінічками* (В. Барка); *Зі зміною кута спостереження зінічка комахи змінює положення всередині очей* (з наук.-попул. літ.).

ЗІНИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **зіни́ця.** *Акомодація й зінічний рефлекс дають змогу чітко і ясно бачити предмети на різних відстанях від ока при різному освітленні* (з навч. літ.); *Зіниця обмежена зінічним краєм райдужки* (з навч. літ.).

ЗІНІЦІЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зініціюва́ти.** *10 грудня вся світова спільнота відзначає Міжнародний день прав людини, зініційований Генеральною Асамблеєю ООН* (із журн.); *Цей унікальний мовний марафон був зініційований громадським діячем Петром Яциком, який усе життя прожив у Канаді* (з газ.); // **зініційо́вано,** *безос. пред. У Вінницькій обласній лікарні ім. Пирогова зініційовано презентацію-виставку родинного рушника* (з газ.).

ЗІНІЦІЮВА́ТИ, юю, юєш, *що.* Док. до **ініціюва́ти.** *Хіба міг поправити себе щодо того, хто зініціював їхній розрив: батько чи мати, чи батько сам пішов, чи вона його вигнала* (Валерій Шевчук); *Автори з'ясовують причини незадоволення основної маси селянства існуючою системою землеволодіння, що зініціювало формування соціальної бази селянського руху* (з наук. літ.); *Управа Центрального союзу українського студентства зініціювала й організувала Європейську молодіжну конференцію "Від тоталітарної системи — до відкритого суспільства"* (з газ.).

ЗІНО́ВАТЬ, і, *ж.* Кущова рослина родини бобових із трироздільними листочками й жовтими, червоними або білими квітками; рокитник. *Зіновать, кукіль і будяк Росте* [ростуть] *в пшениці!* (Т. Шевченко); *Понад коліями цвіла жовтими краплинами зіновать* (М. Стельмах); *Хоч як пильно обробляй ниву, а на ній завжди ростиме поруч із добрим зелом і кукіль, і будяк, і зіновать* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗІ́НСЬКИЙ, а, е: △ **Зінське щеня́** *див.* **щеня́.**

ЗІНТЕГРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зінтегрува́ти.** *Економічно сконцентровані та глобально зінтегровані комерційні медіа стали чи не більшою загрозою для свободи висловлювання різних думок, аніж держави, схильні їх контролювати й обмежувати* (із журн.); // **зінтегро́вано,** *безос. пред. У байках Глібова зінтегровано й морально-філософські роздуми, і задушевний ліризм, і "белетризм" сюжетотворення, і добірну зображальну описовість* (з навч. літ.); *Вирішальним фактором нового проекту є опора на великий потенціал, який зінтегровано в Національній академії наук України* (із журн.).

ЗІНТЕГРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **інтегрува́ти.** *Ми багато часу витрачаємо на те, щоб зінтегрувати науку й освіту, однак вони давно вже зінтегровані в різних формах діяльності* (з наук. літ.); *Профільна старша школа повинна максимально зінтегрувати загальноосвітню і професійну ланки освіти* (із журн.).

ЗІ́НЬКИ, ньок, *мн., розм.* Те саме, що **зіни́ці.** *Погляд її напружився, зіньки очей розширилися* (І. Франко); *Його зіньки торопко забігали по столу й уп'ялись у білий з блакитною серединкою Палин конверт* (Б. Антоненко-Давидович).

◊ **Лупи́ти [свої́] о́чі (баньки́, ба́лухи, зі́ньки)** *див.* **лупи́ти.**

ЗІПА́КА, и, *ч. і ж., зневажл.* Той (та), хто багато кричить; крикун. *Чи то можна заснути за тією зіпакою?* (Панас Мирний); *— Замовкни, зіпако, — почулося через двері* (із журн.).

ЗІПА́ННЯ, я, *с., розм.* 1. Дія за знач. **зіпа́ти** 1 і звуки, утворювані цією дією. *За стіною весела про щось суперечка... Долітає Андрієве зіпання: — Тетяно Гнатівно, дайте нам лекцію закінчити* (С. Васильченко).

2. Дія за знач. **зіпа́ти**[2]. *Десь далеко на шпилі блиснуло світло в вікні й незабаром погасло, як останнє зіпання помираючої людини* (І. Нечуй-Левицький).

ЗІПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., розм.* 1. Кричати, горлати, репетувати. *На греблі хтось басом ляско зіпав: — Проворніш! Підніміть поранених і побитих!* (М. Старицький); *Я починаю плаксиво зіпати, щоб було чути аж на городі* (С. Васильченко); *Довгов'язий ще довго лементував, зіпав, погрожував* (В. Шкляр).

2. *що і без прям. дод.* Хапати повітря, задихаючись. *— Ось, погляньте, — показав на бородатого, що виходив з берега, тримаючи на витягнутих руках місткого берета, доверху наповненого рибою, що стріпувалась і зіпала повітря, одсвічуючи на сонці сріблястою лускою* (Микола Чернявський); *Закам'янів. Лише зіпав, як риба на сухому піску, щось хотів промовити і не міг* (О. Бердник); *Груди його ходили ходором, з рота вилітали не слова, а гарячий присок. Зрештою замовк, тільки зіпав* (Є. Гуцало).

ЗІПЕ́РТИ *див.* **спира́ти.**

ЗІПЕ́РТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зіпе́рти;** спертий. *Він сидів у тій самій позі, в якій сів зразу на цій лавці: голова задерта горілиць, підставлена чолом під сонце, а потилицею зіперта на паркан* (І. Багряний); *Книжко підвівся, однією рукою притримуючи кулемет, зіпертий на підвіконня* (К. Гриб); *У кімнаті стояли два матраци, зіперті на цеглини, два стільці, стіл під вікном і комодик* (із журн.).

ЗІПЕ́РТИСЯ *див.* **спира́тися.**

ЗІПНУ́ТИ[1], ну́, не́ш, *док., розм.* Однокр. до **зіпа́ти.** *— Хто там? Чого треба? — зіпнула* [Катря] *сердито на всю порожню хату* (С. Васильченко); *Одною рукою вхопив його за горло і здушив так, що Стальський тільки зіпнув і вибалушив очі* (І. Франко); *Він завис самою тільки головою, побликав-побликав очима від води, кілька разів зіпнув ротом, мовби німо кричав чи співав, і далі подерся нагору* (П. Загребельний).

ЗІПНУ́ТИ[2] *див.* **спина́ти.**

ЗІПНУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зіпну́ти**[2]. *Вони поставили свої курені в однім ряду із сотнями інших заробітчанських куренів, що тяглися, скільки зглянеш, берегом, то більші, то менші, зіпнуті з нарізаного в плавнях верболозового пруття* (О. Гончар).

ЗІПНУ́ТИСЯ *див.* **спина́тися.**

ЗІПОНУ́ТИ, ону́, оне́ш, *док., розм.* Підсил. до **зіпну́ти**[1]. *— Хто там кричить? Давай сюди! — зіпонув Кривинський* (Панас Мирний); *Я підвів голову й побачив сіро-зелену щоглу. Зіпонув з переляку ротом і, гнаний страхом, скочив у воду* (Ю. Мушкетик).

ЗІПРІВА́ТИ, *рідко* **ЗОПРІВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗІПРІ́ТИ;** *рідко* **ЗОПРІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Те саме, що **пріти** 1. *Вологи в землі було цілком достатньо, але не зопрів жоден листочок, жодна соломинка, жоден корінець* (М. Дашкієв); *Вона висипала її* [пшеницю] *у полив'яну макітру, накрила великою чавунною сковородою і закопала. Ні миші чи пацюки не доберуться, ні волога не потрапить, значить, не зіпріє* (Є. Доломан).

2. *тільки док., розм.* Док. до **пріти** 2; дуже спітніти. *Надворі був добрячий мороз, а я, дарма що був у самій тільки сорочці, без пальта, аж зіпрів* (Б. Антоненко-Давидович); *Три перші косарі йшли дружно і невтомно, а Федот розучився володіти косою — відстав, зіпрів, сорочку хоч вижми* (Григорій Тютюнник); *Навіть на шкільні дискотеки мені не вільно було ходити, тому що я могла зіпріти і застудитися* (Любко Дереш).

ЗІПРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Те саме, що **прі́лий.** *В повітці було темнувато, пахло вогкістю, шкурами, зіпрілою соломою* (В. Винниченко); *В теплому повітрі полинули солодкі пахощі розпареної ріллі, торішнього зіпрілого листя* (В. Речмедін); *Він викачував на себе зіпрілий мох, баговиння* (Є. Пашковський).

2. *розм.* Дієпр. акт. до **зіпрі́ти** 2. *Я даремно ламав собі голову і по дванадцятій, весь розбитий, утомлений, мокрий і зіпрілий, вернув додому* (І. Франко); *Катранникові видно в вікно: стоїть підвода; кінь зіпрілий — на прив'язі, коло штахетин* (В. Барка); *Бригадир підбіг зіпрілий, засапаний, витер спітнілу шию картузом* (Григорій Тютюнник); *Зіпрілий, скуйовджений Вадим, зчищаючи з рукавів крейду, підійшов до Лариси* (М. Руденко).

ЗІПРІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **зіпрі́лий** 1. *Під час перевірки зерноскладу було встановлено часткову зіпрілість зерна* (з газ.).

ЗІПРІ́ТИ *див.* **зіпріва́ти.**

ЗІПСÓВАНИЙ, *заст.* **ЗОПСÓВАНИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. до **зіпсува́ти, зопсува́ти.** *Хоч вихований при княжім дворі і зіпсований гниллю та підлотою, він усе-таки був рицар* (І. Франко); *Цікаво б хоч раз у житті подивитись, як веселяться люди, що не зіпсовані цивілізацією* (І. Білик); // **зіпсóвано,** *безос. пред. Стан мій нагадував оскаженілу машину, в якій зіпсовано гальмо й яка мусить мчати, доки в ній є горюче* [пальне] (Ю. Яновський); *Вечір було зіпсовано* (М. Дашкієв); *Ми з Петром почуваємось ніяково, настрій зіпсовано* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який зіпсувався, став непридатним для використання, вживання. *Отець Христофор узяв свого старого зіпсованого годинника й швидко вийшов з кімнати* (О. Довженко); *Він так діє, як рятівничий хімікалій на зіпсовану, зів'ялену фотографічну платівку* (І. Багряний); *Він узяв викрутку, акуратно зняв зіпсовану деталь* (В. Владко).

3. *у знач. прикм.* Який змінився на гірше, став гіршим. *Володимир Бучний застав свого старшину дуже збентеженим, у нього був зовсім зіпсований настрій* (Д. Ткач); — *У вас зовсім зіпсований характер, — сказав йому Григорій Микитович* (П. Загребельний).

4. *у знач. прикм.* З поганими нахилами, звичками; розбещений. [Н а р т а л:] *Зопсована душа запрагла неба, розкоші вічної, надземних скарбів, і я за них продав і честь, і гордість* (Леся Українка); *Ні в якому разі не можна сказати, що Олег зіпсований і злий хлопець* (О. Донченко); *Мені сподобалась його здатність червоніти — за нею чиста, не зіпсована душа вгадується* (М. Руденко).

ЗІПСÓВАНІСТЬ, *заст.* **ЗОПСÓВАНІСТЬ,** ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **зіпсóваний, зопсóваний** 2–4. *Челядь при панських маєтках заслужено мала в народі лиху славу осередку розбещеності, моральної зіпсованості* (з наук. літ.).

ЗІПСУВА́ННЯ, *заст.* **ЗОПСУВА́ННЯ,** я, *с.* Дія за знач. **зіпсува́ти, зопсува́ти** і стан за знач. **зіпсува́тися, зопсува́тися.** *Центральний вузол є найбільш вразливою частиною комп'ютерної системи: зіпсування його виводить із ладу всю мережу* (з навч. літ.); *Особливий порядок визначення розміру заподіяної шкоди застосовується у випадках, якщо шкода заподіяна розкраданням, умисним зіпсуванням, недостачею або втратою окремих видів майна та інших цінностей* (з мови документів); *Як земля .. мене живцем не проглинула до пекла за зопсування так многих душ* (І. Франко).

ЗІПСУВА́ТИ, *заст.* **ЗОПСУВА́ТИ,** *рідше* **ЗІПСУ́ТИ,** *рідко* **ЗОПСУ́ТИ,** ую́, уєш. 1. *що.* Док. до **псува́ти** 1; зробити непридатним для користування, вживання, поламати і т. ін. *Ложка дьогтю зіпсує бочку меду* (прислів'я); *Зопсував* [пан Дериженов] *один негатив жавелевою водою, другого ще не чіпав* (Леся Українка); — *Ось деревинка... Хтось устромив її сюди, а хтось інший зіпсував кору, вона вже гине...* (М. Чабанівський); *Назвіть, кмітливі дітлахи, ті два займенники у мові, що можуть зіпсувать шляхи* (Д. Білоус); // Спотворити, зробити негарним. *Він скидався на перевдягнутого колгоспника середнього віку, хоч висококалорійний харч і споживання деяких напоїв трохи зіпсували йому колгоспну талію* (О. Довженко); *Навколо його носа лукаво ворушаться неглибокі віспинки; вони не зіпсували спокійного овалу обличчя* (М. Стельмах).

2. *що.* Док. до **псува́ти** 2; зробити неприємним, поганим; погіршити. *Так з розмови нічого й не вийшло, тільки вечерю йому зопсували* (М. Коцюбинський); — *Зіпсували ви всю справу. Хіба можна так одверто і гостро! — ахкав .. Маєвський, хапаючись за голову* (З. Тулуб); *Навіть несправедливий мамин потиличник не міг зіпсувати піднесеного Котьчиного настрою* (В. Нестайко).

3. *кого, що.* Док. до **псува́ти** 3; негативно вплинути на кого-небудь, розбестити когось. *Лукія такої думки, що розумну дитину достаток не зіпсує* (О. Гончар); *Яків Туман — той душевно близький Шевченкові природний тип українського селянина, якого не могли зіпсути жодні обставини життя, навіть безглуздя солдатчини* (І. Дзюба).

◊ **Псува́ти / зіпсува́ти обі́дню** *див.* **псува́ти; Псува́ти / попсува́ти (зіпсува́ти) кров** *див.* **псува́ти.**

ЗІПСУВА́ТИСЯ, *заст.* **ЗОПСУВА́ТИСЯ,** *рідше* **ЗІПСУ́ТИСЯ,** *рідко* **ЗОПСУ́ТИСЯ,** ую́ся, уєшся. 1. *тільки 3 ос.* Док. до **псува́тися** 1; стати непридатним для використання, вживання, поламатися і т. ін. — *Учора був на базарі, Кобза зопсувалась... Розбилася...* (Т. Шевченко); — *Малину треба там їсти, бо поки довезу, то вона, гляди, зіпсується* (А. Шиян); [Т а н я:] *Така досада — зіпсувався телефон. Вже скільки разів намагалась подзвонити — і все марно* (В. Собко); *Дорога зіпсувалася, коні ішли важко, та ще й зверху іноді поливав дощ* (А. Хижняк); *Один бетеер* [бронетранспортер] *зіпсувся серед лісів і боліт під час масштабних навчань* (Т. Прохасько); * Образно. *Машина темного царства, на щастя людськості, так збудована, що швидше чи пізніше мусить сама в собі зопсуватися, сама власною силою розпастися* (І. Франко).

2. *тільки 3 ос.* Док. до **псува́тися** 2; змінитися на гірше; погіршитися. *Гуляти більше не хотілося, та й погода чомусь зіпсувалась* (М. Олійник); *Від тих спогадів зовсім зіпсувався настрій* (В. Дрозд); *В наступні дні зіпсувалась погода, золотої осені як не бувало!* (В. Чемерис).

3. Док. до **псува́тися** 3; засвоїти погані нахили, звички під впливом кого-, чого-небудь; розбеститися. *Господь промовляв до Мойсея: Іди, зійди, бо зіпсувся народ твій, якого ти вивів із єгипетського краю* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Сказати делікатніше слово Давид ще не вміє, але чує, що його неодмінно треба знайти для Уляни, бо, дивись, і зіпсується дівчина* (М. Стельмах); — *Мій пес у вас зіпсувався. Нічого не хоче їсти* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЗІПСУ́ТИ *див.* **зіпсува́ти.**

ЗІПСУ́ТИЙ, *рідко* **ЗОПСУ́ТИЙ,** а, е. Те саме, що **зіпсóваний, зопсóваний.** *Кінь утомлений, копита Розкуті, розбиті, Сіделечко мережане Зопсуте, невкрите* (Т. Шевченко); *Безвільно, немов зіпсута з поодгвинчуваними гайками машина, підвівся дядько* (Б. Антоненко-Давидович); *Мої студентські роки виявилися жахливо зіпсутими цим клятим староством* (Ю. Андрухович); *Він був не злий хлопець з природи, але бездонно зіпсутий* (І. Франко); // **зіпсу́то,** *безос. пред. Його майже нечутний шепіт порушували голосні поодинокі слова, що виривалися якось мимохіть під натиском почуття. Так вистукує телеграф, коли зіпсуто дріт* (С. Добровольський).

ЗІПСУ́ТИСЯ *див.* **зіпсува́тися.**

ЗІПСУ́ТІСТЬ, *рідко* **ЗОПСУ́ТІСТЬ,** тості, *ж.* Властивість за знач. **зіпсу́тий, зопсу́тий.** — *Чому люди зраджують? Ну скажіть мені, чому? Через вроджену зіпсутість.., через відсутність належного виховання..?* (Є. Кононенко); *Ніколи не пізно відкривати в людині, "котру добре знаєш", нові й нові ознаки зіпсутості, заздрості, істеричності тощо* (І. Карпа); *Охтирський же цільний у своїй зіпсутості й одверто, цинічно декларує своє міщанське пристосовництво* (із журн.).

ЗІПСУТТЯ́, *рідко* **ЗОПСУТТЯ́,** *я́, с.* 1. Дія за знач. **зіпсува́ти, зопсува́ти** і стан за знач. **зіпсува́тися, зопсува́тися.** *У разі втрати, знищення або зіпсуття зазначених документів платник податку має право письмово заявити про це податковому органу* (з мови документів).

2. Те саме, що **зіпсу́тість, зопсу́тість.** *Тут були зів'ялі старці і молоді парубки, дівчата і старші жінки, ціла збиранина великоміської нужди, зопсуття і розпуки* (І. Франко); *Я бачив перли, котрих матовий, ніжний блиск руйнував життя цілим родинам, сіяв зіпсуття, нечесть і смерть...* (О. Назарук); *Тільки ви вбереглися від зіпсуття, зберегли свою чистість* (П. Загребельний).

ЗІПХНУ́ТИ *див.* **спиха́ти.**

ЗІ́ПХНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зіпхну́ти.** *Серед поодиноких* [перехожих], *зіпхнутих, загнаних на бруківку, він побачив свого сина Бориса* (П. Загребельний); *Зіпхнуте із цямрини відро, злегка видзвонюючи, проковтнулося мороком* (Є. Пашковський).

ЗІП'ЯСТИ́ *див.* **спина́ти.**

ЗІП'ЯСТИ́СЯ *див.* **спина́тися.**

ЗІП'Я́ТИ *див.* **спина́ти.**

ЗІ́П'ЯТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зіп'ясти́, зіп'я́ти.** *Спершу багатії-казахи нацьковували своїх наймитів на зіп'яті серед степу, схожі на купи нагорнутої землі, переселенські хутори* (А. Хорунжий).

ЗІП'Я́ТИСЯ *див.* **спина́тися.**

ЗІР, зо́ру, *ч.* 1. Одне з п'яти зовнішніх чуттів, органом якого є око. *У колибі було темно; на превелику силу, напруживши зір, здолав я розгледіти своїх товаришів* (М. Коцюбинський); *Гордій Макарович в останні роки мав уже ненадійний зір, і це не могло гарантувати його від небажаних випадковостей* (О. Гуреїв); *Гострий зір чоловіка і в осінні ночі вловлював непевні тіні, що сновигали біля колишнього панського палацу* (М. Стельмах); *І ось він — Київ! Возсіяв хрестами. Пригаслий зір красою полонив* (Л. Костенко); // Здатність бачити. *Коли зір і розмисел сяк-так повертають до Юри, він, нарешті, бачить своїх друзів і ворогів* (Ю. Смолич).

2. Спрямованість очей на кого-, що-небудь; погляд. [М а т к а:] *Є така тут круча глибоченна, чорна, не світить туди місяць і не блищать зорі, не падає зір людських очей...* (С. Васильченко); *Зір його спинився на принесених вінках повноколосої пшениці* (Я. Качура); *Люди дивилися безтямним зором навколо, на білий світ, на людей, на жінок, навряд чи щось із того до пуття бачачи й розуміючи...* (І. Багряний); *І пагорбів правічний цей пісок з оголеним корінням вузлуватим до зору лащиться* (С. Йовенко).

3. Те саме, що **о́чі.** *На вулиці Миру Виділяє вам райрада окрему квартиру, — Загойдались перед зором вікна, двері, штори* (П. Глазовий); *Перед зором простираються великі застиглі хвилі землі, що здіймаються де крутішими, де пласкішими горбами, а поміж ними — синіють діброви* (Є. Гуцало); *Зненацька зір мені встеляється сльозами* (О. Забужко).

Глибо́кий по́гляд (зір) *див.* **по́гляд; Зверта́ти / зверну́ти о́чі (о́ко, по́гляд, по́гляди, зір** *і т. ін.) див.* **зверта́ти; На́дити зір (о́чі)** *див.* **на́дити; Наці́лювати / наці́лити о́чі (зір)** *див.* **наці́лювати; Упира́тися / упе́ртися очи́ма (по́глядом, зо́ром** *і т. ін.) див.* **упира́тися**[1]; **Упира́ти / упе́рти о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.) див.* **упира́ти**[1].

△ **(1) Ко́лірний зір** — здатність ока людини й багатьох видів тварин сприймати кольори. *Колірний зір здійснюється за допомогою окремих світлочутливих елементів у сітківці ока — колбочок* (з наук. літ.); *Нормальний колірний зір — трикомпонентний: людині з таким зором для відтворення всіх тонів спектра необхідні три основні кольори* (з навч. літ.); **(2) Стереоскопі́чний зір** — здатність ока сприймати відносне розташування тіл у просторі, оцінювати відстань їх від ока і розміри. *Стереоскопічний зір — тривимірний, він дозволяє оцінювати відстань і розміри об'єктів спостереження* (з навч. літ.); *Для розвитку стереоскопічного зору дозволяйте дитині самостійно пересуватися по будинку, торкатися до всього навколишнього* (із журн.).

◊ **Ба́чити вну́трішнім зо́ром** *див.* **ба́чити; Вбира́ти очи́ма (в о́чі, по́глядом, зо́ром)** *див.* **вбира́ти**[1]; **Випада́ти / ви́пасти з по́ля зо́ру** *див.* **випада́ти; Випуска́ти / ви́пустити з по́ля зо́ру** *див.* **випуска́ти; Відво́дити / відвести́ по́гляд (зір)** *див.* **відво́дити; Впива́тися / впи́тися (вп'ясти́ся) очи́ма (по́глядом, зо́ром)** *див.* **впива́тися**[1]; **Вп'я́лювати (вту́плювати, встро́млювати,** *рідко* **впина́ти** *і т. ін.) /* **вп'я́лити (вту́пити, встроми́ти, вп'ясти́** *і т. ін.)* **о́чі (по́гляд, зір)** *див.* **вп'я́лювати; Вража́ти о́ко (о́чі, зір)** *див.* **вража́ти**[1]; **Звеселя́ти / звесели́ти о́чі (о́ко, зір)** *див.* **звеселя́ти; (3) Зір (по́гляд) то́не <О́чі то́нуть>** *в чому і без дод.* — про неможливість охопити щось у деталях через його глибину, широчінь, далечінь. *Над ним* [полем] *синім шатром розіп'ялось небо — ні плямочки, ні хмарочки, чисте, прозоре — погляд так і тоне...* (Панас Мирний); *Там далеко під горами смужкою блищить Дніпро. А за Дніпром очі тонуть в безкраїй далечі, вкритій лісами* (І. Нечуй-Левицький); *Вільний степ передо мною. Тоне зір — не осягти* (Б. Грінченко); *Тоне зір у небозводі, він такий широкий* (В. Сосюра); **Ки́дати / ки́нути о́ком (очи́ма, по́гляд, зір** *і т. ін.) див.* **ки́дати; Красува́ти о́чі (зір)** *див.* **красува́ти; Куди́** *(рідше* **де) о́ко (зір) сяга́є (дістає, сягне́** *і т. ін.)* **<Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є>** *див.* **о́ко**[1]; **Кут зо́ру** *див.* **кут; Милува́ти о́ко (о́чі, зір)** *див.* **милува́ти; [Ні́би] лови́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром** *і т. ін.) див.* **лови́ти; Обво́дити (огорта́ти) / обвести́ (огорну́ти) очи́ма (по́глядом, зо́ром** *і т. ін.) див.* **обво́дити; Оберта́ти / оберну́ти [свої́] о́чі (по́гляд, зо́ри** *і т. ін.) див.* **оберта́ти; Обма́цувати (ма́цати) / обма́цати (пома́цати) очи́ма (по́глядом, зо́ром** *і т. ін.) див.* **обма́цувати; Обпіка́ти (обпа́лювати, опіка́ти** *і т. ін.) /* **обпекти́ (обпали́ти, опекти́** *і т. ін.)* **[свої́м] по́глядом (очи́ма, зо́ром)** *див.* **обпіка́ти; Оки́нути (огля́нути, змі́ряти** *і т. ін.)* **зо́ром** *див.* **окида́ти; Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, management ври́ти** *і т. ін.) /* **опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти** *і т. ін.)* **о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.)* **[в зе́млю (додо́лу)]** *див.* **опуска́ти; О́чі вбира́ють [в се́бе] <Зір (по́гляд) вбира́є [в се́бе]>** *див.* **о́ко**[1]; **Па́сти очи́ма (о́ком, зо́ром, по́глядом)** *див.* **па́сти**[1]; **Підво́дити о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.) див.* **підво́дити; Підно́сити / піднести́ о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.) див.* **підно́сити; Поглина́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром** *і т. ін.) див.* **поглина́ти; По́гляд (зір) прикипа́є / прикипі́в** *див.* **по́гляд; По́ле зо́ру** *див.* **по́ле; Пори́нути зо́ром (по́глядом, очи́ма)** *див.* **порина́ти; Прикипа́ти / прикипі́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром)** *див.* **прикипа́ти; Прико́вувати / прикува́ти [до се́бе] о́чі (зір)** *див.* **прико́вувати; Припа́сти очи́ма (зо́ром, по-**

глядом) *див.* **припада́ти; Прироста́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром** *і т. ін.)* *див.* **прироста́ти; Притяга́ти (притя́гувати) [до се́бе] о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.)* *див.* **притяга́ти; Пройма́ти / пройня́ти о́ком (очи́ма, зо́ром, по́глядом)** *див.* **пройма́ти; Пройти́ / прохо́дити пе́ред очи́ма (зо́ром)** *див.* **прохо́дити; Скида́ти / ски́нути о́ком (очи́ма, по́глядом, зо́ром** *і т. ін.)* *див.* **скида́ти; (4) Скільки сяга́в / сягне́ зір (по́гляд, о́ко)** — дуже далеко. *Повний місяць осявав океан хребтів, що розходились у всі боки, скільки сягав зір* (О. Гончар); *Вдалині, скільки сягав погляд, здіймалися високі, залиті сонцем кам'янисті шпилі* (В. Малик); *Попереду, скільки сягало око, сріблилися росами ковили, степ лежав пустельний* (Ю. Мушкетик); *Далі майоріли, скільки сягне око, блакитно-зелені степи, всіяні квітами найрозмаїтіших барв* (О. Бердник); **Спопеля́ти / спопели́ти очи́ма (зо́ром)** *див.* **спопеля́ти; Istaва́ти / ста́ти — слух і зір** *див.* **istaва́ти; Ті́шити (весели́ти) о́ко (о́чі, зір** *і т. ін.)* *див.* **ті́шити; (5) То́не зір у зо́рі (по́гляд у по́гляді)** — про неможливість відірватися очима від очей коханої (коханого). *Любов, краса віків! Чудні твої закони. Нікому не збагнуть страшних глибин твоїх. Ось підійшла вона — і зір у зорі тоне і впасти хочеться до любих ніжних ніг* (В. Сосюра); *Вечірня радість, мов далекі дзвони, Мов відголос, мов спомин, мов луна... До стомленого підійшли вікна, І в погляді, як в морі, погляд тоне...* (М. Рильський); **Топи́ти о́чі (по́гляд, зір) <Зато́плювати (затопля́ти) зір>** *див.* **топи́ти**[3]**; То́чка зо́ру** *див.* **то́чка; Трима́ти (держа́ти) в по́лі зо́ру** *див.* **трима́ти; Утіша́ти о́ко (зір)** *див.* **утіша́ти; Чарува́ти зір (по́гляд, о́чі)** *див.* **чарува́ти.**

ЗІ́РВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зірва́ти.** *Марно невідомі закохані особи жбурляли у вікна квіти, зірвані тут же на професорській грядці* (Ю. Яновський); *В ту ж хвилину, як він оце подумав, у* [біля] *його ніг опинився солом'яний бриль, зірваний вітром у якогось чоловіка* (М. Коцюбинський); *Стара халупа самітно визирала з заметів. Двері були зірвані з завіс* (О. Донченко); *Весняний план бетонування* [греблі] *був зірваний повіддю* (Г. Коцюба); // **зі́рвано,** *безос. пред. У лісниковій хижці, де оце ми прихистилися, повисаджувано вікна, зірвано двері з петель* (Є. Доломан); *Вітрила на кадризі вже давно було зірвано* (П. Загребельний); *Тільки повернулася спиною — знову хтось кукурікнув. Продовжувати я не могла. Урок було зірвано* (В. Нестайко).

2. *у знач. прикм.* Який зірвався (у 1–3, 6 знач.). *Чернишеві хотілося швидше побачити справжню війну, проте він досі ніде її не знаходив. Вона втікала, як міраж у пустелі, лишаючи за собою шляхи, заповнені людом. А народ плив і плив, сірий від кіптяви, зірваний з місця* (О. Гончар).

ЗІРВА́ТИ *див.* **зрива́ти.**

ЗІРВА́ТИСЯ *див.* **зрива́тися.**

ЗІРВИ́ГОЛОВА, и, *ч. і ж., розм.* Про сміливу людину, яка ніколи нічого не боїться, ні перед чим не зупиняється. *Веселун Харко з усмішкою під пшеничними вусами, відчаюка й зірвиголова — йому б тільки летіти навперегонки з вітром, втікати або доганяти, — першим зірвав коня* (Ю. Мушкетик); // Бешкетник. [Руфимович:] *А ви пустоватий* [пустотливий] *були й змалечку?..* [Торохтій:] *Прямо зірвиголова!..* (М. Кропивницький); *Трохи віддаля, обхопивши засмаглими руками коліна, задумався про щось Сергійко Дяченко, зірвиголова і фантазер* (Л. Письменна); *На вечір весь табір тільки про те й говорив, як Дмитрик, цей пройдисвіт, шкурник і зірвиголова, приніс до баби Грициха чорта* (Е. Андієвська).

ЗІ́РКА, и, *ж.* 1. Самосвітне небесне тіло, що є скупченням розжарених газів; зоря. *Лягло сонце за горою, Зірки засіяли* (Т. Шевченко); *Андрій лежав і дивився в небо. У небі сяяли мільйони зірок* (О. Довженко); *Серед ста мільярдів зірок, немов піщини в океані, загубилися кілька десятків світів, залишених у розпорядження людей* (О. Авраменко); *Є зірки-гіганти, які в мільярди разів перевершують Сонце об'ємами, а також зірки-ліліпути, що в мільйони разів менші за Сонце* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Тільки то очі й додають краси, — виблискують, як зірки зимньої ночі...* (Панас Мирний); *Як упаде з гори іскра, наче з неба зірка* (Леся Українка); // *мн.* Дрібні світні частинки; іскри. *Стоги вже в'януть, осідають, а він* [вогонь] *все пирска зірками, як слиною кіт* (М. Коцюбинський); * Образно. *Вона з ґанку впала звисока, — аж в очах їй зірки* (А. Головко); *Сніжок застиг на віях срібними зірками* (Б. Левін); // *перен.* Доля, щастя, удача. [Довбуш:] *Хай оце червоне яблуко від вас стане доброю зіркою над моїм життям!* (Б.-І. Антонич); *Реп'яшок задовольнився скромною долею театрального рецензента і чекав своєї щасливої зірки* (Ю. Мокрієв).

2. *перен.* Про людину, яка прославилася в якійсь сфері діяльності (у мистецтві, літературі, спорті і т. ін.). *Ще вона не виявилася зіркою спортивного рок-н-ролу, дитячою письменницею, дизайнеркою капелюшків* (І. Карпа); *Софі Лорен — славетна зірка італійського кіно* (з газ.).

3. Геометрична фігура з гострокінцевими виступами по колу; предмет такої форми. *Павленко порозвішував на сцені електричні ліхтарики з повирізуваними зірками* (Б. Антоненко-Давидович); *Огники переходили в один бік і в другий, ніби по складених напрямках, що сполучають зірки в рисунок* (В. Барка); *Традиційні елементи килимарського орнаменту — зірки, стовпчики, ромбики, решітки, по-різному поєднуючись між собою, по черзі виступають то як провідний, то як допоміжний мотив* (з навч. літ.); // П'ятикутний значок на офіцерських погонах військових, міліціонерів і т. ін., який вказує на ранжування звань. *Це був генерал. На зелених погонах жовтіло по одній зірці* (С. Голованівський); *За короткий час роботи в міліції з нього словесно зняли стільки зірок, що ними можна було б вистелити Чумацький Шлях* (А. Крижанівський); *На погонах він мав три зірки, що означало товариш старший лейтенант* (Ю. Андрухович); // Відзнака, орден, який має форму п'ятикутної геометричної фігури. *Чередниченко сьогодні теж як на параді, з Золотою зіркою на грудях, в усій поважності височить серед людей його могутня статура степовика* (О. Гончар); *Герою України вручається орден "Золота зірка". Він виготовляється із золота і має форму п'ятикутної зірки, накладеної на вінок із дубового листя* (з мови документів).

4. Світла пляма на лобі у тварин. *Я, бачиш, вихопилася трохи конем, .. карим, з білою зіркою на чолі* (Б. Лепкий); *Тут дзвінко заіржав рудий кінь з білою зіркою на лобі* (О. Донченко).

5. *мн.* Садова рослина, суцвіття якої має квітки з п'ятьма пелюстками. *Рядки дівчачих голів, заквітчаних .. маком та червоними зірками, цвіли, як гірлянди квіток в квітнику* (І. Нечуй-Левицький).

Ві́рити у [щасли́ву] зі́рку (зорю́) *див.* **ві́рити; (1) Паду́ча зі́рка (зоря́)** — зірка, що падає. *На тлі синього неба сколихнулися вежі половецькі, заблимали сторожові вогні, покотилася падуча зоря* (В. Малик); *Інколи спалахне падуча зірка, прокреслить довгий тремтливий слід, згасне* (О. Бердник); * У порівн. *Іскри, як падучі зорі, сичали, меркли, гасли* (Б. Лепкий); **Провідна́ зоря́ (зі́рка)** *див.* **зоря́.**

△ **(2) Еруптúвні зірки́ (зо́рі),** *астр.* — змінні зірки, блиск яких має характер спалахів. *До групи еруптивних належать і наднові зорі* (з навч. літ.); **(3) Зі́рка (зоря́) пе́ршої величини́:** а) *(астр.)* найяскравіша зірка у класифікації астрономічних об'єктів. *Альдебаран — зірка першої величини в сузір'ї Бика* (з навч. літ.); *Потік світлової енергії від зорі шостої видимої величини у сто разів менший, ніж від зорі першої величини* (з навч. літ.); б) *(перен.)* про видатного, славетного митця, ученого, політика і т. ін. *Людей з вищою освітою в краю можна було почислити на пальцях; такі, що кінчили Віденський університет, у пам'яті Бобровського ясніють, як зорі першої величини* (І. Франко); *Серед українських філософів XVIII ст. як зірка першої величини блищить славне ім'я Григорія Сковороди* (з навч. літ.); *Серед майстрів українського реалістичного театру зіркою першої величини називають П. К. Саксаганського* (із журн.); *У збірній Франції з футболу виступають зірки першої величини* (з газ.); **(4) Змі́нні зірки́ (зо́рі),** *астр.* — зірки, видимий блиск яких змінюється із часом. *Серед декількох мільярдів зір, що їх можна спостерігати і вивчати за допомогою сучасних телескопів, є близько 50 000 змінних зір, яскравість яких у той чи інший спосіб змінюється* (з навч. літ.); *Деякий час я працював лаборантом в астрономічній обсерваторії, досліджував змінні зірки* (із журн.); **(5) Манд́рівні зірки́ (зо́рі),** *астр.* — зорі, що рухаються не по сталій орбіті. [Д у ж е х у д и й ч е р н е ц ь:] *Оселю роду людського вони прирівнюють до мандрівної зірки* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта); **(6) Морська́ зі́рка** — морська безхребетна тварина типу голкошкірих. *Ворушаться морські зірки, причаївся голчастий їжак під велетенськими водоростями* (О. Іваненко); *Тут вам нове диво: морські зірки, голотурії, морські лілеї — і всі вони горять, спалахують, перемовляються живим підводним світлом* (В. Близнець); **(7) Надно́ві зірки́ (зо́рі),** *астр.* — вибухові змінні зорі, світність яких у момент максимуму в мільярди разів більша за світність Сонця. *Залишки спалахів наднових зір мають вигляд газових оболонок, які розширюються з великою швидкістю* (з наук. літ.); *Крім звичайних нових зірок, блиск яких у десятки тисяч раз перевищує блиск Сонця, можуть спалахувати і так звані наднові — яскравіші за Сонце в кілька мільярдів разів* (з наук.-попул. літ.); *Навіть надра наднової зорі видалися б теплою купіллю в порівнянні з тим несамовитим шаленством стихій, що коїлося навколо нас* (О. Авраменко, В. Авраменко); **(8) Поля́рна зі́рка (зоря́),** *астр.* — найяскравіша зірка у сузір'ї Малої Ведмедиці, що перебуває на відстані 1° від Північного полюса світу. *Полярна зоря за добу описує дуже невеликий кружечок, і її завжди видно майже на тій самій висоті над горизонтом у північній частині неба* (з навч. літ.); *На вершечку сяяли сім сріблястих зірок, що нагадували сузір'я Малої Ведмедиці, найвища з них мусила бути Полярною зіркою* (М. Трублаїні); *За дороговказ правила їм не Полярна зірка, невидима у Південній півкулі, а сузір'я Південного Хреста, що блищало високо над обрієм* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); **(9) Пульсу́юча (пульсівна́) зі́рка (зоря́),** *астр.* — те саме, що **пульса́р.** *Дослідники стверджують, що наше Сонце теж можна вважати пульсуючою зорею* (з навч. літ.); **(10) Холо́дні зірки́ (зо́рі, тума́нності),** *астр.* — зірки, туманності, видимий спектр яких свідчить про їхню відносно низьку температуру. *У статті наведено основні результати дослідження фізичних властивостей і хімічного складу холодних зірок-гігантів* (з наук. літ.); *Радіотелескоп APEX першим зафіксував наявність перекису водню у холодній газовій туманності в сузір'ї Змієносця на відстані 400 світлових років від Землі* (з наук. літ.).

◊ **Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба]** *див.* **дістава́ти; До [са́мої] зорі́ <До зіро́к>** *див.* **зоря́; (11) Закоти́лася / зако́чується зі́рка (зоря́)** *кого, чия* — хто-небудь утратив значення, вагу в суспільстві, став непотрібним, перестав бути популярним. — *Вважайте, що зірка Дев'ятого закотилась* (О. Гончар); *До влади прийшов Лоріс-Меліков. Всім стало ясно, що зірка графа Толстого закочується, — людина, яка "була створена, щоб служити знаряддям реакції", явно не підходила Лорісу-Мелікову з його "диктатурою серця"* (В. Канівець); **Зіро́к з не́ба не хапа́ти (не зніма́ти, не здійма́ти** *і т. ін.)* *див.* **хапа́ти**[1]; **Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зоре́ю)** *див.* **наро́джуватися; Ре́шетом у воді́ зірки́ лови́ти** *див.* **лови́ти; (12) Щасли́ва зі́рка (зоря́,** *заст.* **звізда́)** — успіх, удача, щастя. *І твоя звізда щаслива Козакам світила* (П. Куліш); — *Ідіть, дівчинко моя. Щастя не зрадило нас, — чи не ваша це щаслива зірка виручає нас, а?..* (В. Владко); *Думаю, якби він був біля свого кулемета — може, й обслуга не загинула б, і німці не зайшли б нам з флангу, і не було б у нас таких втрат. Подумав так не тільки тому, що вірю в його щасливу зорю.., а тому, що він — досвідчений воїн, винахідливий, кмітливий* (Є. Доломан); *Щаслива зоря вже зійшла над їхнім домом і осявала кожен крок. Тому він не погодився і на три тисячі гульденів, хоча ніколи в житті не тримав навіть ста центів* (Ю. Винничук); **(13) Як зіро́к (зір) на не́бі** — дуже багато, велика кількість. — *В мене буде дівчат, як зірок на небі; в мене буде хлопців, як макового цвіту на городі* (І. Нечуй-Левицький); — *У ромеїв багато війська, але у князя Святослава вдвоє більше... — Нехай скаже, скільки саме? — Стільки, як зір на небі...* (С. Скляренко); — *Тату! В Багдаді шинків — як зірок на небі* (Ю. Логвин).

ЗІРКА́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. Променистий, сяючий (про очі). *Підвівши на діда зіркаті очі, тихенько озвався: — Дідусю, дай редьківку* [редьку]! (Н. Королева); *Горять зіркаті очі, з ніздрів прудко вилітає сердите дихання* (У. Самчук); *Нахилилася* [Настуня] *над ним і світить в його душу зіркатими очима* (В. Речмедін).

2. Те саме, що **зірки́й.** *Вже не побачиш свободи, не будеш гуляти по вулиці, не почуєшся вільним від зіркатого ока вартового!* (І. Франко); *Ледарі поховалися від нового завгоспа в усі діри .. Та зіркатий Проць люто витрясав їх звідти, витягав за руки* (В. Бабляк).

3. Пухирчастий (про тісто). *Тісто добре підійшло, зіркате, аж пухкотіло і пахло хмелем* (С. Чорнобривець).

4. Подібний формою до зірок; зірчастий. *В житі синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка*

польового маку (М. Коцюбинський); *Зіркатою маківкою як вітер повіє, то й зерно розвіє* (Б. Лепкий); *Рвала зіркатий оделян* [зіркату валер'яну], *пільну* [польову] *гвоздику, мару ну та обмірковувала* (К. Гриневичева).

ЗІРКИЙ, á, é. 1. Який має добрий зір; гострозорий. *Його вважали сильно там розумним, Казали, що орлині має очі. На вловах-бо і справді був зіркий* (М. Рильський); *Його зіркі очі вже намацали біля берега мініатюрний човник* (О. Донченко); * Образно. *Зіркими очима радіолокаторів ці пости стежили за польотом астроплана* (В. Владко).

2. Пильний, уважний, спостережливий. *Громи боїв лишилися позаду... Будь пильний, будь зіркий, стоокий будь* (М. Рильський); *Стецюра хильнув зайвого, але твердо пам'ятав дане ним слово і під зірким поглядом Галини нітився, не переходячи меж* (Л. Дмитерко); *Ми — зіркі сторожі. Ми — пильнуєм довкруж. Не порушить межі ані миша, ні вуж* (Д. Білоус).

ЗІРКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **зіркий.** *Він бачив, бачив з зіркістю степового хижого птаха!* (В. Домонтович); *Можна було тільки дивуватися зіркості скіфських коней, які здатні були мчати галопом у цій пекельній темряві* (В. Владко); *Молодими очима дивився колись ти на цей степ, була в очах орлина зіркість, а зараз сльозою розпливаються розгублені по царині краплини синього цвіту...* (О. Гончар); *Міцкевич був художником дивовижної зіркості й надзвичайно тонкого слуху* (з наук. літ.).

ЗІРКО. Присл. до **зіркий** 2. *Вартовий хлопець у березі під вербою. Зірко вдивляється в ніч* (А. Головко); *З усім вправлявся сам, стежив зірко, батіг у правиці то злітав угору, то звивався в порохні, як змія* (Ю. Мушкетик); *Зоня .. ані на хвильку не занедбувала своїх домашніх обов'язків: зірко гляділа за Орисею, а ще більше за своїм братом Тарасом* (С. Ковалів); *Він зірко оглядався на всі боки, не пропускаючи жодного підозрілого місця* (В. Владко).

ЗІРКОВИЙ, ова́, ове́. 1. Прикм. до **зірка** 1. *Тепер же ширяє під небесами — в воздусі* [повітрі], *так названо простір між небесами і земним світом, інший простір, ніж повітряний і зірковий* (В. Барка); *Далекі зорі на темному тлі .. Та, здається, промені однієї подовжуються. Мимоволі втягую голову в плечі, ніби зірковий викид зможе сягнути мене* (І. Росоховатський); *Коли спинилась* [пані] *у темній хаті, крізь вікно знову посипався до неї, як струмені вічності, зірковий пил* (Валерій Шевчук).

2. *перен.* Стос. до зірки (у 2 знач.). *Не допомогло ні зіркове дитинство вундеркінда.., ні мезальянс зі старцем-грошократом* (С. Процюк); *Зіркові замашки Юрка починалися з шостого класу* (із журн.).

Зіркова́ (зо́ряна) хворо́ба *див.* **хворо́ба.**

ЗІРКОВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **зірковий** 2. *Вони* [люди] *неминуче мусили втратити .. щось людське-людське у .. важкій гонитві за ще більшим успіхом, котрий перетворив вишуканих, успішних та щасливих у .. автомати й агрегати для виробництва власної зірковості* (С. Процюк); *Формуючи творчу групу для створення анімаційного фільму, враховували не зірковість того чи іншого виконавця, а передусім його професіоналізм* (з газ.).

ЗІРКОПОДІБНИЙ, а, е. Схожий на зірку (у 1, 3 знач.); зіркуватий. *Дехто з нас вигадував на них* [привидів] *усілякі пастки, комбінуючи системи взаємно відображуваних малих люстерок, найтоншими нитками сполучених із вирізаними з білого паперу зіркоподібними символами* (Ю. Андрухович); *Форма клітин деяких видів діатомових водоростей буває видовжено-квадратною, еліптичною, круглою, зіркоподібною, у вигляді спіралей і т. ін.* (з навч. літ.).

ЗІРКОУТВОРЕННЯ, я, *с., спец.* Процес перетворення хмар розрідженого газу на щільні самосвітні газові кулі — зірки; зореутворення. *Радіоастрономія відкрила абсолютно несподівані явища в газово-пилових комплексах міжзіркового середовища, які мають пряме відношення до процесу зіркоутворення* (з навч. літ.); *У туманності Оріона йдуть активні процеси зіркоутворення, що впливає на процес випаровування льоду* (із журн.).

ЗІРКУВАТИЙ а, е. Схожий на зірку (у 1, 3 знач.); зіркоподібний. *Чітким військовим кроком, дзенькаючи довгими зіркуватими острогами, наблизився до нього Орленко* (З. Тулуб).

ЗІРНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зо́ряний.** *Срібло зірне горить у небі без полум'я...* (С. Васильченко); *Не втрималась душа моя однієї зірної ночі, спокушений тим тьохкотом* [тьохканням], *впав на шмат берести і помчав-полетів з гори поміж деревом* (Г. Тарасюк).

ЗІРНИЦЯ[1], і, *ж., поет.* 1. Те саме, що **зірка** 1. *Зірниця палахкотить на небі, тремтлива і ясна, мов жарина* (В. Кучер); *З небес дивилися на нас Зірниці миготливі...* (М. Лукаш і В. Мисик, пер. з тв. Р. Бернса); * У порівн. *В Ганьки очі — як зірниці* (С. Воскрекасенко); // Ранкова або вечірня зірка. [Ц и г а н:] *Чому не ляжеш, не спочинеш? Зірниця сходить, подивись* (Т. Шевченко); *Небо за лісом поблідло. І ранкова зірниця глянула* (А. Головко); *Додому поверталися при мерехтливому світлі вечірньої зірниці та круторогого молодика* (М. Сиротюк); * У порівн. *Як зірниця з зіроньками увечері зійшла, так молода, убрана до вінця, з подругами вийшла* (І. Нечуй-Левицький); *Твої очі — мов криниця Чиста на перловім дні, А надія — мов зірниця* (І. Франко); *Як зірниця, запалаєш крізь моря і океани, Україно, Україно, сторона моя кохана* (Л. Забашта); // *мн.* Дрібні світні частинки; іскри. * Образно. *Аж зірниці засвітили (так стукнувся)!* (Номис).

2. Яскраве освітлення горизонту перед сходом і відразу після заходу сонця; зоря (у 2 знач.). *Вечірня зірниця погасла, темно-блакитне небо вкрилося блискучими зірками, з-за плавні виринув місяць* (А. Кащенко); *На світанку рушив Михайло з товаришами. Грала зірниця, як вони охляп на конях вилітали з села...* (І. Микитенко); *А за вікном вагона вже займалася зірниця* (Л. Дмитерко); * Образно. *Буде мир! Єдина правда буде! Зайнялась зірниця світова* (М. Рильський).

3. Короткий світловий спалах без грому на обрії вночі або ввечері — відблиск далекої грози; блискавиця (у 2 знач.). *Десь на обрії, ніби в темному величезному проваллі, зрідка звивались білі сухі зірниці, а грому не чути було ні разу* (О. Гончар); *Десь за Дніпром спалахували зірниці. Коли доходив до готелю, почали падати перші важкі краплини (О. Сизоненко);* * *Образно. Дощ ущух, небо заспокоїлось, обрії моргали зірницями* (У. Самчук).

ЗІРНИЦЯ[2], і, *ж., діал.* Зерниця. *Я насіяв торік груш та яблунь, так тепер зірниці в аршин* (Сл. Б. Грінченка); *Єсть у полі дві зірниці, Отож мої брат-сестриці!* (Леся Українка).

ЗІРНИ́ЧКА, и, *ж.* Пестл. до **зірни́ця**[1] 1. — *Грицю, — казала Анничка, — до тебе Вийду, як перша зірничка зійде* (Д. Павличко); * Образно. *О моя ясна, блискуча зірничко, Де ти живеш? Чи за життя ще я вздрю твоє личко?* (І. Франко); * У порівн. *Лице в неї — як соненько ранком, а очі — як зірнички перед досвітом, голосочок — як дзвіночок* (М. Шашкевич); *А очі! Ох, які гарні були її очі! Блакитні, як небо, тихі та задумливі, як вечірня зірничка* (Н. Кобринська).

ЗІ́РНО, *пред., рідко.* Про наявність великої кількості зірок на небі; зоряно. *Винесли її на двір, положили. Зірно, гарно. Місяць .. дивиться, дивується* (Ганна Барвінок); *А от вже й вечір... А видно, як удень — знизу сніги світять, а з неба — місяченько. А зірно як! І зорі — як горіхи волоські!* (Г. Тарасюк).

ЗІРОНІЗУВА́ТИ, ýю, ýєш. Док. до **іронізува́ти.** — *То й ви знаєте, що сьогодні бал? — зіронізував Безбородько* (Ірина Вільде); — *Яке ж, по-вашому, покликання музи? — Природа, кохання, — зіронізував Зюма* (М. Олійник).

ЗІ́РОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **зі́рка** 1, 3–5. *Діло було літом — от не згадаю, у середу чи в четвер, — саме як закотилось сонечко та зійшла вечірня зіронька* (Марко Вовчок); *Трохи згодом на все село задзвеніла пісня: "Ох, зійди, зійди, зіронько та й вечірняя"(С. Васильченко); Здається з Землі, що зіроньки танцюють, моргають, манять, тремтять, змінюють кольори* (С. Плачинда); *Налипав сніжок до брів, Цілував у губи. На долоню упаде Зіронька й розтане* (П. Воронько); * У порівн. *Волошки, ніби сині зіроньки, блищать* (М. Рильський); *Багато бачив я країв, Та отчий дім з тополею, Мов зіронька, мені світив...* (І. Нехода); // Пестливе звертання до дівчини. *Голубонько-дівчинонько, Зіронько моя! Не питайся, моя мила, Чого смутен я!* (С. Руданський); [Я р о с л а в:] *Зіронько моя! Де ти була, чим бавилась, дитино?* (І. Кочерга).

◊ **(1) Од зі́роньки до зі́роньки** — з вечора до ранку. *Росла в наймах, виростала, З сиротою покохалась. Неборак як голуб з нею, З безталанною своєю, Од зіроньки до зіроньки Сидять собі у вдівоньки* (Т. Шевченко).

ЗІ́РОЧКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **зі́рка** 1, 3–5. *Синє небо темніє, виблискуючи зірочками ясними* (Панас Мирний); *Кожна зірочка снігу нам буде в очах, Наче справжняя зірка, зоріти* (Леся Українка); *Завжди, коли з цеху виходила нова машина, на великому щиті загорялась зірочка* (М. Зарудний); *Промені його* [сонця] *заіскрилися на солдатській зірочці, і вона спалахнула яскравим пурпуровим вогником* (П. Автомонов); — *А в нас корова отелилась. Бичок такий ловкий, рябий, із зірочкою на лобі* (М. Стельмах); *Двоє чорних волів з білими зірочками на лобі тягли сани* (С. Тельнюк); * У порівн. *Як червона зірочка з туману, блимає перед очима каганець* (С. Васильченко); — *Правда? — радісно скрикнув хлопчик, і очі його засяяли, як зірочки* (Григорій Тютюнник); // Пестливе звертання до дівчини. — *Галю, зірочко моя!.. Не можна мені без тебе пробути...* (Г. Квітка-Основ'яненко); [Г о л о х в о с т и й:] *Слухайте, серденько, не лементуйте, бо я тольки* [тільки] *поговорить хотів з вами, моя зірочко красна* (М. Старицький).

2. Невелика зірка як умовна позначка, що її вживають з різною метою в книжках, рукописах і т. ін. *Вони молоді, для них це як ворожий літак збити — можна нову зірочку на борту малювати* (С. Жадан); *На картах вулкани позначають червоними зірочками або кружечками* (з навч. літ.).

3. Невелика п'ятикутна зірка як знак розрізнення на офіцерських погонах, як якісна характеристика товару, закладу і т. ін. *Гостеві підбадьорливо кивнув* [військком] *на пляшку з п'ятьма зірочками* (О. Гончар); *Відповідно до військового звання на погонах прикріпляються зірочки золотавого кольору, на погонах до польової форми одягу — зірочки полинового кольору* (з навч. літ.); *Ординарні коньяки: три зірочки — готують із спиртів 3-річної витримки; чотири зірочки — не менше 4-х років; п'ять зірочок, відповідно, — не менше 5-ти років* (з навч. літ.); *У минулому столітті для того, щоб легше було визначити рівень готелю, було введено зіркову систему класифікації — від однієї до п'яти зірок* (із журн.).

4. *техн.* Зубчасте колесо в ланцюгових передачах. *На валах закріплені ланцюгові колеса, які називаються зірочками* (з наук. літ.); *Видовисько й насправді було показне. Майже як ноги в мазуті. Коли залишається на шкірі візерунок від велосипедної зірочки* (І. Карпа).

5. *мн.* Рід трав'янистих рослин родини лілійних. *Синенькі паничі кручені круг неї в'ються... он зірочки червоніють, а он троянди кущ...* (Б. Грінченко); *На двох вікнах од краю .. зеленіють .. на лутках калачики й зірочки* (А. Головко); *У Хомутовському степу в другій половині квітня розкидано цвітуть також тюльпан Шренка та латочки жовтих зірочок* (з наук. літ.).

Я́сна́ зо́ре (зо́ренько, зі́рочко) *див.* **зоря́.**

ЗІ́РОЧНИК, у, *ч.* Багаторічна отруйна рослина родини гвоздикових з білими квітками. *Зірочник — дуже поширений на пухких вологих ґрунтах бур'ян* (з навч. літ.); *Для поліпшення обміну речовин у кришталику можна приготувати настоянку зірочнику середнього* (із журн.).

ЗІРЧА́СТИЙ, а, е. 1. Формою схожий на зірку (у 3 знач.). *Із перемогою і славою Весна з'являється на світ, І квітне радістю яскравою Барвінковий зірчастий цвіт* (Н. Забіла); *Наш директор взагалі кохається у квітах. Навколо школи багато клумб: круглих, квадратних, ромбічних, зірчастих* (Г. Усач); *Найчастіше на старовинних буковинських килимах бачимо ромбовидні, зірчасті та хрестоподібні мотиви у різноманітних комбінаціях* (з наук. літ.); // Блискучий, іскристий. *Здавалось, то не вода текла в берегах, а розстелив хтось темний оксамит, прикрасивши його зірчастими діамантами* (А. Шиян).

2. Те саме, що **зо́ряний** 1. *Зуйка перехрестилася до церкви, що вирізьблювалась на фоні зірчастого неба своєю дзвіницею* (А. Шиян); * Образно. *У тьмі віків Господь творив, Творив усе з нічого. В просторі зорі засвітив І проложив у тьмі віків Зірчастії дороги* (М. Рильський).

△ **Зірча́стий мак** *див.* **мак.**

ЗІРЧА́СТО. Присл. до **зірча́стий** 1. *Зірчасто ясніє між травами пахуча тоя* (А. Турчинська); *Снувальне волокно на кокон намивається сріблясто, у сповитку душа дріма давно, і лет їй сниться широко, зірчасто* (П. Мовчан).

ЗІРЧА́ТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зірча́стий.** *Сніжок летить. Легкі, зірчаті сніжинки в'ються за вікном...* (І. Гончаренко); *Одсвіт бакена сріблив .. зірчатий купол на*

площі (Є. Пашковський); *О пісне, колиско моя степова!.. Лежав на соломі і слухав слова, І слуха далеч небесна зірчата...* (І. Нехода).

ЗІРЧА́ТО. Присл. до **зірча́тий.** *На узліссі терен квітне рясно і зірчато...* (Р. Братунь).

ЗІС, а, *ч. заст.* Легковий або вантажний автомобіль марки "ЗИС". *Уже комбайни стихли по степах, Одгомоніли всюди молотарки, Одгуркотіли зіси і безтарки, І в кожнім домі Свіжий хліб запах* (І. Вирган).

ЗІСКА́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зіска́кувати.** *Хворі виконують фізичні вправи: підстрибування на двох ногах на місці та з невеликим просуванням; зіскакування з предметів заввишки 10–40 см* (з навч. літ.); *Кронштейни кріпляться до конструкції літака болтами і мають обмежувачі, що оберігають троси від зіскакування з роликів* (з навч. літ.); *Зіскакування ключів з головки болта або граней гайки може стати причиною травм і поранення рук* (із журн.).

ЗІСКА́КУВАТИ, *рідше* **ЗСКА́КУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗІСКО́ЧИТИ,** *рідше* **ЗСКО́ЧИТИ,** чу, чиш; *наказ. сп.* зіско́ч; *док.* 1. Сплигуючи, спускатися з чого-небудь; зістрибувати. *Кури кричали, зскакуючи з сідал* (Панас Мирний); *Танкіст вилазить з люка і зіскакує на землю* (А. Хижняк); *О. Артемій зскочив з воза і вітром полетів по сходах* (І. Нечуй-Левицький); *Помітивши Оксану Сергіївну, дівчина зіскочила з підвіконня* (Ю. Яновський); // *розм.* Швидким, різким рухом уставати; схоплюватися. *Миттю зіскакує* [Безбородько] *з ліжка, поспішно накидає на себе халат* (Ірина Вільде); *А як коли, то було звеселіємо не знать чого .. Інша* [дівчина] *зскочить та почне вистрибувати дибки-дибки, щоб пані не почула* (Марко Вовчок); *Грицько зразу зскочив з місця, мов підкинутий якоюсь силою* (С. Васильченко); *Начальник штабу в розпачі схопився руками за голову, зіскочив зі стільця* (М. Стельмах).

2. *тільки 3 ос.* Не утримавшись на чому-небудь, падати. *З'являлось бажання порадити чоловікові обтягнуть держало дротом, щоб, бува, сокира не зскочила* (В. Винниченко); *Чую — гачок зіскочив* (І. Микитенко); *Впали залізні ґрати, зіскочили з завіс двері кімнати валіде* (Р. Іваничук); *Подалися двері під нестримним натиском людей — зіскочили з петель, упали* (В. Нестайко); *Образно. *Співчуття зіскочило з щік Безбородька, натомість з'явилися подив і образа* (М. Стельмах).

ЗІСКАНО́ВУВАТИ, о́вую, о́вуєш, *недок.*, **ЗІСКАНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *що, спец.* Те саме, що **скануваа́ти.** *Вирубування лісу промарковане, на кожному дереві електронний чип, його номер зіскановують та вносять до електронної бази* (з навч. літ.); *За допомогою спеціальної ручної камери лікар може зіскановувати зону ураження шкіри за лічені секунди* (із журн.); *Установивши на свій смартфон спеціальну програму, можна зісканувати штрих-коди в супермаркеті й дізнатися, що насправді ти купуєш* (з газ.).

ЗІСКАНУВА́ТИ *див.* **зіскано́вувати**

ЗІСКОВЗНУ́ТИ *див.* **зіско́взувати.**

ЗІСКОВЗНУ́ТИСЯ *див.* **зіско́взуватися.**

ЗІСКО́ВЗУВАТИ, *рідше* **ЗСКО́ВЗУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗІСКОВЗНУ́ТИ,** *рідше* **ЗСКОВЗНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* 1. Поковзом сунутися, спускатися вниз. — *Чуєте, співають, — радісно зісковзнув Юрко вниз* (П. Козланюк); *Рука його затремтіла і безвольно зсковзнула з руки дружини* (Іван Ле); *Я зсковзнув з золотого крила прудкокрилої птиці* (П. Усенко).

2. *тільки 3 ос.* Не утримавшись на чому-небудь, падати. *Шовкова мотузочка сама собою розв'язалася, і ключик м'яко зісковзнув йому в долоню* (О. Ірванець); * Образно. *Густа, біла мряка залягла долину, висіла на гілках смерекового ліса* [лісу], *зісковзуючи з вершків* (І. Франко).

ЗІСКО́ВЗУВАТИСЯ, *рідше* **ЗСКО́ВЗУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ЗІСКОВЗНУ́ТИСЯ,** *рідше* **ЗСКОВЗНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.*, *розм.* Те саме, що **зіско́взувати.** *Снігові лавини найчастіше зсковзуються з гірських схилів у вигляді суцільного тіла (мокрі лавини) або розпиленого снігу* (із журн.); *Брати щодуху зісковзнулися вниз по вогкій скальній жолобині над воду* (І. Франко); * У порівн. *Дараба вже минула, віддаляється, немов зісковзується по гладкій площі десь у бездонну глибінь* (І. Франко).

ЗІСКО́К, у, *ч.* Дія за знач. **зіска́кувати** 1. *Терміни стрибків і зіскоків у спортивній гімнастиці визначаються з урахуванням положення тіла у фазі польоту* (з наук.-попул. літ.); *Виконуючи стрибки й зіскоки зі спортивних знарядь, приземляйтесь м'яко, на носки, пружинисто присідаючи* (з навч. літ.).

ЗІСКО́ЧИТИ *див.* **зіска́кувати.**

ЗІСКРІ́БОК *див.* **зскрі́бок.**

ЗІСПО́ДУ, *рідко* **ЗСПО́ДУ,** *присл.* 1. З нижнього боку, знизу. *Височезні дзеркала таки не змістились в невисокій горниці, і майстри мусили їх трохи підпилить зсподу* (І. Нечуй-Левицький); *Юра розплющив очі і хотів сісти на ліжку. Але саме в цю мить щось немов ударило в Юрине ліжко зісподу* (Ю. Смолич); *Листки оману високого великі, зісподу нерівнозубчасті* (з наук. літ.); // Зсередини. *Тіло моє було як побите, безсиле, але десь зісподу вставала глибока соковита радість життя* (М. Івченко); *Він дістав засмальцьований шкіряний кисет, .. вийняв зісподу жмуток вати* (М. Чабанівський); *І цюкає сусід сокирою колоду, і плеще у долоні на радощах вогонь: сніг зверху, а життя не вигаса зісподу, в зіницях стиснувсь жар, і світло б'є зі скронь* (П. Мовчан); // З-під кого-, чого-небудь. *Зчепившись в одну щільну купу, старшина і писар ворушились у снігу, сопли, кректали, вивертались зісподу то один, то другий* (С. Васильченко).

2. У нижній частині чого-небудь; унизу. *Накладем стіжок зсподу широкий* (П. Чубинський); [Юрко:] *Як же ви розберете мій документ?* [1-й гребець:] *Там є печаті: одна зверху, друга зісподу* (М. Кропивницький); *Череватий човен залатаний зісподу кількома голубими штахетинами* (Є. Гуцало).

3. У напрямку знизу вгору. *Зісподу холодочком віє, а згори теплом гріє* (Панас Мирний); *Вже потім далася вона* [поземка] *узнаки — Злетівши угору, рвонувши зісподу* (Л. Первомайський); *Вода в басейні напахчена ароматичними есенціями, підігріта й зісподу освітлюється мінливим кольоровим світлом* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

ЗІССА́ТИ *див.* **зсиса́ти.**

ЗІСТАВА́ТИСЯ *див.* **зостава́тися.**

ЗІСТА́ВИТИ *див.* **зіставля́ти.**

ЗІСТА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зіста́вити.** *В спальні у них широченне ліжко, зіставлене з двох полуторних нікельованих кроватей* [ліжок] (І. Сенченко); *У науковій праці кожен термін зіставлений із позначуваним поняттям* (з наук. літ.); *Ефективність управлінських рішень — це ре-*

зультат, зіставлений з витратами на реалізацію цих рішень (з наук.-попул. літ.).

ЗІСТА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зіста́вити** 1. *На рідній землі люди звуть свого Янку Купалу білоруським Кобзарем .. В цьому ніжному зіставленні велика народна любов до них обох* (Т. Масенко); *Просте зіставлення того, що скаже вона, а потім він, теж може допомогти у розв'язанні нелегкого завдання* (В. Петльований); *Найзловісніші морські течії здавалися приборкано-лагідними в зіставленні з берегом* (П. Загребельний); *Це породило безліч конфліктів, але й безліч порозумінь, котрі при зіставленні з конфліктами, безперечно, переважатимуть* (Ю. Андрухович).

ЗІСТА́ВЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зіставля́ти** 1. *Зіставний метод спрямований передусім на виявляння відмінностей між зіставлюваними мовами* (з навч. літ.).

ЗІСТАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зіставля́ти** 1. *У процесі зіставляння отриманої інформації з реальним об'єктом відбувається її декодування* (з наук. літ.); *Спілкуючись із батьком чи матір'ю, дитина здійснює інтуїтивну пізнавальну діяльність шляхом наслідування, зіставляння себе і батьків* (із журн.).

ЗІСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ЗІСТА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* зіста́влять; *наказ. сп.* зіста́в; *док.* 1. *кого, що.* Порівнюючи когось, щось із ким-, чим-небудь, співвідносити між собою для одержання певного висновку. *Так, не пізнавши зла, не оціниш добра! Зіставляючи протилежні явища, людина доходить до істини* (Б. Антоненко-Давидович); *Якщо між ученням є якась взаємна спорідненість, то пізнання їх буде для нас доречним. Якщо ж немає сеї спорідненості, то слід вивчати різність учень, зіставляючи їх між собою, що допоможе ствердженню вчення ліпшого...* (П. Загребельний); *Надто дужі були враження минулої ночі, коли зіставити їх з подіями попереднього дня* (Ю. Смолич).

2. *що.* Ставити поряд. *Щоразу перед виставою хлопці зіставляли стільці уздовж стіни* (із журн.); *Зразу ж заходились улаштовуватись на нічліг. Зіставили вози, як це звичайно роблять чумаки, в коло, посередині розвели багаття* (Б. Левін).

◊ **Ста́вити / поста́вити (зіста́вити** *і т. ін.)* **збро́ю (гвинті́вки, рушни́ці) в ко́зла (ко́зли)** *див.* **ста́вити.**

ЗІСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **зіставля́ти.** *У третьому розділі дисертації зіставляються безсполучникові складні речення із компонентами пояснення з відповідними сполучниковими складними реченнями і встановлюються можливості їх взаємоперетворення* (з навч. літ.).

ЗІСТА́ВНИЙ, а, е. Який полягає в зіставленні. *Основними методами цього наукового дослідження є описовий, порівняльно-історичний і зіставний* (з наук. літ.).

ЗІСТА́РЕНИЙ, *заст.* **ЗОСТА́РЕНИЙ,** *рідко* **ЗСТА́РЕНИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. до **зіста́рити, зоста́рити, зста́рити.** *То була ще не стара, років, може, тридцять п'ять жінка, але вже зістарена горем, недостатками та працею* (Б. Грінченко); *Розчиняються двері, .. виходить з їх* [них] *сумна і зостарена недолею молодиця* (Панас Мирний); *Відчуття мандрівки в часі поглиблює унікальний друк на спеціально зістареному французькому папері та обкладинка з об'ємним орнаментом* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який зістарився, став старішим або старим. *Якби ця юна танцівниця й співачка могла покохати його, знікчемнілого, зістареного, всіма забутого вигнанця!* (О. Гончар); *Скільки не бачила, а очі в дітей ніколи іншими не бували, — з старечим сумом одвіку. Чи то це народ такий зістарений, хороба його маму знає* (В. Медвідь).

ЗІСТА́РИТИ, *заст.* **ЗОСТА́РИТИ,** *рідко* **ЗСТА́РИТИ,** рю, риш, *кого, що.* Док. до **ста́рити;** зробити старішим або старим. *Нужда мене зстарила і зв'ялила* (Марко Вовчок); *Вдівство та троє дітей зістарили її передчасно* (Л. Первомайський); *— Ви дасте мені якихось ліків, що відразу зістарять мій організм* (М. Дашкієв); *Як давно ми вже воюємо! Як зістарила кожного з нас війна!* (О. Гончар).

ЗІСТА́РИТИСЯ, *заст.* **ЗОСТА́РИТИСЯ,** *рідко* **ЗСТА́РИТИСЯ,** рюся, ришся. Док. до **ста́ритися.** [П а л а ж к а:] *А живуть же, бач, люди, та ще й Бога хвалять за те, що так тихо.* [Х в е н ь к а:] *То... хто зостарився...* (Панас Мирний); *— Думаєш, Оришко, наука не досягне? Он подивись, стоїть квартал моїх черешень, зовсім уже були зістарились, а я їх позаторік омолодив* (О. Гончар); * Образно. *Дмитро Іванович подумав, що отакий кінець їхніх стосунків не випадковий, їхня дружба переросла себе. Саме так — зістарилася й переросла* (Ю. Мушкетик); *Зістаривсь час у найпевнішім місці, в чутливій крапці стислого єства* (П. Мовчан).

ЗІСТА́РІТИ, *заст.* **ЗОСТА́РІТИ,** *рідко* **ЗСТА́РІТИ,** ію, ієш. Док. до **ста́ріти** 1; постаріти. *Була швиденька, як вітрець у полі, а стала тиха, наче зстаріла...* (Марко Вовчок); *Багацько, пребагацько всього за цей час перемінилося: що тоді тільки сходило, тепер вже виросло; що тоді починало зростати, тепер вже зістаріло* (О. Кониський).

ЗІСТА́РІТИСЯ, *заст.* **ЗОСТА́РІТИСЯ,** *рідко* **ЗСТА́РІТИСЯ,** іюся, ієшся. Док. до **ста́рітися.** *Був молодим я і зостарівся, а не бачив я праведника покинутим, ні потомства його, щоби воно просило хліба* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Зажурилась тяжко Ївга, аж краса її зов'яла; зстарілась, ходить похмура* (Марко Вовчок); [О х р и м:] *Де був, не питай, бо зостарієшся, як усе будеш знати* (М. Кропивницький); *Увесь якийсь мов пригнічений він, а зістарівся так, що й не пізнаєш* (Б. Грінченко); *Так Міля і зостарілась біля них, непомітно перетворившись із вродливої, моторної, наче ртуть, молодички у затуркану бабу* (Г. Тарасюк).

ЗІСТА́ТИСЯ *див.* **зостава́тися.**

ЗІСТИКО́ВАНИЙ, *рідше* **ЗСТИКО́ВАНИЙ,** а, е. Дієпр. пас. до **зістикува́ти, зстикува́ти.** *Для побудови системи заземлення потрібно три або більше електродів, заглиблених у землю й зістикованих між собою за допомогою металевої смуги* (з навч. літ.); *Адріатичний газопровід може бути зстикований із Трансанатолійським газопроводом* (із журн.); *Супутники будуть окремо виведені на орбіту, а потім зістиковані* (з газ.); // **зістико́вано,** *безос. пред. Усі знімки зістиковано таким чином, що утворюється єдина безшовна картина, повне зображення земної поверхні* (з наук.-попул. літ.); *Колоди в кутових з'єднаннях не щільно зістиковано, що призводить до промерзання, продування і навіть гниття* (з навч. літ.).

ЗІСТИКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗІСТИКУВА́ТИ,** *рідше* **ЗСТИКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* 1. Те саме, що **стикува́ти.** *Пілотований космічний корабель уперше зістикували з орбітальним модулем* (з наук.-попул. літ.); *Профілі дозволяють красиво зістикувати вагонку з дверима, вікнами і стелями приміщення* (з газ.).

2. *перен., розм.* Узгоджувати що-небудь із чимсь. *У спробі зістикувати кар'єрні амбіції і різні способи дозвілля їм усе-таки доведеться знайти хоч щось, що їх об'єднує* (із журн.); *До серпневих нарад необхідно хоча б скоригувати й зістикувати програми з географії та математики* (з газ.).

ЗІСТИКО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ЗІСТИКУВА́ТИСЯ,** *рідше* **ЗСТИКУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Те саме, що **стикува́тися.** *За допомогою профілів композитні панелі можуть легко зістиковуватися між собою* (з наук. літ.); *Елементи водостічної системи виготовляються на заводі, мають точні розміри, легко зістиковуються* (з мови документів); *У липні 1975 року космічні кораблі "Союз" і "Аполлон" двічі зістиковувалися на орбіті і стільки ж разів розстиковувалися* (з газ.).

2. *перен., розм.* Те саме, що **узго́джуватися.** *Те, що не зістиковується з нашими очікуваннями, запам'ятовується часто на все життя* (із журн.); *Протягом іспитового періоду підготовча стадія заходів буде зістиковуватися з потребами потенційних користувачів відповідних технологій* (із журн.).

3. *тільки недок.* Пас. до **зістико́вувати.** *Перед укладанням кам'яної доріжки треба визначити, як камені будуть зістиковуватися між собою і в якому порядку вони будуть викладені* (з газ.).

ЗІСТИКУВА́ТИ *див.* **зістико́вувати.**

ЗІСТИКУВА́ТИСЯ *див.* **зістико́вуватися.**

ЗІСТРИБНУ́ТИ *див.* **зістри́бувати.**

ЗІСТРИ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зістри́бувати.** *До більшості складних гімнастичних вправ, які виконуються великим махом, входять зістрибування сальто в різних модифікаціях* (з наук. літ.); *На уроках фізкультури під час зістрибування з коня учні повинні приземлятися на напівзігнуті ноги, протягуючи руки вперед* (з навч. літ.).

ЗІСТРИ́БУВАТИ, *рідше* **ЗСТРИ́БУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗІСТРИБНУ́ТИ,** *рідше* **ЗСТРИБНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* Стрибаючи, спускатися звідки-небудь. *З танкової броні вже зістрибували автоматники* (В. Кучер); *Коляда скінчив вправу і зстрибнув на підлогу* (І. Багмут); *Омелько схопив малого за руки і швидко спустив униз на вогку землю, сам легко зістрибнув і вмить був у шароварах і при зброї* (Ю. Логвин); *Ольга не переставала репетувати, але зістрибнути і тікати звідси не могла* (А. Кокотюха); * Образно. *У тісному кабінеті директора віє весною. Навіть вікно поскрипує по-пташиному, і від його шибки зістрибує на лутку сонячний зайчик* (Г. Усач).

ЗІСТРИГА́ТИ, *рідше* **ЗСТРИГА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗІСТРИ́ГТИ,** *рідше* **ЗСТРИ́ГТИ,** ижу́, иже́ш, *док., що.* Зрізувати ножицями або машинкою (волосся, вовну і т. ін.). *Розлігшись на траві, в сопілочку сурмить* [чабан] *І за воломи наглядає; Або із стільників в лип'янку мед сочить, З овечок вовницю зстригає* (Л. Боровиковський); *Одяг довелося зістригати ножицями — так було швидше і легше знімати його* (С. Андрухович); *На постриженні дитини символічно зістригають пасмочко волосся або вистригають хрестик* (з наук. літ.).

ЗІСТРИГА́ТИСЯ, ЗСТРИГА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **зістрига́ти, зстрига́ти.** *Альпак стрижуть раз на рік. З однієї особини зістригається по 5 кг вовни* (з наук.-попул. літ.); *Стрижка каре робиться в такий спосіб: спочатку зстригаються нижні пасма, верхні ж перукар витягує під потрібним кутом і лише тоді вирівнює за нижніми* (з навч. літ.).

ЗІСТРИ́ГТИ *див.* **зістрига́ти.**

ЗІСТРИ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зістри́гти.** *Волокна натуральної, незабарвленої вовни, зістрижені з живої тварини й не оброблені ніякими хімікатами, покривають тваринним воском* (з навч. літ.).

ЗІСТРУГА́ТИ *див.* **зістру́гувати.**

ЗІСТРУГА́ТИСЯ *див.* **зістру́гуватися.**

ЗІСТРУ́ГУВАТИ, *рідше* **ЗСТРУ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗІСТРУГА́ТИ,** зістружу́, зістру́жеш *і* зіструга́ю, зіструга́єш, *рідше* **ЗСТРУГА́ТИ,** зстружу́, зстру́жеш *і* зструга́ю, зструга́єш, *док., що.* Стругаючи, зчищати верхній шар чого-небудь. *Весь час робили на деревах зарубки для зв'язківців. Зістругували ніким не торкану, зарослу мохом кору стовбурів* (О. Гончар); — *Я йому в кишеню пальта повну чорнильницю виллю. Тільки чорнила шкода: піволівця чорнильного зістругала* (О. Донченко); // *безос., перен. Чи бач, який, — мов паршами зстругало, На тім'ї здоровецький пліш!..* (П. Гулак-Артемовський).

ЗІСТРУ́ГУВАТИСЯ, *рідше* **ЗСТРУ́ГУВАТИСЯ,** ується, *недок.*, **ЗІСТРУГА́ТИСЯ,** *рідше* **ЗСТРУГА́ТИСЯ,** а́ється, *док.* 1. Відокремлюватися під час стругання. *Уже під час обтісування корча виявив темні смуги на деревині, які не зістругуються* (із журн.); *Хлопець швидко зрозумів, що березова кора легко зістругується* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **зістру́гувати, зстру́гувати.** *Парафін має невелику пластичність, ламкий, добре зстругується гострим інструментом* (з навч. літ.); *До весни зошити списувалися, фарби змальовувалися, олівці зістругувалися* (із журн.).

ЗІТЕ́РТИ *див.* **стира́ти.**

ЗІТЕ́РТИЙ *див.* **сте́ртий.**

ЗІТЕ́РТИСЯ *див.* **стира́тися.**

ЗІ́ТКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зітка́ти.** *З-під віночка білих квіточок хвилею спадала аж до землі пелена, зіткана буцім з павутини* (О. Стороженко); *Ця сорочка в нього зіткана з найтонших ниток, які могла вивести його Докія* (М. Стельмах); *Полотно, зіткане з павутини, за міцністю, легкістю та красою в кілька разів перевершує шовк* (із журн.); * Образно. *У світі злому і холодному, де щастя зіткане з прощань, чи ми пробачим одне одному цю несподівану печаль?* (Л. Костенко); // **зіткано,** *безос. пред.* * Образно. *Сюрчали в пітьмі коники, тонко, однотонно, здавалося, весь простір зіткано з їхніх струн* (О. Гончар); *З яких скорбот, з яких страждань Нам зіткано життя!* (М. Лукаш і В. Мисик, пер. з тв. Р. Бернса).

ЗІТКА́ТИ, тчу́, тче́ш; *наказ. сп.* зітчи́; *що.* Док. до **тка́ти** 1, 2; виготовити що-небудь тканням. — *Пряхи пряли, ткалі ткали — зіткали!* (П. Усенко); * Образно. *Ніби слухає нас тиха зоряна ніч, що над нами узори зіткала* (І. Гончаренко); *Весна зіткала вчора гобелен у лузі — з трав, із квітів, з верболозів* (Є. Гуцало); *Коли у моєму слові Олжа павутиння зітче, Жбурни його, як полову, На сором моїх очей* (Б. Олійник).

ЗІ́ТКНЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **зіткну́тися.** *Ніколає чомусь згадав, як колись читав про зіткнення двох поїздів у тунелі* (М. Чабанівський); *Юрко щосили наліг на стерно, щоб відвернути човен, уникнути зіткнення* (В. Малик);

Розбиті при першому зіткненні з руськими кінними дружинами, угри почали відходити (А. Хижняк); *Ми не наважувалися розстатися з шоломами: в разі зіткнення з ворогом вони прикриватимуть наші голови од куль та осколків* (А. Дімаров).

ЗІТКНУ́ТИ *див.* **стика́ти.**

ЗІТКНУ́ТИСЯ *див.* **стика́тися.**

ЗІТЛІВА́ТИ *див.* **зотліва́ти.**

ЗІТЛІ́ЛИЙ *див.* **зотлі́лий.**

ЗІТЛІ́ННЯ *див.* **зотлі́ння.**

ЗІТЛІ́ТИ *див.* **зотліва́ти.**

ЗІТНУ́ТИ[1] *див.* **стина́ти[1].**

ЗІТНУ́ТИ[2] *див.* **стина́ти[2].**

ЗІ́ТНУТИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **зітну́ти[1]**. *По висоті над бойовими порядками піхоти звисають ракети і в'януть, падаючи, як зітнуте сліпуче волоття* (О. Гончар); *Перший вилетів на нього* [міст] *старший сержант Можухін із своїм взводом. Перший він і впав, .. зітнутий ворожим свинцем* (Є. Доломан); *Солдати з роздертими жахом ротами зривалися в атакуючу хвилю, падали, зітнуті жаром осколків* (Є. Пашковський).

ЗІ́ТНУТИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **зітну́ти[2]**. *Їй і досі ввижається оскал зітнутих в смертельній муці зубів батька* (В. Речмедін).

ЗІТНУ́ТИСЯ[1] *див.* **стина́тися[1].**

ЗІТНУ́ТИСЯ[2] *див.* **стина́тися[2].**

ЗІТХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зітха́ти.** *У кухні щось застугоніло, і Власов, затаюючи* [затамовуючи] *зітхання, почав дослухатись* (Панас Мирний); *Дихав він* [батько] *рідкими й довгими зітханнями, як дихають у сні* (В. Винниченко); *Гомін ширше розтікається над галявою. Зітхання і сльози перемішуються з словами утіхи і надії* (М. Стельмах); * У порівн. *По верхів'ях лісових дерев ходив якийсь таємний шепіт, мов зітхання* (І. Франко); *Глибока північна тиша, тільки часом легкий шелест чується в гаю, мов зітхання у сні* (Леся Українка).

Зати́снуло (затну́ло, затяло́ *і т. ін.)* **дух (ди́хання,** *рідко* **зітха́ння)** *див.* **затиска́ти.**

◊ **До оста́ннього по́диху (ві́ддиху, зітха́ння)** *див.* **по́дих.**

ЗІТХА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. Робити глибокі вдих і видих, посилено дихати (перев. під впливом якихось почуттів). *Олеся лежала, як труп, і тільки перед вечором почала важко зітхати та дихати, не розплющуючи очей* (І. Нечуй-Левицький); *Матроси тихо зітхають, зиркаючи раз у раз на Марію* (В. Кучер); *Ночами йому, видно, гіршало, бо чути було, як він зітхає в темряві, стримуючи біль, поскрипує зубами* (О. Гончар); * Образно. *Цілу ніч до зорі я не спала. Прислухалась, як море шуміло, Як таємная хвиля зітхала — І як серце моє стукотіло* (Леся Українка); *Сумовито рипить дуб, замислився перед зимовим сном ясен, тяжко зітхає клен* (Остап Вишня); *Земля дихає й млосно зітхає* (І. Багряний).

2. *по кому — чому, рідко об кому — чому.* Сумувати, журитися за ким-, чим-небудь. *Та й було об чому зітхати: після смерті князя добро його узяли в опеку* [опіку], *дожидаючи сина з столиці* (Панас Мирний); *Мабуть, немає нічого дурнішого, подумав я, як зітхати по тій напрузі, од якої рвалися жили* (Ю. Мушкетик); // *по кому, перен., розм.* Бути закоханим у кого-небудь. *Грицько був хлопець "геройський", як говорили про нього на селі: рослий, сильний, відважний... А до всього ще і вродливий. Не одна дівчина зітхала по ньому* (А. Головко).

◊ **Ві́льно (ле́гко, поле́гшено** *і т. ін.)* **зітхну́ти / зітха́ти** *див.* **зітхну́ти.**

ЗІТХА́ТИСЯ, а́ється, *недок., безос.* Глибоко вдихатися й видихатися, посилено дихатися (перев. під впливом якихось почуттів). *В голову вдаряє раптом чудним шумом. Ага! Мабуть, це смерть. Але враз знову зітхається, зовсім вільно і легко* (Ю. Смолич); *Неважко збагнути, чому зітхається дівчині місячними вечорами* (М. Стельмах); *Зітхалося раз у раз нашим паніям, різних пригод тої красуні слухаючи* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗІТХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* 1. Однокр. до **зітха́ти** 1. *Згадавши, чого він тут* [у лісі], *Гнат важко зітхнув* (М. Коцюбинський); *Дух забило Оксані в грудях, очі засяяли, насилу зітхнула: важко, гаряче* (С. Васильченко); *Мати нічого не відповіла, тільки глибоко зітхнула* (І. Кириленко); * Образно. *Зітхнуть поля всі подихом одним. Гілля на липах оживе дебеле* (М. Рильський); *І, коли закружляє ніч, встану я в твоїх мріях чулих! Ти забудеш зітхнути, піч, своїм комином у минуле* (М. Вінграновський).

2. *розм., рідко.* Те саме, що **перепочи́ти.** — *Як Харків? Як мої знайомі? Трамвай, як завжди? Вічна путь. А я працюю у шахткомі і навіть ніколи зітхнуть...* (В. Сосюра); *Дати зітхнути коневі.*

◊ **(1) Ві́льно (ле́гко, поле́гшено** *і т. ін.)* **зітхну́ти / зітха́ти** — відчути полегшення, звільнившись від турбот, переживань і т. ін. *Дайте-бо, дайте зітхнути Вільно, щасливо — хоть* [хоч] *раз, Серцем від мук оддихнути, Збутись щоденних образ!* (П. Грабовський); *Одлягло від серця тривожне почуття, вільніше зітхнули дружинники* (А. Шиян); *Він за моїми плечима, і я можу полегшено зітхнути, бо я не сама в цьому світі* (І. Жиленко); *Я поволі розплющую очі й легко зітхаю: вовка перед очима нема* (Б. Антоненко-Давидович); *Коли він повертався з лінії, з'являючись над кручею й стрибаючи звідти, як з неба, рота полегшено зітхала: — Маковейчик! Соловейчик! Живий!* (О. Гончар); — *Відбій! Ми полегшено зітхаємо, мріючи про жаданий відпочинок* (Є. Доломан); **(2) Зітхну́ти по́вними грудьми́** — відчути велику полегкість, звільнившись від чого-небудь або позбувшись чогось. *Так і наша хмура доля... Прогудуть громи, — І зітхнем ми, збувшись горя, Повними грудьми!* (П. Грабовський).

ЗІТХНУ́ТИСЯ, не́ться, *док., безос.* Однокр. до **зітха́тися.** *Цей дотеп не розвеселив, а ще більше запечалив Марію, аж зітхнулося в чужій оселі* (М. Стельмах).

◊ **Хай (неха́й) леге́нько (ле́гко) гикне́ться (зітхне́ться)** *див.* **гикну́тися; (1) [Як, мов, ні́би** *і т. ін.*] **ві́льно (ле́гко, поле́гшено** *і т. ін.)* **зітхну́лося** *кому* — хто-небудь відчув полегшення, звільнившись від турбот, переживань, незручностей і т. ін. *Пішла собі старенька додому. Галі наче легко зітхнулося. Усі їй мішали* (Марко Вовчок); *В кімнаті ніби полегшено зітхнулося всім. Повеселішали, загомоніли* (О. Гончар).

ЗІХО́ДИТИ *див.* **схо́дити.**

ЗІХО́ДИТИСЯ *див.* **схо́дитися.**

ЗІШЕ́СТЯ, я, *с., рел.-церк.* Дія за знач. **зійти́** 1. *У християнстві зішестя Святого Духа тлумачать як завдання Христа учням нести звістку про його вчення всім народам* (з навч. літ.).

ЗІШКРЕБТИ́ *див.* **зішкріба́ти.**

ЗІШКРІБА́ТИ, ЗШКРІБА́ТИ, *рідко* **ЗСКРІБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗІШКРЕБТИ́, ЗШКРЕБТИ́,** *рідко* **ЗСКРЕБТИ́,** бу́, бе́ш; *мин. ч.* зішкріб, зшкріб, зскріб, ребла́, ло́; *док., що.* Шкребучи, знімати, зчищати що-небудь з якоїсь поверхні. — *Тікати зовсім не треба, — вимовив спокійно Петро, зшкрібаючи рештки мила* (І. Багряний); *Він ускочив у гній, а тепер, лаючись, тріскою зшкрібав його зі штанів* (П. Кочура); *Поліцейський .. зішкрібав багнетом листівку з дуба біля церкви* (М. Малиновська); *Якийсь підрядчик наймає звичайних поденників, і ті залізними стругами зшкрібають із фресок штукатурку* (П. Загребельний); *Збирають прополіс, зскрібаючи його зі стінок вуликів* (з газ.); *І він* [Самсон] *пішов до батька свого й до матері своєї, та й дав їм, і вони їли. І він не сказав їм, що той мед він зішкріб із тіла лева* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Він зшкріб задубілим віником сніг з чобіт* (Н. Рибак); * Образно. *Пора була підходяща йти. Та зорі ще де-не-де блискотіли на небі. Василько готовий був би їх зішкребти* (А. Турчинська).

ЗІШКРІБА́ТИСЯ, ЗШКРІБА́ТИСЯ, *рідко* **ЗСКРІБА́ТИСЯ,** а́ється, *недок.* Пас. до **зішкріба́ти, зшкріба́ти, зскріба́ти.** *На бульбах картоплі утворюються чорні склероції гриба у вигляді твердих темних грудочок, схожих на частинки ґрунту чи торфу, які легко зішкрібаються, але не змиваються водою* (з навч. літ.); *Очищення кори старих дерев краще за все робити восени або рано навесні, коли вона волога й легко зшкрібається* (із журн.); *Якщо оліфа надмірно розведена розчинником, плівка зскрібається погано* (з газ.).

ЗІШКРЯ́БАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зішкря́бати.** *Всюди на вулицях лежали кучугури снігу, ретельно зішкрябаного двірниками з асфальту* (О. Шугай); *Зішкрябаний із стін і рамок вулика, охолоджений і подрібнений, прополіс має вигляд зелено-коричневого або сірого порошку з жовтуватим або червонуватим відтінком* (з наук.-попул. літ.); // **зішкря́бано,** *безос. пред. Фарбу зішкрябано зі стін, підлогу вичищено — усе готове до ремонту* (з газ.).

ЗІШКРЯ́БАТИ *див.* **зішкря́бувати.**

ЗІШКРЯБНУ́ТИ, ЗШКРЯБНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., що.* Однокр. до **зішкря́бувати, зшкря́бувати.** *Багатошарове мило робиться просто. Підсихає перший шар, збризкуєш спиртом і заливаєш другий. Можна виделкою зішкрябнути трошки зверху першого шару, тоді воно точно буде триматися* (з навч. літ.); *Віра спочатку спробувала зшкрябнути фарбу з оновлених дверей* (із журн.).

ЗІШКРЯ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зішкря́бувати** і **зішкря́буватися.** *Для з'ясування дерматологічного статусу організму використовують такі методи дослідження: огляд, пальпацію, зішкрябування, діаскопію* (з навч. літ.); *Тварини можуть живитися рідкою та твердою їжею, вони можуть її отримувати шляхом висмоктування, зішкрябування, фільтрації тощо* (з навч. літ.); *Для підвищення міцності фарби на стирання й зішкрябування потрібно додавати до неї спеціальні сорти воску* (з навч. літ.).

ЗІШКРЯ́БУВАТИ, ЗШКРЯ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗІШКРЯ́БАТИ, ЗШКРЯ́БАТИ,** аю, аєш, *док., що.* Шкрябаючи, дряпаючи, знімати, здирати що-небудь із якоїсь поверхні; зішкрібати. *Марія запопадливо витирала помічену на кафтані білясту плямку: змочувала її водою, зшкрябувала нігтем* (В. Бабляк); *Павлина мокрою ганчіркою сама змила кухонну плиту. Зішкрябала накип, а потім змивала його водою* (Ірина Вільде).

ЗІШКРЯ́БУВАТИСЯ, ЗШКРЯ́БУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **зішкря́бувати, зшкря́бувати.** *На пофарбованому яйці за допомогою голки або іншого металевого вістря зішкрябується фарба відповідно до обраного візерунку* (з навч. літ.); *Зішкрябуються останні листівки та прокламації, зникають із парканів та вітрин магазинів новітні політичні ідоли та кумири* (із журн.); *Із ніжки гриба шкірка зшкрябується, як у молодої картоплі* (з газ.).

ЗІШТО́ВХНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зішто́вхувати** і **зішто́вхуватися;** зіткнення. *Вимирання динозаврів почалося 65 млн років тому, тобто значно раніше від гіпотетичного зіштовхнення Землі й астероїда* (з наук. літ.); *Плідний результат для формування іконографічного канону дали зіштовхнення і взаємодія двох різних культур — елліністичної і коптської* (з наук.-попул. літ.).

ЗІШТОВХНУ́ТИ *див.* **зішто́вхувати.**

ЗІШТО́ВХНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зіштовхну́ти.** *Поранили одразу і двох велосипедистів, а третій на повнім ходу, зіштовхнутий фурою, впав на дорогу* (М. Малиновська); *Зіштовхнуті з мурів, покотилися колоди, кам'яні брили, бочки з землею* (із журн.); * Образно. *Він стояв перед проваллям, власне, він вже летів у нього, зіштовхнутий долею в лихо, в біду, в нікуди, в ніщо, в ніяк, сам один, безпорадний, маленький* (Ю. Покальчук).

ЗІШТОВХНУ́ТИСЯ *див.* **зішто́вхуватися.**

ЗІШТО́ВХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зішто́вхувати** і **зішто́вхуватися.** *Зіштовхування між молекулами і зіштовхування молекул між стінками посудини відбуваються за законами пружного удару* (з навч. літ.); * Образно. *Від зіштовхування між спогадами викрешувалась іскра* (Любко Дереш).

ЗІШТО́ВХУВАТИ, ЗШТО́ВХУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗІШТОВХНУ́ТИ, ЗШТОВХНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *розм.* **ЗШТОВХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., кого, що.* 1. Штовхаючи, зрушувати з місця, скидати звідкись. *Захлинувшись від раптової нестачі повітря, Петрюк .. з усієї сили зштовхує старшину, віч-на-віч стає перед братом* (В. Бабляк); *Білі русалки щодалі більше зштовхували незграбне дводубів'я на мілини — довелося причалити* (П. Загребельний); *Твої чоботи зіштовхують серба в провалля* (Ю. Винничук); [Чернуха:] *Звідки він* [Куниця] *упав?* [Сухарик:] *Це... з поїзда. Поїзд уже рушав, а він скочив на приступку. А тут його хтось зштовхнув* (І. Кочерга); *Втікачі гарячково обмірковували становище. — Треба зштовхнути пліт! — гукнув Антоні. — Тільки швидко!* (В. Малик).

2. *тільки* **зішто́вхувати, зшто́вхувати, зіштовхну́ти, зштовхну́ти.** Штовхаючи кого-, що-небудь назустріч одне одному, зближувати впритул, примушувати вдарятися. — *Будеш зіштовхувати їх, як більярдні кулі. На цьому місці всі, включно з інвесторами, бачать лише тебе!* (І. Роздобудько); * Образно. *Діалектика будь-якого конфлікту полягає в тому, що він не просто зіштовхує в протиборстві якісь об'єкти* (із журн.); // *безос. Машину кидало на глибоких вибоях, їх* [Федора і Реву] *гицало, зштовхувало плечима* (Ю. Мушкетик); // Сприяти раптовій зустрічі кого-небудь з кимсь. *Клара під'їхала до полустанка не через переїзд, а іншою дорогою, щоб раптом не зштовхнути лицем в лице Ла-*

рису й Анатолія (М. Руденко); *Може, слід було починати не з вікна, а з їхньої чоловічої самотності, яка зштовхнула їх чотирьох, таких різних, таких несхожих* (П. Загребельний).

ЗІШТО́ВХУВАТИСЯ, ЗШТО́ВХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗІШТОВХНУ́ТИСЯ, ЗШТОВХНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* 1. Рухаючись назустріч один одному, вдарятися, наштовхуватися один на одного. *Олександр і собі поліз у скриньку за олівцем. Хлопці нахилилися разом, зштовхнулися лобами* (Ю. Мушкетик); *Українські астрономи виявили 410-метровий астероїд, що може зіштовхнутися із Землею в 2032 році* (із журн.); * Образно. *Два вітри зштовхнулись в грозі й непокорі, Два шторми сплелися в обіймах вгорі* (Л. Первомайський).

2. Несподівано зустрічатися з ким-, чим-небудь. *Людству протягом усієї своєї історії неодноразово доводилося зіштовхуватися не лише з примхами погоди, її мінливістю і періодичними відхиленнями від звичного ходу метеорологічних явищ, але й з випадками, коли ці явища набувають грізної сили* (із журн.); *До печей треба було йти повз недобудований гуртожиток. Там і зштовхнулася Катерина, нічого не бачачи перед собою, з Мусієм Горбанем* (Л. Первомайський); // *перен.* Вступати в які-небудь стосунки, мати справу з ким-, чим-небудь. *Чим частіше я з ним* [Кужелем] *зштовхувався, тим більше переконувався в правдивості Недокусових слів* (Ю. Збанацький); *Людям, які виїжджають за кордон з метою отримання освіти, постійного місця проживання, одруження, працевлаштування, доводиться зіштовхуватися з необхідністю легалізації документів* (з газ.).

3. *рідко.* Сходитися в бою. *А голубі улани теж — з криком ринулись .. Іх, як і зштовхнулися ж! аж кресонуло на всі боки...* (П. Тичина).

ЗІЩУ́ЛЕНИЙ, *рідше* **ЗЩУ́ЛЕНИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. до **зіщу́лити, зщу́лити.** *Він тримався ще досить рівно, хоч порізане глибокими зморшками обличчя, зіщулені губи, що нависали над підборіддям, красномовно говорили, що полковникові було вже за п'ятдесят* (В. Петльований); *Сігалас, зібравши всю волю і мужність у зіщулений щупленький кулачок, рвонув було за ним* (О. Ірванець).

2. *у знач. прикм.* Який зіщулився, зібгався, скорчився. *Оддалік стояв зщулений і непомітний верховинський намісник о. Федір Стрипський* (С. Скляренко); *Я сам не свій... Мов на чужій подушці, не рухаюсь, зіщулений лежу* (П. Мовчан); * Образно. *Все теплішала зщулена тиша* (Т. Масенко).

ЗІЩУ́ЛИТИ *див.* **зіщу́лювати.**

ЗІЩУ́ЛИТИСЯ *див.* **зіщу́люватися.**

ЗІЩУ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зіщу́лювати** і **зіщу́люватися.** *У дітей страх чи тривога можуть виражатися плачем, вибухами гніву, завмиранням, зіщулюванням* (з навч. літ.); *Зморшки в куточках очей і на повіках можуть бути наслідком зіщулювання очей від яскравих променів сонця й пилу* (із журн.).

ЗІЩУ́ЛЮВАТИ, *рідше* **ЗЩУ́ЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ЗІЩУ́ЛИТИ,** *рідше* **ЗЩУ́ЛИТИ,** лю, лиш; *наказ. сп.* зіщу́ль, зщуль; *док., що.* 1. Стуляючи повіки, прикривати (око, очі). *Для масажування очі треба обережно зіщулювати й знову повільно широко розкривати* (з навч. літ.); *Троша зіщулив одне око й підморгнув до Ладі* (П. Панч); *Горват-Гернот підозріливо зіщулив очі, але не зрушив із місця* (І. Білик).

2. Стискати, морщити (губи). *Цариця побожно закотила під лоба очі, зіщулила губи, зітхнула* (П. Кочура).

3. Притискати до голови, прищулювати (вуха) (про тварин). *Коні здригнулись, зіщулили вуха і нетерпляче затупцювали на місці* (П. Панч); *Попереду вовка, зіщуливши вуха, промчав переляканий заєць, стрибнув кілька разів і причаївся в кущах* (із журн.).

ЗІЩУ́ЛЮВАТИСЯ, *рідше* **ЗЩУ́ЛЮВАТИСЯ,** ююся, юєшся, *недок.*, **ЗІЩУ́ЛИТИСЯ,** *рідше* **ЗЩУ́ЛИТИСЯ,** люся, лишся; *наказ. сп.* зіщу́льсь, зщулься; *док.* 1. *рідко.* Мружитися, прикриваючи очі повіками. *Обличчя мого приятеля зіщулилось від якоїсь внутрішньої муки* (Олесь Досвітній); *Дід, збираючи з вусів бурульки, лукаво зіщулився* (із журн.).

2. Зібгавшись, скорчуватися, ніби зменшуватися в об'ємі (про людей, тварин); щулитися. *Вона* [Медже] *в'яне, зщулюється у купочку, як мімоза від грубого дотику* (З. Тулуб); *"Коли б не випасти, коли б не випасти!" — під свист санок гупає тільки одна думка, а все тіло Христини зіщулюється в пругку грудочку, налиту радістю й острахом* (М. Стельмах); *— А я ж то? — сказала Уляся і знов якось ущухла, зщулилась і головку похилила* (І. Нечуй-Левицький); *М'які струмені повітря приємно лоскотали шкіру, і Вася зіщулився* (В. Собко); * Образно. *Серце тремтіло й зщулювалось під тими м'якими ударами, немов чогось сподіваючись, очікуючи чогось у тривозі й легкому смутку* (Н. Королева); *Будинки на пагорку немовби зіщулились од холоду* (С. Журахович); *Біля майдану, на якому зіщулилася сіренька церква, повертаємо ліворуч* (Є. Доломан); // *рідко.* Хилитися донизу, никнути (про рослини). *Хмари кругом облягли — і поле у тінь уступило. Птаство веселе примовкло. Затихнули, зщулились трави* (П. Тичина).

ЗІЯ́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **зя́яння.** *Під бань розколотих зіяння, Під черепи лунких склепінь Лягла тінь пам'яті остання, В зелений камінь вкута тінь* (М. Бажан); *Зіяння в питомих українських словах допустиме лише на межі префікса й кореня: виорати, приозерний, наодинці* (з навч. літ.); *Однією з причин появи інтерфіксів у французькій мові було бажання уникнути зіяння як усередині слова, так і між словами* (з навч. літ.).

ЗІЯ́ТИ, я́є, *недок.* Те саме, що **зя́яти.** *Ліворуч гірської дороги .. зіяла поросла лісом пропасть* [прірва] (О. Кобилянська); *Коло полу зіяли дві порожні скрині: Наталчина й Христі* (Г. Косинка); *Надворі на возі у соломі лежали, зіяючи чорними круглими отворами, авіабомби* (М. Стельмах); *Ще зіяють рани, ті, що нашому народу завдали тирани, як була на рідну мову люта заборона, як жорстоко її царська тиснула корона* (Д. Білоус).

З'ЇДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **з'їда́ти** 1. *Вигадувалися нові податки, здиралися ще з більшою запопадливістю і жорстокістю: .. податок на постій, навіть податок за труд, понесений зубами османців у з'їданні християнських харчів* (П. Загребельний); *Від обряду ритуального з'їдання тотема бере свій початок християнське таїнство причащання* (з наук. літ.); *Ще одна гарна традиція золотого весілля — це з'їдання пирога або калача, який ювіляри ріжуть і передають кожному, хто перебуває в шлюбі* (із журн.).

З'ЇДА́ТИ, *рідко* **ІЗ'ЇДА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **З'Ї́СТИ,** з'ї́м, з'ї́си́, *рідко* **ІЗ'Ї́СТИ,** і́м, ї́си́; *наказ. сп.* з'їж *і рідко* із'ї́ж; *док.* 1. *що і без дод.* Споживати яку-небудь їжу, не залишаючи нічого; їсти (у 1 знач.). *Все з'їдаю, що дають, і другий раз прошу* (М. Коцюбинський); *З цукром він з'їдав свій чималий окраєць, запивав водою* (Я. Качура); *Дістали брати з торбини по шматку хліба, з'їли з капустою* (І. Не-

чуй-Левицький); *Ішов стежкою, а очі до всього додивлялися, все обмацували і шукали. Вони шукали, що б із'їсти* (І. Багряний); — *На тобі перепічку гаряченьку, з молочком із'їж* (К. Гордієнко); // *тільки док., чого.* Спожити певну кількість чого-небудь. *Якби з ким сісти хліба з'їсти, Промовить слово, то воно б, Хоч і як-небудь на сім світі, А все б таки якось жилось* (Т. Шевченко); — *Сідай краще до столу, узвару з'їси* (О. Донченко); * Образно. *Гомоніли солдати: — Ми з'їли доволі шрапнелі* (А. Малишко); // Витрачати на харчування. [М а т и:] *Що було — то з'їла з дітиськами своїми* (Леся Українка); // *тільки док., розм.* Поїсти, вгамувати голод. *Надумавсь Вовк, що жить йому погано — Не з'їсть, не засне до пуття* (Л. Глібов); *Мартоха доводила, що нема ж і такого, щоб "дармоїдів" годувати: "Як заробиш, так і з'їси"* (Леся Українка); // *кого.* Живлячись, винищувати (про хижих тварин, птахів). *Одна пара сов зберігає понад тонну зерна, з'їдаючи за рік близько 720 мишей* (з наук. літ.); *На полі Вовк Овечку взяв, Потяг сердешную в діброву — Не на розмову, А щоб із'їсти* (Л. Глібов); — *Дивіться, що то за звір роззявив так страшенно рота, немов тебе з'їсти хоче?* (Панас Мирний).

2. *що, перен.* Повністю знищувати що-небудь (перев. про стихійні явища). *Вогкий вітер з'їдав сніги* (З. Тулуб); — *Домініканці, тікаючи від помсти нашого покійного гетьмана, не встигли нічого вивезти. — Все потім з'їла пожежа!* (О. Ільченко); *Довга зима з'їла запаси, тому й тут було не густо* (В. Малик); *Дощі з'їли висічені на хресті ім'я та прізвище небіжчика, лишилися у верхньому кутику каменя тільки перехрещені стріла та шматок козацького ратища* (Ю. Мушкетик); *Літо всіх гарячим потом обливає, спека траву з'їла* (Любко Дереш); // *що.* Забирати на свої потреби; поглинати. *А тим часом гроші дешевшали, війна їх з'їдала* (М. Чабанівський); *Товариство було дуже бідне, бо нове захоплення — розкіш обстановки — з'їдало всі доходи* (з мемуарної літ.); *За дванадцять років революції з'їло село панську земельку* (Д. Бузько); // *кого, що і без дод., розм.* Не давати можливості існувати, діяти, функціонувати. [К р и ш т о ф:] *Я думаю, що чим швидше пропаде отеє нужденне, дрібне ремесло, чим швидше його з'їдять великі фабрики, тим ліпше буде і для нас* [челядників] (І. Франко); *За тиждень усе село знало вже нового вчителя. Сільська молодь марила ним, а поважні чоловіки казали: — Молодий іще трохи, та нічого: оговтається — буде робити, як пани не з'їдять* (С. Васильченко); *Телевізори белькочуть, Стогнуть журналісти, Що нас можуть олігархи Без гірчиці з'їсти* (П. Глазовий).

3. *що.* Пошкоджувати, псувати (про комах, гризунів). — *Під буфет* [покласти гроші]! .. *Не пропаде! Під буфет і тільки! А як миша набреде? З'їсть же до копійки!..* (С. Олійник); — *Але ж ви, бачу, навіть у колгоспному масштабі не впорались із зайцями. Ледве сад не з'їли* (О. Донченко); // *кого.* Сильно кусати, жалити (про комах). — *Іди-бо, Одарко, до копиці спати; тут холодно і комарі тебе з'їдять, — обізвався він щиро та ласкаво* (Л. Яновська); — *Малого хоч би не брали! Комарі з'їдять! — Не з'їдять, цілий буде, — сердиться батько* (О. Довженко).

4. *що.* Роз'їдати, руйнувати (про отруйні речовини, іржу і т. ін.); їсти (у 3 знач.). *Іржа поваленийкопер з'їдає* (М. Рудь); *Мого несхибного ножа Не з'їсть, не вищербить іржа* (М. Рильський); *Вже все минуло, і молодості нема й сліду .. і судно, певно, з'їла іржа, і його віддали на брухт, а він ще й досі плаває* (П. Загребельний); *Як вапно ще не вигасилось і туди в яму щось живе кинути, то вапно його з'їсть, розчинить, і сліду не лишиться* (Ю. Логвин).

5. *що, розм.* Сточувати, псувати (зуби). — *Я спокійний, як ягня, й не кусаюсь; я вже з'їв свої зуби, як кажуть про воли та коні* (І. Нечуй-Левицький); *Еге, якби-то знати, де ті старі* [роки] *діваються!.. Краще розпитати в якої старої баби, що зуби з'їла* (І. Франко); *Під'їхали до гастроному, де завжди продавалися мисливські сосиски, які полюбляв Сідалковський, і ковбаса твердого копчення, на якій з'їдав свої останні зуби Грак* (О. Чорногуз).

6. *кого, перен., розм.* Мучити доріканнями, лайкою, створюючи нестерпні умови життя; їсти (у 5 знач.). — *Я тижня не пробула в свекрухи і вже сльозами облилася, — говорила Мелашка. — Якби Лаврін не оступався за мною, то вони б мене з'їли* (І. Нечуй-Левицький); [К а ч а н:] *Дмитро Степанович прокинулися?* [С т о р ч а к:] *Вже й слід прохолов. Поїхали кудись з Назаром.* [К а ч а н:] *Проспали, мене ж Скарбун з'їсть* (М. Зарудний); — *А це Соня, вона в нас житиме. Сміливіше, Сонечко. Тітка Параска тебе не з'їсть* (М. Руденко); // Не давати спокою, терзати (про почуття, думки і т. ін.). *Його з'їдали ревнощі, як іржа роз'їдає залізо* (Гео Шкурупій); *Хай той ворог стука, лає — бо його з'їдає лють!* (П. Тичина); *Мене аж з'їдає цікавість: звідки мене може знати Марина?* (Ірина Вільде); *Відомо, як людину в такому становищі з'їдає туга та неприкаяність* (О. Гончар).

7. *тільки док., перен., розм.* Мовчки стерпіти образу, лайку, побої і т. ін. *Горошинкою викочується* [Максим] *на вулицю, з ходу чіпляється за рожен економських санок, але одразу схоплює батога по плечах .. Молодий білозубий фурман Євген Колосюк беззлобно посміхається до нього з-за плеча: — З'їв? — І вам цього на обід, — і собі сміється Максим. — Добре вмієте стьобати* (М. Стельмах).

Журба́ їсть (су́шить) / з'їла (зсуши́ла) *див.* **журба́.**

◇ **Бода́й вовки́ тебе́ з'їли <Вовки́ б тебе́ з'їли / їли>** *див.* **вовк; (1) Вола́ б з'їв** — дуже голодний. *Здається, вола б з'їв... і черствий хліб здавався смачним!* (Панас Мирний); **Гото́вий з'їсти (проковтну́ти) без со́лі <З'їв би (проковтну́в би) без со́лі>** *див.* **гото́вий; Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'їсти (пійма́ти)!** *див.* **дава́ти; Діста́ти (з'їсти, спійма́ти, скуштува́ти** *і т. ін.)* **о́близня** *див.* **дістава́ти; (2) Ду́лю з'їсти,** *вульг.* — незважаючи на великі домагання, нічого не одержати, не дістати. [Г а л я:] *Ще і не дума він* [Василь] *про мене, а ви вже...* [Н а с т я:] *Ого! Не думав би! Полатати свої дірки нашим добром заміря... тільки дулю з'їсть: у мене єсть тобі кращий жених* (М. Старицький); [Г е р ц е л ь:] *Зробиш діло — візьмеш сто червінців, не зробиш — з'їси дулю* (І. Карпенко-Карий); — *Ну, то вже дулю з'їв би! — гордо блиснула очима Мотря. — То вже чорта пухлого!* (В. Винниченко); **(3) Ду́теля з'їсти,** *заст., зневажл.* — умерти. *Паллант Евандрович наскоком Якраз Гібсона і насів, Шмигнув в висок над правим оком. Гібсон і дутеля із'їв* (І. Котляревський); [М и к и т а:] *Я вгадав: а з чаду я можу так зробить, що Семен і дутеля з'їсть* (М. Кропивницький); **(4) З'їсти соба́ку (во́вка, му́ху)** *на чому, в чому* — набути великого досвіду в якійсь справі; ґрунтовно, до тонкощів вивчити що-небудь. *У всіх тих штуках Гершко Гольдкремер здавна, як то кажуть, з'їв муху* (І. Франко); *Хіба ж Ласієві позичати того досвіду? Та за стільки років головування він собаку на роботі з'їв* (Ю. Збанацький); — *І це я*

знаю, — поблажливо промовив він, мовляв: молодий ти ще, а ми на цім ділі собаку з'їли (П. Загребельний); *Михайло Степанович таки поганенький рибалка. А ви в цій справі вже з'їли вовка* (із журн.); **(5) З'ї́сти хлі́ба** *чийого* — пожити на чиєму-небудь утриманні. — *Мені, старій, довелося його хліба з'їсти* (Панас Мирний); **Зна́є кі́шка (ки́ця), чиє́ са́ло з'ї́ла <Зна́є кіт (котя́ра), чиє́ са́ло з'їв>** *див.* **кі́шка; (6) Зу́би з'ї́сти (проЇ́сти)** *на чому* — мати великий досвід у чомусь; ґрунтовно вивчити що-небудь. *Мій тато зуби з'їв на паламарстві, а на долю не нарікає* (А. Свидницький); *Молодий агроном не цурався старих людей, які зуби проїли на тій землі, все випитував їхній досвід* (Ю. Яновський); [Б р и г а д и р:] *Я зернини не висію по культивації. Я зуби на гречці з'їв* (М. Рудь); — *Я, хлопче, на цьому ділі, сказати б, зуби з'їв* (М. Олійник); **Ї́сти / з'ї́сти живце́м** *див.* **ї́сти; Ма́ло ка́ші їв (ї́ла, ї́ли) / з'їв (з'ї́ла, з'ї́ли)** *див.* **ї́сти; (7) Ма́ло не з'ї́сти** *кого* — бути дуже лютим, розгніваним; накинутися на когось із лайкою, криком і т. ін. — *Я її* [Дарку] *кликала, як добру, а вона мене мало не з'їла!* (Леся Українка); **(8) Мов кисли́цю з'їв,** *зі сл.* п о д и в и т и с я, г л я н у т и *і т. ін.* — скоса, неприязно. *Подивився мов кислицю з'їв* (прислів'я); **(9) [Не оди́н (до́брий)] пуд** *(рідше* **ла́нтух) со́лі з'ї́сти** *з ким* — довго живучи з ким-небудь, зазнати чималих випробувань у спільних діях, пізнати, вивчити когось і т. ін. *Мораль: раніш, як братися за роман, треба з'їсти з сучасними героями ще не один пуд солі* (М. Хвильовий); *Хлопець ходив сам не свій. Цього, може, й не помітив би Багрич, але майор Єфимов спостеріг відразу. Він таки з'їв з цими хлоп'ятами добрий пуд солі* (Л. Дмитерко); *Йому шкода стало старого узбека, з яким він із'їв уже не один пуд солі* (С. Голованівський); — *Буду наново малювати. А для цього, мабуть, доведеться пожити в селі та з'їсти з людьми пуд солі, та зробити чимало етюдів* (І. Цюпа); **(10) Со́лодко з'ї́сти, п'я́но спи́ти, хо́роше походи́ти,** *заст.* — уживається на позначення достатку як чийогось життєвого ідеалу. *Чим їм* [паничам] *у світі розважитись? Як свій молодий вік собі скрасити? .. Солодко з'їсти, п'яно спити, хороше походити, — а більше що?* (Марко Вовчок); **(11) У Бо́га теля́ з'ї́сти,** *жарт.* — провинитися в чомусь; бути гіршим за інших. *Позвали Лисицю, Ведмідь і каже: — Лисичко, треба тобі йти до Лева побалакати з ним .. — А що ж, я хіба у Бога теля з'їла, чи що? Хай хто-небудь інший піде* (з казки); [А б л а к а т:] *Що ж то я у Бога теля з'їв, чи як, що мені гріх за труди взять?* (І. Карпенко-Карий); *В один із своїх виходів Спартак, загледівши .. Духновича, був щиро цим здивований: — І ти тут? — А що ж, як я: в Бога теля з'їв?* (О. Гончар); — *Дай, — думаю, — і я поїду на стадіон. Що я гірший за інших чи в Бога теля з'їв?* (І. Сочивець); **Че́рви б поЇ́ли (з'ї́ли)** *див.* **че́рви; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ми́ла ковтну́в (з'їв)** *див.* **ковтну́ти; (12) Як соба́ці (сірко́ві, сірку́) му́ху з'ї́сти** — дуже швидко, легко (зробити, учинити щось). *На Божому світі усього досхочу — не бракує теж і молодців-брехунів, що збрехати їм за превеликі ласощі, а забожитися — як сірку муху з'їсти* (Марко Вовчок).

З'ЇДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. *діал.* Мучитися. *Рифка з'їдалася сама в собі, згоряла тисячними суперечними чуттями* (І. Франко); *Забувши про реальний стан справ, з'їдався Мирон, не знаходячи місця у своїй "келії"* (Г. Тарасюк).

2. Пас. до **з'їда́ти** 1–5. *Газети ми не бачили. Передачі крались по камерах і з'їдалися під ковдрами* (В. Винниченко); *Решта пожертв ішла відразу в діло: поросята смажилися й з'їдалися робітниками, патралися кури, варилися каші, пеклися хліби* (П. Загребельний); *Тут* [у супермаркеті] *було представлено все, що росте в світі і з'їдається людьми, без огляду на пору року та цьогорічний урожай* (В. Діброва); *Варто потурбуватися про те, щоб зрозуміти, яким чином зможуть вам надходити гроші від роботодавця й наскільки великий відсоток буде з'їдатися* (із журн.).

З'Ї́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **з'ї́сти** 1–5. *Коли вино було випито і борщ та смажена баранина були з'їдені, вони таки справді непомітно вислизнули з хати* (М. Чабанівський); *З'їдене міллю сукно спахнуло курявою, як димом* (І. Нечуй-Левицький); *Той* [Федір Лук'янович] *розкладав на ґанку старі коси, мідні монети, наполовину з'їдену іржею шаблю* (Ю. Мушкетик); // **з'ї́дено,** *безос. пред. Другу страву вже з'їдено* (Ю. Яновський); *Було багато випито горілки та з'їдено страв, особливо м'яса* (Ю. Мушкетик); *Доки ще ручкаються чоловіки, доти можлива розмова й оружна: доти ще й порох в порохівницях і мечі ще іржею не з'їдено...* (О. Забужко).

З'Ї́ДИ, ів, *мн.* Недоїдені тваринами залишки сіна, соломи і т. ін. — *Нащо з'їдів понакладав та гною понавертав?* (Панас Мирний); *Після жнив, як дощі пройдуть, отава підросте. Тоді її косами скошують. А взимку, дивись, і є що козі покласти, а з'їди використовували як паливо* (із журн.); *Мішанку треба готувати не під час роздачі, а за п'ять-шість годин до згодовування. Вона запашнішою стає, з'їдів не лишається* (з газ.).

З'Ї́ДИНИ, ин, *мн.* Те саме, що **з'ї́ди.** — *Восени були два добрих прикладки* [стіжки сіна], *а потім як вітром розвіяло. Зосталися самі з'їдини* (Григорій Тютюнник); *В одному із закапелків судна .. купа з'їдин чиїхось! Огризки ковбаси, шмаття газет, консервні бляшанки з недоїденою салакою...* (О. Гончар); *Над моєю головою в драбинах воза глибоко, нутром, зітхали воли, жували горохвянку, і потеруха сипалася мені за шию, але то нічого, це чисті з'їдини* (Ю. Мушкетик).

З'ЇДЛИ́ВИЙ, а, е, *діал.* В'їдливий. *Мама його .. була страшно вередлива, злослива, з'їдлива* (М. Коцюбинський); *Перед війною свобода науки була паролем в устах усіх ліберальних вчених, особливо, коли хотіли робити з'їдливий докір церкві* (з мемуарної літ.).

З'ЇДЛИ́ВО, *діал.* Присл. до **з'їдли́вий.** — *А що то, пані мені гроші дали, щоби я мав з чим у коршмі* [корчмі] *сидіти? — з'їдливо відрубав Гадина* (І. Франко); — *Пани між собою балакають, — з'їдливо шипить хтось на кінці першої чоти* (О. Лисяк).

З'Ї́ЖА, і, *ж., діал.* 1. Їжа. *Корисна в гóроді з'їжа, он які гладкі відтіля вертаються!* (Панас Мирний); *Привіз учора Остап копу жита з поля на з'їжу — молотити стали ціпами вдвох* (А. Головко).

2. Витрата харчів, їжі. *Вона була вже матір'ю .. Горпині було й соромно перед людьми і для себе невигодно* [невигідно]: *лишня з'їжа, лишній рот у її сім'ю* (Панас Мирний); *З'їжа була велика: хліба було обмаль. Секлетин батько насилу настачав хліба на свою велику сім'ю* (І. Нечуй-Левицький); [Г е р а с и м *(до Копача)* :] *Така з'їжа, така з'їжа, що й сказать не можна! Повірите: з млина привезуть пуд* [пудів] *тридцять борошна, не вспієш оглянуться — вже з'їли* (І. Карпенко-Карий).

З'ЇЖДЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **з'їжджа́ти.** *З'їжджання на санях з гірки є веселим і рухливим відпочинком для дітей* (із журн.); *На жаль, трапляються випадки з'їжджання водіїв із встановлених маршрутів* (з газ.); *Канву треба відмітити контрастною ниткою на тканині, хоча й це не гарантує від з'їжджання канви вишивання* (з навч. літ.).

З'ЇЖДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *розм.* **З'ЇЗДИ́ТИ,** з'їжджу́, з'їзди́ш, *недок.*, **З'Ї́ХАТИ,** з'ї́ду, з'ї́деш; *наказ. сп.* з'їдь; *док.* 1. Їдучи, спускатися звідки-небудь. *З крутого шпиля з'їжджали два вози з снопами* (І. Нечуй-Левицький); *Коли з'їздили в лісі з гори, .. віз перевернувся* (Л. Мартович); *Коли Дорош з'їжджав із гори, йому довелося трохи притримати Ластівку, щоб дати дорогу пастушкам, що зганяли в долину артільну отару овець* (Григорій Тютюнник); // Їдучи зверху, потрапляти кудись. *Сідалковському здалося, ніби то з'їжджають униз коником, підкованим срібними підківками* (О. Чорногуз); [П а с т у х:] *А тепер, гляди, коли б на гарній кришталевій брилці не з'їхала з гори у діл принцеса* (Леся Українка); // Ковзаючись, сповзати, скочуватися вниз. *Два рази з'їжджала* [Фатьма] *коліньми по дереву вниз* (Ю. Яновський); *Вниз вони так поспішно з'їжджали линвою, що пообпікали собі долоні* (Т. Прохасько); *Стежка щораз стрімкіша. Треба добре триматися за гриву коня, щоб не з'їхати на землю* (В. Гжицький).

2. Їдучи, звертати куди-небудь. *Невдовзі вони повернулись до своїх підрозділів, енергійно віддаючи накази: з'їжджати з шосе, маскуватись...* (О. Гончар); *Німецькі танки, як з'їжджали з бруківки, одразу застрявали* (Є. Доломан); *Ось перша гармата з'їхала з бруку на вкатаний .. шлях і немов випала з загального гуркоту* (Л. Смілянський); *Краєвид зовсім змінився, коли з'їхали із траси на ґрунтівку* (Б. Харчук).

3. Зсовуватися, сповзати зі свого місця. *Очіпок на Марії все з'їжджав на потилицю* (І. Нечуй-Левицький); *Він приїхав до нас, як справжній козак, на доглянутому чалому коні, при зброї, у завеликій смушевій шапці-кубанці зі шкіряним верхом, яка часто з'їжджала йому на очі* (В. Шкляр); *На постелі, розпластавшись, спить Дмитрій. Голова з'їхала з подушки, рука звісилась на підлогу* (А. Хижняк).

4. *перен., розм.* Непомітно переходити на іншу тему, тон (у розмові, співі і т. ін.). *Інколи збивалися співаки з ритму, інколи з'їжджали на полутони* [півтони] (В. Собко); *От уже ціла розмова тупо з'їжджає на політику, на картинку в телевізорі, ціни на нафту* (О. Забужко); *Як почали гомоніти* [Христя з Палажкою] *— мало не до півночі. Зрештою й самі не помітили, як з бур'янів перескочили на Тимоша, а далі й на Василя Борового з'їхали...* (Я. Гримайло).

5. *перен., розм.* Утрачати попереднє становище, успіхи і т. ін. *Остаточно з'їхав* [Олег] *на "посередньо" по всіх дисциплінах* (О. Донченко); *— Що я додому напишу? Був моряк і на піхоту з'їхав* (В. Кучер); *До уроків не присилуєш, на трійки з'їхав, тільки транзистор йому на умі, та кіно, та ще гумового човна купіть...* (О. Гончар).

6. Виїжджати, вирушати куди-небудь або звідкись. *Вдень він утікав у роботу, з'їжджав кудись з дому — в поле, на озеро по рибу, на пасіку, а вночі прокидався, й божевільна невідомість мучила його, наливала серце люттю* (Ю. Мушкетик); *Пани під той час з'їхали у гостину, кудись на чужу сторону, до якихсь там своїх родичів* (Марко Вовчок); *Господар натякнув, що постояльцям краще з'їхати з двору* (Ю. Хорунжий); *Пахло їхнім старим помешканням, з якого вони з'їхали, коли йому було сім років* (С. Жадан).

7. *заст.* Приїжджати, заїжджати куди-небудь. *Купці з'їжджають на двір* (Г. Квітка-Основ'яненко); *З'їхав* [податковий комісар] *до мене, оглянув .. мій лісок, мій склад сухого дерева* (І. Франко).

8. Їдучи, підніматися вгору. *Вдаривши каблуками коня, пустився* [Джмелик] *вскач за підводами, що вже з'їжджали на Беєву гору* (Григорій Тютюнник); *Він з'їхав на гору, Христя уже стояла там на самому краї зеленого моріжка і обдивлялася околицю* (Панас Мирний); *Тим часом з'їхали на вершину гори. Це була широка рівнина без дерев, без трави* (М. Олійник).

◊ **(1) З'ї́хати (зсу́нутися, спа́сти** *і т. ін.)* **з глу́зду (з ро́зуму)** — збожеволіти, стати психічно хворим, несамовитим. *— Ти що, з глузду з'їхав? — лається жінка* [з чоловіком] (з переказу); *Ні, наші козаки ще з розуму не спали, Щоб Вовка од біди сховали!* (Л. Глібов); *— Немає в мене більше дочки, як Явдоха! А вона ще не зсунулася з глузду, щоб проти батька іти!* (Панас Мирний); *— Хіба я таки сказився чи з глузду з'їхав, щоб одрізувать землю, — сказав Карпо* (І. Нечуй-Левицький); [Р я б и н а:] *Чи ти, старий, одурів, чи з розуму сплив? Та за що дерево путаєш?* (І. Франко); *— Схаменися, Миколо! Ти ж статечна людина: Ніколи не водилось такого за тобою, хлопець розсудливий, а зараз мовби з глузду з'їхав* (М. Лазорський); *— Та я бачу, що ви вже зовсім з'їхали з розуму, а не тільки трохи, як мені казали...* (Ірина Вільде).

З'ЇЖДЖА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *розм.* **З'ЇЗДИ́ТИСЯ,** имо́ся, ите́ся, *недок.*, **З'Ї́ХАТИСЯ,** з'ї́демося, з'ї́детеся, *док.* 1. Збиратися де-небудь разом, приїжджаючи з різних місць (про всіх або багатьох). *Незабаром почувся перший дзвінок і почали сходитися та з'їздитися гості* (Леся Українка); *За тиждень перед тим святом стали з'їздитися купці з різних сторін* (А. Чайковський); *— Сім'я в мене велика, і так уже повелося, що на Новий рік з'їжджаються до мене і сини, й дочки...* (О. Донченко); *На дорозі, за ворітьми тим часом стали з'їжджатися з кутків фіри з виселенцями і шикувалися в колону* (Р. Федорів).

2. Їдучи, зустрічатися з кимсь де-небудь. *Данько Яресько, висланий з розвідкою вперед, всю дорогу підтримував зв'язок з Баржаком та командиром ескадрону. З'їхавшись, деякий час рухались поруч* (О. Гончар); *Імператор і король з'їхалися посередині широкої рівнини* (В. Малик); *Лицарі знову з'їхалися в долині перед печерою* (Ю. Винничук).

3. Переселившись із різних місць, починати жити разом у спільному житлі. *Психологи рекомендують членам родини, перш ніж з'їжджатися, зробити невеличкий ремонт або ж пересунути меблі для зміни обстановки* (із журн.); *Чоловік жив по сусідству з коханою і вже кілька разів пропонував їй з'їхатися* (із журн.); *Рішення з'їхатися зі старими батьками схвально сприйняла вся родина* (з газ.).

З'ЇЖДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **з'їздити** 2, 3. *У прадавні часи тут був дикий, з'їжджений кімерійцями, скіфами, пізніше — римлянами, степ* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Зіпсований від тривалої їзди. *Повні вози скриплять не так верескливо, як порожні. Тільки вряди-годи старе з'їжджене колесо завищить навіжено, ніби щось недобре промовля до Хоми* (В. Земляк); *До міста доїхали і на з'їждженому протекторі* (із журн.).

З'Ї́ЖИТИСЯ *див.* **з'їжуватися.**

З'Ї́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **З'Ї́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся; *наказ. сп.* з'ї́жся; *док.* 1. Зібгавшись, скорчуватися, ніби зменшуватися в об'ємі (про людей, тварин); їжитися. *З'їжуючись під перехресним вогнем ворога, розвідники таки дізналися про його вогневі точки* (із журн.); *Вона вся з'їжилась, немов поменшала, і припала до його грудей, як дитинка до матері* (А. Хижняк); *Козаков, насторожено з'їжившись у своєму сідлі, наказав товаришам пустити коней ступою* (О. Гончар); — *Що почнеться?* — *запитав Лесь та й з'їжився, зібгався у нерухомий клубок, ніби не відповіді чекав, а нового дужого удару громовиці* (І. Нижник).

2. *тільки док., рідко.* Док. до **ї́житися** 1. *У ключника волосся з'їжилося на голові, дух захопило в грудях* (І. Франко); *Грива на його* [лося] *шиї з'їжилась, очі налились кров'ю* (В. Гжицький).

З'Ї́ЗД, у, *ч.* 1. Збори представників яких-небудь організацій, груп населення, діячів певної галузі. *Ось незабаром з'їзд буде — побачать усі, що ми робили і як ми робили* (Панас Мирний); *Є в мене надія, що Вас потягне на археологічний з'їзд до Чернігова .. і що тоді я не тільки побачу Вас, але буду мати Вас своїм гостем* (М. Коцюбинський); // Збори делегатів як верховний орган партії або якої-небудь іншої організації. *Спізнав я це чуття* [свободи] *до глибини, Як матері докірливу отуху, Коли збирав докупи, наче сни, Розвіяні частини свого духу Під звук щемкий козацької струни — На золотім, на першім з'їзді Руху* (Д. Павличко); *Його дружбан сидів у приймальній комісії і на іспиті з історії міг підказати Бурдикові рік битви на річці Калці або кількість делегатів на двадцять першому з'їзді партії* (В. Діброва).

2. *розм.* Зустріч якої-небудь групи людей, товариства (звичайно урочиста). *Ось чому-то гетьман і не бажав собі з'їзду на сьогорічне Різдво* (Б. Лепкий); — *У середу Софіїн день народження,* — *повідомив Клименко від порога новину, яку, до речі, присутні вже знали,* — *ріжуть антилопу, .. передбачається великий з'їзд...* (О. Гончар).

3. Місце, по якому з'їжджають, спускаються; спуск. *Перед ними* [варягами] *дрімав серед розкішного запашного саду терем Володимира, а дещо далі при з'їзді на Поділ світилися два кам'яні стовпи при брамі двора Рогніди* (Юліан Опільський); *На з'їзді з старого, розхитаного містка через Багачку Юркові сини пішли в затоку і мало не перекинулись у річку* (Ю. Мушкетик); *При з'їзді з мосту водій не впорався з керуванням автомобіля* (з газ.).

З'Ї́ЗДИТИ, з'їжджу, з'їздиш; *наказ. сп.* з'їздь; *док.* 1. Поїхати куди-небудь і, побувши там, повернутися назад. *От, коб не недуга, я би був уже досі з'їздив на Україну, поробив потрібні студії і взявся до діла!* (І. Франко); *Її наука починалась через тиждень, і вона мусила з'їздити додому по решту речей та харчі* (В. Підмогильний); *Наступний день був у Панаса вихідний. Тож він вирішив з'їздити на село, узявши днів на два відпуск* (Г. Коцюба); *Роздумувати йому не було коли: треба ще з'їздити в Інститут органічної хімії і в президію академії* (Ю. Мушкетик).

2. *що.* Здійснюючи поїздки, побувати в кількох місцях. — *З'їздили ми Польщу і всю Україну, А не бачили такої, Як се Катерина* (Т. Шевченко); *З'їздив* [Остап] *з ним багато чужих сторін, бачив багато світу і перед дворовими вихвалявся тим...* (Панас Мирний); // Об'їздити яку-небудь територію, місцевість у всіх напрямках. *Управитель уже трьох огирів заганяв, два повіти вздовж і впоперек з'їздив, та ніхто не прийшов із косами і серпами на лан* (М. Стельмах).

3. *кого, розм.* Те саме, що **заї́здити**[1]. *З'їздив коника, з'їздив другого* (Сл. Б. Грінченка).

4. *по чому, вульг.* Те саме, що **уда́рити** 1. *Як до Турна примостився* [Лик], *То з'їздив добре по зубах* (І. Котляревський); — *Признаюсь, я з великим би задоволенням зараз з'їздив би вам по пиці, але ви самі бачите, який я безсилий* (С. Добровольський); *Він ледве стримав себе. Мав би з'їздити навідліг по мармизі* (І. Білик).

З'ЇЗДИ́ТИ *див.* **з'їжджа́ти.**

З'ЇЗДИ́ТИСЯ *див.* **з'їжджа́тися.**

З'Ї́СТИ *див.* **з'їда́ти.**

З'Ї́ХАТИ *див.* **з'їжджа́ти.**

З'Ї́ХАТИСЯ *див.* **з'їжджа́тися.**

ЗЙО́МКА, и, *ж., рідко.* Дія за знач. **зніма́ти, зня́ти** 14, 15; знімання, зняття. *Щоб скласти генеральний план залізничної станції, необхідно провести її зйомку* (із журн.); *Оскільки зйомка ще не почалася, і пасажири, і стюардеса, і пілоти спокійно походжали собі по майданчику* (В. Нестайко); *Попереджаємо глядачів, що зйомка велась прихованою камерою* (О. Ірванець).

ЗЛАВІ́РУВАТИ, ую, уєш. Док. до **лаві́рувати.** *Велосипедист раптово злавірував з лівого у правий ряд між автомобілями* (з газ.).

ЗЛАГІДЛИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **згові́рливий.** — *Якось тобі вдається, що тебе всі люблять .. Майже всі. Злагідлива, вмієш лисицею до кожного підкотитися, медовим словом внести дух миротворення...* (О. Гончар).

ЗЛА́ГІДНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **ла́гідний.** *У сім'ях з яскраво вираженим лідерством дружини, як правило, чоловіки мають злагідний характер* (із журн.).

ЗЛАГІДНІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **лагідні́ти.** *В голосі Степана було стільки невинної радості, що старий Волох спершу на хвилину злагіднів* (О. Маковей); *Вдова глянула на хлопця, і сумний суворий вираз її очей злагіднів дещо* (Юліан Опільський); *Аж нараз голос Босаковського зм'як і злагіднів* (Б. Лепкий); *Може, тому несподівано злагіднів і вже не сварив тварину, а, вийнявши з кишені грудку цукру, яку взяв собі для самотнього чаювання, віддав її шкапі* (Валерій Шевчук).

ЗЛА́ГІДНО, *рідко.* Присл. до **зла́гідний.** *Злагідно живуть собі з жінкою* (Сл. Б. Грінченка); — *Вертайте здорові з тамтих* [тих] *ромеїв, про нас не майте клопоту в мізках, а тривоги в серці. Буде .. злагідно і гоже* (Д. Міщенко).

ЗЛА́ГОДА, и, *ж.* 1. Мирні, дружні взаємостосунки. *Хай квітне злагода і праця На всіх полях, у всіх серцях* (М. Рильський); *Він осудив сина, відчувши з останньої розмови, що ніякої злагоди і навіть просвітку на цю злагоду немає* (Т. Осьмачка); *Він нічого не робив для себе. Завжди хотів зробити щось приємне дружині, дітям, хотів, щоб у родині жили мир і злагода* (Ю. Мушкетик); — *Як буде серед нас мир і злагода, то не візьмуть нас пани!* — *твердо мовив Гуня* (В. Чемерис).

2. Взаємна домовленість, угода про спільні дії; згода. [Микита:] *Ти де у біса взявся?* [Семен:] *А ти, певно, з бісом у добрій злагоді, що й проти ночі його згадуєш* (М. Кропивницький); *Я марно злагоди чи згоди З тобою сподівавсь дійти* (Є. Плужник); *З вами хочу в злагоді працювати* (Микита Чернявський); *Ганька любила, щоб усе було — по любові, злагоді, честі і чесності...* (Г. Тарасюк).

3. Погодженість, гармонія в чому-небудь; злагодженість. *І струни загриміли у злагоді на святі, І пісня відгукнулася у серці, в кожній хаті* (М. Нагнибіда); *Тяглось на тумани, та не відтепліло, віяло злагодою і раєм* (І. Малкович); *Разом із тим я увесь час прагнув віднайти певні точки злагоди з дійсністю* (Ю. Андрухович).

Жи́ти в зла́годі (у ми́рі, у поко́ї, *заст.* **в миру́)** *див.* **жи́ти.**

ЗЛА́ГОДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зла́годити.** *Проминувши серед міста нову велику церкву на дев'ять високих бань, віз незабаром спустився до річки Самар, до того місця, де коштом Війська Запорозького содержувався* [утримувався] *пором, злагоджений з двох дубів* (А. Кащенко); *Під липами й кленами, коло потрухлого й мальованого штахету, на свіжому сіні злагоджені із шинелів* [шинелей] *та бурок постелі* (С. Васильченко); *Була тут* [у бліндажі] *для мене картина знайома: Стіл з ящиків злагоджений нашвидку* (Л. Первомайський).

2. *у знач. прикм.* Який відзначається узгодженістю дій, рухів; одностайний, дружний. *Якась пружина в механізмі добре злагодженого процесу несподівано зіпсувалась, і її треба було конче спішно відремонтувати* (Б. Антоненко-Давидович); — *Здрастуйте, товаришу генерал-лейтенант! — відповіли бійці злагодженим хором* (Л. Дмитерко); *Показалася рівна і злагоджена маршова колона морської піхоти* (В. Кучер); *Рота пройшла злагодженим кроком мимо нас* (І. Цюпа); // Який звучить гармонійно, суголосно. *Злагоджена, сумовита пісня, зіткана з одних жіночих голосів, звучала особливо проникливо і хвилююче...* (І. Рябокляч); *Галас людський, радість людська заглушили голос князя, та неспроможні були заглушити злагоджений спів тих, що воздавали хвалу богу-громовику піснею* (Д. Міщенко).

ЗЛА́ГОДЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зла́годжений** 2. *Яремченко зразу відчув у стосунках цієї групи жінок злагодженість і внутрішню силу, яка зв'язувала їх в одну сім'ю...* (Д. Бедзик); *Поступово в безладному дикому рухові стала проступати певна злагодженість* (А. Дімаров); *Як по команді, всі поховались під ковдри.Така злагодженість дій вельми здивувала Олексія Івановича* (Г. Пагутяк); *Ансамбль у театральному мистецтві — це насамперед злагодженість, єдність гри артистів і узгодженість усіх компонентів вистави* (з наук.-попул. літ.).

ЗЛА́ГОДЖЕНО. Присл. до **зла́годжений** 2. *Споруджували* [солдати] *плоти: діяли швидко і злагоджено* (П. Кочура); *У тій ситуації належало діяти швидко, злагоджено, без вагань, за лічені секунди прийняти вірне рішення і не гаяти часу на сумніви* (О. Авраменко); *Пісня плила ніжно, злагоджено, наче струмочком витікала з дівочих сердець* (М. Томчаній).

ЗЛА́ГОДИТИ, джу, диш; *наказ. сп.* зла́годь; *док., що.* 1. Док. до **ла́годити** 1; полагодити. *Мотря казала, що повітку таки треба злагодити, але купити корову, бо за Петрівку можна скласти масла й сиру, все буде гріш* (М. Коцюбинський); — *Пішов просто до бурдею, товару доглянути і плуг злагодити* (О. Кобилянська).

2. *розм.* Док. до **ла́годити** 2; уладнати (справу). — *Нічого, ми це злагодимо, заприятелюємо, ще, може, й поберемося* [з Ольгою], — *ласкаво жартував учитель* (Я. Качура); [Р и з н и ч и й:] *Благослови, Владико, в добрий час Почати справу. Я вас потривожив, Вам тяжко нині? Але я до вас З наказу вашого; заким ще світ не згас, Ми мусим злагодити справу нашу...* (І. Багряний).

3. Док. до **ла́годити** 3. *Опісля того, як буря пообсікала дроти по околицях, німий на мигах напросився злагодити гасовий ліхтар* (Є. Пашковський); *Велівши потай злагодити легенького баркасика, Костянтин казав одного вечора своїм людям підплисти на ньому до того саду й чекати* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // *також з інфін.* Зварити, спекти і т. ін.; приготувати (страву). *Пані Олімпія добре знала, що Гапка бреше, що вона не для себе злагодила оцю каву* (І. Франко); *Злагодив* [тато] *їсти і знов у клуню* (П. Грабовський); *Цю доповідь Терещенко виголошував .. не з цікавості, .. а лише аби звідти витягти свою жінку, що забула злагодити йому підвечірок* (Е. Андієвська).

4. *розм.* Док. до **ла́годити** 4; зробити, змайструвати що-небудь. *Грицько, що тим часом успів уже злагодити собі з паперу машкару й розмалювати її чорнилом, начепивши її собі на лице, тихо вилазив на чотирьох з-під печі* (С. Васильченко).

5. *діал.* Пом'якшити (у 2 знач.). *Може, йому удасться .. потішити її, злагодити хоть своєю щирістю острий засуд громади!..* (І. Франко); *Молода дівчина озвалася до мене, мабуть вона відчула мій настрій і схотіла трохи злагодити холодні слова графині* (Л. Старицька-Черняхівська); *На прохання матері згодився злагодити долю її доньки. Хоч вона заслужила собі на велику кару* (Б. Лепкий); * Образно. *Ішла густа, тепла злива й злагоджувала рани, завдані градом* (Б.-І. Антонич).

ЗЛА́ГОДИТИСЯ, джуся, дишся, *до чого, на що і з інфін.* Док. до **ла́годитися** 1. [П о л к о в н и к:] *Перш треба злагодитись до одсічі. Зараз вчиню раду* (М. Кропивницький); *Вже злагодився* [Славко] *йти, коли прийшло йому на думку, що це ще зарано* (Л. Мартович).

ЗЛА́ДА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **зла́года.** *Поклін тому, хто вносить чесну зладу В людські серця, одверті і незлі* (А. Малишко).

ЗЛА́ДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **зла́дити.** *Целя замовкла і сквапно почала роздягатися, ховаючи пальто і капелюх у скарбовій шафі, умисно зладженій для дам* (І. Франко); *Список запрошених був вже зладжений тиждень тому* (О. Лисяк).

ЗЛА́ДИТИ, джу, диш; *наказ. сп.* зладь; *док., розм.* 1. *що.* Зробити, змайструвати що-небудь. *От якби який-небудь механічний психометр винайти, похожий на той, що зладив Вундт для міряння інтенсивності чуття* (І. Франко); — *Яка страшна доля! Хочу зладити її, цю свою працю, якнайретельніше... з інстинктом на будучність, — пояснювала Кобилянська. — Аби-сь покоління, що прийдуть по нас, читали і відали о житті сьогочаснім* (М. Олійник).

2. *що.* Док. до **ла́дити** 3; підготувати. *Рано веліли фірманові зладити залубеньки* (І. Франко); *Оце я врешті зладила до друку свої вірші* (Леся Українка); — *Я до втечі вже все зладив, не вистачає мені лише сталевого долота* (Юліан Опільський); // Зварити, спекти і т. ін.; приготувати (страву). — *Та, може, хоч суп який зладити .. з цього шматка зайця?* (М. Трублаїні).

3. Налагодити з ким-небудь дружні стосунки, добрі взаємини. *Щодня він ходив на роботу влаштовуватись. Бо в тому оркестрі, де грав, ніби з керівником не зладив* (Є. Кравченко).

ЗЛА́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *док.* 1. *тільки 3 ос., розм.* Док. до **ла́дитися** 1; піти на лад, налагодитися. *Діло зладилось. Згодилися молотити за п'ятнадцяту коробку* (Ганна Барвінок); // *безос. З доповіддю, як то кажуть, зладилося* (Іван Ле).

2. *діал.* Док. до **ла́дитися** 2; підготуватися до чого-небудь. *Забрав я .. все на віз .. Зладився я, їду* (І. Франко).

3. *розм.* Домовитися щодо спільних дій (про всіх або багатьох). *Христя тієї гадки: не слід поспішати, — як зладяться, як змовляться всі дівчата, тоді треба бастувати* (К. Гордієнко).

ЗЛА́ДНАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зладна́ти** 1, 2. *Він здригнувся і з недовірою подивився на недбало зладнаний пакунок, який віддала йому чорноока смаглявка* (із журн.); *— Та навіщо ж переступаєш ти востаннє рідний поріжечок, тобою струганий, тобою зладнаний, твоїми ніженьками благословенний?..* (Григір Тютюнник); *Прийшла до тями лише посеред майдану, де вже стояв не знати коли зладнаний поміст із розколених навпіл і ледь обкорованих колод* (І. Білик); *Край темних вод стояв він сам, Великим відданий думкам, І вдаль зорив. Поперед нього Котилась річка. Тихо там Плив човен, зладнаний убого* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); // **зла́днано,** *безос. пред. І все ж Періандр знав, що рано чи пізно доведеться перейти в царство тіней, бо так богами зладнано це наше життя* (І. Білик).

2. *у знач. прикм.* Який відзначається злагодженістю дій, рухів; злагоджений, одностайний, дружний. *На сяюче плесо гранітного ширу Ступив сурмачів струнко зладнаний ряд* (М. Бажан); *Колектив лікарні виступав на зборах як зладнана родина* (з газ.).

ЗЛА́ДНАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зла́днаний** 2. *На спеціальних навчаннях військовослужбовці відточують бойову та колективну співпрацю, зладнаність із бронетехнікою, зміцнюючи фронтове братство* (із журн.); *На параді зладнаністю рядів найбільше вразили глядачів прикордонники* (з газ.).

ЗЛА́ДНАНО, *розм.* Присл. до **зла́днаний** 2. *Владно ритм тримати, зладнано ступати Кличе голос сурем* [сурм] (М. Бажан).

ЗЛАДНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *що.* Док. до **ладна́ти** 3; зібрати, приготувати що-небудь для когось, чогось. *Никанориха мовчки зладнала чоловікові торбу. Він надів і пішов...* (І. Микитенко); *Коли зладнали чемодани й сідали в машину, щоб їхати на вокзал, то Юрко все не хотів сідати* (Є. Гуцало); // Зварити, спекти і т. ін.; приготувати (страву, напій). *Вона примудрялася однією рукою накладати на себе якісь креми, а другою зладнати непогану вечерю* (Є. Кононенко).

2. *що, розм.* Док. до **ладна́ти** 4; зробити, змайструвати що-небудь. [К о п и с т к а:] *Зладнаємо тобі таку піч, що сама варитиме, сама й пектиме...* (М. Куліш); *Був мисливцем той добрий дідок. Показав саморобний курок, Що зладнав до своєї рушниці* (П. Воронько); *— Жаль, цього ще ось хомута не доробив. Попросив бригадир з більшого менший зладнати* (О. Гончар); *Вже давненько зладнав собі токарний станок: навчився точити веретена й полумиски* (І. Білик).

3. Здружитися, зжитися з ким-небудь. [М а р и с я:] *А, Боже!.. Та як же мені свій вік занапастити за нелюбом?!* [Д а н ч е н к о:] *Ет, дочко!.. Поживете вкупі, — зладнаєте...* (Б. Грінченко).

ЗЛА́ЗИТИ[1], *рідко* **ІЗЛА́ЗИТИ,** а́жу, а́зиш, *наказ. сп.* злазь; **ЗЛІЗА́ТИ,** *рідко* **ІЗЛІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗЛІ́ЗТИ,** *рідко* **ІЗЛІ́ЗТИ,** зу, зеш; *мин. ч.* зліз *і рідко* ізліз, ла, ло; *наказ. сп.* злізь; *док.* 1. Лізучи (у 2 знач.), спускатися вниз звідкись, із кого-, чого-небудь. *Вітер був у той день навісний і могили дуже слизькі від сухої трави, отже, вилазити, а надто злазити було не дуже-то легко* (Леся Українка); *Старі діди ізлазять з печі, На сонці гріють кров старечу* (М. Шпак); *Став і стояв поникло. В сільраду його й не вели, а Тягнирядно навіть і з коня не злазив* (А. Головко); *Скрізь, біля закритих крамниць і рундуків, між кочовиками, що не злазили з своїх ослів і верблюдів, .. мелькали зелені мундири пасбанів* [чатових] (П. Загребельний); *Трохи засоромлений хлопчина зліз з дерева* (О. Донченко); * Образно. *На землю злізла ніч...* (П. Гулак-Артемовський); // Уставати, підводитися, сходити і т. ін. звідкись, із чого-небудь. *— А ну злазь* [з воза], *Левантино, бо оце вже ми й приїхали* (Б. Грінченко); *Василько, йому тоді було всього три роки, весь вечір не злазив із рук, щось лепетав* (Микита Чернявський); *Гнилоквас міг би їхати на грабарці, але не хоче тільки те й робити, що злазити й залазити, бо доводиться часто зупинятися* (Є. Гуцало); *Руки і ноги тремтіли у неї од слабості, проте вона уперто намагалася злізти з ліжка* (С. Васильченко).

2. *розм.* Приїхавши куди-небудь, виходити на зупинці. *На кожній зупинці хто-небудь злазив, прощався з усіма, і поїзд їхав далі* (І. Корунець, пер. з тв. Дж. Родарі); *Погонич під'їхав під самий ґанок станції, одначе злізти з омнібуса не можна було, не ступивши в воду вище кісточок* (І. Нечуй-Левицький); *Він стрів Павлова на станції, де обидва злізли з поїзда* (Ю. Яновський).

3. Спускаючись, потрапляти, проникати всередину, в межі чого-небудь, розміщеного внизу. *Згори спускається шнурова драбина, і по ній злазить додолу в темницю жінка і закриває за собою ляду* (Леся Українка); *На роботу ходять* [шахтарі] *з обушками, до шахти спускаються "баддею" чи злазять драбинами* (Ю. Яновський); *Злізла* [Тамара] *вниз, .. швиденько перетягла матрац і подушку на другий поверх, почала прилаштовувати їх* (А. Хижняк); // Зсовуючись зі свого місця, сповзати вниз. *Парубок з досади пошкрябав за вухом, аж шапка йому злізла на ніс* (М. Коцюбинський).

4. *тільки 3 ос., розм.* Відпадати, відвалюватися, залишаючи ушкоджене або оголене місце на чому-небудь. *— А пам'ятаєш, як у нас горіли пучки, як з них шкура злазила, коли ми з тобою вимивали шерсть, настояну на вапні* (М. Стельмах); *Обличчя козаків побуріли від сонця, шкіра злазила* (Ю. Мушкетик); *Їх* [кальмарів] *також треба було спершу кинути в окріп, потім швидко покласти під холодну воду. Від цього жорстка плівка легко злазила* (Любко Дереш); *Курю люльку далі. А язик так, як би коти дряпали. Як же шкіра з язика злізла, а наросла нова, аж тоді я почув смак у люльці* (Л. Мартович); * Образно. *Чую, що вся моя вченість злазить з лиця, як стара шкаралуща* (С. Васильченко); // Ставати непомітним, зникати, сходити. *Всім відомо, що фарба, яка б добра не була, згодом злазить* (О. Шугай); *Тільки одного боявся* [Лис Микита], *щоб фарба не злізла з його шерсті, щоби звірі не пізнали, хто він є по правді* (І. Франко).

5. *тільки недок., із запереч. част.* н е. Постійно або протягом якогось часу перебувати де-небудь, не залишати певного місця. *— Та що ти, донько, поробляєш. Забулась за нас та за свого хлопця, що дідові не злазить з рук і не дає робити* (В. Стефаник); *— Товариші, — промовив Голодуха смертельно стомленим голосом. — Слава Богу... думав, не знайду... П'ятий день з коня не злізаю...* (О. Довженко); * Образно. *Сон так і ходить за нами, дрімота не злазить із нас од підйому аж до відбою* (А. Дімаров).

6. Підніматися, повзти і т. ін. нагору; вилазити на що-небудь. *Коли вони спускалися в провалля або злазили на гору, дрібні колючі каміння сипались їм з-під ніг* (М. Коцюбинський); *Так шість раз той павук обривався, І шість раз він на стелю злізав* (Леся Українка); *Єлизавета Хомівна і Марина .. злізли на неї* [Високу могилу] (І. Сенченко); *Так само він міг би мріяти, скажімо, про те, щоб злазити на небо й подивитися, що чинить Дажбог у раю* (І. Білик); * Образно. *І сонце злізло височенько. Уже час сьомий ранку був* (І. Котляревський); *По її товстих косах, по всій голові стриміло непричесане волосся, теліпалось понад шиєю, вилізало пасмами на вуха, злазило на чисте гладеньке бліде чоло* (І. Нечуй-Левицький).

(1) Не зла́зити з телефо́ну — весь час або дуже довго телефонувати. *А комбат наш з телефону не злазив, все викликав командира артилеристів* (В. Логвиненко).

◊ **(2) Зла́зити (злiза́ти) / злі́зти з ши́ї** *чиєї* — переставати бути на чиємусь утриманні. *Треба було б йому, скінчивши школу, злазити з батькової шиї* (Панас Мирний); **(3) Зла́зити зі свого́ ко́ника** — залишати розмову на улюблену тему. — *Е-е, ні! — не хотів злазити зі свого коника Донат Озерний. — Коли вже почали, то давайте й далі говорити відверто* (Є. Гуцало); **І на го́лову** *(рідко* **на ву́ха)** **не налі́зе** *(рідко* **не злі́зе)** *див.* **налá́зити.**

ЗЛА́ЗИТИ[2], а́жу, а́зиш; *наказ. сп.* злазь; *док., що, розм.* Обійти, облазити багато місць або велику за розміром площу. *Ой пішла Лисичка їстоньки шукати.Ісходила гори, злазила потоки, Не знайшла нічого — злипаються боки* (І. Франко).

ЗЛА́ЗИТИСЯ, иться, имося, итеся, **ЗЛІЗА́ТИСЯ,** а́ється, а́ємося, а́єтеся, *недок.*, **ЗЛІ́ЗТИСЯ,** зеться, земося, зетеся, *док.* Збиратися разом, в одному місці (про всіх або багатьох). *Вона задивилася на ту комашачу біганину, як вони .. злазилися до купки* (Панас Мирний); *Є такий день у році, що все гаддя злазиться докупи* (І. Франко); *Непомітно всі з різних кутків злізлись в один, до гурту* (Ю. Збанацький); // *розм.* Повільно, поступово сходитися, з'їжджатися і т. ін. куди-небудь. *Люди ще блукають по горах та долинах і дуже помалу починають злазитись* (Леся Українка); *Увечері буря стихала й люди злазилися до своїх розтріпаних або й розтрощених хат, злазилися під вцілілі дахи або на чадні руїни* (І. Багряний).

ЗЛАК, у, *ч.* 1. *заст.* Різна, перев. корисна рослинність; трава. *Радуйся, ниво неполитая! Радуйся, земле, не повитая Квітчастим злаком!* (Т. Шевченко); *Наступала весна. Руді пагорки, омиті гомінкими струмочками, вже курилися ароматами незримих злаків* (П. Панч).

2. *тільки мн.* Те саме, що **зла́кові** *(див.* **зла́ковий** 2). *Вона зазирнула в варіаційні криві, обійшла скриньки селекційних злаків, над якими порпалися практиканти* (М. Івченко); *Щедра тут* [на півдні] *земля, щедре південне сонце, під промінням якого дозрівають злаки* (І. Цюпа); *Вони з різних злаків сіють і жнуть усе, що хочуть* (П. Загребельний).

ЗЛА́КОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **злак.** *Злаковий травостій забезпечував найвищу продуктивність при постійному пасовищному використанні* (з навч. літ.); *В Україні ще збереглися цілинні злакові степи* (із журн.); // Який росте серед злаків. *Злакові бур'яни більш чутливі до дії гербіциду на ранніх стадіях розвитку, ніж наприкінці кущення або на репродуктивній стадії* (з навч. літ.).

2. *у знач. ім.* **зла́кові,** вих, *мн.* Родина цінних зернових і кормових рослин. *Більшість злакових — трави, лише окремі види — кущоподібні або деревоподібні рослини* (з наук. літ.); *Жито і пшениця належать до родини злакових* (з навч. літ.).

ЗЛА́КОМИТИСЯ, млюся, мишся; *мн.* зла́комляться; *на що, діал.* Док. до **ла́комитися** 2. — *Якби ми були думали, що ви злакомитесь на гроші, були б вас не вибирали* (Л. Мартович).

ЗЛАМ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **злама́ти** 1, 4 і стан за знач. **злама́тися** 1, 3–6. *Деревина ясена характеризується міцністю на злам і стиснення* (з навч. літ.).

2. Місце, в якому що-небудь зламано. *На Дону .. коловся лід і павичевим пером виблискував на свіжих зламах* (Григорій Тютюнник); *В руках він стискав ще не обстругану палицю: з одного боку свіжо білів злам, з другого — звисало коріння* (А. Дімаров); *Плитки, сформовані з добре відмоченої глини, в зламі мають білий або біло-рожевий колір* (з наук.-попул. літ.).

3. Часткове або повне порушення цілості кістки в людей і тварин; перелом. *При зламах кісток, а також туберкульозі кісток роблять обкладання з пасти коренів живокосту* (з наук.-попул. літ.).

4. Поворот під кутом, вигин чого-небудь. *Рисунок людської рішучості і волі У зламі їхніх губ, в простім вогні очей* (М. Бажан); *На зламі траншеї Черкасов спіткнувся і мало не впав* (В. Собко); *Ось гострий злам на бровах поступово вирівнявся, а очі ледь помітно усміхнулися* (М. Руденко); *Злам стіни сараю і великої голуб'ятні створювали затишний закапелок* (Ю. Логвин).

5. *перен.* Різка зміна, крутий поворот у розвитку чого-небудь. *Знав він і те, що в хвилини вагань і зламу настроїв зайва віддана людина багато важить* (З. Тулуб); *Настали дні великого історичного зламу. Наші війська вели наступальні бої, наближаючись до української землі* (Л. Дмитерко); *Улас відчував, що в його душі назріває великий злам* (Григорій Тютюнник).

(1) На зла́мі вікі́в (столі́ть, епо́х *і т. ін.)* — на межі переходу від одного століття до наступного, від однієї епохи до іншої і т. ін. *Серед європейських митців на зламі віків найбільш ідеальної гармонії між формою і змістом добивалися французькі поети* (О. Олесь); *На зламі віків і двох тисячоліть у міжнародних відносинах й узагалі в суспільному житті людства виникло чимало питань, на які нелегко знайти відповідь* (із журн.); *Нашому поколінню випало жити на зламі епох, у період становлення та розвитку незалежної України* (з газ.).

ЗЛА́МАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **злама́ти.** *Високо, на самому хребті гірського валу.., стояла нерухома постать П'ятки, наче сірий стовбур старої осичини, зламаної вітром...* (П. Колесник); *Тільки збита ногою головка сон-трави чи зламаний плечем гнилий сучок на дереві показували шлях* (В. Малик); — *А моя житниця зламана, княгине, — каже він* (С. Скляренко); *Але в вільнім краю верне Він собі права одвічні, Що не мають буть зламані* (Леся Українка); *Життя Мар'їне, як на долоні, стояло перед нею, гірке та непривітне, зламане панськими вчинками* (Панас Мирний); // **зла́мано,** *безос. пред. Декілька стебел було зламано, а качани, які найповніші, погризено* (О. Донченко); *Замок на дверях було зламано, в шухлядах письмового столу хтось порпався, книжки на полицях було переставлено* (О. Авраменко); *Древко мого саморобного прапора зламано, знамено на землі* (Любко Дереш).

2. *у знач. прикм.* Який зламався, розпався на шматки, частини. *Найвищу гілку з верби мов що руками посередині зломило, спустивши зламаний край аж додолу* (Панас Мирний); *Зламана берізка, немов благаючи, простягла на снігу до мене свої голі тоненькі гілочки* (Б. Антоненко-Давидович); *Той з вершників, на якого напала Діана, хутко відкинув у кущі зламаний дротик* (В. Владко).

3. *у знач. прикм., перен.* Який зламався (у 3 знач.); фізично або морально знесилений. *Сиділа* [Левантина] *на ліжкові пригнічена, зламана усім тим, що сталося* (Б. Грінченко); *Вони дві як оборона по боках* [виступали], *а мама посередині. Зламана, апатична, але безпечна в їх товаристві* (Ірина Вільде).

4. *у знач. прикм.* Вигнутий, заломлений під кутом. *Зламаною білою смугою із гори в затоку падає спуск* (О. Десняк); *Зламана постать Варчука виганяла з коней останню силу* (М. Стельмах); *Серед гурту козаків .. майоріла зламана шапка джури кошового — Тягнирядна* (С. Добровольський).

◊ **За п'ята́к (за п'ятака́) <За зла́маний п'ята́к>** *див.* **п'ята́к; [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю** *див.* **нема́; Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копі́йчи́ни, [ла́маного** *(рідко* **зла́маного)] гроша́) за душе́ю** *(рідко* **при душі́)** *див.* **ма́ти**[2]**; Щерба́тої (зла́маної, ла́маної** *і т. ін.)* **копі́йки** *див.* **копі́йка.**

ЗЛАМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **злама́ти** 1, 2. *Оскільки ключів у господаря квартири не виявилося, то вдалися до зламання дверей* (із журн.); * Образно. *Сусід ощадний аж здригнувся, В такий страшенний гнів запав На те зламання панських прав; Лукаво інший усміхнувся, І разом вирішили так, Що небезпечний то дивак* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ЗЛАМА́ТИ *див.* **зла́мувати.**

ЗЛАМА́ТИСЯ *див.* **зла́муватися.**

ЗЛА́МНИЙ, а, е. Стос. до зламу (у 5 знач.); переломний. *Відставання форми від змісту — загальновідоме. Особливо типове це відставання для зламних моментів в історії людства* (М. Рильський); *Майк і Генрі одвідали мене на зламних точках мемуарів: коли осінь зустрічається вночі з зимою і коли весна переборює зиму* (Ю. Яновський); *Це казав колись Доброчин, і це Володимир запам'ятав на все життя. А в зламні літа воно набувало особливої ваги й вирішального значення* (І. Білик); *Новаторство і сучасність творів Олександра Довженка полягає і в тому, що в них, як правило, були відображені корінні, зламні етапи нашої історії* (з наук. літ.).

ЗЛА́МНИК, а, *ч.* Те саме, що **зла́мувач.** *До атаки на сервер ідентифікації зламник може підслухати запит та зашифровану відповідь, після чого провести атаку* (із журн.); *Фахівці та інженери компанії розробили спеціальну конструкцію дверей, яка може протистояти найдосвідченішому зламникові* (з газ.).

ЗЛА́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зла́мувати** 1, 2. *Сплячі бруньки розвиваються і дають пагони в разі пошкодження верхівкових бруньок, зламування стебла над ними* (з навч. літ.); *Металеві двері відкриваються назовні, що практично виключає можливість їх зламування* (із журн.); *Зламування сервера.*

ЗЛА́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗЛАМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *що.* Згинаючи що-небудь, надавлюючи на щось, відділяти, відламувати частини, шматки від чого-небудь; ламати, розламувати. *Пригадую, як ми, діти, зламували на Івана Купала гильце, прикрашали його стрічками, стружками, паперовими квітами* (Є. Гуцало); *Наступного ж дня він і справді провинився: зламав біля шкільного ґанку топольку* (О. Донченко); *Контр-адмірал зламав сургучеві печатки і почав читати донесення* (В. Кучер); *Річка, зламавши кригу, вийшла з берегів і залила всю заплаву* (В. Козаченко); // Порушувати частково або повністю цілість кістки, кісток. — *Бодай ти там на сходах ногу зламала! — забобонів* [забубонів] *сусід* (І. Нечуй-Левицький); *Як пригадать отой обвал гірський, Що, бачите, зламав йому хребет* (М. Рильський); // *тільки док.* Зробити непридатним для використання, зіпсувати ударами, поштовхами і т. ін. *Він бив машину що було сили, .. крутив головки гайкам і ламав все, що вдавалось зламати* (М. Коцюбинський); *Кирпа зробив останній захід і так схопив сокиру, що трохи було не зламав* (В. Чемерис); // *тільки док.* Руйнуючи, ламаючи, розбиваючи на частини, знищити, ліквідувати що-небудь. *Чи зумієш ти кохати, Щоб за все, про все забути, Щоб усі зірвати пути* [пута], *Щоб усі зламати ґрати?* (М. Вороний); *Якось Лигун натякнув жінці, що час зламати старий дім і поставити новий* (М. Чабанівський); *По дорозі на аеродром старий скаржився мені, що ви зламали йому спінінг* (А. Крижанівський).

2. *що.* Здійснювати несанкціонований доступ до інформаційної системи. *Програмні віруси написані передусім для того, щоб зламувати бази даних, красти або просто знищувати інформацію* (із журн.); *Комп'ютерні пірати зламують захист комп'ютерів для викрадення нових програм та іншої інформації* (з газ.).

3. *тільки док., що.* Порушити порядок, стрункість розташування. *Не витримали молоді, недосвідчені в боях юнаки, прогнули лівий фланг, зламали* (О. Довженко); *Батальйон зламав свої колони, і за хвилину од його суворої стрункості нічого не лишилось* (П. Колесник); *Бей не хоче необережним маневром зламати стрій ханського війська, що вже приготувалося до бою* (В. Малик); *Там, де не було щитів чи не так щільно летіли стріли, анти навалилися дужо й зламали лави, клали під ноги чи стинались з тими, що боронились* (Д. Міщенко).

4. *перев. док., кого, що, перен.* Перемагати, долати кого-, що-небудь (у боротьбі, битві і т. ін.). *О, як Бажав я кинуться стрілою... Хоч наложити головою, Аби лиш ворога зламать!* (І. Франко); *Як зламали війну, то почали йому погрожувати різні недобитки* (М. Стельмах); // Долати чий-небудь опір, упертість, примушувати скоритися. *Сам я вільний і ніколи Не зламав чужої волі!* (Леся Українка); *Опір юний і залізний не зламає чорна рать* (В. Сосюра); *Вони гадали, що цим самим їм вдасться зламати опір бранців* (П. Загребельний); // *кого.* Умовляти кого-небудь діяти певним чином, схиляти до чогось. *Отак вони й зламали Варвару, обидві дочки, на той ненависний матері шлюб* (В. Кучер); // Позбавляти кого-небудь сили, енергії, волі і т. ін., знесилювати фізично або морально. *Лихо, що несподівано впало їй на голову, зламало, придавило бідну жінку, взяло в неї всю силу* (Б. Грінченко); *У вас у всіх є якась боротьба, є мета. У батька — зламати вас, у вас — не дати себе зламати* (В. Собко); *Прямовисні промені сонця і п'янкі випари тропічного лісу, що підступав до самісінького берега, швидко зламали опір організму* (І. Білик); *Мене знову зламала якась безіменна застуда* (Ю. Андрухович); *Легше гори розрівнять, Бравий хлопець-верховинець, Ніж твій мужній дух зламать* (М. Лукаш і В. Мисик, пер. з тв. Р. Бернса).

5. *тільки док., що, перен.* Док. до **ламáти** 3; рішуче відкинути, зруйнувати, знищити або порушити що-небудь традиційне, звичне, усталене. *Він* [Никон] *зламає нашу автономію і запроторить наших владик і попів в свої льохи, в котрих він карає муками своїх духовних* (І. Нечуй-Левицький); [А н н а:] *Хіба вам звичай дозволяє танці?* [Д. Ж у а н:] *Для надзвичайної зламаю звичай* (Леся Українка); // *кого, що.* Змінити в якийсь бік, переробити (характер, поведінку і т. ін.). *Байда не відмовляється, він довів Марію до відчаю. Хотів зламати її веселу натуру, зробити свійською, покірливою...* (Д. Бедзик); *Є характери, яких не зламаєш без доброго віника* (В. Земляк); *Людина може бути сильна серцем і розумом так, що ніякі чужі сили її не зламають і не осквернять* (Ю. Логвин); // Зіпсувати, спотворити (життя). *Чекав* [Йосиф], *між нами кажучи, що дружина, вислухавши його, почне дорікати та лементувати, що зламав дитині життя* (Ірина Вільде).

6. *тільки док., що, перен.* Не дотримати чого-небудь обіцяного, даного, порушити щось. *Був там і козак Байда, що висів ребром у турків на гаку, а не зламав своєї віри* (П. Куліш); *— Я присягу зламала!* (Л. Мартович); *Він* [імператор Никифор] *втратив останній глузд і зробив непоправну похибку, зламавши мир з болгарами...* (С. Скляренко); *Чесна людина він. Слово дав — ніколи не зламає* (А. Хижняк); *Порушив умову, власного слова не дотримавсь. Це її глибоко вразило: як можна зламати обіцяне?* (О. Гончар).

7. *що, перен.* Вигинати під кутом, змінюючи звичайний вигляд, попередній контур. *Гвинтівку і скатку його тепер несли інші, а він, повиснувши на плечах у товаришів, рухався ззаду за колоною, мов живе розп'яття, у важкій своїй касці, що зламувала голову набік* (О. Гончар); *Зрештою наважилась* [Ольга]. *Зламала брови. — Вас не звільнять, — проказала твердо* (Я. Качура).

(1) Зламáти оборóну (фронт, óпір *і т. ін.)* — прорвати оборону (фронт, опір і т. ін.). [О г н є в:] *Зламав я оборону ворога кров'ю бійців не для того, щоб пробиватися назад, повертатися* (О. Корнійчук); *У березні 1944 року, після важких кровопролитних боїв на Кіровоградщині, війська Другого Українського фронту зламали шалений опір фашистів* (з газ.).

◊ **[I] дíдько нóгу зламáє (звихнé)** *див.* **дíдько; Ламáти / зламáти (переламáти, поламáти** *і т. ін.)* **хребéт** *див.* **ламáти; Ламáти / зламáти (поламáти, обламáти** *і т. ін.)* **зýби** *див.* **ламáти; Ламáти / зламáти (поламáти) [собі] язи́к (язикá)** *див.* **ламáти; Ламáти / поламáти (зламáти, розламáти** *і т. ін.)* **пýта** *див.* **ламáти; Ламáти (порýшувати) / зламáти (поламáти, порýшити) [своє] слóво** *див.* **ламáти; Ламáти (пролáмувати, розбивáти** *і т. ін.)* **/ зламáти (проламáти, розби́ти** *і т. ін.)* **лід (кри́гу)** *див.* **ламáти; Мур ламáти / зламáти** *див.* **ламáти; Підрíзати (підтя́ти, підітнýти, притя́ти, зламáти** *і т. ін.)* **/ підрíзувати (підрізáти, підтинáти, злáмувати** *і т. ін.)* **кри́ла** *див.* **підрíзувати; Сам чорт (чортя́ка, біс, сатанá) нóгу (нóги) злóмить (влóмить, зламáє** *і т. ін.) див.* **чорт; Скрути́ти (звернýти, зламáти,** *рідше* **вкрути́ти) в'я́зи (карк, ши́ю)** *див.* **скрýчувати.**

ЗЛА́МУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗЛАМА́ТИСЯ,** áюся, áєшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Ламатися, розпадатися на частини, шматки; руйнуватися. *Зламуватися лід починає, як правило, наприкінці березня* (із журн.); *Міцні залізні штаби, що держали глуху браму, іржа проїла, зламалися, брама лежала долі* (Панас Мирний); *Де ж олівець?.. Ага! Ось він, нікчемний... і жбурнув так, що він зламався* (М. Коцюбинський); *Зламалося весло, човник наскочив на камінь і перевернувся* (О. Бердник).

2. *тільки док., тільки 3 ос.* Утрачати порядок, стрункість розташування. *Стрій зламався. Моряки підходять до комітетчика* [комітетника] (О. Корнійчук); *Стрій дев'яток зламався, вони в безладді повернули назад, зникли за синіючими перелісками* (Є. Доломан); *Похитнулися ромейські лави, а похитнувшись, зламалися. В одному і в другому місці* (Д. Міщенко); *Хитнулися королівські корогви драгунів, зламалася рівна лінія їхніх рядів* (Р. Іванченко).

3. *перев. док., перен.* Утрачати силу, енергію, волю, знесилюватися фізично або морально. *Роксолану ж згодом звинуватять у смерті Мустафи ті, хто був занадто далеко від тих подій, хоч керуватимуться у своїх звинуваченнях тільки здогадами та вигадками, звалюючи на худенькі плечі цієї згорьованої жінки ще й тягар смерті сина чужого, так ніби не заламувалася й не зламувалася вона від смертей синів власних* (П. Загребельний); *Занадто вже дорожить вона почуттям власної гідності, занадто вже вона горда, щоб зламатися і дозволити комусь, хоч би й найближчому, найріднішому, взяти на себе її провину* (Яків Баш); *Ні, він не зламався. Він тільки не помічав уже самого себе* (В. Козаченко); *Команда психологічно зламалась після втечі Кібертюка і була змушена залишити вищу лігу* (А. Крижанівський); *Не дочекаються вони всі, аби я зламалась і перестала вірити в себе* (І. Жиленко).

4. *тільки док., перен.* Док. до **ламáтися** 3; зруйнуватися, зникнути (про що-небудь традиційне, звичне, усталене). *Вірю я в правду свого ідеалу, і коли б я тую віру зламала, віра б зламалась у власне життя* (Леся Українка); *Усталений стрій життя зламався, тепер уже готувала на всіх страви невістка, жінка сварлива й непривітна* (Ю. Мушкетик); *Батькове слово — закон. І раптом цей закон зламався* (П. Запаренко).

5. *тільки 3 ос.* Вигинатися під кутом, змінюючи звичайний вигляд, попередній контур. *Кінь спинається дрижачою ногою з брудного кювета і важко підіймає свою лебедину шию, але вона знову безсило зламується і падає в тванюку* (О. Гончар); *Біля Софіївського собору Володимирська вулиця зламується, від чого втрачається перспектива* (з газ.); *За хуторами дорога зламалась коліном і повилась на Щербанівку* (А. Головко); *Красиві уста* [Зіни] *зламались і сховалися під хусткою* (Є. Кравченко); *Брови її жалісно зламалися і полізли угору* (Григорій Тютюнник); // *фіз.* Заломлюватися (про світлові промені). *Тремтливе кружальце стрибає в куток, зламується химерно і враз вихоплює з пітьми замотаний у брезент довгастий ящик* (Ю. Бедзик); *Пройшовши через призму, промінь зламувався і, направлений на екран, давав кольорову смугу — спектр* (з наук. літ.); *Оранжевим сяйвом блиснув кулон. В ньому зламався промінь сонця* (І. Чендей); *Сонячне проміння наче зламалося в нагромадженні льодових гір і кинуло на землю тільки прощальний оранжевий відбиток* (із журн.).

6. *тільки док., тільки 3 ос., перен.* Док. до **ламáтися** 4; змінитися (про тембр і діапазон чоловічого голосу). *Мій голос зламався за ніч років у дванадцять. Я просто прокинувся і почав говорити баритоном* (із журн.); *У 14 років під час концерту голос хлопчика зламався, і він, що називається, пустив півня* (з газ.); // Стати переривчастим (про голос). *Голос у неї зламався. Зворушена, встала й хотіла йти* (Б. Лепкий); *Її приємний грудний голос був не той, він ніби зламався і звучав не так упевнено й чітко* (І. Цюпа).

ЗЛА́МУВАЧ, а, *ч.* Той, хто здійснює зламування (замка, дверей, інформаційної системи і т. ін.); зламник. *Пепа завважив, як Варцабич на мить робиться містечковим комп'ютерним генієм з претензіями найбрутальнішого зламувача кодів* (Ю. Андрухович); *Про те, щоб проникнути в гараж без ключів, і мови не могло бути, захист від зламувачів там надто серйозний* (із журн.); *Основними героями нового закордонного фільму є професійні зламувачі сейфів, які комедійно виконують свою роботу* (з газ.).

ЗЛА́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *кого, що.* Схопити (зубами, руками, лапами, в руки) кого-, що-небудь. *Лиш хотів вовк зубами злапати підкову, а кобила ударила його ногою по голові* (з казки); *Собака мене злапав за запащину, добре пошматував* (Ганна Барвінок); — *Розтягли* [добро]. *Хто що в руки злапав* (Григорій Тютюнник).

2. *кого.* Спіймати (тварину, птаха, рибу) як здобич. *Лев побіг по лісі; бігав, бігав: тут злапає серну, там зайчика, там знов якусь звірину* (І. Франко); — *Не штука вбити крука, але спробуйте живого злапати* (Іван Ле).

3. *кого.* Знайшовши, натрапивши, затримати, заарештувати того, хто переховується. [С т а р ш и н а:] *Отже, слухай сюди: Бурлака на тім боці, на весіллі, то він неминуче буде йти цією вулицею назад.* [С и д і р:] *Я вже догадуюсь: ви хочете тут Панаса злапать?* (І. Карпенко-Карий); *Аж на десяту ніч добрався до якоїсь маленької станції... Там і злапали мене жандарми...* (Є. Кравченко); *Якийсь чужий нашого святого діда порішив! Справа гуцульської честі — злапати гада* (Ю. Андрухович); // Захопити, застати кого-небудь на місці злочину. *Двадцятеро обізвалось, що бачили все теє і як з грішми злапали Левка* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Конярі було злапають злодюгу, накуплять горілки, посідають, нап'ються самі, напоять злодія, а тоді розпрощають його зі світом* (Б. Харчук); *Гапка, злапала Явдоху на гарячому, бо знайшла у Пошивайловому дворі дякового жупанця* (Валерій Шевчук).

ЗЛАСКА́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* зласка́вляться; *док.* 1. *над ким і без дод.* Виявити жаль, співчуття до кого-небудь; зробити ласку, милість комусь; змилостивитися. — *Подякуйте також цьому добродієві, що з уваги на те, що ви визнали себе винними, просив зласкавитись над вами!* (І. Франко); — *У Дениса я позичив двадцять карбованців на коня, і оце мені за тиждень виходить їх оддавати... Як не зласкавиться Денис, не відсуне строку, то що я робитиму?* (Б. Грінченко); — *То прожените чи зласкавитеся?* — *спитав понуро Третяк і блимнув на далекого родича* (Валерій Шевчук); *Тільки б Афіна зласкавилася над нашим містом, над безпорадними жінками і дітьми* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); * Образно. *І знов зласкавилася доля над малою Хуррем* (П. Загребельний); *Зласкався, доле, над моїм народом, щоб він не дався знівечить себе!* (Л. Костенко).

2. *з інфін.* Ласкаво погодитися, захотіти зробити що-небудь. *Цей невіглас обізвав її старою бабою, якій би час і про інше замислитися, — її, що зласкавилася ощасливити цього телепня!* (Е. Андієвська); *Маркіза, яка вважала за свій обов'язок захоплюватись усім, що розважало її чоловіка, зласкавилась глянути на Жюльєна* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); // *ірон. Послали йому позов, а він двічі не зласкавився прибути на суд* (З. Тулуб).

ЗЛАТИ́Й, á, é, *заст., поет.* 1. Прикм. до **зла́то.** *О предивне диво! Не зрять вони того перед собою, Хто грав конем так бучно-горделиво З гетьманською златою булавою* (П. Куліш); * Образно. *Ніч в день златий премінилася* (Л. Старицька-Черняхівська); // Позолочений. [Є л и з а в е т а:] *І Київ враз засяяв перед нами Серед дерев златими куполами* (І. Кочерга); *А може, то були ангели, Що піднімали в златий келих Ще й нашу кров живого тіла?..* (В. Багірова).

2. *перен.* Щасливий. *Були златії дні Астреї І славний був тогді народ* (І. Котляревський).

ЗЛА́ТКА *див.* **зла́тки.**

ЗЛА́ТКИ, ток, *мн. (одн.* **зла́тка** и, *ж.).* Родина твердокрилих жуків яскраво-зеленого або бронзового кольору, шкідник деяких рослин. *Більшість златок живе у тропічних країнах* (з наук. літ.); *У боротьбі зі златкою застосовують обприскування заражених плантацій отрутами* (з наук.-попул. літ.); *Гілки і стовбури дерев ушкоджуються різними видами короїдів, златок, вусачів* (із журн.).

ЗЛА́ТО, а, *с., заст., поет.* 1. Золото (у 1 знач.). *Фавор-гора, Неначе з злата-серебра, Далеко, високо сіяє, Аж сліпить* (Т. Шевченко); *Готичний присмерк, еллінську блакить, Легенд біблійних мідь, вісон і злато — Все можемо на полотні віддати Чи на папір слухняний перелить* (М. Рильський); *Йдуть тобі назустріч царські дочки й мати, І офірське* [офірне] *злато око веселить* (В. Багірова).

2. *збірн.* Золоті речі, дорогий золототканий одяг і т. ін. *За богами — панства, панства В серебрі та златі!* (Т. Шевченко); *Та ж у тебе он яка одіж — шовк, срібло та злато!!!* (Ю. Логвин).

3. *збірн.* Золоті вироби, гроші, монети. *"Все куплю, — сказало злато", та не знаю, чи станеться по його слову...* (Леся Українка); *Бачить він, що Довбуш з опришками не вважають на нього, та й ну тягти собі з купи — срібла, злата й самоцвітів усяких!* (Б. Антоненко-Давидович); *Переглянувши дещо із того, що не горить, злато і срібло, одібрав для царя один чудесний кубок* (Г. Колісник).

ЗЛАТО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **зла́то** у 1 знач., напр.: з л а т о к ó р и й, з л а т о т к á н и й.

ЗЛАТОВÉРХИЙ, а, е, *заст., поет.* Золотоверхий. — *Сниться, — каже він, —.. Що в моїм теремі златоверхому Лежали балки не позмикані* (Панас Мирний); *Головну церкву Михайлівського златоверхого монастиря увінчували сім златоглавих бань, над якими домінувала дзвіниця* (з газ.); // Уживається як традиційний епітет до слова К и ї в. *Це ти* [Києве] — *мій перший повітря ковток, нехай і останній пробудеш чистим... Коли, златоверхий, в небесну рань цнотливо запалюєш грона каштанів чи димом бузків голубиш світання* (С. Йовенко).

ЗЛАТОГЛА́В, у, *ч., заст.* Злотоглав. *Біля нього стояв низький товстий грек з лисою головою у перепоясаній багряній туніці. І лямівка туніки, і плащ із златоглаву аж горіли від самоцвітів* (Юліан Опільський); // Одяг, убрання, пошиті, виготовлені з цієї тканини. *Каже милий, що здобуде Здобич нам велику; Златоглав носити буде, Покіль його й віку* (П. Куліш); *Твій батько, Галю, чоловік значний. У нього жінка ходе* [ходить] *в златоглаві* (Л. Костенко); *Він чудові дав їм строї, найпишніший златоглав, Найдорожчих самоцвітів повну чашу їм віддав* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); * Образно. [Л і с о в и к:] *Стара верба, смутна береза навіть у златоглави й кармазини вбрались на свято осені* (Леся Українка).

ЗЛАТОГЛА́ВИЙ, а, е, *заст., поет.* Злотоглавий *(див.* **злотогла́вий**[1]*). Великий шлях у життя, на який було щойно ступив Сідалковський з твердим наміром підкорити златоглавий Київ .., несподівано розпався на три різні напрямки* (О. Чорногуз); *У XIX та на початку XX ст. з Подолу можна було побачити величну панораму златоглавих церковних куполів на високому правому березі Дніпра* (з газ.); // Уживається як традиційний епітет до слова К и ї в. *Він вів полки до київських висот На боротьбу за місто златоглаве* (М. Бажан).

ЗЛАТОТКА́НИЙ, а, е, *заст., поет.* Золототканий. *Скрізь пишно слалися, мов златоткані ризи, Лани хвилястого, густого жнива* (П. Куліш); *Тихо в таборі. Обличчя червонить вогонь. Генеральський златотканий на ньому* [командирові] *погон* (М. Шеремет); *Вони одягли Афродіту в златотканий одяг і увінчали вінком запашних квітів* (із журн.).

ЗЛАТОУ́СТ, а, *ч., заст., ірон.* Людина, яка вміє красиво говорити; красномовний балакун. *Де й поділась ота поважність рухів, статечність постави і гнучкість мови уславленого златоуста* (П. Колесник); — *Та що ж це ти, Тарасе! Такий поет і златоуст, а нам не хочеш мовити* (Василь Шевчук).

ЗЛЕ, *присл.* 1. Те саме, що **зло**[2]. *Василь Гнойовий різко відкидає сокиру на траву й зле питає: —Хто така?* (Є. Гуцало); — *Здається, ти знаєш їм ціну, — досить зле кинув Антон* (О. Тесленко); *Дорогою ми мовчали, при цьому, здається, мовчали зле* (Ю. Андрухович); * Образно. *З хутора, з-під ожередів соломи часто й зле гавкали кулемети* (А. Головко).

2. Погано, недобре. *Віз перевернеш, сніп зле зв'яжеш — Три шкіри спустять гайдуки* (І. Франко); [Б а б у с я:] *Хай занадто не белькоче* [Індик], *Крил без толку не волоче, Бо розсердиться Ведмідь, І скінчиться зле обід* (О. Олесь); *Підрісши, Марта ніколи не думала зле ні про матір, ні про батька* (Б. Харчук); *Сьогодні перемив увесь посуд, на працю через те спізнився, а вона тільки й сказала, мовляв, ти зле вичистив пательню* (О. Забужко).

3. *у знач. ім.* **зле,** зло́го, *с.* Те саме, що **зло**[1] 1. [К н у р:] *Хіба ж я чого лихого їй жадав, хіба ж я зле замишляв? Я ж хотів, як краще...* (Панас Мирний); — *Вчора звів одного на зле, сьогодні другого, завтра третього* (Є. Кротевич); — *Не годиться у цей весільний день згадувати зле...* (І. Пільгук); — *Чого він не відвертається від того, хто робить другому зле, а сам гараздує?* (М. Матіос); — *Бачите, як говорити по правді.., не майте цього за зле* (Л. Кононович).

4. *у знач. пред., кому і без дод.* Про несприятливі, погані умови, обставини життя і т. ін.; погано. — *Йому не вгодиш; переступи — зле, не доступи — зле; все бісом дивиться!* (М. Коцюбинський); — *Спасибі тобі, могутній пане. Нічого не бажаємо, лиш волі... Пусти нас... — Хіба вам зле в мене?* (А. Чайковський); — *Чи хутко поїдемо звідси? — питався він. — А хіба що? — Як собі хочете, а мені тут зле* (Ю. Смолич).

5. *у знач. пред., кому і без дод.* Про поганий фізичний або моральний стан людини. *Я стаю на хвилинку, щоб тільки перекласти шинку на другу руку, і відчуваю раптом, що мені зле* (І. Микитенко); *Федько вже те не бачив, йому потемніло в очах і стало зовсім зле* (Є. Доломан); *Так тобі кепсько, так тобі зле, що й сказати не можна* (В. Нестайко).

ЗЛЕГЕ́НЬКА, *присл.* Зменш.-пестл. до **зле́гка** 1. *У той саме час злегенька скрипнули сінешні двері в Катриній хаті й замовкли* (Панас Мирний); *Рука його злегенька посунулась по закутаному тілі, намацала лікоть, плече...* (М. Коцюбинський); *Петро почуває, як хтось сіпає його за рукав, злегенька штовхає в боки* (С. Васильченко); *Бліде обличчя її злегенька почервоніло* (А. Головко); *Не встигла Тамара доторкнутися пальцями до дверей і злегенька постукотіти, як з кімнати почувся голос* (А. Хижняк).

ЗЛЕГЕ́СЕНЬКА, *присл.* Пестл. до **злеге́нька.** *Чумарочка рябесенька, Пригорнулася злегесенька* (з народної пісні); *Діти трохи кривилися на його* [нього], *часом злегесенька і дорікали* (О. Кониський); — *Ох, чарочка малесенька, пощипує злегесенька* (Григорій Тютюнник).

ЗЛЕ́ГКА, *присл.* 1. Ледь помітно, трохи. *Її очі сіяли, обличчя злегка зашарілось, рухи стали жвавіші* (Леся Українка); *Тимко стояв струнко, розвернувши груди і злегка нахиливши праворуч голову* (Григорій Тютюнник); *Зайшов високий чоловік, голова в якого була злегка вкрита сивиною* (І. Цюпа); *Вітер починався щодня по заході сонця, дув цілу ніч з берега, але вода лиш злегка брижилася від нього* (П. Загребельний); // Несильно. *Через кілька секунд двері рипнули злегка й увійшла під серпанковим покривалом якась постать* (М. Йогансен); *Я злегка б'ю по Івановій крашанці, але ні його, ні моя не піддаються* (М. Стельмах); *Фрунзе в задумі злегка постукував пальцями по карті* (О. Гончар); *Петрусь випередив вартового, присів біля командира, рукою злегка сіпнув за його розстебнутий комір* (К. Гриб); // Ледь чутно. *Зінько злегка застогнав* (Б. Грінченко); *Голос його злегка задрижав* (І. Нижник); *Татарин уві сні щось тихо-тихо шепотів, часом злегка зойкав* (Ю. Логвин); // Не поспішаючи, поволі, помалу. *Замахала злегка крильми зозуля* (Л. Мартович); *Злегка поклонивсь* [гетьман]. *І як людина літня і перевтомлена подався на своє ложе* (Г. Колісник).

2. *розм.* Легковажно, несерйозно. [Г а л я:] *Дуже ж ви злегка на нас дивитесь, Лука Семенович. Тільки й думаєте, що про убори секрети бувають? А може й про що важніше?* (Панас Мирний); *Навіть до своїх звичайних заробітків відносився він тепер злегка і не шукав їх* (М. Коцюбинський).

ЗЛЕГКОВА́ЖИТИ, жу, жиш; *наказ. сп.* злегкова́ж; *що і чим.* Док. до **легкова́жити** 1. *В думці ж справді молився Богові й просив його, щоб простив за те, що змушений отако злегковажувати святими словами* (Ю. Мушкетик); *Це не означає, що я злегковажив вашими порадами-думками* (Я. Качура); *Січовики трохи злегковажили удар Вишневецького, не розрахували спільних дій з кількох боків і в першій же сутичці були зломлені* (Іван Ле); — *Браття і дружино! Доля послала нам важке випробування, а мене покарала за те, що я злегковажив суворим знаменням!* (В. Малик); *Щоб встигнути до гімназії, треба було злегковажити потребою у сніданку* (Валерій Шевчук).

ЗЛЕ́ГЛИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зле́жаний.** *З скреготом та гаркотом врізається він ним* [агрегатом] *у зleглий ґрунт* (О. Гончар); *Левко .. відпер комору. Припах мишачого посліду, змішаний з припахом злеглого борошна, свіжого сала та смушків, ударив у ніс* (П. Панч); * Образно. *Дух минулого, злеглий, могутній, прокинувся в нім, дух віків, що дрімає в душі* (В. Підмогильний).

ЗЛЕДАЧІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. до **зледачі́ти.** *Засиділась наша шляхта, паніматко, як зледачіла гусиня на торішніх яйцях* (Іван Ле); *Десь аж в кінці вулиці дзяволить сторожке, ще не зледачіле щеня* (В. Земляк).

ЗЛЕДАЧІТИ, íю, íєш, *розм.* Док. до **ледачіти.** *Що дужче зледачію, то більше він за мене береться* (Ганна Барвінок); *Я давно помічав, що він дбає лише про себе! А для князя зледачів!* (В. Малик); *Ми війська порозганяли, ворогами вкривши лан, Та в боях не зледачили — хутко вдерлися в їх стан* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

ЗЛЕДАЩІЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. до **зледащіти.** *Молодий зледащілий маляр Лоран, котрому вона сподобалася, вміє розбудити її чуття* (І. Франко); *Він і сам не тямив, наш Кохайлик, як, незбагненним дивом не сполохавши собак і не збудивши зледащілих вартових, опинився по той бік паркана* (О. Ільченко); * Образно. *Біля татарського броду за якихось пару тижнів зацвіла підсніжником нова хатабілянка, влітку їй щось дрімотливе шепоче зледащіла хвиля й очерет* (М. Стельмах).

ЗЛЕДАЩІТИ, íю, íєш, *док., розм.* 1. Док. до **ледащіти;** стати ледачим (у 1 знач.). *Я про охочих до мандрівки Давно сказать хотів: Хто дома зледащів, Тому не жаль домівки* (Л. Глібов); *Поки бряжчали ще тітчині карбованці, було й за холодну воду не візьметься* [Карпо], *думали, — навіки зледащіє людина, а то так зразу запаливсь до роботи* (М. Коцюбинський); *Осміяний циган зупиняє коня, веде його за повід, сам сміється, посилаючи прокльони своєму коневі, який буцімто зажирів від вівса, зледащів без роботи і тому ледве волочить ноги* (М. Чабанівський).

2. Морально зіпсуватися, засвоїти погані звички. *Наш Писар зледащів: розпивсь і обідрався* (Л. Боровиковський); *Може, зледащіють її діточки, її соколи ясні, що тепер виряджає хороших, добрих і щирих, а доведеться, може, таких побачити, що бодай не діждати нікому!* (Марко Вовчок); *І не дозволь нам зледащіти В добрі при хлібі та вині, Дай увійти в твої завіти Моїй державі і мені* (Д. Павличко).

3. *рідко.* Стати нездатним до роботи; знесилитися. — *Не та вже я стала: Зледащіла, нездужаю І на ноги встати* (Т. Шевченко); *Нараз їй стало млосно. Поточилася, обіперлася об стовпець. Треба ж отак зледащіти!* (із журн.).

ЗЛЕДЕНИТИ, ить, *кого, що.* Док. до **леденити.** *Іскриться білий сніг, а не розтає, а на ніч і мороз краплі зледенить* (із журн.); * Образно. *Моєї юності останній, може, рік. Жадоби світлої пора моя хороша, Ти відпечаталась в душі на цілий вік, І старості тебе не зледенить пороша!..* (М. Рильський).

ЗЛЕДЕНІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зледеніти.** *Марія кинулась до саней, розставила руки і впала на холодний, зледенілий труп* (І. Микитенко); *Гострий вітер жбурляє в обличчя пригорщі зледенілого снігу* (В. Кучер); *Мерзла земля лунко гула під копитами коней. Шелестів колючий зледенілий бур'ян* (В. Малик).

ЗЛЕДЕНІННЯ, я, *с.* Стан за знач. **зледеніти.** *Деякі вчені заперечують самий факт материкового зледеніння в Європі* (з наук. літ.); *Приблизно 150 тис. років тому, наприкінці другого зледеніння, на території сучасної України з'являються люди нового фізичного типу — палеоантропи* (з навч. літ.); *У холодну пору року трапляються всі види наземного зледеніння: ожеледь, паморозь, зледенілий мокрий сніг* (з газ.).

ЗЛЕДЕНІТИ, íю, íєш, *док.* 1. Док. до **леденіти** 1; покритися кригою або перетворитися на лід. *Холодно стало — вогкий сніг навалився на Київ, зледеніли шляхи, перехожих на вулицях поменшало* (Люко Дашвар); *Вкрилися льодом дерева, зледеніли шишки на ялинках* (із журн.); * Образно. *Збанок смутку Розіллявся, Збанок щастя Зледенів* (П. Усенко).

2. *перен.* Стати холодним. *Кров, що бухала їй з серця до лиця, мов уся зледеніла й перестала кружляти* (Н. Кобринська); *Вона страшенно спантеличилась, мабуть, у першу мить не осягнула до кінця його слів, дивилася широко відкритими очима, в яких одразу згасли іскорки й затерпла, мовби зледеніла на устах, посмішка* (Ю. Мушкетик).

ЗЛЕ́ЖА́ЛИЙ, а, е. Те саме, що **зле́жаний.** *Запахло лісом, злежалим листом, травою* (О. Десняк); *Коло хати півники посходили, пробивають гострими, як ножі, листками злежалу землю* (В. Кучер); *Злежалий сніг добре тримався на схилах гори, порослої всяким зіллям* (Ю. Логвин); *Він підняв важке віко, нагнувся і, всунувши голову в скриню, перебирав злежалий сувій домотканого полотна* (В. Козаченко).

ЗЛЕ́ЖАНИЙ, а, е. 1. Який злежався, ущільнився. *Під ногами аж з дзвоном рипів злежаний перемерзлий сніг* (Іван Ле); *Сніги стояли майже до коліна, тверді й злежані за зиму* (І. Білик); *Жом проти люків насипаний купками, злежаний, твердий* (Є. Пашковський); *Злежаний зернистий сніг захрупостів у мене під ногами* (Л. Кононович).

2. Який зім'явся від тривалого лежання, невикористання. *Регіна увійшла до кімнати, де сиділи чоловіки, з розпущеним волоссям, убрана у свою злежану і пом'яту шлюбну сукню* (І. Франко); *Повні, рожеві, як діти, збуджені зі сну, плили* [плшвли] *по небу хмаринки, в стерні, певно, вже починали свою роботу жуки, а польові мухи чухали десь лапками живіт та розправляли злежані крила* (М. Коцюбинський); // Який має складки на місцях згину. *Данко виймає з нагрудної кишені злежану невживану шовкову хустину* (Ірина Вільде).

3. Який зіпсувався від поганого зберігання. *Хлопці переступили поріг, і вже в сінях ударив їм у ніс запах злежаної муки* (Григорій Тютюнник); *Мокра, злежана трава часто викликає у кроликів здуття шлунка й кишечника* (із журн.).

ЗЛЕ́ЖАТИСЯ *див.* **зле́жуватися.**

ЗЛЕ́ЖУВАНИЙ, а, е. Який має властивість злежуватися. *Дрібні ковші переміщують вологі, злежувані, пилоподібні, зернисті і дрібношматкові вантажі* (з навч. літ.).

ЗЛЕ́ЖУВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зле́жуваний.** *Злежуваність солі залежить від її вологості, ступеня подрібнення та тривалості зберігання* (з навч. літ.); *Недоліком аміачної селітри є значна гігроскопічність, злежуваність, здатність вибухати й розкладатися* (з навч. літ.).

ЗЛЕ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **зле́жуватися.** *Погіршення фізичних властивостей суміші добрив виявляється у відволоженні, злежуванні та затвердінні їх* (з наук. літ.); *Для уникнення злежування борошна при його зберіганні протягом довгого часу мішки з борошном треба перекладати* (з навч. літ.).

ЗЛЕ́ЖУВАТИСЯ, уеться, *недок.,* **ЗЛЕ́ЖАТИСЯ,** житься, *док.* 1. Збиватися в щільну масу, ущільнюватися від тривалого лежання. *Сніг у холодних країнах злежується і часом набуває зернистої будови* (з наук. літ.); *Копати було неможливо, жужелиця злежалась і перетворилася на суцільний твердий шар* (Л. Дмитерко); *У кишені в мене півпайка хліба, двісті п'ятдесят грамів: буде нам з тіткою Ялосоветою на вечерю. Першого дня приніс, а той шматочок злежався у кишені, сплескався, зробився схожий на чорненький такий гаманець* (Григір Тютюнник); *Земля за зиму так злежалась, що верхній її шар розпушувався погано* (із журн.); * Образно. *Дідусь казали: від лежби нутрощі злежуються, жити треба на ногах!* (О. Гончар); *Злежувалась думка, наче вата. І голос, чутий звечора, снувавсь, проносивсь тонко ниткою крізь вуха* (П. Мовчан).

2. Псуватися від тривалого лежання й поганого зберігання. *При зберіганні у вологому середовищі необхідно стежити, щоб мотиль не злежувався і волога з віджатої ганчірки не випаровувалася* (з навч. літ.); *У вологому середовищі цілющі трави злежуються і псуються, втрачаючи свою лікувальну силу* (із журн.); // М'ятися, утворювати складки на місцях згину від тривалого лежання в згорнутому вигляді (про тканину, одяг). *Злежалось полотно в коморах... Люди прохають — дайте хоч на сорочку, — хай праця людська не гине марно* (М. Коцюбинський).

ЗЛЕЛІ́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **злелі́яти.** *Приглядається, що за люди. Нічого собі; на полтавських та чернігівських хлібах викормлені, степовими вітрами злеліяні, охотою помсти і кари розпалені* (Б. Лепкий); *Власна гідність, непомітно злеліяна в ній новим ладом життя, відгородила Ксеню від літніх, неписьменних бабів* (В. Бабляк); *Ота книжна погорда до селянина .. породила в мені першу відразу до пихи, бо в книжці злеліяне слово має бути справжнім святом душі й мислі* (М. Стельмах).

ЗЛЕЛІ́ЯТИ, ію, ієш. 1. *кого, що.* Док. до **леліяти** 1. *Щойно пробилося до сонця посаджене, його слід оберегти від зілля-задухи, дати розкіш у землі, а відтак злеліяти землю, що плодоноситиме* (Д. Міщенко).

2. *що, перен.* Док. до **леліяти** 2; виплекати, виносити в собі (думку, почуття і т. ін.). *На цьому зібранні я мав перший раз пред'явити свій план, що його я злеліяв безсонними ночами* (із журн.); *Ще із студентських літ хлопець злеліяв у мріях образ коханої* (з газ.).

ЗЛЕТ, у, *ч.* 1. Те саме, що **зліт**[1]. *Вертикальний злет завжди був мені неприємний: тебе вдавлює в крісло, у вухах дудонить, в очах темніє* (О. Ірванець); *Це не була поза класичного піаніста: спинка рівна, немов струна, легкий картинний злет рук, вишуканість рухів* (І. Роздобудько).

2. *перен., поет.* Розвиток чого-небудь по висхідній, рух уперед. *У законів є свої прикмети, Як в схід сонця подихи світань. Як в людини боротьба і злети На дорозі світлих сподівань* (А. Малишко); *Та душа відчуватиме злет — до мети на шляху стрімкому... Те, що мусить сказати поет, не дано сказати нікому* (М. Сингаївський); *В цьому вона вбачає якийсь вищий знак ретрансляцій духу і вважає, що наступний етап цієї містерії має замкнутися десь тут, в Україні, з того й почнеться її неймовірний злет* (Л. Костенко); // Поривання. *З чим порівняти оту заобрійну далеч, що має в собі таку звабу і викликає такий злет душі!* (О. Гончар); *Поезія і праця — два крила людського життя. Поетичне слово возвеличує людину, воно ж є і злетом її фантазії* (з газ.).

ЗЛЕТІ́ТИ *див.* **зліта́ти**[1].

ЗЛЕТІ́ТИСЯ *див.* **зліта́тися.**

ЗЛИВ, у, *ч.* 1. *спец.* Дія за знач. **злива́ти** 3, **зли́ти**[1] 3. *Злив дощової води з даху ведеться водостоками, що забезпечують конструкціям будівель захист від негативного впливу дощових і талих вод* (з навч. літ.); *За допомогою додаткових датчиків, що стежать за відкриттям паливного бака, можна визначити заправку і злив палива* (з навч. літ.); *Повний злив металу з печі здійснюється в разі зупинки на ремонт, зносу футеровки та в разі аварії* (із журн.).

2. Пристрій для стоку води або іншої рідини. *Марла скривилася, пригадавши туалет з поламаним зливом у попередньому автобусі* (І. Карпа); *Існує декілька способів, за допомогою яких можна якісно прочистити злив умивальника* (з газ.).

ЗЛИ́ВА, и, *ж.* 1. Дуже сильний дощ. *Жде спрагла земля плодотворної зливи* (І. Франко); *Довго збиралась десь гроза й ніяк не могла вбитися в силу, щоб дотягтися до розпареного, принишклого міста й упасти на нього зливою* (Б. Антоненко-Давидович); *Грім! Блискавка! Злива — не вийти із хати...* (І. Нехода); *Скоро споночіло, скелі потемніли й розчинилися в загуслій темряві, а злива не вщухала* (Ю. Винничук); * У порівн. *Юрма шумить, як злива улітку* (М. Коцюбинський).

2. *яка, чого, перен.* Про велику кількість чого-небудь такого, що падає, сиплеться і т. ін. безперервним потоком. *Винищувачі ніби змагалися між собою, .. поливаючи ворога зливою куль* (Д. Ткач); * У порівн. *Зерно золотою зливою бризнуло в засік* (О. Десняк); *Гнів упав, як покривало, як шершава злива шовку* (Ю. Яновський); // Про появу, створення у великій кількості світла, звуків і т. ін. *Там .. не чути набридливих вигуків паровозів, що наповнювали повітря зливою звуків* (Г. Коцюба); *Вавілов сміється. Він сміється з насолодою. Високі істеричні нотки починають з'являтися в цій зливі сміху* (В. Собко); *Враз на всіх так і б'є злива світла, на якусь мить люди аж мружаться, засліплені .. гронами електроламп* (О. Гончар); *З болота чи рукава затоки знялася зграя крижнів, залопотіла крилами й розтанула в сліпучій зливі променів...* (Василь Шевчук); // Про виникнення різноманітних почуттів, думок і т. ін. *Степан зайшов у хату, тихо запалив лампу, хапливо видобув папір і сів до столу писати, потопаючи у зливі образів і слів* (В. Підмогильний); *Срібний жайворонка спів Будив чуттів бадьору зливу* (М. Шпак); *Злива вражень не давала заснути Осипкові* (І. Пільгук); *Згодом, коли на сімейному небосхилі відшумлять громовиці та проллється злива слів, обвинувачень та образ, знову з-за хмар визирне сонечко* (Г. Вдовиченко); *Поезія, як і твори музичного мистецтва, має підіймати в душі читача цілу зливу почуттів і думок* (з наук. літ.).

ЗЛИВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для зливання. *Зливальний шланг конденсаційної води має бути прокладений з ухилом у бік лінії відпрацьованої води* (з навч. літ.); *Рідинний (зливальний) трубопровід приєднують до зливального вентиля цистерни сталевою трубою* (з навч. літ.).

ЗЛИВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який здійснює зливання чого-небудь. *Дядько його кілька років працював зливальником скломаси* (із журн.); *Зливальник нафтопродуктів.*

ЗЛИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **злива́ти.** *Колій обсмалив* [кабанця] *.. Коли вже стояли ночви для потрохів і полив'яний глечик для зливання крові .., стали сходитись сусіди* (А. Іщук); *Зміст обох половин нашої колядки просто противиться зливанню їх у одну цілість* (І. Франко); *— Кампанія об'єднання чи зливання господарств і районів, на мою думку, це переливання з пустого в порожнє* (М. Циба); *Необдумані дзвінки військовим на передову можуть призвести до випадкового зливання інформації* (з газ.); *Ці люди страшенно любили все продавать: і зелену цибульку, і молоду редечку, і зливання на руки, і хождіння* [ходіння] *на пристань за газетою* (В. Винниченко).

ЗЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗЛИ́ТИ,** зіллю́, зіллє́ш, **ЗІЛЛЯ́ТИ,** зіллю́, зіллє́ш *і рідше* зілля́ю, зілля́єш, *док.* 1. *що.* Виливати з різних посудин в одну, збираючи разом або виготовляючи суміш чого-небудь рідкого. *Прийшов наймит, прийшов бідний, Воли розпрягає, — Господиня з усіх мисок Та в одну зливає* (з народної пісні); *Доярки .. підходили до Марії, зливали надоєне в молокомір і дивилися, скільки набігло* (С. Журахович); *Помиї, що назбираються на Святий вечір, не треба виливати, але зілляти до горшка і сховати* (І. Франко).

2. *що, перен.* Об'єднуючи кого-, що-небудь із кимсь, чимсь, створювати одне ціле. *Як на світі любо жити, Милого любити, З його мислями навіки Душу й серце злити!* (П. Куліш); *Байдуже, хто говорив. Аби почути таке щось, щоб зв'язало докупи розпорошені думки, зілляло надії в один потік* (М. Коцюбинський); *Шум весіннього вітру злив усі звуки в одне протягле гудіння* (Л. Первомайський); *Прокладали сюди шляхи буковинці й закарпатці, щоб злити воєдино просвітительську діяльність для відродження рідного краю* (І. Пільгук); // Нерозривно, міцно зв'язувати, з'єднувати що-небудь із чимось. *Народ мій — сонце, з ним я душу злив* (В. Сосюра); // Робити невиразним (для зору, слуху). *Тінь скрадала їх* [риси обличчя] *і зливала у суцільну пляму, трохи — тільки трохи — густішу за сіре тло* (І. Кулик).

3. *що в що.* Виливати або переливати звідкись яку-небудь рідину. *Тут прийшли з поля і корови, і овечата, от їх тут біля панночки і доють* [доять], *і молоко в глечики зливають...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Приїжджі, а від них й легкодухі тутешні взяли за звичку зливати в неї* [річку] *мазути й масла* (М. Вінграновський); *Якщо випадає сніг, то опадомір заносять у тепле приміщення, де сніг тане. Одержану воду зливають у мірну склянку і визначають її кількість* (з навч. літ.); *Ми* [партизани] *воду випили і всі запаси з'їли. Останній гас зілляли в каганець.., Та спрага помсти нам давала сили* (Л. Забашта); // Зціджувати рідину, відділяючи її від чого-небудь густого. *Цапигін узяв порожній казанок, кухлик і пішов до струмка. Там він зачепив піску, довго його розбовтував, зливав мутну воду, придивлявся* (О. Донченко); *Верхню прозору частину речовини зливають у глиняні глеки та щільно накривають кришками* (з газ.).

4. *що, перен., розм.* Оприлюднювати, публікувати інформацію про когось, щось. *Оскільки Інтернет є найзручнішим джерелом інформації, то якраз в нього найефективніше зливати компромат* (з газ.); *Я вже знаю, куди і кому інформацію злити* (А. Кокотюха).

5. *кого, що, розм.* Поливати, обливати рідиною, роблячи мокрим, вологим кого-, що-небудь. *Приклала* [Кранцьовська] *чоло до шиби й гірко заплакала. А з другого боку зливав ту шибу дрібний, густий дощ* (Л. Мартович); *Подвір'я двигтить від каблуків. Коло, де танцюють, весь час зливають водою, гаряча земля парує, але незабаром з-під каблуків вже знову б'є курява* (О. Гончар); *Холодна осінь оповила землю сивими туманами, зілляла дрібними дощами* (М. Коцюбинський); * Образно. *Всю доріженьку сльозами злила — оплакала свою долю...* (Ганна Барвінок).

6. *що, чого на кого — що.* Лити, виливати якусь рідину на кого-, що-небудь. *На готовий хміль хоч води злий, то оп'янієш* (Номис); * Образно. *Щедро зливає* [небо] *на землю розсип співучого срібла* (Яків Баш); // *також кому і без дод.* Лити кому-небудь на руки воду для вмивання. *Одна дружка бере кухоль і полумисок, зливає воду дружкам на руки й подає рушник* (І. Нечуй-Левицький); *— Дай, я тобі на руки зіллю. Не хочу, щоб ти мені умивальник смолою забруднив* (М. Руденко); *Косарі відклали коси в тіні. Петрик кожному зілляв води, щоб помили руки* (І. Чендей).

7. *тільки док.* **зли́ти,** *що на кого, перен., рідко.* Виразити якісь почуття до кого-небудь. *Осталася безутішному дідові одна лишень маленька внучечка Мільця, на котру той однак .. не міг злити своєї цілої любові* (І. Франко); *Аж вікна затремтіли Од пісні, що злила високий гнів На дук, на підпанків і на панів* (М. Рильський).

◊ **Склада́ти (злива́ти) / скла́сти (зли́ти) пеню́** *див.* **склада́ти; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **холо́дною водо́ю** *(рідко* **холо́дним ду́шем) обда́ти (зли́ти, обли́ти)** *див.* **обдава́ти.**

ЗЛИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗЛИ́ТИСЯ,** зіллю́ся, зіллє́шся, **ЗІЛЛЯ́ТИСЯ,** зіллю́ся, зіллє́шся *і рідше* зілля́юся, зілля́єшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Стікаючись до одного місця, з'єднуватися, змішуватися (про рідину). *Івась усю дорогу плакав, піт, зливаючись з слізьми, обмивав його рожеве личко і туманив ясні очиці* (Панас Мирний); *Дощові краплини зливались докупи і стікали струмочками по її щоках, по шиї* (О. Гуреїв); // З'єднуючись, утворювати один потік (про річки, струмки і т. ін.). *Десь весна цвіте, Квітки цілуються з квітками, Сміється сонце золоте, Річки зливаються з річками* (О. Олесь); *А далі розлилось Червоне море і розділилося по половині, і знов злилось докупи* (Леся Українка); *В одне злились Донець і Дін* (М. Упеник); *Ти тільки сам, один як перст — зростаєш криком, і ніяк всім зіллятись рікам* (В. Стус).

2. *перен.* Об'єднуючись з ким-, чим-небудь, створювати одне ціле. *Крякання, кудкудакання, цвірінькотіння зливаються в один невгамовний хор, від якого голова тріщить...* (Я. Гримайло); *Північна рівнинна зона Криму непомітно зливається з зоною передгір'я* (з наук. літ.); *Брязкіт дрюччя, крики, стогін, прокльони, .. дикі голоси сполоханих птахів, лопотання їх крил — усе те зіллялося в один несказанний галас, в одну хвилю диких згуків...* (М. Коцюбинський); *Стрімкі тополі зіллялись верховіттям з небом* (К. Гриб); // Дуже міцно, нерозривно зв'язуватися з ким-, чим-небудь або між собою. *Веселі додому вертались Ми в свіжій вечірній імлі, І стомлені душі зливались З живою душею землі* (М. Рильський); *Добру половину сходу охопило незвичне тепле почуття єдності, коли людина розуміє, що її думки і почуття гармонійно зливаються з іншими* (В. Речмедін); // Змішуючись, роблячись невиразним, переставати розрізнятися (для зору, слуху і т. ін.). *Біла матерія плаща зливалася з білим снігом, і людей тяжко було запримітити* (Мирослав Ірчан); *Дівчина не відповіла, подалася безшелесно від мене трохи взад, мов прагнула зіллятися з тінню* (О. Кобилянська); *Туман над морем зіллявся з хмарою, Зіллявся з хвилею, що стугонить* (М. Семенко); *Нічого не розрізниш, усе там* [на березі] *злилось, як у мареві, так далеко* (О. Гончар); // Утворювати ніби єдине ціле з ким-, чим-небудь, ставати неначе частиною когось, чогось. *Як же приємно хоч раз на рік по-справжньому злитися з природою!* (В. Владко); *Василь сидів у своєму літаку, і в нього було таке враження, ніби він злився з машиною, що вона слухається не тільки його рухів, а навіть думок* (В. Собко); *Розвихрений, розбурханий, у той же час величний і прекрасний, Ілько Митрич стояв, мов зіллявся з тою прадавньою хатиною дідів, прадідів* (І. Чендей).

3. *рідко.* Те саме, що **облива́тися.** *Його будили. Він лупав великими замутненими очима, сердито повертався на другий бік і на який час затихав. Але незабаром починав ізнову важко дихать, зливався потом* (С. Васильченко); *Чи невже ж і кращі мари Тяжко зіллються слізьми, Не розбивши туги-хмари* (П. Грабовський).

4. *рідко.* Литися, виливатися, стікати звідкись куди-небудь. *Над землею вирував західний вихор, якого ніхто не пам'ятав на Поліссі. Він ніс з собою дощі, які повинно зливалися на відталий сніг* (Юліан Опільський); *Тісто для налисників має бути в міру густим та повільно зливатися із черпака* (з навч. літ.).

5. *тільки недок.* Пас. до **злива́ти** 3. *З піддона картера масло зливається через отвір, який закривається різьбовою пробкою* (з навч. літ.); *У неопалюваних приміщеннях узимку вода з внутрішнього протипожежного водогону повинна зливатися* (з мови документів).

◊ **(1) Слі́зьми зли́тися** — осліпнути. *Очі! очі! Нащо ви здалися. Чом ви змалку не висохли, Слізьми не злилися?* (Т. Шевченко).

ЗЛИ́ВКИ, ів, *мн.* Щось злите з різних посудин в одну. — *Нехай уже, куме, терплю я тут* [у пеклі] *горе За те, що було подаси кому зливки* (І. Манжура); // Рештки напоїв, якоїсь рідини. *Потім обідайте всі біля корабля чорного свого, Зливки зливайте богам, що живуть у Олімпі блаженні* (І. Франко); *Не переступаючи через поріг, втримуючи пальцями картоплю, вихлюпнула* [Ганіська] *зливки* (Б. Харчук).

ЗЛИ́ВКОВИ́Й, зли́вкова́, зли́вкове́. Прикм. до **зли́вок.** *У минулі століття сеньйораж розраховувався як різниця між монетарною та зливковою вартістю срібла, що міститься у срібній монеті* (з навч. літ.); *Ринок монет із коштовних металів включає монети нумізматичні, напівнумізматичні, обігові та зливкові* (із журн.); // Який містить зливки коштовних металів. *Зливкове родовище.*

ЗЛИВНИ́Й[1], á, é. 1. Стос. до зливання. *При дослідах із дуже слабкими лугами, зливними водами промислових підприємств, дубильними речовинами тощо з них* [саламандр] *облазила клаптями шкіра* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека); *Значної шкоди довкіллю завдають відпрацьовані гази автомобілів, мастильні матеріали, зливні води після миття автомобілів та їх агрегатів* (з газ.); // Признач. для зливання чого-небудь; зливальний. *Коло вищого столу, де лежав оперований, стояла зливна миска* (Ю. Смолич); *Раптом в одній з кабінок чмихнув двічі чи тричі зливний бачок* (О. Ірванець); *Всі сиділи по порожніх ваннах, вдивляючись у зливні отвори, так ніби колись комусь траплялося сонце в зливному отворі* (Ю. Іздрик).

2. Який злився, з'єднався в єдине ціле; суцільний. *Зливний коровий висип має не червоний, а тьмяно-рожевий колір* (з навч. літ.); * Образно. *Огонь був цільний, гострий, зливний* (У. Самчук).

ЗЛИВНИ́Й[2], á, é. Те саме, що **зли́вовий.** *Десь з полудня як линув дощ, але такий зливний, якби серед літа, води з гір загуділи, шопу геть залило* (С. Ковалів); *Най би дощ упав, наглий і зливний, з громом і блискавками, а тоді засіяла би веселка семибарвна* (Б. Лепкий); *В дротах гармати нам пробили шлях набоїв зливною грозою* (В. Сосюра); *Близько одинадцятої години, коли вже всі були на березі, почався зливний дощ* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); * Образно. *Хоч на блискавках тиші прослухай Шепіт зливних освідчень тобі* (Л. Первомайський).

ЗЛИВНИ́К, á, *ч.* Пристрій, що служить для зливання чого-небудь. *Виготовлення алюмінієвого зливника обходиться надто дорого* (з газ.).

ЗЛИ́ВОВИЙ, а, е. Стос. до зливи. *Коли прокинувся, небесних пругів уже не було, а стояло зливове громаддя хмар, і за ним сховалося сонце* (Григорій Тютюнник); *Інтенсивні зливові опади є небезпечною загрозою для польоту літака на етапах зльоту та посадки* (з навч. літ.); *Залізничникам необхідно завчасно знати погоду, щоб запобігати сніговим заметам чи розмиванню залізниць зливовими дощами* (із журн.).

ЗЛИ́ВОК, вка, *ч.* 1. Застиглий шматок розплавленого й відлитого в певну форму металу. *Я відкрив пробитий циліндр і знайшов у ньому неправильної форми зливок якогось невідомого мені металу* (В. Владко); *Якби галеон щасливо дійшов до берегів Іспанії і ці вироби стародавніх майстрів потрапили до рук володарів та сановників, їх би просто переплавили в золоті зливки* (І. Росоховатський); *За останньою кузнею двоє чубатих дужих ковальчуків волокли* [з гути] *щипцями до води червону гуску — залізний зливок пудів зо два* (Ю. Мушкетик); *Серед знахідок археологів є унікальна річ — товарний зливок металу овальної форми* (з газ.); * Образно. *Рве синій вітер білі посторонці. А в серці літа — щедрий сонцепад. І зливками розтопленого сонця лежать цитрини, груші й виноград* (Л. Костенко); *Марія забула про рукопис, на відміну від більшості віршотворців, котрі при зустрічі одразу вручали тобі свої зливки духу* (С. Процюк); * У порівн. *Ілько вискочив із води, позагортав з трави тріпотливих, блискучих, мов мідні зливки, карасиків до корзини* (Ю. Логвин).

2. Шматок самородного золота або срібла. *Він устав, пішов у кліть, довго там чимсь бряжчав, повернувся і поклав на стіл чотири золоті зливки і десяток різаних шматочків срібла* (С. Скляренко); *Я бачив безліч кораблів розбитих, І безліч трупів риби пожирали. І скрізь по дну морському — якорі, І зливки золота, і перлів купи* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); * Образно. *А те листя, що вбік пооблітало, — немовби вже й кружляти розучилось: над самою землею, де вітру нема, рясно злитими зливками золота падало* (П. Тичина).

ЗЛИВОПРИЙМА́Ч, á, *ч.* Те саме, що **дощоприйма́ч.** *Зливоприймач використовують для забезпечення приймання атмосферних стічних вод під час облаштування каналізаційних мереж* (з навч. літ.); *Кожна водостічна система складається з горизонтальних надстінних або підвісних жолобів, вертикальних водостічних труб і зливоприймачів* (з навч. літ.); *У зливоприймачах звичайно установлюють фільтри для відокремлення сміття зі стічних вод* (із журн.).

ЗЛИВОСПУ́СК, у, *ч.* Споруда для скидання надлишків дощових вод у спеціальні стічні водойми. *Для боротьби із зсувами, які, потрапляючи в русла рік, утворюють селі, застосовують відкритий чи закритий дренаж, відкриті зливоспуски* (з наук.-попул. літ.); *Зливоспуски в каналізаційній системі дозволяють направляти найбільш забруднені порції дощових вод на очищення* (з навч. літ.).

ЗЛИВОСТІ́К, то́ку, *ч.* Пристрій для стікання дощових вод. *Підключення зливоприймачів до зливостоку відбуватиметься у вихідні дні з тимчасовим обмеженням руху транспорту* (з газ.).

ЗЛИ́ГАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **злига́ти**[1] 1. *Плавом плив народ з пожарища, .. тягнучи на вірьовці худобину, а чи женучи поперед себе злиганих докупи овець* (А. Головко); *Ось і верби натуманились, і несподівано за ними він побачив злиганих волів, на розкішних півмісяцях їхніх рогів кришилося місячне проміння* (М. Стельмах); *Коли задня пара* [вершників] *порівнялася з ними, злигані зачухані воли, які досі паслися в бляклій траві за гаєм дубків-нелинів, раптом вийшли з гаю й посунули до води* (І. Білик).

ЗЛИГА́ННЯ, я, *с.*, *вульг.* Дія за знач. **злига́тися.** * Образно. *За абсолютну бездіяльність у хлібозаготівлі, за злигання з куркульством голову Шатрищенської сільради Вороного виключити з лав партії* (з мови документів).

ЗЛИГА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *док., кого.* 1. Док. до **лига́ти**[1]; зв'язати докупи налигачем, віжками і т. ін. *Ще звечора злигали двох волів та й рушили до млина* (із журн.).

2. *перен., вульг.* Звести, з'єднати (любовними стосунками, шлюбом і т. ін.). *Напроти .. вже стояв і не зводив з Ясочки живих, як жучки, очей .. хазяїн мануфактурного магазину Федор* [Федір] *Сопкін, якого доля нерозлучно злигала тепер з Ясочкою* (С. Васильченко); *— Сватайте нашу Пріську. Вам, бачите, клопіт з Данилом, що не хоче господарювати, а нам турботи з Пріською, що не хоче за господаря заміж іти: злигаймо їх докупи* (Л. Яновська).

ЗЛИГА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *кого, що, вульг.* Док. до **лига́ти**[2]; з'їсти швидко, жадібно. *Ладона сплющив, як блощицю, Кричить: "Палланта-ледащицю Злигаю я в один ковток"* (І. Котляревський).

ЗЛИГА́ТИСЯ *див.* **злú́гуватися.**

ЗЛИ́ГОДНІ, ів, *мн.* Великі життєві труднощі, нестатки, тяжке життя. *Сумною чередою тяглись роки злигоднів і наполегливої праці* (О. Довженко); *Хоч вона й рада була, що всі її злигодні й турботи тепер лишились позаду, проте приглушена незбагненна тривога не покидала її* (Б. Антоненко-Давидович); *О зглянься, Боже всемогутній, на злигодні — яви мені високу ласку в час покутній і душу онови мені* (П. Мовчан); *Постійно знемагаючи в скруті й злигоднях, постійно недоїдаючи, кожної хвилі ризикуючи життям, ми зробились міцними й здоровими, сміливими й упертими* (Ю. Винничук).

ЗЛИГО́ДНІЙ, я, є. Сповнений злигоднів. *Ні довгі літа, ні часом злигодні години — ніщо не притомило її* (Панас Мирний); *Злигодній рік.*

ЗЛИ́ГУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗЛИГА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., з ким, вульг.* 1. Мати з ким-небудь якісь зв'язки, спільні справи (звичайно негативні); лигатися. *Хто від першої-ліпшої дрібниці ладен дертися на стінку, навряд чи здатен на конспірацію. І навіщо Русевичу злигуватися з такими, як Черевик?* (Ю. Шовкопляс); *Він вже давно злигався з недобрими людьми та все з ними в шинку сидить* (І. Нечуй-Левицький); *Макар, злигавшись з тим дурисвітом, Кіндратом, повіявся десь* (А. Іщук).

2. Вступати з ким-небудь у любовні стосунки, що викликають осуд. *Що злигувався з пономарихою цей прогнаний панотцем дяк, відала* [Явдоха] *напевне-таки* (Валерій Шевчук); *— Звісно, Зінько Сивашенко та злигався з Грицьковою жінкою Ївгою* (Б. Грінченко); [К р я ж:] *І з ким злигалась? З тим, що мене втопив, з ворогом моїм* (М. Зарудний).

ЗЛИДА́Р, я́, *ч.* Людина, яка живе в злиднях, у великих нестатках; бідняк. [О н о м а й:] *Я дам якому злидареві від свого столу м'яса, то й почую хвали й дяки досить* (Леся Українка); *Після тої розмови Стась глибоко задумався над своїм життям. Пригадалося, як бідував його батько, — вічний злидар і наймит* (О. Гуреїв); *Дядько Володимир, випивши чарку, ще більше прибіднювався, а справжнісінький злидар дядько Микола ставав багатим, як цар* (М. Стельмах); *Люди, які накидаються на все, які розмінюють свої почуття направо й наліво, по-моєму, кінець кінцем мусять відчувати себе злидарями* (О. Гончар).

ЗЛИДА́РКА, и, *ж.* Жін. до **злида́р.** *Вона працювала — все життя, не розгинаючись. І то було, здається, нормально, що вона нічого не мала та що її ім'я було синонімом "злидарки", бо вона жила для інших* (І. Багряний); *Ганна .. Вічна ота наймичка, злидарка .. разом з батрацькою голотою по степових таборах поневірялася* (О. Гончар); *Поряд з володарями повинні жити злидарі. А вона була і володаркою, і злидаркою водночас* (П. Загребельний); *Яких жорстоко-точних слів нещадних зрікаюсь я лише в ім'я любові — в ім'я злидарки з жестом королеви* (С. Йовенко).

ЗЛИДА́РСТВО, а, *с.* 1. Абстр. ім. до **злида́рський** 1; велика бідність. *Мина у власнім злидарстві вбачає для себе найвищу заслугу, скрізь і всюди виставляє злидні свої напоказ* (О. Гончар); *Його квартира мала печальний вид. Убогі меблі, всюди сліди злидарства та запустіння* (Василь Шевчук); *Зовсім не хотілося думати про ядерну зброю і про те гнітюче злидарство, що довелося побачити під час війни* (з газ.).

2. *збірн.* Злидарі, бідняки. *Злидарство постановило: послати своїх комісарів у хутори, хай революцію роблять* (В. Дрозд); *Вечорами у корчмі збиралося саме злидарство* (із журн.).

ЗЛИДА́РСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **злида́р.** *— Невже ви склали собі копійчину з цього злидарського прохацтва?* (І. Нечуй-Левицький); *Листоношу водили селом, як злидарське горе, його толочили по дорозі й нівечили чобітьми* (Ю. Яновський); // Надзвичайно бідний. *В нього і хата своя, і ціле хазяйство, та не якесь злидарське — в загоні не одна пара волів круторогих* (А. Головко); *Коли зійшлися рідні й запалили на столі каганця, батько розплющив очі, обвів усіх журним, прощальним поглядом і почав ділити свою убогу злидарську спадщину* (Василь Шевчук).

2. *перен.* Дуже малий, незначний (за кількістю, розміром і т. ін.). *З горя він пропив до шеляга свій горьований заробіток, і з того часу злидарський гріш чоловіка почав усе частіше розкочуватися по чужих шинквасах* (М. Стельмах).

ЗЛИДАРЧУ́К, а́, *ч., зневажл.* Те саме, що **злида́р.** *Вони для нього — то все кровопивці, кугути, жмикрути хутірські.., а він для них — бандит, злидарчук, голота з голот, босяцюга слобідський, найненависніший з усіх, хто є на землі* (О. Гончар).

ЗЛИДАРЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **злидарюва́ти.** *Тривають безперервні війни, одні багатіють, інші бідніють, що більше злидарювання, то більше розбрату* (із журн.).

ЗЛИДАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.* Жити в злиднях, нестатках; дуже бідувати. *Священики і ченці не мали десятини, злидарювали, але жили за рахунок власної праці* (І. Франко); *Та й все-таки я не злидарював, хоч мій батько й намагався тримати мене в строгості, в тілі чорному, одначе посилки з дому отримував, і не тільки на свята, — їх нишком передавала мати* (Ю. Мушкетик).

ЗЛИДЕ́ННИЙ, а, е. 1. Який живе бідно, у злиднях; дуже бідний. *— Улас такий злиденний, як і ми: не має поля, заробляє хліб* (І. Нечуй-Левицький); *Хотілося* [Тарасу Шевченкові] *швидше втекти з цих Дегтярів, щоб не бачити ні панського палацу, ні злиденного села* (О. Іваненко); *Крісло, пряме, з високою спинкою, схоже на трон якоїсь злиденної маріонеточної держави* (В. Дрозд); // Який свідчить про злидні, бідність; убогий. *Підсліпий каганчик ледве присвічує з комина, допомагає підсліпим від сліз очам оглядати злиденне добро* (Панас Мирний); *В "хаті" видко наполовину ночви на ослоні, коло них накидане хустя, злиденне шмаття* (Леся Українка); *Махідевран з своїм єдиним сином нарешті покинула злиденний старий палац і опинилася серед багатства і розкошів* (П. Загребельний); *Назвати домом злиденну брудну халупу відмовлявся не тільки язик, але й розум* (Люко Дашвар); // Сповнений злиднів, нужди. *Розпадалась тоді неохайна й брудна полуда злиденного життя* (М. Івченко).

2. *перен.* Дуже малий, незначний (за кількістю, розміром і т. ін.). *Замість живого, корисного діла глузлива доля підсунула переписування в канцелярії якихось сухих, нікому не потрібних паперів — і то лиш за злиденний шматок хліба* (М. Коцюбинський); *Черниш мовчки дивився на злиденні смужки* [поля], *що сумно п'ялися по підгір'ю* (О. Гончар); *Вночі пішки йшов через місто один-однісінький, стискаючи рукою в кишені свій злиденний заробіток* (І. Корунець, пер. з тв. Дж. Родарі).

3. *перен., зневажл.* Нікчемний, нічого не вартий (про людину). — *А ну, лиш, рицарю мізерний, Злиденний, витязю нікчемний, Виходь сто лих покуштовать* [покуштувать] (І. Котляревський); — *Я ж на ту злиденну грапиню* [графиню] *покладав надію, як на рідну маму!* (Марко Вовчок); * Образно. *Людські почуття злиденні й недосконалі, бо людство воліло вдосконалювати техніку мистецтва і нехтувало з того, щоб удосконалити бажання* (В. Домонтович).

4. *діал.* Поганий. *Настав мені десятий рік; я помішниця* [помічниця] *йому, хоч і злиденна. Юшку, куліш варю коло будки* (Ганна Барвінок).

ЗЛИДЕ́ННИК, а, *ч., діал.* Злидар. *Василина швидко починає зачісуватись, умивається над цебром і сама не знає, що зготувати на снідання. Як уже в'їлися в самі печінки оці злиденників вжитки* (М. Стельмах); *Колись у Коріолах прихистив Мене один злиденник, жив я в нього* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗЛИДЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **злиде́нний** 1, 3. *Досада на свою злиденність і заздрість на Власове багатство мучили його* (Панас Мирний); *В гості Екбаль-ганем не може ходити, бо прийшлось би й собі гостей приймати і відкрити перед ними всю злиденність життя свого тутешнього* (Леся Українка); *Світло біліє крізь шибки, заліплені снігом. А в хаті так холодно і так скорбно від безнадійної злиденності, що сам день перестав радувати собою* (В. Барка).

ЗЛИДЕ́ННО. Присл. до **злиде́нний** 1, 4. *Подивися сам: живе твоя вчителька дуже бідно, аж злиденно, її переслідують, над нею знущаються староста й піп* (М. Сиротюк); — *Соромитеся, дядьку? А нема чого. Живете злиденно й труситеся, як осиковий кілок* (Валерій Шевчук); *Тепер він берега пустився І так злиденно іскривився, Що став похожим на верзун* (І. Котляревський).

ЗЛИДЕ́НСТВО, а, *с., рідко.* Те саме, що **злиде́нність.** *Які засиджені скрижалі! Яке злиденство зветься шансом! На жаль, уже і в цій державі Стаю потроху дисонансом* (Л. Костенко).

ЗЛИ́ДЕНЬ, дня, *ч., розм.* 1. Те саме, що **злида́р.** [Г а н н а:] *Воно вже й скрізь так повелося: багачі до багачів туляться, а злидні одно другого зажирають!..* (М. Кропивницький); *Став він жити в пана, тільки ночувати додому ходив. Дома злидні зосталися злиднями, але й за те хвалити Бога, що хоч голодні не сиділи* (Б. Грінченко); — *І в мене, Мар'яно, нічого нема. Я такий же злидень, як ти* (М. Стельмах); *У моїй родині не було куркулів. Усі ми жили злиднями* (Ю. Винничук).

2. *лайл.* Про морально негідну, погану людину. *Бісові злидні* [пани]! *Боїться, щоб не вкрала, бач!* — *торохтіла Мар'я* (Панас Мирний); *А ти, злидню, гостити маєш чим?! То до тебе підуть на голодування?..* (Ю. Яновський); *Іди, йди! Злидень! Виговоряти він ще мені буде! Твій сирота більше яблук з'їв, ніж наробив* (В. Нестайко).

◊ **(1) Зли́день на зли́дневі сиди́ть (сиді́в), зли́днем поганя́є (поганя́в)** — дуже бідно живе (жив) хто-небудь. *У неї в хаті злидень на злидневі сидів, злиднем поганяв...* (О. Донченко).

ЗЛИ́ДНІ, ів, *мн.* Великі матеріальні нестатки, убогість. *Старій матері не спалося. Доччина доля, обра́зи людські, свої злидні та недостачі ворочали її з боку на бік, гнали сон і спокій далеко від неї* (Панас Мирний); *Не знаю я, чи справді від навали спасли ті гуси Стародавній Рим, а нас від злиднів трохи рятували, коли я був малим* (Д. Білоус); * Образно. *Не раз вже потай заплітали Нам злидні терен до вінків* (Микола Чернявський).

Терпі́ти нужду́ (зли́дні, неста́тки *і т. ін.) див.* **терпі́ти.**

◊ **(1) Бода́й вас зли́дні побили (посі́ли)** — уживається як прокляття, побажання нещастя, бідності. *Бодай же вас, цокотухи, Та злидні побили* (Т. Шевченко); **Вибива́тися / ви́битися із зли́днів** *див.* **вибива́тися; Видря́пуватися / ви́дряпатися із зли́днів** *див.* **видря́пуватися; Годува́ти зли́днів (зли́дні)** *див.* **годува́ти; (2) Зли́дні обсіли (посі́ли, присі́ли, осі́ли,** *рідко* **опа́ли) / обсіда́ють (посіда́ють)** *кого* — хтось живе убогим, нужденним життям. *Удову сердешну такі злидні осіли, що живий жаль* (Сл. Б. Грінченка); *Нелюдські злидні кругом обсіли, Спорожнили комору й клуню, По заробітках женуть татуню* (П. Грабовський); *В 1880 році Івана Франка заарештували вдруге, а в 1889 році — втретє. Великі злидні опали Франка* (П. Тичина); *Батько на зайвину не ласився. З людей у кузні брав поцінно, по-божому, як казали тоді, а якщо кого нужда допече й злидні обсядуть, то й так, за спасибі, зробить* (Б. Антоненко-Давидович); *Лихо та злидні нас посідали, — Панство веселе гуляло* (з народної пісні); *Безнадійні злидні, щоправда, Бойків не обсідали, був на столі свій хліб, хоч і глевкий часом, була й дещиця до того хліба, на позички по селу ніколи не ходили* (І. Нижник); **(3) Зли́дні справля́ти** — жити убогим, нужденним життям. — *Злидні справляємо, братіку* [братику], — *сказала вона.* — *На роду нам написано — злидні справляти* (Р. Іваничук); **Полата́ти зли́дні (убо́гість, убо́жество** *і т. ін.) див.* **полата́ти; Потруси́ти зли́днями** *див.* **потруси́ти; Прикри́ти зли́дні** *див.* **прикрива́ти; (4) Чо́рні зли́дні** — дуже великі злидні. — *Хіба я не знаю, що неписьменному, — як сліпому. І Пилипкові треба... Бідне, так просилося в школу. Та як же ти його пошлеш, коли в хаті чорні злидні* (В. Речмедін).

ЗЛИДНО́ТА, и, *ж., розм., збірн.* Те саме, що **злидо́та** 1. — *Омеляне, ти не гарячись. Як же я ту худобу повбиваю, коли зразу ж злиднота кинеться на мене?* (М. Стельмах); *Загріб декілька пляшкових корків і пожбурив ними на сонних голубів; царство злидноти* (Є. Пашковський).

ЗЛИДНЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок., розм.* Те саме, що **злидарюва́ти.** [Н а д і я:] *Сам ти злиднював, так хай хоч діти добра зазнають* (З. Мороз).

ЗЛИДНЯ́К, а́, *ч., розм.* Те саме, що **злида́р.** — *Кози — то худібка для злидняків, а я дві корівчини тримаю* (І. Нижник); *А граф сказав: "Негіднику! Даремно Прийшов! Твій Магомет не допоможе. Злидняк подібний виграть бій не може!"* (В. Пащенко, пер. з фр. епосу "Пісня про Роланда").

ЗЛИДНЯ́ЦЬКИЙ, а, е, *розм.* 1. Прикм. до **злидня́к.** *На багатих і бідних поділяються не лише люди, а й країни, а відтак бідак із "багацьким" паспортом стоїть* [відчуває себе] *не набагато гірше за багатиря з паспортом "злидняцьким"* (О. Забужко).

2. Характерний для злидняка. *І хоч вона, злидняцька гідність, цінувалася невисоко, але її він ніколи не кидав у болото* (М. Ю. Тарновський); *Видалась його прадідові злидняцька доля* (із журн.).

ЗЛИДНЯ́ЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **злидня́к.** * У порівн. *Тиша, немов злидначка, утікає в безвість* (із журн.).

ЗЛИДНЯЧО́К, чка́, *ч., розм.* Те саме, що **злидня́к.** [Х у т о р я н и н:] *А що згодом в колективі всі ми порівняємось — злидначок чи середнячок, це — факт* (Мирослав Ірчан).

ЗЛИДО́ТА, и, *ж, розм.* 1. *збірн.* Бідні, незаможні люди; біднота. — *Ми краще знаємо, де шукати того шибеника-листоношу, пане отамане, тільки хай це буде секретом, бо нам тоді не жити від сільської злидоти, і спалять нас другої ж ночі* (Ю. Яновський); *Це була сільська злидота, батраки з панського фільварку* (К. Гриб); // *лайл.* Злидар, бідняк. *Кондра шарпнув у мене мішок. Розв'язав. Дістав царя* [портрет] *і так очі витріщив, ніби вперше побачив його. А потім як визвіриться до мене: — Красти, злидото?!* (Є. Кравченко).

2. Те саме, що **зли́дні.** — *Убогість вас, Мелашко, засліпила. Ви вік прожили у своїй злидоті, — шматка хліба до пуття не з'їли* (Г. Косинка); *Довго рилися* [гайдамаки] *в шматті і, сердиті, кинули врешті. — Злидота така, нічого й потягти! — сердито грюкнув один* (А. Головко).

ЗЛИ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **злиза́ти.** *Глибокої ночі із злизаного пожаром краю посунулись натовпи людей до голохвастівців. Тієї ж ночі величезна заграва пожежі стояла над Солонським Яром* (М. Хвильовий); *Замість носа у баби дірка, і коли віє кримчак, звідти лине посвист. Баба темно-бура, посічена дощами, злизана вітрами — людська подоба, а може, кпин з неї* (Ю. Мушкетик).

ЗЛИЗА́ТИ *див.* **зли́зувати.**

ЗЛИЗНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого, що.* Однокр. до **зли́зувати.** *Злизнувши комаху, ящірка застигла* (О. Донченко); *Злизнув вишневу бусинку крові з великого пальця, неуважно поклав прилад у кишеню .. і вийшов з кабінету* (Любко Дереш); * Образно. *Стугоніло ударами копит... Курява рудим туманом підвелась угору, давким язиком злизнула роїсту синяву* (Г. Колісник); *Як тільки сонце, проблиснувши, одним лизом злизне з полів снігову кашу, вже, як тісто, парують поля, дихають теплом, усе живе кличуть: рости!* (О. Гончар).

ЗЛИ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зли́зувати.** *Ротовий апарат рослиноїдних мух пристосований до злизування рідкої їжі* (з наук. літ.).

ЗЛИ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗЛИЗА́ТИ,** ижу́, и́жеш, *док., що.* 1. Проводячи язиком по чому-небудь або торкаючись ним чогось, знімати, зчищати що-небудь звідкись. *Федот злизує язиком осугу з губів* (Григорій Тютюнник); *Вона плакала якось дивно: обличчя було спокійне, тільки з вій скочувалися краплини й поволі котилися по щоках. Юлька по-дитячому злизувала їх на кутиках губ* (Г. Усач); *Налетіла сніжинка і лапчаста сіла Тосі на губу. Не знаючи, як позбутися її лоскотливого дотику, Тося просто злизала її язиком* (Ірина Вільде); * Образно. *Сонце пригріває все жаркіш, злизує росу на узбіччі дороги* (Микола Чернявський); *Осінній вечір злизує з меж тини та вишняки і саме небо, що лишає по собі чорну пустку* (В. Дрозд); *Сутінки за вікном дбайливо злизують дерева, хати, поодиноких перехожих, синь гусне* (Ю. Винничук); *З тітки полум'я сон злизало, Тітка гладить рукою глек, Теплий ватяник зав'язала На застуджений свій поперек* (В. Симоненко); // Їсти, пити що-небудь, підбираючи язиком. *Дробот їв, смакуючи, хліб з медом. Він старанно жував міцними щелепами і злизував краєчки, з яких поволі сповзали долу великі медові краплі* (Б. Антоненко-Давидович); *Сам кухар сметанку злизав, На мене, кицуню* [кицюню], *сказав* (І. Франко); // *заст.* Знахарським способом лікувати хвороби. *Зніма* [Пріська] *остуду, переполох вилива, злизує від уроків, соняшниці заварює...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Спасибі, баба Горгоциха пошептала щось та злизала зазіх* [уроки], *потім звеліла прив'язати до голови листя кислої капусти — трохи відпустило* (М. Кропивницький).

2. *перен.* Поглинати, знищувати кого-, що-небудь (перев. про стихійні явища). *Тут вогонь аж гоготів навколо Та злизував пожежею село* (М. Старицький); *Дніпро розлився .. й буйно розганяв свої брудні́ї хвилі: то в глинясту гряду сердито плеще, то злизує пісок на косах* (Дніпрова Чайка); *Він* [вогонь] *розпросторився уже метрів на двадцять по фронту в один і в другий бік від палаючого змія і біг далі, злизуючи вогненними язиками сухе сіно, що покосами лежало на землі* (В. Нестайко).

◊ **Біс злиза́в (ізлиза́в)** *див.* **біс**[1]**; Бода́й (щоб) лихи́й узя́в (злиза́в, побра́в** *і т. ін.) див.* **лихи́й**[1]**; (1) Зли́зувати по́рох (бруд)** — ретельно очищати що-небудь забруднене пилом, грязюкою. *Осмикнув себе й розгнівався ще дужче: клята звичка, так він і проживе, догоджаючи всім — великим і малим. Та вони мають злизувати порох з його чобіт, ще й бути вдячними за те* (Ю. Мушкетик); **Лизь (ли́зень, чорт) зли́же** *див.* **лизь; Неха́й (хай) ли́зень (лиз,** *рідше* **лизь** *і т. ін.)* **зли́же (лизне́)** *див.* **ли́зень; Чорт лизне́ (зли́же)** *див.* **чорт; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **коро́ва язико́м злиза́ла** *див.* **коро́ва; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ли́зень (лиз,** *рідше* **лизь** *і т. ін.)* **злиза́в <Ли́зень злиза́в (лизну́в)>** *див.* **ли́зень; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **чорт злиза́в** *див.* **чорт; (2) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **язико́м злиза́ло** *кого, що* — хтось або щось швидко, непомітно чи безслідно зник (зникло). *Рік, другий — і хатку, повітку, бичків та кобилу як язиком злизало* (Л. Яновська); *Їм тільки звістку дати, а то налетіли б — як язиком злизало б оцю напасть* (А. Головко); *Баба обійшла всі чотири кімнати, заглянула навіть у комору, але піч мов язиком злизало* (В. Бабляк).

ЗЛИЙ, зла, зле. 1. Сповнений злості, злоби; протилежне д о б р и й (про людину, її характер). — *О сину!.. Чи я ж тебе на те родила, Щоб згинув ти од злих людей?* (І. Котляревський); [Я в д о х а:] *Скільки ти не знай, а як у тебе серце зле, то й те, що знаєш, — не на добро воно людям, а на лихо та на безголов'я піде* (Панас Мирний); *Він, як і всі його предки, що споконвіку жили над Дніпром, вірив у те, що на світі є боги добрі і боги злі* (С. Скляренко); // *у знач. ім.* **злий,** зло́го, *ч.;* **зла,** злої, *ж.* Злобна людина. *І не встануть з праведними Злії з домовини. Діла добрих обновляться, Діла злих загинуть* (Т. Шевченко); // Сповнений злості, гніву, сердитий на кого-, що-небудь. *Кіт Вовкові сказав: .. "Біжи ж, аж ген живе Трохим!" "Трохим? боюсь зійтися з ним: З весни ще злий він за ягнятко!"* (Л. Глібов); *Зайшов* [гене-

рал] *до хати розчервонілий, злий, навіть не привітався до Устима* (В. Кучер); — *Всі на мене злі, а я ще зліший, — засміявся Джмелик* (Григорій Тютюнник); *Хазяїн не знає, який я йому подарунок готую, він теж у нас надто нервовий та злий останнім часом* (А. Кокотюха); // Надзвичайно лютий, хижий, кровожерний (про тварин). *Син кинувсь до неї, мов злий, роздратований півень* (І. Нечуй-Левицький); *Бачить хлоп, що сам не зможе Злого лиса доконать, Ось почав він, що є сили, Жінку з хати викликать* (І. Франко); [С е р б и н:] *На калині тій між темними вітами злая гадина в'ється...* (С. Васильченко); // Який має лютий характер. *Кінь нашорошив вуха, нервово затупцював на місці і тихо, погрозливо заіржав. — Бач, який злий, — сказав капітан, — погляньте на нього* (П. Загребельний).

2. Викликаний, пройнятий злістю, злобою, зловрадством. *Вода все сполоще, лиш злого слова ніколи* (Номис); [О л е с я:] *Коли ж тут раптом обхопить, мов перевеслом, інша глумлива та зла думка* (М. Кропивницький); *Працюй же, друже мій, у людство вір, Грудьми ставай назустріч злій погрозі* (М. Рильський); — *То почекай, Любо, щось маю сказати! — пізно схоплюється Салоган. — А ви своїй жінці скажіть! — з-за плеча кинула злий смішок* (М. Стельмах); // У якому виявляється жорстокість, нещадність. *Пан слідчий глибоко переконаний, що вони .. не мали злого наміру вчинити перед державою злочин* (С. Чорнобривець).

3. Який завдає надзвичайно тяжких страждань, мук, неприємностей; жорстокий. *Залаяла* [Дідона] *Енея так: .. Щоб доброї не знали долі, Були щоб з вами злії болі, Щоб ви шаталися повік!* (І. Котляревський); *А там десь геть її дочка мала В гарячці злій без пам'яті металась* (М. Старицький); [Е д і т а:] *Вчителю шановний! Ви не одійдете від мене в гніві, не завдасте такої злої кари мені за необачність мого сина* (Леся Українка); *Він коло неї* [полонянки] *все блукає, Кляне він долю в злій журбі...* (М. Терещенко, пер. з тв. О. Пушкіна).

4. Поганий, несприятливий (про певний період). *Він вважав для себе цей рік злим* (Н. Рибак); *Ми удвох дивились "Катерину". Слухали тяжкі її жалі, День її недовгий, злу годину В давнім, у Шевченковім селі* (А. Малишко); — *Злі часи настали! — почувся голос, і мама оглянулася. По голосу не можна було впізнати, хто це сказав* (І. Чендей); // Нещасливий. *Зле безталання Зострінеться всюди, І на шляху, і без шляху* (Т. Шевченко); *На якусь мить їй навіть привиділось, що це він і є, що це їх разом зла доля закинула в цю страхітливу пастку* [полон] (Ю. Бедзик); *Це був злий, несправедливий присуд долі, який упав саме на цей шмат Божої землі* (Ю. Мушкетик); // Який містить у собі або несе людям зло; згубний. — *Жінко, пильнуй їх* [синів], *вони на дуже злій дорозі* (І. Франко); *На злото в трюмі — жде казна. Тебе, корсара, — зла тюрма* (Ю. Яновський); *Про що я думала тоді, коли злий фатум уже зависав над нами* (В. Шкляр).

5. Який досяг найвищого ступеня у своєму вияві; сильний, лютий. *Їх очі стрілись на мент, як кремінь і кресало у злій боротьбі...* (М. Коцюбинський); *За вікном гуде тільки вітер злий* (В. Сосюра); *Жахів спиняючи гонитву і сили стримуючи злі, ми ведемо невтомну битву за мир народів на землі* (М. Упеник); *Тільки б материні рукавиці надіти, бо вгорі вітер злий, геть руки застуденіють, не втримаєшся* (В. Дрозд).

6. *розм.* Шкідливий, отруйний. *Зо злої трави не буде доброго сіна* (Номис); — *Візник вилаявся. — Зі злої трави лихе й сіно* (Р. Андріяшик); *Зле сім'я; Злий куріль.*

Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* **дух** <**Дух тьми**> *див.* **дух.**

◊ **Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся)** <*рідко* **Бісеня́та всели́лися**> *див.* **біс**[1]; **Зла личи́на** *див.* **личи́на; Злий ге́ній** *див.* **ге́ній; Злі (лихі́) язики́** *див.* **язи́к; Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та** *і т. ін.)* **до́ля (до́ленька)** *див.* **до́ля**[1]; **Лихе́ (пога́не, зле** *і т. ін.)* **о́ко** *див.* **о́ко**[1]; **Лихи́м (злим) о́ком** *див.* **о́ко**[1]; **Одержи́мий [злим] ду́хом** *див.* **одержи́мий; Під гаря́чу (серди́ту, злу) ру́ку** *(заст.* **руч)** *див.* **рука́; Стоя́ти на путі́ / ста́ти на путь грі́шників (зло́го)** *див.* **стоя́ти; Штовха́ти на злу путь** *див.* **штовха́ти.**

ЗЛИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗЛИ́НУТИ,** ну, неш; *наказ. сп.* злинь; *док., поет.* 1. Те саме, що **злітати**[1] 1. *Голубок злинув під небо та й прилетів додому* (з казки); *Ой злетів він попід хмари, злинув вище хмар, Дивувались тому диву люди* (М. Рильський); * Образно. *Гості підхопили пісню. Срібний дискант Мілі злинув над чоловічими й жіночими голосами* (І. Волошин); — *А-а-а!... — злинуло над базаром, як багатоголосий стогін* (Григорій Тютюнник); *І високо понад лан Злинув хитрий вітрюган, Свиснув, крикнув з-під небес, І листок у хмарі щез* (Д. Павличко); // Злітаючи, покидати яке-небудь місце. *З дерева злинула голубка, сіла мені на плече й почала вуркотать на вухо* (І. Нечуй-Левицький); *Очерет гнучкий шелеснув Геть понад водою; Пташка свиснула у йому* [ньому] *Й злинула* (Б. Грінченко); * Образно. *Промінь прилетів, взяв росу за рученьку і злинули обоє в блакитне поле* (І. Калинець).

2. Переставати існувати; зникати. *За ніччю ранок настає, Злинає чорна хмара* (П. Грабовський); // Проходити, минати. *Чудова ніч тиха злинула, крилата, розвіявся запах, і зір блиск поблід* (Уляна Кравченко).

3. Летячи, плавно спускатися куди-небудь. *Він знає, чий то голос: то вірна його жінка, то Соломія злинула з неба, щоб узяти його до себе* (М. Коцюбинський); *Злинуло* [янголятко] *нічної пори .. та й ну ж шкоду робити* (Л. Мартович); *Із неба злинув Серафим зорею, Наметом засіяли крила білі* (Леся Українка); // *перен.* З'являтися несподівано, раптово. — *Раю мій прекрасний! радощі мої! — промовив Улас і почутив, що на його серце злинуло щастя, злинула любов, солодка, пахуча, як південна рожа* (І. Нечуй-Левицький); *Довго й даремно кликаний сон не злинув на втомлені повіки й зарання* (Б.-І. Антонич).

◊ **(1) Зли́нути в пові́тря** — вибухнути. *Кинула* [Орися] *факлю* [факел] *в бочку з порохом... Сяйнула блискавка, саме пекло розверзлося... "Орлине гніздо" .. злинуло в повітря* (М. Старицький).

ЗЛИ́НУТИ *див.* **злина́ти.**

ЗЛИНЯ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **злиня́ти** 1–3. *Це був величезний старий орел, злинялий від сонця й негоди* (О. Донченко); *Важким поглядом він оглянув злинялий під сонцем Максимів френч* (П. Панч); *Дід, повернувши лице вбік і дивлячись кудись у простір злинялими від старості очима, вухом тягнувся до трибуни, пильно дослухаючись* (В. Козаченко); * Образно. *Вже й не знаю, чи радість від снігу, чи смуток, на плечах весь весняний здобуток — білий смушок, злинялий умить* (П. Мовчан).

ЗЛИНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Док. до **линяти** 1; вицвісти. [О л е с я і М а р ф а В а р ф о л о м е ї в н а *(співають):*] *Половина літ минуло, Щастя не зазнала, Біле личенько змарніло, Брівоньки злиняли* (М. Кропивницький); *Костюм свій він носив уже третій рік, сукно на ньому зли-*

няло від сонця, але це було міцне офіцерське сукно, що не дасть дірок ще років зо три (В. Підмогильний); *Вивіска була стара, дикт в кількох місцях прогнив, синя фарба злиняла* (Ю. Смолич); * Образно. *Всі мрії, ніби тінь, злиняли і розвіялись* (У. Самчук); *Життя без нього для неї* [Тані] *одразу згасло, злиняло, втратило сенс* (О. Гончар).

2. *тільки 3 ос.* Док. до **линя́ти** 2; змінити або скинути зовнішній покрив (шерсть, пір'я і т. ін.) (про тварин). *Він* [кінь] *був, кажуть, білої масті, але шерсть давно злиняла, стала брудно-сірою* (В. Близнець); *Заєць ще не встиг злиняти й рудувато-сірим клубочком щодуху покотився по снігу до лісу* (із журн.); * Образно. *Ваша обіцянка тайни перед королем і королевою не злиняє ні на пір'їну* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра).

3. *перен.* Утратити жвавість, бадьорість; змарніти. *За три тижні посівної кампанії схмурнів, злиняв молодий завгосп* (В. Бабляк).

4. *перен., розм.* Зникнути, залишити попереднє місце перебування. *Останнім партійним секретарем у нас був інженер цегельні, .. вчасно злиняв, перестрибнув у поїзд, що в інший бік котився* (В. Дрозд); — *Як тільки ти взявся розстеляти постіль, ми з Лаурою злиняли на кухню* (О. Авраменко).

ЗЛИПА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **злипа́тися.** *Несправність зчеплення в автомобілі може виникнути через злипання дисків у дводисковому зчепленні при їх замаслюванні* (з навч. літ.); *Етанол також взаємодіє із мембранами клітин — переносників кисню — еритроцитів, що призводить до їх злипання* (із журн.); *Одним із симптомів кон'юнктивіту є набряк повік та їх злипання* (з газ.).

ЗЛИПА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ЗЛИ́ПНУТИСЯ, ЗЛИ́ПТИСЯ,** пнеться; *мин. ч.* зли́пнувся *і* зли́пся, лася, лося; *док.* 1. Прилипати одне до одного, з'єднуючись, склеюючись (про що-небудь липке, вологе і т. ін.). *Мороз такий, що туман стоїть і губи злипаються. Я флягу відчеплю, спирту смик і потихеньку просуваюся далі* (Григорій Тютюнник); *Його волосся злипалося від поту, а обличчя пашіло* (Любко Дереш); *Волосся було мокре і, злипнувшись, спливало на ліву скроню, як золотиста металева маса* (Л. Дмитерко); *На ній* [гілці] *поміж рідким уже листям висіло двоє поморщених яблучок, що злиплися докупи, — видно, червотока сточила їх* (Григір Тютюнник); *Вареничкі зліпила хоч і гарні — невеличкі, куценькі.., але ж вони в мисці злиплися в один великий вареник* (М. Циба); * *Образно. Їсти хочеш? — Трохи, — відповів Павло, хоч відчував, що в животі уже кишки злипаються* (М. Сиротюк).

2. *тільки недок.* Заплющуватися (від сильного бажання спати, від утоми і т. ін.) (про повіки, очі). *Зразу ж страшенно захотілося спати..: повіки злипалися, в голові шуміло* (Ю. Смолич); *Бринзою пахне роса, В меду злипаються очі. Бог прикотив небеса Темною хмарою з ночі* (М. Вінграновський).

ЗЛИ́ПЛИЙ, а, е. Який злипся (у 1 знач.). *Безформна грудка справді дуже нагадувала злиплі докупи цукерки-подушечки* (М. Білкун); *На низький лоб спадала злипла від поту кучма волосся* (С. Тельнюк); *Терезка змела ногою злипле у пласт торішнє листя* (Любко Дереш); * Образно. *Вперше за довгий, злиплий у нескінченну протяглість час цей сон якимось чином обіцяв їй спокій* (О. Забужко).

ЗЛИ́ПНУТИСЯ *див.* **злипа́тися.**

ЗЛИ́ПТИСЯ *див.* **злипа́тися.**

ЗЛИ́ТИ[1] *див.* **злива́ти.**

ЗЛИ́ТИ[2], злю, злиш, *недок., кого і без прям. дод.* Викликати у кого-небудь злість, роздратування; сердити. *Ніяк не можу привчити Дору до прибирання за собою, і се мене часом злить* (Леся Українка); — *І не шкода було тобі продавати хатину й городець? — невідомо для чого виривається дурне питання. Воно злить Мар'яна* (М. Стельмах); *Ніхто з них не відповів на його запитання, і це почало його злити* (В. Малик).

ЗЛИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зли́ти**[1]. *Йдуть корівки в хлів спочити, Молоко в бідони злите* (М. Познанська); // **зли́то,** *безос. пред. Ніч така довга, .. у кожній годині, мов цілих три ночі злито...* (Панас Мирний); *Експресія і досконалість форми! Статичність, рух — все злито в один порив, в один шедевр* (Василь Шевчук); *Зараз усі ці заводи злито в один комбінат* (М. Білкун).

2. *у знач. прикм.* Який злився (у 1 знач). — *А як там Тарас Дніпровець?.. — В уяві народній це нескоримий, як і сам народ, богатир, могутній, як сто Дніпрів, разом злитих* (Д. Бедзик); *Попливли уп'ятьох .. Течія несла їх повільно, довкола чорніла масна вода, злита в одне з проваллям низького неба* (С. Голованівський).

3. *у знач. прикм., перен.* Об'єднаний у єдине ціле; неподільний. *Український народ по обидва боки Збруча має бути на віки однині злитий в одне ціле й разом боротись за свою долю, яка б вона далі не була* (В. Винниченко); * Образно. *В комуналках Київ по війні згуртований, немов вузлом зав'язаний, мов злитий, спаяний струмками черг* (С. Йовенко).

ЗЛИ́ТИСЯ[1] *див.* **злива́тися.**

ЗЛИ́ТИСЯ[2], злю́ся, злі́шся, *недок.* Виявляти почуття злості, роздратування; сердитися. *Татарин знову став злитися і страшно проклинати* (А. Чайковський); *Дівчина говорила сердито, стримано. Вона і злилась на цього несподіваного гостя, і жаліла його* (В. Собко); *Дивлюсь на іншого і злюся — то був чоловік чоловіком, а це за день, як тісто, розлазиться* (М. Стельмах); *Марла не знала, злитися їй чи сміятися із самої себе* (І. Карпа); * Образно. *Чорне море грає, Чорне море злиться* (П. Воронько).

ЗЛИ́ТІСТЬ, тості, ж. Властивість за знач. **зли́тий** 2, 3. *Ґрунт добре агрегований, але має ознаки злитості в будові* (з наук.-попул. літ.); *У своїх ліричних віршах В. Сосюра виражає почуття неподільної злитості людини зі світом прекрасної природи* (з навч. літ.).

ЗЛИ́ТКОВИЙ а, е. Прикм. до **зли́ток.** *Інвестиції звичайно здійснюються в злиткові монети, вартість яких майже дорівнює вартості металу, що міститься в них* (з навч. літ.); *Злиткове золото все більше поступається місцем скуповуванню пам'ятних медалей і медальйонів* (із журн.).

ЗЛИ́ТОК, тка, *ч.* Те саме, що **злі́вок.** *Знявши з найближчого коня шкіряний мішок, висипав* [Лют] *з нього з сотню злитків срібла певної означеної ваги, яких уживали як гроші* (Юліан Опільський); *Виплавляли мідь і виготовляли сплави поблизу місць видобутку руди. Продукція цих центрів металургії поширювалася у вигляді злитків* (з наук. літ.); * Образно. *Ще порух руки — і з води виважується трепетний золотий злиток рибини* (М. Стельмах); * У порівн. *Снопи у широкому полі, Як золота злитки, лежать* (А. Малишко); *Він* [оселедець] *блищав на сонці, як злиток золота* (І. Роздобудько).

ЗЛИТТЯ́, я́, *с.* 1. Дія за знач. **зли́ти**[1] 1–3 і стан за знач. **зли́тися**[1] 1, 2. *Свого часу злиття трьох інститутів у один, мабуть, мало смисл, бо дозволяло маневрувати коштами, кадрами, устаткуванням* (М. Дашкієв); *Сонце заходить, і бачиш чітко його злиття з водою* (У. Самчук); — *У вас, Антоне Федоровичу, повне злиття ідеї, мети і засобів її здійснення* (М. Рудь); *Товстий нервовий стовбур, який утворюється від злиття V і VI шийних корінців, проходить із шийної ділянки у верхню кінцівку під ключицею* (з наук. літ.).

2. Місце, де зливаються два водні потоки. *Цілий день сім'я переносила свій нужденний скарб до затишного місця на злитті двох річок* (І. Багмут); *Всі, хто жив у межиріччі Дніпра й Росі неподалік од їх злиття, були йому цікаві* (Василь Шевчук).

ЗЛИ́ШНІЙ, я, є, *діал.* Зайвий. *Злишнім було перепрошати мене за те, що були Ви ласкаві поправити мій нескладний вірш* (Уляна Кравченко); *Яка ж я чудна, злишня істота, на котру цілий світ сердиться* (О. Кобилянська).

ЗЛІ́ВА, *присл.* З лівого боку; протилежне с п р а в а. *З правого боку збігала вниз з нами течійка кривавих маків, а зліва, на кожнім закруті стежки, осміхалося море* (М. Коцюбинський); *На поріг вийшов зашнурований Несторенко. На голові низенька кубанка, коло ніг зліва — козацька шабля, справа — обрізан* (Б. Антоненко-Давидович); *Снаряди вже рвались зліва, справа, спереду, ззаду* (О. Гончар); *Днями цілими в люстерко заглядала діва: Підмальовувала справа, підправляла зліва* (П. Глазовий).

ЗЛІЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **злізáти.** *Те влізання та злізання, Те стрибання й дряпанина. По каміннях — се мені. Томить душу, томить ноги* (Леся Українка); *Злізання і лущення шкіри на пальцях рук може бути проявом алергії на деякі продукти харчування* (з навч. літ.); *Масажер покривають лаком, щоб уникнути злізання фарби* (із журн.).

ЗЛІЗА́ТИ *див.* **злáзити**[1].

ЗЛІЗА́ТИСЯ *див.* **злáзитися.**

ЗЛІ́ЗТИ *див.* **злáзити**[1].

ЗЛІ́ЗТИСЯ *див.* **злáзитися.**

ЗЛІКВІДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зліквідувáти.** *Справа з любощами, з перснями, з наганами, здавалось, була зліквідована вкрай* (С. Васильченко); *Створення нових титулярних митрополій у Київській Русі XI ст. було санкціоноване візантійським патріархом. Вони були зліквідовані після зміни політичних умов, що викликали їх до життя* (з наук. літ.); *У 1647 р. польський король утратив інтерес до своїх войовничих планів, скорився перед домаганням сейму, і небезпека турецької війни була зліквідована* (з наук. літ.); // **зліквідóвано,** *безос. пред. На вимогу режисера Вальчину сучасну зачіску "конячий хвіст" було зліквідовано, а волосся неохайно скуйовджено* (В. Нестайко); *Церковну унію на українських та білоруських землях остаточно зліквідовано в 1839 р.* (з навч. літ.).

ЗЛІКВІДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **ліквідувáти.** *Зліквідували в нас на руднику пошту, і листи та телеграми десь лежáть* (Остап Вишня); *Їхню отоларингологію звинуватили в халатній байдужості і зліквідували як шкідливу галузь медицини* (В. Чемерис); *Зліквідувавши свою мізерію, він подався до Борислава* (І. Франко); *Ну, звичайно, старий, побачивши, що таке робиться, зліквідував ще раз усе майно, навіть піаніно: з нього ж бо й лихо почалося, — та до Києва* (Д. Бузько); *Одчайдушними зусиллями їхні частини намагалися затягти проломину, зліквідувати прорив, спинити ворога* (І. Багряний); *На кіноекрані — натовп людей, жінки з дітьми, а серед них терорист, котрого ти мусиш зліквідувати* (В. Шкляр).

ЗЛІКВІДУВА́ТИСЯ, у́ється. Док. до **ліквідувáтися** 1. *Поступово зліквідувалося все рибне господарство району* (з газ.).

ЗЛІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., кого, що, рідко.* Те саме, що **ви́лікувати.** *Чи ви повірили, чи злікували лепрових, чи воскресили мертвих, чи вигнали бісів* (Є. Пашковський); *Господь може своєю благодаттю злікувати нас* (з рел.-церк. літ.); *Злікувати хворобу можна спробувати засобами народної медицини* (з газ.); // Загоїти (рани). *Які ти* [сину] *рани злікував собі?* (А. Малишко); * Образно. *Наші почуття злікує тільки час і знеболить там, де ще болить* (із журн.).

ЗЛІПИ́ТИ *див.* **зліплювати.**

ЗЛІПИ́ТИСЯ *див.* **зліплюватися.**

ЗЛІ́ПЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зліпи́ти.** *На ній* [ялинці] *золоті та срібні горіхи, зліплені з пряників коники, ведмеді, зайці* (І. Багмут); *Через місяць, сяк-так опорядивши зліплену нашвидкуруч хату та посіявши трохи збіжжя, вирушив до своїх комонників і Арсен Помело* (С. Добровольський); *Він повикидає і отого стола, що наче зліплений із пеньків, і те крісло, що наче видовбане із дуба* (Б. Харчук).

2. *у знач. прикм.* Який зліпився. *Іноді я не витримував і витягував якийсь старий том, і тоді надовго застигав, гортаючи зліплені сторінки* (Д. Білий); *Я нехотя прокидаюсь, зіскакую босими порепаними ногами на глиняну долівку й тру кулачками зліплені повіки* (К. Гриб); *На стіл посипались скалочки скла й показались зліплені, вологі папірці* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Борошно для вареників має бути тонкого помелу і не дуже сухе, інакше зліплені вареники скоро висихають і легко розварюються* (з газ.).

◇ **(1) З однієї (одної) гли́ни зліплений** — однаковий з ким-, чим-небудь; подібний, схожий, такий самий. — *Не минеш ти цього... Бо й ти з однієї глини зліплена, що й усі* (В. Винниченко); *Ці очі голубині Самих богів примусять поламати Присягу. М'якну, тану, ніби я З такої ж глини зліплений, як інші* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра); **Не з тíста [зліплений (зрóблений)]** *див.* **тíсто; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **з вóску** *(рідко* **з гíпсу) ви́ліплений (зліплений)** *див.* **ви́ліплений.**

ЗЛІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗЛІПИ́ТИ,** іплю́, íпиш; *мн.* зліплять; *док.* 1. *кого, що.* Створювати способом ліплення які-небудь зображення з м'якого, в'язкого і т. ін. матеріалу; ліпити (у 1 знач.). [Д ж е н н і:] *А як часом для забавки зліпив би хто фігурку, то й се вже гріх?* (Леся Українка); — *Може, навіть попозуєте панові Дорнові? Він хоче зліпити вашу голову* (В. Винниченко); *З ярого воску зліпили Ми свічку* (І. Кочерга); *Улянка .. зліпила з снігу великого Діда Мороза* (О. Донченко); *Скрипить, скрипить гончарний круг, кружляє безупинно: немає губ, немає рук, щоб нас* [людей] *зліпити з глини* (П. Мовчан).

2. *що.* Виготовляти, споруджувати що-небудь за допомогою м'якої, в'язкої речовини або з чогось липкого, клейкого. *Розрізають тісто невеликими квадратними кусочками і два протилежні кінці кожного кусочка добре зліплюють, щоб він був схожим на вушко* (з навч. літ.); *Трудяща Ластівка край берега літала: Земельку мокрую збирала, Щоб хатоньку собі зліпить* (Л. Глібов); *До чого ж і холодно! Насилу ту цигарку зліпив* (А. Головко); — *Вуха наче варениці*

стали. Аби начинка — можна і вареники зліпити, — пояснює Роман Саламасі (М. Стельмах); — *Солідний, — закопилила Катя губу. — Може, йому й справді вареничків зліпити?* (О. Чорногуз); * Образно. [С к и р д а:] *Подумав якось гніздо собі зліпити. Ні. Те, перше, зруйноване, з очей не сходить... і гніздо, і пташенята* (О. Коломієць).

3. *що, зневажл.* Робити що-небудь наспіх або абияк. *Про дядька Ананія говорили, що він зліпив сяку-таку клуню, застрахував і потім підпалив* (Є. Кравченко).

4. *що.* Стуляти повіки, заплющуючи очі. *Дівчина йде серед ночі Лісом дрімучим одна .. Зліплює втома повіки* (В. Бичко); // Засинати. *То пізня щедрівка, то п'яний галас заважали зліпити очі, а далі й те вляглося, — спати ж таки не міг* [Криштоф] (Іван Ле).

5. *що, перен.* Сполучати разом, утворюючи одне логічно зв'язане ціле. *Хтось мислив за нього, нудно, моторошно зліплював уривки думок. А сам він був геть порожній* (В. Підмогильний); *Ще потім сміятимуться з мене, що не вмію навіть добре зліпити докупи кілька слів* (Л. Мартович); *Юнак намагався звести докупи враження останніх днів, зліпити з уривків думок, слів, міркувань щось цільне, чітке, заспокійливе* (О. Бердник); *Як любо знатись на нових науках напутенних І застарілі звичаї свідомо зневажати! Не міг докупи й трьох я слів без помилки зліпити* (Борис Тен, пер. з тв. Арістофана).

6. *що, перен., розм.* Створювати щось-небудь з певних частин, компонентів. *Ясним є, що слідчі хотять зробити голосну справу, хотять зліпити організацію великого масштабу, сподіваючись поробити на тому кар'єру* (І. Багряний); *Аж скобоче щось у ліктях, щоб схопити ту гітару за хвіст і з усьої сили гримнути нею до стола, щоб аж шиби повилітали. Потім ще ногами потоптати, потоптати, щоб сам чорт не міг її вдруге зліпити* (Ірина Вільде); — *Щоб отак із нічого приймача зліпити, та це знаєш, ким треба бути?* — *не приховував свого захоплення Борис* (О. Гончар).

ЗЛІ́ПЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗЛІПИ́ТИСЯ,** іпиться; *мн.* іпляться; *док.* 1. З'єднуватися за допомогою чого-небудь липкого, клейкого; злипатися. *Пропущений через шлунок* [черв'яків] *ґрунт зліплюється в характерні грудочки, саме їх можна побачити біля виходів черв'якових нір на поверхню* (з навч. літ.); *Катруся все ще стояла на місці, а мазь стікала по білій сорочці; червоні обвиванки були цілком чорні, а на плечах стьожки зліпилися в купу* (Н. Кобринська); *Виявилось, що з купи саморобного, чорного та клейкого мила, що зліпилося в груддя, хтось із бійців теж добув золоті речі* (О. Гончар).

2. Заплющуватися (про повіки, очі). *Кліпали й підморгували очима, нібито і їм зліплювалися від морозу повіки, і тому вони їх раз у раз розплющували* (Б. Лепкий); *Навіть сидіти трудно — так і хилить лягти. Приліг. Очі зліплюються* (А. Любченко); *Вона раптом відчула, що страшенно втомилася, що очі зліплюються і надходять якісь сни...* (Н. Забіла); *Зліпилися карі очі на всі ночі, Нехай тобі, моя доня, ой Бог вномочі* (з народної пісні); *Тільки, як той сич, лупа* [Нечипір] *бровами, бо вже очей .. не видно: позападали і зліпилися* (Г. Квітка-Основ'яненко).

3. *тільки недок.* Пас. до **зліплювати.** *Після підсихання глини верхня та нижня половини статуетки зліплювалися* (із журн.).

ЗЛІ́ПОК, пка, *ч.* 1. Копія, зліплена з кого-, чого-небудь. — *Ви тільки макет тиранозавра. Чи ще точніше — гіпсовий зліпок з нього* (Ю. Мушкетик); // Зображення кого-, чого-небудь, виліплене з якогось м'якого, в'язкого матеріалу. *Грубий зліпок людини ставав дедалі більш схожий з своїм прототипом* (В. Владко); *В своїх оксамитних шапочках вони* [гриби] *схожі на мініатюрний зліпок побурілих осінніх дерев* (М. Стельмах); // *перен.* Відтворення чого-небудь. *Чи розказане не є зліпком з нинішньої дійсності?* (Є. Гуцало); *Художній твір — не простий зліпок з дійсності* (із журн.).

2. Відбиток чого-небудь на м'якому, в'язкому і т. ін. матеріалі. *Після цього Геннадій Новиков показав членам бюро план в'язниці, восковий зліпок ключів і проінформував про розташування караулів* (М. Стельмах); *Але як проникнути в дім, заговорити зуби хазяйці, щоб він міг зняти восковий зліпок із замка?* (Ю. Хорунжий).

ЗЛІСЛИ́ВИЙ *див.* **злосли́вий.**

ЗЛІСЛИ́ВО *див.* **злосли́во.**

ЗЛІ́СНИЙ[1], а, е. 1. Сповнений злості, злоби; злий (у 1, 2 знач.). *І здається він* [диверсант] *в цих неосяжних тайгових нетрях крихітним загнаним звірком і одночасно сильним і злісним ворогом* (О. Довженко); *В тій мовчанці було щось злісне — він це відчув і сам здивувався* (О. Сизоненко); // Який виражає злість. [А н т е й:] *Ох, якби мав я силу тебе від серця одірвати геть і кинути, мов гадину отрутну, римлянам тим під ноги!* [Н е р і с а *(з коротким, злісним сміхом):*] *Ти не можеш?* (Леся Українка); *На обличчі Сагайди появляється злісна гримаса, а губи починають дрібно тремтіти* (О. Гончар); *Високий худий паша підняв очі, і злісна посмішка спотворила його сухе коричневе обличчя* (В. Малик); *Серед бабів і жінок знову спалахнув гомін, проте уже не такий активний, ніхто більше не вигукнув жодного злісного слова* (І. Кирій); *Він ковзає по мені чи то злісним, чи то машинальним поглядом, його мова така вишукана і доглянута* (С. Процюк); * Образно. *Та встає перламутровий ранок Крізь холодний і злісний рев, І проміння зализує рани З закатованих ніччю дерев* (В. Симоненко).

2. Свідомо несумлінний; упертий. *Ми дізнаємося, що такого нестерпного класу, як наш, не було і не буде. Що всі ми без винятку злісні порушники дисципліни* (А. Дімаров); *Тепер я справді виглядатиму злісним браконьєром* (Ю. Мушкетик); *По обіді в клуб прийшли четверо, були в спортивних костюмах, але на спортсменів не виглядали, хіба на злісних порушників спортивного режиму* (С. Жадан).

3. Який завдає шкоди; шкідливий, небезпечний. *Дощ, прудкий і злісний, що зірвався раптом з чиста-ясна, заливав жебрака й ткав перед ним густу заслону з водяної мережі* (Н. Королева); *Найбільш злісні шкідники цієї пшениці — гессенська муха і шведська муха* (І. Волошин); *У рисовому господарстві дуже злісним бур'яном є просянка* (з навч. літ.).

Злі́сний банкру́т (банкро́т) *див.* **банкру́т.**

ЗЛІ́СНИЙ[2], ного, *ч., діал.* Лісник. *Нічим так не зрадував мене злісний Сидір, як невеличкою сокиркою, майстерно виробленою з дерева* (І. Франко); *Надибає мене злісний та й каже: ходіть на збір та хоть на старість подивитесь, як мужики докупи єднаються* (В. Стефаник); *Знає* [Іван], *що в лісі блукає стукіт сокири, але дарма шукати його. Навіть злісний не може впіймати, бо він є скрізь і ніде* (П. Колесник).

ЗЛІ́СНИК, а, *ч., рідко.* Зла (у 1, 2 знач.) людина. *Не виявляючи страху, подався до батька, надіючись оборонити себе від наклепів злісників.., але при вході до султанового шатра нагло схопили його без'язикі силачі* (П. Загребельний).

ЗЛІ́СНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Жін. до **злі́сник.** *Ходить воно по кімнаті мовчазне, горде .. А злісниця* [Ре́гіна] *— нехай Бог боронить!* (І. Франко); *Чому не розпитати цю злісницю? Все може бути корисним при нагоді* (З. Тулуб).

ЗЛІ́СНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **злі́сний[1]** 1. *Поняття злісності належить до оцінювальних філософських категорій* (з навч. літ.); *Для кавказької вівчарки характерна злісність і недовірливість до сторонніх людей* (із журн.).

ЗЛІ́СНО. Присл. до **злі́сний[1]** 1. *Марта одхитнулась од нього і тупнула злісно ногою* (М. Коцюбинський); *— А тобі яке діло? — злісно звернулась до неї сестра* (С. Васильченко); *Крики не вщухали — гукало кілька голосів люто і злісно* (Ю. Смолич); *Федот злісно глянув на Юлю і відвернувся* (Григорій Тютюнник); *В кутку хати щось надокучливо і злісно шкреблося* (М. Малиновська).

ЗЛІСТЬ, злості, *ж.* 1. Роздратовано-вороже почуття до кого-небудь, такий настрій; злоба. *Було й так, що пан .. бив* [хлопця] .. *Гірко прийшлося хлопцеві таке життя, злість накипіла в молодому серці* (Панас Мирний); *Він добряча, прекрасна людина: його серце ніколи не проймається злістю і завжди підпорядковується розумові* (Олесь Досвітній); *Тимко стояв, знявши картуза, і чорна грудка злості на брата розтавала у його серці* (Григорій Тютюнник); // Те саме, що **зло** 3; розлюченість. *Вона замітала горниці й кидала стільцями од злості* (І. Нечуй-Левицький); *Він заговорив роздратовано, із злістю: — Вже донесли* (О. Донченко); *Хто кидає злість — отримує теж злість, хто показує сльози, у відповідь побачить теж сльози, а хто дарує сміх, неминуче почує у відповідь теж сміх, хоч, може, й прихований* (П. Загребельний); *З тієї злості рвучко сів на ліжку і з силою потер обличчя долонями* (Ю. Іздрик).

2. Активний, бойовий настрій, азарт. *Розумна, розрахована спортивна злість, наполеглива тактика сутички завжди приводять до перемоги* (із журн.); *На фініші змагань на перший план виходять такі риси характеру, як спортивна злість, упевненість, сміливість, уміння керувати своїми емоціями, непоступливість* (з газ.).

Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від зло́сті (за́здрості, доса́ди *і т. ін.)* *див.* **пожовті́ти.**

○ **На зло <На злість>** *див.* **зло[1].**

◇ **Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти злість (зло, доса́ду, се́рце** *і т. ін.)* *див.* **зганя́ти; Зло (злість) бере́ (забира́є, розбира́є) / <Зло взяло́> <Злість взяла́>** *див.* **зло[1]; Зрива́ти / зірва́ти злість (зло, се́рце** *і т. ін.)* *див.* **зрива́ти; Ковта́ти злість (лють, обра́зу** *і т. ін.)* *див.* **ковта́ти; Лу́снути зі зло́сті (з се́рця)** *див.* **лу́снути; Со́хнути від зло́сті** *див.* **со́хнути; (1) Чо́рна злість (зло́ба́)** — дуже велика ненависть, ворожість. [Л е с ь:] *Ну, а тебе — судитиме народ І суд народний. Руки у крові, А чорна злість твою сточила душу. Чого хотів ти? Знов вернуть собі Маєток, палац, сад і полонини* (Л. Забашта); *Нікого не послухався Павло. Посватався до Марії. Брати сердились, кипіли, але що вдієш — охололи. Тільки чорну злобу на рідного брата затаїли* (Ю. Збанацький); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **на зло (на злість)** *див.* **зло[1].**

ЗЛІТ, *ч.* 1. *род.* зльо́ту, *рідше* зле́ту. Дія за знач. **зліта́ти[1], злеті́ти.** *Конструктори вигадували хтозна-скільки обхідних шляхів, щоб зменшити запас палива під час зльоту* (В. Владко); *З невисокого скляного будиночка пильно стежив за всіма польотами черговий по аеродрому, даючи дозвіл на зліт чи посадку* (В. Собко); *— Стартові майданчики віддалені від садів і лісу, щоб при зльоті не загорілись дерева* (С. Плачинда); *Вже після злету стало ясно, що мої очікування не справдилися* (О. Авраменко).

2. *род.* зльо́ту і зле́ту, *перен.* Розвиток чого-небудь по висхідній, рух уперед. *Коли мелодія досягла найвищого свого зльоту, кульмінації, здалося, ніби мене хтось схопив за руку і сказав: "Ходім!"* (Ю. Збанацький); *Другий теж не міг прозирати майбутнього, але доля судила йому ще довге життя, сповнене не менших тривог, ударів, злетів і падінь* (В. Малик); *В твоєму університеті Я вчусь тепер, народе мій, То дай же в молодому злеті Мені піднятись вище мрій!* (Д. Павличко); *Тобі в двохтисячному тридцять років буде. Найкращий вік для дорослої людини. Вік здійснення мрій, розквіту, буяння молодості і творчих злетів* (В. Нестайко); // Піднесення на вищий щабель. *Дослужився до бригадира, такий зліт по службі не запаморочив йому голови, він залишився простий, задушевний товариш* (Б. Левін).

3. *род.* зльо́ту. З'їзд членів якої-небудь масової організації, представників якої-небудь професії, роду занять і т. ін. *Левко був на зльоті кращих мотористів рибальських суден нашого моря* (М. Трублаїні); *Вертаємося з колегами на машині після зльоту екстрасенсів* (Любко Дереш); *Перший зліт артеківців запам'ятався його учасникам неповторним барвистим салютом* (з газ.).

ЗЛІТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зліта́ти[1].** *Натренований космонавт, розташувавши своє тіло горизонтально під час злітання ракети вгору, зможе перенести 14-разове прискорення протягом 2–3 хвилин* (з наук.-попул. літ.); *Для профілактики вароатозу бджіл на пасіках проводять відповідні заходи, які запобігають злітанню роїв* (з навч. літ.); *Для запобігання злітанню мішалки з вала необхідно використовувати спеціальні способи кріплення* (з навч. літ.).

ЗЛІТА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗЛЕТІ́ТИ,** ечу́, ети́ш, *док.* 1. Летячи, підніматися в повітря. *Знову чарівний корабель, легкий і прекрасний, злітає вгору* (О. Іваненко); *Струсаючи гуркотом степи, злітала* [ракета] *поволі-поволі, і можна було в ній усе достеменно розгледіти* (О. Гончар); *Качка, не наважуючись покинути дітей, не злітала в повітря, вона кидалася то туди, то сюди, захищаючи їх* (Є. Гуцало); *Злетів він* [орел] *над хмари й гукнув відтіля: — Гей, хто ще зо мною? до сонця полинем!* (В. Самійленко); * Образно. *Сяє веселка, і злітає до неї пісня — щира і проста, як правда* (М. Зарудний); // Піднімаючись у повітря, покидати яке-небудь місце. *Бійці ішли мовчки. Зелена багва* [багновиця] *вигиналася під ногами, як спина у хижого звіра, з-під неї чавкотіла іржава вода, а з купин злітали бекаси* (Григорій Тютюнник); *Обважніле гайвороння злітало з-під дерев'яних коліс брички* (М. Малиновська); *Марабу, наполохані, плавно й красиво злетіли з даху, понеслись у напрямі гір* (О. Ільченко); * Образно. *Он, бачиш, місяць злетів з неба й сів на дереві* (І. Нечуй-Левицький); // Летячи, досягати якого-небудь місця. *На розлогу стару шовковицю .. злітали зозулясті кури* (І. Вирган); *Півень заляскав крилами, злетів на паркан* (Г. Епік); // Рівномірно швидко підніматися вгору (про підкинуті вгору або розгойдувані предмети). *Шлюпка то злітала вгору, то поринала, глухо б'ючись об борт судна* (О. Донченко); *Сьогодні дівчина веслує бездоганно. Вродливе обличчя зосереджене, а рухи легкі, і весла самі злітають і занурюються в воду* (В. Собко); *Злетіли вгору бистрі релі* (М. Рильський); *Таращанці стояли на майдані мовчки. Ніхто не вигукнув звичайного* "ура", *і ні одна шапка не злетіла вгору, як завжди* (О. Довженко).

2. *розм.* Швидко підніматися кудись. *Швидким орлом злітає на коня, вганяє в здухвини остроги й просто в брід через Тису* (У. Самчук); *Укритий милом кінь важко хропів, але, скоряючись руці володаря, то злітав на пагорб, то знову спускався в долину* (П. Кочура); *Зараз, у дужому пориві, злітав* [Дмитро] *на живу димчасту кручу, що круто обривалась над самим Бугом* (М. Стельмах); *Карасик злетів на третій поверх і, засвітивши сірника, почав вивчати нескладний дверний розпорядок* (Б. Антоненко-Давидович); *На імпровізовану трибуну .. Леся не зійшла, а злетіла, наче її підхопило вітром* (А. Хижняк); *Омелько пересадив хлопця наперед, легко злетів у сідло* (Ю. Логвин); * Образно. *Душа бажає скинуть пута, Що в їх* [них] *здавен вона закута, Бажає ширшого простору — Схопитись і злетіти вгору* (М. Вороний).

3. Летячи, опускатися звідки-небудь на щось. *Два метелики, один за другим, злітають звідкись на тихі трави* (М. Коцюбинський); *В сю мить з неба вогненним змієм-метеором злітає Перелесник і обіймає вербу* (Леся Українка); *То гудуть суворі снігопади, У землі питаючи поради. І вітри злітають без упину На морозом скуту луговину* (А. Малишко); // *перен.* Несподівано з'являтися, виникати. *Я стомлений тону все глибше й глибше В якесь бездонне тихе море... Тоді злітають сни, Страшні. Тривожні* (О. Олесь); *Вертаю до отчого краю З далеких світань і ночей, І миле дитинство із казки злітає І голубом тихим сіда на плече* (Б. Олійник).

4. *розм.* Швидко, стрімко зіскакувати, з'їжджати, спускатися і т. ін. звідки-небудь. *Хлопчик з ліжечка злітав, Швидко їв картоплю, манку, В торбу зошити складав І шугав до школи з двору* (П. Воронько); *Рідна стежка! Ноги самі впізнають її, я стрімголов злітаю вниз* (Любко Дереш); *Схопилась* [Маріка], *злетіла з печі до віконця, до дверей, до тієї шибки, що вгорі* (С. Васильченко); *Зійшов* [Атен] *зі скелі чи злетів — і сам того не знаю* (В. Сосюра).

5. Падати, зірвавшись звідки-небудь, відділившись від чогось. *Пригінчий так б'є себе долонею по лобі, що з голови злітає зубчастий бриль* (М. Стельмах); *Двері злетіли з гачка і навстіж відчинилися* (І. Микитенко); *Оротук ледве вдержався, щоб не злетіти з нарт* (М. Трублаїні); *Пенсне злетіло, жалібно дзенькнуло скло...* (О. Донченко); *Сядеш, не встигнеш оглянутись, як чуб уже злетів, і вже ти голомозий* (О. Гончар); // *перен.* Зникати, пропадати, перестаючи існувати. *Сизий серпанок зоряної ночі покрив сушу й море .. У таку ніч сон злітав з очей, а мрії полонили розум і серце* (Л. Дмитерко); *Її очі з м'якеньких стали зразу тверденькі, Брови насупились, а осміх злетів з уст і ніби вилетів з хати* (І. Нечуй-Левицький).

6. *перен.* Мимоволі, раптово вихоплюватися (про слова, вислови, зітхання і т. ін.). *Віоріка починає швидко працювати руками, слова пісні самі просяться, злітають з губ* (М. Чабанівський); *Скупі слова, як яблука доспілі, Злітають з уст і входять у вуста* (О. Білаш); *Важке зітхання злетіло з Германових грудей* (І. Франко); *Софія стоїть мовчазна, бліда, нерухома. В серці їй кипить образа і досада. От-от горде, гостре слово злетить з її уст...* (Леся Українка); // Лунати (про звуки музичних інструментів, мелодії і т. ін.). *Кобзар торкає струни ніжніш і ніжніш. Тонші й тонші звуки тихо злітають з його пальців* (Ю. Яновський); *Він грав упевнено і натхненно, як великий майстер. Могутні, сильні звуки злітали з білих пружних струн* (В. Собко); *Федько гучно заспівував, хлопці дружно підхоплювали, і пісня злітала над соснами аж до хмар* (В. Нестайко).

7. *перев. док., з чого, перен., розм.* Утрачати посаду, місце роботи і т. ін. *Скільки моїх товаришок злетіло з місця за свої принципи, за пересвідчення!* (І. Нечуй-Левицький); *Через свою недбалість і зухвалість Попільнюк дуже швидко злетів з роботи* (з газ.); * Образно. — *Тільки бігом нагукай,* — *грізно скорчив свою звірячу мармизу Барабаш,* — *а то погони злетять!* (Л. Кононович).

8. *перен.* Швидко минати, проходити (про час); пролітати. *Не зглянулись, як ще місяць злетів* (І. Муратов); *Її молодість злетіла, мов сон, промайнула, що аж диво часом бере, чи все те й було* (О. Гончар).

Здійма́тися (підно́ситися, злітáти *і т. ін.)* **вго́ру** *див.* **здійма́тися.**

◊ **Голова́ злеті́ла (впа́ла, покоти́лася** *і т. ін.)* **[з плече́й (з плеч, з пліч)]** *див.* **голова́; (1) Злітáти / злеті́ти в пові́тря** — руйнуватися вибухом. *Переправи злітали в повітря, як тільки на них ступав ворожий солдат* (В. Кучер); *Ягнич розумів, .. що й трюми під ним навантажені вибуховим матеріалом і можуть щосекунди злетіти в повітря* (О. Гончар); **Зрива́тися (зрина́ти, злітáти) / зірва́тися (зри́нути, злеті́ти, ско́чити) з язика́ (з вуст)** *див.* **зрива́тися; Сон тіка́є (злітáє) / уті́к (злетів) [з оче́й]** *див.* **сон[1].**

ЗЛІТА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *док.* 1. *що.* Літаючи, побувати скрізь або в багатьох місцях. *Сів собі горобчик на полю* [полі] *та й думає: "Скільки світа злітав, а щось небагато навчився"* (Леся Українка); — *Ми злітали гори, скелі, Пролетіли крізь пустелі, Потомилися украй* (Л. Первомайський); * Образно. *За віконечком же світу Крильми не злітати, Мислями не перемірять, В книгах не списати* (П. Куліш).

2. Літаючи, побувати де-небудь і повернутися назад. *Тут* [у сільськогосподарській авіації] *льотчик теж мусить бути класу не тюхтійського .. Це тобі не просто злітав, відбомбився, влучив, не влучив, і вертай назад...* (О. Гончар).

3. *розм.* Дуже швидко куди-небудь збігати, з'їздити і т. ін. і повернутися назад. *Валя тим часом злітав уже до хатичитальні, вхопив .. якесь число "Знання".. і вже мчав назад* (С. Васильченко); — *Ви їдьте на хутір і спокійно смажте зайців, а я злітаю в Троянівку. Я почав, я й докінчу,* — *і огрів коня канчуком* (Григорій Тютюнник); *Зараз злітаю в місцевий магазин і куплю цілу пачку рафінаду!* (І. Роздобудько); *Тамарка тим часом до хати по ліхтарик злітала і вже дибає слідком за Сергієм* (Люко Дашвар).

ЗЛІТА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *недок.*, **ЗЛЕТІ́ТИСЯ,** ти́ться, тимо́ся, тите́ся, *док.* 1. Прилітати звідусіль в одне місце (про всіх або багатьох). *Цілі громади кавок злітаються звідкись, кружаться то над одним, то над другим деревом* (О. Кобилянська); *Мальовничості цій картині додавали ще зграї сизих голубів, що зліталися сюди з монастиря для купання* (Ірина Вільде); *Олену поховали коло церкви під вишнею, та як поставили хрест, то злетілись дрібні пташенята, .. жалібненько защебетали* (Марко Вовчок); *По-осінньому хмари пливуть, По-осінньому вітер кигиче... У далеку лаштуючись путь, Чорна галич злетілась на віче* (Є. Плужник); *Сотні метеликів злетілись сюди, тріпочучи крильцями* (О. Донченко); * Образно. *Злітались усякі новини з далеких гір* (М. Коцюбинський).

2. *перен., розм.* З'їжджатися, збиратися звідусіль в одне місце. *Ось так злетілися сини-соколи, Чумака старого діти, на клич батьків* (І. Багряний); *Колись, як злетяться мої сини, піду я з ними в село — всю вулицю загороджу — хай любуються, яких соколів старий Коваль викохав* (М. Стельмах); *Пам'ятаєте, з усієї України злетілися* [на сесію Академії] *світила травосіяння і залуження...* (М. Рудь); *Його син вже встиг познайомитися з сільськими хлопчиками, що злетілися до машини* (В. Земляк).

ЗЛІ́ТИ, ію, ієш, *недок., розм.* Те саме, що **злішати.** [К о б з а р:] *У венгерській* [угорській] *стороні.., за шляхетською землею, стоїть гора висока; а в тій горі нора глибока; в норі сидить не звір, не птиця — турецька цариця. Сидить вона сто тисяч літ, не молодіє, не старіє, а тільки дедалі зліє* (Т. Шевченко); *Злів* [ти] *і дужче соромивсь затятого болю й сорому* (Є. Пашковський).

ЗЛІТНИ́Й, á, é. Стос. до зльоту, злету (у 1 знач.). *Тільки хмара сірого диму, що повільно розпливалася в стривоженому повітрі, нагадувала про шлях, яким пролинув міжпланетний корабель рейковою злітною дорогою* (В. Владко); *Люди з автобуса постоять край злітного поля, дивлячись, як літаки місцевих авіаліній вирулюють на просторе, беруть розгін* (О. Гончар); *Десятки великих і менших літаків ночували просто на злітному полі* (Ю. Андрухович); *Літак дуже швидко рушив на злітний майданчик* (О. Ірванець).

△ **Злітна́ сму́га** *див.* **смуга.**

ЗЛІТУВА́ТИ, ітую, ітуєш, *що, розм.* Док. до **літува́ти** 1; пробути, прожити де-небудь ціле літо. [С е с т р а С е р а х в и м а:] *Доб'ється* [стара] *до села, та там і літечко злітує* (Панас Мирний); *Їм же, строковим невільникам та невільницям, належало злітувати літо в далекому польовому таборі* (О. Гончар).

ЗЛІЦИТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що, зах.* Док. до **ліцитува́ти.** *Та в кінці злі дні настали: Орендар вчепивсь, Ґрунт за довг зліцитували — І газда розпивсь* (І. Франко); *Одразу пригадав* [Іван] .. *тісне подвір'я, і п'яного возного з паперами в руках, і .. шинкаря, що зліцитував за борг хату і ґрунт Прача* (П. Колесник).

ЗЛІ́ЧЕНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **злічи́ти**[1]. *Видатки голови кооперативу були злічені точно* (з газ.); // **злічено,** *безос. пред. Мої дні вже злічено* (Л. Старицька-Черняхівська); *Дні нашої дружби злічено* (із журн.).

ЗЛІ́ЧЕНИЙ[2], а, е, *рідко.* Дієпр. пас. до **злічи́ти**[2]. *Чайка, злічена штурманом, знову шугонула над високими хвилями* (із журн.); * Образно. *Тріснула скрипка, розбита була, Злічена — знову співає* (Дніпрова Чайка).

ЗЛІЧЕ́ННИЙ, а, е, *мат.* Елементи якого можна занумерувати натуральними числами; зчисленний. *Множина всіх точок координатної площини з раціональними координатами зліченна* (з наук. літ.); *Спектр оператора дискретний і визначається зліченним числом значень* (з навч. літ.).

ЗЛІЧЕ́ННІСТЬ, ності, *ж., мат.* Властивість за знач. **зліче́нний.** *Для просторів з умовами зліченності отримані теореми підтверджують відомі раніше результати з цієї теми* (з наук. літ.).

ЗЛІЧИ́ТИ[1] *див.* **злі́чувати**[1].

ЗЛІЧИ́ТИ[2] *див.* **злі́чувати**[2].

ЗЛІ́ЧУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **ЗЛІЧИ́ТИ,** ічу́, і́чиш, *док., кого, що і без прям. дод.* Способом лічби визначати кількість кого-, чого-небудь, якусь суму. *Злічім, брати, і тих борців за волю, що сей рік в бою правім полягли* (І. Франко); [М о х а м м е д:] *Я злічив всі зморшки у неї на обличчі...* (Леся Українка); *Розчинивши всі скарбниці, обдивившись кожну з них, Там знайшов такі багатства, що й злічити б їх не зміг* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

◊ **Ні змі́ряти, ні злічи́ти** *див.* **змі́ряти.**

ЗЛІ́ЧУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **ЗЛІЧИ́ТИ,** ічу́, і́чиш, *док., кого, що, рідко.* Лікуючи, відновлювати здоров'я; виліковувати. *Нема і хвороби людської.., щоб її не загнала* [жриця] *в ліси-драговини. Нема рани такої, щоб не злічила...* (Н. Королева); // *перен.* Позбуватися чого-небудь лікуванням. *Ні, доню, голубко, Цього не злічити: Настало те врем'я, Що треба любити* (з народної пісні).

ЗЛІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.* Ставати злим або злішим. *Та й тойді* [тоді] *ж творилось! Аж злішаю, як згадаю...* (Т. Шевченко); — *Яка ще халепа?! — злішає Безбородько, і злішають його сині уста* (М. Стельмах); — *І взагалі, перестань називати мене Четвергом, — раптом злішає він* (І. Карпа); * Образно. *Мороз дедалі злішав і вже починав забиратися в чоботи* (А. Дімаров).

ЗЛО[1], зла, *с.* 1. Що-небудь погане, недобре; протилежне д о б р о. *Не платіть злом за зло або лайкою за лайку, навпаки, благословляйте, знавши, що на все це вас покликано, щоб ви вспадкували благословення* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Лисиця так Сові казала: — От де по правді можна жить І доленьку хвалить; В добрі кохаться, всіх любити, Ніколи зла і кривди не чинити!* (Л. Глібов); *Огнище те — любов до країни своєї, до свого народу; світло — то ідея, що дала зміст життю, то свідомість своїх обов'язків; тепло — віра в перевагу добра над злом, правди над кривдою, світла над темрявою...* (М. Коцюбинський); — *Бідні були, скажу, і дуже сердиті, бо зла назбиралося на нашу голову сила-силенна за сотні літ...* (О. Довженко).

2. *рідко мн.* **зла,** зол. Нещастя, лихо, горе. *Лети ж, моя думо, моя люта муко. Забери з собою всі лиха, всі зла* (Т. Шевченко); *Отже, з усіх зол нам треба взяти менше, аби потомство нас не проклинало* (Г. Хоткевич); *Війна для тата була злом з усіх зол і мірилом усіх мірил* (Г. Тарасюк).

3. Почуття роздратування, гніву, досади; злість; розлюченість. *Він, не знаючи, куди подіти зло, що поволі заливає його, напався на Марка, що той буцімто погано ганяє волів* (Григорій Тютюнник); *Поспішають дружинники, бо кожен з них носить у серці зло на ворога* (А. Хижняк); *Не маю зла до жодного народу. До жодного народу в світі зла не маю* (М. Вінграновський); *Не тримаю на них зла, бо моє зло — моя кара, що обертається чужим злом проти мене* (А. Дністровий).

Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* **де́рево; Непроти́влення злу [наси́льством]** *див.* **непроти́влення.**

○ **(1) На зло <На злість>** <*заст.* **На ка́пость**>, *у знач. присл., кому* — щоб завдати кому-небудь неприємностей. [Р и н д и ч к а:] *Отож і стала я думати: задля чого б їй отаке на капость мені коїти?* (М. Кропивницький); [Б у х т а:] *От тільки старий уже став, а то сам би вичистив палубу флагмана, на зло вам усім* (О. Корнійчук); *Молоді й посивілі Карнавалять на вулиці там* [у Севільї]: *Не тому, що безжурне дозвілля, А навмисне — на злість ворогам!* (І. Муратов).

◊ **Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти злість (зло, доса́ду, се́рце** *і т. ін.)* *див.* **зганя́ти; (2) Зло (злість) бере́ (забира́є, розбира́є) / <Зло взяло́> <Злість взяла́>** *кого* — хто-небудь стає розлюченим, злим, сердитим. *Христя мовчала, хоч її і зло брало за вчорашнє: вона за цілий день тільки невеличкий*

шматочок хліба з'їла (Панас Мирний); *Навіть злість брала, що Іван так побивається дуже за нею* (М. Коцюбинський); *Та, вже ви знаєте, і злість мене бере, та й цікавість розпинає, де можна козу так заховати?!* (Остап Вишня); *Починала забирати злість. Скільки роботи, а воно* [сонце], *як нарочито, світить* (Іван Ле); *Тоню аж зло бере на себе за цю тонкослізність* (О. Гончар); **Зрива́ти / зірва́ти злість (зло, се́рце** *і т. ін.)* *див.* **зрива́ти; Ми́слити зло (ли́хо)** *див.* **ми́слити; Не ми́слити зла (ли́ха)** *див.* **ми́слити; (3) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **на зло (на злість)** — наче навмисно. *Погода тут, як на злість, бридка — іде сніг і зараз розтає, вітер противний* (Леся Українка); *Я почав латати дірки. Та їх, наче на зло, було безліч* (Ю. Яновський); *Він побіг через двір, щоб вискочити в інший квартал, але, як на зло, в темряві об щось спіткнувся і упав* (І. Цюпа); *Якраз у понеділок, наче на зло, ми писали контрольну з тригонометрії* (А. Дімаров); *Як на зло, запахло проти вітру базарною ковбасою, защеміла слина під щоками* (М. Вінграновський).

ЗЛО², *присл.* Злісно; зле. — *Що ти кажеш? — спитав дячок. — То кажу, — зло усміхнувся той, — що інший страждає, а другий здається* (М. Хвильовий); *Ніяково почувала себе дівчина й тоді, коли він при ній ганив і зло висміював своїх товаришів-художників* (В. Козаченко); // Розлючено, сердито. — *Подивися на свою кралю!.. Бач, як її нарядили! — зло гукала прикажчикова жінка* (Панас Мирний); *А чоловіки хором: — Кажеш, землеміри вже наїхали? — Да, плани вже складають. — Диво! А в нас... — хтось лайнувся зло і сплюнув* (А. Головко); — *Ей, хазяї, напоїть Тихоню! — вигукнув Петрик, зло прицьохнувши батіжком* (В. Земляк).

ЗЛО... Перша частина складних слів, що відповідає: 1) слову **зло¹**, напр.: з л о н а в м и́ с н и й, з л о т в о́ р н и й; 2) слову **злий** у 1 знач., напр.: з л о в р е́ д н и й, з л о в т і́ ш н и й; у 2 знач., напр.: з л о в т і́ х а, з л о р а́ д і с т ь; у 4 знач., напр.: з л о в і́ с н и й; у 6 знач., напр.: з л о я́ к і с н и й.

ЗЛО́БА́, зло́би, *ж.* 1. Те саме, що **злість** 1. *Тепер же відкиньте і ви все оте: гнів, лютість, злобу, богозневагу, безсоромні слова з ваших уст* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Іван, поки й живе на світі, в серціноситиме злобу на визискувача Юзефа Крапивницького* (С. Чорнобривець); *Він має дуже гарні, що плачуть на морозі, очі, лагідну посмішку і трохи скорботні уста, на які не назбирувались ні злоба, ні погане слово* (М. Стельмах); *Найдивніше для Баязида було, що люди ці не зачерствіли душею, не мали злоби, відзначалися добродушністю, вражали до сліз своєю гостинністю, а наївністю перевищували, мабуть, і дітей* (П. Загребельний); // Те саме, що **зло¹** 3; розлюченість. *Пішов* [Іван] *вздовж річки, повний пекучого гніву і злоби до її вічного шуму, до киплячої люті* (М. Коцюбинський); *Санька підбігала до Кузя, тягла його за рукав і аж клекотіла від злоби* (Григорій Тютюнник); *Він розумів, що його ніхто не почує, але тваринний страх і злоба примушували його кричати* (В. Малик); * Образно. *Наблизившись до обрію, воно* [сонце] *почервоніло з обурення і розсипало свою злобу на небо й Дніпро* (В. Підмогильний); *Коли мечами злоба небо крає І крушить твою вроду вікову, Я тоді з твоїм ім'ям* [Україна] *вмираю І в твоєму імені живу!* (В. Симоненко).

(1) Зло́ба дня — те, що привертає увагу, цікавить усіх у даний момент. *Злоба дня буває актуальною лише на якихось там етапах чи відрізках часу, що невмолимо мчить і мчить вперед* (М. Білкун).

◊ **(2) На зло́бу дня,** *перев. зі сл.* п и с а т и, в і д г у к у в а т и с я *і т. ін.* — на важливі, актуальні теми. *Розмова після кожного нового заздоровного слова жвавішала, ставала все більше й більше невимушена і зразу ж із загальних пустих фраз перейшла на злобу дня, на пекучі, животрепетні для всіх питання* (М. Старицький); *Ось, брате, справжній тобі випадок по свіжих слідах. Спробуй зробити з нього яку-небудь драматургічну сценку на злобу дня* (Ю. Яновський); *Лесь Мартович сміливо брався за висвітлення гострих проблем, він любив писати на злобу дня* (із журн.); **Чо́рна злість (зло́ба́)** *див.* **злість.**

ЗЛОБИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **злобли́вий.** — *Отака моя дитина, Уляно Гаврилівно, стала. Жаліслива й сердешна. Я вже й потерпала, що його там злобивим вовкулакою зроблять* (В. Кучер); *Чи ти підеш за покликом ума, Чи самохіть зостанешся в полоні Злобивої й затаєної мсти — Єднатимеш людей, а чи клясти?* (Д. Павличко).

ЗЛОБИ́ТЕЛЬ, я, *ч., рідко.* Той, хто бажає кому-небудь зла *(див.* **зло¹** 1, 2). *Свої я думи-муки Співав собі в святій самотині: Злобителі мені в'язали руки* (М. Старицький); *Дівчині приємно було мати коло себе цього хатнього злобителя, що нагадував лиху, але немічну тварину* (В. Підмогильний); *Кому віра, свобода вітчизни, жон і дітей життя дороге, ті проти своїх гонителів, злобителів і утискувачів повстануть* (Ю. Мушкетик).

ЗЛОБЛИ́ВИЙ, а, е. Сповнений злоби; злобний. *Босоніж присок перейду, прорву біду, мов чад, мов тьму, і свій солдатський хліб прийму, як всі, в однім ряду. Іти отак, іти отак, не повертати вбік, хоча проник і в цей літак глухий, злобливий рик* (М. Бажан); * Образно. *Чому проти шукачів істини повстає злоблива сила темряви, сваволя тиранів та посіпак?..* (І. Пільгук); *А ті, що без причин зі мною ворогують, В злобливу силу одяглись самі — Чимало їх. Злом за добро маніпулюють, Постали проти мене день при дні* (В. Багірова); // Який виражає злобу (про голос, посмішку, обличчя і т. ін.). *Обличчя комірника аж світилося радістю, і Василенко кривився злобливою усмішкою* (М. Стельмах); *Лице Стахове перекосила злоблива посмішка* (І. Нижник).

ЗЛОБЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **злобли́вий.** *Говорив пан Громика, .. що злобливість принесла багато жертв і вже нарешті наситилася* (Л. Старицька-Черняхівська); *Лихі чоловічки* [в очах Стадницького], *зіткані з сіро-зелених краплин, поширшали, наче кожна краплина нагрілась від злобливості* (М. Стельмах).

ЗЛОБЛИ́ВО. Присл. до **злобли́вий.** *Про все це він розказував весело, не злобливо* (В. Сосюра); *Похитнувся, злобливо сплюнув набік підстаркуватий, завжди неголений Сень Дідух* (І. Нижник); — *Тоді чому ж ти у своїх облізлих шатах і дірявій шапці схожий на шолудивого кота? — зареготав злобливо Каліграф* (Валерій Шевчук).

ЗЛО́БНИЙ, а, е. Сповнений злоби; злий (у 1, 2 знач.). *Прибігла фурія із пекла, .. Зла, хитра, злобная, запекла* (І. Котляревський); *Роздратовано лапнув* [Івашко] *по подушці, нічого не знайшов, щоб розчавити, і сів, злобний, нашорошений* (Я. Качура); *В коридорі чергував особливо злобний і несимпатичний наглядач* (І. Багряний); // Який виражає злобу, злість. *Увійшла жінка, висока, худа, зі злобними очима* (Л. Мартович); *Уже в сінях він чує бідкання Дарини і злобне шипіння брата* (М. Стельмах); *Тканина, мабуть, не піддавалася зусиллям хижака, бо я почув жахливе злобне ричання* (О. Бердник); *Він здалеку упізнає справді злобний голос* (Є. Пашковський).

ЗЛО́БНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **зло́бний.** *Не пишіть мені більше про обережність, про необхідність дипломатичності в умовах загальної лютості та злобності* (О. Бердник); *Особливою злобністю відзначалася цензура у другій половині XX ст., шукаючи мотиви українського буржуазного націоналізму* (з газ.).

ЗЛО́БНО. Присл. до **зло́бний.** *У панни .. злобно засвітились очі* (Г. Косинка); *Матушка Раїса щось злобно шипить, але її майже не слухають* (О. Донченко); *Собака злобно гарчав, з пащі капала слина* (А. Кокотюха); * Образно. *Біля самого лісу злобно загаркавив, задудонів кулемет* (М. Стельмах); *Здавалось, навіть метал летить сюди, начинений злобою, так злобно рили міни землю картоплищ, почавлених танками окопів, з люттю вгризались в дерева, трахкались об камінь шосе* (О. Гончар).

ЗЛОБОДЕ́ННИЙ, а, е. Який привертає увагу, цікавий для всіх у даний час, тепер; актуальний. *Далі заводять* [гості] *злободенну розмову: — Як у вас в полі і в городі, кумасю?* (С. Васильченко); *Хіба листи у всіх і завжди відбивають особисте життя, не кажучи вже про життя суспільства, злободенні події, які в дійсності і цікавлять, і зачіпають усіх?* (О. Іваненко); *Мандрівний театрик "Вертеп", що об'їхав уже пів-України, показує свої лялькові вистави. Гротески такі злободенні, персонажі такі впізнавані — нація лікується сміхом* (Л. Костенко); *Переказ сивої давнини досить злободенний і тепер, особливо для молодого покоління* (із журн.).

ЗЛОБОДЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **злободе́нний.** *У зв'язку з процесом над студентами Франком, Павликом та іншими повість "Лихі люди" набула злободенності* (І. Пільгук); *Тихонюк зрозумів, що його робота буде залежати від того, наскільки він зуміє її спланувати, надати їй гострої злободенності і яку дисципліну прищепить своїм вихованцям* (Ю. Збанацький).

ЗЛОБОДЕ́ННО. Присл. до **злободе́нний.** *Зведення мистецтва тільки до злободенно суспільницької* [громадянської] *ролі суперечить його суті й, очевидно, обнижує його вартість* (Б.-І. Антонич); *Інна Волосевич зуміла оповісти "Про хлопчика" не просто хвацько, а, направду, злободенно, зіткнувши свого героя з цілою низкою викликів, з якими щодня, виходячи з дому, стикаються сучасні маленькі хлопчики* (І. Андрусяк); *Завжди злободенно сприймаються слова Михайла Грушевського, що справжній історик України мусить бути надзвичайно багатогранним, ледве чи не універсальним у використанні джерел та літератури* (з наук. літ.).

ЗЛО́БСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Бути злобно, вороже налаштованим щодо кого- або чого-небудь; злоститися. *Тепер же мені цілком незрозуміло, навіщо так злобствувати, навіщо саму себе ставити в смішне становище?* (В. Винниченко); *За три роки Сулейманового володарювання, здається, тут теж щось добудовувалося до цього заплутаного страховиська, де жили люди, привиди, дикі звірі й хижі птахи, де плодилися, кублилися, злобствували, плазували, ненавиділи, тріумфували й зітхали* (П. Загребельний); * Образно. *Коли астральний вихор злобствує, краще побути в мовчанні* (О. Бердник).

ЗЛОБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., рідко.* Те саме, що **зло́бствувати.** *Довго злобував Боровець на поліських дядьків і вирішив ще датися їм взнаки* (Ю. Мельничук).

ЗЛОВЖИВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зловжива́ти.** *Зловживання наркотиками стало проблемою номер один для всього світу* (М. Дашкієв); *За всіма правилами вони мали би тішитись, а не думати про зловживання алкоголем* (В. Кожелянко); *Перші сліди кількаденного поспіль зловживання спиртним Вадим побачив нині вранці, коли голився* (В. Хрущак).

2. Провина, пов'язана з незаконними, злочинними діями, використанням своїх прав, влади. *В душі не любив* [Улас] *його за ту грубу силу, яка аж кипіла в цій людині, і за те зловживання своїм службовим становищем, яке дуже часто допускав Гнат і в роботі, і в побуті* (Григорій Тютюнник); *Запідозрити Федора в зловживаннях, за які він міг би боятися відповідальності перед законом, Валентина не могла* (М. Руденко); *Повітове начальство наказало здати справи Чухнові, а самому до остаточного висновку комісії, яка розглядає його перебільшення повноважень і зловживання владою, нікуди з дому не відлучатись* (М. Циба).

ЗЛОВЖИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідше* **ЗЛОВЖИ́ТИ,** иву́, иве́ш, *док., чим.* Уживати, використовувати що-небудь на шкоду комусь, чомусь. *Приходять дикі шахраї та зловживають їх* [гір] *невинною довірливістю* (У. Самчук); *— Ти тут сорок хвилин зловживав нашим терпінням* (М. Руденко); *Частину суми, якої мені не вистачало, я зібрав саме з друзів-моряків, за що їм дуже вдячний, але вже знаю, що зловживав їхніми дружніми почуттями* (А. Санченко); *Ви зловжили моїм довір'ям і поставили всю мою роботу, а може, й життя на грань катастрофи* (О. Бердник); // Користуватися чим-небудь у більшій, ніж належить, кількості. *Деякі письменники зловживають у своїх творах "фольклорними елементами"* (М. Рильський); *До кімнати увійшла ще досить молода, вродлива жінка, яка не уникала косметики, але й не зловживала нею* (Л. Дмитерко); *— Писаренка пожалій, — сказав Мирон Романенкові. — Не зловживай його часом — в нього сьогодні перший день медового місяця* (Микита Чернявський); *Згадавши про машину і про те, наскільки часто в останні дні він зловживав алкоголем, він змусив взяти себе в руки* (В. Хрущак).

(1) Зловжива́ти [своє́ю] вла́дою — перевищувати надані згідно з відповідною посадою повноваження. *Директор .., зловживаючи владою, .. плутає власність державну з власністю приватною і кооперативною* (М. Циба); *Якщо боярина скрізь обкрадали слуги, а іноді й видавали його, то він зловживав своєю владою над ними* (з наук. літ.).

ЗЛОВЖИ́ТИ *див.* **зловжива́ти.**

ЗЛОВИ́ТИ, овлю́, о́виш; *мн.* зло́влять; *док.* 1. *кого, що.* Док. до **лови́ти** 1. *Він з усмішечкою витягнув з кишені перев'язану мотузочком пачку грошей, підкинув її вгору, зловив і на мигах показав: бери, мовляв* (М. Стельмах); *Омелько зловив пиріжок з маком і задоволено захитав головою* (Ю. Логвин); *На річкових або морських пляжах замість м'яча був великий тяжкий камінь, який треба було і докинути, і зловити* (Т. Прохасько).

2. *кого.* Док. до **лови́ти** 2; погнавшись, наздогнати, схопити того, хто рухається, тікає. *Як побачила вона, що вже на волю її пускають, — бігти кинулася куди очі спали, — насилу її зловили* (Марко Вовчок); *Обганяє* [Мурко] *вівцю, вітер настовбурчив на ньому шерсть, а він зловив вже зубами за карк вівцю і кинув в отару* (М. Коцюбинський); *Чорний клобук іде в похід на хана Кончака і зловить його на аркан!* (В. Малик).

3. *кого.* Док. до **лови́ти** 4; піймати, захопити як здобич. *Не штука вбити крука: злови-но живого* (Номис); *Вони посідали на піску, і він став розповідати, як йому сьогодні пощастило: він зловив такого сома, що коли його продати, то вистачить ходити в кіно хтозна й поки* (Григорій Тютюнник); *На цей гачок твої старовинні предки колись ловили рибу в Дніпрі. Спробуй і ти зловити судака чи в'язя* (Є. Гуцало).

4. *кого.* Вистеживши, розшукавши кого-небудь, затримати, заарештувати. *Потім Котовського зловили вдруге і засудили до страти через повішення* (Ю. Смолич); *— Злодіїв треба обов'язково зловити й віддати до суду, щоб іншим теж не закортіло красти* (І. Кирій); *Через ті райські яблучка поліція зловить, якщо забарюся у дорозі* (М. Малиновська); // Викрити кого-небудь, звинувативши в якихось негативних вчинках. *Вихователька зловила Василька тоді, коли він палив* (з газ.).

5. *кого на чому.* Док. до **лови́ти** 7; раптово помітити, виявити що-небудь у собі або в комусь. *Мені здавалося, що кілька разів я зловив діда Гарасима на якійсь дивній тривозі* (І. Франко); *Боявся, що через його кімнатку переходитиме їмость до кухні та й при тій нагоді зловить його на читанні церковного права* (Л. Мартович); *Цього разу сторожеві не вдалося зловити хлопців на брехні* (із журн.).

6. *кого, перен., розм.* Удаючись до різних хитрощів, примусити кого-небудь одружитися з кимось. *Жіноче покоління підростає тільки з тією думкою, що головне завдання самостійного життя дівчини — зловити собі чоловіка* (І. Франко).

7. *що, перен.* Док. до **лови́ти** 5; збагнути (розумом), сприйняти (слухом, зором). *Се вони* [жайворонки], *невидимі, кидають з неба на поле свою свердлячу пісню. Дзвінку, металеву й капризну, так що вухо ловить і не може зловити її переливів* (М. Коцюбинський); *— Добраніч, Христинко! — одним стрибком він вискочив на ґанок, зловив сполохане "ой" і скрип хатніх дверей...* (М. Стельмах); *Я зловив на собі Марійчин погляд* (Р. Андріяшик).

◊ **Впійма́ти (пійма́ти, спійма́ти, злови́ти, засту́кати** *і т. ін.)* **/ лови́ти на гаря́чому** *див.* **упійма́ти; Дава́ти (лови́ти, хапа́ти** *і т. ін.)* **/ да́ти (злови́ти, вхопи́ти** *і т. ін.)* **сторчака́** *(рідше* **стовбула́)** *див.* **дава́ти; (1) Злови́ти ни́тку (нитки́)** *чого* — установити зв'язок, послідовність у розмові, розгортанні подій, виявити в чому-небудь основне. [Гуральський:] *А ви, Микитюк, на кожному кроці пам'ятайте, що перед вами велика праця: зловити в руки всі нитки цілої організації* (Мирослав Ірчан); *І розмова ще пожвавішала. Євген Вікторович, як то кажуть, ускочив у тон, зловив нитку настроїв* (Іван Ле); **Лови́ти (бра́ти) / злови́ти (взя́ти, пійма́ти, спійма́ти** *і т. ін.)* **на гачо́к** *див.* **лови́ти; Лови́ти / злови́ти** *(рідше* **упійма́ти, пійма́ти** *і т. ін.)* **себе́ на ду́мці** *див.* **лови́ти; Лови́ти / злови́ти себе́** *див.* **лови́ти; Лови́ти / пійма́ти (впійма́ти, злови́ти** *і т. ін.)* **в сі́ті** *див.* **лови́ти; Лови́ти / пійма́ти (впійма́ти, злови́ти** *і т. ін.)* **на сло́ві** *див.* **лови́ти; Лови́ти / пійма́ти (спійма́ти, злови́ти** *і т. ін.)* **по́гляд** *(рідше* **о́чі)** *див.* **лови́ти; На мі́сці зло́чину спійма́ти (злови́ти, заста́ти** *і т. ін.)* **<Злови́ти, як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **кота́ над са́лом>** *див.* **спійма́ти; Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок** *і т. ін.)* *див.* **пійма́ти; Пуска́ти (лови́ти) / пусти́ти (злови́ти) пі́вника (пі́вня)** *див.* **пуска́ти; Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі** *див.* **шука́ти.**

ЗЛОВИ́ТИСЯ, овлю́ся, о́вишся; *мн.* зло́вляться. 1. Док. до **лови́тися** 1. *Лисичка ступила необережно та й зловилася в сильце* (І. Франко); *Закинув Данилко у воду вудку, чекає, чи зловиться рибка* (М. Коцюбинський); *— Шпаки проворніші, ніж ми, — пояснив батько невдачу. — От, зробимо пастку: один ховрах зловиться, на тиждень їсти* (В. Барка).

2. *діал.* Док. до **лови́тися** 2; ухопитися за щось. *Зараз отямився та й зловився рукою за драбину від воза, щоби буцім забезпечитися перед упадком* (Л. Мартович).

◊ **Лови́тися (попада́ти, попада́тися** *і т. ін.)* **/ злови́тися (попа́сти, попа́стися** *і т. ін.)* **на гачо́к** *(рідко* **на ву́дочку)** *див.* **лови́тися.**

ЗЛОВІ́СНЕ *див.* **зловісно.**

ЗЛОВІ́СНИЙ, а, е. Який передвіщає зло, нещастя, свідчить про наближення чогось тяжкого, поганого. *Криголам похитувало на хвилях, і вода з кожним його рухом хлюпала, і в порожній каюті ці звуки здалися Юркові зловісними* (О. Донченко); *Зловісні клубки шипучих ракет виплескувались над деревами все далі й далі* (О. Гончар); *Під кінець місяця події стрімко наростають, наче отримавши зловісний імпульс прискорення* (Л. Костенко); // Який викликає, навіює страх, тривогу, побоювання. *Бовванів масив головного гімназичного корпусу. Який він був чорний, похмурий і зловісний* (Ю. Смолич); *Кімнату огортала зловісна тиша, туга безжально краяла на шматки серце* (А. Хижняк); *Навіть місця, вдень веселі й світлі, здаються вночі страшними й зловісними* (В. Нестайко); *У світлі ліхтаря виразно виднілись оці зловісні погляди, аж господиня за вікном злякано зіщулилась* (Ю. Винничук); // Який є поганою прикметою. *Вгорі кружляли шуліки, давали знати про себе зловісним криком* (Я. Качура); *А може, вся ця темрява і кіно були тільки важким і зловісним сном?* (В. Собко); *Дзвін у передранковій тиші був несподіваний і зловісний* (Р. Іваничук).

ЗЛОВІ́СНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зловісний.** *Примари відступили, криваві плями на малюваннях Джентіле Белліні втратили свою зловісність, видавалися плодом недбальства художникового, випадковим мазком сонного пензля* (П. Загребельний).

ЗЛОВІ́СНО, *рідко* **ЗЛОВІ́СНЕ.** Присл. до **зловісний.** *Візник зловісно блиснув очима і повернувся на своєму місці* (Олесь Досвітній); *Полум'я .. шуміло, сичало зловісно, як тисячі гадюк* (В. Гжицький); *На південному заході червоніло небо, зловісно відсвічуючи на білій стіні будинку мерехтливими тінями* (П. Кочура); *Пообіцявши, ще раз зареготав зловісне, гримнув дверима і крутнув у них ключем з того боку* (М. Сиротюк); *— Хто посмів це зробити? — Дмитрів голос пролунав зловісне* (В. Малик).

ЗЛОВІ́ЩЕ *див.* **зловіщо.**

ЗЛОВІ́ЩИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зловісний.** *Над затихлою морською поверхнею розляглось зловіще ревіння моторів* (В. Козаченко); *На світлий день спадає чорна тінь Зловіщих хмар, мов жалібний серпанок, А зимну ніч, безсилу від тремтінь, Бере в обійми полум'яний ранок* (О. Теліга); *Величезна печерна зала вперше видавалася зловіщою* (О. Тесленко); *Кожним своїм нервом Кравцов слухав зловіщу тишу ночі* (Ю. Бедзик).

ЗЛОВІ́ЩО, ЗЛОВІ́ЩЕ, *рідко.* Присл. до **зловіщий.** *Лиш одна пляма темної хмари зловіще зависала над буковим лісом* (Н. Кобринська); *Дідова ворожба бриніла в його ушах зловіщо* (Б. Лепкий); *На телевізійних антенах різко і зловіщо скреготали синюхи і багато інших дивовижних крилатих сотворінь* (У. Самчук); *Так зловіще, так недоречно підкралася ніч* (Г. Колісник).

ЗЛО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **злови́ти.** *Вчора до старости привезли величезного сома, зловленого в сусідній ріці* (І. Франко); *Зловлених опришків дуже мучили: палено їх розпеченим залізом, бито в тіло цвяхи, ламано кості, але опришки трималися завзято й нікого не зраджували* (Г. Хоткевич); *Він спробував од гайдуків вирватися та й утекти, але був справно зловлений і до суду таки припроваджений* (Валерій Шевчук); *Я перелякався, мов на лихім учинку зловлений* (О. Кобилянська); // **зло́влено,** *безос. пред. Ті, що вернулися при здоровому умі, розказували, що їх зловлено на вулиці, зав'язано очі й рота, повезено кудись недалеко* (А. Чайковський); *Квіти з'являлись ще частіше .. Було взято під обстріл сусідських хлопчаків, молочарку, двірника, але даремне, не зловлено нікого, а букетики в різну пору таки з'являлись* (В. Гжицький).

ЗЛОВМИ́СНЕ, ЗЛОВМИ́СНО. Присл. до **зловми́сний.** *Він запровадив десятигодинний робочий день і платив мізерну платню, часто зловмисне затримуючи її, щоб робітники більше набирали в борг у його ж фабричній крамниці* (Л. Смілянський); *Скидалося на те, що хтось зловмисне потрощив і понівечив усе, що тут було: чудернацькі меблі, химерно покручені рослини, таємничі апарати* (М. Дашкієв); *Столярчук навіть .. у райгазету був про мене надряпав: зловмисне, мовляв, підриває Микита Братусь економіку артілі* (О. Гончар); *Так можна додуматися до того, що Мідас зловмисне обкрадає тебе!* (М. Білкун); *Затриманій на гарячому пасажирці все ж удавалося зловмисно перекручувати факти* (з газ.).

ЗЛОВМИ́СНИЙ, а, е. 1. Який має злі, лихі наміри. *Кожна людина знає, навіть діти, що живуть у світі люди добрі і зловмисні. Оті зловмисні тільки й думають, як би вчинити комусь лихо* (Валерій Шевчук).

2. Який здійснюється зі злим наміром. *Спогад про цю ганебну подію і досі пік соромом серце Ігоря. Зловмисне ж нагадування роз'ятрило стару рану іще більше* (В. Малик); *Не церемонячись, дістав з війтової папки документ і похмуро ковзнув по ньому очима. — Штраф за зловмисне пошкодження військового об'єкта* (Р. Андріяшик).

ЗЛОВМИ́СНИК, а, *ч.* Той, хто зловмисно чинить або вчинив що-небудь погане, злочин. *Вікно брязнуло, розлетілася шибка, зловмисник миттю чкурнув з подвір'я* (В. Винниченко); *Зупинився* [Микита] *за кущем, щоб переконатися, що це справді зловмисник* (М. Циба); *Реєстратор інформації та записувальний пристрій зловмисник установив у підвалі* (із журн.).

ЗЛОВМИ́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **зловми́сник.** *Поки той читав, витягла з муфти револьвер і двічі вистрелила у груди Трепова... Зловмисницю заарештовано, на неї чекає слідство і суд* (Ю. Хорунжий); *Взявши з перших замовників гроші за передоплатою, зловмисниця в наступних оголошеннях підвищувала ціну за товар* (із журн.).

ЗЛОВМИ́СНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зловми́сний.** *Нещодавно один іноземний кореспондент поставив мені запитання — запитання, за яким не було якоїсь зловмисності* (О. Довженко); *Заявіть, пане, що зловмисність не доведена, і Вам не доведеться докоряти собі за кров невинного* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ЗЛОВМИ́СНО *див.* **зловми́сне.**

ЗЛОВО́ННИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **смердю́чий.** *Коли всі примовкли і німецьке наближення стало майже нестерпним, коли, здавалося, було вже чути їхнє зловонне дихання, Запорожець подав команду* (О. Довженко); — *Через наші квітучі, духмяні, ніколи не торкані плугом українські прерії провести якусь зловонну канаву! Жах!..* (О. Гончар).

ЗЛОВОРО́ЖИЙ, а, е. 1. Який бажає зла, нещастя іншому. *І розбирає його лють на вітер, немов на живу, зловорожу істоту* (І. Багряний); *О, як топтали банди зловорожі Вкраїнське слово, чисте, як алмаз...* (Л. Забашта); // Який виражає недоброзичливість, ворожість. [К а с с а н д р а:] *Чом я хоч поглядом не задержала? Злякався б він очей тих зловорожих* (Леся Українка); *Втікала від Стамбула, від його зловорожих очей, від отруйних язиків і підшептів, металася, шукаючи порятунку й притулку* (П. Загребельний); *Ніколи не забуду, як скочив я до своїх лютих ненависників і затрусив перед їхніми зловорожими обличчями своїм не вельми потужним кулаком* (Валерій Шевчук).

2. Який передвіщає, несе зло, нещастя; зловісний. *Ох, як часто мене опановують сни зловорожі* (Леся Українка); *Оця зловорожа тьма, що їх оточує, вона, видно, повністю володіє Гладуном, бентежить його, відлякує* (О. Гончар); *Сам султан перелякано щулився у своєму розкішному наметі, думаючи, що вперше в боротьбі за чисту віру небо подає йому такий зловорожий знак* (П. Загребельний).

ЗЛОВОРО́ЖІСТЬ, жості, *ж.* Властивість за знач. **зловоро́жий** 1. *Бережу в пам'яті всі імена: людей мужніх, зичливих вітчизні, Богу угодних і тих, хто хитався, й тих, хто тяжкими обставинами був змушений служити неправді, й тих, хто з лютою зловорожістю чинив кривду* (Ю. Мушкетик); *Поляк закликає шляхтичів не боятися козаків, якщо вони будуть нападати на них: поляки заженуть козаків у ліс. Хвастощі і зловорожість шляхтичів виводять, нарешті, козака з терпіння* (з наук.-попул. літ.).

ЗЛОВРЕ́ДНИЙ, а, е, *розм.* Який заподіює зло, шкоду кому-, чому-небудь. *Потім школярі .. скрізь вишукували це зловредне зілля і нищили його з корінням* (О. Донченко); — *Василю Івановичу! Як вам не совісно! Не знала, що ви такий зловредний* (А. Головко); *Тарас схопився на ноги й побіг виганяти з гречки овець. У шкоді, власне, були лише оті зловредні два барани, але і вся отара от-от могла до них приєднатися* (Василь Шевчук).

ЗЛОВТІ́ХА, и, *ж.* Почуття задоволення, злобна радість, викликані чиєюсь невдачею, чиїмось нещастям. *Староста підійшов до Марини, кивнув їй на чоловіка, сказав із зловтіхою: — Подобається тобі виїзд?* (Д. Бедзик); *Готовий до найгіршої несподіванки, пройшов Тиміш крізь одчинені ворота на ханське подвір'я і мало не закричав від нестримної зловтіхи* (Р. Іваничук); *Зловтіха в його синіх очах пригасла, натомість він подивився на мене з підозрою* (В. Шкляр); *Бакаляр, згадуючи спогорда ту наругу, якої од неї дізнав, і слухаючи тепер її плач та слізні благання, відчував одночасно зловтіху і жалощі в душі своїй* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗЛОВТІША́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* Виявляти зловтіху. *На риштуваннях не вгамовувались* [чоловіки]: *сміялися і зловтішалися вже з того, як Лебідь під час нальоту в траншею з водою бовкнувся* (Яків Баш); *Нікчеми й заздрісники! Зловтішаються його невдачами! Ладні пожертвувати життям своїх воїнів, аби лиш вирвати у нього з рук владу великого візира і сераскира!* (В. Малик); — *Чому не з легіонами вийшов супроти мене? Чув, зловтішається Баян, а проте не став відповідати тим же* (Д. Міщенко); *Вона знала, що її слова долітають до вух їхнього сільського начальства, і трішки зловтішалася тим* (Ю. Мушкетик).

ЗЛОВТІ́ШНЕ *див.* **зловті́шно.**

ЗЛОВТІ́ШНИЙ, а, е. Сповнений зловтіхи. *Пригадалося все: зустріч із Зінькою біля річки і її очі, й зловтішні слова, коли говорила вона, не криючись, що любить Прохора* (А. Шиян); *Той гомін був інший — торжествуючий, зловтішний* (С. Тельнюк); // Який виражає зловтіху (про очі, посмішку і т. ін.). *То був зловтішний, переможний сміх хижака, який перехитрував своїх переслідувачів і врятувався від смерті* (М. Дашкієв); *Наближаючись трактором до мосту, Володя й Люба навіть гадки не мали, що на протилежному березі, з верболозу, за ними стежать кілька пар зловтішних очей* (М. Циба); *Ховрашкевич не приховував зловтішної посмішки* (О. Чорногуз); *Можливо, я помиляюся, але, здається, в очах доктора Цура майнули зловтішні бісики* (В. Шкляр).

ЗЛОВТІ́ШНО, *рідко* **ЗЛОВТІ́ШНЕ.** Присл. до **зловті́шний.** *Анатоль зловтішно милувався з їхнього* [жандармів] *замішання* (Я. Качура); *Батий, сидячи на коні, зиркав на нього і зловтішне усміхався* (В. Малик); — *А хоч би й так?* — *зловтішне відітхнув Коснятин.* — *Князівському слову вірити не можна* (П. Загребельний); * Образно. *Море лютує, стогне, сатаніє, зловтішно регоче* (Д. Ткач).

ЗЛОВЧИ́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док., перев. з інфін., розм.* Спритно, вибравши зручний момент, зробити що-небудь. *Він таки зловчився підставити так палицю, що Грицькові не вдалося уцілити свинку...* (Панас Мирний); *Свенціцький дригав ногами, намагаючись вирватися, і раптом зловчився і болюче хвицнув Коржа підбором під груди* (З. Тулуб); *Заїржав болісно, шарпнувся набік і викинув вершника з сідла, під ноги Вепрового коня. А Вепр не з тих, що губляться: зловчився й притknув ромейського привідцю мечем до землі* (Д. Міщенко).

ЗЛО́ГИ, ів, *мн., діал.* Пологи. *Кілька день по злогах вона взялася до роботи* (І. Франко); *Десь дитина занеможе, десь жінка у злогах, а я йду з горнятком та й несу молочка* (В. Стефаник); *Матронка ховала свою веремінність* [вагітність] *аж до самих злогів* (М. Матіос).

ЗЛО́ДІЙ, я, *ч.* 1. Той, хто займається злодійством. *Брат Соловейків злодій: украв сивого вола в Кайдаша та і загнав на злодійський ярмарок у Жашків* (І. Нечуй-Левицький); *Про нашого діда казали, що він уміє злодіям одводити очі* (С. Васильченко); *Залізли* [злодії] *крізь вікно і винесли з дому геть чисто всю одежу* (Ю. Смолич); * У порівн. *Я той самий, котрого ви років п'ять тому назад боялись, як злодія, мало не розбійника...* (М. Коцюбинський); *Він, як злодій, дослухаючись до її дихання, тихенько-тихенько поцілував... Раз лише* (І. Багряний); *Не гаючись, схильці, як злодій, я підійшов до бовдура, де він упирався в лежень, і видобув з кишені припасеного здоровезного цвяха* (Б. Антоненко-Давидович); // Про звірів, птахів, що крадуть їстівне. *Не розбігається* [гурт овець] *одно туди, друге сюди, так, як рогата худоба. А все купою. Г-ге! А медвідь, злодій, тілько й чекає на те* (І. Франко); *Хитруватий злодій-лис Лантух гречки тихо вніс* (М. Стельмах); *Він* [собака] *дзвінко загавкав і кинувся на злодія* [вепра], *забігши збоку* (Григір Тютюнник).

2. Те саме, що **лиході́й.** *Не спиться, вам, парламентські витії, Масні злодії, в орденах кати* (М. Рильський).

(1) Зло́дій у зако́ні — злодій-рецидивіст, який має особливий авторитет і особливі права в злочинному світі. *Я загорявся моментально від будь-якої підкинутої ідеї і, якби в той час мені здибався який-небудь злодій у законі і запропонував би пограбувати банк чи музей, — зробив би це запросто* (І. Роздобудько); *Коли я був маленький, то в нас по сусідству жив один злодій у законі* (Л. Кононович); **(2) Кишенько́вий зло́дій** — той, хто краде гроші, цінності з кишень, сумок і т. ін. *Раз за разом стражники .. підводили до нього то впійманих на гарячому кишенькових злодіїв, то всяких зальотних аферисток* (О. Гончар); *Тут повернулися полісмен з кишеньковим злодієм, і суддя відклав справу детектива* (В. Чемерис).

ЗЛО́ДІЙКА, и, *ж.* Жін. до **зло́дій.** — *Оддай мені яйця, злодійко! Нащо ти покрала наші яйця? — репетувала Мелашка* (І. Нечуй-Левицький); *Всі радні мовчали, бо хто то надіявся би, що стара Романиха та злодійка. Ніколи по селі не було за неї чутки, аби вона крала* (В. Стефаник); *Явдоха в цей час говорила, що зовсім не робить із Гапки злодійку, бо вірить, що та вкрала дякового жупанця не для того, щоб привласнити* (Валерій Шевчук); * Образно. *Багацько трупа там палилось, Поспульство* [поспільство] *ж на чім світ ревло. Там батько сина-парубійку Оплакував і кляв злодійку Війну і ветхого царя* (І. Котляревський); * У порівн. *Молоду жінку обхопило почуття огиди до самої себе, як до злодійки* (А. Кащенко).

ЗЛОДІЙКУВА́ТИЙ, а, е. Схильний до злодійства; нечесний, хитрий. *На нашому кутку був хлопець Архип. З ним нам не веліли товаришувати, бо він був злодійкуватий дуже й брехливий* (С. Васильченко); *Ось тут виріс найбільший сонях, з головою завбільшки з миску. Та злодійкуваті горобці внадились видзьобувати насіння* (О. Донченко); *Вдався Денис безжалісним, лінивим, грубим і злодійкуватим* (Григорій Тютюнник); // Який виражає схильність до злодійства, нечесність, хитрість (про очі, погляд і т. ін.). *Трохи згодом до Оксани прибіг Павло Лущик, молодий, плечистий, з темними злодійкуватими очима парубок* (Д. Бедзик); — *О, і ти вже встала!* — *вигукнув Єгипта і, наче вмившись своєю злодійкуватою усмішкою, справді відступився, дав дівчині місце біля умивальника* (О. Гончар); *Неприві тний, з маленькими злодійкуватими очицями дядько десь непомітно зник* (К. Гриб); * Образно. *Щастя однієї людини легше уявити, бо воно невеличке, куценьке і навіть часто злодійкувате, — не може рівно і весело подивитися в очі іншим людям* (М. Стельмах); *Сама у те не вірила, відганяла від себе злодійкуваті думки, намагалася силою привернути серце до Павла* (М. Циба).

ЗЛОДІЙКУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **злодійкува́тий.** *Тепер вона сидить і зубрить хрестові походи. Не стільки, правда, зубрить, скільки розкошує у своїх мріях, у світлих дівочих видіннях. Час від часу крадькома, з щасливою злодійкуватістю позиркує на нього* [Богдана] (О. Гончар); *Благородна й успішна та людина, яка вміє свідомо і переможно сама в собі поневолювати нижчі жадання: заздрість, злодійкуватість, лицемірність, самолюбство, дратівливість* (із журн.).

ЗЛОДІЙКУВА́ТО, *присл.* З побоюванням, крадькома. *Вітя їсть мед швидко, зажерливо, злодійкувато зиркаючи навкруги очима* (С. Васильченко); *Злодійкувато озираючись, через ріку перелетіла сорока* (О. Донченко); *Він став бувати у квартирі Вальновських, але якось злодійкувато, крадькома, намагаючись не зустріти Ганниного батька* (В. Собко); *Коли б вечір та минуле літо, неодмінно подався б слідом за нею, злодійкувато заглядав би потім з-за тину у вікна* (І. Нижник); *Світанок. Ряжанка тихо, злодійкувато повернув ключ* (І. Білик).

ЗЛОДІ́ЙСТВО, а, *с.* Розкрадання чужої власності; окремий випадок такого розкрадання, крадіжка. — *Я вкрала в Варвари півміток. Вона несла його попри наші ворота та й загубила. А я вхопила та й сховала до скрині. Панотець казав, що це злодійство* (Л. Мартович); *Тарас Боровець вправлявся по лінії злодійства. Стягнути з бантин курку, задушити в хліві порося, обчистити у дядька комору — було його звичним заняттям* (Ю. Мельничук); — *То й про злодіїв не чути, — докінчувала стара. — А може, й чути, та раз не зловили, то й не злодій. За свій вік я тільки одне злодійство знала* (Б. Харчук).

ЗЛОДІ́ЙСЬКИЙ, а, е. 1. Стос. до злодійства. *Прогнавши думку про злодійський напад, пані Олімпія обернула свою увагу на інші тони, що доносилися до неї знадвору* (І. Франко); *Навколо все було тихо. Здавалося, що тут не злодійські шхуни, а мирні рибалки спокійно ловлять плескату камбалу* (О. Донченко); // Власт. злодієві. *Він украв найкращих собак і втік із поселення. З того часу почалося його злодійське страшне життя* (Григорій Тютюнник); *Характерне злодійське почуття, що найстрашніше — це початок злочину, підсвідомо жило в кожній його клітині* (М. Стельмах); *Злодійський жаргон.*

2. Підступний, злочинний. *Про злодійське вбивство Миколи Леонтовича стало відомо лише нещодавно, після відкриття архівів спецслужб* (з газ.).

ЗЛОДІЙЧУ́К, á, *ч., зневажл.* Те саме, що **злóдій** 1 (перев. молодий або дрібний). *Не догледіла вона, як її син нажив моральні вади, став хуліганом, злодійчуком* (Ю. Мельничук); *Проте хлопець уже, видно, не чув її, оглушений і засліплений болем образи. Вигадують, наговорюють, виходить, він злодійчук, крадюга якийсь!..* (О. Гончар); *Приберегла якась баба на посів, та не посіяла, віддала Богові душу, а тут і злодійчук навідався в хату* (Є. Гуцало).

ЗЛОДІ́ЙЩИНА, и, *ж., розм.* Те саме, що **злодíйство.** — *Спіть спокійно, — злодійщини у нас не чути* (С. Васильченко); — *Цьому старцю й сорока нема. Тільки бороду, мов кінський хвіст, відпустив. Але я прилюдно, на стайні проріджу її, щоб не було злодійщини в моєму домі* (М. Стельмах).

ЗЛОДІЮВА́ТИ, ює, юєш, *недок.* Займатися злодійством. *І велика злість, лютість знову його обнімала так, як і тоді, як він покидав своє село. Там-то, мабуть, було про його* [нього] *балачок, усі, мабуть, казали: еч, думав панувати, а став злодіювати!* (Б. Грінченко); *Церковні старости, стрижені під горщик, намащені оливою, бряжчали* [у соборі] *горами мідяків на тарілі, злодіювали, наживалися на свічках* (О. Гончар).

ЗЛОДІ́ЮГА, ЗЛОДІ́ЮКА, и, *ч. і ж., зневажл., лайл.* Те саме, що **злодю́га.** *Гадали, що на гречкосіїв напали, на свинопасів і козодоїв. Провчимо ми вас, злодіюги погані!* (Б. Лепкий); *Біля вдовиних дверей він зійшовся з отим бандитом, злодіюгою Петром, що теж у такому ж приблизно урочистому вигляді простував до легковажної багатирки* (Б. Антоненко-Давидович); — *Наче в душу тобі наплювали, — сказав Федір-прокатник. — Ну, зловив би я тих злодіюк...* (О. Гончар); — *Він злодіюка. Він і сало в нас покрав, і рибу в'ялену* (Ю. Мушкетик).

ЗЛОДІ́ЮКА *див.* **злодію́га.**

ЗЛОДІ́ЯКА, и, *ч. і ж., зневажл., лайл.* Те саме, що **злодю́га.** *У Нечипора була уся батькова натура. Злодіяка такий, що ні з чим не розминеться: і цигана обдурить, і старця обікраде* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Суд його хоч і засудить на рік чи там скільки в острог, дак що з того? Вийде злодіяка на волю та й почне мститися на людях, то ще гірше їм буде* (Б. Грінченко); [М и к и т а:] *Ах ти, злодіяко! верни мені зараз* [книжку]*!* (В. Самійленко); — *Та скільки ж вас там є, злодіяки? — кричали гетьманці* (О. Довженко); *Шахраї! Злодіяки! Ви ж, мабуть, і сперли того черевика, а мені якесь дрантя підсовуєте!* (Ю. Винничук).

ЗЛОДІЯ́ННЯ, я, *с.* Тяжкий злочин. *Не сплять уночі вороги. Мов сови, вони бояться світлого дня і всі свої підлі злодіяння творять уночі* (І. Цюпа); *Та не принесли щастя сотнику Горбуші крадені козацькі дукати. Не минулося йому злодіяння* (В. Нестайко); — *Сам піднімуся, душогуби! А ви тремтіть і чекайте кари за всі свої злодіяння на вкраїнській землі!* (В. Чемерис).

ЗЛОДІЯ́ЧКА, и, *ч. і ж., зневажл.* Те саме, що **злодю́жка.** *Через рік, через два з малої та доброї дитини зробився якийсь лихий злодіячка* (Панас Мирний); *Він був старий коновод і не любив лигатися з звичайними міськими злодіячками, що жили з дрібної крадіжки* (Б. Грінченко).

ЗЛОДЮ́ГА, и, *ч. і ж., зневажл.* Те саме, що **злóдій** 1. [В ю р б і:] *Це ж та баба Ярина, та злодюга, що сама краде, а на дівчат звертає!* (С. Васильченко); *Всі знають, що Лигун браконьєр, розкрадач народного добра, злодюга, але йому від того мало горя* (М. Чабанівський); *Тепер настав день — і йому треба йти до злодюг, шахраїв, нікчем, терпіти їхні кпини і неподобства, кидати все найкраще і ставати поряд з хамством і злом* (Григорій Тютюнник); *Там один спритний злодюга примудрився поцупити в нього годинника* (В. Шкляр); // *лайл.* Уживається з метою засудити чиюсь поведінку. — *Як щоденна лайка та докори: злодюга та п'янюга, то всякого з пантелику зіб'є...* (Панас Мирний); *Сивоок знавісніло скочив на груди купцеві, став рвати його до свідомості, кричав йому в затуманене забуттям обличчя: — Що ти вдіяв? Що ти накоїв? Ти, злодюго! Вбивцю! Негіднику!* (П. Загребельний).

ЗЛОДЮ́ЖКА, и, *ч. і ж., зневажл.* Те саме, що **злóдій** 1 (перев. дрібний). *А Медвин — бравий герой і грізний суддя та володар душ людців і плюгавий злодюжка, порушник закону нетрів, — стояв і тіпався...* (І. Багряний); *Кузьма обережно тупцює босими ногами по свіжовимитій підлозі, його вогкі, сумовито-догідливі очі більше б пасували богомільнику, аніж цьому п'яниці і дрібному злодюжці* (М. Стельмах); *Обідрані, закутані в рядюжки, не розбереш, де злидні, де злодюжки* (Л. Костенко); *То був край пустирів і злодюжок, дерев'яних ліхтарень, скупих порохнявих готелів, нічних рівчаків* (Ю. Андрухович); *Поки сей злодюжка не втік, скажіть йому, нехай оддасть мені чоботи, що в мене вкрав* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // *лайл.* Уживається з метою засудити чиюсь поведінку. — *Ти, злодюжко! — гаркнув він до Владка, стукаючи йому ключами в чоло. — Ти мені до очей кидаєшся?* (І. Франко).

ЗЛО́ЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **зложи́ти.** *В кострі був зложений* [очерет] *сухенький, Як порох, був уже палкенький, Його й держали на підпал* (І. Котляревський); *Вся хата була зложена з липових .. брусів, гладко витесаних* (О. Стороженко); [М а р т і а н:] *Цидула ґречненько зложена й не без вогню* (Леся Українка); *Аркадій Петрович одсунув шухляду комоди* [комода] *і вийняв звідти акуратно зложену блузу* (М. Коцюбинський); *Зі зложеними навхрест руками, у золотім вінку, з розплетеними довгими русими косами спить вона твердим, непробудженим* [непробудним] *сном* (Н. Кобринська).

ЗЛОЖИ́ТИ, ожу́, о́жиш, *док., розм.* 1. *що.* Зібравши разом, докупи, покласти у певне місце; скласти (у 1 знач.). *В огонь лахміття все зложивши, Сама* [Дідона] *в огні тім простяглась* (І. Котляревський); *Жук зложив свої пожитки на віз, сів — і поїхав* (Панас Мирний); *Висока честь: усі скарби Зложити на вівтар, — І жити в пам'яті юрби Як лицар і кобзар!* (М. Вороний); *Хата ще добра, але нема де зложити збіжжя* (У. Самчук); *Підмели* [хлопці] *майстерню, зложили готовий матеріал на батареї — хай сушиться* (Ю. Збанацький); // *кого, що.* Покласти (у 1 знач.) десь або на щось. *Зняв* [Павло] *мертву з лавки, зложив долі, головою на скриню нахилив, встромив їй у руку синю запаску* (Марко Вовчок).

2. *що і без прям. дод.* Скласти одне ціле, з'єднавши окремі розрізнені частини, елементи. *За півгодинки і зложили* [січкарню] .. — *ріже так, що ану* (І. Франко); [С п і в е ц ь:] *Зібрав я все, що тільки заціліло, зложив і склеїв, — арфа невеличка, та в ній нема і скіпки несвятої* (Леся Українка); *Виявляється, він забув подарувати мені показник видань про Східну Стрихівщину, що він його зложив, коли працював в бібліотеці* (В. Діброва); // Збудувати, спорудити що-небудь (із каменю, цегли, колод і т. ін.). — *Був би я царем в цю пору, На добро своє комору Я б з дубів оцих зложив, А тоді б спокійно жив!* (Л. Первомайський); // Розташувати, розставити певним чином (слова, речення і т. ін.). *Не вмієш* [писати листів] *не так, як не вміють малоосвічені люди, що не тямлять літературно зложити фрази, ні, ти по-літературному, по-інтелігентськи, безнадійно не вмієш* (Леся Українка); *Вона таки була собі непроворна: ніколи було до ладу слів не зложить* (Грицько Григоренко).

3. *що.* Створити, скласти (вірш, пісню і т. ін.). — *Недаром люди і приповідку зложили, що лиш котові та попові добре жити на світі* (І. Франко); *Сядь, схились і слухай пісню. Я зложу шалену пісню... Будь русалкою в цю ніч!* (О. Олесь); *Зложим співанку новеньку На слова веселі Та й про дівчину Оленку З нашої оселі!* (Т. Масенко); // Виробити власний погляд на кого-, що-небудь, певну думку, якесь поняття і т. ін. про когось, щось. *Після розмов у Львові і листів з Галичини до дядька я зложила собі не дуже оптимістичний погляд на тих людей, що звуть себе радикальною партією* (Леся Українка); * Образно. *Пам'ять ледве може з тих .. безладних спогадок зложити живу, правдиву картину* (І. Франко).

4. *що.* Перегнувши в якийсь спосіб, згорнути що-небудь, зменшивши в об'ємі і надавши певного вигляду, форми; скласти (у 1 знач.). *А сей давно вже прочитав, що треба, та, зложивши бумагу, кладе у кишеню...* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Тепер тільки кісенички вплету, кренделиком коси зложу .. — наче намальоване буде! — утішається Марта своєю роботою* (Панас Мирний); // Зігнувши, склавши яким-небудь чином руки, крила і т. ін., надати їм того чи іншого положення. *Зложивши моцні* [міцні] *крила, Опукою з гори — аж вітром зашуміло — Орел ушкварив на Ягня* (Є. Гребінка); *Одарка лежить, зложила руки під голівку, бліда-бліда, тільки очі її сяють* (Марко Вовчок); *Господиня дому стоїть біля печі. Вона зложила руки над фартухом під грудьми* (Т. Масенко).

5. *що.* Позбутися якої-небудь посади, скласти повноваження. *Іще таки й після Хмельницького не раз дзвонив старий Шрам шаблею; далі, почуваючись, що вже не служить сила, зложив з себе полковництво, постригсь у попи да й почав служити Богові* (П. Куліш); *Август зложив королівську корону, на польському престолі засів царський супротивник, Станіслав Лещинський* (Б. Лепкий).

6. *що, рідко.* Додати одне число до другого; виконати дію додавання. *В дворі старого замчища-руїни зібрались ми на віче, все поважні, учені голови, гладенькі й кучеряві, і віком не малі, — якби зложити літа усіх, либонь століття вийшло б!* (Леся Українка).

Дава́ти (склада́ти *і т. ін.)* **/ да́ти (скла́сти, зложи́ти** *і т. ін.)* **прися́гу** *див.* **дава́ти.**

◊ **(1) Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́,** *рідше* **ду́шу)** *за кого — що і без дод.* — загинути, вмерти за кого-, що-небудь. *Та нерівні сили були. Не один славний легінь голову за волю зложив* (з легенди); *Було, полковник так Лубенський Колись к Полтаві полк веде, Під земляні Полтавські вали (Де шведи голови поклали)* (І. Котляревський); — *Хіба ти мене не знаєш, що я рад душу за тебе положити?* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Думаєш іти просто, а зайдеш чорт знає куди! Хотілось би чоловікові .. положити живот* [життя] *за віру християнську, а лукавий підлізе та й уплутає не знать у які тенета* (П. Куліш); *Ви любіть Свою окрадену родину, — Й за неї сили до загину І навіть душу положіть!* (М. Старицький); *Чи він занедужав та вмер, чи на війні свою голову положив .. — так вона й досі нічого не знає* (Панас Мирний); *І всяк в ту мить Готов був всі свої достатки, Життя за волю положить* (І. Франко); [Р я ж е н к о:] *За наше всенародне життя вони своє життя поклали* (І. Микитенко); *Недарма голови зложили брати мої серед полів* (І. Гончаренко); *У львівській цитаделі* [за роки фашистської окупації] *склали голови багато поляків, чехів, французів* (П. Інгульський); *Рідне мені все, що українське, і я готовий покласти голову за свій народ, за його звичаї* (Р. Іваничук); *Кричали за святую Русь, а виявились просто ландскнехтами, найманим військом, що з чужою зброєю в руках, з чужими радниками при штабах складали свої голови в боях за чуже* (О. Гончар); **[І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <[І] ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)>** *див.* **склада́ти; Склада́ти / скла́сти (зложи́ти) ла́пки (кри́льця)** *див.* **склада́ти; Склада́ти / скла́сти** *(рідко* **зложи́ти)** **збро́ю** *див.* **склада́ти.**

ЗЛОЖИ́ТИСЯ, ожу́ся, о́жишся, *док., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Укластися десь у певному порядку; скластися (у 7 знач.). — *Виберіть двох з-поміж себе, котрі би були при складці* [складанні]: *при їх очах гроші зложаться до скрині враз із списом, хто що дав* (І. Франко); [З е т:] *Чи не зложилось би воно* [каміння] *само як слід у мури?* (Леся Українка).

2. *тільки 3 ос.* Вимальоватися, створитися у свідомості, уяві; скластися (у 4 знач.). *В голові пані Міхонської в одній хвилі зложився план* (І. Франко); *Я вимовляю свою думку так, як вона в мене зложилась* (Леся Українка); // Виникнути, створитися, прозвучати (про вірш, пісню і т. ін.). *Слово до слова — зложиться мова* (прислів'я); *І пісня по краю з кінця у кінець Знялась серед посвисту бурі, Збудила другі голоси, і гуртом Зложився величний псалом* (М. Старицький); *Мов зваблений, я прислухався — раптово Зложилося піснею матері слово* (Л. Первомайський).

3. *тільки 3 ос.* Улаштуватися яким-небудь чином. *А Славко не був радий нітрохи. Ані одна справа не зложилася так, як він про це мріяв* (Л. Мартович); *Наші відносини з .. старшиною зложились дуже гарно* (А. Чайковський); *Погода була якнайкраща, все зложилося відповідно до бажань матері й Дори* (О. Кобилянська).

4. Об'єднатися з ким-небудь для спільної справи. *І що б за завада Зложитися полем докупи обом, Зложитись хатами, знаряддям, тяглом?* (І. Франко); // Зібрати гроші, влаштувати складчину для чого-небудь. *От нас тутечка сім хазяїнів; зложимося, скільки у кого є грошей, щоб можна було купити* [зерна] *четвертів* [четвертей] *— на малу міру — сот зо три* (Г. Квітка-Основ'яненко).

5. *рідко.* Зігнувшись, склавшись, набути якого-небудь положення, вигляду, форми. *І Ленько, зложившися, причаївся за деревом, щоби міг видіти проїжджаючих* (І. Франко); *Блідаві уста феї зложилися неначе до усмішки* (Уляна Кравченко); *Зуби Павла зціпилися, й тісно зложилися п'ястуки* (У. Самчук).

ЗЛО́ЖИЩЕ, а, *с., рідко.* Те саме, що **по́клад**[1] 1. *Іван Іваненко .. сподівався знайти селітряні зложища* (О. Ільченко); *Українська земля є дуже багатою на зложища глини* (із журн.).

ЗЛОЗИЧЛИ́ВЕЦЬ, вця, *ч., рідко.* Той, хто зичить зла іншому; недоброзичливець. *Злозичливець живиться власною злістю* (із журн.).

ЗЛОЗИЧЛИ́ВИЙ, а, е. Який зичить зла іншому; недоброзичливий. *О, цьому злозичливому лайдакові, який здавна в пани пнеться, їсти не дай, а тільки покажи, як бідніший ледацює, — рік буде поза очі на кпини брати* (І. Нижник); *— Перший до звади, Еанте підступний, а в іншому слабший Поміж аргеїв усіх, і вдачею ти злозичливий* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ЗЛОЗИЧЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **злозичли́вий.** *У Великій хартії вольностей 1215 р., першому правовому документі Англії, зазначено, що всяку злозичливість, ненависть і злість, що виникли з часів розбрату, всім прощено* (з навч. літ.); *Злозичливість — негативна риса людського характеру, бо укорінює звичку людей взаємно звинувачувати одне одного* (із журн.).

ЗЛОКАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **злокалізува́ти.** *Гуцульська традиція виготовлення народних інструментів, зокрема дудки (волинки), дримби, трембіти, флояри, цимбал і скрипки, злокалізована в родинах видатних музик Українських Карпат — майстрів і виконавців* (з наук.-попул. літ.); *Конфлікт між футбольними уболівальниками був злокалізований* (з газ.); // **злокалізо́вано,** *безос. пред. Після вибуху побутового газу в житловому будинку вогонь злокалізовано, пожежу ліквідовано* (з газ.).

ЗЛОКАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **локалізува́ти.** *Тихович побачив, що комісія не змогла злокалізувати філоксеру* (М. Коцюбинський); *Небезпеку я відчував на відстані; я міг навіть визначити, наскільки вона гостра; були навіть моменти, коли я міг її злокалізувати...* (Л. Кононович); *Аналітики вказують на дедалі більше випадків, коли важко злокалізувати місце походження продукту або місце, де було порушено законодавство про інтелектуальну власність* (з наук. літ.); *Представники уряду й екологи обговорювали, як злокалізувати та нейтралізувати велику газову пляму, що потрапила у водні горизонти й рухалася в напрямку Стиру* (з газ.).

ЗЛОМ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **зломи́ти** 1, 4 і стан за знач. **зломи́тися** 1; злам (у 1 знач.). *Усі двері й вікна на терасу та до кімнат принцеси були позамикані. Ніде ні сліду злому замків* (В. Винниченко); *Слабкість системи безпеки гаджетів потенційно може надати зловмисникові час на злом для отримання доступу до відомостей, облікових записів електронної пошти і, ймовірно, банківських рахунків користувачів* (із журн.).

2. Місце, в якому що-небудь зломлено; злам (у 2 знач.). *На нерівному зломі у звивистих тріщинах і заглибинах уламка виднілася незвичайна бура плісень* (В. Владко); *Язичок наскрізь проіржавленого замка* [на скриньці] *і другу завіску зламано нещодавно — метал на зломі навіть не потьмянів* (М. Дашкієв); * Образно. *Майбутнє — центр думок, настроїв, Майбутнє — збіг життя і марень, Пройшов немало гір і зломів, Я їв і галушки, і камінь* (М. Семенко); * У порівн. *Виблискують зломами кришталю прохолодні й співучі джерела* (Н. Королева).

3. Поворот, згин чого-небудь під кутом; злам (у 4 знач.). *Трохи розтулені губи посохли й застигли в такому неповторному зломі, немов опалила їх блискавка, вдаривши з неба* (О. Довженко); *Внизу сутеніло, а вгорі, за темною смугою лісів, здіймались крутими зломами вершини гір* (П. Колесник); *Сонце зайшло, але захід іще червоний. На червоному тлі вирізьблюються рухливі й ритмічні зломи пташиних крил* (А. Шиян); *Губи йому потріскалися, обличчя стемніло, лущилося, чорні, з крутим зломом брови поруділи, вигострилися* (Ю. Мушкетик).

4. *перен.* Рубіж, перехідна межа. *На зломі романтизму і реалізму посуворішала муза нашого поета* [Тараса Шевченка] (В. Русанівський).

○ **(1) На зло́м,** *у знач. присл.* — для знищення, руйнування і т. ін. *Автомобіль, який доставлено на станцію з демонтажу для прийняття на злом, повинен мати чітке маркування та номерні знаки* (із журн.); *Судно було в експлуатації до моменту списування на злом* (з газ.).

ЗЛОМИ́ТИ, омлю́, о́миш; *мн.* зло́млять; *док.* 1. *що.* Док. до **ломи́ти** 1; зламати (у 1 знач.). *Тут йому треба було двір промітати .. або побігти на торг купити на шага голок, коли хазяйка зломила голку* (Марко Вовчок); [Платон Гаврилович:] *Та я тобі не подарую ще того, що ти мені на тому тижні щепу зломив* (С. Васильченко); *— Треба ж мені посидіти тихо, а то знову крісло зломлю* (Ю. Яновський); // *безос. І сказав вербі Данило: — Вербо, щоб тебе зломило! Мого рака не ховай!* (І. Франко); // Порушити частково або повністю цілість кістки, кісток. *Ламай собі білі руки, Та не зломи пальця!* (П. Чубинський); *Покотилася я в рів, — а кісточка в нозі хрусь! Зломила ж оце я, думаю, ногу!* (І. Нечуй-Левицький).

2. *кого, що, перен., розм.* Перемогти, здолати кого-, що-небудь (у боротьбі, битві і т. ін.); зламати (у 3 знач.). *Я сильний був, здоров, — о, як Бажав я кинутись стрілою І наложити головою, Зломивши ворога!* (І. Франко); *Але наближалися нові угорські вояки, було їх багато, і не зломити їх Іванковим смердам та городянам* (А. Хижняк); // Подолати чий-небудь опір, упертість, примусити скоритися. *Бачурі не вдалося зломити впертість старого гідротехніка. Видно, що цю людину хтось довго кривдив, завдав їй чимало штурханів* (М. Чабанівський); *— Ви хочете зломити мене? — видавив, нарешті, з себе слово Петро. — Не зломите! Я не таке бачив у своїм житті і не злякався* (І. Багмут); *Аркадій Валеріанович бачив, як мінились обличчя, відчував, що сьогодні можна буде зломити лісовиків як не всіх, то частину, і голос його подобрішав* (М. Стельмах); // Позбавити кого-, що-небудь сили, енергії, волі і т. ін., знесилити фізично або

морально. [Д о н Ж у а н:] *Мене лякає тільки те, що може зломити волю* (Леся Українка); *Зломила неміч чумака-небогу* (Я. Щоголів); // *безос. Видно, я старіюсь, що так мене зломило за одну невдалу зиму...* (Леся Українка); // Приглушити, перемогти в собі які-небудь почуття, звички і т. ін. — *Катю, — підійшов він до неї. — То ж добре, що я зломив себе. Тепер я весь біля тебе. Що й казати, була в серці тріщина* (М. Руденко).

3. *що, перен.* Рішуче відкинути, зруйнувати, знищити або порушити що-небудь традиційне, звичне, усталене; зламати (у 4 знач.). — *Не зломлю, серце, закону, не буду більше дядини гнівити* (Ганна Барвінок); *Вони виділи, що в селі настає якась нова порода людей, що хоче зломити давні звичаї* (Л. Мартович); *Стадницький згодився дати строкарям торішню плату, тільки умова залишилася графська, навіть шостий пункт не вдалося зломити* (М. Стельмах); // Зіпсувати, спотворити (життя). *У їх домі ніколи не вживалося слово "тато". "Він" зломив їм усім трьом життя* (Ірина Вільде).

4. *що, перен., рідко.* Недотримати чого-небудь обіцяного, даного, порушити його; зламати (у 5 знач.). — *Тримайся мене, Анно, як я піду! — промовив поважно* [Михайло]. — *А я тобі також слова не зломлю! Скоро поверну, зробимо весілля!* (О. Кобилянська).

5. *що, рідко.* Загнути, вигнути під кутом, змінивши попереднє положення, вигляд; зламати (у 7 знач.). *Раптово зломив* [Антонас] *Матвієві руки вниз і зубами схватив пасмо його волосся на голові* (Мирослав Ірчан).

◊ **Сам чорт (чортя́ка, біс, сатана́) но́гу (но́ги) зло́мить (вло́мить, злама́є** *і т. ін.) див.* **чорт; Сон хи́лить (кло́нить, змо́рює** *і т. ін.)* / **змори́в (зломи́в, поборо́в** *і т. ін.) див.* **сон**[1]**; Язи́к (язика́) злама́ти (зломи́ти)** *див.* **зла́мувати.**

ЗЛОМИ́ТИСЯ, омлю́ся, о́мишся; *мн.* зло́мляться; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Док. до **ломи́тися** 1; зламатися (у 1 знач.). *Змагався довго Дуб, стогнав, не подавався, А далі затріщав, зломився і — упав...* (Л. Глібов); *Раптом під усіма нами зломився край льоду* (Олесь Досвітній); *Кузнецов чиркнув по коробці останнім сірником, але головка сірника зломилась* (А. Головко).

2. *перен., розм.* Утратити силу, енергію, волю і т. ін., знесилитися фізично або морально. *Ти се була, моя зоре!.. Тільки в тебе я вірю і віри повік не зламаю, А як зламаю, зломлюсь тоді, певне, сама* (Леся Українка).

3. *перен.* Зруйнуватися, зникнути (про що-небудь традиційне, звичне, усталене). *Небо затряслося — земля задрижала. Зірвалися вікові кайдани, зломилась людська мука, визволилась народна душа* (Н. Кобринська); *І нараз зломилася, розвіялася вся моя впертість, моя завзятість, моє самолюбство* (І. Франко).

4. Зігнутися, вигнутися під кутом, змінивши попереднє положення, вигляд. — *Що мені робити, що мені робити? — простогнала, зломившись, Олександра Василівна* (О. Довженко); *Шмалій повернувся широким тілом на стільці, і на стіні захилиталася, зломилася розбухла тінь* (М. Стельмах).

ЗЛО́МЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зломи́ти** 1, 2, 5. *Здається, падучи* [падаючи] *з високої кручі, він упав насамперед на лівий бік.., бо ліва рука була зломлена понижче ліктя* (І. Франко); *Ви ніжно-стомлені, — троянди зломлені: Ой, не цвісти вам знову, не цвісти* (П. Тичина); *Гордість людини була зломлена, як тріска, як суха паличка* (С. Васильченко); *Тепер вона була наче внутрішньо зломлена, її світло-сірі очі потемніли і дивилися з мукою* (О. Гуреєв); *Відомо всім — перші паростки волі були зломлені, австрійці зайняли Неаполь, загнали сотні людей у в'язниці, страти йшли за стратами* (О. Іваненко); *Павло Островерх — високий, світлоголовий юнак з сумовитим виразом тонких, мовби зломлених печаллю брів* (Я. Гримайло); * Образно. *Річка знає горе дівочого серця, сльози жіночі та болість кохання, зломленого безжальною долею!..* (Н. Королева); // **зло́млено,** *безос. пред.* [Р і ч а р д:] *Я здіймався на крилах мрій — тепер упав на землю... Ох, мамо, як же я забився страшно! Здається, мрії зломлено крило... а як воно плескало буйно!* (Леся Українка); — *Хіба ти не почуваєш, що повинна бути криза? Все буде зломлено* (В. Підмогильний).

2. *у знач. прикм.* Який зломився від удару, натискання, згинання і т. ін. *Нема садочка, ані города коло неї* [хатинки], *тільки стара тиха груша з зломленою верховиною* (Марко Вовчок); — *Що робити, Анно? — Передати все волі Божій. І пішла до свого покою. Виходила, як королева, але впала на ліжко, як зломлена билина* (Г. Хоткевич).

3. *у знач. прикм., перен.* Який має форму злому (перев. про брови). *У полковника були особливі очі, в них світився ясний, одначе суворий вогник, а над очима — круто, вгору — зломлені брови* (Ю. Мушкетик).

ЗЛО́МНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **зла́мувач.** *Професійні зломники є найнебезпечнішими: вони беруться тільки за серйозні зламування з метою підміни інформації, вимагання або крадіжки грошей* (із журн.); *Поки що американська кіберполіція навіть не знає, скільки було зломників, зате точно відомо, яке покарання чекає на комп'ютерних вандалів* (з газ.).

ЗЛОО́КИЙ, а, е. Зі злими очима. *Коли минув Рамазан і мусульмани різали баранів на Байрам, привів* [татарин] *на святковий обід жінку у білому фередже — злооку туркеню* (Р. Іваничук); // *у знач. ім.* **злоо́кий,** *кого, ч.* Той, у кого злі очі. *Не їж хліба в злоокого, і не пожадай лакоминок його, бо як у душі своїй він обраховує, такий є. Він скаже тобі: Їж та пий! але серце його не з тобою* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ЗЛОПА́М'ЯТНИЙ, а, е. Який довго пам'ятає заподіяні йому ким-небудь зло, образу. *Що ти про мене думаєш? Що я лиха, злопам'ятна дівчина з кришталевим серцем у грудях* (Леся Українка); — *Ой, плохі ж ви, сусідонько, плохі та не злопам'ятні!.. Та невже ж ви забулися, що вона вас гускою обізвала?* (Л. Яновська); — *Не відпирайся, скажи хоч тепер правду. Я ж не злопам'ятний...* (Ю. Мокрієв); *Гуляйвітер не пробачить. Злопам'ятний. У житті все простіше, ніж гадкується* (В. Дрозд).

ЗЛОПА́М'ЯТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **злопа́м'ятний.** *Штаренберг подумав, що .. імператор міг би для підняття духу армії залишитися. Однак він нічого цього не сказав, бо добре знав гоноровитість і злопам'ятність імператора* (В. Малик); *Злопам'ятність — одна з форм гніву, яка ґрунтується на почутті ворожості до того, кого людина вважає причиною своїх невдач* (із журн.).

ЗЛОПА́М'ЯТСТВО, а, *с.* Те саме, що **злопа́м'ятність.** *Стародавні єгиптяни були працьовитими, чуйними, урівноваженими в поглядах на життя. У них поєднувалися запальність і довготерпіння, злопам'ятство й відхідливість* (з навч. літ.); *Прощення ворога та милість спасає людину, а злопам'ятство і ворожнеча — губить* (з рел.-церк. літ.).

ЗЛОПА́М'ЯТЬ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **злопа́м'ятність.** *Ні, вір мені, не через злопам'ять не писала тобі досі, а просто через те, що ніколи було великого манускрипту писати* (Леся Українка); *Непам'ять, злопам'ять і забуття мають бути подолані в кожному з нас* (із журн.).

ЗЛО́ПАТИ, аю, аєш, *кого, що, вульг.* Док. до **ло́пати**[2]; з'їсти кого-, що-небудь. — *Ми прийшли за ним його кликати їсти, тепер хай він до нас і не доторкається, хай оту ящірку злопа* (Панас Мирний); [Г е р а с и м:] *От чортяка принесла цього бродягу! Півобіду сам злопає і на перешкоді ділові стане... Треба його як-небудь вирядить* (І. Карпенко-Карий); *Крім кількох грудочок цукру нічого не знайшли. Саша сердито забурчав: — Все злопала... Хоч би кільце ковбаси залишила!* (Б. Антоненко-Давидович); * Образно. *Долар усі прибутки злопав. Все перетер, важкий, мов танк* (В. Еллан-Блакитний); — *Лірику шлунки злопали, так що нічого в тебе не вийде, шановний товаришу Загоренку. — Натякаєш на те, що я голодував?* (П. Запаренко).

ЗЛОПОВІ́СНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **злові́сний.** *Багато шляхтичів, в смертельній тузі заломивши руки, проклинали свою злоповісну долю і навіть самого Бога* (Я. Качура); [А д р і а н а:] *Я заплачу за нього борг сама .. Мій добрий пане докторе, прошу вас, Догляньте і безпечно відведіть Його в мій дім. О, злоповісний день!* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗЛОПОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., діал.* Почати лопотіти (у 2, 5 знач.); залопотіти (у 2, 3 знач.). *Вибігли до них* [колядників] *татуньо з палицею, а вони лиш поза хату злопотіли, як коні* (І. Франко); *Мотря вчепилася побічниці від саней і оперлася ногами, чура луснув батогом, злопотів віжками і заверещав так несамовито, що коні вітром помчали вділ* (Б. Лепкий); *Когут у панськім курнику злопотів крилами і товстим басом заспівав: — Ку-ку-рі-ку!* (О. Маковей); *Громада бузьків упала на очерет і злопотіла крильми над дідом .. В теплі краї збиралися відлітати* (В. Стефаник); * Образно. *Служебки увихалися по щирості, але з нічиїх уст не злопотів сміх, докір, зачіпка. Лагодилася бо тризна на господареву могилу* (К. Гриневичева).

ЗЛОРА́ДИЙ, а, е. Який виражає злорадство; зловтішний. *За нами мчить .. якась орда велика, незчисленна, вона гукає, гоготить, регоче злорадим сміхом, людоїдським* (Леся Українка); *Кілька маленьких вирізок з газет .. недбало поклав поруч себе Педро. Оченята його були насмішкуваті й злораді* (І. Білик); // Сповнений злорадства. *Розповідь про пригоду з Мурою Іван Корнійович вислухав майже з злорадою насолодою* (І. Сенченко).

ЗЛОРА́ДІСНИЙ, а, е. Те саме, що **злора́дий.** *Якийсь дивний, холодний і злорадісний усміх заграв на лиці хлопця* (І. Франко); *Солдати не слухаються. Вони сміють одверто дивитися в очі й нахабно мовчати .. У них злорадісні й нахабні обличчя* (Гео Шкурупій); *Він знову стоїть .. невільником перед самим ханом Кончаком, і той зі злорадісною усмішкою на устах, граючись ним, як кіт з мишею, жде на його відповідь* (В. Малик); *Я залюбки .. прохання вдовольнив би: не маю я жорстокого і злорадісного серця* (Валерій Шевчук).

ЗЛОРА́ДІСНО. Присл. до **злора́дісний.** *Кожним ранком на висячий Календар я поглядаю. І листок його вчорашній Я злорадісно зриваю* (А. Кримський); *Зовсім близько, за групою невисоких скель, відривчасто й неначе злорадісно засміявся шакал* (Н. Королева); *"Де тепер її мама візьме серед року нову квартирантку?" — злорадісно пестить свої думки Дарка* (Ірина Вільде); *Марченко, не одриваючи від рота мегафона, злорадісно гукав: — "Рубін", вогонь! "Рубін", вогонь, вогонь!..* (Є. Доломан).

ЗЛОРА́ДІСТЬ, дості, *ж.* Те саме, що **злора́дство.** [Г е б р е й *(повний лютості і злорадості):*] *Я! Що зробив би я? Розруйнував би усі ті храми ваші й піраміди!* (Леся Українка); *Очі* [Дмитра Івановича] *потемніли від гніву, праве — дужче, ліве — менше, і Вадим відмітив цю різницю, яка завжди усіх бентежила й чимось приваблювала зі злорадістю* (Ю. Мушкетик); *Перемогли недруги — Марко із Теклею. Тепер нап'ються злорадістю. В Саньки душа горить, волає помсти* (К. Гордієнко).

ЗЛОРАДІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок.* Виявляти злорадство; зловтішатися. *В останні дні Харкевич не часто думав про Рудя. Думки були зайняті справою, яку доручили йому. Але, зустрічаючи Рудя, він потай злорадів і внутрішньо посміхався* (С. Голованівський); — *Нелю, не розказуйте нікому, — попросив* [Борозна]. — *І не подумайте, що я злорадію* (Ю. Мушкетик); *Все ми знаємо, злорадіємо, чинимо підступи, гудимо, а тоді тішимо себе думкою, що досить нам покаятися — і ми знову станемо чисті, як листок паперу, на якому можна писати вже нову нашу історію* (Валерій Шевчук); *Вознесу Тебе, Боже, Ти прийшов порятунком. Злорадіти не дав ворогам наді мною* (В. Багірова).

ЗЛОРА́ДНИЙ, а, е. Те саме, що **злора́дий.** — *Облиш!.. — завищала вона пронизуватим голосом і засвітила до нього зеленими, повними злорадної втіхи, очима* (М. Коцюбинський); *Кружляла рябцем злорадна думка..: "Нічого, нічого!.. Хто підняв палку, нехай спробує її на собі!.."* (І. Багряний); *Під неспокійними повіками управителя роблено сміються і перекочуються з кутка в куток злорадні очі* (М. Стельмах); *Ярополка охопило злорадне почуття* (І. Білик).

ЗЛОРА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Те саме, що **злора́дство.** *В тім реготі не чутно було ні злорадності, ні неприязної насмішки: товариші добачали у всьому тільки комічну сторону* (І. Франко); — *Не лякайся, доньцю, старого діда .. Він заблудив тут у лісі .. Та добре, що ось тебе тут подибав, — .. блиснув якось з вигребущою злорадністю чорними очима з-під білих брів* (О. Кобилянська); *Ганна відчула, як в її серце напливає нестримна злорадність* (Р. Іваничук).

ЗЛОРА́ДНО. Присл. до **злора́дний.** *Андрій злорадно мружив очі, ховаючи несамовиті іскорки в них...* (І. Багряний); — *Не ждав? — злорадно хихикнув червонопикий. — Від Головні, голубчику, не сховаєшся!* (Л. Письменна); *Він злорадно реготнув, уперше відчувши повну владу над сим розгубленим і зів'ялим князем* (І. Білик); — *Пізно похопилися, хлопці! — злорадно прокоментував Ернан. — Ви в мене на гачку* (О. Авраменко, В. Авраменко); * Образно. *Злорадно усміхнулася більмом єдиного вікна дякова половина хати* (Ю. Мушкетик).

ЗЛОРА́ДО. Присл. до **злора́дий.** *Чарнецький так злорадо, з таким запеклим сказом зареготався, що навіть здригнувся від жаху Лянцкоронський* (М. Старицький); *Антончик мстиво глузував з Павлуші. Це було негарно, неблагородно, і не варто було б підтримувати його. Але я підтримав. І теж злорадо зареготав* (В. Нестайко).

ЗЛОРА́ДСТВО, а, *с.* Почуття злого задоволення, радості від чиєїсь невдачі, чийогось нещастя; зловтіха. *Але, на диво, в його* [слідчого] *голосі не було ні злорадства, ні погроз, ні єхидства чи намагання "впіймати"* (І. Багряний); *Не хижа*

злоба, не зловтіха хитрого, не жадібність ненаситного світилась в його очах, а радість перемоги (П. Колесник); *Інколи важка задума входила йому в світло-жолудеві очі, тьмарила темні крапинки у них. І тоді в Христини прокидались то зловтіха, то невловимий жіночий жаль* (М. Стельмах); *Спогадував* [Лаврін] *розмову, й біль шматував серце. А десь у глибині свідомості жило інше почуття: своєї правоти, а ще — зловтіхи* (Ю. Мушкетик).

ЗЛОРІ́КА, и, *ч. і ж., розм.* Той (та), хто говорить зле, погане про інших, злословить про кого-, що-небудь. — *Нещастя станеться сю ніч, пом'янете мене. — От, Бог послав злоріку нам, — тихо мовила бабуся* (Ганна Барвінок); *Принесла* [Роксолана] *з собою чистість, перед якою вмовкали найбільші злоріки* (П. Загребельний); *Злобу у серці плекає злоріка* (В. Багірова); *"Хіба спроможний він уявити, що таке жертва? Скажи, на зло йому скажи про мою зневагу до всіх злорік"* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ЗЛОРІ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., рідко.* Те саме, що **злосло́вити.** *Тоді чернець промовив: — А скажи мені, синку, Боже тебе благослови, чи не траплялося тобі свідчити проти кого криво, чи злорічити на кого?* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗЛОСЛИ́ВЕЦЬ, вця, *ч., розм., рідко.* Те саме, що **злости́вець.** *Невже й справді, як кажуть злосливці, це в нашому характері — не бачити чимось кращих від нас серед своїх знайомих, серед тих, хто близько!?* (з газ.).

ЗЛОСЛИ́ВИЙ, *рідко* **ЗЛІСЛИ́ВИЙ,** а, е, *розм.* Те саме, що **злости́вий.** — *Ну, та й злілива у мене жінка!* (Сл. Б. Грінченка); — *Біда з злосливими бабами! Уже ж вістимо всім богам* (І. Котляревський); *Почула Лисиця Вовчиків крик, побачила, який він* [Вовк] *біжить злосливий та недобрий, і не чекала довго* (І. Франко); *Мама його .. була страшенно вередлива, злослива, з'їдлива* (М. Коцюбинський); *Професор Пшестшегальський цілою долонею стягнув свої величезні вуса на губу і на бороду, .. сховав злосливу усмішку* (О. Маковей); *Не боюся ні .. проникаючих поглядів тітки, ні злосливих докорів решти рідні* (О. Кобилянська); *Зранку й до вечора не сходило з уст: — Землю переділятимуть... І в цих словах спліталася і неприхована, давно сподівана радість, і тваринна злослива лють* (С. Добровольський); *Химерна, як березневе повітря, то готова до самопожертви, то злослива, .. Мариня була трудною у співжитті* (Ірина Вільде); *В Біланових очах злісливі вогники. Злість сталевими пучками стисла йому горло* (Ю. Мушкетик).

ЗЛОСЛИ́ВО, *рідко* **ЗЛІСЛИ́ВО,** *розм.* Присл. до **злосли́вий.** — *Добре відповіла, Наталко! — замітив він злосливо* (О. Кобилянська); *За хвилину він уже йшов обіч купцевого ішака, який, вигинаючись і злосливо похитуючи головою, підбігцем тягнув на собі клунки прядива й свого господаря* (Олесь Досвітній); *Не бачить Савко, що за ним стежать солончани; злосливо, лукаво дивляться на нього* (М. Хвильовий); *Природа так злосливо не наділила* [Забейка] *талантом* (Ірина Вільде).

ЗЛОСЛО́ВИТИ, влю, виш; *мн.* злосло́влять; *недок.* Говорити зле, погане про інших; лихословити. *А як повернувся Мойсей з гори, то приніс з собою закон Господа.., і були там великі й мудрі слова: .. "Хто злословить на отця свого чи на матір свою — смертію вмре"* (Г. Хоткевич); *Жартуючи й незлобно злословлячи, ми в'їхали у ліс, названий Червоним Долом* (М. Чабанівський); *Бешкетуйте і злословте, панове гімназисти, виривайтеся з пут, що їх я вам готую, — нікуди ви не втечете!* (Валерій Шевчук); [Мененій:] *Ти здобудеш їхні душі. Вони .. все пробачають Так легко, як злословлять без причини* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗЛОСТИ́ВЕЦЬ, вця, *ч., розм.* Той, хто сповнений зла, злості. *Тільки безнадійний дурень та безнадійний злостивець може радіти війні — отому страшному посіву здичавіння, свинцю і смерті* (М. Стельмах); *Люди ці непевні, прихід його на острів для них небажаний .. Відчув* [Сироватка], *як враз ослабли ноги, спробував задобрити злостивців жартом* (Ю. Мушкетик); [Старий:] *І почалось. Погрожували пальцем. Злостивцем називали і зухвальцем. Що молодь вперта, і від того зло. Що в їхній час такого не було* (Л. Костенко); *Злостивці пащекували й за інше — що нібито й багатий посаг пані ключникової не лише від отця владики .. походив* (О. Забужко).

ЗЛОСТИ́ВИЙ, а, е. 1. Сповнений злості, зла; злий (у 1 знач.), злобний. — *Бодай вас свята земля живцем поглинула! — лаялись навздогінці паніям злостиві діди з досади* (І. Нечуй-Левицький); *Іван Багряний свого часу писав у листі до свого побратима..: ".. йде боротьба за честь не тільки мою, а й цілого покоління, яке злостиві люди хотіли би оганьбити й очорнити, відмовивши йому в елементарних людських чеснотах"* (О. Шугай); [Джулія:] *Злостиві оси! Ви живитеся медом найсолодшим І жалами вбиваєте тих бджіл, Які його дають!..* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра); * Образно. *Сухе шарудіння та зітхання дубового листу переростало в тривожне лопотіння. Так лопотять по фарбованій жерсті, пробиваючись з-під даху, злостиві крильця вогню* (М. Стельмах).

2. Який виражає зло, злість. *Він сидів верхи на неспокійному з злостивим оскалом жеребці* (М. Стельмах); *Я надто добре знав, що з того буде, і вже немов бачив злостиві посмішки моїх ворогів, уявляв ті тортури, які чекають на мене* (І. Росоховатський); *Доля так і не подарувала йому ні сім'ї, ні дітей, ні багатства, і він, зовсім зачерствівши серцем, дивився тепер на світ холодними злостивими очима* (Ю. Бедзик); *Брати були невдоволені. Проте суперечити синові свого короля вони не наважувалися і лише кидали на Філіпа злостиві погляди* (О. Авраменко, В. Авраменко).

3. Сповнений зла, зловтіхи, злості. *Хто посвідчить, що вони — зовсім чужі й нікому не відомі люди — не брешуть? Хто не скаже, що все це витвір їхньої — може, хворої, може, п'яної, а може, й злостивої — фантазії?* (Ю. Смолич); *В очах* [Юхима] *загорілися іскри злостивого відчаю і погасли* (Іван Ле); *Сотні злостивих думок пропливають у голові Рауcліта* (В. Собко); *Біблійний досвід застерігає від злостивого споглядання шкалки* [скалки] *у чужому оці* (С. Процюк); *Коли вертався* [пан] *із щоденної далекої проїздки, обличчя його щоразу бувало спотворене виразом якогось злостивого тріумфу* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Е. По); // Пройнятий злою насмішкою. *Одначе Замітальський .. Ні добродушним жартом, ні злостивим Не хоче озиватися* (М. Рильський); *Більш, як душу, більш, як серце, злий злостиве слово любить* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Після відходу інспекції капрал не міг стриматися від злостивого зауваження* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

4. Який має високий ступінь вияву міри, якості, дії; шалений, лютий. *Перстень випромінює тепло, він гріє діда і хлопчика, він освітлює їм обом шлях крізь темну злостиву ніч* (Н. Рибак); *Машина рвонула ще швидше і засигналила довгим злостивим сигналом* (Григір Тютюнник).

ЗЛОСТИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **злости́вий.** *Дунда випалив у один вибух усю свою злостивість і тепер остаточно виснажився* (Б. Антоненко-Давидович); *Безбарвні очі, схожі на сіре петербурзьке небо, не виявляли ні злостивості, ні обурення, ні погрози* (Н. Рибак); — *Іди звідси по-доброму, Перуне, — твердо, із зачаєною злостивістю промовив Світовид* (Р. Іванченко); [П р о с п е р о:] *Шляхетний розум дужчий за злостивість, А милосердність краща, аніж помста* (М. Бажан, пер. з тв. В. Шекспіра); *Які не люті ви* [вітер, мороз, сніги], *але стократ За вас жорстокіша злостивість* (М. Лукаш і В. Мисик, пер. з тв. Р. Бернса); * Образно. *Я живу потом чорнила, світло якого не може бути погашене вітром злостивості, не може бути затемнене хмарою заздрощів* (П. Загребельний).

ЗЛОСТИ́ВО. Присл. до **злости́вий.** *Філіпчук злостиво усміхнувся. — Забавний ви, пане Завадко, перепрошую, що я так висловився!* (Ірина Вільде); *Не хочеться думати, що Василь лихий, що іронізує злостиво* (Ю. Мушкетик); — *Цар спить, а радник... — А радник — царює! — злостиво засміялася відьма* (О. Бердник); *На перших же десятках метрів від берега океанські хвилі злостиво карали мене* (Іван Ле); *Кулі з сумовитим струнним дзижчанням все густіше обсновували погожу ніч, злостиво, з форкотом, скородили свіжу ріллю, збивали гребені невлежаних скиб* (М. Стельмах).

ЗЛОСТИ́ТИ, ощу́, ости́ш, *недок., кого, розм.* Виклика́ти злість; злити. *Найдужче злостили його розмови батька про золоті ковніри* (Л. Мартович); *В Сахно урвався терпець. Незрозуміла Гальванескова балаканина дратувала й злостила її* (Ю. Смолич); *Сташка звернула увагу на Бронка насамперед тому, що він не помічав дівчат, в тому числі, зрозуміло, і її, Сташку, це злостило* (Ірина Вільде); *Неможливість якось виправдатися, розуміння того, що Оксана сказала правду, найбільше злостили його* (В. Собко); *Що за приємність людині ближнього свого злостити?* (В. Дрозд).

ЗЛОСТИ́ТИСЯ, ощу́ся, ости́шся, *недок., на кого — що і без дод., розм.* Відчувати злість; злитися. *Поки Петько шукав авто, ми стояли на розі і злостилися* (Ю. Смолич); *Артем весь час нервово жував свою нижню губу, ніби він на неї чомусь злостився* (П. Панч); — *Чого ж ти боїшся в білий день? — вже злостилася Мариня, якій потрібно було вийти погодувати молоденьких качат* (Ірина Вільде); — *Чого це я повинен нарікати на свою долю і злоститися на людей тільки за те, що вони здорові, а я каліка?* (Григорій Тютюнник); *Злостилася Ганнуся сама на себе за ці думки: яких тільки глупств не набреде в голову!* (О. Забужко).

ЗЛОТ, а, *ч., заст.* Злотий *(див.* **зло́тий**[2] 2). *Всі в ситцевих пошивках з здоровенними лапатими квітками, — це вже Домаха Денисова набирала, — дуже гарні, ситець аж по злоту* (Б. Грінченко); — *За такого линка можна б узяти зо два злоти, а він його зварив!* (М. Коцюбинський); *Я .. починаю шукати в гаманці злота* (В. Винниченко); *Прийшов старий, глянув на роботу, штурхнув палицею між рядками. — Запиши їй один злот, — сказав і пішов геть* (Я. Качура).

ЗЛОТА́ВИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **золота́вий.** *Лиш юний соняшник в одвічному стремлінні Злотаву голову все повертав на схід* (Є. Фомін); *І в такт здригалися в'язничні стіни: Веселий бог виплескував з відра Злотавий плин, чистіший від бурштину* (Ю. Клен); *Я чомусь довго бабрався в довгому льосі, .. вийшов нагору й замилувався ясним днем, голубим небом та злотавим сонцем* (Ю. Мушкетик); *Гнівна убила дочку Артеміда з повідцям злотавим* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ЗЛОТА́Р, я́, *ч., заст.* Золотар. *Грамоти сербських королів монастирям, що розташовані на території Македонії, серед інших ремісників називають золотих справ майстрів — злотарів* (з навч. літ.).

ЗЛОТА́РСТВО, а, *с., заст.* Золотарство. *Крім найбільш поширених термінів "злотар" ("злотарство"), у документах часів Гетьманщини вживаються також "злотник" ("злотництво")* (з наук. літ.).

ЗЛОТВО́РЕЦЬ, рця, *ч.* Той, хто творить зло. *Еволюція образу домовика в міфологічній свідомості — від покровителя-добротворця до злотворця — відображає стійкість дуалістичної свідомості* (з наук. літ.).

ЗЛОТВО́РНИЙ, а, е. Який творить зло. *Не маючи сили перетравити те, що з'їв від злотворної руки власної паньматки, піп із нею посварився* (Валерій Шевчук); // Наслідком дій, учинків і т. ін. якого є зло. *Петрик подумки писав жінці своїй отак: "Ганно .. Їду я геть од твоїх злотворних учинків"* (Г. Колісник).

ЗЛО́ТИЙ[1], а, е, *поет.* Те саме, що **золоти́й** 4, 6. *Злотий місяць в синім небі Любим промінням леліє* (Леся Українка); *Всі злоті сни мої стають мов дійсність* (І. Франко); *І вітер, що жене по руннім полі, і дощ, що жне руді хмар руна в млі, і злотий усміх зір на синім тлі, і долі спів пшеничної в стодолі* (Б.-І. Антонич).

ЗЛО́ТИЙ[2], того, *ч.* 1. Грошова одиниця в Польщі. *Косінський умів перелічувати добра Острозького. Навіть дзвенить у вухах переливчастий дзвін отих мільйонів злотих* (Іван Ле); *Я не знаю, де... роздобути для мене двадцять п'ять злотих* (Ірина Вільде); *В шапку посипалися монети — московські срібні карбованці, .. польські злоті, перcидські ріали, італійські дукати, іспанські дублони, англійські гінеї, австрійські, датські та шведські крони, німецькі талери, турецькі куруші та піастри...* (В. Малик); *Часом, як я щось викину — чи на скаку під черевом пролізу, чи, стоячи на двох конях одночасно, прогарцюю через усе подвір'я, вельможні пани мені і злотого подарують...* (Ю. Логвин).

2. *іст.* На Правобережній Україні в XIX — на початку XX століття — місцева назва монети вартістю 15 копійок. — *Гроші круглі: їй-богу, й не зоглядишся, як і розкотяться; шаг за шагом, п'ятак за п'ятаком, злотий за злотим* (І. Нечуй-Левицький); *Не багато вистояв* [Роман на базарі]: *узяли попереносити шафи з однієї квартири в другу, та й годі, — більше й не було роботи. Одібрав злотого, та ото й усього заробітку* (Б. Грінченко); *Ніхто не втримувався, щоб не кинути в її карнавку злотого* (С. Чорнобривець).

ЗЛОТИ́СТИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **золоти́стий.** *І вабило яснеє сонце злотисте Співця з його смутної хати* (Леся Українка); *Бджілки злотисті В квітах літають, Роси перлисті З трав опадають* (М. Рильський); *Володимирську гірку хтось наче оббризкав фарбами — злотистими, жовтавими, зелено-бурими* (М. Олійник); *З-під країв хустки звисають злотисті коси* (П. Запаренко).

ЗЛОТИ́СТО, *поет.* Присл. до **злоти́стий.** *У нашім небі, Блакитнім, чистім, Злотисто грають Вогні вагранок* (Г. Бойко).

ЗЛО́ТНИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **золоти́стий.** *Стою над кручею страшною, Каскади злотні сонце ллє* (О. Олесь); *Ранішнім сонцем даровані, Злотні, мов спілий злак, Промені, промені, промені! Беріть собі в душі промені! — Гукає гінкий хлопчак* (П. Воронько); *Як діамантова сяйлива грань, Яріє сніг на булаві Богдана. І днина гріється благоуханна Над ватрами софійських злотних бань* (Д. Павличко).

ЗЛО́ТНИК[1], а, *ч., заст.* Те саме, що **золота́р.** *І злотники ізібрались, Золото стопили, І на диво всьому світу З нього плуг зробили* (С. Руданський); *Усяких ремісників діставали з України; до Москви їздили наші ковалі, гончарі, .. каретники, шевці, масловари, шевці рукавиць, селітровари, злотники, кахлярі й т. ін.* (І. Огієнко).

ЗЛО́ТНИК[2], а, *ч.* За доби Київської Русі (IX–XI ст.) — грошова одиниця. *Срібняки, злотники й гривні князів Київської Русі, денари та квартники їхніх литовсько-руських наступників, проекти карбування "козацької монети" українськими гетьманами у XVII столітті, гривні та карбованці доби визвольних змагань 1917–1920 рр. — усе це попередники сучасних грошей України* (з навч. літ.); *Відвідувачам музею цікаво подивитися на злотники і срібники великих князів Володимира, Святополка, Ярослава Мудрого чи на досить унікальний повний набір монет з платини* (з газ.).

ЗЛО́ТНИЦЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **зло́тник**[1]. — *Чи не піти нам до найяснішого пана Круля? — раптом вигадав цехмістер злотницького цеху* (З. Тулуб).

ЗЛО́ТНО, *поет.* Присл. до **зло́тний.** *Вийся, хмелю, зелено і злотно По в'юнкій та молодій лозі* (А. Малишко).

ЗЛО́ТО, а, *с., заст., поет.* 1. Золото (у 1 знач.). *Сницеру* [сницару] *дана урочна робота: Взяв він уламок од чистого злота І для бенкетів, запевне веселих, Викував сутий і хупавий келих* (Я. Щоголів); *Ломи, січи Каміння, злото добувай!* (Микола Чернявський); // *перен.* Про золотисте забарвлення чого-небудь. *І поки вітер грав злотом її волосся, .. ся жінка оповідала своє життя* (М. Коцюбинський); *Просте личко у хустині білій, Тоненькі руки, злото довгих вій І голос, півдитячий і несмілий, Пронеслись тінню у душі моїй* (М. Рильський).

2. *збірн.* Золоті речі; дорогий золототканий одяг. *І залисніло на столах срібло та злото, залисніли на Ганні дорогі квітки та сукні* (І. Нечуй-Левицький); [М а р т і а н:] *Чи ти гадаєш, що там тебе вітчим нарядить зараз у злото й пурпур?* (Леся Українка); // Спеціальна золотистого кольору фарба, яка застосовується в поліграфії. *Вони й на цвинтарі, в своїх палатах, Зробили злотом розписи багаті...* (М. Шеремет); *Слово його* [Залізняка] *западало глибоко. Його спрагло всотували, його понесуть на села і хутори... Здригалися серця, коли сяяло масне злото на папері* (Г. Колісник); // Позолочені шовкові нитки для гаптування, ткання і т. ін. *Ревнителі церкви несуть образи́, гаптовані сріблом-злотом* (О. Довженко).

3. *збірн.* Золоті монети, гроші, коштовності. *Руйнують мури; срібло, злото Несуть шапками козаки І насипають байдаки* (Т. Шевченко); *У багатих злото в касі, У ґаздів стоги* (І. Франко); — *Ідучи на святу прощу, я не брав із собою злота* (Н. Королева); — *Ти ж, як добрий християнин, повинен був прийти зі сріблом та злотом до храму і збагатити його скарбницю* (Ю. Логвин).

4. *перен., розм.* Ласкаве звертання до кого-небудь. — *Та чи так, мій голубе, срібло моє, злото моє. Чи справді, не обижали?* (Марко Вовчок).

ЗЛОТО... Перша частина складних слів, що відповідає: 1) слову **зло́тий**[1] у 2 знач., напр.: з л о т о к р и́ л и й, з л о т о к о́ с и й; 2) слову **зло́то** у 1 знач., напр.: з л о т о л и́ т и й, з л о т о н о́ с н и й; у 2 знач., напр.: з л о т о в и́ ш и т и й, з л о т о т к а́ н и й.

ЗЛОТОВЕ́РХИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **золотове́рхий.** *В теремі злотоверхім Стелю похитнуло І дошки самі стояли, Сволока не було* (С. Руданський); *Там десь у хмарній далині лишився Київ злотоверхий* (В. Сосюра); [П о с о л:] *По трьох роках прийшли ми до володаря, Та він із військом по потребі вирушив На злотоверхі гори й вісім місяців Сидів там гордо...* (А. Содомора, пер. з тв. Арістофана).

ЗЛОТОГЛА́В, у, *ч.* Старовинна тканина, вироблена з шовку й золотої канителі; парча. *Далі за столами по повазі міститься панство вельможне: убране в саєти, єдваби, злотоглави та в зброю блискучу* (М. Старицький); *Крізь заґратовані вікна лилося світло в низеньку хатину, мигтіло на злотоглавах по стінах і лиш дратувало* (М. Коцюбинський); *Ще треба було у ткальнях Тессальоніки* [Фессалоніки] *роздобути .. сувій злотоглаву найвищого сорту, який вироблювали тільки для понтифікальних імператорських риз* (К. Гриневичева); *Я нап'яв шатри червоні із атласу й злотоглаву* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

ЗЛОТОГЛА́ВИЙ[1], а, е. Пошитий, виготовлений зі злотоглаву. *Зміркував це пан сотник Шелест і, поправляючи свій злотоглавий пояс, спитав: — Так як же нам тоді, панове товариство?* (Б. Лепкий).

ЗЛОТОГЛА́ВИЙ[2], а, е, *поет.* Те саме, що **золотогла́вий.** *Густі сосни шуміли перед його очима, заступали злотоглаве місто* (В. Кучер); *Раптом побачив я рай і впізнав рідні смарагдові гори і луки, впізнав срібну бинду Дніпра, впізнав церкви злотоглаві* (Г. Тарасюк).

ЗЛОТОКО́СИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **золотоко́сий.** — *Тут може одна помогти — Ізольда Білява. При тій злотокосій тебе і смерть не поборе* (Леся Українка); *З каменю виткнулась вся облита сонячним променем .. білесенька, стрімка берізка. Була як молоденьке злотокосе дівчатко, що чекає за каменем, чи вже їде стежкою милий* (Н. Королева); *Верба спустила віти злотокосі, І жовтий місяць, наче меду жбан* (Л. Дмитерко).

ЗЛОТОТКА́НИЙ, а, е, *заст., поет.* Те саме, що **золототка́ний.** *З золота, з серебра його там смачненько годували й напували і спати його клали під одягала злототкані, на м'якенькому пуху* (Марко Вовчок); [А в р е л і я:] *Хай злототкані постеляться під ноги килими* (Леся Українка); *Кочубей поправив свій злототканий цвітистий пояс, що постійно підсувався йому вгору, ніби хотів сховатися під пахи, і погладив вус* (Б. Лепкий); [К у п е ц ь:] *Прийми Від нас цей адамашок злототканий, Ці килими, китайку* (І. Кочерга); * Образно. *Сонячний злототканий червень. Чудесна пора переджнив'я* (П. Оровецький).

ЗЛОТОЧО́ЛИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **золоточо́лий.** *Шепоче щось горох квасолі, гарячий день вітає птах, і соняшники злоточолі поважно хиляться в вітрах* (В. Сосюра); — *Веселко, веселко, чи маєш свого Києва? — А мій Київ — то хмара злоточола і перлистий дощик.* — *Веселко, веселко, чи маєш свого Дніпра? — А мій Дніпро на сивім коні під золоті мости в'їжджає* (І. Калинець).

ЗЛОЧЕСТИ́ВИЙ, а, е, *рел.-церк., заст.* Те саме, що **нечести́вий.** *Праведний чоловік ніякого лиха не злякається, а злочестивий і без лиха лихо діє* (Б. Грінченко); *Вони проспівали ще .. про Юду злочестивого* (У. Самчук); *Звісно, не був це ніякий чернець, а один із тих облудників, котрі вдають із себе святих людей, щоб .. тинятися по землі, виманюючи в людей подаяння і сіючи повсюдно злочестиву плевелу* [злочестиві плевели] (Валерій Шевчук).

ЗЛОЧЕ́СТЯ, я, *с., рел.-церк., заст.* Те саме, що **нече́стя.** — *А зараз, як каже отець Памва* [Памво] *Бе́ринда, повівають на нас вітри злочестя і терпимо ми великі скорботи і утиски* (З. Тулуб); *Усіх вірних від єретичного злочестя неушкодженими Господь зберігає* (з рел.-церк. літ.); — *У тій страшній атмосфері війни думка в мене була одна, що Бог, який створив наш світ, переможе це злочестя* (з газ.).

ЗЛО́ЧИН, у, *ч.* 1. Суспільно небезпечна, протизаконна дія, що передбачає кримінальну відповідальність. *Батько піднімає рушницю. Секунда, і станеться злочин. Дівчина кидається до батька і повисає на зброї з криком: — Батьку... Бога ради!* (О. Довженко); *Тяжкий злочин — убивство* (М. Стельмах); — *Нема в злочині геройства. Є тільки сором і ганьба, і до таких від людей лише презирство...* (О. Гончар); *Син платив їй взаємною любов'ю. За неї він був ладен на все. Навіть на батька руку підняв через неї... І це було найстрашнішим злочином. Половецькі звичаї такого не прощали* (В. Малик).

2. *перен.* Неприпустимий, ганебний учинок. *Дітлахи, які стрілися йому по дорозі, — вони саме різали ножичками кору на каштані й кинулися вчасно навтіки, — були вражені тим, що Василь не звернув уваги на їхній злочин* (Ю. Яновський); — *Юхиме Аркадійовичу, відпустіть хлопчика, він уже зрозумів, що зробив маленький злочин, і йому дуже соромно* (Л. Смілянський); // Неправильна, шкідлива поведінка. *Поезія жити не може на смітнику, а без неї жити — злочин* (М. Коцюбинський); *Поете, любити свій край не є злочин, коли це для всіх!* (П. Тичина); *Андрій Дорошенко вже знав, що вік людини має свої межі, і марно втрачений бодай один з його барвистого разка день вважав злочином...* (Іван Ле).

△ **Викона́вець зло́чину** *див.* **викона́вець; (1) Зло́чини про́ти лю́дства** — злочини, які є загрозою людській спільноті, довкіллю й порушують правила людського співжиття. *Голодомор 1932–1933 рр. — явище світової історії, злочин проти людства, який має знайти правдиве відображення в історичній науці* (з наук. літ.); *Злочини проти людства — пропаганда, планування та ведення війни, застосування зброї масового знищення, піратство, забруднення довкілля, створення злочинної організації, бандитизм, терористичний акт — караються не тільки законами певної країни, а й міжнародним законодавством* (з навч. літ.); *Згідно з текстом пояснювальної записки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, злочини проти людства є найбільш ненависними злочинами, оскільки руйнівно впливають на людську гідність, принижують і спричиняють деградацію особистості* (із журн.); **(2) Зло́чини про́ти лю́дяності** — злочини, що завдають шкоди людині — її здоров'ю, добробуту, честі. *Злочини проти людяності належать до кримінальних і караються законом* (з наук.-попул. літ.); *До злочинів проти людяності належать, зокрема, вбивство, доведення до самогубства, побої, катування, ненадання допомоги особі в небезпеці, незаконне позбавлення волі, захоплення заручників, торгівля людьми, експлуатація дітей* (з навч. літ.); **Склад зло́чину** *див.* **склад**[1].

◊ **На мі́сці зло́чину спійма́ти (злови́ти, заста́ти** *і т. ін.)* **<Злови́ти, як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **кота́ над са́лом>** *див.* **спійма́ти.**

ЗЛОЧИ́НЕЦЬ, нця, *ч.* Особа, яка вчинила злочин (у 1 знач.). *Відчинилася темниця, і, глухо брязкаючи кайданами, почали виходити злочинці* (Марко Вовчок); [П о к л и к а ч:] *Утікача-вигнанця Теофіла, упертого повторного злочинця, суд присудив на хрест* (Леся Українка); *Злочинцю кара, а вінок — герою* (М. Рильський); — *Ми розуміємо, що вам важко, як і всякому злочинцеві, одразу признатись у своєму тяжкому злочині* (Б. Антоненко-Давидович); * У порівн. *Анеля підскочила і перелякалася, мов злочинець, зловлений на гарячім учинку* (І. Франко).

ЗЛОЧИ́НКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **злочи́нниця.** [Ч е р н и ц я:] *Моя лагідна мати не злочинка, Не вбила і не хтіла вбить нікого* (Леся Українка).

ЗЛОЧИ́ННИЙ, а, е. 1. Який є злочином, містить у собі злочин (у 1 знач.). *Власне, Михайло Процак не зробив нічого злочинного. Він просто не захотів добровільно відмовитись від пільги, яку надавали фахівцям* (Л. Дмитерко); *Ольга починає підозрівати, що причина цього розпачливого кроку сестри пов'язана з злочинною діяльністю того "типа"* (Ірина Вільде); *Ще вчора не думала вона воювати, ніколи не готувалась до цього, будучи переконаною, що всяке людовбивство — злочинне* (О. Гончар); // *у знач. ім.* **злочи́нне,** ного, *с.* Те, що є злочином, має ознаки злочину (у 1 знач.). *Людям хотілося жити, .. творити, працювати. Хотілось забути про злочинне й безглузде за всесильним законом буття й невичерпної снаги свого характеру хліборобів* (О. Довженко); *Себастьян намагався відмежувати злочинне від геніального, але йому це не вдавалося* (М. Руденко).

2. Який чинить або учинив злочин (у 1 знач.). [А е ц і й П а н с а:] *Так сам же ти казав — злочинна секта* (Леся Українка); *Зерна добра є в кожній людині, хоч і якій, здавалося б, злочинній* (Е. Андієвська); // Властивий тому, хто чинить або учинив злочин. *Якусь хвилину він сидів нерухомо, наче мармурова статуя; погляд його .. був неначе звернений усередину, заглиблений у споглядання власної підлої, злочинної душі* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Е. По).

3. Який заслуговує на осуд; неприпустимий. *Всі попередні дані свідчили лише .. про злочинне ставлення Арапникова до своїх обов'язків на станції* (М. Трублаїні); — *Я побачусь там із старим знайомим Прудоном, посперечаємось із ним, вилаю його за злочинні думки про жінок* (О. Іваненко).

Злочи́нна схе́ма *див.* **схе́ма.**

ЗЛОЧИ́ННИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **злочи́нець.** *Пан Герлічка аж підскакує, аж по хаті бігає, аж зубами скрегоче. Нібито він так сердиться на злочинників* (І. Франко); — *За віщо вона так мучиться? Кожному злочиннику кажуть, за віщо його судять, а вона не знає, за віщо її кара* (Л. Яновська); *Я напружено питав: хто ти є — гадюка, чи бунтар, чи великий гріх мого народу, злочинник?* (М. Івченко); — *Скажіть, хто згоден без вагання Шукать дочку, її знайти? Кому по силі це завдання, Тому — злочиннику, тремти!* (М. Терещенко, пер. з тв. О. Пушкіна).

ЗЛОЧИ́ННИЦЬКИ, *присл., рідко.* 1. Те саме, що **по-злочи́нницьки.** — *Дуже важливий стародавній документ, який належить нашому народові, під час війни злочинницьки був вивезений з Києва* (П. Загребельний).

2. Те саме, що **злочи́нно;** жорстоко, підступно. *У вересні 1990 р. злочинницьки вбитий Олександр Мень, православний священик* (з газ.).

ЗЛОЧИ́ННИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до злочинця, характерний для нього. *Дегенеративні зуби, злочинницькі очі, увігнуті потилиці, худі й синювато-бліді .. обличчя! Звідки вони?*

Яка маса їх, цих страшних людей (В. Винниченко); — *Одну ниточку до клубочка нам уже вдалося намацати. Йдеться про злочинницьку групу, яка діє дуже обачливо й підступно* (М. Дашкієв); *У дисертації здійснено соціально-демографічний аналіз злочинницького світу* (з наук. літ.); // Стос. до злочину, з ознаками злочину. *Звичайно, не хто інший, як вони* [хлопи], *турбують князя своїми злочинницькими діями* (Я. Качура); *Якби він заздалегідь знав злочинницькі дії урагану стосовно людей, то, може, метушився б, розгубився украй, .. а так у ньому подіяв миттєвий інстинкт самозбереження* (П. Загребельний).

ЗЛОЧИ́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **злочи́нець.** *Припавши головою до поручат, ридає, все на світі загубивши, присуджена до кари злочинниця...* (Б. Грінченко); *Хай заб'є її Корж, злочинницю й зрадницю, що забула свій обов'язок задля ворога, людолова!..* (З. Тулуб); *Якась вона не схожа на убивць. Злочинниця, — а так би й зняв би шапку. На смерть іде, — а так би й поклонивсь* (Л. Костенко); *Коли я своїми руками (за вказівкою згори) шматую верстку, вирізаючи живе слово, почуваюсь злочинницею* (І. Жиленко); * У порівн. *Чула себе такою самітною й опущеною всіма, такою пригнобленою, мов справдішня злочинниця* (О. Кобилянська).

ЗЛОЧИ́ННІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **злочи́нний.** *Що там не казати про злочинність і божевільність вчинків Сивого Капітана, одне лишалося цілком ясним: цій людині вдалося створити надзвичайно досконалу машину* (В. Владко); *Чого вони* [греки] *прийшли сюди?.. Тепер ось ідуть, як засуджені до страти, беззбройні, зганьблені, мовби вперше відчувши приреченість і злочинність своєї справи* (О. Гончар).

2. Наявність злочину (у 1 знач.). *Через те, що мірою життя є добро, а не зло, щезнуть безумство, ненажерливість, зарозумілість, злочинність і моральне здичавіння* (О. Довженко); *Х'ю боягузом не назвеш, він ризикує життям, борючись із злочинністю* (В. Чемерис); *Крива злочинності неухильно зростає. Рівень життя населення неухильно падає* (Ю. Андрухович).

△ **(1) Лате́нтна злочи́нність,** *юр.* — невиявлені або незареєстровані злочинні дії, вчинки і т. ін., які не відображено в офіційній статистичній звітності і які не є предметом кримінального судочинства; прихована злочинність. *У науковій праці визначено головні тенденції та причини зростання латентної злочинності* (з наук. літ.); *Латентна злочинність є, як правило, наслідком помилкової або умисної кваліфікації більш тяжкого злочину як менш тяжкого* (з навч. літ.).

ЗЛОЧИ́ННО. Присл. до **злочи́нний.** [Шевченко:] *Злочинно його поміщик в рекрути віддав, Він син вдови* (І. Кочерга); *О віра! Він виявив, що шаріат порушується постійно, повсюдно, злочинно* (П. Загребельний); *Ніхто з простих скіфів не знає, що трапилося насправді, не розуміє, що їхнього вождя злочинно отруїв Дорбатай* (В. Владко); *Злочинно перебути в неволі хоч одну ніч, коли перед тобою розчинено двері в світ* (Ю. Яновський); * Образно. *Замість шовків одягши людське дрантя І чобітки злочинно знявши з ніг, Я йшла туди, де стогнуть наші браття, Де голод, нуд, патриція батіг* (Ю. Хорунжий).

ЗЛОЧИ́НСТВО, а, *с.* Злочинний учинок; злочин. *Розказується все поряду, як Романа Сиваша піймано на підпалі, як сам він признався в злочинстві та ще й у тому, що крав коні* (Б. Грінченко); — *Ця публіка страшенно полюбляє антихудожні оповідання про злочинства* (М. Йогансен); — *Не можу зрозуміти, в ім'я чого вчинено дике злочинство.* — *Що ж саме?* — *Це був мій учень. Сирота .. У чомусь він завинив. І його покарали .. Позбавили живота* (Б. Левін); — *От кляті дороги! Щоб ото місткa не полагодити?!* — *Злочинство просто!* (Остап Вишня); *Але сьогодні спати не можна. Це буде просто злочинство* (О. Донченко).

ЗЛОЩА́СНИЙ, а, е. 1. Який спричинився до неприємностей, непорозуміння. *Він дістав з кишені чорновик злощасної телеграми і подав господареві* (Іван Ле); *Від радості Сашко забув про насмішкуватих ланкових і про свій злощасний запис у щоденнику* (І. Багмут); *Вона почала* [розповідь] *з неділі, з тієї злощасної прогулянки в ліс, коли її так безсердечно образив Василь* (А. Хижняк); *Ось злощасна тека, ось візитка .. консультанта. Ось годинник .. Щойно, менше ніж за півгодини, в неї, якщо вірити страшному відвідувачу, викрали доньку* (А. Кокотюха).

2. Який заслуговує на співчуття; нещасливий, бідолашний. *Треба скоріш прославитись, чи що, аби вже знайшлись такі злощасні люди, що прийняли б на себе сю невдячну роботу* (Леся Українка); *Щоб встановити його* [ідеальний порядок] *нарешті на нашій злощасній планеті, в цьому одвічному пеклі, я й створив прилад, котрий може абсолютно точно визначити, хто чого вартий, кому що належить...* (І. Росоховатський).

ЗЛОЩА́СНО. Присл. до **злоща́сний.** *Сюжет розгортається злощасно: головні герої роману змушені жити у вигаданому світі, сповненому викликів і небезпек* (з газ.); *Мені тоді зробилося так жасно, Що мовив: — Волю ти мою вволи, Скажи, хто мучиться отак злощасно* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте).

ЗЛОЩА́СТЯ, я, *с.* Нещаслива доля; нещастя. *Мало не плакав з радощів сер Овен, забувши в цю щасливу мить навіть про свої злощастя і нахабних страйкарів* (Ю. Смолич); *Здавалося, від київського тінистого кладовища тяглися услід за мною самі тільки злощастя...* (Г. Колісник).

ЗЛОЯЗИ́КИЙ, а, е, *розм.* Схильний до злих, негативних суджень, пересудів, пліток і т. ін. *Такого, як мій колега, витримає не кожен: злоязикий, причіпливий, все йому щось муляє* (О. Гончар); *Поет був тоді напідпитку і був, як завжди в такому стані, злоязикий, гострий і, певно, лютий на цілий світ* (Р. Федорів); *Мій дід був крючком із крючків і справді хотів одружитися на гарній простачці Наталці. Злоязикі судові канцеляристи діда засміяли* (Валерій Шевчук).

ЗЛОЯЗИ́КІСТЬ, кості, *ж., розм.* Властивість за знач. **злоязи́кий.** *Якова Підлатайла ніколи в їхньому селі не любили — за злоязикість, за в'їдливість, за дику жорстокість* (Є. Гуцало).

ЗЛОЯЗИ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., розм.* Говорити погане, осудливе, зле про кого-, що-небудь; злословити. *Одні злоязичили, що старий коваль, мовляв, хоче вивести свого сина на попа, інші, — що він домагається синові золотих ковнірів* (П. Колесник).

ЗЛОЯЗИ́ЧНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **злоязи́кий.** *Навіть злоязичний Балащук, який вимагав від нього самокритики, вибачився перед ним* (Н. Рибак); — *Які ви, тітко, злоязичні,* — *напиндючився Стьопочка* (М. Стельмах).

ЗЛОЯ́КІСНИЙ, а, е. 1. *вет., мед.* Дуже шкідливий, небезпечний, загрозливий для життя; протилежне д о б р о я к і с н и й. *За сучасними уявленнями, є прямий зв'язок між мутаційними змінами в соматичних клітинах та їх злоякісним переродженням* (з наук. літ.); *Паразитування міксоспоридій призводить до тяжких патогенних захворювань риб, зокрема до злоякісної анемії коропа* (з наук. літ.); *Одержано додаткові дані, які підтверджують існування спільних механізмів у процесах мутагенезу і злоякісної трансформації клітин ссавців* (з наук.-попул. літ.); *Кобальт входить до складу вітаміну* B_{12}, *нестача якого в організмі призводить до злоякісного недокрів'я — анемії* (з навч. літ.).

2. *перен.* Який має вади; поганий. *Відсутність сюжетної побудови пісні веде до злоякісної аморфної куплетності і сірого текстування* (А. Малишко); *Він щедро попивав мед, .. настояний на любасному зіллі .. Ми пильно наминали* [їжу] *й жартували, залишаючи без ужитку тільки той злоякісний мед* (Валерій Шевчук).

△ **Злоя́кісна пухли́на** *див.* **пухли́на.**

ЗЛОЯ́КІСНІСТЬ, ності, *ж., вет., мед.* Властивість за знач. **злоя́кісний** 1. *У прилеглих до пухлин тканинах в організмі хворих вираження біофізичних характеристик пухлинного процесу різне, що, ймовірно, пов'язано зі ступенем злоякісності пухлин* (з наук. літ.); *Спеціалісти розпізнають приблизно триста форм раку. Об'єднує їх одна особливість — так звана злоякісність* (з наук.-попул. літ.); *Швидкість росту пухлин визначає їх злоякісність* (з навч. літ.).

ЗЛОЯ́КІСНО, *вет., мед.* Присл. до **злоя́кісний** 1. *У науковій праці розвинуто новий напрямок в онкогематології, який ґрунтується на регулюванні процесу диференціювання злоякісно трансформованих клітин через поверхневі рецептори* (з наук. літ.).

ЗЛУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок., на кого і без дод., рідко.* Злитися, сердитися. *Він усе думав про того "чорнявого" та сердився на себе, що так збентежився перед їм* [ним], *поступився назад. Він злував увесь день* (Б. Грінченко); *Сміливості злувати йому рідко коли ставало .. перед сторонніми, бо малознайомих він трохи побоювався* (В. Підмогильний); *— Аби ти бачила, як він зрадів, аж сльоза під повіками закипіла; отак, наче в тебе, коли ти, серце, дуже злуєш на мене* (М. Стельмах).

ЗЛУ́ДА, и, *ж., діал.* Омана. *Він стояв, мов причарований, запирав у собі дух і весь тремтів, несвідомо боячися, щоб .. усе те моментально не щезло, не розвіялося, не показалося злудою, сном, марою* (І. Франко); *— Я не математик, але думаю, що її пояснення остаточне і воно не міняється. — А мистецтво? Ілюзія? Естетика? — Це засадничі зрадники. Їх завдання — мінятися. — Вибачте. І сама краса? — Назвім це злуда. Або точка бачення* (У. Самчук); *Розступалась під ногами земля від .. блюзнірства і злуди. Гетьман повів навісним поглядом по обличчях.., повернув голову до Виговського* (Р. Іваничук); * Образно. *Не всі осліпнуть на шляхах облуди .. Зір — від злуди відмивати буде Твого страшного слова чистота!* (Д. Павличко).

ЗЛУ́ДНИЙ, а, е, *діал.* Оманливий. *І кладу перед тобою Весь свій біль і все страждання, Всіх ілюзій злудні блиски* (І. Франко); *Вмить воскресає все, що непробудно Проспало низку літ і поколінь. Сатрап і мрійник, легендарна лінь; Держави грецької примара злудна .. І воєн трудних безпощадна тінь* (М. Зеров); *Вони їхали на конях, які не мали — ніг... Зрозуміла, що це був злудний привид степової пустині, який часто лучався на диких полях України* (О. Назарук).

ЗЛУ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **злуза́ти.** *Від злузаних мишами горіхів лишилася купка лушпиння* (із журн.).

ЗЛУЗА́ТИ *див.* **злу́зувати.**

ЗЛУ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗЛУЗА́ТИ,** áю, áєш, *док., що.* З'їдати, лузаючи (насіння, горіхи і т. ін.). *Діти з цікавістю дивились, як білка швидко злузувала фундук* (з газ.); * Образно. *Краплі* [цементу] *висихали і робились твердими, мов камінь. Тоді їх треба злузувати з комбінезона, як горіхи* (В. Дрозд); * У порівн. *Козуб має добрі матроські ноги, пройти за день два десятки кілометрів йому, наче дві жмені насіння злузати* (Д. Бедзик).

ЗЛУ́КА, и, *ж.* 1. *заст., зах.* Дія за знач. **злуча́ти, злучи́ти** 1 і **злуча́тися, злучи́тися** 1; з'єднання *(див.* **з'є́дна́ння**[2]*). — Маємо на Вас надії, але Ви злукою проти начальника все нищите* (Уляна Кравченко); *У загсі оформляються лиш факти злуки, спілки між чоловіком і жінкою, де може й не бути ніякого кохання...* (Б. Антоненко-Давидович); *Всі ми поклялися страшною клятвою бути вірними нашій таємній злуці* (Валерій Шевчук); *Пам'ятаєш, як твоя чудакувата етимологія розсмішила нас, як ми .. повторяли раз у раз вигаданий тобою новотвір. Одначе скільки правди було в цій злуці двох окремих слів* (Б.-І. Антонич); *Вагони добрі, що й казать, Але я маю гадку, Що краще б дать для злуки їх Якийсь місток чи кладку, Щоб .. пасажир Мав право по закону І змогу завше перейти До іншого вагона* (В. Самійленко); *Я прискочив до телефону і жадаю злуки з поліцією. Не можна, лінія зайнята. Кричу, щоб зараз перервали, бо у в'язниці бунт* (А. Чайковський).

2. *уроч.* Об'єднання (народу, держави, родини і т. ін.). *Стоїть Запорозька Січ, .. вона переймається звитягою і борінням тих, хто обіцяє народу волю і Україні злуку* (Ю. Мушкетик); *22 січня 1919 року був підписаний Акт злуки українських земель, згідно з яким УНР і ЗУНР об'єдналися в єдину соборну державу — Українську Народну Республіку* (з навч. літ.).

ЗЛУКА́ВИТИ, влю, виш; *мн.* злука́влять. Док. до **лука́вити.** *Подруги, як рідні вони — ні одна вже не злукавить* (А. Головко); *Не злукавив Іван Юхимович перед братом, — розказав усе, як є* (М. Руденко); *Я з усіх сил намагаюся бути точним, не злукавити в жодній подробиці* (В. Шкляр).

ЗЛУКА́ВНУВАТИ, ую, уєш, *док., рідко.* Те саме, що **злука́вити.** *Не можна було йому злукавнувати, щоб хорошенько подивитись на свою Марусю* (Г. Квітка-Основ'яненко).

ЗЛУПИ́ТИ *див.* **злу́плювати.**

ЗЛУПИ́ТИСЯ *див.* **злу́плюватися.**

ЗЛУ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **злупи́ти.** *Стара верба, така стара, Що вниз уже росте Возами злуплена кора* (П. Воронько); *— Музики кажуть, що тільки із живої кози чи цапа злуплена шкіра добра на дуду. — Батьку! Я туди не піду* (Ю. Логвин); // **злу́плено,** *безос. пред. Собаки лежали рядочком на снігу .. В Рушая розідране вухо, у Заливая здорово підідраний бік — так шкіру й злуплено смужечкою* (І. Багряний).

ЗЛУ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок., рідко,* **ЗЛУПИ́ТИ,** уплю́, у́пиш; *мн.* злу́плять; *док.* 1. *кого, що.* Здирати, обдирати з кого-, чого-небудь (кору, шкіру, шкаралупу і т. ін.); лупити (у 1 знач.). *Піймавши барана, спокійно Вівчарі, Линтвар злупивши, потрошили* (Л. Боровиковський); *Тільки в тебе худобоньки, що сива кобила: тую злупив, жупан купив* (П. Чубинський); *— Післязавтра поїдемо на Десну, пане Вишеславе, олігарх Ковбасевич мріє з вами познайомитись, там він злупить молоденького бичка і трьох баранців* (В. Кожелянко).

2. *що з кого, перен., розм.* Брати дуже дорогу ціну, плату; лупити (у 3 знач.). *Вихованці демонстративно зривали іспит з церковнослов'янської мови, за що .. поплачувалися після висвячення: ректорат посилав їх на науку до святоюрського дяка, який злуплював з них чималу мзду* (Р. Іваничук); *От хоч і цей волосний писар — мало то він злупить за рік з усієї волості!* (С. Васильченко); — *Оце вже буде матері на стріху,* — *неодмінно зітхне Гавриш, злупивши за фейлетон у "Нашій зміні" тридцять карбованців* (Я. Качура); — *Князів мені, князів захопіть! Живих чи мертвих!* — *напучував хан своїх підлеглих.* — *З мертвих здеремо скальпи, з живих злупимо викуп! Тож, мабуть, краще живих!..* (В. Малик).

◊ **Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти** *і т. ін.)* / **зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти** *і т. ін.)* **шку́ру (по три шку́ри, сім шкур** *і т. ін.)* *див.* **здира́ти.**

ЗЛУ́ПЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗЛУПИ́ТИСЯ,** у́питься; *мн.* злу́пляться; *док.* 1. *перев. док.* Здиратися, обдиратися (про кору, шкіру, шкаралупу і т. ін.); лупитися (у 1 знач.). *Я ж думала, що нагаєчка шуточка — як ударе* [ударить], *то й злупиться шкурочка* (П. Чубинський).

2. *тільки недок.* Пас. до **злу́плювати** 1. *Шкаралупа легко злуплюється з вареного яйця після його охолодження* (з навч. літ.).

ЗЛУ́СКАТИ, аю, аєш, *що.* Док. до **лу́скати** 3; злузати. *Підійшов я до гурту .. Постояв, злускав жменю насіння* (Є. Кравченко); * Образно. *Тут правда з кривди злускала облуду, Щоб розказали нам з віків минулих люди Історію насильств і батогів* (В. Симоненко).

ЗЛУЧА́ННЯ, я, *с.* 1. *заст., зах.* Дія за знач. **злуча́ти** 1 і **злуча́тися** 1. *Важливу функцію виконує свічка як уособлення сакрального вогню, коли здійснюють весільний обряд злучання родинних вогнищ двох сімей* (з наук. літ.).

2. Дія за знач. **злуча́ти** 2 і **злуча́тися** 2. *Злучання молодих свинок проводять у віці дев'яти-десяти місяців із живою масою не менш як 100 кг* (з навч. літ.).

ЗЛУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗЛУЧИ́ТИ,** учу́, у́чиш, *док.* 1. *кого, що, заст., зах.* Те саме, що **з'є́днувати** 1–4. — *Чи, може, панна Обринська винна .. тому, що, вертаючи з уряду, я іноді стрічаюся з малим її братом, як вертає з школи, і одна дорога злучає нас* (О. Кобилянська); — *Двох жебраків злучає ненависть до двох володарів* (І. Білик); *Нехай же, хто дужий, знайде та й злучить докупи обидві частини моєї душі* (Дніпрова Чайка); — *Якби всяк ведмідь, всі звірі Та були моєї думки, Ми б, злучивши наші сили, Подолали б всіх тиранів* (Леся Українка); *Це доля, Це невмолима, а всесильна сила Разом злучила нас і розлучила* (Б. Лепкий); *На могилі в чавунній посрібленій огорожі здіймається хороший чавунний хрест .. Кінці хреста злучає широкий обід* (М. Коцюбинський); *Черідкою переходили дівчата вузенький став, що злучав два хутори* (С. Васильченко); *Нас злучив важкий злочин давніх днів, та вся моя покута .. не найшла ласки у твоїх очах* (Юліан Опільський).

2. *кого.* Зводити тварин для статевого парування з метою одержати приплод; парувати. *Ми — стрижімо овець, даймо корів, .. злучаймо телиць і биків, виходьмо із зерном у зораний степ* (І. Калинець); — *Мене хазяїн .. попрохав приїхати та злучити мого жеребця з його кобилою...* (Т. Осьмачка); — *За плату візьми та й злучи свою татарську потвору* [кобилку] *з .. найкращим арабським скакуном!* (Ю. Логвин).

ЗЛУЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ЗЛУЧИ́ТИСЯ,** учу́ся, у́чишся, *док.* 1. *заст., зах.* Те саме, що **з'є́днуватися** 1–4. *Я думав: поруч живуть люди — одні безпомічні, здичілі з темноти, другі — освічені .. — і не злучаються, не єднаються, мовби Бог зна які кордони розлучали їх* (М. Коцюбинський); [Д о р о ш е н к о:] *Я знаю, хто втішатись міг в той час, Як ми усі злучилися востатнє* [востаннє] *За рідний край* (Л. Старицька-Черняхівська); *Як потрапили вони* [татари] *сюди, не помічені козацькою сторожею, в який бік подались і де злучились з своїми?* (З. Тулуб); *Пишалася вліті, на широких отих просторах, що десь аж ген на краю злучалися з голубим небом, найкраща пшениця* (О. Кобилянська); *В його лиці злучилось докупи все, що було .. кращого в красі типа* [типу] *українського й польського* (І. Нечуй-Левицький); *Все злучиться в цілість — природа і люди, що є, що минуло, що сталось, що буде* (Леся Українка).

2. *тільки 3 ос.* Те саме, що **парува́тися** 3. *Комахи активно пересувалися по стелі і час від часу злучалися з особинами протилежної статі* (із журн.).

ЗЛУ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **злучи́ти.** *Бачить Хо перед собою людей, повних сили, енергії, віри, злучених з собою теплими, сливе братерськими відносинами* (М. Коцюбинський); *І в гомоні темних дубів Вчувається грізна розмова, З погордою злучений гнів* (Дніпрова Чайка); *Ніхто мене тепер не заманить на безжурні й байдужі простори, та й, очевидно, піде нема байдужого раю, є або сліпота і глухота душ, або ж є олжа, злучена зі страхом* (Р. Федорів); *Йшли* [невольниці] *сковані, по чотири, злучені міцними подвійними ланцюжками, з кайданками на руках* (О. Назарук); *В просторій салі* [залі] *стояли два столи, злучені вгорі третім, поперечним* (Б. Лепкий); *У колядках оспівуються святочний вогонь, чудотворні іскри, злучені з водою* (з наук. літ.); *Коза, злучена у вересні, принесе приплід в лютому* (з навч. літ.); // **злу́чено,** *безос. пред. З часом кілька чи кільканадцять .. родів, що жили обік себе, злучено в "волость"* (І. Франко).

2. *у знач. прикм., заст., зах.* Який злучився, з'єднався разом з ким-, чим-небудь. — *Що за сила в товаристві людей! Злученими силами чуда докопуються!* (І. Франко); *Тупають під такт "молдуваняски"* [молдаванески] *ноги, здіймаються й опускаються злучені руки, мають білі хусточки в руках дівочих...* (М. Коцюбинський).

ЗЛУ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. *заст., зах.* Дія за знач. **злучи́ти** 1 і **злучи́тися** 1. — *Ця мелодія — це вона. Це вона, ця жінка, яку я тут так несподівано зустрів, кохання до якої визначило злучення цієї музичної теми* (В. Домонтович); *Аналіз документальних матеріалів свідчить про те, що на місцях абсолютна більшість народних зборів ухвалювала рішення про злучення Закарпаття з Україною* (з наук. літ.).

2. Дія за знач. **злучи́ти** 2 і **злучи́тися** 2. *Злучення кролів організовують тільки в клітках самців* (з навч. літ.).

ЗЛУЧИ́ТИ *див.* **злуча́ти.**

ЗЛУЧИ́ТИСЯ *див.* **злуча́тися.**

ЗЛУ́ЧКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **злуча́ння** 2 і **злу́чення** 2. *Він у добрих конях знався досконало. І навіть сам злучкою займався. І коники в нього справді були найкращі* (Ю. Логвин); *Він заревів, як верблюд у злучку, а я притиснув його до кабіни й став методично й щосили гатить у живіт* (Л. Кононович).

ЗЛУ́ЧНИЙ, а, е, *с. г.* Стос. до злучання (у 2 знач.), злучення (у 2 знач.); парувальний. *Він ретельно прочитав про крадіжку в кооперативі с. Кіндратівки, про боротьбу з самогоном по Кагарлицькому районі* [району], *про зразковий злучний пункт у містечку Радомишлі* (В. Підмогильний); *Племінне господарство щорік у злучний сезон направляє кращих жеребців на злучні пункти й пункти штучного запліднення* (із журн.).

ЗЛУ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **злу́щити.** *Тричі з минулої весни прокультивували* [пари] *по глибоко злущеній стерні* (Є. Кротевич); *Не злущений вчасно ґрунт швидко пересихає й ущільнюється* (з навч. літ.); // **злу́щено,** *безос. пред. Злущено понад сто гектарів ґрунту для осінньої сівби* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який злущився (у 1 знач.). *Залізним смерчем наскрізь пробивало, трощило ліс, і злущена кора осипалась на ваші каски, і зелене оббите гілля встеляло вам, може, останню дорогу* (О. Гончар); *Зблекнуть* [зблякнуть] *світлини, як старі злущені дзеркала* (І. Калинець).

3. *у знач. прикм., с. г.* Пухкий, розпушений (про верхній шар ґрунту, його стан і т. ін.). *При утриманні поля більше двох місяців у злущеному стані й наступній оранці проростає і знищується вдесятеро більше бур'янів, ніж по ранньому зябу після одноразового лущення* (з наук. літ.); *Злущені стерновища.*

ЗЛУ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **злу́щити** і стан за знач. **злу́щитися.** *Збираючи врожай та очищаючи насіння гречки, слід ураховувати можливість злущення лушпиння й травмування ендосперму* (з наук. літ.); *Під час реставрації скульптури відновлено структуру основи на ділянках злущень і здуттів, проведено пошарове розкриття авторської поверхні, здійснено тонування, нанесено захисний шар лаку* (із журн.); *Цегла має бути морозостійкою і в насиченому водою стані витримувати без ознак видимих пошкоджень (розшарування, злущення, розтріскування, викришування) не менш як п'ятнадцять циклів поперемінного заморожування й відтавання* (з навч. літ.).

ЗЛУ́ЩИТИ *див.* **злу́щувати.**

ЗЛУ́ЩИТИСЯ *див.* **злу́щуватися.**

ЗЛУ́ЩУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **злу́щувати.** *Обробіток ґрунту розпочинається відразу після жнив попередника зі стерні, злущуваної короткобазовою дисковою бороною* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який злущується (у 1 знач.). *У разі перефарбування стін акуратно відскрібаються злущувані шари фарби до міцної поверхні* (з наук.-попул. літ.); *Паразит може поступово використовувати виділення шкірних залоз, злущуваний епідерміс або пір'я й волосся* (з навч. літ.); *Фахівці рекомендують застосування олії при нерівній, шершавій, злущуваній, сухій, тонкій, сірій і тьмяній шкірі* (із журн.).

ЗЛУ́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **злу́щувати** і **злу́щуватися.** *Розроблено пристрій для дослідження процесів злущування насіння розторопші плямистої* (з наук.-техн. літ.); *Дослідник провів експеримент методом злущування шарів від різних видів графіту, які використовуються в техніці* (з наук. літ.); *Для злущування поверхневого рогового шару епідермісу веснянки змащують соком свіжої трави молочаю, а потім — риб'ячим жиром* (з навч. літ.); *Унаслідок пілінгу посилюється процес злущування рогового шару шкіри* (із журн.).

ЗЛУ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗЛУ́ЩИТИ,** щу, щиш; *наказ. сп.* злущ; *док., що.* 1. Лущачи (у 1 знач.), обчищати (лузгу, лушпиння і т. ін.). *Взяв Ісус Христос рукою колосок від самої землі і став його злущувати* (з казки).

2. Очищати що-небудь від чогось, знімати (верхній шар, шматочки шкіри, кори, фарби і т. ін.). *Усі засоби, які злущують та відбілюють шкіру обличчя, слід наносити після її очищення* (з навч. літ.); *Зроговілий шар епідермісу треба злущувати* (із журн.); — *Нам довелося розігрівати фарбу на трамвайному вагоні промисловим феном, злущувати її, а потім ще відчищати шліфувальними кругами* (з газ.); — *Ти, як злущиш із себе опечену шкуру, знов красивою станеш, як гадюка, скинувши линовище* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * Образно. *Хто знає, як до інтуїції та чуття людей достукатися? Тільки шар за шаром знімати та злущувати з себе нашарування шаблонів, забобонів і чужих думок, знаходити і відбудовувати себе справжнього — зі щирим серцем і ясністю мислення* (з публіц. літ.); *Усе, що сталося з ним, злущило з душі колишню торопкість перед Брусом, він почував свою відповідальність і перед ним, і перед його дочкою .. як муж і оборонець* (Ю. Мушкетик).

3. *с. г.* Розпушувати верхній шар ґрунту для збереження вологи і знищення бур'янів. *При помірній щільності та вологості ґрунт під озимі культури після пізніх попередників достатньо злущити дисковими лущильниками* (з наук. літ.).

△ **(1) Злу́щувати / злу́щити стерню́** — розпушувати ґрунт відразу після збирання врожаю. *Ось зіжнуть пшениці, злущать стерню, а там настане осінь* (В. Бабляк).

ЗЛУ́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ЗЛУ́ЩИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Відділятися, відпадати дрібними лусочками (про верхній шар, шматочки шкіри, кори, фарби і т. ін.). *Рани загоїлись, але шкіра злущувалась* (О. Донченко); *На груші хвороба уражує й однорічні пагони, кора буріє, розтріскується і злущується* (з наук. літ.); *Колись зелена залізна покрівля злущилася, іржею, мов кров'ю, покрилася* (Панас Мирний); *Павло Ключар .. протягом літа тремтів, щоб не дай Бог не зачепити долітцем, скальпелем чи шкробачкою* [шкребком] *фреску й, щоб не злущилася фарба, він тут же її яєчним білком закріпляв* (Р. Федорів); * Образно. *Єхидна усмішечка злущується з Миколиного писка* (Г. Тарасюк).

2. *тільки недок.* Пас. до **злу́щувати.** *Насіння злущується спеціальними пристроями* (з навч. літ.).

ЗЛЮБИ́ТИ, юблю́, ю́биш; *мн.* злю́блять. 1. *кого, перев. із запереч. част.* н е. Док. до **люби́ти** 1; відчути прихильність, повагу і т. ін. до кого-небудь; полюбити. *Не злюбила вона* [пані] *нас; не так мене, як Одарку. Було так і їсть, як іржа залізо* (Марко Вовчок); [К а с с а н д р а:] *Поліксено!.. Ти знаєш, тебе я над усіх сестер злюбила* (Леся Українка); *Микола не злюбив Юрія з першого погляду* (В. Гжицький).

2. *кого, розм.* Док. до **люби́ти** 2; покохати. — *Що се?* — *питає Юрій ..* — *Се чабан за Параскою!* — *каже його товариш.* — *Злюбив її.* — *Чому ж ти за нього не пішла?* — *звернувся відтак хутко до мене, а на Юрія кривить лицем* (О. Кобилянська).

3. *що, з інфін., зі спол.* щ о. Док. до **люби́ти** 3; дуже звикнути, приохотитися до чого-небудь. *Не злюбила* [Юдка], *що Славко підстриг собі вуса* (Л. Мартович); — *Чи ви, може, вже перестали курити?* — *питала ніби поважно пані...* — *Ой, де перестала!* — *відповіла вона майже з переляком,* — *ще більше злюбила!* (О. Кобилянська); // *що, перев. із запе-*

реч. част. н е. Віддати чому-небудь перевагу, визнати кращим, уподобати щось. — *Ага, не злюбила правди? Заховалася. Правда у вічі заколола, — все гнівніше і гнівніше почав Колісник* (Панас Мирний); *Там часом "Вершника" читав "без голови" Денис Ісакович, хоча у разі жоднім Він пальми першості Майн Ріду б не одвів, Злюбивши над усе "Грабіжники морів"* (М. Рильський); *Що ж ти наробила, моя юна сило, Три дуби схилила — Три квітки злюбила* (П. Усенко); [К л а в а:] *Тихий чи буйний, але п'яний, божевільний. Божевілля твоє не злюбила, а потім зненавиділа* (О. Коломієць).

ЗЛЮБИ́ТИСЯ, юблю́ся, ю́бишся; *мн.* злю́бляться; *розм.* 1. *з ким.* Док. до **люби́тися** 1; покохати один одного, вступити у любовні стосунки; полюбитися. *А вона що робить? .. З сусідою-парубком злюбилася* (А. Шиян); *Він уже давно спідлоба дивився на батька — ще відтоді, як Гатило заборонив йому злюбитися з донькою Дарницького малого боярина* [боярина] *Судка* (І. Білик); // *безос. Не стерпілося — не злюбилося всупереч людським прогнозам та власним сподіванням* (Микита Чернявський).

2. *кому і без дод.* Док. до **люби́тися** 3; припасти кому-небудь до смаку, до душі; сподобатися. *А діло, коли злюбиться, До серця припаде, — Ніде в житті не згубиться, Найкращий шлях знайде* (М. Гірник); *Був я у Калинової Сопілки за поводиря .. Сопілці дівчатко злюбилося, то вона й каже: — Ой помалу-малу, Звениславо, грай, та не вражай мого серденька вкрай* (І. Калинець); [Ф а у с т:] *Коли тобі злюбилась наша мова, То певно й спів сподобається теж* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); // *безос. Друга половина села, за річкою, розкидана по рівнині, де кому злюбилося* (І. Франко).

ЗЛЮ́КА, и, *ч. і ж., розм.* Дуже зла людина. [О л е с я:] *Яка я безсердечна, яка черства, яка злюка!..* (М. Кропивницький); *Часом сердячись, мама починала, мов по книзі, вичитувати всі мої недоліки: був я й плюгавий і миршавий.., непоштивий і злюка, неслух і взагалі лиха личина* (Ю. Збанацький); *Сергій сторопів. ".. Ніколи б не подумав! У такої злюки — така мила і добра донька!"* (В. Малик); *Артур вважає мене винятковою душечкою, але він помиляється. Насправді я злюка* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗЛЮМПЕНІЗО́ВАНИЙ, а, е, *книжн.* Дієпр. пас. до **злюмпенізува́ти.** *Важко "оживити" свідомість народу, злюмпенізованого процесами виживання* (із журн.); *Парламентські вибори лише зафіксували той стан, у якому вже тривалий час перебуває більшість громадян злюмпенізованого суспільства* (з газ.); // **злюмпенізо́вано,** *безос. пред. Електорат злюмпенізовано, і він вірить лише обіцянкам* (з газ.).

ЗЛЮМПЕНІЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість і стан за знач. **злюмпенізо́ваний.** *Злюмпенізованість вищого "ешелону", "кадрів, які вирішують все" і "мас" стала головною причиною неминучого розвалу держави* (з наук. літ.).

ЗЛЮМПЕНІЗУВА́ТИ, ую, уєш, *кого, що, книжн.* Док. до **люмпенізува́ти.** *Мас-медіа мають протистояти намаганням розхитати мораль молоді, злюмпенізувати її* (з газ.).

ЗЛЮМПЕНІЗУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *книжн.* Док. до **люмпенізува́тися.** *Унаслідок життєвої скрути родина швидко злюмпенізувалася* (з газ.).

ЗЛЮТО́ВАНИЙ[1], а, е, *рідко.* Який злютувався *(див.* **злютува́тися**[1]). *У хвилини панічного поспіху він ставав злютованим* (із журн.); *Увірвався терпець злютованого натовпу* (з газ.).

ЗЛЮТО́ВАНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **злютува́ти**[2]. *Злютовані одним розчином, усі ланки в піраміді щільно пов'язані між собою* (О. Полторацький); *Кінь заіржав і ударив кованим копитом злютовану морозом землю* (Н. Рибак); *Мов на команду, хлопці звелись, — чотири бравих гульвіси, чотири синьооких пройдисвіти, кремезні, вигартовані вітрами, негодами та мандрами, злютовані короткою, але міцною дружбою* (І. Багряний); *Скорбно свистів на гострій шаблі граніту вітер, і козаки теж були як три уламки граніту, тільки злютовані воєдино звитягою й смертю* (Ю. Мушкетик); *Текст, як бачимо, збитий і злютований так щільно, що кожна спроба заміни чаїть у собі приховану загрозу .. ідеологічного збочення* (О. Забужко); // **злюто́вано,** *безос. пред. — Кожну пелюстку молотком кував, а вся троянда з одного шматка, і нічого тут не приварено чи злютовано, мов росла вона в мене з залізного зерна, з металевої прищепи* (Ю. Яновський); *Не нарікаю, Боже, на іспити важкі: одним страдженним дрожем злютовано віки* (В. Стус); *Для .. проведення* [операції] *на кожний район міста Н. було злютовано по добрячому спецзагону* (В. Чемерис).

ЗЛЮТО́ВАНІСТЬ[1], ності, *ж., рідко.* Стан за знач. **злюто́ваний**[1].

ЗЛЮТО́ВАНІСТЬ[2], ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **злюто́ваний**[2]. *Під мурами Полтави Полки спинилися, міцні В своїй злютованості грізній* (В. Сосюра).

ЗЛЮТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **злюто́вувати** і стан за знач. **злюто́вуватися.** *Сучасні високі технології неможливі без використання всіх досягнень зварювання і злютовування* (із журн.); *Цей жанр* [роман жахів] *передбачає створення фантасмагорії, проникнення ірреального в реальне, злютовування уявного з емпіричним* (К. Москалець); *М. Зеров майстерно використовує в перекладі сонетів Ж.-М. де Ередіа засоби поетичної фоніки для злютовування окремих лексичних компонентів у єдине ціле* (з наук. літ.).

ЗЛЮТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗЛЮТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *що.* Лютуючи *(див.* **лютува́ти**[2]**),** скріплювати, з'єднувати; спаювати. *Метал вкипав у метал. З буйним завзяттям злютовував їх воєдино. Вони вже монтували електронне серце машини* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Хай на цю таємну, величну раду життя і смерті прийдуть тільки свої, тільки ті, що їх злютувала в живий крицевий ланцюг гаряча, молода кров...* (Б. Антоненко-Давидович); // Скріплюючи, робити що-небудь міцним, твердим. *В будові бетоном злютуєш каміння, Вогнем свого серця його зігрієш* (П. Дорошко).

2. *кого, що, перен.* Об'єднувати в одне нерозривне ціле; згуртовувати. *Келагаст не забував того напучення ані тоді, як вишколював та злютовував тисячу, ані пізніше, як водив її в січу* (Д. Міщенко); *Церква злютовувала людей в громаду, ставала духовним центром, рідномовним середовищем, не давала забувати далеку материзну* (з рел.-церк. літ.); *Алі-баша недурно роздмухував войовничий настрій султана. Він розумів, що лише війна на деякий час злютує кров'ю нетривку державу Османа* (З. Тулуб); *Оператори, художники, актори, статисти... Ти мусиш об'єднати увесь цей строкатий колектив, запалити, злютувати в одну творчу волю...* (О. Гончар).

ЗЛЮТО́ВУВАТИСЯ, уеться, *недок.,* **ЗЛЮТУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Спаюватися (у 1 знач.); скріплюватися, стаючи міцним, твердим. *Від терпких морозів сковувалася вода, злютовувалися сніги на шляху* (із журн.); * Образно. *Наші руки — моя права, а її — ліва злютовуються, аж хрустять у суглобах пальці* (Р. Федорів).

2. *перен.* Об'єднуватися в одне нерозривне ціле; згуртовуватися. *Міцність і єдність нашої родини злютовувалася волею батька, після смерті якого зникло, розпалося все* (з мемуарної літ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **злюто́вувати.** *Ті чи інші реалії, що в системі Шевченкового вірша виступають цілком диференційовано (наприклад, кінь, скеля), вертикальним контекстом злютовуються в цілісне поняття* (з наук. літ.); *У Києві 50–60-х років XX ст., як тепер бачиться звіддалека, існували духовно-інтелектуальні кола, що злютовувалися світоглядними, моральними й національними орієнтаціями* (з публіц. літ.).

ЗЛЮТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **злютува́ти**[2] і **злютува́тися**[2]. *Виготовляючи срібні оправи до коштовного каміння, львівський художник не використовує злютування* (з газ.); *Піде* [кам'яна потерть] *на злютування стін у гридницях та вежах, щитів та мечів, пристроїв для оснащення лодій і для управління лодіями* (Д. Міщенко); *У своїй новітній історії Україна мала кілька періодів злютування суспільства й держави в єдине ціле* (із журн.).

ЗЛЮТУВА́ТИ[1], у́ю, у́єш, *док., кого, що, рідко.* Ви́кликати лють, гнів. *Сама думка про можливість ..* [цієї дії в п'єсі "Паливода"] *злютувала "блюстителя"; він прикликав до себе Саксаганського і почав йому грізно дорікати* (Л. Старицька-Черняхівська).

ЗЛЮТУВА́ТИ[2] *див.* **злюто́вувати.**

ЗЛЮТУВА́ТИСЯ[1], у́юся, у́єшся, *рідко.* Док. до **лютува́тися**[1]. *І цариця злютовалась* [злютувалась] *І пішла від него* [нього] (С. Руданський).

ЗЛЮТУВА́ТИСЯ[2] *див.* **злюто́вуватися.**

ЗЛЮ́ЧЕ, *розм.* Присл. до **злю́чий.** — *Хто ж її* [землю] *їм наділяв, як вони своєю кров'ю та кістками її добували?* — *злюче увернув Пищимуха* (Панас Мирний); — *Ти ранений, Грицю?* — *питаю Янчеюка.* — *Ні!* — *злюче відповідає він* (У. Самчук).

ЗЛЮ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **злю́щий.** — *Та й недобра ж ся Мар'я яка! І чого вона така злюча до всіх стала?..* (Панас Мирний); *Були серед них* [павуків] *такі великі й злючі, що інколи я скрикувала й відступала назад* (М. Чабанівський); *Та мій Лиско* [собака] *такий злючий, а тут як заціпило йому. Я підходжу до "злючого" Лиска і гладжу його блискучу шубку* (П. Запаренко); *Лице суворе й злюче* (Ю. Яновський); *Марко зразу став, мов вкопаний. Та кожне злюче слово Артемія його приводило до пам'яті* (А. Чайковський); *Розгулявся* [Коник] *на всі боки, Все байдуже, все дарма... Коли гульк — аж в степ широкий Суне злючая зима* (Л. Глібов); *От бачите, .. які лихі бурі, які злючі зуби, які гострі жала терзають мене, і мордують, і до живого доймають, поки я у вас на службі подвизаюся* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗЛЮ́ЧКА, и, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **злю́ка.** *Кожного дня .. виходить ловити Романа з довгою лозиною стара панна-злючка* (С. Васильченко); — *Це, звичайно, шкода, але ви сьогодні чудово виглядаєте,* — *сказав Хлоня.* — *Чому ж це шкода?* — *А тому, що ви — злючка!* (М. Хвильовий); [З і н а:] *Злючка, потвора, носорог* [носоріг]! *І я ще, дурна, хотіла йому пробачити* (І. Кочерга); *Маленька гладка Кіті з пухкими губками, які вона раз у раз вередливо закопилювала, мені не подобалася. "Мабуть, злючка й вереда",* — *подумав я і більше не звертав на неї уваги* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗЛЮ́ЩИЙ, а, е, *розм.* 1. Дуже злий. — *Цей начальник був навдивовижу лихий, злющий та вередливий* (І. Нечуй-Левицький); [М а к а р:] *Біда рудому з нею. Пропадає дівчина. Він на шахті, а вона де тільки не бігає. І таке злюще росте. Усіх хлопчаків б'є* (О. Корнійчук); // Роздратований, сердитий. — *Ось одного разу повертається* [баба] *з базару* — *злюща-презлюща* (Ю. Збанацький); // Хижий, лютий (про тварин). *Мене манило звучне батькове ценькання і грубий, уриваний стук важких молотів, мов гавкання злющих, великих та похрипких псів* (І. Франко); *Тиче* [дружина] *пальцем у сторінку щоденника, де стоїть двійка або навіть трійка, схожа на злющого шершня* (А. Дімаров); *Вдома у мене був злющий бульдог, зовсім сліпий* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // Який виражає зло, злість (про очі, погляд і т. ін.). — *У-у, ішаки!* — *лається Абдулаєв і проводить їх злющим поглядом* (Григорій Тютюнник); *Свирид Яковлевич зупиняється біля молодиці, здоровається, а в її навіки злющих очах спалахує занепокоєння* (М. Стельмах); // Сповнений зла, пройнятий злобою, недоброзичливістю. *Так хай же слава невмируща Про тебе скрізь загомонить, І ні злоба, ні заздрість злюща її повік не заглумить* (В. Самійленко); *Світлійший на ката не подобав, бо був дрібний і невеликої сили. Але якраз тим прикріше вражала .. тая злюща усмішка на його гарних .. устах* (Б. Лепкий); *Голос у неї став злющий, як у відьми, вона крутила й крутила безжально вухо Яковенкові, так наче намірилася зовсім відірвати його* (П. Загребельний).

2. *перен.* Сильний, шалений ступенем вияву (про явища природи). *Я все тут по-своєму бачу й люблю У всяку пору. І травень розквітлий, І листопад, коли поле прочахне, І січень, коли завірюха злюща* (П. Дорошко).

3. *перен.* Небезпечний, шкідливий. *Степан у ці роки був би ватажком босоногих хлоп'ят.., водив би їх організованим строєм на збір колосків у поле, а ввечері навчав би тактики рухомого маневру в сусідських садках, повних чудових яблук і злющої кропиви* (М. Дашкієв); *Іде солдат полем, яке давно не знало плуга й поросло злющим будяччям* (із журн.); *Злюще жало.*

ЗЛЯГА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зляга́ти** 1–3, 5, 6 і **зляга́тися** 1. *Злягання пласта характеризується потужністю (товщиною), кутом спаду, простяганням та спадом* (з наук. літ.).

2. Дія за знач. **зляга́тися** 2. — *Любов зароджується в серці юнака а чи юнки неусвідомлено.., коли вони нібито і не думають про злягання, а лише прагнуть бути разом, щоб насолоджуватись об'єднанням палаючих любов'ю душ* (В. Рубан); *Уже при перших зляганнях, яких так жагуче прагнув граф, з Божого призволу графиня зачала в лоні двох синів-близнюків* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗЛЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗЛЯГТИ́,** я́жу, я́жеш; *мин. ч.* зліг, злягла́, ло́; *наказ. сп.* зляж; *док.* 1. *розм.* Те саме, що **ляга́ти** 1. *Марина злягала на своєму рипучому тапчані в кутку під чорними образами і, позираючи на заплакані шибки, стогнала:* — *Слаба я... Не переживу цю зиму* (Р. Іваничук); [Р у ф і н:] *Я прошу вас, друзі, ходім в триклініум. Злягти я мушу, бо щось не встою* (Леся Українка); *Володька визирнув у вікно і секунду послухав під дверима, злігши долі на живіт* (Ю. Смолич).

2. *на кого, перен.* Те саме, що **ляга́ти** 6. *Графівна Труда почуває, як на неї злягає страшенна слабість* (В. Винниченко); *Це була вже .. мудра, замислена княгиня, на яку зліг весь державний тягар* (Б. Лепкий).

3. *на що.* Спиратися на яку-небудь опору, обпиратися об щось. *Піщани тільки забачили свою "молоду" ззаду, .. коли вона вилазила з пишного ридвана та сунула в горниці, злягаючи на руки двох хороше зодягнених дівок* (Панас Мирний); *Він грудьми злягає на стіл і їсть мого батька .. очима* (П. Колесник); *Огрядна сива бабуся злягає важкими грудьми на підвіконня, годинами роздивляючись двір* (І. Жиленко); *Роман зайняв місце коло вікна і, злігши плечима на стіну, став пильно вглядатися, що робиться надворі* (О. Гончар); *Внучка стомилася бігати, злягла ручками і голівкою бабусі на коліна* (І. Рябокляч).

4. *тільки док.* Захворівши, лягти у постіль; тяжко занедужати. — *Що ми робитимемо, доню! От довелось мені злягти саме в жнива...* (М. Коцюбинський); *Ярина після багатьох днів хвороби одужала, але незабаром знову злягла і то дуже важко* (С. Скляренко); *Пішли по селу чутки та розмови, .. батько до серця все те приймав .. й притьмом зліг* (Ю. Збанацький); — *Ще трішки, Маврушо, отам, за лісом, чую, вже будуть люди. Нам би тільки туди. Не зляж, бо я тебе не понесу* (В. Яворівський); *Від перенапруження я зліг, щойно повернувся додому. Мене знову зламала якась безіменна застуда* (Ю. Андрухович).

5. *тільки 3 ос.* Осідати, ущільнюючись під дією чого-небудь. *Покрівля, правда, старувата, злягла, зеленим мохом узялася на північному причілку* (І. Цюпа).

6. *перен.* Затихати, вщухати (про звуки, явища природи і т. ін.). *Коли полум'я почало злягати, начальник штабу звернувся до свого ординарця: — Ходім, Грицьку! Не варт дивитися на пожежу до кінця* (В. Підмогильний); *Чути було, як поволі злягає тупіт ніг, як все тихше і тихше рипллять вози* (С. Скляренко); *Вітер зліг, і дзвінко лунали на морозі веселі голоси* (Н. Рибак).

7. *діал.* Розроджуватися. — *Де то таке чути, щоби чоловік пуп дитині рубав..? Ні Фулячку не кликав... ні сусіду Маріку, а Марія сама недавно перший раз злягала* (М. Матіос); *Саме напровесні Настя злягла: знайшлось хлопчатко* (М. Коцюбинський).

(1) У по́стіль злягти́ — важко захворіти. *А Мотря від такої зневаги, від тяжкого уразу, від тривоги занедужала, в постіль злягла* (Панас Мирний); *О. П. Косач у листі матері повідомляє, що стан здоров'я Лесі Українки поганий. Перед Різдвом Леся злягла в постіль, так їй важко було ходити* (з наук.-попул. літ.).

ЗЛЯГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗЛЯГТИ́СЯ,** я́жуся, я́жешся; *мин. ч.* злі́гся, зляглáся, ло́ся; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Під дією чого-небудь ущільнюватися, перетворюватися на компактну масу. *Потепліло, і сніг зачав злягатись* (В. Барка); *Трава, пригоряючи, скручувалась, злягалась.., мов повсть* (О. Гончар); *Заржавіла січова рушниця, злігся порох, розгубилося креміння* (Панас Мирний); *Гостре колись каміння зляглося тут загладжено* (П. Загребельний); * Образно. *Вже не час було йому* [батькові] *ламать свою сиву голову, переіначувать те, що лежало в голові кілька десятків год, що зляглося, як верстви снопів в старому стіжку* (І. Нечуй-Левицький); // Злипатися, склеюватися. *Колись і ці кучері були хвилясті й золотисті, мов пшеничний сніп, а потім потемніли, зляглися від щоденного важкого поту та й поплелися жорстким сріблом* (М. Стельмах).

2. *з ким і без дод.* Здійснювати статевий акт. — *Навіщо тобі Трохим? — А хочу, — заторохкотіла Гапка, — щоб він прийшов до урядових і признався на праві, що злягався з Явдохою* (Валерій Шевчук).

ЗЛЯГТИ́ *див.* **злягáти.**

ЗЛЯГТИ́СЯ *див.* **злягáтися.**

ЗЛЯ́КАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **злякáти.** *Мужа, зляканого смертю, що боїться навіть згадки, Що в бою трясеться й блідне, — зневажатимуть нащадки* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

2. *у знач. прикм.* Який злякався. *А люди бідниї в селі, Неначе зляканi ягнята, Позамикалися у хатах* (Т. Шевченко); *Злякана коняка, згубивши хазяїна, несамовито скаче полем* (Панас Мирний); *Червона, як жар, злякана й засоромлена, пішла Василина в пекарню* (І. Нечуй-Левицький); *Притихлий і зляканий, згорнувши міхи, на стільчику сидів сліпий Вихтір* (Григорій Тютюнник); *Заревів* [лев], *роздираючи пащеку, і чоловік завмер, зляканий і принишклий* (Валерій Шевчук); // *у знач. ім.* **зля́каний,** ного, *ч.* Той, хто злякався. *Князь не має права вбити ні того, в кого зламана зброя, ні тяжко пораненого, ні зляканого, ні того, хто кинувся тікати* (В. Рубан); // Який виражає ляк, страх. *Хвилину Степан сидів нерухомо, слухаючи зляканий стукіт серця, єдиний звук, що лишився йому реальним серед тиші темної кімнати* (В. Підмогильний); *Багато очей сумних і зляканих нетерпляче дивились на нього* (А. Головко); *Жінка побачила Мірошниченка, підвелася, і зляканий осміх промайнув по її скорботно гарному обличчю* (М. Стельмах).

ЗЛЯ́КАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зля́каний** 2. *Він аж злякався й почав мене найщиріше прохати лишитись. З цеї щирості й зляканості прохання я знов-таки зрозумів, що для чогось потрібний Стефензонові* (В. Винниченко); *Часом зляканість виростала в найдикіший жах, що обгортав зір, і вона знічувалась решткою думок* (В. Барка); *Душевну неприступність батько й зараз вловлює в очах Ліни за отією зовнішньою мовби зляканістю* (О. Гончар).

ЗЛЯ́КАНО. Присл. до **зля́каний** 2. *Знадвору вривається несвітський галас. Обидві пані бліднуть і злякано ззираються* (Леся Українка); *Серце Марка забилося радісно і разом тривожно й злякано* (І. Микитенко); *Короткий посвист сплеснув раптом з-під дерев, і Юра затремтів злякано і радісно* (Ю. Смолич); *Табунець маленьких зелених рибок злякано сахнувся набік* (В. Собко); *Чайка злякано зойкнула й піднялась угору* (І. Білик).

ЗЛЯКА́ТИ, *рідко* **ІЗЛЯКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *кого.* Док. до **лякáти** 1; перелякати. *Йде Ярема, Залізняк гукає: — Чуєш, хлопче! ходи сюди! Не бійсь, не злякаю* (Т. Шевченко); *Що з твоїми очима? Напиши по правді, бо вже все одно більш, ніж тепер, не злякаєш, я й так боюся* (Леся Українка); *Ти сказав "небезпека"... Небезпека може загрожувати з боку людини, акули, іншої тварини .. Назви того, хто злякав тебе* (І. Росоховатський); *В Маркових очах миттєво зблиснув вогонь, який злякав Киліяну* (Ю. Мушкетик); *Почувся такий страшенний шум, який злякав би навіть найхоробрішу людину* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); // *кого і без прям. дод.* Змусити здригнутися від несподіванки. *Андрій Григорович аж здригнувся, швидко розплющив очі й з непорозумінням озирнувся: що таке?! Ах, то співав соловейко! От каналія, аж злякав* (В. Винниченко); *Ступала* [Оленка] *причаєно, мов боялася когось ізлякати* (В. Кучер); *За порогом у відчинених дверях, як образ у рамах, стала панна в білому .. — О, я вас злякала, — каже ясна панна й*

простягає до Дарки руку (Ірина Вільде); — *Свириде Яковлевичу, це я, — шепоче в темряві Марійка Бондар, щоб часом не злякати чоловіка* (М. Стельмах); // *кого, чим і без дод.* Ви́кликати почуття занепокоєння; залякати. *Вороги не могли б злякати її в останній момент ніякою несподіванкою* (Л. Смілянський); — *Я — не дезертир, — відповів затриманий. — Мене .. штрафбатом не злякаєш, всього набачився* (М. Руденко); *В час дозрівання, становлення, зростання я не повинен його образити чи злякати ненароком якимось неоковирним словом* (Ю. Покальчук); — *Я піду разом з тобою, — будуть вороги забиті, Ми ж бо — воїни обидва. Що злякає нас на світі?* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

2. *кого.* Док. до **лякáти** 2; сполохавши тварину, ви́кликати певну реакцію. *Тихо в лісі: повітря не дихне, ніщо не шеберхне, жадна рослинка не схилиться, не злякає маленької комашки* (М. Коцюбинський); *Якийсь уламок впав на тент, що прикривав шлюпку .. Ту ж мить почулося ревіння звіра. Можливо, вибух його злякав, можливо, поранив* (М. Трублаїні); *Першим возвісником* [провісником] *неспокою був сич .. Гордій підвівся і гучно ляснув долонями, аби злякати непроханого гостя* (Т. Осьмачка); *Стратон Стратонович насторожився й притих, аби не злякати пташечку, яка ось-ось мала вилетіти із свого гнізда* (О. Чорногуз); *Вадим міг дістати зайця рукою. Він боявся і поворухнутися, намагався навіть не дихати і не кліпати очима, щоб не злякати косого* (В. Хрущак).

3. *що.* Стривожити, порушити (тишу, спокій і т. ін.). *Настала тиша, як у вусі. Це зразу злякав ту журливу тишу нестямний крик, божевільний лемент...* (Панас Мирний).

ЗЛЯКА́ТИСЯ, *рідко* **ІЗЛЯКА́ТИСЯ,** áюся, áєшся, *док., кого, чого і без дод.* Відчути ляк, страх; перелякатися. *Еней, пожар такий уздрівши, Злякався, побілів, як сніг* (І. Котляревський); — *Що тобі, Катре?* — *питаю.* — *Чи ти батька ізлякалася?* (Марко Вовчок); [Ж е н я:] *Думаєш, як у перший раз мене сполохала, то я й тепер тебе злякаюсь?..* (М. Кропивницький); *Сама Санька, мабуть, до смерті злякалася свого вчинку* (О. Донченко); *О, як злякалась бідна Дюймовочка, коли хрущ схопив її і посадив на дерево* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); // Здригнутися від несподіванки. — *Чого се Мар'я Іванівна так зажурилася? — роздалося тихе питання ззаду Христі, аж вона злякалася* (Панас Мирний); *Я побачив дядька Тимоху біля кузні. Стиха я підійшов і глянув на його* [нього]. *Глянув і злякався: обличчя бліде, очі позападали, якась мука світиться в їх* [них] (Б. Грінченко); *Коли переконалася Хуррем, що .. вона віддана лише власним силам, несподівано для неї самої відкрилася у ній така невпинна текучість духу, такі незнані можливості розуму, що навіть злякалася* (П. Загребельний); *Раптом на нього вискакують з хащі роз'ярені вовк та лось. Заєць злякався, на місці застиг, дихати перестав* (В. Багірова).

ЗЛЯ́ПАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **зля́пати.** *Підходили* [чоловіки] *.. в неоковирному взутті, зляпаному казна з якого ременю чи склеєному з трофейних автомобільних камер* (М. Стельмах); *На околиці панувала буденна метушня: в так-сяк зляпаних халупках народ займався ділом* (Н. Околітенко); // **зля́пано,** *безос. пред. Розглядаю папір. В кінці — незграбним дрюччям так-сяк зляпано безграмотний підпис* (С. Васильченко).

ЗЛЯ́ПАТИ, аю, аєш, *що, розм.* Док. до **ля́пати** 4; зробити що-небудь з підручних матеріалів наспіх, недбало. — *Хіба забув ти, що великою водою Ворочають великії млини? Їх німці будувать уміють, А вже не зляпає наш брат* (Є. Гребінка); *Стою, задумавшись, над ліжком; стоїть поруч мене дід; милуючись, дивиться старими очима на свою роботу: — Таке-сяке зляпав, а все ж буде краще на йому* [ньому], *ніж долі* (С. Васильченко).

ЗМАВПО́ВАНИЙ, а, е, *зневажл.* Дієпр. пас. до **змавпувáти.** *На нас чекає потужний мистецький сплеск, бо нарешті маємо свій сучасний естетизм, ніде не змавпований і напрочуд виразний* (з наук.-попул. літ.); *У поетичній збірці є цілий світ — особливий, не поспіхом списаний і не змавпований на потреби ширвжитку, а ніжно виплеканий дбайливою рукою майстра в надійному прихистку власної душі* (із журн.); // **змавпóвано,** *безос. пред. У нашому телеефірі трапляються програми, які змавповано зі світових зразків* (з газ.).

ЗМАВПО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., зневажл.* Абстр. ім. до **змавпóваний.** *Змавпованість іміджу.*

ЗМАВПУВА́ННЯ, я, *с., зневажл.* Дія за знач. **змавпувáти.** *Прихована у фільмі реклама впливає на глядача не напряму, не агресивно, м'яко і визначає підсвідоме змавпування практично будь-якої нав'язаної йому моделі поведінки* (з наук. літ.).

ЗМАВПУВА́ТИ, ýю, ýєш, *кого, що, зневажл.* Док. до **мавпувáти.** *Ще за Хусейном одна здібність виявилася: він міг без жодної похибки змавпувати звички і звучання мови всіх тих людей, яких бачив на своєму шляху* (Ю. Логвин); *Ми мавпували все, що можна було змавпувати: художні прийоми, філософські методи, засоби вираження, форми протесту.., жести, посмішки, артикуляцію, сленг* (Ю. Іздрик).

ЗМАГ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **змагáння** 1, 3. *О, знати твердо лиш одно: Загин або побіда. І змаг п'янитиме вином, Як батька і прадіда* (О. Лятуринська); *Останній змаг руками перед тим, як хвилі поглинуть тебе, сподіванка, що народжується з безнадії: "А, може, врятуюсь! Може, випливу!"* (В. Домонтович); *Хмизонос розіпхав усіх, гордо виступив на середину, урочисто оголосив: — На змаг! Хто хоче, ставай туди* (П. Загребельний); *Вона вже дружина чорноморського адмірала — героя змагів за незалежність, про якого Мирон підрядився знімати документальний фільм* (Г. Тарасюк).

ЗМА́ГА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **змагáння** 1, 3, 4. *В мені живуть в борінні світло й тьма, як зла й добра на світі вічна змага* (В. Сосюра); *Марко сам до тих змаг не вдатний, одначе володів неперевершеним умінням звести в герці-задирачці інших* (Ю. Мушкетик).

ЗМАГА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до змагання (у 2, 3 знач.). *Спортивна наука і практика збагатилися новими знаннями про роль сенсорних систем організму в забезпеченні ефективної рухової діяльності за екстремальних змагальних умов* (з наук. літ.); *З-поміж авторів двадцяти конкурсних фільмів не було жодного новачка, а до змагальної команди потрапили чотири володарі "Золотої пальмової гілки"* (із журн.); *На домашньому мундіалі українські юніори — майбутнє нашої легкої атлетики — здобули неоціненний змагальний досвід* (з газ.); *Змагальний день;* // Характерний для змагання (у 2, 3 знач.). *Унаслідок децентралізації апарату адміністрації фактично використовувалася змагальна модель ухвалення рішень, де лідерів впливу було вже декілька* (із журн.).

2. *юр.* Такий, у якому обидві сторони мають рівні процесуальні права. *В Україні історично склалося судочинство зі "змішаною" формою організації кримінального процесу, яку визначають розшукове попереднє розслідування та змагальний судовий розгляд* (з наук. літ.); *Змагальна судова процедура в правовій системі означає нейтральну, неупереджену позицію суду і його відповідальність лише за прийняття рішення у цивільній або кримінальній справах* (з навч. літ.).

3. *рідко.* Те саме, що **спі́рний.** *Чи садовити Антона на Олімп за стіл, чи ні? Це питання покидаю як змагальне. Олімп сердитий на нас ще од часів Котляревського, од часів його "Перелицьованої Енеїди"* (І. Нечуй-Левицький).

ЗМАГА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто з ким-небудь змагається (*див.* **змага́тися**[1] 1, 2). *Коли чоловіки надумали бігати наввипередки, стрибати через канаву, то троє мислителів показали себе найщирішими змагальниками у мужніх вправах* (Микола Чернявський); *Він вийшов до дружини, яка почала варити обід, .. розкидавши багаття. Всі четверо сьогоднішні змагальники ворожили над одним котлом* (І. Білик).

ЗМАГА́ЛЬНИЦЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **змага́льник.** *Першоумовою успішного змагання є практикування змагальницької поведінки, яка передбачає чесність у поєдинку та повагу до супротивника* (з навч. літ.).

2. Стос. до змагання (у 1–3 знач.), характерний для нього. *Авторитарні партії, на відміну від змагальницьких, характерні для недемократичних політичних режимів* (з наук. літ.); *Підвищення мотивації щодо самостійної роботи породжує вельми цікавий педагогічний феномен: у групах нерідко створюються умови для появи яскраво виражених змагальницьких настроїв* (з наук. літ.); *Взаємодія учасників політичного процесу повинна мати змагальницький, конкуруючий характер* (з наук.-попул. літ.); *Ефективність і продуктивність залежать від змагальницького духу фірми й уміння приймати рішення* (із журн.).

ЗМАГА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **змага́льний** 1, 2. *Основою для виокремлення індивіда із загальної маси є самостійність людини, звільненої від опіки, здатність і бажання розраховувати на власні сили, змагальність, а отже, і нове, більш незалежне, ставлення до суспільства* (з наук. літ.); *Проведення змодельованих судових процесів сприяє розвитку творчого мислення, змагальності, професійної та ораторської майстерності, красномовності* (з навч. літ.); *Украй необхідне інституційне закріплення здобутків демократії: балансу гілок влади в Україні (законодавчої, виконавчої та судової), перманентний діалог влади, суспільства й опозиції, а також змагальності політичних сил* (із журн.).

ЗМАГА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **змага́тися**[1] 1. *Маленький Саїб був дуже розумний хлопець і вчився так добре, що незабаром став трохи не розумнішим за свого напутника і вчителя, забивав баки в змаганнях Гарунові-паші* (І. Нечуй-Левицький); *Вже й вікна засвітились де-не-де, та відступитись день ніяк не хоче! Навколо мене ще змагання йде між денним блиском і вогнями ночі* (Н. Забіла); *Між Какорою і Сивооком тривало щось мовби змагання: хто кого? Може, саме завдяки тому багаторічному змаганню зайшли великі зміни й у Сивооковім характері* (П. Загребельний); *— Все наше життя якесь змагання. Все воюємо, все воюємо, але в житті особистім... Хочеться мати когось такого, з ким би не був підозріло-настороженим. Душі все-таки треба відпочивати* (Валерій Шевчук).

2. Зустріч для здобуття першості з якого-небудь виду спорту. *Хто хоч раз був на футбольному змаганні, той добре знає, що ніде так пристрасті не закипають, як на футболі* (Л. Дмитерко); *Микита вирішив створити свою дитячу футбольну команду й викликати на змагання команду дачників* (М. Циба); *Змагання воїнів-спортсменів мало відбутися на закритому стадіоні в містечку німецьких металургів* (О. Шугай); *— Що б ви найдужче хотіли побачити, Енді? — Веслярські змагання Кембридж — Оксфорд, сер* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

3. *перен.* Суперництво протилежних або ворожих сил; боротьба (у 2 знач.), двобій. *Проти діла соромно́го Виступає слово праве, — Ох, страшне оте змагання, Хоч воно і не криваве!* (Леся Українка); * Образно. *У мовчазному змаганні з бурею застигли млини* (І. Кириленко); // Те саме, що **бій** 1, 2. *Любо дивитись на чвари війни, на криваве змагання, Що у долині кипить, коли сам непричетний до бою* (М. Зеров); *У темряві клекотіла-бушувала кривава січа .. Жарке змагання було біля хат і землянок, де скупчилися драгуни, попід фортечними стінами* (В. Чемерис); [А н т о н і й:] *Ходім, цариці. Ще снаги в нас досить. В бою я смерть у себе закохаю, З її косою ставши на змагання* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); // Зіткнення протилежних думок, почуттів і т. ін. (у свідомості, душі кого-небудь). *Видублене знегодами обличчя* [Старого] *було дрібно посічене зморшками. Мабуть, почало старітись не на повітрі, а десь в кабінетних сутінках, в'янучи від душевних змагань і переобтяжень* (Р. Андріяшик).

4. *розм.* Те саме, що **сва́рка.** *Геть набік всі чвари й змагання бридке, Що нас роз'єднало в "дні они"! Всі разом повстаньмо за право людське...* (М. Старицький); *Починається лайка, змагання. Крик, гук дедалі все росте, все більшає* (Панас Мирний); *Зять був так само самостійний і запопадний; почалось змагання в сім'ї, потім колотнеча* (І. Нечуй-Левицький).

5. *діал.* Намагання. *Ми бачили майже у всіх наших новіших поетів щире змагання — визволитися з пут шаблону* (І. Франко); *Чому ж вагаюсь я розкрить свої змагання, Усю пожежу дум моїх?..* (О. Олесь); *Жіночий інстинкт .. керував Талочкою в її поведінці з Чайкою .. усупереч Талоччиним змаганням провадити свою надуману гру* (Д. Бузько); // Прагнення. *Мені не бачити вас більше, Украйни милої лани! .. Докупи з людом не брести, Не поділити з краєм бідним Змагань до певної мети* (П. Грабовський).

(1) Соціалісти́чне змага́ння — У СРСР — форма трудового суперництва, спрямована на виконання й перевиконання планів, підвищення продуктивності праці, удосконалення виробництва і т. ін. *"Товариші колгоспники! .. Вище прапор соціалістичного змагання на других жнивах". З останніми словами Іван .. видихнув: "Знак оклику, все... Редактору на підпис..."* (В. Дрозд); *Основними показниками та формами участі трудящих в управлінні промисловістю історики вважали виробничі наради, розгортання соціалістичного змагання, трудовий ентузіазм* (з наук. літ.); *Пішло у безвість соціалістичне змагання з його ідеологічними атрибутами, проте дух змагальності, суперництва, здорової конкуренції, притаманний ринковим умовам господарювання, потребує відродження* (з навч. літ.); **(2) Спорти́вне змага́ння** — спортивний захід для порівняння досягнень спортсменів та визначення переможців відповідно до правил і вимог з конкретного виду спорту. *Історичний зв'язок спор-*

тивних змагань з релігійними культами не викликає сумніву, хоча так званий спорт високих досягнень та його найбільш видовищні різновиди саме з XX ст. стають важливою ділянкою індустрії масового дозвілля (з наук. літ.); *Спортивні змагання є своєрідною моделлю людських відносин, що реально існують у суспільстві: боротьби, перемоги, поразки, взаємовиручки, задоволення творчих цілей, прагнення вдосконалюватися* (з навч. літ.).

ЗМАГА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗМОГТИ́**, о́жу, о́жеш; *мин. ч.* зміг, змогла́, ло́; *док.* 1. *кого, що.* Брати гору, здобувати перемогу над ким-, чим-небудь; перемагати; долати. *Був* [Артем] *дядько роботящий, землю шанував, і хоч змагали його злидні, та працював чоловік* (Б. Антоненко-Давидович); *Наче мишки, тихо-тихо всі сиділи ми; як добро змагало лихо — так раділи ми* (Д. Білоус); *Венера зачала благати I за Енеєчка прохати, Вулкан йому щоб допоміг: Енеєві зробив би збрую Із сталі, міді, золотую — Такую, щоб ніхто не зміг* (І. Котляревський); *Ми всі дороги пройшли, Днів розірвавши туман, Лиха здолали, змогли Чорного ворона стан* (П. Усенко); * Образно. *Сіє зерна скрізь метка рука, і в океан добра тече ріка, і не зросте із нього ковила. Лиш так змагаймо океани зла...* (І. Драч); // *що.* Переборювати, долати що-небудь (почуття, фізичний стан і т. ін.). *Ішла дитина, на очах росла, Змагала в серці острах передвічний* (М. Рильський); // *тільки 3 ос., кого.* Оволодівати всім єством, находити на когось. *Хоч заплющив я очі, а сон мене не змагає* (Марко Вовчок); *Надходить* [Зет] *з брилою. Видко, втома починає і його змагати* (Леся Українка); *Я знаю: він ночами не спить, страшний біль у грудях змагає його* (Ю. Мушкетик); [П е р і к л:] *Змагає туга! Зараз я заплачу. Ця діва схожа на мою дружину Кохану* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра).

2. *тільки недок., до чого і без дод., діал.* Прагнути. *Теперішні поети загалом змагають до того, щоби в своїх піснях, повістях, оповіданнях і т. ін. малювати життя людське таке, яким вони його бачать* (І. Франко); *Понад літо, попід осінь бистрозоро, яснoперо всі птахи змагають в ірій, а моя лиш до журн* (І. Калинець); *— Я й мріяти не смів, що житиму в незалежній Україні, вона була для мене якимсь недосяжним ідеалом, до якого ще треба змагати цілим поколінням* (Л. Кононович).

◊ **По́зихи (позіхо́ти) змага́ють (беру́ть)** *див.* **по́зихи.**

ЗМАГА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок., рідко*, **ЗМОГТИ́**, о́жу, о́жеш; *мин. ч.* зміг, змогла́, ло́; *док., з інфін., рідко без дод.* Мати змогу, бути спроможним що-небудь робити. *Анна, слабовита й так, не змагала на найширшім загоні йти порівно з іншими* (І. Франко); *Сини .. саме до роботи. Господар також ще змагає* (В. Бабляк); *Великії у страха очі, Вся рать неслась, хто швидше зміг* (І. Котляревський); *Христя не змогла говорити... так її серце билося, стукотіло* (Панас Мирний); *Андрійко захекався і відчував, що довго бігти з важкою торбою не зможе* (О. Бердник); // *тільки док.* Дістати можливість робити що-небудь за певних обставин. *Коли поставлять залізну грубку або куплять переносний камін, я зможу тут жити* (М. Коцюбинський); [Р і ч а р д:] *Ти один в сій пущі мені б міг помогти, якби схотів.* [Д ж о н а т а н:] *Аби я зміг, охоти не бракує* (Леся Українка); *Звістка про падіння Перекопу приголомшила весь світ. Неприступний білий Верден, який, сподівались, зможе триматись роками, упав протягом трьох діб* (О. Гончар); *— Я нарешті зможу сьогодні добряче виспатись* (В. Чемерис).

Му́хи (пта́шки, *рідко* **му́ху, пта́шку** *і т. ін.)* **не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити** *і т. ін.)* *див.* **зобиджа́ти.**

ЗМАГА́ТИСЯ[1], а́юся, а́єшся, *недок.* 1. *з ким — чим і без дод.* Намагатися перевершити, перемогти когось у чому-небудь, домагаючись кращих, ніж у когось, результатів, показників. *Нема що таїти — трудно йому з ученим змагатися, таки лихо — невчений* (А. Головко); *Звідки й взявся горобець: — Ану, давай змагатись! Навпростець Хто долетить туди-он до отари? Орел зібрався з силами і полетів... за хмари!* (Л. Дмитерко); *Не дочекавшись вечора, у гущині над річкою змагалися два солов'ї .. Лічила комусь літа зозуля; і бив у бубон одуд, і туркотіла горлиця...* (Василь Шевчук); * Образно. — *Ніяка дружба, навіть найвідданіша, не може змагатися з коханням...* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *чим з чим, перен.* Не поступатися кому-, чому-небудь у якихось якостях, властивостях. *Рум'яні щоки та губи змагались красою з свіжими, розкішними квітками букетів* (І. Нечуй-Левицький); *Чистотою наші лабораторії повинні змагатися з лікарнями* (Ю. Шовкопляс).

2. Брати участь у змаганні (у 1, 2 знач.). *Хлоп'яки на березі змагалися — хто далі закине камінь* (О. Ільченко); [В о д я н и к *(гінцеві):*] *Бігтимеш до брами і назад. Коли не виграєш змагання, я батогами тебе засічу! Гонець вклоняється.* [Г о н е ц ь:] *З ким маю я змагатись?* (А. Шиян).

3. *перен.* Чинити опір кому-, чому-небудь, протестувати проти когось, чогось, боротися з ким-, чим-небудь, за когось, щось. — *Я знаю, я бідаха, да ще к тому* [до того] *й кріпак; твій рід такий великий — змагатиметься...* (Ганна Барвінок); — *Я — Дуб, се інше діло: Не тільки вітру не боюсь — Я з бурею змагаться буду сміло* (Л. Глібов); *Змагалися хлопці відважно в бою за рідну вітчизну свою* (С. Голованівський); *Хвилі, як гори, котяться на корабель, загрожують поглинути мізерну посудинку. А вона змагається, не дається, вперто прямує вперед* (О. Бердник); // Не давати опанувати себе якомусь почуттю, стану. — *Толстиков уже й без пива клює, — посміхаючись, кивнув Черниш на свого правого сусіда, що, уткнувшись головою в руки, уперто змагався з налягаючою дрімотою* (О. Гончар); // *перен.* Стикатися (про протилежні думки, почуття, бажання і т. ін.). *В ній змагалося два бажання: одно — негайно покинути все до чорта і скоріше їхати звідси .. і друге — навпаки, залишитися довше, дізнатися про всі таємниці* (Ю. Смолич).

4. *розм.* Те саме, що **свари́тися.** *Кайдаш і Лаврін .. кричали на все горло, змагались разом з бабами й підняли такий ґвалт на весь куток, що люди повибігали з хат* (І. Нечуй-Левицький); [П р і с ц і л л а:] *Ви про що там змагалися?* [Р у ф і н:] *Та так, пуста розмова, ти не турбуйся...* (Леся Українка); // Сперечатися, доводячи свою правоту. *Змагається* [Катря] *з нами, що нема у світі ані добрих людей, ані правди у людей* (Марко Вовчок); *Старий Горпищенко ніяк примиритись не може, бо по чабанському звичаю тузлук треба їсти, як він каже, тільки з дерев'яних ночовок. Він і сьогодні довго змагався з жінками з цього приводу* (О. Гончар).

5. *діал.* Прагнути. *З тої безкарної юрби хотів* [Б. Хмельницький] *зробити військо. Змагався в їх неслухняні, бурливі голови втовкмачити ідею освобождення* [визволення] *України.., вляти в їх серця любов до неї, до батьківської віри та церкви* (А. Чайковський); * Образно. *Тане сніг, зима бореться з літом і змагається не попускати свого володіння над землею* (А. Чайковський).

ЗМАГА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗМОГТИ́СЯ,** о́жуся, о́жешся; *мин. ч.* змі́гся, змогла́ся, ло́ся; *док.* 1. *з інфін., розм.* Спромагатися на щось, намагатися що-небудь зробити. *Конаючи, силкувалася мати звести тремтячу руку, щоб поблагословити дочку, що припадала до неї; холодіючи, змагались уста вимовити це благословення* (Б. Грінченко); *Князь Костянтин змагався доповнити учительський збір .. своїми людьми, яких лише міг стягнути. Відтак стягав сюди греків, виминаючи латинників, які могли б його плани ударемнити* (А. Чайковський); *— Як же йти, Катре, не здолію я по землі ступати! — Я тебе доведу, голубко! Зможися, щоб іще гірш тобі не було* (Марко Вовчок); *Ще одна характерна риса Ринку — тротуари, що .. були найширшими у всій Європі: ними могли йти назустріч одна одній аж дві пари. Проте всю площу не змоглися замостити* (Н. Сняданко).

2. *тільки 3 ос., діал.* Наростати, збільшуватися, посилюватися. *В його душі змагалася боротьба, підносилася і спадала хвиля збурених почуттів* (Н. Кобринська); *Дивний якийсь гомін, що йшов від толоки і змагався чимраз дужче, притягнув Германа до вікна* (І. Франко); *Надворі змагався страшний вихор. Вітер бив скажено об стіни хати, начеб хотів її вивернути* (А. Чайковський); *Шепіт перебігав по ній* [хатині], *мов судорожні рухи. Часами уставав цілковито, але лише настільки, аби .. змогтися роєм і розбити нестерпний настрій* (О. Кобилянська); // Наставати. *Після дощів спекота змоглася ще гірша, — просто хамелеоняча спекота!* (Леся Українка).

3. *рідко.* Те саме, що **знемага́ти** 1. *Так стихає буйний вітер, що краєм лісу лопотить ліщиною, свище тернями, а заки дійде до середини лісу, то зможеться зовсім і нарешті втихне* (Л. Мартович).

ЗМАГУ́Н, а́, *ч., рідко.* Учасник змагання (у 2 знач.); змагальник. *Сірко об'їхав конем навколо змагунів, важно оглянув їх, а тоді став збоку, як генерал на параді; підняв руку і подав команду по-військовому: — Біго-о-м* (І. Багряний); *Всі розступилися від стовпа до стовпа, між якими крейдою через увесь вимощений цеглою майдан відписано доріжку для змагунів, і стежать за перегонами двох вершників* (Е. Андієвська).

ЗМАГУ́НКА, и, *ж., рідко.* Жін. до **змагу́н.** *— Увага, увага! .. Приготовляються змагунки до бігу жінок на 60 метрів...* (О. Лисяк).

ЗМА́ЖКА, и, *ж., діал.* Сварка. *Як своє лихо, так Соловейків обминала, щоб тільки не було між нами тієї гризоти, тієї зважки та лайки* (І. Нечуй-Левицький); *От одчинили ті люди віко і підперли його, та межи ними .. знялася суперечка, кому лізти. Нікому того не хотілося робити, та врешті після довгої змажки озвався один священик: — Чого .. боїтеся?* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗМА́ЗАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зма́зати** 1. *Увійшов* [писар], *зігнувсь, ізнітивсь, наче й не ступає, а чоботи здорові й добре змазані* (Марко Вовчок); *Дощ тут випав менший, так що ледве прибив пилюку, яка пахла після дощу так, як пахне змазана глиною черінь печі* (Григорій Тютюнник); *Вона була говірка, жвава. Видно, любила порядок: у хаті чисто, долівка змазана, рушники білі-білісінькі* (М. Олійник); *Бояринове обличчя пошерхло й лупилося, було змазане гусячим жиром і відсвічувало міддю при світлі свічі* (Ю. Мушкетик); // **зма́зано,** *безос. пред. Наступного дня Чемериця прийшов на перегатку так само рано, як напередодні, і оглянув кран .. Поцікавився, чи змазано корінний вал* (Г. Коцюба).

2. *у знач. прикм., розм.* Нечіткий, розпливчастий (перев. про зображення). *Учені довели, що птахи, схожі на чапель, залишили змазані обриси слідів на дні річки в момент, коли намагалися злетіти* (із журн.).

ЗМА́ЗАТИ *див.* **зма́зувати.**

ЗМА́ЗАТИСЯ *див.* **зма́зуватися.**

ЗМА́ЗКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **масти́ло** 1. *Трактор мій заглух, бо, як виявилось потім, літню змазку дали, а вона .. загусла* (О. Гончар).

ЗМА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зма́зувати** 1–3. *Мовчки перевів* [лікар] *погляд на хвору .. — Попробуємо солоні ванночки, — роздумував уголос. — І змазування... йодом* (М. Олійник); *Змазування поверхонь тертя деталей машин необхідне для зменшення сил тертя, інтенсивності зношування й нагрівання деталей* (з наук.-техн. літ.); *Миропомазання — передавання хрещеному "благодаті Святого Духу" змазуванням його ароматичною речовиною — миром* (з наук.-попул. літ.); *Щоб захистити пастельний малюнок від змазування й осипання, його треба зафіксувати, наприклад, звичайним лаком для волосся або спеціальним фіксатором* (із журн.); *Висока світлочутливість цифрової фотокамери зменшує вірогідність змазування зображення під час знімання рухомих об'єктів* (з навч. літ.).

ЗМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗМА́ЗАТИ,** а́жу, а́жеш; *наказ. сп.* змаж; *док.* 1. *що.* Мажучи, покривати чим-небудь масним або густим; змащувати. *Гвинтики-шпунтики, коліщата й коліщатка — підкручує їх Павлик, вдосконалює, підчищає, змазує свинячим салом* (О. Донченко); *Антон опікувався Східними воротами, лагодячи тріщини у мурі, змазуючи дьогтем завіси* (Г. Пагутяк); *Побілила* [Катерина] *вапном стіни, принесла глини, кізяків, по лікті закачала рукава, замісила глину й змазала долівку* (С. Чорнобривець); *Петрана змазала маслом вим'я корові, щоб солодше доїлося* (М. Малиновська); // *що і без прям. дод.* Заливати, обробляти поверхню чим-небудь рідким. *Розмотує Марта почорнілий бинт, потім краї рани змазує йодом* (М. Стельмах); *Пальці на обох руках посиніли й дуже мене боліли. Він годинами вимочував їх у літеплі, змазував і тішився, що я ними рухаю...* (Р. Федорів); *— Мені час до клініки. Навідаюсь увечері. Постарайтеся змазати хворому горло. Тільки обережно* (М. Олійник).

2. *що.* Розмазувати, стирати що-небудь (звичайно фарбу, чорнило). *Пан президент просто долонею нетерпляче змазує піт із чола і знову зривається з місця* (В. Винниченко); *Валько змазав власною рукою часть свойого* [частину свого] *письма і втиснув .. крейду в руку* [Йонки] (І. Франко).

3. *що, розм.* Робити що-небудь (перев. зображення) нечітким, розпливчастим. *Етюд не відзначався розміром і виразністю, автор мовби навмисне змазав усе, як у модерній фотографії, щоб не всяк і розібрав, що воно там і як замальовано* (П. Загребельний); *Є в ньому* [обличчі] *щось таке, чого немає ні в кого. Як каже мій дід Грицько: "Наче хто взяв, коли тебе було намальовано, та й провів рукою і все змазав — порушив .. симетрію: одна брова вище, друга нижче, одна щока товстіша, друга худіша"* (В. Нестайко).

4. *що, перен., розм.* Позбавляти гостроти, виразності і т. ін. *— Бувай! — буркнув він .. — Бувай, — відповів Андрій, але химерного враження від посмішки Донцевої змазати не міг* (І. Багряний); *— Ми змазали кінцівку футбольного року, бо від самого початку сезону постійно недораховувалися провідних гравців* (із журн.).

5. *перев. док., кого і без прям. дод., кому, чим, по чому, фам.* Сильно ударяти кого-небудь. — *А ти що? Дуже плакала? .. — Хто?! Я?! Ланка зневажливо змазує всією долонею по лиці Гришку. — "Плакала"! Ех, ти! Чого б я плакала?* (В. Винниченко); *Піхтір ходив по класу неуважний і замислений; не звернув навіть уваги тоді, коли один з хлопців змазав його по лиці класною губкою* (С. Васильченко); — *Моя ще до війни кожного ранку грінки на свинячому смальці смажила. — От я тобі кулаком під дихало змажу, щоб ти не патякав своїм дурним язиком, — насварився хтось із гурту, судорожне* [судорожно] *ковтаючи липучу слину* (Григорій Тютюнник); // *що, розм.* Різко діючи на органи чуттів людини (про світло, звуки, запах і т. ін.), ударяти (у 10 знач.). *По очах умить різко змазує світло згори від рефлекторового* [рефле́кторного] *ліхтаря. Макс нахиляє голову* (В. Винниченко).

ЗМА́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗМА́ЗАТИСЯ,** а́жуся, а́жешся; *наказ. сп.* зма́жся; *док.* 1. Покривати, змазувати собі що-небудь шаром чогось масного або густого. *Щоб не замерзнути й не дістати обмороження, обличчя й руки повинні змазатися жиром або спеціальним кремом* (із журн.).

2. Розмазуватися, стиратися (звичайно про фарбу, чорнило). *У спеку звичайна (не водостійка) туш може трохи змазуватися* (з газ.); *Напис із часом змазався.*

3. *розм.* Ставати нечітким, розпливчастим (перев. про зображення). *Якщо правду сказати, не дуже вдалий знімок, глибини немає, все змазалося* (Л. Первомайський); *Якщо камера віддалиться і злетить вгору, вище і вище, Єва побачить себе зверху — .. у маленькому човні, посеред чужої далекої ріки .. А коли ще вище: ріка зникне зі строкатої круглої палітри земної кулі, країна тоді змажеться, перетвориться на пляму* (І. Роздобудько).

4. *перен., розм.* Утрачати гостроту, виразність і т. ін. *Регіт струсонув повітря. Знявся галас. Алі Магерам відчув небезпеку — як би за сміхом і жартами не змазалося важливе, серйозне питання про ледаря, що гальмує роботу в бригаді* (О. Донченко).

5. *тільки недок.* Пас. до **зма́зувати** 1–4. *Вони втрьох боязко підступили до високих дубових дверей, які давно вже можна було нечутно відхилити, бо петлі змазувались гусячим жиром, щоб не дратувати князя ні рипом, ні скрипом* (П. Загребельний); *Маззю рівномірно змазується поверхня шкіри, що підлягає лікуванню* (з наук.-попул. літ.); *Через парез м'язів язика мова змазується, розібрати слова тяжко* (з навч. літ.).

ЗМАЙСТРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змайструва́ти** 1. *В кутку стояв маленький столик, змайстрований з якоїсь ляди* (С. Васильченко); *Змайстровані з м'якого дерева, поскрипували східці під жандармом, що вів мене* (І. Чендей); *Вдень брав* [Яровит] *змайстрованого на дозвіллі лука, набивав тулу стрілами і йшов у ліс чи до підгір'я на лови* (Д. Міщенко); *Скоро у саморобній кузні, наспіх змайстрованій під віковічним дубом, весело палахкотів вогонь* (В. Нестайко); // **змайстро́вано,** *безос. пред. Для маршала .. і цікавих до видовищ гостей змайстровано було трибуни* (М. Малиновська).

ЗМАЙСТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що.* 1. Док. до **майструва́ти.** *Я змайстрував собі славний, довгенький* [ножик] (Марко Вовчок); *Дід змайстрував з мотуззя клітку, щоб непосидюча пташина, стрибаючи, не розбила собі голівки* (Б. Антоненко-Давидович); — *Вони з нього* [сандала] *всякі витребеньки для жіноцтва виріжуть і змайструють* (Ю. Логвин); [К у р а т о р:] *Змайструйте-но знову щось .. на зразок вашого знаменитого пропорційного циркуля* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта).

2. *розм.* Приготувати якусь страву або напій. — *Ходім лишень полудновать* [полуднувати]. *Що ти там, Ярино, Змайструвала?* (Т. Шевченко); — *А хто кращий коровай змайструє, Того мати медом почастує* (Л. Забашта); — *Давай змайструємо гарячу вечерю. Кашу. Гайда?* (М. Сиротюк).

3. *перен., розм.* Скласти, написати що-небудь (перев. нашвидку). [Д и р е к т о р:] *Як змайструвать виставу нам таку — Нову й живу, і людям до смаку?* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); *"Анонімного листа змайструєш мені ти: озбройся для цього терпінням і ножицями"* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ЗМАКЕТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змакетува́ти.** *Статті розміщуються на сайті тоді, коли збірник наукових праць уже змакетований в електронному варіанті та є його друкована версія (або він готовий до друку)* (з навч. літ.); // **змакето́вано,** *безос. пред. Часопис "Народний дім" добре змакетовано* (із журн.).

ЗМАКЕТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **макетува́ти.** *Відповідальний секретар змакетував черговий номер журналу* (з навч. літ.); *Видавництво вже змакетувало та підготувало до друку 600-сторінковий томик поета* (з газ.).

ЗМА́ЛЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **зма́лити.** *М. Зеров увесь час займає якусь ніби двоїсту позицію .. Звідси безперечна однобокість характеристик, змалення удільної* [питомої] *ваги письменників — часом аж до явної несправедливості* (С. Єфремов).

ЗМА́ЛЕНЬКУ, *рідко* **ІЗМА́ЛЕНЬКУ,** *присл., розм.* Те саме, що **зма́лечку, ізма́лечку.** *Батьки їх були собі сусіди, а вони потоваришували собі ще змаленьку* (Ю. Федькович); — *Ось тут чудово! — мало не скрикнув малий Мирон, — але не скрикнув. Він ізмаленьку привик із усяким виявом свойого* [свого] *чуття ховатися від людей* (І. Франко); — *Ох, як я вивчив, знаю ту землю, змаленьку, з шести років, — зітхнув Сидір Гордійович* (М. Малиновська).

ЗМА́ЛЕЧКУ, *рідко* **ІЗМА́ЛЕЧКУ,** *присл., розм.* Те саме, що **зма́лку, ізма́лку.** — *Ми ж ізмалечку, брате, навчені Закону Божого... Душа в чоловіка одна, що в козака, що в жінки: занапастивши її, другої не добудеш...* (П. Куліш); *Ще змалечку він не такий удався, як усі: був тихий, замислений хлопець* (Б. Грінченко); *Грицько .. ще змалечку зазнав нужди та бідування* (С. Васильченко); *Дивною здавалася Мирося ще змалечку* (О. Бердник); *Чорновус, перевдягнувшись у жебрака, теж сходив у містечко, яке трохи знав. Ще змалечку їздив сюди з батьком* (В. Шкляр).

ЗМА́ЛИТИ, лю, лиш; *наказ сп.* змаль; *док., що, рідко.* Те саме, що **зме́ншити.** *Наша сила — земля. Коли вона буде в громади, — буде й сила; коли ж громада її віддасть комусь, то свою силу змалить* (Б. Грінченко); * Образно. *Сутінь залягла, змаливши все, розмивши обрис лісу, сховавши всіх за снігову завісу* (П. Мовчан).

ЗМА́ЛИТИСЯ, люся, лишся; *наказ. сп.* зма́лься; *док.* 1. Те саме, що **зме́ншитися** 1. *Побудована перед війною, вона* [хата] *тут на всю сотню була чи не найвищою та красивішою, а зараз наче її чимось придавили, змалилась перед сусідками — кам'яницями, зведеними останнім часом* (Микита Чернявський); *Гей, коню, конику, чому ти змалився, усох, як сливка?* (П. Мовчан).

2. *розм.* Повестися нерозсудливо, легковажно, по-дитячому. — *Чи ти клепку з голови загубив? — накинулась* [на діда] *баба Лизавета .. — Змалився, їй-право, змалився!* (О. Донченко); *А сьогодні увечері, хай уже так і буде, він трошки змалиться і погуляє з дівчатками* (О. Іваненко); *Сп'янілі люди* [на весіллі] *як змалились. Танцювали, співали, плакали, гралися в квача і довгої лози* (А. Дімаров).

ЗМАЛІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **змалі́ти** 1. *Бережком змагаються в стрибках жабенята, ці змалілі нащадки мамонтів* (О. Гончар); *Мовби оскаженіли всі .. Напирали .. на те одне-єдине місце, де стояв закутий у вериги і на диво змалілий воєвода Вепр* (Д. Міщенко); *Він сидів на лаві якийсь змалілий, враз постарілий* (К. Мотрич); *Поет, худенький, на схилі років змалілий, укотре цитував слова Олександра Довженка з його "Щоденників" і сумно зітхав* (з газ.).

ЗМАЛІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Док. до **малі́ти;** зменшитися. *Змаліли Дністрові води і набрали темно-зеленого забарвлення* (Юліан Опільський); *Машина поїхала, а Марина стояла й дивилася .. Згодом машина змаліла, потім зовсім зникла, залишилася тільки хмара куряви* (І. Сенченко); *"Де ж це було наше дворище?" — шарив-видивлявся напруженими очима Петро. Все навколо мовби поменшало, змаліло й зміліло...* (С. Тельнюк).

2. Повести себе нерозсудливо, легковажно, по-дитячому. *Я слухав .. балачки і думав, що Жора вже геть змалів розумом* (В. Рубан); [Ф а л е с:] *З малими змалієш навіки, З великими й малий — великий* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

3. *перен.* Утратити значення, силу, вагу. *В її чистій дівочій уяві образ приятельки, упавшої* [пропащої] *і зганьбленої, зовсім через те не змалів і не заплямився* (І. Франко); *З серцем підходила* [Мотря] *до людей, ніби чекаючи чогось великого, супроти чого теперішнє її життя змаліє* (Б. Лепкий); *Віктор сам себе узрів посеред Європи. Чи не в Мюнхені, а може, в Парижі. Змаліли .. й наскрізь пересохли враження дитячих років і молодості* (Олекса Ізарський).

ЗМА́ЛКУ, *рідко* **ІЗМА́ЛКУ,** *присл.* З дитинства, з малоліття. *Як човнові море, для мене світ білий Ізмалку здавався страшним* (Є. Гребінка); *Вони вдвох приятелювали ще ззамолоду, навіть змалку* (І. Нечуй-Левицький); *Гнат іще малим хлопчиком на молотьбі все біля машини було треться .. Змалку душа в нього лежала до машини* (С. Чорнобривець); *Знали б вони, ці добрі люди, що він ще змалку мучиться, щодня, щороку прагнучи лише одного — волі!..* (Василь Шевчук); *Мене вела ти в ніжні ранки Ізмалку, хлопчиком дрібним* (В. Стус).

ЗМА́ЛУ, *рідко* **ІЗМА́ЛУ,** *присл.* Те саме, що **зма́лку, ізма́лку.** *Він, було, Івася й підохочує: — Ану-ну, синку! учися змалу: на старість як нахідка буде!* (Панас Мирний); *Іцик був чоловічок добродушний, не зовсім сильного характеру, навиклий змалу хилити голову перед всяким "зі своєї віри"* (І. Франко); *А що товчеться* [Мирон Семенович], *клопотам кінця-краю немає, Катерині, їй, дітям спокою не дає — то вже характер такий... Набідувався змалу...* (Микола Чернявський); *Назустріч боєві і смерті Ми без вагання йшли вперед, Ізмалу віддані і вперті* (М. Упеник); *Перед очима постала картина післявоєнного села, яким ізмалу він бігав у пошуку заробітку* (із журн.).

ЗМАЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змалюва́ти** 1–3. *Навіть змальований ним же самим на папері заєць хвилював його. Ось зараз вискочить куцохвостий з-за куща* (Ю. Мушкетик); *Царство безмежної експлуатації та безсоромної наживи — ота зоологічна правда вузенької кладочки, на якій щоденно йде сварка та бійка без жалю й ощади за матеріальне добро, за ласіший шматок, за тепліший куток — .. усіма сторонами змальоване в творах Карпенка-Карого* (С. Єфремов); * У порівн. *Над тайгою сходило сонце. Воно пробивалося крізь сивий туман червоним колом, наче було змальоване на білому прапорі* (О. Донченко); // **змальо́вано,** *безос. пред. Художник Ерделій показав нам одну свою картину. На ній було змальовано тихе озеро* (В. Кучер); * Образно. *Брате, холодом бузковим змальовано шибки* (П. Мовчан); // *у знач. ім.* **змальо́ване,** ного, *с.* Те, що змалювали (у 1–3 знач.); те, що змалювалося (у 2 знач.). *Тематично подібні літературні та малярські твори нерідко були реалізацією самостійних задумів або ж змальоване перекодовувалося в словесну знакову систему, постаючи поетичним мотивом чи образом* (з наук.-попул. літ.).

◊ **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **намальо́ваний (змальо́ваний, мальо́ваний** *і т. ін.)* *див.* **намальо́ваний.**

ЗМАЛЬО́ВУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змальо́вувати** 1–3. *Дошкільнята використовують прийом гіперболізації, виокремлюючи в змальовуваному предметі або явищі те, що, на їхній погляд, є особливо значущим і має бути відображене на малюнку* (з навч. літ.); *Серед змальовуваних письменником "земних типів" немає ангелів і злочинців, катів і праведників — є звичайні люди, цікаві своєю здатністю чинити опір несприятливим обставинам* (із журн.); *Немов загіпнотизовані щедро змальовуваними перспективами негайного й остаточного позбавлення від усіх болячок, ми не вельми переймаємося питанням, хто ж пропонує нам нову "панацею" у вигляді ліків і біодобавок* (з газ.).

ЗМАЛЬО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змальо́вувати** 1–3. *Методика змальовування картинки, на якій зображено будиночок з окремими елементами великих літер, має на меті визначити здатність дитини копіювати складний зразок* (з навч. літ.); *Ецирван неначе зумисно помічає в нашому житті лише прикрі, недостойні змальовування моменти й насолоджується, фіксуючи їх на сторінках своїх творінь, смакуючи їх* (О. Ірванець); *Національна драматургія розвивається тоді, коли є систематичне змальовування й осмислення реалій своєї країни* (із журн.).

ЗМАЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗМАЛЮВА́ТИ,** юю, юєш, *док.* 1. *що.* Малюючи, відтворювати вже намальоване, сфотографоване і т. ін.; перемальовувати; робити копію чогонебудь; копіювати. *Він картину "Молодіжна ланка" змальовує з фотографії і несе її перед світлі очі членів журі...* (Р. Федорів).

2. *кого, що.* Малювати з натури предмети, живих істот, краєвиди і т. ін. — *Сев, а хороше море..? Коли б тільки його не змальовували синьою фарбою* (Ю. Яновський); *При королівському дворі перебував дуже вдатний маляр з землі лядської. Змальовував він парсуни бояр і князів* (Ю. Винничук); [Р і ч а р д:] *Що ж він малює?* [Д ж о н а т а н:] *Більше все портрети. Свій власний змалював* (Леся Українка); *Як грає західне сонце по горах, яких барв надає їм! Ні, на картині не змалюєш усіх тих тонів!* (Олена Пчілка); — *Царя, кажу, немає тут. Щоб він, як ми оце, посидів, а я його намалював... — Змалюєш так. — Ні. Мій учитель, покійний Карл Брюллов, щодня повторював, щоб не робили ми ні мазка, коли нема моделі...* (Василь Шевчук).

3. *кого, що, перен.* Описувати, зображувати словесними засобами в художньому творі, листі, розмові і т. ін. *Леся розуміла, що треба вміти не тільки бачити, а й змальовувати бачене. Вона не знала, чи вдасться їй написати оповідання* (А. Хижняк); *Пейзажі О. Стороженко змальовує старанно, з любов'ю* (В. Русанівський); *Годі тобі малювати Дніпро .. Краще людину змалюй, зазирни їй у душу душею, Радість і смуток її в слові твоїм покажи* (В. Самійленко); *— Вечірка буде, але не така, як вам її Едіта змалювала* (Я. Качура); *— Я в загальних рисах змалюю тобі ситуацію* (О. Авраменко, В. Авраменко).

4. *перев. док., що, перен., розм.* Бити, залишаючи на тілі синці, рани і т. ін. *Не одному полоненому Подайкін змалював спину різками у цьому ж* [концентраційному] *таборі* (П. Автомонов).

Вимальо́вувати (змальо́вувати) / ви́малювати (змалюва́ти) слова́ми *див.* **вимальо́вувати.**

◊ **[Ні] перо́м [не] списа́ти (описа́ти) [ні сло́вом не сказа́ти] <Ні перо́м списа́ть, ні змалюва́ть>** *див.* **спи́сувати.**

ЗМАЛЬО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗМАЛЮВА́ТИСЯ,** ю́юся, ю́єшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Виразно окреслюватися, вимальовуватися, ставати ясно видним на фоні чого-небудь. *Змалювалося на лиці матері якесь внутрішнє вдоволення* (О. Кобилянська); *Хвостом ударивши об сизувату воду, Враз короп кинувся, аж розбудив луну, І змалювався весь, на всю чудесну вроду, Неначе бронзовий...* (М. Рильський); *Двері повільно відчинилися... У напівтемряві змалювався обрис інвалідного крісла на колесах* (І. Роздобудько).

2. *перен.* Поставати, виникати в уяві, думках і т. ін.; уявлятися. [Х р и с т я *(з ляком):*] *Тільки що заплющу очі, так .. його обличчя і змалюється перед моїми очима!* (М. Кропивницький).

3. *тільки недок.* Пас. до **змальо́вувати** 1–3. *На вишитих рукавах жіночих сорочок і головних уборах нерідко спостерігаємо характерний візерунок: ромб, розділений хрест-навхрест чотирма маленькими квадратами, у центрі кожного з яких обов'язково змальовується невеличка точка* (з навч. літ.); *Вона перечитувала оповідання про різні воєнні події, де змальовувалась хоробрість наших солдат* (Гео Шкурупій).

ЗМАЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змалюва́ти** 1–3. *Леонід Семенович зиркав накруги й вибирав в береговині найкращі місця та закуточки для змалювання* (І. Нечуй-Левицький); *Хтось прислав щойно видані листівки за мотивами картин художника, який усе життя присвятив змалюванню Київської Софії* (П. Загребельний); *Йоган Карлович не тільки годинники та друкарські машинки ремонтує, а ще змалюванням захоплюється* (П. Запаренко); *Оцінювати твір треба, виходячи з того, що вдалося досягнути, в чому підхід до змалювання головних героїв і тогочасної епохи виявився плідним* (з навч. літ.).

ЗМАЛЮВА́ТИ *див.* **змальо́вувати.**

ЗМАЛЮВА́ТИСЯ *див.* **змальо́вуватися.**

ЗМАНДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *розм.* Док. до **мандрува́ти** 2; піти, втекти і т. ін. звідки-небудь (частіше з постійного місця проживання). [К а р п о:] *Підеш з села, почнуть плести, лихословити... Скажуть, певно, тому правда, що про неї та Карпа патякають, через те вона й з села змандрувала* (М. Кропивницький); *Вони зайшли на галявину, пориту лисячими норами, які вже подекуди пообвалювалися .. — Не водяться вже лиси. Змандрували, — сумно пояснив Тимко* (Григорій Тютюнник); *Пилип дотримав свого слова, не став чекати на батьків і того ж дня змандрував з табору. Його не дуже-то й пильнували* (П. Запаренко); * Образно. *Ми загубили все, що назбирали; Нам кігті смерті серце роздирали; Ніхто не повернувся з-за могили Розповісти про тих, що змандрували* (В. Мисик, пер. з тв. Омара Хайяма).

ЗМАНЕВРУВА́ТИ, у́ю, у́єш. Док. до **маневрува́ти** 1–3. *Почав* [Сидір Білий] *громити із своїх гармат турецькі кораблі прямою наводкою. Великі, неповороткі, вони не встигали вчасно зманеврувати, налазили один на одного, посилюючи загальне сум'яття й безладдя* (С. Добровольський); *Ти намагаєшся зманеврувати по самому фарватеру, а тебе на мілину викидає* (Ю. Збанацький); *— Це, друзі, космічний човен-буксир. Щоб нам зманеврувати, треба завести двигуни й витратити певну кількість дорогоцінного пального* (С. Плачинда); *Водієві, щоб уникнути зіткнення, довелося зманеврувати на узбіччя й різко загальмувати* (із журн.); *Закортіло* [Любові Прохорівні] *за всяку ціну зманеврувати* (Іван Ле); *Сіоністові не подобалась ця тема: вона занадто щільно підходила до його кредо, і через те він зманеврував: — Ні, ви мені скажіть, будь ласка, — і чому це радянська влада дозволяє українцям любити Україну, грузинам — Грузію, а євреям — Палестину не можна?* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗМА́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змани́ти.** *У вірші Д. Павличка "Вертеп" показано, як у слухняному "янголові" прокидається одержимий, зманений сяючим, грізним, смертельним життям* (з навч. літ.); * Образно. *Жадних законів не чтять* [шанують], *але сила над правом панує, А під мечем бойовим зманена правда лежить* (І. Франко).

ЗМАНИ́ТИ *див.* **зма́нювати.**

ЗМАНІ́ЖЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Який зманіжився. — *Вона у тебе .. зманіжена, звикла до порядних умов* (І. Карпа).

2. *у знач. прикм.* Вередливий, примхливий. — *Коли б я знав, я убив би тебе ще тоді! — рявкнув Спихальський. — .. На кого проміняла мене! На того зманіженого, бридкого слимака!* (В. Малик).

ЗМАНІ́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Абстр. ім. за знач. **змані́жений.** *Сейм призначив трьох регіментарів, про яких Хмельницький, маючи на увазі лінь і зманіженість Домініка Заславського, молодий вік Олександра Конецпольського і вченість Миколая Остророга, насмішливо говорив: "Перина, дитина і латина"* (А. Чайковський).

ЗМАНІ́ЖЕНО, *розм.* Присл. до **змані́жений** 2. *Вона виставила три пещені пальчики над своїм довгим оком, злукавлено повела поглядом .. і, одержавши безмовний дозвіл свого покровителя на тост, позачергову заяву або просто якийсь жіночий вибрик, зманіжено вигнула безсоромні уста: — Доки вже ми засідатимемо..?* (П. Загребельний).

ЗМАНІ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *розм.* Док. до **мані́житися** 1. *Колишній танцівник так зманіжився, живучи на кошти дружини-мільйонерки, що після розриву одразу заліз у борги* (з газ.).

ЗМАНКУРТІ́ТИ, і́ю, і́єш, *книжн.* Док. до **манкурті́ти.** *Коли приходять проімперські, шовіністичні листи, я думаю: "Як ми зманкуртіли"* (з публіц. літ.).

ЗМА́НЛИВИЙ, а, е. Який зманює (у 1 знач.), приваблює; манливий. *Не знав* [Тарас] *уже, що краще: чи безпросвітна, тупа солдатчина, чи зманлива, але пуста надія, розтягнена на місяці* (Василь Шевчук); *Він жадібно вгризається зубами в дратівливі, зманливі дарунки сновидіння* (О. Бердник).

ЗМАНЛИ́ВО. Присл. до **зма́нливий.** *Він .. дивився на машини, на перехожих, на веселих весняних дівчат. На Сагайдака поглядали цікаво, усміхалися зманливо, примружувалися таємниче* (О. Бердник); *У Козацькому, що на Звенигородщині, поряд із житлово-побутовими спорудами зманливо виблискує сріблиста гладінь ставочка* (із журн.).

ЗМА́НЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зма́нювати.** *Залякане й загнане духівництво в Україні XVII ст., зманюване до Росії, не наважувалося на рішучий протест проти самодержавства* (з навч. літ.).

ЗМА́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зма́нювати.** *За Петра I зманювання еліти набуло насильницьких рис* (з наук. літ.); *До ефективних способів збирання інформації про конкурентів належить, зокрема, зманювання робітників та службовців конкурента для одержання інформації* (з навч. літ.).

ЗМА́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗМАНИ́ТИ,** аню́, а́ниш, *док.* 1. *кого, що.* Спокушаючи чим-небудь, обіцяючи щось, умовляти когось іти, їхати куди-небудь, робити щонебудь і т. ін. *Поглянув Степан Васильович на веселе з хитринкою обличчя самодержця на портреті і стиснув товстуваті уперті губи. — Чого ж ти радієш і чого по-дурному хитруєш — адже тебе обдурює навіть дрібний пройда, зманюючи твоїх людей за далекі океани?* (М. Стельмах); *— Навіщо зманюєш мене на це діло? — спитав Федір. Знову дивилося на нього пильне око, і знову мовчав Василь* (Валерій Шевчук); *Вона все зманює мене поїхати десь на пару тижнів у село, попрацювати, нагулятися, наговоритися* (І. Жиленко); *Це ж ті "друзі", певно, .. зманили Валерика. Справді, легкі гроші — річ спокуслива. Грішми вони його і привабили...* (В. Петльований); *Прислухалася .. Килина. Виразно накочувався тупіт численних кінських копит. — Ой лишенько! Невже справді їдуть? — А ти й не рада? — Зманять мені хлопця!* (Г. Колісник); // Заманюючи чим-небудь, умовляти когось піти, поїхати звідки-небудь, змінивши місце проживання, роботу і т. ін.; переманювати. *Нагодилися якраз купці .. Сподобався їм моторний Теодосій, і зманили вони його .. з монастиря* (А. Хижняк); *В центрі цієї трійки легко ковзала на лижах розшаріла новенька .. Як тільки побачив її, зрозумів: це вона зманила з лабораторії хлопців* (І. Росоховатський); *Фед .. зманив їх із села ще в сорок сьомому році* (Микита Чернявський).

2. *кого, що, перен.* Привертаючи чиюсь увагу, зацікавлюючи чим-небудь, приваблювати; манити (у 2 знач.). *Вогнище бесіди, що ладне було завмерти, оживало, а за якусь хвилину палало так яскраво і бурхливо, що зманювало й інших гостей до цієї групи* (Б. Левін); *Схаменися, молодче .. Невже не тямиш: пісня зманює тебе знадніш прихистку, мандрівка — солодше жони* (Д. Міщенко); *Розкішний причеркаський ліс .. дуріє від липких соків і зманює подорожніх у своє гріховне лоно* (В. Шкляр); *"Ат, старечі примхи, — думав син. — От добудуюсь та меблі "городські" привезу, ліжко м'яке на пружинах" .. Та не зманило й м'яке ліжко* (А. Михайленко).

3. *кого.* Спокушаючи кого-небудь, домагатися взаємності в стосунках. *Що буде, коли угледить хтось та скаже: ".. Ярославова Миловидка, пуп'янок ще, а вже чужих молодців зманює. І коли, серед зими. Не жде й повеління Лади"* (Д. Міщенко); *Красиве обличчя* [валіде] *позначили зморшки, а колись хтиві очі, що зманювали щедрого султана, грізно дивилися на розшалілих яничарів* (Р. Іваничук); *— Гафійко, — звернулася вона .. цілком поважно. — Ти от кажеш: чого там сорому боятися. А от ти почни перша: змани якогось хлопця* (Д. Бузько); *На ста сопілках одразу Я грав, щоб тебе зманити, Принадити звуком бурі* (Д. Павличко); *— Знай ти й перекажи своїй пані: ніколи не зманить мене краса її і не зламає моєї волі* (Валерій Шевчук).

ЗМАРНІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **змарні́ти** 1. *Плечистий* [старий Гільзе], *але похилий та змарнілий від роботи, хвороби та всяких злиднів* (Леся Українка); *Вони сьорбали каву. Обидві вродливі .. Обидві витомлені, змарнілі. Десь, видно, зле дівчатам живеться* (І. Багряний); *Я рад прийнять на себе всі вогні .. За матерів, змарнілих у труді, За рідні наші верби довгополі, За наші дні прекрасні й молоді* (В. Симоненко); // Який утратив свіжість, привабливість (про обличчя, його риси і т. ін.); пересохлий (про вуста). *"Море! Море!" — прошепотіли рівночасно змарнілі уста полонених* (О. Назарук); *Ждан виступив на видноту.., пильно дивлячись у змарніле князеве обличчя* (І. Білик).

2. *перен.* Дієпр. акт. до **змарні́ти** 2. *Будинки то вибігали із змарнілої зелені, то виринали, то знову потопали в ній. Дороги й роздоріжжя відходили по кварталах у німу даль* (М. Хвильовий); *Сонце припіка. І від безводдя хилиться змарніла, Суха, як дріт, стеблина будяка* (П. Дорошко).

3. Дієпр. акт. до **змарні́ти** 3; утрачений, згаяний (про час, роки); даремний, марний. *Сергієві не набридало .. їхати, брати з чужих рук чужі фотографії, запилюжені й вижовклі, .. везти в сумці сотні .. чиїхось улюблених, найрідніших .. лиць, голівок, посмішок, так стрімко змарнілих літ!* (Є. Пашковський).

ЗМАРНІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **змарні́лий** 1. *Обличчя в портреті ігумені Київського Вознесенського монастиря (початок XVIII ст.) позначається об'ємністю й тонким моделюванням, яке дало змогу митцеві показати і змарнілість обличчя старої людини, і своєрідність її індивідуальності* (з наук. літ.).

ЗМАРНІ́ТИ, *рідко* **ІЗМАРНІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. Док. до **марні́ти** 1; виснажитися від горя, туги, хвороби, недоїдання, важкої праці і т. ін. *— Марку! подивися, Подивися ти на мене! Бач, як я змарніла? Я не Ганна, не наймичка. Я... — Та й оніміла* (Т. Шевченко); *Зчорнів я, змарнів я, попід гаєм ходячи, За тобою, моє серденько, тужачи, тужачи!* (Ганна Барвінок); [Г а н н а:] *Але ж і змарніла ти!* [З і н ь к а:] *Чи в'яне квітка під росою на сонці? Чи змарніла б, коли б не горе?* (М. Кропивницький); *Я придивляюсь до неї й тихо кажу: — Як ви, мамо, звелися: постаріли, змарніли!..* (М. Івченко); *— Юрку, як ви змарніли! — сплеснула учителька зморшкуватими руками. — Певно, десь, постійно недосипляєте?* (Любко Дереш); // Утратити свіжість, привабливість, красу (про обличчя, риси обличчя і т. ін.). *Краса змарніє, Личко зчорніє* (М. Шашкевич); *— Годі, донечко моя, бо головка* [голівка] *болітиме, та ще на личку мені змарнієш..! — Нащо мені краси, нащо мені личка мого рум'яного, коли Василечка нема?* (Ю. Федькович); *"Була я в батька, було моє личко біленьке й брови чорненькі, а в свекра личко моє змарніло й брови полиняли", — подумала Мотря* (І. Нечуй-Левицький); *Віктор зрадів, що не змарнів ще вишуканий овал її обличчя, що зоріли ще її свіжі очі* (Олекса Ізарський).

2. *перен.* Зів'янути, засохнути від нестачі вологи, поживних речовин і т. ін. (про рослини). *Мої мрії найкращії в'я-*

нуть, Мов розквітлії во́сени [восені́] *квіти, Що розквітли, щоб зараз змарніти, Щоб на сонечко раз тільки глянуть* (Леся Українка); *Що процвітало навесні, Гарячим літом спіло, Шукало прожитку собі, — Те восени у боротьбі Із смертію змарніло* (Б. Лепкий); *Буйно сходила пшениця, Так, аж серце молоділо... Як же вбого колоситься! Як стебло її змарніло!* (М. Рильський); *Тополина змарніла й пожовкла* (С. Голованівський).

3. *перен., рідко.* Док. до **марні́ти** 2. *Молоді літа змарніли* (із журн.).

4. *перен., рідко.* Утратити колишню велич, могутність. *Минали роки. Мільйони людей вмирали на фронтах імперіалістичної війни. Країна змарніла і впала в скорботу* (О. Довженко); // Занепасти. *Наберем червоної китайки, Гей, гей, та на славу! .. Гей, щоб наша червона китайка, Гей, гей, червоніла, А щоб наша козацька слава, Гей, гей, не змарніла!* (з народної пісні); // Утратити яскравість вираження, впливу і т. ін. (про думки, почуття, слова і т. ін.). *Мій Боже, Як не гинуть трави і квітки, Так не згинуть, не змарніють, може, І мої думки* (Б. Лепкий).

ЗМАРНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змарнува́ти.** *Мов той вигнанець, молодість свою Я звав з минувшини: — Де щезла ти, ледащо? Чому так скупо тішила мене, У фронтових полях, в гримучих хащах Змарнована?* (І. Муратов); *Хірургом Друзь став пізно. Будь-що має він надолужити два роки, змарновані до війни, та чотири, відібрані війною* (Ю. Шовкопляс); // **змарно́вано,** *безос. пред. — Через оті циркуляри-кайдани українська культура не живе, а поневіряється .. І силу-силенну чудових талантів змарновано* (М. Сиротюк); *Як же йому* [Тарасові] *лежати лежнем, коли вже стільки найкращих літ змарновано, пішло на плац, казарму..!* (Василь Шевчук); // Який минув даремно; утрачений, згаяний (перев. про час). *Соломія знесилилась і впала, їй жаль стало молодого змарнованого життя — і вона заплакала* (М. Коцюбинський); *Зозуля прилітала і плакала в кам'яній невидимості над чиїмсь змарнованими літами...* (П. Загребельний); *Він ніколи не шкодував за втраченим часом, бо це все-таки єдина доступна усім розкіш — змарнований час* (Г. Пагутяк); // *у знач. ім.* **змарно́ване,** ного, *с.* Те, що хто-небудь змарнував, згаяв (перев. про час). *Я поступово вживався в .. нову реальність. А та, що існує десь там, удома? Вона .. згасає потроху. Спочатку її заступила армія, потім — спокуса пізнати землю, де змарнував ці роки. (Змарнував, отже, повинен надолужити змарноване)* (О. Шугай).

ЗМАРНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змарнува́ти** і **змарнува́тися.** *Ми не могли .. тисяч і соток тисяч охоронити від нужди, від еміграції, від визиску, від змарнування сил. У нас був тільки один знаряд — живе рідне слово* (І. Франко); *Нині особливо потрібне соборне розуміння того, що тепер, як ніколи, на інтеграційному кону вибір різних світів, способів і філософій життя, нехтування якими може призвести до найстрашнішого — змарнування долі мільйонів українців* (з газ.).

ЗМАРНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **марнува́ти.** — *А шануйте, — обзиваюся до синів, — шануйте старого батька! Не прогайнував нічо* [нічого], *не змарнував, але це придбав та й вам передав* (Л. Мартович); *Голова управи надіслав нам таких мулярів, які лиш змарнували гроші й людську працю* (М. Сиротюк); *Людка плакала, терла долонею по подертих черевичках. — Нові тухлі* [туфлі] *змарнувала... Ой, лихо!* (Люко Дашвар); [Г о д в і н с о н:] *Сей чоловік вже змарнував талант, розтринькав, мов п'яниця* (Леся Українка); *Змарнуєш силу на той ліс, а воно, може, й пропаде все...* (М. Чабанівський); *Як безглуздо вона змарнувала свої найкращі літа!* (М. Руденко).

ЗМАРНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **марнува́тися** 1. — *Вже забувся, скільки довелось поневірятись, поки поставив її на ноги? Хочеш, щоб все це так змарнувалось?* (М. Олійник); *Пишу до Вас, лежачи в ліжку: застуда вже третій місяць не пускає мене звідти. Отак змарнувався мій вільний час, моя хіть щось зробити за зиму* (М. Коцюбинський); *Його серце було ще переповнене жалем за дрібною худобиною, що змарнувалася* (О. Кобилянська); * Образно. *Погадайте, скільки праці українського ума даром пропало, скільки мистецьких творів змарнувалося або на чужину пішло* (Б. Лепкий); — *Ви жартівник, мій дорогий Тарасе Григоровичу... От тільки місце вибрали не підходяще .. Жаль, жаль... Такий талант змарнується .. А може, ви ще не збагнули, куди попали і по якому ділу?* (Василь Шевчук).

ЗМАСТИ́ТИ *див.* **зма́щувати.**

ЗМАТЕРІАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зматеріалізува́ти.** *Він сподівався побачити рух вперед, зматеріалізований в будівлях, в спорудах, в показних матеріальних удосконаленнях, відповідних до епохи* (І. Багряний); *Дивна історія нашого народу була зматеріалізована в писемних пам'ятках* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який зматеріалізувався. *Висока золота стерня шелестить під ногами, мов .. зматеріалізоване сонячне проміння* (О. Гончар); *Юрчик виник перед ними, мов зматеріалізований дух моря* (П. Загребельний); *Я плентався уздовж загорожі, мацав штахетики, жердини, головки забитих гвіздків — кожен беріг у собі секунду мого життя, а то й дві: це був справді зматеріалізований час* (В. Дрозд).

ЗМАТЕРІАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **матеріалізува́ти.** *Засіб гіперболізації допомагає зматеріалізувати образ внутрішнього психологічного стану людини* (з наук. літ.); *Чи зматеріалізуємо дух, чи одухотворимо природу, міф полягає в усуненні меж між вічністю природи, матерії та нетривкістю життя* (із журн.); *Свої надії й сподівання вона зуміла зматеріалізувати в долі свого сина, — виховала роботящим, чемним, дала вищу освіту* (з газ.).

ЗМАТЕРІАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється. Док. до **матеріалізува́тися.** *Коли ж скажемо, що красу, за Чернишевським, ми ототожнюємо з життям, то й наше визначення наполовину зматеріалізується, сконкретизується* (М. Хвильовий); — *Найвища поезія, думка людська неминуче прагне зматеріалізуватись, і тут це сталося колись. Глянь, як пливе* [собор] *у блакиті!* (О. Гончар); *Та чи й був той Флавіо взагалі? Може, то добрий дух зматеріалізувався на час у цьому могутньому тілі, в цих буйних чорних кучерях* (П. Загребельний).

ЗМАХ, у, *ч.* Дія за знач. **зма́хувати** і **змахну́ти;** різкий рух у повітрі вгору; помах. *Одним змахом кулака повалив він шинкаря на землю* (Панас Мирний); *Високо-високо в небі кружляв орел без єдиного змаху крил* (М. Томчаній); *І сам того не помітив, що рука його стала твердішою, змахи олівця рішучішими* (Ю. Збанацький); *Сійся-родися!.. Отак розмірено: крок — і вивірений змах руки, крок — і змах руки...* (І. Нижник); *Поки генерал говорив, охоронці вклинилися в натовп, і змахи кинджалів порішили справу* (Г. Колісник).

○ **[За] одни́м за́махом (зма́хом)** *див.* **за́мах.**

ЗМАХНУ́ТИ *див.* **зма́хувати.**

ЗМА́ХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зма́хувати.** *Вже завиднілась вдалині водоналивна башта.., вона ніби кликала до себе неквапливим змахуванням сріблястих широких крил* (Ю. Збанацький); *Вітчизняний виробник пропонує господарські набори з металевого совочка та щітки для змахування крихт зі столу* (з газ.).

ЗМА́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗМАХНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* 1. *чим.* Махати чим-небудь, спрямовуючи рух угору. *Візник здивовано озирається на сідока, потім змахує пужалном і ще дужче поганяє коні* (О. Полторацький); *Панотець Олексій, благословляючи нас, дужо й натхненно, мов булавою, змахував кропилом, примовляючи: — Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці!* (В. Шкляр); *Вибухнув постріл, лейтенант змахнув руками, мов веслами, і впав навзнак* (П. Колесник); *Птах, плавно змахнувши крилами, спокійно поплив стороною над степом* (О. Гончар).

2. *що.* Скидати, відкидати що-небудь змахом руки. *Заступник редактора звичним рухом змахує з чола на перенісся окуляри* (П. Колесник); *Зняв безкозирку сибіряк І чуб змахнув з очей* (М. Нагнибіда); *Іван змахнув шахові фігури: — Здався. Випадковість* (В. Дрозд); // Різким рухом витирати, струшувати що-небудь. *Дехто вже змахував нашвидку рукавом піт з чола, інші поскидали теплі піджаки й пальта* (О. Копиленко); *Княжий терем великий, треба скрізь прибрати — перестелити ложа, накрити столи, замести, змахнути кожну порошинку* (С. Скляренко); *Дівчина .. повідчиняла вікна, протерла шибки, змахнула невидиму пилюку з столів та підвіконь* (В. Козаченко); *Я змахнув шапкою сніг з чобіт і ступив у півтемний, сповнений лазаретних запахів коридор* (Р. Андріяшик); // *кого.* Махаючи чим-небудь, зганяти, відганяти кого-небудь (перев. птахів, комах). *Ще крок — і Кость у голубнику. Спокійними рухами він змахує з плечей сизих туркачів* [голубів] (О. Донченко); *На білу поверхню стола виліз один* [павук], *з маленьким тулубом і тонкими довгими ніжками. Лікар, скривившись від відрази, змахнув його журналом* (А. Кокотюха); // *що, перен.* Відкидати, гнати геть (звичайно думки, поганий настрій, смуток). *Зусиллям волі він змахнув усі думки* (М. Коцюбинський); *Зірвала* [Наташа] *косинку з голови, немов цим жестом змахнула і біль з душі* (М. Зарудний); *Схопився* [хан] *рвійно й, здавалося, змахнув із себе тією рвійністю дрімоту* (Д. Міщенко).

(1) **Зма́хувати / змахну́ти сльозу́ (сльо́зи, сльози́нку)** — різким рухом витирати сльозу, сльози, сльозинку. *Ні в чому не змінилося його лице, тільки тернув* [князь] *навіщось лівою рукою вуса, так ніби змахував з них сльози, що, непомічені, скотилися йому по щоках* (П. Загребельний); *Розчулені ветерани змахували сльозу* (Л. Костенко); *Доро́гою Бланка знай змахувала з вій сльози* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Сльози деякі змахнули* (В. Сосюра); *Одна з француженок .. змахнула сльозинку і, вимовляючи м'які, милозвучні слова, схилилась і притиснула до своєї щоки холодний метал автомата* (С. Журахович).

ЗМА́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змасти́ти.** *Гвинтівка була чиста, зовні злегка змащена синюватим рідким маслом* (В. Кучер); *Ключик підійшов до металевих дверей, увійшов до шпари легко, ніби змащений* (О. Ірванець); *Маленька хата з хатиною були чистенько побілені крейдою, долівка змащена глиною і висипана .. аїром* (П. Панч); *На людині були юхтові чоботи, змащені риб'ячим жиром* (В. Петльований); *З посиленим апетитом їли вони в цей день добре змащену солдатську кашу* (О. Гончар); // **зма́щено,** *безос. пред. У Ярослава волосся змащено якимось запашним розчином* (Є. Кононенко); * Образно. *Останній міст проплив удалині. Колеса змащено росою голубою, І Київ на Богдановім коні Пливе назустріч дніпровою водою...* (М. Вінграновський).

ЗМА́ЩЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **змасти́ти.** *Для змащення кексиків можна взяти 70 г чорного шоколаду* (з газ.).

2. Те, чим змащують що-небудь. *Вдало підібране змащення для лиж дало змогу переможцям у спортивному змаганні розвинути на трасі максимальну швидкість* (з газ.).

ЗМА́ЩУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для змащування. *Нарешті привезли пальне і змащувальні матеріали* (О. Гончар); // Пов'язаний зі змащуванням. *Технічне обслуговування автомобіля передбачає виконання змащувальних робіт згідно зі спеціальною таблицею змащування* (з наук. літ.); *У загальній проблематиці, пов'язаній з надійністю, точністю й довговічністю машин, механізмів та приладів, основне місце належить питанням тертя, змащувальної дії, зношування поверхонь деталей* (з наук.-техн. літ.); *Лецитин, який має змащувальний ефект, використовують у кондитерському виробництві для приготування вафельного тіста* (з навч. літ.).

ЗМА́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зма́щувати** і стан за знач. **зма́щуватися.** *Новий паровоз, з автоматичною системою змащування й подачею нафтопалива, з вимірними апаратами на дошці, давав машиністові цілковиту можливість вести поїзд самому, без допомоги помічника* (Іван Ле); *Канцерогенна дія азосполук виявляється при введенні їх тваринам у шлунково-кишковий тракт, підшкірно й навіть у разі змащування шкіри* (з наук. літ.); *Навчальною програмою "Захист Вітчизни" для учнів 10–11 класів передбачено чищення та змащування автомата, спорядження магазина патронами* (із журн.); *Маргарин столовий використовують для змащування листкового тіста* (з навч. літ.); *У Західній Україні для змащування коржів господині готують желе, яке надає готовому торту кислинку* (з газ.).

ЗМА́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗМАСТИ́ТИ,** ащу́, а́стиш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Покривати шаром чого-небудь масного або густого; мастити (у 1 знач.), змазувати. *Сокири, молотки, напилки, рубанки, бури, лопати прибували й прибували. Все це швидко очищали від іржі, змащували і складали на полицях у складі* (Д. Ткач); *Бунч дістав із польової сумки жовту мазь і змастив хлопцеві попечені місця* (Ю. Бедзик); *Почулося тихе скрипіння завіс. "Треба знову змастити", — вирішила Маріка* (О. Авраменко); // *чим.* Заливати, обробляти поверхню чим-небудь рідким. *Їй віддавали свій чай, роздобутим йодом змащували рани* (А. Хижняк); *У "швидкій допомозі" мені порадили змащувати опік обліпиховою олією* (В. Діброва); *Румунський майор змащував свою шию і щоки одеколоном* (В. Кожелянко); * Образно. *Не плач, моє скривджене серце, не плач. Я вийму стрілу і змащу тебе йодом* (І. Жиленко).

2. Класти на хліб, у страву масло, олію і т. ін.; мастити (у 2 знач.). *Він густо перчив свої страви, смажив усе до з'яви рум'яної апетитної шкірочки, поливав виріб гострими соусами, змащував гірчицею* (Є. Кононенко); *Враз відчув* [Алі], *що їсти йому хочеться .. Обпікаючи пальці, згорнув трубочкою вогненного оладка, змастив запашною олією і посипав темною сіллю* (Ю. Логвин).

ЗМА́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **зма́щувати.** *Поліамідні дейдвудні підшипники змащуються водою, не забруднюють море і є економічними* (з наук.-техн. літ.).

ЗМЕГЕ́ЛИТИ, лю, лиш; *наказ. сп.* змеге́ль; *док., кого, що, діал.* З'їсти, зжерти (жадібно або велику кількість). *Йонька зайшов у чиєсь подвір'я на самому краю хутора, побудив собак, вони скажено рвалися із ланцюгів, готові змегелити Йоньку разом із кожушиною* (Григорій Тютюнник); * Образно. — *Був авторитет, а загув... Сагайдак із своїми доярками його змегелив. Чув, яку свиню підклали?* (С. Добровольський).

ЗМЕЖЕНІ́ТИ, іє, *док., діал.* Спа́сти (про воду). *Як змеженіє вода, тоді треба її гатити* (Сл. Б. Грінченка); // Стати вужчим (про річку). *Посивів, Дніпре мій. Широкий — змеженів* (П. Тичина); *Гори вогнем охопило, і кривава ріка змеженіла, а там, за рікою, на тихій Зеленій горі біліє батькова хата* (В. Симоненко).

ЗМЕ́ЛЕНИЙ, *рідко* **ЗМО́ЛОТИЙ,** а, е. Дієпр. пас. до **змоло́ти.** *Тонко змелений червоний перець* (О. Ільченко); *Де ще в світі є .. таке сало, як у Прилуках, такий віск, як у Стародубі! А борошно, змелене пахучими степовими вітрами з полтавських пшениць* (Ю. Мушкетик); *Коли я написала додому листа, в якому дещо натякнула на умови, в яких живемо, мені вислали невелику посилку. В ній були коржі, спечені із житньої муки, змеленої вдома на ручних жорнах* (Є. Шморгун); *Тепер не лише в міських кав'ярнях, а навіть посеред українського степу можна випити філіжанку запашної натуральної кави зі щойно змелених зерен* (із журн.); // **зме́лено,** *рідко* **змо́лото,** *безос. пред. Дрібно змелено горіхи й кокос для кексу з яблуками* (із журн.).

ЗМЕЛЬНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., діал.* Моргнути. *Грицько замовчав, він ждав одказу від Василя, а той, лежачи животом на землі і підперши голову руками, — і не змельне — все дивиться на Ратієвщину* (Панас Мирний).

◊ **І (на́віть,** *рідше* **ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти,** *діал.* **не змельну́ти)** *див.* **моргну́ти.**

ЗМЕ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗМОЛО́ТИ,** змелю́, зме́леш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Подрібнювати, перетворюючи що-небудь на борошно або порошок; молоти (у 1 знач.). *Каву рекомендується змелювати безпосередньо перед приготуванням, тоді найліпше зберігаються в напої аромоскладники* (з навч. літ.); *Завод не зупинився, працює: щодоби змелює п'ять тонн пшениці, лущить та обсмажує одну тонну гречки* (з газ.); *Поніс він ту пшеницю десь далеко до млина, змолов* (І. Нечуй-Левицький); *Їздили сюди переважно літні люди. Не стільки змелють, як поштовхаються біля млина, щось нове почують* (А. Хижняк); * Образно. *Життя по-новому закрутило наші млини й давно вже змололо спільну роботу та її надбання на Охтирщині* (Б. Антоненко-Давидович); *Уже давно рожеві сни Безжалісні змололи жорна* (Л. Первомайський).

2. *тільки док., що, фам.* Сказати що-небудь недоладне, недоречне. — *Ти розсердився вже, Тарасе? Я дурна, змолола щось, а потім самій стало сором* (С. Васильченко); *Сказав* [Сироватка] *щось дурне, безглузде — сам розумів, що змолов дурницю, але на інше одразу не здобувся* (Ю. Мушкетик); — *Та невже ж на каторзі й каторги не було? — дивуємось. — Чому не було? Хто вам таке дурне змолов? — аж розсердився Зосим. — Була. Ще і яка!* (В. Чемерис).

3. *тільки док., що і без прям. дод., фам.* З'їсти все, нічого не залишивши; умолоти (у 2 знач.). — *Ану, — озвавсь Дем'ян, — потіш мене, мій друже! Ось глянь — вареничок бокастенький який... — Хіба один... — промовив Клим ліниво, Посилкувався і змолов* (Л. Глібов).

ЗМЕ́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗМОЛО́ТИСЯ,** зме́леться, *док.* 1. Подрібнюватися, перетворюючись на борошно або порошок; молотися. *Цільне зерно органічного землеробства змелюється на власному млині* (із журн.); [А н т о н *(з млина):*] *Хазяїн! Вже Гаврилове жито змололось; чиє тепер засипать..?* (М. Кропивницький); * Образно. *Змелеться лихо, вогонь розведеться. Щедрістю день молодий наречеться* (П. Мовчан).

2. *тільки док., безос., перен., рідко.* Привидітися, уявитися (у 1 знач.). *Змололось Метелю, що борсавсь при землі, А тітка* [Гусениця] *по гіллі та по гіллі Сховалася у верховітті* (М. Годованець).

3. *тільки док., безос., перен., розм.* Трапитися (про щось, чого уникають); скрутитися (у 9 знач.). — *Без документів я засиплюся. — Ну й засипайся. Адже знав, на що йдеш! — .. А ти не думав, що коли я засиплюсь, то й тобі змелеться?* (В. Малик); *Козаки тепер скажуть: нічого не знаємо, питайте з нього, він писав. Ні, так вони не скажуть, але змолотися мені може, ще й круто, засипав не в свій кіш* (Ю. Мушкетик).

◊ **[І] скрути́лося і (та) змоло́лося** *див.* **скру́чуватися; Кому́ (кому́сь) скру́титься, а кому́ (мені́, тобі́** *і т. ін.)* **зме́леться** *див.* **скру́чуватися; (1) Не зме́леться, то скру́титься** — хоч так, хоч інакше; щось та буде. — *Та ти не журися, Лесю, — веселіше заговорив Петро Антонович, помітивши доччин смуток. — Якось воно буде. Не змелеться, то скрутиться...* (М. Олійник).

ЗМЕНША́ТИ *див.* **зме́ншувати.**

ЗМЕНША́ТИСЯ *див.* **зме́ншуватися.**

ЗМЕ́НШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зме́ншити.** *У зменшених скельцями окулярів зіницях Заброди Листопад уловив печаль* (Микита Чернявський); — *Якщо підвісити маятник над вершиною зменшеної моделі піраміди* [Хеопса], *він обов'язково відхилиться вбік або повільно обертатиметься навколо вершини, але ніколи не висітиме прямо і без руху* (В. Нестайко); *Оподаткування за зменшеними ставками здатне до певної міри знизити середню ціну на електроенергію* (з наук. літ.); // **зме́ншено,** *безос. пред. Суму викупних платежів на всю громаду зменшено на півтори тисячі карбованців...* (Ю. Хорунжий).

2. *у знач. прикм.* Який зменшився (у 1 знач.), став меншим (про розмір, кількість, обсяг чого-небудь). *Увели Йонаша. Зменшений, голова від тягару* [тягаря] *вгрузла між плечі. Руки здовшали* (У. Самчук); *Все село, затоплене місячною повінню, зменшені під високим небом дерева і хати здаються лише картиною* (М. Стельмах); *На передньому плані .. заблистів чорний рояль. У вітальні, зменшеній до розміру закутка, живим сріблом майнули паски тіней по широких рамах Шопена й Чайковського* (Олекса Ізарський); // Який набув нижчого ступеня вияву, концентрації, вмісту і т. ін.; знижений, ослаблий. *Я прокинувся від зменшеного, затамованого руху поїзда* (Б. Антоненко-Давидович); *Бухта.., над якою я пролітав на значно зменшеній швидкості, була .. пустинна й мертва* (В. Владко).

3. *у знач. прикм.* Неповний, скорочений або видозмінений (перев. про власні імена). *Десятки розмовно-побутових зменшених варіантів імені Олександр засвідчено у словнику "Власні імена людей"* (із журн.); // *лінгв.* Те саме, що **зме́ншувальний** 2. *Префікс "при-" у поєднанні з якісними прикметниками передає в українській мові значення трохи зменшеної ознаки: "приглухий", "пристарий"* (В. Русанівський).

ЗМЕ́НШЕНІСТЬ, ності, *ж.* Якість за знач. **зме́ншений** 2, 3. *Синонімічними відношеннями пов'язані іменникові суфікси зменшеності-експресивності, які вказують на об'єктивну зменшеність істот, предметів тощо і виражають водночас їхню суб'єктивну, переважно позитивну оцінку* (з наук. літ.); *Суфіксів, що оформлюють іменникові назви зменшеності, набагато більше, ніж тих, які передають протилежне значення збільшеності* (з наук.-попул. літ.).

ЗМЕ́НШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зме́ншити** і стан за знач. **зме́ншитися.** *Після четвертого гальмування астроплан летів зі швидкістю семи з половиною кілометрів на секунду. Це значне зменшення швидкості* (В. Владко); *— Свята церква християнська закликає вас, бояри, грудьми стати на захист древнього Києва і всієї землі нашої! .. Кожен загиблий Батиїв воїн — то зменшення тієї антихристової сили!* (В. Малик); *Шагреневе зменшення Шанівки з кургану добре видно. Життя тліє на єдиній кривенькій вулиці* (Люко Дашвар); *Для підвищення продуктивності лісів необхідні заходи щодо зменшення площі земель, не вкритих лісовою рослинністю, зайнятих чагарниками, рідколіссям* (з навч. літ.).

ЗМЕ́НШЕНО. Присл. до **зме́ншений** 3. *Кіті була меншою сестрою, другокласницею, Анею ж, як виявилося, був Анемподист — так зменшено звали його в сім'ї* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗМЕ́НШИТИ *див.* **зме́ншувати.**

ЗМЕ́НШИТИСЯ *див.* **зме́ншуватися.**

ЗМЕ́НШУВАЛЬНИЙ, а, е. 1. Який використовується для зменшування зображення або дає зменшене зображення чого-небудь. *Покутський осунувся на лиці, погляд зацькований, увесь він — наче його помістили під зменшувальне скло* (Р. Андріяшик).

2. *лінгв.* Який указує на меншу величину предмета або менший ступінь якості порівняно зі звичайною величиною або звичайним ступенем якості; протилежне з б і л ь ш у в а л ь н и й (у 2 знач.). *Зрідка в розмовному мовленні трапляються зменшувальні форми неозначено-кількісних числівників "небагатечко" і "небагатенько"* (з наук. літ.); *Зменшувальні та пестливі форми слів надають ліриці І. Манжури безпосередності, щирості, сердечності, привабливої інтимності* (з наук.-попул. літ.); *В офіційних висловах імена повинні бути повними. Лише окремі зменшувальні імена, наприклад "Леся", можуть, так би мовити, законно легалізуватися, набути повноправного статусу* (з навч. літ.); *— Тітка завжди зверталася до прислуги тільки у пестливій і водночас зменшувальній формі. Тому ти для мене завжди будеш тільки Ангеліночкою* (Люко Дашвар).

ЗМЕ́НШУВАЛЬНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Абстр. ім. до **зме́ншувальний** 2. *Модель "зменшувальність-пестливість" сформувалася в демінутивних назвах дітей або малят тварин і частин їхнього тіла (пор.: синок, котик, ручка, лапка)* (з наук. літ.); *Використання суфіксів зменшувальності в сучасному іспанському мас-медійному дискурсі зумовлене їхньою здатністю передавати негативну оцінку дій та явищ комунікативної ситуації* (з навч. літ.).

ЗМЕ́НШУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зме́ншувати.** *Дріт виготовляють протяганням (волочінням) через послідовно зменшувані отвори* (з наук.-техн. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який зменшується, стає меншим (про розмір, кількість, обсяг, ступінь вияву чого-небудь і т. ін.). *Торпеда .. метнулася по спіралі. В її темно-блискучому тілі справно працював двигун, горіла гасова грілка, що відігрівала зменшуваний запас стислого повітря і тим самим збільшувала його силу* (М. Трублаїні).

3. *у знач. ім.* **зме́ншуване,** ного, *с., мат.* Число, яке зменшують шляхом віднімання. *Щоб знайти невідомий від'ємник, треба від зменшуваного відняти різницю. Щоб знайти невідоме зменшуване, треба додати від'ємник і різницю* (з навч. літ.).

ЗМЕ́НШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зме́ншувати** і стан за знач. **зме́ншуватися.** *У фотографії, як правило, використовують лише лінзи, що забезпечують зменшування фокусної відстані* (із журн.); *Освітлення вулиць великих міст умикається автоматично внаслідок зменшування до певного значення кількості одержуваної світлової енергії Сонця* (з навч. літ.).

ЗМЕ́НШУВАТИ, ую, уєш, *рідко* **ЗМЕНША́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗМЕ́НШИТИ,** шу, шиш; *наказ. сп.* зменш; *док., що.* Робити меншим за обсягом, величиною, кількістю чого-небудь; протилежне з б і л ь ш у в а т и. *Траплялися їй такі молотники, що ховали в кулі невимолочене жито жменями або зменшали одлічені снопи, одкидаючи в засторонок* (Ганна Барвінок); *— Робота за тобою буде та, що й була, нема чого зміняти, нема чого зменшувати: їсти варить .. треба, прати треба, корову доглядати треба...* (Л. Яновська); *Ще два-три таких безрезультатних нападів — і хлопці розбіжаться. А тут думка така, щоби не тільки не зменшувати ватагу, а навпаки .. її збільшити* (Г. Хоткевич); *— Сухарі дітям уже виходять, — продовжує Ганна. — Зменшуйте порції, — каже Варвара* (В. Кучер); *Напиши мені, мамочко, — якщо не хутко приїдете або якщо не можете мені грошей прислать, то я постараюсь свої видатки якомога зменшити* (Леся Українка); // Створювати уявлення про менші, ніж насправді, обсяг, величину, кількість чого-небудь. *Доктор Тіле задумується .. Маленькі та ще біляві вуса не зменшують розмірів проклятого носа* (В. Винниченко); *Скільки історичних спогадів викликав Петроград в уяві Бойка! Його суворі, стрункі проспекти зменшували вартість людини й збільшували вартість речей* (Гео Шкурупій); *Далеко на шляху замаячили постаті Марійки та Югини. Віддаль зменшила їх, зробила темнішими* (М. Стельмах); // *перев. з част.* н е. Робити меншим ступінь, силу вияву чого-небудь; ослабляти. *Упосліджені в боротьбі за волю в ситуації безвиходдя стають романтиками, а часом навіть фантастами, що не зменшує шляхетності й величі їхніх поривань...* (І. Багряний); *Ще гарячіше й задушливіше в глибокій улоговині Брацлава .. Навіть бистрий Буг не зменшує спеки* (З. Тулуб); *"Коли б не прорвали оборони, — Потоцький гризе вус. — Якщо не зупиняться, .. не зменшать наступального запалу, то моє військо не витримає"* (В. Чемерис); [А в ф і д і й:] *Ніякі звичаї, ні привілеї Мого не зменшать гніву, не зіб'ють Ненависті до Марція* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра); // Збавляти, робити меншим, ниж-

чим (ціну, плату і т. ін.). *Я ніколи не зменшую платні на один шилінг, коли цього вимагають кон'юнктури, — я зменшую її зразу саме на десять* (Ю. Смолич); — *Митюшо, стаття твоя за дозволом друкується, — казала мати, — але, знаєш, цей Благосвєтлов .. зменшив гонорар* (О. Іваненко); // Робити повільнішим, стишувати (хід, швидкість і т. ін.). *Коні зменшили біг, а врешті стали* (М. Коцюбинський); *Для спуску на Землю космонавти мусили зменшити швидкість ракети в кілька разів* (М. Дашкієв); // *що, чого.* Скорочувати, роблячи не таким довгим, тривалим (час, термін і т. ін.). [Маруся:] *Зменши* [зменш], *Боже, денька, Що я молоденька. Прибав, Боже, ночі На мої карі очі...* (С. Васильченко); *Ходила чутка, що зменшать солдатчину до десяти, а то й до п'яти років* (Ю. Хорунжий).

ЗМЕ́НШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *рідко* **ЗМЕНША́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **ЗМЕ́НШИТИСЯ,** шуся, шишся, *док.* 1. Ставати меншим за обсягом, величиною, кількістю; протилежне збільшуватися. *Ось і половина* [сонця] *зменшується... тільки четвертина... далі — скибочка... кільце тільки...* (Панас Мирний); *Громадка людей стала чимраз зменшатись. Тут то там хтось з людей зближався до своїх воріт та й прощався* (Т. Бордуляк); // Здаватися меншим, ніж насправді. *Малуша жадібно дивилась, як швидко тікає від лодії берег, як зменшуються й зменшуються там постаті любечан* (С. Скляренко); *Над городами безшумно пролетів пугач, на мить його тупі крила врізались у місяць, потьмарили його і почали зменшуватися на тлі розкуйовдженої хмарини* (М. Стельмах); *Постать Івана на дорозі .. зменшувалась і зменшувалася, доки не перетворилася на малесеньку чорну цятку...* (І. Роздобудько); * У порівн. *Вмить згорбився* [професор], *ніби на очах зменшився* (В. Чемерис); // Ставати меншим за ступенем, силою свого вияву; слабнути. *Що не рік, то й зменшаються сили, То й душа кам'яніє моя...* (М. Старицький); *Бігли* [гідрологи], *засапавшись, але ні ентузіазм гонитви, ні енергія втікача не зменшувались* (М. Трублаїні); *Полум'я свічки .. почало зменшуватись і поволі згасло. В кімнаті стало темно* (В. Нестайко); *Апетит у Федора Іполитовича не зменшився* (Ю. Шовкопляс); *Зменшилася плинність робочої сили, бо, покинувши роботу в копальні, робітник мав негайно звільнити квартиру* (І. Росоховатський); // Збавлятися, падати, ставати меншим, нижчим (про ціну, плату, рівень і т. ін.). *Рівень сталі в нижньому ковші майже не зменшувався* (В. Собко); *Не цурався і Дорохтей цього зарібка, хоч і зменшився він після введення кредиток* (М. Стельмах); // Ставати повільнішим, стишуватися (про хід, швидкість і т. ін.). *Колія пішла вгору, на підйом. Швидкість* [поїзда] *почала зменшуватись* (В. Малик); *Швидкість наближення есмінця зменшилась* (М. Трублаїні); // Скорочуватися, стаючи не таким довгим, тривалим (про відстань, час). *Зменшувалися довгі ночі, танули товсті в цю зиму шари снігів* (Іван Ле); *Олень тримався берега, й відстань між ним і ловчим ні збільшувалась, ні зменшувалась* (І. Білик).

2. *перен., розм.* Триматися, поводитися покірливо, сумирно, як молодший віком, менший чином і т. ін. — *Мелашка — дівка молода, .. а ти таки старшенька. — То що, як старшенька? — перепинила Пріська материну річ. — Звелите, може, зменшатися, передки її цілувати?* (Л. Яновська); — *Молодець, Павлушко: не зменшайся, не зменшайся ніде, — і любовно погладив* [Макар] *його по кашкету* (П. Панч); *Скорчився, зменшився Іван Петрович, почав мовчати, та вже пізно було, — .. через рік сказано Іванові Петровичу подати в одставку* (Панас Мирний).

3. *тільки недок.* Пас. до **зме́ншувати.**

ЗМЕ́НШУВАЧ, а, *ч.* Прилад для зменшування чого-небудь. *Зменшувач ходу до мотокультиватора знижує число обертів і збільшує потужність його редуктора* (з наук.-техн. літ.); *Зменшувач фокусної відстані розміщують перед фокальною площиною оптичної системи телескопа в конусі променів світла для послаблення загального оптичного збільшення зображення* (з навч. літ.); *Зменшувач гучності використовують у літаку* (із журн.).

ЗМЕРЕ́ЖАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змере́жати.** *Близнята ніяково йдуть за ним .. і входять не в сіни, а в теплу кімнату; сюди з кольорових змережаних квітами віконець скупо просочується химерне, жовтувато-синє світло* (М. Стельмах); *По-літньому мліли гори в опаловій імлі, змережані бузковими розколинами* (З. Тулуб); *Він силкувався надати своєму обличчю виразу зверхності і владності, та блідість, змережана кров'яними жилками, робила його нікчемним, жалюгідним* (Р. Іваничук); *По сірій, змережаній окопами землі до міста наближалися густі ряди яничарів* (В. Малик); *Лікар простягнув змережаний формулами аркуш паперу* (М. Дашкієв); // **змере́жано,** *безос. пред. Сів* [Сергій] *на валуні відпочити. Обіч темнів здоровезний уламок скелі. В одному місці рівну поверхню її змережано якимись малюнками* (І. Білик).

ЗМЕРЕ́ЖАТИ *див.* **змере́жувати.**

ЗМЕРЕ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змере́жити.** *Кожен з нас пам'ятає рушник, змережений матусею* (з газ.); *Орнамент на сорочці виконаний гладдю, а рукава з основною частиною змережені* (з навч. літ.); *Він проворненько мете до скрині, змереженої залізним кованим квітом, жужмом виймає свій залежаний одяг* (М. Стельмах); *Білий картонний квадратик, наклеєний на папку, був у два рядки змережений друкованими від руки чорнильними літерами* (О. Ірванець); * Образно. *Їй снилося рідне село .. Зелена-зелена, квітками змережена лука* (Б. Грінченко); // Укритий лініями, плямами і т. ін. (про обличчя), що нагадують мережку (у 2 знач.). *Молоде, бліде обличчя, змережене, як поцяцьковане, струмками сліз* (Іван Ле).

ЗМЕРЕ́ЖИТИ *див.* **змере́жувати.**

ЗМЕРЕ́ЖИТИСЯ *див.* **змере́жуватися.**

ЗМЕРЕ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змере́жувати.** *Підфарбовані в розчині сажі конопляні нитки в с. Дністрове Борщівського району на Тернопільщині були із сиво-блакитним відтінком і застосовувалися для змережування вставок та рукавів сорочок* (з навч. літ.); *Для зшивання окремих частин одягу в чоловічих та жіночих сорочках, у плахтах нерідко використовують техніку змережування* (з навч. літ.).

ЗМЕРЕ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗМЕРЕ́ЖАТИ,** аю, аєш, **ЗМЕРЕ́ЖИТИ,** жу, жиш; *наказ. сп.* змере́ж; *док., що.* 1. Робити мережку на тканині; мережати. *У Снятинському районі жінки змережували весь рукав вишиванки* (з газ.); *Змережала милому вишиванку, ніченьку не спала аж до ранку* (з народної пісні).

2. З'єднувати частини виробу особливим художнім швом. — *Ми звикли до швидких технологій: усе зшиваємо машинками. А наші прабабусі зшивали все вручну — змережували* (з газ.).

3. Те саме, що **вишива́ти.** *Галя простим узором змережила поділ сорочки* (Ганна Барвінок); *Художниця змережила простір картини бісером* (із журн.).

4. Вирізьблювати візерунки на дерев'яних предметах, кам'яних плитах і т. ін.; прикрашати, оздоблювати їх. *Раму дзеркала змережили гронами і листям винограду* (з газ.); * Образно. *Будову гілок музичну листки змережать* (В. Барка); *Промимриш: "Минулось... Минулась зима..." І спрагло чекатимеш знову того, що пощезло, розтало... нема... змереживши кору дубову...* (П. Мовчан).

5. *рідко.* Розмальовувати фарбами. * Образно. *Осінь змережила землю мазками вохри, бакану й кадмію* (З. Тулуб).

6. *перен.* Укривати яку-небудь поверхню лініями, плямами і т. ін., що нагадують мереживо. *Озолотився степ. Бриніли коси від сонця до сонця. І згодом — здавалося, якась чарівна швачка змережила степ стайками кіп химерними узорами* (А. Головко); *Вітер змережив погідне водяне плесо* (Валерій Шевчук); // Заповнювати сторінки, аркуші паперу рядками літер. *Четверту начинаю Книжечку в неволі Мережати, — змережаю Кров'ю та сльозами Моє горе на чужині, Бо горе словами Не розкажеться нікому Ніколи, ніколи, Ніде на світі!* (Т. Шевченко); *Тиміш .. підріс, у школу ходить, все про батька-матір питає. А як довідався про сестричку, сам цілий листок змережив каракулями* (М. Олійник); *Правда, і без щоденників уже два зошити змережив. Останні дні особливо .. Готувався до коротенької інформації про записку, а списав дві сторінки* (В. Дрозд).

ЗМЕРЕ́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ЗМЕРЕ́ЖИТИСЯ,** иться, *док.* 1. *перен.* Укриватися, заповнюватися лініями, плямами, знаками і т. ін., що нагадують мереживо (про поверхню чого-небудь); мережатися. *Цілим натовпом юрмляться* [листи] .. *Та що вдієш, як одішлеш, коли всі вони тільки в голові, в думках, не вимережані на папері. До Миколи Ожигова, Михайла Павлика, Костя Паньківського, Івана Франка. Колись, далебі, змережаться і розлетяться в різні боки світами дальніми, несучи вісті невеселі* (М. Сиротюк).

2. *тільки недок.* Пас. до **змере́жувати** 1–4. *Я вже точно знаю, що змережуватися сорочка буде настилом* (з газ.); *Краї вишивки змережуються ниткою, яка має бути темнішою за колір тканини* (з навч. літ.).

ЗМЕРЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змерза́ти** і **змерза́тися.** *Ноги схильні до змерзання через особливості будови людського організму* (із журн.); *Використання поверхнево-активних речовин в агропромисловому комплексі дає змогу підвищити якість відмивання суден у портах, запобігти змерзанню сипких вантажів* (з наук.-техн. літ.).

ЗМЕРЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗМЕ́РЗНУТИ, ЗМЕ́РЗТИ,** зну, знеш; *мин. ч.* змерз, ла, ло; *док.* 1. Відчувати холод, страждати від холоду; мерзнути (у 2 знач.). *Марічка перша змерзала й пускалася бігти* (М. Коцюбинський); *Коли людина змерзає, активізуються захисні сили організму і кров потрапляє передусім до життєво важливих органів — серця й головного мозку* (з газ.); *Змерзла ж* [Маруся] *ото так, що зуб з зубом не зведе, так і труситься* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Далі чекати на вулиці було вже неможливо: хлопець дуже змерз* (О. Донченко); * Образно. *Гострий сніг обличчя коле. Зорі змерзли і тремтять* (Микола Чернявський).

2. Холонучи, застигаючи, ставати твердим (про рослини, землю) або перетворюватися на лід (перев. про рідину); замерзати (у 1 знач.). *Надворі люто тріщать морози, А він працює і дні і ночі; Краялось серце, змерзали сльози* (П. Грабовський); *Для водяних систем опалення переважно використовують рідину, що не змерзає* (із журн.); *Змерз чорний кетяг бузини* (М. Вінграновський); *Іній, вже й очерети змерзли* (І. Малкович); *Кожного дня може вдарити мороз, і змерзнуть капуста й буряки* (Г. Пагутяк); // Замерзаючи, укриватися льодом (про поверхню водойм, скло вікон і т. ін.). *Поступово водойма змерзла* (з газ.); * Образно. *Тепер пора прощатися нам. Будень. На білих вікнах змерзли міражі* (Л. Костенко).

3. *перев. док., розм.* Гинути, вмирати від холоду, морозу; замерзати (у 3 знач.). *Це саме було перед Різдвом .. А тоді мороз-мороз, так що вона трохи не змерзла на дорозі* (Панас Мирний); [П а в л ю к *(тихо до Томиленка):*] *У нього ж губи, глянь, посіверіли. На йому* [ньому] *опанчина рогозова. Він не доїде, змерзне, пропаде* (Л. Костенко); *Старший брат пішов війною на фінів. І їм наказали заритися в землю. Він так і зробив, але, поки чекав наказу про наступ, заснув і змерз* (В. Дідброва).

◇ **(1) Зме́рзнути (зме́рзти) на кі́стку (на кі́сть)** — сильно промерзнути. *Бувало, збудишся ранком, заговориш до товариша, він лежить, мов довбня. Змерз на кість* (Юліан Опільський); *— Голден! — сказала місіс Спенсер. — Добре, що прийшов! Заходь, серденько, либонь, змерз на кістку?* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); **(2) Зме́рзнути (зме́рзти), як соба́ка (пес, цу́цик)** — дуже змерзнути. *Обмок, як вовк, а змерз, як пес* (Номис); *Минали години, а Ракиці не було. Я вмостився під снопом очерету .. Це мене рятувало від дощу, але не від вологи і холоду. Я змерз, як цуцик, але терпляче чекав* (І. Багмут); *Залусківський об'явився за півгодини. Тамарка до того часу змерзла, як цуцик* (Люко Дашвар); *Кадет Біглер, якого витягли з теплої ванни.., змерз, як собака, аж зубами видзвонював. На тілі в нього висипала гусяча шкіра* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЗМЕРЗА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ЗМЕ́РЗНУТИСЯ, ЗМЕ́РЗТИСЯ,** знеться; *мин. ч.* зме́рзся, зме́рзлася, лося; *док.* 1. Міцно з'єднуватися, склеюватися одне з одним під дією морозу; примерзати одне до одного. *Вже на Волзі змерзались крижини, Грізний холод вилазив з пітьми, Та не мали ні хвильки спочину Ні гармати, ні коні, ні ми* (М. Гірник); *Гіпсовий камінь, кам'яне вугілля та будівельний пісок належать до вантажів, які змерзаються при температурі, нижчій за 0 °С, втрачаючи властивості сипучості* (з наук.-техн. літ.); *Листя на холоді змерзлось у хрусткі пласти, що скрипіли під ногами* (Любко Дереш).

2. Те саме, що **змерза́ти** 2. *В'ється* [дівчатко] *гадюкою, в кризі сковзається; Ручки порепані скрізь, Мокра сорочка на тілі змерзається, Очі червоні від сліз...* (М. Старицький); *Намисто сипалось під ноги, Ніби кров змерзалась на льоту* (І. Драч); *— Холод .. сковує тіло. Усі життєві соки змерзаються, перестають текти* (Г. Пагутяк).

3. *рідко.* Те саме, що **замерза́ти** 2. *Двері ледь-ледь одхилила* [Меланка] *— справді-таки стоїть Мотря з торбою. Зовсім невеличка — мабуть, од холоду змерзлася та від голоду всохлась* (Є. Гуцало); * Образно. *Мої чуття позамерзали, змерзся й розум* (Валерій Шевчук).

ЗМЕ́РЗЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зме́рзнути, зме́рзти.** *Господар, Гаврюша Костюк, тільки-но звільнившись з варти біля казарми, змерзлий сидів біля грубки, сьорбав із кухлика чай* (А. Головко); *Стрибайчик до горбка під'їхав, розкидав лапками сніжок, а там лежить і ледве диха нещасний, змерзлий їжачок!* (Н. Забіла); *Коні, змерзлі на холодній мряці, форкали й тріпали головами* (І. Білик); *Змерзлі продавці грілися гарячим чаєм чи кавою, яку розносили .. жіночки у старанно випраних білих фартухах* (А. Кокотюха); *Піня помалу, незграбно взяв список товаришів у руки й почав читать. Довгенький синенький зшиток дрібно, як змерзлий листок восени, дрижав в його руках* (В. Винниченко); *У двір зайшло кілька чоловік. На головах кудлаті шапки, на спинах овечі шкури вовною догори, на ногах — постоли із сирої шкіри, змерзлі, торохтять, як дерев'яні* (Григорій Тютюнник); *Як троянда, змерзла взимку, вас причарувать могла? От якби її узріли в час, коли весна цвіла, — Отоді вона всім людям справді втіхою була!* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Віднайшов* [батько] *.. свого Степана, що на пні сидів, змерзлого, голодного. Заговорив до нього, а той руками відмахується. Онімів зовсім* (В. Багірова); — *Матір Божа! Петю, Петю...Тут дівча змерзле у пальті!* (Люко Дашвар); * Образно. *Ми примовкли і слухали якийсь час вітер. Я відчував мокрий, змерзлий простір, що стелився за моїми вікнами* (Валерій Шевчук).

◊ **Як зме́рзлий пес** *див.* **пес.**

ЗМЕ́РЗЛО. Присл. до **зме́рзлий.** *Панас Павлович блукає по хаті і змерзло потирає руки* (В. Винниченко).

ЗМЕ́РЗНУТИ *див.* **змерза́ти.**

ЗМЕ́РЗНУТИСЯ *див.* **змерза́тися.**

ЗМЕ́РЗТИ *див.* **змерза́ти.**

ЗМЕ́РЗТИСЯ *див.* **змерза́тися.**

ЗМЕ́РКНУТИ, ЗМЕ́РКТИ, кне; *мин. ч.* змерк, ла, ло. Док. до **ме́ркнути, ме́ркти.** *Ранок ясний минув, день змерк гарячий* (Марко Вовчок); *Світло зникло, небо змеркло, і блакить укрила хмари* (Леся Українка); *То змеркне* [багаття] *на хвилину, То знову оживе* (М. Нагнибіда); *Він прокинувсь, тільки в небі змеркла ранішня зоря* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Лице її було сумне, задумане; очі немов сном повилися — змеркли; вона сиділа, як з каменю виточена, ні поворухнеться, ні заколихається* (Панас Мирний); *Змеркла краса зими* (Василь Шевчук); *Мова дідова не змеркла, перейшла до внука* (Д. Білоус).

ЗМЕ́РКТИ *див.* **зме́ркнути.**

ЗМЕРТВІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **змертві́ти** 1. *Він ледве встиг вправити* [в кулемет] *нову стрічку, як зразу ж схопився за груди і мляво почав сідати. Дівчина від несподіванки розгубилася .. Переляканими, повними жаху очима дивилася вона на змертвіле тіло* (М. Олійник); *Серед змертвілих від страху жінок, розгублених, беззбройних чоловіків, захриплих від крику дітей я не міг ні озирнутись, ні відскочити кудись вбік* (І. Муратов); // Відмерлий (про частини тіла). — *Вам доводилося колись цікавитися справами переливання крові та гальванізації змертвілих м'язів?* (Ю. Смолич); *Волосся випадало чималими шматками, залишаючи за Марлою невблаганний темно-русявий слід .. Ледь не плакала Марла, запихаючи чергове пасмо змертвілого волосся до кишені* (І. Карпа); // Без життєвої сили, енергії (про погляд, вираз обличчя і т. ін.). — *Мічман? — вигукнув він вдруге, приглядаючись до змертвілого обличчя боцмана. — Ти поранений?..* (Д. Ткач); *Хлопець повільно повернувся до батька і промовив змертвілими губами: — Я віддав амулет білолицьому юнакові, який урятував мене* (Ю. Бедзик); *Я глянув на свого батька .. Вигляд у нього був якийсь змертвілий* (І. Білик); *Дійшов до неї ще один голос. Зовсім тихий, як порух змертвілих вуст, але вона почула його* (Валерій Шевчук); *Змертвілим поглядом і рухом долоні по одвірку .. пробачила* [мати] *.. цьому світові надокучливому* (В. Медвідь).

2. Дієпр. акт. до **змертві́ти** 2. *Турбай наступив ногою на змертвілу, повалену деревину, що колись була сестрою отих лісових красунь* (М. Руденко); // Який змертвів (у 2 знач.), став безлюдним (про простір); порожній. *Переді мною змертвілий порожній майдан і нічне темно-синє небо* (М. Хвильовий); *Село .. здалося йому змертвілим, безлюдним* (С. Журахович); — *Хто наймитувати подався... Хто у чорноморські степи, а хто і далі .. Так що не дивуй на хати наші змертвілі* (Д. Білий).

3. *перен.* Дієпр. акт. до **змертві́ти** 3. *Е, як і То, добре знав, що залишатися обом без зброї було вельми небезпечно. Потрібно було негайно кинутися вишукувати серед змертвілих гілок замашні оцупки* (В. Фіялко); *Не сьогодні, то завтра воно* [зерно] *потугішає, посухішає, обважніє у змертвілому колоску* (Є. Гуцало); *По тому крутому схилу напевно не здіймалася жодна людина: суцільне плетиво буків і грабів, поміж яких дощі й вітри влаштували цілі загати хмизу й змертвілого листя* (Г. Пагутяк).

ЗМЕРТВІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Абстр. ім. до **змертві́лий.** *А. де Сент-Екзюпері розглядає зло як змертвілість і внутрішню спустошеність жителів планет, які втілюють собою всі людські пороки* (з наук.-попул. літ.); *Сучасна соціальна лірика пробуджує зачерствілість сьогоднішнього світу, буденність повсякденного життя, зрештою змертвілість людських душ* (із журн.); * Образно. *Палітра маньєристичного живопису нерідко засвідчує певну холоднувату змертвілість цього мистецтва* (з наук. літ.).

ЗМЕРТВІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **змертві́ти.** — *Така вже велика в нас фамілія, самі бачите, і ні в кого не вмерла ні дитина, ні худоба, не мали.., отче, жадного у себе змертвіння* (Валерій Шевчук); *Здерев'яніння, змертвіння враз пройшло, й Алі подерся вгору по голуб'ятні, вчепився за пояс. Страх піддав йому сили й обережності* (Ю. Логвин); *Стільки загрозливих симптомів у Черемашка .. Все може бути — від звичайної інтоксикації до змертвіння або раку підшлункової залози...* (Ю. Шовкопляс); *Бактеріальна плямистість з'являється внаслідок змертвіння ділянок листя фіалки* (з наук.-попул. літ.); *Осадчий заговорив про те, як виникають пустелі: їх створює людина. Жодна жива істота не здатна діяти на змертвіння землі. Жодна, окрім людини* (М. Руденко).

ЗМЕРТВІ́ТИ, íю, íєш, *док.* 1. Док. до **мертві́ти** 1. — *І кричать, і ґвалтують: "Злодій, Левко злодій!" Я так і змертвів! І що вже дальш зо мною було, що вони робили зо мною, я нічогісінько не знаю і не тямлю* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Галя збіліла, спахнула й знов змертвіла і нічого не примогла йому одмовити* (Марко Вовчок); *Змертвіло тіло, — поблідли лиця, засклились очі* (Н. Кобринська); *Як почула ту звістку Олена — змертвіла на місці. Як отямилася трохи — кинулася бігти додому через підмети, через коноплі, плутаючись у сухому картоплинні* (Григорій Тютюнник); * Образно. *Я ніс людям пісню краси, а тепер захо-*

лоли руки, змертвіло серце (О. Бердник); // Те саме, що **зціпеніти.** *У ньому* [Петрові] *все похололо і змертвіло, став наче бодня, в яку ллють крижану воду, і крижанів з ляку та несподіванки* (Валерій Шевчук); *Коли на ранок Отава разом з Борисом прийшов до собору, він змертвів .. Перед різьбленим іконостасом сімнадцятого століття палахкотіло величезне вогнище* (П. Загребельний).

2. *перен.* Док. до **мертвіти** 2. *Не вірилось, що така велика вода колись змертвіє, затрав'яніє, що озеро вородиться у болото, поховає на своєму дні і риб, і прибережні дерева лісу* (М. Малиновська); // Стати безлюдним, пустельним. *Краснокутськ змертвів: ніде нікого, і тільки з-за лісу, з-за Мерла стукотіли підводи* (М. Хвильовий); // Угамуватися, затихнути. *У хвилях почуттів вабливих Він відчиняє двері в сад..; Збентежено він зором водить — Змертвіло все серед оград, В альтанках порожньо* (М. Терещенко, пер. з тв. О. Пушкіна); // *безос. В залі зовсім змертвіло. Навіть чути було, як ударив по вікнах дрібний осінній дощик* (М. Хвильовий).

3. *перен.* Зів'янути, засохнути (про рослини). *Через нестачу вологи квіти змертвіли* (з газ.).

ЗМЕ́РХЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зме́рхти, зме́рхнути.** *Кільцюватиметься пам'ять в думах ваших з кожним роком, і просвітить жаром сміху мед крапчастий змерхлі щоки* (П. Мовчан); *Цеглові мури вповідають тобі свій змерхлий сум* (В. Медвідь).

ЗМЕ́РХНУТИ, ЗМЕ́РХТИ, хне; *мин. ч.* змерх, ла, ло. Док. до **ме́рхнути, ме́рхти.** *Ти усміхнулася, — і враз Все змерхло перед милим зглядом* (П. Грабовський); *Ні пил руїн, ні порох лихоліть, Ні попіл від пожеж, яких було немало.., — Ніщо, ніщо до нього* [знамена] *не пристало! Воно не змерхло від вогню й води, Від бурі і вітрів не поруділо...* (В. Бичко); *Рясні грона ягід .. ставали ніжно-оранжевими, далі червоними й соковитими; вони так скоро змерхли, що Дан захвилювався: чи ж стачить їхньої живлющої снаги?* (Н. Околітенко); *Сестра моя татовим духом пішла та й змерхла собі внутрі, а я .. знаю: вона тата догледить* (В. Медвідь).

ЗМЕ́РХТИ *див.* **зме́рхнути.**

ЗМЕСТИ́ *див.* **зміта́ти.**

ЗМЕСТИ́СЯ *див.* **зміта́тися.**

ЗМЕ́ТАНИЙ, а, е, *крав.* Дієпр. пас. до **змета́ти.** *Під час першої примірки потрібно уточнити лінії низу й довжини вшивного рукава, приколюючи зметаний правий рукав до пройми* (з навч. літ.); *Зметаний виріб нерідко доводилося переробляти не один раз* (з газ.).

ЗМЕТА́ТИ *див.* **зме́тувати.**

ЗМЕ́ТЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змести́.** *Снилося їй* [Домніці], *що поглянула на стежку й погадала собі: "На тій стежці добре босому ходити. Вона така чиста й гарна, мов шовковим віником зметена"* (О. Кобилянська); *Товариство зараз же налягло на їжу, на горілку... Не пройшло години, як усе те було зметене* (Панас Мирний); *Був момент, коли Раєвському здавалося, що ось зараз лави захисників не витримають, будуть зметені ворожим вогнем* (П. Кочура); *Го́род за три дні був зметений з лиця землі, спалений, поруйнований, потоптаний султанськими слонами* (П. Загребельний); // **зме́тено,** *безос. пред. Лампади горіли яро, по-святковому .. Зметено порох з образів, навіть сволок натерто віхтем до жовтого полиску* (Ю. Мушкетик); *Тьма, холод, негода панують над колишнім царем природи — людиною. Зруйновано, зметено все людське: державу, релігію, власність, громадянство, мистецтво, науку, працю* (В. Винниченко).

2. *у знач. прикм., рідко.* Який утратив свої властивості внаслідок тривалого використання (про мітлу, віник і т. ін.); стертий (у 2 знач.). *Зметений до самісінької ручки віник .. не раз танцював по наших спинах: моїй і Сергійковій* (А. Дімаров).

ЗМЕТИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що і без прям. дод., розм.* Док. до **метикува́ти.** *Данилко зразу зметикував причину батькового хвилювання* (П. Панч); *Гострий розум у Кузьми Харитоновича: пальця в рот не клади. Не кожний отак швидко зметикує, що й до чого* (Я. Гримайло); *Буслик розкрив рота, щоб відгризтись, але, попри туман у голові, зметикував, що ліпше промовчати* (Ю. Винничук); — *Ти мене розлюбив... — почала була Жанночка, але зметикувала: традиційні методи сьогодні не допоможуть* (Люко Дашвар).

ЗМЕТНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* 1. *що.* Рвучко, стрімко підняти, підкинути вгору. *Пробуравлена* [кулями] *смужка сухої землі одночасно зметнула вгору кілька димків, запорошила йому очі* (М. Стельмах); *Пройшов вітер, гострий і свіжий, зметнув листя, натрушене зі сливки, сухе й жовте, воно покотилося через сад навзаводи* (Валерій Шевчук); * Образно. *Храм цей ніби виростав з гущавини дерев, його, здавалося, народила, зметнула над горами й злилась з ним рідна київська земля, каміння його складали, підносили, вивершили руські люди* (С. Скляренко); [Хор:] *Оплачу страшний удар, Що на тебе впав у морськім бою. Всього краю гострий біль оплачу, До неба зметну свою тугу!* (А. Содомора, пер. з тв. Есхіла); // *чим.* Те саме, що **змахну́ти** 1. *Гримнув постріл. Індієць зметнув руками й упав* (Ю. Бедзик).

2. *що.* Різким рухом змести, скинути щось звідки-небудь. *Зметнувши крихти з столу на підлогу, Приник до лампи збуджений Сергій* (М. Бажан); *Вона потроху губила сили, зупиняючись дедалі частіше й частіше, щоб перепочити або зметнути з обличчя липке павутиння* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна).

ЗМЕТНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* Рвучко, стрімко піднятися вгору. *Над натовпом зметнувся прапор, мов велетенський вогненний птах* (П. Колесник); *Раптом вона побачила, як над високими ворітьми зметнулася чиясь постать, з розгону перелетіла на подвір'я* (М. Стельмах); *Полум'я зметнулося високо в повітря, пролунав оглушливий грім* (О. Бердник); *В Аліси — з несподіванки — аж брови зметнулися вгору* (О. Шугай).

◊ **Зрива́тися (схо́плюватися, підхо́плюватися** *і т. ін.)* / **зірва́тися (зметну́тися, схопи́тися** *і т. ін.)* **на рівні ([рівні] но́ги)** *див.* **зрива́тися.**

ЗМЕ́ТУВАЛЬНИЙ, а, е, *крав.* Признач. для зметування. *Зметувальний шов застосовують для тимчасового з'єднання двох і більше шарів тканини* (з навч. літ.); *Довжина зметувального стібка залежить від його призначення і товщини тканини* (із журн.).

ЗМЕ́ТУВАННЯ, я, *с., крав.* Дія за знач. **зме́тувати** і **зме́туватися.** *Зметування, прасування та приметування є головними етапами підготовки сукні до першого примірювання* (із журн.); *Якщо середній шов спинки зшито, видаляємо нитки його зметування* (з навч. літ.).

ЗМЕ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗМЕТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що, крав.* Зшивати великими стібками, готуючи до примірювання. *Шиючи сукню на індивідуальне замовлення, плечові й бокові зрізи, а також ліф зі спідницею зметують, коли готують виріб до примірювання або перед кінцевим його обробленням* (з навч. літ.); — *А хто вам, мамо, плаття покроїв і зметав?* (В. Логвиненко).

ЗМЕ́ТУВАТИСЯ, ується, *недок., крав.* Пас. до **зме́тувати.** *Краї матеріалу загинаються за допомогою прасування, кути зметуються* (з навч. літ.); *До першого примірювання зметуються стібками виточки, бічні й плечові зрізи* (із журн.).

ЗМИВ, у, *ч.* Дія за знач. **змива́ти** 3. *Скидання води з водосховищ під час повені призводить до масового змиву та часткової загибелі гідробіонтів і зміни концентрації токсичних речовин у нижній течії річок* (з наук. літ.); *У сучасних умовах на переважній більшості заболочених площ Верхньодністровської низовини втрачено поверхневі шари торфових відкладів унаслідок меліорації, розорювання та змиву ґрунту під час затяжних повеней* (з навч. літ.).

ЗМИВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для змивання. *Очисні та змивальні пристрої використовують для очищення поверхні офсетного і друкарського циліндрів від пороху, забруднення фарбою й різноманітними сторонніми частинками* (з наук.-техн. літ.); *Нині розроблено достатню кількість різноманітних змивальних речовин, які не впливають на гуму валиків фарбових апаратів і не мають запаху* (з навч. літ.).

ЗМИ́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змива́ти** 1–3. — *У хаті в тебе, Параско, як у сажу: лави — не змивані, комин закурів, як у винниці* (Ганна Барвінок).

2. *у знач. прикм.* Який змивається (у 1, 2 знач.); змивний (у 1 знач.). *Змиваний фломастер — сучасний спосіб перенесення викрійки* (з навч. літ.); *Змиваний кондиціонер забезпечує інтенсивний та ефективний догляд за волоссям* (з газ.); *Змивані мул і пісок утворюють наноси в різних ділянках річки, тому виникають мілини, які ускладнюють навігацію* (з наук.-попул. літ.); *Змиваний шар ґрунту виноситься в ріки й водойми, спричиняючи їх замулювання* (із журн.).

ЗМИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змива́ти** 1–4 і **змива́тися** 1–3. *Картоплю обчищають механічним способом у картоплечистках, в які подається вода для змивання й видалення відходів* (з навч. літ.); *Забруднення водного середовища спричиняє змивання радіоактивних матеріалів із зовнішньої поверхні конструкцій об'єкта "Укриття" атмосферними опадами* (з наук. літ.); *Відклади нагромаджуються біля підніжжя гір унаслідок змивання зі схилів продуктів вивітрювання* (з наук.-попул. літ.); *Міфосимволіка занурення у воду передбачає не лише духовне відродження, а й змивання гріхів* (з наук. літ.).

ЗМИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗМИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док.* 1. *що.* Миючи, видаляти бруд, кров, плями і т. ін. з чогось. [М и к о л а:] *Я навмисне не змивав крови* [крові] *з себе і додому так приїхав, щоби вас до суду завдати* (І. Франко); *Поранений перехилився через стовбур і почав змивати з виду бруд і запечену кривавицю* (І. Білик); *Після роботи вмитися б, змити з рук грязюку, освіжити обличчя, але нічого цього не зробиш — води немає* (А. Хижняк); — *Гарненько, гарненько вмивайся .. — Ну та лий, — неохоче згоджувався він. — Змию трудовий піт* (О. Гончар); // Стікаючи по чому-небудь, видаляти, знищувати щось (про рідину). *Я не знаю, чим було написано ті слова на подряпаній, обгорілій стіні, але їх не змивали дощі* (С. Журахович); * Образно. *Здалеку м'яко котився грім, тіні прудко бігли по горах, змиваючи фарби* (М. Коцюбинський).

2. *що.* Миючи, перемиваючи, робити чистим. *Увесь вечір Маруся .. ложки, миски перемивала, мисники змивала, піч мазала* (Г. Квітка-Основ'яненко); *"Зварю хоч кулешу", — думає. І він почав змивати пшоно* (Б. Грінченко); *Йому здавалося, ніби вертає він з далекої полонини. Вже чекає на нього привітно неня на порозі, голову змиє, дасть чисту сорочку* (Г. Хоткевич); *Уночі прийшли селяни Ворокуту виручати. У Дунаї змили рани, Понесли його до хати І поклали на рядниніі...* (М. Нагнибіда).

3. *що.* Розмиваючи поверхню чого-небудь, відносити на якусь відстань пісок, землю і т. ін. (перев. про воду). *На пісках .. сльота не псує так доріг. Хіба що місцями змиває пісок та лишає водяні калабані* (Л. Мартович); *Вода змила глину разом з лозами* (О. Бердник); *Вдовина хата... стріха... мох... дощі побілку змили...* (П. Мовчан); // *безос. По слободах стояли дерев'яні хати й навіть хижі, а біля них — купи гною, який дощами змивало в канали та Неву* (Ю. Мушкетик); // *кого, що.* Зривати, збивати, зносити кого-, що-небудь (перев. про воду). *Ніщо не одірве їх* [матросів] *від поста, ніяка хвиля не змиє з палуби в море* (В. Кучер); // *безос. В рейс! Хоча б в останній, хоча б у найтяжчий... Не бути тільки забутим, не відчути б себе за бортом, як буває, коли вночі шквалом змиває людину за борт* (О. Гончар); *Щойно ударом хвилі змило в море з правого борту шлюпку* (М. Трублаїні); — *Почнуться дощі, води ще прибуде... а метеорит лежить над самою річкою. А що, коли його змиє?* (В. Владко); // Псувати, руйнувати, знищувати сильною течією, надмірною кількістю води. *На крутому схилі я мав морг поля. Коли не змивала злива, то збирав трохи жита, вівса та картоплі* (С. Чорнобривець); *Тут* [на рівнині] *дощі змили людські сліди, і стежка розтанула в травах* (В. Гжицький).

4. *що, перен.* Звільняти себе чи кого-небудь від чогось неприємного, ганебного і т. ін. *Жінки безоглядно змивають найболючіші образи і безжально одкидають їх тільки тоді, коли почуття сповнюють їх до краю* (Г. Епік); *Лагідний сивий голос старця тихо змивав з тебе останки безбожного виховання, гординю і самовпевненість* (С. Процюк); *Раду радили чубаті.., Вкриті палом перемоги Сивоусі юнаки, — Як завести лад у хаті, Як неволі змити плями, Ворогам закрить дороги До Славутича-ріки* (М. Рильський); *Титул "педантичної гниди" такий липкий, що його не змиєш до кінця життя!..* (М. Дашкієв); // Спричинятися, приводити до зникнення, знищення чого-небудь важкого, неприємного. *Дитячі голоси змивали з її душі той намул, що осів там за довге життя* (І. Кочерга); *Пісня дзвенить під гаєм Свіжим, ясним струмком — Чистим розмаєм Втому змиває* (М. Гірник); *Ми говорили і не могли зупинитися, і слова витікали з нас, ніби ріки. Вони змивали відчуття неминучості* (Любко Дереш); — *Ой ви сльози, дрібні сльози! Ви змиєте горе; Змийте його...* (Т. Шевченко); // Те саме, що **стира́ти** 2. — *Щоб врятувати його, — я не впізнав власного голосу, — ми змиємо пам'ять випромінюваннями у вузькому діапазоні...* (І. Росоховатський).

5. *кого, що, розм.* Робити кого-, що-небудь мокрим, вологим, омиваючи, обливаючи його. *Змивала* [ріка] *коріння старих дубів, холодила берег* (О. Кобилянська); *Руки мої стали вогкі: бабуся змивала їх своїми слізьми* (Л. Смілянський); *Баркас, підхоплений брудною хвилею, що з ніг до голови змила татар, посунув до берега* (М. Коцюбинський).

◇ **(1) Зми́ти кро́в'ю ганьбу́ (со́ром)** — заплатити своїм життям за безчестя. *Його* [Піддубного] *думка все більше й більше нахиляється до поєдинку. Він мусить змити кров'ю свій пекучий сором* (М. Коцюбинський); *Він кров'ю повинен змити ту ганьбу, яку збагнув лише перед лицем смерті* (Л. Дмитерко); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **водо́ю вми́ло (зми́ло)** <**Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **вода́ вми́ла (зми́ла)**> *див.* **умива́ти.**

ЗМИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗМИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Видалятися, зникати з поверхні після миття (про бруд, кров, плями і т. ін.). *На руках у нього стільки чужої крові, що вже не змивається і виступає на них червоними плямами* (Григорій Тютюнник); *Коли криваві згустки змилися, жінка справді переконалася — ніякої серйозної страшної рани, просто вдарили чимось, до крові розсікши шкіру* (А. Кокотюха).

2. *тільки 3 ос.* Розмиваючись водою, псуватися, руйнуватися, знищуватися. *За показником стійкості барвника яскраві дитячі купальники й плавки не відповідали нормативним вимогам: він міг змитися під час першого купання та ще й спричинити в дитини алергію* (із журн.).

3. *перен.* Зникати, знищуватися (про що-небудь неприємне, важке, ганебне). — *У Святому Дусі зміцніє віра, що жити треба і можна. Олжа — це лише леп, який змивається* (Р. Федорів); *Все лихе, набуте у світі.., з душі легко не витравлюється і не змивається* (Валерій Шевчук); *Сором батьківський не змиється в жодній воді...* (Я. Качура).

4. *фам.* Швидко або непомітно йти, тікати звідки-небудь. *Треба було негайно всім змиватися з танка, вибрали момент — і ходу* (Ю. Яновський); — *У машину! Бос розбереться без тебе! Ну от, я що казав?! "Швидка" приїхала! Можемо змиватися...* (Г. Тарасюк); *Прибіг сяючий, усміхнений Арсен Красик. — Ну, я змився. Буданов дав тільки дві години .. З дружиною, з донечкою побачусь!..* (Д. Ткач); — *Мені буде краще, якщо я змиюся звідси якнайшвидше... Поки не заштопорили...* (В. Малик); *Він трусить для неї килим і думає, як би змитися звідси* (Є. Кононенко).

5. *розм.* Обливатися чим-небудь, ставати мокрим від чогось. *У сні здавалось, що він .. щось конче мусить зробити — й не може. Не має сили. Збирає всю міць, напружує волю, змивається потом — й не може* (М. Коцюбинський).

6. *тільки недок.* Пас. до **змива́ти.** *Негода розгулювалась, і оте привітне "Добро пожаловать", написане знадвору, поступово уже змивалось дощем...* (О. Гончар); *Сагайдачний не схотів наново будуватись на Базавлуцькому острові. Той острів був невеликий і щодалі дужче змивався Чортомликом* (А. Кащенко); *Ідоли лежать на дні Дніпра, Кричать вони, а їх ніхто не чує, Бо розпач їх змивається водою, А крик божественний в незвідане тече...* (П. Мовчан).

ЗМИВА́Ч, а́, *ч.* 1. Пристрій для змивання чого-небудь. *Кабіна сучасного колісного трактора обладнана системами підігріву й фільтрування повітря, а також електричним склоочисником і змивачем лобового скла* (з наук.-техн. літ.); *Якщо в бачок змивача лобового скла додати автошампунь, то очищення буде якіснішим* (з газ.).

2. Речовина для змивання чого-небудь. *Розмішаний змивач рівномірно наносять на поверхню автомобіля за допомогою щітки* (з навч. літ.); *Емульгатор з антикорозійною домішкою поліпшує змішування концентрату змивача й води для змивального розчину* (із журн.).

ЗМИВНИ́Й, а́, е́. 1. Який змивається або може бути змитий. *Дисертацію присвячено вдосконаленню технології офсетного друку на основі науково обґрунтованого вибору змивних та зволожувальних розчинів з урахуванням типу тканинних полотен* (з наук. літ.); *Нині вітчизняний виробник пропонує змивний засіб із кератином для ламкого волосся, який за якістю не поступається відповідній іноземній продукції* (з газ.); *Змивний ґрунт.*

2. Признач. для змивання; змивальний. *Змивні бачки виготовляють із фаянсу, чавуну, пластмас* (з навч. літ.); *Стандартний діаметр змивної труби — 32 мм* (з газ.).

ЗМИГА́ТИ, а́ю, а́єш, **ЗМИ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗМИГНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.*, *розм.* 1. Те саме, що **мига́ти** 3; моргати. *Стара циганка .. плескала з призьби в долоні, а з другого боку стояла біла коза і придивлялась, не змигаючи, до хазяїв, немов зачарована мелодією циганського танцю* (М. Коцюбинський); — *Ніяк не можеш наїстися, — наскіпивсь на нього Дузь і, як стояв, .. не змигуючи, звелів: — Начальство шукай, начальство!* (М. Вінграновський); *Ярослава соромливо змигнула, але, переборовши ніяковість, знову глянула на нього росяно-сірими, з чорною обвідкою очима* (В. Минко); *Стрибає* [Ганнуся] *на піщаному березі, витрушує воду з вуха, підбігає до нього, заглядає в очі. Дивиться довго-довго, не змигне* (О. Бердник); *Кинулась* [Галя] *до матері, нахилилась над нею: — Обізвіться... Меланка тільки повіками змигнула, і знову її погляд втупився в сволок* (Є. Гуцало); *У свічок золотаві зіниці вдивляюсь впритул — не змигну* (О. Забужко); // Швидко й мимовільно заплющуватися і розплющуватися (про очі). *Не знати, про що думав він, але його очі гляділи, не змигаючи, в полум'я огнища* [вогнища] (І. Франко); *Ти затопиш очі в очі — Очі не схибнуть! Тобі дивно, що чужії Від твоїх змигнуть... Живо-живо сама глянеш — І сама змигнеш. Отоді ти, моя мила, Мене спом'янеш...* (С. Руданський); *Я чую, що мої лиця присохли до вилиць, очі сухі і не змигнуть, наче хто вставив їх у рогову оправу* (М. Коцюбинський); // *безос.* — *А за кого ж тебе віддати маємо? За жеброту, за голодранця того?.. Нє-е, не для цього Дідух доньку свою вигодував, аби межи чорні злидні пустити. З мене б усе село сміялося. — Не такі й чорні... — Та стуль* [стули] *писок! — змигнуло під бровами у Сеня* (І. Нижник); // *перев. док.* Моргаючи, подавати який-небудь знак очима, повіками. *Миля змигнув мені й зненацька потурив солдатика плечем, .. а ми перестрибнули через гнилий тинок, лише вершечок якого стримів із снігу, і вдарилися до лісу* (Ю. Мушкетик).

2. *що, рідко.* Мигаючи, моргаючи, змахувати, струшувати що-небудь з очей (звичайно сльози). *Жалібно похитувала* [Маланка] *головою, змигнувши крадькома сльози* (М. Коцюбинський).

3. *перен.* Те саме, що **мига́ти** 2; швидко спалахувати й гаснути (про вогонь, світло і т. ін.). *Від Перекопу докочуються гарматні гули, все частіше змигують на Турецькім валу вогні батарей* (О. Гончар); *Звідси вночі табору не видно, лиш кволі іскри змигують над багаттям, що не згасає, тліє усе літо* (А. Михайленко); *Побачив Сидір на карті назви наших міст, з'єднані між собою для маршрутів німецького бомбардувальника .. Ніби змигнув на карті слід мертвої, сліпучої блискавки* (М. Малиновська); *Свічечка змигнула й освітила на мить кімнату* (із журн.); // Зблискуючи, світити (про предмети); поблискувати (у 2 знач.). *Замахнувся* [Сидір] *з-за плеча, й Матвій поставив цапки Зірку та відхилився в лівий бік і назад, шабля змигнула перед його очима і з свистом розітнула повітря* (Ю. Мушкетик); // Те саме, що **мига́ти** 4; мелькати. *Для траси .. з невпинним багаторядним рухом — в один бік і в другий — існує тільки один вияв життя, тільки цей нестримний шал гонитви .. Змигують мимо тебе цятки чиїхось облич, але виразів їхніх не вгледіти* (О. Гончар); // *безос. Йшов ніби уві сні: перед очима змигувало — являлося органістове чи гадюче обличчя. Отак плентався я дорогою, і сльози текли мені по щоках — мене біль їв невигойний і в тілі, і в душі* (Валерій Шевчук).

4. *тільки док., перен., розм.* Швидко минути; мигнути, промайнути (про час, певну подію, життя). *Бідний той, хто так і не збагне щасливих смутком любим — я це знаю, і щем любові — ні, не проміняю на втіхи мить, що зникне — лиш змигне* (С. Йовенко); *А що таке два роки? Змигнуть, незчуєшся й коли. Як змигнули в фотокореспондента Миколи Убасєва, який тепер повертається додому* (О. Шугай); *Людоньки милі, як пахло опеньками, як хутко змигнуло життя, один Бог повірить!* (Є. Пашковський).

◊ **І (на́віть,** *рідше* **ані) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти,** *діал.* **не змельну́ти)** *див.* **моргну́ти; (1) І на волосо́к (на хвили́нку, на хви́льку) [о́ком] не змигну́ти** — не заснути навіть на дуже короткий час, не задрімати. — *Розбирайся й лягай спати! Треба проспатися, бо вночі і на волосок оком не змигнемо!* (І. Франко); *Гідробудівники не сплять .. Він теж без перепочинку, не може й на хвильку змигнути* (М. Рудь); **Не встиѓнути (не вспі́ти) [і] о́ком моргну́ти (змигну́ти)** *див.* **устига́ти; (2) Не змига́ючи (зми́гуючи) / не змигну́вши [о́ком]:** а) дуже пильно, уважно, не відводячи погляду. — *Спите, паничу? — питає дід. Я дивлюся на нього, не змигаючи* (І. Франко); б) не зводячи очей, погляду з кого-, чого-небудь. *Борис ішов спокійно, рівно, не змигаючи оком із поруччя, і нічого більше не бачив* (І. Франко); в) не розгубившись, не збентежившись. *Він умів добре промовляти, головувати на зборах і казати, не змигнувши оком, на чорне біле* (А. Хорунжий); *Життя людське в його очах не важило нічого. Не змигнувши оком, він міг віддати веління когось задушити, зарізати, утопити в Босфорі* (П. Загребельний).

ЗМИГНУ́ТИ *див.* **змига́ти.**

ЗМИГНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., розм.* 1. *з ким.* Моргнувши один одному, порозумітися, про що-небудь домовитися з кимсь. *Змигнулися старі: — Чого-чого, а лебедів в нас сила* (І. Багряний); *— Зараз ми тобі щось покажемо, — по-змовницькому змигнулися брати і витягли з сумки макет літака* (із журн.); * У порівн. *Натовп, мов змигнувшись, у один голос заревів: — Учителя! Учителя!.. Миколая Хведоровича просимо-о!* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *перен.* Те саме, що **змигну́ти** 4. *Я осталась на світі малою сиротиною — всякої нужди дознала. Яка то, Боже мій, давня давнина, а коротенький час дівоцький наче мені вчора змигнувсь...* (П. Куліш); *Сіли ми в брамі та й говоримо собі, журимось, і час нам не змигнеться* (Марко Вовчок); *Принести води, вимести в землянці, попрати, полатати — і не зчується Даринка, як той і день великий літній змигнеться* (І. Вирган); *В розкошуванні .. і час їм не змигнувся; незчулися коханці, як зуспіла їх мати Спінина, а за нею й сам Куррадо* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗМИ́ГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зми́гувати** 1–3. *Культурологічний аналіз розпочинається із вміння розмежовувати змигування й підморгування та інтерпретувати смисли останнього* (з наук. літ.); *Не зважала вона на часті змигування фар зустрічних машин* (з газ.); *Змигування очей.*

ЗМИ́ГУВАТИ *див.* **змига́ти.**

ЗМИКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змика́ти** і **змика́тися.** *Враз врочиста пісня голосна, Тріумфу гомін, радісне палання, Із сяйвом сяйва мова затишна Спинились в спільнім трепеті чекання (Буває спільним так на світлі й в тьмі Повік і вій змикання й розмикання)* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); *Подрібнення їжі здійснюється премолярами завдяки підніманню нижньої щелепи і змиканню зубних рядів* (з навч. літ.); *Відбувається змикання процесів інтелектуалізації мови зі зростанням її емотивності* (з наук. літ.).

ЗМИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗІМКНУ́ТИ,** зімкну́, зімкне́ш, *док.* 1. *що.* Наближаючи впритул одне до одного, з'єднувати (перев. краї, кінці чого-небудь). *Зімкнувши чорні брови, він нахмурено поглядав на паперові гроші, що лежали перед ним на столі* (Г. Коцюба); *Ще тиждень тому на цукробуряковій плантації вирізнялись рядки, а зараз буйна зелена гичка вже зімкнула крони* (В. Минко); * Образно. *Володарі йдуть в історію! Змикають порваний її ланцюг* (І. Багряний); // *що, перен.* Створювати зв'язок між ким-, чим-небудь. *Хотів* [Сулейман] *зімкнути рубежі своєї імперії з усіма славними й могутніми державами, зіпертися на них .. і водночас нависнути над ними, як невідворотна загроза, наче меч віри* (П. Загребельний); // *безос.* * Образно. *В селі ледь вечоріє, а в сосні вже крони зімкнуло пітьмою* (Григір Тютюнник).

2. *що.* Закривати, стуляти (губи, повіки і т. ін.), заплющувати (очі). *Мотря насилу змикає повіки. Портрети оживають, злазять зі стін, підступають все ближче й ближче, грізно дивляться на неї* (Б. Лепкий); *Обурений до глибини душі, .. якнайтісніше змикав* [Федір] *тонкі губи* (Ю. Збанацький); *Зімкнеш очі, то щебетання* [соловейків], *здається, голосніш розкочується* (Марко Вовчок); *Світло ріже очі, і так хочеться на секунду покласти голову на руки і зімкнути повіки* (В. Собко); *Я зціпив щелепи, зімкнув вуста* (А. Дімаров); *Собака, певне, не вірив, що має тепер змогу закрити рота. Нарешті він зімкнув щелепи* (В. Фіялко); // Викликати бажання заснути, спати. *Я ліг уже спати, все крутилося кругом мене, одна тільки пісня та якось тихотихенько чулась і змикала очі...* (Панас Мирний).

3. *тільки 3 ос., кого, що, рідко.* Те саме, що **ко́рчити.** *Судорога змикала ноги від холодної гірської річки* (із журн.); *Жінку наче судома зімкнула. Безтямно пригортаючи до худих грудей наляканих дітей, простогнала зраненим голосом: — Христом-Богом... Не губіть діток... То невинна кров...* (М. Малиновська); // *безос. Бувало, як здою корів — не розведу пальців, змикає руки, стягує жили* (К. Гордієнко).

(1) Змика́ти / зімкну́ти ко́ло (кільце́): а) охоплювати кого-, що-небудь кільцем. *Ось дуб — могутній велетень — розрісся одинцем. Ми втрьох його обхопимо та кола не зімкнем!* (Н. Забіла); б) завершувати, закінчувати оточення кого-, чого-небудь. *Коли загоничі і стрільці зімкнули коло, в ньому не було жодного білого звіра — ні живого, ні мертвого* (І. Росоховатський).

△ **(2) Змика́ти / зімкну́ти ла́ви (ряди́, стрій),** *військ., спорт.* — максимально зменшувати дистанцію між людьми в лавах і між лавами. — *Вам же відомо, які боягузливі ромеї: їм страшна .. й сама пилюка, що здіймається, коли вони йдуть бойовими порядками і змикають свій стрій* (В. Малик); *Наперед вийшли воїни-велетні з палицями, в довгих кольчугах, зімкнули передню лаву* (Ю. Мушкетик).

◊ **(3) Зімкну́ти уста́ наві́ки (наві́к)** — померти, загинути. *Якщо навік зімкну уста, щоб написав листа, щоб розповів про смерть мою у першому бою* (І. Гончаренко); **(4) Не змика́ти (не стуля́ти) / не зімкну́ти (не стули́ти) оче́й (пові́к)** — зовсім не спати. *Цієї ночі він не змикав повік і до самісінького ранку писав* (Н. Рибак); *В довгу, темную нічку невидну Не стулю ні на хвильку очей* (Леся Українка); *Гафія до других півнів не зімкнула очей* (В. Бабляк); *Лиш конвоїри з недремними псами Ніколи, здається, очей не зімкнуть* (І. Гнатюк).

ЗМИКА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **ЗІМКНУ́ТИСЯ,** зі́мкне́ться, *док.* 1. Наближаючись упритул одне до одного, з'єднуватися (перев. краями, кінцями). *Змикаються крони дерев над головою* (О. Бердник); *Як змінився Марко за ці роки!.. Брови зімкнулись над переніссям, щоки запали* (І. Цюпа); // Ставати щільно, близько один до одного. *Стоячи мовчазним суворим кругом навколо могили Брянського, вони* [бійці] *все тугіше змикалися, інстинктивно тулилися плечем до плеча, ліктем до ліктя, щоб відчути на собі живий людський дотик, тепло товариства* (О. Гончар); *Вони ще тісніше зімкнулися до воза і гучним єдиним голосом вигукували ім'я свого ватажка-командира* (Іван Ле); // *з ким — чим.* Стикатися, зближуватися на основі чого-небудь спільного. *Коло нашого світу не змикається з початком своїм, а закручується в нове, входячи, як гвинт, у таку високість, куди не зазирнути...* (Валерій Шевчук); *Ніякої лінії, де змикалося небо з землею, не було — і саме це вразило нас найдужче* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *перен.* Утворювати єдність; об'єднуватися, згуртовуватися. *Велична армія у двісті тисяч сміливих Зімкнулась ще міцніш, щоб наступати знов* (М. Бажан).

2. Закриватися, стулятися (про губи, повіки і т. ін.), заплющуватися (про очі). *Йому мов і легко, і спати хочеться і не хочеться; не позіхається, ні очі не змикаються* (Панас Мирний); *Спогад викликає посмішку на її старечих губах. Вони розтуляються, відкривають беззубий рот і знов змикаються у сувору лінію* (В. Гжицький); *Нахилився* [геолог] *над виблискуючими самородками. Паща зімкнулася над його шоломом* (В. Владко); *В Конопельського тільки зіниці очей ледь помітно звузились та щелепи зімкнулись тісніше. А так нічим не виявив свого хвилювання* (Ю. Збанацький).

(1) Зімкни́сь (зімкні́ться) в ла́ви (ряди́): а) *(військ., спорт.)* команда, що означає вимогу ущільнити лави і зменшити інтервали між ними; б) заклик до згуртування, єдності. *Зімкніться в лави, друзі, перед небезпекою!* (з газ.); **(2) Змика́ється / зімкне́ться ко́ло (кільце́):** а) хтось або щось охоплюється навколо чим-небудь. *Кільце довкруж тих, що не встигли втекти, знову зімкнулося* (В. Малик); *Він уже витяг пістолета й на ходу відстрілювався від хлопчаків. Якраз вчасно, бо ще трохи — і коло знову зімкнулося б* (Ю. Винничук); *Тепер навколо Візантії зімкнулося кільце турецьких володінь* (з навч. літ.); б) завершується, закінчується оточення кого-, чого-небудь. *Поле дедалі частіш обзивається стріляниною, тісніше змикається живе коло* (М. Стельмах); **(3) Змика́ються / зі́мкну́ться ла́ви (ряди́):** а) *(військ., спорт.)* максимально зменшується дистанція між людьми в лавах і між лавами; б) досягається одностайність у рішеннях, діях; згуртовуються, об'єднуються люди для здійснення мети. *І нехай ще неясні обрії, нехай неприбиті шляхи, — зімкнуться живі лави* (В. Еллан-Блакитний).

◊ **Зімкну́лися (замкну́лися) клі́щі** *див.* **клі́щі; Уста́ (вуста́) зімкну́лися (зі́мкну́ться) наві́ки** *див.* **уста́.**

ЗМИКИ́ТИТИ, и́чу, и́тиш, *док., розм.* 1. Док. до **мики́тити;** зрозуміти, додуматися. [С е р е д а:] *Я зразу змикитив, що в неї до Яроша нездоровий інтерес* (І. Микитенко); *Саркісьян змикитив, у чому справа, але мовчав. Інші теж мовчали. Тоді почали придивлятися в камері, до кого подібна намальована особа* (І. Багряний); *Старша донька, дипломований юрист, швидко змикитила, що до чого, .. і, заплативши братові енну суму доларів, швиденько переоформила документи* (А. Кокотюха).

2. Удавшись до хитрощів, обману, не виконати обіцянки. *Генерал, спасибі йому, людяний такий, ні кришечки не сердитий, узяв "прошеніє", віддав сховати... Уже ж він, певно, вірний царський слуга, уже б він не повинен змикитити...* (М. Коцюбинський); *Цар, значить, сів та й думає, як би оце його так змикитити, щоб селяни служили тільки йому самому* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗМИКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., діал.* Відскочити вбік. *Хотів ударити чорта, а той змикнув, і кий ударився об камінь* (П. Чубинський).

ЗМИ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зми́лити** 1. *На поличці ліворуч від умивальника завжди панував безлад: .. зламані зубні щітки, зігнуті голки і скріпки, пласкі, вузенькі, до прозорого змилені обмилки, інший мотлох* (О. Ірванець); *Шматочок туалетного мила був до краю змилений* (з газ.); * Образно. *Дощ іде, проціджений, прямий, дуднить нудотно змилена покрівля...* (П. Мовчан); // **зми́лено,** *безос. пред. Більшу частину початкового об'єму брикетика було змилено протягом семи днів, тож мила вистачить іще не більш як на один день* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який змилився *(див.* **зми́люватися**[1] 2), покрився милом *(див.* **ми́ло**[1] 2). *Дніпро розмежував чатових, і вони, як змилені баскі коні, закам'яніли над прірвою* (Дніпрова Чайка); *Змучені підйомом, коні довго стояли, поводячи змиленими боками, потім дружно побігли рівним, положистим плоскогір'ям* (З. Тулуб); *Микола, підлетівши до них* [матросів], *враз осадив змиленого коня* (В. Кучер); *Ледь помітною стежкою мчала пара змилених коней невеличкий критий візок-таратайку* (Д. Білий).

3. *у знач. прикм., перен., розм.* Який покрився потом, спітнілий (про людину). *Змилений, ледь живий від цілонічного веслування, дядько Степан нарешті загледів, що він .. всю ніченьку грібся на одному місці* (В. Чемерис); *Прибіг Ілько. Засапаний, змилений геть, аж сорочка на спині темною смугою пішла* (Ю. Логвин); *Мчить* [мати] *стрімголов крізь дубові гаї та гущавини лісу, Змилена потом уся, від страшного тікаючи звіра* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ЗМИ́ЛИТИ *див.* **зми́лювати**[1].

ЗМИЛИ́ТИ *див.* **зми́лювати**[2].

ЗМИ́ЛИТИСЯ *див.* **зми́люватися**[1].

ЗМИЛИ́ТИСЯ *див.* **зми́люватися**[2].

ЗМИ́ЛКИ, ів, *мн., розм.* 1. Мильна спінена вода, що залишається після прання, миття. *Від ночов пахне змилками* (П. Панч); *Струсивши змилки з рук, вона підійшла до порога* (Л. Первомайський); * У порівн. *Вириваючись з потоків, вона* [вода] *піняво бурувала і гнала вздовж річки білі, як змилки, клубки шумовиння* (В. Козаченко).

2. Схожий на мильну піну піт, що виступає на тілі коней від стрімкого бігу; мило *(див.* **ми́ло**[1] 2). *Булана почала приставати. На її спині й запалих боках з'явилися змилки* (В. Логвиненко).

ЗМИ́ЛОК, лка, *ч., розм.* Шматочок мила, що залишився після миття, прання. *Хірург змилком намилив руки, злив собі з глека воду* (Б. Харчук); *Яка ж це винагорода, що бодай тут, у брудному підземеллі, занечищеному плювками, змилками, жмутками старого волосся, існує гаряча вода..!* (Ю. Андрухович).

ЗМИЛОСЕ́РДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., над ким і без дод.* Док. до **милосе́рдитися;** виявити милосердя, ласку до кого-небудь; змилуватися. *І Я помилую, до кого милостивий, і змилосерджуся, до кого милосердний* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [Явдоха:] *Таточку! змилосердіться* [змилосердьтеся] *над Петрусем. Де ж йому, бідному, дітись? куди приткнутися?* (Панас Мирний); *Ніхто над ними не змилосердився, не знайшлося ні одно чуле серце, яке б зрушилося від плачу й благання* (А. Чайковський); *— Скинь автомат, на час роботи дозволяю, — змилосердився подоляк, всідаючись зручніше в сідлі. Йона не прийняв милосердя. — Хай той скидає, кому він важкий* (О. Гончар); // Зглянутися на чиєсь прохання. *Тимоха все просить* [грошей] *та аж до ніг припадає. Батько змилосердивсь, намірився йому дать четвертака* (Г. Квітка-Основ'яненко).

ЗМИ́ЛОСТИ́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* зми́лости́влятьcя; **ЗМИ́ЛОСТИ́ТИСЯ,** и́лощу́ся, и́лости́шся, *док., над ким і без дод.* Виявити милість, ласку до кого-небудь; змилуватися. *Люди почали умовляти старосту, щоб змилостивився над чоловіком* (М. Стельмах); *Просився* [Сеспель] *на ночівлю, надіявся, що десь, може, змилостивляться, як жебракові, подадуть шматок* (Ю. Збанацький); *Переможець не змилостивився. Він вкусив переможеного, скочив на нього верхи і заходився щосили лупцювати його ногами* (І. Росоховатський); *Він просить Богоматір змилостивитись і замовити за нього добре слово* (В. Дрозд); *— Серденько моє, серденько... А я молилася... Так молилася, щоби Господь змилостивився...* (Люко Дашвар).

ЗМИ́ЛОСТИ́ТИСЯ *див.* **зми́лости́витися.**

ЗМИ́ЛОЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **зми́лок.** *Діставши згоду, Санько намилив Андрієві щоки справжнім милом (десь доп'яв змилочок)* (І. Багряний); *Спочатку вони наїлися каші, а вже потім тітка Ганна дала маленький змилочок, і вони помилися нагрітою на сонці водою з діжки* (О. Авраменко).

ЗМИ́ЛУВАННЯ, я, *с.* Те саме, що **милосе́рдя.** *Всі мовчали, дивились, мовби ждуть якого змилування Божого* (А. Свидницький); *— Хвали Бога, що Іван признався, а затявся б він — може б, і на Сибір ти помандрував у неволю довічну. Немає в їх* [них] *змилування. Нехай же їх Божий суд, огонь судить* (Б. Грінченко); *Не буде наді мною змилування, бо в князя камінне серце* (А. Чайковський); *Не лякали* [Анатоля] *ці запеклі, без тіні людського змилування обличчя* (Я. Качура); *— Коли прийде час змилування для тих нещасливих, що загинули тоді від вогню в кляшторі?* (Н. Королева).

ЗМИ́ЛУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., над ким і без дод.* Виявити милість, співчуття до кого-небудь, зглянутися на когось, пожаліти кого-небудь. *Гей, рибачко чорноока, змилуйсь, змилуйсь надо мною! Я ж то рибка невеличка, — ох, пусти мене на волю!* (І. Франко); *— Люди добрі, — благала Соломія, стоячи на колінах, — змилуйтеся, прийміть нас до хати... Ви ж бачите — пропадаємо* (М. Коцюбинський); *— Ну, добре, заберіть свої гроші для іншого разу, — змилувався Павлюк* (Д. Бузько); *Нарешті Сидір Карпович, змилувавшись, подав Сашкові ручку* (М. Руденко).

ЗМИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зми́лювати**[1] 1 і **зми́люватися**[1] 1. *У міру змилювання дитячого мила в гліцериновій оболонці водорозчинний малюнок проявляється більше* (із журн.).

ЗМИ́ЛЮВАТИ[1], юю, юєш, *недок.,* **ЗМИ́ЛИТИ,** и́лю, и́лиш; *наказ. сп.* змиль; *док.* 1. *що.* Витрачати (яку-небудь частину мила) під час миття, прання і т. ін. *Половину змилила мила* (Сл. Б. Грінченка); * Образно. [Стрепсіад:] *Для ощадності Ніхто із них не бриється, не мажеться, Не ходить в баню митись. Ти ж майно моє Так змилюєш, неначе я в труні уже* (Борис Тен, пер. з тв. Арістофана).

2. *що, розм.* Робити мильним, покривати милом *(див.* **ми́ло**[1] 1); намилювати. *Він змилив руки й почав їх мити, пускаючи з рота струмінь води* (М. Йогансен).

3. *кого, розм.* Швидкою й тривалою їздою доводити коня до того стану, коли він дуже пітніє, укриваючись піністим потом, милом *(див.* **ми́ло**[1] 2). *Змилювати на перегонах коня.*

ЗМИ́ЛЮВАТИ[2], юю, юєш, *недок., рідко,* **ЗМИЛИ́ТИ,** илю́, и́лиш, *док., розм.* 1. *у чому, рідко чим і без дод.* Те саме, що **помиля́тися.** *Усім здалось, що Кованько якось змилив, звернув навкоси з простого шляху в якесь багно* (І. Нечуй-Левицький); [Мазепа:] *Владико мій, дай серцю міць і крицю, Щоб не схибнуть, не змилити й на крок* (Л. Старицька-Черняхівська); *— Ні, чоловіче, добрий... Ви змилили. Візок і моя конячина тут не на те, щоб когось кудись возити* (Т. Осьмачка); *Спершу вони блукали, змиливши виїздом із автостради, не надто обережно просувалися поміж скель* (І. Карпа); *— Сто раз двадцять вбито звірів — скажем це ми і не змилим, Та за вас на двадцять більше впало перед Автанділом, Бо ні разу він не схибив* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); // *без дод.* Стріляючи, замахуючись для удару і т. ін., не влучати в ціль. *Його нога атакувала мене на верхньому рівні, цілячи в голову, й удар не змилив би, — якби я не поставив жорстокий блок* (Л. Кононович); *— Ну, як рушничка б то? — Асесор закричав: — Не змилить?* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

2. *кого, що.* Вводити в оману кого-небудь; обманювати. *Перше недовір'я перевернулось у віру, що Марина змилила їх* (Панас Мирний); *— Він приходить регулярно в осьмій годині, а відходить у півдванадцятої. Хоч годинник би зле йшов, то його це ніколи не змилить* (Л. Мартович); *Щоб змилити погоню, — а Довбуш сподівався погоні, — він вирішив розділити свій загін на дві частини і кинути в два протилежні боки* (В. Гжицький); *Мчав* [Лаврін] *лісом, мов гнаний вовками олень. Думка теж летіла, як стріла, вказувала шлях — угору, по крутосхилу — тут важче коням, тут може змилити погоню* (Ю. Мушкетик).

◇ **(1) Змили́ти шлях (сте́жку, путь** *і т. ін.)* — збитися з дороги. *От неправда, що мені Баба говорили! Від їх пісні журавлі Не знижались до землі, Шляху не змилили!* (І. Франко); **(2) Зми́лювати / змили́ти сліди́** — заплутувати сліди. *Баран з десять разів змилював сліди, відскакував набік* (І. Франко); *Розвиднілося, вийшли* [козаки] *з села. Коням ганчірками пообкручували копита, щоб змилити сліди* (Б. Лепкий); **Помили́тися (змили́ти) на сло́ві (у сло́ві)** *див.* **помиля́тися.**

ЗМИ́ЛЮВАТИСЯ[1], юється, *недок.,* **ЗМИ́ЛИТИСЯ,** и́литься, *док.* 1. Витрачатися (про мило). *Змилиться мило до банного дня* (Є. Пашковський); * Образно. *Раніше, на тій квартирі, звідки вона втекла, у неї було багато дзеркал. Але то було в іншому житті, в житті, що змилилося до піни* (І. Роздобудько).

2. Покриватися милом *(див.* **ми́ло**[1] 2). *До фінішу далеко. Мчать коні довго, змилюються* (з газ.).

ЗМИ́ЛЮВАТИСЯ[2], ююся, юєшся, *недок., рідко,* **ЗМИЛИ́ТИСЯ,** илю́ся, и́лишся, *док., розм.* Те саме, що **зми́лювати**[2] 1; помилятися. *Аліпій пам'ятав напевно, що, коли стерплою рукою відкладав пензлі, був закінчений лише князь Борис. У святого ж Гліба треба було ще "підрум'янити щічку" й "перейти" майже все "доличне": одежу, взуття й плити. Невже ж таки закінчив у сні й ніде не змилився? Дивні діла твої, Господи!..* (Н. Королева); *Перестрів його один славний віщун, про якого говорено було, що ніколи він ще не змилився* (Ю. Винничук); *Я звідти родом, ранами ж покрився І втратив кров, яка дає життя, В онуків Антенора, бо змилився, Шукавши в них безпечного буття* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте).

ЗМИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змина́ти**[1] 1. *Пошкодження контактних поверхонь можуть виникати внаслідок зминання та пластичного відтиснення металу в різні боки* (з наук. літ.).

ЗМИНА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗІМ'Я́ТИ,** *рідко* **ЗМ'Я́ТИ,** зімну́, зімне́ш, *док.* 1. *що.* Необережно поводячись із чимось, торкаючись чого-небудь, робити нерівним, пом'ятим; м'яти (у 3 знач.). *Чайка кидав олівця, нервово зминаючи списані паперові серветки: хіба Талочка це зрозуміє?* (Д. Бузько); *Хто мав у себе папір, той не спав ночі, щоб його не зім'яти, щоб, сохрани, Господи, не поруйнувати печаті* (Г. Хоткевич); *Приміряла* [внучка віночок] *ще раз і стала казати: "Уже й занесіть ви... я ж можу зім'яти!"* (С. Олійник); * Образно. *Під копитом змина понадземна відплата і старі письмена, і нові письменята* (І. Римарук); // Скуйовджувати (волосся). *Губернатор подумав трохи, зім'яв собі чуб .. і каже: — Так, ваша правда* (Г. Квітка-Основ'яненко); *В неї коси зм'яла веремія* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); // *що.* Бгати, жмакати що-небудь жужмом. *Мене то кидало в холодний піт, то обсипало жаром, тоді я зривала із себе плед, зминала його ногами* (В. Шкляр); *Аркуш з персональною анафемою і "побажаннями всіх благ" .. роздратовано зминаю і жбурляю до мийки* (Любко Дереш); *Зм'явши, я викидаю подерту ганчірку геть за вікно* (В. Домонтович); *Арсен зім'яв телеграму й жбурнув у кошик* (Л. Дмитерко); *А бабуся кінчик хустки зім'яла у жмені. — І ви всього не знаєте, хоч і дуже вчені* (П. Глазовий); *Зірвану квітку маку зім'яв у долоні, пучками почав розчавлювати масні пелюстки* (Г. Колісник); // *кого, що.* Дуже ушкоджувати, пошкоджувати ударами, поштовхами; бити, псувати. *Пароплав міг налетіти на шлюпку і зім'яти її, а разом ударити по шхуні* (М. Трублаїні); *Вони знали, що на нього* [очерет] *наляже здоровенна крижина, зімне, закрутить і похоронить у глибині* (Григорій Тютюнник); *Одним снарядом зім'яли кришку люка* (Микита Чернявський); // *безос. Він падав нерівно, аж поки вдарився спиною об дерево, а головою об схил. Миттю зім'яло в клубок і, перекинувши, потягло униз* (В. Барка); *Я врізався йому* [авто] *в бік, і дверцята зім'яло, мовби вони були з картону* (Л. Кононович); // *що.* Покривати складками, зморшками (обличчя). *Твердим ударом тьму дверей продерши, в ребристій сталі заревли вітри. Мороз зім'яв, пожмакав, згріб лице* (М. Бажан); *Роки зім'яли її обличчя* (із журн.).

2. *що.* Пригинати, притоптувати до землі (рослини). *Щоб не зім'яти польову волошку, ходити треба обережно* (із журн.); // *кого, розм.* Збивати кого-небудь з ніг, притискати до землі, придавлювати. *Раптом страшний грім і грюкіт зім'яв його, оглушив, кинув на вогку землю* (В. Собко); *Тут* [на ярмарку], *якщо загавишся, то зімнуть тебе вмить, перейдуть, затопчуть* (О. Гончар).

3. *кого, що.* Швидким натиском порушувати бойовий порядок, розладнувати чиї-небудь лави. *Остюкова сотня, наче опечена, кар'єром налетіла на греків, зім'яла довговухих коней, вислизнула з пастки, помчала на з'єднання з рештою кінноти* (Ю. Яновський); *Юрма стрільців і козаків хлинула в пролом, зім'яла на своєму шляху приглушених і наляканих вибухом яничарів, покотилася по крутому схилу вниз, до Калинового мосту* (В. Малик); *Найманців зім'яли й вирубали мало не до ноги* (Д. Міщенко); *Козаки, порівнявшись з редутом, блискавично зім'яли варту* (В. Чемерис); // Перемагати кого-, що-небудь, ламати опір. *Основними силами форсував* [хан] *річку Рабу і рушив на захід, зминаючи на своєму шляху, як солому, невеликі австрійські залоги по містечках* (В. Малик); *Вперед пішли солдати і зім'яли Ворожу силу* (М. Рильський).

4. *кого, що, перен.* Морально ламати, подавляти. *Самодержавний устрій зминав намагання отаманів захистити демократизм чорноморців* (Д. Білий); *Але що варто було оцьому дідуганові прилюдно осоромити мірошника, зім'яти його гордість* (М. Стельмах); *То були сльози страху за Андрія, який ще не одужав, і радості його прозріння, і надії на прийдешні дні. Тієї надії не могло зім'яти ніщо* (Ю. Мушкетик); *Коли любиш, тебе піднесе у небо або зімне і кине на дно провалля, спалить і зігріє, вивищить над світом і знищить у тартарах* (Ю. Покальчук).

5. *тільки док., що.* Мнучи *(див.* **м'я́ти** 2), очистити певну кількість (конопель, льону). — *Ставай, Микито, .. конопель зімни, біжи, Микито, на город, зілля нарви...* (С. Васильченко).

◊ **(1) Зім'я́ти (змоло́ти, сте́рти** *і т. ін.)* **на таба́ку** *кого* — жорстоко розправитися з кимсь; знищити. *Я тебе зімну на табаку* (Сл. Б. Грінченка); — *Ось ми перетремо вас на табаку!* (І. Нечуй-Левицький); — *Та він мене на табаку змеле* (Б. Лепкий); **Поби́ти (зім'я́ти, розтопта́ти** *і т. ін.)* **в я́єчню** *див.* **поби́ти.**

ЗМИНА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗМИНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* 1. Звертати з дороги. — *Чи далеко ще до Ладимирки? .. — Недалеко. Он туди просто й просто. Нігде не змінай і дійдеш аж до станції* (Т. Осьмачка); *Окремі люди й невеличкі групки .. моталися дорогами, але, побачивши на перехресті двох безумців, що, напевно, .. чигали на них, зминали геть і чимчикували стороною...* (І. Багряний); *Дивились* [Коропов і Люба] *одне на одного трошки докірливим закоханим поглядом, і ніхто з них не хотів першим зминути з дороги* (В. Земляк).

2. *перед ким і без дод., розм.* Звільняючи для кого-небудь (місце, дорогу, прохід і т. ін.), відходити, відступати; поступатися (у 5 знач.). *Силою віяло від Мокеїча, від його розхристаних, загорілих .. грудей. Не зминав перед ярмарковими багачами — самі вони зминали перед ним* (О. Гончар).

3. *тільки док., розм.* Минути, проминути (про час). — *І чим же ми за це тобі віддячимо? — казала так Бобренчиха не раз. А дні зминули. Знов у сурми грано* (Л. Костенко).

ЗМИНУ́ТИ *див.* **змина́ти**[2].

ЗМИРИ́ТИСЯ *див.* **змиря́тися.**

ЗМИ́РШАВІЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **зми́ршавіти.** *Після від'їзду дядини господарство підупало, городина уже не та, худоба якось здрібніла, змиршавіла* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Миршавий (про людину й тварин). *На змиршавілу корівчину Захар .. дивиться, придивляється, як вона хвата конюшину, люцерну, мітлицю* (К. Гордієнко); *— Догадуємось, батьку, чим цей хлоп'як привернув твою ласку, — мудракував .. на привалі один із невідлучних Махнових теоретиків, зсутулений, змиршавілий, у пенсне чоловічок* (О. Гончар); *Над ними височіє могутня постать Кончака. Біля його ніг, розтираючи кулаком по обличчю сльози, зігнувся старий змиршавілий Трат* (В. Малик).

ЗМИ́РШАВІТИ, ію, ієш. Док. до **ми́ршавіти.** *"Змиршавів народ..!" — пригадалися гетьманові слова незнайомого, і його високе чоло покрилося морщинами...* (Б. Лепкий); *Останнім часом, видно, жилося йому не з медом, бо споганів, схуд, змиршавів, і одяг на ньому теліпався, як на кілкові* (В. Малик).

ЗМИ́РЩИНА *див.* **зми́рщини.**

ЗМИ́РЩИНИ, щин, *мн. (одн.* **зми́рщина,** и, *ж.), заст.* Розв'язання спірного питання миром (без суду, бійки і т. ін.). *Прибіг Петро, гукнув, затупав, загурчав. Уже й був кинувсь бить, але як розпитав — Аж Довгорукого погладив по головці* [голівці] *І цмокнув в лисину та ще й перепрохав — Та ще й на змирщини кіп з п'ять він грошей дав* (П. Гулак-Артемовський); *Гість попросив .. врядити наступного дня розкішну учту .. і сказав, що він сам запросить братів на змирщину* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

◊ **Пи́ти (запива́ти) / ви́пити (запи́ти) мирову́ (зми́рщину)** *див.* **пи́ти.**

ЗМИРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ЗМИРИ́ТИСЯ,** ирю́ся, и́ришся, *док.* 1. *з чим.* Те саме, що **примиря́тися.** *Наші суперечки про сенс життя ставали дедалі напруженішими, але врешті ми змирялися: кожен має право на власну думку* (із журн.); *Споконвіку було собі Полісся, народилося місто Прип'ять, здавна жили Копачі, Чорнобиль .. І вмить усе стало Зоною .. Коли ми змиряємося з тим, з чим миритися не повинні, тоді й утворюються Зони* (А. Михайленко); *Починає* [Ольга] *звикати до ..* [страху] *— так звикають до хронічної хвороби, змиряються з короткозорістю* (А. Кокотюха); *Івоніка в повісті Ольги Кобилянської "Катерина" визнає себе грішним, змиряється з карою: мовчить в суді, не звинувачує й не виправдовує Саву перед людьми* (з навч. літ.); *Хоч її й підвели вже до думки, що чекати на нього марно, проте не хотілось змиритися з цим. Чіплялась за кожну ниточку сподівання, намагалась думати, що він живий* (Яків Баш); *Не може вона змиритись з неправдою в чоловіковій душі* (Ю. Мушкетик).

2. Ставати сумирним, покірним; скорятися. *Співець і воїн батьківщини, він не змирився і в неволі* (С. Голованівський).

3. *тільки док., з ким і без дод., розм.* Те саме, що **помири́тися** 1. [С е р б и н:] *Не поладили ми з ним іще на Січі, та й досі не змирились* (С. Васильченко); *Два веселуни в одному гурті завжди недолюблюють один одного .. Нічого неприродного. Рано чи пізно змиряться* (І. Білик).

ЗМИ́СЕЛ, слу, *ч., діал.* Почуття; відчуття. *Все те разом заворушило змисли й ум падишаха та скристалізувалося в нім в одно-одиноке, міцне не то почування, не то думку: "Вона повинна бути моя жінка!.."* (О. Назарук); *Такі змисли бувають тонші й глибші від голого логічного міркування, в основі якого — раціональна схема* (Валерій Шевчук); *Оленка спитала була насмішкувато: чого це ти сіпаєшся? — тим остаточно зміцнивши її глуху підозру, не підозру навіть, а радше змисел, як у молодого звіра* (О. Забужко).

ЗМИ́СЛИТИ, лю, лиш, *док., що, діал.* 1. Уявити. *Я .. справді з дорогою душею зараз би до вас вибралася, дарма, що тепер північ і надворі негода, яку тільки можна собі змислити* (Леся Українка); *Важко було .. простим і чесним людям змислити все, що коїли фашисти в часи окупації* (І. Волошин).

2. Придумати. *— Ет, люди як люди: усе щось і змислять! —* махнув рукою Зінько (Б. Грінченко); *Йдуть дощі неситі на сніги нечисті, не згадаю гадки і не змислю мислі. Збавлене чи збуте, стерте чи забуте, березень минувся чи прожився лютий?* (П. Мовчан); *Бог провину таємно очистив, Що я в гордості змислив* (В. Багірова).

ЗМИ́ТИ *див.* **змива́ти.**

ЗМИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зми́ти.** *З задоволенням я милю й шкребу собі голову, вода стає чорною од бруду, вонючою од змитого поту* (П. Колесник); *Я вирішив прибрати в хаті, щоб мама, зайшовши, побачила і змитий стіл, і чистий, акуратно розставлений посуд, і помиту підлогу* (А. Дімаров); *Марне благання! Підхоплений бурею, хвилею змитий, Не спам'ятавшися, мчить він назустріч загибелі власній* (М. Зеров); *Пішла отаманова чайка назад — шукати недавнього спудея, а тепер козака Клюсика, тільки-но змитого хвилею* (С. Тельнюк); *Смуглявий Петро Маривняк розказував дітям .. про хрест на околиці Дубового, встановлений котримсь сентиментальним пророком і настільки змитий дощами, що напису вже не побачиш* (І. Андрусяк); * Образно. *Благословенні ви, сліди, Не змиті вічності дощами, Мандрівника Сковороди* (М. Рильський); *Вже одлетіла гроза, і сполоскані зорі ясно розсипаються на змитому, відсвіженому тлі* (Б. Антоненко-Давидович); *Весь я, з усім моїм життям, буду змитий прибоєм нових поколінь. То якби хоч прожити це єдине моє життя по-людськи* (Л. Костенко); // **зми́то,** *безос. пред. Кров з обличчя йому змито, але сорочки, всієї закривавленої, не зважилися скинути: вона прикипіла до тіла* (Б. Грінченко); *Близько двох відсотків найкращих ґрунтів було змито штучними морями та великими водосховищами в басейні Дніпра та інших регіонах України* (з наук. літ.); * Образно. *Як мало часу вділено людині. Піщину вже назад у море змито* (Е. Андієвська).

ЗМИ́ТИСЯ *див.* **змива́тися.**

ЗМИТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **зми́ти** 1, 3 і **зми́тися** 1, 2. *Відшкодування за часткове пошкодження палубного вантажу внаслідок його змиття водою за борт виплачується страховиком у разі, наприклад, пожежі чи вибуху, потоплення чи перевертання судна* (з навч. літ.); *Змиття бруду з рук; Змиття піску.*

ЗМИ́ЧКА, и, *ж.* 1. *спец.* З'єднання країв, кінців чого-небудь. *Ланцюги і змички є важливими елементами цементних печей. Вони повинні мати високий ступінь зносостійкості, жаростійкості та жароміцності у специфічних умовах термоциклічних та механічних навантажень* (з наук.-техн. літ.); *Змичка підвісних електропроводів.*

2. *перен., заст.* Цілковита узгодженість, єдність (інтересів, дій, учинків). *— Ну, так давайте, Мефодію Гнатовичу, за революцію, за науку, за змичку професури з студентами!* (М. Івченко); *— Ви помиляєтесь.., — сказав він до інструктора, — українізація повинна скріпити змичку міста й села* (В. Підмогильний); *— Сину, куди скаржитись, як скрізь однаково. Як змичка в них. Набралася кумпанія, та що хочуть, те й роблять* (А. Головко).

ЗМІ, *невідм., мн.* Скорочення: засоби масової інформації *(див.* **зáсіб).** *Мова сучасних українських ЗМІ засвідчує високу продуктивність іронічного вживання різних груп лексики* (з наук. літ.); *Навіть найдосконаліше законодавство не гарантує нормальних умов для роботи ЗМІ, якщо представники влади відкрито ігнорують чинні закони* (із журн.).

ЗМІЄ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **змій:** з м і є б о р е ц ь, з м і є г о л о в і.

ЗМІЄБÓРЕЦЬ, рця, *ч.* 1. *фольк.* Герой казок, який перемагає чудовисько в образі змія, дракона. *Казки про змієборця.*

2. *(разом з іменем, а також у значенні відповідної ікони — з великої літери).* Традиційна характеристика святого великомученика Георгія (Юрія) Побідоносця (Переможця), який на коні зі списом долає, перемагає змія. — *Мені якось новгородці подарували давню — чи не дванадцятого століття — ікону із зображанням Георгія Побідоносця, змієборця і христолюбивого воїна, якого так шанує наша православна церква* (В. Чемерис); *Там Змієборець (мушля шепотіла) трима свічу в десниці, а не спис* (І. Римарук); *Коваленко не носив у серці наперед заданих схем. Антін уявляв його іноді змієборцем на білому коні, що відчиняє браму, за якою дорога до нового, прекрасного мистецтва* (С. Процюк).

ЗМІЄБÓРСТВО, а, *с., фольк.* Боротьба з казковим чудовиськом — змієм, драконом. *Схожість героїчного епосу вірменського з билинами київського періоду величезна. Схожість цю можна вбачати і в темах (змієборство, викорчовування лісу), і в образах.., і в окремих прийомах* (П. Тичина); *Георгій перш за все христолюбивий воїн, знаменитий іншим — змієборством. З ним Русь наша усіх зміїв-гадів поб'є!* (В. Чемерис); *Дослідники наводять різні теорії походження первинного мотиву змієборства в житійній літературі, аналізуючи характерні зразки зображення Георгія* (з наук. літ.).

ЗМІЄГОЛÓВ, а, *ч.* Прісновода окунеподібна риба родини змієголових. *Живляться змієголови рибою, жабами й різноманітними придонними організмами* (з наук.-попул. літ.); *Змієголов може жити в забрудненій воді і навіть кілька діб без води* (із журн.).

ЗМІЄГОЛÓВІ, вих, *мн.* Родина прісноводих риб ряду окунеподібних із плямистим тілом темно-зеленкуватого кольору завдовжки до одного метра й масою до семи кілограмів. *Змієголові поширені в прісних водах Південної та Східної Азії, у басейні річки Амур* (з наук.-попул. літ.).

ЗМІЄГОЛÓВНИК, у, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини губоцвітих, які ростуть у помірному кліматичному поясі Америки, Азії, Європи. *Змієголовник в Україні вирощують як ефіроолійну й медоносну рослину* (з наук.-попул. літ.).

ЗМІЄЇ́Д, а, *ч.* Хижий птах родини яструбових з відносно великою головою, великими жовтими очима та блакитно-сірими лапами масою до двох із половиною кілограмів і розмахом крила більш як півтора метра. *Гніздиться змієїд, як правило, в лісах, включаючи лісову смугу гір* (з наук. літ.); *Активісти-екологи разом із журналістами врятували дев'ятьох птахів, яких занесено до Червоної книги України, зокрема й одного змієїда* (з газ.); * Образно. *Розлютований Безбородько підхопився з лави, заступив у сінях дорогу жінці, всвердлив у неї очі змієїда* (М. Стельмах).

ЗМІЄЛÓВ, а, *ч.* Той, хто відловлює змій перев. для отримання від них отрути, що використовується в медицині. *Понад усе мене привабила її професія .. За професією вона змієлов* (Ю. Андрухович); *Якщо людина достатньо довго й близько перебуватиме коло гадючого кубла, то жодна з гадюк, які звідти вилупляться, її не вкусить. Змієлови гадають, що вона вважає таку людину за істоту свого ж роду* (Л. Кононович).

ЗМІЄНЯ́, я́ти, *с.* Маля змії (у 1 знач.). *Чує Королевич на буці писк. Виліз на бука і дивиться: у гнізді троє змієнят плачуть* (А. Калин); *Так вони й живуть. Чоловік б'ється зі зміями, а його жінка нищечком ставить змієнятам молоко. Все надіється, що задобрить змія, і він таки покине їх* (Б. Харчук); *Звідкись вистрибнувши, змієня На одного й останніх двох насіло, Все чорно-синє, наче перченя, Вп'ялось.., А потім впало вниз до ніг безсило. Укушений аж остовпів притьмом* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте).

ЗМІЄНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **змієня́.** *Маленьке змієнятко порскає десь у щілину між плиттям* (Г. Хоткевич).

ЗМІЄПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до змії, схожий на неї. *Огидливий восьминіг ворушив своїми змієподібними щупальцями, підстерігаючи здобич* (О. Донченко); *В чорних змієподібних трубопроводах глухо шуміла вода, яку відкачували з котловану* (С. Журахович); *З темряви на промінь прожектора випливла зелена змієподібна мурена* (І. Росоховатський).

ЗМІЄПОДІ́БНО. Присл. до **змієподібний.** *Сушею пересувається варан повільно, змієподібно вигинаючись усім тілом, але чудово плаває і пірнає* (з наук.-попул. літ.); *Здерев'яніле кореневище ракових шийок змієподібно зігнуте* (з навч. літ.).

ЗМІЄРОЗПЛІ́ДНИК, а, *ч.* Розплідник отруйних змій; серпентарій. *Тривалість життя змій у неволі коротка: у зміērозплідниках вона становить в середньому шість місяців* (з наук. літ.).

ЗМІЄХВÓСТКА, и, *ж.* Морська донна безхребетна тварина родини голкошкірих із тілом зіркоподібної форми; офіура. *У Чорному морі поширено чотири види змієхвосток* (з наук. літ.); *Тіло змієхвостки складається з центрального диска, від якого відходять п'ять чітко окреслених променів, здатних змієподібно рухатися* (з наук.-попул. літ.).

ЗМІЄЯЗИ́ЧНИК, у, *ч.* Те саме, що **вужáчка.** *Якщо уважно придивитися до змієязичнику, то виявиться, що видовжена частина листка нагадує стрілку з кетягом квітів* (з наук.-попул. літ.).

З-МІЖ, *прийм., з род. в., розм.* 1. Те саме, що **з-пóміж** 1. *Покотило прислав дружинника сказати, що чужі комонці намагаються вийти з-між боліт* (І. Білик); *Валькевич спробував сховатися в юрбі, але мій погук висмикнув його з-між людей — покірно потеліпався до мене* (Валерій Шевчук).

2. Те саме, що **з-пóміж** 2. — *Ся не злякається, — шептали стиха, — найгіршого з-між лих нелюдських лиха* (П. Куліш); *Медунка то червоним цвітом паленіла, то голубими очками з-між трави до неба зазирала* (Б. Лепкий); *Вгорі, метрів на три від землі, між розсохами дуба, з-між двох товстих колод стирчав розкішний чорний хвіст. Соболь!* (І. Багряний); *З-між дерев виглядали хатки, як білі горлиці, що зложили крильця, такі чисті хатки і гарні: раділи до блакиті вікнами, ніби очима* (В. Барка).

ЗМІЗЕРНІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. акт. до **змізерні́ти.** *Всі колишні страхи й нещастя видавалися* [султанші] *такими змізернілими, такими нікчемними, що хотілося сміятися* (П. Загребельний); *Знявши з ріденької чуприни стару солом'яну крисаню, кілька хвилин стояв* [Михайло], *потуплений та змізернілий* (І. Нижник).

2. *у знач. прикм.* Такий, як у кволого; блідий (у 1 знач.). *Його обличчя, що недавно ще цвіло свіжим рум'янцем, було жовте, змізерніле, щоки позападались* (І. Франко).

ЗМІЗЕРНІ́ТИ, і́ю, і́єш, *розм.* 1. *перен.* Док. до **мізерні́ти** 1; здрібніти (у 2 знач.). *Знітився парубок, геть змізернів перед невтримним батьковим гнівом* (І. Нижник).

2. Док. до **мізерніти** 2; утратити значення, цінність і т. ін. *Роман, забившись у куток, з тривогою і надією поглядав на вчителя і думав одне: "Здрібніла, змізерніла правда на землі"* (М. Стельмах); *Проблема провінціалізму .. змізерніла й зачахла — що .. аж ніяк не означає, буцімто вона вичерпалась* (О. Забужко).

3. Док. до **мізерніти** 3; стати кволим, блідим і т. ін. *Лице її стало бліде й змізерніло* (І. Нечуй-Левицький).

ЗМІЗКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *розм.* Док. до **мізкува́ти.** [П а в л о:] *Спитай ти мене, то я, брат, і сам гаразд не змізкую, як воно скоїлося* (М. Кропивницький).

ЗМІ́ЇВ, ієва, ієве. Прикм. до **змій;** належний змію (у 1–4 знач.). *Розметаєм кодло змієве Ми до пня, до голови... Славен будь довічно, Києве!* (М. Рильський).

ЗМІ́ЇНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **змія́** і **змій.** *На тім острові в горі повикопувані глибокі і великі печери, у котрих, розказують люди, колись, ще за Владимира Святого, ховався змій; з того часу і острів той прозивається зміїним* (О. Стороженко); *Змія підслухала, як мати кликала Телесика, прийшла до берега та давай гукать товстим голосом .. А він чує та й каже: — То ж не голос матінки, то зміїна річ* (П. Тичина); *Він з дерева каже: — Покотися, повалися, зміїного м'ясця наївшись* (О. Бердник); *З особливим захопленням говорив Половинка про гримучу змію. — Її називають джентльменом зміїного світу* (В. Нестайко); *Святослав опинився між двох зміїних пащ* (І. Білик); * Образно. *В цьому чужому місті, серед цього зміїного кубла знайшлася бодай одна щира, прихильна до мене душа* (Ирина Вільде); // Вигот., зробл. зі шкіри змії (у 1 знач.); добутий з неї. — *Не знаю, що це за отрута, боярине. Може, з якогось зілля зварена, а може, зміїна — з гюрзи чи з кобри... Кочовики уміють добувати її* (В. Малик); *Одягнутий він був у дорогий модний костюм, білу сорочку з вишуканою краваткою, черевики зі зміїної шкіри* (В. Кожелянко); // Власт. змії (у 1 знач.), характерний для неї. *Гігантська істота пливла озером. Довга гнучка шия її, розподілена на добре помітні кільця, несла на собі плескату зміїну голову з твердим рогом* (В. Владко); * У порівн. *Голос мадам Кетті .. просочувався крізь дзюркотіння фонтана, мов зміїне шипіння* (М. Дашкієв); // Такий, як у змії (у 1 знач.). *Зміїна голова* [грифа] *з голою шиєю вивернула до нього нерухоме, наче скляне, жовте око* (Ю. Логвин).

2. *перен.* Злий, підступний, ворожий. — *Тяжко, брате, Людей на старість розпізнати. А ще гірше ззамолоду Гадину кохати. Очарує зміїними Карими очима...* (Т. Шевченко); [Х м е л ь н и ц ь к и й:] *В кривавій січі, в боях нерівних я пізнавав підступи зміїні і лукавство ворогів* (О. Корнійчук); *Тарас сидів у сутінках і намагався визначити, що знають тут про нього й по що Попов приходив. Не мав і краплі сумніву в його зміїній суті* (Василь Шевчук); *Маестро обводить братів Коклюшів зміїним поглядом, і ті посміхаються зухвалості його мислі* (Любко Дереш).

ЗМІ́ЇНОШИ́ЙИЙ, и́я, и́є. 1. Із шиєю, як у змії (у 1, 2 знач.). *Зміїношия черепаха охороняється законом. Розпочато її розведення в розплідниках* (з навч. літ.).

2. *у знач. ім.* **зміїноши́ї,** и́х, *мн.* Родина черепахових плазунів завдовжки до 50 см з невиразним забарвленням, які не здатні втягувати шию під панцир. *Зміїношиї водяться в заростях прибережних ділянок прісноводних проточних ставків і невеликих озер східної частини австралійського континенту* (з наук.-попул. літ.).

ЗМІ́ЇСТИЙ, а, е. Який нагадує змію в русі; звивистий. *Сагайдачний простував вузькою зміїстою вулицею, роздратований і лютий* (З. Тулуб); *Зміїстий потік на дні велетенської улоговини здається згори маленьким струмочком живого срібла* (І. Волошин); *"Жигулі" покотилися зміїстою стрічкою асфальту повз якісь хатки* (Ю. Мушкетик); *У сусідньому кварталі чорний дим зміїстими сувоями обгортав вершини хмаросягів — там щось горіло* (М. Руденко).

ЗМІ́ЇСТО. Присл. до **змі́їстий.** *У сиву давнину Серед вершин, увінчаних снігами, Стояло місто.., Де простяглись майдани широченні І вулиці звивалися зміїсто...* (Я. Шпорта); *Сільвестер попускає линву .. Линва йде під воду, гнучко, зміїсто, ніби навіки ховається в стрімкому потоці ріки* (Ю. Бедзик).

ЗМІ́ЇТИСЯ, ї́ться, *недок.* 1. Тягнутися, стелитися хвилястою, звивистою смугою, лінією; звиватися. *Димок з папіроски зміїться в повітрі* (М. Коцюбинський); *Внизу маневрує потяг. Між гір зміїться колія* (М. Семенко); *У кількох сантиметрах від підлоги .. косим зигзагом зміїлася тріщина* (В. Владко); *Крута і звивиста дорога весь час зміїлася вздовж Ляториці* [Латориці] (С. Журахович); *Старий ще довго сварився і лютував на стежці, і бородища* [бородище] *його зміїлася* [зміїлося] *на грудях* (Григорій Тютюнник); *Ріка зміїться в лозах* (С. Тельнюк).

2. *перен.* Прохоплюватися, непомітно з'являтися і зникати (про глузливу, злу посмішку, насмішку і т. ін.). *В його голосі зміїлася іронія* (В. Речмедін); *На губах у трильйонера зміїться посмішка* (М. Дашкієв); *Спостерігав* [Віктор].., *як зміїлися короткозорі очі романіста* (Олекса Ізарський); *По її нафарбованих губах зміїлася ледь вловима посмішка* (П. Загребельний).

ЗМІЙ, я, *ч.* 1. *розм., фольк.* Те саме, що **змія́** 1. *Необачні звірята не доглянули, що серед величезного зеленого листя сидів страшенний змій-удав* (І. Франко); *По тихому морю два змії пливуть велетенські .. І, вигинаючись пружно, до берега поряд простують* (М. Зеров); *Взимку їхній палац з білими колонами здається казковою будовою, лише неприємне враження справляє чавунний змій у басейні* (М. Стельмах); *Чоловік, перемігши лева, не боявся гадюки. Узяв камінь і перебив змія навпіл* (Валерій Шевчук); * У порівн. *Сірим змієм плазує шлях з гори в долину поміж зеленою травою безкрайого степу* (Панас Мирний); *Аркан, як змій, з руки стрибнув* (М. Бажан).

2. Казкове чудовисько з крилами і зміїним тулубом, часто з трьома і більше головами, наділене незвичайною силою; дракон. *Глянув* [Гриць] *вниз, та і злякався, Перед ним страшенний змій По дорозі простягався: Кігті гаком, із-під вій Очі полум'ям горіли* (Я. Щоголів); *В скелі живе змій. І це нечиста сила. Сім год живе гадиною, другі сім год — полозом.., а треті сім год живе змієм із крилами, — такі великі, як у вітряка...* (Б. Грінченко); * У порівн. *Вискочила* [блискавка] *з хмар, мов огняний змій, вмить скрутилась, звилась, як гадина, і оперезала півнеба* (І. Нечуй-Левицький); *Високий ватаг .. обходить з вогнем стоїще. Обличчя в нього поважне, як у жерця, ноги ступають твердо й широко, а дим з головешки фурка за ним крилатим змієм* (М. Коцюбинський).

3. Біблійний образ диявола, що спокусив людину в раю. [Василь:] *То не він* [чоловік] *же вигадував той гріх. Його хтось другий, кажуть, підвів.* [Маруся:] *Дух злий, увійшовши у змія, спокусив* (Панас Мирний); — *У вас, молодий чоловіче, мудрість мужа, а хитрість змія-іскусителя* [спокусника] (П. Колесник); *З небес на землю скинутий був змій великий, вуж стародавній, що зветься диявол і сатана* (В. Шкляр).

4. *перен.* Про підступну, хитру людину. — *Еней злий змій, — не чоловік!* (І. Котляревський); — *Не спокушайте мене. Ви змій! Ви розбещуєте народ!* (О. Довженко); — *Княже, не поспішай! .. І не вір оцьому зайді, — він оглянувся на Добриню, — оцьому хитрому підступному змієві, що підмовляє тебе на зло!* (В. Малик); [Привид:] *Знай, мій славний хлопче: Змій, що урвав життя твоїому* [твоєму] *батьку, Надів його вінець* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра); // Про злого, сильного і підступного ворога. *Наростає лють... Це гармати б'ють, подихає змій, і встає в огні Харків вдалині, рідний Харків мій* (В. Сосюра); *Ми за нашу Вкраїну Вбили змія з Берліна, Замели пожарину з двора* (А. Малишко); // Уживається як лайливе слово. — *Біла пташка Хмарою спустилась Над царем тим мусянджовим* [мусянжевим] *І заголосила: "І ми сковані з тобою, Людоїде, змію! На страшному на судищі Ми Бога закриєм Од очей твоїх неситих"* (Т. Шевченко); *Обняв Гавран дівчиноньку: — А, добув таки я любу! — Помиливсь, турецький змію* (П. Грабовський).

5. Літальна модель (звичайно дитяча іграшка) у вигляді легкого каркаса, обтягнутого папером або тканиною, яку запускають у повітря на довгій мотузці. — *Ой, вітряно нині, — малеча радіє, — запустим до хмар паперового змія!* (Н. Забіла); *Десь на дні очей Джона Сміта причаївся дитячий захват, безкорислива радість, що змієві, який коштував стільки праці, вдасться обірвати нитку і зазнати всіляких пригод* (Г. Пагутяк); * У порівн. *Наші валізи літали, ніби повітряні змії, нам було шалено весело від різких зупинок потяга* (Ю. Андрухович).

◊ **(1) До зеле́ного (блаки́тного) змія,** *зі сл.* **д о п и т и с я, у п и т и с я** *і т. ін.* — надміру, до нестями (напитися горілки, вина і т. ін.). *Раз попилися опришки до блакитного змія* (Г. Хоткевич); *Ллється по жилах розпечене оливо, Пада на груди хиль-голова. Певно, допився до зеленого змія. Якась у мене в голові веремія* (Л. Костенко); *Біля тину гайдуцький отаман .. лежить і стогне .. Сотників попихач подумав: "Ага! Допився вже до зеленого змія!"* (Ю. Логвин); **(2) Зеле́ний змій,** *жарт.* — алкогольні напої. *Просто не вірилось, що був цей чоловік зеленим змієм десь там у багнюку поваленим* (О. Гончар); — *Ну як там наш Петро Федорович? Воює з зеленим змієм? Чи, може, задумав стати святим?* (Василь Шевчук); *Півсотні мужиків записані до чорної книги ганьби. Потонули в горілці. Жертви зеленого змія* (В. Захарченко).

ЗМІ́ЙКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **змій** 1. *Змійка підвела свою вутячу голівку, роззявивши пащу, де тремтів тонісінькою стьожечкою її гострий язичок* (Олесь Досвітній); *Сама* [Галя] *в порожньому домі. Охоронювана улюбленими змійками, що сичать у скляних коробках...* (Ю. Андрухович); * Образно. *Блимає вогник, загоряється шнур, і вогняна змійка повзе до машинного відділу* (А. Шиян); * У порівн. *Поперед бігла змійкою дорога* (В. Гжицький); *Світлою змійкою звивалася примхлива річка* (В. Владко).

2. *рідко.* Зменш. до **змій** 5. *На галявині дітки гралися повітряною змійкою* (з газ.).

3. *с. г.* Машина для очищення та сортування зерна. *На змійках виокремлюють горох і вику з вівса чи ячменю (у змішаних посівах), а також проросле та бите насіння гороху й вики* (з навч. літ.); *Насіння чистять віялкою, трієром, змійкою* (із журн.).

4. *ав.* Один із бойових порядків авіаційних підрозділів. *Захід на ціль змійкою забезпечував ефективність та влучність бомбардування, оскільки давав можливість для індивідуального прицілювання кожному екіпажу* (з наук. літ.); *Основними формами бойових порядків винищувальної авіації є, зокрема, колона, клин, змійка* (з навч. літ.).

5. *розм.* Застібка у вигляді смужки тканини із залізними або пластмасовими зубчиками, що з'єднуються під час руху замочка; блискавка. *Шкіряна курточка вся в сріблястих змійках* (Я. Гримайло); *Одягався завжди модно, — якщо у всіх черевики на змійках, то у мене теж...* (І. Росоховатський).

ЗМІ́ЙКОВИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **змійка** 2. *Із 1896 р. спочатку в Німеччині, а потім і в інших країнах почали застосовувати для розвідки прив'язні аеростати обтічної форми — змійкові аеростати* (з наук.-попул. літ.); *Найліпшим місцем для запускання змійкового ланцюга є відкрита місцевість — без дерев, споруд, проводів або інших перешкод* (з навч. літ.); *Змійковий спорт — один з наймолодших і наймасовіших технічних видів вітчизняного спорту* (з газ.).

ЗМІЙОВИ́Й, а́, е́, *розм.* Прикм. до **змій.** *Наїздить на пречудовий Десь замчище він змійо́вий* (І. Манжура); *Прикуті* [гребці] *до товстезного ланцюга, що лежав змійовим валом уздовж дна кадриги. Ні випростатися, ні змінити місце* (П. Загребельний).

ЗМІЙОВИ́К[1], а́, *ч.* Спіралеподібно або зигзагоподібно вигнута труба для поверхневого теплообміну. *Діаметр змійовика визначають, виходячи зі швидкості й витрат рідини або пари за одиницю часу* (з наук.-техн. літ.); *Змійовик використовують у парових казанах, холодильних машинах, апаратах для перегону рідин* (з навч. літ.); *Старенька сіла на скриню, де був змійовик, і просиділа так, поки шукали самогон* (з газ.).

ЗМІЙОВИ́К[2], *ч.* 1. *род.* у́. Те саме, що **серпенти́н.** *Змійовик — це гірська порода, утворена мінералами групи серпентину переважно зеленого кольору* (з наук. літ.); *Змійовик — це непрозорий мінерал, що має малюнок, який нагадує забарвлення шкіри змії, і скляний шовковистий блиск* (з наук.-попул. літ.).

2. *род.* а́. Окремий камінь цього мінералу, що використовується як ювелірна прикраса, елемент декору, а також як теплоізоляційний та вогнетривкий матеріал. *Змійовик добре полірується: протягом чотирьох сотень років з нього виготовляють вази, стільниці й інші елементи інтер'єру* (із журн.); *Кулон зі змійовика.*

ЗМІЙОВИ́К[3], у́, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини гречаних зі стеблом заввишки 30–90 см, запашним колосоподібним суцвіттям і вигнутою формою темно-бурого кореневища; горець зміїний. *Змійовик цвіте у червні та липні* (з наук.-попул. літ.); *Заболочені береги озер, чагарникові луки, трав'янисті болота — улюблені місця змійовику* (із журн.).

ЗМІЛІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зміліти.** *Зараз це не просто відомий усім, змілілий Дніпро, а — могутня величава ріка, що тече через усю нашу землю й усю нашу історію* (Б. Антоненко-Давидович); *Вода лежала в змілілому фарватері* [Дніпра] *непорушно* (Н. Рибак); * Образно. *Ти десь живеш на призабутім березі моїх змілілих пам'ятей* (В. Стус).

ЗМІЛІ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зміліти** 1. *Однією з істотних екологічних проблем є зміління та заростання річок, зупинка їхнього руху, потепління води* (із журн.).

2. *перен.* Дія за знач. **зміліти** 2. *Письменник вводить до балади реалії побуту й моделює незвичайні ситуації осяяння чи зміління людської душі* (з наук.-попул. літ.).

ЗМІЛІ́ТИ, іє. 1. Док. до **міліти** 1. *Зміліли гомінкі гірські річки, а струмок посеред вулиці Чабан-Таша мало не пересох* (З. Тулуб); *Яка там може бути риба, коли річки зміліли!..* (М. Дашкієв); *Не міліє в отецьких криницях вода, Доки є на землі хоч краплина добра* (Б. Олійник).

2. *перен.* Док. до **міліти** 2; стати мілким (у 2 знач.); утратити глибину (у 5 знач.). *До чого змілів наш гумор, як зубожіла сатира!* (В. Симоненко); *"Де ж це було наше дворище?" — шарив-видивлявся напруженими очима Петро. Все навколо мовби поменшало, змаліло й зміліло...* (С. Тельнюк); *— Що нам робити, любий старче? Поможи, я тобі віддячу! — Е, пусте мовиш. Нащо мені дяка? Аби кохання ваше не зміліло, не стало попелом* (О. Бердник); *Вже звикла* [Євпраксія] *покладатися на власні сили, черпати з власних джерел. Аби лиш не зміліли, не всохли, не зникли!* (П. Загребельний).

ЗМІ́НА, и, *ж.* 1. Перехід, перетворення чого-небудь (перев. стану, руху, ознаки, властивості і т. ін.) у щось якісно інше. *Вчора був у мене лікар, вислухав мене ще раз, сказав, що бачить велику зміну до кращого* (Леся Українка); *Ви мчите в шаленому вихрі світотворення .. Ви розгортаєте світ перед собою в невпинній і пристрасній зміні* (В. Підмогильний); *Стефа намагається, ах, як намагається не дати пізнати по собі ніякої зміни* (Ірина Вільде); *Ковальов дуже точно відчув зміну настрою Крутояра* (В. Собко).

2. Заміна кого-, чого-небудь кимось, чимось іншим. *За два місяці .. у складі командування ніяких змін не сталося* (Ю. Яновський); *Відбувається зміна вартових біля воріт та роз'їздів по місту* (А. Головко); *Вже десь перед вечірньою зміною медсестер бридкий ниючий щем наповнив усі мої кістки* (В. Рубан); *Він упокорився владній і неминучій зміні пір року* (Г. Пагутяк); // Виправлення (у тексті твору, у мові твору і т. ін.). *Я їх* [переклади] *переглянув би, може зробив би деякі авторські зміни в самому тексті* (М. Коцюбинський); *Тема, що її бажав* [Сойка] *висказати, не знаходила для себе ні слів, ні мелодії .. Після довгої надуми вирішив повторити два перші рядки тільки з малою зміною на кінці* (Б.-І. Антонич); *— Тобі уже покращало? — з надією спитав Левко. Він, власне, Лев, русак, як кажуть, справжній, а так шанує щиро все українське, що радий цій маленькій зміні свого імення* (Василь Шевчук).

3. Частина доби, протягом якої одна група людей виконує певну роботу і змінюється іншою, коли минає цей час. *З Андрієм вона рідко й стрічалась, бо він ходив лиш на нічну зміну, а удень спав або блукав десь удвох з Хомою* (М. Коцюбинський); *Він утроє перевищив за зміну свою норму* (О. Донченко); *— Де Дорошков, сказати не можу, — я ледве не випалив: Рудий. — Але сьогодні він, здається, не на зміні. Почекаймо. Повинен прийти...* (О. Шугай); // *розм.* Робота, виконувана за таку частину доби. *Вранці приходить мій старий зі зміни* (Є. Кравченко); *Вже над ранковими полями загасли зорі й ліхтарі, уже знайомими стежками пішли на зміну шахтарі* (М. Упеник); *Сталевар Гордій Кузьмич Гордий закінчив зміну о сьомій годині ранку* (М. Руденко); // Час, відведений для шкільного, військового навчання, відпочинку і т. ін., після якого склад людей змінюється. *— Ти на якій зміні вчишся? — запитав Данилевич у Василя. — На першій, — якось непевно відповів той. — І сьогодні був у школі?* (В. Петльований); *П'яті класи, що вчилися в другу зміну, писали контрольну роботу* (О. Гончар).

4. Група людей, які виконують одночасно певну роботу (або відпочивають) і змінюються іншими через відповідний проміжок часу. *Опівночі .. задзвонили в дзвоник, й інші робітники стали на їх місце, а вони пішли до казарми, на нічівку. То була нічна зміна* (І. Нечуй-Левицький); *Докосила наша зміна, Хто втомився, — спочива...* (М. Рильський); *Щойно стала до роботи нова зміна робітників* (М. Трублаїні); *Через двадцять вісім днів, які вони відлічували по-земному, мала прибути чергова ракета із зміною* (В. Владко).

5. Молоде покоління, що має змінити старших. *Яка радість — наші діти .. Втішаються, радіють батьки: чудесна зміна росте* (О. Ковінька); *Люди праці бачили в дітях майбутню зміну, своїх спадкоємців, помічників і годувальників* (з наук. літ.).

6. Комплект одягу, білизни, який міняють час від часу. *Хома добувся, нарешті, і до свого власного майна .. Став перебирати. Зміна білизни, бритва та помазок, пара халяв* (О. Гончар); *Ще один, на сьогодні вже четвертий, душ, ще одна зміна білизни, і на вулиці з'являється охайний пішохід* (Ю. Іздрик).

Ві́тер [політи́чних] перемі́н (змін) *див.* **ві́тер; Здава́ти / зда́ти ва́рту (змі́ну, чергува́ння** *і т. ін.) див.* **здава́ти; Іти́ (поспіша́ти) на змі́ну** *див.* **іти́; Става́ти / ста́ти на змі́ну** *див.* **става́ти.**

ЗМІ́НЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зміни́ти.** *Шлях, котрим татари гнали Роксолану в ясир, відбув я в деякій частині возом в часі війни і приглядався, очевидно зміненій тепер, природі тих околиць* (О. Назарук); *Несамовиті* [у Романа] *очі, змінене тяжким болем обличчя* (Б. Грінченко); *Подиктував* [гетьман] *в однім і другім місці змінені речення в тій самій актовій мові, в якій зложено було письмо і якою .. писав свої універсали й листи до полковників і старшин* (Б. Лепкий); *— Ану вилазьте з саней! — почувся владний, навмисне змінений голос* (А. Шиян); *Телефон мовчав. Змінена варта не принесла нічого нового, розвідка .. також була скупа* (У. Самчук); // **змі́нено,** *безос. пред.* [Б а с о в:] *Маршрут Олександра Федоровича не змінено. Їде через нашу станцію* (О. Корнійчук); *— Повість документальна? — Так, написана на достотних документах та фактах. Проте імена дійових осіб змінено* (О. Шугай).

2. *у знач. прикм.* Який змінився (у 1 знач.), став іншим. *Кирпатість, а також примхливий вигин абсолютно змінених губ .. надають Паолиному обличчю приємності і навіть своєрідної вроди* (М. Дашкієв); *Дивлячись на дивно зміненого і схвильованого чоловіка, Марія подумала, що на їхню долю випав теж не зовсім звичайний жереб* (Валерій Шевчук); // Інший, інакший, не схожий на попередній. [Ж у р а в е л ь:] *У Панька відкрився новий талант: писати листи зміненим почерком і ставити нерозбірливий підпис* (І. Микитенко); *— Миколою звуть, — добре-таки напруживши пам'ять, відповів хлопець зміненим голосом* (В. Козаченко).

ЗМІ́НЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **зміни́ти** і **зміни́тися;** зміна (у 1 знач.). *Фахівці розв'язують проблему щодо змінення цільового призначення земель, на яких незабаром з'являться сучасні вітряки* (з газ.); *Змінення дійсності веде до зміни понять та слів, що їх виражають* (з наук. літ.); *Вітчизняні фахівці розуміють інноваційний процес у суспільстві як змінення звичного способу життя, стереотипів, традицій, внесення рухливості в соціальний порядок* (із журн.).

ЗМІНИ́ТИ *див.* **змі́нювати.**

ЗМІНИ́ТИСЯ *див.* **змі́нюватися.**

ЗМІНІМІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змінімізува́ти.** *Текст інтерв'ю змінімізований і має виключно рекламний характер* (з наук. літ.); // **змінімізо́вано,** *безос. пред. Використання електроенергії підприємством тепер змінімізовано* (з газ.).

ЗМІНІМІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **мінімізува́ти.** *Як засвідчують результати податкових перевірок, окремі спритники намагаються всіляко змінімізувати сплату податків та набити власні кишені за рахунок держави* (із журн.); *Зменшити кількість пожеж та змінімізувати їхні нищівні наслідки можливо лише за умови свідомого та відповідального ставлення людей до безпеки власного життя* (з газ.).

ЗМІНЛИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **мінли́вий.** *Він хлопець молодий, а молоде серце змінливе й зрадливе* (І. Нечуй-Левицький); *Наше минуле, як перекотиполе, — непосидюче, змінливе, нестале* (В. Винниченко); *Розчарування, що йому принесла легка й змінлива, як метелик, Ляля Данилюківна, він пережив дуже глибоко* (Ірина Вільде); *Не раз розцвіталось* [серце] *під змінливим промінням щастя* (М. Коцюбинський); *Тонка* [Лена], *струнка, філігранна, великі, змінливі, тепер майже сірі очі, підкреслені юністю* (У. Самчук).

ЗМІНЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж., рідко.* Властивість за знач. **змінли́вий.** *Природа має свою архітектоніку .. Послідовну в непослідовності, єдину в змінливості* (Б.-І. Антонич); *Я подумав про дивну змінливість долі нашої* (Валерій Шевчук).

ЗМІ́ННИЙ, а, е. 1. Який змінюється, не завжди буває однаковий; мінливий, непостійний. *Чим б'єшся ти* [серце]? *Яка твоя любов? В що віриш? Чим живеш? Чого бажаєш? В чім змінне ти і в чім постійне?* (І. Франко); *Бої йшли із змінним успіхом* (З. Тулуб); *Минулого сезону вони боялися ураганів і чекали змінного вітру майже рік* (Ю. Логвин); *Ти досить часто повертався у місця, де вже бував раніше .. Це свідчило про існування по той бік пам'яті повноцінного ландшафту твоїх снів. Ландшафту, зрозуміло, змінного, примхливого, рухливого і нетривкого* (Ю. Іздрик); [Лінкей:] *Візьми увесь коштовний скарб, Що грає змінним блиском фарб* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

2. *у знач. ім.* **змі́нна,** ної, *ж., мат., фіз.* Те саме, що **Змі́нна величина́** *(див.* **величина́**). *Змінна може не тільки набувати певних значень, а й визначати смисл символічних конструкцій* (з наук. літ.); *Змінна попиту показує залежність ринкової частки фірми від ціни на її товар* (з навч. літ.); *Шкільна математика не дає навіть приблизного уявлення про функціональний аналіз, теорію ймовірностей або теорію функцій комплексної змінної* (Є. Кононенко).

3. *у знач. ім.* **змі́нна,** ної, *ж., лінгв.* Те саме, що **Лінгвісти́чна змі́нна.** *Аргументи (у типових випадках власне іменники, тобто назви конкретних предметів) до певних предикатів (у типових випадках дієслів) заповнюються відповідними змінними, що належать до певних семантичних класів (наприклад, суб'єкт дії, суб'єкт стану, об'єкт дії, об'єкт стану, адресат, знаряддя тощо)* (з наук. літ.).

4. Який можна періодично замінювати на інший (про інструменти, деталі механізмів і т. ін.). *Треба було зробити численну кількість випробувань і вимірювань, .. упорядкувати всі аналізи, опрацювати проби до прильоту змінної ракети...* (В. Владко); *Триланцюгова конструкція маніпулятора закінчується змінним захоплювачем, розрахованим для захоплення об'єктів визначеної форми і розмірів* (з наук.-техн. літ.).

5. Який працює позмінно, по черзі. — *Матвійчук залишається в бригаді змінним трактористом* (М. Рудь); *Я впізнав його. (Бачив на летючці й на зборах). То був Микола Іванович, змінний секретар* (О. Шугай); // Який виконується протягом зміни (у 3 знач.). *Відповідно до пріоритетів проблемно-орієнтовані автоматизовані системи управління створюються для адаптації людини в різних сферах її життєдіяльності, зокрема й щодо виконання змінних завдань* (з наук.-попул. літ.).

△ **Змі́нна величина́** *див.* **величина́; Змі́нний капіта́л** *див.* **капіта́л; Змі́нний струм** *див.* **струм; Змі́нні зірки́ (зо́рі)** *див.* **зі́рка; (1) Лінгвісти́чна змі́нна** — мовна одиниця, що приймає значення з множини співвідносних з нею одиниць певної природної мови. *Поняття лінгвістичної змінної відіграє важливу роль у нечіткому логічному виведенні та ухваленні рішень на основі наближених міркувань* (з наук. літ.); **(2) Пропозиці́йна змі́нна** — символ формальної мови, яким позначають довільне висловлення. *Будь-яка пропозиційна змінна є формулою* (з навч. літ.).

ЗМІ́ННИК, а, *ч.* Той, хто змінює кого-небудь на роботі. *Біля неї* [мартенівської печі] *змінювалися .. він, Михайло Онищенко і Микола Степаненко. Усі три змінники берегли піч* (М. Рудь); *Коли робота не допускає перерви, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний негайно вжити заходів щодо заміни змінника, який не з'явився на робоче місце, іншим працівником* (з наук.-попул. літ.).

ЗМІ́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **змі́нник.** *Навіть у себе на крані, в кабіні, серед диму й кіптяви, вона завела незвичайну чистоту й вимагала того самого від своїх змінниць* (В. Собко); *Недавня любов моя не дуже прагнула мене бачити: уранці вона передала альманах через свою змінницю* (В. Дрозд).

ЗМІ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **змі́нний** 1, 4, 5. *Сценарій вимагає, щоб усе в ньому жило і розвивалось не тільки у внутрішньому сюжетному, але й у просторовому русі і повсякчасній зоровій змінності* (О. Довженко); *Ми побачимо, за всієї змінності змісту, мотивів, характеру його* [Тараса Шевченка] *творчості, .. в ній і до заслання й покарання, і під час заслання, і після визволення .. золоте осереддя дум про свій народ, про гідність і долю людини, про право людини й народу на свободу і щастя, на життя у Божих заповідях* (І. Дзюба); *Я йшов дорогою, обдумуючи ще одну притчу до "Мудрості передвічної", а заодно міркував про змінність та плинність нашого життя* (Валерій Шевчук); *Підвищення коефіцієнта змінності устаткування є одним з найважливіших резервів поліпшення його використання* (з наук.-техн. літ.).

ЗМІ́НЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змі́нювати.** *Змінюваний людиною протягом останніх століть Придніпровський край приваблює погляд подорожнього мальовничістю, різноманіттям і гармонійною стриманістю пейзажів* (із журн.); // **змі́нювано,** *безос. пред. Функцію кожної бджоли чітко визначено і ніколи .. не змінювано. Бджоли-охоронці, бджоли-робітники, бджоли-вихователі, трутні* (І. Роздобудько).

2. *у знач. прикм.* Який змінюється, не залишаючись весь час однаковим, постійним. *Стан знань про рельєф та сучасні рельєфотвірні процеси дають змогу оцінити їхню роль у змінюваному довкіллі як потужного екологічного чинника* (з наук.-попул. літ.); *Біологія вивчає об'єкти, які живуть у дуже різноманітних середовищах, постійно змінюваних* (з навч. літ.); *Роботи другого покоління вже були здатні взаємодіяти із зовнішнім середовищем, виконувати різні маніпуляції з предметами в змінюваних обставинах* (із журн.).

ЗМІ́НЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Властивість за знач. **змі́нюваний** 2; здатність змінюватися, схильність до змінювання. *Як і все суще, рід не може існувати в незмінних, вічних формах. Він у системі, чия динаміка передбачає змінюваність усього окремого, складового* (Б. Харчук); *Властивість будь-якого поетичного твору — відносна непорушність образу і змінюваність його значення* (з наук. літ.); *Сучасне ринкове середовище характеризується нестабільністю, нелінійністю та змінюваністю економічних параметрів* (із журн.).

2. Періодична заміна кого-, чого-небудь кимось, чимось іншим. *Серед основних принципів демократії — виборність органів державної влади і місцевого самоврядування шляхом народного волевиявлення й подальше забезпечення їх змінюваності* (із журн.); *Змінюваність виробничих операцій.*

ЗМІ́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змі́нювати** і **змі́нюватися.** *Життя потребує не ідеального споглядання дійсності, а її активного змінювання* (з навч. літ.); *Батиметричні дані показують змінювання рельєфу дна і висоту стовпа води над ґрунтом* (з наук. літ.).

ЗМІ́НЮВАТИ, юю, юєш, **ЗМІНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ЗМІНИ́ТИ,** іню́, і́ниш, *док.* 1. *кого, що.* Робити іншим, інакшим; міняти (зовнішній вигляд, характер, властивість, стан і т. ін.). *І Він зміняє часи та пори року, скидає царів і настановляє царів, дає мудрість мудрим і пізнання розумним* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Тричі зачісувала вона свої розкішні чорні коси і тричі зміняла зачіску на голові* (І. Нечуй-Левицький); *Ступаючи ледве чутно, йдемо через садок і, не зміняючи ходи, вступаємо в двір* (І. Багмут); *Козаков по собі знав, як небезпека змінює людину* (О. Гончар); *Особливо цікавлюся давнішими працями своїми, як "На віру", "Ціпов'яз" — бо я хотів би дещо поправити або й змінити там* (М. Коцюбинський); *Обсидіан! Чорний камінь надії. Він змінить мого коханого. Він... А якщо не змінить?* (Люко Дашвар); // *на (у) кого — що.* Перетворювати на (у) когось іншого або щось інше. [Л ю б о в:] *Саню, серденько, заграй нам що-небудь, кажуть, музика зміняла і каміння в живі істоти, принаймні хоч на хвилинку* (Леся Українка); *Він більше знав Галину, аніж вона себе, розумів, що вона ще й досі в душі залишалась соромливою дівчиною, і побоювався тієї хвилини, яка .. може змінити лагідний дівочий світ на жіночу зрілість* (М. Стельмах).

2. *що.* Використовувати, вживати, ставити і т. ін. одне замість іншого; заміняти. *Стальні електроди розтоплювались, коротшали, Сахно змінював їх мало не одним рухом* (В. Собко); *Терезка змінила пелюшки і взялася годувати дитину* (М. Томчаній); // *на що, чим і без дод.* Відмовляючись від чого-небудь, віддавати перевагу іншому, заміняти іншим. [К о м а н д о р *(випускає Аннину руку і зміняє спокійний тон на грізний):*] *Він як сюди дістався, донно Анно?..* (Леся Українка); [Д о р о ш е н к о *(підходить до Прісі, яка стоїть осторонь):*] *Чи ж рада ти змінять сей тихий рай, Сей затишок на грізний гомін січі..?* (Л. Старицька-Черняхівська); *Я лише слухаю, бо в мене немає нахилу до бесіди. Це він швидко помічає й непомітно змінює тему* (Ю. Яновський); *Біль наш і сумнів на сміх, слізьми облитий, змінім* (І. Франко); *Якого ще вибрику можна чекати від панночки Омірової, яка змінила благословенний Кам'янець-Подільський на холодний Іркутськ?* (М. Стельмах); *По дорозі загін був змушений змінити свій маршрут* (Ю. Збанацький); — *Приймеш команду розвідників, — змінив своє рішення полковник* (В. Козаченко).

3. *що.* Приходити на зміну кому-, чому-небудь, чергуватися, з'являтися замість того, що зникло, перестало існувати, діяти і т. ін. *Ішов* [Сеспель], *а серце гупало схвильовано, думки, високі, солодкі, змінювали одна одну* (Ю. Збанацький); *Жаркий день змінив свіжий ранок* (Панас Мирний); *Кофе, як виявилося, було тільки загальною назвою вечері й її першим словом. Його змінила легка закуска* (Ю. Смолич).

4. *кого.* Звільняти кого-небудь від виконуваних позмінно, по черзі обов'язків, призначаючи, ставлячи іншого. *Бригада миттю мобілізувала внутрішні ресурси, частіше змінювала стомлених трактористів, підвищувала темпи* (Ю. Яновський); *12–13–14 серпня. Де надія, що нас змінять? Одержуємо наказ відновити наступ* (В. Кучер); // *розм.* Звільняти з роботи, посади. *Голову змінили, щоб не бришкав, що "ось ми то! Я вам не Явдоким!", а сам нічогісінько до ладу не вмів розпорядкувати* (Г. Квітка-Основ'яненко); // Займати чиє-небудь місце; заміняти когось. — *Лагутіна зміняє Ситник, — холодним тоном сказав Павлущенко і гукнув у куток, де з'юрмились хлопці: — Ситник, заступай на пост!* (О. Гончар); *Стьопа розлив воду по цеберках. Тоді відступив набік, бо заморився .. Марійка вмить уже за крутілку* [крутилку] *держалась. А котрийсь із хлопців Андрюшу змінив* (А. Головко); — *Буду просити в сестри, щоб звільнила тобі місце. Посидиш хоч тиждень на троні, і я зміню тебе, бо моя вже пора* (Валерій Шевчук).

◇ **(1) Зміни́ти вітри́ла (паруси́)** — зрадити кого-, що-небудь. *Але ж Тонька, зрадниця, вітровійка, як вона могла так легко змінити паруси?* (О. Гончар); **Перемі́нити (зміни́ти) гнів на ми́лість (на ла́ску)** *див.* **переміня́ти[1].**

ЗМІ́НЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, **ЗМІНЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.,* **ЗМІНИ́ТИСЯ,** іню́ся, і́нишся, *док.* 1. Ставати іншим, інакшим; мінятися. *Черниш іноді поглядав на Воронцова і дивувався, як швидко міг змінюватись замполіт. Ще вранці .. він був якийсь зблялий і начебто кволий, хирлявий після перенесеної хвороби. Тепер же він ступав пругко, бадьоро* (О. Гончар); *Невтомний час вперед іде, — зміняється країна* (Н. Забіла); *За той час, поки вони були в палаці, погода змінилася* (С. Скляренко); // Перетворюватися на (у) щось інше. *Ворон спускається все нижче та нижче. З кожним махом крил він росте, більшає, пташина голова зміняється в людську, здорові крила безладно звисають* (М. Коцюбинський); * Образно. — *Змінилась в океан історії ріка* (М. Рильський).

2. *тільки 3 ос.* Проходити, зникати, поступаючись місцем іншому. *Картина за картиною, постать за постаттю манячать, зміняються, десь зникають* (І. Нечуй-Левицький); *Золотисто-сірий полудень зміняється підчервоненим підстаркуватим вечором* (В. Винниченко); *Теплі .. дні змінювалися холодними місячними ночами* (Ірина Вільде); *Прийняла мене Урака Приязно, та хутко з жахом Я побачив, як та приязнь На палку жагу змінилась* (Леся Українка); *Спека змінилася холодом, близько пройшов ураган* (Л. Дмитерко).

3. Звільнятися від яких-небудь обов'язків, виконуваних позмінно, по черзі. *П'ять ораторів зміняється за хвилину — та кортить усім говорити* (О. Довженко); *Вартовим Михайло наказав змінюватися через кожні дві години* (П. Загребельний); *Ти.., намагаючись не питати його, о котрій годині він змінюється, пройшов повз нього у коридор* (Ю. Андрухович); *Тут, за невеликими, густо розставленими столиками, сиділи бетонярі, теслярі, арматурники, машиністи кранів, транспортники. Ті, що змінилися, і ті, що мали заступати* (Г. Коцюба).

4. *тільки недок.* Пас. до **змінювати, зміня́ти.** *У звичайному поточному документі повна офіційна назва установи вживається один раз, далі вона змінюється скороченою назвою* (з навч. літ.); *Річна тривалість робочого часу викладача зміняється залежно від кількості святкових днів, а тому її обрахування проводиться щорічно* (із журн.).

ЗМІНЯ́ТИ[1] *див.* **змінювати.**

ЗМІНЯ́ТИ[2], я́ю, я́єш, *кого, що (чого) на кого — що, розм.* Док. до **міня́ти** 1; обміняти кого-, що-небудь на когось або щось рівноцінне. *А в район (щоб про телят більше не питали) Повідомив: "На вола ялівку зміняли"* (С. Олійник); *З ляхами вип'ю море кави. Зміняю біле на рябе. Ну, хитрував, лестив, лукавив... Чого добивсь? Лиш уплямив себе!* (Л. Костенко); — *Завтра зміняю грошей і буду на них дивитися. На франки* (І. Карпа); // Проміняти. [М а р ' я н а:] *Можна зміняти козацьку волю на моє серце?* (С. Васильченко); *Я вийшов з піснею із бою і на перо зміняв багнет. Але дорогою одною ідуть і слюсар, і поет* (В. Сосюра).

ЗМІНЯ́ТИСЯ[1] *див.* **змінюватися.**

ЗМІНЯ́ТИСЯ[2], я́юся, я́єшся, *з ким, розм.* Док. до **міня́тися** 1; зробити обмін чого-небудь на щось, помінятися з ким-небудь. *До брички притирається худющий бандит з покаліченими війною очима. — З Новобугівки? — питає Варчука. — Начеб, — неохоче відповідає той. — Там в усіх такі добрі коні? — В комбіда ще кращі. Поїдь — дістанеш! — А може б, з тобою змінялись? — Хто міняє, той штанів не має* (М. Стельмах).

ЗМІ́РИТИ *див.* **зміря́ти.**

ЗМІРКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗМІРКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що і без прям. дод.* 1. Додумуватися, догадуватися, міркуючи, розмірковуючи над чимось. *До всього він хапався, нічим не гордував, усьому находив приклад, в одній хвилі змірковував, де що може придатися і який зиск може принести* (І. Франко); *В першу хвилину Оля ладна втекти, але миттю змірковує, що такий вчинок був би нерозсудливим і некорисним для неї* (Ірина Вільде); *Русевич зміркував, що криком нічого Каргатові не доведеш* (Ю. Шовкопляс); *Він зняв окуляри й уважно дивився у злом уламка, наче намагаючись зміркувати, з чим можна порівняти цю незвичайну плісень* (В. Владко); // Думати, міркувати над чим-небудь, обдумувати щось. *Молодець ходив по бережку. Він не швидко йшов — змірковував* (Л. Первомайський); [Б е к е р:] *Ми вже добре зміркували справу: раз, два, три — та вже й в будинку* (Леся Українка); *Комісар спитав тихо: — Добре зміркував, не злякався?* (Ю. Яновський).

2. *тільки док., розм.* Док. до **міркува́ти** 3; зрозуміти. — *І чого ж він так ненавидить мене? — Хто його зміркує?* (І. Франко); — *Звідки вітер? — допитувався Остап. Але й це нелегко було зміркувати. В плавнях було тихо, як у лісі* (М. Коцюбинський); *Згодом вони зміркували, що Себастьянові .. нічого не загрожує* (М. Руденко); *Тітка стоїть біля розчиненої скрині з хлібиною в руці, а Антон з порожньою торбиною в обох. Іван одразу ж зміркував: ховають хліб у скриню* (І. Кирій).

ЗМІРКУВА́ТИ *див.* **зміркóвувати.**

ЗМІРКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., діал.* Додуматися; зібратися з думками. *Сидять мовчки. І Чайчиха, і наша мати неспокійні, бачу. От мов і хочуть спитатись, та не зважуються; хочуть говорити, та не зміркуються* (Марко Вовчок); *Із зростаючою дикістю кричав Довбущук, а очі зайшли йому кров'ю від внутренного* [внутрішнього] *напруження, котрого йому було треба, аби до тої хвилі зміркуватися* (І. Франко).

ЗМІ́РОК, рка, *ч., рідко.* Те саме, що **мірка.** *Змірок з чобота* (Сл. Б. Грінченка); *Люба розпекла металевий змірок, яким заміряють пальне в баку, й кинула його на ріллю* (М. Циба).

ЗМІ́РЮВАТИ *див.* **зміря́ти.**

ЗМІ́РЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зміряти** 1, 2. *Перед очима* [юнака] *розкривалися якісь вікові завіси, поставали ще не пізнані, не зміряні зором, не доторкані мріями далі* (І. Пільгук); *У підхмар'ї заграв маяки Нам горять в несходимі краї. Ким ти зміряна, збройна пітьма? Де твої причаїлись пости?* (О. Гончар); *Були всі охоплені жахом — І конеборні трояни, і мідноголінні ахеї. Близько один проти одного стали на змірянім полі І в войовничім завзятті списами лише потрясали* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); * Образно. *Повернеться команда перестріляна. Шлях і вік її пунктиром крові зміряний* (В. Коротич); // **зміряно,** *безос. пред. Озирнувся* [Василь] *на схід, до Волги — багато пройдено, багато зміряно, а нічого, хоч знову в дальший похід* (В. Логвиненко); *Зміряно час і тих, що в часі* (М. Воробйов).

ЗМІРЯ́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **зміря́ти;** вимірювання, виміряння, вимір. *Номенклатура товару, одиниця зміряння, кількість, вартість визначаються накладною на кожну партію товару* (з навч. літ.); *Зміряння відстані.*

ЗМІ́РЯТИ *див.* **зміря́ти.**

ЗМІРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *рідше* **ЗМІ́РЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **ЗМІ́РЯТИ,** яю, яєш, *рідше* **ЗМІ́РИТИ,** рю, риш; *наказ. сп.* змір; *док.* 1. *кого, що.* Те саме, що **міряти** 1 *і* **вимірювати, виміря́ти** 1. *Ними* [приладами] *можна зміряти все, що може придумати людська думка* (В. Собко); *На другий день повів я Івана у Вербки; зміряли його, оглядiли та, забивши у колодки, і погнали у Катеринослав* (О. Стороженко); *О шостій почали прокидатися хворі. Кожному треба зміряти температуру, простежити, щоб були виконані призначення лікарів на ранок* (Ю. Шовкопляс); — *Скільки вже городів, скільки племен підбив він під свою руку — не злічити! Скільки крові пролив — не зміряти!* (В. Малик); // *що.* Прикидати в думках, на око, приблизно величину чого-небудь. *Ігор спить — і водночас не спить, він думками змірює від*

Дону до Дінця несходжені степи (Н. Забіла); *Вони довгенько поглядали вгору, зміряючи від кореня до самої верхівки красуню сосну з манюсінькою круглою верховиною* (Ю. Збанацький); *Зміряв* [дзвонар] *очима куряву; сумніву більше не було — ікону несуть* (Б. Антоненко-Давидович); *Досвідченим поглядом Ван Лун зміряв відстань, яка відділяла його від дівчини, і спритним, вмілим кидком жбурнув моток в її бік* (В. Владко); *— Може, ми в мертвім просторі? — Кий біс! Дивись... Вони приблизно зміряли кут від вершини сопки до них. Виходило, що кулі могли б сікти по них* (О. Гончар); // *що, перен.* Установлювати, уявляти межі, розміри, ступінь і т. ін. чого-небудь. *Два роки вештався по хащах, .. Аж доки не впіймали... Годі Зміряти діла десятиріч!..* (М. Бажан); *Тут і там хтось виривався з хвиль І, без надій змагаючись з водою, Що з віддалі здавалася рудою, Ішов на дно, не зміривши зусиль* (Л. Первомайський); *Не зміряти сили, відваги, Що в цьому змаганні кипить* (С. Олійник).

2. *тільки док., що, перен., розм.* Пройти, ви́ходити, з'їздити певну територію. *Андрій Корчака, мов степовий вовк, зміряв ті* [дністровські] *степи вздовж і впоперек* (І. Нечуй-Левицький); *Не вертай, тільки йди вперед! Перед тобою простори, які тобі зміряти треба, перед тобою верхи, на котрі злинути треба* (Уляна Кравченко); *Широков одійшов від телефону, великими кроками двічі зміряв кімнату* (В. Собко).

3. *тільки док., кого, що, перен., розм.* Док. до **міряти** 6; завдати удару (ударів) кому-небудь. *Завтра не гайнуй мені дня, а то старий Горенко ще столярським аршином плечі зміряє* (М. Стельмах).

◊ **(1) Зміря́ти (змірювати) / зміряти (змірити) свої́ си́ли** *з ким* — вступати в боротьбу, боротися з ким-небудь. *Андрійко аж горів від жадоби зміряти з ворогом свої молоді сили* (Юліан Опільський); **Міряти (змірювати, зміря́ти) / зміряти (змірити) очи́ма (о́ком, по́глядом)** *див.* **міряти; (2) Ні зміряти, ні злічи́ти** *чого* — дуже багато. — *Добро б, коли б добра того ні зміряти, ні злічити, — а то хата хилиться та тільки що не холодні й не голодні самі сидимо* (Панас Мирний); **Оки́нути (огля́нути, зміряти** *і т. ін.)* **зо́ром** *див.* **окида́ти.**

ЗМІСИ́ТИ, ішу́, ісиш, *кого, що.* Док. до **міси́ти.** *Узялася я до діла — Пластилін в руці змісила. Подивись-но, Васильок, Вже готовий колобок* (Г. Бойко); *Корова кинулась на нього, звалила на землю, змісила ногами* (М. Коцюбинський).

ЗМІСТ, у, *ч.* 1. Єдність усіх основних елементів цілого, його властивостей і ознак; суть чого-небудь. *Плутаність і неозначеність* [невизначеність] *змісту та обсягу поняття доводить до постійних непорозумінь* (Б.-І. Антонич); *Слово "Україна" .. стало набирати якогось нового, незбагненного змісту і звучати стало так ніжно* (Б. Антоненко-Давидович); *Про практику мова зайшла і про план, Про форми і зміст партизанського руху...* (І. Нехода); — *Ти, Іване, тільки вдумайся в ці солдатські слова, збагни їх зміст* (В. Кучер); // Певні властивості, характерні риси, які відрізняють дане явище, предмет від подібних явищ, предметів і т. ін. *Почавши з 1881 року, він* [І. Франко] *.. пише повісті, драми, оповідання, вірші та статті наукового та публіцистичного змісту* (М. Коцюбинський); *Були ще різні на дверях написи, але всі вони були загального і не зовсім літературного змісту* (Остап Вишня); *Г. Хоткевич створює оригінальні художні образи, наповнює їх новим, не канонічним змістом, саме тому царська цензура заборонила друкувати "Авірон"* (з наук.-попул. літ.).

2. Розумна основа, мета, призначення чого-небудь. *З заводом, з його цехами він повинен ознайомитися насампе́ред: адже саме там визначається зміст, характер, напрямок роботи заводських лабораторій* (Ю. Шовкопляс); *Відтепер життя його набуло змісту, бо стало життям колекціонера. Він щовечора впорядковував та перечитував свої вирізки* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

3. Основна суть того, про що говориться, розповідається, що описується, зображується (у розповіді, книжці, фільмі і т. ін.). *Як побачите, добродію, з моїх карандашних* [олівцевих] *поправок — вони не дуже багато перемінили зміст Ваших творів* (Панас Мирний); *Наостанку я тільки просив би всіх присутніх ласкаво не робити здобутком сторонніх осіб зміст сьогоднішніх наших розмов* (І. Кулик); *Відвів* [рахі́вник] *.. погляд на стіл до папірців, що там біліли. Нахилений до найбільшого .. читає, — очі йому розширюються від разючого змісту* (В. Барка); *Прочитавши кілька рядків і не зрозумівши змісту, він закрив книжку і знову замаячив по хаті* (Григорій Тютюнник).

4. Перелік розділів, частин, оповідань і т. ін. книги, збірки, рукопису тощо, перев. із зазначенням сторінок, де вони розміщені. *Зміст кн[иги] буде такий: Тіні забутих предків. Сон. Лист. Подарунок на іменини. Хвала життю. Коні не винні. Що записано в книгу життя. Книжка буде мати заголовок "Тіні забутих предків"* (М. Коцюбинський); *Другого дня книжку свою він перегорнув, роздивився на шрифт, на обкладинку, проглянув назви оповідань у змісті, але перечитати не зважився, почуваючи ніяковість перед собою за написане* (В. Підмогильний).

Обду́мувати / обду́мати ко́жне сло́во (зміст ко́жного сло́ва) *див.* **обду́мувати.**

ЗМІСТИ́ТИ *див.* **зміща́ти.**

ЗМІСТИ́ТИСЯ *див.* **зміща́тися.**

ЗМІСТИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що і без прям. дод.* Док. до **містифікува́ти.** *Хто властиво позволив собі змістифікувати вас таким нечуваним способом?* (І. Франко); *Те, що телевізійний переказ змістифікує, перекрутить чи звульгаризує, вдається з'ясувати лише тоді, коли прочитаєш оригінал твору* (із журн.).

ЗМІСТОВИ́Й, а́, е́. Стос. до змісту (у 1, 3 знач.). *За змістовими особливостями метеорологічних об'єктів, методами їх дослідження визначилися, зокрема, такі дисципліни: актинометрія, динамічна метеорологія, атмосферна оптика* (з наук.-попул. літ.); *Коли йде мова про переклади.., то ми вимагаємо точності — змістової й формальної — і вірності — тільки не рабської* (М. Рильський); *Значна формальна й змістова відмінність між жанрами курйозної поезії ускладнює формулювання її узагальненого визначення* (з наук. літ.).

ЗМІСТО́ВНИЙ, а, е. Багатий, наповнений змістом (у 1–3 знач.). *Той, хто працює і знає мету своєї праці, у того завжди буде життя змістовне і повноцінне* (О. Гуреїв); *Віктор обійшов кімнату й оглянув нові праці .. Плюс — ще не закінчений портрет — безкінечно багатий, безкінечно милий і безкінечно змістовний — матері* (Олекса Ізарський); *Я без жалю ставлю цю крапку, навіть з якоюсь нищівною насолодою перекреслюю чернетку попереднього біографічного розділу, такого .. змістовного і цікавого* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗМІСТО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **змісто́вний.** *Спонукальні мотиви пов'язані з творчою насиченістю та змістовністю праці, відносно сприятливими умовами, взаєминами в трудовому колективі* (з наук. літ.); *У кожній роботі художника поєднуються змістовність і високий рівень техніки виконання полотен* (з газ.); *Потрібен відповідний загальний настрій, коли оті "нісенітниці" народжуються легко й свавільно, не контрольовані логікою. Тільки в такому разі дозволено сподіватися на змістовність хоч будь-якого з парадоксальних тверджень* (М. Дашкієв).

ЗМІСТО́ВНО. Присл. до **змісто́вний.** *Він осміхнувся в пошані, але ще мовчав змістовно, а далі, рознімилося бояринове серце й уста: — Сокола в дарі у ніг ваших складаю, княгине...* (К. Гриневичева); *Кожен вірш В. Симоненка нагадуватиме нам і тим, хто буде після нас, елементарні істини, без яких не можна змістовно жити* (з наук.-попул. літ.); *Юля зуміла побудувати доповідь цікаво і змістовно* (О. Донченко).

ЗМІСТО́ВО. Присл. до **змістови́й.** *Дисертація має формально і змістово відповідати вимогам ДАК України* (із журн.).

ЗМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗМЕСТИ́,** ету́, ете́ш; *мин. ч.* змів, змела́, ло́; *док.* 1. *що.* Метучи, стираючи, видаляти з якої-небудь поверхні сміття, пил, сніг і т. ін. *Вона .. сіла на оксамитову канапку й ніби пірнула в поросі, котрого не змітали й не струшували вже, може, тиждень або й два* (І. Нечуй-Левицький); *Графиня кінчиком пальців сумно змітає з плеча графа сивий волос* (В. Винниченко); *Ляшенко набирав цукру у коробочку з горою, проводив сірником, змітаючи "гору" й лишаючи тільки повну коробочку вщерть* (І. Багряний); *Явдоха виходить з хати з віником у руці й змітає з порога сміття* (С. Чорнобривець); *Маруся усе прибрала і з стола теж бережно змела, і усі крихти, і кісточки, і лушпиння з яєць повкидала у піч* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Підняти б праву руку, змести сніг, який налипав на щоки. Але Вікторія не може підвести руки* (А. Хижняк); * Образно. *Ранок уже починався і скваппо змітав з неба останні недогарки ночі* (Б. Антоненко-Давидович); *На мить у ній прокинувся сумнів, але вона змела його різко і рішуче* (В. Хрущак); // Обмітаючи, струшуючи і т. ін., очищати що-небудь від чогось. *Узявши віничок, він бережно почав трохи не вдесяте змітати її* [одежу] (Панас Мирний); *Степанида тим часом змела хусткою лаву і засмучена мовчала* (Ганна Барвінок); // Переміщати, відносити куди-небудь своїм подувом (про вітер). *Без будь-яких перепон шугав тут вітер, женучи по горбах білі, холодні сувої снігу, змітаючи його в яри та низини* (А. Шиян); *Чорніла вогка земля і жовтів пісок, бо недавня буря змела тонку пелену нерясного снігу* (О. Донченко); // *безос. Мене вихором змело з даху. Я вибіг на вулицю* (І. Багмут); * Образно. *Легким ранковим вітром змело, як прозорий туман, чарівну казку цієї ночі* (Л. Смілянський).

2. *що, перен., фам.* З'їдати все, нічого не залишаючи. *Він підсував мені тарілку за тарілкою, а я змітала все з них, як мітлою* (Ірина Вільде); *Магера справді перестав балакати й почав їсти помалу і з увагою. Казав собі ще дати капусти, змів із тарілки всі пироги* (О. Маковей).

3. *кого, що, перен.* Убивати, знищувати кого-небудь, класти край існуванню чого-небудь, позбуватися чогось. *Вояки, не дбаючи ні про які умови й переговори, взяли собі за ціль гвардійців .. і почали змітати одного по одному влучними вистрілами* (І. Франко); *Пожари змітали села* (М. Рильський); — *Чи повинна людина, що хоче знищити невігластво й злочини на землі, пронестись по землі, як буря, змітаючи наосліп все на своєму шляху?* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *Нас натхнуло благо спільне; Геть змести поклали ми Бідування підневільне Та нерівність між людьми* (П. Грабовський).

4. *що.* Метучи, збирати, згрібати що-небудь в одну купу. — *Достається і писачкам .. То на конюшенний двір, то у вівчарню, щоб скрізь гнійок до купок змітали та гори насипали* (Г. Квітка-Основ'яненко); *От лежить на полиці останній буханець хліба, а в діжі, де була мука, лиш пилочок біліє насподі, може, змете баба на галушки* (М. Коцюбинський); *Їж, Ливоне, той хліб, що змели з вівсюгом на току* (А. Малишко).

◊ **(1) Зміта́ти (стира́ти) / змести́ (сте́рти, зіте́рти) з [лиця́] землі́** *кого, що* — остаточно знищувати, ущент руйнувати. — *Мінерва в образі імператриці .. додушувала козацьку волю на Україні, стирала з лиця землі її останній сховок — Січ Запорозьку!* (Василь Шевчук); *Наметів уже не поставиш. Саму згадку про них стирають з лиця землі. А заодно вже й історичний центр старовинного міста* (Л. Костенко); *Тернопіль — місто з дуже складною та драматичною долею: його кілька разів буквально змітали з лиця землі ворожі смерчі* (з газ.); — *Вони б мали й один одного в ложці води втопити, з лиця землі змести!..* (Панас Мирний); *"Вона буде моя, повинна бути моєю, хоч би мені довелося змести з землі й її хату, і її оселю, і тітку Мавру, і брата", — думав Єремія, стискаючи кулаки* (І. Нечуй-Левицький); *Найбільше мучилась душа князя — відчуваючи, що на нього насуває, а от, може, й змете з землі ще одна, і вже остання хвиля* (С. Скляренко); // *безос. Осикову огорожу, хвіртку, браму, поруччя — все те за однісіньким махом якби* [ніби] *змело з лиця землі під напором роз'юшеної орди в дрібно мережаних рубашках* [сорочках] (І. Керницький); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ві́тром зду́ло (змело́, здмухну́ло, розві́яло)** *див.* **здува́ти.**

ЗМІТА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ЗМЕСТИ́СЯ,** ете́ться, *док.* 1. *розм.* Швидко або раптово залишаючи яке-небудь місце, переміщатися куди-небудь. *Коли все втихомирилось і розсірілося, Султанчик* [цуцик] *змівся з сидіння й пригнався до мене: я, мовляв, господарю, тут* (М. Вінграновський).

2. *тільки недок.* Пас. до **зміта́ти.** *Коли король не вистояв із своїми тисячами, де вже вистояти їм, сотням. І все ж стояли до пори до часу. Вже потім десь змітались лавиною й губились у лавині, а все, що піддавалось вогню, бралося вогнем* (Д. Міщенко); *Коли еліті не вистачає енергії підтримувати соціальні структури суспільства, вона змітається контрелітою, у якої модус жертовності, а отже, і творчий потенціал більші* (з наук. літ.); // Швидко з'їдатися (про їжу, напої і т. ін.). *Капуста дуже смачна й моментально змітається зі столу* (із журн.).

ЗМІ́ЦНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зміцни́ти.** *Ліками зміцнена тими, одужує* [дитина] *й сил набирає* (М. Зеров); *У містечку залишали сотню Самбірського, зміцнену взводом кулеметників та взводом саперів* (М. Трублаїні); *Перо з нержавіючої сталі. Кінчик зміцнений твердим сплавом* (з газ.).

ЗМІ́ЦНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зміцни́ти** і **зміцни́тися.** *На Турецькім валу, за вказівками й під наглядом французьких військових інженерів, все літо провадились роботи по зміцненню* [щодо зміцнення] *фортифікаційних споруд* (О. Гончар); *З першими теплими днями мали початися роботи на зміцнення старої київської тверді* (І. Білик); — *Чи не здається тобі, Алісо, що вся людська історія — це тенденція до зміцнення, до об'єднання..?* (О. Шугай).

ЗМІЦНИ́ТИ *див.* **зміцнювати.**

ЗМІЦНИ́ТИСЯ *див.* **зміцнюватися.**

ЗМІЦНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зміцні́ти.** *Запах життя, здоров'я, землі сп'янив ще не зовсім зміцнілу Марину* (Л. Дмитерко); *Зміцнілі руки* [Іслам-Гірея] *просили меча* (Р. Іваничук); *Вся увага хлопцева скупчилася на двох потужних звірах, старому й молодому, .. ще не зміцнілому* (П. Загребельний); * Образно. *Берези білі Зросли, стоять високі та зміцнілі, І молодняк долину обгорта* (П. Дорошко); // Який став мужнішим, твердішим. *Одкашлявся старий. Поважно нахмурив брови, по-новому зашуміли струни... Залунав зміцнілий голос* (С. Васильченко); // Більш розвинутий, могутніший, впливовіший. *Величезний палац .. став живим свідком зміцнілої влади прусського абсолютизму* (О. Шугай); *Вона покладалася лише на зміцнілу за останній час дружбу зі своїми однокурсниками* (з газ.).

ЗМІЦНІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зміцніти.** *Фіззарядка позитивно вплинула на зміцніння молодого організму* (з газ.).

ЗМІЦНІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **міцніти.** *Григорій відчув, що їхня дружба після трирічної перерви сьогодні ще зміцніла* (О. Десняк); — *Ну, от і все. Дискусія тут ні до чого,* — *промовив командуючий. Голос його одразу зміцнів, набрався сили* (В. Кучер); *За літо всі* [школярі] *повиростали, загоріли, зміцніли* (В. Собко); *Українське образотворче мистецтво розквітло і зміцніло під впливом ідей видатних українських художників-передвижників* (з газ.).

ЗМІЦНІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **міцні́шати.** *Недолікований туберкульоз у звичайній формі дає бактерії час зміцнішати* (із журн.); *Мороз зміцнішав ще на один градус* (з газ.).

ЗМІ́ЦНЮВАЛЬНИЙ, а, е. 1. Який зміцнює. *Норма є об'єднувальним і зміцнювальним елементом складної структури літературної мови на всіх етапах її розвитку* (з наук. літ.).

2. Який придатний або використовується для зміцнювання кого-, чого-небудь. *Чай, каву, какао протягом століть використовують як зміцнювальні та збуджувальні засоби* (із журн.).

ЗМІ́ЦНЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зміцнювати.** *Сучасна гуманітарна наука не вичерпала всіх можливостей порівняльно-історичного підходу, зміцнюваного діяльністю І. Франка, М. Драгоманова, О. Потебні, О. Білецького та інших вітчизняних учених* (з наук. літ.).

ЗМІ́ЦНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зміцнювати.** *Утвердження самостійності України, її незалежності на всій території веде до зміцнювання її як держави на міжнародних позиціях* (з газ.); *Зміцнювання духу.*

ЗМІ́ЦНЮВАТИ, юю, юєш, *рідше* **ЗМІЦНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ЗМІЦНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док.* 1. *що.* Робити міцнішим, стійкішим; міцнити, укріплювати. *Ми сіли на іржаву стару гармату, що своєю вагою зміцняла край хвилеріза* (Ю. Яновський); *Вони старанно копали землю і підвозили її до мосту. Дружинін хазяйновито зміцняв схил* (Б. Антоненко-Давидович); // *перен.* Робити що-небудь надійнішим, більш сталим, постійним. — *Приходив досвід. Я зміцнював віру, певність, знання* (О. Бердник); *Втрьох свою зміцняли владу на просторах неозірних* [неоглядних] (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Сім'ї моїй довелося жити на селі .. — і там я ще більше зміцнив свою любов до всього українського* (М. Коцюбинський).

2. *кого, що.* Загартовуючи кого-, що-небудь, робити стійкішим, здоровішим, витривалішим. *Щодня Кость улаштовує голубиний гін, щоб зміцнювати пташині крила* (О. Донченко); *Вільне життя в горах, військові вправи і посильна робота зміцнили дівчину* (В. Малик); *Його* [хлопчика] *треба зміцнити. При нагоді віддайте в надійні руки. Він мусить у хорошому сімейному колі забути всі страхіття війни і втрату батьків* (В. Логвиненко); // Робити духовно, морально сильнішим, міцнішим. *Чув* [Демид], *як ця праця зміцняла не саме його тіло, а й дух, і був радий...* (Б. Грінченко); *Хоча вона, може, краще за інших розуміла всю небезпечність обраного шляху,* — *проте це її не лише не пригнічувало, а, навпаки, зміцнювало* (О. Гончар); *Савченко поступово набирається духу і, зміцнивши серце думкою, що коли він своєчасно і правильно розгадав задум свого ворога, то вже зуміє і знешкодити його, починає контрнаступ* (Ю. Збанацький).

3. *що.* Робити розвиненішим, могутнішим, впливовішим. *Варто шукати форми підходу до господарювання, які б єднали український народ, зміцнювали державу і виводили її на світові зв'язки* (з газ.); [Д о р о ш е н к о *(підводиться):*] *Шукав добра я людям всім, хотів Зміцнити я заплакану отчизну* (Л. Старицька-Черняхівська).

4. *що.* Робити надійнішим, стійкішим в обороні, більш здатним чинити опір, протистояти ворогові. *Головком мав нараду з Кучерявим і Кіханою, і вони всі вирішили мобілізувати міські резерви. Спішно зміцняли траншеї* (Ю. Яновський); — *От, Никодиме, сьогодні починай кріпость зміцнювати, щоб татари не подолали* (А. Хижняк); *Знаючи давню німецьку тактику рватися в стик наших армій, командування зміцнило цей стик ударними резервами військових моряків* (В. Кучер).

ЗМІ́ЦНЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *рідше* **ЗМІЦНЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ЗМІЦНИ́ТИСЯ,** ню́ся, ни́шся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Ставати міцнішим, стійкішим; укріплюватися. *Двофазові сплави здатні зміцнюватися внаслідок термічного оброблення (гартування та старіння)* (з наук. літ.); // Ставати міцнішим, сильнішим (про явища природи, внутрішні процеси в організмі); міцніти. *Зміцнявся холодний подих вітру з гір* (Н. Королева); *І несказанно зір в мені зміцнявсь, І мерхнув образ зовнішній ясною Глибінню, бо я сам в собі мінявсь* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); // *перен.* Ставати надійнішим, більш сталим, постійним. *Додержання закону стане вигіднішим, ніж його порушення, коли зміцниться надійність права, тобто захист набутих прав і можливість будь-якого громадянина, який не має юридичної освіти, знати свої права* (з навч. літ.).

2. Загартовуючись, ставати стійкішим, здоровішим, витривалішим. *У біді зміцнятись треба, мов тверда стіна камінна, Бо, коли обсіли злидні, — в цім сама людина винна* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Може, не погладшаю, але зміцнюся і одпочинуть нерви* (М. Коцюбинський); *Вона сильно втомлювалась увечері після цілого дня, проведеного на повітрі. Проте згодом .. відчула, що сильно зміцнилась, поздоровішала* (Гео Шкурупій).

3. Ставати розвиненішим, могутнішим, впливовішим. *Що більше наближалося XVII століття, то козаччина дедалі зростала й зміцнювалася* (А. Кащенко); *Ще не ставши на перший щабель письменницький, не бачивши своїх творів у друкові, він, проте, вже літературу взявся вивчати, щоб на тому щаблі зміцнитись!* (В. Підмогильний); *Ольг говорив неймовірне: — Я хочу, аби ти зміцнився у цій землі. Хочу, щоби ти і твій рід тут кермував одвічно!..* (Р. Іванченко).

4. Ставати надійнішим, стійкішим в обороні, більш здатним чинити опір, протистояти ворогові. *Оборонні кордони поступово зміцнилися* (із журн.).

5. *тільки недок.* Пас. до **зміцнювати, зміцня́ти.** *Бойові машини спинилися перед останньою лінією, що будувалася і зміцнювалася протягом багатьох років* (М. Трублаїні).

ЗМІЦНЯ́ТИ *див.* **зміцнювати.**

ЗМІЦНЯ́ТИСЯ *див.* **зміцнюватися.**

ЗМІ́ШАНИЙ[1], а, е. 1. Дієпр. пас. до **зміша́ти**[1]. *По покоях пішли наркотичні пахощі свіжої рожі, змішані з духом рому* (І. Нечуй-Левицький); *Яке страшне враження зробив на мене цей город* [Мессіна]! *.. Все наче спресоване, все змішане дивно* (М. Коцюбинський); *В серці нишком закипала злість, змішана з образою* (Леся Українка); *Подвір'ям стелився запашний димок, змішаний з ароматом підпеченої свіжини* (В. Шкляр); *Раптом замовк* [Філіп] *на півслові, щелепа його відвисла, а в погляді з'явилося розуміння, змішане з подивом* (О. Авраменко, В. Авраменко); // **змішано,** *безос. пред. Вулиця йому уявлялася пеклом, у якому все змішано: коні, люди, машини, трамваї — все це біжить невідомо куди й чого* (Григорій Тютюнник).

2. *у знач. прикм.* Який складається з чого-небудь різного, різнорідного. *Вони вже не мовчали, з грудей їх, разом з гарячим віддихом, вилітала хвиля змішаних згуків і йшла на втікачів* (М. Коцюбинський); *Катрі аж серце тіпнулось і наче завмерло в незвичайному змішаному почутті — і захвату, й невиразної тривоги* (А. Головко); *В тих очах промайнув дивний, змішаний вираз — остраху, цікавості й незручності водночас* (І. Багряний).

3. *у знач. прикм.* Позбавлений звичайного порядку, безладно розташований; перемішаний, переплутаний. *Бурунда пішов робити порядок у своїм змішанім війську* (І. Франко).

△ **Змішана еконо́міка** *див.* **еконо́міка.**

ЗМІ́ШАНИЙ[2], а, е, *заст.* Який змішався *(див.* **зміша́тися**[2]); збентежений. *Владко стояв змішаний і здивований, не знаючи, що говорити* (І. Франко); *Вона таки прийшла була! І, ох Боже, яка змішана, немов те дитя!* (О. Кобилянська); *Яничари дивилися .. на свого змішаного начальника, котрий очевидно не знав, що робити* (О. Назарук).

ЗМІ́ШАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **змі́шаний**[1] 2, 3. *Фахівці вважають, що своєрідна змішаність, різноманітність форм власності й форм бізнесу сприяє сталості американської ринкової системи* (з наук.-попул. літ.); *Вражає змішаність осінніх кольорів* (з газ.); *У період ранньої юності дітям властиві нечіткі світоглядні переконання — превалює змішаність цінностей, тому визначитися з майбутньою професією майже неможливо* (з наук. літ.).

ЗМІША́ННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **зміша́ти**[1] і дія та стан за знач. **зміша́тися**[1]. *Змішання широко застосовують у різних галузях промисловості, зокрема у виробництві пластмас* (з наук.-техн. літ.); *Вибухи можуть зрештою порушити звичні шляхи теплих і холодних повітряних течій, викликати змішання повітряних мас і їх фронтів* (М. Руденко); *Від тривожного змішання .. двох таких різних і в чомусь, однак, перехресних потоків чуття Ганнуся ще довго не могла отямитись по тому, як старостам відмовлено* (О. Забужко); *Він намагався примирити суперечні поняття за допомогою компромісів, які доходили до повного змішання поглядів* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

(1) Вавило́нське зміша́ння мов — за Біблією — змішання мов під час будування Вавилонської вежі, коли люди розмовляли різними мовами й тому не розуміли одне одного. *Вавилонське змішання мов відбулося внаслідок спроби людей побудувати вежу, якою можна було досягти неба, але розгніваний цією метою Бог змішав мови будівельників Вавилонської вежі, щоб вони не завершили свою працю* (з рел.-церк. літ.).

ЗМІША́ННЯ[2], я, *с., заст.* Стан за знач. **зміша́тися**[2]. *Він почував, що виглядає смішно, що на його лиці видно змішання, тривогу* (І. Франко); *Він навіть забув у змішанні ляснуть по-офіцерськи чоботом в чобіт* (М. Коцюбинський); *Відвернувся* [Сулейман] *до вікна, щоб не дати слузі запримітити свого змішання* (О. Назарук).

ЗМІ́ШАНО[1]. Присл. до **змі́шаний**[1] 2, 3. *Його засліпив яскравий спалах, і відразу ж він побачив на тому місці, .. де змішано росли берези та сосни, кущі, маленького хлопчика і... Видіння зникло* (А. Кокотюха).

ЗМІ́ШАНО[2], *заст.* Присл. до **змі́шаний**[2]. *Звернувся Осип до молодшого кільканадцятилітнього хлопця, .. що стояв босоногий коло вікна і глядів змішано і перелякано на брата* (О. Кобилянська); *Валентин Модестович змішано повернувся* (Ю. Шовкопляс); *Генріх ніяк не міг втямити, звідки взялася тут Адельгейда. — Адельгейдо... — пробурмотів змішано* (П. Загребельний).

ЗМІША́ТИ[1] *див.* **змі́шувати.**

ЗМІША́ТИ[2], а́ю, а́єш, *кого, заст.* Док. до **міша́ти**[2]; збентежити. *Раптовий вибух дитячого й патріотичного почування ще більше змішав Калиновича, ніж попередні слова* (І. Франко).

ЗМІША́ТИСЯ[1] *див.* **змі́шуватися**[1].

ЗМІША́ТИСЯ[2] *див.* **змі́шуватися**[2].

ЗМІ́ШУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для змішування. *Термостатичний змішувальний клапан дає змогу контролювати температуру води в різних системах, зокрема на відгалуженнях окремих сантехнічних змішувачів* (з наук.-техн. літ.); *Для під'єднання споживачів до високотемпературного джерела живлення використовують змішувальний вузол* (із журн.).

ЗМІ́ШУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змі́шувати.** *Метод ціни перепродажу використовується, якщо під час перепродажу товарів здійснюється змішування, якщо характеристики кінцевої продукції (напівфабрикатів) істотно не відрізняються від характеристик змішуваних товарів* (із журн.); *Ми розмежували фольклористику і етнографію, як дві окремі науки, змішувані нашими попередниками в XIX столітті* (М. Рильський).

ЗМІ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змі́шувати і змі́шуватися.** *Водень характеризується набагато ширшим порівняно з бензином діапазоном пропорцій змішування його з повітрям, коли ще можливий процес горіння суміші* (з наук. літ.); *Бруд .. нерідко буває глибоким. Так само, як нерідко він є результатом змішування найсвітліших і найшляхетніших фарб* (І. Карпа); *Людство здатне .. об'єднати наукові, технічні та духовні потенції .. Відкиньмо звинувачення в еклектиці, ненауковості, у змішуванні легенд з реальністю, у наївності та безлічі інших інтелектуальних гріхів* (О. Бердник).

ЗМІ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗМІША́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *що з чим і без дод.* Зсипа́ти, з'єднувати разом що-небудь різне, готуючи однорідну суміш або розчин. *Терентій на веранді змішував парникову землю різних сортів* (О. Довженко); [Прометей:] *Я їх навчив вигойні ліки змішувать, Щоб цим перемагати всякі хворості* (Борис Тен, пер. з тв. Есхіла); *Обрятовані від вогню сніпки вимолотили, зібрали трохи зерна, присмаленого, правда, але, змішавши з позиченим у гамазеї, можна було їсти* (М. Коцюбинський); *Сергій .. у своїх далеких родичів по материній лінії дістав кулик тютюнового бадилля, змішав його із сухим потертим листям* (Григорій Тютюнник); *Схопив* [Тарас] *палітру, змішав коричневу та чорну фарби й швидко поклав мазок* (Василь Шевчук); [Онисько *(бере папірця, читає):*] *Для корови нарви трави в лузі. Курям намни кукурудзи, каченятам змішай сир з вареною картоплею* (О. Коломієць); * Образно. *Зима того року прийшла дуже рано.., по-злодійському підкралася, скувала морозом розбагнену землю, завертіла дикими завірюхами; коли ж набридало їй гратися снігом, тоді змішувала його ще й з дощем* (Ю. Збанацький); // Сполучати, поєднувати, розміщувати поряд що-небудь різнорідне. *Сонце зомліло.., змішавши куряву з югою* (Д. Бузько); — *А що я йому скажу? — хитро осміхнувся співець. — .. Хоч змішай її* [пшеницю] *з блекотою, а вона таки золотий колос викине з парості* (О. Бердник); * Образно. *Несподівано змішують* [сни] *різні образи, слова, власну і чужу пам'ять* (Г. Пагутяк).

2. *що.* Порушуючи звичайний порядок, розташовувати безладно; перемішувати, переплутувати; мішати *(див.* **міша́ти[1]** 2). *Коли двері рипнули, молодиця обернулась, змішала карти й сказала: — Це ти, Христе?* (Грицько Григоренко); *Фарн підвівся. Не відповідаючи Чивічаловові, він змішав шахи* (О. Донченко); // *кого, що.* Порушувати, розладнувати бойовий порядок (військових частин). *Добуваючи останніх сил, ударили* [тухольці] *на монголів і, незважаючи на некорисну, згористу місцевість, що сприяла монголам, ще раз змішали їх, ще раз завдали їм велику страту* (І. Франко); *Змішав* [Богун], *посік на капусту знетямлену шляхту гордого магната князя Четвертинського* (Я. Качура); // *безос. Натужно, могутньо розпростувала крила чесна, на кулаках, братська бійка. Похитнуло, змішало ряди* (Г. Колісник).

3. *кого, що з ким — чим, розм.* Помилково сприймати кого-, що-небудь одне за інше; не розрізняти, сплутувати. *Український народ ніколи не змішував царя і царенят, пана та підпанка з великим російським народом і ніколи не змішає* (Остап Вишня); — *Любий Сергію Михайловичу .. Ви змішуєте воєдино питання стратегії і тактики в науці* (М. Дашкієв); *Вже з перших своїх кроків у Стамбулі дав* [султан] *зрозуміти, що не стане змішувати силу з справедливістю, а розокремить їх без щонайменших вагань і очікувань* (П. Загребельний); *За́вжди був* [Сідх] *обережний і ніколи не змішував своє особисте життя зі службою* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Десь у центрі села почувся сигнал, який не змішаєш з сигналами інших машин, приємний голос здвоєних малинових сопілок* (Д. Бедзик).

◊ **(1) Змішувати / зміша́ти в одну ку́пу** — не розбираючи, без достатнього обґрунтування змішувати різні речі. — *Ну, добалакався до краю. Коли вже справника з заробітчанами змішав в одну купу — далі йти нікуди. Досить!* (А. Головко); **(2) Змішувати (міша́ти) / зміша́ти з землéю (з болóтом, з грязю́кою)** *кого:* а) жорстоко розправлятися з ким-небудь, знищувати когось. *Білогвардійські гармати безупинно садили по мосту, трощили його, змішували з землею .. захисників підступу* (Олесь Досвітній); *Дьяконов, навалюючись на нього* [на Фальцфейна] *конем, з усього розмаху оперіщив його арапником .. Затоптав би конем, змішав би з землею, якби не стали на заваді* (О. Гончар); б) принижувати, ганьбити кого-небудь, заплямовувати чиюсь гідність. *Він перевів погляд на ешелон .. з плакатами на вагонах, що з землею мішають шляхту та пана Пілсудського* (О. Гончар); *А коли якийсь горе-керівник мішає з грязюкою підлеглих.., цього іноді просто не помічають* (Є. Дудар); *Він знав наперед, що пан мусить чоловіка з болотом змішати, що мусить посміятися* (В. Стефаник); **Зрівня́ти (зміша́ти) / зрі́внювати (змі́шувати) із землéю** *див.* **зрі́внювати[2]; Плу́тати (переплу́тувати) / сплу́тати (переплу́тати, зміша́ти) [всі] ка́рти** *див.* **плу́тати.**

ЗМІ́ШУВАТИСЯ[1], уюся, уєшся, *недок.*, **ЗМІША́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. *перев. 3 ос., з ким — чим і без дод.* Перемішуючись, з'єднуватися з чим-небудь, утворюючи суміш або розчин. *Василь витирав спітніле обличчя, але піт струмками сповзав за комір, змішуючись з дощовою водою* (А. Хижняк); * Образно. *Змішалися в кривавий клубок історія народів і історія завойовників* (Ю. Бедзик); // Сполучатися, поєднуватися одне з одним, розміщуватися поряд (про що-небудь різнорідне). *Кольори неба і води змішувалися* (В. Кучер); *По всьому селу лунав розпачливий галас, який змішувався з різкими польськими командами і частими пострілами* (Д. Білий); *Запах горілки, змішавшись з важким духом бакуну, наскрізь прочадів чорні стіни корчми* (М. Коцюбинський); *На лиці Каргата змішались обурення й зневага до співбесідниці* (Ю. Шовкопляс); *Тиша по полях, ярах та пагорбах із туманом змішалася* (Люко Дашвар); * Образно. *Пломінь битви змішався з зорею. Грізним полем котилась .. луна* (Я. Шпорта); // *розм.* Ховатися, зникати в масі кого-, чого-небудь. — *Тікаймо! .. Стримуючи гаряче дихання, Олесь і Марта вийшли на людну вулицю, змішуючись з перехожими...* (В. Владко); *Він* [Михайлик] *змішається з натовпом братчиків і якось прослизне за браму* (З. Тулуб); *Анатолій змішався з натовпом і зник безслідно* (М. Руденко); *Перший він списом ударив тебе, Патрокле комонний, Та не здолав, і назад повернув, і з юрбою змішався, Вирвавши з рани свій спис ясеновий* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. Порушуючи звичайний порядок, розташовуватися безладно; перемішуватися, переплутуватися. *Частини танули, зменшувалися і змішувались. Військові з'єднання на ходу переорганізовувались в бойові групи* (В. Козаченко); *Козаки змішались, як у бразі гуща; той туди, той туди йде, а жодного порядку між ними немає* (П. Куліш); *Старі яблуні, сливи, вишні та черешні набігли над саму Роставицю, спинились над берегом, змішались докупи з високими вербами* (І. Нечуй-Левицький); // Порушуватися, розладнуватися (про бойовий порядок військових частин). *Там вороги всі так змішались, Стіснились, що уже кусались* (І. Котляревський); *Шарахнув глухо куль свинцевий розсип, І козаків змішався кінний лад* (М. Бажан); *Противники змішалися докупи, і це заважало галицьким лучникам* (А. Хижняк); // *перен., розм.* Утрачати чіткість, ясність (про думки, почуття і т. ін.). *Трохи згодом і слаба мати, і копи на полі, і русалки, і вовк, і ясне вікно на комині змішуються в якійсь кумедній плута-*

нині (М. Коцюбинський); *Думки виникали й зникали, змішувались і знову народжувались* (С. Скляренко); *Спогади змішувалися, мовби відбувалася найнесподіваніша і болюча вівісекція запахів* (С. Процюк); *Чудно якось усе змішалося в неї в голові, і навіть якось чудно очі бачили й уха чули* (Марко Вовчок).

3. *тільки 3 ос.* Помилково сприйматися одне замість одного; // Не розрізнятися, плутатися. *В дрімоті змішувалися сни з дійсністю* (Д. Ткач); *Слід чітко розрізняти галузі права і галузі законодавства, які ще зовсім недавно змішувалися й ототожнювалися* (з навч. літ.).

4. *тільки недок.* Пас. до **змішувати.** *Гелій з воднем змішувалися в пропорції 9:1* (з наук. літ.); *Компоненти коктейлю змішуються міксером* (з навч. літ.).

ЗМІ́ШУВАТИСЯ², уюся, уєшся, *недок.*, **ЗМІША́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.*, *заст.* Те саме, що **міша́тися²**; збентежуватися (у 2 знач.). [Н а т а л я П а в л і в н а:] *Я чула, що тато хоче вчитись механіці? (Сідає коло Карпа Федоровича, той трішки змішується, але видержує погляди). Правда, тату?* (В. Винниченко); *Та парубок страшенно тут змішався, Весь спаленів і довго не рішався Сказати слово* (І. Франко); *Пан, що був вже надувсь і почервонів, як індик, — одразу аж збілів і змішався перед красунею* (Дніпрова Чайка); *З того, як змішалась Софія Петрівна, пояснюючи щось нісенітне, як затиснула Ліда уста, він догадався, що од нього щось криють* (М. Коцюбинський); *Знала* [дівчина], *що треба гостям уклонитися, запросити до хати, а щось незрозуміле й незнане сплутало мову. Вона почервоніла й від того змішалася зовсім* (П. Панч).

ЗМІ́ШУВАЧ, а, *ч.* 1. Пристрій для змішування чого-небудь, для приготування суміші. *Як технологічний варіант можна використовувати попереднє змішування подрібненого у молотковій дробарці вугілля з водою у спеціальному змішувачі* (з мови реклами).

2. Сантехнічний пристрій, що забезпечує потрібне змішування холодної та гарячої водопровідної води із системи водопостачання. *У коридорі гудів змішувач* (Ю. Мушкетик); *Поблукавши хвилин двадцять між джинсами, дублянками, телевізорами, .. кранами-змішувачами, пральним порошком та іншими потрібними кожній людині речами, Людмила зрозуміла, що не знає, де шукати Олега Рибалку* (А. Кокотюха).

ЗМІЩА́НИТИСЯ *див.* **зміща́нюватися.**

ЗМІЩАНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зміщані́ти.** *У XVIII ст. в літературі з'являються твори, в яких розкриваються характери простих людей, зміщанілих під впливом буржуазного просвітництва* (з наук.-попул. літ.); *Зміщанілий дворянин.*

ЗМІЩАНІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **зміщані́ти.** *Процес зміщаніння еліти нерідко стає предметом саркастично-їдкої іронії в художніх творах відомих митців* (із журн.).

ЗМІЩАНІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док.* Те саме, що **зміща́нитися.** *Важко не зміщаніти в цьому складному сучасному світі, де буденність визначає спосіб і ритм життя* (з газ.).

ЗМІЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зміща́ти** 1–3 і **зміща́тися** 1, 2. *У фантастиці, як і в казках, усе можливе, навіть карколомні зміщання в часі* (із журн.); *Надпотужні рухи земної кори розколюють шари гірських порід, спричиняючи їх зміщання вздовж площини розриву (лінії розлому)* (з наук. літ.).

ЗМІЩА́НЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ЗМІЩА́НИТИСЯ,** нюся, нишся, *док.* Ставати міщанином (у 2 знач.), утративши широту зацікавлень, кругозору. *Він силою тяг Івана Семеновича до дверей, за якими вже лунала увертюра .. "Зміщанюється Куниця..," — подумав він, зачиняючи за собою двері .. Де ж пак, привів мало не силою і покинув...* (Є. Плужник); *Кохання не дає зміщанюватися головним героям твору І. Франка "Перехресні стежки", зберігаючи їхні душі від буденності* (з навч. літ.); *Був Мина Мазайло в молодому віці доброю людиною, а згодом переродився, зміщанився, збайдужів* (з наук. літ.).

ЗМІЩА́ТИ, а́ю, а́єш, **ЗМІ́ЩУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗМІСТИ́ТИ,** іщу́, і́стиш, *док.* 1. *що.* Зрушувати, змінюючи місце, розташування чого-небудь; переміщувати. *Сотник уже не хотів розмовляти .. В його голові знову зароїлося й замигтіло. Думка за думкою, одна проганяла іншу, друга натомість, ще інша зміщала ту* (Валерій Шевчук); *Коней підняли нагору і потягли на старому вітрилі на корму, щоб хоч трохи змістити вагу з носа на корму* (Ю. Логвин); *Прокинувшись, я гарячково взявся накидати ескіз. Змістив тінь на нижню частину обличчя* (І. Росоховатський).

2. *що.* Порушувати звичайне співвідношення між чим-небудь, узвичаєне розуміння чогось і т. ін. — *Мені здається, ти дещо спотворюєш об'єктивний хід речей. Тобто занадто зміщуєш центр ваги на себе* (Ю. Андрухович).

3. *кого, що.* Усувати, звільняти (з посади, поста і т. ін.). *Законно обраного мера змістили з посади* (з газ.).

4. *кого, що, діал.* Містити в собі, вміщати. *Списки складали сливе до півночі. Будинок кооперативного банку не зміщав такого спусту народу, тому всі, що прийшли пізніше, опинилися за порогом і мусили киснути під дощем* (У. Самчук); [Д о н Ж у а н:] *Я кожен раз давав їм* [жінкам] *теє все, що лиш вони могли змістити: мрію, коротку хвилю щастя і порив, а більшого з них жадна не зміщала, та іншій і того було надміру* (Леся Українка); *Хата простора, ясна, багато сонця може в себе змістити* (В. Стефаник).

ЗМІЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **ЗМІ́ЩУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ЗМІСТИ́ТИСЯ,** іщу́ся, і́стишся, *док.* 1. Змінюючи своє розташування, зрушуватися з попереднього місця. *Міст парував, нагрітий, немов димів. Над ним стояв серпанок, в якому все заломлювалося, зміщалось, грало хвилями...* (Василь Шевчук); *З тих пір, як я полишив того чоловіка й поїхав геть, подарувавши йому життя, щось почало зміщуватися й зміщуватися в моїй підсвідомості, наче тектонічні плити в земній корі* (Л. Кононович); *Сонце землі пізнать не може, Змістились на карті хребти.., Ріка у нове влилася ложе, У інше море донесла плин* (Л. Забашта).

2. *тільки 3 ос.* Змінювати своє звичайне співвідношення з чим-небудь, усталене розуміння чого-небудь і т. ін. *Зміщуються акценти в розумінні минулого.*

3. *діал.* Вміщатися, розміщуватися у чому-небудь, десь. *Школа й волость зміщувались в одному здоровому мурованому домі* (І. Нечуй-Левицький); *Він* [несесер] *мав такий неестетичний вигляд: був замалий, через те в ньому ледве зміщались простирала і випиналися, ясно біліючи на темному, трохи злинялому оксамиті того несесера* (Леся Українка); — *У вас лиш горло широке, щоби багато браги змістилось, а в голові вузько* (Л. Мартович); *Вона, як узяла собі змалечку за звичку, понесла свою радість, завелику, щоб зміститися в хаті, надвір — до місяця* (О. Забужко).

ЗМІ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змісти́ти** 1–3. *Він — географ, колишній міністр земель в уряді, зміщеному режимом, займався нелегальним переведенням через кордони* (Т. Прохасько); // **зміщено,** *безос. пред. У 424 р. до н. е. в Афінах було проведено реформу календаря, внаслідок якої зміщено цілу низку свят* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Все зміщено — і простір цей, і час, усе перефарбовано блакиттю: за себе проживаю я ще раз, із холодів крохмальних розповитий* (П. Мовчан).

2. *у знач. прикм.* Який змістився (у 1, 2 знач.). *Чому ж орбіти осколків загиблої планети перетинаються в точці, яка майже не зміщена зі старої орбіти, анітрохи не наближена до цього гіганта* [Юпітера]?.. (М. Руденко); *Дуже часто і в найкращих притчах справжні обставини змінені, пропорції зміщені, подробиці роздуті, все далеко розкинуте зібране докупи, щоб тільки ідея, яка лежить в основі, виступала ясніше, більш пластично* (І. Франко).

ЗМІ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змісти́ти** 1–3 і дія та стан за знач. **змісти́тися** 1, 2. *Утома, тривале почуття небезпеки, рип корабельних зв'язок, хаотичне зміщення речей, безупинне виття й гарчання океанського звіринця, що оточив корабель, засмутили не одне матроське серце* (О. Довженко); *Зміщення хребців найчастіше спостерігається в поперековому відділі хребта* (із журн.).

△ **(1) Черво́не змі́щення,** *астр.* — зміщення спектральних ліній у бік довгих хвиль спектра, що зумовлюється зменшенням частоти випромінювання. *1929 року американський астроном Едвін Хаббл увів у науку новий термін — червоне зміщення* (з наук. літ.); *Що далі галактика, то сильніше червоне зміщення її спектра* (з наук.-попул. літ.).

ЗМІ́ЩУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змі́щувати** 1–3. *Простір, який сьогодні є територією України, упродовж багатьох віків членували постійно зміщувані внутрішні кордони: між мовними та етнічними групами, державами, релігіями, політичними та культурними системами, ареалами відмінних економічних укладів* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який зміщується (у 1, 2 знач.). *Сильне піноутворення мастильного матеріалу призводить до зниження рівня мастила, унаслідок чого зміщуваний механізм може вийти з ладу* (з наук.-техн. літ.).

ЗМІ́ЩУВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **змі́щуваний** 2. *Постмодерністські письменники створюють художні твори, в яких немає ані героїв, ані особистостей, ані лідерів, де все спрямоване на руйнування ієрархії цінностей, зміщуваність стилів, забуття імен і дат* (з навч. літ.); *Зміщуваність шарів атмосфери.*

ЗМІ́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змі́щувати** 1–3 і **змі́щуватися** 1, 2. *Найуважнішим чином спостерігав* [Віктор] *і досліджував роздвоєння та зміщування своїх думок* (Олекса Ізарський); *Процес вертикального зміщування морських вод веде до виходу глибинних вод з біогенними елементами на поверхню* (з наук. літ.); *Зміщування полюсів.*

ЗМІ́ЩУВАТИ *див.* **зміща́ти.**

ЗМІ́ЩУВАТИСЯ *див.* **зміща́тися.**

ЗМІЮ́КА, и, *ж., розм.* 1. Збільш. до **змія́** 1, 2. *Чабан прокинувся — аж перед ним Гадюка, Він києм бух — і витяглась зміюка* (Л. Глібов); *Я більше ніж упевнений, що колись вона й на мене напустить свою зміюку* (Ю. Андрухович); * У порівн. *В кожного цигана була і бричка така, що аж дзвенить, і коні, як зміюки* (Д. Ткач).

2. Підсил. до **змія́** 4. [Лукерія Степановна:] *Іч, яку зміюку вивчили собі на радість!* (М. Кропивницький); — *В нас дехто одразу за кордон пнеться .. А в шевченківських .. місцях, куди люди з усього світу приїздять, зроду й не був. — От-от, — підтакнув диверсант. — Хитрий, зміюка! — прошепотів Сашко Циган* (В. Нестайко); * Образно. *І ширшають крові, мов океани, плями... То все ворожа кров... "Зміюко ти, змія! Вже скоро твій кінець!.."* (В. Сосюра).

ЗМІЯ́, ї, *ж.* 1. Плазун (отруйний і неотруйний) ряду лускатих із довгим тілом, укритим лускою, без лап (часто вживається в тому самому значенні, що й **гадю́ка** 1). *Нараз Жабі скрикнула радісно й гукнула мене: — Диви, яка чудесна червоненька гадючка! Що за очиці в неї! — І вона нахилилась до змії, щоб краще розглядіти її...* (Олесь Досвітній); *Обвившись навколо ноги Ван Лупа, змія люто шипіла* (В. Владко); * Образно. *Сухо тріснула ракета, і зелена змія шугонула в небо* (Ю. Бедзик); * У порівн. *В'ється перед нами Шлях, немов змія* (М. Рильський); *Важкий кований ланцюг, .. пропущений поміж закованими ногами веслярів, чорною змією звивається попід лавами* (В. Малик).

2. *рідко.* Те саме, що **змій** 2. *До його* [нього] *кралася змія Крилатая, з сім'ю* [сімома] *главами* (І. Котляревський); — *Змія хату запалила, Дітям каші наварила* (Т. Шевченко); *Сниться йому, видиться: входить змія, ламле* [ламає] *йому кісточки, садить у піч* (П. Тичина).

3. *у сполуч. з ім. у род. в., перен.* Про внутрішній стан кого-небудь, що його називає іменник. [Кассандра:] *Годі, Андромахо .. Є в тебе фінікіянка рабиня, .. вона приспить в тобі змію тривоги* (Леся Українка); — *О Аллах! — простогнав* [Сафар-бей] *глухо. — .. Навіщо розбив моє серце і поселив у ньому змію терзань, болю і сумнівів?..* (В. Малик); *Як могла вона бодай на мить підпустити до себе отруйну змію непокоєння й примирення! А та мить тривала понад п'ять років!* (П. Загребельний).

4. *перен.* Про злу, підступну людину. — *Ти — змія люта, а не свекруха! — кричала Мотря* (І. Нечуй-Левицький); // Про хитрого, лютого ворога. *Смерть бандитам! Смерть фашистам! Сміливо на бій! Нашу землю ми очистим від фашистських змій!* (І. Гончаренко).

5. *рідко.* Те саме, що **змій** 5. *Змію з паперу зробить* [хлопчик], *та по селу й гасає* (Ганна Барвінок).

△ **(1) Гриму́ча змія́** — тропічна отруйна змія, деякі види якої мають на кінці хвоста своєрідні утвори, що погримують під час руху. *Гримучих змій вважають вінцем еволюції отруйних рептилій, вони мають найрозвиненіший отрутозубий апарат* (з наук.-попул. літ.); *Перед полюванням, майте на увазі, треба вам буде вибити довкола всі кобри і всі гримучі змії, щоб, бува, котра не вкусила, перехворіти на тропічну малярію* (Остап Вишня); * Образно. *Я йшов у праліс і густому Під лютий ляск гримучих змій* (М. Рильський); — *Ускочив ти в халепу, Кевіне. В одному Дана була з тобою щира: ти опинився в лігвищі двох гримучих змій* (О. Авраменко, В. Авраменко); **(2) Окуля́рна змія́** — велика отруйна змія роду кобр, на шиї якої з боку спини міститься світлий малюнок, що нагадує окуляри; індійська кобра. *При роздратуванні окулярна змія піднімає передню третину тулуба, шия розширюється і сплющується, малюнок стає добре помітним* (з наук.-попул. літ.).

◇ **Відігрі́ти (ви́гріти, ви́годувати) / відігріва́ти змію́ (гадю́ку) біля (ко́ло) [свого́] се́рця (за па́зухою)** *див.* **віді-**

грівати; Залазити (лізти) / залізти змією (гадюкою) в душу *див.* **залазити**[1]; **Підколодна (потайна) гадюка (гадина, змія) <Підколодний (потайний) гад>** *див.* **гадюка; Пригріти / пригрівати гадюку (гадину, гада, змію** *і т. ін.)* **на грудях (у пазусі, за пазухою** *і т. ін.)* *див.* **пригрівати.**

ЗМІЯСТИЙ, а, е. Який нагадує змію в русі; звивистий. *Поруч зі мною .. зупинилась якась дама .. Я подивився на неї. В очі мені кинулись* [упали] *її дуже чорні, густі, зміясті брови* (В. Винниченко); *Тихо, зміястою лінією, вислизнула сотня з окутаного темрявою монастиря* (Я. Качура); *Шумлять гаї, гудуть тонкі мости, Зміясті вигинаються дороги* (М. Рильський); *Раптом зміяста блискавка яскраво освітила вечірні сутінки вівтаря* (Б. Антоненко-Давидович); * Образно. *Борозна відчув, як у ньому щось тенькнуло, і зміястий холодок побіг до серця* (Ю. Мушкетик).

ЗМІЯСТО. Присл. до **зміястий.** *Два струмені .. текло зміясто через луки, В один зливаючись і падаючи в рів* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

ЗМІЯЧКА, и, *ж.* Багаторічна трав'яниста рослина родини айстрових з одним або кількома стеблами заввишки 5–40 см і стрижневим коренем; скорцонера. *На пісках росте вощанка..; на степах — чистотіл, чебрець, деревій голий, ковила, .. похитується зміячка — жовта, як кульбаба, тільки висока, головатень степовий* (Ю. Яновський).

ЗМОБІЛІЗОВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змобілізувати.** — *А сама армія цісаря Священної Римської імперії?.. Вона що зробила? Мавши змобілізовану стотисячну армію, ви півроку топталися на місці* (С. Добровольський); *Гетьман своїм універсалом наказав пильнувати, щоб розпорядок архієпископа точно виконувався. Всі сили краю були змобілізовані* (з навч. літ.); *Солдати й медики, змобілізовані в першу чергу, прибули на місце аварії* (з газ.); // **змобілізовано,** *безос. пред. Зараз буде змобілізовано молоді сили, які зможуть протистояти будь-яким силовим викликам з боку терористів* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який змобілізувався, приготувався виконувати якесь складне або важке завдання, роботу і т. ін. *Всі були надто заклопотані, надміру змобілізовані, щоб якось прорватися з своїм запитанням до легендарного аса* (Іван Ле).

ЗМОБІЛІЗОВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **змобілізований** 2. *Андрія мали таки викликати на допит .. Багато разів грюкнув засув, багато разів стріпнулися нерви в чеканні .. І все марно, вся внутрішня змобілізованість була ні до чого. Але було безсумнівним, що той момент таки прийде й те станеться* (І. Багряний); *Психологічна готовність працівників міліції — це стан оптимальної змобілізованості психіки, настрою на найдоцільніші та адекватні безпомилкові дії* (з наук. літ.).

ЗМОБІЛІЗОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗМОБІЛІЗУВАТИ,** ую, уєш, *док.* 1. *кого, що.* Те саме, що **мобілізовувати** 1. *Наприкінці року 1919 частина Червоної Армії, проходячи селом, змобілізувала його до своїх потреб, вирвавши таким способом ліпкома Роттера із родинного кубла* (В. Підмогильний).

2. *кого, що.* Приводити кого-, що-небудь до активного стану для виконання якогось складного або важкого завдання, роботи і т. ін.; об'єднуючи, згуртовуючи кого-, що-небудь, залучати (перев. для бою, битви); мобілізовувати (у 2 знач.). *Весь свій запал спрямував* [Бузина] *на організаторство. Десь бігав, когось умовляв, згуртовував, змобілізовував, засідав і ось, коли впало таке велике нещастя, як війна, .. звідкись добув для себе "бронь"* (П. Загребельний); *Влада — це можливість виконувати функції заради суспільства і від його імені, це здатність змобілізовувати ресурси суспільства* (з наук.-попул. літ.); *Ми будемо змобілізовувати більшу мережу волонтерів на "Варту в лікарні"* (з газ.); *Костянтин Острозький змобілізував сили і своїх приятелів .. Військо князя підступало не разом, а частинами* (А. Чайковський); *Ціла Красна Долина миттю змобілізувала увесь свій чоловічий рід від малого до старого .. проти гостоньків із Залісся...* (І. Керницький); *Всіх зуміє* [Чередниченко] *підняти, змобілізує, заохотить, а кого .. примусить своєю невідпорною владністю. І таки не посадить господарство на мілину* (О. Гончар).

3. *що, перен.* Готуючи або очікуючи що-небудь, напружувати (волю, сили, нерви). *Кожен танцівник чи танцівниця в композиціях П. Вірського мали свій образ, для розкриття якого повинні були змобілізовувати всі найкращі грані власної творчості* (із журн.); *Андрій стояв, .. чекаючи екзекуції, змобілізувавши всю свою волю і свої нерви* (І. Багряний); *Мені потрібно було змобілізувати всю свою волю, фантазію і красномовство, .. щоб ... аргументи переважили жалюгідний ляпас, що його я мав нещастя відпустити .. клієнтові* (І. Роздобудько).

ЗМОБІЛІЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся. Док. до **мобілізуватися.** *Андрій змобілізувався цілком і відбивав удавано невинними або безглуздими відповідями кожне запитання, як м'яч, бавлячись з вогненногривою фурією в логіку* (І. Багряний); — *Якби я розповів про свої болячки, не говорили б ви так упевнено про моє чудове здоров'я. Правду кажучи, ледве дихаю. — Цього не видно. — На хвильку змобілізувався* (із журн.).

ЗМОВА, и, *ж.* 1. Таємна угода для здійснення певної мети, перев. політичного характеру. *Він міг, не боячись нічого, вільно розгулювати містом і навіть брати участь в новій змові проти уряду* (Гео Шкурупій); — *Вишнеславе, ти ж сам знаєш, що він абсолютно не винен і всі ці звинувачення у політичній змові, фальшуванні грошей, шахрайстві та іншій гидоті — це повний абсурд* (В. Кожелянко); * Образно. *Звільнилась посада секретаря в журналі, і кожна група висунула свого кандидата. І от сталася справжня парламентська криза з перемовинами, зборами й змовами, .. створювались і розпадались спільні фронти, ставлено вимоги, провадженo наступи й облоги за найкращими зразками стратегії* (В. Підмогильний).

2. Взаємна домовленість кількох чи багатьох осіб про спільні дії. *Всі міщани були в змові, і ніхто: ані міністри, ані урядники, ані слуги — ніхто не хотів цареві оповісти всієї правди* (І. Франко); *Вони після школи, замість того, щоб іти додому, без змови завертали на дніпрові кручі і там .. блукали понад Дніпром, уголос мріючи...* (Д. Бедзик); * Образно. *Межи небом і землею якась таємна змова* (М. Коцюбинський); *Вже небо і земля у змові, щоб розцвісти світанням золотим* (І. Калинець).

ЗМОВЕЦЬ, вця, *ч., заст.* Те саме, що **змовник.** *Ми розмовляли притишеними голосами. Обоє не упевнені, обоє напружені, ми були в цьому глухому закутку ніби змовці перед злочином* (А. Любченко); * У порівн. — *Чого це ви? — Ходімо далі, щось скажемо, — промовили ті таємничо, як змовці* (С. Васильченко).

ЗМО́ВИНИ, вин, *мн.* Те саме, що **зару́чини.** *В Хмелинцях рушники були готові, тільки нас і ждали. Зробили змовини, а там і весілля справили* (Марко Вовчок); *А в нас — новина: Кашуба Наталку сватає. Приходив оце на змовини* (Г. Косинка); *— Я і тоді любив тебе до болю. А вже тепер, Марусю, й поготів. Дозволь мені лишитися з тобою. Отак, як є. Без змовин і сватів. У церкву підем* (Л. Костенко).

ЗМО́ВИТИ *див.* **змовля́ти.**

ЗМО́ВИТИСЯ *див.* **змовля́тися.**

ЗМО́ВКА, и, *ж., розм., рідко.* 1. Те саме, що **змо́ва** 2. *У нас була змовка наперед, то й пішли вдвох красти* (Сл. Б. Грінченка); *Скрізь по Європі почали складатись асоціації робітників, почалися протести проти фабрикантів, змовки всіх робочих проти своїх лихих і скупих хазяїнів* (І. Нечуй-Левицький).

2. Розмова, мова. *Показується Сербин.* [Іван:] *О! Про вовка змовка, а вовк із-за гори!..* (С. Васильченко).

ЗМОВКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗМО́ВКНУТИ, ЗМО́ВКТИ,** кну, кнеш; *мин. ч.* змовк, ла, ло *і* змо́вкнув, нула, ло; *док.* 1. Переставати говорити, співати, кричати і т. ін.; замовкати. *Сердитий голос її спиняє, вона* [Маланка] *раптом змовкає* (М. Коцюбинський); *Сосницький зиркає на мене так швидко й без обурення, що я змовкаю* (В. Винниченко); *Проспівав він та й змовк, і тоді ледве схаменулася стара мати і каже: — Кармелю! Де, в кого ти навчився такої пісні?* (Марко Вовчок); *Раптом замовкнув* [Пшесмицький], *тільки помахував шаблею. Змовкнув теж і Котовський, став, як струна та, напружений* (П. Тичина); // Затихати, вгамовуватися (про тварин). *На Дунай лягала чудова тиша ночі, і птиці змовкали в густих очеретах* (О. Назарук); *Діти сідають у пухнату мураву. В цей час все птаство змовкає, зривається з місць і розлітається у всі боки* (П. Воронько); *Спускається блакитний сутінок, затихає вітер, змовкає худоба* (Валерій Шевчук); *Осінній вітер. Птиця прокричить і змовкне... І туман обляже птицю* (І. Жиленко).

2. *перен.* Переставати видавати які-небудь звуки (про інструменти, механізми і т. ін.). *Упродовж музично-літературного дійства майже не змовкав баян учителя музики* (з газ.); *У порту проревів пароплав, але враз змовк: він сьогодні не вийде за хвилеріз, бо збирається на ніч неабияка буря* (М. Хвильовий); *Змовкне ріг далеким співом золотим* (М. Рильський); *Джаз раптом змовк на сі-бемоль* (А. Крижанівський); *В найближчій групі індіян змовкла гітара* (І. Білик); // Переставати стріляти (про вогнепальну зброю). *Земля під ногами двигтить і гуде, Ні вдень, ні вночі не змовкають гармати* (О. Підсуха); *Раптово змовкли кулемети, Ввірвалось мін глухе виття* (М. Бажан).

3. *перен.* Переставати лунати, чутися (про звуки). *Священна пісня .. то гучнішала, то трохи вщухала, але не змовкала* (В. Владко); *Кровопролитні, жорстокі зав'язались бої. Над плавнями, по всьому Задніпров'ю від Хортиці до Нікополя й нижче не змовкав гул канонади* (О. Гончар); *Швидко змовкнуть отсі гуки журних пісень, Згоїть муки незгоєні ніч* (П. Грабовський); // Припинятися, перериватися (про розмову, сміх, крик і т. ін.). *Не змовкають протести народів проти поневолювачів і душителів життя* (О. Довженко); *До самого вечора в ячейках не змовкають розмови бійців про подвиг земляка* (О. Гончар); *Які невтомні зграї Летять над морем! Тіні їх бліді — Мої слова, що змовкнуть лиш тоді, Як вічна ніч перо моє зламає* (М. Рильський); // Утрачаючи потужність, силу, вщухати, слабнути (про звуки, пов'язані зі стихійними явищами). *Зимової далі засніжені темні простори. В обмерзлих дротах ні на мить не змовкають вітри* (Л. Первомайський); // Переставати сповнюватися звуками. *Вітерець ущух, — ані подиху, Змовк веселий гай — ані шелесту* (М. Старицький); *Стало неймовірно тихо, здавалося, що вся природа змовкла* (В. Багірова).

4. *перен.* Переставати хвилювати кого-небудь (про почуття, переживання). *В серці стихли тяжкі муки, Змовкли тугоньки на дні* (П. Грабовський).

◊ **(1) Змо́вкнути (змо́вкти) наві́ки (наві́к)** — умерти, загинути. *Ти* [годинник] *кинув дзенькати зовсім, — Хоч я й прошу тебе об тім, Щоб стрілку далі ти вертів, Та ту хвилинку швидше бив, В котру і я, під пізній дзик, Зрадів би змовкнути навік!* (Я. Щоголів); *Співала пташка та й навіки змовкла, І в серці туга залишилась* (В. Самійленко); *О, вона знає, що то за розпач! Від нього — в землю ввійти б, змовкнуть навіки, аби не чути, не бачити* (М. Олійник).

ЗМО́ВКНУТИ *див.* **змовка́ти.**

ЗМО́ВКТИ *див.* **змовка́ти.**

ЗМОВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змовля́ти** 1 і **змовля́тися** 1–3. *Вже було змовляння, тільки весілля буде аж після Великодня* (з переказу); *З того змовляння* [тиверців та уличів із деревлянами] *врешті нічого не вийшло, бо Свенельд .. повиловлював усіх наших малих жупанів та панів: кого перебив, кого позаковував у порубах* (І. Білик).

ЗМОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ЗМО́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* змо́влять; *наказ. сп.* змов; *док.* 1. *кого і без прям. дод., заст.* Справляти заручини. *Свати почали в хату навертатись. Старі дякують за ласку, частують, а дочки не змовляють: — Ще нехай погуляє, то буде чим дівування згадати* (Марко Вовчок); *В Мелашки, коли слухала Рудиків, одно на мислі: "Як змовляють, то сто коней дають, а як змовлять, то чортма і одного!"* (Г. Косинка); *Зараз і змовили* [дівчину] *за хорошого чоловіка, за багатого одинця* (Ганна Барвінок).

2. *що, розм.* Промовляти, говорити. *Угорі, на самотній чаті .. уста лише ймуть мовчати чи змовляти присяжне* ["Амінь"] (Л. Мосендз); *Голос* [Тимоша] *.. став деренчливий, наче важко йому було й слова ті змовляти* (Валерій Шевчук); *— Там сьогодні хрест забили. Най покійний знає, де згубив свою душу, .. а живі нехай знають, де змовити за його душу "Отче наш"* (О. Кобилянська); *Молодий панотець устав, змовив коротку молитву, жінки зітхнули й сіли* (Б. Лепкий); *Жінка моя стала серед двору та й закам'яніла, — ні рухнутися, ні слово змовити. Та й сам я не знаю, куди трапив* (Ю. Яновський).

3. *кого, що і без прям. дод., етн.* Те саме, що **замовля́ти** 2. *А ксьондзові грошей жаль, — Давай її* [бідну] *вчити .. "Лучче* [краще], *— каже, — ти навчись Бабити, змовляти, То й на себе, на дітей Будеш гроші мати!"* (С. Руданський).

ЗМОВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ЗМО́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* змо́вляться; *наказ. сп.* змо́вся; *док.* 1. Попередньо узгоджувати між собою якісь дії, домовлятися з ким-небудь про щось. *Бурлаки почали змовлятись, щоб утікать од Бродовського* (І. Нечуй-Левицький); *Вони не змовлялися й зустрілись, бо розради шукають обидва* (Іван Ле); *Змовились ми мовчати, нікому й не натякати про нашу роботу, бо знали, що без глузування не обійдеться* (М. Коцюбинський); *— З ними не змовишся словом людським. На них не діють ніякі сльози...* (У. Самчук).

2. *з ким і без дод.* Організовувати, укладати змову (у 1 знач.). *Половецькі шатра захитались... Недурно князь Ігор з Овлуром змовлялись!* (Панас Мирний); *Вони вже тепер сходяться ніччю по церквах, по пивницях і змовляються, лагодять зброю, порох, кулі та гострять ножі на нашу шию* (А. Чайковський); — *Папа сам до нас своїх послів посилав. Боїться руських, щоб з татарами не змовилися* (А. Хижняк).

3. Те саме, що **заруча́тися.** *У суботу змовлялись, А в неділю звінчались* (П. Чубинський); *Золотаренкові старости собі розгнівались: — Сього не чутно й зроду в добрих людей, — кажуть, — подавали рушники, змовились, — чи годиться ж розраджувати?* (Марко Вовчок); *Мали сусіди хорошого сина: Був він їм смирна і добра дитина. Ми й уподобали одне одного; Змовились, — от і пішла я за його* [нього] (Я. Щоголів).

(1) Нена́че (мов, ніби *і т. ін.)* **змо́вилися (змо́вившись)** — про одночасні дії без попередньої домовленості. *Як прийшли понад річку, всі три неначе змовилися: зійшли з дороги направо й стали на березі* (Л. Мартович); *Всі, немов змовившись, протягом цілого дня читали книжки* (Г. Епік); *Автомашини із зеленими вогниками .. всі, як одна, ніби змовилися: поспішали в парк* (О. Чорногуз).

ЗМО́ВНИК, а, *ч.* Співучасник змови (у 1 знач.). [В о р о н і н:] *Пригадайте, які події сталися недавно. Лише яких-небудь три місяці тому викрита зграя небезпечних змовників* (О. Левада); *Стояв* [гетьман] *посередині залу, де проходила невидима межа між змовниками і прихильниками Собеського, ніби підкреслюючи цим, що прагне об'єднати всіх і повести за собою* (В. Малик); * У порівн. *Вони йшли близько одне біля одного, наче змовники, і про щось таємниче розмовляли* (О. Гуреїв).

ЗМО́ВНИЦТВО, а, *с.* Діяльність, учинки змовника. *Атмосфера змовництва, притаманна політичному життю Російської імперії, є особливістю і її історії, і її сучасності* (з наук. літ.).

ЗМО́ВНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **змо́вник** і **змо́вниця.** *Чайка й не стямився, як опинився на змовницьких засіданнях* (Д. Бузько); *Цілком можливо, що в таборі існує своя змовницька організація, до неї Яблучко не знайшов дороги* (Ю. Яновський); *Різкі риси освітлених свічками облич сповнені вщерть звуками, і одкриті, рухливі уста — тишею. Через це загальні збори .. видаються змовницькими* (Б. Антоненко-Давидович); *Котрась* [із жінок], *відпихаючись від конвоїрів, таки встигла ткнути Шамілеві паперовий кульочок .. Вмостились під муром своєю змовницькою трійцею, й чорними від сажі руками було обережно повністю розгорнуто газетний кульок* (О. Гончар); // Такий, як у змовника, змовниці; таємничий. — *Капкан! — сказав Мача і подивився на Юру змовницьким поглядом* (І. Багмут); — *Вчора був на мосту на вулиці. — Голос у Марка зробився змовницьким, з хитринкою. — Орися крутилася біля Сергія Золотаренка* (Григорій Тютюнник); *Філіп поглядом подякував Гелені, яка відповіла йому змовницькою усмішкою* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Профіль* [Андрія] *замерехтів тисячею незаперечних подробиць-доказів, які однозначно свідчили про змовницьку натуру його власника* (Любко Дереш); // Стос. до змови (у 1 знач.), змовництва. *Всі махали руками на прощання, робили змовницькі знаки* (І. Багряний); *Вислухавши всі ці страшні змовницькі історії, Швейк вважав за доцільне розтлумачити їм усю безнадійність їхнього становища* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЗМО́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **змо́вник.** *Соня безшумно просковзнула до свого ліжка. Вона не так боялась розбудити подругу, як почувала себе змовницею* (Ю. Шовкопляс); *Тільки одного не врахували змовниці: перед ними був не немічний старик, а жилавий тренований спортсмен* (М. Дашкієв); *Автоматично вона стала господинею дому... З Христею в неї розпочалися цілком нові "відносини". Сьогодні вони стали наче змовницями* (Олекса Ізарський); * У порівн. [Ф р о с я:] *Що ви там шепочетесь, як змовниці?* (І. Микитенко).

ЗМО́ВЧАТИ *див.* **змо́вчувати.**

ЗМО́ВЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗМО́ВЧАТИ,** о́вчу, о́вчиш; *наказ. сп.* змовч; *док., розм.* 1. *кому і без дод.* Мовчати у відповідь на зауваження, образи і т. ін. *Тільки тиждень після весілля Кайдашиха змовчувала та скоса поглядала на Мелашку, показуючи їй роботу* (І. Нечуй-Левицький); *Докія не змовчує більше Уляні, а на всі її лайливі слова так голить, наче бритвою* (В. Кучер); [М о р о з и х а:] *Чи вже ж не можна змовчати?* [М а р у с я:] *Щоб я йому змовчала? Не діжде він цього, от що!* (М. Кропивницький); *Змовчав Клим, — та й що він міг сказати? Блиснули в очах жарини злі* (Л. Первомайський).

2. *що, про (за) кого — що.* Не розповідаючи про щось, замовчувати, умовчувати що-небудь. [Р у ф і н:] *Вимовлю щиріше те, що звичайне змовчувати звик...* (Леся Українка); *Дома за вечерею хвалилася мати, як їм було в степу, і за межу не змовчала — як Остап проміряв* (А. Головко); — *Він же анітрішки не вміє душею кривити і правду змовчати не вміє, хоч би якою вона була* (Є. Доломан); *Удома вона чогось не стала хвалитися знахідкою, навіть матері змовчала .. і лягла, тайкома тицьнувши пояса під подушку* (О. Забужко).

ЗМО́ГА, и, *ж.* 1. Спроможність, здатність, уміння що-небудь робити. *Поки ж моєї сили і змоги — я готов служить Вам, чим і як зможу* (М. Коцюбинський); *Так і моєї змоги Крапля, хоча й мала, Цвітом людські дороги Красить і застила* (А. Малишко); // *перев. мн., діал.* Здібності до чого-небудь. — *Ти ж сам знаєш, що в тобі криються великі змоги, ти так багато зможеш зробити для рідного краю...* (Г. Хоткевич).

2. *перев. з інфін.* Сприятлива умова, обставина, можливість для здійснення чого-небудь. *Ми були одні, без сторонніх свідків, вільні й мали змогу спокійно обміркувати дальший план діяльності* (Олесь Досвітній); *Завадка дав змогу синові два місяці погуляти та покупатись досхочу у Пруті* (Ірина Вільде); *Мир! Завойовано змогу мирно жити, не буде ще однієї воєнної зими* (О. Гончар); — *Хоч би ж була змога поїхати в ті місця, побачити їх тепер! .. А заодно вклонитися і могилам полеглих* (О. Шугай); [Б л а з е н ь:] *Не ходи, як їздить змога, Не звіряйся ні на кого, Кинь пияцтво та дівчат, Будеш славен і багат* (М. Рильський, пер. з тв. В. Шекспіра).

○ **(1) Не в змо́зі,** *у знач. присл.* — не маючи сил, понад силу. *Очі не в змозі були одіриватися від його карих очей, що вабили до себе, підкоряли* (А. Шиян); *Довго ще реготав він, не в змозі заспокоїтись* (І. Білик); **(2) За змо́гою <По змо́зі>,** *у знач. присл.* — у міру можливості, наскільки можливо. *Якщо Ви не можете взятися за це діло, то, може б, пораяли мені кого такого, хто б заплатив мені за всі книжки, хоч не зразу, а по змозі* (Панас Мирний); *Нам важливо зараз виграти час, підтягти загони й обози. І по змозі озброїти селян та міщан* (В. Чемерис).

ЗМОГТИ́[1] *див.* **змага́ти**[1].
ЗМОГТИ́[2] *див.* **змага́ти**[2].
ЗМОГТИ́СЯ *див.* **змага́тися**[2].

ЗМОДЕЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змоделюва́ти.** *Чимось нагадував* [саморобний обігрівач] *змодельованого конструктивістською уявою цапа* (Ю. Іздрик); *Змодельована пластичною масою передня частина обличчя й вільна від глини тім'яна частина черепа додатково розфарбовувалися вохрою* (з наук.-попул. літ.); *Ідеал життя, відповідний до мистецтва, був реалізований перш за все у Флоренції XV ст. — "ідеальному" місті, змодельованому уявою і руками великих творців* (з навч. літ.); // **змодельо́вано,** *безос. пред. В пам'яті машини було змодельовано еволюцію життя* (І. Росоховатський).

ЗМОДЕЛЮВА́ТИ, юю, ю́єш, *що.* Док. до **моделюва́ти.** *Те, що коїлося довкола, не можна було змоделювати навіть на найпотужнішому з сучасних комп'ютерів* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Як нам змоделюють світ, так і бачимо* (Л. Костенко); *— Ви підробили мій голос. — Звичайно, — відповів Професор. — Змоделювати голосовий апарат не важко* (М. Руденко); *Результати тривалих спостережень Місяця, Сонця та інших планет допомогли змоделювати рухи цих світил та обчислювати їхні положення серед зір на багато років наперед* (з навч. літ.); *Засвітила* [Надія] *сірника, щоб припалити ґніт лампи. Те світло жовто змоделювало її обличчя й кинуло на нього хитливі тіні* (Валерій Шевчук); * Образно. *Життя змоделювало таку систему, з якої вже не вийти, далі можна існувати тільки в її межах* (Є. Кононенко).

ЗМОДЕРНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змодернізува́ти.** *О віки, ви проминули недурно, тут зібрано .. все, що творив ваш геній: і шпиляста .. готика; і округлий, заспокоєний у святій урочистості візантизм; і брутальний, але змодернізований американізм; величезне депо стилів і епох* (В. Винниченко); *— Чоловік з дитячих літ чує в собі потяг до землі, її лона, і вирвати його з того світу, як чинять деякі змодернізовані письмовці, чисте безголов'я* (М. Олійник); // **змодернізо́вано,** *безос. пред. Діалектичну істину "Буття визначає свідомість" змодернізовано й пристосовано до філософії, світогляду та моралі сучасних інквізиторів* (І. Багряний).

ЗМОДЕРНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* 1. Док. до **модернізува́ти** 1; змінюючи, переобладнуючи і т. ін., удосконалити що-небудь відповідно до сучасних вимог. *Ось електровня — така сама руда і згорблена, вгрузла в землю, допотопна електровня, і навіть революційний колір не в силі її змодернізувати* (І. Багряний); *У Туреччині відповідно до програми американської допомоги змодернізують усі шляхи сполучення (порти, залізниці, автошляхи)* (із журн.); *Плани уряду змодернізувати архаїчну структуру збирання податків не завжди мають прихильників серед підприємців* (з газ.).

2. Док. до **модернізува́ти** 2; надати сучасних рис реалізм, фактам і т. ін. минулого. *Авторка* [О. Кобилянська] *хотіла змодернізувати сю історію; її героїня читає Ніцше й інтересується жіночим питанням .. Як на сучасну емансипантку, вона занадто пасивна* (М. Грушевський); *Відтворюючи давнє, митець слова завжди вирушає від сучасного, і тому змодернізувати давнину є річ далеко легша, аніж відтворити життя минулого віку в усій його цілості та своєрідності* (М. Зеров).

ЗМОДИФІКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змодифікува́ти.** *Учені стверджують, що зберегти здорові зуби на все життя допоможе гель із генетично змодифікованою бактерією* (із журн.); // **змодифіко́вано,** *безос. пред. Традиційні весільні обряди й пісні Лемківщини змодифіковано деякими атрибутами сучасності* (із журн.).

ЗМОДИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **модифікува́ти.** *Перші еміграційні роки У. Самчука — то час переважно декларацій, але за ними криється спроба змодифікувати власне кредо* (з наук.-попул. літ.); *Теологи зобов'язані постійно доповнювати свої знання новими здобутками науки, щоб бути здатними змодифікувати своє навчання* (з рел.-церк. літ.); *Жінка, котра пише про жінок, ідеально виражає те, що думає й відчуває жінка, яка читає про них. Автор твору майстерно змодифікував цю схему, ставши чоловічим речником жіночих почуттів і мрій* (із журн.).

ЗМО́ЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. до **змага́ти**[1] 1. *Змовкає* [дядько Лев], *зможений сном* (Леся Українка); *— Честь у того, чия гора, великий княже! — Й знову засміялась* [Ольга] *деренчливим смішком. — Честь князя в його силі. Якщо я вас одпущу — ви все одно зможені* (І. Білик).

ЗМОКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗМО́КНУТИ, ЗМО́КТИ,** кну, кнеш; *мин. ч.* змок, ла, ло *і* змо́кнув, нула, ло; *док.* Ставати мокрим, вологим; намокати, промокати. *Вони брали забитого птаха і занурювали в окріп. Все пір'я і пух змокали наскрізь* (Ю. Логвин); *Щоб повсть не змокала від дощу, половці її насичували салом або овечим молоком* (з наук.-попул. літ.); *Вони бігли в подвір'я, скакали в калюжу, як були в одежі, й качалися там в якійсь гарячковій нестямі, щоб краще змокнуть і не боятись скакати в огонь* (М. Коцюбинський); *— Жаль мені, що змокне хлопчисько* (Б. Лепкий); *— От, засидівся... —* ніяково озвався Діомед, складаючи кошика. *— А тепер і змокнеш...* (Н. Королева); *Дощ був густий і навальний .. Федір таки добре змок* (Ю. Збанацький).

◊ **На (як, мов, на́че) хлющ (хлющі) змо́кнути (змо́кти, змокрі́ти** *і т. ін.) див.* **хлющ; Промо́кнути (змо́кнути) до ни́тки (до ни́точки, до соро́чки, до [са́мих] сорочо́к)** *див.* **промока́ти**[1].

ЗМО́КЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **змо́кнути, змо́кти.** *Тимон витер спітніле чоло хустинкою, .. сердито натягнув на змоклий чуб свій солдатський кашкет* (Д. Бузько); *Змоклі й замерзлі невільники грілися на сонці і ладналися до останнього переходу* (З. Тулуб); *Вони ходили довгенько, аж поки не повалив густий мокрий сніг. Повернулись змоклі, забрьохані* (М. Олійник); *Почалася сильна злива, змокле шатро двигтіло* (І. Білик); *Він скинув наголовник — збите і змокле волосся прилипло до голови* (Валерій Шевчук).

◊ **[Як (мов, ні́би** *і т. ін.)***] мо́кра ку́рка (змо́клі ку́ри)** *див.* **ку́рка.**

ЗМО́КНУТИ *див.* **змока́ти.**

ЗМОКРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **змокрі́ти.** *Вітер гуляє полями змокрілими, Негідь, тумани несе* (Б. Грінченко); *Змокрілі в одну мить, коні неспокійно переминались з ноги на ногу, гнулися під дощем* (Ю. Збанацький); *Сеньйор Гаспероні відчув, як по його змокрілій від веслування спині побігли холодні мурашки* (С. Тельнюк); *Арсен ударив свого стомленого, змокрілого коня і почав поволі відриватися від Романа і Стехи* (В. Малик); *— Чогось Леся довго нема, — знову глянула Марта у змокріле віконце* (І. Нижник).

ЗМОКРІ́ТИ, íю, íєш. Док. до **мокрíти.** *Все наситив своїм диханням сироко. Обважніла одежа, змокрів тютюн, і сторінки книжок наче вилізли з лазні* (М. Коцюбинський); *Розчервонілий, захеканий, він аж парував від швидкої ходи. Піт стікав у нього по щоках на підборіддя, волосся на голові змокріло й злиплось* (В. Козаченко); *Вершники змокріли від швидкої їзди на змилених конях* (М. Малиновська); *Стрімко карбував крок Ольг. Сорочка на ньому змокріла, темне волосся з білим пасмом над чолом розтріпалося* (Р. Іванченко).

◊ **На (як, мов, нáче) хлющ (хлющі) змóкнути (змóкти, змокрíти** *і т. ін.)* *див.* **хлющ.**

ЗМО́КТИ *див.* **змокáти.**

ЗМОЛОДИ́ТИ, джý, ди́ш, *кого.* Док. до **молоди́ти.** *Шовкова блузочка з синіми горошинками і квітчаста хустка змолодили її* (Я. Гримайло); *У своєму листі Д. Маркович пише: "Молоде сильне життя моєї безліч коханої України й мене змолодить, і дасть сили написати сучасне, прекрасне, радісне..."* (з наук. літ.).

ЗМОЛОДІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **змолодíти.** *Прощений, прощений! .. Заубуш зірвався з підлоги. Змолоділий, вродливий, мало не благородний у своєму покаліченні* (П. Загребельний); *— О, тато наш удома! — сказала трохи здивовано його жінка .. Стала супроти нього, світла і змолоділа від дощу, вогка, рідна й запахуща* (Валерій Шевчук); *В Сіда від зворушення тріпотіли всі лусочки на дивно змолоділому обличчі* (Н. Околітенко); * Образно. *Односять змолоділі дніпрові хвилі .. уламки старих заклялих традицій* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗМОЛОДІ́ТИ, íю, íєш. Док. до **молодíти.** *Сонце, як спершу, засяло й пригріло, — Й все у природі немов змолоділо* (Я. Щоголів); *У зосереджених, застигло-непорушних очах спалахнули веселі вогники, а на втомленому обличчі заграла радісна посмішка. Він ніби змолодів* (Г. Коцюба); *Ніби змолодівши, в улюбленій шовковій білій сорочці, Петро сумовито розповідав про військові дороги* (Микита Чернявський); *Світ, мов горнило, де й ти змолодів* (П. Мовчан).

ЗМО́ЛОДУ, *рідко* **ІЗМО́ЛОДУ,** *присл.* 1. З молодих років, з молодого віку. *Сього чоловіка всі поважали змолоду. Як парубкував, поведе чорними бровами — дівчата сохнуть і дуріють; а тепер, як пристарівся, моргне сивим усом — громада й примічає...* (Марко Вовчок); [Я в д о х а:] *Отут ще єсть два непосидька* [непосидьки]... *Ну, та тим не диво, вони привикли волочитись ще змолоду: то на лінії, то в Таврії, то на Дону щоліта...* (І. Карпенко-Карий); *— Бережи, брат, честь ізмолоду, — Кажуть люди* (П. Воронько); *— Ти ж знаєш, мене змолоду яструбом звали* (Микита Чернявський).

2. У молоді роки; за молодих років; замолоду. *Я таки співуча змолоду була!* (Ганна Барвінок); *— Життя нам не шкода! — відгукнулися голоси. — Змолоду не жаліли його, а тепер нам, старим, вже нема чого шкодувати...* (А. Кащенко); *Давно колись, ще змолоду, пробувала* [Клавда] *піднести голову і стати на прю з чорними силами* (Ирина Вільде).

ЗМОЛО́ТИ *див.* **змéлювати.**

ЗМО́ЛОТИЙ *див.* **змéлений.**

ЗМОЛО́ТИСЯ *див.* **змéлюватися.**

ЗМОЛОТИ́ТИ *див.* **змолóчувати.**

ЗМОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змолоти́ти** 1. *На тоці, недалеко від хати, лежали дорідні снопи жита, ще не змолоченого* (Ганна Барвінок); *Ярина ще не змолочена* (І. Нечуй-Левицький); *Знав* [Сава], *що його батько спродав уже половину змолоченого збіжжя, але він боявся сказати се Рахірі* (О. Кобилянська); *Система моніторингу врожайності враховує прохід жатки на вже змолоченій території, автоматично зменшуючи ширину захвату* (з наук.-техн. літ.); // **змолóчено,** *безос. пред. Горох змолочено на дев'яносто відсотків* (з газ.).

ЗМОЛО́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змолóчувати** 1. *Змолочуване зерно ще довго зберігало тепло* (з газ.).

ЗМОЛО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змолóчувати** 1. *Змолочування ячменю через негоду затяглося* (з газ.).

ЗМОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗМОЛОТИ́ТИ,** очý, óтиш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Те саме, що **молоти́ти** 1; обмолочувати (у 1 знач.). *Він сам у день змолочував більш як десять чоловіка* [чоловіків] (Сл. Б. Грінченка); *Минуло літо, після жнив Овес хазяїн змолотив* (Л. Глібов); *Оповідань твоїх не знатимуть унуки! Їм не дубовий ціп — залізний ціп сторукий Змолотить золоті, обтяжені снопи...* (М. Рильський); *Весь хліб вчасно заскиртували і змолотили* (І. Волошин); *Зіжну, і змолочу, і хліб знесу в оселю, аби далеких друзів на свята закликать* (П. Мовчан); // *безос.* * Образно. *Усе було вкрито градом. Листя кукурудзи пошматовано. Буряки змолотило, наче ціпом* (з газ.).

2. *тільки док., кого, перен., розм.* Док. до **молоти́ти** 2; сильно побити кого-небудь. *Прибігли дядьки з кілками, змолотили б* [Оксена], *як вальок глини, та вибігла з хати хутірська дівчина, Олена, білими руками від смерті заслонила* (Григорій Тютюнник); *Той лахматий приблуда .. спрожогу — стриб на свитку! І в яму! Просто в залізні кліщі — лапами! Спіймався! Побили його наші кийками, на мотлох змолотили* (В. Близнець); *Його змолотили санітари в ту пам'ятну ніч. Оце вже через три тижні він ледве викарабкувався* (В. Рубан).

3. *тільки док., що, перен., фам.* Док. до **молоти́ти** 3; з'їсти що-небудь з великим апетитом. *Жінка підігріла хаш, винесла його в садок, де вже її коханець чекав, та удвох любенько й змолотили цілий казанок* (Ю. Винничук).

◊ **Зім'яти (змолóти, стéрти** *і т. ін.)* **на табáку** *див.* **зминáти**[1]; **(1) Змолоти́ти на сніп** *кого* — сильно побити. *— Тату! — скрикнули близнята, що теж не пізнавали свого спокійного батька, і стали біля нього, ладні змолотити на сніп Ступача* (М. Стельмах); **[Як (мов, нíби** *і т. ін.)***] чорт сім кіп горóху змолоти́в** *див.* **чорт.**

ЗМОНТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змонтувáти.** *Я мусив виграти собі .. перед десятьма годинами вечора — ще півгодини на перегляд остаточно змонтованого фільму* (Ю. Яновський); *На рахунку в Яшка був не один вправно змонтований шлюз* (Л. Дмитерко); *В змонтованих у цілість різних текстах доводиться узгоджувати дієслівні форми* (Ю. Іздрик); // **змонтóвано,** *безос. пред. Навіси готові, помпоустановки змонтовано, потужні труби повились удалеч попід землю через сагу, через піщані шпилі за Донець* (Микита Чернявський).

ЗМОНТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *що.* Док. до **монтувáти.** *Спорудили механізований водогін з напірною баштою, проклали сітку труб, змонтували автопоїлки* (І. Волошин); *Змонтувавши в палаті стереопроектор, він запустив для близнят перший фільм: це був урок для дошкільнят* (О. Бердник); *— Приймач! На транзисторах, напівпровідниках. Це я тільки у футлярі від фотоапарата його змонтував* (В. Нестайко).

ЗМО́РА, и, *ж., діал.* 1. Виснаження. *Прийде змора, і вигине ворог* (І. Багряний); *Відчув* [Мирон Данилович] *таку чорну змору, що от-от похилить на сніг. Стояв, обпершись на лопатку* (В. Барка); *Вона* [дівчина] *не вийде, не впаде в покорі Ненависному чужаку до ніг, Вона загине в голоді і зморі, Але здолає ворогів своїх* (Д. Павличко).

2. Кошмар. *Ті сни літали, наче хижі птахи, .. і налягали зморою на груди* (Леся Українка); *З тієї ночі Лачерда зломився .. Жив, мов у страшній зморі, свідомий того, що його найглибші таємниці відомі й чужі очі читають у його душі ясніше, ніж власні* (Н. Королева); *Тато ладен був плигнути в яму, щоб його застрелили найпершим, щоб, нарешті, закінчилися такі страхіття, така змора* (Олекса Ізарський); * У порівн. *Голод — велике слово. Мов грізна змора, стояв він у кождого за плечима* (І. Франко).

ЗМОРГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Те саме, що **моргну́ти.** *Я рішаюсь уперто дивитись на панну Анелю .. І я дивлюся. Ані зморгну* (М. Коцюбинський); *На щиті вогненному, на щиті золотому Каїн підняв Авеля на вила і так держить його. Держить перед очима, не дає й зморгнути* (І. Багряний); *Таня крапнула, і я мимоволі зморгнув. Краплина сприснула з вій і покотилась по щоці, мов сльоза* (Ю. Смолич); *Дівчина посміхнулася. Але так, що Дан здивовано зморгнув...* (І. Роздобудько).

◊ **І (на́віть,** *рідше* **ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти,** *діал.* **не змельну́ти)** *див.* **моргну́ти; Не моргну́вши** *(рідше* **не зморгну́вши) [о́ком (брово́ю)]** *див.* **моргну́ти.**

ЗМОРГНУ́ТИСЯ *див.* **змо́ргуватися.**

ЗМО́РГУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм., рідко.* Те саме, що **морга́ти** 1. *Працюючи на комп'ютері, необхідно частіше зморгувати* (з газ.).

ЗМО́РГУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗМОРГНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док., розм.* Моргаючи, подавати один одному знак; переморгуватися. *Семен і три парубки сідають на полу і грають у хвильки; деколи промовляють: .. "Та не поглядай!", "Та ви-бо не зморгуйтесь!"* (М. Кропивницький); *Товариші зморгнулись, разом кинулись на ..* [Чіпку] (Панас Мирний).

ЗМОРДО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **мордува́ти.** *Змордований горем, я довго хворав* [хворів], *Без волі, без долі, — з одчаю вмирав* (П. Грабовський); *Бачив* [Лесь] *перед собою те поле, а на ньому Сеня й батька, які чіпко тримають один другого за барки, хоч ледве на ногах стоять, бійкою змордовані...* (І. Нижник); *Час існував сам по собі, а письменниця (бодай і змордована тим часом) — сама по собі* (І. Жиленко); // **змордо́вано,** *безос. пред. Поволеньки злазила* [Меланка] *на долівку — і хата попливла, закрутилась. Добре ж побито її, добре змордовано, щоб вас так свята земля мордувала* (Є. Гуцало).

2. *у знач. прикм.* Змучений, втомлений, виснажений. *По всій Бессарабії ганяли дозорці, вистежуючи скрізь по ровах, стогах сіна, комишах болотяних річок збіджених* [бідних], *змордованих людей* (М. Коцюбинський); *Жив* [Сеспель] *у якомусь важкому, хворобливому протиріччі. Існувало на світі жалюгідне, змордоване, передчасно зношене тіло, вміщало в собі велику, широку, могутню душу* (Ю. Збанацький); * Образно. *Тяглися безкінечні хвилини, і за ними волоклася по камінних бруку моя безвладна змордована думка* (Б. Антоненко-Давидович); *А як же ти, а як же ця молитва, а як же ця змордована клятьба і рук моїх заломлена гонитва за тим, що зветься доля і судьба?* (І. Драч).

ЗМОРДО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **змордо́ваний** 2. — *Як друга прошу, порадь, що робити мені? Горе, таке горе на мене звалилось... — І по його цій змордованості, розгубленості, зовсім раніш не властивій йому, Дорошенко відчуває, що Яцубу справді, видно, спіткало якесь нещастя* (О. Гончар).

ЗМОРДУВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **змордува́ти.** *На жаль, не завжди громадяни захищені від кримінального свавілля та змордування* (із журн.).

ЗМОРДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого і без прям. дод.* Док. до **мордува́ти.** — *Ху-ху!.. — сказав Семен, здіймаючи шапку та витираючи впрілого лоба. Його гірше змордували "дурні думки", ніж орання* (М. Коцюбинський); *Наприкінці М'ясниць одужала Катря. Трудно було одужувати: змучила недуга.., до того ж журба змордувала: все за Юхимом побивалася* (А. Головко); — *Чоловіче! — Заскиглив Гречин. — Малий не винний! Це он той, проклятий, все!.. — Ага!.. — Вигукнув дядько. — Зрозумів! А цього за що ти змордував?!! За що?!!* (Ю. Логвин).

ЗМОРДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **мордува́тися.** *І змордуєшся, Закропляєшся, А вона* [жінка] *у плач: "Запиваєшся!"* (С. Руданський).

ЗМО́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змори́ти.** *Вийди, коханая, працею зморена, Хоч на хвилиночку в гай* (М. Старицький); *Важко пирхали коні, зморені борсанням у снігу* (О. Донченко); *Тихо в хаті, тільки чути рівне дихання зморених сном людей* (І. Цюпа); *Жовтий, вищерблений місяць дивився з-за Оливної гори втомленим обличчям зморенего безсонністю, нудного й знудженого хворого* (Н. Королева).

2. *у знач. прикм.* Який зморився, відчув фізичну втому. *Смеркне, то їм би додому, охолодить смажні уста, дати відпочинок зморену тілу, а вони ідуть до батька* (Марко Вовчок); *Зморені собаки ледве тягли нарти* (М. Трублаїні); *Над садом місяць світиться, квітує небо зоряне, в саду баян жаліється, зове дівчину зморену* (І. Гончаренко); *Лише перед світом зморений Арсен заснув* (В. Малик); * Образно. *Скривавленим клубком нервів зморене сонце спускалось за обрій* (Б. Антоненко-Давидович); // Який виявляє, виражає втому. *Тут німці були! Це помітно по всім* [по всьому]: *По людях, по зморених їхніх обличчях, По цих попелищах, — і досі ще дим!..* (І. Нехода); *Манюня подивилась на мене зморениими за день очима* (М. Вінграновський); // *у знач. ім.* **змо́рений,** ного, *ч.;* **змо́рена,** ної, *ж.* Про стомлену людину. *Коли зморений припаде спраглими губами до води, його можна на місці розстріляти, але він не покине пити* (П. Кочура); *Зоренько ясна, богине красна, потішнице зморених та знедолених! .. Такої злагоди і такого злюбу, далебі, світ ще не знав* (Д. Міщенко).

ЗМО́РЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **змо́рений** 2. *Але й крізь мертву зморeність пробився до нього* [Сивоока] *вночі сон* (П. Загребельний); *Тамара уважно розглядала цю людину — людину, що від хлібів. Сила і зморeність. Тиха, мужня статечність* (О. Гончар).

ЗМО́РЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змори́ти** і стан за знач. **змори́тися.** *Микита Гайдаренко, вартуючи по ревкому, теж піддався нічному зморенню* (Іван Ле); *Я падаю з ніг від зморення* (Р. Андріяшик).

ЗМО́РЕНО. Присл. до **змо́рений** 2. *Цигуля — як хмара чорний. Тільки час од часу хіба зітхне зморено чи похитає докірливо головою* (А. Головко); *Важко тюпали коні. Зморено мотаючи головами, вони тягли гармати, вози з снарядами, провіантом* (П. Автомонов); *Впав нагло горілиць в покоси, і руки зморено розвів, і крикнув: — Доле! З мене досить! — Ударив промінь звуку в просинь — я за відлунням полетів...* (П. Мовчан); *— Надто мало у вас святих, щоб вилікувати мене, — зморено сказав він і сів на колоду* (Валерій Шевчук); * Образно. *Стояла велика спека. Молоді деревця попід вікнами контори зморено опустили своє віття* (О. Гончар).

ЗМОРИ́ТИ *див.* **змо́рювати.**

ЗМОРИ́ТИСЯ *див.* **змо́рюватися.**

ЗМО́РНИЙ, а, е, *рідко.* Який зморює, виснажує кого-небудь. *— Злюб із милим .. всього лиш на час. Далі піде клопіт, підуть зморні та чорні дні. Нащо вони в такому віці?* (Д. Міщенко); *Зморна спека тривала майже місяць* (із журн.).

ЗМО́РНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Стан за знач. **змо́рний.** *Ніхто за минулий день особливо не натомився. Ідуть твердо й споро, схоже, й не відчуваючи зморності цього тривожного нічного переходу* (Н. Тихий).

ЗМО́РНО, *рідко.* Присл. до **змо́рний.** *Довго, аж надто довго та зморно долали* [втікачі] *безпуття, що лежало між нижньою Тивер'ю та Россю, а прийшли в Полянську землю* (Д. Міщенко).

ЗМОРО́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зморо́зити** 1. * Образно. *Серце Сильвії, зморожене Вчорашньою кровавою марою, Мов віск м'який, знов таять почало* (І. Франко); *Вони дуже раділи, що йдуть на Січ .. Звідсіля світить сонце на всю Україну і огріває зморожений злиднями, стомлений український народ* (А. Чайковський).

2. *у знач. прикм.* Який зморозився (у 2 знач.), змерзнувся (у 1 знач.). *Що було причиною їх смерті? Голод? Холод?.. Тіла їх були сині, скостенілі, зморожені* (І. Франко); *Марія почувала, як останні залишки сил покидали її нечутно, мов іржаві пелюстки зморожену квітку, і боялась тільки одного — крововиливу* (П. Козланюк); *Дмитро знайшов кілька закривавлених, зморожених в одно, шорстких шерстинок і догадався, що на санях лежали убиті свині* (М. Стельмах); *Ярина держала торішню бадилину, зморожену, виправу дощами, відчувала дух польового зілля* (Б. Харчук).

ЗМОРО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *док.* 1. *що.* Док. до **моро́зити** 1; викликати відчуття сильного холоду. *Косинюк сягнув рукою до кишені. Холодний предмет зморозив його долоню* (Р. Іваничук); * Образно. *Зморозив мені шкіру дикий страх, і я щосили кинувся бігти, намагаючись чимшвидше вирватися з міста і конечно втекти* (Валерій Шевчук); // *кого, перен., розм.* Тримаючи кого-небудь на холоді, дати йому дуже змерзнути. *Ой, зимо моя, Зимо лютая, Ой, прошу ж тебе: Не зморозь мене!* (з народної пісні); *— Ой ти, дівчино, червоная вишня, Чом ти до мене з вечора не вийшла? — Чого я маю з вечора ходити? Ой знаю, знаю: — хочеш зморозити* (П. Чубинський); // *безос. Ой зморозило червоную калину, Плакала дівчина, колишучи дитину* (з народної пісні).

2. *що, розм.* Док. до **моро́зити** 2; заморозити до твердого стану. * Образно. *Смерті несподівана примара Зморозила мою зрадливу кров* (Д. Павличко); // Попсувати морозом. *Мороз .. в маю зморозив у нас усяку фасолю, також і японську* (М. Коцюбинський); *— Може мороз зморозити зерно, може мишва стеребити його, сарана з'їсти, град збити, .. а все ж таки він оре і сіє* (Б. Лепкий); [І в а н:] *А жита які! І лютневі вітри не зв'ялили, і озимки не зморозили* (Я. Галан).

3. *кого, перен., розм.* Паралізувати, скувати чиї-небудь рухи, призвести до заціпеніння. *Чудні слова парубка зморозили, але не відказав нічого* (Ю. Винничук); // *безос. На вулиці побачив* [Іван] *батька. Його зморозило. Обхопила його душу тривожна думка, що мати вже не живе* (А. Крушельницький); *Мене аж зморозило. Батьків погляд був холодний, як ніж* (І. Керницький); *Матвія зморозило, він аж застогнав, аж зупинився..; ну, чому, чому він заступився за Сидора .. Сидір міг і вбити його* (Ю. Мушкетик).

4. *що і без прям. дод., перен., фам.* Сказати що-небудь недоречне; бовкнути, ляпнути. *Дядько Юхим на доброму підпитку ні в тин ні в ворота зморозив: — Тебе вже й забувати почали* (В. Кучер); *Бабуся, пересміявшись із того, що я зморозив, заганяє нас до хати, а сама ще йде поглянути на .. садок* (М. Стельмах); *Перш ніж лізти, люди важать, на який ступить щабель. Щось невлад зморозиш, кажуть: як Пилип із конопель* (Д. Білоус); *Про музику я думав так само, як і вона, але чому ж я зморозив оту дурницю?..* (М. Руденко).

ЗМОРО́ЗИТИСЯ, о́жуся, о́зишся, *розм.* 1. Док. до **моро́зитися** 1; відчути сильний холод. *Купаючись у гірській річці, туристи зморозилися* (з газ.).

2. Док. до **моро́зитися** 2. * Образно. *Кров на мить зморозилась у моїх жилах. Був такий уражений, що бабця зирнула на мене перелякано* (Валерій Шевчук).

ЗМО́РХЛИЙ, а, е, *розм.* 1. Який став зморшкуватим, покрився зморшками; морхлий. *Побачивши сиву, зморхлу матір, відчула* [дочка] *невимовний жаль: якою самотньою доживає мати віку...* (Іван Ле).

2. Скручений, усохлий. *Стояв дебелий дуб в торішньому, у висохлому листі: жовтогаряче, зморхле й неживе, воно ще опадати не хотіло!* (С. Голованівський).

ЗМО́РШКА[1], и, *ж.* 1. Невелике довгасте заглиблення чи борозенка, складка на шкірі обличчя, тіла людини або тварин. *Жінка скинула з себе рядно і показала на світ своє сухе, жовте, пописане зморшками лице* (Панас Мирний); *Бугай ходив по кругу, красиво вигнувши жирну, в важких зморшках шию, не звертаючи уваги на людей, що обступили його зі всіх боків* (Григорій Тютюнник); *Глибокі зморшки зорали йому високе чоло й залягли двома борознами коло вуст* (І. Білик); *Кожна втрачена можливість відбивалася глибокою зморшкою на його обличчі* (В. Хрущак); * У порівн. *Розкішні крислаті кущі .. звисали гірляндами над жовтим проваллям, що, мов глибока зморшка на чолі, перетинало пасмо гір* (М. Коцюбинський).

2. *перен.* Нерівність на поверхні чого-небудь (вузька довга западина, згин і т. ін.). *Він не впізнав тихої тайгової річечки. Темні зморшки пнулися на ній тугими смугами, бульбашки вкривали водяну поверхню* (О. Донченко); *Біля коріння, у зморщці розлогої дуплястої липи, тісно примостилося, збиваючись в одну грудку, кілька жовтих грибів-поганок* (М. Стельмах); *Я ліг на живіт, погляд згубився в зморшках вибалка, над яким стелилася золотиста курява диму* (Р. Андріяшик).

ЗМО́РШКА[2], и, *ж.* Те саме, що **змо́ршок.** *Назви грибів виникали різними шляхами, в основу їх покладені, зокрема, зовнішні ознаки (зморшка, калічка, тонконіжка, товстокоренник)* (з наук.-попул. літ.); *Зморшку вважають першим весняним грибом* (із журн.).

ЗМО́РШКОВІ, вих, *мн.* Родина сумчастих грибів із плодовим тілом заввишки до 23 см, яйцеподібною буруватосірою шапинкою. *Зморшкові — родина рідкісних грибів, більшість з яких занесено до Червоної книги України* (з наук.-попул. літ.).

ЗМО́РШКУВАТИЙ, а, е. 1. Укритий зморшками *(див.* **змо́ршка**[1] 1). *Стогнала, плакала і тужила скрипка в старечих зморшкуватих руках* [діда Мусія] (Н. Рибак); *Зморшкувата смужка шкіри між двома сегментами хітину опинилася перед очима Ван Луна* (В. Владко); *Наталя читала, а мати мовчазлива, мов закам'яніла, слухала і не помічала, як з її очей по зморшкуватих щоках збігали гарячі сльози* (Ю. Збанацький); *Дід Харлампій зітхнув і, майже не поворухнувши зморшкуватими білими губами, мовив журно: — Гарні були хлопці...* (М. Циба).

2. *перен.* Зі зморшками *(див.* **змо́ршка**[1] 2). *Я зачепився руками за найнижчу товсту гілляку .. Глянцева поверхня в'єтнамок ковзала по зморшкуватій корі* (Любко Дереш).

ЗМО́РШКУВАТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **змо́ршкуватий.** *В осклянілих очах дідича, в його проріджeному літами і омертвілому чубі, в геологічній зморшкуватості обличчя відчувався подих смерті* (М. Стельмах); *Зморшкуватість сухих бобів ускладнює вимолочення й очищення насіння* (із журн.).

ЗМО́РШОК, шка, *ч.* Умовно їстівний гриб родини зморшкових із зморшкувато-ніздрюватою шапинкою. *Весняних грибів-зморшків .. Вовкулака назбирав повну шапку* (В. Шкляр); *Уживати зморшки можна після відварювання* (з газ.).

ЗМО́РЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змо́рщити.** *Жінки де-не-де ще майоріли рештками колишніх своїх хусток над зморщеними горем обличчями* (Т. Осьмачка).

2. *у знач. прикм.* Який зморщився (у 1 знач.). *Лиш запищала* [бабуся] *з болю, й обернулася, І зморщене, збідоване, пооране Слізьми, й нуждою, й голодом лице своє Звернула мов благально на Никифора* (І. Франко); *Худе, оголене до пояса тіло неприємно вражало випираючими з-під зморщеної шкіри ребрами* (А. Хижняк); *З-під закіптюженого зморщеного чола з великими залисинами весело позирали з-над окулярів примружені лупаті очі* (В. Нестайко); *Торби лежали на місці, але були сплющені й зморщені, як висушена слива* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // *перен.* Який має на своїй поверхні вузькі довгі западини, згини і т. ін. *Біг по зеленаво-чорній, місцями зарослій мохом, зморщеній скелі водоспад* (В. Гжицький); *— Пропустіть мене до начальника! — хльоскаючи себе пужалном по зморщеній халяві чобота, вимагав Ріпка* (М. Циба); *— Нам треба нею* [водою] *наповнити всі корчаги й бурдюки! — Він чомусь засміявся, повів мозолистою рукою над зморщеними, обпалими шкірами бурдюків* (Ю. Логвин).

ЗМО́РЩЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **змо́рщений.** *На торф'яних ґрунтах в разі браку калію спостерігається зморщеність листків капусти, а качани м'які й дрібні* (з навч. літ.).

ЗМО́РЩЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **змо́ршка**[1]. [С а б і н а:] *Твоя рабиня вже доложить хисту: всі зморщечки отут попри очицях .. і між брівками чудово замалює* (Леся Українка); *Великі очі її під вицвілими, рідкими бровами теж стомлено дивилися на світ, а від них розбігалися, мов темно накреслені, густі, вже, певно, давні, зморщечки...* (О. Копиленко); *Ліна спідлоба дивилася на новеньку, біля вуст у неї залягла ледь помітна скептична зморщечка* (О. Бердник); *Подушки на його ліжкові перебивала* [Христя], *— мов надуті, лежали вони, не видаючи ніде ні зморщечки, ні складочки, — пухкі та високі!* (Панас Мирний).

ЗМО́РЩИНА, и, *ж., діал.* Зморшка *(див.* **змо́ршка**[1] 1). *Сам* [батько] *так подавсь. Стільки зморщин по виду попролягало за сі часи* (Ганна Барвінок).

ЗМО́РЩИТИ *див.* **змо́рщувати.**

ЗМО́РЩИТИСЯ *див.* **змо́рщуватися.**

ЗМО́РЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змо́рщувати** і стан за знач. **змо́рщуватися.** *Запропонована англійцями автоматизована система досліджує особливості міміки людини, зокрема кусання губ, зморщування носа й кліпання очима* (із журн.); *Зморщування лоба спричиняє утворення виразних горизонтальних ліній* (з газ.).

ЗМО́РЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗМО́РЩИТИ,** щу, щиш, *док., що.* Збирати шкіру в зморшки, зморшками *(див.* **змо́ршка**[1] 1); морщити (у 1 знач.). *Її світлість раптом боляче зморщує брови* (В. Винниченко); *— Ця вирва — наче лійка рік. Крута, як бачиш, кам'яниста, гола .. Всього іще не обійшли ми кола, Й Яких новин нам не пошле Плутон, Від здивування ти не зморщуй чола* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); *Докія зморщила брови* (О. Кобилянська); *Охрім витер широкою долонею засмагле чоло, ніби щось пригадуючи, зморщив перенісся* (В. Кучер); *Болгарин задумливо подивився на геолога й навіть забув зморщити носа* (І. Білик); // *безос.* [І в а н:] *Ге, коли б ви, братці, знали, яке мене лихо спіткало! .. Аж до плачу мені доходить!* [О м е л ь к о:] *І певно, що лихо велике, бо й тварь* [твар] *тобі зморщило, неначе постіл* (М. Кропивницький).

ЗМО́РЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗМО́РЩИТИСЯ,** щуся, щишся, *док.* 1. Укриватися зморшками, ставати поморщеним; морщитися. *Чистий опуклий лоб під запиленим козирком старенького картузика зморщується* (О. Донченко); *Сльози заливали обличчя. Те обличчя темніло від сліз і зморщувалося* (Валерій Шевчук); *Галя мовчала. Глянув на неї Чіпка та й здивувався: пожовкла, з лиця спала, зморщилась...* (Панас Мирний); *Лице в неї зморщилось, неначе сухий опеньок* (І. Нечуй-Левицький); // *перен.* Покриватися вузькими, довгими западинами, складками і т. ін. (про поверхню чого-небудь). *Ніс черевика зморщився і вгору задерся* (Ю. Збанацький); // Скручуватися, засихаючи. *Тичинки й маточки дзвоників алтайських дозрівають неодночасно: спочатку розвиваються тичинки, потім вони зморщуються, і тоді достигає приймочка* (з наук.-попул. літ.); *Хвороба може вразити і грона, через що ягоди зморщуються* (з навч. літ.).

2. *тільки док.* Зморщити лице, зробити гримасу, скривитися під впливом якого-небудь неприємного почуття. *Кирило Тур показав себе добрим запорожцем: і не зморщивсь, і не застогнав* (П. Куліш); *Вона зморщилась, мов від фізичного болю* (Леся Українка); *Корній неприємно зморщився* (М. Івченко); *Дитина мовчки підвела на батька каламутні очі і, зморщившись, наче старезний гриб, заплакала, розкриваючи беззубий ротик* (З. Тулуб).

ЗМО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змо́рювати** і **змо́рюватися.** *Зморювання негативно позначається на загальному стані організму* (з навч. літ.).

ЗМО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗМОРИ́ТИ,** орю́, о́риш, *док., кого, що і без прям. дод.* Доводити до фізичного

виснаження, до перевтоми; стомлювати, викликати сонливість; морити (у 2 знач.). *Полонені просувалися вперед надто повільно. Дедалі дужче зморювала втома* (Д. Ткач); *Дівчинка не гримала в двері, знала, що це даремно .. Потім присіла під стіну, і сніг почав зморювати її, очі злипалися* (В. Багірова); *Зморила всіх духота нестерпуча: Не подиха вітрець на поле й ліс* (Б. Грінченко); *Степан подався до Бориса на Львівську вулицю за Сінний базар. Швидка хода зморила й трохи заспокоїла його* (В. Підмогильний); *До Малахової було верстов сім. Їхали помаленьку, щоб не зморити коней* (Є. Кравченко); *Довга дорога зморила юнаків, викликала голод* (В. Фіялко); // Змучувати, терзати морально. *Спочатку нетерплячка, потім ображена гордість, врешті тупа байдужість зморювали душу дівчини* (Р. Іваничук); *Може, я й задрімав.., коли почув раптом, як від вівтаря струмує тепло, від кам'яної різьби, що зображала Христа на молитві у саду Гетсиманському та учнів його, яких, подібно до мене, зморила тяжка скорбота* (Г. Пагутяк).

◊ **Дрімо́та бере́ (змо́рює, хи́лить)** *див.* **дрімо́та; Сон хи́лить (кло́нить, змо́рює** *і т. ін.)* / **змори́в (зломи́в, поборо́в** *і т. ін.) див.* **сон**[1].

ЗМО́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ЗМОРИ́ТИСЯ,** орю́ся, о́ришся, *док.* Дуже стомлюватися, вибиватися з сил. *Підтримувала його* [паличка], *коли він трохи зморювався* (О. Іваненко); *Вони звертали від села в поле, а тоді йшли, доки зморювалося хлопченя* (Валерій Шевчук); *— Я вже старий.., ходити пішки я зморююся* (А. Перепадя, пер. з тв. А. де Сент-Екзюпері); *То в салон зайде* [пані], *поговорити з гостями, то в кухню забіжить: просто зовсім зморилась* (Леся Українка); *Відчувши, що зморився, Дорошенко приліг, випростався на траві горілиць* (О. Гончар); *— Хто вона вам? — Ніхто, — здивувався Михайло. — Просто жаль. Зморилася дівчина...* (О. Бердник).

ЗМОСТИ́ТИ, ощу́, о́стиш, *що.* Док. до **мости́ти** 1, 3. *Хати у нас і справді-то не хвацькі. Присілок давній, хто яку змостив* (Л. Костенко); *В вибої жайворон змостив собі гніздечко* (І. Вирган); *Господар хати з того часу, як ти, біла лелеко, змостиш у них на стрісі гніздо, пильно оберігає його* (В. Голобородько); *Старовинний будинок, у якому змостила гніздо моя ластівка, колись належав монастиреві* (В. Шкляр).

ЗМОСТИ́ТИСЯ, ощу́ся, о́стишся. Док. до **мости́тися** 1. *На сідало кури змостились* (Сл. Б. Грінченка); *Відтиснувши хлопця, Тоня вільно змостилася поряд із ним* (О. Гончар); *Пронизливо дув східняк. Я змостився під низьким бортом платформи, поклавши під бік мішок із сухарями* (Р. Андріяшик).

ЗМО́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змота́ти** 1. *На берег зійшов хлопчик, тримаючи в руці змотаний шпагат з нанизаними на ньому гачками* (М. Трублаїні); *В руках у Сергія змотана в бухту довга вірьовка* (І. Багмут); *Вірьовка змотана вдвоє, має щаблі, як у звичайній "морській" драбині* (В. Петльований); *— Аж ось де мій мотуз! — вона витягла з торби змотаний жмутом мотузок* (Л. Письменна); // **змо́тано,** *безос. пред. Палуба парусника гола: парус змотано, і людей не видко* (Ю. Яновський).

ЗМОТА́ТИ *див.* **змо́тувати.**

ЗМОТА́ТИСЯ *див.* **змо́туватися.**

ЗМО́ТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змо́тувати** 1. *Є кілька типів механізмів регулювання натягу стрічки, змотуваної в рулон* (з навч. літ.).

ЗМО́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змо́тувати** 1. *Легко обійшлося .. змотування паркувального канатика на .. яхті* (І. Карпа); *Сила натягу каната регулюється за рахунок зміни довжини внаслідок намотування або змотування його частини на барабан лебідки* (з наук.-техн. літ.); *Витушка — ткацький прилад для змотування знятої з мотовила пряжі в клубки* (з наук.-попул. літ.).

ЗМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗМОТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *що.* Мотаючи, скручувати, звивати в моток, клубок що-небудь (нитки, дріт і т. ін.) або накручувати, намотувати на щось. *Дрібно перебирав* [павучок] *лапками: змотував незриму ниточку* (В. Барка); *Хижий козак сердився, змотував аркан* (Г. Колісник); *Розв'язав* [Чорбаряну] *чорну товсту нитку, змотав її на палець* (М. Чабанівський); * Образно. *Ніч проміння позбирала І змотала у клубок... Наче тінь жива упала Біля ґанку у куток* (О. Олесь); // Мотаючи, виготовляти певну кількість пряжі. [Л у ї з а:] *Вона оце знов скільки пасем змотала вчора ввечері* (Леся Українка); *Чоловіки тікали вечорами з дому. — Хоч би ж он шпульку змотав, — скаже невдоволено жінка* (А. Головко); * Образно. *Берегом ще лежав туманець, він тягнувся пасемцями, зникав у зелених вітражах очерету, так ніби чиїсь невидимі руки змотували і ховали ті білі сувої* (Ю. Мушкетик).

2. *тільки док., фам.* Те саме, що **змота́тися** 2. *Він давно збирався змотати у Молдавію, .. вшивався від армії* (Любко Дереш).

3. *тільки док., фам.* Те саме, що **змота́тися** 3. *Підморгус* [Фред] *по-змовницькому: — Змотаємо? — Куди? — В Миколиному голосі зимовий холодок* (Ю. Збанацький).

◊ **(1) Змо́тувати / змота́ти ву́дки́ (ву́дочки)** — швидко іти геть, тікати. *— Отак кожного разу. Вигепаєш* [викопаєш] *окоп по шию, цілу ніч сорочка не просихає, а вранці команда: "Відступати". Змотуй, значить, вудочки* (Григорій Тютюнник); *— Ну, змотуй вудки, — сказав Штукаренко телефоністу. — А ти, Петренко, станеш внизу біля входу і всіх направлятимеш на берег* (С. Голованівський); *— Змотуєш вудочки? — прискалив він око. — А хто називав мене обивателем, цікаво б знати? А тепер обиватель зостається.., а передова частина дає драла* (П. Загребельний); *Біля скверу я зупинився і показав на двері. — Тут... Думаю, він ще не змотав вудочок. Лише вісім годин... — Почекаємо* (В. Малик).

ЗМО́ТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗМОТА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Скручуватися, звиватися в моток, клубок. *На які веретена змотається нить?* (П. Мовчан); *Треба було обійти її* [змію], *поки пружне тіло не змоталось у клубок* (Ю. Бедзик); * Образно. *Впливів на письменника буває дуже багато і не тільки видатніших, а навіть слабіших, і змотуються вони в такий клубок, що розмотать його — річ дуже тяжка* (С. Васильченко).

2. *фам.* Іти звідкись, швидко покидати яке-небудь місце. *— Знаєш що? Забирай свої мандати і змотуйся. Щоб духу твого при колоні не було!* (О. Гончар).

3. *тільки док., фам.* Швидко сходи́ти, з'їздити і т. ін. куди-небудь і повернутися назад. *Треба було і хату помазати, і квіток насадити перед вікнами, .. і хоч раз на тиждень на базар змотатися* (В. Минко); *— Даю тобі п'ять днів відпустки. Вистачить? — Та я вмить змотаюсь. Вистачить, товаришу гвардії полковник* (І. Цюпа); *Після обіду вона змоталася на таксі на Печерський телефонний вузол* (Є. Кононенко).

4. *тільки недок.* Пас. до **змо́тувати.** *Шланг для поливу змотується вручну* (із журн.).

ЗМО́ТУВАЧ, а, *ч.* Пристрій для змотування чого-небудь. *Пошкоджений електрошнур пилососа має бути замінений у комплекті зі змотувачем* (з наук.-техн. літ.); *Механічна частина кіноустановки забезпечує переміщення кіноплівки з верхньої бобіни змотувача через кінопроектор і намотування його на приймальну бобіну* (з навч. літ.); *Змотувач етикеток має унікальну технологію постійного крутного моменту* (із журн.).

ЗМО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змочи́ти.** *Кругле лице її було змочене дощем* (Панас Мирний); *— Ранки загояться до завтра. Прикладатиму марлю, змочену в пеніциліні, і все буде гаразд* (О. Донченко); *Одшліфовані, змочені водою валуни так і вислизали з-під ніг і аж голова йшла обертом од стрімкого лету води* (А. Дімаров); // **змо́чено,** *безос. пред. — Громадяни! .. Не вам мушу я розказувати, якими святими сльозами, якою благородною кров'ю змочено шлях визволення...* (Б. Грінченко).

2. *у знач. прикм.* Який змочився; мокрий, вологий. *Дощ не переставав. Змочена одежа холодила тіло* (А. Шиян); *Він з-під ската землю змочену кидає на шлях, вигортає на обочину в травах-споришах...* (І. Гончаренко); *Він схопив Олю за руку і потяг до берега .. Зі змочених кіс* [дівчини] *стікала вода на обличчя, на траву* (К. Гриб); *Біля калюжі на щедро змоченій землі Марія помітила широкі сліди від гусениць* (Ю. Бедзик).

ЗМОЧИ́ТИ *див.* **змо́чувати.**

ЗМОЧИ́ТИСЯ *див.* **змо́чуватися.**

ЗМО́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для змочування. *Для поліпшення властивостей добрив у разі тривалого зберігання й транспортування використовують різноманітні домішки, зокрема й змочувальні агенти та мікроелементи* (з наук. літ.); *Ефективність засобів пожежогасіння на об'єктах нафтової та газової промисловості посилює використання змочувальних розчинів* (з навч. літ.).

ЗМО́ЧУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змо́чувати.** *Під борцями* [лосями] *в піску виникла яма, вибита сильними копитами, змочувана піною* (В. Гжицький); *Він совався в візку, то одним, то другим плечем намагався витерти змочувані безперервним дощем щоки* (П. Загребельний).

2. *у знач. прикм., спец.* Здатний змочуватися, розбавлятися якою-небудь рідиною (перев. водою), утворюючи розчин, суспензію і т. ін.; гідрофільний (у 3 знач.). *Змочуваний порошок пестициду, який розбавляють водою, утворює стійку протягом певного часу суспензію* (з наук. літ.).

ЗМО́ЧУВАНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **змо́чуваний** 2; гідрофільність. *До органо-мінеральних добрив рекомендують додавати цільові домішки, зокрема й речовини, що регулюють їхню змочуваність і розчинність* (з наук. літ.); *Харчові домішки регулюють змочуваність порошків та гранулятів, прискорюючи їхню розчинність (наприклад, сухого молока)* (з навч. літ.); *Учені досліджували, як емульгування полісахаридами впливає на змочуваність різних поверхонь* (із журн.).

ЗМО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змо́чувати** і **змо́чуватися.** *Кінцевий етап процесу змочування повинен завершуватися формуванням на поверхні мінерального матеріалу достатньо стійких до води бітумних плівок* (з наук. літ.); *Невеликі добавки поверхнево-активних речовин до мінеральних добрив (0,5 кг на 1 т добрив) забезпечують їхнє повне й рівномірне змочування* (з навч. літ.).

ЗМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗМОЧИ́ТИ,** очу́, о́чиш, *док., кого, що.* Намочуючи, робити мокрим, вологим; мочити (у 1 знач.). *Часто доводилось обходити єрики й озерця, де Остап освіжавсь холодною водою та змочував розпалене гарячкою чоло* (М. Коцюбинський); *Роса з дерев змочувала обличчя* (Я. Качура); *Карпати, куди Марла заїхала на кілька днів, то порскали в неї туманами, то змочували дощами* (І. Карпа); *Хусточку усю, що держала* [Галочка] *у руках, усю змочила своїми гіркими, кривавими слізьми, хоч вижми!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Ти плече м'ні* [мені] *змочила сльозами і з риданням пропала у тьмі* (В. Сосюра); *Осіння мряка тільки змочила одяг і землю, на якій я безсило розпластався, але не давала мені ні краплини води* (Ю. Збанацький).

(1) Змочи́ти до ни́тки (кісто́к) *кого* — дуже сильно, наскрізь промочити чий-небудь одяг. — *Біжім до будки,* — *крикнула* [Краньцовська] *до Славка, — бо змочить нас дощ до нитки!* (Л. Мартович); *Любо навіть було виконувати* [Олексі] *той наказ, він .. не сердив, як не сердить злива, що змочить тебе до нитки* (Г. Хоткевич); *Дівчинка лишилась сама, в чужому місті, серед темної ночі. Дощ до кісток змочив її* (О. Іваненко).

ЗМО́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗМОЧИ́ТИСЯ,** очу́ся, о́чишся, *док.* 1. Намокаючи, ставати мокрим, вологим. *Дмитро твердіше почав ступати по землі. Бо вона, рідна земля, змочилась не тільки потом, а й кров'ю його* (М. Стельмах).

2. *тільки недок.* Пас. до **змо́чувати.** *Процес травлення у жуйних тварин (велика рогата худоба, вівці) розпочинається в ротовій порожнині, де корм пережовується і змочується слиною* (з навч. літ.); *Інженери створили поверхню, яка завдяки своїй мікроструктурі не змочується ні водою, ні олійними рідинами* (із журн.).

ЗМО́ЧУВАЧ, а, *ч.* Речовина для змочування. *Як поверхнево-активна речовина змочувач знижує поверхневий натяг води й водних розчинів деяких вогнегасних речовин, посилюючи вогнегасний ефект* (з наук. літ.); *У гірничій справі поверхнево-активні речовини застосовують як змочувачі, піноутворювачі та емульгатори* (з наук.-попул. літ.).

ЗМО́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змости́ти.** *Посеред залу на змощеному з лав підвищенні стояла оббита кумачем труна* (Л. Первомайський); *Трава, квіти, дерева, кущі, водорості долають силу тяжіння Землі, пробиваючи камінь чи людиною змощений бетон заради денного світла* (із журн.); *Десь на середині .. голого стовбура* [сосни] *.. було лелече гніздо, змощене, звичайно, не без дідової допомоги* (В. Нестайко); // **змо́щено,** *безос. пред. Чи не на кожній вузлуватій гілляці .. було вимощене гніздечко .. Кожне з них змощено іншим птахом: і лелекою, і круком, і совою, і сорокою, і одудом* (Є. Гуцало).

ЗМРІК *див.* **змрок.**

ЗМРОК, у, *рідше* **ЗМРІК,** змро́ку, *ч., діал.* Сутінок; морок (у 1 знач.). *Вже світає, а в пущі ще змрок* (Марко Вовчок); *Тіні камениць ставалися щораз довші, змрік щораз густіший западав по улицях* (І. Франко); *Ідуть* [ходики] *ледь-ледь попереду, і я в досвітній змрок спішу погнати череду під їхні цок та цок* (Д. Білоус); *Озвався кулемет, і в темний змрок, Неначе в яму, впав я від удару* (Д. Павличко).

ЗМРУ́ЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Злегка прикритий (про очі, вії); замружений. *У змружених очатах зачаїлось щось хижувате, сторожать вони кожен твій вираз і рух* (О. Гончар); *Чоло й щоки* [Сірка] *зблискували, .. очі — змружені, в них горіли невеликі, але дужі вогники* (Ю. Мушкетик); *Розглядаючи співрозмовців крізь золотинки змружених вій, вона зненацька почула різке, надсадне ячання: невідь-звідки на терасі взявся антрацитово-чорний котюга* (О. Забужко).

ЗМРУ́ЖИТИ *див.* **змру́жувати.**

ЗМРУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗМРУ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., що, розм.* Те саме, що **замру́жувати;** мружити. *Він то розплющував очі, то знову змружував їх — повіки склеплювались самі* (Ю. Смолич); *Марися знову змружує очі, і одразу зникає все, тане, маєш над собою лише цей дивний світ, зітканий із золотавості сонця й клубків білого, обліпленого бджолами цвіту* (О. Гончар); *— Цо єст?.. — підсунув старший, з ластовинням на обличчі, жовнір старому Дарієві книжку під ніс, змружив світлі прозорі очі* (В. Бабляк); *— Літо! — сказав Хлопець і мрійно змружив очі* (Валерій Шевчук).

ЗМУ́ДРА, *присл., діал.* Розумно, мудро. — *Аби плакав, аби си покаєв* [покаявся], *а він ще змудра вповідає...* (В. Стефаник).

ЗМУДРІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Док. до **мудрі́ти.** *Мій сину, якщо твоє серце змудріло, то буде радіти також моє серце, і нутро моє буде тішитись, коли уста твої говоритимуть слушне* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Тепер же, царські голови, змудрійте: В кишені вашій світ не помістить* (В. Багірова).

2. *діал.* Порозумнішати. — *Ти, синку, тут так змудрів, що й татові перестав вірити! — сказав* [Івоніка] *за малу хвилину* (О. Кобилянська); // *що.* Зрозуміти (у 1 знач.). *Мовить* [стрілець]: *— Добре, пташко! Коли з твоїх наук Я хоч що-то* [щось таки] *змудрію, Тебе пущу я з рук* (І. Франко).

ЗМУДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* 1. *що і без прям. дод.* Мудруючи (у 1, 3 знач.), придумати. *Та ба! не всякий так змудрує, Як сам Виргілій* [Вергілій] *намалює, А я ж до жалю не мастак* (І. Котляревський); *Мабуть, знав горе отой чоловік, що змудрував цуйку* [горілку] (М. Чабанівський); *Хлопець повторив за відьмою, а парох і дідич вирішили своє змудрувати: — Поміж скелі, понад воду, попри терні — туди!* (Ю. Винничук).

2. *кого.* Мудруючи (у 2 знач.), перехитрити. *Тоді скочив* [Заєць] *щодуху до звірів і розповів їм, яким-то способом він змудрував Медведя і вибавив їх усіх від тяжкого нещастя* (І. Франко); *Не одна жінка мужа змудрувала* (Валерій Шевчук); *Скупий шляхтич, сподіваючися змудрувати закоханого молодика, на те погодився, сказавши, що дозволяє йому промовити до своєї дружини скільки завгодно слів* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗМУЖНІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **змужні́ти.** *Йому* [Кібчикові], *змужнілому в хрущобах Борщагівки, вічно бездомному, здавалось, що рай — тим-то й рай, що там усі живуть у казкових теремочках, обсаджених пишними квітами* (Г. Тарасюк); *Усі трудилися в повоєнні роки з повною віддачею фізичних і душевних сил. Поруч із батьками підставляли ще не змужнілі плечі під загальний тягар їхні діти* (з публіц. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який змужнів (у 1 знач.), досяг повного фізичного розвитку; дорослий. *Приємно буває дорослій, змужнілій людині згадати своє безтурботне дитинство* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Загартований у боях, праці і т. ін. *В її грудях .. раптом почала зростати гордість за сина, дорослого, змужнілого, обвіяного і обсмаленого пекучими степовими вітрами* (В. Малик); *Вся надія на вас, достойні, і на ваші змужнілі в січах когорти* (Д. Міщенко); *Два роки тому попрощався він з юністю своєю в палаючому селі, де лишив свого батька, і тепер повернувся сюди змужнілим воїном* (Ю. Бедзик); // У якому виявляється повний фізичний розвиток, змужніння. *Цей несподіваний змужнілий голос прорізався у нього вперше в житті* (В. Собко); *Погляд юнака змужнілий, зосереджений* (із журн.); * Образно. *Я був худеньким хлопчиком. Ходив у п'ятий клас... Тепер змужнілим почерком Описую той час* (М. Шпак).

3. *у знач. прикм., перен.* Який досяг найвищого ступеня, найбільшого розквіту в своєму розвитку. *У вірші "Україні" В. Симоненка відчувається голос змужнілого світорозуміння* (з наук.-попул. літ.).

ЗМУЖНІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **змужні́лий** 2, 3. *Щоб в тисячних розпуттях віднайти Звучанням серця — радісну дорогу, Змужнілість хай нам каже гідну путь* (В. Стус); — *Він і в майбутньому лиха завдасть нам! Хай його силу Виснажить Зевс, поки міри змужнілості ще не дійшов він* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Цей рік* [1878] *взагалі був роком творчої змужнілості й повного розквіту його* [І. Франка] *генія* (П. Тичина); * Образно. *Знову я чую далекий загірний голос: "Пройдуть віки, найдуть свою змужнілість, пізнають радість і журу твоєї прекрасної землі"* (М. Хвильовий).

ЗМУЖНІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **змужні́ти.** *Повернувшись з окопів, Христя ніби старшою стала на років п'ять. Вилюдніла зовні, повищала, а на обличчі її лежала печать зосередженості і внутрішнього змужніння* (А. Іщук); *Ми навчались у батьків — у школі честі і змужніння* (М. Сингаївський); *Голим віттям шурхотить об скло* [вікон школи] *старий клен, свідок дзвінкої дитячої радості і юнацького змужніння* (Ю. Бедзик); — *Ти ж мало уявляєш, що таке робота у вузі, то все — люди, .. які проходять останній період зростання, змужніння і далі ідуть у життя* (Ю. Покальчук); *Десь на межі першої і другої сфер "Сонячних кларнетів"* [Павла Тичини] *закінчилося поетове дитинство, і талант доходить свого змужніння* (В. Стус).

ЗМУЖНІ́ТИ, ію, ієш. 1. Док. до **мужні́ти** 1; стати фізично й духовно зрілим. *Леонід Семенович змужнів, вилюднів і неначе трохи підріс* (І. Нечуй-Левицький); *Наче батько на сина, дивився Килигей на свого колишнього повстанця. Змінився, змужнів* (О. Гончар); *Доки хода і воля не змужніла, Доки думки не привітала сила, Доки земля душі не колосила, Куди нас тільки мрія не носила!* (М. Вінграновський); *Бумблякевич слухняно почепив на плече рушницю і відчув, як єство його ураз змужніло й налилося відвагою* (Ю. Винничук); * Образно. *Вже ті й дуби змужніли, Що ми в саду садили цім* (І. Нехода).

2. *перен.* Док. до **мужні́ти** 2; досягти розквіту в своєму розвитку. *Як виріс наш народ, як змужнів* (Остап Вишня); *Змужніла у цей час* [у першій чверті XX ст.] *українська публіцистика і її мова .. Швидко розвивалася українська масова преса. До середини 1906 р. виникло до 35 періодичних видань* (В. Русанівський).

ЗМУРÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змурувáти.** *Були ж ми і в Святогорськім І церков бачили, змуровану Самборським, І плавали в ридвані на Донці* (П. Гулак-Артемовський); *Привели його* [Рогозу] *до ґанку будинку, змурованого з нагробків січового кладовища* (А. Кащенко); *Посеред городища біліла висока, змурована з каменю, вежа* (О. Бердник); *Вони ввійшли у величезний похмурий Вельзевулів палац, змурований з червоного застиглого вогню* (В. Кожелянко); [М у р:] *Лудильник я, .. І в цій виставі мур я маю грати .. Я справді мур, змурований руками: Показують це й тиньк, і глина, й камінь* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра); // **змурóвано,** *безос. пред. В зручнім до оборони місці змуровано Ладижин* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Протягом 1899–1904 рр. було змуровано міцний фундамент нового напряму в українській історичній науці, який тепер, з перспективи майже одного сторіччя, можна назвати національно-державним* (з наук. літ.).

ЗМУРУВÁТИ, ýю, ýєш, *що.* Док. до **мурувáти** 1. *Змурував Ярило і той панський дім, що в ньому жив тепер мирославський владика* (О. Ільченко); — *Ми давайте от що: зберімося всі отак громадою, набиймо каменю і змуруймо .. криницю* (У. Самчук); *Заруба пояснив: — Вони на пенсії вже, але добрі пічники. Таку тобі піч змурують, що в усій окрузі не знайдеш* (В. Кучер); *На що ти спроможен? Продовжитись родом, звести кам'яницю і мур змуровать?* (П. Мовчан).

ЗМÝСИТИ *див.* **змýшувати.**

ЗМÝЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змýчити.** *Була* [свекруха] *стара вже, до того ж змучена тяжкою працею* (Марко Вовчок); *В повстанських частинах було багато .. селян, змучених панами* (Л. Старицька-Черняхівська); *Покритий весь дрібним, як пудра, м'яким порохом, що здіймається під колесами й за возом, .. шлях .. здається схожим на старого, змученого, знесиленого життям чоловіка* (В. Винниченко); *Змучений чеканням, Усман помітно схуд, став нервовим, похмурим* (О. Гончар); *Я стала думати про село, .. мабуть, так, як у вирії ластівка думає про те гніздо, що покинула в Україні десь у клуні. Яке може дати справжній спокій і щастя серцю, змученому чужиною* (Т. Осьмачка).

2. *у знач. прикм.* Який змучився, стомився, вибився із сил; знесилений (у 2 знач.). *Змучена Терезка присіла на лавочці в сквері* (М. Томчаній); *Змучені коні, тяжко граючи пахами, з кар'єру перейшли на рись* (М. Стельмах); *Уперше за багато тижнів змучені подорожні відчули тепло обжитих хат і добрих сердець* (В. Малик); *Балоун скрушно махнув рукою. Його несамовитий вигляд змученої людини наче волав: "Коли вже настане кінець моїм стражданням?"* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); * Образно. *Хвилі, шаленством огорнені, дико ревуть, неприручені. Гинуть в борні, непокорені, гаснуть, притлумлені, змучені* (В. Стус); // *у знач. ім.* **змýчені,** них, *мн.* Ті, хто змучився, стомився, вибився із сил. *О, в казках є багато полонених, ув'язнених, змучених, є кого визволяти!* (О. Бердник); // Який виражає втому, фізичні і моральні страждання. *Чоловік глянув на її бліде змучене лице й сказав: — Не дійдеш ти, небого, до Стеблева пішки* (І. Нечуй-Левицький); *Вона навмисне усміхнулася, щоб відігнати сумні думки, але усмішка вийшла змученою* (Григорій Тютюнник); *Старшина Бондаренко байдуже дивився на ячмінне поле. Та ось у його змучених, із сухим блиском очах майнуло веселе здивування* (М. Малиновська); // Сповнений мук, страждання (перев. про серце, душу). *Дідусь усе казав двом зажуреним жінкам усякі слова розваги й надії, надії хисткої, але тяжко жаданої змученими душами* (Б. Грінченко); *Надія та її ненька знали своїми змученими душами, чого варті були ті панські іграшки* (А. Кащенко).

ЗМÝЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **змýчений** 2. *Хоч літами вона дівчатам ровесниця, проте збоку можна було прийняти її за молоду матір, — .. така в ній була якась змученість, згорьованість* (О. Гончар); * Образно. *Змученість, дужча від нещастя, закрила її повіки* (В. Барка).

ЗМÝЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змýчити** і стан за знач. **змýчитися.** *Свою мимовільну дрож і тривогу він складав* [перекладав] *на змучення і ослаблення тіла і, перемагаючи самого себе, кинувся на дідове ліжко, щоб трохи пропочити* [перепочити] (І. Франко); *Коні наші падали від змучення* (із журн.); *Дівчинка плакала сильно й заснула від змучення* (з газ.).

ЗМÝЧЕНО. Присл. до **змýчений** 2. *Вона покірно, змучено стояла, важко дихала і тримала руку на серці* (В. Винниченко); *Лукія їде, байдуже і змучено роздивляючись навколо* (О. Донченко); *Очі, що недавно були повні виблисків щастя й завзяття, зараз побільшали змучено, темною тугою налились, хоч про своє пережите дівчина й не стала говорити* (О. Гончар); — *Я можу йти? — спитав змучено Алі, втираючи піт з чола* (Ю. Логвин); * Образно. *Суха вершинка стоїть нерухомо, змучено над ліловими сильветами дахів* (І. Багряний).

ЗМÝЧИТИ *див.* **змýчувати.**

ЗМÝЧИТИСЯ *див.* **змýчуватися.**

ЗМÝЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗМÝЧИТИ,** чу, чиш, *док.*, *кого і без прям. дод.* Позбавляючи сил, стомлювати, виснажувати фізично; замучувати (у 2 знач.); мучити. *Рідко сходилися подорожні* [до станції] *застоювати чергу: на цілу ніч, безконечну ніч, що змучувала на смерть* (В. Барка); *Я весь час хотів їсти, і це було єдине, що мене завжди по-справжньому змучувало* (Валерій Шевчук); — *Я перетинаю кордон двічі на тиждень, і це дуже змучує* (із журн.); *Третій день, як я підвівся з постелі і ледве-ледве плентаюсь по хаті, так змучила мене слабість* (М. Коцюбинський); *Довга й запаморочлива дорога змучила Ананія і виснажила* (Ю. Яновський); *Вони гамували нестерпну спрагу сіллю .. Така подорож змучила б хоч кого .. На них страшно було глянути* (М. Дашкієв); *До кораблів він повернеться знов, хоч би й змучив даремно Коней своїх крутошиїх, під муром їх марно ганявши* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // *кого.* Доводити до тяжкого морального стану, примушуючи страждати. *Він не просто думав або боровся з думами, а виливав ті трудні думи рядками віршів. Вони самі пливли, лилися, змучуючи його до краю* (Василь Шевчук); *Жорстокість правителів і гайдуків, нестатки й голод змучили народ* (В. Гжицький); // Сповнювати мукою, стражданням (перев. серце, душу). *Він казав: — Не змучуй серця, не вмирай, ріши терпіти; Бог ласкавий до кохання, хоч багато зніс журби ти* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); — *Бідний, нещасливий! Як він стривожиться, змучить свою душу! І я в тому винна! Пожалувала матір, а його не пожалувала* (І. Нечуй-Левицький); *Зникають геть зневіра та вагання, Що душу всю вже змучили украй* (Б. Грінченко); *Що змучило душу його?* (П. Грабовський).

ЗМУ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗМУ́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док.* Утрачаючи сили, стомлюватися, виснажуватися фізично; мучитися. *Ти змучувалась на численних дорогах своїх, але не казала: Зрікаюсь! Знайшла ти оживлення сили своєї, тому не ослабла* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Божий подих не вмів змучуватися. Він обійняв квітки незабудок й сказав: — Які у вас прекрасні голубі крильця. Наче небо!* (В. Багірова); *Ходжу я, ходжу попід ті будинки, нарешті, змучилася, захотілося спати* (Н. Кобринська); *Їхалося мені не погано, коли не рахувати того, що я сливе весь час не спав і дуже змучився* (М. Коцюбинський); *Ішли тим шляхом кілька днів. Обдерлись, змучились. І от одного дня після обіду вийшли ми на високу гору* (Ю. Логвин); // Доходити тяжкого морального стану, страждати. *Змучилась без тебе, змучилась, нудьгую; Іноді заплачу, іноді сумую* (Я. Щоголів); *Гордій то вкидався увесь у клопіт про Ганнине здоров'я, .. то, занедбавши все, по кільки* [кілька] *днів не озивався до жінки. Вони змучились обоє* (Б. Грінченко); *Вже змучився* [отець Антоній] .. *нести на собі тягар досвіду* (Г. Пагутяк).

ЗМУ́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **змусити.** — *Французові, змушеному частенько супроводжувати цих жорстоких індіанців аж до берегів Колорадо, врешті пощастило втекти з полону й повернутися до Франції* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); // **змушено,** *безос. пред. Усю залогу разом із челяддю було відразу змушено до підписання певних імперативних зобов'язань* (Ю. Андрухович).

2. *у знач. прикм.* Який мусить, повинен через певні обставини, причини робити що-небудь. *Змушений жити в місті, далеко од народу, я часом з головою пірнаю в етнографічні записи* (М. Коцюбинський); *Під натиском Багратіонових вояків лави противника змушені були відступити* (П. Кочура); — *Це мій син, — сказала княгиня Бумблякевичу. — Тепер ви просто змушені затоваришувати* (Ю. Винничук).

3. *у знач. прикм.* Зумовлений, спричинений чим-небудь; вимушений (у 2 знач.). *Хворій людині, знесиленій від великої крововтрати, може навіть на якийсь час полегшати .. Нужденна омана! Це не кінець хвороби, не поразка її, навіть не тимчасовий, змушений відступ, це — її перша велика перемога!* (Б. Антоненко-Давидович); *Спілкуючись із підлеглими, намагайтеся уникати ситуацій, пов'язаних з їхньою змушеною бездіяльністю, створюйте умови для зайнятості персоналу* (з наук.-попул. літ.); *Змушена перерва у виробництві зумовлюється пошкодженням техніки або устаткування* (з навч. літ.).

ЗМУ́ШЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **змушений** 2, 3. *Злочин є закінченим з моменту втягування неповнолітнього до групи, тобто з моменту початку формування у потерпілого бажання (змушеності) взяти участь у діяльності групи* (з мови документів); *Головна причина змушеності виробників брати кредити — дефіцит грошової маси в економіці* (із журн.).

ЗМУ́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змусити.** *Вибір у маркетингу однієї з двох головних стратегій просування товару — змушення чи проштовхування — залежить насамперед від особливостей самого товару, місця розташування споживача, іміджу торгового посередника* (з навч. літ.).

ЗМУ́ШЕНО. Присл. до **змушений** 3. *Федір змушено всміхався дівчатам* (І. Кириленко); *Лежить вона якось неприродно, ніби змушено притиснулася правою щокою до стежки .. Бліде, безкровне обличчя застигло* (Є. Доломан).

ЗМУ́ШУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **змушувати.** *Утана чинив злочини й далі, вже ніким не змушуваний їх чинити* (І. Білик); *Українська історія в очах В. Антоновича — це була історія народних мас, покинутих своїми провідними верствами і змушуваних жити у формах, чужих його поглядам та поняттям про релігійні, політичні й соціальні відносини* (з наук. літ.).

ЗМУ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **змушувати.** *Традиційне визначення тероризму через політичні мотиви у вузькому розумінні (залякування населення, послаблення держави, змушування до певних дій або фізичне усунення політичних противників) заважає бачити справжні масштаби цього явища й адекватно програмувати та організовувати боротьбу з ним* (з наук. літ.); *Однією з рис фігури зла є примус, змушування слугувати ідеям загального щастя, які не поділяються людьми* (з наук.-попул. літ.).

ЗМУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗМУ́СИТИ,** у́шу, у́сиш, *док., кого, що з інфін. і до чого.* Спонукати, примушувати когось, щось виконувати, робити що-небудь. — *Чого ходиш чорна! — гримала Маланка на Гафійку і змушувала її мало не щодня міняти сорочку, сама чесала її голову і вплітала в коси нові кісники* (М. Коцюбинський); *Вона потай обурювалася на Бога, але острах перед Його силою змушував до покори* (Я. Качура); *Нерозривність сущого змушує нас глибше задуматись над значенням людини й пізнання в космічному поступі* (О. Бердник); [Р у ф і н:] *Вір мені на слово, — я б не завдав тобі такої рани, якби мене не змусила до того повинність вища над родинні зв'язки* (Леся Українка); [М а т и:] *Не виростає хліб з кривавих нив, Проти води не попливеш далеко, Бо силоміць не змусиш ти народ Іти туди, куди він йти не хоче* (Л. Старицька-Черняхівська); — *Навіть цар мене не змусить до підступних, хитрих дій; Гірше всіх — хистка людина, зло в людині є хисткій!* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

ЗМ'Я́КЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зм'якнути.** *Мідяні труби простягали безвладно покручені кінці, сплющені, зм'яклі, наче стоптані кишки, і червона іржа од вогню виступала на них кривавим потом* (М. Коцюбинський); *До вже зм'яклої на сковорідці цибулі з морквою додаємо порізані шматочками баклажани й помідори, приправляємо сметаною, — рагу готове* (з навч. літ.); // Який зм'як, утратив пружність (про тіло, м'язи). *Спробував* [Храпков] *свої зм'яклі біцепси на руках* (Іван Ле).

ЗМ'Я́КНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* зм'як, ла, ло *і* зм'я́кнув, нула, ло. 1. Док. до **м'я́кнути** 1. *Весною, коли розтаяли сніги і зм'якла глина, чути було виразно якісь рухи в землі* (І. Франко); * Образно. *Ще гірше, як іржаву мисль Вганяють молотком у дошку рими, Що зм'якла від гниття й приймає ржу!* (Д. Павличко).

2. Док. до **м'я́кнути** 2; утратити фізичні сили, розслабитися (у 1 знач.). *Тіло йому* [Савці] *обважніло, зм'якло й нерухомо випросталося на колоді* (З. Тулуб); *Левко зм'як, ступив два кроки, сів на призьбу, схопив руками голову* (І. Цюпа).

3. *перен.* Док. до **м'я́кнути** 3; утратити попередню жорсткість, суворість і т. ін. (перев. про обличчя, погляд); подобрішати (у 1 знач.). *Глянула я на тітку .. Її холодний, проникливий погляд і гостре кам'яне лице змінилося, зм'якло* (О. Кобилянська); — *Чи в нього не зм'якне перед видимою утратою серце? — У всякого зм'якне, сину, тільки не в Вепра* (Д. Міщенко).

ЗМ'Я́КШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зм'якши́ти.** *Сюди* [на річку] .. *доходила рясна й глибоко зворушлива, зм'якшена віддаллю й водою симфонія з Пролетарського саду* (М. Івченко); *Бляшані фарби* [дахів] *зм'якшені сіро-попелястим серпанком далечини* (В. Домонтович); *На східноазійських островах вплив зимового континентального мусону зм'якшений окраїнними морями: він над ними утеплюється, збагачується вологою і зволожує зимою північно-західні схили острівних гірлянд* (з навч. літ.); // **зм'я́кшено,** *безос. пред. Удар по голові дівчинки було зм'якшено, але Марко від болю знову впав на стілець* (М. Трублаїні).

2. *у знач. прикм., перен.* Який зм'якшився (у 2 знач.), набув лагідного, доброго виразу (про очі, обличчя і т. ін.). — *Невже це той Плачинда, якого побоювалося мало не всеньке село? — придивляється невістка до зм'якшених рис обличчя старого і мало знаходить слідів того владного і грізного чолов'яги, який чотирнадцять років тому несподівано приїхав на розвідини в їхній хутір* (М. Стельмах).

3. *у знач. прикм., перен.* Який послабився (у своєму вияві, властивостях і т. ін.). *Різні галузі промисловості дедалі більше потребують зм'якшеної та знесоленої води* (із журн.); *Зм'якшений вітер поволі став стихати* (з газ.).

ЗМ'Я́КШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зм'якши́ти** 1, 3 і **зм'якши́тися** 1, 3. *Під час руху автомобіль зазнає поштовхів і ударів від нерівної дороги. Для зм'якшення ударів, які сприймаються колесами, служать ресори* (з навч. літ.); *Однією з найважливіших рис глобалізації є зм'якшення торгово-політичного режиму в системі міжнародних економічних відносин* (з наук. літ.); *Українська політико-правова думка у XVIII ст. досягає значних успіхів, зблизившись із загальноєвропейською: суспільство не лише засуджує жорстокі покарання, а й наполягає на їх зм'якшенні в законах* (з наук.-попул. літ.).

ЗМ'ЯКШИ́ТИ *див.* **зм'я́кшувати.**

ЗМ'ЯКШИ́ТИСЯ *див.* **зм'я́кшуватися.**

ЗМ'Я́КШУВАЛЬНИЙ, а, е. 1. Признач. для зм'якшування; м'якшильний. *У парфумерії гліцерин є зм'якшувальним засобом* (із журн.); *У хімічній промисловості використовують зм'якшувальні установки для води* (з газ.).

2. Який зм'якшує вплив, дію чого-небудь. *У науковій статті досліджено зм'якшувальний ефект дії світла на тепловий стрес у рослинах гороху та ячменю, зокрема щодо функціональної активності* (з наук. літ.); *Настій ромашки має зм'якшувальні властивості, тому його рекомендують застосовувати при запальних процесах в організмі* (з навч. літ.).

△ **Пом'я́кшувальні (зм'я́кшувальні) обста́вини** *див.* **обста́вина.**

ЗМ'Я́КШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зм'я́кшувати** 1, 3 і **зм'я́кшуватися** 1, 3. *Системи зм'якшування й поліпшення якості питної води відповідають стандартам якості* (з наук.-техн. літ.); *У конструкцію радіоелектронної апаратури вводять спеціальні пристрої для зм'якшування динамічних навантажень* (з навч. літ.).

ЗМ'Я́КШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗМ'ЯКШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док.* 1. *що.* Робити м'яким, еластичним. *Березовий сік і трав'яні настої зм'якшують волосся* (із журн.); *Ефірна олія зм'якшить огрубілі кутикули* (з газ.).

2. *кого, перен.* Робити лагіднішим, добрішим кого-небудь; розчулювати. *Гайдашеві інколи таки вдавалося зм'якшити якогось там урядника* (Р. Федорів); [Д і о н і з а:] *В серце не пускай Холодного сумління чи любові Палкої, й жалощам тебе зм'якшити Не дозволяй .. Як воїн, до мети Прямуй* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра); // *що.* Робити чутливішим (серце, душу); м'якшити (у 2 знач.). *Добрі жарти горду душу зм'якшують, немов бальзам* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Горівка* [горілка] *з медом, що кружала раз по раз із рук до рук, .. зм'якшила серця, настроїла всіх добротою* (О. Кобилянська); *Спершу він напише лист Марії, його дружині дивній, щоб зм'якшити узяту болем душу* (Василь Шевчук); — *О Аттіло, зміни гнів свій на любов, зм'якши серце своє до римлян* (І. Білик); // *що.* Робити приємнішим, ласкавішим (зовнішній вигляд, вираз очей, обличчя і т. ін.). *Підійшов* [Аркадій Петрович] *до любимого Васьки* [лошати] *і почав чухати шию, а Васька поклав на плече йому морду, мрійно зм'якшивши вираз полохливих очей* (М. Коцюбинський); — *Хочу зі своїми родами, як і ти колись, сісти над Дніпром, на твоїх горах .. — Справді? — аж кинувся Межамир, і легкий усміх зм'якшив його посуворіле обличчя* (В. Малик); // *що.* Робити менш напруженими, менш тяжкими (про взаємини, стосунки). *Як уміє* [мати] *відсіювати, відкидати все, що в буднях накипіло, і злобу гасити, і кривди зм'якшувати* (О. Гончар); — *Запросите, то й у гості прийдемо, — засміявся Євген Панасович, щоб зм'якшити напруження й ніяковість* (В. Речмедін); // Робити менш різким, менш грубим (про слова, вчинки і т. ін.). *Зм'якшував* [отець Яків] *печаль і журбу за покійним розмовами про ліпше потойбічне життя, про той світ, де немає ні печалі, ні зітхання* (І. Багряний); [А н т о н і й:] *Кажи пряміше, висловів не зм'якшуй. Про Клеопатру мов, як мовлять в Римі* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); *В Бондаря похололо всередині. Та ж він сподівався, що, може, вона піде з ним і якось зм'якшить гнів керівника...* (Д. Бедзик).

3. *що, перен.* Робити менш відчутним, більш слабким; послаблювати. — *Дивна тут під садок земелька. Підсоння, — зауважив Григорчук. — А як виробиш та погноїш, то росте нічого, — зм'якшував вартість земельки обережний Матвій* (У. Самчук); *Бюджетна політика має забезпечувати фінансову підтримку в кризовій ситуації та зм'якшувати негативні наслідки криз* (з навч. літ.); — *Влада прислала нам оцей страшний рескрипт, а всяка влада од Бога. Тож помолімся Йому, щоб зм'якшив свій тяжкий присуд* (Р. Іваничук); [К о р о л ь:] *Він відпливе. А вчинок той лихий Нам треба спритно і по змозі гідно Подати й зм'якшити* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра).

4. *що, перен.* Робити менш виразним (про обриси, риси чого-небудь). *Тихий повів сутінків ніжно лягав на засніжені будівлі і казково зм'якшував їхні обриси* (М. Стельмах); // Робити менш гучним; приглушувати (звук, шум і т. ін.). — *Ви не знаєте часом, де мешкає швець Кривий? — запитав він, намагаючись зм'якшити вже грізний тон свого голосу* (Д. Бузько).

ЗМ'Я́КШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗМ'ЯКШИ́ТИСЯ,** шу́ся, ши́шся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Утрачаючи твердість, ставати м'яким, еластичним; м'якнути. — *Пробивають* [рослини] *землю та ще пускають із себе такі слізки, від котрих зм'якшується земля* (Б. Лепкий).

2. *перен.* Ставати лагіднішим, добрішим. *Директор дедалі зм'якшувався і зм'якшувався, аж поки й зовсім не охолов та не перейшов з пискливого крику на воркітливе бубоніння*

(Ю. Збанацький); *Нерозкаяний і гордий грішник не заплаче, бо скам'яніле його серце не зм'якшується* (з рел.-церк. літ.); *— А звідки ви знаєте, що там написано? — враз жорстко сказав Одинець. Але по хвилі зм'якшився, йому хотілося мати спільника* (Ю. Мушкетик); // Ставати приємнішим, ласкавішим (про зовнішній вигляд, вираз очей і т. ін.). *Звеселилося лице її* [принцеси], *зм'якшилися тісно замкнені уста, очі іскряться, як полита трава під сонцем* (В. Винниченко); *Зморшки дідового обличчя зм'якшилися, мов нагрітий віск* (І. Волошин).

3. *перен.* Ставати менш відчутним, більш слабким; послаблюватися (про ступінь вияву чого-небудь). *Під час ходіння, стрибків та бігу стопа людини пружинить і поштовхи зм'якшуються* (з навч. літ.).

4. *перен.* Ставати менш виразним (про обриси, риси і т. ін. чого-небудь). *Для корекції зображень у комп'ютерній графіці нерідко використовують метод розмивання, коли перерозподіляються кольори і зм'якшуються різкі межі між ними* (з навч. літ.).

5. *тільки недок.* Пас. до **зм'якшувати.** *Одноманітні лінії даху Сокальської ратуші дещо зм'якшуються слуховими вікнами* (з наук.-попул. літ.).

ЗМ'ЯТИ *див.* **зминáти**[1].

ЗНАВÁТИ, *тільки мин. ч.* знавáв, вáла, ло, *недок., кого, що, розм.* Те саме, що **знáти** 3–6. [П и с а р:] *А знали ви там титулярного совітника .. Кулябку?* [Ю р к о:] *Ні, не знавав!* (М. Кропивницький); *Трощинський звертався до князя попростому, знавав його зовсім молодим* (Б. Левін); *"Причинний!" — говорили ви й тоді, Коли я в грошах не знавав принади* (А. Кримський); *Я не затямлю днів отих, Щоб звук кайданів трохи стих; Ночей я навіть не знавав, Щоб суму він не навівав* (П. Грабовський); *Була пора — знавав і я Літа веселі, парубочі; Була пора — любив і я Дивитися в блакитні очі* (О. Кониський).

ЗНАВÉЦТВО, а, *с.* Напрямок у мистецтвознавстві, головною метою якого є відкриття творів мистецтва й визначення їхньої цінності. *Стара романтико!.. Жива ти ще в поетах! Щоб так накульгувать у стансах і сонетах — І свято вірити в безсмертну міць свою! І справді — що таким знавецтва суд убогий? Чи проти забуття не встоять у бою Романси напртутні і томи антологій?* (М. Зеров); // Володіння практичними знаннями, необхідними для визначення достовірності мистецького твору, його авторства, часу і місця створення. *Розвиток знавецтва пов'язаний зі стихійним зростанням антикварного ринку* (з наук. літ.); *Знавецтво широко використовують у музейній практиці* (з наук.-попул. літ.).

...ЗНÁВЕЦЬ. Друга частина складних слів, що відповідає слову **знáти** у 1 знач., напр.: м о в о з н á в е ц ь, п р и р о д о з н á в е ц ь, р о с л и н о з н á в е ц ь, т о в а р о з н á в е ц ь.

ЗНАВÉЦЬ, вцá, *ч.* Людина, яка має глибокі знання в певній галузі, краще за інших розуміє що-небудь, має тонший смак і т. ін. *Старші господарі очима знавців оглядають колесо* (І. Франко); *— Дозволю собі зауважити: ніколи не вважав себе знавцем палеонтології, — сухо відповів він. — Моя спеціальність — енергетика, і ще трохи подорожі та полювання* (В. Владко); *Справжнім володарем цього краю, мудрим знавцем тутешньої природи виявився колишній його, Дьяконова, підлеглий* (О. Гончар); *Левонтій Горбатюк рекомендував Матвія як чудового знавця місцевості й хвалив його організаторські здібності* (І. Білик); *У їдальні біля столу порядкувала Охоцька, князь обдивився її оком знавця* (Валерій Шевчук).

ЗНАВÉЦЬКИЙ, а, е, *розм.* Стос. до знавця. *Знавецьке око Сахно помітило найрідкісніші субтропічні рослини* (Ю. Смолич); *Консьєржка зміряла мене знавецьким поглядом* (з газ.).

ЗНАВІСНÍЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **знавісніти** 1. *Дні тягнулись довгі, сірі і вогкі, схожі на вимочені в ручаях коноплі, які знавісніла від горя Мокоша намотує на дніпрові пагорби, як на велетенське мотовило* (Г. Тарасюк); *Король кинувся навперейми раптово знавіснілій юрбі* (В. Малик); *Андруся зовсім прорвало: — Та перестань мені скиглити! — зірвався зі стільця, підскочив до неї знавіснілий* (І. Нижник); * У порівн. [Л а р т і й:] *Кров'ю Стікаєш ти і рвешся в січ криваву, Як знавіснілий* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра); // *у знач. прикм.* Розлютований, озвірілий (про людину, тварин). *Іван схопив його .. з такою ж силою, з якою колись на мосту зупинив знавіснілого коня* (Л. Юхвід); *Невже Бог .. допустить, щоб він, Щепкін, кинув театр, Полтаву і поїхав у Красне, став перед очі знавіснілої володарки і міряв їй землю?* (Б. Левін).

2. *у знач. прикм., перен.* Розбурханий, шалений (про явища природи). *Він ніколи не бачив довкола себе такого знавіснілого моря* (П. Загребельний); *Зайвої шибки не було.., довелося дірку заткнути подушкою .. Знавіснілий вітрюган шарпав її, вириваючи з рук* (В. Чемерис); *Аж ніяк не рятують* [тополі] *від знавіснілого дощу* (Ю. Андрухович).

3. *у знач. прикм.* Який дуже набрид, остогиднув. *Чи стерпить він, бездомний мандрівник, Тупих сатрапів самохіття І самовладців знавіснілий крик* (М. Бажан); *Знову похмурі кам'яниці колоністів на обрії, знову знавісніле дзижчання "дум-дум" над головою, колона зупинялась, розгорявся бій* (О. Гончар); *Я не знаю, чи порву сліпе Оцього болю знавісніле коло. Я, мабуть, завинив тобі себе, Та вже, напевно, не віддам ніколи* (П. Гірник); *До панотця її погнала вже просто незмога довше всидіти в до решти знавіснілій хаті, де, здавалось, іще трохи — й зачне* [Ганнуся] *дряпатися од безвиході в стіни, рвучи на собі волосся* (О. Забужко).

ЗНАВІСНÍЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість і стан за знач. **знавіснíлий** 2, 3. *Головною темою фільму є істинний, а не показний героїзм, душевна вимогливість, здатна вистояти перед нахрапистою знавіснілістю* (з наук.-попул. літ.); *Сила без любові витворює лише страх, вимушену послушність; любов без сили породжує слабодухість, знавіснілість, самолюбство* (із журн.); *Знавіснілість моря не лякала хлопця* (з газ.).

ЗНАВІСНÍЛО. Присл. до **знавіснíлий** 1, 2. *Голова бандита волохатилась чорною баранячою кучмою і розкуйовдженою бородою .. Борода починалася десь під очима, і було моторошно дивитися, як з-за тих буйних заростів знавісніло блимає пронизливий погляд* (В. Речмедін); *Лиш я почала засинати, надворі знавісніло заверещали птахи* (С. Андрухович); * Образно. *М'яч вистрілює в небо стрункою свічкою .. Залишкове бриніння туго напнутих ракеткових струн .. співуче відлунює в м'язах, ось, значить, як досягається ця єдність ракетки і руки!.. Ось воно як, знавісніло прокручується в мозку та сама фраза* (О. Забужко).

ЗНАВІСНІ́ТИ, íю, íєш, *док.* 1. Док. до **навісні́ти** 1; утратити розум, почуття міри в чому-небудь. — *Чи ви показились, чи знавісніли? — говорив Карпо. — Хто це розбив вікно?* (І. Нечуй-Левицький); *Орлюк, якому притаманна була, як уже згадувалось, прямолінійність і запальність навіть у нормальному стані, раптом знавіснів .. Він закричав, і важко, й голосно, й зло застогнав і заговорив казна-що* (О. Довженко); *Запитання, зроблене так різко й безцеремонно, глибоко образило Жульєна, і він знов наче знавіснів* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); // Стати шаленим від злості, горя і т. ін.; розлютитися, озвіріти. [Г е р м і я:] *Лізандре! Клянусь .. тим вогнем, котрий спалив Дідону, Коли вона від горя знавісніла, Побачивши, що розпустив вітрила Еней невірний* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра).

2. *перен.* Док. до **навісні́ти** 2; проявитися бурхливо, перев. з руйнівною силою (про явища природи, вогонь і т. ін.). *Врешті червона іскра вхопилася за край губки, палій задмухав на неї.., роз'ятрюючи її, й вона знавісніла, зажевріла, заблимала хижим оком* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Ураган лютує, наче знавіснів* (із журн.).

3. Дуже набриднути, остогиднути. *Остогидла важка робота, знавісніла, як нудний тьмяний осінній день з холодною і набридливою мжичкою* (В. Козаченко).

ЗНАВКО́ЛА, *присл., рідко.* Те саме, що **звідусі́ль.** *Так говорить Господь Бог: Ось Я візьму Ізраїлевих синів з-посеред народів, куди вони пішли, і позбираю їх знавкола, і введу їх до їхньої землі* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Та ще хоч би знавкола не досаджали, а то: — Ага, — радіють багатирі, — так йому й треба, щоб не був дуже розумний* (А. Тесленко).

...ЗНА́ВСТВО. Друга частина складних слів, що відповідає слову **зна́ти** у 1 знач., напр.: м о в о з н а́ в с т в о, п р и р о д о з н а́ в с т в о, р о с л и н о з н а́ в с т в о, т о в а р о з н а́ в с т в о.

ЗНА́ГЛА, *присл.* Раптово, несподівано, зненацька. *Аж ось — знагла все рушило навкруги й загуло. В маленькі дзвіночки вдарили струмки, застугоніли потоки* (С. Васильченко); *Більшість було міцного старого люду, що такого зазнали й надивились на своєму віку, що якби засурмили знагла ангели на Страшний суд, то й не зморгнув би ніхто, так надокучила їм людська суєта* (О. Довженко); *Тупіт копит почувся так знагла, що ми переполохано кинулися врозтіч* (А. Михайленко); *Кобила з диким іржанням завалилась на бік. Упала так знагла, що вершник не встиг злетіти з сідла, застряг у стременах, і коняка всім тулубом налягла йому на ногу* (В. Шкляр).

З-НАД, *прийм., з род. в.* 1. Уживається на позначення місця або предмета, над якими починається рух, дія і т. ін. *Але вже котрі здалека, з-над Дністра, з Долів поприходять, тих ніяково ні з чим відправляти: чекають, поки не нароблю стільки* [ложок], *скільки їм треба* (І. Франко); — *Покинути* [писати твори]? — *обзивається тихий голос з-над столу. — Ні, не покину!* (М. Коцюбинський); *Весело позирали з-над окулярів примружені лупаті очі* (В. Нестайко); *Я ходив ранковим холодним берегом, шукаючи рибалок зі свіжою рибою. Попросив, щоби вони самі вибрали мені якусь рибину, бо я не з-над моря* (Т. Прохасько).

2. Уживається при вказуванні на місце, предмет і т. ін., за якими починається рух, дія і т. ін. *Лише з-над хмар часом прилине Прощання з літом журавлине* (П. Тичина); *Сонце вечірнє в пухнастій хмарині, Як мати стара в полотняній хустині, З-над обрію в полі когось виглядає* (П. Воронько).

ЗНА́ДА, и, *ж.* Те, що знаджує, захоплює, вабить до себе; принада, спокуса. [О в л у р:] *Клянуся Богом і отсим мечем. Що .. жадні муки, ані жадні знади Мене не склонять до невіри й зради* (І. Франко); *Діти любили Нелю .. Задихана, зворушена теплим прийомом, віталась з ними хапливо, одурманена солодкою знадою руху, галасу й милого безголів'я* (Ірина Вільде); *Хто б у Індії не правив, хто б не був отут при владі, Я також в ній маю владу стати кривді на заваді. Ні, цій справі не бувати. Ти лихій піддався знаді, Став брехливим ти — омана і в тобі, й в твоїй пораді* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

ЗНАДВО́РУ, *рідко* **ІЗНАДВО́РУ,** *присл.* Із зовнішнього боку приміщення; ззовні. *Служниці чепурили покої, поденщиці* [поденниці] *білили будинок знадвору* (Леся Українка); *По зеленкуватих шибках бив і шелестів дощ, наче хто знадвору посував по їх* [них] *віником* (В. Винниченко); *Сьогодні після невеселої вечері Созоненко замкнув зсередини і знадвору свою простору крамницю* (М. Стельмах); *Десь ізнадвору, з вулиці долинали голоси баглайчат, що всій Зачіплянці розносили свою радісну новину* (О. Гончар); // З двору, з подвір'я. *Бурмістрові слова були заглушені якимсь гомоном ізнадвору* (І. Франко); *До вікон ізнадвору заглядали цікаво мальви* (Б. Лепкий); *Валентин Модестович мимоволі глянув собі на ноги: чи не приніс, бува, бруду знадвору?* (Ю. Шовкопляс); *Знадвору влетів до хати й радісно стріпотав крилами гомін коляди* (І. Керницький).

ЗНА́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зна́дити.** *Під час облоги Дубно* [Дубна] *він утрачав молодшого сина: знаджений красою воєводівни, Андрій зраджує своїх* (М. Рильський); *Ми не чекаємо тепер, поки сяде на воду якийсь знаджений Пальошиними трелями нерозважний пернатий джиґун* (Б. Антоненко-Давидович); [А н т і о х:] *Перед тобою — красна Гесперіда .. Її лице небесне спокушає Тебе спізнати всі її принади .. Вже не один славетний принц, як ти, Жаданням знаджений на цю пригоду* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗНА́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зна́джувати.** *Чимраз більшими купами горнулися* [промисловці] *до Борислава, знаджувані бажаннєм* [бажанням] *скорих і легких зисків на нафтових копальнях* (І. Франко).

ЗНА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зна́джувати.** *"Отакої! — подумала вона. — У хлопця залізна хватка .. У нього точно є досвід знаджування дівчат"* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗНА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗНА́ДИТИ,** джу, диш, *док., кого.* Викликáти у кого-небудь захоплення, зачарування ким-, чим-небудь; надити (у 1 знач.), зваблювати, спокушати. *Мати сіяла хміль, щоб дівчат звідусіль Станом я знаджував, А вони, як на сміх, проминали усі* (Б. Олійник); *Дівоча знаджує краса Людей у всі часи* (М. Лукаш і В. Мисик, пер. з тв. Р. Бернса); [Д о р о ш е н к о:] *Я хочу знати, хто він! .. Чим знадив так? Завзяттям і красою Чи розумом? Чи ж він любив тебе, Як я кохав?* (Л. Старицька-Черняхівська); — *Я вже не та маленька твердолоба святенниця, яку ти марно намагався знадити* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *кого, що і без прям. дод.* Приваблювати, вабити до себе чим-небудь принадним, зваблививим; надити (у 1 знач.). *Твій образ у воді, Мов намальований, хороший, як*

те небо, Гойдається і знаджує до себе У глибінь (М. Старицький); *Я не вельми люблю тинятися по базарах, .. але мої очі мимоволі знаджують гори овочів та фруктів, я милуюся ними, як довершеними мистецькими витворами* (Ю. Мушкетик); *Дивився* [Петро] *на білий клапоть дороги, що світився під місяцем, і ця дорога дивно знаджувала його* (Валерій Шевчук); — *Та той город вам* [половцям] *не вадив. Чим він вас до себе знадив? І вгадати тяжко, чим* (І. Франко); *Не що інше, як бажання майна та почестей знадило його* [Мощанина], *як і різних земських бояр, у Київ* (Юліан Опільський); // *перев. 3 ос., кого.* Впливаючи на кого-небудь, зумовлювати певні вчинки, дії і т. ін. (про почуття, настрій, стан). *Інструмент, коли б лиш знадив, вас покличе, мов братів* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете); // *кого, що.* Перетягувати, переманювати до себе, обіцяючи що-небудь краще, вигідніше. *Не зраджуй, доленько, мені, не знаджуй серця гомінкого, так чорно, доленько, мені, що уповаю лиш на Бога* (П. Мовчан); *Було це західне лицарство, яке поляки знадили з собою на хрестоносний похід проти "татар і схизматиків"* (Юліан Опільський); // *кого, також з інфін.* Те саме, що **зваблювати** 2. *Все минає... Нема сьогодні серед живих ні Троші Михайлівського, що знадив і навчив колись мене полювати, ні Вадима, .. ні метушливого Василька, жертви моєї мисливської пропаганди* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗНА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗНА́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. Потрапляти під вплив кого-, чого-небудь, спокушатися на щось; надитися (у 1 знач.). *Нехай всі, хто прийшов .. на сімейне свято Рєпніних, почувають себе невимушене* [невимушено], *вільно, по-домашньому просто. І все ж, ніхто з гостей .. не знаджувались на цей рахунок і не дозволяли собі нічого такого, що могло б здатися господареві дому неприємним чи нетактовним* (Б. Левін); *Слідчі органи знадились на іноземне прізвище Доллера, його підозріло смагляве обличчя .. й темне, як вороняче крило, волосся. Ну чисто всі зовнішні ознаки шпигуна!* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *тільки недок.* Пас. до **зна́джувати.** *Ліричний герой-митець у поезії П. Грабовського не знаджується ні "золоченими просторами", ні "куточками благодатними": не ця краса захоплює справжнього народного співця* (з навч. літ.).

ЗНА́ДИТИ *див.* **зна́джувати.**

ЗНА́ДИТИСЯ *див.* **зна́джуватися.**

ЗНА́ДІБ[1], доба, **ЗНА́ДОБ,** а, *ч., діал.* Інструмент, прилад. *Коли я підводила голову, щоб знайти який знадоб до шиття, траплялось мені глянути просто поперед себе на темну довгу стежку* (Леся Українка); *При дверях фотель, .. біля нього лавка, на лавці пляшинки, ножиці, вата, всілякі знадоби хірургічні і дві бляшані коновки з водою* (Б. Лепкий); *Жіночка переглядала свої плетільні знадоби* (із журн.).

ЗНА́ДІБ[2], добу, *ч.* 1. *діал.* Речовина. *Вона була при зброї: у руках Був заступ гострий, а в кишені куля, Набитая знадобом розривним* (Леся Українка); // *мн.* Цілющі засоби. *Обличчя* [Катрі] *опухло, вся шия обікладена знадобами баби-знахарки, обв'язана, обмотана* (Л. Яновська); — *Не турбуйся, — каже лікар, — я зварю тобі такого декокту, доброго на смак .. Треба три пари жирних каплунів та ще деяких знадобів лір на п'ять* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *мн., зах.* Матеріали (для публікації); відомості. *Виражаючи тим добродіям за їх замітки прилюдну подяку, я звертаюсь до всіх.., щоб були ласкаві всякі такі знадоби надсилати до редакції "Зорі" для опублікування* (І. Франко); *Знадобами до біографії А. Карцової, чи не першої з-поміж українського жіноцтва, хто розпочав власні археологічні розкопки, нині лишаються здебільшого листи її батька А. Миклашевського до Д. Яворницького* (із журн.).

ЗНА́ДІБОК, бку, *ч., перев. мн., зах.* Знадіб *(див.* **зна́діб**[2] 2). *Є письменники, що їх життєпис цікавіший від їх творів, що їх твори — се тільки знадібки до їх характеристики, частинки до їх життєпису* (І. Франко); *Дуже цінні знадібки до історії походу Карла XII в Україну дали також праці українського військового дослідника генерала М. Юнакова* (з наук.-попул. літ.).

ЗНАДІ́Б'Я[1], я, *с., діал.* Збірн. до **зна́діб**[1]. *Жінки збирали посуд у похідні мішки, чоловіки — оленярське знадіб'я* (В. Гжицький).

ЗНАДІ́Б'Я[2], я, *с., діал.* Збірн. до **зна́діб**[2] 1. *Спадали на пам'ять* [Микиті] *усі ліки та знадіб'я, які вживають підвереджені люди* (Л. Яновська).

ЗНАДЛИ́ВИЙ, а, е. Який знаджує, зваблює чим-небудь; спокусливий. *Стара замовкла, немов поглинули її принадні думи, мов зачарували знадливі образи* (Марко Вовчок); *Гера ввійшла, за собою ясні зачиняючи двері. Взявши амброзії, спершу із тіла знадливого нею Змила весь порох брудний* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // Який приваблює, вабить до себе чим-небудь принадним, звабливим. *Він з серцем пошпурив геть зім'яті конвалії, які ще досі тримав у кулаці, і відвернувся від знадливого будиночка з мезоніном* (Ю. Смолич); *Не вгавала* [малеча] *й тоді, як пішли, прихопивши й Богданка, до лісу, гуляли знадливими в Соколиній Вежі узліссями* (Д. Міщенко); *Хто ти? Знадливий, як тайна тайн. Хто ти? У чарах, як ніч новорічна. Києве, місто робочих світань!* (С. Йовенко); // Який викликає велике зацікавлення; захопливий, принадний. *Може, то казка знадлива тії смарагдові луки, плеск тепловодої річки, злотоіскристі піски?* (Леся Українка); *Знадливі думи .. народжувалися в його серці, як пташки в гнізді* (Б. Харчук); *З моїх вуст почала сочитися знадлива пісенька про гарненьку дівчину* (Валерій Шевчук).

ЗНАДЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **знадли́вий.** *У центрі моїх спогадів про оперу М. Лисенка "Різдвяна ніч" — надзвичайна краса Оксани, чарівний погляд карих очей, знадливість химерної вродливиці* (з мемуарної літ.); *Милувавсь* [я] *і не міг намилуватися веселим плином річки, чистотою й знадливістю вимитих дощами скель, лісом по скелях* (Д. Міщенко).

ЗНАДЛИ́ВО. Присл. до **знадли́вий.** *Русалка випливає і знадливо всміхається, радісно складаючи долоні* (Леся Українка); *Там заплітають життя тенети, Там люди б'ються з останніх сил, Там так знадливо звучать монети І рве легені отруйний пил* (В. Симоненко); *Весняні трави пахли знадливо* (Р. Федорів); *Жовто-рожеві груші .. знадливо прозирали з-поміж рясного гілля* (В. Дрозд).

ЗНА́ДНИЙ, а, е. Те саме, що **знадли́вий.** *Перед очима — зелена керсетка, червона спідниця, знадний з усмішкою погляд* (Панас Мирний); *Весь світ даровано людині, — Благословенні ж ви стократ, І руки, крила лебедині, І знадних поглядів агат!* (М. Рильський); *Дід Максим красномовним рухом показав на знадну синю смужку далекого лісу* (Ю. Збанацький); [В о й н а р о в с ь к и й:] *О гетьмане, чому ж Не дав мені загинути ти в січі .. Мов зоря б летюча, покотивсь У темряву довічню* [довічну], *слід сліпучий Лишаючи наріднім небі.* [М а з е п а:] *Летючих зір — знадний талан, але Життя твоє потрібне Україні* (Л. Старицька-Черняхівська); *Прокидався Іоанн весь мокрий .. і боявся тоді вже й очі склепити: знав, що .. знову почує знадні слова* (Валерій Шевчук).

ЗНА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зна́дний.** *Любити вас — любити знадність, любити вас — любить для вас, любити вас — любити радість в червнево-вересневий час* (М. Вінграновський).

ЗНА́ДНО. Присл. до **зна́дний.** *Травневий день 1919 року. Дерева київських парків убрались у молоде листя, і на їхньому зеленому тлі юно й знадно червоніють прапори й транспаранти* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗНА́ДОБ *див.* **зна́діб**[1].

ЗНА́ДОБА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **потре́ба.** [Г л о б а:] *Найбільш вхвалив я тебе за те, що кожне твоє слово гостре.* [Я в д о к и м:] *Сам його сталю, сам і гострю та ще й не на торг, а задля хатньої знадоби* (М. Кропивницький).

2. *мн., збірн., діал.* Речі, потрібні для чого-небудь. *Дім сей разом з великим садом, огородом, подвір'ям, стайнями і всякими знадобами він закупив від вдови* (І. Франко); *Вони притягли з собою кілька чималих козубів з трісками, полінами та іншою знадобою для купальського вогнища* (М. Олійник).

ЗНАДОБИ́ТИСЯ, блю́ся, би́шся; *мн.* знадобля́ться; *док.* Виявитися, стати потрібним, необхідним; згодитися, пригодитися. *Чую я — не спиться щось моєму парубкові: то сіно перевертає, то зітхає, далі й вийшов. — Чи не піти б і мені з ним? Може, знадоблюсь для сторожі* (Марко Вовчок); *Від холодних вітрів крижані позвисали бурульки. Вперше тоді знадобились оселі* (М. Зеров); *Іванко узяв собі найкращого коня. І як тепер він знадобився* (А. Хижняк); *Приглядайтеся, це вам знадобиться! Ласкаво мовлені слова адресовано мені* (О. Шугай); // *тільки 3 ос.* Бути потрібним. *Стенові знадобилося кілька секунд, щоб збагнути Флавіанів намір* (О. Авраменко); // *безос. — За мене, пане воєводо, не знадобиться червоніти нікому* (М. Старицький); *Були* [двері] *замкнені залізним кінським путом і закладені міцним дубовим кілком. "Дивно, — подумав козак .. — Кому знадобилося замикати цю пустку?"* (В. Малик).

ЗНАЙ. 1. *част., розм.* Уживається перев. при дієсловах для підкреслення інтенсивності й безперервності дії. *Люди знай їздили по шляху: настала саме гаряча пора возовиці* (Панас Мирний); *Михайло знай озирався на величезну статую Феміди, яка стояла з мечем в одній руці і з терезами в другій над самим входом до ратуші* (Василь Шевчук); *Мовчки дивився* [отець Роман] *на розшалілого Інора, а той мотався пагорбом та знай метикував, де краще заховатися від стріл, а звідки вигідніше нападати* (Н. Околітенко).

2. *у знач. спол., діал.* Ніби, мов. *А та твоя стара неня Укриє коверцем, Знай зозуля синим пюром* [синім пером] — *Все лихо загоїть* (Ю. Федькович).

ЗНА́ЙДА, и, *ч. і ж., розм.* Дитина-підкидьок, знайдена і взята ким-небудь на виховання. *Його лице було зовсім не подібне до тамтих, — певно, се був якийсь знайда* (І. Франко); *Він усміхнувся дівчинці, вийняв цукерку і дав їй. Цукерка трохи заспокоїла маленьку знайду* (О. Іваненко); — *Ви мене виростили й вигодували, — сказав сердито Петро. — Але я вже вдруге чую: дражнять мене знайдою* (Валерій Шевчук).

ЗНА́ЙДЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знайти́** 1–3. *Шумлять життям простори, У недрах знайдені скарби земні* (П. Дорошко); *На другий день його коні й екіпаж були знайдені в горах, а сам він без сліду зник...* (з мемуарної літ.); *Щоб знайти сузір'я, треба поступово переходити від одного вже знайомого сузір'я до іншого, ще не знайденого* (з навч. літ.); *Вона прийшла, як знайдена надія, В красі дівочій, з огником в очах* (А. Малишко); // **зна́йдено,** *безос. пред. Місяців через півтора прийшла у волость звістка, що в полі, біля шляху, знайдено замерзлого чоловіка, а був то дядько Тимоха...* (Б. Грінченко); [П а н і К і т т е л ь г а в с о в а:] *Батько його служив при уряді сорок літ і ніколи найменшої провини за ним не знайдено* (Леся Українка); *На Керченському півострові знайдено кілька невеликих родовищ нафти* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. ім.* **зна́йдене,** *ного, с.* Те, що знайшли (у 1 знач.). — *Здається, ви вирішили стати самостійним шукачем скарбів? — невмолимо продовжував археолог. — .. Ви схотіли потай од товаришів зробити відкриття? Можливо, і приховати знайдене від нас?* (В. Владко); *Майже у кожному клавіші зберігалися якісь коштовності. Довелося викликати ювеліра, щоб встановити вартість знайденого* (В. Петльований).

2. *у знач. прикм.* Який знайшовся (у 1 знач.). *Надпоручник Лукаш на мить примружився під поглядом бравого вояка Швейка .. Мабуть, з таким замилуванням дивився блудний і знову знайдений син на свого батька* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЗНА́ЙДЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знайти́** 1 і **знайти́ся** 1. *А втім, його огляд платформи скінчився безрезультатно. Той самий голос, що впевняв його в близькому знайденні, шепотів йому також, що зустріч мусить відбутися конче на вулиці* (В. Підмогильний); *Стало відомо Ярославу про чудеса у Вишгороді, де був похований Борис, і про знайдення тіла Глібового на річці Смядині* (П. Загребельний).

ЗНА́ЙКО, а, *ч., розм.* Людина, обізнана з усім або з чим-небудь; знавець. *Знайко біжить, а незнайко лежить* (Номис).

ЗНАЙО́МЕЦЬ, мця, *ч., розм.* Знайома людина; протилежне н е з н а й о м е ц ь. *Молоде, енергійне обличчя з маленькими темними вусами і борідкою, ясні очі й високий лоб — все це привертало до нього* [скіфа] *симпатії .. А як ставиться вона до цього нового знайомця?* (В. Владко); *Михайло подружився з сім'єю Свистольників, з бабусею; знайшлися й інші знайомці в селі* (Ю. Збанацький); *Вивели на сонечко — благодать. Але не устиг повтішатися доброю годиною, як помітив, що на нього очікує давній знайомець, осавул* (Г. Колісник); *Вона не чула, як задзвонив телефон. Лише на автовідповідачі закарбувалося кілька голосів. Перший належав її новому знайомцеві* (І. Роздобудько); *Линув зненацька дощ, .. і вони мусили шукати чимдуж якогось сховку — завернули до одного селянина, спільного свого знайомця і приятеля* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗНАЙО́МИЙ, а, е. 1. Який зустрічався або був відомий давніше і про якого вже склалося певне враження, уявлення, поняття. — *Здорова, Галочко! — роздався чийсь знайомий голос з-за старців* (Панас Мирний); *Знайомі двері із знайомим рипом Враз відчинились* (М. Рильський); *Несподівано Люба прийшла до нього в школу! Цей вчинок став початком .. нового відношення* [ставлення] *до ледь знайомої дівчини* (Олекса Ізарський); *Хтось недалеко грав. То була знайома мелодія української пісні "Дивлюсь я на небо"* (О. Бердник); *За кілька секунд до скла притулилося товсте лице старої жінки. Щось знайоме привиділося Луці у виразі того обличчя* (С. Андрухович); // *кому.* Особисто добре відомий кому-небудь (про що-небудь). *Чи знайоме вам те гостре, до фізичного болю гостре почуття нудьги за рідною країною, яким обкипає серце від довгого пробування на чужині?* (М. Коцюбинський); *В лісі йде маленький Вова в теплій шубі хутряній. Зір сміливістю іскриться. Не знайомий Вові жах* (В. Сосюра); *Це ти писала, Це твоя рука, Мені до болю рідна і знайома* (Л. Дмитерко).

2. Який підтримує знайомство, спілкується з ким-небудь. *Раділа вдова, що трапились її добрі молотники: люде* [люди] *знайомі з сусіднього села* (Ганна Барвінок); *Олександер (Лесько) Чорненький — товариш Андрія, знайомий з родиною Бажаїв змалку* (Леся Українка); *Почувся голос Стефана і ще голос, який дуже нагадав Ількові голос якоїсь знайомої людини* (Ю. Логвин).

3. *у знач. ім.* **знайо́мий,** мого, *ч.;* **знайо́ма,** мої, *ж.* Той (та), з ким хто-небудь підтримує знайомство, спілкування. *А мене хоч дуже втомила подоріж і хоч я схуд так, що знайомі не пізнавали, проте почуваю себе свіжішим, бадьорішим і навіть поправляюся* (М. Коцюбинський); *Граф Елленберг підходить до пана президента й просто привітно простягає руку. Привітно, звичайно, як доброму знайомому!* (В. Винниченко); *Надвечір, коли бабуня зібралася й пішла до якоїсь своєї знайомої, я залишився сам* (Л. Смілянський); *І місто зовсім чуже, і навколо нас — так само жодного знайомого* (О. Шугай); * У порівн. *Ластівка привітався з монтажниками, як старий знайомий* (Л. Дмитерко).

4. *з чим.* Обізнаний із чим-небудь, досвідчений у чомусь. — *Скажіть мені, ви знайомі з працею доктора Кречмера?* (М. Хвильовий); *Павло був трохи знайомий з друкарською справою* (В. Кучер).

ЗНАЙО́МИТИ, млю, миш; *мн.* знайо́млять; *недок., кого.* 1. *також з ким.* Представляти, рекомендувати когось кому-небудь, установлювати між ними знайомство. *Тут один* [брат], *там другий із них старався .. знайомити між собою людей, що перший раз прибули* (І. Франко); *Я сиджу й палю. Заходиш ти. Нас знайомлять. Я думаю — славний хлопець* (Ю. Яновський); — *Ти ж знайомий зі мною лише тиждень, .. а вже сьогодні ти знайомиш мене зі своїми товаришами* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Вона пересідає назад, поступаючись місцем* [у машині] *юному прибульцю. Я чомусь їх не знайомлю* (І. Карпа).

2. *з чим і рідко без дод.* Розповідаючи, показуючи і т. ін., робити щось відомим кому-небудь, давати знання, відомості про щось. *Приїздив Шаляпін .. Весь час він то розказував (дуже гарно, художньо говорить), то знайомив нас з новою оперою "Хованщина"* (М. Коцюбинський); *До ваших послуг буде весь оцей фантастичний сервіс, .. перед вами на білосніжних столах з'являтимуться всілякі смакоти, зелень, напої, найдобірніші страви та спеції, що знайомитимуть вас із кулінарним мистецтвом різних народів* (О. Гончар); *Систему керування* [панцирника] *Нестеренко приблизно знав: на курсах знайомили* (Микита Чернявський); *Вдавано піднесено він прочитав: — Школа дає нам знання, але не знайомить з безліччю професій, з котрими зустрінемося за її порогом* (Г. Усач).

ЗНАЙО́МИТИСЯ, млюся, мишся; *мн.* знайо́мляться; *недок.* 1. *з ким і без дод.* Установлювати знайомство з ким-небудь. *Син недовго гостив у батька. Всього три дні пожив, а то поїхав по знайомих, по товаришах, по панах — знайомитись* (Панас Мирний); *Увіходить: сива шапка, пальто — наопашки, під рукою кавун. Сміливі сірі очі, шовкові русі кучері — гарний... Знайомиться: — Дяк Запорожець* (С. Васильченко); *Комендант знайомився з пожильцями дому* (Олекса Ізарський); *Коли ми знайомилися, потиск його руки виявився твердим, цілком хліборобським, що свідчило про його рішучість* (Р. Федорів); *Вгамуйся, серце. Тільки дітлахам чи божевільним так дано метатись. Я першому коханню руку дам. Знайомлюся, тож дай опам'ятатись* (С. Йовенко).

2. *з чим.* Одержувати відомості про що-небудь, набувати знання, досвіду в чомусь. *Він увесь укинувсь у господарство — він з їм* [ним] *уперше тільки зблизька знайомивсь* (Б. Грінченко); *Вона знайомилася з хімією з праці професора Гайєра* (В. Винниченко); *Хотів би дуже я, .. Щоб з мирним атомом знайомилась вона — Маленька, ніжна, лагідна школярка!* (Л. Дмитерко); *Нові вихованці академії знайомитимуться зі світовими зразками мистецтва в музеях і в книжках* (із журн.).

ЗНАЙОМІ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Дуже добре знайомий (у 1, 2 знач.). *Побачила й батьківське подвір'я, .. мені там кожна стежечка, кожний кущик знайомісінькі* (Марко Вовчок).

ЗНАЙО́МІСТЬ, мості, *ж., рідко.* 1. Абстр. ім. до **знайо́мий** 1. *На серці мені щемко .. Дивлюся знову на обличчя, з них десь поділися маски знайомості. Бачу п'ятьох невідомих мені людей* (Любко Дереш); *Все-таки знайомість міста помагає. Куди ж я був би втік учора, якби не знання напам'ять усіх перехідних брам в обсягу середмістя?* (О. Лисяк).

2. Те саме, що **знайо́мство** 1. *Чому Рада ніколи нам тепер не пише, пора б уже відновити знайомість!* (Леся Українка); — *Я буду завжди згадувати час приємної знайомості з вами* (Л. Яновська); *Про мою знайомість з Антіноєм знає лише Гелене, що мешкає в тому самому домику, що й я* (Н. Королева); *Про третього Петра утеклого розповів мені, бувши у нас на ярмарку, батуринський війт Семен Герасименко, якого в'яже зі мною давня знайомість* (Валерій Шевчук).

ЗНАЙО́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знайо́мити** і **знайо́митися.** *Почався звичайний порядок першої години: укладання каталога* [каталогу], *знайомлення вчителя з учениками* [учнями], *розсаджування по місцях* (І. Франко); *Програма семінару передбачає тільки офіційні акції (доповіді та дискусії), залишаючи учасникам безмежні можливості знайомлення з містом, його мешканцями і мешканками, колоритом, запахами і присмаками* (Ю. Андрухович); *Знайомлення (представлення, рекомендування) розглядається як встановлення контакту між людьми з повідомленням ними чи про них мінімуму інформації, потрібної для спілкування* (із журн.).

ЗНАЙО́МО. Присл. до **знайо́мий** 1. *Біля колодязя Олянчина мати тягне воду. І так знайомо рипить крутілка* [крутилка] (А. Головко); *Із кузні пахучим димом Так знайомо дихнуло горно* (Л. Забашта); *Знайомо дзенькнули пружини. Повільно почали відчинятися дверцята сейфа* (М. Дашкієв); *Яка палюча розкіш — по пам'яті домалювати тло: махровий буз. І домик той, де воском знайомо й гостро пахне од підлог* (І. Жиленко).

ЗНАЙО́МСТВО, а, *с.* 1. Установлення між ким-небудь певних стосунків, відносин. *Їх знайомство відбулось майже чотири роки тому, за дещо незвичних обставин* (Л. Дмитерко); *Молибога хоч і мовчав, але й сам був у полоні якихось незрозумілих почуттів, викликаних знайомством із сім'єю Левадних* (В. Петльований); *Тарас зиркнув на Костомарова, який іще не так давно противився знайомству з родиною графа Толстого* (Василь Шевчук); *За півроку вона обійшла .. добру половину Європи, фотографуючи, заводячи знайомства, оглядаючи нове й незнане* (Ю. Іздрик);

// Певні стосунки, спілкування людей, що знають один одного, знайомі між собою. *Дора, кузинка моя, познайомилась з Манею і вже разів кілька відвідувала її, дарма що мати дивилась на те знайомство неприхильно* (О. Кобилянська); — *Чому він* [учитель] *оминає благородні будинки найкращих парафіян, а водить знайомство з голотою і наймитами економії?* (М. Стельмах); *Сковорода вів далі: — Світ ловить людей різними тенетами, накриваючи їх багатством, славою, знайомством, покровительством, зиском, розвагами* (В. Нестайко).

2. Коло знайомих. *Прийшли милі Станкевичі, з якими заприятелювала* [Марія] *в Остенде і які дуже гаряче взялися допомогти у виданні її творів. У них були знайомства і зв'язки* (О. Іваненко); — *Якщо ви захочете в Полтаві діставати нових п'єс, то я до ваших послуг. У мене там серед театралів давні знайомства* (О. Гончар).

3. Одержання певних відомостей про кого-, що-небудь, знань з якоїсь галузі; ознайомлення з чимось. *Віктор ладен був уже розповісти господині історію свого знайомства з писаннями Миколи Бердяєва* (Олекса Ізарський).

(1) При пе́ршому знайо́мстві <Для пе́ршого знайо́мства> — відразу ж, при першій зустрічі. *Книш стояв перед хазяйкою і, граючи очима, мовив: — Для першого знайомства позвольте похристосатись* (Панас Мирний); *Це ж сором, ще й який сором — при першому знайомстві показати себе простою селючкою..!* (Ірина Вільде).

ЗНАЙТИ́ *див.* **знахо́дити.**

ЗНАЙТИ́СЯ *див.* **знахо́дитися.**

ЗНАК, *ч.* 1. *род.* а. Предмет, позначка, зображення і т. ін., які вказують на що-небудь, підтверджують, означають щось. *Потяг спинився біля вартової будки із прикордонним знаком* (Олесь Досвітній); *Сходку скликали, обносячи знак. Іноді це був перстень із цеховою печаткою, іноді — так звана цеха, металева дощечка з цеховим гербом у скриньці* (З. Тулуб); *Вони стоять під старою товстою вільхою .. На чорній корі, невисоко над корінням вирізано дядькового знака — здибленого коня* (Ю. Логвин); // Клеймо, мітка. *Знайдені у Греції знаки, які утворюють певні словесні позначення й датуються II тис. до н. е., можна віднести до спроб маркування речей* (з наук. літ.); *Щоб відрізнити свої речі, люди винайшли спеціальні знаки власності, які видавлювали на глиняному посуді, випалювали на тілі коней, висікали на камінні на межах своїх земельних володінь* (з наук.-попул. літ.).

2. *род.* зна́ку́. Ознака, вияв, доказ чого-небудь. *Довгі вуса й трохи посивілий оселедець прикрашали його лице знаками досвіду і спокою* (А. Кащенко); *"Ох, як же тобі тіло зім'яло та покалічило, а душа в тебе, видать, кріпка, наша, вихорівська", — перековтуючи жаль, подумав Тимко і прикрив братові простирадлом ноги, — і це було першим знаком уваги до нього за все життя* (Григорій Тютюнник); *Довбиш відбиває подвійний дріб, що бувало знаком скінчити прибуття на раду: всьому козацькому рою злетітися й стати, за заведеним місцем, по рідних куренях* (Г. Колісник); // *розм.* Те саме, що **прикме́та.** *Мотря посіяла на тому місці пшеницю. Пшениця зійшла, то був знак, що місце для хати було чисте* (І. Нечуй-Левицький); *Ластівка крилом черпає воду, — Що за знак? Можливо, на негоду, Та зважать на це не випада: Нам підвладні сонце і вода* (М. Рильський); *До сьогодні я не можу стерпіти оцих знаків: як сорока чекоче, як кіт миється і як неждано самі двері відчиняються в кімнаті* (І. Керницький); *Вона й од Микити більше півроку не отримує листів .. Мовби вкинуто її в чорну яму зневіри, яка .. об'являлася лихими знаками (цвіркун на покуті, курка запіла, зуб випав у сні й з того місця проступила кров)* (Ю. Мушкетик).

3. *род.* а, *спец.* Зображення з певним умовним значенням. [З б р о ж е к:] *Хіба може бути Бог без ксьондза, пан без лакея, генерал без ад'ютанта? Щоб між днем і ніччю не було вечора, між числами — знака?* (М. Куліш); *Ієрогліфи — дивнії знаки, Не мені розгадати їх суть* (П. Воронько); // Письмове зображення звука чи сполучення звуків мови; буква. *Ясиня любувалася хвилю рисунком поодиноких букв, опісля ж доволі гладко прочитала .. Поволеньки, з працьовитою надумою, як бджілка, що збирає скарб меду з квіток, вона лучила знак зі знаком* (К. Гриневичева); *Почав учитись* [Михась]. *На папері пливли слова, за знаком знак* (В. Сосюра).

4. *род.* зна́ку́. Подряпина, рубець, рисочка, пляма і т. ін., залишені чим-небудь; слід, відбиток чогось. *Вже і знаку від тієї хатки нема* (Марко Вовчок); *Загоїлася рука, лишилася Сенькові пам'ятка: кривий палець на правій руці і знаки на долоні в тім місці, де зшивали* (С. Ковалів); *Убила* [Ольга] *на руці комара і потерла пальцями по червонім знаку* (М. Яцків); *Серед неймовірної тиші раптом щось затріщало. Наче хтось палицею провів по штахетнику. Одначе штахетника і знаку ніде не було* (О. Шугай).

5. *род.* зна́ку́, *перев. зі сл.* д а в а т и, п о д а в а т и, р о б и т и. Рух (перев. головою, рукою), яким виражається воля, наказ, бажання, попередження кого-небудь про щось і т. ін. *Прохіра подала знак рукою, і Йон кинувся одсувати сінешні двері* (М. Коцюбинський); *Паріс дає знак Сінонові, щоб той собі йшов* (Леся Українка); *Радник знаком попросив мене затриматись* (І. Кулик); *У світлиці запахло лавром, чабром, перцем. Але княгиня не робила знаку сідати до столу* (С. Скляренко); *За знаком вождя двоє вершників відібрали з юрби полонених двох чоловіків і одну жінку* (В. Владко); *Охоронці ждали знаку, щоб рушати, та Кончак незворушно, мов закам'янілий, сидів на коні і пильно дивився на Ігоря та його супутників* (В. Малик).

6. *род.* а. Те саме, що **значо́к** 1. *І з нами, з кухнею хлопчак — невтомний непосида: блищить медаль, гвардійський знак ясне проміння кида* (М. Рудь); *Люди заповнили майдан, виливалися на вулицю, де стояв Христофор Ничипорович. І йому стало трішки страшно їх, беззбройних, із клунками на плечах, з жовтими знаками на грудях і плечах* (Б. Харчук); // *заст.* Металевий значок, що засвідчував достовірність перебування офіційної особи на якій-небудь посаді. *Рудий Максим, староста сільський, витяг з кишені знак і почепив на груди* (М. Коцюбинський); *Шумило .. почепив на груди бляху — свій начальницький знак, затим поважно рушив з місця, розпихаючи людей, до ґанку* (А. Головко).

(1) Кабалісти́чні зна́ки — літери або цифри іудейських священних текстів, яким надавали магічного значення. — *Дивна річ, — промовив він. — На цьому хресті немає ніяких кабалістичних знаків, а проте його вільно носив Чорний Емісар* (О. Авраменко, В. Авраменко); **(2) Книжко́вий знак** — те саме, що **екслі́брис.** *На виставці експонувався книжковий знак Я. Стешенка — бібліофіла, дослідника книжкової справи* (з наук. літ.); **(3) По знаку́** *хто, що кому* — відомий, знайомий кому-небудь. *Демид озирнувсь і справді побачив трохи набік од шляху, за деревами, дві постаті. Тонка дівоча постать здалася по знаку Демидові* (Б. Грінченко).

○ **(4) На** [*рідше* **у**] **зна́к,** *у знач. прийм. з род. в.* — указує на мотив дії. *Стали всі три відділи довгими рядами перед зібраною громадою і склепили хоругви на знак привітання* (І. Франко); *Тихович, бажаючи щось відповісти, на знак незгоди потряс головою* (М. Коцюбинський); *Карпо підніс глухому чоловікові чарку .. Глухий кивнув головою на знак подяки* (Олесь Досвітній); *І клонилися гвоздики В знак довіри і пошани* (М. Рильський); *Ніби на знак протесту, хтось ошаліло викидав з вікна експреса все, що траплялося під руку: подушку, калоші, грамофонну плиту, простирадло, жмут грошей* (І. Багряний); *В знак замирення ассирійський цар віддав за сина князя Іскри, княжича Потока, свою дочку* (В. Рубан); **(5) На** [*рідше* **у**] **зна́к** [**того́**] **що,** *у знач. спол.* — приєднує підрядну частину речення зі значенням мотиву дії головної частини. *На знак того що в хаті померла, знадвору біля вікна повісили білу намітку* (І. Пільгук); **(6) Під зна́ком,** *у знач. прийм. з род. в.* — указує на факт, що визначає зміст певної події, дії. — *Пам'ятки старовини нам доносять, що все світорозуміння людей вічно й скрізь, усіма віками, по всій планеті стояло під знаком етичного дуалізму — добра й зла, святості й гріха* (В. Винниченко); *За всіх злигоднів першого самостійницького десятиліття наш народ за цей час все-таки розвивався під знаком української ідеї* (Д. Павличко).

△ **(7) Водяни́й знак,** *фін.* — відбита на не охололій масі паперу літера або фігура, яку можна бачити, лише поставивши до світла. *Мундир розглядає наші з Софією білети на світло, а я вже розумію... Там у куточку водяний знак. Який ми так і не зуміли підробити* (Ю. Хорунжий); *Білети державного банку надруковані на папері, який має на білому полі водяний знак* (з газ.); **(8) Грошови́й знак,** *фін.* — знак вартості, який заміщає в обігу певну кількість коштовних металів (золота, платини, срібла); гроші (у 1 знач.). *Відповідно до Закону України "Про Національний банк України" готівка перебуває в обігу у вигляді грошових знаків — банкнот (паперових) і монет (металевих)* (з наук.-попул. літ.); **(9) Діакрити́чний знак,** *спец.* — надрядковий, підрядковий або середрядковий знак при букві, що вказує на вимову, яка відрізняється від вимови звука, позначеного цією самою буквою без знака. *Слов'янське кириличне письмо засвоїло з візантійського надрядкові діакритичні знаки* (з наук. літ.); **(10) Зна́ки зодіа́ку <Зодіака́льні зна́ки>,** *астр.* — позначення 12 сузір'їв, що розташовані вздовж екліптики і називаються перев. іменами тварин. — *Оглянь, Вишнеславе, цей пейзаж .. Це небо пов'язане з днем життя — понеділком, планетою — Місяцем, а зодіакальним знаком — Рака* (В. Кожелянко); **(11) Зна́ки розрі́знення,** *спец.* — позначки, нашивки, петлиці і т. ін. на форменому одязі, що вказують на належність особи до певного роду занять, до якогось відомства, свідчать про її персональне звання і т. ін. *Вихованці малювали погони й вивчували напам'ять знаки розрізнення офіцерських і чиновницьких звань* (С. Добровольський); **(12) Знак м'я́кшення <М'яки́й знак>,** *лінгв.* — літера "ь" та її назва в українському алфавіті. *В слові "слізьми" таки треба писати м'який знак, бо так вимовляється* (Леся Українка); *Буде наша загадка така: три букви означають те, що й поле. Додай знак м'якшення — і вже тварина з родини оленів, струнка й прудка. Що це таке? (Лан і лань)* (Д. Білоус); **(13) Знак о́клику,** *лінгв.* — розділовий знак, що ставиться в кінці окличного речення, після вигуку чи звертання і т. ін. *Позаторішній щоденник. Під лінійку попідкреслювані червоним олівцем й підтверджені знаками оклику рядки записів і цілі нотатки* (Олекса Ізарський); *Після звертань, що вимовляються з особливим почуттям, ставиться знак оклику* (з навч. літ.); * Образно. *Я читаю машинопис "Карколомних перевтілень", при цьому час до часу вибухаю суцільними знаками оклику* (Ю. Андрухович); **(14) Знак пита́ння** (*рідше* **запита́ння**), *лінгв.* — розділовий знак, що ставиться в кінці питального речення, а також у дужках усередині речення або після нього для вираження запитання, сумніву, вагання і т. ін. *На письмі закінчені висловлювання — фрази відділяються крапкою, знаком оклику, знаком питання* (з навч. літ.); *Трохи смішною здається Кочубеєва зневага до правил граматики та пунктуації, жодних розділових знаків він не визнає, окрім свого улюбленого знака запитання* (О. Гончар); * У порівн. *Стежка виганалася знаком питання, бо треба було обминути вишню Гурія Андріяновича і розбитий навколо неї квітничок* (І. Сенченко); *Дим звився над головою дяка, витворив фігуру, схожу на знак запитання* (Валерій Шевчук); **(15) Знак пошто́вої опла́ти,** *фін.* — поштова марка. *Філателія — збирання й вивчення знаків поштової оплати — виникла приблизно в середині XIX століття* (з наук.-попул. літ.); **(16) Знак рі́вності,** *мат.* — математичний знак у вигляді двох коротких паралельних ліній (=), які вказують на те, що частини алгебраїчного виразу, між якими він стоїть, рівні. *Знак рівності можна ставити тільки між однозначними виразами* (з наук.-попул. літ.); **(17) Знак я́кості,** *іст.* — найвища оцінка якості продукції в СРСР. *Знак якості засвідчує, що виріб стоїть на рівні найкращих вітчизняних і зарубіжних зразків* (із журн.); *Новому виробу Сумського машинобудівного заводу — центрифузі, що використовується в хімічній та харчовій промисловості, — присвоєно державний знак якості* (з газ.); **(18) Колі́йні зна́ки,** *зал.* — спеціальні покажчики профілю й протяжності колії, особливостей руху по ній, установлювані вздовж головних залізничних колій. *Розрізняють колійні знаки кілометрові, пікетні, а також особливі* (з наук. літ.); **(19) Математи́чні зна́ки** — умовні символи для позначення математичних понять, об'єктів та операцій. *До найпоширеніших математичних знаків, що позначають дії над числами, належать, зокрема, плюс і мінус, знаки множення й ділення, знаки рівності, знаки порівняння* (з наук.-попул. літ.); *Першими математичними знаками були знаки для позначення чисел — цифри* (з навч. літ.); **(20) Мо́вний знак** — структурна одиниця мови, що виконує функцію репрезентації певного явища об'єктивної дійсності або його відображення у свідомості. *Найвиразніше специфіка мовного знака виявляється на структурному рівні слова* (з навч. літ.); **(21) Но́тний знак** — те саме, що **но́та**[1] 1. *Вони нам залишилися навік, Ті чорні візерунки нотних знаків...* (М. Рильський); *Мова — як музика. Хоч музику теж записують на папері. Нотними знаками* (О. Шугай); * У порівн. *На стовпах сидять якісь пташки, яскравопері, ситі, наче нотні знаки* (В. Кучер); **(22) Розділо́ві зна́ки,** *лінгв.* — графічні значки (крапка, кома, тире і т. ін.), що вживаються на письмі для членування тексту за змістом та інтонацією. *Півроку приватно готували* [викладачі] *його до вступу. Один із них передав Бурдику секрети зчеплення слів, звички й норови кожного із розділових знаків* (В. Діброва); **(23) Розпізнава́льний (відмі́тний) знак** — спеціальний

знак для розпізнавання чого-небудь. *Свої лижі, поламану й цілу, він залишив на місці, де трапилась аварія. То мало правити за одмітний знак* (М. Трублаїні); *Спостережні пункти засікли на висоті двадцять тисяч метрів літак без розпізнавальних знаків* (В. Собко); *Вартовий в уніформі, але без погонів і жодних розпізнавальних знаків чи емблем, лише махнув Самчукові — проїзди!* (О. Ірванець).

◊ **Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) знак** *див.* **дава́ти; (24) На знак глибо́кої поша́ни** (*рідко* **глибо́кого поважа́ння**) — вживається як ввічлива форма в дарчому написі. *Надпис Лесі Українки на книзі "На крилах пісень": "Миколі Віталійовичу Лисенку на знак глибокого поважання від авторки"* (з наук.-попул. літ.); **Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток)** *див.* **наклада́ти; Не дава́ти (не подава́ти) / не да́ти (не пода́ти) знаку́ (взнаки́)** *див.* **дава́ти; (25) Під зна́ком запита́ння** *що:* а) що-небудь залишається невідомим, нез'ясованим, нерозв'язаним. *Що ж до Семена Івановича Пальохи, то все стояло під знаком запитання* (Б. Антоненко-Давидович); б) доля чого-небудь залишається невирішеною. — *Рано радіти, собор той і сьогодні залишається ще під великим знаком запитання* (О. Гончар); **Ста́вити / поста́вити знак рі́вності** *див.* **ста́вити.**

ЗНАКО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **знак** у 1 знач., напр.: з н а к о у т в о́ р е н н я; у 3 знач., напр.: з н а к о з м і́ н н и й, з н а к о п о с т і́ й н и й.

ЗНА́КОВИЙ, а, е. 1. Стос. до знака (у 1, 3 знач.). *Якийсь простий, неподільний, мов атом, займенник уміщає безліч знакових множин, щоправда, суто теоретично* (Ю. Іздрик); *Традиційний сюжетно-образний матеріал може також існувати в тексті як особливий одиничний знаковий код у вигляді образу-деталі, образу-імені, образу-згадки* (з наук. літ.); *Можемо сьогодні майже напевно твердити, що ідея знакового письма розвилася в однім місці, над нижнім Євфратом і Тигром, і відси розійшлася на весь світ* (І. Франко); // Примітний за якою-небудь характерною ознакою. *Українське весілля знакове тим, що неодмінним атрибутом цієї найбільш символічної урочистості є коровай* (з наук.-попул. літ.)

2. *перен.* Який має дуже важливе значення; знаменний, визначний (про подію, явище і т. ін.). *Знаковий для історії української культури 70-х рр. XX ст. фільм І. Миколайчука "Білий птах з чорною ознакою"* (з наук. літ.); *Прийняття Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод однозначно є подією знакового характеру* (із журн.); *Авторство української майстрині вже не просто впізнаване: воно неповторне, знакове для сучасного декоративного мистецтва* (з газ.).

3. *перен.* Який виділяється чим-небудь серед інших (про людину); видатний. *Відходять останні знакові постаті XX століття. Вони полишають нас з такою невідворотністю, — то дев'ять днів по Вінграновському, то сорок по Мейсу, то вже сорок по Вінграновському, і знову печальна вість* (Л. Костенко); *Своїм пафосом фільм повинен будити в душах .. народу прагнення ідеального, чистого і світлого, прагнення чесних поводирів, знакових особистостей. І тоді вони з'являться!* (Г. Тарасюк).

ЗНА́КОВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **зна́ковий.** *За знаковістю, символічністю, метафоричністю лексем, епізодів у творах М. Гоголя легко впізнаємо їхній притчевий характер* (з наук. літ.); *У кожного художника є свій почерк, тому для галереї добирали твори за знаковістю, які найкраще характеризують своїх авторів* (із журн.); — *Ви спромоглися знайти гроші на проект. Річ у знаковості імені режисерки чи в камерності кінострічки, якій не треба великого бюджету?* (з газ.).

ЗНА́КОВО. 1. Присл. до **зна́ковий** 1. *Те, що думка має домовленнєвий і дотекстовий (внутрішньомовний, словесно й знаково не оформлений) етапи формування, — це аж ніяк не означає відрив думки від мови та графічно-знакової системи* (з наук. літ.).

2. *у знач. пред.* Має дуже важливе значення; дуже істотно, важливо. *Знаково те, що у важку хвилину поет звертається до України — до найдорожчого, що він силою таланту перетворив на символ* (з наук.-попул. літ.); *Говорячи про життя києворуського соціуму, не можна обійти увагою суспільний статус жінки, який був доволі високим, що нетипово і знаково для тих часів* (з навч. літ.).

ЗНАКОЗМІ́ННИЙ, а, е, *спец.* Який має змінний знак (у 3 знач.). *Генерування знакозмінних зсувних деформацій під час шліфування сталі впливає на продуктивність знімання металу й силові параметри процесу оброблення* (з наук. літ.); *Знакозмінний числовий ряд містить як додатні, так і від'ємні знаки* (з навч. літ.); // Здатний змінювати свій знак (у 3 знач.). *Функція розподілу механічного напруження є не тільки неоднорідною, а й знакозмінною* (з наук. літ.); *Асфальтобетонні покриття зазнають одночасної дії транспортних навантажень та знакозмінних температур* (з навч. літ.).

ЗНАКОЗМІ́ННІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **знакозмі́нний.** *Ефективність зносостійких структур залежить від типу змащення, часу високошвидкісного тертя та знакозмінності деформацій* (з наук. літ.); *На початку алгоритму можна також ввести перевірку на знакозмінність функції на кінцях вихідного відрізка* (з навч. літ.).

ЗНАКО́МИЙ, а, е, *заст.* 1. Те саме, що **знайо́мий** 1, 2. *Стара неня була радесенька, що в сина трапивсь знакомий гість* (П. Куліш); *Усі молодиці і дівчата були там знакомі Варці, все подруги давні* (Марко Вовчок); *За тоненькою стіною срібним дзвоником задзвенів несподівано в Андрієвому класі знакомий голос...* (С. Васильченко).

2. *у знач. ім.* **знако́мий,** мого, *ч.;* **знако́ма,** мої, *ж.* Те саме, що **знайо́мий** 3. *Трохим тут мав знакомого і хтів було зайти відпочити* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Владика Стецько Брилинський, мій знакомий і друг, пише мені .. про вашого дідуся* (А. Чайковський).

ЗНАКОМИ́ТИЙ, а, е, *заст.* 1. Добре відомий (у 2 знач.); визначний, знаменитий (у 1 знач.). *В кімнаті .. стояла етажерка з нотами і друга етажерка з книжками в гарних оправах, все найбільше твори знакомитих поетів* (Леся Українка); *Смугляве обличчя* [дівчини] *з рівним виточеним носом та чорними дужками брів нагадувало одно з тих облич, що їх знакомиті митці пензля беруть для Іродіад, Саломей і інших красунь давнини* (Олесь Досвітній); *Не може* [Марія] *віри своєї зрадити, чоловіка свого, знакомитого полковника Самійла, забути не може...* (Р. Іваничук).

2. Те саме, що **знайо́мий** 1, 2. *Знакомиті до нуду панночки .. здавались чужими* (С. Васильченко); — *Що ж співають? — Господи милосердний, прийми з землі цієї молитву на мові землі нашої... Отаке щось виспівують... А в обох — баси вельми знакомиті...* (П. Загребельний); *Зіпало ротами кілька щук.., а тієї рибини — білуги чи, може, севрюги — не було, встигла втекти. — Тепер вона вам знакомита — впізнаєте, — спробував пожартувати Міюський* (Ю. Мушкетик).

ЗНАКО́МСТВО, а, *с., заст.* Знайомство (у 1, 3 знач.). *Вона поглянула на нього якимось дивним, напівгнівним .. поглядом. Герман осмілився, почав розмовляти, ідучи поруч неї. Так зав'язалося їх перше знакомство* (І. Франко); *"Будь ласкава, будь посредником* [посередником] *при знакомстві Тучапського з Лідою"* (Леся Українка).

ЗНАКОПОСТІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Який має постійний знак. *Знакопостійний цикл напруження змінюється від нуля до максимуму або від нуля до мінімуму* (з наук. літ.).

ЗНАКОСТА́ЛИЙ, а, е, *спец.* Який має сталий знак. *Система автоматичного керування електродвигуном дає змогу здійснювати циклічне навантажування при знакосталому циклі* (з наук. літ.).

ЗНАКОСТА́ЛІСТЬ, лості, *ж., спец.* Абстр. ім. до **знакоста́лий.** *Проміжок, на якому функція набуває значень однакового знака, є проміжком знакосталості функції* (з навч. літ.); *Нулі функції не входять до проміжків її знакосталості* (з навч. літ.).

ЗНАКОУТВО́РЕННЯ, я, *с., спец.* Утворення знака (у 1 знач.). *Мовець використовує мовний знак у семантичній інтерпретації для репрезентування та оцінювання об'єктивного і суб'єктивного світу, тому й продукт знакоутворення є поліфункціональним* (з наук. літ.); *Процес первинного і вторинного знакоутворення пов'язаний з відображальною й пізнавальною діяльністю людини* (з навч. літ.).

ЗНАМЕНИ́ТИЙ, а, е. 1. Який має широку популярність, славу; прославлений, славнозвісний. *Вона в цім закутку уважалася знаменитою лікаркою* (І. Франко); *Я ж не так знаменита, як Байрон та інші боги літератури* (Леся Українка); *Знаменитий маестро .. навіть наважився заявити королю, що з погляду художника його старша дочка негарна* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *чим, розм.* Який чим-небудь добре відомий. *Серед молодих дияконів Софії відзначається своїми талантами Лев, сам з Азії, простого роду, але красномовством знаменитий...* (С. Скляренко); *Лежить воно* [село Котельва] *на березі річки Ворскли, нічим, крім убогості, раніше не було знамените* (І. Цюпа); *Чортомлик, Базавлук .. течуть з поля, напувають .. водою озера Великого Лугу: Круглe, Головате, Лопухове, Савку .. — кожне не схоже на сусіднє, кожне інше чимось вабливе й чимось знамените* (Ю. Мушкетик).

2. *розм.* Дуже добрий, чудовий. *Доктор був у знаменитому настрою* [настрої] (Б. Лепкий); *— А винце, Степане Тимофійовичу, у вас знамените* (В. Собко); *— Хорошу, знамениту новину ти принесла, дочко, — збуджено вигукнув бородатий чоловік* (А. Хижняк).

ЗНАМЕНИ́ТІСТЬ, тості, *ж.* 1. Абстр. ім. до **знамени́тий** 1. *Віктор не здатен відчувати повагу до іншого — повагу не за якісь досягнення, владу чи знаменитість* (із журн.).

2. Про знамениту людину. *В 1837 р. в Вознесенську грав* [Соленик] *перед царем разом зі Щепкіним, що вже тоді був всеросійською знаменитістю* (І. Франко); *Він — професор математики, він — поважний бюргер, він — кандидат на славу знаменитості* (В. Винниченко); *У давнющі часи змайстрував* [Семирозум] *літака і злетів на ньому з клуні. Мої перші "літературні" спроби в учнівському зошиті .. — про цю знаменитість роду нашого* (В. Дрозд).

ЗНАМЕНИ́ТО, *розм.* Присл. до **знамени́тий** 2. *Прислуга приносила з кухні великі срібні півмиски, повні знаменито приправленої страви* (Б. Лепкий); *Виявилось також, що й плавець з неї добрий, і не боїться вона ні глибини, ні хвиль, навіть у бурю на Дніпрі, а до того ж знаменито варить потрійну юшку з носарів та пшоняну кашу з таранею* (Ю. Смолич); *Знає* [Алім] *Коран не гірше за них і знаменито розмовляє по-турецьки* (Р. Іваничук).

ЗНАМЕ́ННИЙ, а, е. Надзвичайний, дуже важливий у якому-небудь відношенні (про час, подію, явище); визначний. *Для самого ж дядька Семена це буде така знаменна подія, що стане межею двох епох* (Б. Антоненко-Давидович); *Хвилювали* [слова], *озивались до серця, підносили у власних очах, робили причетними до справи, яка .. справді ставала знаменною і своїм значенням сягала далеко за межі губернського міста, робила честь усій Україні...* (Б. Левін); // Який виділяється серед інших якими-небудь надзвичайними рисами, якостями, особливостями. *Грузини, також звичаєм прадавнім, Поцілували ті хліби високі І прийняли, так само уклонившись. Вони казали потім, що розкраять Лише в Тбілісі ті хліби знаменні І з друзями поділяться дарами Гостинної братерської землі* (М. Рильський); *— Чим сьогоднішній день знаменний? — Антуане... В мене сьогодні день народження. Ювілей* (О. Тесленко).

ЗНАМЕ́ННИК, а, *ч., мат.* Число дробу, яке показує, на скільки частин поділена одиниця. *Якщо чисельник дробу менший від знаменника, то дріб є правильним; якщо чисельник дорівнює знаменнику або більший за нього, то дріб — неправильний* (з наук.-попул. літ.); *Щоб додати два дроби з однаковими знаменниками, треба додати їхні чисельники, а знаменник залишити той самий* (з навч. літ.).

◊ **Зво́дити (приво́дити) / звести́ (привести́) до спільного (одного́) знаме́нника** *див.* **зво́дити.**

ЗНАМЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **знаме́нний.** *Знаменність події.*

ЗНАМЕ́ННО, *присл.* 1. Дуже виразно, велично. *Як повно і знаменно розкрився в грозах війни мужній і сердечний талант Дмитра Вакарова, Володимира Булаєнка, Леоніда Левицького, Миколи Шутя, чиї вірші з новою силою зазвучали в наші дні* (з газ.).

2. *у знач. пред.* Дуже важливо, надзвичайно; знаково (у 2 знач.). *Знаменно, що П'ястун призначив воєводами людей, які й не сподівались ними бути, і обминув тих, що прагнули до цього* (В. Кучер); *— Це знаменно, Панасе. Народ, який іде в майбуття, перемагаючи всі тортури, несе з собою плекані мрії* (І. Пільгук); *В старі ж часи — і це знаменно — діди й бабусі наперед прогнозували достеменно погоду з безлічі прикмет* (Д. Білоус); *Й стояла над городом зоря стрілою, й вельми знаменно було* (І. Білик); *Скакали руські карабінери, донські козаки, гусари, драгуни, польські коронні жовніри. І, що особливо знаменно, запорожці коша під проводом Петра Калнишевського* (Г. Колісник).

ЗНАМЕ́ННЯ, я, *с., книжн.* 1. Прикмета, ознака, які передвіщають що-небудь. *І повзуть інші чутки про знамення на землі і на небі, про сонячне затемнення і про те, що наближається кінець світу* (З. Тулуб); *На знамення, що віщує долю, запал князю зважить не дає* (Н. Забіла); *Местиша зажурився. Тепер йому не здавалися випадковими ні загибель братового коня.., ні вся безліч великих і малих знамень, на які раніше не звертав уваги* (І. Білик).

2. *заст.* Те саме, що **си́мвол** 1. *Патріархи один за одним виходили із зали. Кожен з них зупинявся в дверях, творив знамення своєї церкви (знак яйця з крапкою всередині)* (В. Кожелянко).

△ **(1) Стовпове́ знаме́ння,** *муз.* — система нотного запису стовповими (великими) знаками. *Давньоруський церковний спів вівся за спеціальними рукописами-книгами. Була створена оригінальна система записування музичних творів — стовпове знамення* (з наук. літ.); **(2) Хре́сне (хресто́ве) знаме́ння,** *рел.-церк.* — символічне покладання вірниками на собі знака хреста. *В повітря піднеслись десятки рук — аж вітерець пройшов з кінця в кінець, і кожний поклав на себе, за прикладом законоучителя, хресне знамення* (Б. Левін); *Єпископ осінив мене хрестовим знаменням, давши цим зрозуміти, що розмова закінчена* (Р. Іваничук); *Дитяча рука в хресному знаменні злетіла вгору, торкнулася чола* (Є. Гуцало).

◊ **(3) Знаме́ння ча́су** — щось типове, символічне; основна подія, що провіщає великі зміни. *Подумати тільки, але ж це знамення часу: поет-бунтар, майже крамольник, сам приходить до розуму, тверезого мислення і прославляє благодать!* (Р. Іваничук).

ЗНАМЕ́НО́, ена́, *с., уроч.* Те саме, що **пра́пор** 1. *І військо, як море, З знаменами, з бунчугами* [бунчуками] *З лугу виступало Та на трубах вигравало* (Т. Шевченко); *Якщо присвятити один приділ Георгію — покровителю ратного люду, то інший слід тоді віддати архангелу Михаїлу, що, взятий ще князем Володимиром на своє знамено, сприймається русичами як захисник у боротьбі з силами супротивними* (П. Загребельний); *Полоцьк за валами похмуро мовчав, над вежами обох воріт висіли знамена з бичачою головою* (І. Білик); *Годуйте коней! Шлях їм далеченький. Пильнуйте славу полкових знамен* (Л. Костенко).

◊ **Ви́соко трима́ти пра́пор (знаме́но́)** *див.* **трима́ти; Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити** *і т. ін.)* / **підня́ти (підійня́ти, піднести́** *і т. ін.)* **пра́пор (стяг, знаме́но́** *і т. ін.) див.* **підніма́ти.**

ЗНАМЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, також у сполуч. зі сл.* с о б о ю, *книжн.* Свідчити про що-небудь, означати щось. *Я дивився на зорі і думав про ту символічну зірку.., що знаменує долю людини* (М. Трублаїні); *Голова комісії .. висловив певність того, що відкриття "резонанс-ефекту" .. буде одним з тих завоювань вищого розуму, що знаменують собою початок нового етапу розвитку науки й техніки* (М. Дашкієв); *Вранішня зоря з'явилася на обрії й знаменувала наближення нового дня* (Д. Міщенко).

ЗНАМЕНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. *тільки 3 ос., перев. чим, книжн.* Відзначатися чим-небудь. *Практично кожні її відвідини родини знаменувалися шлейфом затяжних скандалів і здавлених кухонних сліз* (Любко Дереш); *Прискорений розвиток науково-технічного прогресу знаменується неперервним зростанням потреб у високопродуктивних, ефективних і надійних засобах обчислень* (з наук. літ.); *У відтворенні — вмиранні й оживанні — природи святкується саме торжество життя і знаменується початок нового життєвого циклу* (з газ.).

2. *рел.-церк.* Те саме, що **хрести́тися** 2. *Дідусь ідуть по улиці, хрестом знаменуються за святую милостиню, а самі жалібно вичитують: Та прожив я свій вік не так, як чоловік* (Д. Мордовець); *Молиться* [грек], *б'є поклони, зітхає, знаменується до образа Богородиці й позад усіх людей виходить з церкви* (І. Нечуй-Левицький); *Завтра підуть до плащаниці, знаменуватимуться... А там — Великодня ніч, співатимуть "Христос воскресе", святитимуть паски...* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗНА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зна́ти** 1, 3. *В Суботові є криниці, їх вода й Шевченком знана* (А. Турчинська); *Дивні, ніколи не знані почуття огорнули душу князя Володимира* (С. Скляренко); *В малиновому присмерку, в тихій зеленій долині, Ходить рідна мелодія, з юності знана мені* (А. Малишко); // **зна́но,** *безос. пред. Церковний собор, скликаний у 1551 році, знано як Стоглавий, а його сто остаточних рішень пойменовано "Стоглавом"* (Є. Гуцало).

2. *у знач. прикм.* Про якого знають; відомий (у 1 знач.), знайомий. *Її скромність і працьовитість були в цілому селі знані* (О. Кобилянська); *Сюрчання хорів ненастанних, І скрип дерев, і вдалині, Між звуків дивних, хоть і знаних, Мотор на річці у човні* (М. Зеров); *Яка радість для мами буде, коли дядько приїде! Адже він знаний на всю Україну, не кожен має такого* (К. Гриб); *Тимошеві .. в Карпатах знане не лише кожне дерево, а й кожна билинка* (Е. Андієвська); *Данилко Гром'як — хлопчисько загонистий, розбишакуватий, знаний у цілому селі за свою пащекуватість* (Р. Федорів); // *у знач. ім.* **зна́не,** ного, *с.* Про те, що є відомим, знайомим. *Він спостеріг, що механізм снів полягає .. у поєднанні добре знаного за принципами невідомої логіки* (Т. Прохасько); // *у знач. ім.* **зна́ні,** них, *мн.* Про відомих, знайомих людей. *У шатрі на троні — хан. Попід стінами (в ранзі президії) на позолочених подушках сидять знані із знатних* (В. Чемерис).

3. *у знач. прикм.* Який має популярність, славу; відомий (у 2 знач.). *Верига був знаний козак, він ходив з гетьманом Сагайдачним у Кафу, воював турків під Хотином і Чорне море перепливав не раз у вутлих човнах* (П. Панч); *Наша земля справді дала світові чимало знаних людей* (О. Шугай).

ЗНА́НІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зна́ний** 2, 3. *Національний технічний університет України — визнаний лідер вітчизняної технічної освіти. Про це свідчать і його знаність у світі, і результати незалежного опитування, і позитивні відгуки роботодавців, і популярність серед абітурієнтів* (із журн.).

ЗНАННЄ́ВИЙ, а, е, *спец.* Стос. до знання (у 2, 3 знач.). *Знаннєва парадигма характеризується превалюванням в освіті теоретичних, методологічних і аксіологічних знань, орієнтацією на пошук нових знань, способів їх здобуття у процесі пізнання світу й самої людини з позиції науки* (з наук. літ.); *У статті запропоновано концептуальну модель інформаційного простору формування місії університету як знаннєвої організації, що ґрунтується на ціннісних орієнтирах* (з наук.-попул. літ.); *Будь-яке дослідження, присвячене питанням формування й використання знаннєвого ресурсу для управління, виробництва й розбудови економіки країни, є актуальним* (із журн.).

ЗНАННЄОРІЄНТО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Орієнтований на знання (у 2, 3 знач.). *Знаннєорієнтована інформаційна система передбачає інтеграцію знань, а також технологій їх ефективного формування, подання, оброблення й використання* (з наук. літ.); *У традиційній педагогіці, для якої характерним є знаннєорієнтований підхід, зміст освіти — це сукупність систематизованих знань, умінь і навичок* (з наук.-попул. літ.).

ЗНАННЯ́, я́, *с.* 1. Обізнаність у чому-небудь, наявність відомостей про кого-, що-небудь. *Книжечки Ваші* [І. Нечуя-Левицького], *— дорогий подарунок, — дістав і прочитав. Яка прекрасна мова! Читав — наче погожу воду у спе-*

ку пив. Яке знання народних звичаїв, народного життя! (М. Коцюбинський); *Про кожну штуку вмів* [Босаковський] *сказати, який її шабельник або пушкар робив і де, і коли, і скільки вона тепер коштує. Улас дивувався такому знанню* (Б. Лепкий); *Розповідала Хуррем про османських султанів і про їхніх предків-сельджуків.., знання переплелося в ній з її довгим-предовгим життям* (П. Загребельний); *Я підніс апарат до ока, навів на привид і клацнув. Ну, зараз щезне.. Але привид не щезав. Це суперечило всім моїм знанням про привиди* (В. Нестайко); // Володіння практичними навичками, уміння користуватися чим-небудь. *Його сині очі, лагідна усмішка, що викликала на таку ж усмішку, і достатнє, щоб зрозуміти, знання німецької мови підкупили чужоземців* (П. Панч); *З глибоким знанням діла, пересипаючи свою розмову технічними термінами з анатомії й балетного мистецтва, Корвин говорив про окремі м'язи, про форму ступні, відмінність ніг у танцюристок* (В. Домонтович).

2. *тільки мн.* Сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих у процесі навчання, дослідження і т. ін. — *Знання .. цінніші* [від] *правильного погляду, сказав Платон, — белькотів Томаш Ренет, покручуючи великою головою* (Р. Андріяшик); — *Поки молодий, треба за всяку ціну вчитися. Молодість на те й дано, щоб опановувати знання* (О. Шугай).

3. Пізнання дійсності в окремих її виявах і в цілому. *А скільки я стрічав у нас їх, отих чудесних дітлахів, що їм вогонь знання горів в очах* (О. Гаврилюк); *Проходила година, дві, і він знову сідав за книжки, бо молодий гарячий мозок прагнув знань, і це прагнення стало його другою натурою, проти якої він уже нічого не міг зробити* (Григорій Тютюнник); // Система відомостей про закономірності розвитку природи, суспільства, мислення; наука. *Змальовують, як студентське плем'я — молоде, задьористе, гаряче — штурмує фортеці знань* (Ю. Яновський); *У сучасному гуманітарному знанні панує плюралізм думок* (з наук. літ.).

Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* **де́рево; Ділитися / поділи́тися до́свідом (знання́ми)** *див.* **діли́тися; Здобува́ти / здобу́ти знання́ (інформа́цію)** *див.* **здобува́ти.**

◊ **(1) Зі (із) знання́м спра́ви** — уміло, маючи досвід у чому-небудь. *Луни від ударів хвиль об залізо катера заповняли все навколо. Гарячково, вже із знанням справи, взявся* [Олег] *відкручувати задраєні двері* (Іван Ле); *Будували його зі знанням справи, і при вмілій обороні взяти цей замок було б важкувато* (Д. Білий); — *А ще на Купала люди збирають трави, — твердить Алік зі знанням справи. — Ці трави діють зовсім по-особливому. Оберігають проти нечистої сили, відганяють все погане* (Любко Дереш).

ЗНА́НО, *рідко.* Присл. до **зна́ний** 2. *І чуваний з цих берегів мотив, Який гримів так знано і так ново, Весь визволений натовп підхопив* (М. Бажан).

ЗНАПАСТИ́ТИ, ащу́, асти́ш, *док., кого, що, розм., рідко.* Те саме, що **занапасти́ти.** — *Нехай же так важко тобі, як ти знапастив мене! — Тебе і себе, дівчино!* (Марко Вовчок); *Моя .. мати Почина мені казати: — Доню, доню, в темні нічки Знапастиш ти черевички! Мати правдоньку казала: Черевички я стоптала* (Я. Щоголів).

ЗНАРО́ШНЕ *див.* **знаро́шно.**

ЗНАРО́ШНО, *рідко* **ЗНАРО́ШНЕ,** *присл., розм.* Те саме, що **навми́сно.** — *Я знарошно до тебе сьогодні після вечерні з Києва пішла...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вона, невірна дитина, .. знарошне так зробила* (Ганна Барвінок); — *Підтягніть оті гардини над вікнами. Ви, здається, знарошне позбавляєте мене сонця, — мовила вона через хвилину* (Л. Яновська); — *Каюся, Велика богине Ягно! — заволала Злата. — Знарошне хотіла я погубити князя Остромира за те, що погордував моєю дочкою* (В. Рубан).

ЗНА́РЯД, у, *ч., діал.* 1. Знаряддя. *Брала* [Домніка] *все, що сунулося під руку, — збіжжя, насіння, хатні знаряди* (О. Кобилянська); *Кусні острого креміння й, очевидно, людськими руками зроблених кам'яних знарядів, кінці крем'яних стріл, до ножів подібні, лежали здовж того шляху в пісках* (О. Назарук); *Вила сим людям правили й за знаряд у роботі, й за оружжя в небезпеці* (І. Білик).

2. Зброя. *У старовину люди вбивали списами й стрільбами, .. і тільки цілковито впевнившися, що ті знаряди не відповідають своєму гуманному завданню, люди вигадали гармати* (В. Самійленко).

ЗНАРЯ́ДДЯ, я, *с.* 1. *також збірн.* Пристосування, прилад, механізм і т. ін., за допомогою яких виконується певна дія. *Річард і Деві увіходять у хату потомлені. Річард при фартуху, з мулярським знаряддям; у Деві в руках відро і квач* (Леся Українка); *Корж вимовив це слово* ["машинка"] *ніжно, майже побожно, ніби це було не звичайне перукарське знаряддя, а якась священна реліквія* (Б. Антоненко-Давидович); *Я роздивився його, поважив у руці (ого, нівроку собі!), звернув увагу на те, що поверхня каменя наче подовбана якимсь гострим знаряддям* (В. Владко); *Ніяка* [вівця], *хай найхитріша, не перехитрить чабана, не сховається в тисняві від його меткого знаряддя* (О. Гончар).

2. *перен.* Про те або того, що (хто) є засобом у якійсь дії, справі. *Хоробрий і славний воїн Станіслав Жолкевський став сліпим знаряддям у руках короля і Скарги* (Р. Іваничук); *Пісня стала її* [Хуррем] *зброєю, знаряддям вибавлення, щаблями порятунку до тієї драбини, що з'єднує землю і небо, волю і неволю, буття і небуття* (П. Загребельний).

(1) Слухня́не знаря́ддя — про того, хто виконує чужу волю. *З його чесної і правдивої вдачі неначе хтось висмоктав половину енергії, половину свіжих, здорових дум, а другу половину покинув йому задля того, щоб він був не більше як мертвим і слухняним знаряддям в чужих міцних руках* (І. Нечуй-Левицький); *Я постарався створити навколо неї та її батька таке оточення, щоб вони обоє стали нашим слухняним знаряддям* (Д. Бузько); *Лізина мати була .. надто вже безвольна і безпорадна, вона давно і беззастережно попала під вплив свого чоловіка і тепер була слухняним знаряддям в його руках* (В. Хрущак).

△ **(2) Знаря́ддя виробни́цтва** — пристосування, прилади, механізми і т. ін., які використовуються у виробництві. *Розкопки поховань свідчать, що зброя, знаряддя виробництва, прикраси були у скіфів особистою власністю* (з наук. літ.); *До засобів праці належать виробничі будівлі, споруди, устаткування, машини, земля, знаряддя виробництва тощо* (з навч. літ.); — *Голка, як і нитка .. Застарілі знаряддя виробництва. Шити шапки голкою і ниткою — це анахронізм, це, якщо хочете, пережиток минулого. Час відмовитися від голки, як від мотиги* [мотики]. *Неекономно* (О. Чорногуз).

ЗНАРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗНАРЯДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., кого, що, рідко.* Те саме, що **споряджа́ти** 1. *Стала* [Зубиха] *знаряджати панночку Олену до вінця; звеліла їй тричі поклонитись у ноги батькові і матері, .. а далі і братикові рідному* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Жіночки не шко-*

дували праці, але богомільна бабуся клопоталася найдужче, як би краще знарядити новопреставлену на той світ (Л. Яновська); *От знарядили* [пересельці] *тих ходаків у дорогу... Пішли вони та й забарились* (Грицько Григоренко).

ЗНАРЯДЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗНАРЯДИ́ТИСЯ,** джу́ся, ди́шся, *док.*, *рідко.* 1. Те саме, що **споряджа́тися** 1. *Пан Еней наш знаряджався, Щоб дружби Турну доказать; Напасть на ворогів збирався, Зненацька копоті їм дать* (І. Котляревський); *Катерина обтерла в ту ж мить руки, взяла свого сина і, слова не мовивши, подалася знаряджатися в дорогу* (Л. Яновська); — *О шейх! Чекатиму після вранішньої молитви у старому .. млині. Знарядись туди ніби для риболовлі...* (Ю. Логвин).

2. *тільки недок.* Пас. до **знаряджа́ти.** *Є такі види летальної вогнепальної зброї, які можуть знаряджатися бронебійними снарядами* (з газ.).

ЗНАРЯ́ДЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* 1. Дієпр. пас. до **знаряди́ти.** *У подвір'ї стоїть повозка, знаряджена в дорогу* (М. Кропивницький); // **знаря́джено,** *безос. пред. Автомобіль було знаряджено спеціальним звуковим сигналом без дозволу державтоінспекції* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який знарядився. *Знаряджені військовослужбовці готові до виконання бойових завдань* (з газ.).

ЗНАРЯДИ́ТИ *див.* **знаряджа́ти.**

ЗНАРЯДИ́ТИСЯ *див.* **знаряджа́тися.**

ЗНАСИ́ЛУВАТИ, ую, уєш, *розм.*, *рідко.* 1. *що.* Док. до **наси́лувати** 1; примусити чинити проти своєї волі. — *Він жадає не трохи, а всього, жадає, щоби я жертвувала свої переконання і знасилувала совість. А цього я зробити не можу...* (Б. Лепкий); — *Не хочу я бути батьком чиїхсь там дітей! На що вони мені? З якої речі? Мене питали? Мене обдурили, підсунули їх, знасилували мою батьківську любов...* (В. Винниченко).

2. *кого.* Док. до **наси́лувати** 2. *Він чув від неї страшну історію про те, як шкільний інспектор її знасилував* (Л. Мартович); — *Якщо не відчепишся, я закричу і скажу всім, що ти мене хотів знасилувати* (Микита Чернявський).

ЗНА́СКО́КУ, *присл.* 1. Не зупиняючись, на повному ходу. *Їхніх три танки було призначено на те, щоб знаскоку захопити міст через одну румунську річку* (Ю. Яновський); *Козаки нападали знаскоку нежданo-негадано, їхньою козирною картою була несподіванка* (В. Шкляр); — *Тепер скажи мені, Філіпе: як, по-твоєму, охороняється Кастель-Бланко?* — *Надійно. Знаскоку не візьмеш* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. Поспіхом, нашвидку, не розібравшись, не подумавши як слід. [С п и ч а к о в с ь к и й:] *Ви, товариші, звикли все знаскоку, наспіх. Мушу вам сказати, що нема нічого більш шкідливого, ніж хапливість* (І. Кочерга).

ЗНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *кого, що, про кого — що і з підрядним реченням.* Мати якісь дані, відомості про кого-, що-небудь. *Певно, Ви вже знаєте од Віри Устимівни, як я живу і що зо мною* (М. Коцюбинський); [Д е ї ф о б:] *Хіба ти знаєш заміри чужинця, що так його рівняєш до гієни?* (Леся Українка); *Хотів би я знати, про що той струмочок У мріях своїх гомонить між травою?* (П. Тичина); — *Коли б то знав, де впадеш,* — *казав колись мій дід,* — *соломки б підстелив!* (В. Козаченко); * Образно. *Родовий* [відмінок] *доскіпує свого — хоче знати він: кого? чого? І про тебе знать, якого роду, що немає роду переводу* (Д. Білоус); // *що за ким, перев. із запереч. част.* н е. Вважати щось властивим кому-небудь. [Х у с а:] *Нівроку, бачу, стала жартівлива! Сього давніш не знав я за тобою!* (Леся Українка); — *Діду,* — *усміхнулася місіс Ліліан.* — *Я ніколи не знала за вами охоти до політичних справ* (Ю. Смолич); *Зрештою, чи була овечкою моя мати? Очевидно, ні, але й хижаком її назвати важко, принаймні .. я не знав за нею рішуче-наступальних, тобто хижацьких дій* (Валерій Шевчук).

2. *що, також з інфін.* Мати певні знання в якійсь галузі, бути обізнаним із чим-небудь, розбиратися в чомусь. *Хто що знає, тим і хліб заробляє* (прислів'я); — *Іди служи, годи Енею, Він зна воєнне ремесло* (І. Котляревський); *Тьохка, плаче соловейко На калиноньці, Та не знає дати ради сиротиноньці* (П. Грабовський); — *У нас, наприклад, у Кульчицях, є чотири попи, та лише двоє знає читати...* (А. Чайковський); *Я знав уже всі таємниці кіновиробництва ще до мого приїзду на фабрику* (Ю. Яновський); — *Що вони хотять* [хочуть]? — *запитав він у перекладача. Той знизав плечима. Він не так добре знав мову, щоб з окремих вигуків зрозуміти, що коїться* (Григорій Тютюнник); *Я сказав йому повчально:* — *Географію завжди треба, сину, добре знати* (Б. Олійник); // *також з підрядним реченням, розм.* Могти, уміти що-небудь робити, поводитися певним чином. *Молитись Богу Та за ралом спотикатись, А більше нічого Не повинен знать невольник, Така його доля* (Т. Шевченко); *От взяв* [Вовк] *Овечку, обідрав, Як знав, Та й заходився хорошенько М'ясце під дубом уминать* (Л. Глібов).

3. *кого.* Бути знайомим з ким-небудь. *Згадались мені кращі люди, яких-но я знав, згадалось, як на збірках однодумців маніфестували вони свою любов до народу* (М. Коцюбинський); — *Хто ти?..* — *Я, здається, тебе знав...* — *У Києві, торік...* — *Ти татарка? Служниця панночки?!* — скрикнув *Андрій* (О. Довженко); *Радість бентежить Лесине серце: оцей дідусь знає їхнього тата* (М. Олійник); *Я вже тоді привчав себе до невловності .. Щоб ніхто на світі не міг стверджувати, ніби по-справжньому знає мене* (Ю. Андрухович); // Вважати, визнавати кого-небудь близьким, рідним. — *Ой, не хоче твоя мати Мене, бідну, знати, Хоче собі багатую Невістку шукати!* (з народної пісні); *Всі в інституті знають його і доброзичливо інформують, якщо Людочка затримується, бо хлопчина стоятиме хоч цілу ніч, але не запитає ні в кого...* (М. Дашкієв); — *Ти, вітрогоне, Григорію, після сорока днів татових щоби женився мені! Інакше знати тебе не буду* (В. Яворівський); // Виділяти, вирізняти з ряду подібних; узнавати. — *А що,* — *кажуть,* — *ваша дочка, Горпино?..* — *Та вже всміхається, сестриці-голубоньки, і рученята до мене простягає; вже знає мене* (Марко Вовчок); *Вони знали господаря свого, сі барани і ягниці, і з радісним беканням терлись до його ніг* (М. Коцюбинський).

4. *що і без дод.* Розуміти, усвідомлювати що-небудь. *Знає кіт, чиє сало з'їв* (Номис); *Не русалонька блукає: То дівчина ходить, Й сама не зна (бо причинна), Що такеє робить* (Т. Шевченко); *Не знала* [Світлана] *добре й сама, чого плаче, але почувала, як їй легшає від цього на душі* (О. Гончар); — *Ті щасливі, котрі знають, чого чекають від життя. А я знаю. І вмію працювати. І люблю науку* (О. Тесленко); // Здогадуватися про що-небудь. *Такої похвали співун не сподівався; Якби був знав, То й не співав* (Л. Глібов); — *А не правду кажу?* — *і собі сміється молодиця, знаючи, що подумав чоловік* (М. Стельмах); *Хіба він міг знати, що вона плаче зовсім не тому, що болить коліно...* (В. Нестайко).

5. *кого, що, перев. у запереч. реченнях.* Визнавати кого-, що-небудь, зважати на когось, щось. *Як понесе* [Дніпро] *з України У синєє море Кров ворожу... отойді* [отоді] *я І лани і гори — Все покину і полину До самого Бога Молитися... а до того Я не знаю Бога* (Т. Шевченко); [О р е с т:] *Я знаю тільки одно право, право на щастя!* (Леся Українка); — *Кланяйтесь .. йому доземно і скажіть: знають його і шанують у Харкові, понеже піїт він наш найкращий, "Енеїдою" зачитуються* (Б. Левін).

6. *що.* Зазнавати чогось на своєму віку, переживати, відчувати що-небудь. — *Я знаю щастя в сім'ї, знаю його у дітях* (Панас Мирний); *Якби я була зіркою в небі, я б не знала ні туги, ні жалю* (Леся Українка); *З руїни, з попелу, з могили Росли будинки й квітники. Ми разом чудо це творили — Солдати і трудівники. Не знали розпачу ніколи, Хоч знали горе і журбу* (Л. Дмитерко); — *Бог дасть — відродяться статки нашого роду, бодай онуки мої біди не знатимуть* (Н. Околітенко); // Мати що-небудь, користуватися чимось. *Єсть люде на світі — Сріблом-злотом сяють, Здається, панують, А долі не знають, — Ні долі, ні волі!* (Т. Шевченко).

7. *кого, що, також з підрядним реченням, у знач. пред., розм.* Видно, помітно. *Ой, знати, знати, Хто кого любить: Сяде близесенько Ще й приголубить* (з народної пісні); *І на хатньому вбранні знати осінь* (Ганна Барвінок); *Як достатися, шукає В той він замок, у палати, Бо воріт ніде не знати* (І. Манжура); *Підмазати, думаєте, долівки не зуміє* [Оленка]? *Вигладить, виведе, жовтою смугою коло печі підведе, любо глянути, і віхтів не знати* (К. Гордієнко); *Селянин мовчить, і знати на лиці давній вираз — впертий і замкнутий, вираз незгоди* (В. Барка).

8. *тільки 2 ос., у знач. вставн. сл., розм.* Уживається для зосередження уваги співрозмовника на чому-небудь. *Сонечко зійшло, вони й посхоплювались, щоб, знаєте, купця не втерять* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Так, знаєш, занадивсь ото до мене той панок Серединський* (І. Нечуй-Левицький); *А, знаєш, мені набридло вже сидіти й тебе чекати* (Ю. Яновський); *Був наш Зайчик — варто сказати — трішечки, знаєте, лінькуватий* (І. Андрусяк).

9. *тільки інфін., у знач. вставн. сл., розм.* Уживається для вираження припущення, ймовірності чого-небудь; напевно, мабуть. [П а р а с к а:] *Ти, знать, нездорова, в тебе голівка болить. Кажи, доню, болить?* (С. Васильченко); *Заговорив* [Їздець] *хриплою скороговіркою* [скоромовкою], *знать, виснажений з дороги дотла: — Олюша, син ваш — шле мене з поклоном!* (К. Гриневичева); *Дивно було — тільки учора вдосвіта пішли були на буряки з села, а це вже й вернулися. Знати — не найнялись* (А. Головко).

(1) Гра́моту зна́ти — уміти читати, писати, бути грамотним, письменним. *Вже як іти в столицю, то кому ж, як не сільському писареві, людині, що і грамоту знає, і обдурити кожного потрапить...* (М. Коцюбинський); *Сумно опустив* [Алі] *голову — все була чиста правда. Звідкіль синові Хасана-сміттяра знати грамоту?* (Ю. Логвин); **(2) Зна́єш (зна́єте) що** — уживається при поясненні чого-небудь, пропонуванні можливого виходу з якого-небудь становища і т. ін.; ось що. — *Знаєте що? Викрадьте ви Марусю та їдьте до Кишинева та й повінчайтесь* (І. Нечуй-Левицький); — *Знаєте що, я поїду зараз до міста, — кажу я нарешті* (Д. Бузько); *Вони балакали понад годину, перебираючи в пам'яті різні випадки підозрілої поведінки Анча й Ковальчука .. — Знаєш що, — сказала Люда, — я думаю, нам допоможе Знайда* (М. Трублаїні); **(3) Зна́ти (розумі́ти, ба́чити) толк** *(діал.* **товк)** *у чому* — бути знавцем чого-небудь, добре розумітися на чому-небудь. — *Непогане ти діло, Дмитре, зробив. В колгоспників з Івчанки, як побачили твоє насіння, аж очі загорілись. А вони толк розуміють* (М. Стельмах); — *Буду просити тебе, Платоне, коли що — порадь, підкажи, бо ти ж знаєш толк в агрономії...* (М. Зарудний); — *Жінка є жінка, вона всьому толк знає...* (Г. Тарасюк); **(4) Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі) спо́ко́ю (поко́ю, супоко́ю)** — жити в напруженні, фізичному й моральному. *Щоб тебе пекло та варило! Щоб ти не знав ні вдень, ні вночі покою!* (Номис); *Гадка... гадка гостить дома. Там, де браття рідні, милі Також томляться в тій хвилі Над роботою тяжкою І не знають супокою!* (І. Франко); *Не має русалонька І там супокою, Не втопила свого лиха Навіть під водою!* (Леся Українка); — *Ні, вже не знати спокою! Туга пече, як змія! Свиснув Овлур за рікою, — Чуєш ти, земле моя?* (М. Рильський); *Не знали ми покою Над нивою чужою* (М. Нагнибіда); *Роман не давав собі спокою. Йому все хотілося довести до пуття* (Б. Харчук); **(5) Не зна́ти (не тя́мити), для чо́го** — невідомо чому, навіщо. *По дорозі, мабуть, самі гаразд не тямлячи, для чого це, — хто ламав з тину кілок, хто хапав що тільки було слушне* (А. Головко); *Навіщо я почав цю розмову з Ґулею? .. Не знати, для чого я зробив це* (В. Домонтович); *Не знати, для чого Роман широко відчинив хвіртку, і перше, що йому впало в очі — був обрис якоїсь постаті* (М. Стельмах); **(6) Не зна́ти перепо́н (перепо́ни) [ні в чо́му]** — не стримувати, не обмежувати себе, не мати перешкод. — *Кажу ж вам: перше кохане* [кохання] *чисте, гаряче, святе, бурливе, ні в чім воно не знає перепони...* (О. Кониський); *Сам він був найвільнолюбивіший чоловік на весь повіт, не знав ні в чому ніяких перепон* (Панас Мирний); *Багато чого не можна людині робити, щоб вижити на землі. Розум людини безмежний і не знає перепон* (В. Рубан); **(7) Не зна́ти стри́му** — не стримуватися. — *Але в тебе щось було з опришка, Що не знає стриму, ані тями, Аби тільки злість свою зігнати І на своїм ворозі* [ворогові] *помститься* (І. Франко); *Молодості притаманне це: горіти в полум'ї жадань своїх, тим паче, коли ті жадання — слава, і не знати стриму* (Д. Міщенко); *Смертних язик у розмові Більше не знатиме стриму: Звичне ярмо з кого спало — Той говоритиме вільно* (А. Содомора, пер. з тв. Есхіла); **(8) Не зна́ти уга́ву** — не зменшуватися, не припинятися, не зникати. *Жаль у материнім серці не має спину, не знає угаву...* (Панас Мирний); **(9) Не зна́ти (хто́зна, чо́ртзна) [й] по́ки** — протягом довгого часу, на довгий, на невизначений час. *І живемо, і хліб жуємо вкупі* [з жінкою] .. *І дай Боже здоров'я нам чортзна поки* (Марко Вовчок); *Ліг ковбок. І буде вже лежати не знати поки, аж нім прийде друга, ще більша вода, аж наринуть ще гнівніші вояки* (Г. Хоткевич); *Він зловив такого сома, що коли його продати, то вистачить ходити в кіно хтозна й поки* (Григорій Тютюнник); **(10) Не зна́ти чого́ (чому́)** — невідомо з якої причини. *Дружочок, цебто я, намалював картину життя на цьому спеченому острові .. Халупа на похилому березі, яка тремтить од вітру, .. і хазяї, не знати чого викинуті до цієї пустелі й забуті людьми* (Ю. Яновський); *Нас врятував віз. Не знати чому, наші гості заходилися його розглядати. Видно, подібних возів вони ще не бачили* (М. Вінгранов-

ський); **Не ма́ти (не зна́ти) спочи́нку (супочи́нку, спочи́вку)** *див.* **ма́ти**[2]; **Не хоті́ти зна́ти** *див.* **хоті́ти.**

◊ **(11) [Аж] па́льці зна́ти** — що-небудь невправно, невміло зроблене, невдало приховане; відчутно, помітно. *Бреше, аж пальці знати* (прислів'я); *Пархім орав. У плуг молодичків він здумав попитати: Пішли Бички вихрить — аж пальці знати* (Л. Боровиковський); *Він "білий вірш" писав, А читачі сказали: — Щось дуже пальці знать... І як це друкували?* (О. Ющенко); *— Збрехав, аж пальці знати! — вигукнула Хрущиха. — Та з яких це ти пір господарем зробився?* (В. Чемерис); **(12) Аж ре́бра зна́ти** *на кому* — хто-небудь дуже худий. *— Чого ви колись були сухі, аж ребра на вас було знать, а тепер от ситі, трохи не луснете? — питає кішечка в собак* (І. Нечуй-Левицький); **Алла́х його́ (тебе́, їх** *і т. ін.)* **зна́є** *див.* **Алла́х; Бог (Госпо́дь) зна що [таке́]** *див.* **Бог; Бог зна́є (зна) як** *див.* **Бог; Бог зна (зна́є) коли́ (відко́ли, по́ки)** *див.* **Бог; Бог** *(рідко* **Біг, Госпо́дь) [його́ (їх, тебе́** *і т. ін.)***] [святи́й] зна́є (зна, ві́дає, ві́да)** *див.* **Бог; Бу́деш зна́ти** *див.* **бу́ти; Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її, їх** *і т. ін.)* **[ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її, їх** *і т. ін.)* **ма́ти зна́є (зна)>** *див.* **враг; Дава́ти / да́ти зна́ти** *див.* **дава́ти; Дава́ти / да́ти собе́ зна́ти (взнаки́)** *див.* **дава́ти; Да́ти ногам зна́ти** *див.* **дава́ти; Зна́є кі́шка (ки́ця), чиє́ са́ло з'ї́ла <Зна́є кіт (котя́ра), чиє́ са́ло з'їв>** *див.* **кі́шка; (13) Знай (зна́йте) мою́ до́брість** — уживається для підкреслення власної доброти, доброзичливості у ставленні до кого-небудь. *— Нате ж, люди добрі! та знайте мою добрість* (Г. Квітка-Основ'яненко); *І знов набрав з кишені соняху жменю. Потяглися до нього кілька рук. Дав рудому. А решту Митькові простяг у руці — на й тобі, мовляв, та знай мою добрість* (А. Головко); *Оце отримав-таки гроші вчора. Бери, хлопче, свого трояка та знай мою добрість* (А. Дімаров); *Тут-таки він наказав ад'ютантові, щоб в'язню видали на дорогу триста карбованців. — Хай знає мою добрість, негідник! — сказав і був переконаний, що справді чинить милосердя, за яке йому колись мало б віддатися сторицею* (Валерій Шевчук); **(14) Знай на́ших!**: а) уживається для вираження почуття задоволення, гордості за себе і за своїх прихильників. *Ярошенко тикнув у руку Євгена Панасовича сіруватий лист паперу, в якому вгадувалася газета. — На всю республіку розписав* [Мусій]. *Знай наших!* (В. Речмедін); *— Ти переплюнула всіх наших хлопців. — Знай наших! — підхопила чорнява. — Новенька! Твоє зоряне кредо нам до душі!* (О. Бердник); б) *(ірон.)* уживається як вираження осуду чиїх-небудь дій. *— В Сибіру холодно, таму, тут тепліше, а коли й змерзне хто, то канчуком підгрівають — знай наших!* (В. Чумак); **(15) Знай собі́** — не зважаючи ні на що, ні на кого. *Ніби в хаті, На холоді сердешна мати Під тином, знай собі, сидить* (Т. Шевченко); [С и н ь й о р а С а р т і:] *Відколи зажили щасливо в цій славній Флоренції, немає кінця поклонам та лестощам. Геть усе місто проходить коло цієї труби, а ти, знай собі, мий підлогу* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта); **(16) Зна́ти** / *рідше* **почу́ти, де ра́ки зиму́ють** — маючи неабиякий досвід, уміти добре розбиратися в ситуації; бути хитрим, спритним. *Мабуть, всі чорти — бурлаки, Та ще й розум мають, Знають, де зимують раки, — Од жінок втікають* (П. Гулак-Артемовський); *А се такі два гайдамаки, Яких і в світі не було: Сі знають, де зимують раки, І компонують тільки зло* (П. Куліш); *Журналіста Хому Бідного весь світ знає. Але й хитрий, куди примостився! Знає, де раки зимують!* (Є. Кротевич); *"Хоч ти мені й пишеш про малярство, але я дуже задоволена, що ти ніякого відношення не маєш до нього. Ти був би не маляром..! Так-то, брате! Пора вже знати, де раки зимують"* (М. Хвильовий); *Голова* [волості] *зараз почув, де раки зимують, і почав з писарем потроху обкрадати громадський скарб* (І. Нечуй-Левицький); **(17) Зна́ти (ма́ти, тя́мити) смак** — добре розбиратися в чому-небудь, розумітися на чомусь. [С о т н и к:] *Поки сто раз не поцілує, Й читать не хоче! А бурсак! Собачий сину, знаєш смак* (Т. Шевченко); [П е т р о:] *Павле Павловичу, я чув, що ви й у віршах смак тямите, бо й самі їх пишете* (В. Самійленко); **(18) Зна́ти мі́ру** — дотримуватися певних норм, меж у чому-небудь. *— Ви вже, Іване, жартуйте там собі з дівчатками, але не зо всіма: жартуйте, але й міру знайте! — гордо обізвався Клим* (І. Нечуй-Левицький); *Хоч і полюбляв Михей чарку, але знав міру* (М. Зарудний); [Ц а р:] *Я чував, що ви у вашім Тірі Чудово вмієте танки водити Усякі: і шпаркі, й статечні теж.* [П е р і к л:] *Хто вчився, той уміє, мій владарю.* [Ц а р:] *Не відмагайтесь, треба знати міру І в скромності* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра); **(19) Зна́ти по собі́** — судити з власного досвіду. *Козаков по собі знав, як небезпека змінює людину .. Буває тоді так, що зникає несподівано млявість і втома, а напружені до краю нерви сповнюють все тіло тугою настороженою силою* (О. Гончар); *— Я зараз саме в тому стані, коли без співрозмовника людина не годна дихати. Це ж ви й по собі знаєте* (Е. Андієвська); **(20) Зна́ти, почо́му в Тростянці гребі́нці** — уживається як погроза завдати великих неприємностей тому, хто може заподіяти кому-небудь щось зле. *Хай же наважиться* [Олександра] *сказати хоч слово, тоді знатиме, почому в Тростянці гребінці* (М. Коцюбинський); **(21) Зна́ти своє́ мі́сце** *(зневажл.* **сті́йло)** — поводитися, діяти згідно зі своїм становищем. *Федір хоч і зове його* [пана] *тепер кумом, а своє стійло зна..!* (Панас Мирний); *— Вона* [Катря] *їй так розмалює нігтями писка, що довго в свою школу не покажеться. Хай знає своє місце* (В. Кучер); **(22) Зна́ти собі́ ціну́** — мати гідність, самоповагу. *На обличчі її не було розгубленості, воно мало той вираз збудженої розбишацької веселості, властивої для жінок, що знають собі ціну і звикли покоряти* (Григорій Тютюнник); *У товаристві Наталя поводилася просто. Дружила однаково зі всіма .. дівчатами, не цуралася хлопців, але ціну собі знала, уміла кожного поставити в належні рамки* (Ю. Збанацький); **(23) Зна́ти [ті́льки] з ми́ски (з но́са) та в рот** — нічого не вміти робити, бути дармоїдом. *Ти тільки знаєш, що з миски та в рот* (Номис); [П а в л о:] *Та він знає в книжці, а коло землі знає з носа та в рот і приїхав нас учити* (І. Карпенко-Карий); **(24) Зна́ти (тя́мити) си́лу** *в чому* — добре розумітися на чомусь, бути знавцем чогось. *Денисові і нужди мало, ще як що, то й приважує* [товар] *на руці, мов силу в ньому зна* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Мовчи, бабо! — сказав Кирило Тур. — Ваш брат у сьому не тямить сили* (П. Куліш); **(25) Зна́ти ціну́** *кому, чому:* а) визнавати, цінувати кого-, що-небудь. [3 - й в а р т о в и й *(від храму):*] *Не стало Гектора, не стало й глузду. О, той не марнував би часу нам, Не збиткувався б над підвладним людом, — Сам був герой, та й іншим ціну знав, а сі...* (Леся Українка); б) дорожити чим-небудь, берегти щось. *Максим тепер уже знав ціну життю, не кидався так, як замолоду, в саме, мовляв, пекло*

(Панас Мирний); *Любий дядьку! Та от бачу, що і я не знала ціни часові та марнувала його без пуття, а тепер мені все здається, що він від мене втікає, і не знаю, як би його затримати* (Леся Українка); *Трудовій він знав ціну хвилині: у всі дні — як на передовій...* (П. Дорошко); **(26) Зна́ти як облу́пленого (облу́плених)** *кого* — мати повне уявлення про характер, поведінку і т. ін. кого-небудь. *Ворона знала кожного з нас як облупленого, бачила — хто чим дише і чого хоче* (О. Довженко); *— Треба поліцаїв і старосту провідати. Я їх мушу знати як облуплених...* (П. Автомонов); **(27) Знать не зна́ти, ві́дать не ві́дати <Не зна́ти, не ві́дати>** — не мати ніяких відомостей про що-небудь; зовсім нічого не знати. *Не знали, не відали жандарми в той момент, що то не корова була, а тільки шкура з неї* (з переказу); *Ніхто не зна, не віда, як хто обіда* (Номис); *На суді Хівря казала: — Знать не знаю, відать не відаю, що й як було* (Грицько Григоренко); **(28) Зна́ю (зна́ємо) [я (ми)] вас (тебе́, його́** *і т. ін.)* — уживається для вираження недовіри, сумніву у правдивості слів чи вчинків співрозмовника. — *Ти тільки не лови ґав. А то я тебе знаю. Перед німцями орлом був, а перед дівчиною ягням зробишся* (Григорій Тютюнник); — *Куди розігналась? — До сестри! — Ха-ха! До сестри! Знаєм вас! Від Шляхового, мабуть, підіслана? На розвідини прийшла?* (О. Гончар); **Іди́ та знай** *див.* **іти́; Кат зна що (як, куди́** *і т. ін.)* *див.* **кат; Кат його́ (тебе́, її́** *і т. ін.)* **[ба́тька (го́лову)] зна́є (зна)** *див.* **кат; Лиха́ (вра́гова, вра́жа** *і т. ін)* **ма́ти** *(рідше* **ма́тір) зна́є (зна)** *див.* **ма́ти[1]; Лихи́й зна́є** *див.* **лихи́й[1]; Ли́хо (біда́, лиха́ годи́на) його́ (її́, їх** *і т. ін.)* **зна́є** *див.* **ли́хо[1]; Лиця́ нема́ (нема́є, не зна́ти, не було́) / не ста́ло** *див.* **нема́; Лі́зти у во́ду, не зна́ючи бро́ду** *див.* **лі́зти; Мара́ його́ (її́, їх** *і т. ін.)* **зна́є** *див.* **мара́; Моро́ка [його́] зна́є** *див.* **моро́ка; Моя́ ха́та скра́ю [, я нічо́го не зна́ю]** *див.* **ха́та; Не Бог зна яки́й** *див.* **Бог; (29) Не зна́ти вага́нь (вага́ння)** — бути рішучим, непохитним; виражати рішучість, непохитність. [Д ж о н а т а н:] *Невже не знаєш ти .. вагання?* (Леся Українка); *І вал п'ятнадцятий гуде, Переливає грань, Правиця певна нас веде, Не знаючи вагань* (М. Рильський); — *Сина твого Ходоту заберу, — проказав він голосом, що не знає вагань. — Житиме в Києві* (І. Білик); **(30) Не зна́ти вто́ми** — бути сильним, витривалим. *Були в нього* [Дениса] *сильні ноги, які ніколи не знали втоми* (Григорій Тютюнник); **(31) Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти)** *кого і без прям. дод.* — шануючи, поважаючи, дуже люб'язно, прихильно приймати кого-небудь. *Що вже раді були йому* [Давидові] *всі — не знали, де посадити, з чого почати розпитувати та з чого про свої новини розповідати* (А. Головко); *Пакришень не знав, де посадовити гостя, які знайти для нього найласкавіші слова, чим частувати* (Ю. Збанацький); **(32) Не зна́ти, де ста́ти [сі́сти]** — почуватися ніяково, непевно. *Василина ввійшла в хату і не знала, де стати, де сісти* (І. Нечуй-Левицький); *Одвик* [Сироватка] *од людей, од їхньої мови, навіть трохи губився в гурті, не знав, де стати, яке сказати слово* (Ю. Мушкетик); **(33) Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки** — почуватися ніяково; соромитися. *Гаркавий почервонів і, не знаючи, де подіти руки, переступав з ноги на ногу, наче стояв на голках або на битому склі* (І. Кириленко); **(34) Не зна́ти, куди́ ді́вати / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому]** — дуже соромитися, перебувати в незручному становищі перед ким-небудь у зв'язку з провиною, осудом і т. ін. *Жартам і сміху не було кінця. Центром їх, розуміється, була Маруся; вона, бідна, буквально не знала, куди очі дівати* (Г. Хоткевич); *Він і не знав, куди йому очі діти: заморгав, поблід та швидше меж* [між] *народ...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Катерину не здивував надувний матрац на підлозі кухні. — М'якенько, — сказала Крупці-молодшому, який від сорому не знав куди очі подіти* (Люко Дашвар); **(35) Не зна́ти лиця́ (обли́ччя)** *на кому* — про людину, що дуже зблідла або схудла, змарніла. *Почула Галька чужого чоловіка, увійшла в хату .. На ній лиця було не знать, так вона схудла, аж почорніла...* (Панас Мирний); **(36) Не зна́ти лі́ку** *кому, чому:* а) не вміти рахувати. *Приніс чоловік гроші, двадцять п'ять рублів. Я й не хотіла брати, бо я ліку бумажкам* [папірцям] *не знаю* (Ганна Барвінок); б) мати дуже багато чого-небудь. *Багач чуже загрібає, бо своєму ліку не знає* (прислів'я); *Панотець не знав ніколи ліку своїм грошам* (Л. Мартович); *Худобі своїй Сулима ліку не знає* (Б. Лепкий); *Весело жилося. Коней мав старий Сірко — він їм ліку не знав, і корів, і свиней...* (І. Багряний); **(37) Не зна́ти, на яки́й стіле́ць сі́сти** — бути нерішучим, розгубленим, відчувати сором. *Харкевич був певен: Рудь через те й не знає, на який стілець сісти, що вважає себе неправим, але не має мужності визнати цього* (С. Голованівський); **(38) Не зна́ти, на яку́ ступи́ти (ста́ти):** а) догоджати кому-небудь, запобігати перед кимсь. *Кінчалося те все рясними безпричинними сльозами .. А стара .. не знала вже, на яку й ступити, яким духом дихнути. — Що тобі, моя ясонько, що тобі, золото?* (Г. Хоткевич); *Гнат Ступа буквально не знав, на яку йому ступити перед молодою дояркою* (І. Волошин); б) почуватися дуже незручно. *Вона так відріже, так обсоромить усякого, що не знатиме, на яку ногу ступити!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Грицюнь і Явдонька не дивилися одне одному у вічі, не знали, на яку стати* (М. Рудь); **(39) Не зна́ти си́дні за ле́жнею** — ледарювати; вести бездіяльний спосіб життя. *Якось завжди спізнювався з оранкою і сівбою, сінокіс його перестоював, а пашня осипалась або починала зеленіти в снопах, бо, як говорили люди, Кузьма за лежнею не знав сидні* (М. Стельмах); **(40) Не зна́ти стра́ху́** — не боятися. — *Герої не знають страху! Подвиг їх ясний нас заклика: — На ворога! До зброї!* (П. Тичина); **(41) Не знать і слі́ду** *кого, чого* — кого-, чого-небудь зовсім немає, не можна знайти когось, щось. *Кругом бори та болота, Туман, туман і пустота. Людей не чуть, не знать і сліду Людської страшної ноги* (Т. Шевченко); *Свікліцький засміявся дрібним щиросердним сміхом. Білі рівні зуби блиснули з-під вусів, в веселих очах не було знать і сліду журби* (І. Нечуй-Левицький); **(42) Не зна́ючи [ні] сну й [ні] відпочи́нку** — безперервно, невтомно, не перепочиваючи. *Діти працювали за верстатами поруч із дорослими, не знаючи сну й відпочинку* (Григорій Тютюнник); *Майже не знаючи сну й відпочинку, він, як фанатик-експериментатор, лежачи десь між гарячим камінням, виводив якісь додаткові формули для стрільби* (О. Гончар); **Не ма́ти (не зна́ти) про́світку** *див.* **ма́ти[2]; Не ма́ти (не зна́ти) спи́ну (впи́ну)** *див.* **ма́ти[2]; Оди́н Бог [ті́льки] зна́є (ві́дає)** *див.* **Бог; Погі́бель його́ зна́є** *див.* **погі́бель; Пора́ і честь (со́вість) зна́ти** *див.* **пора́; Пра́ва [рука́] не зна́є, що ро́бить лі́ва** *див.* **пра́вий[1]; Ру́ки [та но́ги] не зна́ють (не зна́ли, не ма́ють, не ма́ли) спочи́нку** *див.* **рука́; (43) Само́му (самі́й) себе́ не зна́ти** — не розуміти свого стану, своїх почуттів. *Удень вона сама себе не знала: і жаль було* [Тихона], *але якось по-дивному — і жаль, і ні* (А. Головко); **Святи́й [його́]**

зна́є *див.* **святи́й; Так і знай (зна́йте)** *див.* **так; (44) Ті́льки й [одне́] зна́ти, що** — обмежуватися чимсь одним у своїх діях, учинках. *Не раз та й не два так посилала його Ївга до людей за грошима, а він тільки й знає, що відбріхується* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Нічогісінько по-нашому не тямлять* [вороги], *ну, як та деревина чи скотина, одне знають горілку дудлять та по-своєму — гала, гала* (О. Довженко); **Хи́ндя його́ зна́є** *див.* **хи́ндя; Хрін його́ (тебе́, її́** *і т. ін.)* **зна́є** *див.* **хрін; Хто [ж] [його́ (тебе́, її́** *і т. ін.)*] **зна́є (зна)** *див.* **хто**[1]**; Чорт (біс) зна (зна́є) що** *див.* **чорт; Чорт (біс) [його́] ба́тька** *(рідше* **ма́му) зна́є (зна) <Чорти́ (біси́) [його́] ба́тька** *(рідше* **ма́му) зна́ють>** *див.* **чорт; Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид** *і т. ін.)* **[його́ (тебе́, їх** *і т. ін.)*] **[ду́шу] зна́є (зна)** *див.* **чорт; (45) Як (куди́, коли́** *і т. ін.)* **[сам (сама́, самі́** *і т. ін.)*] **зна́єш (зна́єте)** — як (куди, коли і т. ін.) хочеш (хочете). — *А піти б мені справді у світа* [світи], — *говорю Лукашеві .. — А як сам знаєш! Коли вже така твоя хіть — то йди собі з Богом* (Марко Вовчок); *Прибувши в Очаків, король Карл, не маючи з чого годувати запорожців, дозволив їм іти, куди самі знають* (А. Кащенко).

ЗНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., розм.* 1. *з ким.* Бути знайомим, дружити, приятелювати з ким-небудь. — *Прощай, Остапе! Чи не краще було б нам і не знатись з тобою?..* (Ганна Барвінок); *У Кракові багато змінилося, багато знайомих виїхало, декотрі повмирали, а з декотрими я не хочу знатися* (В. Стефаник); *Несподівано до діда Йосипа зайшов агроном Яремченко, з яким старий ще до війни знався* (Д. Бедзик); — *Хто ж насправді Славута? — спитав Ждан, коли Кузьмище трохи заспокоївся. — .. Знається з князями, а держиться, як простий чоловік!* (В. Малик); // *тільки мн., без дод.* Бути знайомими, приятелювати одне з одним. — *Ми ж бо ніби приятелі, давно знаємося* (Р. Федорів); *Вони зналися ще зі Ставрополя, де Михайлик бігав до гімназії, а Гриць до духовної семінарії* (Ю. Хорунжий); — *Так, ми ще зі школи знаємося .. Троє кращих учнів у класі — він, я і Монка* (О. Ірванець); *Ви говорите.., ви воркуєте, мовби знаєтеся вже десять років* (С. Процюк).

2. *з чим.* Стикатися з чимось, зазнавати чого-небудь, переживати, відчувати щось. *Не знавсь ти з мукою гіркою, Не будеш віку ти конать...* (П. Грабовський); *Змалку знався я з бідою, не цурався сліз* (В. Сосюра); *Він зирнув раз і вдруге на молодого пасажира. "Такий, видно, ще не знався з шахтою", казав його допитливий погляд* (П. Панч); — *Чом Шевченко, що знався з лихом, просив згадати ще й словом тихим? Тому що тихо росте калина, тому що тихо росте дитина, радіє мати над нею тихо і тихо плаче, як прийде лихо* (Д. Білоус); // Виражати, відбивати переживання, почуття і т. ін. (про обличчя людини). — *Я просиділа би не раз і годину та дивилася б на вас, .. на ваші сумовито зложені уста, котрі свідчать ясно, що знаються з жалем аж надто* (О. Кобилянська).

3. *на чому, рідше на кому, рідко з чим.* Бути обізнаним з чим-небудь, розумітися на чомусь, мати досвід у чому-небудь. *Батько був роботящий, любив і шанував працю, добре знався на своєму ковальському ділі* (Б. Антоненко-Давидович); — *Тепер кого на отамана гукатимемо? — Та кого ж іще — тебе, Юхиме! — Ти чоловік бувалий, воєнний, на письмі знаєшся* (Ю. Хорунжий); *Комп'ютер знає на зубок Наш семирічний Васильок. З англійською він знається. Професор з ним вітається* (В. Багірова); — *Повірте, я знаюся на мистецтві...* (І. Роздобудько); — *Я-бо не вперше віщую — на цьому вже знаюся добре* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // Розбиратися, знати смак у чому-небудь. *Теля не знається на пирогах* (Номис); — *Пивце нічого, добре... я на сьому знаюся... Бо сам трохи не пивоварник* (Марко Вовчок); — *Чабан славний був, на вівцях знався* (П. Кочура); *В кошику старого впереміш з їстівними грибами були й отруйні. Це Павла не дивувало: вілюйчани майже не вживають грибів, а тому не знаються на них* (М. Сиротюк); // *безос., без дод. Як мається, як знається, — так і повертається* (Номис); *У третьому класі писали ми доволі правильно, а деякі з нас майже без похибок. Найважніше — зналося, як треба було писати* (Б. Лепкий).

4. *тільки інфін. або безос., у знач. вставн. сл., розм.* Уживається для вираження припущення, ймовірності чого-небудь; напевно, мабуть. *Знатись, не бачив красної дівоньки, Що так роняєш дрібні слізоньки* (П. Чубинський); *Я купила* [пташат] .. *Тепер маю зайвий клопіт, зате велику втіху від їхнього щебету. Знається, ґрати їх ніскілечки не гнітять* (І. Жиленко).

◊ **(1) Зна́тися з відва́гою** — виявляти хоробрість, бути відважним. *Видно, хлопець вже знався з відвагою* (А. Малишко); **(2) Зна́тися з чорта́ми (нечи́стою си́лою, нечи́стим)** — займатися чаклунством. — *Так він* [князь] *і з чортами знався? — спитав Івась* (Панас Мирний); [С а в к а:] *Де вони набрали таку силу грошви? .. Я знаю, що більше нігде було достать грошей, тілько од нечистого. Їх дід, кажуть, знався з нечистим* (І. Карпенко-Карий); *Сама боячись свого голосу, запитала* [Христина] *хлопця: — Давиде, і насправді твій господар знається з нечистою силою?* (М. Стельмах); *"Ти часом не знаєшся з нечистою силою?" — хотів запитати в Панаса пан Адамек, але не насмілився* (С. Тельнюк); — *То, може, і Христя з чортами знається? — Ні, вона ще тільки на відьму вчиться. Вже три мітли в Матейка вкрала. Від сміху здригаються вікна* (К. Гриб).

ЗНА́ТНИЙ, а, е. 1. Який належить до знаті (у 1 знач.). *Бажали б пани польські повидавати своїх дочок за багатирів і з роду знатного... Так де ж ти набереш стільки багатих та знатних женихів?* (Панас Мирний); *На певній віддалі, звичайно, юрмилися десятки маленьких кибиток і возів, де жили родичі знатного скіфа, його служники й раби* (В. Владко); *Ждан, не випускаючи з рук аркана і поводів ханського коня, повів знатного полоненика до пагорба* (В. Малик); *Батьки, проте, не дуже приязно поставилися до нареченої, що не мала знатного роду* (Ю. Винничук); *Хоча Філіп народився в заможній та знатній сім'ї, навіть надто заможній і достобіса знатній, його дитинство не було безхмарне* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *у знач. ім.* **зна́тні,** них, *мн.* Знатні люди; знать. *Знатні .. хапаються за голови, кілька хвилин у шатрі — суцільний стогін, що переростає у виття* (В. Чемерис).

2. Відомий своїми заслугами, подвигами; видатний. *Перший, кого він побачив, був Захар Побережний, знатний хлібороб, бригадир четвертої бригади* (М. Стельмах); *Біля вечірнього вогнища слухатимуть розповіді знатних людей, Марися казала, що й Порфирову маму запросять, хай розкаже про свої виногради, про те, як оживлює вона ці спекотні українські Каракуми...* (О. Гончар); *Не маючи надії, що знатний бригадир і молоденька вчителька поженяться* [у виставі] *в швидкім часі, Прокіп Гордійович вийшов у коридор* (Ю. Мушкетик).

3. *розм.* Який має добрі якості; надзвичайний, чудовий. *Шишак, панцир і меч булатний; Спис з прапором, щит дуже знатний* (І. Котляревський); *За хатами й вишняками біля невидного мені сільського клубу розпочалося свято. І не яке-небудь просте, а вельми знатне* (М. Вінграновський); *Знатна вечеря.*

◊ **Зна́тна пти́ця** *див.* **пти́ця.**

ЗНА́ТНИ́К, зна́тника́, *ч., заст.* Те саме, що **зна́хар.** *Оскільки доля в людській уяві тлумачилась як життєве призначення, її нерідко передбачали на основі поведінки немовляти: наприклад, крутить головою в усі боки — буде знатник* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Прадід стояв, мов знатник, що знає всі весняні тайни, він здавався Данилкові господарем степових звичаїв* (Ю. Яновський).

ЗНА́ТНИ́ЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **зна́тни́к.** *У кілька днів занедужала Пилипиха. Покликали ми до неї усіх знатниць і лікарок* (Марко Вовчок).

ЗНА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зна́тний** 1. *Дім Вальтера Штрайбеля славився тут І знатністю роду, й багатством худоби...* (І. Нехода); [Ц е р і м о н:] *Завжди я Вважав чесноту й розум більшим благом, Аніж багатство й знатність* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗНА́ТНО, *присл., розм.* Належним чином, добре. [П и с а р:] *Ну, а Рябину обскубемо-таки! Знатно обскубемо!* (І. Франко); *Наприкінці четвертої трихвилинки мексиканець загнав суперника в кут, де знатно попрацював з обох рук аперкотами та хуками: обидва боксували до цього моменту на куражі* (з газ.).

ЗНАТТЯ́, я́, *с., розм.* 1. Те саме, що **знання́** 1. *Не завагався* [Славко] *натякнути на нешлюбне походження її чоловіка, хоч повинен був догадатися, що це знаття для нього зовсім не потрібне* (Л. Мартович); *Я вже трохи знаю граматику, а для перекладів практичного знаття не треба* (Леся Українка); *Дух знаття узяв мене від плуга, Забрав батіг, а дав перо й папір, То пломені франківського потуга, То справедливий Довбушів топір* (Д. Павличко); *Хочуть* [люди] *знати, що з ними буде, і бояться цього знаття* (Г. Тарасюк); *Чи знаємо ми, яке враження викликаємо в світі, а якщо й знаємо, то чи правдиве те знаття?..* (Валерій Шевчук).

2. *заст.* Те саме, що **знання́** 3. *Розум людини з кожною хвилиною прорубує все далі сходи в глибоке царство таїни знаття* (Л. Старицька-Черняхівська); *Представник кожної галузі знаття чи мистецтва повинен коротко, стисло, точно сформулювати свою думку* (В. Винниченко).

(1) Коли́ б (якби́, щоб *і т. ін.)* **знаття́** — коли б (якби, щоб і т. ін.) знати. *Щоб знаття, що в кума пиття, то б і діти забрав!* (прислів'я); *Коли б знаття, де упаду, то б соломки підослав* (Номис); — *Ну, якби мені хоч знаття, де ти пробуваєш, то б хоч не так журився* (І. Микитенко); *Зроду не поїхала б сюди Віра Павлівна, якби знаття, що її чекає тут* (Б. Антоненко-Давидович); *Аби знаття, я б свого серця не віддав нікому і не стирав би марне постоли* (В. Стус); **(2) Хіба́ знаття́** — хіба знаєш. — *А які там дерева на Місяці — яблуні? — Мабуть, що яблуні. А може, і груші, і вишні є. Усякого плоду, мабуть. Хіба знаття, коли ніхто там не був?..* (В. Дрозд).

ЗНАТЬ, і, *ж., збірн.* Вища, привілейована верства суспільства (перев. у феодальному, рабовласницькому суспільстві); аристократія (у 2 знач.). *Цариця в супроводі Зубова покинула зал. Тепер придворна знать могла вільно висловити своє захоплення красномовністю й лицарською витримкою Головатого* (С. Добровольський); *Зовсім окремо майоріли великі кибитки з повсті червоного кольору. Вони належали найбагатшим скіфам — червоний колір взагалі означав приналежність до знаті* (В. Владко); *Дорогий чекмен і багата збруя свідчили, що належить він до вищої знаті. Добриня прикипів до нього поглядом. Менгу-хан! Двоюрідний брат і темник Батия!* (В. Малик); *Проти Генріха об'єдналася вся саксонська знать* (П. Загребельний); *Всі мешканці Авалона, знать і прості городяни, дорослі та діти, були святково вдягнені, у радісному настрої* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *розм.* Заможні, впливові суспільні кола. *Ковзаються підошвами один одному по ногах, з теплою цупкістю, без особливого болю — наче граються. Остерігатися треба було тільки дукачів, ярмаркової знаті, що мала підбори з підковами* (О. Гончар); // *ірон.* Люди, відомі своїми подвигами, заслугами. *В Українському домі зібралася вся мистецька знать* (із журн.).

ЗНАХАБНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **знахабні́ти.** *Земля навколо ревла й горіла від пекельної стрілянини, бомб та виття знахабнілих ворожих літаків* (Іван Ле); *Знахабнілий ворог посунув на узлісся і зовсім здивувався: де ж партизани?* (М. Стельмах); *Дмитро мав добрий настрій і не хотів вимуштровувати знахабнілого Грицька* (В. Кожелянко); *Гриби росли рясні, немов трава, надокучали неймовірно знахабнілі оси* (Ю. Іздрик); *Стали Вдвох міркувать вони, як женихів знахабнілих позбутись* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ЗНАХАБНІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Абстр. ім. до **знахабні́лий.** *Знахабнілість крадіїв не має меж: злодій не зміг самотужки вибратися з храму й чекав, доки прийде диякон, а потім спокійно вийшов із церкви* (з газ.).

ЗНАХАБНІ́ЛО. Присл. до **знахабні́лий.** *Я переможно і дещо знахабніло відчинив двері класу навпроти* (Ю. Андрухович).

ЗНАХАБНІ́ТИ, і́ю, і́єш. Док. до **нахабні́ти.** *Дезертири знахабніли, не ховаються, озброєні, розлазяться по селах* (Я. Качура); *Дівчисько знахабніло, і його слід провчити, щоб воно не вплутувалося в справи, в яких нічого не розуміє* (В. Владко); *Знаючи, що тут немає кота, миші зовсім знахабніли* (І. Багмут); *Пани фабриканти і шахтовласники заворушились, знахабніли, знижують платню, навмисне підбурюють ріпників до бунту* (П. Колесник).

ЗНА́ХАР, я, *заст.* **ЗНА́ХОР, ЗНА́ХУР,** а, *ч.* Людина, що лікує різними народними засобами, часто чаклуванням, замовляннями і т. ін. *Зо всього свого князства* [князівства] *зібрав князь лікарів, знахурів — та ні один нічого не вдіє, ніхто поради не дасть* (О. Стороженко); *Прибіг знахар. Тудою, сюдою, віхтем, деркачем, .. довбнею, сморовидлом, — нічого не вдіє!* (Марко Вовчок); [П а в л о:] *Нема нуднішої болісті, як зуби.* [Я к и м:] *Є такі знахарі, що замовляють* (М. Кропивницький); *Цілу ніч на горищі щось гурчить, як ото на прядці пряде або на бубні бубонить. Вона* [жінка] *і до знахарів, і до шептух — не допомагає. Це, кажуть, у тебе прокляте місце, треба перенести хату на другу садибу* (Григорій Тютюнник); *Луцик мав справжню славу лікаря серед бідного люду. Грошей на ліки вони не мали, а тому охоче йшли до знахаря* (Ю. Винничук); * У порівн. *Сей на руках знав ворожити, Кому, знав, скільки віку жити, Та не собі він був пророк. Другим ми часто пророкуєм, Як знахурі, чуже толкуєм, Собі ж шукаєм циганок* (І. Котляревський).

ЗНА́ХАРІВ, *заст.* **ЗНА́ХОРІВ, ЗНА́ХУРІВ,** рева, реве, *розм.* Прикм. до **зна́хар, зна́хор, зна́хур.** — *Це ж я тобі не ліків дала, а знахаревого зілля!..* (Б. Грінченко).

ЗНА́ХАРКА, *заст.* **ЗНА́ХОРКА, ЗНА́ХУРКА,** и, *ж.* Жін. до **зна́хар, зна́хор, зна́хур.** *Вже не одна дівчина од його чахла, не одна й до знахарки ходила, і зілля варили, і чарували, так нічого не вдіяли* (О. Стороженко); *Довго знахурка вишіптувала і над Хведором, і над воском, і над водою* (Панас Мирний); *Від якогось часу корова схудла, не дає молока, не підпускає навіть до себе .. Коли покликали знахорку, вона шепнула одне лиш слово: відьма!* (М. Коцюбинський); *Куди подітися з пораненою дівчиною? Хто їм допоможе? Хто вилікує? Де знайти знахаря чи знахарку, щоб затамувати і заговорити кров?* (В. Малик); *Через декілька тижнів я почав одужувати. Знахарці вдалося мене врятувати* (Д. Білий).

ЗНА́ХАРСТВО, *заст.* **ЗНА́ХОРСТВО, ЗНА́ХУРСТВО,** а, *с.* Ремесло, заняття знахаря, знахора, знахура. *Селаброс примітив вплив і силу свого слова, своїх принципів і говорив, неначе зачаровував знахурством молоду палку душу дівчини* (І. Нечуй-Левицький); — *Усі обвинувачення вашої, сер, особи в... знахарстві, шахрайстві .. певною мірою кладуть тінь і на все медичне товариство, сер* (Ю. Смолич); *Хіба не таврували як невігластво й знахарство народний спосіб лікування ран пліснявою, — первісну пеніцилінотерапію?* (М. Дашкієв); — *В наш вік таких грошей знаходили немало .. Розглядали вдень, і виявлялося, що вони не золоті, а мідні. Алхімією чи знахарством мені це нове відкриття пахне* (Ю. Мушкетик).

ЗНА́ХАРСЬКИЙ, *заст.* **ЗНА́ХОРСЬКИЙ, ЗНА́ХУРСЬКИЙ,** а, е. Стос. до знахарства, знахорства, знахурства. *Кайдаш, нічого не знаючи, .. напився тієї знахурської горілки* (І. Нечуй-Левицький); *Він же їй завсігди казав, що знахарські ліки дурниця: як же їх йому давати?* (Б. Грінченко); *Не зіллям наговорним, не чарами знахарськими, а сльозами, щирим признанням, клятвою подружньої вірності розчулила вона Прохорове серце, повернула його до сім'ї* (А. Шиян); *Прокидалася* [ханська жона] — .. *спершу поїли теплим, щойно з дійок кобилиці молоком, потім радилися всією знахарською радою і вже аж потім просили всіх зайвих вийти з намету* (Д. Міщенко).

ЗНАХАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, **ЗНАХАРЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *недок., розм.* Займатися знахарством. *Знахар зараз раду дав (Давненько вже у пеклі знахарував)* (Марко Вовчок); — *Знахаруєш?.. — глянувши на Христину суворо, спитав гетьман. — Ну гляди ж мені: як за три дні Йванові не полегшає, то погано тобі буде* (А. Кащенко); *Віддавна вже трудився* [Гаєвий] *натяганням людських ніг і рук. Брався знахарювати й до худоби* (Л. Мартович); — *Він усе вміє, він до всього здатний... Знахарювати вміє теж... Та куди тим знахарям! Він учився у ромейських лікарів* (В. Малик); — *Чи зможеш, сину, йти? Тут моя хата недалечке* [недалечко]. *Та й сама у пригоді можу стати, бо знахарюю...* (Валерій Шевчук).

ЗНАХАРЮВА́ТИ *див.* **знахарува́ти.**

ЗНА́ХІДКА, и, *ж.* 1. Те, що знайдене випадково або під час спеціального пошуку; знайдена річ. *Геолог згарячу .. забув про все, що передувало його знахідці. Він перестрибнув через голову сколопендри .. і підбіг до Риндіна, простягаючи йому один із світло-жовтих самородків* (В. Владко); *Підходить* [Денис] *до Мар'яни і передає їй гриби. — Ось тобі, господине, моя знахідка* (М. Стельмах); *Бідак золотого знайшов на землі, — Зрадів, аж заплакав. Додому йдучи. Згубив свою знахідку в лісі вночі, Шукав до світання в імлі* (П. Воронько); * У порівн. *Рука Цимбала тремтіла, коли він, мов дорогу знахідку, вносив до списку делегатів ім'я Марини Дубчак* (С. Журахович).

2. *перен., розм.* Про людину, тварину, предмет і т. ін., які вдало виявлені, придбані й стануть кому-небудь у пригоді. — *Біля коней я змалечку .. Вмію і мечем рубнути, і списа метнути! — А ще що? — Читати вмію і писати... — .. Та ти просто знахідка для мене!* (В. Малик); *Жарт для втомлених — знахідка, коли ж жартує князь — і поготів. Підхопили кинуту для потіхи думку, граються нею, ніби малі діти забавкою* (Д. Міщенко); *Такі, як Маруся, — гарненькі побрехухи — знахідка для шпигуна* (Ю. Мушкетик); *Народжуються ж люди: усе одне до одного — і постать типового невдахи, і прізвище — знахідка для гумориста* (В. Дрозд); * У порівн. *Все записуй в серці молодому, Буде це як знахідка тобі, Коли в старість прийдеш, як додому, Як у гавань тиху по плавбі!..* (М. Рильський); // Результат наукових, творчих, виробничих і т. ін. пошуків; досягнення. — *Знахідка, Маріє Остапівно, знахідка! — раптом крикнув він* [професор]. — *Пишіть* (В. Кучер); *Прочитавши обидва мої вірші, .. збився* [Микола Васильович] *на загальники, трафарети, відзначивши саме їх, а не ті римовані знахідки, на які я спромігся і які, гадав, редактор неодмінно похвалить* (О. Шугай).

3. *рідко.* Те саме, що **знахо́дження** 1, **зна́йдення.** *Цікавою та важливою для датування зольника є знахідка залізних вудил, яка вказує не тільки на вік зольника, а й на те, що населення білогрудівської культури використовувало коней як тяглову силу й верхову тварину* (з наук. літ.); *Науковою сенсацією у 60-х рр. XIX ст. стала знахідка живих організмів біля берегів Шотландії на глибині 4 000 м* (з навч. літ.).

Бюро́ зна́хідок *див.* **бюро́; Стіл зна́хідок** *див.* **стіл**[1].

ЗНАХІ́ДНИЙ, а, е: △ **Знахі́дний відмі́нок** *див.* **відмі́нок.**

ЗНАХО́ДЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **знахо́дити** 1. *Як саме називається ця будівля, він не знав, тож при її знаходженні на карті він міг і помилитися* (В. Хрущак).

2. Дія за знач. **знахо́дити** 2. *Мої .. думки не спалахнули полум'ям радості, не запліднились радістю знаходження...* (П. Колесник); *Пошуки шляхів національного самовираження, знаходження власної ідентичності є вельми нелегкою справою* (із журн.).

ЗНАХО́ДИТИ, джу, диш, *недок.*, **ЗНАЙТИ́,** *рідко* **ІЗНАЙТИ́,** айду́, а́йдеш; *мин. ч.* знайшо́в *і рідко* ізнайшо́в, шла́, ло́; *док.* 1. *кого, що і без прям. дод.* Шукаючи, виявляти кого-, що-небудь десь; протилежне з а г у б л ю в а т и. *Петруня сідає, перебирає газети, знаходить потрібну, читає* (С. Васильченко); *Звиклі до всього монгольські коні розгрібали ногами сніг, знаходили стеблинки трави, торішнє листя* (А. Хижняк); *Коли дорослим знаходиш загублену колись улюблену іграшку — м'ячик чи дзиґу, то це не означає, що нею пристойно бавитись. На все свій час* (Н. Околітенко); *Хто чого шукає, то й знайде* (прислів'я); *Якби то далися орлинії крила, За синім би морем милого знайшла* (Т. Шевченко); [С е р в і л і й:] *От щастя, я знайшов-таки добродія Луція! Аж упрів, бігаючи за ним...* (В. Мисик, пер. з тв. В. Шекспіра); * Образно. *Уже й вечір, а Василя немає. "Чи не трапилась яка біда з ним?" Біди не шукай, вона сама тебе знайде* (П. Автомонов); // *що.* Виявляти, відкривати внаслідок спеціальних розвідок, досліджень. — *Я — подорож-*

ній. У великій пустині я знаходжу поклади дорогоцінних металів, котрі можуть збагатити всю націю (Г. Хоткевич); *— Прошу вас .. звернути увагу на корисні копалини. На Україні за всяку ціну треба знайти нафту* (М. Стельмах); *Експедиція урану не знайшла. Просто натрапила на сліди, котрі показують, що шукали правильно* (І. Білик); // *кого, що.* Підшукувати, добирати кого-, що-небудь. *Слухачі всі зареготали, і Мишуня ніяк не знаходив слів, щоб пояснити своє запитання* (Ю. Яновський); *А мати все: — Одружись, Грицю, та й одружись! Чому ні? — А тому ні, — каже Гриць, — що любої пари не знайшов; а побратись абияк не гоже!* (Марко Вовчок); *Незабаром ізнайшов* [Денис] *собі добру місцину поблизу дуба* (Б. Грінченко); *Якщо відпаде потреба у військових моряках, то й тоді він знайде для себе корисну справу* (В. Логвиненко); // *що.* Виділяти, вибирати певний проміжок часу для чого-небудь. *Доводиться просто дивуватися, коли цей борець, поет, белетрист і публіцист знаходить ще час для серйозної наукової роботи!* (М. Коцюбинський); *Кожен вечір я приходжу до кав'ярні Длугоша. Які б термінові справи у мене не були, я завжди знаходжу хоча б пару десятків хвилин, щоб посидіти там* (Д. Білий); *Може, Ви знайдете зайву часину і коли-небудь обізветесь до мене* (Панас Мирний); *— Мабуть, піду кину сіті. — Знайшов час! — я ледве не похлинулася маслиновою кісточкою. — Уже за північ* (В. Шкляр).

2. *що.* Одержувати, здобувати що-небудь. *Ти вічне життя, Делеклюзе, Знаходиш в огні барикад* (М. Рильський); *Я старався кожному догодити щирістю та слухняністю. Я навчився дуже важливої речі: знаходити втіху в своєму служінні* (Г. Пагутяк); *Хто з нами в ногу йде — в житті він щастя знайде* (прислів'я); *— Пусти мене, мій хлопче, на свободу, І все, що треба, я знайду сама* (Д. Павличко); // Зустрічати з боку кого-небудь якесь почуття, певне ставлення до себе і т. ін. *— Частенько виступав і я у волзьких містах, — згадує Саксаганський, — багато маю друзів-волгарів, не раз у старі тяжкі часи знаходив у них братерську підтримку, чув товариське слово...* (Ю. Мартич); *Давно вже погнали його злидні з Китаю. Не одну тисячу кілометрів сходив він у російській тайзі в пошуках кореня життя — женьшеню .. Знайшов він тут дружбу і нове товариство* (О. Довженко); *Сім'я — це єдина фортеця, де можна знайти розуміння й підтримку* (з газ.); // Придбавати, одержувати в чому-небудь джерело якогось настрою, певних почуттів і т. ін. *Вона черпала сили у тій покорі, знаходила в ній терпку насолоду* (М. Коцюбинський); *Христина заплакала, знаходячи в сльозах полегшення* (М. Стельмах); *Не додавай знесиленим журби, Не добивай зневір'ям підупалих, А розбуди на діло боротьби, Знайди розвагу в світлих ідеалах!* (П. Грабовський); *Квітує степ на Перекопі. Іскриться сіль на Сиваші. Забудь на мить буденний клопіт, Знайди наснагу для душі* (Л. Дмитерко); // *у сполуч. зі сл.* в і д г о м і н, в и р а з, в і д г у к, в і д о б р а ж е н н я і т. ін. Мати вияв, виявлятися в чому-небудь. *Різні етапи, всі визначні події нашого життя знаходили і знаходять свій відгомін у величному симфонічному звучанні його* [П. Тичини] *поезії* (А. Малишко); *У мовно-поетичних сюжетах митця знайшли відображення середньовічні міркування про недосконалість земного світу* (з наук. літ.); *Процес зближення національних економік, спрямований на утворення єдиного господарського комплексу, знайшов вираження у створенні Європейського Економічного Співтовариства* (з навч. літ.).

3. *що і без прям. дод.* Придумувати, розмірковуючи над чим-небудь. *Руфін від збентеження не знаходить одразу, що сказати, тільки хапається за голову, неначе в приступі наглого болю* (Леся Українка); *Їли якийсь час усі мовчки, не знаходили, про що балакати* (А. Головко); *— От як дядько Вавило тебе батурою одшмагають, отоді знатимеш! — За що ж він битиме? — питаю. — Він знайде за що* (Григорій Тютюнник); *— Ось .. новеньке вам слово, шукайте коріння, зерно — і знайдете обов'язково, від чого походить воно* (Д. Білоус); // *що.* Унаслідок спостережень, досліджень і т. ін. приходити до певних висновків, складати, створювати якусь думку про кого-, що-небудь. *Завтра я йду до Яновського і .. спитаю, як він знаходить мій стан взагалі* (Леся Українка); *Він тепер міркував, чи не дуже взяв через край, говорячи про земських начальників. Розваживши добре, він знайшов, що справді взяв через край* (В. Самійленко); *Вона знала, що Клайд жартував, але вона знайшла в цьому жарті якийсь зловісний сенс* (В. Владко); *Скажи, що ваду у мені знайшла ти, Того і зрада виникла твоя. Назви мене калікою, — і я Весь вік прилюдно буду шкутильгати* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра); // *тільки док., розм., у сполуч. зі сл.* ч и м, з а ч и м, щ о, к о г о і т. ін. Уживається для вираження ірон. чи зневажл. ставлення до кого-, чого-небудь. *— Оце знайшли, чим турбуватись. Побрязкачі будуть* (Марко Вовчок); *— Ну, годі, Яшко, годі! Теж мені, знайшов за чим плакати! За куркульськими наймами!* (А. Головко); *— Для нас* [кріпаків] *— лиш панські канчуки та ще хіба — в солдати. — Знайшов за чим жаліти. — Я хочу вмерти вільним!* (Василь Шевчук).

4. *кого.* Зустрічати, заставати кого-небудь десь. *Під час танку, коли траплялися перерви й переходи, вона любила зайвий раз упевнитися, що ми сидимо в залі — я чи Сев. Ми й сиділи, у нас було одне місце, де вона завше знаходила нас* (Ю. Яновський); *Біля крюка* [пульманівського вагона] *Каленик Романович з Рубіном знайшли кілька молодих ковальських помічників і коваля* (І. Сенченко); *На світанку охорона.., збентежена довгою відсутністю правителя, знайшла його у вежі Мовчання* (О. Бердник); // *кого, що.* Заставати, виявляти кого-, що-небудь в якомусь положенні, стані. *Тетяну він саму знаходить, І мовчки декілька хвилин Вони сидять* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); *Макуха все й розказав: як увійшов у світлицю і як знайшов Левка над скринею з грішми* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Двері до капітанської каюти знайшли зачиненими* (М. Трублаїні).

5. *що.* Помічати, бачити у комусь, чомусь що-небудь. *Мати знаходила і свої риси в дитини: тиха хода, лагідна мова, рівний грудний голос* (С. Чорнобривець); *Правду кажучи, я не знайшов нічого такого у тій рецензії, щоб заради неї збивати бучу* (Панас Мирний); *Колишній ротмістр Стелецький .. казав Марині: — І що ти в ньому знайшла особливого? Звичайний собі молодик* (Б. Антоненко-Давидович); *Жених мій унадивсь до Бетсі... І що він у ній, навіжений, знайшов?* (М. Лукаш і В. Мисик, пер. з тв. Р. Бернса).

6. *тільки док., кого, розм.* Народити (дитину). *Сова кричить .. "Се якась дівка знайде дитину"* (Ганна Барвінок); *А пора вже як прийшла, Двох синів собі знайшла* [царівна]. *Не сховаєш в мішку шила, Враз цареві "доложили"* (І. Манжура); *Розлючений батько кинувся з голим мечем до дочки,*

яка саме в ту хвилю знайшла дитину, і крикнув: — Або кажи, од кого воно, або тут тобі й смерть! (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

(1) Знайти́ / знахо́дити спо́кій (супокі́й): а) заспокоїтися, набути душевної рівноваги. *Ніде — ні серед того широкого неба, ні на цій великій землі — він не міг знайти спокою* (Б. Грінченко); *Батько ж Еней — неспроможен без сина знайти супокою — Каже Ахатові йти до причалів, і все розказати Синові, і самого привести до пунійського муру* (М. Зеров); *— Сподіваюсь, що Наталя знаходить спокій у бесідах зі мною і вірить, що я зможу допомогти їй* (Д. Білий); б) *(тільки док.)* умерти, бути похованим. *Уклонився* [Дмитро] *прахові Стражникова і ще кількох партизанів, що знайшли вічний супокій біля притихлого лісового озерця* (М. Стельмах); *Я ж буду у труні і .. Знайду під миртами солодкий супокій* (М. Зеров, пер. з тв. П. Ронсара); **(2) Знахо́дити / знайти́ рішене́ць** — вирішувати, як правильно діяти в певних обставинах. *Стріне* [Іван] *трудність — тільки гляне, Вже й знайшов їй рішенець* (В. Самійленко); *— Знайти потрібний вихід, правильний рішенець я не завжди спроможна* (М. Олійник); **Ма́ти (знахо́дити / знайти́) [вели́кий (значни́й)] по́пит** *див.* **ма́ти**[2].

◊ **(3) [Вдень] з вогне́м (зі сві́чкою, зі свічка́ми) не зна́йдеш (не знайти́)** *кого, чого* — кого-, що-небудь важко або неможливо віднайти, відшукати, навіть докладаючи великих зусиль. *То вам мудрагель, що другого такого зі свічкою не знайдеш...* (Б. Лепкий); *— Ой, не знаєте ви отця Софронія! — крутив головою Ярошенко. — Побачите, половину скарбів запахторить так, що і з свічками не знайдеш* (В. Речмедін); *Вовка у Зубрівському лісі вдень з вогнем не знайдеш* (Л. Письменна); *— Ти ось на Леся, на сина свого поглянь. Такий робітний він у тебе, такий старанний, що рівні йому вдень зі свічкою не знайти* (І. Нижник); **Ви́вести (знайти́, віднайти́) кінці́** *(рідше* **кіне́ць)** *див.* **виво́дити**[1]; **(4) Знайти́ кіне́ць (моги́лу, ві́чний спочи́нок)** — загинути, померти. *Він чекав, що зараз розступиться земля й поглине зухвалого Септара або грішник знайде собі могилу під руїнами башти* (М. Коцюбинський); *— То ж він завтра із другою Піде під вінець... А я собі під водою Знайду вже кінець!* (Леся Українка); *Лежи, Олечко! Лежи на своїй смертній постелі. Знайшла ти вічний спочинок далеко від рідної матері* (А. Хижняк); **(5) Знайти́ суд** *на кого* — приборкати кого-небудь, використовуючи певні засоби впливу. [Б у р л а к а:] *Оцього вже не діждеш, щоб і мене посадить, я тобі не вівця! Не думай, що зо всяким можна однаково розправляться! Я й на тебе суд знайду!* (І. Карпенко-Карий); *— Та я не подивлюсь тобі у вічі, сякий-не-такий сину! Я на тебе знайду суд, я тобі покажу, як підмовляти жінок на гріх!..* (М. Коцюбинський); **(6) Знайшо́в (знайшли́) ду́рня (ду́рнів),** *ірон.* — уживається для вираження незгоди, небажання діяти, виконувати що-небудь. *— Ти думаєш, я стану тягтись та скаредничати* [скупитися] *так, як другі там скаредничають! Як же? Знайшли дурня* (Панас Мирний); *— Знайшов дурнів! Так оце живцем і дамося йому в руки, — обізвався один бурлака* (І. Нечуй-Левицький); *Я, звичайно, сміюсь. Знайшов дурнів! Вірити у якусь нісенітницю, у старі бабські забобони* (В. Нестайко); **(7) Знахо́дити / знайти́ о́ком (очи́ма)** — бачити, помічати кого-, що-небудь; відшукувати поглядом. *Олеся знаходить очима свої вікна. Всюди суцільна темрява, навіть у батьковій спальні* (В. Кожелянко); *Ярема спробував знайти очима того в мишастому костюмчику* (П. Загребельний); **(8) Знахо́дити / знайти́ про́стір** — мати можливість виявитися якомога повніше. *Не знаходячи в Росії досить простору для українського слова й української науки, він у кружку українців подав думку — заложити в Галичині українське товариство для такої духовної праці, яка неможлива була в Росії* (І. Франко); *Буйна фантазія молодого письменника, розпалена фантастичними оповіданнями німецького белетриста Гофмана, знаходить широкий простір у тій першій Франковій повісті* (М. Коцюбинський); **(9) Знахо́дити / знайти́ своє́ мі́сце** — діставати можливість застосувати свої здібності. *— Наробила проклята війна, що й діти не знаходять теплого місця в своїй країні* (Іван Ле); *— Ви й голодували, і вдягалися погано, і працювали понад міру, зате кожен знаходив своє яскраве місце в житті* (М. Дашкієв); *Не тут, між квітками, — Там, між людьми, що повиті сльозами, Там знайду місце і долю єдину: Долю робітника без одпочину...* (Б. Грінченко); *Кожна людина повинна знайти своє місце, свою роботу, з якої їсти хліб* (Ю. Мушкетик); **(10) Знахо́дити / знайти́ себе́** — визначати своє покликання, проявляти себе в чому-небудь. *Коцюбинський неустанно працює над собою, й незабаром сліди тієї праці вже позначаються, і письменник починає себе знаходити* (С. Єфремов); *— Ти не шукав себе в своїй роботі, — сказав Розум, — а лише достойної плати за працю. Я ж доступний тільки тому, хто вміє знаходити у роботі себе* (Валерій Шевчук); *Перед нами всіма виросла ворожа кам'яна стіна, що відгородила нас од світу, і ми не можемо себе знайти* (Р. Андріяшик); *І ще тоді оповесні я думав, Що ти знайде́ш себе у дітях чи в роботі, І все забудеться, пригоїться, примре* (М. Вінграновський); **(11) Знахо́дити / знайти́ [собі, тобі] приту́лок (пристано́вище, при́хисток** *і т. ін.)* — зупинятися, поселятися де-небудь. *— Ходить той Марко по світу, товчеться у пеклі, б'ється до дверей святого раю. Та ніде не знаходить пристановища і знову мандрує* (І. Пільгук); *У тих селах, де колись було по сто чи й по двісті дворів, тепер залишилося дві-три хати, в яких знаходили притулок старі й малі, що якимсь чудом врятувалися від ворожої шаблі та аркана* (В. Малик); *Саме там, у глухій глушині, в рідної тітки Ольга й знайшла собі прихисток* (О. Гончар); *Утікав* [Сивоок] *од Ситника, прославляючи волю і кленучи цей голий, відкритий усім очам край, де годі знайти прихисток і сховок* (П. Загребельний); [К о м і н і й:] *Я з тобою Ітиму хай і місяць, поки разом Не знайдемо тобі притулку* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра); **(12) Знахо́дити / знайти́ [собі] ра́ду** — приймати певне рішення, уміти вийти із скрутного становища. *Пилипиха усю правду нашу знала, а ради не знаходила, хоч яка була мислива собі* (Марко Вовчок); *Іншим завжди щось порадить* [Василина], *а от собі ніяк не може ради знайти...* (В. Кучер); *О натуро людська..! .. Щойно казав* [хан]: *сам знайду собі раду, а вже забув про те казання й ладен слухатись інших, та що інших — недруга свого і супостата* (Д. Міщенко); **(13) Знахо́дити / знайти́ соки́ру (соки́рку) під (за) ла́вкою,** *ірон.* — відкривати для себе те, що для інших (для більшості людей) давно відоме. *— Знайшли? — скептично глянув на дітей бакенщик. — Сокиру під лавкою! Та про цей будинок я вже стільки років знаю! Бачив, як його й будувати починали!* (Ю. Мокрієв); *Я понад тридцять років глузував з себе, що, мовляв, знайшов сокирку під лавкою*

(відкрив давно відкрите) (М. Руденко); **(14) Знахо́дити / знайти́ спільну мо́ву** *з ким — чим і без дод.* — досягати взаємного розуміння, згоди і т. ін. — *Щось я не вмію знайти з вами, молодими, спільної мови. — Уже знаходите, — пожартував Альошин. — Один з них, найупертіший, засвідчує вам свою пошану* (М. Дашкієв); — *Завжди дивувався вашому вмінню знаходити спільну мову з навколишнім світом* (Д. Білий); *Яка вона була щаслива, коли між двома сварками, хоч на хвилину, їй вдавалось знайти спільну з Антоном мову!* (М. Коцюбинський); *З першого знайомства вони знайшли спільну мову. Ткачук "не підводив начальства", а начальство не давало на поталу Ткачука* (Ю. Збанацький); **(15) Знахо́дити (нахо́дити) / знайти́ (найти́) смак** *у кому, чому* — відчувати зацікавленість ким-, чим-небудь. — *Рутулець Турн тебе вже свата, .. І ти в йому* [ньому] *находиш смак* (І. Котляревський); *Декому робота ця здається нудною, одноманітною, а Порфир і в ній знаходить для себе смак* (О. Гончар); — *Не буду ж і я його* [шлях] *копать. Нехай його чорти розкопують, коли знайдуть у йому* [ньому] *смак, — бубонів сам до себе Кайдаш* (І. Нечуй-Левицький); **(16) Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ)** — виклика́ти прихильність, симпатію в кого-небудь. *Кобзарі й самі складали нові пісні, які швидко знаходили стежку до людських сердець* (із журн.); *Нам з тобою, друже, вірші помогли, Через них ми стежечку до сердець знайшли* (Л. Забашта); *Ти досягнув становища високого і чину, Ти маєш те, про що не смів і думать, Та не втоптав ти стежечки, поете, До людських душ* (Л. Забашта); **[І] чорт із свічкою не зна́йде** *див.* **чорт; (17) Не знахо́дити / не знайти́ по́пару,** *заст.* — не мати спокою, перепочинку; уживається також для вираження інтенсивності якоїсь дії. *В цій тиші Григорко виразно чув биття свого серця, що попару не знаходило в грудях, наче хлопцеві снився кошмар...* (Ю. Яновський); [Р и н д и ч к а:] *Та за мною парубки, було, так мордуються, що аж попару не знайдуть, аж тини тріщать* (М. Кропивницький); **(18) Не знахо́дити / не знайти́ [собі] місця:** а) бути дуже схвильованим, втрачати душевну рівновагу, самовладання, спокій. *Заборона "України в огні" сильно пригнобила мене. Ходжу засмучений і місця собі не знаходжу* (О. Довженко); *Дорогий пане Володимире* [Гнатюк]! *Ваша звістка зовсім прибила мене, ходжу сам не свій, не знайду місця собі* (М. Коцюбинський); б) *(без чого)* нудьгувати, ходити без діла. *Кожного місяця листоноша приносив Кучугурі додому пенсійні гроші. Чого ще треба? Але... Без роботи, до якої звик за багато років, ні вдома, ні між людьми не знаходив собі місця* (С. Чорнобривець); в) фізично страждати від чого-небудь, тяжко переносити щось (спеку, біль і т. ін.). *Хлопці не знаходили собі місця. Навіть в холодку не вдавалось сховатись від сонця, воно всюди дошкуляло, парило неймовірно* (Ю. Збанацький); *До города дорога й недалека, Не забариться б перейти. Та як на те така стояла спека, Що місця не знайти* (Л. Глібов); *Як тільки циганка сотворила теє ворожбитство, в баби лице почорніло, з рота виступила піна і стало її так трясти, що місця собі не знайде* (Григорій Тютюнник); **Ни́тки (ни́точки) сухо́ї нема́ (не зна́йдеш)** *див.* **нема́; Підбира́ти (знахо́дити) / підібра́ти (знайти́) ключ (ключа́, клю́чика)** *див.* **підбира́ти; Смерть найти́ (знайти́)** *див.* **смерть; Хоч уде́нь із свічкою шука́й [– не зна́йдеш]** *див.* **шука́ти; Шука́ти (розшу́кувати, знахо́дити** *і т. ін.)* **/ знайти́ розга́дку** *див.* **шука́ти.**

ЗНАХО́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *недок.,* **ЗНАЙТИ́СЯ,** *рідко* **ІЗНАЙТИ́СЯ,** айду́ся, а́йдешся; *мин. ч.* знайшо́вся і *рідко* ізнайшо́вся, шла́ся, ло́ся; *док.* 1. Бувати виявленим унаслідок розшуків; відшукуватися (про кого- або що-небудь загублене, втрачене, зникле); протилежне з а г у б л ю в а т и с я. *Ганна все копалась у комоді .. Хустка все чомусь не знаходилася, а Гордія брала нетерплячка* (Б. Грінченко); *Лі посміявся б з нас: потрібна книжка знаходиться легко* (Г. Пагутяк); *Будь ласка, поrийтеся у своїх паперах, може, він* [статут] *де знайдеться у Вас* (Панас Мирний); *Матвій ласкаво пригорнув жінку. — Розгубилися ми, Маріє, але знайшлися .. Ти не плач* (Мирослав Ірчан); *Удома першими словами, якими зустріла капітана Горбатюка дружина, були: — Женя знайшовся!* (В. Нестайко); * Образно. *Взяв* [Михайло] *квиток на теплохід, який зупинявся біля рідного села .. Може, там знайдеться ласка, заспокоєння, може, там вщухне буря і настане благословенна тиша* (О. Бердник); // Виявлятися, відкриватися внаслідок спеціальних розвідок, досліджень. *Він знав: рано чи пізно уран знайдеться. В цьому переконувала його інженерна логіка* (І. Білик); // *безос. В юній Юрковій голові мало було знань, не знаходилося доводів, щоб серйозно заперечити доктору* (О. Сизоненко).

2. Бути в наявності; виявлятися. *Їздять вони* [пани] *у таких колясах, що хитає, як у колисці, возять їх такі коні, що аж землю рвуть; вслуговують їм слуги такі терпеливі, як вчені, — от пани в нас такі знаходяться!* (Марко Вовчок); *Нарід український не забув ще своєї свободи, .. знаходилися люди, які уміли говорити слова про Україну, про весь нарід український, про волю й незалежність* (Г. Хоткевич); — *Яка ти надзвичайна! Яке щастя, що я знайшов тебе! — Я сама знайшлася, — сказала вона* (В. Підмогильний); *Оце недавнечко пішов він до Буди Лельчицької, — там у нього тітка знайшлася* (А. Шиян); // *безос. Не знаходилося ні одного свідка, який би засвідчив Гнатову вину. І Гнат вернувся до села* (У. Самчук); *Комендант встав із стільця і сказав через перекладача, що треба вибрати старосту. Якщо є добровольці — підходьте. Бажаючих довго не знаходилося* (Григорій Тютюнник); // Траплятися, з'являтися. *Жених якось не знаходивсь, бо ні багачкою, ні красунею панна не була* (М. Коцюбинський); *Щодня Параска навідувалась у хату своєї дочки, і кожний раз її серце боліло, бачачи тую пустку: ніхто не знаходився, щоб її нанять, бо переселенці багато покидали хат* (Грицько Григоренко); *Робота в місті знаходилася: Прудкий пиляв і рубав дрова або підробляв вантажником на товарній станції, Теленика плів кошики з лози* (Ю. Хорунжий); *Коли ж і добра година — разом знайшлася служба двом братам, старшому й середньому* (Марко Вовчок); *Скульпторам знову знайшлася робота* (В. Шкляр).

3. *тільки недок., тільки 3 ос.* Бути наявним де-небудь (про що-небудь); займати певне місце де-небудь; мати певне географічне положення. *Село мало знаходитися на відстані тридцяти-сорока кілометрів* (Д. Білий); // *рідко.* Бути, перебувати де-небудь. *Це ж твоя дядина вже подала їм звісточку, де це я знаходжусь* (І. Нечуй-Левицький); // *рідко.* Перебувати в якому-небудь стані чи положенні. *Ольга теж знаходилась під магічним впливом цієї оманної віри у всемогутність батька* (Ірина Вільде).

4. *тільки док., на що, із спол.* що *і без дод., розм.* Зміркувати, додуматися сказати, зробити що-небудь, вийти, не розгубившись, зі скрутного становища. *Роман ще дужче зашарівся, але одразу й знайшовся. Він розділив букет на дві частини, ввічливо уклонився й підніс квіти Ользі й Ярославі* (В. Минко); *Останні Ярошеві слова, видно, приголомшили діда Власа, бо він не знайшовся, що на них сказати* (Д. Бедзик); *Катерина не змовчала, знайшлася на відповідь* (М. Руденко); *Сошенко не одразу знайшовся, що відповісти, пойнятий подивом* (Н. Околітенко).

5. *тільки док., розм.* Те саме, що **народи́тися** 1. *Саме напровесні Настя злягла: знайшлось хлопчатко* (М. Коцюбинський); [М о т р я:] *Ночі холодні, де я подіну теляток, як знайдуться вони* (З. Мороз); *І куди не подивишся — скрізь краєвиди знайомі — тут мій батько зростав, тут і сам я знайшовся і зріс* (С. Голованівський).

(1) Знахо́дитися в приту́зі, *рідко* — перебувати у скрутному становищі. *Зажуривсь я непомалу, як побачив сю сиву бороду, сей поштивий образ, що через те звідництво в великій тепер знаходиться притузі, але журба моя розвіялась, як я почув додаткове звинувачення в чаклунстві* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса).

◊ **Зна́йдеться вузде́чка** *див.* **вузде́чка; (2) [Яки́й (яка́, які́)] знайшо́вся (знайшла́ся, знайшли́ся)** *хто* — уживається при висловленні іронічного чи зневажливого ставлення до кого-небудь. [К о б з а р:] *Та що ти справді мені таке, що почав учити?.. Дивись, знайшовся учитель!* (Панас Мирний); *Метушилися з дрючками люди, ганяючись за бугаєм. — Направляй сюди! — відважно кричав Охрім, розмахуючи віжками. — Я його .. удержу. — Штани свої краще держи! Силач який знайшовся* (Григорій Тютюнник); *— Я, тату, можу вам оцього прутика вузлом зав'язати... — Ну-ну, — посміхається Мирон, — силач знайшовся* (М. Зарудний); *— Еге, ти в нас запитав? — докинув і собі Вовкулака. — А ти мовчи, бо це тебе теж стосується .. Розумний який знайшовся...* (В. Шкляр).

ЗНА́ХОР *див.* **зна́хар.**

ЗНА́ХОРІВ *див.* **зна́харів.**

ЗНА́ХОРКА *див.* **зна́харка.**

ЗНА́ХОРСТВО *див.* **зна́харство.**

ЗНА́ХОРСЬКИЙ *див.* **зна́харський.**

ЗНА́ХУР *див.* **зна́хар.**

ЗНА́ХУРІВ *див.* **зна́харів.**

ЗНА́ХУРКА *див.* **зна́харка.**

ЗНА́ХУРСТВО *див.* **зна́харство.**

ЗНА́ХУРСЬКИЙ *див.* **зна́харський.**

ЗНА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **значи́ти.** *Взяла я ті шматки сала та й притулила до свого, бо сало ж не значене* (І. Нечуй-Левицький); *Тільки ж ти швидше надходь, значена люба годино!* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете); // **зна́чено,** *безос. пред. Лишень на одрі Бонапарте осяг Колишнє пророче знамення: Тому, хто на світ православний посяг, Нещадною Долею значено шлях На острів Святої Єлени* (Б. Олійник).

ЗНАЧЕННЄ́ВИЙ, а, е, *спец.* Стос. до значення (у 1 знач.). *Тільки аналізуючи взаємозв'язки слів у семантичних полях, можна встановити значеннєву глибину кожного з них* (В. Русанівський); *Смисловий розвиток мови, зокрема її лексичного складу, визначається не стільки кількісними вимірами, скільки якісними, тобто значеннєвими* (з наук. літ.).

ЗНА́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Суть чого-небудь; зміст. *Воля, воля і воля! Це чарівне слово, споетизоване столітнім дідом, розпалювало кров у хлопця, а дедалі, з літами, під впливом витворених панщиною умов, прибирало більш конкретну форму, глибше значення* (М. Коцюбинський); *— Село міцне надіями. Не каже "випросила б", а "позичила б". І всі так кажуть, і слово "позичати" не міняє свого значення* (Р. Андріяшик); *Власне, самі слова не мали в магії великого значення; важливо було те, що в них вкладалося* (О. Авраменко); *Розуміючи, слухаємо ми мову людей, та, якщо повторити сказане, зрозуміємо ще раз, із іншим, новим значенням* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна); // Те, що певний предмет, явище, знак, жест і т. ін. означають. *Вітри такі, що в буквальному значенні сього виразу — стріхи зривало* (Леся Українка); *Улас гарячково ривсь в підручнику, шукаючи ті місця, де описується значення цього терміна* (Григорій Тютюнник).

2. Громадська, політична, історична і т. ін. вага, роль кого-, чого-небудь; важливість. *Львів мав важне політичне значення. Хто був паном над Львовом, той володів над Червоною Руссю* (А. Чайковський); *Наше міщанство під впливом панівного тоді в Польщі Магдебурзького права потроху гуртувалося в різні цехові організації і з часом перетворилося в сильний клас, що мав велике економічне й політичне значення* (І. Огієнко); *Невдовзі Сидір Білий посів місце військового осавула (друге за значенням після кошового отамана)* (Д. Білий).

3. *мат.* Абстрактна величина з однією характеристикою, за якою вона може порівнюватися з іншими абстрактними величинами. *У математичній логіці враховують лише логічні значення (істинність, хибність), а не зміст розглядуваних висловлювань* (з наук.-попул. літ.); *Задання функції формулою зручне тим, що дає можливість знаходити значення функції для довільного значення аргумента* (з навч. літ.).

Ма́ти зна́чення *див.* **ма́ти**[2].

△ **(1) Зна́чення сло́ва,** *лінгв.* — зміст слова, що являє собою відображення або вираження в ньому певного позначуваного явища, предмета і т. ін. об'єктивної дійсності. *— Кожух почистити? — механічно перепитала Гелена, намагаючись пригадати значення слова "кожух"* (М. Руденко); **(2) Перено́сне зна́чення сло́ва,** *лінгв.* — вторинне значення слова, яке виникає на основі прямого. *Поетична мова є джерелом постійної взаємодії у лексичній семантиці прямого й переносного значень* (з наук. літ.); *У переносному значенні вислів "хто сіє вітер, пожне бурю" — пересторога тим, хто плекає недобрі наміри* (з наук.-попул. літ.); **(3) Пряме́ зна́чення сло́ва,** *лінгв.* — буквальне, не переносне значення слова. *Слово "високий" у Т. Шевченка вживається в двох прямих значеннях ("такий, що знаходиться або підноситься високо" та "стрункий") і в переносному — "урочистий"* (В. Русанівський); *Ще буде свято й на його вулиці — до речі, дуже актуальне прислів'я, оскільки він зараз в черговий раз залишився на вулиці в прямому значенні цього сумного вислову* (Є. Кононенко).

◊ **Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, ці́нності)** *див.* **надава́ти**[2]; **(4) У по́вному (по́внім) зна́ченні (розумі́нні) [цьо́го] сло́ва ([цих] слів)** — справжній, який відповідає значенню слова. [О с т р о ж и н:] *Ми, журналісти, в повному значенні цього слова — машини* (Леся Українка); *Це була в повнім розумінні школа, із задаванням уроків та щоденними іспитами* (з наук. літ.).

ЗНАЧИ́МИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **значу́щий** 1. *Серце защеміло, коли згадала* [Марія] *Добролюбова. Коротка була їхня дружба, але така щира, міцна, значима* (О. Іваненко); *З усіх боків линули звуки — чудні, незрозумілі, та все ж знайомі й значимі* (М. Дашкієв).

ЗНАЧИ́МІСТЬ, мості, *ж., рідко.* 1. Абстр. ім. до **значи́мий.** *Говорив* [Корж] *не голосно, але переконливо; кожним словом, жестом і рухом підкреслював значимість власної персони* (С. Добровольський); *Усі почули, як вигукнув Брянський: — За Батьківщину! Вперед! Ніколи, ні до, ні після цього, Черниш не чув цієї фрази так. З якоюсь особливою силою й значимістю прозвучала вона їм тут, збираючи всіх в кулак* (О. Гончар).

2. Те саме, що **зна́чення** 1. *Коли говорилися ці слова, Катря сиділа приголомшена і знівечена їх страшною значимістю* (Н. Рибак); *Мелодія наростала, могутнішала, сповнювалася значимістю і змістом...* (О. Бердник).

ЗНА́ЧИТИ, чу, чиш, *недок.* 1. *тільки 3 ос., що і без прям. дод.* Мати якийсь зміст, дорівнювати значенням чому-небудь. — *Сіла я, знаєте, на припічку та й розгадую, що би цей сон міг значити* (Л. Мартович); — *У нас можуть бути діти... Голубчику!.. Ти лиш вдумайся, що то значить те велике слово... Дитиняточко маленьке...* (Г. Хоткевич); *Філолог ти. Це кожен бачить, і кожен скаже без вагань. Бо філологія — це й значить любов до слова і до знань!* (Д. Білоус); *Пора нам починати практичні роботи. — Що значить практичні? — заморгав віями Боря. — І в чому?* (О. Бердник); // *з інфін. або підрядним реченням.* Означати що-небудь, свідчити про щось. *Я себе ловлю, що до сонця звертаюсь, як до живої істоти. Невже се значить, що мені вже бракує товариства людей?* (М. Коцюбинський); *За мир у всьому світі — Це значить: за народ, За колоски налиті, За шум весняних вод!* (М. Рильський); *Він згадав, що значить цей білий простір перед очима. Це чиста сторінка* (Любко Дереш); *Звернувшись до Бруна, промовив* [лікар]: — *От що значить говорити й спілкуватися з розумними людьми!* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *що, для кого — чого.* Відігравати певну роль, мати яке-небудь значення, бути важливим для когось. *Коли мої твори що-небудь значать, мають яку-небудь вагу, то задля діла (справжнього діла) — вони одні тільки потрібні, а не моє ймення* (Панас Мирний); [Р і ч а р д:] *Більше для мене значить усміх мого Деві, аніж прокльони твого Годвінсона* (Леся Українка); *Багато значило для кристалізації ідейних переконань Б. Лепкого його знайомство у студентські роки з корифеями української культури І. Франком, М. Грушевським, С. Крушельницькою* (з наук. літ.).

(1) **Що [то] зна́чить** *хто, що* — уживається при намаганні пояснити щось підкреслюванням певних особливостей, рис кого-, чого-небудь. — *Пам'ятаєш, як старший лейтенант Брянський перед своєю смертю гукнув нам: "За Батьківщину!.." І голос тоді в нього був якийсь не простий... — Що то значить — Батьківщина!..* (О. Гончар); — *От прийде голова, то й кажіть йому, — викрутився дипломатично Калатайло: що то значить коло влади потертися! Зразу хитрості прибуває в чоловіка!* (Г. Тарасюк).

ЗНАЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *недок., що чим і без дод.* Вирізняти що-небудь позначкою, міткою; позначати, мітити. *Весь годящий ліс десятники тут же значили крейдою, саме його й брали ми* (І. Муратов); *До пізнього вечора не розходились новобугівці з полів: одні ще отримували землю, другі кіллям значили межі, а треті .. орали свої наділи на зяб* (М. Стельмах); * Образно. *В мене дні бунтують і кричать, Підвладні власним, не чужим законам, І тиснуть в серце вогневу печать, І значать все не сірим, а червоним* (О. Теліга); *Домашні духи, певно, чи бережуть, а чи бодай значать людину невидимою печаттю, тоді її щадять і лісові, й лугові, й водяні та інші духи й торують їй стежку тудою, де менше небезпеки* (І. Білик).

ЗНА́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок.* 1. Бути занесеним до якогось списку; числитися де-небудь. *Люди ми не слобідські. Раніше за Томарівською волостю значились, а тепер до Борисівської нас приписано* (А. Шиян); *Він .. навіть не дивився на той списочок, в якому значилося і його прізвище серед тих, що викликалися на розмову з ректором* (Григорій Тютюнник); // Бути написаним, указаним де-небудь; зазначатися. *Олег Іванович зупинився на шляху біля почорнілого стовпа з погнутою бляшаною стрілкою. Колись на ній, мабуть, значилась назва якогось недалекого села* (С. Голованівський); *Проти кожного прізвища значилася професія того чи іншого члена екіпажу* (М. Білкун); — *Грецькі боги, то й словеса їхні, — знизав Сивоок плечима. — Скрижалі знайшов Мойсей кам'яні трьома мовами, наша там не значилася* (П. Загребельний); // *безос.* — *Так от що, Женю .. Ці документи я знайшов при твоїй матері .. Тут значиться, хто ти, як твоє прізвище* (Ю. Мокрієв); *В родовому архіві Стадницьких документально значилось, що Володимир Стадник військовим промислом доскочив дворянського герба і достоїнства* (М. Стельмах).

2. *перев. із запереч. част.* н е, *розм.* Бути в наявності; // *безос. Чого-чого, але наскоку звідси адмірал Янікоста зовсім не сподівався: адже йому достеменно було відомо, що в пустинному цьому районі червоних військ не значиться* (О. Гончар); *Якихось наукових досягнень за Шарптоном не значилось* (М. Руденко).

3. *безос., діал.* Уважатися. *Я стала у них за служницю.. Нібито значилося, що й вони мені помагають, але така то була їх поміч!* (І. Франко).

4. *безос., кому, діал.* Здаватися (про сприймання). *Коли світ був пломенистий, веселий — значилося Остапові, що в людей день* (Марко Вовчок).

ЗНАЧИ́ТИСЯ, и́ться, *недок.* 1. *рідко.* Те саме, що **познача́тися** 1. *Кожний найменший рух, кожний скок риби в Дніпрі значився на поверхні кружечками* (Юліан Опільський); *Вона була бліда, це значилося навіть по вузенькій смужці обличчя* (І. Білик).

2. Пас. до **значи́ти.** * Образно. *Як спогади значаться часом, допіру пам'яті туман скресає роками* (В. Стус).

ЗНА́ЧИТЬ, *вставн. сл., розм.* Уживається для підсумовування, узагальнення висловленої думки; отже, таким чином. *Сплю добре, рано лягаю, у 8 встаю, сплю, значить, не менше 9 годин на добу* (М. Коцюбинський); *Павло сяк-так, для годиться, помантачив косу, поплював у руки, широко розставив ноги і, відвівши далеко назад косу, щоб, значить, був більший розгін, махнув нею по траві* (Григорій Тютюнник); *Кіт питав: — А ти вмієш вигинати спину, воркотіти та пускати іскри? — Ні. — Значить, ти не можеш мати своєї думки, коли говорять розумні люди* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена).

ЗНА́ЧИТЬСЯ, *вставн. сл., прост.* Те саме, що **зна́чить.** [Храпко:] *Ну, а скільки ж тобі та лучка доходу давала?* [Перепадя:] *Та аж нічого доходу. Сіно, значиться, брав та очерет жав — отож і дохід увесь* (Панас Мирний); *— Давай, брат, закурить! — повернувся високий до короткого. — Щоб, значиться, дома не журились* (В. Винниченко); *З ширини полоззя старий Сірко виснував, що це старовіри. Проїхали вгору. А раз так, то, значиться, вони їхали вниз до останнього снігопаду* (І. Багряний); *Ти що ж думаєш, я ото про гроші завів, щоб, значиться, наздогад буряків?* (М. Чабанівський).

ЗНАЧІ́ННЯ[1]**,** я, *с., рідко.* Дія за знач. **значи́ти.** *Читач нерідко вдається до значіння олівцем на полях книжки важливої інформації* (із журн.).

ЗНАЧІ́ННЯ[2]**,** я, *с., зах., заст.* Значення. [Василь:] *Дуже велике пошанування робите ви мені, називаючи мене батьком нової літературної школи. Шановні добродійки й добродії! Ви прибільшуєте моє значіння* (В. Самійленко); [Семпроній:] *Підслухано якісь слова містичні про тіло й кров. Се вам найбільше шкодить. Коли б хто розказав хоч би мені, яка в тому потреба і значіння* (Леся Українка); *Назва "ідея" має в книжці Рудницького аж вісім значінь* (Б.-І. Антонич).

ЗНАЧКІ́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Той, хто заслужив, одержав право на носіння певного значка (у 1 знач.). *Чисельність спортсменів-розрядників та значківців "воїн-спортсмен" серед курсантів військових інститутів та факультетів не перевищує 60 %* (з навч. літ.).

ЗНАЧКО́ВИЙ[1]**,** а, е. Прикм. до **знач́ок** 1, 2. *Найчастіше ареали на карті позначають значковими зображувальними засобами у вигляді стилізованих рисунків* (з навч. літ.).

ЗНАЧКО́ВИЙ[2]**,** вого, *ч.* 1. *рел-церк.* Той, хто несе який-небудь церковний знак. *За панотцем рушила півча, а за нею значкові понесли хоругви й стяги, за якими вже посунули всі козаки* (М. Старицький).

2. *військ.* Те саме, що **Значко́вий това́риш** *(див.* **това́риш).** *Бувають військові, значкові, І сотники, і бунчукові, Які правдиву жизнь* [правдиве життя] *вели* (І. Котляревський); *Тут не був* [Григорій] *чверть віку. Там, де росли дерева, чорніли пні; де красувалися двори значкових та козаків, стояли пустки або хатини, печально схожі на жебраків* (Василь Шевчук); *Вороньківський сотник Василь Берла пошепотівся із значковими Яковом Михайловським та Андрієм Грабовецьким, і Берла прочинив до хижі дощані двері та покликав Грем'ячевського* (Ю. Мушкетик).

△ **Значко́вий това́риш** *див.* **това́риш.**

ЗНАЧЛИ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **значу́щий.** *Ніколи, можливо, сучасник (я маю на увазі художника-творця) не мав такого вдячного ґрунту для створення зразків мистецтва високих і значливих, як у наш час — час титанічної боротьби світла з темрявою* (О. Довженко); *— Може, золотенький Миколо Йвановичу, посприяєте, щоб на роботу в інституті влаштуватися? .. Знаєте ж, як воно в Києві з пропискою. А ви тут людина шановна, значлива...* (М. Дашкієв); *Коли він читав, то, дивна річ, текст набирав у його устах якогось мовби додаткового, значливого змісту* (О. Гончар); [Баюрак *(з значливим усміхом):*] *Не бачу найкращої з красунь...* (Б.-І. Антонич).

ЗНАЧЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **значли́вий.** *Були* [дані] *цілком переконливі і достатні для складення попередньої угоди: зазначення собівартості скла та його основних технологічних показників давали можливість судити про значливість винаходу* (М. Дашкієв); *Блідий від хвилювання, прожогом кидається* [хлопець] *до Чередниченка-голови і вже стоїть перед ним, напружений, свідомий значливості моменту..: — Пробу взято!* (О. Гончар); *Страшенно радувалася* [Матильда] *своїй значливості й хотіла бути посередницею між двома наймогутнішими чоловіками в Європі* (П. Загребельний).

ЗНАЧЛИ́ВО. Присл. до **значли́вий.** *Коли люди, зібравшись до гурту обміркувати якусь селянську турботу, починають говорити, як ведеться, перші — своє, другі — інше, Проць уважно слухатиме перших, ще уважніше — других, значливо похитуватиме малою, схожою на дозрілу моркву головою: "Ага... Так..."* (В. Бабляк); *Василько викотився з-за скрині, облизував пальці і значливо потягав носиком, мовляв, уже наївся* (І. Керницький); *Пан Стефан кивнув до Чарнецького: мовляв, іди! Ти дотепніший на вигадки. Той значливо скривив уста, в куточках весело-грайливих очей приховав усміх* (Р. Іванченко); *Особливо значливо, що відзнятий 1939 р. фільм "Моряки" мільйони наших глядачів дивилися перед війною* (із журн.).

ЗНАЧНИ́Й, á, é. 1. Досить великий (розміром, кількістю, ступенем вияву і т. ін.); чималий. *Коли б пустили сюди Ваші видання, я певний — вони знайшли б покупців. Книгарня "Киевской старины" робила б Вам значні замовлення* (М. Коцюбинський); *Заробіток його досяг значної суми* (Ю. Яновський); *За післявоєнні роки опубліковано понад двісті поем — число значне, яке свідчить про неабиякий інтерес поетів до цього жанру* (А. Малишко); *Думка і глибинні осягання в старості потребують значного часу* (Г. Колісник); *Набираючи українізованих рис уже у своїй первісній сакральній функції (як компонент церковних номінацій), найменя зазнає значних перетворень, стаючи соціально значущим іменем людини* (з наук. літ.); // Який переважає звичайні рівень, ступінь, міру і т. ін. чого-небудь. *Під час другого гетьманування Самійла Кішки Конашевич перебував у всіх його походах, здобув собі військовий досвід і зажив собі між козаками значної слави* (А. Кащенко); *Розважний, солідний, років за сорок, він мав у підлеглих і в начальства значний авторитет як знавець своєї справи та ще як людина суворо принципова* (О. Гончар).

2. Який має неабияке значення; важливий. *Він іноколи навіть думав, що надто трудне завдання він собі дав, певне, йому відпущено сили не на такі значні справи* (О. Іваненко); *І Віктор, і Валентина відчували, що ця прогулянка закінчиться чимось дуже значним у їхньому житті* (М. Руденко); *Філіп був у курсі всіх значних подій при наварреському дворі* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Який має глибокий зміст. *Сучасну українську ділову і творчу еліту об'єднує коротке й значне слово "праця"* (із журн.).

3. *розм.* Відомий, знаменитий, видатний. *У палацах, де глянь, шкода зайвих кутків: Понавішано всякої зброї, Красувались поличчя значних вояків, — То були українські герої* (П. Грабовський); *— Хлопчисько! Як ти посмів ударити мене? Значного козака! .. Як ти посмів виступити супроти кошового?* (В. Малик); // Який займає високе суспільне становище, важливу посаду і т. ін.; впливовий, знатний. *Князі, магнати, значні пани і шляхетство, з жінками, з дітьми, приїздили з Литви, Крулевства, Волині, Поділля, Угорщини, Волинщини і бавились цілими місяцями* (О. Стороженко);

Вона була значного, багатого роду, а він ще значнішого й багатшого (І. Нечуй-Левицький); *Не пристало навіть людині з вищою освітою, з поважним становищем значного урядовця вірити в сни, як вірить у них темна, неосвічена баба на селі...* (М. Коцюбинський); *Швидко привезли* [турки] *Мусія до Стамбула і показали якомусь вельми значному чиновникові при султанській канцелярії* (С. Тельнюк); — *Вам не завадить знати, принаймні в обличчя, тих значних осіб, що до них мені, можливо, доведеться послати вас з якимнебудь дорученням* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

Ма́ти (знахо́дити / знайти́) [вели́кий (значни́й)] по́пит *див.* **ма́ти²**.

○ **Вели́кою (значно́ю, бі́льшою** *і т. ін.)* **мі́рою** < *рідко* **У вели́кій (значні́й, бі́льшій** *і т. ін.)* **мі́рі**> *див.* **мі́ра.**

ЗНА́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **значни́й** 2, 3. *Він помовчав з хвилину, щоб краще підкреслити значність своїх слів* (З. Тулуб); *Він* [Бальзак] *прочитав "Коріолана" .. Шекспір набув у його очах значності* (Н. Рибак); *Вперше покидаєм домівку, пускаємось у далеч незвідану, тож почуваємо значність моменту: тепер у нас нічого нема, тільки — дорога!* (О. Гончар); *Вінтер, секретар Мертенса, .. безшумно й легко то входить, то виходить із дверей кабінету .. Князь по лініях його тіла, по рухах рук і нахилу собачої голови може судити про ступінь значності того, до кого Вінтер підходить* (В. Винниченко).

ЗНА́ЧНО, *присл.* 1. Дуже, сильно. *Видатки так значно переходили доходи, що про дальші поїздки не можна було більше й думати* (Н. Кобринська); — *Отрута, отрута,* — *шептали молдувани, значно заспокоєні тим, що більш не знаходять філоксери* (М. Коцюбинський); — *Значно поріділи ліси в Європі* (М. Чабанівський).

2. *з вищ. ст. прикм. і присл.* Набагато. *Ходжу значно краще, задишка менша, хоч ще не зовсім пройшла* (М. Коцюбинський); *При багато меншому морозі, але при великій вогкості повітря людина відчуває холод значно прикріше* (І. Багряний); *Протока була значно ширша, ніж це відразу здалося* (Ю. Смолич).

3. *у знач. пред., рідко.* Помітно, видно. — *Адже дванадцятеро поросят! Навіть значно не буде, як я* [вовк] *одно або двоє схрупаю* (І. Франко).

ЗНАЧО́К, чка́, *ч.* 1. Невелика, перев. металева пластинка прямокутної, округлої і т. ін. форми з певними зображеннями, якою нагороджують кого-небудь за заслуги або яку носять на знак солідарності з ким-, чим-небудь, належності до якоїсь організації чи на згадку про визначну подію. *Блиснув на школярському козирку бурсацький значок* (С. Васильченко); *Ось чималий значок — у червоному емалевому колі біжить спортсмен, грудьми розриваючи золоту фінішну стрічку* (В. Собко); *Хома розстебнувся, виставляючи груди з гвардійським значком і медаллю "За відвагу"* (О. Гончар); *Він любив .. плака́ти улюблених рок-зірок, значки, компакт-диски, вимпели футбольних клубів, за які він уболівав* (В. Хрущак).

2. Зображення, що має певне значення; умовний знак. [Г а л я:] *Учитель читає що-небудь, а ми пишемо; потім він дивиться, чи правильно написано, чи значки, як слідує, розставлено...* (Панас Мирний); *Листівка та мусила мати поштовий значок з печаткою, як водиться, і повинен був принести її сам листоноша* (Ірина Вільде); *Кара-Мустафа з явним острахом глянув на незрозумілі йому значки й малюнки і спитав: — Що пророкують зорі?* (В. Малик); *На білім полі Лишились олівця сліди, — Душа Онєгіна завжди В них одбивалась мимоволі — В короткім слові чи в гачку, Чи в запитальному значку* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); // Предмет, що має якесь умовне значення. *Гонки сі робляться зовсім не так, як я собі думала .. Я думала, що всі яхти стають перше в ряд, а потім переганяються наввипередки, тим часом вони всі роблять круги по морю навколо різних значків і котра більше кругів зробить в призначений час, та виграє* (Леся Українка); *Зразу ж після сніданку хорунжі повиносили на майдан курінні значки й повтикали в землю* (П. Панч); // *розм.* Тавро, мітка. *Олена побачила на Севериновій кубанці дірочку, з якої визирала вата .. — Чи куля тебе приголубила, чи на сучок напоровся? — запитала насмішкувато. Северин огрів канчуком по чоботу, кинув спідлоба очі: — Це від твого Оксена значок* (Григорій Тютюнник); *Заходився* [дядько] *відкидати верхній шар землі .. Піт з його чола аж сипався на пісок, на підсохлу світлу руду і лишався там значками темних плямок* (Ю. Логвин).

3. *заст.* Невеличкий прапорець, що його надають військовій частині для розпізнавання. *В степу мчить група вершників., Кумачевий значок, розвіваючись, майорить над ними вгорі на кінці піки* (О. Гончар); *Козаки на баских конях, суховій значками на списах грає — найкращі сотні відібрав гетьман Іван Самойлович* (Д. Білий).

ЗНАЧУ́ЩЕ. 1. Присл. до **значу́щий** 2. *Гетьман значуще подивився на вікна. Орлик зрозумів цей знак і позачиняв їх* (Б. Лепкий); *Більше він не сказав жодного слова, але Кузьма значуще перезирнувся з Манченком: вони зрозуміли, що майстер гнівається* (В. Петльований).

2. *у знач. пред.* Важливо, має значення для кого-небудь. *З глибоким хвилюванням розповідає він тепер, як це було значуще для нього — пролити кров за Угорщину* (Ю. Смолич).

ЗНАЧУ́ЩИЙ, а, е. 1. Який має неабияке значення; важливий. *Речі, про які мова була, здавались Тетяні Ничипорівні вельми значущими* (В. Підмогильний); *З Льолею М. в юнацькі роки мені довелося брати спільну участь у подіях найбільш значущих для життя цілого нашого покоління, — в часи першої світової війни та в роки громадянської війни* (Ю. Смолич); *У демократичній правовій державі на судову владу покладено вирішення практично всіх суспільно значущих конфліктів* (з наук. літ.); // Який має глибокий зміст. *Він* [Бальзак] *допомагав Евеліні вишукувати добірні, значущі фрази, якими можна було переконати царедворців, що шлюб її з іноземцем та виїзд за кордон не може стати на перешкоді володінню маєтністю* (Н. Рибак); *"Вчитись треба, Надю", — звучали в її вухах прості і значущі слова* (Д. Ткач); *Все було неприродне у їхній поведінці того дня: і надмірна пожвавленість, .. і оті значущі паузи, які западали під час розмови, коли треба було б згадати Юрка* (М. Дашкієв); *Ті люблячі погляди і ті слова були такі значущі і говорили їм так багато, що їх вистачало до нової зустрічі* (В. Малик); * Образно. *Ніхто не вигукував привітань. Урочиста, неповторна, значуща тиша була найкращим виявом загальних почуттів* (О. Бердник).

2. Який щось означає, на щось натякає; промовистий, багатозначний (звичайно про погляд, вираз обличчя і т. ін.). *Раз стрінули ми й Лену з якимсь панком, і вона усміхнулася до мене значущим усміхом* (О. Кобилянська); *Роман прощається з учителем, з почуттям тисне йому руку, ловить у відповідь значущий погляд і йде до просіки* (М. Стельмах); *Господар зробив значуще лице і зашепотів на вухо лоцманові, так що половина гостей усе чула* (Ю. Логвин).

△ **Значу́щі ци́фри** *див.* **ци́фра.**

ЗНАЧУ́ЩІСТЬ, щості, *ж.* Абстр. ім. до **значу́щий.** *Іван і Максим стояли поважні та урочисті. Вони теж переживали всю складну гаму батьківських почувань, але свідомі були й величі та значущості того акту, який наважились учинити* (Ю. Смолич); *Віктор намірився розворушити Барбарин настрій, похвалити значущість і природність її літературної праці* (Олекса Ізарський); *Люба взяла газету, кумедно наморщила брівки і, надаючи своєму круглому личку виразу особливої значущості і поважності, прочитала* (В. Собко).

ЗНАЧУ́ЩО, *присл.* Те саме, що **значу́ще.** — *Знайомі місця, — сумно й значущо сказав Кость* (Ю. Яновський); *Про свої досліди він не розповідає і тільки значущо мгикає у відповідь на мої розпити* (М. Дашкієв); *Над столом зависла тиша. Тоді рипнув стілець і значущо прогуркотів директорський кашель* (І. Білик); *Одного дня Алік посміхнеться їй так само значущо, як Самуїл посміхається Марічці* (Є. Кононенко).

ЗНА́ЮЧЕ, *розм.* Присл. до **зна́ючий.** — *Зараз танцювати почнуть, — знаюче сказав Гнатюк* (М. Олійник).

ЗНА́ЮЧИЙ, а, е, *розм.* Який знає свою справу, обізнаний із чим-небудь, вміє щось робити. *Терещенко був сміливий, бувалий і знаючий моряк* (Д. Ткач); *Викладачі все люди освічені, знаючі* (О. Гончар); — *На світі багато розумних і знаючих людей, проте вони, на жаль, ще й суєтні* (О. Шугай); *Переїздив попри те поле один знаючий парубок* (Ю. Винничук); // *у знач. ім.* **зна́ючий,** чого, *ч.;* **зна́юча,** чої, *ж.* Той (та), хто добре обізнаний із чим-небудь, досвідчений. *Стяг мій обійшов поле бою. І найкращі воїни поранені вражою рукою. То чому ж мовчите, "знаючі"? Чому закрилися пилюкою книг від поля битви?* (О. Бердник); — *Це мої засуви, — сказав він тремтячим від холоду голосом. — Не так легко і знаючому відчинити* (Валерій Шевчук).

ЗНАЮ́ЧИЙ, а, е, *заст.* Те саме, що **зна́ючий.** *А баба Мокрина — то була собі така знаюча баба, на все село знахарка. Чи в кого яка хвороба, чи в чоловіка що пропало .. — всі до неї, до тієї баби Мокрини йшли* (Б. Грінченко); *Дід був такий завзятий, що як піде на спор* [спір], *то хоч чого й не знає, то скаже – знаю, а часом і своє вигадує і так до ладу приткне, що зіб'є з пантелику й знаючого* (О. Стороженко).

ЗНЕБА́РВИТИ *див.* **знеба́рвлювати.**

ЗНЕБА́РВИТИСЯ *див.* **знеба́рвлюватися.**

ЗНЕБА́РВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знеба́рвити.** *Знебарвлена відбілювачем тканина.*

2. *у знач. прикм.* Який знебарвився, став безбарвним. *Місячна ніч над полями, знебарвлений краєвид* (Ю. Яновський); *Хай спливає в потоках осінній знебарвлений лист* (Л. Первомайський); *Ледь помітний рум'янець на знебарвлених щоках виказували його* [ясновидця] *збудження* (В. Нестайко); *Єлизавета Володимирівна .. напівсидить у ліжку. Це жахливого вигляду абсолютно знебарвлена стара жінка* (Є. Кононенко); * Образно. *Повз мене йшли дерева кочівничі, знебарвлені в буденному величчі* (П. Мовчан).

ЗНЕБА́РВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знеба́рвити** і дія та стан за знач. **знеба́рвитися.** *Інтенсивність знебарвлення уражених частин листка може змінюватися впродовж періоду вегетації* (з наук. літ.); *Оброблення рослин антибіотиками приводить до знебарвлення зелених тканин* (з навч. літ.).

ЗНЕБА́РВЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для знебарвлювання. *Знебарвлювальний засіб для волосся;* // Стос. до знебарвлювання. *Речовини, що мають знебарвлювальний ефект та діють на веснянки, є в хроні, кульбабі, огірках, лимонах* (із журн.).

ЗНЕБА́РВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знеба́рвлювати** 1 і **знеба́рвлюватися** 1. *Функція корекції знебарвлювання дає змогу коригувати фотографії, які потьмяніли* (з навч. літ.).

ЗНЕБА́РВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗНЕБА́РВИТИ,** влю, виш; *мн.* знеба́рвлять; *док.* 1. *що.* Робити безбарвним, зменшуючи яскравість кольору. *Веснянок не можна позбутися зовсім, але їх можна знебарвити* (із журн.).

2. *кого, що, перен.* Робити кого- або що-небудь менш виразним, яскравим і т. ін. *Невдоволеність .. отруювала йому* [хлопцеві] *академічні успіхи, знебарвлювала сподіванки і послаблювала енергію* (В. Підмогильний); *Давнішні перекладачі зовсім знебарвлювали ритміку Шевченка* (М. Рильський); *Кажуть, що час знебарвлює спогади* (О. Копиленко); *Я хочу, щоб ми позбулися почуття тривоги, яке лягло на нас. Звільнилися від страху катастрофи, який поглинув нас, знебарвлюючи перед нами світ* (В. Домонтович); — *О, не зважай на люту цю коросту, — Благав він, — що знебарвлює мене, На тіло, нині без ваги та зросту* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); *Чи ти створив щось велике і довговічне, чи тягнув нудну рутину конторського службовця, ти міг збагатити чи знебарвити лише одне своє життя* (з мемуарної літ.).

ЗНЕБА́РВЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗНЕБА́РВИТИСЯ,** иться; *мн.* знеба́рвляться; *док.* 1. Ставати безбарвним, втрачаючи яскравість кольору. *Світло заливало простір рівномірно й монотонне* [монотонно], *від того незвично знебарвлювалися дерева, що стояли обіч шляху* (Валерій Шевчук); *Унаслідок випадкових викидів хлору в атмосферу під час його транспортування з'являються хлоротичні ураження рослин і знебарвлюється поверхня листків* (з наук. літ.); *Єдиний розпізнавальний знак — рятувальний жилет жовтогарячого кольору — знебарвився* (П. Загребельний).

2. *перен.* Ставати менш виразним, яскравим і т. ін. *Мистецтво знебарвлюється, коли зникає національне* (з газ.); *Глибоко в платок закуталася* [тітка], *хоч день погожий .. Обличчя, в'янувши, знебарвилось і в брижі пішло* (В. Барка); *В інституті, в гурті талановитих юнаків, які зібралися з усієї країни, Геннадій відразу якось стушувався і знебарвився* (І. Волошин).

3. *тільки недок.* Пас. до **знеба́рвлювати.** *Розчин йоду знебарвлюється сірчаною кислотою* (з навч. літ.).

ЗНЕБА́РВЛЮВАЧ, а, *ч.* Речовина для знебарвлювання чого-небудь; вибілювач. *Знебарвлювачі гасять або послаблюють небажані кольорові відтінки скла* (з навч. літ.); *Знебарвлювач соку.*

ЗНЕ́БАЧКИ, *присл., діал.* Несподівано, раптом. *Йон мимохіть схопився рукою за хустинку, .. немов боявсь, що рука пустовливої дівчини ось-ось простягнеться знебачки до його шиї та стягне так легко здобутий трофей* (М. Коцюбинський); *Стефан сягнув у карман і знебачки сипнув на ворожку жменю дрібних грошей* (О. Назарук).

ЗНЕБО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знебо́лити.** *Зуб не був повністю знеболений, оскільки хворий відчував біль після введення анестетику* (із журн.).

ЗНЕБО́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знебо́лити.** *Регіональний метод знеболення допомагає зменшити больовий синдром* (з наук.-попул. літ.); *Пункційну біопсію здійснювали тонкою голкою після місцевого знеболення розчином новокаїну* (з навч. літ.).

ЗНЕБО́ЛИТИ *див.* **знебо́лювати.**

ЗНЕБО́ЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для знеболювання. *Аспірин широко використовують у світі як знеболювальний засіб, а також для профілактики інсульту* (із журн.); // *у знач. ім.* **знебо́лювальне,** ного, *с.* Те, що знеболює. *Вона дала мені знеболювального, а потім медсканером зі свого кейса обстежила мою травмовану руку* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Лікар швидкої допомоги вколов пацієнтові знеболювальне* (з газ.).

ЗНЕБО́ЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знебо́лювати.** *Знеболюваний зуб нечутливий до всіх дратівливих чинників* (із журн.).

ЗНЕБО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знебо́лювати.** *У науковій статті описано основні види й особливості знеболювання, зокрема наркоз і анестезію* (з наук. літ.); *Службу швидкої допомоги, мабуть, варто вивільнити від невластивих їй функцій, зокрема від щоденного знеболювання онкохворих за місцем проживання* (з газ.).

ЗНЕБО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕБО́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., кого, що.* За допомогою спеціальних препаратів штучно робити нечутливим до болю. *Знеболюють і сприяють зменшенню запалення суглобів компреси з травою буркуну лікарського, звіробою звичайного та шишками хмелю звичайного* (з навч. літ.); * Образно. *Різним бачила* [Марися] *хлопця .. Могла б розповісти, як почувалась, коли воно тебе ображає, геройствує перед тобою, їжиться, колючиться, а ти мусиш терпіти, стримувати себе, бо за всім цим уловлюєш дитячу його невлаштованість, шукаєш способу знеболити його прихований біль...* (О. Гончар).

ЗНЕБО́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **знебо́лювати.** *Нещодавно були внесені певні зміни в нормативну базу, які дають змогу пацієнтам отримати певні ліки та знеболюватися вдома* (із журн.).

ЗНЕБУ́ЛИЙ, а, е, *діал.* Виснажений, знесилений. *Цілу ніч я потім кидавсь Змучений, зовсім знебулий, На соломі — бо перини Не було в Ураки в хаті* (Леся Українка); [Я н е н к о:] *Що зможу я? Зневірений, знебулий?* [Д о р о ш е н к о:] *Все зможеш, все. Покинь осе життя, Вернися знов до неньки України* (Л. Старицька-Черняхівська); *Він замовк блідий і знебулий. Щелепи в нього були стиснуті* (Т. Осьмачка); *Знебулі коні ледве не вмирали зі спраги, і хоч вершники відмовлялися заради них од води, їхня пайка була надто мізерна* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); * Образно. *Давня любов, що почала була вже остигати в серці, спалахнула знову буремним полуменем і воскресила знебулі надії* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗНЕБУ́ТИСЯ, у́дуся, у́дешся, *док., діал.* Виснажитися, знесилитися. *Я з ним не нажилась, а тіки* [тільки] *знебулась* (Сл. Б. Грінченка); [М а з е п а:] *Спасибі, друзі, вам, І козакам, і запорожцям... але... Знемігся я, знебувся, підупав. І хто ще зна, чи підіймусь на силах...* (Л. Старицька-Черняхівська); [Л і р:] *Зі мною не бажають розмовляти? Недужі? У дорозі знебулися? А! Хитрощі, омана, непокора!* (М. Рильський, пер. з тв. В. Шекспіра); * Образно. *Ну, і прийде ж людині фантазія думати про зиму в такий душний вечір, як тепер, коли навіть море знебулося після сієї спеки!* (Леся Українка).

ЗНЕВА́ГА, и, *ж.* 1. Крайня неповага, зверхньо-зарозуміле ставлення (до того, хто або що може заслуговувати на повагу). *Козаки зневажали його за ту жадобу, та зневага з нього скочувалась, як з гусака вода* (В. Чемерис); *Вона заходить у коридор, кинувши на мене лише один короткий, але повний ненависті й зневаги погляд, мене пересмикує* (С. Андрухович); *Не знать мені зневаги і нужди, Коли такі скарби у тебе є, — Твоєї слави часточка завжди Звеличує дрібне життя моє* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра); *Я вам пишу — чи не доволі? Що можу вам іще сказать? Тепер, я знаю, в вашій волі Мене зневагою скарать* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

2. Цілковита байдужість до кого-, чого-небудь, відсутність турботи, піклування про когось, щось. *З якоюсь гіркою зневагою виразно промовила вона: — Де та й смерть?* (Ганна Барвінок); *Запорожець, як лев, розлігся на дорозі. Шаровари з дорогого червоного сукна були вимазані дьогтем, як вияв цілковитої зневаги до них* (О. Довженко).

3. Навмисне приниження чиєї-небудь гідності. *Побачив Турн собі зневагу, Не мед дають тут пить, а брагу, І коси не траву найшли. Зробився Турн наш біснуватим, Реве, як ранений кабан* (І. Котляревський); *Піднялася вся нація, бо урвався терпець народу, піднялася відплатити за зневагу прав своїх, за поругу звичаїв, за безчинства чужоземних панів, за пригноблення* (О. Довженко); *Мені хотілося мерщій вискочити з цього дому, де мене могла чекати тільки зневага, але моя воля була паралізована* (Б. Антоненко-Давидович).

4. *розм.* Образливе слово, вчинок. *Самсон стоїть, мов скам'янілий, Блідий, і мовчки вислухає Оту зневагу: гнів безсилий У грудях стиснутих бурхає* (Леся Українка); *Намислив він випробувати жінчину довготерпеливість нескінченними образами і зневагами* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

5. *рідко.* Те саме, що **зневажа́ння.** *Чи потребує ж особливого роз'яснення, що свавільна і жартівлива пародія одного Фрейліґратового вірша, зроблена комічною основою Атта Троля, зовсім не має на меті зневаги поета?* (Леся Українка).

◊ **Чини́ти знева́гу** *див.* **чини́ти**[1].

ЗНЕВАЖА́ЛЬНИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **знева́жник.** *Для братів своїх став я відчужений, і чужий для синів своєї матері, бо ревність до дому Твойого* [Твого] *з'їдає мене, і зневаги Твоїх зневажальників спадають на мене, і постом я виплакав душу свою, а це сталось мені на зневагу* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ЗНЕВАЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зневажа́ти.** *Чи міг би* [Іван Петрович] *впізнати в його тлустій, мов огірок, постаті того негідника Вербицького, що в нього стріляв за зневажання честі людини* (І. Пільгук); *Василеві було противно дивитися, як принижувала себе людина. Він уперше бачив таке зневажання своєї гідності* (А. Хижняк).

ЗНЕВАЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *рідко* **ЗНЕВА́ЖУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗНЕВА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.* 1. *кого, що.* Виявляти зневагу (у 1 знач.) до кого-, чого-небудь; протилежне п о в а ж а т и. *Не люблю я і просто зневажаю людей, у яких слово розходиться з ділом* (А. Головко); [Ж е р ц і:] *Закопать* [бунтівника] *живцем! Бо він богів зневажив!* (Леся Українка).

2. *кого.* Ображати кого-небудь, принижувати чиюсь гідність. — *Він думає, що як має вітряк, а я ні, то можна мене зневажать перед миром!..* (М. Коцюбинський); *Жаль — недостойне почуття, воно зневажає того, кого ми жаліємо* (Ю. Яновський); *Спливе їй на думку та проклята ніч, коли він* [Чіпка] *п'яний зневажив її, матір, тяжкими докорами...* (Панас Мирний).

3. *що.* Нехтувати чимось, не виявляючи належної уваги до чого-небудь, не надаючи значення чомусь. — *Не треба мені твого кохання, не проси й мого, — одрізала дівчина .. — Е, — подумав дід, — яка пиха! зневажає залицяння такого козака!* (О. Стороженко); *Зневаживши пересуди сусідок, вона щиро віддала свою руку цьому гарячому, бурхливому старшині з вигнутими ногами природженого вершника* (О. Гончар).

ЗНЕВАЖА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **зневажа́ти.** *Усі раби, які під ярмом, нехай уважають панів своїх гідними всякої честі, щоб не зневажалися Боже ім'я та наука* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ЗНЕВА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знева́жити.** *Родіон бував — маленький чоловік — Зневажений не раз, а інколи то й битий* (М. Рильський); *Учора ввечері він заступився за зневажену жінку, а сьогодні вже в темниці за те тільки, що не підкорився капралові* (В. Гжицький); *Сулейманові написала* [Хуррем]: *“.. Ріс забутий нами, мало не зневажений, а коли вмер, то виявилося, що він найдорожчий”* (П. Загребельний); *Гірке життя під канчуком ворожим, .. Зневажене невільницьким ярмом...* (М. Старицький); *В 1648 році повстання перекинулося з Запорозької Січі на всю Україну. Весь український народ став на захист своїх зневажених прав* (О. Довженко); // **знева́жено,** *безос. пред. Коли б гетьман сказав їм був у цей мент: “Так, зневажено мене. Ідіть і бороніть мою честь!” — вони безперечно пішли б* (Б. Лепкий).

ЗНЕВА́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знева́жити.** *Волхв проповідував кару на українську землю за зневаження віри батьків своїх* (І. Огієнко); *Під час розгону Центральної Ради .. один тільки голова Центральної Ради Грушевський демонстративно опустив руки долі, заявивши рішучий протест проти брутального зневаження міжнародного права й суверенності Української Народної Республіки* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗНЕВА́ЖИТИ *див.* **зневажа́ти.**

ЗНЕВА́ЖЛИВИЙ, а, е. Сповнений зневаги (у 1–4 знач.). *Олександра з презирством, наче зачіпаючи, глянула на чоловіка. Гнат не постеріг того зневажливого погляду* (М. Коцюбинський); — *Тільки він ото якийсь покручений,* — *невдоволено зауважив Сахнович. — Ну й до жінок у нього ставлення трохи зневажливе й цинічне* (М. Івченко); *Сміялася вона голосно, задерикувато, і Панкратову яскраво вчувалися в її сміхові зневажливі й часто навіть гнівні нотки* (О. Донченко); *Я ще довго стояв край воріт. Стояв, а в голові болісно лунало оте зневажливе, ба навіть презирливе: “Ех, ти... ”* (Є. Доломан); // Який виражає зневагу. *Грінченко зробив зневажливий порух губами* (Л. Смілянський).

ЗНЕВА́ЖЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **знева́жливий.** *Постановлено зробити так: .. щоб скарати вчителя за його зневажливість і непошану до свого начальства, то не давати йому більше дров* (Б. Грінченко); *Дехто ще стоїть біля чорнявого, з красивим хижуватим носом Кульницького. На вузькому обличчі його змішалися вирази зверхності, невдоволення і зневажливості* (М. Стельмах); *Останні слова Бланка промовила з відвертою зневажливістю, але гіркота, що прозвучала в її голосі, завадила Маргариті образитися* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗНЕВА́ЖЛИВО. Присл. до **знева́жливий.** *Йон, гладкий, червоний молдуван, .. лиш коротко засміявся та махнув зневажливо рукою* (М. Коцюбинський); *Тепер Митько, уже навіть не ховаючи презирства до “перебіжчика”, кинув зневажливо: — Ну, котись!* (А. Головко); *Він колись дивився на нього так зневажливо, а цей скромний лікар доклав усіх зусиль, щоб врятувати його* (В. Гжицький); *Я завсіди чогось думав, що люди роблять прикру помилку, зневажливо відмахуючись від минулого* (Р. Андріяшик); *Хто ж того не знає, що до своєї газетної роботи він ставиться зверхньо, зневажливо?* (О. Шугай).

ЗНЕВА́ЖНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **знева́жливий.** *Це тут його* [О. Пушкіна] *кипуча мова Напівмілорда Воронцова Затаврувала на віки Зневажним помахом руки* (М. Рильський); *Параска найшла дошкульне місце, помстилася синові за зневажне ставлення до хатніх* (К. Гордієнко); *Він незлобливо, зверхньо посміється над вашим і тутешнім пережитком .. І, схаменувшись, похапцем наклеїть зневажний сміх модерного хлопчини, що вчасно збувсь наїву хутірського* (Б. Олійник).

ЗНЕВА́ЖНИК, а, *ч., розм.* Той, хто зневажає кого-, щонебудь. [К и р п а:] *Така честь батькові?* [Т р о х и м:] *Не батькові, а лихому чоловікові, зневажникові, звірові!..* (М. Кропивницький); [Г е р м е с:] *Мабуть, у рабстві краще бути в скель оцих, Ніж Зевса-батька вісником довіреним.* [П р о м е т е й:] *Отак і треба зневажать зневажників* (Борис Тен, пер. з тв. Есхіла).

ЗНЕВА́ЖНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **знева́жник.** *Організатори непокояться долею музею, щодо якого зневажниця постанови суду ладна втілити свої погрози й розчистити прилеглу земельну ділянку для забудови* (з газ.).

ЗНЕВА́ЖНО, *рідко.* Присл. до **знева́жний.** *Орел, осягши скельної вершини, Дивиться зневажно на малі тварини* (Я. Щоголів); *Дяк зневажно зміряв поглядом Панька з ніг до голови* (О. Кониський); *І чого се той гончар Так зневажно топче глину?* (А. Кримський); [К р е о н т:] *Не відповім зневажно віщунові я* (Борис Тен, пер. з тв. Софокла).

ЗНЕВА́ЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знева́жувати.** *Сам змучений і нещасний* [Микола], *з завчасно розбитою й ображеною душею, гноблений і зневажуваний, — Боже! — як пристрасно бажав він, щоб життя хоч цієї дитини склалося інакше, ніж його власне!* (О. Полторацький); *Старший син імператорів Конрад.., несміливий і уважливий до неї.., зневажуваний імператором, погірдливо не заувважуваний чомусь нею. Як могла вона бути такою сліпою?* (П. Загребельний); *Він — дитина П'єтро Бернардоне, Зневажувана за лице худе* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); *Я почав готувати собі вечерю .. Натхнення не було, тому заварив лише легенький, солом'яний, глибоко зневажуваний мною у нормальному житті чай* (В. Кожелянко); // **знева́жувано,** *безос. пред. Вона була іноді винна: коли її кривджено й зневажувано, то й вона, як мала силу й змогу, не лишала цього без помсти, а іноді й надто* (Б. Грінченко).

ЗНЕВА́ЖУВАТИ *див.* **зневажа́ти.**

ЗНЕВІ́РА, и, *ж.* Відсутність або втрата віри в кого-, що-небудь, розчарування. *Багрич справді був далекий від безнадії. І навіть від зневіри. Віра в життя була з ним завжди* (Л. Дмитерко); *У того, кому зрадили, залишається зневіра до людей, зневіра, яка, ніби зміїна отрута, палить душу...* (Є. Доломан); *Ні брехнею, ні тупим обухом Не спасти гадючого кубла, Тільки б друзі не упали духом, Тільки б їх зневіра не взяла!* (Д. Павличко).

ЗНЕВІ́РЕНИЙ, а, е. Який зневірився в кому-, чому-небудь. *Ватя, зневірена в Леонідові Семеновичу, ледве вдержувала сльози* (І. Нечуй-Левицький); *Інколи ходив* [Мирон] *роботи напитувати. Та повертався завжди стомлений і зневірений; ніде не траплялось* (А. Головко); *Уся його поза, погляд, тон розповіді підказували Вадимові, що перед ним — зневірений і розчарований усім чоловік* (В. Хрущак); // Який виражає зневіру. *Її голос зовсім слабий, зневірений* (У. Самчук); // *у знач. ім.* **зневі́рений,** ного, *ч.* Той, хто зневірився. *Не жахався* [хан Санділ], *чуючи крики нажаханих, і не зневірювався, слухаючи зневірених* (Д. Міщенко); — *Ви скептик чи зневірений? — спитав я* (Валерій Шевчук).

ЗНЕВІ́РЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зневі́рений.** *Через відсутність будь-яких ідеалів, зруйнованих панівною ідеологією, віра в можливість захисту справедливості — це щось краще, ніж повна зневіреність* (з мемуарної літ.).

ЗНЕВІ́РИТИСЯ *див.* **зневіря́тися.**

ЗНЕВІ́РЮВАТИСЯ *див.* **зневіря́тися.**

ЗНЕВІ́Р'Я, я, *с.* Те саме, що **зневі́ра.** *Не додавай* [співець] *знесиленим журби, Не добивай зневір'ям підупалих, А розбуди на діло боротьби, Знайди розвагу в світлих ідеалах!* (П. Грабовський); *Розчарування й зневір'я у коханні козака так вплинуло на дівчину, що вона навіть захворіла з нудьги* (А. Кащенко); *Коли вже людині западе в душу зневір'я, то нелегко її знову обернути у віру* (І. Муратов).

ЗНЕВІРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *рідко* **ЗНЕВІ́РЮВАТИСЯ,**ююся, юєшся, *недок.*, **ЗНЕВІ́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* 1. Утрачати віру в кого-, що-небудь, розчаровуватися в комусь, чомусь. [Н е м и л о в:] *Немає гіршого горя, ніж зневірятись у тих, кому ще вчора вірив* (І. Кочерга); *Та хоч і як ти мучився в неволі, Хоч і якого лиха зазнавав, — Ти не коривсь і не клонивсь недолі, Не зневірявсь у боротьбі ніколи, Ні разу зброї з рук не випускав!* (І. Вирган); *Ми радимося, думаємо, а народ зневірюється, очікуючи, шукає виходу не там, де слід* (Р. Іваничук); *Зневірившись, що він кого-небудь діждеться, Іван вибрав під кущем місце, зібрав оберемок сухої трави і присів відпочити* (Б. Левін).

2. *тільки док., кому, рідко.* Не мати довіри в кого-небудь. — *Ви, мамо, — кажу, — своїми вигадками й батька засмучуєте; мене й його заплямували, і рідна дитина вам уже зневірилась* (Ганна Барвінок); — *Зневірився він мені, дочко. Коли б ти знала, як він мені зневірився!* (Панас Мирний).

ЗНЕВО́ДІТИ, іє, *док.* Утратити воду, вологу; збезводіти. *Ставок зневодів.*

ЗНЕВО́ДНЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знево́днити.** *Біоетанол — зневоднений етиловий спирт, виготовлений із біологічно відновлюваної сировини* (із журн.); // **знево́днено,** *безос. пред. За час оренди повністю занедбано водне дзеркало, прилеглу територію, зруйновано греблі, навесні 2007 року ставок було зовсім зневоднено* (з мови документів); *Два райони міста на кілька днів зневоднено через заміну водопроводу* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який зневоднився. *Відчуття спраги з'являється, коли організм зневоднений усього на 1 %* (із журн.); *Восени озимі довелося сіяти в зневоднений ґрунт, тому на багатьох полях сходи з'явилися лише наприкінці грудня* (з газ.).

ЗНЕВО́ДНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знево́днити** і стан за знач. **знево́днитися.** — *В нього просто зневоднення організму, розумієш?* (С. Жадан); *Один із варіантів утилізації мулу — його зневоднення і складання в брикети* (з газ.); *Причина зневоднення міста — старі труби* (з газ.).

ЗНЕВО́ДНИТИ *див.* **знево́днювати.**

ЗНЕВО́ДНИТИСЯ *див.* **знево́днюватися.**

ЗНЕВО́ДНЮВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до зневоднювання. *Зневоднювальна дія вологої солі значно нижча, ніж сухої* (з навч. літ.); // Признач. для зневоднювання чого-небудь. *Силікагель застосовують у промисловості як зневоднювальний засіб* (з наук. літ.); *Зневоднювальне устаткування.*

ЗНЕВО́ДНЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знево́днювати** 1. *Акустичний метод сушіння продуктів полягає в дії на зневоднюваний продукт інтенсивних ультразвукових хвиль* (з наук. літ.).

ЗНЕВО́ДНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знево́днювати** 1 і стан за знач. **знево́днюватися** 1. *Камерне сушіння пиломатеріалу — основний промисловий спосіб зневоднювання деревини* (з наук. літ.); *Причинами судом у дитини можуть бути травми голови, отруєння, зокрема харчове, висока температура тіла, перегрівання, зневоднювання організму* (з навч. літ.).

ЗНЕВО́ДНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕВО́ДНИТИ,** ню, ниш, *док., що.* 1. Видаляти із чого-небудь воду, вологу; збезводнювати. *Промитий казеїн зневоднюють пресуванням* (з наук.-техн. літ.); *Кава має властивість зневоднювати організм* (з газ.); *Посушлива погода може не тільки зневоднити ландшафт, але й знищити його* (із журн.).

2. *перен., розм.* Припиняти водопостачання. *Щотижня будинок зневоднюють на весь день* (з газ.); *Центр Львова зневоднили на три дні* (з газ.).

ЗНЕВО́ДНЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ЗНЕВО́ДНИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Утрачати воду, вологу; ставати зневодненим. *Під дією високих температур відбувається посилене випаровування вологи через шкіру, організм зневоднюється* (з газ.); *Виготовлений із глини глечик кладуть на спеціально влаштовані дощечки, щоб гарно просох та зневоднився* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **знево́днювати.** *Мул зневоднюється в спеціальному цеху з використанням центрифуг* (з наук. літ.).

ЗНЕВО́ДНЮВАЧ, а, *ч.* 1. Пристрій для видаляння води, вологи із чого-небудь; дегідратор. *Шнековий зневоднювач може бути використаний для зневоднення осаду, утворюваного під час очищення стічних вод* (з наук. літ.).

2. Речовина для зневоднювання чого-небудь. *Еритроцитарну масу видаляли зі зразка методом поступового збільшення концентрації зневоднювальної речовини. Як зневоднювач було застосовано етиловий спирт* (з наук. літ.).

ЗНЕВО́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знево́лити.** [Я к и м:] *Може ще день, два — і голосом могучим озветься вся зневолена країна, сонцем ясним наша доля засяє!* (Б. Грінченко); *Зневолений ведмідь повинен був .. визнати свою неволю. Його прив'язали у дворі до стовпа* (Я. Качура); // **знево́лено,** *безос. пред. Духовна влада виключила М. Шашкевича із семінарії 21 лютого 1830 р. Таким робом зневолено його на цілий рік перервати студії* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **безво́льний.** *Розволод поплентав їм услід, нещасний і геть зневолений* (І. Білик); *Я ставав покірний, зневолений, отупілий* (Валерій Шевчук).

ЗНЕВО́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **знево́лити.** *Наука поголовного зневолення людей мертва, вона породжує грубу силу, а не мисль...* (Р. Іваничук); * Образно. *За хвилею хвиля лягає під вітром в зневоленні. Регочуть матроські обличчя, шорсткі, неоголені* (Б.-І. Антонич).

ЗНЕВО́ЛЕНО. Присл. до **знево́лений** 2. — *Ну, хай... — прискорено й зневолено погодилась Ніна, — але ж треба щось робити, треба зараз же... негайно!* (А. Любченко); *Бойко зневолено поставив на землю свою потерту валізчину* (І. Нижник).

ЗНЕВО́ЛИТИ *див.* **знево́лювати.**

ЗНЕВО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕВО́ЛИТИ,** лю, лиш; *наказ. сп.* знево́ль; *док.*, *кого, що.* 1. Позбавляти самостійності, волі; поневолювати, уярмлювати. — *Де шукати шляху до волі, як не у боротьбі з тим, хто тебе зневолює?* (А. Кащенко); — *Ми скажемо всім, що наша республіка залізом і кров'ю не дасть себе зневолити* (Ю. Яновський); // Підкоряючи собі, своєму впливові, примушувати когось робити що-небудь поза його волею, бажанням. *Хмельницький спочатку старався впливати на Швецію, щоб не доводила до розриву з Москвою та не зневолювала й його до розриву* (М. Грушевський); *Я дивлюся на тебе, і якийсь жаль хапає мене за серце. Так, немовби я чимось скривдив, зневолив тебе* (І. Франко).

2. *перен.* Оволодівати ким-небудь (про почуття); обезволювати. *Миготливо-солодке й водночас болюче передчуття нового, незнаного, що неухильно ось-ось мало прийти, навістило Олену і зневолило її* (Ірина Вільде).

ЗНЕГО́ДА *див.* **знего́ди.**

ЗНЕГО́ДИ, о́д, *мн. (одн.* **знего́да,** и, *ж.).* 1. *тільки мн.* Злигодні, нещастя, труднощі. *Видублене знегодами обличчя було дрібно посічене зморшками* (Р. Андріяшик); *Хоч важка дорога й виснажувала, бо після минулорічних знегод Сергій був ще слабовитий, але тут легше таки дихалось* (І. Білик); *Повість сумну про нещастя аргейців і власні знегоди Ти розповів нам з умінням* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. *розм.* Те саме, що **него́да** 1. *Тільки ті рослини, які добре розкущились, здатні протистояти зимовим знегодам* (з газ.).

ЗНЕДА́ВНА, *присл.* З недавнього часу; віднедавна. *Містечко справді розрослося знедавна, до нього прибилося багато зайшлих людей* (Ю. Мушкетик); — *Ну, кажу — так це знедавна: Гени, коди, ДНК... А раніш велося справно, Від природного струмка* (Б. Олійник); *А онде й шлях, а трохи вище людська селитьба, городище .. І той кораблик, що прибув знедавна. Лише чомусь нема на ньому Фавна* (Л. Костенко).

ЗНЕДО́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знедо́лити.** *Пригляньмось до нашого люду, Як сум йому очі охмарив! Знедолений ладом ворожим, Він працею держить всі стани...* (П. Грабовський); // **знедо́лено,** *безос. пред. Стою й не тішуся — караюсь: Як скривджено й знедолено тебе!* (Н. Тихий).

2. *у знач. прикм.* Позбавлений найнеобхіднішого, найдорожчого; бідний, нещасний. — *Боги на високому небі, люди на широкій землі, .. поверніть мені сина-синочка!.. Від самого серця йшли прості слова, плакала, квилила обікрадена, знедолена матір* (С. Скляренко); *Він залишився один у цьому чужому холодному світі і .. почував себе скривдженим, знедоленим сиротою* (В. Малик); // *у знач. ім.* **знедо́лений,** ного, *ч.*; **знедо́лена,** ної, *ж.* Нещасна, бідна людина. — *Хто боїться, той раб. А з тебе вільна людина виросте! Щоб не тільки за себе, а й за всіх знедолених боровся, як твій батько...* (К. Гриб); *За знедолених праведний суд Господь чинить відразу* (В. Багірова).

ЗНЕДО́ЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **знедо́лений** 2. *Саме художня форма псалмів і молитви давала можливість Шевченкові щиро висловити свої почуття болю за знедоленість народу* (з наук. літ.); *Юрій Федькович реалістично розкрив тему знедоленості селянства та рекрутів* (з навч. літ.).

ЗНЕДО́ЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **знедо́лити.** *Передова літературна думка кінця XIX — початку XX століття концентрувала увагу на проблемах знедолення й приниження народів* (з наук. літ.); *Етнічний українець за своїми успадкованими від праотців нормами моралі не буде наживати статки за рахунок обкрадання й знедолення співвітчизників* (з наук.-попул. літ.).

2. *рідко.* Те саме, що **недо́ля.** *Навдивовижу хороший липневий ранок намагався скрасити сирітське знедолення дівчат, жінок* (Іван Ле).

ЗНЕДО́ЛЕНО. Присл. до **знедо́лений** 2. *Нехай моя доля знедолено плаче. Карає і мучить нестерпним життям. Я — все-таки сильна! Я щось-таки значу! Я світ цей здивую красивим дитям!* (Ганна Чубач); *Знедолено височіють над нами столітні будинки-пам'ятки* (з газ.).

ЗНЕДО́ЛИТИ *див.* **знедо́лювати.**

ЗНЕДО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕДО́ЛИТИ,** лю, лиш; *наказ. сп.* знедо́ль; *док.*, *кого, що.* Позбавляючи найнеобхіднішого, найдорожчого або кривдячи, робити нещасним. *Не може бути вільним і щасливим народ, що поневолює й знедолює інші народи* (з газ.); *Порозбійничати з гайдамаками мені довелося б з тиждень, не більше... і за цю коротку втіху погодився б утратити всі мої маєтності, знедолити сім'ю і потрапити на палю?* (М. Старицький).

ЗНЕДУХО́ВИТИ *див.* **знедухо́влювати.**

ЗНЕДУХО́ВИТИСЯ *див.* **знедухо́влюватися.**

ЗНЕДУХО́ВЛЕНИЙ, а, е. Який знедуховився; обездуховлений. *У знедуховлених обширах всяка найменша духовна праця викликає насміх, зневагу* (Є. Пашковський).

ЗНЕДУХО́ВЛЕННЯ, я, *с.* Утрата духовності; обездуховлення. *Його непокоїло, скажімо, чи достатньо готові ми зустріти еру технізовану, чи не ширитимуться за нових умов явища знедуховлення, .. чи пожадливий невситенний практицизм не призведе зрештою .. до падіння моральності* (О. Гончар); *За словами І. М. Дзюби, деморалізація, знедуховлення не є суто українськими — це єдиний загальносвітовий процес, набагато загрозливіший, ніж наближення екологічної катастрофи чи періодичні фінансово-економічні стагнації* (з наук. літ.).

ЗНЕДУХО́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕДУХО́ВИТИ,** влю, виш, *док.*, *кого, що.* Позбавляти духовності; обездуховлювати. *Царський уряд всіляко знекровлював, знедуховлював український народ* (з наук. літ.); *Знедуховити молоде покоління.*

ЗНЕДУХО́ВЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ЗНЕДУХО́ВИТИСЯ,** влюся, вишся, *док.* Утрачати духовність; обездуховлюватися. *В умовах утвердження сучасної техногенної цивілізації та масової культури художньо-образна свідомість збіднюється, стандартизується, знедуховлюється* (з навч. літ.); *Ми зобов'язані не допустити, щоб наша молодь знедуховилася, денаціоналізувалася* (з публіц. літ.).

ЗНЕЖИ́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знежи́рити.** *Просушену й знежирену бавовну використовували для утеплення одягу* (із журн.); *Багаті на білок рослинні замінники м'яса виготовляють зі знежиреного соєвого борошна* (з газ.).

ЗНЕЖИ́РЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знежи́рити** і стан за знач. **знежи́ритися.** *Ванни для знежирення деталей ультразвуковим способом повинні бути обладнані місцевою витяжною вентиляцією* (з мови документів); *Найпоширенішою причиною сухості шкіри є неправильний догляд, який призводить до її надмірного знежирення* (із журн.).

ЗНЕЖИ́РИТИ *див.* **знежи́рювати.**

ЗНЕЖИ́РИТИСЯ *див.* **знежи́рюватися.**

ЗНЕЖИ́РЮВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до знежирювання. *Шампунь має добрий очищувальний та м'який знежирювальний ефект* (з мови реклами); // Признач. для знежирювання чого-небудь. *Знежирювальна рідина; Знежирювальний засіб.*

ЗНЕЖИ́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знежи́рювати** і стан за знач. **знежи́рюватися.** *Субмікрокристалічні щільні глини застосовують як адсорбенти для очищення нафтопродуктів, відбілювання та знежирювання тканин* (з наук. літ.); *Синці під очима часто зумовлені нервовими чи серцевими захворюваннями або знежирюванням шкіри* (із журн.).

ЗНЕЖИ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗНЕЖИ́РИТИ,** рю, риш; *наказ. сп.* знежи́р; *док., що.* Видаляти жирові речовини із чого-небудь. *Кишкову сировину необхідно знежирювати, щоб уникнути її псування* (з наук. літ.); *Скло перед фарбуванням необхідно ретельно вимити, знежирити й просушити* (із журн.).

ЗНЕЖИ́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗНЕЖИ́РИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Утрачати жирові речовини, ставати знежиреним. *Хлорована вода негативно впливає на волосся. Воно знежирюється, блякне й навіть може почати випадати* (із журн.); *Посипані сіллю шкурки залишають на 5 днів, протягом яких міздря знежириться, а на поверхні виступить розсіл, який видаляють сухою ганчіркою* (з навч. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **знежи́рювати.** *Підготовлена поверхня шліфа знежирюється ватним тампоном, змоченим етиловим спиртом* (із журн.).

ЗНЕЖИ́РЮВАЧ, а, *ч.* Речовина або суміш, що має здатність видаляти жирові елементи з різних матеріалів, із поверхні предметів. *Глину подрібнювали, очищали від природних органічних та неорганічних домішок. Після цього її розминали, додаючи наприкінці різні знежирювачі: пісок, товчену черепашку, шамот, полову* (з наук. літ.).

ЗНЕЗАРА́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знезара́зити.** *Дерев'яний пакувальний матеріал завтовшки понад 6 мм має бути знезаражений або термічно оброблений — висушений* (з наук. літ.); *Новонародженого кладуть на знезаражений, зігрітий і покритий стерильною пелюшкою лоток* (з наук. літ.); // **знезара́жено,** *безос. пред. Знезаражено всі криниці на територіях, які постраждали від повені* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який знезаразився. *Має* [Оксана] *норму виростити п'ятдесят тисяч виноградних саджанців, та ще саджанців особливих, гартованих, бо це ж карантин, звідси саджанець має вийти чистим, знезараженим* (О. Гончар).

ЗНЕЗАРА́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знезара́зити** і **знезара́зитися.** *Для знезараження питної води застосовують гіпохлорит натрію* (з мови документів).

ЗНЕЗАРА́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до знезаражування. *Бруньки й ефірна олія соснової хвої мають знезаражувальний і протизапальний ефект* (із журн.); // Признач. для знезаражування. *Вугілля — не тільки абразив, а й відмінний знезаражувальний засіб, що знищує бактерії* (із журн.).

ЗНЕЗАРА́ЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знезара́жувати.** *На знезаражуваній території суворо забороняється користуватися відкритим вогнем, палити, вживати їжу й воду* (з наук. літ.); *Якщо з будь-яких причин знезаражуваний посуд не можна піддати автоклавуванню, його обробляють кип'ятінням* (з мови документів).

ЗНЕЗАРА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знезара́жувати** і **знезара́жуватися.** *Знешкодження та знезаражування осадів на різних етапах очищення стічних вод — складне технічне й важливе гігієнічне завдання* (з наук. літ.); *Знезаражування повітря в приміщеннях для дезінфекції проводять ультрафіолетовим випромінюванням* (з мови документів).

ЗНЕЗАРА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗНЕЗАРА́ЗИТИ,** а́жу, а́зиш; *наказ. сп.* знезара́зь; *док., що.* Знищувати в чому-небудь або на чому-небудь хвороботворні мікроорганізми, інфекцію; дезінфікувати. *Я думав, це тільки в казках жива і мертва вода, а виявляється, можна в аптеці купити. Мертва знезаражує, жива лікує* (Л. Костенко); *За словами лікарів, важливо ретельно пережовувати їжу, аби вона достатньо просочилася слиною — це не тільки знезаражує патогенні мікроорганізми, а й сприяє кращому травленню* (з газ.); *Рослини й рослинні продукти, заражені карантинними організмами, які неможливо знезаразити або технічно переробити, підлягають знищенню* (з навч. літ.).

ЗНЕЗАРА́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ЗНЕЗАРА́ЗИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Позбавлятися хвороботворних мікроорганізмів, інфекції. *Вода у водоймах здатна самоочищатися й знезаражуватися* (з наук. літ.); *На сьогодні ніхто достеменно не може спрогнозувати, скільки необхідно часу, аби уражені інфекцією водойми знезаразилися* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **знезара́жувати.** *Технічна вода має знезаражуватися на центральних водопровідних станціях* (з наук. літ.); *Усі предмети, які використовують в аптеці і з яких мікроби можуть потрапити в ліки, повинні знезаражуватися* (з навч. літ.).

ЗНЕЗАРА́ЗИТИ *див.* **знезара́жувати.**

ЗНЕЗАРА́ЗИТИСЯ *див.* **знезара́жуватися.**

ЗНЕКРО́ВИТИ *див.* **знекро́влювати.**

ЗНЕКРО́ВИТИСЯ *див.* **знекро́влюватися.**

ЗНЕКРО́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знекро́вити.** *Стогнав поранений товариш, Вогнем знекровлений, без сил* (П. Усенко); *Україна є, отже, є українська нація. Хоч і вимордувана розкуркулюванням, скалічена концтаборами, знекровлена розстрілами, а все-таки є* (О. Шугай); // **знекро́влено,** *безос. пред. За літо в боях корпуси його* [Врангеля] *було знекровлено* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який знекровився (у 1 знач.). *Відколи його поранило, минуло три дні. І дедалі йому все гіршало. Жар в його знекровленому тілі перевалив давно вже за сорок перший градус* (О. Довженко); *Кривавий нерівний слід тягнувся стежкою з поля: ішов Бойко чи повз — а до свого подвір'я не доволік-таки знекровлене і знесилене тіло* (І. Нижник); // Дуже блідий унаслідок відпливу крові; безкровний. *Дмитрик ступив мені назустріч. Ось він уже поруч, простяг знекровлені рученята, бере мою долоню і... ніжно стискає* (К. Гриб); *Бліде, як у мерця, знекровлене, холодне, як крига, обличчя офіцерове було знайоме Михайлові* (П. Загребельний).

3. *у знач. прикм., перен.* Який знекровився (у 2 знач.); безсилий, нежиттєдіяльний; дуже ослаблений. *Частково замі-*

нила [дивізія] *в окопах втомлені й знекровлені полки й батальйони морської піхоти* (В. Кучер); * Образно. *До вагона долітає іноді .. кволий грім і сквапно тане в накуреному, заспаному повітрі. Цей грім тут такий знекровлений, такий миршавий, що аж дивно його чути* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗНЕКРО́ВЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **знекро́влений** 2, 3. *Вражало обличчя того чоловіка, вражало своєю блідістю, майже цілковитою знекровленістю і мертвим якимсь виразом* (П. Загребельний); *Знекровленість армії.*

ЗНЕКРО́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знекро́вити** і стан за знач. **знекро́витися.** *На якість яловичини впливає низка чинників: стать, вік, угодованість тварини, умови її утримування й забою (оглушення і знекровлення) тощо* (із журн.); *Обмеження сфер, де використовується національна мова, призводить до знекровлення культури* (з наук. літ.).

ЗНЕКРО́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знекро́влювати** і стан за знач. **знекро́влюватися.** *Працівників, зайнятих на знекровлюванні тварин і знятті шкур, не допускають до операцій з подальшого оброблення туш* (з мови документів); *Паренхіматозні кровотечі небезпечні й можуть призвести до смерті внаслідок значного знекровлювання організму* (з наук. літ.); *Знекровлювання економіки.*

ЗНЕКРО́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕКРО́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* знекро́влять; *наказ. сп.* знекро́в; *док., кого, що.* 1. Робити безкровним (у 1 знач.). *Операційне поле знекровлюють за допомогою стрічкового гумового джгута або пневматичної манжети* (з навч. літ.); *Артеріальна кровотеча може швидко знекровити потерпілого, тому є найнебезпечнішою* (із журн.); // Робити дуже блідим унаслідок відпливу крові. *Дві стіни страху стиснули, зчавили, пройшли через Магазаника й одразу знекровили його обличчя* (М. Стельмах).

2. *перен.* Робити безсилим, нежиттєдіяльним; ослаблювати. *Збоку дві великі верби похилилися стовбурами на протічок. Глина-пливун оголяє їх беручке коріння, знекровлює рослину* (Іван Ле); *Владолюбний гоноровитий Камбіс ніколи б не поступився братові, між ними неодмінно спалахнула б війна. Це ослабило б і знекровило Персію* (І. Білик); // Знесилювати, завдаючи втрат (перев. особовому складові армії). — *Ясно, що, вперто обороняючись, ми знекровлюєм ворога, затримуєм його просування* (М. Шеремет); *Кончак .. вирішив не вступати поки що в рукопашний бій, а лучним боєм знекровлювати руське військо* (В. Малик); *Потоцький насідав, розуміючи, що від цього залежить майбутній успіх. Вимотати повстанців, знекровити, оточити, не допустити до них підмоги* (В. Чемерис).

ЗНЕКРО́ВЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ЗНЕКРО́ВИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Ставати безкровним, слабким унаслідок утрати крові. *Під час паління судини шлунка звужуються, слизова оболонка знекровлюється, кількість шлункового соку та його кислотність підвищуються* (з навч. літ.); // Ставати дуже блідим унаслідок відпливу крові. — *Свят, свят, свят!.. — раптом почав хреститися Бершадський, а його завше червоне, обвітрене обличчя знекровилося* (Ю. Хорунжий).

2. *перен.* Ставати безсилим, нежиттєдіяльним; ослаблюватися. *З утратою політичної та державної самостійності України починає слабнути, знекровлюватися й національна система виховання* (з навч. літ.); // Знесилюватися, втрачаючи частину особового складу (про армію). *Руські чинили опір. Щоднини біля кожного оселища спалахував бій, і з кожним кроком просування вперед знекровлювалося Батийове* [Батиєве] *військо* (А. Хижняк); *Полк уже протягом п'яти днів вів тяжкі наступальні бої і, як і інші частини дивізії, виснажився і знекровився* (С. Голованівський).

3. *тільки недок.* Пас. до **знекро́влювати.** *М'ясо диких тварин не знекровлюється, тому має звичайно темний колір* (з наук. літ.).

ЗНЕЛЮ́ДНЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знелю́днити.** *Наприкінці IV ст. гуни, яких підганяв голод, що розпочався в розореній ними та знелюдненій Скіфії, пішли до Центральної Європи* (з наук. літ.); // **знелю́днено,** *безос. пред. Людський розум безсилий осягнути те, що вчинили проти вірмен 1915 року. Оселі й цілі місцевості було знищено і спалено дотла, знелюднено* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який знелюднився. *Я швидко пішов по знелюдненій уже вулиці, підстьобуваний ударами великих холодних крапель* (Валерій Шевчук); *Гротеск має на меті створити збірний, часто перебільшений образ соціального зла й огидності, знелюдненої особистості* (з навч. літ.).

ЗНЕЛЮ́ДНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знелю́днити** і стан за знач. **знелю́дніти.** *Коли радянсько-німецький фронт почав неухильно відкочуватися на Захід, гітлерівці вдалися до ще одного засобу знелюднення українських земель — примусової евакуації населення з територій, які залишали* (з наук. літ.); *Знелюднення села було лише найнаочнішим виявом загальної екологічної катастрофи, яку тягла за собою урбанізація* (з навч. літ.); *Село — колиска українства. Його знелюднення загрожує втратою національної ідентичності* (з газ.); *Миродайне усамітнення у В. Свідзинського — це інтуїтивне протистояння "відчуженню" людини, знелюдненню її, спроба повернути її природну універсальність і цілісність* (з навч. літ.).

ЗНЕЛЮ́ДНИТИ *див.* **знелю́днювати.**

ЗНЕЛЮ́ДНИТИСЯ *див.* **знелю́днюватися.**

ЗНЕЛЮ́ДНІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **знелю́дніти.** *Одного пізнього ранку вийшов Карпо на знелюднілу вулицю села* (О. Копиленко); *Соболеві стало холодно й самотньо на сій знелюднілій агорі* (І. Білик).

ЗНЕЛЮ́ДНІТИ, іє, *док.* Стати безлюдним або малолюдним; спустіти. *Наближалися фашисти; знелюдніло наше село. Кілька старих бабів тільки й лишилося* (Остап Вишня); — *Посем'я знелюдніло, і треба докласти багато сил, щоб воно знову стало многолюдним і багатим...* (В. Малик); *Вулиця знелюдніла, а я все ще не міг покинути цей горб, бо щось урочисте й піднесене відчував* (Валерій Шевчук); // *безос. Раптом стукіт копит ескадрону кінних жандармів. Гик і нагайки .. І знелюдніло на вулицях передмістя* (Є. Кротевич).

ЗНЕЛЮ́ДНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕЛЮ́ДНИТИ,** ню, ниш, *док.* 1. *що.* Робити безлюдним, малолюдним; спустошувати. — *Ми нищимо міста й знелюднюємо села, щоб оселити людей у таборі* (В. Домонтович); *Війни вщент зруйнували і знелюднили землі, що колись були колискою козацтва й основним осередком Української держави* (з навч. літ.).

2. *кого, що, перен.* Позбавляти людських рис, людяності. *Антихудожня образна система не ушляхетнює окрему людину, не формує здорову національну свідомість, не відкриває сенс національного буття, а навпаки: знелюднює індивіда, нищить національну ідентичність, фальшує дійсність* (з наук. літ.); *Єднаймося. Ми той є ґрунт Подій майбутніх. Вирішальних. До бою, бо не буде бою. Ледачість знелюдни́ть і нас...* (М. Вінграновський).

ЗНЕЛЮ́ДНЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ЗНЕЛЮ́ДНИТИСЯ,** нюся, нишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Ставати безлюдним, малолюдним; спустошуватися. *Десятки тисяч людей чи щороку, чи через рік ідуть степами в неволю. Знелюднюється Україна* (С. Тельнюк); *Базари київські знелюднилися .. Селяни остерігалися везти харчі до міста* (Ю. Хорунжий).

2. *перен.* Утрачати людські риси, людяність. *В останній сцені п'єси персонажі остаточно втрачають здатність мислити, вони знелюднюються, утрачають і людську мову, і розум* (з навч. літ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **знелю́днювати.** *Країни, що хочуть зберегти честь і свободу, спустошуються огнем і мечем, плюндруються і знелюднюються* (В. Барка).

ЗНЕМАГА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **знемага́ти** 1, 3. *П'янило голову дихання Гаїв квітчаних запашних, Хиляла втома й знемагання, І він схилився і затих...* (Б. Грінченко); *Може бути, що він трохи знемагає. Але здається їй, що те знемагання повинно ще вчора проминути* (Л. Мартович).

ЗНЕМАГА́ТИ, *рідко* **ІЗНЕМАГА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗНЕМОГТИ́,** *рідко* **ІЗНЕМОГТИ́,** о́жу, о́жеш; *мин. ч.* знемі́г, *рідко* ізнемі́г, могла́, ло́; *док.* 1. *від чого, на що і без дод.* Утрачати силу, знесилюватися від чого-небудь виснажливого (мук, утоми, важкої праці і т. ін.). *Він знемагав від муки. "Краще б я не родився або мене забито, ніж отаке терпіти!.."* (Панас Мирний); *Поет спинивсь. Поквапно серце билось. Він знемагав і далі йти не міг* (Л. Дмитерко); *Він із Криму утікає Від орди лихої. Ізнеміг* (С. Руданський); *Був колись я бадьорим і юним, та тепер постарів і знеміг* (В. Сосюра); * Образно. *Степ знемагає без води* (О. Довженко); // Почувати себе хворим, слабим. [Р я б и н а:] *Пане писарю, скажіть-бо їй на розум, що там такого, бо я щось слабий. Бачите, на язик знемагаю* (І. Франко); *Здорово знемагав* [Захарко] *на похмілля, не міг і голови звести горопаха* (Б. Грінченко); // Утрачати боєздатність, ставати небоєздатним (про армію). *Війни розбіг потоком вогняним розливсь на тисячу доріг, і ворог вражений знеміг, — не встояв перед ним* (І. Гончаренко).

2. *тільки 3 ос., кого.* Знесилюючи, виснажуючи чимсь, долати кого-небудь. *Рани їх постріляні та порубані Дуже їх ізнемагали* (з думи); *Пекуча згага та гірка печія його так знемогли, що перед очима не знать де беруться кучеряві садки, темні лісочки і сині річечки кругом їх оббігають* (Панас Мирний); *Мержинський говорив недовго, кашель зовсім знеміг його* (М. Олійник).

3. *тільки недок.* Страждати, перебуваючи в ярмі, під гнітом, утративши волю, права і т. ін. *Вони проникали до татарських і турецьких міст, де знемагали в неволі їхні брати й сестри* (А. Кащенко); *До того часу, доки на історичну арену не вийшов Богдан Хмельницький, народ України знемагав під владою Речі Посполитої* (з наук. літ.).

(1) На ра́ни знемага́ти — страждати через поранення. *На узбочці* [узбіччі] *долини біля двох сокорів козацьких, Там козак постріляний, порубаний на рани смертельні знемагає* (з думи); **(2) На сон знемага́ти** — дуже хотіти спати; засинати. *Тогді турки-яничари у галеру вхожали, Безпечно спати полягали; А котрії хмельні бували, На сон знемагали, Коло пристані козловської спати полягали...* (з думи); **(3) На спра́гу знемага́ти** — потерпати через брак чого-небудь життєво необхідного. [Ф а у с т:] *Пергаментом жаги не вгамувати, Не в нім свята, живуща течія; Повік тобі на спрагу знемагати, Коли суха душа твоя* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); **Сон знемага́є / знемі́г** *див.* **сон**[1].

ЗНЕМАГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗНЕМОГТИ́СЯ,** *рідко* **ІЗНЕМОГТИ́СЯ,** о́жуся, о́жешся; *мин. ч.* знемі́гся, *рідко* ізнемі́гся, могла́ся, ло́ся; *док., розм.* Те саме, що **знемага́ти** 1, 3. *Я знемагавсь від ран вогневих* (М. Рильський); *Десять років Тарас Шевченко знемагався під тягарем російської солдатської муштри* (з навч. літ.); *Так виморились* [хлопці], *так знемоглись, що нездужають і поворухнутись* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Ізнемігся сіромаха, Косить і не косить; Аж під вечір пан господар Вечеряти просить* (С. Руданський); *І потяглись літа без ліку... Літа без тебе, без мети... Знемігся я від сліз, від крику, — Але була далеко ти...* (О. Олесь); * Образно. *Спить-дрімає земля під глибоким снігом: знемігся вітер, утомилося й віхало, затихло* (Панас Мирний).

(1) Сном знемогти́ся — заснути. *До світу плач її по хаті, до світу каяння.., тоді вже вона сном знемоглася* (Марко Вовчок).

ЗНЕМО́ГА, и, *ж.* 1. Безсилля, слабість від чого-небудь виснажливого (утоми, мук, важкої праці і т. ін.). *Од знемоги бійці хитаються... Сім днів вони не їли і відбивають атаки люті ворогів...* (В. Сосюра); *Він працював до знемоги, до остаточної виснаженості* (В. Домонтович); *Повзе, як пляма, втома і знемога, стрясає тілом тихий дрож тривог* (М. Бажан).

2. *також зі сл.* с о л о д к и й, п р и є м н и й *і т. ін.* Стан розслаблення від повного задоволення, спокою, захоплення ким-, чим-небудь; млість, блаженство, насолода. *Вони йшли, близько-близько притулившись одне до одного. Якась солодка знемога починала опановувати її всю від цього доторкання, від його ласкавого голосу...* (Б. Грінченко); *Я заплющую очі і з якимсь блаженним безвіллям оддаюсь теплій знемозі* (В. Винниченко); * Образно. *За останнім селом перед Черкасами, за Софіївкою, почнеться розкішний ліс, пропахлий пролісками і терпкою знемогою дерев* (В. Шкляр).

○ **(1) У знемо́зі,** *у знач. присл.* — знесилівши. *Наче в нестямі, в знемозі і в забутті, бив* [Іван] *в камінь поляни ногами* (М. Коцюбинський); *Оришка в знемозі похилилась Юхимові на груди* (М. Хвильовий); *Він кричав. Кричав до хрипоти, аж поки зовсім знесилів і сів у знемозі на солому* (В. Малик).

ЗНЕМОГТИ́ *див.* **знемага́ти.**

ЗНЕМОГТИ́СЯ *див.* **знемага́тися.**

ЗНЕМО́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знемогти́** 2. *Починало сіріти.., а Левантина ще не спала, знеможена без краю своїми думками* (Б. Грінченко); *Знеможений безсонною ніччю і тривогою незвичайної подорожі, він задрімав* (Г. Коцюба); *Святий Марко прибився до берегів Ріальто і там заснув, знеможений тяжкою боротьбою зі стихіями* (Ю. Андрухович).

2. *у знач. прикм.* Який знеміг, знемігся від чого-небудь; змучений, утомлений, безсилий. [Пшеменський:] *Я почуваю себе дуже знеможеним, я хочу зовсім відпочити від усіх діл...* (І. Кочерга); *Блідий, як смерть, знеможений, він ледве тримався на ногах* (С. Добровольський); *Знеможені пасажири поховалися в холодок, але й там умлівали від спеки* (П. Панч).

ЗНЕМО́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **знемо́жений** 2. *Курява війни вирує над Україною. Мільйони людей викинуто на шляхи — на тяжкі шляхи відступу, знеможеності, розпуки* (О. Гончар); *Знеможеність у Оксани була така, що впасти б і не підводитися, аж поки не зникнуть у цьому світі всі злочини* (П. Загребельний).

ЗНЕМО́ЖЕННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **знемо́га.** *Співав* [Ісакій], *поклони б'ючи, аж до втоми, знеможення* (Н. Королева).

ЗНЕМО́ЖЕНО. Присл. до **знемо́жений** 2. *Нараз дівчина зупинилась і тихо, знеможено запитала: — Скажіть, куди ми йдемо?* (О. Гуреїв); *Павло знеможено зронив голову на стіл* (М. Дашкієв); *Марія знеможено схилилася до стіни* (О. Бердник).

ЗНЕМОЩІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. до **знемощі́ти.** *Голоси, інтонація, жести, розвага і рішучість — усе те підбадьорило трохи знемощілого панича* (І. Франко); *Мати переривалася від ридань, дивлячись на свою дитину, на бліде личко, на знемощіле .. тільце* (Г. Хоткевич); *Всі вже знали, що приїхав старий, знемощілий баша* (О. Назарук).

ЗНЕМОЩІ́ТИ, íю, íєш, *док., розм.* Утратити міць, силу; знесилитися. *Старці з синіми носами .. одразу неначе поменшали й знемощіли* (І. Нечуй-Левицький); *Бідна Любов Федорівна стала чорніша від землі, постарілася і знемощіла* (Б. Лепкий); *Мати вже знемощіла від хворіб* [хвороб] *та гризоти, потрібна була робітниця у хаті* (П. Козланюк).

ЗНЕНА́ВИ́ДА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **знена́висть.** *Брати! Вчините ганьбу велику, коли станете один проти другого з піною люті на устах і вогнем зненавиди в очах* (У. Самчук); *Очі .. чужі і якісь недитячі, повні зненавиди, здатні зараз, здається, на все* (О. Гончар); *Я ворог — так. На полум'ї тортур Мене огнем осяло зненавиди* (В. Стус).

ЗНЕНА́ВИДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знена́видіти.** *Пішли з димом панські палаци та двори, не стало й зненавидженої народом унії* (А. Чайковський); *Інарак загине безславною, ганебною смертю, зненавиджений і проклятий робітництвом* (В. Винниченко).

2. *у знач. прикм.* Який викликає до себе зненависть, відразу, злобу; ненависний. *Раптом Інна, та сама зненавиджена Інна, стала* [Дмитрові] *наймилішою дівчиною* (В. Речмедін); *Джурило з прокльонами відстрибував од зненавиджених отроків* (П. Загребельний); // Який виражає зненависть, сповнений зненависті. *Зоня не звалася зненавидженим словом "гувернантка"* (Леся Українка).

ЗНЕНА́ВИДЖЕННЯ, я, *с.* Стан за знач. **знена́видіти.** *Ще вчора жорстокі вояки, яким судилося тільки зненавидження повсюдне, яничари Гасан-аги навіть розгубилися від тієї запобігливої уважливості* (П. Загребельний).

ЗНЕНА́ВИДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ЗНЕНА́ВИДІТИ,** *рідко* **ІЗНЕНА́ВИДІТИ,** джу, диш; *наказ. сп.* знена́видь, *рідко* ізнена́видь; *док., кого, що.* Починати ненавидіти; пройматися почуттям зненависті до кого-, чого-небудь. *Він стає пиячити, зненавиджує жінку й дитину* (І. Франко); *Людина зненавиджує ближнього найдужче тоді, коли її застукають на ганебному й негідному людини вчинкові* (І. Білик); *Сама генеральша знала Махамеда. І так його зненавиділа, що як приходилось проїздити або проходити повз його* [нього], *то вона завжди одверталась й спльовувала* (Панас Мирний); [2-га дівчина:] *Далі дійшло до того, що вони ізненавиділи одна другу* (С. Васильченко); *— Після розмови з вами можна зненавидіти життя, — зауважила Ольга. — Ви вмієте отруїти все геть дочиста* (Ірина Вільде).

ЗНЕНА́ВИДІТИ *див.* **знена́виджувати.**

ЗНЕНА́ВИСНИЙ, а, е. Який викликає зненависть до себе; ненависний. *Заплющився* [ченчик] *на порозі, щоб не бачити зненависного обличчя Козака Мамая, намальованого .. на вихідних дверях з покою до сіней* (О. Ільченко); // Який виражає зненависть до кого-, чого-небудь. *Її очі з переляканих стали зненависними, злими* (М. Дашкієв); *— Бусурмани іродові .. — гнівно проказала котрась із жінок, кинувши зненависний погляд на ворожу кагалу* (Є. Доломан).

ЗНЕНА́ВИСНО. Присл. до **знена́висний.** *Андрій спалахнув і зненависно подивився в той бік, де сидів Трохим* (В. Винниченко); *— От бюрократ! Балакун! — зненависно зашепотіла Фіра Левенсон* (О. Донченко); *Старий пригадав, як Тимко увірвав його по боку за Ташанню, зненависно скривив губи* (Григорій Тютюнник).

ЗНЕНА́ВИСТЬ, і, *ж.* Почуття сильної ворожнечі, недоброзичливості, огиди; ненависть. *В оці* [мачухи] *було стільки лихої втіхи, зневаги та видимої зненависті, що Параскіца терпла вся* (М. Коцюбинський); *Альоша схопився на ноги і, не тямлячи себе з гніву, кусаючи губи з образи й зненависті, плюнув в обличчя Пувичці* (І. Микитенко); *Сотні тисяч синів України прославили героїчними подвигами свою прекрасну Батьківщину. Любов до Батьківщини і зненависть до ворога перемагали в них страх перед смертю* (П. Панч); *У словах Будого була пекуча зненависть до княгині Ольги* (Ю. Логвин).

ЗНЕНА́ЦЬКА, *присл.* Несподівано, раптово. *Трапилось так, що фашисти довідались про наш партизанський табір. Вони хотіли захопити партизанів зненацька* (Ю. Збанацький); *Зненацька щось різонуло обрій, сліпуче осяяло хмари і з велетенською силою загуркотіло над світом* (М. Олійник); *Зненацька де не взявся шершень* (Р. Андріяшик); // Ненароком, випадково. *Колумб зненацька, ніби забувши, залишив корабельну книгу на столику біля штурманської рубки* (Н. Рибак); *Я зненацька спіткнувся на виступі бруку і мало не впав* (М. Чабанівський).

Засту́каний (заско́чений) знена́цька *див.* **засту́каний; Засту́кати (заско́чити) знена́цька** *див.* **засту́кати**^{2}**.**

ЗНЕО́БАЧКА, *присл., діал.* Зненацька. *Одного вечора сидимо ми з Чайчихою у хаті .. Коли знеобачка Настин регіт почувся* (Марко Вовчок); *Біжу на вгород і знеобачка німця вздріла — із соняшнику випнувся* (О. Копиленко).

ЗНЕОСІ́БКА, и, *ж., розм.* Така організація праці, такий розпорядок роботи, при якому працівник особисто не відповідає за доручену йому справу. *Перекидання людей з бригади в бригаду, коли цим людям не одведено певної ділянки роботи, — це вже знеосібка* (Остап Вишня); *У більшості колгоспів панували знеосібка і зрівнялівка* (з наук. літ.).

ЗНЕОСО́БИТИ *див.* **знеосо́блювати.**

ЗНЕОСО́БИТИСЯ *див.* **знеосо́блюватися.**

ЗНЕОСО́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знеосо́бити.** *Сумно подумати, як стогнуть греки під п'ятою ісламу, які вони зневажені і знеособлені* (З. Тулуб); *Всім серцем своїм молодим вони любили свою рідну батьківщину, землю батьків і дідів, свій народ — скривджений і знедолений, знеособлений і ображений* (Ю. Смолич).

2. *у знач. прикм.* Який знеособився (у 1 знач.), утратив індивідуальні риси. *На цей сімейний різдвяний трилер вибрали дівчину а-ля "Я — Матриця .." Така собі Трініті з подовженим чорним волоссям і знеособленим обличчям* (І. Карпа).

ЗНЕОСО́БЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **знеосо́блений.** *Знеособленість лірики, її психологічну вихолощеність митці почасти компенсують зверненням до історичних постатей, до жанру історичного портрета* (з навч. літ.); *Поширення інформації через Інтернет, крім позитиву, має й значний недолік — знеособленість джерел надходження даних* (з газ.).

ЗНЕОСО́БЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знеосо́бити** і стан за знач. **знеосо́битися.** *Знеособлення національних інтересів стає особливо інтенсивним за часів уходження України до складу СРСР* (з наук. літ.); *Іван Багряний .. вірив у людину, прагнучи запалити в ній невгасиму іскру, яка б висвітила шлях із чорної прірви зневіри, приниження і знеособлення в безсмертя* (О. Шугай).

ЗНЕОСО́БЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знеосо́блювати** і стан за знач. **знеосо́блюватися.** *Він* [Герцен] *перший показав політичну суть того цілеспрямованого перемішування, знеособлювання і штучного "схрещування" націй* (І. Дзюба); *Для живопису Л. Медведя актуальним залишається пафос протесту проти знеособлювання людини в постіндустріальному суспільстві* (з газ.).

ЗНЕОСО́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕОСО́БИТИ,** блю, биш; *мн.* знеосо́блять; *наказ. сп.* знеосо́б; *док.* 1. *кого, що.* Позбавляти індивідуальних рис, робити схожим на інших. *Усіх* [ув'язнених] *знеособлювала невільницька одіж* (М. Андрусяк); *Мова йде тільки тоді в ногу з вимогами часу, якщо її не намагаються постійно знецінити, знеособити, витіснити на периферію* (з газ.); // Позбавляти самостійності, можливості виявляти свої здібності, покликання і т. ін. *Треба було перетворювати людину — вона не могла далі залишатися безмовною, пригніченою, безправною — такою, яку знеособлювала страхом репресій сталінська епоха* (з наук. літ.).

2. *що.* Створювати умови, за яких ніхто особисто не відповідає за доручену справу. *Осягнення мети та завдань із програми національного відродження потребує навчених кадрів. Ураховуючи наше вміння все заформалізувати, заорганізувати, знеособити, — ситуація надто важка* (із журн.).

ЗНЕОСО́БЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ЗНЕОСО́БИТИСЯ,** блюся, бишся; *мн.* знеосо́бляться; *наказ. сп.* знеосо́бся; *док.* 1. Утрачати індивідуальні риси, ставати схожим на інших. *Учителеві не можна знеособлюватися, він зобов'язаний шукати і знайти себе, свій стиль діяльності* (з навч. літ.); *Натовп валив на Ринок дивитися на магістратське видовище, глупу комедію, під час якої кожен став іншим, ніж є, або ж знеособився зовсім* (Р. Іваничук); // Утрачати самостійність, можливість виявляти свої здібності, покликання і т. ін. *Мудрий наставник зробить усе можливе для того, щоб талановитий учень не знеособився, не втратив свій творчий потенціал* (із журн.).

2. *тільки 3 ос.* Ставати таким (про доручену справу, виконувану роботу і т. ін.), коли ніхто особисто за це не відповідає. *Робота знеособилася.*

ЗНЕОХО́ТА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **небажа́ння.** *Чарториські одразу заявили себе противником сасько-пруського союзу. Їх приятель Кайзерлінг підтримував ту знеохоту* (Г. Хоткевич).

2. Стан байдужості до чого-небудь. *Енергічний* [енергійний] *настрій знов змінився на якусь знеохоту* (І. Франко); *— Цікавий сон? Ну, то розказуй. — Вона любила сни. Але він зразу замовк. Знеохота опанувала його* (М. Коцюбинський).

ЗНЕОХО́ТИТИ *див.* **знеохо́чувати.**

ЗНЕОХО́ТИТИСЯ *див.* **знеохо́чуватися.**

ЗНЕОХО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знеохо́тити.** *По якімсь часі, знеохочений бідою, Камінський поїхав до Львова* (І. Франко); *Виговський .. був так знеохочений цими новими проявами усобиці, що зрікався булави* (М. Грушевський).

2. *у знач. прикм.* Який знеохотився, утратив бажання, цікавість до чого-небудь. *Після таких спектаклів я верталася додому зовсім розбитою, втомленою, знеохоченою і вже не тямила, навіщо і кому принесла я жертву* (Леся Українка); *Він якийсь згірклий і знеохочений до всього* (Л. Костенко); // Який виражає небажання, байдужість, незацікавленість. *З утомленого, знеохоченого вигляду приятеля пізнав боярин Микола, що після оп'яніння старшого, зрілого мужа молодою шляхтянкою прийшло уже протверезіння* (Юліан Опільський).

ЗНЕОХО́ЧЕННЯ, я, *с.* Стан за знач. **знеохо́титися.** *Це гарне почуття не тривало довго. На його місце прийшло незабаром інше .. Отяжіння, знеохочення, життєва втома, нудьга* (Б. Лепкий); *Чули ми терпкий смак глибокого першого розчарування й млосний запах першого знеохочення* (Б.-І. Антонич).

ЗНЕОХО́ЧЕНО, *розм.* Присл. до **знеохо́чений** 2. *Знеохочено збирає* [Мавра] *карти, кладе їх оподалік від себе* (О. Кобилянська); *Коли яка й проходила* [жінка] *повз нього, зблиснувши чи стріливши заклично очками, дяк знеохочено відводив погляда* [погляд] (Валерій Шевчук).

ЗНЕОХО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗНЕОХО́ТИТИ,** о́чу, о́тиш; *наказ. сп.* знеохо́ть; *док., кого, до чого і без дод.* Позбавляти кого-небудь якогось бажання, прагнення до чого-небудь. *Українські викладачі намагалися викладати незрозумілою церковною мовою, знеохочуючи своїх слухачів і до науки, і до української культури* (І. Франко); *Негідне поступовання* [поступування] *тутешніх не знеохотить мене, з дороги своєї не зійду* (Уляна Кравченко); *Корнієнко дослухувався, що буде. Довідався, що перший наступ Кривоноса на замок не повівся. Це його ще більше знеохотило до життя* (А. Чайковський).

ЗНЕОХО́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗНЕОХО́ТИТИСЯ,** о́чуся, о́тишся; *наказ. сп.* знеохо́ться; *док.* Утрачати бажання, прагнення до чого-небудь. *Я .. спершу дуже бідував у гімназії, а особливо знеохочувався я дуже, коли професори .. цвіркали мені в очі, що я повинен скинути хлопську одіж і в сюртук убратись* (Марко Черемшина); *З тим чоловіком щось робиться, якийсь він наче приголомшений, мало говорить, почне якусь розмову, неначе й зацікавиться нею, а потім раптом знеохотиться, урве, замовкне* (Леся Українка); *Нові покоління повністю прийняли шлях насичення, втратили ініціативу, знеохотилися до творчості* (О. Бердник).

ЗНЕПИ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знепи́лити.** *З одного квадратного сантиметра не знепилених картонних обкладинок книг виростає в середньому до 20 колоній мікроорганізмів* (з наук. літ.); *Для ізоляції стін будівель використовують знепилений перлітовий пісок* (із журн.).

ЗНЕПИ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знепи́лити.** *Необхідно підтримувати чистоту приміщень, обладнання та музейних предметів, проводити їх знепилення відповідно до інструкції* (з навч. літ.); *Знепилення повітря.*

ЗНЕПИ́ЛИТИ *див.* **знепи́лювати.**

ЗНЕПИ́ЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до знепилювання. *Після закінчення знепилювальних робіт пилозбірники пилососів обов'язково звільняють від пилу поза приміщеннями книгосховищ* (з навч. літ.); // Признач. для знепилювання чого-небудь. *За потреби верхній шар дорожнього покриття обробляють органічними або гігроскопічними знепилювальними матеріалами* (з навч. літ.); *Знепилювальна камера.*

ЗНЕПИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знепи́лювати.** *Знепилювання бібліотечних фондів є найважливішим процесом, спрямованим на підтримання нормативного санітарно-гігієнічного режиму їх зберігання* (з мови документів).

ЗНЕПИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗНЕПИ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., що.* Видаляти, усувати пил із чого-небудь. *Спецодяг, забруднений ртуттю, знепилюють, завантажують у барабан пральної машини і протягом 30 хвилин промивають холодною водою* (з мови документів); *Засоби індивідуального захисту необхідно підбирати за розмірами. Після закінчення роботи їх слід очистити (провітрити, висушити, знепилити) або знешкодити* (з навч. літ.).

ЗНЕПЛІ́ДНЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знеплі́днити.** *Знеплідненi тварини.*

2. *у знач. прикм.* Який знепліднився. * Образно. *У місті розпочалася ретельна робота на знеплідненій і зарослій бур'янами ниві народного розвитку* (з газ.).

ЗНЕПЛІ́ДНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знеплі́днити** і стан за знач. **знеплі́днитися.** *Популяція не підтримує носіїв шкідливих мутантних генів, не компенсує цю патологію й захищається ціною життя чи знеплідення носіїв генетичних аномалій* (з навч. літ.); *Як казав Тарас Шевченко, сам сатана не придумав би жорстокіших способів знепліднення українського народу, придушення його творчих зусиль, нищення культурних паростків* (з навч. літ.).

ЗНЕПЛІ́ДНИТИ *див.* **знеплі́днювати.**

ЗНЕПЛІ́ДНИТИСЯ *див.* **знеплі́днюватися.**

ЗНЕПЛІ́ДНЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знеплі́днювати.** *Знепліднювані гризуни.*

ЗНЕПЛІ́ДНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знеплі́днювати** і **знеплі́днюватися.** *Дотепер налічується понад 170 методів знепліднювання тварин* (з наук. літ.).

ЗНЕПЛІ́ДНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗНЕПЛІ́ДНИТИ,** ню, ниш, *док., кого, що.* 1. Робити кого-, що-небудь безплідним (у 1 знач.), неплідним. *Людство завжди шукало шляхів, як досягнути бажаного. Були пропозиції на ранніх стадіях виявляти потенційних носіїв хвороб, які передаються в спадок, і знепліднювати їх* (з наук. літ.); *Місто планує знеплідити від 9 до 12 тисяч бродячих собак* (з газ.); *Знеплідити сім'я.*

2. *перен.* Позбавляти творчої наснаги, сили і т. ін. *Споконвічне державне насильство культурно знеплідило майже всі національні меншини, придушило в зародку їхні творчі спроби й примусило або відмовитися від просвіти, або шукати її в чужому джерелі* (з публіц. літ.).

ЗНЕПЛІ́ДНЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗНЕПЛІ́ДНИТИСЯ,** ниться, *док.* 1. Ставати безплідним (у 1 знач.). *У багатьох країнах фермери заливають свої поля, замість того щоб використовувати економніші розбризкувачі. Унаслідок цього землі пересихають і знепліднюються* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **знеплі́днювати.** *Бродячі коти й собаки в містах виловлюються й знепліднюються* (з газ.).

ЗНЕПОКО́ЄНИЙ, а, е, *рідко.* 1. Дієпр. пас. до **знепоко́їти.** *Високий, чи зачув щось нове в голосі поручика, чи просто знепокоєний криком, підвів голову, зупинився* (В. Винниченко).

2. *у знач. прикм.* Який знепокоївся. *Сумний та знепокоєний вертався Цигуля на село* (А. Головко); *Саме надбіг виконроб, задиханий, знепокоєний* (О. Гончар).

ЗНЕПОКО́ЄНО, *рідко.* Присл. до **знепоко́єний** 2. — *Дівчата, а де ж Оксана? Усі в конторі мовчали .. Килина Іванівна, уже знепокоєно: — Що трапилось? Та не мовчіть же!* (А. Головко); *Вона .. знепокоєно глянула в сутінь парку, ніби вишукуючи когось в його нетрищах* (О. Гончар).

ЗНЕПОКО́ЇТИ, ою, оїш, *кого, рідко.* Док. до **непоко́їти.** *Зібралося повно старців і можів* [мужів] *з усіх країн і чекають на нього. Богдана Гатила це трохи знепокоїло* (І. Білик); *Я прокинувся. Сон, який щойно побачив, знепокоїв мене* (Валерій Шевчук).

ЗНЕПОКО́ЇТИСЯ *див.* **знепоко́юватися.**

ЗНЕПОКО́ЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ЗНЕПОКО́ЇТИСЯ,** оюся, оїшся, *док., рідко.* Те саме, що **занепоко́юватися.** — *Де ж той рай? Як він зветься? — попитала, знепокоюючись, Христя* (Панас Мирний); — *Скільки ж це чекати! — Довго? — знепокоїлась і Марина* (А. Головко); — *Ви не так мене зрозуміли, — знепокоївся біолог* (О. Гончар).

ЗНЕПРИТО́МНЕННЯ, я, *с.* Стан за знач. **знеприто́мніти.** *Причини знепритомнення можуть бути різними, але всі вони переважно зводяться до однієї: гострого порушення мозкового кровообігу* (із журн.); *Клінічні прояви вірусного грипу — це лихоманка, головний біль і біль у суглобах, різь в очах від світла, судоми, запаморочення, знепритомнення* (з газ.).

ЗНЕПРИТО́МНІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **знеприто́мніти.** *Напружуючи всі сили, Галя і товаришки несли попід руки знепритомнілу Тамару* (А. Хижняк); *Знепритомнілий і замучений, Йосип прокинувся від того, що його хтось узяв за плечі й посадовив під стінку* (Б. Харчук); // *у знач. ім.* **знеприто́мнілий,** лого, *ч.;* **знеприто́мніла,** лої, *ж.* Той (та), хто втратив притомність. *Кожної хвилини знепритомнілий міг очуняти і тоді ще з більшою лютою здійснити свій намір* (А. Головко); *Ігумен .. наказав відлити знепритомнілого водою* (Валерій Шевчук); *Люди принесли знепритомнілій води* (з газ.).

ЗНЕПРИТО́МНІТИ, ію, ієш. Док. до **неприто́мніти.** *Бахнув постріл, щось ударило по голові, і Федя знепритомнів, падаючи на човен всією вагою свого тіла* (М. Трублаїні); *Дружина тримається з останніх сил, от-от знепритомніє...* (Іван Ле); *На другий день тато захворів. Жалівся на важку голову, дихав хрипло і тяжко, а потім і зовсім знепритомнів — почав марити* (А. Дімаров); *Він знепритомнів і не бачив, хто його підхопив і поклав на тачанку* (В. Шкляр); *Я чітко розумів, що коли знепритомнію, то помру від втрати крові* (В. Кожелянко).

ЗНЕРВО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знервува́ти.** *Віце-адмірал говорив тихо, навіть лагідно, хоч був стомлений і знервований до краю подіями, що сталися в Севастополі, на морі й у Керчі* (В. Кучер); *Воєнком з'явився, коли засідання вже почалось. Мовчки сів біля Вутаньки, похмурий, чимось знервований* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який знервувався; схвильований, неспокійний. [Г а н н а:] *Вибачай, Андрій* [Андрію], *Льолик просить не ходити, коли можна, се його дратує, він, знаєш, такий знервований...* (Леся Українка); *Після кількох невдалих спроб вплинути на знервовану дівчину Іван Семенович вирішив дати Ліді спокій і навіть не пробував більше втішати її* (В. Владко); *На роботі дедалі важче. Всі знервовані* (Л. Костенко); // Який виражає нервове збудження, хвилювання. *Знервоване, потемніле обличчя дівчини разило Ліду* (В. Собко); *То був складний погляд. Вже досить знервований, напружений, буцім здивований, а десь у глибині затаїлися презирство і ненависть* (Ю. Мушкетик).

ЗНЕРВО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **знерво́ваний** 2. *Збуджена знервованість зникла, наче її й не було. На зміну їй прийшов звичний для Ван Луна, такий необхідний йому зараз спокій* (В. Владко); *Заважав* [Тетяні Василівні] *думати гострий Діжин голос, бо вносив він якийсь неспокій, якусь знервованість у звичну течію засідань* (П. Загребельний).

ЗНЕРВО́ВАНО. Присл. до **знерво́ваний** 2. *Лариса знервовано ходить по кімнаті, підходить до бокових дверей і приникає до них вухом* (І. Микитенко); *Чорні, мов стиглий паслін, очі Дмитра стали зажуреними.., а пальці сильної руки знервовано тарабанили по столу* (П. Автомонов); *Кіт знервовано зашипів, вигнувши спину й настовбурчивши шерсть* (Ю. Винничук).

ЗНЕРВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого.* Док. до **нервува́ти** 1. *Чаргар хотів у мені бачити тільки наївну дівчину, і тому його знервували мої запитання* (М. Хвильовий); *Дівчину знервував неждании прихід директора* (В. Собко).

ЗНЕРВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **нервува́тися.** *Буде тої буркотні, поки слухати є кому, ще й батько знервується та докине круте слівце...* (І. Нижник); *Я знервувався, стривожився, а потім злякався: щось трапилося!* (В. Кожелянко); // Знесиліти від нервування. [Б е р е ж н а:] *Що з того, що лікарі досвідчені, коли він знервувався, виснажився до краю!* (С. Голованівський).

ЗНЕРУХО́МИТИ *див.* **знерухо́млювати.**

ЗНЕРУХО́МИТИСЯ *див.* **знерухо́млюватися.**

ЗНЕРУХО́МІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **знерухо́міти.** *Семен поцілував руку Варвари, поздоровкався з Параскою, потім подивився знерухомілими раптом очима на Штефана* (Я. Галан); *Посеред широкого чималенького плеса стояла чапля, сіра, знерухоміла, вона була схожа на корч* (Ю. Мушкетик); *Випливла пара, яка обвила Явдошине знерухоміле обличчя, схилене над варивом* (Валерій Шевчук).

ЗНЕРУХО́МІТИ, ію, ієш. Док. до **нерухо́міти.** *Листки й трава знерухоміли, і не чув я ані найменшого згуку* (Валерій Шевчук); *Роксолана нічим не видала себе, тільки знерухоміло її обличчя і зблідли уста* (П. Загребельний); // Заціпеніти, завмерти від сильних переживань, почуттів і т. ін. *Несподівано побачивши перед собою сина свого шефа, тільки на одну секунду знерухомів Самійло Овсійович* (Ю. Шовкопляс); *Птіцин аж знерухомів, коли дівчина схилила голову йому на плече* (В. Шкляр).

ЗНЕРУХО́МЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знерухо́мити.** — *Своє я вже отримав,* — *відповів я з кривою усмішкою і задіяв перше з мого джентльменського набору заклять. Мій старший брат був миттю знерухомлений* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Кошти, інвестовані в необігові активи, є певною мірою знерухомленими, вилученими з обігу на тривалий період* (з наук. літ.); // **знерухо́млено,** *безос. пред. Зап'ясток було знерухомлено спеціальним механічним бандажем* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який знерухомився. *Я стояв напружений і знерухомлений, доки не минула небезпека* (із журн.).

ЗНЕРУХО́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знерухо́мити** і стан за знач. **знерухо́міти, знерухо́митися.** *Деякі оси використовують отруту для знерухомлення жертви* (з навч. літ.); *Ендогенна гіпотермія виникає через тривале знерухомлення, певні ендокринні захворювання, уведення деяких лікарських препаратів* (з наук. літ.).

△ **(1) Знерухо́млення ці́нних папе́рів,** *фін.* — переведення паперових цінних паперів у безпаперову форму для забезпечення подальшого їх обігу у вигляді облікових записів на рахунках зберігача та (або) депозитарію. *Останнім часом спостерігається тенденція до знерухомлення цінних паперів, збільшення кількості бездокументарних випусків* (з наук. літ.); *Після знерухомлення цінних паперів змінюється лише їхня форма та місце зберігання* (з мови документів).

ЗНЕРУХО́МЛЕНО. Присл. до **знерухо́млений** 2; нерухомо. *Громіздке тіло його, розпливишись, заповнило весь візок, м'ясисті руки лежать .. знерухомлено* (О. Гончар).

ЗНЕРУХО́МЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знерухо́млювати** і стан за знач. **знерухо́млюватися.** *Препарат застосовують для знерухомлювання дрібних і великих лабораторних тварин* (з наук. літ.); *У хворих на гемофілію є підвищений ризик розвитку вторинного остеопорозу в дитинстві через періодичні гемартрози, знерухомлювання суглобів та відсутність повноцінного навантаження на кістку* (з наук. літ.).

ЗНЕРУХО́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗНЕРУХО́МИТИ,** млю, миш; *наказ. сп.* знерухо́м; *док.* 1. *кого, що.* Робити нерухомим (у 1 знач.). *Жалом скорпіон знерухомлює жертву й обороняється від ворогів* (з наук.-попул. літ.); *Результатом десятихвилинної роботи були .. міцні магічні кайдани, що мали не лише знерухомити супротивника, а й намертво відгородити його від будь-яких ресурсів чаклунської сили* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Щоб знерухомити зламану кінцівку, на неї накладають шину* (з навч. літ.).

2. *що, фін.* Припиняти рух, обіг (про кошти). *Гроші скупчуються в руках людей, які не створюють робочі місця, а лише споживають і накопичують кошти. Більш того, вони знерухомлюють левову частку грошей держави* (з газ.); *Мати капітали, якими не можна розпоряджатися, означає частково знерухомити їх* (з наук. літ.).

ЗНЕРУХО́МЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ЗНЕРУХО́МИТИСЯ,** млюся, мишся; *наказ. сп.* знерухо́мся; *док.* 1. Ставати нерухомим (у 1 знач.). *Все раптом зеленіє, як сторінка, занадто освітлена сонцем, спочатку візія мутиться, а потім знерухомлюється, знов напади хвороби* (Т. Прохасько); *На мить він знерухомився* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **знерухо́млювати.** *Скелетним витяганням у разі перелому виростків стегнової кістки знерухомлюються лише сусідні з нею суглоби* (з наук. літ.); *Аналітик підкреслив, що значна частина заощаджень знерухомлюється в готівковій валюті в банківських осередках* (з газ.).

ЗНЕСАМОВИ́ТІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **знесамови́тіти.** *Темна кров ударила Сагайді в обличчя. Знесамовитілий, наблизився він до бійця впритул і, ледве стримуючись, виговорив: — Я наказую!* (О. Гончар); *Він, не маючи сам ні людського життя, ні спокою, метався по всіх землях, знесамовитілий, ошалілий, гнав тисячі на смерть, на страждання, на злочини* (П. Загребельний).

ЗНЕСАМОВИ́ТІЛО. Присл. до **знесамови́тілий.** *Сатанчук .. кинувся товкти, знесамовитіло топтати її* [Ялосоветку] *ногами* (О. Гончар); *У зловісності й поквапі бігло четверо, знесамовитіло тягнули якусь ношу* (П. Загребельний).

ЗНЕСАМОВИ́ТІТИ, ію, ієш. Док. до **несамови́тіти.** *Хтось .. осадив його спокійним жартом: — Годі тобі, друже .. — Хома знесамовитів на таке блюзнірство* (О. Гончар); *— Господь з тобою! Звідки мені знати! — знесамовитіла від такої інформації ґаздиня* (Г. Тарасюк).

ЗНЕ́СЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знести́.** *Все добро, що було сховане в скрині, в кімнаті, в пекарні, в хижці, в коморі, навіть на горищі, — все те було знесене в залу й кімнату* (І. Нечуй-Левицький); *Три непогодяні* [непогожі] *ночі носив мене Нот ошалілий На бурунах тих високих, і лиш на четвертий світанок, Хвилею знесений, я італійську землю побачив* (М. Зеров); *Стало відомо, що селище буде повністю знесене і на його місці виростуть нові квартали .. міста* (Д. Ткач); *Недавно знесена, панщина, як недорізаний труп, ворушиться і наповняє серця жахом* (І. Франко); *Він* [овал лиця] *тепер ніжний, чистий, бездоганно правильний, як тільки що знесене яйце* (В. Винниченко); // **зне́сено,** *безос. пред. З воза знесено декілька важких, залізом сильно кутих скринь* (Б. Лепкий); *Вгорі колись стояв хутір заможної родини Стоянів. У тридцятому Стояна розкуркулено й виселено, а пізніше знесено й хутір* (В. Козаченко).

2. *у знач. прикм.* Який знісся, здійнявся вгору. — *Настане час, — думав уголос Альоша, — і ми приходитимем один до одного не як вороги, а як друзі, як брати. Побачимо зблизька тоді Олімп, і древні Афіни, і знесений в небо Акрополь* (О. Гончар).

ЗНЕ́СЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зно́сити** 1–7, 9. *Юрко хотів пофотографувати кілька старих будинків, призначених до знесення* (Т. Прохасько); *Знесення панщини мало затим переважно економічне значення* (І. Франко); *Фабула — це біг подій за законами, що їх ми звикли називати логічними .. Фабулою є знесення куркою яйця і перебіг футбольного матчу* (О. Шугай).

○ **(1) Не до зне́сення,** *у знач. прикм., рідко* — про що-небудь нестерпне. *Днина була ясна й погідна, жарило страшно, а серед розпалених мурів Львова, по тісних улицях, духота була не до знесення* (І. Франко).

ЗНЕСИ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знеси́лити.** *Знесилений неволею на далекій чужині, з понівеченим здоров'ям вернувся він до Петербурга* (Панас Мирний); *Знесилений важкою внутрішньою боротьбою, Петро раптом засинає міцно-міцно* (І. Багмут); *Цвітанка була знесилена голодом і тим, що їй довелося пережити за останні дні* (В. Малик).

2. *у знач. прикм.* Який знесилився, загубив, утратив силу; безсилий. *Знесиленого Мар'яна жінки повели в другу половину хати, щоб там хоч трохи відпочив* (М. Стельмах); *Мирон безживно лежав у квітучих травах, знесилений і образливо байдужий* (Г. Тарасюк); // *у знач. ім.* **знеси́лений,** ного, *ч.*; **знеси́лена,** ної, *ж.* Безсила, змучена чим-небудь людина. *Не додавай знесиленим журби, Не добивай зневір'ям підупалих, А розбуди на діло боротьби, Знайди розвагу в світлих ідеалах!* (П. Грабовський).

3. *у знач. прикм.* Тихий, невиразний щодо сили вияву. *Тепер Олег ясно почув не скрип, а немов людське знесилене зітхання...* (Іван Ле).

ЗНЕСИ́ЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **знеси́лений** 2. *Хоч від знесиленості правиця батькова була обважніла, шкарубка була, але скільки ласки теплилось у ній!* (О. Гончар); *Невже Семен Старів не брав щоденника в руки? .. Та, очевидно, спричинилася до цього фізична знесиленість і духовна вичерпаність через недоїдання та поневіряння в пошуках роботи* (О. Шугай).

ЗНЕСИ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знеси́лити** і стан за знач. **знеси́литися.** *Скіфські воїни були мужні й кмітливі в бою. Наприклад, під час війни з перським царем Дарієм вони застосовували тактику виманювання та знесилення ворога* (з наук. літ.); *Неріса, зблизившись до Мецената, стає перед ним на одно коліно і відхиляється назад, немов готова впасти від знесилення* (Леся Українка); *Діжка намагався викресати в собі злість, але мав тільки якесь знесилення, якусь байдужість* (П. Загребельний).

ЗНЕСИ́ЛЕНО. Присл. до **знеси́лений** 2, 3. *Старий коваль, часто перепочиваючи, знесилено сідав на землю* (С. Журахович); *Кінь .. стояв, знесилено повісивши голову додолу* (І. Білик); *— Що це? — запитала* [Марина] *знесилено й присіла на стілець* (Микита Чернявський).

ЗНЕСИ́ЛИТИ *див.* **знеси́лювати.**

ЗНЕСИ́ЛИТИСЯ *див.* **знеси́люватися.**

ЗНЕСИ́ЛІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **знеси́літи.** *Дружина шукала захисту в його знесилілих руках, але знаходила там тільки те, що мала й сама: розпач, безмежний, .. несамовитий розпач безсилля* (П. Загребельний); *Щось у ньому утверджувалося і кріпло — не так знання, як упевнення. Через це мав силу йти цілий день, а коли падав знесилілий, відчай його вже не брав...* (Валерій Шевчук).

ЗНЕСИ́ЛІТИ, ію, ієш, *док.* Те саме, що **знеси́литися.** *Баба поблідла, як крейда, й одразу знесиліла, тільки й могла ледве чутно промовляти: — Ой лишечко! рятуйте!..* (Грицько Григоренко); *Нехай руки здіймаються й опускаються механічно, як весла, бо й справді: чому знесиліли після двох миль?* (Д. Ткач); *Розпач заволодів Марком, він знесилів до краю й згубив надію* (Ю. Мушкетик).

ЗНЕСИ́ЛЛЯ, я, *с.* Стан повного безсилля від утоми, виснаження і т. ін. *Вже й Пилип-з-Конопель настрілявся та нарубався до знесилля, а кінця бойовищу не було й не було* (О. Ільченко); *Затужавіла земля — лопатка не йде, із сили вибивається мати. Від знесилля заплакала* (К. Гордієнко); *Щось сталося мені — геть облягло знесилля, і сни мене біжать, і щемна ніч гнітить* (В. Стус).

ЗНЕСИ́ЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знеси́лювати.** *Прикутий до ліжка, знесилюваний тяжкою хворобою, митрополит Андрей Шептицький, здавалося, вів відчайдушну боротьбу із самим духом війни — духом насильства* (з наук. літ.); *Український народе, стережися! Постійно знесилюваний, не зможеш відповідати достойно на зовнішні виклики* (з газ.).

ЗНЕСИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знеси́лювати** і **знеси́люватися.** *Справжній піст полягає не лише в знесилюванні плоті, але й у тому, щоб ту частину хліба, яку сам хотів би з'їсти, віддати голодним* (з рел.-церк. літ.); *Ідеться про те, щоб не допустити руйнації національного організму, політичного знесилювання народу, омертвіння духовного життя* (з наук. літ.).

ЗНЕСИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕСИ́ЛИТИ,** лю, лиш; *наказ. сп.* знеси́ль; *док., кого, що.* Позбавляти сили, робити безсилим; ослаблювати, виснажувати. *Вже при обіді знесилювала його сплячка; ледве додержував до кінця* (Л. Мартович); *Думки знесилювали мозок, вони були якісь отруйливі і чавунними кавалками заповнювали голову* (Н. Рибак); *Робота в "Просвіті" цілком мене знесилила* (М. Коцюбинський); *Перехід від стану приреченості до радості знесилив його, і він деякий час сидів нерухомо, витираючи хусткою лоба* (І. Сенченко); // *безос. Мене кидало то в жар, то в холод, аж знесилило* (Р. Андріяшик); // Дуже ослабляти чиї-небудь сили, робити менш здатним до опору, боротьби і т. ін. *Той, хто обороняється, мусить бути завжди напоготові, а напружене чекання знесилює й нервує* (М. Дашкієв); — *Ви заберете найнадійніших, найкращих бійців з дружини, і це ослабить, знесилить нашу дружину!* (Ю. Смолич); * Образно. [Харитон:] *Одначе ж за прадідів хліб родив?..* [Роман:] *Тоді земля мала силу, а тепер вже переорали її на попіл, знесилили* (М. Кропивницький).

ЗНЕСИ́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ЗНЕСИ́ЛИТИСЯ,** люся, лишся; *наказ. сп.* знеси́лься; *док.* Утрачати силу, ставати безсилим; виснажуватися. *А працює було* [матуся]! *І мішки підіймає, й се, й те. І ні дня їй, ні ночі. Так все знесилювалась* (А. Тесленко); *Рука під щитом мліла та боліла, а відбитий меч опадав аж до боку. Князь знесилювався* (Юліан Опільський); *Вкрай знесилився хлопець, а все ж вибрався на той берег* (Л. Юхвід); // Дуже ослаблятися, ставати менш здатним до опору, боротьби і т. ін. *Виголодніла Німеччина знесилювалась і задихалась у залізному кільці .. блокади* (В. Винниченко); *На заході сонця Саїбове військо ослабло, знесилилось, подалось* (І. Нечуй-Левицький); // *тільки 3 ос.* Зменшуватися, ставати слабшим за ступенем вияву. *Через годину гроза втихомирилася й вітер почав знесилюватися* (із журн.); *Спека врешті знесилилась. Сонце ще не зовсім сховалось за обрій.., а ніч уже облягалась по вогких та холодних долинах* (М. Коцюбинський).

ЗНЕСІ́РЧЕНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **знесі́рчити.** *Знесірчене вугілля; Знесірчене паливо.*

ЗНЕСІ́РЧЕННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **знесі́рчити.** *Знесірчення твердого й рідкого палива (на відміну від газоподібного) є досить складним технологічним процесом* (з наук. літ.).

ЗНЕСІ́РЧИТИ *див.* **знесі́рчувати.**

ЗНЕСІ́РЧУВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **знесі́рчувати.** *На сьогодні немає ефективної та рентабельної технології знесірчування вугілля перед спалюванням* (з наук. літ.); *Знесірчування чавуну.*

ЗНЕСІ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗНЕСІ́РЧИТИ,** чу, чиш, *док., що, спец.* Видаляти з чого-небудь сірку. *Для запобігання забрудненню атмосфери нафтові палива знесірчують, а димові гази — очищують* (з навч. літ.); *Знесірчити кам'яне вугілля.*

ЗНЕСЛА́ВИТИ *див.* **зне́славлювати.**

ЗНЕСЛА́ВИТИСЯ *див.* **знесла́влюватися.**

ЗНЕСЛА́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знесла́вити.** *Вони потроху наближалися до того страшного будинку, звідкіля Оксана мусить вийти навіки знеславленою прізвищем "злодійка"* (Л. Яновська); *Ти виростеш на конях летючих літ, .. вирятуєш Надьку із самоти, кимось знеславлену й кинуту з дитям серед цього степу широкого...* (О. Гончар); // **знесла́влено,** *безос. пред. Шпигуна осміяно, знеславлено, розчавлено, мов хробака* (М. Дашкієв).

2. *у знач. прикм.* Який знеславився, осоромився. *Непоправна помилка була зроблена, і живим її свідком був Грозний, що стояв посеред двору знеславлений* (І. Микитенко); [Цезар:] *Глухий Я до благань Антонія. Царицю ж Я вислухаю й не відмовлю їй, Лиш хай свого знеславленого друга З Єгипту вижене чи умертвить* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗНЕСЛА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знесла́вити** і стан за знач. **знесла́витися.** *Знеславлення його імені в очах Ясноликого започаткувалося вже* (Д. Міщенко); *Іноді люди сприймали знеславлення як кару гіршу, ніж смерть* (з наук. літ.).

ЗНЕСЛА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕСЛА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* знесла́влять; *наказ. сп.* знесла́в; *док.* 1. *кого, що.* Розпускати плітки про кого-, що-небудь, позбавляти доброго імені; неславити. *Князь, людина виняткової чесноти, не міг попустити, щоб його ім'я знеславлювали* (П. Кочура); *Плетуха з плетух* [Гедзиха], *кого хоче обнесе по всім селищі, виганьбить, .. знеславить пізащо* (І. Муратов).

2. *кого, що.* Принижувати, безчестити кого-, що-небудь негідними, ганебними вчинками. [Гамлет:] *Пиятика ославила вже нас .. Цей звичай всяке наше добре діло Знеславлює і зводить нанівець* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра); — *Краще кістьми ляжемо, ніж безчестям себе знеславимо!* (В. Малик); // *тільки док., кого.* Позбавити дівочої честі; збезчестити. — *Схаменися, Кузьмо! Невінчана, я ходитиму ночами до тебе? Що ти верзеш! .. Хочеш знеславити мене на весь світ та й покинути?* (Ю. Хорунжий); — *Джаннотто, ти знаєш сам, як тяжко ти мене зневажив, дочку мою знеславивши* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // Применшувати чию-небудь добру славу. *Син разом з батьком ходить дорогою до заводу, пірнає під домну, — о, рід наш домну не знеславить* (Ю. Яновський).

ЗНЕСЛА́ВЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ЗНЕСЛА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* знесла́вляться; *наказ. сп.* знесла́вся; *док.* 1. Утрачати добре ім'я; ганьбити, ославляти себе. *Коли в якійсь родині виявлявся грабіжник, крадій, то знеславлювалася вся сім'я з покоління в покоління* (О. Бердник); *Минулої зими татари спробували було напасти на Січ і знеславились* (В. Чемерис).

2. *тільки недок.* Пас. до **знесла́влювати.** *За часів СРСР знеславлювалася пам'ять про національно-визвольні змагання, очорнювалися провідники, не допускалося навіть талановите національне мистецтво — все, що могло покликати до життя нових сміливців* (з газ.).

ЗНЕСТИ́ *див.* **зно́сити.**

ЗНЕСТИ́СЯ *див.* **зно́ситися.**

ЗНЕСТРУ́МИТИ *див.* **знестру́млювати.**

ЗНЕСТРУ́МИТИСЯ *див.* **знестру́млюватися.**

ЗНЕСТРУ́МЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знестру́мити.** *У зв'язку з ремонтом повітряних ліній та трансформаторних підстанцій будуть знеструмлені окремі населені пункти* (з газ.); // **знестру́млено,** *безос. пред. Через падіння дерев пошкоджено 5 автотранспортних засобів та знеструмлено 57 сіл* (з газ.); *Частину міста було повністю знеструмлено* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який знеструмився. *Центр Тернополя знеструмлений: не працюють світлофори, вимкнулось зовнішнє освітлення, темно в домівках містян* (з газ.).

ЗНЕСТРУ́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знестру́мити** і **знестру́митися.** *Були спроби підпалу, погрози замінування, знеструмлення виборчих дільниць* (Л. Костенко); *Знеструмлення сталося через спрацювання систем захисту електропередач* (з газ.).

ЗНЕСТРУ́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗНЕСТРУ́МИТИ,** млю, миш; *наказ. сп.* знестру́м; *док., що.* Вимикати струм (у 1 знач.); припиняти електропостачання. *Знеструмлювати лебідки необхідно зняттям запобіжників* (з мови документів); *Прокуратура заборонила знеструмлювати водогін у Чернівцях* (з газ.); *На нас теж дихнула "Жаннет"* [ураган]. *Поваляла дерева, знеструмила тисячу населених пунктів* (Л. Костенко); *Перед тим як гасити водою, споруду спочатку треба знеструмити* (із журн.).

ЗНЕСТРУ́МЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗНЕСТРУ́МИТИСЯ,** миться, *док.* 1. Утрачати струм (у 1 знач.). *Електромагнітна котушка знеструмлюється й відключає двигун від мережі* (з наук.-техн. літ.); *11 лютого 1985 року було втрачено зв'язок із орбітальною станцією "Салют-7" через збій у роботі системи керування на безпілотному відрізку польоту. Станція знеструмилася й повністю вийшла з ладу* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **знестру́млювати.** *Згідно з правилами безпеки під час гасіння пожеж лінії електропередач обов'язково знеструмлюються* (із журн.).

ЗНЕСТЯ́МИ, *присл., розм.* Те саме, що **знестя́мки.** *Почувши ймено* [ймення] *ненависного онука, навіть не власного, а братнього, Рогволод знестями гаркнув: — Гати-и-ло?* (І. Білик).

ЗНЕСТЯ́МКИ, *присл., розм.* Не тямлячи нічого, розгубившись. *Василина вхопила торбу і, як птиця, вилетіла знестямки на фургон туди, де було найгустіше дівчат* (І. Нечуй-Левицький); *Лікар знестямки заходився протирати окуляри* (І. Білик).

ЗНЕТЕРПЕЛИ́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* знетерпели́вляться; *наказ. сп.* знетерпели́вся. Док. до **нетерпели́витися;** утратити терпіння. *Суддя знетерпеливився. З лоскотом відсунувся з кріслом від стола й ударив кулаком книжку* (Л. Мартович); *— Які ж бо ви! — знетерпеливився отець Савчук. — Коли хочете заборонити вінчання .. і знаєте про якусь перепону, то мусите про неї сказати* (А. Крушельницький); *— Де ж твоя квітка? — знетерпеливився Гріті* (П. Загребельний).

ЗНЕТЕРПЕЛИ́ВЛЕНИЙ, а, е. Який знетерпеливився. *— Знаєш, Бариляк, ти часом трохи... дивний! — кидає вже знетерпеливлений Денисюк* (О. Лисяк); *Повертатися до Києва без веління князя Володимира Борис не смів, .. отож, розгублений і знетерпеливлений, стояв і далі в полі перед Альтою* (П. Загребельний).

ЗНЕТЯ́МА, и, *ж., розм.* Те саме, що **нестя́ма.** *Хоч молодий ще, був я у такій зневірі, світ весь так мені змінився з рожевого на чорний, що в гіркій знетямі з бою я відсторонився* (І. Франко).

○ **До нестя́ми (до знетя́ми, до не́стяму)** *див.* **нестя́ма.**

ЗНЕТЯ́МИТИ *див.* **знетя́млювати.**

ЗНЕТЯ́МИТИСЯ *див.* **знетя́млюватися.**

ЗНЕТЯ́МЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знетя́мити.** *Вони стояли коло дверей, трохи розгублені, знетямлені гамором і задимленістю* (П. Загребельний); *Дівчина, знетямлена несподіваним горем і болем, не пробує навіть боронитися* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *у знач. прикм.* Який знетямився. — *Захищайте князя! — Знетямлені вірні гайдуки кинулися наосліп: захистити або вмерти* (Я. Качура); *Пильно вдивлявся* [Гордослав] *в обличчя знетямленої Славини* (Р. Іванченко); // Який виражає знетямлення. *Думати* [Жеребило] *не міг. Знетямленим поглядом обводив стерильно-білі площини стін і нічого не бачив* (П. Загребельний); *Цариця дивилася на все те знетямленими очима* (І. Білик).

ЗНЕТЯ́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знетя́мити** і стан за знач. **знетя́митися.** *Жеребило важко ворухнувся на ліжкові .. Розплющив очі, замаячила в сизому мороці знетямлення невиразна постать дружини* (П. Загребельний); *Мопассан мотивує фатальний вчинок героя його хворобливим знетямленням, стресом, психічним розладом* (з наук. літ.).

ЗНЕТЯ́МЛЕНО. Присл. до **знетя́млений** 2. *Міни густо закущувалися вибухами по всій улоговині, гурти німців знетямлено шарахалися між ними* (О. Гончар); *Люди схоплювалися й знетямлено терли очі. Небо над їхніми головами гриміло моторами* (П. Загребельний); *Казна-що — замість радіти, що отаман живий, Ворон знетямлено дивився на Сутягу* (В. Шкляр).

ЗНЕТЯ́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗНЕТЯ́МИТИ,** млю, миш; *мн.* знетя́млять; *наказ. сп.* знетя́м; *док., кого.* Позбавляти тями, здатності щось розуміти. *Злива знетямлювала угорських воїнів, вони сліпли й губилися в ній* (П. Загребельний); [Є л е н а:] *Увільни цього бідаху. Кого знетямив Бог, невинен той* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ЗНЕТЯ́МЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ЗНЕТЯ́МИТИСЯ,** млюся, мишся; *мн.* знетя́мляться; *наказ. сп.* знетя́мся; *док., від чого і без дод.* Утрачати тяму, здатність нормально сприймати дійсність; нетямитися. *Від розпачу хлопець знетямлювався й не знав що робити* (із журн.); *Він знетямився. Була це для нього разюча несподіванка, яка перемежалася із соромом і образою. Його відштовхнули!..* (Я. Гримайло); *Сугур так лукаво дивився на Віндафрену, що той геть знетямився від люті* (І. Білик); *Вовкулака його не чув — чи оглух від вибуху, чи геть знетямився, бо й далі розсупонював сідло* (В. Шкляр).

ЗНЕ́ХОТЯ, *присл.* 1. Без бажання, неохоче. *Вона лиш згадувала, як в останні часи всі тікали від неї, знехотя одповідали на привітання або й зовсім не одповідали* (М. Коцюбинський); *Хлопці знехотя, ніби ледачі підпаски, послані завернути коні, рушили до дзвіниці, приглушено ремствуючи* (В. Барка); *Прокіп відломив шмат житнього хліба, взяв цибулину, сів на дишло біля воза і почав знехотя їсти* (І. Цюпа); *Дитя якось так тихо і знехотя зарипіло, ніби лінувалося плакати, але хотіло нагадати про себе* (В. Шкляр).

2. *рідко.* Мимоволі, невільно, ненавмисне. *Знехотя озираєшся навкруги, .. чи не виглядають з-за кущів чиїсь очі* (І. Нечуй-Левицький); *Хтось торкнувся її плеча, вона знехотя обернулась і побачила Юлю Жукову* (О. Донченко).

ЗНЕ́ХОЧУ, *присл., розм.* Те саме, що **зне́хотя.** *Антосьо усміхнувся, та не тим дитячим, щирим усміхом, що від його* [нього] *аж іскри скачуть, а якось наче знехочу* (А. Свидницький); *— Що це у вас таке веселе? — питає* [Андрій] *ніби знехочу, а в самого очі так і стріляють* (С. Васильченко); *Собака гепнув хвостом по землі, знехочу встав і, так стоячи і нікуди не тікаючи, сумно дивився на Миколку* (М. Вінграновський); *— Гей, ти, побратиме! Се моє гніздо. Коли ти, буває, заблудив сюди знехочу, то прошу тебе, забирайся власним коштом із моєї хати* (І. Франко).

ЗНЕ́ХТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зне́хтувати** 1, 2. *За оцим ось рогом підстеріг її знехтуваний поклонник і сказав, що вона розбила його серце* (Ю. Яновський); *Пообіцявши помолитися за його здоров'я і за порятунок його душі, патер зник, запропонувавши допомогти в справі поновлення шляхетських прав і знехтуваної честі пана сотника* (З. Тулуб); — *Ви, Миколо Карповичу, .. явили перед нами необмежену силу людського страждання, .. понівеченої віри та знехтуваних надій* (Панас Мирний); // **зне́хтувано,** *безос. пред.* — *Люди добрі!* — *озвався Зінько.* — *Я не винен! Я буду жалобу подавати, що мене так ізганьблено й знехтувано!..* (Б. Грінченко); *Свого часу знехтувано навіть вказівку самого російського імператора Миколи Першого, який, оглядаючи відкриті в Георгіївському приділі Софії древні фрески, сказав..: "Фрески ці слід лишити в такому вигляді, як вони є, без поновлення"* (П. Загребельний).

ЗНЕ́ХТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зне́хтувати** 1, 2. *Будь-який вияв неповаги, знехтування співрозмовника викликає негативну реакцію* (з навч. літ.); *Знехтування правилами поведінки на річках, озерах та інших водних об'єктах навесні може призвести до небажаних наслідків, а часом і до трагедій* (з газ.); *Знехтування попередження.*

ЗНЕ́ХТУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. *кого, що, також ким, чим.* Док. до **не́хтувати** 1; поставитися до кого-, чого-небудь без належної поваги. — *Мені вся нагорода, що ви мене прийняли за шматок хліба, не знехтували мене, сіро́му* (Ганна Барвінок); *Грицько гнівався на побратима, що той зник і знехтував його приязню, дружбою* (І. Багряний); *Леонтій знехтував навіть обласним театром, куди його запрошували на комічні ролі як артиста-самородка* (І. Волошин).

2. *що, також чим.* Док. до **не́хтувати** 2; залишити без уваги, не взяти до уваги що-небудь. *Павло палко боронив Денисового батька, та почуття образи не залишало його: чому старий знехтував його пораду й досі не прийшов до цеху* (З. Тулуб); *Пан Адамек, знехтувавши, що він один, а татарів сотня, кинувся виручати свого компаньйона* (С. Тельнюк); *Ярослав Чернігівський не приєднався до князів, але вже й не міг знехтувати великою небезпекою, що нависла над Руссю* (В. Малик).

3. *що, рідко.* Зробити ні до чого не придатним, зіпсувати. *Випав дощ і загасив пожежу. Чого не знехтував пекельний вогонь, то те докінчила дощова вода* (Панас Мирний).

ЗНЕЦІ́НЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знеці́ни́ти.** *Малопомітний, знецінений яскравою електрикою, висів над містом місяць* (О. Копиленко); // **знеці́нено,** *безос. пред. Скільки добрих починань, добрих ідей та гасел було знецінено чи й обернено на зло тими, хто вливався в рух і витлумачував ідеї та гасла* (з мемуарної літ.).

2. *у знач. прикм.* Який знецінився, утратив свою цінність, став менш цінним. *На його вродливому обличчі заметушилась розгубленість, яка буває у покупця, котрий дуже радів, що придбав гарний товар, а йому раптом сказали, що товар давно знецінений* (О. Чорногуз); *Я віддав усю решту справді знецінених, як виявилося, польських марок* (В. Шкляр).

ЗНЕЦІ́НЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **знеці́нений** 2. *Інтерпретуючи біблійний контекст, В. Дрозд висвітлює одну із сьогочасних проблем — духовну знеціненість і моральну спустошеність особистості* (з наук. літ.).

ЗНЕЦІ́НЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знеціни́ти** і стан за знач. **знеціни́тися.** *Через знецінення монети та через дорожнечу яничари почали крамарювати і головним чином довозити кіпрське вино* (З. Тулуб); *Нині його* [Амурата] *ніхто не оплакує .. Що це? Знецінення султанського престижу чи байдужість народу до державних справ..?* (Р. Іваничук).

(1) Знеці́нення гро́ше́й — падіння купівельної спроможності національної грошової одиниці чи зниження валютного курсу. *Дядьки мовчали. Але видно було, що їм .. до знецінення грошей байдуже* (Д. Бузько); *Інфляція — процес знецінення грошей унаслідок надмірної емісії та переповнення каналів обігу грошовою масою* (з наук. літ.).

ЗНЕЦІНИ́ТИ *див.* **знеці́нювати.**

ЗНЕЦІНИ́ТИСЯ *див.* **знеці́нюватися.**

ЗНЕЦІ́НЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знеці́нювати.** *Потенціал підприємств, знецінюваний інфляцією і підлеглий кон'юнктурним короткостроковим інтересам, зростав дуже повільно* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який знецінюється. *Зникли щодня знецінювані "метелики" й мільйони, чи, як їх звали в народі, "лимони", а замість них стали платити у видавництві червінці* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗНЕЦІ́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знеці́нювати** і стан за знач. **знеці́нюватися.** *Рішучий протест проти знецінювання й плюгавлення Коліївщини та її учасників ворогами й навіть своїми висловив Тарас Шевченко у творі "Гайдамаки"* (з наук. літ.); *Падіння рівня культури, знецінювання моральних норм, повсюдна чуттєва вбогість — усе це неминучий результат утрати духовного стрижня* (із журн.).

ЗНЕЦІ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗНЕЦІНИ́ТИ,** іню́, іниш, *док.*, *що.* Позбавляти цінності; робити менш цінним. *Гниль гілляк, стовбурів та коренів живих дерев спричиняє великі збитки лісовому господарству, бо вона значно знецінює дерева* (з наук. літ.); *Представники ООН працюють з усесвітньо відомими зірками, переконуючи їх відмовитися від прикрас зі слонової кістки, аби знецінити ці вироби* (з газ.); * Образно. *І не знецінюйте коштовне, не загубіться у юрбі. Не проміняйте неповторне на сто ерзаців у собі!* (Л. Костенко); // Позбавляти значення, значущості. *Дехто відверто висловлював негативне ставлення до Ю. Федьковича, зовсім знецінюючи його творчість і заперечуючи її значення* (з наук. літ.); *Велика різниця у швидкостях літаків з реактивними двигунами і звичайних літаків знецінила майже всі теоретичні роботи в цьому напрямі* (В. Собко).

ЗНЕЦІ́НЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ЗНЕЦІНИ́ТИСЯ,** іниться, *док.* 1. Утрачати свою цінність; ставати менш цінним. — *Справжній товар на ринкових площах не покажуть! Він швидко знецінюється!* (О. Чорногуз); *Численні міркування Гегеля та багатьох його сучасників про історичну долю художньої творчості значною мірою знецінюються на ідеалістичному ґрунті їхньої філософії* (з наук. літ.); *Шизоїдний сель свідомості заливає суспільство. Слово знецінилось. Мова втрачає пульс* (Л. Костенко).

2. *тільки недок.* Пас. до **знеці́нювати.**

ЗНЕЦУ́КРЕНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **знецу́крити.** *Жом є знецукреною стружкою (м'якоттю) буряків* (з наук. літ.).

ЗНЕЦУ́КРЕННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **знецу́крити.** *На деяких цукрових заводах побудовано цехи, у яких роблять знецукрення кормової патоки* (з навч. літ.); *Знецукрення яєчного білка.*

ЗНЕЦУ́КРИТИ *див.* **знецу́крювати.**

ЗНЕЦУ́КРЮВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **знецу́крювати.** *При більшому відборі дифузійного соку значно збільшується витрата води на знецукрювання стружки, зростають витрати палива та електроенергії* (з навч. літ.).

ЗНЕЦУ́КРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗНЕЦУ́КРИТИ,** рю, риш, *док., що, спец.* Видаляти цукор із чого-небудь. *Бурякову стружку знецукрюють для одержання сирого бурякового жому* (з навч. літ.); *Знецукрити молочну сироватку.*

ЗНЕЦУ́КРЮВАТИСЯ, юється, *недок., спец.* Пас. до **знецу́крювати.** *Дифузійний сік насосом подається на дугові сита. Відділена пульпа надходить у мішалку, в якій знецукрюється барометричною водою* (з наук. літ.).

ЗНЕЧЕ́В'Я *див.* **зніче́в'я.**

ЗНЕЧЕ́СТИТИ, е́щу, е́стиш; *наказ. сп.* знече́сть; *док., кого, що.* Те саме, що **збезче́стити.** [Т а р а с *(ледве чутно, але від того ще сильніше):*] *Біда. Нещастя, люди .. Знечестив, убив людину пан* (С. Голованівський); — *Цей негідник знечестив наш дім, зганьбив нашу родину* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Всю ненависть, яку Ружена не могла вивергнути з грудей, адже все ще фізично відчувала присутність молодого гайдамаки, котрий міг її знечестити, вона вклала в зойк* (Г. Колісник).

ЗНЕЧЕ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знече́стити.** *Не оден шляхетський дом* [дім] *споневірений, знечещений, скривавлений власними підданими під титулом козацьким* (М. Грушевський); *Герої поем-образків І. Франка — люди з гущі народу, з трудових низів. Це — наймичка Матрона ("Матрона-комірниця"), яка змалечку тяжко робила на багатія, а потім була знечещена хазяїном і вигнана з малим дитям на вулицю* (з наук. літ.); // **знече́щено,** *безос. пред. Здогадалася стара — вже кінець настав. На старість побачила: знечещено їхню хату, хату-святиню, де ікони споконвіку осявали хліб на столі* (В. Барка).

ЗНЕЧУ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знечу́лити.** *У середині XIX ст. медики висловлювалися проти наркозу, вважаючи оперування знечуленої людини майже аморальним вчинком* (з наук. літ.); *Ти осліплена і знечулена власними переживаннями; заважкий хрест несеш, та хіба бувають легкі?* (С. Процюк); // **знечу́лено,** *безос. пред. Мою душу так загукано, знечулено, обгороджено парканами різних приписів...* (І. Франко).

2. *у знач. прикм.* Який утратив чутливість, відчуття болю і т. ін. — *Він ледве повертав язиком, своїм геть знечуленим, розм'яклим від вина .. язиком* (Ю. Андрухович).

3. *у знач. прикм., перен.* Нечутливий, черствий, байдужий. *Знечулений на все, крім злого, з отруєними чуттями й душею, зголоднілою за бунтом, Доріан Грей хутко йшов далі* (з навч. літ.).

ЗНЕЧУ́ЛЕННЯ, я, *с., вет., мед.* Дія за знач. **знечу́лити** 1. *Без жодного упередження впхали* [санітари] *між ребра грубу шпилю* [шпильку]. *Тілом прокотився нестерпний біль, бо не було знечулення* (з мемуарної літ.); *Об'ємні оперативні втручання у хворих на гемофілію слід проводити під загальним знечуленням* (з мови документів).

ЗНЕЧУ́ЛИТИ *див.* **знечу́лювати.**

ЗНЕЧУ́ЛЮВАЛЬНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до знечулювання. *Розчин кокаїну має виражений знечулювальний ефект* (з наук. літ.); // Признач. для знечулювання. *Для інфільтраційної анестезії застосовують знечулювальні засоби низьких концентрацій* (з навч. літ.).

ЗНЕЧУ́ЛЮВАННЯ, я, *с., вет., мед.* Дія за знач. **знечу́лювати** 1. *Вирішальна умова успішного й атравматичного вправлення вивиху — повне усунення ретракції та розслаблення м'язів, яке досягається загальним або місцевим знечулюванням* (з навч. літ.).

ЗНЕЧУ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗНЕЧУ́ЛИТИ,** лю, лиш; *наказ. сп.* знечу́ль; *док., кого, що.* 1. *вет., мед.* Позбавляти чутливості, відчуття болю; анестезувати, знеболювати. *Після експерименту тварин зважували на технічних вагах, знечулювали ефірним наркозом* (з наук. літ.); *М'ятна олія знечулює слизову оболонку шлунка, має протинудотну та протиблювотну дію* (з наук.-попул. літ.); *Перед ендоскопією необхідно знечулити слизову оболонку порожнини носа* (з навч. літ.); // *що, перен.* Зменшувати, тамувати. *Тої ночі в холодному, брудному купе йому не хотілося знечулювати свій душевний біль, заспокоювати себе* (Ю. Щербак).

2. *перен.* Робити нечутливим, черствим, байдужим. *Для плоті не важлива стать, плоть є способом буття душі в часі. Вона знечулює людину, робить її невидющою перед вічністю* (з наук. літ.); *З екранів, сторінок забиваються в душу віртуальні кілочки. Знечулюють, калічать, роздирають її* (з газ.).

ЗНЕШКО́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знешко́дити.** *Троє товаришів раптом зблідли, коли уявили собі, що могла наробити ця, зараз уже знешкоджена, купа вибухової речовини* (О. Копиленко); — *Вчора мною виявлена і знешкоджена міна* (А. Шиян); *Ворог мусить бути знешкоджений!* (Ю. Винничук); // **знешко́джено,** *безос. пред. Таємного агента, який віз повідомлення для підпільних повстанських сил, затримано і знешкоджено* (Ю. Бедзик); *Невдовзі бомбу було успішно знешкоджено* (з газ.).

ЗНЕШКО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знешко́дити.** *Після знешкодження доту ми якийсь час прошкували на південь* (Є. Доломан); *Всією операцією зі знешкодження "змови" керував особисто шеф жандармів граф О. Ф. Орлов* (І. Дзюба); *Деталі операції зі знешкодження терористів залишилися нез'ясованими* (з газ.).

ЗНЕШКО́ДЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до знешкоджування. *Механізм знешкоджувальної дії пектинів пов'язаний із їх здатністю зв'язувати й виводити з організму метали, у тому числі радіоактивні стронцій та цезій* (з навч. літ.); // Признач. для знешкоджування. *Усі джерела викидів канцерогенних речовин повинні мати знешкоджувальні пристрої* (з навч. літ.); *Знешкоджувальні засоби.*

ЗНЕШКО́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знешко́джувати.** *Найефективнішим методом знешкоджування газових викидів є каталітичні методи окиснення та відновлення* (з наук. літ.); *Знешкоджування небезпечних для людей паразитів, які є в рибі, проводять під контролем державної служби ветеринарної медицини* (з навч. літ.).

ЗНЕШКО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗНЕШКО́ДИТИ,** джу, диш; *наказ. сп.* знешко́дь; *док., кого, що.* Позбавляти здатності, можливості завдавати шкоди; робити нешкідливим. *В армії він знешкоджував мінні поля, бетонував площадки під важку артилерію* (Ю. Смолич); *Він навчився вправно ловити гадюк і знешкоджувати їх* (М. Дашкієв); *Бомба пройшла крізь шість поверхів будинку і застряла десь у підвалі. Поки вони не знешкодять її, в будинок не зможе повернутися жоден мешканець* (П. Загребельний); — *Треба спершу знешкодити агента... — сказав генерал Девіс*

(О. Тесленко); — *Вірус Рашель виявила і знешкодила — це не проблема, якщо здогадуватися про його існування* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗНЕШКО́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ЗНЕШКО́ДИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Ставати нешкідливим. — *Пастер встановив, що мікроби після кип'ятіння знешкоджуються для організму, а зараз хіба щось змінилося?* (М. Дашкієв); *Смертоносне виявилося мертвим — Христос воскрес, смертію смерть поправ: жало смерті знешкодилося, гріх убито, життя торжествує* (з рел.-церк. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **знешко́джувати.** *Знешкоджувалися всі ті, хто явно або потенційно не вписувався у створену державну систему, мав не ті погляди чи навіть смаки й звички* (з наук. літ.).

ЗНЕШКО́ДИТИ *див.* **знешко́джувати.**

ЗНЕШКО́ДИТИСЯ *див.* **знешко́джуватися.**

ЗНИ́ДІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зни́діти.** *Чоловік, худий і знидилий, але з природи кремезний та тривкий, копає ту нивку великою мотикою* (Леся Українка); *Кілька, ще прадідом посаджених, яблунь чорніли на садибі дуплами й хилилися до землі знидiлими вітами* (І. Чендей); *А гори — мертві. Тут і навесні Усе безбарвне, зниділе і сонне* (І. Гнатюк).

ЗНИ́ДІТИ, ію, ієш, *док.* 1. Док. до **ни́діти** 2, 3. *Щоб не знидіти від безділля, взявся* [Поцілуйко] *за шевство* (М. Стельмах); *Недовго жила її від грудей відлучена дитина; біднятко знидiло, мов поросло мохом, та й навіки заснуло* (Н. Кобринська); *Як ти знидів, помарнів собою І блідий став, ніби той папір. Вийди в поле, радуйся весною, Відживеш — повір!* (Б. Лепкий); *Там, де були грядки цибулі, часнику, коли ще жила дружина Микули Бучини, знидiло картоплиння* (І. Чендей); *Злаки і фруктові дерева, квіткові та хвойні рослини, переселені на Титан, зачахнуть і знидіють, не маючи ворогів, або ж небачено розмножаться, заполонять усю планету* (О. Бердник).

2. *тільки 3 ос., перен.* Ослабнути, занепасти. — *Ви боялись за своє кохання, що воно знидіє в життьовій боротьбі?* (Леся Українка); — *Бачите, мамо, талант може знидіти, непіддержуваний і занедбуваний* (О. Кобилянська).

ЗНИЖА́ТИ *див.* **зни́жувати.**

ЗНИЖА́ТИСЯ *див.* **зни́жуватися.**

ЗНИ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зни́зити.** *Торійський уряд лорда Ліверпуля провів низку реформ. Зокрема, у 1822 р. були знижені ввізні мита на окремі види продовольства й сировини* (з навч. літ.); *Я зганена, знижена тим, що для його* [нього] *все забула, все занехаяла* (Ганна Барвінок); // **зни́жено,** *безос. пред. Було значно знижено норми обов'язкових поставок господарствами продуктів тваринництва* (М. Циба).

2. *у знач. прикм.* Який міститься нижче від рівня якої-небудь поверхні. *Бурі глеєві ґрунти поширені на знижених елементах рельєфу Закарпаття* (з наук. літ.).

3. *у знач. прикм.* Нижчий від нормального, звичайного за якістю, рівнем, ступенем вияву і т. ін. *Вдень його* [Сяну] *води були ще високі й мутні від снігу, що танув у дебрях і ярах, але очищалися вночі, коли сніг при зниженій температурі переставав танути* (І. Франко); *Як згодом виявили світила вітчизняної імунології, у Даруні знижений, як у всіх її київських ровесників, імунітет, і гемоглобін низький, і щитовидка збільшена* (Г. Тарасюк); // *перен.* Позбавлений піднесеності, урочистості; спрощений. *У першій частині "Генріха VI" пояснення потребує насамперед шекспірівське зображення Жанни д'Арк. Образ народної героїні Франції тут подано в плані зниженому, відверто тенденційному* (з наук. літ.).

4. *у знач. прикм.* Тихий або притишений (про звук, голос, тон). [Милевський:] *Робіть зо мною, що хочете, тільки...* [Саня *(зниженим голосом)*:] *Гаразд, гаразд, тут не місце для таких розмов...* (Леся Українка); *Дядько хльоснув батіжком у повітрі і зниженим уже тоном, але твердо поклав: — Ні, що б там не було, а краще, ма'ть* [мабуть], *ходити до церкви* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗНИ́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зни́жений** 3. *Розумово відсталі дошкільники характеризуються зниженістю інтересу до найближчого предметного оточення* (з навч. літ.); *При тенденції до загальної зниженості стилю розповіді в окремих перекладачів можна помітити і спроби поставити мову персонажів на котурни штучної урочистості* (з наук. літ.).

ЗНИ́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зни́зити** і **зни́зитися** 1–3. *Самольот* [літак] *пішов на зниження і незабаром, злегка підскакуючи, побіг на лижах і зупинився* (О. Донченко); *Не дуже холодно, але морози ще будуть. Навіть на завтра радіо обіцяє зниження температури* (В. Петльований); *Вірусні хвороби рослин спричиняють значні втрати врожаю та зниження якості сільськогосподарської продукції* (з наук. літ.); *Надмірна стилізація під "народну мову" нерідко вела до несмаку, неспровокованого зниження стилю* (В. Русанівський); *Крапка завжди вимагає виразного зниження тону на логічному наголосі* (з навч. літ.).

2. Низька місцевість, западина, заглибина. *У центральній частині урочища — піщаний степ із березою по зниженнях* (з наук. літ.); *Пагорбиста поверхня схилів характеризується наявністю невеликих підвищень та знижень* (з навч. літ.).

ЗНИ́ЖКА, и, *ж.* 1. Зменшення, зниження призначеної, установленої ціни, оплати чого-небудь. — *Прошу вас, пане клієнт, — фото моментальне, можна кабінетний формат, групові — з знижкою...* (Ю. Яновський); — *Вам, до речі, побутова хімія не потрібна? Можу запропонувати знижку...* (Люко Дашвар); *Я ще хотіла взуття купити. Забіжу на розпродаж, тут, за рогом, сьогодні знижка мінус п'ятдесят відсотків* (Г. Вдовиченко).

2. *перен.* Зменшення, зниження вимог до кого-, чого-небудь; поступка. — *Іспити у вас на носі. Доведеться вам складати і теоретичну фізику. Я знижки не дам* (Н. Рибак); — *Вона мене, знаєте, переконала, друзі мої. Ану перевірте, Вадиме, тепер ви. І, знаєте, без усяких знижок на знайомство!* (В. Владко).

△ **(1) Бо́нусна зни́жка** — знижка, яку отримують гуртові покупці, перев. постійні клієнти, у разі купівлі протягом певного часу значної кількості товарів. *Бонусну знижку надають постійному партнеру-покупцеві, який правильно і своєчасно виконує всі контрактні зобов'язання* (з навч. літ.); **(2) Податко́ва зни́жка** — фіксована сума, на яку згідно з податковим законодавством можна зменшити оподатковуваний дохід. *Податкову знижку можна застосовувати виключно до доходів, одержаних платником податку у вигляді заробітної плати протягом року* (з наук. літ.); *Якщо платник податку не скористався правом на нарахування податкової знижки за наслідками звітного податкового року, таке право на наступні податкові роки не переноситься* (з мови документів); **(3) Сезо́нна зни́жка** — змен-

шення ціни на товари й послуги в період їх несезонного продажу. *Сезонні знижки та розпродажі зазвичай починаються наприкінці сезону* (з наук. літ.); *Сезонні знижки дають змогу продавцеві підтримувати стабільний рівень виробництва протягом усього року* (з навч. літ.).

ЗНИ́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* 1. Пов'язаний зі зниженням, зменшенням чого-небудь. *Застосування лише одного знижувального коефіцієнта до норм амортизації є недостатнім для створення умов ефективного використання основних фондів* (з наук. літ.); *Фінансова криза супроводжується зростанням темпів інфляції, кризою платежів, різким (знижувальним) коливанням валютних курсів та курсів цінних паперів, зменшенням розмірів іноземних інвестицій тощо* (з навч. літ.).

2. Признач. для зниження струму. *Переносні світильники приєднують до стаціонарної мережі напругою 12–36 В або до мережі напругою 110–220 В через знижувальні трансформатори* (з наук. літ.); *Знижувальна підстанція.*

ЗНИ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зни́жувати** і **зни́жуватися** 1–3. *Кожна країна має власний графік знижування тарифів* (з навч. літ.); *Після 1987 року в Україні було дуже повільне, а з 1993 року доволі стрімке знижування народжуваності* (з газ.); *Мовцям притаманна тенденція до знижування гучності при вимові менш важливих слів, прискорення темпу мовлення* (з наук. літ.).

ЗНИ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *рідко* **ЗНИЖА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗНИ́ЗИТИ,** и́жу, и́зиш; *наказ. сп.* знизь; *док., що.* 1. Переміщати, опускати нижче, униз. *Не знижуючи піднятої руки, спитався* [Парцюня] *осілим хрипким голосом: — Змова супроти мене?..* (Т. Осьмачка); *— Ой лишенько! — скрикнув Лис і знизив хвіст наполовину* (І. Франко); *Чом ти знизила вії?.. А за віями — тьма. Буде, буде, Маріє, і для нас ще весна* (В. Сосюра).

2. Зменшувати, ослаблювати рівень, ступінь, розмір і т. ін. чого-небудь. *Герман .. знижував та знижував робітницьку плату* (І. Франко); *— На скільки знизити температуру?.. Єсть, на чотири градуси!* (М. Дашкієв); // Погіршувати, послаблювати якість, майстерність і т. ін. *Тривале зберігання у воді знижує якість картоплі, оскільки втрачаються поживні речовини* (з навч. літ.); *В Італії не закрили жодної кафедри славістики, але більшість із них знизили свій науковий рівень* (з газ.); // *перен.* Робити менш значним, важливим, не таким піднесеним; спрощувати, збіднювати. *Писати для дітей просто — деякі письменники сприймають як заклик знижувати стиль, вульгаризувати мову* (з газ.).

3. Робити нижчим за звучанням, тембром (звук, голос, тон). *— Нехай відпочине* [Анеля], *— підхопив Бжеський, знижуючи тон* (З. Тулуб); *— Може, й знаю, — спокійно й тихо закінчила вона розмову, знижаючи голос до шепоту* (О. Лисяк); *Дівчата знизили голоси, зашепотіли* (М. Дашкієв).

4. *рідко.* Принижувати гідність, ображати. *Не хочеться рід свій поважний знизити* (Ганна Барвінок).

ЗНИ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *рідко* **ЗНИЖА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗНИ́ЗИТИСЯ,** и́жуся, и́зишся; *наказ. сп.* зни́зься; *док.* 1. Переміщатися, опускатися нижче. *Зграя вгорі зараз же помітила внизу миготіння крил своїх товаришів і почала знижуватись* (В. Винниченко); *А шторм не вщухав і знижалися тучі* (Л. Первомайський); *Щоразу, коли вертоліт знижувався і заходив на близьке коло, ми маскувалися серед ялівців* (Т. Прохасько); *Мряка знизилась і окутала ліс, а він став легкий і сивий, як привид* (М. Коцюбинський); *Кутики її уст знизилися, а повіки лежали тяжко на очах* (О. Кобилянська); // *тільки 3 ос.* Ставати нижчим, зменшуватися у висоті порівняно з поверхнею чого-небудь. *— Товаришу Мухтаров, — в очах забриніла свідомість відповідальності за свої слова, — горизонт знижується під гору. Води сюди не подати* (Іван Ле); *Вниз по течії острів поволі знижується, поступово переходячи в широку родючу рівнину* (В. Малик); *Скелясті краї долини знизились* (із журн.).

2. Зменшуватися (про рівень, ступінь і т. ін. чого-небудь). *Деякі тварини впадають в зимову сплячку (скажімо, їжаки). Температура тіла під час "сплячки" знижується з 37 градусів до... 4–5* (Ю. Смолич); *Сафар розрахував, що сьогодні ринок буде переповнений рабами і ціни на них дуже знизяться* (З. Тулуб); *Якби оце раптом зник ліс на землі, .. катастрофічно знизилися б урожаї* (М. Чабанівський); // Погіршуватися, слабнути (про якість, майстерність і т. ін.). *Скільки мелодій увібрала в себе чужа гармошка — захрипла істеричка, де ноти тьмаві, а пісні метушливі й неповажні, де знижується мистецька глибина мелодії* (Ю. Яновський); *В Україні різко зменшився випуск довідкової, наукової, науково-популярної, навчальної літератури, знизилась її якість* (з наук. літ.).

3. Ставати нижчим за звучанням, тембром (про звук, голос, тон). *Насилу відіпхнула* [Марина] *його від себе й затулила вуха, аби не чути прошибаючого душу голосу, що знову тепер знижувався до тихого шепоту* (Н. Кобринська); *Вона говорила се голосом, що чимраз більше знижався* (О. Кобилянська); *Голос сержанта Кокіля знизився до таємничого шепоту* (В. Владко).

4. *рідко.* Принижувати свою гідність; принижуватися. *Ми не знижались до каяття, змучені; Чолом не гнулись, ні дня, ні хвилиночки* (П. Грабовський); *— До кого це я мовлю? Навіщо я знижаюсь? Навіщо я і в монастир оцей прийшов?* (П. Тичина).

ЗНИЗА́ТИ[1] *див.* **зни́зувати**[1].

ЗНИЗА́ТИ[2] *див.* **зни́зувати**[2].

ЗНИ́ЗИТИ *див.* **зни́жувати.**

ЗНИ́ЗИТИСЯ *див.* **зни́жуватися.**

ЗНИ́ЗУ, *рідше* **ІЗНИ́ЗУ,** *присл.* 1. З місця, розташованого внизу, нижче від кого-, чого-небудь. *А там знизу, з лук Пслових, білим курищем здіймається туман, піднімається вгору, чіпляючись за дерева, за траву* (Панас Мирний); *Ізнизу з левад дим сивий стелився* (А. Головко); *Незважаючи на лютий холод, Шовкуна все більше хилило на сон. Тепло, що йшло знизу від коня, приємно гріло й заколисувало* (О. Гончар); // У напрямку від низу вгору. *Відійшли від села так верстов зо дві — коли щось ізнизу підвіває. Далі то більше .. Де не взявся вітер, б'є снігом під ноги* (Г. Хоткевич); *На обличчі Пігловського знизу вверх забігали лихі темні тіні* (М. Стельмах); *Штани Клайда миттю вимокли знизу до колін* (В. Владко).

2. З нижньої течії ріки; з пониззя. *Отак і порішили — не їхати, а додому* [повертатися]. *А тут світом і пароплав знизу прийшов* (А. Головко); *Гістієй звелів прокричати відступ, бо знизу річки, щосили махаючи веслами, наближався .. розвідницький корабель, а за ним гналися перські трієри* (І. Білик).

3. *перен.* З непривілейованих верств; з низів. *Я прийшов із мас, із поля, знизу, де од злиднів очі, як огонь* (В. Сосюра); // З боку широких верств населення. *Стратон Стратонович згадав останню вказівку: "Не затискувати ініціативу знизу, а всіляко підтримувати її"* (О. Чорногуз).

4. З нижнього боку, зісподу. *Над ставком носилися густі пари, мов хто підогрів знизу воду і вона несамовито парувала* (Панас Мирний); *Замфір присідає під кущем, обережно, з любістю розгортає листя — то делікатне, ясно-зелене, покрите знизу білим пушком, то темне, блискуче* (М. Коцюбинський); *За греблею дорога круто спускається вниз, і її часто, навіть взимку, підмивають знизу води болота* (М. Стельмах); // З-під того, що надягнене або покладене поверх чогось. *Знову від нього* [замполіта] *війнуло на Черниша чимось невловимо цивільним .. Ватяна коротка фуфайка, з-під якої знизу виглядає гімнастьорка...* (О. Гончар).

5. У нижній частині, внизу чого-небудь; протилежне з в е р х у. *Той же бере свій покручений ріг, ізнизу вузенький, Далі все ширший і ширший* (М. Зеров); *Знизу схили були вкриті густим лісом* (С. Чорнобривець); *Йому назустріч поволі ступала жінка в довжелезній сорочці, забрьоханій знизу* (Микита Чернявський).

◊ **(1) Зни́зу (здо́лу) догори́ (дове́рху)** — від самого низу до верху; суцільно, повністю. *Противна сторона гори однако, як і перше, заліснена здолу догори смереками* (О. Кобилянська); *Права стіна* [книгарні] *була заставлена полицями з книжками, а ліва — знизу догори гончарними виробами* (А. Головко); *Хата була приперта до горба, по якому знизу доверху цвіли бузки* (Валерій Шевчук).

ЗНИ́ЗУВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **зни́зувати[1]**. *Знизування намиста.*

ЗНИ́ЗУВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **зни́зувати[2]**. *Що за дика, ганебна, цинічна пропозиція?! Та як він смів?! Гомін, крик, червоні обличчя, вимахи рук, гнівний сміх, знизування плечима* (В. Винниченко); *Грубий сміх, знизування плечима .. — ось і все, що вона незмінно чула у відповідь, коли в перші роки свого заміжжя вона в пориві щирості хотіла поділитися своїми переживаннями з чоловіком* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ЗНИ́ЗУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **ЗНИЗА́ТИ,** ижу́, и́жеш, *док.* 1. *кого, що.* Насаджувати, надівати одне за одним (на нитку, дріт і т. ін.); нанизувати. *Знижи мені оце намисто* (Сл. Б. Грінченка); *Од всіх амбарів на одне кільце Ключі знизавши, комірниця строга, Вона* [осінь] *прискіпливо тобі в лице Сьогодні дивиться з свого порога* (В. Мисик); * Образно. *Розлилися гони пишними житами, Забуяли повінню пшениць. Ранішнє проміння злотними ґнотами Знизує намисто росяниць* (П. Воронько); *Хтось стежку промів од криниці до ґанку та вибілив крейдою діл та лежанку... І рясно на шворку знизав снігурів* (П. Мовчан).

2. *що, перен., рідко.* Підбираючи одне до одного, з'єднуючи слова, речення і т. ін., складати, компонувати що-небудь. *Я казочку малюсеньку про зіроньки знизав...* (В. Чумак).

ЗНИ́ЗУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **ЗНИЗА́ТИ,** ижу́, и́жеш, *док., у сполуч. зі сл.* п л е ч и м а, *рідше* п л е ч е м. 1. Піднімати й опускати плечі на знак нерозуміння, здивування, зневаги і т. ін. *Самі брати, коли подібні чутки оббивались об їх уха, усміхалися і знизували плечима* (І. Франко); *Юхимів син Василь, рослий парубок, стояв ні в сих ні в тих, лише знизував плечима* (С. Чорнобривець); *Недобрі думки почали навідувати Вовкулаку. Питає брата, як там удома, той тільки плечима знизує, мовляв, усе добре, все по-старому* (В. Шкляр); *На поважну мову і в неї знайдуться слова, а на залицяння одно в неї — зниже мовчки плечима з досадою* (А. Головко); *Лідка зупинилася здивована, хотіла щось запитати, але тільки знизала плечима і зникла у хвіртці* (Ірина Вільде).

2. *рідко.* Рухати, поводити (плечима, плечем). [В а с и л ь:] *На нашім кутку таких дівчат і заводу нема. Як гляне, як поведе очима, як зниже плечима, то так тобі в очах і затуманіє* (М. Кропивницький).

◊ **(1) Зни́зувати / зниза́ти очи́ма (по́глядом)** — пильно, допитливо дивитися на кого-небудь. — *Чого роти порozзявляли? — суворо знизує він їх* [товаришів] *очима* (С. Васильченко).

ЗНИКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зника́ти.** — *Кажуть, вид цих журавлів чи не останній на землі? — з цікавістю звертається до старого Петро. — Зникають, а винен хто в їхнім зникапні?* (О. Гончар); *Мисливський хист юних паливод, битих на трудному мистецтві зникання в натовпі з в'язкою бубликів, був відповідно оспіваний у тогочасних піснях і кантах* (Ю. Яновський); *Відсутність гарячої води, парабола зникання і з'являння якої не містила жодної логіки, іноді доводила Саву до шаленства* (С. Процюк).

ЗНИКА́ТИ, *рідко* **ІЗНИКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗНИ́КНУТИ,** *рідко* **ІЗНИ́КНУТИ,** *розм.* **ЗНИ́КТИ,** *рідко* **ІЗНИ́КТИ,** кну, кнеш; *мин. ч.* зник, *рідко* ізни́к, ла, ло *і* зни́кнув, *рідко* ізни́кнув, нула, ло; *док.* 1. Переставати існувати, бути в наявності. *Горіли городи, зникали цілі села* (Леся Українка); *Зло, яке творять люди, не зникає — воно стає енергією, такою, як всі інші види енергії, воно зберігається там, де було створено, і може регенеруватися* (Д. Білий); *Такого дощу давно не було, складалось враження: Полтава, якщо злива триватиме, потоне, зникне назавжди* (Б. Левін); // Розріджуючись, розсіюватися, розходитися (про імлу, туман, дим і т. ін.). *Сиза імла зникала; сходило сонечко* (Марко Вовчок); *Туман під лісом заколихався дужче, заклуботався й почав розходитись, блі́днути й зникати* (Б. Грінченко); *Клубочок диму, вдарений вітром, відразу ж зник* (Григорій Тютюнник); // Минати, кінчатися (про час). *День зникав. Над лисими горбами Хортиці ще полум'яніли, повільно згасаючи, червоні язики далекої пожежі* (Г. Коцюба); *Я іду і думаю: як швидко, непомітно зникли десять літ!* (Н. Забіла); // Забуватися (про думки, здогади, слова і т. ін.). *Недобрі здогади, що по дорозі на Кінську вулицю проймали Нелю, .. почали поволі зникати* (Ірина Вільде); *Неначе потьмарилося все в голові, зникли всі німецькі слова — Тамара ніяк не може пригадати, як називається рахівниця* (А. Хижняк); // Переставати виявлятися, відчуватися (про стан, почуття людини). *Напруженість у взаєминах хлопця та дівчини поволі зникала* (А. Головко); *В смерк радість потихеньку зникала* (Ю. Смолич); *Клацнули затвори, і разом з цим звуком Сергій відчув, як зникло хвилювання* (І. Багмут); *Пекучий біль ізник* (Н. Забіла); *Він скинув окуляри .. І дивно — разом з окулярами зникла з обличчя суворість* (Григорій Тютюнник); // Умирати, гинути. *Вмер наш Івушка-пічник, Тихо жив і тихо зник...* (А. Малишко); *Бути пораненим, оглушеним, скаліченим — це він уявляв собі, бо вже цього скуштував, а зникнути зовсім, не існувати — цього, був певний, статися не могло* (О. Гончар).

2. Заходячи, заїжджаючи і т. ін. за щось, закриваючись чим-небудь, ховаючись десь, серед чогось, ставати невидимим, непомітним. *Інколи над берегом Прута проскакував вершник і зникав за крутим поворотом річки* (М. Коцюбинський); *Обоз був великий. Його хвіст зникав далеко в сніжній долині* (О. Довженко); *Пташки знялися високо-високо і зникли за хмарами* (О. Іваненко); *Море прощально змахнуло блакитно-сірим крилом, зникло за степовим простором* (Ю. Збанацький); // Поглинаючись чим-небудь або змішуючись із чимсь, ставати нечутним, невиразним (перев. про звуки). *В вулицях, в деревах — плетиві густому — зникає гомін* (І. Гончаренко); *Немов серпанок, звуки піаніно Зникали в сяйві голосу* (Д. Павличко); *Крик знеможений чаїний Зникне в клекоті орлів* (М. Рильський).

3. *також звідки.* Непомітно залишати яке-небудь місце, іти звідкись. *Панна передає лист дівчинці, та швидко зникає* (С. Васильченко); *Часом уночі Зникав кудись, зігнувшись, Валентин* (М. Рильський); *Вони підійшли до заводу, Мишко десь ізник* (І. Микитенко); *Навіть не попрощавшись з розгубленою Ніною Олександрівною, Ходжаєв зник з лікарняного подвір'я* (Б. Антоненко-Давидович).

4. Губитися, пропадати невідомо куди. *У моєї господині та й сталася шкода: десь поросята зникають* (Ганна Барвінок); *Бицик з торжеством подав хлопцям лист. Це був той самий лист, який зник укупі з картузом діда Галактіона* (О. Донченко); *Пропала дівчинка п'яти років. Вийшла в другій половині дня, ходила на лижах по своїй вулиці і кудись зникла* (В. Петльований).

◊ **(1) Бе́звісти зни́кнути (пропа́сти)** — безслідно зникнути (про людину). *Узимку сорок четвертого року на запит сільради прийшло повідомлення, що Василь Борозна пропав безвісти* (Ю. Мушкетик); *Дівчата пішли у темінь вулиці, заповнену чіпким та вогким туманом, і зникли безвісти. Просто розчинилися в імлі* (Любко Дереш); *За Одіссеєм, що безвісти зник, мене жаль огортає* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); **(2) Зника́ти / зни́кнути зі свідо́мості (з па́м'яті)** — забуватися цілком, повністю. *Уривками мигтять колишні події .. У вухах лящить дикий вереск, здається, світить вогонь, палає пожежа, обпалює груди і знову зникає з свідомості* (М. Трублаїні); — *Про що ми розмовляли? Здається, про дружбу .. І про чистоту. Потім прогулянка перед кіно. Далі все зникає з пам'яті* (Ю. Яновський); — *Пооддавай ти старцям оту батькову одежу.., щоб у твоєї матері швидше зникли з пам'яті згадки про небіжчика батька* (І. Нечуй-Левицький); **(3) Зника́ти (щеза́ти) / зни́кнути (ще́знути) з горизо́нту** — перестати з'являтися де-небудь. — *Якщо ти зникатимеш з горизонту, я знатиму, де тебе шукати* (Г. Вдовиченко); — *Так ти якось ні з сього ні з того щез із нашого горизонту, так безслідно пропав...* (І. Франко); *Спершу прилаштувався* [бригадир] *в сусіднім радгоспі, а звідти ще далі кудись зринув, зник з горизонту* (О. Гончар); **(4) Зника́ти (щеза́ти) / зни́кнути (ще́знути) зі сві́ту** — помирати. *Цілі села пустіли-вимирали, цілі родини щезали зо світу, як віск на огні* (І. Франко); *Він уже подумав був, що настала слушна хвилина непомітно зникнути з цього світу, але в нього ще лишалася надія побачити пані де Реналь* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); **(5) Зника́ти (щеза́ти) / зни́кнути (ще́знути) з оче́й** — зникати із чийогось поля зору. *Бульдозер .. зникає з очей в куряві .. розритої траси* (О. Гончар); *І панич, і панна пішли стежкою поза лозами й щезли з очей* (І. Нечуй-Левицький); *Ми йшли назирці, хоч тітка й кричала до нас, щоб ми щезли з її очей* (А. Дімаров); *Повіз рушив і зник з очей, лишаючи німий Чернігів* (П. Загребельний); **(6) Зника́ти (щеза́ти, пропада́ти** *і т. ін.)* **/ зни́кнути (ще́знути, пропа́сти** *і т. ін.)* **без слі́ду** — десь діватися, нічого не залишаючи після себе. *Бульбашки, спливаючи.., танули без сліду* (Олесь Досвітній); *Непевні вогники фар зустрічних авто метушилися, кліпали, зникали без сліду* (Люко Дашвар); *В голові Соломії розвиднілось. Жах її щез без сліду* (М. Коцюбинський); *Наближалася буря. В її несамовитім шумі пропали без сліду згуки кінського тупоту* (К. Гриневичева).

ЗНИКА́ЮЧИЙ, а, е. Який зникає. *Довго проводити буду сумними очами* [очима] *Подруг моїх легкокрилих зникаючий рій* (Леся Українка); *Заходить вечір, Палений крильми Зникаючого дня* (В. Стус); *Юнак ще довго бачив зникаючу постать матінки* (В. Фіялко).

ЗНИ́КЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зни́кнути, зни́кти.** *Підбились ми, дастьбі булої сили, — Розгублена в дорозі зниклих літ...* (М. Старицький); *За хвилину віконце згасло, і Остап почув, як разом із зниклим світлом в його серці щось урвалось* (М. Коцюбинський); *Передвечірній морок раптом розвіявся — промінь зниклого за містом сонця поклав ясну смугу на дахівку сусіднього будинку* (Олесь Досвітній); *Довго шукаючи того червневого вечора зниклу зненацька корову, Матронка обійшла дамбу далеко знизу, але й там худобини не було* (М. Матіос).

◊ **(1) Бе́звісти зни́клий (пропа́лий):** а) *(у знач. прикм.)* який безслідно зник. *Кожен шерех світанкових теренів примушував пана отамана здригатися, згадувати пропалого безвісти пана Варцабу* (Г. Тарасюк); *ЗМІ .. швидко зорієнтувалися і без проблем ототожнили капітана Шнайдера зі зниклим безвісти пілотом Александром Вільчинським* (О. Авраменко, В. Авраменко); б) *(у знач. ім.)* той, хто безслідно зник. — *Ні, перш за все війна навчила нас не вважати вбитими всіх безвісти зниклих* (М. Трублаїні); — *Вона лікує і передбачає майбутнє. Часом знаходить пропалих безвісти* (І. Роздобудько).

ЗНИ́КНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зни́кнути, зни́кти.** *Останні аналізи засвідчили повне зникнення пухлини* (О. Авраменко); *Одержимість вибухає серед смертельно втомлених людей, котрі вже не бачать сенсу в цьому житті, але ще бояться зникнення з нього* (Г. Пагутяк); *Господар був стурбований зникненням свого старшого сина* (Д. Білий).

ЗНИ́КНУТИ *див.* **зника́ти.**

ЗНИ́КТИ *див.* **зника́ти.**

ЗНИРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., діал.* Виринути. — *Не відьма, не відьма; не знирнула, не відьма; тягніть назад!* — *кричав увесь народ* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Спливе поверх води його загоріле тіло та так і плигоне вперед; поки він замахнеться другою* [рукою], *злегка прикриється воно водою, а там знову знирне і поверх води мчиться на той бік* (Панас Мирний).

ЗНИ́ШКА, *присл., розм.* Те саме, що **ни́шком.** *Коло уст у мене знишка Знов забігала усмішка* (П. Грабовський); *Тим часом дівчата знишка щось пошепотіли* (С. Васильченко); *Бородатий, що знишка все позиркував на Лободу, наважився врешті, підступив упритул* (Микита Чернявський); *П'єтро, знишка накинувши на неї очима, так у неї закохався, що тільки поблизу неї чувся щасливим* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗНИ́ШКНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* знишк, ла, ло *і* зни́шкнув, нула, ло; *розм.* Док. до **ни́шкнути;** принишкнути. *Змовк веселий гай — ані шелесту, Знишкли пташечки-щебетушечки* (М. Старицький); *Не чути стало на Січі жвавого гомону кількох тисяч товариства, знишкли біля куренів музики* (А. Кащенко); *Павук мовчки здивувався, а тоді ще швидше дременув по круглій своїй сіті й знишк над самісіньким Кротом* (Григір Тютюнник); *Князь подивився на неї холодним, важким поглядом, і вона зразу знишкла, присмиріла* (Валерій Шевчук).

ЗНИ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зни́щити.** *В безперервних боях дивізія не раз зазнає гіркоти найтяжчих втрат, а все ж сили її зростатимуть, ворог не раз вважатиме її оточеною і знищеною.., а вона виникатиме знову* (О. Гончар); — *Бази даних метрополітену знищені* (О. Авраменко, В. Авраменко); *І тільки знищений мій сумнів був Коротким словом ласки та щедроти, Коли нову непевність я відчув* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); // **зни́щено,** *безос. пред. Всі шість танків було знищено якоюсь страшною силою...* (І. Багряний); *Розмова з Тасею мала для Комахи несподівані наслідки. Його рівновагу порушено й спокій знищено* (В. Домонтович); *Вона не могла зрозуміти всього, але ясно бачила: Малахова зламано, майже знищено* (В. Собко).

2. *у знач. прикм., перен.* Украй принижений, приголомшений, у безвихідному становищі. *Іван лишився дома, розбитий, знищений, без гадки і надії* (І. Франко); *Він стояв, низько опустивши голову, і Юркове серце стиснулося від болю: принижений, зганьблений, знищений батько...* (І. Багмут); *Отаку змалілу, зарюмсану і знищену й застала її Марія Яківна* (Валерій Шевчук).

ЗНИ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зни́щити** і **зни́щитися.** *На правому березі густо стоїть ліс. Він заціли́в від знищення* (Б. Антоненко-Давидович); *Чарлі Бертон був для нього пішаком, якого, зважаючи на обставини, можна без жалю віддати на знищення, запхнути довіку в глухий кут або, навпаки, захищати й просувати вперед* (М. Дашкієв); *Знищення конвою біля череди — їхня* [партизанська] *справа* (Д. Бедзик); *Прийшов великий шістдесят перший рік — знищення кріпацтва* (Л. Старицька-Черняхівська).

△ **Збро́я ма́сового зни́щення (ура́ження)** *див.* **збро́я.**

ЗНИ́ЩИТИ *див.* **зни́щувати.**

ЗНИ́ЩИТИСЯ *див.* **зни́щуватися.**

ЗНИЩІ́ТИ, *рідше* **ІЗНИЩІ́ТИ,** ію, ієш, *док., діал.* Зубожіти (у 1 знач.). *Ізнищіла, ізмарніла* [удова], *Кинула господу, Пішла в найми...* (Т. Шевченко); *Як Василь збіднів, так і Онисько знищів* (Панас Мирний).

ЗНИ́ЩУВАЛЬНИЙ, а, е. 1. Який завдає нищівного удару; згубний. *І все, що люблено, що вистраждано в нас, У нашому вселюдному двобої, Вві́ллється в час загибелі людської У всепланетний знищувальний час...* (М. Вінграновський); *Знищувального впливу засобів хімізації зазнали досить численні представники гірських лук карпатської флори* (з наук. літ.).

2. *перен.* Сповнений ненависті, презирства; нищівний. *Сердитими сірими очима вона ще здалеку вп'ялася в мене. Ледве витримав той знищувальний погляд* (Ю. Збанацький); // Різкий, нещадний. *Меджі посміхнулась, згадуючи презирливо-гнівне обличчя Люсі під час цієї знищувальної промови* (В. Владко).

ЗНИ́ЩУВАЛЬНО. Присл. до **зни́щувальний.** *На переконання лікаря, сонячні промені діють знищувально на грибок в організмі* (з газ.); *Професор глянув на неї гостро і знищувально. Так дивляться на трамвайного сусіду, коли він віддавлює вам мозоль* (Ю. Смолич); — *Може, й так,* — *погодився* [Григір] *Тютюнник, і те мене здивувало, бо ж я знав, з якою іронією, часом знищувально піддавав Тютюнник скепсису той чи інший, іноді навіть значний твір* (з мемуарної літ.).

ЗНИ́ЩУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зни́щувати.** *Метафору розритої-недорозритої могили, знищуваної, але незнищенної України ще зустрінемо в Шевченка, вона у нього одна з ключових* (І. Дзюба); *Петро Могила .. був першим, хто відбудував і зміцнив собор, перед тим століттями плюндрований і знищуваний* (П. Загребельний); // **зни́щувано,** *безос. пред. Бідняків, інтелігентів і робітників знищувано за те, що вони співчували "куркулям"* (І. Багряний).

ЗНИ́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зни́щувати** і **зни́щуватися.** *Січі, постріли, розстріли, вишукування ворога, знищування ворога — все те одлинуло од мене* (Л. Старицька-Черняхівська); *Уся моя внутрішня енергія була спрямована на знищування страху* (із журн.).

ЗНИ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗНИ́ЩИТИ,** щу, щиш; *наказ. сп.* знищ; *док.* 1. *кого, що.* Убиваючи, гублячи, припиняти існування кого-, чого-небудь, призводити до загибелі, смерті; нищити. *Москалів було більше, ніж запорожців, але вони не спромоглися гуртом пристати до берега, й січовики знищували їх поодинці* (А. Кащенко); *Філоксера .. може з часом знищити всі виноградники* (М. Коцюбинський); // *що.* Руйнувати, псувати що-небудь, ламаючи, рвучи і т. ін. *Я знищую* [у думках] *жалюгідні халупи і замінюю їх невисокими гарними будинками* (О. Довженко); — *Треба сховати портрет, щоб вороги не знищили* (П. Козланюк); // *що.* Скасовувати, ліквідовувати що-небудь. *Закони може встановлювати тільки монарх разом з усім народом. Ми певні, що він вислухає наше прохання, що видасть закон, який знищить панщину* (І. Франко).

2. *що.* Позбавляти чого-небудь, усувати щось. *Неволя знищувала його* [народу] *душу, занепад глушив йому силу* (Панас Мирний); *Смерть єдиного сина, загибель маленького гостроокого і тямковитого хлопчика, знищила його щастя* (С. Голованівський); *Війна знищила всю красу життя* (П. Загребельний); *Він хотів знищити в своїй душі залишки сумнівів* (Ю. Бедзик).

3. *що, перен., розм.* З'їдати, випивати все, нічого не залишаючи. *Знищуючи вафлі, Кіра поспішила до трамвая* (О. Копиленко); *Борщ знищили, й мати відвихнулась до печі витягати інші страви* (В. Підмогильний).

4. *кого, перен.* Пригнічувати, принижувати кого-небудь, демонструючи свою силу, перевагу в чомусь. *Я то завдавав Любі катівницьких мук — знищував її найвитонченішим способом, то волав до неї, до її совісті, .. то... сповідався перед дітьми, хотів, щоб вони пожаліли мене* (Ю. Мушкетик); *Мені навіть стало жаль отого Колпака, який ходив переді мною королем, здійснював психологічний тиск, намагався знищити мене як людину* (В. Рубан); // *кого, що.* Піддавати нищівній критиці. *Між іншим, сей професор знищив страшно мою "Блакитну Троянду", казав, що я собі нею попсувала репутацію і тепер мушу поправити свою славу іншою драмою* (Леся Українка).

ЗНИ́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗНИ́ЩИТИСЯ,** щуся, щишся; *наказ. сп.* зни́щся; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Припиняти своє існування; нищитися. *Від Оболоні поплив туман .. Здавалось, світ тонув у ньому, знищувався, щезав навіки...* (Василь Шевчук); *Грецька віра буде тільки тоді знищена, коли знищиться український народ* (Валерій Шевчук); // Розорятися внаслідок зубожіння, руйнування і т. ін. *Так ото й року не прожили* [Хвеська з Хвеськом], *як знищились і обідніли, так що часом і шматка хліба нема* (О. Стороженко).

2. Припинятися, зникати (про дію, вияв чого-небудь). *Енергія є мірою руху, який не створюється і не знищується, а тільки переходить з одного виду в інший* (з наук.-попул. літ.); *Війна громаддя статуй перекине, Зітруться в прах каменярів труди, Та образ твій не знищиться, не згине Від вибуху повстань і ворожди* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра).

3. *перен., розм.* Принижувати свою гідність, принижуватися перед ким-небудь. [М и х а й л о:] *Сьогодня* [сьогодні] *я звелів зайнять Миколиного бика, що раз у раз вештається, як приблудний, та скирти обдирає .. Прийшов Микола, знищився, а Данило звелів віддать йому бика* (І. Карпенко-Карий).

4. *тільки недок.* Пас. до **зни́щувати.** — *Доходять чутки, — говорить він, — що анархія у прифронтовій смузі продовжується. Поділля, Волинь руйнуються. Цукрові та винокурні заводи, великі маєтки, культурні господарства — знищуються селянами та солдатами* (А. Головко); *Одним цим словом перерубувалися і знищувалися всі сумніви* (Б. Харчук).

ЗНИ́ЩУВАЧ, а, *ч.* Той (те), хто (що) знищує (у 1 знач.) кого-, що-небудь. *Знищувач національних меншин, українофоб Валуєв у липні 1863 року видав таємний циркуляр* (з навч. літ.); *Метан, як відомо, визнано одним із головних знищувачів озонового шару планети* (з газ.).

ЗНИ́ЩУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **зни́щувач.** *Знищувачка зерна.*

ЗНІВЕЛЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знівелюва́ти.** *Навкруги — тільки природний, знівельований білим ландшафт* (Любко Дереш); *1941 року в Держлітвидаві вийшов "вибраний" Тичина з передмовою Л. Смульсона. У цьому виданні Тичина був вигладжений і знівельований* (В. Стус); // **знівельо́вано,** *безос. пред. Сьогодні майже забуті ритуальні весільні танці, у містах знівельовано обряд обдарування молодих* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який знівелювався. *Якщо ж характеризувати сучасну систему виховання, то вона є розірваною, знівельованою, деформованою й такою, що втратила цілісність* (з наук. літ.).

ЗНІВЕЛЬО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **знівельо́ваний.** *Вироби мають високий рельєф, нечітке, іноді деформоване зображення, знівельованість деталей, рис облич святих, які іноді доробляли різцем* (з наук. літ.).

ЗНІВЕЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗНІВЕЛЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док.*, *що.* Те саме, що **нівелюва́ти.** *Вони риють, довбають, зварюють .. Спиляли сім пухнастих ялинок, що росли тут на пагорбах .. Знищили й самі пагорби, зарівняли рельєфи, знівелювали ландшафт* (Л. Костенко); *Моделювання проводиться достатньо широко й всебічно, але математичний млин діє уніфікаційно, знівельовує міріади особливостей істот, речей, явищ, подій* (О. Бердник); *Десь на початку червня палюче сонце, суховії та степова пилюка вирівняють усі відтінки, начисто їх знівелюють* (М. Руденко).

ЗНІВЕЛЬО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ЗНІВЕЛЮВА́ТИСЯ,** ю́ється, *док.* 1. Те саме, що **нівелюва́тися** 1. *Граматична й лексична семантика прийменників і часток не знівельовується в синтаксемах, на відміну від членів речення — компонентів формальної структури* (з наук. літ.); *Велике диво, що ця нація на сьогодні ще є, вона давно вже могла б знівелюватися й зникнути* (Л. Костенко).

2. *тільки недок.* Пас. до **знівельо́вувати.** *Ефективність роботи знівельовується неритмічністю та недостатнім фінансуванням* (з публіц. літ.).

ЗНІВЕЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знівелюва́ти** і **знівелюва́тися.** *Захоплено повіривши у кулястість земної поверхні, Колумб надумав скористатися нею для знівелювання досягнень Марко Поло* (Ю. Андрухович); *В. Симоненко знав, що Вітчизна його відродиться, захистить своїх дітей від зникнення, національного знівелювання* (з навч. літ.).

ЗНІВЕЛЮВА́ТИ *див.* **знівельо́вувати.**

ЗНІВЕЛЮВА́ТИСЯ *див.* **знівельо́вуватися.**

ЗНІ́ВЕЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зні́вечити.** *Капелюх, черевики й усю одежу мусив узяти на борг, бо давня була так знівечена, що викинув її до каналу* (Л. Мартович); *Ходить* [Аркадій Павлович] *по саду. Там підійме грушу, підточену червою, або знайде яблуко, знівечене гниллю* (А. Шиян); *Побита, знівечена, вибігла Олександра в садок* (М. Коцюбинський); *Поглянула вона на знівеченого її словами Чіпку, що сидів, мов у воду опущений, боявся підвести на неї очі, й жаль пройняв любляче дівоче серце* (Панас Мирний); — *Уже й так знівечене моє життя до самого краю* (М. Стельмах); // **зні́вечено,** *безос. пред. Тепер тут поле. Зник зелений хутір. Знівечено сад* (У. Самчук).

2. *у знач. прикм.* Який знівечився (у 1 знач.). — *Дивись, яка дірка! На, залатай! Скільки? — Помиримось, — відмовив Галай, розглядаючи знівечений чобіт* (В. Підмогильний).

3. *у знач. прикм.* Який знівечився (у 2 знач.). *Став* [Мар'ян] *похмурим і менше говорив з людьми. Але проти цього відразу збунтувалась його знівечена душа, вона шукала доброго слова* (М. Стельмах); *Молоде, не знівечене обличчя вражає спокоєм* (О. Гончар).

4. *у знач. прикм., перен.* Який знівечився (у 3 знач.). *Він довго не міг заснути, згадував нинішні пригоди, знівечені мрії про Домніку* (М. Коцюбинський).

ЗНІ́ВЕЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зні́вечений** 2–4. *Шевченко — поет непримиренний, він не згоден виживати будь-якою ціною, найжахливіше для нього — це "гнила", "рабська кров", знівеченість духу* (О. Гончар); *Знівеченість надій.*

ЗНІ́ВЕЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зні́вечити.** *Свій намір помститися за знівечення своєї рідні він відложив на слушний час* (І. Франко); *Мазепа на те не піде. Це ж знівечення його великих намірів, зруйновання* [зруйнування] *праці цілого життя* (Б. Лепкий).

ЗНІ́ВЕЧИТИ *див.* **зні́вечувати.**

ЗНІ́ВЕЧИТИСЯ, чуся, чишся; *наказ. сп.* зні́вечся; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Док. до **ні́вечитися** 1; поламатися або зіпсуватися, зробитися непридатним для використання, ужитку. *Шата його від цієї роботи знівечилася. Наплічники, груди й поділ стали вкриті іржавими плямами* (Валерій Шевчук).

2. Зазнавши фізичних чи моральних травм, стати слабким, скалічіти. [Явдокія Пилипівна:] *Грошей шкода було, а дитини то ні, що за три місяці змарніла та знівечилась* (М. Старицький); — *Козацтво геть знівечилось, збабіло* (А. Чайковський).

3. *перен.* Загинути, минути, зникнути безслідно. *Сни молодості й надії проносилися перед його душею, як ті тіні. Ах, чому ж так скоро минули, змінились і знівечилися, чому, перелітаючи, не затерли й у пам'яті своїх слідів?!* (Н. Кобринська); *Все переплуталось, закружляло в хаотичнім танкові — і коли були хоч маленькі прикраси, ілюзії життя, вони знівечились, вони розтоптані, знищені* (М. Івченко).

ЗНІ́ВЕЧУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ЗНІ́ВЕЧИТИ,** чу, чиш; *наказ. сп.* знівеч; *док.* 1. *що.* Ламати або псувати що-небудь, робити непридатним для використання, ужитку; нівечити (у 1 знач.). *Баба буде плакати, Будуть сльози капати, Знівечать кожух* (Л. Глібов); — *От, прокляті* [свині], *каторжні!.. через них держално знівечила... — на весь голос гукала молодиця* (Панас Мирний); *Од клуні стовбичать тільки в бур'янах кілля та сохи. Тини порозтягали люди, сад знівечила скотина та дітвора* (С. Васильченко).

2. *кого, що, розм.* Док. до **нівечити** 2; калічити, заподіюючи фізичних або моральних травм. *Інколи стаємо варварами рідному слову та культурі, немилосердно знівечуючи й власні душі* (з навч. літ.); — *Бачите: ось і невільницьке тавро на лобі. На все життя, до смерті; знівечили* [татари], *випалили червоним залізом* (З. Тулуб); *Йому було радісно, що чорна сила .. була зовсім не Німеччиною, а тільки мерзенним згустком підлості, упирем, який вп'явся в її тіло, обдурив її людей, знівечив їхні душі* (Ю. Бедзик); // *кого, перен.* Кривдити, ганьбити кого-небудь. [3-й парубок:] *Я як подумаю, що мою Галю знівечить який пан, то аж мороз пройде поза спиною...* (С. Васильченко).

3. *кого, що.* Док. до **нівечити** 3; призводити до загибелі, нищити, губити кого-, що-небудь. *Знищуючи українське село, знівечуючи красу рідних краєвидів, можна без пострілу знищити древній народ* (з наук. літ.); *Красу свою знівечиш, літа свої марне стратиш* (Ганна Барвінок); *Вона кляла чоловіка, що зав'язав їй світ, знівечив її* (І. Нечуй-Левицький); *Коли б же то знаття! Десятою дорогою обминула б тебе, як обходять люди грузьку трясовину. А так засмоктав ти мене, безсердечний, знівечив усе моє життя* (І. Цюпа); *Зласкався, доле, над моїм народом, щоб він не дався знівечить себе!* (Л. Костенко).

4. *що, перен.* Док. до **нівечити** 4; викривляти, спотворювати що-небудь неправильним викладом, поясненням і т. ін. *Усім відомі спроби штучно вивести факти мови за межі культури, що скасовує роль мови як національної культурної цінності. Цей псевдонауковий постулат знівечує базу лінгвістичних досліджень* (з наук. літ.); *Драматичний сюжет може або розкрити, образно поглибити ідею, дати їй художнє життя, душу, або знівечити її, викривити* (з газ.).

ЗНІ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зні́жити.** *Хлопець, зніжений надмірною батьківською увагою, виявився зовсім не пристосованим до життя* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який зніжився; розпещений. *Виріс він зніжений, вузькогрудий, з кволими, зовсім не розвиненими м'язами, не пристосований до будь-якої праці* (Д. Ткач); *Зніжені .. стамбульські сановники .. гидливо зупинялися перед брудними купами з саману* (П. Загребельний); // Дуже ніжний, випещений, не призвичаєний до фізичної праці (перев. про руки). *Я знаю твої руки — білі, білі, хоч ніжні, та не зніжені, умілі* (І. Муратов); *Він походжав по стінах, заглядав у рови, поплескував зніженою долонею по гарматах* (Ю. Мушкетик).

ЗНІ́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зні́жений.** *Він, Сагайдак, і не в отакі важкі дні не терпів зніженості, користолюбства* (Г. Колісник); *Молодші діти часто через зніженість і бажання батьків захистити їх від життєвих негараздів стають слабкодухими, лінивими* (із журн.).

ЗНІ́ЖЕНО. Присл. до **зні́жений** 2. — *Я ж не помиляюся, це твоя доня? — А так, — пригорнула* [княгиня] *зніжено й поцілувала свою дівку* (Д. Міщенко); // Манірно. *Дівчина увесь час навіщось мружила свої оченята з довгими нафарбованими віями і манірно, зніжено запитувала: — Фред, коли почнуться танці?* (Д. Ткач).

ЗНІ́ЖИТИ *див.* **зні́жувати.**

ЗНІ́ЖИТИСЯ *див.* **зні́жуватися.**

ЗНІ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зні́жувати.** *Народна педагогіка застерігає від надмірної турботи й зніжування дітей* (із журн.).

ЗНІ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗНІ́ЖИТИ,** жу, жиш; *наказ. сп.* зніж; *док., кого.* Занадто ніжачи, робити дуже чутливим, кволим, неспроможним протистояти несприятливим умовам існування; розпещувати. *Психолог В. І. Гарбузов висуває такі основні вимоги до батьків: не зніжувати дитини, не воювати з нею, не капітулювати перед нею* (з наук. літ.); *Десь, мабуть, за пана думала мати тебе оддати, що так зніжила* (Сл. Б. Грінченка).

ЗНІ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗНІ́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся; *наказ. сп.* зніжся; *док.* Ставати дуже чутливим, кволим, неспроможним протистояти несприятливим умовам існування; розпещуватися. *Живучи довгий час у достатку, він зніжувався, ледачів, утрачав інтерес до всього* (із журн.); *Молодий князь Володимир не дозволяє собі зніжитися в київській розкоші* (з наук. літ.).

ЗНІКЧЕ́МИТИ *див.* **знікче́млювати.**

ЗНІКЧЕ́МЛЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **знікче́мити.** *Київська Русь була настільки знікчемлена, що впала під першими ударами татаро-монгольських диких орд* (з публіц. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який знікчемнів. *Оводи жалять, облипають знікчемлених, закоростявлених* [коростяних] *нас* (О. Гончар).

ЗНІКЧЕ́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗНІКЧЕ́МИТИ,** млю, миш, *док., кого, що, розм.* Робити нікчемним. *Хоч би як вона* [радянська влада] *того "человека" знікчемлювала, як би його не принижувала, а в нього все була ілюзія, що він звучить гордо* (Л. Костенко); *Тепер намагаються розтлити народ ізсередини, знікчемити його душу. Політика антиморалі й розбещеності в Україні призвела до руйнування сім'ї як осередку нації* (з публіц. літ.).

ЗНІКЧЕ́МНІЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. до **знікче́мніти.** *Бачу я, що боротись із отим старим, знікчемнілим, але ж ворожим означає настирливо будувати нове* (Іван Ле); *Рицарський син вижив, хоч і мав природу знікчемнілу до краю* (П. Загребельний).

ЗНІКЧЕ́МНІННЯ, я, *с., розм.* Стан за знач. **знікче́мніти.** *Він сміявся з жалюгідних засобів своєї обмеженої вченості, що завели його в таку безвихідь, вкинули в цілковите знікчемніння* (П. Загребельний).

ЗНІКЧЕ́МНІТИ, ію, ієш, *розм.* Док. до **нікче́мніти.** *Я отут в Деркачівці незабаром занидію, зачучверію, як трава в спеку. Я тутечки до решти знікчемнію* (І. Нечуй-Левицький); *Власні болі самі в моїм серці жили, Я знікчемнів у власних недугах* (П. Грабовський); *Мені стало нудно жити, здалось, що я "погас", знікчемнів* (Леся Українка); *Що сталося? Де ж ділася їх мужність? Чи міг би хто подумати недавно, Що нині так знікчемніють ті мужі, Вознесені — і кинуті безславно?* (І. Гнатюк).

ЗНІМА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до знімання (перев. фільмів, телепередач). *Ми* [кінорежисери] *розлучаємося, нарешті, з тривалим знімальним днем із семи ранку до семи вечора* (О. Довженко); *Знімальний процес тривав два місяці* (із журн.); // Признач. для знімання (фільму, телепередачі і т. ін.). *Мене шарпнув за плече кінооператор, бо я саме стояв перед об'єктивом, і зараз же почав цокотіти знімальний апарат* (Ю. Яновський); *Коли в знімальному залі розбирали один дуже гарний павільйон.., велика дошка впала зверху так близько, що ледве не бабахнула мене по голові* (Л. Смілянський); *Робота на знімальному майданчику поновилась* (С. Жадан); // Який знімає щось на камеру (фільм, телепередачу і т. ін.). *З фільмом до нас прийшла майже вся знімальна група* (А. Михайленко).

ЗНІМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зніма́ти.** *Чи справді для знімання баняків використовують рушнички?* (Любко Дереш); *Коли б людина могла відчувати його* [інфразвук], *вона сприймала б на слух помах руки, знімання капелюха, голоси будинків, які обдуває вітер, звуки хатніх речей тощо* (В. Владко); *— Невже можуть скоротити й тебе? .. Досі Микола Степанович, заклопотаний збиранням потрібних документів, зніманням копій з них та готуванням до свого останнього слова, про це не думав* (Б. Антоненко-Давидович); *На Київській кіностудії імені Олександра Довженка буде завершено знімання двосерійного фільму за романом видатного українського письменника XIX ст. Миколая Гоголя "Тарас Бульба"* (В. Кожелянко).

△ **(1) Космі́чне зніма́ння** — знімання земної поверхні, небесних тіл, туманностей, космічних явищ і т. ін. зі штучних супутників Землі й космічних кораблів. *У 1986 р. космічне знімання, проведене японським супутником, зафіксувало поширення теренами Європи чорнобильських радіонуклідів, починаючи від другого дня аварії* (з наук. літ.); **(2) Маршру́тне зніма́ння** — знімання за певним маршрутом вузької смуги місцевості під час створення топографічних, геологічних та інших карт. *Маршрутне знімання застосовують у недостатньо вивчених і важкодоступних районах, а також під час спеціальних досліджень та у військовій справі* (з навч. літ.); **(3) Окомі́рне зніма́ння** — спрощене знімання місцевості за допомогою приблизних методів вимірювання (кроками, на око, за компасом і т. ін.). *Окомірне знімання виконують під час інженерних розвідувальних робіт для отримання приблизного плану місцевості за короткий час* (з навч. літ.); **(4) Рапі́дне зніма́ння** — швидкісне кінознімання із частотою до кількох сотень або тисяч кадрів на секунду. *Високошвидкісні явища (наприклад, виліт кулі, вибухову хвилю тощо) досліджують за допомогою так званого рапідного знімання* (з навч. літ.); **(5) Теодолі́тне зніма́ння** — метод знімання плану земельної площі, при якому кутові вимірювання роблять теодолітом, а лінійні — мірною стрічкою, сталевою рулеткою або оптичними далекомірами. *Теодолітне знімання є методом отримання горизонтального контурного плану місцевості без рельєфу* (з навч. літ.); **(6) Топографі́чне зніма́ння** — сукупність геодезичних вимірювань, які виконують для створення карт і планів місцевості. *Топографічне знімання всієї території будь-якої країни в єдиній системі координат неможливо виконати без знань про форму й розміри Землі, про її гравітаційне поле та зміну цих параметрів у просторі й часі* (з навч. літ.).

ЗНІМА́ТИ, *рідко* **ІЗНІМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗНЯ́ТИ,** зніму́, зні́меш, *рідко* **ІЗНЯ́ТИ,** ізніму́, ізні́меш, *док.* 1. *що.* Діставати, брати зверху або з поверхні чого-небудь те, що там лежить, висить, стоїть і т. ін. *Мокрина знімала хліб з воза і клала на простелене на траві рядно* (І. Нечуй-Левицький); *Знімає* [дід] *з вішалки в своїй маленькій, як чернеча келія, хатині білого парусинового піджака, довго його чистить і розправляє* (М. Івченко); *Остап знову схилився над своїми рисунками, знявши з стола скатерку* (В. Кучер); *Ізняла* [Орися] *з плеча свої пожитки, Що везла в торбиночці лляній* (Я. Шпорта); // Прибирати, видаляти що-небудь із якоїсь поверхні, звільняти від чогось. *Гошка дивився тоскним поглядом на матір, яка знімала пил з меблів* (Ю. Мокрієв); *Стоїть вона* [пляшка кефіру] *вже днів зо три і, певне, зовсім перекисла. Та це не страшно. Зеленаву плісінь* [плісняву] *зверху все-таки треба зняти...* (Я. Гримайло).

2. *що.* Скидати із себе чи з кого-, чого-небудь щось одягнене, пов'язане і т. ін. *У сінечки ввійшов — із себе шличок ізнімав* (з думи); *Ганнуся ласкаво обіймає вчительку за плечі, знімає пальто* (Ю. Збанацький); *Ми захотіли зняти черевики І бігати, як діти, по калюжах* (М. Рильський); *Отой міський зняв пенсне і, витягши, хустку, протирав скельця* (А. Головко); *Вже з тиждень з рани зняли пов'язки, і він почував себе зовсім дужим* (Іван Ле); // Грабуючи, віднімаючи, відбирати що-небудь одягнуте. *Он глянь, — у тім раї, що ти покидаєш, Латану свитину з каліки знімають* (Т. Шевченко); *Дезертири двічі нападали на дроворубів, віднімали харчі і знімали теплу одежу* (О. Донченко); *Ніхто* [з розбійників] *в дівчини не зняв з шиї доброго намиста з дукачами* (Марко Вовчок).

3. *що.* Забирати певну суму (грошей) з банківського рахунку. *Він знімав гроші з картки, яка на якийсь час забрала усю його увагу* (В. Хрущак); *Щоб зняти готівку із зарплатної карти, люди товклися біля банкоматів із ночі* (з газ.).

4. *що.* Зрізуючи, зрубуючи, спилюючи і т. ін., видаляти з поверхні те, що покриває її або становить верхній шар чого-небудь. *Перший взяв уже сокиру, Щоб з кита знімати шкіру* (Л. Первомайський); *Верхній шар ґрунту вибухами розкидають, знімають, а під ним відкривається пласт морського золотистого каменю* (О. Гончар); *Тупий ніж не хотів різати дерева, але й це ще була не біда. Найтяжче було зняти кору* (А. Дімаров); // Збирати після достигання (хліб, плоди, овочі). *Никин із сином та невісткою увесь хліб зняли, на жито поорали, вже й тік виготовили на возовицю* (Л. Яновська); *Увечері знімуть* [люди] *найстигліші яблука і понесуть на вечерю* (О. Іваненко); // Скошувати, зжинати і т. ін. [В є т р о в:] *Знімайте його* [просо] *не при корені, а вище, то воно ще раз викине мітелку* (З. Мороз).

5. *що.* Одержувати, обліковувати наслідки якого-небудь виробничого процесу, реєструвати показання вимірювальних приладів і т. ін. *Через 8–10 хвилин знімають показники сухого й вологого термометрів* (з навч. літ.); *Йому зробили укол і вправили руку на місце. Зняли рентгенограму* (Л. Дмитерко).

6. *кого, що.* Усувати, збивати (пострілом, ударом і т. ін.). [Огнєв:] *В голові нашої колони підуть два ескадрони відчайдушних рубак. Пости знімати без шуму* (О. Корнійчук); *Так само швидко і тихо зняли* [козаки] *й інших вартових* (З. Тулуб); *Німці так близько від мене, що однією чергою я міг би зняти їх усіх* (І. Багмут).

7. *кого, що.* Відводити, відкликати звідки-небудь, переводити в інше місце. *Командири батальйонів знімали по черзі з переднього краю в тил окремі рої, формували штурмові групи* (О. Гончар); *На схід від Чернігова — дике поле, печеніги. Зніме князь Оскол свої сторожі по Сейму — от і відкритий печенігам шлях до Києва* (С. Скляренко); *Треба .. запропонувати негайно ж зняти з північного тунелю всіх робітників і приладдя й перекинути на .. греблю* (Іван Ле).

8. *кого.* Звільняти, усувати (з посади). — *Місяць чи два мине і вже бачимо: жандарми вночі у флігельку. Знову, значить, біда у Супрунів, — заарештували, як видно, Гришу, а батька — з посади знімуть знову* (А. Головко); *Бунчужного, що був одним із тих, що агітували нас за вступ до сотні, раптом зняли з посади, і він зник невідомо куди* (В. Сосюра); [Аркадій:] *Я вирішив Платона з завідування зняти і залишити просто хірургом поки що* (О. Корнійчук).

9. *що.* Відмовлятися від чого-небудь, раніше запропонованого, сказаного і т. ін. *Гнида лише оком обвів збори і вже знав, що провалять, бо ж народу з його табору була тільки купка. Тому й зняв свою кандидатуру* (А. Головко); *Я .. переробив його* [сценарій] *процентів на дев'яносто, внаслідок чого автор демонстративно "зняв своє ім'я"* (О. Довженко).

10. *що.* Припиняти дію, вияв чого-небудь, скасовувати щось. *Новий закон знімає всі обмеження щодо переведення капіталів за межі країни* (з газ.); *Світломаскування було запроваджено в місті на початку маневрів флоту, і його не встигли зняти* (В. Кучер); — *Нам треба не тільки розгромити ворожі армії і зняти з Європи воєнне становище. Ні, не тільки, не тільки...* (О. Гончар); // Звільняти кого-небудь від чогось (перев. від того, що турбує, непокоїть). — *Я лише вмію знімати біль, — скромно заперечила Аліса .. — Але перешкоджати розвиткові хвороби ще не навчилася* (О. Авраменко); — *Вернися, милий, з чужої сторононьки, Зніми журбу з моєї головоньки* (П. Чубинський); *Було її як ворожку підсилали до людей, щоб одводила тугу від серця. Так і зніме яснями очима, щирими речами* (Ганна Барвінок).

11. *кого, що.* Піднімаючи, пересувати, переміщати кого-, що-небудь у вище положення. *Скільки-то вже разів йому снилося, що зніма його щось у воздухи* [повітря] *з птицями, що падає він і розбивається!* (Марко Вовчок); *Зняли* [два чоловіки] *слабого на руки і понесли* (М. Коцюбинський); *Верхівці вихором промайнули повз нього і, знявши над шляхом пил, наче зимову завісу, зникли в напрямку великого села* (М. Трублаїні); // *що, рідко.* Брати, піднімати із землі, підлоги і т. ін. *Лучче ж мені, мати, тяжкий камінь зняти, Ніж за нелюбом та вік коротати* (з народної пісні).

12. *що.* Підводити, підносити (руки, голову і т. ін.). *Гетьман старий ридає, До Бога руки знімає* (Т. Шевченко); *Прокинувся — голови не можу зняти: болить* (Марко Вовчок); *Минала ніч, вікно уже синіло. Не міг я знять пониклого чола* (В. Сосюра); // Піднімаючи, підносячи що-небудь, вирізнятися, височіти на фоні чогось. *Берест стоїть, знявши до неба гострі віти, загрожуючи місяцеві* (О. Копиленко).

13. *що, у сполуч. з абстр. ім.* Починати, здійснювати дію, виражену названим іменником. *Просто дивно, що горобці й ластівки на нашій вулиці завжди, коли побачать мене поблизу, знімають ґвалт* (Л. Смілянський); — *Що у вас тут таке? .. Полякалися чого, що крик зняли? — спитав він дітей* (С. Васильченко); *Однієї ночі темної розтялись по селу численні нахабні постріли і собаки зняли тужливе довге завивання* (І. Микитенко); *Наче ціла Польща з місця рушила .. Їдуть та й їдуть, а хто пішки йде, гамір ізняли* (Ю. Яновський); *Зняли* [ми] *овацій і вигуків шквал* (П. Дорошко); *Кілька разів вистрілив* [Ничипір] *у повітря, щоб зняти тривогу* (М. Руденко); // Заводити (розмову, бесіду, річ і т. ін.). *Учений кілька разів знімав розмову про дивного дідуся в селі* (І. Франко); *Князь повів з Софією розмову: він зняв річ про міські зимові забави, концерти, театри і таке інше* (Леся Українка); *Софія Аркадіївна зняла мову навіть про різдвяну ялинку* (Б. Антоненко-Давидович); // Збуджувати, викликати (думки, почуття і т. ін.). — *Ви хочете, щоб навкруги Довженка зняти громадську думку, оточити роботу цього режисера нашою увагою..?* (Ю. Яновський); // *рідко.* Висувати, пропонувати (для вирішення, виконання, розгляду і т. ін.). *Тепер ніхто вже не знімав гострих, пекучих питань, як першого дня, коли Кирило приїхав на дачу* (М. Коцюбинський).

14. *що.* Точно відтворюючи, копіюючи, переносити на щось розміри, форму і т. ін. чого-небудь. *Він поклав перед собою список, з якого знімала копію Тамара, і почав перевіряти, чи все вона написала* (А. Хижняк); *У стройовій частині полку креслярі вже знімали копію з топографічної карти* (О. Гончар); *Кейт часто бував у бібліотеці, вивчаючи старовинні книжки та рукописи, і цілком міг зняти зліпок з ключа, а потім виготовити дублікат* (О. Авраменко).

15. *кого, що.* Фіксувати на фото-, кіно-, відеокамеру; фотографувати, фільмувати. *Віктору все хотілося сфотографувати. Він знімав гарних гуцулок, старих дідів, дітей, потічки, підвісні місточки, кладки, дерев'яні гостроверхі хатки* (М. Томчаній); — *Ми з кіностудії, — сказала жінка .. — Знімаємо фільм для дітей* (В. Нестайко); *Прошу Вас, дядино, не забудьте зняти портрета з Зорі, який-то він тепер* (Леся Українка); — *То ви вже і нас зніміть на карточку, — просила Санька* (В. Кучер).

16. *що, розм.* Брати за плату в тимчасове користування; наймати. — *Тепер я живу з дівчиною .. Знімаємо невеличку квартиру* (В. Діброва); *Зняв* [Василь] *окрему хату й перейшов .. туди жити* (Грицько Григоренко); *Зняв я прекрасний, на чотири яруси, міський театр, ще й для паралельних невеличких вистав — малу сцену в сусідньому кінематографі* (Ю. Смолич).

17. *що, карт.* Перекладати верхню частину перетасованих карт униз перед роздаванням їх гравцям або під час ворожіння. — *Та знімайте вже, — підсуваючи до нього колоду, сказав Книщ і почав здавати* (Панас Мирний); *Відьма протягнула карти: — Зніми лівою рукою, голубе, тою, що від серця, зніми* (із журн.).

18. *кого, рідко.* Проймати, охоплювати (про почуття). *Його зняла тривога. Він скулився в куті і цокотів зубами* (І. Франко); *Семена зняла цікавість, і разом якийсь острах обгорнув його* (М. Коцюбинський).

Відкрива́ти (зніма́ти) / відкри́ти (зня́ти) вого́нь (пальбу́) *див.* **відкрива́ти; Здійма́ти** *(рідко* **зніма́ти, зно́сити)** /

здійня́ти *(рідко* **зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба** *і т. ін.) див.* **здійма́ти; (1) Знімати / зняти з ефіру** — виключати з програми радіо- або телепередачу. *Останні два роки нас знімали з ефірів через суд із випусковою компанією* (із журн.); *Програму зняли з ефіру, після чого журналістка написала заяву про звільнення* (з газ.); **(2) Зніма́ти / зня́ти з по́їзда (з пароплáва, з літака́** *і т. ін.) кого* — зсаджувати кого-небудь із поїзда, судна, літака і т. ін. — *Ні з якого літака його не знімали* (з газ.); *В Боярці їх* [хлопців] *зняли з поїзда, Василька батько відшмагав ременем, .. А Гервазієві — не купили велосипеда* (Ю. Смолич); **(3) Зніма́ти / зня́ти мі́рку** — визначати розмір чого-небудь (взуття, одягу). *Коли б побачила його під ту хвилю котрась власниця елегантних ніжок, з яких знімав він мірку, зневажливо б пхикнула і загнула б кирпу* (Валерій Шевчук); — *Стій, не крутись,* — *буркотить він,* — *а то мірку не зніму!* (К. Гриб); **(4) Зніма́ти / зня́ти побо́ї** — фіксувати сліди побиття в медичному закладі для оскарження в суді. *"Я!" — відповів би чорнобородий чоловік, викинув би рукавички обіч старого мастодонта, нехай подає у міліцію і знімає побої, нехай судять тепер Саву за розбійний напад* (С. Процюк); *Адвокат швидко оцінив ситуацію і порадив майорові взагалі не починати ніякої справи, бо Олег просто мусить поїхати до лікарні, зняти побої* (А. Кокотюха); **(5) Зніма́ти / зня́ти про́бу** *з чого* — пробувати їжу на смак; куштувати. — *А що ж ото воно робить з ложкою в руках? Облизує чи пробу з борщу знімає?* — *запитав Стратон Стратонович* (О. Чорногуз); *А тут Векла — підійшла, вклонилась. — Так вам, пане, ваше превосходительство, і капусняку дати чи вже з самих вареників пробу знімете?* (А. Головко); **Зніма́ти (скида́ти, здійма́ти) / зня́ти (ски́нути, здійня́ти) ша́пку (бриль, капелю́х** *і т. ін.):* а) вітаючись із ким-небудь, скидати головний убір. — *Добрий вечір, Анно!* — *сказав* [Михайло] *сердечно, знімаючи капелюх* (О. Кобилянська); *Зустрічаючись з отцем Парфентієм, я ще здалека скидав шапку й низько вклонявся* (Б. Антоненко-Давидович); *Хоч там і ворогуєш з ним, а шапку нехотя знімеш* (Марко Вовчок); — *Добридень вам, пане Ковніре,* — *скинув бриля Григорій* (Василь Шевчук); б) *(перед ким і без дод.)* скидаючи головний убір, виражати свою повагу до кого-небудь, складати шану комусь. *Кошовий зняв шапку і вже не як начальник, а як товариш подякував козакам за честь* (О. Довженко); *Він коректно, як колись давно-давно умів це робити, здійняв кашкетика перед Наядою* (В. Винниченко); в) *(перед ким – чим)* виявляти повагу, пошану до кого-, чого-небудь, захоплюватися кимсь, чимсь. *Записую школярів, а батьки їх утаюють від мене. Утаюють майбутніх професорів і вчених, перед якими колись, може, держави скидатимуть шапки!* (М. Стельмах); *Я кажу абсолютно щиро: є митці, перед творчістю яких я знімаю капелюха* (з газ.); *Хочу зняти шапку перед Ліною Костенко, яка ніколи нікому не продавалася й завжди на все мала власну думку* (з газ.); **(7) Зня́ти суди́мість** — перестати враховувати засудження в минулому. — *Він як дізнається, обов'язково мене розшукає, зніме судимість, і ми тоді по-новому заживем* (О. Гончар); *Закон не зобов'язує, а лише надає суду право на основі конкретних, передбачених у законі умов, зняти з особи судимість* (з навч. літ.).

◊ **Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба]** *див.* **дістава́ти; Забра́ти (зірва́ти, зня́ти** *і т. ін.)* **віно́к** *див.* **забира́ти; Зво́дити (зніма́ти) / звести́ (зня́ти) о́чі до не́ба** *див.* **зво́дити; Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти** *і т. ін.)* **/ зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти** *і т. ін.)* **шку́ру (по три шку́ри, сім шкур** *і т. ін.) див.* **здира́ти; Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́)** *див.* **здійма́ти; Зіро́к з не́ба не хапа́ти (не зніма́ти, не здійма́ти** *і т. ін.) див.* **хапа́ти[1]; (8) Зніма́ти (здира́ти, скида́ти** *і т. ін.)* **/ зня́ти (зде́рти, ски́нути** *і т. ін.)* **з оче́й полу́ду (лу́ду)** — допомагати кому-небудь добре розібратися в чомусь, правильно зрозуміти щось, раніше усвідомлене по-іншому. *Театр знімає полуду з тих очей, що не бачать, відкриває вуха тим, що не чують, будить нові думки і почуття людини* (з мемуарної літ.); *Нещадні слова вдови зняли луду з його очей* (І. Франко); [Н о р м а:] *Ви справжній чудодій, майоре. В одну мить ви зняли з моїх очей полуду, і я побачила, що мій принц — не принц* (Я. Галан); — *Ходи ж до нас у Севастополь та подивися, що вони* [фашисти] *.. роблять своїми бомбами .. Скинь полуду з очей* (В. Кучер); *Я сам в нечуваній напрузі З очей своїх полуду здер* (Д. Павличко); **(9) Зніма́ти (здійма́ти) / зня́ти (здійня́ти) о́чі (по́гляд):** а) *(з кого — чого)* переставати дивитися на кого-, що-небудь. *Бобалька не знімав погляду з Терезки, він то протверезжувався, то ще більше п'янів* (М. Томчаній); *Сергій зняв очі з рівної поверхні води й обернувся назад* (Г. Епік); б) *(на кого — що)* починати дивитися на кого-, що-небудь. *Вона здіймає на мене очі, і в їх сірій безодні прискають на всі боки промінчики здивування і глуму* (М. Коцюбинський); — *Не карайте його..,* — *ледве чутно вимовила Сюзанна, знімаючи сполохані очі на свого .. рицаря* (Іван Ле); *На майдані, насупроти опери, зняв* [Віктор] *погляд на свою досі кімнату — в його вікні горіла електрика* (Олекса Ізарський); **(10) Зніма́ти / зня́ти го́лову** *кому* — суворо карати кого-небудь. *Чого то вже вони на Бруса не наговорили? Хоч голову йому зараз знімай* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *За цю газету тобі голову знімуть* (П. Панч); — *Якщо зобидиш її — голову зніму* (Є. Доломан); **(11) Зніма́ти / зня́ти з о́бліку** *кого, що* — виводити, вилучати кого-, що-небудь із якогось списку, реєстру. *Реорганізоване підприємство знімають з обліку й вилучають із державного реєстру* (з газ.); *Мене по досягненні віку 16 лютого 1987 року зняли з військового обліку* (В. Чемерис); **(12) Зніма́ти / зня́ти бі́льма з оче́й** *чиїх, у кого і без дод.* — роз'яснювати кому-небудь справжню сутність чогось, повідомляти правду. *Це вже мені десь так Бог дав, зняти більма з очей, щоб я других, розумніших та сильніших за себе, навів на стежку* (М. Коцюбинський); **(13) Зніма́ти / зня́ти стру́жку** *з кого* — суворо докоряти, лаяти кого-небудь за щось. — *А ось у моїх знайомих: як тільки найменший конфлікт, не так глянув на неї законний чи десь затримався.., уже вона й біжить із заявою в комітет, де з тебе стружку зніматимуть...* (О. Гончар); — *Був оце в голови... Годину стружку з мене знімав* (із журн.); *Послано механіка з наказом: знайти Гаркавенка, передати, що начальство зніме з нього залізну стружку, й привести за всяку ціну на господарство* (Є. Гуцало); **(14) Зніма́ти (стяга́ти) / зня́ти (стягти́) оста́нню соро́чку** *з кого* — доводити кого-небудь до крайнього зубожіння, залишати без засобів існування. *Власники ринків обіцяють не знімати останню сорочку з торговців* (з газ.); *Хоч з бідного багатий останню сорочку зніме, ніхто не посміє заступитись* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Щоб і нога в школі!.. Старцюго, щоб і нога не була!.. Школа останню сорочку стягне з*

тебе (А. Тесленко); **(15) Зня́ти (ски́нути) і (та) відда́ти / віддава́ти [оста́нню] соро́чку [з се́бе]** — віддати кому-небудь усе, поділитися з ким-небудь усім, що тільки є в когось. *Останню сорочку зніме та оддасть* (Номис); — *Моя стара дуже богомільна .. Любить, щоб про неї казали: "Он як Андріїха-баба, так от богомільна..." І як хто взнав уже оцю її примху, то знай тільки грай отакої, так вона й сорочку останню скине та віддасть* (Г. Хоткевич); **(16) З хребта́ зніма́ти (здійма́ти) / зня́ти** *що* — знімати одяг із кого-небудь. *Давай з її хребта усю шустелину здіймати: і се, каже, наше, і се наше* (Ганна Барвінок); **Не зво́дити (не спуска́ти, не зніма́ти** *і т. ін.)* **очéй (по́гляду)** *див.* **зво́дити; Підніма́ти (підійма́ти, підво́дити, зніма́ти, здійма́ти** *і т. ін.)* **/ підня́ти (підійня́ти, підвести́, зня́ти, здійня́ти** *і т. ін.)* **ру́ку (ру́ки)** *див.* **підніма́ти; Скида́ти (зніма́ти) / ски́нути (зня́ти) з рахівни́ці** *див.* **скида́ти; (17) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **руко́ю зняло́ (зні́ме)** *що, безос.* — дуже швидко, раптово минуло (мине), зникло (зникне) щось. — *На, вражий сину, приложи оце листя, так завтра мов рукою зніме* (П. Куліш); *З Одарки весь хміль мов рукою зняло* (В. Міняйло); *Із Яся сон немов зняло рукою* (Василь Шевчук); **(18) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти),** *перев. чиєї* — допомогти кому-небудь вийти з неприємного, скрутного і т. ін. становища, врятувати когось від чого-небудь небажаного. [С о л д а т:] *Це ж виходить, що вдруге на світ народився і тепер тільки сонце побачив ясне! Ніби камінь з душі одкотили ці люди* (О. Левада); — *Ви мов камінь мені з душі зняли* (із журн.); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **хто ка́мінь зняв з душі́** *див.* **хто**[1].

ЗНІМА́ТИСЯ, *рідко* **ІЗНІМА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗНЯ́ТИСЯ,** знімýся, зні́мешся, *рідко* **ІЗНЯ́ТИСЯ,** ізнімýся, ізні́мешся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Відокремлюватися від чого-небудь, переставати триматися на комусь, чомусь. *З дерев стиха знімалися й задумливо падали на землю сухі листочки* (С. Васильченко); *Тільки що Василина задрімала, з неї свита знов знялася* (І. Нечуй-Левицький).

2. *звідки.* Покидати, залишати своє місце, вирушаючи куди-небудь. *Чайки знімались з одиноких берегових скель* (М. Коцюбинський); *По черзі знімаються з передової Полки, батальйони, — по взводу, по два...* (І. Нехода); *Коло млина, коло броду Два голуби пили воду. Вони пили, вуркотіли, Ізнялися, полетіли* (з народної пісні); *Та й знялись* [Марія і Йосип] *До сходу сонця, по торбині На плечі взявши, а дитину Удвох в колисочці несли* (Т. Шевченко); *Щоразу, коли входжу я в літак, мене охоплює одне: почуття могутності, а також бажання якомога швидше знятися з місця й летіти* (П. Тичина); * Образно. *Мчить поїзд. Швидкий рух захоплює все навколо. Знялися з місця білі хати з вишневими садками, побігли назад телеграфні стовпи* (С. Журахович); // *куди, розм.* Направлятися, вирушати куди-небудь. *Якубині женці знімалися додому* (А. Головко); — *Пилипку!.. Куди ти знявся по такому скаженому холоду?.. — гукала вона на бігу* (Панас Мирний).

3. Піднімаючись, пересуватися, переміщатися у вище положення. *Над сріблом води лісової Знімаючись, щиглик дзвенів...* (М. Рильський); *Міріади дрібних крапель, мов вмерлі надії, що знялись занадто високо, спадають додолу і пливуть, змішані з землею, брудними потоками* (М. Коцюбинський); *Літаки промчали над кіннотою і знов знялись високо у повітря* (М. Трублаїні); // З'являтися над обрієм, сходити (про небесні світила). *Сонце знімалося понад верхи старих лип, як Мотря розкрила очі* (Б. Лепкий); *Сонце знялося над зеленою халупою, вигрівало землю, пробудило молоді паростки до життя* (К. Гордієнко); // *тільки 3 ос.* Піднімаючись угору, поширюватися над чимсь, вище чого-небудь. *По ночнім* [нічному] *дощику порох ледве знімавсь над шляхом* (Марко Вовчок); *Туман почав зніматися над річкою, зовсім розвиднілося* (Іван Ле); *Сумно знялася вгору хмара сірого попелу* (Г. Епік).

4. Піднімаючись, підводячись, займати вище положення. *У хвилину збудження її тріпотливі вії знімаються раптом угору* (Я. Галан); — *О! — шепотнула Галя; оченятка в неї прибільшилися, а бровенятка вище знялися* (Марко Вовчок); *Над головами знялося міцне гілля рук* (В. Кучер); *Маріка знялася на ліктях і задивилася в вікно* (І. Чендей); // *тільки 3 ос.* Високо піднімаючись, збільшувати, розширювати свій обсяг. *Річка біснувалася, високими султанами знімалася в небо вода, немов випльовуючи ворожий снаряд чи міну* (Іван Ле); *І тут ось полум'я руде знялось поверх тополі. Воно не гасло, а росло І охопило все село* (О. Підсуха); // Настобурчуватися, наїжачуватися (про волосся, шерсть). *Хижо зареготалася Марина. У Христі волосся знялося вгору від того реготу* (Панас Мирний).

5. *тільки 3 ос.* Височіти, підноситися над рівнем чого-небудь. *З правої й лівої сторони дороги знімались, як і глибше в лісі, високі крилаті смереки* (О. Кобилянська); *Тріпоче сокір, сріблом потемнілим Знімаючись у вогку височінь* (М. Рильський); *На вулиці, під самими ворітьми, знявся над колодязем новий журавель* (М. Коцюбинський); *Мов піраміди, вигнались ялини, до хмар знялись їх різьблені вершини* (І. Гончаренко).

6. Уставати, підводитися із чого-небудь. *Хоче* [Демко] *знятись з лави, та несила — наче прикипів...* (Марко Вовчок); *Настуся брязнула ложечкою об стіл, знялася з стільця* (І. Нечуй-Левицький); *Знявшися з постелі, вона налила собі води в миску, почала митися* (І. Франко).

7. *у сполуч. з абстр. ім.* Виникати, починатися (про дію, виражену названим іменником). *Ввечері, як усе втихало й не знімалося жодного округи поруху, мати з дочкою тихенько сиділи* (Марко Вовчок); *Гамір знявся в таборі, крик* (І. Франко); *Коло столу знялась бесіда* (М. Коцюбинський); *В парку знялась страшенна стрілянина, галас, тупотнява* (П. Колесник); // Починатися, наставати (про явища природи). *Гострі вітри, знімаючись раптом і вщухаючи, гнули гілля каштанів й зривали з них ще зелений лист* (В. Підмогильний); *Буря, страхітлива, чорна буря знялася над полем* (С. Скляренко); *Сосни зашуміли, знялася метелиця* (А. Шиян); // З'являтися, виникати (про думки, почуття). *Гіркі думки знялися в Христиній голові...* (Панас Мирний); *Саїда зустріли так байдуже, що йому стало ніяково, в глибині істоти знялося обурення* (Іван Ле); *Ждан стрепенувся, оглянувся по двору, в його голові знявся рій думок, але він не міг вхопити жодної* (Ю. Мушкетик).

8. *розм.* Виступати, покриваючи собою що-небудь (про пухирі, плями і т. ін.). *На руках* [хлопців] *знялися пухирі* (В. Кучер); *На Олега ніби морозом війнуло — по всьому тілу знялися холодні, колючі, рясні сироти* (І. Рябокляч).

9. *рідко.* Переставати існувати; зникати. *Потім гай наче разом знявсь, і по обох боках виситься голе каміння* (Марко Вовчок); *Він злякався його* [Шестірного] — *і затремтів. Сон, як дим, знявся, зник* (Панас Мирний).

10. Брати участь у фото-, кіно-, відеозніманні. — *Якщо кінознімання не закінчаться до початку навчання, — сказала мати, — то я тобі не дозволю зніматися зовсім* (Л. Смілянський); *Йому б у кіно зніматися з такою зовнішністю, подумав я тоді* (Ю. Покальчук); *Серед інших зніметься там на карточку для Наталки і Данько Яресько* (О. Гончар).

11. *чим, рідко.* Покриватися, охоплюватися чим-небудь. *Наша хатка полум'ям знялась, — дотла погоріли* (Д. Мордовець); *Її лице дедалі червоніло, наливалося краскою, білі пухкі щоки мов заревом пожежі знялися* (Панас Мирний).

12. *розм.* Самоусуватися від чогось; знімати свою кандидатуру (зі спортивних змагань, виборів і т. ін.). *Він не має наміру зніматися з виборів* (з газ.); *Американська тенісистка через травму коліна знялася з турніру* (з публіц. літ.).

13. *тільки недок.* Пас. до **знімáти** 1–17. — *Лікарю Лоті, за відсутністю доказів звинувачення у шахрайстві з вас знімається* (В. Чемерис); *Я пам'ятаю, коли я був зовсім малий, у нас одна кінокартина знімалася* (Ю. Яновський); *Такі апартаменти знімаються на день-кілька. Зате ніхто не допитується, хто ти, звідки і з ким* (В. Шкляр).

(1) Знімáтися / знятися з причáлу (з причáлів, з я́коря) — відпливати (про судно). *Крейсери і лінкори з різноколірними прапорами терміново знімалися з якорів* (В. Собко); *О двадцять другій годині тридцять одній хвилині "Буревісник" знявся з якоря і рушив з бухти* (М. Трублаїні); *Естакада була схожа на корабель, що знявся з причалу і рушив у далеке плавання* (О. Гуреїв); *Сьомого ж дня ми знялися з причалів широкого Криту Й легко, з потужним Борея, прекрасного вітру, диханням, Мов течією ріки, попливли* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

△ **(2) Знімáтися / знятися з дре́йфу,** *мор.* — змінюючи напрям вітрил судна, вирушати в плавання після лежання у дрейфі. *Зніматися з дрейфу рекомендують, коли вітром наповнений тільки клівер* (з навч. літ.); *Коли підійшов прикордонний корабель, шхуна вимкнула ходові вогні, знялася з дрейфу і почала рухатися в напрямку Туреччини* (з газ.).

ЗНІМА́Ч, á, *ч.* 1. Робітник, який знімає (у 1, 4 знач.) що-небудь. *Знімач брикетів; Знімач волокна.*

2. *геод.* Той, хто знімає (у 14 знач.) що-небудь.

3. Пристрій для знімання чого-небудь. *Знімач — пристрій для знімання дисків, шківів, коліс та інших деталей з валів* (з навч. літ.); *Знімач підшипників.*

ЗНІМА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **знімáч** 1, 2.

ЗНІ́МКОВИЙ, а, е. Прикм. до **знімок.** *Знімкові моделі.*

ЗНІМНИ́Й, á, é. Який не прикріплений до чого-небудь наглухо і який можна зняти. *На тротуарах, що межують із проїжджою частиною, пішохідні огорожі повинні бути знімними* (з навч. літ.); *Знімні зубні протези потребують спеціального очищення від бактеріального нальоту й залишків їжі* (із журн.).

ЗНІ́МОК, мка, *ч.* 1. Зображення кого-, чого-небудь, одержане способом фотографування, рентгену і т. ін. *Вид на хутірську балку і на близькі ліси чудовий. Фотя з Мишею і там дещо здіймали, але я ще їх знімків не бачила* (Леся Українка); *Я захопив із собою рентгенівські знімки легенів. Покажу в Києві якомусь світилу* (Ю. Мушкетик); *В альбомі були знімки лише однієї людини в різні періоди життя* (О. Авраменко).

2. Точне відтворення чого-небудь; копія. *Новели тут дуже небагато. Це поодинокі сцени без зв'язку, моментальні знімки без настрою, без пейзажів* (І. Франко).

(1) Цифрови́й зні́мок, *спец.* — знімок, представлений як сукупність кодованих сигналів. *У флюорографії один цифровий знімок дозволяє отримати таку ж кількість інформації, як серія плівкових знімків, зроблених із різною експозицією* (з наук. літ.); *Цифровий знімок можна отримати двома шляхами: скануванням фотографічного зображення, зробленого плівковою фотографічною камерою, або використанням цифрової камери* (з наук. літ.).

ЗНІ́МЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **знíмчити.** *Проповідник одного містечка поблизу Єни походив від слов'янських, насильно знімчених предків* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який знімчився. *По нім було видно слов'янське походження, хоч здававсь мені дуже знімченим* (О. Кобилянська).

ЗНІ́МЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знíмчити** і стан за знач. **знíмчитися.** *Протестом проти насильницького знімчення поляків сповнені оповідання Г. Сенкевича "З щоденника познанського вчителя" (1879) та повість "Бартек-переможець" (1882)* (з наук. літ.).

ЗНІ́МЧИТИ *див.* **знíмчувати.**

ЗНІ́МЧИТИСЯ *див.* **знíмчуватися.**

ЗНІМЧІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **знімчíти.** *Знімчілі поляки; Знімчілі чеські аристократи.*

ЗНІМЧІ́ТИ, íю, íєш, *док.* Те саме, що **знíмчитися.**

ЗНІ́МЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **знíмчувати** і стан за знач. **знíмчуватися.** *Перебування Чехії і Словаччини протягом кількох століть у складі Австро-Угорської імперії й активне знімчування національної культури, помножене на окупацію німецькими фашистами Чехії в 1939 р., залишили почуття німецької загрози в масовій свідомості* (з навч. літ.).

ЗНІ́МЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗНІ́МЧИТИ,** чу, чиш, *док., кого, що.* Те саме, що **понімéчувати.** *Був такий час, коли німці дуже натискали на інші австрійські народи, щоб усіх їх знімчити* (з навч. літ.).

ЗНІ́МЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗНІ́МЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док.* Те саме, що **понімéчуватися.** *Чехів дратувала потреба обов'язково долати мовний бар'єр і знімчуватися, щоб стояти на рівній нозі зі своїми німецькими колегами* (з наук. літ.); *Діти зовсім знімчилися.*

ЗНІТ, у, *ч.* Рід багаторічних трав'янистих рослин родини онагрових із пурпуровими або рожевими квітками й пухнастим насінням. *Подекуди отруйний смертельник виростав понад інше зілля та ховався поміж знітами* (Юліан Опільський); *Зніт болотний росте на болотах, торф'янистих луках, по вогких місцях лісових і лісостепових районів України* (з навч. літ.); *Популярність у травників і любителів чаю має зніт вузьколистий (іван-чай), листя якого збирають у період цвітіння* (з газ.).

ЗНІ́ТИТИСЯ *див.* **зні́чуватися.**

ЗНІЧЕ́В'Я, *рідко* **ЗНЕЧЕ́В'Я,** *присл., розм.* 1. Не будучи зайнятим якоюсь роботою, справою; через неробство. — *Знічев'я спочиваєш? — Прийшовши під вікно, Бровко озвавсь...* (Л. Глібов); [Р у ф і н:] *Ну, дарма, не варто нам про теє говорити, що там вигадують знічев'я люди* (Леся Українка); *Нудьгуючи, Лиска знечев'я бродив по дворищі* (Я. Качура); *Матюха знічев'я грався наганом: крутне барабан, — а воно задеренчить* (А. Головко); // З дурного розуму, здуру. *Не встерігся знічев'я горобець, не встиг і цвірінькнути востаннє, як накрив його кіт своєю пазуристою лапою* (Панас Мирний); [М а р и л ь к а *(співає):*] *Ходить поміж людьми пого-*

вір, Що дівчина свій віночок ізвела, Що нелюбому знічев'я віддала (Л. Забашта).

2. Несподівано, раптом. *Як ось знечев'я вбіг Меркурій, Засапавшися, до богів* (І. Котляревський); *Знічев'я постріл, що пролунав край дороги, тріпонув її тіло, і качка рвучко підвела голову* (Олесь Досвітній); *Якось уночі скрадалась Ізабетта до Лоренцової кімнати, а старший брат і підстеріг її знічев'я, що вона й не завважила* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

3. Ні з того, ні з сього, без причини. *Як угнівається* [пан], *то знічев'я людину не те, що упослідить, а й занапастить навіки...* (Марко Вовчок); *Дівчата, обмиті піснею та сльозами, сміються знічев'я, хоч їм не до сміху самим...* (Л. Дмитерко); *Дмитрика ніколи не приваблювало знічев'я когось ображати* (Е. Андієвська).

ЗНІ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Який знітився (у 1 знач.). *За низеньким столиком схилилась знічена постать дівчинки* (Ю. Збанацький); *Він плентався полем, виславлий* [ослаблений] *і знічений* (Валерій Шевчук).

2. *перен.* Який знітився (у 2 знач.). — *Та я хіба що? — заїкуючись, виправдувався знічений Харитон. — Хіба ж я проти?* (Ю. Смолич); *Хлопець сидить ніби аж трохи знічений прилюдним сусідством з нею, з юною шкільною красунею* (О. Гончар); *Чорний Вепр здавався зніченим, збентеженим, але сповненим нестримної люті* (В. Малик); // Який виражає ніяковість, збентеження. — *Де Костянтин Васильович? — зніченим голосом запитав той* (М. Олійник); *Серафим відвів знічений погляд* (О. Десленко); *Знічена, силувана усмішка з'явилася на його мокрому, всіяному ластовинням обличчі* (І. Нижник).

ЗНІ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **знічений.** *Ми й далі ховали біля саней свою зніченість похнюплено, мовчки* (О. Гончар); *Ліда ще щось вищебетувала* [вищебечувала], *намагаючись зігнати з хлопця зніченість, та це їй не вдавалося* (Р. Іваничук).

ЗНІ́ЧЕННЯ, я, *с.* Стан за знач. **зні́титися** 1, 2. *Він остаточно заспокоївся й .. вголос розсміявся, аж колісничий випростав ізсутулену від знічення спину й зважилось озирнутися на царя* (І. Білик); *Йому стало соромно. Соромно за свою хлопчачу, майже дитячу податливість, знічення* (С. Добровольський).

ЗНІ́ЧЕНО. Присл. до **знічений** 2. *Гарецький знічено обвів присутніх поглядом і признався, що в нього при собі немає грошей* (П. Кочура); *Кайдан знічено дивився на свої постоли, чомусь не одважуючись глянути в очі отамана* (Ю. Мушкетик); — *Але ви проти мене нічого не маєте? — спитав Міхневич знічено* (Валерій Шевчук).

ЗНІ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗНІ́ТИТИСЯ,** ічуся, ітишся; *наказ. сп.* зніться; *док.* 1. Згинаючись, пригинаючись, зіщулюватися, скорчуватися. *Лукія знічувалась, втягала голову в плечі і тоді була дуже подібна до малої пташки, яка самітно й скорботно сидить на перекладинці в клітці* (О. Донченко); *Знічуюся в клубок, притискаючись до передньої стінки окопу* (Є. Доломан); *Він уже знітився, скулився, щоби повзти поміж корчі малиннику, що в тім місці притикали до стіни будинку* (І. Франко); *Хлоп'ята за деревом знітилися, заклякли, припали до кори свого платана і стали зовсім непомітними* (В. Собко); * Образно. *Вечір настав швидко. На селище впала тінь навколишніх лісів, і воно притихло й знітилось у своїх нужденних халупках* (П. Колесник).

2. *перен.* Те саме, що **нітитися** 1; відчувати збентеження, ніяковіти від чого-небудь. *Він трохи було зніяковів, та потім подумав, що немає чого знічуватися* (В. Малик); — *Не слухайте, мамо, то він усе вигадує, — знічується Любка* (В. Дрозд); *Навіть при місяці помітно було, як кров залила Марині лице. Знітилась дуже. Не мовивши слова, крутнулась і побігла в намет* (А. Головко); *Грек знітився й почервонів, ладен щохвилі встати й шанобливо схилитися перед грізним володарем* (І. Білик).

3. *тільки 3 ос., перен., рідко.* Зменшуючись, ослаблюючись, зникати, припинятися. *Навіть бравий вогонь знічувався й часом стелився червоним рядком по землі, чи то щоб його не було так видно, чи то показуючи свою повагу й покору лихій силі* (Ю. Винничук); *Збліділи, знітились язички полум'я в багатті* (В. Козаченко).

ЗНІЯКОВІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **зніякові́ти.** *Радісний Софійчин вигук зустрів здивованого й зніяковілого перед гуртом молоді хлопця* (Л. Смілянський); *Переглядаючись між собою, вслід за господарями пішли зніяковілі і нечастовані гості* (Ю. Збанацький); *Наталя запропонувала: — Сядьмо отут .. — Трохи зніяковілий від її реакції і своєї надто відверто висловленої пропозиції Вадим не зважився їй відмовити* (В. Хрущак).

2. *у знач. прикм.* Який виражає, виявляє ніяковість, збентеження, засоромленість (про погляд, очі, голос і т. ін.). *Гість підвів погляд на Ніну, що стояла серед хати у зніяковілій позі, з опущеними руками й міцно стиснутими устами* (С. Добровольський); — *Ти дуже кохаєш Златку? .. — Дуже .. — А ти, доню? — Я теж, — прошепотіла Златка. Анка помовчала, пильно вдивляючись в зніяковіле обличчя дочки* (В. Малик).

ЗНІЯКОВІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **зніякові́лий.** *Коли вигуки "гірко" ставали особливо настирливими і його підштовхували з боків, щоб підвівся, він .. мерщій запивав свою безпорадну зніяковілість усім, що йому запобігливо подавали* (Б. Антоненко-Давидович); *Юрко почервонів: уперше в житті дарував квіти дівчині. Марта теж зашарілася. Але щоб приховати зніяковілість, засміялась. — Дякую, — сказала тихо* (В. Малик); *На обличчях* [акторів] *з'явилась винувата посмішка, зніяковілість* (з мемуарної літ.).

ЗНІЯКОВІ́ЛО. Присл. до **зніякові́лий.** *Практиканти, зніяковіло чмихаючи й похнюпивши голови, не знали, що їм робити* (М. Івченко); *Хлопець, не зустрівши співчуття в громаді, примовк, притих, зніяковіло топтався осторонь...* (К. Гордієнко); *Після засідання правління Дорош прийшов на квартиру, зібрав свої речі і, зніяковіло поморщившись, сказав здивованій Олені: — З вашим господарем ми в одній хаті не вживемося, так що піду я собі* (Григорій Тютюнник); *Взявши одну таку миловидну медальку.., я приколов її до сірої роби Дузя. Дузь покосився на невідому йому відзнаку й зніяковіло заклiпав* (М. Вінграновський).

ЗНІЯКОВІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **зніякові́ти.** — *Правда ж, чудесна річ* [роман]? — *сказала дружина .. — Умгу .. — муркнув Федір Якович і почервонів. Він збоку, одним оком, глянув — чи не помітила дружина його зніяковіння?* (О. Донченко); *Він подумав, що викладач насміхається з нього. Почуття це викликало в ньому ще більше зніяковіння* (Григорій Тютюнник); *Василь Васильович .. сам уникав розмови,*

обмежувався окремими словами, словосполученнями. Більше — червонів то від задоволення, то від зніяковіння (Олекса Ізарський); *Прокашлявшись і подолавши зніяковіння, яке і досі охоплювало його щоразу, коли доводилося комусь читати свої незграбні твори, Сковорода почав півголосом: — Ворона й Чиж* (Василь Шевчук).

ЗНІ́ЯКОВІ́ТИ, іяковію, іяковієш. Док. до **ніяковіти.** — *І Київ гарний був .. — Цить! Не згадуй мені цього. Воно мене болить, як незгойна рана. — Данило зніяковів. — Прости, будь ласка. Я не хотів тебе вразити!..* (Б. Лепкий); *Настя зовсім зніяковіла і, ховаючи очі, смикала косу* (З. Тулуб); *Читач при живій зустрічі може зніяковіти, в листі ж він завжди сміливий, завжди щирий до краю* (Ю. Смолич); *Саме тієї хвилини ввійшов Ковальчук, і я помітив, що Андрієвський раптом осікся, зніяковів* (С. Журахович); *— Батько твій, умираючи, сказав слова пророчі, що з тебе станеться великий чоловік. — Або ледащо, також велике, — додав Тарас, зніяковівши від дідової хвали* (Василь Шевчук); // Виразити ніяковість, збентеження, засоромленість (про погляд, очі, голос і т. ін.). — *Ви ще спите? — зніяковів був голос. — Пробачте, я не знав. Другий гудок уже прогув, я й подумав...* (Ю. Шовкопляс); *В молодиці спочатку зніяковіло, а потім позлішало обличчя* (М. Стельмах).

ЗНО, *невідм., с.* Скорочення: зовнішнє незалежне оцінювання *(див.* **оці́нювання).** *З 2008 року вирішили запровадити ЗНО як узагальнювальну форму випускних та вступних іспитів. Схема така: одинадцятикласник отримує певну кількість балів (від 100 до 200) з певної дисципліни та йде з цими балами до приймальної комісії вишу* (із журн.); *"Голос України" з 1 березня починає друкувати пробні тести і відповіді на них з основних дисциплін. Це допоможе абітурієнтам успішно підготуватися до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) і вступити до омріяного вищого навчального закладу* (з газ.).

ЗНОБИ́ТИ, блю, би́ш; *мн.* зноблять; *недок., кого, що, рідко.* 1. Піддавати дії холоду; простуджувати. — *Нащо ж йому у сирій землі лежати, ніжечки знобити* (Грицько Григоренко).

2. *безос.* Те саме, що **моро́зити** 4. *Зазвичай грип починається дуже стрімко, хворого знобить, болять суглоби і м'язи* (із журн.).

3. *безос., перен.* Сильно хвилювати, бентежити, збуджувати; лихоманити (у 2 знач.). *Ми часто чуєм радісну зловтіху у голосі ворожому, чужім, що заглядали кривда й люте лихо у наш — для щастя виведений — дім. Хай сатаніють виродки од крику — нас не знобить од їхньої хули* (В. Симоненко); *Віктора знобило, як він на мить чітко усвідомлював перебіг воєнних подій, ступу історії* (Олекса Ізарський).

◊ **(1) Ні знобить ні гріє <Ні гріє ні знобить>,** *безос., кого, кому* — хто-небудь зовсім не переймається чимось, кого-небудь зовсім не турбує щось; кому-небудь байдуже щось. *Грицько всміхнувся... — Ну, що тобі до того* [як люди живуть між собою], *Чіпко? скажи мені, Бога ради... Адже тобі від того ні знобить ні гріє* (Панас Мирний); — *Навіть я, — усміхнувся сам собі Світозар, — ано, навіть я, котрому полишене матір'ю гніздо, як кажуть, ні гріє ні знобить, — навіть я перейнявся тим же дбанням і тими ж тривогами* (Д. Міщенко).

ЗНОВ, *рідше* **ІЗНО́В,** *присл.* 1. Ще раз, ще, удруге; повторно. *Дорога була нерівна, камениста, йшла то стрімко вгору, то знов вниз, в потічки та переярки* (І. Франко); *Однак краю плавням не було. Комиші, озерця, єрики .. І знов комиші, і знов вода, і знов той самий згук розміреного, одно-тонного прибою морської хвилі* (М. Коцюбинський); *Співають-плачуть солов'ї І б'ють піснями в груди: "Цілуй, цілуй, цілуй її, — Знов молодість не буде!"* (О. Олесь); *І знай, що знов прилинуть восени Мандрівні зграї .. — і звеселять прозору далечінь!* (М. Рильський); *Сонце над землею Ізнов зійшло, розвіяло грозу* (В. Бичко); // Наново, спочатку. *Вітер, що ущух був в обід, зривався тепер наново. І знов скрипіло, мов стогнало, гілля і гнулися старезні дерева* (Б. Лепкий); *Кажуть, наприклад, що море гладким поступається рибам, І, як вони пропливають, те місце ізнов виповняє* (М. Зеров).

2. *розм.* Те саме, що **зно́в-таки** 2. *Обставини, знов не залежні від мене, перешкодили нашій зустрічі* (із журн.).

◊ **Зно́ву (знов) за своє́ (своє́ї)** *див.* **свій; [I] знов (зно́ву) за ри́бу гро́ші** *див.* **гро́ші.**

ЗНО́В-ТАКИ, *присл.* 1. Те саме, що **знов** 1. *Остатні дні я завзято читаю Ренана і все одкриваю Америки для себе, я б Вам про них написала, та нехай краще потім поговоримо, а тепер я краще ляжу та візьму знов-таки Ренана* (Леся Українка); — *А що там, Сашко? — Сашко мовчав і дивився. Васько шарпнув його за сорочку. — Та що там таке? Шуліка, чи що? — Сашко знов-таки нічого не відповів, а схопився на ноги й одбіг трохи далі від муру* (В. Винниченко); *Мовчки ми взялися до чаркування, а потім знов-таки, як не кружляли, повернулись до переселення* (М. Стельмах); *Під'їхавши до села, я знов-таки, як і вчора, звернув на стежку, що вела поза городами, повз садок Галини Сидорівни* (В. Нестайко).

2. Також, теж; до того ж, крім того. *З причин, знов-таки не залежних од мене, мусив виїхати звідти до Житомира, де кілька місяців вів видання газети "Волинь" і працював у редакції* (М. Коцюбинський); *Боєць — не той боєць, що мститься, а той, що боронить право, правду й закон. І коли він робить це, знов-таки свідомо* (У. Самчук).

ЗНО́ВУ, *рідше* **ІЗНО́ВУ,** *присл.* Те саме, що **знов, ізно́в.** *І знову ліри заревли* (Т. Шевченко); *І як вийшла з села, то якось мені так стало легко та весело, так неначе я знову на світ народилася...* (Панас Мирний); [2-й робітник:] *Егеж, обридло хліви, шпиталі й тюрми будувати.* [3-й робітник:] *А потім руйнувати...* [4-й робітник:] *Щоб ізнову те саме будувати* (Леся Українка); *Рипнули .. в школі двері, і на поріг ізнову вийшов хлопець* (С. Васильченко); *Вирине раптом, громихаючи з гущавини .. одеський поїзд, зупиниться, засапавшись, проти невеличкого будинку станції й викине десятків зо три пасажирів .. і летить далі, а через півгодини навколо запанує знову тиша і пустка* (Б. Антоненко-Давидович); *Знявши крисаню, видер* [леґінь] *із неї павине перо й пустив за течією, дивлячись, як воно закружляло, пірнуло під хвилі і знову вирину́ло* (І. Пільгук); — *І знову ж, є тільки один мотузочок, який може врятувати дворянство і культуру — зветься він теж карбованцем* (М. Стельмах).

◊ **Зно́ву (знов) за своє́ (своє́ї)** *див.* **свій; [I] знов (зно́ву) за ри́бу гро́ші** *див.* **гро́ші; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **[вдру́ге (зно́ву)] на світ народи́тися** *див.* **наро́джуватися.**

ЗНО́ВУ-ТАКИ, *присл.* Те саме, що **зно́в-таки.** — *А це дріада восьмипелюсткова .. Дуже рідкісна .. Зустрічається лише в Карпатах .. — Гм, — тільки й сказав Лесик. — У нас на "альпійській гірці" біля школи точнісінько така. Це я посадила. — Гм, — знову-таки сказав Лесик* (В. Нестайко); *— Сказано: біда біду перебуде, одна згине — друга буде, або ж знову-таки, як Богдан Хмельницький казав: буде так, як буде, а буде так, як Бог дасть...* (Б. Антоненко-Давидович); *— Був, мабуть, колись дуже-дуже давно такий період, коли цей підземний простір сполучався з земною поверхнею. Це єдине, що я можу припустити. Колись, знову-таки дуже давно, певне плем'я скіфів, рятуючись від якоїсь небезпеки, потрапило до цього простору. І лишилося тут* (В. Владко); *— А для чого взагалі трави п'ють? — Не знаю, трав ніколи не пив, — знизав плечима Стратон Стратонович. — Щоб довше жити! — П-с-с! — закопилив губи Ковбик і просвистів. — Але знову-таки — для чого?* (О. Чорногуз).

ЗНОРМАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **знормалізува́ти.** *Знормалізовані правовідносини;* // **знормалізо́вано,** *безос. пред. Знормалізовано робочий день.*

ЗНОРМАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **нормалізува́ти.** — *Ми прагнемо знормалізувати наші стосунки з усіма школами міста* (із журн.).

ЗНОРОВИ́ТИ, влю́, ви́ш; *мн.* зноровля́ть; *док., розм.* 1. *кого.* Поганим ставленням до кого-небудь зробити когось норовистим, норовливим. *Просить* [староста], *щоб вернув коня, не мучив би його та не зноровив би його* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Дужа Санька із штурханами, прокльонами коло корів ходить, затовкла, зноровила, і корови не злюбили її, збавили молока* (К. Гордієнко); *Мариня, безперечно, мала сьогодні лихий настрій, і Катерина вирішила не дратувати її. По вчорашній тризні була сила праці, боялась просто зноровити дівку* (Ірина Вільде).

2. Те саме, що **знорови́тися.** *Віддав у наймити Циган свого сина: — Та він, — каже, — буде в вас Добрая дитина! А як коли зноровить Та їсти не схоче — Не жалуйте, прошу вас!.. Нагаєм, панотче!..* (С. Руданський).

ЗНОРОВИ́ТИСЯ, влю́ся, ви́шся; *мн.* зноровля́ться; *розм.* Док. до **норови́тися.** — *Як Ступачеві захочеться позиватися зі мною, то скажу: зноровився кінь. Хай позивається з ним...* (М. Стельмах); *Часом дитина зноровиться, не знати з якої причини, й ані рушить з місця* (Л. Мартович).

ЗНОС[1], у, *ч.* 1. *рідко.* Дія за знач. **зно́сити, знести́** 1–5. *Він* [льотчик] *.. повинен стежити за зносами літака та вираховувати курс польоту* (В. Кучер); *Міськрада ініціювала знос незаконно встановлених кіосків* (з газ.).

2. *карт., збірн.* Карти, скинуті, знесені гравцем в обмін на прикуп. *Змішавши карти прикупу зі своїми, гравець зносить дві непотрібні, на його погляд, карти (якщо не оголошує преферанс), не показуючи їх лицьові сторони (ніхто з гравців не має права дивитися карти зносу)* (із журн.); *Не мати жодної карти на руках до зносу.*

○ **(1) На (під) знос,** *у знач. присл.* — для руйнування чого-небудь. *Його очі були зараз порожні, як вікна в будинку, призначеному на знос і покинутому мешканцями* (І. Росоховатський); *Наш дім іде під знос. Його навіть не ремонтують* (О. Чорногуз); *Хату, де ми надночовували* [ночували] *перед рибалкою, давно продали на знос* (Є. Пашковський).

ЗНОС[2], у, *ч.* Стан за знач. **зноси́тися** 1. *Машини працюють на повний знос, доки їм не повідпадають колеса. Є підозра, що всі трактори вже доведено до такого стану, що їх ремонтувати просто неможливо* (М. Циба); *У техніці роль тертя буває негативною (наприклад, воно зменшує коефіцієнт корисної дії механізмів, спричинює їх знос тощо) і позитивною (зокрема, створює можливість передачі зусиль від одних деталей машин до інших)* (з наук.-попул. літ.); *Спрацьованістю, або зносом, металу називають зміну поверхні металу від тертя* (з навч. літ.); // Схильність до зношування; зношуваність. — *Ну, як вони, наші бушлати? Добрі на знос?* (В. Кучер).

○ **(1) До зно́су,** *у знач. присл.* — доки не зноситься, не стане зовсім непридатним. *А сирота її в селі, Її єдиная дитина! Мов одірвалось од гіллі, Ненагодоване і босе, Сорочечку до зносу носить* (Т. Шевченко).

◊ **Нема́ (нема́є, не було́, не бу́де) зно́су** *див.* **нема́.**

ЗНО́СИНИ, ин, *мн.* 1. Зв'язки, взаємини, стосунки, які виникають між людьми у процесі спілкування. — *Поїду на село і спробую, що вийде з того, що там житиме інтелігентна людина у повсякчасних близьких зносинах з народом* (Б. Грінченко); *Хай мова наша не буде мовою, якою звертаються лиш до челяді... Хай вона бринить і розгортається в нашій родині, у наших зносинах товариських, громадських, у літературі* (М. Коцюбинський); *Я увійшов у найкращі зносини з комендантом залоги й мав його майже в руках* (У. Самчук); *Глибокий у своїх задумах, він говорив мало, ненавидів розкоші, був страшний у гніві своєму й ненаситний у завоюваннях; далекоглядний у зносинах із народами, він умів, де треба, посіяти зерно незгоди, вмів і гасити зненависть до себе* (І. Білик).

2. *рідко.* Зв'язок між людьми на відстані за допомогою певних засобів. *З Алупкою і Ялтою зносини, здається, не щоденні і їздити треба на лінейці* [лінійці] (Леся Українка); *Вона* [мжичка] *обняла всі садиби, ліси, переліски й левади, заказавши зносини села із селом аж до перших морозів* (Г. Епік).

ЗНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *недок.,* **ЗНЕСТИ́,** су́, се́ш; *мин. ч.* зніс, знесла́, ло́; *док.* 1. *що.* Приносити з різних місць в одне, збирати докупи. *Роздягаюся, закочую рукави, зношу снопи докупи, а батько кладе полукіпки* (І. Керницький); — *От що зробим: скільки у кого є хліба, знесім увесь до зерна і до пилиночки укупу* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Княгиню Ольгу вели приміщеннями, куди знесли багатство не тільки Великого палацу, а й усього Константинополя* (С. Скляренко); // Згромаджувати що-небудь горою в одному місці. *Тугар Вовк і Максим .. також прикладали рук до роботи, зносили каміння і скидали його на купу* (І. Франко); *Уляна зривала на городі гарбузи, плутаючись в довгому огудинні, зносила на купу* (Григорій Тютюнник); *Вони знесуть їх* [ковіньки] *в одну купу* (В. Стефаник).

2. *кого, що.* Несучи, спускати, доставляти зверху вниз. *Потім до огнища йде* [Бавкіда] *і в попелі ще нехолоднім Жар вигрібає, кори докидає і листу сухого, .. Зносить з гори після того трісок та всілякого хмизу* (М. Зеров); *Чула* [Марія], *як виходили з льоху. Як зносили щось з горища* (Ірина Вільде); *Послушник Ілля .. допомагав зносити книжки вниз* (Г. Пагутяк); *Він причвалає нічкою темною-невидненькою, по драбині видряпається до її вікна, .. вхопить у свої обій-*

ми, знесе надолину, скочить на коня і помчить з нею шляхами невідомими (Б. Лепкий).

3. *кого, що.* Зрушувати, зривати з місця, переміщати, відносити куди-небудь, захопивши силою свого руху (про вітер, воду, вибухову хвилю і т. ін.). *Чуємо вже — сокира цюкає і голос вітер до нас зносить — пісні хтось співає* (Марко Вовчок); *Тепер нема ні хат, ні городів, навіть самої вулиці. Весняні води знесли їх за три роки геть* (Б. Антоненко-Давидович); *На болоті журавель Цілий день збирав щавель. Назбирав собі на борщ, Та якраз вперіщив дощ, І щавель знесла водиця* (М. Стельмах); // *безос. Весняні води покрили луки, всюди вирувала потужна течія .. Човна зносило* (О. Бердник); *Вода напре, дивись, то вискочить гвіздок, То паля тріснула, то заставку розбило, А далі і знесло млинок* (Є. Гребінка); *Федько .. ухопивсь руками за кригу й зо всієї сили пнувся, щоб його не знесло* (В. Винниченко); *Покрівлю, видно, знесло вибуховою хвилею під час нальоту авіації* (В. Кучер); *Повівом вітру пилюгу знесло вбік* (І. Білик).

4. *що.* Знищувати, ламаючи, руйнуючи і т. ін. *Коли зносили старий дім, що раніше був на місці нашого нового, від нього лишили тільки один куток* (С. Голованівський); *— Були пропозиції знести ці полишені людьми хати, цей гай і розширити за їхній рахунок посівні площі...* (В. Нестайко); *— Як загалом це виглядало — ваш дім? — Минулого літа його знесли* (Ю. Андрухович); // Знімати, відділяти чим-небудь; зрізувати, зрубувати. *— Поробили двері, нічого сказати! Трохи собі голови не знесла* (І. Нечуй-Левицький); // *безос. Над головним входом він* [особняк] *мав колись, певно, струнку вежу, яку знесло снарядом* (О. Донченко); *Осколком йому знесло із голови смушеву шапку* (Григорій Тютюнник); // *перен., рідко.* Скасовувати або силою знищувати що-небудь. *Указ 76 року, як звісно, рішили знести, але ще не публікують про це* (М. Коцюбинський).

5. *кого, що.* Піднімати, виносити нагору. *Тепер .. морози набагато зменшились, і ми стали .. зносити нагору бантини і крокви* (Б. Антоненко-Давидович); *Він батька спас в злу саму пору, На плечах зніс на Іду-гору* (І. Котляревський); *Тільки що Христя намірилася стрибнути, а Кравченко ззаду так її і підхопив під руки, так і зніс на повозку, аж Христя усміхнулася* (Панас Мирний); *У травні, у пам'ятнім травні, Замаяв побідний наш стяг, Його наші воїни славні З боями знесли на рейхстаг* (С. Крижанівський); *Отаву давно згребли і знесли на гору* (Є. Пашковський); // *безос. — Ох, мій голубчику, маленький! Ще добре, що зоставсь! От якби впав і був би неживенький, І горенько б тоді було... Чого ж тебе туди знесло?* (Л. Глібов).

6. *що, розм.* Піднімати вище, вгору. *Він* [святий], *уклякнувши, зносив до неба в молитві руки, а довкола його постави сяяло яскраве світло* (Ю. Винничук); *Зніс* [Довбущук] *її* [булаву] *високо понад себе і спустив потім на Петрія* (І. Франко); *Молитовно знісши складені долоні, Марія узрілася на образ Богоматері, підсвічений вогником лампади* (Г. Колісник); * Образно. *Над самим ручаєм три ясени знесли віття у передденну синяву неба* (Ю. Логвин).

7. *що, перен.* Терпіти, витримувати що-небудь неприємне, тяжке, болісне і т. ін.; вино́сити (у 4 знач.). *Сонце підходило все вище і починало припікати .. Доводилося* [плавцям] *все частіше занурювати голову, щоб легше зносити спеку* (М. Трублаїні); *Огудою і зневагою, мов дьогтем, обліпили Родивона, і він мусив зносити...* (К. Гордієнко); *— Щоб тільки побачити оце озеречко, варто було знести всі труднощі дороги!..* (Т. Масенко); *Цікаві справи чекали на Агарка, і, хоч медична комісія не дуже охоче згоджувалась на його політ, він зумів переконати всіх, що й перевантаження, й невагомість знесе легко* (М..Білкун).

8. *кого, заст.* Охоплювати, проймати (про думки, почуття). *Мене зносять такі думки: "Викажу їм Ласуна! Признаюсь, хто я такий! Зостанусь між запорожцями!"* (П. Куліш); *— Ні, про мене, зробимо пробу, коли тебе така охота зносить* (І. Франко); *Отакі гадки зносили Славка, заки не пішов додому й не відігнав їх спанням* (Л. Мартович).

9. *що.* Те саме, що **нести́** 8. *— Ти ж знаєш — дорослий птах зносить яєчко, а в ньому вже є зародок майбутньої істоти, подібної до своїх батьків...* (О. Бердник); *Ворониха* [ворона] *давно вже знесла четверо зеленавих, цяцькованих крапками яєчок* (О. Донченко); *Півень, злетівши на тин, співав, витягуючи горлянку, і курка, знісши яйце, кудкудакала на подвір'ї* (В. Домонтович); *Нарік ця сама качка прилетить із вирію на цей самий ставок, знесе з десяток зеленкуватих крашанок, виведе каченят...* (М. Стельмах).

10. *що, карт.* Скидати з рук (карти). *Ренонс виникає, коли гравець не має зовсім якоїсь масті на руках або у випадку, коли помилково замість однієї масті зносять іншу* (із журн.).

Здійма́ти *(рідко* **зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти** *(рідко* **зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба** *і т. ін.) див.* **здійма́ти.**

◊ **(1) Не зно́сити** *кого, чого* — не вино́сити (у 4 знач.) кого-, чого-небудь. *Поет хруснув пальцями. Вона скрикнула: — Не робіть так, я сього не зношу!* (Леся Українка); *Дідусь не зносить Антося. Інакше як горбоносим чортом не називає* (Д. Бедзик); *Він збивався на якусь загадковість, чого я не зношу* (Р. Андріяшик); **(2) Умо́м знести́ / зно́сити,** *заст.* — збагнути, зрозуміти що-небудь. *І не міг він умом знести, яким дивом-дивним він живий та цілий вискочив...* (Марко Вовчок).

ЗНОСИ́ТИ *див.* **зно́шувати.**

ЗНО́СИТИСЯ, о́шуся, о́сишся, *недок.,* **ЗНЕСТИ́СЯ,** су́ся, се́шся; *мин. ч.* зні́сся, знесла́ся, ло́ся; *док.* 1. *з ким — чим.* Установлювати зв'язки, контакти з ким-, чим-небудь; спілкуватися. *Я з цією господинею* [цензурою] *ніколи не зносився сам, за мене другі з нею цяцькалися* (Панас Мирний); *З ніким не зносилися* [Марійка й Івоніка] *й жили лише, як здавалося, для своєї землі і для своєї худоби, а праці не покидалися* (О. Кобилянська); *Шахзаде Мустафа, замість утихомирювати крикунів, з'являється перед ними в золотому кафтані, називає яничарів братами й синами, щедро обдаровує золотом із султанської казни, а сам таємно зноситься з шахом Тахмаспом* (П. Загребельний); *Ніколає, зібравши всіх членів делегації в кімнаті професора Крянге, сказав, що зв'язок перервано і тому немає можливості знестися з посольством* (М. Чабанівський).

2. *розм.* Те саме, що **здійма́тися** 1–3, 7. *Зорі — то людські душі. Як згасне грішне тіло, добрі душі, покинувши землю, зносяться до Господа Бога, купаються, обливаються у небесному світі, підслухають, що говорять на небі анголи...* (П. Куліш); *Над вируючим морем, то припадаючи грудьми до білих грив, то поривно зносячись вгору, тривожно вились чайки* (Ю. Збанацький); *Парусник хилився то вправо, то вліво, за хвилею зносилась хвиля, вода зливала палубу й стрибала на неї знову* (М. Йогансен); *Половина його спини виступала з води, руки швидко зносились вгору, розрізали*

повітря і з силою падали на воду, виносячи плавця вперед (М. Трублаїні); *Давно знеслося пекуче сонце у зеніт* (З. Тулуб); *З білих димарів Дим угору зноситься рожевий* (М. Рильський); *Над лісом зніся вихор...* (Олесь Досвітній); *Над степом зноситься гора-могила* (М. Зеров); *Уста шепочуть мертве ймення, Надія зноситься слаба* (М. Старицький).

3. *тільки док.* Док. до **нести́ся** 3. *Хоч би де знеслась інша .. курка, він те яєчко знайде й принесе* (Ганна Барвінок); *Кудкудакали кури, шукаючи гнізд, щоб знестися...* (О. Гончар).

4. *тільки недок.* Пас. до **зно́сити** 1–8. *Звідусіль зносилися додому книги* (Олекса Ізарський); *Миші готувалися до зими. Де яке зернятко — диняче чи кавунове, заячої конюшинки чи буркуну — все ними зносилося і збиралось до чималеньких мишачих купок* (М. Вінграновський).

ЗНОСИ́ТИСЯ *див.* **зно́шуватися.**

ЗНО́СОК, ска, *ч., розм.* 1. Останнє, найменше яйце, знесене куркою. *Баба поклала їй в долоньку холодну, завбільшки, як сливка-дичка, кульку і сказала: — Маєш курячий зносок* (Г. Тарасюк).

2. *перен.* Остання дитина у матері. — *Чи ти жалітимеш, зодягатимеш, годуватимеш мою племінницю?.. Воно ж дурне, це ж ще дитина, це таке... ніщо, зносок* (Л. Яновська).

ЗНОСОСТІЙКИ́Й, а́, е́, *техн.* Який не піддається швидкому зношуванню; стійкий до зношування. *На основі нанотехнологій створено нові лазери й зносостійкі головки магнітних дисків* (із журн.); *Лак для сходів зносостійкий — це водний двокомпонентний спеціально розроблений поліуретановий паркетний лак для дерев'яних сходів і паркету з інтенсивним навантаженням* (з мови реклами).

ЗНОСОСТІ́ЙКІСТЬ, кості, *ж., техн.* Властивість за знач. **зносостійки́й.** *Вітчизняні науковці розробляють наноматеріали і наноструктури різноманітного призначення — від електроніки до медицини, досягаючи їхньої міцності, зносостійкості, біосумісності тощо* (з наук. літ.); *Зносостійкість титану.*

ЗНО́ЧІ, *присл., розм.* Від часу настання ночі; з нічного часу. *Світять зорі і зночі аж до світань горять — цей золотавий дощик повнить лоно Дніпра* (В. Стус); *Зночі Боримислові підоспіла древлянська рать.., а разом прибув і полянський княжич Рядивой* (І. Білик); *Влітку вони з Анною .. цілий день пили холодний мате, залитий зночі гарячим у срібний збан* (Т. Прохасько).

ЗНО́ШЕНИЙ[1], а, е. 1. Дієпр. пас. до **зноси́ти.** *На ногах .. мала* [дівчина] *шнуровані черевики, літні, так само добре вже зношені* (І. Франко); *На письменникові була обнова — надзвичайно модне пальто .. Жаль, що картину псували партер і гальорка: надто розтоптані й покривлені туфлі на ногах, надто зношений капелюх на сірій чуприні* (Олекса Ізарський); *Колона бурильних труб була не лише зношена попереднім бурінням, а й не розрахована для буріння на глибині 7500 м* (з наук.-техн. літ.); *Чи можна класти гнів на цю стару, зношену літами жінку?* (Іван Ле); *Так веліло йому серце, нехай зношене роками нелегкого життя, але випробуване чесністю* (Н. Рибак); *— Певне, вже до кінця віку залишиться в неї* [у Лаври] *особлива повага до старих, зношених життям людей* (М. Олійник); // **зно́шено,** *безос. пред. Після більш ніж вікового використання меблі неабияк зношено, доводиться їх покривати чохлами* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який зноси́вся, став непридатний для використання; старий, потріпаний (про одяг, взуття і т. ін.). *Вони купували всіляке дешеве дрантя в місті, зношену одіж цивільну або військову* (Л. Мартович); *Оля запнулася хустиною, ледве натягла зношені чоботи з дірявою підошвою й побігла в хлів* (Л. Юхвід); *Звичайне приміщення для наймитів. Старі дерев'яні ліжка, прикриті зношеними ковдрами, якісь скрині, обшмульгані стільці, посеред кімнати .. стіл* (В. Малик); *Все вертається на круги своя, Але б'ється вік, наче сулія, Розсипається шахів темний час, Розривається зношений атлас, Повертається на круги своя Сонце доброти, ласка житія, Та не вернеться — ти його поміть! — Камінь рабства й зла — це закон століть* (Д. Павличко); // *спец.* Який став унаслідок тривалої роботи непридатним для дальшого використання; спрацьований (про інструмент, машини, устаткування і т. ін.). *На дальнім рейді хвилі чорно-бурі Ламали боки зношеному боту* (П. Воронько); *Машина зношена, з'їздилась на бакаюватих будівельницьких дорогах, проте ще бігає, не здається...* (О. Гончар); *Труби зношені, десь прорвало, каналізаційні консистенції потрапили у водогін* (Л. Костенко).

3. *у знач. прикм., перен.* Який виснажився, витратився (перев. про фізичну силу). *Твій організм зношений уже, він далі не може жити, але твої душевні сили ще не віджили себе...* (Ю. Смолич).

ЗНО́ШЕНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **зно́сити** 1. *На нивах, як те військо побите, темніють не зношені снопи* (С. Васильченко); // **зно́шено,** *безос. пред. Його на руках зношено на візника і хвилин 10–20 вожено по улиці, щоб хворий бодай трохи вхопив був свіжого повітря* (С. Єфремов).

ЗНО́ШЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зно́шений[1]** 2, 3. *Неправильне сходження передніх коліс автомобіля зумовлює бокове ковзання шин по дорозі і посилює їх зношеність* (з навч. літ.); *Він ще раз поглянув на формулу ґрунтів .. Якнайсприятливіші ґрунтові дані. Тоді у чім же тут справа? Звідки могла виникнути дегенерація сорту? Якісь автогенетичні умови? Виснаженість і зношеність клітки* [клітини]? (М. Івченко); * Образно. — *А що таке старість? Може, її й немає зовсім, а є тільки зношеність душі. В одних душі зношені вже замолоду, в інших — незаймані до високих літ* (П. Загребельний).

ЗНО́ШЕННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **зноси́ти** 1 і стан за знач. **зноси́тися** 1. *Несвоєчасне змащування верстата є причиною швидкого зношення його деталей* (з навч. літ.); *Головна проблема більшості українських підприємств — зношення основних фондів* (із журн.); *Сьогодні надзвичайно важливим є застосування новітніх технологій для запобігання техногенним надзвичайним ситуаціям у результаті морального та фізичного зношення технологічного устаткування* (з газ.); *Спершу він критично подивився сам на себе збоку і з'ясував, що, хоча він якихось тяжких хвороб не має, а так усього потроху, проте через певне зношення організму, спричинене віковим навантаженням, померти може будь-коли* (В. Кожелянко).

ЗНО́ШЕННЯ[2], я, *с., рідко.* Дія і стан за знач. **зно́ситися** 1. *Його жінку пан увільнив від панщини. Люди немало о тім пашепталися, посуджуючи Гутакову жінку о тайні зношення з панами* (І. Франко).

ЗНО́ШУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зно́шувати** 1. *Зношуваний одяг не викидали, а складали на чорний день* (з мемуарної літ.).

ЗНО́ШУВАНІСТЬ, ності, *ж.* Схильність чого-небудь до зношування. *Томограф показує не лише ступінь зношуваності суглобів, а й вміст рідини, що змащує рухомі елементи* (з газ.); *Зношуваність майна.*

ЗНО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зно́шувати** 1 і стан за знач. **зно́шуватися** 1. *Формування дифузійних багатокомпонентних покриттів на титані дозволяє підвищити його стійкість до зношування* (з наук. літ.); *Тертя відіграє в машинах і корисну, і шкідливу роль. З одного боку, завдяки тертю рухаються тіла; з іншого, — тертя є причиною зношування деталей машин і приладів, значних витрат енергії* (з навч. літ.); *Експерти винесли вирок споруді, що пережила пожежу: фізичне зношування конструкцій житлового будинку становить 62,5 %* (з газ.).

ЗНО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗНОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш, *док.* 1. *що.* Довго носячи, робити старим або непридатним для користування (одяг, взуття і т. ін.). — *Шкода мені твоєї дорогої шати .. Забрудниш і знівечиш доладний крам.* — *Крам на те й купується, щоб його зношувати,* — *заперечив Петро* (Валерій Шевчук); *Як опікунка забрала вона також усю спадщину Калиновичів, зносила сукні їх матері* (І. Франко); — *Принесеш цяцьку,* — *він рухнув вказівним пальцем, ніби натискав на курок,* — *а я тобі чоботи, за десять років не зносиш* (М. Стельмах).

2. *що, перен.* Виснажувати, витрачати (перев. фізичну силу). *А малась воля, малась сила, Та силу позички зносили* (Т. Шевченко); *Боже мій, скільки крутих спіралей намотав на мою душу світ,* — *втомлено подумав я .. Скільки інформації* — *потрібної і непотрібної* — *запало в звивини мозку, скільки пристрастей примушували прискорено скорочуватися серцеві м'язи, зношуючи їх* (Ю. Мушкетик); // *кого.* Виснажувати, дуже ослабляти, знесилювати кого-небудь (про втому, голод, хворобу і т. ін.). *Хвороба так зносила його, що його не впізнавали навіть друзі* (із журн.); // *що.* Утрачати свіжість, яскравість (про обличчя, колір шкіри і т. ін.). *Зносить Гафійка красу і літа по наймах, зчорніє, зів'яне на чужій праці, як її мати* (М. Коцюбинський).

◇ **(1) Не зноси́ти голови́** *кому* — бути жорстоко покараним чи убитим за яку-небудь провину. — *Підв'яжи язика, жінко, бо не зносити тобі голови,* — *кинув Панас, підводячись з лави* (З. Тулуб); [В о д я н и к:] *Ха-ха-ха! Гонець мій зрозумів, що не зносити йому голови, коли не виграє змагання!* (А. Шиян).

ЗНО́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗНОСИ́ТИСЯ,** ошу́ся, о́сишся, *док.* 1. Ставати старим, непридатним для користування від тривалого носіння (про одяг, взуття і т. ін.). *Вбирався він дуже просто, навіть убого, носив одну одежину доти, доки вона зношувалась до решти, і тоді справляв собі другу* (І. Нечуй-Левицький); *Плахта не зношувалася й не пускала фарби, хоч баба Грициха часто її прала, та ще й таборовим ядучим милом, від якого аж шкіра облазила* (Е. Андієвська); *Увечері тільки Василь сам про себе лаяв одежу, що на його* [нього] *вже не приходилася та чимало й зносилася: рукава мало не доходили до ліктів, стан насеред спини, одна пола розірвана, зметана на живу нитку, лікті у дірках* — *сорочку крізь їх* [них] *видно* (Панас Мирний); — *Цьому черевикові* — *дві тисячі років. Усі предки нашого короля за його розміром наречених вибирали. Уявляєте собі* — *дві тисячі років!!! Та за такий час і залізний зноситься* (Ю. Винничук); // *спец.* Ставати непридатним для дальшого використання внаслідок тривалої роботи (про інструмент, машини, устаткування і т. ін.). *Усі засоби виробництва зношуються, а потім виходять з ладу внаслідок фізичного та морального старіння* (з навч. літ.); *Коли автомашина багато їздить, то амортизуються, на жаль, всілякі її частини, і найчастіше стираються, зношуються скати* (Остап Вишня); — *Бурі, звичайно, загартовують матросів, але ж і реї, і щогли, і палуба* — *вони зношуються від кожної перемоги над штормом* (О. Іваненко); *Навіть літак, твердять його будівничі, зовсім не зношується у повітрі під час горизонтального лету* — *він старіє тільки тоді, коли набирає висоту і робить посадку* (В. Шкляр); — *А хто не дозволив валки вчасно замінити? Начальник цеху. Я тричі говорив, що вони зносилися, а ви не слухали* (А. Хижняк); * Образно. *У нього є різні переконання, так сказати, про запас. Одно зноситься, він собі байдуже, виймає друге, свіжісіньке* (І. Франко).

2. *перен.* Виснажуватися, витрачатися (перев. про фізичну силу). — *Якщо зношується твій організм, то зношуються і твої душевні сили* (Ю. Смолич); — *Така була сила в мене* — *одвірок виломлю рукою,* — *зносилася* (Г. Косинка); // Виснажуватися, дуже ослаблятися, втрачати сили, знесилюватися (від втоми, голоду, хвороби і т. ін.). *Здається мені, вони* [шарлатани] *втомлюються і зношуються куди швидше за тих, ким маніпулюють* (І. Карпа); // Утрачати свіжість, яскравість (про красу, колір обличчя і т. ін.). — *Чи я в тебе з лиця спала, чи брови зносилися, чи робити забулася?* (Ганна Барвінок); *І краса була* — *не знать, коли зносилася* (Панас Мирний).

ЗНУ́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зну́дити** 1. *Змордований вічною блуканиною, знуджений полохливістю всього живучого.., шкандибає по курній дорозі Хо, підпираючись довгим костуром* (М. Коцюбинський); *Андрійко збудився. Це кінь, стомлений, знесилений та знуджений довгим стоянням, щипнув його зубами за коліно* (Юліан Опільський); *В ті сині ночі з усе наростаючим теплом, як діти ласощів, чекали знуджені довгою подорожжю плавці оповідань старого кондотьєра* (Н. Королева); — *Якщо зволите колись завітати до мене, я вам покажу вельми потішну книгу одного іспанського письменника* — *Мігеля Сервантеса .. І дивне диво: він написав її, знуджений бездіяллям, у тюрмі!* (Р. Іваничук).

2. *у знач. прикм.* Який знудився. *Знуджений Візантієць слухав пів-ухом* [у піввуха] *свойого* [свого] *сусіда, балакучого Саву Апостола* (К. Гриневичева); // Який виражає нудьгу (про обличчя, погляд, голос і т. ін.). — *Третя година,* — *сказала вона знудженим голосом.* — *Як поволі той час іде!* (І. Франко); — *Так ось як ти мене кохала??!* — *Голос його знуджений і докірливий.* — *Невже ти боїшся свого Романа, невже ти боїшся смерті?* (Л. Старицька-Черняхівська); *Леді й джентльмени, я вже бачу той знуджений вираз, що малюється на ваших обличчях* (О. Забужко).

ЗНУ́ДЖЕННЯ, я, *с.* Стан за знач. **зну́дити** і **зну́дитися.** *З його обличчя зникає приліплений вираз .. знудження, і він з виразним задоволенням дивиться на струнку й зовсім не незугарну .. постать Денисюка* (О. Лисяк); *Його відділяли від села межа і той стан знудження, властивий людям певного соціального становиська, котрі не залежать від вітру й

сонця, не орють, не сіють, але завше мають свій кусень хліба (Г. Пагутяк).

ЗНУ́ДЖЕНО. Присл. до **зну́джений** 2. *Володимир Ізотович деколи зну́джено перекинеться словом із Семком* (О. Гончар); — *Ну от,* — *мляво-знуджено сказав Хомський,* — *а ти казала "не треба"* (Ю. Андрухович); *Вона .. нечутно спускається сходами, заходить на кухню, ввічливо посміхається, або грайливо посміхається, або знуджено посміхається, або не посміхається, але киває* (С. Андрухович); * Образно. *Вечір знуджено опускається на неохайні купки опалого листя, підганяє нас до трамвайної зупинки холодними поштовхами в спину* (Н. Сняданко).

ЗНУ́ДИТИ, у́джу, у́диш. 1. *кого.* Док. до **ну́дити** 1; ви́кликати нудьгу в кого-небудь. *Зразу забавляла її гутірка того пана, але опісля знудила монотонність і обмежений кругозір його думок* (І. Франко); *Марія Адамівна перепросила юнака, що знудила його своїми скаргами, і швидко пішла у свою кімнату* (В. Гжицький); *Її знудили бали, урочисті обіди, французькі спектаклі* (Р. Іваничук); [С е й с м о с:] *Та гра вкінець знудила нас* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); // *безос. Не дай Боже, зробила б так природа, щоб після теплого, зеленого літа відразу зима починалася! А коли вбилася поміж ними осінь, знудило тебе дощем та туманом, ти після неї зимі он як радісш!* (І. Муратов); // Довести до знемоги, дуже виснажити. *Я тільки раз в житті могла витримати один сеанс* [спіритизму] *до кінця і то потім як заснула, то аж у другій* [о другій] *годині дня прокинулась, так то мене знудило і змучило* (Леся Українка); *Як то висушила людину хвороба, як знудила! Лежить хлопець пластом, тільки губами спраглими ворушить, тільки дише важко, поривно* (Ю. Збанацький).

2. *чим і без дод., рідко.* Док. до **ну́дити** 2; відчути, що щось-небудь набридло, спротивіло. *Голубонько-дівчинонько, Мій рожевий цвіт! Ти весела, світом рада, Тобі милий світ!.. Живо-живо світом знудиш, Тяженько здихнеш... Отоді ти, моя мила, Мене спом'янеш!..* (С. Руданський).

3. *безос., кого.* Док. до **ну́дити** 3; ви́кликати нудоту (у 2 знач.) в кого-небудь. *Від маляснику* [буркуну], *запитого водою, так знудило, що відчув* [Мирон Данилович] *падучу кволість і холодний, з льоховою вогкістю, біль в шлунку* (В. Барка); *Євпраксію знудило. Посунулася по стіні, вже втрачаючи свідомість, намацала рукою вузьке вікно, схилилася до отвору, вдихнула свіжості* (П. Загребельний); *Соломія відчула: її зараз знудить. А повторивши сказане, побігла до ванної кімнати* (І. Роздобудько).

ЗНУ́ДИТИСЯ, у́джуся, у́дишся. Док. до **ну́дитися** 1; знудьгуватися. *Він сидів, як німий, перед нею, і мельникова дочка знудилася б з тим безмовним гостем* (Марко Вовчок); *По обіді він знудився від очікування й вирішив піти побалакати сам* (П. Панч); — *Від гарного люди знуджуються далеко швидше, ніж від поганого* (Е. Андієвська); *Зібралось мало не все село: і гамірка дітвора, що знудилась по весні і тепер дихнула на повні груди, і погорбатілі діди, що зійшлися глянути на диво* (В. Земляк); *Дуже річку люблю .. Сонце, вода .. — здорово! Знудився за життям приємним і гарним* (В. Дрозд); // *безос. Почався преферанс. Грали його зо дві години, аж знудилося всім* (О. Маковей); — *Я боюся, що вам знудиться повільна дорога: Опілля і близько, і далеко* (Р. Федорів).

ЗНУДЬГО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Який знудьгувався (у 1 знач.). *Бачучи* [бачачи] *повну неспроможність Блєднова, Каневський, знудьгований його постійними просьбами про допомогу і пояснення, дає йому врешті .. пораду* (І. Франко); *Пароплава нема. Ми чотири години тиняємся знудьговані, невиспані на порожньому березі, але на обрію жодного знаку, ані димка* [димку], *ані хмаринки, що скидалась би на димок* (Б. Антоненко-Давидович); *Генріх, знудьгований, глухий і сліпий до всього, що її захоплювало, нетерпеливився: "Швидше! Швидше! Швидше!" Ще ж так багато треба проїхати* (П. Загребельний); // Який виражає нудьгу (про вираз обличчя, очі і т. ін.). *Тимко зітхнув і знову замріяно, але без особливої радості дивився на розкоші весни і вічну красу природи, щулив від сонця знудьговані, з гарячим поблиском, чорні, дикуваті .. очі* (Григорій Тютюнник).

ЗНУДЬГО́ВАНО, *розм.* Присл. до **знудьго́ваний.** *Біля контори колгоспу знудьговано жде когось компанія молодих людей, приїжджих чи, може, й тутешніх* (О. Гончар); *Глянула* [Роксолана] *впівока на Баязида, той знудьговано вивчав саджену коштовними самоцвітами рукоять кинджала, подарованого йому султаном* (П. Загребельний); *Навіть Протагорові, який спочатку знудьговано всміхався, по спині пробігли мурашки* (І. Білик).

ЗНУДЬГУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* 1. Стомитися, змучитися від нудьги. *На гірке життя уродився я, Не зазнав і раз щастя змолоду; Знудьгувалася вся душа моя Серед вічної стужі-холоду* (П. Грабовський); — *Здрастуй, Зоро! Чи ти пізнаєш мене?* — *удавано ніжно промовила вона до Зори.* — *Я так знудьгувалася без тебе!* (Ю. Мокрієв); — *Люблю відчайдухів, з ними не знудьгуєшся!..* (Є. Доломан).

2. *за ким — чим і без дод.* Відчути тугу, скучити за ким-, чим-небудь. — *Я знудьгувався за поезією, а ви відкрили для мене новий світ...* (Ю. Збанацький); *Дівчино моя, Доленько моя, За тобою Знудьгувався я. Як тебе нема, Туга обійма І від мене Силу відійма* (Д. Павличко); *Коли почала співати вправи — мало не розплакалася від щастя. Дуже знудьгувалася за співом* (І. Жиленко).

ЗНУЩА́ЛЬНИЙ, а, е. Сповнений знущання, глуму; глумливий. *Сміх той був не тільки заперечливий, але й знущальний* (Іван Ле); *Я бачив, що від запаху заправленого часником м'яса серце її подобріло, але в силу звички вона не могла командувати без знущальної іронії* (Р. Андріяшик); *Дан пробурмотів привітання, поправив одяг, якось пригладив волосся і сів навпроти знущальних і хитрих очей* (І. Роздобудько).

ЗНУЩА́ЛЬНО. Присл. до **знуща́льний.** *Таїса знущально підколювала, називала його чоботом* (А. Хижняк); *Весь цивілізований світ підозрював, що каспійські пірати — це креатура Атлантиди, але цинічні атлантські вожді лише знущально насміхалися з цих натяків, мовляв, доведіть* (В. Кожелянко).

ЗНУЩА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **знуща́тися.** *Хлоп і подумати не смів, Щоб проти панського бажання Робити щось, а як не міг Знести неволі та знущання, То кидав все, в чужину біг* (І. Франко); — *Не плачте, мамо,* — *одповів син,* — *та поблагословіть у похід* [похід] *іти. Не задля гульні покидаю вас, а щоб рятувати земляків від неволі й знущання!* (А. Кащенко); — *На знущання, на тортури до ворога не підемо!* — *сказав Байрачний* (Є. Доломан); — *Хоч я сьогодні*

раб, та все ж не втратив людської гідності .. Тому я волію краще померти, ніж зносити незаслужені знущання! (В. Малик).

2. Зла насмішка, глузування. *Як він наймав молоду наймичку, то Квасючка лютувала і силкувалася витришкати* [вигнати] *її геть усякими причіпками та знущанням* (Б. Грінченко); *П'ять довгих років старанно й сумлінно прислуговував він пану Бжеському, гнувся, терпів грубі жарти і знущання примхливого пана* (З. Тулуб); *Вона не жартувала — ніколи .. І якщо ти не встигала зрозуміти, що сказане нею — прикол, всі висміювання, знущання, кепкування чи глузування автоматично переходили й на тебе* (Любко Дереш).

ЗНУЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., з кого — чого, рідше над ким — чим, а також без дод.* 1. Заподіювати муки, страждання кому-небудь. *У перші віки християнства язичники так не лютували проти християн, як у ту годину шляхта знущалась, мордувала .. своїх братів* (О. Стороженко); *Вони знущалися над ним: кололи, били, — та нічого їм не сказав юнак* (П. Тичина); *— Просидів я в тій норі з тиждень, — розказував Гнат. — Били нас кожний день, знущалися* (В. Чемерис).

2. Злісно висміювати кого-, що-небудь, глузувати з когось, чогось; насміхатися. *Тяжко плакала Ганнуся, І не знала, за що, За що мати знущається, Лає, проклинає, Своє дитя без сорома Байстрям нарікає* (Т. Шевченко); *Вона знущалася з нього — з його нерішучості, з того, що от уже цілий місяць дивиться він на неї закоханими очима, але не наважується сказати їй про своє почуття* (Ю. Шовкопляс); *— Тобі вже одинадцять років, а ти від горшка — два вершка, — продовжував знущатися Маслюк* (І. Багмут); *Ігор Дмитруха, який тільки й знав, що дражнив й знущався з мене, підказував мені як своєму найліпшому другові!* (В. Нестайко).

ЗНЮ́ХАТИСЯ *див.* **знюхуватися.**

ЗНЮ́ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗНЮ́ХАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Обнюхувати одне одного (про собак). *Сусідські собаки починали щоразу знюхуватися, коли їхні хазяйки зустрічались у парку* (із журн.).

2. *з ким — чим і без дод., перен., зневажл.* Вступати в які-небудь зв'язки, що викликають несхвальну оцінку; злигуватися. *Ось вже Іван Малашевич почав панувати, із старшиною знюхуватися* (Г. Колісник); *— Пана Фалдовського важко в руки дістать. Він не будь-хто. — Знаю, знаю, він із Тетерею знюхався: яке їхало, таке здибало* (Б. Лепкий); *Багач з багачем знюхається і за три милі* (Ірина Вільде); // Вступати у любовні стосунки. *Ми просто потребували одне одного, ми мусили знюхуватися і закохуватися* (Ю. Андрухович); *— Ось яка ти, Насте! А я й не знав... Значить, не випадково знюхалася з Савенком* (М. Чабанівський); *Чого це вона надулася? Позавчора сиділи під вербами, все було добре, а сьогодні полум'ям дихає. Може, справді, із Сергієм знюхалася?* (Григорій Тютюнник).

ЗНЯ́ТИ *див.* **знімáти.**

ЗНЯ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зня́ти.** *На канапі купою навалено мерзлої білизни, перед завірюхою, видно, знятої з шворки надворі* (А. Головко); *Знятий уже з вогнища, парував у великому казані куліш* (В. Нестайко); *Данило плюснувся коліном на те, що було колись білим ведмедем. Тепер це була погано знята шкура* (М. Трублаїні); *Коли Гнат вертався додому, хліб уже був знятий, місцями і звезений* (Грицько Григоренко); *Дивізії, зняті з-за Рейну, з гір Італії, прибували під Будапешт* (О. Гончар); *Все під себе підгорнув Ліма бородатий, Та негадано за щось Був з посади знятий* (П. Глазовий); *Через місяць карантин з новоприбулих був знятий* (А. Хижняк); *Зняту куряву вітер відносив на поле* (М. Томчаній); *Знята рука повільно почала спадати* (П. Панч); *З гордо знятим чолом ми щасливі ішли у чудесні простори науки* (В. Сосюра); *Портрет був великий, більш ніж кабінетного формату. Її фігура була там знята по пояс* (Леся Українка); *На ньому* [фото] *молодий Глоба стояв на повний зріст. Він був знятий в офіцерській формі* (В. Собко); *Це був мій перший звуковий фільм* ["Іван"], *знятий на дуже поганій апаратурі* (О. Довженко); *Налякані, зняті жалем робітники покидали роботу та стояли, мов зачаровані* (М. Коцюбинський); // **зня́то,** *безос. пред. — А чом ви, хлопці, не орете? — Та, дядьку, свято. — Яке свято? — Чересло й леміш знято* (Номис); *У призначений час вся бойова група була біля госпіталю. Вартового при вході знято* (Д. Бедзик); *Дем'янка було знято коло шахти в ту хвилину, як вийшов після рекордної зміни* (Ю. Яновський); *Артурові ще вдалося почути тріумфальний вигук режисера "Знято! .. знято, дякую всім!"* (Ю. Андрухович).

◊ **(1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **з карти́ни зня́тий** — дуже гарний, вродливий. *Стояв* [дід Стефан] *ніби з картини знятий: рожевощокий, стрункий, сивоголовий, мов гінкий осінній явір* (Микита Чернявський); *Його красивий, наче знятий з картини, брат Куземко дивився на Вовкулаку трохи здивовано і мовби без страху* (В. Шкляр); **(2) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **з хреста́ зня́тий:** а) дуже змарнілий, змучений, з хворобливим виглядом. *Тільки я в хату — суне Карпо до нас, а сам схуд, зчорнів, як з хреста знятий* (М. Коцюбинський); *— Та ти ж як з хреста знята. Чи тебе мати не годує?* (А. Хижняк); *Олексу перевели в лікарню, де він вилежав ще три місяці і, як знятий з хреста, повернувся до камери* (В. Стус); б) дуже переляканий чим-небудь. *Мати сиділа, мов з хреста знята, .. не можучи щось тут порадити, лиш відчуваючи жах перед чимсь* (І. Багряний); *Походив він* [інспектор] *так важно по школі, посидів на уроках. А ми, мов мишенята, — нічичирк. Учителі наші, мов з хреста зняті* (Ю. Збанацький).

ЗНЯ́ТИСЯ *див.* **зніма́тися.**

ЗНЯТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **зня́ти** і **зня́тися.** *В Успенському соборі на той час ще збереглися давньоруські мозаїки .. Це ж підтвердив і київський дослідник XIX — поч. XX ст. П. Лашкарьов, який оглядав зовнішні стіни собору по знятті з них штукатурки під час ремонтних робіт 1880 –1882 рр.* (І. Жиленко); *Гратуар у гравіруванні на металі застосовують як скребок, а в живописі — для зняття нерівностей фарбового шару* (з навч. літ.); *Значну частку в пасивах банків становлять вклади з можливістю часткового зняття коштів без утрати нарахованих відсотків* (з газ.); *Укладання алгоритму зняття омонімії потребує попереднього всебічного аналізу функціонування обраної групи омонімів в українських текстах* (з наук. літ.); *Учора N. привіз мені з Києва звістку про зняття мене з посади художнього керівника студії* (О. Довженко); *Філіп не віддавав наказу про зняття облоги* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Томи, підготовлені науковцями відділу, переважали вже до того видане широтою досліджуваного матеріалу, багатством конкретики, зняттям заборони на згадку численних імен та літератур-*

них організацій (з наук. літ.); *Репродукування — це процес отримання нових примірників документа шляхом зняття копій за допомогою фото-, електро- та іншої копіювальної апаратури* (з наук.-попул. літ.).

ЗО *див.* **з**[2].

ЗОБ, а, *ч.* 1. Розширена нижня частина стравоходу, у якій тимчасово перебуває та попередньо перетравлюється їжа (перев. у птахів, комах, молюсків); воло (у 1 знач.). *Качиного зоба не нагодуєш, а панської кишені не наповниш* (прислів'я); *Травна система молюска починається ротом на нижньому боці переднього кінця голови. У глотку відкриваються слинні залози, за ними розміщений стравохід, який у деяких молюсків утворює розширення — зоб* (з навч. літ.).

2. *вет., мед.* Стійке збільшення щитоподібної залози при базедовій хворобі; воло (у 3 знач.). *Зоб може супроводжуватися зміною функціональної активності щитоподібної залози* (з наук. літ.); *Знову перон, дядько з розпухлим зобом* (Є. Пашковський).

△ **(1) Ендемічний зоб,** *вет., мед.* — захворювання щитоподібної залози, характерне для певної місцевості, що розвивається за недостатньої кількості йоду в ґрунті, воді та харчових продуктах. *Причиною ендемічного зобу в новонароджених телят є несприятлива біогеохімічна й екологічна ситуація, що характеризується дефіцитом у ґрунті фізіологічних синергістів йоду (кобальту, цинку, міді), підвищеним гамма-фоном, наявністю в ґрунті та воді надлишку антагоністів йоду (фтору, свинцю, фосфатів)* (з наук. літ.); *У тих регіонах, де в ґрунті знижений вміст йоду і з їжею йод надходить у малих кількостях (менше 100 мкг/добу), у людей часто розвивається зоб — розростання тканини щитоподібної залози, тобто компенсаторне її збільшення. Це захворювання називається ендемічним зобом* (з навч. літ.); **(2) Спорадичний зоб,** *вет., мед.* — захворювання щитоподібної залози, не характерне для певної місцевості. *На відміну від ендемічного, спорадичний зоб виникає в осіб, що мешкають поза ендемічними районами. Клінічні прояви спорадичного зоба залежать від характеру патоморфологічних змін у щитоподібній залозі — її розмірів і функціонального стану* (з наук. літ.).

ЗОБА́ЧЕНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **зоба́чити.**

ЗОБА́ЧЕННЯ, я, *с., діал.* Побачення. — *Коли хочете, тепер пришлю їх* [гроші], *а ні, то передам при зобаченні* (Леся Українка); — *Ну, кажу, братва. Будьте здорові. Видно мене там таки полюбили. Піду на зобачення* (У. Самчук).

○ **До [ско́рого, швидко́го, прие́много** *і т. ін.*] **поба́чення** *(діал.* **зоба́чення)** *див.* **поба́чення.**

ЗОБА́ЧИТИ *див.* **забача́ти.**

ЗОБА́ЧИТИСЯ *див.* **заба́читися.**

ЗО́БГАНИЙ *див.* **зі́бганий.**

ЗОБГА́ТИ *див.* **зібга́ти.**

ЗОБГА́ТИСЯ *див.* **зібга́тися.**

ЗОБИДЖА́ТИ, ЗОБИЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗОБИ́ДИТИ,** джу, диш, *док., кого, розм.* 1. Виклика́ти у кого-небудь почуття образи (у 2 знач.); ображати, кривдити. *Він* [батько] *справді був добрий, не то що ніколи не зобижав її, а було і матір придерже, коли та розходиться лаяти...* (Панас Мирний); — *Людині доручено ве-е-елике діло. А що — хіба не так? Цілий світ Бог дав людині — твори, веселись, роби порядок, не зобиджай слабших і менших* (О. Бердник); — *Ото мати зрадіє, що дочка знов буде коло неї! .. Тут і доглянуть, і голову змиють, і зобидити не дадуть* (В. Кучер); // Безчестити (жінок, дівчат). — *О, вже і безстидство причепив! — посміхається Юрко .. — Хіба ж я зобижаю дівчат? От інколи тільки руки погрієш навколо їхнього стану* (М. Стельмах).

2. Заподіювати кому-небудь матеріальні збитки, кривдити в чому-небудь. *Пороздавала* [удова] *усе: землю — на скіпщину, вітряк — з мірки, та усе чесним, богобоязним людям, щоб не зобиджали її і щоб у срок* [строк] *зносили, що треба* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Як там поживає ваша дружина, товаришу гвардії майор? — запитав Хома, поштиво козирнувши. — Бригадир не зобижає? Дає соломи на хату?* (О. Гончар); — *Ти в мене добрий зять, не зобиджаєш, крихтою ділишся, але здобувати тобі ту крихту нелегко, ой, нелегко...* (М. Сиротюк); — *Захворіла, чи що? — Я здорова. — То, може, тебе зобидив хто? Ділянку невірно заміряли в артілі чи трудодень неправильно записали?* (Григорій Тютюнник); * Образно. — *Цілісіньке літо худоба в нас пасеться, на зиму робимо запаси сіна. Паші вистачає, тайга не зобидить...* (О. Донченко).

3. *перев. чим.* Давати що-небудь, наділяти чимось у меншій мірі, ніж потрібно, позбавляти чогось. *Може, старий батько зобиджав її вдяганкою та обуванкою чи дорікав шматком хліба?* (І. Волошин); *Роки невблаганно збігали. Душею Періандр почував себе так само молодим, та й здоров'ям боги його не зобидили* (І. Білик).

◊ **Бог ро́зумом зоби́див (обділи́в)** *див.* **Бог; (1) Му́хи (пта́шки,** *рідко* **му́ху, пта́шку** *і т. ін.)* **не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити** *і т. ін.)* — хто-небудь дуже добрий, сумирний, лагідний. [В а л е р і й:] *Василько щастя людям хотів зробить. Він муху — й ту зобидить би не зміг* (Є. Кротевич); *Євген .. знав свою матір, до неймовірності добру її душу, яка нікому не бажала зла, не скривдила навіть мухи на своєму віку* (Б. Харчук); *Він тихий, непомітний і скромний. Про таких завжди кажуть, що він і мухи не скривдить* (В. Нестайко); — *Та я пташки за своє життя не зобидив* (В. Чемерис); [М а р і я:] *Господи, як я їх* [тюремників] *ненавиділа! Дали б мені ножа й пустили б до котрого, на шматочки порізала б, хоча раніше мухи зобидити не могла* (Валерій Шевчук); — *Такий порядний чоловік. Спокійний, розважний. Мухи не зобидить* (П. Запаренко).

ЗОБИДЖА́ТИСЯ, ЗОБИЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ЗОБИ́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док., розм.* Відчувати образу (у 2 знач.); ображатися. — *Левку, ну чого ти причепився до мене? — з мукою в очах глянула на парубка. — А ніби що? — нарешті зобижається той* (М. Стельмах); [Р и н д я:] *Не знаю, як і дякувати вам, шватре... На мене зобиджатись не будете. Віддячу, віддячу* (М. Зарудний); *Гордий своїм розумом та красномовністю, він хотів бути скрізь приводцем. Од його одкаснулись, і він дуже зобидився* (І. Нечуй-Левицький); — *Ну, коли ви вже так загорділи, так повиростали, що й казок не визнаєте, — трохи ніби зобидившись, відповів Льощці Харитон Макарович, — то поясню вам без усяких казок-приказок* (Ю. Мокрієв); *Ольга просила не цуратися їхньої господи, навідуватися. Він обіцяв, та своєї обіцянки не виконав. Чи не нагнівалася, чи не зобидилася? Можливо. Бо ж сама не заходить до нього* (М. Сиротюк).

ЗОБИ́ДЖЕНИЙ, ЗОБИ́ЖЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **зоби́дити.** *Наче хто за серце стисне Палажку, а*

жалітись ні на що .. Не зобижена (Ганна Барвінок); *Богобояща Таїса Андріївна була зобиджена Меласиною легковажністю* (І. Нечуй-Левицький).

2. *у знач. прикм.* Який зобидився, образився. *Євдокимові одразу стає тоскно на душі .. Зобижений, він виходить з гурту* (М. Стельмах); *Пам'ятаю, я була сильно зобиджена, що не буде святкового столу, не буде торта і подарунків* (Любко Дереш); * У порівн. *Лиш один малюнок я нагледів у непримітного, ніби зобидженого художника в береті, напнутім на сині вуха і з синім від холоду носом: юне золотокосе дівча на тлі синього неба та білої хмари* (А. Михайленко).

ЗОБИ́ДЖЕНО, ЗОБИ́ЖЕНО, *розм.* Виражаючи образу; ображено. *Юрій.., побачивши шапку, підійшов до дівчини, мовчки забрав своє добро і не помітив, як у Зосі зобижено затремтіли вогкі блискучі уста* (М. Стельмах); *На круглому, розчервонілому обличчі* [Асика] *стільки горя, рот скривлений зобиджено, на очах сльози* (Ю. Збанацький); — *У старого Кібкала, як і у Василя, брови завжди зобиджено стремлять угору, губи плаксиво опущені* (Григір Тютюнник).

ЗОБИ́ДИТИ *див.* **зобиджа́ти.**

ЗОБИ́ДИТИСЯ *див.* **зобиджа́тися.**

ЗОБИЖА́ТИ *див.* **зобиджа́ти.**

ЗОБИЖА́ТИСЯ *див.* **зобиджа́тися.**

ЗОБИ́ЖЕНИЙ *див.* **зоби́джений.**

ЗОБИ́ЖЕНО *див.* **зоби́джено.**

ЗОБОВ'ЯЗА́ЛЬНИЙ, а, е, *юр.* Який виникає на підставі зобов'язань, пов'язаний з ними. *Зобов'язальне право поруч із правом власності є однією з головних категорій майнового права* (з навч. літ.); *Вимоги кредиторів мають зобов'язальний характер, а зобов'язання є, поки є суб'єкти (боржник і кредитор): немає боржника — немає зобов'язання!* (з газ.).

ЗОБОВ'Я́ЗАНИЙ, а, е. 1. *з інфін.* Який повинен виконувати певні обов'язки. *В листах він .. писав Марії, що обов'язково, обов'язково у серпні вона мусить, повинна, зобов'язана приїхати в Англію на острів Уайт* (О. Іваненко); — *Я зобов'язаний допомогти старому. — Так уже й зобов'язані!.. — чмихнув судовець* (М. Стельмах); *Народ зобов'язаний боротися за своє життя* (Д. Павличко); *Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки* (Конституція України).

2. *кому — чому.* Який одержав що-небудь, досяг чогось завдяки кому-, чому-небудь. [Я в о р с ь к и й:] *Це буде зовсім новий етап моєї творчості. І цим зростом я зобов'язаний вам і вашій любові* (І. Кочерга); *Геродот, грецький письменник, якому ми зобов'язані якнайдокладнішими відомостями про скитів* [скіфів], *відрізняє скитів-кочівників і скитів-хліборобів* (В. Домонтович); — *Не знаю, як назвати мою любов до сцени .. Але я зобов'язана своїми успіхами таким друзям, як Михайло Петрович Старицький, Марко Лукич Кропивницький та наш драматург Карпенко-Карий. Дякую і вам, Панасе Яковичу, — у словах артистки звучала тиха радість і смуток* (І. Пільгук).

△ **Зобов'я́зані селя́ни** *див.* **селяни́н.**

ЗОБОВ'Я́ЗАННЯ, я, *с.* 1. Поставлене завдання, обіцянка, домовленість і т. ін., обов'язкові для виконання. *Орлик прочитав довірочне зобов'язання Кочубея прийняти свою доньку Мотрю під батьківську опіку* (Б. Лепкий); *Філатов дав зобов'язання на папері, що він більше ніколи не буде земським начальником, і надвечір його відпустили додому* (П. Панч); — *Постараюся, щоб змінитись у корені. Даю зобов'язання: місяць, од сили два, і ви мене не впізнаєте* (О. Гончар); — *Які ваші зобов'язання? Скільки центнерів кукурудзи ви зобов'язуєтеся дати з гектара у майбутньому році?* (Б. Харчук).

2. Грошовий позиковий документ. *Тільки один посаг Катерини може допомогти Безбородькові виплутатись з грошових зобов'язань перед купцями, яким Суліман ручився за нього* (Ірина Вільде).

Бра́ти / взя́ти зобов'я́зання *див.* **бра́ти.**

△ **(1) Альтернати́вне зобов'я́зання,** *юр.* — зобов'язання, змістом якого є право вимоги і відповідний йому обов'язок здійснити одну з кількох дій на вибір. *Законодавство передбачає можливість встановлення так званих альтернативних зобов'язань, за якими боржник зобов'язаний вчинити одну з двох або кількох дій* (з навч. літ.); **Вступа́ти в зобов'я́зання** *див.* **вступа́ти[1]; Забезпе́чення викона́ння зобов'я́зань** *див.* **забезпе́чення.**

ЗОБОВ'ЯЗА́ТИ *див.* **зобов'я́зувати.**

ЗОБОВ'ЯЗА́ТИСЯ *див.* **зобов'я́зуватися.**

ЗОБОВ'Я́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗОБОВ'ЯЗА́ТИ,** яжу́, я́жеш, *док., кого, до чого, а також з інфін.* Накладати на кого-небудь якісь обов'язки, примушувати когось виконувати що-небудь. — *Коли селяни схочуть, то можуть сказати, я їх до секрету не зобов'язував, але я сам не можу сього сказати* (І. Франко); — *Вислухайте, прошу, мене! Це абсолютно ні до чого вас не зобов'язує. Ви тільки скажете потім одне слово* (А. Головко); *Лицарський обов'язок і присяга зобов'язують боронити всякого скривдженого й воювати за слабого* (Н. Королева); *Розенберг просто проґавив, а головний інженер навмисно не залучив до участі в .. дослідах контрольну лабораторію, не зобов'язав Петушека щопівгодини подавати експериментаторам найточніші аналізи кожної фракції* (Ю. Шовкопляс); // Примушувати кого-небудь триматися, поводитися певним чином. *Ех, з якою охотою він бігом побіг би зараз додому! Але форма суворовця зобов'язує, і хлопчик пішов звичайним, але трішечки прискореним кроком* (І. Багмут); — *Твій твір його світлість відзначив особливо — це має тебе зобов'язувати. В тебе добрий дар слова, і йти б тобі вчитися на філософський факультет* (Валерій Шевчук).

ЗОБОВ'Я́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗОБОВ'ЯЗА́ТИСЯ,** яжу́ся, я́жешся, *док., перев. з інфін.* Брати на себе яке-небудь зобов'язання, давати обіцянку щось виконати. *Чи не могли б Ви присилати мені листами коректу, яку я, очевидно, зобов'язуюсь якнайскорше одсилати Вам готову* (М. Коцюбинський); *Запис гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного з усім запорозьким товариством до Київського братства свідчить про те, що Січ зобов'язувалася боронити духовне осердя нації* (Д. Павличко); *Пунктуально о шостій годині прибули складачі, що за окрему винагороду зобов'язались до ранішньої роботи* (І. Франко); — *Готуйся в дорогу! — Не можу зараз. Я зобов'язався закінчити креслення планів одному бояру, заборгував у нього* (І. Пільгук).

◇ **(1) Зобов'я́зуватися / зобов'яза́тися сло́вом** — обіцяти що-небудь зробити. *В. Федорович дозволяв І. Франкові переглядати папери в архіві, вивозити на певний час тільки з його дозволу. І. Франко зобов'язувався "словом почтивого чоловіка з доступних йому матеріалів без дозволу і відома*

жодного ужитку не робити" (з наук. літ.); *Зобов'язався словом — закріпи ділом* (прислів'я).

ЗОБРАЖА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до зображення. — *Треба створити, — казав Довженко, — зображальну сферу картини* (з наук. літ.); *Панас Мирний істотно збагатив українську літературну мову, використавши зображальні засоби — надбання попередньої літератури, фольклору, а також особливості полтавських говірок* (з наук. літ.); *Графіка — це вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є однотонний малюнок, виконаний переважно на папері олівцем, пером, пензлем, вуглем, або друковані художні зображення, відтиснуті на папері формою* (з наук.-попул. літ.).

Зобража́льне (зобра́жувальне) мисте́цтво *див.* **мисте́цтво.**

ЗОБРАЖА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зобража́льний.** *Спочатку, коли кіно, перебуваючи в дитячому віці, тільки-но оволодівало азами художньої зображальності, прийнято було думати, що суть цього дивовижного мистецтва полягає в показі "руху життя"* (з наук. літ.); *Сценічна версія твору надзвичайно лаконічна у виражальних засобах: її головні козирі — динамічність пластичного малюнка, яскравість і зображальність у костюмах, "космічна" піднесеність у музичному оформленні* (із журн.).

ЗОБРАЖА́ЛЬНО. Присл. до **зобража́льний.** *Окремі східнослов'янські, а пізніше й ранньоруські язичницькі боги перегукуються з іранськими не лише функціонально чи зображально, а й назвами* (з наук. літ.).

ЗОБРАЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зобража́ти.** *В українській традиції зображення символів на полотні до сьогодні майже не змінилися, проте почали втрачати своє значення, що пов'язано зі зміною звичаїв, побуту та світогляду* (із журн.).

ЗОБРАЖА́ТИ, а́ю, а́єш, **ЗОБРА́ЖУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ЗОБРАЗИ́ТИ,** ажу́, ази́ш, *док.* 1. *кого, що.* Відтворювати, передавати кого-, що-небудь в художніх образах (у літературі, скульптурі, живописі, музиці і т. ін.). *Поезія зображує життя там, де воно єсть дійсно, і представляє його навіть там, де його нема, отже, в так званій мертвій природі* (І. Франко); *Замолоду Айвазовський був художником Головного морського штабу. Він зобразив битву під Гангутом, Чесменський, Наварінський, Сінопський* [Синопський] *та інші славетні морські бої* (О. Довженко); *Узяв альбом і розгорнув. Накидав швидко гори та острови, рожеві від шелюги... Ні, співець безсилий зобразити таку красу, таку величну сцену Чуття природи, світу!.. Як передати обшир і глибину, як відтворити ті безконечні зміни тонів, відтінків та кольорів...* (Василь Шевчук); // Показувати на сцені, створювати сценічний образ. *Коли доріс він* [Лесь Курбас] *аж до двох років віку — він уже грає на театрі* [у театрі].., *як він каже, "зображував" не то "весну", не то "новий рік"* (Остап Вишня); *Протягом першої половини 90-х років XIX ст. Південь України став основним осередком діяльності українського професійного театру, який, реалістично зображуючи на сцені минуле і сьогодення українського народу, завоював своїм мистецтвом світову славу й авторитет* (з наук.-попул. літ.); // Наслідуючи мову, жести, наочно показувати, копіювати кого-, що-небудь. *Розмахуючи мечами, сходячись і розходячись, ніби це був справжній бій, дружинники ходили навкруг вогню, .. зображаючи, як вони зустрічають несподіваного ворога, як завзято б'ються й перемагають його, як працюють на своїх нивах, як люблятьcя, веселяться* (С. Скляренко); *Наскільки міг Черниш зрозуміти, цей рудий сержант відбував службу в 1941 році саме тут, на кордоні. Тепер він гумористично розповідав, жестами й вигуками зображував, як їх бомбили вперше* (О. Гончар); *Часто діти зображували героїв своїх улюблених книг — русалок, середньовічних лицарів чи персонажів народних казок* (М. Олійник); // *тільки недок.* Бути художнім відбиттям чого-небудь (про твори мистецтва, літератури і т. ін.). *Під фрескою — мозаїка, що зображає цілу плетеницю містерій в пам'ять Адоніса* (Леся Українка); *Велика картина — "По ловах" — зображує мисливців, що на галявині при чарочці вина розповідають різні мисливські пригоди* (М. Томчаній); *Крім великих статуй богів і людей у повному розквіті сили та краси, були в греків і маленькі статуетки, які зображали старезних бабусь, комічних акторів та ін.* (з навч. літ.); // Описуючи кого-, що-небудь, характеризувати певним чином. *Всяка війна безнравственна* [аморальна] *в своїй внутрішній основі. Тому і зображати її в книгах як благородство і красу людських вчинків — злочинство й глупота* (О. Довженко).

2. *що.* Робити відбиток, схему, креслення і т. ін. з чого-небудь; креслити. *Зображаючи напрям на папері, умовно вважають верхній край аркуша північним, нижній край — південним* (з навч. літ.); *Учні повинні вміти графічно зображати електричне поле та схеми простих електричних кіл* (з навч. літ.); *Граф називається плоским, якщо його діаграму можна зобразити на площині так, що лінії, які відповідають ребрам графа, не перетинаються (тобто мають спільні точки тільки у вершинах графа)* (з наук. літ.); // *кого, що.* Бути відбитком, схемою, фотографією і т. ін. кого-, чого-небудь. *На одній із них* [фотографій] *Рубін пізнав Каленика Романовича. Друга, очевидно, зображувала хазяйку в її молоді літа* (І. Сенченко); *Схеми зображували послідовність завалки печі* (М. Руденко).

3. *що.* Виражати, виявляти почуття, стан і т. ін. (перев. про обличчя, очі і т. ін.). *Обличчя* [Вадима] *зобразило якусь подобу вдоволеної посмішки* (М. Руденко).

◊ **Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) роже́вими фа́рбами (у роже́вих фа́рбах)** *див.* **малюва́ти; Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) те́мними (чо́рними) фа́рбами** *див.* **малюва́ти.**

ЗОБРАЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **ЗОБРА́ЖУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **ЗОБРАЗИ́ТИСЯ,** ажу́ся, ази́шся, *док.* 1. *перев. 3 ос.* Відтворюватися в художніх образах. *Поема — це жанр, який оспівує і звеличує, поема — це велична симфонія сильних, мужніх, великих людських почуттів і діянь. Значить, і зображуватись у поемі мусить герой, гідний оспівування і звеличування* (А. Малишко); *Згідно з барочною традицією, алегоричні фігури зображувались так: Мудрість (Prudentia) — жінка в короні, що в лівій руці тримає берло, .. у правій — кулю; .. Душа блаженна (Anima beata) — вродлива дівчина з прозорим покривалом* (В. Русанівський).

2. Виражатися, виявлятися на обличчі, в очах і т. ін. (про почуття, стан і т. ін.). *В очах матері, як завжди, коли їхав з дому, зображалась печаль* (з мемуарної літ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **зобража́ти, зобра́жувати.** *Перейшли міст, міцний старовинний міст з двома низькими арками, які лежали на опецькуватих опорах-биках з рудої*

цегли. Такі мости завжди зображалися на середньовікових німецьких гравюрах (П. Загребельний); *Першими гербами були емблеми, що постійно зображувалися на монетах, медалях та печатках держав Стародавнього світу* (з наук.-попул. літ.).

ЗОБРА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зобрази́ти.** *Там було намальовано бич і світач, навхрест зв'язані терниною і наївно зображеною блискавицею* (Леся Українка); *Стефанович зупинив погляд на полотні, де був зображений повновидий чолов'яга з розумними очима, вбраний у білу домоткану свиту, підперезаний шовковими пасами з китицями, взутий у червоні сап'яни, в руці полакована палиця з фігурним держалом, оздобленим коштовним камінням...* (Ю. Хорунжий); // **зобра́жено,** *безос. пред. Чорними ламаними лініями на карті зображено залізницю* (О. Шугай); *Ріта вказала на голограму .. Там було зображено троє людей* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗОБРА́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зобрази́ти, зобража́ти.** *О. Новицький вважає також, що з усіх європейських шкіл живопису Шевченкові найближча була голландська з її демократизмом, орієнтацією на зображення повсякденного життя людності* (І. Дзюба); *Головним об'єктом зображення у скульптурі є постать людини* (з наук.-попул. літ.).

2. Картина, малюнок, відбиток, фотографія і т. ін. *Враз зображення на екрані здригнулося, наче почало розпливатись, як буває це на матовому склі фотоапарата, коли навмисно збивати на ньому фокус* (В. Владко); *На башту вихопилася гнучка постать юнака, і невідомо звідки в його руках з'явився прапор із зображенням білого голуба* (С. Журахович); *В розширених зіницях* [Лариси], *облямованих голубими обідками, Вадим побачив своє зображення, але таке дрібне й далеке, мов на дні глибокого колодязя* (М. Руденко); *На столі я застав листа від Покутського і листівку із зображенням Львівської ратуші* (Р. Андріяшик).

ЗОБРА́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до зображування. *Своїми перекладами та дослідженнями І. Франко охопив літератури майже всіх віків і народів, збагатив зображувальні засоби української літературної мови, підняв рівень перекладацького мистецтва* (з наук. літ.); *Гіпербола — стилістична фігура, художній засіб посилення зображувальних і виражальних якостей мови, що передбачає семантичні перетворення, в основі яких лежить перебільшення характерних особливостей, ознак певного предмета, явища, дії* (з наук.-попул. літ.).

Зобража́льне (зобра́жувальне) мисте́цтво *див.* **мисте́цтво.**

ЗОБРА́ЖУВАЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зобра́жувальний.** *Мистецтво великого епосу багатовимірне. Автор панорамного твору повинен багато вміти й знати. Він мусить мати хист до пластичної зображувальності, описувати дійсність так, щоб ми її бачили* (з наук.-попул. літ.).

ЗОБРА́ЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зобра́жувати.** — *Я його* [роман] *продовжую. Життя невблаганно йде вперед і вимагає поглибити зображувані картини* (І. Пільгук); *Доводиться авторові наповняти собою одним усю сцену, вміщати в собі усю п'єсу і, з допомогою переживання, міміки, очей і до краю обмеженої пластики, оголювати найтоншу душу зображуваного героя* (з мемуарної літ.); *Міські пейзажі, як і все, що малює художниця, життєрадісні, зроблені з великим смаком і майже дитячим почуттям здивування перед зображуваною реальністю* (з газ.); *Розміри наносяться на рисунках, щоб вказати натуральну величину зображуваних форм* (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **зобра́жуване,** ного, *с.* Те, що зображується. *Метафоризація слововжитку може набирати форми уподібнення зображуваного явищам природи або характерові людської діяльності* (В. Русанівський).

ЗОБРА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зобра́жувати.** *До характерних рис геоінформаційного картографування слід віднести: високий рівень автоматизації, інтерактивність і оперативність картографування, а також застосування комп'ютерного дизайну та нових графічних засобів зображування* (з наук. літ.); *Аксонометрія — це спосіб зображування предметів на кресленику, при якому на площину зображень проектуються і предмет, і осі прямокутної системи координат, до яких віднесено зображуваний предмет* (з наук.-попул. літ.).

ЗОБРА́ЖУВАТИ *див.* **зобража́ти.**

ЗОБРА́ЖУВАТИСЯ *див.* **зобража́тися.**

ЗОБРАЗИ́ТИ *див.* **зобража́ти.**

ЗОБРАЗИ́ТИСЯ *див.* **зобража́тися.**

ЗОВ, у, *ч., поет., урочи.* Те саме, що **за́клик.** *Повітря здригнулося від могутнього зову "Сла-а-а-ва-а!", — й русичі суцільною лавою посунули вперед* (І. Білик); * Образно. *На сонця зов збудилася земля* (Уляна Кравченко).

ЗОВИ́ЦЯ, і, *ж.* Сестра чоловіка (у 2 знач.). *А що найпуще* [найбільше], *так-от тії зовиці! ті вже по усім-усюдам* [по всіх усюдах] *підуть славити, що невістка не зуміла хороше паски вичинити і не приглядала, як вона пеклась* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Оддай мене, моя мати, до білої хати, Де свекорко — як батенько, свекруха — як мати, Де зовиці — як сестриці* (П. Чубинський); *Вона лягла на дощаному ліжку поруч із майбутніми своїми зовицями, що, подитячому розкинувши ручки, міцно спали, і сама поринула в міцний дівочий сон* (С. Скляренко); *Братова не хотіла тримати в дівках зовицю, і Оксана це відчувала на кожному кроці, в кожному русі, в кожному її вчинкові* (А. Іщук).

ЗО́ВНІ, *присл.* 1. Із зовнішнього боку; ззовні; протилежне з с е р е д и н и. *Зовні землянка схожа на дзот* (М. Шеремет); *Змерзлий сидів біля грубки, сьорбав із кухлика чай. — Прогріваю себе, — пожартував він, — з усіх боків: зовні і зсередини* (А. Головко); *Товсті кам'яні стіни вагової і зовні, й зсередини були густо вкриті чорною кіптявою: зовні від вугільної куряви й штибу..; зсередини — від диму з круглої чавунної грубки* (Григір Тютюнник); *Зовні вона червоною глиною помазала деревини, а на стиках — синькою, і її убога оселя своїм вікном-шибкою веселіше глянула на світ* (С. Чорнобривець); // З-поза меж чого-небудь, з навколишнього середовища. — *Довелось мені одного разу прочитати Грегора Менделя, який схрещував... — Зелений і жовтий горох і довів, що спадкова речовина непізнаванна й неприступна ніяким впливам зовні? — Саме так* (О. Довженко); *Тут ворог зосередив головні сили для того, щоб зовні протаранити кільце оточення* (О. Гончар).

2. На зовнішній вигляд. *Був це викладач рідної мови Степан Васильович Панасенко. Чого я боявся його? Зовні він був наче й зовсім не страшний — чорнявий, смаглявий, видати, лагідний літній чоловік* (Б. Антоненко-Давидович); [Н а д і я:] *Людина великої душевної краси мусить бути*

такою ж і зовні (О. Корнійчук); *Зовні спокійний та розважливий, зайшов він до кав'ярні і навіть кивнув чужакові* (В. Дрозд); // На перший погляд. *Орест тільки зовні здавався спокійним. Всередині у нього все кипіло* (Олесь Досвітній); *Зовні застава жила тихим, буденним життям, а насправді, починаючи від капітана Косачова і до повара Митрьохіна, всі забули, коли спокійно їли і спали* (Ю. Збанацький); *У князя турботи були державні, в Сивоока — людські. Зовні мовби нічого й не змінилося* (П. Загребельний).

3. За межами чого-небудь; протилежне в с е р е д и н і. *В сараї знайшла* [Дарія Олександрівна] *купку поколотих тонких пеньків і стару солому, а зовні, під стіною, відтрусила з снігу соняшничиння* (В. Барка); *Він працював із складними приладами, частина яких була розміщена зовні* (В. Владко); *Від човна мого лишалося вже сантиметрів два над водою: отака собі "рямочка" з бортів пливла — усередині вода і зовні вода, і рівень тої води однаковий* (В. Нестайко).

ЗО́ВНІШНІЙ, я, є. 1. Обернений назовні; протилежне в н у т р і ш н і й (у 1 знач.). *Город обведений подвійним муром .. За зовнішнім муром високий земляний вал* (А. Чайковський); *За вікном шумів дощ. Окремі великі краплини, зриваючись з даху, били по зовнішньому, критому залізом підвіконню* (І. Сенченко); *Почулося рипіння зовнішніх дверей, а відтак хтось постукав у внутрішні* (О. Авраменко); // Який розміщений, розташований, перебуває і т. ін. зовні, на поверхні чого-небудь. — *Венера молодша від Землі, вона зберегла дорогоцінний елемент* [ультразолото] *у зовнішніх шарах своєї кори* (В. Владко); *Шкіра являє собою зовнішній покрив, який охоплює все тіло* (з наук.-попул. літ.).

2. Пов'язаний з виглядом, формою кого-, чого-небудь. *Нині довідатись маєш про інші властивості тілець, Про розмаїтість їх зовнішніх форм* (М. Зеров); *Своїм зовнішнім виглядом це, власне, не костьол, а певніш — велика каплиця, уніатська каплиця. Темно-сірі, майже чорні, дерев'яні стіни під старезною ґонтою* (Б. Антоненко-Давидович); *Тільки короткозорі можуть припускати, що всі чари жінки — у зовнішній красі чи модному платті* (Ірина Вільде).

3. Який впадає в очі з першого погляду; видимий. *Дуже прохав би звістити мене, в якому стані його* [І. Франка] *здоров'я тепер, які зовнішні ознаки терпінь, чи він притомний, говорить, пізнає людей, чи починає володіти руками?* (М. Коцюбинський); *Тільки Таня знає, скільки за цією зовнішньою стриманістю, навіть суворістю криється любові, скільки гарячої пристрасті в грудях, скільки допитливого розуму в отих випуклих півкулях смаглявого юнацького лоба* (О. Гончар); *Тонкий оселедець на маківці та вуса хвильками спадали вниз, роблячи Володимира дуже схожим на батька. І все-таки ця схожість між ним і Святославом була суто зовнішня* (І. Білик).

4. Який перебуває за межами чогось, оточує кого-, що-небудь; навколишній. — *Змініть зовнішні умови, і через тисячі років ця яблуня перетвориться в щось інше* (О. Довженко); *В юнакову свідомість вривався зовнішній світ з його запахами, барвами, звуками, неповторністю* (Л. Дмитерко); *Вони робили все, що могли, але зовнішні обставини дедалі погіршувалися* (Ю. Андрухович); *Він був настільки зосередженим, що не чув сигналів із зовнішнього світу* (С. Андрухович); // *у знач. ім.* **зо́внішнє,** нього, *с.* Те, що оточує кого-, що-небудь. *Коли моя біЛява донька виросте, я буду надто старий, мої очі вже не зможуть сприймати зовнішнє в його барвистих фарбах* (Олесь Досвітній); *Метушилися раби, моряки, господар судна кричав на когось, ходив поміж рядами гребців, сварився з найманцями, а Гіпатія не чула нічого. Завмерла, заснула, щезла для зовнішнього* (О. Бердник).

5. Який діє зовні (у 3 знач.). *Численні досліди над диханням водолазів показали, що під великим зовнішнім тиском людина, дихаючи гелійовим* [гелієвим] *повітрям із зменшеною кількістю кисню, почуває себе значно краще, ніж коли дихає звичайним повітрям* (М. Трублаїні); *Розміркувавши за всіма приписами логіки й діалектики над цілою ситуацією, над дислокацією всіх зовнішніх ворожих сил, над усіма непередбаченими можливостями, .. Максим устав і пішов* (І. Багряний).

6. *перен.* Який не відбиває суті чого-небудь; неістотний, несуттєвий, формальний. *На відміну від інших, я бачив Копитка практично наскрізь, і його зовнішній лиск не міг ввести мене в оману* (В. Хрущак); *За зовнішньою оболонкою світових тем творів Н. Королевої ми повинні побачити основне, що є наслідком болісних шукань письменниці, виявом її високого благородства, чистоти і шляхетності* (із журн.); // Показний, позірний. *Антонович суворо засуджував тих офіцерів, які іноді, заради зовнішнього успіху, легковажили собою або підлеглими* (О. Гончар); *Твоя частина, видима для ока, Не залишає жодних побажань; І вірна дружба й ворожда жорстока Твоїй красі склада належну дань. Назовні скарб, то й зовнішні похвали. Та з тих же уст ми чули іншу річ, Коли перед судом людським ставала Частина друга, схована од віч* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра).

7. Який стосується відносин з іноземними державами. *Залежно від ринку (внутрішнього чи зовнішнього), у межах якого здійснюється товарний обіг, господарсько-торговельна діяльність виступає як внутрішня торгівля або зовнішня торгівля* (з мови документів); // Який живе, існує за межами певної держави. — *Ворог ще далеко, і нема перед ним страху, — говорив один із райців, — але нам більше боятися ворога внутрішнього. Від зовнішнього оборонять нас наші певні мури, а з тим скритим ворогом не знати, що нам робити* (А. Чайковський).

8. Який застосовується для лікування поверхні тіла, шкіри. *Крім зовнішнього користування очанкою, її одночасно приймають і всередину* (з наук. літ.); *Гідротерапевт лікує різні захворювання зовнішнім використанням води (обливання, обтирання, душ, ванни, басейни тощо)* (із журн.); // *у знач. ім.* **зо́внішнє,** нього, *с.* Ліки, що застосовуються для лікування поверхні тіла, шкіри. *Ромашку лікарську як зовнішнє застосовують у вигляді компресів, примочок, полоскань* (з навч. літ.).

Зо́внішній во́рог *див.* **во́рог.**

△ **Зо́внішнє ву́хо** *див.* **ву́хо; Зо́внішнє незале́жне оці́нювання** *див.* **оці́нювання; Зо́внішній кут** *див.* **кут; Зо́внішній ри́нок** *див.* **ри́нок; Зо́внішня лінгві́стика** *див.* **лінгві́стика; Зо́внішня полі́тика** *див.* **полі́тика; Зо́внішня торгі́вля** *див.* **торгі́вля.**

ЗО́ВНІШНІСТЬ, ності, *ж.* Зовнішній вигляд людини. *Воля була красива, хоч і кирпатенька трохи, — в уяві хлопців її зовнішність аж ніяк не в'язалася зі сторінками запаморочливих цифр* (Ю. Яновський); *Літами тьотя Катя не така вже й стара, хоч важко визначити її вік із зовнішності: може, десь під п'ятдесят, а може, й за п'ятдесят*

трохи перевалило (Б. Антоненко-Давидович); *Той* [молодий науковець] *має досить показну зовнішність. Високий, міцно збудований, майже атлет, густе чорне волосся, що йому позаздрили б усі оті лисіючі і геть лисі, великі виразні очі, мов на фресці* (П. Загребельний); *Отій його внутрішній силі, карбованості думок і вчинків відповідала навіть зовнішність. У Борозни майже атлетична статура, велике смагляве обличчя, воно грубе, мовби тесане сокирою..; очі великі, чорні* (Ю. Мушкетик).

ЗО́ВНІШНЬО. Присл. до **зо́внішній** 2, 6, 8. *Зовнішньо гетьман був стриманий і спокійний* (З. Тулуб); *За столом сидять зовнішньо культурні люди. Усі виглядають поважно і навіть урочисто* (М. Руденко); *— Потрібен образ Богородиці .. Марселько! На цю роль ти найбільше підходиш — і внутрішньо, і зовнішньо* (Г. Тарасюк); *У народній медицині деревій є дуже популярним засобом. Його приймають як всередину, так і зовнішньо* (з наук. літ.).

ЗОВНІШНЬО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **зо́внішній** у 7 знач., напр.: з о в н і ш н ь о п о л і т и́ ч н и й, з о в н і ш н ь о т о р г о в е́ л ь н и й і т. ін.

ЗОВНІШНЬОБА́НКІВСЬКИЙ, а, е. Який існує, здійснюється поза межами банку. *Якщо застосування внутрішньобанківських методів ліквідації проблемної заборгованості неможливе, кредитор вдається до зовнішньобанківських методів (передача проблемних активів в управління третій особі без оптимізації балансу, передача або продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу та ін.)* (з наук. літ.); *Зовнішньобанківська документація.*

ЗОВНІШНЬОБІБЛІОТЕ́ЧНИЙ, а, е. Який забезпечує зовнішню діяльність бібліотеки, пов'язаний з нею. *Зовнішньобібліотечна комунікаційна діяльність — показник іміджу установи* (з наук. літ.).

ЗОВНІШНЬОБУДИНКО́ВИЙ, а, е. Який забезпечує обслуговування будинку, споруди поза їх межами. *Зовнішньобудинкові інженерні мережі тепло-, енерго-, водопостачання та водовідведення, газопостачання.*

ЗОВНІШНЬОВИРОБНИ́ЧИЙ, а, е. Який відбувається, здійснюється поза виробництвом, за межами певної виробничої ланки. *У сучасних умовах на собівартість продукції суттєво впливають зовнішньовиробничі фактори* (з наук. літ.); *Зовнішньовиробничий транспорт забезпечує зв'язок підприємства з аеропортом, залізницею, постачальниками та споживачами виробленої ним продукції* (з навч. літ.).

ЗОВНІШНЬОВІ́ДОМЧИЙ, а, е. Пов'язаний із зовнішньою діяльністю відомства. *Зовнішньовідомчі фінансові операції.*

ЗОВНІШНЬОГАЛУЗЕ́ВИЙ, а, е. Який існує, здійснюється поза межами окремої галузі господарства. *З просторово-територіальними перетвореннями вітчизняної економічної системи, що є результатом процесів регіоналізації, локалізації, глобалізації тощо, тісно пов'язані внутрішньо- та зовнішньогалузеві трансформації в межах певних територіальних підсистем* (з наук. літ.); // Який здійснюється ззовні певної галузі господарства. *Як і в деяких інших країнах, у Німеччині діє принцип подвійного зовнішньогалузевого контролю за кредитною діяльністю — з боку спеціального державного органу та центрального банку* (з навч. літ.).

ЗОВНІШНЬОГОСПОДА́РСЬКИЙ, а, е. Який здійснюється поза межами господарства, пов'язаний із зовнішньою організацією господарської діяльності. *Частина національного господарського комплексу, яка зорієнтована на світовий ринок, формує зовнішньогосподарський комплекс країни* (з наук. літ.); *Зовнішньогосподарські правовідносини в аграрному секторі — це комплекс відносин, які складаються між сільськогосподарськими підприємствами, їхніми об'єднаннями та іншими учасниками сільськогосподарського виробництва* (з навч. літ.).

ЗОВНІШНЬОДЕРЖА́ВНИЙ, а, е. Який існує, здійснюється поза межами держави. *Значення залізничного транспорту в економіці країни визначається його впливом на загальну конкурентоспроможність національної економіки, тому функції залізничного транспорту варто розглядати з погляду внутрішньодержавного та зовнішньодержавного значення* (з наук. літ.).

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний із зовнішньою економічною діяльністю держави, підприємства і т. ін. *Зважена зовнішньоекономічна політика є важливим складником процесу утвердження незалежності, підвищення добробуту людей, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені* (з наук. літ.); *Українська дипломатія зуміла зацікавити європейський світ перспективами зовнішньоекономічних зв'язків з УНР, що було одним з найважливіших досягнень української зовнішньої політики доби Директорії УНР* (з навч. літ.).

ЗОВНІШНЬОКОНТИНЕНТА́ЛЬНИЙ, а, е. Який існує, здійснюється поза межами континенту. *У зонах найбільшої економічної активності (це насамперед райони зовнішньоконтинентальних контактів — порти, океанське узбережжя) до експортної торгівлі залучається дедалі більше людей* (з навч. літ.).

ЗОВНІШНЬОКОРПОРАТИ́ВНИЙ, а, е. Який існує, здійснюється поза межами корпорації. *Учасниками зовнішньокорпоративних відносин є саме товариство (юридична особа — як центральний суб'єкт корпоративних відносин) та його учасники (акціонери) як суб'єкти, що наділені, відповідно до законодавства України, правоздатністю та дієздатністю* (з наук. літ.).

ЗОВНІШНЬОКУЛЬТУ́РНИЙ, а, е. Який існує, відбувається і т. ін. поза межами певної культури. *Зовнішньокультурний фактор був благодатним ґрунтом для становлення особистості І. Франка* (з наук. літ.); *Зовнішньокультурні впливи та місцеві традиції тісно переплелися в розвитку металургії, яка завдяки своїй технологічній специфіці на межі старої та нової ери почала перша виокремлюватися в самостійну галузь* (з наук.-попул. літ.).

ЗОВНІШНЬОМО́ВНИЙ, а, е. Який існує поза мовою (у 1–3 знач.), не залежить від мови; позамовний, екстралінгвальний. *У дослідженні порушено проблему сучасної термінологічної деривації, яка інколи виходить за межі традиційної словотвірної норми під впливом і зовнішньомовних, і внутрішньомовних чинників* (з наук. літ.); *Мову М. Грушевський розглядав як творчу практику особистостей, які, спілкуючись між собою, розвивають свій генофонд, орієнтуючись як на власні надбання, так і на зовнішньомовні запозичення, зберігають у ній культуру попередніх поколінь і вносять свою, відповідно до розвитку цивілізації* (з наук. літ.).

ЗОВНІШНЬОМОЛЕКУЛЯ́РНИЙ, а, е, *хім.* Який існує, здійснюється поза межами молекули. *Процес екстрагуван-*

ня цільових компонентів із рослинної сировини включає як зовнішньомолекулярне перенесення речовини, так і внутрішню дифузію (з наук. літ.).

ЗОВНІШНЬОНАЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний із зовнішнім життям, діяльністю і т. ін. певної нації, держави. *Потенційно конкурентоспроможними є авіаконструкторські розробки в галузі ядерної фізики, танко- і суднобудування, виробництво програмних продуктів і екологічно чистих продуктів харчування. Ці галузі вже мають комплекс для зовнішньонаціонального конкурентоспроможного виробництва* (із журн.); *Варто максимально враховувати глобалізаційний, регіональний та зовнішньонаціональний чинники впливу на інтеграційну стратегію України у сфері ЗМІ* (з газ.).

ЗОВНІШНЬООБЛАСНИ́Й, á, é. Який відбувається, перебуває за межами певної області (у 1 знач.). *Склад і запаси корисних копалин Хмельницької області сприяли розвитку промисловості будівельних матеріалів, окремі виробництва якої працюють не лише на місцевий, а й на зовнішньообласний ринок* (із журн.).

ЗОВНІШНЬООСОБИ́СТІСНИЙ, а, е. Який характеризує стосунки особистості з навколишнім світом. *Саме сформованість адекватної самооцінки є однією з найважливіших суб'єктивних умов здатності людини до подолання внутрішньоособистісних конфліктів та запобігання виникненню конфліктів зовнішньоособистісних* (з наук. літ.).

ЗОВНІШНЬОПАРТІ́ЙНИЙ, а, е. Який діє, перебуває за межами певної партії (у 1–4 знач.). *Зовнішньопартійні зв'язки.*

ЗОВНІШНЬОПЛАТІ́ЖНИЙ, а, е, *екон.* Пов'язаний із зовнішніми платежами. *Зовнішньоплатіжні зобов'язання.*

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИ́ЧНИЙ, а, е. Який характеризує зовнішню політику держави. *При формуванні концептуальних основ власної зовнішньополітичної стратегії України довелося виходити передусім із суто практичних потреб, пов'язаних із забезпеченням інтересів українського народу* (з наук. літ.); *Зовнішньополітичні успіхи Риму не можна розглядати незалежно від внутрішніх відносин. Рим був молодою рабовласницькою державою, і перемога його над італійськими племенами була перемогою нового рабовласницького ладу над старим, первіснообщинним* (з наук.-попул. літ.); *Петро Могила до політичних і мирських справ відносив управління, суд, законодавство. Вирішення внутрішніх політичних проблем тісно пов'язував із зовнішньополітичними, захистом суверенітету країни* (з навч. літ.).

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний із зовнішньою торгівлею. *Ліцензія — дозвіл, що видається компетентними державними органами на ведення деяких видів господарської діяльності, у тому числі зовнішньоторговельних операцій (експортна й імпортна ліцензія)* (з наук.-попул. літ.); *У цивільному праві сучасних держав континентальної правової системи визнаються "звичаї ділового обороту", сфера застосування яких в основному обмежена зовнішньоторговельними операціями* (з навч. літ.); *Польща вийшла на третє місце як зовнішньоторговельний партнер України у світі* (з газ.).

ЗОВНІШНЬОТОРГО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **зовнішньоторгове́льний.** *Велику увагу приділено питанням інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема, ролі держави у забезпеченні сприятливого інвестиційного клімату, лізингу як одній з форм інвестування виробництва, форфейтингу як найоптимальнішій формі рефінансування зовнішньоторгового комерційного кредиту* (з газ.).

ЗО́ВСІМ, *присл.* 1. Цілком, повністю. *Зовсім козак, та чуб не так* (Номис); *Обутий* [Харон] *в драні постоли, Із дір онучі волочились, Зовсім, хоть вижми, помочились, Пошарпані штани були* (І. Котляревський); *Качковська пішла спати, зовсім заспокоєна про долю своєї небоги* (Леся Українка); *Ще було зовсім темно, коли вони вибралися за Троянівку* (Григорій Тютюнник); *Вражені вчені кинулися назустріч космонавтам. Наблизившись до них, вони зупинилися, зовсім спантеличені* (О. Бердник); // Дуже, надто. *Про життя своє я міг би написати або дуже багато, або зовсім мало* (М. Коцюбинський); *Ант пройшов зовсім близько від барлога ведмедя* (С. Скляренко); *За вікном вагона, зовсім недалеко від рейок, половіли пшениці, похитувалося вусате колосся ячменів, пінилися білі гречки, а за далеким обрієм мріли ліси та перелiски* (М. Сиротюк).

2. Остаточно, до останку, до кінця. — *Оце мені лишенько!* — *думаю я.* — *Розламають зовсім двері* (І. Нечуй-Левицький); *Тато був у захваті, він цілував Лесю і по своїй звичці так душив її, що можна було думати, він її й зовсім зламає в своїх дужих обіймах* (Л. Старицька-Черняхівська); *З Вадимом він зовсім перестав балакать, хоча той і сам не заговорював до його* [нього] (В. Винниченко); *Зовсім утих вітер* (С. Чорнобривець); // Назавжди. *Міщанка, дивлячись, що так довго нема її наймички, думала, чи не покинула вона була зовсім її, чи не пішла у село* (Панас Мирний); *Гетьман .. мусив потайно одвести козацьке військо далі од зрадливого спільника, а через кілька день зовсім пішов з Поділля за Буг* (А. Кащенко); *Батько встав із-за верстата. Спитав, чи надовго він додому:* — *А зовсім уже. Одслужив своє, фронтів немає. Дома тепер буду* (А. Головко); *Ти хочеш відшукати таке місце на землі, де барви будуть яскравими, а звуки нефальшивими. А слова зовсім зникнуть, розчиняться у барвах і звуках* (І. Роздобудько).

○ **(1) Зо́всім не,** *у знач. присл.* — уживається як підсилене заперечення. *Зачав мій Шпак пісні виводить,* — *Так ні* — *зовсім не те виходить: Хоч вельми-дуже запищить, Хоч не до прикладу хавчить* (Л. Глібов); *Він був одягнений у цивільне, без зброї, і голос його був тихий, ніби навіть сумний, що зовсім не личило таборовому начальству* (Б. Антоненко-Давидович); — *Не подобаєтеся ви мені сьогодні, пане сотнику. Зовсім не подобаєтесь,* — *пильно глянув на нього підполковник* (М. Стельмах); *Він не почував ні сорому, ні ніяковості перед своїми новими знайомими, і зовсім не тому, що ось викурить ще одну сигарету, встане, попрощається і назавжди скінчиться їхнє знайомство; просто їх несподівано, але міцно зв'язали невидимі нитки приязні та доброзичливості* (Ю. Мушкетик); **(2) Не зо́всім,** *у знач. присл.* — уживається на означення неповної міри чого-небудь. *Добре ж, коли парубок не розсердиться, та ще удруге стане ляси підпускати, так ще не зовсім біда* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вутанька, все більше насторожуючись, прислухалася до їхніх розмов, до їхніх умовлянь. Якісь натяки, якісь не зовсім зрозумілі докори* (О. Гончар); *Він ще не зовсім прийшов до тями, ще не струснув з себе залишки дрімоти, а тому подумав, що побачив її* [дівчину] *вві сні* (В. Малик); — *Бачте, вигляд у мене, мабуть, не зовсім той, що треба мати для прогулянки* (О. Шугай).

ЗОВУ́ЧИЙ, а, е, *поет., рідко.* Стос. до зову. — *За віру, молодці! За віру і народ! — пролунав зовучий поклик* (Я. Качура); * Образно. — *Натура його* [моря] *зрадлива, зовуча й сувора* (Ю. Яновський).

ЗОВ'Я́ЛИЙ *див.* **зів'я́лий.**

ЗОВ'ЯЛИ́ТИ *див.* **зів'яли́ти.**

ЗОВ'Я́НУТИ *див.* **зів'я́нути.**

ЗОВ'Я́ТИ *див.* **зів'я́нути.**

ЗОГИ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗОГИ́ДИТИ,** джу, диш, *док., кого, що, діал.* Те саме, що **заги́джувати.** — *Що ви, як ті вовки, від першої хвилі тільки над тим і міркуєте, щоб пожерти мене, втоптати в болото, зогидити у власних очах!* (І. Франко); *Жебраки... всі ті пани... Раби, що служать... Вони хотіли його... одинака, найбагатшого гуцула... зогидити* (О. Кобилянська).

ЗОГИ́ДИТИ *див.* **зоги́джувати.**

ЗОГЛЕ́ДІТИ *див.* **згля́діти.**

ЗОГЛЕ́ДІТИСЯ *див.* **згля́дітися.**

ЗОГЛЯДА́ТИ *див.* **зглядА́ти.**

ЗОГЛЯ́ДІТИ *див.* **згля́діти.**

ЗОГЛЯ́ДІТИСЯ *див.* **згля́дітися.**

ЗОГЛЯ́НУТИСЯ *див.* **згля́нутися.**

ЗОГНА́ТИ *див.* **зганя́ти.**

ЗОГНИВА́ТИ *див.* **згнива́ти.**

ЗОГНИ́ЛИЙ *див.* **згни́лий.**

ЗОГНИСТИ́ *див.* **згнива́ти.**

ЗОГНИ́ТИ *див.* **згнива́ти.**

ЗОГНУ́ТИ *див.* **згина́ти.**

ЗО́ГНУТИЙ *див.* **зі́гнутий.**

ЗОГНУ́ТИСЯ *див.* **згина́тися.**

ЗОГРА́ТИ *див.* **зігра́ти.**

ЗОГРІВА́ЛЬНИЙ *див.* **зігріва́льний.**

ЗОГРІВА́ННЯ *див.* **зігріва́ння.**

ЗОГРІВА́ТИ *див.* **зігріва́ти.**

ЗОГРІВА́ТИСЯ *див.* **зігріва́тися.**

ЗОГРІ́ТИ *див.* **зігріва́ти.**

ЗОГРІ́ТИЙ *див.* **зігрі́тий.**

ЗОГРІ́ТИСЯ *див.* **зігріва́тися.**

ЗОГРІШИ́ТИ *див.* **згріши́ти.**

ЗОДДАЛЕКИ́, *присл., розм.* Те саме, що **зоддалі́к.** — *Дівчат моїх там не зустрічала? .. — Бачила: перегній накладають .. — Це ти з ними і посваритися встигла? — Ні, я їх зоддалеки, з дому бачила* (О. Гончар); *Вона боїться зустрічей, а зоддалеки побачивши людську постать, ховається чи в бугилі, чи за деревами, терпляче перечікуючи* (Є. Гуцало); *"Уд-уд, уд-уд" — я нарешті впізнала голос одуда, якого чула дуже часто, а бачила, може, раз — і то зоддалеки, таким обережним удався цей смугастий птах* (В. Шкляр); *Почула* [Мілена] *зоддалеки, мов крізь товщу води, долинаючий телефонний дзвінок і піднесла слухавку* (О. Забужко).

ЗОДДАЛІ́К, *присл., розм.* Те саме, що **звіддалі́к.** *Хома, звичайно, ще зоддалік впізнав Антоновича* (О. Гончар); *Світило сонце, гуділо місто, десь зоддалік долітав голос молочаря: "Молоко є. Мо-ло-ко. Є мо-ло-ко!"* (Ю. Мушкетик); *На пагорбі шелестів сад і густо віяли полином оброшені поли плаща, зоддалік маячіло горіхове гілля над стріхою хліва* (Є. Пашковський).

ЗОДІА́К, у, *ч., астр.* Сукупність розміщених уздовж екліптики 12 сузір'їв (Водолій, Риби, Овен, Телець, Близнята, Рак, Лев, Діва, Терези, Скорпіон, Стрілець, Козеріг), через які пролягає річний шлях видимого руху Сонця. *Дванадцять сузір'їв, через які проходить екліптика, утворюють пояс зодіаку і називаються зодіакальними. Зодіак — слово грецьке, що означає "коло тварин"* (з навч. літ.); *Давні греки пов'язували знаки зодіаку з міфами: Овен — золоторунний баран, що ніс Фрікса й Геллу, Телець — бик, який викрав Європу, Близнята — Діоскури, Лев — Немейський лев, Стрілець — Кентавр, Рак — Рак, що хотів допомогти Лернейській гідрі, коли на неї напав Геракл, тощо* (з наук.-попул. літ.); *Сонячна Сім'я по велетенській спіралі кружляє довкола невидимого центра, і ця спіраль вужчає, у зв'язку з чим Сонце .. опиняється в іншому знаку зодіаку під час зимового чи літнього рівнодення* (О. Бердник); *Над ними в небі і Телець, і Овен. А тут пасеться цілий Зодіак. Що скіфу — кінь, то греку — човен. Живе на скелі, то інакше ж як?* (Л. Костенко).

△ **Зна́ки зодіа́ку <Зодіака́льні зна́ки>** *див.* **знак.**

ЗОДІАКА́ЛЬНИЙ, а, е, *астр.* Прикм. до **зодіа́к.** *У кожному зодіакальному сузір'ї Сонце перебуває в середньому близько місяця, тому місяці прийнято позначати знаками зодіаку* (з наук.-попул. літ.); *Зодіакальне світло спостерігається або на вечірньому небосхилі на заході, або вранці на сході перед появою Сонця. Воно має вигляд слабкого сяйва у формі конуса, вісь якого лежить вздовж екліптики* (з навч. літ.); *Після цього недим сідав на долівку, накреслював крейдою гороскоп, відзначаючи, в якому зодіакальному сузір'ї перебуває зараз Сонце* (Р. Іваничук).

△ **Зна́ки зодіа́ку <Зодіака́льні зна́ки>** *див.* **знак.**

ЗОДНОМАНІ́ТНИТИ *див.* **зодноманітнювати.**

ЗОДНОМАНІ́ТНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗОДНОМАНІ́ТНИТИ,** ню, ниш, *док., що, рідко.* Те саме, що **уодноманітнювати.** *Не вдалося римлянам з їхніми організаційними здібностями зодноманітнити свою різношерсту імперію* (з навч. літ.).

ЗО́ДЧЕСТВО, а, *с., книжн.* Мистецтво проектувати і споруджувати будівлі; архітектура (у 1 знач.). *Ось перед тобою шедевр* [собор], *поема степового козацького зодчества. Є ритми свої в споруді собору, є вільний політ натхнення, любов висока...* (О. Гончар); *Мирон повернув ліворуч .. Піднявся Прорізною до Золотих воріт, довго стояв, задерши голову, перед головним входом, вкотре вражений величчю фортифікаційного зодчества предків* (Г. Тарасюк); *Основними будівельними матеріалами кам'яного зодчества Київської Русі були цегла та необтесане каміння, що видобувалося в місцевих каменярнях або привозилося по річках здалеку* (з наук. літ.); *Визначною пам'яткою зодчества Давньої Русі є Софійський собор у Києві, збудований у 1037 році* (з наук.-попул. літ.).

ЗО́ДЧИЙ, чого, *ч.* 1. *книжн.* Художник-будівельник; архітектор. *Зупинилися на площі перед собором Святого Марка. П'ятибанна будова, прикрашена різноманітними колонадами, вкритими дивною мозаїкою, статуями роботи знаменитих скульпторів і зодчих, справляла враження монолітності, наче стверджувала свою вікову нездоланність перед будь-якими навалами* (І. Пільгук); *Такі молоді, безтурботні обличчя він звик бачити на випускних вечорах у десятирічках. До чого вони тоді готувалися? Можливо, уявляли вже себе інженерами, мореплавцями, зодчими...* (О. Гончар); *Галич уже славився своїм многолюддям, май-*

страми-зодчими, котрі своєю чергою вчилися в майстрів сусідніх країв (Р. Федорів).

2. *перен., уроч.* Творець, будівничий нового. *Щастя і миру зодчий, Майстер великих робіт, Мирний каховський робочий Впевнено дивиться в світ!* (М. Нагнибіда); *Як прислів'я чудове, йде від роду до роду, що народ — зодчий мови, мова — зодчий народу* (Д. Білоус).

ЗОДЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗОДЯГТИ́, ЗОДЯГНУ́ТИ,** ягну́, я́гнеш; *мин. ч.* зодя́г, ла́, ло́ *і* зодягну́в, ну́ла, ло; *док., кого, що, розм.* Те саме, що **одяга́ти.** *Вона мовчки зодягала чорну керсетку, спідницю кубову та ще сорочку з дрібним вирізуванням* (Г. Косинка); *Поверх пілотки зодягаю каску, а вже по тому закидаю на плече карабін* (Є. Доломан); *Даруся в неділю завжди зодягає мамину вишиту сорочку* (М. Матіос); — *Фото маєте?* — *діловито запитує хлопець.* — *Я зодягну форму, ви мене клацнете...* (Ю. Яновський); *Зодягли вони скафандри, випливли на поверхню моря, глянули, а з морського дна, з чорної прірви жеврів світло* (Григорій Тютюнник); — *Дітки мої!* — *каже* [Брюховецький] *тоненьким, пицим голоском.* — *Чим же мені прохарчити вас, чим вас зодягти?* (П. Куліш); *Не раз він був у відчаї, що не може зодягнути її* [дружину] *по-людськи, а вона заспокоювала його, що колись і в них усе буде* (М. Стельмах); *Прийшла весна, зодягнула ліси і поля у нові одежини* (А. Дімаров).

◊ **Поїти, годува́ти (корми́ти, зодяга́ти** *і т. ін.) див.* **поїти.**

ЗОДЯГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗОДЯГТИ́СЯ, ЗОДЯГНУ́ТИСЯ,** ягну́ся, я́гнешся; *мин. ч.* зодя́гся, ла́ся, ло́ся *і* зодягну́вся, ну́лася, лося; *док., розм.* Те саме, що **одяга́тися.** *Тимко схопився і, намацавши на жердці одежу, став хапливо зодягатися* (Григорій Тютюнник); *Вона й зодягнулася, як дівка, в рясну спідницю й вишиту сорочку* (С. Чорнобривець); — *Впросив матір пошити мені штани та сорочку-гімнастерку, як у військових .. Зодягся таким бравим воякою і явився до школи...* (Є. Доломан); *Вона вичікувала пору, коли геть заосеніє і потрібно тепліше — в чобітки і куртку з відкидним капюшоном — зодягатись на люди* (Є. Пашковський); — *Плаче, бач, за те, що моя землянка притулилась до панського глинища. Треба ж і прожити, й прохарчуваться, треба ж і зодягтись* (І. Нечуй-Левицький); — *Наші дівчата щоліта й цукру поприносять, і зодягнуться, та й харчують добре* (М. Івченко); *Зближався вже час зими, що зодягається в іній* (І. Франко); *До міського великого парку все ще напливає публіка й любується гарним повітрям та, може, й самою деревиною, що кілька день зодягається в чимраз більше пожовтіле або почервоніле листя* (О. Кобилянська).

ЗОДЯ́ГНЕНИЙ, ЗОДЯ́ГНУТИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **зодягти́, зодягну́ти.** *Дітки .. зодягнені, ми хліба не просимо, сама я не роблю* (Ганна Барвінок); *Вже не раз йому доводилося раділи, що на ньому зодягнений скафандр, який виявився рятівним у цій довгій і важкій подорожі* (В. Владко); * Образно. *По підгір'ях спинаються зодягнуті в риштовання нові цегляні вілли* (О. Гончар); // **зодя́гнено, зодя́гнуто,** *безос. пред. Речі спаковано, дітей зодягнено — пора вирушати у дорогу* (з мемуарної літ.); *На ранок за вікном усі дерева та ялинки зодягнуто у білосніжні шуби, що виблискують у сонячних проміннях* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який зодягся, зодягнувся у що-небудь, надягнув на себе щось. *Із кущів хутко вибігають козаки і парубки, зодягнені по-козацькому* (С. Васильченко); *Вона була непоказна собою, маленька, чорнява, зодягнена простенько... молодички одягались куди вишуканіше* (В. Земляк); *Вони стежили за кожним порухом артистів, зодягнутих у костюми чарівних, кумедних звірят* (О. Шугай).

ЗОДЯГНУ́ТИ *див.* **зодяга́ти.**

ЗОДЯ́ГНУТИЙ *див.* **зодя́гнений.**

ЗОДЯГНУ́ТИСЯ *див.* **зодяга́тися.**

ЗОДЯГТИ́ *див.* **зодяга́ти.**

ЗОДЯГТИ́СЯ *див.* **зодяга́тися.**

ЗО́ЗЛА, *присл., розм.* Розізлившись; спересердя. *Уздрів Мірошник сих паньматок* [курей]. — *Бач, капосні!* — *кричить.* — *Куди? У мене й так води немає, Ще й ви сюди?!* — *І зозла палицю хапає...* (Л. Глібов); *Денис зовсім скипів. Побілів, зірвався з лави, стиснув кулаки і сказав, задихаючися зозла:* — *Тату, виженіть його з хати, а то я його зараз битиму!* (Б. Грінченко); *Калашник махнув рукою й зозла, мов вони були всьому виною, дуже хряпнув дверима й, розлютований, пішов до хати* (Г. Епік); *Де ж рівнина? Де ж простір і воля? Зозла він газонув, і "Ява"* [мотоцикл] *вирвалася з його рук, промчала вперед і лягла на бік* (В. Яворівський); * Образно. *Грім затремтів, спалахнув і, турнувши у зарість веселку, Зозла у голову дубові стрілами навхрест ударив* (І. Вирган).

ЗОЗУ́ЛЕВІ, вих, *мн.* Родина птахів ряду зозулеподібних. *Родина зозулевих налічує 38 родів зі 128 видами; в Україні відомо 3 види (зозуля звичайна, зозуля глуха, зозуля чубата)* (з наук.-попул. літ.); *Зозулеві — це середні за розміром птахи з довгим хвостом, вузькими довгими крилами і великим ротом* (з навч. літ.).

ЗОЗУ́ЛЕНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* 1. Зменш.-пестл. до **зозу́ля** 1. *Гей, діти-квіти, Весна красна, Зілля зелененьке. Ку-ку! Зозуленька кує, Бо літечко чує* (з народної пісні); *Вилетіла зозуленька, Сіла на тополі, Закувала жалібненько: "Мадей у неволі!"* (І. Вагилевич); *І вдень, і ввечері там соловей співав, і пташки пурхали, зозуленька кувала* (Л. Глібов); * У порівн. *В Путивлі граді вранці-рано Співає, плаче Ярославна, Як та зозуленька кує, Словами жалю додає* (Т. Шевченко).

2. Пестливе називання дівчини, жінки (перев. у звертанні). *Бабуся — плюсь! — біля панночки сіла та й каже: — Тужиш, моя зозуленько, за своїм сизим голубоньком, та ба! Нема його тутечка; пішов далеко-далеко, аж до Чернігова...* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ні, бабусенько, ні, зозуленько, він прийде, не забариться...* (Марко Вовчок).

ЗОЗУЛЕНЯ́, ня́ти, *с.* 1. Пташеня зозулі. *Пташка сидить, діточок висиджує, вилупляться вони, і зозуленя між ними, горласте та люте* (А. Хижняк); *Зозуленя пурхнуло з долоні і полетіло у вікно, легко й непомітно, наче його й зовсім тут не було* (В. Близнець); *Зозуленя проклькльовується на десяту добу висиджування* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен., розм.* Про дитину, залишену або підкинуту матір'ю-"зозулею" *(див.* **зозу́ля** 2). *Я швидко очима перебіг надруковане, шукаючи новин про маленьке "зозуленя", підкинуте нерозумною мамою в лікарні* (з газ.).

ЗОЗУЛЕНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **зозуленя́.** *Птахи між своїми .. годують тих зозуленяток* (Сл. Б. Грінченка); *Ти диви — чудасія! На комоді сиділо .. сіреньке мале зозуленятко. Воно два рази кукнуло і стихло, на більше у нього не хватило голосу* (В. Близнець); *У дитячому будинку*

двоє близняток-"зозуленяток" чекають на материнське тепло та нову сім'ю (з газ.).

ЗОЗУЛЕПОДІ́БНІ, них, *мн.* Ряд птахів, до якого належать родини туракових, гоацинових та зозулевих. *Деякі види зозулеподібних будують примітивні гнізда, самі насиджують яйця і виводять пташенят, серед інших — спостерігається гніздовий паразитизм* (із журн.).

ЗОЗУ́ЛЕЧКА, и, *ж., нар.-поет.* 1. Пестл. до **зозу́ля** 1. *Ой сивая та і зозулечка. Щедрий вечір, добрий вечір, Добрим людям на здоров'я! Усі сади та і облітала, А в одному та і не бувала* (колядка); *Зозулечка з гаю вилітає, Соловейка братом називає* (М. Стельмах).

2. Пестливе називання дівчини, жінки (перев. у звертанні). — *Не сердься ж, моя мамочко, рибочко, перепілочко, зозулечко! Прости ж мене!* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ну, бабусю, серце, ну, кажіть вже казочку, голубочко, зозулечко! — Ото які!* (Дніпрова Чайка).

ЗОЗУ́ЛИН, а, е. Належний зозулі (у 1 знач.). *Листків зеленії вуста солодке шлють зітхання... І лічить радості літа зозулине кування* (В. Сосюра); *Левко .. спідлоба вивчає веснянкувате обличчя Матвія, сміється в душі: не обличчя, а зозулине яйце* (М. Стельмах); — *І крізь віття зеленого гаю все чіткіше й чіткіше проступають обриси фортеці, а в зозулине "ку-ку" все гучніше й гучніше вривається радісний крик ворогів...* (В. Чемерис); // Такий, як у зозулі. [Молодиці й дівчата *(жалібно):*] *Ой, коли б ми, нещасливі, Зозулині крила мали, То б ми з вами, козаками, День і ніч літали* (І. Нечуй-Левицький); — *Я вже, Богу дякувати, тут .. Прийшов потішити тебе, бо туга твоя, мов той зозулин крик, аж туди до мене долітала* (Б. Лепкий).

△ **Зозу́лин (зозуля́стий) льон** *див.* **льон; Зозу́лині сльо́зи** *див.* **сльоза́.**

ЗОЗУЛИ́НА, и, *ж., нар.-поет., рідко.* Те саме, що **зозу́ля** 1. *Закувала зозулина на даху, моя мати твою матір не хоче за сваху* (з коломийки); *Три дороги, три тривоги, три стежини Накувала опівночі зозулина, Накувала сива, накувала На чарівне диво-свято, на Купала...* (О. Бердник).

ЗОЗУ́ЛИНЕЦЬ, нцю, *ч.* Багаторічна квіткова трав'яниста рослина родини зозулинцевих (орхідних), бульбоподібні корені якої застосовуються у медицині. [Королева:] *Сестра, Лаерте, ваша утопилась.* [Лаерт:] *Втопилась? Як це? Де?* [Королева:] *Там, де верба нависла над струмком, Купаючи у плесі віти сиві. Сплела вінки химерні — кропиву, Жовтець, стокропки і зозулинець* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра); *Квітки зозулинців неправильні, зібрані у правильний колос чи гроно на верхівці стебла* (з наук.-попул. літ.).

ЗОЗУ́ЛИНЦЕВІ, вих, *мн.* Родина однодольних багаторічних наземних або епіфітних (у тропіках) трав'янистих рослин; орхідні. *Зозулинцеві мають дві підземні бульби. На час цвітіння одна з них несе і годує відросле стебло, через що виснажена і зморшкувата (травнева бульба), а друга, від якої розвивається стебло у наступний вегетативний період, повна і соковита (дочірня бульба). З лікувальною метою використовують саме дочірні бульби* (з наук.-попул. літ.).

ЗОЗУЛИ́ЦЯ, і, *ж., нар.-поет.* Те саме, що **зозу́ля** 1. *Та кувала зозулиця, Ой, на моїм то́ку: Чи чули, ви, люди добрі, Дев'ятого року?* (з народної пісні); *Попіл, попіл, попільниця, Попіл, попіл, попільниця, А де ж наша зозулиця? Понад морем літала, Синім оком кивала* (дитяча лічилка); *Зозулиця кує у гаю* (Я. Шпорта); * У порівн. *Відчинила* [неня] *двері — і упала синові на груди. Зозулицею заголосила* (Г. Хоткевич).

ЗО́ЗУЛЬ, я, *ч., розм.* Самець зозулі. — *Може, я колись перейду в зозуля, а ти в зозулю* (І. Нечуй-Левицький).

ЗОЗУ́ЛЬКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **зозу́ля** 1. *Ой ти, сивая зозулько, що би-м тя просила* [щоб я тебе просила], *Коби мені пораяла вдовиного сина* (з коломийки); *А там зозульку в гаю десь чувати* (Ю. Федькович); *Скільки жити ще нашій любові, Кукувала зозулька мила, Шелестіли нам трави шовкові, Конюшина постіль стелила* (Л. Забашта); * У порівн. *Ховається, як зозулька в кропиві* (Номис); *Гриць тихесенько свиснув. Дівчина стрепенулась, як сива зозулька* (Марко Вовчок).

2. *нар.-поет.* Пестливе називання дівчини, жінки (перев. у звертанні). — *Здоровенька була, дівчино,* — *промовила* [бабуся] *до мене. — Просимо на вечерю, зозулько!* (Марко Вовчок); — *Софійко, ти хора? .. Я бачу, що ти не своя, зозулько! Ходи, їж що!* (О. Кобилянська); — *Коли б же Звенигориха не панькалася з нею, не називала донечкою та зозулькою, а взяла за коси та всипала березової каші в одно місце, то б не голосила зараз!* (В. Малик).

ЗОЗУ́ЛЬНИК[1], а, *ч., рідко.* Те саме, що **зо́зуль.** *Згадала я зозульників дурних .. Як кукувала я — за мною волочились, Тепер хоч би один на сміх...* (Л. Глібов).

ЗОЗУ́ЛЬНИК[2], *у, ч.* Те саме, що **гри́цики.** *З лікувальною метою в народі використовують усю надземну частину зозульнику як кровоспинний засіб, при захворюванні печінки, нирок, сечового міхура, хворобах легень* (з наук.-попул. літ.); *Зозульник цвіте з травня до жовтня, іноді з квітами й зимує. Росте як бур'ян на полях, біля доріг, поблизу будинків, городів, на луках* (із журн.).

ЗОЗУ́ЛЯ, і, *ж.* 1. Корисний перелітний птах родини зозулевих з рябим світло- чи бурувато-сірим оперенням, який відкладає яйця в чужі гнізда; поширений у Європі та Азії. *Кує зозуля. Б'є молоточком у кришталевий великий дзвін — ку-ку! ку-ку! — і сіє тишу по травах* (М. Коцюбинський); *Десь на вершечку високої тополі, в кінці саду, лічила чиїсь літа сива зозуля* (О. Десняк); *Зозуля знищує дуже багато комах, серед яких більшість шкідників лісу, і тому заслуговує на особливу охорону* (з наук. літ.); *Чубата зозуля, як і звичайна, належить до птахів, що не мостять гнізд і самі не дбають про потомство, а підкидають свої яйця в гнізда інших птахів* (з навч. літ.); * У порівн. *Якби крила — полинула б до його* [нього] *зозулею, кувала б, визивала б його* (Ганна Барвінок); — *Була б, певно, за Василем і була б господинею. А то, бач: як зозуля та — без пристановища, без притулку* (Панас Мирний).

2. *перен., розм.* Про матір, яка залишає своїх дітей на виховання іншим. [Княгиня:] *То се ви змовились мене зробити Зозулею-бездітницею, діти?* (П. Куліш).

◊ **(1) Зозу́ля закує́** *по кому, етн.* — хтось помре. [Івасик:] *Зайчика звільни негайно!* [Вовк:] *О! Який герой з'явився! Я колись з такими бився. Зараз по тобі зозуля В темнім лісі закує. Ну, розказуй, чий ти є?* (Є. Фомін).

ЗОЗУЛЯ́СТЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **зозуля́стий.** *Весну шануй, Не спи, воркуй, Наш голуб зозулястенький!* (Л. Глібов); *Хатні й сінешні двері лишилися навстіж. Курка, зозулястенька її, зайшла з двору* (В. Дрозд); // *у знач. ім.* **зозуля́стенький,** кого, *ч.;* **зозуля́стенька,** кої, *ж.* Півень або

курка з пір'ям такого забарвлення, як у зозулі. *Лиш баба простягне суху долоню з сухими кришками хліба, зозулястенька цокає дзьобом в долоню і пощипує бабу* (М. Коцюбинський); — *Що ж ти ще й відкараскуєшся, що ти моєї курки не припинала, як моя зозулястенька приволокла на лапці шманделок* [клапоть] *твоєї спідничаної пілки?* (Григорій Тютюнник); — *А наш зозулястенький найперший прокидається!* (із журн.).

ЗОЗУЛЯ́СТИЙ, а, е. Який забарвленням нагадує зозулю; рябий (перев. про курей). *На дворі зозуляста квочка, надувшись та настовбурчившись рябеньким пір'ячком, водила шестеро курчат* (М. Коцюбинський); *Офіцери кутаються в ковдри граційними, аристократичними жестами .. Вони мають зеленаві, червоні й зозулясті пір'їнки в своїх шляхетських капелюшках* (І. Багряний); *На тин вискочив зозулястий півень з мерехтливим хвостом, голосно закукурікав, ніби вітав гостя* (О. Бердник); * Образно. *Яке зозулясте небо!* (І. Андрусяк); // *у знач. ім.* **зозуля́стий,** того, *ч.;* **зозуля́ста,** тої, *ж.* Півень або курка з пір'ям такого забарвлення, як у зозулі. *Пригадує* [Ївга] *й те, .. що пора підсипати зозулясту* (Л. Яновська); — *І скільки ж я просила, скільки ж я й молила: не пускайте, кумасю, свого зозулястого, бо горох у мене волохатий, а він же ну до зернятка ж виклює!* (Остап Вишня); *Посадила прабаба в старому решеті зозулясту на яйця* (В. Дрозд).

△ **Зозу́лин (зозуля́стий) льон** *див.* **льон.**

ЗОЗУ́ЛЯЧИЙ, а, е. Прикм. до **зозу́ля.** *Не раз стежила Улянка за цим птахом* [зозулею]. *Літ зозулячий безшумний, потайний, як у злодюжки* (О. Донченко); *Десь за тиждень на підступах до свого дому почув ніби зозулячий перестук — аж за душу шкребнуло від спогаду про ніжинські часи* (Н. Околітенко); *Зозуляче яйце.*

ЗОЇ́Л, а, *ч., книжн.* Несправедливий, недоброзичливий, прискіпливий критик. *Зоїлів Іванові Багряному не бракувало* (О. Шугай).

ЗОЇ́ЛЬСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Власт. зоїлові. *Погано, коли й свої лають, але ж таки не всі лають, може, хто-небудь зостався ще не з такими зоїльськими замірами* (Леся Українка).

ЗОЇФО́БІЯ, ї, *ж., мед.* Нав'язливий страх життя. *Часом у неї з'являлась депресія, ознаки зоїфобії* (із журн.).

ЗОЙК, у, *ч.* 1. Голосний, несамовитий крик (перев. як вираз жаху, відчаю, благання допомоги і т. ін.). *Незабаром у нічній тиші залунали крики і зойки людей, яких убивали* (О. Маковей); *Ніч, як і кожна з ночей, була повна стрілянини, криків, зойків, виття собак* (В. Винниченко); *І в ту ж мить бахнув постріл .. Сунули натовпом, зчинивши ґвалт і ревище на все село. Крик, зойки — "рятуйте!" Аж моторошно* (А. Головко); — *Ляга-а-й! — пролунав хрипкий зойк. Офіцери впали .. Посипались бомби* (О. Довженко); — *Петре! Петре! — ридала вона, ламаючи руки. — Петре, чи ти чуєш мій зойк, мою муку?* (З. Тулуб); * Образно. *Сцена порожніє... Бігають прожектори, немає братів, і стоїть над сценою розпачливий зойк оркестру* (Ю. Яновський); * У порівн. — *Де Тася? — як зойк, вирвалось з його грудей* (Л. Дмитерко); // Вигук (у 1 знач.), вигуки. *Сплеснув радісний зойк і стих* (Р. Іваничук); // Крик, квиління (птахів). *Прибої хвиль, громади дальніх гір, чаїний зойк, роздерті вітром тучі...* (В. Сосюра); *Десь у глибині лісу прокотилися ухкання-зойки сича* (В. Шкляр); *Хіба не була вона щасливою, слухаючи тріщання і дзижчання комах, зойки і співи птахів, верески мавп та інші загадкові звуки?* (С. Андрухович).

2. Жалібний стогін (від болю, горя і т. ін.). *Тихі зойки доносилися щораз ближче* (І. Франко); *Він .. почув за своєю спиною тихий зойк* (В. Хрущак).

◊ **Крик (зойк, плач** *і т. ін.)* **розпу́ки** *див.* **крик**[1].

ЗО́ЙКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зо́йкати** і звуки, утворювані цією дією. *Чути зойкання зловіще* (І. Франко); — *Кастаньєти взяли з собою? Добре! А бубона нема? Є? Чудово! А ну йди і танцюй! Та дивись мені, щоб з єменськими придиханнями, з негритянськими вихиляннями, з магрібінськими зойканнями* (Ю. Логвин); * Образно. *Міські огні, залізні крики і тоскне зойкання гудків...* (В. Сосюра).

ЗО́ЙКАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Голосно, несамовито кричати (з жаху, відчаю, благаючи допомоги і т. ін.). — *Тату! Таточку! — зойкає дівчина, бо її пальці, намацуючи батькове обличчя, ніби опеклися кригою мертвого тіла* (В. Речмедін); *Вночі крізь сон благав* [Олесь] *матір розповісти казку про Івасика-Телесика, злякано зойкав, коли відьма гризла дуба, і радо сміявся, коли гуска взяла Івасика на свої крилята* (Григір Тютюнник); * Образно. *Калюжі затягло кригою, вона стиха зойкала під чобітьми* (В. Дрозд); // Тужливо, із стогоном кричати; голосити. — *Боже, який сором для родини! Господи, на що ми зійшли! — зойкала Зоня* (Ірина Вільде); // Тривожно кричати, квилити (про птахів). *Була темна ніч. Тоді була темна ніч. Зойкали сичі, тривожно гуділи сосни* (М. Хвильовий).

2. Жалібно стогнати, видавати стогін (від болю, горя і т. ін.). *Мати зойкала, а Юрка цей болючий стогін ножами різав по серці* (П. Козланюк); *Дівчата пішли в танок, пурхаючи метеликами по скошеній траві. Та недовго їм довелося танцювати, бо хутко вони покололи свої білі ніжки стернею і почали зойкати від болю* (Ю. Винничук).

ЗО́ЙКНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **зо́йкати.** *Зойкнула чорнобрива молодиця, вхопилася за серце* (Марко Черемшина); — *Давай дитину, понесу на мороз. — Почула це Анка і голосно зойкнула: — Не чіпайте! Не чіпайте! Лихо вам буде!* (М. Трублаїні); *Виглянувши з старого пня, вона* [синичка] *побачила хлопчика і, зрозумівши свою необачність, голосно зойкнула* (Ю. Збанацький); *Бранець поволі зліз із коня, але ступивши на праву ногу, зойкнув від болю і впав на закурену траву* (Ю. Логвин); * Образно. *Пронизливо зойкнув паровоз і замовк, немовби хтось одразу ж угамував його пекучий біль* (С. Журахович).

ЗО́КОЛА, *присл., розм.* 1. Те саме, що **зо́вні.** *Шпарують жінки сарай зокола, деякі з землі, інші з кобильниці* (А. Головко); *Під захистом дерев-велетнів причаїлася руїна якогось куреня .. Боязко зазирали* [хлопці] *всередину, обходили зокола* (Іван Ле); *Їхня хата .. була завжди біла. Харитина Григорівна і невістка так поралися, так гляділи, щоб зберегти добрий вигляд зокола і всередині* (В. Барка); *Великий князь підняв повну чару, велику й важку, мідну, зокола ковану сріблом і золотом, і надпив* (І. Білик); *Вона дозналася сама добре, що свекор тільки зокола такий грізний, суворий, а що серце у його — як у матері* (Панас Мирний); *У дверях зокола клацнув ключ* (М. Йогансен); *Якусь мить Коля ще дослухався до звуків зокола — знадвору* (Ю. Смолич).

2. Навколо, навкруги. *Хтось крикнув: — Пали! — І тріскіт розлігся зокола* (М. Старицький); // Трохи віддалік. *Цар*

годує сокола, А цариця дятла, а шуліка і сорока зокола сидять (Л. Первомайський).

3. *перен.* Непрямо, натяками; здалека. *Зиралися панійки, зокола заводили річ про всякі нещастя, які бувають од горілки та нічних гулянок* (Дніпрова Чайка).

ЗОКРÉМÁ, *присл.* 1. Окремо, особисто. — *Покличте Жана... — звернувся до всіх і ні до кого зокрема Аркадій Петрович* (М. Коцюбинський); *Потроху довідувався* [Янек] *про кожного* [козака] *зокрема — і хто він, і скільки має землі під полем і пасовищем, .. чи чумакує взимку* (З. Тулуб); *І кожен народ зокрема, й усі народи разом свято бережуть пам'ять про своє минуле* (І. Білик).

2. *у сполуч. з ім.* Уживається для уточнення чого-небудь з-поміж однотипного, на загальнішому тлі. *Він полюбляв, щоб до Волі приходили гості, зокрема Рада й Аліна* (Ю. Яновський); — *Мені прикро, — передала їй зошит учителька. — За змістом усе гаразд, але зверни увагу на синтаксис, зокрема на складносурядні речення. Губиш коми* (Г. Усач).

ЗОЛÁ, *й, ж.* 1. Незгорілі мінеральні рештки у вигляді пилу або шлаку, що лишаються після спалювання якої-небудь речовини. *Під золою і жару не знати* (прислів'я); *Чимале дворище .. курілось. Замість хати на кучугурі золи та вугілля чорною марою стояло печище* (Панас Мирний); *Мати швиденько взяла хватки і витягла з печі чавунець — там, біля золи, тримала трохи юшки* (В. Барка); *Все погоріло — горища й підвали, Все обернулося в купи золи* (Д. Павличко); *Витягнути шубер, пошарудіти коцюбою в печі, аби зола просипалася через решітку донизу, і маленькою шуфлею-совком, розрахованою саме на ширину нижнього отвору, повитягувати золу у відро* (Г. Вдовиченко); *Золу застосовують як заповнювач для бетонів і будівельних розчинів, для вироблення аглопориту, зольного гравію тощо* (з навч. літ.); * Образно. *Обох же їх звела на чужій стороні та сама доля, яка на золу перетерла-перемолола все, що було їм дороге колись* (Р. Іваничук).

2. Елементи мінералів у складі рослин. *Бобові, порівняно зі злаковими культурами, відзначаються високим вмістом золи і кальцію* (з наук. літ.); *Мінеральна частина корму (зола), крім оксидів металів і ангідридів кислот (чиста зола), містить і домішки — частинки вугілля, пісок, кремнієву та вугільну кислоти тощо. Золи більше в стеблах і листках, а менше в зерні та плодах* (з навч. літ.).

3. Деревний попіл, що використовується для зоління білизни. *У жлукті (посудині, видовбаній із стовбура дерева) золили білизну — парили, заливши її спеціально для цього приготовленим розчином золи* (з наук.-попул. літ.).

ЗÓЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **золи́ти** 1. *Голова ревізкому глянув у середину списку: "Мануфактура. Оксамиту 10 м. Шовку золеного 4 м. Шовку синього 6 м"* (В. Підмогильний); * Образно. *Випливла на плесо лисуха, кахкнула кілька разів, мабуть, її теж щось насторожило — поплила назад. З золеної пітьми проглядала тільки біла цятка носа* (Ю. Мушкетик).

ЗОЛИ́ТИ, золю́, зо́лиш, *недок.* 1. *що.* Замочувати й виварювати білизну в розчині золи (у 3 знач.). [Р и н д и ч к а:] *В понеділок ваша сусіда, .. Гапка підщипана, та золила сорочки у жлукті* (М. Кропивницький); *За зиму прання поназбиралося чимало, і Орися з матір'ю золили його в жлукті цілий ранок* (Григорій Тютюнник); *Наткані за зиму* [полотна], *зійшли з верстака сирові, грубі та негарні, ще їх треба золити, а побувавши в жлукті з попелом, визолівши, день за днем вибілюються на сонці, доки із сірих стануть білі як сніг* (О. Гончар); *Борзаківський пішов до панотця, а там саме золили та прали білизну* (Ю. Мушкетик).

2. *кого, перен., розм.* Гостро картати кого-небудь. — *Куди ж се вона? — Піде другу невістку золити. Мене оце точила, а то ще по другу пішла* (Панас Мирний); — *А бодай тебе золила лиха година та нещаслива! — крикнула Онися, вдарившись об поли руками* (І. Нечуй-Левицький); * Образно. *Ніхто вже йому не допоможе, а мозок далі золила думка: де ж я так жорстоко спіткнувся?* (Р. Іваничук).

3. *що, спец.* Обробляти шкіру спеціальним розчином для видалення шерсті. *Рукописна книга — робота не одного працівника. Хтось писав текст, хтось оздоблював візерунками. Сторінки всередині — пергаментні, тобто виготовлені зі шкіри тварин. Шкіру золили, знежирювали, очищали і проводили ще не одну операцію, аби зробити такі аркуші* (з газ.).

◊ **(1) Золи́ти го́лову** *кому* — те саме, що **Гри́зти (точи́ти,** *рідко* **скребти́) / прогри́зти (проточи́ти) го́лову** *(див.* **гри́зти).** *Безумовно, важко підліткові було справлятись з роботою і на полі, і вдома. Та вже й тим незрівнянно стало краще, що не допікав ніхто зверху, не золив голови* (Є. Кротевич).

ЗОЛИ́ТИСЯ, зо́литься, *недок.* Оброблятися золінням. *Золись-золись! на більш не надійсь! (як золять плаття)* (Сл. Б. Грінченка).

ЗОЛІ́ЙНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **золі́льник.** — *Хівря вже стара, не здужає зимою на річку ходить з платтям, не здужає золійники носити до жлукта, не одзолить добре сорочок* (І. Нечуй-Левицький); *Тепер вона варить у горщечках, через 20 років варитиме у золійниках* (Л. Яновська); — *Золійник, золільник.., або просто — жлукто для зоління полотна* (М. Сиротюк).

ЗОЛІ́ЛЬНИК, а, *ч., розм.* Великий (на 2–3 відра) чавун, у якому звичайно гріють воду для зоління білизни. *Залежно від розміру і призначення існували різні назви глиняних горшків: кашник — на 3 л, стовбун — на 15 л (для приготування рідких страв), золільник — на 30 л і більше (у ньому кип'ятили воду для прання за допомогою золи)* (з навч. літ.).

ЗОЛІ́ЛЬНИКОВИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **золі́льник.** — *Де ваші рогачі? — Там за сараєм. — Усі туди! — Маленький, ще маленький, — Перебирає бережно Тетяна І подає Мокрині. — Це великий, А це золільниковий* (І. Вирган).

ЗОЛІ́ННИК, а, *ч., діал.* Золільник. *Бувало, як попотягаєш золінники, то й у грудях болить, і руки неначе не свої, — аж не чуєш* (Панас Мирний); *Найбільші горщики в багатьох населених пунктах України називали золільник, золінник, золійник. Використовували їх для кип'ятіння води, прання білизни, купання дітей, тримання солонини й води, приготування страв на весілля чи похорон* (з наук.-попул. літ.).

ЗОЛІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **золити** 1, 3. *Ліда має на думці їхать в Фінляндію чи кудись далі, в Голландію, щоб вивчиться якісь модні полотна вироблять, чи плаття золить та білить, та, без зоління в жлукті, сухоперки прать — якось по-вченому* (І. Нечуй-Левицький); *У процесі зоління шкур із спалюванням шерсті підвищується рівень забруднення стічних вод* (з наук. літ.).

ЗОЛОВЛÓВЛЮВАЧ *див.* **золоуло́влювач.**

ЗОЛОТА́ВИЙ, а, е. Те саме, що **золоти́стий.** *Там бачиш широкі лани, вузькі з високими межами ниви, які аж яскніють золотавою пшеничкою і ячменем* (Н. Кобринська); *Її принадою було густе, буйне, золотаве волосся* (Л. Мартович); *Валентина Миколаївна справді нагадувала пухнастеньку, теплу, золотаву, заклопотану бджілку* (О. Копиленко); *Праворуч у золотавій місячній млі виростають піщані кучугури, а за ними височується вздовж берега довгий ряд хат* (Б. Антоненко-Давидович); *Він лежав під золотавою парчею, в костюмі крою XVI століття* (Л. Дмитерко); *Почорніли, взялися іржею золотаві бані* (В. Кучер); *Всі стіни невеличкої кімнати прикрашали червоні вірменські килими, на підлозі прослалися золотаві хорасанські ліжники* (Ю. Логвин); *Повновидий місяць слав своє золотаве світло навсібіч і так щедро, що .. усе було залите цим золотим серпанком і здавалося позолоченим* (Ю. Покальчук).

ЗОЛОТА́ВИНКА, и, *ж., розм.* Цяточка золотавого кольору. *На зріст Михайло такий же, як і батько, з такою ж кучерявою головою, тільки очі в нього сірі, із золотавинкою, і ямочки на щоках, як у дівчини* (П. Кочура); *Від розпачу дівчинка ставала меланхолійною, а її іконні, із золотавинкою, очиці — .. трагічно-знадливими* (Г. Тарасюк).

ЗОЛОТА́ВИТИСЯ, иться; *мн.* золота́вляться; *недок.* Виділятися золотавим кольором. *Місяць хилився все нижче, золотавився, тьмянішав* (З. Тулуб); *В одному місці зелена стіна обривалася, ніби хтось розвалив її, і там похилий берег, залитий сонцем, золотавився галявиною* (М. Сиротюк).

ЗОЛОТА́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **золота́вий.** *Голубінь, золотавість і зелень (яруги, галявини, кручі). Розспівались таємно: дзінь-дзелень цвіркуни в конюшині пахучій* (Б.-І. Антонич); *І раптом пам'ять, мов натхненний майстер, Вогнем змалює золотавість айстер* [айстр] (О. Теліга).

ЗОЛОТА́ВО. Присл. до **золота́вий.** *Світло лампи падало на Наталині руки, і вони освічувались золотаво* (О. Десняк); *Емілія відложила лютню і .. пригубила келих. Уста її, змочені трунком, засвітилися золотаво* (Ю. Винничук); // *у знач. пред. І от уже низом стало срібно-срібно, вище — золотаво, а вгорі — блакитно. Це березняк, що побратався з полохливою осичиною* (М. Стельмах).

ЗОЛОТА́Р, я́, *ч.* 1. Те саме, що **ювелі́р.** *Але злото те нічого Не промовило мені! Ну, так знаю я й без того, Що кипіло ти в огні; Як тебе в ясну обручку Золотар переливав* (Я. Щоголів); *Плескач казав навіть кілька пар підкувати срібними підківками, які йому зробив місцевий золотар* (А. Чайковський); *Скіфські майстри-золотарі, особливо класичної доби, володіли практично всіма технологічними тонкощами, що притаманні ювелірному мистецтву подальших епох* (з наук. літ.); // Той, хто покриває позолотою, золотить що-небудь. *Золотаря хтось, Лаерка, сюди хай покличе негайно, — Щоб у телиці тієї він роги прийшов золотити* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); * Образно. *Буйне зелення в саду вже осінні золотарі позолотили, а подекуди палає воно, мов огненне* (С. Васильченко); *А я доріжкою іду Пільною між житами .. І бавлюсь колосками. Який же мудрий золотар Їх викував зі злота, Який же добрий пишний дар, Яка важка робота!..* (Б. Лепкий).

2. *ірон.* Той, хто займається очищенням вигрібних ям; асенізатор. *Відомий він був усьому місту завдяки своїм двом посадам, де він працював за сумісництвом. Це був повітовий гицель і золотар — гроза міської собачні і вкрай потрібна власникам будинків особа* (Б. Антоненко-Давидович); *— Та я б його золотарем поставив! Хай возить ночами бочку* (В. Кучер).

ЗОЛОТА́РНИК, у, *ч.* Те саме, що **золоту́шник.** *Чогось такий жаль охопив мене за .. отими галявинами, де так гарно цвіте перестріч і золотарник* (М. Стельмах); *Конюшина, будяк канадський, золотарник мають схожий медовий аромат* (з наук. літ.).

ЗОЛОТА́РСТВО, а, *с.* Художнє ремесло — виготовлення прикрас, предметів культу та побуту із золота, срібла, нерідко оздоблених коштовним камінням, перлами, кольоровим склом, бурштином і т. ін.; ювелірство. *Україна здавна славиться різними видами декоративно-прикладного мистецтва. Однією з його провідних галузей було золотарство* (з наук. літ.); *Різноманітними були прикраси сарматських чоловіків та жінок, деякі з них є справжніми шедеврами стародавнього золотарства* (з наук.-попул. літ.); *Вражає вітчизняне золотарство часів бароко* (із журн.).

ЗОЛОТА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **золота́р** 1 і **золота́рство.** *У X–XII ст. ювелірне виробництво було широко розвинене у більших містах України. У Вишгороді, під Києвом, знайдено майстерню карбувальника з різними золотарськими інструментами: маленькими молоточками, зубильцями тощо* (з наук. літ.); *Окремі твори українського золотарського мистецтва є надбанням світової культури* (з наук.-попул. літ.); *Процес золотарського виробництва був дуже складним, він вимагав від майстра не тільки художнього таланту, а й досконалого володіння різноманітними прийомами оброблення металу* (із журн.); // Вигот. із золота й срібла. *Термін "золотарство" походить від назви матеріалу, з якого виготовлялись речі, тобто від золота. Але до золотарських належать і вироби з срібла* (з наук.-попул. літ.); *Золотарські витвори було виконано на замовлення Івана Мазепи, про що свідчать його герби* (з газ.).

ЗОЛОТА́СТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **золоти́стий.** *— Не ховайсь, моя рибонько золотастая...* (Ганна Барвінок); *Меркне Ворскла золотаста, Край саги туман звиса* (І. Вирган).

ЗОЛОТЕ́НЬКИЙ, а, е. 1. Пестл. до **золоти́й** 1, 3–7. *Біжу ото раз по Катеринославській... Гульк у вікно — а там висить старовинна пістоля, шаблюка й панський черевик сап'яновий з золотенькою підківкою...* (Остап Вишня); *Сонечко вранішнє золотеньке, червоненьке, уже .. осяяло все* (А. Тесленко); *— А тепер що ти бачиш? — Бачу квітки, а по квітках літають метелики, рожеві, сині, золотенькі* (С. Васильченко); *Він дивився на дитину .. Зелені великі очі, мале личко, настовбурчене золотеньке волосся над круглою потилицею...* (М. Малиновська).

2. *у знач. ім.* **золоте́нький,** кого, *ч.;* **золоте́нька,** кої, *ж.;* **золоте́ньке,** кого, *с., нар.-поет.* Пестливе називання когонебудь (перев. у звертанні). *У таких літах один мій родич ще страву у вухо заносив, не сила його ще була, мого золотенького, у ротик вправити* (Марко Вовчок); *— Панночко, золотенька, — падькалася мельничка* [мельничиха], *— лишіть, не томіть своїх білих ручок! Сідайте собі, спочніть* [спочиньте] (Б. Лепкий); // *ірон. — Ах, золотенький! — скрикнула дівчина. — Але золотенький і діамантовий уже повідомив професорку, що ми сьогодні іменин не справляємо, — скрипуче закінчив Матвій Матвійович* (І. Волошин).

ЗОЛОТЕ́СЕНЬКИЙ, а, е. 1. Пестл. до **золоте́нький** 1. *Їй* [Гаїнці] *було радісно, весело, ясно — так ясно, як там, на тому блакитному небі, де грало те проміння золотесеньке, теплесеньке...* (Б. Грінченко); *Обгорнула ввесь світ сіточка — Не шовкова, золотесенька* (Микола Чернявський).

2. *у знач. ім.* **золоте́сенький,** кого, *ч.;* **золоте́сенька,** кої, *ж.;* **золоте́сеньке,** кого, *с., нар.-поет.* Пестливе називання кого-небудь (перев. у звертанні). — *Любеє! Милеє! Малесеньке моє, золотесеньке, перепеляточко моє!..* (Леся Українка); *Вони* [мати й батько] *мене теж ніколи не називали "дорогим", "золотесеньким", "котиком" чи "зайчиком", здебільшого навпаки — "басурманом", "тюхтієм" або "зірвиголовою"* (Ю. Мушкетик).

ЗОЛОТИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **зо́лото** 1. *Іван Семенович ступив крок уперед, нахилився, підняв камінець .. — Це — золоті самородки .. Це поклади, знайдені колись Пронісом, ті самі більші поклади золота, до яких потім загубили шлях* (В. Владко); *Кожна фігурка мала цінність незрівнянно більшу, ніж матеріал, з якого була виготовлена. Та ця, справжня цінність виробів зникла б, .. якби .. ці вироби стародавніх майстрів потрапили до рук володарів та сановників, їх би просто переплавили в золоті зливки* (І. Росоховатський); // Який має в собі золото як складову частину. *Спочатку західне узбережжя Африки належало Португалії, яка вивозила звідси жмені золотого піску* (Л. Дмитерко); *Ми знайшли .. торбу з африканським золотим піском* (Ю. Логвин); // Зробл. із золота або покритий, оздоблений золотом чи позолотою. *Велів* [цар] *собі віз золотий зробити, Камінням дорогим його приоздобити* (І. Франко); *Велика картина в золотій рамі гойдалася на шнурку* (О. Гончар); *Вона почала длубатися в кишені, потім витягла золотий перстень з великим самоцвітом, що заграв проти сонця всіма барвами веселки* (В. Малик); // Пов'язаний із видобуванням золота. — *Чи ти пак знаєш, чого це я сьогодні так заспав? Скажу тобі по секрету: я вчора був у Трансваалі, хотів битись з бурами й забрать золоті копальні* (І. Нечуй-Левицький); *Гістіей наказав знімати облогу Тасоса, на якому були найбагатші в Егейському морі золоті рудники, й прямувати на південний схід* (І. Білик).

2. *у знач. ім.* **золоти́й,** то́го, *ч., заст.* Золота монета; червінець. — *Якби він* [кожух] *був новий, то я б тобі за його* [нього] *дав десять рублів, а як він такий старий, як беззубий собака, то я тобі дам за його* [нього] *десять золотих* (Б. Грінченко); *Дівчина могла вийти заміж і за кордон, у волоську .. чи іншу землю. Тоді треба було платити найбільше: три золоті і шість грошів* (Т. Масенко).

3. Витканий, шитий шовковими нитками з тонкою позолотою. *Везе Марко .. наймичці на очіпок Парчі золотої І червону добру хустку З білою габою* (Т. Шевченко); *Плахта на їй* [ній] *шовкова, хустка з золотими квітами, з золотою габою* (Марко Вовчок); *Бути матроським комісаром — не досить носити золоті нашивки на рукавах і зірочки на погонах* (В. Логвиненко); *Це був доволі просторий екіпаж, щільно оббитий зсередини червоною в золотих візерунках повстю, вистелений волохатими хутрами й товстими килимами для тепла й затишку* (П. Загребельний).

4. *перен.* Який своїм кольором нагадує золото; блискучожовтий, оранжевий. *Ниво моя, ниво, Ниво золота! Стигнеш ти на сонці, Налила жита...* (П. Грабовський); *На заході, під безхмарим небом, стояло здорове золоте сонце* (М. Коцюбинський); *Ніч у сніговій завії крутиться довкола стріх. У долоні у Марії місяць — золотий горіх* (Б.-І. Антонич); *Вона тримала капелюх у руках, і її золоте волосся куйовдив вітер* (Ю. Яновський); *Мішок, упавши, роздерся, зацідив струменем золотої пшениці* (Р. Андріяшик).

5. *перен.* Дуже цінний, вартий поваги (про людину, її характер і т. ін.). [Марта:] *Де ж воно видано, щоб зятя дорогого такого та золотого од порога садовили?* (С. Васильченко); — *Йому б за собою дивитись, а він про те й слухати не хоче. Полежить день-другий та й знову за справи. Золота він людина* (Ю. Збанацький); *Людино золота, ти цілий вік — дитина, жадання теплоти: "Люблю. Любіть мене!"* (С. Йовенко); *Інша річ Дана. У неї не такий золотий характер, як у Дейдри, вона не така досконала, вона не ідеал... але живе втілення ідеалу — коханої, дружини, матері* (О. Авраменко, В. Авраменко).

6. *перен.* Який дає людям радість, щастя; прекрасний, щасливий. *Була пора золотая, Весела година, Жила вона* [дівчинонька] *без лишенька, Як мала дитина* (Л. Глібов); *Дінець. Ріка мого золотого дитинства. Ти вічно в мені, в моїх золотих згадках про тебе, про солодке й гірке, що переснилося і одснилося моїм карим і сумним очам, душі моїй тривожній...* (В. Сосюра); — *Дитинство сниться золотими снами* (П. Загребельний).

7. *перен.* Дорогий, любий (у пестл. звертанні до кого-небудь). — *Бідна Ромцю, дитино моя золота! Чим я тобі відплачуся за твою щирість, за твою невсипущу працю?* (І. Франко); *Де б не були ви, у якій окрузі, Де б ви солдатські не пройшли путі, Вас люди звуть: — Хороші наші друзі, Синочки рідні наші золоті!* (М. Гірник); *Мама звелася, ласкаво провела долонею по моїй непокірній чуприні: — Лягай уже, відміннику мій золотий* (А. Дімаров).

Золота́ доба́ *див.* **доба́; Золота́ меда́ль** *див.* **меда́ль; Золота́ о́сінь** *див.* **о́сінь; Золота́ ри́бка** *див.* **ри́бка; Золоти́й генофо́нд** *див.* **генофо́нд; Золоти́й гол** *див.* **гол; Золоти́х (срі́бних,** *рідше* **срібля́них, ювелі́рних) справ ма́йстер** *див.* **ма́йстер.**

△ **Золоти́й пере́тин (пере́різ)** *див.* **пере́тин; Золоти́й станда́рт** *див.* **станда́рт.**

◊ **Будува́ти золоті́ за́мки на ві́трі** *див.* **будува́ти; Вписа́ний в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами)** *див.* **вписа́ний; Вписа́ти /впи́сувати нову́ (золоту́, славе́тну** *і т. ін.)* **сторі́нку** *див.* **впи́сувати; Впи́сувати / вписа́ти в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами)** *див.* **впи́сувати; Впи́суватися в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами)** *див.* **впи́суватися; Грошови́й (золоти́й) мішо́к** *див.* **мішо́к; Золота́ голова́** *див.* **голова́; Золота́ жи́ла** *див.* **жи́ла**[1]**; Золота́ мо́лодь** *див.* **мо́лодь; Золота́ сере́дина (сере́динка)** *див.* **сере́дина; Золота́ сторі́нка** *див.* **сторі́нка; Золоте́ весі́лля** *див.* **весі́лля; Золоте́ дно** *див.* **дно; Золоте́ пра́вило** *див.* **пра́вило; Золоте́ ру́но** *див.* **ру́но**[1]**; Золоти́й вік** *див.* **вік; Золоти́й дощ** *див.* **дощ; Золоти́й лоб** *див.* **лоб; Золоти́й сон** *див.* **сон**[1]**; Золоти́й теле́ць** *див.* **теле́ць**[1]**; Золоти́й фонд** *див.* **фонд; Золоті́ ве́рби росту́ть <Золоте́ ве́рб'я росте́>** *див.* **верба́; Золоті́ го́ри** *див.* **гора́; Золоті́ ру́ки** *див.* **рука́; Золоті́ слова́** *див.* **сло́во; Золоті́ уста́** *див.* **уста́; Іти́ на [золоту́ (срі́бну)] меда́ль** *див.* **іти́; Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце>** *див.* **душа́.**

ЗОЛОТИ́ЛЬНИК, а, *ч., спец.* Той, хто золотить, покриває що-небудь золотом (у 1 знач.) або позолотою. *Золотильник іконостасу.*

ЗОЛОТИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **золоти́льник.** *Золотильниця прикрас та посуду.*

ЗОЛОТИ́НА, и, *ж., спец.* Маленький шматок самородного золота. *На Бобриківському родовищі 79,9 % становлять золотини розміром 0,49–0,1 мм* (з наук.-попул. літ.).

ЗОЛОТИ́СТИЙ, а, е. Кольором схожий на золото (у 1 знач.); золотавий. *Чорні гори стояли, мов привиди, й дивилися на золотистий від місяця шлях на морі* (М. Коцюбинський); *Були напрочуд красиві жучки — крапчасті, як мармур, золотисті, як полиск ватри, зелені, мов заблукалий у листі сонячний промінь* (О. Донченко); *Колись і ці кучері були хвилясті й золотисті, мов пшеничний сніп* (М. Стельмах); *Ллється зерно дзвінке, золотисте На підводи, що в ряд на току...* (С. Олійник); *— А мені сон який приснився! Наче ми з батьком випливаємо в океан на яхті .. І спіймали ми з батьком три риби — золотисті, якісь прозорі, грайливі* (О. Бердник); *Сонце розганяло туман. Обриси дерев, кущів, гори ставали щораз виразнішими. Світ відновлював втрачені барви: фіолетові, вишневі, золотисті, сповнені королівської урочистості й самодостатності* (Г. Пагутяк).

ЗОЛОТИ́ТИ, очу́, о́тиш, *недок., що.* 1. Покривати золотом (у 1 знач.) або позолотою. *Кочували вони своєю родинною артіллю від дзвіниці до дзвіниці і за домовленістю з громадою там баню фарбували, там золотили чи замість іржавого наново прогартований у кузні хрест насаджували на найвищий шпиль* (О. Гончар); * Образно. *Темніє небо, смутно тьмариться сад, що осінні малярі його золотили та малювали* (С. Васильченко); *Кінчилося літо. Осінь непомітно золотила сади, розсипала багрянець* (П. Кочура).

2. *перен.* Освітлюючи, надавати чому-небудь золотистого кольору, відтінку. *Вечернє* [вечірнє] *сонечко гай золотило, Дніпро і поле золотом крило* (Т. Шевченко); *Далеке полум'я золотило листя на тополях над Лошицю* (О. Десняк); *Крізь стріху до стодоли цідився глицюватий промінчик і золотив Тодосієві сторчкуваті брови й високе круто спадисте чоло* (Р. Андріяшик).

3. *перен.* Робити привабливим; прикрашати. *Мірне гойдання брички розкішно вколисувало його, а його власні мислі та думи золотили перед ним увесь світ* (І. Франко).

◊ (1) **Золоти́ти (підсоло́джувати) / позолоти́ти (підсолоди́ти) пілю́лю (пігу́лку)** — пом'якшувати, згладжувати заподіяну кому-небудь прикрість, образу; надавати привабливості прикрій новині. *Вона явно щось недоговорювала, щось приховувала, намагаючись відтягти неминуче, і тим часом підсолоджувала гірку пігулку, яку йому рано чи пізно все ж доведеться проковтнути* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Гетьман хитро позолотив пілюлю і, нібито вгадуючи архімандритові заперечення, додав: — Та й братство у нас буде трохи відмінне від Львівського* (З. Тулуб).

ЗОЛОТИ́ТИСЯ, оти́ться, *недок.* 1. Набувати золотистого відтінку, ставати золотистим. *Ліворуч біленькі хатки на слободі, мов у оправі з темно-зелених садків, золотилися в останніх проміннях сонця, що пишно й червоно сідало за слободою* (Б. Грінченко); *Море міниться — сизе, бузкове, А надвечір воно золотиться* (П. Воронько); *Золотилися* [хмаринки] *в перших променях ранкового сонця* (О. Бердник).

2. Виділятися золотистим кольором; блищати, як золото (у 1 знач.). *Часом знов від подуву вітру полум'я стелилося плазом, золотилося іскрами* (І. Франко); *Золотилася пшеничка, сріблилося жито, ой здержи час жнива, доле, ой вернися, літо!* (Уляна Кравченко); *За вікном стрільчастим, за вікном моїм Чорним оксамитом — чорним і тяжким — Розляглася тьма. Місяць золотиться сяєвом німим, А зірок нема* (М. Рильський); *Пасемко волосся тріпотіло і золотилось над бровами* (І. Багряний); *На широчезній рівнині, скільки сягав зір, яскраво золотились соняшники* (О. Гончар).

3. Пас. до **золоти́ти.** *Тло ікон гравіювалося рослинним орнаментом, золотилося або сріблилося* (з навч. літ.).

ЗОЛОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **золоти́ти** 1. *Інструмент для золотіння називають "більбоке"* (з наук.-попул. літ.).

ЗОЛОТІ́ТИ, іє, *недок.* Те саме, що **золоти́тися** 1, 2. *Зелені відблиски на обличчю гетьмана жовкли й золотіли. Сонце схилялося на захід, а в хаті були від заходу вікна* (Б. Лепкий); *Все розцвітало, золотіючи від заходового сонця* (О. Ільченко); *Золотіла осінь лісова в кроні грабів і в дубів громадді* (В. Стус); *Сонце зайшло. Ліс потемнів, кар'єр густо засинів, сосна угорі золотіла* (М. Вінграновський); *А над усім містом на сонці золотіли хрести Софії, Лаври, Китаєвої пустині й Видубецького* (М. Івченко); *По грядках — мак і квіти, І сонях золотів* (А. Малишко); *Всевічно золотіли куполи* (Є. Пашковський).

ЗО́ЛОТКО, а, *с.* 1. Пестл. до **зо́лото** 1. *— Золотко розбазарювати? — сказав* [Сава] *так голосно, так підкреслено грізно, наче сам був хазяїном того добра* (Г. Колісник).

2. *перен., розм.* Пестл. або ірон. до **зо́лото** 4. *— Прости, Сергійку... .. Ти хороший. Ти мій тихий, ніжний... Не сердься на мене, золотко...* (В. Винниченко); *— Петре Микитовичу, ви золотко! Богданчику, тобі просто ціни немає!* (В. Владко); *Золотко моє! Доброго тобі, сніжного ранку!* (І. Жиленко).

ЗОЛОТНИ́К[1], а́, *ч., іст.* 1. У Київській Русі — золота монета. *Назва "золотник", імовірно, бере свій початок від золотої монети, що була в обігу в Київській Русі і пізніше. Золотник виготовлявся у вигляді маленької золотої монети* (з наук.-попул. літ.).

2. У Київській Русі й пізніше — одиниця ваги, яка дорівнювала близько 4,266 г, або 1/96 фунта. *Лихо приходить пудами, а сходить золотниками* (Номис); *Можна класти на осла сакву за саквою, але останній золотник звалить його з ніг* (Л. Первомайський).

ЗОЛОТНИ́К[2], а́, *ч., техн.* Пристрій для розподілу потоку рідини, пари або газу в парових, гідравлічних та пневматичних машинах. *Гідравлічна схема устаткування містить у собі шестерінчасту помпу, нагнітальна магістраль якої через електромагнітний золотник з'єднана із порожниною низького тиску гідропідсилювача* (з наук. літ.).

ЗОЛОТНИКО́ВИЙ[1], а, е, *іст.* Який вагою дорівнює одному золотникові (*див.* **золотни́к**[1] 2). *Якщо, наприклад, в золотій монеті вагою 1 золотник була 21 частка домішок від ваги золотовмісного сплаву, а золота — 75 часток, то цю монету вважали виготовленою із золота 75-ї проби чи із "75-золотникового золота"* (з наук.-попул. літ.).

ЗОЛОТНИКО́ВИЙ[2], а, е, *техн.* Прикм. до **золотни́к**[2]. *Запобіжні клапани бувають шарнірні, конусні та золотникові* (з навч. літ.); *Золотниковий гідророзподільник.*

ЗОЛОТНИЧО́К, чка́, *ч., іст.* Пестл. до **золотни́к**[1] 1. — *Стільки золота перепустив через свої руки, що тобі і не присниться... І все прогуляв. До золотничка* (О. Донченко).

ЗО́ЛОТО, а, *с.* 1. Хімічний елемент з атомним номером 79, благородний метал жовтого кольору, гнучкий, тягучий і ковкий, з якого виготовляють ювелірні вироби; аурум. *Хрести на церкві горіли, неначе вилиті з щирого золота* (І. Нечуй-Левицький); — *Я ж свердлувальником був,* — *доводив він.* — *Візьміть мене, не пошкодуєте! Я вам золото знайду в тайзі...* (О. Донченко); *Століття минули відтоді, як перші завойовники-конкістадори висадились із своїх каравел на американській землі і в пошуках золота .. кинулися з мечем на тубільців* (Ю. Бедзик); *Стародавні люди надавали золоту надмірного значення як загальному еквіваленту цінностей. Воно уособлювало для них багатство, впевненість в своєму добробуті, у своєму майбутньому, владу над іншими людьми...* (І. Росоховатський); * У порівн. — *Хай тобі, дитинко, буде все і з землі, і з води, і з роси, щоб ти був, мов золото, ясний, наче весна, красний, мов хліб, добрий* (М. Стельмах); // *перен.* Про золотисте забарвлення чого-небудь. *Ліс, повитий срібноперим димом, В синяві, у золоті, в іржі — Ніби осінь пензлем невидимим В небі розписала вітражі* (М. Рильський); *Знов зацвітуть лани широкі гарячим золотом пшениць* (В. Сосюра).

2. *збірн.* Золоті речі; дорогий золототканий одяг і т. ін. — *Наш панич вже має собі панну. Там така кучерява, а ходить уся в золоті* (І. Нечуй-Левицький); [Ж е н я:] *Мама продасть брильянти і золото і те все розділить меж* [між] *нами* (М. Кропивницький); — *Золото закопане під підлогою в канцелярії, біля печі... Там є дорогоцінне каміння, персні, годинники. Все беріть!* (В. Петльований); *У мішку справді було чимало золота: персні, келихи, якийсь великий круг та інші невідомі .. речі* (В. Малик); // Спеціальна золотистого кольору фарба, яка застосовується в поліграфії. *Під фотографіями стояла і дата — золотом витиснений 1901 рік* (І. Сенченко); *Дивлюсь — і серце повниться теплом, Легенький смуток обіймає душу. Блищить на деці золотом диплом, Здається, час його лиш не порушив* (О. Білаш); // Позолочені шовкові нитки для гаптування, ткання і т. ін. *Шевці, підобгавши ноги під себе, ледве помітні з-за купи товару, гаптували капці сріблом та золотом* (М. Коцюбинський); *В залі гасне світло. Завіса блищить пишним золотом розшивки, її освітлюють прожектори з бокових лож і рампа* (Ю. Яновський).

3. *збірн.* Золоті монети, гроші і т. ін. *Чужими руками добре вогонь загортать, а своїми золото брать* (Номис); — *Я звільняю їх, .. дай золота. Відніні вони не раби, а мандрівні лицарі* (О. Бердник); // *перен.* Про велике багатство, розкоші. *Виходить тоді отаман сам з пущі і промовляє до неї:* — *Віддай, пані, гроші! Пожила ти у золоті, у розкоші, буде вже з тебе: дай іншим!* (Марко Вовчок).

4. *перен., розм.* Про щось дуже цінне, гарне або про кого-небудь, вартого, гідного поваги. — *Тут ліс, пане,* — *золото! І на цілому світі такого дубка кат має* (Панас Мирний); *Слово — срібло, а мовчанка — золото. Це саме золото не раз виручало Давида* (С. Добровольський); — *Ти, хлопче, не чув про мого сина? Е, там який парубійко! Не син, а золото* (Д. Бедзик); — *Адам не людина — золото,* — *мовила Єва.* — *Він мені вірний .. Він кохає мене до безтями!* (О. Чорногуз); // Ласкаве називання кого-небудь (перев. у звертанні). *Через річеньку, через болото Подай рученьку, моє золото!* (з народної пісні); — *Тетяно, золото! Може, з нас щось вийде, може, з нас люди будуть, давайте учитись* (С. Васильченко); // *ірон. Пані умисне її перед столовниками соромить:* — *От дівка, от золото, от ледащиця!* (Марко Вовчок).

5. *розм.* Те саме, що **Золота́ меда́ль** *(див.* **меда́ль).** *За всю історію гірськолижних змагань на олімпіадах це був перший випадок, коли в одній дисципліні золото виграли два спортсмени* (з газ.).

Ми́ти зо́лото *див.* **ми́ти.**

◊ **(1) Бі́ле зо́лото:** а) сплав золота з паладієм. *У неї ланцюжок із білого золота і хрестик із діамантиками* (Люко Дашвар); *Що таке біле золото? Це сплав звичайного благородного жовтого металу (золота) з домішкою 20 процентів не менш благородного паладію* (із журн.); б) бавовна. *Бавовну здавна називають білим золотом* (із журн.); *Узбекистан по праву називають країною білого золота* (з газ.); **Всі ко́зи в зо́лоті** *див.* **коза́; На вагу́ зо́лота** *див.* **вага́**[1]; **(2) Чо́рне зо́лото:** а) нафта. *У передгір'ї Карпат по шляху на Станіслав розкинулося місто Долина. На одній з його околиць відкрито родовище нафти. Тепер це місто називають "Долиною чорного золота"* (О. Шугай); *Нафту справедливо називають чорним золотом. Вона є багатющою сировиною для хімічної промисловості* (із журн.); б) кам'яне вугілля. *Візьму своє покинуте кайло і піду... чорне золото рубати* (В. Сосюра); *Шість годин він працює тут* [у вибої], *не маючи змоги випростатись. Тільки напівлежачи він може довбати чорне золото* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗОЛОТО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **золоти́й** у 1 знач., напр.: з о л о т о б а́ р в н и й, з о л о т о б о́ к и й, з о л о т о г о л о́ в и й, з о л о т о з у́ б и й, з о л о т о л и́ с т и й, з о л о т о п е́ р и й і т. ін.; слову **зо́лото** у 1 знач., напр.: з о л о т о д а́ й н и й, з о л о т о д о б у в а́ л ь н и к, з о л о т о к у́ т и й, з о л о т о п р и й м а́ л ь н и й і т. ін.

ЗОЛОТОВАЛЮ́ТНИЙ, а, е. Який стосується державного фонду золота і твердої конвертованої валюти. *Золотовалютні резерви — це державні запаси золота та іноземної валюти, що зберігаються в центральному банку або фінансових органах, а також золото та іноземна валюта, що належать державі і містяться в міжнародних валютно-кредитних організаціях* (з навч. літ.); *Національний банк України здійснює зберігання і використання золотовалютного резерву України та інших державних коштовностей, які забезпечують платоспроможність України* (з мови документів); *Зростання експорту продукції українського АПК дозволить суттєво поповнити золотовалютні запаси держави* (з газ.).

ЗОЛОТОВЕ́РХИЙ, а, е, *поет.* Який має позолочений верх (про будівлю), позолочену баню і т. ін. *Далеко за озером в тумані біліють високі стіни, а за стінами піднімається здоровий золотоверхий палац* (І. Нечуй-Левицький); *Надвечір .. побачили нарешті облите сонцем золотоверхе місто на святих наддніпровських горах* (О. Гончар); *Київ мав золотоверху Софію, коли Царгород сірів свинцем* (П. Загребельний); // Уживається як епітет до назви міста К и ї в. *А над Дніпром високо, ген на горі Золотоверхий Київ, наш Сіон, Мов на престолі в княжім омофорі Сидить і бачить дивно-дивний сон* (Б. Лепкий); *Нам не віриться, що ми колись іще повернемось до золотоверхого Києва, але ми му-*

симо вірити (Б. Антоненко-Давидович); *І ось він, Київ, за валами він! — той стольний град, золотоверхе диво, душі моєї малиновий дзвін!* (Л. Костенко); // *у знач. ім.* **Золото-ве́рхий,** хого, *ч.* *(з великої літери).* Про Київ. *Золотоверхий гостинно зустрічає туристів* (із журн.).

ЗОЛОТОВИДОБУВА́ННЯ, я, *с., гірн.* 1. Процес видобування золота (у 1 знач.). *Спосіб розробляння родовищ є одним з найбільш визначальних факторів, що впливає на ефективність золотовидобування* (з наук. літ.).

2. Галузь промисловості, що займається видобуванням золота (у 1 знач.). *Розвиток золотовидобування в усьому світі відзначається динамічним зростанням виробництва* (з навч. літ.).

ЗОЛОТОВИДОБУВНИ́Й, á, é, *гірн.* Стос. до золотовидобування; золотодобувний. *У 1981 році в місті Іса було відкрито поклади золота і срібла, завдяки чому це місто перетворилося на найбільший японський золотовидобувний регіон* (з наук.-попул. літ.); *Інвестиції в золотовидобувний промисел України окупляться, як вважають фахівці, за два роки* (з газ.).

ЗОЛОТОВИДОБУВНИ́К, á, *ч.* Особа, підприємство, країна і т. ін., яка займається видобуванням золота. *Казахський золотовидобувник відмовився від пропозиції відомої гірничодобувної компанії* (з газ.).

ЗОЛОТОВИ́ДОБУТОК, тку, *ч., гірн.* 1. Те саме, що **золотовидобува́ння** 1. *Для повноцінного функціонування золотовидобувної галузі в Україні необхідно вирішити низку питань з лібералізації ринку дорогоцінних металів, тобто певним чином і до певної межі демонополізувати претензії держави на золотовидобуток і золотовикористання* (з наук. літ.); *Обсяги золотовидобутку не відповідають зростанню попиту. Родовища золота досить швидко виснажуються, його видобуток стає дорожчим* (з газ.).

2. Видобуте золото (у 1 знач.). *Далекий Схід відомий своїми масштабами золотовидобутку* (з газ.).

ЗОЛОТОВМІ́СНИЙ, а, е. Який має у своєму складі золото (у 1 знач.). *Золото добувають за допомогою промивання: золотовмісний матеріал із водою заливають у спеціальний пристрій, який називається промивний шлюз* (з навч. літ.).

ЗОЛОТОВОЛО́СИЙ, а, е, *поет.* Який має волосся золотистого кольору. — *Які ви нині гарні! — сказала мені .. Марія, — наче та надрейнська золотоволоса русалка Лореляй* (О. Кобилянська); *Дід був мудрий і каже: — Нащо б я ходив, є у мене слуга, то він і приведе золотоволосу дівку* (А. Калин); — *Зате ви були... як кінозірка! Така красива золотоволоса принцеса!* (Г. Тарасюк); * Образно. *Встаю з крісла. Підходжу до вікна. За ним осінь. Золотоволоса осінь. Розхиляю віконниці. Широко. Осінь уливається струменем до кімнати* (Б.-І. Антонич).

ЗОЛОТОВОЛО́СКА, и, *ж., розм.* Дівчина, жінка із волоссям золотистого кольору. *Золотоволоска в зеленавому плащі вискочила з машини і швидко поцокотіла каблучками вздовж магістралі* (О. Тесленко); *Мати, вмостивши доньину голову собі на колінах, перебирала всі ті, знані їй казки, одну по одній, на голос, .. говорила про дівчину-золотоволоску, яку князенко підгледів у бéрезі, коли купалася, а потім посватав* (О. Забужко).

ЗОЛОТОВУ́СТИЙ *див.* **золотоу́стий.**

ЗОЛОТОГЛА́ВИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **золотоголо́вий** 2. *Вітай* [Києве], *замріяний, золотоглавий На синіх горах...* (М. Зеров); *Крутим узвозом вони з Подолу вибралися на гору, у Верхнє місто, і в одному із затишних провулків, поблизу золотоглавого Софійського собору, зупинилися перед чималим дерев'яним будинком* (В. Малик); *Заблищала на сонці золотоглава тільки-но збудована лаврська дзвіниця, наче осяваючи з майже стометрової висоти своєї все навколо* (В. Нестайко).

ЗОЛОТОГОЛО́ВИЙ, а, е. 1. У якого голова, волосся золотистого кольору; золотоволосий. — *Комбат Голубєв зарахував мене до кулеметників без вагання. І мене, й Дусю Єршову, — киває* [Петро] *на золотоголову дівчину, що біля станкового кулемета* (Є. Доломан); *Обоє Базаревські були чорняві, а донька вдалася — золотоголова, ясноока* (Олекса Ізарський); * Образно. *А по вулицях, по люстрах калюж і канав, підкасавши драні штанці, бреде-біжить золотоголове дитинство і сміється, дзвенить, заливається срібноголосо* (І. Багряний); *Тут росла висока кукурудза й золотоголові соняшники, стелилося по землі широколисте гарбузиння* (А. Дімаров).

2. *поет.* Те саме, що **золотове́рхий.** *Назустріч їй ішли плутані вулиці, тіняві важкі сквери, золотоголові церкви* (М. Івченко); *Церкви вигравали золотоголовими банями* (Ю. Мушкетик).

ЗОЛОТОГРИ́ВИЙ, а, е, *поет.* Який має гриву золотистого кольору (про коня). *Розправляє* [Святогор] *вус свій сивий, Далі оком стереже. Кінь під ним золотогривий До просторів стиха рже* (Микола Чернявський); *Цар сказав, що відпустить* [Мишка], *але тоді, як йому приведе від другого царя золотогривого коня* (А. Калин); * Образно. *Либонь, судився іншому золотогривий вітер... Калина плаче, тужить... Печаль стискає серце* (Василь Шевчук).

ЗОЛОТОГУ́З, а, *ч.* Те саме, що **золотогу́зка.** *Для ручного збирання гнізд гусениць золотогуза і білана жилкуватого в садах застосовуються садові секатори на довгих тичках* (з наук. літ.).

ЗОЛОТОГУ́ЗКА, и, *ж.* Метелик родини хвилянкових із крилами, грудьми й черевцем сніжно-білого кольору з шовковистим відблиском — небезпечний шкідник садів і лісів. — *Для кукурудзи нема краще, як розкидною сіялкою* [сіяти] .. *Та зерно не забудьте чистити, бо знаєте, чого тільки тепер на тім зерні не розплодилось: .. і золотогузка, і міль...* (Остап Вишня); *Білий метелик сів і почав вищипувати на кінчику черевця іржаві волосинки — на сонці вони відливали золотом і, напевно, тому цих метеликів звали золотогузками* (О. Іваненко); *Золотогузка пошкоджує понад п'ятдесят видів листяних порід (дуб, яблуню, грушу, абрикос, терен, а також берест, клен татарський, акацію білу та ін.)* (з наук. літ.).

ЗОЛОТОДА́ЙНИЙ, а, е, *поет.* Який дає золото, багатий на золото. *Обидві пані здивувалися й зраділи ще більше, коли Кисилевський запропонував їм поділити з ним романтичну подорож до золотодайної Колхіди, тобто коли попросив у доньки руки* (І. Франко); *Іноді й самі автори заходили, розгублені чи поважні, заходили з почуття оскарженого перед вироком суду у цей золотодайний край, де слава й шаноба лежать, здається, так мілко, і він вислухував їх серйозно, відповідав їм чемно й приємно* (В. Підмогильний).

ЗОЛОТОДОБУВА́ННЯ, я, *с.*, *гірн.* Те саме, що **золотовидобува́ння.** *Золотодобування можна впевнено віднести до сучасних наукомістких галузей промислового виробництва* (з навч. літ.).

ЗОЛОТОДОБУВНИ́Й, а́, е́, *гірн.* Стос. до золотодобування; золотовидобувний. *У верхів'ї Тиси збереглися гірничі вирубки для добування золота з руди. Знайдені в шахтах інструменти та інші речі дозволили історикам датувати золотодобувний промисел Закарпаття першою половиною XVII ст.* (з наук.-попул. літ.); *Сучасне добування золота не мислиться без плавучих золотодобувних фабрик-драг* (з газ.).

ЗОЛОТОКО́СИЙ, а, е, *поет.* Який має коси, волосся золотистого кольору; золотоволосий. *Як ти співала в нашій частині, Очі ясніли, як сині роси, Знявши пілотку і шинельчину — Рідна, далека, золотокоса!* (А. Малишко); *Марія пише автопортрет. Золотокоса дівчина з тривожними і полохливими очима дивиться з полотна в невідомість майбутнього* (М. Слабошпицький); * Образно. *Знай, Батьківщина — це ріка, що серед поля, поза селом, ген, попід лісом, тихо плине, це в саді* [саду] *нашому дерева, зілля, квіти, це на ланах пшениця золотокоса, це той, що віє з піль, пахучий теплий вітер* (Б.-І. Антонич); *Тоді була золотокоса осінь* (Василь Шевчук).

ЗОЛОТОКРИ́ЛИЙ, а, е, *поет.* Який має крила золотистого кольору. *Це був сам бог кохання золотокрилий Ерот* [Ерос] (Б. Лепкий); *А на замисленій воді Неповторимо, ніжно, славно Пливуть урочисто і плавно Золотокрилі лебеді* (Є. Фомін); * Образно. *О чарівниченько моя! Мені ти всюди помагала. Мене ти всюди доглядала. В степу, безлюдному степу, В далекій неволі, Ти сіяла, пишалася, Як квіточка в полі! Із казарми нечистої Чистою, святою Пташечкою вилетіла І понадо мною Полинула, заспівала Ти, золотокрила...* (Т. Шевченко).

ЗОЛОТОНО́СНИЙ, а, е. Який містить у собі золото (у 1 знач.) як складову частину. — *Вашгерд! — гукав він. — Вашгерд! Я знайшов його біля струмка. Тут колись було золото!.. — Справді, це був вашгерд, прилад для промивання золотоносного піску* (О. Донченко); *Ще говорили, що течуть там золотоносні ріки* (Ю. Винничук); *Найдавнішою золотоносною провінцією є Український щит, де розвинуті типові для докембрію золоторудні формації* (з наук. літ.).

ЗОЛОТОНО́СНІСТЬ, ності, *ж.* Якість за знач. **золотоно́сний.** *Керівник експедиції узяв трохи піску, щоб потім удома перевірити його на золотоносність* (О. Донченко); *Золотоносність багатьох гарячих джерел у місцях активного вулканізму сягає 0,02 мг/л* (з наук. літ.); *Одним із досягнень українських геологів є визначення золотоносності України та відкриття промислових золоторудних родовищ: Мужіївського, Сауляк — у Карпатах, Бобриківського — у Донбасі, Сергіївського, Майського, Клинці — у межах Українського щита* (з наук. літ.).

ЗОЛОТООБРО́БЛЕННЯ, я, *с.* Спеціальна технологія оброблення і виготовлення прикрас із золота. *Мистецтво золотооброблення відоме ще за часів Стародавнього Єгипту* (з наук.-попул. літ.).

ЗОЛОТОО́ЧКА, и, *ж.* Комаха блідо-зеленого кольору ряду сітчастокрилих, личинки якої живляться попелицями, щитівками або кліщами, приносячи значну користь. *Імаго і личинками попелиць активно живляться сонечка, золотоочки, хижа галиця* (з наук.-попул. літ.); *Золотоочка — широко розповсюджена комаха, яка літнього вечора залітає практично в кожен будинок* (із журн.).

ЗОЛОТОПОГО́ННИК, а, *ч.*, *іст.* Зневажлива назва офіцера-білогвардійця під час громадянської війни 1918–1920 рр. *Повстанці, оточивши Дьяконова, вже поблимкували на нього з неприхованою ненавистю, з гнівом, презирством. Без погонів на плечах, а в душі таки золотопогонником і зостався!* (О. Гончар).

ЗОЛОТОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на золото (у 1 знач.) зовнішнім виглядом або своїми властивостями. *Золотоподібний сплав.*

ЗОЛОТОПРОМИСЛО́ВЕЦЬ, вця, *ч.* 1. *заст.* Власник золотих копалень. *До Іркутська приїхав десь із далекої Сибірі* [далекого Сибіру] *багатий золотопромисловець Свєтлов. Чоловік немолодий уже, із тульських купців, багач страшенний* (І. Франко).

2. Власник підприємства, на якому добувають золото. *Асоціація золотопромисловців країни.*

ЗОЛОТОПРОМИСЛО́ВИЙ, а, е. Стос. до золотопромисловості. *Лондонська фондова біржа має декілька ринків: ринок урядових цінних паперів, ринок акцій і облігацій місцевих фірм і компаній, ринок іноземних паперів, ринок південноафриканських золотопромислових компаній та ін.* (з навч. літ.); *На золотопромисловій дільниці знайдено самородок високопробного золота вагою 2,942 г* (з газ.).

ЗОЛОТОПРОМИСЛО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Галузь гірничої промисловості, зайнята добуванням золота (у 1 знач.). *У XIX ст. в Сибіру активно розвивається золотопромисловість, яка за обсягом виробництва у деякі періоди навіть перевищувала всі інші галузі промисловості разом узяті* (з наук.-попул. літ.); // Приватне заняття золотим промислом; добування золота. *Ефект золотої лихоманки для Каліфорнії був значним: Сан-Франциско швидко виросло з маленького містечка до великого міста, по всій Каліфорнії були побудовані нові міста, дороги, церкви, школи. Проте золотопромисловість завдала значної шкоди екології штату* (з навч. літ.).

ЗОЛОТОРО́ГИЙ, а, е, *поет.* Який має роги (у 1 знач.) золотистого кольору. — *Ганялись наші діди, коли правда, що співають у піснях, і за золоторогими турами на Дніпрових борах* (П. Куліш); * Образно. *А за твоїми, земле, берегами затріпотіли сполохи смеркань. Я ще був там. Та вже моя дорога повернення ховалася в імлі, молилася зоря золоторога, і я молився, впавши до ріллі* (В. Стус); // Уживається як епітет при слові м і с я ц ь. *Ще одгора на небокраї, де промінь дня останній зник, а вже з-за мурів виглядає золоторогий молодик* (В. Сосюра); *Зненацька зродилися для Гасана запах і барви Туреччини, .. сонячна чіткість краєвидів, пахощі лавра і водянистий дух конюшини, табуни коней і зоря над ними, золоторогий місяць у високому небі і білий пил на дорогах* (П. Загребельний).

ЗОЛОТОРУ́ДНИЙ, а, е. Пов'язаний із видобуванням золотої руди. *Закарпаття характеризується унікальним родовищем кам'яної солі, родовищами бентонітових глин, поліметалевої, глиноземної, золоторудної сировини* (з наук. літ.); *Калгурлі — унікальне золоторудне гідротермальне родовище в Австралії* (з наук.-попул. літ.).

△ **Золотору́дний по́яс** *див.* **по́яс.**

ЗОЛОТОСЯ́ЙНИЙ, а, е, *поет.* Який сяє, ніби золото (у 1 знач.), має золотистий колір. *Палає Київ вдалині золотосяйними верхами* (В. Сосюра); *Сріблив* [місяць] *верховіття далеких дерев, і тоді вони здавалися золотосяйними арками якоїсь незнаної, прекрасної казки* (Б. Антоненко-Давидович); *Богдан опинився в золотосяйній стольниці над Босфором* (І. Білик); * Образно. *Я, що цілував твої глибокі очі, Закриті променем золотосяйних вій, — Я мушу чистим буть, хоч, може, доля й хоче Мене завести в яр потрачених надій!* (М. Рильський).

ЗОЛОТОТИ́СЯЧНИК, у, *ч.* Трав'яниста лікарська рослина родини тирличевих з рожевими квітками і золотисто-жовтими пиляками. *Дорогою зірвав* [дід] *по кущику горицвіту, золототисячнику і дроку, згорнув докупи, закрутив і заткнув собі за лівий чобіт* (О. Стороженко); *Золототисячник — невелика одно- або дворічна рослина з прямим чотиригранним стеблом заввишки 15–40 см* (з наук. літ.); *На Зелені свята квітчали оселю з естетичною та обереговою метою. До схід сонця у день святого Симона Зилота (10 травня за старим стилем) копали золототисячник, ведмеже вухо, підбіл, татарське зілля (аїр), розмай-зілля, ромен-зілля, тирлич-зілля, материнку, медунку та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ЗОЛОТОТКА́НИЙ, а, е. Витканий або вигаптуваний шовковими позолоченими нитками. *Сонце ще не піднялось високо; так не то що церкви й хоромини, да й зелені сади, і все, що загледіло око в Києві, усе горіло, мов парча золототкана*я (П. Куліш); *Вертаючи з Візантії, конунг-володар привозив з собою коштовні золототкані тканини, паволоки й оксамити, прозоро-тонкі барвисті шовки й важку парчу, жовті вузькогорлі конусовидні амфори з міцним і солодким вином* (В. Домонтович); *На мені дивне вбрання .. — золототкана риза, в руках кадило і чомусь факел* (О. Бердник); *Позаду верховного мага йшло ще двоє магів, .. ведучи попідруки перського царя, вбраного в золототканий каптан, золоті черевики та золоту митру* (І. Білик).

ЗОЛОТОУ́СТИЙ, *рідше* **ЗОЛОТОВУ́СТИЙ,** а, е, *поет.* Те саме, що **красномо́вний** 1. — *Так не може бути, панове, — говорив золотоустий Остроріг, — конституція на це не дозволяє, а ми не маємо права її зміняти, хіба сойм* (А. Чайковський).

ЗОЛОТОЧО́ЛИЙ, а, е, *поет.* Який має обрамлення золотистого кольору. *Соняхи вже цвіли, ціле море їх, золоточолих, розлилося степами, звернутих лицем до свого небесного взірця* (О. Гончар); *Та ми з боліт і чорториїв Зіперлися об горній Київ. Віків золоточолий вияв* (І. Драч).

ЗОЛОТОШУКА́Ч, а́, *ч.* Людина, яка займається пошуками та добуванням золота (у 1 знач.); старатель (у 1 знач.). *Перед нами відірване від світу старовірське село Улунча. На паперті вбогої церковки кілька десятків мисливців, звіроводів і тайгових золотошукачів слухають проповідь старця* (О. Довженко); * У порівн. *Он Ромась лиш на два роки молодший за нього, а дивись, який дужий та шпаркий. Так захопився описом Вілюйського округу, що й місця не може собі нагріти. Все шукає, розкопує, ніби золотошукач* (М. Сиротюк).

ЗОЛОТУ́ХА, и, *ж.* 1. Народна назва однієї з форм діатезу, що поєднується з туберкульозним ураженням шкіри, очей та лімфатичних вузлів (перев. у дітей); скрофульоз. *Подивитесь на ту долоню, так нема на ній ні пухирів, ні сипу, ні пухлини, ні почервоніння, а вона свербить .. Сказати — "вогник", так "вогник" здебільшого прикидається на підборідді і береться струпом. І не золотуха, бо ж золотуха переважно у дітей поза вухами або на шиї* (Остап Вишня); *Його шия обмотана великою картатою хусткою, а вуха заткнуті ватою — старий хворів на золотуху* (М. Чабанівський); *Морські купання рекомендують для лікування рахіту, золотухи у дітей зі зниженим обміном речовин* (із журн.).

2. *діал.* Золотушник. *Відвар трави золотушнику (інші назви — золотарник, золотуха) в народній медицині застосовують при жовчнокам'яній хворобі, при проносах, цинзі, а також як сечогінний засіб* (із журн.).

ЗОЛОТУ́ШНИЙ, а, е, *розм.* 1. Прикм. до **золоту́ха** 1. *Золотушними симптомами є тривала висипка на тілі та поява мокнучої екземи* (із журн.).

2. Який хворіє на золотуху (у 1 знач.). *Цілком несподівано мені довелось почути казку. Її розповіла золотушному хлопцеві мала дівчинка, забавляючи його близько мене* (Ю. Яновський); // Викликаний, спричинений золотухою. *Доктор пильно оглядів слабого хлопчика, оглядів трохи набряклі щоки й трохи заспічені золотушні очі од жару* (І. Нечуй-Левицький); *З-за лаштунків навстріч їм вискочив довготелесий, зарослий, як ковтун золотушний, чоловік* (Г. Тарасюк); *Золотушну висипку і струпи лікують компресами, припарками, мазями, ваннами* (з навч. літ.).

3. *перен., зневажл.* Кволий, чахлий, який зовні нагадує хворого на золотуху (у 1 знач.). *Молодий панок, .. щось миршавеньке, золотушне, із вишаруваною, як скло, лисиною, гидливо кривив губи* (С. Васильченко); *Ізяслав був слабий, хворобливий, золотушний, зжовклий з самого малку* (П. Загребельний).

ЗОЛОТУ́ШНИК, у, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини айстрових із яскраво-жовтими квітками; золотарник. *Відомо близько 120 багаторічних видів золотушнику* (з наук.-попул. літ.); *Трава золотушнику звичайного сприяє виведенню піску з ниркових мисок та сечоводів, розчиненню невеликих каменів, діє протизапально при сечокам'яній хворобі, ускладненій пієлонефритом* (із журн.).

ЗО́ЛОТЦЕ, я, *с.* 1. Пестл. до **зо́лото** 1. — *А ти, значить, золотце миєш? — запитав Цапигін. Прихована тривога майнула в Мамедових очах. — Нема золота, — хутко сказав він* (О. Донченко); *Шукають скарб. Знали, що в господаря було золотце, вбили його та побили челядь, а знайти не можуть* (Ю. Мушкетик).

2. *перен., розм.* Пестл. або ірон. до **зо́лото** 4. — *День добрий тобі, моє золотце, — зраділо сказав Тишкевич* (М. Малиновська); — *Вам більше нічого не треба, пані? — Ні, золотце, можеш іти* (О. Авраменко).

◊ **(1) Срі́бне зо́лотце,** *ірон.* — про погану людину. [Я в д о х а:] *Навіщо ви вийшли за нього? Спитали б мене, дарма що брат, сказала б прямо: не йдіть, бо то .. срібне золотце!..* (М. Кропивницький).

ЗОЛОУЛО́ВЛЮВАЧ, ЗОЛОВЛО́ВЛЮВАЧ, а, *ч., спец.* Пристрій для уловлювання золи (у 1 знач.). *Потребують радикальної реконструкції установки з очищення димових газів від золи (електрофільтри, золоуловлювачі та ін.)* (з газ.).

ЗОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **золоти́ти.** *О місто в намисті містків і бруківки, золочене скрізь по хрестах та верхівках* (П. Мовчан); *Дуже до лиця їй був гуцульський одяг: і сорочка вишивана з уставками, і киптар писаний, сухозлоттю золочений* (В. Гжицький); *Поділля! .. В долинах серед зелених гущавин се́ла, і знову пагорби, і рівнина, золо-*

чена пшеничним колосом (І. Цюпа); *Уже сонечко торкнулося верхівок золочених осінню верб* (В. Дрозд).

2. *у знач. прикм.* Укритий тонким шаром позолоти; позолочений. *Посеред стіни висіло велике дзеркало, а по обох боках його широкої, золоченої рами видно було дві групи фотографій у різьблених, дерев'яних рамочках* (І. Франко); *На сході, на високих горбах, серед лісу, блищали золочені хрести монастиря* (В. Малик); *Біля них* [наметів] *купами лежало всіляке начиння: повстянки, кожухи, халати, сідла, а біля намета аги — навіть перські та турецькі килими, шерсть у сувоях, золочена та срібна зброя* (Ю. Мушкетик); // Витканий або вигаптуваний шовковими позолоченими нитками. *Ногами Дарій уступив у золочені капці* (І. Білик); * Образно. *Лежать доріг золочені мережки, Де я ходив* (Я. Шпорта).

3. *у знач. прикм., перен.* Який має золотистий колір. *Убогий, дикий край! Весною бруд і холод; Улітку чорний степ: ні затишних гаїв, Ні виноградників, ні золоче́них нив* (М. Зеров).

ЗОЛО́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **золоти́ти** 1. *Українській архітектурі XVIII ст. властиві мальовничість і колоритність, які досягалися білою пластикою стін, керамічними вставками, багатим ліпним орнаментом, барвистим (зеленим і червоним) фарбуванням дахів, золоченням куполів* (з наук. літ.); *Амальгаму (сплав, одним із компонентів якого є ртуть) застосовують при золоченні металевих виробів, у виробництві дзеркал* (з наук.-попул. літ.).

ЗОЛЬ, ю, *ч., хім.* Найдрібніші частинки якої-небудь речовини в рідинному, твердому або газоподібному середовищі. *У результаті пептизації (розщеплення агрегатів частинок у колоїдних осадах на первинні частинки) можлива повна руйнація просторової сітки й переходу гелю в золь* (з наук. літ.); *Під час теплового оброблення білки денатурують, відбувається зсідання з утворенням суцільного гелю, оскільки концентрація золю білка в яйці дуже велика* (з наук.-попул. літ.).

ЗО́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* 1. Прикм. до **зола́** 1. *Гравій буває штучний — керамзитовий, одержуваний з легкоплавкої глинистої сировини, та зольний — з паливних відходів теплоелектростанцій* (з наук.-попул. літ.); *Завдяки багатому зольному живленню повеневими водами на сучасних болотах розвиваються вільхово-очеретяні ценози* (з навч. літ.).

2. Признач. для зоління. *Зольна діжка.*

ЗО́ЛЬНИК, а, *ч., архл.* Особливий тип археологічних пам'яток у вигляді курганоподібних насипів. *Залишками давніх хліборобсько-скотарських культів є зольники — пагорби з попелу невеликих (до 1 м заввишки) розмірів, у яких трапляються різні культові речі (глиняні "хлібці", посуд та інші вироби з глини)* (з наук. літ.); *Джерела до вивчення духовної культури бронзової доби, головним чином археологічні, здобуто внаслідок розкопок курганів, ґрунтових могильників, зольників, селищ та городищ* (з наук.-попул. літ.).

ЗОЛЬНИ́К, а́, *ч., техн.* Нижня частина топки, що міститься під колосниковою решіткою; піддувало. *У топці парового котла не все паливо повністю згоряє: частина його провалюється у зольник, частина — виходить у димар* (з навч. літ.).

ЗО́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Вміст золи (у 1 знач.) у паливі. *Кількість золи залежить від виду палива. Так, зольність сланців становить 80 % щодо маси згорілого палива, вугілля — до 50, паливного торфу — до 30, мазуту — до 1, дерева — близько 1 %; при спалюванні природного газу зола практично не утворюється* (з наук. літ.); *На початку 1990-х попит на буре вугілля почав стрімко знижуватися. Як паливо для теплостанцій воно виявилося задорогим, характеризується низькою тепловіддачею, підвищеною зольністю і великим ризиком до самозагоряння* (із журн.).

ЗОМА́Н, у, *ч.* Токсична органічна сполука, безбарвна, малолетка рідина, що використовується як бойова отруйна речовина нервово-паралітичної дії. *Зоман був синтезований наприкінці 1944 року німецьким хіміком Ріхардом Куном* (з наук.-попул. літ.); *Для захисту від зоману застосовують протигаз та спеціальний одяг* (з навч. літ.).

ЗО́МБІ, *невідм., ч.* і *ж.* 1. У релігії вуду — мрець, нібито оживлений жерцем, покірний його волі. — *Брр! Нам тільки зомбі тут бракувало* (О. Авраменко, В. Авраменко); * У порівн. — *Як я міг жити раніше .. Не пам'ятаючи кафе, не пам'ятаючи самого себе — як я міг? Жив, як зомбі, не усвідомлюючи, де я, коли я* (Любко Дереш).

2. *перен.* Про людину, яка беззастережно підкоряється волі іншої людини. *Олег не був жевжиком. Він був зомбі, він просто втратив себе і жив у чужому світі, в чужих ідеях, емоціях і пристрастях, він не володів ситуацією, не володів собою, він ніби говорив чужою мовою, хоч говорив по-українськи* (Ю. Покальчук); *Нами на відстані маніпулюють, вказують, що і як робити, а ми просто скачемо під чиюсь дудку. Невже нас, богоподібних, нас, царів природи, нас, що знають усе на світі, можна перетворити на зомбі?* (із журн.).

ЗОМБІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **зомбува́ння.** *Не вірячи у кінцеву справедливість, режисер продовжує вірити в людину, її здатність не піддатися зомбізації, бути щирою, доброю, чуйною, безкорисливою, ніжною* (з газ.).

ЗОМБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зомбува́ти.** *Кирило ніби вперше побачив ці зомбовані, уже навіть не страдницькі лиця, ці байдужі бомжівські очі* (С. Процюк); // **зомбо́вано,** *безос. пред. Його, відомого кінорежисера, талановитого, самодостатнього чоловіка — знищено, зомбовано, перетворено в ніщо, порожнє місце!* (Г. Тарасюк).

ЗОМБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зомбува́ти** і стан за знач. **зомбува́тися.** *Ще одне питання, яке може виникнути в заляканого нинішніми можливостями людського зомбування читача: як уникнути впливу ідей, загорнутих в обгортку улюблених мелодій?* (із журн.); *Подібно до того, як винаходять вакцини проти певного вірусу, має бути знайдена й своя "вакцина" проти психонасильства, проти зомбування людини, проти небезпечного маніпулювання особою, її психікою та свідомістю* (з газ.).

ЗОМБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що* і *без прям. дод.* Робити з людини зомбі (у 2 знач.). *Людей зомбують, дезорієнтують, пошту й телеграф не треба захоплювати — телебачення захопило все* (Л. Костенко); *Засоби масової інформації через рекламу часто зомбують масову свідомість суспільства* (з газ.).

ЗОМБУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Перетворюватися на зомбі (у 2 знач.). *Він настільки уже зомбувався, що не чув і не розумів своїх друзів* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **зомбува́ти.** *Поважати чужу думку — це означає передусім не дозволяти маніпулювати нею, як іграшкою, не дозволяти зомбуватися картиною, спотвореною на догоду чиїмось геополітичним стратегіям* (з газ.).

ЗОМЛІВА́ННЯ, *рідше* **ЗІМЛІВА́ННЯ,** я, *с.* Дія і стан за знач. **зомліва́ти, зімліва́ти** 1, 3. *Симптомами малярії є сильний головний біль, висока температура тіла, розлади дихання, зомлівання, психомоторне збудження* (з наук. літ.); *Різке зниження кров'яного тиску може спричинити запаморочення або навіть зімлівання* (з навч. літ.); *Навчіть перо тримати, друже мій, До спазм, до зомлівання, до каліцтва, Щоб видати всю силу чоловіцтва...* (Д. Павличко); *Зімлівання верхніх та нижніх кінцівок у людей похилого віку найчастіше є наслідком порушень кровообігу* (з наук.-попул. літ.).

ЗОМЛІВА́ТИ, *рідше* **ЗІМЛІВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗОМЛІ́ТИ,** *рідше* **ЗІМЛІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. Непритомніти; мліти (у 2 знач.). *Чула* [Орися], *що її обхоплює щось чорне, що вона зомліває... За мить вона впала паничеві на руки* (Б. Грінченко); *Декотрі жінки наразі зомлівали, чоловіки крутили вуса, але все більше мовчали* (М. Матіос); *А наймичка у порогу* [порога] *Вхопилась руками За одвірок, та й зомліла* (Т. Шевченко); — *Зімлів я пару разів під час тої* [шандаря] *науки* (І. Франко); *Слуга схилився над здорованем і невдовзі повідомив, що той живий, але зомлів від удару* (О. Авраменко).

2. Завмирати на місці від якого-небудь глибокого, сильного почуття, переживання і т. ін.; обімлівати, затерпати (у 2 знач.). *Маркіян мало не зомлівав, уявляючи, як ці його побратими по зброї застають Анну з дітьми в її домі...* (В. Кожелянко); *Чує* [дівчина]: *в аїрі з-за броду Щось плеснуло темну воду, — З жаху дівчина зомліла* (Я. Щоголів); — *Гей, полонянка ось!.. — Яка ж вона хороша! — Та тільки дуже зла! — Я глянув і зомлів... Та це ж вона, вона, троянда Де-Ляроша* (В. Сосюра); // Нити, завмирати (про серце, душу). *Да й догадавсь, що вже вогню підложено, уже тілько роздуть, то й зніметься пожежа по всій Україні. Серце в його* [нього] *зомліло, як зміркував собі, що то з того може за лихо уродитись!* (П. Куліш).

3. *тільки 3 ос.* Утрачати чутливість, німіти внаслідок порушення кровообігу (про частини тіла); мліти (у 4 знач.), затерпати (у 1 знач.). *Б'ється Остап і рубається, аж правиця козацька зомліває, одбився далеко від своїх* (Марко Вовчок); *У мене зімлівали ноги, та, певне, не тільки в мене, ось брат Матвій похитнувся і ледве не впав* (Валерій Шевчук); *Захитався козак; нога залилася кров'ю й однялася; все тіло його зомліло* (А. Кащенко); *Руки в Петра туго зв'язані за спиною і зомліли. Він уже зовсім не відчуває своїх пальців* (О. Копиленко); — *Щось у мене пальці зомліли... Що то значить старість* (Ю. Логвин).

ЗОМЛІ́ЛИЙ, *рідше* **ЗІМЛІ́ЛИЙ,** а, е. Дієпр. акт. до **зомлі́ти, зімлі́ти.** *І віднесли в шпиталь зомлілую дівчину. І прийняли її там сестри милосердні* (Леся Українка); *Взяв* [Петро] *зомлілого від болю Марка, мов малу дитину, і поніс на лежанку* (А. Чайковський); *Ось він вже дійшов кінця і втомлено став. Спершись на лопату, він важко розгинав зомлілу спину* (Г. Епік); *Петро поводить зімлілою шиєю, крутить головою, щоб прийти до пам'яті* (І. Багряний); *Буено ледве стояв, але мусив гамувати нерви, хоч коліна йому тремтіли від утоми, а зомлілі руки насилу тримали нестерпно важку ношу* (І. Білик).

ЗОМЛІ́ННЯ, *рідше* **ЗІМЛІ́ННЯ,** я, *с.* Стан за знач. **зомлі́ти, зімлі́ти** 1. *З великої розсіченої рани текла кров. Жовтява блідість обличчя свідчила про глибоке зомління* (Ю. Смолич); *Я ніколи не забуду ці переповнені вокзали, жінок з дітьми на руках, задуху, сварки, зімління вагітних* (Ю. Андрухович); *Коли мадонна Берітола очутилась із зомління — Куррадова жінка й Спіна турботливо одволали її холодною водою* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗОМЛІ́ТИ *див.* **зомліва́ти.**

ЗО́НА, и, *ж.* 1. Пояс, смуга, простір між якими-небудь межами, двома лініями чи вздовж якої-небудь лінії. *Коли прифронтова зона залишилася позаду, Панько попрощався з обома інженерами .. і зник у перелісок* (І. Сенченко); *Наказують зупинитися, залягти. Бо далі — зона, яку вже простілюють німці з лісу* (Є. Доломан).

2. *яка, чого.* Певний простір, район, територія, які характеризуються спільними ознаками. *Побудовані і будуються нові села, що їх переносять із зони затоплення* (О. Довженко); *У головній зоні українського антропологічного типу, особливо на південному заході, темне забарвлення волосся й очей репрезентоване якнайвиразніше* (В. Домонтович); // Пояс або широка смуга земної поверхні, що має певні фізико-географічні особливості. *За природними особливостями земну кулю можна поділити на природні пояси, або зони, які характеризуються певними особливостями клімату, рослинного і тваринного світу* (з навч. літ.); *На півночі* [України] .. *простягається лісова зона, так зване Полісся* (І. Цюпа); *Безмежна степова зона була справжнім раєм для кочовиків* (Д. Білий).

3. *(перев. з великої літери).* Заражена радіацією після аварії на Чорнобильській АЕС у квітні 1986 року площа радіусом тридцять кілометрів, визнана небезпечною для здоров'я й життя людей. *Навколо церкви великими гранітними каменями утворено два концентричні кола. Це згадка про Чорнобиль — число брил граніту дорівнює кількості українських сіл, які опинилися в Зоні* (з наук.-попул. літ.); *Довелося організувати відстріл вовків, бо їх розвелося в Зоні надмірно* (з газ.).

4. *жарг.* Табір або колонія як місце ув'язнення людей; територія такого табору, колонії. *Можна жити і так — все життя утікаючи з зони, можна навіть писати — на вітер, обривками слів...* (О. Забужко); *Стосунки між ув'язненими на зоні регулюються неписаними правилами та нормами, відмінними від тих, що передбачені законом* (з газ.).

(1) Во́єнна зо́на — особлива територія, на якій діють закони воєнного часу. *Покоління киян і приїжджих уявлення не матимуть про те, що відбувалося тут влітку року 1943, коли гітлерівці вигнали всіх мешканців з міста, а центральну частину оголосили воєнною зоною і розстрілювали на місці кожну зустрінуту живу душу* (Ю. Яновський); *Я .. зробив для себе висновок: ніколи й ні за яких обставин не можна потрапляти до рук противника, якщо працюєш у воєнній зоні* (Л. Кононович); **(2) Зо́на відпочи́нку** — традиційно використовувана природна або спеціально створена територія для відпочинку населення. *І зовсім забув* [Дмитро Іванович], *що оця лука, оцей деснянський берег був зоною відпочинку академії* (Ю. Мушкетик); *До ваших послуг зал з більярдним столом, ігрова дитяча кімната, тренажерний зал, басейн, фінська сауна, зона відпочинку з мангалом і альтанками, настільний теніс* (з газ.); **(3) Зо́на о́бстрілу** — певний простір, який обстрілюється або може бути обстріляний артилерією, снайперами і т. ін. *Човен повз по ґрунту, намагаючись вислизнути з зони обстрілу* (М. Трублаїні); *Марія кинулася вперед, перескочила зону обстрілу і, припавши на коліна, слухала, як б'ється серце* (В. Кучер); **(4) Саніта́рно-захисна́ зо́на** — вільна територія, розташо-

вана між промисловим підприємством та житловими будовами. *У санітарно-захисній зоні забороняється проживання населення, а також установлюються обмеження на виробничу діяльність* (з навч. літ.); *За проектом мали бути виділені кошти на відселення людей, які проживають у межах санітарно-захисної зони* (з газ.).

△ **(5) Аномáльна зóна** — певне місце, простір, де спостерігаються різноманітні аномалії. *Під час дослідження аномальних зон науковці приділяють особливу увагу показникам магнітного поля, поведінці тварин, фізичним і психічним відчуттям* (з наук. літ.); **(6) Батіáльна зóна** — те саме, що **батіáль.** *У період глобального опускання рівня океану шар кисневого мінімуму впливав на кількість органічної речовини в межах батіальної зони* (з наук. літ.); *Слабкий рівень освітлення характерний лише для верхньої частини батіальної зони* (з навч. літ.); **(7) Безáтомна зóна** — територія, вільна від атомної зброї. *На території безатомної зони забороняється виробляти та нагромаджувати ядерну та водневу зброю* (з навч. літ.); *Загострення міжнародних конфліктів мало б спонукати людство до розширення меж безатомної зони* (із журн.); **(8) Бýферна зóна** — спеціальна територія, район, місцевість, що розташовані між іншими районами, які потребують захисту для збереження ландшафту, територіальної цілісності, функціонування чого-небудь і т. ін. *У сучасному суспільстві буферні зони створюються для запобігання насильству, збереження природного навколишнього середовища, захисту житлових та комерційних зон від промислових аварій, стихійних лих тощо* (із журн.); **(9) Винятковá економíчна зóна** — прилеглі до територіальних вод прибережної держави території моря й континентального шельфу завширшки до 200 морських миль від найближчої точки берегової лінії, у межах яких прибережна держава має право встановлювати особливий правовий режим. *Правовий режим виняткової економічної зони передбачає права, юрисдикцію й обов'язки прибережної держави* (з навч. літ.); **(10) Вíльна економíчна зóна** — частина території держави, на якій установлено вільний режим для іноземних інвестицій та пільгові економічні умови (сприятливий валютний режим, податкові пільги, низькі митні ставки, особливості трудового законодавства і т. ін.) для підприємців. *Важлива роль у формуванні й диверсифікації міжнародного виробництва належить спільним підприємствам та вільним економічним зонам* (з навч. літ.); *Вільні економічні зони є дієвим інструментом стимулювання економічної активності* (з газ.); **(11) Водоохорóнна зóна** — територія, що прилягає до території водного об'єкта, на якій установлюється спеціальний режим господарської та інших видів діяльності для запобігання забрудненню, замулюванню і т. ін. *На територіях природно-заповідного фонду, водоохоронних зон та інших територіях, що підлягають особливій охороні, застосування пестицидів забороняється* (з навч. літ.); *Для створення сприятливого режиму водних об'єктів уздовж морів, навколо озер, водосховищ та інших водойм установлюються водоохоронні зони, розміри яких визначаються проектами землеустрою* (з мови документів); **(12) Зóна вúдúмості** — ділянка простору, в якій хвильовий зв'язок між передавальною та приймальною сторонами здійснюється без ретранслятора. *Вахтовий помічник капітана з'ясовує параметри руху суден у зоні видимості* (з навч. літ.); **(13) Зóна відчýження** — заборонена для вільного доступу територія, що зазнала радіаційного забруднення. *Основне призначення зони відчуження — контроль поширення радіоактивних речовин, а також стану природних систем і техногенних об'єктів* (з навч. літ.); **(14) Зóни пустéль** — природні зони помірного, субтропічного й тропічного поясів, що утворюються в умовах дуже посушливого клімату. *Найпоширенішими рослинами в зоні пустель Північної півкулі є верблюжа колючка, лишайники та фінікові пальми* (з наук.-попул. літ.); *Значна територія північної частини Африки представлена зонами пустель* (з навч. літ.); **(15) Офшóрна зóна,** *екон.* — територія спільного підприємництва, на яку залучаються іноземні капітали через надання податкових та інших пільг у проведенні фінансово-кредитних операцій з іноземними резидентами в іноземній валюті. *Основою фінансових зловживань із застосуванням можливостей офшорних зон є міжнародні економіко-правові взаємовідносини закордонних і вітчизняних структур* (з наук. літ.); *Перспектива мати солідний рахунок у швейцарському банку чи в якійсь офшорній зоні помутила мені розум* (Г. Тарасюк); **(16) Прирóдна зóна (смýга)** — територія із сукупністю певних фізико-географічних особливостей. *Найхарактернішою зовнішньою ознакою природної зони є рослинний покрив, за яким більшість зон дістали свої назви* (з наук.-попул. літ.); *На теренах України розташовані три природні смуги: степова, лісостепова та мішаних лісів* (з навч. літ.).

ЗОНÁ, и́, *ж.* Грибкова хвороба хлібних злаків; сажка. *Колос, уражений спорами зони, на початку молочної стиглості зерна має інтенсивно зелений колір із синім відтінком* (з наук. літ.); *Уражаються грибками зони тільки злакові рослини* (з навч. літ.); *Ціла ланка людей перевіряла на процент вологості яровизоване .. насіння вівса; протравлювала його розчином формаліну від зараження зоною* (Є. Кротевич).

ЗОНÁЛЬНИЙ[1], а, е. Стос. до зóни (у 2 знач.). *У масовому матеріалі фауністичних решток пізньопалеолітичних стоянок простежується переважно зональне поширення окремих видів тварин* (з наук. літ.); *Ліси є зональним типом рослинності для пониззя р. Ворскли* (з наук.-попул. літ.); *Степовим фітоценозам притаманна стійка структура, зумовлена дією зональних кліматичних факторів* (з навч. літ.); *Зональний тип рослинності Лівобережної України репрезентований дібровами та лучними степами* (із журн.).

ЗОНÁЛЬНИЙ[2], а, е. Викликаний, спричинений зонóю. *В ураженому колосі замість зерна утворюються округлої форми зональні мішечки, в яких міститься багато спор зони* (з навч. літ.).

ЗОНÁЛЬНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Розташування зóнами (у 2 знач.). *Аналіз ґрунтового покриву і його зональності показав, що на досліджуваній території клімат був доволі вологим* (з наук. літ.); *Зональність рослинного покриву зумовлює відповідне поширення певних видів тварин* (з наук.-попул. літ.); *Диференціація тепла на нашій планеті — основа широтної зональності й висотної поясності рослинного покриву та ґрунтів* (з навч. літ.).

ЗОНД, а, *ч.* 1. Медичний інструмент у формі стрижня, еластичної трубки і т. ін. для введення в порожнини тіла з діагностичною, лікувальною метою або як розширювач. *Введення шлункового зонда протипоказане за наявності в пацієнта шлункової кровотечі, звуження стравоходу, аневризми аорти та вад серця* (з наук. літ.); *Багато медичних інструментів із бронзи, срібла, кістки (пінцети, гачки, зу-*

била, зонди, голки, ложечки тощо) знайдено під час розкопок міст і некрополів Північного Причорномор'я (з навч. літ.); *Лікар вже обмацував рану, щось колупав у ній блискучим стальним зондом* (З. Тулуб).

2. Повітряна куля із самописними приладами, яку запускають у верхні шари атмосфери для спостереження за метеорологічними явищами. *Створюється проект всебічного вивчення екваторіальної аномалії в іоносфері за допомогою спеціальних ракет у формі зондів* (з наук.-попул. літ.); *Ті зонди являли собою пристрої, які вільно плавали в повітрі і підіймалися на тридцять-сорок кілометрів. Вони автоматично передавали вниз по радіо дані про температуру, розрідженість повітря і рух горішніх шарів земної атмосфери* (В. Владко).

3. Металеве свердло для дослідження глибоких шарів ґрунту. *Комплекс каротажних робіт було доповнено акустичним та індукційним каротажем з імпортними зондами* (з газ.).

4. Металевий електрод для визначення електричного потенціалу в чому-небудь. *Прикладаючи зонди до двох точок електропровідного паперу, можна за допомогою гальванометра виміряти різницю потенціалів між цими точками* (з навч. літ.).

5. Суднова апаратура для контролю параметрів риболовного трала і підводної обстановки під час тралення. *Мережевий зонд може контролювати підводну обстановку та параметри лову риби дистанційно, безпосередньо з рибопромислового судна* (з навч. літ.).

6. Елемент приладу, признач. для вимірювання деформацій, що виникають при підвищених температурах. *Для вимірювання малих деформацій трубчастих зразків використовують тензометр із гнучкими вимірювальними елементами та зв'язаними з ним вимірювальними зондами* (з наук. літ.).

ЗОНДА́Ж, а́жу, *ч.* Те саме, що **зондува́ння.** *Попередній діагноз лікаря підтвердився зондажем шлунка* (із журн.); *XX століття позначене масовим зондажем земної кори та морських глибин* (з навч. літ.); *Рейтинг одночасно є і зондажем, і фактором впливу на формування суспільної думки* (з газ.).

ЗОНДА́ЖНИЙ, а, е. Те саме, що **зондува́льний.** *Діагностичний огляд шлунка та дванадцятипалої кишки проводять у зондажному кабінеті, який оснащений спеціальним обладнанням* (з навч. літ.); *Зондажне опитування є часто використовуваним та ефективним методом соціологічних досліджень* (з публіц. літ.).

ЗОНДЕРФЮ́РЕР, а, *ч., іст.* У Німеччині під час нацистського режиму — особа без належної військової підготовки, яка призначалася виконувати обов'язки офіцера у сферах, де була необхідна відповідна професійна компетентність (медична, лінгвістична, інженерна і т. ін.). *По деякому часі зондерфюрер Вайз з військової пропаганди запросив Якова на приватну вечірку* (У. Самчук); *Перекладач, молодий прогонистий зондерфюрер, з нахабними очима, схованими за скельцями пенсне, відкашлювався, прочищаючи горлянку для затяжної мови* (П. Загребельний).

ЗОНДУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для зондування. *Медсестри хірургічного відділення повинні знати всі загальнохірургічні медичні інструменти, зокрема й зондувальні* (з навч. літ.); *Зондувальний підсилювач, за допомогою якого досліджують електромагнітні поля живих організмів, дозволяє вловлювати навіть дуже слабкі сигнали* (з наук. літ.).

ЗОНДУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зондува́ти.** *Зондування правих порожнин серця досягається введенням зонда через верхню порожнисту вену або нижню порожнисту вену* (з наук. літ.); *За допомогою зондування травного тракту зі шлунка видаляють гази, беруть рідину для подальшої діагностики та призначення належного лікування* (із журн.); *Коли ми не маємо рентгенологічних даних, не зробили зондування, ми не можемо робити ніяких остаточних висновків* (Б. Антоненко-Давидович); *Дистанційне зондування нижніх шарів атмосфери ґрунтується на ефектах взаємодії електромагнітних та звукових хвиль з повітрям* (з навч. літ.); *На заболочених ділянках слід проводити зондування болота й підстилаючих ґрунтів через кожні 100–200 м* (з наук. літ.); *Спосіб акустичного зондування океану полягає у випромінюванні складного сигналу, прийманні його у віддаленій точці* (з наук.-попул. літ.); *Будь-яку рекламну кампанію варто починати із зондування аудиторії, якій пропонуватиметься продукт* (із журн.).

△ **(1) Сліпе́ зондува́ння,** *мед.* — стимулювання відтоку жовчі з жовчного міхура різними жовчогінними засобами. *Сліпе зондування забезпечує розкриття жовчних проток, скорочення жовчного міхура та відтік застояної жовчі з жовчовивідних шляхів і печінки* (з наук. літ.); *У народній медицині для сліпого зондування найчастіше використовують теплий відвар шипшини, до якого додають сорбіт або інший замінник цукру* (із журн.).

ЗОНДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *кого, що.* Визначати стан певного органа, характер захворювання за допомогою зонда (у 1 знач.), а також застосовувати зонд з лікувальною метою. *Закупорені слізні канали зондують, після чого лікар призначає хворому відповідні антибіотики* (з навч. літ.); *Після закінчення коледжу медсестри можуть виконувати усі види ін'єкцій, накладати пов'язки, готувати хворого до наркозу, операції, а також зондувати шлунок* (із журн.).

2. *що.* Досліджувати яке-небудь середовище за допомогою зонда (у 2–6 знач.). *Радіолокатор діє як рентген атмосфери, дозволяючи зондувати хмарність над тим чи іншим районом* (з газ.); *Сучасні новітні технології дають змогу дистанційно зондувати поверхні інших планет Сонячної системи* (з наук.-попул. літ.); *Гідроакустичні прилади підводного човна безперервно зондували весь простір навколо* (з наук.-попул. літ.).

3. *кого, що, перен.* Попередньо обережно з'ясовувати що-небудь у когось. *Із наближенням виборів усе більше депутатів починають зондувати свій потенційний електорат* (з газ.).

◊ **(1) Зондува́ти / позондува́ти (прозондува́ти, прома́цати,** *рідко* **прощу́пати) ґрунт** — попередньо розвідувати, з'ясовувати що-небудь. *Він почав зондувати ґрунт, щоб пробратися до Києва* (П. Колесник); *Мамій вирішив ретельно промацати ґрунт щодо можливості одруження з Тетяною* (С. Добровольський); *Бронко зразу зміркував, що через цю дівчину можна було б прощупати ґрунт на фабриці Гольдштрома* (Ірина Вільде).

ЗОНДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. Обстежуватися або лікуватися зондуванням. *Для очищення печінки та жовчного міхура в домашніх умовах зондуватися необхідно вранці, випивши натще шипшинового чаю або склянку свіжого гарбузового соку* (з газ.).

2. Пас. до **зондува́ти.** *Під час дослідження ґрунтові нашарування зондувалися на глибину до 20 м* (з наук.-попул. літ.); *За допомогою резонансного комбінаційного розсіювання зондується структура клітини* (з наук. літ.).

ЗО́НІВСЬКИЙ, а, е, *жарг.* Прикм. до **зо́на** 4. *У свідомості та психіці дітей, народжених у концтаборах, назавжди залишився болючий слід від зонівських умов проживання та ставлення до ув'язнених* (з мемуарної літ.); *Неподалік пограбованого котеджу правоохоронці затримали чоловіка із численними зонівськими татуюваннями* (з газ.).

ЗО́НІНГ, у, *ч., спец.* Містобудівна документація, що визначає особливості використання певної території для містобудівних потреб. *Функціональне призначення запланованої забудови, її площа, кількість паркувальних місць, транспортне та інженерне забезпечення регламентуються зонінгом* (із журн.); *Зонінг передбачає спорудження нових магазинів, кафе, розважальних закладів, шкіл та дитячих садочків у нових житлових комплексах* (з газ.).

ЗО́НІНГОВИЙ, а, е, *спец.* Стос. до зонінгу. *Затверджений повноважним органом міського самоврядування зонінговий акт є офіційним документом, який визначає правила власників земельних ділянок щодо їх використання* (з наук. літ.); *Забудовники повинні керуватися не лише зонінговою документацією, але й законодавчими актами з охорони та збереження історико-архітектурної спадщини міста* (з газ.).

ЗО́ННИЙ, а, е. Стос. до зо́ни (у 1, 2 знач.). *Особливої уваги заслуговують наукові дослідження зонного механізму утворення дощу з конвективних хмар* (з наук. літ.); *Зонний захист.*

ЗО́НОВИЙ, а, е. Стос. до зо́ни (у 1, 2 знач.). *У підпорядкуванні найбільших вітчизняних операторів електрозв'язку є потужна інфраструктура, зокрема магістральні й зонові лінії зв'язку* (з газ.).

ЗОНТ, а, *ч.* 1. *розм.* Те саме, що **зо́нтик** 1; парасолька. *Усе узбережжя .. розквітло китайськими різнобарвними зонтами і квітчастими хусточками жінок* (О. Сизоненко); *Гуляють* [люди], *сидять на лавочках в затінку дерев, під зонтами за столиками морозиво їдять, милуються розквітлими трояндами* (Г. Тарасюк); *У вільному просторі в кінці класу їх — розчепірених зонтів — зібралася ціла армада. Зонти сушилися* (Любко Дереш).

2. Спеціальний пристрій або навіс над чим-небудь. *Основною конструктивною і композиційною особливістю споруди є уступчасті склепіння. Зонт верхньої частини склепіння піднімається над нижнім на 120 см* (з наук. літ.); *У приміщеннях громадського харчування витяжний (вентиляційний) зонт очищає повітря, забезпечуючи комфортні умови працівникам і відвідувачам* (з навч. літ.).

ЗО́НТИК, а, *ч.* 1. *розм.* Те саме, що **парасо́лька** 1. *Зложивши руки за спину і обпершись на високий і товстий з парусини зонтик, він стояв проти халабуди* (Панас Мирний); *Софія Леонівна вскочила в кабінет, вже убрана в дорогу, з зонтиком у руці, така весела, така радісна* (І. Нечуй-Левицький); *Гликерія поспішно, нервово бере з брички килим, який був на сидінні, свою кофту, зонтик, пальто і подає Іванові* (В. Винниченко).

2. *рідко.* Козирок для захисту очей від сонячного проміння. *На той гук та на крик .. вибіг Яшка, а за ним і сам суддя у довгій кожушанці, з зеленим зонтиком над очима* (Панас Мирний).

3. *бот.* Суцвіття рослин зонтикоподібної форми; парасолька (у 2 знач.). *Складний зонтик властивий більшості рослин родини зонтичних* (з наук. літ.); *На другий рік вирощування у моркви розвивається міцне стебло, що закінчується складним багатопроменевим зонтиком* (з газ.).

4. *зоол.* Форма тіла деяких безхребетних (у 3 знач.); парасолька (у 3 знач.). *Медузи мають численні щупальця по краях зонтика* (з газ.).

Я́дерна парасо́лька <Я́дерний зо́нтик> *див.* **парасо́лька.**

ЗО́НТИКОВИЙ, а, е, *бот.* Прикм. до **зо́нтик** 3. *У багнистих низинних місцях біля річок і ставків, а то й прямо у воді росте досить небезпечна зонтикова рослина — віха отруйна* (з навч. літ.); *У період цвітіння кущ бузини вкривається ажурними зонтиковими суцвіттями* (з газ.).

ЗОНТИКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий формою на зонтик (у 1 знач.). *Поширеними в савані є акації зі щільними зонтикоподібними кронами* (з наук.-попул. літ.); *Суцвіття кропу — зонтикоподібні з численними дрібними білими квітками* (з навч. літ.); *Медуза має зонтикоподібну форму тіла* (із журн.).

ЗО́НТИЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **зо́нтик** 1. *В африканських саванах крони дерев, як правило, мають зонтичну або грибоподібну форму* (з навч. літ.); *На безкрайньому трав'янистому просторі височіли величезні баобаби з розложистим гіллям, а зонтичні акації, здавалося, тримали на своїх плечах горизонт* (із журн.); *У народній медицині зонтичний золототисячник відомий своїми жовчогінними, знеболювальними й протизапальними властивостями* (з газ.).

2. *у знач. ім.* **зо́нтичні,** них, *мн.* Родина рослин із суцвіттям, що нагадує формою зонтик (у 1 знач.), до якої належить морква, кріп, петрушка і т. ін.; парасолькові (у 2 знач.). *Переважна більшість зонтичних — трави, лише деякі тропічні види — кущі та невисокі дерева* (з наук.-попул. літ.); *Квітів тут* [у Новій Зеландії] *мало, і їм бракує розмаїтості барв, майже немає однорічних рослин, але дуже багато папоротей, злакових і зонтичних* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ЗОНТОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий формою на зонт (у 1 знач.). *Через вену в проксимальному напрямку вводиться зонтоподібний уловлювач тромбів, що встановлюється на рівні зовнішньої клубової вени* (з наук. літ.); *Капелюшок печериць — м'ясисто-білий, із сіруватим чи рожевуватим відтінком, у молодих грибів — напівкруглий, потім стає зонтоподібним* (з газ.).

ЗОНУВА́ННЯ, я, *с., спец.* 1. Дія за знач. **зонува́ти.** *Зонування земель здійснюється у межах населених пунктів* (з мови документів); *Найближчим часом буде проведено зонування території морського узбережжя, розроблено концепцію розвитку відповідної інфраструктури* (з газ.).

2. Результат такої дії. *Біосферні заповідники, національні природні парки й регіональні ландшафтні парки мають внутрішнє зонування* (з наук. літ.).

ЗОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, спец.* Поділяти що-небудь на зо́ни (у 1, 2 знач.). *Зонувати міста необхідно з урахуванням правових, економічних та містобудівних реалій* (з наук. літ.); *Центр міста пропонують зонувати й обмежити зведення багатоповерхівок* (з газ.).

ЗОНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **зонува́ти.** *Будь-які землі зонуються з урахуванням вимоги щодо допустимих видів забудови та іншого використання земельних ділянок у межах окремих зон відповідно до правил забудови* (з навч. літ.); *Усі житлові приміщення повинні зонуватися відповідно до їх функціонального призначення* (із журн.).

ЗОО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **зоологічний** у 1 знач., напр.: з о о м а г а з и́ н, з о о п а́ р к; у 2 знач., напр.: з о о п с и х о л о́ г і я, з о о ф о́ б і я.

ЗООБА́ЗА, и, *ж.* Скорочення: зоологічна база. *Зообаза пропонує широкий вибір спеціальних продуктів для годування тварин* (з мови документів).

ЗООБЕ́НТОС, у, *ч., біол.* Сукупність тварин, які заселяють дно морських і прісних водойм. *Видовий склад зообентосу боліт дуже бідний, що пояснюється низьким вмістом кисню, наявністю метану в придонних шарах води та виходом інших токсичних газів з-під покладів торфу* (з наук. літ.); *Морські течії піднімають із придонних холодних глибоких шарів поживні речовини, що сприяє розвитку зообентосу, який є кормом для інших тварин* (з навч. літ.).

ЗООВЕТЕРИНА́РНИЙ, а, е. Стос. до вирощування, лікування та господарського використання тварин. *Тварини, які перебувають у карантинному приміщенні, потребують особливої уваги та нагляду зооветеринарних спеціалістів* (з навч. літ.); *Представники зооветеринарної служби ретельно обирають місце для будівництва тваринницького комплексу* (з газ.).

ЗООГЕО́ГРАФ, а, *ч.* Фахівець із зоогеографії. *Геологія і палеонтологія дають зоогеографу систему знань про викопні організми, геологічне датування, а також про стан поверхні Землі, який відповідає певному її віку* (з наук. літ.); *На території України зоогеографи виділяють сім фауністичних областей* (з навч. літ.).

ЗООГЕОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до зоогеографії. *Науковці виділяють Українські Карпати в самостійний зоогеографічний Карпатський округ* (з наук. літ.); *Зоогеографічні дані можуть бути основою для висловлення й перевірки гіпотез про історичне минуле Землі* (з наук.-попул. літ.); *Професор Київського університету О. Кістяківський на основі даних про поширення птахів здійснив зоогеографічне районування Закарпатської області* (з навч. літ.).

ЗООГЕОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Розділ зоології, що вивчає закони географічного поширення тварин та їхніх угруповань на земній кулі. *Картографування є одним із основних методів зоогеографії* (з навч. літ.); *Досягнення зоогеографії є надзвичайно цінними для захисту та збереження рідкісних видів тварин* (із журн.).

ЗООГІГІЄ́НА, и, *ж.* Наукова дисципліна, що вивчає вплив умов утримання тварин на їх здоров'я та продуктивність. *Ґрунтовні знання із зоогігієни дозволяють виробити санітарно-технічні норми утримання тварин* (з наук.-попул. літ.); *Зоогігієна вивчає вплив повітря, ґрунту, води, кормів, а також технології утримання, вирощування й догляду за тваринами на їхній організм* (з навч. літ.).

ЗООГІГІЄНІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до зоогігієни. *Недотримання ветеринарно-санітарних та зоогігієнічних вимог створює загрозу виникнення й поширення хвороб тварин* (з навч. літ.); *Температурні показники повітряного середовища корівника в холодну пору року не відповідали зоогігієнічним нормам* (із журн.).

ЗООЛА́ТРІЯ, ї, *ж., спец.* Релігійне поклоніння тваринам; культ тварин. *Одним із виявів зоолатрії було зображення богів у вигляді тварин або напівлюдей-напівтварин* (з наук. літ.); *У сучасних гуманітарних науках зоолатрія часто розглядається як первісна форма релігії* (з наук.-попул. літ.); *Зоолатрія була дуже поширена в Стародавньому Єгипті, де кожне плем'я шанувало свого покровителя-тварину* (із журн.).

ЗОО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із зоології. *Працюють у нього і геологи, і геофізики, і археологи, і фітопалеонтологи, і звичайні зоологи та ботаніки, і метеорологи, і, здається, навіть нумізмати* (М. Трублаїні); *Найкраще мати справу з природою: бути геологом, зоологом...* (О. Донченко); *Варто ретельно вивчати досвід блискучих популяризаторів науки, таких як лікар і кібернетик М. Амосов, зоолог К. Лоренц, генетик Ш. Ауербах, натураліст, письменник і художник Е. Сетон-Томпсон та багато інших* (з наук.-попул. літ.).

ЗООЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до зоології. — *У мене випав тоді щасливий рік на ведмедів. Я трьох поклав, вагою до десяти пудів. Одного подарував для зоологічного кабінету Медико-хірургічної академії* (О. Іваненко); *Учені-зоологи організовують експедиції, які збагачують наукові зоологічні фонди* (із журн.).

2. *перен.* Дуже грубий, жорстокий, звірячий. *З зоологічною емоційністю, користуючись найменшими нагодами, заводив він механіку причіпок* (В. Барка); *Всі їхні зусилля й наміри базувалися або на зоологічній ненависті до слабіших, на амбіції зверхності, або на параноїдальних комплексах* (О. Бердник).

Зоологі́чний музе́й *див.* **музе́й; Зоологі́чний парк (сад,** *рідше* **садо́к)** *див.* **парк.**

ЗООЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Комплексна біологічна наука про тварин. *Микола Феофанович Кащенко — один з перших українських академіків, доктор медицини та зоології, засновник Київського зоологічного музею, акліматизаційних садів у Томську та Києві* (з наук.-попул. літ.); — *Уяви, він не кинув своєї зоології, працює, пише статті, виступає з лекціями* (О. Іваненко); *Ночами після роботи Клименко висиджував над книгами, самотужки опанував латинь, яка йому була необхідною для серйозних занять зоологією* (О. Гончар); // Навчальна дисципліна з цієї галузі знань. *Тепер в народній однокласовій школі вчать багато всякої всячини: і граматику, і географію, і зоологію, і ботаніку, і астрономію, і історію* (І. Франко); *А із зоології вчитель таку якусь йому двійку вивів, ніби з напуском, як штани в халявах* (Остап Вишня); *Якщо я охоче вивчав анатомію, зоологію та фізику, то до ботаніки ставився байдуже, а за хімію навіть не взявся* (Б. Антоненко-Давидович); // *розм.* Підручник із цієї дисципліни. *Вище йшли підручники для старших класів: ботаніка, зоологія, алгебра* (В. Кучер); *Раз у раз чути: — А де моя зоологія? — Ой, я кеди загубив! — Люди! Зошита мого ніхто не бачив?* (В. Нестайко).

ЗООМАГАЗИ́Н, у, *ч.* Скорочення: зоологічний магазин. *Пані Женя навіть вирішила поїхати до зоомагазину і купити справжню живу* [жабу] (Люко Дашвар); *У зоомагазині можна не лише обрати улюбленця, але й отримати кваліфіковану консультацію щодо його харчування* (із журн.); *Екзотичні тварини періодично з'являються в зоомагазинах міста* (з газ.).

ЗООМА́СА, и, *ж., біол.* Загальна кількість живої органічної речовини тварин, що припадає на одиницю поверхні суші або об'єму води. *Багата рибою повновода річкова мережа лісостепу, теплий клімат і родючі ґрунти створювали сприятливі умови для розвитку рослинного та тваринного світу. Запас зоомаси тут у п'ять разів перевищував зоомасу степів* (з наук. літ.); *Біомасу суходолу, як і Світового океану, утворюють рослини (фітомаса) і тварини (зоомаса)* (з навч. літ.).

ЗООМОРФІ́ЗМ, у, *ч.* У багатьох релігіях — уявлення богів і духів у образі тварин. *Хоча єгипетські божества стали набувати антропоморфних рис, зооморфізм не був повністю відкинутий: богиня Баст зображувалася у вигляді жінки з головою кішки, а бог Тот — у вигляді чоловіка з головою ібіса* (з наук. літ.); *У найдавніших прислів'ях можна знайти натяки на епоху матріархату, залишки зооморфізму та антропоморфізму* (з наук.-попул. літ.); *Важливими рисами трипільського мистецтва є його антропоморфізм та зооморфізм* (з навч. літ.).

ЗООМОРФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до зооморфізму. *Він турячі — козла гірського — роги Прибив у себе на причілку, — може, На спогад про колишні полювання, .. А може, і виплачуючи дань Якимось давнім звичаям магічним, Зооморфічним чи яким там ще...* (М. Рильський); *Зооморфічні метафори мають чіткі та постійні оцінні конотації* (з навч. літ.); *Елементи тотемізму синтезувались у зооморфічні легенди — оповіді про перетворення людини у тварину* (із журн.).

ЗООМО́РФНИЙ, а, е. Який має вигляд певної тварини; твариноподібний. *Дослідження поховань свідчать про те, що в пізньому палеоліті людей ховали в одязі, оздобленому зооморфними прикрасами* (з наук. літ.); *Поряд з рослинним і підпорядкованим йому зооморфним орнаментом поширеним був також геометричний, наприклад, на тканинах у тюрків Алтаю, Монголії, у киргизів Єнісею* (з наук.-попул. літ.); *Під час розкопок були знайдені горщики з двома-чотирма вушками, вузькогорлі амфори, а також черпаки з крилоподібними чи зооморфними ручками* (із журн.).

ЗОО́НІМ, а, *ч., лінгв.* Власна назва (кличка) тварини. *В українській мові типовими є зооніми, утворені від звуконаслідувальних слів* (із журн.).

ЗООНІ́МІКА, и, *ж., лінгв.* Розділ ономастики, який вивчає власні назви тварин. *Однією з проблем зооніміки є те, що зооніми не завжди фіксуються в офіційних документах* (з наук. літ.); *Закономірності виникнення зоонімів, їх розвиток та функціонування залишаються малодослідженими питаннями зооніміки* (з наук.-попул. літ.).

ЗООНІМІ́Я, ї, *ж., лінгв.* Сукупність власних назв тварин. *Українська народна зоонімія функціонує переважно в усному мовленні* (з наук. літ.); *Зоонімія різних мов світу має свою специфіку, пов'язану з внутрішніми мовними законами* (з навч. літ.).

ЗООНО́З *див.* **зоонóзи.**

ЗООНО́ЗИ, ів, *мн. (одн.* **зоонóз,** у, *ч.), вет., мед.* Інфекційні та інвазійні хвороби тварин, які можуть уражати й людей. *Зоонози передаються людям від хребетних тварин* (з наук. літ.); *До зоонозів належать різноманітні орнітози, зокрема пташиний грип* (з навч. літ.); *В Україні контроль за зоонозами здійснюють обласні й районні санепідеміологічні та ветеринарні служби* (із журн.).

ЗООНО́ЗНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **зоонóз.** *Зоонозні інфекції частіше вражають дорослих, які доглядають тварин або переробляють тваринну сировину* (з навч. літ.); *Щоб уникнути зоонозних інфекцій, необхідно дотримуватися правил гігієни* (з газ.).

ЗООПА́РК, у, *ч.* Скорочення: зоологічний парк. *Вони сіли в таксі й поїхали до зоопарку. Переходячи від клітки до клітки й від вольєра до вольєра, Андрій Степанович оповідав Женчикові про вдачу звірів, їхню далеку батьківщину та способи, якими ловлять їх* (Б. Антоненко-Давидович); *Біля кас зоопарку юрмився люд* (О. Бердник); *А ще київські враження були пов'язані з зоопарком, куди його* [Митька] *водила бабуся* (Г. Усач).

ЗООПАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ патології, що вивчає явища, процеси і зміни, які відбуваються в організмах тварин. *У ветеринарній клініці працюють кваліфіковані фахівці із зоопатології, які можуть надати вчасну допомогу вашому улюбленцю* (із журн.).

ЗООПЛАНКТО́Н, у, *ч., біол.* Частина планктону, що складається з тваринних організмів. *Каховське водосховище зберігає високу залишкову біомасу зоопланктону* (з наук. літ.); *Стрімке збільшення фітопланктону в будь-якій водоймі впливає на кількісний та якісний склад зоопланктону* (з наук.-попул. літ.); *Зоопланктон верхових боліт найширше представлений коловертками* (з навч. літ.).

ЗООПСИХО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із зоопсихології. *Зоолог вивчає весь комплекс моделей поведінки та психічної діяльності тварини, намагаючись надалі спрогнозувати тип її реакції в тій чи іншій ситуації* (з наук. літ.); *Для більшості людей, які збираються завести або вже тримають у місті тварин, необхідною стає допомога зоопсихолога* (з наук.-попул. літ.).

ЗООПСИХОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до зоопсихології. *Переважна більшість методів зоопсихологічних досліджень зорієнтована на виконання твариною поставлених перед нею завдань* (з наук. літ.); *Дресирування собаки не повинно обмежуватися лише відвідуванням зоопсихологічної школи, важливим є набуття твариною власного досвіду, умінь і навичок* (з навч. літ.).

ЗООПСИХОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь психології, що вивчає психіку й поведінку тварин. *Дані зоопсихології часто використовуються в антропології, зокрема, у вирішенні проблеми походження людини* (з наук. літ.); *Неможливо уявити розвиток зоопсихології без широковідомої еволюційної теорії, розробленої Ч. Дарвіном* (з навч. літ.); *Під його керуванням було вісімнадцять лабораторій: від радіофізичної аж до лабораторії зоопсихології* (М. Дашкієв).

ЗООСА́Д, у, *ч.* Скорочення: зоологічний сад; зоопарк. — *Які симпатичні пташки! Безперечно, вони будуть прикрасою зоосаду! Ах, які милі!* (Остап Вишня); *Микола покинув зоосад і вийшов на алею, що вела на Сумську вулицю* (В. Гжицький); *Система громадського контролю зоосаду створена для забезпечення належних умов утримання тварин* (з газ.).

ЗООСАДИ́ЗМ, у, *ч., мед.* Статеве відхилення, при якому статеве задоволення досягається катуванням або вбивством тварини. *Зоосадизм — один із різновидів статевих відхилень, причиною яких є різноманітні психічні розлади* (із журн.).

ЗООСАДИ́СТ, а, *ч.* Особа, схильна до зоосадизму. *За скоєні злочини зоосадист швидко опинився за ґратами* (з газ.).

ЗООСПО́РА *див.* **зооспóри.**

ЗООСПО́РИ, óр, *мн. (одн.* **зооспóра,** и, *ж.), біол.* Рухливі клітини багатьох водоростей та нижчих грибів, що служать для нестатевого розмноження. *Первинні зооспори після короткотривалої вегетації перетворюються на цисти, з яких потім проростають вторинні зооспори* (з наук. літ.); *Зооспори пересуваються у воді за допомогою джгутиків* (з навч. літ.).

ЗООТЕРАПІ́Я, ї, *ж., мед.* Терапія, що ґрунтується на використанні домашніх тварин у лікуванні психічних розладів людини, її фізичних вад і т. ін. *Якщо людина страждає алергією на шерсть тварин, то зоотерапія їй протипоказана* (з наук. літ.); *В Італії зоотерапію мають намір застосовувати в місцях громадської опіки, а також у психіатричних лікарнях, бо тварини допомагають боротися з нудьгою в ізоляції, поганим самопочуттям та депресією* (з газ.).

ЗООТЕ́ХНІК, а, *ч.* Фахівець із зоотехніки. — *Еге ж!.. Дитина!.. А подивись же круг себе на дітей. Той — юний садівник. Той — юний зоотехнік* (В. Нестайко); — *Тітка Ганя, твоя хрещена мама, відколи Василь їхній вчиться на зоотехніка в Теплику, не можуть ранку дочекатися, щоб до вас іти* (Г. Тарасюк).

ЗООТЕ́ХНІКА, и, *ж.* Наука про розведення, догляд, утримання та використання сільськогосподарських тварин. *Голові артілі доводиться думати .. про травопілля, про зелений конвеєр, про агротехніку, зоотехніку* (Остап Вишня); *Потім сів* [Дорош] *за стіл і став читати книжку по зоотехніці* [із зоотехніки], *очевидно, не стільки для того, щоб зрозуміти щось в ній, скільки для того, щоб заспокоїтись* (Григорій Тютюнник).

ЗООТЕХНІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до зоотехніки, зоотехнії. *Сагайдак склав для гуртка тваринників програму з зоотехнічного й ветеринарного мінімуму* (С. Добровольський); *На два-три роки молодший за Лободу Борис Сугак був посланий майже слідом за ним на зоотехнічні курси, а потім й інститут заочно закінчив* (Микита Чернявський); *Доведено значну зоотехнічну та економічну перевагу малокомпонентних комбікормів (у різних поєднаннях ячменю, пшениці, кукурудзи з горохом і соєю)* (з наук. літ.).

ЗООТЕ́ХНІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **зоотéхніка.** *Спеціальна зоотехнія вивчає окремі види сільськогосподарських тварин, а також питання технології виробництва тваринницької продукції* (з наук.-попул. літ.); *Загальна зоотехнія охоплює широке коло питань, пов'язаних із розведенням, годуванням, утриманням та зоогігієною всіх видів сільськогосподарських тварин* (з навч. літ.).

ЗООТОВА́РИ, ів, *мн.* Скорочення: зоологічні товари. *Консультант магазину зоотоварів допоможе вам правильно підібрати збалансоване харчування та комплекс вітамінів для домашніх тварин* (з газ.); *Пропонуємо зоотовари, ветеринарні препарати, вітаміни для ваших улюбленців* (з мови реклами).

ЗООТОМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до зоотомії. *У Харкові наприкінці XIX століття для відвідувачів були відкриті зоологічний, зоотомічний, етнографічний музеї, а також музей красних мистецтв і старожитностей* (з навч. літ.).

ЗООТОМІ́Я, ї, *ж.* Розділ біології, що вивчає будову організму тварин. *Студентам читали декілька предметів з курсу ветеринарних наук, у тому числі й зоотомію свійських тварин* (з наук.-попул. літ.).

ЗООФА́Г, а, *ч., біол.* Тварина, яка харчується тільки іншими тваринами. *У зоні промислового забруднення відбувається зменшення чисельності представників фітофагів при досить високій чисельності зоофагів* (з наук. літ.); *Особливу групу зоофагів утворюють комахи-кровососи й паразити* (з наук.-попул. літ.); *Мінімізація пестицидного навантаження сприяє збереженню природних корисних зоофагів, що знищують шкідливих комах і кліщів, не забруднюючи довкілля* (з навч. літ.).

ЗООФЕ́РМА, и, *ж.* Тваринницька ферма. *Багато країн виробляють шкіряні та хутряні вироби, тому на їхній території поширеними є відповідні зооферми* (з навч. літ.); *Під час екскурсії на зооферму діти побачили папуг, фазанів і павичів* (з газ.).

ЗООФІ́Л, а, *ч., мед.* Особа, схильна до зоофілії (у 2 знач.). *Актор просто шокував усіх новими фото з вистави, де він зіграв скандальну роль маніяка-зоофіла* (з газ.).

ЗООФІЛІ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до зоофілії (у 2 знач.), пов'язаний з нею. *Про зоофілічні нахили злочинця всі дізналися лише в залі судових засідань* (з газ.).

ЗООФІЛІ́Я, ї, *ж.* 1. *бот.* Перехресне запилення рослин за допомогою тварин (перев. комах і птахів). *Розрізняють такі види зоофілії: запилення комахами, птахами, молюсками, деякими ссавцями, наприклад кажанами, гризунами та ін.* (з наук. літ.).

2. *мед.* Різновид статевого відхилення, коли об'єктом сексуального потягу є тварина. *Деякі з артефактів недвозначно свідчать про те, що зоофілія, педофілія і гомосексуалізм існують приблизно стільки ж, скільки й людство* (з наук.-попул. літ.).

ЗООФІ́ЛЬНИЙ, а, е, *бот.* Стос. до зоофілії (у 1 знач.). *У процесі еволюції в зоофільних рослин та тварин, що запилюють їх, виробилися взаємні пристосування — певна будова, колір і запах квіток, особлива форма тіла тварин* (з наук. літ.).

ЗООФО́БІЯ, ї, *ж., мед.* Нав'язливий стан, що характеризується сильним страхом перед тваринами. *Як правило, зоофобія виявляється страхом людини лише до окремих видів тварин* (з наук. літ.); *Причиною виникнення зоофобії, як і багатьох інших фобій, часто є нещасний випадок* (з навч. літ.).

ЗООФО́Р, а, *ч., архт.* Фриз із рельєфним зображенням тварин або людей. *На зовнішній стороні арки під зоофором зберігся короткий напис у вигляді двовірша* (із журн.); *Вершину розвитку грецької класики знаменує зоофор Парфенона, на якому зображено святкову ходу на честь Афіни* (з газ.).

ЗООХО́РІЯ, ї, *ж., біол.* Поширення плодів і насіння рослин тваринами. *Рознесення плодів і насіння окремих рослин мурашками також відносять до зоохорії* (з наук. літ.); *Окрім міцних покривів, які захищають насіння від перетравлювання, рослини можуть мати й інші пристосування для зоохорії* (із журн.).

ЗООХО́РНИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **зоохóрія.** *Сухі зоохорні плоди мають різні гачечки й щетинки для прикріплення до шерстяного покриву тварин* (з навч. літ.); *Зоохорні плоди рослин найчастіше поширюються різними видами копитних, ведмедями, птахами й навіть комахами* (із журн.).

ЗООЦЕНО́З, у, *ч., екол.* Сукупність тварин, які спільно заселяють певний ареал за певних умов. *Зооценози степових схилів представлені типовими для різнотравно-типчакових степів угрупованнями безхребетних і хребетних тварин* (з наук. літ.); *Зооценози оброблюваних земель сформувалися на істотно трансформованих господарською діяльністю людини ділянках природних, меліорованих та рекультивованих сільськогосподарських угідь* (з наук.-попул. літ.).

ЗООЦИ́Д *див.* **зооциди.**

ЗООЦИ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **зооци́д,** у, *ч.).* Високоотруйні хімічні препарати із групи пестицидів, що використовуються перев. для боротьби з гризунами. *Для знищення гризунів у тваринницьких приміщеннях, коморах і на полях найчастіше використовують зооциди* (з навч. літ.); *Використання зооцидів у побуті може призвести до загибелі свійських тварин і птиці* (із журн.).

ЗО́ПАЛУ, *присл.* У стані сильного збудження; необачно. [Мелашка:] *Звісно, як Прохор ваш не зопалу одружився з Катрею, а по мислі, то вже певна річ, що промеж них мусить бути і лад і згода* (М. Кропивницький); *Батько шанобливими очима дивився на сина, на якого зопалу напустився був* (К. Гордієнко); *Сонце палить і палить, розбуджує в старому не так хміль випитих медів, як хміль гніву і кривди, не миттєвої, видно, не зопалу вибухлої, а такої, що днями й ночами накипала тут, на Скарбному* (О. Гончар); // У перший момент після чого-небудь; не відчувши, не помітивши. *Поранено було й самого Гармаша, в руку. Зопалу був і не звернув уваги, думав — дряпнуло* (А. Головко); *І в ту ж мить так зненацька — лунка автоматна черга. Я аж підскочив, зопалу й не збагну, звідки б'ють* (Є. Доломан).

ЗОПРІВА́ТИ *див.* **зіпріва́ти.**

ЗОПРІ́ЛИЙ *див.* **зіпрі́лий.**

ЗОПРІ́ЛІСТЬ *див.* **зіпрі́лість.**

ЗОПРІ́ТИ *див.* **зіпріва́ти.**

ЗОПСО́ВАНИЙ *див.* **зіпсо́ваний.**

ЗОПСО́ВАНІСТЬ *див.* **зіпсо́ваність.**

ЗОПСУВА́ННЯ *див.* **зіпсува́ння.**

ЗОПСУВА́ТИ *див.* **зіпсува́ти.**

ЗОПСУВА́ТИСЯ *див.* **зіпсува́тися.**

ЗОПСУ́ТИ *див.* **зіпсува́ти.**

ЗОПСУ́ТИЙ *див.* **зіпсу́тий.**

ЗОПСУ́ТИСЯ *див.* **зіпсува́тися.**

ЗОПСУ́ТІСТЬ *див.* **зіпсу́тість.**

ЗОПСУТТЯ́ *див.* **зіпсуття́.**

ЗОПХНУ́ТИ *див.* **спиха́ти.**

ЗО́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зора́ти.** *Куксиха вийшла на свою толоку, щоб огледіти землю, зорану на жито* (Ганна Барвінок); *Навкруги чорніло зоране поле, а згори, від повного місяця, лилось блакитне холодне сяйво* (М. Коцюбинський); *То був дух щойно зораної землі, шерхіт озимини, що, заклякла під снігом, солодко потягувалася, випростуючи зелене пагіння* (В. Дрозд); *Василь Карпович побачив безмежну рівнину, зорану воронками. Тут пройшла війна* (О. Донченко); *Та вогонь розмову обрива, Зорана двигтить передова* (М. Рудь); *Тур нахмурив високе, зоране зморшками чоло* (В. Малик); *Вона* [мати] *задумалась. Худенька, обличчя зоране зморшками* (В. Хрущак); // **зо́рано,** *безос. пред. Де поле зорано, — меди пшениць пливуть* (М. Рильський); *Навкруг Будутина багато вже було зорано землі, люди будували хижі, довбали човни* (С. Скляренко); // *у знач. ім.* **зо́ране,** ного, *с.* Те, що зоране, оброблене плугом (про землю, ґрунт). *З дитинства пам'ятаю той весняний і щемкий запах, коли йдеш по зораному, а ноги грузнуть у теплій родючій землі* (з мемуарної літ.).

ЗОРА́ТИ *див.* **зо́рювати.**

ЗОРГАНІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зорганізува́ти.** *Вже знайшлися друкарі, проте до роботи братська друкарня ще не приступала, бо не була вона остаточно зорганізована* (І. Огієнко); *На вільних землях зорганізовані були на втікачів лови* (М. Коцюбинський); *Київська Русь виступає вже як добре зорганізована державна структура на велетенській території* (Д. Павличко); *Запорожжя на самому початку шістнадцятого століття — військо правильне, вишколене, в якому кожен виконує відому йому службу. Військо це зорганізоване у .. громаду, де усі рівні* (Г. Колісник); *Коло мікрофона стоять вже не лише зорганізовані Базилем хористи. Там стоять вже всі* (О. Лисяк).

2. *у знач. прикм.* Який зорганізувався. *Право панщини, на їх* [селян] *думку, — право насильства озброєних і зорганізованих людей над безборонними й роздробленими* (І. Франко).

3. *у знач. прикм., перен.* Те саме, що **організо́ваний** 4. — *Ви полохливий характер, — сказала* [пані Марко] *мені раз, — .. належите до тих тонко зорганізованих натур, що вже краснiють* [червоніють], *коли їм лиш на долоню глянути* (О. Кобилянська).

ЗОРГАНІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗОРГАНІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *що.* Те саме, що **організо́вувати** 1; створювати, засновувати щось, започатковувати існування чого-небудь. *Зорганізували вони ще до імперіалістичної війни кооперативну друкарню* (Ирина Вільде); *Із придонських областей рушили болгарські орди на захід; на їхньому місці зорганізували свою державу хозари* (з наук. літ.).

2. *що.* Те саме, що **організо́вувати** 2; улаштовувати, готувати що-небудь. *Вона жила з того, що примудрялась зорганізовувати якісь елітні акції широкого спрямування* (Є. Кононенко); *Кожного року випускники зорганізовують для першокласників свято Букваря* (з газ.); [Гуральський:] *Поміж робітниками мусите заслужити довір'я. Зробіть якесь замішання, .. зорганізуйте страйк, ми вас заарештуємо, потім випустимо...* (Мирослав Ірчан).

3. *кого, що.* Те саме, що **організо́вувати** 3; об'єднувати, згуртовувати кого-небудь з певною метою. *Багряний залишив .. підкреслення олівцем під рядками, що засвідчує пильну увагу до настанови Липинського про потребу політикові мати належну ідеологічну підготовку, перш ніж розпочинати якусь важливу справу, братися зорганізовувати і вести за собою маси* (О. Шугай).

4. *що.* Те саме, що **організо́вувати** 4; надавати чому-небудь організованого характеру. — *Сагайдачний зорганізував козацтво, як ніхто другий до нього і після нього* (А. Чайковський); — *Довелося добре зорганізувати військові дружини, щоб не датися* [ногайцям та татарам]! (Г. Колісник); *Колись ти спіткав жінку, яка заопікувалася тобою, зорганізувала тобі життя* (Ю. Винничук).

ЗОРГАНІЗО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗОРГАНІЗУВА́ТИСЯ,** у́ємося, у́єтеся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Те саме, що **організо́вуватися** 1; створюватися, засновуватися, виникати. *Останнім часом зорганізовується велика кількість волонтерських організацій і благодійних фондів* (з газ.); *При аматорах зорганізувався невеличкий хор, у котрім було чимало школярів* (із журн.); *Збори ухвалили відповідне рішення, зорганізувалася ініціативна група, якій було доручено підготувати установчі документи* (з газ.).

2. Те саме, що **організо́вуватися** 2; згуртовуватися з певною метою. *Ах, як тоді на сцені хотілося грати!.. І що ж би ви гадали: зорганізувалися... Отак зібралися, поговорили, поміркували й вирішили: — Гратимемо!* (Остап Вишня).

3. *тільки 3 ос.* Набувати організованого характеру. *У відповідь на релігійні польські утиски український народ швидко зорганізувався й міцною лавою став за свою віру* (І. Огієнко).

ЗОРГАНІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зорганізува́ти.** *Дійсно, може, мене кличе обов'язок взяти на себе перші труди зорганізування школи* (Уляна Кравченко); *Я вже перше згадував, що у нас служив майор жандармерії і йому завдячували ми зразковим зорганізуванням жандармерії та зразковою її службою* (А. Чайковський).

ЗОРГАНІЗУВА́ТИ *див.* **зорганізо́вувати.**

ЗОРГАНІЗУВА́ТИСЯ *див.* **зорганізо́вуватися.**

ЗОРЕ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **зоря́** у 1 знач., напр.: з о р е з н а́ в е ц ь, з о р е л і́ т; у 5 знач., напр.: з о р е н о́ с н и й; у 7 знач., напр.: з о р е п а́ д.

ЗОРЕВИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **зо́ряний** 1. [П а д у ч а з і р к а:] *Ллючи іскри зореві, Сюди я впала з неба* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); * Образно. *Мовчать в траві невидні скрипалі, палає захід в зоревім пожарі...* (В. Сосюра).

ЗОРЕЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч., розм.* Те саме, що **астро́лог.** *Раб розсунув заслону, і на терасу вступив літній вже чоловік — Адріанів зорезнавець і складач гороскопів* (Н. Королева); *От, щоб горю пособити, Вдався він* [цар Дадон] *до мудреця, Зорезнавця і скопця* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ЗОРЕКРИ́ЛИЙ, а, е, *поет.* Який має на крилах зорі (у 5 знач.). *З окопів дивилися, як за селом Винищувач наш .. зорекрилий, За "юнкерсом" гнався в зеніт голубий...* (І. Нехода); *З-за круч вигулькнув меткий, як оса, "месершміт", завиваючи, накинувся на гурт зорекрилих бомбардувальників* (О. Бердник).

ЗОРЕЛІ́Т, льота, *ч.* Літальний апарат для польоту в космос (у фантастичних творах, у публіцистиці). *Наш зореліт був схожий на дві тарілки, стулені денцями одна до одної* (М. Білкун); *Навіть у межах однієї планетної системи не можна встежити за переміщенням усіх дрібних об'єктів — чи то метеоритів, чи астероїдів, чи зорельотів* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Уявімо собі фантастичний зореліт, який, летячи до чорної діри, щосекунди посилає на Землю сигнал* (з навч. літ.).

ЗОРЕНО́СЕЦЬ, сця, *ч., рідко.* Той, що носить зорю (у 5 знач.). *Здавалось, якісь зореносці, обійшовши землю, вибирались до нас на гору з корогвами, з бунчуками, з радісними сурмами, високо підіймаючи вперед золоту зорю* (С. Васильченко).

ЗОРЕНО́СНИЙ, а, е, *поет., уроч.* 1. Який має на собі зорю (у 5 знач.). *Танк зореносний на битву помчав громить завойовників орди* (В. Сосюра).

2. *перен.* Осяяний славою, величний. *Яке зухвальство розумом збагнуть зміст зореносних віковічних літер, космічну сталість і безмежжя суть...* (П. Мовчан).

ЗО́РЕНЬКА, и, *ж.* 1. Пестл. до **зоря́** 1, 2. *Іду було стежкою — уморюсь, Чи котиться сонечко — подивлюсь; Бо все тільки з зореньки я й ждала, Щоб темная ніченька настала* (Я. Щоголів); * У порівн. *Наум бачить, що Маруся зовсім змінилась на лиці: стала собі рум'яненька, як зоренька перед сход* [сходом] *сонця* (Г. Квітка-Основ'яненко).

2. *перен.* Пестливе називання дівчини, звертання до неї. *О гарна зоренько, коли краса твоя Розбила млу, то ти ж у сьому винна!* (І. Франко, пер. з тв. В. Шекспіра).

Ясна́ зо́ре (зо́ренько, зі́рочко) *див.* **зоря́.**

ЗОРЕПА́Д, у, *ч.* Падіння великої кількості метеорів. *Один з осінніх зорепадів, що інколи трапляються на півдні нашої країни, проносився перед очима Короткова* (В. Собко); *Високе небо рясним зорепадом струшувало зорі в темну Ташань і гасило їх там — одну за другою* (Григорій Тютюнник); *Про зорепад 1838 року їй довелося на екзаменах відповідати Миколі Павловичу .. В ніч з 12 на 13 листопада в Південній Америці почалося надзвичайне падіння зірок. Сотні тисяч метеорів розтинали небо* (О. Гончар); *Глибокий вересень шумить крилом качиним, і за вікном .. відчиненим червоних зір червоний зорепад* (М. Вінграновський); * У порівн. *Зникає сніг, як зорепад, Вже весна синіє* (А. Малишко).

ЗОРЕПЛА́ВАННЯ, я, *с.* Космічний політ (польоти) до зір. *Великий основоположник реактивної техніки і зореплавання Ціолковський залишив науці свою знамениту формулу, за якою можна визначити запас потрібного для міжпланетного корабля палива* (В. Владко); *Данило вже супроводив батька в його далеких розвідках на всюдиході, вів спостереження неба, шукаючи орбітальні станції, вивчав науку зореплавання...* (О. Бердник); *Одне з правил зореплавання стверджує, що швидкохідність корабля обернено пропорційна до його загальної маси* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗОРЕПЛА́ВЕЦЬ, вця, *ч., поет., уроч.* Людина, що здійснює політ у космос, до зір; космонавт. *Нас називають і астронавтами, і космонавтами, і зорельотчиками, і космольотчиками. Але найправильніше буде зореплавці* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗОРЕПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на зорю (у 1 знач.). *Серед космічного мороку, в неймовірній далині, вібрує, переливається примарним вогнем зореподібна куля* (О. Бердник); *Зображення малих планет мають зореподібний вигляд, тому їх координати визначаються з високою точністю* (з наук.-попул. літ.); *Імовірно, прототипами сережок із Харівського скарбу були зореподібні сережки середньодунайського типу, поширені у VII–VIII ст.* (з навч. літ.).

ЗОРЕУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **зіркоутво́рення.** *У зонах активного зореутворення генеруються потужні ударні хвилі, які поширюються в навколишньому міжзоряному середовищі та призводять до стискування сусідніх газопилових хмар* (з наук. літ.).

ЗОРЕ́ШЛИВИЙ, а, е, *діал.* Зоряний. *Якось сидить вона* [Катря] *під вербою, а ніч зорешлива та тиха* (Марко Вовчок); *Нічка була тиха, та зорешлива, та тепла* (Ю. Федькович); *Ніч була ясна, зорешлива* (Б. Лепкий); *— А ніч була зорешлива* (І. Пільгук).

ЗОРИ́НА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **зоря́** 1. *Небо після дощу випогодилось, стало таким чистим і таким синім. Золоті зорини появилися на висоті* (У. Самчук).

2. *перен.* Те саме, що **зо́ренька** 2. *Ось тьохнув щасно соловей — її ж нема! Ідуть хвилини, Земля, здається, аж горить... — А все нема, нема зорини!* (М. Старицький).

ЗОРИ́НКА, и, *ж., розм.* Зменш.-пестл. до **зори́на.** [Л ю б о в:] *В синім морі тануть золоті хмаринки, В небі ні зоринки* (Леся Українка); *Глибоке небо вгорі було чисте й спокійне, Дніпро велично котив до моря води свої — такі спокійні, що в них, як у дзеркалі, відбивалась кожна зоринка* (С. Скляренко); *Небо .. вкрилося трепетними самоцвітами зоринок* (Я. Гримайло).

ЗОРИ́НОЧКА, и, *ж., розм.* Пестл. до **зори́нка.** *Яка манісенька лежиш ти у труні, Моя зориночко досвітня, ясна зоре!* (М. Старицький); * У порівн. *Корабель пливе, аж Дунай реве, А мила сидить, як свіча горить. А дитиночка — як зориночка* (з народної пісні).

ЗОРИ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **зо́ряний.** *Ніч була ясна, зориста* (О. Кобилянська); *Олізар підійшов до вхідних дверей. Були відчинені, і він побачив крізь них зористе небо: зорі, як і вві сні, — побільшені вдвоє* (Валерій Шевчук); *"Маmаю? Невже... невже це ти?"– за ту ж коротку мить ласкаво й радісно спитали очі вірної дівки, і тут же, зористі, погасли* (О. Ільченко).

ЗОРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *недок., розм.* 1. *на кого, що.* Дивитися на кого-, що-небудь; вдивлятися. *Вони* [вовки] *оступали козацький табір та, не наважуючись наблизитись до нього, здалеку зорили на козаків з темряви своїми блискучими очима* (А. Кащенко); *Тесля .. скочив миттю на станок і звідти поверх голов* [голів] *на вулицю зорить* (Леся Українка); *Тоймі все стоїть, усе зорить у далечінь* (А. Шиян); *Тут я вперше придивився до ікони і побачив... Бога. Він зорив на мене з кутка великими круглими чорними очима — спокійно і строго* (В. Нестайко); *Князь київський, широко розплющивши віці, зорив на дивного смерда, який говорив незрозумілі речі* (І. Білик).

2. *за ким — чим.* Стежити очима за ким-, чим-небудь. [Циганка:] *Герцик увесь день зорить за мною, певно, догадується* (М. Кропивницький); *Непорадний скривсь в траву, аби його не видко було, й пильно зорив за татарином* (А. Чайковський); *Де-не-де на могилах* [у степу] *майоріли маяки на трьох розсохах. Зверху на помості сидів козак і зорив за полем* (П. Панч).

ЗОРІЄНТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зорієнтува́ти.** *Захист урожаю зорієнтований на використання біологічних методів і біопрепаратів* (з наук.-попул. літ.); *Значна частина вітчизняної економіки зорієнтована на ресурсно-сировинне чи напівфабрикатне виробництво* (з навч. літ.); // **зорієнто́вано,** *безос. пред. Лазер зорієнтовано таким чином, щоб площина поляризації променя була вертикальною* (з наук. літ.); *На жаль, значну частину сучасного суспільства зорієнтовано на матеріальні, а не на духовні цінності* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який зорієнтувався в чому-небудь. [Я р ч у к:] *Пробачте, товаришу директоре. Я не досить зорієнтований в житті інституту, і тому мій голос може здатися трохи несподіваним* (І. Микитенко); *Це Григорій знав. Він це вивчив досконало і давно вже, щоб бути зорієнтованим на випадок чого* (І. Багряний).

ЗОРІЄНТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зорієнто́ваний.** *Онтологічна зорієнтованість дослідження, тобто постійне звернення до буттєвості об'єкта, дає постійну можливість для нових відкриттів аж до часткового або й повного заперечення раніше добутих знань* (В. Русанівський); *Хороша літературна освіта і обумовлена нею культурність сприйняття, свідомість своїх сил і зорієнтованість у поетичній техніці ніде не дозволили Самійленкові упасти в грубість і несмак* (М. Зеров); *Така бездоганна зорієнтованість на місцевості мене насторожила* (М. Руденко).

ЗОРІЄНТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зорієнто́вувати** і **зорієнто́вуватися.** *Для сучасного правознавця корисним та необхідним є швидке зорієнтовування в будь-якій ситуації та вибір необхідного інформаційного матеріалу* (з навч. літ.).

ЗОРІЄНТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗОРІЄНТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого, що.* Те саме, що **орієнтува́ти.** *Я довго блукала маленькими вуличками та провулками в пошуках необхідної адреси. На щастя, мене зорієнтувала привітна бабуся, яка прямувала майже до того самого будинку* (із журн.); *Сучасна освіта зорієтовує студента на всебічне осмислення проблеми людського буття* (з наук. літ.); *Надійшла моя черга, мене прийняв професійний радник, завдання якого — зорієнтувати мене і допомогти мені знайти роботу* (В. Чемерис).

ЗОРІЄНТО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗОРІЄНТУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* Те саме, що **орієнтува́тися** 1–3. *Через густу пелену туману, що швидко спадала на підніжжя гори, мандрівникам було усе важче зорієнтовуватися* (із журн.); *Зорієнтувався* [Варивода], *де північ, де південь, прислухався, як працює повітряний ріжок, крізь який повітря попадало в шолом* (М. Трублаїні); *— Неподалік проходило шосе, я зорієнтувався за компасом і рушив туди, голосно відновлюючи в пам'яті завчені явки й паролі...* (Ю. Яновський); *Наступної ночі небо трохи прояснилося, і полковник зміг зорієнтуватися по зірках* (Д. Білий); *Гнат уже зорієнтувався в ситуації й голосно короткими фразами віддавав приказання* [накази] (Г. Хоткевич).

ЗОРІЄНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зорієнтува́ти** і **зорієнтува́тися.** *Копію листа перешлю й тобі для ліпшого зорієнтування* (І. Франко); *Реклама значно спрощує зорієнтування споживачів у виборі необхідної продукції* (з навч. літ.).

ЗОРІЄНТУВА́ТИ *див.* **зорієнто́вувати.**

ЗОРІЄНТУВА́ТИСЯ *див.* **зорієнто́вуватися.**

ЗОРІ́ННЯ, я, *с., поет.* Дія і стан за знач. **зорі́ти** 1–4. *А коло мене лиш твоя блакитна троянда Похилила голівку* [головку] *і зів'яла на зорінні* (В. Вовк, пер. з тв. Ф. Гарсіа Лорки); *Наповнилися очі їх зорінням, Засяяли заслуги й благодать їх цілковитим і твердим болінням* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); *— Хіба можна уявити, скажімо, Мону Лізу неусміхненою? Навіть не усмішка, а тільки натяк, зачаток усмішки, тихе зоріння її, але в тому зорінні-мерехтінні вся суть людини, безмір її внутрішнього світу...* (О. Гончар).

ЗОРІ́ТИ, і́ю, і́єш і рю́, ри́ш, *недок., поет.* 1. *тільки 3 ос.* Сяяти, випромінюючи або відбиваючи світло; світити. *На синім небі густо зоріли зорі* (М. Коцюбинський); *— Славний* [вечір]. *Земля і небо куряться, а зорі зоріють* (М. Стельмах); *Минають віки, волею людей змінюється географія степу, іншими люди стають, і вітри, і трави, зостається незмінною тільки оця безмірна широчінь степова та високий Чумацький Шлях, що над нею зоріє* (О. Гончар); // Укриватися зорями, бути зоряним (про небо). *Уже зоріло небо, і Стах вів "Колумб", керуючись зорями та маяком* (М. Трублаїні); *Зоріло щедро розсипаними перлами оксамитне небо, коли Іван Петрович повернувся додому* (І. Пільгук); // *перен.* Бути величним, осяяним блиском слави. *Герої, славою повиті. Зоріє кожного ім'я* (П. Усенко); *Зоріє в білім світі Вічна дума, Вічна слава Кобзаря* (А. Малишко).

2. *перев. 3 ос.* Блищати, виблискувати під дією проміння, світла. *Ми вдвох ішли й не говорили, Ти вся засніжена була, Сніжинки грали і зоріли Над смутком тихого чола* (М. Рильський); // Виділятися своїм кольором, освітленням; виднітися. *А по підгір'ю хутори зоріють білими полотнами крізь облізле гілля* (М. Івченко); *Цвіли над шляхом голубі петрові батоги, зоріли ромашки, а з гущавини придорожнього жита виглядали соромливі волошки* (І. Цюпа); *В саду вже зоріють серед листя зелені, завбільшки з голубине яйце, яблучка* (Ю. Збанацький); *Біля ставу на самісінькому вершечку калини зоріє кетяг калини, і горобці зчинили навколо нього писк, цвірінькливу колотнечу* (Є. Гуцало); // *перен.* Вирізнятися серед інших яскравою зовнішністю, здібностями і т. ін. *Було, між дівчатами так і зорію* (Ганна Барвінок).

3. Сяяти, світитися (про очі). *Він так гарно вміє казати, і так у його* [нього] *зоріють очі, як він каже!* (Б. Грінченко); *Густі кучеряві коси дівчини пругкими хвилями спадали їй на округлі плечі, обтягнуті білою сорочкою, з-під чорних брів таємничістю південних ночей зоріли великі прекрасні очі* (В. Малик); // *перен.* Виражати які-небудь почуття (про обличчя, очі, зовнішній вигляд людини і т. ін.). *Діти любі, чемні діти, Й ви в життю* [житті] *неначе цвіти, В личку щирість вам зоріє, Око і душа радіє* (Уляна Кравченко); *Вони слухали дідуся, і стомлені очі зоріли надією* (Мирослав Ірчан); *Угорі проступали обриси людських облич, їх було багато, та кожне інакше, і в очах кожного зоріло щось своє, затаєне і нерозгадане* (Р. Іваничук).

4. Наближатися, наставати (про світанок). *Зоріє світанок, а він лежить, спить солодко* (О. Гончар); // *безос. На небі зоріло* (К. Гриневичева); *...Іще лиш тільки зоріло, як Михайло почув обережний стук у вікно* (М. Матіос).

5. *нар.-поет.* Те саме, що **зорюва́ти** 2. *"Серце моє, зоре моя, Де це ти зоріла?" "Я сьогодні забарилась: Батько занедужав"* (Т. Шевченко).

◊ **Зоріє схід** *див.* **схід**[1]; **(1) Ще й на світ не зорíло,** *безос.* — не розвиднялося, не світало. *Ще й на світ не зоріло, як я потягся на Донець і цілісінький день блукав його берегами* (Я. Гримайло).

ЗО́РНИЙ, а, е, *поет., рідко.* Те саме, що **зо́ряний** 1. *О, жить би в тім нам́еті нам, Горіть би в цьому полум'ї І білі-білі бачити Під зорним небом сни* (В. Стус); * Образно. *І над Дніпром, над Чорним морем Ізвисне зорний виноград* (П. Усенко).

ЗОРОАСТРИ́ЗМ, у, *ч.* Релігія давніх народів Центральної Азії, Азербайджану, Ірану та інших країн Близького і Середнього Сходу, основи якої викладено в "Авесті". *Зороастризму властиве вчення про страшний суд, про потойбічне життя, про кінець світу внаслідок космічної катастрофи, в якій грішники з їх покровителями загинуть, а праведники — послідовники доброго божества — з допомогою Митри воскреснуть і очистяться вогнем* (з наук. літ.); *Показовим для зороастризму є уявлення про боротьбу добра і зла як двох начал, ушанування вогню тощо* (з наук.-попул. літ.).

ЗОРОВИ́Й, á, é. 1. Стос. до зору (у 1 знач.). *Треба було шукати не зорового, а слухового образу, не малярського, а музичного* (В. Домонтович); *Людське око сприймає зображення не всією поверхнею сітківки: ділянка, в якій до очного яблука під'єднується зоровий нерв — сліпа, на ній немає світлочутливих елементів, фоторецепторних клітин* (Ю. Іздрик); *В образотворчому мистецтві адекватність образу мусить бути стверджена саме через зорове сприйняття* (з наук. літ.); *Зоровий апарат у новонароджених дітей ще не цілком готовий до нормальної діяльності* (з навч. літ.).

2. *спец.* Признач. для розглядання кого-, чого-небудь, спостереження за кимось, чимось. *Мусадзе глянув через зоровий отвір у піч* (В. Собко); *Мов скам'яніли пригнуті настороженi бійці, не одриваючи очей від зорової щілини* (М. Стельмах); *Макуха насторожився, весь зібрався, сповнений уваги, припав до переднього зорового скла* (Ю. Бедзик).

△ **Зорова́ (опти́чна) ілю́зія** *див.* **ілю́зія; Зорова́ труба́ (тру́бка)** *див.* **труба́.**

ЗОРО́ВО. Присл. до **зорови́й** 1. *Більшість учнів краще зорово запам'ятовують тексти диктанів, ніж на слух* (з навч. літ.); *Поетичне слово здатне зорово та емоційно відтворити будь-який момент навіть із далекого минулого* (із журн.).

ЗОРУ́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., розм.* 1. *що.* Зробити, поладнати що-небудь. *Зорудувавши все, я побігла на двірець залізниці* (І. Франко); — *Взяв на себе дещо зорудувати — других порятувати, то й прийшов* (О. Кобилянська); *Він вибрався на ярмарок і зовсім непогано зорудував справи* (Валерій Шевчук); *Ніхто краще за нього не зможе сієї справи зорудувати* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *з ким — чим, рідко.* Справитися з ким-, чим-небудь. *Ну, чи можна ж із таким чоловіком зорудувати? Пустився берега зовсім* (Ганна Барвінок).

ЗО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зо́рювати.** *Якщо грунт глинистий та важкий, його зорювання може призвести до погіршення дренажу* (з наук. літ.); *Заборона зорювання земель і проведення залісення є важливими заходами щодо зниження активності процесів абразії та зсувів у проблемних регіонах* (із журн.).

ЗОРЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зорюва́ти.** *На все життя запам'яталося мені зорювання з дідусем на сінокосі, коли небо вкриває тебе теплою темною ковдрою ночі* (з мемуарної літ.); *Уже давно забули люди про чумакування та зорювання просто неба* (із журн.).

ЗО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗОРА́ТИ,** рю́, ре́ш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Обробляти землю плугом; орати. *Блискучі срібні лемеші зорювали незайману землю* (З. Тулуб); *Якщо всі журавчани свої городи копали або саджали наволоком, то рільник брав пару волів у колгоспі й уночі з Палажкою зорював, ще й встигав на зорі попасти худобу* (М. Циба); *Зорав, посіяв він горох, заволочив, Аж тут і дрібний дощ ріллю його змочив* (П. Гулак-Артемовський); — *Поки маємо зерно на насіння, мусимо зорати добре поле й посіяти хліб...* (І. Білик); // Орючи, готувати землю під іншу культуру. *Не встигли зорати толоку, як підоспіли сінокоси* (М. Івченко); *Він пішов на вечірню зміну, зорав спасене жито під кукурудзу* (Б. Харчук); // Орючи, обробляти певну кількість землі. *Протягом восьмигодинного робочого дня трактор може зорати близько 2 гектарів поля* (з наук.-техн. літ.); *Через затяжну негоду трактори ще не зорали жодного гектара* (з газ.); // *перен.* Розпушувати, зривати поверхню чого-небудь. *Терентій спиляв яблуні — всі до одної, і молоді, і старі. Не дозволив нікому — тяг їхні рукасті тіла по заметах, .. гілля зорювало наст* (В. Дрозд).

2. *що.* Орючи, знищувати що-небудь. *Селяни давно вже зорали межі, в гурті живуть щасливо, в добрі і достатку* (І. Цюпа).

3. *тільки док., що.* Порити землю, наробивши заглибин, вибоїн. *Нещадні кулі та снаряди зорали пахучу весняну землю, позалишали глибокі сліди на стовбурах дерев і не на одній людській долі* (із журн.); // *перен.* Укрити зморшками обличчя. *Нестаток, і тяжка робота, і натуга Зорали зморшками чоло* (І. Франко); *На хвилину він заплющив очі, і всі вісімдесят років зморщок, що глибоко зорали вздовж і впоперек його лице, раптом напружились і схрестились одна з одною* (О. Довженко).

◊ **Підніма́ти (ора́ти, зо́рювати** *і т. ін.*) **ціли́ну** *див.* **підніма́ти.**

ЗОРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.* 1. Ночувати просто неба. *Як де станують зорювати.., то поки каша укипить, от чумацтво і розказує усяк, де хто ходив, що чував і що видав* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Пригадуєш, як зорювали в полях під чистим серпневим небом, укрившись однією бурсацькою киреєю, і давали один одному клятву не віддати комусь своє ще не зоране поле?* (Б. Левін); — *А поки що будьте здорові. Не зорювати ж нам під чужою хатою* (В. Логвиненко); // Спати на зорі, на світанку. — *Отак з ночі схопився* [Захарко]! *Ще зорював би саме, — зітхнула мати* (Іван Ле).

2. *розм.* Не спати, виконуючи яку-небудь роботу або гуляючи рано-вранці, на світанку. *Ще ярими дощами весна не сипне, а жайворонок виманює господаря з плугом, вже зозуля зорює в садах* (М. Стельмах); *Це був той ранній час, коли в степу так гарно, коли чабани випускають овець із кошар і зорюють, тобто ведуть їх попаски степом ще при світлі зорі* (О. Гончар).

ЗО́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **зо́рювати.** *Найбільше на планеті поле протягом багатьох літ зорювалося за системою "з гір вода"! Хтось випродукував цю воістину шкідливу інструкцію — і мільйони тракторів зорювали весь ґрунт .. уздовж схилів, а не впоперек* (М. Руденко); *Земля під озимі культури зорюється одразу після жнив* (з навч. літ.).

ЗОРЯ́, í, *ж.* 1. Те саме, що **зі́рка** 1. *На темнім небі засвітилися великі ясні зорі* (В. Винниченко); *І вчинив Бог обидва світила великі, світило велике, щоб воно керувало днем, і світило мале, щоб керувало ніччю, також зорі* (І. Огієнко); *Там вранішня зоря й світанки сині Щоранку сходять у красі новій* (Ю. Клен); *Поряд із зорями, які мають точну схожість із Сонцем, є зорі більші і менші від нього* (з навч. літ.); * У порівн. *Навернулась йому на думку Олена, що хороша була, як зоря ясна, а покірна, а тиха, як голубка сива!* (Марко Вовчок); // *перен.* Пестливе називання дівчини, звертання до неї. [Олекса *(обнявши Галю одною рукою):*] *Ні, моя зоре! Я багатіший далеко від старшини, бо ти мене любиш!* (І. Карпенко-Карий); *Нині неділя, ти врешті прийшла... діждався тебе, моя зоре* (О. Кобилянська).

2. Яскраве освітлення горизонту перед сходом і після заходу сонця. *Сонце тільки що сховалося за лісом, і на заході ще червоніла зоря* (А. Кащенко); *Гордо ми пливли по Рейні І дивилися згори, Як палав зелений берег Од вечірньої зорі* (Леся Українка); *Над очеретами війнув вітерець, у безвісті неба засіріла смужка, — передвісник зорі* (Олесь Досвітній); *Сонце саме сходило. Рожева зоря зайнялася над землею* (І. Пільгук); // Час появи на горизонті такого освітлення. — *Стою на зорях вечірніх і вранішніх, заклинаю дороги. Стою опівночі над безоднею скорботи, аби не взяв його ні меч, ні вогонь, ні вода. Сину мій, оборона моя!..* (О. Довженко); *Рано на зорях сестри проводжали Веснянку* (О. Гончар); *Срібно так блиснула* [рибина] *при ранковій зорі* (Григір Тютюнник).

3. *чого, перен.* Початок, зародження чого-небудь. *Ще на зорі Запорозької Січі були здійснені спроби побудови демократичного суспільства* (із журн.).

4. *перен.* Те саме, що **зі́рка** 2. *Ясній зорі українського кону, Високоталановитій Марії Костянтиновні* [Костянтинівні] *Заньковецькій від щирого серця зачарованих нею полтавців, на спомин 9–26 грудня 1903 р.* (Панас Мирний).

5. Те саме, що **зі́рка** 3. *По улицях хлопці понесли зорю* (С. Васильченко).

6. Ранковий або вечірній військовий сигнал, який виконується на барабані, горні, трубі. *Одного ранку, щойно на зорю програли, об'являють нам, що підем на станцію* (О. Кундзич); *Пізно ввечері, після зорі, — кінець трудового дня* (І. Багмут).

7. *розм.* Те саме, що **метео́р.** *Глянула я на небо, аж над Кишиневом котиться з неба зоря* (І. Нечуй-Левицький); *Кожна падаюча зоря — метеор — це маленька частинка, яка зіткнулася з Землею і спалахнула від удару об нашу атмосферу* (з наук.-попул. літ.).

8. *перев. мн., діал.* Зірочки (у 4 знач.). *Веселий метелик по плецю літав, На гайстри, на зорі, на ромен сідав* (Я. Щоголів); *У бабусі біля хати завжди були півники, рожі, чорнобривці, зорі, а також матіоли, які нагадували про себе лише вночі* (із журн.).

(1) Від світово́ї зорі́ до вечі́рньої — з раннього ранку до пізнього вечора. *За цілий довгий літній день, од світової зорі до вечірньої, спини не розгинаючи, тільки двадцять снопів і заробила* [Мотря]!.. (Панас Мирний); **Вірити у [щасли́ву] зі́рку (зорю́)** *див.* **вірити; (2) До зорі́ світово́ї** — до сходу сонця. *Зірвалися вони* [діти] *того дня до зорі світової і побігли усі, гонячи до Дніпра вмиватися* (Марко Вовчок); **Паду́ча зі́рка (зоря́)** *див.* **зі́рка; (3) Провідна́ зоря́ (зі́рка)** — хтось або щось, що визначає напрям у житті, скеровує чиюсь діяльність. *Багато дала ти* [музо] *мені підмоги на сьому широкому світі — В моїм непривітнім житті ти була провідною зорею* (Панас Мирний); *Я розкривав перед дітьми яскраві образи людей, імена яких стали для багатьох поколінь провідною зіркою* (В. Сухомлинський); *Все своє творче життя Марія Костянтинівна* [Заньковецька] *була зразком і провідною зорею для молодого покоління акторів* (з мемуарної літ.); **(4) Я́сна́ зо́ре (зо́ренько, зі́рочко),** *нар.-поет.* — ласкаве, привітне, приязне звертання до кого-небудь (перев. до дівчини, жінки). *"Та ти ж моє серденько! Та ти рибонько... зоренько ясна!"* (Марко Вовчок); *Моя ти зірочко ясна, моя ти лебідочко* (М. Коцюбинський).

△ **Еруптиі́вні зірки́ (зо́рі)** *див.* **зі́рка; Зі́рка (зоря́) пе́ршої величини́** *див.* **зі́рка; Змі́нні зірки́ (зо́рі)** *див.* **зі́рка; Мандрі́вні зірки́ (зо́рі)** *див.* **зі́рка; Наднові зірки́ (зо́рі)** *див.* **зі́рка; Поля́рна (зі́рка) зоря́** *див.* **зі́рка; Пульсу́юча (пульсівна́) зі́рка (зоря́)** *див.* **зі́рка; Холо́дні зірки́ (зо́рі, тума́нності)** *див.* **зі́рка.**

◊ **(5) Аж зо́рі ска́чуть:** а) дуже холодно, морозно. *Такий мороз, аж зорі скачуть* (приказка); б) уживається на позначення високого ступеня вияву чого-небудь, інтенсивності якоїсь дії і т. ін. — *Ото завели* [пісню]. *Аж зорі скачуть, — заздро кинув хтось* (В. Кучер); **Би́ти зорю́** *див.* **би́ти; (6) Від зорі́ до зорі́:** а) з раннього ранку до пізнього вечора; цілий день. *Рішив Василь найнятися у робітники .. Це означало роботу від зорі до зорі, але цього не боявся Василь* (Г. Хоткевич); *Повний день, від зорі до зорі, вчилися* [новобранці] *ходити строєм, бігати в атаку, колоти пікою й кидатись у рукопашну* (Б. Левін); *Запрошені майстри-мулярі від зорі до зорі невтомно зводили будову* (Ю. Логвин); б) постійно, весь час. *За милих виплакали очі Дружини, матері; Скрізь ллються слізоньки жіночі Від зорі до зорі* (П. Грабовський); — *Усміхатися частіше треба — тоді помолодшаєш. А ти лаєшся від зорі до зорі* (В. Нестайко); **(7) Від (од) [са́мої] зорі́** — від самого ранку, зранку. *Уже ж, бач, думав він* [Рябко], *не дурно це в дворі Од самої тобі зорі Всі панька-*

ються коло мене (П. Гулак-Артемовський); **Діставáти (знімáти) / дістáти (зня́ти) зóрі (зірки́) [з нéба]** *див.* **діставáти; (8) До зір** — дуже високо. *Вовчиця сиділа на горбі, тягла морду до зір, в її розтулену пащу залітали сніжинки, танули на червоному язиці* (Ю. Мушкетик); **(9) До [сáмої] зорі <До зірóк>:** а) до пізнього вечора, до ночі. *Хотілося .. до самої зорі тесати, стругати дзвінке дерево* (М. Стельмах); б) до ранку. *Цілу ніч до зорі я не спала, Прислухалась, як море шуміло* (Леся Українка); *Одне одному світ як зав'язали, в осокорах стояли до зорі* (Л. Костенко); **Займáтися** *(рідко* **завóдитися, здіймáтися)** / **зайня́тися** *(рідко* **здійня́тися)** **на світ (на зорю́, на день** *і т. ін.)* *див.* **займáтися**[2]; **Закоти́лася / закóчується зíрка (зоря́)** *див.* **зíрка; (10) На зорí** — дуже рано, на світанку. *Та врода, як саронська рожа, — розквітне на зорі, а вже в полудні осиплеться...* (Леся Українка); *Ніч його* [князя] *виводила з Києва, ніч і приводила в місто на кілька годин, щоб на зорі знову вигнати до військових таборів* (Б. Лепкий); *А що там буде, смерть чи перемога, — Полтавський полк виходить на зорі!* (Л. Костенко); **Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зíркою (зорéю)** *див.* **нарóджуватися; Ні (чи) світ ні (чи) зоря́** *див.* **світ**[1]; **Щасли́ва зíрка (зоря́,** *заст.* **звіздá)** *див.* **зíрка; Як зірóк (зір) на нéбі** *див.* **зíрка; Як (мов, нíби** *і т. ін.)* **цап (вовк) у (на) зóрях** *див.* **цап**[1].

ЗО́РЯНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **зоря́** 1, 2, 5. *Біля обори стоїть віз, а коло нього, ремигаючи, дивляться на місяць посивілі важкі воли, і на їхніх полірованих рогах тьмяно переливається зоряне світло* (М. Стельмах); *Близько 150 мільярдів зір об'єднані в гігантську зоряну систему — Галактику* (з навч. літ.); *Знову зоряні світанки Над теплим полем розцвіли* (Л. Первомайський); // Укритий, усіяний зорями, з великою кількістю зір. *Небо зовсім ясне і зоряне, а повітря чисте й тихе...* (М. Коцюбинський); *Дивлюсь я на моє небо і повертаю з возом і косарями праворуч і ліворуч, і зоряний всесвіт повертає разом з нами, і я непомітно лину в сон, щасливий* (О. Довженко); *Трава ховає нас одне від одного, затуляє перед очима далекі вогні на Дніпрі й лишає тільки зоряне небо* (Б. Антоненко-Давидович); // Який буває, утворюється на світанку або під зорями (у 1 знач.). *І пішла кореянка у зоряні роси, Ніби чорний вогонь, відкидаючи коси, Полуниці на вільнім узліссі збирати* (Л. Забашта); *Одна із старших віком доярок навіть запропонувала вдатись до... зоряної води! Тобто такої, що ніч простояла в дійниці при зорях* (О. Гончар); *Бабуся всяк уже баяла його: вмивала зоряною і дощовою водою, виводила під вранішні і вечірні роси, веліла ставати під літню зливу, а під громову воду не виводила ще* (Д. Міщенко); // Який має на собі зорю (у 5 знач.). *Здалеку впізнають* [Хаєцького] *по гвардійській ході, по зоряній пілотці!* (О. Гончар).

2. *перен.* Сяючий, блискучий; променистий (про очі). *Якби мав* [Степура] *право, щасливе право коханого, як шалено цілував би оті очі зоряні, повні жагучого п'янкого світла* (О. Гончар); *Манила* [Янка] *до себе своєю юною красою, темними зоряними очима* (В. Малик); *Блакитні зоряні очі Стефанії ввижались йому і в пасмах дощу, і в калюжах на тротуарі* (І. Білик).

3. *перен.* Стос. до зорі (у 4 знач.); зірковий (у 2 знач.). *Свій зоряний колектив постановник збирав на основі жорсткого кастингу, запрошуючи до співпраці тільки найбільш талановитих і перспективних танцівників* (із журн.); *Разом із режисером нечуваний успіх вистави забезпечив зоряний склад виконавців* (з газ.).

△ **Зóряний дощ** — те саме, що **зорепáд.** *У середині серпня жителі Північної півкулі спостерігали зоряний дощ: на годину падало до 100 метеоритів* (із журн); **Зóряний каталóг** *див.* **каталóг; Зóряний час** *див.* **час; Зóряні скýпчення** *див.* **скýпчення.**

◊ **Зірковá (зóряна) хворóба** *див.* **хворóба; Зóряна годи́на** *див.* **годи́на**[1].

ЗОРЯНИ́СТИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **зóряний** 1. *Вже беруться, любий, твої скроні Першою смутною сивиною. А у пісні ходиш гармоністом, Молодим, іще двадцятилітнім, І слова під небом зорянистим Заквітають, як сади у квітні* (Л. Забашта); *Забудь про все на світі і зручніше вмоститися під зорянистим небесним абажуром* (В. Близнець).

ЗОРЯНИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Ранкова зоря (у 2 знач.); світанок. *Знаю я, чого осмутнів ти, зелений гаю: б'ють тебе недосвіти, зорениці в'ялять зимною росою, то й треба тобі марніти* (С. Васильченко); *Занадто ми в буденнім закопались, Не можем обійтися без дрібниць, Як мало на вершини піднімались, Як мало зустрічали зорениць!..* (М. Шеремет); * У порівн. *Такий то був вечір .. рожевий, що аж усі козаки, молоді й старі, притомлені довгим походом, порожевіли, як зорениця* (Марко Вовчок).

2. Те саме, що **зоря́** 1. *Скажіть, зорениці яскраві, Кому ви світили, кому?* (І. Муратов); *Вже світало. Зорениці Гасли білі* (П. Воронько); * Образно. *Зореницями печей сіяла в темряві ночей земля Олега Кошового* (М. Упеник).

◊ **(1) Від (од) зорени́ці до зорени́ці** — від світанку до світанку. *Дожидали* [Кармеля] *удосвіта, і ранком, і вдень, і ввечері, й опівночі — од зорениці до зорениці, від ночі до ночі усе дожидали* (Марко Вовчок).

ЗО́РЯНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зóряний** 1, 2. *Її* [Єльку] *заливало щастя, вона пила це повітря, цю зоряність неба, тишу озер* (О. Гончар); *Бабуся ніколи не забуде ту дитячу зоряність очей, з якою онучата щоразу її зустрічали* (з газ.).

ЗО́РЯНО. Присл. до **зóряний** 1. *Вечір виплив зоряно Понад окрайцями землі* (М. Стельмах); *Спадають сутінки сині, м'які, засвічуються зоряно потойбічні каскади міста, незліченними вогниками освітлюють себе зсередини щільники багатоповерхових будинків* (О. Гончар); // *у знач. пред. Ось і гребля. А зоряно так, що, здається, зорями в вічі сипле* (Марко Вовчок); — *Ох, як же зоряно, Боже ти мій, як зоряно! — сказав дід Мирон, дивлячись угору на ясне небо, де .. позапалювались густо зірочки* (Грицько Григоренко); *Було тихо й зоряно, поблизу спокійно форкали скакуни* (І. Білик); *Було таке, що й згадувати страшно, бо там у небі зоряно і пташно, й кусаються, як люті упирі, ще кіммерійські комарі* (Л. Костенко); *Так зоряно звечора було, а оце щось затягнуло небо...* (В. Яворівський).

ЗОРЯ́ТИ, я́є, *недок., розм.* Те саме, що **зорíти.** *Там квітки, як в Божім раю, Що на Тигрі да Євфраті, Зорями в траві зоряють* (П. Куліш); *Схопилась, вискочила на задвірок, — уже рання зоря зоряє* (Ганна Барвінок); *Андрій в перший день, як тільки вийшов косити траву, поновив шапку на оборозі, бо вже зоряла вершком* (І. Чендей); // *безос. Вже надворі зоряло, і над степом зійшла й замиготіла пишна вранішня зоря* (І. Нечуй-Левицький); *Зоряло вже, то й видко мені* (Л. Мартович); *Додавала серцю жалю й пісня. Вона, знай, голосила над австрійськими окопами .. А коли стало зоряти, урвалася пісня* (Ю. Мушкетик).

ЗОСЕРЕ́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зосере́дити** 1. *— Я зараз побував у Тур'янській долині, де зосереджені найбільші наші фабрики* (С. Скляренко); *Досвідчене око Штаренберга відразу помітило в траншеях, у спеціально відритих для цього гніздах, гармати. Вони були зосереджені проти бастіонів фортеці* (В. Малик); // **зосере́джено,** *безос. пред. Яничари копають шанці. Ставлять гармати. На лівому фланзі зосереджено тридцять тисяч вершників...* (В. Малик).

2. *у знач. прикм.* Який зосередився (у 1 знач.), зібрався в одному місці. *Артилерійський вогонь було відкрито по зосереджених військах ворога* (із журн.); // Спрямований з різних місць в одне місце. *Сливе одним звуком брязнули автомати з чотирьох точок. Зосередженим огнем* (У. Самчук).

3. *у знач. прикм.* Який зосередився (у 2 знач.) повністю на чому-небудь (про людину). *Він .. зосереджений все ще на всіх тих питаннях, що їх викликали досліди сорту* (М. Івченко); *Зосереджений на своїх думах, він аж здригнувся, коли до нього з темряви метнулася якась жіноча постать* (С. Журахович); *Не чула* [Євпраксія], *не бачила, не помічала, відверталася, проходила, піднявши високо голову, замкнена в гордощах свого походження, зосереджена на своєму, заглиблена в своє* (П. Загребельний).

4. *у знач. прикм.* Який здійснюється, виявляється при напруженні думок, уваги, зусиль і т. ін. *Кілька хвилин мовчазної і зосередженої роботи, і з прохолодного отвору виплив на денне світло солом'яний брилик* (І. Волошин); // Глибокий, напружений (про думки, почуття і т. ін.). *Андрій трохи зблід і ніби схуд. На обличчі залягала зосереджена думка* (С. Добровольський); *Чорні імлисті очі дивилися задумливо й серйозно, але посаджені вони були близько одне до одного, і тому погляд їх набирав зосередженої пильності* (З. Тулуб); *Зосереджена уважність концентрується в брудних, як на халяві, зморшках старого Пальохи* (Б. Антоненко-Давидович); *Галя зачудовано стежила за ним* [зайцем], *і в її зорі почала загусати зосереджена увага* (Є. Гуцало).

5. *у знач. прикм.* Який зосередився (у 3 знач.), перебуває у стані зібраності, готовності до чого-небудь, напружує свою увагу, думки, зусилля і т. ін.; зібраний. *Артем .. слухав уважно, очей з матері не зводячи, суворий і зосереджений* (А. Головко); *Він був весь зосереджений, наче б шнуром стягнутий в своєму нутрі* (Ірина Вільде); *В навушниках Сашко стає одразу серйозним, офіційним, зосередженим, вже він тепер увесь там, в ефірі* (О. Гончар); *На обличчі — ані риски, з якої б угадати, про що думає* [полковник]. *Зосереджений, владний, розсудливий* (Ю. Мушкетик); // Якому властиві зібраність, постійна заглибленість у свої думки, переживання, справи і т. ін. *Одягався* [Григорій] *охайно, був незмінно пристойний і зосереджений і завжди про щось, здавалось нам, думав* (О. Довженко); *Обережний і зосереджений, стриманий і підозрілий, він волів більше мовчати* (Н. Рибак); *Тиху вдачею, мрійливу, зосереджену в самій собі, Ганну ще змалку вражало й вабило до якогось солодкого щеміння в грудях усе красиве, не буденне* (В. Козаченко); // Який виражає заглибленість у свої думки, переживання, справи і т. ін. *Вигляд у Лимаря був якийсь зосереджений, похмурий* (О. Копиленко); *В кожнім разі, взявши від портьє купу листів, я приймав зосереджений вигляд* (В. Домонтович); *В її пружинистих рухах відчувалося щось нервове і пристрасне. Лице було сумнім і зосередженим* (Григорій Тютюнник); *— Він був дуже добрий до людей, твій прадід, — тихо сказала стара, вдивляючись перед себе зосередженим поглядом* (Валерій Шевчук).

ЗОСЕРЕ́ДЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Скупчення, розміщення кого-, чого-небудь в одному місці. *Зосередженість архіву в одному місці забезпечує можливість його серйозного вивчення* (з наук. літ.).

2. Напруженість, зібраність (думок, почуттів і т. ін.). *Перебуті муки та смуток впали на очі й на вид сутінком задуми й якоїсь зосередженості думок* (І. Нечуй-Левицький); *— Не чекала? — напівголосно спитав Сагайдачний, і очі його втратили важку зосередженість погляду, заблищали м'яко й радісно* (З. Тулуб); *В Шевченка не буває вузькополітичної зосередженості думки й пристрасті: політичне переживання "детонує" в нього всією цілістю людської душі* (І. Дзюба).

3. Стан за знач. **зосере́джений** 5. *Природна гідність* [Романа] *часто здавалася гордістю, а зосередженість і пориви лихого запалу заслоняли від стороннього ока м'якість доброї, але колючої і трохи сумовитої вдачі* (М. Стельмах); *Навіщо зосередженість зіниць і пам'ять ця чіпка тобі навіщо?* (П. Мовчан); *Сливка нічого не чув. Він умів одгороджуватися від світу непроникною стіною зосередженості, що була потрібна йому в ті часи, коли він ще мав змогу писати музику* (П. Загребельний); *Печать зосередженості незримо лягає на обличчя дозиметристів* (А. Михайленко).

ЗОСЕРЕ́ДЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зосере́дити** і **зосере́дитися.** *У своєму нарисі про Запорожжя Боплан описав місце зосередження українського козацтва* (з навч. літ.); *Ця тиша, ці запнуті вікна і двері, тепло каміна надавали розкішній кімнаті велику привітність і нахиляли до читання, до розумової праці, до зосередження своєї уваги над здобутками людського розуму* (Л. Старицька-Черняхівська).

2. Те саме, що **зосере́дженість** 3. *Куглицький .. поглядав на плиту, біля якої поралася в зосередженні господиня* (І. Чендей); *Оксана стежить за сценою з затемненого залу. За два чи три ряди від неї скрипить стільцем Рева. Від спини й до кінчиків вух — солідність і зосередження* (Ю. Мушкетик); *Я ж поки що тим не переймався. Хотів одного: зосередження, щоб обмислити чергову порцію інформації, тобто свою зустріч із Танею* (Валерій Шевчук); *Внутрішнє зосередження має свою важливу підтримку в так званій внутрішній мові* (з наук. літ.).

ЗОСЕРЕ́ДЖЕНО. Присл. до **зосере́джений** 3–5. *Огей зосереджено міркує, втопивши погляд в голубий порох паленого сланцю* (Олесь Досвітній); *В його присутності Ольга зосереджено мовчала* (О. Копиленко); *Художник, заклавши руки за спину, стояв у кутку, зосереджено щось розглядаючи перед собою на підлозі* (О. Гончар); *І зараз сторожа зосереджено дивилась у далечінь степів, пильнувала, щоб звідти не вийшов ворог, щоб марно не пролилась людська кров* (С. Скляренко); *Чоловіки зосереджено працювали, й лише дітлашня позирала на прибульців із певним зацікавленням* (І. Білик); *Праворуч від мосту на березі дідусь зосереджено, поволі довбав теслом рибальського човна* (Ю. Логвин).

ЗОСЕРЕ́ДЖУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зосере́джувати.** *Екологи стверджують, що зосереджувані в одному районі промислові об'єкти завдають меншої шкоди здоров'ю людей* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який зосередився (у 2, 3 знач.). *Всі сиділи ще заніміло, задумані й зосереджувані в тім гострім болю, що його викликала пісня* (М. Івченко).

ЗОСЕРЕ́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зосере́джувати** і **зосере́джуватися.** *Ефективність будь-якої промисловості залежить від зосереджування переробних заводів неподалік від безпосереднього видобування сировини* (з наук.-попул. літ.); *Тренувати увагу дітей дошкільного віку можна за допомогою ігор, умови яких вимагають зосереджування на певному предметі, його характеристиці чи властивості* (з навч. літ.); *Головною умовою багатьох тренінгів є зосереджування власної волі, сили духу на позитивному результаті, упевненості у вирішенні будь-яких проблем* (із журн.).

ЗОСЕРЕ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗОСЕРЕ́ДИТИ,** джу, диш, *док.* 1. *кого, що.* Збирати, об'єднувати, розташовувати, скупчувати в одному місці, в одних руках, в однієї людини і т. ін. — *Там ми зосереджуємо всі гуманітарні надходження, а потім відправляємо їх за призначенням...* (В. Шкляр); *Знаменита Александрійська бібліотека .. зосередила у своїх стінах пам'ятки культури й літератури стародавнього Близького Сходу і античного світу* (Н. Королева); *Тепер вирішили — хай буде один, центральний* [тік]. *Зате обладнають його краще, забетонують, зосередять на ньому всю техніку...* (О. Гончар); *Згодом той грабунок пробувано усправедливити гарячим бажанням Боголюбського зосередити найбільші святощі в заснованій ним столиці Володимирі* (П. Загребельний); // Спрямовувати в одне місце, в одну точку (звичайно про артилерійський, кулеметний і т. ін. вогонь). *Ворог зосередив потужний вогонь своєї артилерії на невеличкій дільниці, що її займала горстка безумців і не давала ворогові поширити пролому...* (І. Багряний); *В разі потреби Устим міг тепер зосередити вогонь усього полку на одній якійсь дільниці* (В. Кучер).

2. *що, на кому — чому.* Спрямовувати, звертати на кого-, що-небудь (думки, увагу, зусилля і т. ін.). *Регіна .. щораз більше зосереджувала на його особі свої думки й почування* (І. Франко); *Він повчав себе, що мріяти — це дурниця, що треба діяти, невтомно поборюючи всі перепони на шляху, зосереджуючи всі сили на черговій відпорній точці* (В. Підмогильний); *Усю увагу хлопчик зосередив на своєму ліхтарі* (О. Донченко).

3. *що.* Сконцентровувати, напружувати (волю, думки, увагу і т. ін.). *Він зосереджує всю свою волю, щоб робота вийшла як слід* (І. Сенченко); *Чайка зосередив думки, щоб докладно й ділово розповісти про змовників* (Д. Бузько); *Прохолодне нічне повітря остуджувало розгарячіле тіло, ніжно торкалося болючих саден і притупляло біль. Допомагало зосередити думку на тому, що зараз було найголовніше* (В. Малик).

(1) Зосере́джувати / зосере́дити у своїй осо́бі (у собі) *що* — бути втіленням чого-небудь. *Університети з часом починають зосереджувати в собі всі надії народу, в науці втілюється ненависть до неволі й експлуатації, віра у звільнення* (І. Франко); *Острозький зосереджував у своїй особі політику князів і старост з українських степів* (Іван Ле).

ЗОСЕРЕ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗОСЕРЕ́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. Збиратися, об'єднуватися, розташовуватися, скупчуватися в одному місці, в одних руках, в однієї людини і т. ін. *Центральним місцем у хаті, де зосереджується найбільше малюнків, .. є, безумовно, комин* (І. Волошин); *Коронний гетьман велів .. розвідувати головні сили повстанців, куди вони пересуваються, де зосереджуються, які у них плани* (В. Чемерис); *Довкола вогню зосереджується пістрява публіка. Молоді хлопці й дівчата* (Любко Дереш); *Все управління зосереджувалося в руках імператора та чиновників, ним призначених* (з навч. літ.); *Група правників, особливо молодших, помалу зосередилась коло судового радника* (І. Франко); *Більшість бійців зосередилась у залі другого поверху, де було найбільше вікон* (О. Гончар); // Виявлятися, втілюватися в кому-, чому-небудь. *Все життя зосередилося в отих лабіринтах поглядів, у пастках вогнистих очей фанатиків, у шаленстві хтивості* (П. Загребельний).

2. Спрямовувати, звертати на кого-, що-небудь свою увагу, думки, зусилля і т. ін. *Кожний робітник .. виконував якусь певну й обмежену частку загальної роботи, зосереджуючись тільки на ній* (Ю. Смолич); *Щоб заспокоїтися, зосередитись над розв'язанням цього чергового сюрпризу, Валентин Модестович звернув розмову на інше* (Ю. Шовкопляс); *Тарас примружив очі, щоб зосередитись лише на грі, на музиці* (Василь Шевчук); // Спрямовуватися, звертатися на кого-, що-небудь (про увагу, думки, зусилля і т. ін.). *Всі думки* [Олега] *чомусь зосереджувалися навколо особи батька* (Іван Ле); *Вся увага відразу ж зосереджувалася на гігантській статуї, що знаходилася посередині залу* (О. Бердник); *Вся його увага і воля, вся міць рук і ніг, весь розум і досвід тепер зосередились на одному — перемогти!* (В. Малик).

3. Ставати зібраним, готовим до чого-небудь, напружуючи свою увагу, свої думки, зусилля і т. ін. *Врятувала Марсалію лише здатність умент зосереджуватись і блискавично реагувати на екстремальні ситуації* (Г. Тарасюк); *Втома і голод відступали, коли він* [отець Василь] *зосереджувався на словах молитви* (Д. Білий); *Дуже дивно: як тільки вона розкриває підручник, одразу ж з'являється якась стороння думка, якась мрія і заважає зосередитись* (О. Донченко); // Заглиблюватися у свої думки, переживання і т. ін. *Лишившись на людях тим самим славним і лагідним хлопцем, він наодинці щораз глибше поринав у самоспоглядання, дедалі більше замикаючись і зосереджуючись у собі* (В. Підмогильний); *Валентина вся зосередилася в самій собі, прислухалася до кожного удару під грудьми* (М. Руденко); // Посилюватися, напружуватися (про думки, увагу, зусилля і т. ін.). *Музика знімає втому, завдяки їй зосереджується увага, зростає працездатність* (з газ.).

ЗОСЕРЕ́ДИТИ *див.* **зосере́джувати.**

ЗОСЕРЕ́ДИТИСЯ *див.* **зосере́джуватися.**

ЗОСІ́БНА, *присл., рідко.* 1. Те саме, що **зокре́ма́.** *Тож він таки нарешті обізвався, ні до кого зосібна не звертаючись: — Так, так... запили ми .. нашу Яринку* (Леся Українка); *— Я мав на увазі й віршомазів взагалі і його зосібна* (М. Хвильовий).

2. Те саме, що **окре́мо.** — *Наше лихо в тім, що ми діємо зосібна. А коли б гуртом вдарили, тільки дим би з вас пішов!* (В. Чемерис); *Ми трималися трохи зосібна — Неборак і ми з Ніною, у тій компанії ми фактично почувалися швидше глядачами, ніж учасниками* (Ю. Андрухович).

ЗОСКНІ́ТИ, ію, ієш, *рідко.* Док. до **скніти.** *Та ще цілий вік! Зоскніти можна за той довгий час! І Христя справді скніла* (Панас Мирний).

ЗО́СЛІПУ, *присл.* Недобачаючи або погано роздивившись. [Кіндрат Антонович:] *Так хто ж його втрапе* [втрапить] *зосліпу на свою дорогу?* (М. Кропивницький); *Кури, яких захопило затемнення* [сонця] *поза домом, повитягали шиї і, розбрівшись в різні боки, натикались зосліпу на зустрічні предмети* (В. Гжицький); *Вівці юрмилися тісно й щільно, налякано налітали одна на одну, штовхалися й турлялися, тицялися зосліпу то в той, то в той бік* (П. Загребельний).

ЗОСТАВА́ТИСЯ, *рідко* **ЗІСТАВА́ТИСЯ,** аю́ся, ає́шся, *недок.,* **ЗОСТА́ТИСЯ,** *рідко* **ЗІСТА́ТИСЯ,** а́нуся, а́нешся, *док., розм.* 1. Продовжувати бути де-небудь, не покидати якогось місця протягом певного часу; залишатися (у 1 знач.). — *То ти зоставайся тут на хазяйстві, Левку, а я піду навідаюсь до млина, подивлюся, що воно там робиться* (І. Цюпа); *Од Покрови до Різдва Василь Кочубей зоставався у Батурині* (Г. Колісник); *Гупало кивнув їм, щоб зоставалися на місці, а сам відвів гостей убік, де вони повсідалися на землю* (В. Шкляр); *Не міг* [Антось] *уже тут зоставатися, панічний страх його гнав звідси, наче кролика, бо відчував, що все сильніше прив'язується до цієї жінки* (Ю. Винничук); *Казав Кармель дожидати його, зістатися вдома* (Марко Вовчок); *Так і зостались у старих Марко та дівчинка Ніна* (І. Микитенко); *На стежині зосталась дружина, а він далі на захід побіг...* (М. Вінграновський); // *також з інфін.* Продовжувати перебувати, залишатися де-небудь з певною метою. *Одного разу Рябченко прийшов у свято до церкви, вистояв утреню, а тоді .. зостався підождати в сторожці, — там звичайно дожидали люди, поки вдарять до служби* (Б. Грінченко); *Яресько з своєю озброєною ячейкою зостався вдома ночувати ще одну ніч — на завтра їм було наказано з'явитися в повіт* (О. Гончар); // Продовжувати перебувати в якому-небудь положенні, стані, в якому-небудь місці. *Маленькі рученятка обіймалися коло маминої шиї і такеньки довгенько-довгенько вони зоставалися* (Марко Вовчок); *Любов входить і надіває абажур на лампу, він зостається до кінця, через що сцена весь час в червонуватому світлі* (Леся Українка); *Гласні підійшли під рундук, поскидали шапки. Тільки один Чіпка з Лозою, як сиділи, так і зосталися* (Панас Мирний); *На лаві зосталась писарева скрипка* (І. Нечуй-Левицький).

2. Продовжувати бути яким-, ким-, чим-небудь; залишатися (у 2 знач.), не змінюватися. — *Не схотів я зоставаться панським, запріг коня, узяв жінку з дітьми .. та й помандрували у Чорноморію* (О. Стороженко); *Тільки через жалість, страждання людина зостається людиною, а не каменем з викарбуваними на ньому письменами законів людських* (О. Довженко); *На диво, очі в баби Килини зоставались лагідними й чистими, хоч би краплина гніву схлюпнулась у їхніх озерах зеленого, наче затягнутих ряскою, мудрого спокою...* (Є. Гуцало); *Усередині, за товстелезними кам'яними стінами, він* [собор] *зостається вічно рухомим, .. від центральної нави правобіч і лівобіч відбігають нави бокові, нави гармонійно з'єднуються, сполучаються, непомітно зливаються, переходять одна в одну, їх чергування ритмічне* (П. Загребельний); [Р о м а н:] *Я яким був, таким і зостався.* [З і н ь к а:] *Ти не таким здавався!..* (М. Кропивницький).

3. *тільки 3 ос.* Продовжувати існувати, зберігатися; не зникати; залишатися (у 3 знач.). [А н т о н і о:] *Життя і мрія в згоді не бувають і вічно борються, хоч миру прагнуть. А в скутку боротьби — життя минає, а мрія зостається* (Леся Українка); *Щука пропала, а зуби зостались* (прислів'я); *Хутір зістався на своєму місці самий, і, як завжди, його обливав місяць своїм сяйвом* (У. Самчук); — *Тепер звелося чумацтво, одні пісні зосталися* (М. Стельмах); // Продовжувати жити, залишатися після смерті кого-небудь. *Там, де сирота зістатися має, лучче* [краще], *аби камінь виріс* (Номис); *Старий Щербат із жури скоро зійшов у могилу, зосталася удова з дочкою* (Г. Хоткевич); // Бути в наявності (після використання, вжитку і т. ін. чого-небудь). *Жінка продає якісь корінці, і усяк, хто йде, то й купує тих корінців, і вже кучка невелика зостається* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Може, гроші зостануться, набери ти Христі хоч абищо на кофтину* (А. Головко); // *безос. Якби його* [Чіпку] *наняти, — хоч би менше з'їжі... все б таки хоч на одежу зосталося!* (Панас Мирний); *Ми сиділи голодні .. Зварили борщ і сіли до столу; хліба зосталось півпаляниці* (В. Барка); // *від кого — чого або по кому — чому і без дод.* Зберігатися після смерті кого-небудь або як слід, залишок чогось, що зникло, минуло. *Як умер батько, зараз почав Микола пити, покинув коло хазяйства впадати .. Од хазяйства зосталася сама хата* (Б. Грінченко); *Умер давно той цар з лицем тирана, зоставсь по ньому — круг і збитий напис* (Леся Українка); *Безугавно молотила ворожа артилерія і по містечку Перекоп, дарма що від нього зосталась уже тільки величезна купа руїн* (О. Гончар).

4. Опинятися в якому-небудь стані, положенні, ставати ким-, чим-небудь або яким-небудь; залишатися (у 4 знач.). *Сам* [Павло] *на самоті ніколи не хотів зоставатися, а все туди рветься, де люди* (Марко Вовчок); [З о з у л я:] *До речі я вас тут обох застав! Ви, Феноген Петрович, хазяїнові наговорили, а Порфирій Аристархович не заступились, і я зістався осоромлений невинно і без хліба!* (І. Карпенко-Карий); *Андрійко виламав ногу — слабував, мало не вмер і на ціле життя зостався калікою* (М. Коцюбинський); // *без кого — чого.* Утрачати кого-, що-небудь, лишатися без когось, чогось. *Брати повискакували з хати в одних тільки сорочках і зостались на світі без копійчини, одежинки і шматка хліба* (О. Стороженко); // *у чому.* Скинувши або втративши щось із одягу, виявлятися не повністю одягненим. — *У мене кожух добрий і довгий. — То що, скинеш? А сам у сорочці зостанешся?* (Панас Мирний); // *за ким, кому.* Переходити в чиє-небудь користування, володіння; лишатися у спадщину. — *А земля хіба за нами зосталася? — боязко спитала Христя* (Панас Мирний); — *У Василя хата своя. Умре стара мати, нікому ж вона не зостанеться, тільки Василеві* (І. Нечуй-Левицький); // *на кого.* Бути доглянутим ким-небудь. — *На кого моя старенька матінка зостанеться?* (Г. Квітка-Основ'яненко).

5. Випадати комусь, припадати на чию-небудь долю. *А тому, тому на світі, Що йому зосталось, Кого батько і не бачив, мати одцуралась?* (Т. Шевченко); *Віщувало серце, що як тільки зміцніють синові крила, — не втримати його в хаті, знову гайне по світах. Що ж тоді зостанеться їй?* (О. Гончар).

6. *безос., з інфін.* Бути на черзі для виконання, здійснення. *До нового року я не мала часу писати, багато було хатньої роботи і люди вешталась, а вже ввечері, коли найліпше писати, я була втомлена і зоставалось тільки лягати й читати* (Леся Українка).

7. *перев. безос., до чого, з інфін.* Бути в запасі, бути ще не використаним або не подоланим (про час, відстань і т. ін.). *Тижнів зо три зоставалося ще до весілля* (І. Нечуй-Левицький); *Зіставалось Оленці .. год один ще повчиться* (А. Тесленко); *Востаннє мотор заглухнув.., коли їм зоставалось всього з кілометр доїхати до місця робіт на трасі каналу* (О. Гончар).

Бу́ти (лиша́тися, зостава́тися *і т. ін.)* **/ лиши́тися (зоста́тися) на хазя́йстві** *див.* **бу́ти; Залиша́тися** *(рідко* **зостава́тися) / залиши́тися** *(рідко* **зоста́тися) на дру́гий рік** *див.* **залиша́тися; (1) Зостава́тися / зоста́тися в па́м'яті (уя́ві)** — те саме, що **Залиша́тися / залиши́тися в па́м'яті (уя́ві)** *(див.* **залиша́тися). —** *Колись я писав вірші, знав напам'ять Овідія, Горація, а тепер все чисто повилітало з голови, тільки й зосталась в пам'яті березова каша, — сказав Терлецький, наливаючи чарку* (І. Нечуй-Левицький); **(2) Зоста́лися самі́ спо́гади** — нічого не залишилося. *Від цегельні зосталися самі спогади — димар, одна заіржавіла вагонетка і зогнила собача буда* (Ю. Смолич).

◊ **Бува́й (іди́, зостава́йся, ході́** *і т. ін.)* **здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, іді́ть, ході́ть** *і т. ін.)* **здоро́ві (здорове́нькі)>** *див.* **бува́ти; Залиша́тися** *(рідко* **зостава́тися) / залиши́тися** *(рідко* **зоста́тися) при свої́й ду́мці** *див.* **залиша́тися; Залиши́тися (лиши́тися,** *рідко* **зоста́тися) без соро́чки (без штані́в)** *див.* **залиша́тися; (3) Зостава́тися / зоста́тися за спи́ною (поза́ду** *і т. ін.)* — те саме, що **Залиша́тися (лиша́тися) / залиши́тися (лиши́тися) за спи́ною (поза́ду** *і т. ін.) (див.* **залиша́тися).** *Ми побігли кущами. Віти били нас по обличчях, шкрябали, босі ноги підколювалися. Незабаром Ксеня почала зоставатися позаду* (Б. Грінченко); *Пешт, східну частину міста, уже було майже цілком очищено від ворога. П'ять тисяч кварталів зосталися за спинами наших бійців* (О. Гончар); **Іди́ (ідь, зостава́йся** *і т. ін.)* **з ми́ром (в ми́рі)** *див.* **іти́; І слі́ду не лиши́лося (не залиши́лося,** *рідко* **не зоста́лося** *і т. ін.) див.* **лиша́тися; Іти́ / піти́ на обро́к** *див.* **іти́; Ка́меня на ка́мені не лиши́лося (не залиши́лося,** *рідко* **не зоста́лося** *і т. ін.) див.* **лиша́тися; Лиши́тися (залиши́тися,** *рідко* **зоста́тися** *і т. ін.)* **в ду́рнях (ду́рнем)** *див.* **лиша́тися; Лиши́тися (залиши́тися,** *рідко* **зоста́тися** *і т. ін.)* **при пі́ковому інтере́сі (при пі́кових інтере́сах)** *див.* **лиша́тися; Мо́крого мі́сця не залиши́ться (не лиши́ться,** *рідко* **не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце залиши́ться, лиши́ться,** *рідко* **зоста́неться>** *див.* **залиша́тися; Нічо́го [бі́льше] не лиша́ється (не залиша́ється, не зостає́ться,** *рідко* **не остає́ться** *і т. ін.)* **/ не лиши́лося (не залиши́лося, не зоста́лося,** *рідко* **не оста́лося** *і т. ін.)* **[, як]** *див.* **лиша́тися; Одна́ (ті́льки) тінь залиши́лася** *(рідко* **зоста́лася)** *див.* **тінь; [Ті́льки] мо́кре мі́сце лиши́лося (залиши́лося,** *рідко* **зоста́лося** *і т. ін.) див.* **мі́сце; Ті́льки (сама́,** *рідко* **одна́) снасть [зроби́лася (ста́ла, зоста́лася** *і т. ін.)]* *див.* **снасть.**

ЗОСТА́ВИТИ *див.* **зоставля́ти.**

ЗОСТА́ВЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **зоста́вити.** *В походах приводили йому* [Сулейманові] *молодих рабинь, і він радів, коли випадок посилав йому істоту, яка нагадувала зоставлену в Стамбулі кохану жінку, що уособлювала для нього красу й привабу життя* (П. Загребельний); *Яким майнув у кімнату і довгенько не виходив до гостей. Зоставлене йому місце за столом дожидало його* (І. Нечуй-Левицький); *У городі гурки* [огірки], *на насіння зоставлені, жовтіють* (Марко Вовчок); *А уява, недужа і збайдужіла, відзначила, що в істоті життя вичерпано — так корінці рослини знищуються в ґрунті, надовго зоставлені без поливання і дощу* (В. Барка); // **зоста́влено,** *безос. пред. — Приведеш Бобика, нагодуєш Мурку! Отам на полиці трохи молочка для неї зоставлено* (Остап Вишня); *Романові хотілося, щоб його зоставлено й обідати, дак господарі або не догадались, або не схотіли того* (Б. Грінченко); *Ліричний вузол п'єси — спокійна ніжність поважної літньої людини, оте милування молодою — дикою — вродою зоставлено не порушеним, не перев'язаним на новий лад* (М. Зеров).

ЗОСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ЗОСТА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* зоста́влять; *док., розм.* 1. *кого, що.* Вирушаючи звідкись або кудись, не брати з собою, лишати на місці кого-, що-небудь; залишати (у 1 знач.). — *Не кидай, Пархіме* [Пархоме], *нічого; не зоставляй, забирай усе: ти за сі ласощі гроші платив* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ну, коли так, то вже куди хочете, ваша милость, тільки тут не зоставляйте* (І. Карпенко-Карий); *Відомо, що на зиму запорожці розходяться по зимівниках, зоставляючи лише шістсот-сімсот чоловік для охорони* (В. Малик); — *Годі! Скажіть своїм, хай удають сплячих, а як стануть примеркати вогнища, так і гайда! Коней тут не зоставляти!* (П. Загребельний); *Зоставив дома сім'ю велику — не знаю, чим і живуть* (О. Гончар); // *на кого.* Вирушаючи кудись, лишати кого-, що-небудь під чиїмсь доглядом. *Комісар хутко прийняв рішення. Трьох важко поранених ми зоставляли в танку — на піклування товариша К.* (Ю. Яновський); *Положили на віз чимале барильце й горілки, та й поїхали з косарями всі до душі, зоставивши хату на діда, щоб назирав* (Ганна Барвінок); [Прокіп Свиридович:] *Та ні на кого й хати зоставити, бо й Химку заслали; то треба заперти* (М. Старицький).

2. *кого, що.* Лишати, віддавати у чиє-небудь користування; залишати (у 2 знач.). *Хведір .. чув від хлопців, як його батька громада зневажила, зоставивши землю за Пріською* (Панас Мирний); *Старші брати, взявши собі дещо з батьківського добра на пам'ятку про батька, зоставили Харитонові, як найменшому в сім'ї.., усе нерухоме добро й господарство* (І. Нечуй-Левицький); // Передавати у спадщину, заповідати. *Князь прогайнував усю батьківщину, зоставив їй* [дочці] *тільки будинок невеличкий у місті* (Марко Вовчок).

3. *що.* Бути причиною появи, виникнення чого-небудь, спричиняти щось; залишати (у 3 знач.). *Кущі жасмину і бузу вкрилися росою, яка в місячному сяйві блищить великими сльозами — і крапля за краплею повільно спадає, зоставляючи тихий задумливий шелест* (М. Івченко); *Пускався* [дощ] *і торохтів по шибках, збігав: крапля за краплею, що приставали на мить, а потім ще швидше спадали, зоставляючи притінені сліди* (В. Барка); *Рухля* [кобила] *.. хотіла гризнути його за плечі, і якби він не одскочив, то, певне, зоставила б кривавий слід своїх жовтих великих зубів* (В. Винниченко); * Образно. *На темному її обличчі життя зоставило зморшкувате своє письмо, в очах випалило живий дух, і вони були схожі на дві бездонні криниці* (Є. Гуцало); // Лишати певні почуття, думки і т. ін. *Драма — цікаво написана, легко читається... а проте зоставляє якесь чудне враження* (Панас Мирний); *Тепер вони розуміли, яке було життя без просвітку, але пам'ять зоставила їм відчуття далекої юності, краплю щастя в морі ночі* (Ю. Яновський).

4. *що, чого.* Відкладати, зберігати щось для кого-, чого-небудь; залишати (у 4 знач.). *Хазяїн їде куди, так ще й зоставляє страву для прохожого* (з легенди); *Де випросить* [Оксана] *чого з'їсти, а де й нічого не дадуть, то й голодувала часто, зоставляючи дитині і послідню крихту* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Тоня діловито наливає з бідона води, зоставляє трохи, щоб і собі напитись* (О. Гончар); *Мама зоставляла для мене на столі кухлик вечірнього молока з сухим вівсяним коржиком, і всі лягали спати* (А. Михайленко); *Її лаяли на всі боки й другими способами допікали. То кухарка Параска окропу не зоставить голову змити, то дід відра не достягне, як вона у колодязь упустить* (Грицько Григоренко); // Призначати для чого-небудь. *Параска зоставляла частку свого хліба на харч, а решту продавала* (І. Нечуй-Левицький); // Не віддавати, тримати у себе. *І Гапон, і кожне інше товариство, продавши коні, зоставляли собі звичаєм установлену частку грошей за "комісію"* (Б. Грінченко); *— Якщо Вам ся п'єса не конче потрібна, то дозвольте мені ще на який час зоставити її у себе...* (Леся Українка).

5. *кого.* Пропонувати кому-небудь затриматися десь, примушувати кого-небудь не покидати якогось місця, посади і т. ін.; залишати (у 5 знач.). *Нащо ж йому й зоставляти мене у себе? Нащо казати: зостаньтесь, я з вами маю побалакати?..* (Панас Мирний); *— Тільки й чули, — кажуть, — що дуже твого Семенка катували, а таки зоставив панич при собі його* (Марко Вовчок); // *з інфін.* Просити, примушувати затриматися з певною метою. *Усякий раз вони його зоставляли у себе обідати* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Було, Хвеська одна і в поле ходить, а свого Хвеська, неначе хлоп'ятко, зоставляла двору стерегти* (О. Стороженко).

6. *що.* Іти, вирушати звідки-небудь, покидати якесь місце; залишати (у 6 знач.). *Ой не страшні тому, браття, глибокії рани, Хто у бою свою почесть і життя забуває, .. Золотий батьківський престол зоставляє* (Панас Мирний); // *кого.* Лишати сиротою (у 1 знач.). *— Батечки мої, голубчики! — крикне, злякавшись, Кирилова мати. — Що ж оце ви з ним хочете робити? Не зоставляйте мене сиротою на старості* (П. Куліш); *Йосиф помер, зоставивши дочку Марію* (Г. Хоткевич); *Стьопа знає, що сестру Валентини Григорівни розстріляли фашисти і вона зоставила по собі .. сироту Володю* (В. Кучер); *— Їздив* [перший чоловік] *по дохторах* [лікарях], *їздив. Та й що з того, зоставив Варвару вдовою...* (І. Нижник).

7. *кого, що.* Зберігати, не знищувати, залишати недоторканим. *Всі запорожці голили собі голови і зоставляли тільки повище лоба одну чуприну* (О. Стороженко); [Я в д о х а:] *Задумали спродувати усю худобу, хоч би корову рябушечку зоставили* (М. Кропивницький); // *також з інфін.* Залишати в попередньому стані, положенні. *Який вжиток чи пожиток Матиме людина З того плуга, що бур'яну Не видере в полі, А зоставить з корінцями Рости на роздоллі?* (П. Грабовський); *Розвеселившись, гості гуртом стали упрошувати Данька, щоб не впирався, щоб не зоставив Мокрину вік сидіти в дівках...* (О. Гончар).

8. *тільки док., кого, ким.* Зробити яким-, ким-, чим-небудь, спричинити певний стан. *Є й такі, що вимагають щирості, не скажи для того тільки, щоб зоставити повік нещасливими ймовірних!..* (Марко Вовчок); [І в а н:] *Скільки, брат, не думай, а прийдеться помирать; так хіба не одна-ково: чи дома вмерти, чи на війні? А то горе, як калікою на весь вік зоставлять...* (М. Кропивницький).

9. *кого, що, без чого.* Не давати, позбавляти чого-небудь. *— Гріх, кажу, вам буде, як на старості літ зоставите мене без шматка хліба й осоромите мою сиву голову!..* (С. Васильченко); *Малося ще не виплачених хазяїном Уляні за строк карбованців із двадцять, та витратити їх значило зоставити свою дітвору босою й голою на цілу зиму* (С. Добровольський); *Їм здавалося, що Цимбал діє занадто мляво, помірковано, що за своїми балачками він усе тут проґавить, зоставить їх без роботи* (О. Гончар).

10. *тільки док., з част.* не, *чого.* Використати до кінця, повністю. *Дяки і гості пообідали... чи то пак, .. кісточки пересмоктали; а що напитків, так і крапелини не зоставили* (Г. Квітка-Основ'яненко); // *кого, чого.* Позбавитися чого-небудь, знищити когось, щось повністю. *Москалі приложилися: бух! бух! бу-ух .. Ні душечки не зоставили ворогів* (Панас Мирний); *Старанно зав'язавши галстук, Каргат вичистив піджак, не зоставивши на ньому жодної порошинки* (Ю. Шовкопляс).

◊ **Залиша́ти (лиша́ти,** *рідко* **зоставля́ти) / залиши́ти (лиши́ти,** *рідко* **зоста́вити) в ду́рнях** *див.* **залиша́ти; Залиша́ти** (*рідко* **зоставля́ти**) **/ залиши́ти** (*рідко* **зоста́вити**) **на сльо́зи** *див.* **залиша́ти; (1) Не зоста́вити ні кри́шки, ні по́кришки** *кому* — нічого не залишити кому-небудь. [Г а р к у ш а:] *Сутяжники загарбали всю мою худобу і не зоставили мені ні кришки, ні покришки* (О. Стороженко).

ЗОСТАНОВИ́ТИ *див.* **зостано́влювати.**

ЗОСТАНОВИ́ТИСЯ *див.* **зостано́влюватися.**

ЗОСТАНО́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗОСТАНОВИ́ТИ,** овлю́, о́виш; *мн.* зостано́влять; *док., кого, що, заст., діал.* Зупиняти. *Коней зостановили біля ниви* (Панас Мирний); *Аби тільки Бог зостановив біль і повернув йому назад жінку, хай не зовсім здорову, але його... його...* (М. Матіос); // *з інфін.* Залишати де-небудь; не відпускати. *Настя візьме до себе погодувати Галю та й цілий день продержить і ночувати зостановить* (Панас Мирний).

ЗОСТАНО́ВЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ЗОСТАНОВИ́ТИСЯ,** овлю́ся, о́вишся; *мн.* зостано́вляться; *док., заст., діал.* 1. Припиняти свій рух; зупинятися (у 1 знач.). *Люцина і Зося .. зостановились під зеленою ліщиною* (І. Нечуй-Левицький); *Раз його коник зостановився. Просить він коника і грозить, але той не хоче з місця поступитися* (А. Калин).

2. Тимчасово залишатися, поселятися де-небудь; зупинятися (у 2 знач.). *Поїдемо ми з Вами на Одесу, там зостановимось днів на два-три.., а потім морем поїдемо в Ялту* (Леся Українка).

3. *тільки 3 ос.* Припинятися, перериватися; зупинятися (у 3 знач.). *Була хвилина, що зітхання його зостановилось; тіло похолонуло* (Панас Мирний).

4. Спинятися, робити перерву в своїх діях; зупинятися (у 4 знач.). *І почала* [Христя] *розказувати. Спершу тихо, трудно слова зривалися з її язика; вона червоніла, зостановлювалася, пригадувала...* (Панас Мирний).

5. Затримуватися, зосереджуватися на кому-, чому-небудь (про погляд, увагу і т. ін.); зупинятися (у 5 знач.). *Зостановімося ліпше, хто ми і для чого ми* (І. Калинець).

ЗОСТА́РЕНИЙ *див.* **зіста́рений.**

ЗОСТА́РИТИ *див.* **зіста́рити.**

ЗОСТА́РИТИСЯ *див.* **зіста́ритися.**

ЗОСТА́РІТИ *див.* **зіста́ріти.**

ЗОСТА́РІТИСЯ *див.* **зіста́рітися.**

ЗО́СТАРУ, *присл., рідко.* Через старість. [Максим:] *Бачите, я іноді зостару таке плету, що й сам докупи не зберу* (М. Кропивницький).

ЗОСТА́ТИСЯ *див.* **зостава́тися.**

ЗО́СТРАХУ, *присл.* Через страх, злякавшись. *Він кричав так люто, а його обличчя було таке страшне, що я, зостраху, кинувся геть із кузні...* (Б. Грінченко); *Односельчани жартували, мовляв, то такий мисливець, що зостраху заскочив би навіть на стару сосну* (із журн.).

ЗОСТРІ́НУТИ *див.* **зустріча́ти.**

ЗОСТРІ́НУТИСЯ *див.* **зустріча́тися.**

ЗОСТРІ́ТИ *див.* **зустріча́ти.**

ЗОСТРІ́ТИСЯ *див.* **зустріча́тися.**

ЗОСТРІЧА́ТИ *див.* **зустріча́ти.**

ЗОСТРІЧА́ТИСЯ *див.* **зустріча́тися.**

ЗОТЛІВА́ТИ, *рідше* **ЗІТЛІВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗОТЛІ́ТИ,** *рідше* **ЗІТЛІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Руйнуватися, розпадатися від тривалого використання, лежання і т. ін.; тліти (у 1 знач.). *Просто на стінах згоряли видатні картини та гобелени, в дубових скринях зітлівали козацькі літописи...* (О. Гончар); — *Юхимові так треба хоч би сорочку білу. Мабуть, уже та й зотліла на ньому* (А. Головко); *Ще той папір від часу не зотлів, — І пам'ятка лишилась людям здавна, — Де за неграмотних французьких королів Підписувалась Анна Ярославна* (Д. Павличко); *І .. сорочка, й штани під час мандрів подерлися, розповзлись і зітліли...* (Ю. Логвин); // *перев. 3 ос.* Поступово розкладатися, гнити. *Сучкуваті віти, поламані бурею стовбури, покалічені негодою й звіром інваліди — обростали в моїй кані вогнем і .. розповідали безліч історій, помалу зотліваючи й розсипаючись на попіл* (Ю. Яновський); *Дерева начебто забули скидати листя, тільки горіли жовто й червоно, а листя, що вже упало, ніжно зітлівало* (Валерій Шевчук); *А назавтра й вона* [бабуся] *вмерла Й зотліла у хаті, Бо нікому в Батурині Було поховати* (Т. Шевченко); *Тут і кості зотліють твої На взірець і для страху Всім, що рвуться весь вік до мети І вмирають на шляху* (І. Франко).

2. *тільки 3 ос.* Тліючи (у 2 знач.), згоряти до кінця, перетворюватися на попіл. *Згоріло* [село], *зотліло, Попіл вітром розмахало, І сліду не стало* (Т. Шевченко); [Харитон:] *Соломія Гаврикова стояла позад мого Юхима, задрімала .. та й притулила свічку до Юхимової кухвайки* [куфайки]: *геть спина так і зотліла!..* (М. Кропивницький); *На підвіконні стояв поставець, у якому вигоріла олія й навіть ґнотик зітлів* (І. Білик); *Я мав відповісти за все: за святі реліквії у криниці, за ключ, за бібліотеку, що зітліла від вогню, і за те, що лишився живий...* (Г. Пагутяк).

3. *перен.* Не знаходячи вияву, поступово зникати (про почуття і т. ін.); тліти (у 3 знач.). *Я знаю, що то єсть бажання, Котрих надія не згріва; Я знаю те тяжке змагання, Що в грудях марно зотліва* (В. Самійленко); *Зараз у мене в кишені шелестить біленький папірець з отим чудодійним словом "зараховано", а радості немає. Мабуть, зотліла вона в чеканні* (Ю. Мушкетик); // Утрачаючи сили, здоров'я, передчасно помирати (через нестатки, хворобу, важку працю, переживання і т. ін.); згоряти (у 5 знач.). *Ачей і старий Чумак за нього* [сина] *серцем зітлів та й у землю сиру від журби тяжкої ліг* (І. Багряний); — *В душі, Андрію, пустка... Я геть зотлів чекаючи...* (Василь Шевчук).

◊ **Перетлі́ти (зотлі́ти) на ву́гіль (на по́піл)** *див.* **перетліва́ти.**

ЗОТЛІ́ЛИЙ, *рідше* **ЗІТЛІ́ЛИЙ,** а, е. Дієпр. акт. до **зотлі́ти, зітлі́ти.** *Зітлілі дупла* [верб] *дихають хмільною прілістю* (М. Стельмах); *Чорноморець нахилився й провів рукою по хресту — долоня його зачепилась за зітлілий шматок рушника, колись зав'язаного навколо перехрестя* (Д. Білий); *В ярках, під ніздрюватим снігом — зажебоніло струмками, в садах і дібровах, під зотлілим листям, заворушилася голочками молода травичка* (Я. Гримайло); *Фотограф прикурив сам, викинув зотлілий сірник, а потім спокійно запалив третього, тримаючи його у витягнутій руці* (М. Трублаїні); *Земля розсипалася під пучками, як зотлілий жар* (З. Тулуб); *Раптом побачу спотворені мрії, мертві надії, зотлілу любов* (Леся Українка).

ЗОТЛІ́ННЯ, *рідше* **ЗІТЛІ́ННЯ,** я, *с.* Дія за знач. **зотлі́ти, зітлі́ти** 1. *Моїм костям зотління я бажаю* (Сл. Б. Грінченка); *Вже давно вона* [Істар] *вступила У те царство тьми й зотління, Відки вороття нема* (І. Франко).

ЗОТЛІ́ТИ *див.* **зотліва́ти.**

ЗОТНУ́ТИ *див.* **стина́ти**[1].

ЗО́ТНУ́ТИЙ *див.* **зітну́тий**[1].

ЗОХО́ТИТИСЯ, о́чуся, о́тишся, *перев. з інфін., розм.* Док. до **охо́титися**[1]. *Петро зохотився негайно вирядитись у вказане місце для переговорів, бо розбійницького наскоку можна було чекати й на завтра* (М. Старицький); — *Як брат зохотиться, то й прийдемо, — сказала писарша* (І. Нечуй-Левицький); *Якісь два богомольці заходили до нас на ніч і так хороше промовляли про святощі, що Іван зохотився пристати до них у компанію...* (М. Кропивницький); *І думала тепер* [Мелашка], *доручаючи сестрі блискучого гострого серпа: "Хай тільки вона вийде на поле, хай тільки побачить, як люде* [люди] *жнуть, то не втерпить — зохотиться жати"* (Л. Яновська); *Як вернулась Маруся разом з Василем, то зараз зохотилась платки подавати* (Грицько Григоренко); — *Оце ж мед зохотився везти, та дорогою забувся куди: до вас чи в комору?* (М. Стельмах).

ЗО́ЧИТИ, чу, чиш, *док., кого, що, заст.* Побачити. *Весело зочити степ, поля красні! Степ зелений наче втікає в тебе перед очима далеко кудись, далеко* (Марко Вовчок); — *Скоро лиш його я зочив, То й до нього я прискочив* (І. Франко); — *А це що? гармата? — скрикнув жвавий Константин* [Костянтин], *зочивши .. заржавілу гармату* (А. Кримський).

ЗО́ШИТ, а, *ч.* 1. Зшиті аркуші чистого паперу в обкладинці для писання, малювання і т. ін. *Вдень батько ходить у гімназію, поливає і пересаджує квіти в садку, виправляє учнівські зошити* (Ю. Смолич); *Не друковані, а написані синім чорнилом на аркушах з учнівського зошита в клітинку, ті листівки ніби ятрилися тривогою сердечною* (Микита Чернявський); *Дістаю книжки з шаньки, зошити, ручку, розкладаю на парті* (І. Кирій); *Він дістав з бічної кишені складений учетверо аркуш із шкільного зошита в лінійку, розгорнув* (В. Нестайко); *У мене в руках був досить об'ємний зошит у твердій обкладинці, обтягнутій зеленою замшею* (Д. Білий).

2. Окремий випуск періодичного видання або великого друкованого твору, що виходить частинами. *Журнал виходив окремими випусками-зошитами альманахового типу* (із журн.).

(1) Зага́льний зо́шит — зошит, товщий від звичайного, у цупкій обкладинці. *Комісар подав професорові загального зошита* (В. Кучер); *Сімнадцятилітній ліричний юнак .. вкладає римовані строфи, які списує до загального зошита* (Ю. Андрухович).

ЗО́ШИТОВИЙ, а, е. Прикм. до **зо́шит.** *Лист був великий — на двох зошитових аркушах, густо списаних з обох боків* (М. Сиротюк); // Признач. для виготовлення зошитів. *Зошитовий цех після капітального ремонту та модернізації відновив роботу* (з газ.).

ЗО́ШИТОК, тка, *ч.* Зменш.-пестл. до **зо́шит** 1. *Я закарбую ті сліди, I клас, і парту у чорнилі, Й потерті зошитки малі* (А. Малишко); *А десь на батьківському горищі ще й досі зберігається той зошиток із моїми мрійливими, наївними й дитячими планами на майбутнє* (із журн.).

З-ПЕ́РЕД, *прийм., з род. в.* Сполучення з прийм. **з-пе́ред** виражають:

Просторові відношення

1. Уживається для вказування на об'єкт, від якого забирають, віддаляють кого-, що-небудь. *Федора прибрали з-перед барининих вікон. Його понесли до того ж таки Самійла на конюшню* (Панас Мирний); *Діждавшись, поки з-перед парадних воріт Біюк-сарая розійдуться яничари і спагії, до вартового підійшов якийсь купець із великим сувоєм парчі* (Р. Іваничук); *Їжа застряла старому в горлі, ложка стала важкою і зайвою. Відсунув таріль з-перед себе* (І. Нижник).

2. Уживається для вказування на об'єкт, перед яким, попереду якого що-небудь відбувається. *Переселенці розступилися і виставили з-перед себе Радивона Курдика* (В. Бабляк); *І от вони* [хлопці] *пленталися позаду довгої низки возів, з-перед них стукотіли колеса, рипіла збруя* (П. Загребельний).

Часові відношення

3. *рідко.* Уживається для вказування на час, раніше від якого відбувалася певна дія. *І його* [Городовського] *думка, уява, розуміння, всі здібності, що тільки мав його мозок, зголодніло кинулися гризти його вчорашнього, позавчорашнього, його з-перед місяця, року, двох років* (В. Підмогильний); — *Я не мала відваги порівняти тебе з своєю мрією з-перед десяти років. Як змінили тебе роки, Ромо!* (Ірина Вільде); *Десь він і зараз там, той двір, і той балкон, і арка, і заціліий з-перед тридцяти років старий каштан на пагорку* (О. Забужко).

4. *рідко.* Уживається для вказування на особу, раніше за яку хто-небудь виконує певну дію. — *Я пирогів не їв, — хлипав Лейбуньо .. — А хто ж з-перед тебе з'їв?* (І. Франко).

З-ПІД, *рідше* **ІЗ-ПІ́Д,** *прийм., з род. в.* Сполучення з прийм. **з-під (із-пі́д)** виражають:

Просторові відношення

1. Уживається на позначення напряму дії, руху з місця, над яким, поверх якого міститься що-небудь. *Тече вода з-під явора Яром на долину* (Т. Шевченко); *З-під шолома спливало довге і густе, сивіюче вже волосся на його плечі* (І. Франко); *Із-під дірявої ряднини Обличчя жовте виглядa* (М. Рильський); *Бараболя .. витягає з-під тапчана батіг та полотняну торбу* (М. Стельмах); *З-під широкого зеленого плаща виблискують золотом ордени* (П. Воронько); // Уживається на позначення дії, руху з місця безпосередньо біля якого-небудь предмета. *Тікаючи од дідового реву, одного разу стрибнув я з-під порічок прямо в тютюн* (О. Довженко); — *Чи не привалить тут нас? — глянув котрийсь на стелю. — Не проб'є! — бадьоро відповіли* [бійці] *йому з-під стіни. — Не повинно пробити!* (О. Гончар); *То з-під одного, то з-під другого куща схоплюються зайці, прудко біжать униз по схилу Княжої гори* (Є. Гуцало).

2. Уживається на позначення місця (перев. місцевості), звідки хто-небудь родом, прибув або щось привезено, доставлено і т. ін. *Раз, а інколи й двічі на рік прибувала до нас десь з-під Миргорода наша тітка* (С. Васильченко); *Він справляє враження простого селянина з-під Єревана* (В. Домонтович); *Він здалека, він з-під Джанкоя* (І. Муратов); *Він був з Кульчиць, з-під Самбора, і мав фамілію Кульчицький* (Ю. Винничук).

Означальні відношення

3. Уживається на позначення предмета (посуду, тари і т. ін.), який раніше був умістищем чого-небудь. *Анатолій Галактіонович одірвав од коробки з-під цигарок кришку* (Остап Вишня); *Біля молочної крамниці дзвеніли бідони з-під молока* (М. Томчаній); *Цього разу стіл був заставлений пляшками з-під шампанського, мадярського вина, горілки і пива* (Ю. Винничук).

Об'єктні відношення

4. Уживається на позначення об'єкта, стану, положення і т. ін., від якого хто-, що-небудь звільняється. *Він пообіцяв Парасці, що вона його буде, що він її визволить з-під кріпацтва, коли так не віддадуть, він украде її і таємно повінчається* (Панас Мирний); *У 1654 році, вибившися з-під польської неволі, гетьман Богдан Хмельницький вступив у союз із Москвою на правах рівної держави* (Г. Хоткевич); *Одну тільки Марію Кожушну присудили на три роки умовно і з-під варти звільнили* (А. Головко); *Найдужче страхало Сильвестра: з-під батькової волі син вибився!* (К. Гордієнко).

З-ПО́ЗА, *прийм., з род. в.* Те саме, що **з-за** 1, 2. *Усі гості з-поза столиків вовком на мене глипали* (Л. Мартович); *Здалеку, з-поза річки, стріляли гармати* (О. Довженко); *Василькові лише голова визирала з-поза кованої скрині з ангелятами на віку* (І. Керницький); *По вечері, коли надворі смеркло, Тригуб добув грамоти з-поза ікони, накинув кирею й вийшов зі свого двора* (Б. Лепкий); *Дідусь поліз до себе в хатку, дістав з-поза бантини сухого зілля, взяв гарбузика, в якому щось хлюпотіло, зліз на землю* (І. Білик).

З-ПОЗА́Д *див.* **з-поза́ду.**

З-ПОЗА́ДУ, З-ПОЗА́Д. 1. *присл., розм.* З-за спини. — *Міряй в око* [ведмедя], *боярине! — шепнув з-позаду Максим* (І. Франко); *Юдко жвавенько витяг з-позад себе батіжка* (В. Винниченко); *З-позаду чути притишений свист* (О. Лисяк).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається на позначення особи, предмета, місця і т. ін., з протилежного або зворотного боку яких хтось або щось рухається. *З-позаду війська до його табору щоночі підходили цілі табуни голодних вовків* (А. Кащенко); *Та й вже знаєте, що десь із-за гір, із-за чистого неба, ще з-позаду сонця припливе чорна хмара* (В. Стефаник).

З-ПО́МІЖ, *прийм., з род. в.* 1. Уживається на позначення середовища або сукупності предметів, звідки виходить, виділяється, випадає і т. ін. хто-, що-небудь. *З плавнів вставала ніч. Спочатку морок поліз з-поміж очеретів, а за ним дихнули озерця й купини білим туманом* (М. Коцюбинський); *Гнат вийняв засмальцьований блокнотик, розгорнув його, з-поміж листочків посипалися крихти і тютюно-*

ва потеруха (Григорій Тютюнник); *Темрява, немов рядном, заслала небо і туман, немов тать, почала повільно вибиратися з-поміж трав* (Д. Білий).

2. Уживається на позначення сукупності осіб або предметів, серед яких хтось, щось перебуває або відбувається яка-небудь дія. [Г е л е н:] *Ся діадема, сяя патериця — то знаки влади над всіма царями. Я рівного собі не маю тут з-поміж усіх владарів і героїв* (Леся Українка); *Витягнувшись понад шосе, ледве видніється вона* [словацька Гринава] *черепичними дахами з-поміж садів* (О. Гончар); *З-поміж листя визирають, наче блідо-зелені корали, горіхи* (Є. Доломан); *Під вікном яблуня крислата. Густі зелені віти жовтими листочками втикані, з-поміж листочків червонобоке яблуко виглядає, манить до себе* (К. Гриб); *І з-поміж усіх запахів яскраво пробивається дух кропу, якого насушили і зсипали в торбинку* (Є. Гуцало).

З-ПО́НАД, *прийм., з род. в.* Те саме, що **з-над.** *Тоді Мати Божа Воротарниця в Іверській іконі на святім Афоні сходить з-понад брами на стежки колючі, на шляхи розстайні, на кам'яні дороги...* (О. Назарук); *Так застало його й раннє сонце, коли визирнуло з-понад чорних бориславських дахів* (І. Франко); // Уживається на позначення предмета, місця, у безпосередній близькості від якого починається якась дія. *Далеко десь з-понад самого Бугу сірою грудочкою покотився у село заєць* (М. Стельмах).

З-ПОПЕРЕ́Д, *прийм., з род. в., розм.* Те саме, що **попере́д**[2] 2. *Воїни один з-поперед одного почали видирати з рядів найсильніших бранців і наймолодших бранок* (В. Малик).

З-ПО́ПІД, *прийм., з род. в.* Те саме, що **з-під** 1. *Навкруги молочай жовтіє, будяки стоять, мов черкеси в мохнатих шапках, зелені ящірки та шипучі гадюки свистять з-попід ніг* (О. Гончар); *Поза полем небо та підднеб'я, з-попід неба димаровий дим* (М. Вінграновський).

З-ПО́СЕРЕ́Д, *прийм., з род. в.* Те саме, що **з-по́між.** *Та ось тепер зазнав* [Яковенко] *дивно прекрасного відчуття: коли ти з-посеред розбісілої стихії зачіпаєшся поглядом за свого товариша і твердо впокоюєш себе споглядінням його спокою і його рішучості боротися до кінця* (П. Загребельний); *З-посеред загального гомону та реготу юрби чути було раз грізно-крикливі, то знов благально-зацитькуючі слова* (І. Франко); *І так-то весело визирала хатина з-посеред тиші, таким щастям несло від неї* (Б. Лепкий); // Уживається при вказуванні на сукупність осіб чи предметів, серед яких виділяють, вирізняють кого-, що-небудь за певними ознаками. *Залізний погляд прибульця, як виявилося, з-посеред інших властивостей мав також дивовижну властивість угамовувати словесні потоки* (із журн.).

З-ПРО́МІЖ, *прийм., з род. в., розм.* Те саме, що **з-по́між.** *Зінько з-проміж їх* [них] *був і найрозумніший, і найписьменніший: за його порадою всім було добре* (Б. Грінченко); *То тут, то там вистрілив з-проміж тіней чорний силует, — ще трохи, вирине з-під дерев, на чисте поле...* (К. Гриневичева).

ЗРАБО́ВАНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **зрабува́ти.** *В темнім шатрі на ліжку, покритім м'якими, зрабованими перинами, сиділа Мирослава і гірко плакала* (І. Франко); *Московські офіцери запаслись грішми, напитками й гарними жінками, грали в кості і в карти та возилися з молодицями, поперебираними в розкішні вбрання, зрабовані на постоях у великопанських дворах і замках* (Б. Лепкий); // **зрабо́вано,** *безос. пред. — Чули? У Вербіжі зрабовано пана Добросельського. Все забрано... Все...* (Г. Хоткевич).

ЗРАБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., кого, що, діал.* 1. Забрати силою. — *Пан скине щотяжчий податок зі своїх плечей та поставить на твої. Та й зрабують у тебе порося, в сусіда корову* (Л. Мартович); *Хто б се татові зробив, хто б зрабував йому одніську дитину!* (О. Кобилянська).

2. Док. до **рабува́ти** 1. *Звелів він* [воєвода Чарнецький] *негайно запалити млин і дозволив летючим загонам укупі з татарами сплюндрувати і зрабувати всі окружні селитьби* (М. Старицький); *Чаплінський зрабував йому ввесь скот, навіть його походного* [похідного] *коня не залишив, забрав пасіку і те все, що він своєю працею і пильністю надбав* (А. Чайковський); *Чотири хати зрабували хлопці* (Г. Хоткевич).

ЗРА́ДА, и, *ж.* 1. Перехід на бік ворога; віроломство, зрадництво. — *Справді бачу, що годі нам тут жити, коли під самим моїм боком, як гадюка, клубиться чорна зрада* (І. Франко); *Україна — країна смутку і краси, країна, де найбільше люблять волю і найменше мають її, країна гарячої любові до народу і чорної йому зради, довгої, вікової, героїчної боротьби за волю* (С. Васильченко); *Зрада кримського хана докорінно змінювала становище всього козацького війська* (Я. Качура); *Лежить розстріляний за зраду батьківщини і товариства Андрій* (О. Довженко).

2. Порушення вірності в коханні, дружбі. *Співав він, що любив колись щиро та вірно, а йому зрада сталась несподівана* (Марко Вовчок); *За суворим північним законом зраду жоні карали осудом і презирством* (С. Скляренко); *Ти коханого, подружко, чарувала, Зрада вдарила у серце, ніби грім* (Л. Забашта).

3. Відмова від своїх переконань, поглядів і т. ін. *О, він* [Чайка] *усе перетерпить, щоб тільки змити з себе пляму невільної зради своїх ідей...* (Д. Бузько); *Аскольда вбили не варяги, а місцеві прихильники язичництва, що не могли простити йому зради язичницької віри* (Н. Королева).

ЗРА́ДЕЦЬ, дця, *ч., заст., діал.* Зрадник. *А круг його* [Шрама] *стоять усе тії окаяннії зрадці у блакитних стьожках да в голубих жупанах і вже не боючись голосно розмовляють* (П. Куліш); *Султанові зрадці сей лист донесли* (І. Франко).

ЗРА́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зра́дити** 1–4. [О л е с я:] *Промовляйте до мене якнайтепліше, якнайрідніше, бо я нещасна, я зневажена, зраджена!..* (М. Кропивницький); *Я не ображаюсь, бо розумію .. психологію людини, багато раз зрадженої і зневаженої приятелями, здавалось би, найщирішими* (Леся Українка); *Однак не можна не помітити великої відмінності Шевченкової Катерини від Квітчиної Оксани: Катерина — жертва зрадженого щирого почуття, тоді як Оксана нехтує любов'ю сільського хлопця* (І. Дзюба); *Живі й здорові, цілі-цілісінькі, рідні, дорогі, прекрасні його хлопці, його команда, команда Яковенка, яка тепер разом з лоцманом Гришею творила чи не єдиний людський осередок на судні, зрадженому долею і тими, хто вважався його справжніми господарями* (П. Загребельний); // **зра́джено,** *безос. пред.* [М а т у ш к а г у м е н я:] *Чого ж ти безталанна, нещасна? Любила, може, кого, та зраджено тебе?* (Панас Мирний); *Всякий перевертень ненавидить те, що зраджено ним* (М. Стельмах); *Ім'я дали нам — хлопи, мужики. На нас лежить тавро тієї зради, якою нас вже зраджено віки* (Л. Костенко).

ЗРА́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зра́джувати** 1–4. *— Вона втікала до кревних своїх, — виступив наперед Емілій і заслонив собою Корнелію. — І втікала тому, що не хоче бути щоденно зраджуваною мужем своїм* (Д. Міщенко).

ЗРА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗРА́ДИТИ,** джу, диш, *док.* 1. *кого, що, рідко кому, чому, також без дод.* Діяти підступно, віроломно щодо кого-, чого-небудь; переходити на бік ворога; займатися зрадництвом. *Князі й бояри .. зраджують край свій очевидячки* (І. Франко); *— Ще менше я вірю тому, щоб Яблоновський помишляв про корону, зраджуючи своєму королю й ойчизні...* (В. Малик); [Прочанин:] *Я не такий, щоб зрадити людину, та ще таку добрячу* (Леся Українка).

2. *кого, рідко кому.* Порушувати вірність у коханні, дружбі. *Розпускає* [чоловік] *поміж люди вісті, що він напивається з її причини, бо вона буцім його зраджує* (Л. Мартович); *— Може, ти не досить уважний був до неї, ніжний. Часом ти зраджував її, згадай! Може, вона якось про це довідалась* (В. Винниченко); *Зрадила та, що любила... Зрадила мила мені, — Пусто у серці без неї, Сумно, як в темній труні* (О. Олесь); *Кохана, подруго моя, Одним тебе розважу: Не зраджував нікого я Й тебе ж повік не зраджу* (С. Воскрекасенко); *О жорстока! Щастя хоч краплину В душу мою змучену згуби — Полюби і зрадь через хвилину, Та хоч на хвилину полюби!* (В. Симоненко).

3. *що, рідко чому.* Відмовлятися від попередніх звичок, переконань, поглядів і т. ін., переставати дотримуватися чого-небудь. *Він звик здавна радіти кожному слову Гоголька, і не зраджував цій звичці; уважно вслухався в зміст написаного, милувався своїм молодим другом* (О. Полторацький); *Він взнав усю історію морського роду Богучарів, з якого тільки старший Устим зрадив морські традиції — став сухопутним артилеристом* (В. Кучер).

4. *кого, рідко кому, перен.* Утрачатися, слабнути (про пам'ять, зір, слух і т. ін.). *Згодом, коли артист при мені репетирував роль, я підказував йому текст, бо його часом зраджувала пам'ять* (Л. Смілянський); *В масі людей він* [дід Сава] *хотів побачити Діну, але старі очі зраджували, запливали сльозою й затуманювали світ* (Л. Дмитерко); *Я помилитись не міг, пам'ять ще не зраджувала мене* (І. Росоховатський); // Переставати виявлятися (про стан, почуття і т. ін.). *Відчуття часу не зраджувало мічмана* (В. Кучер); *Терпіння зраджувало стару, але вона не виказувала цього* (Григорій Тютюнник); *— Нормальній людині зраджує іноді навіть інтуїція* (О. Гончар); *Не раз на роздоріжжі днів Ще зрадить нас надія марна* (Ю. Клен); // Переставати сприяти кому-небудь у чомусь (перев. про долю). *На літературну ниву я вийшов ще не скоро. Одтягувало живе життя, зраджувала доля* (С. Васильченко); *В цьому останньому бою доля зрадила імператорові Василеві* (С. Скляренко); *Зрадила доля мужицького сина* (Р. Горак); // *з част.* не. Не виправдовувати чиїх-небудь надій, сподівань. *Перше враження від Славка не зрадило його* (О. Копиленко).

5. *кого, що.* Виявляти, виказувати що-небудь перед кимось. *Вони одягались завсіди порядно, навіть елегантно; ані в їх вигляді, ані в мінах, ані в словах ніщо не зраджувало тяжкої боротьби за щоденний хліб* (І. Франко); *Вони, її брови, безпорадно полізли на чоло, й усе її обличчя зраджувало, що вона ось-ось заплаче, як покривджене дитинча* (Д. Бузько); *Хлопець мав небагато літ, але вдався міцний, кремезний і вже майже зрівнявсь із тивуном, тільки хлоп'яча незграбність, та ясні карі очі, та ще хіба довге шовковисте волосся, що спадало на самі плечі, зраджували князюка: Богданові на Маковія пішов дванадцятий* (І. Білик); *Він затамовує навіть віддих, боячись подати знак життя, боячись зрадити свою присутність у хаті...* (М. Коцюбинський).

(1) Зра́джувати / зра́дити своє́ сло́во *(рідко* **своє́му сло́ву)** — не дотримуватися свого слова. *Вона зрозуміла біль Володимира, що не зраджував свого слова* (І. Білик); *Було так, щоб державний вінценосець Своєму слову зрадив, віру вбив?..* (Є. Кротевич); *— Ти, юначе, підеш зі мною і побачиш мій тріумф. Я це обіцяв тобі і слова свого не зраджу* (О. Донченко); **(2) Зра́джувати / зра́дити себе́** — переставати бути самим собою, змінювати свою вдачу, поведінку і т. ін. *Саня голосно розсміялась. Гриць не зраджував себе: завжди бував з нею отаким недотепою* (Ю. Шовкопляс); *Свідомість застерігала, закликала обминути звабну принаду, аби не спійматися на невидимий гачок, не зрадити себе в найвідповідальнішу мить* (М. Дашкієв); **Му́жність зра́джує / зра́дила (зра́дить)** *див.* **му́жність; (3) Не зра́джувати / не зра́дити своє́ї нату́ри (вда́чі)** — діяти, чинити відповідно до своєї вдачі. *— Тепер побачимо, якої ти заспіваєш, дорогенька Устинко, — уже без лайки звернувся* [управитель] *до Морозенчихи, і тут не зраджуючи своєї натури: чим більше мав когось покарати, тим солодше звертався до нього в розмові* (М. Стельмах); *Батько сількора Василя .. був людиною неквапливою. Ні разу на своїм віку нікуди він не поспішив і не зрадив своєї вдачі й по цей день* (О. Довженко); *І в пилу відступу вона не зрадила своєї вдачі — осміхатися до інших* (Г. Колісник); **Си́ли (си́ла) зра́джують (зра́джує) / зра́дять (зра́дить)** *див.* **си́ла.**

ЗРА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗРА́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. *розм.* Видавати, виказувати себе чим-небудь. *Корнієнко заходив поміж утікачів, що сюди скрились, і знайшов між ними багато українців. Він пильно прислухувався їх розмові, та нічим не зраджувався, що їх розуміє* (А. Хорунжий); *Скільки обережності треба, щоб не зрадитися перед ворогами!* (М. Коцюбинський); *Вся душа її схоронилася в тій хвилі в її очах, і вона хоронила їх, як і себе, щоб не зрадитись перед ним про те, що тремтіло в серці...* (О. Кобилянська); *— Ще, може, заздалегідь дізнаємося, де печеніги засіли. Вони самі зрадяться, коли прийде пора до набігу* (Юліан Опільський).

2. *тільки недок.* Пас. до **зра́джувати** 1. *І сама вона* [Зоська] *.. стала рівноважніша, приязніша до нього, втратила різкість колишніх забаганок, зберігши тільки якийсь неспокій, що зраджувався раптовими підступами туги* (В. Підмогильний).

ЗРА́ДИТИ *див.* **зра́джувати.**

ЗРА́ДИТИСЯ[1] *див.* **зра́джуватися.**

ЗРА́ДИТИСЯ[2], джуся, дишся, *док., рідко.* Порадившись, вирішити що-небудь, домовитися про щось. *Зрадились, щоб піти до попа* (Сл. Б. Грінченка); *Коли б він* [Соболь] *вирішив зрадитися з Воїжиром, то взяв би не тільки Нижній Дунай* (І. Білик).

ЗРАДІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **зраді́ти.** *Соломія вивела з юрми зраділого такою ласкою Івана* (М. Коцюбинський); *Зраділе ведмежа, вхопившись зубами за пілку спідниці, сіпало її з радісним бурчанням* (І. Багряний); *Зраділі раптовій відлизі горобці зграями пурхали між людьми, зухвало хапаючи з-під ніг то насінину, то кришку хліба* (М. Олійник); *Зраділий, я. обізвався серцем в світ* (М. Вінграновський); *Вартові, зраділі, що прискіпливий начальник не приїхав, ліниво тинялись по берегу* (Д. Білий).

2. *у знач. прикм.* Який виражає радість, веселощі, піднесений настрій і т. ін. (про обличчя, очі, голос і т. ін.). *В телефоні чути любий зраділий голос* (В. Винниченко); *На зоряному тлі побачив Давид її, Зіньчине, змучене й зраділе обличчя* (А. Головко); *Ще вище підняв* [Тимко] *своє зраділе, усміхнене лице із чорними сяючими очима* (Григорій Тютюнник).

ЗРАДІ́ЛО. Присл. до **зраділий** 2. *Дівчинка зраділо ляскає в долоні і заливається зо сміху* (М. Чабанівський); *Настуся зраділо кинулася до матері, але та .. тільки мимохідь приголубила доньку, торкнула рукою по кісках і одразу ж до хворого* (О. Гончар); *Оля зраділо вхопила відро, побігла до бочки з водою, де знову сміх, і крик, і весела, нетерпляча черга* (А. Дімаров); *Малий воєвода зраділо кивнув головою й побіг* (І. Білик).

ЗРАДІ́ТИ, ію, ієш, *кому, чому, з кого — чого, рідко ким, чим, а також без дод.* Док. до **радіти.** *Пішов би я в Україну, Пішов би додому, Там би мене привітали, Зраділи б старому* (Т. Шевченко); *Зраділи всі* [звірі], *що Лис такий моторний, Що буде їм вечеря і обід* (Л. Глібов); *Старі товариші Дмитра саме лагодилися обідати і дуже зраділи гостям* (А. Кащенко); *Він* [Нестор] *віддалився, зрадівши звісткою, що Богдан уже приїхав і був коло матері* (О. Кобилянська); *Навіть як запропонував Корній піти до дубів — кавуни їсти, відмовився* [Павлуша], *зрадівши нагоді залишитися самому* (А. Головко); *Зітхнула* [Сахно] *легко, зрадівши з того, що тут таки є живі люди* (Ю. Смолич); *Удалині замигтіли вогники. Козак зрадів і, пришпоривши коня, помчав до них щодуху, але на його подив ті вогники на місці не стояли* (Ю. Винничук).

ЗРАДЛИ́ВЕЦЬ, вця, *ч., рідко.* Те саме, що **зра́дник.** *Щоб довести всім своїм недругам і зрадливцям свою міць, Ярослав ще тої осені по розгрому печенігів з свіжонабраною дружиною поплив по Прип'яті проти польського Болеслава* (П. Загребельний); *Він* [Сірко] *оплакував своїх порубаних зрадливих земляків і козаків, що погинули марно, визволяючи тих зрадливців, оплакував власну долю і долю України* (Ю. Мушкетик).

ЗРАДЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Здатний на зраду, на підступний, віроломний учинок. *Латин зрадливий, п'є сивуху, А ми б'ємось зо всього духу* (І. Котляревський); *Андрій мовчки посміхається: роля зрадливого сина Бульби йому дуже подобається...* (С. Васильченко).

2. Здійснюваний зрадником; підступний. *Хто зробив той зрадливий постріл, ніхто не дізнався* (А. Кащенко); *Звістка про зрадливий напад на Мартинка блискавкою рознеслася з уст в уста, і кожен козак готував себе до бою в найближчу хвилину* (Іван Ле).

3. Який порушує вірність у коханні, дружбі; невірний. *Не виходить чорнобрива Із темного лугу, Не виходить зрадливая...* (Т. Шевченко); *То ти вже про те і не згадуєш, ні, — Що серце давно віддала ти мені? Те миле й зрадливе серденько своє!* (Леся Українка); *Дід одружився з нею від злості на дочку поміщика, яку він дуже любив, а потім розчарувався в ній, бо вона була дуже легковажна, легкодумна і зрадлива* (В. Сосюра); *І буде сказано люду, що Марина Чурай з великої любові отруїла свого зрадливого коханого — козака Полтавського полку, і полковий суд засуджує її до страти* (В. Чемерис).

4. *перен.* Який приховує в собі несподівану небезпеку. *Лише вартові стоять і, мов ті сичі, вдивляються у степ. Великий він, непривітний, зрадливий* (Б. Лепкий); *Перед його очима Анка по коліна загрузла в зрадливе болото, в тайгову трясовину, що сховала свій смертельний капкан під веселим зеленим килимом* (О. Донченко); *Ця тиша могла бути зрадливою, через це тривога не зникала* (А. Шиян); *Обидва брати й не думали про те, що весняна крига — зрадлива, не зважить і на те, що вони рятівники* (Є. Гуцало); // Який може підвести в потрібний момент; ненадійний. *Тепер же я маю тільки подякувати за честь, яку зробили мені Ви* [Іван Франко].., *запрошуючи мене до роботи, та й взятись до тієї роботи так завзято, як тільки дозволить мені моє зрадливе здоров'я* (Леся Українка); *Кінь не йшов. Не свій кінь — чужий, лякливий і зрадливий* (П. Загребельний).

5. *перен.* Який виказує, виявляє те, що хотілося б приховати, затамувати. *За порогом Христя, закриваючи за собою двері, відчуває зрадливе, неприємне тремтіння в ногах* (Н. Рибак); *Не міг* [Харитон Максимович] *глянути на Тамару, заплющував очі, щоб бува зрадлива сльозинка не впала на Тамарину руку* (А. Хижняк); *Серце* [Стефанії] *калатало, на щоках пломенів зрадливий рум'янець, і це злило її* (І. Білик); *Володимир стояв білий як стіна, з лоба йому котилися краплі поту, а все тіло побивав зрадливий трем* (Валерій Шевчук).

6. *перен.* Який легко й часто змінюється; мінливий. *Навкруги чорне страшне море, безодня води й гніву. Воно іноді поманить ласкавою синьою фарбою, .. почне чарувати. А натура його зрадлива* (Ю. Яновський); *Зрадлива доля мужичка .. — невроожай, чи градом хліб побило, чи пожежа змела двір, чи чума, сибірка на худобу, лишився без тягла... — був хазяїн і нема!* (А. Головко); *Сонце, химерне і зрадливе — то сміється, то хмуриться* (І. Жиленко).

7. *перен.* Який може ввести в оману; оманливий. *На .. Стефину гривку надлітають сніжинки і значать її білим віночком з дуже зрадливого самоцвіття* [самоцвітів] (Ірина Вільде); *Знову завмирає в чеканні страждене хліборобське серце, плекає зрадливі сподівання, марить тим житнім колосочком, тим дрібним, але своїм зерняткам, на якому тримається його життя* (М. Стельмах).

ЗРАДЛИ́ВИЦЯ, і, *ж., рідко.* Жін. до **зрадли́вець.** — *Вставай, Самсоне! Вороги на тебе! — Покликнула зрадливиця Даліла* (Леся Українка); [Антоній:] *Геть звідси, підлий євнуху! Мовчи! Вона* [цариця] — *зрадливиця і має вмерти* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗРАДЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **зрадли́вий.** — *В потоках заздрості, презирства і злоби, Знеможений зрадливістю людською, Я від ударів злих невірної судьби Звик одбиватись одною рукою* (Л. Первомайський); *Влада опинилася в руках старшого з них — Селіма, а старий умер від розпачу, викликаного синовою зрадливістю* (П. Загребельний); *І перед дочкою треба проповідувати ворогування до паничів, натякати про їх зрадливість, легкодумність, про легкоту їх серця* (І. Нечуй-Левицький); *Не мала дівка ні охоти, ні снаги, ні розуму думати про нещирість, зрадливість; слухала вона соловейка вкупі з Олексієм до самої зорі* (Л. Яновська); *Я у відповідь мовив до нього: "Горенько! Справді-бо через злочинну зрадливість жіночу З люттю страшенною здавна ненавидить Зевс громозвучний Рід весь Атреїв"* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ЗРАДЛИ́ВО. Присл. до **зрадли́вий** 2, 5. *Мессап, забігши збоку, Зрадливо, зо всього наскоку, Пустив в Енея камінець* (І. Котляревський); *Побачивши, що поляки зрадливо почали війну, і довідавшись, що король знову збирає на козаків посполите рушення, гетьман послав Джеджалія у Стамбул до султана просити помочі* (А. Кащенко); *Обманювати свого друга я не міг, навіть думати зрадливо було моторошно, бо ж з дитинства у нас не було таємниць один від одного* (із журн.); *У Пастушенка на виску зрадливо тремтіла синя жилка* (О. Десняк); *Він* [Санько] *хоче приховати свою душу, що так зрадливо рветься назовні, показуючи його, отакого здоровила, розмріяним дітлахом* (І. Багряний); *Потім, прикусивши нижню губу, яка зрадливо затремтіла, рішуче зняв* [Федько] *з пліч сидора і поклав на ближню безтарку* (Є. Доломан); — *Т-тепер ме-мені з-зовсім не...не страшно, — відповів Лесик, але зуби його зрадливо застукотіли* (Ю. Винничук).

ЗРА́ДНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зрадли́вий.** *Повз безнадію і тороси вір, мурашники отерплого бажання, домашнього вогню правічних тиш, повище зрадних друзів і коханців нестримно ти до вічності летиш* (В. Стус); — *Гей, гей! не надь, Рибалко молоденький, На зрадний гак ні щуки, ні лина!..* (П. Гулак-Артемовський); *Вони* [втікачі] *піймалися в пастку, не знаючи цього проклятого зрадного яру* (Б. Грінченко); *О ноче! Зрадний твій покров, Лукава ти, весняна ноче!* (М. Рильський).

ЗРА́ДНИК, а, *ч.* Той, хто зраджує (у 1–3 знач.). — *Мужній той, хто знає, за що бореться. Тільки зрадники стають боягузами, дитино...* (Р. Іваничук); *Там його* [Гордія Отаву] *вважають зрадником і дезертиром, тут вважають безслідно зниклим* (П. Загребельний); [Катря:] *Чув, що торік одна дівка принесла своєму зрадникові дитину в церкву, як той став з другою, щоб вінець прийняти?..* (М. Кропивницький); — *Нема на кого нарікати... Не будь зрадником та не покидай товариства!* (А. Кащенко); *Твори Т. Г. Шевченка виражають авторське обурення й ненависть до зрадників національних інтересів* (з навч. літ.).

ЗРА́ДНИЦТВО, а, *с.* Дії зрадника, зрадників. *Зрадництво — це низько* (Б. Харчук); *Серед еллінів малоазійського узбережжя та прилеглих островів дедалі більше ширилася чума зрадництва й покори* (І. Білик).

ЗРА́ДНИЦЬКИ, *присл., рідко.* Те саме, що **по-зра́дницькому.** *Касирова дочка писала, що фельдшер Роттер зав'язав її молодий вік, що він замкнув її в чотирьох стінах на селі, що він занапастив її юність, зрадницьки звів її* (В. Підмогильний); *Він* [Валько] *до болю закусив нижню губу — вона зрадницьки тремтіла* (В. Нестайко); *Голова стала неприємно теплою і зрадницьки загула* (Любко Дереш).

ЗРА́ДНИЦЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **зра́дник.** [Юда:] *Дедалі про зрадників почав* [Месія] *заводить річ: чи руку покладу на стіл — він каже: "Ось зрадницька рука побіля мене"* (Леся Українка); *Я горе пив щодня і лиха знав я чашу, Але до зрадницьких не долучився лав* (М. Зеров); *Вони* [звістки] *ширилися по окупованій території зі швидкістю радіо, проходили крізь стіни й замкнені двері, потрапляли до кожного вуха, крім зрадницьких* (Ю. Яновський); — *Реєстровців обдурила зрадницька старшина, замакітрила їм голови, засліпила їх злотом. А я хочу козакам нагадати, що ми сини однієї України* (В. Чемерис); // Належний зрадникові. *Відходить життя так безглуздо. Від зрадницької кулі* (Г. Хоткевич); // У якому наявна зрада, який має підступний, віроломний зміст. *Моє болюче серце може Прийняти кулю в боротьбі, Та слово зрадницьке, вороже Не знайде місця в нім собі* (Д. Павличко).

2. Те саме, що **зрадли́вий** 5, 6. *І вона мерщій, скінчивши співати, зайшла в кабінет і витерла сльози, що підступали якимсь нестримним і зрадницьким струмнем* [струменем] *у горло* (М. Івченко); — *Все, Іване Семеновичу, — цілком щиро, аж навіть надто щиро відповіла дівчина, на щоках якої спалахнув зрадницький рум'янець* (В. Владко); *Люди поривалися в поле, але зрадницька погода перекреслювала їхні плани* (С. Добровольський).

ЗРА́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **зра́дник.** *"Ні, ні, — думалось їй, — не буде того .. Я не стану зрадницею свого краю!"* (І. Франко); — *Ти, зраднице! Ти вража причепо! Шовком плечі наряджуєш за людський плач?* (К. Гриневичева); *Його Хуррем, його Хасекі .. Зрадниця. Замахнулася на його життя* (П. Загребельний); [Середа:] *Бувають друзі, які на словах хороші, а на ділі готові підкласти своєму другу свиню.* [Іван:] *Тоді це не друг, а зрадник.* [Середа:] *Або зрадниця* (І. Микитенко); *Я не можу бути зрадницею того, кого вибрало моє серце* (У. Самчук); * Образно. *Надіє, зраднице! Окрасо днів моїх, Ти чуєш в поклику моїм палке благання?! Не одури мене востаннє, Не дай мене другим на сміх!* (О. Олесь).

ЗРА́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., кого, що, рідко.* Те саме, що **обра́дувати.** *Нічим так не зрадував мене .. Сидір, як невеличкою сокиркою, майстерно виробленою з дерева, котру подарував мені* (І. Франко).

ЗРА́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *рідко.* Док. до **ра́дуватися.** *От уже Трохим зрадувався! Та і як же так? Скільки він грошей принесе додому!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Його з'яві не тільки не зрадувалися* (Г. Колісник).

ЗРА́ДЦЯ, і, *ч., заст., діал.* Зрадник. *Шукаєш правди, істини — ґвалт, богохульник! Живеш своїм, а не попівським розумом — сектант, відступник, зрадця. О Господи!* (Василь Шевчук).

ЗРА́ЗА *див.* **зра́зи.**

ЗРА́ЗИ, зраз, *мн. (одн.* **зра́за,** и, *ж.).* М'ясні, картопляні, капустяні і т. ін. котлети з начинкою. *Вони їли польські зрази І гуцульську мамалиґу* (І. Франко); *Каші вона не вживала, бо це порушувало лінії, з яких в майбутньому мала вийти жіноча грація. Тому їла тільки морквяні котлети чи капустяні зрази із запеченими грушами* (О. Чорногуз); *Зрази вважаються однією із литовських страв, однак полюбляють їх у всьому світі, готуючи з різних видів м'яса і з картоплі* (з газ.).

ЗРАЗКО́ВИЙ, а, е. 1. Який є зразком (у 1 знач.) явищ, фактів і т. ін.; типови́й, стандартний. *На другій стадії художнього конструювання відбувається вибір альтернативних, переважних і типових (зразкових) стратегій* (з наук. літ.); // Який дає уявлення, приблизне розуміння однорідних предметів, речей, фактів і т. ін.; орієнтовний. *Іноді законодавець дає безпосередньо в статті Кримінального кодексу приблизний, тобто зразковий, або ж вичерпний перелік предметів злочину* (з навч. літ.).

2. Який може бути прикладом для наслідування, зразком для інших; взірцевий, досконалий. — *Я буду для нього зразковою братовою!* (І. Франко); *Ми увійшли в село до схід сонця, і нас вразила зразкова чистота* (В. Кучер); *Мені чомусь*

завжди здавалося, що всі оці розумненькі зразкові школярі, які майструють діючі моделі атомних криголамів та літаків, обов'язково повинні бути хирляві, заморені, в окулярах (В. Нестайко); *Дана часу не гає, активно готується стати зразковою дружиною* (О. Авраменко, В. Авраменко); *У зеленій зоні панувала зразкова чистота, за якою стежили спеціальні санітарні служби* (із журн.).

ЗРАЗКО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **зразко́вий** 2. — *От Флавіан не має зі мною .. клопотів, — сказала вона. — Тільки не подумай, що я похваляюся своєю зразковістю* (О. Авраменко); *Київська міська державна адміністрація визначила найкращі заклади міста у сфері побутового обслуговування населення. Сертифікати зразковості отримають 30 закладів* (з газ.).

ЗРАЗКО́ВО. Присл. до **зразко́вий** 2. *Полк Січових стрільців мав півтори тисячі багнетів, був зразково дисциплінований і складався з національно свідомого елементу* (В. Винниченко); *Він заводив знайомства, менжував і хитрував, аби тільки його бійці були добре нагодовані, зразково споряджені, вдосталь постачені боєприпасами* (О. Гончар); *Біла сорочка, короткі штанці, .. а головне — червоно-палахкий галстук виглядали на ньому зразково* (Ю. Андрухович).

ЗРАЗКО́ВО-ПОКАЗО́ВИЙ, а, е. Зразковий (у 2 знач.) і признач. для передавання досвіду, для показу. *У школах міста Хмельницького відбулася зразково-показова правова бесіда "Закон обов'язковий для всіх"* (з газ.).

ЗРАЗО́К, зка́, *ч.* 1. Пробний виріб; окремий предмет, річ з-поміж однакових. *Убраний* [подорожній] *по моді* [за модою], *на стільці коло нього його речі, шкуратяна торба, скринька до зразків товарів* (Леся Українка); // Предмет, за яким можна скласти уявлення про інші подібні предмети. *Ядзя післала* [послала] *кілька мистецьких і дорогих зразків своєї праці* (Н. Кобринська); *Виявляється, що цей браслет чи намисто взяв у неї Водосвятський і сказав, що одішле його в Британський чи Берлінський музей як цікавий зразок старого українського мистецтва* (В. Винниченко).

2. *чого.* Типове втілення чого-небудь (властивості, якості, поведінки і т. ін.). [Мокій *(узявши Улю за руку):*] .. *От я прочитаю вам зразок народної пісні. Ви ще не чули такої* (М. Куліш); *Написаний українською мовою, мовою його "Енеїди" й "Полтавки", вірш був зразком високої поезії, і це хвилювало найбільше* (Б. Левін); *Будинок гарний .. Взагалі, що з ним надумали робити? Зносити? Шкода: унікальний зразок модерну, початок століття* (Ю. Андрухович); *Опера М. Лисенка "Енеїда" і до наших днів залишається єдиним зразком сатири в українському оперному мистецтві* (з наук. літ.).

3. Той (те), якого (що) варто наслідувати; взірець (у 4 знач.). *Те, що відбувається зараз на вулицях, можна назвати зразком громадянського суспільства в дії* (О. Забужко); *В листі до А. Кримського від 1898 р. І. Франко зразком для себе як письменника, крім Золя і Марка Твена, вважає і Щедріна* (з наук. літ.).

4. Усталені вид, форма чи спосіб, які є типовими для виготовлення або влаштування чого-небудь. [Тарас:] *Я дав їм зразок, як треба папір до банку писати, щоб вони всій громаді прочитали* (Б. Грінченко); *Я віддав йому мою чорну рушницю англійського зразка, зняв патронташ і патронник* (В. Сосюра); *В кабінеті було парко, він розстебнув комір кітеля, зшитого за військовим зразком* (М. Руденко); *У розділі вміщено зразки договорів, контрактів, ділових листів, повідомлень, запитів* (з мови документів).

5. *діал.* Узор. — *Покажіте* [покажіть], *будьте ласкаві, ваші .. зразки. Мені треба сорочку вимережити і лиштвою пошити* (Ганна Барвінок); *Тільки й робить* [Галя], *що, впоравшись коло печі та худоби, копирсає голкою та вигадує зразки всякі* (Панас Мирний).

Щось на зразо́к *див.* **щось**[1].

○ **(1) На зразо́к** *(рідко* **зразо́чок),** *у знач. присл., кого, чого* — подібний до кого-, чого-небудь, схожий на когось, щось. *Над широким степом Рябець вихром в'ється; Ластівочка бідна Моторошно б'ється .. То метнеться вгору На зразочок стрілки, То закружить дрібно — Добачай лиш тільки* (П. Грабовський); *Я густо почервонів, але не від похвали, а тому, що після своїх останніх слів став почувати себе кимось на зразок гоголівського Акакія Акакійовича* (Б. Антоненко-Давидович); *В глибині зали зроблено щось на зразок відкритої сцени* (Д. Ткач); *Бранець сухим скрипучим голосом натужно проспівав йому рідною мовою якийсь фривольний куплет, щось на зразок коломийки* (О. Гончар); *Бумблякевич пройшовся вздовж гір, шукаючи стежки, і нарешті побачив вузеньку вуличку, щось на зразок входу до велетенського лабіринту* (Ю. Винничук).

ЗРАЗО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **зразо́к** 1, 4, 5. *На фото — маленький зразочок вишивки однієї із суконь* (із журн.).

○ **На зразо́к** *(рідко* **зразо́чок)** *див.* **зразо́к.**

ЗРА́ЗУ, *рідше* **ІЗРА́ЗУ,** *присл.* 1. Тієї ж миті, негайно, дуже швидко; зараз же. *Лиця їм зразу стали чужі, холодні, з цікавими, пильними очима. Стражники присунулись ближче* (В. Винниченко); *Знов прибули до нашої шпаківні Її, мабуть, торішні хазяї І зразу співи почали свої* (М. Рильський); *Зал довго не припиняв тисячоустого виявлення своєї радості. Іноді шум цей немовби притихав, але ж ізразу відновлювався з новою силою* (П. Тичина); *На ранок Давид підвівся ледве розвиднілось і зразу ж зібрався йти* (А. Головко); *Ольга зразу ж стала на ноги й стурбовано оглянулась по кімнаті* (Б. Антоненко-Давидович); // Зовсім недавно, щойно. *Були тут снопи зразу ж з-під серпа, ще з росою привезені до Плачинди* (М. Стельмах); // Без переходу, без проміжної стадії. *Ніч впала зразу і проковтнула обрій* (М. Коцюбинський); // Раптом, несподівано. *Нічого не видно, не чутно. Тихо, сумно... Ось щось зразу залопотіло... Мороз пробіг вподовж спини* (Панас Мирний); *Василь Іванович зразу спинився, мов його хто сіпнув за полу* (С. Васильченко); *Семенко навіть руку простягнув, щоб взяти в автора рукопис, але автор нічого не приніс, бо й не гадав, що так зразу може змінитися доля його* (М. Бажан); // За дуже короткий час, відразу. *Тіло її робилось таким легким, наче вона зразу схудла* (М. Коцюбинський); *Одружитися зразу після князя не встиг* [Жур], *бо напали на Руську землю половці, великий князь Ізяслав покликав своїх братів Всеволода й Святослава йти проти степовиків* (П. Загребельний); // З першого разу, з самого початку. — *Трапляється часом, що іншого якось не прийма серце, відвертається від нього, до іншого так зразу приляже, як до рідної мами...* (Марко Вовчок); [Олекса:] *Такого накрутила язиком, що й не розбереш ізразу* (І. Микитенко); *Йому хотілося в війні зразу ж поділяти з союзниками все нарівні — і кров, і піт, і злигодні* (О. Довженко); *Цикнув* [бурундук] *і завмер, виглядаючи з-за стовбура. Ні-таки, він не помилився зразу. Щось*

таки добирається, щось іде стежечкою (І. Багряний); // З першого погляду. *Одежа на ньому абияка, сорочка розхристана, .. і таки зразу можна було бачити, що він є* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Зразу було видно, що вони не тутешні і їдуть здалеку, хоч біла блузка на дівчині була свіжонапрасована* (М. Томчаній).

2. За один раз, за одним заходом; зара́з, відразу. *Не хочу я городити Того перелазу, Та що його я не можу Проскочити зразу* (Я. Щоголів); — *Ану, порадонице! — промовляє Федір до пляшки. — Заговори мою тугу! — і витягне зразу до половини* (Панас Мирний); // Разом, одночасно. *Різнула блискавиця, мов крикнули зразу всі простори і гори, і — вдарив грім!* (Г. Хоткевич); *План був — ударити ворога зразу в обидва фланги з боків* (Ю. Яновський); [Л і с і с т р а т а:] *І беотійці мають всі загинути.* [К а л о н і к а:] *Не зразу всі, — облиш хоча б угрів для нас!* (Борис Тен, пер. з тв. Арістофана).

3. Близько біля чого-небудь, поряд із чимось. *Зразу ж за тином буйно цвіли рожі червоними квітками* (А. Головко); *Те, що стаття вміщена на першій сторінці, зразу після титулу газети, вказує на те, що це стаття виключно* [винятково] *важливого призначення* (І. Багряний); *Великий, згорблений зразу ж біля надбрів'я ніс Сафрона одним кінцем вростає в суцільну лінію брів, а другим — у смолисті вуса* (М. Стельмах).

4. *розм.* На перших порах, спочатку; попервах. — *Взагалі все приїдається. От у піст риба зразу така смачна, а відтак уже не теє* (Л. Мартович); *Жвава розмова велася між обома приятелями, зразу про Руду та смерть Василя Юрші, потім про задуми відбудови Руської держави, .. а вкінці про події дня* (Юліан Опільський).

ЗРА́ЛИТИ, лю, лиш, *що, заст.* Док. до **ра́лити.** — *Нащо вам, мамо, той клопіт! Я виорю, й зралю, і заскороджу, й посію, й вас прохарчую* (І. Нечуй-Левицький).

ЗРА́НА, *присл., розм.* 1. Те саме, що **зра́нку.** *Зрана на землі на гіллях приморозь* (Марко Вовчок); *Тут Теплий Олексій іще іскриться зрана, Скрізь під ялинами хрумтить тонкий льодок І струмні* [струмені] *талих вод до торф'яних річок Іще не гомонять... І сіра далеч тьмяна...* (М. Зеров); *День гарний і святочний. Батько зрана пішов у Тису до церкви* (У. Самчук); *Бурливі диспути, безконечні — зрана й до ночі — .. стали .. незмінною атмосферою замку* (Н. Королева).

2. *заст., рідко.* Раніше ніж треба, передчасно; зарано. *О, за віщо мене згубила доля? О, за віщо природа викида Мене навіки з життєвого поля, В сумну могилу зрана уклада?* (П. Грабовський).

ЗРА́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зра́нити.** *Вовкун оглянув зранену литку* (І. Франко); *Зранені на гострому камінні ноги нестерпно боліли* (О. Донченко); *І вихопили* [дружинники] *Володимира, живого, але зраненого списами половецькими* (В. Малик); *Коли я стояв на варті в автопарку із законсервованими тягачами, на пост прилетів зранений бузьок* (Т. Прохасько); *Люди розходяться, зранені, вражені, приголомшені. Звичайна людська реакція на акт трагедії* (О. Шугай); * Образно. *Німці не сподівались, що зранена, пошматована земля оживе знову і буде боротися* (І. Цюпа); // **зра́нено,** *безос. пред.* — *Тебе зранено, синку, чи не з ляхами бився?* (М. Коцюбинський).

ЗРА́НИТИ *див.* **зра́нювати.**

ЗРА́НКУ, *присл.* 1. На початку дня; вранці. *Невеличкий, старий пароплав, на який Леся сіла в Києві зранку, прибув до Канева надвечір* (М. Олійник); *Хтось .. повертав голову до ярів, де вже зранку починалося татакання кулеметів* (П. Загребельний); *Наступного дня зранку посеред замкового подвір'я простелив Олелько ряднину, поклав собі межи ніг гуску і заходився її скубати* (Ю. Винничук).

2. Від початку дня, з самого ранку. *Як побачив* [писар] *добру страву та ще з свіжою рибою, так і прийнявсь молотити, неначе ще нічого зранку і не їв* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Зранку гасала* [Параска] *по установах, змагалася, прохала, сварилась, аж схрипла* (С. Васильченко); *Зранку стояв темрявий день. Над санаторієм проходили дощі* (М. Хвильовий).

ЗРА́ННЯ, *присл.* Те саме, що **зра́нку.** *Потяг до Франика* [Івано-Франківська] *відходив якось так зрання, але, дякувати Богу, не вдосвіта* (Ю. Андрухович); *Хто ж то у сільському нашому уряді засідає зрання? — перепитав молодичку Ключар* (Р. Федорів).

ЗРА́НОЧКУ, *присл.* Пестл. до **зра́нку.** [М а т и:] *Ой сину! Та я ж тебе виглядатиму і зраночку, і ввечері...* (А. Шиян); *Зараз збиратимусь з лікарні додому, переночую там, а зраночку — на Тернопіль* (І. Роздобудько).

ЗРА́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗРА́НИТИ,** ню, ниш, *док., кого, що.* 1. Ушкоджувати тканини тіла або внутрішні органи людини, тварини; ранити. *Михайло вибрався в провулок і пішов попід стінами колишніх будинків, зранюючи босі ноги об гостре каміння* (П. Загребельний); *І знайшов він іншого чоловіка та й сказав: Удар мене! І той чоловік ударив його, ударив та й зранив* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Ратище слабо зранило звіра в передню лопатку* (І. Франко); * Образно. — *Коли б оця старенька вишня та вміла говорити... Згадала б, мабуть, і про тих невдячних, що зранили тіло її* (Є. Кравченко).

2. *перен.* Спричиняти кому-небудь душевний біль, страждання. — *Ох, мій пане, ся відповідь зранить серце ніжній дамі!* (Леся Українка); *Знайомий настрій неспокійного захоплення охопив його, і він готовий був забути все, що так боляче зранило серце* (Б. Левін); *Я не знаю, як відмовити йому, не зранивши його почуттів* (із журн.).

ЗРАТИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що, рідко.* Док. до **ратифікува́ти.** *Було заявлено, що Сирія проголосить незалежність, якщо Париж не зратифікує франко-сирійський договір* (з наук.-попул. літ.).

ЗРАХО́ВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. до **зрахува́ти.** *Дні українського гетьмана вже були зраховані, і 22 серпня його не стало* (Г. Хоткевич); // **зрахо́вано,** *безос. пред. Там все зазначено про час, на облік взято до зернини весь хліб. Зраховано і нас, хоч душі мертві вже віднині* (П. Мовчан).

ЗРАХУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що, рідко.* Док. до **рахува́ти** 1, 2, 7; порахувати. *Потому я глянув, і ось натовп великий, що його зрахувати не може ніхто, з усякого люду, і племен, і народів, і язиків, стояв перед престолом* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Велику здобич вояки дістали, Не зрахувать багатства, злота, срібла...* (В. Пащенко, пер. з фр. епосу "Пісня про Роланда"); *Алатіель .. зрахувала також, що рано чи пізно доведеться їй, як не охотою, то з принуки, Періконове жадання задовольнити* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

ЗРЕАГУВА́ТИ, у́ю, у́єш. Док. до **реагува́ти** 1. *В одному селі капітан влаштував фальшиву тривогу.., мабуть, хотів з'ясувати, як зреагують на це його нові люди* (В. Земляк); *Я навіть не зреагував на його жарт, бо він видався мені майже блюзнірським* (Ю. Покальчук); *Маріка зреагувала дуже швидко, але не досить швидко. Вона не встигла вчасно сконцентруватися на захисті* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗРЕАЛІЗÓВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зреалізувáти.** *Вона* [Україна] *має колосальний, поки що не зреалізований економічний потенціал* (О. Шугай); // **зреалізóвано,** *безос. пред. Ідею української державності було затвержено* [затверджено], *зреалізовано, введено в життя. Яка б не була та Інструкція, які б обмеження й перепони вона не ставила, а все ж таки це була Конституція автономної України, це був державний правосильний акт* (В. Винниченко); *У новому павільйоні залізничної станції сповна зреалізовано ідею відкритого простору за допомогою великих алюмінієвих вітражів* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який зреалізувався. *Матеріальні негаразди, переплітаючись із відсутністю концептуальної бази, спричиняють феномен переродження часопису у зреалізований альманах — як різновид антології у м'якій обкладинці* (із журн.).

ЗРЕАЛІЗУВÁТИ, ýю, ýєш, *що.* Док. до **реалізувáти.** — *Ваш план ви ще так скоро не зможете зреалізувати, хіба десь аж за кілька років* (О. Кобилянська); *Вони не мали ніяких підстав і причин лишати його* [принцип самовизначення націй] *в програмі, вони зараз же .. зреалізували його* (В. Винниченко); *У випадках, коли підприємство може зреалізувати на ринку новий продукт в декількох модифікаціях, очевидною стає оцінка кожної з них з погляду вигідності для виробника* (з навч. літ.).

ЗРЕАЛІЗУВÁТИСЯ, ýється. Док. до **реалізувáтися** 1. *Найповніше як бібліотекознавець Іван Огієнко зреалізувався в очолюваному ним Кам'янець-Подільському державному українському університеті, заснованому 1 липня 1918 р.* (з наук. літ.); *У післявоєнній Німеччині І. Багряний сформувався як партійний лідер і зреалізувався як чоловік та батько і став тим, ким хотів бути для молоді, — письменником, що веде та вказує шлях* (з газ.).

ЗРЕВІЗÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зревізувáти.** *Гарантувалось право на 8-годинний робочий день, свободу освіти, слова, думки. Зревізована таким чином програма набрала виразно соціал-демократичного характеру* (з наук. літ.); // **зревізóвано,** *безос. пред. Далі прийшов і уряд громадський, зревізовано весь дім і все доокола, але нічого підозреного* [підозрілого] *не найдено* (І. Франко).

ЗРЕВІЗУВÁТИ, ýю, ýєш, *що.* Док. до **ревізувáти.** [К о м і с а р:] *Ось вам поручення писемне від пана старости: маю зревізувати касу громадську, протоколи і книжки податкові* (І. Франко); *Багато зі своїх попередніх поглядів Роман Якобсон зревізував в Америці* (з навч. літ.).

ЗРЕГУЛЬÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зрегулювáти.** *Добре культивовані німецькі луки відмінні від поліських пасовиськ, по кущах не блукають корови, і зрегульований Дунай виглядає інакше від нашої Случі* (І. Багряний); *Стік річок у межах міста і його околиць зрегульований водосховищами* (із журн.); // **зрегульóвано,** *безос. пред. В р. 1781 зрегульовано десятину сіна в той спосіб, що замість кождого сажня сіна в стозі мужик мав платити три крейцари* (І. Франко).

ЗРЕГУЛЮВÁТИ, юю, юєш, *що.* Док. до **регулювáти.** *Просив би визначити мені якийсь термін для присилки рукопису — бо тоді мені легше було б зрегулювати свій час і роботу* (М. Коцюбинський); *Митцем взагалі може бути тільки виключно* [винятково] *яскрава індивідуальність, яка має не тільки чималий життєвий досвід, але й .. зрегулювала свою творчу діяльність по призначеній їй сліпою природою путі* (М. Хвильовий).

ЗРЕДАГÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зредагувáти.** *Поки Лаврін Пашковський закрутисто пише спритно зредагований артикул, старшина регоче, уявляючи собі, що скажуть магнати* (З. Тулуб); *Публікація Конституції 1710 року має передусім політичне значення. Ця конституція, укладена і зредагована по обранні гетьмана в еміграції Пилипа Орлика, стверджує, що "Україна обох боків Дніпра має бути на вічні часи вільною від чужого панування"* (із журн.); // **зредагóвано,** *безос. пред. Вірші перекладено в днях 11 лютого і 25 мая* [травня] *1912, прозу дописано й цілість зредаговано в днях 6–8 червня 1913* (І. Франко); *Вирішено проголосити відозву до українського народу Галицької землі, яку й зредаговано на тайному засіданні Ради з дня 10 травня 1848 року* (з наук. літ.).

ЗРЕДАГУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зредагувáти.** *Він мав о пів до шостої бути в друкарні для перекладу нових телеграм і остаточного зредагування ранішнього видання числа* (І. Франко).

ЗРЕДАГУВÁТИ, ýю, ýєш, *що.* Док. до **редагувáти** 1; відредагувати. *Попрошу її* [Ольгу Кобилянську] *зредагувати один мій німецький переклад мого оповідання для німецького берлінського видання українських оповідань* (Леся Українка); *Треба було зредагувати багато матеріалу, бо я прийшов на порожнє місце* (Б. Антоненко-Давидович); *Присвячена ця праця українським народним думам, матеріал про які записав та зредагував видатний український етнограф Філарет Колесса* (з наук. літ.).

ЗРЕДУКÓВАНИЙ, а, е. 1. *спец.* Дієпр. пас. до **зредукувáти.** *Більшість генів, пов'язаних з чутливістю до зовнішніх подразників, до змін середовища, були зредуковані* (з наук. літ.); *За твердженням ученого, формувалася так звана неповна нація, в якій єдиним носієм зредукованої національної мови стають лише соціальні низи* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Се* [жінки-бюрократки] — *людські істоти, .. дуже зредуковані, упрощені, зведені, так сказати, до спільного знаменника* (І. Франко).

2. *у знач. прикм., лінгв.* Те саме, що **редукóваний.** *Близький до фонематичного правопис обох літературних мов не потребував для засвоєння розгорнутих правил (принаймні до часу повного занепаду зредукованих голосних)* (з наук. літ.); // *у знач. ім.* **зредукóваний,** ного, *ч.* Надкороткий голосний звук у деяких мовах. *Сильною була позиція старослов'янських* **ъ, ь** *перед складом зі слабким зредукованим* (з наук. літ.).

ЗРЕДУКУВÁТИ, ýю, ýєш, *що, спец.* Док. до **редукувáти** 1. *Я, здається, вже багато висловив прохань, чи не так? Можете зредукувати їх — до мінімуму, бо я не хотів би зазіхати на Ваш час* (В. Стус); // Знизити до певного рівня. — *А знаєте ціну? Не повірите. Дванадцять тисяч! Усього дванадцять тисяч! Які я думаю зредукувати на десять* (У. Самчук).

ЗРЕДУКУВÁТИСЯ, ýється, *спец.* Док. до **редукувáтися.** *Хиби ті будуть могли* [можуть] *значно зменшитися і зредукуватися.., коли о всякій речі писати буде тільки той, хто ту річ добре знає* (І. Франко); *У тих давньоруських говорах, у яких кінцевий голосний* **и** *зредукувався в* **ь,** *кореневий редукований голосний у формі називного відмінка однини іменника опинився в сильній позиції і став наголошеним* (з наук. літ.).

ЗРЕЖИСЕРО́ВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. до **зрежисерува́ти.** *Ця уявна вистава вже зрежисерована в основних моментах. Інакше кажучи, у самому тексті є чимало суто режисерських вказівок* (із журн.); // **зрежисеро́вано,** *безос. пред. Їх завданням було нас дискредитувати. Все це зрежисеровано. Завданням тієї юрби було робити обструкцію* (У. Самчук).

ЗРЕЖИСЕРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що, рідко.* Те саме, що **зрежисува́ти.** *Берегині-наглядальниці пояснюватимуть, де жив і де молився той чи той хан, через які двері проникав до гарему. Якщо зумієте, можете зрежисерувати в голові фільм "Дрімотний палац" за невідзнятим сценарієм С. Параджанова* (із журн.).

ЗРЕЖИСИ́РУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зрежиси́рувати.** *Уже перший фільм — "Свято печеної картоплі", зрежисирований Юрієм Іллєнком, — приніс 22-річній актрисі Людмилі Єфименко нагороду на кінофестивалі* (з газ.).

ЗРЕЖИСИ́РУВАТИ, ую, уєш, *що.* Док. до **режиси́рувати;** зрежисувати. *Вона сама написала сценарій, зрежисирувала картину, а також виконала одну з головних ролей* (із журн.); *Автор давно у своїй голові зрежисирував повнометражний фільм про зиму, яка нас змінила* (з газ.).

ЗРЕЖИСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зрежисува́ти.** *Міфологічність фільму — ось що є вельми помітним. Майстерно зрежисований, змонтований і зіграний матеріал запропоновано глядачам у фільмі "Анонім"* (із журн.); *Невдовзі на екрани вийде новий фільм жахів, зрежисований відомою моделлю за її власним сценарієм* (з газ.); // **зрежисо́вано,** *безос. пред. Яскраве шоу на стадіоні у Варшаві було зрежисовано бельгійським дизайнером. Наприкінці відбулися гучні феєрверки* (із журн.).

ЗРЕЖИСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **режисува́ти.** *Кожен актор намагається щось сам зрежисувати, бо кожен є індивідуальністю і має своє бачення* (із журн.).

ЗРЕЗИҐНО́ВАНИЙ, а, е, *зах.* Покірний долі, примирений з долею. *Сталося несподіване: зрезиґнований лицар раптом збуджується дрібним прикладом наполегливої, незламної, вольової дії* (з наук. літ.); // Який виражає покірність, примиреність з долею. *Півтора місяця пізніше сей зрезиґнований настрій змінився значно* (І. Франко).

ЗРЕЗИҐНО́ВАНО, *зах.* Присл. до **зрезиґно́ваний.** *Холодний піт стікав з дерев і стріх, краплини його падали на пожовкле листя й тихо хлипали, немов хтось безпорадний зрезиґновано, без надії виливав свою повну жалів душу* (Н. Королева); *Це ніяк не значило, що після цього Володько якось зрезиґновано дивився на життя. Нічого подібного — ані краплі зневіри* (У. Самчук).

ЗРЕЗИҐНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *з чого і без дод., зах.* Док. до **резиґнува́ти.** *Золя зрезиґнував із урядової кар'єри .. і, здобувши дещо грошей, поїхав до Парижа* (І. Франко); *Залізницею до Криворівні не доїдеш, .. я мусив зрезиґнувати і швидше податися додому* (М. Коцюбинський); *Втративши все, безсила протистояти фізичному й духовному розчавленню, геть з усього зрезиґнувавши, людина лишила собі сміх* (І. Багряний).

ЗРЕЗЮМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зрезюмува́ти.** *Виступи учасників засідання Творчого об'єднання критиків Київської організації Спілки письменників були зрезюмовані кореспондентом "Літературної України"* (з наук. літ.); // **зрезюмо́вано,** *безос. пред. Погляди автора на ролю цього "хазяйського" типу в житті цілого краю зрезюмовано в характеристиці Пузиря, що зробив Золотницький* (С. Єфремов).

ЗРЕЗЮМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що і без прям. дод.* Док. до **резюмува́ти.** — *Тепер дозвольте зрезюмувати! — сказав нарешті головний начальник. — Отже, остання вилазка проти самокритики є, так би мовити, цілком несвідомий і бузотерський* [бешкетний] *акт* (М. Хвильовий); — *У тебе буде подруга, — зрезюмував А., наливаючи їй каву* (В. Терещук).

ЗРЕКТИ́СЯ *див.* **зріка́тися.**

ЗРЕПЕТИ́РУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зрепети́рувати.** *На цей момент у Васюти був приготований разючий, здавна зрепетирований перед тьмяним люстерком ефект* (О. Полторацький); *Це ретельно вивірений і зрепетирований танець, де пластика, проте, не підміняє рухів людської душі* (із журн.); // **зрепети́рувано,** *безос. пред. Головне призначити день; все інше було точно зрепетирувано* (із журн.).

ЗРЕПЕТИ́РУВАНІСТЬ, ності, *ж.* Злагодженість, зіграність у виконанні чого-небудь, досягнута внаслідок репетицій. — *Симфонічний оркестр без диригента можливий, — писав В. Мейєрхольд, — але ж він, якою б ідеальною не була б зрепетируваність, публіки не запалить, він все ж лише знайомитиме слухача з інтерпретацією того чи іншого диригента* (із журн.).

ЗРЕПЕТИ́РУВАТИ, ую, уєш, *що.* Док. до **репети́рувати.** *Можливо, вони наперед зрепетирували з Нестором і іншими, як по нотах, все це жорстоке блюзнірство* (О. Полторацький); *Якось, коли знімали сцену пожежі, я падав з даху. Подібні трюки неможливо зрепетирувати, таких тренажерів не винайшли, все визначає каскадерський досвід* (з газ.).

ЗРЕФЕРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зреферува́ти.** *Добре зреферована доповідь була присвячена творчо-політичній діяльності та організаторським здібностям І. Багряного* (з газ.); // **зреферо́вано,** *безос. пред. У тому ж числі часопису зреферовано статтю Альфонса Дальми з німецької газети* (із журн.).

ЗРЕФЕРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що.* 1. Док. до **реферува́ти**[1]. *Часопис зреферував одну нотатку з "Української думки" (Лондон), де зроблено досить дивні закиди мені як письменникові* (І. Багряний); *Досить цікавою є спроба В. Навроцького зреферувати працю М. Драгоманова про новокельтський і провансальський рухи у Франції* (з наук. літ.).

2. *зах.* Викласти, роз'яснити. *Скликано зібрання до ратуша* [ратуші] *без різниці на націю. Справу зреферував дуже вдало поручник Кіцула* (А. Чайковський).

ЗРЕФОРМО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зреформува́ти.** *Львівське братство при головній церкві .. було зреформоване, мабуть, разом з заведеннєм* [запровадженням] *владицтва* (М. Грушевський); // **зреформо́вано,** *безос. пред. На шляхетських з'їздах 1564–1566 рр. зреформовано Литовський статут, судову практику й поділено землі Литовсько-Української держави на воєводства й судові повіти* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який зреформувався. *Оратор від Галичини Іван Борисикевич висловився за федерацію слов'ян, за забезпечення їх усіма демократичними правами у зреформованій Австрії, за солідарність* (з газ.).

ЗРЕФОРМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що*. Док. до **реформува́ти.** — *І щоб уже зреформувать До краю Русь святую, — Професорів я розжену, Просвіту я скасую* (Б. Грінченко); *Тепер ще дух московської армії не піднявся високо, але Петро переводить* [проводить] *реформу, котра згодом і духа* [дух] *зреформує* (Б. Лепкий); *Громадські організації та "маленькі українці" можуть зреформувати суспільство значно ефективніше, ніж політики* (із журн.).

ЗРЕФОРМУВА́ТИСЯ, у́ється. Док. до **реформува́тися** 1. *Коли зміняться обставини в Україні, зреформується правоохоронна система, тоді й психологічна експертиза в контексті профілактичної діяльності буде забезпечена* (з наук. літ.); *Україна мусить зреформуватися, щоб урятуватися* (з газ.).

ЗРЕЦЕНЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зрецензува́ти.** *Гість завітав до мене вдруге і приніс із собою зрецензований машинопис, текст якого був прочитаний кількома вищими старшинами УПА* (з мемуарної літ.).

ЗРЕЦЕНЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що*. Док. до **рецензува́ти.** *Стаття у мене готова і також могла б бути печатана* [друкована] *в "Світі", тільки попереду мусимо ще зрецензувати її* (І. Франко); *О. Домбровський продовжував досліджувати давню історію. Про його компетентність і фаховість свідчить лист Н. Полонської-Василенко до вченого, в якому вона зверталася до нього з проханням зрецензувати дисертацію* (з наук.-попул. літ.); *Тарас Шевченко у своєму листі так само не замкнувся в темі повісті, яку зрецензував С. Аксаков, а розповів про свої творчі плани* (із журн.).

ЗРЕЧЕ́ВИТИ *див.* **рече́влювати.**

ЗРЕЧЕ́ВЛЕНИЙ, а, е, *книжн.* Дієпр. пас. до **зрече́вити.** *У цих абстракціях ми остаточно заплутуємося і вже починаємо ствердно похитувати головою: так, звичайно, це не пшениця — це зречевлена праця* (із журн.).

ЗРЕЧЕ́ВЛЕННЯ, я, *с., книжн.* Дія за знач. **зрече́вити.** *Зречевлення людини, її підкореність "механістичному принципу" загострено передаються тим, що в інтерпретації автора речі присвоюють людські якості* (із журн.).

ЗРЕЧЕ́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ЗРЕЧЕ́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* зрече́влять; *док., що, книжн.* Те саме, що **уре́чевлювати.** *І жить — це значить жить. Зречевлювати труд, Зречевлювати мисль* (М. Бажан); *Бачимо ненаситне бажанівське прагнення зречевлювати свої почуття в образах різко дотикальних, скульптурних і музичних* (Д. Павличко).

ЗРЕ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зректи́ся** 1. *Мистецька творчість легко перетворюється на один з ґатунків зречення життя* (Олекса Ізарський); *Дядька Грицька забрали. Від сина Івана, котрий служив радистом на Чорноморському флоті, зажадали зречення* (О. Бердник); *Я не говорю про ідеї, переконання. Я говорю про повне зречення людиною самого* [самої] *себе як плоті* (І. Жиленко).

2. Офіційний документ про відмову від своїх прав (перев. на престол). *3 жовтня 1918 р. цар Болгарії Фердинанд підписав зречення на користь 24-річного сина Бориса* (з наук.-попул. літ.).

ЗРЕШЕТИ́ТИ *див.* **зреше́чувати.**

ЗРЕШЕТИ́ТИСЯ, и́ться, *док.* Густо вкритися дірками. *У ході бою літак сильно зрешетився, але все ще тримався в повітрі* (із журн.).

ЗРЕШЕ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зрешети́ти.** *Степан Васильович в ковальському фартусі, зрешеченому іскрами, підійшов до їздових* (В. Земляк); *Кам'яні підлоги тисячолітніх соборів зрешечені ударами жіночих каблуків* (П. Загребельний); *Рушниці били — аж репали. Кодима зіщулилась й змеркла .. Зрешечений очерет дрижав* (М. Вінграновський); // **зреше́чено,** *безос. пред. Савур-могилу зрешечено й зорано кулями, осколками, снарядами* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який зрешетився. *Стільник виглядає зрешеченим. Навряд чи така бджолина сім'я стане сильною до потрібного терміну. Тому при першій нагоді матку слід замінити на іншу* (із журн.).

ЗРЕШЕ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗРЕШЕТИ́ТИ,** ечу́, ети́ш, *док., кого, що.* Густо вкривати дірками; пробивати в багатьох місцях. *Сосни горіли, їх скошували снаряди і зрешечували осколки* (із журн.); *Таки він, Матвій, міг сьогодні когось із братів, мов соняшника, зрешетити. Пігловський на його місці за милу душу пригостив би свинцевою начинкою, а Матвій чогось пожалів* (М. Стельмах); *Око не спромоглося б осягнути незліченні шпари, які зрешетили землю навколо* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Обстріл із кораблів буквально зрешетив оборону противника* (з газ.); * Образно. *Надвечір, коли сонце опустилося на сагу, зрешетивши синяву вогняними спицями, пара коненят, весело пофоркуючи, котила під гору бричку з чотирма друзями* (Микита Чернявський).

ЗРЕ́ШТОЮ, *присл.* 1. Після всього; нарешті. *Він би зрештою погодився з Іваном, коли б Іван умів хоч удавати, що вважає панотця господарем* (Л. Мартович); *Зрештою Андрій не витерпів: підбіг до дітей, вихопив у одного гарбузячу дудку й почав їх тіпати нею по плечах* (С. Васильченко).

2. *зі спол.* а. Уживається у знач. протиставного спол., що відповідає словам в т і м, п р о т е. *Казала п. Ольга, що їде до Відня в серпні чи в вересні, а зрештою напише комусь про те сама* (Леся Українка).

3. *у знач. вставн. сл.* Указує на те, що підсумовує, завершує, закінчує що-небудь, висловлене раніше, або вживається при останньому слові якогось переліку. *Не добре було б, коли б 3-й т. був меншим од попередніх двох, я цього боюся і пхаю в нього цілих шість новел. Зрештою, Вам видніше буде* (М. Коцюбинський); *Сліпо, не думаючи, я підкорився Антоші. Я робив усе, що він мені наказував. Зрештою, не лишилося вибору* (І. Микитенко); *Зрештою, він і сам уже не міг витримати тієї гостро щемливої нудьги й пекучого бажання висловитися, що переповнювали його по вінця* (І. Багряний); *Навряд чи доцільно буде в прийдешньому конструювати штучних людей .. Це породить безліч конфліктів і, зрештою, сформує нове рабовласницьке суспільство* (О. Бердник); — *Матимеш на пляшку кальвадосу. Зрештою, чи не байдуже, де заробити кілька песо? Тягати лантухи з пароплава не легше* (І. Білик); *Жорстка централізація послабила міста, села і, зрештою, країну, чим і скористався ворог* (із журн.).

4. *у знач. вставн. сл.* Уживається на означення крайнього ступеня незадоволення. [Г о л о с с к р и п а л я:] *Та що це за неподобство, зрештою! Ні працювати, ні відпочити!.. Гуркіт, безладдя, ґвалт!* (І. Кочерга).

ЗРИВ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **зрива́ти**[1], **зірва́ти** 5, 6 і **зрива́тися, зірва́тися** 2, 6. *Він думав про будівництво, про аварії й несподівані ускладнення, про цьогорічний план, що стояв під загрозою цілковитого зриву* (Г. Коцюба); *Подія із зривом зборів була така несподівана і така прикра, що кожний із*

них почував свою провину і ніхто не зважувався заговорити з головою сільради (Г. Епік); *Одинадцять кардиналів присягнули на Євангелії, що швидше відречуться від* [зречуться] *свого сану, ніж допустять зрив об'єднувального процесу* (О. Авраменко, В. Авраменко); *99 % усієї енергії наднових зірок виносять нейтринні потоки, і тільки 1 % витрачається на зрив оболонки та надання їй кінетичної енергії* (з навч. літ.); *При різкому вивертанні керма автомобіля може відбуватися зрив зчеплення автомобільних шин з покриттям дороги* (із журн.).

2. Те саме, що **пори́в**[2]. *Вона встала, випрямилася і, вдивляючися понад верховіття садів, казала: — Принишкла земля, причаїлася, зриву жде. І він буде, великий зрив* (Б. Лепкий); *У зривах вітру до вікна сипало дрібним дощем, чорна, як копальня вугілля, ніч була обвішана спалахами барвистих реклам* (У. Самчук); *Він нічого не вміє робити спокійно, поважно. Все з палом, із зривом* (В. Винниченко); *Він міг простити собі будь-які вагання, зриви й стрибки, але ніколи не простив би моменту нерухомості* (В. Підмогильний); *Листопадовий зрив 1918 р. у Львові був унікальним явищем у вітчизняній історії, коли українському політичному проводу за участю військовиків і селян вдалося без кровопролиття відродити національну державність* (з наук. літ.).

3. Невдача, провал у здійсненні якоїсь справи, задуму. *Ніна Коробейник теж здивовано слухала, як Марійка незграбно відповідала урок .. Їй було байдуже, що однокласники так вражені зривом Марійки, хвилюються, хочуть їй допомогти* (О. Донченко).

(1) Нерво́вий зрив, *мед., псих.* — гостре відчуття тривоги, яке порушує звичний для людини спосіб життя. *Основними симптомами, якими характеризується нервовий зрив, є порушення апетиту і сну, емоційна пригніченість, ослаблення спілкування, агресивність і дратівливість* (з наук.-попул. літ.); *Якби не Заболотні, невідомо, чим би це кінчилось. А так все обійшлось для дитини тільки коротким нервовим зривом...* (О. Гончар); *Вона встигла збігати до аптеки і повернутися з купою ліків. Переконавши чергового провізора, що її чоловік глибоко напоровся на цвяха, а лікарів панічно, до психозу та нервового зриву, боїться з дитинства, вона придбала все за порадою чемної жіночки в білому халаті* (А. Кокотюха).

ЗРИВА́ННЯ[1], я, *с.* 1. Дія за знач. **зрива́ти**[1] 1, 2, 6. *Мешканцям Львівщини нагадують про покарання, передбачені за зривання першоцвітів* (з газ.); *У боротьбі поміж добром і злом .. Буду з тобою При зриванню* [зриванні] *оков* (Уляна Кравченко); *За зривання строків введення будинку в експлуатацію ніхто не несе відповідальності* (із журн.).

2. Дія за знач. **зрива́тися** 1, 2. *Кожна зміна, кожна подія мали великий зміст. Під кожне наше зривання у прірву Господь підставляв рятівну долоню* (І. Жиленко).

ЗРИВА́ННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **зрива́ти**[2]. *Спостерігаємо постійне зривання грядок кротами* (із журн.).

ЗРИВА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗІРВА́ТИ,** зірву́, зі́рве́ш, *док.* 1. *що.* Надламавши, відокремлювати від стебла, кореня і т. ін. (листок, квітку, плід тощо); рвати (у 3 знач.). *Дівчина .. почала зривати та збирати зілля* (Марко Вовчок); *Я машинально зриваю цвіт яблуні і прикладаю холодну од роси квітку до лиця* (М. Коцюбинський); *Варвара мовчки пройшла до грузовика в кущах і побачила там Марію, що зривала колючі гілки дикої троянди з вогнистими плодами* (В. Кучер); *Я б зірвала той горішок — Не дістану тільки* (Я. Щоголів); *Я для тебе в зеленому мареві трав журну айстру сьогодні зірвав* (В. Сосюра); * Образно. *Поки слабкі мріють, сильні живуть щасливо, зриваючи квіти насолоди* (О. Бердник).

2. *що.* Рвучко відокремлювати що-небудь прикріплене. *Цього дня й урядникові роботи було. Увесь ранок удвох із стражником ходили по селу, зривали прокламації* (А. Головко); *Офіцер-зв'язківець привіз листи. — Це від Єрмолова, — зрадів Багратіон, зриваючи печатку* (П. Кочура); *Далі зірвали стелю* [у хаті]... (Г. Квітка-Основ'яненко); *Незабаром до вагона підійшло кілька людей. Зірвали пломбу* (Я. Качура); *Сталевий трос двічі обривався, доки, нарешті, вдалося зірвати з місця примерзлий до землі газик і витягти його на грейдер* (О. Гончар); // Рвучким рухом знімати, стягати що-небудь з когось, чогось. *Вже пахне мені та свіжа та прозора глибина — на бігці* [на бігу] *усе з себе зриваю, та з кручі шубовсть в озерце...* (Марко Вовчок); *Зриває* [Ведмідь] *скатертину зі столу, накривається і тікає* (О. Олесь); *Савенко зриває з себе гімнастерку, показує посмуговані шаблями плечі* (М. Чабанівський); *Він, непритомний, бився на лежанці, зривав із ран білі пов'язки, гукав когось на допомогу і когось проклинав...* (Д. Білий); *З лісу вилітає вершник і мчить до них. Шолом з голови зірвав і махає* (А. Хижняк); * Образно. *Ці співи зривали рабську покору й байдужість з кріпацьких облич і запалювали вогні у вогкій муті очей* (І. Пільгук); // *безос. Поїзд ішов швидко, і з Уласа, коли він визирав у вікно, зірвало картуз* (Григорій Тютюнник); // Руйнувати (про силу води, вітру і т. ін.). *Місточки збиваю, всі гребельки зриваю, .. бо весняна вода, як воля молода!* (Леся Українка); *Щохвилини ми ждемо, що вітер зірве дах або вирве із мерзлого ґрунту будинок і перекине його* (М. Трублаїні); *Темної горобиної ночі вода розмила греблю, зірвала перемичку між старими й новими виробками* (Ю. Мушкетик); // *безос. На горищі ревіло і тріщало, неначе дах зривало з хати* (О. Стороженко); // Відокремлюючи верхній шар чого-небудь (пилу, піску, снігу і т. ін.) або знімаючи що-небудь із поверхні, підносити вгору або відносити вбік. — *Вітер дужчає... зриває пісок, несе на посіви...* (І. Волошин); *Шарудів вітер, зриваючи з гілля і розсіваючи краплі роси* (Р. Андріяшик).

3. *кого.* Примушувати кого-небудь дуже швидко, рвучко вставати, підніматися, рушати кудись. — *Давиде, вставай! Вже сам Плачинда гукає і страх сердиться на тебе! — лукавить Уляна. Якась невідома сила одразу ж зриває парубка з ліжка* (М. Стельмах); *Йому вже не сиділося на місці. Гострий неспокій зривав його з крісла* (Ю. Бедзик); *Як не поганяв його* [коня] *Тягнирядно, а він що зірветься, та й стане .. Поки-то вершник зірве його знов* (А. Головко); * Образно. *Бракувало одного поштовху, аби зірвати його з усіх гальм. Тим поштовхом став Іванів жарт* (В. Дрозд); // *безос. Мов вітром зірвало Воронюка з місця: стояв уже в гурті — найвищий над усіми* (С. Васильченко); // *кого, що, перен.* Примушувати кого-небудь швидко покидати, залишати щось (місце перебування, роботу і т. ін.). *Водночас німецьке командування зривало нові свої дивізії з Італії та з союзницького фронту і кидало на Дунай* (О. Гончар); *Відразу переводити подільців у Верхнє місто теж нерозумно. Поки не стане ясно, де Батий готуватиме приступ, зривати їх з місця не слід* (В. Малик); — *А як там Оксана? .. — Тобі ж краще знати. Зірвав дівчину з роботи, кинув у госпіталь та ще й питає* (В. Кучер).

4. *що.* Руйнувати що-небудь за допомогою вибухової речовини, вибухом; висаджувати в повітря. *Раз за разом повітря потрясали вибухи. То зривали одну з гір над бухтою* (М. Трублаїні); *Розкажу я доньці твоїй, Валі, Як зривав, Олексо, ти мости* (Л. Забашта); *Отаман Кравс не виконав наказ Головного командування зірвати міст через Дніпро й тим дав змогу денікінцям пройти в Київ* (В. Винниченко).

5. *що.* Псувати (перев. нарізку) необережним рвучким рухом, сильним натисканням. *Не відкривай крани на повну силу: крім неекономного використання води, потужний струмінь може зірвати нарізку, і кімнату почне затоплювати вода* (з навч. літ.).

6. *що.* Перешкоджати здійсненню, виконанню, проведенню чого-небудь. — *Тричі призначався твій звіт, і тричі ти не з'являвся, зривав збори* (А. Шиян); — *Із-за твоєї скнарості ми не будемо зривати ремонт інвентарю,* — *пригрозив Оксен* (Григорій Тютюнник); *Прорив води у котлован загрожував руйнацією цілої дамби. Це не тільки спричинилося б до великих витрат, а й зірвало б на певний час роботу в шлюзах* (Г. Коцюба); *Ми вивідаємо всі їхні таємниці, щоб завчасно їх знешкодити. Зірвати пекельні їхні плани...* (А. Дімаров); // *безос. Знову пішов на пошту. Набирав код Вовчухівського району, але постійно зривало. Проблеми на лінії* (Любко Дереш).

7. *що, розм.* Вимагаючи, одержувати. *Знаючи красі своїй ціну, вона* [Явдоха] *торгувала нею, не пропускаючи случаю зірвати найбільше* (Панас Мирний).

8. *що, перен.* Бути причиною чого-небудь, викликáти щось. *Так часом пісні згук єдиний Зрива нам згадок цілий рій!* (М. Старицький); *Є свічада, так нерівно обшліфовані, що навіть сам Аполлон одбивається в них карикатурою і зриває в нас сміх* (Леся Українка); *Не було давньої веселості в Грицьковій хаті. Тільки дитина коли-не-коли зірве усміх з уст* (Ганна Барвінок); // Зчиняти що-небудь. *Отак оп'ять зірвали січу!* (І. Котляревський).

9. *що і без прям. дод., з ким, чим, заст.* Припиняти зв'язки, знайомство і т. ін. з ким-, чим-небудь; поривати *(див.* **порива́ти[1]** 1). — *А не зриваю з ним* [знайомим], *бо має остре перо, ще готов пошкодити* (І. Франко); *Я гадаю, що Управа скоро хоче мене зараз мати, повинна б.., не гаючись, прислати мені офіціального папера, щоб я міг зірвати з Кримом* (М. Коцюбинський); — *Я зірву з ним знайомість* (Леся Українка).

◊ **(1) Бокú зрива́ти** — надриватися від безугавного реготу. *Ми, бувало, боки зриваємо, регочучись із тих Опанасових вигадок* (І. Франко); *Поліз і Прутик під стіл, шпортає щось руками коло писаря, а люди, слухаючи, як Ван бідкається, сміються по кутках, боки зривають* (С. Ковалів); **Забра́ти (зірва́ти, зня́ти** *і т. ін.)* **віно́к** *див.* **забира́ти; (2) Зрива́ти / зірва́ти го́лос** — втрачати здатність співати, розмовляти через пошкодження голосових зв'язок унаслідок напруження їх, захворювання і т. ін. *Ми собі одбивали долоні, зривали голоси, стоячи біля рампи* (Остап Вишня); *Несвідомо копіюючи Вукотича, я мало не зірвав собі голосу від напруження* (з мемуарної літ.); **(3) Зрива́ти / зірва́ти джек-по́т:** а) здобувати великий виграш у лотереї, азартній грі і т. ін. *За рік в Українській національній лотереї п'ять разів зривали джек-пот* (з наук.-попул. літ.); *Друг Драгер зірвав джек-пот і з автоматів забиратись не хотів* (І. Карпа); *Людина, яка зірвала джек-пот, отримує насправді не всю суму виграшу, а мусить сплатити податок державі у розмірі 17 відсотків* (з газ.); * У порівн. *Коли з Олегом вчасно розрахувались, він зрадів, ніби зірвав джек-пот* (Г. Вдовиченко); б) *(перен.)* здобувати великий, вирішальний успіх у якій-небудь справі. *Якщо хтось із кандидатів зриває джек-пот чи принаймні здобуває відчутну перевагу над рештою, конкуренти можуть зняти свої кандидатури* (із журн.); **(4) Зрива́ти / зірва́ти злість (зло, се́рце** *і т. ін.) на кому* — спрямовувати на кого-небудь свій гнів, роздратування, невдоволення і т. ін. *Вона цілий день од роботи не одірветься, а Василь — одно знає: блукає по вгороді та свище, побіжить на улицю з хлопцями битись, а додому прийде — на Галі усе зло зриває* (Панас Мирний); *І мати зривала серце на дочці: — Викохала таку корову та на свою шию!* (М. Грушевський); *Всяке зривало на ньому свою досаду, шпетячи його та безчестячи як завгодно* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Ірина втомилася хатньою роботою, а втомлена, завжди намагалася на комусь зірвати злість* (Ю. Мушкетик); *Портос, якому не терпілося зірвати на комусь гнів, вигукнув: — Цей Грімо надто пізно схаменувся!* (Р. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма); **(5) Зрива́ти / зірва́ти куш:** а) здобувати великий виграш (у грі в карти). * У порівн. *Рудько в ластовинні повертається, голубі очі його аж сяють, наче щойно в карти він добрячий куш зірвав* (В. Чемерис); б) отримувати велику суму грошей у грі, комерційній оборудці і т. ін. *Англійцеві О'Брайану заборонено з'являтися в усіх казино світу, бо унікально розвинена пам'ять допомагає йому рахувати в колоді карти і зривати величезний грошовий куш* (із журн.); *Основною його метою було не просто заробити, не просто успішно перекинути той чи інший товар через кордон, а зірвати якнайбільший куш* (В. Хрущак); **(6) Зрива́ти / зірва́ти ма́ску (машкару́)** *з кого — чого і без дод.* — викривати кого-небудь, показуючи його справжню сутність, істинні наміри і т. ін. *Панас Мирний по-щедрінському зриває маску з українських дерунових і разуваєвих* (із журн.); *У поемі Шевченка "Княжна" князь вважається в поміщицьких колах лібералом, але поет зриває цю машкару* (з газ.); **(7) Зрива́ти о́чі:** а) пильно дивитися на кого-, що-небудь. *Поїхав і купив три корови. Таких не було на все місто. Як ішли на пашу, люди очі собі зривали, лице викривляло їм із заздрості* (А. Крушельницький); б) *(кому і без дод.)* привертати чиюсь увагу, приваблювати. — *Ти,* — *каже він,* — *молодичко, зриваєш мені очі, ріжеш моє серце. У чім,* — *каже,* — *красна квітко, та личко своє іскупала, що воно мене з розуму ізводить?* (Марко Черемшина); в) *(за ким)* дуже сумувати за ким-небудь, прагнути побачити когось. — *А я думав про вас день і ніч! Зривав собі очі за вами! Не раз був би мури головою розвалив та й пішов до вас* (О. Кобилянська); **На ходу́ підме́тки рва́ти (зрива́ти)** *див.* **рва́ти.**

ЗРИВА́ТИ[2], áю, áєш, *недок.,* **ЗРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., що.* Те саме, що **ри́ти** 1; перивати (у 1 знач.). *Пара стривожених веслами птиць розбилася, одне поплило до берега, друге могутніми крилами зривало хвилі* (Є. Пашковський); *Сусідські підсвинки раз у раз зривали нам город* (із журн.); *Якби свині крила, вона й небо зрила б* (прислів'я); — *Говори, де зброя, бо як не скажеш — дам своїм молодцям на розправу ..* — *Кинули її на землю, давай двір копати. Зрили — яма на ямі* (Григорій Тютюнник); *Коли ця споруда будувалася, бульдозерами зрили частину узвишшя, на якому лежав старий єврейський цвинтар* (О. Ірванець); // *тільки 3 ос., перен.* Укривати шрамами, зморшками (перев. обличчя). *Обличчя зрила віспа, вилізле волосся прикривала тюбетейка, офіцерського мундира замінив бухарський халат, погляд згас* (із журн.).

ЗРИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗІРВА́ТИСЯ,** зірву́ся, зі́рве́шся, *док.* 1. Переставати триматися на чому-небудь; відокремлюватися від чого-небудь (про щось зачеплене, прикріплене або те, що висить і т. ін.). *Коли вони підходять до полиць з посудом, одна з полиць зривається і ціла гора металевих каструль і тарілок з гуркотом валиться на голови поліцаїв* (І. Кочерга); *Щука .. блиснула проти сонця широченним золотавим боком і пішла вглиб. — Зірвалася?! — Ні, — Борис уже підтягав зморену щуку назад* (В. Собко); *Опівночі засув біля сінешніх дверей знову з гуркотом зірвався з петлі* (В. Козаченко); // Відокремлюючись від гілки, падати додолу (про листя, плоди і т. ін.). *Коли черв'як торкнувся плоду, Той плід зривається з гіллі* (О. Підсуха); *Жовтий лист, зірвавшись з гілки, тихо опускається додолу, крутячись, мов метелик* (Панас Мирний); * У порівн. *Зразу ж за тином буйно цвіли рожі червоними квітами. І то з одної ніби пелюстка зірвалась — упала на тин. Така то хустина* (А. Головко); // Звільнятися від яких-небудь пут, прив'язі і т. ін., розриваючи їх. *Корова, зірвавшися вночі з посторонка, вискочила з подвір'я* (І. Франко); *Він* [собака] *зірвався з прив'язі і заховався за бочками, що стояли на палубі* (М. Трублаїні); // *перен., розм.* Раптово втрачати витримку, самовладання, контроль над собою, не мати сили стримати себе. *Як я перемучився за ті дні .. Борюсь, не подаю Маринці виду, що мені тяжко, але зриваюся...* (В. Речмедін); *Кипиш увесь, тамуєш у собі лютий вогонь і боїшся, щоб не зірватися, не розійтись, і дуже дорогою ціною тримаєш себе в руках* (В. Кучер); *Мені розповідав Шуховський про Петрову поведінку в класі. День, два, три може сидіти, як усі діти, а потім зірветься. Інакше він не може* (Ю. Збанацький); — *Не чіпай моїх батьків, — ледь не зірвалася Тетянка, та втрималася* (Люко Дашвар).

2. Падати вниз, не втримавшись на чому-небудь. *Пісок, глина, невеличкі камінці зривались з-під його ніг і котилися додолу* (Панас Мирний); *Місяць підіймається вище, і краплі, зриваючись з дерев, мерехтять самоцвітами* (М. Стельмах); *З високих круч луна орлиний клекіт. Лиш тихі води все стоять мовчазно, І тільки часом камінь з круч зірветься* (Леся Українка); // Падати, скочуватися, зсовуватися, втративши опору, рівновагу. *Він дравсь на круті гори, зривавсь* (Марко Вовчок); [М е л а н к а:] *Скільки раз Зривалася і падала я з кручі, І в розпачі, щоб вогник не погас, Чіплялася за терен я колючий...* (І. Кочерга); *Назад вибирався через слухове вікно, приставивши до стіни поламану драбину. Кілька разів зривався й лише чудом не розбудив Окрю* (Ю. Іздрик); *На гребені кам'яного перевалу зірвався в прірву матрос Остапенко, але навіть не скрикнув, щоб не сполохати ворога* (В. Кучер); *Перегнав я кобилок до ручаю крутими проходами. І дуже щасливо — жодна не зірвалась* (Ю. Логвин); * Образно. *Наша юстиція через якийсь незбагненний катаклізм зірвалась з своєї твердої основи й полетіла в якусь страшну прірву, тягнучи за собою безліч невинних людей* (Б. Антоненко-Давидович).

3. Рвучко вставати, підніматися або дуже швидко залишати якесь місце; схоплюватися. *Вкладався* [Підпара] *і лежав причаївшись, але раптом зривався і шарив по долівці рукою, поки не знаходив сокири* (М. Коцюбинський); *Юрко зривається з місця і біжить стежками до Ілька на городи* (П. Козланюк); *Зірвалися вони того дня до зорі світової і побігли усі .. до Дніпра вмиватися* (Марко Вовчок); *Горобці зірвались з конопель і полетіли на сусідню смужку* (В. Гжицький); // *у сполуч. зі сл.* н а б і г, н а р и с ь, в г а л о п *і т. ін.* Різко прискорювати рух; переходити на швидку ходу, біг. *Скільки не примушувала вона себе не поспішаючи йти вулицею, ноги самі зривалися на біг і втримати їх не вдавалося* (В. Собко); *Конячка .. стишилася, дрібно перебираючи ногами, пішла поволі, хоч усе норовила зірватись на труську рись* (Ю. Збанацький); // Різко починати рухатися. *Швидкий потяг повільно прискорює ходу, наче з почуттям зверхності над звичайними потягами, що швидко зриваються з місць, навіть обганяють його, але так само швидко й зупиняються* (О. Шугай); // *перен., розм.* Раптово залишати якесь місцеперебування, кидати якусь роботу і т. ін. *Нікого не заманювала думка на вільні степи, на далекі сторони. Чого його з місця зриватися та втрачатися, коли тут і на нашу долю буде?..* (Панас Мирний); *В запитанні не було тривоги, але Степан зрозумів натяк дівчини: чи не зриватися з ночівлі, маскуючи місцеперебування загону напередодні такої операції* (Іван Ле).

4. Поривчасто, різко починатися (про бурю, дощ і т. ін.); починати дути (про вітер). *Зривається буря від краю до краю, бурхочуть навколо вали* (П. Грабовський); *Помітно, як насувається вечір. Каламутиться небо, дужчає вітер, зривається завірюха* (О. Гончар); *Зоя на кілька хвилин зупиняється. Темно навкруги. Зривається сніг* (О. Бердник); *Зараз зірвався такий вітер, що аж гуде* (М. Коцюбинський); // *на що, безос.* Повертати на початок чого-небудь. *Над осіннім степом, повитим млою, повзли сірі хмари низько-низько. От-от зірветься на дощ* (І. Цюпа); // *тільки недок.* Іти час від часу (про дощ, сніг), дути сильно, поривами (про вітер). *Йшла пізня осінь .. Часом зривався дрібний дощ, холодний, уїдливий* (Г. Коцюба); *Над селом розгулялась метелиця. З битого шляху зривався наполоханими табунами коней пронизливий вітер* (М. Стельмах).

5. Починати раптово звучати; доноситися, лунати, розлягатися (про звуки). *Як галячий клекіт, зривається і регіт, і крик і вихориться понад головами веселого зборища* (Панас Мирний); *Між гостями зривається гуртова пісня і зразу набирає сили* (С. Васильченко); *Стрілянина зривалась то в одному, то в іншому місці в степу* (О. Гончар); *Бурливі оплески, що зірвалися по тій промові, тривали досить довго* (І. Франко); // Починати раптом голосно кричати. — *Я питаю: те місце ще не зайнято? — зірвався криком Сергій* (І. Білик).

6. *перен., розм.* Не виходити, не вдаватися або не відбуватися через що-небудь (про якусь справу, певний задум і т. ін.). *Зустріч зривалася з нашої провини* (А. Шиян); — *О, знову зривається репетиція! — сплеснула в долоні дівчина* (П. Автомонов); — *Ти про смерть не думай, ти про життя думай. І в першу чергу — про своє завдання. Повинно б удатися. Все — за це. Ну, а коли зірветься.., не лізьте згарячу. Бережи хлопців і себе* (А. Головко); // Не виконуватися, порушуватися. *Гід сперечався з керівником групи, наполягав на негайному від'їзді, бо треба ще три замки оглянути, твердив, що зривається графік* (А. Хижняк).

7. *перен., розм.* Вступати, приступати. *Видно, він і сам се брав у тямки, через те й ні в які розмови з людьми не зривався* (Ганна Барвінок); *В хаті, бачу, світло горить, гомонять, чую, дехто співати зривається* (Остап Вишня); // Поспішно або необдумано вирушати кудись. *Їй тільки того й тре-*

ба, щоб він [Пилипко] *не зірвався в такий холод в таку далеку путь!* (Панас Мирний); *Раз уже зірвався йти до народовців у гості, цікаво заглянути й до новоспеченого "Діла", що там заспівають* (П. Колесник); // *тільки недок., рідко.* Мати намір, бажання що-небудь зробити; пориватися. *До праці я вчора зривавсь, Пив солод надій, а сьогодні? Куди він, мій порив, дівавсь?* (П. Грабовський).

8. *тільки недок.* Раптово, стрімко обриватися (про рельєф). *За .. ожередами дорога з степу круто зривається вниз — гребля внизу під високими вербами з млинами ліворуч на великому ставу* (А. Головко).

9. Стрімко підніматися, злітати вгору. *Дівчина вкинула в піч усі клаптики паперу, і полум'я весело загуло, зриваючись угору, до комина* (В. Собко).

10. *рідко.* Розриватися на частини під дією вибухівки; вибухати (у 1 знач.). [Г а н н а:] *Тут і міни, і снаряди лежать у землі, що не зірвалися* (З. Мороз).

Го́лос зрива́ється / зірва́вся *див.* **го́лос.**

◊ **(1) Зірва́тися / зрива́тися з вузде́чки** — почати діяти нерозсудливо, ігноруючи поради чи настанови. — *Саме об цій порі дівчата казяться. Не допильнуй, не доглянь — зірветься з вуздечки, й тоді, вважай, пропала...* (Б. Антоненко-Давидович); **(2) Зрива́тися в лет** — пориватися летіти або починати швидко летіти. *В горах орли зривалися у лет* (М. Нагнибіда); **(3) Зрива́тися / зірва́тися з го́лосу** — утрачати голос, замовкати від надмірного крику або хвилювання. *Безхатько зірвався з голосу і, пополотнівши, ніби заморожений, застиг посеред хати з роззявленим ротом* (Л. Юхвід); *Бояри загомоніли. Судислав, намагаючись перекричати їх, зірвався з голосу* (А. Хижняк); **(4) Зрива́тися (зрина́ти) / зірва́тися (зри́нути, ско́чити) з язика́ (з уст, з губ)** *кого і без дод.* — раптово, спонтанно, мимоволі вимовлятися, проголошуватися і т. ін. (про слова, висловлювання). *Але Балабуха заговорився, й од старого, академічного звичаю з його язика почали зриватись латинські слова* (І. Нечуй-Левицький); *Але голос йому не зрадив, і слова все так само впевнено зривалися з уст* (Іван Ле); *Пропозиція моя виникла якось несподівано для мене самого і зірвалася з язика, наче з власної своєї ініціативи* (Л. Яновська); *Хай жодне слово пусте З уст не зрине* (М. Рильський); *Потім він* [фельдкурат] *зібрався, мабуть, засвистіти якусь мелодію, але замість цього з його губ зринуло таке розкотисте "тпр-р", що коні зупинилися* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **(5) Зрива́тися (схо́плюватися** *і т. ін.)* **/ зірва́тися (зметну́тися, схопи́тися** *і т. ін.)* **на рівні ([рівні] но́ги)** — швидко вставати випрямляючись. *Кидаюся бігти до каменища. Вовки теж зриваються на рівні* (Любко Дереш); *Остап зірвався на рівні ноги й не пішов, а побіг далі* (М. Коцюбинський); *Схопившись на рівні ноги, я прислухався і навшпиньках пройшов до їдальні* (І. Микитенко); *Вони зірвались на ноги і кинулись до найближчої щілини* (О. Гончар); — *Що ви хотіли цим сказати? — зірвався на рівні дель Кампо і наскрізь просвердлив Юрка потойбічним поглядом* (Ю. Андрухович); **Мов соба́ка, яки́й зірва́вся з це́пу** *див.* **соба́ка; (6) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **з гіллі́ (з ланцюга́, з це́пу, з нали́гача** *і т. ін.)* **зірва́тися:** а) перестати володіти собою (про людину, яка втратила витримку, контроль над собою або відчула себе на волі). *Дознався ж* [пан], *що Оксана вже звінчана. Побіг до отця Андрія, як з гіллі зірвавсь* (Марко Вовчок); *Салагатова не було — той останнім часом ніби з ланцюга зірвався .. То він у морі, мов нерпа, годинами брьохався, то йшов у місто* (Ю. Збанацький); б) дуже швидко побігти; зникнути, втекти. *Як з цепу зірвався Максим, так помчався додому* (Панас Мирний); — *Що за диво? — Що за крик? — Був жених. — І раптом — зник! Погуляв. Натанцювався. Й мов з налигача зірвався* (В. Іванович).

ЗРИ́ВИСТИЙ, а, е. З раптовими переходами у звучанні, уривчастий, нерівний (перев. про голос). — *Може, пан мені скаже, скільки ще я маю тут сидіти серед цих скорпіонів і бліх, прошу пана! — зривистим голосом закричав посол* (П. Загребельний); *Жора підвівся з землі, обтрусив пісок з колін і, випрямившись, хрипкуватим зривистим голосом промовив: — Що ж, знайомтесь. Це Таня* (В. Нестайко).

ЗРИ́ВИСТО. Присл. до **зри́вистий.** *І всі троє, за давнім рекрутським звичаєм, злегка уклонившись, невлад і зривисто промовили: — Прости, коли чимсь завинили...* (Яків Баш); *Розчулений поет красиво поставленим голосом, зривисто викрикуючи, читав свої вірші і поеми* (із журн.).

ЗРИ́ВНИК, а, *ч., розм., рідко.* Той, хто зриває якусь справу, роботу, заважає здійсненню або функціонуванню чогось. — *Це я, виходить, зривник! Коли б усі так уболівали за роботу, у зерні по коліна ходили б...* (М. Стельмах).

ЗРИВНИ́К, а́, *ч., рідко.* Те саме, що **підривни́к** 2; детонатор (у 2 знач.). *На новобудові виявили зривник артилерійського снаряда* (з газ.); *Піротехніки підтвердили, що предмет дійсно є мінометною міною калібру 50 міліметрів. До того ж зривник перебував у бойовому положенні* (з газ.).

ЗРИ́ВНИЦЯ, і, *ж., розм., рідко.* Жін. до **зри́вник.** — *І бригадир за нас. А Пугач в одне: сіяти! Ще й зривницями називав. Йому, бачте, зведення закругляти треба* (С. Журахович).

ЗРИГНУ́ТИ *див.* **зри́гувати.**

ЗРИ́ГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зри́гувати.** *При ураженні стравоходу порушується ковтання, утруднюється проходження їжі стравоходом. Спостерігаються зригування, іноді блювання* (з наук. літ.); *Причини зригування принципово інші, ніж причини блювоти, хоча зовні ці розбіжності не завжди помітні* (з наук.-попул. літ.).

ЗРИ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗРИГНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., що і без прям. дод.* Те саме, що **відри́гувати.** *Смачно плямкав* [Ситник], *сопів, зригував, мов жирний гусак* (П. Загребельний); *Коли ви колишете дитину на плечі, малюку легше зригнути зайве повітря, яке він набрав під час годування* (із журн.); * Образно. *Чорні дула Націлилися в серце: "Кроком руш!" Перін-гора розверзлася, зригнула Гарячу лаву в сотні юних душ* (П. Воронько).

ЗРИ́ГУВАТИСЯ, ується, *недок.* Те саме, що **відри́гуватися** 1. *Малий багато зригував, але гірше було б, якби зригувалося вже перетравлене молоко* (із журн.).

ЗРИКОШЕ́ТИТИ, ить. Док. до **рикоше́тити.** *Куля, зрикошетивши від дубового стовбура, пробила йому здухвину* (В. Шкляр); *Цілячи в мене, автоматник випустив одну довгу чергу, набоїв так із десять, одначе взяв зависоко — й кулі вдарили у стіну і зрикошетили* (Л. Кононович); * Образно. *Дорога нафта зрикошетить по газу та бензину* (з газ.).

ЗРИКОШЕТУВА́ТИ, у́є. Док. до **рикошетува́ти.** *Снаряд ударився позаду нас об свіжий горбик піску, зрикошетував і знов упав аж поруч Качури, метрів зо два-три від нього* (Іван Ле); *Зірвавшись, сокира найчастіше зрикошетує вздовж колоди* (з навч. літ.).

ЗРИ́МИЙ, а, е. 1. Який сприймається зором, видимий; відкритий, приступний для зору. *Кожен квіт, поміж травою зримий, Мені безмежно серце чарував* (М. Рильський); *В імпровізованій п'єсі, окрім зримих дійових осіб, брала участь ще одна незрима — це любов Марії* (І. Волошин); *Модерність О. Кобилянської виявляється не стільки у фактичному усуненні чоловіка як зримого персонажа, скільки в руйнуванні самої його ролі "перетворювача світу"* (із журн.).

2. *перен.* Цілком відчутний, виразний, помітний. *У другій половині 1920 року стала зримою небезпека колапсу виробництва внаслідок величезного недосіву* (із журн.); *Сьогодні комбінат працює стабільно, без боргів у заробітній платі, має зримі успіхи в соціальній сфері* (з газ.).

ЗРИ́МІСТЬ, мості, *ж.* Абстр. ім. до **зри́мий.** *На багатьох його полотнах — шляхи-дороги: міські, степові, сільські. Динамічними й звучними барвами, лаконічними згинами ліній художник досягає зримості руху, його дороги в'юнкі й плинні* (з наук. літ.).

ЗРИ́МО. Присл. до **зри́мий.** *Жде його Марія, І ждучи плаче, молодії Ланіти, очі і уста Марніють зримо* (Т. Шевченко); *Я розумів митця, я зримо, немов він справді жив і дихав обіч мене, бачив його і відчував* (Р. Федорів); *Капітан замовк, вперто вдивляючись у морок, серед якого ледь зримо проступали стрімкі береги* (Ю. Бедзик); *Ми зримо бачимо, що проведена в СРСР колективізація зруйнувала міцні індивідуальні селянські господарства* (з наук.-попул. літ.).

ЗРИМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зримува́ти.** *Олександрійський вірш — це шестистопний ямб, зримований попарно і з цезурою після третьої стопи* (з наук. літ.); // **зримо́вано,** *безос. пред. Молодь на поезію Винничука вибухала дружнім сміхом, так доладно, іронічно та кумедно все було зримовано* (з газ.).

ЗРИМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **римува́ти.** *Він* [лірик] *усе бере з натури! Досить тільки зримувать, І, дивись, "Мініатюри" Вже готові! Штук із п'ять!* (С. Олійник); *І грім ураз високий над лозою І над стежками, що біжать за гать, На цілий світ розродиться грозою, Якої вже ні з чим не зримувать* (А. Мойсієнко); *Скажи одну лиш риму, й з мене досить; Хоч скрикни: "Ах"! Зримуй "любов" і "кров"* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗРИНА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗРИ́НУТИ,** ну, неш, *док.* 1. Підніматися з глибини води на поверхню; виринати, випливати. *Де-не-де щось чорне швидко пливло по воді, то зринаючи нагору, то знову потопаючи* (Б. Грінченко); [В о д я н и к *(до Русалки):*] *Іди на́ дно! Не смій мені зринати три ночі місячні поверх води!* (Леся Українка); *Дельфін поринає углиб і зринає* (М. Зеров); * Образно. *Трава і листя на кущах запахли терпкою прохолодою. Дно у річці потемніло: звідти вже зринала ніч* (Григір Тютюнник); [Н е д о б и т и й:] *Думка б ушкварить веселої, а струни, буцім на злість тобі, загудуть сумної і розбуркають в старечім серці колишнє лихо .. і діла колишні, діла давні, незабутні зринуть наверх і плавають перед очима* (М. Кропивницький).

2. *перен.* Стрімко підніматися, злітати вгору. *Сліпучобілими стрілами зринули вгору одна по одній три сигнальні ракети* (Я. Качура); *То жайворонки, зринувши в блакить, Співали у безумнім забутті* (М. Рильський); // Раптово з'являтися, показуватися. *Над містом зринали і розсипалися вгорі феєрверки* (Л. Смілянський); *Червоними, білими й жовтими плямами з тієї зелені мальовниче зринали дахи будинків* (Яків Баш); *Тускніли великі очі вороного, а з них зринали і котилися до ніздрів краплини сліз* (І. Пільгук); *Вряди-годи, нагадуючи далекі маяки на невідомих берегах, зринали й гасли вогники у фортеці і десь ще далі* (Б. Левін); [О л і з а р:] *Ну, а чого ж то слізки на очі зринули?* (С. Васильченко).

3. *перен.* Виникати, зароджуватися (про думки, почуття, рішення і т. ін.). *Тут до Енея звернувшись, хоробрий Ахат обізвався: — Сину богині, яка в твоїм серці зринає ухвала?* (М. Зеров); *Коли вночі поглянеш за Дніпро, На вогники Микільської слобідки, Відчуєш враз, як лагідне тепло В душі зринає, сам не знаєш звідки* (Л. Дмитерко); *Яким же ти будеш? — зринає в мені запитання. — Скільки сходинок ти здолаєш?* (Ю. Мушкетик); *На хвилинку в лейтенанта зринуло припущення, від якого радісно забилося серце* (П. Панч); *Зринула в душі тривога, що він прямує не в той, що треба, бік і вже виходить з міста...* (Василь Шевчук); // Поставати, з'являтися (в уяві, пам'яті, думках і т. ін.). [К н я з ь:] *О Боже! Із-за неї в тямці Зринає образ дорогий, коханий Моєї жінки* (І. Франко); *З пам'яті лісника зринали згадки про зустрічі з Кирилом Полонинцем, про розмови з ним і тихі бесіди...* (С. Скляренко); *Зринуло чомусь в пам'яті і власне дитинство, злидні вдома, поневіряння по наймах...* (В. Гжицький); *Немов з туманної далини зринули такі знайомі риси Настусі. Гострий носик, зелені крапинки на обличчі, широко посаджені витрішкуваті очі* (Ю. Збанацький); // Ставати відчутним, виявлятися, проявлятися. *Отоді все зле та тихе, що було за душею в одрадян, зразу вивернулось зі споду, зринуло наверх* (Панас Мирний); *Все незрозуміле й таємниче, всі побоювання, які* [Сахно] *щойно заспокоїла, зринули знову ще з більшою силою* (Ю. Смолич).

ЗРИНА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗРИ́НУТИ,** ну, неш, *док.* 1. Починати звучати, доноситися (про звуки); починати ринути (у 1 знач.). *Тужлива пісня зринає з сопілки та не розважа сумного серця* (М. Коцюбинський); *Зринали якісь невиразні далекі й таємні лісові звуки* (В. Козаченко); *Юрба заворушилася, перебіг шелест, зринули вигуки* (Ю. Смолич); *Тоненький монотонний звук зринув десь обіч мене, такий протяжний, такий тужливий, що мені стало моторошно* (В. Шкляр); // *тільки недок.* Лунати, чутися час від часу. *Чувся тихий гомін матросів і солдатів, часом зринав тихий сміх, гострий жарт* (В. Кучер); *На тисячі гектарів, на багато кілометрів у просторах розкинулись ці степові каменоломні, над якими то тут, то там зринають вибухи* (О. Гончар); *То там, то тут зринають уривчасті розмови: — Кого каратимуть? — Кажуть, що Кизима з сином* (В. Чемерис).

2. *тільки док., з чого і без дод.* Звільнитися від якоїсь прив'язі, пут і т. ін. або вислизнути, зірватися з чого-небудь. *"Дончак" став на диби, перервав навушник і зринув з вуздечки, що залишилася в Дмитрових руках* (С. Чорнобривець); *Він дбайливо ув'язував себе якомога міцніше, щоб не зринути з петлі, не зірватись* (О. Гончар).

3. *перен., розм.* Раптово залишати якесь місцеперебування, кидати якусь роботу і т. ін. *Сергійко, як тільки зринав із дому, забував про материні накази і запотиличники, робив своє* (Григорій Тютюнник); *Хай вам біс! Коли я вже зрину звідси на якусь тихішу будову або майну в місто* (О. Гончар).

◊ **Зрива́тися (зрина́ти) / зірва́тися (зри́нути, ско́чити) з язика́ (з уст, з губ)** *див.* **зрива́тися.**

ЗРИ́НУТИ[1] *див.* **зрина́ти**[1].

ЗРИ́НУТИ[2] *див.* **зрина́ти**[2].

ЗРИ́ТИ *див.* **зрива́ти**[2].

ЗРИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зри́ти.** *Кін займає місце глухе, заросле високою чорнобиллю, зрите ровами* (Панас Мирний); *Ось відтинок фронту, зритий окопами та ровами і вкритий скелетами ріжних машин* (І. Багряний); *Мінами зрита лежить дорога* (Л. Забашта); *Затягся* [Оверко] *сердито цигаркою й сердито у воду очима, де, видко, одбилися його ноги босі, рука цигарку держала, а обличчя негарне, віспою зрите* (А. Головко); // **зри́то,** *безос. пред. Скрізь сліди; тут походжено і зрито сніг і землю в розшуках городини* (В. Барка); *Десь шлях перетинав інший, і Легеркрон мав би помітити, що нещодавно було зрито його копитами численних, дуже багатьох коней* (Г. Колісник).

ЗРИТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **зри́ти.** *Бульвари виникли в європейських містах з кінця XVIII ст. унаслідок зриття оборонних валів та засипання ровів давніх феодальних твердинь* (з наук.-попул. літ.).

ЗРИХТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зрихтува́ти.** *Худенькі бідняцькі шкапинки із шкури вилазили, тягнучи погано зрихтовані плуги* (М. Стельмах); *Нашвидкуруч зрихтований лист розлетівся Інтернетом...* (Ю. Винничук); *На моєму робочому столі були креслення, кава і гарячий бутерброд, зрихтований секретаркою* (із журн.).

ЗРИХТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* 1. *розм.* Док. до **рихтува́ти** 1. *На своє поле Чуплак зрихтував купу гною* (С. Чорнобривець); *Ми хутенько зрихтували для Яська цивільний одяг і побігли Личаківською* (Ю. Винничук).

2. *техн.* Док. до **рихтува́ти** 2. *Львівський авіаремонтний завод зрихтував два літаки до футбольного чемпіонату Європи 2012 р.* (з газ.).

ЗРИХТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *розм.* Док. до **рихтува́тися** 1. *Я зрихтувався завчасу, побоюючись: може, ще запрошення вимагатимуть. Але ніхто тих запрошень не вимагав* (із журн.); *Я вже в хаті зрихтувалася спати, внука миється, і тут кричать: — Тікайте, вибирайтеся!.. Внука мене за плече тягне, а я ще жалію цієї хати* (з газ.).

ЗРІ́БНИЙ, а, е, *розм.* Витканий домашнім, кустарним способом (про полотно). *Був* [хлопець] *одягнений бідно, в брудній сорочці зрібного полотна та в чорнім повстянім капелюсі* (І. Франко); // Пошитий з такого полотна. *Приповідають — за цілий город з хатою дав багач дідові вісім шісток усього і зрібні штани полатані* (П. Козланюк).

ЗРІВНОВА́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зрівнова́жити.** *Оцінено чутливість газодинамічного зрівноваженого моста до зміни довжини капілярного дроселя, включеного в одне із плечей* (з наук. літ.); // **зрівнова́жено,** *безос. пред. Мирон Данилович, з наказу жовтобородого вагаря, поставив на терези відро: спершу зрівноважено його, потім наповнено темною і тягучо-густою рідиною, подібною до меду* (В. Барка).

2. *у знач. прикм.* Який зрівноважився (у 1 знач.). *Чимало сучасних дослідників, теоретиків наполягають на тому, що Сонячна система не зрівноважена, що її лихоманить, що вона нещодавно перенесла катаклізм* (О. Бердник).

3. *у знач. прикм.* Який зрівноважився (у 2 знач.); урівноважений (у 2 знач.). *Цікаво слідити, як чоловік зміняється, коли бере карти в руки .. Спокійний, зрівноважений, лагідний робиться нервовим, палким, жадібним* (Б. Лепкий); *Перед їхні ясні очі станув* [став] *освітлений рефлексами від пожежі, гурток громадян, з котрих кожний на свій лад, крім зрівноваженого Серпокрила, допіру пережив бурхливі хвилини* (В. Барка); *Зрівноважений дух, мудра розсудливість .. — От супутники бідності* (М. Зеров).

ЗРІВНОВА́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зрівнова́жений.** *Тут сидів увесь Максимів рід, а чи точніше — рештки його, мозолястого, дебелого, жилавого. Того роду, що славився колись феноменальним спокоєм і зрівноваженістю* (І. Багряний); *Мотря добре чує, що Олин голос втратив свою звичайну зрівноваженість* (Ірина Вільде).

ЗРІВНОВА́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зрівнова́жити.** *Описано новий алгоритм зрівноваження цифрового автокомпенсаційного вимірювача* (з наук. літ.); *Від нього пішов .. інший закрій у сім'ї, який сторонньому окові міг би здатися відчуженням, а насправді був тверезістю, зрівноваженням стосунків* (Ю. Мушкетик).

ЗРІВНОВА́ЖЕНО. Присл. до **зрівнова́жений** 3. *Так кволо-кволо кладе* [Костецький] *пензликом... Так обережно, так тонко, так гармонійно, щоб не було тобі ніяких контрастів, ніяких різких барв, щоб усе було спокійно, зрівноважено* (І. Дзюба); *Щоб не втрачати самовладання, потрібно вміти стримувати хвилювання і підходити до справи зрівноважено та спокійно* (із журн.).

ЗРІВНОВА́ЖИТИ *див.* **зрівнова́жувати.**

ЗРІВНОВА́ЖИТИСЯ *див.* **зрівнова́жуватися.**

ЗРІВНОВА́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для зрівноважування, створення рівноваги в чому-небудь. *Зрівноважувальний пристрій застосовують для зрівноважування сили тяжіння вантажу* (з наук.-техн. літ.).

△ **Зрівнова́жувальна ма́са** *див.* **ма́са.**

ЗРІВНОВА́ЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зрівнова́жувати.** *Основним елементом виконавчого механізму є чутливий запірно-регулювальний елемент, зрівноважуваний силами пружини тиску* (з наук.-техн. літ.); // **зрівнова́жувано,** *безос. пред. За часів президента Білла Клінтона бюджетний дефіцит було зрівноважувано шляхом запровадження нових податків* (із журн.).

ЗРІВНОВА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зрівнова́жувати.** *Викладено основні теоретичні положення щодо метричного синтезу важільних механізмів, урахування тертя в машинах, зрівноважування мас* (з наук. літ.); *Наведено результати моделювання динамічних процесів, що відбуваються у пристрої зрівноважування валків прокатного стана* (з навч. літ.); *Завдання зрівноважування платіжного балансу входить до кола основних завдань економічної політики держави* (з наук.-попул. літ.).

ЗРІВНОВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗРІВНОВА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., що.* 1. Робити рівним чому-небудь за вагою, зводити до рівноваги; урівноважувати (у 1 знач.). *Найстарший потягнув за сорочку — знов падає хлопець, середульший теж потягнув його за сорочку — в протилежний бік — і зрівноважив* (В. Барка); // Мати однакову вагу з чим-небудь. *Маси двох тіл вважають рівними, якщо вони зрівноважують одна одну на важільних терезах* (з навч. літ.).

2. *перен.* Те саме, що **урівнова́жувати** 2. *О, скільки людської нещадної, сліпої, ненаситимої* [ненаситної] *злоби! Не виміряти її й не обчислити, й нічим її не зрівноважити!* (І. Багряний); *Розпочавши боротьбу, галичани розраховували на допомогу зі Східної України, яка мала надати збройну й матеріальну підтримку, що зрівноважила б перевагу поляків* (з наук. літ.).

ЗРІВНОВА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗРІВНОВА́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. Ставати рівним з ким-, чим-небудь у вазі, приходити в рівновагу; урівноважуватися (у 1 знач.). *Невагомість, яка виникає в космічному польоті, характеризується тим, що сили ваги зрівноважуються силами інерції безпосередньо в тих точках тіла, де вони виникають* (з газ.); *Перше, що подумав* [Ярослав]: *шальки на вагах знову зрівноважилися* (Валерій Шевчук).

2. *перен.* Те саме, що **урівнова́жуватися** 2. *Мені треба відпочити й набрати сили. Я вибився... Треба зрівноважитися* (У. Самчук).

3. *тільки недок.* Пас. до **зрівнова́жувати.** *Навантажувальний важіль механізму точного регулювання натягання зразка під час випробування матеріалів зрівноважується спеціально підібраною противагою* (з наук.-техн. літ.); *Розпорошення політичної влади зрівноважувалося тенденцією до єдності, що була пов'язана з поняттям неподільної руської митрополії, підпорядкованої константинопольському патріархатові* (з наук. літ.).

ЗРІ́ВНЮВАНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **зрівнювати[1]**. *Зрівнювані показники;* // **зрівнювано,** *безос. пред. За Гадяцьким договором 1658 р. польський уряд визнавав Українську державу в межах Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводств, зберігалися Вольності Війська Запорозького, католицьку і православну шляхту зрівнювано у правах* (з наук.-попул. літ.).

ЗРІ́ВНЮВАНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **зрівнювати[2]**. *Місто лежало, .. зрівнюване з землею, і, здавалося, тонуло в рокоті хвиль, ввергнуте за гріхи під воду...* (І. Багряний).

ЗРІ́ВНЮВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **зрівнювати[1]**. *На сьогодні говорити про терміни зрівнювання ціни газу для всіх споживачів в Україні поки зарано* (з газ.).

ЗРІ́ВНЮВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **зрівнювати[2]**. *Процес протискування цементного розчину під час цементування колон включає три інтервали, зокрема високих швидкостей на початку протискування, тобто до зрівнювання рівнів цементного розчину* (з наук.-техн. літ.).

ЗРІ́ВНЮВАТИ[1], юю, юєш, *недок.*, **ЗРІВНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.*, *кого, що.* 1. *з ким — чим, у чому, чим.* Робити рівним, однаковим у чомусь. *Крок за кроком і рік за роком силою відбирали від Української церкви її національні права та окремішності й зрівнювали її зі звичайними російськими митрополіями* (з наук. літ.); *Ідеальним ударом зі штрафного півзахисник зрівнює рахунок* (з газ.); *Чи соцьким батько твій в селі, Чи сам на панщині працює, — А смерть зрівняє всіх в землі: Ні з ким, скажена, не жартує!..* (П. Гулак-Артемовський); *Бо удівець — не молодець: Всі норови знає: .. Ой він твоє біле лице Із своїм зрівняє...* (Ганна Барвінок); *Оцими самими руками .. заробив він весь свій статок, все те, що зрівняло його з першими хазяїнами* (М. Коцюбинський); *Варивода ковтнув слину, намагаючись цим зрівняти внутрішній тиск на барабанні перетинки вуха з зовнішнім* (М. Трублаїні).

2. *з ким — чим, розм.* Те саме, що **порівнювати[1]**. *Огляділа Ганя кімнати і зрівняла їх з батьківськими. Набагато кращий убір був і в кімнатах батьківських* (І. Нечуй-Левицький); *Він почував себе вищим від других. З ким він себе зрівняє з своїх дитячих товаришів?* (Панас Мирний); *О краю рідний мій! Твої степи безкраї і в небесах твоїх крилаті кораблі... Твою красу ні з чим я не зрівняю, подібного тобі немає на землі!* (В. Сосюра).

ЗРІ́ВНЮВАТИ[2], юю, юєш, *недок.*, **ЗРІВНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.*, *що.* 1. Робити рівним, гла́дким, без западин або виступів. *Борони тихо волоклися за кіньми, шматуючи скиби, спушували землю, зрівнювали її* (М. Томчаній); *Серед забутого місця пролягала широка дорога аж на гору. Грабарі зрівняли її, розгладили, хоч котись* (Панас Мирний); // Згладжувати. *Зрівняли все навкруг льодовики* (М. Нагнибіда); // Робити одного рівня з чим-небудь. *Багато мільйонів років тому наша планета зазнала не менш жорстокого бомбардування, ніж Місяць.., але процеси вивітрювання згладжували кратери, зрівнюючи їх з навколишньою поверхнею* (М. Руденко).

2. *тільки док.* Розміститися в ряд або ряди по прямій лінії. *І далекі колонії Більш не будуть полонені, Бо, на сонце зрівнявши ряди, В бій останній повстануть раби* (Р. Братунь).

◇ **(1) Зрівня́ти (змішá́ти) / зрівнювати (змі́шувати) із земле́ю** *що* — зруйнувати щось, перетворити на руїни. *— Город! Город! — мимо волі Всі половці гомонять. — .. Що в нім, все позабираєм, А на решту силу маєм Із землею все зрівнять!* (І. Франко); *Ні, коли хочеш робити, то роби так, щоб він* [пан] *не мав охоти вертати, щоб йому пустка смерділа. Викури димом і вогнем... Зрівняй усе з землею, щоб було голе, наче долоня...* (М. Коцюбинський); *Дьяконов, навалюючись на нього конем, з усього розмаху оперіщив його арапником .. Затоптав би конем, змішав би з землею, якби не стали на заваді оці* [врангелівці] (О. Гончар); *Вологі вітри океану зруйнували цю фортецю, перетворили на руїни, .. зрівняли з землею могили тих, хто володів цією фортецею, цим світом, і все зникло...* (Ю. Мушкетик).

ЗРІ́ВНЮВАТИСЯ[1], ююся, юєшся, *недок.*, **ЗРІВНЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *док.*, *з ким — чим, у чому, чим.* 1. Ставати рівним з ким-, чим-небудь у чомусь. *— Багаті зрівняються з бідними* [в правах], *але влада не буде вже в руках багачів* (Мирослав Ірчан); *Оскільки заощадження з прибутку вищі, ніж із зарплати, то їх обсяги будуть зростати і зрівнюватися з інвестиціями* (з навч. літ.); *Багатії, бач, раділи, Що багатше стали, А вбогії тому раді, Що з ними зрівнялись!* (Т. Шевченко); *Круглову особливо приємно, що вся команда підхоплює приклад Цимбала й намагається зрівнятися в своїм умінні з Федором* (І. Багмут); *До 2050 року кількість мусульман у світі може зрівнятися з кількістю християн* (із журн.); *"Динамо" мінімально обіграло "Ворсклу" й випередило харківський "Металіст" у турнірній таблиці, зрівнявшись за очками з "Дніпром"* [назви футбольних команд] (з газ.).

2. Виявлятися, бути рівним, однаковим з ким-, чим-небудь у чомусь. *Не хотіла* [Роксолана] *зрівнюватися ні з королівнами, ні з князівнами, ні з боярськими доньками. А бути лише лелечкою, малою, прудкою, невловимою* (П. Загребельний); *Був у нас цар і державця* [державець] *Еней, що ніхто й не зрівнявся З ним справедливістю, збройною міццю* (М. Зеров); *Кожна дівчина, яку стрівав в походах і в тилу, коли видужував, не могла зрівнятись з його Ольгою...* (О. Копиленко); *Одесити з гордістю казали, що з їхньою оперою в усьому світі може не зрівнятися, а лише сперечатися Віденська опера* (О. Іваненко); *Радий був, що вирвався з лазарету. Мабуть-таки, ніде в світі нема кращих лікарів, ніж мати, ніщо в світі не може зрівнятися з оцим рідним теплом, затишком та ласкою домівки* (О. Гончар).

3. *тільки недок.* Пас. до **зрі́внювати**[1]. *Конфедерати були невдоволені політикою Понятовського, зокрема законом 1768 року, за яким православні зрівнювалися в правах з католиками, а права шляхти обмежувалися* (з наук.-попул. літ.).

◊ **Хто з ним (з не́ю, з ни́ми** *і т. ін.)* **зрівня́ється си́лою (в си́лі, красо́ю, в красі** *і т. ін.) див.* **хто**[1].

ЗРІ́ВНЮВАТИСЯ[2], ююся, юєшся, *недок.*, **ЗРІВНЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *док.* 1. *з чим і без дод.* Ставати рівним, гла́дким або робитися одного рівня з чим-небудь. *Гори й долини зрівнювались* (І. Нечуй-Левицький); *Могили, над якими ніхто не зронить сльозу, заростають бур'янами і зрівнюються із землею* (А. Михайленко); *Рівний, білий степ: ні ярочка, ні бугорочка — все зрівнялося під білою наміткою зими* (Л. Яновська); *Вода за перегаткою, зрівнявшись з високим берегом, стала розливатися, загрожуючи прорватися з боку котловану гідростанції* (Г. Коцюба).

2. *розм.* Наближаючись, опинятися на одній лінії, поряд з ким-, чим-небудь. *На тротуарі зрівнюються* [Циганюк і Дарка]. *Циганюк навіть не помічає, що Дарку пустив ліворуч обік себе* (Ірина Вільде); *Тільки зрівнялись вони* [жовніри] *з засадою, як вихопився з кущів Марко і гукнув молодецьким покриком* (О. Стороженко); *На заході сонце зрівнялося з лісом і котилося нижче, по всьому лісу переплуталося косе проміння* (Ю. Яновський).

3. *тільки док., безос., розм.* Минути, виповнитися (про вік, строк). *Зрівнялось їй* [Оксані] *дванадцять годочків; помер старий Самійленко* (Марко Вовчок).

4. *тільки недок.* Пас. до **зрі́внювати**[2]. *Артилерійських ударів завдають з такою силою, що місця дислокації противника зрівнюються з землею* (із журн.).

ЗРІ́ВНЮВАЧ, а, *ч.* 1. *іст.* Член радикальної партії в період Англійської буржуазної революції, прихильник повної рівності всіх людей в економічному і політичному відношенні; левелер. *Лівіше від індепендентів перебували левелери (зрівнювачі), чиїм вождем був Джон Лільберн* (з наук.-попул. літ.); *Серед солдатів в армії великого впливу набули зрівнювачі, які вважали, що люди вільні з народження і рівні одне одному* (з навч. літ.).

2. *техн.* Те, що збалансовує, стабілізує що-небудь; балансир (у 2 знач.), стабілізатор. *Основними частинами апарата є камера випаровування з уловлювачами, конденсатор, збірник-зрівнювач* (з наук.-техн. літ.).

ЗРІВНЯ́ЙЛІВКА *див.* **зрівня́лівка.**

ЗРІВНЯ́ЛІВКА, ЗРІВНЯ́ЙЛІВКА, и, *ж., розм.* Необґрунтоване, невиправдане зрівняння *(див.* **зрівня́ння**[1]) людей у чому-небудь. *Повернення заощаджень — це не інвестиції в людський капітал, а зрівняйлівка* (з публіц. літ.); *Загальне захоплення модними тенденціями створює ефект зрівнялівки, як свого часу шкільна форма, тільки має більш класовий характер* (із журн.); // Система оплати праці незалежно від її кількості та якості. *Україна не буде розв'язувати проблему боротьби з бідністю шляхом повернення до зрівнялівки, бо такий метод довів свою неефективність протягом усіх років соціалізму* (з газ.).

ЗРІВНЯ́ЛІВСЬКИЙ, а, е, *розм.* Стос. до зрівнялівки; який ґрунтується на засадах зрівнялівки. *Освітянська галузь, не відрікаючись від досвіду минулого, повинна забути про зрівнялівський підхід до виховання* (з газ.).

ЗРІВНЯ́ЛЬНИЙ, а, е. Який ґрунтується на засадах зрівнювання в чому-небудь; однаковий, рівний для всіх або багатьох. *У первісному суспільстві за дуже низького рівня розвитку продуктивних сил існував зрівняльний розподіл продуктів спільної праці* (з наук. літ.); *Незважаючи на проведений зрівняльний перерозподіл земель, більшовики не відмовлялися від намірів щодо створення на селі великого сільськогосподарського виробництва шляхом насадження колективних господарств* (з наук. літ.).

ЗРІВНЯ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. *розм.* Прихильник зрівнялівки. *Зрівняльники не враховують того, що гарантованість споживання на певному невисокому рівні позбавляє зацікавленості в досягненні вищих результатів праці* (з публіц. літ.).

2. *іст.* Те саме, що **зрівнювач** 1. *У період Англійської буржуазної революції поширення набули ідеї левелерів (зрівняльників) і дигерів (копачів)* (з наук.-попул. літ.).

ЗРІВНЯ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зрівня́льний.** *Планова (командна) економіка ґрунтується на принципах централізму, ієрархії, зрівняльності* (з навч. літ.).

ЗРІ́ВНЯНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **зрівня́ти**[1]. *Всі нації однаково пригнічені і поневолені окупантами. Всі зрівняні безправ'ям і рабством* (О. Довженко); *В останній чверті XVIII ст. козацька старшина на Лівобережній Україні була зрівняна у правах з російським дворянством* (з наук. літ.); * У порівн. *Цар, не мавши сина, доньці віддавав усю любов. І вона над світом сяла, з сонцем зрівняна немов* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); // **зрівняно,** *безос. пред. Стефан Баторій відверто взяв єзуїтів під свою опіку. Віденську колегію перетворено на академію і зрівняно в правах з Краківською* (з наук. літ.).

ЗРІ́ВНЯНИЙ[2], а, е. 1. Дієпр. пас. до **зрівня́ти**[2]. *Хата зокола здавалася чепурнішою, чим зсередини. Стіни помазані, полупані .. Долівка не зрівняна* (Панас Мирний); *Садиба Оболонських тричі була зрівняна з землею. "Мабуть, через те, що Оболонські на горбі поселились", — казали люди* (Ю. Збанацький); *Тут ось, під вільним осонням, на зрівняній гладко площадці Грона сушились на сонці* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // **зрівняно,** *безос. пред. Чигирин зрівняно з землею. Ворог оволодіває Черкасами, Корсунем, вогню віддано Канів* (Г. Колісник).

2. *у знач. прикм.* Який зрівнявся *(див.* **зрі́внюватися**[2]). *Воно* [село] *з давніх-давен лежало між двох гір в глибокій вибоїні: літом зелене, як і панський парк, а в сувору зиму зовсім закидане снігом, майже зрівняне з горами* (Г. Епік).

ЗРІВНЯ́ННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **зрівня́ти**[1] 1 і **зрівня́тися**[1] 1. *Його програма гендерної рівності не заходила аж так далеко, щоби містити пункт про цілковите зрівняння їх* [жінок] *із сильною статтю* (В. Хрущак); *Для української шляхти Б. Хмельницький домагався зрівняння з польською шляхтою* (з наук. літ.); *Метою нової служби стане зрівняння в правах і обов'язках усіх платників податків і зборів* (із журн.).

ЗРІВНЯ́ННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **зрівня́ти**[2]. *Зрівняння землі на полі; Зрівняння маршових лав.*

ЗРІВНЯ́ТИ[1] *див.* **зрі́внювати**[1].

ЗРІВНЯ́ТИ[2] *див.* **зрі́внювати**[2].

ЗРІВНЯ́ТИСЯ[1] *див.* **зрі́внюватися**[1].

ЗРІВНЯ́ТИСЯ[2] *див.* **зрі́внюватися**[2].

ЗРІ́ДЖЕНИЙ[1], а, е. 1. Дієпр. пас. до **зріди́ти**[1]. *Лосятинці сіяли по бурячищі, землю як слід угноїли й удобрили, в зріджених місцях кукурудзу підсівали, як слід обробили* (Остап Вишня); *Створені в такий спосіб зріджені насадження*

на пасовищах можуть через 5–7 років бути використані під випасання худоби (з наук. літ.); *В окремих випадках для заготівлі сіна можна користуватися міжряддями лісових культур, плантацій, зрідженими лісонасадженнями* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який зрідився *(див.* **зрі́джуватися¹**). *Каміння знову впало на зріджені ряди обложників по тому боці рову* (Юліан Опільський); *За інших рівних умов ліс зріджений відрізняється своїми властивостями від лісу зімкнутого* (з наук. літ.); *У суху осінь, коли в ґрунті не вистачає вологи, сходи озимої пшениці бувають зріджені* (з навч. літ.).

ЗРІ́ДЖЕНИЙ², а, е. 1. Дієпр. пас. до **зріди́ти²**. *Запасів зрідженого дейтерію нам вистачало, щоб тричі перетнути від краю до краю всю Галактику* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Потік же цей не живиться парами, Морозом зрідженими, як ріка, Що то всиха, то повниться часами, — Тече він з невичерпного струмка* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); *Більшість приймачів ІЧ-випромінювання працює при температурі зрідженого гелію* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який зрідився *(див.* **зрі́джуватися²** 1). *Чорний шматочок ґнота хитнувсь і впав у зріджений, прозорий віск* (Василь Шевчук).

△ **Скра́плений (зрі́джений) газ** *див.* **газ¹**.

ЗРІ́ДЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зрі́джений¹** 2. *Про заселеність ґрунту шкідниками можна судити і попередньо зі ступеня пошкоджень окремих рослин, зрідженості посівів* (з наук. літ.); *Фенологічно неоднорідні посіви мають підвищену зрідженість і спричинюють знижений рівень урожайності* (з наук. літ.).

ЗРІ́ДЖЕННЯ¹, я, *с.* Дія за знач. **зріди́ти¹** і **зріди́тися¹**. *Внаслідок зрідження рослинного покриву, вимивання перегною та інших речовин погіршуються фізичні властивості ґрунтів* (з наук.-попул. літ.); *За останнє 20-річчя через підвищення температури взимку майже всі посіви озимих культур зберігаються, їх зрідження не перевищує 5–7 відсотків* (з наук. літ.).

ЗРІ́ДЖЕННЯ², я, *с.* Дія за знач. **зріди́ти²** і **зріди́тися²**. *Ефект Джоуля–Томсона знаходить важливе практичне застосування в техніці зрідження газів* (з наук. літ.); *Зрідження газу можливе лише в тому випадку, якщо його температура нижча від критичної* (з навч. літ.).

ЗРІ́ДЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для зріджування *(див.* **зрі́джування²**). *У заповнений гранулами апарат вводять підігрітий газоподібний зріджувальний агент з утворенням псевдозрідженого шару* (з наук. літ.).

ЗРІ́ДЖУВАНИЙ¹, а, е. Дієпр. пас. до **зрі́джувати¹**. *Зріджувані посіви.*

ЗРІ́ДЖУВАНИЙ², а, е. Дієпр. пас. до **зрі́джувати²**. *Установка для зрідження метану містить контур зріджуваного висококиплячого кріоагента* (з наук. літ.).

ЗРІ́ДЖУВАННЯ¹, я, *с.* Дія за знач. **зрі́джувати¹** і **зрі́джуватися¹**. *При сівбі у непрогрітий ґрунт насіння повільно бубнявіє і загниває, що викликає зріджування посівів* (з наук. літ.).

ЗРІ́ДЖУВАННЯ², я, *с.* Дія за знач. **зрі́джувати²**. *Новий завод зі зріджування нафтового газу в Україні допоможе вирішити питання з транспортуванням блакитного палива* (із журн.).

ЗРІ́ДЖУВАТИ¹, ую, уєш, *недок.*, **ЗРІДИ́ТИ**, джу́, ди́ш, *док.*, *що.* Робити рідшим (перев. посіви, насадження, ліси і т. ін.). *Сівалки пристосовані для висівання зерна разом з мінеральними добривами, відрегульовані на висівання заданої кількості зерен. Не доведеться потім зріджувати посіви* (з газ.); *Біля Короткого минулої осені крадії так зрідили жито, що косити було нічого* (Микита Чернявський); *У затінку прищепа розвивається погано, тому для освітлення дерев, визначених на окультурювання, насадження треба помірно зрідити* (з наук. літ.).

ЗРІ́ДЖУВАТИ², ую, уєш, *недок.*, **ЗРІДИ́ТИ**, джу́, ди́ш, *док.*, *що.* Перетворювати на рідину; скраплювати. *Добутий амоніак зріджують під тиском і завантажують у цистерни* (з навч. літ.); *Передбачалося, що найкращим паливом для космічних кораблів буде зріджений водень у пастоподібному стані. Зріджувати його навчилися добре, а загущувати вітчизняним порошком — ніяк* (з газ.).

ЗРІ́ДЖУВАТИСЯ¹, ується, *недок.*, **ЗРІДИ́ТИСЯ**, и́ться, *док.* Ставати рідшим (перев. про посіви, насадження, ліси і т. ін.). *Малі й кволі рослини згодом засихають, насадження зріджуються, й утворюються прогалини* (з наук. літ.); *У разі сильного пошкодження і поширення шкідників посіви зріджуються, а інколи навіть виникає потреба їх пересіяти* (з наук.-попул. літ.); *У перший рік борщівник не скошують, тому що від цього він може зрідитися* (із журн.); // Ставати менш численним. *Поголів'я худоби може зрідитися, якщо не вдатися до рішучих змін у господарстві* (із журн.).

ЗРІ́ДЖУВАТИСЯ², ується, *недок.*, **ЗРІДИ́ТИСЯ**, и́ться, *док.* 1. Перетворюватися на рідину. *Сірчаний ангідрид при звичайному тиску твердне при температурі мінус 75 °C і зріджується при мінус 10 °C* (з наук. літ.); *Вінілацетилен — органічна сполука, ненасичений вуглеводень, газ, легко може зрідитися в безбарвну рідину* (з навч. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **зрі́джувати²**. *Газ надходитиме трубопроводом у термінал на Чорноморському узбережжі Грузії, де він буде зріджуватися* (із журн.).

ЗРІДИ́ТИ¹ *див.* **зрі́джувати¹**.

ЗРІДИ́ТИ² *див.* **зрі́джувати²**.

ЗРІДИ́ТИСЯ¹ *див.* **зрі́джуватися¹**.

ЗРІДИ́ТИСЯ² *див.* **зрі́джуватися²**.

ЗРІДІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зріді́ти**. *Розкошлана його сивина на тлі пташиного грайвища од вітру метляється зрідiлими пасмами, наче тирса степова* (О. Гончар); *З космосу потекло жорстке проміння, бо воно вже не затримувалось і не розсівалось у зрідiлій атмосфері* (М. Білкун); *Зрідiлий ряд старовинних ясенів доповнено молодими деревами* (із журн.).

ЗРІДІ́ТИ, іє. Док. до **ріді́ти**; стати рідшим, менш густим. *Шавловський помітно змінився. Він поповнів, поширшав у плечах. Розкошлачений чуб змінився строгою зачіскою, волосся зрідiло* (С. Журахович); // Зменшитися кількісно. *Коли зрідiли лави фрягів, .. Шумило раптом зострожив свого невтомного коника, пробився крізь передню лаву й ударив у скопище, яке стерегло фряжського князя* (І. Білик); *Кадри інституту помітно зрідiли. Зі старої гвардії, з якою було пройдено весь шлях від днів зародження інституту, мало хто залишився* (з мемуарної літ.).

ЗРІ́ДКА, *присл.* 1. Іноді, часом. *Одинока жаба вилізла з калабатини і зрідка меланхолійно кумкає...* (М. Коцюбинський); *Нині знаю я, звідки: між усякої тварі, хоч буває це зрідка, білі є екземпляри* (Д. Білоус); — *Отто Вільгельмовичу, не журіться так тяжко, зустрічатися будемо зрідка — раз на три місяці щонайбільше* (Ю. Андрухович); *Салати з ріпи хоча б зрідка повинні бути у вашому меню* (із журн.).

2. Де-не-де, місцями. *Софія йде на довгу веранду, зрідка повиту диким виноградом* (Леся Українка); *Між двома ратями — римською й готською — пролягло вільне поле, зрідка всіяне трупами* (І. Білик); // *розм.* Рідко, на відстані одне від одного. *Ох і гаю мій, гаю, розсаджений зрідка* (П. Чубинський); *Куди глянеш — усе поля широкі, чисті і по полях дуби, зрідка дуб од дуба, як намети проти сонця розкинуті* (Марко Вовчок).

ЗРІ́ДНЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зрідни́ти.** *Двадцять вісім юнаків і дівчат сиділи за партами трохи схвильовані, зріднені єдиним почуттям багаторічного школярства* (І. Цюпа); *Ми, зріднені знехтуванням дорослих, подрібцювали канавою довкруг саду, звідки під ноги нападав білий налив* (Є. Пашковський).

2. *у знач. прикм.* Який зріднився. *Ні слів простих, ні зріднених імен... губами стулиш лише слово "ма...ти...", яке губами вивчене здавен* (П. Мовчан); *За ним, ніби Челядюк перетворився на маестро трагічного античного хору, заплакали Валя, Світлана і Роксоляна, вперше зріднені у цім житті* (С. Процюк).

ЗРІ́ДНЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зрі́днений.** *Його* [Івана Багряного] *герой окидає духовним зором увесь історичний ландшафт України і відчуває свою нерозривну зрідненість із кожною його деталлю, легко вичитує в них сокровенний для української душі зміст* (О. Шугай).

ЗРІДНИ́ТИ *див.* **зрі́днювати.**

ЗРІДНИ́ТИСЯ *див.* **зрі́днюватися.**

ЗРІ́ДНУТИ, не; *мин. ч.* зрід, ла, ло; *док., діал.* Зрідіти. *Вони* [ліси], *мов сніг на сонці, стопилися, зрідли, змаліли, декуди пощезали* (І. Франко); *Розвиднялося. Холодне мрячиво трохи зрідло, проте обабічні верби крізь нього ледве бовваніли* (І. Нижник).

ЗРІ́ДНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗРІДНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док., кого, що.* Робити близькими, дорогими одне одному; ріднити. *Приємно було походити по траві босоніж. Це так зріднює тебе з землею!* (М. Руденко); *Мов історії жива окраса, А вона ж — сучасності рідня. І живучий спогад про Тараса Чуйні душі зріднює щодня* (М. Сингаївський); *Мрії зріднили їх, а спільні мандри з отарою в безлюднім присиваськім степу ще більше зблизили, здружили* (О. Гончар); *Священнослужитель розповідав, що зведення церкви мало здружити, зріднити односельців* (з газ.).

ЗРІ́ДНЮВАТИСЯ, нюся, юєшся, *недок.,* **ЗРІДНИ́ТИСЯ,** ню́ся, ни́шся, *док.* 1. Вступати у родинні стосунки з ким-небудь; ріднитися (у 1 знач.), ставати родичами. *Відома виконавиця стилю реп може незабаром зріднитися з британською королівською родиною* (з газ.).

2. Ставати близькими, дорогими одне одному. *П. Воронько володіє чудовою здатністю навіки зріднюватися з людьми-однодумцями, друзями в боротьбі* (із журн.); *— А нема охоти прощатись з друзями, звик до них, зріднився душею* (П. Кочура); *Це був момент тої глибокої задушевності, яка так часто з'являється біля солдатського вогнища між людьми, що пройшли вкупі довгу, важку путь і зріднилися в боях* (О. Гончар).

3. *з чим, перен.* Звикати до чого-небудь; зживатися з чимось. *Я зріднилась З долею лихою!* (Л. Боровиковський); *Її очі вже зайнялися тим блиском, де світиться минуле, де горять мрії, з якими зріднилась душа* (В. Підмогильний); *Гей ти, степ угорський, пушта зелена!.. Це дивина для галицьких і волинських лісовиків, бо зростали вони у лісах, зріднилися з ними, а тут степ навколо* (А. Хижняк); *Він зріднився з життям краю, з його зеленими горами і полонинами* (О. Шугай).

ЗРІЗ, у, *ч.* 1. *перев. спец.* Те саме, що **зрі́зування.** *Механізмом нахиляння косарки регулюють висоту зрізу стебел* (з навч. літ.).

2. Поверхня, що утворюється від розрізування, зрізування чого-небудь. *Під захистом кучерявих сосонок я знайшов здоровенний дубовий пень; круглий зріз його був, наче млинове жорно* (І. Волошин); *Дерева були дбайливо підчищені. Зрізи всохлих гілок обліплені глиняним пластирем* (Ірина Вільде); *Триматися всіма силами, аби не спливти враз, несподівано. Бо тоді кінець — легені не витримають. І старшина тримається, спершу за нижній зріз труби, потім — за верхній* (В. Логвиненко); *Старі дерева восени були обрізані ретельно — місце кожного зрізу акуратно пофарбоване зеленою фарбою* (Люко Дашвар); // Зрізаний шматок чого-небудь. *Зрізи пряжі були отримані вручну за відомою методикою* (з наук. літ.); // Зрізана частина гори, пагорба, споруди і т. ін. *Від Салачика тягнулася в гори вузьким коридором повз північний зріз фортеці Чуфут-кале ущелина Ашлама-дере* (Р. Іваничук); *Три дні він дивився на неї* [Скіфію] *впритул — і ніяк не міг надивитися. Й горби, вкриті лісом, і трав'янисті полонини, й жовті зрізи круч на тому березі Боспору* (І. Білик).

3. Дуже тонка пластинка тканини, вирізана з якого-небудь організму для дослідження її будови. *При вивченні анатомічної будови рослин насамперед необхідно навчитися виготовляти зрізи. Чим тонший зріз, тим краще його розглядати під мікроскопом* (з навч. літ.).

4. *перен.* Стан чого-небудь у певний момент розвитку. *Автор прагнув простежити архаїчні ознаки згаданого хронологічного зрізу водних найменувань на всіх мовних рівнях* (з наук. літ.); *Мета нашої роботи — конструювання художнього образу державця на синхронічному зрізі* (з наук. літ.).

ЗРІ́ЗАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зрі́зати.** *Недавно зрізані, вони* [троянди] *ще в росі, виблискують, тремтять пелюстками, як щойно вийняті з купелі рожеві немовлята* (В. Бабляк); *Ліворуч від дороги з'явилися гігантські піраміди з низько зрізаними вершинами* (М. Руденко); *Задумливо сів* [Артьомов] *на пеньок давно зрізаної сосни* (С. Чорнобривець); *Знов осінні дороги зарясніли заробітчанським людом .. Знов польовий вітер розносив прокльони за незащитані* [незараховані] *дні, зрізані рублі, скарги дівочого безталання* (К. Гордієнко); // **зрі́зано,** *безос. пред. Проведено меліоративні роботи .. Викопано канави, розкорчовано кущі, зрізано купини* (з наук. літ.); *На вулиці було зрізано дерево, падіння якого могло б призвести до людських жертв* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Скошений, похилий, непрямий. *Одягнений* [чоловік] *у довгий сірий прорезинений макінтош, певне, ще довоєнного покрою, з зрізаними плечима* (В. Козаченко).

3. *у знач. прикм., спец.* Такий, верхня частина якого обмежена площиною, паралельною основі (у конуса, піраміди) або непаралельною основі (у призми, циліндра). *Площею бічної поверхні зрізаної піраміди називають суму площ її бічних граней* (з навч. літ.); *Натовп вийшов на просторий майданчик, перед яким височіла широка споруда круглої форми з дахом, що нагадував зрізаний конус* (Ю. Бедзик).

ЗРІЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зріза́ти** 1. *Оберегова дія пов'язана з волоссям — це ритуальне зрізання з голови маляти волосся з чотирьох сторін, у вигляді хреста* (з наук. літ.); *Вирівнювання балок, зрізання купин, поверхневе внесення компостів у суміші з деревною золою сприяють формуванню екологічно стійких травостоїв* (з наук.-попул. літ.).

ЗРІ́ЗАТИ *див.* **зрі́зувати.**

ЗРІЗА́ТИ *див.* **зрі́зувати.**

ЗРІ́ЗАТИСЯ *див.* **зрі́зуватися.**

ЗРІЗА́ТИСЯ *див.* **зрі́зуватися.**

ЗРІ́ЗКА, и, *ж. спорт.* Зрізаний м'яч. *Перший гол — подача, зрізка у свої ворота — виглядав як прикра помилка, збіг обставин* (з газ.).

ЗРІЗНИ́Й, а́, е́, *техн.* По якому проведено зріз (у 2 знач.). *У статті описано нову конструкцію запобіжника прокатної кліті. Основні його складники — бандаж з двох півкілець, заповнювач-еластомер і зрізний палець* (з наук. літ.); *Набір зрізних гвинтів різних діаметрів дає можливість клапанному вузлу спрацьовувати при різних перепадах тиску* (з наук.-техн. літ.).

ЗРІ́ЗОК, зка, *ч.* 1. Те, що зрізане, відрізане від чого-небудь. *Справжнє диво настало тоді, коли в скип* [скіп] *домни помандрували цілі тонни стального брухту: зрізки прокату, закрайки зливків, сталева стружка* (П. Загребельний); *Зрізок дошки.*

2. Діжка, зробл. із розрізаної на дві частини бочки. *Воду, в якій обмивали породіллю, не виливали геть, а розливали по котлах, нагрівали в печі та виливали знову в "зрізок" для нової ванни* (з наук.-попул. літ.).

ЗРІ́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зрі́зувати.** *Переріз зрізуваного шару (переріз зрізу) — фігура, утворена перетинанням основною площиною шару матеріалу заготівки, що відділяється лезом за один цикл різання* (з навч. літ.); // **зрізувано,** *безос. пред. Бульби було дуже багато. Переховувано бульбу в окремій глибокій пивниці за шпихліром. Наприкінці зрізувано та звожено капусту* (з мемуарної літ.).

ЗРІ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зрі́зувати** 1. *Найтяжчим злочином, за який належало платити великий штраф, було зрізування дерев — хоча б навіть сухих* (з мемуарної літ.); *Схема зрізування шарів металу істотно впливає на конструкцію різальної частини інструмента і на його стійкість* (з наук. літ.); *Човен був маленькою плоскодонкою, яку використовували для зрізування комишу* (з наук.-попул. літ.).

ЗРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, **ЗРІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗРІ́ЗАТИ,** зрі́жу, зрі́жеш, *док.* 1. *що.* Ріжучи, відокремлювати що-небудь від чогось (перев. верхню частину). *Одного дня каже до мене Хаброня: "Ходім у виноградники зрізувати виноград"* (І. Нечуй-Левицький); *— Я брав невеличкого волоського гарбуза, зрізував меншу половинку, видовбував більшу і потім приробляв покришку* (І. Микитенко); *Він починав фразу, як тільки з розгону замахував косою, і закінчував її лише тоді, коли коса, зрізаючи соковиті стебла, виходила із трави: Косарики плужки кують, Косарики плужки кують...* (Григорій Тютюнник); *Жінка любовно схилялася біля кожного деревця, зрізувала сухе віття, підпушувала землю біля коріння* (О. Бердник); *— Це вже непотрібно, Маріє! — сказав спокійно і, взявши зі стола ножа, почав зрізати шкурку із яблука* (Валерій Шевчук); *Троянди — білу, кремову й червону — Я зрізав, не без жалю і вагань* (М. Рильський); // Спилювати, зрубувати. *Парку не було. Стояли високі круглі пеньки. Дерева зрізували взимку* (Б. Харчук); *Ось на одному розсохатому окоренкові ще недавно красувалися два клени-брати. Але хтось зрізав один стовбур, а другий височить аж десь біля самого неба* (М. Стельмах); // Знищувати, змітаючи з поверхні землі (горб, гірку і т. ін.). *Я засипаю рови і зрізую горби, я її* [вулицю] *нівелюю, знищую трамвай .. і замінюю його автобусами і тролейбусами* (О. Довженко); *Гупали в дерево молотки й сокири, диркотіла циркулярка, бульдозери зрізали кручу, розрівнюючи майбутнє подвір'я* (М. Руденко); *Металева потвора прожогом рвонула з місця. Ненаситним ковшем, як бритвою, зрізувала і згортала смугу за смугою розкішний степовий переліг* (О. Шугай); // Збивати (пострілом, різким ударом). *Автоматники строчили, здіймаючи сухий пил, зрізаючи бур'ян* (Ю. Яновський).

2. *кого, перен., розм.* Звалювати, убивши або поранивши (кулею, снарядом і т. ін.). *А кулі цокають навколо, зрізають скрізь людей* (В. Сосюра); *Двоє* [німців] *промайнули на фоні стіни, намагаючись проскочити в приміщення станції. Чергою з автомата Амірадзе зрізав обох* (С. Голованівський).

3. *що, перен., розм.* Зменшувати, скорочувати, обмежувати що-небудь (кількість, суму і т. ін.). *Валентин Модестович переконав його, що в Хімоб'єднанні заявку все одно зріжуть — отже, завод дістане масла стільки, скільки йому треба* (Ю. Шовкопляс).

4. *кого, перен., розм.* Екзаменуючи кого-небудь, доводити до невдачі, провалу. *О, це був справжній герць! Що більше намагався Сокіл зрізати, то краще і пристойніше відповідала Ольга* (Я. Качура); [Т а м а р а:] *Коли я подумаю, що зараз мені треба складати цю прокляту анатомію... Я знаю, я переконана, що вона* [викладачка] *мене зріже* (І. Кочерга); *Старшу сестру все одно зрізали на конкурсі до медінституту* (Є. Пашковський).

5. *що, перен., спорт.* Різко бити по м'ячу, спрямовуючи його навскоси, убік. *Гравець "Шахтаря" навісив з кутового, і вільний від опіки бразильський легіонер ногою зрізав м'яч у сітку* (з газ.); *На 10-й хвилині невдаха зрізав м'яч у власні ворота. Однак ще до перерви рахунок було зрівняно* (з газ.).

(1) Зрі́зувати (зріза́ти) / зрі́зати кут (поворо́т, шлях *і т. ін.)* — скорочувати віддаль, рухаючись навскоси. *Стежка закручувалась то в один, то в другий бік, і досить часто мені щастило зрізувати її коліна* (М. Трублаїні); *Поки ми дворами зрізали кут до Фрідріхштрасе, нам робилося дедалі смішніше від самої лише думки про те, що от ми йдемо дворами* (Ю. Андрухович); *Таня, щоб скоротити свою путь, вирішує брести через лиман навпростець, — так вона зріже кут, дістанеться того берега набагато швидше* (О. Гончар); *Водій вирішив зрізати шлях, повернувши в лісосмугу* (з газ.); **(2) Зрі́зувати (зріза́ти) / зрі́зати та́лію** — знімати колоду під час роздавання карт. *Банкомет стасував карти і простягнув мені колоду, я зрізав талію і одкрив свою карту* (Л. Старицька-Черняхівська).

ЗРІ́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, **ЗРІЗА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗРІ́ЗАТИСЯ,** зрі́жуся, зрі́жешся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Піддаватися зрізуванню. *Взимку, наприклад, дуже зручно знищувати чагарники. Вони ламкі і легко зрізуються* (з наук. літ.).

2. *на чому і без дод., перен., розм.* Зазнавати невдачі, провалу в якій-небудь справі, на іспиті і т. ін. [Андрій:] *Я ледве допросився директора інституту, щоб Вольдемара прийняли, бо зрізався ж на іспитах* (З. Мороз); *Марина коротенько розповіла про те, як вступала до Львівської консерваторії, зрізалась, як важко було сидіти на шиї у мачухи, як прибилась сюди, шукаючи роботи* (Л. Дмитерко); *Мені вже байдуже, якою буде решта оцінок в екзаменаційному листку Едика. Мені здавалося, я навіть хотів, аби він зрізався* (Ю. Мушкетик).

3. *перен., спорт.* Іти, летіти, котитися і т. ін. не в заданому напрямку, не по задуманій траєкторії. *У нападника раз у раз зрізався м'яч з ноги, коли той мав забивати* (із журн.); *М'яч зрізався після удару захисника господарів і потрапив до форварда суперників* (з газ.).

4. *тільки док., перен., розм.* Зав'язати гостру суперечку. *Ми зрізались з Мартою у жорстокій суперечці на дуже неозначену, заплутану балаканину про все і ніщо* (У. Самчук); *Може, мали рацію колись на тому бюро, де він вперше зрізався з Куцевичем, товариші, і в першу чергу Катерина, коли казали, що він багато бере на себе?* (Н. Рибак); — *Чого Брюллов з ним зрізався?.. — сказав, уживши чарку, Венеціанов. — Звичайний пан, поміщик... Щоправда, з гонором* (Василь Шевчук).

5. *тільки док.* Док. до **різатися** 4. *Він навіть і в той час, як тигр, бува, коли В неділю зріжеться з сусідами у хвильки* (М. Рильський).

6. *тільки недок.* Пас. до **зрі́зувати.** *Ґрунт зрізується і транспортується у між'ярусному просторі робочого органа* (з наук. літ.); *Глибина різання — це товщина шару металу, що зрізується за один прохід різальним інструментом* (з навч. літ.).

ЗРІ́ЗУВАЧ, а, *ч.* 1. Робітник, який зрізує що-небудь. *Зрізувач стає з лівого боку від дерева біля перших гілок від відземка, опускає пиляльну шину донизу й переміщує її в напрямку до верхівки* (з наук.-попул. літ.).

2. *спец.* Пристрій, який зрізує що-небудь. *Механізоване збирання ріпчастої цибулі можна ефективно організувати, поєднуючи роботу трьох машин — зрізувача листків, копача і підбирача валків* (з наук.-техн. літ.); *Фірма пропонує зрізувач бадилля цибулі* (з мови реклами).

ЗРІ́ЗУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **зрі́зувач** 1. *Зрізувачка квітів.*

ЗРІКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗРЕКТИ́СЯ,** зречу́ся, зрече́шся; *мин. ч.* зрі́кся, зрекла́ся, ло́ся; *наказ. сп.* зречи́ся; *док.* 1. *кого, чого.* Відмовлятися від чого-небудь; свідомо позбавляти себе чогось. [Поліксена:] *А нащо ж ти приймала подарунки?* [Кассандра:] *Чому ж я мала б і того зрікатись?* (Леся Українка); *Нарешті вона заявила, що зрікається відпустки і бажає щось робити* (Г. Коцюба); *Кожного разу, як паніматка .. мало не на колінах благала* [чоловіка] *не пригублювати хмільного, Гудзій сумно зрікався оковитої* (Е. Андієвська); *Найлегше провести в життя ідею авторитету влади, коли народ зрікається особистої волі і віддає себе на волю того, хто зумів у свої руки забрати найбільшу силу* (з публіц. літ.); [Маруся:] *Чого ж мені радіти? Миру я зреклася, радощів його не знаю. Що ж мені зосталося?* (Панас Мирний); // Відмовлятися від своїх прав на що-небудь (перев. на престол, духовний сан і т. ін.). *Думали про детронізацію* [позбавлення трону] *Августа, боролися за це, а він сам зрікається престолу* (Г. Хоткевич); [Казибрід:] *Склич людей, перепроси їх за все, що ти кому злого зробив, і зречися війтівства* (І. Франко); *В ніч на 24 лютого 1848 року король Франції Луї Філіпп зрікся престолу на користь свого старшого онука графа Паризького* (Н. Рибак); *Ховрашкевич з переляку ледь не зрікся свого відкриття, але вже було пізно* (О. Чорногуз); // *кого.* Поривати родинні або інші стосунки, оголосивши близького чужим. [Крістабель:] *Ой, мамо, що ти кажеш, бійся Бога! Як можеш ти зрікатися дітей?* (Леся Українка); *Найбільше Рудикові до серця Михайло Шовкуненків. "Та що з того, — подумав Рудик, — як йому, козакові, самому батька рідного доводиться зрікатися, щоб на інженера довчитися?.."* (Г. Косинка); *Заявивши про свої претензії на те, що не належить вам за правом, ви поставили себе поза законом, і я зрікаюся вас як свого сина* (О. Авраменко, В. Авраменко); [Жура:] *А чи можна вірити людині, яка так скоро і.., пробачте, так безсердечно зреклася іншої дівчини* (І. Кочерга); // Відмовлятися від своїх попередніх висловлювань, переконань, поглядів і т. ін. *Про Губрія ж така йшла слава, що він через пиху та багатирські гордощі ніколи свого слова не зрікався* (Ганна Барвінок); — *Король уже зрікається того, про що, як говорить Хмельницький, умовлявся з ним через пана Немирича* (А. Кащенко); *Він стільки пережив за ці хвилини.., що тепер ладен був зректися навіть своїх попередніх слів* (Ю. Бедзик); // Переставати визнавати кого-, що-небудь. [Цилюрник:] *Я й сам бачу, що зовсім не слід зрікатись рідної мови* (М. Кропивницький); *Ранком ціле Чурук-Су зворушила новина: чужинець .. приймає мусульманську віру і зрікається навіки своєї поганської* (Олесь Досвітній); *Сильних не судять, а здатних узяти гору над таким супостатом, як ромеї, не зрікаються* (Д. Міщенко); *Запевняв* [Тао], *що незабаром я стану свідком його торжества й сам зречуся тисячолітніх мудрувань софістів та нероб* (О. Бердник).

2. *з інфін., розм.* Відмовлятися робити що-небудь; зарікатися. *Де ж вона, та й правда, візьметься, коли кожен зрікатиметься за неї обставати? І як це він чудно думав жити, нікого не займаючи, щоб і його не займано!* (Б. Грінченко); *Дядько .. не зрікається їхати! Хто це їм сказав таке?..* (Г. Косинка); — *Знаєш, Осман зрікся грати у твоїй комедії* (М. Коцюбинський); // *із спол.* що. Заперечувати що-небудь. [Юрист:] *Що обвинувачені казали?* [Старий юрист:] *Зрікалися, що не вбивали, звісно, та свідки й ціла справа проти них* (Леся Українка).

ЗРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Який достиг; достиглий, дозрілий (у 2 знач.). *З саду дихнув свіжий вітерець і заніс ситий запах зрілих фруктів* (Н. Королева); *Недозрілі плоди ожини справляють в'яжучу, а зрілі — послаблювальну дію* (з наук.-попул. літ.).

2. Який досяг фізичної зрілості, повного фізичного розвитку. *Василь крадькома приглядався до Терезки. Він ніби вперше помітив, що перед ним сидить зріла дівчина, як ці грона винограду, що лежать на серветці* (М. Томчаній); // Під час якого людина досягає повного фізичного розвитку (про вік, пору життя і т. ін.). *Здається, всі, коли зроблять щось погане, повертаються до свого дитинства. В цьому є якась втіха, але нема захисту; невинність дитинства не в силі змити погань зрілих літ* (М. Стельмах); *Замолоду він відзначався властолюбством, яке пізніше, в зрілі роки, доповнилося неймовірною жадобою наживи* (В. Малик); *Шлюб у зрілому віці зовсім несхожий на шлюб замолоду*

(Г. Тарасюк); // Який досяг повного розвитку, розквіту. *Червневі дні прекрасні. Але час іде, і от уже з'являються ознаки зрілого літа, — високо піднялися трави, потемнішало зелене вбрання дерев* (із журн.).

3. *перен.* Який має великий досвід, досяг високої майстерності, цілком сформований, досвідчений. *Це був зрілий офіцер-солдат, звершитель перемоги* (О. Довженко); *Коли Коля говорить про загальне, громадське — він здається цілком зрілим* (М. Руденко); — *Зрілий муж полишає бучність проявлень, палаци й храми. Він іде в самоту й таємничість* (О. Бердник); // Глибоко продуманий, створений, здійснений на основі великого досвіду, майстерності і т. ін. *Першим зрілим твором Золя справедливо вважається "Тереза Ракен"* (з навч. літ.).

◊ **(1) Ро́зумом зрі́лий** *хто* — хтось має великий життєвий досвід; мудрий. *Перший Лелег серед всіх, нарешті, мовчання порушив, Розумом зрілий і віком* (М. Зеров).

ЗРІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* 1. Стан за знач. **зрілий** 1. *Розроблено методику прогнозування територіальних закономірностей зміни часових фаз, що стало основою для визначення ступеня зрілості плодів сільськогосподарських культур* (з наук. літ.).

2. Стан організму, що досяг повного розвитку. *Ліза прийшла в новенькім капелюсі, від неї пашіло разом молодістю й зрілістю* (Ю. Яновський); // Зрілий вік. *Безхмарна юність проліта, надходять зрілості літа* (М. Упеник); *Подумайте, скільки років треба тратити, щоб кожного новонародженого довести до стану зрілості* (О. Бердник).

3. *перен.* Стан за знач. **зрілий** 3. *Я говорю .. про художню і громадську зрілість поета, яка полягає у глибині життєвого досвіду, у широті його поглядів на дійсність і людину* (А. Малишко); *Зараз на нього дивитимуться сотні пар очей. А він складатиме перед ними екзамен. Екзамен на творчу зрілість, на право називатися артистом цирку* (Д. Ткач); *Національна ідея — це творець, захисник, відновлювач і будівничий державності народу, його дух свободи, вищий рівень самоусвідомлення, ознака інтелектуальної зрілості* (Д. Павличко).

Атеста́т зрілості *див.* **атеста́т; І́спит на зрілість** *див.* **іспит.**

△ **(1) Стате́ва зрілість** — стан організму, коли дозрівають статеві залози і з'являється здатність відтворювати потомство. *Обряди, які фіксують у первісних суспільствах настання статевої зрілості, символізують настання і зрілості соціальної* (з наук.-попул. літ.); *Статева зрілість у тварин настає раніше, ніж закінчується ріст і розвиток організму* (з навч. літ.).

ЗРІ́ЛО, *присл.* Глибоко продумано; серйозно. *План сей більше похожий на якусь утопію, аніж на реальну, зріло обдуману військову програму* (І. Франко); *Інші знов, судячи нібито зріліше, кажуть, що вийшло вже мені з літ речами такими цікавитись, тобто про жінок мову розводити і до них примилятися* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Надто складний навіть для дорослих музикантів твір було зіграно п'ятнадцятирічним піаністом зріло і якісно* (з газ.).

ЗРІ́ЛЬНИЙ, а, е, *текст.* Признач. для повільного оброблянняя тканин у вологому теплому повітрі з метою закріплення фарб. *За стан тканини відповідає робітник, що обслуговує зрільний апарат* (з наук.-попул. літ.).

ЗРІ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Робітник, який обслуговує зрільний апарат. *Зрільник стежить за повним проявом барв на тканині, перевіряє температуру та вологість у зрільній камері* (з навч. літ.).

2. *текст.* Апарат для запарювання тканин. *До складу обладнання для фіксації барвника після друкування тканин входить універсальний зрільник* (з наук.-техн. літ.).

ЗРІСТ, зро́сту, *ч.* 1. Те саме, що **зроста́ння.** *Усе його сприяло зросту: і сонце, й зорі уночі .. Як діти всі, він був цікавий, любив і птиці, й квіти, й трави* (В. Сосюра); *Останніми часами літературний рух на Вкраїні стає помітно жвавішим. Про це свідчить і зріст літературної продукції, і збільшення літературної діяльності* (М. Коцюбинський); — *Як швидко може бути змінена тактика? — Цими днями. Кожний зайвий день — зріст небезпеки* (В. Винниченко).

2. Довжина тіла людини. *Який зріст, така й сила, які літа — такий розум* (П. Чубинський); *Дівчина була невелика на зріст, але рівна, як струна, гнучка, як тополя, гарна, як червона калина* (І. Нечуй-Левицький); *Він майже на цілу голову виділявся з-поміж них своїм зростом* (О. Десняк); *Така крихка і крихітна* [бабця Ірена], *уявляєш — метр шістдесят зросту, та й то не цілих!* (Ю. Андрухович).

3. *рідко.* Висота рослин, тварин. — *Плоха* [пшениця], *Чіпко! На зріст то вона й добра, та на вмолот не теє...* (Панас Мирний).

4. *рідко.* Те саме, що **вік** 1. *Доцвілися літа чорноокій того зросту і тої пори, коли матір хвилює неспокій за дочку в голубі вечори* (І. Гончаренко); *Я пам'ятаю себе в дитинячих літах мало не з п'ятирічного зросту* (з мемуарної літ.); // *заст.* Час досягнення фізичної зрілості; повноліття. *Із малих літ годувала, леліяла* [вдова сина], *До зросту в найми не пускала, При старості літ слави да пам'яті прожити сподівала* (з думи); *Зінько вмовлявся з нею* [Килиною] *так, що вона житиме в Грицьковій хаті, доглядатиме діти .. і до зросту тих дітей буде в хаті за хазяйку* (Б. Грінченко).

(1) [Не] по зро́сту <[Не] за зро́стом> — уживається на означення розмірів одягу або інших речей індивідуального вжитку, які відповідають (не відповідають) розмірам тіла людини. — *Ну як?* — *вдоволений.., глянув Махно на Яворницького.* — *Та нічого,* — *відповів той.* — *Тільки шаблюка в нього, бачу, не по зросту...* (О. Гончар); *Вибравши те, що сподобалось та підійшло по зросту, Добриня та Янка швидко одяглися, взулися в шкіряні гутули* [чоботи] *і сіли на коней* (В. Малик); *Сорочка не за зростом*; **(2) У людськи́й зріст <У зріст люди́ни>** — уживається на означення висоти яких-небудь предметів, що дорівнює приблизно довжині тіла людини. *Інколи степ покривається травами у зріст людини чи навіть людини на коні верхи* (Г. Колісник); *Всенька долина була всіяна малими й великими камінцями, де-не-де височіли й здоровенні упівзросту, а то й у зріст людський брили* (Ю. Винничук); *На Хрещатику встановили вертеп у людський зріст* (з газ.).

◊ **(3) На весь (уве́сь) [по́вний, по́вен] зріст (ріст):** а) *(зі сл.* с т а т и, п і д в е с т и с я *і т. ін.)* на всю повноту тіла, не згинаючись. — *Руку!* — *скрикнула вона, випрямляючись на увесь ріст* (Панас Мирний); *Піхота, що лежала по берегах, підвелася на весь зріст, оповита хмарами диму* (О. Гончар); *Руслан на повен зріст випрямився на підвіконні, махнув тобі рукою і зробив широкий крок у ніч* (Ю. Андрухович); * Образно. *Правда колись устане на увесь зріст і буде записана на скрижалях історії* (І. Багряний); б) стоячи, з голови до ніг (про зображення людини або тварини на портреті,

фотографії і т. ін.). *Знайшов* [Ібрагім] *у палаці портрет покійного короля, на якому Лайош був зображений на повний зріст, у червоному королівському одязі* (П. Загребельний); *Останні сторінки геть помальовані кульковою ручкою: самі лиш коні на повний зріст, у гордій стійці з поворотом голови на глядача* (Г. Вдовиченко); *У Лондоні встановили пам'ятник на повний зріст, що зображає легендарну британську співачку* (із журн.); **Пока́зувати / показа́ти на весь зріст** *див.* **пока́зувати; (4) Саже́нного зро́сту (ро́сту)** — дуже високий. *Євмен був саженного зросту; в плечах завширшки з двері* (О. Кониський); *Вона була куца, він — саженного росту* (Панас Мирний); *Один з них, саженного росту сибіряк-вусач, обернувся* (Григорій Тютюнник).

ЗРІ́ТИ[1], зріює, зрієш, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Ставати стиглим, спілим (про злаки, плоди і т. ін.). *Понад Дунаєм зріє виноград* (Л. Дмитерко); *Я тримаю в руці тугі колоски і немов відчуваю, як вони з кожною хвилиною стають ще повнішими і ще тугішими — зріють* (Д. Ткач); *Була та пора року, коли в городах і садах напружено, непомітно для ока зріє овоч і плід, набирає сили всяка живність* (Ю. Хорунжий).

2. Досягати фізичної зрілості. — *А тепер осталось Ось що робить. Ти на літі, І Ярина зріє. Треба буде людей шукать Та що-небудь діять* (Т. Шевченко); // Ставати духовно досконалим, зрілим (у 3 знач.). *Люди зріють не в сонливому напівіснуванні, а в боротьбі* (М. Руденко).

3. *перен.* Розвиваючись, зміцнюватися, формуватися. *І в серці моєму займалося тихе світання, Я знав, що в ньому давно уже зріє кохання* (Л. Первомайський); *Відчував тільки* [Микола], *що зріють не усвідомлені ще сили, існує і не вмирає прагнення до кращого* (О. Полторацький); *На зборах товариства Лизогуб багато розповідав. Здавалося, він убирав ту енергію, що зріла в гуртках революційної молоді по всій країні* (І. Пільгук); *В сусідньому селі Макишині, в маєтностях таки ж їхнього гетьмана, зріла змова* (Ю. Мушкетик).

ЗРІ́ТИ[2], зрю, зриш, *недок., заст.* 1. *кого, що.* Те саме, що **ба́чити** 2. *Я й бачив горе скорше, ніж провину, Зрів слабість там, де другі підлість зрять, І з власних мук, і з досвіду тяжкого Не виніс я ненависті до злого* (І. Франко); *Але ж душа моя бажає жити, Але я хочу чути й знать довіку, Дивитись на оцю красу створіння, Втішатись радістю правдивих діл, Боліти й мучитись, неправду зрячи!* (В. Самійленко); *Здається, виріс він своїм кремезним тілом над усією величезною землею і бачить її всю з краю в край, і впевнено веде свій народ до цілі, яку зрить тільки він один* (Р. Іваничук); *Він востаннє мав зріти живою свою матір* (Г. Колісник).

2. Те саме, що **диви́тися** 1. *Тобі вже зазирає в очі Твоє грядущеє. Не зри! Сльозу пророчую утри!* (Т. Шевченко); *Не лінуйся, внуча моє, ходи зі мною на вранішні і на вечірні роси, зри своїми очицями на сонечко ясне, коли сходить, зри і коли заходить* (Д. Міщенко).

ЗРОБИ́ТИ, зроблю́, зро́биш; *мн.* зро́блять; *док.* 1. *що.* Док. до **роби́ти** 2; виготовити який-небудь предмет, якусь річ і т. ін. *Не взявшись за сокиру, хати не зробиш* (Номис); *Зроблю Маленьку книжечку. Хрестами І візерунками з квітками Кругом листочки обведу. Та й списую Сковороду* (Т. Шевченко); *Вчителеві треба було зробити ліжко та шафи для книжок* (М. Стельмах); // Приготувати їжу, напій. [К р у с т а:] *З винограду вино зробити — не велике чудо, ні, ти зроби його з води!* (Леся Українка); *Взяв* [Абдулаєв] *півбарана і зробив із нього шашлик для всього взводу* (Григорій Тютюнник); *Зробив* [Лука] *собі велике горнятко чаю, але випив з нього лише кілька ковтків* (Ю. Андрухович); // Створити що-небудь. *"Звенигора"* [кінофільм] *в моїй свідомості відклалася як одна з найцікавіших робіт. Я зробив її якось одним духом — за сто днів* (О. Довженко); *Павленко зробить у театрі ілюмінацію* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *що і без прям. дод.* Док. до **роби́ти** 3; виконати яку-небудь роботу, дію, здійснити що-небудь. *Не кайся, рано вставши, — більше зробиш* (Номис); — *Де тобі, кажуть, проти здорового зробити? та й дають меншу ціну проти других* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Жили ми при достатку, всього було доволі; що було собі задумаю, те й зроблю; все мені вільно було* (Марко Вовчок); *Все, що тільки залежить чи буде залежати від мене, я все зроблю для нашої справи, хоч би се було для мене і трудно і тяжко* (Леся Українка); *Здається, не було нічого такого, чого б не зробив Павлусь для Ганнусі...* (А. Чайковський); *Я дотримуюся тієї думки, що коли в спішній роботі є серйозність — цю роботу ніколи не зробити так швидко, як треба* (Ю. Яновський); // У сполуч. з деякими іменниками означає виконання, здійснення того, що називають ці іменники. *А щоб повірить Турна слову, Тож посила зробить умову, Як завтра виставляти рать* (І. Котляревський); — *А ви ревізію зробіть, — порадив Федір Іванович* (А. Головко); *Щоб не зробити знов помилки, прийшов до вас* (В. Сосюра); *Міністр зробив тактовну паузу* (О. Довженко); *Перев'язку зробили акуратно, промивши рану озерною водою* (Григорій Тютюнник); — *Виконуючи службовий обов'язок, я мушу зробити у вас обшук* (М. Стельмах); — *У цьому бою я зробив дуже цікаві спостереження* (О. Гончар); *Вони встигли зробити по кілька ковтків коньяку, коли на вулиці пішов перший сніг, великий і лапатий* (В. Хрущак); // У сполуч. з іменниками на означення рухів (людини) вказує на здійснення цих рухів, названих іменниками. *Поет зробив поривчастий рух, але вона* [актриса] *спинила його, хитнувши головою* (Леся Українка); *Лукія постояла в нерішучості, зробила крок, а потім знову спинилася* (П. Кочура); — *Щастя не можна награбувати, його треба створювати самим!* — *І правиця майора вже зробила плавний жест на захід* (О. Гончар); // У сполуч. із словами на означення міри, кількості вказує на обсяг виконаної роботи, дії. *Двічі, тричі зробив що — уже йому* [Максимові] *й не хочеться, уже йому новинку подавай* (Панас Мирний); *За добу вони* [батальйони] *мали перевалити хребет, зробити кожен до півсотні кілометрів* (О. Гончар); // *чим.* Досягти, домогтися чого-небудь завдяки чомусь, за допомогою чогось. *Уранці Ївга розсудила, що журбою нічого не зробиш, треба що-небудь робити* (Г. Квітка-Основ'яненко); [М о р о з и х а:] *Чого чарами не зробиш?.. На світі усяке є зілля — і до отрути, і до любощів...* (М. Кропивницький).

3. *що і без прям. дод.* Учинити певним способом. *А ще б краще ви зробили, Якби замість старого Та обрали молодого Завзятого молодця, Преславного запорожця Івана Кравченка-Наливайка* (Т. Шевченко); *І навіщо він оженився! Так, він зробив на злість, але не Насті, а собі* (М. Коцюбинський); *Дядько радить мені заїхати в Коломию, та я відай так і зроблю* (Леся Українка); — *Послухайся мене, Давиде.* — *Послухатись можу, а зроблю по-своєму, — сміється Давид* (М. Стельмах); // *кому, чому, з ким — чим, рідко над ким.* Учинити що-небудь щодо когось, заподіяти кому-, чому-не-

будь щось. *Стала* [Оксана] *вп'ять* [знову] *молитися і Бога прохати, щоб простив їй сей тяжкий, смертельний гріх, що вона хотіла зробити над дитиною* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Та я тобі за цюю шкоду — Ти знаєш, що зроблю?.. Як муху задавлю!* (Л. Глібов); *— Ти знаєш, що ми панщанні люди: пан зробить з нами, що схоче, і вволить свою волю* (І. Нечуй-Левицький); *— Чого ж ти розкричалася? Що я зроблю твоїй канапці? Золота вона, чи що? — Золота чи ні, а псувати нової речі я не позволю!* (Леся Українка).

4. *що з ким — чим.* Використати певним чином, знайти яке-небудь застосування і т. ін. *— Гарний коник! — казав дід. — Що ж ти з ним зробиш?* (Панас Мирний); *Є така поезія Верлена, Де поет себе питає сам У гіркому каятті: "Шалений! Що зробив ти із своїм життям?"* (М. Рильський).

5. *кого, що з кого — чого, кого ким.* Док. до **робúти** 4; перетворити, обернути на кого-, що-небудь. *— Ти й з будня яке мені свято зробила!..* (Ганна Барвінок); *Як не сварилася, не лаялась, не билася Оришка, а не зробила з дочки працьовитої кріпачки, невсипущої хазяйки, вірної слуги* (Панас Мирний); *Ревнощі — це, брат, така штука, що з чоловіка може звіра зробити!* (А. Головко); *Навіть незначна дрібниця може зробити двох гуцулів смертельними ворогами* (У. Самчук); // *кого ким.* Призначити або обрати ким-небудь. *— Я його талан співецький Так високо поважаю, Що співцем своїм придворним Я зробить його бажаю* (Леся Українка); *— Я частую вас, пани-браття .. Не з нагоди того, що ви зробили мене своїм отаманом* (О. Довженко); // *кого ким.* Створити кому-небудь репутацію. *— Що ж він вам заподіяв? — пита Чіпка. — Як що? З служби вижив... ябедником зробив... он що!* (Панас Мирний); *— До Лісовського треба піти. Він добре знає Чорнокнижного, а той, якщо захоче, законом за одне й те саме і голову зітне, і святим праведником зробить, — прикидає в думках учитель* (М. Стельмах); // *яким.* Надати кому-, чому-небудь певних якостей, властивостей. *То не віл був у ярмі, звичайний господарський віл, якого паша й спочинок могли зробити щасливим: ярмо було накладене на шию дикому турові* (М. Коцюбинський); *— Довго боролась наука над питанням, як же зробити рослини міцнішими, щоб не вимерзали, багатші на плоди стали, як схрестити їх?* (О. Довженко); *Місяці війни зробили дівчину зосередженою і дещо дорослішою, ніж була насправді* (Л. Дмитерко).

6. *що.* Надати певного виразу (обличчю, очам). *Юрій зробив гримасу, неначе проковтнув муху* (В. Гжицький); *Вона зробила страшне обличчя і так застигла на хвилину* (Григорій Тютюнник).

Дава́ти (робúти) / да́ти (зроби́ти) почи́н *див.* **дава́ти; Завдава́ти (робúти) / завда́ти (зроби́ти) при́крість** *див.* **завдава́ти; (1) Зроби́ти / роби́ти бі́знес,** *розм.* — здобути певний зиск, вигоду, одержати що-небудь унаслідок певних дій, продажу, спекуляції і т. ін. *Бразильські бродяги ловили гадюк Півроку від рана й до пізна, І той, хто життям не сплатив за цей трюк, Зробив на плазуючих бізнес* (І. Муратов); *Люба була йому просто вигідна, бо в неї хата і машина, і він свій бізнес почав робити у Луцьку і в Червонограді разом* (Ю. Покальчук); **(2) Зроби́ти / роби́ти гро́ші,** *розм.* — дістати який-небудь зиск, нагромадивши кошти, отримавши прибутки внаслідок певної діяльності. *— Це дуже здорово, розумієш? Одне слово, природний інсектицид! З цього можна зробити хороші гроші...* (В. Владко); *Деякі недобросовісні підприємці намагаються зробити гроші на високих цінах на розміщення у готелях, "зірковість" яких, м'яко кажучи, викликає певні сумніви* (з газ.); *Він пояснює, що зараз працює готівкою і безготівкою в банках Східної Європи. На різниці ставок. На цьому можна робити хороші гроші* (В. Кожелянко); **(3) Зроби́ти / роби́ти кар'є́ру** — досягти успіху в професійних, службових справах. *Для того, щоб зробити кар'єру, Явневі треба вступити до партії* (М. Йогансен); *— Не беріть усе так близько до серця... Так ви ніколи не зробите кар'єри...* (О. Чорногуз); *Українські заробітчани в ЄС змінюють фах, хтось навіть робить кар'єру, але повертатися додому поки що не дуже поспішають* (із журн.); **(4) Зроби́ти кіне́ць,** *заст.:* а) *(кому)* убити кого-небудь. [П о к л и к а ч:] *Зосталось три почеснішого стану, то вирок їм ще затвердити має божистий цезар-імператор.* [Г о л о с и:] *Маєш! Коли ж се буде? Ми не згодні ждати! Вони втечуть! Не підемо додому, поки не зроблять їм кінець* (Леся Українка); б) *(чому)* припинити що-небудь, покласти край чомусь. *І ви, дівчата білолиці, Зробім кінець своїм бідам, За горе ми заплатим горем — А доки нам сидіть над морем?* (І. Котляревський); *А за містом січ кривава Аж до вечора тривала, — Ніч зробила їй кінець* (І. Франко); **(5) Зроби́ти / роби́ти про́мах (про́махи)** — помилитися. *— Видно, зробили* [хлопці] *якийсь промах. І вгрузли здорово. Це вже, мабуть, з півгодини точиться стрілянина. Не одірвуться, видно, ніяк од погоні* (А. Головко); *Коли вже син поздоровкається і промаху ніякого в етикеті не зробить, тоді вицвіла текуча блакить батькових очей враз наливається ніжністю* (О. Гончар); *Покупці раз по раз натикалися один на одного в дверях, аж тріщали їхні плетені кошики, .. вони забували покупки на прилавку й стрімголов бігли за ними назад і робили ще сотню подібних промахів* (І. Андрусяк, пер. з тв. Ч. Діккенса); **(6) Зроби́ти / роби́ти риво́к** — рвонутися вперед. *Борис зробив ривок, досяг найбільшої швидкості і потім знову перейшов на плавний розмашистий біг* (В. Собко); *Корабель не наближався до нього. Тоді він ще зробив ривок! Плив швидко, не дивлячись уже на корабель, а опустивши лице у воду і щосили працюючи руками й ногами* (Ю. Логвин); *У першому таймі футболіст дуже багато рухався, робив ривки, але і в другому — забиваючи м'ячі, встигав до них на секунди раніше від суперників* (з газ.); **(7) Зроби́ти / роби́ти фуро́р** — сильно вразити своїм надзвичайним виглядом, манерами, поведінкою і т. ін. *Прийшов чоловік, пустий, тупо зарозумілий панок, салонний лев, прийшов і зробив фурор!* (В. Гжицький); *Вистава "Запорожець за Дунаєм" з участю М. Кропивницького зробила фурор у місті* (з наук.-попул. літ.); *Пані Олімпія запримітила, що сей жандарм був дуже вродливий мужчина і що .. будь він не жандарм, а який-небудь вельможний граф або барон, він робив би фурор, за ним пропадали б дами* (І. Франко); **Зчиня́ти (виклика́ти, роби́ти) / зчини́ти (ви́кликати, зроби́ти) переполо́х** *див.* **зчиня́ти; Ма́ти (справля́ти, роби́ти) / спра́вити (зроби́ти) вплив** *див.* **ма́ти**[2]**; (8) Ні́чо́го не зро́биш (не поро́биш) <Що [ж ти] зро́биш (поро́биш)>** — уживається на означення безпорадності, неможливості щось змінити, вчинити так, як хочеш, на означення вимушеного примирення з тим, що є. *Він, наприклад, дуже журився, що тепер його робітники, втративши роботу, голодують. Та що зробиш? Таке життя...* (Д. Бузько); *Про неприємну справу оце писатиму... Нічого не зробиш: мушу...* (Остап Вишня); *Спрага вбивала гумор, як*

посуха цвіт. Але що ж поробиш? Треба терпіти (І. Багряний); *— Ну, що ж — трапилась помилка, нічого не поробиш* (Б. Антоненко-Давидович); *— Що ж ти зробиш, коли з великого розуму дурним чоловік зробився* (М. Стельмах); *— Нічого не зробиш, я давно казав, що з варвара важко зробити елліна* (І. Білик); **Підбива́ти (підво́дити, роби́ти** *і т. ін.)* **/ підби́ти (підвести́, зроби́ти** *і т. ін.)* **підсумок (підсумки)** *див.* **підбива́ти; Роби́ти / зроби́ти візи́т (візи́ти)** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти зусилля над собо́ю** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти настра́шку** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти [оста́ннє (вели́ке)] зусилля** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти поку́пки** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти по́ступи** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти по́ступку** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти про́бу** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти [свій] вне́сок** *див.* **вне́сок; Роби́ти / зроби́ти упо́р** *див.* **роби́ти; Роби́ти (справля́ти) / зроби́ти (спра́вити) прие́мність** *див.* **роби́ти; Роби́ти (твори́ти, чини́ти** *і т. ін.)* **/ зроби́ти (вчини́ти, підсу́нути** *і т. ін.)* **па́кість (па́кость)** *див.* **роби́ти; Утра́пити зроби́ти по його́ (її, їх)** *див.* **утрапля́ти; (9) Що [ж ти] [йому́ (їй, вам** *і т. ін.)*] **зро́биш** — уживається на означення неможливості справитися з ким-, чим-небудь, вплинути на когось. *Вихриснув Федір, як клинець з-під обуха... Й тепер вихрисне... Ти його туди, а він тобі — відтіля! Що ти йому зробиш?* (Панас Мирний); *Може б, ця пожадлива Айша купила перстень потаємно? А може, і забрала б собі, нічого не давши? А що їй зробиш?* (Ю. Логвин); *— У них своє кіно.., і що ти їм зробиш? Що докажеш, коли їм гроші треба на розвиток компанії?* (Г. Тарасюк).

◊ **(10) Зроби́ (зробі́ть, май, ма́йте) ми́лість (ла́ску)** — уживається для вираження підсиленого прохання, спонукання до якоїсь дії, вчинку. *— Хто гонить? За що? — Не питайте! Все вам скажу потому, а тепер майте милість, сховайте мене, бо може бути смерть моя* (І. Франко); *— Ви до пані чи до пана? — питає* [лакей], *не здоровкаючись. — До пана, Никаноре. Зроби милість, допусти до нього або поклич* (М. Стельмах); *— Ну, зроби мені ласку, любонько, називай мене на ти* (О. Авраменко, В. Авраменко); [Є л и з а в е т а:] *Товаришу хмурний, сувора нянько, — Май ласку до діток моїх безвинних!* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); **(11) Зроби́ти ви́шкварки** *з кого* — суворо покарати когонебудь. *От князь і розлютувавсь: — Ти, — каже, — усіх вилічував, а моєї дочки не хочеш? От тобі строку одні сутки* [одна доба]. *Як не виженеш чорта, то я з тебе зроблю вишкварки* (О. Стороженко); **(12) Зроби́ти з лемеша́ шва́йку (пшик),** *iрон.* — досягти мізерних результатів при великих можливостях, затратах. *Зробив з лемеша пшик* (прислів'я); [С т а р ш и н а п е р ш и й:] *Ох, старі голови та розумні; химерять-химерять, та й зроблять з лемеша швайку* (Т. Шевченко); *Заповідалось на велике. Прозрінням повнилась душа. Кого любив? І що накликав? Таке зробив — як швайку з лемеша* (Л. Костенко); **(13) Зроби́ти люди́ною** *кого* <**Зроби́ти люди́ну** *з кого*> — допомогти кому-небудь зайняти певне становище в суспільстві, навчити чогось, виховати когось. [Н е р і с а:] *Ні-ні, я не повинна забувати, що ти зробив людиною мене* (Леся Українка); *Він гаразд пам'ятає їхню обіцянку перевиховати його, "людиною зробити"* (Іван Ле); *Аби він був одружений на одній з його дочок — навчився б усьому любісінько. О, доньки його хоч з кого зроблять людину* (М. Стельмах); *Йону-бессарабця Хаєцький взяв до себе в їздові, пообіцявши "зробити з нього людину"* (О. Гончар); **(14) Зроби́ти / роби́ти кра́йнім (кра́йніми)** — незаконно, безпідставно звинуватити когось у чомусь. *— Ви тут самі давайте розбирайтеся між собою, присутність адвоката при родинних конфліктах не доречна в нашій країні .. Ще морду натовчуть, крайнім зроблять* (А. Кокотюха); *Здається, що чиновництво й директорів підприємств вирішили зробити "крайніми" у проблемі боргів держави загалом і боргів у зарплатах і пенсіях зокрема* (із журн.); *Звісно, органи влади треба критикувати. Але це не означає, що ми маємо робити їх крайніми у всіх наших негараздах* (з газ.); **(15) Зроби́ти / роби́ти ю́шку** *з кого* — жорстоко розправитися з кимось, знищити когось. *І тепер Левко більше, ніж будь-коли, крутився на людях, дослухався до всяких чуток про землю, обростав гуртком своїх однодумців і похмуро твердив своє: — Зробимо з панів юшку* (М. Стельмах); **(16) Зроби́ти (створи́ти) / роби́ти (ство́рювати, твори́ти) [собі] куми́ра (куми́ром)** — визнати кого-, що-небудь єдино гідним поклоніння. *Зробити кумира з поганки, ледащиці — се ж гірший гріх! Адже він тим порушив Господню заповідь страшну, велику* (Леся Українка); *Всю любов, жагу молодого серця він віддав синові, створивши живого кумира* (Л. Дмитерко); *Оце ж з Афону хтось письмо до нас подав, Щоб не творив ніхто з панів собі кумира* (П. Куліш); *Глибокі знання, людяність, принциповість, чесність і справедливість в усьому, гумор — ці якості роблять викладача кумиром студента, його запам'ятовують на все життя* (з мемуарної літ.); *В Україні з'явилося нове покоління поетів, талановитих і завзятих, котрі часто дивляться на попередників, не створюючи собі кумира* (з газ.); **[І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти)** *див.* **ступа́ти; Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) парале́ль** *див.* **прово́дити; Роби́ти (викида́ти, стро́їти) / зроби́ти (ви́кинути) фі́глі (фі́гля, фі́глі-мі́глі)** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти вели́кі о́чі** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти ви́гляд** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня)** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти на́голос (акце́нт)** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти пого́ду** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти поча́ток** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти своє́ [ді́ло]** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти со́ром** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти траге́дію** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти умо́ву** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти честь** *див.* **роби́ти; Роби́ти (роздува́ти,** *рідко* **видува́ти) / зроби́ти (розду́ти,** *рідко* **ви́дути) з му́хи слона́** *(рідко* **вола́, бугая́)** *див.* **роби́ти; Роби́ти (явля́ти) / зроби́ти (яви́ти) ми́лість** *див.* **роби́ти; Розіб'ю́сь, [а] зроблю́** *див.* **розбива́тися; Ска́зано — зро́блено** *див.* **сказа́ти; Скриви́ти (скле́їти, зроби́ти** *і т. ін.)* **ки́слу мі́ну** *див.* **скри́влювати; Справля́ти (роби́ти) / спра́вити (зроби́ти) вра́ження** *див.* **справля́ти; (17) Хворо́би тепе́р зро́биш (піде́ш),** *лайл.* — про неможливість щось зробити, піти кудись. *Хвороби тепер у льох підеш* (Сл. Б. Грінченка); **Ще що ви́гадай (ви́думай, зроби́** *і т. ін.)*! *див.* **вига́дувати**[1].

ЗРОБИ́ТИСЯ, зроблю́ся, зро́бишся; *мн.* зро́бляться. 1. Док. до **роби́тися** 1; стати яким-небудь, набувши певних якостей, властивостей. *Зробився Турн наш біснуватим, Реве, як ранений кабан* (І. Котляревський); *І зробився Я знову незримий Та й пропхався у палати* (Т. Шевченко); *Небо зробилося свіжим і чистим, ніби його вимили милом і прополоскали водою* (Григорій Тютюнник); *У шлунку щось стислося, на чолі виступив холодний піт, тіло зробилося м'яким і неслухняним* (Ю. Андрухович); // Набути певного зовніш-

нього вигляду (про людину) або певного виразу (про обличчя, очі). *Оглянусь я на неї* [панночку], *— страшна така зробилась, що в мене й ноги захитались* (Марко Вовчок); *Особливо моторошно було дивитись на око і рот. Око зробилось косим, нахиленим униз, неначе хтось навмисне натягував шкуру на виску* (В. Винниченко); *Дорош, усміхаючись, глянув на Гната; але очі його під окулярами зробилися холодними і пронизливими* (Григорій Тютюнник); // Стати ким-небудь, набувши певного фаху, зайняти якесь місце в суспільстві, якусь посаду і т. ін. *Шавкун попрощався, пішов. Через місяців три написав сестрі вже з Києва, що він таки свого доскочив, зробився студентом* (Панас Мирний); [В а с и л ь:] *Одному б треба бути кравцем, а він зробився шевцем, другому слід би панувати, а він череду пасе* (М. Кропивницький); // Перетворитися на кого-, що-небудь. *Дочекавшися відповіді з крейсера, канонерка вивісила стільки нових полотнищ, що одразу ніби зробилася екзотичним парусним кораблем* (Ю. Яновський); *Дівчина скоро прив'язала Йвана до куща .. і зробилася криницею* (А. Калин).

2. *безос.* Док. до **робúтися** 2; настати, відбутися (про зміни в природі або певний стан людини). *Стало військо одпочивати, і такеньки тихо зробилося* (Марко Вовчок); *Навкруги після галасу зробилось наче ще тихіше, тільки десь далеко-далеко гавкали собаки та вітер злегка шелестів соломою* (В. Винниченко); *Увійшли* [опришки] *у старий смерековий ліс, і навкруги зробилось темно, як у домовині* (В. Гжицький); *Йому раптом зробилося легко і навіть весело. — Додому! Додому! — співало все в ньому* (Григорій Тютюнник).

3. *з ким і без дод.* Док. до **робúтися** 3; статися, відбутися, трапитися. *— Що де не зробиться, чого де не видеруть, усе він* [Чіпка], *п'яниця, розбишака..!* (Панас Мирний); *Що з нею зробилося? Чи вона заробля собі хліб, тиняючись по чужих людях, по наймах? Чи досі вже спить у ямі..?* (Б. Грінченко); *На березі зробився заколот. Усі товпилися коло човнів* (М. Коцюбинський); *Але щось Наядине все ж таки було! .. Та сама владність, королівська певність себе, повільність людини, яка знає, що все зробиться по її волі?* (В. Винниченко); *Коли ж у школі відбуваються святкові вечірки, Вітя зразу виходить на перше місце: без нього ніщо не зробиться — він і столяр, і слюсар, і головний монтер, і декоратор* (С. Васильченко); *— Будь ласка, мамо, не турбуйся! Захворіла — треба лежати; без тебе все зробиться* (Б. Антоненко-Давидович).

4. *розм.* Док. до **робúтися** 4; з'явитися, утворитися. *Отож повиймали* [хлопці] *надламане пруття, а через то зробилася в плоті така діра, що курка могла легко пропхатися* (Л. Мартович); *У мами тепер зробився флюс* (Леся Українка); *Води просочуються з нашого каналу, .. болото зробилося серед сухого степу* (О. Гончар); *На стелі зробилась жовта райдужна пляма, немовби хтось намалював криве і трошки замурзане сонце* (В. Близнець).

◊ **Тільки (самá, однá) снасть [зробúлася (стáла, зостáлася** *і т. ін.)***]** *див.* **снасть.**

ЗРО́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зробúти.** *У гарному будинку на вікні Бриніли Квіти у макітрі .. На другому вікні стояли інші Квіти: З паперу зроблені і шовком перевиті* (Л. Глібов); *Посилаю Радин портрет, він недавно тільки зроблений* (Леся Українка); *Човен був невеличкий, але зроблений просто і вигідно — для далеких і ризикованих мандрівок* (Ю. Смолич); *Він* [апарат] *був зроблений з напівпрозорого матеріалу, що пропускав зсередини ледве помітне фіолетове проміння* (О. Бердник); *У залі — нічого, лиш одна підставка для книг, зроблена з потемнілого дерева* (П. Загребельний); *І хоч робота твоя нескладна.., але й ця проста робота кимось мусить бути зроблена, — без твоїх пікетів діло не піде* (О. Гончар); *Велів* [Турн] *тривогу бить в клепало, Щоб військо к бою виступало, Оддать Троянцям з бариииком За зроблену вночі потіху* (І. Котляревський); [К а р т а ш о в:] *Я хотів зауважити, що Мічурін як практик, який не має спеціальної, теоретичної освіти...* [К і ч у н о в:] *І слава Богу. Майже всі великі відкриття зроблені такими* (О. Довженко); // **зрóблено,** *безос. пред. І свекру догодить-услужить, і чоловіка пожалує, і діло не стоїть — зроблено все* (Марко Вовчок); *Ніколи "Плуг" не заміняв партію, як дехто думав. Це був широкий, сонячний рух української молоді до культури, і неправильно зроблено, що завчасно "Плуг" ліквідували* (В. Сосюра); *Як мало прожито, як мало зроблено* (Ю. Збанацький); *— Операцію зроблено добре. Просто здорово! Вона врятувала вам життя* (В. Чемерис); // **зрóблено,** *безос. пред., кому, розм.* Наврочено, наслано ким-небудь невідомим; пороблено. *Чи то як оженивсь, так і зажуривсь: чи то йому зроблено?* (Ганна Барвінок).

◊ **Не з тіста [зліплений (зрóблений)]** *див.* **тісто.**

ЗРОГОВІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зроговівáти.** *Підтвердженням зроговівання епітелію шлунка є поява блискучого та рогового шарів. У рогових лусках останнього нагромаджуються пухирці повітря* (з наук. літ.); *Новітні дослідження демонструють порушення процесів зроговівання та диференціювання епітелію слизової оболонки порожнини рота в курців* (з навч. літ.).

ЗРОГОВІВА́ТИ, áє, *недок.*, **ЗРОГОВІ́ТИ,** íє, *док.* Те саме, що **роговíти.** *Епітелій слизової оболонки щоки, розташованої на рівні змикання зубів, часто зроговіває, оскільки тут немає слинних залоз* (з наук. літ.); *Унаслідок порушення травлення епітелій, що покриває вершини ниткоподібних сосочків язика, може зроговіти* (з навч. літ.).

ЗРОГОВІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **зроговíти.** *Верхній шар епітелію стоп, зроговілий унаслідок механічного впливу (наприклад, постійного натирання незручним взуттям), обов'язково потрібно видаляти* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який зроговів, ствердів (про поверхню шкіри); твердий. *Зроговілий епітелій у деяких зонах слизової оболонки ротової порожнини має 4 шари: базальний, шипуватий, зернистий і роговий* (з наук. літ.); *Роль конденсаторів в електричній системі риби відіграють зроговілі або хрящуваті нарости, які є на шкірі та під верхнім її шаром* (з навч. літ.).

ЗРОГОВІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість і стан за знач. **зроговíлий** 2. *Чим вищий ступінь зроговілості шкіри голови, тим слабшим і тоншим стає волосся* (з навч. літ.); *Сучасна косметологія пропонує спеціальні засоби для догляду за стопами із підвищеною зроговілістю* (із журн.).

ЗРОГОВІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **зроговíти.** *При іхтіозі порушується зроговіння шкіри, яке виражене різною мірою — від ледь помітної шорсткості шкіри до найтяжчих змін епідермісу* (з наук.-попул. літ.).

ЗРОГОВІ́ТИ *див.* **зроговівáти.**

ЗРО́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зродúти.** *— А братів, від одного батька зроджених, — не вишукаєш; то тільки*

друзів сам із тисячі тисяч вибираєш... (Н. Королева); *Вертали* [розвідники] *збентежені й переповідали те, що зачули від сусідніх селян .. Вісті, зроджені з батька страху і з матері тривоги, котрих годі було справдити* (Б. Лепкий).

ЗРО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗРОДИ́ТИ,** оджу́, о́диш, *док., розм.* 1. *тільки док., кого.* Те саме, що **народи́ти** 1. *Зродила я дівчатко, Наталочкою звали* (Ганна Барвінок); *Це найвища честь для матері. Це ж вона зродила такого спритного, дотепного Саїда* (Іван Ле); *— Як же б то міг, Антіною, я з дому прогнать проти волі Ту, що зродила мене й згодувала?* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. *тільки 3 ос., кого, що, перен.* Бути причиною появи кого-, чого-небудь, створювати щось; народжувати (у 2 знач.), породжувати (у 2 знач.). *Реальність каземату зроджує роздуми про безглуздість особистої катастрофи й тяжкі докори собі самому* (І. Дзюба); *Сила-силенна напастей, як напруга між магнітами, зроджує енергію розвитку, а заразом і світло, необхідне художникові для обстежень мороку* (Є. Пашковський); *Народна душа могла зродити сі співи, прості, нештучні і щирі, хоч не позбавлені й майстерності в вислові* (Леся Українка); *— Дружини антських князів стоять на обводах Склавинської землі в Карпатах і ось-ось підуть по ній лавами .. — Небо свідок тому, — висік* [каган] *іскру і зродив полум'я, — цього не можна так лишати* (Д. Міщенко); *Меланіпп, герой Есхіла, стане переможцем, бо він з племені мужів, яких зродила Фіванська земля із зубів переможеного Кадмом дракона* (з наук.-попул. літ.); // *що.* Викликáти в кого-небудь якесь почуття. *Чим далі він біг, тим більший острах зроджувала гнітюча тиша за його плечима* (П. Панч); *Те, що козаки були без тороків, саквів* [саков], *трохи заспокоїло, але зродило іншу тривогу: чи віді́б'ють супостата?* (Ю. Мушкетик).

3. *тільки док., що і без прям. дод.* Те саме, що **уроди́ти** 2. *Ой в полю* [полі] *черешенька та рясно зродила* (П. Чубинський); *Чорт зерно пшениці знайшов. В землю його загріб і ратицею притоптав, щоб не зродило* (Б. Лепкий).

ЗРО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗРОДИ́ТИСЯ,** оджу́ся, о́дишся, *док.* 1. *тільки док., розм.* Те саме, що **народи́тися** 1. *Козак пана не знав звіка* [звіку], *Він зродився на степах* (Т. Падура); *Живи, життя безсмертне! Живи, священна славо Людей, які зродились, щоб смерть перебороть!* (М. Бажан).

2. *перен.* Те саме, що **заро́джуватися** 3; народжуватися (у 2 знач.). *Дитинство — це незабутня пора, .. коли в уяві молодої істоти снуються мрії, бажання, зроджуються сміливі дерзання* (Г. Коцюба); *Ярина дивилася на козака широко відкритими очима, на губах то зроджувалась, то зникала посмішка* (П. Панч); *Його думки, що зродились у серці, а зростали в голові, пливли вільно, як прозора течія в зелених берегах, і клались рядками на папері* (М. Коцюбинський); *Можливо, мелодію підказало йому ранішнє радіо, а може, зродилася вона й самовільно* (Валерій Шевчук).

3. *тільки док.* Те саме, що **уроди́тися** 3. *Посіяла, мамко, жито, — зродився барвінок* (Сл. Б. Грінченка).

ЗРОДИ́ТИ *див.* **зро́джувати.**

ЗРОДИ́ТИСЯ *див.* **зро́джуватися.**

ЗРО́ДУ, ЗРО́ДУ-ВІ́КУ, ЗРО́ДУ-ЗВІ́КУ, *присл., розм.* 1. Від природи, від народження. *Люди дивуються, що я весела: надійсь, горя-біди не знала. А я зроду така вдалася. Уродись, кажуть, та й вдайся...* (Марко Вовчок); *Дуже любив Чіпка казки слухати. В казках його зроду розумна голова знаходила немалу роботу* (Панас Мирний); *— Він би вам* [курям] *сказав: дурні, зроду-звіку дурні* (М. Коцюбинський); *— Не чув про такого. Я зроду важко запам'ятовую варварські імена* (І. Білик); // За своєю природою. *— Де ж той флот у нашій Чаплинці? — заволав до приїжджого Кулик. — Зроду-віку сухопутна вона!* (О. Гончар); // Від самого початку життя, за весь час життя. *Залізняк заплакав Вперше зроду; сльози не втер. Умер неборака* (Т. Шевченко); *Сумний дивлюсь я в воду, а у ній — моє лице, що горе зроду так тяжко знало...* (В. Сосюра); *Жіночка цілковито замучила мене нескінченною історією, де фігурував якийсь "Місько з Замагорова"..., я зроду-звіку про того славного Міська не чула...* (О. Забужко); // Усе життя, дуже довгий час. *Вона так зо мною обходиться, наче б я зроду була її слуга: те подай, те принеси, того не забудь!* (Леся Українка); *— Ні, ти попрацюй каменоломом зроду-віку, як ми. Зароби собі мозолі, як у нас. Отоді й будем балакати* (Г. Коцюба); // Завжди, з давніх-давен. *Зо всіми миттю побратались* [троянці], *Посватались і покумались, Мов зроду тутечка жили* (І. Котляревський); *Так здобув народ свободу, що про неї мріяв зроду* (Л. Первомайський); *Зроду майдан, площа були відкритим місцем. Майдан за означенням — простір* (Л. Костенко).

2. *із запереч. част.* н е, н і *при дієсл.* Ніколи впродовж життя. *Ой, я зроду лишенька не знала. Тепер мене бідонька спіткала!* (П. Чубинський); *Стали ми обидві, як укопані, та й стоїмо, дивимось одна на другу, неначе зроду не бачились* (І. Нечуй-Левицький); [Ш к о р у п с ь к и й:] *Він зроду-віку ні одної книжки не прочитав* (М. Кропивницький); *— Зроду-звіку такої поводі не пам'ятаємо, — казали старі люди. — Усі шляхи-дороги залило* (О. Іваненко); *Пошив* [чоботи]. *Та такі, що в селі ні в кого зроду не було* (К. Гриб); *Зроду-звіку не бачив* [хлопець] *подібних квартир, стількох книжок, а вже про колекцію ікон, то вже ліпше й зовсім помовчати* (П. Загребельний); *Костянтинові припало сидіти поруч неї; він безнастанно пас її очима й дивувався чимраз більше, бо зроду ще краси такої не бачив* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // Ні в якому разі, нізащо. *— Так пристаєте? — обернувся* [генерал] *знову до громади. — Щоб ми платили за свою землю?.. За віщо?! Ні зроду-віку! — закричала громада* (Панас Мирний); *— Не дам!.. І в голові собі не покладай... Зроду не дам!.. Голодом буду моритися, на картоплі охляну, а п'ятизлотника не дам!..* (М. Коцюбинський); *Гіг зроду не звів би меча на свого, але не посягнув би також і на життя Кандавла* (І. Білик).

ЗРО́ДУ-ВІ́КУ *див.* **зро́ду.**

ЗРО́ДУ-ЗВІ́КУ *див.* **зро́ду.**

ЗРОЗУМІ́ЛИЙ, а, е. 1. Доступний для сприймання, ясний, дохідливий. *Намір Дорбатая, здійснюваний скіфами, був зрозумілий: під загрозою дротиків чужинці мали відступати вздовж цього коридору* (В. Владко); *Вутанька, все більше настороржуючись, прислухалася до їхніх розмов, до їхніх умовлянь. Якісь натяки, якісь не зовсім зрозумілі докори* (О. Гончар); *Батько виробив тільки йому одному зрозумілий спосіб спілкування з тим єдино справедливим богом, що хтозна й відколи оселився у його незбагненній душі* (І. Нижник); // Який має близькі кому-небудь думки, погляди, інтереси і т. ін. *Досі Антін здавався простим і зрозумілим. Все було в нім ясне, добре відоме, укладалося в рамки* (М. Коцюбинський).

2. Який має підставу, закономірний. *Крик болю й одчаю дорогого товариша Кестенбавма цілком оправданий і зрозумілий* (В. Винниченко); *Але це була не втома, а зрозуміла байдужість* (О. Донченко).

○ **Зрозуміла річ** *див.* **річ**[1].

ЗРОЗУМІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість за знач. **зрозумілий** 1. *Зрозумілість поезії, як узагалі зрозумілість літературних і мистецьких творів, — річ умовна й суб'єктивна* (Б.-І. Антонич); *Йому якраз потрібен порядний чолов'яга, котрий би міг припильнувати за квартирою .. Для більшої зрозумілості Акоп додав, що може Гагаріну за це заплатити* (Любко Дереш); *Вимога зрозумілості мови ділового документа передбачає вживання відомих усім мовцям слів у тому значенні, яке закріплене за ними словником* (з наук. літ.).

ЗРОЗУМІ́ЛО. 1. Присл. до **зрозумілий** 1. — *Що ж, — кажу йому, — написано добре, зрозуміло... І не без жарту* (Панас Мирний); *Оце й усіх розмов було, що їх Андрій по-справжньому почув серед вільних людей сьогодні, оце й усіх слів, сказаних за весь час членоподільно й зрозуміло* (І. Багряний); // *у знач. пред. Суддя вийняв лист про волю і голосно прочитав його .. — Чи зрозуміло для вас, за що я прочитав? — спитав він у бурлак* (І. Нечуй-Левицький).

2. *у знач. пред.* Ясно, очевидно. *То був ґазда достатний* [достатній], *незалежний, любив і правду сказати в очі, .. тому цілком зрозуміло, що війт ненавидів старого Марусяка* (Г. Хоткевич); *Зрозуміло, що після цієї канонади сюди посунуть танки...* (О. Гончар); *Приблизно сотня червоних кіннотиків пронеслася до станції. Було зрозуміло, що максимум за годину вони по слідах наздоженуть нас* (Д. Білий).

3. *у знач. вставн. сл.* Уживається для потвердження думки; звичайно. *Весь час, аж поки стрілянина не стихла зовсім, простояли в якомусь підворітті, ділячися здогадами та припущеннями. Але, зрозуміло, нічого певного так і не могли збагнути* (А. Головко); *Ото попоходиш за плугом, попотягаєш чепіги, то й, зрозуміло, втома бере своє. Хочеться хоч на хвилинку присісти* (О. Ковінька).

4. *у знач. стверджс. част., розм.* Так, авжеж (уживається як відповідь). — *В нашій мінометній* [роті] *нема таких, що вуха по землі тягають. В нас такий народ, що сам на чужі вуха наступає! Зрозуміло всім? — Зрозуміло!* (О. Гончар); — *Маєте добру родину, — резюмував Немирич. — А в Чортополі поселяєтеся в готелі? — У Чортополі так само маю родину. Певно, що буду жити в них .. — Зрозуміло* (Ю. Андрухович).

ЗРОЗУМІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **зрозуміти.** *Але от я не згідна з тим, щоб для зрозуміння чиїх-небудь віршів треба знати життєпис автора* (Леся Українка); *О, хто збагне і прочита Цілунку першого сп'яніння? А зрештою, це річ проста І не тяжка до зрозуміння* (М. Рильський); *Отож з новим роком побажаю я нам долі тихої, погожої та роботящої, обопільного зрозуміння, поважання, пошанування, єдиної стежки й мети* (М. Коцюбинський); *Стала* [Ясиня] *читати нескоро .. Аж тепер веселий блиск зрозуміння заграв в її очах* (К. Гриневичева); *Уже було ясно до болю, до крику, до розпачу, й Максим чітко відчув це: в цілому світі для них немає заступництва, немає співчуття, немає зрозуміння, нікому вони не потрібні* (І. Багряний).

ЗРОЗУМІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Док. до **розуміти** 1; сприйняти розумом, усвідомити що-небудь. *Я чула її гнівний голос, якісь сердиті .. слова, а звести їх докупи, зрозуміти, що вона казала, я не мала сили* (Панас Мирний); *Маруся відчула це веління, але не зрозуміла його. Щось прийшло. Живіше забурхала кров у жилах, око заблищало, хтось велів бігати, співати* (Г. Хоткевич); *Подоба радісної усмішки освітила і Романове обличчя, хоча він, глухнучи, не все зрозумів, що сказала Люба* (М. Стельмах); // Правильно, адекватно сприйняти зміст чого-небудь висловленого, написаного і т. ін. [Р і ч а р д:] *Колего Брайд!.. Не слухає... розсердивсь! Не хотячи, образив я людину. Не зрозумів він...* (Леся Українка); — *Наш уряд також поважає вас. — А ви? — А я ні. — Як — ні? Чому? Може, ви не зрозуміли запитання? Ви цілком свідомі себе? — Так* (О. Довженко); *Прочитавши кілька рядків і не зрозумівши змісту, він закрив книжку* (Григорій Тютюнник); // Сприйняти зміст висловленого, написаного нерідною мовою. *Він заговорив так швидко по-італійському, що я нічого не зрозуміла* (Ю. Яновський); *У ці короткі дні вчені спромоглися з допомогою електронних машин-перекладачів зрозуміти мову чужинця* (О. Бердник); // Сприйняти ідею, виражену в якому-небудь художньому, музичному і т. ін. творі. *Малюнок Ваш, спасибі, дістав. Він мені дуже подобається з декораційного боку, але символу Вашого ніяк не можу зрозуміти* (М. Коцюбинський); *Мені здавалося, що цього вірша зрозумів би багато хто, нічого не знаючи про долю автора цих рядків* (Ю. Покальчук); // Сприйняти певну інформацію, передану технічними або іншими засобами (сигналом, умовним знаком і т. ін.). *Подивився Тарас на страшне поле бою .. і махнув хусткою. Зрозумів той знак Остап, що весь час стояв у засідці. — Панове-браття, батько кличе!* (О. Довженко); *Вони сигналізували флагману, що наказ прийнято, що вони його зрозуміли і ждуть* (В. Кучер); // *кого і без прям. дод.* Досягти порозуміння з ким-небудь, правильно сприйнявши зміст висловленого, написаного і т. ін. ним. — *Людмило Леонідівно, ви мене не так зрозуміли. Я ж не сказав, що роблю це. Я сказав: хочу* (А. Головко); — *Далеко ви, товаришу Кульницький, заїхали .. Як можна розкидатись такими словами?.. — Побачив* [Кульницький], *що таки справді далеко заїхав, і спокійніше звернувся до Мірошниченка: — Ви не зрозуміли мене* (М. Стельмах); — *Сподіваюсь, ти мене правильно зрозумієш, Артуре. Твоя дочка гарна дівчинка, але ще молоденька, майже дитина. Пенелопа звикла до спокійного, розміреного життя* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Розгадати чий-небудь світогляд, логіку вчинків, стан і т. ін. [М а в к а *(спалахнула):*] *Так! хто не зріс між вами, не зрозуміє вас!* (Леся Українка); *"Ні, не можу я його зрозуміти, хоч він мій батько, — думав Оксен, дивлячись старому вслід. — То молиться в кутку цілими вечорами, то нападає на нього такий сказ, що не тільки люди, а й боги в хаті не вдержаться..."* (Григорій Тютюнник); // Усвідомивши що-небудь, погодитися з чиїмись поглядами, бажаннями тощо або з розумінням поставитися до чийогось стану, настрою і т. ін. [А н т о н і о:] *Маестро!.. Мій корабель до вашої послуги.* [Р і ч а р д:] *Спасибі, друже, хоч я прийнять не можу призволення; пробачте ви мені і зрозумійте* (Леся Українка); *Він, як і всі, перед якими лише починають стелитися шляхи в життя, не може зрозуміти тих, що вже йдуть не під гору, а з гори і нічого доброго не знайшли у житті* (М. Стельмах).

2. *що і без прям. дод.* Сприйняти, витлумачити що-небудь певним чином. *Ястшембський звелів наймитові Микиті заперти браму й нікого не пускати у двір; але Микита зрозу-*

мів так його слова, щоб не пускати тільки чужих (І. Нечуй-Левицький); *Насамперед мушу зауважити, що ми зовсім не мали на меті взагалі зректися творів з життя селянського, як ви зрозуміли з нашого листа* (М. Коцюбинський); *Катря від несподіванки та подиву не знайшла відразу, що й відповісти. Докія Петрівна зрозуміла це як вагання, — умовляти стала* (А. Головко); *Циганкуваті очі Тимка примружились. Сергій зрозумів його слова як шпильку під бік* (Григорій Тютюнник); // Пояснити, оцінити як-небудь. *Ось пісні мого серця — прийміть, я лиш так міг життя зрозуміти* (І. Гончаренко).

3. *що і без прям. дод.* Спостерігаючи за ким-, чим-небудь, ураховуючи певні ознаки, обставини і т. ін., здогадатися про щось або зорієнтуватися в чомусь. *Щойно Владко, поглянувши довкола, побачив розсмішені обличчя і зрозумів, що діється* (І. Франко); *Землетрус! Я зрозумів одразу. Я стояв і дивився, стерплий увесь, як зрушились стіни, немов живі, як вони загойдались над головою* (М. Коцюбинський); *— Якщо ми все попалимо, вони зрозуміють, що тебе попередили про трус, і підозра впаде на Карла Івановича* (З. Тулуб); *Він приходить до свідомості в санбаті, але ніяк не може зрозуміти, де він і що з ним* (Григорій Тютюнник); // Сприймаючи що-небудь органами чуття, визначити, встановити його суть, місцеперебування і т. ін. *Враз її збудив звук .. Тепер вона зрозуміла — це був тоненький дзвін електричного дзвоника* (Ю. Смолич); *Припала* [Мар'яна] *до вікна і знову почула схлипування. І тільки тепер зрозуміла, що це на хаті схлипував лелека* (М. Стельмах); *Он захрипів деркач, а де — не зрозумієть: Як щука в Нємані* [Німані], *він у траві біжить* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

4. *що.* Проникнути в суть чого-небудь, осмислити щось; збагнути. *Тільки приїхавши та забачивши, як тут люди живуть, я зрозуміла ліпше галицькі справи та відносини* (Леся Українка); *Зрозумійте психологію старості, юначе* (Ю. Яновський); // Пізнати природу і закономірності якого-небудь явища. *Тож як упевнились ми, що з нічого ніщо не постане, Тим надійніше, вірніше спроможемось ми зрозуміти, Звідки і з чого формуються речі, і як воно саме Все виникає* (М. Зеров); // Знайти причину чого-небудь, пояснення чомусь. *Як і чому все це сталось, Ант зрозуміти не міг* (С. Скляренко); *— А-а, — усміхнувся Дорош, зрозумівши нарешті побоювання Сергія* (Григорій Тютюнник); *Йому й самому робилося трохи дивно з власної бездоганної спритності, але побачивши в себе на ногах білі балетні тапочки, він усе зрозумів* (Ю. Андрухович).

5. *що.* Зробити певний висновок, проаналізувавши, зіставивши, узагальнивши і т. ін. що-небудь. *Іван охоче оповідає про своє життя домашнє; з оповідання того можна було зрозуміти, що втік він не так від панщини, як од лютої жінки* (М. Коцюбинський); *Порівнявши наслідки торішнього і теперішнього промірів, Бутаков зрозумів, що це єдиний судноплавний рукав у гирлі Амудар'ї* (З. Тулуб); // Обміркувавши та врахувавши реальні факти, дійсність, усвідомити очевидність чого-небудь. *Вчитель зрозумів: марна справа зараз переконувати парубка* (М. Стельмах); *Хотіла* [Юля] *запитати у матері, що то за хлопець, але потім схаменулася і зрозуміла, що цього робити не можна* (Григорій Тютюнник).

6. *що, зі спол.* що, щоб. Дійти до усвідомлення чого-небудь. [Р у ф і н:] *Уперше зрозумів я, що як то тяжко склавши руки ждати, чи вернеться одважний друг додому з такого бою, де немає місця тому, хто стать під корогву не може...* (Леся Українка); *Вона хоче, щоб і він це зрозумів, зрозумів радість праці й щоб він отак, у нічну годину, чуючи, як болять стомлені руки, як ниє спина, щоб мріяв він про радісну зустріч, про перемогу й щастя* (С. Скляренко); *Тільки тепер зі всією силою він зрозумів, що в нього є син... Побачив його перед собою таким, як намалювала* [розповіла] *Василинка* (М. Стельмах); *Тепер я зрозумів, що таке сором* (І. Багмут).

◊ **Дава́ти / да́ти зрозумі́ти** *див.* **дава́ти; З півсло́ва (з пе́ршого сло́ва) розумі́ти / зрозумі́ти** *див.* **розумі́ти.**

ЗРОЇ́ТИ, ою́,ої́ш, *кого, що.* Док. до **рої́ти** 1. *Зроїти бджіл.*

ЗРОЇ́ТИСЯ, ї́ться, *док.* 1. Док. до **рої́тися** 1, 2. *Бджолині сім'ї четвертої дослідної групи, які були допущені до роїння, зроїлися 22 та 23 травня. Рої були поселені в нові вулики* (з наук. літ.); *Бджолосім'ї, які зроїлися, на період головного медозбору мають меншу силу* (з навч. літ.); *Басмачі вкруг Енвера зроїлись, мов рій — Дві години круг нього клубочився бій* (Л. Первомайський).

2. Почати роїтися (у 2 знач.). *Над варенням, що розлив Василько на столі, зроїлися мухи* (із журн.); *У світлі вуличних ліхтарів зроїлися міріади сніжинок* (з газ.).

3. *перен.* Почати роїтися (у 3 знач.). *Які думки зроїлися в Багряного, коли він читав ці рядки, можемо тільки здогадуватись. А втім, ідея "своєї шляхти", тобто .. національної еліти, хіба ж була йому чужа?* (О. Шугай).

ЗРОМАНТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зромантизува́ти.** *Якщо вірити напівлегендарній і явно зромантизованій розповіді Нестора-Літописця, князь Олег, очолюючи досить потужний флот, наблизився до бухти Золотого Рогу, що омивала візантійську столицю* (з наук. літ.); *Образ Богдана Хмельницького, що постає зі сторінок історичних творів Івана Нечуя-Левицького та Михайла Старицького, досить зромантизований авторами* (з навч. літ.); // **зромантизо́вано,** *безос. пред. Образи ватажків Залізняка й Гонти в поемі Тараса Шевченка "Гайдамаки" зромантизовано: вони здатні пожертвувати найдорожчим заради захисту рідної країни* (з наук. літ.).

ЗРОМАНТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **романтизува́ти.** *В оповіданні "Дорогою ціною" Михайло Коцюбинський зромантизував не лише своїх героїв, а й усі пригоди, що з ними відбулися* (з наук. літ.); *Змальовані в поезії образи вічної дороги, стежки, шляху до вищих поривань є спробою зромантизувати найвище людське почуття в класичних традиціях європейської любовної лірики* (з наук. літ.).

ЗРО́НЕНИЙ, а, е, *поет.* Дієпр. пас. до **зрони́ти.** *Лежить збоку пишно не знята списом, золотом не скуплена, крівцею не скупана, не зранена, не зронена шапка-корона* (І. Калинець); *Землю встеляє багряне, жовте листя, зронене деревами* (з газ.); *Ситник почув од князя ім'я "Сивоок", випадково зронене ім'я, що нагадало колишньому медовару незагоєну образу* (П. Загребельний); *Давно, літ тому зо п'ять, чув байку, ті зронені слова про таємничий меч і думав, що вже геть забувся й за нього, й за своє колишнє бажання* (І. Білик).

ЗРОНИ́ТИ, оню́, о́ниш, *що, поет.* Док. до **рони́ти.** *Понад берегом ходила, В море перстень той зронила* (Л. Первомайський); *Витягав воду .. вервечкою акацієвою, до якої*

приковано гак, закручений, як вус, щоб цеберку в воду не зронити (Григір Тютюнник); // Опускати від утоми, переживань і т. ін. (голову, руки і т. ін.). *Вибіг* [Павло] *з інституту, сів на лаві під квітучою яблунею. Знесилено зронив руки на коліна* (М. Дашкієв); *Всю ніч серце Чіпки божевільно калатало в грудях, і тільки, коли ранкова прохолода торкнулася його рук, .. хлопець зронив голову на руки і заснув...* (Д. Білий); // Утратити (листя, пелюстки і т. ін.). *Не перед добром високе древо Зеленеє листя зронило* (Панас Мирний); *Пелюстки зронивши в ноги, Ждуть у зав'язі вони* [дерева] *Благодатної вологи з рук дозрілої весни* (М. Рильський); // *перен.* Сказати, промовити коротку репліку (перев. після мовчання). *— Не все втрачено, — легенько зронила дівчина* (І. Волошин); *Той, що бренькав на балалайці, лобатий з мрійними очима юнак, безнадійно зронив: — От якби хоч паршивенький струмент* (В. Речмедін).

(1) Зрони́ти сло́во — сказати, промовити. *Ой зронив тоді старий Святослав З уст своїх золоте слово* (Панас Мирний); **(2) Не зрони́ти ні (ані́, й) сло́ва (слове́чка, зву́ку)** — не промовити жодного слова, промовчати. *Так і дійшли вони до цегельні мовчки, не зронивши більше ні слова* (Л. Первомайський).

ЗРОНИ́ТИСЯ, о́ниться, *док., поет.* 1. Упасти, скотитися (перев. про сльози). *Жоден стогін, жодне ридання не вразило завзятців, і хіба-но крадькома, на чиїх-не-чиїх чорних, молодих, променистих очах набігла була сльоза неслухняна, та й та зронилася безгучно на землю...* (М. Старицький); *О, скільки ран було На тім прекраснім тілі! Скільки сліз По стовбурі стрункому* [берези] *прокотилось, Аж поки не зронилася остання, Німого скону мовчазна сльоза!* (М. Рильський); *— Мамо, мамо, як мені тебе знайти? .. Знову зронилися на землю кришталики* [сльозинки], *і знову порожньо засвітилася перед нею стежка* (Валерій Шевчук).

2. *перен.* Пролунати, прозвучати (про слово, уривок мовлення). *Папський тлумач пошепки перекладав кожне Гатилове слово. Папа ж слухав, але з його вуст не зронилося жодне слово* (І. Білик).

ЗРОСИ́ТИ *див.* **зро́шувати.**

ЗРОСИ́ТИСЯ *див.* **зро́шуватися.**

ЗРОСІ́ЙЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зросі́йщити.** *Наприкінці 1991 року український народ, що за багато років призабув запорозьку вольницю, був зросійщений радянською владою, раптом сказав: "Будемо самостійними!"* (із журн.); // **зросі́йщено,** *безос. пред. Микола I створив окремий комітет, що мав завданням усунути на українських землях залишки місцевої культури. Було введено російську урядову мову в судах і зросійщено всі школи* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який зазнав зросійщення; зрусифікований. *Мої батьки опинилися на Кавказі .. серед російської і зросійщеної людності* (М. Грушевський); *Зросійщений маріупольський грек Путікос, предки якого під впливом українського оточення стали Будиками, нічим особливим не визначався* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗРОСІ́ЙЩЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **зросі́йщений** 2. *Незважаючи на значну зросійщеність сленгової лексики, із загального словника молоді активно починає виокремлюватися власне український сленг* (з наук. літ.); *Високий рівень мовної зросійщеності українців на сході та півдні країни призвів до негативних змін мовної структури населення певних адміністративних територій* (з навч. літ.).

ЗРОСІ́ЙЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зросі́йщити** і дія та стан за знач. **зросі́йщитися.** *Розстріли, табори й заслання не назвеш "легчайшими"* [найлегшими] *способами" зросійщення української людності* (Б. Антоненко-Давидович); *Наближалось 22 травня — день перевезення труни Шевченка на Україну, а в Програмі, за яку мене посадили, цей день оголошувався днем політичних акцій проти зросійщення України* (В. Рубан); *В поемі "У РА НА" автор* [Юрій Тарнавський] *уживає росіянізми (в лапках) як символ зросійщення України: "галстуки", "кандали", "стакани"* (В. Русанівський).

ЗРОСІ́ЙЩИТИ *див.* **зросі́йщувати.**

ЗРОСІ́ЙЩИТИСЯ *див.* **зросі́йщуватися.**

ЗРОСІ́ЙЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зросі́йщувати** і **зросі́йщуватися.** *Новітні механізми культурно-цивілізаційного зросійщування (естрада, телебачення, белетристика, глянцеві журнали тощо) знекорінюють українську націю* (з наук.-попул. літ.).

ЗРОСІ́ЙЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗРОСІ́ЙЩИТИ,** щу, щиш, *док., кого, що.* Змушувати переходити на російську мову, засвоювати російські звичаї, культуру і т. ін.; російщити, русифікувати. *Доки я не потрапив у Київ, я не мав поняття про те, що український народ таки насильно зросійщують* (В. Рубан); *Українці ніколи не зрікалися рідної мови, вони постійно дбали про її збагачення і вдосконалення, оберігали від злих нападників, котрі воліли її онімечити, ополячити чи зросійщити* (з наук. літ.).

ЗРОСІ́ЙЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЗРОСІ́ЙЩИТИСЯ,** щуся, щишся, *док.* 1. Переходити на російську мову, засвоювати російські звичаї, культуру і т. ін.; російщитися, русифікуватися. *Тисячі наших юнаків, у тому числі з сільських місцевостей, потрапляючи до військових частин, зросійщувалися* (із журн.); *Учитель запропонував учням поміркувати над питанням: чому галицькі українці не сполонізувалися і не зросійщилися?* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **зросі́йщувати.** *Насильно зросійщуватися.*

ЗРОСІ́ЙЩУВАЧ, а, *ч.* Той, хто здійснює зросійщення; русифікатор. *Світова тенденція мовного облаштування держав світу є цілковито протилежною тому, чого домагаються зросійщувачі України* (з наук. літ.); *Зросійщувачі добре тямлять: чим більше неукраїнської мови, тим менше самої України* (із журн.).

ЗРО́СЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **зрости́.** *Увійшов високий кремезний чоловік у сірій рештантській* [арештантській] *кусині, з чорною, в тюрмі зрослою, бородою* (Б. Грінченко); *Насаджений ще хлопчиком Васютою, сад прийняв молодих під високі крони вже зрослих дерев* (О. Полторацький); *Додалося й стаєнь, і воліниць, і кошар на вівці та кози, й клітей та зимників для зрослого господарства* (І. Білик); *Сам факт висунення Івана Франка на Нобелівську премію говорить про зрослий рівень національної свідомості тогочасного українського суспільства* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який зрісся. *Червоні лиця* [Івана] *надуті, очі, завжди підпухлі, блискали час до часу з-під чорних, посередині зрослих брів жовтими вогниками* (Л. Мартович); *В глибині садка, біля двох зрослих тополей* [тополь] *стоїть, обіпершись на високий білий мур, Дарина* (Л. Старицька-Черняхівська).

ЗРО́СЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість за знач. **зро́слий** 2. *Форма й розміри пелюсток, а також довжина та зрослість їхніх нігтиків є важливими діагностичними ознаками на різних таксономічних рівнях* (з наук. літ.); *В основі творчості Юлії Жемайте — любов до народу, уболівання за нього, зрослість із ним; її творам притаманні сувора правдивість і прозорливість* (з навч. літ.).

ЗРОСЛОПЕЛЮСТКО́ВИЙ, а, е, *бот.* 1. Який має зрослі пелюстки. *Зрослопелюсткові віночки краще захищають внутрішні частини квітки від несприятливих зовнішніх умов та більш пристосовані до перехресного запилення комахами* (з наук. літ.).

2. *у знач. ім.* **зрослопелюстко́ві,** вих, *мн.* Група родин покритонасінних дводольних рослин, для яких характерні зрослі (більш або менш повно чи частково) пелюстки віночка й листочки чашечки. *Рослини, що належать до підкласу зрослопелюсткових, рідко бувають анемофільними (вітрозапильними), а звичайно — ентомофільними (комахозапильними)* (з наук. літ.).

ЗРОСТА́ННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **зроста́ти.** *Чи це знову випливло на поверхню те, що він намагався в собі втопити, — бажання зажити спокійним життям, бавитися з дитинчам, стежити за його зростанням...* (М. Руденко); *Ранньої весни, коли запарує сизими димками лісова залежана земля, на заснулих бруньках дерев з'являться ледве помітні сліди зростання* (В. Бабляк); *Зростання прибутків пана Бжеського обіцяло пану пробощу з римською курією чималу користь* (З. Тулуб); *Семантичний розвиток лексики не завжди й не обов'язково супроводжується зростанням словника: він може відбуватися завдяки збільшенню кількості значень у слові* (В. Русанівський); *Горький ставив наголос на величезному значенні для зростання людської свідомості, для розквіту культури таких створених народом образів, як Прометей, доктор Фауст, Василиса Премудра тощо* (М. Рильський); *Особиста свобода, політико-правові гарантії людини в громадянському суспільстві, дійсна, а не уявна політична і соціальна рівновага стають запорукою економічного зростання країни* (з наук. літ.); *Процес інтелектуального і духовного зростання людини вкрай складний і суперечливий, він зумовлений багатьма чинниками* (з навч. літ.).

◊ **Хворо́ба ро́сту (зроста́ння)** *див.* **хворо́ба.**

ЗРОСТА́ННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **зроста́тися.** *У густому ялиновому лісі корені дерев зростаються. Зростання коренів дерев і зімкнутість їхніх крон підвищують вітростійкість рослин* (з навч. літ.).

ЗРОСТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗРОСТИ́,** ту́, те́ш; *мин. ч.* зріс, зросла́, ло́; *док.* 1. Ставати більшим, вищим, довшим у процесі росту; рости (у 1 знач.). *Будуть діти гратися й зростати, Будуть вільно тішитись малі* (В. Бичко); *Ми посадим в полі тополі — Хай вони зростають поволі* (П. Воронько); *Зростає орел над стрімким гранітом, А соловей кубельце в'є В кущі калиновім Під білим цвітом* (П. Дорошко); *— Дев'ятий рік почала я від Великодня, — каже, — а що я, кажіть, яка? Чи велико зросла, чи мало, чи так як треба?* (Марко Вовчок); // Ростучи, ставати дорослим; дорослішати. *Росли брати, зростали, та не були друзями* (М. Коцюбинський); *А як зросла, дак і заміж її взято* (Ганна Барвінок); // *тільки док.* Досягти зрілості, стиглості (про злакові, плоди, дерева і т. ін.). *Літо видалось гаряче і сухе. Та хліба .. ніби під другим небом зросли — високі, колосисті* (І. Цюпа); *Зріс буряк важкий, хороший* (М. Познанська); // Рости в певних умовах; проводити дитячі роки в певному середовищі. *Вона зростала сиротою в далеких родичів* (Ірина Вільде); [Г а н н а:] *Хіба мені було з кого вибирати: у наймах зросла, з наймів і заміж пішла* (М. Кропивницький); *Марися мало знала город. Вона зросла на селі* (Б. Грінченко).

2. Збільшуватися в розмірах, об'ємі, кількості; рости (у 2 знач.); наростати. *З борців насміхалася доля, Зростала проте їх громада. Добробут народний та воля — То наша найперша засада* (П. Грабовський); *Сильніше подиха холод, зростають вали на морі* (М. Коцюбинський); *Зараз досить поволі, але постійно зростає новий підприємницький клас — українські фермери* (з наук. літ.); // Збільшуватися, підвищуватися (про рівень чого-небудь). *З новими нормами оподаткування ринок купівлі-продажу вторинного житла зросте, стане цивілізованішим, що буде вигідно і покупцям, і продавцям* (із журн.).

3. *перен.* Ставати сильнішим, інтенсивнішим; набувати вищого ступеня розвитку. *Приязнь зростала між нами, Приязнь братерня — не більше* (П. Грабовський); [Т е о ф і л:] *Ми завтра йдем на суд останній.* [Л ю ц і й *(крізь гомін, що зростає):*] *Завтра удосвіта... вночі... Через годину!* (Леся Українка); *Зростає вітер, доганяє хвилю, — Не дожене* (М. Рильський); *Наша повага до симпатичного Василя з кожним днем зростала, ми його дуже полюбили* (О. Ковінька); *Зростає науково-теоретичний рівень критичних та літературознавчих досліджень* (з навч. літ.); *В цей ранок тривога в старовірському селі зросла до краю* (О. Довженко); // Ставати значнішим, більшим, вищим. *Шевченкова слава все більше та більше зростала* (Панас Мирний); *На книжки дедалі більше зростає попит* (О. Іваненко); // *у що, до чого.* Завдяки посиленому розвиткові певних якостей перетворюватися на щось інше; переростати. *Зміст п'єси, окремих подій переходив із уст в уста, змінявся, розвивавсь та зростав у легенду* (М. Коцюбинський); *І сміливість зроста до героїзму, а відданість — до самозабуття* (Н. Забіла).

4. *перен.* Набувати досвіду, уміння, певних знань, поглиблювати свій світогляд; рости (у 3 знач.). *І нам у роботі, щоб далі зростати, Прийдеться ще декому й перцю давати. Прийдеться давати зазнайкам, чинушам, Сухим бюрократам, зачерствілим душам* (С. Олійник); // *на кого, ким.* Набуваючи професійності, ставати ким-небудь. *— Я не знав, що мій учень поетом, українським поетом зросте...* (В. Сосюра); // *на чому.* Виховувати, формувати свої погляди, смаки і т. ін. під впливом кого-, чого-небудь. *На драматургії М. П. Старицького, М. Л. Кропивницького, І. К. Тобілевича виховувались і зростали цілі акторські покоління* (з мемуарної літ.); [А н т о н і о:] *Ви — пуританин, ви зросли на текстах, а притчу про таланти і забули!* (Леся Українка).

5. *перен.* Досягати вищого ступеня розвитку. *Якщо в епоху Відродження з'являлася й економічно зростала нова європейська держава, то, на думку вчених, знаряддям цього часто-густо була війна* (з наук. літ.); *І коли наше слово зросте й зміцніє, коли наша література займе почесне місце поруч з літературами інших народів .. — тоді, спогадуючи перших робітників, що працювали на невправленому, дикому ще ґрунті, українці певне спогадають добрим словом Ваше* [Михайла Старицького] *імення* (Леся Українка).

6. З'являтися ростучи; виростати. *Зростали плоди дивовижних форм, прекрасних, щедрих в своїй різноманітності* (О. Довженко); — *Ой, коли ж ти справді вірная дівчина, Буде з тебе на могилі хороша калина .. Ой, ще ж над миленьким не зросла й травиця, Як вже стала калиною мила-жалібниця* (Леся Українка); // Будуватися, з'являтися, поставати де-небудь (про споруди, міста і т. ін.). *У нас зроста Скрізь за будовою будова* (П. Дорошко); // *рідко.* З'являтися, поставати де-небудь, перед кимсь. *Огні блискучі згасли вмиг* [вмить]. *Як загукало громом; Ніхто доглянути не міг, Що з гостем .. Якась примара мовчазна Зросла на його місці* (П. Грабовський).

(1) Зроста́ти ро́зумом — ставати розумнішим. [Н а д е ж д а:] *Якщо ви вже домізкувались до того, що грамота — розумові очі, то навчу* [читати] .. *Хто чита, той і розумом зроста* (М. Кропивницький).

ЗРОСТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗРОСТИ́СЯ,** ту́ся, те́шся; *мин. ч.* зрі́сся, зросла́ся, ло́ся; *док.* 1. З'єднуватися в процесі росту, утворюючи одне ціле. *Ой у полі дві тополі докупи зрослися* (П. Чубинський); // Поновлювати свою цілісність у процесі загоювання (про зламану кістку, краї рани і т. ін.). *Рана майже не боліла. Балика добре перев'язав її, покривши м'якушкою хліба і павутинням та загорнувши плече кленовою корою, щоб швидше зросталися кістки* (З. Тулуб); — *Можеш мені повірити, що в юності як ніколи сильні захисні механізми. Усі переломи зростаються надзвичайно швидко* (Ю. Андрухович); *Колись парубки .. розсікли йому навпіл губу. Губа зрослася, але тонюсінький, як ниточка, рівчачок все рівно розділяв її на дві половини* (Григорій Тютюнник); // Бути з'єднаним на переніссі (про брови). *При світлі забіліло в Мини широке лице, зачорніли товсті брови, котрі зрослись докупи на переніссі, неначе од виска до виска йшов дугою молодий місяць* (І. Нечуй-Левицький); *Світлі брови, що майже зрослися над невеликим тонким носом з ледь помітним горбочком, робили обличчя не суворим, а уважним* (С. Голованівський).

2. *перен.* Ставати нерозривно з'єднаним, пов'язаним з ким-, чим-небудь, невіддільним від когось, чогось. *В тишині, що зросталася з темнотою, здавалися гори з своїми темними безмежними лісами пристановищем для стоїчного спокою* (О. Кобилянська); *Григор Лобода — це ім'я низового вояка, бойова путь якого щільно зросталася з мрією життя і викликала заздрість багатьох батьків та синів Подніпров'я та Побужжя* (Іван Ле); *Злітаючи в небо, він зростається з машиною в єдину живу істоту* (А. Трипільський); *Пани і панщина у всьому Зрослись, здавалось, нерозлучно* (І. Франко); — *Не знаєте, як усі мої думки зрослися нерозривно з Вами, — а мій характер не такої конституції, щоб я міг забути* (П. Колесник); // Звикати, прив'язуватися до кого-, чого-небудь; зріднюватися. *Він вперше почув всім тілом, що се обзивалась до нього його земля, що він з нею так зрісся, як з жінкою, з сином, з дочкою* (М. Коцюбинський); *Він так зрісся з Києвом, він так полюбив його, так знає його, як мало хто із нас, його товаришів, що й народилися, й вік звікували в Києві* (М. Рильський).

3. *розм., рідко.* Те саме, що **вихо́дити** 14. — *Підміниш мене, сину .. Поїду домовлюся, щоб завтра соляри в борг дали .. "Щось там у батька не зростається з тією солярою", — подумав хлопець* (із журн.).

ЗРОСТА́ЮЧИЙ, а, е. Який зростає (у 2–5 знач.). *Почувся незвичний для хутірських людей зростаючий гуркіт двигунів* (М. Циба); *В умовах зростаючого дефіциту води чисті прісні води є цінним стратегічним ресурсом* (з наук.-попул. літ.); — *Видиш, Саво, видиш? — кликнула Марійка зі зростаючим зворушенням* (О. Кобилянська).

ЗРОСТИ́ *див.* **зроста́ти.**

ЗРОСТИ́СЯ *див.* **зроста́тися.**

ЗРОСТИ́ТИ[1] *див.* **зро́щувати**[1].

ЗРОСТИ́ТИ[2] *див.* **зро́щувати**[2].

ЗРОСТОВИ́Й а, е. Прикм. до **зріст** 2. *Стіл учнівський зростовий.*

ЗРО́СТОК, тка, *ч.* Утворення, що виникає внаслідок зрощення плодів, кристалів і т. ін. *Помережений агат складається із зернистого кварцу, окремі кристали та зростки якого вкриті волокнистим халцедоном* (з наук. літ.); *У спеціальних вапнякових залозах стравоходу дощових черв'яків виробляються зростки кристаликів карбонату кальцію, які нейтралізують шкідливі кислоти* (з навч. літ.).

ЗРО́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зроси́ти.** *Стріли його люди, спинили, білий, зрошений сльозами ревними, труситься весь...* (Марко Вовчок); *Шкапина .. теж мучилася не менше селянина, добуваючи йому і його дітям чорний, сиріпкою згірчений і потом зрошений хліб* (М. Стельмах); *Поголений, підстрижений і зрошений одеколоном клієнт підводиться з перукарського крісла* (із журн.); *Зрошені дезінфікувальними розчинами приміщення дитячих закладів перед експлуатацією ретельно провітрюються* (з навч. літ.); *Зрошені ґрунти ущільнюються, швидше й більше заростають бур'янами, ніж незрошувані, тому обробляти їх необхідно частіше та глибше* (з наук. літ.); // **зро́шено,** *безос. пред. Рясною кров'ю побратимів наших зрошено цю землю* (із журн.); *Сади було зрошено за допомогою дрібних місцевих зрошувальних систем* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який зросився. *Два парубки і дівчина пішли зрошеною луговою стежкою* (Л. Дмитерко).

ЗРО́ШЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зроси́ти.** *На обов'язку* [міраба] *було слідкувати за правильним зрошенням полів і порядком користування водою* (П. Загребельний); — *Ідея штучного зрошення для нашого краю особливо важлива, бо сонця в нас скільки хочете, але сонце наше посушне* (Ю. Смолич).

2. Стан за знач. **зроси́ти.** *Надмірне зрошення ґрунту призводить до зміни водного режиму, хімічного складу та рівня розміщення підґрунтових вод* (з наук. літ.).

Поля́ зро́шення *див.* **по́ле.**

△ **(1) Лима́нне зро́шення** — зволоження ґрунту за допомогою снігозатримання. *Лиманне зрошення, яке забезпечує затримання поверхневих вод на верхніх елементах рельєфу, є одночасно і протиерозійним заходом* (з наук. літ.); **(2) Підґрунтове́ зро́шення** — зрошення земель подаванням води безпосередньо до зони ґрунту, де міститься коріння рослин. *В Україні підґрунтове зрошення використовують у деяких районах південних областей. У світі широко застосовують у Нідерландах, Австрії і т. ін.* (з наук. літ.); **(3) Традиці́йне (шту́чне) зро́шення** — поливання борозен водою, що подається помпою з водного об'єкта. *Штучне зрошення ґрунту застосовується для одержання високих і стійких урожаїв сільськогосподарських культур* (з навч. літ.).

ЗРО́ШУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для зрошування. — *А тепер, дівчата, напувайте його* [Ониська Артемовича]

досхочу, — гукав жінкам, що працювали на зрошувальній системі. — Давайте йому дніпрової, свіженької, він це любить... (О. Гончар); *Для профілактики іригаційної ерозії було запропоновано змінювати поздовжні нахили зрошувальних каналів і поливних борозен* (з наук. літ.).

ЗРО́ШУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зро́шувати.** *Прямуючи то розкішними, щедро зрошуваними пасовищами, то каменистими безводними дорогами, він дійшов до Куперс-Крику* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Матеріали обстеження Сіверського Дінця дозволили виявити представників різних видів водоростей на постійно зрошуваній струмками води поверхні бетонованого відкосу греблі* (з наук. літ.); *Середньорічна врожайність картоплі на зрошуваних землях (порівняно з урожайністю на незрошуваних) майже в 1,2 раза вища* (з наук. літ.); *Щоб знезаражувальний розчин потрапляв рівномірно, зрошувані ним матраци ретельно розкладають на рівній поверхні* (з навч. літ.).

△ **Зро́шуване землеро́бство** *див.* **землеро́бство.**

ЗРО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зро́шувати.** *Забавку й естетичну окрасу — водограї — було механізовано й раціонально використано для зрошування* (Ю. Смолич); *Для проведення високодисперсного зрошування використовують аерозольні генератори* (з навч. літ.); *Розвиток землеробства у Месопотамії базувався на штучному зрошуванні земель* (з наук.-попул. літ.).

ЗРО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗРОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш, *док.* 1. *кого, що.* Укривати краплинами, бризками; зволожувати. *Батарея мусить пройти через залізницю, щоб потім прикривати своїм вогнем кораблі. Треба! І люди падали, кров зрошувала сиру землю, застигала на рейках, шпалах...* (П. Автомонов); *Мама зросила геть-чисто одну хусточку слізьми* (Леся Українка); *У кінці травня скупий дощик зросив пересохлу землю, та не промочив її* (К. Гордієнко); *З фляги він пригубив Води краплину, щоб зросить язик* (М. Бажан); // Виступати краплинами на обличчі, тілі людини (про піт). *Піт зрошував її кругле обличчя, і вона раз по раз витиралася рушником, мов після лазні* (А. Дімаров); *В цю мить йому мимохіть згадалася жахлива катастрофа.., і холодний піт рясними краплинками зросив його чоло* (Г. Коцюба); // *безос. Андрія Васильовича зросило холодним потом, і він навіть мусив спинитися на мить — затремтіли ноги* (Ю. Смолич); // *спец.* Збризкувати, змочувати струменями рідини для лікування або дезінфекції. *Для дезінфекції сміттєві баки потрібно систематично зрошувати ззовні та зсередини розчином хлорного вапна* (з навч. літ.).

2. *що.* Насичувати землю вологою, створюючи сприятливі умови для росту рослин. *Упадаючи голосно з гір дев'ятьма течіями, В море спішить* [річка], *і рокоче, і зрошує луки родючі* (М. Зеров); // Обводнювати якусь територію, ділянку, здійснюючи спеціальні заходи (будуючи канали, греблі і т. ін.). *Будемо зрошувати* [сад]: *вода близько, весь острів оповитий живою водою, дніпровськими текучими рукавами. Запряжемо науку, підпряжемо техніку, кохатимем кожне дерево* (О. Гончар); — *Товариство! Я бачу, що на наших ланах дуже сухо. Це нікуди не годиться — треба їх зросити* (М. Івченко).

◊ **(1) Зро́шувати / зроси́ти [своі́м] по́том зе́млю** — важко працювати, затрачувати чимало зусиль, праці, обробляючи землю. *Чоловік подався за океан, а мама влітку зрошували потом людську ниву, а взимку ночі просиджували за куделею в чужій хаті* (із журн.); *Виріс* [Оленчук] *на цій землі, зросив її своїм потом і вважає себе законним господарем цього краю* (О. Гончар); **(2) Зро́шувати / зроси́ти (скропи́ти) [вла́сною (своє́ю)] кро́в'ю зе́млю (шлях)** — бути пораненим або вбитим у боротьбі з ким-, чим-небудь. *Один за одним падали яничари, зрошуючи кров'ю кам'яні плити сходів, дико кричали турецькі аги й татарські мурзи* (В. Малик); *Хоч химерні були ті юнацькі мрії, а тепер двадцятишестирічному Максиму, котрий сьорбнув і лиха, і кривди, власною кров'ю зросив рідну землю, вони видалися звабними* (Н. Рибак); *Ми йшли по кинутих полях і вперто з боєм виступали, скропили кров'ю зимний шлях, але чужинця не благали* (М. Упеник).

ЗРО́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗРОСИ́ТИСЯ,** ошу́ся, о́сишся, *док.* 1. Укриваючись краплинами, бризками чого-небудь, ставати вологим; зволожуватися (у 1 знач.). *Вона не плаче, тільки губи міцно стулені та блідий лоб зрошується дрібненьким холодним потом* (В. Малик); — *Ти життя моє знаєш? У мене кожна зернина мозолем зароблена, кожна билина моїм потом зросилася* (М. Стельмах); *Дощ сипав і сипав, а він уже коцюбнув. Потягло подувом, і лице його зросилося* (Валерій Шевчук).

2. *тільки недок.* Пас. до **зро́шувати.** *Південноболгарська низовина зрошується річкою Марицою* (з навч. літ.); *Для забезпечення надійного контакту між знезаражувальним розчином і збудниками інфекцій оброблювана поверхня зрошується рівномірно* (із журн.); *Вільних земель, які б зрошувалися, звісна річ, не було, а було "нестримне бажання, непереборна рішучість .. добитися влаштування бодай кількох поселень"* (Є. Гуцало).

ЗРО́ШУВАЧ, а, *ч.* 1. Штучне або природне водоймище, за допомогою якого зрошують сільськогосподарські землі. *У великих іригаційних системах вода в зрошувачі надходить самопливом або подається насосами, а довжина магістральних каналів нерідко сягає декількох сотень кілометрів* (з наук. літ.).

2. Спеціальний пристрій, механізм, прилад, признач. для зрошування. *Для захисту трансформаторів зрошувачі рекомендується встановлювати не менш ніж у два яруси* (з наук. літ.); *При виборі зрошувача необхідно враховувати такі його особливості: легкість монтажу, міцність, термін використання, доступність обслуговування* (з навч. літ.).

ЗРО́ЩЕНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **зрости́ти[1].** *Сідав писати. Народжувалась велика розповідь про лиху долю людини, зрощеної серед ланів зеленокрилих, купаної у бризках щедрого сонця* (І. Пільгук); *Хіба можна їсти хліб, зрощений на чужій крові?!* (Ю. Мушкетик); // **зро́щено,** *безос. пред. Цією роботящою рукою І колос зрощено, і зведено твій дім!* (В. Бичко).

ЗРО́ЩЕНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **зрости́ти[2].** *Лук було виготовлено з кількох дерев'яних і кістяних деталей, зрощених риб'ячим клеєм* (з газ.).

ЗРО́ЩЕНИЙ[3], а, е. Який зрісся. *Брови її високі і зрощені в'юнкою чорною гадючкою на чолі білому чорніли, — щось недобре віщували* (Марко Вовчок); *Всі стародавні, з поселень розвинуті міста ідеально зрощені з ландшафтом* (О. Забужко); *Із часів Київської Русі культура, мораль, побутова традиція нашого народу щільно зрощені з релігією* (з наук. літ.); *Зрощена з адміністрацією олігархія є перепоною і для вільного ринку, і для громадянського суспільства, а отже й демократії* (з публіц. літ.).

ЗРО́ЩЕННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **зрости́ся.** *Зрощення коренів дерев різних видів, тобто конкурентних, трапляється дуже рідко* (з наук.-попул. літ.); *Ультразвуковий метод діагностики дає змогу точно встановити ступінь зрощення кісток* (із журн.); *Оригінальний прийом зрощення двох семантично далеких фразеологізмів застосовує П. Загребельний у романі "Переходимо до любові"* (В. Русанівський); *Ніколи я не був так близько із землею, з кожною бадилиною, і був самим собою, пам'ятаючи, що ніхто інший, а тільки Ольга відкрила мені тайну зрощення із землею* (Р. Федорів).

2. Те, що зрослося. *Метафоричні описи в морській прозі Дж. Конрада — це зрощення різних стилістичних засобів, які створюють цілий художньо-образний комплекс* (з наук. літ.).

△ **(1) Фразеологі́чне зро́щення,** *лінгв.* — стійке сполучення слів, що виступає в мові як єдиний неподільний на складові частини вислів. *Основною ознакою фразеологічного зрощення є його семантична неподільність, воно являє собою семантичну одиницю, однорідну зі словом* (з наук. літ.); *Фразеологічні зрощення називають ще ідіомами, під якими розуміють фразеологізми з повною втратою внутрішньої форми* (з навч. літ.).

ЗРО́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зро́щувати**[2]. *Пліній стверджував, що нафта зупиняє кровотечі, у вигляді мазі виліковує катаракти, подагру, сприяє зрощуванню м'язових тканин* (з наук.-попул. літ.); *Перед зрощуванням обірвані проводи обов'язково потрібно добре зачистити* (із журн.).

ЗРО́ЩУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **ЗРОСТИ́ТИ,** ощу́, ости́ш, *док., кого, що і без прям. дод.* Доглядаючи, створюючи потрібні умови, забезпечувати ріст або розвиток кого-, чого-небудь; вирощувати. *Ми полювали, а вони зрощували пшеницю й маїс* (І. Кулик); — *Дружбу треба берегти. Не той мудрий, хто дерево ломить, а той, хто його зрощує* (І. Пільгук); *Садочок собі зростив; в тому садкові понасаджував аґрусу та порічок на грядках* (Марко Вовчок); *Лишилася у діда єдина внука Настя; він сам її вигодував і зростив* (О. Кониський); // Будучи придатною, доброю основою, сприяти ростові, розвиткові кого-, чого-небудь. *Все, чим він пишається й цінить у собі, його розум, смак і культура, навіть його ідеї, — все згодували, усе зростили отсі лани* (М. Коцюбинський); *О дубе, дубе, хто тобі дав сили Устояти проти вітрів і злив? Мабуть, земля, яка тебе зростила, Мабуть, народ, який тебе садив* (Л. Забашта); // *перен.* Докладаючи багато зусиль, енергії, створювати що-небудь. *Не жаліючи рук, не помічаючи поту, селяни зрощували золотий дощ, який, щоправда, здебільшого перепадав у скрині магнатів, але і стріхи також не обходив* (Г. Колісник); [Микита:] *Не те чеснота, лиш би книги чтить, А щоб од книг зерно добра й любові В своїй душі посіяти й зростить* (І. Кочерга); // *перен.* Дбайливо виховувати, прищеплюючи певні навики, погляди і т. ін. — *Вони* [старики] *тобі молоде плем'я зрощують у звичаї, як то з віків бувало!* (Г. Колісник).

ЗРО́ЩУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **ЗРОСТИ́ТИ,** ощу́, ости́ш, *док., що.* 1. Приживляти відокремлену тканину організму, кістку. *У народних казках мертва вода зрощує й гоїть порубане-посічене тіло героя* (О. Забужко); *Ми продезінфікуємо рану ззовні і зсередини, потім ти повільно руйнуватимеш стрілу, а я тим часом буду зрощувати розірвані тканини й судини...* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *спец.* Зв'язуючи, зварюючи і т. ін. кінці або краї чого-небудь, з'єднувати. *Слюсар він був хороший — металеві троси, наприклад, зрощував, сплітав краще за всіх* (О. Ільченко); *Найтрудніше зрощувати сталеві кінці, саме тоді руки в крові...* (О. Гончар).

ЗРО́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок., спец.* Пас. до **зро́щувати**[2] 2. *Самородки ультразолота майже вмить розплющувалися під частими ударами електричного молотка і перетворювалися на .. млинці неправильної форми .. Окремі такі млинці, складені краями, під ударами молотка легко зрощувалися* (В. Владко); * Образно. *Траса перетинає зону суцільних мегаполісів, де одне місто ще не кінчилось, а вже починається друге, це переходить в інше, зрощується з ним* (О. Гончар).

ЗРУБ, у, *ч.* 1. *у сполуч. з прийм.* на. Дія за знач. **зру́бувати, зруба́ти** 1. — *На зруб я продала Троянцям .. Дубків і сосен строїть* [будувати] *флот* (І. Котляревський); *Польські пани, наче прочуваючи, що їм недовго панувати, продали цей прекрасний ліс на зруб* (В. Гжицький).

2. Місце, по якому зрубали або розрубали дерево. *В землянках було тепло, затишно, пахло ароматною смолою, що, як сльоза, виступала на зрубах дерева* (М. Шеремет).

3. Місце, де був вирубаний ліс. *Давніше тут стояв великий сосновий ліс, але .. пани вирубали його так чисто і раціонально, що зруб висох і з-під здертого дерна виступив рідкий пісок* (І. Франко); *Наступило літо .. На зрубі за селом рясніло від суниць* (Ірина Вільде); *Облиті полум'ям хмари рвано, кошлато звисали над смутою потемнілих плавневих лісів, над пустинними пенькуватими зрубами, навіваючи якусь неясну тривогу* (О. Гончар).

4. Спосіб зведення стін будинків або інших споруд з колод чи брусів, що їх укладають горизонтальними рядами, а в кутах і місцях перетину з'єднують врубками. *Тихими вулицями юрмилися дерев'яні, у зруб, хати* (В. Земляк); *Кілька будиночків, таких як у Криворівні чи Жаб'єму, — необмазаних, складених у зруб, — розбрелися крутуватим підгір'ям* (М. Олійник); *Від Києва до Новгорода Великого дерев'яний зруб широко вживався для будування житла, господарських, культових та досить складних оборонних споруд* (з наук. літ.); // Будь-яка споруда, побудована таким способом. *Косінський з Ничипором оглядали п'ятківські фортеці. Високі земляні вали в дубових зрубах, а за ними — глибокі, непролазні сніги в ровах* (Іван Ле); *Врозтіч по схилах чорніли селянські зруби* (Н. Рибак); *Будинок ставлять теслярі — дубовий роблять зруб* (Н. Забіла); *Дотовпившись, нарешті, до дерев'яного цебра, що стояв на зрубі колодязя, Духнович напився свіжої холодної води і ніби поздоровшав одразу* (О. Гончар); *Основою житлових будівель на Поліссі був чотирикутний зруб — кліть. Він виділявся в житлі своїми розмірами, зводився з кращого матеріалу* (з наук. літ.).

ЗРУ́БАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зруба́ти.** *Ліс великий, то не скоро помітиш кожне зрубане дерево* (Б. Грінченко); *Повітря пахло розквітлими садами, молодими прісноватими травами, зігрітою землею; біля них сумовито повівала гіркуватим настоєм підіпріла кора недавно зрубаного дерева* (І. Білик); *Кожний зрубаний Тиховичем виноградник накладав вагу на його сумління* (М. Коцюбинський); *Господар на землі своїй, Народ посадить ліс новий На місці зрубаного лісу* (М. Рильський); *Зрубаний лід;* // **зру́бано,** *безос. пред. Сотні дубів, лип і кленини в кілька обхватів зрубано* (О. Стороженко).

ЗРУБА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зруба́ти.** *У шумерів на кожне плодове дерево в момент його посадки заводилася відповідна табличка, в якій щорічно фіксувалася кількість плодів, а також факт зрубання* (з наук. літ.); *Після видалення пошкодженої плитки проводиться зрубання розчину з країв сусідніх плиток та очищення вирубаних місць* (з навч. літ.).

ЗРУБА́ТИ *див.* **зру́бувати.**

ЗРУБИ́ТИ, ублю́, у́биш; *мн.* зру́блять; *док., що, рідко.* Побудувати з колод, брусів (про яку-небудь споруду). *Зрубив хату* (Сл. Б. Грінченка).

ЗРУ́БЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. до **зруби́ти.** *Убога садиба смердівська .. Стоїть хата, з дерева зрублена, тут же під одним дахом кліть — повітка для худоби* (А. Хижняк); // **зру́блено,** *безос. пред. Завирувала робота — і протягом місяця будинок було зрублено* (із журн.).

ЗРУ́БНИЙ, а, е. Те саме, що **зру́бовий.** *Житла X–XI ст. були заглиблені в нижній частині в ґрунт, зі стінами зрубної конструкції* (з наук. літ.).

△ (1) **Зру́бна культу́рно-істори́чна спі́льність** — спільність археологічних культур пізнього бронзового віку (XVIII–XII ст. до н. е.), поширена на південному сході Європи між Дністром та Уралом. *Пам'ятки зрубної культурно-історичної спільності представлені селищами, курганними та ґрунтовими могильниками, скарбами бронзових виробів і зливків та ін.* (з наук. літ.); *Зрубна культурно-історична спільність отримала свою назву завдяки конструктивним особливостям поховальних споруд* (з наук.-попул. літ.).

ЗРУ́БОВИЙ, а, е. Прикм. до **зруб** 4. *Зрубові конструкції поширені у Фінляндії, Швейцарії, Швеції та інших північних країнах* (з навч. літ.); *Будівельна компанія "Екобуд" пропонує послуги з проектування, зведення та реалізації зрубових споруджень усіх видів* (з мови реклами).

ЗРУ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зру́бувати.** — *Рубайте самі, що Бог сотворив..! — відповів один з ненавистю на поклик помагати при зрубуванні дерев* (О. Кобилянська); *Дефекти цементної стяжки усувають шляхом зрубування затверділих нерівностей або накладанням нового шару розчину* (з навч. літ.).

ЗРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗРУБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* 1. Рубаючи, відокремлювати що-небудь від основи. *Ледачіші дівчата тільки вершки зрубували, Оксана ж ні в чому не любила неправди й сапувала як слід, чисто* (Л. Яновська); *Він, патраючи щойно зарізаного білого гусака, сікачем зрубав з тушки ліве крило* (О. Ільченко); *На заході сонця Омелько встиг зрубати два тонких деревця* (Ю. Логвин); // Рубаючи, знищувати; вирубувати. *Ми зрубуємо кущі, палимо їх* (М. Коцюбинський); *Молоді пагінці вперто пнулися вгору — господар не встигав їх зрубувати* (В. Малик); [К и л и н а:] *Та я б і цілий ліс продати рада ..* [Л у к а ш:] *Ти кажеш продати ліс... зрубати...* (Леся Українка); — *Оті ліси маєш зрубати, землю перекопати, засіяти пшеницею* (А. Калин); * Образно. *Турки хотіли зрубати відвагу захисників фортеці, намагалися залякати їх* (Ю. Мушкетик).

2. Видаляти з поверхні що-небудь, ударяючи сокирою або іншим гострим предметом. *На колодязях спалахували при місяці льодяні зализні. Вони були міцні і тверді, мов криця, і коли господар зрубував їх, то з-під сокири при кожному ударі порскали іскри* (Григорій Тютюнник).

ЗРУ́БУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **зру́бувати.** *Усяке ж дерево, що доброго плоду не родить, зрубується та в огонь укидається* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Для виробництва тонни звичайного паперу зрубуються 20 дерев* (з навч. літ.); *Старий гвинт, який не викручується, видаляється в такий спосіб: головка гвинта зрубується зубилом, а різьбова частина висвердлюється* (із журн.).

ЗРУДІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зруді́ти.** *Оддаль кінський щавель, зруділий на сонці, куривсь брунатним димом, як похоронний факел* (М. Коцюбинський); *Де вітер на пустім дворі Жене, як змійку, пил зруділий, Де вдивлені в пекучі небосхили Сидять сивоголові шахтарі, .. Я був отам* (М. Бажан); *Вирвався з того кільця тільки Микола. Стрибав на одній нозі через присипане порошею зруділе поле між боліт* (Валерій Шевчук).

ЗРУДІ́ТИ, і́ю, і́єш. Док. до **руді́ти** 1. *Скоро осінь, скоро .. зрудіє, вивітриться по схилах чорнозем, крилами бабок стрекотітимуть на вітрі сухі кленові ключечки, дотліють берези* (Є. Пашковський).

ЗРУЙНО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зруйнува́ти.** *Хоч не зруйнована — руїна ся будова, З усіх кутків тут пустка виглядá* (Леся Українка); *Понівечені устої зруйнованих вибухами дніпровських мостів підносились над повіддю потворними голими кістяками* (О. Довженко); *Шлях поміж спаленими й зруйнованими селищами тягся десь там ген попад лугом* (І. Багряний); *Через прекрасних жінок киплять війни і падають в прах величні царства. Хіба Троя зруйнована не заради гордовитої красуні Єлени?* (О. Бердник); *Стіна, простягнута між дерев на декілька сот метрів, була зруйнована часом і корінням* (Д. Білий); // **зруйно́вано,** *безос. пред. Ось геть зруйновано фасадну стінку двоповерхового будиночка* (Є. Доломан); *Мінами зрита лежить дорога, Дім наш зруйновано вщент війною* (Л. Забашта).

2. *у знач. прикм.* Який зруйнувався (у 1 знач.). *Скелі .. були старому добре взнаки. Звались вони в мисливців Собором, бо нагадували зруйновану церкву* (І. Багряний); *Чимось кам'яним, громохким привалювала та обида його душу, засипала й хоронила її під уламками зруйнованих надій* (М. Руденко).

ЗРУЙНО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зруйно́ваний** 2. *Експресіоністичне мистецтво концентрує увагу навколо людських екзистенційних станів розгубленості, жаху, зруйнованості чітких орієнтирів* (з наук. літ.); *Зруйнованість системи спадковості передачі трудових навичок і досвіду в багатьох галузях суспільного виробництва негативно впливає на розвиток трудового потенціалу країни* (з навч. літ.).

ЗРУЙНО́ВНИЙ, а, е, *спец.* Який піддається руйнуванню. *Зруйновна конструкція.*

ЗРУЙНО́ВНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **зруйно́вний.** *Залежно від показника здатності пласта руйнуватися розрізняють сім категорій зруйновності* (з наук.-техн. літ.); *Крихкість при різанні та здатність вугілля до подрібнення є важливими характеристиками зруйновності вугільного пласта* (з навч. літ.).

ЗРУЙНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зруйнува́ти** і **зруйнува́тися.** *Кількадобовий марш бронетанкових частин Рибалка, Лелюшенка, Кравченка досяг своєї мети: Прагу було врятовано від зруйнування, а мешканців її — від загибелі* (О. Гончар); *Стояла тачанка на найвищому горбі — коло дзвіниці, що залишилася після зруйнування комнезамівцями церкви* (Г. Тарасюк); [З і н ь к о *(сам):*] *Розгардіяш пішов у нашій сім'ї! Куди не скинь оком, все пішло .. на зруйнування* (М. Кропивницький); *"Значні" та "незначні" порушення генетичної інформації означають не ступінь її фізичного зруйнування, а ступінь її функціонального вияву* (з наук. літ.).

ЗРУЙНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* 1. Док. до **руйнува́ти** 1; розламати, розбити і т. ін. [П а н а с:] *Мамо!.. Маруся не вмерла. Ми зараз виступаємо в степ, доженемо татар, вернемо бранців, зруйнуємо татарські городи, заберемо бранок з татарських базарів* (І. Нечуй-Левицький); *Дика війна зруйнувала добробут навіть центральних кварталів* (Д. Бузько); — *Біда .. Вода заливає млин. Зруйнує, не дай Боже, кригою, де будете молоти зерно?* (А. Шиян); — *Збудують інші будинки, храми й палаци, місце, де був Карфаген, посиплють сіллю, щоб .. земля ніколи не давала ні цвіту, ні плоду. Отак зруйнують Карфаген* (Г. Пагутяк); [Р о м а н ю к:] *Сьогодні оголошу, — кожного, хто до першого обробить гектар пропашних, премією поросям.* [К о в ш и к:] *Не заносся, Іване. Ферму зруйнуєш, і врожаю не буде* (О. Корнійчук); *Марта відвернулась розчарована: учора стільки думала над цим планом помсти, а Улянка все зруйнувала одним словом* (Є. Гуцало).

2. Док. до **руйнува́ти** 2; спустошити (перев. гнізда). *Кажіть усім замість "Драстуйте" "Боже тебе борони зруйнувати гніздо дикої качки!"* (Остап Вишня); *Визирнула вранці з вікна й перелякалася: на груші під іконами сидів той самий крук, що Майка його гніздо зруйнувала* (Люко Дашвар).

3. Док. до **руйнува́ти** 3. *Уражені картопляні бульби можна пізнати по чорно-сірих плямах, у яких шкірка легко відстає, бо нематода зруйнувала сполучну тканину між шкіркою і тканиною самої бульби* (з навч. літ.).

ЗРУЙНУВА́ТИСЯ, у́ється. 1. Док. до **руйнува́тися** 1. [Є г и п т я н и н:] *Переходи робити довші в них* [пірамідах], *та се дарма, — вони либонь тоді були б ще кращі і вже б не зруйнувалися ніколи* (Леся Українка); *Ми бачим, що речі розпастися можуть скоріше, Як народитися знову. І часто все те, що в колишні, Давноминулі часи зруйнувалося, звалищем стало* (М. Зеров); *Була в нас своя хатка, город, і ми собі господарювали, як могли. Жилося непогано. Брат почав уже ходити до школи. Почалася війна, і все зруйнувалось* (Гео Шкурупій); *Якщо рік, два, три на підприємства не надходитиме ця енергія, вони зруйнуються і заростуть бур'яном, а грошовими знаками можна буде розпалювати печі* (М. Руденко); — *Ви заражені радіацією, Лесю. Ваше тіло швидко зруйнується* (О. Бердник); // *перен., заст.* Розоритися. *Пан не зруйнується, як скількись кліток поля перелітує пустирем* (Сл. Б. Грінченка); [С о л о м о н:] *Пане милостивий .. Де взяти гроші? Ввесь я зруйнувався, Все рицарям допомагаючи, А жаден не платить* (І. Франко); — *Звичайно таку колиску купували в тих, хто забагатів чи, навпаки, зруйнувався, або ж обходилися без неї, — відповів Паганель* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

2. Док. до **руйнува́тися** 2. — *Є планети, значно молодші від нашої Землі. Цілком можливо, що ультразолото на них не встигло зруйнуватися* (В. Владко); *У твердому ж тілі розміщення атомів — чітко визначене, в нього стала кристалічна структура. І якщо в якому-небудь місці атоми надмірно "потісняться", то кристал зруйнується* (О. Бердник).

ЗРУСИФІКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зрусифікува́ти.** *Нещодавно в Севастополі, у центрі підвищення кваліфікації державних службовців, було відкрито канадсько-українську книгозбірню. Що й казати, подія досі небачена в украй зрусифікованому місті!* (з газ.); // **зрусифіко́вано,** *безос. пред. Наприкінці 50-х рр. XX ст. професійно-технічні школи і середньо-спеціальні навчальні заклади, за винятком культурно-освітніх і педагогічних, було майже цілковито зрусифіковано* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який зазнав русифікації, зрусифікувався. *Мене поселили в гуртожитку в кімнаті на п'ять осіб. У кімнаті жили три українці і зрусифікований німець* (з мемуарної літ.); *Зрусифіковані українці мають знати правду про причини того, що з ними сталося: вони жертви цілеспрямованого насильства, примусової русифікації згори* (з публіц. літ.).

ЗРУСИФІКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зрусифіко́ваний** 2. *Поразка визвольних змагань 1917–1921 рр. пояснюється недосформованістю українського суспільства, зрусифікованістю міст, неефективністю соціальної політики УНР та ін.* (з наук. літ.); *На думку психологів, через мовну, культурну, психологічну зрусифікованість значної частини населення українському суспільству бракує політичної волі протистояти зовнішній русифікації* (із журн.).

ЗРУСИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **русифікува́ти.** — *Так говорили наші предки задовго до приходу москалів на галицькі землі, які зрусифікували все, що лиш піддавалось русифікації* (Любко Дереш); *Уже до середини XIX ст. Києво-Могилянську академію, яка була тривалий час осередком української науки та культури, поступово зрусифікували й позбавили самобутності* (з наук. літ.).

ЗРУСИФІКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **русифікува́тися** 1. *Не зрусифікувалася* [мати], *можливо, тому, що звикла виділятися серед інших, а це стало одним із компонентів такого виокремлення* (Валерій Шевчук).

ЗРУЧНЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Пестл. до **зру́чни́й** 1; досить зручний (у 1 знач.). *Було собі двоє мишенят. Одного разу вони знайшли велетенську головку сиру, прогризли в ній тунель і всередині влаштували собі зручненьку нірку* (С. Андрухович); *Як незручно почуватимуть себе "обдаровані хлопчики", що шукають собі зручненького, з грошиками, затишку в українській літературі* (О. Гончар).

ЗРУЧНЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **зручне́нький.** — *Ой заходьте, гості дорогі, сідайте зручненько* (І. Карпа); *Сошенко з келихом у руці обійшов стіл .. Прийнявши від нього* [Зенона] *таріль із печеною куркою, зручненько вмостився* (Н. Околітенко).

ЗРУ́ЧНИ́Й, зру́чна́, зру́чне́. 1. Добре пристосований для чого-небудь, приємний у користуванні; вигідний. *Не буду хвалитися, але те тільки скажу, що люди кажуть: нема над мої ложки. І легкі, й зручні, й тривкі* (І. Франко); *Квітковський був симпатична людина, та й жив зовсім самостійно і мав зручну кватирю* [квартиру] (Б. Грінченко); *Моїй учительці від учня задумав я подарувать хорошу папку, дуже зручну, щоб наші зошити ховать* (Н. Забіла); *Виявляється, князь уже встиг побувати й там і вибрати зручне місце для зустрічі з ворогом* (І. Білик); // Який відповідає певним вимогам; придатний для кого-, чого-небудь. *Наступного дня, коли, нарешті, експедиція вирушила, дід поїхав попереду, вибираючи зручні для проходження місця* (О. Донченко); *Явка на Військовому спуску була особливо зручна. Стара інвалідка Юзефа держала тут притулок для бездомних моряків* (Ю. Смолич); — *Ви розумієте, Галю, яким зручним і корисним джерелом енергії міг би бути такий елемент, як інфрарадій?* (В. Владко).

2. Такий, як треба для здійснення чого-небудь; сприятливий. *Часом Алі пропускав зручний мент і тоді хапався за бік баркаса* (М. Коцюбинський); *Прудконога Зара вибирала*

зручні хвилини між сніданком і обідом і прибігала в тридцять третій барак (А. Хижняк); // Яким легко або ви́гідно скористатися. *Ївга Семенівна відчула, що зручнішої нагоди не буде, як оце зараз, щоб перевести розмову на ту тему, яка цілий день .. займала всі її помисли* (А. Головко); *По правді, доктор, певна річ, міг би завітати до весільного столу або до обходу, або після обходу, .. та обов'язок бути в лікарні був зручною зачіпкою, щоб відмовитись взагалі* (Ю. Смолич); *Я розробив цілком інший принцип польоту — простий і зручний. Він буде доступний кожному* (О. Бердник).

3. *рідко.* Який не потребує великих зусиль; легкий. *От я з домівки і пішов Де хліба зручного шукати, Та ось на старість і знайшов Роботу — бджілок доглядати* (Я. Щоголів); // Який не завдає клопоту, неприємностей; приємний. *Зробить* [Катерина] *по змозі своїх сил життя Теофілові безжурним та зручним, і не може бути, щоб він, хай за рік, хай пізніше, не зрозумів її добрих прикмет* (Ірина Вільде).

4. *розм.* Вправний, спритний. *Він, зручний і звиклий до гір, умів спинитись на краю кручі і знов обережно шукав підпори для ніг* (М. Коцюбинський); *Зручною озлобленою рукою пущений камінь вдарив прямо у висок, князь повалився* (Г. Хоткевич); // Який набув певних навичок, майстерності в чому-небудь. *А вже як вибрався на лови — чи то до курника, чи до комори, то не було смілішого, вигадливішого та зручнішого злодія над нього* [Лиса Микиту] (І. Франко); *Я в танцях далеко не такий зручний, як в орудуванню* [орудуванні] *пером* (О. Маковей); // Який здійснюється вправно, спритно. *Одним зручним скоком Соломія опинилась на березі* (М. Коцюбинський); *На тім ще не кінець, щоб зручний дать уклін, Ногою там крутнуть (це вміє не один, Не два!)* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

ЗРУ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Якість за знач. **зру́чни́й** 1; ви́гідність. *Голубенко перейшов на другий борт і сів, приємно відчувши велику зручність білих пароплавних крісел* (Г. Епік); *Каюта Кейта і Джейн знаходилася поруч із капітанською, тому отримати її було для Октавіана питанням не так зручності, як престижу* (О. Авраменко); *Зростання обсягів використання електронних платежів у мережі Інтернет зумовлене легкістю та зручністю їх використання* (з навч. літ.); // Можливість задоволення яких-небудь потреб. *Стоїш собі* [за грубою], *або хоч і присядь для зручності* (І. Микитенко); *Для зручності знаходження сузір'їв умовно сполучають їх найяскравіші зорі прямими лініями так, щоб вийшли прості геометричні фігури або схематичні рисунки* (з навч. літ.).

2. *перев. мн.* Те саме, що **виго́да** 2. *Гості пішли на відпочинок до приправлених їм зі всіма можливими зручностями келій* (Н. Королева); *На певний час довелося відмовитися* [Колінзові] *від багатьох зручностей столичного життя* (Н. Рибак); *Слуги приготували сніданок на маленьких столиках (полковник навіть в поході намагався жити з усіма зручностями і возив за собою меблі, особливо крісла, котрі він любив, та скрині для вбрання)* (В. Чемерис).

3. *розм.* Властивість за знач. **зру́чни́й** 4. *На своїх руках обертав він недужу, садовив її. Тра* [треба] *було неабиякої сили й зручності, щоб поратися коло неї* (М. Коцюбинський); *— Я сказала комплімент її зручності, а вона відповіла, що все шиє сама і собі і дітям* (Леся Українка).

ЗРУ́ЧНО, *присл.* 1. Так, що це задовольняє кого-небудь у певному відношенні; вигідно. *Григорій Григорович молодший зручно сидів у діда на руці* (Ю. Яновський); *Антон зручно вмостився на товстій деревині* (С. Чорнобривець); *Як вони зручно влаштувалися, ці хитрі, погані ховрахи! Вхід до нірки був просторий, стінки гладенькі, а коло нірок були невеличкі горбочки — їхні сторожові пости* (О. Іваненко).

2. *у знач. пред.* Ви́гідно, сприятливо. — *Коли не хочете платити, я вас пожену на панщину... Даю вам день — подумати, що для вас зручніше* (Панас Мирний); *Вона з сестрою думають перекладати .. Натурально, це їм найзручніше, бо знають аж 4 мови* (М. Коцюбинський); *— Під'їхати на метро вам зручно? — Зручно* (Ю. Мушкетик).

3. *у знач. пред.* Цілком доречно, пристойно. *Не роздумуючи, наскільки це буде зручно, Галина напередодні закінчення наради зайшла до Андрія Степановича на квартиру* (Б. Антоненко-Давидович); *—Добривечір, братику! — обіймає Варава Плачинду. — А в мене оце гості зібралися. — Може, незручно?.. — Саме зручно. У нас тільки свої* (М. Стельмах).

4. *розм.* Управно, спритно або вміло. *Врешті він підбіг до краю покрівлі і скочив униз зручно і легко, як кіт* (М. Коцюбинський); *Довге сивувате волосся зачісував* [князь] *так зручно, що його не здавалось дуже мало* (Леся Українка); *Гарячі сухі руки швидко й зручно розплутують дріт* (В. Козаченко).

ЗРУ́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зру́шити** 1, 2, 4. *Бряжчало намисто у молодиць на грудях, .. гриміли ослони, зрушені з місця* (М. Коцюбинський); *Вода збурена, каламутна, штормова хвиля з кожним ударом обвалює рихлий, зрушений ґрунт берега* (О. Гончар); *Ніби образ давно минулого відбився ген високо на хмарах, перетривав* [протривав] *там довгі сотні літ і тепер, зрушений дзвонами, злетів на землю* (Б. Лепкий); *Вранці вітер ущух, зрушені маси повітря застигли над долиною* (С. Скляренко); *Скелі, що стримували тиск верхньої частини урвища, впали, зрушені вибухом* (В. Владко); *Будь-яка матерія приховує в собі енергію, і немає великої різниці в тому, чи тебе загризе розлючений звір, чи розчавить зрушений з місця камінь* (В. Шкляр); // **зру́шено,** *безос. пред. Здіялось те ненароком; Зрушено все, що дрімало...* (П. Грабовський).

2. *у знач. прикм., заст.* Який відчуває велике хвилювання; схвильований. [Сербин:] *Повеселій же, повеселій — не будь такою зрушеною, а то по одному виду можна угледіти, що маєш щось на душі...* (С. Васильченко); *Посміхаючись, підійшов до Софії та Саньки, що, притулившись одна до одної, спершу були зрушені, а потім потроху почали всміхатись* (В. Винниченко); *Мирон Данилович відчував, що, після надмірного зусилля і страху в Горючому проваллі, він — якийсь душевно зрушений весь, мов збитий з життьового кореня і круга* (В. Барка); // Який виражає хвилювання. *— Є такі рани, які жадалось би і від себе самої сховати, а не то, що від миру, — зітхнула важко Орися, відвернувши від Катрі свій зрушений вид* (М. Старицький).

ЗРУ́ШЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зру́шити** і **зру́шитися.** *Вчинок Данила й Тосі Флегонт сприймав з романтичним піднесенням, вбачаючи в ньому ламання традицій та зрушення основ, як вияв пристрасної революційності* (Ю. Смолич); *Таку ось колотнечу, нестримне зрушення народу міг зняти по всій Україні навіть випадковий вогонь на будь-якій степовій хвигурі* [вишці] (О. Ільченко); *Для Перфецького став він* [потяг до Ади] *величезним емоційним сплеском і призвів до вельми відчутного душевного зрушення* (Ю. Андрухович); *Минають віки, тисячоліття. Минають цикли геологічних зрушень* (О. Бердник).

2. *перен.* Помітна зміна в чому-небудь у кращий бік; значний успіх. *Зрушення в хлібозаготівлях, що сталося в перші дні його* [Марка] *приїзду, не набрало відповідного розмаху, а, навпаки, щодня поволі вщухало* (І. Кириленко); *Начальник ще сміявся: настрій у нього, видно, був добрий, справи йдуть непогано, є значні зрушення* (С. Журахович); *Напередодні великих змін, великих зрушень людина завжди немов оновлюється і розквітає буйно усім найкращим і найвеличнішим* (Василь Шевчук); — *Нічого не змінилося. І водночас — є певні зрушення. Ми нарешті знайшли спільну мову, ба й спільні інтереси. Люди перестали чинити нам шкоду. Навпаки, поважають нас, радяться* (Ю. Винничук); *Помітні зрушення в українізації вже в перші роки її проведення створювали ілюзію відродження української державності й зумовлювали повернення в Україну видатних діячів Центральної Ради* (з наук. літ.).

3. *заст.* Зворушення, хвилювання. *Очі вогкі їм від сердечного молитовного зрушення* (М. Старицький); [Кассандра *(хоче запанувати над власним зрушенням):*] *Встань, елліне, і говори спокійно* (Леся Українка); *Дві баби плакало зі зрушення* (Г. Хоткевич).

4. *спец.* Деформація пружного тіла, при якій його шари зміщуються один відносно одного. *При зрушенні всі шари тіла, паралельні одній площині, не викривлюються та не змінюють свій розмір, а зміщуються паралельно один одному* (з наук. літ.); *Кут зміщення шарів тіла при деформації зрушення називається кутом зсуву, або відносним зсувом* (з навч. літ.); [Світловидов *(підходячи до Штанька, вимогливо):*] *Да-да, перевірте! Тут стик і напевне є зрушення* (Яків Баш).

5. *вет., мед.* Зміна, порушення функцій окремих органів чи всього організму людини або тварини. *Кісткова система є лабільною і не тільки виконує функцію остова й опори тіла, але й бере участь в обмінних процесах організму, її перебудова свідчить про суттєві функціональні зрушення в організмі* (з наук. літ.).

ЗРУ́ШИТИ *див.* **зру́шувати.**

ЗРУ́ШИТИСЯ *див.* **зру́шуватися.**

ЗРУ́ШУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зру́шувати** 1, 2, 4. *Ключ не входить до замка, замок заржавів, не слухає ключа, гарчить, двері не подаються, скриплять завіси, не зрушувані здавна, — насилу відчинила й увійшла* (Б. Лепкий); *Зрушені з насиджених місць безробіттям, люди намагалися знайти собі нове пристанище* (із журн.).

ЗРУ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зру́шувати** 1–3. *Основними критеріями, які визначають умови курсування комбінованих поїздів, є поздовжні зусилля, що виникають у таких поїздах під час перехідних режимів руху (зрушування з місця, різка зміна сили тяги, осаджування та різні види гальмування)* (з наук.-техн. літ.); *Основними ознаками несправності зчеплення є: ривки під час зрушування з місця; шум у зчепленні під час руху; заїдання педалі та ін.* (з навч. літ.).

ЗРУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗРУ́ШИТИ,** шу, шиш; *наказ. сп.* зруш; *док.* 1. *що.* Переміщати, зсовувати з місця, перев. докладаючи зусиль. *Горяни зрушували каміння, і воно котилося, змітаючи на шляху вороже військо* (Г. Пагутяк); *Своїми сильними кінцівками єхидна зрушує каміння, під яким ховаються комахи й дощові черв'яки* (з навч. літ.); [Долорес:] *Чи ти ж того не знаєш, як тяжко зрушити великий камінь?* (Леся Українка); *Хлопці удвох намагалися зрушити шаплик. Ні, важкий* (А. Головко); *Жорно було надзвичайно важке. Томаш ледве міг зрушити його, налягаючи на нього всім тілом* (З. Тулуб); *Шафа була важка. Підбіг Роман, і вони втрьох зрушили її* (К. Гриб); * Образно. *Новий світ був у нім, світ нової думки, що лоскоче мозок, що мете в ньому кутки й меблі зрушує, сама там оселяючись* (В. Підмогильний); // Зміщувати, змінюючи попереднє положення. *Збираючи огірки, не можна зрушувати з місця або обривати огудину* (з наук.-попул. літ.); *Вона воліла тихенько сидіти в кухні чи у дворі, аби лиш не зрушити чогось у кімнатах, де жили її Сашко та невістка* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *кого, що.* Надавати руху чому-небудь, примушувати рухатися кого-, що-небудь. *Радів* [поручик], *спостерігаючи, як березневий провесень зрушував кригу на Пруті* (І. Пільгук); *Володя обперся веслом об піскуватий берег і зрушив човна з місця* (І. Нечуй-Левицький); *Він спокійно зрушив із місця свого коня й поїхав уздовж валки партизанів* (Ю. Яновський); — *Панове добродії, я паром зрушу, бо вже година пізня!* — *втрутився у суперечку сивобородий перевізник.* — *І то правда! Годі базікати!* — *суворо промовив подорожній січовик* (Д. Білий); // *перен.* Робити активним, діяльним або заохочувати до чого-небудь; піднімати. *Степан вертався додому, охоплений єдиною думкою, віддаючись їй до решти, до останньої клітини свого мозку. Бажання, виникши в ньому й прищепившись, скоряло його всього, зрушувало собі на користь всі його сили* (В. Підмогильний); *Виступ Жолкевського відібрав у нього* [Сагайдачного] *останню надію зрушити козаків у морський похід, бо вся Січ, від старшини до голоти, кипіла бажанням порахуватися з панством* (З. Тулуб); *Великий князь зрушив усіх полян і повів їх супротиву готів* (І. Білик); *Шевченко вірив .. у невичерпні духовні можливості і силу народну, які треба тільки пробудити, покликати до життя, відродити і зрушити* (із журн.).

3. Починати рухатися, переміщатися. *Хлоп'як не зрушував з місця. Вирячені, виразисті очі його повнились жахом* (О. Гончар); *Всі тихо зрушили з місця і пішли під гору* (І. Нечуй-Левицький); *Туман теж уже зрушив і почав котитися під натиском ранкового вітерцю* (І. Багряний); *Озвався знайомий, зворушливий шелест гвинтів — човен зрушив* (В. Логвиненко); *Фрегат зрушив з місця й попрямував до злітної смуги* (О. Авраменко, В. Авраменко).

4. *тільки док., що, розм.* Те саме, що **пору́шити** 2, 3. *Йшлося вже до Різдва .. Там кололи свиней, .. а тут жінки заходилися коло мазання й зрушили завсідній* [завсідний] *спокій життя* (Панас Мирний); *Щоб зрушити нашу заніміліcть, при нас різко виривав* [Духнович] *з гранати чеку. Тепер тільки стиснутими пальцями він стримує силу вибуху в ній* (О. Гончар); [Куць:] *Зрушили умову. Ну, й я ж віддячив їм!* (Леся Українка); — *Слова свойого* [свого] *не зрушимо, бо княже слово святе* (Б. Лепкий); *В тім листі маркіза перепрошала, що мусить зрушити його плани* (Н. Королева).

5. *кого, перен., заст.* Виклика́ти співчуття, милосердя. [Королівна:] *Траплялось бачити людей, що простягають руки і роблять плаксиві твարі, щоб визвать жалість, декотрі й справді можуть плакать; але той жаль, ті сльози напускні, і вони нас не зрушують* (М. Кропивницький); *Крик, виск, пищання нещасного хлопця — ніщо не зрушувало ката* (І. Франко); *Ні слово, ані чин його не зрушать, Йому не досить наших утлих тіл: Йому до дна віддати треба душу, Щоб він пообтинав її рештки крил* (Ю. Клен); // Виклика́ти у кого-небудь глибокі почуття; зворушувати, хви-

люватиЛ *І сей ніжний голос, і жалібні ці слова, і ласкавий дотик жіночої руки — то зрушувало опришка. Уявляв свою будучність — і жаль ставало самого себе* (Г. Хоткевич); *Пройшла чутка, що се їх Кармель отаманує в Чорному лісі, — пройшла чутка і зрушила старого й малого, доброго й лихого* (Марко Вовчок); [Р і ч а р д:] *Нездатен розум, незугарні руки знайти чогось такого, що б могло всіх зрушити, неначе грім органу* [органа] (Леся Українка).

◊ **(1) Зру́шити з мі́сця:** а) *(що)* вплинути на щось, зробити що-небудь для здійснення якоїсь справи. *Може, тоді хто й збагнув, що Михайло Качан своїм бунтом похитав і зрушив з місця дикунські порядки, що вкорінились в отих непомітних хуторах* (І. Микитенко); *Бригадний підряд зрушив з місця все в господарстві. Де був застій, повіяв свіжий вітерець змін* (з газ.); б) *(кого)* спонукати, заохотити кого-небудь до якихось дій. *Всюди тільки й розмови — здешевити продукцію, а Осадчий ніби затявся, стоїть на своєму, не зрушиш його з місця* (М. Чабанівський); *Розпачливий лист не зрушив султана з місця, бо Сулейман знав, що Хасекі тривожиться не так за нього, як за малого сина, якого вони .. відпустили за межі своєї землі* (П. Загребельний); **(2) Зру́шити се́рце (ду́шу)** — зворушити кого-небудь. — *Лисичко-сестричко, любая розмово, Зрушило в мні* [мені] *серце твоє праве слово* (І. Франко); — *Хочу виявить всю злобу, сповідаться всіх гріхів .. — Так сказав* [Лис], *усім вклонився І тяженько прослезився* [просльозився], *Зрушив душі всіх хижак* (І. Франко); *Тяжке зневір'я в удачі на хвилину зрушило серце й дриготою пройшло по тілу* (А. Головко); **Зру́шуватися (зру́шувати, руша́ти) / зру́шитися (зру́шити, ру́шити) з мі́сця (з ме́ртвої то́чки)** *див.* **зру́шуватися; Кри́га скре́сла (зру́шила)** *див.* **кри́га; Не відрива́ти (не відво́дити) / не відірва́ти (не відвести́,** *заст.* **не зру́шити) оче́й (по́гляду)** *див.* **відрива́ти**[1]**; Переверну́ти (зру́шити, ру́шити) / верну́ти (ру́хати) го́ри** *див.* **переверта́ти.**

ЗРУ́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗРУ́ШИТИСЯ,** шуся, шишся; *наказ. сп.* зру́шся, *док.* Починати рухатися, переміщатися; зрушувати (у 3 знач.). *Густим дощем важких крапель обливало прихованого свідка. Та малий не зрушувався, навіть не здригався* (Ю. Логвин); *І в ту ж мить бахнув постріл, а натовп з криком і з зойками зрушився й шарахнувся геть* (А. Головко); *Вдарившись буферами, шарпнувся, зрушився з місця ешелон* (О. Гончар); // Утрачати попереднє положення. *Він одсунув ширму, хотів відчинити й вікно, — в горниці стояла задуха, — але закрутка була химерна, заморська, з якимось секретом, не зрушувалась* (Ю. Мушкетик); *Землетрус! Я зрозумів одразу. Я стояв і дивився, стерплий увесь, як зрушились стіни, немов живі, як вони загойдались над головою* (М. Коцюбинський); // *перен.* Починати діяти. *Сидів він* [король] *у Львові, полював, молився, грав у карти, збирав посполите рушення, але іржавий напіввіджилий механізм посполитого рушення ніяк не міг зрушитися* (З. Тулуб).

◊ **(1) Зру́шуватися (зру́шувати, руша́ти) / зру́шитися (зру́шити, ру́шити) з мі́сця (з ме́ртвої то́чки)** — розпочинатися (про роботу, справу і т. ін.). *Питання з ремонтом і реконструкцією Театру ляльок так і не зрушується з місця!* (із журн.); *Час іде, а переговори не зрушуються з мертвої точки* (з газ.); [Х а р ч у к:] *Я думаю, діло з будівництвом повинно рушити з мертвої точки* (В. Кучер); *Денисович був радий, що справа, нарешті, зрушила з мертвої точки* (М. Білкун); *Зараз у мене з'явилася певність, що .. справа зрушиться з мертвої точки* (М. Руденко); *Стало соромно* [Сергієві], *що інші працюють, а він день і ніч блукає джунглями .. Після його втручання робота швидко зрушила з місця* (І. Білик); *Я вперше вступила з ним у розмову і побачила, як він зрадів, що нарешті щось зрушилося з мертвої точки* (В. Шкляр); *Присутні пожвавилися.., пролунали перші невимушені смішки .. Бенкет врешті зрушив з мертвої точки і відразу ж понісся чвалом* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Можна скільки завгодно кричати з усіх трибун про занепад мови й культури, але нічого не зрушиться з місця, якщо ми миритимемося з неповагою до власних витоків* (з публіц. літ.); **(2) Зру́шитися з мілини́** — вийти зі скрутного становища. *В душі Сергія радість. О, тепер їхній колгосп зрушиться з мілини!* (Ю. Мушкетик).

ЗРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗРЯДИ́ТИ,** яджу́, я́диш, *док., діал.* 1. *кого, що.* Убирати, чепурити. *Що в суботу кісоньку чесала, а в неділю головку* [голівку] *зряджала* (Сл. Б. Грінченка); // Обряджати (покійника). *Три баби прийшло, одхаяли мене, його й зрядили .. Положили його на покуті, на лаві...* (Ганна Барвінок).

2. *кого, що.* Споряджати, збирати (перев. у дорогу). *О, як забути ту хвилину, Як мати бідная моя Мене зряджала на чужину!.. Ще ледве жевріла зоря...* (Микола Чернявський); *У Тризубенка в хаті метушня — збори в дорогу .. Занадто вже зряджає його жінка — білизну в валізку вкладає* (А. Головко); *І зрядив Великий князь київський Гатило рать велію* [велику], *й пішли два князі полянські Божко й Красой* (І. Білик); // Відряджати, посилати куди-небудь. *Обіцяли на Москву зрядити* [Саву] — *тепер ізнехтували, забули* (К. Гордієнко).

3. *кого.* Наймати, підряджати. *Марія зрядила досвідченого старика Арсентія, щоб за кіньми приглянув* (К. Гордієнко).

ЗРЯДЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗРЯДИ́ТИСЯ,** яджу́ся, я́дишся, *док., діал.* 1. Убиратися, чепуритися. *Зряджатися до свята.*

2. Споряджатися, збиратися (перев. у дорогу). *Навесні згадала я, як-то люди плачуть, як почав мій Данило в дорогу зряджатись* (Марко Вовчок); *Він того ж дня упорядкував найголовніші справи, доручив свій маєток певній людині .. і за тиждень зрядився у Ніццу* (Л. Яновська); *В широкий світ тепер зрядилася Оленка. В економію на заробітки* (К. Гордієнко).

ЗРЯДИ́ТИ *див.* **зряджа́ти.**

ЗРЯДИ́ТИСЯ *див.* **зряджа́тися.**

ЗРЯ́ДУ, *присл., розм.* Те саме, що **підря́д**[2]. *На селі, коли семінарист зайде до якої дочки батюшки двічі зряду, то вже це був певний знак, що він постановив собі вже свататись* (І. Нечуй-Левицький); *Двома влучними пострілами зряду лейтенант дощенту зруйнував місток* (Іван Ле); *Вирішив* [цар] *пливти далі морем, бо вже третій день зряду не переставав дощ* (І. Білик).

ЗРЯТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що, діал.* Док. до **рятува́ти;** урятувати. — *Я вірю панському слову, що гайдамаки винищили мій рід, — вів далі поривчасто шляхтич, — але той, що мене зрятував, чи був межи нами, то ще питання* (М. Старицький); *Не шкодує життя свого славний Морозенко, щоб зрятувати товариша* (А. Кащенко); — *Я — боржник перед тобою. Хочу борг тобі віддати, Зрятувать тебе від лиха, від біди, а може, й страти* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

ЗРЯ́ЧИЙ, а, е. 1. Який має зір, здатний бачити; протилежне с л і п и й. — *Друзі, — сказав я, — уявіть собі, що я такий же зрячий, як і ви всі, тільки очі в мене заплющені* (Ю. Яновський); *Зайці народжують малят зрячих і опушених* (з навч. літ.); * У порівн. *В вінку весільному неначе* [яблунька]. *І кожна квітонька, мов зряча, Так любо дивиться на світ* (М. Нагнибіда); // *у знач. ім.* **зря́чий,** чого, *ч.;* **зря́ча,** чої, *ж.* Той, хто має зір, здатний бачити. [С е м е н:] *Говорять, що в Харкові працює один лікар-чародій, такий чародій, що робить сліпих зрячими* (З. Мороз).

2. *перен.* Який помічає, розуміє те, що відбувається навколо. [М а м а й *(простягає руку):*] *Щасливо, Єгоре Івановичу... На каторзі ви мені світ одкрили, тепер я зрячий, обрій бачу і за обрій заглядаю...* (Ю. Яновський); *Ще вчора вірила* [Роксолана], *що вона єдина зряча і розумна істота серед довколишнього озвіріння, не підвладного розуму* (П. Загребельний).

ЗРЯ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **зря́чий** 1. — *Сама чула і вам кажу: прозрів* [син княжий]. — *Може, баяни* [знахарі] *повернули йому зрячість?* (Д. Міщенко); *У міфологічному світогляді світло символізує зрячість і правду. А темрява, ніч, туман є своєрідними синонімами сліпоти і кривди* (з навч. літ.).

ЗСА́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зсади́ти.** *Все те* [солдати] *було зсаджене з машин і всієї техніки, спішене й бігло вчвал на власних ногах* (І. Багряний); *Зсаджений на плечі батькові,Ілько задоволено посміхався* (із журн.); // **зса́джено,** *безос. пред. За численні порушення правил проїзду пасажира було зсаджено з потяга й передано співробітникам поліції* (з газ.).

ЗСА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зса́джувати.** *Місця посадки в транспортні засоби та зсаджування з них повинні бути обладнані спеціальними площадками або іншими пристроями відповідно до правил безпеки людей* (з навч. літ.); *Зсаджування на коня потрібно здійснювати обережно, щоб не зашкодити тварині, а також не налякати її* (із журн.).

ЗСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗСАДИ́ТИ,** аджу́, а́диш, *док.* 1. *кого з чого і без дод.* Допомагати тому, хто сидить на чомусь, виліз кудись і т. ін., спуститися наниз; знімати. *Бачачи, що вершники не збираються ні втікати, ні відстрілюватись, кинулись* [партизани] *до них.., почали зсаджувати з коней* (М. Стельмах); *Горпина, розчесавши Одарочку, зсадила її з лави, і та зараз потопотіла у кімнату* (Панас Мирний); — *Тепер ти бачиш, який гарний цей світ! — вигукнув козопас й торкнувся старого, аби обережно зсадити його з плечей на землю* (Е. Андієвська); // Допомагати кому-небудь або примушувати когось вийти з автомобіля, поїзда і т. ін.; висаджувати (у 1 знач.). *Безбородько вивів машину на шлях .. Коли він зсаджував у селі мисливців, старий злазити не схотів, почав настоювати, щоб сержант віз його до начальства* (О. Сизоненко); *Не пам'ятаю, як дістався найближчого міста, як їхав у потягах, з яких мене зсаджували люди у формі* (І. Роздобудько); *Вони* [моряки] *зсадили її з грузовика швидко і вправно* (В. Кучер); // *перен., розм.* Знімати кого-небудь з посади, яку він займав; скидати (у 2 знач.). *"Ну, постривай же, Леонтію Петровичу! Поки ти мене скинеш з парафії, я тебе тричі зсаджу з твого писарства!" — подумав о. Артемій* (І. Нечуй-Левицький).

2. *кого, що на кого — що.* Піднімаючи, поміщати кого-, що-небудь кудись, на щось, допомагати вилізти на що-небудь, сісти верхи і т. ін. *Дівчата ще надходили, хлопці їх зсаджували на ґанок* (А. Головко); *Карпо Джмелик .. із Северином зсаджували на гарбу віялку* (Григорій Тютюнник); *Миттю військо спорядили, На коня царя зсадили* (Л. Первомайський).

ЗСА́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **зса́джувати.** *За умови відсутності проїзного документа пасажир не лише зсаджується з транспортного засобу, а й сплачує штраф* (з мови документів); *Звичайно з метою уникнення травм дитина зсаджується на коня за допомогою дорослого* (із журн.).

ЗСАДИ́ТИ *див.* **зса́джувати.**

ЗСЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зсели́ти.** *Першокурсники, зселені на одному поверсі гуртожитку, часто порушують дисципліну, тому їх бажано селити зі студентами старших курсів* (з газ.); *Людям, примусово зселеним з рідних місць, завжди важко призвичаїтись до нового життя* (із журн.); // **зсе́лено,** *безос. пред. Декілька родин зі старого будинку було зселено в нову багатоповерхівку* (з газ.).

ЗСЕ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зсели́ти** і **зсели́тися.** *Зселення родин, житла яких постраждали під час повені, у новий будинок проводитиметься в декілька етапів* (з газ.); *У процесі зселення хуторів закладалися нові, розширялися і реконструювалися старі села* (з наук. літ.).

ЗСЕЛИ́ТИ *див.* **зселя́ти.**

ЗСЕЛИ́ТИСЯ *див.* **зселя́тися.**

ЗСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ЗСЕЛИ́ТИ,** елю́, е́лиш, *док., кого.* 1. Переселяючи з різних місць, оселяти разом, в одному місці. *Протягом жовтня-листопада 1941 року в Полтаві було створено гето: євреїв виганяли з квартир і зселяли на вул. Шолома Алейхема* (з наук. літ.).

2. *рідко.* Те саме, що **виселя́ти.** *Власник житла пригрозив зселити квартирантів, якщо вони й надалі будуть заважати сусідам гучною музикою* (із журн.).

ЗСЕЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.,* **ЗСЕЛИ́ТИСЯ,** е́литься, *док.* 1. Переселяючись з різних місць, поселятися разом, в одному місці. *З розвитком ремесла й торгівлі окремі громади зселялися разом, утворивши міську, або "цивільну", громаду* (з наук.-попул. літ.).

2. *з чого, рідко.* Те саме, що **виселя́тися** 1. *Очевидно, що пращури українців, на відміну від інших етносів (у тому числі й інших індоєвропейців), змогли найкраще пристосуватися до умов території України, тому не зселилися з неї* (з наук.-попул. літ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **зселя́ти.** *У с. Вереміївка, що належало польському магнатові Єремії Вишневецькому, кріпаки за провини зселялися вглиб степу* (з наук.-попул. літ.).

З-СЕ́РЕД, *прийм., з род. в.* 1. Уживається при вказуванні на місце, предмет і т. ін., із середини яких спрямовані дія, рух або звідки що-небудь витягають, виймають тощо. — *Витягай! — крикнула Параска і, не дожидаючи, поки Килина витягла горщик з печі, сама з-серед череня ухопила один і шваргонула у помийницю* (Панас Мирний).

2. Уживається при вказуванні на сукупність осіб або предметів, з яких вибирають або з середовища яких виділяють кого-, що-небудь; з-поміж, серед. *Народ виділяє з-серед себе здібніших людей, які репрезентують його іншим народам, світові* (Р. Іваничук); *Вона мовчки сховала в скриню свого доброго Бога, якому потаєнці творила требу й сама, й багато хто з-серед мешканців королівського двору, хоч усі й носили на шиї мідні та срібні хрестики* (І. Білик).

ЗСЕРЕ́ДИНИ, *рідше* **ІЗСЕРЕ́ДИНИ.** 1. *присл.* З внутрішньої частини чого-небудь; протилежне з з о в н і, з о к о л а. *В Гальчинім шинку топилось у печі, здавалось, горіла хата зсередини...* (Панас Мирний); *І в тій хвилі я побачила, як ізсередини твоя рука відсуває вікно* (І. Франко); — *Стій! Стій! — почулося зсередини, з шахти* (Б. Грінченко); — *Очевидно, нині все йде до того, щоб підривати твердині зсередини* (Р. Андріяшик); // З внутрішнього боку чого-небудь. *В брамі від стодоли була маленька хвірточка, що замикалася зсередини на гачок* (Л. Мартович); *Гай квапливо розстебнув гімнастерку і дістав з кишені, пришитої зсередини, маленький складений учетверо папірець* (О. Гончар); *Усі троє злегка відсьорбували іскристо-зелену рідину в червоних зовні й молочно-білих ізсередини чашках* (Н. Околітенко); *Двері було замкнено зсередини на засув — цілком розумна пересторога* (О. Авраменко, В. Авраменко); // У межах, у внутрішній частині чого-небудь; усередині. *Їм я ягідки червоні, зсередини жовті* (В. Сосюра); *Він влягався там просто на мішечки, пучечки і клуночки, притулявся вухом до горіха, — це так цікаво, послухати дерево ізсередини, — і думав, доки не засинав* (І. Андрусяк); // *розм.* У сфері внутрішніх переживань, відчуттів і т. ін. людини. *Щось встає зсередини у нього й конвульсійним сміхом вилітає крізь горло...* (М. Коцюбинський); — *Закінчились збори? — обмацує* [Митрофан] *тим поглядом, який бачить, чого вартий чоловік зверху і зсередини* (М. Стельмах); *Гримільда лишилася сама.., нездатна ні заснути, ні позбутися тієї настирливої думки, що гризла її зсередини й пекла пекучим вогнем* (І. Білик); *Цілковито захоплений зсередини своєю медитацією, він стрімко крокував обіч дороги* (Ю. Андрухович).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Указує на рух або напрям дії кого-, чого-небудь з внутрішньої частини чогось. *Палаючі крокви рухнули під одностайним натиском, стріливши догори ясними іскрами, а зсередини стодоли вихопилось раптом полум'я й загоготіло* (М. Коцюбинський); *Зсередини приміщення, грубо розштовхуючи людей, силою пробивався, мало не по жіночих головах ішов якийсь гевал* (О. Гончар).

ЗСИНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зсиніти.** — *Застрелю, як собаку, — шепче Замфір зсинілими устами* (М. Коцюбинський); *Митрополит, ледь ворушачи зсинілими від холоду губами, майже вмираючий, шамкотів щось коло Ярослава* (П. Загребельний); *"Це війна..."* — *мовив* [Сидір] *обережно сам до себе в думках, ніби боявся обпектися від цього слова, як від зсинілого, зжовтілого, згусклого вогню* (М. Малиновська).

ЗСИНІ́ТИ, íю, íєш. Док. до **синіти.** *Зсинів, наче боз, Іван, Зціпив зуби, одубів* (І. Франко); *На сході небо зсиніло, зблиснуло першими молодими зірочками. Уже потроху люди почали розходитись* (Р. Іванченко).

ЗСИПА́ЛЬНИК, а, *ч., спец.* Робітник, який зсипає що-небудь. *Зсипальник солі.*

ЗСИПА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **зсипа́льник.** *Зсипальниця підсовувала правою рукою тарілки під автомат, з якого сипався чай, а потім висипала цей чай лівою рукою на папір* (із журн.).

ЗСИ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зси́пати.** *Жінка похилого віку, зігнувшись біля пічки, вибирала з вугільної золи, зсипаної в дерев'яний ящик, крихітки коксу* (М. Руденко); *Дрібні сливи, вкриті сизуватим пушком, лежали, зсипані просто на широкі темно-сірі брезенти* (В. Собко); // **зси́пано,** *безос. пред. Лишилося тільки порох змести, бо все вже помолочено, зсипано, сховано разом із половою* (із журн.).

ЗСИПА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зсипа́ти** і **зсипа́тися** 1. *Цілком можливо, що поховальний обряд із розсіюванням залишків кремації в певному місці чи їх зсипанням у землю панував серед більшості слов'янських племен наприкінці V–VI ст.* (з наук. літ.); *Під час зсипання руди при формуванні рудного складу концентрація пилу сягає 100–200 мг/м³* (з наук.-техн. літ.); *Для зсипання зерна в стодолах відгороджувалося спеціальне місце — засторонок* (з навч. літ.).

ЗСИ́ПАТИ *див.* **зсипа́ти.**

ЗСИПА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ЗСИ́ПАТИ,** плю, плеш; *мн.* зси́плють; *наказ. сп.* зсип; *док., що.* Сиплючи, поміщати що-небудь кудись. *Треба було хліб зсипáти в комору, городину складати в льох* (І. Нечуй-Левицький); *В жнива люди всім селом косили, молотили і в засік зсипáли зерно* (С. Чорнобривець); *Челядники під наглядом тивуна працювали не розгинаючись. Великий князь пішов у той бік, де провіяне зерно зсипáли в рядняні міхи та мішки* (І. Білик); — *Зараз зсиплю* [картоплю] *в погріб. Де ж свічка?* (О. Донченко); // Висипаючи в одне місце, збирати докупи що-небудь сипке або дрібне. *Ганна взялася зливати й зсипати до першої кóлби .. відважені речовини* (В. Собко); *Максим і Яків привезли перший віз і зсúпали пісок на купу* (Леся Українка).

Зно́сити (зсипа́ти, скида́ти *і т. ін.)* **/ знести́ (зси́пати, ски́нути** *і т. ін.)* **на (в) ку́пу** *див.* **зно́сити.**

ЗСИ́ПАТИСЯ *див.* **зсипа́тися.**

ЗСИПА́ТИСЯ, áється, *недок.,* **ЗСИ́ПАТИСЯ,** плеться, *мн.* зси́плються; *док.* 1. Не втримавшись на чомусь, поступово зсуватися, обпадати (перев. про щось сипке); сипатися (у 1, 4, 6 знач.). *Старі, косаті берези рябо̀тять жовтавістю, і час від часу з них зсипається кілька золотих лусочок* (У. Самчук); *Зоставлено рівчак — для борошна: куди зсипáтися йому* (В. Барка); *Труда вражено, мовчки розглядає лице принцеси в червоних плямах і з здертою смугою на вилиці, з якої зсúпалася пудра* (В. Винниченко); *Газети 1919–1920 рр., що збереглися до цього часу, мають вигляд листівок: надруковані на сірому папері збитими шрифтами, саморобною фарбою, що зсипалася зі шпальт* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **зсипа́ти.** *Невидимо бджоли тії гуділо, На вигоні од птиці тільки мріло; В дворі комор — як в улиці було; Зерна туди зсипáлось, аж гуло...* (Я. Щоголів); *Тії бруньки зриваються, зсипаються в пляшку* (П. Чубинський); *Тут, на Горі, княгиня Ольга сама приймала дань із земель, оброки з власних дворів, під її невсипущим оком в засіки зсипáлось добро* (С. Скляренко).

ЗСИПНИ́Й, á, é. Признач. для зсипання чого-небудь. *І коли дядьки все ж хліб звозили на зсипні пункти, банда наскакувала, хліб грабувала* (Д. Бузько); *Колгоспники, достроково виконавши свої зобов'язання.., завезли на зсипний пункт додатково ще шість тисяч пудів зерна* (М. Стельмах).

ЗСИПНИ́К, á, *ч., спец.* Те саме, що **зсипа́льник.** *Зсипник зерна.*

ЗСИПНИ́ЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **зсипни́к.** *Зсипниця кави.*

ЗСИСА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ЗІССА́ТИ,** зіссý, зіссéш, *док., що, розм.* Ссучи, убирати в себе рідину. *Зіссати все молоко;* // *перен.* Завдавати моральних мук, страждань. *Зв'ялила, зіссала їх нужда тяжка; Палати складали, самі ж без кутка* (П. Грабовський).

ЗСИХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зсиха́ти** і дія та стан за знач. **зсиха́тися.** *При зберіганні паркетного покриття необхідно дотримуватися певного температурного режиму та вологості, щоб уникнути його здування та зсихання* (із журн.); *Редис сорту Рова стійкий до зсихання, не схильний до розтріскування, мало схильний до випускання квітконосів* (з наук. літ.).

ЗСИХА́ТИ, *рідко* **ІЗСИХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗСО́ХНУТИ,** *рідко* **ІЗСО́ХНУТИ, ЗСО́ХТИ,** *рідко* **ІЗСО́ХТИ,** хну, хнеш; *мин. ч.* зсох, ізсо́х, ла, ло *і* зсо́хнув, ізсо́хнув, нула, ло; *док.* 1. Повністю втрачаючи вологу, ставати зовсім сухим; висихати. *Ізсихають мої очі, І сльоза не ллється* (С. Руданський); *Зсихала зоряна роса, всихала здмухнута вітром імла попід шелюгами* (Є. Пашковський); *Тараню він з'їв за обідом, зостався один хліб, та й той зсох на сухар* (Панас Мирний); // Стаючи сухим, утрачати життєздатність (про рослини). *Вперед, бики! бадилля зсохло, Самі валяться будяки, А чересло, леміш нові!.. Чого ж ви стали? Гей, бики!* (С. Руданський); *Хоч як би там пишно не розцвілась рожа — Зів'яне і зсохне, як робак підточить* (М. Коцюбинський).

2. *перев. док., перен.* Робитися худим, виснаженим від тяжкої праці, хвороби, страждань і т. ін. *"Лучче* [краще] *смерть мені прийняти.., мою дівочу красу заховати так, як вона є, чим ждати, поки я зсохну, зчахну, що він і не пожалкує!.."* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Жінка його зсохла, як тріска, ледве встигаючи ліпити для його* [нього] *смачнії вареники* (Марко Вовчок); *Вона зів'яла, зсохла, як билина в спеку; лице зблідло, помарніло, аж зчорніло; щоки опали, ясні очі неначе погасли* (І. Нечуй-Левицький); *І тіло його змарніло, зсохло — ходив він марою. З братом ніколи не розмовляв, обминав його, коли де стрівався* (Б. Грінченко); *Юнак сказав королівні: — Бачу, що ізсохну я од твоїх очей* (С. Васильченко).

ЗСИХА́ТИСЯ, *рідко* **ІЗСИХА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **ЗСО́ХНУТИСЯ,** *рідко* **ІЗСО́ХНУТИСЯ, ЗСО́ХТИСЯ,** *рідко* **ІЗСО́ХТИСЯ,** хнуся, хнешся; *мин. ч.* зсо́хся, ізсо́хся, лася, лося *і* зсо́хнувся, ізсо́хнувся, нулася, улося; *док.* 1. Пересихаючи, зменшуватися в об'ємі; ставати зморщеним, твердим. *Набігаючи на Україну, татари привозили з собою цілі пасма сириці. Коли сириця зсихалася на руках бранців, то завдавала їм нестерпних мук* (А. Кащенко); *Був хитрий дід Пацюк — кожного дня, ще до морозів, вчив хлопчика обертати онучі і взувати чоботи і бігати по двору. Казав: щоб чоботи не зсихалися* (Ю. Логвин); [А м ф і о н:] *На лірі струни зсохлись від невжитку* (Леся Українка); *Павло, сапаючи, взувся. Чоботи зсохлися і не налазили* (Григорій Тютюнник).

2. *перен.* Худнучи, ставати меншим (про людину, частини її тіла). — *Тіло зсихається, а дух бунтує, — так сказала якось Демидиха про нього* [батька Тоні] (О. Гончар); *Завжди здавалося йому, що капітани на пенсії мовби стають меншими, зсихаються* (П. Загребельний); *З часом Гриць все більше слаб, зсихався, зменшувався, ліки вже не допомагали, навіть біль не могли втамувати* (із журн.); *Лице в Онисі стемніло, зчорніло й зсохлось од роботи, од недоспаних ночей, од господарського клопоту* (І. Нечуй-Левицький); *Він схуд, зсохся — ще ніби менший став* (А. Головко).

ЗСІДА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **зсіда́тися.** *При розрідженні повітря спостерігається прискорення часу зсідання молока* (з наук. літ.); *Якщо у воді бракує кальцію, порушуються процеси зсідання крові* (з наук.-попул. літ.); *Білки яєць при зсіданні не виділяють воду* (з навч. літ.); *Зсідання тканини.*

ЗСІДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗСІ́СТИ,** зся́ду, зся́деш; *мин. ч.* зсів, зсіла, ло; *док.* 1. Сходити, злазити на землю (з коня, воза і т. ін.). *З чужого коника і в грязі зсідають* (Номис); *Діти повилазили ще вище на пліт та придивлялися, як молода зсідає з воза, як іде до хати* (Н. Кобринська); *Мої підручні миттю зіскочили долі і навалилися на пораненого Галайду .. Я ж з коня не зсідав* (Валерій Шевчук); — *Зсядьте з коня, панно Маню! Вертати верхом ви нині не зможете більше* (О. Кобилянська); *Ярослав зсів з коня й стояв, трохи розставивши ноги, наче боявся, що повернеться давня хвороба і не втримається він, упаде* (П. Загребельний).

2. Те саме, що **сіда́ти** 8. *На молоду траву зсідала роса* (У. Самчук).

ЗСІДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ЗСІ́СТИСЯ,** зся́деться; *мин. ч.* зсівся, зсілася, лося; *док.* 1. Густнути, утворюючи згустки (про молоко, кров та деякі інші рідини); запікатися згустком (про кров). *Гемофілія — захворювання, при якому порушується здатність крові зсідатися* (з наук. літ.); *Білки, які містяться в продуктах у вигляді розчинів, зсідаються пластівцями* (з навч. літ.); *Попоїли борщу, потім почали їсти кашу молочну. Каша у їх* [них] *була щоразу хороша, ні цятиночки води, а на сей раз молоко зсілось* (Ганна Барвінок); * Образно. *Сидів, ходив, навіть лягав і марити пробував, але жодного слова на дальший розділ видушити з себе не спромігся. Так, ніби вся повідь його уяви раптом зсілась і в голові йому лишились мертві згустки* (В. Підмогильний).

2. Ущільнюючись, зменшуватися в об'ємі, ставати коротшим, вужчим (перев. про метал, шкіру, тканини та вироби з них). *Підняли ковачі удвох кричу* [брилу руди] *на ковадло і почали бити молотами. Крича зсідалася, проковувалася, зникала в ній діркуватість* (А. Хижняк); *Тканина після прання зсілася.*

ЗСІДНИ́Й, а́, е́, *спец.* Який має здатність зсідатися (у 2 знач.). *Зсідна тканина.*

ЗСІ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **зсідни́й.** *При пошитті одягу відповідного розміру потрібно враховувати зсідність матеріалу (тканини, шкіри та ін.)* (з навч. літ.).

ЗСІ́ДОК, дка, *ч., мед.* Згусток крові, що утворився внаслідок її зсідання. *У випадках, коли смерті передує агонія, у серці та судинах з'являються зсідки крові (червоні при короткочасній агонії, жовтувато-білі або білі — при тривалій)* (з навч. літ.).

ЗСІК, у, *ч.* Яловичина з верхньої частини стегна. *Зсік містить найбільший відсоток сполучної тканини, тому це найбільш жорстка частина яловичого стегна* (з навч. літ.); *Зсік треба довго тушкувати з овочами — смажити його абсолютно марно* (із журн.).

ЗСІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗСІ́КТИ,** ічу́, іче́ш; *мин. ч.* зсік, ла, ло; *док.* 1. *що.* Відсікати (перев. верх, верхівку чого-небудь). [П а л і й :] *Як сміли Бога ви забути, Кому народ продаєте?! Ви ж не перевертні, а люди! Сини мої! Чи ви зі мною?* [С і ч о в и к и :] *З тобою, батьку, ми з тобою! Змії ми голову зсічем!* (В. Сосюра); // Розсікати. *Торік, колючи тріски, зсікла собі руку, що кров аж ревнула* (Марко Вовчок).

2. *тільки док., кого, що, рідко.* Те саме, що **посі́кти** 2. — *Тепер я всіх партизанів знищу! .. Бригаду нашлю на них. Ліси гарматами зсічемо, спалимо* (М. Стельмах).

ЗСІ́КТИ *див.* **зсіка́ти.**

ЗСІ́ЛИЙ, а, е. Який зсівся. *При варінні риби на поверхні з'являються зсілі білки у вигляді піни* (з навч. літ.); *Зсіла тканина; Зсіле молоко.*

ЗСІРІ́ЛИЙ, а, е. Який зсірів; посірілий (у 2 знач.). *Роздавав* [Родим] *своїх полив'яних богів, не шкодував на них найясніших барв, а сам вдовольнявся давезним, зсірілим від часу й негоди дерев'яним Світовидом* (П. Загребельний); *Зсірілий аркуш паперу.*

ЗСІРІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **сіріти** 1, 3. *Степ зсірів, стало оддалеки* [віддалеки] *видно кожен горбок, кожен ожеред, а що вже казати про хутір* (Ю. Мушкетик); *Місто за ніч зсіріло, зблякло* (із журн.); *Зсірів* [Костянтин] *на виду, постарів одразу, зійшла з нього відразу врода, пропало молодецтво* (П. Загребельний).

ЗСІ́СТИ *див.* **зсіда́ти.**

ЗСІ́СТИСЯ *див.* **зсіда́тися.**

ЗСКА́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зска́кувати** 1, 2. *Зскакування з коня; Зскакування клямки.*

ЗСКА́КУВАТИ *див.* **зіска́кувати.**

ЗСКОВЗНУ́ТИ *див.* **зіско́взувати.**

ЗСКОВЗНУ́ТИСЯ *див.* **зіско́взуватися.**

ЗСКО́ВЗУВАТИ *див.* **зіско́взувати.**

ЗСКО́ВЗУВАТИСЯ *див.* **зіско́взуватися.**

ЗСКО́ЧИТИ *див.* **зіска́кувати.**

ЗСКРЕБТИ́ *див.* **зішкріба́ти.**

ЗСКРІБА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зскріба́ти.** *Перед зскрібанням пошкодженої кори під деревом слід постелити рядно чи брезент, щоб зібрати усе сміття та дізнатися, які саме шкідники в цій корі були* (з навч. літ.).

ЗСКРІБА́ТИ *див.* **зішкріба́ти.**

ЗСКРІБА́ТИСЯ *див.* **зішкріба́тися.**

ЗСКРІ́БОК *див.* **зіскрі́бок.**

ЗСКУ́БТИ *див.* **зску́бувати.**

ЗСКУ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗСКУ́БТИ,** бу́, бе́ш, *док., що.* Скубучи, поступово виривати що-небудь (волосся, пір'я, траву і т. ін.). *Наш пес, граючись із курчатами, зскуб їм мало не все пір'я* (із журн.).

ЗСЛИЗА́ТИ, *рідко* **ІЗСЛИЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗСЛИ́ЗНУ́ТИ,** *рідко* **ІЗСЛИ́ЗНУ́ТИ, ЗСЛИ́ЗТИ,** *рідко* **ІЗСЛИ́ЗТИ,** и́зну, и́зне́ш; *мин. ч.* зслиз, ізсли́з, ла, ло *і* зсли́знув, ізсли́знув, ну́ла, ло; *док., розм.* 1. Сповзати (у 2 знач.) з чогось; зісковзувати. *Як він не намагався стати на глиняний виступ, на якому він стояв спочатку, — нічого не виходило. Ноги зслизали, і він з головою йшов під воду* (Ю. Логвин); *Дівча спритно зслизнуло з гілки і залізло в бузняк* (З. Тулуб); *Ярослава непевно всміхнулася, коли він накинув на неї узоріччя, повела плечем, заморська тканина зслизнула їй до ніг* (П. Загребельний).

2. *перен.* Безслідно зникати; щезати. *Сивилла грошики в калитку, Піднявши пелену і свитку, — Ізслизла, мов лихий злигав* (І. Котляревський); *"Починається... — думав Хома. — Отсе він саме починається той час, коли не стає хліба, нема й заробітків, — час журби та горя, коли чоловік хотів би, як муха, зслизнути на зиму"* (М. Коцюбинський); *Глянув* [Попов] *так на вартових, що ті за мить ізслизли* (Василь Шевчук); *Вояки так само раптово, як і об'явилися в Мотронинському лісі, ізслизли з нього* (Г. Колісник); *Збудження вмент зслизло, мов туман на воді, все стало на свої місця, — і я знову зігнувся над кермом, щосили давлячи на газ* (Л. Кононович).

◊ **Бода́й (щоб, неха́й би** *і т. ін.)* **ти (він, вона́** *і т. ін.)* **сказ́ився (скис, зслиз** *і т. ін.)* **<Сказ́ись (ски́сни, зсли́зни) ти> <Сказі́ться (ски́сніть, зсли́зніть) ви>** *див.* **сказ́итися; Зійти́ (зсли́зну́ти) / схо́дити з оче́й** *див.* **схо́дити.**

ЗСЛИ́ЗНУ́ТИ *див.* **зслиза́ти.**

ЗСЛИ́ЗТИ *див.* **зслиза́ти.**

ЗСО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зсо́вувати** і **зсо́вуватися.** *Щоб запобігти утворенню іскри, кришку люка слід знімати без зсовування її по горловині люка і покриттю дороги* (з навч. літ.); *Зсовування столів на середину зали.*

ЗСО́ВУВАТИ, *рідко* **ІЗСО́ВУВАТИ,** ую, уєш, **ЗСУВА́ТИ,** *рідко* **ІЗСУВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗСУ́НУТИ,** *рідко* **ІЗСУ́НУТИ,** ну, неш; *наказ. сп.* зсунь, *рідко* ізсу́нь; *док., що.* 1. Соваючи, сунучи що-небудь, переміщати в інше місце. *Рибалки зсувають у воду човни, повні брунатних сітей* (М. Коцюбинський); *Візок усе торохтів, зсовуючи з-під мене солому на спину дядькові, що сидів вже на самому краєчку воза, спустивши ноги на оглоблі* (В. Винниченко); *Зсовує* [Сидір] *з чола шапку на потилицю. Пітно під нею* (У. Самчук); *Лягла* [Онися] *на траві в холодку й вдавала, ніби спить: розкидала руки, зсунула трохи з голови хустку, висмикала собі пасма коси й хропла на ввесь сад* (І. Нечуй-Левицький); *Жінка за весь час не промовила ні слова. Стояла простоволоса: теплу хустку зсунула на шию, щоб краще було слухати* (А. Головко); *Денис ізсунув з себе брезент.., підліз до дерев'яної стіни сарайчика, легенько торкнув її рукою* (А. Кокотюха).

2. Пересуваючи окремі предмети, зближати їх один з одним, збирати в одне місце, докупи. *Чоловіки негайно кинулися зсовувати столи.., а офіціант отримав замовлення на два стандартних обіди* (О. Авраменко, В. Авраменко); *У найбільшій з семи кімнат лабораторії зсунули столи, жінки застелили їх чистим папером, прикрасили букетами свіжих зелених гілочок* (Ю. Мушкетик); *Чомусь раптово позлішавши, зачинила* [касирка] *касу, рвучко зсунувши докупи фіранки* (Ю. Андрухович); // Наближати одне до одного; зводити. *Вона ходила коло Матвія з мовчазною любов'ю. Тільки зсовувала свої густі, шовкові брови, дивилась на нього зажуреними очима* (І. Микитенко); *Агапіт зсунув брови, махнув невдоволено рукою* (П. Загребельний).

ЗСО́ВУВАТИСЯ, *рідко* **ІЗСО́ВУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, **ЗСУВА́ТИСЯ,** *рідко* **ІЗСУВА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **ЗСУ́НУТИСЯ,** *рідко* **ІЗСУ́НУТИСЯ,** нуся, нешся; *наказ. сп.* зсу́нься, *рідко* ізсу́нься; *док.* 1. Соваючись, сунучись, переміщатися в інше місце, убік, набік. *Зсуваюся на сам* [самий] *краєчок крісла* (Л. Мартович); *Страшна ця Уляна! Сорочка розхристана, спідниця у пилюці, очіпок зсунувся набік, коса бовталась на шиї, — вона нічого того не примічала, нікуди не дивилася* (Панас Мирний); *Парубок .. натиснув плечима, і солом'яна хура зсунулася набік* (А. Шиян); * Образно. *Далі туман зсовується ліворуч і сивим дідом бреде на долину до ставу, а вечір скрадається на хутір* (М. Стельмах); // Не втримавшись де-небудь, повільно спадати, скочуватися на землю, підлогу і т. ін. по похилій поверхні (про що-небудь). *Стара кожушина сковзнула з рамена й поволі зсувалася додолу, але Литка не затримував її* (Г. Епік); *Газети, що Жабі поклала перед собою на ковдрі, ізсунулися на долівку й зашелестіли* (Олесь Досвітній); // Сповзати, злазити з чого-небудь на землю, підлогу і т. ін. (про кого-небудь). *Остап зсувається з свого ложа і повзе* (М. Коцюбинський); *Марко почав обережно зсовуватися з саней* (М. Стельмах); *Похилий берег починався метрів за двісті, й Сергій пошкандибав туди. Колінна чашечка боліла до нестями. Поволі, ногами вперед, став ізсовуватися додолу* (І. Білик); *Фотограф ледве прилаштував мене до*

стільця, щоб я міг усидіти і не зсовувався (В. Рубан); *Максим ізсунувся з печі, зачапав швидко по хаті* (С. Васильченко); *Посічений Потоцький зсунувся з коня під ноги Богунові* (Я. Качура); // Переміщатися, сповзати (про гірські породи, ґрунт і т. ін.). *Ходив і я там не раз, але, признатися, каплиці тої не знаходив. Плиття є там таке, що дробиться, як сланець, і зсовується з каменя дрібними платівочками: за роки ціла купа того посунулася* (Г. Хоткевич); *То диво, а не дуб. Один-одинцем стоїть на узгір'ї, міцно уп'явся могутнім корінням у піщану землю, здавалось, усю ту гору тримав у своїх міцних лапах, не давав їй зсуватись донизу* (Ю. Збанацький); * Образно. *В долину зсувалася помалу ота чорна хмара війська, що стояла якийсь час нерухомо* (О. Маковей).

2. Пересуваючись у напрямі один до одного, зближатися, збиратися в одному місці (про предмети). *Вона любила осінню пору, коли повітря таке прозоре, що гори, здавалось, зсувались і стояли, як стіни храму* (М. Коцюбинський); * Образно. *Скелі зсунулися зовсім близько, і Гайворонові здавалося, ніби йде він у довжелезному коридорі між сірих одноманітних стін і кінця-краю не буде цьому коридорові* (В. Собко); // Сідати ближче, щільніше один до одного (про людей). *Стіснили стільці, зсунулись, зщулились і якось усі повсідались* (І. Нечуй-Левицький); *Оксана ласкаво припрошує всіх до столу: — Всі, всі сідайте! Зсуньтесь тісніше, всім місця хватить* (С. Васильченко); // Наближатися одне до одного; зводитися. *Не раз стискалося Гнатове серце, не раз зсувалися тонкі брови, коли безжурний Петро гнув всілякі жарти, вигадки, весело .. сміявсь* (М. Коцюбинський); *Артем глянув на старого Семена, на капельмейстера, і ще дужче зсунулися його брови на переніссі й стулилися тонкі губи* (О. Іваненко).

3. *тільки недок.* Пас. до **зсо́вувати;** *Пожвавлення в залі. Стільці почали зсовуватись, усі зібрались до гурту* (О. Чорногуз).

◊ **З'ї́хати (зсу́нутися, спа́сти** *і т. ін.)* **з глу́зду (з ро́зуму)** *див.* **з'їжджа́ти; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **пря́мо (про́сто) гора́ з плече́й (з пліч) звали́лася (спа́ла, впа́ла, зсу́нулася, зі́йшла́** *і т. ін.)* **/ зва́люється (па́дає, зсува́ється, схо́дить** *і т. ін.) див.* **гора́.**

ЗСО́ХЛИЙ, *рідко* **ІЗСО́ХЛИЙ,** а, е. Дієпр. акт. до **зсо́хнути, зсо́хти, ізсо́хнути, ізсо́хти.** *Було трохи смішно спостерігати, як проти зсохлого на сарану, загубленого в дебелих, прошитих важким золотом шатах митрополита стає світлобородий, мужикуватий руський священик у піддирканій старенькій рясі* (П. Загребельний); // *у знач. прикм.* Який зсохся, ізсохся. *Зігнуті вдолину корчі похиляються лиш доти, доки буря їх гне. Опісля ж піднімають* [піднімаються] *нанове, загиривши лиш ізсохлі прутики* (Л. Мартович); *Дитина почала всміхатись, а батько лагідними, смутними очима дивився на неї і бавив мідяним хрестиком, що висів у його на зсохлих грудях* (Леся Українка); *Тріщить під ним бадилля зсохле і жовкло хилиться трава* (В. Сосюра); *Екскаватор, гнівно скрегочучи металевими зубами, вгризався в зсохлу землю* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗСО́ХНУТИ *див.* **зсиха́ти.**

ЗСО́ХНУТИСЯ *див.* **зсиха́тися.**

ЗСО́ХТИ *див.* **зсиха́ти.**

ЗСО́ХТИСЯ *див.* **зсиха́тися.**

ЗСПІ́ВАНИЙ, а, е. Який зспівався. — *Зліва у нас стоятиме кулеметна* [рота], *там народ теж горлатий і зспіваний давно* (О. Гончар).

ЗСПІВА́ТИСЯ *див.* **зспі́вуватися.**

ЗСПІ́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗСПІВА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Співаючи хором, досягати злагодженості, гармонійного звучання. *Учасники хору регулярно проводили репетиції, зспівувалися* (з газ.).

2. *перен., розм., рідко.* Виявляти єдність, узгодженість у вчинках, діях, переконаннях і т. ін. — *З головним інженером, з Олександром Сергійовичем Вершиніним, ти зспіваєшся, — далі вів Бойченко* (О. Гуреїв); — *Так ви, схоже, зспівалися з Красунчиком, — незадоволено промовила принцеса* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗСПО́ДУ *див.* **зіспо́ду.**

ЗСТА́РЕНИЙ *див.* **зіста́рений.**

ЗСТА́РИТИ *див.* **зіста́рити.**

ЗСТА́РИТИСЯ *див.* **зіста́ритися.**

ЗСТА́РІТИ *див.* **зіста́ріти.**

ЗСТА́РІТИСЯ *див.* **зіста́рітися.**

ЗСТАРОДА́ВНА, *присл., рідко.* З давніх часів, з давніхдавен. *Відомий зстародавна.*

ЗСТИКО́ВАНИЙ *див.* **зістико́ваний.**

ЗСТИКУВА́ТИ *див.* **зістикува́ти.**

ЗСТИКУВА́ТИСЯ *див.* **зістико́вуватися.**

ЗСТРИБНУ́ТИ *див.* **зістри́бувати.**

ЗСТРИ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зстри́бувати.** *У місцях приземлення дітей під час зстрибування з лави, колоди, піднятої дошки має бути м'який настил — мат, татамі тощо* (з навч. літ.); *Зстрибування з висоти.*

ЗСТРИ́БУВАТИ *див.* **зістри́бувати.**

ЗСТРИГА́ТИ *див.* **зістрига́ти.**

ЗСТРИГА́ТИСЯ *див.* **зістрига́тися.**

ЗСТРИ́ГТИ *див.* **зістрига́ти.**

ЗСТРИ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зстри́гти.** *Дід заспівав, тихіше, жалібніше: "Маєш вже кандали* [кайдани] *й зстрижене волосся; Ти в тюрмі, а в полі падає колосся"* (І. Франко); *Рівномірно зстрижена вовна.*

ЗСТРУГА́ТИ *див.* **зістру́гувати.**

ЗСТРУГА́ТИСЯ *див.* **зістру́гуватися.**

ЗСТРУ́ГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зстру́гувати.** *Циклювальні верстати призначені для зстругування з плоских поверхонь тонкого шару деревини* (з наук.-техн. літ.); *На Волині, Прикарпатті в окремих майстернях для вимінання шкіри й одночасного зстругування грубших, затверділих місць служила спеціальна лава — гарбунок* (з навч. літ.).

ЗСТРУ́ГУВАТИ *див.* **зістру́гувати.**

ЗСТРУ́ГУВАТИСЯ *див.* **зістру́гуватися.**

ЗСТУПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ЗСТУПИ́ТИ,** уплю́, у́пиш; *мн.* зсту́плять; *док., діал.* Сходити (у 4, 6 знач.) з чого-небудь. *Палій піднявся, зступив з рундука і тихо подибав через просторий двір до левади* (Д. Мордовець); *Змучилася Марська .. Зступили ангели з неба, взяли єї* [її] *за руку, ведуть... А там так ясно, ясно* (Б. Лепкий); — *Ви зступаєте з тої дороги, на котру раз стали при здоровій застанові* (І. Франко); — *Я такий хазяїн, як і Денис, — одказав Зінько, не повертаючись до старшини і не зступаючи із свого місця* (Б. Грінченко); * Образно. *Вік мотузяного хазяйства зступає з шляху і дає дорогу машині, Азія дає дорогу Європі! І от в цьому я бачу велику роль нашої Думи!* (В. Винниченко).

ЗСТУПА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ЗСТУПИ́ТИСЯ,** у́питься; *мн.* зсту́пляться; *док.* 1. Підходити ближче один до одного, ставати щільніше; сходитися разом. — *Кажіть: хто там озивається?.. — аж розлягається пан до передніх. Передні мовчать; зступаються ближче один до одного, кланяються...* (Панас Мирний); *Односельчани зступилися навколо Тараса, почали розпитувати про батьків, про те, як їм усім живеться на новому місці* (із журн.); * Образно. *Боярин чимраз виразніше зачинав почувати якусь тісноту, немов ось-ось довкола нього стояли і чимраз тісніше зступалися штаби залізної клітки* (І. Франко); *Щодень гостріше і болючіше відчувала* [Роксолана], *як зступаються ті стіни, так ніби ось-ось заваляться й під своїми уламками навіки поховають і її саму, і її недорослих діток* (П. Загребельний).

2. *діал.* Зсихатися (про чоботи, черевики і т. ін.). *Як зступляться черевики, то ще й кісні* [тісні] *будуть* (Сл. Б. Грінченка).

ЗСТУПИ́ТИ *див.* **зступа́ти.**

ЗСТУПИ́ТИСЯ *див.* **зступа́тися.**

ЗСУВ, у, *ч.* 1. *спец.* Порушення симетричного розташування суміжних деталей, дотичних поверхонь і т. ін. *Якщо рухатися на схід, то треба, щоб Полярна зірка завжди була тобі зліва.., а Чумацький Шлях має лежати на плечах, ніби коромисло. З невеличким зсувом назад з правого плеча* (Є. Доломан); * Образно. — *Соціал-демократія .. передбачає поліпшення умов життя.., якомога повніше забезпечення прав людини. Умови, в яких жив І. Багряний, цього не дозволяли. Це була модерна епоха великих зсувів і протилежностей* (О. Шугай).

2. *техн.* Деформація пружного тіла, при якій його шари зсуваються, переміщаються по відношенню один до одного. *Розрізняють два основні види деформації: стиснення (розтягнення) і зсув, а скручення й вигин розглядають як комбінації цих основних видів* (з наук. літ.); *При деформації зсуву змінюється форма тіла без зміни його об'єму* (з навч. літ.).

3. *геол.* Переміщення (сповзання) верхнього шару землі вниз схилом під дією сили тяжіння. *Антропогенні зміни природних процесів посилюють масштабність природних катастроф: сходження селевих потоків, снігових лавин, зсувів ґрунту та ін.* (з наук. літ.); *Дещо засвоїв* [Вітя] *з галузі ґрунтознавства .. В книзі одноманітно й настирливо торочилося про оптимум вологості та про резерви міцності, кути нахилу та коефіцієнти зсуву* (М. Дашкієв); *Стіна кручі була неширока, з двох боків обвалена і зсунута так, що можна було на пологих обвалах і зсувах легенько з'їхати до води* (В. Близнець); *Високими, широкими скиртами лежить вербове фашиння, пов'язане в снопи. Ним .. мають укріпити береги від зсувів* (І. Чендей).

4. *ел., радіо.* Неодночасне проходження через нульове або максимальне значення двох відповідних величин (струму, напруги і т. ін.). *Установленням механічного напруження, що відповідає вказаному зсуву фаз, визначається константа фотопружності — зсув фаз на одиницю механічного напруження* (з наук.-техн. літ.); *Зсув фаз між напругою та струмом визначається відніманням початкової фази струму від початкової фази напруги* (з навч. літ.).

ЗСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зсува́ти** і **зсува́тися.** *При зсуванні пожежної драбини необхідно спочатку її настільки висунути, щоб зняти замикачі із щаблів, а далі перевести рукоятку на повільне зсування з подальшим прискоренням до потрібної швидкості* (з наук.-техн. літ.); *Під час обвалення ґрунту ділянка земної поверхні просідає трасами, з'являються тріщини, порушується щільність. Осідання порід у зоні зсування відбувається без розриву землі* (з наук. літ.); *Зсування столів докупи.*

ЗСУВА́ТИ *див.* **зсо́вувати.**

ЗСУВА́ТИСЯ *див.* **зсо́вуватися.**

ЗСУВНИ́Й, а́, е́, *спец.* Стос. до зсуву (у 2–4 знач.). *Сплави на полімерній основі мають недоліки, найважливішим з яких є слабкий опір зсувним навантаженням* (з наук.-техн. літ.); *Зсувну деформацію супроводжує зміна кутів елементарних об'ємів тіла без зміни розмірів їхніх граней* (з навч. літ.); *Прикладом катастрофічних наслідків через небажання враховувати нормальні закони розвитку регіону та постійну активізацію негативних процесів унаслідок антропогенного втручання є активізація зсувних процесів уздовж трас магістральних нафтогазопроводів* (з газ.); *Зсувні (послідовні) регістри використовують для зсуву n-розрядних чисел в одному напрямку* (з наук. літ.).

ЗСУВОНЕБЕЗПЕ́ЧНИЙ, а, е, *геол.* Небезпечний унаслідок загрози зсуву, зсувів (у 3 знач.). *Особливо потенційно зсувонебезпечними є ліві береги річок Кам'янка й Тетерів у м. Житомир* (з наук. літ.); *Явища підтоплення та заболочування, режим підземних вод у зсувонебезпечних районах можна ефективно вивчати на основі знімків у тепловому діапазоні* (з навч. літ.); // Здатний викликати зсув (у 3 знач.). *Протягом року виконано інженерні дослідження зсувонебезпечних процесів на стаціонарних ділянках у містах Путивль, Ромни та збудовано захисну споруду* (з мови документів).

ЗСУВОНЕБЕЗПЕ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., геол.* Властивість за знач. **зсувонебезпе́чний.** *Для оцінки зсувонебезпечності території та стійкості підґрунтя інженерних споруд на правобережному схилі Дніпра в межах Києва влаштована мережа стаціонарних пунктів* (з мови документів); *Після оцінювання впливу інженерно-геологічних чинників у межах міста Полтави виділено території, що потребують інженерної підготовки через зсувонебезпечність* (із журн.).

ЗСУДО́МИТИ, мить; *мн.* зсудо́млять; *кого, що.* Док. до **судо́мити** 1. *Федір прикипів до землі помертвілими ногами. Ляк зсудомив усе його тіло. Він втратив змогу рухатись і говорити* (Д. Ткач); *Потемнівши на лиці, Бачман довго мовчав. Біль зсудомив йому рота* (В. Малик); *Переляк зсудомив обличчя молодиці, спалахнув полум'ям у очах* (Ю. Мушкетик); *Пролунав постріл. У Сашка запаморочилася голова. Тваринний жах загнаного в кут хижака зсудомив хлопця* (із журн.); // *безос. Зопалу сьорбнувши козацької страви, рейтар очманів, закашлявся, засіпався, зачмихав і зачхав, аж у печінці йому щось закавкало, аж руки зсудомило* (О. Ільченко); *Куди стрибати?! Дзеркало води — неймовірно далеко, до нього метрів три, а то й чотири. Тремтять і підгинаються коліна, всі м'язи зсудомило* (М. Дашкієв); *Нарис лежав на самому споді — Хаблака зсудомило .. Йому здалося, що закреслено найкращі місця, які він так старанно виписував* (В. Дрозд).

ЗСУДО́МИТИСЯ, миться; *мн.* зсудо́мляться. Док. до **судо́митися.** *Похилив він уже свою бездумну голову на руки. І пальці розпачливіше зсудомилися на рубцях дірки* [у стіні] (Т. Осьмачка); *Верига беззвучно поворушив губами, вкритими осугою. Сіре від пороху обличчя йому зсудомилось, і потім ніби щось луснуло в горлі* (П. Панч); — *Я негідник?! — У Стьопочки зсудомилось обличчя, а в розріджену синьку очей вступила блідавість* (М. Стельмах).

ЗСУДО́МЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зсудо́мити.** *Поручик Туманов востаннє схилився над зсудомленим передсмертним жахом лицем Набутидзе і, сполотнілий, відійшов до сусіднього хреста* (П. Панч); *Демонська сила намагалася поглинути царевича та його супутника, а він одбивався від неї однією рукою, бо другою притискав до себе зсудомлене й розтіпане жахом тільце хлопчика* (І. Білик).

2. *у знач. прикм.* Який зсудомився. *Вона впала Володі на груди і зайшлася в мовчазному плачі. Задрижали її зсудомлені .. плечі, затіпалася вона вся* (П. Загребельний); *Я подумав, що Миля помирає. Врешті він звернув зсудомлене обличчя до вартового* (Ю. Мушкетик); *Він борюкався ще хвилини зо три. Досить сильним виявився. Але врешті таки відпустив, розчепив зсудомлені пальці і ковзнув униз* (Ю. Андрухович).

ЗСУ́КАНИЙ, *рідко* **ІЗСУ́КАНИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. до **зсука́ти, ізсука́ти.** *І кожного катюгу і тирана Уже чекає зсукана петля...* (В. Симоненко); *Дідусь попрохав подати шворку, зсукану із м'якого липового лика* (Ю. Логвин); *— Щосуботи стромляєш ти на ставнику в соборі одним-одну велику свічку... — Але ж ізсукану з півпуда воску* (О. Ільченко); *В нахололій церкві тьмяно поблискують саморобні свічі, зсукані з темного воску дуплянок* (М. Стельмах); * Образно. *Метнувся* [піп] *геть. Срібна нитка, зсукана з місячного проміння, ізнов завела під склепіння дерев. Утікав по саду* (Г. Колісник).

2. *у знач. прикм.* Який зсукався, ізсукався (у 1 знач.). *Зсукані докупи нитки;* * Образно. *Мої нерви, що були зсукані в один тугий клубок, ніби аж розм'якли; на час я забув про злигодні* (із журн.).

ЗСУКА́ТИ *див.* **зсу́кувати.**

ЗСУКА́ТИСЯ *див.* **зсу́куватися.**

ЗСУ́КУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для зсукування. *Зсукувальне обладнання.*

ЗСУ́КУВАЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який зсукує нитки. *Зсукувальник, скручуючи, звиваючи кілька пасів разом, виготовляє мотузки, шнури тощо* (з навч. літ.).

ЗСУ́КУВАЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **зсу́кувальник.** *Зсукувальниця шнурів.*

ЗСУ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зсу́кувати** і **зсу́куватися.** *Цівка використовується для зсукування двох ниток докупи* (з наук.-попул. літ.); *Якість полотен залежить від багатьох чинників: підготовлення сировини, оброблення волокон, процесу прядіння, характеру зсукування ниток тощо* (з наук.-техн. літ.); *На мануфактурах працювали наймані робітники, ручна праця яких поділялася на окремі процеси: прядіння, зсукування ниток, фарбування пряжі, ткання і т. ін.* (з навч. літ.).

ЗСУ́КУВАТИ, *рідко* **ІЗСУ́КУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ЗСУКА́ТИ,** зсука́ю, зсука́єш *і* зсучу́, зсу́чиш; *наказ. сп.* зсука́й *і* зсучи́; *рідко* **ІЗСУКА́ТИ,** ізсука́ю, ізсука́єш *і* ізсучу́, ізсу́чиш; *наказ. сп.* ізсука́й *і* ізсучи́; *док., що.* 1. *перев. з чим.* Звивати, скручувати, сплітати разом; сукати (у 1 знач.). *Коли .. основний матеріал не досить міцний, то доцільно зсукати його з шовковими, віскозними або іншими нитками* (з навч. літ.); * Образно. *Людство .. згорнуло їх* [питання] *у звичайний, міцний філософський клубок .. Прокіп Гордійович .. не поспішає вхопитися за випадкові кінчики. Хоч кінчиків тих щодень виглядає більше. Ми їх просто зв'язуємо, зсукуємо, запихаємо досередини* (Ю. Мушкетик).

2. Сукаючи, виготовляти (нитку, мотузку, шнурок і т. ін.). *— Шукай мені коноплі. Вірьовку зсукаю якусь — чи хуру підтягти, чи волам на налигач...* (М. Рудь); * Образно. — *Так мислю, що нитка мого життя ще не обірвалася. Міцну ту нитку мати моя зсукала* (А. Хижняк); * У порівн. *Дочка співає. Мов на прядці Живої радості й біди Нитки ізсукує тоненькі, Щоб не порвалися ніде* (П. Воронько); // Робити, виготовляти свічку з воску. *Рано, рано куроньки піли, Ще найранше Марися встала, Три свічки зсукала* (колядка); *А ще раніше пан Василько встав, Три свічки зсукав* (П. Чубинський); *— Тато зсукали ще свічку та й казали, що якби ви вмирали, аби вам дати в руки і засвітити* (В. Стефаник).

Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.)* **/ скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти** *і т. ін.)* **ду́лю ([дві] ду́лі)** *див.* **скру́чувати.**

ЗСУ́КУВАТИСЯ, *рідко* **ІЗСУ́КУВАТИСЯ,** ується, *недок.*, **ЗСУКА́ТИСЯ,** зсука́ється *і* зсу́читься, *рідко* **ІЗСУКА́ТИСЯ,** ізсука́ється *і* ізсу́читься, *док.* 1. Звиватися, скручуватися, сплітатися разом; сукатися. *Нитки зсукалися;* * Образно. *Якби зросив дощик — одзеленіли б хліба, розвернулися листочки, а то ізсукалися... Якби набрали соку — розправилися б* (К. Гордієнко); *Він не помітив, як тонко, тремтливо зсукався його голос; хлопець не так гордився хліборобською своєю долею, як розжалобився* (Р. Федорів).

2. *тільки недок.* Пас. до **зсу́кувати, ізсу́кувати.** *Смужки зсукуються в рівницю для підвищення зчеплення волокон і полегшення перероблювання їх на пряжу* (з наук.-попул. літ.); *Під час виготовлення тканини можуть зсукуватися нитки різних видів (бавовняні, шовкові і т. ін.)* (з навч. літ.); *Свічка зсукується з воску.*

ЗСУ́НЕНИЙ, ЗСУ́НУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зсу́нути.** *Він стояв на тротуарі, всміхнений, .. з капелюхом, зсуненим на потилицю* (І. Франко); *В просторих класах* [гімназії] *парти були зсунуті геть під стіни* (Ю. Смолич); // **зсу́нено, зсу́нуто,** *безос. пред. Драбини приставлено до обривів, і по них легенько зсунено ялиці в долину* (І. Франко); *Вихором налетів на них Лев Дейч. Шинеля метляє довгими полами, кашкет зсунуто на потилицю, з рота — пара* (Ю. Хорунжий); *Столи було зсунуто докупи й застелено сніжно-білими скатертинами* (О. Донченко).

2. *у знач. прикм.* Який зсунувся. *Мати на мить забула про свою гризоту і замилувалася дочкою, її розчервонілим личком, на яке з-під зсунутої хустки вибилися лляні пасма кіс* (В. Речмедін).

ЗСУ́НЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зсу́нути** і **зсу́нутися.** *Найхарактернішими пошкодженнями портових гідротехнічних захисних споруд є порушення профілю (осідання) споруди, зсунення або руйнування хвилевідбійної стінки* (з наук.-техн. літ.); *Щоб запобігти зсуненню вантажу під час транспортування, його закріплюють спеціальними пристроями* (з навч. літ.); *Водій рвонув кермо в протилежний напрямку зсунення автівки бік* (з газ.); *Для запобігання зсуненню ґрунтів, яке шкодить сільськогосподарським угіддям, підприємствам, населеним пунктам, зводять споруди для підтримки берегів, насаджують рослинність та ін.* (з наук. літ.).

ЗСУ́НУТИ *див.* **зсо́вувати.**

ЗСУ́НУТИЙ *див.* **зсу́нений.**

ЗСУ́НУТИСЯ *див.* **зсо́вуватися.**

ЗСУТЕНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зсутені́ти.** *На місці свого проводиря Гай побачив темного велета — неймовірний силует на фоні раптом зсутенілого неба* (В. Владко); * Образно. *Ще досить простору між сосон зсутенілих і тиші гострої, щоб зранить сонне тіло* (П. Мовчан).

ЗСУТЕНІ́ТИ, іє, *безос.* Док. до **сутені́ти;** посутеніти. *Надвечір, коли зсутеніє, вони виїдуть з Гончаренком з міста* (Л. Старицька-Черняхівська); *Як зсутеніло, що ткати не видно вже, Давид виліз із-за верстата* (А. Головко); *Улиці зсутеніло, хоч був ще день* (Р. Іваничук); *Коли зсутеніло, розпалили* [молодята] *вогнище* (В. Дрозд).

ЗСУТУ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зсуту́лити.** *Колись цей старий був чистун, акуратист, вуса підстрижені, сорочка чиста .. Тепер же стояв брудний, обірваний чоловік, зсутулений горем* (Григорій Тютюнник); *Зсутулена важкою працею людина.*

2. *у знач. прикм.* Який зсутулився; згорблений (у 2 знач.). *Лесі боляче стало, коли вона, підвівши очі од склянки, глянула на матір — маленьку, зсутулену і таку безпорадну в благенькій чорній кофтині* (А. Хижняк); *Високий, трохи зсутулений дідусь у світлому костюмі, з довгою тростиною в руці чимчикує до нього* [Крутояра] *через дорогу* (Ю. Бедзик); *— Тобі недобре, Іва-а? Не відповів, а все так само йшов під гору. Був зсутулений і начебто поменшав* (Валерій Шевчук).

ЗСУТУ́ЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зсуту́лений** 2. *Соромитися своєї зсутуленості; Уроджена зсутуленість.*

ЗСУТУ́ЛЕНО. Присл. до **зсуту́лений** 2. *"Я маленький, сірий і непомітний..." Повторюючи це, я зсутулено, тихо крався до м'яча* (Любко Дереш).

ЗСУТУ́ЛИТИ, лю, лиш; *наказ. сп.* зсуту́ль; *кого, що.* Док. до **суту́лити.** *Шаблій переступив з ноги на ногу, зсутулив плечі, мов звичайний прохач* (Д. Бедзик); *Маріїна хвороба зсутулила її завчасно* (В. Большак); // *безос. Малий, кремезний, віком майже підліток, а вже зсутулений у плечах, наче зсутулило його від довгого сидіння в танку* (О. Гончар).

ЗСУТУ́ЛИТИСЯ, люся, лишся; *наказ. сп.* зсуту́лься. Док. до **суту́литися.** *Зсутулившись, Шугай покрокував на своє місце* (А. Хижняк); *Пішов, зсутулившись, майстер, потягнув берегом своє нове трудове знаряддя* (О. Гончар); *Після війни Самосват змінився .. Високий, сутулий, він ще дужче зсутулився, став поважнішим і зосередженішим* (В. Минко); *За сей рік Богдан Гатило зсутулився й геть посивів, хоч йому ще було .. зовсім небагато літ* (І. Білик); *Доман зсутулився, забухикав, а відкашлявшись, знову вклонився* (В. Малик); *Матильда прикрила лице руками, немов захищаючись. Плечі її зсутулились і здригалися від ледве стримуваних ридань* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗСУ́ШЕНИЙ, *рідко* **ІЗСУ́ШЕНИЙ,** а, е. Дієпр. пас. до **зсуши́ти, ізсуши́ти.** *Петро жалівся панові, що ізсушена тривалою засухою земля дала бідний урожай* (із журн.); *Явдоха була пишна, горда .. Мотря, з молодих ще літ зсушена то працею, то нуждою, суха, як опеньок, тиха* (Панас Мирний); *Побачивши його* [воєводу] *в лихій одежі, зсушеного постом, цар ледве пізнає його І ще дужче розлютився на монахів* (І. Франко); *Оце повне життя, молодості, повне краси й любові дівоче тіло буде повільно зсушене голодом-спрагою? Треба шукати виходу. Будь-що знайти вихід* (О. Гончар); // **зсу́шено,** *безос. пред. Декілька днів стояла задуха, землю було зсушено пекучим сонцем і сухими вітрами, скільки бачило око* (із журн.).

ЗСУШИ́ТИ, *рідко* **ІЗСУШИ́ТИ,** ушу́, у́шиш. 1. *що.* Док. до **суши́ти** 1; повністю позбавити вологи, зробити зовсім сухим; висушити (у 1 знач.). *Повій, вітре буйнесенький, Зсуши фартух білесенький. Повій, вітре, по ліщині, Зсуши фартух на дівчині* (з народної пісні); [С т е п а н:] *Ти оджившся на Вкраїні. Москва ж не може заступити сонця, зв'ялити гаю рідного, зсушити річок веселих* (Леся Українка); *Сонце, що встигло вже зсушити вранішній туман, масляно заблискало на його* [Середи] *спітнілому, стомленому, але веселому обличчі* (П. Панч).

2. *що.* Док. до **суши́ти** 2; висушивши, зробивши сухим, позбавити життєздатності (рослини). *І скаже Господь: " .. Я не забуду тебе ніколи, і трави твої не зсушу, і стад не виморю спрагою"* (Г. Хоткевич); *Зсушив, зв'ялив, оббив мій лист Злий вітер-недосвіт...* (М. Лукаш і В. Мисик, пер. з тв. Р. Бернса); *Декілька місяців не було й краплини дощу, сонце геть ізсушило трави, дерева — усе живе* (із журн.).

3. *кого, що, перен.* Док. до **суши́ти** 3; зробити худим, змарнілим, довести до виснаження. *Схудла-змарніла* [Мар'я]. *Сльози та туга, туга та сльози день у день, ніч у ніч хоч кого зсушать* (Панас Мирний); *Нимидору ізсушила, ізв'ялила нужда, як холодний вітер зелену билину* (І. Нечуй-Левицький); *Хіба це літа зсушили тіло? від праці помарніло* (П. Панч).

Журба́ їсть (су́шить) / з'їла (зсуши́ла) *див.* **журба́.**

ЗСЬО́РБАТИ *див.* **зсьо́рбувати.**

ЗСЬОРБНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., що і без прям. дод., розм.* Однокр. до **зсьо́рбувати.** *Вуйко відіткав нарешті пляшку і зсьорбнув піну* (Любко Дереш).

ЗСЬО́РБУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗСЬО́РБАТИ,** аю, аєш, *док., що, розм.* Сьорбаючи, вбирати в себе верх чого-небудь рідкого або щось рідке з якоїсь поверхні. *Зсьорбувати пінку з молока.*

ЗУА́В, а, *ч., іст.* 1. Солдат французьких колоніальних військ (перев. із жителів Північної Африки). *Недавно тут були і греки, і зуави, — справляв тут капітал свій золотий содом...* (В. Сосюра); *Шепче присмерк бананових дерев. Все ближче плеще гуща трав... А коли в небо вдарив рев* [вибуху], *— Вартовий прокинувся зуав* (М. Бажан).

2. Вояк найманих стрілецьких частин в армії султанської Туреччини. *У середині XIX ст. зуави — легкі піхотинці в ефектному яскравому одязі турецького зразка — набули статусу легендарних військових підрозділів* (з навч. літ.).

3. Вояк загонів, яким доручали найнебезпечніші завдання під час польського повстання 1863–1864 років. *Під час польського повстання 1863–1864 існували загони смерті, що складалися із зуавів-смертників* (з наук.-попул. літ.); *"Марш зуавів" — одна з найвідоміших пісень польського повстання 1863–1864 рр.* (із журн.).

ЗУБ, а, *ч.* 1. *мн.* **зу́би,** ів. Кістковий утвір у роті людини та багатьох хребетних тварин, признач. для схоплювання, кусання й подрібнення їжі, а також для захисту. *Надворі ходив з люлькою в зубах п'яненький Порох* (Панас Мирний); *Жінка злегенька розтулила червоні підфарбовані губи і, повертаючи туди й сюди голову, роздивлялася в люстерко ридикюля на свої блискучі, рівні й гострі зуби* (Олесь Досвітній); *Стецько обмацав себе, щиро дивуючись, чи це все ще він, перевірив, чи бракує зубів* (Е. Андієвська); *Перевдягнувся, почистив зуби і став чекати. Невдовзі зі спальні долинув голос Анн-Марі: — Можеш заходити, Стіве* (О. Авраменко, В. Авраменко); * Образно. *На плотах тих лісоруби мчать стихії напролом, і каміння гострі зуби їм загрожують кругом* (В. Сосюра); * У порівн. *В широких отворах вікон біліли кахльові печі, немов зуби в щелепах кістяка* (М. Коцюбинський).

2. *мн.* **зу́би, ів** *і рідко* **зу́б’я, ів.** Гострий виступ на чому-небудь (знарядді, інструменті, деталі і т. ін.); зубець (у 1 знач.). *Дивляться — торохтить шляхом з города через село якась машина, блищать на сонці її залізні зуб’я та снасті* (Панас Мирний); [П е р ш а м о л о д и ц я *(озирнулась на дівчину):*] *Знов волочиш граблі? Кажу тобі: візьми на плечі, бо зуб’я поламаєш!* (М. Кропивницький); *Тисячі рук риють глибокий рів.., стягають* [каміння] *на вал, скріпляють, забезпечують палями, за палями становлять вози, борони зубами вверх, роблять усе, щоб тільки ворога зупинити* (Б. Лепкий); *Скреготав десь екскаватор, сталевими гострими зубами люто вгризався в недобиту фашистськими бомбами стіну* (Ю. Збанацький); *Максим вносить довгі залізні прути, з яких потім рубатимуть зуби для борін* (М. Зарудний); *Нападник зачепився об ківш екскаватора і впав обличчям на зуб’я* (В. Діброва).

3. *тільки одн., етн.* Назва української народної пісні й танцю. *Бандура горлиці бриньчала, Сопілка зуба затинала* (І. Котляревський); *Втихала бандура — і вівчар Семен Струк на своїй сопілці грав зуба* (Б. Левін).

Рва́ти зуб (зу́би) *див.* **рва́ти; Спро́бувати на зуба́х** *див.* **спро́бувати; Стина́ти / стя́ти (зітну́ти) зу́би** *див.* **стина́ти[2]; Сти́снувши зу́би** *див.* **стиска́ти; Хрумті́ти (хрумкоті́ти, хрущА́ти, хрускоті́ти** *і т. ін.)* **на зуба́х** *див.* **хрумті́ти.**

△ **(1) Зу́б му́дрості** — третій кутній зуб, останній у кожній щелепі зуб, що прорізується в людини після 20 років. — *За основу* [фільму] *взято буде далеке майбутнє, — ніби й справді чимось давно задуманим ділиться мій друг. — Йтиметься про ті часи, коли усмішка ще є, а от зуб мудрості, цей рудиментарний придаток, він таки зникне за непотрібністю...* (О. Гончар); *Вчіться. Бо поява зуба мудрості у роті дурня його розумового статусу не міняє* (Є. Дудар); **(2) Ку́тні зу́би** — задні п’ять зубів з кожного боку обох щелеп. *Повернув Нечипір язиком у роті... аж так і є: намацав півваренику, що застряло у кутніх зубах* (Г. Квітка-Основ’яненко); *На кутніх зубах спробував* [Дорохтей] *золото* (М. Стельмах); **(3) Моло́чні зу́би** — перший набір зубів у дітей і малят тварин, який потім випадає. *Коли вже защербатів Данько, гублячи молочні зуби і нетерпляче чекаючи справжніх, спробувала була Яресьчиха влаштувати його пастушком до багачів* (О. Гончар); *Жеребчик кумедно ворушив гострою губою й брав хліб у рідкі молочні зуби, хоркаючи на Тимну бризками* (І. Білик); *Стефа ще спробувала сиру кукурудзу, але вгризти її було годі. Тим паче, молочний зуб хитався...* (І. Андрусяк).

◊ **[Аж] вухналі кува́ти зуба́ми** *див.* **кува́ти[1]; [Аж] у зу́би захо́дить / зайшло́** *див.* **захо́дити; Бра́ти / взя́ти** *(розм.* **вхопи́ти) на зу́би (на зуб, на зубо́к, на зу́бки** *і т. ін.)* *див.* **бра́ти; Бра́тися / взя́тися зуба́ми** *див.* **бра́тися; (4) В зу́би** *кому, фам.* — безпосередньо, особисто комусь давати, тицяти, совати що-небудь. — *Пошлеш титарям два вози горшків: сунеш благочинному в зуби горика, а благочинній макітру* (І. Нечуй-Левицький); *Мені в зуби — диплом і розподілення* [розподіл] *в незабутній край босоногого дитинства* (А. Крижанівський); **Вибива́ти зуба́ми чечі́тку (третяка́)** *див.* **вибива́ти; Вигра́вати / ви́грати третячка́ на зуба́х** *див.* **вигра́вати; Видира́ти / ви́дерти з зубі́в (з ро́та, з рук, з го́рла)** *див.* **видира́ти; Видира́ти (вирива́ти) / ви́дерти (ви́рвати) зуба́ми** *див.* **видира́ти; Ви́лущити зу́би** *див.* **вилу́щувати; Виска́лювати (вискаля́ти) / ви́скалити зу́би** *див.* **виска́лювати; Вишкіря́ти (вишкі́рювати, шкі́рити, щи́рити) / ви́шкірити (ви́щирити) зу́би** *див.* **вишкіря́ти; Вхопи́ти на зу́би (на зу́ба, на зу́бки)** *див.* **ухо́плювати; Вчепи́тися [рука́ми й] зуба́ми** *див.* **учепи́тися; Горі́шок не по зуба́х** *див.* **горі́шок; Гостри́ти** *(рідше* **точи́ти) зу́би** *див.* **гостри́ти; Грі́ти зу́би на со́нці** *див.* **грі́ти; Да́ти по зуба́х (у зу́би)** *див.* **дава́ти; Дзвони́ти (видзво́нювати) зуба́ми** *див.* **дзвони́ти; Диви́тися (загляда́ти) в зу́би** *див.* **диви́тися; (5) До зубі́в,** *зі сл.* о з б р о є н и й, о з б р о ї т и *і т. ін.* — повністю, дуже добре, достатньою мірою. *З-за горба вихопились лавою, прорвали всі вали — топчуться кіньми й гасають з гиком чеченці. Коні під ними, як змії .. А самі люті, озброєні до зубів* (А. Головко); *Не рахуючись із засобами, німецькі й австро-угорські, озброєні до зубів дивізії грабували мирні українські села* (Л. Дмитерко); *Уночі Карапетян і Гаркавий, озброївшись до зубів, виповзли з траншеї і зникли у підземеллі* (В. Собко); *Перед ґанком попового будинку Сафрона зупинив озброєний до зубів вартовий* (М. Стельмах); — *Я озброю вас до зубів, я одягну вас у сталь, якої наші друзі, — він глянув у бік представників іноземних місій, — не пошкодують для нас!* (О. Гончар); **До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові (чо́рту) в зу́би>** *див.* **чорт; Зав’я́знути (зав’я́зти, нав’я́зти** *і т. ін.)* **в зу́би (в зуба́х)** *див.* **зав’яза́ти[2]; Заговорю́вати (забала́кувати, замовля́ти) / заговори́ти (забала́кати, замо́вити) зу́би** *див.* **загово́рювати; Зора́ти (зари́ти, запоро́ти) но́сом** *(рідко* **зуба́ми) [зе́млю, у зе́млю]** *див.* **за́орювати; Зуба́ми трима́ти (держа́ти)** *див.* **трима́ти; (6) Зуб за зуб** — відплата, помста образою за образу. *Він рад був, що може відплатити Рифці зуб за зуб* (І. Франко); — *Колись я був добрий, а вони мене зробили злим. Що ж? Нехай так і буде. Я їм свого не подарую. Око за око, зуб за зуб* (Григорій Тютюнник); — *А що ж, вони наших рубатимуть, на рожни підійматимуть, а ми з ними цяцькатись? — говорили бійці загону. — Ні, зуб за зуб! Кров за кров!* (О. Гончар); **Зу́би з’ї́сти (прої́сти)** *див.* **з’їда́ти; Зу́би пока́зувати / показа́ти** *див.* **пока́зувати; (7) Зу́би прорі́жуться** *у кого* — хто-небудь набереться сили, стане владним, грізним. [Г а р к у ш а:] *Проріжуться і в нас зуби, зачекай* [Насте] ... *Не завжди нам по чужих прикажчикувати* (О. Гончар); **(8) Зу́би скрипля́ть** *у кого і без дод.* — хтось дуже розлючений, сповнений гніву, ненависті. [В а р к а:] *Оце ж у свахи Кондашихи аж зуби скрипітимуть від заздрості* (М. Кропивницький); **(9) Зуб на зуб не попада́є (не потрапля́є)** — хто-небудь дуже тремтить від великого холоду або з переляку. *Дячок хвилювався. Робилось зимно і трясло: зуб на зуб не попадав* (М. Хвильовий); — *Вовки в лісі з’явилися. Не чув? Думаєш, мені тепер не страшно на хутір іти? Зуб на зуб не попадає!* (М. Стельмах); *Мокра одежа холодно липне до тіла, зуб на зуб не попадає* (В. Нестайко); *Лежак, як на біду, ніби не гріє. Тремчу весь, зуб на зуб не потрапляє* (П. Запаренко); **Зці́пити (сти́снути, зати́снути) зу́би (гу́би, уста́** *і т. ін.)* *див.* **зці́плювати; І зу́би ви́збираєш <І зубі́в не ви́збираєш>** *див.* **визби́рувати; І зубі́в не позбира́ти** *див.* **позбира́ти; [І] на зуб ні́чого покла́сти** *див.* **покла́сти[1]; Ки́дати (кла́сти) / ки́нути (покла́сти) на зуб (на зу́би)** *див.* **ки́дати; Кла́сти / покла́сти зу́би на поли́цю** *див.* **кла́сти; Кла́цати зуба́ми** *див.* **кла́цати; (10) Крізь зу́би** — неохоче, невиразно, ледве розтуляючи рота; з незадоволенням (говорити). *Воно, власне, було замітне вже й в останні дні перед моїм від’їздом, уже тоді у*

мами був неприємно холодний вираз в його присутності, одвертання очей, відповіді крізь зуби (Леся Українка); **Лама́ти / злама́ти (полама́ти, облама́ти** *і т. ін.)* **зу́би** *див.* **лама́ти; Лі́зти чо́ртові (чо́рту) на ро́ги (в зу́би)** *див.* **лі́зти; Лупи́ти / полупи́ти зу́би** *див.* **лупи́ти; Ма́ти [вели́кий] зуб (вели́кого зу́ба)** *див.* **ма́ти**[2]; **Молоти́ти зуба́ми (язико́м)** *див.* **молоти́ти; (11) На зу́би (на зу́ба),** *зі сл.* м а т и, д а в а т и *і т. ін.* — поїсти, перекусити. [С л і п и й:] *Гей, ти, де ти, балагуло, маєш ти там що на зуби? Горбатий провідник, почувши таку бесіду, навпростець шморгнув рукою в торби сліпого, вийняв добрий хліб, сіль і .. фляжку горілки* (І. Франко); — *Ну, добре, — сказав Павло. — Давайте-но щось там на зуба, та треба бігти до машини* (В. Кучер); **(12) На оди́н зуб <На одно́го зу́ба>** — дуже мало (про їжу). — *Боюся поїсти, бо тоді з голоду загину: се мені лиш на одного зуба* (із журн.); **(13) Не по зуба́х** *кому, чиїх* — не під силу кому-небудь; надмірно важкий (сильний, дорогий і т. ін.) для когось. — *А ти як думав? Кажу, буду слухати, значить буду.* — *Та вона ж* [лекція] *для тебе непідходяща, не по твоїх, як то кажуть, зубах, — говорив глузливим тоном парубок* (Г. Коцюба); *Нам не по зубах зараз життя у Петербурзі, але просто думок не прикладу, як я лишу Митю самого* (О. Іваненко); *Тільки без дурощів: не хапати здобич, що не по зубах* (М. Стельмах); **(14) Ні (ані́) в зуб [ного́ю]:** а) анітрохи, аніскільки, зовсім (перев. зі сл. н е з н а т и, н е р о з у м і т и і т. ін.). *Все те був мій план, якого ти ні в зуб не розумієш* (І. Франко); *Він математики ні в зуб не знає* (Леся Українка); [Д у д а р:] *Не з того кінця береш. Не розумієш української культури.* [К н и ш:] *Я? Не розумію?* [Д у д а р:] *Ані в зуб* (І. Микитенко); *З людиною буває часто так, що, добре знаючи колишнього події, Вона сучасності ні в зуб не розуміє* (М. Рильський); б) зовсім не розумітися на чомусь. *Шість класів і сьомий коридор. Аж соромно признатися: алгебри — ні в зуб ногою. А ще ж фізика, хімія* (П. Запаренко); *Я в латині — ні в зуб ногою* (з газ.); **О́ко за о́ко [, зуб за зуб]** *див.* **о́ко**[1]; **Оско́ма на зуба́х** *див.* **оско́ма; Па́льця в рот [на зу́би] не клади́** *див.* **кла́сти; Переліч́ити (полічи́ти) зу́би** *див.* **перелі́чувати; Перетира́ти (перебира́ти, перемина́ти** *і т. ін.)* **/ перете́рти (перебра́ти, перем'я́ти** *і т. ін.)* **на зуба́х** *див.* **перетира́ти; Повишкіря́ти зу́би** *див.* **повишкіря́ти; Погостри́ти зу́би** *див.* **погостри́ти; Подиви́тися в зу́би** *див.* **подиви́тися; (15) По зуба́х** *кому, чиїх* — під силу кому-небудь; приступний для виконання, розуміння і т. ін. — *Гарний горішок, тільки шкода — не наш, — кивнув Потьомкін на острів... — Думаю, що Антонові Андрійовичу з його козаками цей горішок буде цілком по зубах* (С. Добровольський); *Біда, що не всяка вузькогалузева інформація по зубах пересічному журналістові — треба ж хоч трошечки бути, як то кажуть, у темі* (з газ.); **Показа́ти** / *рідко* **пока́зувати [свої́] зу́би (ро́ги, па́зурі)** *див.* **пока́зувати; Полі́зти чо́ртові (чо́рту) в зу́би** *див.* **полі́зти; Попа́сти (попа́стися, потра́пити** *і т. ін.)* **/ попада́ти (попада́тися, потрапля́ти** *і т. ін.)* **чо́ртові (чо́рту) в зу́би** *див.* **попада́ти; Пополоска́ти зу́би** *див.* **пополоска́ти; Поска́лити зу́би** *див.* **поска́лити; Потра́пити (попа́сти, попа́стися** *і т. ін.)* **на [го́стрі (голо́дні)] зу́би** *(ірон.* **на зубо́к)** *див.* **потрапля́ти; Приде́ржати / приде́ржувати язи́к ([свого́] язика́) [за зуба́ми]** *див.* **приде́ржувати; Прикуси́ти зу́би** *див.* **прику́шувати; Притри́мати язи́к (язика́) [за зуба́ми]** *див.* **притри́мувати; Про́бувати на зуба́х** *див.* **про́бувати; Про́бувати на зуб (зу́би)** *див.* **про́бувати; Продава́ти зу́би** *див.* **продава́ти; Продзвони́ти зуба́ми** *див.* **продзво́нювати; Рука́ми й нога́ми [й зуба́ми]** *див.* **рука́; Самі́ ву́ха та зу́би** *див.* **ву́хо; Світи́ти зуба́ми** *див.* **світи́ти; Сіль тобі на язи́к [, печи́на в зу́би (у ві́чі)]** *див.* **сіль; Ска́лити зу́би** *див.* **ска́лити; Скрегота́ти (скреготі́ти, скри́гати, скрипі́ти** *і т. ін.)* **/ заскрегота́ти (заскреготі́ти, скрегну́ти, скрегону́ти, скри́гнути, заскрипі́ти, скри́пнути** *і т. ін.)* **зуба́ми** *див.* **скрегота́ти; Стина́тися / стя́тися (зітну́тися) зуб на зуб** *див.* **стина́тися**[1]; **Суши́ти зу́би** *див.* **суши́ти; Териби́ти [собі́] зу́би** *див.* **тереби́ти; Торгува́ти зуба́ми** *див.* **торгува́ти; Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці)** *див.* **трима́ти; У чо́рта в зуба́х** *див.* **чорт; Хвіст у зу́би** *див.* **хвіст; Хоч до ра́ни (до боля́чки, до зубі́в** *і т. ін.)* **клади́ (приклада́й, притуля́й** *і т. ін.)* **/ приклади́ (притули́)** *див.* **кла́сти; Хоч зуба́ми вирива́й (видира́й)** *див.* **вирива́ти**[1]; **Хоч зу́би рви** *див.* **рва́ти; Ци́кати / ци́кнути крізь (че́рез) зу́би** *див.* **ци́кати; Цокоті́ти (цокота́ти, цо́кати, ля́скати, сі́кти** *і т. ін.)* **зуба́ми** *див.* **цокота́ти; Чіпля́тися (трима́тися) / вчепи́тися (ухопи́тися) зуба́ми** *див.* **чіпля́тися; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ку́рячим зу́бом обче́ркнутий** *див.* **обче́ркнутий; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **чо́ртові (чо́рту) в зу́би ки́нути** *див.* **ки́дати; Як у сірка́ із зубі́в** *див.* **сірко́.**

ЗУБА́СТИЙ, а, е. Те саме, що **зуба́тий.** *Один мордатий Кіт до Щуки учащав, Пройдисвітка зубаста знала, Чого хвостатий кум бажав* (Л. Глібов); *Дерево те під зубасту пилку піде, вона, пилка та, поділить його на дошки* (Остап Вишня); *Крила жниварки нахиляють до зубастого ножа все нові й нові стебла* (М. Руденко); — *Ну, гаразд, гаразд! — засміявся Сатіапал. — Ви агресор, бачу. Але й я зубастий* (М. Дашкієв); * Образно. *Над вікнами сміялися разки зубастої кукурудзи, біля призьби грілися на сонці мішки з чорним дрібним насінням* (М. Стельмах).

ЗУБА́ТИЙ, а, е. 1. З великими, гострими, міцними зубами; з великою кількістю зубів. *А потім з вас, щенят зубатих, Зробились львичища!* (Т. Шевченко); — *Піди ж ти! — додала його жінка, широковида, зубата молодиця, з начосами на висках. — Вовка як не годуй, а він все в ліс дивиться* (Панас Мирний); *Пливли* [човни] *майже за вітром, піднявши полотнища чорних вітрил. На деяких були зображені зубаті бичачі голови, на інших — червоні або білі хрести* (І. Білик); *Кашалот розчавив нижньою зубатою щелепою голову кальмару і з багатою здобиччю занурився під воду* (Ю. Логвин); * Образно. *На платформі визирали з-під брезенту кучугури зубатих кукурудзяних качанів* (О. Донченко); // Який має зуби. *Болісний стогін рвався з неї* [Роксолани], *як у вівці, яку кусає ягня, коли ссе, бо воно єдине з усіх ссавців народжується з зубами, так само як народилися зубатими всі її сини* (П. Загребельний); *Серед китів є не тільки беззубі, а й зубаті, які ведуть хижий спосіб життя* (з навч. літ.); // *розм.* Який має великі зубці (у 1 знач.). *Все тут* [у полі] *було якесь незвичне, оголене, вражаюче — зубаті оці механізми, житлові вагончики, дошка пошани, барила з водою...* (О. Гончар).

2. *перен., розм.* Гострий у висловлюваннях, завжди готовий дати відсіч словами. *А зубата була* [Настуся]. *Вже не заїдайся з нею ніхто! Тільки зачепи її, так разом як залящить, затріщить, загомонить, перекоренить і батька, і матір, і увесь рід* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Сагайдак нія ко-*

во глянув на доярку і одійшов набік. "Зубата тітка, — подумав, — цій пальця в рот не клади" (С. Добровольський); // Гострий, дошкульний (про слова, фрази і т. ін.). *Рот доповідача .. забивав у рухомий простір залу цвяхи гострих зубатих фраз .. — Мусимо визнати, що ми на порозі катастрофи* (Ю. Андрухович).

ЗУБА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **зуба́тий.** *Зубатість хижаків; Зубатість переднього колеса значно впливає на керування велосипедом* (з наук.-техн. літ.); *Інколи зубатість допомагає людині продемонструвати свій професіоналізм, однак майже завжди негативно впливає на стосунки з колегами* (із журн.).

ЗУБА́ТКА, и, *ж.* Промислова морська хижа риба ряду окунеподібних із міцними, гострими зубами. *До лускатих риб належать судак, лящ, кета, лин, сріблястий хек, морський окунь та ін.; до риб без луски — минь, вугор, сом; зубатка, навага — з дрібною лускою* (з наук.-попул. літ.); *Морську рибу з різким специфічним запахом і смаком (камбалу, зубатку, тріску, палтус та ін.) бажано готувати зі спеціями* (з навч. літ.); *Для тушкування в томатному соусі використовують тріску, окуня, сазана, зубатку, минтая, льодяну рибу* (із журн.).

ЗУБА́ТКОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **зуба́тка.** *Зубатковий плавець.*

2. *у знач. ім.* **зуба́ткові,** вих, *мн.* Родина морських риб ряду окунеподібних із видовженим стрічкоподібним тілом, з великим ротом і міцними, гострими зубами, які щорічно міняються. *Як і в інших тварин з міцною хваткою, щелепи зубаткових попереду вкорочені, а жувальні м'язи сильно розвинені* (з наук.-попул. літ.); *Зменшення або повна втрата черевних плавців у зубаткових пов'язані з подовженням тіла й збільшенням його гнучкості* (з навч. літ.).

ЗУБЕНЯ́ТА, нят, *мн.* Зменш.-пестл. до **зу́би** *(див.* **зуб** 1). *Одарочка усміхалася і оченятами, і зубенятами* (Панас Мирний); — *Ти тільки подивися. У нього вже зубенята ростуть. Дивися, Гнате, подивися!* (У. Самчук); *Засміявся Валерик, сяйнувши своїми дрібними, як білі іскри, зубенятами* (О. Гончар); *Челядниця тримала на руках дитя, дев'ятимісячну Янку, яка впізнала Доброчина й показала четверо зубенят* (І. Білик); *Загарчав він* [песик], *показуючи зубенята, і почав одступати. Іван же не відчував страху* (О. Чорногуз).

ЗУБЕ́ЦЬ, бця́, *ч.* 1. Гострий виступ на чому-небудь; частина знаряддя, інструмента, деталі механізму і т. ін. у формі гострого виступу; зуб (у 2 знач.). *Чеше він закудлану голову, а волосся тріщить на йому* [ньому], *аж зубці з гребінця сиплються* (І. Нечуй-Левицький); *Сидю* [сиджу] *було я під повіткою, зубці до грабель тешу* (Остап Вишня); *Тягли* [воли] *водночас дві довгі борони з металевими зубцями* (Ю. Хорунжий).

2. *перев. мн.* **зубці́,** ів. Стовпчики, надбудовані на фортечній стіні, башті і т. ін. на рівній відстані один від одного. *Високий зубчастий мур оперізує їх* [вежі] *рудим кам'яним поясом, і кожен зубець нагадує хвіст велетенської рибини* (З. Тулуб); — *Віднині це й будуть ваші володіння! — кинув імператор із зловтіхою, визираючи крізь зубці стіни. — Там унизу ваш трояндовий сад, яким можете милуватися досхочу* (П. Загребельний); // Гострі верхи гір, вершини дерев у лісі і т. ін., що виділяються ламаною лінією. *Сплять ще велетні-гори під чорним буком, а по сірих зубцях Бабугану повзуть, мов дим густий, білії хмари* (М. Коцюбинський); *Віктор негайно вийшов з дому й кинувся в долину понад садовими зубцями свого провулку* (О. Іваненко); *Мандрівників поселили у затишному притулку, з вікон якого видно було сад, квітучі кущі троянд, зубці крижаних гір* (О. Бердник); // Елемент орнаменту. *Вона чекала — така ж висока й тонка, як син. У темній шалі, в подовженій керсетці із зубцями, обведеними гарусною ниткою* (Б. Левін).

ЗУ́БИ *див.* **зуб.**

ЗУ́БИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **зуб** 1. *Цілу ніч кволився, квиспув Лаврик, — ще один зубик прорізувався* (І. Вирган); *В неї випав передній зубик, і вона трішки шепелявила* (Григорій Тютюнник); *Наснилось* [Андрієві], *що гуляє з дитиною над каламутним потоком .. дитя забігає в швидку каламуть, жаліється на кутній зубик, потім заходять до лікарні* (Є. Пашковський).

ЗУБИ́ЛО, а, *с.* Ручний ударний інструмент для рубання металу або оброблення каменю. *Обрубники з усієї сили оббивали деталі пневматичними зубилами* (Ю. Яновський); *Стиснувши уста, .. заходився* [Данило] *вивертати капсуль-детонатор. Тут у хід пішли напилок, зубило та плоскогубці* (М. Стельмах); *Сидячи навпочіпки, молотком і зубилом обтісував* [старий] *велику кам'яну брилу* (В. Малик); *Коваль ухопив губчастими щипцями смугу і передав Півневі. Поставив зубило на смугу, ударив молотом і розсік смугу на два шмати* (Ю. Логвин).

ЗУБИ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **зуби́ло.** *Зубильне лезо.*

ЗУБИ́ЛЬЦЕ, я, *с.* Зменш. до **зуби́ло.** *Зубильце .. тримають не двома чи трьома пальцями, а в кулаці, щоб не випорснуло від удару і не влучило у сусіда* (Григір Тютюнник); *Спеціальні профільовані зубильця мають такий саме перетин, що й штихель* (з навч. літ.).

ЗУБИ́ТИ, блю, биш; *мн.* зу́блять; *недок., що, техн.* Вирубувати зубці (у 1 знач.) або робити насічку на чому-небудь. *Зубити серпи.*

ЗУБИ́ТИСЯ[1], зу́биться; *мн.* зу́бляться; *недок.* 1. *розм.* Тупитися, щербитися. *Коса зубиться швидко в лузі, чіпляючись за маленькі деревця й кущі* (із журн.).

2. *техн.* Пас. до **зуби́ти.** *Серп зубиться спеціальним різцем.*

ЗУБИ́ТИСЯ[2], зу́биться; *мн.* зу́бляться, *недок., діал.* Проростати. [Ф е д о р а *(задираючи):*] *Тоді ви будете женитись, як у млині на камені буде кукіль зубитись* (С. Васильченко); *В південних районах Вже зубиться рис* (П. Усенко).

ЗУБИ́ЩЕ, а, *ч.* Збільш. до **зуб** 1. *Вона* [дячиха] *стоїть, напнута білою хусточкою: морда наче сажею обмазана, а зубища проти сонця тільки — блись, блись!* (І. Нечуй-Левицький); *Коли вже йти на дикого кабана, то йти на такого, щоб можна було чим і похвалитися .. Уявіть собі на стіні у вашому кабінеті .. сікачеву голову із страшними зубищами-іклами!* (Остап Вишня); *Маріка тиснулася біля стіни, збираючи до руки поли плата спереду, щоб, бува, не вхопив і не роздер зубищами пес* (І. Чендей).

ЗУБІ́ВКА, и, *ж.* Різновид сопілки; теленка. *Зубівка, або теленка, різниться від сопілки способом звукодобування: у цьому процесі беруть участь не тільки губи, а й зуби* (з наук. літ.); *Басова сопілка-зубівка майже метрової довжини, поширена на Гуцульщині, зветься флоярою* (із журн.).

ЗУБНИ́Й, а́, е́. Прикм. до **зуб** 1. [Ю р к е в и ч:] *Цілком вам співчуваю. Зубний біль — це така мука, такий пекельний біль...* (І. Кочерга); *Зловживання солодощами, занадто кислою їжею призводить до псування зубної емалі* (з навч. літ.); * У порівн. *Тепер ця думка Біланові наче зубний біль*

(Ю. Мушкетик); // Признач. для догляду за зубами. *Хтось пройшов .. з рушником і зубною щіткою, пробігла через вагон провідниця* (Б. Антоненко-Давидович); *Перед виходом з дому мої сестри мились тут, і тепер вся кімнатчина пахтіла приємним туалетним милом і зубною пастою* (Ірина Вільде); *В руці дівчина тримає такий же, як і в кожного з нас, рушничок, лише трохи біліший, і бляшанку з-під зубного порошку* (Є. Доломан); // Який лікує захворювання зубів. *Чому дівчата не підуть до зубного лікаря?* (М. Коцюбинський); *В квартирах було тихо (тільки в зубного лікаря якось жалібно тявкала болонка)* (М. Хвильовий); *Загалом у війську завжди потрібні специ — кухарі, зубні фельдшери, акушери, полкові капелани, астрологи, екстрасенси* (Ю. Андрухович); // Спеціально обладнаний, пристосований для лікування зубів. *Мене повели в зубний кабінет на перший поверх, лікарем там була вже стара крупна тілом і лицем жінка* (В. Рубан); *До приватної зубної лікарні прийшов пацієнт з проханням вирвати хворий зуб* (з газ.).

Зубни́й те́хнік *див.* **те́хнік.**

△ **Зубни́й (дента́льний) при́голосний** *див.* **при́голосний.**

ЗУБНИ́К, á, *ч., розм.* Те саме, що **стомато́лог;** зубний лікар. *З усіх лікарів чи не найбільше ми боїмося зубників* (з газ.).

ЗУБНИ́ЦЯ, і, *ж.* Рід багаторічних трав'янистих рослин родини хрестоцвітих. *У пазухах верхніх листків і в суцвітті зубниці бульбистої містяться блискучі чорні бульбочки — цибулинки* (з наук. літ.); *Зубниця залозиста зацвітає у квітні, поки в лісі ще достатньо світла й вологи* (з наук.-попул. літ.); *Зубниця бульбиста росте в тінистих вологих широколистих лісах, має перисто-розсічені листки і блідо-лілові квітки* (з навч. літ.).

ЗУБО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **зуб** у 1 знач., напр.: з у б о п р о т е з у в á н н я; у 2 знач., напр.: з у б о н а р і з н и́ й, з у б о с т р у г á л ь н и й.

ЗУБОВИ́Й, á, é, *спец.* Який має зуби (у 2 знач.), із зубами (про деякі машини, деталі, знаряддя і т. ін.). *Зубові борони добре розпушують ґрунт, руйнують капіляри і знижують капілярне випаровування, але недостатньо вирівнюють ґрунт* (з навч. літ.).

ЗУБО́ВНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зубни́й.** *Я частила ними* [записками], *мов у лихоманці, в ритмі зубовного дробу, розкидала їх повсюди, хапливо засліджувала ними його простір, жовтенькі метеликові аркушики* (О. Забужко).

◊ **Скре́гіт зубо́вний** *див.* **скре́гіт.**

ЗУБОДЕ́Р, а, *ч., зневажл., жарт.* Зубний лікар. — *У чудовій поліклініці так само варварськи видирають зуби кліщами .. На Дмитра Борисовича ця сцена справила величезне враження. Він уважно стежив за зубодером, наче не вірив своїм очам* (В. Владко); *Мав нагоду і повеселитись, слухаючи, як ревно вихваляли самих себе зубодери* (Б. Левін).

ЗУБО́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зубо́жити.** *Зубожений, доведений до одчаю великими поборами, польський посполитий люд бунтується* (Я. Качура); // **зубо́жено,** *безос. пред. Під час самих виборів насилають* [угорські урядовці] *у села багато війська і жандармів .. Такими-то способами обезсилено, зубожено, отемнено .. великий і живий відлам українсько-руського народу* (І. Франко).

2. *у знач. прикм.* Який зубожився. *Коли ми зійдемося знову, На сій зубоженій землі?* (Т. Шевченко); *Потомки козачі копалися в сирій землі, понівечені, зубожені, темні, якісь каліки, а не люди* (Панас Мирний).

ЗУБО́ЖИТИ, жу, жиш, *кого, що.* Док. до **убо́жити.** *Дочки не принесуть, а й що є, то рознесуть. Увірвали вони трохи добра й у Василя Семеновича, — та ні самі не забагатіли, — тільки його зубожили* (Панас Мирний); — *Знаєте отсих двох рицарів? — О, знаю їх аж надто добре! — мовить королева. — Вони .. зубожили мій край. Се мої смертельні вороги* (І. Франко); *"О люде османський .. Зубожив народи, а збагатитися не можеш і родиш тільки люту ненависть до себе"* (Р. Іваничук).

ЗУБО́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док., рідко.* Те саме, що **зубо́жіти** 1. *Був собі чумак. Поздихали у його* [нього] *воли — зубожився так, що нічого немає...* (з переказу); *Настали темні часи, зубожилися люди так — нема чого їсти* (із журн.).

ЗУБО́ЖІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зубо́жіти.** *Розпалена уява Семенова переносить його в пришлі часи .. коли, зубожілі, голодні, вони враз із усіх грудей скрикнуть: "Смерті нам або поля!.."* (М. Коцюбинський); *Шофер таксі .. весь час допитувався, куди й чого вона* [Меджі] *їде до Бойсі, в штат Айдахо, цей зубожілий адміністративний центр, де й розважитися ніде* (В. Владко); *Батько, зубожілий дворянин, мав клапоть землі, трохи більший за селянський* (Ю. Хорунжий); *Надягла* [Євпраксія] *все чорне, але на груди — золотий ланцюг. Не імператорський — київський. Хай помагає від зубожілих душ цього світу* (П. Загребельний).

ЗУБО́ЖІННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **зубо́жіти.** *Братства підупадають ураз* [разом] *із зубожінням міщанства* (І. Франко); — *Перенаселення земної кулі, послідовне й неминуче зубожіння народних мас як невідхильний закон історичного процесу .. Можливо, для когось у всьому цьому і є новина* (М. Сиротюк); — *З року в рік страшна весняна посуха випалює наші степи, худоба гине від безкорм'я, а люті зими довели наші роди до крайнього зубожіння!* (В. Малик); *Тягло* [Степана] *туди, де він лишив колись часточки самого себе .. Він ніби хотів зібрати їх, повернути їх собі, почуваючи нез'ясовне зубожіння свого єства* (В. Підмогильний); *Поступове зубожіння душі призводить до зубожіння думок* (із журн.).

ЗУБО́ЖІТИ, ію, ієш, *док.* 1. Док. до **убо́жіти.** — *Зубожіли* [брат і його сім'я] *так, що часом і хліба позичають* (Марко Вовчок); [В у с т я:] *Як зубожіли ми, — всі від нас відцуралися: то було і двері не зачиняються, а тепер і на вулиці обминають...* (М. Старицький); — *Два роки тому налетіла на нас сарана. Зубожів аул* (З. Тулуб); — *Люд наш за довге воєнне лихоліття зовсім зубожів, і козаки від плати не відмовляться...* (В. Малик).

2. *перен.* Стати менш змістовним, неглибоким, духовно збідненим; збідніти (у 2 знач.). *Анатоль внутрішньо зубожів* (Я. Качура); *Чи замислились ви, наскільки зубожіло емоційне життя сучасних юнаків і дівчат?! Уже ніхто не говорить "коханий" .. Збіжить ще якийсь час, і забудеться навіть слово "любов"* (М. Дашкієв); *Мені пригадалися слова дядька Сашка: без спілкування з природою людська душа зубожіє* (М. Руденко).

ЗУБО́К, бкá, *ч.* 1. *мн.* **зу́бки,** бок. Зменш.-пестл. до **зуб** 1. *Срібний промінь місяця тихо сяє на білій голівці дівчинки, всміхається до нових червоних кісників, гуляє по смагляволу видочку та по білих дрібненьких зубках* (М. Коцюбинський); *У траві серед яблук-падалок сиділо одне наше дитинча .. Тримаючи в руках яблуко, воно вперто намагалось вкусити його двома своїми першими зубками* (О. Довженко); *Вишкіряла* [білявка] *рівнесенькі зубки з-під пухкеньких*

коралових вуст і заливалась дзвінким сміхом (Ю. Логвин); *Оксана раптом втратила свій мрійливий настрій .. Знайома нехіть прокинулася в її серці, і вона аж зубками скреготнула* (Валерій Шевчук).

2. *мн.* **зубки́,** ів, *спец.* Те саме, що **зуб** 2; зубець. *Панас подивився на хлів з дірками на даху і на стінах, на конячку, на борону без кількох зубків, що стояла тут же, і сумовито покивав головою* (Г. Коцюба); *Мигали зубки пилок. Тільки летіла в яму тирса* (С. Чорнобривець); *Вистругує* [Роман] *дерев'яні зубки для граблів або для саней кілочки і, привітно поглядаючи на нас, розпитує про тернівщанські новини* (О. Гончар); *Я підгострив каменем лопату, вистругав і вставив у граблі декілька зубків* (П. Запаренко); // Різець врубової машини. *Члени ланки дуже уважно оглядають гірничу техніку. Вони змінюють зубки на барабані комбайна, контакти в пускачах, заливають у підшипники мастило* (з газ.).

3. *мн.* **зубки́,** ів. Окрема часточка головки часнику. *Для кожного у Пилипівни був припасений зубок часнику чи цибулина, такі необхідні в партизанських мандрівках* (М. Шеремет); *Дідусь витяг із жилетної кишені величезний зубок часнику* (Остап Вишня); *Попросив тільки часнику, йому дали, він з'їв кілька зубків із сіллю й ліг горічерева* (І. Багряний); *Палій захалявним ножем покраяв хліб на шість рівних скибок, до кожної скибки поклав по зубку часнику* (В. Малик).

◊ **Бра́ти / взя́ти** *(розм.* **вхопи́ти) на зу́би (на зуб, на зубо́к, на зу́бки** *і т. ін.) див.* **бра́ти; Вхопи́ти на зу́би (на зу́ба, на зу́бки)** *див.* **ухо́плювати; Потра́пити (попа́сти, попа́стися** *і т. ін.)* **на [го́стрі (голо́дні)] зу́би** *(ірон.* **на зубо́к)** *див.* **потрапля́ти.**

ЗУБОЛІ́КАРСЬКИЙ, а, е. Признач. для лікування зубів *(див.* **зуб** 1). *Підбіг* [Винахідник] *до машини, яка стояла посеред естради, скинув з неї запону. Це було щось схоже на гібрид зуболікарського крісла з кабіною індивідуального душу* (М. Дашкієв); *Сергій подумав, що в цього дідугана повипадали всі зуби ще до того, як було винайдено зуболікарську бормашину, й про себе засміявся* (І. Білик).

ЗУБОЛІКУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до зуболікування. *Студенти ознайомилися із зуболікувальними препаратами, виготовленими на основі гіпсу* (з газ.).

ЗУБОЛІКУВА́ННЯ, я, *с.* Лікування зубів. *Швидкому розвиткові зуболікування, як і лікуванню щелепно-лицевих захворювань, наприкінці XIX ст. сприяло поєднання підготовки дантистів з вищою медичною освітою* (з наук. літ.); *Наукове опрацювання питань зуболікування почалося з XVIII ст., а перші зуболікарські школи були засновані в першій половині XIX ст.* (з наук.-попул. літ.).

ЗУБОНАРІЗНИ́Й, а́, е́, *техн.* Те саме, що **зубо́різальний.** *Зубонарізний інструмент для двоперехідного нарізання циліндричних зубчастих коліс містить першу та другу черв'ячні фрези* (з наук.-техн. літ.).

ЗУ́БОНЬКИ, ів, *мн.* Пестл. до **зу́бки** *(див.* **зубо́к** 1). *Гарно говорить* [Семен Іванович] *та губоньками, що червоні, як та калина, поворочує, і з-за них та зубоньки мелькають, білесенькі та рівнесенькі* (Г. Квітка-Основ'яненко); [П а в л о:] *Що ж то за устоньки солодкі, що ж то за зубоньки перлові!..* (М. Кропивницький).

ЗУБООБРО́БНИЙ, а, е, *техн.* Признач. для оброблювання зубів *(див.* **зуб** 2). *Зубообробна машина дозволяє змінювати профіль зубця, загострюючи або закруглюючи його* (з наук.-попул. літ.); *Зубообробні верстати застосовують при оброблюванні зубчастих коліс, черв'яків і зубчастих рейок* (з навч. літ.).

ЗУБОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до зуба (у 1 знач.), схожий на нього формою, виглядом. *Об'єктом дослідження були паростки кукурудзи "Закарпатська жовта зубоподібна"* (з наук.-попул. літ.); *Атлант, перший шийний хребець у хребетних, має вигляд кільця й може обертатися навколо зубоподібного відростка другого шийного хребця* (з навч. літ.).

ЗУБОПРОТЕ́ЗНИЙ, а, е. Стос. до протезування зубів *(див.* **зуб** 1). *То був .. професор Мороз, відомий лікар, фахівець зубопротезної справи* (М. Дашкієв); *Відслужив* [Василь] *армію, вчиться заочно в Івано-Франківську у якомусь чи то ветеринарному, чи то зубопротезному технікумі* (С. Процюк); // Обладнаний, пристосований для протезування зубів. *В один дух я зірвався з зубопротезного крісла* (Є. Гуцало); // Який використовують для виготовлення зубних протезів. *Стоматологічні відтиски, зубопротезні заготівки, артикулятори тощо дезінфікують способом занурення в робочий розчин засобу з наступним промиванням проточною водою протягом 3 хв* (з навч. літ.).

ЗУБОРІ́ЗАЛЬНИЙ, а, е, *техн.* Признач. для оброблювання зубів *(див.* **зуб** 2) різанням. *Конструкція зуборізальних інструментів визначається формою та розмірами зубців коліс, кінематикою процесу оброблювання та умовами роботи інструмента* (з наук.-техн. літ.); *Для нарізання зубчастих коліс застосовують зуборізальні інструменти* (з навч. літ.).

ЗУБОРІ́ЗНИЙ, а, е, *техн.* Те саме, що **зубо́різальний.** *Суттєвим недоліком, притаманним майже всім зуборізним інструментам, є малі та різко змінні передні й задні кути на бокових профілювальних лезах* (з наук.-техн. літ.); *Зуборізний інструмент застосовують в усіх галузях машинобудування при нарізанні зубчастих кілець* (з навч. літ.).

ЗУБОСКА́Л, а, *ч., розм.* Той, хто любить зубоскалити; насмішник, скалозуб, скализуб. [Ф и л и м о н *(наступає):*] *Зубоскал! Що я тобі наказував, га? Що?* (І. Карпенко-Карий); *Голос* [у Лесі] *дрижить, в горлі пересохло. Хотіла вже простягти руку до склянки з водою і побоялася — ще піднімуть на сміх зубоскали* (А. Хижняк).

ЗУБОСКА́ЛИТИ, лю, лиш, *недок., розм.* Сміятися, жартувати, перев. насміхаючись з кого-, чого-небудь. — *І досі зубоскалиш? Жируєш без чоловіка* (А. Іщук); *А десь, у дальнім темнім кутку, принишкло затаївся і він, невідчепний дух самотності. Зубоскалить. Сиди, сиди, Ягничу* (О. Гончар).

ЗУБОСКА́ЛКА, и, *ж., розм.* Жін. до **зубоска́л.** — *А вам, Олімпські зубоскалки, Моргухи, дзиги, фиглярки* [фіглярки], *Березової дам припарки, Що довго буде вам втямки* (І. Котляревський).

ЗУБОСКА́ЛЬСТВО, а, *с., розм.* Сміх, жарти, перев. як глузування; дії, поведінка зубоскала, зубоскалів. *"Фольклор" Васі Бєдіна вставлено не заради "зубоскальства" .. Розуміється, в цьому фольклорі нема ні смаку, ні тонкощів, але що вдієш, коли сучасний фольклор є саме такий!* (Б. Антоненко-Давидович); *Перерва між лекціями. Йде велике переселення студентів з аудиторії до аудиторії, штовхання в коридорах, витрішки, зубоскальство* (П. Загребельний); *Під сатирою слід розуміти не безневинне зубоскальство, не безглузде й байдуже комікування веселеньких дотепників, а грім і блискавку благородного обурення* (з газ.).

ЗУБОТЕХНІ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Пов'язаний із технічними засобами та знаряддями практики лікування зубів. *У виробництві й монтажі зуботехнічних столів важливо враховувати підведення комунікацій, можливість розміщення вентиляційного та технічного обладнання* (з навч. літ.).

ЗУБОТИ́ЧИНА, и, *ж., розм.* Удар по зубах. *Знов залунала сороміцька лайка, ляпаси і зуботичини* (З. Тулуб); *Те, що мішечок з дорогоцінними зернятами опинився в руках заклятого ворога, виявилося дошкульнішим ударом, ніж учорашні зуботичини коменданта* (Є. Доломан); *Навіть дитина побачила б розгубленість, спантеличеність та безпорадність, які охопили головного костолома. Він ждав президентського гніву, брутальної лайки, навіть доброї зуботичини* (М. Руденко).

◊ **Дава́ти / да́ти зуботи́чину (зуботи́чку)** *див.* **дава́ти.**

ЗУБОТИ́ЧКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **зуботи́чина.** *Через те, що Василь роздавав усім без розбору стусани та зуботички, друзі прозвали його задиракою* (із журн.).

◊ **Дава́ти / да́ти зуботи́чину (зуботи́чку)** *див.* **дава́ти.**

ЗУБОФРЕ́ЗЕРНИЙ, а, е, *техн.* Признач. для оброблювання зубів *(див.* **зуб** 2) фрезеруванням. *Звичайні зубофрезерні верстати застосовують для нарізування черв'ячною фрезою циліндричних і косозубих коліс, а також черв'ячних коліс* (з наук.-попул. літ.); *Фрезерують зубці на зубофрезерних верстатах за допомогою черв'ячно-модульної фрези* (з навч. літ.).

ЗУБОЧИ́СТКА, и, *ж.* Загострена паличка, стрижень пір'їни, якими видаляють з-поміж зубів рештки їжі. *Він зайняв своє місце .. й почав колупати зубочисткою в роті* (В. Кучер); *— А ваше обмундирування у нас тут пропало, — трагічним голосом додав Ванєк, висмоктуючи мозок з кістки, а решту виколупуючи сірником, який йому також правив за зубочистку* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЗУБОШЛІФУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *техн.* Признач. для шліфування зубів (у 2 знач.). *Зубчасті колеса для швидкісних передач виготовляють переважно механічним обробленням і різанням на зубофрезерних і зубошліфувальних верстатах* (з наук. літ.); *На зубошліфувальних та інших верстатах шліфувальний круг має виступати більш ніж на 25 мм* (з навч. літ.).

ЗУБР, а, *ч.* 1. Великий дикий ссавець родини порожнисторогих. *— Дика антилопа, полохлива лань довірливо пасеться в сусідстві з могутнім бізоном та зубром...* (О. Гончар); *— Я колись бачив кабана — не меншого за зубра! — згадав Крез* (І. Білик); *Серед поляни зубр спинився волохатий* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича); * У порівн. *— Ці єретики дикі й уперті, як зубри* (З. Тулуб).

2. *перен., розм.* Про того, хто має великий досвід, знання в якій-небудь галузі, відіграє провідну роль у чомусь. *Є така частина критиків, яка з охотою повикидала б мої твори на смітник .. Це — переважно стара, професорська критика, літературні зубри і акули з заіржавілою зброєю* (С. Васильченко); *В кафе ніде було пройти .. За журналістами, комісіонерами та комерсантами прийшли сюди й самі зубри промисловості* (Ю. Смолич); *Недаремно знайомі директори хитали головами: — У Ковалівку? Ну, брат, Тарасе, там і не такі зубри, як ти, ламали зуби* (Ю. Збанацький); *— Зубри-маклери, заклопотані своїми справами, забули про "красунчика". Але він знову нагадав про себе. "Красунчик" скупляв акції.., причому .. у такій кількості, що біржа насторожилась* (М. Білкун).

3. Про того, хто вперто дотримується відсталих, консервативних поглядів, переконань і т. ін. *— Було б непогано, коли б отакий зубр .. та переконався, перевиховався б на нашому будівництві й став нашим* (Іван Ле).

ЗУБРЕНЯ́, ня́ти, *с.* Маля зубра. *Самиці зубра народжують звичайно одне зубреня масою 20–25 кг. Мати захищає його не лише від ворогів, а й від інших зубрів* (з наук.-попул. літ.); *Маленьке зубреня важко побачити, оскільки воно ховається за стадом, що його охороняє* (з навч. літ.).

ЗУБРЕНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **зубреня́.** *Два тижні тому в Київському зоопарку народилося маленьке зубренятко* (із журн.).

ЗУБРИ́ЛО, а, *ч., розм.* Те саме, що **зубрі́й.** *Вимагав* [отець Агафон] *усе, що говорив на уроках, навіть до найнікчемніших дрібниць.., а на бали дуже скупився. Догодити йому не міг навіть затятий зубрило Михайло Приходько* (М. Сиротюк); *Тоді Боб сказав: "Ех ти, зубрило-мученик! А ми вчора на лижах ганяли". Я обурився* (В. Нестайко).

ЗУБРИ́ТИ, брю, бриш, *недок., що і без прям. дод., розм.* Повторюючи що-небудь багато разів, учити напам'ять, не вдумуючись у зміст. *— Зубри не зубри — все одно не вивчиш!* (С. Васильченко); *— Контрольна з геометрії завтра має бути .. І всі наші відмінники до неї приготувалися здорово. Вони вже зубрили-зубрили, аж мозок собі повисушували* (В. Владко); *Мати сердиться, що він не скніє над підручниками, а як він може зубрити зараз, в такий вечір, коли співає все навкруги і він сам повен почуття нового, не знаного досі* (О. Гончар); *Сьомий клас, восьмий клас — круглий рік канікули. Всі зубрять, тремтять перед контрольними, а мені — як солов'ю* (Любко Дереш).

ЗУБРИ́ХА, и, *ж.* Самиця зубра. *— Навесні ми помітили, що в зубрихи злегка роздулися боки, і зрозуміли: буде поповнення, — розповів журналісту співробітник парку Михайло Загора* (із журн.).

ЗУБРІ́ВКА, и, *ж.* 1. Дикоросла трав'яниста рослина родини злакових. *Горілку вона настоювала на шавлії, звіробої та зубрівці... і ще хто знає на яких травах* (С. Чорнобривець).

2. Горілка, настояна на цій траві. *На доказ своїх слів відчинив* [Джантемир] *скриню, де дійсно стояли пляшки рому, коньяку, зубрівки* (З. Тулуб); *— Якщо йдеться про зубрівку, вона у Надії Яківни завжди в запасі* (Н. Рибак); *Я взяв порожню пляшку зубрівки, приклався до горлечка, перекинув догори і довго чекав, аби кілька останніх крапель стекло на язик* (В. Кожелянко).

ЗУБРІ́Й, я́, *ч., розм.* Той, хто зубрить, завчає все механічно, не вдумуючись у зміст. *— А ти знаєш? Знаєш? Труби вже свої тексти. Зубрій* (С. Васильченко); *— Як там Василь? — Цей зубрій все над книжками сидить, нічим мені не допомагає, — жалілася Христя чоловікові* (із журн.).

ЗУБРІ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **зубри́ти.** *— Сідай за книжки. Зубри! — Мамо, епоха зубрінь минула* (О. Гончар); *Навіть Андрій .. якось, оскаженівши од зубріння, сказав: "Ти готуєш мене не для мене, а для себе"* (Ю. Мушкетик); *У нашій системі медицини та освіти є такий ґандж. Людина якимось чином одержує диплом, можливо зубрінням, можливо по блату, і приходить на роботу* (В. Рубан); *У мене .. ниє серце, коли я згадую тяжкі ночі, проведені за зубрінням граматики або грецького й латинського текстів поетів* (з мемуарної літ.).

ЗУБРОБІЗО́Н, а, *ч.* Міжвидовий гібрид зубра з бізоном, а також порода биків, виведена схрещенням зубра з бізоном. *В центрі саду чимале штучне озеро.., а ще далі — багатющий зоологічний відділ, в якому можна бачити зубробізонів, зебру* (І. Цюпа).

ЗУ́БРОВИЙ, а, е. Прикм. до **зубр** 1. *В добру хвилю потім залунали ліси й полонини хрипливим ревом зубрових рогів* (І. Франко); *У Біловезькій пущі можна натрапити на зуброве стадо* (з газ.).

ЗУБРЯ́, ря́ти, *с.* Те саме, що **зубреня́.** *Новонароджене зубря п'є лише материнське молоко і тільки через місяць може ласувати овочами, фруктами та зеленню* (із журн.).

ЗУБРЯ́ЧКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **зубрі́ння.** *Він махнув рукою на спочинок і по давньому звичаю вдався в зубрячку* (С. Васильченко); *Здано екзамени, в тому числі і риторику. Кінчилась і остогидла всім зубрячка, без якої, однак, ніякі екзамени поки що не обходились* (Б. Левін).

ЗУБЦЕ́ВИЙ, а, е, *техн.* Прикм. до **зубе́ць** 1. *Значним удосконаленням серпів ранньозалізного віку була зубцева ретуш леза* (з наук. літ.); *Зубцева частина жатки.*

ЗУБЦЕПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до зубця (у 1 знач.), який має вигляд, форму зубця. *Деякі групи мезозойських птахів мали зубцеподібні вирости на щелепах* (з наук. літ.); *Наявність у слобожанських керсетів зубцеподібного декору або конструктивної зубчастої застібки вирізняє їх серед керсеток Середнього Подніпров'я та Полтавщини* (з навч. літ.).

ЗУ́БЦІ́, зу́бців, *мн., кул.* Страва з очищених зерен ячменю, зварених або підсмажених. *Тут їли .. На закуску куліш і кашу, Лемішку, зубці, путрю, квашу* (І. Котляревський).

ЗУБЦЬО́ВАНИЙ, а, е. Який має зубці *(див.* **зубе́ць** 2). *Другий поверх палацу було прикрашено зубцьованим парапетом із декоративними вазами по кутах будівлі* (з наук. літ.); *У XIX ст. площини кам'яних фронтонів будинків часто декорували за периметром рельєфним зубцьованим орнаментом* (з навч. літ.).

ЗУБЦЮВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **зубча́стий.** *Сонце вже наближалося до далекої зубцюватої смуги лісу* (М. Стельмах); *Ага вставив ногу в зубцювате стремено, скочив на коня, підняв над головою бунчук* (Ю. Мушкетик).

ЗУБЧА́СТИЙ, а, е. 1. Який має зубці, із зубцями *(див.* **зубе́ць).** — *Дивимось — одна залізяка, що нагинає до машини пашню, летить к бісовому батькові; далі спідня зубчаста коса, а там і верхня — мов хто руками бере їх та геть одкидає!* (Панас Мирний); *Коні ходили навколо великих зубчастих коліс, обертали їх, молотарка тряслась і клацала зубами, викидаючи з себе солому* (М. Томчаній); *Їх* [побратимів] *провели вузенькими вуличками Басри до високої зубчастої стіни* (О. Бердник); *Десь на зубчастих мурах Кремля — аж у палатах чути було — галасувало й каркало вороння* (В. Чемерис); *Зубчасті гори кидали тінь на дорогу* (М. Коцюбинський); *На обрії зубчаста хмара підкрадалася до надщербленого місяця* (Є. Кравченко); // Який здійснюється за допомогою коліс із зубцями. *Одним із перших теоретиків вчення про машини був італійський вчений Джероламо Кардано (1506–1576), який описав зубчасті передачі* (з навч. літ.); *Зубчасте зчеплення.*

2. Який має нерівні, ламані обриси. *Розмотує Марта почорнілий бинт, потім краї рани змазує йодом, а саму рану промиває горілкою. Далі прикладає мазь, зварену з зубчастого столітника* (М. Стельмах); *Місяць торкнувся далекого зубчастого небосхилу. Стояла глуха передранкова тиша* (В. Малик); *Виганяє* [сонце] *на небо отари вогнистих баранців, обводить, окутує їх зубчастими стрічками і .. вистелює на небесному безмежжі помережане золотим позументом покривало* (Р. Андріяшик).

ЗУБЧА́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **зубча́стий.** *Найхарактернішою рисою валеріани цілолистої є нерозчленованість листкових пластинок, незважаючи на певний ступінь їхньої зубчастості* (з наук. літ.); *Лемківським витинанкам характерні плинність ліній, хвилястість або зубчастість контурного зображення* (із журн.).

ЗУБЧА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **зубча́стий.** *Подовгуватий вершок каменя був зубчатий і полупаний* (І. Франко); *Спершись ліктями на зубчатий паркан, стоїть Яцуба* (О. Гончар); *Простував* [детектив] *бузковою алеєю до вілли, що була стилізована під романтичну древню фортецю із зубчатою вежею в центрі* (В. Чемерис).

ЗУБЧА́ТКА, и, *ж., техн.* Зубчаста частина механізму; зубчасте колесо. *Одного разу свердлив* [робітник] *на бормашині дірки, а такий джиґун, як оце щойно стрибав, і кинь у зубчатку болта. На зубчатці поламалося тільки три зуби, а йому хазяїн набив усі...* (П. Панч); — *Вдає* [Наталка] *з себе такого фахівця, що навіть я, її власний батько, ладен повірити, що вона здатна відрізнити зубчатку від зубила* (М. Дашкієв).

ЗУ́БЧИК, а, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **зубе́ць.** *Я здорово граю на гребінці. Приладнаю між зубчиками папірець, притулю до губів і дму* (О. Донченко); *Розгледів* [Роман] .. *ледь помітну світлу волосинку, що застрягла в зубчиках блискавки* (І. Роздобудько); *Колишній підводник .. розглядав листочок деревію: ніяк не міг надивуватись доцільності, мудрості витвору. — Таке звичне, тисячу разів бачене, — тихо сказав він, а все ж загадка... Самий візерунок листка, оця зітканість, форма, елегантні зубчики...* (О. Гончар).

2. *у знач. присл.* **зу́бчиками.** Нерівно, з гострими виступами. *Руки бігали по тісті, виробляли шишки, викачували, розкачували довгі качалочки, розпліскували, вирізували зубчиками* (І. Нечуй-Левицький); *Коли світило сонце, то навіть помітно було в сивині зеленявість, — то, значить, травиця. А збоку смуги густими зубчиками темнів ліс* (В. Винниченко); *З конверта випала фотокартка, красиво зубчиками обрізана* (І. Сенченко).

ЗУ́Б'Я *див.* **зуб.**

ЗУГА́РЕН *див.* **зуга́рний.**

ЗУГА́РНИЙ, ЗУГА́РЕН, рна, рне, *розм.* 1. Вправний, умілий. — *Напрядіть моїй матушці* [попаді] *по півміточку, бо вона молода й до роботи ще не звикла та й не дуже зугарна* (І. Нечуй-Левицький); *Ковалі в кузнях зугарні* (Л. Первомайський); *Дівчата спідлоба зиркали на довговидого, зугарного запорожця, що гарцював на світло-бурому коні* (Ю. Мушкетик).

2. *з інфін., рідше до чого.* Який може, уміє або здатний виконувати, робити, здійснювати що-небудь. — *Чи зугарна ж ти робити яку роботу: золотом шити, шовком ткати, перлами вишивати?* (І. Нечуй-Левицький); [Мелашка:] *А про Хроську я вам скажу, що вона і роботяща, і зугарна до всього, і дотепна, і чепурна...* (М. Кропивницький); — *Ну, та й хто ж то, бач, зугарен, окрім мене, стати бригадиром над волами, га? — урочисто обводив він потім очима натовп своїх нових підручних — переважно дівчат* (Є. Кротевич); — *Своїм власним розумом ти не був зугарен зрозуміти навіть те, що в підручникові написано* (А. Кримський); *Одна тільки думка зугарна подолати таку відстань* (Д. Міщенко); *Тальтальці охоче погодились працювати в експедиції, але вони зугарні тільки .. виймати ґрунт лопатою* (І. Білик).

ЗУГА́РНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Властивість за знач. **зуга́рний.** *Коли він сміявся, два разки блискучих зубів на фоні загорілого обличчя підкреслювали молодість, жвавість і зугарність* (І. Кириленко); *Покладався* [князь] *на тисячі, що є під рукою. Та на зугарність мислі, здатної стати вище тисяч — як власних, так і тих, що в супостата* (Д. Міщенко).

ЗУДА́РИТИСЯ *див.* **зу́даря́тися.**

ЗУДАРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ЗУДА́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док., діал.* 1. Те саме, що **ударя́тися** 1. *Вози на вози наїздили, зударялися коні й люди* (Б. Лепкий).

2. *перен.* Вступати в які-небудь стосунки, мати справу з ким-, чим-небудь; зіштовхуватися (у 2 знач.). *Я мав велике бажання по можливості рідше зударятися з моєю шановною антагоністкою* (У. Самчук); * Образно. *У Винниченкових п'єсах під знаком художньої доцільності зударяються щонайрозмаїтіші мовні стихії* (з наук.-попул. літ.).

ЗУЖИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗУЖИ́ТИ,** иву́, иве́ш, *док., що, чого, розм.* Те саме, що **ужива́ти.** *Вибивали* [ремісники] *різні примітивні зразки на шматках білого грубого полотна; це так замальоване полотно (димку) зуживали звичайно на жіночі спідниці* (І. Франко); *Найгірший .. ореол вкруг* [навколо] *горілки, постійної супутниці як свята, так і найбільшого лиха. А для запорожців так і в будь-який будень-день! Оковитої не смів зуживати лицар тільки за військового походу* (Г. Колісник); *Не прогнівайтеся, якщо я дозволю тут собі зужити менторського тону* (Я. Качура); *Нова пора Уміє все зужити: У рух пішло задля добра Усе, чим можна бити* (І. Багряний); *Люди не могли через неї зужити страви, і стояли в повітрі шемраиня та шелест — саранча поїдала все, що могли перетерти її щелепи* (Ю. Мушкетик); // Витрачати. — *А як оженишся з Наталею і тобі прийдеться орудувати її грішми? А може, якусь часть* [частину] *і для себе зужити?* (О. Кобилянська); *О, скільки треба сил зужить, Щоб викохать людину! А щоб її убити — мить, Коротку мить єдину* (Л. Первомайський).

ЗУЖИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ЗУЖИ́ТИСЯ,** иву́ся, иве́шся, *док., розм.* 1. Ставати непридатним після тривалого вживання. *Поволі все зуживалось, втрачало всяку придатність, і його давно б уже слід було кудись викинути, але моя мати цупко держалась старих, нікудишніх речей* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Виснажуватися, знесилюватися. *Праця й наука не обезсилять ліпшої часті* [частини] *мого я, не потягнуть її в низини. Я можу лиш хіба через те фізично потерпіти, значить, зужитися, але більше, пане Олесь, більш нічого* (О. Кобилянська).

ЗУЖИ́ТИ *див.* **зужива́ти.**

ЗУЖИ́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **зужи́ти.** *За два місяці вона зможе, наприклад, легко купити торбинку на зміну старій, вже досить зужитій* (В. Підмогильний).

2. *у знач. прикм.* Який зужився. *Що дівчина нерадо віддає свою руку вдівцеві, се річ зовсім природна: сили вдівця вже зужиті, надломлені, чуття застигло* (І. Франко); // Який довго був у вжитку, користуванні; старий (у 4 знач.). *Згадав* [Картічеллі] *перестороги своєї компанії, що пароплав надто зужитий і не годиться в далеку подорож* (Мирослав Ірчан); *Лука мав дощаний рундук, завішаний старим іржавим залізом, покаліченими примусами, вилками, кухликами та замками. Він скуповував цей зужитий хатній непотріб, лагодив його, мастив гасом і продавав з прибутком* (І. Микитенко); *Чорні від бруду крохмальні комірці та від когось подарована старезна, зужита "панама" робили з нього справжнє опудало* (Б. Антоненко-Давидович).

3. *у знач. прикм., перен.* Який утратив виразність унаслідок частого повторювання; банальний, заяложений (про слово, вислів, художній засіб і т. ін.). *Нічого нового в її коханні! .. Радісні слова, що шепотіла, — це тільки луна була б слів уже сказаних і зужитих!* (В. Підмогильний); *Цілком можливо, що в наміри автора входило пародіювання зужитих шаблонів народницької прози* (із журн.).

ЗУЖИ́ТИСЯ *див.* **зужива́тися.**

ЗУЖИТКО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **зужиткува́ти.** *Сам проте інколи був не від того, щоб уважати дні, потрачені на писання поеми, за дні, сливе марно зужитковані* (М. Рильський).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **зужи́тий** 2. *Марійка вирішила нарешті викинути вкрай зужиткований посуд і купити замість нього новий* (із журн.).

3. *у знач. прикм., перен.* Те саме, що **зужи́тий** 3. *Зужитковані словесні штампи.*

ЗУЖИТКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗУЖИТКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що, розм.* Використовувати, застосовувати; ужиткувати. *В П'єровій уяві тепер високо піднялася стать .. Папи, розсудливого і мудрого, свідомого сучасних потреб, готового зужиткувати всі сили нашого віку, щоби його побороти* (І. Франко); *Чому ж не повеселити мені других, особливо молодь? Довго я не міг до того взятися, поки не .. зужиткував тих матеріалів, які були у мене під рукою* (А. Чайковський); *Експлуататор бачить* [у гуцулах] *лиш матеріал для визиску, бездушний інвентар, брудне* [знаряддя праці], *котре треба зужиткувати до останку* (Г. Хоткевич); — *В мене стільки охоти, енергії, запалу, мені так хочеться поміряти, зужиткувати свої сили, розмахнути крильми* (О. Кобилянська).

ЗУЖИТКУВА́ТИ *див.* **зужитко́вувати.**

ЗУ́ЗДРІТИ, рю, риш, *док., кого, що, діал.* Побачити, угледіти. *В ставочку Пліточка дрібненька Зничев'я зуздріла на удці черв'яка, І так була раденька!* (П. Гулак-Артемовський); — *Думка: може, кого стріну з давніх знайомих?.. І гаразд, що* [що] *оце вас зуздрів* (Панас Мирний); *Коваль зуздрів його* [о. Нестора] *ще від брами* (І. Франко); — *Вона!* — *ствердив Вогневик, завмерши на якусь мить.* — *Сідлайте коней. До дніпровської яруги. Там ногаї не зуздрять. А ми — вплав через Дніпро* (О. Бердник).

ЗУ́ЗДРІТИСЯ, рюся, ришся, *док., діал.* Те саме, що **огля́нутися** 4. *Пиндючить ніс Остапова Горпина І, знай, все мацає на шиї свій дукач; А тут не зуздриться, — спітка лиха година, Тоді хоч сядь — та й плач...* (П. Гулак-Артемовський).

ЗУКРАЇНІЗО́ВАНИЙ а, е. 1. Дієпр. пас. до **зукраїнізува́ти.** *У січні 1940 р. Львівський театр був зукраїнізований і перейменований у Театр опери і балету ім. Івана Франка* (з наук. літ.); // **зукраїнізо́вано,** *безос. пред. Завдяки випускникові Академії генерального штабу Миколі Капустянському 1917 року було зукраїнізовано 34-й армійський корпус під командуванням генерала Павла Скоропадського* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який зазнав українізації, зукраїнізувався. *Російський історик Матвій Кузьмович Любавський вважав, що в основі козацтва був зукраїнізований татарський елемент, однак із часом учений змінив свою думку* (з наук. літ.); *Літера ґ передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давно запозичених і зукраїнізованих* (з навч. літ.).

ЗУКРАЇНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що.* Док. до **українізува́ти.** *В перших із перекладних своїх речей він* [Михайло Старицький] *не від того, щоб зукраїнізувати побутовий антураж.., використав образи та мотиви української пісні* (М. Зеров).

ЗУКРАЇНІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **українізува́тися** 1. *У межах України більшість волохів первісно становили, судячи з усього, румуни з домішкою представників інших балканських народів, яким пізніше судилося зукраїнізуватися* (з наук. літ.).

ЗУ́ЛУ, *невідм.* 1. *мн., одн., ч. і ж.* Те саме, що **зулу́си.** *Відомий етнолог Лев Гумільов наводить історію, як західні місіонери намагалися прищепити християнську віру тубільцям із племені зулу* (з наук. літ.); *У кінці XVII ст. зулу жили невеликими групами, визнаючи владу верховного вождя лише номінально* (з навч. літ.).

2. *ж.* Зулуська мова. *Зулу належить до мов банту і поширена в Південно-Африканській Республіці, Зімбабве та Свазіленді* (з наук. літ.); *Писемність зулу була розроблена на основі латиниці в другій половині XIX ст.* (з навч. літ.).

ЗУЛУ́С *див.* **зулу́си.**

ЗУЛУ́СИ, ів, *мн. (одн.* **зулу́с,** а, *ч.;* **зулу́ска,** и, *ж.).* Південноафриканська народність, що належить до негроїдної раси. *Капітан з поручиками сидів на північ, оповідання про війну, про битви з індійцями, зулусами, бурами йшли без кінця* (М. Грушевський); *Найхоробріший із зулусів не мав краще розписаного, ніж моє, лиця* (У. Самчук); *Зулуси є основною частиною населення Південно-Африканської Республіки* (з навч. літ.).

ЗУЛУ́СКА *див.* **зулу́си.**

ЗУЛУ́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **зулу́си.** *Серед зулуських ремесел поширені гончарство, ковальство, чинбарство, різьблення по дереву* (з наук.-попул. літ.); *Традиційними зулуськими заняттями є ручне землеробство, городництво, скотарство* (з навч. літ.).

ЗУ́МЕР, а, *ч.* Електричний прилад для подавання звукових сигналів. *Кнопки в обох апаратах клацали в гніздах, але зумери ніяких звуків не подавали* (П. Панч); *Почулося пищання зумера. Він подивився на цифри, що миготіли на головному табло, звірив їх з показаннями контрольного комп'ютера* (І. Росоховатський); // *розм.* Звуковий сигнал, який подає цей прилад. *В земляній ніші біля кулемета почувся співучий зумер польового телефона* (В. Кучер); *Мені від радості перехопило подих, коли я підніс до вуха трубку і почув рівне безперервне гудіння (так званий зумер)* (В. Нестайко); *Опритомнівши, я почув уривчастий зумер дзвінка. Хтось дзвонив у двері — стривожено й наполегливо* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗУ́МЕРИТИ, ить, *недок., розм.* Подавати звуковий сигнал (про зумер). *Німа трубка затиснулась йому в закляклій руці. Не зумерить німий апарат* (О. Гончар); *— Зв'язок налагоджено, товаришу лейтенанте! —Добре. Трубку не випускати з рук. Ні в якому разі не зумерити. — Є, не зумерити* (Ю. Мушкетик).

ЗУ́МЕРНИЙ, а, е. Прикм. до **зу́мер.** *Зумерний виклик; Зумерний дріт.*

ЗУМИ́СНА, *присл., рідко.* Те саме, що **зуми́сно.** *Щось мов зумисна шептало їй, що Іван брехав, що забуває про ню* [неї] (І. Франко); *Обложивши Іскоростень, він зумисна відмовився брати його мечем, давши деревлянам донесхочу наголодуватись* (І. Білик).

ЗУМИ́СНЕ, *присл.* Те саме, що **зуми́сно.** *Погонич зумисне гнав коні з усієї сили* (І. Нечуй-Левицький); *Він зумисне трохи раніше зачинив свою крамницю, щоб мати час усе доглянуть* (М. Коцюбинський); *Розмовляли* [студенти-першокурсники] *голосно, зумисне голосно, щоб привернути увагу сторонніх* (Ю. Мушкетик); *Зумисне уникав* [Свейнальдр] *називати ім'я ненависного Добрині, в його очах той і досі був рабом* (І. Білик).

ЗУМИ́СНИЙ, а, е. Те саме, що **навми́сний.** *Багато дечого стерпів він на своєму віку; не раз доводилось йому змовчувати, але нечесності, нахабної неправди, зумисної нещирості й фальші він не міг стерпіти* (І. Нечуй-Левицький); *— Хто не знає, пані, вашого доброго імені. Балачка наша, коли хочете, духовна, і її не треба приймати як зумисну* (Валерій Шевчук).

ЗУМИ́СНО. Присл. до **зуми́сний.** *Камінь, на якому сів співець, мабуть, правив за крісло не одному його попереднику, бо, наче зумисно висічений, увігнувся в твердий, топтаний ногами та кінськими копитами ґрунт* (І. Пільгук); *Прізвище в хлопця ніби зумисно до оцих ямочок і рум'янця, — Соловейко* (О. Гончар); *Зумисно пишу плутано. Вибач мені, читальнику, що не все прояснюю тобі: несила це мені* (Валерій Шевчук).

ЗУМІВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ЗУМІ́ТИСЯ,** і́юся, і́єшся, *док., діал.* Дуже дивуватися; бути враженим чим-небудь. *Єленка зумівалася, чого її* [їй] *межи гістьми сідати, коли вона у себе дома* (Марко Черемшина); [С а б і н а:] *Мій владар чей же у царі не важить?* [Х у с а *(спиняється, зумівшись):*] *Ти розумієш те, що ти сказала?* (Леся Українка).

ЗУМІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док., перев. з інфін.* Виявити здатність, уміння, спроможність зробити, виконати що-небудь; змогти. *— От за наших часів — ми грали так, що тепер навряд чи зуміють так грати* (І. Нечуй-Левицький); *— Мирослава присягла, що буде твоєю, і Мирослава зуміє додержати присяги* (І. Франко); *Її охопила тривога, але вона зуміла приховати її в собі* (Я. Галан); *Вулиця в Ізюмі. Дуже змінилась вона за ці роки .. Більшість садиб уже так-сяк забудовані. Хто як зумів* (А. Головко); *Чого не вмів — навчись, зумій, до діла взявсь, то вже не стій* (П. Дорошко); *— Так, капітане. Цей вірус запустив у нашу мережу один агент-п'ятдесятник. На жаль, ми не зуміли його відразу виявити, і в результаті зазнали катастрофи чотири наші кораблі* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗУМІ́ТИСЯ *див.* **зуміва́тися.**

ЗУМКОТІ́ТИ, ти́ть, *недок., розм.* Видавати одноманітні високі звуки в польоті; дзижчати (про комах). *Мухи зумкотіли, різнобарвні світла волочилися разом із мухами по бабі* (В. Стефаник); *В лузі зумкотіли бджоли* (із журн.); // Швидким рухом, польотом утворювати такі звуки. *Кулі тонко зумкотіли над її головою* (О. Гончар); *Під горою зумкотів потік, змалілий за тиждень без дощу* (із журн.).

ЗУМО́ВИТИ *див.* **зумо́влювати.**

ЗУМО́ВИТИСЯ *див.* **зумо́влюватися.**

ЗУМО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зумо́вити.** *Потребували* [трипільці] *захистити свої стада од нападів звірів, чим і був зумовлений спосіб побудови селищ, але про щось більше вони не дбали* (В. Домонтович); *— Може, тобі краще просто емігрувати? Перейти кордон раз і назавжди? Розірвати той, як ти це називаєш, взаємно зумовлений ланцюг?* (Ю. Андрухович); *У новелах Коцюбинського думки й переживання персонажів зумовлені соціальними обстави-*

нами їх життя (з навч. літ.); // **зумо́влено,** *безос. пред. Поки з'їдаю кашу чи яєчню, вона* [прислуга] *робить вигляд, що прибирає,– це зумовлено моїм контрактом з господарем квартири* (Валерій Шевчук).

ЗУМО́ВЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Залежність від певних причин. *Первісним тільцям немає потреби досліджувать спершу Рухів зумовленість власних і всі світотвору закони* (М. Зеров); — *Буття визначає свідомість. Але не завжди ця зумовленість така проста, що можна її на карбованці чи на десятини перевести* (А. Головко); *Ми розуміємо, що світові матеріальні та духовні процеси мають свою глибоку закономірну зумовленість* (О. Шугай).

ЗУМО́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зумо́вити** і **зумо́витися.** *В анекдотах-апофегмах увага оповідача зосереджується на ситуації та реакції на неї героя оповідання, тож завдання сюжету зводиться до зумовлення реакції героя* (з навч. літ.); *Тлумачення "еліти" Парето має виразне стратифікаційне зумовлення: членами еліти є ті, хто займає елітарні позиції завдяки своїм особистим даним, а також походженню й соціальним зв'язкам* (з наук. літ.).

ЗУМО́ВЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зумо́влювати.** *Активізація процесів продажу землі, зумовлювана зменшенням попиту на зерно, що експортувалося з України в Європу, викликала суттєві зміни в сільському господарстві країни* (з наук.-попул. літ.).

ЗУМО́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зумо́влювати** і **зумо́влюватися.** *Створення в суспільстві атмосфери довіри можливе за умови з'ясування чинників її зумовлювання* (з навч. літ.).

ЗУМО́ВЛЮВАТИ, ює, *недок.*, **ЗУМО́ВИТИ,** вить; *мн.* зумо́влять; *док., що.* 1. Бути умовою, причиною чого-небудь, викликати щось; спричиняти. *Силкуються* [Митуси] *догодити не тільки високому, а й малому місцевому начальству, і це зумовлює їх трагікомічне становище* (М. Сиротюк); *Людський організм .. перебуває в єдності з навколишнім середовищем, що зумовлює самооновлення* (О. Чорногуз); *Серед багатьох причин, що зумовлюють низьку схожість насіння, основною є надмірний вміст у ньому вологи* (з наук. літ.); *Особлива театральність п'єси, виразність характерів героїв зумовили сценічну популярність "Антонія і Клеопатри"* (з наук.-попул. літ.).

2. Будучи умовою існування або формування чого-небудь, визначати його характер, специфіку. *Долю книги зумовлюють в однаковій мірі і якості книги, і якості читача — його вдача, інтереси й смаки* (Ю. Смолич); *Джерела нашого руху. Як же формувались ті сили? З яких джерел виростали? І яка політична та соціальна дійсність зумовила їх .. і визначила ідейну суть?* (О. Шугай); *Моря, океани не тільки надихають поетів. Разом із Сонцем вони зумовлюють клімат нашої планети* (з наук.-попул. літ.).

ЗУМО́ВЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ЗУМО́ВИТИСЯ,** иться, *док.* Спричинятися (у 2 знач.); викликатися чим-небудь. *І тут мені блиснуло: досі я вважав, що тоді, на кухні, йшлося про мене, мати ж відгороджувала мене від батька — цим і зумовлювалася його ярість* [лють] (Валерій Шевчук); *Тромбоемболія легеневої артерії зумовлюється трьома чинниками: неправильною консервацією (стабілізацією) крові, технікою переливання, а також відривом тромба, який утворився в судині* (з наук. літ.); *Стрес зумовлюється спілкуванням з агресивними людьми або людьми, що страждають від подібних проблем* (з навч. літ.).

ЗУМПФ, а, *ч., спец.* Яма на дні шахти для стікання води, нафти і т. ін. *Залишкова нафта стікає в зумпфи виділених для цієї мети свердловин, після чого її підіймають на поверхню желонками або в інший спосіб* (з навч. літ.); *Кілька змін його бригада трудилася над розробкою якомога глибшого зумпфа* (Іван Ле).

ЗУ́НИ, ів, *мн.* Індіанське плем'я групи пуебло, яке мешкає в резерваціях штату Нью-Мексико (США). *На початку XX ст. рада зунів складалася з двох фракцій: консервативної та прогресивної* (з наук.-попул. літ.); *Серед інших народів пуебло сучасні зуни вважаються найбільш розвиненими економічно* (з навч. літ.).

ЗУ́ПА, и, *ж., діал.* Юшка. — *Та я хотіла зладити картопляну зупу...* (І. Франко); — *Чому ж ви не йдете до обіду? Зупа прохолоне, а нині зупа чудова, яринова* (Б. Лепкий); — *Ти мені присягалася, що не будеш ніколи кидати сиру цибулю в зупу. І що? Хіба ти її почала обсмажувати?* (Ю. Винничук); *Юрко мовчки доїв зупу, Дарця мовчки, хоча й дуже голосно, досьорбала компот* (Любко Дереш).

ЗУПИ́Н, у, *ч., рідко.* Те саме, що **зупи́нка** 1. *Здавалося, він не людина, а вулкан, ураган, який не має зупину* (Б. Лепкий); — *Господи! Тиші дай! Зупину* (В. Стус).

○ **Без зупи́нки (зупи́ну)** *див.* **зупи́нка.**

◊ **Нема́ (нема́є, не було́) зупи́ну (впи́ну, спи́ну** *і т. ін.)* *див.* **нема́.**

ЗУПИ́НЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зупини́ти.** *Дніпро, бетоном зупинений, Напружує силу води* (П. Дорошко); *Панас Юрійович сіпнув головою, наче кінь, зупинений на бігу* (С. Журахович); *Вітер, зупинений береговими заростями, ледве брижив воду і летів далі на пологий берег, де в голубуватій імлі кучерявилися темно-зелені плантації бананових дерев* (В. Малик); *Я скинув кросівки і навшпиньках почеберяв у кімнату. Але знову був зупинений міліцейським окриком: — Куди?!* (В. Нестайко); *Ти був. Тебе нема. Зупинений колись на півдорозі мідяним гласом: май надію в Бозі, сам Бог тебе руками обійма* (В. Стус); // **зупи́нено,** *безос. пред. За кілька хвилин кровотечу було зупинено. Препарат ввели хворій просто в артерію* (Ю. Мушкетик); *Мотори заглушено, агрегати зупинено, на всій дільниці робіт — тиша та цвірчання цикад* (О. Гончар); *Захищені частоколом і лісом, поляни відчули себе господарями становища. Гунів зупинено!* (В. Малик).

2. *у знач. прикм.* Який зупинився. *Маємо критий старою, місцями поздираною черепицею дах, невисоку вежу з навіки зупиненим годинником, у поржавілих механізмах якого завелася ціла родина зозуль* (Ю. Андрухович); *Годинник стояв на сьомій годині, зупинений. Давно пора його викинути* (Г. Пагутяк); *Брус мовчав, ніби не слухаючи земляка, і з нервово зупиненим поглядом слідкував за кацапом* (Т. Осьмачка).

ЗУПИ́НЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зупини́ти** і **зупини́тися.** *Виявивши кровотечу в пасажира, провідник ужив заходів щодо її зупинення, викликав швидку допомогу і міліцію* (з газ.); *Двоє чоловіків на одному з майданів міста зібрали великий натовп, закликаючи зайняти приміщення головпошти для зупинення її роботи* (із журн.); *Перерва у вчиненні злочину, його зупинення, тимчасова відмова від доведення його до кінця не створюють добровільної відмови від злочину* (з мови документів); *У літературі є численні повідомлення про велику ефективність застосування масажу серця при його зупиненні під час хірургічних операцій* (з наук. літ.).

ЗУПИНИ́ТИ *див.* **зупиня́ти.**

ЗУПИНИ́ТИСЯ *див.* **зупиня́тися.**

ЗУПИ́НКА, и, *ж.* 1. Припинення руху кого-, чого-небудь. *Після зупинки в селі, де зійшло багато пасажирів, автобус круто звернув убік, на лісовий шлях* (О. Донченко); *Колона* [полонянок] *починає рухатися .. Уже минули браму і подвійну дротяну огорожу, уже вступили в двір. Знову зупинка* (А. Хижняк); *— Нікуди ви не підете, — спокійно заперечив Вейдер і вистрілив з паралізатора .. В рідкісних випадках дія паралізатора викликає зупинку серця. На щастя, все обійшлося* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Припинення роботи машини, мотора і т. ін. *В нічній тиші зупиняється кран, що досі обертався поволі. Поночі, тож невідомо, яку роботу він виконував, тільки зупинка його стає нестерпною* (О. Довженко).

2. Спеціально визначений пункт, місце, де постійно зупиняється транспорт, щоб пасажири могли вийти або зайти. *Коло самої лікарні була автобусна зупинка* (М. Трублаїні); *Трамвайна зупинка, де я мав шанс дочекатися чергового транспорту, була в трьох кварталах* (Д. Білий); // *розм.* Відстань, частина шляху між двома такими пунктами. *Лишалося їхати дві зупинки.*

3. Тимчасове перебування, затримка де-небудь на шляху кудись (під час переїзду, переходу і т. ін.). *— Якщо буде десь тривала зупинка, неодмінно підійдіть до моєї машини, неодмінно! Не зволікайте, щоб мені вас не розшукувати...* (Є. Доломан); *Пасажирів повідомили, що зупинка триватиме кілька годин* (М. Олійник).

4. Перерва в якій-небудь дії, роботі, пауза в мові і т. ін. *З радістю спостерігаючи, що увагу слухачів він заполонив, в моментах зупинки почуваючи їхнє чекання дальшої фрази, .. він почав оглядати аудиторію, силкуючись в обличчях присутніх викрити майбутнє своєї тут праці* (В. Підмогильний).

Роби́ти зупи́нку *див.* **роби́ти.**

○ **(1) Без зупи́нки (зупи́ну),** *у знач. присл.* — не припиняючи руху, не перериваючи роботи, мовлення і т. ін. *По рейках колеса Вистукують дзвінко, І хочеться мчати Вперед без зупинки* (І. Муратов); *Запас розмовних слів став таким великим, що вона з будь-ким могла вже вільно порозумітися і навіть без зупинки відповідала на телефонні дзвінки* (А. Хижняк); *Всю ніч без зупину їхали на ті гори* (О. Гончар); *Йшов* [Сергій] *без зупинки довго, не знати скільки, цілу вічність* (І. Білик).

ЗУПИ́НКОВИЙ, а, е, *спец.* Прикм. **до зупи́нка** 1, 2. *Зупинковий механізм; Зупинковий пункт.*

ЗУПИНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ЗУПИНИ́ТИ,** иню́, и́ниш, *док.* 1. *кого, що.* Припиняти рух кого-, чого-небудь, примушувати когось або щось стати, спинитися; спиняти. *Я зупиняю підводу, і йдемо пішки* (М. Коцюбинський); *Святослав зупиняє коня. Сірими своїми очима довго дивиться на схід, на синю хмару, що пливе й пливе над обрієм* (С. Скляренко); *Лицар поривається вперед, та баба зупиняє його* (О. Бердник); *Як він* [Проценко] *вертався з вечері в свою хату, Мар'я його зупинила* (Панас Мирний); *Замриборщ хвацько зупинив мотоцикл перед головними дверима повіткому* (М. Стельмах); * Образно. *Пішов, не по своїй волі, блукати по світу, як те перекотиполе, що вітер носить по степах: котишся, котишся, поки не зупинить тебе доля або не притопче лихо* (О. Стороженко); // *що.* Припиняти роботу машини, механізму, підприємства і т. ін. *Літній робітник біля верстата зупиняє останній мотор. Тиша* (О. Довженко); *Час від часу закипала вода в радіаторі. Зупиняли машину і, підклавши під колеса надійне каміння, вичікували, поки погасне на щитку зелене вічко* (М. Руденко); *Оголосили ми тоді страйк, зупинили завод* (Ю. Яновський); // *кого, що.* Перешкоджати просуванню вперед ворожого війська. *Це була дуже люта, кривава січа.., князь Ярополк розумів, що коли він не зупинить північного війська біля Любеча, то воно швидко розтечеться по Дніпру* (С. Скляренко); *І фронт і тил непохитні у своєму прагненні зупинити залізні полчища гітлерівців* (В. Кучер).

2. *що.* Припиняти перебіг чого-небудь, переривати якусь дію, справу і т. ін. *Криза, спричинена різким падінням цін на срібло.., а потім і на цинк, не раз зупиняла, хоч і ненадовго, розвиток гірничої справи* (О. Шугай); *Усі схопились, щоб зупинити бійку* (М. Коцюбинський); *— Я бажаю се діло цілком зупинити. Всі документи до його* [нього] *зараз виміть з конторських паперів і віддайте мені* (Б. Грінченко); // *кого, що, на чому.* Переривати чиюсь мову, примушувати кого-небудь замовкнути. *Колективне інтерв'ю зупиняє телефонний дзвінок. Це Світлана з Італії. Лідія простягає Івану Івановичу мобілку* (Г. Вдовиченко); *— Бабо, бабо! Ти казна-чого не плещи... не лайся, — зупинив її пан становий* (Панас Мирний); *— Не перебивайте, не перебивайте, — закричали дівчата, махаючи руками на моряка. — Саме зупинили на цікавому місці* (Ю. Яновський); // *що, перен.* Переривати природний хід, розвиток чого-небудь. *Хвиля тихенько співала, жебоніла, плюскала довкола камінців, безтурботно гралася з землею, з небом, з повітрям. І раптом еллінка відчула: ні, не слід зупиняти потоку життя!* (О. Бердник); *Під спів гудків летить життя орлино туди, де щастя сонячна блакить, все на нові, незнані верховини, й ніщо його не зможе зупинить* (В. Сосюра).

3. *кого.* Затримувати того, хто має намір піти, поїхати звідкись. [З а х а р к о:] *Не думав я, Домко, щоб ти так швидко покинула нашу хату... Але не зупиняю тебе, знаю, як важко тобі!* (М. Кропивницький); *Багато разів їх зупиняли патрулі, гримаючи на них чужою, незрозумілою їм мовою та лякаючи зброєю* (І. Багряний); *Подякувавши селянці, ми хотіли вже йти. Та вона нас зупинила* (Ю. Яновський); // Відмовляти кого-небудь від якогось учинку, примушувати перестати що-небудь робити. [І в а н:] *Гуля той парубок, та й гуля! Чи то будень, чи свято, йому однаково. Б'ється та лається, та бенкетує; і ніхто його не зупиня, затим що багатий!..* (М. Кропивницький); *Хоч стара Параска й не прокляла своєї дочки, та ходила до весілля все з червоними очима і ще скільки разів пробувала її зупинити; та тая не послухалась* (Грицько Григоренко).

4. *що.* Затримувати, зосереджувати на кому-, чому-небудь (зір, погляд). *Прощальним поглядом окидає* [дід] *ліс і зупиняє зір на лісовому болітці* (М. Стельмах); *Полковник ще розмовляв з начальником штабу, батьківським, наставницьким тоном щось розтлумачував. Він кілька разів зупиняв на мені погляд, та не бачив* (Р. Андріяшик); // *на кому, у сполуч. зі сл.* о ч і, о к о. Не відриваючись, дивитися на кого-, що-небудь. *Тимко ходив похмурий, скупився на ласку і не раз зупиняв на Орисі полютілі черкеські очі* (Григорій Тютюнник); *Візок поскрипував від навали тіл, однак знайти когось, на кому б хотілося зупинити очі, виявилося просто годі* (Г. Колісник); *Князь зупинив на ньому* [Олізарові] *важкі очі, та й решта дивилися трохи ошелешено* (Валерій Шевчук).

Затамо́вувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затамува́ти (зупини́ти, спини́ти) кров *див.* **затамо́вувати; (1) Зупиня́ти (спиня́ти) / зупини́ти (спини́ти) сльо́зи (рида́ння)** *чиї:* а) змушувати кого-небудь перестати плакати. *Заговорила* [дівчина]... *сльози покотилися .. Не думав він спиняти їх, не хотів слова мовити* (Марко Вовчок); *Відмовляючись їсти суп, Дмитрик почав голосно плакати, але мати не збиралася зупиняти його ридань і чекала, поки хлопчик перестане вередувати* (із журн.); *Сліз моїх зупинити не можеш ти, люта богине, бо й прометеївська гордість безсила була проти них* (Леся Українка); б) переставати плакати. *Зупиняючи сльози, Марина розповідала про свої дитячі спогади й показувала нам фотокартки дідуся й бабусі* (із журн.); *Озеро синіми слізьми сходить. Над ним небо: не плач! — каже, а само ридань спинить не може* (П. Тичина); *Щосили зціпив зуби, щоб зупинити сльози, які уже душили горло й ось-ось могли йому заслати очі* (Василь Шевчук); *Не могли прийти* [жінки] *до тями. Не могли рухатися і зупинити сліз* (Люко Дашвар); *— Зникла у душі журба остання .. Сліз не литимемо більше і зупинимо ридання!* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); **(2) Зупиня́ти (спиня́ти) / зупини́ти (спини́ти) смі́х** *чий, у кому:* а) змушувати кого-небудь перестати сміятися. *Студент ніяк не міг заспокоїтися й реготав на всю аудиторію, але викладач швидко зупинив сміх жартуна, викликавши того до дошки розв'язувати складну задачу* (із журн.); б) переставати сміятися. *Сашка не втримався, і його широкі губи ледве-ледве тільки спинили готовий уже пирснути сміх* (Б. Антоненко-Давидович); *— Отак – ха-ха!.. — Він усе ще ніяк не міг зупинити в собі сміх і тремтів плечима* (Григорій Тютюнник); *— Він засміявся майже по-ангельському, і я теж усміхнулась до нього і вже не могла зупинити цього сміху* (В. Шкляр); **(3) Зупиня́ти на собі́ о́чі (о́ко)** *чиї (чиє)* — привертати до себе чию-небудь увагу. *Далеко видніє воно* [червоне цебро на колодязі] *в степ, квіткою жевріє, мимоволі зупиняючи на собі око подорожнього* (О. Гончар).

◊ **Затри́мувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затри́мати (зупини́ти, спини́ти) по́гляд (о́чі)** *див.* **затри́мувати; (4) Зупини́ти (спини́ти, поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії** — припинити, перервати закономірний хід історичного розвитку певного процесу, розгортання подій і т. ін.; повернутися до минулого. *Національно-визвольний рух розвивається у важких умовах, імперські сили розв'язують криваві збройні конфлікти. Але сам процес уже зупинити неможливо. Колесо історії не повернути назад* (О. Апанович); *Автор "Слова про похід Ігоря" був мудрішим і далекогляднішим політиком, ніж багато державних діячів наступних століть, які прагнули силою повернути колесо історії назад, відновити на східнослов'янських землях спільну імперію, підпорядкувавши всі народи, землі й князівства одному центрові* (з наук. літ.).

ЗУПИНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ЗУПИНИ́ТИСЯ**, иню́ся, и́нишся, *док.* 1. Переставати рухатися, припиняти свій рух; ставати (у 3 знач.), спинятися (у 1 знач.). *Соломія сливе несла Остапа, а проте їм доводилось часто зупинятися, бо слабий утомлювався й потребував спочинку...* (М. Коцюбинський); *Марта хутенько вийшла на стежку; побачивши мене, зчервоніла і зупинилася* (Марко Вовчок); *Поїзд саме зупинився на малесенькій станції, навколо починались узгір'я* (Ю. Андрухович); // Переставати битися (про серце). *Степан почував, що йому не вистачає повітря, що в нього зупиняється серце, але він біг* (М. Дашкієв); *Не зупинися, серце, в щасті — Із щастям хочеться так жить!* (М. Гірник); *Пан Шанкар помер уві сні — просто заснув і більше не прокинувся. Лікарі запевняють, що він нічого не відчув. Зупинилося серце, і по всьому* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Переставати працювати, функціонувати (про машину, механізм, підприємство і т. ін.). *В нічній тиші зупиняється кран, що досі обертався поволі* (О. Довженко).

2. Приїхавши, прибувши куди-небудь, тимчасово селитися, влаштовуватися в чиїйсь оселі, десь. *Собаки, яких завжди буває безліч по селах південної Бессарабії, обпали каруцу й бігли, валуючи, за нею аж до примари, де зупинились наші подорожні* (М. Коцюбинський); *Ми зупинилися в недорогому, але чепурненькому готелі* (Олесь Досвітній); *Отава підійшов до віконця реєстрації і спитав, чи не зупинилися в готелі московські художники* (П. Загребельний); // Тимчасово припинивши просування вперед, розташовуватися в якомусь місці (на відпочинок, ночівлю і т. ін.). *Останні дні не дає дихати авіація противника. Бомбить гірські шляхи, бомбить села, де війська зупиняються на перепочинок* (О. Гончар); *Проходили в день по п'ятнадцять верстов* [верст], *а на ніч зупинялися там, де заставав їх вечір* (Валерій Шевчук); *Увечері вони зупинились у полі під високою могилою, спутали коней.., назбирали гілля й, викресавши вогонь, розпалили багаття* (С. Скляренко).

3. Припиняти свій перебіг, перериватися (про дію, рух і т. ін.). *Гроза кипуча не вщухає, Не зупиняється борня...* (М. Рильський); *Машина мчала через Одесу, і скрізь перед нею засвічувалися зелені вогні світлофорів, зупинявся рух, шарахали вбік прохожі* (В. Кучер); *Коли ховали* [Бориса Грінченка].., *у Києві на деякий час зупинився рух трамваїв, а стіни Володимирського собору ломилися від тих, що прийшли з ним попрощатися* (С. Процюк); // *тільки док.* Перестати говорити, урвати свою мову; замовкнути. *Лушня слухав, дух притаївши .. А Чіпка не вгавав: він зупинився тільки перевести дух* (Панас Мирний); // *тільки недок., на чому.* З яких-небудь причин переривати свою розповідь (або думку) в певному місці. *Олійник досить вправно почав читати "царську таємну грамоту". На деяких словах зупинявся, повторював їх, осмислюючи* (А. Головко); // *перен.* Припиняти свій природний хід, розвиток, переставати розвиватися далі. *Вічною, невтомною ходою час не зупиняючись іде* (М. Упеник).

4. Переставати робити що-небудь, переривати якусь дію, заняття. *Іноді автор зупиняється. Перечитує написане* (Ю. Яновський); *Дорош швидко втомлювався і часто зупинявся, щоб витерти на шиї і на лобі піт* (Григорій Тютюнник); *Вже сумно вечір колір свій міняв з багряного на сизофіалко́вий. Я синій сніг од хати відкидав і зупинився... Синій, оркестровий долинув плач до мене* (П. Тичина); // *наказ. сп.* Уживається як перестарога, заклик припинити якусь дію, покинути робити що-небудь. *— Стійте! Стійте! Не смійте стріляти! Зупиніться!* (О. Довженко); *— Ще тіло князя Володимира не остигло* [застигло], *а Святополк ганить синів його, всіх нас. Мужі! Зупиніться! І ти зупинись, Святополче, бо окаянним будеш довіку!* (С. Скляренко).

5. *на кому — чому.* Затримуватися, зосереджуватися на кому-, чому-небудь (про зір, погляд). *Брюллов когось шукає між гостями, і його погляд зупиняється на старих професорах* (О. Іваненко); *Знічев'я став гортати збірку, поглядом зупиняючись на тій чи тій сторінці, вихоплюючи з неї*

окремі рядки .. Останній розділ .. найбільше стосувався того, що цікавило мене (О. Шугай); *Діонісів погляд зупинився на моїх руках. Вірніше, на тому, що я в них тримала* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *на кому — чому, у сполуч. зі сл.* о ч і, о к о. Не відриваючись, дивитися на кого-, що-небудь. *Тут* [у селі] *я почуваюся вільним, незалежним .. Навіть ясне око пана станового не зупиняється на такій маленькій особі, як сільський крамар* (М. Коцюбинський); *Коли пильний, прискіпливий погляд цих очей зупинявся на ньому, Кевінові ставало трохи незатишно* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Свамі ворухнувся, погляд глибоких темних очей зупинився на Михайлові* (О. Бердник).

6. *на чому.* Докладно розповідати про що-небудь, загострювати на чомусь увагу. *Любить він* [Стефаник] *зупинятися на обрядових деталях гуцульського життя; старанно підкреслює подробиці народних вірувань* (М. Зеров); *— Я не хочу зупинятись на подробицях, — сказав доповідач, — і тому обмежуся лише кількома найголовнішими вказівками* (В. Владко); *У статті про поему Махара "Магдалена" .. Іван Франко дає коротку характеристику тогочасної літератури в Чехії й зупиняється на поетичній школі модернізму, яка намагалася замінити реалізм* (із журн.); *Пишу похапцем, в Чернігові, закиданий всякими справами, тому не маю змоги зупинитися на тих пунктах, на яких не можу згодитися з Вами* (М. Коцюбинський).

7. *на кому — чому.* Обирати кого-, що-небудь з-поміж інших, надавати перевагу комусь або чомусь. *Читаючи поему.., думаєш: — А чому автор вирішив написати про цю подію, про цього героя саме поему, а не зупинився на іншому якомусь жанрі?* (А. Малишко); *Вася підтримував листування з багатьма бійцями і офіцерами, які вибували з роти до госпіталів. Навіть ті, що вибули дуже давно, надумавши звернутись в роту з якимось посланням і пригадуючи, кому б його адресувати, зупинялись завжди на Васі* (О. Гончар); *Тоді Циган знову ставить пляшку під лавку і, блукаючи поглядом по обличчях побратимів, зупиняється на Толянові* (О. Ірванець); // *тільки док., рідко.* Вирішити (у 1 знач.). *Пані моя має замір дещо перекласти, але поки не зупинилась ще, що саме взяти до перекладу* (М. Коцюбинський).

(1) Зупиня́тися (спиня́тися) / зупини́тися (спини́тися) на півдоро́зі — не завершувати, не доводити до кінця розпочату справу. *Він наполегливо доводив, що .. не слід спинятися на півдорозі, а треба сміливо просувати науку далі й далі* (В. Владко); *Ніколи не зупиняйся на півдорозі. Інакше біда! Але такі гіркі істини засвоюються тільки з довгими роками життя* (П. Загребельний); *— Ні, ви мене знаєте, Іване Семеновичу, я на півдорозі не спинюсь* (Ю. Яновський); *Певне, його* [Фільчин] *намір розгадано, але Філька тепер уже не міг зупинитися на півдорозі* (А. Шиян); **Кров зупиня́ється (спиня́ється) / зупини́лася (спини́лася)** *див.* **кров; (2) Не зупиня́тися / не зупини́тися ні пе́ред чим** — не лякатися труднощів, бути наполегливим у досягненні своєї мети. *Мав він хижу душу, ненависть і помста нездоланно й завжди палили його серце, у своїх діях не зупинявся Ярополк ні перед чим* (С. Скляренко); *Якщо треба буде вивести шахраїв на чисту воду, — він не зупиниться ні перед чим* (О. Гончар); **Спини́тися (засти́гнути, зупини́тися) на півкро́ці** *див.* **спиня́тися; Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися** *і т. ін.),* **як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́** *і т. ін.*] *див.* **стоя́ти.**

◊ **Затри́муватися (зупиня́тися) / затри́матися (зупини́тися) по́глядом** *див.* **затри́муватися; Затри́мується (зупиня́ється, спиня́ється) / затри́мався (зупини́вся, спини́вся) по́гляд** *див.* **по́гляд.**

ЗУРНА́, *и́, ж.* Східний народний музичний інструмент на зразок очеретяної сопілки. *Грав оркестр — зурна й баян, Підморгуючи до танцю* (І. Нехода); *На підвищення випурхнуло кільканадцятеро скупо зодягнених дівчаток, десь дрібно вдарили барабани, гугняво заспівала зурна, почався танок* (П. Загребельний); *Маги завели врочисту священну пісню, приголошуючи собі зурнами та нечастими ударами в бубон* (І. Білик).

ЗУРНА́Ч, *а́, ч.* Музикант, який грає на зурні. *Імам благословив трапезу, Мехмед дав знак, ударили барабани, заграли зурначі* (П. Загребельний).

ЗУРНІ́СТ, а, *ч., рідко.* Те саме, що **зурна́ч.** *Талановитий зурніст.*

ЗУРО́ЧЕНИЙ, а, е, *етн.* Дієпр. пас. до **зуро́чити.** *"Обприщило чоловіка, горлав, аж до Бога чути, насилу преставився; може, й Андрій зурочений?"* (Є. Пашковський); *Зурочена заздрісною сусідкою, худоба припинила давати молоко* (із журн.); // **зуро́чено,** *безос. пред. — Чи не зурочено тебе? — заклопотано озвалася баба Оришка, мацаючи долонею онукове чоло* (О. Бердник).

ЗУРО́ЧЕННЯ, я, *с., етн.* Дія і стан за знач. **зуро́чити.** *Прирік* [Амбросій Іванович] *страшним зуроченням Миколу Платоновича Біляшівського, щоб той не відступився од слова свого* (Валерій Шевчук); *Перепробувавши всі відомі мені захисні чари, навіть проти зурочення, я мусив змиритися з тим, що меч, попри всі мої намагання, так і не визнав мене своїм новим господарем* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЗУРО́ЧИТИ, чу, чиш, *док., кого, що і без прям. дод., етн.* За марновірними уявленнями — особливим магічним поглядом накли́кати нещастя, хворобу на когось, завдати шкоди кому-, чому-небудь; наслати уроки *(див.* **уро́ки),** наврочити (поглядом). *Буває так, що тільки гляне* [хто-небудь] *і вже зурочить — зараз нападе на людину пропасниця* (Грицько Григоренко); *Михайло всміхається, шепоче: — А я... обвінчався, матусю... — Що ти кажеш, синочку? Ой, зурочила вона тебе, зав'язала світ!* (О. Бердник); *Брати не курили, але темно й невідривно зорили на Григорія, ніби хотіли зурочити, або ж боялися, аби він із їхніх очей часом не здимів* (Валерій Шевчук); * Образно. *Мабуть, ми правди не зурочим, що світ вже так замішаний на злі, що як платити злочином за злочин, то як же й жити, люди, на землі?* (Л. Костенко).

(1) Щоб (аби́, коли́ б) не зуро́чити! — уживається, коли хтось схвально говорить про кого-, що-небудь, щоб цим вихвалянням не спричинити тому шкоди. *А правду сказати — аби дитину не зурочити! — гарна дівчина буде, та наймолодша донька Савчихи* (О. Маковей); *— Як трапиться добрячий сомище — тьху, тьху, тьху, щоб не зурочити! — то й човника нашого з якорів зірве і нас Чорториєм хіба ж так покатає!* (В. Чемерис).

ЗУСЕБІ́Ч, *присл.* Те саме, що **зусі́біч.** *Раптом збагнув він сутність нетлінно-слухняну, коли зусебіч їх* [літери] *пильніше оглянув* (П. Мовчан); *Зусебіч селище було обнесене цегляною огорожею з колючим дротом, і я втямив, що мешкають у цій місцині тяжко заможні люди* (Л. Кононович).

ЗУСИ́ЛЛЯ, я, *с.* 1. Напруження фізичних, розумових або духовних сил, необхідне для виконання, здійснення чого-небудь. *Хлопці взяли подушку, коц і простиню, але солом'яника, незважаючи на всякі зусилля, не були в силі підняти* (І. Франко); *Все тобі, моя країно, .. Все тобі несу з любов'ю, .. Працю рук, зусилля мозку, Блиск очей і серця кров* (М. Рильський); *Драглисте багно огидно чвакало під ногами, і кожен крок вимагав затрати страшних фізичних зусиль* (Григорій Тютюнник); *"Я" — Зерно Вічності, що розкривається, здійснюється, стає світами та еволюціями, відповідно до власних творчих зусиль* (О. Бердник); — *Пригадай усе, що з нами відбувалося, і доклади мінімум розумових зусиль, аби це осмислити* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *перев. мн.* Намагання зробити, виконати що-небудь. *Деякий час натужно ловив* [сержант] *повітря відкритим ротом .. Воронцов з болем дивився на ці жалібні зусилля свого не раз контуженого, вивіреного в небезпеках полкового "вовка"* (О. Гончар); *Рахівник стояв, як із сірого дерева різьблений. Зробив зусилля — звільнитись від оціпенілості* (В. Барка); // *перев. мн., перен.* Дії, заходи, спрямовані на досягнення певної мети. [М и р о н:] *Запевняю, жодна авіапромисловість у світі не змогла б так швидко перебудуватись, як наша, але це нам коштувало великих зусиль* (О. Корнійчук).

2. *техн., фіз.* Сила, потрібна для виконання певної роботи, дії. *Під час заглиблення ковша навантажувача в матеріал, що перевантажується, граничне тягове зусилля на ходових колесах залежить від кута нахилу днища ковша до опорної поверхні* (з наук.-техн. літ.); *Вага інтенсифікатора залежить від тягового зусилля тягача* (з навч. літ.); — *Ти навіть не уявляєш, як збільшується тягове зусилля корабля завдяки їм* [циліндрам] (М. Білкун).

Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)***] стара́нь (зуси́ль, сил,** *рідше* **снаги́)** *див.* **доклада́ти; (1) Зуси́ллям во́лі** — напруживши всю свою волю. *Зусиллям волі він змахнув усі думки* (М. Коцюбинський); *Вона зусиллям волі, стиснувши зуби, прогонила від себе болючий спогад* (О. Донченко); *Доводилося відганяти непрохані, чудні думки зусиллям волі* (О. Шугай); **(2) Оста́ннім зуси́ллям** — зібравши, напруживши останні сили. *Чув* [Юра], *що сили вже слабнуть, що в грудях пусто, що вітер рве голос, дощ залива очі, хмара перемагає, і вже останнім зусиллям підняв до неба короткий ціпок: — Стій!* (М. Коцюбинський); *Останнім зусиллям він зібрав рештки демонічної волі і, дивлячись прямо в очі шоферу, прошепотів: — Іди, хлопче, геть!* (О. Бердник); *Йому востаннє різонули зіниці гарячі червоні промені чужого сонця, останнім зусиллям одвернувся від нього й подивився в рідну сторону* (Ю. Мушкетик); *Останнім зусиллям я навалився на руків'я кинджала.., але світ нараз крутонувся переді мною, і єдине, що я встиг побачити.., — це розлючена банякувата мармиза полковника Урилова* (В. Чемерис); **(3) Спі́льними (об'є́днаними) зуси́ллями (си́лами, турбо́тами** *і т. ін.)* — гуртом, колективно. *Фольклористи спільними зусиллями покажуть світові красу, силу й велич творчості українського народу* (М. Рильський); *Похід почався вдало, та під Ментаною, недалечко від Рима, загін Гарібальді був розбитий об'єднаними силами папських і французьких військ* (О. Іваненко); — *Дякую, сини мої, дякую вам, соколи! Велика сила половецька, та ви її підсікли об'єднаними зусиллями багатьох князівств наших* (В. Малик); — *Пане полковнику, щойно ми спільними зусиллями відбили атаку ненависного ворога* (В. Кожелянко); **Роби́ти / зроби́ти зуси́лля над собо́ю** *див.* **роби́ти; Роби́ти / зроби́ти [оста́ннє (вели́ке)] зуси́лля** *див.* **роби́ти.**

○ **(4) Без жо́дного (уся́кого,** *рідше* **ні́якого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких,** *рідше* **ні́яких) зуси́ль>** — зовсім легко й не напружуючись. *Без жодного зусилля Рубін зразу ж пригадав, що зустрічав її* [Мар'яну] *вже раз у житті, взимку, як катався з гори на санках!* (І. Сенченко); *Швидким рухом схопився* [Сергій] *за перекладину, легко, здається, без усякого зусилля вижався і стрибнув на підлогу* (І. Багмут); *І як багато щастя могла б зазнати в житті* [Роксолана], *якби мала те, чим володіє безліч людей на світі без ніяких зусиль, — волю й рідну землю* (П. Загребельний); **(5) Із зуси́ллям** — напружуючи сили. *Із зусиллям розігнув він пальці і поклав на стіл порожнього револьвера* (Ю. Яновський); *Черниш лежав у кутку під стіною. На мить він опритомнів і попросив пити. Пошерхлі губи його злипалися, він із зусиллям розтулив їх* (О. Гончар); *На мої запитання про сина очі її сповнились слізьми, які вона із зусиллям стримала* (Ю. Покальчук).

ЗУСІ́БІЧ, ЗІВСІ́БІЧ, *присл.* З усіх боків; звідусіль. *Село лежало в улоговині, оточене зусібіч полями* (Р. Федорів); *Зівсібіч звисали муслінові завіси, мов примарливі сіті* (П. Загребельний); *Нова каста з'явилася у нашій незалежній країні — Ті, кого охороняють. Круті двометрові хлопці прикривають їх зівсібіч* (Л. Костенко); *Вітри, що знялися зусібіч, закрутили змії смерчів на водах, перевертаючи рибальські та вартові судна* (Ю. Андрухович).

ЗУСІБІ́ЧНИЙ, а, е, *рідко.* Який спрямований з усіх боків, наближається звідусіль. *Окрилений зусібічними похвалами.., зі щирим ентузіазмом замірявся був* [Шевченко] *робити блискучу академічну кар'єру* (О. Забужко).

ЗУСПІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док., діал.* 1. *перев. з інфін.* Те саме, що **успі́ти;** устигнути. [П р і с ь к а:] *Нема йому* [Петрові], *бідному, спокою!.. Коли то ж, коли нанесе його Господь до нас — на хвилиночку ту... не зуспієш надивитися, словом перекинутися, як уже й назад їде...* (Панас Мирний); *Марції, Що діда їх отеє замордували, Коли захопити зуспіють власть, Не пощадять життя їх* [нащадків] *молодого, Зженуть зо світу їх без милості* (І. Франко).

2. *кого.* Зустріти, застати. [І в а н:] *Як ось багатир почав за тією дівкою зорити; і де б то він її не зуспів: чи на вулиці, чи на роботі — лізе їй у вічі та й лізе* (М. Кропивницький); [М а р и с я *(одна):*] *Так от яке зуспіло мене горе! Дворянина батькові в зяті схотілось* (І. Карпенко-Карий); *Се дівчина, котру я зуспів торік* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

3. Несподівано з'явитися. *І незчулась, як зуспіли Дніпрові дівчата — Та до неї, ухопили, Та й ну з нею гратись, Радісінькі, що піймали* (Т. Шевченко).

◊ **Го́ре (ли́хо, неща́стя** *і т. ін.)* **посі́ло** *(рідше* **зуспі́ло)** *див.* **го́ре.**

ЗУСТРІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., кого, що, діал.* Зустрічати. *Що хотіли, те поплюндрували* [розбійники], *А як опору не зустрівали, Розгостилися, як в себе дома, Розійшлись по селах, як сірома* (І. Франко); *Найкращі дні своєї провесни ми зустрівали сумом* (Леся Українка); *Мовив* [Цигуля], *як одрубав, з неприхованим презирством: — Та вже з хлібом-сіллю зустрівати не вийдем за слободу* (А. Головко); *Хто ж з людей без муки й горя стріне радощів жнива? Хто диявольської люті у житті не зустріва?* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

ЗУСТРІВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., діал.* Зустрічатися. *Багато братчиків, зустріваючись із другими, брались за шаблю, мов вимовляли: "Ось тілько поквапся на горілку, то виціджу я її з тебе хутко!"* (П. Куліш); *Страшно було глянути в ті очі .. Недарма всі боялися зустріватися з ним* [паном] *і врозтіч тікали, як забачать було хоч здалеку* (Панас Мирний); *Тепер учитель і Женя не знали з несподіванки, як їм зустріватися — чи ворогами, чи, як було перше, добрими приятелями* (С. Васильченко); *У тиші, яка западала.., почулося: "Ой панночка наша шаблюка! З бусурменом зустрівалась, не раз, не два цілувалась..."* (Г. Колісник).

ЗУСТРІ́НУТИ *див.* **зустріча́ти.**

ЗУСТРІ́НУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зустрі́нути** 1, 2. — *Шукай вітра в полі, — з якоюсь винуватістю промовив зустрінутий на узліссі Писанка* (О. Гончар); *Скоро, з уловом багатим, рибалки, зустрінуті радо, прибудуть в свою Кузеранду — у рідне рибальське село* (І. Гончаренко); *Тут жила жона Аттіли. Зустрінутий у дверях варварами, я ввійшов до хорому й застав її на м'якому ложі* (І. Білик); *З'являється Котляревський, зустрінутий бурею оплесків. Генерал-губернатор запрошує його в свою ложу* (І. Пільгук); *Після першої вдалої кампанії Бонапарт повернувся на батьківщину, із захопленням зустрінутий співвітчизниками* (О. Шугай); // **зустрі́нуто,** *безос. пред. В полку .. звістку про парад було зустрінуто як насмішку* (О. Гончар); *Останню риторичну фігуру було зустрінуто сміхом і оплесками* (Ю. Андрухович).

ЗУСТРІ́НУТИСЯ *див.* **зустріча́тися.**

ЗУСТРІ́ТИ *див.* **зустріча́ти.**

ЗУСТРІ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зустрі́ти** 1, 2. *Олесь ще довго згадував випадково зустріту ним біля криниці дівчину з блакитними, як небо, очима* (із журн.); *Одесо, чуєш громи канонад? То скорпіон, окутий у залізо, до брам твоїх, до рівних вулиць лізе й, вогнем зустрітий, відступа назад* (І. Гончаренко); // **зустрі́то,** *безос. пред. — Я приїхав сюди з найщирішими замірами, але мене відразу зустріто як ворога* (Б. Грінченко).

ЗУСТРІ́ТИСЯ *див.* **зустріча́тися.**

ЗУ́СТРІЧ, і, *ж.* 1. *кого, чого, з ким — чим і без дод.* Зближення, сходження в одному пункті когось або чогось при русі з різних сторін, перев. протилежних. *У темряві загуркотіли підводи. Зустріч з ними була небажаною, тому вся ватага принишкла в рівчаку, чекаючи, доки вони проїдуть* (Григорій Тютюнник); *Раптом Маковейчик як біг, так і вкляк на місці. За кілька метрів попереду з-за пагорба нагло виріс довготелесий румун .. Чужинець, видно, теж ніяк не сподівався на таку зустріч і зупинився з розгону, важко дихаючи* (О. Гончар); *Величезна армада, зробивши чималий гак, уникла зустрічі з імперськими патрулями і непоміченою ввійшла у води Ібрійського моря* (О. Авраменко).

2. *з ким і без дод.* Випадкове або наперед домовлене побачення з ким-небудь. *У мене ж серце боліло, коли я дивився, як тане, як догоряє Франко. Я й досі під тяжким впливом тої зустрічі і не можу її забути* (М. Коцюбинський); *Глушак згадує зустріч з Худяковим, своє останнє побачення з другом* (О. Довженко); *Що ближче надходив день зустрічі з Петром, то дивнішою ставала Марія* (В. Кучер); *Ми не бачились другий рік, і зустріч наша була зворушлива і радісна* (С. Голованівський); *Вражений несподіваною зустріччю, Ждан гладив тремтячою рукою русяву сестрину косу, що вибилася з-під барвистої хустини* (В. Малик); — *Моє шанування, міс Мері. — Добридень, Браєне, — кивнула Маріка. — Рада нашій зустрічі* (О. Авраменко); // *кого.* Тимчасове спільне перебування де-небудь для обговорення яких-небудь питань, для бесіди, наради і т. ін. *"Дружня зустріч представників сусідських держав" — назвав я фільм* (Ю. Яновський); *Під час .. зустрічі Султан-Шахім Гірей висловив позицію черкесів, котрі ще в часи Богдана Хмельницького приходили в Україну боротися із спільним ворогом* (Д. Білий); // Спортивне змагання. *На стадіоні має відбутися зустріч футболістів "Динамо" і "Шахтаря"* (з газ.); *Зустріч команд у фіналі; // рідко.* Знайомство. [Д е н и с:] *Казано мені не раз ще давно, що ото прикмета, що буде тобі неодмінно зустріч з якоюсь добрячою людиною* (М. Кропивницький).

3. *кого і без дод.* Підготовлене прийняття, вітання когонебудь на місці прибуття. *Дім аргоського царя Агамемнона в Мікенах пишно заквітчаний знадвору ..* [К л і т е м н е с т р а *(до Егіста):*] *Такої зустрічі ніхто з царів не мав ніколи* (Леся Українка); *Наче готувалась Анна до зустрічі дорогого гостя. Квітчала калиною святковий книшик* (І. Пільгук); *Офіцери зніяковіли, зворушені .. пишно-церемонійною зустріччю, до якої вони не звикли і якої зовсім не ждали* (О. Гончар); *Давид приплив зі смолянами на човнах й отаборився у Трипіллі .. Гадав, що буде пишна зустріч, а його не зустрів ні Святослав, ні брат Рюрик Ростиславович* (В. Малик); *Зустріч була пишна. За три версти від стольниці .. переможців чекала півсотня святково вбраних комонників* (І. Білик).

[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.)***] за кру́глим столо́м** *див.* **стіл**[1]**; (1) Зу́стріч Ново́го ро́ку** — святкування початку року, бенкет у ніч настання Нового року. *В Красногорському лісництві готувалися до зустрічі Нового року* (О. Донченко); *Залишалося вісім днів грудня. Хлопці й дівчата гарячково домовлялися про компанії для зустрічі Нового року* (Г. Усач); — *Я знаю, що флорентійський посол влаштовував урочисту зустріч Нового року в своєму палаці* (П. Загребельний); **(2) Зу́стріч (розмо́ва, перегово́ри** *і т. ін.)* **без крава́ток** — неофіційне спілкування на високому рівні (керівників держав, урядів, партій та ін.). *Зустрічі без краваток практикують великі держави* (з публіц. літ.); *Розв'язанню проблеми не допомогли ні офіційні зустрічі на рівні глав урядів, ані бесіди без краваток* (з газ.); **Холо́дне прийняття́ <Холо́дна зу́стріч>** *див.* **прийняття́.**

ЗУСТРІЧА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до зустрічання. *Зустрічальне вбрання; Зустрічальний ритуал.*

ЗУСТРІЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зустріча́ти** 1, 2. *Всі народження — то муки Розставання й зустрічання. Та радіймо, що розлука — Знак грядущого Єднання...* (О. Бердник); *Обов'язком паркувальника також було зустрічання гостей біля самого входу до готелю* (з газ.).

ЗУСТРІЧА́ТИ, *діал.* **ЗОСТРІЧА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗУСТРІ́ТИ,** *діал.* **ЗОСТРІ́ТИ, ЗУСТРІ́НУТИ,** *діал.* **ЗОСТРІ́НУТИ,** і́ну, і́неш; *мин. ч.* стрі́в, і́ла, ло; *наказ. сп.* зустрі́нь; *док., кого, що.* 1. Зближатися, сходитися з тим, хто (що) рухається з протилежного боку. — *Іду вулицею, зустрічають мене, впізнають, розпитують, де пробував, чи щастило* (М. Коцюбинський); *Було ще на зорю не здійметься, вона з коромислом біжить по воду, щоб людей менше зустрінути* (Ганна Барвінок); *В степу, як і в морі, зустрівши людину, не питають, чого вона тут і звідки* (О. Гончар); // Зближаючись, торкатися один одного (про предмети). *Простягнута рука міністра зустріла руку комісара* (Ю. Яновський);

// Натрапляти на кого-, що-небудь на своєму шляху, десь, в якомусь місці. *Мені так хотілося зустріти якесь житло з людьми, що я твердо вірив у те, ніби на горбі хата, і прямував на неї* (Л. Смілянський); *В Карпатських і Кримських горах можна зустріти благородних оленів, диких кабанів, козулю, куницю* (І. Цюпа); // Стикатися з ким-, чим-небудь у житті, в роботі і т. ін. — *Ну, Левку, бачив я брехунів на своєму віку, сам в молодості іноді міг збрехати, а такого, як ти, не доводилось зустрічати* (М. Стельмах); — *Багато людей я зустрічав на своєму недовгому віку, але в пам'яті моїй назавжди залишився один чоловік .. Був це звичайний робітник, слюсар з харківських майстерень* (Григорій Тютюнник); [Р у с а л к а:] *Зостріне* [кохання] *іскру — згорить не борючись, а потім з нього лишиться чорний згар та сивий попіл* (Леся Українка); // *перен., у сполуч. зі сл.* д о п о м о г а, п і д т р и м к а, в і д с і ч, о п і р *і т. ін.* Діставати, одержувати, зазнавати і т. ін. *Мина був ошелешений. Він втратив дар мови. Такий несподіваний опір зустріти* (О. Гончар); // *перен.* Виявляти під час читання, у результаті дослідження і т. ін. — *Хочете мати причетність до кожної з ланок життя, вибираючи найкоротші шляхи до недосяжно далекої мети. Так? Подібну думку я колись зустрів і в письменника Олеся Буркуна* (О. Тесленко).

2. Виходити назустріч кому-небудь; приймати, вітати когось на місці його прибуття. *Адріян Кирилович вийшов на ґанок зострічать гостей* (І. Нечуй-Левицький); *Край села. Аж до вітряків висипав народ зустрічати козацький загін* (А. Головко); *Даппертутто ж то зникав, то з'являвся, кудись телефонував із сусіднього приміщення, зустрічав при дверях тих, що запізнилися, повертався то з філіжанкою кави, то зі склянкою води* (Ю. Андрухович); *Текля зустріла гостя на порозі* (В. Кучер); * Образно. *Коли я приїхав у Київ, мене зустрічала весна* (Л. Первомайський); // Чекати появи, настання, початку чого-небудь. [К а н д и б а:] *Я сьогодні сонце зустрічав над рікою* (О. Корнійчук); // *чим, як.* Певним чином виявляти своє ставлення до того, хто з'являється де-небудь. *І де ми не пройшли, нас радо зустрічали* (В. Сосюра); — *Всюди мене радо зустрічали, бо я приносив людям пісню і веселий жарт* (В. Малик); *Коли вперше вийшла* [Марія] *на буряки, дехто з земляків зустрів її недоброзичливим глузуванням* (М. Руденко); * Образно. *Ліс зустрів мене як друга Горлиць теплим воркуванням, Пізнім дзвоном солов'їним, Ніжним голосом зозулі* (М. Рильський); // *перен.* Здійснювати певні заходи, улаштовувати бенкет з нагоди якого-небудь свята і т. ін. *Всі люди радіють, весело .. зустрічають велике свято* (М. Коцюбинський); — *Ми будемо колективно зустрічати Новий рік у нашому новому клубі* (В. Собко); — *День Воскресіння Христа близько,* — *згодився імператор,* — .. *чому б нам не зустріти свято Воскресіння в Преславі?* (С. Скляренко).

3. *чим, як, перен.* Якимось чином реагувати на появу, вияв чого-небудь. [Х в о р а:] *Образу я сльозами зустрічала І перед кривдою схиляла я чоло, Коли вона на мене наступала* (Леся Українка); *Є ж на світі така країна, де не знають кризи, де кожний винахід зустрічають радо, де наука й учені у великій пошані* (Д. Бузько).

(1) Зустріча́ти / зустрі́ти (зустрі́нути) [з] хлі́бом і сі́ллю — за старовинним українським звичаєм підносити паляницю й сіль на весіллі при зустрічі молодих, під час урочистих церемоній або на знак великої поваги до того, кого зустрічають. — *Будете в Полтаві — завітайте до мене, радий і вас зустріти з хлібом і сіллю* (Б. Левін); *З хати виходили батько й мати, зустрічали молодих хлібом і сіллю, вели в хату* (з наук. літ.); *Гетьмана зустріли хлібом і сіллю жителі Чорнух, Куренків і Городищ, яким набридли старшинські чвари та постійні воєнні дії* (з наук.-попул. літ.).

◊ **(2) Зустріча́ти / зустрі́ти (зустрі́нути) в багне́ти (в штики́)** *кого, що* — дуже вороже реагувати на появу кого-небудь, виявлення чого-небудь; чинити опір здійсненню чогось. *Хто в промовах — за сатиру (Є такі керівники!), А на ділі правду щиру Зустрічає у штики — Той не друг нам! Навпаки!* (С. Олійник); *Заходи грецького уряду, спрямовані на скорочення дефіциту бюджету, заслужили похвалу в Євросоюзі, проте їх зустріли в штики місцеві мешканці* (з газ.); **(3) Зустріча́ти / зустрі́нути (зустрі́ти) по́гляд** *чий* — дивитися в очі кому-небудь. *Зустрічаю його колючий погляд з-під кошлатих брів, і мені стає соромно* (І. Росоховатський); *Мені навік остили Війна і гук боїв, Як я почув твій голос милий І погляд твій зустрів* (М. Зеров); *Вона розплющила очі. І одразу зустріла погляд — ніжний, засмучений і радісний .. Хто це?* (О. Бердник); **Прийма́ти (зустріча́ти) / прийня́ти (зустрі́ти, зустрі́нути) з розкри́тими обі́ймами** *див.* **прийма́ти.**

ЗУСТРІЧА́ТИСЯ, *діал.* **ЗОСТРІЧА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **ЗУСТРІ́НУТИСЯ,** *діал.* **ЗОСТРІ́НУТИСЯ, ЗУСТРІ́ТИСЯ,** *діал.* **ЗОСТРІ́ТИСЯ,** і́нуся, і́нешся; *мин. ч.* стрі́вся, і́лася, лося; *наказ. сп.* зустрі́нься; *док.* 1. *з ким, кому і без дод.* Зближатися, сходитися один з одним, рухаючись з різних сторін. *По вулиці йшли школярі з сірими полотняними торбинками через плече. Як зустрічалися* [з Давидом], *зминали і, спинившися, задирали голови у великих, аж на вуха, шапках* (А. Головко); *Уникав* [Адаміс] *зустрічатися з великим князем і ходив такими стежками й такими дверима, кудою той і не подумав би ходити* (І. Білик); *Стали її* [Мотрю] *сусіди обходити, а зустрівшись — сторонитись* (Панас Мирний); *Зустрілась їй жінка, на плечах похилих Несе щось, убога така* (Леся Українка); *Ми на вулиці зустрілись — Лена з татусе́м і я* (П. Тичина); *А день ясний, мов око. Сосни стоять сливе непорушно. Часом якась людина по дорозі зустрінеться* (У. Самчук); * Образно. — *Повірили б ви в те, що я плив Магеллановою протокою? .. Це на самому півдні Південної Америки, між Америкою й Вогненною Землею* [Вогняною Землею], *де зустрічаються два океани, найбільші в світі* (Ю. Яновський); // Зближаючись, торкнутися. *У потиску зустрілись дружні руки* (М. Рильський); *Людмила стояла неподалік.., Олег пішов їй назустріч, їхні руки зустрілися* (А. Кокотюха); // Траплятися на чиєму-небудь шляху, десь, у якомусь місці. *Вчені стверджують, що Карпати в далекому минулому були морським дном. У горах зустрічаються рештки морських тварин: черепашок, морських лілій та ін.* (Ю. Андрухович); *Біля нього, як завжди, лежало "ружжо", взяте на той випадок, якби в степу зненацька зустрілась якась дичина* (Григорій Тютюнник); // *безос.* *До самого села не зустрілося жодної живої душі, тільки кам'яні хрести біліли над шляхом* (О. Гончар); *На їхньому шляху не зустрілося жодного завалу, а коли нарешті виникла перепона, то це виявилася давня кам'яна кладка* (О. Авраменко); // Стикатися з ким-, чим-небудь у житті, в роботі і т. ін. *І яку ж викликає досаду, як лютить її всяка безладь, що так часто ще зустрічається...* (О. Гончар); *Тепер ви,*

діти, розгадайте: З яким я дивом там зустрівсь? (Л. Глібов); *Курт наважився зазирнути до батькового сейфа. Він зволікав з цим, знаючи, що доведеться зустрітися там з речами небажаними і неприємними* (М. Дашкієв); // *перен., у сполуч. зі сл.* т р у д н о щ і, п е р е ш к о д и *і т. ін.* Зазнавати чого-небудь, відчувати щось. *У горах Брянський, як командир, зустрівся з новими труднощами* (О. Гончар); — *Якщо навіть нам буде важко, якщо доведеться зустрітися й з неприємностями, я не думаю, щоб ми стали відмовлятися від своїх попередніх намірів* (П. Загребельний); // *перен.* Виявляти під час читання, у результаті дослідження і т. ін. *Наш інтелігентний читач .. бажав би зустрітись в творах красного письменства нашого з обробкою тем філософічних, соціальних, психологічних, історичних і інших* (М. Коцюбинський).

2. *з ким і без дод.* Сходитися разом, бачитися де-небудь. *Начальник .. звернувся до дядька: — Вам ніде не доводилось зустрічатися з цим чоловіком? — показав очима на Підіпригору* (М. Стельмах); *Рає мати синові Мотрю. А в сина давно вже серце он як тіпається, як де зустрінеться з Мотрею* (Панас Мирний); *Сказать їй хочу так багато, а як зустрінуся — мовчу...* (В. Сосюра); *В неділю майор дасть йому звільнення, і він зустрінеться з Вірою, зустрінеться не так, як досі, не сухо й офіціально, а по-новому, особливо* (П. Загребельний); — *От же ж, подруги! — не встигли зустрітися, як вже чепуряться замість роботи! — гримнула на них стара Половчиха* (Д. Білий); // *тільки недок.* Спільно проводити час, разом бувати де-небудь (перев. про закоханих). — *Не сила моя кріпитися... Зустрічатимусь, цілуватиму його... голубитиму* (А. Шиян); *Вона вирішила слідкувати й за Оксеном, щоб знати, де він ходить, що робить, з ким зустрічається* (Григорій Тютюнник); *Ми робили велику світову справу. Кінець усьому цьому поклала Галя, з якою я тоді почав зустрічатися* (Ю. Андрухович); // Збиратися з ким-небудь у якомусь місці для бесіди, на нараду і т. ін. [В и г о в с ь к и й:] *Сьогодні я маю зустрітися з польським комісаром Беньовським* (Л. Дмитерко); // *тільки док.* Зійтися де-небудь для бою, зібратися для змагання і т. ін. (про армії, спортивні команди і т. ін.). *Гарматне ядро прорубало ворота фронту. Закипіла запекла атака... Кіннота обох армій зустрілася* (Г. Косинка); *Зустрілись козаки й татари там, де могили над Дніпром... Поникли з переляку хмари над ними огненним чолом* (В. Сосюра); *Селянське військо саксонців нарешті зустрілося з вірними Генріху рицарями, і в гарячий червневий день у долині річки Унпітрут коло Гомбурга спалахнула битва* (П. Загребельний); *Богове Риму, дайте І нам, і нашим друзям перемогу, Щоб римські армії, зустрівшись, радо Вам жертви принесли* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра); // *тільки док.* Познайомитися з ким-небудь. *Колись ще дівкою, саме як з Тихоном зустрілися, було в неї на кофточці святковій отаке — на сірому полі квіточки рожеві з зелененькими листочками...* (А. Головко); *"Комполку Почуйко, як потім у нашому селі його називали. От з якою людиною довелося зустрітись! Така вже, мабуть, моя доля..."* (П. Запаренко).

◊ **(1) Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) очи́ма (по́глядом, по́глядами)** *з ким* <**Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) з очи́ма (з по́глядом, з по́глядами)** *чиїми (чиїм), кого*> — дивитися один одному в очі, переймати, перехоплювати чий-небудь погляд. *Космонавт помітив хлопця, інколи зустрічався з ним поглядом, ласкаво усміхався* (О. Бердник); *Зустрівшись несподівано з настороженим поглядом Федора Івановича, він так знітився, що відразу не догадався і сірник загасити* (А. Головко); *Пархоменко звісив голову й зустрівся з колючими очима молодого чоловіка з тонкими губами* (П. Панч); **(2) Зустріча́тися / зустрі́тися зі сме́ртю [віч-на́-віч]** — бути, опинятися у смертельній небезпеці. — *Може, тому, що фронтовик щодня зустрічається з смертю віч-на-віч, — уголос міркував зараз Антонович, — може, саме тому він пізнає, краще за інших, справжню ціну життя* (О. Гончар); — *Кожен зустрічається зі смертю наодинці* (О. Бердник); *Я тоді, так близько зустрівшись віч-на-віч зі смертю, був перелякався* (Ю. Збанацький); — *Моя ситуація не була така жахлива, як твоя, бо ти зустрівся зі смертю, а в моєму випадку всі були живі* (Є. Кононенко); **О́чі (по́гляди)** *чиї* **зустріча́лися / зустрі́лися** *див.* **о́ко**[1].

ЗУСТРІЧА́ЮЧИЙ, чого, *ч., перев. мн., рідко.* Той, хто виходить назустріч кому-небудь, приймає, вітає когось на місці прибуття. *Коли поїзд зупинився і з дверей виглянуло усміхнене личко Світлани Остапівни, .. група зустрічаючих кинулась до неї з галасом, сміхом і вітаннями* (Ю. Яновський); *Пасажири оглядались довкола, очевидно, шукаючи в натовпі зустрічаючих знайомі обличчя* (М. Руденко).

ЗУСТРІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який рухається назустріч. *З гуркотом і брязкотом проносились зустрічні поїзди* (М. Трублаїні); *На околиці парку довідались у зустрічної жінки, де саме вулиця Коцюбинського* (О. Донченко); *Об'єднавши наші зусилля, ми вдарили по першому зустрічному пучку ворожих сил* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *у знач. ім.* **зустрі́чний,** ного, *ч.;* **зустрі́чна,** ної, *ж.* Людина, яка зустрічається, трапляється кому-небудь на шляху. *А зустрічний каже: — Як же ми розійдемося, коли місточок узенький; вертай ти назад* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Кіра не йшла, а пересувалася легким кроком, ніби пливла, вдало маневруючи серед зустрічних...* (О. Копиленко); // Розташований поблизу шляху, яким хто-небудь іде або їде. *Коли посутеніло, з передніх возів фурмани почали забігати до зустрічних хаток, садиб* (Олесь Досвітній); // Який має протилежний якомусь рухові, якійсь дії напрям. *Царі-государі зустріли належний опір з боку виразно оформлених найближчих державностей.., ці народи .. не захотіли визнати цей фатальний рух на свої терени, навпаки — запропонували свій зустрічний рух у східному напрямку* (Є. Гуцало); *"Жигулі" стояли на боці зустрічного руху і одразу помчали, оперативники не встигли вчасно розвернутися і втратили їх з поля зору* (В. Нестайко); // Який дме проти напрямку чийогось руху, в обличчя комусь (про вітер). *Хоч сонце ще високо, але дужчає мороз, починається зустрічний вітер* (Л. Смілянський); *Зустрічний вітер доносить з лісу густий запах прілого листя й соснової живиці* (Є. Доломан).

2. Який здійснюють у відповідь на яку-небудь дію, захід і т. ін. *Відповісти зустрічною репресією на той момент ми не могли* (І. Кулик); *Як і раніше, ми їм відмовляли, проте висували зустрічну пропозицію — про купівлю в них кораблів за найвигіднішими умовами* (О. Авраменко, В. Авраменко).

△ **Зустрі́чна сму́га** *див.* **сму́га; Зустрі́чне фрезерува́ння** *див.* **фрезерува́ння; Зустрі́чний план** *див.* **план**[1]; **Зустрі́чний по́зов** *див.* **по́зов.**

ЗУСЮ́ДИ, *присл., розм.* Те саме, що **звідусі́ль.** *Скоріш туди! Як вільно дишуть груди, Який простір обняв мене зусюди, Як пахне скрізь і місяць як сія!* (Б. Грінченко); *І в душі і в серцях наших пусто, Сном та цвіллю зусюди несе* (П. Грабовський); *Ішли вони* [цигани], *мовляв, туди зусюди: На луках зайняті і просто в повітках* (І. Багряний); *Знов крики. І зойки. Знов лізуть* [німці] *зусюди...* (І. Нехода); [К о р о л е в а *(убік):*] *Душа моя — вмістилище гріха, їй доля всюди бачиться лиха. Нечиста совість кари жде зусюди* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗУХ, а, *ч., фам.* Завзята людина; молодець (у 2 знач.), хват *(див.* **хват**[1]*).* — *Що за зух наш Кирило, — сміються запорожці, — не побоїться і чорта позвать у дружки* (О. Стороженко); — *Ну, ти й зух, Арсене! — радісно вигукнув вражений Спихальський. — Тепер не сумніваюся — відчиняться двері королівського покою!* (В. Малик); — *Ану, покажи, який ти зух. Якщо розділиш ці сім яєць так, аби я, моя жінка, обоє моїх синів і ти дістали порівну, я дам тобі сотню червінців* (Ю. Винничук); // Пройда. [С т е п а н:] *Хіба один чоловік може побороти зграю здирщиків, зухів, що тільки й годуються та жирують з людського лиха?* (М. Старицький); — *Хома, ти ж не такий насправді. Ти увесь час прагнеш виглядати циніком, зухом. Насправді ж ти не такий* (Ю. Андрухович).

ЗУХВА́ЛЕЦЬ, льця, *ч.* Зухвала людина. — *Ви скажіть сьому зухвальцю, Що тепер настав день суду* (Леся Українка); *Очі всіх шукають маленького зухвальця, що дозволив собі насміятися із старших* (О. Полторацький); *Тільки звитяжні зухвальці в такий похмуро-безвихідний час і в таких умовах можуть планувати щось дійове, творче, масштабне* (О. Шугай).

ЗУХВА́ЛИЙ, а, е. 1. Який не виявляє належної поваги, пошани до кого-, чого-небудь. [Х о р д і в ч а т:] *Горе тому, хто зухвалий подивиться На непокриту богині красу* (Леся Українка); *Був* [лист] *шанобливо-зухвалий, тобто ввічливо-нечемний, автор його звертався до мене на "ви", але наголошував на власній значущості вже з першого рядка* (Ю. Андрухович); // Який виражає неповагу (про погляд, очі, тон і т. ін.). *Емене́ так і їла очима провідника. А він, круто уперишсь рукою в бік, випинав золотом шиті груди й зухвалим, хижим поглядом оглядав жінку в синьому...* (М. Коцюбинський); *Кейт злякався, що ці слова, до того ж мовлені таким зухвалим тоном, можуть образити Маріку* (О. Авраменко); *Очі* [офіцера] — *карі, широко розставлені, а погляд — зухвалий і задиркуватий. Оцим своїм .. поглядом він зміряв мене від ніг до голови* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Дуже грубий, нахабний. *Зухвалий вчинок хуліганів глибоко схвилював і обурив кожного* (О. Гуреїв); *Назустріч ішла група туристів. Чулися транзисторна музика, сміх, зухвала пісня: "Дай вечерять, бабка, дай вечерять, любка"* (О. Бердник).

2. Відчайдушно сміливий. *Федоренка охопив якийсь дивно веселий настрій зухвалого мисливця, що сам один вийшов полювати на великого звіра* (Я. Качура); *Це був зухвалий, сміливий наскок; у тихій затоці .. усі спали, коли лодії руські налетіли.., вже пізно було щось робити й оборонятись, ромеям лишалось тільки кричати* (С. Скляренко); *Це був сміливий і навіть зухвалий маневр: увірватися в щойно зайнятий хутір просто на грузовиках* (В. Кучер).

ЗУХВА́ЛІСТЬ, лості, *ж.* 1. Властивість і стан за знач. **зухва́лий.** *Задерикуватість та зухвалість багатомаєтних галицьких бояр мали під собою ґрунт* (А. Хижняк); *Маестро обводить братів Коклюшів зміїним поглядом, і ті посміхаються зухвалості його мисли* (Любко Дереш); *А як Кароліна могла б зіграти той епізод, що показував режисер! Як би вона його зіграла! .. Кахикнула, усвідомивши власну зухвалість* (Г. Вдовиченко).

2. Зухвалий учинок. *Коли одна з ланкових ні з того ні з сього скуйовдила йому чуприну.., Сашко не лише не образився, а навіть не помітив цієї зухвалості* (І. Багмут); — *Ми покажемо цьому гнилому панству, — гукав він, — що наша кістка міцна, а кров молода, як вино. Вони не подарують нам цієї зухвалості, але прийде час, і ми заберемо в них замки та зброю* (Валерій Шевчук).

ЗУХВА́ЛО. Присл. до **зухва́лий.** [Г о д в і н с о н:] *Важайте, браття, як се він* [Річард] *зухвало себе рівняє до Христа!* (Леся Українка); — *Ви не ніяковійте, будьте задиракою, тримайтеся зухваліше, — повчав він Черниша* (О. Гончар); — *Здається, щось не те ви сказали, отче, — відповів я трохи зухвало. — Що лихого і кому я вчинив?* (Валерій Шевчук); *Парубок зухвало дивився графові просто у вічі* (О. Донченко); *Зрозумів* [вершник], *що я хочу взяти його живим, тому повівся зухвало. Таки випручав ногу з-під конячого тулуба, схопився, двічі вистрілив у мій бік і, накульгуючи, побіг. Побіг... у болото* (В. Шкляр).

ЗУХВА́ЛЬНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зухва́лий.** [З о л о т н и ц ь к и й:] *Хто тебе навчив такі зухвальні слова проти пана виповідати?* (Б. Грінченко); — *Дихати в тебе тут нічим, — сказав* [Ярослав] *Сивоокові. — А я не дихаю, — відмовив той. Непокірливий. Зухвальний* (П. Загребельний).

ЗУХВА́ЛЬСТВО, а, *с.* Те саме, що **зухва́лість.** [П о к л и к а ч:] *Названий Парвусом найгіршу кару зухвальством заробив — його живцем спечуть на дзиґлику залізнім* (Леся Українка); — *На те воля Божа. — А на це — моя! — уже за поворотом обернувся й мовив покірний досі князеві син. Волота обурило його зухвальство* (Д. Міщенко); *Незважаючи на зухвальство і самовпевненість, Віктор виявився людиною товариською* (О. Шугай); *Горять* [очі] *молодечою запальністю і якимсь одчайдушним веселим зухвальством* (А. Шиян); [В а т у т і н:] *На такий маневр німці не підуть, на таке зухвальство здатні тільки ми з вами* (Л. Дмитерко).

ЗЦЕМЕНТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зцементува́ти.** *Хороший збудовано дім. В твердій зцементованій товщі Є камінь і криця у нім* (П. Воронько); *Земля під ногами з кожним днем все більше тужавіла і, зцементована-таки, нарешті, морозцем, загула під чобітьми, як дзвін* (В. Козаченко); *Фізичний закон — дія викликає протидію, а тиск — опір — далеко не завжди буває тотожний у суспільному житті, надто коли об'єктом тиску стає така аморфна, не зцементована фанатичною ідеєю маса, як українська інтелігенція* (Б. Антоненко-Давидович); *Слова колом стояли в горлі, зцементовані образою на Тодоріку і на цілий білий світ* (Г. Тарасюк); // **зцементо́вано,** *безос. пред. Між деревами, біля їхнього коріння, була кам'яна плита. Я побачив, що дрібні камінці й піщинки, з яких її було виготовлено, добротно і надійно зцементовано* (із журн.).

2. *у знач. прикм., перен.* Який зцементувався (у 2 знач.); дуже твердий. *Похнюплені, стоїмо над загиблим озером, над цією зцементованою землею, і піт заливає нам очі, спека, духота тут* (О. Гончар).

ЗЦЕМЕНТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **зцементо́ваний** 2. *Ґрунти із сильнолужною реакцією мають високу в'язкість, липкість, низьку водопроникність у вологому стані, зцементованість і безструктурність — у сухому* (з наук. літ.); *Ступінь відсортованості та зцементованості уламків колювію значно нижча, ніж у делювію* (з навч. літ.).

ЗЦЕМЕНТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗЦЕМЕНТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *що.* Скріплювати, з'єднувати за допомогою цементу або якоїсь іншої речовини; цементувати (у 2 знач.). *Зцементувати шов.*

2. *що, перен.* Робити твердим, компактним (про ґрунт, породу, пісок і т. ін.). *Літом тут стояло болото. Коли б не мороз, що зцементував поверхню цього болота, то тут би не пройти* (М. Трублаїні); *— Ці дюни вже мертві, — пояснив Яма, — треба великого урагану, щоб зрушити їх з місця .. Дощі й вітри зцементували їх* (Ю. Смолич).

3. *кого, що, перен.* Об'єднувати, згуртовувати; цементувати (у 3 знач.). *Національна ідея згуртовує, об'єднує, зцементовує в одне ціле націю, націлює її на спільність прагнень, мети, дій та долання перешкод* (з наук.-попул. літ.); *Спільна творча праця зцементувала колектив* (з газ.); // *що.* Робити стійким, незламним; зміцнювати. *Друзі поверталися до школи. Друга шкільна осінь вже міцно зцементувала їх дружбу* (С. Добровольський); *Ні економіка, ні політика самі по собі не здатні зцементувати і гармонізувати суспільне життя* (з наук.-попул. літ.).

ЗЦЕМЕНТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ЗЦЕМЕНТУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Те саме, що **цементува́тися** 1. *Через неякісний розчин стики бетонних плит зцементовувалися дуже повільно* (з газ.).

2. *перен.* Ставати твердим, компактним (про ґрунт, породу, пісок і т. ін.). *На дільниці в одному з гезенків застряла руда. Змокріла порода зцементувалась, не проходила* (з газ.).

3. *перен.* Ставати об'єднаним, згуртованим. *— Треба згуртуватися, щільно зімкнути лави, щоб відчувати лікті соратників, — щоразу наголошував Кравченко. І люди послухалися: вони так зцементувалися, що нагадували тверду брилу* (із журн.); // Робитися стійким, незламним; зміцнюватися. *Маю надію, що культурне ядро українського суспільства невдовзі зцементується та перетвориться на серйозну систему* (з газ.).

4. *тільки недок.* Пас. до **зцементо́вувати.** *Глибокі тріщини в стіні перед шпаклюванням зцементовуються* (з навч. літ.); *Тільки тепер Микола згадав батькові слова про те, що дружба зцементовується взаємоповагою, розумінням одне одного за будь-яких обставин* (із журн.).

ЗЦЕМЕНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зцементува́ти** і **зцементува́тися.** *Зцементування тріщин; — Усі свої сили наше угруповання направляє на зцементування народу, підняття національного духу, — пояснював Тарас батькові* (із журн.); *Територія Одеси та прилеглих до неї сіл мала величезні залягання вапняку, що утворився шляхом зцементування відмерлих черепашок та їхніх уламків* (з навч. літ.); *Природне зцементування породи.*

ЗЦЕМЕНТУВА́ТИ *див.* **зцементо́вувати.**

ЗЦЕМЕНТУВА́ТИСЯ *див.* **зцементо́вуватися.**

ЗЦІ́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зціди́ти.** *Під час приготування лікарських настоянок сировину періодично зціджують, а потім зціджений розчин знову вливають в бутлі й час від часу збовтують* (з навч. літ.).

ЗЦІ́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зціди́ти.** *Щоб уникнути потрапляння до страв сміття, молоко можна вживати в їжу тільки після зціджения* (з навч. літ.).

ЗЦІ́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зці́джувати.** *Щоб не розплескати зціджуване молоко, бабуся попросила Оленку притримувати краї марлі* (із журн.).

ЗЦІ́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зці́джувати.** *Якщо під час зціджування молока на марлі, спеціальній сітці тощо залишаються згустки, корову потрібно показати ветеринарові* (із журн.).

ЗЦІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗЦІДИ́ТИ,** іджу́, і́диш, *док.*, *що.* 1. Цідячи, переливати або виливати яку-небудь рідину. *В одній руці Книш тримав великий залізний лом, а в другій — відро й друшляк, оте металеве з дірочками, на якому галушки й вареники зціджують* (В. Нестайко); *Зарізав* [жрець] *трирічного куцорогого бугая й зціджував гарячу кров у видовбану перед вівтарем ямку в бруківці* (І. Білик); *Кухар зробив з юшки густий розсіл, облив ним рибу і зцідив розсіл через видовбане держално* (І. Нечуй-Левицький); *Обережно зцідив* [слуга] *жовтогарячу рідину в кухоль і подав Массоті* (С. Добровольський); * Образно. *Маркові аж схлипнуло в грудях, і він похилив голову. Чорна трута розтікалася по душі, й уже не мав волі зцідити її* (Ю. Мушкетик).

2. Стискаючи груди, виціджувати з них молоко. *Перш ніж зціджувати надлишкове грудне молоко, потрібно обов'язково порадитися з лікарем* (із журн.).

ЗЦІ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ЗЦІДИ́ТИСЯ,** іджу́ся, і́дишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Поволі витікати з чого-небудь через вузький отвір; виціджуватися. *Очі, повні муки, узрілися на отяжіле, холодне тіло, з якого зцідилася кров, від чого воно з тепло-шовковистого зробилося камінно-мармуровим* (Г. Колісник).

2. Виціджувати молоко в себе з грудей. *Якщо дитина правильно бере груди й годується за вимогою, зціджуватися після годувань з метою підтримки лактації немає потреби* (із журн.).

3. *тільки недок.* Пас. до **зці́джувати.** *При приготуванні трав'яних спиртових напоїв сировина настоюється, поки всі ароматичні речовини рослини не всотаються. При цьому розчин періодично зціджується* (із журн.).

ЗЦІДИ́ТИ *див.* **зці́джувати.**

ЗЦІДИ́ТИСЯ *див.* **зці́джуватися.**

ЗЦІ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зціли́ти.** *Немов дитина, радіє* [Малка] *та квітне, що дитя її зцілене, що воно, як і всі, удостоєне найбільшої з усіх благодатей — бачити світ і людей у світі* (Д. Міщенко); *Тільки-но зцілений Митрофан, остерігаючись бути роздертим ошалілою від надії юрбою, став задкувати за сцену, як рокіт зали навпіл розчахнув жіночий зойк* (Г. Тарасюк); // **зці́лено,** *безос. пред.* *З часом зарубцювалися всі рани, минув біль. Нарешті остаточно було зцілено жахливу хворобу* (із журн.).

ЗЦІЛЕ́ННИЙ, а, е. Який піддається лікуванню, може бути зцілений; виліковний. *Зціленна недуга.*

ЗЦІ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зціли́ти** і **зціли́тися.** *Горленко підвівся з ліжка і, тримаючи руку на перев'язці, рушив у неділю до костьолу "подякувати пану Єзусові за зцілення"* (З. Тулуб); *Багато уваги лікарка приділяла духовному життю хворих, вважаючи, що у зціленні головну роль відіграє стан душі хворого* (з газ.); *Усі в селі знали про дивовижне зцілення юнака, який знову почав ходити після багатьох років хвороби* (із журн.).

ЗЦІЛИ́МИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зціле́нний.** *Зцілима хвороба.*

ЗЦІЛИ́ТЕЛЬ, я, *ч.* Той, хто зціляє від хвороби, хвороб; цілитель. *Здобув* [Бернард Клервоський] *славу зцілителя від недугів і нещасть* (П. Загребельний); *Жерці з храму Птаха назвали Хатмасатава найкращим зцілителем очей* (І. Білик).

ЗЦІЛИ́ТЕЛЬКА, и, *ж.* Жін. до **зціли́тель;** цілителька. *Чув, як кров починає нуртувати в жилах гаряче й молодо. Юна зцілителько, чим віддячу тобі?* (О. Гончар); *Отож жінки, яким доля не дарувала здатності годувати власних дітей молоком, і понині йдуть до Корнелії як до своєї покровительки, матері матерів, всеблагої зцілительки і годувальниці* (Д. Міщенко).

ЗЦІЛИ́ТИ *див.* **зці́лювати.**

ЗЦІЛИ́ТИСЯ *див.* **зці́люватися.**

ЗЦІ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зці́лювати** і **зці́люватися.** *Техніка зцілювання нервових хвороб за допомогою заспокійливих звуків (шум морських хвиль, пташиний спів тощо) відома здавна* (із журн.).

ЗЦІ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, **ЗЦІЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ЗЦІЛИ́ТИ,** ілю́, і́лиш, *док., кого, що.* Позбавляти хвороби, недуги, робити здоровим кого-небудь; виліковувати. — *Учителю, про тебе йде велика слава в довкіллі: ти зцілюєш недужих.., ти проповідуєш Царство Небесне* (О. Бердник); [Й о г а н н а:] *Було б і гріх покинути його! То ж він мене зцілив, як я лежала на смертнім ложі!* (Леся Українка); *Він готовий був власним життям поділитися з другом в цю мить, щоб тільки зцілити Сашка від недуги* (О. Гончар); * Образно. *Дощі ті, надто ранні, змивають сніги, а з снігами й бруд, зцілюють землю після лютої зими і, зцілюючи, повертають її до життя* (Д. Міщенко); *Сніг, на якому лежала, зцілював її, освіжав* (Є. Гуцало); // Загоювати (рани, тіло, душу і т. ін.). *Проповіді Мураха-баби зцілювали його підупалий дух* (Р. Іваничук); *Бачура стояв, вдихав запахи вечірнього степу, бачив перед собою кущик горицвіту, вдивлявся у нього, ніби міг прочитати там щось таке, що може зцілити його душу* (М. Чабанівський).

ЗЦІ́ЛЮВАТИСЯ,ююся, юєшся, **ЗЦІЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.,* **ЗЦІЛИ́ТИСЯ,** ілю́ся, і́лишся, *док.* Позбавлятися хвороби, недуги, ставати здоровим; виліковуватися (у 1 знач.). — *Куди тільки її не возили. І за границю, і в Петербург, і в Полтаву... Не зціляється графиня...* (Остап Вишня); *Люди пошепки, якось по-рідному оповідали, що .. селяни свяченою водою зцілялись* (Є. Пашковський); — *Я прикинусь калікою, а ви обидва піддержуйте мене.., нібито я сам іти неспроможен, та й ведіть мене до тих мощей зцілятися* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Звідусіль потяглися до Охтирки юрби хворих, і всі, хто молився із вірою перед образом, одразу зцілювалися* (із журн.); *Баба Федора послухалась численних порад сусідів — піти з Лукією на прощу до Києво-Печерської лаври, вклонитися там мощам угодників Божих, може таки допоможуть вони дівчині зцілитися...* (О. Донченко).

ЗЦІ́ЛЮВАЧ, а, *ч.* Те саме, що **цілитель.** *У "Рігведі" Рудра — найперший зцілювач, рятівник від усіх недуг, як і Шива, його наступник, — зображується з ліками в руці* (з навч. літ.).

ЗЦІ́ЛЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **зці́лювач.** *У селі говорили, що баба Оришка могла вилікувати будь-яку хворобу, тому і звали її всі народною зцілювачкою* (із журн.).

ЗЦІЛЮ́ЩИЙ, а, е. Який має здатність зцілювати (про що-небудь); цілющий. [Ф о р к і а д а:] *Лиш мене одну до послуг допустили мовчазних. В честі я при них стояла, як повірницям годиться.., Корінців шукала, моху, трав зцілющих, пожиточних* (І. Франко); *Та зцілющі бальзами Не погоять мене, І туманної туги Ясний день не зжене* (А. Кримський); * Образно. *Хай людям принесе це слово благовісне Журбу зцілющую і животворний біль!* (М. Рильський); *Тихо-тихо бредуть на схід солдати, прислухаючись, чи не подасть десь зцілющого голосу вода* (М. Стельмах).

Живу́ща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) вода́ <Живу́ща-цілю́ща води́ця> <Цілю́ща вода́> *див.* **вода́.**

ЗЦІЛЯ́ТИ *див.* **зці́лювати.**

ЗЦІЛЯ́ТИСЯ *див.* **зці́люватися.**

ЗЦІПЕНІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **зціпені́ти.** *Буйна пісня, що виривалася з молодих змучених грудей.., вбивала безнадійність, зціпеніння молодих душ* (Мирослав Ірчан); *Льова виходив із зціпеніння, свіжий, наснажений, він готовий був до безмежної путі!* (В. Підмогильний); *Все довкола наче скинуло із себе шкаралупу зціпеніння. Тіло, раніше затиснуте корчами страху, відпустило* (Любко Дереш).

ЗЦІПЕНІ́ТИ, і́ю, і́єш. Док. до **ціпені́ти;** заціпеніти. *Мов риба, Що б'єсь* [б'ється] *об гостру кригу, аж сама В ній зціпеніє, так вона весь вік З сил вибивалась* (І. Франко); *Мабуть би, підхопившись, вибрів* [Карпо] *із жита, щоб у річечці остудити душу .. Аж саме тут вчувається йому тупіт, і тільки й того, що зіпнувсь на коліна .. Так і зціпенів* (Г. Колісник).

ЗЦІ́ПИТИ *див.* **зці́плювати.**

ЗЦІ́ПИТИСЯ *див.* **зці́плюватися.**

ЗЦІ́ПЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зці́пити.** *Бідна мати .. сумно дивилася, сидячи на лавці. Безмовне горе тремтіло в її очах і в міцно зціплених устах* (О. Довженко); *Побілілий від чорної ненависті, що несподівано .. охопила його скаженим вогнем, полковник викидав зі зціпленого рота слова* (Г. Тарасюк); *Обличчя* [дівчини] *було бліде, худі руки зціплені і міцно притулені до грудей* (Б. Грінченко); *Мідас тримався однією рукою за мотузку, ногами впирався в похилий борт, а інша рука була із зціпленим кулаком* (М. Білкун).

2. *у знач. прикм.* Який зціпився. *Очі йому від знемоги закрилися, зуби зціплені, вид — страшний, грізний* (Панас Мирний); *Юрій міг би ще раз повторити викладені в трактаті думки, але нині ні слова, ні книги ваги не мали .. Рогатинець сидів за столом поруч з Красовським і Борецьким, весь зціплений, стиснутий* (Р. Іваничук).

ЗЦІ́ПЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зці́пити** і **зці́питися.** *Всі закони ваги, тяжіння, зціплення, роз'єднання — всі вони функціонують собі далі й сприяють руйнівничому, страшному, неодхильному рухові розсадженої скелі* (В. Винниченко); *Унаслідок сильного зціплення щелеп людина може відчувати біль у м'язах обличчя* (з навч. літ.).

ЗЦІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *діал.* **ЗЦІПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ЗЦІ́ПИТИ,** плю, пиш; *мн.* зціплять; *док.* 1. *що.* Щільно стуляти (зуби, губи і т. ін.). *Вода взяла-таки своє; частіше та частіше обсипа вас з-за спини морозом, зуби цокочуть, ви повинні міцніше їх зціплювати* (Панас Мирний); *Ноги ще боліли Так, що аж зуби він зціпляв* (І. Франко); *Він заривався головою під ковдру, .. затуляв вуха і до тріску в зубах зціплював щелепи* (Д. Бедзик); *Щоразу, коли слово вже мало зірватися з вуст, якась нелюдська сила зціплювала Геродотові зуби* (І. Білик); *Кайдашиха тільки губи зціпила* (І. Нечуй-Левицький); *Злякано зіщулилась* [господиня], *і здалося їй, що зуби цокочуть, а тому їх міцно зціпила, відчуваючи, як приливає до голови кров* (Ю. Винничук); // *безос. Мати злягла. Нагнало температуру. Склею-*

валися повіки, зціплювало губи, і котився піт (Б. Харчук); *— Похолола я вся, з страху й рота не роззявлю, молиться хочу, а мені зуби зціпило...* (О. Кониський); *"А що ж то за смерть? .. Хто знає?" .. Темна мара встала в Чіпчиній думці, як страшидло яке, холодне, непривітне... Говори, дивись — а тут... зуби зціпило, язик одібрало* (Панас Мирний).

2. *що.* Зводити докупи, міцно притискаючи один до одного (пальці, долоні, руки); стискати (кулаки). *Івась, аж кулаки зціплює, кашля* (Панас Мирний); *Вася скипів і ледве втримався, щоб не вискочити на вулицю. Він міцно зціплював кулачки, загрозливо показував їх Миті* (Г. Епік); *Санько в ролі батька з ентузіазмом навчав .. сина мужньої й гордої поведінки. А як доходив до кульмінаційного моменту, зціплював кулак і карбував ним, піднісши його в повітря патетично* (І. Багряний); *Едіта, зціпивши руки, дивиться поперед себе поглядом, повним одчаю* (Леся Українка); *Химка зціпила рученята, схилилась на стіл і гірко-гірко заплакала* (Г. Косинка); *— Що за чоловік? — гостро спитала стара і аж руки зціпила* (Валерій Шевчук); // *кого, що.* Схопивши (руками, зубами і т. ін.), міцно стискувати. *Прискочив* [Довбущук] *до Петрія, зціпив його сильно правою рукою* (І. Франко); *Врешті Василь міцно зціпив його* [камінь] *долонями і притис до поясниці. Потім присів і вивалив на ліве плече* (І. Чендей).

3. *перев. док., що, перен.* Заморозивши, робити твердим, застиглим; сковувати морозом. *Настала осінь. Подихнули морози, зціпили землю, зв'ялили гаї та діброви* (М. Коцюбинський); *Бабуся зима все зціпить і обвіє холодом* (Н. Кобринська); // *кого, що.* Робити кого-, що-небудь малорухливим, бездіяльним (про вплив холоду, страху і т. ін.). *Біль гострий виростав у ньому* [Іоаннові], *як кущ; біль, що плив від серця і зціплював та корчив тіло* (Валерій Шевчук); *Він ще недавно журився, чи не відсахнеться від нього село, чи не зціпить його переляк* (М. Стельмах).

◊ (1) **Зціпити (стиснути, затиснути) зуби (губи, уста** *і т. ін.)* — стримуючись, напруживши всі свої сили, затамувати, приховати свої почуття, відчуття і т. ін. *Удар був сильний і болючий, бо офіцер уразив сердюка в болючу руку. Той затиснув зуби, блиснув, як вовк, очима* (Б. Лепкий); *Батько, зціпивши губи, сновигав з кімнати до кімнати, і скарги дружини падали йому на зважнілу голову, як удари довбні* (В. Підмогильний); *Альоша гнівно затиснув зуби і довго дивився в той бік, де зник Васька Глухий* (І. Микитенко); *— Я сказав: я нічого не знаю. А те, що говорю, — говорить не Стробус, а логіка. Аврелій цілком потемнів. Затис зуби і з силою жбурнув срібну кульку у срібну миску* (Н. Королева); *Затиснувши .. розірвану артерію, він так зціпив зуби, і так широко розплющив очі, і так не зажадав заплющити їх, що санітари .. подумали, ніби перед ними труп з розкритими, застиглими очима* (О. Довженко); *Андрій стиснув зуби, аж набрякли йому щелепи, взялись моргулями. Донець швидко підвів голову й перехопив Андрієву посмішку й зціплені зуби* (І. Багряний); *У нього боліла не тільки нога, а все тіло. Проте, зціпивши уста, він мовчав* (С. Скляренко); *Василько хоробро терпить кару, стиснувши зуби і зціпивши посинілі пальці* (О. Бердник); *Він не застогнав. Він лише так стиснув зуби, що кутики вуст скрасились рожевою піною. Важко дихав, говорив, наче марив* (А. Дімаров); *Я до болю стиснув зуби і заплющив очі. "Замах? Який замах?"* (Р. Андріяшик); *Гордий, величавий монах, зціпивши уста, чекав своєї чаші* (Г. Колісник).

ЗЦІПЛЮВАТИСЯ, юється, *діал.* **ЗЦІПЛЯТИСЯ,** яється, *недок.,* **ЗЦІПИТИСЯ,** питься; *мн.* зціпляться; *док.* 1. Щільно стулятися (про зуби, губи і т. ін.). *Щелепи доктора Рудольфа зціплюються, пальці рук хижо, цупко скручуються, шия витягується* (В. Винниченко); *Ми .. не маємо картини війни, такої картини, від котрої зціплювалися б в ненависті до її ініціаторів зуби* (В. Еллан-Блакитний); *Каїн затремтів, .. Ненависть дика блиснула в очах, А на устах безкровних, що зціпились, Замерло недошептане прокляття* (І. Франко); *Зуби Павла зціпилися й тісно зложилися п'ястуки .. Мов хижак дичину, так переслідував Павло свою жертву* (У. Самчук); *Оленка подивилася Семенові в очі .. Губи знов зціпились на кам'яну мовчанку* (Р. Іваничук).

2. Зводитися щільно докупи; міцно стискатися (про пальці, кулаки, руки). *Раптом клинцювата борідка доктора дивно підскакує вгору, жовті руки судорожно повзуть до горла, стискують його, потім зціплюються в кулаки і аж відтак падають донизу* (Ю. Бедзик); *Труп лежав лицем угору; ліва рука його одкинулась геть, а права міцно зціпилася* (Панас Мирний); *У неї судорожно зціпилися руки над головою, а лице зарилося тісно у постіль. Нечутно молилася...* (О. Кобилянська); * Образно. *Усі чуття зціпляються так тісно, дружно В один акорд — великий — жаль...* (І. Франко).

3. *перев. док., перен.* Під дією морозу ставати твердим, застиглим. *Ударив мороз — і за ніч земля зціпилася, холод знищив поодинокі рослини, що залишилися на городах* (з газ.); // Ставати малорухливим, бездіяльним (від холоду, страху і т. ін.). *Взимку зціпишся вся і чекаєш, чекаєш тої весни, як щастя свого, як волі самої!* (Є. Кротевич); *Спершу мені стерпло тіло, потім відчув, що мене зморозило, ще за хвилю запалав гарячим полум'ям, а згодом все зціпилося — хутко наростав у мені несвідомий жах* (Валерій Шевчук).

ЗЦІПЛЯТИ *див.* **зціплювати.**

ЗЦІПЛЯТИСЯ *див.* **зціплюватися.**

ЗЦІПНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* зціпнув, нула, ло *і* зціп, ла, ло; *док., діал.* Заклякнути. — *Рано ще в поле, доню, доню, Зимнії роси в полю, в полю* [полі]! *Зимнії роси, зціпнуть ноги, Будяччям вкриті перелоги!* (І. Франко); * Образно. *Я тільки хочу так зміцніти духом, щоб серце раз забуло горе-лихо, .. щоб зціпло та без щастя — спало тихо...* (Уляна Кравченко).

ЗЦУПИТИ *див.* **зцуплювати.**

ЗЦУПЛЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **зцупити** 1. *Дівчинка міцно стискала своїми маленькими кулачками зцуплені докупи краї кофтинки* (із журн.); *Він навіть не помітив, як швидко закінчилися гроші, зцуплені з сусіда на ремонт* (з газ.).

2. Дієпр. пас. до **зцупити** 2. *Зцуплений в учня велосипед знайшли вже наступного дня біля шкільного стадіону* (з газ.).

ЗЦУПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗЦУПИТИ,** плю, пиш; *мн.* зцуплять; *наказ. сп.* зцуп; *док., розм.* 1. *кого, що.* Те саме, що **цупити** 1; стягати (у 1, 4, 6 знач.). *Як шкурка з бузівка у шевчика в руках Або у лимаря в зубах, Чого не витерпить, що їй не виробляють!.. І крутять, і вертять, і пруть, і мнуть, і труть. І в дудку зцуплюють, і рвуть, і натягають* (П. Гулак-Артемовський); *Перед ним, як у шаленому вирі, замелькали ошкірені люті обличчя, .. чорні, в кров'яних п'явках руки, що люто тяглися до нього, щоб зцупити його із сідла* (Григорій Тютюнник); [О д а р к а:] *Через тебе пропустила череду, телиця ряба вскочила до Окунів, слинявий Семен зайняв в загін, тепер хоче зцупить штрап* [штраф]! (І. Карпенко-Карий); * Образно. *Страх зцупив м'язи, спазми здавили горло* (Р. Іваничук).

2. *тільки док., що.* Док. до **цу́пити** 2; украсти. [Г о р н і г:] *Нічого, ти ще .. фабрикантові подвійний рахунок виставиш або зцупиш пару зайвих дощечок у Дрейсігера в будинку темненької ночі* (Леся Українка); *Андрошка лежав у самій білизні і в чоботях, решту з нього зцупили його земляки і повдягали на себе* (І. Микитенко).

ЗЦЯЦЬКО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **зцяцькува́ти.** *От, налаштував собі паровицю таку гарну, — перву* [першу] *на все село! лушні мережані, колеса штучно повиточувані, ярма зцяцьковані, як на відданню* [відданні] *у дівки сорочка* (Ганна Барвінок); *Зцяцькована мереживом спідниця; Зцяцьковані вишивкою рукави.*

ЗЦЯЦЬКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що, розм.* Док. до **цяцькува́ти;** пишно прикрасити, оздобити. *Орися зцяцькувала свою святкову сукню новими яскравими стрічками* (із журн.); *Зцяцькувати перстень.*

ЗЧАВИ́ТИ *див.* **зча́влювати.**

ЗЧА́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **зчави́ти.** *Булькоче, грає брага. Гарячий сопух зчавлених плодів Спиняє дихання* (Д. Павличко); * Образно. *Його найперше вразило, як одна з них, Софія, намагається долонями закритися від незнайомих очей, як тремтить її нижня, зчавлена осугою, надтріснута посередині губа...* (В. Яворівський).

2. *у знач. прикм.* Скриплий, притишений (про голос). — *Зараз уже не знаю... — нарешті почувся зчавлений голос. — Напевно, це важко назвати щастям. Але... хто знає, що це таке?* (І. Роздобудько).

ЗЧА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗЧАВИ́ТИ,** авлю́, а́виш; *мн.* зча́влять; *док., кого, що.* 1. Міцно стискати, здавлювати кого-, що-небудь. *Він часто прокидався серед ночі в холодному поті і зчавлював кулаки, тоді дер нігтями стіну, і тихий стогін виривався з його нутра* (Валерій Шевчук); *Геркулес, піднявши здорову довбню, замірявся на страшного лева, котрого зчавив рукою за горло* (І. Нечуй-Левицький); // *перен.* Пригнічувати, завдавати душевних страждань. *Все твоє, і все чуже .. Ніщо мені так не зчавлювало душу* (А. Михайленко).

2. Видавлювати, вичавлювати щось із чого-небудь. — *Спасибі, Себастіяне, що уважив, бо головне в нашому ділі — душевність, а решта — все тлін, — по старості літ кобзар вмочив у чарку сивого вуса, зчавив з нього скаженівку і тільки опісля випив, що мав випити* (М. Стельмах).

ЗЧАЛ, у, *ч., спец.* Група з кількох зчалених між собою суден. *Уздовж берегової смуги відстійного пункту передбачаються пожежні під'їзди та пірси, що забезпечують можливість подачі води пожежними автомобілями на будь-який зчал* (з наук.-техн. літ.).

ЗЧА́ЛЕНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **зча́лити.** *Ходімо, хлопчику... Ти чуєш, на причалі Шепоче хвиля зчаленим човнам, Що берег, і затон, і ці Дніпрові далі У спадщину залишив батько нам* (Л. Забашта); *На двох зчалених докупи дніпровських дубах установили човновий двигунець, примайстрували зверху дубів широкий дерев'яний поміст* (П. Загребельний).

ЗЧА́ЛЕННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **зча́лити.** *Аварійне зчалення; Зчалення човнів.*

ЗЧА́ЛИТИ *див.* **зча́лювати.**

ЗЧА́ЛИТИСЯ *див.* **зча́люватися.**

ЗЧА́ЛОК, лка, *ч., спец.* Канат, за допомогою якого зчалюють судна, човни і т. ін. *Транспортні засоби необхідно переміщувати вздовж зчалка з інтервалом не більш ніж 200 годин експлуатації* (з наук.-техн. літ.); *Відстань між кінцями двох зчалків має дорівнювати принаймні 3000 номінальних діаметрів каната* (з наук.-техн. літ.).

ЗЧА́ЛЮВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **зча́лювати.** *Зчалювання вантажів здійснюють тільки випробуваними стропами, що мають бірки, де вказано дату випробування та вантажопідйомність* (з наук.-техн. літ.); *У передній частині корпусу судна за допомогою ексцентрика й гачка закріплено буксирний трос та пристрої для зчалювання* (з навч. літ.); *Зчалювання суден.*

ЗЧА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ЗЧА́ЛИТИ,** лю, лиш; *наказ. сп.* зчаль; *док., що, спец.* З'єднувати, сполучати канатом (судна, човни і т. ін.); чалити (у 1 знач.). *Судна зчалювали для спільного плавання ними по Дніпру від Києва до Запоріжжя* (з наук.-попул. літ.).

ЗЧА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ЗЧА́ЛИТИСЯ,** иться, *док., спец.* З'єднуватися, сполучатися канатами (про баржі, судна і т. ін.); чалитися (у 1 знач.). *Правий човен першої пари рухається назустріч лівому човну другої пари, що знаходиться напроти нього. Зійшовшись, човни зчалюються носами і починають тягти кожен свій невід* (з навч. літ.); *Було вирішено, що наповнені баржі зчаляться й потім транспортуватимуться до катера* (з газ.).

ЗЧАРО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **зчарува́ти.** *Хто ж мешканці? Гостинні, зчаровані навіки лотофаги, що мелють п'яних лотосів зерно на простих жорнах і під просту пісню?* (М. Рильський); *Українська пісня... Хто не був зчарований нею, її потужною силою та красою барв?* (з газ.).

ЗЧАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що, розм.* Док. до **чарува́ти.** *Скривдили бідного сироту вороженьки лихії, бодай їм долі не було. Дання якесь дали парубкові, зчарували, а тепер знущаються!* (М. Коцюбинський); — *Пам'ятаю, як у гаю Ти своїм чудовим співом Зчарував усю громаду* (Леся Українка); *Оплески не вгавали. Викликали всіх: тих, що зчарували театр своєю артистичною грою, і навіть тих, що не заробили на таку шану* (Л. Старицька-Черняхівська); *Артисти ми — сьогодні в клубі грою Зчаруєм наших друзів-глядачів, А завтра там, на луках, за горою Почуєте за трактором наш спів* (П. Усенко).

ЗЧА́СТА, *присл., діал.* Часто. *Коні, здані на власну волю, самі шукали собі стежки серед сутінків і, зчаста форкаючи, тюпали звільна по похилій каменистій дорозі* (І. Франко); *Рахіра забігає тепер уже зчаста, а не раз і по кілька день* [днів] *пробуває у своєї тітки ворожки* (О. Кобилянська); *Не зчаста нагадував про себе Мирний — і про його* [нього] *писали мало* (С. Єфремов).

ЗЧА́ХЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зча́хнути.** *Ми мовчки сиділи біля ватри, гейби поснули, і прокинулися від голосу ворона, що тричі каркнув неподалік на зчахлій ялинці* (Р. Іваничук); *Старий і немічний, худий і зчахлий, батько повільно та з насолодою розказував усілякі історії* (із журн.).

ЗЧА́ХНУТИ, ну, неш. Док. до **ча́хнути**[2] 1. *Лучче смерть мені прийняти, лучче .. і мою молодість, і мою дівочу красу заховати так, як вона є, чим ждати, поки я зсохну, зчахну* (Г. Квітка-Основ'яненко).

ЗЧЕП, у, *ч., техн.* 1. Пристрій, за допомогою якого зчіплюють між собою машини, вагони і т. ін. *Трактор проїхав кілька метрів і забуксував. Потім виборсався, та загрузли сани. Смикаючи їх, трактор порвав зчеп і вигріб під собою глибоку яму* (А. Хорунжий); *Гвинтовий зчеп; Зчеп універсальний.*

2. Кілька сільськогосподарських машин, залізничних платформ і т. ін., зчеплених разом. *Прокинувся пізно і вискочив з вагона; знаючи, що в сні пропущено багато станцій, пристроївся на зчепах товарового потяга: їхати назад* (В. Барка); — *Ти будеш сівальником на зчепі* (М. Рудь).

ЗЧЕПИ́ТИ *див.* **зчі́плювати.**

ЗЧЕПИ́ТИСЯ *див.* **зчі́плюватися.**

ЗЧЕ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зчепи́ти.** *Мазурські, русинські та словацькі села ще примітивної архітектури .. Всі хати, хліви, повітки, комори, навіть клуні-стодоли часто стоять під однією покрівлею, зчеплені докупи* (І. Нечуй-Левицький); *В заарештованого перев'язана голова, руки його зчеплені наручниками* (Я. Галан); *Руки людини були намертво зчеплені навколо шиї коня* (Д. Білий); *Тиск газу змушує обертатися ротори, зчеплені між собою* (з наук. літ.).

ЗЧЕ́ПЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **зче́плений.** *Основу теоретизувань Умберто Еко становить ідея постійного взаємопроникнення "знак — текст — контекст", діалектична зчепленість деміургії та рецепції у культурному процесі* (з наук. літ.).

ЗЧЕ́ПЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **зчепи́ти** і стан за знач. **зчепи́тися** 1, 2. *Було вивчено послаблення сил зчеплення у ґратці металів* (з наук. літ.); *Виявлено новий ефект зчеплення суспензій, що відкриває великі перспективи для розроблення надчутливих приладів оброблення та збереження інформації* (з наук.-техн. літ.).

2. Поєднання, взаємний зв'язок. *Викладач .. передав Бурдику секрети зчеплення слів, звички й норови кожного із розділових знаків* (В. Діброва).

3. *техн.* Пристрій, за допомогою якого зчіплюють між собою машини, вагони і т. ін.; зчеп (у 1 знач.). *На станції одразу стало тісно й гамірно. Якісь люди бігали по вузенькому перону, заливався сюрчок біля жадібної пащеки тунелю, гриміло зчеплення між цистернами* (П. Загребельний); // Механізм автомобіля, трактора та інших машин, що з'єднує двигун із трансмісією і дає змогу тимчасово роз'єднувати їх під час переключення передач, гальмування й зупинки. *А може, спробувати?.. Як там... натиснути на педаль зчеплення... ввімкнути швидкість... дати газ...* (М. Дашкієв); *Гайдаш вимкнув зчеплення, натиснув на гальма, і трактор уповільнив хід* (М. Олійник).

4. *техн.* Те саме, що **зчеп** 2. *Особливістю комбінованих поїздів є відмінність у характеристиках зчеплення вагонів та їхніх гальмівних пристроїв* (з наук. літ.).

△ **(1) Зче́плення моле́кул,** *фіз.* — взаємне тяжіння між молекулами будь-якого тіла, завдяки якому тіло зберігає свою форму та об'єм. *Кальцій бере участь у зчепленні молекул між собою й клітинною поверхнею* (з наук. літ.).

ЗЧЕ́ПНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Властивість молекул речовини триматися разом, взаємне тяжіння між молекулами будь-якого тіла, завдяки якому тіло зберігає свою форму та об'єм. *Властивістю ґрунту є зчепність, що характеризується його початковим опором проти зсуву* (з наук.-попул. літ.).

ЗЧЕРВИ́ВІТИ, іє. Док. до **черви́віти.** [Т е т я н а:] *Карпо, будь ласка, дістань на вечір печериць.* [К а р п о:] *Та я ж вам дістав уже.* [Т е т я н а:] *Не годяться, зчервивіли* (І. Карпенко-Карий); * Образно. *Популярність молодого отамана, що виросла, як гриб, за одну ніч, як гриб же, за один день і зчервивіла всередині. Форма лишилася, а змісту нема* (Г. Хоткевич).

ЗЧЕРВОНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *що.* Док. до **червони́ти.** *Кров тепла зчервонила сиву хвилю Дніпрову* (Марко Вовчок); *Пий лише І не вагайся, мила, Мої се сльози, що їх кров Потроху зчервонила* (І. Франко); *Пригадай, як пішли у гніві По майбутнє твої сини! Драні... Темні... Голодні... Босі... Сорочки зчервонила кров* (Є. Плужник).

ЗЧЕРВОНИ́ТИСЯ, ни́ться, *рідко.* Док. до **червони́тися.** *О водо українських рік, Не раз ти кров'ю зчервонилась, Не раз від трупів козаків Ти виступала з берегів* (М. Рильський).

ЗЧЕРВОНІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **зчервоні́ти.** *Давид .. перечитав усе, потім одірвав очі й на товариша радий і зчервонілий глянув* (А. Головко).

2. *у знач. прикм.* Налитий кров'ю; втомлений (про очі). *Зчервонілі очі.*

ЗЧЕРВОНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Док. до **червоні́ти** 1. *Як літнім ранком зчервоніють хмари Над сонечком, що весело встає, .. Тоді вся дробина клекоче і сокоче* (П. Куліш); *Рве* [кінь] *копитами землю і бавиться весь день на волі, аж поки не зчервоніє сонячний круг* (Р. Іваничук); — *А чому бори червоні?* — *спитала дівчина.* — *Бо гілля там не видно, воно десь далеко-далеко вгорі, а видимі самі стовбури і кора на них від довголіття зчервоніла* (П. Загребельний).

2. Почервоніти, вкритися рум'янцем. *Говорячи так, збоку якось на неї дивиться* [старий] *мудро, що горда удова тільки зчервоніє та очі гнівливі у землю спустить* (Марко Вовчок); — *Чого ж сердиться?* — *усміхнувся Ілько і тихо обняв її, притуливши щільно-щільно, до болю, до себе.* — *Не тули так...* — *прошепотіла Мотря, зчервонівши трохи* (В. Винниченко); — *Христю просватали,* — *прохопилася Зінька та й зчервоніла враз.* — *Кому що, а тобі сватання* (А. Головко); // *за кого, перен., розм.* Відчути сором за чиї-небудь дії, вчинки і т. ін. — *Пам'ятаю, батьку,* — *відповіла Орися.* — *За мене не зчервонієш!* (М. Старицький); — *Дівчата щебечуть до їх* [них] *привітно та любо, а вони, лобурня, як одвезуть що-небудь, то за них зчервонієш* (С. Васильченко); *Втомилося сонце, розсердилось, з сорому все зчервоніло, кинуло погляд сердитий востаннє на хвилю й сховалось за пишну рожеву завісу* (Дніпрова Чайка).

ЗЧЕРВОНІ́ТИСЯ, іюся, ієшся, *док., діал.* Почервоніти. *Броня трохи зчервонілася й спустила очі вдолину* (Л. Мартович); *Софія зчервонілась, і сльози стали їй в очах* (Леся Українка).

ЗЧЕРПА́ТИ *див.* **зче́рпувати.**

ЗЧЕРПНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., що.* Однокр. до **зче́рпувати.** *Зчерпнути вершки з молока; Зчерпнути юшки.*

ЗЧЕ́РПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗЧЕРПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Черпаючи, знімати що-небудь із поверхні рідини, надбирати щось рідке. *Із найдавніших часів нафту в Західній Галичині видобували дуже примітивним способом: за допомогою в'язанок з довгої трави, конопляних волокон, кінського волосу або інших придатних до насичення матеріалів зчерпували нафту з поверхні резервуарів та водяних потоків* (з наук.-попул. літ.).

ЗЧЕ́РПУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **зче́рпувати.** *Зчерпується шар жиру.*

ЗЧЕ́РСТВІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зче́рстві́ти.** *Маздигін був просто замовк усім своїм чуттям і вицвів у своїм погляді до безкольорового і зчерствілого .. виразу* (Т. Осьмачка); *Здавалося, хтось ухопив за груди землю й трусив, щоб вийнять з неї її зчерствілу душу* (Василь Шевчук); *Кілька десятків здичавілих від самотності, зчерствілих душами чоловіків* (П. Загребельний).

ЗЧЕ́РСТВІ́ТИ, зче́рствію, зче́рствієш, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Стати черствим (у 1 знач.). *Хліб зачерствів; Зачерствіла земля.*

2. *перен.* Стати черствим (у 2 знач.). *Дитяча душа тонше настроєна до звучання пересторог, а Родимова зачерствіла від довгого життя* (П. Загребельний); *Дарма у вікна й стукати вночі. Зчерствіли люди од всіляких лих* (Л. Костенко); *Про факти з життя Тараса Шевченка ми знаємо давно. Повторюємо їх, не замислюючись над їхньою справжньою сутністю: яку ж силу духу треба мати, щоб не зламатися, не збайдужіти душею, не зчерствіти серцем?* (з газ.).

ЗЧЕ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зчеса́ти.** *Де-не-де біліє деревій, жовтіє безсмертник, пахнуть, сохнучи від спеки, васильки, ще не зчесані металом* [снарядів] (О. Гончар); *Згадав* [Микола] *відвідини, заляпаний кавою журнал мод на гострих колінах дружини, доньку, .. пісенний азарт, що бився об стіни, раніш покривавлені його зчесаними кулаками* (Є. Пашковський).

ЗЧЕСА́ТИ *див.* **зчі́сувати.**

ЗЧЕТВЕ́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зчетвери́ти.** *Оскільки молекули звичайно стикаються попарно, то в розрахунку на одну молекулу недоступним виявляється об'єм, що дорівнює зчетвереному об'єму молекули* (з навч. літ.); *На території, що обмежена паралелями 60 і 76 градусів північної та південної широти, аркуші карт публікують здвоєними по довготі, а в межах 76–84 градусів — зчетвереними* (з навч. літ.).

ЗЧЕТВЕРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *док., що.* 1. Збільшити вчетверо. *Щоб привести країну за розмірами економіки в п'ятірку світових лідерів, необхідно не лише мати вдвічі більше енергоресурсів, але й зчетверити продуктивність праці* (із журн.); *Вже минулого року підприємство потроїло й навіть зчетверило випуск продукції* (з газ.); // Скласти, згорнути, звити щось учетверо. *Зчетверити аркуш; Зчетверити полотно.*

2. З'єднати, скласти разом (чотири частини чого-небудь, чотири предмети і т. ін.). *Зчетверити зв'язку гранат; Зчетверити зенітні кулемети.*

ЗЧИ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зчини́ти.** *Сталася трагедія, яка набула розголосу в місцевій пресі. Щоб якоюсь мірою пригасити зчинений громадськістю ґвалт, Ясінські удочерили єдину доньку розтерзаної псами молодої служниці* (М. Циба); *Ганнуся все поривалася .. довести сестрі своє, щоб, наприклад, визнала, що таки сховала ті нещасливі чоботи, хай їм цур (запевне не варті задля них зчиненої бучі)* (О. Забужко).

ЗЧИ́НЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зчини́ти.** *Кримінальний кодекс містить статті закону про кримінальну відповідальність за зчинення злочинів проти життя та здоров'я особи* (з навч. літ.); *Заповіт має враховувати права та інтереси спадкоємців та інших зацікавлених осіб, у тому числі суспільні інтереси, якщо в ньому є умови щодо зчинення дій в інтересах суспільства, певної громади* (з мови документів); *Психологи проекту "Сім'я без насильства" завжди готові прийти на допомогу. Не варто замикатися в собі в разі зчинення над вами насильства* (з газ.).

ЗЧИНИ́ТИ *див.* **зчиня́ти.**

ЗЧИНИ́ТИСЯ *див.* **зчиня́тися.**

ЗЧИНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ЗЧИНИ́ТИ,** иню́, и́ниш, *док., що.* Робити, учиняти, коїти що-небудь. [В а л е н т:] *Школярі у нас всі на "римлян" і "християн" ділились, зчиняли раз у раз суперечки, звади, два табори були непримиренні, як на війні* (Леся Українка); *Відчували вони, що Семениха .. стане йому дорікати, а він не втерпить та й бійку зчинить* (Л. Мартович); *Непрошений, незваний поліз* [Романик] *у президію... А коли йому не хотіли дати слово, то він з своєю шайкою зчинив заколот..* (Ірина Вільде); // Виклика́ти, спричинювати щось. *Вершники влетіли на подвір'я казарми, .. почали стріляти, зчиняючи тривогу* (А. Головко); *Наскочили* [партизани] *туди годині о дванадцятій ночі, перебили частину німців, зчинили паніку, захопили район* (А. Шиян).

Збива́ти (зчиня́ти, забива́ти *і т. ін.)* **/ зби́ти (зчини́ти, заби́ти** *і т. ін.)* **бу́чу** *див.* **збива́ти; (1) Зчиня́ти (виклика́ти, роби́ти) / зчини́ти (ви́кликати, зроби́ти) переполо́х** — лякаючи, зумовлювати загальне замішання. *Навіщо зчиняти переполох, навіщо тривожити людей!* (з газ.); *Звістка про напади опришків у трьох місцях одночасно викликала переполох у всій окрузі* (В. Гжицький); *На подвір'ї господаря п'ятеро циганок розіграли справжнє шоу, метою якого стало зчинити переполох та скористатися розгубленістю господаря* (із журн.); **Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін** *і т. ін.)* **<Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону** *і т. ін.)***>** *див.* **роби́ти.**

ЗЧИНЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.,* **ЗЧИНИ́ТИСЯ,** и́ниться, *док.* Ставатися, відбуватися. *На хвилину зчиняється метушня, солдати сідають на ослонах коло столу й попід стінами* (П. Колесник); *І от при світлі догоряючого вогнища у глухому степовому байраці, у мертвій тиші сонного гаю зчинився бій* (М. Коцюбинський); *Неважко було уявити собі, яка паніка зчиниться в місті, коли партизани з'являться там, де їх не чекали* (Д. Бедзик); // Трапитися, скоїтися (про щось недобре, лихе). *Кондуктор перепиняє нас, але в цей час б'є третій дзвінок. Позад нас зчиняється щось страшне* (Б. Антоненко-Давидович); — *Та таке скоїлось, таке зчинилося, що як ізгадаю, так млію...* (Остап Вишня).

Зчини́лася (підняла́ся, здійняла́ся *і т. ін.)* **па́ніка** *див.* **па́ніка; Зчиня́лася (здійма́лася, збива́лася** *і т. ін.)* **/ зчини́лася (здійняла́ся, зби́лася** *і т. ін.)* **бу́ча** *див.* **бу́ча; Переполо́х зчини́вся (учини́вся, ста́вся, поча́вся** *і т. ін.)* *див.* **переполо́х.**

◊ **Зчини́вся (учини́вся) шум** *див.* **шум**[1].

ЗЧИСЛЕ́ННИЙ, а, е, *мат.* Те саме, що **злічéнний.** *Для зчисленної диференціальної системи наведено умови, за яких ця система має розв'язки аналогічної структури* (з наук. літ.); *Зчисленна концентрація вугільного пилу по всьому причалу на два порядки перевищує зчисленну концентрацію таких вантажів, як руда й мінеральні добрива* (із журн.).

ЗЧИСЛЕ́ННІСТЬ, ності, *ж., мат.* Те саме, що **злічéнність.** *Інформаційною зчисленністю називають кількість усіх можливих арифметичних, алгебричних та комбінаторних операцій на тому чи іншому математичному об'єкті* (з наук. літ.); *Зчисленність множини означає, що можна встановити взаємно однозначну відповідність між елементами заданої множини та натуральними числами* (з навч. літ.).

ЗЧИ́СЛИТИ, лю, лиш, *кого, що і без прям. дод., розм.* Док. до **чи́слити** 1. *Зібралося стільки війська, що годі було зчислити* (з переказу); *Богдан учив нас своїм словом і прикладом. Не зчислити цих промов його, гарячих слів!* (із журн.).

ЗЧИ́СЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. 1. *лінгв.* Який піддається визначенню кількості кого-, чого-небудь. *Коли оточення збірного іменника повністю відповідає оточенню конкретного зчислювального іменника в маркованій формі, такий іменник репрезентує множинність* (з наук. літ.); *Загальні іменники поділяються на зчислювальні (означають предмети, що можна полічити) та незчислювальні (означають предмети й поняття, що не можна полічити)* (з навч. літ.).

2. *мат.* Те саме, що **обчи́слювальний.** *Сукупність частково рекурсивних функцій збігається із сукупністю всіх функцій, зчислювальних алгоритмами* (з наук. літ.); // *інформ.* Стос. до обчислювання. *Процес автоматизації промисловості починається з середини 70–80 рр. XX ст. і пов'язаний із появою першої зчислювальної техніки* (із журн.).

ЗЧИ́СТИТИ *див.* **зчища́ти.**

ЗЧИ́СТИТИСЯ *див.* **зчища́тися.**

ЗЧИ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зчита́ти** 2. *У разі успішного виконання функція стандартної бібліотеки, призначена для зчитування рядка з потоку, повертає вказівник на зчитаний рядок* (з наук.-попул. літ.); *Зчитаний комп'ютером носій;* // **зчи́тано,** *безос. пред. Після того як введено або зчитано дані, їх потрібно зберегти за допомогою піктограми, задавши їм ім'я* (з навч. літ.).

ЗЧИТА́ТИ *див.* **зчи́тувати.**

ЗЧИ́ТКА, и, *ж., рідко.* 1. Те саме, що **зчи́тування.** *Зчитка коректури.*

2. *театр.* Репетиція з читанням п'єси за ролями. *Боже мій, що мені Ліля порозказувала про зчитку моєї драми!* (Леся Українка); *Визначалася п'єса, переписувались ролі, тоді відбувалася зчитка, потім репетиція під суфлера* (Ю. Смолич).

ЗЧИ́ТУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для зчитування, який здійснює зчитування. *Зчитувальний пристрій вмонтовують усередину комп'ютера, а його зовнішню панель захищають металевою пластинкою* (з наук.-техн. літ.); *Покупці оплачували товари самостійно, без касирів, використовуючи розміщені в магазині зчитувальні прилади* (з газ.).

ЗЧИ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зчи́тувати.** *Потрібна інформація наноситься на компакт-диск сфальцьованим променем на перший шар, а потім, у разі зсуву фокальної плями на поверхню другого шару, запис інформації чи її зчитування може бути продовжено* (з навч. літ.); *Миттєве зчитування людини нагадує моє "дивлення в пам'ять". Глянув — і знаєш про людину все на світі* (Любко Дереш).

ЗЧИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗЧИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* 1. Читаючи, звіряти передрукований текст із оригіналом; коректувати. *Коректувати — це зчитувати з оригіналом і виправляти на друкарському відбитку помилки* (з навч. літ.).

2. *спец.* Сприймати інформацію, записану на перфокарті, магнітній стрічці і т. ін.; читати показання приладів. *CD-ROM — оптичний компактний диск, з якого можна тільки зчитувати інформацію і який призначений для збереження різних типів даних, таких як аудіо, відео, мультимедіа* (з навч. літ.); *Програми, які працюють у фоновому режимі, можна використовувати для того, щоб зчитувати дані про всі натискання на екран і на фізичні кнопки та переправляти їх на віддалені сервери. Таким чином злодії можуть красти чужі паролі, листування тощо* (із журн.).

3. *перен.* Добре розуміти, сприймати, наслідувати (інформацію, повідомлення, поведінку і т. ін.). *Терезка зчитувала це, як із книжки. Вона підмітила, як тріпотять Антонові ніздрі, й потай посміхнулася* (Любко Дереш); *Здатність зчитувати ідеомоторні рухи притаманна тваринам, саме тому кішка лягає на хворе місце свого господаря* (із журн.); *З кого діти зчитуватимуть поведінку? Адже ми, дорослі, виступаємо об'єктами для наслідування* (з газ.).

ЗЧИ́ТУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **зчи́тувати.** *Мікрошрифт — не помітний людським оком текст, що зчитується спеціальним пристроєм* (з наук. літ.); *Художниця звертається до архетипів, символів та кодів, що легко зчитуються: жінка, матір, янгол, дерево, писанка тощо* (з публіц. літ.); *Мудрий спокій і серпанкова втаємниченість прожитого зчитуються з обличчя жінки, помереженого зморшками літ, котра вдивляється вже більше у своє минуле, ніж у завтра* (із журн.).

ЗЧИ́ТУВАЧ, а, *ч., спец.* 1. Те саме, що **коре́ктор** 1. *Під час вивчення рукопису зчитувач повинен визначити для себе його особливості* (з навч. літ.); *Зчитувач — це працівник видавництва, журналу, газети, який виправляє помилки у відбитках друкарського набору* (з навч. літ.).

2. Електронний пристрій для читання інформації про об'єкт. *Зчитувач лазерних компакт-дисків призначений для читання або запису інформації* (з наук.-попул. літ.); *Рашель віддала професорові свій диск, і той вставив його у зчитувач настінного терміналу. На великому стереоскопічному екрані з'явилася об'ємна картинка всіяного зорями космосу* (О. Авраменко).

ЗЧИ́ТУВАЧКА, и, *ж., спец.* Жін. до **зчи́тувач** 1. *Зчитувачка рукопису.*

ЗЧИЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зчища́ти.** *Характерні рухи щелеп риб направлені на зчищання обростань* (з наук. літ.); *Найефективнішим кухонним інструментом є спеціальний ніж для зчищання цедри* (із журн.); *Винахід стосується пристрою для зчищання забруднень зі стрічки конвеєрних установок* (з газ.).

ЗЧИЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ЗЧИ́СТИТИ,** и́щу, и́стиш; *наказ. сп.* зчисть; *док., що.* Знімати, видаляти з чого-небудь бруд або щось непотрібне, зайве. *Жан посадив пляму з сметани на адміральську тужурку, і "міноносець" старанно зчищав серветкою мокре* (М. Коцюбинський); *О. Артемій .. все запрошував людей зістатись після служби божої і прибрати та зчистити цвинтар, само по собі без плати* (І. Нечуй-Левицький); *Артем спинив коня, повернув чепіги й зчистив з чересла істиком землю* (Б. Антоненко-Давидович); * Образно. *Щось заважало мені бути собою до решти! Для цього потрібно було занадто багато: змити із себе накип чужої мови, зчистити всю банальщину, суєту, закам'янілість побуту, здерти шкіру і залишитися без неї* (І. Роздобудько); // Зріза́ти або обдирати шкірку з овочів, плодів. *Параска — повногруда жінка років п'ятдесяти — поставила на стіл варену картоплю в "мундирах" .. Їли мовчки. Зчищаючи лушпиння, зосереджено хукали на пальці* (М. Руденко); *Ігор привіз із закордонної поїздки багато кулінарного інструменту: ложечки для виймання серединки з помідора чи яблука, спеціальні ножі, що гарно зчищають шкірку з цитрини, та ін.* (з газ.).

ЗЧИЩА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **ЗЧИ́СТИТИСЯ,** и́ститься; *наказ. сп.* зчи́сться; *док.* 1. Піддаватися зчищанню; ставати чистим. *Після маски з додаванням оливкової олії шкіра обличчя помітно зчищається, набуває пружності* (із журн.); *Вода в річці зчистилась, остуденіла: п'єш — у горлі дере* (В. Бабляк).

2. *тільки недок.* Пас. до **зчища́ти.** *Картопля потрапляє в мийну машину, де за допомогою щіток її шкірка зчищається й змивається водою* (з навч. літ.); *Зі свіжої риби луска завжди зчищається легко* (із журн.); *Після нанесення спрею бруд легко зчищається звичайною вологою ганчіркою або губкою* (з мови реклами).

ЗЧИ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зчи́стити.** *Зчищений із взуття бруд;* // **зчи́щено,** *безос. пред. Після того як мох зі стіни буде зчищено, її потрібно обробити гербіцидом* (із журн.); *Гладенький надлом спаржі — свідчення того, що зчищено всі грубі волокна* (з газ.).

ЗЧИ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зчища́ти.** *Зчищення льоду та своєчасне прибирання снігових завалів із проїжджої частини — повсякденна робота комунальних служб узимку* (із журн.); *Один із варіантів знімання настінних розписів — зчищення за допомогою піскоструминної машини* (з газ.).

ЗЧІ́ПКА, и, *ж., техн.* Те саме, що **зчеп.** *Суттєвий вплив на показники стійкості автопоїзда мають жорсткість деталей рульового приводу, стабілізація шин, положення точки зчіпки* (з наук. літ.).

ЗЧІ́ПЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зчі́плювати.** *Зчіплюваний механізм місткостей виконано у вигляді жорсткої тяги, закріпленої на бічній стінці місткості з можливістю горизонтального переміщення* (з наук. літ.); *Зчіплювані крильця метелика; Зчіплювані скріпкою аркуші паперу.*

ЗЧІ́ПЛЮВАНІСТЬ, ності, *ж., техн.* Властивість за знач. **зчіпни́й;** здатність до зчіплювання. *Досліджено зчіплюваність стикових поверхонь, вказано на необхідність прикладання додаткової сили для подолання попереднього зчеплення таких поверхонь* (з наук. літ.); *У технічних розрахунках, як правило, користуються рівнянням Амонтона — Кулона в найпростішій його формі, нехтуючи зчіплюваністю поверхонь* (з наук.-техн. літ.).

ЗЧІ́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зчі́плювати.** *Вона* [метафора] *почасти лежить уже в мові.., а почасти в нашій психології і в тім несвідомім зчіплюванні образів, що є в значній части* [частині] *основою нашого думання* (І. Франко); *Секції верстата завдяки пружинам можуть підніматися на певну висоту, зберігаючи властивість зчіплювання з деревиною* (з наук.-техн. літ.).

ЗЧІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, **ЗЧІПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ЗЧЕПИ́ТИ,** еплю́, е́пиш; *мн.* зче́плять; *док., що.* Чіпляючи, з'єднувати, сполучати що-небудь одне з одним. *Митро латав жіночі чоботи. Не латав, а зчіплював докупи* (В. Стефаник); *Пішли до одного золотаря... Греки розплавлювали метал, а він тільки сковував та дрібнесенькими гвіздками зчіплював докупи* (Б. Лепкий); *Найняв* [Захар] *ще одного шофера, зчепили твердим буксиром по дві машини, сам сів за руль другої пари і рано вдосвіта виїхав у зимове незнайоме бездоріжжя* (Іван Ле); // Зводити докупи, сплітаючи (пальці, руки). *Вдається* [Сердюку] *охопити руками плечі молодої жінки, але тільки він зчіплює пальці, як та вислизає, .. залишивши в руках охоронця білу намітку* (Г. Колісник); *Жінка .. зчіплювала пальці рук, розпачливо змахувала руками і стискала ними коліна* (Валерій Шевчук); *Жук спинився серед двору, зчепив руки на грудях, підняв голову й дивиться на ясен* (С. Васильченко).

ЗЧІ́ПЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, **ЗЧІПЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.,* **ЗЧЕПИ́ТИСЯ,** еплю́ся, е́пишся; *мн.* зче́пляться; *док.* 1. Чіпляючись, зачіплюючись один за одного, з'єднуватися, сполучатися. *Вона рвала його* [комиш], *ламала, крутила й била ногами, а він згинавсь, упирався, зчіплювався вгорі китицями, ранив її руки й тільки корінням тремтів* (М. Коцюбинський); *Густі акації зчепилися вгорі пазуристим гіллям* (П. Колесник); // Зводитися докупи, сплітаючись (про пальці, руки). *Щось важке наближається до пасіки .. Страшенний, патлатий, важкий ведмідь одвідав! Що робити Меласі? Дрімота одлетіла, .. і ручечки у жаху, у страху зчепилися* (Марко Вовчок).

2. *перен.* З'єднуватися, поєднуватися; перебувати у взаємозв'язку. *Фрази лились, зчіплювались, і він переливав з пустого та в порожнє, говорячи те ж саме, тільки іншими словами* (І. Нечуй-Левицький).

3. *тільки док., розм.* Почати битися, зійтися в бійці. *Так зчепились обидва, мов півні. Я кинулась між їх* [ними], *щоб розборонити* (І. Нечуй-Левицький); *Страхиня над'їхав, — грізним словом визиває турчина на лицарський герць .. Страшно затято зчепилися противники!* (І. Франко); *Зчепились вони в страшному єдиноборстві, схопили один одного за горло, смертельні, непримиренні вороги* (І. Цюпа); // Почати сваритися, лаятися з ким-небудь. *З дурнем зчепитись — дурнем зробитись* (Номис); *Ніні Олександрівні дуже кортіло зчепитись з старою, сказати їй, нарешті, що годі клеїти дурня, прикидаючись хворою* (Б. Антоненко-Давидович); * Образно. *Зчепилася зима з весною, Зарюмсала, здалась стара...* (С. Воскрекасенко).

4. *тільки док., розм., рідко.* Вилізти, видертися на що-небудь. — *Наталочко, здоровенькі були! — лагідно вітався до неї щуплуватий бідовий хлопчик, зчепившись на паркан* (С. Васильченко).

5. *тільки недок.* Пас. до **зчі́плювати.** *Якщо площа тертьових поверхонь збільшується, то збільшується й кількість нерівностей поверхонь, що зчіплюються* (з наук. літ.).

(1) Зчепи́тися рука́ми (рученя́тами) — узятися за руки. *Якби могли обоє, кинулися б один до одного, зчепилися рученятами та й не розлучалися б повік* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Щоб зупинити цей натиск, нам, українцям, треба негайно повернутися грудьми до зла, зчепитися руками, створивши "живий ланцюг злуки" від Києва до Львова, як це було 1990 року* (з публіц. літ.).

ЗЧІ́ПЛЮВАЧ, а, *ч.* Робітник, який зчіплює вагони. *Ми часто спинялися, чекаючи сигналів від зчіплювача вагонів і складача поїздів* (Л. Смілянський); *Зчіплювачі вагонів у своїх брудних брезентових плащах .. бігали по рейках, сюрчали* (В. Гжицький); *Брязкали сталевими тарелями вагонні буфери, перегукувалися дударі-стрілочники, сюрчали у свої сюрчки й вимахували ліхтарями зчіплювачі вагонів, видзвонювали молоточками по колесах обходчики поїздів* (Григір Тютюнник).

ЗЧІ́ПЛЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **зчі́плювач.** *Зчіплювачка вагонів.*

ЗЧІПЛЯ́НКА *див.* **зчіпля́нки.**

ЗЧІПЛЯ́НКИ, нок, *мн., біол. (одн.* **зчіпля́нка,** и, *ж.).* Клас зелених водоростей, у яких статевий процес відбувається злиттям умісту двох зовні подібних вегетативних клітин. *Зчіплянки поширені майже виключно в прісних водах* (з наук. літ.); *Рослини, яким притаманна кон'югація, називаються зчіплянки, або кон'югати* (з навч. літ.).

ЗЧІПЛЯ́ТИ *див.* **зчі́плювати.**

ЗЧІПЛЯ́ТИСЯ *див.* **зчі́плюватися.**

ЗЧІПНИ́Й, а́, е́, *техн.* Признач. для зчіплювання чого-небудь. *Несправний зчіпний пристрій спареного тролейбуса став причиною того, що задній вагон відірвався від переднього* (з газ.); // Стос. до роботи механізму в зчепленні з іншими машинами або механізмами. *Зчіпна потужність.*

△ **Зчіпна́ вага́** *див.* **вага́**[1].

ЗЧІС, зчо́су, *ч., рідко, спец.* Ушкоджене (зчесане, збите і т. ін.) місце. *Зчіс лакофарбового покриття на бампері; Зчіс шкіри.*

ЗЧІ́СУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для зчісування. *Зчісувальний валик; Пальцевий зчісувальний барабан.*

ЗЧІ́СУВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **зчісувати** 3. *Механізований спосіб збирання плодів включає такі процеси: струшування, зчісування (суниці), збивання струменем повітря (виноград)* (з навч. літ.); *Збирачі ягід прив'язують до себе кількалітрові відра, в руки беруть гребінець для зчісування чорниць, вішають на плечі торбу* (з газ.).

ЗЧІ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗЧЕСА́ТИ,** ешу́, е́шеш, *док., що.* 1. *розм.* Те саме, що **розчісувати** 1. *Сумує він* [Рибалка] .. *Аж — гульк! .. з води Дівчинонька пливе І косу зчісує, і брівками моргає!..* (П. Гулак-Артемовський); — *Іди, синку, додомоньку, Змию, зчешу тобі головоньку!* (П. Чубинський).

2. *тільки док., перен., розм.* Відтяти, зрізати. *Нема вже й того коня, що носив тебе на крилах, і шаблі, що не одну татарську голову зчесала* (О. Стороженко); *Літак зчесав верховіття тополі і впав у кущі, в болото* (Ю. Мушкетик); // *безос. Ех же ж і рвонуло! Розлетівся патрон на клаптики і одним шматком так і зчесало ніготь на великім пальці в Олекси...* (Остап Вишня).

3. *спец.* Розчісуючи, чешучи, знімати, видаляти частину шерсті, пуху і т. ін. *Якщо вовну вівцебика не зчесати, вона почне відпадати шматками або залишатиметься на предметах, об які тварина треться* (з наук.-попул. літ.).

ЗЧІ́СУВАТИСЯ, ується, *недок., спец.* Пас. до **зчісувати.** *Під час заготівлі шишок не використовують зчісувальні пристрої, оскільки разом із дозрілими шишками зчісуються й незрілі шишечки врожаю наступного року* (з навч. літ.); *Для повсякденної зачіски краще використовувати натуральну й середню фіксацію: такий лак легко зчісується з волосся, а зачіска виглядає природно* (із журн.); *Вовна зчісується за допомогою спеціальних шерстечесальних пристроїв* (з газ.).

ЗЧЛЕНІВНИ́Й, а́, е́, *анат.* Стос. до **зчленува́ння** 3; який міститься в межах, у ділянці зчленування. *На нижній щелепі розміщується зчленівний відросток, який з'єднується з лускатою кісткою* (з навч. літ.); *Зчленівна поверхня кісток.*

ЗЧЛЕНО́ВАНИЙ, а, е, *техн.* 1. Дієпр. пас. до **зчленува́ти.** *Деталі зчленовані між собою пружним універсальним шарніром* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* З'єднаний, скріплений. *Зчленований тролейбус.*

ЗЧЛЕНО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зчлено́вувати** 1, 2. *В Індійському океані спостерігається потрійне зчленовування океанічних хребтів, подібне до зчленовування в районі острова Буве* (з наук.-попул. літ.); *У центрі зчленовування ліній розміщується намагнічений уздовж осі феритовий стрижень або диск* (з наук. літ.); *Вузли зчленовування виконавчого механізму з регулювальним органом не повинні мати люфтів* (з навч. літ.).

ЗЧЛЕНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗЧЛЕНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* 1. Сполучати разом, в одне ціле (окремі частини чого-небудь). *В архітектора італійського Відродження Альберті композиційна середина атріуму обов'язково зчленовує відкрите світло сонця й тінь від портика чи даху* (з наук.-попул. літ.).

2. *техн.* Скріпляти, з'єднувати (окремі деталі, секції і т. ін.). *Дерево — мій улюблений матеріал, тож я конструюю й зчленовую скульптуру зі шматків, подібно столярові, зберігаючи характерні особливості фізичних властивостей деревини* (з газ.).

3. *анат.* Бути засобом рухомого або напіврухомого сполучення (кісток, хрящів і т. ін.) в організмі людини або тварини. *Суглоб зчленовує пластинку хряща з його основою* (з наук. літ.).

ЗЧЛЕНО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ЗЧЛЕНУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Сполучатися разом, в одне ціле (про окремі частини чого-небудь). *Структурні яруси палеогенових флішевих складок Бориславсько-Покутської зони зчленовуються між собою* (з наук. літ.).

2. *техн.* Скріплятися, з'єднуватися (про окремі деталі, секції чого-небудь). *Електровози можуть зчленовуватися в разі синхронного управління ними з одного посту, що дозволяє збільшити масу поїзда в кілька разів* (з наук. літ.).

3. *анат.* З'єднуватися рухомим або напіврухомим сполученням (про кістки, хрящі і т. ін.) в організмі людини або тварини. *Окремі хітинові пластинки можуть рухливо зчленовуватися* (з наук. літ.); *На кінці однієї з кісток, що зчленовується в суглобі, є ямка — суглобова заглибина* (з навч. літ.).

ЗЧЛЕНУВА́ННЯ, я, *с., спец.* 1. Дія за знач. **зчленува́ти** і **зчленува́тися.** *Передкарпатський прогин — геологічна структура, що простягається вздовж смуги зчленування Карпат зі Східно-Європейською та Скіфською платформами і Мезійським масивом* (з наук. літ.); *Зчленування молекул.*

2. *техн.* Спосіб скріплення окремих деталей, секцій і т. ін., а також місце такого скріплення. *Карданне зчленування; Шарнірні зчленування кермового приводу автомобіля.*

3. *анат.* Рухоме або напіврухоме з'єднання кісток, хрящів і т. ін. в організмі людини або тварини. *Зчленування слухових кісточок, а також розходження в розмірах ефективної поверхні мембрани овального вікна й барабанної перетинки створюють умови для підвищення тиску* (з наук. літ.); *Зчленування черепа й першого хребця.*

4. *бот.* Місце з'єднання окремих частин трав'янистої рослини (частин стебла, стебла й листка і т. ін.). *У деяких рослин сім'ядолі відмежовуються від черешка, сполучаючись із останнім за допомогою особливого потовщеного зчленування* (з наук. літ.); *У верхній частині шийки коренеплоду спостерігаються перегрупування судин від кореня до листків та зчленування між пучками судин* (з наук.-попул. літ.).

ЗЧЛЕНУВА́ТИ *див.* **зчлено́вувати.**

ЗЧЛЕНУВА́ТИСЯ *див.* **зчлено́вуватися.**

ЗЧО́ВГАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **зчо́вгати.** *Переді мною стелиться вузенька безлюдна вуличка. Цегляні тротуарчики геть чисто зчовгані ногами* (П. Колесник); — *Бачите — й підошви сухі,* — *показав* [Сироватка] *зчовгану в один бік підметку правого чобота* (Ю. Мушкетик); *Петро нарешті примостився на зчовганому порозі, обіпер спину до одвірка й зім'ятою хустинкою почав витирати піт з чола* (І. Нижник).

ЗЧО́ВГАТИ, аю, аєш, *що, розм.* Док. до **чо́вгати** 1. *Отак і сидів, безтямно дивився собі під ноги, на нижній приступець сходів, на якому чорніли викарбувані колись слова. Століття прошуміли по них дощами, тисячі підошов наступали на них, зчовгали, зітерли, і він скоріше згадав, ніж прочитав їх: "...добру і істині"* (О. Гончар); [Р о м е о:] *У мене й на черевиках квіти: як не рози, то хоч розетки.* [М е р к у ц і о:] *Влучно, влучно! Жартуй так і далі, доки не зчовгаєш черевиків* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра).

ЗЧОРНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *кого, що, поет., розм.* Док. до **чорни́ти.** *Іди ж! Уста свої брехнею ти зчорнив — Огидний ти мені!* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича); *Темна ніч зчорнила все навколо* (з газ.); * Образно. *Та й на брови впали зорі чорні, та й зчорнили думи ілюзорні, та й зчорнили золоті меди, смерте, чорну руку одведи!* (І. Драч).

ЗЧОРНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зчорні́ти.** *Хата була стара й убога .. Стіни не обмазані, вже зчорнілі* (І. Нечуй-Левицький); *Прокіп блідий, аж зчорнілий, од вітру валиться та все вилежується* (М. Коцюбинський); *Василько взяв свій зчорнілий старий кожушок, бесаги і торбинку* (А. Турчинська); *Я уявляв, як зараз відчиняться двері, вийде зчорнілий від утоми лікар і скаже, що потрібна трансплантація серця* (В. Шкляр).

ЗЧОРНІ́ТИ, ні́ю, ні́єш, *розм.* Док. до **чорні́ти.** *Моя шкіра зчорніла та й лупиться з мене, від спекоти спалилися кості мої...* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Тільки я в хату — суне Карпо до нас, а сам схуд, зчорнів, як з хреста знятий* (М. Коцюбинський); *І зчорніють червоні троянди, наче в ранах запечена кров... Ох, нехай же хоч сонця нап'ються, поки ще їх мороз не зборов!* (Леся Українка); *В кутку, як ще тридцять літ тому, висить "Спас" і "Матір Божа" — благословення. Од часу полиняли, зчорніли вони, і тьмяно виступають їхні сумні обличчя* (А. Головко); *Світ для неї зчорнів* (Г. Колісник).

ЗЧУДО́ВАНИЙ, а, е. Те саме, що **здиво́ваний.** [Ф е д о н:] *Вибираюсь на панську оргію, до Мецената!* [А н т е й *(зчудований):*] *Тебе запрошено?* (Леся Українка); — *Прошу налити бокали! — сказав фон Бреннер з безтурботною посмішкою. Офіцери застигли зчудовані* (О. Довженко); *З низьких мазанок вибігають голомозі татарчуки, збігаються до моря, кидають у воду галькою, верещать, тлумляться. Нараз зупиняються вражені, зчудовані* (Р. Іваничук).

ЗЧУДО́ВАНО. Присл. до **зчудо́ваний.** *Робітники потай поглядають на Івана Валер'яновича і зчудовано знизують плечима* (Ю. Яновський); *І коли Борис усе-таки видер з батькових рук лопату, той зчудовано поглянув у високу темряву, пробурмотів: "Що? Вже? Не може бути!"* (П. Загребельний); *Я зчудовано спостерігав теплі водоспади своєї живої крові...* (І. Карпа).

ЗЧУДУВА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **зчудува́тися.** *Підніс* [Демидов] *ногу і на велике своє зчудування замітив, що підошва черевика вже зовсім протерлася, діра трохи не наскрізь* (О. Маковей); — *Це справді ви, Орядин? — А я, я! — відповів цей, обзираючись з немалим зчудуванням і мов немило вражений* (О. Кобилянська); *Петро слухав той спів, і в нього не було сну. Не було й урази від того, що вдіялося, тільки заціпеніле зчудування* (Валерій Шевчук).

ЗЧУДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, чим і без дод.* Док. до **чудува́ти** 1; здивувати. — *Може, й бачу я примари, панно Маню... Але часом мені так хочеться взяти вас і вашого брата під свою мужицьку опіку перед нею* [Наталею], *що це б, може, вас і зчудувало* (О. Кобилянська); *В одній залі .. знайшов я образ дикого коня в шаленім розгоні серед краєвиду, який зчудував мене своєю вірністю з місцем по лівім боці замку* (М. Яцків); *// безос. То було грецьке здоровлення: "Хайре!" ("Радуйся!"). Се мовив чоловік, проходячи мимо .. Мене зчудувало, що скіфський вой* [воїн] *рече по-грецькому* (І. Білик).

ЗЧУДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., чому, з кого — чого і без дод.* Виявити подив, здивування; здивуватися. *Герман зчудувався і не знав, що думати* (І. Франко); *Петро хотів йому щось на те відповісти, але Семен чмихнув, і слід за ним застиг. Петро зчудувався: "Ігі! — міркує, — а цьому що сталося?"* (Л. Мартович); — *Зчудувався на теє диво? — кивнув Какора на храм. — Ось поїдемо зі мною до Царграда, то забачиш там святу Софію, а ще тисячу церков і монастирів, яких нема ніде в світі* (П. Загребельний).

ЗШАЛЕНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зшалені́ти.** *Задерши голову в небо, щосили вигукнув* [Спартак], *зшаленілий від радості: — Мамо! Я говорю!!!* (О. Гончар).

ЗШАЛЕНІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док.* 1. Док. до **шалені́ти** 1. *Його* [Ярослава] *руки поволі допливали до білої постаті.., коли він усе ж доторкнувся хоч її руки, відчув кінцями пальців усю її, ще більше зшаленів, але водночас мовби найшло на нього прозріння* (П. Загребельний); *Обидві дівчини з радістю прийняли запрошення на пікнік. Марія просто зшаленіла від цієї ідеї, а Сібілла була жахливо заінтригована* (І. Роздобудько); *Лідери партій і блоків, що беруть участь у виборчому марафоні, докладають відчайдушних зусиль із перетягання на свій бік виборців, які вже цілком зшаленіли від такої уваги* (з газ.).

2. Виявитися з надзвичайною силою, бурхливо; стати дуже сильним (перев. про явища природи, стихійні явища). *Треба тільки пливти, не виходячи з заданого ритму, тоді не порушать ритму й хвилі, не зростуть і не зшаленіють, не обрушаться на весляра згори, кинувши його до риб* (Валерій Шевчук).

ЗШАХРАЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, **ЗШАХРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *розм.* Док. до **шахраюва́ти, шахрува́ти** 1. *Грало четверо, решта стежила за грою і або реготали, аж падали, коли ті, що виграли, дерли за чуприну того, хто програв, або сперечалися й лаялися, коли хто-небудь, на їх думку, зшахрував у грі* (З. Тулуб); *Більшість дітей молодшого віку навіть не замислюються про те, щоб зшахраювати. Коли ж вони намагаються це зробити, це може відбуватися тому, що вони не зрозуміли правил гри або їхній партнер надмірно прагне перемогти* (з наук.-попул. літ.).

ЗШАХРУВА́ТИ *див.* **зшахраюва́ти.**

ЗШЕ́РХЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **зше́рхнути.** *Лагідне, миле, все в тонюсіньких зморшках обличчя, прозорі, по-молодому променисті очі, зшерхлі, навіть потріскані губи* (В. Козаченко); *Прочитав* [Сидір], *повільно ворушачи зшерхлими губами, усі літери і стулив їх докупи* (М. Малиновська).

ЗШЕ́РХНУТИ, не, *мин. ч.* зшерх, ла, ло *і* зше́рхнув, нула, ло; *док.* Стати, зробитися шкарубким, шерхлим. *Зшерхнули губи; Шкіра зшерхла; // безос. А Сірка й самого сушить спека, й він знає, чому сушить вона зсередини, йому зшерхло в горлі і сперло подих* (Ю. Мушкетик).

ЗШИВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для зшивання. *Зшивальний станок.*

ЗШИВА́ЛЬНИК, а, *ч., спец.* Робітник, який зшиває окремі частини виробу. *Зшивальник металевих сіток.*

ЗШИВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **зшива́льник.** *Зшивальниця бере по одному зошиту з пачки, розкриває їх і накидає корінцевим згином на сідло бічного транспортера, який передає їх на хитний стіл* (з навч. літ.).

ЗШИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зшива́ти.** *У кутку стояв гвинтовий верстат для зшивання і лежала акуратна купа аркушів "Огонька"* (О. Донченко); *Зшивання нервів — надзви-*

чайно важка річ, це знає кожний хірург (Ю. Смолич); *—Деякі наші фабрики уже винайшли апарат, який зшиває матерію. Це зшивання, інакше кажучи, зліплювання, міцніше, ніж зшивання традиційною голкою чи ниткою* (О. Чорногуз).

ЗШИВÁТИ, áю, áєш, *недок.*, **ЗШИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док.*, *що.* 1. Шиючи, з'єднувати окремі частини, краї чого-небудь. *Лука свого витяг ушивальника і до посторонки. Уже зшиваючи, покрутив головою, з докором .. глянув і сказав щось* (А. Головко); *Коли я трохи прохолодився і зайшов до хати, то побачив, що Оксана Яківна сидить за машинкою і зшиває шматки темно-синього сатину* (П. Запаренко); // З'єднувати чимсь окремі частини чого-небудь. *Олександр Білецький, на спілку з Плеваком, з краяних ножицями сторінок зшивав чергові серійні томи грубих хрестоматій* (В. Домонтович); *Елітні загони термітів-санітарів .. своїми клешнями не лише зшивали краї ран, але й вводили (кусаючи) в кров воїнів антисептики* (Ю. Іздрик).

2. *тільки док.* Виготовити що-небудь шиттям; пошити. [Г а п к а:] *Краще зазнати на своїм віку достатків, ніж кохання. З кохання кожуха не зшиєш!..* (М. Кропивницький); *— Івасику, мій хлопчику, Зшила тобі сорочечку, Зшила штанці новенькії, Щоб був же ти із ненькою* (Є. Фомін).

ЗШИВÁТИСЯ, áється, *недок.* Пас. до **зшивáти.** *Краї тканини зшиваються.*

ЗШИ́ВКА, и, *ж.*, *розм.* Місце зшивання; шов. *Він передивився кожну зборку, кожну зшивку* (Панас Мирний).

ЗШИВНИ́Й, á, é. Вигот. зі зшитих шматків (матерії, шкіри і т. ін.). *Зшивна дублянка.*

ЗШИ́ТИ *див.* **зшивáти.**

ЗШИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **зши́ти.** *Старший боярин — як болван: Витріщив очі, як баран. Обручами голова збита, Мочулою свитка зшита* (Г. Квітка-Основ'яненко); *На ньому була зшита удвоє плахта чорного сукна, з прорізами* (К. Гриневичева); *В пресі було затиснуто вже зшиту книжку...* (О. Донченко); *Рожева нова ситцева кофточка, зшита за останньою обухівською модою, туго обтягла її повні груди* (А. Головко); *У кущах ліщини лежав, скрутившись бубликом, маленький дідок із зеленим волоссям та зеленою бородою. На ньому й одяг якийсь чудернацький, наче з трави і сухого листя зшитий* (Ю. Винничук).

Не до ладу́ кро́єний *(розм.* **кра́яний), та міцно зши́тий** *див.* **кро́єний.**

ЗШИТКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **зши́ток.** *Зшиткові записи; Зшиткові сторінки.*

ЗШИ́ТОК, тка, *ч.* 1. Те саме, що **зо́шит.** *Ще в нижчій гімназії я почав збирати пісні народні, спершу від моєї матері, а опісля і в Дрогобичі.., так що швидко мав мілко* [дрібно] *списані два товсті зшитки* (І. Франко); *Прокіп підходив спокійний і діловитий, як завжди .. От зараз підійде, стане, вийме з кишені заяложений зшиток і прочитає громаді, скільки зорав, засіяв та що продав* (М. Коцюбинський); *Василь Григорович глибоко зітхнув, зібрав книжки та зшиток і пішов* (Б. Антоненко-Давидович); *Ось і зошити мої. Листаю їх, наче досвідчений архіваріус. Так, це зшитки з моїми давніми віршами* (П. Колесник); *Він поклав на стіл старий пожовклий зшиток. Василій схилився над ним, жахнувся* (О. Бердник).

2. Окремий випуск періодичного видання або великого друкованого твору (зібрання творів), що виходить випусками. *До того часу сподіваюся упорядкувати й зшиток віршів до Ваших видань* (М. Коцюбинський); *Беру в руки книжки. Тут передовсім у зшитках, брошурах усе з видання Борна* (Уляна Кравченко); // Невеличка збірка нот. *Хата Гощинської, салон .. Піаніно трохи в глибині, ліворуч.., воно одкрите і зшиток нот покинутий після грання* (Леся Українка); // Зшиті й оправлені разом газети, документи і т. ін. *Вдома — блакитні зшитки справ* (М. Бажан); *Коли гортав у редакції зшиток газет черкаського молодіжного часопису, в око впала добірочка віршів* (із журн.).

ЗШИ́ТОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **зши́ток.** *Хлопець підмостив трави, сів на колодці і почав розгортати свій зшиточок* (С. Васильченко); *Подумай собі, вона стільки літ жде, скільки зшиточків на вірші витратила. Вона попереписувала майже всіх поетів, які хоч слово сказали про нещасне кохання, а я раптом візьму й не женюсь на ній* (В. Винниченко); *Паленіючи від сорому, рвучко схопила* [Ганна] *рукою тонюсінький зшиточок своїх немудрих документів* (В. Козаченко).

ЗШИТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **зши́ти.** *Запропоновано новий підхід до проблеми зшиття гравітаційних полів* (з наук. літ.); *Зшиття сторінок книги; Зшиття тканини.*

ЗШКРЕБТИ́ *див.* **зішкрібáти.**

ЗШКРІБÁТИ *див.* **зішкрібáти.**

ЗШКРІБÁТИСЯ *див.* **зішкрібáтися.**

ЗШКРЯ́БАТИ *див.* **зішкря́бати.**

ЗШКРЯБНУ́ТИ *див.* **зішкрябну́ти.**

ЗШКРЯ́БУВАТИ *див.* **зішкря́бувати.**

ЗШКРЯ́БУВАТИСЯ *див.* **зішкря́буватися.**

ЗШОЛУДИ́ВІТИ, ію, ієш, *розм.* Док. до **шолуди́віти.** *Собака зовсім зшолудивів.*

ЗШТОВХÁТИ *див.* **зіштóвхувати.**

ЗШТОВХНУ́ТИ *див.* **зіштóвхувати.**

ЗШТОВХНУ́ТИСЯ *див.* **зіштóвхуватися.**

ЗШТÓВХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зштóвхувати і зштóвхуватися.** *За низьких тисків зменшується число зштовхувань молекул, результатом яких є їхня активізація* (з наук. літ.); *У статті розглянуто схему зустрічного зштовхування заготовок у магнітно-імпульсному зварюванні* (з наук. літ.); * Образно. *Політичне зштовхування різних верств населення лобами — практика не нова* (з газ.).

ЗШТÓВХУВАТИ *див.* **зіштóвхувати.**

ЗШТÓВХУВАТИСЯ *див.* **зіштóвхуватися.**

ЗШУКÁТИ *див.* **зшу́кувати.**

ЗШУКÁТИСЯ, áюся, áєшся, *док.*, *розм.* 1. Знайти один одного. *Казав* [Василь]: *"Потопимо білих у Чорному морі — вернуся. Зшукаємось і жити хіба ж так будемо!.."* (А. Головко).

2. *чого.* Довго й безрезультатно шукати. *Зшукалася сьогодні заполочі — нема, а знаю добре, що була* (Сл. Б. Грінченка).

ЗШУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ЗШУКÁТИ,** áю, áєш, *док.*, *кого, що.* Шукати в різних місцях кілька або багато предметів, тварин і т. ін. *Зшукую овець, що пастухи порозгублювали* (Сл. Б. Грінченка); *Бідкалась баба Ганна, зшукуючи по покоях своє добро та усяке своє шуплаття* (І. Нечуй-Левицький); *Розкидала доля людей так, що й зшукати було годі!* (з газ.); // *тільки док.* Познаходити, виявити. *Барабашиха зараз тії королевськії привілеї зшукала й посланнику Хмельницького вручила* (з легенди).

ЗЩИПА́ТИ *див.* **зщи́пувати.**

ЗЩИПНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., що.* Однокр. до **зщи́пувати.** *Кислувату іскорку кислиці Мимохідь зщипну на купині* (Є. Шморгун).

ЗЩИ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЗЩИПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Щипаючи, зривати, відривати що-небудь. *Буду я ті* [тебе] *шанувати, Три рази на день підливати І вершечки зщипувати, Маланочку затикати* (з народної пісні); *Коли Микита був маленьким, він їв петрушку, зщипуючи зелень, як курча* (із журн.).

ЗЩИ́ПУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **зщи́пувати.** *Шматочки тіста зщипуються, кидаються в підсолену киплячу воду, відварюються — галушки готові* (із журн.).

ЗЩУ́ЛЕНИЙ *див.* **зіщу́лений.**

ЗЩУ́ЛИТИ *див.* **зіщу́лювати.**

ЗЩУ́ЛИТИСЯ *див.* **зіщу́люватися.**

ЗЩУ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **зщу́люватися.** *Зщулювання очей; Зщулювання тіла.*

ЗЩУ́ЛЮВАТИ *див.* **зіщу́лювати.**

ЗЩУ́ЛЮВАТИСЯ *див.* **зіщу́люватися.**

ЗЮЙД, у, *ч.* 1. *спец.* Південь; південний напрямок; протилежне н о р д. *Судно не йшло своїм курсом, збиваючись то на зюйд, то на норд* (з газ.); * У порівн. *Ми стаємо плечима до плечей, як ост і норд, як вест і зюйд на морі!* (Ю. Яновський).

2. *метеор., мор.* Південний вітер. *Бухта не була закрита від зюйду, і ставати в ній на якір було небезпечно* (із журн.); *Рвучкий зюйд.*

3. *мор.* Один із чотирьох головних румбів у компасі, що ділять горизонт на чотири частини. *Кожна чверть компасу, наприклад між зюйдом і остом, ділиться на вісім румбів* (з навч. літ.); *Вирівнювати на зюйд.*

ЗЮЙД-ВЕ́СТ, у, *ч.* 1. *спец.* Південний захід; південно-західний напрямок. *Крейсери опинилися на лівому траверзі кораблів, які йшли курсом зюйд-вест зі швидкістю сім вузлів* (з наук.-попул. літ.); *Справа не в тому, що флотилія відхилиться на кілька миль на зюйд-вест, а в тому, щоб раз і назавжди забезпечити сувору дисципліну* (із журн.).

2. *метеор., мор.* Південно-західний вітер. *Погода така хороша, зюйд-вест надвечір затихає* (В. Собко); *Все далі й далі гнав його* [грека] *зюйд-вест* (Л. Костенко); *Слабкий зюйдвест нагнав густий і липкий туман* (із журн.); * Образно. — *Життя — наче плавання на вітрильнику, — сказав Сідалковський .. — Йдеш під норд-остом, а потрапляєш у зюйд-вест* (О. Чорногуз).

ЗЮЙДВЕ́СТКА, и, *ж., розм.* 1. Широкий непромокальний плащ із каптуром. *Прибули з моря рибалки з свіжим уловом, стали виходити на берег, у своїх зюйдвестках, у важких рибальських чоботях* (О. Гончар); *Зюйдвестка надягається моряками та рибалками в негоду* (із журн.).

2. Капелюх із клейонки. *Один* [партизан] *навіть насунув на лоб зюйдвестку* (В. Кучер); *На командирському містку стояв командир в шкіряному реглані і широкополій зюйдвестці* (Д. Ткач); *В руках він тримав... портфеля! Їй-бо портфеля! А на голові в нього був не рибальський капелюх-зюйдвестка, а... форменний кашкет!* (А. Санченко).

ЗЮЙД-ВЕ́СТОВИЙ, а, е, *метеор., мор.* Те саме, що **півде́нно-за́хідний.** *Зюйд-вестова Африка; Зюйд-вестовий вітер; Зюйд-вестовий курс корабля.*

ЗЮ́ЙДОВИЙ, а, е, *метеор., мор.* Те саме, що **півде́нний**[2] 2 (про вітер). *Під кінець того ж дня подув зюйдовий вітер і почав зганяти туман. Заледенілість моря доходила до 6–7 балів* (М. Трублаїні); *Здіймався зюйдовий шквалистий вітер, туману вже не було, море ставало дибки, загрожуючи малим суднам* (О. Донченко).

ЗЮЙД-О́СТ, у, *ч.* 1. *спец.* Південний схід; південно-східний напрямок. *Основні сили противника зустрілися вночі з авангардом британських сил і повернули на зюйд-ост, побоюючись нічних атак міноносців* (з наук.-попул. літ.); *Знайшли "Колумб" в сто тридцять восьмому квадраті. Курс зюйд-ост* (М. Трублаїні).

2. *метеор., мор.* Південно-східний вітер. *Подув зюйд-ост. Небо весь час було хмарне, назустріч котились великі хвилі* (із журн.); *Потужний зюйд-ост.*

ЗЮЙД-О́СТОВИЙ, а, е, *метеор., мор.* Те саме, що **півде́нно-схі́дний.** *23 вересня, як і 21 березня, Сонце сходить у точці сходу й заходить у точці заходу. Починаючи з 23 вересня до 21 березня подібне явище повторюється в зюйдостовій і зюйд-вестовій чвертях* (з навч. літ.); *Матрос залишався нерухомим. Лише час від часу швиденько перекидав з руки на руку колесо штурвала, дотримуючи курсу на зюйд-остовий кінцевий мисок острова* (М. Трублаїні).

З'Ю́РБИТИСЯ, иться, имося, итеся. Док. до **юрби́тися.** *Пожежу все густіше оточували люди .. З'юрбившись біля входу у вівчарню, люди не знали, що їм робити* (В. Бабляк); *Шарль Гуно написав у листі до Жоржа Бізе: "Йди своїм шляхом, сину мій! Це єдина можливість знайти сьогодні повну самотність, щоби завтра досягти того, про що мріє кожен митець: навколо тебе з'юрбиться весь світ!"* (з наук.-попул. літ.); *У рухах і жестах фігур, що з'юрбилися навколо Марії з немовлям, зримо передаються найрізноманітніші відтінки живого почуття: від спокійної цікавості — до бурхливого хвилювання* (з навч. літ.).

З'Ю́РБЛЕНИЙ, а, е. Який з'юрбився. *Йдуть* [вороги] *і шлють очей вогні на наддніпрянців з'юрблену піхоту* (В. Сосюра); *Холодний погляд проступає з-за стін шкіряних кабінетів на брудних, навіжених, з'юрблених людей* (із журн.); *З'юрблені в одну купу, переможці стояли під немилосердно палаючим сонцем* (з газ.).

З'Ю́РМИСЬКО, а, *с., розм.* Те саме, що **ю́рма́.** *Бандитня .. оточила Вутаньку п'яним шумливим з'юрмиськом* (О. Гончар).

З'Ю́РМИТИСЯ, иться, имося, итеся. Док. до **юрми́тися.** *Діти з'юрмилися біля сіней* (Остап Вишня); *Заробітчани відразу, наче бджоли біля матки, з'юрмились навколо Білоуса* (М. Стельмах); *Бабуїн почухав голову. Самці його племені з'юрмилися довкола на шанобливій відстані* (із журн.); *Дітлахи, мов пташенята, з'юрмилися навколо своєї першої вчительки* (з газ.).

З'Ю́РМЛЕНИЙ, а, е. Який з'юрмився. *Осторонь, боком до з'юрмленої компанії, з безжурно закладеними назад руками стояв жандарм* (П. Колесник); *Стратіонові знову стало гірше, і ми, з'юрмлені біля нього, нічим не можемо допомогти йому* (В. Земляк); *А Чублик лежав і ніяк не міг віддихатися, втихомирити своє серце .. Може, саме тому,*

що він не метнувся відразу в купу, в з'юрмлене побоїсько, він побачив те, чого ніхто спочатку не загледів (В. Близнець); *Він ковзнув затуманеним поглядом по з'юрмлених у кількох місцях суднах перських воїв* [воїнів] (І. Білик).

ЗЯБ, у, *ч., с. г.* Осіння оранка поля для сіяння ярих культур навесні. — *На першому лану, де ви бачите кукурудзяний пишнозелений ліс, був зяб, а на другому — весняна оранка* (Остап Вишня); *Лоскотало у носі від запаху ораної землі — хтось під горою готував нині поле під зяб* (Г. Вдовиченко); *На наших полях розгорнулися весняно-польові роботи. Боронували зяб, сівбу ранніх зернових планували провести за 9–10 робочих днів* (з мемуарної літ.); // Ділянка поля, зорана з осені й підготовлена для весняної сівби ярих культур. *Рання весна. Тракторна колона на оранці .. По зябу і по свіжій ріллі на сотнях гектарів сіють бригади* (А. Головко); *Край дороги зяб лиснів, як вороняче крило* (С. Журахович).

(1) На зяб, *зі сл.* о р а т и, о р а н к а *і т. ін.* — готуючи восени ґрунт до весняної сівби ярих культур. *Прокіп хазяйнував на панськім полі, орав на зяб, кінчав пізню сівбу* (М. Коцюбинський); *Він говорив про жаскі речі спокійно-спокійно, ніби про оранку на зяб, але саме тому його оповідання й було цікавим, епічним* (І. Багряний); *Осіння пора, збігається робота з роботою, — сівба, оранка на зяб, люди картоплю копають, коноплі беруть...* (К. Гордієнко); *Марійка з жіночою легкістю зараз у всіх злигоднях винуватила Івана.., бо ж чоловік до цього часу і на зяб не виорав* (М. Стельмах); *На площах, зораних на зяб, снігозатримання проводять за допомогою снігових валів* (з наук.-попул. літ.).

ЗЯ́БЛЕ́ВИЙ *див.* **зябльови́й.**

ЗЯ́БЛИК, а, *ч.* Лісовий співочий птах родини в'юркових, який має рожево-червоне забарвлення на боках і черевці, білі смуги на крилах, коричневі груди. *Зяблик славив піснею весну, життя, не звертаючи ні на кого уваги. Коричневогрудий, сам рожевий, з тонкою білою мережкою на крилах, він весь ніби сяяв на сонці і гучно славив весну* (О. Копиленко); *По всьому лісу лунає весняний спів зябликів та вівсянок* (Л. Дмитерко); *Зяблики поширені на території Європи, західної Азії, північної Африки, Канарських островах і Мадейрі* (з наук.-попул. літ.); *Гніздиться й мігрує зяблик по всій території України* (з навч. літ.); *За розміром зяблик трохи менший за горобця* (із журн.).

ЗЯБЛЬОВИ́Й, а́, е́, **ЗЯ́БЛЕ́ВИЙ,** а, е, *с. г.* Стос. до зябу. *Вивчено вплив способу зябльової оранки на кришення, щільність ґрунту перед посівом ярових та якість передпосівного обробітку* (з наук. літ.); *Якось, йдучи на зміну, він звернув на зяблеве поле* (М. Зарудний).

ЗЯБЛЮВА́ННЯ, я, *с., с. г.* Дія за знач. **зяблюва́ти.** *Хлібороби вживають спеціальні назви для різних процесів обробки землі: оранка, пар, зяблювання, боронування тощо* (з навч. літ.); *Виділено частину тяглової сили та тракторів на зяблювання в районах, що закінчують сівбу* (з газ.).

ЗЯБЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., що, с. г.* Готувати восени ґрунт до весняної сівби ярих культур. *Глянемо на обрій дивно чистий: Трактори зяблюють, трактористи Степ укрили зябом навкруги* (С. Крижанівський); *Настала осінь. Поля треба було зяблювати* (із журн.).

ЗЯБЛЯ́, і, *ж., с. г., діал.* Зяб. *Справа і зліва, скільки оком захопиш, чорніли свіжою ріллею зорані на зяблю гори, а в ярах та видолинках було ще чорніше, ще сумніше...* (М. Коцюбинський); *На зелених врунах озимини і чорному оксамиті зяблі ясніли снігові острівці* (М. Іщенко).

ЗЯ́БРА, *рідко* **ЗЯ́БРИ,** бер, *мн. (одн.* **зя́бра,** и, *ж.).* Органи дихання водяних тварин, які дихають киснем, розчиненим у воді. *В живому організмі тільки ті органи приречені на виродження і відмирання, які .. перестали виконувати свої функції. У риб, що живуть у темних глибинах океанів або в підземних печерах, пропадає зір, у повзунів* [плазунів] — *зябри* (І. Франко); *На базарі її* [Катю] *зацікавили і кошики, повні полуниць, і велика риба з розкритими червоними зябрами* (Б. Антоненко-Давидович); *Воєводський дозорець у лівій руці тримав за зябра велику щуку* (Іван Ле); *Морські костисті риби виділяють солі натрію за допомогою клітин зябер, а солі магнію — нирками* (з наук. літ.); * Образно. *А світ уже залито тишею, і дім спливає з глибини, і зябрами дверей відсвіжено він диха* (І. Жиленко).

◊ **Бра́ти (хапа́ти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра** *(рідко* **за жа́бри)** *див.* **бра́ти; Ні луски́ ні зя́бри** *(рідше* **хвоста́)** *див.* **луска́.**

ЗЯ́БРИ *див.* **зя́бра.**

ЗЯ́БРОВИЙ, а, е. Прикм. до **зя́бра.** *Акули й скати мають п'ять пар зябрових щілин* (з наук.-попул. літ.); // Який має зябра, дихає зябрами. *Зяброві тварини;* // Який здійснюється за допомогою зябер. *Зяброве дихання;* // Стос. до зябер. *У риб жорсткими є зяброві дуги* (з наук. літ.); *У більшості риб зяброва кришка бере участь в акті дихання* (з навч. літ.); *Зябровий епітелій.*

ЗЯБРОДИ́ШНІ, них, *мн.* Підтип безхребетних тварин типу членистоногих, що дихають зябрами. *До органів виділення в зябродишних відносять зелені судини* (з наук.-попул. літ.).

ЗЯБРОНО́ГІ, гих, *мн.* Підклас найпримітивніших ракоподібних, перев. прісноводні форми, листкоподібні грудні кінцівки яких є органами плавання й дихання. *Зяброногі населяють внутрішні водойми* (з наук. літ.); *Деяких представників зяброногих широко використовують в акваріумах як корм для риб* (з наук.-попул. літ.); *Зяброногі плавають, рухаючи в єдиному ритмі всіма ніжками* (з навч. літ.).

ЗЯБРОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд зябер, подібний до них. *Зябер чи зябруподібних утворень у людини насправді нема, хоча на традиційних ілюстраціях людського ембріона в більшості підручників і посібників все ще помилково зображують зябра* (з наук.-попул. літ.).

З'Я́ВА, и, *ж.* 1. Поява, з'явлення кого-, чого-небудь. *Святкує нарешті душа його, коли син отак, як зараз, сидить під тополями у чабанському товаристві, самою своєю з'явою змінивши одноманітність батькового життя* (О. Гончар); *Несподівана з'ява поета, якщо це поет справжній чи навіть великий, завжди неабияке потрясіння: звідки він раптом взявся?* (М. Руденко); *Проте одне Дмитро Іванович бачив достеменно — Андрій радів кожній його з'яві* (Ю. Мушкетик); *Князь був .. зачарований з'явою цієї дівчини* (Валерій Шевчук).

2. *театр.* Те саме, що **я́ва.** *Іван Малкович — автор твору "На сцені маку" (оповідь з кількома з'явами)* (із журн.).

З'Я́ВИСЬКО, а, *с., заст.* Те саме, що **я́вище.** *У п'єсі виявлено велику повагу до рідного народу, з'явисько на той*

час видатне (Л. Старицька-Черняхівська); *Чудне з'явисько тільки для непривичної* [незвиклої] *людини, що тут* [в Ялті] *на осінь гори починають зеленіти, бо сонце вже не так їх випалює* (Леся Українка); *Заглибитися в поодинокі з'явиська, спробувати осягнути суть кожної події, зійти з висот до низу, зануритися в набридливу щоденність — однаково, що повернутися в первісний стан, до тих перших днів, з яких починав своє сходження на неприступні вершини влади* (П. Загребельний).

З'ЯВИ́ТИСЯ *див.* **з'явля́тися.**

З'Я́ВИЩЕ, а, *с., заст.* 1. Поява, з'явлення кого-, чого-небудь. *Перед з'явищем тучі грізної: Вітерець ущух, — ані подиху, Змовк веселий гай — ані шелесту* (М. Старицький); *Притаїлось все переполохане. Серед білого дня з'явилось трохи навіть фантастичне з'явище, мрійна картина, схожа на ману — міраж* (І. Нечуй-Левицький).

2. Те саме, що **я́вище.** *Вдарив страшний грім .. Наставало одно з тих з'явищ натури, перед котрими в Індії леви та тигри стають смирніші од ягнят* (І. Нечуй-Левицький); *Я зміркував, що погляди отця з-під Бродів не дивоглядний унікум, а певне доволі розповсюджене з'явище, яке мене зацікавило* (М. Коцюбинський); *Особливо любить Левицький спинятися на картинах та з'явищах природи і до них достроює і свої власні почування, й переживання своїх персонажів* (С. Єфремов); *Раптом я здивовано почув, що мені якось погано, фізично погано. Цікаве фізіологічне чи психологічне з'явище* (В. Винниченко).

З'Я́ВЛЕННЯ, я, *с.* 1. Прихід, прибуття кого-, чого-небудь кудись. *З'являється Острожин, ще більше метушиться, ніж раніше, рухи ще більш несамовиті. Орест при його з'явленні робить прикрий рух* (Леся Українка); *Оркестр знову заграв гучний марш, виявляючи радість рибалок і оркестрантів з нагоди з'явлення есмінця* (М. Трублаїні); *За спиною в темряві губився весь дім, згубилася там бабця, .. згубився і хлопець, який думав під цю хвилю гірку думу про своє не зовсім звичайне з'явлення на світ* (Валерій Шевчук).

2. Поява чого-небудь десь унаслідок утворення, виникнення. *Ідея Епікура про самочинне відхилення атомів є специфічним відображенням факту з'явлення в людей нових якостей — індивідуальної свободи, певного мінімуму соціальної автономії особи* (з наук.-попул. літ.); *Ремонтні бригади відмовилися виконувати будь-які роботи, поки не буде усунено причину з'явлення тріщин* (з газ.).

З'ЯВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **З'ЯВИ́ТИСЯ,** з'явлю́ся, з'я́вишся; *мн.* з'я́вляться; *док.* 1. Приходити, прибувати куди-небудь. *Стурбований, що вона* [Раїса] *не з'являється на обід, о. Василь заходив у школу* (М. Коцюбинський); *Ворожі літаки вже не наважувались удень з'являтися над містом* (М. Бажан); *Все частіше й частіше починаю спитувати себе сам, бо Прірва мене не покинула, вона весь час з'являється до мене, і я не можу її забути* (Валерій Шевчук); *Був* [Калинович] *один в бухгалтерії, бо жоден з його колег не з'явився сьогодні на роботу* (І. Франко); *— Степане, лихі люди з'явилися в тайзі* (О. Довженко); *— О, нарешті з'явився бурлака, — радо стрічає батько Романа* (М. Стельмах); // Приходити, прибувати в офіційну установу, до службової особи за викликом, наказом або в якійсь офіційній справі. *Він послав до Хомутенка виконавця із запискою, у якій значилося: "Цим повідомляю, що громадянинові Хомутенку Уласові Лук'яновичу негайно треба з'явитися в сільську раду"* (Григорій Тютюнник); // Приїжджати, прибувати в який-небудь населений пункт, у якусь місцевість. *Збирали пізні гречки, коли в селі несподівано з'явився Гуща* (М. Коцюбинський); *Петро Недоля з'явився в Алатирі років два тому десь аж із Петербурга і вміло керував робітниками* (Іван Ле); // *рідко.* Наставати (про ніч, день і т. ін.). *Удосвіта .. виносив* [Микола] *помийницю, порався на дворі, аж поки не з'являвся день* (Ю. Яновський); *Ранок з'явився несподівано* (Ю. Збанацький).

2. Показуватися де-небудь, ставати доступним зорові, видним (у 1 знач.); появлятися (у 2 знач.). *В одчиненому вікні, ліворуч від ґанкових середніх дверей, з'являється Любов* (Леся Українка); *Дельфіни ніби гралися, то з'являючись на поверхні, то зникаючи під водою* (М. Трублаїні); *У вікнах запалювались вогники, почали з'являтися окремі перехожі, в основному на майданчиках для вигулювання собак* (із журн.); // Поставати в уяві, в пам'яті; привиджуватися. *Як тільки Остап розплющив очі, дідусь ховавсь у комиші, але доволі було заплющити їх, як дідусь знов з'являвсь і слухав пригоди Остапові або оповідав про себе* (М. Коцюбинський); *Давно я скінчив воювати, Та довго ще по війні Солдати мої і гармати З'являлися в мирному сні...* (М. Гірник); *Андрій лежав і дивився в небо. У небі сяяли мільйони зірок. На мить з'явився образ панночки і зник* (О. Довженко).

3. Ставати наявним де-небудь; бути в наявності. *Вечорами .. вони* [тітки] *сідали довкола обіднього столу, на якому тепер з'являлася ціла купа білого шмаття* (Ю. Смолич); *Паніматка догадалась, і на столі з'явився маленький графинчик з горілкою й маленька чарочка* (І. Нечуй-Левицький); *"Коли б тільки за Ставищем гнила вода не з'явилася", — знову гупає в голові та сама думка* (М. Стельмах); // Виявлятися, ставати помітним (про риси характеру й поведінку людини, вираз обличчя і т. ін.). *В його поведінці поступово зникли деяка запобігливість і острах, а натомість з'являлась горда рішучість, упевненість, навіть зухвальство* (О. Гончар); *У поета знов з'явився на обличчі жорстокий вираз* (Леся Українка); // *перев. док., перен.* Почати діяти, виявити себе в діяльності. *В Україні з'явився сайт із вивчення української мови для мешканців Криму* (із журн.); *На політичній арені в Україні може з'явитися новий альянс* (з газ.); // Виходити у світ, ставати опублікованим (про літературні, наукові та інші твори); друкуватися. *Ще в першій половині XIX ст. почали з'являтися розвідки, автори яких ставили завданням висвітлення історії колонізації Причорномор'я* (з наук. літ.); *В україномовній Вікіпедії з'явилася 500-тисячна стаття* (з Інтернету).

4. Зароджуватися, утворюватися. *Я вже сказав: із нічого з'являтися речі не можуть, Як і не можуть, скажімо, у повне ніщо обертатись* (М. Зеров); *Поступово в групі з'являється неформальний лідер, що керує процесом обговорення й у подальшому буде представляти загальну думку групи* (з наук.-попул. літ.); *— Ви ось по десять класів покінчали, проте й досі не знаєте, що раніше з'явилось в природі: курка чи оце яйце?* (О. Гончар); // Виникати (про бажання, думки і т. ін.). *В мене з'являється бажання помститися цій дівчині — незрозуміло за що, правда* (Любко Дереш); *У полковника Тіца, що перебував у стані надзвичайного нервового напруження, з'явилось бажання застрелити генерала* (О. Довженко); *І раптом відчайдушна думка з'явилася в мене. — Слухай, — кажу, — а давай у кіно підемо* (В. Нестайко).

◊ **(1) З'яви́тися (появи́тися) / з'явля́тися (появля́тися) на горизо́нті** — стати відомим, помітним де-небудь (у певному середовищі, серед певного кола людей і т. ін.). *Це була маленька на зріст, підстрижена по-хлоп'ячому дівчинка, яка лише минулого літа з'явилася на горизонті* (В. Земляк); *Мамонтовські спектаклі зацікавили талановитих художників, і з цього часу на горизонті появилися справжні живописці* (з мемуарної літ.); **(2) З'явля́тися (появля́тися) / з'яви́тися (появи́тися) на світ** — народжуватися. *Всі люди появляються однаково на світ, Та сходять неоднаково з орбіт* (С. Воскрекасенко); — *Нещасний сину мій! Краще б тобі не з'являтися було на білий світ! Краще б мені було померти вчора, ніж сьогодні я маю завдавати тебе на люті муки!* (В. Малик); *Людина існує не для того, аби створювати вигоди для "прийдешніх поколінь", а щоб жити самій. Вона з'являється на світ не з власного бажання* (І. Білик); *За князя Хмеля, коли людей було жменя... або ще й людей тоді не було, — як появилися на світ двоє дівчаток-близняток* (Панас Мирний); *З тьми "невідомого" з'явивсь я на світ — і перший віддих, і перший рух мій — в темряві матернього лона* (М. Коцюбинський).

З'ЯСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **з'ясува́ти.** *Акустика цього болота була мені все-таки мало з'ясована* (В. Винниченко); *Одійшовши від нього на мить, вже почувала* [Надійка] *раптову нудьгу й нові, ще не з'ясовані економічні проблеми* (В. Підмогильний); // **з'ясо́вано,** *безос. пред. На жаль, капітан футбольної команди, через якого йшов зв'язок, загинув, і деякі подробиці* [матчу] *досі не з'ясовано* (Ю. Яновський).

З'ЯСО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **з'ясо́вний.** *Здобувач звертає увагу на недостатню з'ясованість деяких моментів у дослідженні* (з наук. літ.); *Складність та неповна з'ясованість етіології та патогенезу екземи зумовлюють наявність багатьох методів її лікування* (з наук.-попул. літ.).

З'ЯСО́ВНИЙ, а, е. Який піддається з'ясуванню, який можна з'ясувати. *І я, бувши залежний від загального стану природи, від її стихійної невблаганності, не знаю, як і почати наперекір панівному настрою з вами з'ясовну і зараз потрібну мені розмову* (Т. Осьмачка); *Будівельники, нерідко з важко з'ясовних причин, створюють додаткові перешкоди, що їх складно виправдати певними архітектурними чи технічними нормами* (із журн.); *Деякі помилки футбольної команди цілком з'ясовні з урахуванням того, що це був товариський поєдинок* (з газ.).

З'ЯСО́ВУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **з'ясо́вувати.** *Ірраціональні за своєю природою зв'язки людей, спільнот, регіонів відображають найцікавіші, проте нелегко з'ясовувані сторони взаємодії різних суспільств* (з наук. літ.).

З'ЯСО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **з'ясо́вувати.** *Значний інтерес становить з'ясовування причини зниження лужного балансу у разі гіперполяризації мембрани* (з наук. літ.); *Коли визначається реальність та ступінь з'ясовування всіх обставин сигналу щодо можливого теракту, передчасно робити якісь коментарі, оскільки це заборонено законом і недоцільно з професійного погляду* (з газ.).

З'ЯСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **З'ЯСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* 1. Досліджуючи, робити ясним, зрозумілим що-небудь. *В. Качкан з'ясовує деякі аспекти художнього зображення Б. Лепкого з погляду української ментальності* (з наук. літ.); — *Які племена тут жили до нас — ось що хотілось би з'ясувати, — роздумливо мовив Брага* (О. Гончар); // Визначати, встановлювати що-небудь на підставі певних відомостей, ознак і т. ін. *Кілька годин телеграфні й телефонні розвідки з допомогою найскладнішого коду з'ясовували маршрути кур'єрів* (Іван Ле); *Каталоги і картотеки дають можливість не лише з'ясовувати наявність тієї чи іншої книги, але й підібрати літературу з певних галузей знань, окремого питання чи теми* (з наук. літ.); — *Нам потрібно зробити огляд вашої Таращанської бригади. І, крім того, з'ясувати кількість трофеїв* (О. Довженко); // Довідуватися, дізнаватися про щось. *Запрошень не одержали* [дівчата], *квитків теж. Як не сумувати? І не підуть же вони з'ясовувати, чому їх обійдено* (Ю. Яновський); *Максим Іванович ходив з'ясовувати, коли буде літак для польоту до гірського кишлаку* (О. Бердник); *Доки прийшов патруль, ми встигли вже з'ясувати, що Даниленко був з Гадяча* (П. Панч).

2. *тільки док.* Відкрити, розкрити що-небудь приховане. *От і Грицько не хотів з'ясувати світові, який у нього скарб дома* (Ганна Барвінок); *Мовчазна могила нам не з'ясує, що діється в ній* (Леся Українка); // Передати словами, висловити, описати (думки, почуття і т. ін.). *Це почуття я не можу тобі з'ясувати точно. Треба бути жінкою, щоб зрозуміти це* (Ю. Яновський).

3. Пояснювати що-небудь. *Говорив* [Давид] *гарно, голосно, нешвидко і вплітаючи в мову живі барвисті образи. Чужих слів уникав, а як траплялися які "консерватори", "бюджет", кожне з'ясовував* (А. Головко); *Бачачи, що подорожні, очевидно, не тутешні і справді нічого не розуміють, селяни враз заговорили, з'ясовуючи причини екзекуції* (Ю. Смолич); — *За що ж ця ласка короля? Мені з'ясуйте, прошу* (В. Еллан-Блакитний).

(1) З'ясо́вувати / з'ясува́ти стосу́нки — вести напружену розмову з кимось, звинувачуючи його в чому-небудь. *Маріон і зовсім заспокоївся. Хай біснується шляхтич. Зрештою, це його справа — з'ясовувати стосунки з українцями, а він, Маріон, француз* (В. Чемерис); — *Збагніть, я хочу з'ясувати наші стосунки* (Р. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма).

З'ЯСО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **З'ЯСУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Ставати ясним, зрозумілим після одержання певних відомостей, інформації, повідомлень і т. ін. [М а р к о в:] *Через деякий час прийде відповідь — і все з'ясується* (В. Собко); *В розмові незабаром все з'ясувалось* (О. Гончар); *П'ять років жила Ганна листами від милого і надіями, що скоро всі непорозуміння з'ясуються і нарешті можна буде справити весілля* (М. Руденко); // Визначатися, встановлюватися на підставі певних відомостей, ознак і т. ін. *У сучасній лінгвістиці все більшої ваги набувають дослідження, в яких через призму певних класів слів з'ясовується специфіка тих чи інших тенденцій, закономірностей тощо* (з наук. літ.); *Причини несплати платником вимоги-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником та одержувачем коштів* (з навч. літ.); *З розповіді Сергійка з'ясувалося і коріння самої пригоди* (Іван Ле).

2. *із спол.* щ о. Ставати відомим; відкриватися, виявлятися. *Уві сні я зустрів надзвичайно гарну дівчину — це відгукнулася в мені закоханість із часів навчання в ліцеї: начебто ми довго не можемо зустрітись, і раптом з'ясовується, що ми можемо бути разом* (з мемуарної літ.); *Коли з'ясувалося, що .. результати стрільби загалом хороші, генерал потиснув руку підполковникові і підійшов до хлопців* (І. Багмут).

З'ЯСУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *лінгв.* 1. Який пояснює зміст головного речення або одного з його членів (про підрядне речення). *Підрядні з'ясувальні речення відповідають на питання непрямих і прямих відмінків* (з навч. літ.).

2. Який служить для приєднування підрядних речень, що пояснюють зміст головного (про сполучники). *В англійській мові розрізняють вісім типів підрядних сполучників: з'ясувальні, часові, причинові, цільові, умовні, допустові, способу дії та порівняння й наслідкові* (з наук. літ.); *Підрядні сполучники бувають порівняльними (як, ніби, мов, наче та ін.), з'ясувальними (що, щоб, як та ін.)* (з навч. літ.).

З'ЯСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **з'ясува́ти.** *Підкреслена міміка, виведені поза межі звичайної жестикуляції рухи заступають так званий "психологічний аналіз", докладне авторське з'ясування душевного життя героїв* (М. Зеров); *Для розуміння унікальної природи Русі-України, її кореня, її духовного стрижня першочергове значення має з'ясування етнічної основи християнства* (з наук.-попул. літ.); *А. Хічкок був повновладним господарем на знімальному майданчику: круглі столи з акторами для з'ясування мотивів учинків того чи іншого персонажа були не в його стилі* (із журн.).

З'ЯСУВА́ТИ *див.* **з'ясо́вувати.**

З'ЯСУВА́ТИСЯ *див.* **з'ясо́вуватися.**

ЗЯ́ТЕНЬКО, а, *ч.* Пестл. до **зять.** *Пішла матенька* [матінка] *до зятенька, До молодого, до хорошого, та й до дударя* (з народної пісні); *З чим мені тебе рівняти, Зятеньку мій улюблений?* (з народної пісні); *— Ой, зятеньку, допоможи! — каже король. — Відпишу тобі все королівство, аби такого лиха позбутися!* (з казки); // *зневажл. От мати і ускаржалась* [скаржилась] *перед Антосьом, що сякий да такий наш зятенько* (А. Свидницький).

ЗЯ́ТИК, а, *ч.* Пестл. до **зять.** *І тітка ж слідом. — Добривечір, Одарко! — до матері. А до мене: — Здоров, зятику... — Драстуйте! — кричу ще сердитіше, ніж у сінях, і розтираю ноги. "Зятику, зятику"! Тут ось ноги померзли, а їм — "зятику"* (Григір Тютюнник); // *ірон. — Слухай ти, зятику дорогий! А чи не міг би ти часом якось інакше, щоб, знаєш, без хамства?* (А. Головко).

ЗЯ́ТІВ, тева, теве. Прикм. до **зять.** *— Як вговориш Лукину, то куплю тобі жовті сап'янці й вестиму тебе під руки через усе село з музиками. Будеш в мене танцювать в зятевих чоботях не на рядні, а на килимі* (І. Нечуй-Левицький); *Густі брови, широка спина, дві продовжні зморшки на чолі і навіть пасмо чорного волосся, що впало на скроню, — все воно влазило цілком у той портрет зятевого обличчя, що його носив Степан Никифорович у своїй уяві* (Б. Антоненко-Давидович).

ЗЯ́ТНІЙ, я, є, *заст.* Зятів. *Прибулося тещі зятнії діти колихати* (Номис).

ЗЯТЬ, я, *ч.* 1. Чоловік дочки. *Цілий тиждень Микола запивав своє гірке бурлацтво і приходив додому п'яний. Дочка й зять зглядались між собою й мусили мовчати* (І. Нечуй-Левицький); *До своєї дочки Горпуші прийняв* [Сучок] *собі у прийми зятя* (Б. Грінченко); *У мене є зять, батько моїх онуків. Чужий він мені? Ні! Не чужий! Він — мій син! Він навіть більше, як син. Він — батько моїх чудесних онучат!* (Остап Вишня); *До привітної господині хлопці один з-перед одного напрошувалися в зяті* (С. Чорнобривець); *Зять Рюрика Роман Мстиславич володів Волинню* (з наук. літ.).

2. Сестрин чоловік. *Сьогодні одібрав од сестри і зятя листи* (Панас Мирний); *Дожавши снопа, Кирило сідає на снопі перекурити, веселими очима позирає на хлопців; моргає сестрі: "Ну, которого ж, Оксано, будеш зятем звати?"* (С. Васильченко); *Жив* [Прокіп] *у сестри та зятя* (А. Головко).

ЗЯТЬО́К, тька́, *ч., фам.* Пестл. до **зять.** *У тещі зятьок — улюблений синочок* (приказка); *— Меласю! — обернувсь* [Черевань] *до жінки. — От нам зятьок! Лесю, от жених тобі під пару* (П. Куліш); // *зневажл. — Воно таки якби дочка йшла за богослова, то не жаль було б і заходу! А цей латаний зятьок нехай пробачає* (І. Нечуй-Левицький); *А зятьок вислухали, намотали все на вуса і дрихнуть тепер спокійнісінько в гостинній* [вітальні]... (Б. Антоненко-Давидович); *Завергана легше було заманити в пастку і накрити в пастці. На що він покладається, той задерикуватий зятьок?* (Д. Міщенко).

ЗЯТЬО́ЧОК, чка, *ч., фам.* Пестл. до **зятьо́к.** *Дарую вам кілочок, Щоб був любимий Тещин зятьочок. Дарую насіння з огірків, Щоб невістка не бігала До чужих парубків* (з народної пісні).

ЗЯ́ЮЧИЙ, а, е. Який зяє, нічим не заповнений; відкритий погляду. *У зяючій рані, що густо сочилася кров'ю, він* [лікар] *побачив перебиту кістку і рвані пасма синюватого сухожилля* (В. Кучер); *Всюдихід опинився перед зяючим проваллям у стіні величезного будинку, що стояв осторонь інших на широкому майдані* (В. Владко); *Зяючі отвори вікон з багристими зблисками на уцілілих де-не-де шибках мовчазно і загадково дивилися на озброєних незнайомих людей* (О. Гончар).

ЗЯ́ЯННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **зя́яти.** *Головними проявами ушкодження є біль, кровотеча, зяяння рани та порушення функції органа* (з наук. літ.).

2. Пустота, провалля. *Коли стояла* [Роксолана] *над мертвим сином, відчула, що розверзається в неї під ногами бездня, яка лягла зяянням між її дотеперішнім життям і днем завтрашнім!* (П. Загребельний).

3. *лінгв.* Збіг двох чи кількох голосних у слові або на межі двох слів, з яких перше закінчується, а друге починається на голосний. *Серед типових змін, яких зазнають латинізми на фонетичному рівні, є субституція латинських звуків звуками української мови, усунення зяяння тощо* (з наук. літ.); *Для української мови з її принципом евфонії зяяння загалом не характерне* (з навч. літ.).

ЗЯ́ЯТИ, зяє, *недок.* Бути широко відкритим, показуючи всю свою глибину (про отвір, яму, провалля і т. ін.). *В розбитих селах чорніли обвуглені хати, зяяли вибиті вікна* (П. Панч); *Довкола густо зяяли свіжі й старі вирви од снарядів і бомб* (В. Кучер); *Обережно скинули з неї* [дівчини] *шинель. Розпороли важкий від крові рукав гімнастерки. Нижче ліктя зяяла широка рана, як видно, від розривної кулі* (Є. Кравченко); *Завбільшки із мій кулак, вона* [чорна діра] *була бездоганно кругла, і, либонь, через те, що зяяла якраз навпроти моїх очей, теж здавалася напівживим оком якогось закам'янілого звіра* (В. Шкляр); *На тому місці, де стояв олтар, зяяла чорна яма* (з газ.); // *чим.* Мати глибокі отвори, великі дірки і т. ін. *Залишений противником укріплений район .. зяяв мертвими дірками амбразур* (О. Гончар); *Поруч зяяла отворами замість вікон та дверей розпочата, але не завершена й покинута цегляна будівля* (О. Шугай); *Дункан Лежав увесь в крові, що золотила Сріблясте тіло, й зяяли на ньому Ран діри, крізь які пройшла загибель* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра).

И

И, *невідм., с.* Одинадцята літера українського алфавіту на позначення голосного звука "и".

△ **(1) Восьмери́чне И** — назва літери давньоруської та старослов'янської абетки на позначення звука "і", яка мала числове значення 8. *У старослов'янській кириличній писемності літера И мала числове значення "вісім", через що називалася "И восьмеричне"* (з наук.-попул. літ.).

ИК, *виг.* Звук, що утворюється під час гикання, як наслідок відрижки. — *Гарна молодиця, — прохрипів якийсь п'яний поруч з Галею. — Така обніме — потім весь вік снитиметься. Ик!* (О. Бердник); — *Чого тобі, Іване? — спитала мама Панаска. — Ик, чого тобі? Коли на маму нападала гикавка, Іван то добре знав: пити їй більше не можна, і пора йти додому* (В. Лис).

И́КАВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **ги́кавка.** — *І чого вже він їм не бажав! страх і згадати... Бажав, бажав, тоді як заскрегоче зубами, так аж икавка на його* [нього] *напала...* (О. Кониський).

И́КАННЯ, я, *с., лінгв.* Дія за знач. **и́кати.** *Природжене икання.*

ИКА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **ика́ти.** *Постійне икання.*

И́КАТИ, аю, аєш, *недок., лінгв.* Вимовляти звук "і" або ненаголошений "е" як "и". *Икати в словах.*

ИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., розм.* Те саме, що **гика́ти.** *Голосно икати.*

ИКА́ТИСЯ, а́ється, *недок., безос., кому, розм.* Те саме, що **гика́тися.** — *Щось мені вчора ввечері икалося й икалося. Мабуть, хтось згадував* (із журн.).

ИКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Однокр. до **ика́ти.** *Тихо икнути.*

ИКНУ́ТИСЯ, не́ться, *док., безос., кому, розм.* Однокр. до **ика́тися.** *Нам икнулася та поспішність, з якою збиралися в похід — забули не тільки казани й миски, а навіть і сірники* (із журн.).

ИР, у, *ч.* Пісня в деяких тюркських народів. *Виконання ирів під акомпанемент кобиза є традицією степової культури* (із журн.).

И́РІЙ *див.* **ви́рій.**

ИЧ, ІЧ, *част., розм.* Уживається (часто перед я к и й, я к), щоб звернути чию-небудь увагу на когось, щось, підсилити вислів; ач (у 2 знач.), еч, бач, дивись. [Х и м к а:] *Ич, яку ловку та голосну* [пісню] *зачали!* (Панас Мирний); — *Ти куди-то смалиш із рушниці? Дать би тобі, паразиту, по здоровій пиці! А Панько їй: — Розкричалась... Ич, довгоязика! Звідки знав я, що ти свійська? А може, ти дика?* (П. Глазовий); — *Цить! — замахнувся на неї Горевій. — Іч, яка язиката!* (О. Бердник); — *Іч, розумник знайшовся... Бачили таких... Іди потягай мішки, тоді скажеш, кого вівсом годувати* (В. Дрозд); *Іч, який проханий!* (І. Білик); *Тарас Бульба не втерпів, щоб не стати й не помилуватися ним* [запорожцем]. — *Ич, як поважно розкинувся! От так пишна фігура! — промовив він, зупиняючи коня* (М. Садовський, пер. з тв. М. Гоголя).

І

І[1], *невідм., с.* Дванадцята літера українського алфавіту на позначення голосного звука "і".

△ **(1) Десятери́чне І** — назва літери давньоруської та старослов'янської абетки на позначення звука "і", яка мала числове значення 10. *Десятеричне І в рукописах виступає звичайно перед "й" та йотованим голосним* (з наук. літ.).

◊ **Поста́вити (розста́вити) / ста́вити кра́пку ([всі] крапки́) над "і"** *див.* **поста́вити**[1].

І[2] **(Й),** *спол.* І. *єднальний.* Уживається для поєднання двох рівноправних синтаксичних одиниць. 1. Поєднує однорідні члени речення. *Човни і байдаки палали, Соснові пороми тріщали, Горіли дьоготь і смола* (І. Котляревський); *Трістан блукав по лісі, ловив зелений шум, хотів йому віддати своє кохання й сум* (Леся Українка); *Орися крутнулась і побігла по ріллі .. Тимко довго і замріяно дивився їй услід, потім закурив і пішов заганяти волів* (Григорій Тютюнник); *Спочатку з'явився смуток, така красива печаль, яка кожен найпростіший спогад наповнює знаками і натяками* (С. Андрухович); // Поєднує в інтонаційне ціле два слова, що виражають єдине поняття, напр.: батько й мати — батьки, літом і зимою — постійно, там і тут — скрізь. *Колись там весело було. Бувало, літом і зимою Музика тне, вино рікою Гостей неситих налива...* (Т. Шевченко); *Довгі роки сидів я поза вуглами хати та не смів до неї ввійти їсти; зробив собі постіль між худобою та там перебував і літо і зиму* (В. Стефаник); *На нас дивилося з журбою лице скривавлене зорі, палали хмар багряні рожі, лежали трупи там і тут* (В. Сосюра); *Був це монументальний і незрівняний запорожець, .. у своїх широченних, "як море", шароварах. Масєка ходив у них і в будень і в свято* (І. Багряний); // З'єднує повторювані слова, що позначають тривалість дії, наростання ознаки і т. ін., для підсилення вислову. *А тут Берко рип у хату! Я до його, кажу йому, що так і так, будь ласка, зарадь, зарятуй!* (І. Нечуй-Левицький); *А біль наростає усе більш і більш, і, щоб забути його, я хутко підхвачуюсь і все йду і йду назустріч рожево-холодним смугам заходу* (М. Івченко); *Повітря відпочиває недовго. Вітер потроху перелягає, шамотить над хвилями, що котяться одна за одною й котяться* (Ю. Яновський); // Поєднує слова, протилежні за змістом, посилюючи протиставлення. *Від тебе не одстану зроду, З тобою рад в огонь і в воду* (І. Котляревський); *Ні думок, ні сліз не було. І згадка про дітей пригасла. Тільки вона — мати. Холодна, рідна й чужа, близька й далека — мати* (Микита Чернявський); *Слова якісь дивні, чужі й рідні водночас, ніби після довгої перерви зустрів раптом близьку людину* (В. Дрозд).

2. Поєднує цілі речення, пов'язані відношенням однорідності. *Василь не лінувався, хазяйнував, і Ганна не любила празникувати в будень* (І. Нечуй-Левицький); *Кров гарячою зливою б'є мені в обличчя, і боляче тремтить на скронях живчик* (П. Колесник); // Поєднує цілі речення, які виражають часові відношення: а) одночасності дій. *Раптом татари почули тріск, і рівночасно вода полилась їм у капці* (М. Коцюбинський); б) послідовності дій або явищ у часі. *Свята брама одчинилась, Козака впустили. І знов брама зачинилась* (Т. Шевченко); *Час минав, і став помалу Рідний степ він* [хлопчина] *забувати* (М. Вороний); *Одлунали на рампі кроки, і востаннє ударив дзвінок* (В. Сосюра); // Поєднує два речення, у другому з яких є вказівка на несподіваність, раптовість дії, події. *Ось вже дихнула нічна вогкість ставка, і раптом, за поворотом, рядок осяяних вікон різнув їй серце* (М. Коцюбинський); *Рука тремтяча удлище хапає, І лин зелений воду розсікає* (М. Рильський); *Князь Володимир почув шум у покоях княгині Юлії, далекий, знайомий, підсилений нічною тишею її крик, тупіт ніг, знову крик княгині Юлії, і раптом крик інший — дитини* (С. Скляренко); // Поєднує два речення, пов'язані відношеннями наслідку: а) у вираженні причинно-наслідкових зв'язків; дорівнює спол. отже, а тому. *Міцна крайка тісно перетягає стан* [Килини], *і від того кругла, заживна постать здається ще розкішнішою* (Леся Українка); *Вона не знала жодного румунського слова, і шофер був їй водночас і за перекладача* (Ю. Смолич); б) у вираженні умовно-наслідкових зв'язків. *"Завтра це скінчиться, любий, — сказала вночі Альчеста, — і тоді ми будемо щасливі"* (М. Йогансен); *Кінчиться війна, і я повернусь до неї, я відшукаю її!..* (О. Гончар).

3. Поєднує речення або члени речення, пов'язані зіставно-протиставними відношеннями; за значенням наближається до спол. але, проте. — *Чи їх троє, чи четверо? — мучило Соломію питання, й вона ніяк не могла порахувати* (М. Коцюбинський); [Лісовик:] *До кого ти подібна? До служебки, зарібниці, що працею гіркою окрайчик щастя хтіла заробити і не змогла* (Леся Українка); *Я думала, що зможу покохати його... тобі на зло. Я дуже хотіла — і не змогла...* (О. Авраменко, В. Авраменко).

II. *перелічувальний.* Поєднує окремі слова або речення в переліку, виступаючи перед кожним членом перелічуваного ряду, у тому числі й перед першим. *І риби наловить, і ніг не замочить* (прислів'я); *Чула, як на полі ржали коні. Ще трохи, й її посадять на одного з них і повезуть, Бог вість куди. І прощай тоді, батьківська хато, і ти, батьку, і ти, Петре, і всі ви* (Б. Лепкий); *Потім іде* [Еней] *до причалу, і здобич мисливську паює Поміж човнами, і вина .. Теж роздає, і братчикам тугу гірку розважає* (М. Зеров); *І щезає бездонне небо довкола, стає нескінченним склепінням над ними, і теплі піски пестливо цілують босі дитячі ноги* (О. Бердник); // Повторюється перед кожним із двох однорідних членів речення, що становлять єдине поняття. *Попідтинню сіромаха І днює й ночує* (Т. Шевченко); *І так, і так Понятовський, і туди і сюди, всі свої таланти пустив у хід — нічого не помагає* (Г. Хоткевич); *Міркує-міркує* [Степанко], *зважує і сяк і так* (Ю. Збанацький); *Тепер Маріка*

мертвою хваткою вчепиться в Кейта, триматиме його біля себе і вдень і вночі, щоб уберегти від Джейн (О. Авраменко); // Повторюється перед кожним із двох однорідних членів речення, протилежних за значенням. *Я безпорадна, мов дитина, я і люблю й боюся вас* (В. Сосюра); // Завершує перелік перед останнім словом або реченням у переліку (без сполучників). *Вічний революцьонер* [революціонер] *Дух, що тіло рве до бою, Рве за поступ, щастя й волю* (І. Франко); *Лукаш нахиляється до того місця, що показала Доля, знаходить вербову сопілку, що був кинув, бере її до рук і йде по білій галяві до берези* (Леся Українка); *Внизу, мов дно висохлого моря, розкинулось величезне плато, що зеленіло виноградниками, нивами й садами* (О. Гончар).

III. *приєднувальний.* 1. Приєднує окремі члени речення, що доповнюють, уточнюють думку, висловлену в реченні. *За що, не знаю, а караюсь, І тяжко караюсь!* (Т. Шевченко); *Все він бачить і чує, і все йому майже байдуже* (Н. Королева); *Треба діяти, і не зволікаючи* (О. Довженко); *Олена підійшла до печі, щоб розпочати свій звичайний трудовий день, тобто варити, прати, доїти корову, годувати дітей, прибирати в хаті і до того всього вчасно вийти на роботу в артіль* (Григорій Тютюнник).

2. Приєднує речення, що доповнює або розвиває думку, висловлену в попередньому реченні. *Не для слави, — для вас, мої браття, Я свій скарб найдорожчий ховав, Він чистіший, ніж ясне багаття, І не легко його я придбав* (Леся Українка); *Було сьогодні про що говорити. За землю знов тепер жвавіше, сміливіше, і хто навіть учора махав безнадійно рукою, тепер гарячився* (А. Головко); *— Хто сперечається? — Всі. І вчені, і просто люди. Чи є життя на Марсі?* (О. Бердник); *На полонину Дзиндзул вони* [отари] *не приходять ніколи. І з цієї причини трава на ній, певно, найсолодша* (Ю. Андрухович); // Приєднує речення, що є підсумком висловленого раніше. *Хвилює на сонці нива, .. льон процвітає синьо, .. на сіножаті — віз. Гафійка годує дитину, а друге біля Маланки: "бабо!.." І все те — родюча нива, віз, коні, кубло, — все те своє, рідне, з серцем зрослося* (М. Коцюбинський); *— Чому він підбурює голодранців проти самого пана Стадницького? Хто ж він тоді єсть? Учитель, гайдамака чи бунтар? — Я цим не цікавився. — І дуже погано, що не цікавились* (М. Стельмах); *— Я, я тебе в політику привела. І депутатом зробила — теж я. І це всі знають. Всі!* (Г. Тарасюк).

3. Уживається на початку кількох речень у розповіді, надаючи мові плавності та вказуючи на послідовну зміну подій, явищ (часто в стилізації під народнопоетичну або біблійну розповідь). *І плаче, плаче Ярославна в Путивлі-городі. Й рече: — Вітрило-вітре, господине* [пане]! *Нащо ти вієши, несеш На легкому крилі своєму Хиновські* [ханські] *стріли?* (Т. Шевченко); *І очі хорі бідному зціли, І осліпи того, хто тьму сподобав* (О. Влизько); *І сходило сонце, і місяць вставав, і гуси кричали на фоні заграв* (В. Сосюра); *І виснуть тяжко за тини антонівки, І прийде сторож, мрійний, голубий, І хліба, хліба неповторні тонни, І гарби, і дівчата, і дуби* (К. Герасименко).

IV. *приєднувально-підсил., у сполуч. із займ. і присл.* д е, с к і л ь к и, щ о, я к, я к и й *і т. ін.* Приєднує речення (здебільшого питальні й окличні) або члени речення, підсилюючи виразність їхнього змісту. *Пішов я, брате, зароблять. І де вже ноги не носили!* (Т. Шевченко); *6 годин ми їхали морем.., а ввечері з яхти дивилися на свято. І що це було за чудо!* (М. Коцюбинський); *Де ж справедливість, де людяність! І хто хоче війни? Академік Торн? Професор Кольрідж?* (М. Дашкієв).

V. *допустовий.* Уживається в знач., близькому до спол. х о ч. *Вони й не скаржились, а все так говорили чудернацько: "Ми боїмось... велике се... багацько тут всього... багацько..."* (Леся Українка); *От і люблять його, і шанують, а він однаково самотній* (О. Іваненко); *— Бог подасть, добрий чоловіче! І рад би в рай, та гріхи не пускають* (М. Циба).

І³ (Й), *част. підсил.* 1. Уживається для підкреслення, виділення значення слова, перед яким стоїть; ж (же). *Тільки і дишемо було, як наїде гостей-паничів та трохи забуде про нас панночка* (Марко Вовчок); *— Не розгадав? — от тобі й на!* (Л. Глібов); *Їй не треба інтимних хвиль, коли все небо в крові повстань .. На те і вчителька вона* (В. Сосюра).

2. Уживається з відтінком результативності в середині речення перед присудком для підкреслення внутрішнього зв'язку явищ, подій, про які йдеться в реченні. *Мабуть, того, що вже дуже була я слаба, — так пані тільки ногою мене совманула та зараз і звеліла дівчатам до хати однести* (Марко Вовчок); *Стрельнув хтось з рушниці. Так по селу і покотилось* (М. Коцюбинський); *Ждала* [Марія], *аж поки Тихін одягся, та разом і вийшли з хати* (А. Головко); // Указує на відповідність того, що відбулося, тому, чого очікували. *Сього Троянці і бажали* (І. Котляревський); *Іван, ще дитиною напрямований* [спрямований] *по хліборобській дорозі, так її й держався* (Панас Мирний); *Хтось, проскакавши мимо них, на ходу зірвав з Блаженка шапку і пошпурив її далеко вбік .. — От тобі маєш, — спокійно сказав Блаженко, наче цього й чекав* (О. Гончар); *Ганнуся зумисне довго длялася й з'явилась на грище останньою, коли її вже можна було й не сподіватись* (О. Забужко).

3. Уживається у знач., близькому до част. н а в і т ь. *Його й в окропі не піймаєш* (Номис); *— Ти, може, серденько, того й не знаєш, Як гарно, любо як співаєш — І соловейко так не втне...* (Л. Глібов); *Що таке скло, так ми досі й не знали* (Д. Бузько); *— Прямо і не знаю, чим, Яремо Івановичу, віддячити вам* (М. Стельмах); *— А тато і сьогодні до нас не прийде? — Мабуть, у нього багато невідкладних справ* (О. Тесленко); *— Теслів у селі — раз, два, і нема. А рот йому так і не відкрився* (В. Дрозд).

4. Уживається у знач., близькому до част. т е ж, т а к о ж. [М а в к а:] *Чогось уже і ти став непривітний...* (Леся Українка); *Пройшли до їдальні. Мирослава вийшла і собі до їдальні* (А. Головко); *Козак пішов, пішов і писар* (О. Довженко); *— Це, звичайно, так... але, з іншого боку, й не так* (Л. Кононович).

5. Уживається у знач., близькому до част. в ж е. *Перше в волок подивися, Тогді* [тоді] *і рибою хвалися* (І. Котляревський); *Він ще не бачив ні одного приїзду князевого, але чути чув багато: і раніше про те згадувалося в селі* (Г. Хоткевич); *— Ой, ніч, ой, тяжка, страшна ніч! — підхопила Оксана. — І коли вона скінчиться, Господь його знає. — Та, може, колись і скінчиться? Правда, Юхиме? — підштовхнув того гість* (В. Винниченко); *— Давно пора!.. Ой час і пора... Буде мене мати бити...* (І. Багряний); *— Походив я до неї весну й літо, а після Покрови і весілля згуляли* (М. Олійник).

6. Уживається в знач., близькому до част. ще. — *Отам я звікував свій довгий вік; отам хатина стояла й за батькового живоття* (І. Нечуй-Левицький); *Треба хліб молотити, а машина і досі стоїть без направи* (М. Коцюбинський); *Микола Петрович поруч неї здавався мало що не плебеєм, — та це не заважало їй і досі .. гратися в ентузіастку народницю* (Б. Антоненко-Давидович); *Він уже видерся метрів на двадцять, а стіна і далі здіймалася над ним, стрімка, як хмарочос* (О. Гончар).

І[4] *(нерідко вимовляється подовжено* і-і!, і-і-і!), *виг.* Виражає подив, розчарування, нехіть, сумнів і т. ін. *А жіночку свою любив — І Господи єдиний! Як те паня, як ту дитину, У намистах водив!* (Т. Шевченко); [Хлопчик *(пхикаючи):*] *І! То ви-те не хочете!* (Леся Українка); — *Вже й снідати б — діти голодні і батько вже знадвору в хату зайшов. А вона отак загаялася. І-і, матінко моя!* (А. Головко).

ЇБЕКС, а, *ч.* Вид парнокопитих із роду гірських козлів, поширений в Альпах. *У давнину ібекс був об'єктом сильної містифікації, унаслідок чого всі його атрибути — від крові й волосся аж до екскрементів — використовувалися в медицині проти всіляких хвороб* (з наук. літ.); *Узимку ібекс живе здебільшого в нижчих місцевостях, ніж влітку, проте й улітку може спускатися на альпійські луки в пошуках їжі* (з наук.-попул. літ.).

ІБЕ́РИ, ів, *мн.* 1. Стародавні грузинські племена, що населяли Іберію задовго до нашої ери. *У II ст. до н. е. — I ст. н. е. ібери поступово романізувалися* (з наук. літ.); *У V–III ст. до н. е. ібери були завойовані карфагенянами, у III–II ст. до н. е. — римлянами* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **іберійці.** *Ібери пройшли всю Європу аж до земель Іспанії, де нині проживають їхні нащадки — бербери* (з наук.-попул. літ.).

ІБЕРІ́ЄЦЬ *див.* **іберійці.**

ІБЕРІ́ЙКА *див.* **іберійці.**

ІБЕРІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **іберійці, ібе́ри** і Іберія. *Звісно, немає лиха без добра: за ці три роки Олесь добре вивчив іберійську мову, і тепер ніхто з його тутешніх співбесідників не міг і подумати, що Олесь не житель Іберії* (В. Владко); *Найвідоміше іберійське різьблення — Дама з Ельча* (з наук. літ.); *Найімовірніше, сердоліковий стиль виник як симбіоз сарматського, іберійського та пізньоримського ювелірного мистецтва* (з наук. літ.); *До артефактів матеріальної культури іберів відносять численні фігури, висічені з каменю, що мають особливий художній стиль — іберійський, здебільшого датовані IV–III ст. до н. е.* (з наук.-попул. літ.); *Іберійська філологія дозволяє не тільки здобувати знання іспанської та португальської мов, але й дізнаватися про культури цих країн* (з навч. літ.).

ІБЕРІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **іберієць,** іїця, *ч.;* **іберійка,** и, *ж.).* Давні племена, які населяли спочатку територію Східної і Південної Іспанії (з II тис. до н. е.), а згодом розселилися на значній частині Піренейського півострова. *І це нікого не дивувало, бо іберійці давно вже звикли до жорстокого свавілля фалангістського уряду, який, боячись народу, відгороджувався від нього шерегами вимуштруваних, відгодованих поліцаїв і жандармів* (В. Владко); *Могильники іберійців свідчать про початковий етап соціальної диференціації* (з наук. літ.).

ІБЕРОАМЕРИКА́НЕЦЬ *див.* **іберoамерика́нці.**

ІБЕРОАМЕРИКА́НКА *див.* **іберoамерика́нці.**

ІБЕРОАМЕРИКА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до країн Латинської Америки, в яких однією з основних мов є іспанська або португальська, та їхніх мешканців. *Цілком особливий різновид символістської екзотики явив нам видатний іберoамериканський поет Рубен Даріо, творчість якого є химерним переплетінням античних, середньовічних і тубільних .. мотивів* (Ю. Андрухович); *Союз іберoамериканських столиць оголосив Сан-Сальвадор столицею іберoамериканської культури* (із журн.); *Ціла низка об'єктивних обставин є привабливою для активізації українсько-іберoамериканського співробітництва* (з газ.).

ІБЕРОАМЕРИКА́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **іберoамерика́нець,** нця, *ч.;* **іберoамерика́нка,** и, *ж.).* Мешканці тих країн Латинської Америки, в яких однією з основних мов є іспанська або португальська. *Й іберoамериканці, й іспанці розмовляють однією мовою та є носіями близьких культур, що робить міграційний демографічний обмін між Іспанією та країнами Іберoамерики природним і постійним явищем* (з наук. літ.); *Іспанія за своєю культурою, історією та географічним розташуванням є європейською державою, але іспанці також звикли себе вважати іберoамериканцями, невід'ємною частиною всього іспаномовного світу* (з наук. літ.).

ЇБІС, а, *ч.* Схожий на невелику чаплю болотний птах родини ібісових із довгими ногами й загнутим дзьобом; у стародавніх єгиптян уважався священним. *Рожеві тамариски мліли на берегах озера. А в їхньому затінку стояли, мов настромлені на паличку, лише на одній нозі сріблясті ібіси* (Н. Королева); *Сонце знову вибилося з-за хмар, і в ту ж мить, ніби пробуджена його прямовисним промінням, над рікою знялася зграя пташок. Лелеки, ібіси, чайки...* (Ю. Бедзик); *У Стародавньому Єгипті ібіси були досить численні та безперешкодно гніздилися навіть у містах* (з наук. літ.).

ЇБІСОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ібіс.** *У Стародавньому Єгипті ібісові трупи бальзамували* (з наук.-попул. літ.); *Розмах ібісових крил становить 112–124 см* (з навч. літ.).

2. *у знач. ім.* **ібісові,** вих, *мн.* Родина птахів ряду лелекоподібних, що заселяють болота, степи й ліси тропічної та помірної зон. *Косар — єдиний представник родини ібісових, що трапляється в Європі* (з наук.-попул. літ.); *Родина ібісових нараховує близько 36 видів великих сухопутних і прибережних птахів* (з навч. літ.).

ІВАНЕ́ЦЬ-КИВАНЕ́ЦЬ, ~нця́-~нця́, *ч.* Дитяча забавка, лялька, що завжди встає, коли її покласти. *Статуя з цікавинкою: за проектом військового інженера Християна Дальке був використаний принцип іграшки іванець-киванець* (із журн.); * У порівн. *Марієнфельд, злий, зосереджений, крокував поміж вікном і дверима. Чимсь нагадував, по-перше, олив'яного солдатика, по-друге, іванця-киванця* (Олекса Ізарський).

ІВА́Н-ПОКИВА́Н, ~а-~а, *ч.* Те саме, що **іване́ць-кивaне́ць.** *Спеціальна дорожня пляшечка для китайської горілки має ту саму особливість, що й відома слов'янська іграшка — іван-покиван* (з газ.); * У порівн. *Енергетична рівність класів ..* [Її] *можна порівняти з іграшкою під назвою іван-покиван: хоч як Івана валяй — він підводиться знову* (М. Руденко).

ІВА́Н-ЧА́Й, ю, *ч.* Висока багаторічна трав'яниста рослина родини онагрових із пурпуровими квітками, з листя якої колись виготовляли сурогат чаю. *Під ногами трава, мов оксамит, червоні кущі іван-чаю з обох боків* (Р. Іваничук); *І замість меча у руці іван-чай, і подив морозить повіки, та з жил перетятих тече молочай, і рот розчахнувся навіки* (П. Мовчан); *Коли зазеленіла трава, почали викопувати коріння, їсти листя та бруньки. Вживали все, що було: кульбабу, реп'яхи, проліски, іван-чай, амарант та кропиву* (з мемуарної літ.).

ІВАСЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **іваcі.** *Івасева путина.*

ІВАСІ́, *невідм., жс.* Промислова риба родини оселедцевих; далекосхідна сардина. *Живляться івасі переважно планктонними ракоподібними* (з наук. літ.); *Івасі поширена у водах Далекого Сходу* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. — *Скажи, —.. знущався Благоуханний, — для чого тобі стільки кожухів? Кожухи ж не івасі — їх солити не будеш...* (О. Чорногуз).

ІВЕРІ́ЄЦЬ *див.* **іверійці.**

ІВЕРІ́ЙКА *див.* **іверійці.**

ІВЕРІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Стос. до іверійців та Іверії — історичної назви Східної Грузії. *Того ж літа перставився перський цар Єздегерд, і зітхнули греки й грузини іверійські, й тепер вірмен опосіли греки, й заплакало старе, й мале, й дитя в материній утробі, кленучи Теодосія та Пульхерію* (І. Білик); *1790 р. Іраклій II ініціював укладення "Трактату царів і князів іверійських", який було підписано Іраклієм II, Соломоном II, Григолом Дадіані та Симоном Гурієлі* (з наук.-попул. літ.); *Нині Грузинська помісна православна церква славить свою засновницю, святу Ніну як рівноапостольну, бо просвітила святим хрещенням усю іверійську країну й навернула до Христа багато тисяч душ* (з рел.-церк. літ.).

ІВЕРІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **іверієць,** ійця, *ч.;* **іверійка,** и, *жс.).* Історична назва східних грузинів. *Вони випили, потім іверійці всі підвелися, стали плече до плеча, обійнялися й заспівали щось мужнє й горде, як самі в своїй чоловічій, небуденній красі* (П. Загребельний); *У великій церкві Пречистої Богородиці — греки, в іншій — іверійці, в третій — вірмени співали церковне правило на своїх мовах, по сім разів на день* (з газ.).

І́ВОЛГА, и, *жс.* Те саме, що **ви́вільга.** *Жовтобрюха іволга перегукується з одудом* (Панас Мирний); *А сонце між листом, а іволги щебіт, а шум літака, що враз тишу проріже!* (П. Тичина); *Жовта з чорними плямами іволга кричить, мов кішка* (О. Копиленко); *От сяде шить під сливою В садочку у тіні: Що іволга виспівує — Оте й на полотні...* (В. Бичко); *Іволга населяє широколистяні ліси, парки та сади, гніздиться у верхньому ярусі високих дерев* (з наук.-попул. літ.).

ІВРИ́Т, у, *ч.* Єврейська мова з групи семітських; сучасна державна мова Ізраїлю, розмовний варіант давньоєврейської мови, якою написані книги Старого Заповіту та інші зразки стародавньої єврейської літератури. *Вчився Льова так старанно, Що не бачив світу, Але ідишу не вивчив, Не знає івриту* (П. Глазовий); — *Переїхали вони до Ізраїлю, ну і виявилось, що вона, як і більшість в івриті, їхній державній мові, ні в зуб ногою. Треба мову вчити* (Ю. Покальчук); *Ім'я Адонай у перекладі з івриту тлумачиться як "мій Господь", "пан"* (з наук. літ.); *Іврит не є розмовною мовою, однак євреї, як і раніше, вивчають його, читають писані ним релігійні книги, пишуть праці, спілкуються з євреями з інших країн* (з наук.-попул. літ.).

ІВРИТОМО́ВНИЙ, а, е. Який говорить, пише, видається івритом; такий, де іврит є державною мовою. *Серед основних засобів елімінування лакун у перекладах івритомовної прози виокремлюються такі, як заповнення та компенсація* (з наук. літ.); *Йосеф Хаїм Бреннер (1881–1921) — івритомовний письменник, літературний критик і перекладач* (з наук.-попул. літ.).

ІВРИ́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **іври́т.** *У структурі текстів сучасної івритської прози виокремлюють специфічні особливості, що зумовлені лексико-семантичними, стилістичними, структурними відмінностями текстів* (з наук. літ.); *Ганна — популярне європейське жіноче ім'я — походить від латинізованої форми івритського імені Ханна та грецького Анна* (з навч. літ.); *Українсько-івритський розмовник допоможе учням, студентам краще й швидше опанувати секрети івриту* (з газ.).

ІВУАРІ́ЄЦЬ *див.* **івуарійці.**

ІВУАРІ́ЙКА *див.* **івуарійці.**

ІВУАРІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Стос. до країни Кот д'Івуар та її мешканців. *Івуарійське сільське господарство спеціалізується на експортних культурах — каві, какао-бобах, бананах* (з навч. літ.); *Знаменитий івуарійський футболіст виступав в Англії під своїм звичним номером — 11* (з газ.).

ІВУАРІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **івуарієць,** ійця, *ч.;* **івуарійка,** и, *жс.).* Мешканці держави Кот д'Івуар у Західній Африці. *За конституцією Кот д'Івуару на посаду президента може претендувати тільки той кандидат, в якого обоє батьків — івуарійці за народженням* (з наук.-попул. літ.); *Івуарійці вважають, що король усіх соусів — соус, який готують із зерен пальми* (із журн.); *У матчі зі збірною Гвінеї івуарійці здобули одне очко* (з газ.).

І́ГБО, *невідм., ч.* Народ у Західній Африці. *Ігбо мешкають в історичній області Ігболенд, розташованій на південному сході Нігерії* (з наук.-попул. літ.); *Загальна чисельність ігбо — понад 17 млн осіб* (з наук.-попул. літ.); *Серед культів ігбо найбільшу роль відіграють культ предків та віра в богів і духів* (з навч. літ.); *В ігбо потужна інтелектуальна еліта. Відомий нігерійський письменник Чинуа Ачебе за національністю ігбо* (із журн.).

ІГЕМО́Н, а, *ч., іст.* Начальник війська в Римській імперії. *На свято ж звик ігемон одпускати народові одного в'язника* [в'язня], *которого* [котрого] *вони хотіли. Мали ж тоді знаного в'язника на прізвище Варавва* (М. Малиновська); *Ігемон, бачачи дівчину вроди незвичайної, здивувався красі її й почав милостиво говорити до неї словами ласкавими, хвалячи красу її та високородність* (з рел.-церк. літ.).

ІГІ́, *виг., діал.* Тьху. — *Ігі на тебе, пияку!* — *відповідала йому Грициха з печі* (Л. Мартович).

І́ГЛУ, *невідм., с.* Куполоподібне житло канадських ескімосів, складене з льодових плит. *Великі іглу використовували для общинних свят і традиційних танців* (з наук.-попул. літ.); *Іглу можна порівняти з копицею сіна, пристосованою під ночівлю: всередині іглу теж романтично, затишно й тепло* (з газ.); * У порівн. *Одно- й двоповерхові вілли здіймалися у вигляді сторожових веж, звичайних сільських хат, хиж, куренів, індійських вігвамів, ескімоських іглу, арабських шатрів, найрізноманітніших юрт* (В. Чемерис).

ІҐНІТРО́Н, а, *ч., фіз.* Іонний прилад, що має однобічну провідність і застосовується як потужний випрямляч змінного струму. *Іґнітрон застосовують як ртутний електричний вентиль у потужних випрямних приладах* (з наук. літ.); *Для іґнітрона характерне незначне падіння напруги — 15–20 В* (з наук.-попул. літ.); *Дія іґнітрона ґрунтується на виникненні дугового розряду між анодом і катодом* (з навч. літ.).

ІҐНІТРО́ННИЙ, а, е, *фіз.* Прикм. до **іґнітро́н.** *Щоб забезпечити безупинний перехід від виробництва промислових електровозів до випуску маневрових було збудовано маневровий тепловоз змінного струму з іґнітронним випрямлячем* (з наук. літ.); *У середині 1970-х років кілька електровозів було переобладнано з іґнітронних випрямлячів на кремнієві* (з наук.-попул. літ.); *Електромонтер повинен обслуговувати й налагоджувати іґнітронні зварювальні апарати з електронікою, ультразвукові, електронні, електроімпульсні установки особливо складного захисту* (з мови документів).

ІГНОРА́НТ, а, *ч.* Людина з обмеженим світоглядом, яка не цікавиться нічим, окрім того, що має для неї певну вигоду. *Наш сьогоднішній літературний рух не заслуговує уваги, а справа, так би мовити, навпаки: він не тільки стривожив наше суспільство, більше того, деякі ігноранти його встигли вже .. загубити громадський кредит* (М. Хвильовий); *Коли українська мова функціонуватиме як мова повноправного державного народу, задовольнятиме всі потреби суспільного життя, її визнають й ігноранти* (з газ.).

ІГНОРА́НТСТВО, а, *с.* Поведінка, вчинки, властиві ігнорантові. *Легка, як Психея, яку підносять духи, ніжна, наївна, безмежно добра. Все це помагало забути її* [Айгюль] *ігнорантство, простити байдужість до найочевиднішого, їй навіть личило незнання найпростіших речей* (П. Загребельний); *Трагізм існування пригноблених селян спонукує Тараса Шевченка виступати проти суспільної несправедливості, обскурантизму та ігнорантства* (з наук. літ.).

ІГНОРА́ЦІЯ, ї, *ж., розм.* Те саме, що **ігнорува́ння.** *Підсудні навіть не збиралися захищатися. Єдине, що вони могли протиставити цьому "пролетарському судові", цій розгнузданій опричнині, — це ігнорацію й презирство* (І. Багряний); *Ці люди не мали нічого святого в душах. Знали про злочинні пристрасті імператора — і мовчали. Знали про потаємні зборища нічні в соборах — вдавали ігнорацію* (П. Загребельний).

ІГНОРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ігнорува́ти.** *Неприсутність улюбленого сина-одинака, як і свідомість* [усвідомлення], *що знаходиться в хаті людей, нею досі ігнорованих, взмагали* [посилювали] *хоробу ще більше* (О. Кобилянська); *Існує ціла низка причин, що призводить до дисбактеріозу. У першу чергу, це шлунково-кишкові захворювання, наприклад ігнорований молоддю гастрит* (із журн.).

ІГНОРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ігнорува́ти.** *Зароджується конфлікт у його* [Бертольда] *власній душі, гординя веде до ігнорування моральних приписів, даних колись обітів* (Н. Королева); *Захопленість суспільними експериментами і, як наслідок цього, ігнорування необхідності створення армії та інших інститутів держави призвели до падіння Центральної Ради* (з навч. літ.); *Лікарі-дерматологи й косметологи наголошують: щоденний догляд за шкірою ніг і правильний підбір взуття допоможуть запобігти багатьом неприємним моментам, натомість ігнорування цього спричиняє серйозні проблеми зі здоров'ям* (з газ.).

ІГНОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого, що.* Навмисно не помічати кого-, чого-небудь, не звертати уваги на когось, щось. *Віддавна привикла вона до того, що її найближчі цілковито ігнорували її* (І. Франко); — *Чого вона мене ігнорує, наче мене нема у хаті?* (М. Коцюбинський); *Дівчата невмолимо замикали вікна, зсовували занавіски й намагалися ігнорувати те, що стукало вже .. до їхніх юних сердець* (Ю. Яновський); *Сатіапал навмисне уникав прямого звернення, але ясно було, що він говорить все це тільки для Лаптєва і цілком ігнорує Калиннікова* (М. Дашкієв); // Не брати до уваги чого-небудь, легковажити чимсь. [С м о л а:] *Громадська робота вища за шкурні інтереси. Ігнорувати її нікому не дозволяється* (І. Микитенко); *Я усвідомив: злочинно заперечувати цей біль, ігнорувати або забувати* (О. Бердник); *Державне управління буде варварським, якщо той, хто його реалізує, не поважає знань, ігнорує науку про правду й справедливість, тобто про право* (з наук. літ.); *Кожен громадянин не повинен ігнорувати норми, передбачені Конституцією України* (з газ.).

ІГНОРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **ігнорува́ти.** *Всі запевняли про свою повну й незаперечну відповідальність за свою безпеку, ігнорувалися всі можливості поліційного втручання* (У. Самчук); *Оскільки тон у космології задавали філософи, а не фізики, ігнорувалося найголовніше, що заслуговує великої шани у висновках Ейнштейна: скінченність швидкості світла* (М. Руденко).

ÍГО, а, *с., заст.* Ярмо (у 2 знач.). *Десь за морями у невідомій землі жив собі темний народ. Тяг він на своїх плечах подвійну неволю: робив на своїх панів і був під ігом другого царства* (С. Васильченко); *Великий князь київський Велімир повстав усією Руссю й скинув іго конунга Германаріха готського* (І. Білик); * Образно. *Кожен мій жест, тут і зараз позбавлений іга пам'яті, є геніальним винаходом пластики* (Любко Дереш).

ÍГРАШЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **íграшка** 1. *Старому подушечки, а молодому іграшечки* (приказка); * У порівн. *Кам'яний палац, наче іграшечка, з своїми .. вишками, різними візерунками понад вікнами та понад дверима, з своїм високим шпилем посередині, — стоїть і, мов панянка та, озирається навкруги, любуючись своїм убором* (Панас Мирний).

ÍГРАШКА, и, *ж.* 1. Річ, признач. дітям для гри; забавка (у 1 знач.). *Нема в їх* [них] *ні забавок, ані іграшок дитячих* (Марко Вовчок); *Іграшки та книжки не цікавили, не розважали її* (Н. Забіла); — *Був дощ, мама ваша сказала, щоб я почекала в сінях, поки з мене стече, я чекала, а ви гукали мені з кімнати і показували якусь нову іграшку* (Ю. Винничук); * У порівн. *Незнайомець .. стрибнув до човна, схожого на казкову іграшку, загойдався на воді* (О. Бердник).

2. *розм.* Те саме, що **за́бавка** 2. — *Кохання моє було задля його* [нього] *тільки іграшкою* (І. Нечуй-Левицький); [О л е н а:] *Яку чудну іграшку видумав Андрій: заховався, а ти його й шукай!* (М. Кропивницький); *Панич добре упрівав. Але ж усе сміявся й жартував. Ніби праця для нього — іграшки* (Д. Бузько).

◊ **Бу́ти / ста́ти íграшкою у рука́х** *див.* **бу́ти; (1) За íграшку** *кому, що:* а) дуже легко. *Йосипові і грамота за іграшку далася...* (Панас Мирний); *Дельфіни прудкі й дужі, вони за іграшку вбивають акулу* (М. Дашкієв); — *Важко в піч, а з печі це нам за іграшку...* (О. Гончар); б) *(зі сл.* б у т и*)* як розвага. *Став ходити* [Івась] *біля волів, додивлятися до плуга, до борони. Спершу й це все було хлопцеві за іграшку, а далі увійшло в його щоденні звичаї* (Панас Мирний); *Чужі з'являються і зникають, коли їм заманеться, подорожують по всьому світові, будь-які відстані для них за іграшку* (О. Авраменко); **(2) На íграшки** — для забави. *Хлоп'я в садку собі гуляло Та й забажало На іграшки ужа піймать* (Л. Глібов); **(3) Не в íграшку** — цілком серйозно, насправді. [С е р б и н:] *А вона, здається, не в іграшку закохалась у мене* (С. Васильченко); **(4) Не íграшки** — нелегко, дуже складно, тяжко. *Не іграшки, не жарт — В зубах собачих побувати* (Л. Глібов); *Армія — це вам не іграшки, в армії перш за все дисципліна* (А. Дімаров).

ІГРАШКА́Р, я́, *ч.* Майстер, що виготовляє іграшки. *У XVI ст. паризькі іграшкарі розпочали виготовлення ляльок на замовлення. Ціни на такі іграшки були дуже високі* (із журн.); *Іграшкар реконструює давні іграшки* (з газ.).

ІГРАШКА́РКА, и, *ж.* Жін. до **іграшка́р.** *Звірів у стилі Марії Приймаченко створила іграшкарка з Полісся, яка вже більше двадцяти років плідно працює в жанрі керамічної іграшки* (із журн.); *Опішнянська іграшкарка народилася в родині спадкового гончара* (з газ.).

ІГРАШКО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **і́грашка** 1. *"Ленін" .. витяг з кишені камізельки механічну мишку і пустив її бігти по столу президії. Гучно ляпаючи долонею, сам же її і впіймав і тут-таки скрутив іграшкову голову* (Ю. Андрухович); *Не давайте вашій дитині іграшок, які містять дрібні деталі, наприклад, іграшкові очі, носи тощо* (із журн.); // Який виробляє іграшки. *Нижче йшов спеціальний ярус дитячих іграшок, які випустили або прийняли до виробництва за останній місяць іграшкові фабрики* (М. Трублаїні).

2. Який є іграшкою, признач. для гри. *Тут же стояли різні гончарні вироби, від величезних ваз до іграшкових коників* (А. Головко); *Він дістав з кишені пістолет, який хоч і був іграшковий, але нагадував справжній* (Л. Смілянський); *Через рік Пономарьов утнув .. чудо: поставив серед вітрини іграшкового зайця з морквою в передніх лапах, і той заєць, .. ввесь час підносив собі до рота моркву* (Б. Антоненко-Давидович); *У руці він тримав... справді коня. Точніше, коника. Іграшкового. На коліщатках* (І. Андрусяк); * У порівн. *Іноді здавалося, що суденце не витримає натиску хвиль і розсиплеться, мов іграшковий кораблик, змайстрований невправною дитячою рукою* (Ю. Бедзик).

3. *розм.* Схожий на іграшку; маленький (у 1 знач.). *Звідси, здалека, він* [літак] *здавався не таким великим, як зблизька. А дві людські постаті біля нього виглядали й зовсім іграшковими* (В. Владко); *Сюди й туди снують бензовози, що супроти застиглих повітряних велетів здаються маленькими, просто іграшковими...* (О. Гончар); *Він любить писати на гарному папері .. Вибрав на складі пачку цупкого, лискучого паперу, приладнався біля різальної машини й розрізав папір на невеликі, іграшкові аркушики* (В. Дрозд); * У порівн. *Не можна без смутної посмішки дивитись на "Злату вуличку", вуличку алхіміків з її мініатюрними, ніби іграшковими, будиночками* (М. Рильський); // Несерйозний; дитячий (у 2 знач.). *Кого б ми посадили на ці кораблі? Людей, для яких війна лише кадри з фільмів, рядки з книжок, іграшкові битви у віртуальних реальностях?* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІГРАШКО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **іграшко́вий** 3. *До старих фантазій .. прибували нові .. Віктор чудово знав іграшковість цих привидів, цього казкового царства* (Олекса Ізарський); *Архітектура з виразними елементами класицизму як реакція на напруженість бароко та іграшковість рококо виникає в середині XVIII ст.* (з наук.-попул. літ.); *Усвідомлення краси без болю не приходить — інакше це не краса, а іграшковість, мара* (із журн.).

ІГРАШКО́ВО. Присл. до **іграшко́вий** 3. *А за ними танули у ранковому серпанку і готель "Київ", і Володимирська гірка, і іграшково тендітна Андріївська церква* (В. Нестайко); *Пістолет виглядав у його руках якось іграшково* (С. Жадан).

І́ГРЕК, а, *ч.* 1. Назва передостанньої літери латинського алфавіту.

2. *мат.* Невідома величина, позначувана цією літерою. *Сукупність частинних похідних за іксом та ігреком утворює двовимірний вектор градієнта* (з наук. літ.); *Юнак стояв біля чорної дошки і виписував довжелезні алгебраїчні формули — з іксами й ігреками, ступенями й коренями* (Ю. Смолич); * Образно. *Я не заздрю уже нікому — Де ще мудрих таких знайти? Це ж мені стало вперше відомо: Ікс плюс ігрек — це будеш ти* (В. Симоненко); // Умовне позначення невідомої особи або особи, яку не бажано називати. *Культура Розстріляного Відродження .. повчальна для нас не тому, .. що в ній працювали Ікс, Ігрек і Зет, — таланти, в тому числі й немалі* (О. Забужко).

І́ГРИ див. **гра.**

ІГРИ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **гри́стий.** — *За мене, Томаса, і за дітей піднімемо ці келихи ігристого вина, за віру в наших душах невмирущу у незнищенність людськості й добра* (О. Тесленко); * Образно. *І десь співачка чарівлива Пісень веселих завела. Проте ні осяйне намисто, Ні сарафан, ні перлів ряд, Ні пісня влеслива ігриста Її душі не веселять* (М. Терещенко, пер. з тв. О. Пушкіна).

ІГРИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **ігри́стий.** *Як позбутися осаду, винороби не знали, тож протягом тривалого часу мутна ігристість і неблагородні нюанси дріжджів у післясмаку були звичними атрибутами шампанського* (із журн.); *П'єр Периньйон вивів шампанське на велику дорогу, не ставлячи собі за ціль розвивати ігристість у винах із Шампані* (з газ.); *М'яке, чуттєве та фруктове, вино відкриває свою ніжність через стійку піну та довготривалу ігристість* (з мови реклами).

ІГРИ́СЬКО, а, *с., заст.* Зневажл. до **гра.** *Талант твій буде рвать тебе Між люди, в вир життя могучий, В великих діл і намірів ігрисько* (І. Франко).

І́ГРИЩЕ, а, *с., заст.* Грище. *На одшибі од села було ігрище, челядь гомоніла, співала, сміялась* (Марко Вовчок); *Це було найліпше з ратних ігрищ за всю історію таких змагань — і за рівнем організації, і за складом учасників, і за пристрастями, що вирували як на самій арені, так і довкола неї* (О. Авраменко); * Образно. *І взагалі, хто їм дав моральне право розпоряджатися долею народів, затіваючи ці зловісні атомні ігрища?* (О. Гончар).

ІГРОВИ́Й, а́, е́. Стос. до гри (у 1, 2 знач.). *Довженко працював над сценарієм першого українського ігрового звукового фільму "Іван"* (М. Бажан); *Вони побачили велетенські міста й лабораторії, космодроми та стадіони, парки та ігрові майданчики з веселою дітворою* (О. Бердник); *Я неквапно перетнув наповнений людьми центральний вестибюль аеровокзалу і спустився на другий підземний рівень, де містилися магазини, відео- та ігрові салони, перукарні, бари, кафе та ресторани* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Горбань .. сказав, що працює тепер касиром в ігрових автоматах* (С. Жадан); *Хокей став четвертим ігровим видом спорту, в якому українські спортсмени візьмуть участь на чергових Олімпійських іграх* (з газ.).

ІГРОМА́Н, а, *ч., мед.* Людина, що має патологічний потяг до азартних або комп'ютерних ігор. *Під час фази "автоматичних фантазій", коли частішають спонтанні фантазії про гру, ігроман прокручує у своїй уяві стан азарту й передчуття виграшу, витісняючи епізоди програшів* (з наук. літ.); *У реальному житті ігромани мають серйозні проблеми в спілкуванні з іншими людьми: ці люди невпевнені в собі, мають знижену самооцінку* (з наук.-попул. літ.); *Ігроман часто не визнає своєї залежності від гри* (з газ.).

ІГРОМА́НІЯ, ї, *ж., мед.* Надмірний потяг до азартних або комп'ютерних ігор. *Ігроманія — це хворобливий стан, коли людина не може самостійно позбавитися сильного ба-*

жання грати (з наук. літ.); *Як стверджують психіатри, ігроманія — це хвороба взаємодії людини зі світом, з оточенням* (із журн.); *Австралійські вчені виявили, що пристрасть до азартних ігор, або ігроманія, має генетичну природу* (з газ.).

ІГРОМА́НКА, и, *ж., мед.* Жін. до **ігрома́н.** *Ігроманка програла в казино всі гроші, відкладені на навчання* (із журн.).

ІГРОТЕ́КА, и, *ж.* 1. Установа, заклад, де дитячі іграшки зберігаються і видаються дітям у тимчасове користування. *Ті, хто записався до ігротеки, можуть отримувати ігри додому* (з наук.-попул. літ.).

2. Зібрання (іноді — комплект) дитячих іграшок, що видають дітям у тимчасове користування. *Одним із завдань гуртківців було створення власної шкільної ігротеки* (з газ.); // Комплекс ігор на дитячих розвивальних сайтах в Інтернеті. *Наша дитяча ігротека з розвивальними онлайн-іграми стане незамінним помічником у знайомстві малюка з яскравим світом кольорів та відтінків* (з Інтернету).

ІГРОТЕРАПІ́Я, ї, *ж.* Метод лікувального, позитивного й розвивального впливу на дітей за допомогою ігрової діяльності. *З-поміж оптимальних методів соціально-педагогічного впливу визначено соціально-терапевтичний метод, зокрема психодраму, ігротерапію, логотерапію і т. ін.* (з наук. літ.); *Для найменших пацієнтів найкориснішою є пісочна ігротерапія* (з навч. літ.); *Найкращим методом корекції особистісних порушень спілкування є групова ігротерапія* (з наук.-попул. літ.).

ІГРОТЕ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ігротеки (у 1 знач.). *В ігротечній кімнаті дитячого табору протягом серпня розташовувалася дивовижна пластилінова країна, де дружно співіснували жабки, черепаха й слон, лисичка й зайчик* (з газ.).

ІГРУ́Н, а́, *ч., розм.* Пустун, що полюбляє гратися; любитель гри (перев. про дітей і тварин). *Синок-сосунок — не вік сосун: через рік — стригун, через два — бігун, через три — ігрун, а там — в хомут* (приказка).

ІГРУНКО́ВІ, вих, *мн.* Родина невеликих широконосих мавп, що водяться в тропічній Америці. *Серед ігрункових виділяють 33 види* (з наук. літ.); *Ігрункові нарівні з карликовими лемурами є найменшими за розмірами приматами* (з наук.-попул. літ.); *Ігрункові відрізняються від інших мавп тим, що в них на всіх пальцях, за винятком великих пальців ніг, вузькі кігті, а на великих пальцях ніг широкі нігті* (з навч. літ.).

ІГУА́НА, и, *ж.* Велика довгохвоста деревна ящірка родини ігуанових, що живе переважно в Західній півкулі. *Добре ігуанам, вони можуть їсти лише двічі на тиждень. Я теж можу, але малого треба годувати щодня* (Л. Костенко); *Ігуана висунула голову з води і подивилася в камери, ніби давно звикла позувати* (І. Роздобудько); *Ігуани практично все життя проводять на деревах* (з наук.-попул. літ.).

ІГУА́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ігуа́на.** *Ігуанові м'ясо та яйця вживаються в їжу місцевим населенням у Центральній та Південній Америці* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. ім.* **ігуа́нові,** вих, *мн.* Родина порівняно великих ящірок, що пристосувалися до умов сухого клімату. *Тривалість життя окремих представників родини ігуанових може сягати 35 років* (з наук. літ.); *Ігуанові поширені на обох континентах Америки та на деяких островах Полінезії* (з наук.-попул. літ.).

ІГУАНОДО́Н, а, *ч., палеонт.* Те саме, що **ігуанодо́нт.** *Ігуанодони були великими рослиноїдними динозаврами* (з наук.-попул. літ.); *— Ну, хай тоді буде молодий ігуанодон. Як ви казали мені колись: "Засмажимо філе молодого ігуанодона"?* (В. Владко).

ІГУАНОДО́НТ, а, *ч., палеонт.* Викопний великий двоногий рослиноїдний плазун мезозойської ери. *Основний напрям еволюції ігуанодонтів пов'язаний з Євразією* (з наук. літ.); *Ігуанодонт не міг спиратися на свій хвіст, як це роблять кенгуру* (з наук.-попул. літ.); *Протер я ще свої сліпаки — а їх там!.. Різні там целурозаври, бронтозаври, стегозаври, диплодоки, ігуанодонти — бір аж кишить ними* (В. Чемерис); *Ігуанодонти — група травоїдних, що розселилися по всьому світу протягом крейдового періоду* (із журн.).

ІГУ́МЕН, а, *ч.* У православній церкві — настоятель чоловічого монастиря. *1195 року помер князь Всеволод, син Мстиславів, прийнявши монаший чин; і так спрятали* [сховали] *його тіло й відпровадили його до гробу: володимирський єпископ, усі ігумени й священики й поховали в церкві Пресвятої Богородиці* (з легенди); *Старій чомусь дуже хотілось глянути на келію, де живе ігумен монастиря* (О. Донченко); *Довго дивились услід каравану ігумен і брати* (Н. Королева); *Посередині старший ігумен, а від нього направо й ліво довгі крила з темних постатей* (У. Самчук); *На горі Афон ублагав Антип ігумена, щоб той возложив на нього сан чернечий* (з рел.-церк. літ.).

ІГУ́МЕНСТВО, а, *с.* Звання, посада й діяльність ігумена або ігумені. *Він пішов у монастир, щоб протоптать собі стежку до ігуменства* (І. Нечуй-Левицький); *З перших днів ігуменства Феодосія Печерського до нього почали приходити князі та знатні люди, котрі вважали за честь жертвувати на користь обителі* (з наук.-попул. літ.); *Коли ж монастир Печерський за ігуменства в ньому Варлаама було споруджено, захотів Ізяслав забрати настоятеля, бо саме тоді князь завершив зведення монастиря Святого Димитрія* (з рел.-церк. літ.).

ІГУ́МЕНСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ігу́мен.** *Незважаючи на свій ігуменський сан, преподобний Іов Почаївський нарівні з іншими насельниками монастиря виконував усі обов'язки послушника* (з рел.-церк. літ.); // Належний ігуменові. *Видобула* [черниця] *з дорожньої скриньки пакет, обтяжений сургучем єпископських печаток, ступила на ґанок ігуменського будинку і зникла за дверима* (І. Микитенко); *У соборі православного монастиря на горі Афон у Греції над ігуменським місцем розташовано ікону Божої Матері* (із журн.); *На початку 1990-х років силами прилуцьких реставраторів велися відновлювальні роботи ігуменського корпусу Густинського монастиря* (з газ.).

ІГУ́МЕНЯ, і, *ж.* У православній церкві — настоятелька жіночого монастиря. *Із келії матушки-ігумені вискочила келейниця і кидалась по подвір'ї, мов тороплена* (М. Коцюбинський); *Подорожні в'їхали на монастирське подвір'я. Спинились коло будинку ігумені* (І. Микитенко); *Темний страшний побут монастирський, жорстока непохитна ієрархія, безмовні рабині, честолюбна владарка-ігуменя, вражена навіки в особистому житті тиранка...* (О. Іваненко); *Янка, княжна й ігуменя Андріївського монастиря, пішла в греки й привезла звідти нового митрополита Іоанна-скопця* (П. Загребельний); *Ігуменя та архієпископ подарували почесному гостю ікону Божої матері* (з рел.-церк. літ.).

ІД, *прийм., з дав. в., діал.* До. *Далі завернув* [господар] *ід плотові* (І. Франко).

ІДА́ЛЬГО, *рідше* **ГІДА́ЛЬГО,** *невідм., ч., іст.* Іспанський дворянин, здебільшого зубожілий. *Тільки те, що він одягнений в сірий спортивний костюм та давно не чищені жовті штиблети.., і відрізняло його від якого-небудь класичного гідальго чи донжуана* (Ю. Збанацький); *Особа його* [Франсіско Пісарро] *була настільки непривабливою, що навіть іспанські гранди й дрібні дворяни гідальго намагалися відхреститися од нього* (Ю. Бедзик); *У середньовічній Іспанії, щоб іменуватися ідальго за походженням, слід було довести, що всі твої бабусі й дідусі були ідальго* (з наук.-попул. літ.); *Каторжники, яких звільнив благородний гідальго Дон Кіхот, опинившись на свободі, побили його камінням та обібрали* (з навч. літ.).

ІДЕА́Л, у, *ч.* 1. Найвища мета, до якої прагнуть люди і яка керує їхньою діяльністю, вчинками і т. ін. *Історія всіх релігій показує нам.., як чоловік на кождім ступні* [ступені] *свого культурного життя творить собі богів на образ і подобу своїх власних ідеалів* (І. Франко); *Рівність, братерство і воля усім — Наші були ідеали* (О. Олесь); *Виходить, ми не мали держави, війська, принципів та ідеалів; були одні розбійники* (Василь Шевчук); *Людей немає! То — лиш тінь людей! Є ідеал, та він — лише химера!..* (О. Бердник); *Всі мої зусилля спрямовано на те, щоб тримати зразковий лад і щоб підвести до можливого ідеалу й сам спосіб життя* (Валерій Шевчук).

2. *кого, чого.* Взірець досконалості. *Потроху вона перейняла чорне убрання і гладке чесання волосся від чоловікової сестри.., про яку, бувало, чоловік каже, що вона ідеал жінки* (Леся Українка); *Для Петра старший лейтенант Корольов був ідеалом офіцера* (І. Багмут); // *чий.* Про того, хто є для когось втіленням найкращих якостей. *Серце в неї тьохнуло: вона пізнала Септара — .. завзятого провідника, образ якого бідна дівчина довго носить у серці, хоч не сміє й очей звести на свій ідеал* (М. Коцюбинський); *Її ідеалом була Жанна д'Арк, хоробра французька дівчина, свята, жінка-солдат, що воювала з англійцями* (Гео Шкурупій); *Я люблю примхливість форм і декоративну пишність. Червоне дерево в стилі ампір за п'ятнадцять карбованців на Бессарабці. Ось мій ідеал...* (О. Чорногуз).

◊ **(1) В ідеа́лі** — у найкращому варіанті. *Офіційні дистриб'ютори радять перед придбанням факсу пересвідчитися в наявності в продавця сертифіката на товар або — в ідеалі — заздалегідь переглянути бюлетень Мінзв'язку* (із журн.); *— В ідеалі сирки й делікатесне масло повинні мати смак і структуру домашнього сиру, — розповідає директор фабрики* (з газ.).

ІДЕАЛІЗА́ТОР, а, *ч.* Той, хто ідеалізує кого-, що-небудь. *Позиція Галілея у драмі Б. Брехта утопічна, а сам він мрійливий ідеалізатор навколишньої дійсності* (з навч. літ.); *Прийде час, і новітні фальсифікатори та ідеалізатори історії щезнуть, як вранішня роса від сонячного проміння* (із журн.); *Конструктивізм не звільняє нас від обов'язку поставитися з критичністю до тих надмірних ідеалізаторів режиму диктатури та її методів, що у своєму захопленні схильні ігнорувати здорові форми самої диктатури* (з газ.).

ІДЕАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **ідеалізува́ти.** *Я не уявляв собі, наскільки ця річ* ["На віру"] *слаба, бо 20 літ не перечитував її .. Скільки тут солодкого, ідеалізації селян!* (М. Коцюбинський); *В ньому* [П. Куліші] *багато важила робота етнографа та романтично-народницька ідеалізація селянського звичаю та поезії* (М. Зеров); *Тебе огортає припадок ідеалізації, і ти згадуєш багатьох високоосвічених лікарів і гуманітаріїв, студентів і навіть посполитих, що не мають офіційної вищої освіти, ти пригадуєш їхню непідробну цікавість і відкритість до світу* (С. Процюк); *Німецький мислитель Гегель далекий від ідеалізації громадянського суспільства* (з наук.-попул. літ.).

ІДЕАЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Напрям у філософії, який, на противагу матеріалізмові, вважає основою всього існуючого ідею, дух, свідомість, а не природу, буття, матерію. *У працях "Філософія містики", "Містичне вчення про душу" Прель* [Карл дю Прель] *намагався заперечити антагонізм між матеріалізмом та ідеалізмом, оголосити об'єктивні закони природи і розвитку "суб'єктивними абстракціями"* (І. Франко); *Для більшості течій сучасного ідеалізму характерний ірраціоналізм — заперечення об'єктивного змісту логічного мислення та заміна його інтуїцією* (з наук. літ.); *Бредлі Френсіс Герберт критикував позитивізм та утилітаризм із позицій теїстичного "абсолютного ідеалізму"* (з навч. літ.).

2. Схильність безкорисливо служити будь-якій справі, відданість високим моральним ідеалам. *Ультрареальні фотографії, як і абстрактні філософські образи або ідеали, дуже однобічні, дуже прозаїчні..; од їх* [них] *не дише пишним духом ідеалізму, фантазії, серця, пишним духом щирої поезії* (І. Нечуй-Левицький); *"Рай і Поступ" мені дуже сподобався, — факти все відомі, але зложені докупи зручно і стисло і освічені ідеєю, яка запевне .. "просвітителям народу" здається новою, тим просвітителям, що хотять* [хочуть] *житіями святих підіймати ідеалізм* (Леся Українка); *Постать Павла Грабовського .. мене завжди манила своєю високою справжністю і вродженим ідеалізмом* (Є. Сверстюк); *Студентство 1990-х, на відміну від нинішнього, прагматичного, відзначалося ідеалізмом* (із журн.).

3. Схильність до ідеалізації дійсності. *Не рятувала ніяка інтелігенція, ніяка терпимість, ніякий ідеалізм чи філантропія* (І. Багряний); *Карл-Йозеф .. ще досі зберігав рештки .. ідеалізму зі свого недавнього життя, точніше, то була вже тільки пам'ять пам'яті на рівні найтонших клітинних структур його теперішнього тіла* (Ю. Андрухович).

△ **(1) Об'єкти́вний ідеалі́зм** — один із основних різновидів ідеалістичного напряму у філософії, який визнає основою всього існуючого абстрактну свідомість ("дух", "світовий розум" і т. ін.). *Платон як родоначальник світового об'єктивного ідеалізму розумів під діалектикою не тільки розмежування понять на чітко відокремлені роди й не тільки шукання істини за допомогою питань і відповідей, але й пізнання буття справжнього й вічно тотожного за своєю природою* (з наук. літ.); **(2) Семанти́чний ідеалі́зм** — напрям у філософії, за яким центральною є проблема мови, аналіз відношення між знаком (словом) і його змістом. *Семантичний ідеалізм ігнорує об'єктивне походження змісту слова, вважаючи його довільно прийнятим людьми* (з наук.-попул. літ.); **(3) Суб'єкти́вний ідеалі́зм** — група напрямів у філософії, представники яких заперечують існування незалежної від волі й свідомості суб'єкта реальності. *Родоначальником суб'єктивного ідеалізму в західній філософії є*

Джордж Берклі (з наук. літ.); **(4) Фізи́чний ідеалі́зм** — суб'єктивно-ідеалістичний напрям у філософії природознавства, що виник наприкінці XIX — на початку XX ст. унаслідок кризи фізики. *Фізичний ідеалізм заперечує існування матерії як об'єктивної реальності, а єдиною реальністю проголошує відчуття, логічні конструкції* (з наук. літ.).

ІДЕАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ідеалізува́ти.** *Як історик вирізнявся* [П. Куліш] *з гурту великою спостережливістю та чутливістю до соціальних антагонізмів ідеалізованої на той час козаччини* (М. Зеров); *У Лесі Українки Юда анітрохи не ідеалізований, а цілком реальний, сказати б, навіть надто реальний, буденний, земний* (з газ.); // **ідеалізо́вано,** *безос. пред. У "Пісні про Гільтібранта й Гадубранта" цей образ* [Дітріха Бернського] .. *ідеалізовано* (І. Франко); *У 1970-х роках працю "Україно наша Радянська" було критиковано, у ній, мовляв, ідеалізовано українську історію, запорізьке козацтво* (з наук. літ.).

ІДЕАЛІЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ідеалізо́ваний.** *Хронотоп "Енеїди" І. Котляревського характеризується мінливістю, певною фрагментарністю, ідеалізованістю* (з наук. літ.); *У "Марусі" Г. Квітки-Основ'яненка утверджуються високі морально-етичні якості простої людини в ідеалізованих образах* (з навч. літ.).

ІДЕАЛІЗО́ВАНО. Присл. до **ідеалізо́ваний.** *Куроси з Ольвії, поширені в Середземномор'ї, мали зображення фігури юнака з ідеалізовано прекрасним обличчям* (з наук. літ.); *Герой повісті змальований ідеалізовано* (із журн.).

ІДЕАЛІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ідеалізува́ти.** *Не ідеалізування писательського* [письменницького] *життя.., але любов для тебе, бажання, щоб ти була якнайвільнішою, якнайщасливішою, щоб ти була чоловіком, у повнім значенні, розвивалась і поступала раз у раз наперед — ось що склонює* [схиляє] *мене до того бажання, щоб ти була писателькою* [письменницею] (І. Франко); *Вона* [покоївка] *була .. невибаглива й глибоко байдужа до будь-якого ідеалізування відносин між статями* (В. Підмогильний); *Істотним елементом філософської типізації у творах Валерія Шевчука є ідеалізування героя* (з публіц. літ.).

ІДЕАЛІЗУВА́ТИ, ую́, уєш, *недок. і док., кого, що.* Вважати кого-, що-небудь кращим, ніж є в дійсності; приписувати комусь, чомусь ідеальні властивості і т. ін. *Він* [І. Франко] *не ідеалізує сільського життя* (М. Коцюбинський); *Я не конче ідеалізую Галичину, я тільки думаю, що там все-таки легше робити тому, хто охочий до роботи* (Леся Українка); *Зовсім не хочу ідеалізувати товариша Жучка, я хочу написати правду про неї — уривок правди, бо вся правда — то ціла революція* (М. Хвильовий); *Василь усе і всіх ідеалізував, у кожній людині насамперед бачив щось хороше* (О. Іваненко); *Романтики розкрили національне багатоманіття міфологій, ідеалізували та естетизували міфи, визнавши їх достеменною часткою національного багатства* (з навч. літ.).

ІДЕАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **ідеалізува́ти.** *Міфологічний світогляд існує за законами внутрішніх ціннісних взаємозв'язків, із яких вибудовується й ідеалізується більшість символів сучасності* (з наук. літ.); *У літературі зміст дійсності може ідеалізуватися й не збігатися зі справжньою реальністю* (з наук.-попул. літ.); *Слон в Індії вважався священною твариною, а отже всі його риси, дії, ознаки ідеалізувалися, його хода, зокрема, сприймалася як елегантна* (з навч. літ.).

ІДЕАЛІ́СТ, а, *ч.* 1. Послідовник ідеалізму (у 1 знач.). *Відомий філософ-ідеаліст, столітній вчений .. категорично заявив: "Розвиток нашого суспільства в самій своїй основі порочний!"* (О. Бердник); *Платон — давньогрецький філософ-ідеаліст, учень Сократа, засновник об'єктивного ідеалізму, автор понад 30 філософських діалогів* (з наук.-попул. літ.); *Едуард Гартман як справжній ідеаліст основою сутності вважав абсолютно несвідоме духовне начало — світову волю* (із журн.).

2. Людина, яка здатна безкорисливо служити будь-якій справі, не шукає для себе ніяких переваг або вигід у чому-небудь. *Нас обдурено — се факт; ми були ідеалістами, але дійсність, як завжди, сміється з ідеалізму* (В. Винниченко); *Іван не зважав на клопітливі міркування свого меркантильного свата. Противно до Максима був Іван характером не практик, а ідеаліст .. Його непокоїло майбутнє рідного сина* (Ю. Смолич); *Зі свого гіркого досвіду знав* [Філіп], *яке безжальне буває життя до ідеалістів* (О. Авраменко).

3. Той, хто схильний прикрашати дійсність; мрійник. — *Бідний ідеаліст! Він* [Стоколоса] *не знає, що, поки тираном є любов і нічого іншого, поти тиранія та не може бути нещастям* (І. Франко); *Старий ідеаліст і старий мрійник, я не втратив віри в людей* (Ю. Бедзик).

ІДЕАЛІ́СТИКА, и, *ж.* Схильність до ідеалізму (у 3 знач.). *Він бачив війну. Вона випалила в ньому все те, що хвилювало його раніше. Гарматний вогонь спорожнив його від ідеалістики* (Гео Шкурупій); *Повоєнний час був часом глибокої безвихідної тотальної диктатури, де все живе ховалося під шаром ідеалістики* (з газ.).

ІДЕАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ідеалізму, пройнятий ним. *За вікном настирливо дзвонили до вечірні, .. у церкві люди стоять перед лампадками.., а тут ніяких лампад нема, світить цілком матеріалістична електрика і люди думають без всякої ідеалістичної белібердн* (В. Винниченко); *Неоплатонізм — ідеалістичний напрям античної філософії III–VI ст., що з'єднує й систематизує елементи філософії Платона, Арістотеля та східної філософії* (з наук.-попул. літ.); *Матеріалістична філософія відкидає ідеалістичне поняття абсолюту й визнає єдиною основою Всесвіту матерію* (з навч. літ.).

ІДЕАЛІСТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ідеалісти́чний.** *Усвідомлена ідеалістичність позиції розлита в усій поезії митця, органічно єднаючи її з життям* (з наук. літ.); *Для одних підлітків характерні ідеалістичність, ригідність мислення, впертість, занудство, безпричинне бурчання. Для інших — хвастощі, егоцентризм, блюзнірство. Третім притаманні необдуманість дій, лінощі* (з наук.-попул. літ.); *Ідеалістичність філософії Платона полягала у відокремленні духовного світу від матеріального, запереченні реального життя* (з навч. літ.).

ІДЕАЛІСТИ́ЧНО, *присл.* З позицій ідеалізму; безкорисливо. *Його* [І. Багряного] *цікавив розвиток передової духовної культури в майбутньому нашої Батьківщини як культури високої, моральної, прогресивної, гуманної, справді християнської, ідеалістично скерованої на здійснення найкращих ідеалів не тільки українського народу, а й цілого людства* (О. Шугай); *Платон та Арістотель розуміли автаркію ідеалістично* (з наук. літ.).

ІДЕАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **ідеаліст.** — *Реаліст полюбив ідеалістку, — се так звичайно й буває* (І. Франко); *Я не вірив, щоб вона* [Емма] *так-таки тільки заради одної ідеї віддала себе на десять років якомусь чужому, не любому їй чоловікові. Це хоч для якої ідеалістки було занадто* (В. Винниченко); *Щоб люди працювали, вони мусять їсти. Я не ідеалістка. Не поможуть машини і мудрі голови* (Б. Харчук); *Залишається вірити .. чутці про те, що подвижник краєзнавства та етнографії був насправді мольфаром, котрий, застосувавши весь арсенал своїх таємних засобів, зумів підкорити волю недосвідченої і схильної до фантазій ідеалістки* (Ю. Андрухович); *Можливо, я ідеалістка, але переконана, що людина, яка в дитинстві читала добрі книги, не може бути поганою* (з газ.).

ІДЕАЛРЕАЛІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям ідеалістичної філософії, що ототожнює психічне та матеріальне буття й припускає інтуїтивне пізнання суті речей. *Система конкретного ідеалреалізму визначила гносеологічні й онтологічні підстави плюралістичного принципу природи загалом, природи людини, влади, соціального порядку* (з наук. літ.); *Памфіл Юркевич був представником ідеалреалізму, у теорії пізнання підкреслював значення емоційних елементів* (з наук.-попул. літ.).

ІДЕАЛРЕАЛІ́СТ, а, *ч.* Прихильник, послідовник ідеалреалізму як філософського напряму. *Ідеалреаліст вважає, що не лише переживає події пригадування, але й має особливу властивість, здатність — "пам'ять", без якої були б неможливими окремі запам'ятовування та пригадування* (з наук. літ.).

ІДЕАЛРЕАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ідеалреалізму, пройнятий ним. *Атомізм М. Лоського як вчення про матерію має органічний, ідеалреалістичний характер* (з наук. літ.); *Ідеалреалістична соціологія своїм завданням вважає вивчення втілення позачасових цінностей в об'єктивних соціальних фактах* (з наук. літ.).

ІДЕА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який існує у свідомості, уяві (у 1 знач.); абстрактний, уявний; протилежне д і й с н и й. *Світ повинен бути каталогізований. В його, Ґулевому, ідеальному світі підтримувалася б завжди стала температура, речі піддавалися б сезоновому* [сезонному] *діянню формаліну* (В. Домонтович); *Красуня з важким вузлом вороного волосся над високою шиєю, з палаючими карими очима на блідому лиці відповідала всім уявленням про ідеальний образ українки і повинна була стати символом пробудженої і вже вільної неньки України* (Г. Тарасюк); *У своїх творах Єзекіїль вибудував ідеальний образ нової держави Ізраїль, де надзвичайно яскраво відбилися мрії й надії жерців* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. ім.* **ідеа́льне,** ного, *с.* Довершеність, досконалість. *Ой гори, гори! Яка в вас краса! .. Дивишся на вас і сам незчуєшся, як душею піднімаєшся в сферу ідеального* (І. Нечуй-Левицький).

2. Який відповідає уявленню про ідеал (у 2 знач.); вимріяний. *Зовсім мужик не такий ідеальний, яким його малюють теперішні паничі* (М. Коцюбинський); *В її мріях перекинувся він у якогось ідеального мужчину, наймудрішого й найліпшого* (Л. Мартович); *У повісті М. Коцюбинського "Тіні забутих предків" зображене ідеальне кохання, яке, проходячи через життєві випробування, не втрачає своєї сили, не нищиться, не зникає, а навпаки, загартовується* (з навч. літ.).

3. Відмінний, чудовий, найкращий. *Бронзові обличчя, засмалені вітром, сліпучим сонцем і морозами, були ніби вирізьблені за ідеальною моделлю мужеської* [чоловічої] *краси вправним майстром з суворого металу — наснажені життям, силою* (І. Багряний); *Начальство ставилось до Коржевої мови байдуже, високо цінуючи його запопадливість на службі. А тут Корж був ідеальний виконавець. Усе, що виходило згори, було незаперечним законом і несхибною істиною* (Б. Антоненко-Давидович); *Молодь виявила ідеальну дисциплінованість* (О. Гуреїв); *Референдум — це ідеальний спосіб маніпулювати людьми, залишаючи в них ілюзію, нібито вони самі вирішують свою долю* (Ю. Андрухович).

ІДЕА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ідеа́льний** 2, 3. *Потяг до співу, до сцени був у його* [нього] *надто великий, в його коханні був значний сутінок ідеальності та романтичності* (І. Нечуй-Левицький); *Не вірте в мою ідеальність, а вірте тільки, що я Вас люблю* (Леся Українка); *Я не претендую на ідеальність, але бодай на повагу...* (О. Тесленко); *М. Устиянович підкреслює ідеальність образу опришківського отамана* (з наук. літ.).

ІДЕА́ЛЬНО. Присл. до **ідеа́льний** 3. *Охорона кордонів і на полі, і на морі провадиться ідеально...* (В. Винниченко); *З вікон, завішених гаптованими фіранками, видно було, що в тій хаті, мабуть, було ідеально чисто й затишно* (І. Багряний); *Од узбережжя до обрію залягає ідеально чисте чорне дзеркало, в якому відбивається кожна зірочка, кожен вогник* (М. Дашкієв); *Прем'єр-міністр тріснув себе по лобі, та так, що циліндр злетів у повітря, й засяяла на півсвіту його ідеально лиса міністерська голова* (Ю. Винничук).

ІДЕ́ЙКА, и, *ж.* Зменш. до **іде́я** 2, 3. — *Хіба ж пак можна назвати ідейками та утопійками такі великі культурні принципи, як вільна, незалежна ні од кого преса або як просвіта народу* (І. Нечуй-Левицький); *Сашко усміхнувся своєю хижуватою посмішкою. — Є ідейка!* (Ю. Покальчук); — *Є в мене одна ідейка, щойно народилася* (А. Кокотюха); *Подружка й сама не знала, яку цінну ідейку мені підкинула* (І. Карпа); *Порив вітру змушує гойднутися на лавці, і маестрові до голови приходить чудова ідейка* (Любко Дереш).

ІДЕ́ЙНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **іде́я** 2, 4. *Було* [у гуртку] *дуже багато ідейних балачок, ще більше розмов про старих "українофілів"* (Б. Грінченко); *Максим розраховував на те, що керівник фінвідділу, українець-земляк і добрий друг його й Миколи, був також таємно і їхнім ідейним прихильником* (І. Багряний); *Три старшини чудово доповнювали один одного. Білий був головним ідейним натхненником відродження Січі, носієм старих запорозьких традицій* (Д. Білий).

2. Відданий високим ідеалам (у 1 знач.). *Він такий чистий, такий ідейний, з могутнім даром слова .. мусить жити для вищих цілей, для добра* (М. Коцюбинський); — *Я тебе питаю: навіщо найнявся в експедицію? Ти ж дуже ідейний. Онде знаєш навіть, навіщо живеш на світі!* (І. Білик); *У рядах ОУН–УПА було багато ідейних людей, відданих повністю боротьбі, готових жертвувати своїм життям* (із журн.).

◊ **Іде́йна кри́за** *див.* **кри́за.**

ІДЕ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **іде́йний.** — *Коли б ти знала його високі думи, благородне серце, його ідейність, чистоту душевну... ти б була зачарована ним* (М. Коцюбинський); — *У нас тут, коли хочеш знати, царює тепер національна справа. Це, брат, теж ідейність, і якраз на наші часи* (В. Винниченко); *От про ідейність. Вона завжди була модна й почесна. Але тих, хто живе тільки ідеєю, для кого весь світ розчинився в ній, тих ми садимо в Кирилівку. Де ж логіка?* (В. Підмогильний); *Партійність, подумав я... ідейність... пролетарський інтернаціоналізм... все змішалося в моїй голові* (Л. Кононович).

ІДЕ́ЙНО. Присл. до **іде́йний** 1. *Виступив професор Петренко і заявив, що, ознайомившись з дисертацією, вважає її ідейно хибною* (М. Дашкієв); *У той момент мені трапився Кшиху, від якого я час до часу ідейно підзаряджаюся* (Ю. Андрухович); *Питають: чи повинен митець бути громадянином? Безперечно повинен, і то не просто громадянином, а громадянином ідейно незалежним, себто позапартійним* (з газ.).

ІДЕМПОТЕ́НТНИЙ, а, е, *мат.* Стос. до ідемпотентності. *Унарна операція чи функція називається ідемпотентною, якщо її застосування двічі до будь-якого значення аргумента дає таке саме значення, як і застосування один раз* (з наук. літ.); *Об'єднання й перетин множин є ідемпотентними бінарними операціями* (з наук. літ.).

ІДЕМПОТЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж., мат.* Властивість унарних та бінарних операцій в алгебрі, яка проявляється в тому, що повторна дія над об'єктом не змінює його. *Для розширених операцій справедливі властивості комутативності, асоціативності, ідемпотентності* (з наук. літ.); *Поняття "ідемпотентність" запропонував американський математик Бенджамін Пірс у статтях 1870-х років* (з навч. літ.).

ІДЕНТИТЕ́Т, у, *ч., книжн.* Сукупність рис, властивостей і т. ін., які забезпечують певну ідентичність. *У Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського відбулася Міжнародна наукова конференція "Слов'янський ідентитет: спільні корені та спільне майбутнє — парадигма XXI ст."* (з наук. літ.); *Новий етнічний ідентитет стає невід'ємним складником особистості, часткою її "я"* (з наук. літ.); *Традиція різдвяних свят до сьогодні є важливою частиною української культури та національного ідентитету* (з наук.-попул. літ.).

ІДЕНТИФІКА́ТОР, а, *ч.* 1. Ознака, яка служить ідентифікацією для розпізнаваного предмета. *У період стрімкого розвитку багатопартійної системи в Україні зростає інтерес до вивчення символів як ідентифікаторів політичних партій, політичних відносин* (з наук.-попул. літ.); *Поняття "рідна мова" не завжди відбиває реальну мовну поведінку, проте залишається досить значущим етнічним символом та ідентифікатором* (із журн.); // *фін.* Захисна ознака для встановлення справжності банкноти чи цінного папера. *Серія — це сукупність цінних паперів, банківських білетів, що випущені під одним ідентифікатором* (з навч. літ.); *Ідентифікатор гривні;* // Ознака підтвердження істинності документів, матеріалів, правильності розрахунків і т. ін. *Ідентифікатор платежу; Ідентифікатор трансакції.*

2. *інформ.* Літерний ланцюжок символів, що використовують для іменування інформаційних та програмних об'єктів. *На виході процедури індексації отримують ідентифікатор слова, індекс слова, ідентифікатор структурного елемента тексту, до якого належить слово* (з наук. літ.); *Прикладом фрагментів алгоритмічних мов можуть бути числа, ідентифікатори, службові слова* (з навч. літ.).

ІДЕНТИФІКАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до ідентифікації. *Перспектива поповнення та розвитку ідентифікаційної самобутності населення України на якісно новому рівні залежить від повноцінної участі в цьому процесі державних, політичних і соціальних інституцій* (з наук. літ.); *Сьогодні в провідних бібліотеках України автоматизоване опрацювання нових надходжень здійснюється за схемою "інформаційного конвеєра", що передбачає введення ідентифікаційних даних книги або журналу на вході "конвеєра"* (з наук.-попул. літ.).

△ **Ідентифікаці́йний но́мер фізи́чної осо́би <Ідентифікаці́йний код>** *див.* **но́мер.**

ІДЕНТИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **ідентифікува́ти.** *Комп'ютер шатла ставитиме мені запитання для ідентифікації, я маю відповідати швидко та точно* (О. Авраменко); *Ідентифікація дозволяє суб'єктові повідомити своє ім'я за допомогою унікального параметра — ідентифікатора, що відомий іншій стороні* (з наук.-попул. літ.); // Ототожнення себе з ким-, чим-небудь; самовизначення. *Ідентифікація себе зі своїм краєм (країною, етносом), усвідомлення власного "я" часткою етнічного "ми" стають мірилом найвищих моральних цінностей, що, зрештою, виливається у високі патріотичні почуття* (з наук. літ.); *На території України проживає більше ста націй і національностей, які мають право на ідентифікацію й самовираження в мові* (з газ.).

△ **(1) Біометри́чна ідентифіка́ція** — засіб підтвердження особи та автентичності особистих документів шляхом розпізнавання та зіставлення біометричних даних. *Найпоширеніший метод біометричної ідентифікації — статичний метод вивчення відбитків пальців* (з наук.-попул. літ.); **(2) Ідентифіка́ція кори́стувача́,** *інформ.* — процедура розпізнавання користувача в системі, як правило, за допомогою наперед визначеного імені — ідентифікатора — або іншої інформації про нього, яка сприймається системою. *Однією з типових систем ідентифікації користувача є штрих-код* (з навч. літ.); **Хроматографі́чний ме́тод ідентифіка́ції насі́ння** *див.* **ме́тод.**

ІДЕНТИФІКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ідентифікува́ти.** *Для того, щоб продукт інтелектуальної діяльності став доступним, він має бути відчуженим від свого джерела, тобто опублікованим, ідентифікованим, анотованим* (з наук. літ.); // **ідентифіко́вано,** *безос. пред. Після виявлення тварини, яку було ідентифіковано як синю акулу, на місце приїхали фахівці риболовного відомства* (з газ.).

ІДЕНТИФІКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ідентифіко́ваний.** *Ідентифікованість та можливість виміру в грошовому виразі є критеріями, що визначають віднесення того чи іншого об'єкта до складу активів* (з наук. літ.); *Стійкість означає не більше ніж сталість, відтворюваність та ідентифікованість певного набору характеристик фонем у кожному мовленнєвому акті* (з навч. літ.).

ІДЕНТИФІКУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який признач., використовується для ідентифікування. *Ідентифікувальні ознаки корінних народів донині не мають універсальної формалізації в міжнародних правових актах і в українському законодавстві* (з наук. літ.).

ІДЕНТИФІКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ідентифікува́ти.** *Наголоси в поодиноких стопах одного вірша не мусять стояти на однім і тім самім місці в кожній стопі, так що ідентифікування тих стіп* [стоп] *із тонічними ямбами, хореями, анапестами і т. ін. неможливе* (І. Франко); *Властивості біфідобактерій уможливлюють їх швидке ідентифікування ензиматичними методами* (з наук. літ.); *Стійка повторюваність поєднання типів кам'яного інвентарю в різних комплексах є підставою для ідентифікування так званої археологічної культури* (з наук. літ.).

ІДЕНТИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Встановлювати збіг, схожість кого-, чого-небудь із ким-, чим-небудь; ототожнювати. *Вже тепер можна сказати, що Кобилянська мала б повне право випросити собі у вас те, щоб ви не ідентифікували себе з нею* (І. Франко); *Я повинен обрати ту партію, з поглядами якої ідентифікую себе найбільшою мірою* (з газ.); // Упізнавати, виявляти. *Після професійної підробки дуже складно ідентифікувати викрадену автомашину, навіть якщо буде доведено, що вона є викраденою* (з наук.-попул. літ.); // Визначати, розпізнавати. *У 1998–1999 рр. цвинтар Січових Стрільців було відбудовано: встановили 50 хрестів на могилах січовиків та один пам'ятник на честь тих, кого ідентифікувати не вдалося* (з наук.-попул. літ.).

ІДЕНТИФІКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Збігатися, ставати ідентичним. *Ти ідентифікуєшся щодо інших своїми культурними орієнтирами, які передаються з покоління в покоління* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **ідентифікува́ти.** *Окремий собака ідентифікується як представник породи за допомогою підтвердження його походження на підставі генетичного аналізу або письмових реєстраційних записів про його походження* (з наук.-попул. літ.); *В Україні буде заборонено зображення малюнків, які ідентифікуються чи асоціюються з тютюновим брендом* (з газ.).

ІДЕНТИ́ЧНИЙ, а, е. Тотожний, однаковий. *Наші думки збіглися, і висновки були ідентичні* (Ю. Яновський); *У журналі "Літературний ярмарок" (1929) кожен номер має ідентичне оформлення титульної сторінки — динамічну композицію "Карусель"* (із журн.); *Світлодіодні лампи не випромінюють ультрафіолету: їхнє світло практично ідентичне природному* (з газ.).

ІДЕНТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **іденти́чний;** тотожність. *Повної ідентичності в думках і почуттях двох дорослих і під різними впливами вихованих людей .. не може бути* (Леся Українка); — *Чи маєте тут кого знайомого в місті, хто потвердив би ідентичність особи?* (О. Маковей); *Ідентичність соціальна — результат самоототожнення індивіда з тими групами й спільнотами, які він сприймає як "свої"* (з наук. літ.); *Статеві та гендерні ролі тісно пов'язані зі статевою й гендерною ідентичністю особистості* (із журн.); *Європейська ідентичність — поняття, куди входить не лише історична або культурна спорідненість: ідеться про сьогодення, про майбутнє народів* (з газ.).

ІДЕНТИ́ЧНО. Присл. до **іденти́чний.** *Натовп характеризують як тимчасове об'єднання великої кількості людей, що мають безпосередній контакт між собою та майже ідентично реагують на певні стимули* (з наук.-попул. літ.); *Управлінська практика свідчить, що проблеми комунікації найчастіше пов'язані зі сприйняттям. Немає двох однакових людей, які б сприймали речі ідентично* (з навч. літ.).

ІДЕНТОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Виготовлення негативів тушшю або олівцем, а не фотографічним способом. *Якісна ідентографія.*

ІДЕОГРА́МА, и, *ж.* Графічний знак, що позначає певне поняття. *Ідеограмами є частина китайських ієрогліфів, клинописні знаки вавилонського письма* (з наук. літ.); *В узорах на індіанському посуді містився певний набір знаків та ідеограм конкретного племені* (з навч. літ.); *Археологічні дослідження, проведені в Кам'яній могилі, можна вважати ключем або своєрідним букварем для розшифрування таємничих карпатських ідеограм* (з газ.).

ІДЕОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ідеографії. *Знаки письма ідеографічного типу називаються не буквами, а ієрогліфами* (з наук. літ.); *Людина була похована зі складеними руками, тіло лежало на спині, а обличчя закривала плита, розпис якої нагадував кодекси майя — ідеографічні рукописи* (із журн.).

ІДЕОГРАФІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ідеографі́чний.** *Нова філософська парадигма на зламі XIX–XX ст. привнесла суб'єктивізацію та ідеографічність в інтерпретацію історичної минувшини* (з наук. літ.); *Під ідеографічністю розуміємо пояснення предмета, явища чи ознаки з використанням допоміжних елементів для створення чіткого розуміння об'єкта* (з навч. літ.).

ІДЕОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Спосіб письма за допомогою ідеограм. *В ідеографії письмові знаки виражають певні слова-поняття* (з наук. літ.); *Основні системи ідеографії — давньоєгипетська, месопотамська клинописна, китайська, американських індіанців, математичні цифри й знаки* (з наук. літ.).

ІДЕОКРАТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ідеократії. *Ідеократичний устрій не є стабільним для здійснення свободи* (з наук. літ.); *Ідеократична держава відводить чільне місце історіографії: остання має навчати, пояснювати й виправдовувати дії політичного режиму* (з наук.-попул. літ.).

ІДЕОКРАТИ́ЧНО. Присл. до **ідеократи́чний.** *Політичні режими вирізняються ідеократично об'єднаними елітами* (з наук. літ.).

ІДЕОКРА́ТІЯ, ї, *ж.* Суспільний лад, за якого політичні рішення підпорядковані ідеологічним настановам, відхід або викривлення яких є приводом для репресій та переслідувань. *Прикладом ідеократії може бути СРСР із ідеологією державного комунізму* (з наук.-попул. літ.); *У середньовічній Європі основним ідейним змістом ідеократії було вчення нереформованої католицької церкви, а основним механізмом підтримування влади цих ідей була церковна ієрархія* (з навч. літ.).

ІДЕОЛЕ́КТ *див.* **ідіоле́кт.**

ІДЕОЛЕКТИ́ЧНИЙ *див.* **ідіолекти́чний.**

ІДЕОЛЕ́КТНИЙ *див.* **ідіоле́ктний.**

ІДЕО́ЛОГ, а, *ч.* Виразник, захисник якого-небудь світогляду, ідеології. *Запозичення ідей, положень і концепцій у західних ідеологів клерикалізму знаходимо в повчаннях адвентистів-реформістів* (з наук.-попул. літ.); // *ірон.* Прихильник певної думки, виду заняття. *Основним генератором підлабузництва була Іра Коркуша .. Від неї йшли невпинні флюїди підлизування. Вона стала своєрідним гуру, ідеологом цього тонкого і вельми непростого заняття* (Любко Дереш).

ІДЕОЛОГЕ́МА, и, *ж.* Елемент ідеологічної системи. *Значну увагу приділено розкриттю домінувальних у суспільній свідомості ідеологем* (з наук. літ.); *У роки Великої депресії в Америці за допомогою кінематографії формувалася позитивна ідеологема* (з газ.).

ІДЕОЛОГЕ́МНИЙ, а, е. Стос. до ідеологеми. *Навіть після розпаду СРСР, після руйнації європейської системи соціалістичного вибору ідеологемний характер історичної свідомості продовжував здійснювати свій негативний вплив на суспільство* (з наук. літ.); *Ідеологемні значення змінюються відповідно до політичної прагматики* (з наук.-попул. літ.); *Багаторічна історія розвитку української культури знала все: високий злет волелюбного творчого духу народу й тоталітарне гноблення, фантастичні прориви в майбутнє й безвихідь жорстко ідеологемного мислення* (з навч. літ.).

ІДЕОЛОГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **ідеологізува́ти.** *Для соціально-побутового роману характерна ідеологізація приватного життя, побуту персонажів* (з наук.-попул. літ.); *Тотальний політичний диктат, суцільна ідеологізація та вимушена мімікрія вихолощують будь-яку творчу особистість* (з газ.).

ІДЕОЛОГІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ідеологізува́ти.** *Останнім часом долається ідеологізований підхід у дослідженні проблеми політичної еліти* (з навч. літ.); *Щоб зрозуміти феномен митрополита А. Шептицького, необхідно позбутися ідеологізованих, суто класових штампів і містифікованих апологетичних прикрас* (із журн.); // **ідеологізо́вано,** *безос. пред. У радянський період кримінальне право було надзвичайно ідеологізовано* (з навч. літ.).

ІДЕОЛОГІЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **ідеологізо́ваний.** *Основними особливостями розвитку держав посткомуністичного світу є неоднорідність економічних орієнтацій, ідеологізованість значної частини населення тощо* (з наук. літ.); *У багатьох формально неполітичних закладах, у тому числі освітніх, у 20-х роках XX ст. співпрацювали представники політичних партій, привносячи в їхню загальну концепцію певну ідеологізованість* (з публіц. літ.).

ІДЕОЛОГІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що і без прям. дод.* Піддавати впливові певної ідеології. *Сказання — усний історичний переказ у літературному обробленні чи оповідний твір, звернений у минуле, в якому легендарна оповідь доповнює, видозмінює, ідеологізує легенди й перекази* (з наук. літ.); *Сьогодні люди дуже ідеологізують історію, тому вони перестали розрізняти добро і зло* (з газ.).

ІДЕОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ідеології, пов'язаний з нею. *Письменник з безробітної інтелігенції здебільшого зневірюється в свою творчість, у суспільну важливість свого мистецтва й старається знайти для нього виправдання в ідеологічній підбудові* (Б.-І. Антонич); *Ніхто у видавництві не зважиться публічно заперечити ідеологічних висновків спеціально створеної десь у верхах комісії* (Б. Антоненко-Давидович); *Перенасиченість інформаційного поля, ідеологічне розшарування, культ удаваних цінностей унеможливлюють належне усвідомлення теоретичних доказів соціальної цінності права* (з наук. літ.); *Зневірившись, втративши ідеали, заблукавши в лабіринтах ідеологічного слововблуддя, люди шукають істину, тягнуться до першоджерел мудрості* (з наук.-попул. літ.).

ІДЕОЛОГІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ідеологі́чний.** *Оскільки стабільне функціонування партійної системи є невід'ємною частиною політичної демократії, питання про ідеологічність партій дедалі частіше постає як перед політологами, так і перед партіями* (з наук. літ.); *Сьогодні громадян значно більше цікавить, що їх очікує завтра, ніж якась нічим не підкріплена демагогічна ідеологічність* (із журн.).

ІДЕОЛОГІ́ЧНО. Присл. до **ідеологі́чний.** *Уся шовіністична великодержавницька реакція .. зухвало виступала — ідеологічно й збройно — проти будь-яких українських національних прерогатив* (Д. Бузько); *Унаслідок історичних умов Українські Карпати тривалий час перебували під владою іноземних загарбників, що всіляко намагалися політично й ідеологічно утвердити тут своє панування* (з наук. літ.); *Осередки конкурентної боротьби локалізуються між ідеологічно близькими політичними силами* (з газ.).

ІДЕОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Сукупність філософських, політичних, правових, моральних, релігійних та мистецьких поглядів, що характеризують те або інше суспільство, клас, політичну партію, соціальну групу. *Існуюча панівна ідеологія у наших націонал-демократів дуже подібна до пануючої тоді ідеології в еміграційних колах* (О. Шугай); *Індивідуалістична концепція свободи боронить нас від ідеологій, що уславлюють примус в ім'я визволення суспільства чи всього людства* (з наук. літ.); *Імперська ідеологія побудована на ідеї денаціоналізації всіх народів та утвердження єдиного, безликого, позбавленого історичного коріння народу* (з наук.-попул. літ.).

ІДЕОМОТО́РИКА, и, *ж.* Сукупність процесів, що забезпечують поєднання уявлень про рухи з їхньою реалізацією; перехід образів рухів у реальне виконання цих рухів. *Феномен ідеомоторики широко використовують у гіпнотерапії, оскільки на ньому ґрунтуються механізми навіювання* (з наук. літ.); *Ідеомоторика відповідає за мікрорухи тіла* (із журн.).

ІДЕОМОТО́РНИЙ, а, е. Стос. до ідеомоторики. *Ідеомоторний означає те, що образ, почуття або думка передаються назовні засобами моторики* (з наук. літ.); *Принцип ідеомоторних актів було відкрито у XVIII ст. англійським лікарем Д. Гартлі та розроблено англійським психологом В. Карпентером* (з наук.-попул. літ.); *Ідеомоторне тренування — це регулярно повторюване, усвідомлене, активне уявлення й відчуття будь-якої навички* (із журн.).

ІДЕОФО́Н, а, *ч., лінгв.* Те саме, що **звуконаслі́дування** 2. *У художніх текстах різного жанру фонетичний символізм реалізується за допомогою ідеофонів, у яких частина чи ціле слово можуть символізувати певне явище* (з наук. літ.); *Ідеофони — це такі одиниці, внутрішня форма яких здатна виразити емоційне ставлення мовця* (з наук.-попул. літ.); *Ідеофонам властиві тембр й особисті голосові якості мовців* (з навч. літ.).

ІДЕ́Я, ї, *ж.* 1. Поняття, уявлення, що відбиває дійсність у свідомості людини, виражає ставлення до навколишнього світу та є основним принципом світогляду. [З а г р а н и ч н и й п о л і т и к:] *Наші слова зробилися символами ідей, абстрактів, логічних процесів, а не чуття* (І. Франко); *Ісідор прислухався сам до себе, намагався віднайти в душі своїй місце для нових, нечуваних вражень та ідей* (О. Бердник); *Великі ідеї не вмирають, вони живуть і відроджуються серед людей* (з наук. літ.); *Великий стіл в українській хаті уособлював ідею єдності, родинної міцності та злагоди* (з наук.-попул. літ.).

2. Основний принцип світогляду; переконання. *На його* [І. Франка] *творах, в його ідеях виховалось уже ціле покоління* (М. Коцюбинський); *Про москвофільську партію нічого й казати, — хто би там став у неї поступових ідей шукати* (Леся Українка); *Минає час. Зникають ідеї й імперії, що так ламали людські долі* (Д. Білий).

3. Думка про що-небудь, міркування з приводу чогось. — *Мені здається, що система вогню з кількох мінометів, яку ми застосовували досі для траншей такого типу, може при деяких корективах давати набагато кращі наслідки .. — І почав* [Брянський] *розвивати свої ідеї* (О. Гончар); *Ідеї закрутилися у мене в голові, я аж похолола* (Ю. Андрухович); // Задум, план, намір. *Раптом він скочив на ноги. Блиснула щаслива ідея* (М. Коцюбинський); *Ідея була проста. На заводі про всяк випадок є недоторканий запас води. Насос подаватиме відти воду в бак* (М. Трублаїні); *Ми чогось прагнули, шукали, жили якимись ідеями* (Б. Антоненко-Давидович); *Одного такого вечора йому спала на думку рятівна ідея* (І. Білик).

4. Основна думка, що визначає зміст твору. *Я знав одного поета, що склав собі афоризм: "Гарна рима — погибель для ідеї"* (Леся Українка); *Листи письменника відтворюють його душевний стан, допомагають зрозуміти ідею його творів, розкрити алегорію образів* (з наук.-попул. літ.); *Ідея художнього твору — це головна думка про життєві явища, що їх змальовано в творі* (з навч. літ.).

(1) Націона́льна іде́я — сукупність політичних програм, гасел, цінностей нації. *Чеснота вільної праці — одна з головних в українській національній ідеї та українському національному характері* (з наук. літ.); *Михайло Грушевський дав українському народу національну ідею — історичну закономірність здобуття українським народом державності* (з наук.-попул. літ.); *В основному Законі України сформульовано провідні компоненти української національної ідеї* (із журн.); **Приче́плива (причі́плива) ду́мка (іде́я)** *див.* **ду́мка; Прово́дити / провести́ в життя́ іде́ю (при́нцип, план** *і т. ін.)* *див.* **прово́дити.**

△ **(2) Абсолю́тна іде́я,** *філос.* — те саме, що **абсолю́т** 1. *Воздвиженський почав розказувати, що Гегель мав філософію за найвищий ступінь абсолютної ідеї* (І. Нечуй-Левицький).

ІДЖМА́, и́, *ж.* Узгоджена думка (рішення) авторитетних осіб з обговорюваного питання, одне із джерел мусульманського права. *Обов'язковою умовою прийняття іджми всією мусульманською спільнотою є її обґрунтування на основі першоджерел ісламу — Корану й Суни* (з наук.-попул. літ.); *Традиція пов'язує виникнення іджми з діяльністю перших учених-законодавців другої половини VII ст.* (з наук.-попул. літ.); *Іджма як джерело шаріату — це збірник різних думок та поглядів із релігійних і правових питань* (із журн.).

ІДЖТИХА́Д, у, *ч.* В ісламі — діяльність богослова у вивченні та розв'язанні питань богословського і правового комплексу. *Ісламського вченого, який займається іджтихадом, називають муджтахідом* (з наук.-попул. літ.); *Іджтихад послуговується арабською, якою, окрім Корану, були написані й хадіси* (з навч. літ.).

І́ДИ, ід, *мн.* У давньоримському календарі — 15-ті числа березня, травня, липня, жовтня й 13-ті числа решти місяців року; дні свята на честь Юпітера. *Після реформи календаря Юлієм Цезарем зв'язок між довжиною місяця й числом, на яке припадають іди, був утрачений* (з наук.-попул. літ.); *У березневі іди, 15 березня 44 р. до н. е., змовниками було вбито Юлія Цезаря* (із журн.).

ІДИ́ЛІК, а, *ч.* Письменник, який пише ідилії (у 1 знач.). *Як ідилік Левко Боровиковський перекладає оду Горація й насичує її національним українським колоритом* (з наук. літ.); * Образно. *Письменницька доля Германа Гессе незвичайна. Яким бачили його покоління читачів? Тихий ідилік і несамовитий бунтар, старомодний майстер німецької прози й запізнілий романтик* (з газ.).

ІДИЛІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до ідилії (у 1 знач.). *У сюжеті ідилічної поезії Василя Стуса відбито складні внутрішні перипетії ліричного суб'єкта* (з наук. літ.); *Питання ідилічного жанру в українській та європейській літературі XX ст. потребує подальшого аналізу та вивчення* (з наук. літ.); // Який зображує мирне, безтурботне життя. *Уклад життя в семінарії був загалом досить ідилічний* (С. Васильченко); *З цією майже ідилічною картиною різко контрастувала запекла боротьба, що точилася .. на вищих рівнях* (О. Авраменко); *Справи нашого маєтку досить далекі від ідилічних* (Д. Білий); // Який зображується в ідиліях (у 1 знач.). *На бані самотньої церкви лежало спокійне сонце і спокійно випроваджало з вигону першу череду ідилічних корів* (М. Хвильовий); *Чайка її* [дівчину] *майже силоміць посадив на ідилічну лавочку під старою розлогою грушею* (Д. Бузько); // Власт. ідилії. *На пейзажних творах деяких поетів негативно відбиваються пасивна споглядальність, ідилічне замилування* (з газ.).

2. *перен.* Близький до природи. *Це місце має красу щиро ідилічну. Зелень надзвичайно ясна. Не гаряче, але ясне проміння заливає садки й луги* (І. Нечуй-Левицький).

ІДИЛІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ідилі́чний** 1. *Добре знання традиційного побуту й замилування його поетичними сторонами; гуманний настрій автора* [Г. Квітки-Основ'яненка], *за всієї часом ідилічності й наївного моралізаторства в патріархальному дусі .. — в усьому цьому було чимало нового* (І. Дзюба); *Були поети, у вірші яких почали проникати тенденції ідилічності, аполітизму, втечі в чисту лірику* (з наук. літ.).

ІДИЛІ́ЧНО. Присл. до **ідилі́чний.** *Так же все було мило тут, затишно, ідилічно; ця наївна кімнатка з товстими сволоками, .. з череватою піччю* (В. Винниченко); *На столі ідилічно парував самовар* (Ю. Шовкопляс); *Яким далеким, ідилічно безхмарним видався нам тепер той дочорнобильський світ — спокійний, .. роками ніби занурений у напівсонну поблажливу .. благодушність* (Ю. Щербак).

ІДИ́ЛІЯ, ї, *ж.* 1. Невеликий поетичний твір, що зображає мирне, безтурботне життя селян на лоні природи. *Це була не стільки ода, скільки ідилія, у якій вихвалялося життя сільського мешканця на лоні природи* (Л. Боровиковський); *Т. Шевченко негативно ставився до всіляких ідилій і сентиментально-мелодраматичних писань* (з наук. літ.); *Пантелеймон Куліш — автор дум, казок, історичних оповідань і романів, історичної поеми та історико-поетичної ідилії* (з навч. літ.).

2. *перен.* Близьке до природи, мирне, безтурботно-щасливе життя. *Вона хотіла показати своїм гостям у своїм домі скромну та тиху ідилію, гармонійне життя матері з сином* (І. Франко); *Так і сиділи троє .. Вечорами дивилися на волохаті зелені зорі, Анюта мугикала пісню, пес підвивав. Одно слово — справжня ідилія* (О. Донченко); *Як мило тут, на клаптику землі, Ще збереглась ідилія природи!* (І. Гнатюк).

І́ДИШ *див.* **і́диш.**

ІДІОАДАПТА́ЦІЯ, ї, *ж., біол.* Пристосування організмів до певного вузького кола умов, які виробилися в процесі еволюції. *Ідіоадаптації — це зміни, що не підвищують рівня організації організмів, але дають їм змогу краще пристосуватися до вузьких конкретних умов життя* (з наук. літ.); *Прикладами ідіоадаптації у тварин можуть бути особливості будови кінцівок (наприклад, у крота, ластоногих)* (з наук.-попул. літ.).

ІДІОБЛА́СТ[1] *див.* **ідіобла́сти**[1]**.**

ІДІОБЛА́СТ[2] *див.* **ідіобла́сти**[2]**.**

ІДІОБЛА́СТИ[1], ів, *мн. (одн.* **ідіобла́ст,** а, *ч.), біол.* Рослинні клітини, що за формою, структурою або вмістом відрізняються від інших клітин тієї самої тканини. *У водоносній паренхімі, навколо центрального циліндра, поодиноко трапляються склеренхімні спеціалізовані арматурні елементи — ідіобласти* (з наук. літ.); *Ідіобласти є не тільки ознакою натуральності чаю, але й характеризують його якість, оскільки високоякісний продукт одержують із наймолодших*

листочків чайної сировини (з наук.-попул. літ.); *Клітини розміщуються в органах групами або поодиноко, утворюючи ідіобласти* (з навч. літ.); *Ідіобласт може містити олію, камедь, смолу, танін, пігмент тощо* (з навч. літ.).

ІДІОБЛА́СТИ[2], ів, *мн. (одн.* **ідіобла́ст,** а, *ч.), геол.* Мінерали метаморфічних порід, що виникли внаслідок перекристалізації речовини у твердому стані й мають характерний кристалографічний обрис. *Усі роговики утворюють досить крупні ідіобласти, хаотично розміщені в основній тканині породи* (з наук. літ.); *Структури метаморфічних порід виникають унаслідок зростання мінералів у твердому або пластичному середовищі, в якому зрідка утворюються зерна з кристалографічними формами — ідіобласти* (з навч. літ.).

ІДІОЛЕ́КТ, *рідко* **ІДЕОЛЕ́КТ,** у, *ч., лінгв.* Сукупність особливостей, що характеризують мовлення окремого індивідуума. *У народному мовленні його* [слова "свобода"] *не було, у книжній мові його вживав Григорій Сковорода, в ідеолекті якого воно посіло дуже важливе місце* (І. Дзюба); *Автор статті окреслює характер національно-духовної ідентифікації ліричного суб'єкта та виявляє стильову самобутність авторського ідіолекту* (з наук. літ.); *Ідіолекту властива єдність і внутрішній зв'язок усіх використовуваних письменником художніх мовних засобів* (з наук. літ.); *Для ідеолекту Василя Стуса характерним є широке використання антонімічних пар* (з наук.-попул. літ.).

ІДІОЛЕКТИ́ЧНИЙ, *рідко* **ІДЕОЛЕКТИ́ЧНИЙ,** а, е, *лінгв.* Стос. до ідіолекту, ідеолекту. *Можна обрати різні способи вивчення творчості В. Винниченка — літературно-художній, лінгвостилістичний, ідіолектичний тощо* (з наук. літ.); *На доказ того, що українська мова володіє лексичним багатством та ідіолектичним апаратом для комунікування понять усіх сфер культури, на святкуванні дня народження Франца-Йосифа I М. Шашкевич виголосив промову українською мовою* (з наук. літ.); *Словник П. Штепи містить близько 16 тисяч запозичень, перекладених питомими відповідниками. Чимало з них є авторськими новотворами, через що цю працю називали ідеолектичним словником* (з наук.-попул. літ.).

ІДІОЛЕ́КТНИЙ, *рідко* **ІДЕОЛЕ́КТНИЙ,** а, е, *лінгв.* Прикм. до **ідіоле́кт, ідеоле́кт.** *Авторські корпуси відображають ідеолектний зріз національної мови* (з наук. літ.); *Некласичні неологізми в аспекті їхніх кількісних характеристик виявляють певні ідіолектні особливості* (з наук. літ.).

ІДІО́М[1], у, *ч., лінгв., рідко.* Те саме, що **ідіо́ма.** *Вивчаючи іноземну мову, слід приділяти особливу увагу темі ідіомів* (з наук.-попул. літ.); *Ідіом — мовний вираз, що існує в межах конкретної мови й нерідко не піддається дослівному перекладу* (з навч. літ.).

ІДІО́М[2], у, *ч., лінгв.* Термін для позначення різних форм існування мовних систем — мови, діалекту, говірки, варіантів літературної мови і т. ін. *Новим елементом літературної традиції в південнослов'янських мовах була народна мова, або конкретний діалектний ідіом* (з наук. літ.); *Термін "ідіом" використовують для підкреслення спільних властивостей таких систем — мова, діалект, говірка, соціолект* (з наук.-попул. літ.).

ІДІО́МА, и, *ж., лінгв.* Притаманний лише певній мові стійкий зворот, що виражає цілісне поняття. *Словник ідіом містить розташовані в алфавітному порядку стійкі фразеологічні сполучення, вживані в даній мові* (з наук. літ.); *На скільки народ багатший фантазією, серцем, розумом, на стільки виразніші в його* [нього] *ідіоми* (І. Нечуй-Левицький); *Лист подається в оригіналі з невеликими корективами відповідно до застарілих ідіом російської мови* (Д. Білий).

ІДІОМАТИ́ЗМ, у, *ч., лінгв.* Те саме, що **ідіо́ма.** *У Галицько-Волинському літописі читаємо ідіоматизм, алегоричну рекомендацію, яку бояри дають синові Романа Мстиславича, Данилові Романовичу: "Не розігнавши бджіл, меду не поїси"* (з наук. літ.); *Щоб глибше зрозуміти семантику ідіоматизмів Корану, необхідно звернутися не тільки до звичайних словників, а й до спеціальних глосаріїв, а також праць арабських середньовічних лінгвістів* (з наук. літ.).

ІДІОМА́ТИКА, и, *ж., лінгв.* 1. Сукупність ідіом якої-небудь мови, говірки (у 2 знач.), твору. *Паремії-прислів'я як мовні символи дійсності належать до ідіоматики з яскраво вираженим національним характером* (з наук. літ.); *Своєрідна манера Пантелеймона Куліша проглядається у відтворенні каламбурів, афоризмів, ідіоматики* (з наук.-попул. літ.); *Г. Квітка-Основ'яненко щедро користується фразеологізмами: він залучає й загальноукраїнську, й місцеву, слобожанську, ідіоматику* (з наук.-попул. літ.); *Дослідник французької ідіоматики простежив шлях виразу "їхати зайцем" і пов'язав його з жаргоном візників* (з навч. літ.).

2. Розділ мовознавства, що вивчає ідіоми. *Деякі лінгвісти тлумачать ідіоматику як корпус будь-яких стійких сполучень слів незалежно від семантичної трансформації їхніх складників* (з наук. літ.); *Ідіоматика вивчає усталені експресивні одиниці, що формально відповідають рівню слова, словосполучення або речення* (з наук.-попул. літ.).

ІДІОМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до ідіоми та ідіоматики. *Біблеїзми — це ідіоматичні вирази, які можуть бути окремим словом, словосполученням, цитатою й навіть цілою фразою* (з наук. літ.); *У більшості говірок в описі обряду інформатори вживають багато ідіоматичних зворотів* (з навч. літ.).

ІДІОМАТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Абстр. ім. до **ідіомати́чний.** *У значенні та внутрішній формі терміна "ідіоматичність" закладено ідею етномовної своєрідності* (з наук. літ.); *Специфіка термінології інформаційної технології — це ідіоматичність, лаконічність, спорідненість з апаратом дискретної математики* (з наук. літ.); *Антропологічна парадигма мовленнєвої діяльності передбачає знання мовцем узусу як ідіоматичності, зумовленої мовним феноменом у його культурологічній іпостасі* (з наук. літ.).

ІДІОМАТИ́ЧНО, *лінгв.* Присл. до **ідіомати́чний.** *Прислів'я належать до конвенціональних засобів передачі висловлень, що ідіоматично застосовуються як "прагматичні заготовлення" для мовленнєвої діяльності* (з наук. літ.); *Стратегія компресії в синхронному перекладі приводить до виграшу часу, дає можливість перекладачеві висловити думку більш ідіоматично* (з наук. літ.).

ІДІОМОРФІ́ЗМ, у, *ч., геол.* Здатність мінералів, що кристалізуються в магмі, набувати властивих для них кристалографічних обрисів. *Ідіоморфізм гранату та співвідношення з іншими породоутворювальними мінералами свідчать про його первинне магматичне походження* (з наук. літ.); *Зерна піриту характеризуються достатньо виявленим ідіоморфізмом — мають прямокутні, квадратні, ромбоподібні, полігональні та інші поперечні перетини* (з наук. літ.); *Найбільш виражений ідіоморфізм спостерігається в мінералів, що кристалізуються на ранній стадії формування гірських порід* (з наук.-попул. літ.).

ІДІОМÓРФНИЙ, а, е, *геол.* Який за формою та властивостями подібний до кристалів. *У гранаті поряд із алмазом трапляються ідіоморфні виділення графіту розміром до 0,2 мм* (з наук. літ.); *Методом порівняння виявлено нітридні включення у вигляді ідіоморфних кристалів* (з наук. літ.); *Найбільш ідіоморфними є темноколірні мінерали, менш ідіоморфними — польові шпати, найменше — кварц* (з наук.-попул. літ.).

ІДІОПАТИ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до ідіопатії. *Ідіопатичні болі виявляють ознаки, спільні з іншими виявами настирливого синдрому* (з наук. літ.); *Ідіопатичну епілепсію вважають найчастотнішою формою не тільки в дітей чи підлітків, а й у дорослих* (з наук. літ.); *Коли стан внутрішньочерепної гіпертензії не вдається пов'язати з іншими захворюваннями, його розцінюють як ідіопатичний* (з наук.-попул. літ.).

ІДІОПАТІ́Я, ї, *ж., мед.* Хворобливий, патологічний стан, не пов'язаний із видимою причиною. *Ідіопатія розвивається самостійно, її не викликають і не супроводжують інші хвороби* (з навч. літ.).

ІДІОПЛА́ЗМА, и, *ж., фізл.* Матеріальна субстанція клітин, що визначає сукупність спадкових ознак майбутнього організму. *Радіоактивне ультрафіолетове випромінювання порушує життєво необхідні процеси в організмі людини — воно негативно впливає на ідіоплазму* (з наук. літ.); *1884 року ботанік К. Негелі запропонував концепцію ідіоплазми — гіпотетичної субстанції, яка визначає спадкові потенції* (з навч. літ.).

ІДІОСИНКРАЗІ́Я, ї, *ж.* 1. *мед.* Підвищена чутливість організму окремих людей до деяких речовин або до певних смакових, нюхових чи зорових подразнень. *Основні вияви сонячної ідіосинкразії — потужне почервоніння та свербіж шкіри, висип, затруднене дихання* (з наук.-попул. літ.); *Лікування ідіосинкразії полягає в уникненні подальших контактів із подразнювальним чинником, а також у зниженні підвищеної реактивності організму* (з навч. літ.); *А помаранчі, що помаранчі? Є люди, які на самий вид помаранчі мають хворобу шкіри. Ідіосинкразія, чи як там воно?..* (П. Загребельний).

2. *перен.* Неприйняття кого-, чого-небудь, яких-небудь ідей, понять і т. ін. *Сам термін "реформа" набув перманентного звучання і вже викликає ідіосинкразію* (з публіц. літ.); *У людей треба виробити ідіосинкразію проти зла й невсипущу потребу творити добро* (із журн.).

ІДІОСИНКРАТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. *мед.* Стос. до ідіосинкразії. *Пероральне приймання кумарину може спричинити ідіосинкратичний гепатит* (з наук. літ.); *Деякі медичні препарати протипоказані пацієнтам, у яких раніше спостерігалася алергійна або ідіосинкратична реакція* (з наук. літ.); * Образно. *Ідіосинкратичний живопис молодої художниці — яскраве візуальне марення, сюрреалізм, який пристосувався до існування в комп'ютерну епоху* (із журн.).

2. *перен.* Своєрідний, особливий, специфічний. *Стандарти оцінки політиків можуть бути поширеними в суспільстві й набувати ідіосинкратичного характеру, тобто пов'язуватися з неординарними якостями певних політичних діячів* (з навч. літ.); *У кожному суспільстві є ідіосинкратичні субкультури, й Україна не виняток* (з газ.).

ІДІОСТИ́ЛЬ, ю, *ч.* Сукупність мовних і стилістичних особливостей мовлення письменника, вченого, публіциста, а також окремих носіїв цієї мови. *Фольклорна, фольклорно-історична, громадянська та особистісна течії в українській романтичній поезії заклали основи неповторного Шевченкового ідіостилю* (з наук. літ.); *Вивчення ідіостилю письменника тісно пов'язане з проблемою мовної картини світу та проблемою мовної особистості* (з наук.-попул. літ.); *Дослідження ідіостилю газетного видання передбачає комплексне вивчення мовностилістичного, редакторського забезпечення своєрідності газети* (з навч. літ.).

ІДІОСТИЛЬОВИ́Й, á, é. Стос. до ідіостилю. *Сьогодні поетична спадщина М. Зерова, її ідіостильові ознаки потребують детального наукового дослідження* (з наук. літ.); *Ідіостильовий аспект зумовлює дослідження особистісної лінгвальної системи письменника як органічної частини художнього цілого* (з наук. літ.); *Поняття "ідіостильова норма" має безпосереднє вираження в системі мовних засобів та способів конкретно-чуттєвого освоєння дійсності* (з наук.-попул. літ.).

ІДІО́Т, а, *ч.* 1. *мед.* Людина, хвора на ідіотизм (у 1 знач.). *Ідіоти — зовсім не життєздатні істоти, вони гинуть переважно в перші роки життя* (з наук. літ.); *В одних ідіотів переважають спалахи невмотивованого гніву, в інших — млявість і байдужість до всього навколишнього* (з наук.-попул. літ.); *Якщо в дітей щитоподібна залоза недорозвинена, то розумовий розвиток у них також недостатній, і такі діти часто стають ідіотами* (з навч. літ.); *З медичним діагнозом "ідіот" жити набагато легше. Вони радіють пахощам квітів, теплому сонечку, сміються, коли хочеться, і плачуть, коли щось порушує їхню гармонію* (А. Кокотюха).

2. *перен., лайл.* Те саме, що **ду́рень** 1. [Милевський:] *Чого ви такий понурий?* [Орест:] *Чорт приніс язикатого Острожина, — ідіот!* (Леся Українка); [Слідчий:] *Замовчи! Ідіот! Божевільний мерзотник!* (О. Левада); *Господи, яким я був ідіотом, як я не міг второпати, що вона* [Настя] *так само мусить вертатися* (І. Андрусяк).

ІДІОТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., розм.* Дія і стан за знач. **ідіотизува́ти.** *Мудрий Бернард Шоу говорив: "Вузька спеціалізація в широкому сенсі слова призводить до широкої ідіотизації у вузькому сенсі слова"* (з публіц. літ.); *Найперше призначення телевізора — передавати інформацію, а не сприяти ідіотизації народу* (з газ.).

ІДІОТИ́ЗМ, у, *ч.* 1. *мед.* Психічна хвороба, що характеризується порушенням нормальної розумової діяльності. *Емоційне життя хворих на ідіотизм обмежується примітивними реакціями задоволення або незадоволення* (з наук. літ.).

2. *розм.* Дурість, безглуздя. *Брила, котячись з гори Безглуздя, стає все більшою, ситуація стає все безнадійнішою, все йде до ідіотизму, до самозаперечення* (І. Багряний); *Недокус посміхався, а в мене морозом сипнуло поза шкірою. І доживеться ж людина до такого ідіотизму!* (Ю. Збанацький); — *Якщо чесно, ви зараз городите купу, вибачте, ідіотизму* (А. Кокотюха).

ІДІОТИЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ІДІОТИЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Надавати ідіотичних рис. *Чи телебачення, та й масова культура загалом, може бути носієм просвітництва, чи радше навпаки — ідіотизує маси?* (з газ.).

ІДІОТИЗУВА́ТИ *див.* **ідіотизо́вувати.**

ІДІОТИ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **ідіо́тський.** *Він сів на своє місце, взяв ложку до рук і з ідіотичним виразом лиця вперв очі у вазу* (І. Франко); *І нарешті ще одно стримувало його від будь-якого божевільного вчинку, це явно ідіотична, підступна, але настирлива іскорка надії, що все може скінчитися щасливо, нічим* (І. Багряний).

ІДІОТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., розм.* 1. Властивість за знач. **ідіоти́чний.** *Зовнішня ідіотичність героя (таким бачив його режисер) вимагала від актора величезних зусиль* (із журн.).

2. Дурість, тупість. *Мене шокував .. його характерний лікарський гумор, за ідіотичністю співставний* [зіставний] *хіба, може, ще тільки з солдатським* (О. Забужко); *Нікому не вдається по-справжньому зупинитися, нехай навіть з утоми, з нудьги, знічев'я, нехай навіть із раптового зрозуміння абсурдності руху як такого, ідіотичності невпинного плину часу* (Ю. Іздрик).

ІДІОТИ́ЧНО. Присл. до **ідіоти́чний.** *Барон стояв недалеко, чув усе те і якось ідіотично всміхався* (І. Франко); *Він гикав з переляку й ідіотично кривив обличчя в посмішку* (І. Багряний).

ІДІОТІ́Я, ї, *ж., мед.* Те саме, що **ідіоти́зм** 1. *Монголоїдна ідіотія — стара назва синдрому Дауна* (з наук. літ.); *Розрізняють три форми олігофренії. Найважча — ідіотія* (з наук.-попул. літ.); *Можливі три форми слабоумства: ідіотія (глибокий ступінь розумового недорозвитку), імбецильність (менш глибокий), дебільність (легка форма)* (з навч. літ.).

ІДІО́ТКА, и, *ж., лайл.* Жін. до **ідіо́т** 2. *Вона* [Гликерія], *ідіотка, могла думати, що ця артистична, ніжна натура на неї звернула свою милостиву увагу, а не на мільйони* (В. Винниченко); *Андрієві .. хотілось встати, підійти до цієї, напевно, п'яної ідіотки, взяти он ту палицю на стільці в кутку й відшмагати її* (І. Багряний); *Коли двері відчинилися, я все ще тиснула на кнопку, відчуваючи себе при цьому повною ідіоткою* (А. Кокотюха).

ІДІО́ТСТВО, а, *с., розм.* Те саме, що **ідіоти́зм.** *Остап довідався, що його приятель збожеволів і був відставлений до шпиталю. Його божевільство .. перейшло в стан тихого ідіотства, в якому Павлюх незабаром і вмер* (І. Франко); *— Я вважаю, що це ідіотство, щоб ми доводили щось там через те, що на нас зроблено донос* (В. Винниченко).

ІДІО́ТСЬКИЙ, а, е. 1. Такий, як в ідіота (у 1 знач.). *В Лашкуна, кажуть, абсолютно ідіотські очі, а за ними криється диявольська хитрість шпигуна...* (М. Стельмах); *Аж і гра: літають головешки, зуби клацають під ідіотський сміх* (В. Стус); *— Я знав, що рано чи пізно наш зв'язок закінчиться, тому боявся й починати. — Ідіотська логіка! — пирхнула сестра* (О. Авраменко).

2. *розм.* Дурний, безглуздий. *— Ідіотська задача! Чого вас там вчать! Він з злістю одкинув задачник і піднявся сердитий та збентежений вкрай* (М. Коцюбинський); *Він струснувся ввесь, ніби прокидаючись від ідіотського сну* (М. Йогансен); *Він уміє сказати. Завжди добирає особливих слів. Ідіотські слова. Але послухаєш — мовби й дотепно* (П. Загребельний); *Як тільки залагоджу цю ідіотську ситуацію, поїдемо з Жанною на базар, купимо красиві штори* (Любко Дереш); // Незугарний, неоковирний, недоладний. *Карасик швидко збіг униз сходами й дав собі слово більше не переступати цього ідіотського порога* (Б. Антоненко-Давидович); *На вулицях висіли ідіотські гасла* (Л. Кононович).

ІДІО́ТСЬКО, *присл.* Те саме, що **по-ідіо́тськи.** *Іванько облизав на губах солоні бризки і спитав якимось ідіотсько рівненьким голосом: — Корчить, еге?* (В. Шкляр); // *у знач. пред. — Так, — погодилась Євка, — інколи це ідіотсько. Я, скажімо, не можу збагнути, що викладають на курсі "Психоаналіз в літературі" в моєму університеті* (І. Карпа).

ІДІОФО́Н, а, *ч.* Музичний інструмент, джерелом звуку якого є матеріал, здатний звучати без додаткового натягу. *Звичайно ідіофони виготовляють із матеріалу, що звучить, — металу, дерева, скла, каміння* (з наук.-попул. літ.); *Переважна більшість ударних інструментів, що не є мембранофонами (як, наприклад, литаври і барабани), є ударними ідіофонами* (з навч. літ.).

І́ДО, *невідм., ж. і с.* Науково вдосконалений варіант міжнародної мови есперанто. *На відміну від англійської, котра є природною, ідо проектувалася як мова зі сталою граматикою, орфографією і лексикографією* (з наук.-попул. літ.); *Ідо було створено 1907 р. французом Луї де Бофроном як удосконалений варіант есперанто* (із журн.).

І́ДОЛ, а, *ч.* 1. У язичників — статуя, що зображує бога; бовван, божок (у 2 знач.). *Не звертайтеся до ідолів і не робіть собі литих божків. Я Господь Бог ваш!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Молилася* [мати] *своїм пенатам І в Капітолій принесла Немалі жертви. Ублагала Капітолійський той синкліт, Щоб первенця її вітали Святії ідоли* (Т. Шевченко); *— Боги, Добрине, — це тільки ідоли, які я сам приказую відливати з золота, срібла, криці чи тесати з дерева або каменю* (Юліан Опільський); *Кінь, форкаючи, сторожко підступав до кам'яного ідола* (І. Пільгук); * У порівн. *Люди підходили .. Невдовзі вже чимало їх стояло.., нагадуючи ідолів скіфських* (О. Гончар).

2. *перен.* Той, кого обожнюють, перед ким схиляються, кому служать. *Він сам був ідолом для всіх сусідських паннів* (І. Нечуй-Левицький); *Наш дачний ідол, учениця драмкурсів Маруся, була зараз не говірка і надто привабна, надто свіжа й молода* (С. Васильченко); *Мене притягувала якась така універсальна історія про вічно живого ідола, наприклад, поета* (Ю. Андрухович).

3. *перен., лайл.* Нетямуща, дурна або бездушна людина. [М и к и т а:] *Чого ти чіпляєшся до мене, ідоле?* (М. Кропивницький); *— Туди йому й дорога, ідолу. Людей хоч не буде лякать, — сказав наш батько й плюнув* (О. Довженко); *— Так я вже вас, Лідія Дмитрівна, буду уп'ять* [знову] *просити: напишіть ви моєму чортові писульку, щоб він, ідол, уп'ять же до тої пивної не ходив* (Б. Антоненко-Давидович); *З господаревої світлиці хтось гупає в стіну: мовляв, тихіше, ідоле!* (М. Стельмах); *Тато розмахнувся і вдарив дядька Івана. Той упав, але швидко підвівся і сердито сказав: — Бий дужче, ідоле, а то синяка не буде!* (К. Гриб).

І́ДОЛКА, и, *ж.* Жін. до **і́дол** 2, 3. *Знає ж ідолка, що люблю її, як душу. Знає, що пропадаю за нею...* (М. Кропивницький); *Невже та ідолка, Софія, так причарувала його відразу, що він навіки зо мною посварився?* (І. Карпенко-Карий); *Надія не обманила його: на балконі стояла його ідолка, спершись на поренчата* (А. Кримський).

ІДОЛОВІ́РЕЦЬ, рця, *ч.* Те саме, що **ідолопокло́нник** 1. *Дуже важко уявити в ролі ідоловірця Сигізмунда Кейстутовича, Великого князя Литовського, чию католицьку ревність засвідчують численні документи* (з наук. літ.); *Слово "етнос" з давньогрецької мови дослівно перекладається як "не грек", "чужинець", "ідоловірець"* (з наук.-попул. літ.).

ІДОЛОВІ́РКА, и, *ж.* Жін. до **ідолові́рець.** *Стара ідоловірка.*

ІДОЛОВІ́РСТВО, а, *с.* Те саме, що **ідолопоклóнство.** *Якщо ж в ідоловірстві є чуття, То хай же плоть моя жива замінить Цей образ безтілесний, мовчазний!* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра); *Ілля — біблейський пророк, що був ревним поборником релігії бога Ягве, ревним і лютим викривачем ідоловірства й нечестивства* (з газ.).

ІДОЛОПОКЛОНІ́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **ідолопоклóнство.** *У Біблії є негативне ставлення до золота: в образі золотого тільця воно може символізувати сліпе ідолопоклоніння та мирське багатство* (з наук.-попул. літ.); *Шалений спротив північних поган християнству гасився саме преподобністю київських ченців-місіонерів. Любов перемагала злобу й ідолопоклоніння* (з газ.).

ІДОЛОПОКЛÓННИК, а, *ч.* 1. Той, хто поклоняється ідолам (у 1 знач.); ідоловірець, язичник (у 1 знач.). *Повстав .. король .. Булан, муж мудрий і богобойний* [богобоязний], *що всю свою надію поклав на Бога і вигнав із краю ворожбитів та ідолопоклонників* (І. Франко); *Острів населяли тоді язичники, ідолопоклонники, але потім туди приїхали якісь монахи й навернули їх до християнства* (Д. Ткач); *— То все ідолопоклонники, — крикнуло кілька голосів. — Таким Ілля нещадно рубав голови. Вони не відають Єдиного Бога, а багатьом богам поклоняються...* (О. Бердник).

2. *перен.* Той, хто надмірно схиляється перед ким-, чим-небудь. *Не ростіть бездумними й полохливими ідолопоклонниками. Таких, на жаль, не бракує, а світлих, допитливих голів малувато, і в цьому наша біда...* (М. Сиротюк).

ІДОЛОПОКЛÓННИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до ідолопоклонника; язичницький. *Римський аскетизм, як і будь-який язичницький, був безплідний, як і сама ідолопоклонницька релігія* (з наук. літ.); *Римське судочинство передбачало здійснення ідолопоклонницької церемонії — куріння фіміаму богині правосуддя Феміді* (з навч. літ.); *Після збудування Вавилонської вежі ідолопоклонницьке людство почало розходитися в різні краї світу, творити цивілізації, часто ворожі між собою* (із журн.).

ІДОЛОПОКЛÓННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **ідолопоклóнник.** *— Будь невірною, вогнепоклонницею, ідолопоклонницею, коли хочеш, будь сто разів порушницею каяття* (П. Загребельний); *Англійці завели Жанну Д'Арк на високий костер, де їй на голову поклали паперову шапку з написом: "Єретичка, відступниця, ідолопоклонниця"* (із журн.).

ІДОЛОПОКЛÓНСТВО, а, *ч.* 1. Поклоніння, служіння ідолам (у 1 знач.); ідоловірство, язичництво. *І започаткував ідолопоклонство Серух, створював ідолів на честь померлих людей, колишнім царям* (з легенди); *Наші предки шанували багатьох богів: Дива, Ладу, Ярила, Волоса та ін. Християни називали їх язичниками й дорікали ідолопоклонством, багатобожжям* (з наук.-попул. літ.); *Щоб устерегти ізраїльтян від ідолопоклонства, промовив Бог до них через Мойсея: "Не робитимете собі ніякого тесаного боввана..."* (з рел.-церк. літ.); *Цар Антіох жорстоко переслідував євреїв і наполегливо схиляв їх до ідолопоклонства* (з газ.).

2. *перен.* Надмірне схиляння перед ким-, чим-небудь; плазування. *Головне в "Казці про дурила" В. Симоненка — дошкульне сатиричне зображення соціального ідолопоклонства, рабської покори* (з наук. літ.); *Культ сильної особистості протиставляється в Ніцше ідолопоклонству "зайвих людей" — шануванню держави* (з навч. літ.).

І́ДОЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ідол** 1. *Не в нашім краю, Богу милім, Не за гетьманів і царів, А в римській ідольській землі Се беззаконіє творилось* (Т. Шевченко); *Коло порога стояла піч, неначе давній ідольський жертовник* (І. Нечуй-Левицький); *— Відправити їх працювати у каменоломню! Не можна залишати їх у місті! — говорили одні. — Їхня ідольська поганська мова може занапастити нас!* (В. Багірова); * Образно. *У пустинній й пересохлій землі нашій, висушеній ідольським жаром, зненацька забило джерело євангельське, напуваючи всю землю нашу* (з рел.-церк. літ.).

ІДОЛЯ́КА, и, *ч. і ж., лайл.* Те саме, що **ідол** 3. *А мати Федькова так і спалахнула: — Та що ж ти собі думаєш..! .. Чом тебе чортяка не вхопила там, у воді, ти, ідоляко!* (В. Винниченко); *— Що ви з ним панькаєтесь? Я сам посвідчу.., як він на вас поглядав.. От, ідоляка! Він же залицявся до вас?* (В. Підмогильний).

ІДОЛЯ́НИН, а, *ч., розм.* Те саме, що **ідолопоклóнник** 1; поганин, язичник. *Не обманюйте себе: ні розпусники, ні ідоляни, ні перелюбники, ні блудодійники, ні мужоложники, ні злодії, ні користолюбці, ні п'яниці, ні злоріки, ні хижаки, — Царства Божого не вспадкують вони!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [П а р в у с:] *Що ж до мене, я ідолянам не вступаю з шляху* (Леся Українка); *Нехай посоромляться всі ідоляни, Котрі вихвалялися тлінню-божками!* (В. Багірова).

ІДОЛЯ́НКА, и, *ж., розм.* Жін. до **ідоля́нин.** [А в р е л і я:] *Ти .. мусив заховати мене за мурами від християнок .. Якби ж я з ідолянками зійшлася, було б тобі ще більше не до мислі* (Леся Українка); *— Згадав, як тоді Вчитель, дивлячись на її* [вдови] *гарних псів, відказав тій пишній ідолянці, що просила зцілити доньку: "Не личить відбирати хліб дітям і кидати псам!"* (Н. Королева); *Як Іван викривав незаконний зв'язок Ірода з Іродіадою, так Ілля викривав незаконну єдність Єгорама з дочкою Ахава, ідолянкою* (з рел.-церк. літ.).

ІЄ́НА, и, *ж.* Те саме, що **є́на.** *Зростання курсу ієни й різке підвищення цін на японські акції привели до того, що навесні 1987 р. Токіо обігнав Нью-Йорк і став найбільшим у світі ринком акцій* (з навч. літ.); *Комерційні банки почали скуповувати іноземну валюту — курс ієни впав* (із журн.).

ІЄРА́РХ, а, *ч.* 1. Голова православної церкви (у князівстві, місті, державі). *У кожному великому давньоруському місті поряд із князем був високий ієрарх православної церкви: у Києві — митрополит, а в інших містах — єпископи* (з наук. літ.); *Глава держави звернувся до ієрархів українських церков із закликом долучитися до заходів із відзначення роковин Голодомору* (із журн.); *Ієрархи християнських конфесій намагаються зосередитися на соціальних питаннях* (з газ.).

2. *перен.* Той, хто домінує над кимось; правитель (у 1 знач.), очільник. *Замість того, щоб бути ієрархом планети і гармонізувати біосферу, Людина створила хаос* (О. Бердник); *Ти звернув увагу, як один із найбільших щурів, щуриний цар, ієрарх завбільшки так із добрячого псиська, шматував якогось невдаху у чорній панчосі* (Ю. Андрухович).

ІЄРАРХІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ієрархії (у 1 знач.). *Пенітенціарна система повинна належати до найбільш складних суспільних ієрархічних систем* (з наук. літ.); *Під час наймасштабнішої в Україні реформи 1922–1923 років ієрархічну структуру "губернія — повіт — волость" було замінено на систему "губернія — округа — район"* (з наук.-попул. літ.).

◊ **Ієрархічні східці (схóдинки, щаблі́)** *див.* **східці.**

ІЄРАРХІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ієрархі́чний.** *У III–IV ст. н. е. неоплатоніки конструювали вчення про ієрархічність будови дійсності* (з наук. літ.); *Структурування племені означає його ієрархічність, тобто формування верхівки (найчастіше, за родовою ознакою)* (з наук.-попул. літ.); *Найважливішою характеристикою організаційних структур є кількість ланок: число ступенів або рівнів управління (ієрархічність), оперативність тощо* (з навч. літ.).

ІЄРАРХІ́ЧНО. Присл. до **ієрархі́чний.** *Факти в тексті мають різне підпорядкування, тобто є ієрархічно й системно різнорідними* (з наук. літ.); *Націоналізованою промисловістю став керувати ієрархічно побудований управлінський апарат* (з наук. літ.).

ІЄРА́РХІЯ, ї, *ж.* 1. Порядок підлеглості нижчих (чинів, посад і т. ін.) вищим. *Ієрархія в групі дельфінів виявляється досить слабо — можна виділити лише лідера* (з наук.-попул. літ.); *В ієрархії діють вертикальні зв'язки — відносини субординації* (з навч. літ.); // *перен.* Послідовність, поступовість. *В арсеналі науки серед методів існує своя ієрархія* (з наук.-попул. літ.).

2. *збірн.* Сукупність людей, об'єднаних у такий спосіб службовою чи іншою діяльністю, родинними стосунками і т. ін. *Вольдемар .. готовий був служити кому завгодно і як завгодно, аби тільки ці люди стояли вище нього в родовій ієрархії* (Д. Бузько); *В арештантській суспільній ієрархії зовсім все не так гаразд, як думають слідчі* (І. Багряний); *Хоча Денис був уже гвардії єфрейтор і цінився серед командирів вище, ніж Роман, проте між ними ще жили стосунки сімейної ієрархії* (О. Гончар).

ІЄРАТИ́ЗМ, у, *ч., книжн.* У давньому світі та середньовіччі — урочиста застиглість й абстрактність зображуваних постатей, зумовлена релігійно-канонічними вимогами. *Модест Сосенко поєднав в іконописі дві протилежності — стародавньо-візантійський ієратизм і живі форми народного мистецтва* (з наук. літ.); *У кам'яній статуї фараона Хасехема спостерігається ієратизм образу* (з наук.-попул. літ.).

ІЄРАТИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до ієратизму. *Ієратичний спокій господаря, коли він говорив, був уданий* (В. Домонтович); *Часто вони* [люди Агапіта] *проривалися хто куди міг: одні — в дикі розваги, другі — в ієратичні молитви, вірячи в спасіння душі, треті — в книжність* (П. Загребельний); *У ранніх друках зображення євангелістів монументальні й нагадують ієратичні композиції ікон* (з наук. літ.).

△ **Ієрати́чне письмо́** *див.* **письмо́.**

ІЄРАТИ́ЧНО, *книжн.* Присл. до **ієрати́чний.** *Класична гармонія в мистецтві нового часу не зводиться ні до ієратично божественної мови, ні до земного людського слова, вона зберігає в собі відмінність людського й божественного* (з наук. літ.); *Образи пророків Петра й Павла в триярусному іконостасі подано узагальнено та ієратично* (з рел.-церк. літ.).

ІЄРЕ́Й, я, *ч.* Те саме, що **свяще́ник.** *І ввійшов у церкву святого і великого мученика Христового Георгія, хотячи взяти причастя в отця свого духовного, і ввійшов у олтар малий, де ото ієреї знімають ризи свої* (з легенди); *Батюшки .. написали на папері Мартину розмову. Перший підписався Терлецький, а за ним ієрей Мельхиседек* (І. Нечуй-Левицький); *Голосна фраза* [Андрія Марковича], *очевидно, зробила на полохливого в дійсності ієрея потрібне враження* (С. Васильченко); *Князь і княгиня, верховні ієреї церкви, мужі київські старші й молодші стали на заборолі перед .. церквою* (П. Загребельний).

ІЄРЕ́ЙСТВО, а, *с.* Сан і діяльність на посаді ієрея. *Апокриф про ієрейство Ісуса Христа — пам'ятка, що виникла у візантійській писемності ще в VIII–XI ст.* (з рел.-церк. літ.).

ІЄРЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ієре́й.** *Митра-корона — архієрейська митра, іноді ієрейська, в якій над нижнім пояском зроблено вінець із 12 пелюсток* (з рел.-церк. літ.); *Отець Юрій за давньою традицією дав усім присутнім ієрейське благословення та вручив кожному пам'ятні іконки* (із журн.).

ІЄРЕМІА́ДА, и, *ж., заст., книжн., ірон.* Слізна скарга, ремствування, нарікання. *Ієреміади ставали все водянішими та сірішими, замулюючи сильні місця та потопляючи ліричні вибухи в повені риторичних ампліфікацій, і тим перешкоджаючи читачеві сприймати його* [П. Куліша] *як талановитого поета* (М. Зеров); *Якась космічна ієреміада, доведена до найвищої точки .. Ревище мертвих разом із живими — над чорною, космічною прірвою. Море хлипання, скарги, квиління* (І. Багряний); *Слово "ієреміада" походить від біблійної розповіді про плач пророка Ієремії з приводу зруйнування Єрусалима* (з наук.-попул. літ.).

ІЄРО́ГЛІФ[1], а, *ч.* 1. Фігурний знак у системі ідеографічного письма, що позначає поняття, склад або звук мови. *Рукописи майя, писані складними ієрогліфами, практично всі знищені* (з наук. літ.); *Етруски писали не ієрогліфами, а буквеним письмом, яке нагадувало латинське* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Біля самого берега в цьому болоті білосніжним ієрогліфом — справжня неквапливая чапля* (з газ.).

2. *перев. мн., перен.* Про незрозумілий, нерозбірливий почерк. *Потім вона одтяла ножицями клаптик од .. листа, де мова мовилась за Уласевича й Ліду, приклала цей клаптик до свого листа, надряпаного чудними буквами, ніби якимись ієрогліфами, приліпила марку й одіслала через наймитчука на пошту* (І. Нечуй-Левицький); *Перевертав* [Анч] *лист догори, розглядав на світло .. Потім знов поклав на стіл і знов задумливо розглядав, наче перед ним був не звичайний лист, а єгипетський папірус, списаний ієрогліфами* (М. Трублаїні); *Секретар в блокноті щось нотував швидкими розмашистими ієрогліфами* (Ю. Смолич); *Перед Павлом Михайловичем Савченком нема ні одного з щоденних донесень райкому. Є лише невеликий шматок паперу з куцими рядками якихось ієрогліфів* (М. Стельмах); *Всі твої коректорські ієрогліфи розпливаються перед тобою, як у воді, бо, осліплий, онімілий, ти тільки й чутимеш, як горить у тобі кров* (О. Гончар).

3. *перен.* Щось незрозуміле, неосяжне. *Ієрогліф Природи Невірно прочитаний вами, Та ви правильно кажете: Ось та остання межа, Де ще фізика здатна Числом і скупими словами Повести нашу думку — Неначе по лезу ножа* (М. Руденко); *У колонках цифр, які тягнулися згори вниз, ніхто, крім самого Гайдучка, не зміг би добрати найменшого глузду: ієрогліфи, чортівня* (Б. Харчук); *На жаль, для багатьох із нас стара як світ абеткова істина про те, що рівень цивілізованості будь-якого народу визначається його ставленням до старшого покоління, залишається ще азійським ієрогліфом* (з публіц. літ.); // Умовне позначення якогось предмета, явища; символ. * Образно. *Три мільйони років тому на той ліс випав вулканічний попіл, дерева ніби запеклися й розчинилися зсередини, вони вже як містичні ієрогліфи вічності* (Л. Костенко).

ІЄРО́ГЛІФ[2], у, *ч., геол.* 1. Нерівності на поверхні гірських порід флішевих геологічних формацій. *За випуклістю ієрогліфу можна встановити нормальне або зворотне залягання шарів порід і дійти деяких висновків щодо геологічної будови досліджуваної території* (з наук. літ.); *Ієрогліфи часто є зліпками нерівностей поверхні шару, на якому відкладався наступний молодий шар — так звані негативні ієрогліфи* (з наук.-попул. літ.).

2. Взаємне розташування кварцу й польового шпату в пегматиті, коли перетини кварцу розміщуються у формі правильних рисунків, що нагадують письмена. *Найпоширеніша гіпотеза походження ієрогліфів пов'язує їх зі слідами повзання давніх черв'яків під час обміління моря* (з наук. літ.).

ІЄРОГЛІ́ФІКА, и, *ж.* Система ієрогліфічного письма. *У давньокитайській ієрогліфіці зображення поділеного на чотири частини квадрата означало поле, оброблену землю* (з наук.-попул. літ.); *Китайсько-корейські переселенці познайомили острів'ян Японії з буддизмом і конфуціанством, ієрогліфікою, матеріально-технічними здобутками материкових цивілізацій* (з навч. літ.); *Ієрогліфіка вимагає щоденної наполегливої посидючості і старанності* (з газ.).

ІЄРОГЛІФІ́СТИКА, и, *ж.* 1. Сукупність ієрогліфів у мові. *Перевага ієрогліфістики полягає в тому, що розуміти той самий текст можуть представники різномовних племен* (із журн.); *Різноманіття діалектів у Китаї заважає китайцям спростити ієрогліфістику (як це зробили в Японії) або перейти на алфавіт* (з газ.).

2. *перен.* Щось незрозуміле, нечітке (про почерк, малюнок і т. ін.). *Поряд .. рябіє наліплений малюночок, зроблений дитячою рукою: акварельне сонце в розпатланих променях, якісь квіточки, комахи — звичайна дитяча ієрогліфістика...* (О. Гончар).

ІЄРОГЛІФІ́ЧНИЙ[1], а, е. 1. Прикм. до **ієро́гліф**[1]. *Ієрогліфічна система письма, складена з картинок, змальованих з натури, виникає одночасно з графічним мистецтвом Стародавнього Єгипту* (з наук. літ.); *На перших стадіях свого розвитку люди спілкувалися за допомогою ієрогліфічної та символічної мови, мови жестів, знаків* (з наук.-попул. літ.); *У Межиріччі система письма була ієрогліфічною* (з навч. літ.); *Юрій Кнорозов на початку 1950-х років розшифрував ієрогліфічні письмена майя* (з газ.).

2. *перен.* Щось таємниче, незрозуміле (про написи, малюнки, зображення). *Гоца захоплювалась японською каліграфією. У її роботах .. з'явилося щось ієрогліфічне — відчуття недосказаності, потрясаючий лаконізм* (Любко Дереш).

ІЄРОГЛІФІ́ЧНИЙ[2], а, е, *геол.* Прикм. до **ієро́гліф**[2]. *Ієрогліфічна поверхня; Ієрогліфічні породи.*

ІЄРОДИЯ́КОН, а, *ч.* Монах у сані диякона. *Книжки переглянено і зареєстровано і передано новому ризничому ієродиякону Філарету* (І. Франко); *Старшого ієродиякона називають архідияконом* (з наук.-попул. літ.); *Диякони, ієродиякони, протодиякони й архідиякони не носять нагрудний хрест. Це честь священиків* (з рел.-церк. літ.).

ІЄРОДИЯ́КОНСТВО, а, *с.* Звання й діяльність на посаді ієродиякона. *Межигірські ченці зверталися до митрополичої консисторії за благословенням своїх ієродияконів і ченців во священство й ієродияконство* (з рел.-церк. літ.).

ІЄРОДИЯ́КОНСЬКИЙ, а, е. Стос. до ієродиякона. *Єпископ Тихон здійснив ієродияконську хіротонію над монахом Гавриїлом* (з рел.-церк. літ.); *Маючи велику любов до Христа, бездоганний послух та повне відречення від волі своєї, в ієродияконський сан ти, преподобний Меркурію, був рукопокладений* (з рел.-церк. літ.).

ІЄРОМОНА́Х, а, *ч.* Монах у сані священика. *Патріотичні почуття, щире бажання допомогти Вітчизні повернули ієромонаха Йоаникія Галятовського до актуальних питань сучасного йому життя* (з наук. літ.); *Ієромонах має право здійснювати священні таїнства* (з рел.-церк. літ.).

ІЖ, *спол., заст.* Що, але, оскільки. *Труда, сущаго* [сущого] *в писанії, знати не може, іж сам не вість писати* (з легенди); *Запорожці писали: ".. Удивляємося* [дивуємося], *іж ваша милость* [гетьман Скоропадський] *не встидається титулуватися війська Запорозького обох боків Дніпра гетьманом"* (Ю. Мушкетик); *Дійшла до нас, до гетьмана, відомість, іж у Полтаві скоївся той гріх, що смертю має буть покараний* (Л. Костенко); *І промовила тая пані, іж чуднейшої* [дивнішої] *в місті над неї не було: — Вітай в моїм домі, лицарю!* (Ю. Винничук); *Не вагалася* [ятрівка] *раз у раз давати їй до знаку, іж уважає пані Олену за щось нижчого од себе* (О. Забужко).

І́ЖЕ, *займ. означ., невідм., заст.* Який (яка, яке, які). *Худобу ганять в празник гріх. Блажен чоловік, іже скоти милує* (І. Карпенко-Карий); *Звичайно, блажен, іже й скоти милує, але "Причинки" були трошки важніші за цього цінного скота* (В. Винниченко); *Кузьма Іванович важко зітхнув і прошепотів до Герасимова: — Блажен муж, іже не іде на совєт нечестивих...* (Б. Антоненко-Давидович); *Прийшла звістка.., що помер у Моравах Кирил Мудрий, вельми хитрий у писаннях муж, іже переложив книги грецькі по-моравськи* (І. Білик).

◊ **(1) І́же з ним (з ни́ми)** — про того (тих), хто стоїть близько до кого-небудь за своїм становищем, поглядами; однодумці. *— Росія — це не тільки Булгарін, Кукольник та іже з ними! — сказав Струговщиков .. — Є й інша, краща, вища...* (Василь Шевчук); *Чимало тих, які ще вчора шукали майбутнього України на шляхах добра і справедливості, повернули в протилежний бік: створилися психологічні підстави для виникнення філософії зла типу Донцова та іже з ним* (В. Стус).

І́ЖИЦЯ, і, *ж., іст.* Назва останньої літери церковнослов'янської й старої російської абетки, що позначала звук "і". *Він* [учитель] *учив читать, писать Через іжицю і ять* (П. Воронько); *Іжиця в найдавнішій писемності використовувалася вкрай рідко* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Балабуха осміхнувся. В його* [нього] *рот розтягся, а по обидва боки рота з'явились по два пружки, неначе по дві іжиці* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **Від а́за́ до і́жиці** *див.* **аз**[1]; **Прописа́ти і́жицю** *див.* **прописувати.**

ІЖО́РА, и, *ж., збірн.* Те саме, що **іжо́рці.** *Іжора — найдавніше нечисленне населення північно-західних територій сучасної Росії* (з наук.-попул. літ.); *Іжора — угро-фінський народ, його край називається Іжорія* (із журн.).

ІЖО́РЕЦЬ *див.* **іжо́рці.**

ІЖО́РКА *див.* **іжо́рці.**

ІЖО́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **іжо́рці** та Іжорія (або Інгерманландія). *Одним із найдавніших іжорських населень були лопарі (саами) — давній оленярський народ угро-фінського походження* (з наук.-попул. літ.); *Для збереження культурної спадщини іжорського народу створено краєзнавчий музей у селі Вістіно* (з наук.-попул. літ.); *Під час Північної війни шведи зробили спробу відбити іжорські землі, але зазнали невдачі* (з навч. літ.).

ІЖО́РЦІ, ів, *мн. (одн.* **іжо́рець,** рця, *ч.;* **іжо́рка,** и, *ж.).* Угро-фінський народ, що мешкає нечисленними групами в регіоні на берегах Неви, обмеженому Фінською затокою, річкою Нарвою та Чудським озером. *Перші датовані згадки про народ іжорців припадають на середину IX ст.* (з наук. літ.); *Відокремившись від південних карельських племен, іжорці наприкінці I — початку II тис. н. е. розселилися в басейні річки Іжора* (з наук.-попул. літ.).

ІЗ *див.* **з**².

ІЗАБЕ́ЛЛА, и, *ж.* 1. Сорт винограду з чорними ягодами. *Вона* [мати] *йде на роботу або, зігнувшись на ділянці серед очеретяних кулів, чаклує .. над своїми ізабеллами, виноградними немовлятами...* (О. Гончар); *Ізабелла є основою багатьох вин* (із журн.); *У батьківському домі в Сухумі до війни 1993 р. був великий виноградник, і тато робив домашнє чорне вино із сорту ізабелла* (з газ.); * У порівн. *Ніщо не торкало і не збуджувало Терезу так, як шум лісу і гаряче .. небо, справді схоже кольором на осінній урожай ізабелли* (Любко Дереш).

2. Вино з цього сорту винограду. *Нарізав я на блюдечко скибочки ананасу і в похідний мисливський стопарь* [стопку] *націдив кубанської "Ізабелли"* (Ю. Логвин).

ІЗАЛОБА́РА, и, *ж., метеор.* Лінія на географічній карті, що з'єднує точки, в яких атмосферний тиск змінився на ту саму величину протягом певного проміжку часу. *Від'ємні ізалобари навколо системи молодого циклону вказують на подальше зміщення улоговини на північний схід* (з наук. літ.); *Якщо нульова ізалобара проходить у передній частині циклону (антициклону), то протягом найближчих 6–12 годин циклон буде заповнюватися (антициклон — руйнуватися)* (з наук.-попул. літ.); *Метод довгострокових прогнозів зводиться до вивчення періодичності в коливаннях атмосферного тиску, які спостерігаються на картах ізобар та ізалобар* (з навч. літ.).

ІЗАЛОТЕ́РМА, и, *ж., метеор.* Лінія на географічній карті, що з'єднує точки, в яких температура повітря змінилася на ту саму величину протягом певного проміжку часу. *Ізалотерма показує динаміку зміни фронту температури та його напрямок* (з наук. літ.); *Ізалотерми вказують місця на карті, де й через який час пройде температурний фронт* (з навч. літ.).

ІЗАНОМА́ЛА, и, *ж., метеор.* Лінія на географічній карті, що з'єднує точки з однаковим відхиленням того або того метеорологічного параметра (тиску, температури і т. ін.) від середнього його значення. *Кліматичне значення мають тільки сезонні, а не середньорічні ізаномали; зазвичай аналізують січневі та липневі ізаномали* (з наук. літ.); *Карта ізаномал свідчить, що Азовське море утеплює Крим* (з навч. літ.).

ІЗАТИЗО́Н, у, *ч., фарм.* Комплексний противірусний, антибактеріальний, протигрибковий та імуномодулювальний препарат, що має широкий спектр дії. *При аерозольному застосуванні ізатизон блокує репродукцію вірусів, пригнічує розмноження патогенних мікроорганізмів* (з наук.-попул. літ.); *Ізатизон успішно використовують для лікування вірусних та мікробно-вірусних хвороб і пухлин у ветеринарії, медицині, рослинництві* (із журн.); *Ізатизон застосовують не лише для лікування вірусного паралічу, грибкових захворювань та кліщів у бджіл, а й для лікування людей* (з газ.).

ІЗАФЕ́Т, у, *ч., лінгв.* Граматична категорія імені в арабській, перській, тюркських мовах, що вказує на різні відношення між предметами (напр., суб'єкта та об'єкта дії). *Ізафети можуть будуватися за принципом узгодження чи прилягання* (з наук. літ.); *У тюркських мовах ізафет означає іменні означувальні сполуки, обидва члени яких виражені іменниками* (з наук.-попул. літ.); *Давню османську мову характеризує широке використання перського ізафету* (з наук. літ.).

ІЗБО́РНИК, а, *ч., іст.* У Київській Русі — рукописний збірник статей та уривків, вибраних із різних книжок. *Святослав зібрав у себе в Чернігові для уложення "Ізборника" всіляких мудростей* (П. Загребельний); *Особливо цілющою в народі вважають свячену вербу, звичай освячення якої дуже давній (про нього згадується в "Ізборнику" 1073 р.)* (з наук. літ.); *В "Ізборнику" Святослава є відомості з історії, математики, етики, що дало підставу вченим відзначати енциклопедичний характер цієї пам'ятки* (з наук. літ.); *"Ізборник" князя Святослава 1073 року містить вибране з творів Йоана Золотоустого, Василія Великого, Григорія Богослова, Атанасія Великого, Григорія Ниського та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ІЗВЕСТИ́ *див.* **зво́дити.**

ІЗВЕСТИ́СЯ *див.* **зво́дитися.**

ІЗВЕ́ЧОРА *див.* **зве́чора.**

ІЗВИВА́ТИ *див.* **звива́ти.**

ІЗВИВА́ТИСЯ *див.* **звива́тися.**

ІЗВИКА́ТИ *див.* **звика́ти.**

ІЗВИ́КНУТИ *див.* **звика́ти.**

ІЗВИ́КТИ *див.* **звика́ти.**

ІЗВИ́НУТИ *див.* **звива́ти.**

ІЗВИ́НУТИСЯ *див.* **звива́тися.**

ІЗВИ́ТИ *див.* **звива́ти.**

ІЗВИ́ТИСЯ *див.* **звива́тися.**

ІЗВІ́ДСИ *див.* **зві́дси.**

ІЗВІ́ДТИ *див.* **зві́дти.**

ІЗВІКУВА́ТИ *див.* **звікува́ти.**

ІЗВІ́Р *див.* **звір**².

ІЗВО́Д, у, *ч., літ.* Один зі списків (варіантів) старослов'янської пам'ятки, що відрізняється від інших списків цієї самої пам'ятки мовними особливостями. *Ізвод Київського літопису XII ст., який можна датувати з точністю, — це редакція 1198 року* (з наук. літ.); *На двох рукописах переписувачі-серби свідчать, що переписують із руських ізводів, бо не могли знайти ані сербського, ані болгарського* (І. Франко).

ІЗВО́ДИТИ *див.* **зво́дити.**

ІЗВО́ДИТИСЯ *див.* **зво́дитися.**

ІЗВ'ЯЗА́ТИ *див.* **зв'я́зувати.**

ІЗВ'Я́ЗУВАТИ *див.* **зв'я́зувати.**

ІЗВ'ЯЛИ́ТИ *див.* **зв'яли́ти.**

ІЗГАДА́ТИ *див.* **зга́дувати.**

ІЗГА́ДУВАТИ *див.* **зга́дувати.**

ІЗГАНЬБИ́ТИ *див.* **зганьби́ти.**

ІЗГАНЬБИ́ТИСЯ *див.* **зганьби́тися.**

ІЗГА́РЯЧУ *див.* **зга́рячу.**

ІЗГАСА́ТИ *див.* **згаса́ти.**

ІЗГА́СНУТИ *див.* **згаса́ти.**

ІЗГИ́НУТИ *див.* **зги́нути.**

ІЗГЛЯ́НУТИСЯ *див.* **згля́нутися.**

ІЗГО́Й, я, *ч.* 1. *іст.* У Київській Русі — людина, що вийшла зі свого колишнього суспільного стану у зв'язку з викупом із холопства, розоренням і т. ін. *П'ятнадцятилітнє князювання Всеволода в Києві* [Києві] *пройшло в неустанній боротьбі з .. обділеними князями-ізгоями* (М. Грушевський); *З трійці найстарших Ярославичів, що разом кривдили братаничів й разом пустили по світу цілий гурт князів без землі (ізгоїв), залишився тільки один Всеволод* (з наук. літ.); *У XIV ст. ізгої як окрема категорія людей перестали існувати* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Вигнанець, знедолений; людина, відкинута суспільством. *Будеш .. моряком на вантажних суднах, .. потім опинишся в одній із лабораторій на побігеньках у таких.., для яких завжди ти був ізгоєм, людиною нижчого сорту, чужинцем, котрому не в усьому й довірятися можна* (О. Гончар); *Настас проказав: — Батько вигнав мене з дому. І громада вулична й куткова. Тепер став я ізгоєм...* (І. Білик); *Сьогодні актори — франти й служителі муз, завтра — ізгої й мандрівники* (із журн.).

ІЗГО́ЙСТВО, а, *с.* 1. *іст.* Перебування в становищі ізгоя (у 1 знач.). *Пам'ятки XIV ст. уже зовсім не говорять про ізгоїв, очевидно, не тільки тому, що інститут ізгойства в нових економічних і соціально-політичних умовах був неможливий, а й тому, що ізгої давно перетворилися в залежне селянство* (з наук. літ.); *Ізгої були двох видів — вільні й залежні. Різниця у становищі ізгоїв залежала від того, з якого середовища люди потрапили в ізгойство* (з наук.-попул. літ.); *Перші відомості про ізгойство містяться в "Руській правді", де воно фігурує як юридичний інститут* (з навч. літ.).

2. *перен.* Знедолення, відкидання людини іншими членами суспільства. *Через сидіння у в'язниці, через роки злиднів, голоду, ізгойства лежав для М. Рильського шлях від "Синьої далечини" до уніфікованої літератури* (з публіц. літ.); *Ізгойство — багатогранна проблема. І перша причина "вибракування" дитини з колективу пов'язана з тим, що вона не соціалізована* (із журн.).

ІЗГО́ЙСЬКИЙ, а, е. 1. *іст.* Прикм. до **ізго́й** 1. *Ізгойських родин за Всеволода .. було на Русі три: .. Святославичі.., Ігоревичі .. і .. Ростиславичі* (М. Грушевський).

2. *перен.* Знедолений, відкинутий суспільством. *Повертаються ті зеленкаві думки з-перед тридцяти... років саме тепер, коли ізгойська наша література переживає кризисову* [кризову] *добу, сказати б, посухи...* (Є. Маланюк); *Ми* [українці] *сказали — "Досить!" уміло організованій соціально-економічній деградації, при якій нам відводиться звужений та безперспективний, ізгойський простір для маргінальних типажів у шароварах і з оселедцями, яким ніколи не дотягтися до культури панівного прошарку...* (П. Мовчан); *Пік геополітичних досліджень припав у Європі на 20–30-ті рр. XX ст., а центром стала ізгойська країна Заходу — Німеччина* (з навч. літ.).

ІЗГОЛОДНІ́ТИ *див.* **зголодні́ти.**
ІЗГО́РБИТИСЯ *див.* **зго́рблюватися.**
ІЗГО́РДА *див.* **зго́рда.**
ІЗДА́ВНА *див.* **зда́вна.**
ІЗДА́ЛЕКА *див.* **зда́лека.**
ІЗДА́ЛЕКУ *див.* **зда́леку.**
ІЗДАЛЯ́ *див.* **здаля́.**
ІЗДРИГА́ТИСЯ *див.* **здрига́тися.**
ІЗДРИГНУ́ТИСЯ *див.* **здрига́тися.**
ІЗЖИВА́ТИ *див.* **зжива́ти.**
ІЗЖИВА́ТИСЯ *див.* **зжива́тися.**
ІЗЖИ́ТИ *див.* **зжива́ти.**
ІЗЖИ́ТИСЯ *див.* **зжива́тися.**
ІЗЖО́ВКЛИЙ *див.* **зжо́вклий.**
ІЗЖО́ВКНУТИ *див.* **зжо́вкнути.**
І́З-ЗА *див.* **з-за.**
ІЗЗА́ДУ *див.* **зза́ду.**
ІЗЗИВА́ТИ *див.* **ззива́ти.**
ІЗЗО́ВНІ *див.* **ззо́вні.**
ІЗ'Ї́ДАТИ *див.* **з'їда́ти.**
ІЗ'Ї́СТИ *див.* **з'їда́ти.**
ІЗЛА́ЗИТИ *див.* **зла́зити**[1]**.**
ІЗЛІЗА́ТИ *див.* **зла́зити**[1]**.**
ІЗЛІ́ЗТИ *див.* **зла́зити**[1]**.**
ІЗЛЯКА́ТИ *див.* **зляка́ти.**
ІЗЛЯКА́ТИСЯ *див.* **злякáтися.**

ІЗМ, у, *ч., ірон.* Узагальнена назва політичних, філософських, економічних теорій, напрямів у літературі та мистецтві. *Сучасне мистецтво не має .. окремого обличчя. Десятки напрямів і напрямків, усяких ізмів, кожний інший, кожний на погляд зовсім новий, кожний уважає за свій обов'язок боротися з усіма іншими* (Б.-І. Антонич); *Соломон захлинався: — Нема за що вхопитися... Нема!.. Ні, нема. Розумієш? Від усіх струнких .. концепцій і систем, від усіх "ізмів", на які спиралася й мусила спиратися душа, лишився пил, хаос, мразь...* (І. Багряний).

ІЗМА́ЛЕНЬКУ *див.* **зма́леньку.**
ІЗМА́ЛЕЧКУ *див.* **зма́лечку.**
ІЗМА́ЛКУ *див.* **зма́лку.**
ІЗМА́ЛУ *див.* **зма́лу.**
ІЗМАРНІ́ТИ *див.* **змарні́ти.**
ІЗМО́ЛОДУ *див.* **змо́лоду.**
ІЗНАДВО́РУ *див.* **знадво́ру.**
ІЗНАЙТИ́ *див.* **знахо́дити.**
ІЗНАЙТИ́СЯ *див.* **знахо́дитися.**
ІЗНЕМАГА́ТИ *див.* **знемага́ти.**
ІЗНЕМОГТИ́ *див.* **знемага́ти.**
ІЗНЕМОГТИ́СЯ *див.* **знемага́тися.**
ІЗНЕНА́ВИДІТИ *див.* **знена́виджувати.**
ІЗНИ́ЗУ *див.* **зни́зу.**
ІЗНИКА́ТИ *див.* **зника́ти.**
ІЗНИ́КНУТИ *див.* **зника́ти.**
ІЗНИ́КТИ *див.* **зника́ти.**
ІЗНИЩІ́ТИ *див.* **знищі́ти.**
ІЗНІМА́ТИ *див.* **зніма́ти.**
ІЗНІМА́ТИСЯ *див.* **зніма́тися.**
ІЗНО́В *див.* **знов.**
ІЗНО́ВУ *див.* **зно́ву.**
ІЗНЯ́ТИ *див.* **зніма́ти.**
ІЗНЯ́ТИСЯ *див.* **зніма́тися.**

ІЗО... Перша частина складних слів, що означає рівність, подібність за формою або призначенням, напр.: ізоба́та, ізога́мія, ізого́на, ізоклі́на, ізо́колон, ізолі́нія, ізоме́ри.

ІЗОАМПЛІТУ́ДА, и, *ж., метеор.* Лінія на географічній карті, що з'єднує точки з однаковим значенням амплітуди (у 1 знач.) якого-небудь метеорологічного параметра (тиску, температури і т. ін.) за певний проміжок часу. *За межу кліматичних поясів умовно беруть ізоамплітуду 25 граду-*

сів між середньою липневою та середньою січневою температурами (з наук. літ.); *Останнім часом стали креслити ізоамплітуди — лінії наближеної річної амплітуди або різниці між середніми температурами найтеплішого й найхолоднішого місяців* (з навч. літ.).

ІЗОБА́Р *див.* **ізоба́ри.**

ІЗОБА́РА, и, *ж.* 1. *метеор.* Лінія на географічній карті, що з'єднує місця з однаковим атмосферним тиском. *Антициклон умовно відокремлюють на синоптичній карті замкненими концентричними ізобарами та відповідним розподілом вітру* (з навч. літ.); // *фіз.* Лінія, якою графічно зображують залежність між фізичними величинами за сталого тиску. *Кожному значенню тиску відповідає своя пряма лінія, яку називають ізобарою* (з навч. літ.).

2. *мат.* Графік процесів, які відбуваються за незмінного тиску. *Планування видобутку нафти по окремих свердловинах можна полегшити складанням ізобар на початок і кінець розрахункового року* (з навч. літ.).

ІЗОБА́РИ, а́р, *мн., фіз. (одн.* **ізоба́р,** а, *ч.).* Атоми різних хімічних елементів, ядра яких містять однакове число нуклонів, але різне число протонів. *У мас-спектрометрії ізобарами називають ядра з однаковим масовим числом і молекули з однаковою молекулярною масою* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОБАРИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до ізобар. *Процес зміни стану газу за постійного тиску називають ізобаричним* (з наук. літ.); *Залежно від специфічних властивостей тара буває ізотермічна (зберігає задану температуру), ізобарична (зберігає заданий тиск), пило-, газо-, вологонепроникна, герметична тощо* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОБА́РНИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **ізобари́чний.** *У першу чергу в осад переходять ті метали, в яких утворення важкорозчинних сполук супроводжується зменшенням ізобарного потенціалу* (з наук. літ.); *Ізобарний принцип застосовують для того, щоб підтримати сталий тиск у вині, коли його розливають в пляшки і закривають корком* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОБА́ТА, и, *ж., геогр.* Лінія на географічній карті, що з'єднує місця з однаковою глибиною водних басейнів (океанів, морів, озер). *Часто площини між сусідніми ізобатами пофарбовані в різні відтінки блакитного кольору* (з наук.-попул. літ.); *Японський картограф Ісіро Танака для картографування рельєфу дна Тихого океану вдало застосував спосіб освітлених ізобат* (з наук.-попул. літ.); *Ізобата зображує рельєф дна озер, морів та океанів* (з навч. літ.).

ІЗОБУТИЛЕ́Н, у, *ч.* Ненасичений вуглеводень. *Ізобутилен було синтезовано 1868 року О. Бутлеровим шляхом дегідратації бутилового спирту* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОБУТИ́ЛОВИЙ, а, е. Який містить ізобутилен. *Ізобутиловий ефір бензоїну; Ізобутиловий спирт.*

ІЗОГАЛІ́НА, и, *ж., гідр.* Лінія на географічній карті, що з'єднує точки з однаковою солоністю води. *Ізогаліни вказують на процеси придонного сповзання вод, засолонених на східному мілководді Південного Каспію* (з наук. літ.); *У глибоководній частині Каспійського моря у вертикальному профілі солоності спостерігаються характерні прогинання ізогалін* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОГА́МІЯ, ї, *ж., біол.* Статевий процес у найпростіших організмів, коли зливаються дві зовнішньо однакові зародкові клітини, що різняться лише фізіологічними властивостями. *Ізогамія притаманна деяким нижчим організмам, зокрема багатьом водоростям* (з наук.-попул. літ.); *Існують такі типи статевого процесу, як ізогамія, анізогамія та оогамія* (з навч. літ.).

ІЗОГІЄ́ТА, и, *ж., метеор.* Ізолінія, що характеризує кількість опадів за визначений проміжок часу. *Поле кореляції опадів, зумовлених холодними фронтами з хвилями, характеризується великими градієнтами ізогієт* (з наук. літ.); *Метод ізогієт використовують для більш точних розрахунків середніх опадів* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОГЛО́СА, и, *ж., лінгв.* Лінія на діалектологічній карті, що визначає межі поширення мовного явища. *Одним із виявів балто-слов'янської мовної єдності є наявність досить чіткої ізоглоси, що об'єднує балтійські мови з абсолютною більшістю слов'янських* (з наук. літ.); *Загальна схема розташування східнополіських ізоглос має складну структуру* (з навч. літ.).

ІЗОГЛО́СНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до ізоглоси. *Реєстр ізоглосної інформації розширює можливості історико-типологічного вивчення слов'янського мовного континууму* (з наук. літ.); *Послідовний аналіз ізоглосних зв'язків окремих діалектів дозволяє поглибити перспективу лінгвоетнічних відношень* (з навч. літ.).

ІЗОГЛО́СНО, *лінгв.* Присл. до **ізогло́сний.** *Нерідко рефлекси праслов'янських діалектизмів, що не стали власними назвами, ізоглосно поєднують споріднені з ними ойконіми слов'янських мов різних підгруп* (з наук. літ.).

ІЗОГО́НА, и, *ж., спец.* Ізолінія орієнтації певної фізичної величини. *На карті ізогони з'єднують точки магнітного схилення* (з наук. літ.); *Ізогона визначає в метеорології напрям вітру, в земному магнетизмі — магнітне схилення, в астрономії — сонячне затемнення* (з наук.-попул. літ.); *Нерідко на картах є додаткова система ліній, наприклад, рівних азимутів, рівних відстаней, а також система ізогон і дані щодо магнітного схилення* (з навч. літ.).

ІЗОГОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *мат.* Те саме, що **рівноку́тний.** *Логарифмічна спіраль, або ізогональна спіраль, часто зустрічається в природі* (з наук.-попул. літ.); *Властивості правильного п'ятикутника такі: він опуклий, циклічний, правильний, ізогональний* (з навч. літ.).

ІЗОГОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., мат.* Властивість за знач. **ізогона́льний.** *Аналіз ізогональності балансових кутів; Ізогональність променів кута.*

ІЗОГОНА́ЛЬНО, *мат.* Присл. до **ізогона́льний.** *Дві точки Брокара в середині трикутника є ізогонально спряженими одна з одною* (з навч. літ.); *Пари ізогонально сполучених точок.*

ІЗО́ГРАФ^1, а, *ч., заст.* Іконописець, живописець. *У постанові Стоглавого собору (1551 р.) щодо особистих якостей і способу життя ізографів нічого не говорилося про заборону жінкам займатися іконописом* (з наук. літ.); *Не було серед запорізьких майстрів жалуваних царських ізографів* (з наук.-попул. літ.).

ІЗО́ГРАФ^2, а, *ч.* Вид рапідографа, який може писати під різними нахилами. *Ізографи використовують для роботи на кальці, щільному папері та з лекалом* (з наук.-попул. літ.); *Ізограф призначений для креслення та забезпечує виняткову якість лінії* (із журн.).

ІЗОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ізографії (у 1 знач.). *Для європейської газетної періодики характерні спільність гравірувальних технік і манер виготовлення друкарських форм, а деколи й прямі ізографічні запозичення* (з наук. літ.); *З другої половини XIX ст. листівки як вид ізографічного документа починають друкувати в багатьох європейських країнах* (з навч. літ.).

ІЗОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* 1. Точне відтворення рукописів, почерків, письмен і т. ін. *Ізографії містять інформацію, що відображає дійсність у наочних, візуальних образах* (з наук.-попул. літ.); *Ізографію використовують як художній прийом в образотворчій рекламі* (з навч. літ.); *Нитяну графіку інколи називають ізографією, або вишивкою на картоні* (із журн.).

2. *заст.* Іконопис, живопис. *Судячи з обрисів вівтаря старовинної ізографії, костел Успіння Пресвятої Діви Марії було побудовано на місці колишньої дерев'яної православної церкви як католицький храм* (з наук.-попул. літ.); *Для давньоруського живопису характерна подвійна назва ізографії воскресіння "Сходження в пекло — Воскресіння Христове", що свідчить про благоговійне ставлення до самого моменту воскресіння* (з рел.-церк. літ.).

ІЗОДИНА́МА, и, *ж., метеор.* Лінія на географічній карті, що з'єднує точки з однаковою напруженістю магнітного поля Землі. *На фоні спокійного магнітного поля Складчастих Карпат виділяють багато зон поперечного до Карпат простягання, в яких ізодинами мають характерну для розломних зон морфологію поля* (з наук. літ.); *Біля географічного екватора проходить ізодинама мінімальної магнітної напруженості — динамічний екватор* (з наук.-попул. літ.); *Лінії, що характеризують положення точок із рівними величинами горизонтальних і вертикальних складових вектора напруженості магнітного поля, називають ізодинамами* (з навч. літ.).

ІЗОДИНАМІ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до ізодинами. *Ізодинамічна крива може використовуватися для визначення природи дії антагоніста* (з наук. літ.); *Для визначення магнітної сприйнятливості застосовують електромагнітний ізодинамічний сепаратор* (з навч. літ.); *Успіхи у вивченні комбінованої дії отрут істотно пов'язані з методом ізодинамічних діаграм* (з навч. літ.).

ІЗОЕНТРОПІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до ізоентропії. *Умови, за яких тепловий процес буде ізоентропійним, можна отримати з рівності Клаузіуса для оборотних процесів* (з наук. літ.); *З-поміж оборотних процесів ізоентропійним є тільки зворотний адіабатичний процес* (з навч. літ.).

ІЗОЕНТРОПІ́Я, ї, *ж., фіз.* Явище сталості ентропії. *Газ у резервуарі поводить себе за законом ізоентропії* (з навч. літ.); *Коефіцієнт ізоентропії.*

ІЗОЗО́МА, и, *ж.* Рід поширених у Європі, Азії, Північній Америці комах ряду перетинчастокрилих, які є шкідниками зернових культур, трав і плодових дерев. *Ізозоми налічують більш ніж 130 видів* (з наук.-попул. літ.); *Імаго ізозоми зазвичай чорного кольору із жовтими цятками* (з наук.-попул. літ.); *1897 р. М. Римський-Корсаков у Херсонській губернії проводив велику науково-дослідну роботу з вивчення ізозом, що шкодять хлібним злакам* (з навч. літ.).

ІЗОКВА́НТА, и, *ж., екон.* Крива, що відображає всі можливі комбінації двох чинників, які можуть бути використані для виробництва певного максимального обсягу продукту. *Кожна з ізоквант ілюструє максимально допустимий обсяг виробництва продукції за будь-якого набору чинників виробництва* (з наук. літ.); *Нахил ізокванти виражає залежність одного чинника від іншого у виробничому процесі* (з навч. літ.).

ІЗОКЛІ́НА, и, *ж., спец.* Лінія, яку всі фазові траєкторії перетинають під одним кутом. *Для побудови поля напрямків зручно використовувати метод ізоклін — ліній, у кожній точці яких вектор поля напрямків є однаковим* (з наук. літ.); *В ізоклінах фазові траєкторії мають однакове схилення* (з наук.-попул. літ.); *Ізоклінами можна користуватися для наближеної побудови інтегральних кривих* (з навч. літ.); // *геогр.* Лінія на географічній карті, що з'єднує точки з однаковими значеннями магнітного схилення. *Обчисливши градієнт для кожної ізокліни, можна візуалізувати поле напрямків* (з наук. літ.); *Оскільки магнітні полюси не збігаються з географічними, ізокліни також не збігаються з паралелями* (з навч. літ.); // *фіз.* Одна або більше темних ліній, які можна спостерігати в поляризованому світлі на моделях із оптично активних матеріалів. *Ізокліни спостерігаються на екрані схрещеного полярископа за використання білого світла* (з наук. літ.); *На відміну від смуги інтерференції нульового порядку ізокліни змінюють своє положення під час синхронного повороту поляризатора та аналізатора* (з навч. літ.).

ІЗОКЛІНА́ЛЬ, і, *ж., геол.* Складка осадових гірських порід, у якій крила й осьова поверхня мають схилення в той самий бік і приблизно під однаковим кутом. *Ізоклінальє показником сильних деформацій гірських порід* (з наук. літ.); *Ізоклінали утворюються за умов інтенсивного бічного стиснення або сповзання під дією сили тяжіння* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОКЛІНА́ЛЬНИЙ, а, е, *геол.* Стос. до ізокліналі. *Родовище нафти в польському селі Лодина пов'язане з ізоклінальною складкою* (з наук.-попул. літ.); *Ізоклінальне залягання характеризується однаковим нахилом і багатократним повторенням тих самих пластів* (з навч. літ.).

ІЗО́КОЛОН, у, *ч., літ.* Риторична фігура, в якій у двох або кількох відрізках мовлення частини речення розміщені в однаковому порядку. *Прийом ізоколону створює повний паралелізм* (з наук. літ.); *З-поміж фігур слова автори київських латиномовних поетик і риторик визначають фігури додавання (анафора, антистрофа, синонімія, полісиндетон тощо), подібності (парономазія, ізоколон, антитеза) та пропуску (асиндетон)* (з наук. літ.).

ІЗОЛІНІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до ізолінії. *Для створення карт полів використовують ізолінійний спосіб картографічного зображення* (з наук. літ.); *В економіці ізолінійні картограми застосовують для встановлення часу виконання основних сільськогосподарських робіт* (з навч. літ.).

ІЗОЛІ́НІЯ, ї, *ж., спец.* Лінія, що з'єднує на карті або діаграмі точки з однаковими кількісними показниками (тиску, температури і т. ін.). *Подання кліматичних полів метеопараметрів за допомогою відповідних таблиць або ізоліній на географічних картах має певні переваги перед аналітичним поданням* (з наук. літ.); *Ізолінії можуть різнитися своєю конфігурацією, піднімаючись на північ чи опускаючись підковоподібно на південь* (з наук. літ.); *За допомогою ізоліній картографують рельєф земної поверхні, розподіли атмосферного тиску, температур, опадів тощо* (з навч. літ.); *Сині та червоні жилки — то були кордони на ізолінії* (Ю. Смолич).

ІЗОЛЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **ізолюва́ти.** *Я особисто, з ряду причин, опинився серед письменників ізольованим* (О. Довженко); *Андрій .. зовсім не відчуває тягаря часу й не журиться тим, що впереді* [попереду] *так багато днів і ночей, залитих темрявою, що його житло ізольоване від світу й закрите залізними дверима* (І. Багряний); *Ізольо-*

вана від життя хворобою, Пріся .. виливала свою тугу на папері (І. Білик); *Йдучи сходами нагору, пані Дорота спіймала себе на думці, що, може, не так уже й погано жити отак, майже ув'язненими, ізольованими від решти світу* (С. Андрухович); // **ізольо́вано,** *безос. пред. Показати лабораторії категорично відмовився* [Гальванеску], *попередивши, що їх зовсім ізольовано в так званому лівому корпусі* (Ю. Смолич).

2. *у знач. прикм.* Окремий, відокремлений. *Усі тепер хочуть краще жити, всім заманулося ізольованих квартир* (М. Чабанівський); *Під регенерацією рослин розуміють процеси, які сприяють відновленню пошкоджених ділянок шляхом новоутворення структур і формуванню цілого організму з ізольованих органів, тканин, клітин* (з наук. літ.).

ІЗОЛЬО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ізольо́ваний** 2. *Тут, мабуть, добре враховано вимушену ізольованість від життя хворих на проказу* (Ю. Смолич); *Ніщо не може лишитись в приватній ізольованості: ідеологія, праця, особа* (В. Домонтович); *Найважливішою ознакою племінних святилищ є їхня ізольованість від поселень* (з навч. літ.).

ІЗОЛЬО́ВАНО. Присл. до **ізольо́ваний** 2. *Жодна мова в світі не розвивається ізольовано від інших мов* (з наук. літ.); *Фізичні особи залежно від обставин і власного волевиявлення можуть діяти ізольовано або спільно* (з наук.-попул. літ.); *Окремі системи організму розвиваються взаємозв'язано, не ізольовано одна від одної, і залежать від впливу умов навколишнього середовища* (з навч. літ.).

ІЗОЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ІЗОЛЮВА́ТИ,** юю, юєш, *недок. і док.* 1. *кого, що, від кого — чого і без дод.* Помістивши окремо, позбавляти можливості контакту з іншими (про інфекційних хворих, ув'язнених і т. ін.). *1 лютого 1924 р. президія Центрального виконавчого комітету СРСР дозволила ізольовувати в таборах осіб, звинувачених у скуповуванні та приховуванні хлібних продуктів* (з наук. літ.); *Чмиря ізолювали в сізо за контрреволюційну агітацію і саботаж* (Б. Антоненко-Давидович); *Злочинні книги, так само, як і злочинних людей, слід ізолювати від суспільства, аби вони не завдали йому іще більшої шкоди* (О. Ірванець); // Відособлювати від середовища, позбавляти зв'язку з ким-, чим-небудь; відокремлювати. *Він* [письменник] *не ізолює себе від життя ніколи* (Ю. Смолич).

2. *що, техн.* Піддавати ізоляції, напр., електричній, тепловій і т. ін. *Породи-колектори вміщують скупчення нафти, газу та регіональної покришки, що ізолює комплекси зверху* (з наук. літ.); *Під час ремонту резервуарів для нафти та нафтопродуктів їхні внутрішні поверхні слід ізолювати спеціальною піною* (з наук.-попул. літ.); // Покривати провідник, джерело якої-небудь енергії ізоляційним матеріалом. — *Ви будете, може.., мити колби, учитися ізолювати проводи* (Н. Рибак).

ІЗОЛЬО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ІЗОЛЮВА́ТИСЯ,** ююся, юєшся, *недок. і док.* 1. Відокремлюватися від середовища, втрачати зв'язок із ким-, чим-небудь. *Найбільше мистецтво якраз і полягає в тому, щоб ізольовуватися та обмежуватись* (О. Шугай); *Модернізм багато уваги приділяв пошукові причинних зв'язків, але дослідник при цьому ніби ізолювався від об'єкта* (з наук. літ.); *Як не вабило Нелю життя в монастирі, як їй не хотілося ізолюватися від Катерини, вона довго не насмілювалася постукати у браму монастиря* (Ірина Вільде).

2. *тільки недок.* Пас. до **ізольовува́ти, ізолюва́ти.** *Медперсонал проходить обов'язкову вакцинацію, всі заражені негайно ізолюються* (з навч. літ.); *Нервовий параліч лікується постійною зміною опромінення нервових центрів то червоним, то синім променем. Шкіру в цей час постійно опромінюють в невеличких дозах ультрафіолетовим променем, серце ізолюється від усякого доступу сонячного світла* (Ю. Смолич).

ІЗОЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, е, *техн.* Який розділяє щось, не дозволяє чому-небудь змішуватися; який відокремлює, ізолює що-небудь від навколишнього середовища. *Під дією сильних електричних полів формується шар зв'язаних іонів, на якому з'являється ізолювальний гідратний шар* (з наук. літ.); *Наповнювач трубчастого електронагрівника — ущільнений ізолювальний матеріал, що оточує електронагрівний елемент* (з наук.-техн. літ.).

ІЗОЛЮВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, що займається ізолюванням провідників електричної, теплової і т. ін. енергії. *Ізолювальник зобов'язаний знати характеристику шкідливих речовин, які можуть виділятися під час виконання робіт, їхню дію на організм людини* (з навч. літ.).

ІЗОЛЮВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **ізолюва́льник.** *Серед почесних громадян Бердянська — ізолювальниця заводу "Азовкабель"* (із журн.); *У будівництві котельні брали участь й ізолювальниці* (з газ.).

ІЗОЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ізолюва́ти.** *Підготування до епідемічного сезону передбачає своєчасну вакцинацію і діагностування хвороби, ізолювання хворих та їх ефективне лікування* (із журн.); *Ізоляційне кріплення для лав призначене для ізолювання відпрацьованих ділянок від прилеглих до них гірничих виробок* (з наук. літ.).

ІЗОЛЮВА́ТИ *див.* **ізольо́вувати.**

ІЗОЛЮ́ЮЧИЙ, а, е, *техн., рідко.* Те саме, що **ізолюва́льний, ізоляці́йний.** *Скільки працюєш, весь час мокрий як хлющ, задихаєшся, — працювати доводилось в кисневих ізолюючих апаратах* (О. Гончар); // Який застосовують для ізоляції електричних провідників. *Ізолююча обмотка.*

△ **Амо́рфні (ізоляти́вні,** *рідко* **ізолю́ючі) мо́ви** *див.* **мо́ва.**

ІЗОЛЯ́Т, у, *ч.* 1. *біол.* Географічно ізольована популяція. *Автохтонні групи населення зазвичай ведуть традиційний спосіб життя, і в певному розумінні такі народи є ізолятами, відірваними від цивілізації* (з наук. літ.); *Якщо ізолят існує більше ста років, то всі члени такого ізоляту — троюрідні брати та сестри* (з наук.-попул. літ.); // Відокремлена територія. *Фінляндія є ізолятом через велику кількість озер та інших природних перепон, що призводить до посилення частоти рідкісних захворювань* (з наук.-попул. літ.).

2. *біохім.* Ізольований білок. *Ізолят сироваткового протеїну набагато чистіший, ніж концентрат* (з наук. літ.); *Соєвий ізолят містить повноцінні білки, які за своєю поживністю та харчовою цінністю практично не поступаються білкам тваринного походження* (з навч. літ.).

3. *лінгв.* Мова, що не входить до жодної відомої мовної сім'ї. *Існує декілька причин існування мовних ізолятів — відсутність живих родичів та тривале існування в ізоляції* (з наук. літ.); *Мовний ізолят є мовною сім'єю, що складається з однієї мови, наприклад, баскська або шумерська мови* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОЛЯТИ́ВНИЙ, а, е: △ **Амо́рфні (ізоляти́вні,** *рідко* **ізолю́ючі) мо́ви** *див.* **мо́ва.**

ІЗОЛЯ́ТОР, а, *ч.* 1. Речовина, що не проводить електричного струму; діелектрик. *Напруженість електричного поля в ізоляторі є меншою, ніж напруженість такого самого поля у вакуумі* (з наук. літ.); *Скло є ізолятором, але під час перебування у вологому повітрі воно значною мірою втрачає свої ізоляційні властивості* (з наук.-попул. літ.).

2. *техн.* Виріб для ізоляції та кріплення дроту. *Якщо порив проводів, зависання щіток швидко усувають, сколювання ізолятора не відбувається* (з навч. літ.); *Поставлять стовпи з ізоляторами, потягнуть дріт, засвітять світло по селу, проведуть під кожну стріху* (Ю. Яновський).

3. Приміщення для тимчасової ізоляції людей з інфекційними хворобами. — *Хлопчик зараз в ізоляторі. Він хворий* (О. Донченко); // Особливе приміщення для осіб, що потребують тимчасової ізоляції. *Діти з матір'ю знаходилися в спеціальному біомедичному ізоляторі; перед тим як жити в загальних приміщеннях, вони повинні були пройти профілактичну підготовку* (О. Бердник); // Спеціально пристосоване приміщення для тварин з інфекційними хворобами, а також здорових тварин під час проведення протиепідемічних заходів. *У разі виявлення у тварини інфекційного або інвазійного захворювання тварину переводять до ізолятора, де утримують до видужання* (з мови документів); *На території притулку для тварин є ізолятор. Там, як пояснила директор, знаходяться маленькі цуценята. Крім того, іноді до ізолятора поміщають хворих тварин* (з газ.).

(1) Слі́дчий ізоля́тор — установа пенітенціарної служби, признач. для утримування осіб, щодо яких було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту на будь-якій стадії кримінального судочинства. *Правила поведінки в слідчих ізоляторах осіб, узятих під варту й засуджених, затверджено наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань* (з навч. літ.).

ІЗОЛЯ́ТОРНИЙ, а, е. Стос. до ізолятора (у 1, 2 знач.). *Ізоляторний фарфор — керамічний діелектрик, до складу якого входять вогнетривка глина, кварц і польовий шпат* (з навч. літ.); *Львівський ізоляторний завод був одним із найбільших світових виробників* (з газ.).

ІЗОЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *техн.* Признач. для ізоляції. *Я.., захопивши в кишені запобіжники, ізоляційну стрічку та дріт, побіг за Теклею* (Б. Антоненко-Давидович); *Два мідні дроти відходили від спідніх шарнірів і зникали в пластичних ізоляційних трубках* (Ю. Смолич); *Робот із допомогою прибиральних машин нейтралізував залишки радіації на предметах і стінах корабля, а потім підняв тіло капітана і покотився до ізоляційних камер* (О. Бердник).

ІЗОЛЯЦІОНІ́ЗМ, у, *ч.* Політика державної замкнутості, соціально-економічної відокремленості. *У роки Другої світової війни Ф. Рузвельт відмовився від ізоляціонізму та встановив тісне військове, економічне й політичне співробітництво із союзниками* (з наук. літ.); *Метою ізоляціонізму є досягнення всіх нагальних цілей розвитку держави виключно силами цієї держави, без залучення економічного чи політичного співробітництва з іноземними державами або наддержавними структурами* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОЛЯЦІОНІ́СТ, а, *ч.* Прихильник ізоляціонізму. *У Спарті 477 р. до н. е. перемогу здобули ізоляціоністи, які вважали військові дії проти персів позбавленими сенсу* (з наук.-попул. літ.); *Консервативні ізоляціоністи — це переважно люди старшого віку* (із журн.).

ІЗОЛЯЦІОНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до ізоляціонізму. *Колишні ізоляціоністські настрої, що завадили Америці увійти в Лігу Націй, створену з ініціативи президента Вудро Вільсона, давно стали надбанням історії* (з наук. літ.); *Притаманне соціал-демократам прагнення регулювати глобалізаційні процеси ґрунтується зовсім на інших принципах, аніж ізоляціоністська ідеологія націонал-радикальних сил* (з навч. літ.).

ІЗОЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Стан за знач. **ізолюва́ти** 1 і **ізолюва́тися** 1. *Відомо, що в суворій ізоляції люди божеволіють від нудьги* (І. Багряний); *Хіба я не бачив, в якій мертвотній ізоляції, в якому вимушеному страхом бойкоті опиняються родини арештованих?* (Б. Антоненко-Давидович); *Позбавлений військової підтримки з боку ординців, П. Дорошенко опинився в цілковитій ізоляції* (Ю. Мушкетик); *Для забезпечення єдності національного простору не обов'язково вигадувати щось нове, а достатньо вивчити те, що створив світ за час нашої інформаційної ізоляції* (з наук. літ.).

2. Дія за знач. **ізолюва́ти** 1 і **ізолюва́тися** 1. *Наступний день пішов на те, щоб з допомогою Монгані вмовити сім'ї кількох особливо тяжко хворих і добитися в них дозволу на ізоляцію хворих* (П. Загребельний); *Із впровадженням християнства на Русі та відкриттям шкіл відбувалася ізоляція дітей, які навчалися, від впливу їхніх батьків* (з навч. літ.).

3. *біол.* Процес виникнення будь-яких бар'єрів, що порушують вільне схрещування та потік генів. *Вже в пліоцені в Карпатах сформувалися висотно-рослинні пояси лісів і внаслідок географічної та систематичної ізоляції виникли умови для формування флори гір, що є реліктами третинного періоду* (з наук. літ.); *Залежно від природи ізолювальних бар'єрів виділяють два способи біологічної ізоляції — географічну та репродуктивну* (з наук.-попул. літ.).

4. *техн.* Те саме, що **ізоля́тор** 2. *Пройшов літній чоловік з металевим ящиком у руках, з якого стирчали кінці вкритого ізоляцією дроту* (М. Руденко); *Важкі броньовані двері зі звуковою ізоляцією не відчинялись* (Любко Дереш).

Піддава́ти / підда́ти ізоля́ції *див.* **піддава́ти.**

△ **(1) Просторо́ва ізоля́ція,** *с. г.* — додержання відстані, на якій можна вирощувати певні сільськогосподарські культури на насіння. *Просторова ізоляція насінних посівів від посівів інших капустяних культур має становити 1–1,5 км* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОМЕ́Р, у, *ч.* 1. *хім.* Одна з двох або більше сполук, що мають однакові склад і молекулярну масу, але різняться будовою та фізико-хімічними властивостями. *Зі збільшенням числа атомів у молекулах насичених вуглеводів виявляється така якісна особливість — виникнення дедалі більшого числа ізомерів* (з навч. літ.).

2. *фіз.* Кожен із двох або більше атомних ядер з однаковими атомним номером і масовим числом, але різними енергетичними станами. *Ядра ядерних ізомерів перебувають у вищому енергетичному стані, ніж незбуджені ядра, що перебувають у так званому основному стані* (з наук. літ.); *Метастабільні ізомери можуть розпадатися шляхом внутрішньої конверсії* (з наук. літ.).

ІЗОМЕРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Процес перетворення якої-небудь хімічної сполуки в ізомери. *У деяких випадках просторове перевантаження молекули спричиняє ізомеризацію* (з наук. літ.); *Поглинання фотона викликає ізомеризацію антагоніста* (з навч. літ.).

ІЗОМЕРІ́Я, ї, *ж., хім.* Явище існування сполук, однакових за хімічним складом і молекулярною масою, але різних за будовою. *Валентна ізомерія — особливий вид структурної ізомерії, за якої ізомери можна перевести один в одного лише за рахунок перерозподілу зв'язків* (з наук. літ.); *Ізомерія — одна з причин різноманітності та численності органічних сполук* (з наук.-попул. літ.); *Залежно від характеру відмінностей у будові ізомерів розрізняють структурну ізомерію та стереоізомерію* (з навч. літ.).

ІЗОМЕ́РНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Прикм. до **ізоме́р.** *Неметалеві конструкційні матеріали поділяють за ізомерним складом, технологічним виконанням, типами наповнювачів і за характером їхнього розташування* (з наук. літ.); *Резонансні структури ілюструють можливість існування двох ізомерних кислот та спосіб їхнього взаємного перетворення за електролітичної дисоціації в розчині* (з навч. літ.).

ІЗОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. 1. *мат.* Стос. до ізометрії (у 1 знач.). *Гравітаційним та магнітним полям у межах серединних масивів властива ізометрична аномалія* (з наук. літ.); *Головні структури складчастості мають неправильні форми, які часто ізометричні або витягнуті* (з наук. літ.); *Залежність інтенсивності дихання рослин від їхньої маси виявилася ізометричною* (з наук.-попул. літ.).

2. *біол.* Прикм. до **ізоме́трія** 2. *Силу м'яза вимірюють максимальною напругою, яку він може розвинути за умов ізометричного скорочення* (з навч. літ.); *Під час виконання ізометричних вправ суглоби не навантажуються, мінімізується загроза розтягнень і травм сухожиль* (із журн.).

△ **Ізометри́чна прое́кція** *див.* **прое́кція; Ізометри́чні пове́рхні** *див.* **пове́рхня.**

ІЗОМЕТРИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., мат.* Абстр. ім. до **ізометри́чний** 1. *Розростаючись, міста поступово втрачають свою початкову ізометричність* (з наук. літ.); *Ізометричність зерен ельбору вища, ніж в алмазу* (з наук.-попул. літ.); *Для вулканітів характерна ізометричність* (з навч. літ.).

ІЗОМЕТРИ́ЧНО. 1. *мат.* Присл. до **ізометри́чний** 1. *Перетворення евклідової шкали дають змогу змінити метрику так, щоб трансформований простір ізометрично занурювався в стандартні простори* (з наук. літ.); *Невелику ділянку гелікоїда можна ізометрично, тобто без стиску і розтягу, гладко продеформувати в ділянку катеноїда* (з наук.-попул. літ.).

2. *біол.* Присл. до **ізометри́чний** 2. *Щоб задіяти м'язи живота щонайсильніше, треба піднімати ноги на максимально можливий кут. Спочатку м'язи живота будуть працювати ізометрично, не скорочуючись, а лише напружуючись* (з навч. літ.).

ІЗОМЕ́ТРІ́Я, ї, *ж.* 1. *мат.* Перетворення метричного простору, що зберігає відстань між відповідними точками. *В ізометрії коло зображують як овал* (з наук. літ.); *У прямокутній ізометрії рівні кола, розташовані в координатних площинах, проектуються в рівні еліпси* (з наук.-попул. літ.); *Для побудови креслення в ізометрії виберіть таке розташування зображуваної деталі або пристрою, за якого будуть максимально видно всі просторові характеристики* (з навч. літ.).

2. *біол.* Збереження пропорцій органів і частин тіла в період росту організму. *Основна відмінність деяких викопних тварин від тварин сучасних типів — ізометрія, тобто зростання зі збереженням пропорцій організму, тоді як у тварин сучасних типів пропорції тіла різняться в малих і дорослих особин* (з наук. літ.); // Фізичні вправи, пов'язані зі статичним навантаженням м'язів. *При ізометрії довжина м'яза не змінюється, а суглоби залишаються на місці* (із журн.); *Ізометрія — дієвий спосіб довести м'язи й форму свого живота до чудового спортивного вигляду без особливих труднощів* (з газ.).

3. *лінгв.* Сумірність відрізків віршового мовлення (віршів) на основі метричної єдності. *Залежно від системи віршування одиницею ізометрії віршів може бути склад, слово з повним наголосом або повторюване сполучення складів* (з наук. літ.).

ІЗОМОРФІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *спец.* Властивість, що виражає однаковість будови якихось сукупностей елементів і не залежить від природи цих елементів. *Строго доведений ізоморфізм для систем різної природи дозволяє переносити знання з однієї галузі на іншу* (з наук. літ.); // *перен.* Тотожність, ідентичність. *На Заході існує досить жорсткий ізоморфізм між економічними та політичними моделями розвитку* (з наук. літ.); *Експресіоністи вважали, що словесне мистецтво не може розраховувати на повний ізоморфізм художнього знака і явища* (з наук. літ.).

2. *мат.* Взаємооднозначне відображення множин. *Поняття "ізоморфізм" виникло в математиці щодо конкретних алгебричних систем і було поширене на клас математичних структур* (з наук.-попул. літ.).

3. *хім.* Здатність хімічних елементів заміщати один одного в кристалах без порушення своєї будови. *За іонним радіусом цезій стоїть найближче до рубідію та калію. Цим визначаються ізоморфізм більшості сполук цезію й рубідію та їхня спільна наявність у мінералах калію* (з наук. літ.); // Властивість атомів, іонів чи молекул взаємно заміщуватися в кристалах з утворенням кристалів мішаного складу — твердих розчинів заміщення. *Розсіяні елементи перебувають у кристалічній речовині земної кори в різних формах: входять до структури мінералу за законами ізоморфізму* (з наук. літ.).

ІЗОМО́РФНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до ізоморфізму (у 1 знач.); подібний за формою, морфологічно ідентичний. *Бром виділяється на останніх стадіях кристалізації разом із калійними і магнієвими солями у вигляді ізоморфного домішку* (з наук. літ.); *Довільні скінченні алгебри з однаковою кількістю елементів ізоморфні між собою* (з наук. літ.); *Якщо в структурних графах деякої словникової статті на відповідних поверхах замість символів подати конкретні значення відповідних атрибутів, то одержимо конструкцію, що є ізоморфною саме цій словниковій статті* (з наук. літ.).

ІЗОМО́РФНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **ізомо́рфний.** *У мовленнєвому контексті факт і його нормативна фіксація часто мають риси ізоморфності на рівні різних типів кліше та їхніх семантичних ознак* (з наук. літ.); *Принципи дизайну в галузі художнього конструювання, категорії теоретичної думки й образ соціальної дійсності виявляють у Стародавньому Римі певну ізоморфність* (з навч. літ.).

ІЗОМО́РФНО, *спец.* Присл. до **ізомо́рфний.** *Алюміній і залізо можуть ізоморфно заміщувати атом кремнію в кристалічній ґратці, створюючи іонообмінні центри* (з наук. літ.); *В одній із найбільших у Донбасі гідротермальних систем — Микитівському рудному полі — спостерігаються підвищені концентрації германію, що ізоморфно заміщує кремній у кварці* (з навч. літ.).

ІЗОНЕ́ФА, и, *ж., метеор.* Лінія на географічній карті, що з'єднує точки з однаковою хмарністю. *Ізонефи — лінії хмарності — стали креслити нещодавно. Точні дані є лише для кількох країн, тому ізонефи для всієї Землі дуже неточні* (з наук.-попул. літ.).

ІЗООКТА́Н, у, *ч., хім.* Насичений вуглеводень, прозора безбарвна рідина з запахом бензину. *Ізооктан застосовують як домішку у виробництві бензинів для підвищення їхніх антидетонаційних властивостей, а також як розчинник* (з наук. літ.); *Змішуючи ізооктан із гептаном, одержують рідини з певним октановим числом* (з наук.-попул. літ.).

ІЗООКТА́НОВИЙ, а, е, *хім.* Стос. до ізооктану. *У промисловості зазвичай використовують домішки, а також металеві сполуки для додаткового поліпшення адгезії каучуку до металевого корду, наприклад, солі кобальту, переважно з ізооктановою кислотою* (з наук. літ.); *Ізооктанова суміш.*

ІЗООСМІ́Я, ї, *ж., біол.* Відносна сталість осмотичного тиску в рідких середовищах і тканинах організму. *Важливою умовою існування живих організмів є підтримання показників гомеостазу — ізотермії та ізоосмії* (з наук. літ.); *Ізоосмія притаманна таким біологічним рідинам, як кров і лімфа* (з наук.-попул. літ.); *Ізоосмія регулюється центральною нервовою системою й діяльністю залоз внутрішньої секреції* (з навч. літ.); *Основну роль у регуляції осмотичного тиску крові відіграють нирки. Меншою мірою в ізоосмії беруть участь тканини печінки та підшкірної клітковини* (з навч. літ.).

ІЗОПРЕ́Н, у, *ч., хім.* Органічна сполука — безбарвна, летка, горюча рідина, яку застосовують у виробництві деяких каучуків. *Ізопрен вступає в реакцію полімеризації зі сполуками вінілового ряду* (з наук. літ.); *Каротиноїди є продуктом конденсації залишків ізопрену* (з навч. літ.).

ІЗОПРЕ́НОВИЙ, а, е, *хім.* Стос. до ізопрену. *Синтетичний ізопреновий каучук використовують переважно для заміни натурального каучуку* (з навч. літ.).

ІЗОПСЕФІ́Я, ї, *ж.* Нумерологічна практика складання числових значень літер слова для знаходження підсумкової суми. *Ізопсефія походить від використання древніми греками гальки та камінців для вивчення арифметики та геометрії* (з наук.-попул. літ.); *Ізопсефія тісно пов'язана з гематрією* (з навч. літ.); *Ізопсефію використовували в елліністичний період у магічних працях, в інтерпретації снів* (із журн.).

ІЗОСЕ́ЙСТА, и, *ж., геол.* Лінія на географічній карті, що з'єднує точки, в яких землетрус виявився з однаковою силою. *Південну частину Тернопільської, Хмельницької, Вінницької та східну частину Одеської областей оконтурюють ізосейсти інтенсивністю до 6 балів* (з наук.-попул. літ.); *Ізосейсти на поверхні мають найрізноманітніші обриси, вони не утворюють правильних кіл* (з навч. літ.).

ІЗОСИЛАБІ́ЗМ, у, *ч., літ.* Поділ вірша на ритмічні одиниці, рівні між собою за кількістю складів. *Характерний для української народнопісенної творчості асиметричний розмір епічних юнацьких гайдуцьких пісень свідчить про можливість розпаду початкового ізосилабізму народного вірша* (з наук. літ.); *Силабо-тонічна система віршування — різновид віршотворення, що ґрунтується на ізосилабізмі й ізотонізмі* (з навч. літ.).

ІЗОСИЛАБІ́ЧНИЙ, а, е, *літ.* Стос. до ізосилабізму. *У вертепній драмі співіснують ізосилабічний і нерівноскладовий тип вірша* (з наук. літ.); *У 60-х рр. XIX ст. П. Сокальський висунув теорію про ізосилабічний характер українських народних пісень* (з наук. літ.); *Наприкінці XVI — початку XVII ст. співіснували дві системи віршування — ізосилабічна, зорієнтована на візантійський вірш, та силабічна, яка набула поширення в Україні не без впливу польської поезії* (з навч. літ.).

ІЗОСТАЗІ́ЙНИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **ізостазія.** *Досягнення ізостазійної рівноваги внутрішніх точок Землі під наземними масивними спорудами відбувається шляхом перерозподілу мас* (з наук. літ.); *Розширення меж глибоководної западини в кримському сегменті одночасно з новітнім орогенезом слід пов'язувати з ізостазійним вирівнюванням* (з навч. літ.).

ІЗОСТАЗІ́Я, ї, *ж.* Геологічний процес урівноваження мас гірських порід земної кори на поверхні субстрату. *Під час ізостазії збільшення ваги окремих блоків зумовлює їхнє занурення в підкоркову речовину* (з наук. літ.); *Ізостазію характеризують вертикальні рухи та вертикальна міграція плит* (з наук. літ.); *Важливе значення для аналізу рельєфу має аналіз ізостазії* (з навч. літ.).

ІЗОСТАТИ́ЧНИЙ, а, е, *геол.* Який характеризується ізостазією. *Досвід гравітаційного моделювання земної кори чітко вказує на тяжіння блоків до стану ізостатичної рівноваги різноглибинних неоднорідностей* (з наук. літ.); *Учені виконали моделювання поздовжніх профілів русел гірських річок, зважаючи на зв'язки між ізостатичними та геоморфологічними аномаліями* (з наук. літ.).

ІЗОСТАТИ́ЧНО, *геол.* Присл. до **ізостати́чний.** *Континентальні області ізостатично компенсовані* (з наук.-попул. літ.); *Нормальною земною корою вважають ізостатично врівноважену кору, поверхня якої розташована на рівні моря* (з навч. літ.).

ІЗОТА́ХА, и, *ж., метеор.* Ізолінія однакових швидкостей (вітру, водного потоку і т. ін.). *В ізотахах швидкості різного руху мають однакове значення* (з наук.-попул. літ.); *Здебільшого ізотахи мають вигляд плавних кривих, що не замикаються в межах водного перерізу* (з навч. літ.).

ІЗОТЕ́РА, и, *ж., метеор.* Лінія на географічній карті, що з'єднує місця з однаковою середньою температурою літа. *Північна границя чорнозему міститься між ізотерами 18 і 19 градусів* (з наук.-попул. літ.); *Ізотера прорізує піщану смугу й далі, від гирла Ками, іде вздовж цієї ріки до Уралу* (з навч. літ.).

ІЗОТЕ́РМА, и, *ж.* 1. *метеор.* Лінія на географічній карті, що з'єднує місця з однаковою температурою повітря, води, ґрунту в певний проміжок часу. *Фахівці створюють карти ізотерм року та кожного місяця* (з наук.-попул. літ.).

2. *фіз.* Крива залежності тиску від об'єму в ізотермічному процесі, тобто за фіксованої температури. *Під дією зсуву швидкості в межовому шарі відбувається поворот ізотерм і виникає вертикальна компонента градієнта температури* (з наук. літ.); *Оскільки швидкість ізотерми для конкретного випадку — практично стала, товщина прогрітого шару з деякого моменту зменшується, у ньому збільшується градієнт температури* (з навч. літ.).

ІЗОТЕРМІ́ЧНИЙ, а, е. 1. *метеор.* Прикм. до **ізоте́рма** 1. *Адольф Вашингтон Грилі, американський учений і мандрівник, — автор багатьох праць з метеорології та ізотермічних карт* (з наук.-попул. літ.); *Ізотермічні лінії.*

2. *фіз.* Який має однакову, сталу температуру. *Концентрація кисню на різних етапах ізотермічного відпалу для кожної з досліджуваних температур контролюється за коефіцієнтом поглинання* (з наук. літ.); *Процес дифузії домішки кадмію здійснювався протягом 15 хв в ізотермічному режимі* (з наук. літ.).

ІЗОТЕРМІ́Я, ї, *ж.* 1. *біол.* Відносна сталість температури тіла, властива людині й теплокровним тваринам, що забезпечується фізіологічними механізмами терморегуляції. *Ізотермія тіла досягається за участі фізіологічних механізмів терморегуляції* (з наук. літ.); *У новонародженої дитини ізотермія тіла недосконала* (з наук.-попул. літ.).

2. *фіз.* Сталість температури повітря (води) з висотою (глибиною) у певному шарі атмосфери (води). *За ізотермії температура повітря не змінюється або змінюється дуже слабко* (з наук. літ.); *Вертикальну стійкість повітря характеризують трьома якісними критеріями — інверсією, ізотермією та конвекцією* (з наук. літ.); *Ізотермії властива стабільна рівновага повітря: виникає за хмарної погоди, а також уранці й увечері* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОТОНІ́ЗМ, у, *ч., літ.* Рівнонаголошеність у рядках тонічного вірша. *Тонічна система віршування ґрунтується на сумірності наголосів у віршорядках — ізотонізмі, а також на їхній варіативній різномірності — впорядкованій і невпорядкованій* (з наук.-попул. літ.); *До принципу ізотонізму часто звертався поет М. Семенко* (з навч. літ.).

ІЗОТОНІ́ЧНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до ізотонії; який однаково напружений. *Секрет клітин печінки людини — золотиста рідина, майже ізотонічна плазмі крові* (з наук. літ.); *Рідини тіла мешканців солоних вод мають концентрацію солей однакову або меншу за ту, яка є в навколишніх водах, тобто ці організми ізотонічні* (з навч. літ.).

△ **Ізотоні́чні ро́зчини** *див.* **ро́зчин**[1].

ІЗОТОНІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Абстр. ім. до **ізотоні́чний.** *Ізотонічність — одна з вимог, що ставляться до очних крапель, інфузійних розчинів* (з наук.-попул. літ.); *За сильного порушення ізотонічності розчинів у рослинній клітині вода й розчинні речовини вільно переміщаються в клітину або назад, що може зумовити розлад функцій клітини* (з навч. літ.).

ІЗОТОНІ́Я, ї, *ж., фіз.* Стан однаковості напруги, тиску, тонусу або активності. *Ізотонія є небажаною, якщо лікарська речовина має пройти через неушкоджене око до його передньої камери* (з наук. літ.); *У відділі фізіології рухів проводять детальне дослідження динаміки односуглобових рухів в умовах ізотонії на рівні окремих рухових одиниць* (з наук. літ.); *Ізотонію плазми підтримують тиском високомолекулярних білків, що втримують воду в судинному руслі* (з навч. літ.).

ІЗОТО́П *див.* **ізото́пи.**

ІЗОТО́ПИ, ів, *мн. (одн.* **ізото́п,** а, *ч.), спец.* Нукліди з однаковою кількістю протонів і різною — нейтронів з дуже подібними хімічними властивостями. *У природі трапляються переважно стабільні ізотопи хімічних елементів, оскільки нестабільні врешті-решт розпадаються* (з наук.-попул. літ.); *Переважна більшість ізотопів не має спеціальних назв* (з навч. літ.).

ІЗОТО́ПІЯ, ї, *ж., фіз.* Явище існування ізотопів. *На території України ізотопію гелію вивчено в п'яти зонах активізації на Західно-Європейській плиті* (з наук. літ.).

△ **(1) Ізото́пія те́ксту,** *лінгв.* — семантична структура, що створюється змістовими зв'язками між лексемами. *Ізотопія тексту прямо стосується семантичної когерентності* (з наук. літ.); *У статті аналізуються мовні портрети персонажів роману П. Загребельного "Диво" як приклад реалізації семантичної ізотопії тексту* (з наук.-попул. літ.); *Поняття "ізотопія тексту" було введено у 60-х роках XX ст. А. Греймасом і продовжує розвиватися у французькій лінгвістиці* (з навч. літ.).

ІЗОТО́ПНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **ізото́п.** *Радіохвилі допоможуть дослідити внутрішню будову комети, її ізотопні особливості* (з наук. літ.); *За молекулярну масу часто беруть середню масу молекули з урахуванням ізотопного складу всіх елементів, що утворюють хімічну сполуку* (з наук.-попул. літ.); // Здійснюваний за допомогою ізотопів. *Ізотопний метод є одним із основних методів відновлення палеокліматичної ситуації на планеті* (з наук. літ.); *У загальній структурі організації виробництва ядерного палива в Україні проблематичним лишається тільки ізотопне збагачення урану* (з наук.-техн. літ.).

ІЗОТО́ПНО, *спец.* Присл. до **ізото́пний.** *Тритій можна отримувати ізотопно чистим, легко зберігати сорбованим на пірофорному урані* (з наук. літ.); *Результатом переробки органічної речовини анаеробними мікроорганізмами було руйнування ізотопно важкої фракції* (з наук. літ.); *Фізики й хіміки вивчають ізотопно збагачений уран* (із журн.).

ІЗОТРОПІ́Я, ї, *ж., фіз.* Однаковість фізичних властивостей тіла в усіх його напрямах; протилежне — а н і з о т р о п і я. *На відміну від анізотропії кристалів ізотропія характерна для аморфних тіл* (з наук. літ.); *Висока ізотропія просторового розподілу галактичних космічних променів не дає змоги безпосередньо встановити, де саме в галактиці вони виникають* (з навч. літ.).

ІЗОТРО́ПНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до ізотропії. *На початку XX ст., коли А. Ейнштейн вивчав космологію, вважалося, що наша галактика ізотропна* (з наук.-попул. літ.); // *перен.* Однотипний, однорідний. *Культурний простір не є гомогенним, однорідним та ізотропним* (із журн.).

ІЗОТРО́ПНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Те саме, що **ізотропі́я.** *За ступенем ізотропності можна оцінювати однорідність стану структури біологічних об'єктів* (з наук. літ.); *Закон збереження моменту системи є наслідком однорідності та ізотропності простору* (з навч. літ.).

ІЗОТРО́ПНО, *фіз.* Присл. до **ізотро́пний.** *Через утворену в ізотропно розтягненій мембрані еритроцита макроскопічну пору викидаються частини внутрішньоклітинного вмісту з клітини назовні під дією залишкового тиску* (з наук. літ.); *Дж. Пойнтинг відкрив ефект зменшення моменту кількості руху, отже, і розмірів орбіти невеликої частинки, що рухається навколо Сонця й ізотропно перевипромінює сонячну радіацію* (з наук. літ.); *При побудові космологічних моделей Всесвіту науковці вважають, що речовину в ньому розподілено однорідно та ізотропно* (з навч. літ.).

ІЗОФЕРМЕ́НТ *див.* **ізоферме́нти.**

ІЗОФЕРМЕ́НТИ, ів, *мн. (одн.* **ізоферме́нт,** у, *ч.), біохім.* Різні за амінокислотною послідовністю ізотопи одного й того самого ферменту, що існують в одному організмі, але здебільшого в різних його клітинах, тканинах або органах. *Прикладом ферменту, що має ізоферменти, є гексокіназа,*

яка містить чотири ізотопи, позначувані римськими цифрами від I до IV (з наук. літ.); *Наявність ізоферментів — одна з форм регуляції активності ферментів* (з наук. літ.); *У разі зміни середовища більшість або й усі ферменти можуть бути замінені на ізоферменти, характерні для умов життя за іншої температури, наприклад, за температури тіла певного виду птаха чи ссавця* (з наук. літ.); *Усі ізоферменти одного ферменту виконують одну й ту саму функцію* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОФЕРМЕ́НТНИЙ, а, е, *біохім.* Стос. до ізоферментів. *Для кожної тканини й органа характерний свій ізоферментний спектр* (з наук. літ.); *Найповніший банк роду лейшманія, охарактеризованого ізоферментним аналізом, зберігається в університеті Монпельє* (з навч. літ.).

ІЗОХІМЕ́НА, и, *ж., метеор.* Лінія на карті, що з'єднує місця з однаковою середньою температурою зими. *Ізохімени точно відповідають ізотермам; їхній добовий хід однаковий з температурою повітря* (з наук. літ.); *Останнім часом ізотери та ізохімени виходять з наукового обігу: замість них проводять лише лінії однакової температури найтеплішого та найхолоднішого місяців. Їх називать ізотермами* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОХО́РА, и, *ж., фіз.* Лінія на діаграмах теплових процесів, що зображає процес, який відбувається за сталого об'єму. *Показники терморежиму змінюються з півночі на південь, а їхні ізохори мають широкий (горизонтальний) напрямок* (з наук. літ.); *З наближенням до океану ізохори режиму охолодження мають меридіанний напрямок, а в глибині континенту — широтний* (з наук. літ.).

ІЗОХОРИ́ЧНИЙ, а, е, *фіз.* Який має сталий об'єм (про процес). *Оскільки в системі під час ізохоричного процесу спостерігається теплообмін із зовнішнім середовищем, то відбувається зміна ентропії* (з наук.-попул. літ.); *Процес зміни стану газу за сталого об'єму називають ізохоричним* (з навч. літ.); *В ізохоричному процесі зміна об'єму, а отже робота, що її виконує газ, дорівнює нулю* (з навч. літ.).

ІЗОХОРИ́ЧНО, *фіз.* Присл. до **ізохори́чний.** *Два молі ідеального газу ізохорично охолодили, потім розширили так, що температура газу стала рівною початковій* (з наук. літ.); *Після закриття крана повітря в посудині починає нагріватися ізохорично за рахунок теплообміну з навколишнім середовищем доти, доки його температура не зрівняється з кімнатною* (з навч. літ.).

ІЗОХО́РНИЙ, а, е, *фіз.* Те саме, що **ізохори́чний.** *Детонація моторного пального — ізохорний процес переходу горіння паливно-повітряної суміші у двигуні внутрішнього згоряння в детонаційний вибух* (з наук.-попул. літ.); *Закон Шарля описує ізохорний процес в ідеальному газі* (з навч. літ.).

ІЗОХРОМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Який має однаковий колір. *Ізохроматична фотометрія; Ізохроматичні смуги.*

ІЗОХРО́НА, и, *ж., спец.* Лінія одночасних моментів настання якого-небудь геофізичного або астрономічного явища. *Ізохрону річкового стоку застосовують у гідромеханічному аналізі процесів поверхневого стоку* (з наук. літ.); *У метеорології можуть використовувати ізохрони грози, переходу температури через 0 градусів, в астрономії — сонячних затемнень* (з наук.-попул. літ.); *Розташування ізохрон не може бути постійним: воно змінюється зі зміною швидкостей добігання ізохрон* (з навч. літ.).

ІЗОХРОНІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Одночасність, однаковий проміжок часу між двома явищами; рівночасність. *Ілюстрацією до закону ізохронізму можуть слугувати спостереження за дією кураре на м'язову тканину* (з наук. літ.); *За великих амплітуд маятнику не властивий ізохронізм: його період залежатиме від амплітуди* (з наук. літ.); *Ізохронізм пов'язаний із різною хронаксією згиначів та розгиначів ноги* (з наук.-попул. літ.); *З 1592 р. Галілей розв'язує завдання динаміки — закони вільного падіння тіл, падіння за похилою траєкторією, рух тіла, кинутого під кутом до горизонту, ізохронізм коливань маятника* (з навч. літ.).

2. *літ.* Поділ вірша на ритмічні відрізки, рівні між собою за кількістю часу, потрібного для їхнього читання. *За принципом ізохронізму побудовані античне віршування, метрика деяких східних поезій* (з наук. літ.); *Ізохронізм притаманний деяким жанрам народної творчості, зокрема коломийкам* (з наук.-попул. літ.).

ІЗОХРО́ННИЙ, а, е, *спец.* Який має однакову тривалість із чим-небудь іншим. *Коливання є ізохронними, тобто період не залежить від амплітуди коливань* (з наук. літ.); *За допомогою позитронної спектроскопії досліджено еволюцію дефектної структури за умов ізохронного відпалювання загартованих у воді сплавів міді* (з наук. літ.); *У Києві в Інституті ядерних досліджень у 1976 р. став до ладу найбільший на той час в Європі ізохронний циклотрон* (з газ.).

ІЗОХРО́ННІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **ізохро́нний.** *Ізохронністю називається така властивість лінійної коливної системи, за якої частота її власних коливань не залежить від величини амплітуди* (з наук. літ.); *Через наявність нелінійного члена коливна система втрачає свою ізохронність* (з навч. літ.).

ІЗОХРО́ННО, *спец.* Присл. до **ізохро́нний.** *У зразках кремнію, відпалених ізохронно до 550 °C, спостерігається зворотний вплив концентрації кисню на інтенсивність поглинання* (з наук. літ.); *Х. Гюйгенс дійшов висновку, що маятник рухатиметься ізохронно, якщо падатиме по циклоїді, зорієнтованій верхівкою донизу* (з навч. літ.).

ІЗ-ПІ́Д *див.* **з-під.**

ІЗРА́ЗУ *див.* **зра́зу.**

ІЗРАЇ́ЛЬСЬКИЙ, а, е. 1. *іст.* Те саме, що **давньоєвре́йський.** *Соломон зміцнив міжнародне становище ізраїльської держави звичним для того часу шляхом — укладенням династичних шлюбів* (з навч. літ.); *І ти, Вифлеєме, земле Юдина, не менший нічим між осадами Юдиними, бо з тебе з'явиться Вождь, що буде Він пасти народ Мій ізраїльський* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Єрусалим Розкинувсь гордо перед ним* [Христом], *Сіяє в золотім Вісоні Ізраїльський архієрей!* (Т. Шевченко); *Стояло військо ізраїльське вже у бойових рядах, Коли Давид із живністю до табору надтяг* (І. Франко); *— Там є така діва Есфір, яку віддали перському цісареві, щоб не зайняв люд ізраїльський* (І. Білик).

2. Прикм. до **ізраїльтя́ни** і Ізраїль. *Наприкінці січня розбився американський шатл "Коламбія". Екіпаж з семи чоловік, серед них перший ізраїльський астронавт і дві жінки* (Л. Костенко); *Марбель .. працює дистриб'ютором ізраїльських продуктів харчування* (Є. Кононенко); *Мати .. зважилася подати ізраїльський телефон дочки* (Ю. Іздрик).

ІЗРАЇЛЬТЯ́НИ, я́н, *мн. (одн.* **ізраїльтя́нин,** а, *ч.;* **ізраїльтя́нка,** и, *ж.).* 1. *іст.* Назва давньоєврейських племен. *Самсон — герой біблійної легенди, ізраїльтянин, що одружився*

з Далілою, дівчиною з ворожого племені філістимлян (з наук.-попул. літ.); *Шість днів ізраїльтяни під звуки сурм обходили мури і башти Ієрихона, несучи ковчег Завіту* (з рел.-церк. літ.); *І були зібрані до царя Соломона всі ізраїльтяни* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Ваша рука, ваш розум, ваша смілива вдача потрібні нам тепер, як манна небесна була потрібна ізраїльтянам в пустині,* — *розпочав розмову Тишкевич* (І. Нечуй-Левицький).

2. Населення Ізраїлю. *Ізраїльтяни добре обізнані з того, куди й за якими телефонами необхідно повідомляти щодо підозрілих осіб* (з наук.-попул. літ.); *Серед відвідувачів магазину — не тільки корінні ізраїльтяни, а й багато іноземців* (із журн.); *Українцям можна повчитися в ізраїльтянок знімати добрі веселі фільми про армію* (з газ.).

ІЗРАЇЛЬТЯ́НИН *див.* **ізраїльтя́ни.**

ІЗРАЇЛЬТЯ́НКА *див.* **ізраїльтя́ни.**

ІЗСЕРЕ́ДИНИ *див.* **зсере́дини.**

ІЗСИХА́ТИ *див.* **зсиха́ти.**

ІЗСИХА́ТИСЯ *див.* **зсиха́тися.**

ІЗСЛИЗА́ТИ *див.* **зслиза́ти.**

ІЗСЛИ́ЗНУ́ТИ *див.* **зслиза́ти.**

ІЗСЛИ́ЗТИ *див.* **зслиза́ти.**

ІЗСО́ВУВАТИ *див.* **зсо́вувати.**

ІЗСО́ВУВАТИСЯ *див.* **зсо́вуватися.**

ІЗСО́ХЛИЙ *див.* **зсо́хлий.**

ІЗСО́ХНУТИ *див.* **зсиха́ти.**

ІЗСО́ХНУТИСЯ *див.* **зсиха́тися.**

ІЗСО́ХТИ *див.* **зсиха́ти.**

ІЗСО́ХТИСЯ *див.* **зсиха́тися.**

ІЗСУВА́ТИ *див.* **зсо́вувати.**

ІЗСУВА́ТИСЯ *див.* **зсо́вуватися.**

ІЗСУ́КАНИЙ *див.* **зсу́каний.**

ІЗСУКА́ТИ *див.* **зсу́кувати.**

ІЗСУКА́ТИСЯ *див.* **зсу́куватися.**

ІЗСУ́КУВАТИ *див.* **зсу́кувати.**

ІЗСУ́КУВАТИСЯ *див.* **зсу́куватися.**

ІЗСУ́НУТИ *див.* **зсо́вувати.**

ІЗСУ́НУТИСЯ *див.* **зсо́вуватися.**

ІЗСУ́ШЕНИЙ *див.* **зсу́шений.**

ІЗСУШИ́ТИ *див.* **зсуши́ти.**

ІЗУМРУ́Д, у, *ч., заст.* Те саме, що **смара́гд.** *Дороге намисто: один разок червоних рубінів, другий — синіх, як небо, сапфірів, третій — зелених ізумрудів* (І. Нечуй-Левицький); *Жадібно вдивлявся він у розставлені на чорному бархаті сапфіри, ізумруди, олександрити. Все це промінилось, кров'яніло, виблискувало ніжними тонами* (М. Трублаїні); *Він* [Іоанн Цимісхій] *так само, як колись, простягши вперед випещену, білу, із золотим перснем з каменем ізумрудом руку, водив нею в повітрі, мріяв* (С. Скляренко).

ІЗУМРУ́ДНИЙ, а, е, *заст.* 1. Прикм. до **ізумру́д;** смарагдовий. *Ізумрудне каміння;* // Оздоблений ізумрудами. *Ізумрудний перстень.*

2. Який має яскраво-зелений колір. *Ізумрудна, блискуча, з перлистою ніжною піною Хвиля котиться, грає* (М. Вороний).

ІЗЮ́БР, а, *ч.* Великий східносибірський олень; різновид марала. *Об'єктами його* [Глушака] *полювання були кабан, ізюбр, ведмідь* (О. Довженко); *Ізюбр — це не плямистий олень, лише рудувато-сірий, їх тут ще дуже багато...* (І. Багряний); *Улітку ізюбр тримається тінистих схилів лісистих гір, а взимку — осоння та полонин* (з наук.-попул. літ.).

ІЗЮ́БРОВИЙ, а, е. Прикм. до **ізю́бр.** *Ізюброві панти.*

ІЗЮ́М, у, *ч., збірн.* Те саме, що **родзи́нки.** *Бійці кинулись розламувати решту пасок, і в кожній із них знаходили .. то перстень золотий, то замість ізюму якесь блискуче каміння* (О. Гончар); — *Їсти — отже, існувати,* — *повеселішав Сідалковський, накладаючи собі в тарілку язика з ізюмом* (О. Чорногуз); *Ізюм використовують для приготування багатьох страв, у тому числі куті. Також ізюм можна вживати в їжу як самостійний продукт* (з наук.-попул. літ.).

ІЗЮ́МИНА, и, *ж., розм.* Одна ягода ізюму. *Велика ізюмина.*

ІЗЮ́МИНКА, и, *ж., розм.* 1. Зменш.-пестл. до **ізю́мина.** *Ізюминка в пасці;* * У порівн. *Пітер Блад пильно подивився у вирячені оченята полковника, схожі на ізюминки в пудингу, глибоко посаджені на жовтому, м'ясистому обличчі* (П. Мовчан, пер. з тв. Р. Сабатіні).

2. *перен.* Те саме, що **родзи́нка** 2; те, що надає кому-, чому-небудь особливості, неординарності, винятковості. *Головна ізюминка зоологічного парку — 11 тисяч гектарів цілинного степу, який ніколи не знав плуга* (із журн.); *Ізюминка цих змагань у тому, що турнір проходить узимку, коли вибір кортів не такий багатий, як улітку, відповідно цінність гри зростає* (з газ.).

ІЗЮ́МНИЙ, а, е. Прикм. до **ізю́м.** *Господарства південних областей України спеціалізуються на виробництві столових, винних та ізюмних сортів винограду* (з наук.-попул. літ.); *Під час дозрівання вина в букеті з'являються медові, мигдальні та ізюмні тони* (з газ.); // Вигот. з ізюму; з ізюмом. *Пліній згадує про ізюмне вино, яке було добре відоме під різними назвами в більшості країн Середземномор'я* (з наук.-попул. літ.); *Якщо в дітей висока температура, їх краще за все поїти ізюмним відваром* (із журн.).

ІЙО́Н, *виг., діал., заст.* Уживається, щоб привернути чиюсь увагу до когось, чогось; дивись, бачиш. — *Чим пред тобою, милий тату, Син заслужив таку мій плату? Ійон, мов в свинки грають їм* [ним] (І. Котляревський).

ІК *див.* **к**[2].

І́КАВКА *див.* **ги́кавка.**

І́КАННЯ, я, *с., лінгв.* Вимова "і" на місці давніх "о" та "е" в новозакритих складах. *Перехід "о", "е" в "і" розпочався в X ст. і завершився в XIII ст. Тож на час заснування Січі за порогами ікання вже стало нормою живого мовлення* (з наук.-попул. літ.); *У Євсевієвому Євангелії (1282 р.) помітні найголовніші особливості фонетики української мови: ікання, тверді приголосні перед "е", "и", злиття давніх "ы" та "и" в одному звукові* (з навч. літ.); *Степан знітився вже від першого вибуху важкої батареї глухих голосівок і закону ікання* (В. Підмогильний).

ІКА́ННЯ *див.* **гика́ння.**

ІКА́ТИ *див.* **гика́ти.**

ІКА́ТИСЯ *див.* **гика́тися.**

ІКАЦИ́НОВІ, вих, *мн., бот.* Родина двосім'ядольних рослин. *Ікацинові охоплюють 52–58 родів і близько 400 видів, поширених у тропічних та субтропічних, рідше помірних зонах обох півкуль* (з наук. літ.); *Представники родини ікацинових — невеликі дерева, кущі та ліани з простим або лопатевим листям без прилистків* (з наук.-попул. літ.).

ІКЕБА́НА, и, *ж.* 1. Мистецтво складання з квітів, рослин, гілок букетів, художніх композицій за правилами, що виникли в Японії. *Займаючись ікебаною, людина вчиться бачити красу в простоті та природності* (з наук.-попул. літ.); *У побуті японців дуже поширене традиційне мистецтво складання букетів та розставляння квітів і гілок у вазах — ікебана* (з навч. літ.).

2. Букет, композиція, складені з використанням прийомів такого мистецтва. *Ікебани дуже витончені, навіть скромні, але мають внутрішню силу, яка виявляється не в кількості яскравих квітів, а в гармонії форм і кольорів* (з наук.-попул. літ.); *Право вирішити, як прикрашати кабінет, належить господарю. Проте дизайнери радять не забувати про оригінальні композиції із живими рослинами та ікебани, годинники, каміни, акваріуми* (із журн.); *У Музеї Богдана та Варвари Ханенків у Києві відбулася виставка ікебани* (з газ.); * Образно. *Ікебана національного характеру складається не з однієї квітки, її гармонійно та достойно витворюють і всі інші квіти* (Є. Гуцало); * У порівн. *Бо наша мова — не забава — то ж помовчімо, помовчім... Хай, мов японська ікебана, цвітуть у смерку два плачі* (І. Калинець).

ІКЛА́Н *див.* **ікла́нь.**

ІКЛА́НЬ, я́, **ІКЛА́Н,** а́, *ч., розм.* Тварина з великими іклами. *Де не взявся — біжить кабан-іклан. — А ти хто? — А я кабан-іклан! Пустіть і мене! — Оце лихо! Хто не набреде — та все в рукавичку!* (з казки); *Досить лишень Маркові переступити поріг, як на нього з жовтої стіни випинається роззявлена ікласта паща дикого кабана з червоним язиком. Та іклань вже нікого не зранить* (із журн.); *Колись саме на цьому місці, на Дніпрі, волохатий вухань й іклань — мамонт — провалиться під кригу, щоб донести до наших днів безцінні свої рештки* (з газ.).

ІКЛА́СТИЙ, а, е. Який має великі ікла. *Навіть коли він* [собака] *спокійно лежить.., пильнують підрізані вуха, дума широкий лоб і так солідно звисає мокрий язик з ікластої пащі* (М. Коцюбинський); *Билися два вовки, вищиривши криваві, ікласті щелепи* (З. Тулуб); *Погляньте, он кабанчик на поляні, Гладкий, ікластий, наче по наказу* (П. Воронько); *На подвір'ї заметушилися із смолоскипами харцизи. Вовк легко здоганяв їх, рвав оскаженіло ікластою пащею горлянки, трощив, немов сухі стеблини, кістки...* (Д. Білий).

І́КЛО, а, *с.* 1. Зуб між різцями й кореневими зубами в кожній половині верхньої та нижньої щелеп людини й ссавців. *Потомились вівчарки .. На довгий червоний язик, що звиса між іклами, сідають мухи* (М. Коцюбинський); *Підійшло страшне вусате страховисько, нагнулося, бородате, трохи що не до очей, і витріщило білі ікла* (Я. Качура); * Образно. *Ще ніколи в світі і ніде під місяцем ніяка істота жива не купалася в неправді, як червона партія .. Хто ж насмілився перечити або всовіщати, — вмить розриває іклами* (В. Барка).

2. Великих розмірів зуб, що виступає з рота назовні (в деяких ссавців); бивень. *Дикі кнури-одинці, що звуться ще за свої величезні страшні ікла — сікачами, вигодовуються на справжнє страховидло, сильне та люте* (Остап Вишня); *Сікач, почувши людський дух, гуркав, злостився .. Страшна потвора. Ікла підібгали верхню губу й стирчали, мов ножі* (І. Багряний); *Головним засобом оборони в мамонта були його величезні загнуті догори ікла* (з навч. літ.).

ІКНУ́ТИ *див.* **гикну́ти.**

ІКНУ́ТИСЯ *див.* **гикну́тися.**

ІКО́НА, и, *ж.* 1. Живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Бога або святого, якому поклоняються християни; те саме, що **о́браз**[2] 1. *І город вони* [Данило й Василько] *хотіли взяти, але не взяли, бо була Пресвята Богородиця в нім, чудотворна ікона* (з легенди); *Багато на покуті ікон було розмальованих* (Марко Вовчок); *Літній чоловік стає перед чудовною іконою, молиться, б'є поклони, зітхає* (І. Нечуй-Левицький); *У спальні перед іконою Божої Матері тьмяно горіла синенька лампадка* (А. Шиян); * У порівн. *Вітя нахилився і побожно, як ікону, поцілував Настю в щоку, що та тільки ахнула* (С. Васильченко).

2. *перен.* Взірець, зразок для наслідування. *У багатьох випадках сукня перетворює жінку на ікону стилю, але в деяких ситуаціях саме жінка робить сукню особливою* (з газ.).

◊ **Хоч [карти́ну (іко́ну, на ка́рту)] малю́й <Хоч малю́й, хоч цілу́й>** *див.* **малюва́ти.**

ІКОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **іконізува́ти.** *Сором'язливість і почуття страху, іконізація як вияв найвищих почуттів уплинули на почуття А. Тесленка, позбавили його шансу на власну родину* (з наук. літ.); *Посилена експлуатація ідеї про деформованість, дихотомізацію соціальної структури та негативну роль еліти, як й іконізація образу еліти, передбачають некритичне ставлення до її дій* (з наук. літ.); *Величезний літературний талант і висока культура в поєднанні з певними рисами вдачі робить Василя Стуса унікальною постаттю національного пантеону, об'єктом інтенсивної патріотичної міфологізації та іконізації* (з публіц. літ.).

ІКОНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **іконізува́ти.** *Автор статті простежує художню рецепцію творчості Т. Шевченка та його хрестоматійного народницького образу, іконізованого попередниками* (з наук. літ.); *Коли В. Шекспіра сприймають у масовій свідомості як іконізований образ генія, існує спокуса піддатися впливу стандартизованих уявлень про творчість великого драматурга* (з наук.-попул. літ.).

ІКОНІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **іконіза́ція.** *Іконізування Іоанна в Соборі Всіх Святих натякає на протидію православ'я ісламу* (з наук.-попул. літ.).

ІКОНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* 1. *книжн.* Те саме, що **візуалізува́ти.** *Іконізувати літературні тексти означає викликати о́брази, що належать до пам'яті та фантазії* (з наук. літ.); *Художній твір говорить про світ інакше, ніж просто відтворює його; він іконізує емоційний зв'язок між митцем і світом* (з газ.).

2. *перен.* Визнавати кого-, що-небудь ідеалом, взірцем, зразком для наслідування. *Іконізувати поета — це погасити і загубити* (Є. Сверстюк); *У більшості радянських музикознавчих монографій постать композитора іконізують унаслідок визнання його таланту* (з наук. літ.); *Не варто ідеалізувати учасників руху опору, іконізувати їх* (з публіц. літ.).

ІКОНІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Уявлятися кому-небудь незаперечним взірцем, іконою. *Король поп-арту Енді Воргол говорив, що все важливе знаходиться на поверхні його картин, а глибше нічого немає, проте саме це "ніщо" іконізувалося в канон мистецтва XX ст.* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **іконізува́ти.** *У поетичному світі письменників образ жінки стає символом — він іконізується* (з навч. літ.).

ІКОНІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до ікони (у 1 знач.). *Троянди — не лише елемент іконічного жанру, а й типове для любовної лірики порівняння* (з наук. літ.); *Середньовічні митці намагалися передати релігійне послання, що вимагає чітких іконічних зображень* (з наук.-попул. літ.).

2. Який копіює об'єкт, виступає символом, образом-іконою. *Метод іконічного аналізу полягає в розкритті сакрального змісту художніх образів тією мірою, якою дозволяє й припускає їхня художність* (з наук. літ.); *Документ, зображення на якому схоже з тим предметом чи явищем, що передає, є іконічним* (з навч. літ.).

ІКОНІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **іконі́чний.** *Поняттям "іконічність" стверджують принцип буттєвої взаємодії реального й надреального* (з наук. літ.); *Художній образ давньогрецької глиняної посудини у вірші Р. Лубківського "Біблейська амфора" говорить про його іконічність: біблійна амфора постає символом людського єства, боротьби та єдності тілесного й духовного* (з наук. літ.).

ІКОНІ́ЧНО. Присл. до **іконі́чний.** *Парадигма соцреалізму іконічно втілюється через кітч та монополізує естетичне сприйняття* (з наук. літ.); *Повідомлення, вміщене в тексті, може бути надано вербально (словесний текст) або іконічно, тобто образотворчо* (з навч. літ.); *Іконописці Київської Русі, іконічно зображуючи великомученицю Варвару, наслідують візантійські зразки* (з публіц. літ.); *Ікона "Втеча до Єгипту" іконічно зображає євангельську подію* (з рел.-церк. літ.).

ІКО́НКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **іко́на** 1. *Іконку я ношу при собі завше* (Леся Українка); *На нарах стоїть дерев'яна іконка, завбільшки як коробка сірників* (Ю. Яновський); *Наостанку мати Олексина підносить синові до уст маленьку іконку з Богоматір'ю на ній* (О. Гончар); *Гришині руки знайшли і зняли з горішньої полиці бронзову іконку — мініатюрну копію відомого портрета Гете, намальовану Йозефом Карлом Штілером* (Олекса Ізарський).

2. *інформ., розм.* Те саме, що **піктогра́ма** 2. *Іконка шрифту; Іконки для сайту; Редагування іконок.*

ІКО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **іко́на** 1. *Мініатюри характеризуються живописною й реалістичною манерою малюнка, яка дуже відрізняється від стилізації іконного письма* (з наук. літ.); *Зародження музейного напряму реставрації в Україні було пов'язане з початком роботи в Національному музеї у Львові М. Бойчука як консерватора іконного відділу* (з наук. літ.); *У монастирі, у спеціально обладнаному приміщенні, працює іконна лавка* (з рел.-церк. літ.); *Побутує стійке переконання, що іконний образ творить не художник, а янгол Господній, який спустився з небес* (з газ.).

ІКОНОБО́РЕЦЬ, рця, *ч., іст.* Прихильник іконоборства; противник шанування ікон. *Візантійські хроніки, що дійшли до нас, гостро засуджують його* [візантійського імператора Костянтина V] *як іконоборця* (І. Франко); *Першу знану в історії Церкви коронацію виконав у Римі 732 р. Папа святий Григорій II як винагородження за зневаги святих образів іконоборцями на Сході* (з наук. літ.); *Іконоборці вважали священні зображення ідолами, а культ шанування ікон — ідолопоклонництвом* (з наук.-попул. літ.).

ІКОНОБО́РСТВО, а, *с., іст.* У Візантії у VIII–IX ст. та в Західній Європі у XVI ст. релігійний рух проти християнського культу шанування ікон, мощей і т. ін. *Після іконоборства в Римській імперії дозвіл на використання ікон у церковному та суспільному житті був офіційно ухвалений 787 р. на VII Вселенському соборі в Нікеї* (з наук.-попул. літ.); *У першій половині VIII ст. у зв'язку з масовою міграцією малоазійських греків із Візантії в період іконоборства на узбережжі Таврики виникає кілька десятків нових поселень, де зводяться храми та монастирі* (з наук. літ.); *У часи іконоборства, в VIII ст., голову Предтечі взято з Царгорода й сховано в Команах у Малій Азії, на місці заслання й смерті святого Іоана Золотоустого* (з публіц. літ.); // Боротьба проти шанування ікон. *Витончені досягнення індійського мистецтва багато в чому були зруйновані гунами, фанатичним іконоборством мусульман* (з навч. літ.); *Проста людина має потребу в о́бразі. Звідси, мабуть, закономірна перемога над іконоборством — ікона все-таки ближча до серця людини* (із журн.).

ІКОНОБО́РСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **іконобо́рець** і **іконобо́рство.** *Іконоборські уявлення в складі різноманітних єретичних учень потрапляли на Русь через мандрівників, іноземців та паломників* (з наук. літ.); *Мініатюри із зображенням планет і знаків зодіаку були створені в IX ст. візантійськими іконоборськими художниками* (з наук.-попул. літ.); *Іконоборський період слід вважати закономірним етапом розвитку візантійської культури* (з навч. літ.).

ІКОНОБО́РЧИЙ, а, е, *іст.* Стос. до іконоборства. *Іконоборчий рух зумовив новий злет світського образотворчого мистецтва й архітектури Візантії* (з навч. літ.); *Цісар Костянтин V Копронім (741–775), син Лева III, завзято продовжував іконоборчу боротьбу свого батька* (з публіц. літ.); *Свято Торжества Православ'я було започатковано Церквою 842 року на честь перемоги над іконоборчою єрессю* (з рел.-церк. літ.).

ІКОНО́ГРАФ, а, *ч.* Фахівець із іконографії (у 1 знач.). *Ікону-оберіг, як і кожну добру справу, треба починати з молитви, вважає іконограф із Івано-Франківщини* (з газ.); // Те саме, що **іконопи́сець.** *Іконографи з усієї Київської держави навчалися й "стажувалися" у столиці, а також запрошували майстрів до себе* (з рел.-церк. літ.); *Київська Русь запозичила техніку, стиль і навіть самих іконографів із Царгорода або з підлеглих йому шкіл іконографії* (з рел.-церк. літ.).

ІКОНОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **іконогра́фія** 1. *Іконографічний стиль характеризується спільною композицією, гармонією своєрідного портретного руху, грою спокійних фарб* (з наук. літ.); *Ікона "Св. Софія, Божа Премудрість", різьблена в дереві, цікава в іконографічному плані* (з наук.-попул. літ.).

ІКОНОГРАФІ́ЧНО. Присл. до **іконографі́чний.** *Струнку постать Богородиці з молитовно піднятими руками іконографічно точно вмонтовано в архітектонічну рамку* (з наук. літ.); *Іконографічно "Давид" Рембрандта виступає лише як один із центральних персонажів, на голові велетня акцент не робиться взагалі* (з навч. літ.); *Іконографічно сцени ікони "Воздвиження" наближено до мініатюр Київського Псалтиря* (із журн.).

ІКОНОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* 1. Сукупність суворо встановлених правил, що їх повинен дотримуватися художник у зображенні релігійних або міфологічних сюжетів та осіб. *Контркультурні течії 1960-х започаткували образ усміхненого, "неформального" Ісуса, намальованого на футболках, такого, яким його ніколи не подавала офіційна церковна іконографія* (з наук. літ.); *Українська ікона часом так відхиля-*

лася від канонів православної іконографії, що майже ставала своєрідною картиною з народного життя (з наук.-попул. літ.); *За канонами християнської іконографії центральні двостулкові двері (врата) головного вівтаря прикрашаються сюжетними композиціями й вишуканим орнаментальним декором* (із журн.).

2. Опис і вивчення різноманітних зображень певної особи, події, сюжету і т. ін. у творах живопису й скульптури. *Сергій Гиляров збирав матеріали для своєї дисертації про іконографію Богоматері* (В. Домонтович); *Цінним джерелом, яке дає можливість визначити кольорову гаму давньоруського костюма, є іконографія — мініатюри, фрески, мозаїка* (з наук. літ.); *В іконографії окремих образів, особливо зооморфних, відчуваються традиції фракійського мистецтва, в антропоморфних — кельтського* (з наук. літ.).

3. *збірн.* Сукупність таких зображень. *Визначний характер пам'яток, рідкісна іконографія дозволяють стверджувати їхнє безперечне значення для історії східнослов'янської культури* (з наук. літ.); *Від варварів грифон успішно перемандрував у християнську іконографію, де тлумачення його образу зазнало найрізноманітніших трансформацій, найчастіше суперечливих* (з наук. літ.); *Свято Благовіщення відзначалося й шанувалося віддавна, ще від ранньохристиянської епохи. До того ж часу відносять і його іконографію* (з рел.-церк. літ.).

ІКОНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до іконології. *Іконологічний аналіз давніх східнослов'янських чудотворних ікон святого Миколая свідчить, що вони виконані в межах іконографічних ізводів чудотворних київських ікон Миколи Мокрого і Миколи Зарайського* (з наук. літ.); *Іконологічна методика має значення в дослідженнях у галузі історії мистецтв як важливий інструмент візуального вивчення різних феноменів у видатних художньо-історичних творах* (з наук.-попул. літ.).

ІКОНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Напрям у мистецтвознавстві XX ст., що полягає в дослідженні сюжетів та образотворчих мотивів у художньому творі для визначення його історично-культурного змісту та вираженого в ньому світогляду. *Іконологія виникла у 20–30-х роках XX ст. як допоміжна наука історії мистецтв* (з наук.-попул. літ.); *Іконологія — це продовження іконографії, але, на відміну від неї, вона передбачає розширений метод інтерпретації, тлумачення, виявляє за прямим (предметним) змістом зображення додаткові значення різної природи* (з навч. літ.).

ІКОНО́МЕТР, а, *ч., техн.* Видошукач фотоапарата у формі двох співвісних рамок, одну з яких (більшу) прикріплюють у площині об'єктива, а другу — в площині фотоматеріалу. *Іконометр дає зображення в його натуральну величину й дуже зручний для візування* (з навч. літ.); *Іконометр має дві рамки зі сторонами, пропорційними сторонам знімка* (з навч. літ.).

ІКОНО́ПИС, у, *ч.* Галузь релігійного живопису. *Іконопис характерний і розвинений у православній традиції, поширений в Україні, Росії, Румунії, Греції, Сербії, Грузії* (з наук.-попул. літ.); // Мистецтво малювання ікон. *Іконопис має культове призначення* (з наук.-попул. літ.); *Іконопис полонив Івана ще в юному віці, коли він навчався в Києві в рисувальній школі Мурашка* (з газ.).

ІКОНОПИ́СЕЦЬ, сця, *ч.* Художник, що малює ікони. *На покуті по всіх стінах усе святії образи, та усе хорошої роботи, усе Борисівських іконописців* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Захоплюємось ми нашим геніальним іконописцем Рубльовим і неперевершеними полотнами епохи Відродження* (О. Довженко); *Скільки часу пройшло з тих пір, як іконописець намалював для чубатих братчиків цю ікону!* (Д. Білий); *Точне відчуття кольору залишилося в художника в спадок від його родини ремісників-іконописців* (з наук. літ.); *На початку XX ст. група іконописців поновила в суто канонічному дусі розписи екстер'єру Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври* (з рел.-церк. літ.).

ІКОНОПИ́СНИЙ, а, е. Прикм. до **іконо́пис.** *Українська ікона має понад тисячолітню історію і відома в усьому світі як неординарне явище іконописного мистецтва* (з наук. літ.); *За роки державного атеїзму були знищені іконописні школи, втрачені навички іконопису* (із журн.); // Власт. іконопису. *З культами святих Климента й Миколая пов'язане формування ранньої церковної традиції вшанування святості, а також розвиток богослужбових обрядів, становлення іконописної традиції в Київській Русі* (з наук. літ.).

ІКОНОПИ́СНО. Присл. до **іконопи́сний.** *Усередині декоративного облямування славнозвісної мініатюри "Ізборника Святослава" цілком іконописно зображено ряд ієрархів навколо церкви* (з наук. літ.); * Образно. *Твір П. Тичини "Скорбна мати", з його вишукано простим і водночас іконописно чітким малюнком, монументальними образами й великою людинолюбною силою, — зразок поезії, яка символізуватиме криваве XX ст. на всі часи людської цивілізації* (з навч. літ.).

ІКОНОСКО́П, а, *ч., техн.* Передавальна телевізійна трубка, признач. для перетворення оптичного зображення в електричний сигнал. *Назва іконоскопа походить від початкового призначення апарата — демонстрування ікон на аукціонах* (з наук.-техн. літ.); *Принцип та результат роботи іконоскопа нагадує сучасний мультимедійний діапроектор* (з наук.-попул. літ.); *Зображення кадру перетворюється в серію електричних сигналів за допомогою передавальної вакуумної трубки — іконоскопа* (з навч. літ.).

ІКОНОСТА́С, а, *ч.* 1. *рел.-церк.* Стіна зі вставленими в неї іконами, яка в православній церкві відокремлює вівтар від центральної частини. *Тихо світяться свічки перед новим, гарним іконостасом* (І. Нечуй-Левицький); *Розлютовані змаганням запорожців, Галаган та Яковлев не лишили на Січі каменя на камені; курені спалили, із церкви забрали іконостас, а саму будівлю піддали вогню* (А. Кащенко); *Коли підійшли до величезного золотого іконостаса в одній з великих світлиць, Годой став і не міг зрушити з місця* (І. Білик); * Образно. *Щоночі маривсь освячений загравою іконостас сільських вікон* (Є. Пашковський); * У порівн. *Гора із жовтим лісом блищала, мов іконостас* (Григір Тютюнник); *Іди сюди. Посидимо до ранку. Яку залізну маємо фіранку! Це, бачиш, доля виткала для нас. А ніч стоїть, немов іконостас* (Л. Костенко); *А піч тут — справжнє чудо. Блискуча і вся у візерунках розмаїтих. Кахляна, кажуть. Височить, як іконостас у церкві* (П. Запаренко); // Декілька ікон, розміщених будь-де: на стіні житлового приміщення, поличці, складній ширмі. *Я такі іконостаси по кутках наставила, не знатимеш, впроти котрого вклякати* (В. Медвідь).

2. *перен., ірон.* Про велику кількість знаків нагород (орденів, медалей і т. ін.) на чиїх-небудь грудях. *Уже медалей у нього на грудях — справжній іконостас; уже й "Жигулі" він одержав у премію; уже й трикімнатну квартиру йому пообіцяли; уже й в студентську збірну країни запрошують* (М. Дашкієв).

3. *перен., ірон.* Про велику кількість фотографій або інших зображень, розміщених будь-де: на стіні, поличці і т. ін. *Невже ж світлий образ письменника-гуманіста* [І. Багряного] *псував "іконостас", розвішаний на стінах при вході в Національну спілку письменників України?* (О. Шугай); *Мамі було дуже не затишно в тому просторому мешканні з антикварними меблями та іконостасами старих фотографій. Вона весь час думала: тут не можна лишатись довго* (Є. Кононенко); *Іконостас популярних зірок естради.*

4. *перен., ірон.* Про одну особу або групу осіб; про викремлених з-поміж інших осіб. *Ванька-Каїн (Іван Осипович Каїн, народився 1718 р.), цей московський злодій, грабіжник і сищик .. герой реальний, що з лаштунків суто московського буття і своїм генієм, і боготворінням генія народного закономірно .. перейшов до іконостаса російського поклоніння* (Є. Гуцало); *Шевченко .. героїзував не загальновизнаний гетьманський іконостас, а легендарні постаті з народних переказів* (І. Дзюба); *Тебе всіляко прилучають до неклерикального іконостаса видатних порядних жінок всіх часів і народів. А ти потихеньку вибудовуєш альтернативний іконостас з не менш видатних жінок* (Є. Кононенко).

ІКОНОСТА́СИК, а, *ч.* 1. Невелика композиція з декількох ікон, розміщених будь-де: на стіні житлового приміщення, поличці, складній ширмі. *Тепер камера мала інший вигляд: столи були винесені, дірява підлога вимита, вишкрябана, брезенту посеред камери не було, а на його місці стояв маленький іконостасик* (С. Васильченко); *Потім розкриває* [Дуня] *іконостасик, засвічує свічку перед кожним святим і трохи заспокоюється* (Є. Маланюк); *Біля водія маленький іконостасик — Богородиця, Ісус Христос, Святий Миколай. І вишита на полотні "Молитва в дорогу"* (з газ.).

2. *перен., ірон.* Зменш. до **іконоста́с** 3. *З особливою теплотою розповідав мені про Євгена Плужника його побратим по перу Б. Антоненко-Давидович. У нього над столом був іконостасик літоб'єднання "Ланка" — Г. Косинка, Є. Плужник, В. Підмогильний* (Є. Сверстюк).

ІКОНОСТА́СНИЙ, а, е. 1. Стос. до іконостаса (у 1 знач.). *Завдяки широкому розвитку іконостасної різьби в другій половині XVIII ст. у меблярстві працювало багато різьбярів* (з наук. літ.); *Пензлю відомого майстра побутового жанру — Володимира Маковського (1846–1920) — належали іконостасні і більшість монументальних образів храму Христа Спасителя однойменного монастиря в Борках* (з наук. літ.); *Трапляються форти, які своєю структурою нагадують іконостас: відповідним чином розміщені гравюри з орнаментальним обрамленням, що відповідають іконостасній різьбі* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Штучний, несправжній; позбавлений проявів життя. *Польський король у повісті М. Старицького "Заклятий скарб" постає не іконостасним, а людяним, бо й залицяється, й бере участь у лицарському турнірі, й виявляє політичну мудрість* (з наук. літ.).

ІКОНОТЕ́КА, и, *ж.* Зібрання, колекція зображень за певною тематикою. *Іконотека "Атласу інфекційних хвороб" відображає особливості інфекційних хвороб, притаманних різним віковим групам, зокрема дітям* (з наук.-попул. літ.); *Особливістю гербарію Дніпропетровського національного університету є іконотека світової флори — колекція малюнків рослин, яка постійно поповнюється й вже нараховує близько 3000 одиниць* (із журн.).

ІКО́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **ікона** 1. *На хресті берестовому, невеличкому прибили іконочку Матері Божої* (А. Тесленко); — *Мамо, чого тут мертві сидять? — шепотить хлопець. — Бач, аж до хвороби виголоджено, потім знято з них золоті святиньки: хрестики та іконочки, а дано шматки їжі і ними добито* (В. Барка).

ІКО́РКА, и, *ж., розм.* Пестл. до **ікра́** 1. — *Асорті не гребуйте: дорого, та мило — ікорку кладемо до мікрона, — витьоххувала чарівниця* [офіціантка] (А. Крижанівський); — *Їжте ікорки, це зерниста! Бачите, зерна одне в одне! Не знаю, як ви, а я паюсної терпіти не можу і в рот не беру! То не ікра, а якась розмазня! І пахне болотом!* (Є. Кононенко).

ІКО́РНИЦЯ, і, *ж.* Посуд для ікри (у 1 знач.). *Ікорницю використовують для подачі зернистої ікри осетрових і лососевих риб* (з наук.-попул. літ.); *Ікорниця з мельхіору має вставну розетку — скляну або кришталеву* (з навч. літ.).

ІКОСА́ЕДР, а, *ч., мат.* Те саме, що **двадцятигра́нник.** *Існують п'ять видів багатогранників — тетраедр, куб, октаедр, додекаедр, ікосаедр* (з наук.-попул. літ.); *Правильні багатогранники — тетраедр, куб, октаедр, додекаедр й ікосаедр — називають Платоновими тілами* (із журн.).

ІКОСАЕДРИ́ЧНИЙ, а, е, *мат.* Стос. до ікосаедра. *Зовнішня білкова оболонка більшості вірусів має спіральну або ікосаедричну симетрію* (з наук. літ.); *Дослідник установив лінійну залежність координаційних чисел атомів від умісту атомів із ікосаедричною координацією* (з навч. літ.).

ІКРА́, и́, *ж.* 1. *біол.* Яєчка, що їх відкладають самиці риб, раків, жаб та інших водяних тварин. *Як правило, жаби відкладають ікру в оболонці, що нагадує желе* (з наук.-попул. літ.); — *Ніхто ніколи не боронив рибу ту ловити. Звісно, вода... набігла собі... ставок став... Риба завелася... Ніхто не заводив її — сама, а може, птиця занесла ікрою* (Панас Мирний); *Всі три дні запорожці обідали й вечеряли найкращу варену й печену рибу; ікру ж вони пекли окремо, виробляючи з неї коржі, щоб у дорозі не зіпсувалася* (А. Кащенко); — *А ти бачив ту щуку? .. Однієї ікри випотрошили чотириста грам* [грамів] (М. Чабанівський); — *Знаєш, як на Каспляньському волоці ловлять вугрів? Вугрі з Двіни переповзають уночі лугом, бо ікру мечуть у Дніпрі* (І. Білик); // Продукт харчування, який одержують унаслідок оброблення яєчок риби; кав'яр. *А раз у нас були млинці, доволі добрі, з ікрою і т. ін., але було скучно* (М. Коцюбинський); [А г а:] *Що я з'їла... котлетку, бутерброд з ікрою, два бутерброди з шинкою і курчатко* (О. Корнійчук).

2. *перев. з означ.* Страва з дрібно посічених овочів, грибів. *Перехиливши й закусивши тут же кабачковою ікрою.., брати Столярови хитали* [ішли] *далі* (Ю. Смолич); *Комаха був такий же, як і кожний ліпший, .. споживав вітаміни, любив помідори з олією й чорним перцем, баклажанну ікру та кавуни* (В. Домонтович).

(1) Зерни́ста ікра́ — сорт чорної ікри, яка добувається з осетрових риб. *А Аріадні Валентинівні на травицю забажається... З пакунками, з ікрою зернистою, з собачкою шпіциком...* (Остап Вишня); *Того дружинника мерщій за лаштунки в підсобку, посадять, і вже перед ним на бочці пляшки, краби, зерниста ікра... Поснідає хлопець, чемно подякує і пішов собі* (О. Гончар); *Зернисту або кетову ікру кладуть гіркою на розетку ікорниці, а в ікорницю укладають дрібно колотий лід* (з наук.-попул. літ.); **(2) Па́юсна ікра́** — сорт солоної пресованої, протертої чорної ікри осет-

рових риб. *Потьомкін .. наперед потішався тим, що за обідом поласує і свіжими баликами, і чудовою паюсною ікрою* (С. Добровольський); *Євграф з виглядом досвідченого морського вовка красиво намазував хліб маслом і добирався до паюсної ікри, яка чимось нагадувала синтетичну* (О. Чорногуз); *Найбільш поживною і смачною закускою є чорна ікра осетрових риб (зерниста, паюсна)* (з наук.-попул. літ.); **(3) Черво́на ікра́** — ікра лососевих риб (кети, горбуші і т. ін.). *У дівчати аж слина потекла від білого хліба, червоної ікри, нарізки м'ясної, балику рибного, ковбаси* (В. Баранов); *Заплющую очі, аби краще вловлювати запахи страв. Здається, пахне шинкою, м'ясним салатом, червоною ікрою, бутербродами зі шпротами* (А. Дністровий); *На столику парував міцний чай, у склянці чорнів кагор. Шоколад, апельсини, червона ікра...* (Люко Дашвар); **(4) Чо́рна ікра́** — ікра осетрових риб. *На закуску була ковбаса, консерви, свіжа редиска, цибуля і навіть баночка чорної ікри* (Ю. Мушкетик); *Гості вражено загукали: справді, у баночці з етикеткою "Кілька в томатному соусі" справжня чорна ікра! Делікатес! Дефіцит!* (В. Чемерис).

△ **Мета́ти (викида́ти) ікру́** *див.* **мета́ти.**

ІКРИ́НА, и, *ж.* Одна зернина ікри (у 1 знач.). * Образно. *Дівчата зовсім не фарбують кіс, переплітаючи їх іскрою, і то зовсім не вони світяться, а прозорі наперстки-ікрини, якими підлітки перекидаються* (Е. Андієвська); * У порівн. *Дощ пробивав верховіття сосон .. і я пірнув у його глибину, ніби вилупився з того "Опеля", як із яйця-ікрини, і поплив поміж дерев уперед, прямо, прямо* (В. Шкляр).

ІКРИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **ікри́на.** *Таке враження, мовби й сам він* [Порфир] *десь там під водою ріс і на власні очі бачив, як та риба ікринки на очерет прилаштовує, а інша кладе своє потомство по дну, по камінцях, щоб його свіженькою течією перемивало, купало...* (О. Гончар); *У самок окуня у порожнині тіла є яєчник, у якому розвиваються ікринки* (з навч. літ.); *Кінець року. Хазяйки підраховують ікринки на бутербродах, а лісники — ялинкові пеньки* (із журн.).

ІКРИ́СТИЙ, а, е. Який містить багато ікри (у 1 знач.). *Ікриста риба.*

ІКРИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **ікри́стий.** *Висока ікристість; Ікристість лосося.*

ІКРОМЕТА́ННЯ, я, *с.* Відкладання ікри рибами. *Рух води для кардиналів значною мірою є стимулятором до ікрометання* (з наук.-попул. літ.); *Початок ікрометання у в'язя збігається з ікрометанням щуки й окуня* (з навч. літ.).

ІКРЯНИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **ікра́** 1. *Ікряні котлети.*

2. Який має у собі ікру (у 1 знач.). — *Ой, і риба ж цього року чудова: велика, сита, ікряна, — захоплювався Барило, збираючи в окрему діжку ікру* (З. Тулуб); *У квітні він знову поставив снасті та виловив десять ікряних севрюг* (із журн.).

ІКРЯ́НИК, а, *ч.* Робітник, що солить і консервує ікру; фахівець ікряної справи. *Досвідчений ікряник.*

ІКС, а́, *ч.* 1. Назва двадцять першої літери (x) латинського алфавіту.

2. *у знач. присл.* **ікс́ом.** У вигляді літери "x". *Ось наближаються до Маковея дві дошки, іксом прибиті на перехресті* (О. Гончар); *Ноги іксом.*

3. *мат.* Невідома величина, позначувана цією літерою. *Командування підводного човна .. вжило .. різних заходів маскування, а також зняло всі написи й типові позначки на стінах, дверях і машинах, замінивши їх різними іксами, рисками та зірками* (М. Трублаїні); *Юнак стояв біля чорної дошки і виписував довжелезні алгебраїчні формули — з іксами й ігреками, ступенями й коренями* (Ю. Смолич); *Отже, і час еволюції, і час життя істоти оборотний: з минулого в майбутнє, з майбутнього в минуле дорівнює іксу. А чому дорівнює ікс?* (І. Росоховатський); *Юрко майже не користувався чорновиком. Акуратні записи слалися на аркуші рівними рядочками цифр та іксів* (В. Малик); // Умовне позначення невідомої особи або особи, яку не бажано називати. — *Увага! На порядку денному діло крамаря ікс* (М. Хвильовий); *Одні кажуть, висить! Ще висить! Другі кажуть, що нема. Але, може, його* [портрета наркома] *там і не було взагалі на тій стіні, яку бачив цей ікс чи ігрек* (І. Багряний); *Сідх або хтось іще, назвемо його за традицією Іксом, підкорив її* [Сандру] *своїй волі* (О. Авраменко).

4. *фіз.* Одиниця довжини, що використовується в рентгеноструктурному аналізі для визначення довжини хвилі рентгенівського та гамма-проміння й параметрів кристалічної ґратки. *1 ікс-од.* $= 1{,}00206 \times 10^{-13}$ *м* (з наук. літ.).

◇ **Час ікс** *див.* **час.**

І́КСІЯ, ї, *ж.* Рід багаторічних трав'янистих рослин родини ірисових. *Запах у квіток іксії специфічний, не дуже сильний, але привабливий для багатьох комах, у тому числі бджіл* (з наук.-попул. літ.); *Іксія чудово росте, але за умови яскравої освітленості приміщення* (із журн.); *Рідкісна й надзвичайно красива рослина іксія є справжньою прикрасою кімнати, садової ділянки або зимового саду* (з газ.).

ІКСО́Д, а, *ч.* Те саме, що **Іксо́довий кліщ** *(див.* **кліщ).** *Серед ектопаразитів виявлено спеціалізований вид — іксод кажановий* (з наук. літ.); *Зимують іксоди у верхньому шарі ґрунту, а навесні заповзають на стеблинки трави або пагони кущів* (з наук.-попул. літ.).

ІКСОДІО́З, у, *ч., вет., мед.* Захворювання людини і тварин (собак, котів і т. ін.), що виникає після укусу іксодових кліщів. *Збудниками іксодіозу є кровососи* (з наук. літ.); *Іксодіоз характеризується нагноєнням на місці укусу й утворенням ранки, що повільно загоюється та сильно свербить* (з наук.-попул. літ.).

ІКСО́ДОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **іксо́д.** *На території деяких міст України кліщі переносять хворобу Лайма — іксодовий кліщовий бореліоз* (з газ.).

2. *у знач. ім.* **іксо́дові,** *вих, мн.* Родина паразитоморфних кліщів. *Родина іксодових налічує понад 650 видів кліщів* (з наук. літ.).

△ **Іксо́довий кліщ** *див.* **кліщ.**

ІКСОТИ́МІК, а, *ч.* Людина, що належить до одного з типів темпераменту за Е. Кречмером, для якої характерна атлетична будова тіла. *Тип будови тіла іксотиміка вчені визначають як "атлетик" — високий або середній зріст, добре виражена мускулатура, широкий плечовий пояс та вузькі стегна* (з наук.-попул. літ.); *Як правило, іксотимік — людина відверта, прямолінійна, завжди говорить, що думає* (з навч. літ.).

ІКСОТИМІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **іксоти́мік.** *Для атлетика характерний іксотимічний темперамент* (з наук. літ.); *Для людей іксотимічного типу властивий високий життєвий тонус, вони люблять пригоди та ризики* (з навч. літ.).

ІКС-ПРОМІ́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **Рентге́нівське (рентге́нове) промі́ння** *(див.* **промі́ння).** *Ікс-проміння може проникати майже у всі предмети на різну глибину, залежну від товщини предмета та щільності речовини* (з наук.-попул. літ.); *Рентген виявив, що ікс-проміння викликає не тільки свічення екрана, але й потемніння фотопластин у тих місцях, де ікс-проміння потрапляє на фотоемульсію* (з навч. літ.).

ІКТ, а, *ч., літ.* Склад у вірші, на який падає ритмічний наголос. *Допримуватися іктів у метричному (почасти в силабо-тонічному) вірші дуже важливо, оскільки ікт є єдиним механізмом у вірші, що задає ритм* (з наук. літ.); *Ритмічні ікти.*

ІЛ, у, *ч.* Адміністративно-територіальна одиниця Туреччини. *Як правило, іли мають ті самі назви, що й їхні адміністративні центри* (з наук.-попул. літ.); *Іли Туреччини групуються в сім географічних регіонів* (з навч. літ.).

ІЛА́НГ-ІЛА́НГ, а, *ч.* Тропічне дерево родини анонових. *Іланг-іланг у перекладі з полінезійської означає "квітка всіх квіток"* (з наук.-попул. літ.); *Ефірну олію з квітів іланг-іланга отримують методом дистиляції з парою* (з навч. літ.).

ІЛЕУС, у, *ч., вет., мед.* Синдром, що характеризується частковим або повним порушенням просування вмісту травним трактом й зумовлений механічною перешкодою або порушенням рухової функції кишківника. *В основі розвитку ілеусу лежать анатомічно зумовлені особливості вродженого чи набутого характеру* (з наук. літ.); *Важливе значення в лікуванні ілеусу має усунення больового синдрому* (з наук. літ.).

ІЛЛІРИ́ЗМ, у, *ч.* Суспільно-політичний і культурний рух 30–40-х років XIX ст. у Хорватії та Славонії. *Під впливом ідеї загальнослов'янської єдності перебував Вук Караджич та діячі хорватського національного відродження — ілліризму, які відіграли визначну роль у створенні єдиної мови сербів та хорватів* (з наук. літ.); *1838 року Янко Драшкович заснував у Загребі народну читальню, що стала своєрідною штаб-квартирою діячів ілліризму* (з наук.-попул. літ.); *Головною метою ілліризму було спочатку літературно-мовне, пізніше — політичне об'єднання південних слов'ян* (з навч. літ.).

ІЛЛІРІ́ЄЦЬ *див.* **іллірі́йці.**

ІЛЛІРІ́ЙКА *див.* **іллірі́йці.**

ІЛЛІРІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **іллірі́йці** і Іллірія. *Флавій Ецій не був римлянин. Він народився в літо 395-е й походив з давнього іллірійського княжого роду* (І. Білик); *У IV ст. до н. е. на Дунаї з'явилися кельти, які відтіснили іллірійське та фракійське населення* (з наук.-попул. літ.); *За доби пізньої бронзи з заходу на терени України просунулися значні групи фракійського та іллірійського населення* (з навч. літ.).

ІЛЛІРІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **іллірі́єць,** ійця, *ч.;* **іллірі́йка,** и, *ж.).* Загальна назва групи індоєвропейських племен, що населяли в давнину північний захід Балканського півострова від середньої течії Дунаю до Адріатичного моря й частково південного сходу Апеннінського півострова. *Перші згадки про іллірійців зустрічаються у грецьких авторів, зокрема Геродота, в V ст. до н. е.* (з наук. літ.); *Найпоширенішим типом поховання іллірійців були кургани* (з наук. літ.); *Під час Великого переселення народів іллірійці остаточно асимілювалися; поступово зникла й стародавня іллірійська мова* (з наук.-попул. літ.); *У житті іллірійців велику роль відігравали людські жертвоприношення* (з навч. літ.).

ІЛЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **алогі́чний.** *Учитель використовує у своєму мовленні іллогічну паузу, іллогічний наголос, виразний жест і вольове забарвлення голосу, але це — зовнішній бік справи. Головне ж — у його внутрішньому змісті спілкування з учнем* (з наук. літ.); *Ідея права не проникла в повсякденне життя японців: абстрактний іллогічний характер норм права, як і раніше, далекі для японців. Головне для них — норми поведінки* (з навч. літ.).

ІЛЛОГІ́ЧНО. Присл. до **іллогі́чний.** *Часто людина діє іллогічно, ірраціонально, навіть усвідомлюючи шкідливість такої поведінки* (з газ.); *Іллогічно мислити.*

ІЛЛОКУТИ́ВНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до іллокуції. *Іллокутивний акт — це втілення у висловлюванні певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості* (з наук. літ.); *Мовленнєві стратегії, тактика та типи мовленнєвої поведінки залежать від іллокутивних намірів адресанта, його певної комунікативної мети* (з навч. літ.).

ІЛЛОКУТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Властивість за знач. **іллокути́вний.** *Іллокутивність є однією зі сторін суспільної діяльності, що відбиває навколишню дійсність із позиції оцінного мовленнєвого акту* (з наук. літ.); *Скорочення виконують роль мовної економії, є новим змістом еліптичної якості, мають експресію, емоційність, іллокутивність, виступаючи активним способом словотвору* (з наук. літ.).

ІЛЛОКУТИ́ВНО, *лінгв.* Присл. до **іллокути́вний.** *Відмова є протидією на ініціальне іллокутивно визначене висловлювання в секвенції мовленнєвих процесів* (з наук. літ.); *Завдяки своєму іллокутивному потенціалу прислів'я може включатися в ієрархічно та іллокутивно зумовлену послідовність мовленнєвих актів* (з наук. літ.).

ІЛЛОКУ́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Втілення у висловлюванні певної комунікативної мети, що надає йому конкретної спрямованості. *Іллокуція — відношення мовлення до мети, мотивів і умов здійснення комунікації* (з наук. літ.); *Фразові акценти виконують найбільш важливі функції інтонації: напрямок руху тону вказує на мету висловлювання, або іллокуцію* (з наук.-попул. літ.).

ІЛО́Т, а, *ч., іст.* У Давній Спарті — хлібороб, що був власністю держави, його становище майже не відрізнялося від рабського. *У VI ст. до н. е. дорійські племена підкорили Мессенію, її землі стали спільною власністю переможців, а населення було перетворене на державних рабів — ілотів* (з наук. літ.); *Перевищення кількості ілотів над спартанцями й острах загрози повстання з їхнього боку зумовили формування держави на підґрунті специфічної форми землекористування* (з навч. літ.); *Є суспільність, що складається з раси кулі. Ілотів чи чорношкірих рабів. І нам, європейцям, це явище свідчить лише про те, що ні на одну хвилину ми не бажали б опинитися в стані тих виставлених на поталу випадковості людських істот* (У. Самчук); *Демарат звелів ілотам і рабам готуватись до великого жертвопринесення* (І. Білик); // *перен.* Безправна, поневолена людина. *Цивілізаційна катастрофа, яка спіткала село, вражає: тотальний брак каналізації та водогонів, транспортний параліч, фізичне вимирання поселень, їхній статус мало не спартанських ілотів* (з газ.).

ІЛЬМ, а, *ч.* Дерево родини в'язових із цінною деревиною, поширене в Європі, Середземномор'ї, Малій Азії. *Старий ільм, розколовшись, упав на верхів'я лип* (О. Довженко); *Ільми поширені по всій Україні, особливо в лісостеповій і степовій зонах* (з наук.-попул. літ.); *В Європі переважають букові, дубові, грабові й липові формації. Окрім цих головних лісоутворювальних порід зустрічаються ясен, клен, ільм* (з навч. літ.).

ІЛЬМА, и, *ж., розм.* Те саме, що **ільм.** *Де-де лиш дуб та ільма одинока Гляділи на руїну ту звисока* (І. Франко); *Ільмою в гірських регіонах Закарпаття називають в'яз* (з газ.); * Образно. *Там посередині руки старі .. простягнула Ільма тінява, гігантська* (М. Зеров).

ІЛЬМЕНІТ, у, *ч.* Мінерал із класу оксидів, з руди якого добувають титан. *Кристалічна структура ільменіту подібна до структури гематиту, який наявний в ільменіті у вигляді твердого розчину* (з наук. літ.); *Звичайно ільменіт представлений вкрапленими зернами неправильної форми або суцільними зернистими масами* (з наук.-попул. літ.).

ІЛЬМЕНІТОВИЙ, а, е. Прикм. до **ільменіт.** *Експедиція розвідала велику кількість ільменітових родовищ* (з наук.-попул. літ.); *Завдяки інвестиціям комбінат почав нарощувати виробничі потужності, внаслідок чого видобуток ільменітового концентрату значно зріс* (із журн.); *Родовище ільменітових руд розташоване в Черкаській області* (з газ.).

ІЛЬМОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ільм.** *Змішувати сосну з дубом чи дуб із ільмовими рядами неприпустимо* (з наук. літ.); *Ільмова деревина гладенька, щільна, в'язка, тверда, пружна, красивої текстури, добре полірується* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. ім.* **ільмові,** вих, *мн.* Родина дерев, що належить до класу дводольних порядку розоцвітих. *В ільмових квітки двостатеві, дрібні, в пучках* (з наук.-попул. літ.); *Квіткові бруньки в ільмових не мають листя* (з навч. літ.).

ІЛЮВІАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до ілювію. *Плазмові плівки на поверхні зерен мають не лише ілювіальне походження: вони можуть утворюватися й унаслідок вивітрювання, сепарації* (з наук. літ.); *Що більшу площу від площі шліфа займають натеки, то інтенсивніше виражений ілювіальний процес* (з наук.-попул. літ.); // Який складається з ілювію. *Знизу ґрунт обмежений ґрунтовими водами, що підіймаються по капілярах і насичують його шаром багаторічної мерзлоти: глейовим — у болотистих, ілювіальним — у дернових та підзольних* (з навч. літ.).

△ **Ілювіальний горизонт** *див.* **горизонт.**

ІЛЮВІЙ, ю, *ч.* Мінеральна та органічна речовина, вимита з верхніх шарів ґрунту й відкладена в його нижній частині. *Під безструктурним горизонтом ґрунту лежить щільний червоно-бурий шар, так званий ілювій* (з наук. літ.); *Залежно від типу ґрунту ілювій може складатися з гумусу, глини, гідроксидів заліза, карбонатів, гіпсу* (з навч. літ.).

ІЛЮЗІЙНИЙ, а, е. 1. Стос. до ілюзії (у 1 знач.). *Ціле те муравлисько людей, що снувалися перед його* [капітана] *очима, здавалось йому чимсь так безмірно далеким, чужим, ілюзійним, що даремно силувався б видумати якийсь зв'язок між ним і своєю істотою* (І. Франко); *Завадки .. не було. Ольга ж, наче після якогось ілюзійного видіння, нарешті усвідомила собі, що його й не повинно бути* (Ірина Вільде); *Творчість дає людині й простір, і свободу не ілюзійні* (із журн.).

2. У якому використовуються ілюзії (у 2 знач.). *Семуа обняв Грицька Половинку за плечі і пригорнув до себе: — Мій племінник і охоронець... Розумієте, я готую новий номер. "Космічний гість" називається. Ілюзійне ревю...* (В. Нестайко); *У такому ілюзійному пристрої, як шаховий автомат, партію грає прихований від публіки шахіст* (із журн.); *Свіжістю й оригінальністю відзначається ілюзійний номер артистів цирку* (з газ.).

ІЛЮЗІЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ілюзійний** 1. *Важкі досвіди 1846 і 1848 років показали ілюзійність многих* [багатьох] *поглядів, що в часі конспірацій уважалися непорушними догмами* (І. Франко); *Італійці дали світові надзвичайно високе мистецтво, напрочуд витончене у своїй ілюзійності та вітальності* (з газ.).

ІЛЮЗІЙНО. Присл. до **ілюзійний** 1. *Стіни зрубів Преображенської церкви, що мають помітний нахил усередину, ілюзійно збільшують висоту внутрішнього простору* (з наук.-попул. літ.).

ІЛЮЗІОН, у, *ч.* 1. *заст.* Кінотеатр. *У місті з'явились одночасно два ілюзіони, як тоді звались кінотеатри, — "Чари" й "Ліра"* (Б. Антоненко-Давидович); *У невеликому залі харківського ілюзіону "Централь" демонстрували "Всесвітні новини"* (із журн.); * Образно. *Лисої Гори не треба, у нас шабаш у Верховній Раді. Тіні минулого хапають за ноги майбутнє. Якийсь диявольський ілюзіон* (Л. Костенко).

2. Те саме, що **ілюзія** 1; омана (у 1 знач.). *— То що ж це — фокус? — здивувався Х'ю. — Ілюзіон? Оптичне явище?* (В. Чемерис); *Я став ніби жертвою якогось ілюзіону* (О. Шугай); *З погляду здорового глузду фотографія — завжди обман, ілюзіон* (із журн.).

ІЛЮЗІОНІЗМ, у, *ч.* 1. *філос.* Суб'єктивно-ідеалістичний погляд, згідно з яким матеріальний світ є видимістю, ілюзією. *Спроби відобразити дійсність деякими художниками розглядались як ілюзіонізм, таврувались як пасивне наслідування тощо* (П. Тичина).

2. Вид мистецтва, суть якого полягає в тому, що артист цирку, естради за допомогою спеціальної апаратури, приладів викликає в глядачів оманливі зорові та слухові враження. *Людину, що демонструє мистецтво ілюзіонізму, називають ілюзіоністом, фокусником, факіром* (з наук.-попул. літ.); *Цирковий ілюзіонізм.*

3. Імітація видимого світу у витворах образотворчого мистецтва, створення уявлення реально існуючих предметів і простору. *Ілюзіонізм як мистецтво живопису виник ще в античні часи й відігравав важливу роль у мистецтві Відродження* (з навч. літ.); *Синтетичність — основна риса бароко, якому притаманні грандіозність, контрастність, театральність, ілюзіонізм, пишність, патетична піднесеність, інтенсивна чуттєвість* (з навч. літ.); // Обман, брехня. *Ілюзіонізм у плані соціальної політики призвів Італію до системної кризи* (Є. Шморгун); *Обмін цінностями, обмін політичними пропозиціями — так респектабельно політологи іменують словесний ілюзіонізм* (з навч. літ.).

ІЛЮЗІОНІСТ, а, *ч.* 1. Артист цирку, естради, який показує фокуси за допомогою різноманітних приладів. *І дресировані ведмеді, і коні, і жонглери, і акробати, і повітряні гімнасти, і фокусник-ілюзіоніст — усе захопило мене страшенно* (В. Нестайко); *На головній сцені країни відбулося міжнародне шоу ілюзіоністів "Вибух магії"* (з газ.); * Образно. *Невміння любити свою країну, небажання працювати для неї привело до влади політиків-злодіїв, політиків-мафіозі, політиків-брехунів, політиків-ілюзіоністів* (з газ.); * У порівн. *Непомітно коли і як, ніби у спритного фокусника-ілюзіоніста, в руці у нього блиснула пляшка "Московської"* (В. Козаченко).

2. *філос.* Послідовник ілюзіонізму (у 1 знач.). *А. Шопенгауер як ілюзіоніст сповідував філософію, згідно з якою не лише все є ілюзією, позірністю, але й навіть саме існування не має жодного реального значення* (з навч. літ.).

ІЛЮЗІОНІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Стос. до ілюзіонізму (у 1, 3 знач.). *Відкриття у вирішенні проблеми лінії у композиції допомогли М. Бойчуку відкинути традиційні ілюзіоністичні підходи до речей* (з наук. літ.); *Ілюзіоністичний фресковий живопис завжди був неодмінним декором барокових костелів* (з наук.-попул. літ.); *Барокова ікона тілесна, ілюзіоністична, занурена у побутові деталі, спрямована на пасивне споглядання, на сферу чуттєвих переживань та емоцій* (з наук.-попул. літ.).

ІЛЮЗІОНІСТИ́ЧНО, *філос.* Присл. до **ілюзіоністи́чний.** *1939 року в Польщі панувала атмосфера втечі від правди. Ілюзіоністично настроєні поляки мусили йти від однієї чергової поразки до іншої* (з наук. літ.); *Кубісти охоче використовували окремі ілюзіоністично виписані елементи зображення: головку гвіздка, малюнок шпалер, прожилки мармуру* (з навч. літ.); *Річ у поп-арті може трактуватися як ілюзіоністично, так і в манері рекламного образу* (з навч. літ.).

ІЛЮЗІОНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **ілюзіоніст** 1. — *Еге, так я й повірю! Як тільки вона з'явилася, ти одразу на неї очі витріщив! А вона — артистка, ілюзіоністка! А ти й роззявив рота* (О. Бердник); *Народу стає менше, а нещасних все більше і більше. Іноді здається, що їхні печалі взагалі нікому не потрібні, крім неї* [Марсалії], *великої ілюзіоністки* (Г. Тарасюк).

ІЛЮЗІОНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до ілюзіоніста (у 1 знач.) і ілюзіонізму (у 2 знач.). *Шаманізм є поєднанням реальних знань та умінь, фантазії, некритичної віри, спонтанних реакцій, примітивних помилок, ілюзіоністського та гіпнотичного мистецтва й багато іншого* (з навч. літ.); *Завдяки ілюзіоністській архітектурі — своєрідній сітці з ребер, щитів, зображень ангелів, оголених фігур — Сикстинську капелу вважають витонченою та розкішною* (із журн.).

ІЛЮЗІО́ННИЙ, а, е. Те саме, що **ілюзі́йний** 2. *На свято був запрошений ілюзіонний дует зі своєю шоу-програмою мильних бульбашок* (із журн.); *У другому відділенні вистави — ілюзіонний атракціон-феєрія "Фокуси народів світу"* (з газ.); * Образно. *Трамвай веселий блискає в темних калюжах. Привітно дивляться на вулицю ілюзіонні фойє. Чому ж ти тужиш, Серце моє?* (М. Семенко).

ІЛЮ́ЗІЯ, ї, *ж.* 1. Оманливе, хибне сприймання дійсності; хибне уявлення про що-небудь. *А врешті, коли моя муза справді дає Вам* [А. Ю. Кримському] *і другим людям .. якусь ілюзію світла, — нехай то буде навіть оптична облуда, — не мені нарікати на неї* (Леся Українка); *Ти не любила... Час останній... Який же біль, який же біль!.. Та за ілюзію кохання навіки вдячний я тобі* (В. Сосюра); *Це була тільки ілюзія, наївна зашмаркана самоомана, коли я вважав, буцімто дію цілком самостійно, за своїм власним незалежним планом* (Ю. Андрухович); *Кращого співу не було й не могло бути. Саме в ті хвилини виникала велика ілюзія великої єдності і з природою* (Є. Кононенко); // Необґрунтована надія, нездійсненна мрія. *Убравшись якнайшвидше, вискакую надвір, і мої ілюзії разом згасли, як политі водою* (І. Нечуй-Левицький); *Ті нещасні, що плентались в хвості, не мали змогу бодай припасти до землі, хоч на одну мить, щоб хоч упитися ілюзією відпочинку* (І. Багряний); — *Ах, Саню, яка ви ще дитина! Скільки у вас тої наївності, і поруч — жвавості! І це — добре. Але ілюзії облиште. Вони — зайві* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Програмний номер ілюзіоніста (у 1 знач.). *Діти були в захопленні від ілюзій фокусника* (із журн.).

△ **(1) Зорова́ (опти́чна) ілю́зія,** *фіз.* — помилка в зоровому сприйнятті, викликана неточністю або неадекватністю процесів неусвідомлюваної корекції зорового образу, а також фізичними причинами. *Причини зорових ілюзій досліджують із погляду фізіології зору та в межах вивчення психології зорового сприйняття* (з наук.-попул. літ.); *Зорові ілюзії часто призводять до абсолютно неправильних кількісних оцінок реальних геометричних величин* (з навч. літ.).

○ **(2) Без ілю́зій:** а) *(у знач. присл.)* реалістично; правдиво. *То було так рельєфно і магнетизуюче, та Твоя постать на сцені. Я Тебе бачив чітко, без ілюзії...* (І. Багряний); *Закинутий у це село, в цей дім, у цю кімнату, спокійно зміг* [Т. Шевченко] *без суєти розглянути довкільний світ, тверезо, без ілюзій, поцінувати людей, з якими від дня приїзду на Україну він зустрічався* (Василь Шевчук); б) *(у знач. прикм.)* реалістичний; позбавлений мрій. *Вибачте, я навіть не пробую пояснити вам своє життя — життя людини без ілюзій; це річ неприступна для того, хто має хоч якісь ілюзії* (В. Підмогильний).

ІЛЮЗО́РНИЙ, а, е. Викликаний, спричинений ілюзією (у 1 знач.); хибний, примарний. *Всі ці переживання насамперед нікчемні, бо .. не збагачують нас .. Адже все, що не лишає тривкого сліду, є тільки ілюзія. Наші чуття, Марто, ілюзорні* (В. Підмогильний); *На жаль, ілюзорні видіння зникали, і дійсність виринала такою, якою вона була* (Ірина Вільде); *Білосніжні ілюзорні ландшафти, що пропливають за склом ілюмінатора, знов заволодівають нашою увагою* (О. Гончар); *Всі ілюзорні надії руйнуються. Треба працювати!* (О. Тесленко).

ІЛЮЗО́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ілюзо́рний.** *Навіть Христос і Будда лише вказували на ілюзорність земного існування...* (О. Бердник); *Новою реальністю живопису середини 1910-х років була площина, не її ілюзорність, а конструкторські якості* (з наук. літ.); *Поетичні рядки майстрині слова наскрізь пройняті інтимною реальністю, показом ілюзорності жіночої душі, сповнені недомовленості* (з газ.).

ІЛЮЗО́РНО. Присл. до **ілюзо́рний.** *Він .. уявляв собі післявоєнний світ з якоюсь млосною невиразністю, бачив його дещо ілюзорно* (О. Гончар); *Лилося світло дня .. Від того все в моїх очах виблідло і стало ілюзорно прозоре, навіть жінка, котра допомогла мені вибратися з підземелля* (Валерій Шевчук); *Обмежена площа центральної частини храму спрямовує погляд глядача вгору, де перед ним розкривається висота, що ілюзорно збільшується перепадами ступінчастих арок* (з наук. літ.); *Народи процвітають завдяки університетам, а не, як дехто ілюзорно вважає, завдяки партіям, урядам, президентам чи парламентам* (із журн.).

ІЛЮМІНА́Т, а, *ч., іст.* 1. Член таємного релігійно-політичного ордену в Європі, заснованого в Баварії 1776 р. *Значну роль у формуванні німецького якобінства відіграв рух ілюмінатів, очолюваний Вайсгауптом та Кнігге* (з наук. літ.); *Ілюмінати дотримувалися суворої конспірації в поєднанні з ієрархічною структурою* (з наук.-попул. літ.); *З баварськими ілюмінатами та іншими таємними товариствами було пов'язано чимало теорій змов* (із журн.); *На звороті державної печатки США є зображення недобудованої піраміди зі Всевидячим Оком, символом ілюмінатів* (з газ.).

2. У широкому сенсі — член містичного товариства. *Дехто вважає, що кінцева мета ілюмінатів — установлення влади світового уряду над усіма народами світу* (з наук. літ.); *Конспіраційна теорія стверджує, що конспіратори-ілюмінати фінансували або спричиняли більшість великих воєн за останні 200 років* (із журн.).

ІЛЮМІНАТИВІ́ЗМ, у, *ч., філос.* 1. Один із напрямів класичної арабо-мусульманської філософії. *Школа Мулли Садра (помер 1640 р.) продовжувала оригінальний розвиток ілюмінативізму й суфізму* (з наук.-попул. літ.).

2. Просвітлення розуму завдяки освіті. *Журнал "Апокриф" дотримується своїх базових принципів, а саме — відкритості поширюваного матеріалу, наукового ілюмінативізму, відсутності догматизму* (із журн.).

ІЛЮМІНАТИ́ВНИЙ, а, е, *філос.* Стос. до ілюмінативізму (у 2 знач.). *Слово у XVI–XVII ст. сприймалося й витлумачувалося як початок складного ілюмінативного шляху до Бога* (з наук. літ.); *Використання О. Потебнею термінів "еманація", "витікання енергії" є свідченням еманаційно-енергетичного розуміння сутності мови як ілюмінативного відображення сутності Логоса, притаманного лінгвофілософській традиції східних слов'ян* (з наук. літ.).

ІЛЮМІНА́ТОР[1], а, *ч.* 1. Герметичне кругле, перев. з товстого скла, вікно на кораблі, підводному човні, літаку або космічному кораблі. *В ілюмінатор щільно влип Павло, Іван Хомич вчепився за сидіння. Я, глянувши в напівзамерзле скло, грізне й барвисте вгледіла видіння* (М. Бажан); *Крізь ілюмінатор внутрішнього люка ми побачили, як до шлюзової камери ввійшло двоє людей: сам Лайф Сігурдсон .. та струнка чорношкіра жінка років тридцяти* (О. Авраменко); *Під час польоту над територією Непалу з ілюмінатора відкривається один із найбільш приголомшливих пейзажів у світі* (з газ.); * У порівн. — *Я уявляю собі морську школу на високому березі .. Вікна круглі, як ілюмінатори* (Ю. Яновський); // Засклена частина шолома скафандра пілота або водолаза. *По проходу між рядами до Котьки ішли двоє. Теж у скафандрах. Підійшли, нахилилися, і крізь ілюмінатори скафандрів Котька раптом упізнав... тата і маму* (В. Нестайко); // Дверцята пральної машини. *Ілюмінатор пральної машини;* // Герметичне віконце, засклений отвір фотобоксу, крізь який здійснюється фото- або відеозйомка. *Більшість конструкцій фотобоксів становлять собою жорстку герметичну камеру з ілюмінаторами для об'єктива та видошукача* (з навч. літ.).

2. *перен.* Невелике вікно. *Крізь невеличкий ілюмінатор світла в комірчину потрапляло дуже мало, тут завжди було напівтемно* (О. Донченко).

ІЛЮМІНА́ТОР[2], а, *ч.* 1. *заст.* Майстер, що вручну розфарбовує гравюри, малюнки. *Ілюмінатор гравюр; Ілюмінатор рукописного тексту.*

2. Фахівець із улаштування ілюмінацій. *Запрошений на свято ілюмінатор.*

ІЛЮМІНА́ТОР[3], а, *ч.* Прилад, признач. для створення потрібного освітлення будь-якої поверхні. *Світлодіодні ілюмінатори як джерело світла використовують напівпровідникові прилади — світлодіоди* (з навч. літ.); *Зенітні ліхтарі — це ілюмінатори, закріплені до конструкцій покриття, що розміщують по одному, групами чи рядами над окремими приміщеннями або ділянками в покритті будівлі* (з навч. літ.); *Зараз модно використовувати у ванних кімнатах різноколірні джерела світла, у тому числі й вбудовані ілюмінатори* (з газ.).

ІЛЮМІНА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **ілюміна́тор[1]**. *Щодо машин із ілюмінаторними дверцятами слід пам'ятати: під час прання з високою температурою скло буде гарячим* (з наук.-техн. літ.); *Точне візуальне позиціонування безпосередньо через ілюмінаторне вікно, оптичну систему або за допомогою телевізійних систем спостереження може бути обмежене явищем металізації ілюмінаторів* (з навч. літ.).

ІЛЮМІНА́ТСТВО, а, *с., філос.* Те саме, що **ілюмінативі́зм** 1. *Ілюмінатство й світова змова досить щільно з'єдналися на початку XX ст.* (з публіц. літ.); *Вороги ілюмінатства намагалися скомпрометувати його в урядових і громадських колах* (із журн.).

ІЛЮМІНАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **ілюміна́ція.** *Узимку в канадській Ніагарі проводиться "Зимовий фестиваль вогнів": у місті з'являються сотні ілюмінаційних панно, влаштовуються феєрверки* (із журн.); *Головна ялинка буде ще яскравішою за свій минулорічний аналог, вона має вразити киян ілюмінаційним оформленням з дизайнерськими світлодіодними іграшками* (з газ.); * Образно. *Запопадливі квартирмейстери подбали й про світло і поналіплювали на кожне вікно по дві грубі свічки. Порожній до цієї пори будиночок враз засяяв якимись ілюмінаційними вогнями* (Л. Старицька-Черняхівська); // Признач. для ілюмінації. *Ілюмінаційний кабель; Ілюмінаційні патрони.*

ІЛЮМІНА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Яскраве декоративне освітлення із застосуванням кольорових вогнів, світлових написів, зображень і т. ін., часто з нагоди якого-небудь свята. *Погода чудесна, ілюмінація готується грандіозна* (М. Коцюбинський); * Образно. *Темна оксамитна шапка спадає на гори, небо запалює фантастичну ілюмінацію, оперізується туманним поясом Чумацького шляху* (О. Бердник).

2. *розм.* Електроосвітлення (у приміщенні). *Антуан переступив поріг, не чекаючи запрошення. Томасової кімнати він не впізнав — повна ілюмінація, грайлива музика* (О. Тесленко); *Ольга .. увімкнула світло всюди.., а в кімнаті, крім люстри, засвітила ще настільну лампу .. Затишку ілюмінація не створювала, зате проганяла страх* (А. Кокотюха); *Тарас попросив у Зозулі дозволу влаштувати ілюмінацію — у кутку він помітив стару настільну лампу, якою господар кабінету не користувався* (В. Хрущак).

3. *перен.* Спалахи (про блискавки на небі, пожежу, багаття). *Знов вдарив грім .. Майнула золота смужка, оперезала сливе половину неба й неначе вскочила в усі вікна червоним промінням... "Ну та й ілюмінація на небі!" — промовила стиха Софія Леонівна* (І. Нечуй-Левицький); *Він пройшов повз спантеличеного Фреда, взяв іще оберемок хмизу й кинув його у багаття. Полум'я піднялося ще вище. — Слухай, яка муха тебе вкусила? Що ти робиш? — обурено спитав Фред Стапльтон. — Навіщо ця ілюмінація?* (В. Владко); *На другий день ми бачили вдалині вогонь, пущений киргизами по степу.. На бажання генерала Шрейбера Шевченко намалював аквареллю цю ілюмінацію й подарував йому свій малюнок* (з мемуарної літ.); *Що темніше ставало небо, то яскравіше виступала на ньому страшна ілюмінація пожеж. Горіло з усіх сторін* (із журн.).

4. *рел.-церк.* В уявленні католиків — божественне осяяння. *У Львові свідомість художника атакувала колосальна кількість ікон. Тут він пережив злам, ілюмінацію, яка визначила його подальший життєвий шлях* (із журн.).

5. *рідко.* Те саме, що **ілюмінувáння.** *Поява у Візантії нових стилістичних уподобань відобразилася в ілюмінації старокиївських рукописів* (з наук. літ.).

ІЛЮМІНÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ілюмінувáти** 1. *За палацом і садом видно на горі верхи домів і мінарети мечетей, ілюмінованих в ніч Рамзана* [рамазану] (І. Нечуй-Левицький); *Була п'ятниця, був легкий .. мороз.., довкруги на всіх будовах горіли кольорові світла, сосни шуміли таємничим шумом, всі вікна нашого будинку .. розсвічені, широкий заїзд майористо ілюмінований* (У. Самчук); *Увечері заграв різнобарвними огнями ілюмінований парк* (Ф. Бурлака); * Образно. *Щасливий був навіть палац культури: весь взятий в огні, .. ілюмінований, він витанцьовував на своєму взгір'ї* (М. Хвильовий).

ІЛЮМІНУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ілюмінувáти** 2. *Ілюмінування, що в народній гравюрі викликає відчуття наївності, простакуватості, у творах художника набуває нової властивості* (з наук. літ.); *У кожного майстра ілюмінування були свої секрети виготовлення фарби та клею, запозичені з рецептів візантійських і східних майстрів* (з наук.-попул. літ.).

ІЛЮМІНУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що.* 1. Освітлювати вулиці, приміщення і т. ін. кольоровими вогнями, прикрашати світловими написами, зображеннями і т. ін. з нагоди якого-небудь свята. — *Свято ж скоро. План розробляємо. Клуб ілюмінуємо. Проводку нову робимо* (І. Микитенко); *Світ готується до Різдва. Ілюмінує вулиці й фасади* (Л. Костенко).

2. *спец.* Розмальовувати кольоровими фарбами контури на картах, малюнки, гравюри і т. ін. *У XIII ст. князь Володимир Василькович був великим покровителем освіти й мистецтва, який не тільки підтримував культурний рух того часу, але й сам писав та ілюмінував богослужебні книги* (з наук. літ.).

ІЛЮМІНУВÁТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **ілюмінувáти** 1. *Ейфелева вежа ввечері ілюмінується спеціальним світловим шоу* (із журн.); *До зустрічі Нового року місто святково ілюмінується* (з газ.); *Театр опери й балету імені А. Солов'яненка в Донецьку буде ілюмінуватися протягом двох днів; це робота швейцарського художника зі світла* (з газ.).

ІЛЮСТРАТИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який є ілюстрацією (у 2–4 знач.) чого-небудь, признач. для ілюстрування чогось; наочний, зображальний. *У Російсько-українському словнику 1948 р. відсутня потрібна ілюстративна частина* (М. Рильський); *Висловлюємо вдячність творчій групі авторів за допомогу в підготуванні, написанні та ілюстративному оформленні ювілейного видання* (з наук.-попул. літ.); *Низку ілюстративних матеріалів на тему Чорнобильської катастрофи 1986 року наведено в постійній експозиції музею* (з газ.).

2. Який використовує художні засоби для ілюстрування попередньо визначеної ідеї. *Було відкинуто зручний для історика ілюстративний метод, і ми вдалися до аналізу великого фактичного матеріалу з метою визначення тих, хто зробив найбільший внесок у приріст наукових знань* (з газ.).

ІЛЮСТРАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ілюстрати́вний** 1. *Ілюстративність початку 1960-х років властива всій школі прикладної графіки* (з навч. літ.); *Надмірна ілюстративність може порушити логіку й систему навчання, негативно вплинути на активність розумової діяльності учнів* (з навч. літ.); // Використання в художній літературі зображально-описових елементів, що покликані унаочнювати, конкретизувати певну думку, ідею, ідеологічну доктрину і т. ін. *Ілюстративність у літературі — своєрідний прояв белетризації, її тенденційності* (з наук. літ.); *Справжні причини ілюстративності в українській літературі 30–80-х років XX ст. були пов'язані з доктриною соціалістичного реалізму* (з наук.-попул. літ.).

ІЛЮСТРАТИ́ВНО, *присл.* Наочно, зображально. *Цикл "Історія України" ілюстративно розповідає про яскраві, відомі та маловідомі події, що відбулися в житті України* (із журн.); *Читач із зацікавленням гортатиме ілюстративно насичені сторінки книги* (з газ.).

ІЛЮСТРÁТОР, а, *ч.* Художник, який створює малюнки до тексту. *Творчі знахідки Г. Якутовича як ілюстратора "Тіней забутих предків" вразили глядачів і виявилися важливими для інших художників цієї книги* (з наук. літ.); *Михайла Башилова Т. Шевченко шанував як майстерного ілюстратора своїх творів, адже той виконав 39 заставок і заголовних літер до рукописного "Кобзаря" 1844 року* (із журн.); *У рекламі є талановиті ілюстратори, дизайнери, які перетворюють рекламний матеріал на мистецькі речі* (з газ.).

ІЛЮСТРÁТОРКА, и, *ж.* Жін. до **ілюстрáтор.** *Відома ілюстраторка навчила дітей створювати справжнє дерево бажання!* (із журн.); *Черговим лауреатом премії пам'яті Астрід Ліндґрен стала ілюстраторка й письменниця з Аргентини Марісоль Місента* (з газ.).

ІЛЮСТРÁТОРСТВО, а, *с.* 1. Те саме, що **ілюструвáння.** *Окреме місце в моїй творчості посідає ілюстраторство: мені доводилося малювати для дитячого видання, це виявилося захопливим заняттям* (із журн.); *Олександр працює в галузі станкового малярства, займається ілюстраторством* (з газ.).

2. *перен., зневажл.* Мистецтво, позбавлене індивідуальності; схематизм. *Публіцистичність у нашій поезії — це одночасно заперечення старої домашньої естетики віршомазів, які ілюстраторство возводять у ранг поезії...* (В. Стус); *Перо Ліни Костенко виявилося одним із небагатьох, не уражених сумним вірусом нудного ілюстраторства й лакейської запопадливості, смертоносних для художника* (з наук. літ.); *За радянських часів нескінченні ідеологічні кампанії сковували творчу думку, сіяли страх, породжували в художній практиці смиренне ілюстраторство, пристосуванство* (з навч. літ.); *Усі спроби об'єктивізації перетворюють мистецтво або на ілюстраторство, або на політичну агітку* (із журн.).

ІЛЮСТРÁТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ілюстрáтор;** власт. ілюстраторові. *Художник має чудове ілюстраторське чуття щодо кольорів і деталей, багату уяву та відшліфований роками стиль. Його роботи не висять мовчки перед очима — вони розповідають історії* (з публіц. літ.); *За двадцять років своєї кар'єри майстер оформив лише чотири книжки. І всі ці видання ввійшли до анналів ілюстраторської майстерності, ставши еталоном для багатьох художників* (із журн.); // Признач. для ілюстратора. *Ілюстраторські комп'ютерні програми; Ілюстраторські фарби.*

ІЛЮСТРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Те саме, що **ілюструва́ння.** *Композиція фрески "Розіслання апостолів" є ілюстрацією слів Христа: "Йдучи, научіте всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа"* (з наук.-попул. літ.); — *"Урок серед природи" — це робота, а не прогулянка. Максимально використовую його для ілюстрації побаченого чи почутого в класі, для власних спостережень, — говорить вчителька* (з навч. літ.).

2. Зображення в книжці або журналі, що пояснює, відтворює зміст тексту; малюнок (у 1 знач.). *Я тепер лагоджу до цензури томик .. моїх оповідань .. Хочу, щоб видання було європейське, з гарними ілюстраціями* (М. Коцюбинський); *Васько .. сів біля маленького столика з газетами й журналами, поглянув знічев'я на ілюстрації* (Б. Антоненко-Давидович); *Тарас тої зими закінчив свою картину "Катерина", робив ілюстрації до книжок* (О. Іваненко).

3. *перен.* Приклад, який наочно пояснює, розкриває, підтверджує що-небудь. *Говорив* [професор] .. *цікаво, жваво про готичний стиль і будову, пояснюючи свої виклади тут і там цікавими ілюстраціями* (О. Кобилянська); *Що ж до подій у самій Голландії, то кращої ілюстрації, ніж недавні криваві події* [1946 р.] *на вулицях Амстердама, бути не може* (Ю. Смолич); *Словникова ілюстрація.*

4. *перен.* Музичне зображення якої-небудь теми, ідеї і т. ін.; музичний супровід до них. *Німі фільми зазвичай супроводжувалися музикою. І хоча здебільшого музична ілюстрація кіносеансів не відрізнялася високою художньою якістю, вона була необхідна* (з наук.-попул. літ.).

ІЛЮСТРО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **ілюструва́ти** 1, 2. *Я стверджую .. правдивий факт, ілюстрований дивним життям великої султанки, котра своїм гріхом розпочала розвал могутньої світової держави* (О. Назарук); *Кожне реєстрове слово тлумачного словника ілюстроване прикладами* (з наук. літ.); *Зміст дискусій про національно-культурні товариства України найкраще може бути ілюстрований ухваленими документами* (з наук.-попул. літ.); // **ілюстро́вано,** *безос. пред. Усі статті в журналі ілюстровано планами за даними магнітозйомки та слайдами* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який має, містить ілюстрації. *У цукерні пив* [Славко] *каву й переглядав німецькі ілюстровані газети* (Л. Мартович); *Валя почав читати популярну статейку про радіо. Складена вона була просто й цікаво, ілюстрована малюнками* (С. Васильченко); *Сіла* [Марі] *поруч хворої показувати ілюстровані журнали* (Ю. Яновський); *Ілюстрований альманах був кульмінацією творчості й водночас одним із останніх спільно реалізованих проектів харківської авангардистської групи* (з наук. літ.).

ІЛЮСТРО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ілюстро́ваний.** *Стрімко зростає ілюстрованість авторських видань — літературних, довідкових, підручникових* (із журн.); *Тематична спрямованість текстів, графічна й звукова ілюстрованість дидактичного матеріалу сприятимуть успішному навчанню тих, хто вивчатиме англійську мову за цим посібником* (з мови реклами).

ІЛЮСТРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ілюструва́ти** 1, 2. *Бездипломний художник Владислав не захистився в Поліграфічному інституті з принципу, бо вважав, що там не вчили ілюструванню* (із журн.); *Оповідь .. психологічно точна, ємка, лаконічна, проте важко вихопити одну чи дві фрази для означення того, що у шкільних підручниках визначається як "червона нитка", для ілюстрування громадянської позиції автора, символу віри героїв* (Б. Харчук); *Надбанням філософії доби античності та середньовіччя є розкриття та ілюстрування важливості ролі ендогенних чинників у виникненні девіантної поведінки* (з наук. літ.); *Як лірик М. Івченко вразливо відчув загрозу спрямування творчості в річище ілюстрування соціальних проблем* (з наук.-попул. літ.).

ІЛЮСТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. Створювати до тексту малюнки, що супроводять виклад, пояснюють зміст твору. *Саме проти дверей над столом .. приходиться фреска, що ілюструє міф про Адоніса та Венеру* (Леся Українка); *Я вам яскраво намалюю цю машину. Правда, це міг би зробити й художник, який ілюструватиме цю книжку* (О. Донченко); *Космонавти оглянули ще з десяток полотен, які ілюстрували історію завоювання людиною космосу* (О. Бердник).

2. *перен.* Наочно пояснювати, розкривати, потверджувати що-небудь за допомогою малюнків, прикладів і т. ін. *Кілька свят та неділь викладав він своїм слухачам українську історію, ілюструючи її кобзарськими думами та деякими поетичними творами українських авторів* (Б. Грінченко); *У дисертації гіпотезу сприйняття малої дози опромінення як сигналу тривоги проілюстрував наведений рисунок* (з наук. літ.); // Бути ілюстрацією (у 3 знач.). *Ліза не любить Кіхани. Він переконався. Вся довга історія, що її розповіла вона, лише ілюструвала факт* (Ю. Яновський).

3. *перен.* Зображати яку-небудь тему, ідею і т. ін. у музичному творі; супроводити музикою. *Зазвичай відеоряд кліпу добирається так, щоб прямо ілюструвати слова пісні чи щонайменше відповідати настрою музики* (з наук.-попул. літ.).

ІЛЮСТРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **ілюструва́ти.** *Зразками високого мистецтва стали в середині XVII ст. праці гравера Іллі, наприкінці століття — Никодима Зубрицького й Діонісія Сінкевича. Окремі видання ілюструвалися також гравюрами на міді* (з наук.-попул. літ.); *У переважній більшості випадків діалектизми ілюструються текстами з творів одного або кількох письменників* (з наук. літ.); *Підґрунтя поточної ситуації яскраво ілюструється даними всеукраїнського опитування, оприлюдненого Київським міжнародним інститутом соціології* (із журн.).

ІМА́ГО, *невідм., с., зоол.* Доросла стадія індивідуального розвитку комах. *Імаго й личинки часто утворюють скупчення з багатьох сотень особин* (з наук.-попул. літ.); *Розгляньте яйце, личинки різного віку та імаго. Зверніть увагу на те, що личинки схожі на імаго* (з навч. літ.).

ІМАГОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до імагології. *Способи імагологічних компаративістських досліджень можуть бути різними — тематичними, рецепційними, іконічними, міфологічними, антропологічними* (з наук. літ.); *До середини XX ст. дослідники вивчали окремі аспекти імагологічної проблематики на межі літературознавства та етнографії, етнопсихології, антропології, соціології* (з наук.-попул. літ.).

ІМАГОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ культурології, що виник у літературознавстві як учення про створення, функціонування та інтерпретацію "чужих" для того, хто сприймає, образів; учення про образ (у 2 знач.). *Імагологія фіксує риси національного взаємосприйняття, що відбилися в літературі, реконструює літературні образи країн і народів, досліджує історичну й традиційну зумовленість цих образів*

(з наук. літ.); *Імагологія вивчає можливості передавання літературних образів при перекладі з однієї мови на іншу* (з наук.-попул. літ.); // Сукупність художніх образів. *Незбагненний світ давніх міфів відкривав нові й цікаві можливості для творчого вимислу Івана Франка, поглиблював смислову й сугестивну перспективу зображення, збагачував імагологію та фігуральну мову, естетично наснажував тексти письменника* (з наук. літ.).

ІМАЖИНА́РНИЙ, а, е, *книжн.* Уявний; створений в уяві. *Людям властиве бажання заздалегідь уявляти собі образ об'єкта майбутнього знайомства, однак цей імажинарний, як правило, прикрашений портрет, не може збігатися з реальним образом* (з наук. літ.); *М. Шлемкевич писав: "...наше мрійництво не є імажинарним мрійництвом, але є мрійництвом серця, емоційним мрійництвом"* (з навч. літ.); *Імажинарний малюнок зазвичай містить певний сюжет або персонажів, запозичені з книги або з власної фантазії, що відрізняються оригінальністю самовираження* (із журн.).

ІМАЖИНА́РНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **імажина́рний.** *Наївна категоризація, тотемістична імажинарність є принципом архаїчного мислення* (з наук. літ.); *Ушу ґрунтується на принципі імажинарності — уподібненні себе горам, деревам, тваринам* (з навч. літ.).

ІМАЖИНІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям у літературі й мистецтві початку XX ст., що мав за мету створення окремого художнього образу. — *Раніш досить порядні вірші писав* [поет]. *А тепер лаври імажинізму не дають покою...* (М. Хвильовий); *У поезії імажинізм надавав найбільшого значення штучним образам — метафорам, побудованим на певних суб'єктивних асоціаціях* (з наук.-попул. літ.); *Принципи імажинізму позначилися на ліриці Володимира Сосюри та Богдана-Ігоря Антонича* (з навч. літ.).

ІМАЖИНІ́СТ, а, *ч.* Послідовник, прибічник імажинізму. *Імажиністи розпочали свою діяльність із нещадних атак на різноманітні літературні напрями й течії. Найпершим об'єктом їхніх нападок став футуризм* (з наук. літ.); *Аналізуючи Шевченкове "І небо невмите, і заспані хвилі", Майк Йогансен стверджував, що під цим образом "обома руками підписався б кожний імажиніст..."* (з наук.-попул. літ.); *Імажиністи проголосили художній образ самоціллю поезії* (із журн.).

ІМАЖИНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **імажиніст.** *До послідовників імажинізму належала поетеса-імажиністка Надія Вольпін, відома також як перекладач і мемуарист* (з наук.-попул. літ.).

ІМАЖИНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **імажиніст** і **імажинізм.** *Виключати зі свого складу робітника, який пише .. вірші шевченківським розміром, а не футуристичним коротким віршем або імажиністськими образами, — "Гарт" не має жодної підстави* (В. Еллан-Блакитний); *Творчість Павла Тичини, що постала в дореволюційні роки, можна визначити як імажиністську* (з наук. літ.); *Імажиністську "Декларацію", опубліковану 30 січня 1919 року, підписали С. Єсенін, Р. Івнєв, Г. Якулов* (з наук.-попул. літ.).

ІМА́М, а, *ч.* 1. Духовний глава всіх мусульман або певної їхньої частини. *Імами вчать, що страждання — вищий дарунок Аллаха. Люди, які жертвують усім для інших, творять святу справу* (П. Загребельний); *Ісламська теологічна доктрина дванадцяти імамів стверджує, що завжди є імам Вічності, який має божественну владу над усіма справами віри та закону в ісламському суспільстві* (з наук.-попул. літ.).

2. Титул правителя мусульманської держави, наділеного релігійною, політичною та військовою владою. *Найбільшого розмаху національно-визвольна боротьба гірських народів набула за імама Шаміля (1799–1871)* (з навч. літ.); *2009 року в Туреччині Бенедикт XVI став першим в історії папою, який молився в мечеті разом із мусульманським імамом* (з газ.).

3. Мулла, який керує спільною молитвою в мечеті, а також настоятель мечеті. *На килими поквапно розсідалися почесні сивобороді ішани, імами, правовірні дехкани* (Іван Ле); *Імамами соборних мечетей стають богослови, які отримали спеціальну освіту й мають авторитет з-поміж вірян* (з наук.-попул. літ.); *На думку імама мечеті, замах на такі святі людські цінності, як мечеті, церкви, кладовища, — це блюзнірство й підлість* (з газ.).

4. Верховний правитель шиїтів. *Наприкінці літа вибухнула бомба у місті Неджеф, біля священної для шиїтів мечеті імама Алі, зятя пророка Мохамеда* (Л. Костенко); *В уявленні шиїтів імами з роду Алі — єдині повноважні представники Аллаха на землі, спадкоємці пророчих знань* (з наук.-попул. літ.); *Згідно з мусульманськими переказами свято шахсей-вахсей встановлено на честь мученицького кінця онука пророка Мухаммеда — шиїтського імама Хусейна* (з навч. літ.); *Шиїзм базується на авторитеті імама — послідовника місії пророка* (з навч. літ.).

ІМАМА́Т, у, *ч.* 1. У шиїтів — право імама на духовну й світську владу. *Шиїти визнають право на імамат тільки за імамом Алі* (з наук.-попул. літ.); *Шиїти вважають, що імамат повинен належати лише прямим нащадкам пророка Мохаммеда* (із журн.).

2. Загальна назва мусульманської теократичної держави. *З проголошенням Шаміля третім імамом (1834–1859) Чечні й Дагестану можна говорити про остаточне втілення в життя ідеї гірської теократичної держави — імамату* (з наук.-попул. літ.).

ІМАМІ́Т, а, *ч.* Послідовник імамії. *Більшість шиїтів вірять у дванадцять святих імамів, тому їх називають імамітами* (з наук. літ.); *Імаміт — це той, хто визнає імамат Алі ібн Абу Таліба як першого імама* (з наук.-попул. літ.); *Імаміти вважають, що в релігії нема більшої справи, ніж імамат, оскільки вірять, що пророк не міг залишити світ, не вказавши на свого спадкоємця та заступника* (з навч. літ.); *Для імамітів характерний культ мучеників, до яких вони зараховують усіх своїх імамів* (з рел.-церк. літ.).

ІМАМІ́ТСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **імаміт.** *Великі імамітські общини існують в Лівані, Кувейті, Бахрейні, Саудівській Аравії, Йорданії, Афганістані, Пакистані та інших країнах* (з наук.-попул. літ.); *Про життєздатність імамітської релігійно-політичної доктрини свідчили політичні успіхи імамітів* (з навч. літ.).

2. Стос. до імамії. *В Ірані імамітський шиїзм є державною релігією* (з наук. літ.); *Імамітські богослови створили свою релігійно-філософську доктрину, в якій імамат фігурує як найважливіша космічна сила* (з наук.-попул. літ.).

ІМАМІ́Я, ї, *ж.* Одна з основних гілок шиїтського ісламу; поміркований шиїзм, що визнає дванадцять імамів із роду Алі ібн Абу Таліба. *Ранній період в історії імамії тривав до "великого приховання", що розпочався зі смертю 940 року четвертого, останнього, імама, й триває досі* (з наук. літ.); *Імамія сьогодні поширена в Ірані, Азербайджані, Іраку, Лівані, Бахрейні та інших країнах* (з наук.-попул. літ.).

ІМАНЕ́НТНИЙ, а, е, *книжн.* 1. Властивий природі самого предмета або явища, внутрішньо притаманний їм. *Іманентний закон у творчості — постійне прагнення митця до різноманітности, до найповнішого вияву своєї індивідуальности в межах певної генерації, що йде за духом часу* (з наук. літ.); *Джон Локк опрацював принципи, що стали іманентними постулатами європейської цивілізації* (з наук.-попул. літ.); *Однією з іманентних рис історичної пам'яті є те, що вона відіграє роль ферменту самоідентифікації різних спільнот — від малих соціальних груп до цілих народів та суспільств* (з навч. літ.).

2. *кому, чому.* Те саме, що **притама́нний** 1. *Лише після смерті людина може злитися зі всесвітнім розумом, але й цей розум іманентний матеріальному світові* (з наук. літ.); *Грецькі рукописи із джерелознавчого погляду є носіями багатовікової історичної інформації, не лише іманентної головному текстові, але й такої, що накопичувалася у вигляді пізніших записів, нотаток, коментарів тощо* (з наук.-попул. літ.).

ІМАНЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **імане́нтний.** *Прийняти іманентність думки щодо буття означає визнати разом із реалістами, що думка належить до чогось, що її перевищує й чого вона не може вівбрати в себе, не зраджуючи своїй справжній природі* (з наук. літ.); *Життєвий світ людини є органічним поєднанням іманентності й трансцендентності* (із журн.).

ІМАНЕ́НТНО, *книжн.* Присл. до **імане́нтний.** *Соціальність іманентно притаманна науковому знанню* (з наук. літ.); *Експресія вираження іманентно властива всій мові, а отже, дає про себе знати в будь-якій сфері життєдіяльності* (з наук.-попул. літ.); *Концепція відкритих і замкнених суспільств К. Поппера іманентно апелює до визнання факту відмінності й закономірностей їхнього функціонування* (з навч. літ.); *Ще в перші десятиліття XX ст. Павло Флоренський, котрий поєднував у собі філософа, священика, фізика й математика, бачив ту двоїстість, яку іманентно містить у собі культура* (з газ.).

ІМБЕЦИ́Л, а, *ч., мед.* Людина, що страждає на імбецильність. *Імбецил не може навчатися, він непрацездатний* (з наук. літ.); *Мова імбецилів примітивна, аграматична, вони можуть промовляти нескладні фрази (словниковий запас 200–300 слів)* (з навч. літ.).

ІМБЕЦИ́ЛЬНИЙ, а, е, *мед.* 1. Стос. до імбецила. *Імбецильна поведінка; Імбецильне мовлення.*

2. *перен., розм.* Те саме, що **відста́лий** 4. *Студенти університету всім своїм виглядом та рівнем спілкування і способом життя нагадували швидше вихованців якогось імбецильного петеу* [профтехучилища] (Ю. Андрухович).

ІМБЕЦИ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., мед.* Психічне недорозвинення, слабоумство, зумовлене затримкою розвитку мозку плода або дитини в перші роки життя; середній ступінь олігофренії. *У дітей із імбецильністю спостерігаються глибокі дефекти сприйняття, пам'яті, мислення, комунікативної функції мовлення, моторики та емоційно-вольової сфери* (з наук. літ.); *В імбецильності виокремлюють три ступені тяжкості: важку, середню та легку з різними рівнями психічної недорозвиненості* (з наук. літ.).

ІМБИ́Р, у, *ч.* Багаторічна вічнозелена трав'яниста рослина родини імбирних, м'ясисте кореневище яких багате на ефірні олії. *У Південно-Східній Азії свіжий імбир зацукровують і роблять із нього варення, в Китаї, Індокитаї, Англії до нього додають апельсинову цедру* (з наук.-попул. літ.); *Імбир — виключно городня рослина й у дикому вигляді не зустрічається* (із журн.); // Прянощі, вигот. з цього кореневища. *Пиво, заправлене імбиром і різними прянощами, вийшло напрочуд смачне* (З. Тулуб); *Мелений імбир — борошнистий, сірувато-жовтий порошок, пекучий на смак* (з наук.-попул. літ.); *Рецепт пряників у Торуні тримають у таємниці, однак відомо, що, крім традиційних борошна й води, він містить кардамон, гвоздику, корицю, імбир і мед* (із журн.).

ІМБИ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **імби́р.** *Імбирний запах відбиває апетит, тому під час імбирної дієти ви не будете страждати на підвищене почуття голоду* (із журн.); // Який добувають з імбиру. *Імбирна олія містить багато вітамінів і мінералів — кальцій, натрій, залізо, фосфор, цинк, калій, вітаміни А, С* (з наук.-попул. літ.); // Пригот. з імбиром. *Помітивши нового клієнта, до нього крізь лабіринт столиків продирався кельнер. — Прошу, сеньйоре? — запитально вклонився він. — Два віскі й кухоль імбирного пива* (І. Білик); *У XIII ст. німецькі емігранти привезли рецепт імбирних пряників до Швеції* (з наук.-попул. літ.); *До імбирного чаю додають різні трави, шипшину або гвоздику* (з газ.).

2. *у знач. ім.* **імби́рні,** них, *мн.* Назва родини однодольних рослин, поширених у тропічних і субтропічних районах Південної і Південно-Східної Азії, а також Африки та Америки. *Родина імбирних налічує близько 45 родів і більше 1300 видів* (з наук.-попул. літ.); *Усі частини імбирних містять ефірні олії* (з навч. літ.).

ІМБИРО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **імби́рний** 1. *Пішов* [Бруно] *у Флоренцію до одного знайомого аптекаря і взяв у нього цілий фунт імбирових пігулок* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *На бенкеті було все, починаючи від імбирового супу і кінчаючи печивом на десерт* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Наші прабабусі додавали корінь ірису до імбирової глазурі й отримували льодяники* (із журн.).

ІМБІБІ́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Просочування тканин організму речовинами, розчинними у воді. *Імбібіція жовчними пігментами спостерігається під час жовтяниці* (з наук. літ.); *У разі менінгококової інфекції на розрізі наднирника спостерігається крововилив у наднирник унаслідок імбібіції тканини еритроцитами* (з навч. літ.).

ІМБРИ́ДИНГ *див.* **інбри́динг.**

ІМЕ́ЙЛ, у, *ч., розм.* Електронна пошта. *Імейлом можна надсилати не лише текстові повідомлення, але й документи, графіку, аудіо-, відеофайли, програми тощо* (з наук.-попул. літ.); *Функціонування імейлу побудовано на принципі клієнт — сервер, властивому більшості мережевих сервісів* (із журн.).

ІМЕЛЬМА́Н, у, *ч., ав.* Одна з фігур вищого пілотажу — напівпетля, що в верхній точці переходить у поворот на 180 градусів. *Під час виконання імельману літак набирає висоту 700–800 м* (з наук.-попул. літ.); *Олександр усього тільки рік працює в аероклубі, але його віражі, штопори, імельмани, петлі бездоганні й чіткі* (з газ.).

ІМЕНИ́НИ, и́н, *мн.* 1. Свято певної особи, що відзначається в день пам'яті християнського святого, чиє ім'я вона має. *Хрестини, іменини, похорони ніколи не справляються без бенкету* (Панас Мирний); *17-го вересня* [за старим стилем]! *Свято Софії, Віри, Любові. Скільки іменин, скільки іменинниць, скільки подарунків, візитів, прийомів!..* (Леся Українка); *Як і багато інших культурних традицій, іменини у нашій країні у 20–30-ті роки XX ст. офіційно були заборонені* (з наук.-попул. літ.).

2. *розм.* Чергова річниця від дня народження кого-небудь; день народження. *Іменини Матвія Матвійовича припадають на перше квітня; збіг його річниці народження з днем дозволених обманів значно поширював ґрунт для жартів і сміху* (І. Волошин).

◊ **Як до царя́ на імени́ни** *див.* **цар.**

ІМЕНИ́ННИЙ, а, е. Стос. до іменин. *Пам'ятає* [пан] *назви найцікавіших сортів* [квітів] *і часто дарує їх своїм знайомим, що приїздять до нього, або розсилає іменинні букети по сусідах-поміщиках* (Л. Смілянський); *Група студентів піднесла іменинний подарунок* [дулю з глевтяка] *завідувачеві, харчі в якого гриміли на всю область нестравністю і слідами чорного бруду* (В. Барка); *Окраса святкового столу — фірмовий іменинний торт* (із журн.); // Пов'язаний із відзначенням іменин. *Ніна Олександрівна різала на тарілці тонкими шматочками ковбасу. До неї знову почав вертатись її іменинний настрій* (Б. Антоненко-Давидович).

ІМЕНИ́ННИК, а, *ч.* 1. Чоловік, хлопець, хлопчик у день своїх іменин. *Наказував* [Василь Опанасович] *кланятися й здоровити іменинника* (О. Полторацький); *Закінчилися традиційні поздоровлення іменинника* (М. Руденко); *Валентина Карлівна відступила вбік, і ми по черзі обняли й розцілували іменинника, вручивши йому наш подарунок* (О. Шугай); * У порівн. *Входить Вася, причесаний, в новому галстуку .. Почуває себе гостем і розмовляє, як іменинник* (І. Микитенко).

2. *перен.* Про того, чиї успіхи, досягнення відзначаються. *Він почував себе іменинником, наче він сам, а не мати, одержав орден* (О. Донченко); *Коротка презентація скоро перейшла у бурхливий фуршет, в якому не брав участі тільки іменинник, зайнятий роздачею автографів* (Г. Тарасюк).

◊ **Ходи́ти (почува́тися) імени́нником (як, мов, ні́би** *і т. ін.* **імени́нник)** *див.* **ходи́ти.**

ІМЕНИ́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **імени́нник.** [Г о р п и н а:] *В мене швидко будуть гості, бо я в четвер іменинниця* (І. Нечуй-Левицький); — *Сьогодні ж ти іменинниця .. Сьогодні рівно вісім років, як ти з'явилась на Лебединому острові* (М. Трублаїні); *Підводилися гості від столу, ставали до танців. Першою виступила іменинниця* (І. Пільгук); *І стіл довгий під червоною скатертю. І людей за ним ціла купа... Ну-ну, де ж то вона, іменинниця наша, там?* (І. Рябокляч).

ІМЕНИ́ТИЙ, а, е. Знатний, видатний. — *Що ж — вона хоч і не именитого роду, але чесної сім'ї* (Леся Українка); *На майдані .. стояв спорий гурт козаків. Між ними чимало старшин, именитих родів сини* (Б. Лепкий); *Глянув король, глянули королевичі .. та інші гості имениті, а перед ними стоїть Іван — мужицький син* (А. Шиян); *Вельми именитими персонами стали називати високопоставлених політиків, впливових бізнесменів, зірок шоу-бізнесу та інших знаменитостей* (з газ.); * У порівн. *Критики .. гордо відмовляються виголошувати свою високу думку, і їх треба припрошувати, як именитих гостей на званому обіді* (В. Підмогильний).

ІМЕНИ́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **імени́тий.** *Будь-яку інформацію слід перевіряти з декількох джерел: именитість джерела ще не гарантує достовірності інформації* (із журн.); *Значущість перегонів та именитість суперника не могли не вплинути на спортсменів, які почали нервувати та припускатися помилок* (з газ.).

ІМЕННИ́Й, а́, е́. 1. Позначений ім'ям власника; з дарчим написом на чиє-небудь ім'я. — *Ми з ним і в фінську воювали, в нас і награди* [нагороди] *однакові. В нього орден, а в мене іменний годинник* (Григорій Тютюнник); *Особливо цінуються серед науковців датовані пам'ятки з написами або іменними присвятами* (з навч. літ.).

2. Пов'язаний з яким-небудь або чиїмсь ім'ям. *Гонта відкрив скриньку й витяг звідти великий аркуш пергаменту з важкою іменною печаттю на шовковому шнурку* (М. Старицький); [Ж у р е й к о:] *Лиш перстень дай князівський іменний, Щоб при нагоді вірили мені* (І. Кочерга); *На розмові гостей з ректором педінституту проф. Володимиром Пащенком було обмірковано й узгоджено ідею заснування іменної стипендії Івана Багряного* (О. Шугай); — *Безумовно, містере... — вона зробила паузу, щоб прочитати напис на іменній планці з правого боку мого кітеля, — ...е-е, капітане Матусівікз* (О. Авраменко); *Залежно від способу визначення вповноваженої особи, яка є власником цінного папера, останні поділяються на іменні, ордерні та цінні папери на пред'явника* (з навч. літ.).

Іменни́й спи́сок *див.* **спи́сок.**

△ **Іменна́ части́на мо́ви** *див.* **части́на; Іменна́ части́на при́судка** *див.* **части́на; Іменне́ словосполу́чення** *див.* **словосполу́чення; Іменни́й вклад** *див.* **вклад; Іменни́й [скла́дений] при́судок** *див.* **при́судок.**

ІМЕ́ННИК, а, *ч.* Самостійна відмінювана частина мови, що позначає предмет, дію, явище, ознаку і т. ін. *Абстрактні іменники (читання, простота, сум, виховання) не мають конкретного лексичного значення, а називають поняття, явища, властивості, які не можна сприйняти органами чуття* (з наук.-попул. літ.); *Закінчення родового відмінка іменника фіксують майже всі словники, тому в разі потреби необхідно до них звертатися* (з навч. літ.); *Літературна стійкість твору не зміниться од того, чи буде в іменниках на кінці я або є* (М. Коцюбинський); *П'ятеро хоробрих — я серед них — по черзі тягнули білети. Мені попався одинадцятий, де про не- з дієсловами і без та іменник як частину мови* (Любко Дереш).

ІМЕННИ́К[1], а́, *ч.* У ювелірній справі спеціальний знак, тавро (у 1 знач.), що засвідчує виготовлювача ювелірних та побутових виробів із дорогоцінних металів. *Відбиток іменника на виробах із дорогоцінних металів має бути рельєфним та чітким, із відтворенням форми іменника та всіх інформаційних знаків* (з наук. літ.); *Виготовлювач виробів повинен забезпечувати надійні умови зберігання іменників та їхню захищеність від несанкціонованого використання* (з наук.-попул. літ.).

ІМЕННИ́К[2], а́, *ч., лінгв.* Сукупність особових імен людей у даній мові; антропонімікон. *Національний іменник має широкий набір скорочених та розмовних варіантів особових імен, наприклад: Петрик і Петрусь, Михайлик і Мишко, Марійка і Марічка та ін.* (з наук. літ.).

ІМЕННИКО́ВИЙ, а, е. Стос. до іменника. *Якщо в Роберта Бернса римуються різні частини мови, то в Миколи Лукаша рими — іменникові* (з наук. літ.); *Залежно від належності головного слова до певної частини мови словосполучення поділяються на іменникові, прикметникові, числівникові, займенникові* (з навч. літ.).

ІМЕ́ННЯ (Й́МЕ́ННЯ), я, *с., заст., поет.* Ім'я (у 1, 2 знач.). *Не призивай імення Господа, Бога твого, надаремно, бо не помилує Господь того, хто призиватиме Його імення надаремно* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *І жила в тій стороні бідна удова у земляній хатинці.., і мала вона сина на імення Івашко* (С. Ва-

сильченко); *Дівчина посміхнулася і кивнула головою. "Наталка!" — повторив я подумки. Отже, я вже знаю її ймення* (М. Дашкієв); *Я зрадів: усе — в єдинім слові, все в іменні! Отже сумнів пріч...* (Д. Білоус); *Медсестричка мала русяве, дрібно завите .. волоссячко .. і ймення Аліска* (Любко Дереш).

Ма́ти ім'я́ (йме́ння) *див.* **ма́ти**[2]; **Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння)** *див.* **надава́ти**[2].

ІМЕ́ННЯЧКО (ЙМЕ́ННЯЧКО), а, *с.* Пестл. до **іме́ння (йме́ння).** *Я зростала у темниці, як зросла — взяли в світлиці. З мене шкуру всі деруть, мене варять, мене труть. Відгадали, хто я є? Як іменнячко моє?* (загадка); *— І мало хто знає, — провадила Марла, ворушачи язиком у .. роті, — що насправді те йменнячко у нього старошведське...* (І. Карпа); *— Модесте... Ну й іменнячко в тебе, Господи прости! Хто тебе так назвав, мати?* (із журн.).

ІМЕНО́ВАНИЙ, а, е, *книжн.* 1. Дієпр. пас. до **іменува́ти** 1. *Дія відбувається на Слобожанщині, цебто на тій частині нашої Батьківщини, що зветься Слобідською Україною та чия доля є чи не найяскравішим зарисом долі цілого народу, що заселяє трагічну землю, Україною іменовану* (І. Багряний); *— Благословляю вас, братіє, на труд непосильний: взяти гору над супостатом і нечестивцем, антами іменованим* (Д. Міщенко); *За редакцією М. Грушевського вийшли в світ два томи "Історії української літератури", яка має своїм предметом період письменства, іменований давнім* (з публіц. літ.); // **імено́вано,** *безос. пред. Система знаків, яку іменовано мовою, фіксує знання про світ, що оточує людину, є важливим чинником її самоусвідомлення, дає їй змогу висловити своє ставлення до навколишньої дійсності* (з наук. літ.).

2. *заст.* Дієпр. пас. до **іменува́ти** 2. *За визначні заслуги на ниві українсько-польської співпраці Богдан Лепкий був іменований 1938 року сенатором Речі Посполитої* (з наук. літ.); *1900 року професор Ф. Колесса був іменований звичайним професором Львівського університету* (з наук.-попул. літ.); // **імено́вано,** *безос. пред. Отця Івана Барабаша, пароха храму Всіх Святих українського народу (м. Стрий), іменовано митрофорним протоієреєм* (з рел.-церк. літ.).

△ **Імено́ване число́** *див.* **число́.**

ІМЕНУВА́ННЯ, я, *с., книжн.* 1. Дія за знач. **іменува́ти** 1. *Досліджено внутрішні та зовнішні причини переходу від однолексемної системи іменування людини до антропонімних формул* (з наук. літ.); *Прерогатива іменування громадських установ, що перебуває в руках керівництва, є важливим інструментом мовної політики* (з наук.-попул. літ.); *Переклади Івана Франка межі 70–80-х років є найбільш "вільними" щодо строфіки, ритміки, специфіки іменування реалій* (з навч. літ.); *Величезний внесок Гроція в розроблення доктрини права міжнародного спілкування дав підстави для іменування його "батьком міжнародного права"* (із журн.).

2. Те саме, що **ім'я́** 1. — *Я бачила й його в вінці святому, Кому нема в мене іменування, — Отця твойого у житті земному...* (П. Куліш).

3. *кого, заст.* Призначення на посаду. *Іменування його* [графа Франца Стадіона] *на губернатора галицького стрічено було в Галичині досить симпатично* (І. Франко); *Прийміть мою гратуляцію до Вашого іменування членом-кореспондентом Другого відділення Петербурзької Академії наук* (з мемуарної літ.).

ІМЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *кого, книжн.* Те саме, що **назива́ти** 1. *Вельмишановний добродію пане Олексо! .. Вибачте, що так коротко Вас іменую* (Панас Мирний); *Між ними* [козаками] *нібито є навіть біглі кріпаки з Курщини, які самовільно іменують себе козаками* (О. Гончар); *Поет і художник Вільям Блейк іменував себе секретарем небесних сил, які диктують йому строфи та образи* (з газ.).

2. *кого, заст.* Призначати на посаду. *Іменував* [Тіт Ларцій] .. Спурія Кассія начальником їзди (І. Франко); *1517 року Папа Лев X іменував генерального настоятеля отця Ідзі Канізія кардиналом церкви святого Матея* (з рел.-церк. літ.).

ІМЕНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., книжн.* Мати, носити яку-небудь назву, ім'я і т. ін. *Побачив він на горі гарне і лісисте місце, оточене навкруги його полем, і запитав тамтешніх жителів: "Як іменується се місце?" І вони сказали: "Холм йому ім'я є"* (з переказу); *У своїй автобіографії Модест Левицький переказує, що прадід його в документах не Левицьким іменувався, а Леонтовичем* (С. Єфремов); *Лишилося обом нам невтямки, Як називалась ти, як я іменувалася* (М. Рильський); *Комендантська відтепер іменується штабом — вікна в ній щільно замасковані студентськими ковдрами* (О. Гончар); *Інформаційна технологія пропонує інструментарій, що іменується сховищем даних* (з наук. літ.).

ІМЕРЕТИ́Н *див.* **імерети́ни.**

ІМЕРЕТИ́НИ, ів, *мн. (одн.* **імерети́н,** а, *ч.;* **імерети́нка,** и, *ж.).* Грузини, які живуть на заході Грузії в Імеретії. *Восени 1784 року турецький князь Абашидзе з дванадцятитисячним турецьким військом прийшов до Поті й Батумі та почав боротьбу з імеретинами* (з навч. літ.); *Шота пам'ятає розповіді свого діда Семена про героїчну боротьбу імеретинів проти турецьких поневолювачів, про знаменитого царя Соломона I* (з газ.).

ІМЕРЕТИ́НКА *див.* **імерети́ни.**

ІМЕРЕТИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **імерети́ни** і Імеретія. *Повернувшись із Москви в Січ, Матвіївець отримав від черкесця "картку", в котрій йому нагадували про його обіцянку послужити й посприяти імеретинському цареві* (І. Крип'якевич); *У XVI — на початку XVII ст. з Імеретинського царства виділилися незалежні князівства — Мегрелія, Гурія та Абхазія* (з наук. літ.); *Пам'ятки імеретинської культури слугують для періодизації пізнього палеоліту всього Кавказу* (з наук.-попул. літ.).

ІМЕРСІ́ЙНИЙ, а, е. 1. *спец.* Стос. до імерсії (у 1 знач.). *Витримування виробів у коптильній рідині (імерсійний спосіб) є одним із найперших способів бездимного копчення* (з наук.-попул. літ.); *З-поміж прийомів лікування набряків вагітних — стискання гомілок і стегон вагітної пневматичним тиском або імерсійна компресія (занурення хворої у ванну на дві години)* (з навч. літ.).

2. *фіз.* Прикм. до **іме́рсія** 2. *За допомогою імерсійного методу визначають показник заломлення дрібних зерен прозорих твердих тіл під мікроскопом* (з наук. літ.); *Розглядати трипаносому під мікроскопом краще за допомогою імерсійного об'єктива та краплини імерсійної олії* (з навч. літ.).

3. *спец.* Стос. до імерсії (у 3 знач.). *Імерсійні програми, що виникли як спосіб вивчення іноземних мов, знайшли своє ефективне використання й у боротьбі за виживання та відродження мов, що опинилися на межі зникнення* (з наук. літ.); *Нині на Гавайях існують початкові школи з імерсійною освітою* (з наук.-попул. літ.); *Для вітчизняної освіти може стати корисним досвід імерсійної програми білінгвальної освіти Канади* (із журн.).

△ **Імерсі́йна ріди́на** *див.* **ріди́на; Імерсі́йна систе́ма** *див.* **систе́ма.**

ІМЕРСІЙНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **імерсійний** 1. *Найбільшого рівня імерсійності в традиційному мистецтві досягнуто при зображенні панорами, наприклад, панорами битви* (з наук. літ.); *Імерсійність мистецтва може виникати з потреби людини заповнити недостатність реального світу* (з наук.-попул. літ.); *Взаємодія реального з віртуальним опосередковується людською психікою, що зумовлює виникнення імерсійності як максимального включення адресата* (з навч. літ.).

ІМЕ́РСІЯ, ї, *ж.* 1. *спец.* Занурення кого-, чого-небудь у щось. *На майстер-класі "Тепло свічечки" ви навчитесь виготовляти воскові свічки за старовинними або сучасними технологіями: сукання, імерсія, відливання або скручування з вощини* (з мови реклами); * Образно. *Імерсія є процесом втягнення, поглинання й занурення людини в електронне середовище* (з наук. літ.).

2. *фіз.* Рідина (кедрова олія, водний розчин гліцерину і т. ін.), якою заповнюють простір між розглядуваним предметом та об'єктивом мікроскопа для підвищення освітленості зображення. *Дрібноклітинні форми центричних діатомових водоростей вивчалися під світловим мікроскопом із використанням імерсії* (з наук. літ.); *Гранули ферментів у клітинах підраховують під мікроскопом із застосуванням імерсії* (з навч. літ.).

3. *спец.* Довготривале перебування учнів в іншомовному середовищі за незначного використання рідної мови; білінгвальне навчання. *Під імерсією розуміють таку організацію навчального процесу, коли навчання проводять мовою, яка не є рідною для учнів* (з наук. літ.); *У школах Європи імерсія є спеціальним методом двомовного навчання* (з наук. літ.).

ІМЖИ́ТИ, и́ть, *недок.* Те саме, що **мжи́ти.** *Ой у саду дрібен дощик імжить* (Сл. Б. Грінченка); — *Он дивись! Я тільки подумав, і вже на них труситься брильянтова роса, неначе труситься порох або імжить сніжок* (І. Нечуй-Левицький); *За походженням повітряних мас снігопад відповідно до генетичної класифікації опадів поділяють на обложний, зливовий і такий, що імжить* (з навч. літ.).

І́МІДЖ, у, *ч.* Громадська думка, уявлення про когось або щось; репутація, образ (у 1 знач.). *Ми були у складі імперії, вона робила свій імідж на експорт, коригувала систему ідеологічних дзеркал, створювала ілюзію своєї, а відтак і нашої присутності у світі* (Л. Костенко); *Такий гучний і скандальний імідж* [Маульвюрфа], *ретельно плеканий упродовж років, останнім часом починав підупадати* (О. Ірванець); *Менеджери мережі супермаркетів оголосили про наміри вжити заходів щодо поліпшення корпоративного іміджу компанії* (із журн.); *Головне завдання нового менеджера — зробити проект успішним і підняти імідж радіостанції* (з газ.).

І́МІДЖЕВИЙ, а, е. Прикм. до **імідж.** *Головним чинником іміджевої непривабливості будь-якого підприємства є його вкрай складне фінансово-економічне становище* (з навч. літ.); // Признач. для створення позитивного іміджу кого-, чого-небудь. *Візитні картки, бейджі як атрибут іміджевої реклами введено в різних бібліотеках* (з наук. літ.); *Прорив в іміджевій політиці держави станеться тоді, коли вона спроможеться позитивно здивувати світ* (із журн.).

ІМІДЖМЕ́ЙКЕР, а, *ч.* Фахівець, який формує імідж певної особи, явища, предмета і т. ін. *Передвиборча кампанія в розпалі — пік жнив політичних іміджмейкерів* (з газ.); *Сьогодні з багатьма політиками працюють консультанти — іміджмейкери, які підказують, як побудувати речення, як справити враження на публіку і т. ін.* (з газ.); * Образно. *Усі процеси Артур Пепа з веселим тріском програв... Недоброзичливці навіть стверджували, що цей спритний іміджмейкер самого себе сам і замовляв усі судові скандали* (Ю. Андрухович).

ІМІДЖМЕ́ЙКЕРСТВО, а, *с.* Діяльність іміджмейкера. *До соціальних інформаційних технологій належать навчання, виховання, технології засобів масової інформації, реклама, маркетинг, іміджмейкерство* (з навч. літ.); *Що таке іміджмейкерство, як не роль, котру ми беремо на себе!* (з газ.).

ІМІДЖМЕ́ЙКЕРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **іміджме́йкер** і **іміджме́йкерство.** *Захист демократії за кордоном — гарна іміджмейкерська технологія* (із журн.); *В умовах демократичних виборів останнім часом більш активно використовують психолого-іміджмейкерські технології* (з газ.).

ІМІТАТИ́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **імітаційний.** *Інтерпретована з погляду землеробства магічна практика "засівання конопель" має багато спільного з новорічними звичаями посівання й імітативної оранки плугом* (з наук. літ.); *Сучасне телебачення набуває небачених можливостей впливу на свідомість аудиторії, провокує агресивну та імітативну поведінку* (з наук.-попул. літ.); *Основою купальських обрядів були елементарні асоціації та імітативна магія* (з навч. літ.).

ІМІТАТИ́ВНО. Присл. до **імітати́вний.** *Учні слухають репліки англійською та українською мовами, а коли фрази повторюються англійською, імітативно використовують їх після вчителя, повністю наслідуючи його мовленнєву та голосову типізацію* (з наук.-попул. літ.); *Античний гекзаметр українською мовою можна передати лише імітативно, засобами силабо-тоніки: довгі склади замінюються наголошеними, а короткі — ненаголошеними* (з навч. літ.).

ІМІТА́ТОР, а, *ч.* 1. Той, хто імітує кого-, що-небудь. *Стилізатором та імітатором* [народної поезії] *Шевченко ніколи не був* (М. Рильський); *Уважно прочитавши листа.., я зрозумів, що такої .. стилізації не втяв би жоден із знайомих. Навіть Чемодан — на що вже геніальний імітатор — не спромігся б на таке* (Ю. Іздрик); *Франко органічно не міг бути імітатором, і доба постійно виштовхувала його із кон'юнктурно-літературного поля* (С. Процюк); // Естрадний артист-звуконаслідувач, а також пародист. *На фестивалі пройшли майстер-класи, тренінги з акторської майстерності від професійного актора, імітатора голосів* (з газ.).

2. Прилад, установка і т. ін., що відтворюють що-небудь. *Операторів блоків атомних електростанцій учать, тренують на імітаторах* (з наук. літ.); *Значний обсяг робіт виконано в процесі випробовування й сертифікації літака. Це дослідження в лабораторії, на імітаторах польотів тощо* (з наук.-попул. літ.); *Пакет програм може бути застосований як імітатор звукового поля в процесі розроблення автомобільних пристроїв кодування та розпізнавання мови* (з навч. літ.).

ІМІТА́ТОРКА, и, *ж.* Жін. до **іміта́тор** 1. *Світлина все більше розходиться з малярством, хоч колись була його найсумліннішою ученицею, радше імітаторкою. Тепер — се документ. Безжальний і справедливий* (Г. Пагутяк); *Сольний виступ вокалістки, імітаторки пташиних голосів із Ропчі, викликав шквал оплесків* (із журн.); *Славилася Євдокія як талановита пародистка, вміла імітаторка голосів багатьох відомих публічних особистостей та простих громадян свого села* (з газ.).

ІМІТА́ТОРСТВО, а, *с.* Діяльність імітатора (у 1 знач.). *Органічною пластикою образів він* [Григорій Чубай] *вигідно відрізняється від багатьох поетів молодшого покоління, в яких нерідко переважає енергія навмисного і приблизного розумування, холодне інтелектуальне саморозкручування або самонакручування — імітаторство* (І. Дзюба); *У чому причина збігів і паралелей? Лише в подібності самого типажу, у чинниках об'єктивного характеру, пов'язаних із особливостями природи імітаторства, яке експлуатує певні ідеї часу, використовуючи їх як модний одяг* (з наук. літ.).

ІМІТА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Стос. до імітатора (у 1 знач.) і імітаторства. *Був* [у кобзаря] *якийсь свій спосіб подачі звуку, не схожий на всі наступні імітаторські підробки* (О. Забужко); *Імітаторський дизайн передбачає трансформацію всієї рослини, тварини або людини* (з наук. літ.); *У зоологічному саду міста Печ (Угорщина) живе ворон на ім'я Матей, цікавий своїми імітаторськими здібностями* (з газ.).

ІМІТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до імітації (у 1, 2 знач.). *Асортимент речей давньоруських майстрів, що відливався у формах, різноманітний: ґудзики, персні, скроневі підвіски. Для лиття використовували імітаційну техніку* (з наук. літ.); *Однією з особливостей прози Валерія Шевчука є її імітаційна ігрова складова, що дозволяє говорити про небайдужість автора до постмодернізму* (з наук.-попул. літ.).

ІМІТАЦІ́ЙНО. Присл. до **імітаційний.** *Виконувати рухи імітаційно.*

ІМІТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Дія за знач. **імітува́ти** 1, 2. *Якісь непривітні суб'єкти в білих халатах понамащували зеленою рідиною. То була імітація йоду* (І. Багряний); *Робот приносив стілець, сідав на нього повільно, немов боявся щось розчавити. Але то була тільки імітація руху людини* (М. Дашкієв); *Воно* [оце "няв"] *вийшло якимсь фальшивим, більше схожим на людську імітацію котячого нявчання* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *чого.* Виріб, підробка чого-небудь під що-небудь більш коштовне. *Недотепні імітації класичних моделів* [моделей] *добре відомі в Італії під іронічною назвою .. новітні стародавнощі* (Леся Українка); *З досадою поклала слухавку і підняла шпильку — дешеву імітацію срібла з діамантом* (Г. Тарасюк).

3. *муз.* Точне або з видозміною повторення музичного мотиву іншим голосом (голосами). *У творах Жоскена Депре, Орландо Лассо, Джованні Палестріни зрідка зустрічаються симетричні групи імітацій* (з наук. літ.); *На імітації ґрунтуються деякі поліфонічні форми, в тому числі канон і фуга* (з навч. літ.).

ІМІТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **імітува́ти** 1, 2. *Як і мислилось, постало* [судно] *оновлене до основ: обшите червоним (чи під нього імітованим) деревом, оснащене .. гарними снастями та колесом-стерном нагорі* (О. Гончар); *Відкриває й веде імітований судовий процес суддя відповідно до заздалегідь виписаного ним регламенту судового засідання* (з навч. літ.); // **імітóвано,** *безос. пред. В експерименті імітовано роботу мультиспектрального радіометра* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **штýчний**[2] 1. *Андрій прийшов сюди найраніше від усіх і вмостився в найдальшому кутку під імітованою пальмою* (О. Гуреїв).

ІМІТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **імітува́ти** 1. *Арістотель вважав, що саме здібність до імітування відрізняє людину від тварини* (з наук. літ.); *Від обряду водіння кози походить український вислів "водити козу", що означає імітування бурхливої, але безрезультатної діяльності* (з наук.-попул. літ.); *У деяких птахів імітування сигналів може слугувати формуванню багатовидових зграй* (з наук.-попул. літ.); *Практичну цінність у розслідуванні злочинів має використання такої слідчої дії, як імітування обставин учинення злочину* (з навч. літ.).

ІМІТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок.* 1. *кого, що.* Точно наслідувати кого-небудь; відтворювати що-небудь. *Він устиг порозбивати всі шибки в вагоні, .. не перестаючи при тім вити та ревти, та вищати, імітуючи різні звірячі голоси* (І. Франко); *Хтось у темряві засміявся крізь сльози й, імітуючи станційного оголошувача, виголосив: "Поїзд стоїть десять хвилин!.."* (І. Багряний); *Іван Сидорович .. імітував горобця, вуркотливого голуба, копіював поклик далекого паровоза* (М. Циба); *Капітан стис кулаки і потряс ними в повітрі, імітуючи стрільбу з автомата* (Ю. Винничук); *Спочатку хрест імітував найдавніше знаряддя для добування вогню, пізніше перетворився на емблему поєднання ідеї небесного вогню (Сонця) і вогню на землі* (з наук. літ.).

2. *що.* Підробляти щось під що-небудь більш коштовне, цінне. *Глядацька зала в театрі мала колір блакитного неба та вставки, що імітували мармур* (із журн.); *Флакон прикрашено сріблястою каблучкою з каменем посередині, що імітує діамант* (з газ.).

3. Повторювати тему або мотив в іншому голосі музичного твору на певний інтервал вище або нижче. *Тему починають тенори. Їм, канонічно імітуючи один одного, відповідають баси та сопрано* (з навч. літ.).

ІМІТУВА́ТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **імітува́ти** 1, 2. *На відеомоніторі рух людських потоків імітується умовними зображеннями людей* (з наук. літ.); *Починаючи з VIII ст. до н. е. грецька кераміка імітувалася італійськими майстрами* (з наук.-попул. літ.).

ІМКНУ́ТИ, нý, нéш, *док., що і без прям. дод., діал.* Зрозуміти. *Трахтирник* [трактирник] *глянув на красуню і, як людина бувала, імкнув, у чому справа, підіслав до неї зводню* (Т. Шевченко); *Тарас імкнув, що отут-то і здасться ота придбана їм* [ним] *у Тулі нікчемна рушниця; він сподівався лишити її господареві заїзду...* (О. Кониський).

ІМЛА́, и́, *ж.* 1. Повітря, насичене водяною парою; туман. *Степи й лиман криються фіолетовою імлою* (І. Нечуй-Левицький); *Юрко тільки тремтів від стримуваного плачу. Нарешті він гостро повернув і пішов назад, тоді як Ліля непомітно вгрузала в сіру передранкову імлу* (М. Івченко); *Не шуми про минуле, тополе, за вікном у ранковій імлі* (В. Сосюра); * Образно. — *Як же воно може так бути? — зачудовано питають строкарі, поринаючи в імлу солодких надій* (М. Стельмах); * У порівн. *Чимраз тихіше сюрчала музика; нарешті, мама з барабаном і карлик, блідучи помалу і розходячися, мов імла, клубками, щезли...* (І. Франко).

2. Повітря, насичене частинками пилу, диму і т. ін. *В корчмі було душно і висіла імла* (М. Коцюбинський); *Сніг більше не йшов. У повітрі висіла сіра імла. Було незрозуміло, чи морозно надворі, чи тепло* (Є. Кононенко).

ІМЛИ́СТИЙ, а, е. 1. Пройнятий, обгорнений або затягнутий імлою. *Був імлистий і понурий ранок* (І. Франко); *Все залите імлистим надвечір'ям з виблисками передгроззя* (П. Воронько); *Журливий спів далеко лунав над імлистими луками*

(О. Гончар); *Стомлені голодні коні важко брьохалися в імлистій сніговій круговерті, з натугою здиралися на круті горби* (В. Малик); *Зовсім низько над головою висять імлисті зірки, наче кетяги калинових ягід* (Є. Гуцало); * У порівн. *Людське життя таке поплутане, позасукуване, позамотуване, таке мрякувате, неначе отой імлистий мрякуватий далекий вигляд за Дніпром* (І. Нечуй-Левицький).

2. *перен.* Подібний до імли. *Замість нього* [снігу] *імлистий дощ топив біле покривало землі* (О. Кобилянська); *Ізіне обличчя залили сльози. А крізь цю запону сліз заклубились імлисті образи...* (Н. Королева); *Місяць, оторочений імлистим пилком, уже підбився на середину відлитого неба* (М. Стельмах).

Імли́сті о́чі *див.* **о́ко**[1].

ІМЛИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість і стан за знач. **імли́стий.** *У картині Сергія Світославського "Зима" відчувається імлистість зимового несонячного дня* (із журн.); *І не Гордій Отава стоїть у понівеченій шерензі* [в'язнів], *а сама його еманація, невиразна імлистість* (П. Загребельний); *Словесна імлистість драми М. Метерлінка "Пелеас і Мелісанда" потребує музики, щоб виявити все багатство свого змісту* (з наук. літ.); *Свою зневагу до символістської утаємниченості, імлистості, магічності футуристи втілили в презирливому неологізмі — "символятина"* (з навч. літ.).

ІМЛИ́СТО. Присл. до **імли́стий.** *Надвечір третього дня на півдні імлисто окреслилися кам'яні хвилі турецького берега* (З. Тулуб); // *у знач. пред. Надворі було так темно й імлисто, що нічого побачити* [Борис та Уласенко] *не могли* (У. Самчук); *Імлисто і душно в маленькому залі Від диму й солодкого чаду парфум* (М. Бажан); // *перен.* Нечітко, невиразно. *Недужа подала йому* [лікареві] *свою ніжну прозору руку, де імлисто синіли тоненькі жили, ніби далекі ріки її втраченої навіки вітчизни* (П. Загребельний).

ІММАТЕРІАЛІ́ЗМ, у, *ч., філос.* Заперечення реальності матерії й визнання існування духу. *Імматеріалізмом називають філософську концепцію, що заперечує реальність матерії й вважає реальними лише духовні сутності* (з наук. літ.); *У давній філософії імматеріалізм як певна доктрина зустрічається лише в індійських мислителів* (з наук.-попул. літ.).

ІММАТЕРІА́ЛЬНИЙ, а, е, *філос.* Який не має матеріальної основи; нематеріальний, нетілесний, духовний. *У середньовічній філософії імматеріальними субстанціями вважалися людська душа та ангели* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. ім.* **імматеріа́льне,** ного, *с.* Те, що не є речовинним. *Сфера імматеріального.*

ІММАТЕРІА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., філос.* Властивість за знач. **імматеріа́льний;** протилежне м а т е р і а л ь н і с т ь. *Бароко властиві експресивність, містицизм, ілюзіонізм, імматеріальність* (з наук. літ.); *Медіатвір характеризується імматеріальністю, оскільки його джерелом є світло та інформація* (з наук.-попул. літ.); *Соціальні мережі дозволяють поєднувати позірну приватність із публічною імматеріальністю віртуального простору* (із журн.).

ІММАТЕ́РІЯ, ї, *ж., тільки одн., філос.* Нематеріальність; духовність; протилежне м а т е р і я. *Імматерія існування.*

ІММАТРИКУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* Процес прийому до студентського братства; урочистий прийом нових студентів на перший рік навчання, посвячення в студенти. *Як правило, імматрикуляція супроводжується урочистою присягою студентів першого курсу* (із журн.); *2011 року Львівський національний університет ім. І. Франка відродив акт імматрикуляції, скасований 1908 року* (з газ.).

ІММІГРА́НТ, а, *ч.* 1. Чужоземець, що переїхав до якоїнебудь країни на постійне проживання; переселенець. *Компанія тут відкрила кілька .. заводів і стала набирати робітників серед іммігрантів з Старого світу* (Н. Рибак); *Навіть у неангломовній країні іммігранти послуговуються англіцизмами, вживаючи їх і в орфографічно русифікованому варіанті, й в англійському написанні* (з наук. літ.); *Іммігранти мають незначний вплив на ринок праці: вони беруться за найбільш брудну, важку або небезпечну роботу, яку відмовляються виконувати місцеві працівники* (з газ.).

2. *перев. мн., біол.* Рослини або тварини, що входять до складу біоти певної території, але переселилися туди з іншої місцевості, де вони виникли під час еволюції. *Із комахоїдних у Центральній Америці поширені іммігранти — землерийки* (з наук.-попул. літ.); *Після зарегулювання стоку річок Дону й Кубані значно підвищилася мінералізація вод Азовського моря, що спричинило появу небезпечних іммігрантів — медузи вухатої і коренеротів* (з навч. літ.).

ІММІГРА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **іммігра́нт** 1. *Кількість зайнятих на бельгійському ринку праці іммігранток ледве сягає 37 %* (з газ.).

ІММІГРА́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **іммігра́нт** 1. *В іммігрантських нетрях, перебиваючись з хліба на воду, мати спромоглася дати своєму синові Ромену Ґарі вищу освіту, в майбутньому — єдиному в світі двічі лауреату Гонкурівської премії* (з наук.-попул. літ.); *Більшість іммігрантських груп у Сполучених Штатах після третього покоління асимілюються* (із журн.); *Іммігрантська доля в Нідерландах була й є далеко не такою легкою, як здається, навіть для тих, хто зміг знайти себе в чужій країні* (з газ.).

ІММІГРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до імміграції (у 1, 2 знач.). *Інтенсивність імміграційного процесу в світі поступово зростає* (з наук. літ.); *Без договору про реформу в межах Євросоюзу загострюються сільськогосподарські, фінансові, імміграційні проблеми* (із журн.).

Імміграці́йна ві́за *див.* **ві́за.**

ІММІГРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. В'їзд чужоземців до якої-небудь країни на постійне проживання; протилежне е м і г р а ц і я. *Сучасна хвиля імміграції до Канади має своєрідні риси, що різко відрізняють її від попередніх хвиль* (з наук. літ.); *Народжуваність та імміграція збільшують чисельність населення країни, а смертність та еміграція, навпаки, зменшують* (з наук.-попул. літ.); *Протягом останніх десятиріч об'єктами інтенсивної імміграції стали Західна Європа та Ізраїль* (з навч. літ.).

2. *збірн.* Іммігранти (у 1 знач.). *Юліан Бачинський (1870–1940) — суспільно-політичний діяч, публіцист, член Русько-української радикальної партії, автор дослідження "Українська імміграція в З'єднаних Державах Америки" (1914)* (з наук.-попул. літ.).

3. *біол.* Один зі способів гаструляції, за якого окремі клітини потрапляють усередину зародка й розміщуються під його поверхневим шаром. *Імміграцію було відкрито Іллею Мечниковим у губок та кишковопорожнинних, для яких вона є найбільш характерною* (з наук. літ.); *Імміграція зустрічається в усіх зародків, але найбільшою мірою характерна для другої фази гаструляції у птахів і ссавців* (з наук.-попул. літ.).

4. *біол.* Переселення до будь-якої місцевості живих організмів, що раніше в ній не мешкали. *Імміграція організмів може відбуватися хвилями, тобто повторно, або зі збільшеннями чи ослабленнями, які чергуються* (з наук.-попул. літ.).

ІММІГРУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док.* Переїжджати до якої-небудь країни на постійне проживання. *Законодавча база, розроблена комітетом сенату в справах імміграції, надавала можливість іммігрувати до США тисячам переміщених осіб щороку протягом двох років* (із журн.); *За статистикою, близько трьох мільйонів туристів щорічно відвідують Фінляндію. Серед них є такі, які замислюються над тим, як іммігрувати до цієї країни* (з газ.).

ІММОБІЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Дія за знач. **іммобілізува́ти.** *Після іммобілізації ферменти нейтрофілів крові не мають суттєвого впливу на функціональний стан процесів зсідання* (з наук. літ.); *У разі розриву зв'язкового апарату проводять іммобілізацію кінцівки протягом двох-трьох тижнів* (з наук.-попул. літ.); *Під іммобілізацією оборотних коштів розуміють нестачу джерел власних засобів на покриття витрат капітального характеру, що розраховують як різницю між зазначеними джерелами та витратами* (з навч. літ.).

ІММОБІЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* 1. Дієпр. пас. до **іммобілізува́ти** 1, 2; позбавлений рухливості. *Іммобілізовані білками ліпіди утворюють разом із ними єдину функціональну одиницю* (з наук. літ.); *Досвід використання біопрепаратів на основі мікроорганізмів, іммобілізованих на природних і синтетичних носіях, для інтенсифікації очищення води від вуглеводнів нафти є достатньо відомим і поширеним* (з наук.-попул. літ.); *У холодну пору року іммобілізована кінцівка перед транспортуванням повинна бути обов'язково утеплена з метою профілактики відмороження* (з навч. літ.); // **іммобілізо́вано,** *безос. пред. Фукоїдан іммобілізовано на магнітних полістеринових кульках* (з навч. літ.).

2. Вилучений підприємством, фірмою, компанією з обігу (про кошти). *Управління грошовими коштами фірми здійснюється з метою отримання готівкових коштів і доходу з іммобілізованих грошових активів* (з навч. літ.).

ІММОБІЛІЗУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, спец.* 1. Позбавляти рухливості; фіксувати (у 1 знач.). *Сенсорні молекули іммобілізують за допомогою фізичної адсорбції* (з наук. літ.); *Частину забруднювальних речовин міцно іммобілізували компоненти біоценозу, за рахунок чого вони на порівняно тривалий період вилучилися з кругообігу речовин* (з наук. літ.).

2. Знерухомлювати ушкоджену або хвору частину тіла для запобігання повторним ушкодженням або з лікувальною метою. *У разі переломів кісток шкіру в ділянці травми обробляють спиртом, спиртовим розчином йоду, після чого кінцівку іммобілізують, використовуючи стандартні шини або підручні засоби* (з навч. літ.).

3. Вилучати оборотні засоби з обігу на витрати, не передбачені кошторисом (про підприємство, фірму, компанію і т. ін.). *Іммобілізувати засоби акціонерної компанії.*

ІММОБІЛІЗУВА́ТИСЯ, ýється, *недок., спец.* Пас. до **іммобілізува́ти** 1, 2. *Особливістю асоціацій, що беруть участь у метановому збродужуванні, є здатність утворювати зернисті згустки, тобто самовільно іммобілізуватися навколо наявних у стічних водах інертних носіїв* (з наук. літ.); *Калій, подібно до інших біофільних елементів, іммобілізується в живих структурах (наприклад, тілі ґрунтових організмів, біомасі рослин)* (з наук.-попул. літ.); *Важкі метали, що потрапили в ґрунт, можуть акумулюватися та іммобілізуватися бактеріями* (з навч. літ.); *Після накачування повітря до пневматичної шини ушкоджена кінцівка надійно іммобілізується* (з наук.-попул. літ.).

ІММОРАЛІ́ЗМ, у, *ч., книжн.* Те саме, що **аморалі́зм.** *У 1907–1916 рр. В. Винниченку не раз доводилося чути й читати закиди на свою адресу щодо імморалізму та індивідуалізму* (з наук. літ.); *Імморалізм як естетичний принцип виправдовує егоїзм, індивідуалізм, негативне ставлення до загальнолюдських моральних цінностей* (з наук.-попул. літ.).

ІММОРАЛІ́СТ, а, *ч.* Той, хто не визнає жодних моральних норм; прихильник імморалізму. *Мене завжди дивувало це називання Ніцше імморалістом!.. Кожна сторінка його творів пашить цим чуттям — то гнівом, то злостю* [злістю], *то зневагою... А його називають імморалістом! Егоїст хіба, а не іммораліст!* (В. Винниченко).

ІММОРАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **іммораліст.** *Сучасна імморалістка.*

ІММОРА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Те саме, що **амора́льний.** *Свобода як цінність була перехоплена софістами й замінена її темним двійником — зухвалим, імморальним свавіллям* (з навч. літ.); *Різноманітні чинники імморального, егоїстичного, корпоративного та іншого характеру, що постійно втручаються в мотиваційну сферу, прагнуть перешкодити діям людини щодо загальних моральних і природно-правових приписів* (з навч. літ.); *Політика — часто вибір із двох зол; у цьому сенсі вона знаходиться поза межами моралі, це означає, що політика є імморальною* (з публіц. літ.); *Ніцше з його імморальним "прагматизмом" — прямий продовжувач справи Макіавеллі* (з газ.).

ІММОРА́ЛЬНО, *книжн.* Присл. до **іммора́льний.** *Я вислухав багато життєвих історій, але ставлюся до них імморально. Про такі речі потрібно писати без оціночних критеріїв* (С. Процюк); *Мода як феномен з'являється в XVII ст., коли одяг утрачає свою церемоніальну наповненість. Абсолютизм особистості створює незворотний світовий процес, а саме — моду, далі вона сама себе творить імморально* (з наук. літ.).

ІММОРТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до іммортології. *Іммортологічні вчення прагнуть до виведення смерті зі сфери буття, повністю ліквідовуючи традиційно-архаїчні форми її метафізики* (з рел.-церк. літ.); *Проблема безсмертя та його зв'язок із Страшним судом, що настане після другого пришестя Ісуса Христа, є специфічною та іммортологічною* (із журн.).

ІММОРТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про безсмертя. *Страх перед власним майбутнім небуттям може породити в людині бажання розібратися та проаналізувати проблематичність власного існування. Саме дослідженням таких проблем і займається іммортологія як наука про безсмертя* (з рел.-церк. літ.); *1895 рік прийнято вважати роком народження наукової іммортології, засновником якої є філософ, мислитель-утопіст Микола Федоров (1828–1903)* (із журн.).

ІММУРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *палеонт.* Прижиттєве замуровування організмів, що веде до їхньої загибелі. *Значна кількість організмів може бути похована в прижиттєвому стані, тобто відбувається так звана іммурація палеонтологічного організму* (з наук. літ.); *Іммурація одних організмів іншими.*

2. *перен.* Знищення, загибель. *Традиції забезпечують стійке відтворення культурного досвіду, та якщо вони перебувають усередині замкнених сепаратних утворень у стані нерухомості й ув'язнення, відбувається їхня іммурація* (з наук. літ.).

ІМОВІ́РНИЙ (ЙМОВІ́РНИЙ), а, е. 1. Те саме, що **можли́вий** 3. *Страховище, безумовно, було дніпровською собакою. Або, може, величезним сомом. Останнє більш імовірне* (О. Донченко); *Меткий Баязид, розштовхавши всіх, кинувся мерщій не до мертвого батька, а до матері, так ніби хотів захистити її від імовірних нападників* (П. Загребельний); *Шофер у тенісці .. рукою вказав двом крутоплечим пасажирам напрямок імовірного руху свого останнього клієнта* (О. Ірванець); *Страхові правовідносини виникають та існують за наявності в страхувальника страхового інтересу, тобто тих імовірних збитків, яких він може зазнати внаслідок настання певної страхової події* (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **імові́рне (ймові́рне),** ного, *с.* Те, що може відбутися. [А н д р е а:] *А що таке — гіпотеза?* [Г а л і л е й:] *Те, що береться за ймовірне, але не є фактом* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта).

2. *заст.* Легковірний, довірливий. *Необачна, ймовірна, вона заплуталася, як та муха, у павутинні лукавих порад* (Л. Яновська).

ІМОВІ́РНІСНИЙ (ЙМОВІ́РНІСНИЙ), а, е. Який можна лише припустити; гіпотетичний. *Процедури узгодження економічних інтересів доводиться визначати іноді в невластивих, суперечливих та імовірнісних умовах* (з наук. літ.); *Усі моделі складних систем обмежені, вони відбивають дійсність із великими спрощеннями і викривленнями, тому будь-яке прогнозування має тільки ймовірнісний характер* (з наук.-попул. літ.).

ІМОВІ́РНІСТЬ (ЙМОВІ́РНІСТЬ), ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **імові́рний (ймові́рний)** 1; вірогідний. *Ромеї, пограбувавши весі та городища, могли не піти за Дунай .. Ймовірностей у помислах цих мало, а все ж князь обережний* (Д. Міщенко); *Клітини, які виживають після опромінення важкими іонами, підпадають під великий ризик генетичних мутацій, причому ймовірність мутацій є набагато вищою, ніж імовірність загибелі* (з наук. літ.); *Математична ймовірність утворення таких складних речовин, як білок і ДНК, унаслідок випадкового з'єднання хімічних елементів у "первинному бульйоні" нескінченно мала* (з наук. літ.); *У дітей, особливо раннього віку, спостерігається недостатність усмоктування ліків, через що знижується ефективність препарату, збільшується ймовірність виникнення ускладнень* (з навч. літ.).

2. *заст.* Легковір'я, довірливість. [П а н С т а с ь:] *Але бідні люди гірко одплатилися за свою імовірність* (С. Васильченко).

△ **Тео́рія імові́рності** *див.* **теóрія.**

ІМОВІ́РНО (ЙМОВІ́РНО). 1. Присл. до **імові́рний (ймові́рний)** 1. *Ясно було, що дівчина відтягає відповідь на його освідчення якомога надалі .. Дуже імовірно, що вона пов'яже відповідь свою з його від'їздом* (А. Головко); *— Але ж могло бути, що хтось і врятувався? Як ви гадаєте, сер? — погляд юнака з надією припадає до Заболотного. — Цілком імовірно* (О. Гончар).

2. *у знач. вставн. сл.* Уживається для вираження можливості, ймовірності чого-небудь і відповідає знач. слів м а б у т ь, о ч е в и д н о. *Григорій Сковорода обґрунтовував своє уявлення про суспільно-політичний ідеал (імовірно, за типом ранньохристиянських громад)* (з навч. літ.); *Ймовірно, грошові розміщення пов'язані з коштами, отриманими від викупу державою за офертою п'ятирічних облігацій* (із журн.); *Чуйні люди живуть у середньому на дев'ять років довше. Ймовірно, завдяки тому, що в них кращий імунітет і здоровіше серце* (з газ.).

ІМОРТЕ́ЛЬ, і, *ж.* Рослина родини складноцвітих, у якої квіти при висиханні зберігають натуральний колір і вигляд. *Довго дивиться* [Степан Никифорович] *на дві ікони, де під склом — приладнані по боках недогорілі свічки з золотими обвідками й потемнілі від часу воскові імортелі. Це шлюбні ікони* (Б. Антоненко-Давидович); *Імортель є символом вічності* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Добридень, люди! Вбитий на снігу, я спам'ятався в зоряній пустелі. І все, що має на землі вагу, осипалось, як мертві імортелі* (Л. Костенко).

ІМПА́КТ-ФА́КТОР, а, *ч.* Індекс цитування наукового видання; коефіцієнт впливовості. *Одним із ключових показників, що широко використовують в усьому світі для оцінки роботи дослідників і наукових колективів, є імпакт-фактор* (з наук. літ.); *Імпакт-фактор можна розглядати як усереднене співвідношення кількості цитувань статей у журналі протягом поточного року до загальної кількості статей, надрукованих у цьому журналі за попередні два роки* (з наук.-попул. літ.).

ІМПЕДА́НС, у, *ч.* 1. *фіз.* Повний опір електричного кола змінному струму, зумовлений омічним, індуктивним та ємнісним опором кола. *Імпеданс п'єзоелемента може змінюватися на декілька порядків* (з наук.-техн. літ.); *Імпеданс на низьких частотах більший, ніж на високих* (з навч. літ.).

2. *муз.* У вокальній педагогіці — головний критерій ефективності співацької техніки. *До акустичних механізмів утворення голосу належать висота звуку, сила звуку, чистота інтонації, висока співацька форманта, вібрато, імпеданс тощо* (з наук. літ.); *Вокальна техніка з сильним імпедансом забезпечує найкращі умови для співу, невтомлюваність і витривалість голосового апарату* (з навч. літ.).

ІМПЕДА́НСНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до імпедансу (у 1 знач.). *Схеми експериментальних установок для проведення імпедансних вимірів і досліджень із використанням біосенсорів детально описано в багатьох наукових роботах* (з наук. літ.); *Одним із найбільш поширених методів контролю виробів із композиційних матеріалів є акустичний імпедансний метод* (з наук.-техн. літ.).

ІМПЕРАТИ́В, *ч.* 1. *род.* у, *книжн.* Беззастережна, категорична вимога; веління, наказ. *Зауваження рецензента аж ніяк не можуть бути імперативом для автора* (Ю. Смолич); *Навіть не схильному до моральних імперативів Пепі подумалося, що якось воно недобре так бучно гуляти на Страсному тижні* (Ю. Андрухович); *Держава формує моральні, естетичні, культурні імперативи, які мають суттєвий вплив на розвиток економіки* (з наук. літ.); *Сучасність народжує новий імператив мислення та дій* (з публіц. літ.).

2. *род.* а, *лінгв.* Те саме, що **Наказо́вий спо́сіб** *(див.* **спо́сіб).** *Імператив через наказ, прохання, побажання, заклик, пораду виражає спонукання до дії* (з наук. літ.); *Дієслова у формі імператива не мають форм часу, але вони змінюються за особами в однині та множині* (з навч. літ.).

△ (1) **Категори́чний імперати́в,** *лог.* — центральне поняття етики І. Канта: безумовне загальнообов'язкове формальне правило поведінки всіх людей незалежно від їхнього походження, становища, обставин. *Умовою категоричного імперативу є свобода волі* (з наук. літ.); *Стара вчителька дала їй* [Наталі] *кімнату без розкошів, але можна жити. Він* [Павло] *повторив: "Можна жити". "Не можна, а треба!" — вередливо зиркнула вона на нього. "Треба, треба! Вам треба, пане Павле. Вважайте це велінням. Категоричний імператив"* (П. Загребельний).

ІМПЕРАТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *книжн.* Який вимагає беззастережного підпорядкування, реагування, виконання; наказовий. *На імперативний дзвоник шефа чарівна хорунжеса прочинила двері і стала на порозі по-військовому струнко* (Ю. Смолич); *Це дуже поширене явище, коли під час слухових галюцинацій з'являються імперативні голоси. Вони наказують щось робити, спонукають до якоїсь дії..* (В. Шкляр); *Метод права соціального забезпечення має імперативний характер, що зумовлений реалізацією громадянами права на соціальне забезпечення* (з навч. літ.).

2. *лінгв.* Стос. до імператива (у 2 знач.). *Одним із проявів вокатива є його використання в складі імперативних конструкцій із дієсловами у формі другої особи* (з наук. літ.); *В імперативних реченнях вокатив має семантику потенційного, а не реального суб'єкта дії* (з наук. літ.); *Майже кожне речення вміщує суб'єкт дії, за винятком імперативного, коли в ролі семантичного суб'єкта виступає особа, до якої звертаються* (з навч. літ.).

△ **Імперати́вний манда́т** *див.* **манда́т.**

ІМПЕРАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **імперати́вний.** *Таких років* [дванадцятирічна] *людина стає вже на свої ноги, починає жити власним розумом; авторитет батьків губить потроху свою імперативність* (І. Микитенко); *Імперативність — це форма вираження повелінь, приписів, вимог, що орієнтує особистість залежно від конкретно-історичних умов, обставин на конформізм, адаптацію до встановлених суспільством стандартів поведінки* (з навч. літ.); *У 18 % мовленнєвих команд імперативність виражається недиференційовано, оскільки за структурою це — неповні дієслівні односкладні речення, в яких опущено головний член (наприклад, "Прямо руль!")* (з наук. літ.).

ІМПЕРАТИ́ВНО, *книжн.* Присл. до **імперати́вний** 1. *Кабінет Петлюри в Києві. Головний отаман .. розмовляє з підлеглими імперативно, фрази карбує, багатослів'ям не грішить* (О. Левада); *Законодавство імперативно визначає максимальний або мінімальний строк, на який позика може бути надана позичальнику* (з навч. літ.); *Сучасна молодь України імперативно вимагає проведення відповідної політики й імплементації та розвитку на національному ґрунті демократичних норм і цінностей, притаманних державам Європейського Союзу* (з газ.).

ІМПЕРА́ТОР, а, *ч.* Найвищий титул монарха, а також особа, що має цей титул. *А сльоз, а крові? напоїть Всіх імператорів би стало З дітьми і внуками, втопить В сльозах удов'їх* (Т. Шевченко); *Пам'ятники імператорів та їх коней з бронзи .. впадуть потрощені під ноги* (О. Довженко); *Імператор під час відвідин музею попросив був попробувати козацької горілки, але Яворницький відповів деспотові: не для тебе, мовляв, царю, питво, то напій лицарський!* (О. Гончар); *Тадж-Махал було побудовано за вказівкою імператора Великих Моголів Шах-Джахана на згадку про свою дружину Мумтаз-Махал, яка померла під час пологів* (з наук.-попул. літ.).

ІМПЕРА́ТОРКА, и, *ж.* Те саме, що **імператри́ця.** *1734 р., після смерті Данила Апостола, імператорка Анна Іоанівна не дозволила обрати нового гетьмана й всю владу в Україні передала князеві Шаховському* (з наук. літ.); *1764 р. імператорка Катерина II ліквідувала інститут гетьманування в Україні* (з наук.-попул. літ.); *1774 р. імператорка Марія-Терезія після приєднання галицьких земель до Габсбурзької монархії видала декрет, яким затвердила нову назву для унійної церкви — Греко-католицька церква* (з навч. літ.).

ІМПЕРА́ТОРСТВО, а, *с.* Перебування в сані імператора. *Жертвувала* [Адельгейда] *собою і не для Генріха — для самої ідеї імператорства, отож, якоюсь мірою, і для самої себе* (П. Загребельний); *В останні роки свого імператорства Василій I не завжди міг чути глас народу, що .. є гласом Божим* (В. Чемерис); *Як відомо, справдились віщування Наполеону Бонапарту — про його імператорство та про смерть у вигнанні* (із журн.).

ІМПЕРА́ТОРСЬКИ, *присл., рідко.* Те саме, що **по-імпера́торськи.** *Наглядач імператорськи покурює в кріслі перед палатою* (Є. Пашковський).

ІМПЕРА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **імпера́тор.** *Князь продовжував веселитися .. На переговори з імператорським послом не спішився* (Б. Лепкий); *Голос в цього Андрійка прямо з серця жили виточує. Тільки в імператорському театрі співати* (М. Стельмах); *— А під пагодою Золотого Дракона відбувалося вчора свято Мандрівних Ліхтарів. Бачив я на ньому, як віяло загубила найкраща з імператорських наложниць* (Ю. Андрухович); *1833 року Київський університет було засновано указом російського імператора Миколи I як Київський Імператорський університет святого Володимира* (з наук.-попул. літ.).

ІМПЕРАТРИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Жін. до **імпера́тор.** *Триста козаків спровадив .. Калнишевський до Москви на святкування цариციної корони. Імператриця жадала цього екзотичного видовища* (Р. Іваничук); *Богомільна імператриця Єлизавета видала навіть указ про переведення сукновалень на другий берег* [Дніпра], *але указ так і не був виконаний* (В. Нестайко); *Анно, не покидай нас, ні королевою франків, ні конунгівною евенів, ні імператрицею німців* (І. Калинець).

2. Дружина імператора. *У Культурному центрі посольства Японії встановили стенд із різноманітними ляльками та іграшками, що зображують імператорський двір епохи Хейан. На сходинках стоять фігурки імператора та імператриці в розкішних кімоно з гаптованого шовку* (з газ.).

ІМПЕРІА́Л, а, *ч., іст.* Російська золота монета номіналом 10 карбованців, а після грошової реформи 1897 р. — 15 карбованців. *Через зниження вартості паперових грошових знаків золотий імперіал наприкінці XIX ст. оцінювався вже в 15 рублів кредитними білетами* (з наук.-попул. літ.); *Імперіал було запроваджено російською імператрицею Єлизаветою Петрівною* (з навч. літ.); *А я об однім тільки дбаю, щоб гроші складати! Книжечки щадничі, імперіали, дукати, купони .. Боже мій!* (І. Франко); *Я й досі пам'ятаю того, хто пожалів її материнству, її дитині скибку насущного хліба. Це був багатий і богомільний чоловік, через руки якого проходили голодом пригнані катеринки, .. золоті імперіали і срібні карбованці* (М. Стельмах).

ІМПЕРІАЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Державна політика, спрямована на завоювання територій, колоній, установлення політичного або економічного контролю над іншими державами. *Обвинувачуючи петроградський Тимчасовий уряд в імперіалізмі, більшовицькі газети не раз закидали йому, що він продовжує колоніальну політику царату й не дає волі Фінляндії й Україні* (Б. Антоненко-Давидович); *1871 року.. Берлін став столицею імперії, що народилася у війнах, і центром агресивного німецького імперіалізму* (О. Шугай); * Образно. *З історії знаємо: національні релігії не призначені на експорт, у них немає духовного імперіалізму й ворожого ставлення до інакодумців* (з публіц. літ.).

2. У вченні ленінізму — найвища стадія розвитку капіталізму — монополістичний капіталізм. *Більшовики твердили, що Росія у своєму розвитку досягла найвищої стадії капіталізму — імперіалізму, тобто того рівня, який нібито дає змогу відразу здійснити перехід до соціалізму* (з навч. літ.).

ІМПЕРІАЛІ́СТ, а, *ч.* Прихильник політики імперіалізму (у 1 знач.); той, хто здійснює таку політику. — *Справжні імперіалісти й агресори: мало того, що прийшли на чужі землі, так ще й обертали скіфів на рабів! — палко вихопилося в нестримного Артема* (В. Владко); — *Бодай нечисті їх на тому світі в смолі варили, — когось кляне дідусь. А я знаю, що це стосується імперіалістів і мілітаристів, тільки не знаю, яка між ними різниця* (М. Стельмах).

ІМПЕРІАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до імперіалізму. *Через Україну йшли імперіалістичні полки Вільгельма* (В. Еллан-Блакитний); *Мільйони людей вмирали на фронтах імперіалістичної війни* (О. Довженко); *ОУН виступає проти того, щоб один народ для досягнення своїх імперіалістичних цілей "звільняв", "брав під свою опіку" інші народи, бо за лукавими словами приховується огидний зміст — гноблення, насильство, пограбування* (з публіц. літ.).

ІМПЕРІАЛІ́СТСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **імперіалі́ст.** *Імперіалістська політика; Імперіалістський тип мислення.*

2. Те саме, що **імперіалісти́чний.** *Здійснення колоніальної політики завжди провадиться в інтересах імперіалістських країн, які забезпечують свої вигоди за рахунок пригноблюваних націй* (з газ.).

ІМПЕ́РІЯ, ї, *ж.* 1. Велика монархічна держава, на чолі якої стоїть імператор. *Протягом століть імператори Східної Римської імперії поширювали межі імперії й скорили мечем велику частину тогочасного світу* (С. Скляренко); *Османська імперія була провідною ісламською державою початку XX ст. у геополітичному, культурному та ідеологічному плані* (з наук.-попул. літ.).

2. Велика імперіалістична держава. *Причиною утворення Португальської імперії послужила обмеженість Португалії з усіх боків іспанськими королівствами й неможливість сухопутного територіального розширення в бік Європи* (з наук.-попул. літ.).

3. *перен.* Велика монополія, що здійснює контроль над усією галуззю промисловості, якою-небудь діяльністю. *У сучасному розумінні імперією можуть називати велику фінансову або промислову монополію* (з наук.-попул. літ.); *Основа промислової імперії цього підприємця — металургія* (із журн.); *Бізнесмен наполегливо розбудовував власну нафтову імперію* (з газ.).

△ **(1) Колонія́льна імпе́рія** — імперія, що заснована на експлуатації колоній. *У XVII–XVIII ст. Англія в боротьбі з іспанцями, голландцями та французами створила колоніальну імперію, що розкинулася в усіх частинах світу* (з наук. літ.).

ІМПЕРСОНАЛІ́ЗМ, у, *ч., філос.* 1. Форма нового європейського світогляду, одна з домінант культури XX ст.; філософія безособовості; протилежне п е р с о н а л і з м. *Одним із представників імперсоналізму вважають Альберта Ейнштейна* (з наук. літ.); *Імперсоналізм розглядає Бога як безособову ідею, енергію, силу* (з наук.-попул. літ.); *Ідеї імперсоналізму характерні для деяких напрямів індуїзму, зокрема Шанкара уявляв Брахмана як безособовий (імперсональний) Абсолют* (з навч. літ.); *Деякі вчені відносять Г. Сковороду до прибічників імперсоналізму, які розвивали ідею містичного злиття з Абсолютом як джерелом смислів* (із журн.).

2. Те саме, що **імперсона́льність.** *Характерною рисою середньовічного менталітету був імперсоналізм: риси персони, особистості, властиві сучасному світові, були тоді майже відсутні* (з навч. літ.).

ІМПЕРСОНА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *книжн.* Знеособлений; позбавлений особи, рис індивідуальності; протилежне п е р с о н а л ь н и й. *Народні пісні.. прості і натуральні, та при тім вони імперсональні, без суб'єктивного колориту, індивідуальність поета в них затерта* (І. Франко); *Домінування літературної форми усного оповідного народного жанру виникає з активізацією в структурі імперсонального образного тексту індивідуально-творчих виражально-зображальних засобів* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Те саме, що **безособо́вий** 2. *Імперсональні речення з предикатами стану містять обидва елементи граматичної основи — суб'єкт і предикат* (з наук. літ.); *Імперсональні дієслова виступають у двох формах — безособовій та особовій* (з навч. літ.).

ІМПЕРСОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість і стан за знач. **імперсона́льний** 1. *Була се епоха* [староруської літератури] *переважаючого, хоч не виключного, впливу Візантії, а характерним її признаком* [ознакою] *є панування традиційності, шаблону літературного і імперсональність творів літературних* (І. Франко); *Апологія народного відродження передбачає синкретизм, знеособленість людської спільноти, імперсональність історичного процесу* (з наук. літ.); *Міфотворчість Емілі Бронте — свого роду маска, що допомагає висловити приховане, не впадаючи в патетику або сентиментальність. Маска дозволила їй бути відвертою, зберігаючи при цьому деяку імперсональність, анонімність* (з навч. літ.).

ІМПЕРСОНА́ЛЬНО, *книжн.* Присл. до **імперсона́льний** 1; протилежне п е р с о н а л ь н о. *Пише* [Д. Левицький] *мішаним галицько-церковним язиком, силкується в своїх біографіях стояти на об'єктивнім становищі, писати, не скажу справедливо, але імперсонально* (І. Франко); *Громадянська община античності тяжіє до історично та імперсонально заданих форм самовизначення* (з наук. літ.); *Характерними ознаками будь-якої інституції є те, що вона має в своєму розпорядженні певні способи діяльності, визначені імперсонально, незалежно від особистості та інтересів людини* (з навч. літ.).

ІМПЕ́РСЬКИЙ, а, е. 1. Стос. до імперії (у 1, 2 знач.); який характеризує її політику. *П'ятсот кубометрів на секунду водяного золота потоком валить у кишені імпер-*

ських капіталістичних концесій з наших власних скарбів... (Іван Ле); *Голіцин подає руку і довго тисне її. Він славний хлопець. У ньому немає ані краплі дурного імперського шовінізму. Але він дуже любить братерство. Свободу. Рівність* (Ю. Андрухович); *Формування українського народу відбувалося в умовах тривалих періодів бездержавності, а тому на цей процес великий вплив мала національна політика імперських центрів* (з наук. літ.).

2. Пройнятий духом національної вищості над іншими народами й державами. *Населення східних областей України було більш байдужим до релігії, можливо, тому, що російська православна церква завжди відстоювала імперські інтереси Росії* (з публіц. літ.); *Імперську ідеологію СРСР було побудовано на ідеї денаціоналізації всіх народів* (з газ.).

ІМПЕ́РСЬКІСТЬ, кості, *ж.* Стан і властивість за знач. **імпе́рський** 2. *Радянський Союз завжди заперечував свою імперськість* (з газ.).

ІМПЕРФЕ́КТ, а, *ч., лінгв.* Одна з форм минулого часу дієслова в індоєвропейських мовах, що виражає тривалу дію без вказівки на її закінчення в минулому; протилежне п е р ф е к т. *Учені XVI–XVII ст. розуміли, що форми аориста й імперфекта — форми минулого часу, але справжнього значення й вживання цих форм вони не усвідомлювали* (з наук. літ.); *Трактування стягнених і нестягнених форм імперфекта як двох окремих часових форм услід за авторами "Граматики" 1591 року сприйняли мовознавці Лаврентій Зизаній та Мелетій Смотрицький* (з наук.-попул. літ.).

ІМПЕРФЕ́КТНИЙ, а, е, *лінгв.* Прикм. до **імперфе́кт;** протилежне п е р ф е к т н и й. *Недоконаний вид не має значення результату як внутрішнього обмеження дії, зосереджує увагу на самій дії, тому має імперфектне значення* (з наук. літ.); *Серед прототипних ознак імперфектного аспекту виділяють ознаку тривалої, кратної та невизначеної за тривалістю дії* (з навч. літ.).

ІМПЕРФЕ́КТНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Властивість і стан за знач. **імперфе́ктний;** протилежне п е р ф е к т н і с т ь. *Імперфектність означає, що дієслово вживається лише у формах минулого часу* (з наук. літ.); *З розвитком і розгалуженням форм минулого часу в кримськотатарській мові стали більш чітко позначатися форми, які вступають в опозицію завершеність / перфектність — незавершеність / імперфектність* (з наук. літ.).

І́МПЕТ, у, *ч., заст.* Сильний натиск, раптовий порив; сила. *Від заходу насувалася чорна хмара, душний вітер з імпетом бив об гори* (М. Коцюбинський); *Зірвалися супрутнії вітри і з таким імпетом на корабель ударили, що султанівна й мореплавці вже й про життя своє звомпили* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * Образно. *Пан Кшивокольський .. в першім імпеті міг хапнутися до шаблі* (Г. Хоткевич); * У порівн. *Очі у діда чорні, великі та лискучі такі; скине їми* [ними] *він на тебе — аж здригнеш, наче тебе імпетом з печі вдарить* (О. Кониський).

ІМПЕТИ́ГО, *невідм., с., вет., мед.* Інфекційне гноячкове захворювання шкіри, спричинене стрептококами та стафілококами. *Імпетиго виникає найчастіше в дітей; серед дорослих зазвичай заражуються чоловіки під час гоління* (з наук.-попул. літ.); *Імпетиго починається з появи на шкірі червоної або прищуватої плями розміром із горошину* (із журн.).

ІМПІ́ЧМЕНТ, у, *ч., політ.* Процедура усунення від посади вищих державних осіб. *У США, нарешті, вибрали президента. Довго вибирали. У нас швидше. Пообіцяв бути інакшим — і вибрали. А тепер мітингують, вимагають імпічменту* (Л. Костенко); *Президент США не має права розпускати палати конгресу, тоді як конгрес може застосувати право імпічменту до президента* (з наук. літ.); *Право імпічменту може бути застосоване у випадку злочинного порушення Конституції та законів України президентом та іншими особами* (із журн.); *Президенту загрожує імпічмент, якщо правляча коаліція, яка має більшість голосів у парламенті, проголосує за призупинення його повноважень* (з газ.).

ІМПЛА́НТ, а, *ч., вет., мед.* Те саме, що **імпланта́т.** *Під впливом зовнішнього електромагнітного поля імплант починає несильно вібрувати, і цей сигнал надходить у мозок людини або тварини* (із журн.); *Завдяки нанотехнологіям стало можливим підвищити біологічну сумісність різних протезів й імплантів із нервовими тканинами людини* (із журн.).

ІМПЛАНТА́Т, а, *ч., вет., мед.* Орган, тканина, зародок або штучне тіло, які вживляють в організм людини або тварини шляхом імплантації. *Чималий теоретичний і практичний інтерес становить вивчення реакцій тканин організму на пористі й на монолітні імплантати* (з наук. літ.); *Причинами для застосування імплантатів сітківки ока є такі захворювання, як пігментний ретиніт або вікова макулярна дегенерація* (з наук. літ.); *Місцеву реакцію тканин оцінюють за ступенем запалення й характером утворення капсули навколо імплантата* (з наук. літ.).

ІМПЛАНТА́ТНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **імпланта́т.** *У конструюванні імплантатів головним критерієм є мінімально можливий дефект кісткової тканини під час формування імплантатного ложа* (з наук. літ.); *На сьогодні вирощування біологічних тканин, які можна використовувати в хірургії як імплантатні матеріали, вже широко застосовують на практиці* (з наук. літ.).

ІМПЛАНТАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до імплантації. *Застосування імплантаційних матеріалів у розвитку медицини має багатовікову традицію* (з наук. літ.); *Імплантаційна діагностика рекомендована жінкам старше 35 років, третина овоцитів яких може мати хромосомний дисбаланс* (з навч. літ.).

ІМПЛАНТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *вет., мед.* Уживлення організмам окремих клітин, тканин, матеріалів або цілих органів із їх наступним приживленням. *Існує імплантація капсул із фармакологічними препаратами, наприклад, протизаплідні капсули, що містять гормональні контрацептиви* (з наук.-попул. літ.); *За допомогою імплантації вдається відновити нормальну функцію зубів* (із журн.).

2. *біол.* Укорінення зародка людини та вищих ссавців у слизову оболонку матки. *Імплантація плодового яйця в порожнині матки зазвичай відбувається через 3–4 дні після статевого акту* (з наук. літ.); *На кінець восьмої доби імплантація завершується, отвір над зародком заростає* (з навч. літ.).

ІМПЛА́НТНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **імпла́нт.** *Оклюзійне перевантаження посилює руйнування імплантної тканини* (з наук.-попул. літ.); *Імплантні кардіостимулятори створюють електричний розряд, що допомагає підтримувати нормальний ритм серцебиття в пацієнтів, які страждають на серцево-судинні захворювання* (з газ.).

ІМПЛАНТО́ВАНИЙ, а, е, *вет., мед.* Дієпр. пас. до **імплантува́ти.** *Імплантований дефібрилятор постійно контролює серцевий ритм хворого* (з наук. літ.); *Медики в США вважають за можливе боротися з хворобами за допомогою невеликих комп'ютерів, імплантованих у тіло пацієнта* (з газ.); * Образно. *Я не можу позбутися враження, що в більшості громадян моєї .. країни там, де мала би бути віра, знаходиться пекельний коктейль із забобонів, підліткових страхів, .. недбало імплантованого сектантства .. та ще досхочу різної чортівні* (Ю. Іздрик); // **імпланто́вано,** *безос. пред. 2001 року в США пацієнту імплантовано портативне штучне серце* (із журн.).

ІМПЛАНТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до імплантології. *У Львові є чи не найбільший імплантологічний осередок в Україні, який налічує 80 лікарів* (з газ.); *В арсеналі пропонованих послуг Центру стоматології є всі види імплантологічної допомоги, що існують сьогодні в світі* (з мови реклами).

ІМПЛАНТОЛО́ГІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Наука про заміщення тканин та інкапсуляцію сторонніх тіл. *Фундаментом імплантології є сучасне уявлення про реакцію организму на введення імплантатів, розуміння процесів регенерації* (з навч. літ.); *Імплантологія в стоматологічній практиці застосовується протягом останніх тридцяти років* (з газ.); *Навіть за повної відсутності зубів сучасна дентальна імплантологія допомагає встановити незнімні конструкції* (з мови реклами).

ІМПЛАНТУВА́ННЯ, я, *с., вет., мед.* Дія за знач. **імплантува́ти.** *Науковці з Ізраїлю вивчають імплантування металевих стоматологічних кореневих імплантатів до кістки щелеп* (з наук. літ.); *Сигналом до вироблення хоріонічного гормону людини є момент імплантування заплідненої яйцеклітини в стінку матки* (з наук.-попул. літ.); *Період імплантування заплідненої яйцеклітини в матку становить 7–8 днів* (із журн.).

ІМПЛАНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, вет., мед.* Уживляти що-небудь в організм. *Клітини шкіри імплантували лабораторним тваринам, після чого їхні організми почали виробляти білок, який згортає кров* (з наук. літ.); *Під місцевим знеболюванням в асептичних умовах капсули імплантують під шкіру внутрішньої поверхні передпліччя* (з навч. літ.); *Вік перших трьох пацієнтів, яким імплантували нові сучасні кришталики, становить від п'ятдесяти до сімдесяти років* (з газ.); * Образно. *На декілька поколінь наперед Голодомор 1932–1933 років імплантував у свідомість селянства соціальний страх, політичну апатію й пасивність* (з публіц. літ.); // *біол.* Проводити імплантацію (у 2 знач.). *Ембріон, що утворився, можна імплантувати в матку сурогатної матері* (з наук.-попул. літ.); *Через кілька місяців після операції лікарі планують імплантувати жінці ембріони, отримані екстракорпоральним заплідненням ще до проведення трансплантації* (із журн.).

ІМПЛАНТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., вет., мед.* 1. Приживлятися, закріплюватися в організмі. *Учені створили спеціальний "коктейль", який допомагає паличкам сітківки ока краще пристосуватися та імплантуватися в нове середовище* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **імплантува́ти.** *Клітини за допомогою ферментів розплавляють слизову оболонку матки, й яйце імплантується в неї* (з навч. літ.); *Англійські вчені розробили слуховий апарат, який може імплантуватися під шкіру голови* (з газ.).

ІМПЛЕМЕНТА́ЦІЯ, ї, *ж., юр.* Виконання державою міжнародно-правових норм. *Європейська хартія регіональних мов є першим юридичним інструментом, створеним для захисту й підтримки національних мов. Процес моніторингу є ефективним знаряддям імплементації хартії* (з наук. літ.); *Україна виявила дуже високу активність щодо імплементації положень Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу на національному рівні* (з наук. літ.); *Положення міжнародних договорів про боротьбу з окремими видами злочинів обов'язково підлягають імплементації* (з навч. літ.).

ІМПЛЕМЕНТО́ВАНИЙ, а, е, *юр.* Дієпр. пас. до **імплементува́ти.** *В Україні міжнародні стандарти фінансової звітності фактично не імплементовані* (з наук. літ.); *Асоціація з Європейським Союзом має бути імплементована до 2017 року* (з публіц. літ.); // **імплементо́вано,** *безос. пред. Підписану угоду імплементовано після ратифікації парламентом* (із журн.).

ІМПЛЕМЕНТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., юр.* Властивість за знач. **імплементо́ваний.** *Від сформованості та інструментальної імплементованості виборчого законодавства багато в чому залежить реалізація тих загальнолюдських принципів, які закладені в Конституції України* (з наук. літ.); *Розвиток міжнародно-правового захисту прав національних меншин вимагає вдосконалення рівня імплементованості міжнародно-правових принципів і норм у національній правовій системі України* (з публіц. літ.); *Імплементованість норм договору.*

ІМПЛЕМЕНТУВА́ННЯ, я, *с., юр.* Дія за знач. **імплементува́ти.** *Імплементування європейських директив щодо діяльності інвестиційних фондів відповідно до положень угоди про асоціацію з ЄС вимагає врахування особливостей українського фондового ринку* (з мови документів); // *перен.* Виконання, здійснення чого-небудь. *Професор формує фахову компетентність студентів щодо імплементування інтерактивних технологій розвитку мовлення дітей дошкільного віку* (з наук.-попул. літ.).

ІМПЛЕМЕНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, юр.* Виконувати, здійснювати імплементацію. *Дуже важливо, щоб на місцях була відпрацьована відповідна правова система, яка дозволить імплементувати міжнародні стандарти і правила банківської діяльності* (із журн.); *Усім країнам рекомендовано імплементувати пропозиції Венеціанської комісії й виконувати ухвали Європейського суду з прав людини* (з газ.).

ІМПЛЕМЕНТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., юр.* Пас. до **імплементува́ти.** *Щоб набути застосування, норми й принципи відповідних міжнародних договорів імплементуються — втілюються в національне право* (з навч. літ.); *Проект "Транспортна стратегія України на період до 2020 року" імплементується в партнерстві з Міністерством інфраструктури України* (із журн.).

ІМПЛІКАТИ́ВНИЙ, а, е, *лог.* Стос. до імплікації. *Фізичні закони мають імплікативний характер, тобто висловлюються у вигляді умовних суджень* (з наук. літ.); *Імплікативні судження є асиметричними, тобто підстава не може виступати наслідком, а наслідок — підставою* (з навч. літ.); // Прихований, неявний. *Використання лексичних одиниць, які несуть сему з позитивним значенням, дозволяє ад-*

ресанту, говорячи про ті чи інші проблеми, створити в нього імплікативне, підсвідоме відчуття прихильності та рішучості (з наук. літ.); *Імплікативний вплив таких слів, як "розвиток", "зміна", "покращення", підсилюється за допомогою використання їх у прогресивній формі* (з наук.-попул. літ.); // Те саме, що **умо́вний** 9. *Імплікативним називається складне судження, утворене з двох простих, що перебувають у відношенні підстави й наслідку, пов'язаних за допомогою логічного сполучника "якщо..., то"* (з навч. літ.).

ІМПЛІКАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., лог.* Властивість за знач. **імплікати́вний.** *Семантика вивчає відношення між лінгвістичними одиницями й реально існуючими речами, а прагматика — поняття імплікативності, тобто значення, що мається на увазі, протиставляється звичайному лексичному значенню* (з наук. літ.); *Короткі оповідання тяжіють до малоформатних текстів з огляду на їхню надзвичайність, стислість, імплікативність, емоційність* (з наук. літ.); *Імплікативність виявляється в побутовому мовленні як натяк, у художньому тексті — як підтекст, у діловому спілкуванні — як саморепрезентація* (з навч. літ.).

ІМПЛІКАТИ́ВНО, *лог.* Присл. до **імплікати́вний.** *Ахіллесова п'ята імплікативно співвідноситься з уявленнями про п'яту як уразливе місце* (з навч. літ.).

ІМПЛІКАТУ́РА, и, *ж., лінгв.* Небуквальна частина значення тексту, коли інформація міститься в тексті приховано, а не виражається явно (адресат робить висновок сам); те, що малося на увазі (на противагу тому, що було сказано). *Імплікатура є інструментом розуміння небуквального смислу, того, що мається на увазі, на що натякається* (з наук. літ.); *Розуміння імплікатури саме так, як того хотів мовець, залежить від розуміння мовленнєвої ситуації та світу слухача самим мовцем* (з наук. літ.); *За допомогою імплікатури можна принизити товари конкурентів. Наприклад, із фрази "Вікна, з яких не дме" випливає, що з вікон інших фірм дме* (з наук.-попул. літ.); *Поняття імплікатури було введено Г. Грайсом у 1980-х роках* (з навч. літ.).

ІМПЛІКАТУ́РНИЙ, а, е, *лінгв.* Прикм. до **імплікату́ра.** *Характерним для непрямого та імплікатурного позитивного експресива є розбіжність між семантикою й прагматикою актуалізованого речення* (з наук. літ.); *Вислів "Того, хто не є публічною особою, ніхто не помічає, а в того, хто є публічною особою, є шанс" має імплікатурне значення* (з наук.-попул. літ.).

ІМПЛІКАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *лог.* Прикм. до **імпліка́ція.** *Ще за часів античності імплікаційні зв'язки застосовувалися для створення рекламних засобів: млинне жорно або сніп пшениці над дверима крамниці вказували на булочника, величезний чобіт — на чоботаря, виноградне гроно — на винороба* (з наук. літ.); *Сучасні логотипи компаній часто відтворюють фрагменти їхньої історії, через що імплікаційні зв'язки унаочнюються в фірмових конфігураціях* (з наук. літ.); *Інтертекстуальність полягає в тому, що суб'єкт мовлення піддається зміні, через що значно підвищується імплікаційний та модальний потенціал тексту* (з наук. літ.).

ІМПЛІКА́ЦІЯ, ї, *ж., лог.* Поєднання двох простих висловів у складний за допомогою конструкції "якщо..., то". *У звичайному міркуванні використовують формальну імплікацію, коли прості судження пов'язані за смислом, наприклад, "Якщо не буде дощу, то ми підемо на прогулянку"* (з наук. літ.); *Термін "девіація" на позначення широкого кола різноманітних типів порушень мовних норм, стратегій мовлення, імплікацій та імплікатур дискурсу в "нормальних" станах свідомості вперше в україністиці вжив Ф. Бацевич* (з наук.-попул. літ.); // Логічний умовивід. *Аналіз спроб раціональної самокритики містить у собі імплікації, які дають нам підстави покладатися в своїй життєвій орієнтації на розум* (з наук. літ.).

ІМПЛІЦИ́ТНИЙ, а, е, *книжн.* Який мається на увазі; неявний; протилежне е к с п л і ц и т н и й. *Наявність двох видів інформації в тексті — явної, фактичної, і прихованої, імпліцитної, — свідчить про двомірність структури тексту, в якій суттєву роль відіграють імплікативні зв'язки (з наук. літ.); Під імпліцитною розуміють насамперед імплікацію як умовне висловлювання* (з наук. літ.).

ІМПЛІЦИ́ТНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **імпліци́тний;** протилежне е к с п л і ц и т н і с т ь. *Науковці досліджують тенденції нормативних змін лексики сучасної української літературної мови, проблему імпліцитності, функціональної типології словосполучень в інформаційному тексті* (з наук. літ.); *Підтекст й імпліцитність наявні в тексті паралельно, ці категорії взаємодіють* (з навч. літ.).

ІМПЛІЦИ́ТНО, *книжн.* Присл. до **імпліци́тний;** протилежне е к с п л і ц и т н о. *Система текстових засобів дає можливість експліцитно або імпліцитно створити позитивне або негативне бачення світу, а також взагалі спотворити його бачення* (з наук. літ.); *Люди імпліцитно звертаються до універсальних норм, які впорядковують їхню мовну поведінку* (з навч. літ.); *Розповідь у "Художнику" Т. Шевченка розгортається в кількох хронологічних координатах: події, які безпосередньо описуються, стосуються минулого, а імпліцитно в тексті присутня передісторія цих подій* (із журн.).

ІМПЛОЗИ́ВНИЙ, а, е. 1. *фіз.* Пов'язаний з імплозією (у 1 знач.). *Імплозивний тип ядерного заряду ґрунтується на принципі сильного стискання речовини* (з наук. літ.); *Імплозивний спосіб для здійснення ядерного вибуху вимагає сильно обтиснути підкритичну масу ядерної вибухової речовини, що підвищить щільність речовини заряду в кілька разів і переведе систему в надкритичний стан* (з навч. літ.); * Образно. *Постмодернізм має імплозивний характер процесу, спрямований усередину* (із журн.); // Який відбувається не зовні, а всередині, приховано. *Тероризм — це не спалах історичної і політичної критики, він насправді імплозивний, він викликає заціпеніння, шокує, а тому внутрішньо пов'язаний із мовчанням та пасивністю мас* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Стос. до імплозії (у 4 знач.). *Імплозивні приголосні — різновид проривних приголосних, в артикуляції яких відсутній момент вибуху* (з навч. літ.); *Імплозивними у слові "стаття" можуть бути всі звуки, крім "а"* (з навч. літ.).

△ **Імплози́вна терапі́я** *див.* **терапі́я.**

ІМПЛОЗИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Властивість за знач. **імплози́вний** 2. *Позиційні зміни приголосних зумовлені їхнім місцем у слові, наприклад позицією кінця слова перед паузою (втрата зімкненими носовими сонорними обов'язковості розімкнення й набуття ними імплозивності)* (з наук. літ.).

ІМПЛО́ЗІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз.* Доцентровий вибух; вибух, спрямований усередину; обтискування речовини збіжною

концентричною вибуховою хвилею. *Коли в термоядерній бомбі спрацьовують ядерні заряди, центр бомби зазнає дії високого тиску та температур, що визначаються імплозією центральної частини й процесами ділення* (з наук.-попул. літ.); // *перен.* Раптова поява почуття спільності в людей. *Думаю, у чомусь МакЛюен був правий. Глобальне село, ефект імплозії, завдяки цьому ми втрачаємо свою ідентичність, національну, та й особистісну, а між нами і нашими дітьми виростає стіна* (В. Хрущак).

2. *геол.* Метод збільшення продуктивності свердловини різким зменшенням тиску на вибої за допомогою спеціального пристрою. *В арсеналі технологій для інтенсифікації видобутку нафти та газу використовують методи імплозії* (з наук. літ.).

3. *псих.* Метод у психології та психотерапії, що полягає в зануренні в уяву. *Під час проведення імплозії пацієнту пропонується уявити ситуацію, що зумовлює його страх протягом максимально тривалого періоду* (з наук. літ.); *Імплозія в психологічній літературі використовується як термін для описування страху бути знищеним дійсністю, що її відчувають люди, які не мають первинної онтологічної безпеки* (з наук.-попул. літ.).

4. *лінгв.* Перша фаза артикуляції проривного приголосного — змикання; протилежне е к с п л о з і я (у 2 знач.). *Теорію імплозії — експлозії розробив Фердинанд де Соссюр: склад становить собою хвилю розмикання й змикання* (з наук. літ.); *У ланцюгу мовлення диференційними елементами, що сприймаються на слух, є імплозія та експлозія* (з навч. літ.).

ІМПОЗА́НТНИЙ, а, е. Який справляє враження своїм виглядом, звертає на себе увагу; поважний, статечний. *Вона-то була не лише моєю вчителькою в школі, але вчителькою і приятелькою і поза нею. Імпозантна, достойна жінка, що могла мірятись в дискусії хоч би з ким* (О. Кобилянська); *Наші національно-українські маніфестації виходили такими численними, імпозантними, такими найбільш натхненними, проймаючими не тільки своїх, але й чужих глядачів* (В. Винниченко); // Характерний для такої людини. *До кабінету увійшов високий на зріст, немолодий вже чоловік, надзвичайно імпозантної зовнішності* (О. Довженко); *Чи не третьою постаттю, за своїм значенням та імпозантним виглядом, .. був організатор і натхненник української автокефальної православної церкви — Володимир Чехівський* (Б. Антоненко-Давидович).

ІМПОЗА́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **імпоза́нтний.** *Костя Загоровського .. почала брать під свою владу та імпозантність, те поважне становище проміж близькими, котре здобула собі Раїса* (Олена Пчілка); *Будинок .. втрачав свою імпозантність, ставав приземкуватим і перетворювався на подобу фортеці з масивними стінами навколо дворища* (Б. Левін).

ІМПОЗА́НТНО. Присл. до **імпоза́нтний.** *Там, де я працюю, де все так імпозантно, там ви найдете всіх, кого вам треба. Тут і Пульхерія Іванівна .. тут і ціла академія різнобарвної професури* (М. Хвильовий); *В кращому з готелів для мене був замовлений великий комфортабельний номер. Усе виглядало вельми імпозантно* (В. Домонтович); *Він* [Загатний] *посоліднішав, з гарним модерним портфелем ходить, скроні засіяні приємною сивиною, ранувато, правда, але імпозантно — пробачте за химерне слово* (В. Дрозд); // *перен.* Вражаюче, приголомшливо. *Річ Посполита, широко розкинувши свої володіння від Балтики до Чорного моря й отримавши у першій половині XVII ст. серію блискучих військових перемог над Росією й Туреччиною, виглядала імпозантно* (з навч. літ.).

ІМПОНУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **імпонува́ти.** *З загального мовознавства відомо, що імпонування чиєїсь мови є перша й вирішальна передумова для позичень з цієї мови* (Ю. Шевельов).

2. *біол.* Демонстраційна поведінка в тварин, що полягає в привертанні до себе уваги; погрозлива поза. *Першим проявом агресивної поведінки самця куду є імпонування* (з наук. літ.); *Пози імпонування розвинені в усіх тварин і надзвичайно різноманітні. І тільки коли не допомагає імпонування, справа доходить до бійки* (з наук.-попул. літ.); *У лисенят уже на 32–34-й дні життя спостерігаються цілком виражені напади на побратимів із ознаками імпонування й залякування* (з навч. літ.).

ІМПОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кому.* Викликати повагу, прихильність, справляти враження на кого-небудь; подобатися. *Особа Франка особливо імпонувала мені своєю високою інтелігенцією й залізною енергією* (В. Самійленко); — *Чудово! Документальний жанр мені імпонує навіть більше, ніж художній* (О. Шугай); *Мені дуже імпонують латинські афоризми* (з газ.).

І́МПОРТ, у, *ч.* 1. Ввезення в країну товарів, послуг, капіталу, знань, технологій з-за кордону; протилежне е к с п о р т. *Імпорт може бути видимим (товари) і невидимим (послуги)* (з наук.-попул. літ.); *Імпорт забезпечує для виробничих та індивідуальних споживачів, а також для країни низку додаткових переваг* (з навч. літ.).

2. Загальна кількість або загальна вартість товарів, увезених у країну. *Англійських товарів у всеіндійському імпорті було 53 %* (Ю. Смолич); *Основними видами українського товарного імпорту традиційно є паливно-енергетичні ресурси, продукти нафтопереробки, сировина та продукція хімічної і нафтопереробної промисловості, вироби чорної та кольорової металургії, машинобудування, електроніка* (з наук.-попул. літ.).

3. *інформ.* Введення в програму файлів або даних, створених в іншому програмному середовищі. *За необхідності обміну даними між текстовим і табличним процесором можна використовувати зв'язки, що базуються на імпорті та експорті об'єктів, обмінові фрагментами інформації* (з навч. літ.).

ІМПОРТЕ́Р, а, *ч.* Особа, торговельна організація або держава, що ввозять товари з-за кордону; протилежне е к с п о р т е р. *Державна політика лібералізації ринків і цін у міжнародному аспекті має бути взаємовигідною й для імпортерів, і для експортерів* (з наук. літ.); *Суб'єктами міжнародних розрахунків є експортери, імпортери й банки* (з мови документів); *Імпортери черкаських добрив — Куба, Індія, Туреччина, Іран, Сирія, Ірак* (з газ.).

І́МПОРТНИЙ, а, е. Стос. до імпорту (у 1, 2 знач.), пов'язаний з ним; протилежне е к с п о р т н и й. *Одеський порт до початку світової війни був найпершим по експортно-імпортному обороту в Росії* (Ю. Смолич); *Найпоширенішим способом обмеження торгівлі є імпортне мито* (з наук.-попул. літ.); *Імпортний депозит — це вимога до імпортера заздалегідь сплатити частину вартості товару, що ввозиться* (з навч. літ.); // Привезений з-за кордону. *Часто механік Кубелічек звертався до хлопців: "Це штука імпорт-*

на", — показував він якусь трубку (М. Трублаїні); *Новим завданням для науковців є розробка вітчизняного інверсійного бурового розчину з використанням імпортного бентоніту, який вітчизняна промисловість не виробляє* (з наук.-попул. літ.).

△ **Ввізне́ (імпортне) ми́то** *див.* **ми́то.**

ІМПОРТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **імпортува́ти.** *Вони* [І. Франко та М. Павлик] *набивають торби імпортованими з Відня і Женеви книжками, беруть ціпки і обходять все Підгір'я* (П. Колесник); *Алжир зобов'язався цілковито й одразу скасувати митні тарифи на понад 2000 видів товарів, імпортованих з Європейського Союзу* (із журн.); *Нам треба відновлювати рибний потенціал України, щоб забезпечувати наших громадян власною рибою, а не тільки імпортованою* (з газ.); *Відеозаписи, записані на відеокамеру чи імпортовані з файлів, можуть містити й звук* (з навч. літ.); *Якщо перший рядок імпортованих даних містить заголовки стовпців, то їх можна використовувати як імена полів* (з навч. літ.); // **імпорто́вано,** *безос. пред. У жовтні з Європи було імпортовано 892 млн куб. м природного газу* (із журн.); *За дев'ять місяців нинішнього року в Україну було імпортовано нафти на 0,225 млрд доларів* (з газ.).

ІМПОРТОЗАМІ́ННИЙ, а, е, *екон.* Стос. до імпортозаміщення. *На вищій стадії економічного розвитку країни переходять до імпортозамінної політики* (з наук. літ.); *Для конкретної країни вигідним є імпортозамінний тип внутрішньоекономічного зростання* (з навч. літ.); *Розробка та впровадження у виробництво імпортозамінних вітчизняних лікарських засобів повинні бути пріоритетним напрямком державної політики у вітчизняному фармацевтичному секторі* (із журн.).

ІМПОРТОЗАМІ́ЩЕННЯ, я, *с., екон.* Зменшення або припинення імпорту певного товару виробленням у країні аналогічних товарів. *Поняття "імпортозаміщення" стало популярним в 1950-х і 1960-х рр. як стратегія для сприяння економічній незалежності й розвитку в країнах, що розвиваються* (з наук. літ.); *Політика імпортозаміщення передбачає розвиток економіки переважно за рахунок внутрішніх ресурсів країни* (з наук.-попул. літ.); *Імпортозаміщення мусить стати безумовним пріоритетним критерієм для будь-яких галузевих і територіальних програм розвитку* (з газ.).

ІМПОРТООРІЄНТО́ВАНИЙ, а, е, *екон.* Який орієнтується на імпорт (у 1 знач.). *Чеський ринок нержавіючої сталі був імпортоорієнтований* (з наук. літ.); *За продажем кінцевого продукту на внутрішньонаціональному ринку Україна є імпортоорієнтованою* (із журн.); *Виробнича структура України та імпортоорієнтований малий і середній бізнес дуже пов'язані зі спільним ринком Європейського Союзу* (з газ.).

ІМПОРТУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **імпортува́ти** 1. *Імпортування іноземних технологій здійснюється з метою заміни малоефективних вітчизняних технологій або придбання нових технологій* (з наук. літ.); *Нестачу внутрішніх енергоресурсів Україна змушена компенсувати імпортуванням значної кількості природного газу з-за кордону* (з наук.-попул. літ.); *Якщо до європейської держави завозять хоча б 5 % імпорту й це негативно позначається на стані економіки галузі й загалом держави, відразу створюють спеціальну комісію, яка припиняє імпортування продукту* (з газ.).

2. *інформ.* Дія за знач. **імпортува́ти** 2. *Програма для роботи з базами даних геоботанічних описів забезпечує редагування, експортування, імпортування та аналіз даних* (з наук. літ.).

ІМПОРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. Здійснювати імпорт (у 1 знач.) товарів, послуг і т. ін.; протилежне е к с п о р т у в а т и. *Всупереч нашій національній символіці — синє небо над золотим полем — імпортуємо пшеницю з країни, символ якої — кленовий лист* (Л. Костенко); *Україна активізує торговельні відносини з Туркменістаном, оскільки прагне імпортувати звідти природний газ* (із журн.); *Більшість українських фабрик імпортує частину сировини з Європейського Союзу* (з газ.); * Образно. *Ліверпуль — порт на північному заході Англії, через який в Європу імпортували рок-н-ролл* (з наук.-попул. літ.).

2. *інформ.* Здійснювати імпорт (у 3 знач.) файлів, даних і т. ін. *Access дозволяє створювати таблиці в базі даних, імпортуючи їх із робочого листа Excel* (з наук.-попул. літ.); *Словники можна об'єднувати, імпортуючи один в інший, що дозволяє створювати один великий словник із декількох маленьких* (з навч. літ.).

ІМПОРТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. Пас. до **імпортува́ти** 1. *З-поміж товарів, що імпортуються, можуть бути диференційовані проміжні товари, які не доступні на внутрішньому ринку* (з наук. літ.); *Глобальні квоти — це квоти, що встановлюють щодо товару без зазначення конкретних країн, куди товар експортується або з яких він імпортується* (з наук.-попул. літ.); *Процедуру визнання результатів сертифікації продукції, що імпортується в Україну, здійснюють на базі підтвердження відповідності продукції обов'язковим вимогам* (з газ.).

2. *інформ.* Пас. до **імпортува́ти** 2. *Файли з бібліографічними описами книг імпортувалися до зведеної бази даних "Книги"* (з наук.-техн. літ.).

ІМПО́СТ, а, *ч., архт.* Верхній камінь стовпа, колони, стіни, що є підпорою арки або балки. *Імпости прикрашали листям аканту, волютами, хрестами* (з наук. літ.); *Імпост виник у ранньохристиянські часи, коли для будівництва церков використовували античні колони, які потрібно було вирівняти по висоті* (з наук.-попул. літ.).

ІМПО́СТНИЙ, а, е, *архт.* Прикм. до **імпо́ст.** *Виконаний у вигляді усіченої чотирикутної піраміди, спрямованої меншою частиною донизу, імпост слугував основою для створення імпостної капітелі* (з наук.-попул. літ.); *Імпостний притвор; Імпостний притул.*

ІМПОТЕ́НТ, а, *ч.* 1. *мед.* Чоловік, який хворіє на статеве безсилля. *Чоловік може стати імпотентом через розлади гормональної або нервової систем, психологічні проблеми* (з наук.-попул. літ.); — *Слухайте, молодий чоловіче! Чи ви часом не імпотент? Там на нього чекає гаряча, як грім, дівчина, а він возиться з книгами* (У. Самчук); *Жінки-сибірячки виявилися стійкішими у збереженні національних ознак, але ж їхні вічно п'яні чоловіки рано робилися імпотентами* (М. Руденко); *Я знав, що я не імпотент, хоча не міг зрозуміти, що зі мною сталося в даний момент* (В. Рубан).

2. *перен., розм.* Слабка, безсила людина, нездатна до плідної діяльності. *Що за дивне прагнення щось там обов'язково мазюкати. Коли захочу, відчую потребу, тоді й писатиму. А якщо ні, якщо я остаточно став творчим імпотентом, то залишуся просто собі вчителем малювання* (В. Лис); *Сильний чоловік той, що має сильний дух, а слабкий чоловік, духовний імпотент — той, що не має сили духу* (із журн.); *Опозиція в парламенті є зараз повним політичним імпотентом* (з газ.).

ІМПОТЕ́НТНИЙ, а, е. Стос. до імпотенції. *Чоловіки типу нарцис демонструють високу ерекційну потенцію, однак у плані оргазму вони імпотентні* (з наук. літ.); // Хворий на імпотенцію. *Марла уникала вечер з потенційними видавцями й імпотентними редакторами* (І. Карпа); *Через ожиріння самиці свиней бувають безплідні, а самці — імпотентні* (з навч. літ.); // *перен.* Який не здатний до плідної діяльності. *Посттоталітарні популісти, які завжди обіцяють "краще життя" вже сьогодні або в крайньому випадку завтра, — імпотентні нащадки політиків-диктаторів* (з газ.); // *перен.* Слабкий, ні до чого не здатний. *У голові ще свайба, а у матні уже похорон... Ця народна фраза згодом коштувала мені чимало крові і нервів, поки оборонив її від зазіхань імпотентного, навік переляканого редакторського пера* (В. Дрозд); *Імпотентний уряд боїться зачепити атрибути недавньої системи, які далі прикрашають будинки державної адміністрації від центру до глибокої периферії* (О. Шугай).

ІМПОТЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Те саме, що **імпоте́нція.** *Через стреси та неправильне харчування сучасні чоловіки скаржаться на імпотентність* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Автор як індивідуальність, явлена у тексті, — ось і все, що можна протиставити цим плачам навколо "постмодернізму" та його імпотентності* (Ю. Андрухович); *Опозиційні лідери засвідчили власну безхребетність, політичну імпотентність* (з газ.).

ІМПОТЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **імпоте́нт** 2. *Зліва йде похмурий .. дощ.., справа — трансляція імпотентських читань парламенту* (І. Карпа); *На знак протесту проти побиття людей журналісти популярного сайту відмовилися підписувати заяву Національної спілки журналістів України "Не бийте нас — ми на роботі!", назвавши її імпотентською* (з газ.).

ІМПОТЕ́НЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* 1. Повна або часткова втрата особами чоловічої статі здатності здійснювати статевий акт; статеве безсилля. *Імпотенція, або ерекційна дисфункція, вважається одним із найбільш поширених сексуальних розладів у чоловіків* (з наук. літ.); *Згадки про імпотенцію зустрічаються ще в стародавніх єгипетських папірусах, а також у міфах і легендах* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Нездатність до плідної діяльності або діяльності взагалі. — *Боже мій! Скільки розмов! Нарешті, де ж художні місточки, що зв'язують ці розмови одна з одною? .. Відчувається цілковита творча імпотенція* (М. Хвильовий).

ІМПРЕГНА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Те саме, що **імпрегнува́ння.** *Імпрегнація приводить до розсіяного вкрапленого розміщення мінералів у гірських породах* (з наук. літ.); *Імпрегнацію широко застосовують у вивченні нервової тканини* (з наук.-попул. літ.).

ІМПРЕГНО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **імпрегнува́ти.** *Сорбційні властивості імпрегнованих аніонітів щодо домішок заліза в природній артезіанській воді вивчали в динамічних умовах* (з наук. літ.); *Покрій одягу для роботи повинен бути нескладним, тканина — зручною для догляду (шерсть із лавсаном, імпрегнована тканина)* (з наук.-попул. літ.); // **імпрегно́вано,** *безос. пред. Паперові диски імпрегновано розчином синтезованих сполук* (з наук. літ.); *Систему елементів патронного типу імпрегновано сріблом концентрацією 0,4–0,5 %* (з наук.-попул. літ.).

ІМПРЕГНУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **імпрегнува́ти.** *Досліджували термопереробку вугілля після його імпрегнування* (з наук. літ.); *Методика імпрегнування сухих мазків.*

ІМПРЕГНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Просочувати тканини, деревину і т. ін. різними емульсіями або розчинами. *Не слід імпрегнувати керамічну плитку, оскільки хімічні засоби змінюють технічні параметри її поверхні* (з наук.-попул. літ.); *Меблі з натуральної шкіри потрібно один раз на рік імпрегнувати — просочувати жиром* (із журн.).

ІМПРЕ́ЗА, и, *ж.* Культурно-розважальний, спортивно-розважальний, благодійно-розважальний і т. ін. захід з нагоди ювілеїв, свят і т. ін. (концерт, вистава, конкурс тощо). *Українське мистецтво широко представлено в різних країнах світу гастролями, імпрезами, участю в міжнародних фестивалях та конкурсах* (з наук. літ.); *Як промовець та декламатор Богдан Лепкий виступав у багатьох містах Галичини, куди його запрошували для участі в національних імпрезах із нагоди ювілеїв Т. Шевченка, М. Шашкевича, І. Франка, І. Мазепи та ін.* (з наук.-попул. літ.); *Виставки, конференції, зустрічі, імпрези з нагоди свят — усе спрямоване на вшанування наукової та духовної спадщини вченого й політика Михайла Грушевського* (з газ.).

ІМПРЕСА́РІО, *невідм., ч.* Приватний підприємець, що організовує видовищні заходи, гастролі окремих артистів і театральних колективів. — *Ви будете колись артисткою, а я... — Ви будете моїм імпресаріо, — відповіла* [дівчина] *і з тими словами розсміялася* (О. Кобилянська); — *Знаєте що? — сказав* [доктор], *стаючи нараз серед покою, — зробім собі концерт! Я буду імпресаріо. Виступає пан Хмелинський, панна Марія акомпанує* (Б. Лепкий); *Тут було кілька туристів.., оперний співак .. та його імпресаріо* (Ю. Смолич); * Образно. *Митець — імпресаріо власного успіху, найкращий іміджмейкер самому собі* (С. Процюк).

ІМПРЕСІОНІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям у мистецтві й літературі, що виник наприкінці XIX ст., представники якого прагнули відтворити найтонші суб'єктивні відчуття й переживання художника, письменника, красу навколишнього світу, повсякденного життя. *У його* [М. Коцюбинського] *творах багато сонця, світу, широти, просторів, немов цим виконано й друге домагання* [вимогу] *імпресіонізму — давати образи в pleinair'і* [пленері]: *не дурно ж сам Коцюбинський, як ми знаємо, орудував і пензлем і розумів .. техніку малювання* (С. Єфремов); *Лесь Мартович перший розірвав з імпресіонізмом, якому, правду кажучи, ніколи не віддавався глибоко* (М. Зеров); *Мистецькою ідеєю імпресіонізму є відношення барви до світла...* (Б.-І. Антонич); *Термін "імпресіонізм" спочатку використовувався в негативному значенні щодо твору Клода Моне "Враження, схід сонця" (1872)* (з наук.-попул. літ.).

ІМПРЕСІОНІ́СТ, а, *ч.* Послідовник імпресіонізму. [О с т р о ж и н:] *А, ви малюєте? Може, нової якої школи тримаєтесь? Імпресіоністів?* (Леся Українка); *Одночасно з художниками-імпресіоністами з'явилися романісти й новелісти, поети й драматурги, чия творчість ґрунтувалася на миттєвих враженнях від побаченого* (з наук.-попул. літ.); *До першої трійки найкращих художників світу за рейтингом британської газети ввійшли іспанець Пабло Пікассо, французький імпресіоніст Поль Сезанн та основоположник австрійського модерну Ґустав Клімт* (із журн.).

ІМПРЕСІОНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до імпресіонізму, власт. йому. *Протилежний берег, до котрого тягнувся залізничний міст, з імпресіоністичною недбалістю губився в тумані* (Ю. Іздрик); *На багатьох роботах Сальвадора Далі в ранній період його кар'єри позначився вплив імпресіоністичного напряму* (з наук.-попул. літ.); // Пройнятий імпресіонізмом. *Українській імпресіоністичній повісті належить помітне місце в літературному процесі 20-х років XX ст.* (з наук. літ.); *"Момент" — імпресіоністична новела Володимира Винниченка* (з навч. літ.).

2. Який ґрунтується тільки на особистому враженні в певний момент. *Імпресіоністичний образ існує заради символістичної творчості: вловити мить, аби таким чином подолати лінійність та фрагментарність часу й збагнути вічність* (з наук. літ.); *Імпресіоністичне світобачення в імпресіоністів тісно пов'язане з самоцінністю миттєвого враження* (з наук.-попул. літ.).

ІМПРЕСІОНІСТИ́ЧНО. Присл. до **імпресіоністи́чний.** *Спромігся* [Ю. Яновський] *бути .. своєрідним.., підносячись своїм романтичним високим злетом над тими схематично-повчальними чи імпресіоністично-претензійними .. творами, яких було пребагато за перших років становлення української радянської літератури* (М. Бажан); *В оповіданні Євгена Гуцала "Пізній грім" імпресіоністично передано картину перечікування батьком і донькою зливи в курені* (з навч. літ.).

ІМПРЕСІОНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **імпресіоні́ст.** *Марі Бракмон, Єва Ґонзалес, Мері Кассат, Берта Морізо — відомі на весь світ художниці-імпресіоністки* (з наук.-попул. літ.); *У 1925–1936 роках українська малярка-імпресіоністка Стефанія Рудакевич-Базюк брала участь у львівських виставках* (із журн.); *У галереї проходить персональна виставка імпресіоністки з Білої Церкви* (з газ.).

ІМПРЕСІОНІ́СТСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **імпресіоні́ст.** *"Молода Польща" в літературі постала як виразник естетики модернізму, .. характеризувалася складним переплетінням символістських, неоромантичних, імпресіоністських, експресіоністських .. тенденцій* (І. Франко); *Характеризуючи малу прозу В. Винниченка, варто говорити про застосування письменником різних, у тому числі імпресіоністських, мистецьких технік* (з наук. літ.); *Стильова манера Миколи Чернявського позначена відбитком еклектизму: у поезії відшукуються риси романтичні й реалістичні, імпресіоністські й символістські* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **імпресіоністи́чний** 2. *Поет* [П. Тичина] *.. багатостильовий — він пише верлібри, гекзаметри, тут ритмізована імпресіоністська проза, народнопоетичні катрени і білий вірш* (В. Стус).

ІМПРЕ́СІЯ, ї, *ж., книжн.* Те, що залишається в свідомості людини від побаченого або пережитого. *Так високо — до піднебесся тим криком зійдеш і проллєш любов без меж. Але ж імпресій своїх і криком не проймеш* (В. Стус); *Поетеса Н. Лівицька-Холодна в своїх творах уміло нюансує почуттєві стани кольоровими імпресіями* (з наук. літ.).

ІМПРОВІЗА́ТОР, а, *ч.* Той, хто імпровізує або має здатність до імпровізації. *У позі, рухах та інтонації імпровізатора вони одразу вгадали експансивного Погорецького* (П. Колесник); *Примас Кельнський — автор численних пісень і кількох невеликих поем, написаних латинською мовою, блискучий імпровізатор* (з наук.-попул. літ.).

ІМПРОВІЗА́ТОРСТВО, а, *с.* Уміння, здатність імпровізувати або схильність до імпровізації (у 1 знач.). *Романістика П. Загребельного не вільна від елементів белетристичності, імпровізаторства* (з наук.-попул. літ.); *Відома шведська вокалістка навчалася в Королівській академії музики в Стокгольмі, потім розширювала імпровізаторство в музиці* (із журн.).

ІМПРОВІЗА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **імпровіза́торство.** *Мені подобається, що тут є куди прикласти свої імпровізаторські здібності* (Леся Українка); *Яскраво демонструє імпровізаторський тип виконавця заслужений артист України* (з газ.).

ІМПРОВІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Стос. до імпровізації, власт. їй. *З часом пісня поступово стала втрачати імпровізаційний характер, почала виконуватися й розвиватися незалежно від процесів праці й обрядів* (з наук. літ.); *Музика, до якої треба бути готовим, — так називають імпровізаційний джаз самі виконавці* (із журн.).

ІМПРОВІЗАЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **імпровізаці́йний.** *Магматичний вилив чуття, спонтанність, бурхлива імпровізаційність, політональність — ... ось чим Шевченко випереджав свій час* (І. Дзюба); *Розмаїтість музичних образів, віртуозна імпровізаційність, несподіваність модуляцій та емоційна відкритість ансамблю подарували слухачам справжню насолоду* (з газ.).

ІМПРОВІЗАЦІ́ЙНО. Присл. до **імпровізаці́йний.** *На відміну від більшості дорослих масових свят, зміст яких розгортається імпровізаційно, дитяче свято завжди має конкретних авторів ідеї і конструкторів дійства* (з наук.-попул. літ.); *Особливостями сучасної хореографії є імпровізаційно синтезована структура, що реалізується як імпровізація в танцювальних формах* (з навч. літ.).

ІМПРОВІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *тільки одн.* Дія за знач. **імпровізува́ти.** *Був то й театр імпровізації, .. коли сценічний твір щоразу перетворювався наново в самісіньку хвилину виконання* (О. Ільченко); *Нерішуче перебирав він струни і раптом, наче кидаючись у бурхливу річку, перейшов на імпровізацію* (З. Тулуб); — *Прошу вибачення за недолугий переклад, — промовила Марта. — Це імпровізація* (С. Андрухович).

2. Твір, виступ і т. ін., складений безпосередньо під час виконання без попередньої підготовки. *Ціла промова* [Владка] *була імпровізацією* (І. Франко); * Образно. *Десь у тернику один* [соловей] *старанно повторює якийсь етюд, другий наверху дикої груші кидає в місячні височості величну імпровізацію* (С. Васильченко).

ІМПРОВІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **імпровізува́ти.** *Під кінець XVIII ст., коли стара шкільна драма майже зовсім була завмерла, інтермедії і сценічні діалоги жили на імпровізованих приватних сценах* (І. Франко); *Марко всотував у себе не лише голі факти, а й тон .. і жести авторів цих коротких імпровізованих промов* (І. Кириленко); *Від імені всієї камери піднесли йому* [старості] *імпровізований торт* (І. Багряний); // **імпровізо́вано,** *безос. пред. Багато діалогів у фільмах може бути імпровізовано* (із журн.).

ІМПРОВІЗО́ВАНО, *присл.* Без попередньої підготовки. *Процесія пройшла Хрещатиком, очевидно, імпровізовано, без протоколу, без офіційних тутешніх осіб...* (Л. Костенко); *Метою слухання й розуміння пісень, а також звернення до вивчених музичних принципів було виконання джазу ім-*

провізовано, відповідно до музичного настрою (з наук.-попул. літ.); *Усе відбувалося імпровізовано: організатори фестивалю вирішили свідомо не вказувати місце та час виступів музикантів* (із журн.); // *у знач. пред. Готують в готелі смачно, але все імпровізовано й меню як такого з цінами немає* (з газ.).

ІМПРОВІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **імпровіза́ція** 1. *Для розвитку навичок музичного слуху, ритму, тембру, динаміки використовується імпровізування на музичному інструменті* (з наук.-попул. літ.); *Запропонувати студентові створити різні варіанти його власної імпровізації у зв'язку зі зміною характеру музичного образу є імпровізуванням* (з навч. літ.).

ІМПРОВІЗУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок., що.* 1. Складати який-небудь твір (пісню, вірш і т. ін.) під час виконання, виголошувати промову і т. ін. без попередньої підготовки. *Колективна творчість — це творення гуртом .. Так творили свої пісні і мотиви первісні дикуни, що в пориві спільного екстазу імпровізували строфу за строфою* (В. Еллан-Блакитний); *Він грав довго. Від хоралів Баха він перейшов до Ліста, після громових гуркотінь Лістових він повернувся до Баха, а тоді почав імпровізувати* (В. Домонтович); *Вони* [вівчарі] *не співали завченого, а вільно імпровізували, передаючи те, що бачили* (В. Гжицький); *Дівчина заплющує очі, прислухається до чутливої мелодії, імпровізує слова таємничої пісні, яка народжується в глибині її серця* (О. Бердник).

2. *перен.* Робити, влаштовувати що-небудь нашвидку, без попередньої підготовки. *Я імпровізую убрання хат з папороті, зілля і т. п.* (Леся Українка); *Вона полюбляє експериментувати й імпровізувати на кухні* (із журн.); // Говорити те, що спадає на думку; вигадувати. *— Яка я гарна! Яка я пишна в золотих сережках, в брильянтах! Як блищить золото!.. — співала Антося, імпровізуючи слова* (І. Нечуй-Левицький); *Я починав імпровізувати, плутаючись у подробицях* (О. Донченко); *— Він саме пішов за хмизом, — сказав чисту правду Жакомо, а далі став імпровізувати, приправляючи правду вигадкою* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІМПРОВІЗУВА́ТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **імпровізува́ти.** *Ритміка народної пісні творилася на ходу, імпровізувалася за законами народнопоетичної традиції* (з наук.-попул. літ.); *Усе, що виголошується під час доповіді, має бути продумане, підготовлене заздалегідь, а не імпровізуватися* (з навч. літ.).

І́МПУЛЬС, у, *ч.* 1. *спец.* Сигнал, обмежений часовим інтервалом. *У кожного пульсара період надходження імпульсів зберігається з високою точністю* (з наук. літ.); *Детонатор забезпечив детонацію вибухової речовини за допомогою початкового імпульсу* (з наук.-техн. літ.); *— Покопайтеся краще в нашому радіопередавачі, може, пошкодження в ньому і не такі вже складні. І перевірте, чи не відзначив автомат яких-небудь імпульсів з Землі* (В. Владко); *З такої відстані нас уже можна було дістати потужним лазерним імпульсом — але він міг завдати шкоди лише за відсутності захисного поля* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *фізл.* Раптове й короткочасне збудження в нервових волокнах, зумовлене їхнім подразненням і спрямоване на виконання певних дій. *Змінюючи частоту надходження імпульсів до м'язових волокон, нейрон може регулювати величину скоротливої відповіді м'яза* (з наук. літ.); *Завдяки своїй будові скелетні м'язи скорочуються від стимуляції нервовими імпульсами* (з навч. літ.).

3. *перен.* Внутрішній поштовх, спонукання до якої-небудь дії. *Ціла балада* ["Причинна"] *вилилася у Шевченка з одного імпульсу, з одного сильного душевного настрою* (І. Франко); *Вона була дівчина на свій вік розумово незвичайно розвинена, повна імпульсів і жадоби до науки й діла* (О. Кобилянська); *Вона хотіла круто повернутись і йти назад... Але, скоряючись якомусь .. імпульсові, жінка не повернулась* (О. Донченко); *Під впливом імпульсу Кейт забрав детектор, замість просто поміняти в ньому кристал* (О. Авраменко).

△ **(1) Електри́чний і́мпульс,** *фіз.* — короткочасне збільшення електричного струму або напруги в електричному колі. *Матриця в цифровій фотокамері перетворює оптичне зображення об'єкта в адекватну йому послідовність електричних імпульсів, що зберігаються на певному носії інформації* (з наук.-попул. літ.); **(2) Електромагні́тний і́мпульс,** *фіз.* — локалізований у просторі електромагнітний сигнал короткої тривалості. *Принцип дії зброї на основі електромагнітних імпульсів або мікрохвиль великої потужності порівняно простий: ці пристрої ініціюють хвилю енергії, яка виводить з ладу всю електронну техніку на території великого радіуса* (з наук. літ.); **(3) І́мпульс електромагні́тного по́ля,** *фіз.* — динамічна характеристика електромагнітного поля, яка за своєю дією еквівалентна механічному імпульсу. *Існування імпульсу електромагнітного поля вперше було експериментально виявлено в дослідах тиску світла П. Лебедєвим 1899 року* (з наук. літ.).

ІМПУЛЬСА́ТОР, а, *ч., техн.* Генератор потужних електричних імпульсів. *У застосуванні імпульсаторів із колектором відкритого типу або активних електричних сигналів необхідно дотримуватися відповідної полярності* (з наук. літ.); *— Ми ступаємо по гравітаційних імпульсах, які надсилає спеціальний апарат — імпульсатор...* (В. Нестайко).

ІМПУЛЬСА́ЦІЯ, ї, *ж., фізл.* Те саме, що **імпульсува́ння.** *Природна імпульсація нерва відводиться в двох різних точках із використанням відповідно двох незалежних один від одного каналів підсилення* (з наук. літ.); *Функції голови пов'язані з імпульсацією, що йде від усіх тканин тіла* (з наук.-попул. літ.); *Больова імпульсація викликає порушення сну* (з навч. літ.).

ІМПУЛЬСИ́ВНИЙ, а, е. 1. Схильний діяти під впливом першої спонуки, потягу; нестримний. *Як людина надзвичайно нервова та імпульсивна, він* [П. Куліш] *шарпав своїх молодих прибічників то в одну, то в другу сторону* (І. Франко); *Воля був дуже розсудливий, .. заспокоював Фелікса, який удався гарячий, імпульсивний і не вмів себе стримувати* (Ю. Яновський); *— Стій, де стоїш, ближче не підходь. Ти надто імпульсивний і можеш утнути дурницю* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Біля мене немає жадних агентів, хіба, може, є занадто імпульсивні люди* (О. Шугай).

2. Зумовлений імпульсом (у 3 знач.). *Імпульсивні вчинки можуть бути спровоковані стресом або нестандартною ситуацією* (з наук.-попул. літ.); *Під впливом дорослих у дітей 3–4 років можуть сформуватися наміри поводити себе відповідно до вимог батьків: не просити в магазині купити іграшку, не вимагати місця в автобусі, придушуючи в собі імпульсивні бажання* (з навч. літ.).

ІМПУЛЬСИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **імпульси́вний.** *Низка віршів нової книжки В. Поліщука відбиває імпульсивність переживань автора* (В. Еллан-Блакитний); *В. Винниченко — з усією імпульсивністю, амбіційністю, темпераментністю його вдачі — був людиною, тісно пов'язаною з політичною боротьбою, революціонером-практиком, одним із лідерів української соціал-демократії* (з наук. літ.).

ІМПУЛЬСИ́ВНО. Присл. до **імпульси́вний.** *Права його рука імпульсивно раз по раз хапала за кобуру пістолета...* (Р. Федорів); *Рая задихнулася, імпульсивно кивнула, ніби спізнитися боялася* (Люко Дашвар); *Зазвичай остаточне рішення купувати чи ні споживачі приймають вже в магазині й часто діють імпульсивно, за принципом "побачив — придбав"* (із журн.).

І́МПУЛЬСНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до імпульсу (у 1 знач.). *Гранулометри бувають механічні, гідравлічні, мікроскопічні, електронно-оптичні, імпульсні, ультразвукові та ін.* (з наук.-попул. літ.); *У реєстрованих імпульсних сигналах зашифровано час передачі кожного імпульсу й відповідне йому знаходження супутника* (з навч. літ.); *— Дивись, Павле, — збуджено вигукнув Платон. — Бачиш, які в нього дельта-ритми мозку?! Ні, ти поглянь, поглянь: імпульси! Слово честі, імпульсний режим випромінювання!..* (М. Дашкієв); *На пульті потужної радіостанції замиготіла червона лампочка імпульсного випромінювача* (О. Бердник).

△ **І́мпульсний водоме́т** *див.* **водоме́т; І́мпульсний генера́тор** *див.* **генера́тор.**

ІМПУЛЬСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **імпульсува́ти.** *Розкутості сонетам Максима Рильського надає ліризм, імпульсований народнопісенною стихією* (з наук. літ.); *Перші українські вірші Юрія Клена — переважно пейзажна лірика, тобто рефлексія, імпульсована переживанням змін картин природи, співзвучна з перебігом душевних станів* (із журн.).

ІМПУЛЬСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **імпульсува́ти.** *Імпульсування уяви.*

ІМПУЛЬСУВА́ТИ, ýє, *недок. і док., що.* Ставати поштовхом, спонукати до чого-небудь. *Своєрідні й неповторні шевченківські красномовні умовчання, неповне висловлення думки імпульсують міркування читача* (з наук.-попул. літ.); *Редакція альманаху зробила чимало, щоби зосередити увагу на сонеті М. Драй-Хмари "Лебеді", підкреслити його смислову значущість, імпульсувати громадську думку до роздумів над ним* (із журн.).

ІМПУЛЬСУВА́ТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **імпульсува́ти.** *Стійка й відчутна тривалість духовно-культурного життя, окресленого вічністю Кобзаря, щораз імпульсується кожною новою добою, кожною новою верствою українців* (з публіц. літ.).

ІМУНІЗА́ТОР, а, *ч.* 1. *біол.* Спеціалізована речовина, яка посилює захисні функції клітин організму. *Купуючи імунізатор, треба пам'ятати, що його використання ґрунтується на температурному режимі організму та схемі застосування, яку подано в інструкції* (з наук.-попул. літ.).

2. *інформ.* Спеціалізована програма, що запобігає зараженню файлів. *Вакцини або імунізатори — це резидентні програми, що запобігають зараженню файлів* (з наук.-попул. літ.).

ІМУНІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до імунізації. *Імунізаційне щеплення; Імунізаційний показник препарату; Імунізаційні препарати.*

ІМУНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *вет., мед.* Дія за знач. **імунізува́ти.** *Завдяки імунізації кількість захворювань дифтерією з кожним роком різко зменшується* (з наук. літ.); *У господарствах деяких районів посилено роботу з обліку та імунізації всього поголів'я свиней проти класичної чуми* (з газ.).

2. *біол., мед.* Метод створення штучного імунітету в людей і тварин. *У результаті штучної імунізації виробляється високоспецифічний імунітет, тобто вакцина, анатоксин або готові антитіла дають організму часткову або повну стійкість до певного захворювання* (з наук. літ.).

3. *фін.* Захист від знецінення, падіння курсу обігової валюти. *Мета процедури, яку називають імунізацією, полягає в захисті інвестора від небажаних змін відсоткових ставок* (з наук. літ.); *Для зниження відсоткового ризику банкам необхідно застосувати теорію імунізації портфеля банку та методи її практичної реалізації, які дають змогу сформувати структуру балансу банку за певними принципами та правилами* (з наук.-попул. літ.); *Імунізація депозиту; Імунізація облігації.*

ІМУНІЗО́ВАНИЙ, а, е, *вет., мед.* Дієпр. пас. до **імунізува́ти** 1. *Молодняк великої рогатої худоби, імунізований вакциною з штаму № 19, з віком втрачає позитивну реакцію зв'язування комплементу* (з наук. літ.); *Стан нервової системи імунізованих тварин впливає на перебіг алергічних реакцій* (з наук. літ.); // **імунізо́вано,** *безос. пред. Показ собак на виставках дозволяють за наявності у власника ветеринарного свідоцтва з відміткою про те, що собаку імунізовано проти сказу* (з мови документів).

ІМУНІЗУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док.* 1. *кого, що, вет., мед.* Робити кого-, що-небудь імунним, несприйнятливим до чогось. *Необхідно щопівроку імунізувати алергічно хворого для поновлення внутрішнього спротиву організму до захворювання* (з навч. літ.); *Імунізувати дітей необхідно особливо восени для упередження від простудних захворювань* (з газ.).

2. *кого, юр.* Робити кого-небудь непідсудним, вільним від дії деяких норм права; надавати кому-небудь імунітет (у 2 знач.). *Імунізувати дипломата означає захистити його від постійних перевірок* (із журн.); *Треба імунізувати працівників сучасних засобів масової інформації для їхнього нормального функціонування в суспільстві* (з газ.).

ІМУНІЗУВА́ТИСЯ, ýюся, ýєшся, *недок. і док., вет., мед.* Накопичувати імунітет, збагачуватися імунітетом. *Під час різних хвороб та знесилення організму слід імунізуватися, посилюючи свій раціон різними свіжими фруктами та відварами з трав* (з наук. літ.); *Організм найкраще імунізується природними препаратами, хоча такий процес надзвичайно тривалий* (з навч. літ.); *Створення рослин, завдяки яким можна імунізуватися, — дуже перспективний напрям сучасної біології* (із журн.); *Від кашлюку краще імунізуватися полівалентними вакцинами* (з газ.).

ІМУНІТЕ́Т, у, *ч.* 1. *біол.* Несприйнятливість живих організмів до збудників заразних хвороб, до отруєння; стійкість організму проти зараження, отруєння. *Несприйнятливість до проникнення паразитів, до дії їх отруйних продуктів і взагалі до дії чужорідних речовин, що потрапляють в організм, є імунітетом* (з наук.-попул. літ.); *Людина, що перенесла інфекцію, стає несприйнятливою до повторного зараження — набуває активного імунітету* (з навч. літ.); *З недосипанням деякі експерти пов'язують не лише причини більшості техногенних випадків — від дорожньо-транспортних подій до Чорнобильської аварії, а й зниження імунітету загалом* (з газ.).

2. *юр.* Звільнення певних категорій працівників від деяких правових норм. *Слушною є теза про потребу правового імунітету парламентської преси, особливо під час виборчих перегонів* (з наук.-попул. літ.); *Міщанство володіло громадянськими правами й посідало окреме місце в публічному житті Речі Посполитої, а правовий імунітет був невід'ємним складником громадянської свідомості міської еліти* (з публіц. літ.).

3. *іст.* У феодальному праві деяких країн Західної Європи — сукупність прав феодала здійснювати на своїх володіннях деякі державні функції (суд, збирання податків і т. ін.) без втручання центральної влади. *Статут 1360 р. мав дуже важливе значення для англійської юстиції, оскільки позбавляв феодалів усіх раніше наданих прав на загальні розслідування і суд у межах їхніх сеньйорій. Це було суттєве обмеження системи феодальних імунітетів, характерних для попередньої епохи раннього феодалізму* (з наук. літ.).

△ **(1) Депута́тський імуніте́т,** *політ.* — звільнення депутата від дії певних юридичних норм. *Важливим елементом депутатського статусу, або правового становища депутата, є два основні поняття: депутатський імунітет і депутатський правовий статус* (з публіц. літ.); *Для повноцінної демократії та чистоти влади слід було б скасувати депутатський імунітет* (з газ.); **(2) Кліти́нний імуніте́т,** *біол.* — протиінфекційний захист, який здійснюється за допомогою спеціальних клітин в організмі. *Поглиблене вивчення стану імунітету в дітей, які проживають у радіаційно контрольованих районах і часто хворіють, свідчить, що багато дітей мають порушення клітинного імунітету* (з наук. літ.); **(3) Набу́тий імуніте́т,** *біол.* — імунітет, набутий у процесі індивідуального розвитку організму внаслідок контакту з паразитами й речовинами антигенної природи. *Набутий імунітет, що формується протягом життя індивідуума і не передається спадково, може бути природним або штучним* (з наук.-попул. літ.); **(4) Податко́вий імуніте́т,** *юр.* — звільнення від сплати податків деяких осіб згідно з національним або міжнародним правом. *Податковий імунітет надає окремим фізичним та юридичним особам відповідно до норм міжнародного та національного права звільнення від сплати різноманітних разових і регулярних податків* (з мови документів); **(5) Приро́джений імуніте́т,** *біол.* — спадковий імунітет, що передається генетично. *Завдяки природженому імунітету людина ніколи не хворіє на чуму великої рогатої худоби* (з наук.-попул. літ.); *Рятує малюків від потенційно небезпечних для них захворювань природжений імунітет* (з навч. літ.).

ІМУ́ННИЙ, а, е, *біол.* 1. Несприйнятливий до інфекційних хвороб або отрут. *Деякі ссавці та птахи від природи імунні проти зміїної отрути й поїдають отруйних змій* (з наук. літ.); *Коли наш експеримент вдасться, ми матимемо величезне стадо імунних коропів!* (І. Багмут).

2. Який створює імунітет (у 1 знач.). *Молозиво має в собі імунні тіла, які оберігають лоша від захворювань* (з наук. літ.); *Застосування комплексу трав'яних витяжок створює нову імунну модель, яку організм поступово адаптує* (з навч. літ.); // Признач. для імунізації. *Завдяки імунній вакцині організм вчиться вчасно реагувати на небезпеку, мобілізує захисні функції* (з наук. літ.).

△ **Іму́нні сиро́ватки** *див.* **сиро́ватка.**

ІМУНО... Перша частина складних слів, що відповідає: 1) слову **іму́нний,** напр.: імуноалергі́йний, імунодефіци́т, імунопатоло́гія, імунореакти́вність, імунотерапі́я; 2) слову **імуноло́гія,** напр.: імунобіоло́гія, імуноембріоло́гія, імуноморфоло́гія.

ІМУНОАЛЕРГІ́ЙНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до послаблення імунітету через алергію. *Похідні сульфаніламідів можуть зумовити імуноалергійний гепатит уже на початку їхнього застосування* (з наук. літ.); *Найчастіше хворобу фармацевтичного імуноалергійного агранулоцитозу викликають амідопірин, левоміцетин і сульфаніламідні препарати* (з навч. літ.); *Імуноалергійний препарат.*

ІМУНОБАКТЕРІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до імунітету на певні бактерії. *Імунобактеріологічні проби завжди здійснюють поступово і за певною схемою, що обов'язково містить контрольний і дослідний зразки* (з наук. літ.); *Імунобактеоріологічний захист.*

ІМУНОБІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до імунобіології. *Імунобіологічний препарат належить до лікувальних препаратів, якщо його діючі речовини мають біологічне походження (або є штучно синтезованими з природних речовин) і призначені для специфічної профілактики, діагностики та лікування інфекційних або алергічних захворювань* (з наук. літ.); *Розподіл та раціональне використання імунобіологічних препаратів в Україні, закуплених за кошти державного бюджету, схвалюють на засіданні спеціальної комісії* (з мови документів).

ІМУНОБІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ біології, що вивчає загальнобіологічні основи імунітету, його походження, еволюцію. *В імунобіології особливо важливо встановити витоки порушення імунітету на генному рівні* (з наук. літ.); // *чого.* Перебіг імунних реакцій в організмі. *Імунобіологія тварин, або ветеринарна імунобіологія, — наука, що вивчає несприйнятливість тварин до інфекційних хвороб, — посідає одне з провідних місць у системі аграрних наук* (з навч. літ.); *Імунобіологія вагітності; Імунобіологія тимусу (центральної залози імунного захисту).*

ІМУНОБІОХІМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до імунобіохімії. *Для оцінки виразності системних проявів алергійного процесу та ефективності його лікування проводять імунобіохімічний аналіз крові в сироватці* (з наук. літ.); *У статті викладено сучасні погляди на функцію імунної системи, результати досліджень клініко-функціональних та імунобіохімічних порушень у гірників при гострих ураженнях нервової системи* (з наук. літ.).

ІМУНОБІОХІ́МІЯ, ї, *ж.* Наука про застосування імунних препаратів у біохімії. *Сьогодні імунобіохімія розвивається в кількох напрямах, кожний з яких пов'язаний з особливостями імунних препаратів: рослинна імунобіохімія, ветеринарна імунобіохімія, підліткова імунобіохімія* (з наук. літ.); // *чого.* Сукупність процесів, що відбуваються в імунітеті внаслідок застосування певних препаратів. *Імунобіохімія нирок; Імунобіохімія шкіри.*

ІМУНОГЕНЕ́З, у, *ч., біол.* Комплекс процесів, що характеризують специфічну реакцію організму на введення антигена. *Колектив українських учених-ендокринологів активно досліджував гормональні механізми регуляції імуногенезу* (з наук. літ.); *Імуногенез гемофілії.*

ІМУНОГЕНЕ́ТИКА, и, *ж.* Розділ генетики, що вивчає закономірності успадковування імунітету. *На початкових стадіях в імуногенетиці почали активно вивчати особливості успадкування імунітету і встановлювати ті чинники природного середовища, що найбільш руйнівно впливають на таку спадковість* (з наук. літ.); *Імуногенетика — наука, яка поєднує імунологічні та генетичні методи дослідження* (з навч. літ.); *Імуногенетика вивчає специфічні особливості груп крові тварин* (із журн.).

ІМУНОГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до імуногенетики. *Імуногенетичну оцінку племінних тварин здійснюють за усталеною схемою обрахування успадкованих ознак стійкості їхніх організмів до навколишнього середовища* (з наук. літ.).

ІМУНОГЕ́ННИЙ, а, е, *біол.* Стос. до імунних генів. *Імуногенними препарати часто стають лише після з'єднання з білковим носієм, тому що останній легко їх адаптує до людського організму* (з навч. літ.); *Імуногенна сироватка; Імуногенний субстрат.*

ІМУНОГЕ́ННІСТЬ, ності, *ж., біол.* Властивість за знач. **імуноге́нний.** *Імуногенність — це властивість антигену викликати імунну відповідь. Ступінь імуногенності залежить від низки чинників: чужорідність, молекулярна вага і т. ін.* (з наук. літ.); *Імуногенність є здатністю вакцини утворювати гуморальний (визначені рівні антитіл у відсотках) і/або клітинно-опосередкований імунітет* (з наук.-попул. літ.).

ІМУНОГЛОБУЛІ́Н *див.* **імуноглобуліни.**

ІМУНОГЛОБУЛІ́НИ, ів, *мн. (одн.* **імуноглобулін,** у, *ч.), біол.* Білки тварин і людини, які виробляються в лімфоцитах і яким властива активність антитіл. *Фармацевтична промисловість зацікавлена в одержанні колагенових волокон та очищеної популяції клітин, що виробляють інсулін, імуноглобулін, гормони росту тощо* (з наук.-попул. літ.); *Необхідні імуноглобуліни плід одержує з організму матері* (з навч. літ.).

ІМУНОГОРМОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до імунних гормонів. *Молозивний імуногормональний препарат пропускають для додаткової очистки через сепаратор та фільтрувальні, а потім стерилізувальні пластини* (з наук. літ.); *Вплив незбалансованої дієти на імуногормональний статус щурів при імунізації можна дослідити тільки в лабораторно-експериментальних умовах* (з наук.-попул. літ.).

ІМУНОДЕПРЕСИ́ВНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до імунодепресії. *Імунодепресивний стан свідчить про тимчасове або постійне пригнічення системи імунітету* (з наук. літ.); *Імунодепресивний індикатор; Імунодепресивний показник.*

ІМУНОДЕПРЕ́СІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Зниження стійкості організму, що полягає в ослабленні дії його природних опірних механізмів. *Виявлення вираженого та вибіркового впливу позаклітинних бацил на різні етапи імуногенезу та імунної відповіді мікроорганізму, встановлення можливості селективно модулювати певні системи лімфоцитів є цікавими для з'ясування рівнів керованої імунодепресії та імуностимуляції* (з наук. літ.).

ІМУНОДЕФІЦИ́Т, у, *ч., вет., мед.* Втрата організмом здатності чинити опір будь-яким інфекціям та відновлювати порушення захисних функцій. *До набутих вад імунної системи належать вторинні імунодефіцити як результат ведення нездорового способу життя* (з наук. літ.); *Нині багато природжених імунодефіцитів успішно лікують* (з наук.-попул. літ.).

△ **Ві́рус імунодефіци́ту люди́ни** *див.* **вірус.**

ІМУНОДЕФІЦИ́ТНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до імунодефіциту. *Виявлено розвиток синдрому метаболічної інтоксикації, розладів мікрогемодинаміки та формування імунодефіцитного стану* (з наук. літ.); *Імунодефіцитні захворювання.*

ІМУНОКОРЕ́КТОР, а, *ч., біол., вет., мед.* Те саме, що **імуномодуля́тор.** *Імунокоректори — засоби впливу (в тому числі й лікувальні), які нормалізують конкретне порушення тієї чи тієї ланки імунної системи* (з наук. літ.); *Гарбуз та чебрець — унікальні імунокоректори людського організму* (з газ.).

ІМУНОКОРЕ́КЦІЯ, ї, *ж., біол., вет., мед.* Те саме, що **імуномодуля́ція.** *Імунокорекція в комплексному лікуванні хворих на гострий абдомінальний сепсис у сучасних умовах загального послаблення імунітету є актуальною, тому що її застосування дозволить завчасно корегувати перебіг багатьох захворювань* (з наук. літ.).

ІМУНОКОРИГУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* Стос. до імунного коригування. *Ізатизон належить до противірусних, протипухлинних, антимікробних та імунокоригувальних препаратів для лікування змішаних вірусо-мікробних інфекцій* (з навч. літ.); *Імунокоригувальна діагностика.*

ІМУНОКОРИГУВА́ННЯ, я, *с., біол., вет., мед.* Коригування імунітету через застосування різноманітних медичних препаратів. *Імунокоригування належить до особливо складних методів вирівнювання захисних функцій дитячого організму та вироблення в ньому відповідних захисних реакцій* (з наук. літ.).

ІМУНО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із імунології. *Інститут геронтології називають інститутом інститутів. Тут працюють видатні представники медицини різних фахів — фізіологи, імунологи і біохіміки* (з наук.-попул. літ.); *Групі імунологів з університету штату Мічиган вдалося просунутися в розумінні причин порівняно більш високої схильності дітей раннього віку до різних інфекцій* (з публіц. літ.); *Лікар рекомендує: відправляючи дитину на відпочинок у табір чи в турпоїздку, проконсультуйтеся з імунологом і підготуйте чадо до відпустки* (із журн.); *Препарати, які ввозять на територію України, проходять лабораторний контроль і сертифікацію й абсолютно безпечні, стверджують імунологи* (з газ.).

ІМУНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до імунології, імунітету. *Автор розробив програму досліджень, особисто виконав всі імунологічні та гематологічні дослідження* (з наук. літ.); *Систематичні великі навантаження іноді призводять до зниження імунологічної реактивності організму, він стає уразливішим до захворювань* (з наук.-попул. літ.); *Процеси або реакції, які супроводжують вироблення імунітету, називають імунологічними* (з навч. літ.); *Поверхневі й підземні води розчиняють у собі й переносять хімічні речовини, важкі метали, пестициди, ліки, які спричиняють хронічні, імунологічні й навіть генетичні порушення* (із журн.).

ІМУНОЛОГІ́ЧНО, *вет., мед.* Присл. до **імунологічний.** *Імунологічно спостережувані хворі вживають регулярно препарати для посилення захисних функцій організму* (з наук. літ.); *У двох мешканців гірського селища гепатит підтверджено імунологічно* (з газ.).

ІМУНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про несприйнятливість людини і тварин до інфекційних, інвазійних захворювань, дії деяких отрут і т. ін., про захисні реакції організму. *У 1995 році виповнилося 150 років від дня народження видатного вченого, геніального новатора і мислителя-природознавця XIX–XX ст. І. І. Мечникова (1845–1915) — одного із засновників еволюційної ембріології, порівняльної анатомії та імунології, нобелівського лауреата (1908)* (з наук. літ.); *Група дослідників з Університету Осака на чолі з професором імунології Сідзуо Акіра в ході дослідів на лабораторних мишах встановила, що в печінці, селезінці та інших органах є імунні клітини, які з'являються в результаті впливу особливого гена* (з наук.-попул. літ.).

ІМУНОМОДУЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* Стос. до модулювання імунітету. *Імуномодулювальну здатність вітамінних препаратів із селеном у хворих на хронічний гастрит і виразкову хворобу в поєднанні з неспецифічним реактивним гепатитом досліджено в клінічних умовах* (з наук. літ.); *Імуномодулювальну та гепатопротекторну здатність неоселену у хворих на кишкові розлади із супровідним ураженням печінки легко діагностувати за спеціальною методикою* (з наук. літ.).

ІМУНОМОДУЛЯ́ТОР, а, *ч., біол., вет., мед.* Засіб, що має різноспрямовану дію на імунну систему залежно від її початкового стану, у терапевтичних дозах відновлює нормальне функціонування імунної системи. *Терапія хворих із гострими порушеннями мозкового кровообігу повинна передбачати включення до програми комплексного лікування противірусних імуномодуляторів* (з наук.-попул. літ.); *Приблизно через півгодини до моєї каюти ввійшли двоє озброєних десантників і передовсім вкололи мені дозу імуномодулятора — стандартна процедура при висадці на іншу планету зі своїм комплексом хвороботворних вірусів, бактерій та мікробів, до яких мій організм ще не був пристосований* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІМУНОМОДУЛЯ́ТОРНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* Прикм. до **імуномодуля́тор.** *У високих дозах окремі лікарські препарати виявляють протиінфекційний, імуномодуляторний, спазмолітичний і судинорозширювальний ефект* (з наук. літ.); *Імуномодуляторна терапія.*

ІМУНОМОДУЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* Стос. до імуномодуляції. *Завдяки щільному застосуванню окремих лікарських препаратів уповільнюється біохімічна активність і розмноження мікроорганізмів; на рівні макроорганізму — знеболювання та імуномодуляційний процес* (з наук. літ.).

ІМУНОМОДУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., біол., вет., мед.* Система заходів щодо повернення імунного статусу до вихідного, збалансованого стану. *Імунокорекція, або імуномодуляція — це активне втручання в роботу імунних механізмів для впливу на ланку системи, яка неадекватно реагує* (з наук. літ.); *Післяопераційна імуномодуляція.*

ІМУНОМОРФОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до імуноморфології. *Імуноморфологічні особливості змін локального імунного гомеостазу слизової оболонки шлунка за хронічних асоційованих гастритів у дітей після противиразкової терапії треба спостерігати систематично* (з наук. літ.); *На конференції було розглянуто імуноморфологічні зміни у випадках лейкозу великої рогатої худоби* (із журн.).

ІМУНОМОРФОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ імунології, який вивчає анатомію, гістологію та цитологію імунної системи організму. *Сучасна імуноморфологія активно досліджує ретровірусні інфекції, зокрема лейкоз великої рогатої худоби, інфекційну анемію* (з наук. літ.); *Імуноморфологія організму дитини.*

ІМУНОПАТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до імунопатології. *Паразитарні інфекції, які спричинюють імунні реакції, можуть зумовити розвиток імунопатологічних процесів, що за своїми наслідками більш небезпечні для організму, ніж наявність самих паразитів* (з наук. літ.); *Головне в лікуванні імунопатологічних станів — це компенсація причин імунних порушень у пацієнта* (з наук.-попул. літ.); *Імунопатологічні зміни в організмі виявляються не відразу, їхню еволюцію легко спостерігати в клінічних умовах* (із журн.).

ІМУНОПАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ імунології, що вивчає процеси, які виникають через ураження клітин і тканин організму внаслідок імунологічних реакцій. *Імунопатологія як наука, що покликана попередити патологічні зміни, зумовлені особливими умовами роботи гірника, активно досліджує хвороби нервової системи в гірників та вплив останніх на їхню імунну систему* (з наук. літ.); *Фахівець з імунопатології.*

ІМУНОПРЕПАРА́Т, у, *ч., біол., вет., мед.* Засіб для посилення імунної системи. *До імунопрепаратів належать алергени, антигени, вакцини (анатоксини), імуномодулятори бактерійного походження та створені на тваринній основі* (з мови документів); *Якщо дисбактеріоз у немовлят посилюється, лікар призначає маленькому пацієнтові імунопрепарати, які здатні розчиняти мікробні клітини* (з газ.).

ІМУНОПРОФІЛА́КТИКА, и, *ж.* Метод індивідуального чи масового захисту населення від інфекційних хвороб шляхом створення або підсилення імунітету. *Всесвітня організація охорони здоров'я наполягає на тому, що найкращою профілактикою гострих респіраторно-вірусних інфекцій та грипу є вакцинація, нагадуючи, що імунопрофілактика убезпечить від можливих тяжких наслідків захворювання* (з наук.-попул. літ.); *Вчора я провів дуже корисні консультації з громадськістю щодо того, як нам повернути довіру до імунопрофілактики населення і забезпечити безумовну якість та безпечність вакцинації* (з публіц. літ.).

ІМУНОРЕГУЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* Те саме, що **імунорегуляці́йний.** *Фахівці розробляють промислові технології виробництва харчових добавок з імунорегулювальними та радіопротекторними властивостями* (із журн.); *Про імунорегулювальний вплив препарату свідчить динаміка показників місцевого імунітету* (з газ.); *Імунорегулювальна взаємодія.*

ІМУНОРЕГУЛЯ́ТОР, а, *ч., біол., вет., мед.* Засіб регулювання імунітету. *Багатоцільовий імунорегулятор росту призначений для стимуляції росту і розвитку рослин, підвищення стійкості до несприятливих умов* (з наук. літ.); *Імунорегуляторами можуть бути овочі та фрукти, особливо в осінньо-зимовий період, коли варто збільшити їхню частку в раціоні* (з навч. літ.).

ІМУНОРЕГУЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* Стос. до імунорегуляції. *Імунорегуляційний індекс, що характеризує співвідношення природних та медичних посилювачів імунітету, треба простежувати протягом тривалого часу для досягнення відповідного ефекту* (з наук. літ.).

ІМУНОРЕГУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., біол., вет., мед.* Регулювання імунної системи організму. *В активній імунорегуляції домінувальну роль відіграють клітини Сертолі* (з наук. літ.).

ІМУНОСТИМУЛЯ́ТОР, а, *ч., біол., вет., мед.* Препарат, застосування якого зміцнює імунітет та активізує функцію певної ланки імунітету. *Каротин у поєднанні з вітаміном Е в складі гарбуза як прекрасний імуностимулятор запобігає застуді* (з наук.-попул. літ.); *Добрим імуностимулятором є суміш із чорного березового гриба, трави кропиви дводомної та квіткових кошиків нагідок* (із журн.).

ІМУНОСУПРЕСИ́ВНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* Стос. до імуносупресії. *Екстракт з китайської трави має протизапальний, імуносупресивний і протипухлинний вплив* (з навч. літ.).

ІМУНОСУПРЕ́СІЯ, ї, *ж., біол., вет., мед.* Природне чи штучне пригнічення імунної відповіді, мотивоване екзогенними чи ендогенними чинниками. *Імуносупресія буває фізіологічною (необхідною в певних ситуаціях для організму), патологічною (при різних хворобах і патологічних станах) і штучною, викликаною прийманням імуносупресивних препаратів або дією іонізувального випромінювання* (з наук. літ.); *Фізіологічна імуносупресія виникає під час вагітності* (з наук. літ.).

ІМУНОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до імунотерапії. *Український досвід застосування імунотерапевтичних препаратів у контексті світових тенденцій високо оцінений на міжнародних форумах імунологів* (з наук. літ.); *Імунотерапевтичні підходи в ревматологічній практиці дають свої позитивні результати в тому разі, якщо застосовано комплексне лікування ревматизму та посилення імунітету* (з наук.-попул. літ.).

ІМУНОТЕРАПІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Розділ практичної імунології, завданням якого є лікування хворих імунологічними препаратами (вакцинами, імунними сироватками і т. ін.). *Клітинна імунотерапія — новий напрям біотерапії, що набуває розвитку в сучасній медичній практиці* (з наук. літ.); *Застосування імунотерапії може бути надійною, ефективною та безпечною профілактикою вірусно-інфекційних захворювань у дітей* (з наук.-попул. літ.).

ІМУНОТОКСИ́Н, у, *ч., біол.* Білковий токсин, з'єднаний зі специфічними антитілами, що замінюють роль векторів у молекулі токсину. *Припускали, що розроблена технологія отримання імунотоксинів (антитіл, до яких приєднані токсичні сполуки) для прямого й непрямого впливу на пухлину або для активації певних клітин повинна забезпечити специфічну імунотерапію пухлин* (з наук. літ.); *Дослідження антигенних властивостей дифтерійних токсинів є важливими для створення імунотоксинів на основі дифтерійних мікроорганізмів* (з наук. літ.).

ІМУНОТОКСИ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до імунотоксинів. *На сьогодні відомо, що більшість хімічних речовин, які застосовуються в умовах виробництва та в побуті, спричиняють імунотоксичний ефект* (з наук. літ.); *Імунотоксичний канцероген викликає порушення ендокринної системи, впливає на репродуктивну систему людини, викликає порушення нервової системи* (з наук.-попул. літ.); *Механізми імунотоксичного впливу важких металів включають багато компонентів* (із журн.).

ІМУНОТОКСИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., біол.* Абстр. ім. до **імунотокси́чний.** *Імунотоксичність слід розглядати в двох аспектах: як власне ушкоджувальну дію речовин на імунну систему; як участь імунної системи в реалізації токсичної дії ксенобіотиків* (з наук. літ.); *Імунотоксичність визначають як властивість ксенобіотику викликати порушення функції імунної системи* (з наук.-попул. літ.).

ІМУНОФЕРМЕ́НТНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* Стос. до імунного аналізу за ферментами-складниками, їхнім співвідношенням. *Імуноферментний аналіз крові — точний і чутливий метод лабораторної діагностики, застосовуваний у різних галузях медицини* (з наук. літ.); *Найпоширенішим методом діагностики ВІЛ-інфекції є імуноферментний аналіз* (з наук.-попул. літ.).

ІМУНОФІЗІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до імунофізіології. *Імунофізіологічний стан організму птиці в різні вікові періоди та при застосуванні імуномодуляторів зазнає істотних змін, що мотивує необхідність оперативного реагування на застосування таких препаратів* (з наук. літ.); *Імунофізіологічний стан телят за впливу антимікробних препаратів та імуномодуляторів покращується* (з наук.-попул. літ.).

ІМУНОФІЗІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ фізіології, що вивчає особливості імунної системи живого організму. *Відділення імунофізіології в сучасних лікарнях своїм завданням має допомогу хворим із різними відхиленнями імунітету* (з навч. літ.); *Імунофізіологія структур гортані.*

ІМУНОХІМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до імунохімії. *Імунохімічний аналіз використовує імунологічні принципи для виявлення різних речовин та встановлення їхньої кількості* (з наук. літ.); *Імунохімічний і біохімічний аналіз системи зсідання крові та фібриноліз проводять у лабораторних умовах із дотриманням відповідного часового інтервалу* (з наук.-попул. літ.).

ІМУНОХІ́МІЯ, ї, *ж.* Розділ імунології, що вивчає хімічні основи імунітету. *Як самостійна дисципліна імунохімія сформувалася з наукового напрямку в імунології — імунохімічного аналізу* (з наук. літ.); *Імунохімія — дисципліна, яка є інтегральною ланкою сучасної біології, що вивчає фундаментальні механізми імунологічних процесів і пов'язані з ними новітні наукові проблеми в галузі дослідження основних принципів специфічного розпізнавання біологічних молекул* (з навч. літ.).

ІМУ́ЩИЙ, а, е, *книжн., заст.* Багатий, заможний. *Імущу людину видно відразу за її поставою і прагненням не вступати в зайві розмови ні з ким із тих, з ким не зв'язують добрі стосунки* (М. Старицький); *— Поля усі засіяні чи є такі, що лишились і незасіяними? — Є, княже. Чим могли засіяти ті, у кого, окрім купи дітей, нічого не лишилося? — А община? А імущі мужі? Чи то й позичити вже не могли?* (Д. Міщенко); // *у знач. ім.* **іму́щий,** щого, *ч.* Той, хто багатий, забезпечений, справний. *Чи завжди імущий зуміє зрозуміти того, хто його просить?* (М. Старицький); *Се, друже, по-євангельському: від неімущого відбереться і дасться імущому* (Г. Хоткевич); *Імущий добре знає ціну нажитому — витрачає з розумом та вмінням* (Б. Антоненко-Давидович).

◊ **Власть іму́щі** *див.* **власть.**

ІМ'Я́, імені *та* ім'я́, *с.* 1. Особиста назва людини, що дається їй після народження. *— Мені почулося наче ім'я моєї жінки* (Панас Мирний); *— Ой, лихо, Романочку, — зітхнула і довірливо поглянула на парубка. Не помітила, як і назвала його ніжним ім'ям* (М. Стельмах); // *рідко.* Прізвище. *Кожний, хто тільки знає українську сцену, хто знає її діячів, той ніколи не забуде Вашого* [Заньковецької] *імені* (М. Коцюбинський); *Шевченко, Франко, Леся Українка... Це імена, які навіки ввійшли в народну пам'ять* (з газ.).

2. *уроч., рідко.* Те саме, що **на́зва** 1; найменування. — *У затоці Милосердя ми кинули якір .. Тяжко собі уявити щось страшніше й жахливіше, куди ні звір, ні птах, ані жодна тварина не заходила. І ім'я цій затоці — Милосердя* (Ю. Яновський); *Яке глибоке щастя — жить, Буть гідним імені людини, Народу й людськості служить!* (М. Рильський); // Названий на честь, у пам'ять про кого-, що-небудь. *Годі було тут спокійно заснути після праці, після літературних дискусій, після довгих балачок та вечорів у недавно відкритому Будинку літераторів імені В. Блакитного* (М. Бажан); *Дядя помовчав хвилину, .. а тоді почав: — ... До школи імені Франка я попав серед навчального року* (Б. Антоненко-Давидович); // На підставі влади кого-небудь, чийогось авторитету. *Прийшли ксьондзи і запалили Наш тихий рай. І розлили Широке море сльоз і крові, А сирот* [сиріт] *іменем Христовим Замордували, розп'яли...* (Т. Шевченко); — *Іменем мого народу, — сказав він урочисто, — ми заарештуємо вас, полковнику* (Д. Бедзик); *Лжепророки іменем науки Вимагали жертв і німоти* (І. Гнатюк).

3. *з означ.* Те саме, що **сла́ва** 2; репутація. — *Ви, каже* [майор], *з'явитесь додому новими людьми, людьми з світовим іменем* (О. Гончар); *Не псувати доброго імені.*

(1) В ім'я́ (во і́м'я) *кого, чого* — заради кого-, чого-небудь; на честь когось, чогось. *Для нього* [щастя] *віддавали все найдорожче, губили себе і других, сльози й кров лились річками во ім'я його* (Леся Українка); *Знайти в собі почуття сестри-жалібниці до нього, ходити коло нього, догоджати йому, хворому, в ім'я його палкого, справді циганячого кохання до неї, вона не могла* (Д. Бузько); *І над всіми — Ти І серце Твоє. І не візьме їх тлінь — Офіруваних В ім'я поколінь* (І. Багряний); **(2) І́менем зако́ну** — владою, наданою чинним законодавством. — *Іменем закону ви арештовані!* (У. Самчук); *Казенний дім! Ніколи він не віщував добра хліборобу ні в картах, ні в житті .. Хіба ж мало людей ще господарями входили в ці двері, а виходили з них іменем закону старцями?* (М. Стельмах); **Ма́ти ім'я́ (імé́ння)** *див.* **ма́ти**[2]; **Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння)** *див.* **надава́ти**[2]; **(3) На ім'я́:** а) особистою назвою (а не прізвищем). *А коли настав вечір, то прийшов муж багатий із Ариматеї, на ім'я Йосип, що й сам був навчався в Ісуса* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Я знаю кожного з них на ім'я і розмовляю з ними* (С. Андрухович); б) *(кого, чиє)* призначений, адресований кому-небудь. *Просила б я тебе, мамочко, щоб ти мені прислала на ім'я Корейво записку, аби він мені видав деякі ноти* (Леся Українка); **(4) При́бране ім'я́ (прі́звище, прі́звисько)** — несправжнє ім'я (прізвище, прізвисько), псевдонім. *Собакар привів з собою до війська більше півтори сотні козаків і записався в курені на прибране прізвисько* (С. Добровольський); *В Стародавній Греції .. вже була відома форма маскування письменників за допомогою прибраних, вигаданих імен (псевдонімів)* (з наук. літ.).

△ **Вла́сна на́зва <Вла́сне ім'я́>** *див.* **на́зва.**

◊ **(5) Від і́мені** *кого, чого* — за чиїм-небудь дорученням, проханням. *Я, від імені нашого "літературного комітету", звертаюся до Вас з великим проханням прислати до того альманаха* [альманаху] *яке-небудь оповідання своє* (М. Коцюбинський); **(6) Ім'я́ [ж] легіо́н** *чиє, кому, книжн.* — кого-небудь надзвичайно багато, величезна кількість. *Чекісти нічого не вигадували нового, вони тільки удосконалювали репресивний механізм, експлуатуючи найвразливіші струни людської душі — почуття обов'язку, любові до Вітчизни, а поряд з ними — заздрість, ненависть, ницість... Ім'я їм було легіон...* (Г. Тарасюк); — *Ім'я їм легіон, — пробурмотів Вебер, висловивши нашу спільну думку про чисельність ворожих сил* (О. Авраменко); **Называ́ти / назва́ти ре́чі їх (ї́хніми, свої́ми, вла́сними** *і т. ін.)* **імена́ми** *див.* **назива́ти; Тріпа́ти ім'я́** *див.* **тріпа́ти; Хрести́ти ім'я́м** *див.* **хрести́ти.**

ІМ'ЯНАРЕ́ЧЕННЯ, я, *с., книжн.* Давній звичай вибору імені для новонародженого. *Чи не найбільш відповідальним після хрещення вважається звичай ім'янаречення* (з наук. літ.); *Ім'янаречення — це давній звичай, пов'язаний з вибором імені для новонародженого. Був відомий також під назвою йти за іменем і в основному поширений на Волині, Київському Поліссі, Харківщині* (з наук.-попул. літ.); *Традиції ім'янаречення розвивалися історично — в Україні найдавніші імена надавалися відповідно до язичницьких уявлень, звичаєвого права, обставин* (з наук.-попул. літ.).

ІМ'ЯРЕ́К, а, *ч., заст.* Слово, що вживається замість конкретного імені, прізвища у значенні т а к и й - т о. — *Я вашому чоловікові це тільки й скажу, що ви ходили з (ім'ярек) у ліс* (М. Хвильовий); — *Скажіть, в якій камері сидить такий-то, ім'ярек?* (І. Багряний); *За виявлену хоробрість та відвагу пропоную нагородити бійця (ім'ярек) орденом (зазначити яким)* (Є. Доломан).

ІНАВГУРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інавгурації. *Отаманом Ради Міністрів Української Держави став Микола Устимович — виходець з українського старшинського роду, поміщик і конезаводчик. Його підпис стоїть під інавгураційною грамотою гетьмана Скоропадського* (з навч. літ.); *Досвідчений дипломат у своєму інавгураційному виступі накреслив перспективи міжнародної політики Німеччини* (із журн.); *Інтеграція в європейські структури, центральне місце серед яких займає Європейський Союз, є стратегічною метою зовнішньої політики України. Це було підтверджено Президентом України у його інавгураційній промові* (з газ.).

ІНАВГУРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Урочиста церемонія введення на посаду глави держави, іншої високої посадової особи або посвячення в сан. *Я закликаю вас, правовірні католики, вийти у великодну* [великодню] *п'ятницю на інавгурацію ордену товаришів Ісуса — єдиних Божих сподвижників, які мають силу оновити нашу приспану віру* (Р. Іваничук); *На момент приходу Лінкольна до влади (інавгурація відбулася в березні 1861 р.) федеральна казна була спустошена, а федеральна армія — обеззброєна* (з навч. літ.); *У Давньому Римі інавгурація була надзвичайно тонким механізмом перевірки претендента на найвищу посаду сприймати владу як обов'язок і високу довіру* (з публіц. літ.); *Інавгурація Президента України.*

2. Урочисте відкриття якого-небудь заходу (виставки, фестивалю й т. ін.). *В актовій залі Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулася інавгурація міжнародного конкурсу знавців різних мов* (із журн.).

ІНАВГУРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інавгурува́ти.** *Рузвельт був тричі інавгурований на пост президента США* (з газ.); *Інавгурований ректор Львівського національного університету імені Івана Франка дав інтерв'ю* (із журн.); // **інавгуро́вано,** *безос. пред. На урочистому засіданні сесії міської ради інавгуровано на посаду міського голови людину, за яку проголосувала більшість виборців* (з газ.); *В Україні інавгуровано Рік Ф. Шопена* (із журн.).

ІНАВГУРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Здійснювати церемонію інавгурації, вступу на посаду; урочисто, офіційно розпочинати щось. *Інавгурувати новообраного президента планують відразу після оприлюднення результатів загальних виборів* (із журн.); *Без рішення суду або ж оскарження результатів можна інавгурувати будь-яку особу, що набрала більшу кількість голосів виборців* (з газ.); * Образно. *Потім сталося сходження Святого Духа у вигляді голуба: це дозволило Христу, помазанику Господа, інавгурувати свою місію* (з навч. літ.).

ІНАВГУРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Вступати на посаду в ході інавгурації. *Президент оголосив про намір інавгуруватися в День Злуки. Остаточно визначитися з датою інавгурації можна буде після рішення Верховного Суду* (з публіц. літ.); *Президент ось-ось мав інавгуруватися — уся процедура уже була погоджена* (із журн.); *Інавгурується кожний президент після остаточного підрахунку голосів* (з газ.).

ІНА́К, ІНА́КО, *присл., заст.* Не так, по-іншому, інакше. *З почину світа було якось інак* (Сл. Б. Грінченка); *Я ж тобі і в пригоді стану, коли вже не можна інако...* (Марко Вовчок); *І то не буде інако, якщо сили свої не згуртуємо і не візьмемо мету одну до думки нашої* (з публіц. літ.).

◊ **Так чи іна́к (іна́кше) <Так чи так>** *див.* **так.**

ІНА́КО *див.* **іна́к.**

ІНАКОДУ́МЕЦЬ, мця, *ч.* Той, хто дотримується не таких поглядів, як переважна більшість. — *Чого ви так дивитесь на мене? Що я захищаю її? Я давно знаю, що найбільше в людях злорадства, — кинув він своїм інакодумцям* (В. Земляк); *Поетеса жваво цікавилася подіями національно-визвольного демократичного руху, співчувала його героям, якими вважала тодішніх інакодумців — шістдесятників* (з навч. літ.); *Неповага до особистості, людської гідності живила запеклу боротьбу влади з інакодумцями, дисидентами* (з газ.).

ІНАКОДУ́МСТВО, а, *с.* Неприйняття офіційної ідеології та політики, протистояння панівній думці та вірі; дисидентство. *Запровадження радянського способу життя з його вульгарною націоналізацією та колективізацією, жорстоке переслідування будь-якого політичного, релігійного та морально-етичного інакодумства ... привело спершу до розчарування, а відтак до відкритого несприйняття нав'язаного людям режиму* (Є. Шморгун); *В армії інакодумство є неприпустимим, тому що руйнує усталений військовий порядок* (із журн.); *Найактивнішими формами простонародного інакодумства є поширення листівок, різних відозв, написання анонімних листів, антиурядових лозунгів на стінах, парканах і т. ін.* (з навч. літ.).

ІНАКОМИ́СЛЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **інакоду́мство.** *У колишньому Радянському Союзі діяльність органів держбезпеки, яким відводилася провідна роль у боротьбі з інакомисленням, вступала в суперечність з конституційними правами громадян на свободу слова, совісті, друку, зборів, недоторканність житла, таємницю листування* (з наук. літ.); *Відкрите суспільство не лише дозволяє, а й реально заохочує до інакомислення, наполягаючи на свободі висловлювання* (із журн.).

ІНАКОМИ́СЛЯЧИЙ, а, е. Який дотримується інших поглядів, переконань. *Інакомислячий учений у своїх поглядах йде власним шляхом, знаходить аргументи для відстоювання сформульованих ним ідей* (із журн.); // Який незгідний з панівною ідеологією. *Дошукуючись логіки в нелогічному, сенсу в безсенсовому, системи в хаосі, говорили: одні — що це грандіозна кампанія очищення тилу від інакомислячого й небезпечного соціально-політичного елементу перед можливою війною, другі — що це кампанія реконструкції людини, в якій віддано на зламання геть все, що думало інакше, аніж Політбюро ЦК ВКП (б)* (І. Багряний); // *у знач. ім.* **інакоми́слячі,** чих, *мн.* Те саме, що **інакоду́мці.** *Ви проповідуєте любов до ближнього, насправді ж любите лише самих себе. Ви кричите про вільну совість, а нетерпимі не менш од східних деспотів і попираєте во ім'я Господа честь і життя інакомислячих* (Василь Шевчук); *За три роки (з 1967 р.) в Україні масового поширення набуває зовні гуманний, а насправді цинічний і злочинний спосіб перевиховання інакомислячих — направлення їх у психіатричні лікарні спецслужб* (з наук. літ.).

ІНАКОМО́ВЛЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **алего́рія.** *У 80-ті роки XX ст. читач звикав відшукувати у фантастиці не лише прямий смисл, а й інакомовлення, вгадував людські обличчя під масками фантастичних персонажів* (з наук. літ.); *Прислів'я як народний поетичний образ є завжди точним відтворенням дійсності, хоч це передусім інакомовлення в широкому розумінні слова* (з наук.-попул. літ.); *Влучно оформлене інакомовлення створює неповторну стилістику автора-майстра* (з навч. літ.).

ІНАКОМО́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **алегори́чний.** *У В. Симоненка багато творів інакомовних, особливо тих, які уособлюють ідеал людини, що впевненою і несхибною ходою простує до мети, викликаючи захоплення, а часом і заздрість та єхидство* (з навч. літ.); *Інакомовним може бути не лише стиль письменника, інакомовними можуть виступати певні прийоми, які можна прочитати тільки з відповідним заглибленням у навантаження кожного образу* (з навч. літ.).

ІНАКОМО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інакомо́вний.** *Інакомовність розповіді Т. Шевченка є досить прозорою, щоб викликати цілком певні аналогії з миколаївським самодержавством та ув'язненими в сибірських копальнях декабристами* (з наук. літ.); *У міфі образ та значення не тотожні, існує інакомовність образу* (з наук.-попул. літ.); *Дуже важливий момент у поезії XIX ст. — переносне значення образу людини, інакомовність. Цей момент, звичайно, пов'язаний з метаморфозою. Блазень і мудрець — метаморфоза царя і Бога* (з навч. літ.).

ІНАКОМО́ВНО. Присл. до **інакомо́вний.** *Настрої, переживання, почуття виражаються здебільшого інакомовно* (з наук.-попул. літ.); *Борис Пастернак висловлює свою позицію чітко й відверто, але інакомовно* (з публіц. літ.); *Про вагітну жінку в Україні інакомовно казали: "поїла горошку"* (із журн.).

ІНАКТИВА́ЦІЯ, ї, *ж., біол., мед.* Часткова або повна втрата біологічно активною речовиною або окремим елементом своєї активності. *Після дії низької температури активність мембранозв'язаних білків спадає, що вказує на інактивацію транспортних мембранних каналів як результат дії температурного стресу* (з наук. літ.); *Для інактивації відомих вірусів досить 0,3-процентного формаліну* (з наук.-попул. літ.); *Часткова інактивація екзогенної ДНК призводить до зниження мутагенності* (з навч. літ.).

ІНАКТИВÓВАНИЙ, а, е, *біол., мед.* Дієпр. пас. до **інактивувáти.** *Системи рослин, прижиттєво інактивовані бензолом, набувають різних видозмін* (з наук. літ.); *Паразити можуть виробляти речовини, які уже інактивовані ними* (з наук.-попул. літ.); *У 1976–1977 роках незвично високий показник поширеності хвороби пташиного грипу був зареєстрований у США після застосування інактивованих особливим способом вакцин проти цього грипу* (з газ.).

ІНАКТИВУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, біол., мед.* Здійснювати інактивацію. *Оксидний стрес інактивує ферменти класу гідролаз, які відщеплюють фосфатні групи від специфічних ферментів і тим самим активують їх* (з наук. літ.); *Окремі антибіотики своєю дією інактивують лікувальні препарати та чужорідні хімічні речовини* (з наук.-попул. літ.); *Інактивують місцевість у тих випадках, коли на ній виявлено високий коефіцієнт інфекційного захворювання* (з навч. літ.).

ІНАКТИВУВÁТИСЯ, ýється, *недок. і док., біол., мед.* Зазнавати інактивації. *Внаслідок мутації порушується будова хроматину, й ген інактивується, що зумовлює розвиток захворювання* (з наук. літ.); *За надмірно високих доз опромінення окремі системи організму можуть інактивуватися, що ускладнює процес загального оздоровлення* (з наук. літ.); *Ціла низка клітин містить спеціальні іонні канали, які активуються або інактивуються механічним напруженням мембрани* (з навч. літ.).

ІНÁКШЕ. 1. Присл. до **інáкший.** *Суддя бачив, що бурлацьке діло розв'язується тепер зовсім інакше* (І. Нечуй-Левицький); *Коли Іванові минуло сім літ, він вже дивився на світ інакше* (М. Коцюбинський); *Зовсім інакше поставились до неї колеги, і Віра Павлівна не раз гірко думала, чому це тільки велике горе змусило їх поважати її, а не робота* (Б. Антоненко-Давидович); *Рут залишилася сама в їхній кімнаті, їй відразу стало легше, вона раптом набрала повні легені повітря і зрозуміла, що досі дихала якось інакше* (Ю. Андрухович); // *у знач. пред. Ніколи не міг* [Іван] *заснути з радісною думкою, що завтра буде інакше, як сьогодні* (Мирослав Ірчан).

2. *спол. протиставний.* В іншому разі, а то. [Р і ч а р д:] *Геть! Розступіться, дайте шлях! Інакше я сам собі дорогу проложу!* (Леся Українка); *— Я жадала б пояснень. Інакше я можу думати, що ви просто пожартували зі мною* (Ю. Смолич); *Основою державного контролю є принцип законності, інакше діяльність у здійсненні перевірок та нагляду за дотриманням законодавства й іншими діями, пов'язаними з контролем, буде неправомірною* (із журн.).

Інáкше кáжучи *див.* **казáти.**

○ **(1) Не інáкше [як]** — саме так, тільки так. *"Не інакше як щось серйозне сталося", — тривожно подумала Варвара Пимонівна* (Б. Антоненко-Давидович); *— Бачиш, он рами на кормі? Не інакше — торпеди з них запускали...* (О. Гончар); *Своєю майстерністю він перевершив би багатьох світових художників, його витвори всі називали не інакше як шедеврами* (С. Андрухович).

◊ **Так чи інáк (інáкше) <Так чи так>** *див.* **так.**

ІНÁКШИЙ, а, е. Те саме, що **íнший** 1; не такий. *Одного ранку Антін прокинувсь якийсь інакший, ввесь заслуханий в собі* (М. Коцюбинський); *Але можемо припустити.., ніби насправді тут упродовж віків домінували впливи цілком інакшого кшталту* (Ю. Андрухович); *Аскетизм схимників був інакшим, ніж аскетизм козаків* (з навч. літ.).

ІНÁКШІСТЬ, шості, *ж.* Властивість за знач. **інáкший.** *У дитячому та підлітковому віці формується особистість і приходить усвідомлення своєї інакшості* (з наук.-попул. літ.); *Відкривання або й ліквідація кордонів спричиняє реакцію місцевих спільнот на загрозу втрати особливостей, спонукаючи їх усіляко підкреслювати свою інакшість та різнорідність* (із журн.); *Зумів директор знайти з нею спільну мову, незважаючи на інакшість жінки, залучити до роботи з модернізації оперативного відділу банку* (з газ.).

ІНБРÉДНИЙ, а, е, *біол.* Одержаний у результаті близькоспорідненого схрещування. *Виявлено, що тварини, одержані від родинного парування, характеризуються достатньо високим рівнем продуктивності та нормальною плодючістю. За розвитком цих ознак інбредні корови не поступаються аутбредним ровесницям* (з наук. літ.); *Інбредні форми організмів.*

ІНБРИ́ДИНГ, у, *ч.* 1. *вет.* Система розведення тварин, за якої застосовують спаровування споріднених особин. *Значна кількість рисаків високого класу жвавості мають у своїх родоводах інбридинг* (з наук. літ.); *За інбридингу часто спостерігається послаблення тварин, зменшення стійкості до дії зовнішніх чинників і захворювань* (з навч. літ.).

2. *бот.* Примусове самозапилення або схрещування споріднених перехреснозапильних рослин; інцухт. *Використання інбридингу в селекції картоплі дало можливість одержати п'ять сіянців картоплі з відносною стійкістю проти мокрої гнилі та чотири — проти кільцевої гнилі* (з наук. літ.).

3. Те саме, що **інцéст.** *Тісний інбридинг часто призводить до появи організмів із різноманітними спадковими аномаліями, що було характерно для окремих правлячих династій* (з навч. літ.); *Інбридинг був досить поширеним у середньовіччі серед знатних родин для збереження родинних зв'язків* (із журн.).

ІНБРИ́ДИНГОВИЙ, а, е, *біол., вет.* Прикм. до **інбри́динг.** *У селекційній роботі інбридингове схрещування є лише одним з етапів поліпшення породи* (з наук. літ.); *У результаті схрещування маток місцевої породи з кабаном англійської білої і з подальшим жорстким відбором з'явилася інбридингова біла українська свиня* (із журн.); *В інбридингових рослин можливий вияв дії шкідливих рецесивних генів* (з навч. літ.); *Більшість країн не заохочує інбридингові шлюби, або навіть забороняє спільне життя єдинокровних* (з наук.-попул. літ.).

ІНВАГІНÁЛЬНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до інвагінації. *Інвагінальна методика; Інвагінальна процедура; Інвагінальний метод.*

ІНВАГІНÁЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* 1. Один зі способів гаструляції, коли частина стінки зародка завертається в його порожнину й утворює внутрішній листок — первинну ентодерму. *Між зоною багатоклітинного прошарку та власне ембріоном виникає невелика інвагінація, характерна також для клітинних зародків* (з наук. літ.).

2. Одна з форм непрохідності кишківника. *Бувають різні види зміщення кишок: інвагінація, або заглиблення кишки в кишку, завороти та перекручення кишок* (з наук. літ.); *Формування інвагінацій клітинної поверхні кишківника може відбуватися без участі додаткових чинників* (з наук.-попул. літ.).

ІНВАЗИ́ВНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* 1. Який здатний проникати в організм (людини, тварин і рослин), поширюватися в ньому. *Прикладом простої інвазивної процедури є будь-яка ін'єкція, а найскладнішої — хірургічна операція* (з навч. літ.); *Інвазивну діагностику лікарі використовують для одержання тканин плода* (із журн.).

2. Який має відношення до збільшення пухлини або іншого розростання, що є локальним і не поширюється. *У хворих із великою інвазивною пухлиною можна виявити утворення при пальпації* (з наук. літ.).

ІНВАЗИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., біол., вет., мед.* 1. Властивість і якість за знач. **інвази́вний** 1. *Високі діагностичні можливості має лапароскопія, але у зв'язку з інвазивністю її використання обмежене і проводиться переважно як заключний етап обстеження у складних діагностичних ситуаціях* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **інва́зія** 3. *Інвазивність виявляється в здатності злоякісної пухлини проростати в навколишні тканини* (з навч. літ.).

ІНВАЗІ́ЙНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* Стос. до інвазії, пов'язаний з нею. *Останніми роками поширення інвазійних грибкових інфекцій набуло загрозливих масштабів* (з наук. літ.); *Інвазійні хвороби тварин і людини часто викликані паразитуванням у їхньому організмі червів, кліщів і деяких інших членистоногих* (з наук.-попул. літ.); *Для індикації стану вод Чорного та Азовського морів поряд із аборигенними видами риб часто застосовують інвазійні* (з навч. літ.); *У Середземному морі виявлено понад 900 інвазійних видів завезених сюди тварин, риб, рослин* (із журн.).

ІНВАЗІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж., біол., вет., мед.* Властивість і якість за знач. **інвазі́йний.** *Інвазійність личинок в умовах природного середовища може зберігатися кілька років* (з наук. літ.); *Інвазійність організму; Інвазійність хвороби.*

ІНВА́ЗІЯ, ї, *ж., біол., вет.. мед.* 1. Зараження людей, тварин і рослин тваринними паразитами. *Катар шлунка у тварин спостерігається при гострих інфекціях, інвазіях та інтоксикаціях* (з наук. літ.); *Активація мітозу трансформованих клітин збільшує можливість їхньої клонувальної експансії і як результат — інвазії та метастазування* (з наук.-попул. літ.); *Сьогодні ми спостерігаємо вже шість екологічних криз, насувається сьома — інвазія* (з навч. літ.).

2. Уторгнення в яку-небудь місцевість не характерного для неї виду тварин, рослин. *Зміна клімату зумовлює інвазію рослин, що легко спостерігати на поширенні в Україні амброзії, яка істотно потіснила споконвічні череду, полин та ін.* (з наук.-попул. літ.).

3. Здатність клітин злоякісної пухлини проникати в сусідні тканини. *Безсмертя ракової клітини та властивість її до інвазії створюють найнебезпечнішу хворобу — рак, із яким людство не може впоратися вже багато століть* (з наук.-попул. літ.).

ІНВАЛІ́Д, а, *ч.* Людина, яка не може самостійно забезпечити повністю чи частково потреби нормального життя через ваду, вроджену або набуту, фізичні чи розумові вади; людина з обмеженими можливостями. *На передок забрався старий безногий інвалід і раз по раз оглядався.., чи не час уже поганяти коней* (Панас Мирний); *Я просто ввійшов через передні двері (для пасажирів з дітьми, інвалідів та громадян літнього віку), як пасажир з котом, і сів на вільне місце поруч з іншим пасажиром, також з котом, точніше, як з'ясувалося згодом, з кішкою — гарненькою білою кішечкою* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Щороку 3 грудня все людство відзначає Міжнародний день інвалідів* (з газ.).

ІНВАЛІДИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Набуття інвалідності внаслідок важких захворювань. *Фахівці констатують, що загальна захворюваність та інвалідизація населення, яке проживає на забруднених радіонуклідами територіях, вищі, ніж на відносно чистих* (з наук. літ.); *Концепція основних засад забезпечення лікувально-профілактичною допомогою та реабілітацією осіб, інвалідизація яких пов'язана з професійною діяльністю, опрацьована Кабінетом Міністрів України* (з газ.).

ІНВАЛІДИЗУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., кого, спец.* Робити когось інвалідом. *Оцінно-емоційний комплекс є одним з найпоширеніших психічних розладів, який інвалідизує людину* (з наук. літ.); *Емоційно неправильне ставлення до дітей часто калічить та інвалідизує дитину* (з навч. літ.); *Дуже важливо не інвалідизувати людину, дати їй зрозуміти, що реакція на травматичну подію — це не хвороба, а звичайне переживання* (із журн.).

ІНВАЛІДИЗУВА́ТИСЯ, ýюся, ýєшся, *недок. і док., спец.* Набувати інвалідності. *Важливою тенденцією є психологічна готовність частини населення інвалідизуватися за певною діагностичною категорією* (з наук. літ.); *Без належного лікування розсіяного склерозу хворий дуже швидко інвалідизується і не може бути повноцінним членом соціуму* (з наук.-попул. літ.).

ІНВАЛІ́ДКА, и, *ж., розм.* 1. Жін. до **інвалі́д.** *Інвалідка довго підніпалася до старенької похилої церкви, постійно відпочиваючи та переводячи дух, щось наче згадувала* (Є. Гуцало); *Так і лишилися* [ми] *з інвалідкою Лінкою в цій квартирі* (із.журн.).

2. Те саме, що **Інвалі́дний візо́к** *(див.* **візо́к).** *Не стало Кирила (їхав .. на своїй інвалідці та з містка у бакай і шугонув)* (В. Дрозд); *Такий автомобіль — ідеальна інвалідка: якщо запустити у виробництво, попит був би* (із журн.).

ІНВАЛІ́ДНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **інвалі́д.** *Столична федерація інвалідного спорту існує всього чотири місяці. Створили ж її не бізнесмени й не колишні олімпійські зірки, котрі мають ім'я та неабиякі зв'язки, а диваки-ентузіасти* (з газ.); *Інвалідна кооперація;* // Признач. для інваліда, інвалідів. *Медичну допомогу довелося надавати звичайному потерпілому, інваліду другої групи, в якого десь пропав інвалідний ціпок* (із журн.); *Інвалідна пенсія; Інвалідні послуги.*

2. Такий, як в інваліда. *Інвалідний вигляд нашого учителя ніколи не тривожив нас, маленьких школяриків, тому що наша увага була прикута до його пояснень історичних фактів* (з публіц. літ.).

Інвалі́дний візо́к <Інвалі́дне крі́сло><Інвалі́дна коля́ска> *див.* **візо́к.**

ІНВАЛІ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Стан інваліда. *Щоправда, цієї інвалідності зовсім непомітно, і вона аж ніяк не заважає тьоті Каті бабратись на городі та рубати дрова в тайзі* (Б. Антоненко-Давидович); *Ольга знала, що .. він отримує від держави пенсію за якусь інвалідність* (Ірина Вільде); *Якби байдужість була хворобою, то, на жаль, багато наших співгромадян могли б сміливо отримати групу інвалідності* (з газ.).

ІНВАЛІ́ДСЬКИЙ, а, е. Стос. до інваліда. *Андрій Степанович і в себе вдома не розлучався з інвалідським ціпком, спираючись на нього, коли переходив через кімнату, й ставлячи ціпка біля себе, коли сідав на стільця* (Б. Антоненко-Давидович); *В неї були такі блискучі очі, наче вона хотіла спокусити цілий інвалідський корпус* (Валерій Шевчук); *Хоч автомобільчик у нього й інвалідський, непоказний, та все ж краще, аніж ніякого* (з газ.).

ІНВАЛЮ́ТА, и, *ж.* Скорочення: іноземна валюта. *Випуск облігацій державної позики здійснювався через валютний, фондовий і кредитний канали та забезпечувався отриманням Нацбанком еквівалентного обсягу інвалюти або ліквідних інструментів* (з навч. літ.); *Промовець додав, що в Україні є всі можливості для налагодження виробництва вітчизняного препарату радіоактивного йоду, який досі закуповують за інвалюту в інших країнах* (із журн.); *Ціна одного літака "Руслан" в інвалюті — 150 мільйонів доларів* (з газ.).

ІНВАЛЮ́ТНИЙ, а, е. Стос. до інвалюти. *Запровадження надто ліберального режиму щодо імпорту споживчих товарів непершочергової потреби часто спричинює поглинання дефіцитних інвалютних коштів* (з наук.-попул. літ.); *Чистий інвалютний прибуток завжди вимагає відповідного оформлення та фіксування в облікових записах* (з навч. літ.); *Заборгованість за інвалютним внеском не є фінансово-монетарною статтею* (із журн.).

ІНВА́Р, у, *ч., спец.* Сплав заліза з нікелем, який майже не змінює свого об'єму при зміні температури. *Інвар — сталь із вмістом 35–37 % нікелю відзначається надзвичайно малим коефіцієнтом розширення* (з навч. літ.); *Застосування інвару в новітніх технологіях відкрило перспективи в освоєнні прокладання труб на великих глибинах* (із журн.).

ІНВАРІА́НТ, а, *ч.* 1. *мат.* Величина, співвідношення і т. ін., що не змінюються за тих або тих перетворень. *На практиці метод інваріантів зводиться до того, що певну величину можна обчислювати двома способами* (з навч. літ.); *Із компонентів довільного симетричного тензора другого рангу можна скласти два лінійно незалежні інваріанти обертання системи поверхневих координат у дотичній площині* (з навч. літ.).

2. *лінгв.* Мовна одиниця, що має всі основні ознаки своїх конкретних реалізацій. *Інваріантами смислу тексту є його ключові слова, в яких і концентрується культурологічна інформація* (з наук. літ.); *Поняття семантичного інваріанта стосовно словотвірних сем досить умовне* (В. Русанівський).

ІНВАРІА́НТНИЙ, а, е. Стос. до інваріанта. *У процесі нарощування смислової структури концепту інваріантний узагальнений образ стає основою породження етнокультурних компонентів як базових в етносоціальній свідомості* (з наук. літ.); *Мотив — це смисловий інваріантний макрокомпонент, що стисло передає глибинний текст* (з наук.-попул. літ.); *За неоднорідністю звукового складу морфеми бувають варіантні та інваріантні* (із журн.).

ІНВАРІА́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Незмінність, постійність тих або тих перетворень. *Характерною особливістю законів природи є їхня інваріантність, незалежність тих співвідношень, які вони виражають щодо різного виду перетворень* (з наук. літ.); *Закон збереження енергії відповідає інваріантності всіх фізичних процесів щодо зсувів початку відліку часу* (з наук.-попул. літ.); *У 60-х роках XX ст. особливе місце в працях співробітників Інституту кібернетики Національної академії наук України належало розробленням теорії інваріантності та її застосувань у системах управління технологічними процесами* (із журн.).

△ **(1) Калібрува́льна інваріа́нтність,** *фіз.* — вимога незалежності фізичних теорій від певних перетворень, які відображають приховану симетрію фізичних полів. *Поняття калібрувальної інваріантності важливе для сучасної фізики, оскільки допомагає навести порядок у позірно великій різноманітності елементарних частинок* (з наук.-попул. літ.); *Прикладом калібрувальної інваріантності та її співвідношення з варіантністю є множення хвильової функції на довільне комплексне число з модулем, що дорівнює одиниці* (з навч. літ.).

ІНВАРІА́НТНО. Присл. до **інваріа́нтний.** *Аналізуючи причини девіантної поведінки, науковці вважають, що головні з них інваріантно криються у пристрастях* (з наук. літ.); *Нормативно визначені, інваріантно побудовані структури управління школою не завжди відповідають концепціям управління навчальними закладами нового типу й часто гальмують їх розвиток* (із журн.).

ІНВА́РОВИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **інва́р.** *Чутливий елемент конструкції складається з латунної трубки й наявного всередині інварового стрижня* (з наук. літ.); *Інваровий складник; Інваровий сплав.*

ІНВЕКТИ́ВА, и, *ж., книжн.* Різкий викривальний виступ проти кого-, чого-небудь; різке обвинувачення особи або групи осіб. *Далеко ж ми їхали, щоб почути цю її гнівну інвективу, вибурхнуту так пристрасно тому невідомому навздогін!* (О. Гончар); *В Англії, кажуть, сидить лорд у благородній сивій перуці, і всі дискусії йдуть через нього. Він амортизує пристрасті і надає інвективам коректної форми* (Л. Костенко); *А я, між іншим, спотворив тільки форму. Бо за змістом суть усіх інвектив щодо нас передано точно: гангстери* (Ю. Андрухович); *Він не мав що відповісти на гнівні інвективи старої письменниці, та вони, начебто, й не дуже стосувались його особисто* (О. Ірванець); *Поезія Шевченка завжди багатогранна: поруч з палкими інвективами, закликами, сповненими гніву й пафосу, в нього в усіх періодах творчості є ніжно-ліричні, пейзажні вірші* (з наук. літ.); // Соціальна дискредитація, вульгарне висловлення. *Інвективи як образи виконують роль своєрідного емоційного модулятора міжособистісних стосунків: вони дозволяють індивідові показати свою агресивність, не вдаючись до рукоприкладства* (з наук. літ.); *Інвектива часто завдає більшого болю, ніж висловлена звичайним способом незгода* (з навч. літ.).

ІНВЕКТИ́ВНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до інвективи. *Інвективна лексика — це мова лайок та образ, що відображає семантику статевого символізму* (з наук. літ.); *Інвективна мовленнєва стратегія передбачає розрядку в конфлікті за допомогою прямої вербальної агресії* (з наук.-попул. літ.); *Виявом антикультури спілкування є порушення норм мовленнєвого етикету. Найбрутальнішим із них є вживання інвективної лексики* (з навч. літ.); *Інвективна промова.*

ІНВЕНТА́Р, ю, *ч.* 1. Сукупність господарських або інших предметів, що входять до складу майна якого-небудь господарства, підприємства або установи. *Ні, каже, мамо, все законно: це я в мореходці в лаборанта випросив, однаково в нього цей глобус числиться вже як списаний інвентар...* (О. Гончар); *Цього дня приїхали* [залужани] *за пшеницею обозом, стали розтягати інвентар: борони, рала, плуги, навіть сівалки* (Григорій Тютюнник); *Інвентар полиці доповнював репринт портрета, виконаного тушшю — Юрій Гагарін, зі скромною, але світлою усмішкою першої радянської людини у космосі* (Любко Дереш).

2. *заст.* Список майна, особливо рухомого. — *Віддай папери! — загукали голоси. — Які папери? — Наші, громадські. Інвентарі, йосифінські інвентарі!* (І. Франко); *Тут вийшов осавул і почав виголошувати інвентар — увесь перелік відроблених на панщині днів кожним із кріпаків* (Б. Лепкий).

△ **(1) Живи́й інвента́р** — те саме, що **Живи́й реманéнт** *(див.* **реманéнт).** *Пан смакував перемогу, пильно обороняючи свої права на живий .. інвентар* (М. Коцюбинський); *У 1841 році отці Василіяни продали живий інвентар, пасовиська навколо монастиря, а також сіножаті* (з публіц. літ.); **Мéртвий реманéнт (інвента́р)** *див.* **реманéнт.**

ІНВЕНТАРИЗА́ТОР, а, *ч.* Працівник, що здійснює інвентаризацію. *Жодний навчальний заклад не готує інвентаризаторів, тому досвід і знання передають наступним поколінням корифеї* (із журн.); *Інвентаризатор повинен дбайливо ставитися до виконання усіх інструктивних настанов, в іншому разі його чекає відсутність чіткого обліку матеріалів* (з газ.); *Інвентаризатор послуг.*

ІНВЕНТАРИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інвентаризації. *Інвентаризаційний опис — перелік майна установи із зазначенням кількості виявлених предметів та їхньої вартості* (з навч. літ.); *Інвентаризаційна відомість; Інвентаризаційна комісія.*

ІНВЕНТАРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Перевірка наявності й стану майна якого-небудь господарства, підприємства, якоїсь установи, організації та складання його опису. *Якось під час інвентаризації старий чеченець Алі, виспавшись після нічної варти, зайшов до комори, де я й старший бухгалтер переписували канцприладдя та всякі кабінетні речі* (Б. Антоненко-Давидович); *Не рідше ніж один раз на рік провадиться генеральна інвентаризація залишків матеріалів на складах* (з мови документів); *Інвентаризація майна установи.*

Бюрó техні́чної інвентариза́ції (БТІ) *див.* **бюрó.**

ІНВЕНТАРИЗÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інвентаризува́ти.** *У колекції національної бібліотеки Польщі (Оссолінеуму) налічувалося близько 240 тис. інвентаризованих описувачами книг та близько 250 тис. неінвентаризованих, близько 10 тис. інвентаризованих рукописів та 7 тис. неінвентаризованих* (з наук.-попул. літ.); *Причина деформації поими Дніпра через масові забудови котеджами та дачними будиночками, штучні намивання піску та зміни висоти поверхні землі відома: свого часу не були взагалі інвентаризовані ніким землі водного фонду* (із журн.); *У мене на столі лежала карта, де нанесено всі незаконні споруди, і кожен об'єкт інвентаризований працівником* (з газ.); // **інвентаризóвано,** *безос. пред. Усе майно було вчасно інвентаризовано і передано на баланс міській владі, що мала вирішити питання правонаступництва навчального закладу* (з газ.); *Інвентаризовано оргтехніку; Інвентаризовано періодику усіх попередніх років.*

ІНВЕНТАРИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інвентаризува́ти.** *На двох аркушах записки докладно описано технологію передавання архіву, основними етапами якого мають бути інвентаризування, протоколювання* (з газ.); *Інвентаризування відходів промислового виробництва; Інвентаризування майна.*

ІНВЕНТАРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Робити інвентаризацію; установлювати наявність чого-небудь та робити його опис. *Правильно інвентаризувати флору можна лише за правильного розуміння виду тих чи тих рослин* (з наук. літ.); *Інвентаризувати треба усі земельні ділянки в місті та майно, що перебуває в комунальній власності, для визначення можливостей відведення площ під забудову* (із журн.); *Комісії інвентаризують майно для передання його іншому власнику* (з газ.).

ІНВЕНТАРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інвентаризува́ти.** *Склад комісії залежить від того, якого роду майно інвентаризується, тобто до складу комісії повинні бути включені відповідні спеціалісти, котрі компетентні в оцінці предметів, підданих перевірці* (з навч. літ.); *У ті роки, коли нерухомі об'єкти нематеріальних активів не інвентаризуються, вони є частковими* (із журн.).

ІНВЕНТА́РНИЙ, а, е. Прикм. до **інвента́р.** *Портрет Сулеймана опиниться в Будапештській національній портретній галереї під інвентарним номером 438, так ніби султан уже по смерті запрагнув притулку в тій землі, якій завдав за життя найбільше лиха* (П. Загребельний); *Інвентарні описи, що зберігаються в численних архівах, показують картину зростання феодальних повинностей* (з наук. літ.); *Інвентарні книги;* // *розм.* Занесений до інвентарю (у 2 знач.). *— Телевізор у мене з місяць, а в карлсонівській хаті вже рік вичовгується інвентарний килим, — виправдався Галаган. — Ябеда! — сказав Карлсон* (А. Крижанівський).

ІНВÉНЦІЯ, ї, *ж.* 1. *муз.* Невелика музична п'єса поліфонічного характеру, написана у вільній наслідувальній (імітаційній) формі. *У творчості Й.-С. Баха інвенції належить проміжне положення між поліфонічними прелюдіями та фугами* (з наук.-попул. літ.); *Інколи композитори витлумачують свої інвенції як клавірні вправи, а також як моделі для поліфонічної імпровізації* (з навч. літ.).

2. Поняття риторики на позначення першого етапу підготовки ораторів. *Для інвенції характерні: помисел, пошук думки, добір відомостей, вибір теми, відшукування способів розв'язання проблеми, нагромадження даних* (з наук.-попул. літ.); *Основними етапами інвенції є: вибір теми, уточнення загального і конкретного стану теми (хто, що, де, коли, для чого), нагромадження доказів* (з навч. літ.); // Задум, творчий вимисел, настанова. *Сама інвенція казки — бо Гауптман не взяв її готової, а силкувався скомпонувати її з різних елементів — не цікава і дивовижна* (І. Франко); *Шевченко в сміливій інвенції показує нам матір, що надихнула малому Йсусові думку, що він зробиться колись Спасителем усіх людей* (І. Дзюба).

ІНВЕРСІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інверсії, пов'язаний з нею. *На тлі загального занурення дна морського басейну відбуваються вертикальні інверсійні рухи, що зафіксовані в осадовій товщі як короткочасні внутрішньоформаційні розмиви з проявами вулканічної діяльності* (з наук.-попул. літ.); *У лексикографічній комп'ютерній підсистемі є функції побудови інверсійних текстових та базових словників — тлумачного, термінологічного та ін.* (з наук. літ.); *Значним попитом користуються орфографічні, орфоепічні й інші словники в прямій та інверсійній версіях* (з публіц. літ.); *Інверсійна зміна магнітного поля; Інверсійна реакція; Інверсійне відтворення площини; Інверсійний ген.*

ІНВЕРСІ́ЙНО. Присл. до **інверсі́йний.** *Завдання інверсійно укласти термінологічний словник завжди передбачає опрацювання усього його корпусу та поступове абеткування кожного слова відповідно до усіх його компонентів у зворотному порядку* (з наук. літ.); *Реєстр словника може виводитися на екран за абеткою або інверсійно* (з наук.-попул. літ.); *Інверсійно переписувати вправи, компонуючи речення у зворотному порядку, можна уже в другому класі початкової школи для розвитку первинних умінь іншого осмислення спостережуваного* (з навч. літ.).

ІНВЕ́РСІЯ, ї, *ж.* 1. Зміна нормального розташування елементів чогось, розташування їх у зворотному порядку. *Найчастіше зі зміною типу хімічних сполук у земній корі пов'язане і зменшення мінералізації вод, що інколи може давати картину інверсії в гідрохімії підземних вод* (з наук. літ.); *Особливо цінним є розроблення вітчизняного бурового розчину в його інверсії з використанням бентоніту* (з наук.-попул. літ.); *У сучасних умовах інверсія інноваційного розвитку промислового комплексу ставить перед органами державного управління нові завдання, пов'язані з упровадженням новітніх технологій в умовах ринкової економіки* (із журн.).

2. *лінгв.* Зміна звичайного порядку слів у реченні для виділення смислової значущості тих чи тих його членів або для надання фразі особливого стилістичного забарвлення. *Серед синтаксично-стилістичних засобів виразності речення роману "Вершники" особливий статус належить насамперед широковживаній інверсії* (з наук. літ.); *До інверсії І. Манжура часто вдається тоді, коли хоче наголосити на якомусь об'єкті та привернути увагу читача* (з наук.-попул. літ.); *Інверсією в англійській мові є порушення прямого порядку слів у реченні, коли присудок стоїть перед підметом* (з навч. літ.); // Стилістична фігура поетичного мовлення, що полягає в незвичному розташуванні слів у реченні з очевидним порушенням синтаксичної конструкції для емоційно-смислового увиразнення певного вислову. *Інверсія, зумовлена вимогами віршового розміру, впливає на ритмомелодику поетичного твору, витворює своєрідні ритмічні нюанси, неможливі за нормативного синтаксичного ладу* (з наук. літ.).

3. *хім.* Розщеплення складних видів цукрів на прості під дією кислот або ферментів. *Інверсія цукрів супроводиться зміною напряму обертання площини поляризованого променя світла розчином цукру* (з наук.-попул. літ.); *Інверсія сахарози.*

4. *біол.* Тип мутації, зумовлений розривом хромосоми і поворотом на 180° її внутрішнього сегмента. *Інверсією є хромосомна мутація, коли після двох розривів в одній хромосомі сегмент хромосоми розташований між розривами* (з наук. літ.); *Генетична інверсія; Генна інверсія.*

5. *мат.* У комбінаториці — порушення порядку двох елементів у перестановці. *Інверсія належить до унікальних механізмів порушення усталеної комбінаторики складників великих або малих чисел, врахування чого є важливим в обрахуванні таких порушень* (з навч. літ.); *Таблиця комбінаторних інверсій;* // Особливий вид відображення (відтворення) площини або простору зворотними радіусами. *Інверсію площини в комплексно сполучених координатах можна простежувати, використовуючи відповідні логарифми* (з навч. літ.); *Інверсія кола.*

6. *фіз.* Зміна напрямку полярності магнітного поля Землі на зворотний (Північний полюс стає Південним і навпаки), що спостерігається через певні інтервали часу від 0,5 до 50 млн. років. *Дослідники встановили, що сьогодні магнітне поле Землі слабшає на п'ять відсотків протягом 100 років і через 1200 років його не стане. Після таких періодів магнітне поле змінює свій знак на зворотний — відбувається так звана інверсія поля* (з наук. літ.); *Інверсіям магнітного поля передує нерівномірний розподіл геомагнітних плит, коли вони, наприклад, концентруються в одній півкулі* (з наук.-попул. літ.); *Раніше припускали, що інверсія відбувається поступово, за кілька тисяч років. За словами фахівців, не можна стверджувати, що наступна зміна полюсів станеться настільки ж швидко, однак це цілком ймовірно* (з навч. літ.).

7. *метеор.* Підвищення температури повітря замість звичайного її зниження в атмосфері, земній корі. *Інверсії температури зустрічаються і в земній корі, і у вільній атмосфері* (з наук. літ.); *Радіаційні інверсії температури виникають внаслідок нічного радіаційного охолодження земної поверхні та прилеглого шару повітря* (з навч. літ.); // Зміщення охолоджених шарів повітря вниз та їхнє накопичення під шарами теплого повітря. *Інверсія повітряних потоків є очевидною під час різкої зміни погоди та під час раптової зливи* (із журн.).

8. *псих.* Переорієнтація мотивів, потреб і т. ін. особистості. *Феномен психологічної інверсії поширюється на мотиви, настанови, бажання, реакції, поведінку і т. ін. суб'єкта, зміну його сексуальних орієнтацій* (з наук.-попул. літ.); *Найбільш поширене сучасне значення поняття інверсії подав З. Фрейд, запропонувавши тлумачення інверсії як типу сексуальної орієнтації чоловіків і жінок* (з навч. літ.); *Статева інверсія.*

ІНВЕ́РСНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до інверсії. *У лазері має місце перетворення різних видів енергії в енергію лазерного випромінювання, де квантові зрушення відбуваються завдяки інверсним процесам* (з наук.-попул. літ.); *Інверсна фільтрація широко застосовується в обробленні питної води* (з навч. літ.); *Інверсне кільце; Побудова інверсних точок.*

ІНВЕРСО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **інверсува́ти.** *Ті фразні структури "Вершників" Ю. Яновського, які ми називаємо публіцистичними, менш інверсовані, мають суворіший ритмомелодійний малюнок* (з наук. літ.); *Специфічною рисою мови законодавства є те, що в текстах кодексів України та Конституції України широко використовують інверсований порядок слів для виділення основного поняття* (з наук.-попул. літ.); *Синтаксично інверсований порядок членів речення є засобом виділення окремих, найвагоміших у контексті певного висловлювання слів* (з навч. літ.); *Інверсована довжина кола; Інверсовані магнітні поля.*

ІНВЕ́РСОР, а, *ч.* 1. Механізм, який перетворює коловий рух на прямолінійний. *Використання інверсора полегшує вимірювання довжини кола та її зіставлення з інверсованою* (з навч. літ.); *У механіці інверсори застосовують у новітніх технологіях проектування опор мостів* (з наук.-попул. літ.).

2. *мат.* Прилад, який використовують для інверсії (у 5 знач.). *Чи не перший інверсор з надзвичайно простою конструкцією винайшов французький офіцер Посельє* (з навч. літ.); *Інверсор вимірювання; Інверсор площини.*

3. *хім.* Фермент для здійснення хімічної інверсії. *Хімічні реакції в лабораторії здебільшого здійснюють з інверсорами, що вступають у несподівану взаємодію з різними хімічними елементами* (з навч. літ.); *Хімічний інверсор.*

ІНВЕРСУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **інверсува́ти.** *Інверсування комунікантів застосовують у діалогових системах, коли відповідь на питання передбачає одночасне його коментування* (з наук.-попул. літ.); *Інверсування сахарози; Інверсування тексту.*

ІНВЕРСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Піддавати що-небудь інверсії. *Доступ до нових ефектів комп'ютерних програм і скриптів можна отримати через діалогове вікно, за допомогою якого легко інверсують один або декілька каналів зображення* (з наук. літ.).

ІНВЕРСУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., спец.* 1. Зазнавати інверсії. *Під дією неординарних метеорологічних факторів напрям повітряних потоків повністю інверсувався* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інверсува́ти.** *Багато відокремлених означень для підсилення вираження часто інверсуються* (з наук.-попул. літ.).

ІНВЕРТА́ЗА, и, *ж.* Фермент, що розщеплює сахарозу на глюкозу і фруктозу. *Інвертаза, додана до продукту, каталізує виділення фруктози та глюкози* (з навч. літ.); *Інвертаза є одним з ключових ферментів вуглеводного обміну в рослині, за її активністю можна прогнозувати перерозподіл в органах рослин* (із журн.); *Цукор — складний продукт, для його розкладу необхідна участь ферменту інвертази або соляної кислоти шлунка* (з газ.).

ІНВЕ́РТНИЙ, а, е, *спец.* Обернений, змінений, перевернений. *Ринок інвертний (перевернений) — ринок зі співвідношенням цін, за яких товар із постачанням у найближчому майбутньому дорожчий, ніж з постачанням у віддаленіші терміни* (з наук.-попул. літ.); *Для отримання інвертного цукру використовують цукор-рафінад або цукрозу, зміна або розклад яких дає зовсім інший продукт* (з навч. літ.); *Інвертний розчин.*

ІНВЕРТО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **інвертува́ти.** *Інвертовані фотографії створюють враження оберненого простору* (з наук. літ.); *Друг мій, що в Каліфорнії, політикою не цікавиться. Це не Лев, інвертований на пустелю, що діагностує жорстко й нещадно* (Л. Костенко); *У випадку радіації частота виникнення інвертованих форм має чітку дозову залежність* (із журн.).

ІНВЕ́РТОР, а, *ч.* 1. Пристрій для перетворення постійного електричного струму на змінний. *Імпульсні інвертори малої та середньої потужності працюють на комутаційних приладах* (з наук.-попул. літ.); *Он бачиш, отам у глибині, на сплетінні дротів і трубок, видніються дві невеличкі детальки, яскраво пофарбовані. То електричні інвертори* (І. Росоховатський); *Електромашинний інвертор; Електронний інвертор.*

2. *інформ.* Логічний елемент цифрової обчислювальної техніки, що виконує операцію логічного заперечення. *У конструкторському бюро швидко розробили транзисторно-резисторний інвертор для використання в логічних інтегральних мікросхемах цифрових ЕОМ* (із журн.); *Тиристорний інвертор.*

ІНВЕ́РТОРНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **інве́ртор.** *Використання інверторного компресора в холодильнику стало реальністю уже в XX ст.* (з наук.-попул. літ.); *В інверторному кондиціонері відбуваються зміни частоти обертання двигуна компресора, що відрізняє його від інших* (з навч. літ.); *Інверторний генератор; Інверторний регістр.*

ІНВЕРТУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **інвертува́ти.** *Спосіб випрямлення та інвертування електричного струму вивчають у старших класах, паралельно ознайомлюючись з особливостями електричного моделювання* (з навч. літ.); *У сучасній електротехніці існують спеціальні пристрої для повітряного інвертування* (із журн.); *Інвертування комп'ютерних програм.*

ІНВЕРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Перетворювати, змінювати, стискувати. *Межу виділення на зображенні можна переміщувати і відкрито, і приховано, водночас її треба інвертувати так, що виділеною стане частина, яка прихована переднім планом* (з наук.-попул. літ.); *У кожної людини є фотографії, які допомагають воскресити в пам'яті найцікавіші, важливі, феєричні моменти життя, але сьогодні їх треба інвертувати в новітні носії пам'яті* (з навч. літ.); // Розщеплювати, розділяти. *Щоб інвертувати цукор — послідовно виділити в ньому кристали, необхідно його поступово підігрівати, додаючи відповідний хімічний розчин* (з наук.-попул. літ.); *Фахівці пропонують інвертувати цукор перед згодовуванням бджолам за допомогою ферментів мікробного походження* (з навч. літ.).

ІНВЕРТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **інвертува́ти.** *На приймальній стороні за появи одиничної помилки з семи бітів один інвертується* (з наук. літ.); *У сучасних цифрових технологіях напрацьовано механізми, що вказують, чи будуть інвертуватися некольорові зображення і як працювати для цього зі сканованими версіями* (з наук.-попул. літ.); *У разі від'ємного числа повинні інвертуватися тільки значущі розряди числа* (з навч. літ.).

ІНВЕСТИ́ТОР, а, *ч.* Те саме, що **інве́стор.** *На 1900 рік абсолютна більшість акцій вугільних підприємств Росії належала французьким і бельгійським інвеститорам* (із журн.); *На ініціативу директора школи ніяк не відреагував жоден з відомих інвеститорів* (з газ.).

ІНВЕСТИТУ́РА, и, *ж., іст.* 1. У Західній Європі за середньовіччя — юридичний акт передачі права власності та введення васала у володіння земельним фондом. *Історики й антропологи щойно беруться розглядати найвищу владу, пов'язану з королівською особою, ритуали й церемонію інвеститури, процедури підтримання дистанції між королем та його підданими* (І. Дзюба); *У північнопричорноморському варварському середовищі вперше в мистецтві з'являються сцени інвеститури (благословіння на царство), які через кілька століть досить точно відтворюються у перських сасанідських рельєфах* (з наук. літ.).

2. У Західній Європі за середньовіччя — церемонія затвердження на посаді та в сані єпископа або абата. *Папа викляв усіх єпископів, що приймали інвеституру з рук цісаря, звільнив їх васалів від вірності їм і цісареві* (І. Франко); *Дім Каносса відразу став на боці папи Григорія-Гільдебранда в його конфлікті з імператором за інвеституру* (П. Загребельний).

(1) Інвеститу́ра у́ряду — парламентський спосіб формування уряду, що передбачено в конституції низки держав з парламентсько-монархічною, парламентсько-республіканською і змішаною республіканською формами правління. *Першим кроком завершення інвеститури уряду є схвалення програми його діяльності* (з наук.-попул. літ.).

ІНВЕСТИЦІ́ЙНИЙ, а, е, *фін.* Стос. до інвестиції. *Впровадження ринкових відносин в Україні безпосередньо пов'язане з реформуванням і зміцненням кредитного сектору економіки, посиленням його впливу на активізацію інвестиційного процесу, структурну перебудову та зростання економічного потенціалу країни* (з наук.-попул. літ.); *Інвестиційний податок; Інвестиційний фонд.*

△ **Інвестиці́йний вклад** *див.* **вклад; Інвестиці́йний капіта́л** *див.* **капіта́л; Інвестиці́йний клі́мат** *див.* **клі́мат.**

ІНВЕСТИЦІ́ЙНО, *фін.* Присл. до **інвестиційний.** *У перспективі уряд планує інвестиційно забезпечити проекти з новітніх інтернет-технологій* (із журн.); *Будь-який проект перед оприлюдненням необхідно інвестиційно обґрунтувати* (з газ.).

ІНВЕСТИ́ЦІЯ, ї, *ж., фін.* 1. Дія за знач. **інвестува́ти.** *Навіть потужні підприємства державного сектору промисловості не в змозі вийти на попередній рівень виробництва без додаткових фінансових інвестицій та впровадження сучасного менеджменту* (з наук. літ.).

2. Вкладений (інвестований) капітал; вкладення, вклад. *Валові інвестиції — це загальний обсяг коштів, інвестованих у нове будівництво, придбання засобів виробництва та на приріст товарно-матеріальних запасів у певному періоді* (з мови документів); * Образно. *Пріоритетними стають інвестиції в людину, в освіту, науку, культуру людського спілкування, в дозвілля і т. ін.* (з наук.-попул. літ.); *Аргументовано кажучи, фундаментальні дослідження — це інвестиції в майбутнє* (із журн.).

△ **(1) Інноваційна інвести́ція,** *фін.* — вкладення коштів у нововведення. *За стабільної економіки всі інвестиції повинні бути водночас інноваційними, стосуватися нових проектів і спрямовуватися на перспективу* (із журн.); **(2) Іноз́емна інвести́ція,** *фін.* — інвестиції чужоземних юридичних і фізичних осіб до різних сфер діяльності держави у формі фінансів чи матеріальних засобів, а також шляхом передавання прав на майнову й інтелектуальну власність господарським суб'єктам для отримання прибутку. *Іноземні інвестиції можуть здійснюватися через: пайову участь у підприємствах, створення підприємств, придбання підприємств, будівель, споруд, акцій чи інших цінних паперів, придбання прав користування землею, іншими природними ресурсами, а також інших майнових прав* (з наук.-попул. літ.); *Залучення іноземних інвестицій до агропромислового комплексу України та захист прав іноземних інвесторів регульовано законами* (з навч. літ.); **(3) Інтелектуа́льна інвести́ція,** *фін.* — спільні наукові розробки, передавання досвіду, ліцензій, підготовлення фахівців на курсах і т. ін. *Інтелектуальні інвестиції — це вкладення коштів в об'єкти, що принесуть прибутки у формі відкриттів, нових проектів тощо* (з публіц. літ.); *Розвиток інтелектуальних інвестицій в Україні.*

ІНВЕСТО́ВАНИЙ, а, е, *фін.* Дієпр. пас. до **інвестува́ти.** *Разом із необхідністю забезпечення ліквідності капіталу підприємство має прагнути до скорочення інвестованих у робочий капітал коштів* (з наук.-попул. літ.); *Прості відсотки — це нарахування відсотків лише на початково інвестовану підприємцем суму* (із журн.); *Інвестований капітал швидко повертається в разі надійного забезпечення його оборотності* (з газ.); *Капітали, інвестовані в німецьку промисловість, теж зазнали на собі тієї скрути* (Ю. Смолич); // **інвесто́вано,** *безос. пред. У програму інформаційного забезпечення підприємства інвестовано чималі кошти, тепер можна сподіватися певного прориву* (з наук.-попул. літ.); *У Сумській області з початку року в тваринницьку галузь регіону інвестовано багато мільйонів гривень* (з газ.).

ІНВЕ́СТОР, а, *ч.* Особа, організація або держава, що здійснює, надає інвестицію. *Державна програма передбачає використання коштів Державного бюджету України як пайову участь держави для заохочення місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та недержавних інвесторів до розвитку соціальної інфраструктури села* (з наук.-попул. літ.); *Українська освіта має стати привабливою й все більш цікавою для іноземного споживача та інвестора* (із журн.); *У країну, де вітчизняний інвестор практично не вкладає кошти у розвиток виробництва, не піде й іноземний капітал* (з газ.).

△ **(1) Акредито́ваний інве́стор** — інвестор, що відповідає кваліфікаційним вимогам щодо компетентності в питаннях фінансів. *Акредитований інвестор може робити вкладення в певні типи цінних паперів, а неакредитований або недосвідчений не може, тому що акредитований інвестор може витримати більш високий рівень грошового ризику, ніж неакредитований* (з публіц. літ.); **(2) Інституці́йний інве́стор** — потенційний інвестор, фонд якого відповідає усталеним нормативним критеріям. *Ключовою новацією регуляторного акта є запровадження визначення на законодавчому рівні поняття "інституційний інвестор"* (з публіц. літ.).

ІНВЕ́СТОРСЬКИЙ, а, е, *фін.* Прикм. до **інве́стор.** *Обов'язкове соціальне страхування необхідно враховувати в будь-якій інвесторській програмі для уникнення максимальних ризиків з непередбачуваною втратою коштів* (з наук.-попул. літ.); *Інвесторські капіталовкладення; Інвесторські кошти.*

ІНВЕСТПРОГРА́МА, и, *ж., фін.* Скорочення: інвестиційна програма. *Через упровадження у вартість товару коштів на інноваційні програми покупець буде здійснювати інвестпрограму певних компаній для ремонту й модернізації обладнання* (з наук.-попул. літ.); *Згідно з проектом комплексної програми техніко-економічного розвитку підприємства на поточний рік передбачено дві інвестпрограми: оновлення й поліпшення основних засобів виробництва* (із журн.); *Усі роботи з оновлення водопостачання столиці держава здійснює за кількома інвестпрограмами* (з газ.).

ІНВЕСТПРОЕ́КТ, у, *ч., фін.* Скорочення: інвестиційний проект. *Новітні інвестпроекти опрацьовують за усталеною схемою, що передбачає з-поміж інших витрат виділення коштів на робочі місця для молодих спеціалістів* (з навч. літ.); *Вигідні та перспективні інвестпроекти забезпечили побудову кількох шкіл новітнього зразка на Вінниччині* (із журн.).

ІНВЕСТУВА́ННЯ, я, *с., фін.* Дія за знач. **інвестува́ти.** *Державні структури спрямовують свої зусилля на подолання безробіття, пропонуючи програми, призначені спонукати підприємства до інвестування виробництва, його розширення і створення нових робочих місць* (з наук.-попул. літ.); *Держава має відмовитися від бюрократичного контролю над процесом інвестування* (з публіц. літ.); *Актуальними для галузі будівництва залишаються питання інвестування* (з газ.).

ІНВЕСТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що, фін.* Вкладати капітал у які-небудь галузі економіки, підприємство, справу. *Підприємець, що збирається інвестувати кошти в розроблення нових видів товарів широкого вжитку, може очікувати компенсації розміром за витрати, пов'язані з науково-дослідними розробленнями таких проектів* (з наук. літ.); *Стратегічними інвесторами є ті, які планують інвестувати значні кошти у виробничі проекти на довгостроковій основі* (з наук.-попул. літ.); *Кожна держава напрацьовує самостійно генеральну стратегію інтенсифікації виробництва, що пов'язано з питанням: куди інвестувати першочергово капітал* (із журн.).

ІНВЕСТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., фін.* Пас. до **інвестува́ти.** *Податок на збільшення суми капіталу відстрочується, коли надходження від продажу активів інвестуються власником у подібні активи* (з навч. літ.); *Інвестуються у промислово розвинених країнах наукові дослідження і розробки, що мають важливе природоохоронне значення* (із журн.); *За рахунок коштів від продажу сільськогосподарської продукції мають інвестуватися програми широкомасштабної індустріалізації та створення потужного військово-промислового комплексу* (з газ.).

ІНВОЛЮЦІ́ЙНИЙ, а, е, *біол., мат., політ.* Стос. до інволюції. *Інволюційні форми ниткоподібних бактерій особливо часто можна спостерігати в культивуванні на штучних поживних середовищах або при проведенні антибактеріальної терапії* (з наук. літ.); *Інволюційний період людини охоплює завершення стадії середньої дорослості, а також стадію пізньої дорослості (від 65 років)* (з навч. літ.); — *Треба було вступити в двобій з волею тих лідерів Орани, які повели планету по інволюційному шляху, — відповів Корсар* (О. Бердник); *Інволюційні обчислення легко здійснювати, враховуючи їхнє співвідношення з еволюційними обчисленнями, основною перевагою яких є можливість знаходження найбільшого та найменшого значення функції за наявності декількох локальних найбільшого та найменшого значень* (з наук. літ.); *У розвитку сучасного суспільства, зокрема України, є три стратегічні шляхи: два інволюційних змін — повернення до державного соціалізму або рух до ринкового фундаменталізму з чітко вираженими напрямами реформування усіх сфер економічного розвитку, і третій — еволюційний, у коло розвинених держав* (із журн.).

ІНВОЛЮ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *біол.* Редукція чи втрата в ході еволюції окремих органів, їхньої будови та функцій. *Є дані, що інволюція центральної залози імунного захисту починається із настанням статевої зрілості* (з наук. літ.); *Редукцію окремих органів і цілих систем легко простежити у процесі філогенезу з урахуванням їхньої часткової інволюції* (з наук.-попул. літ.); *В органах імуногенезу виникають зміни у вигляді інволюції вилочкової залози аж до її атрофії* (із журн.); // Зворотний розвиток органів, тканин, клітин, повернення до нормального стану. *Протягом невеликого періоду відбувається інволюція всіх органів і систем, які піддалися зміні у зв'язку з вагітністю та пологами* (з наук. літ.); *В інволюційний період (від 55 років) настає клімактеричний період, під час якого відбувається інволюція* (з наук.-попул. літ.); *Післяпологова інволюція матки;* // Атрофія органів за патології чи старіння. *Під час старіння спостерігається інволюція функціональних показників організму, поступове згасання активної дії окремих органів* (з навч. літ.); *Уважають, що старіння клітин є механізмом стабілізації кількості клітин у людини похилого віку, їхня ж інволюція в цій стадії вимагає особливих процедур лікування, але повне відновлення майже неможливе* (із журн.).

2. *мат.* Функція, що є оберненою сама до себе. *Можна вивчати властивості інволюцій, використовуючи паралельні обчислення, що основані на взаємодії обчислюваних процесів* (з наук. літ.); *Будь-яка інволюція на прямій має нерухому точку* (з наук. літ.).

3. *політ.* Відновлення окремих органів громадянського суспільства. *Створені тоталітаризмом, що переміг, інструменти та механізми тотального панування зазнають швидкої інволюції, потребують повсякчасного штучного оновлення* (з наук.-попул. літ.); *Після 1991-го, коли виникає новодержавна пострадянська система, має місце в окремих країнах стрімка інволюція демократії* (із журн.); *Ієрархія є різна, і ми спробуємо визначити, хто з ким іде, хто за ким іде і які є типи ієрархії. Бо без цього визначального, провідного принципу неможливі ні еволюція, ні інволюція, ні будь-які досягнення* (О. Бердник).

ІНГАЛЯ́ТОР, а, *ч.* 1. Прилад для лікування інгаляцією. *Для штучної інгаляції лікарські речовини вводять в організм у вигляді пари, газу, аерозолів тощо головним чином за допомогою спеціального приладу — інгалятора* (з навч. літ.); *Торік купили електронні ваги для дитячого відділення, дистилятор, інгалятор і відремонтували відділення переливання крові* (з газ.).

2. Апарат для подавання кисню під час аварії в шахті. *Під час аварійних робіт у копальні працювали два інгалятори, що повністю забезпечували свіжим повітрям усіх рятувальників* (із журн.).

ІНГАЛЯТО́РІЙ, ю, *ч.* Приміщення для інгаляційних процедур. *Інгаляторій призначений для профілактики дихальних шляхів, тому в ньому використовують спеціальне обладнання для проведення лікувально-трав'яних інгаляцій, медових інгаляцій з прополісом, мінеральною водою* (з наук.-попул. літ.); *У нашому інгаляторії дітям пропонують, крім звичайних різних інгаляцій, дихально-профілактичні вправи* (із журн.); *У новому приміщенні обладнали інгаляторій для найменших пацієнтів* (з газ.).

ІНГАЛЯ́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **інгаля́тор.** *У новому профілактичному комплексі обладнано інгаляторний пристрій для вдихання активної речовини* (із журн.); *У масажному кабінеті є магнітотерапевтичний, опромінювальний, інгаляторний, електро-терапевтичний апарати* (з газ.); *Інгаляторна трубка.*

ІНГАЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інгаляції. *У новому санаторії для лікування різноманітних захворювань дихальних шляхів застосовують 80 основних методів, котрі включають апаратну фізіотерапію, бальнеотерапію, лікувально-плавальні басейни з водними атракціонами, інгаляційну та кисневу терапію, гірудотерапію, сауни* (з наук.-попул. літ.); *Інгаляційний вплив парів меду; Інгаляційний метод лікування.*

ІНГАЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* Вдихання з лікувальною метою лікарських речовин (у вигляді пари, газів, розпилених рідин) або розрідженого гірського, морського повітря і т. ін. *Парову інгаляцію можна застосовувати і без спеціальних розпилювачів* (з навч. літ.); *Для профілактики захворювань дихальних шляхів ще теплої пори року пацієнтам можна призначати інгаляції з трав* (із журн.); *В епідемічні періоди перед сном після туалету носа необхідно зробити інгаляцію протягом двох-трьох хвилин* (з газ.).

ІНГЕРЕ́НТНИЙ, а, е, *книжн.* Внутрішньо притаманний, властивий. *Слова "іноземний" та "іноземець" не мають інгерентних, тобто спочатку властивих, незалежно від контексту, негативних конотацій* (з навч. літ.); *Інгерентна експресивність; Інгерентна лексика.*

ІНГЕРЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **інгере́нтний.** *Інгерентність мовної одиниці; Інгерентність стилю; Інгерентність тексту.*

ІНГЕРЕ́НТНО, *книжн.* Присл. до **інгере́нтний.** *Інтенсивність виявлення ознаки не є інгерентно закладеною в об'єктивній реальності* (з наук. літ.); *Багато іменників є інгерентно оцінними* (з навч. літ.).

ІНГЕРМАНЛА́НДЕЦЬ *див.* **інгерманла́ндці.**

ІНГЕРМАНЛА́НДКА *див.* **інгерманла́ндці.**

ІНГЕРМАНЛА́НДСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інгерманла́ндці** і Інгерманландія. *Інгерманландська земля багата на рідкісні копалини, що тільки тут збереглися в силу особливих кліматичних умов* (із журн.); *Інгерманландський звичай; Інгерманландські фіни.*

ІНГЕРМАНЛА́НДЦІ, ів, *мн. (одн.* **інгерманла́ндець,** дця, *ч.;* **інгерманла́ндка,** и, *ж.).* Корінне населення етнокультурного та історичного регіону, розташованого на берегах Неви, обмеженого Фінською затокою, річкою Нарвою і Чудським озером. *Інгерманландці є народом фінського походження, що проживав багато сторіч на території від Нарви і до Ладозького озера* (з наук.-попул. літ.); *У XIX ст. зросла самосвідомість інгерманландців, постали вчительська семінарія, школи, бібліотеки, хор* (з навч. літ.); *Назву свою інгерманландці пов'язують з ім'ям шведської королеви Інгегерди — дочки конунга Олофа, яка стала дружиною князя Ярослава* (із журн.).

ІНГІБІ́ТОР, а, *ч.* 1. *хім.* Речовина, що сповільнює хід хімічних реакцій (окиснення, полімеризації, корозії металів) або припиняє їх. *Олія зелена є складовою частиною бітумних покриттів як пластифікатор, антисептик та інгібітор корозії* (з наук. літ.); *Етилен залежно від концентрації може бути стимулятором обмінних процесів та їхнім інгібітором* (з навч. літ.).

2. *біол.* Природна або синтетична речовина, що пригнічує активність ферментів або цілком припиняє їх дію, в результаті чого порушується нормальний обмін речовин в організмі. *Природними інгібіторами в організмі є продукти обміну речовин* (з наук. літ.); *Живі об'єкти містять чимало сполук, які називають інгібіторами вільного окиснення* (з наук.-попул. літ.); *Свинець порушує обмін речовин, є інгібітором ферментів, у дітей викликає розумову відсталість* (із журн.).

3. *с. г.* Речовина, що сповільнює ріст рослин. *З наявністю в рослинах інгібіторів росту пов'язують такі явища, як опадання листя, гальмування росту стебла, розкриття бруньок тощо* (з наук. літ.); *До природних інгібіторів росту рослин належать кумарин та його похідні, саліцилова та інші кислоти, що утворюються в самому організмі* (з наук.-попул. літ.); *Синтетичні інгібітори росту рослин застосовують для гальмування проростання насіння, розкриття бруньок, сповільнення росту стебла* (із журн.).

ІНГІБІ́ТОРНИЙ, а, е, *біохім.* Прикм. до **інгібітор.** *За своєчасного виведення молока із залози виводиться також інгібіторний чинник, отже, утворення молока посилюється* (з наук. літ.); *У сільському господарстві використовують синтетичні сполуки інгібіторного типу — четвертинні амонієві сполуки* (з наук. літ.); *Деякі кислоти виявляють інгібіторний ефект за рахунок комплексоутворення з доданими до них речовинами та утворення активного центру ферменту* (з навч. літ.).

ІНГІБІ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *біохім.* Сповільнення перебігу певних реакцій (оксидації, полімеризації і т. ін.), а також біохімічних і фізіологічних процесів. *Селективна інгібіція агрегації тромбоцитів під дією медичного препарату німесуліду не супроводжується впливом останнього на синтез інших медичних препаратів і не зумовлює пригнічення функції організму* (з наук. літ.); *Зовнішня інгібіція полягає у придушенні розмноження імунокомпетентних клітин при їхній імплантації іншій людині або пересаджуванні тварині іншої лінії* (з навч. літ.); *Інгібіція реакції на світло.*

2. *соц.* Зниження продуктивності виконуваної індивідом діяльності, її швидкості та якості в присутності певних людей. *Інгібіцію інколи розглядають як наслідок постійного пригнічення та приниження учителем дітей під час уроків* (із журн.); *Зниження працездатності в колективі стає наслідком соціальної інгібіції, постійного приниження на численних нарадах, у спілкуванні* (з газ.).

ІНГІБО́ВАНИЙ, а, е, *біохім., соц.* Дієпр. пас. до **інгібува́ти.** *Визначено кінетичні параметри інгібованого окиснення* (з наук. літ.); *Є нагальна потреба вийти із законодавчою ініціативою з питань утвердження на міжнародному рівні історичної справедливості щодо розвитку інгібованих культур, мов, народів на їх етнічних землях* (з публіц. літ.); *Інгібовані процеси в рослинах; Інгібовані розчини; Метод інгібованої розчином полімеризації.*

ІНГІБУВА́ННЯ, я, *ч., біохім., соц.* Дія за знач. **інгібува́ти.** *У процесі дослідження виявлено інгібування активності мембранозв'язаних ферментів печінки та слизової оболонки тонкої кишки в сумісній, на відміну від окремої, дії випромінювання та кадмію* (з наук. літ.); *Інгібування ферментативної активності — це зниження каталітичної активності за наявності певних речовин — інгібіторів* (з наук. літ.); *Сьогодні хімічна промисловість пропонує широкий вибір препаратів для боротьби з інгібуванням росту листя* (з наук.-попул. літ.); *Проблеми мовної асиміляції та інгібування пригнічених мов, культур не зникають, вони загострюються і тому вимагають подальших досліджень* (з наук. літ.).

ІНГІБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, біохім.* Піддавати що-небудь дії інгібіторів. *У галузі наук про життя клоновано ген фактора, що інгібує лейкемію, який необхідний для дослідження стовбурових клітин* (з наук. літ.); *Секретин підвищує секрецію підшлункового соку, який особливо багатий на бікарбонати, підвищує продукцію і виділення жовчі, інгібує дію гастрину на шлункову секрецію* (з наук.-попул. літ.); *Вільнорадикальна природа оксиду азоту дає змогу повністю інгібувати вільнорадикальні реакції* (з наук. літ.); *Інгібувати ростові функції рослин.*

ІНГІБУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., біохім.* 1. Сповільнюватися, знижуватися. *У результаті дії препарату на комах, зокрема у великих дозах, відбуваються порушення, інгібуються процеси травлення* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інгібува́ти.** *Активність ферменту інгібується кінцевим продуктом* (з наук. літ.); *Інгібуються реакції пероксидного окиснення ліпідів білковими компонентами, що активуються в умовах ішемії чи запалення* (з навч. літ.).

ІНГРЕДІЄ́НТ, а, *ч.* 1. *спец.* Складова частина якої-небудь сполуки або суміші. *Група речовин, які підтримують еластичність капілярів, є активними інгредієнтами косметичних засобів проти старіння, вугрового висипання, гіпоактивного й гіперактивного стану шкіри* (з наук.-попул. літ.); *Мексиканські хіміки виявили, що багато продуктів харчування містять інгредієнти природного походження, схожі за своєю хімічною властивістю на протиепілептичні лікувальні засоби* (з навч. літ.); *Значний рівень поліелементного забруднення багатьма інгредієнтами виявлено в низки парків* (з газ.).

2. *книжн.* Складова частина чого-небудь; складник. — *Коли режисер ставить сценарій, — кажу я, — він мусить твердо засвоїти основну авторську думку, тему, проблему. Це не стосується до сценаріїв, де немає таких інгредієнтів* (Ю. Яновський); *Теща .. варить нам смачні селянські обіди з наших міських інгредієнтів* (Л. Костенко); *Повернулась Єва. Сіла, почала прискіпливо оглядати інгредієнти салату* (І. Роздобудько); *Інгредієнт віршування;* // Вид рослин, що входить до складу рослинних угруповань. *Полин у його численних різновидах є одним із інгредієнтів степового рослинного ландшафту України* (з наук. літ.); *Інгредієнти рослинного світу Подніпров'я.*

ІНГРЕСІ́ЙНИЙ, а, е, *геогр.* Стос. до інгресії. *У гірських і різкопересічених областях типовими є інгресійні береги, які сформувалися під час останнього четвертинного покривного (Валдайського) зледеніння* (з навч. літ.); *Інгресійний рельєф.*

ІНГРЕ́СІЯ, ї, *ж., геогр.* Проникнення морських вод на сушу при опусканні берега або підвищенні рівня моря. *Інгресія зумовлює формування інгресійних берегів* (з наук. літ.); *Підвищення рівня моря хоча б на 13 см може зумовити інгресію солоних морських вод на 2–4 км у гирлах річок, що створить загрозу джерелам питної води* (з наук.-попул. літ.); *Зниження розмаїтості та чисельності солонуватоводних і бентосних видів, тобто мікроорганізмів, що мешкають на дні водойм, свідчить про збільшення глибини басейну й короткочасну інгресію морських вод* (з навч. літ.).

ІНГРУ́ПА, и, *ж., спец.* Група, до якої індивід зараховує себе і з якою він себе ідентифікує. *Кожний індивід виділяє деяку кількість інгруп, до яких він належить, та визначає їх як свої* (з наук.-попул. літ.); *За належністю індивіда до інгрупи легко можна встановити його найосновніші характерологічні ознаки з діагностуванням ступеня соціальної адаптації* (з навч. літ.); *На засіданні інгрупи обговорили особливості внутрішнього діалогу з кожним індивідом* (з газ.).

ІНГРУПОВИ́Й, а́, е́, *спец.* Прикм. до **інгру́па.** *Феномен інгрупового фаворитизму дослідники встановлюють на основі анкетування членів інгрупи за спеціальною методикою* (з наук.-попул. літ.); *Дослідження Г. Теджфела переконливо довели наявність інгрупового фаворитизму та міжгрупової дискримінації навіть у підлітків* (з навч. літ.); *Інгрупове лідерство завжди мотивовано внутрішніми взаєминами членів групи* (із журн.); *Інгрупова методика.*

ІНГУ́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інгуші** і Інгушетія. [С о ф і я:] *А він хто такий?* [П а н а с:] *Безробітний поміщик. Мав тисячу десятин, кінський завод, дівочий гарем, інгуську охрану* [охорону], *а тепер вчиться чоботи шить і наймає у нас кімнату* (В. Винниченко); *Розмовляють інгуською мовою в світі приблизно 0,4 млн осіб* (із журн.); *У лютому 1944-го тодішня влада держави депортувала до Казахстану чеченський та інгуський народи* (з газ.).

ІНГУ́Ш *див.* **інгуші.**

ІНГУШІ́, ів, *мн. (одн.* **інгу́ш,** а́, *ч.;* **інгу́шка,** и, *ж.).* Народ кавказької мовної сім'ї, який живе в Інгушетії. *Стоїть полк піхоти в місті, .. є й козаки: чеченці та інгуші, сот, може, кілька* (А. Головко); *Інгуші, осетини, чеченці відправляли своїх дітей у Кабарду вчитися манер та етикету, бо благородний тип кабардинця відзначався вишуканістю манер, мистецтвом носити зброю, своєрідним умінням триматися на людях, його військові здібності були просто блискучі* (Є. Гуцало); *Вайнахи (чеченці, інгуші, бацбійці), абхазо-адиги (абхази, абазинці, убихи, кабардинці, черкеси, адигейці), дагестанські племена (аварці, кумики, лаки, лезгини, тати, даргинці та ін.) були аборигенами Кавказу і жили там ще кілька тисячоліть тому* (І. Дзюба).

ІНГУ́ШКА *див.* **інгуші.**

І́НДЕ, *присл., розм.* 1. Місцями, подекуди. *Інде тирса з осокою В яру чорніє під горою* (Т. Шевченко); *На коморах, на стайнях, на огорожах, поміж свіжим деревом чорніють колодки, а інде гарний колись сад стоїть пустирем незагороджений* (П. Куліш); *На шляху тому в долинах лежали хутори, інде й села* (Іван Ле).

2. В іншому місці; не тут. *Служба в панотця була для Івана дуже догідна, бо не міг ніде інде стільки заробити* (Л. Мартович); *Серед захоплень тих, що їм я віддавав І мрії потайні, і явну пристрасть дику, Чимало я ні тут, ні інде не назвав* (М. Рильський); *Царські некрополі-кладовища не в причорноморській Гілеї, де кочують живі царі, а зовсім інде, куди 40 днів плавання* (І. Білик); // В інше місце. *Другого ранку зачинені віконниці .. давали ознаку.., що їх жилець перебрався кудись інде* (Панас Мирний); — *Вам треба з Ладинки кудись інде податися, Євгене Петровичу* (Б. Грінченко); *Чого він так занетерпеливився раптом, що йому від того, що Дієго побіг в коридор, а не кудись інде* (В. Винниченко).

І́НДЕКС, у, *ч.* 1. Покажчик, список, перелік чого-небудь. *Для організації розповсюдження видання за передплатою необхідно обов'язково включити його до індексу передплатних періодичних видань* (з мови документів); *Індекс словника; Індекс товарів.*

2. *екон., фін.* Цифровий показник, який у відсотках виражає послідовні зміни якого-небудь економічного явища — рівня цін, обсягу виробництва, торгівлі і т. ін. (перев. за певний проміжок часу). *Величина здешевлення (подорожчання) визначається характером динаміки базового індексу інфляції чи співвідношенням базових індексів інфляції та валютного курсу, якщо розрахунки здійснюються у вільно конвертованій валюті* (з наук. літ.); *Індекс продуктивності праці.*

3. *спец.* Умовне позначення, здебільшого сполучення чисел або літер, що вживається в класифікаційній системі. *Індекс дитячого візка — А 74330.*

4. *мат.* Числовий або літерний покажчик, що найчастіше пишеться внизу або вгорі біля математичного, хімічного і т. ін. виразу чи символу для відрізнення його від іншого. *Хімічна формула — це умовний запис складу речовини за допомогою хімічних знаків та (коли потрібно) індексів* (з навч. літ.).

5. *метеор.* Числова характеристика якого-небудь природного процесу або явища. *Індекс підземних коливань; Індекс циркуляції повітря.*

6. *інформ.* Об'єкт комп'ютерної бази даних, який створюється для підвищення ефективності пошуку даних. *Індекс формується зі значень однієї або декількох колонок таблиці й вказівників на відповідні рядки таблиці й дозволяє шукати рядки, що задовольняють критерій пошуку* (з наук.-попул. літ.); *Прискорення роботи з використанням індексів досягається за рахунок того, що індекс має спеціальну структуру, оптимізовану під процедуру пошуку* (з навч. літ.).

7. *зах.* Залікова книжка. *Хлопець із хвилюванням поклав свій індекс на стіл, взяв білет і сів за комп'ютер для підготовки до відповіді на питання і практичні завдання* (із журн.); *Індекс студента.*

△ **(1) Глікемі́чний і́ндекс** — показник впливу їжі на рівень цукру в крові. *Глікемічний індекс показує, з якою швидкістю глюкоза в процесі травлення потрапляє у кровообіг* (з навч. літ.); **(2) І́ндекс До́у-Джо́нса,** *фін.* — середній показник курсів акцій групи найбільших компаній США. *Індекс Доу-Джонса є показником розвитку економіки не тільки США, а й значної частини світу у зв'язку з діяльністю численних транснаціональних корпорацій* (з наук. літ.); **(3) І́ндекс лю́дського ро́звитку <І́ндекс ро́звитку лю́дського потенціа́лу>,** *екон.* — показник для порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя та інших вимірів країни. *На сьогодні існує методика*

розрахунку індексу людського розвитку, яка поєднує три показники: валовий внутрішній продукт на душу населення, грамотність населення, очікувану тривалість життя (з наук. літ.); *Для визначення рівня життя в різних країнах експерти використовують поняття індексу розвитку людського потенціалу, або скорочено — індекс людського розвитку* (з наук.-попул. літ.); **(4) Íндекс спожи́вчих цін <Íндекс інфля́ції>,** *екон.* — статистичний показник, що характеризує зміну цін (тарифів) на споживчі товари та послуги у часі. *Індекс споживчих цін розраховують щомісячно, тому що він є оперативним і найпоширенішим показником рівня інфляції* (з наук.-попул. літ.); *Індекс інфляції вираховує та обнародує державний орган статистики — Держкомстат* (з мови документів); **(5) Íндекс цитува́ння:** а) основний показник, що широко використовується для оцінки роботи дослідників і наукових колективів. *Індекс цитування — найоб'єктивніший з усіх доступних нам на даний час показників успішності професійної діяльності науковця* (з наук.-попул. літ.); б) *(інформ.)* показник пошукової системи, що обчислюється на основі числа покликань на певний ресурс з інших ресурсів мережі Інтернет. *Ефективний спосіб популяризування сайту — підвищення тематичного індексу цитування* (з наук.-попул. літ.); **(6) Íндекс цін,** *екон.* — відносний показник, виражений у коефіцієнтах або відсотках, що характеризує зміну цін у часі (індекс динаміки) або у просторі (територіальний індекс). *Індекс цін — один із головних і найбільш показових показників наявності чи відсутності інфляції, її глибини* (з наук. літ.); **(7) Пошто́вий íндекс** — набір символів, що додається до поштової адреси для полегшення сортування та доставлення пошти. *Поштовий індекс на листах пишеться стилізованими цифрами чорнилом або кульковою ручкою (за винятком червоного, жовтого та зеленого кольорів)* (з мови документів); **(8) Фіна́нсовий íндекс** — щомісячний індекс, що характеризує рівень розвитку комерційного кредитування і динаміки фондового ринку. *Зростання банківських операцій на сьогодні є одним із основних чинників росту фінансового індексу* (з наук. літ.).

ІНДЕКСА́ТОР, а, *ч.* 1. Працівник, який здійснює індексацію. *Досвідчений індексатор не тільки своїм умінням ділиться з колегами, але й правильно налагоджує потік індексування в будь-якій сфері, зокрема у сфері поштових послуг* (з навч. літ.); *Індексатор колекції; Індексатор кореспонденції.*

2. *інформ.* Програма для виконання індексації. *Аналіз документів та визначення їхнього предмета здійснюється індексатором за допомогою уніфікованої пошукової мови* (з наук. літ.); *Індексатор нової інформації; Індексатор оцифрування.*

ІНДЕКСА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *фін.* Автоматичне підвищення або пониження вартості праці, банківських вкладів і т. ін. залежно від динаміки відповідного індексу. *Заробітна плата підлягає індексації у визначеному законодавством порядку* (з газ.); *Індексація пенсій; Щоквартальна індексація.*

2. *інформ.* Процес (ручного або автоматизованого) проставляння індексів (у 3 знач.) яких-небудь текстів або елементів тексту. *У процесі індексації легко визначити, чи є дане поле індексованим, і якщо є, то в якому режимі* (з навч. літ.); *Існують два режими індексації: дублювання допускаються і дублювання не допускаються в автоматизованому режимі* (із журн.); *Автоматизована індексація текстів.*

△ **(1) Індекса́ція дохо́дів насе́лення** — регулювання фіксованих доходів (пенсій, стипендій і т. ін.) в умовах інфляції за допомогою спеціального коефіцієнта. *Індексацію доходів населення слід здійснювати динамічно, послідовно враховуючи постійні зміни у споживчому кошику* (з навч. літ.).

ÍНДЕКСНИЙ, а, е. Прикм. до **індекс.** *У роботі з військовими матеріалами слід звернути увагу на передання назви та індексні позначення, що входять до складу багатокомпонентних термінів, які служать для найменування різних зразків озброєння та бойової техніки* (з навч. літ.); *До складу активів спеціалізованого індексного фонду можуть входити: 1) кошти в національній та іноземній валюті; 2) цінні папери, що входять до складу індексного кошика обраного індексу фондової біржі* (з мови документів); *Агрегатні індексні показники історично виникли як такі, що покликані виконувати синтетичну функцію, спрямовану на узагальнення статистичних даних та отримання узагальнювальних відносних величин динаміки* (з наук.-попул. літ.); *Індексні числа використовують в описі економічних змінних. Вони показують, наскільки змінилася яка-небудь величина за певний проміжок часу* (з наук. літ.); *Системи керування реляційними базами даних різних виробників працюють з файлами баз даних визначеного формату. Багато з них використовують спеціальні індексні файли для прискорення пошуку й сортування даних у таблицях* (з наук. літ.).

ІНДЕКСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **індексува́ти.** *Міжнародний каталог передплатних періодичних видань містить індексовану інформацію не лише англомовних видань (їхня частка є незначною), але й національних видань різними мовами* (з навч. літ.); *Міністерство фінансів України регулярно пропонує індексовані випуски облігацій внутрішньої державної позики* (із журн.); *Акциз постійно піднімають для його регулювання, що мотивує необхідність опублікування нових його індексованих ставок* (з газ.); // **індексо́вано,** *безос. пред. Соціальні виплати населенню цього року індексовано відповідно до рівня інфляції* (з газ.).

ІНДЕКСО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **індексо́ваний.** *Індексованість сучасних наукових видань забезпечує швидкість їхнього технічного опрацювання і максимального доступу до широкого кола читачів* (з навч. літ.); *Індексованість полів; Індексованість тексту.*

ÍНДЕКСОВИЙ, а, е. Прикм. до **індекс.** *Показник оцінки діяльності того чи того підприємства слід подавати в індексовій формі на підставі співвиміру узагальнювальних показників його економічної, соціальної та екологічної ефективності* (з навч. літ.); *Цьогоріч індексові показники руху готівкового капіталу в країні значно нижчі, ніж попереднього* (з газ.).

ІНДЕКСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **індексува́ти.** *Валові доходи та витрати підприємств — виробників сільськогосподарської продукції, отримані протягом звітного податкового року, підлягають індексуванню з урахуванням офіційного індексу інфляції* (з наук. літ.); *До технічних знаків належать розділові, такі як дужки і коми, а також знаки, що вживаються для індексування слів* (з наук.-попул. літ.); *Реферат — це багатофункціональний вторинний документ. Він виконує безліч функцій: інформативну та науково-комунікативну, прогностичну, довідкову й адресну, а також функції індексування й індикації* (з навч. літ.).

ІНДЕКСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. *фін.* Здійснювати, проводити індексацію (у 1 знач.). *Коли вкладник доручає для збереження "енну" кількість грошей, банк при будь-якому зниженні курсу національної валюти індексує цю суму і виплачує невеликі проценти* (з газ.); *Уряд країни повинен постійно враховувати рівень інфляції та відповідно індексувати мінімальний рівень заробітної плати в державі* (з газ.); *Індексувати банківські вклади.*

2. *інформ.* Проставляти індекси (у 3 знач.). *Поля логічного типу не можуть бути ключовими, але їх можна індексувати* (з наук. літ.); *Деякі сучасні пошукові системи можуть аналізувати та індексувати різні формати опублікованих періодичних та неперіодичних видань* (із журн.); *Індексувати слова в тексті.*

ІНДЕКСУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **індексува́ти.** *Альтернативний мінімальний податок не індексується залежно від інфляції й повинен оновлюватися щороку* (з навч. літ.); *Заробітна плата має індексуватися щоквартально* (з мови документів); *На кожну людину має бути відкритий у банку персоніфікований соціально-пенсійний рахунок, який повинен мати депозитну природу та індексуватися в разі девальвації національної валюти* (із журн.).

ІНДЕМНІТЕ́Т, у, *ч.* 1. *політ.* Положення про свободу виступів і голосування в парламенті, на підставі якого не допускається притягнення депутата до відповідальності за його парламентську діяльність. *У своїй діяльності депутатові гарантовано індемнітет, який дозволяє йому виступати з будь-якими ініціативами та брати участь у різних дискусіях, не несучи прямої відповідальності за них (крім наклепу та особистої образи)* (із журн.); *Депутатський індемнітет.*

2. *фін., юр.* У міжнародному праві — відшкодування втрат; компенсація. *Зловживання індемнітетом, так само як і будь-яким іншим правом, обмежено напрацьованими основами міжнародного права* (із журн.).

ІНДЕ́НТ, а, *ч.* 1. *екон.* Документ-доручення імпортера із правом купівлі товару. *Комісійні доручення іноземних покупців можуть набувати форми так званих індентів як разових комісійних доручень імпортера однієї країни комісіонеру на купівлю визначеної партії товару* (з навч. літ.); *Укладання угоди з купівлі товару може передбачати одночасно складання закупівельного ордера, тобто супровідного листа чи індента (закупівельного ордера, орієнтованого на експорт)* (із журн.).

2. Агент зі збуту товарів за кордоном, який працює на комісійній основі. *Індент має бути не лише компетентним у системі економічної ситуації, але й кваліфіковано оцінювати ризик здійснюваної операції з купівлі необхідного товару* (з навч. літ.).

ІНДЕ́НТОР, а, *ч.* Інструмент у вигляді наконечника, вдавлюванням якого вимірюють твердість матеріалів. *Для мікромеханічних випробувань матеріалів застосовують метод локального навантаження твердим індентором, що дозволяє визначати характеристики міцності та пластичності матеріалів* (з навч. літ.); *Параболічний індентор.*

ІНДЕПЕНДЕ́НТ *див.* **індепенде́нти.**

ІНДЕПЕНДЕ́НТИ, ів, *мн. (одн.* **індепенде́нт,** а, *ч.).* 1. Радикальне релігійно-політичне угруповання пуритан. *Неважко побачити, що .. Шевченкове богопочування і Шевченкові соціальні ідеали мали досить схоже спрямування, хоч Шевченко демократичніший за Моріса. Є в нього й те, що почасти нагадує індепендентів* (І. Дзюба); *Індепенденти більше відомі під назвою конгрегаціоналісти* (з наук. літ.); *Починаючи із середньовіччя, деякі богослови, особливо кальвіністи, індепенденти та єзуїти, розвивали ідею, що первинним носієм державної свободи є народ, який із громадською метою, на користь управління й порядку, делегує свою владу монарху* (з навч. літ.).

2. *іст.* У період англійської буржуазної революції XVII ст. — політична партія, що відображала інтереси середньої буржуазії та нового дворянства. *Вождь англійських індепендентів Олівер Кромвель привітав гетьмана України* [Богдана Хмельницького] *з перемогою над католиками* (Р. Іваничук).

ІНДЕТЕРМІНІ́ЗМ, у, *ч..* Філософське вчення, що відкидає загальну закономірність і причинну залежність явищ у природі та суспільстві. *Застосування принципу взаємозв'язку детермінізму й індетермінізму дозволило зрозуміти, з одного боку, чому зазнавали поразки ідеї авторитарної педагогіки, а з іншого, чому ідеї гуманної педагогіки на різних етапах розвитку суспільства не набували належного впровадження в навчально-виховний процес* (з наук. літ.); *Проголошений В. В. Набоковим індетермінізм є неоднозначним, це підтверджується тим, що події, з яких конструюється фабула його метароману, безпричинні* (з наук.-попул. літ.); *Ідеалістичний індетермінізм проголошував закономірність і необхідність категоріями суб'єктивності* (із журн.).

ІНДЕТЕРМІНІ́СТ, а, *ч.* Послідовник, прибічник індетермінізму. *Індетерміністи стверджують, що заперечення свободи слова зумовлює заперечення моральної відповідальності та робить людину істотою морально неосудною* (з наук. літ.); *Існує одвічна суперечка між детерміністами дії та індетерміністами процесу* (із журн.).

ІНДЕТЕРМІНІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Стос. до індетермінізму. *Концепція Х. Вольфа може бути прикладом того, як паралелізм стає формою ідеалістичного та індетерміністичного тлумачення природи психічних явищ* (з наук. літ.); *Індетерміністичний підхід до розгляду психічних явищ застосовують для тлумачення їхньої природи* (із журн.); *Індетерміністичні філософські теорії.*

ІНДЕТЕРМІНІ́СТСЬКИЙ, а, е, *філос.* Стос. до індетермініста та індетермінізму. *Лірика є геніальним передвіщенням ідеї креативного, світлого хаосу, що його наприкінці XX ст. мислителі намагаються описати за допомогою індетерміністських й ірраціональних теорій* (з наук. літ.); *Індетерміністська парадигма наукового мислення прямим чином пов'язана з дуальним розумінням визначеності/невизначеності економічних процесів* (із журн.); *Індетерміністська концепція.*

ІНДЕФІНІ́ТНИЙ, а, е, *книжн.* Неясний, невизначений, нечіткий. *Псевдоевклідів простір є скінченно мірним дійсним векторним простором із невиродженим індефінітним скалярним добутком, що називають також індефінітною метрикою* (з наук. літ.); *Індефінітна метрика не є метрикою у сенсі визначення метричного простору, а являє собою частковий випадок метричного тензора* (з наук.-попул. літ.); *Спроби модифікації теорії збурень призвели до висновку про безперспективність нового підходу, оскільки він не лише не вирішував основних труднощів, а й породжував нові індефінітні* (з навч. літ.).

ІНДЕФІНІ́ТНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **індефіні́тний.** *На синтаксичному рівні індефінітність досягається за рахунок предикаційних згорток — субстантивацій, суб'єктних та об'єктних підрядних частин, зокрема, з інфінітивними конструкціями* (з наук. літ.); *Фразеосемантичне поле квантитативної індефінітності легко моделювати за допомогою симетричних кіл* (з навч. літ.).

ІНДИВІ́Д, а, *ч.* Те саме, що **індиві́дуум.** *Гурт людей, група, нація, клас, все людство не творять нічого самі, безпосередньо, а через індивідів* (В. Еллан-Блакитний); *Не стало, власне, самого доктора Верходуба. Не тим не стало, що вулицями маленького повітового міста безпритульно блукав індивід у задрипаному пальті й пролетарському картузику з облупленим козирком, а що на місці доктора Верходуба жила тепер істота, яка здригувалась од вибухів гармат* (В. Винниченко); *Кожен з індивідів має якісь свої (більші чи менші) шанси перейти з однієї соціальної категорії до іншої* (з наук. літ.).

ІНДИВІ́ДНИЙ, а, е. Стос. до індивіда. *Проблема співвідношення індивідного й суспільного завжди була значущою для філософії, в якій вона мала двозначне трактування і вирішувалась з первинності суспільності, цілісності, тотальності або індивідуальності, одиничності* (з наук. літ.); *Взаємодіє особистісний простір і з простором біологічним, індивідним, який в екологічній психології називають життєвим середовищем* (з навч. літ.); *Індивідний вислів.*

ІНДИВІ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **індиві́дний.** *Індивідність й індивідуальність — десь тут починається людина. Індивідність — це паспорт та ідентифікаційний код людини* (з наук.-попул. літ.); *Індивідність та індивідуальність належать до визначальних питань становлення особистості в соціальній системі* (з навч. літ.).

ІНДИВІДУА́Л, а, *ч., розм.* 1. *заст.* Селянин-одноосібник. — *Будете індивідуалами-одноосібниками, — провіщав дід Сербиченко, — не стане вам просвітку* (Ю. Яновський).

2. Те саме, що **індивідуалі́ст.** *Але чи згодиться обермайстер у компанію до нас — адже він завжди одинаком, мисливець-індивідуал* (О. Гончар); *Індивідуалів у нашому суспільстві багато, а особистостей — мало* (з газ.).

ІНДИВІДУАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **індивідуалізува́ти.** *Побачив* [Віктор] *і збагнув, що побудова власного світу рівнозначна з вичерпанням сил, з безконечною — що талановитішою, то гострішою! — індивідуалізацією, з осамотнюванням* (Олекса Ізарський); — *Справжня єдність — в гармонії, в спільній меті. Індивідуалізація, до речі, теж не суперечить єдності* (О. Бердник); *Гребінка прекрасно володів засобами індивідуалізації: кожен образ у байці одержує характерні, тільки йому властиві ознаки* (з наук. літ.); *Проблема індивідуалізації підготовки вчителя, її розвивальний характер мають висуватися на перший план як пріоритетна тенденція у питанні вдосконалення системи освіти взагалі* (із журн.).

ІНДИВІДУАЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Світогляд, згідно з яким інтереси окремої особи вищі від інтересів суспільства; протилежне к о л е к т и в і з м. *Б. Лепкий побачив національну самобутність українців у поєднанні аграрності й анархічності, що визначило основні риси їхньої вдачі: хазяйновитість, волелюбність, індивідуалізм, релігійність, доброту, хоробрість, завзятість тощо* (з наук.-попул. літ.); *Титанізм Відродження завершується індивідуалізмом. Двома крайнощами індивідуалізму стали утопізм (Томас Мор) і цинізм (Макіавеллі), які згодом яскраво проявилися в європейській філософії* (з навч. літ.); *Цілі покоління радянських людей виховувалися на тому, що головне — це боротьба з індивідуалізмом, під який підганяли будь-який прояв ініціативи, прикриваючись тим, що лише колективу під силу долати всі труднощі* (з газ.).

2. Прагнення до яскравого вираження своєї особистості, своїх інтересів незалежно від колективу. *В. Винниченка часто звинувачували у пропаганді нових учень і теорій, в індивідуалізмі — самореалізації особистості, але характерні ознаки його вияву на рівні художнього персонажа-образу показують уміння приховати таку стихію* (з наук. літ.).

ІНДИВІДУАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **індивідуалізува́ти.** *Динамічна реклама сприяє формуванню колективної думки, тенденцій суспільної свідомості. Статична реклама більш індивідуалізована й зорієнтована на розвиток особистої сфери споживачів* (з наук. літ.); *Мова кожного персонажа повісті "Борислав сміється" глибоко індивідуалізована, типова* (з навч. літ.).

ІНДИВІДУАЛІЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **індивідуалізо́ваний.** *Враховуючи специфіку кожного виду корисних копалин, насамперед їхню виразну індивідуалізованість за якісними ознаками, нормативи найдоцільніше встановлювати у відсотках до вартості товарних блоків* (із журн.); *Індивідуалізованість чоловіків найбільш спостережувана з-поміж інтелектуалів* (з наук. літ.); *Індивідуалізованість людського мозку.*

ІНДИВІДУАЛІЗО́ВАНО. Присл. до **індивідуалізо́ваний.** *Усі тенденції розвитку і життєвості ми хочемо взяти не узагальнено, не опосередковано, а індивідуалізовано, максимально тотожно, об'єктивно* (О. Бердник); *Найдавніші шари головного мозку мають усталену, однакову в усіх людей структуру, а кора, де формуються вищі психічні функції, розвивається вкрай індивідуалізовано* (з наук. літ.); *Політика залякування та придушення політичних опонентів насильницькими засобами в хрущовську епоху набула лібералізованих форм і застосовувалася індивідуалізовано* (із журн.).

ІНДИВІДУАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* 1. Вирізняти, виокремлювати кого-, що-небудь за характерними, індивідуальними ознаками. *Письменник завжди і в усьому повинен шукати саме те, що відрізняє, індивідуалізує людей* (О. Донченко); *Страждали діти й від ультрафіолету, надміру одержуючи його від білого променя, і це тоді .. штовхнуло мене на думку про потребу носити одежу, притому одежу кольорову, індивідуалізуючи колір одежі відповідно до біостану людини* (Ю. Смолич); *Індивідуалізувати мову персонажів.*

2. Робити що-небудь по-різному щодо неоднакових предметів, різних осіб, ураховуючи їх відмітні риси, властивості. *М. І. Пирогов висував вимогу суворо індивідуалізувати прийоми викладання й виховання уже в початковій школі* (з навч. літ.); *Застосування комп'ютерних технологій дає змогу індивідуалізувати особу шляхом накладання зображень на фотографії обличчя й черепа* (із журн.); *Індивідуалізувати харчування дітей.*

ІНДИВІДУАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Набувати індивідуальності. *Прагнучи якнайбільше відокремитись від інших, особа індивідуалізується, але, індивідуалізуючись, вона прагне створити власний світ, у якому їй зручно* (з наук.-попул. літ.); *Усвідомлення себе як індивідуума дозволяє індивідуалізуватися, набути власного осмислення в системі соціуму* (з навч. літ.); — *Ти індивідуалізуєшся надто довго, тому прописні істини сприймаєш відчужено* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **індивідуалізува́ти.** *Взагалі дитячу працю треба так провадити, щоб творча робота могла якнайкраще індивідуалізуватися* (з наук.-попул. літ.).

ІНДИВІДУАЛІ́СТ, а, *ч.* Людина, яка виявляє індивідуалізм у поглядах, поведінці і т. ін. *Треба боротися з соціальними хворобами організовано. Саме тому Іван Іванович ніколи не ділиться з індивідуалістами-жебраками своєю копійкою* (М. Хвильовий); *Богдан, як індивідуаліст, сидів окремо, за маленьким столиком* (П. Колесник); *У нас немає нічого спільного з Сивим Капітаном, самолюбивим і властолюбним індивідуалістом, який став на шлях терору* (В. Владко); *— Ви* [Михайло Танасович], *як той футболіст-індивідуаліст: крутитесь навколо себе, як Масік навколо пляшки* (О. Чорногуз).

ІНДИВІДУАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до індивідуалізму (у 1 знач.). *Перемогу національного начала над індивідуалістичним і персоналістичним — от що знаменує ліричний герой Шевченка* (з наук. літ.); *Індивідуалістична теорія.*

2. Пройнятий індивідуалізмом (у 2 знач.). *Руйнується старе, традиційне колективне несвідоме і формується нове, в якому архетипи, покликані консолідувати соціум, втрачають сенс та своє значення, зате міцніють індивідуалістичні архетипи, що перетворюють людину на соціальний атом* (з навч. літ.); *Індивідуалістичні настрої.*

ІНДИВІДУАЛІСТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **індивідуалісти́чний.** *Колективістичність протиставиться індивідуалістичності* (В. Еллан-Блакитний); *Імпресіоністичний характер тексту зумовлює багатозначність, невловимість та індивідуалістичність його інтерпретації* (з навч. літ.); *Індивідуалістичність характеру.*

ІНДИВІДУАЛІСТИ́ЧНО. Присл. до **індивідуалісти́чний** 2. *Індивідуалістично структурована організація — це відкрита організація на основі вільного й добровільного об'єднання індивідів, що здійснюють спільну діяльність* (з наук. літ.); *Індивідуалістично зорієнтована етика Нового часу, безперечним завоюванням якої є особиста свобода, а отже й відповідальність людини, в наш час має бути доповнена етикою колективної відповідальності* (з навч. літ.).

ІНДИВІДУАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **індивідуаліст.** *— Ганна страшенна індивідуалістка, — пожартував товариш Вовчик. Тьотя Клава ні з того ні з сього засміялась дрібненьким і негарним смішком* (М. Хвильовий); *Не з доброї волі дівчина стала індивідуалісткою — на це спровокувала ситуація відчуження в класі, шкільному колективі, постійно підтримувана класним керівником* (із журн.).

ІНДИВІДУАЛІ́СТСЬКИЙ, а, е. Власт. індивідуалістові. *Людина індивідуалістського складу, В. Винниченко змушений був брати на себе ношу революційного лідера, провідника нації* (з наук. літ.); *З реакції на світ виникає бажання В. Стуса як поета індивідуалістського спрямування виокремити себе із аморфної маси тогочасного суспільства, довести, що він — людина мисляча, індивід, особистість* (з наук.-попул. літ.); *Індивідуалістська поведінка.*

ІНДИВІДУА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Власт. певній особі. *Люди не пізнавали її, мою "суб'єктивну, індивідуальну" душу* (Леся Українка); *Поки художньо-поетичні неологізми не засвоєні живою мовою, вони залишаються словами індивідуальної лексики їх творців* (з наук. літ.); *Всі дійові особи повісті наділені автором індивідуальними рисами* (із журн.).

2. Який перебуває в особистому користуванні, розпорядженні; окремий; протилежне к о л е к т и в н и й, с п і л ь н и й. *Селянство як сукупність дрібних сільськогосподарських виробників, які ведуть індивідуальне господарство власними засобами виробництва і силами, завжди було складним у своїй психології* (з навч. літ.); *Водії індивідуальних транспортних засобів повинні заздалегідь дбати про обладнання свого автомобіля аптечками та засобами для аварійного паркування* (з газ.); // Признач. для особистого використання. *Індивідуальний спосіб захисту передбачає застосування індивідуальних засобів для захисту органів дихання, шкіри у складних умовах поширення радіації, хімічних реагентів* (із журн.).

3. Здійснюваний окремими особами; не колективний. *Індивідуальне житлове будівництво стало поширеною формою завдяки можливості суто індивідуального проектування власного майбутнього будинку* (із журн.); // Створений окремою особою. *Буває ще категорія неологізмів, так би мовити, індивідуальних слів* (М. Рильський).

4. Особливий для кожного індивідуума. *Без індивідуального підходу залізо іржавіє, не кажучи уже про навантаження такого підходу в освітянській практиці* (з навч. літ.); *Перший і найважливіший принцип організації відпочинку школярів — приділяти їжі достатньо уваги, що можна досягнути через дотримання індивідуального раціону* (з газ.); *Індивідуальні консультації.*

△ **Індивідуа́льний (саніта́рний, перев'я́зувальний** *і т. ін.)* **паке́т** *див.* **паке́т.**

ІНДИВІДУА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *тільки одн.* Сукупність психічних властивостей, характерних рис і досвіду кожної особистості, що відрізняють її від інших індивідів. *Манерну* [манірну] *індивідуальність Вер приймали за прикмету справжньої талановитості. Вона користувалась успіхом* (В. Домонтович); *Творчі індивідуальності Редьярда Кіплінга та Джозефа Конрада породили цілий сплеск так званої "екзотичної культури" у Великій Британії* (Ю. Андрухович); *Бучма — артист неповторної яскравої індивідуальності* (з наук.-попул. літ.); *Павло Тичина — поет з яскраво вираженою творчою індивідуальністю* (з навч. літ.).

2. Людина як носій індивідуальних властивостей, певних характерних ознак і рис; особистість. *Разом з чубами мовби летять у небуття якісь знаки їхніх індивідуальностей, те, що робило їх не схожими між собою, летить у минуле їхня студентська розхристаність, безтурботність, звичка жити й поводитись, хто як хоче* (О. Гончар); *Адже особа, індивідуальність — це не лише тіло, а й неповторна інформація її життя, досвіду, плюс неосяжний досвід минулих поколінь, переданий їй генетично* (О. Бердник); *Багатство, різноманітність творчих індивідуальностей, глибина реалізму — свідчення величі української літератури* (з навч. літ.).

ІНДИВІДУА́ЛЬНО. Присл. до **індивідуа́льний** 3, 4. *З деревини виробляють, насамперед індивідуально і в мануфактурний спосіб, предмети хатнього вжитку: музичні інструменти, іграшки тощо* (О. Шугай); *Як жили ми індивідуально, то був у нас вітряк. Стояв він на Беєвій горі, отам, де тепер наш артільний млин стоїть* (Григорій Тютюнник); *Із жіночою аудиторією потрібно працювати індивідуально* (Ю. Іздрик).

ІНДИВІ́ДУУМ, а, *ч., книжн.* 1. Окремий живий організм; особина. *Клітини багатоклітинного організму не є індивідуумами, здатними на самостійний розвиток* (з наук.-попул. літ.); *Індивідуум належить виду, правильніше, він є однією з його частин* (із журн.).

2. Людина як окрема особистість у середовищі інших людей. *Індивідуум як окрема особистість може бути пізнаний через усю систему відношень з іншими індивідуумами, що дозволяє розмежувати біологічну та суспільну природу індивідуума* (Б. Антоненко-Давидович); *Дійсно, чудернацьке співвідношення особистої історії кожного з двоногих та історії людства. Таємничий індивідуум. Незбагненні порухи його душі* (Олекса Ізарський); *Настав час, коли треба привласнювати історію вже не цілому народові, а окремим людям, індивідуумам, соціальним атомам* (П. Загребельний); *Наскільки все в макросвіті підвладне міцним, незмінним, математично точно обчислюваним законам, настільки це стосується й мікросвіту, або ж індивідуума, в нашому випадку людини* (Ю. Андрухович); *Звернення до біографічних матеріалів служить не просто ілюстрацією досліджуваних процесів, а й спробою відобразити їх через призму свідомості окремо взятого індивідуума* (з наук. літ.).

ІНДИВІ́ДУУМНИЙ, а, е. Прикм. до **індиві́дуум.** *Індивідуумна поведінка учня завжди повинна бути предметом особливої уваги будь-якого вчителя* (з навч. літ.); *Індивідуумна манера; Індивідуумний підхід.*

ІНДИВІ́ДУУМНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **індиві́дуумний.** *Індивідуумність засобів оцінки поведінки легко перевірити експериментально, для чого беруть обов'язково дві групи — контрольну та експериментальну* (з навч. літ.); *Індивідуумність мислення; Психологічна індивідуумність.*

ІНДИ́ГО, *невідм.* 1. *с.* Багаторічна рослина родини бобових, з листя якої добувають темно-синю фарбу. *Кільканадцять стрільців одразу розсипалися ланцюжком між синіми квітами індиго, які рясно вкривали мальовничу рівнину* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Рослина індиго росте в тропічному кліматі* (з наук.-попул. літ.); *Місцеві жителі збирають не тільки листя індиго, але і його корінь для виготовлення барвників* (з навч. літ.).

2. *с.* Барвник, темно-синя фарба, яку тепер виробляють хімічним способом, а раніше добували з цієї рослини. *Доки з кам'яновугільної смоли не навчилися видобувати такі барвники, як індиго, алізарин та багато інших, їх одержували виняткового з рослин* (з наук.-попул. літ.); *Індиго активно використовують для фарбування джинсової тканини* (з навч. літ.).

3. *у знач. прикм.* Те саме, що **інди́говий** 2. *Холодно-синя, кольору темного індиго, вставала вона* [хмара] *над розтрісканою землею* (З. Тулуб); *Раптово небо стало кольору індиго* (з публіц. літ.).

4. *перев. мн., одн. ч. і ж.* Обдарована дитина з неординарними здібностями. *Стверджують, що коефіцієнт інтелекту в індиго досить високий, обидві півкулі мозку в такої дитини працюють однаково* (з наук.-попул. літ.); *Індиго від народження мають особливі здібності, наприклад, можуть бачити енергетичне поле людини, так звану ауру, володіють даром передбачення, надзвичайно талановиті — співають, малюють, пишуть вірші, танцюють* (з навч. літ.); *Сучасним індиго характерні гіперактивність, високий рівень інтелекту, нестандартність мислення, розвинена інтуїція, відчуття фальші, впевненість у собі та ін.* (з навч. літ.); // *у знач. прикм. Останнім часом все частіше пишуть і говорять про дітей індиго — новий світовий феномен* (з газ.).

ІНДИ́ГОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **інди́го** 1, 2. *Для фарбування рослинного волокна, іноді вовни, застосовують індиговий барвник* (з наук.-попул. літ.); *Індигове забарвлення; Індиговий відтінок.*

2. Середній між темно-синім і фіолетовим колір. *Дівчина в платті індигового кольору підійшла до школи і невпевнено зупинилася* (з газ.); *Джинси індигового кольору.*

ІНДИГО́ЇД *див.* **індиго́їди.**

ІНДИГО́ЇДИ, ів, *мн. (одн.* **індиго́їд,** у, *ч.), хім.* Синтетичні органічні барвники широкої гами кольорів — від червоного до чорного. *Індигоїди стійкі до світла* (з наук. літ.); *Індигоїди з другої половини XX ст. широко використовують у легкій промисловості для створення неповторного малюнка тканин нового покоління* (з газ.).

ІНДИГО́ЇДНИЙ, а, е. Прикм. до **індиго́їди.** *Індигоїдні барвники є похідними індиго* (з газ.); *Індигоїдна палітра.*

ІНДИГОКАРМІ́Н, у, *ч., хім.* Штучний барвник синього кольору, що використовується для приготування чорнила, акварельної фарби, синьки і т. ін., а також як хімічний індикатор. *Індигокармін як сіль синього кольору має властивості кислотно-основного індикатора та добре розчиняється у воді* (з навч. літ.); *У харчовій промисловості індигокармін використовується у виробництві безалкогольних напоїв у скляних пляшках, морозива* (із журн.); *Для штучного забарвлення індигокармін застосовують при виготовленні деяких капсул і таблеток; у хімічній промисловості — як хімічний індикатор, у медичних тестах функцій нирок — як спеціальна фарба та ін.* (з газ.).

ІНДИГОНО́СНИЙ, а, е. Який містить індиго (у 2 знач.). *Індигоносний компонент; Індигоносні рослини.*

ІНДИ́К, а́, *ч.* 1. Великий свійський птах родини фазанових, якого вирощують на м'ясо; самець індички. *Пика, наче борода в індика* (прислів'я); — *Вимети хату, внеси дрова, Посип індикам, гусям дай* (Т. Шевченко); *А як побільшають індичата, почнуть добиратися ростом до старих індиків* (Панас Мирний); *На подвір'ї були ще кури, індики й ціле стадо, яких сорок штук, гусей* (Б. Лепкий); *Індики цінятся за ніжне, соковите м'ясо білого кольору* (з навч. літ.).

2. Страва з м'яса цього птаха. *Тут їли .. Свинячу голову до хріну І локшину на переміну, Потім з підлевою* [підливою] *індик* (І. Котляревський); *Невважаючи на печених ведмедів, офіцери вклали в копи три печені гуски, індика й кілька курок* (І. Нечуй-Левицький); *Обід помалу доходив до кінця, коли подали індика, гостям поналивано шампану* (І. Франко); *Індика посолити й залишити на 1–2 години, потім змастити маслом і запікати в гарячій духовці до готовності, часто поливаючи жиром* (із журн.).

◊ **(1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **інди́к (сич),** *зі сл.* н а б у н д ю ч и т и с я, н а д у т и с я, н а д у т и й, н а п р и н д и т и с я *і т. ін.* — сильно, дуже. *Чого ти сильно зажурився І так надувся, як індик? Зовсім охляв і занудився, Мов по болотові кулик?* (І. Котляревський); *Цар цвенькає; А диво-цариця, Мов та чапля меж птахами, Скаче, бадьориться, Довгенько вдвох похожали* [походжали], *Мов сичі надуті, Та щось нишком розмовляли — Здалека не чути* (Т. Шевченко); *Увесь обід він був таким, мало що їв і, як сич, надувшись, сидів* (Панас Мирний); *Хай потім панове вчителі надимаються, як індики, твердять: шлях їм* [я] *перетнув — тільки б дітям користь була* (Б. Левін); *Надуті, мов індики, незнайомі були одягнені в чорні, як і їхні бороди, халати* (П. Загребельний); *Завтра ні світ ні зоря будемо в Боровиці. Отож міцніше тримай молота в руках. Бо сидиш, наче сич надутий* (В. Чемерис).

ІНДИКА́Н, у, *ч., хім.* 1. Глікозид, що міститься в деяких рослинах і з якого виготовляють фарбу індиго. *Існує понад 700 видів рослин родини бобових, багато з котрих містять речовину індикан, з якої добувають темно-синій барвник індиго* (з наук.-попул. літ.); *У лабораторних умовах легко розпізнати в рослинах індикан за своєрідним забарвленням окремих клітин* (з навч. літ.).

2. Продукт знезаражування наявного в організмі істоти — людини або тварини — індолу. *Індикан — один із кінцевих продуктів азотистого обміну* (з наук. літ.); *Індикан утворюється в печінці в процесі знешкодження похідних індолу* (з наук.-попул. літ.); *Рівень індикану в організмі людини свідчить про особливості захворювань органів травлення* (з навч. літ.); *Індикан як продукт знешкодження індолу, що надходить у кров з товстого кишківника, є досить шкідливим у значних дозах для людського організму* (із журн.).

ІНДИКАТИ́В, а, *ч., лінгв.* Те саме, що **Дійсний спо́сіб** *(див.* **спо́сіб).** *Під впливом логічних тенденцій у граматиці існує кореляція типу модальності зі способом дієслова: індикатив відповідає модальності дійсності, імператив — модальності необхідності, оптатив — модальності можливості* (з наук. літ.); *Об'єктивну питальну модальність виражають не тільки форми синтаксичного індикатива, але й форми синтаксичних ірреальних способів* (з наук.-попул. літ.).

ІНДИКАТИ́ВНИЙ, а, е, *лінгв.* Прикм. до **індикати́в.** *Індикативні форми дієслова в художньому стилі є найбільш уживаними з-поміж інших дієслівно-способових форм* (з наук. літ.); *Індикативні значення часто розвиваються у формах інфінітива внаслідок особливого його оточення в реченні* (з навч. літ.).

ІНДИКАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Властивість за знач. **індикати́вний.** *Індикативність форми минулого часу виявляється в її співвідношенні з моментом мовлення* (із журн.).

ІНДИКА́ТОР, а, *ч., спец.* 1. Прилад, пристрій, що фіксує стан об'єкта спостереження або перебіг якого-небудь процесу. *Індикатор годинникового зразка є засобом для перевірки правильності геометричної форми деталей* (з навч. літ.); *Він поглянув на пульт управління машиною, де спалахнула яскрава червона лампочка якогось індикатора, швидким рухом перевів праворуч маленьку рукоятку, від чого червона лампочка одразу згасла, а замість неї спокійним світлом засвітилася зелена* (В. Владко).

2. Речовина, яка після введення до розчину змінює свій колір або колір розчину й у такий спосіб дає змогу визначити його хімічну природу. *Хімікам відомо чимало різних барвників, котрі залежно від того, який буде розчин (кислий чи лужний), відповідно змінюють свій колір. Такі барвники є індикаторами* (з наук.-попул. літ.); *Хлороводнем наповнюють колбу, добавляють у неї кілька крапель води, швидко закривають пробкою, в яку вставлена скляна трубка, і занурюють кінець трубки в розчин індикатора у посудині, який своїм кольором відображає перебіг реакції* (з навч. літ.); // *перен.* Те, що є показником чого-небудь. *Головним показником сформованого етносу можна вважати етнічну самосвідомість та етнонім (самоназву етнічної спільноcті). Ці два етнічні індикатори взаємопов'язані* (з наук. літ.); *Відсутність теорії національного взаєморозуміння інколи є реальною загрозою та індикатором можливих суспільних суперечностей, колізій, зіткнень* (з навч. літ.); *Висока ціна, яка відіграє роль індикатора якості, має найбільший вплив при купівлі складних і цінних товарів, таких як автомобілі, дорога парфумерія тощо* (із журн.).

3. Бібліотечна картотека, в якій зазначено, кому видана книжка. *Розробляють об'єднану інструкцію про облік і збереження бібліотечних фондів. В ній пропоновано різноманітні форми первинного обліку (інвентарні книги, акти, індикатори картотеки) усіх фондів, зокрема в електронному варіанті* (з наук.-попул. літ.).

ІНДИКА́ТОРНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **індика́тор.** *Капілярні методи ґрунтуються на капілярній проникності в порожнину дефекту індикаторної рідини, яка добре змочує контрольований матеріал* (з наук. літ.); *Уміст хлорофілу та інтенсивність фотосинтезу суттєво змінюються під дією локальних чинників і від онтогенетичного розвитку рослин, тому цей показник є доволі чутливим, що знижує його індикаторне значення* (з навч. літ.); *Використання ферментативних методів за участю допоміжних та індикаторних ферментів є можливим після додавання в інкубаційне середовище ферменту глюкози, що активізує реакцію* (із журн.); *Там, де у звичайних серійних роботів блимали індикаторні лампочки, в цього були вмонтовані сині-сині очі* (М. Білкун).

ІНДИКАТРИ́СА, и, *ж., мат.* Крива, яка унаочнює уявлення про зміни векторів у просторі або на площині. *Виявлено нові властивості індикатриси розсіювання: пучок електронів, які летять майже антипаралельно первинному пучку, та дуже вузький пучок, що прямує вперед* (з наук. літ.); *Класифікація коливань може бути коректною за умови застосування індикатриси комбінаційного розсіювання світла* (з наук.-попул. літ.); *Індикатриса випромінення.*

ІНДИКАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до індикації. *У діагностиці розломів, що впливають на формування рельєфу, важливу індикаційну роль відіграють форми рельєфу* (з наук. літ.); *За допомогою індикаційної біогеографії вдалося відкрити не одне родовище корисних копалин* (з навч. літ.); *Індикаційна діагностика; Індикаційний показник.*

ІНДИКА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* 1. Визначення, вимірювання різних показників, реєстрація їх на світловому табло, шкалі приладу і т. ін. *Діагностичний прилад забезпечений програмними засобами діагностування досліджуваного об'єкта з індикацією відхилень від контрольованої норми параметрів* (з наук. літ.); *Окремі різновиди водоростей мають важливе практичне значення, зокрема, для індикації стану навколишнього середовища* (з навч. літ.); *У цих цехах навіть тридцятирічного віку вагони іноземного виробництва перетворюють на темно-синього кольору красені з широкими склопластиковими, з подвійними ролетами, вікнами, цифровою, що світиться вночі, індикацією номера* (із журн.).

2. Уведення в аналізований розчин речовин, що дають змогу встановити кінець хімічної реакції або концентрацію водневих іонів за легко помітною ознакою — зміною кольору, щільності і т. ін. *Хімічний метод індикації базується на використанні хімічних реактивів, що в контакті з отруйними речовинами зумовлюють осадові реакції* (з наук.-попул. літ.); *Хімічну індикацію здійснюють органічними речовинами, які в різних середовищах — кислому, нейтральному, лужному — виявляють рівень шкідливості компонентів* (з навч. літ.).

ІНДИКІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Галузь тваринництва, що займається розведенням і вирощуванням індиків. *Сучасний рівень технології, систематизація знань з годівлі, утримання, здоров'я птиці дозволяє розвивати промислове індиківництво як перспективну галузь* (з наук.-попул. літ.); *У Чернівецькій області особливо розвиватимуть індиківництво та садівництво для забезпечення не тільки власних потреб, але й для експорту* (із журн.); *Індиківництво поряд з виробництвом м'яса курчат-бройлерів є економічно вигідною галуззю, що забезпечує ринок високоцінним дієтичним м'ясом* (з газ.).

ІНДИ́КОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **інди́к** 1. *Похвалив нитки їжак, що саме поспішав кудись повз індикову оселю* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **інди́кові,** вих, *мн.* Родина птахів ряду куроподібних. *Індикові живуть переважно в лісостепових районах, живляться рослинною їжею* (з наук. літ.); *Поширені два роди індикових: індик звичайний, від якого походить індик свійський, та індик вічкастий* (з навч. літ.).

ІНДИ́КТ, у, *ч., іст.* 1. У Стародавньому Римі — п'ятнадцятирічний період, протягом якого римляни три рази збирали данину з переможених. *Спершу індикт був обов'язковим для всієї Римської імперії, за винятком Єгипту. Імператор Юстиніан І зробив обов'язковим датування після індикту всіх офіційних документів* (з навч. літ.); *Рахунок індиктами веде свій початок від тих переписів населення, які раз на 15 років проводилися в Римській імперії і Візантії* (з наук.-попул. літ.); *Обов'язковий індикт.*

2. Запроваджена в IV ст. у Візантії одиниця старовинного літочислення тривалістю в п'ятнадцять років. *Стародавня Русь знала і реально застосовувала різні принципи хронологічних обчислень: сонячні та місячні роки, індикти (п'ятнадцятирічні періоди, так зване Велике коло, Метонів цикл тощо)* (з наук. літ.); *Під час переведення дат з візантійського літочислення на сучасне застосовуються обчислення за індиктами (порядкове місце відповідного року в рамках поточного 15-літнього циклу, в якому вихідною точкою цієї циклічної лічби є ера)* (з навч. літ.); *Битва була нескінченно довга, але ще довший був літній день тисяча чотирнадцятого року червня дванадцятого індикту* (П. Загребельний).

ІНДИФЕРЕНТИ́ЗМ, у, *ч., книжн.* Байдуже ставлення до кого-, чого-небудь; байдужість. *Індиферентизм — от нам плата за страдання* [страждання]! (В. Винниченко); *Вона проповідує православіє, а теперішній вік — то вік індиферентизму в релігії* (І. Нечуй-Левицький); *Виявляти індиферентизм.*

ІНДИФЕРЕ́НТНИЙ, а, е, *книжн.* 1. Який не виявляє до кого-, чого-небудь зацікавленості; байдужий. *— Ах, сеньйоре, як ви — індиферентні* (М. Хвильовий); *Сам Андрій нікого ні про що не розпитував, нічим абсолютно не цікавився, ні до кого особливо .. не приглядався, а так само не хвилювався, — був індиферентний і зовсім спокійний* (І. Багряний); *Слухачі були досить зрівноважені й індиферентні* (У. Самчук); *Тільки дуже індиферентна людина не виголошує час від часу гнівних тирад на адресу сучасного телебачення* (із журн.); *Учні стали індиферентними спостерігачами розмови учителя зі старшокласниками* (з газ.).

2. Який не чинить впливу на кого-, що-небудь. *Єсть і така думка в лікарів, що той спосіб просто індиферентний, що звичайне сонячне проміння ліпше* (Леся Українка); *Вистава була індиферентною, глядачі не обмінювалися навіть репліками* (із журн.).

ІНДИФЕРЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Стан і властивість за знач. **індифере́нтний** 1. *Індиферентність спостерігається при астенії, апатії та інших хворобливих станах* (з наук. літ.); *Толерантність інколи вироджується у просту байдужість, індиферентність* (з газ.).

ІНДИФЕРЕ́НТНО, *книжн.* Присл. до **індифере́нтний** 1. *Лиця були поважні й навіть торжественні* [урочисті]; *видно було, що мало бути щось таке, до чого індиферентно відноситись абсолютно не можна* (В. Винниченко); *Ми не знали туземної мови і не хотіли її вивчати. Ми так само індиферентно ставились і до вивчення довколишнього туземного життя* (Є. Гуцало).

ІНДИЧА́, áти, *с.* Пташеня індички. *Невеличка Катруся, бавлячись з індичатами, сама себе забавляла* (Панас Мирний); *Тут же* [у пташнику] *ходили тільки сріблясті цесарки з молодняком, .. довгошиї індички та незграбні на вигляд індичата* (Є. Кротевич).

ІНДИЧА́ТИНА, и, *ж.* М'ясо індика або індички. *У полив'яних мисках і полумисках чекає гостей продимлена в комині шинка, лискуча веприна, кільця ковбас, нагорблена індичатина* (М. Стельмах); *Закусивши трохи індичатиною з досить приперченою підливою і пирогом з яблуками та пухкими пампушками, Марія Василівна попрощалась* (Б. Левін); *Замовити та купити індичатину за привабливою ціною можна через сучасні інтернет-каталоги* (із журн.).

ІНДИЧА́ТКО, а, *с.* Пестл. до **індича́.** *Бабусине індичатко все швидко зрозуміло: його люблять і тому годують зі своїх рук* (із журн.); *Індичатко намагалося чимдуж наздогнати свою маму* (з газ.).

ІНДИЧА́ЧИЙ, а, с, *рідко.* Те саме, що **інди́чий.** *Мати так радісно клопоталась, прохаючи поживитись. — Шматочок індичачих грудей... чи поросячу ніжку...* (М. Коцюбинський); *Індичача шия; Індичачі яйця.*

ІНДИЧЕНЯ́, ня́ти, *с.* Те саме, що **індича́.** *Якщо годувати індиченят сільською їжею — яєчка терті, сирок, кропивки вкришити, то можна й без антибіотику довести до дорослого індика* (з навч. літ.); *Добових індиченят розподіляють за статтю і відправляють у цех вирощування молодняку* (із журн.); *Індиченя здивовано дивилося на те, як сердився індик і мотав головою* (з газ.).

ІНДИ́ЧИЙ, а, е. Прикм. до **інди́к.** *Отець Тріщин витягнув з рота індиче стегно, але задержав його в такій позиції, що мав змогу кождого часу вхопити зубами те самісіньке місце, яке гриз перед тим* (Л. Мартович); *І, крім мис, пляшок, склянок, величезного, обгризеного індичого кістяка, що урочисто, мов розбитий корабель, лежав серед столу, він* [Троян] *побачив довкруги багато облич* (У. Самчук); *Пусте і воляче терпіння, і пиха індича* (П. Гірник).

ІНДИ́ЧИНА, и, *ж.* Те саме, що **індича́тина.** — *Вечеряв? — Ні. — Повечеряємо холодною індичиною, і поведу тебе в курінь. Там є сіно, ковдра, подушка* (М. Стельмах); *Індичина багата на селен, що допомагає запобігати виникненню ракових захворювань* (із журн.); *Свіжа індичина.*

ІНДИ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., розм.* Надиматися, як індик; бундючитися. [М е л а ш к а:] *О, Катре!.. Здорова, Катре!* [К а т р я:] *Хоч і прощайте.* [М е л а ш к а:] *І досі індичишся?* (М. Кропивницький); *Після почутого хлопець почав індичитися, наче усе це його не стосувалося і він хотів би щонайшвидше звідси піти* (В. Підмогильний); *— Та бери ж, чого запишалася, — прикрикнула осяяна щастям мати. — Людина дає, а воно .. ще й індичиться* (Ю. Збанацький).

ІНДИ́ЧКА, и, *ж.* 1. Самиця індика. *Вона* [мати] *садовила індичок на яйця, виводила на пашу пташенят; десь у комірчині лічила крашанки, віддавлювала сир, розмішувала в макітрі опару з хмелю* (М. Івченко); *У нас же і курочки, і гусочки, і індички, і корівка з телятком, і п'ятерко свиней, чого тільки нема* (В. Дрозд); * У порівн. *Доцька, і без того бліда, тепер посиніла, як індичка на сльоту* (Ірина Вільде).

2. Страва з м'яса індика. *Ще буде запечена в духовці картопля, індичка* (Ю. Мушкетик); *Закушував* [Ван Гог] *смаженою індичкою на оливковій олії з бобовою підливою на томатному соусі* (О. Чорногуз); *Навіть коли ми виступали, він тримав на кришці піаніна* [піаніно] *канапку з індичкою, або якесь печиво, або кавальчик пляцка* (Любко Дереш).

ІНДИ́ЧНИК, а, *ч.* Приміщення для індиків. *Його посадовили на незасідлану, страшенно худу, гостроверху коняку, й сам Милорадович гнав ту коняку поперед себе тридцять верст і пригнав на свій хутір, де Балясного було посаджено в індичник під варту* (Ю. Мушкетик); *Індичник вирішили зробити неподалік від хати, щоб було зручно доглядати маленьких індичат* (з газ.); *Фермерський індичник.*

ІНДИ́ЧНЯ, і, *ж.* Те саме, що **інди́чник.** *Батько зробив тимчасову індичню, щоб індичата не погубилися в городині* (з публіц. літ.); *Фермерська добре облаштована індичня знаходилася за селом* (з газ.).

ІНДІА́НЕЦЬ *див.* **індіа́нці.**

ІНДІА́НИ, а́н, *мн. (одн.* **індіа́нин,** а, *ч.;* **індіа́нка,** и, *ж.), заст.* Індіанці. — *Дайте мені спокій з тими червоношкірими! — кричав він, мішаючи індусів з американськими індіанами* (І. Франко); *О краю мій, твої сини, Немов Канади індіани В дні братовбивчої війни* (В. Сосюра); *Я пам'ятаю, адмірале, Як мучивсь ти в своїй ганьбі, Як індіани помирали, Щоб не скоритися тобі* (Д. Павличко); *Джакомоне .. обережно взяв два пасма біля скронь, зробив руками рух назад — і голова його стала лиса як макогін. Навряд чи й індіанин з такою спритністю зміг би оскальпувати свою нещасну жертву* (І. Корунець, пер. з тв. Дж. Родарі).

ІНДІА́НИН *див.* **індіа́ни.**

ІНДІАНІ́СТ, а, *ч.* Фахівець із індіаністики. *У дусі Ріс Девідса виступив також знаменитий індіаніст Макс Мюллер, доказуючи, що по всякій правді Будді й належиться місце між святими, а з грецьких і римських святих мало котрий так вповні заслужив на назву святості* (І. Франко).

ІНДІАНІ́СТИКА, и, *ж.* Сукупність дисциплін, що вивчають індійську культуру, мову, літературу, історію і т. ін. *Стан і перспективи розвитку індіаністики в Україні неодноразово обговорювалися на регулярних конференціях у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* (з наук.-попул. літ.); *Щодо індіаністики українська культура була tabula rasa. Новий поштовх до свого розвитку вона набула в часи незалежності України* (із журн.); *Сучасна індіаністика має не так уже й багато наукових центрів у всьому світі* (з газ.).

ІНДІА́НКА[1] *див.* **індіа́нці.**

ІНДІА́НКА[2] *див.* **індіа́ни.**

ІНДІА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **індіа́нці.** *Бубни б'ють, і хитається в танку Індіанський убогий вігвам* (А. Малишко); *Капітан Грант в полоні або численного індіанського племені, або ж він потрапив до племені невеликого й кволого* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Більшість індіанських мов безписемні* (з наук. літ.).

ІНДІА́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **індіа́нець,** нця, *ч.;* **індіа́нка,** и, *ж.).* Загальна назва корінного населення Америки (за винятком ескімосів). *На естраді стоїть молода дівчина індіанка в своєму дикарському* [дикунському] *убранні* (Леся Українка); *Складне письмо існувало в індіанців майя* (з наук. літ.); *Від індіанців Європа отримала ліки від малярії — хіну* (з газ.).

І́НДІЄВИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **і́ндій.** *Індієві сполуки використовують у напівпровідниковій техніці для антикорозійного покриття* (з наук. літ.); *Індієвий дріт часто застосовують у різних промислових галузях* (з навч. літ.); *Індієвий концентрат.*

ІНДІ́ЄЦЬ *див.* **інді́йці.**

І́НДІЙ, ю, *ч.* Хімічний елемент з атомним номером 49, м'який сріблясто-білий метал. *У вільному стані галій, індій і талій являють собою сріблясто-білі м'які метали з низькими точками плавлення* (з навч. літ.); *Уперше індій виявили німецькі хіміки Фердинанд Райх та Теодор Ріхтер у 1863 році, проводячи спектроскопічний аналіз цинкової оболонки* (із журн.); *Одержують індій попутно, переробляючи руду кольорових металів* (з газ.).

ІНДІ́ЙКА *див.* **індійці.**

ІНДІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **індійці** і Індія. *Баядерки висунулись рядком нешвидкою поважною ходою з .. зали, закутані в легкі прозорі індійські покривала* (І. Нечуй-Левицький); *Посхилявши голови на груди й позгинавши ноги, вони сидять рядочками, як індійські факіри а чи мусульмани на молитві, в глибокій філософській задумі, тяжко дихають і сходять потом* (І. Багряний); *Я придатна лише на те, щоб згоріти в багатті біля порога індійської хати* (О. Бердник).

ІНДІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **індієць,** ійця, *ч.;* **інді́йка,** и, *ж.).* Загальна назва всього корінного населення Індії. *Ішли. Французи, поляки, греки, бельгійці .. Навіть негри, навіть індійці, взяті в полон десь біля єгипетських пірамід* (С. Журахович); *Ракети я не зроблю, в школу космонавтів мене не приймуть, астрального тіла я виділяти з себе не вмію, так як індійці, щоб літати в інші сфери* (О. Бердник); *Для того, аби їх* [грифонів] *упіймати, індійці запрягають волів до воза і навантажують його до краю* (Ю. Винничук).

ІНДОЄВРОПЕ́ЄЦЬ *див.* **індоєвропе́йці.**

ІНДОЄВРОПЕЇ́ЗМ, у, *ч.* Напрям у науці та культурі, що вивчає індоєвропейські основи походження та розвитку індоєвропейських мов, народів і культур з обґрунтуванням їх спорідненості. *Коли Шевченко писав, що слов'яни — одної матері діти, він ішов за панівною тоді теорією індоєвропеїзму — ототожненням походження народів і їхніх мов* (із журн.); *Прихильник індоєвропеїзму; Теорія індоєвропеїзму.*

ІНДОЄВРОПЕЇ́СТ, а, *ч.* Фахівець із індоєвропеїстики. *Видатний індоєвропеїст В. І. Абаєв, схиляючись до прийняття гіпотези про спорідненість баскської мови з кавказькими, пише про повернення до теорії про безперервний лінгвістичний континуум, що простягався від Піренеїв до Кавказу* (з наук.-попул. літ.); *Досвідчений індоєвропеїст Ф. де Соссюр талановито опрацьовував курс з індоєвропеїстики, який, на жаль, відомий тільки в окремих фрагментах* (з навч. літ.).

ІНДОЄВРОПЕЇ́СТИКА, и, *ж.* Наука, що вивчає індоєвропейські мови порівняльно-історичним методом; порівняльне мовознавство. *О. С. Мельничук був лінгвістом винятокової ерудиції. Його наукові зацікавлення охоплювали широке коло питань загального, слов'янського, українського мовознавства, індоєвропеїстики тощо* (з наук. літ.); *Значення праць А. П. Непокупного для індоєвропеїстики та порівняльно-історичного мовознавства є загальновизнаним* (із журн.).

ІНДОЄВРОПЕ́ЙКА *див.* **індоєвропе́йці.**

ІНДОЄВРОПЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **індоєвропе́йці.** *У сучасній науці дістала широке визнання теорія, за якою племена, що займали лісостепову та лісову смугу Середньої та Східної Європи, належали до великого масиву стародавнього індоєвропейського населення* (з наук. літ.); *Перший період розпаду індоєвропейської спільноти пов'язаний з виділенням анатолійських та індоіранських мов (приблизно IV–III тис. до н. е.)* (з навч. літ.).

△ **Індоєвропе́йські мо́ви** *див.* **мо́ва.**

ІНДОЄВРОПЕ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **індоєвропе́єць,** е́йця, *ч.,* **індоєвропе́йка,** и, *ж.).* Населення Європи, Передньої Азії, Індостану, яке розмовляє мовами, що походять від спільної прамови. *Реконструювати слов'янську модель Всесвіту можна, тільки використовуючи загальні для всіх індоєвропейців уявлення та вірування* (з наук. літ.); *Греки та скіфи перебували приблизно на одному рівні історичного розвитку. Обидва народи мали спільних предків — індоєвропейців* (із журн.).

ІНДОІРА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до зв'язків між Індією та Іраном. *Кінець IV — першу чверть III тис. до н. е. можна було б розглядати як час розпаду попередньої спільноти та становлення нових реалій, що відбивають появу окремих діалектних груп, можливо, пов'язаних з індоіранською єдністю* (з наук. літ.); *Індоіранська міфологія; Індоіранські племена.*

△ **Індоіра́нська мо́ва** *див.* **мо́ва.**

ІНДО́Л, у, *ч., хім.* Органічна сполука у вигляді безбарвних кристалів з неприємним запахом (застосовується у парфумерії, синтезі деяких препаратів). *Усі проміжні продукти окиснення індолу не мають запаху* (з наук. літ.); *Отруйні речовини можуть бути результатом гниття білка (індол, фенол, скатол), такі речовини утворюються в процесі обміну речовин або надходять в організм з їжею* (із журн.); *Утворення індолу.*

ІНДО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із індології. *На підставі ведійських джерел відомий англійський індолог Макс Мюллер у 1853 році ввів до офіційної наукової лексики поняття "арій"* (з наук.-попул. літ.); *Український індолог професор П. Г. Ріттер відомий своїми працями з основ індоєвропеїстики* (із журн.).

ІНДОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, Стос. до індології. *Олександр Чувпило є знаним харківським індологом, що активізував українські індологічні дослідження* (з наук.-попул. літ.); *Індологічні зацікавлення академіка Михайла Калиновича були досить широкими — від походження індоєвропейських мов до особливостей збереження ними генетичних рис* (із журн.).

ІНДОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Сукупність наук, що вивчають індійську культуру (мову, літературу, історію і т. ін.). *Індологія сформувалася на початку XX ст. у Європі* (з навч. літ.); *Питання витоків індійської філософії залишається одним з актуальних у сучасній індології* (із журн.); *Поема в тім виданні була присвячена молодому і одіозному російському князю Сергію Щербатському, що як студент індології перебував тоді у Відні* (І. Франко).

ІНДОНЕЗІ́ЄЦЬ *див.* **індонезійці.**

ІНДОНЕЗІ́ЙКА *див.* **індонезійці.**

ІНДОНЕЗІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **індонезійці** і Індонезія. *В неділю ми пробули в готелі до другої години, а опісля поїхали на обід до індонезійського ресторану* (У. Самчук); *Індонезійська метеорологічна служба повідомила, що сила поштовхів сягала 7 балів, острів трясло упродовж кількох хвилин* (з газ.); *Індонезійські мови.*

ІНДОНЕЗІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **індонезієць,** ійця, *ч.;* **індонезійка,** и, *ж.).* Група народів і народностей Південно-Східної Азії; самоназва жителів Індонезії, більшість з яких (96 %) розмовляють індонезійськими мовами. *Колись думала, що Борнео і Калімантан — два різні острови. Ні, це один і той самий, просто малайці й індонезійці по-різному його кличуть* (І. Карпа); *Індонезійці надзвичайно шанують Миклухо-Маклая і мають його за свого національного героя, співвітчизника* (із журн.); *Толерантність — головний секрет індонезійців, багатовіковий шлях до якого був нелегким* (з газ.).

ІНДОРХОКЕ́Й, ю, *ч., спорт.* Різновид хокею на траві в закритому приміщенні з ламінатною підлогою. *Днями хокеїсти на траві розпочали підготовку до сезону індорхокею* (із журн.); *У фінальному матчі українські спортсмени з індорхокею обіграли команду Іспанії* (з газ.); *Дівочий турнір з індорхокею.*

ІНДОСАМЕ́НТ, у, *ч., фін.* Передавальний напис власника на звороті чеків, векселів та інших цінних паперів про надання прав за цими документами іншій особі. *Цінні папери можуть бути іменними або на пред'явника. Іменні цінні папери передають шляхом повного індосаменту, якщо інше не передбачено законом або в них спеціально не вказано, що вони не підлягають передачі* (з наук.-попул. літ.); *Ордерні цінні папери передаються шляхом вчинення на них передавального напису (індосаменту), який може бути іменним або бланковим* (з навч. літ.); *Якщо до закінчення терміну дії договору заставних закупок зерна сільськогосподарські товаровиробники здійснять відчуження простого складського свідоцтва або складського свідоцтва на заставне зерно, то з дати індосаменту до дати повернення отриманих за заставною ціною коштів нараховують відсотки* (з мови документів).

ІНДОСА́НТ, а, *ч.* Особа, що здійснює на звороті чеків, векселів та інших цінних паперів індосамент. *Особа, яка передає право за цінним папером (індосант), відповідає лише за недійсність відповідної вимоги й не відповідає за її невиконання* (з наук.-попул. літ.); *Кожний індосант за ордерним цінним папером відповідає не тільки за дійсність права, яке він передає разом із документом, але й за його здійснення* (з навч. літ.); *Банківські правила України не передбачають участі в чекових правовідносинах індосантів та авалістів* (з мови документів).

ІНДОСА́Т, а, *ч.* Особа, якій передаються цінні папери (векселі, чеки і т. ін.) за індосаментом. *У вчиненні іменного індосаменту вказується ім'я особи, що передає цей документ (індосанта), а також ім'я набувача (індосата)* (з навч. літ.); *За передавальним написом (індосаментом), вчиненим на цінному папері, до особи, якій або у розпорядження якої передаються права за цінним папером (індосата), переходять усі права, посвідчені цінним папером* (з мови документів); *Персоніфікований індосат.*

ІНДОФЕНО́Л, у, *ч., хім.* Синтетична сполука, що належить до кубових барвників (застосовується у виробництві барвників, аналітичній хімії як індикатор і т. ін.). *Вміст аскорбінової кислоти в рослині легко перевірити із застосуванням індофенолу або низки його похідних із основним його наповненням* (з наук.-попул. літ.); *Використання індофенолу передбачає врахування можливої взаємодії його складників з уже наявними елементами, до яких він додається* (з навч. літ.).

ІНДОФЕНО́ЛОВИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **індофено́л.** *За відсутності комерційних препаратів застосовують індофеноловий метод, або метод Ковача, для визначення концентрації аміаку* (з навч. літ.); *Індофенолова реакція; Утворення індофенолового барвника.*

ІНДОФЕНО́ЛЬНИЙ, а, е, *хім.* Те саме, що **індофено́ловий.** *Індофенольна проба; Індофенольний метод визначення аміаку; Індофенольний реактив.*

ІНДПОШИ́В, у, *ч., розм.* Пошиття одягу на індивідуальні замовлення. *Валентинові батьки вже спали; за віконницями, взятими на прогоничі, стугонів вітер, а хлопці все товклися в маленькій кімнаті, в якій удень працював старий Сорока, раптом перетворившись з найкращого майстра міського індпошиву на домашнього подолянського ремісника* (О. Гончар); *Даромир завів постійне знайомство з майстром індпошиву, котрий шив замшеві чобітки на експорт* (О. Чорногуз).

ІНДУЇ́ЗМ, у, *ч.* Одна з найдавніших масових релігій світу, поширена в Індії, що сповідує перевтілення душ після смерті. *Я не вірю в тримурті — трійцю богів індуїзму: Брахму, Вішну та Шиву* (М. Дашкієв); *Храм* [бога Крішни] *є одним із центрів поширення новоіндуїзму, який прагне примирити різні релігії, і в першу чергу індуїзм з ісламізмом* (В. Минко); *Езотеричні записи індуїзму повідомляють, що Брахма — творець світу — створив наш світ незаконно, що він приховав його від Махадеви (Верховного Духа)* (О. Бердник); *Тотемізм увійшов як елемент у всі сучасні релігії. Особливо відчутним є його вплив у індуїзмі, де багато тварин вшановуються як священні* (з наук.-попул. літ.).

ІНДУЇ́СТ, а, *ч.* Послідовник індуїзму. *Мета відвідування храму — можливість благоговійного споглядання статуї бога, відчуття належності до божественної величі. За це право індуїсти залишають у храмі свої підношення* (з навч. літ.); *Індуїсти звинуватили компанію в тому, що на упаковці картоплі фрі містилося неправдиве маркування цієї страви як вегетаріанської* (із журн.); *Понад 260 млн буддистів — вегетаріанці, індуїсти — не їдять яловичини, мусульмани — свинини, тому в регіонах поширення цих релігій через конфесійні погляди не можуть розвиватися певні галузі тваринництва* (з газ.).

ІНДУЇ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **індуї́ст.** *Індуїстки сиділи навколо храму й готувалися до вечірньої молитви* (із журн.).

ІНДУЇ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до індуїзму. *Можна досить чітко розділити ведійську й індуїстську міфології; водночас необхідно визнати, що вони пов'язані єдиною еволюційною ниткою* (з навч. літ.); *Виділяють західну, слов'янську (православну), конфуціанську (китайську), ісламську, індуїстську, японську, латиноамериканську та африканську цивілізації* (з навч. літ.); *Індуїстська релігія.*

ІНДУКО́ВАНИЙ, а, е, *ел., фіз.* Дієпр. пас. до **індукува́ти.** *Індукований струмом рух — уявний рух нерухомого об'єкта, який викликаний рухом інших об'єктів, що оточують його* (з наук.-попул. літ.); *Створені експериментальні моделі для вивчення спонтанного та індукованого відновлення мейозу яйцеклітинами в подальшому можуть бути використані для фундаментальних досліджень впливу чинників, які є важливими для росту й розвитку яйцеклітин* (з наук. літ.); *Дослідження зв'язку між змінами, індукованими зовнішніми впливами, розкриває механізми їхнього впливу на внутрішній стан об'єкта* (з навч. літ.); // **індуко́вано,** *безос. пред. Шари складних сполук, утворення яких індуковано жорстким ультрафіолетовим випромінюванням в атмосфері хлору, є атмосферно стійкими* (з наук. літ.); *Індуковано струм для експериментальних потреб у військовій галузі* (із журн.).

ІНДУКТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *лог.* Який ґрунтується на індукції (у 1 знач.). *Конкретним інструментом пізнання є: індуктивний, дедуктивний, описовий, порівняльний, таксономічний, контекстологічний та деякі інші методи* (з наук. літ.); *Послідовність викладу визначається побудовою конкретного доказу — дедуктивного (від загального до часткового) або індуктивного (від фактів до узагальнень)* (з наук.-попул. літ.); *Арістотелева поетика була не догматична, а індуктивна: до сформулювання правил критик доходив, простудіювавши багато творів даної категорії* (І. Франко).

2. *фіз.* Який утворюється індукцією (у 2 знач.), ґрунтується на ній. *Магнітні перетворювачі — підвид індуктивних перетворювачів, перевагою яких є низька залежність деяких матеріалів від зовнішньої температури* (з наук. літ.); *Пов'язаними контурами є електричні ланцюги, що складаються з двох здебільшого однакових кабельних котушок, між якими існує індуктивний або електричний зв'язок* (з наук.-техн. літ.).

3. *фізл.* Те саме, що **індукці́йний** 3. *Існує припущення про наявність індуктивних відношень між нервовими центрами, що реагують на зовнішнє подразнення, та нервовими центрами, що беруть участь у реакції статевих залоз на гормони* (з наук. літ.); *Індуктивна взаємодія нервових процесів.*

△ **Індукти́вний ме́тод** *див.* **ме́тод.**

ІНДУКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *лог.* Властивість за знач. **індукти́вний** 1. *Для аналізу розумових стратегій на інтелектуальному рівні важливо використовувати індуктивність та асоціативність мислення* (з наук.-попул. літ.); *Індуктивність критичного аналізу; Індуктивність розмірковувань.*

2. *фіз.* Фізична величина, що характеризує здатність провідника нагромаджувати енергію магнітного поля, коли в ньому протікає електричний струм. *Схема пристрою для визначення кутового положення рухомого об'єкта складається із двох котушок індуктивності, генератора, підсилювача, фільтра, реєструвального приладу* (з наук.-попул. літ.); *Вихрові струми збуджують змінним або імпульсним струмом за допомогою перетворювача — котушки індуктивності* (із журн.).

ІНДУКТИ́ВНО. Присл. до **індукти́вний.** *Індуктивно викладати суть досліду можна із застосуванням елементів поетапного розкриття кожної здійснюваної процедури* (з наук.-попул. літ.); *Сконструйовано індуктивно на основі зіставлюваних мов мову-еталон, яка має всі значення, що реалізуються хоча б в одній із них* (з навч. літ.); *Індуктивно спрямувати струм можна за наявності відповідної котушки та врахування її потужності* (із журн.); *Нервові клітини індуктивно відчувають одна одну* (з газ.).

ІНДУ́КТОР, а, *ч.* 1. Електрична машина з ручним приводом для одержання змінного струму. *Випускають два типи телефонних індукторів з двома нерухомими прямокутними магнітами, якорем (з обмоткою), що обертається, редуктором і пружинами; з нерухомим якорем (з обмоткою) і багатополюсним магнітом кільцеподібної форми, що обертається* (з наук.-попул. літ.); *Типовий індуктор можна уявити як металеве або керамічне кільце у вигляді бублика, навколо якого є обмотка, що продукує електричний струм* (з навч. літ.).

2. Магніт, який утворює в генераторі магнітне поле, що збуджує індукційні струми. *Індуктор як частина електричної машини відповідає за створення в ній робочого магнітного потоку* (з наук.-попул. літ.); *Для тяги найзручнішим є двигун із плоскими вертикально орієнтованими статорними котушками й плоским надпровідниковим індуктором* (з навч. літ.).

△ **Ярмо́ інду́ктора** *див.* **ярмо́.**

ІНДУ́КТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **інду́ктор.** *Для зменшення маси та габаритів активних частин ротора застосовують різні конструкції індукторних генераторів, у яких ротор виготовлений із легкого матеріалу* (з наук.-попул. літ.); *Індукторний двигун.*

ІНДУКУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **індукува́ти.** *Способи індукування електрорушійної сили постійного струму та відповідні пристрої для його отримання мають основою роторні обмотки та особливості їх розміщення в генераторі* (з наук.-попул. літ.); *За допомогою змінного магнітного поля відбувається індукування сильних магнітних потоків, що спричиняють продукування струму* (з навч. літ.); *Якщо в центральній нервовій системі виникає збудження в певному нервовому центрі, то навколо вогнища порушення наявне індукування гальмівного процесу* (з наук.-попул. літ.).

ІНДУКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Виклика́ти індукцію (у 2, 3 знач.). *Розрізняють барабанні, валкові, дискові та роторні сепаратори. Відповідно електромагнітна система індукує магнітне поле в барабані, валку, диску або роторі* (з наук.-попул. літ.); *Гальмування в окремих фрагментах нервової системи індукує збудження в інших її ділянках* (з наук. літ.).

ІНДУКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., спец.* 1. Виникати внаслідок індукції (у 2, 3 знач.). *Для збільшення обертового моменту двигуна й зменшення втрати енергії на нагрівання двигуна треба, щоб струми індукувалися не в усій товщі ротора, а тільки на його поверхні* (з навч. літ.); *Синтез ферментів може індукуватися цілком самостійно, інколи певним субстратом або проміжним продуктом реакції* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **індукува́ти.** *Під час розсунення один від одного магнітних полюсів у просторі між ними індукується електричне поле* (з наук. літ.); *Надходженням чужорідного для організму генетичного матеріалу в імунній системі індукується пул "нульових лімфоцитів" — специфічних імунокомпетентних клітин* (з наук.-попул. літ.).

ІНДУКЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. *лог.* Те саме, що **індукти́вний** 1. *Індукційне узагальнення передбачає оперування окремими фактами з належним їх осмисленням і встановленням на цій основі спільного* (з навч. літ.); *Для характеристики мовних явищ застосовують індукційний метод подання матеріалу, бо він прийнятний для співвіднесення певного явища з іншими* (із журн.).

2. *фіз.* Який виник унаслідок індукції (у 2 знач.). *Стрілка гальванометра відхиляється, коли вказує на появу індукційного струму в колі котушки* (з наук. літ.); *Індукційний магнітний метод полягає у визначенні магнітного потоку, що проходить крізь двополюсний наконечник* (з наук.-попул. літ.); *Лінійний індукційний прискорювач зарядово-компенсованих іонних пучків може працювати інтенсивно завдяки внутрішньому продукуванню іонів* (з навч. літ.); // Який ґрунтується на індукції. *Індукційне зварювання придатне для зварювання тонкостінних труб* (з навч. літ.); // Признач. для індукції. *У результаті приєднання дроселя напруга у вторинній обмотці значно збільшується тому, що в момент замкнутого стану контактів переривника дросель накопичує електромагнітну енергію і віддає її в момент розмикання, впливаючи на вихідні характеристики індукційної котушки запалювання* (з наук.-техн. літ.).

3. *фізл.* Який ґрунтується на індукції (у 3 знач.), зумовлений нею. *Індукційні відношення нервових процесів, що створюються в корі великих півкуль, виявляються в поведінці тварини й людини* (з наук. літ.).

ІНДУКЦІ́ЙНО. Присл. до **індукці́йний** 1, 2. *Індукційно з'ясувати особливості досліджуваного явища досить зручно в моделі кожного перетворення первинної функції на вторинну* (з навч. літ.); *Індукційно осмислити й узагальнити матеріал допомагають відповідні умови організації навчального процесу* (із журн.); *У результаті гартування після індукційно проведеного паяння метал набуває особливої стійкості та електропровідності* (з наук.-попул. літ.).

ІНДУ́КЦІЯ, ї, *ж., спец.* 1. Умовивід, за якого на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне; протилежне д е д у к ц і я. *Оскільки повна індукція передбачає виявлення певної ознаки в кожному предметі відповідної множини, то висновок її має достовірний характер* (з наук.-попул. літ.); *Проблема індукції, що полягає в пошуку обґрунтування індуктивного судження, вперше була формально розглянута Давидом Юмом* (з навч. літ.).

2. Збудження електричного струму в якому-небудь провіднику під час його руху в магнітному полі або при зміні навколо нього магнітного поля. *У системі напруженість та індукція електричного поля мають різну розмірність, виникає так звана діелектрична проникність вакууму, що не має фізичного сенсу* (з наук. літ.); *Магнітна індукція визначає силу, що діє в магнітному полі на рухомий електричний заряд* (з навч. літ.).

3. Взаємодія між процесами збудження та гальмування в нервовій системі або рослинному організмі, коли виникнення одного з цих процесів зумовлює розвиток іншого, протилежного. *Індукція має велике значення в координації рефлекторної діяльності людини* (з наук. літ.); *Генетична регуляція — індукція генів, що відповідають за синтез ферментів* (з наук.-попул. літ.); *Найбільша радіочутливість властива початковому етапу взаємодії бактерій з рослиною, коли відбувається індукція реакції рослини-господаря* (із журн.).

4. Спосіб математичних доведень і визначень, що ґрунтується на переході від твердження, яке є правильним для певного цілого числа n, до твердження, правильного для числа n+1. *Дослідження математичних моделей здебільшого проводять на основі методу математичної індукції* (з наук. літ.); *Прийоми математичної індукції постійно слід застосовувати у вивченні математичного аналізу* (з навч. літ.).

△ **(1) Електромагні́тна інду́кція,** *фіз.* — явище створення в просторі вихрового електричного поля змінним магнітним потоком. *Явище електромагнітної індукції використовують у генераторах електричного струму, трансформаторах, динамо-машинах, лічильниках електроенергії* (з наук. літ.); *Електромагнітну індукцію відкрив у 1831 році англійський фізик Майкл Фарадей* (з наук.-попул. літ.).

ІНДУЛЬГЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* 1. *іст.* Грамота про повне або часткове відпущення гріхів, яку видавала або продавала католицька церква. — *Святий кардинал обіцяє ощасливити нас незабаром своїми одвідинами .. Він привезе тоді ясновельможному панові й індульгенцію* (М. Старицький); *Той папський посланець амбітні мав інтенції. Врочисто говорив, аж мліли вусачі. Той нунцій роздавав полякам індульгенції. А наш Іоасаф усе святив мечі* (Л. Костенко); *Іван Павло II склав покуту за хрестові походи, за індульгенції, за релігійні війни* (з газ.).

2. *перен.* Дозвіл на які-небудь дії, вчинки і т. ін., що є не завжди виправданими, правильними. *"Він п'є!" — от уже й коментарів не треба. Ці два слова — як ордер на всезагальне співчуття і як індульгенція на всі майбутні зради, а то й на розлучення* (М. Дашкієв); *Безмежне здирство та особливо впровадження індульгенцій, купивши які, будь-який злочинець діставав відпущення гріхів та місце в Раю, сприймалися як наруга над християнською і всякою взагалі людською совістю* (І. Дзюба); *Ось свіжий приклад — зі школою жодних проблем, мама попередила класного керівника про чергові ускладнення в дівчини і легко отримала для хворої індульгенцію на предмет пропуску занять* (А. Кокотюха).

ІНДУ́С *див.* **інду́си.**

ІНДУ́СИ, ів, *мн. (одн.* **інду́с,** а, *ч.;* **інду́ска,** и, *ж.).* 1. *заст.* Індуси. *Хтозна, певне, світ в основі становить нуль, цю центральну точку рівноваги в підйомі. Недарма ж ті мудрі індуси додумались до цього нульового принципу* (М. Івченко); *Колоніальна політика британців призвела до того, що багато індусів, як і представників інших народностей Індії, стали спілкуватися англійською мовою* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. Послідовники індуїзму. *Старий індус, зодягнений в просту жовтогарячу накидку, задумливо дивиться в простір, спостерігає одному йому видимі події давноминулого. Все обличчя гуру заросло буйною бородою, понад тим волосяним хаосом блищать великі пронизливі очі* (О. Бердник); *Індуси вважають, що обсидіан проводить у людське тіло енергію Землі, поглинає лихі наміри, допомагає людині усвідомити власні вади і слабину* (Люко Дашвар); *Ніщо не могло ні зупинити, ні загасити пожежі; люди вважали себе приреченими на страту вогнем, подібно до індусів, котрих спалюють живцем у череві ідола, їхнього божища* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ІНДУ́СКА *див.* **інду́си.**

ІНДУСТРІАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Процес створення великого машинного виробництва в усіх галузях господарства. *Шлях індустріалізації в Радянському Союзі від самого початку був спрямований не на збагачення народу, а на його зубожіння* (М. Руденко); *Ось трохи навчимося, знайдемо шлях на Землю, заберемо звідти наших батьків .. і за кілька років тут постануть нові міста й села... Цур тільки без індустріалізації, нехай усе буде по-старожитному* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Індустріалізація країни означала насамперед розвиток важкої промисловості — металургійної, паливної, енергетичної, хімічної, машинобудування* (з навч. літ.); *З-поміж основних ознак українського футуризму виділяють: абсолютизацію руху, пропагування урбанізму, заперечення надбань минулого, схвалення індустріалізації та планетарного світогляду* (із журн.); // Запровадження в певну галузь виробництва великої машинної техніки. *Для індустріалізації робіт будівельний трест застосовує збірні залізобетонні й бетонні фундаменти* (з наук.-техн. літ.); *Індустріалізація будівництва можлива за умови оснащення кожної будівельної бригади не тільки традиційним ручним інструментом, але й різноманітними технічними засобами ведення робіт* (з наук.-попул. літ.).

ІНДУСТРІАЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Домінування промисловості в країні. *За Томасом С. Еліотом, необмежений індустріалізм створює угруповання людей усіх класів, вони відірвані від традицій, їм чужа релігія, їх веде думка більшості, інакше кажучи — натовп* (з наук. літ.); *Економічний розвиток держави повністю спрямовано на поступове посилення індустріалізму* (з наук.-попул. літ.); *Індустріалізм — це не просто тип виробництва і споживання. Він постає як логіка, закономірність безмежного збільшення виробництва* (із журн.).

2. *екон.* Економічна теорія, за якою розвиток індустрії є основою розвитку держави та суспільства. *Основою індустріалізму є напрацювання моделі формування індустріального суспільства* (з навч. літ.); *Індустріалізм пропонує мотивування етапів видозміни економічного розвитку суспільства* (із журн.).

3. *заст.* Індустріалізація. *Індустріалізм вугільної галузі; Індустріалізм держави.*

ІНДУСТРІАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **індустріалізува́ти.** *Завойована тяжкою ціною американська демократія має особливості своєї реалізації в різних громадянських суспільствах в усіх без винятку індустріалізованих країнах* (з наук. літ.); *Індустріалізоване потужними силовими важелями місто активно поглинає прибульців із села, впливаючи на їхні психологію, звички та ін.* (з наук.-попул. літ.); *Українське село на кінець XIX ст. було менш індустріалізованим, ніж класична західна ферма, тому не зазнало масової механізації* (із журн.).

ІНДУСТРІАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати індустріалізацію. *Задля зменшення народжуваності в світі необхідно індустріалізувати держави, давати гарну освіту жінкам, збільшувати кількість міського населення* (з наук.-попул. літ.); *Україну почали планово індустріалізувати на початку тридцятих років XX ст.* (із журн.); *Дослідники вирішили зробити робота-помічника, індустріалізувати його, щоб таким чином допомогти людям з обмеженими фізичними можливостями* (з газ.).

ІНДУСТРІАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Ставати індустріальним, розвивати індустрію. *Тепер Словакія індустріалізується* (О. Гончар); *Індустріалізуватися — це перебороти домінування сільської частки в розвитку держави на користь індустріальної* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **індустріалізува́ти.** *Україна повинна індустріалізуватися зусиллями потужних фінансових груп через створення окремих промислових центрів* (з наук.-попул. літ.); *Багато важливих для держави промислових підприємств розміщені на територіях, що за минулих часів індустріалізувалися і заселялися робітниками з інших країн* (із журн.); *Легка промисловість індустріалізується не масовим упровадженням нових індустріальних комплексів, а модернізацією самого виробництва від самого початку й до отримання готової продукції* (з газ.).

ІНДУСТРІА́ЛЬНИЙ, а, е. Який має розвинену промисловість. *Недарма ж бо й на сесіях ООН раз у раз постає питання про деколонізацію й допомогу від високорозвинених індустріальних країн відсталим, слабким державам третього світу, цебто вчорашнім колоніям* (Б. Антоненко-Давидович); *За типом суспільно-економічного ладу індустріальна цивілізація справді була капіталізмом, бо визначальним і домінувальним багатством у ній виступала приватна власність на засоби виробництва* (з наук. літ.); *Унаслідок різних причин індустріальний комплекс України спеціалізувався в минулому на природо-, фондо-, енерго-, капітало-, матеріало- й трудомістких видах продукції* (із журн.).

ІНДУСТРІ́ЙНИЙ, а, е. Те саме, що **індустріа́льний.** *Ось тягнеться котре вже індустрійне поселення, за ним випливають з димів знову заводи, промелькують чорні довжелезні цехи, хащі трансформаторів, пакгаузи з гофрованого сталевого листа* (О. Гончар); *Хоч як дивно, попри близькість до індустрійного міста, Хортиця зберегла своє природне різноманіття: тут росте змішаний ліс, його зарості охоплюють близько половини території острова* (із журн.).

ІНДУ́СТРІЯ, ї, *ж.* 1. Промисловість із машинною технікою. *І то переважно якраз відомі, знамениті, шановані всім світом імена: старовинні аристократичні роди, нащадки монархів і сучасні королі індустрії, фінансів, науки, мистецтва* (В. Винниченко); *Індустрію країни треба відбудувати насамперед* (Ю. Смолич); *Солодко похитуючись на цератових автомобільних подушках, я лагідно думав тепер про індустрію і помалу приходив до висновку, що все ж таки Україні, очевидно, не обійтись без тих заводів, машин і робітників* (Б. Антоненко-Давидович); *Машинобудівна індустрія не лише втілює новітні здобутки науково-технічної революції, а й відіграє дедалі більшу роль у задоволенні потреб людини* (з наук. літ.).

2. Сфера виробництва та реалізації послуг. *Індустрія розваг працювала без перебоїв* (Л. Костенко); *Друзі-рекламники затягнули стабільно безробітного Собаку в нетрі рекламної індустрії, простіше кажучи, взяли кур'єром у відділ реклами своєї газети* (С. Жадан); *У цій сім'ї ціла індустрія виховання дітей!* (А. Дністровий); *Виникають нові галузі бізнесу — персоналізоване забезпечення інформацією, дистанційне технічне обслуговування та навчання, електронна індустрія розваг, різні форми електронної торгівлі* (з наук. літ.); *Навіть у кризу індустрія краси вважається цікавим варіантом для інвестування* (з газ.).

△ **Важка́ промисло́вість (інду́стрія)** *див.* **промисло́вість; Легка́ промисло́вість (інду́стрія)** *див.* **промисло́вість.**

ІНДУ́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інду́си.** *Високі пальми з двох боків тієї горниці неначе .. сподівались підглядіть якісь тайни, котрі діялись в цих потаємних палацах індуських раджів* (І. Нечуй-Левицький); *Човен був вузесенький, довгенький, як індійська пірога; щоб не перекинути його, треба було сидіти на дні його в позі індуського будди, з перехрещеними ногами й абсолютно непорушно* (В. Винниченко); *До шатра правительки наблизився багатий мандрівний гість — розкішний індуський магараджа* (О. Бердник); *То хто ж тоді Леопольд? Якесьтамнадцяте перевтілення індуського божества?* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІНЕ́РТНИЙ, а, е. 1. Позбавлений активності та ініціативи; недіяльний. *Щось інертне, без краю байдуже було в її рисах, і тільки коли очі на нього підводила, він знову відчував ту, що з ним танцювала* (В. Підмогильний); *І вже те саме наше кидання тривожило наш інертний загал, і загал реагував на те як міг* (Ю. Андрухович); *Життя благородної людини завжди протилежне інертному існуванню посередностей, для яких характерні самозаспокоєність, самозакоханість, самохизування* (з наук. літ.); *Флегматичний темперамент може зробити людину млявою, інертною, часто байдужою до всіх вражень життя* (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **іне́ртний,** ного, *ч.;* **іне́ртна,** ної, *ж.* Той (та), хто до чогось байдужий. *І вона* [влада] *оживлює мертвяків, ставить на ноги калік, робить видющими незрячих, висхлих, безживних, інертних сповнює соками й енергією* (В. Винниченко).

2. *хім.* Який не вступає в хімічні реакції й не утворює сполук. *Крім азоту й кисню, повітря містить інертні гази, що не утворюють хімічних сполук* (з наук. літ.); *Водяна пара й справді має цілу низку цінних якостей: термічно стійка й хімічно інертна, зовсім нетоксична* (з наук.-попул. літ.); *Для визначення регіонарного та загального мозкового кровообігу використовуються методи внутрішньоартеріального та внутрішньовенного введення радіоактивного інертного газу* (із журн.).

△ **Іне́ртні матеріа́ли** *див.* **матеріа́л.**

ІНЕ́РТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **іне́ртний.** — *Коли я тобі звичайно рідко пишу, то се .. не від злої волі, — я всім рідко пишу, — а часом я сама не знаю від чого, просто від інертності* (Леся Українка); *Дедалі більша соціальна диференціація, сегментація, ізольованість сегментів призводять до посилення політичної інертності мас* (з наук.-попул. літ.); *Молекулам переважної більшості хімічних сполук за звичайних умов властива інертність* (з наук. літ.); *Інертність газу створює добрі передумови для малої контамінації породами проміжного шару* (із журн.).

ІНЕ́РТНО. Присл. до **іне́ртний.** *Якщо ми залишаємось у потоці, інертно пливучи за течією, тоді нашу долю можна легко визначити, і навіть циганка, глянувши на вашу руку або розкинувши карти, легко визначає систему вашої поведінки, а таким чином — і події, що вас очікують* (О. Бердник); *Місіс Сілсберн сіла інертно на канапу, якраз поряд зі мною* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); *У реакції з цинком виділювані гази часто інертно можуть наповнювати замкнутий простір* (із журн.).

ІНЕРЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який діє за інерцією (у 1 знач.). *Необхідність урахування коливання температури пов'язана з тим, що процес нагрівання є інерційним* (з наук.-попул. літ.); *Стартери з інерційним ввімкненням приводу встановлені на автомобілях старих марок* (з навч. літ.); *Винахід належить до інерційних вібраторів і може бути застосований у технологічних комплексах для виготовлення сухих будівельних сумішей* (із журн.).

2. Стос. до інерції (у 2 знач.). *Усе відбувається за інерційним сценарієм, а такі сценарії не передбачають активних рухів, сенсацій* (із журн.); *Загалом зовнішня політика на окремих напрямах часто зовні видається безініціативною та інерційною* (з газ.).

△ **Інерці́йна систе́ма ві́дліку** *див.* **систе́ма.**

ІНЕРЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **інерці́йний.** *Інерційність газу має значення лише у сфері високих частот* (з наук. літ.); *Однією з найголовніших властивостей океану та його географічних підрозділів є інерційність* (з наук. літ.); *Мові як суспільному явищу завдяки її інерційності властива значна стійкість* (з наук.-попул. літ.); *У сучасній психології опрацьовані різноманітні методики оцінки інерційності поведінки персоналу в різних ситуаціях його діяльності* (з газ.).

ІНЕРЦІ́ЙНО. Присл. до **інерці́йний.** *Якщо створити обмежений простір, то гази легко можуть заповнювати його інерційно* (з наук.-техн. літ.); *Поряд із класичною музикою інерційно підтримуються традиційні огляди художньої самодіяльності, в яких беруть участь аматорські колективи* (із журн.); *Мітинги часто відбуваються інерційно — хтось вигукує голосно якісь гасла, хтось намагається надривно виголосити промову* (із журн.); *Інерційно ціни поводять себе в тому разі, коли підприємці не впливають на кількість пропонованих товарів* (з газ.).

ІНЕ́РЦІЯ, ї, *ж.* 1. Властивість тіла зберігати стан спокою або прямолінійний рівномірний рух, поки яка-небудь зовнішня сила не виведе його з цього стану. *Враз музика увірвалась. Коло зробило ще по інерції рух, але ту ж мить розірвалось* (М. Коцюбинський); *Нова пригода сталась у той момент, коли вже збігав* [Біда] *з горба, збігав не гальмуючи, аби з розгону за інерцією вибігти далі в поле* (М. Трублаїні); *У своїх дослідах Ньютон базувався на законах механіки, а саме на законі інерції та законі складання швидкостей* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Відсутність активності, бездіяльний стан; нерухливість, інертність. *Невпорядкованість і безладдя* [у південному степовому селі] *створили вже своєрідну нездорову інерцію байдужості населення до сільського свого побуту* (О. Довженко); *Був він у тому стані, коли тіло його було вже немовби само собою, а воля — сама собою, коли воля, безсила перебороти інерцію байдужого, розчавленого, до краю виснаженого й агонізуючого тіла, горіла й шалено билась крилами об нього* (І. Багряний); *Чи то за інерцією від своєї веселої спеціальности, чи тому, що він був засуджений тільки на п'ять років — надзвичайно короткий, як порівняти з іншими, строк, Рум'янцев був оптиміст, бадьорий і енергійний* (Б. Антоненко-Давидович); *Вихор нових понять вривався до свідомості, входив у конфлікт з батьківською вірою, з традиціями, з інерцією розуму* (О. Бердник).

○ **(1) За іне́рцією,** *у знач. присл.* — несвідомо, машинально; за звичкою. *Огей механічно, за інерцією хутко вдягається* (Олесь Досвітній); *Цигарку за інерцією по-нічному ховав* [капітан] *у долоні, а пальцями другої руки ненастанно м'яв заросле підборіддя* (Н. Тихий).

△ **Си́ла іне́рції** *див.* **си́ла.**

ІН'ЄКТИ́ВНИЙ, а, е, *мат.* Такий, у якого різні елементи однієї множини відображено різними елементами іншої множини. *Досліджено інверсні напівгрупи часткових ін'єктивних перетворень нескінченних множин з урахуванням їхньої регулярності* (з наук. літ.); *Ін'єктивний гомоморфізм.*

ІН'ЄКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., мат.* Властивість за знач. **ін'єкти́вний.** *Ін'єктивність функції виявляється у співвідношенні елементів двох множин, у якому двом різним елементам першої множини ніколи не протиставляється той самий елемент другої множини* (з наук. літ.); *Групова ін'єктивність; Ін'єктивність відношення.*

ІН'ЄКТО́ВАНИЙ, а, е, *біол.* Дієпр. пас. до **ін'єктува́ти.** *Провівши серію експериментів на щурах, автори дослідження показали, що ін'єктовані особливим методом у мозок клітини стають нормальними нейронами й не викликають утворення пухлин* (з наук. літ.); *Ін'єктовані бруньки гілок акації, тополі, винограду розквітають на 15–30 діб раніше, ніж контрольні* (з наук.-попул. літ.); *Якщо ввести ін'єкцію в бруньку за допомогою шприца, то можна спостерігати, як ін'єктована крапелька води продавиться через усю бруньку і повисне на її кінчику* (із журн.); *Потенційні центри опору фашистам на Волині формувалися в середовищах української та польської громад цього краю, а незабаром тут була ін'єктована підпіллям і набула активності ще одна сила — сільський спротив* (з наук.-попул. літ.).

ІН'Є́КТОР, а, *ч.* Апарат для ін'єкції. *Найбільш надійним засобом екстреного введення в орган препаратів є автоматичний ін'єктор, призначений для носіння на тілі у виробничих умовах* (з наук.-попул. літ.); *Наймолодший з асистентів — молода лікарка, яка готувала зараз ін'єктор, .. виявилася моєю читачкою* (Ю. Смолич).

ІН'ЄКТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що і без прям. дод.* 1. *біол., вет., мед.* Робити кому-, чому-небудь ін'єкцію. *Ін'єктувати під шкіру слід обережно із проханням до хворого послабити м'язи* (з наук.-попул. літ.); *Під час епідемії лікар ін'єктує хворого обов'язково в захисній масці* (з навч. літ.); *Великим тваринам розчини ін'єктують підшкірно в середній третині шиї, за лопаткою* (з навч. літ.); *Ін'єктувати препарат пацієнтові треба тільки стерильно, дотримуючись відповідної інструкції* (із журн.).

2. *перен.* Заражати кого- або що-небудь певною ідеєю, піддавати впливу. *Поступово бацила непослуху ін'єктувала увесь педагогічний колектив — ніхто нікого не хотів слухати* (В. Сухомлинський); *Агенти фашистських каральних органів намагалися ін'єктувати місцеве населення своїми ідеями, для чого скрізь розкидали листівки, поширювали неправдиву інформацію* (із журн.).

ІН'ЄКЦІ́ЙНИЙ, а, е, *біол., вет., мед.* Стос. до ін'єкції. *Програма Кабінету Міністрів України про засоби боротьби із наркозалежністю допомагає позбутися ін'єкційних наркотиків, що є профілактикою ВІЛ та СНІД* (з газ.); *Ін'єкційна доза; Ін'єкційна маса.*

ІН'Є́КЦІЯ, ї, *ж., біол., вет., мед.* Уведення в організм людини, тварини, рослини лікарських препаратів шляхом впорскування. *Донорами яйцеклітин для проведення ін'єкцій були миші, гормонально стимульовані для одержання синхронізованих яйцеклітин* (з наук. літ.); *Якщо ін'єкції барвника робити в корінь або стовбур орхідеї, рослина може загинути* (з наук.-попул. літ.); *Вакцина у формі пластиру може радикально змінити боротьбу з вірусними хворобами, бо ефективність вакцинації зросте, а потреба в болючій процедурі голкових ін'єкцій відпаде* (з наук.-попул. літ.); [Е н д е р с о н:] *Дівчина просто божеволіє. Дав я їй ін'єкцію, але хіба це надовго?* (Мирослав Ірчан); *Котигорошко дав вказівку, і один з бійців перев'язав Фарболисови* [Форболісові] *коліна, зробив ін'єкцію знеболювального і посадив його на розкладний стілець* (В. Кожелянко); * Образно. *Вона загальмовано натягнула джинси, майку і кеди, щоби випхатися до кафе внизу і там зробити собі ін'єкцію кофеїну* (І. Карпа).

ІНЖЕ́КТОР, а, *ч.* 1. Пароструминний насос для подавання рідини під високим тиском у закриті казани та інші посудини. *На відміну від карбюраторної системи інжектор вприскує паливо безпосередньо в циліндри чи впускний колектор за допомогою однієї (кількох) механічних або електричних форсунок* (з наук.-попул. літ.); *З одної бочки точать вже вуглець у мідяні "бідони", звідти він піде в резервуари інжекторів* (М. Коцюбинський).

2. Прилад для імплантації еластичного штучного кришталика в око. *Ідея створення інжектора внутрішньоочної лінзи виникла одночасно з концепцією внутрішньоочних лінз, які виробляють з м'якого механічно деформівного матеріалу* (з наук. літ.); *Використання інжектора в хірургії ока передбачає належне його програмне забезпечення й дотримання стерильності* (з наук.-попул. літ.).

ІНЖЕ́КТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **інже́ктор.** *Адміністрація з безпеки дорожнього руху США заявила, що у трубці подання палива в інжекторних системах можуть з'являтися невеликі тріщини, які за певних умов призводять до витоку пального* (з газ.); *Інжекторна хірургія ока ґрунтується на різноманітних використаннях інжекторного стрижня для корекції зору* (з навч. літ.).

ІНЖЕКЦІ́ЙНИЙ, а, е, *техн., фіз.* Стос. до інжекції. *Напівпровідникові та електрохімічні сенсори працюють в інжекційному режимі напуску з дифузією проби крізь сенсорний шар* (з наук. літ.); *Інжекційний конденсатор; Інжекційний кран.*

ІНЖЕ́КЦІЯ, ї, *ж.* 1. *техн.* Впорскування палива (горючої суміші) у камеру згоряння двигуна. *У вторинній інжекції палива створюється відновлювальне газове середовище, в якому виниклі біля первинних пальників сполуки оксидів азоту реагують з азотом* (з навч. літ.); *Інжекція палива у двигун вимагає особливих пристроїв* (із журн.); *Пристрій інжекції палива для турбореактивного двигуна.*

2. *техн., фіз.* У напівпровідниковій техніці — введення носіїв заряду в ділянку, де вони не є основними. *У тунельному транзисторі на відміну від звичайного польового активного елемента сучасних мікросхем — канал контролюється за допомогою квантового тунельного ефекту, а не інжекції заряду* (з наук.-техн. літ.); *Поляризація у середніх полях неоднорідна вздовж товщини зразка внаслідок інжекції зарядів та розділення власних носіїв заряду* (з наук.-техн. літ.).

3. *фіз.* Введення пучка заряджених частинок у прискорювач для пришвидшення його дії. *Залишається надзвичайно перспективною ідея про інжекцію релятивістського електронного пучка в плазму як альтернативного методу нагріву* (з наук. літ.).

4. *заст.* Ін'єкція. *Ще на початку XX ст. інжекції хворому робили за допомогою досить складних медичних інструментів* (із журн.).

5. *техн.* Впорскування суспензії в рознімну форму для виготовлення фасонних виробів. *Поступово на заводі почали впроваджувати інжекцію, що стало можливим після закупівлі необхідного італійського обладнання, і це істотно механізувало процес виготовлення деталей до нових опалювальних систем* (із журн.).

△ **(1) Кріоге́нна інже́кція,** *хім.* — насичення рідин діоксидом вуглецю або рідким азотом. *Кріогенна інжекція набула свого особливого розвитку в кінці XX — на початку XXI ст., коли промислово освоїли виробництво різноманітних напоїв у металевих банках, пластикових пляшках тощо* (з навч. літ.).

ІНЖЕНЕ́Р, а, *ч.* Фахівець у якій-небудь галузі техніки з вищою технічною освітою. — *Історія не конструюється, не будується по наперед уложеному плану, як будівничий будує дім, а інженер міст* (І. Франко); *Хлопці легко міняли фахи: інженера, художника, лікаря. Тільки Кость твердо стояв на одному: він обрав собі за фах агрономію* (С. Васильченко); *Мінялись начальники табору, мінялись інженери, прибували нові кадри ув'язнених шахтарів, стало забуватися вже й прізвище інженера Стрижевського, а скіп і далі стояв без діла заклятим страховиськом* (Б. Антоненко-Давидович); *Там* [на Левандівці] *все збиралися колійові* [колійні] *робітники, було, правда, й пару інженерів, але теж колійових* [колійних] (Ю. Андрухович); * Образно. *Ви називаєте письменника інженером людських душ? Згода. Але ж ви хочете перетворити письменника з інженера на міліціонера людських душ!* (І. Карпа).

ІНЖЕНЕ́РІЯ, ї, *ж.* 1. Інженерна справа, творча технічна діяльність. *Подібно до того, як ми любимо науку, мистецтво, великі будови, інженерію, треба любити хліборобство* (О. Довженко); *Прикладами досягнень стародавньої інженерії є споруди, такі як Акрополь і Парфенон у Греції, Колізей у Стародавньому Римі, Висячі сади Семіраміди та піраміди Єгипту* (з наук. літ.).

2. *перев. чого, яка, спец.* Сукупність прийомів, навиків, що застосовуються у певній діяльності, певному ремеслі, мистецтві. *Інженерія програмного забезпечення сьогодні належить до тих наукових напрямів, що активно затребувані суспільством, особливо у функції оборони держави та захисту інформаційного простору* (з наук.-техн. літ.); *Виробництво матеріалів з наперед заданими властивостями, яких немає у природі, — це матеріальна інженерія, якісно нове соціально-економічне явище* (з наук.-попул. літ.); *Сучасна хімічна інженерія виходить зовсім на інший рівень продукування неорганічних сполук, які у взаємодії з природними утвореннями відкривають нові перспективи ведення аграрної справи* (із журн.).

3. *збірн., розм.* Те саме, що **інжене́рство** 2. *Якщо на процесі промпартії скомпрометувала себе лише певна частина старої російської інженерії, то на процесі СВУ* [Спілки визволення України] *збанкрутувала мало не вся еліта української старої інтелігенції* (Б. Антоненко-Давидович); *Володимир Бистрик, Бурхан, Смоливус — як не студенти, то будуть студентами... Через рік-два гляди — інженерія* (С. Чорнобривець); *Біомедична інженерія регулярно збирається на підбиття підсумків за поточний рік* (з газ.).

△ **(1) Ге́нна (генети́чна) інжене́рія** — сукупність методів обробки генів *(див.* **ген**[2]**)**, спрямованих на отримання організмів з новими властивостями. *Генна інженерія дає нам змогу конструювати нові гени, схрещувати рослини і бактерії* (з наук. літ.); *Поєднання чарів і генної інженерії, як правило, призводило до непередбачених наслідків, і відомі в багатьох світах вовкулаки були ще не найгіршим результатом таких експериментів* (О. Авраменко, В. Авраменко); — *Упевнений — ростимуть нові сорти грибів. Виведу гібриди, вони швидше пристосуються. Взагалі, генетична інженерія відкриває такі можливості, про які колись ніхто навіть не мріяв* (із журн.); *У галузі генної інженерії розроблено нові методи отримання трансгенних рослин родини хрестоцвітих* (з газ.); **(2) Клiти́нна інжене́рія** — конструювання клітин нового типу. *Програма Кабінету Міністрів передбачає прискорений розвиток в Україні аграрних біотехнологій генної та клітинної інженерії, зокрема клонування тварин і рослин* (з наук.-попул. літ.); *Клітинна інженерія оперує методом конструювання клітин нового типу на основі їхнього культивування, гібридизації та реконструкції* (з навч. літ.); *Методи роботи генної інженерії розкривають великі перспективи клітинної інженерії, що дозволяє модифікувати внутрішньоклітинне співвідношення* (із журн.); **(3) Соціа́льна інжене́рія** — напрям соціології, що ґрунтується на критичному і дієвому ставленні до процесів соціальних змін у суспільстві. *Соціальна інженерія є різновидом зловживання довірою для одержання несанкціонованого доступу до інформації чи комп'ютерної системи, на відміну від звичайного шахраювання* (з наук.-попул. літ.); *Психологічною передумовою застосування методів соціальної інженерії є така особливість людської психіки, як мисленнєві упередження* (з навч. літ.).

ІНЖЕНЕ́РКА, и, *ж., розм.* Жін. до **інжене́р.** — *Що там таке?* — *закричав я, маючи на увазі Оксанку, яка могла залізти без мене до моєї кімнати і наробити там гармидеру, але на це відгукнувся з-за дверей досить знаний, загрозливий альт однієї з найдавніших моїх поклонниць, такої інженерки хемії* [хімії] *Галини Дуб* (У. Самчук); *Молода інженерка вже чула про "Ясні Зорі"* [колгосп], *але не сподівалася бачити тут такий комфорт* (В. Минко).

ІНЖЕНЕ́РНИЙ, а, е. Пов'язаний із діяльністю інженера; технічний. *Інженерна електрофізика сьогодні активно розвивається у зв'язку з освоєнням новітніх енергозберіжних технологій* (з навч. літ.); *З одного магазину, над яким написано, що то для інженерних і технічних робітників, виходили люди і тримали в руках по одному червоному буряку: то все, що їм видано на день* (В. Барка); *Він знав: рано чи пізно уран знайдеться. В цьому переконувала його інженерна логіка* (І. Білик); *Одного ясного дня я стояв на даху комори і намагався втілити у життя загадкові інженерні задуми Степановича* (Д. Білий); *Характерними ознаками не такого уже й далекого минулого було падіння престижу інженерної праці* (з газ.); // Такий, як в інженера, інженерів. *Ластівки завжди дивують його своїм інженерним умінням, — тож треба зуміти так зробити, щоб гніздо не відліпилось від жмуття проводів, не впало* (О. Гончар); *Інженерні винаходи природи тому й досконалі, що вони не повторюють один одного* (з газ.).

△ **Інжене́рні військá (части́ни)** *див.* **військо.**

ІНЖЕНЕ́РСТВО, а, *с.* 1. Діяльність, професія інженера. *Його юнацькою мрією було інженерство* (В. Підмогильний); — *По протекції став інженером, — махнув з серцем рукою Тарас Кудря. — А те інженерство йому — як корові сідло* (І. Цюпа); *У цих майстернях не один школяр мріє про інженерство, тому що має реальну можливість попрацювати на різних верстатах* (з публіц. літ.).

2. Збірн. до **інжене́р.** *Часто кращі представники прогресивного інженерства збиралися у Валентина Модестовича* (Ю. Шовкопляс); *Інженерство радилося з керівництвом щодо проекту нового мосту через Дніпро та шляхи посилення окремих опор майбутньої грандіозної будови* (з газ.).

ІНЖЕНЕ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інжене́р.** *Інженерський диплом тепер грів її серце — усе навчання миттєво постало перед нею* (В. Підмогильний); *Хіврин .. сам потроху вчився, щоб зрештою здобути інженерський диплом* (Ю. Яновський); *Контрактований студент, він після захисту дипломної знову повернеться сюди, звично зайде крізь цю заводську прохідну, одягне свою синю інженерську спецівку — і то вже, мабуть, на ціле життя* (О. Гончар).

ІНЖЕНЮ́, *невідм.* 1. *ж., заст.* Амплуа акторки, що виконує ролі наївних дівчат. *Роль наївної дівчини — моя інженю, дарована самою природою, тому що завжди відчувала потяг до таких сентиментальних постатей у художньо-драматургічних творах* (з мемуарної літ.); // Акторка, що грає такі ролі. *В опері й мюзиклах інженю зазвичай виконує ліричне сопрано* (із журн.); *З інженю я познайомився після прем'єри. Своїм виглядом вона нагадувала про виконану роль* (із журн.).

2. *с.* Стильно оформлене подарункове видання книги (шкіряна обкладинка, напис золотими літерами і т. ін.). *У книгарні з'явилося інженю "Остромирове Євангеліє" з оригінальною обкладинкою* (із журн.); *Інженю "Кобзаря" Тараса Шевченка подаровано бібліотеці відомим колекціонером* (з газ.).

ІНЖИНІ́РИНГ, у, *ч., техн.* Комплекс інженерно-консультаційних послуг з проектування й спорудження різноманітних об'єктів. *Інжиніринг охоплює комплекс робіт з проведення попередніх досліджень, підготовки техніко-економічного обґрунтування, комплекту проектних документів, а також опрацювання рекомендацій з організації виробництва* (з наук. літ.); *Суттєва питома вага на ринку науково-технічних послуг належить інжинірингу, який забезпечує отримання найкращих (оптимальних) результатів* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Фіна́нсовий інжині́ринг,** *фін.* — опрацювання фінансових інструментів або технологій для вирішення економічних проблем. *Відчутною є роль фінансового інжинірингу в торгівлі цінними паперами та їх похідними, особливо в здійсненні арбітражу в часі* (з наук.-попул. літ.); *До проблем фінансового інжинірингу належать питання, що виникають при злитті або поглинанні підприємств* (з навч. літ.).

ІНЖИНІ́РИНГОВИЙ, а, е, *техн.* Стос. до інжинірингу. *Інжиніринговий проект є сукупністю процесів, впливаючи на які розв'язується завдання створення або модернізації фізичних об'єктів, технологічних процесів, розроблення технічної та організаційної документації, раціонального добору й ефективного використання кадрів* (з наук.-попул. літ.); *Науково-дослідний інжиніринговий центр арматуробудування розробив нову модель оптимального кріплення фундаментів будинків у гірських районах* (із журн.).

ІНЖИ́Р, у, *ч.* 1. Субтропічна листопадна рослина роду фікусових; смоківниця, смоква (у 1 знач.). *Основні шкідники інжиру — метелик, листоблішка та лубоїд* (з наук. літ.); *Суничник, граб, кизил, мигдаль, біла акація, глід, ялівець, терн, ялиця, інжир, кедр, дуб — ось далеко не повний перелік рослин, які дарує природа, охороняючи наше здоров'я* (з наук.-попул. літ.); *Інжир, можливо, найдавніша культурна рослина в світі, його вирощують вже понад п'ять тисяч років* (із журн.); *Уперше інжир був введений в культуру на Аравійському півострові, звідки він потрапив в інші південні країни* (з газ.).

2. Солодкий м'ясистий плід цього дерева, що вживають звичайно сушеним; фіга, смоква (у 2 знач.). *Не випускаючи гостей.., татарки .. частували їх .. свіжим інжиром* (М. Коцюбинський); *На таці — торт.. Сім коржиків й інжир в ажурній мисці* (Е. Андієвська); *На столах уже стояли склянки і цинові тарілочки, наповнені сушеними абрикосами, фініками, інжиром та медівниками* (Ю. Винничук).

ІНЖИ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **інжи́р.** *Інжирні дерева росли на крутосхилах і до них було годі дібратися* (Ю. Мушкетик); *Інжирне дерево було символом родючості в Єгипті* (з газ.); // Вигот. з інжиру (у 2 знач.). *Від кашлю допомагає інжирне молоко (відварений інжир)* (з наук.-попул. літ.); *Інжирне варення смачне, якщо зварене зі свіжого спілого інжиру* (із журн.).

ІНЖИ́РОВИЙ, а, е. Те саме, що **інжи́рний.** *Ростуть тут звичайні собі клени та каштани, й не видно на вулицях і в палісадниках інжирових дерев та магнолій, пальм або платанів* (із журн.); *Інжировий сад — один із різновидів садівництва, що активно розвивається в сучасній Туреччині* (з газ.); *З інжиру готують вино, а в Середній Азії (Узбекистані, Таджикистані) з нього роблять душаб — згущений інжировий сік, що добре зберігається* (з наук.-попул. літ.).

ІНИ́СТИЙ, а, е. Укритий інеєм, памороззю. *Иниста шипшина схилила свої гілки до самої землі, утворюючи щось схоже на казковий султанський палац* (з публіц. літ.); *Обабіч дороги стояли инисті дерева* (із журн.); *Инистий ліс потихеньку скидав свої шати, оголюючи промерзлі стовбури дерев* (з газ.).

ÍНІЙ, інею, *ч.* Тонкий шар кристалів льоду, що утворюється осіданням водяної пари з повітря на охолоджені предмети; паморозь, наморозь. *З чорної дірки* [вікна] *виходила сиза пара, осідаючи на віконниці інеєм* (Панас Мирний); *Мабуть, йому ввижається далекий Сибір і сніги Забайкалля, буйний іній, і шелест скляного вітру, і друзі — такі ж, як і він, приречені, але непокірні* (І. Багряний); *Мороз береться, мабуть, дужче, бо вбрались в іній дерева* (Н. Забіла); * Образно. *Гусенятко обсихало під маминим крилом і не знало, що двоє його братів і четверо сестричок народилися ще у травні, весною, коли й треба, а воно — восени, сьогодні, коли іній цвіте на зеленім латтатті і давно вже не чути голосу їхніх найближчих сусідів-деркачів* (М. Вінграновський); // *перен.* Про сивину. *Пальці поринули глибоко в скуйовджену, густу, припорошену інеєм старості, розкошлану чуприну* (Б.-І. Антонич); *— Дарма, що ото голова інеєм взялась, — додала Корніїха, — а на Центральній недавно так розбушувався, що дружинники й такого хотіли остригти* (О. Гончар); *Бородатий, смолобровий чоловік, старший за інших, усміхався Петрані. Ледь загніздилася та усмішка між його чорних, з інеєм сивини вусів, у криво окреслених, випнутих, пошерхлих губах...* (М. Малиновська); *Ще не так давно бачив батька чорночубим, а тепер — увесь вкритий інеєм* (з публіц. літ.).

ІНІОЇТ, у, *ч.* Мінерал класу боратів, безбарвний, зі скляним блиском. *Студентам-практикантам запропонували завдання — напрацювати технологію нового пошуку иніоїту, що сьогодні дедалі ширше застосовується в промисловості* (з навч. літ.); *Майстер тримав у руках ініоїт — такий рідкісний мінерал у цих краях* (із журн.); *Виставка шматків ініоїту, яку привезли конгресисти для доповіді, викликала чималий резонанс з-поміж молодих науковців та аспірантів* (з газ.).

ІНІЦІÁЛ *див.* **ініціáли.**

ІНІЦІÁЛИ, ів, *мн.* (*одн.* **ініціáл,** а, *ч.*). 1. Перші літери імені та по батькові або імені, по батькові й прізвища. *Там до Вас мали приїхати люди від Н. С. Ж. (Вам, може, й противні тепер сі ініціали?)* (Леся Українка); *— Хочу розшифрувати ваші ініціали у повне ім'я* (А. Головко); *— Пам'ятаєш, я писав про срібний перстень з ініціалами М. А.? — Ну так. — Він належав твоєму дідові* (Ю. Андрухович); *Там було кілька мереживних манжетів, пара дамських рукавичок, один відірваний від сукні рукав, десяток носових хусточок з вишитими на них гербами й ініціалами, безліч різнокольорових стрічок для волосся, а також різні дрібнички, на зразок брошок, шпильок і застібок* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *спец.* Виділені більшим шрифтом і часто прикрашені заголовні літери нового розділу або абзацу. *Цікавим є використання ініціалів у давніх рукописах, де кожний ініціал має своє текстове навантаження, адже новий абзац сигналізує початок думки* (з наук. літ.); *Іноді у Псалтирях писці відокремлювали вірші псалмів один від одного великими крапками або розпочинали їх використанням ініціалів зі своєрідним національним орнаментом* (з наук.-попул. літ.).

ІНІЦІАЛІЗÁЦІЯ, ї, *ж., інформ.* Низка дій, що передують виконанню програми в інформаційних і комп'ютерних технологіях. *Під час ініціалізації програма аналізує ім'я користувача й залежно від нього обмежує доступ технолога до бази даних словника відповідним технологічним томом* (з наук. літ.); *Весь процес ініціалізації та виконання протоколу логічно поділяється на три частини-етапи: ініціалізації, реєстрації й інформаційного обміну, хоча фактично ці етапи можуть виконуватися одночасно* (з наук.-попул. літ.); *Ініціалізація протоколу полягає у виборі параметрів і ключів алгоритмів, цей етап учасники протоколу виконують незалежно один від одного* (із журн.).

ІНІЦІАЛІЗÓВАНИЙ, а, е, *інформ.* Дієпр. пас. до **ініціалізувáти.** *Ініціалізований процес видалення програми проходить успішно за умови його підтримки функціями інших комп'ютерних програм* (з навч. літ.); *Програмний диск для належної роботи повинен бути ініціалізований* (із журн.); *Ініціалізований програмою пакет.*

ІНІЦІАЛІЗУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, інформ.* Здійснювати ініціалізацію. *Ініціалізувати змінну прямо при оголошенні не обов'язково, але перед тим, як її використовувати в обчисленнях, це зробити все одно треба, інакше компілятор повідомить про помилку* (з наук. літ.); *Неможливо ініціалізувати компоненту безпеки певної захищеної програми, якщо відсутнє належне програмне забезпечення* (з наук.-попул. літ.); *Ініціалізувати жорсткий диск можна тільки за наявності відповідного програмного забезпечення* (з наук.-техн. літ.).

ІНІЦІАЛІЗУВÁТИСЯ, ýється, *недок. і док., інформ.* 1. Набувати ознак ініціалізації. *Виникла помилка, і графічний редактор не зміг вчасно ініціалізуватися програмою* (з навч. літ.); *Диспетчеру транзакцій не вдається ініціалізуватися, тому що операції транзакції не підтримуються комп'ютерною програмою* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **ініціалізувáти.** *Більшість змінних, зокрема локальних, ініціалізується програмістом* (із журн.).

ІНІЦІÁЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ініціáли.** *Вибираючи для сина чи дочки наймення, батьки повинні зважати і на звуковий бік, особливо в поєднанні ініціальних літер або імені з прізвищем чи по батькові* (з навч. літ.); *На білих сторінках цієї книги чітко виділяються численні заставки та ініціальні букви* (з наук. літ.); *Требник Петра Могили багато ілюстрований гравюрами, заставками, кінцівками, ініціальними літерами* (з наук.-попул. літ.).

2. Початковий, первинний. *Ініціальні клітини вторинних ембріонів відрізняються від навколишніх клітин потовщеною оболонкою, що простежується на дуже ранній стадії їхнього розвитку* (з наук. літ.); *Поняття етномовного компонента народної казки охоплює загальну композиційну структуру казки, її ритмомелодику й специфічні традиційні ініціальні, медіальні та фінальні формули, своєрідні повтори, зокрема пісенні* (з наук.-попул. літ.); *Особливості початку розвитку можна виявити за допомогою ініціальних видів, молодих екземплярів рослин, тобто тих, які щойно з'являються в трав'янистих угрупованнях* (із журн.); *Заголовок і вступ, які утворюють коротке повідомлення, відокремлені від решти тексту завдяки ініціальній позиції та більшому шрифту, що забезпечує їхню візуальну визначеність* (із журн.).

ІНІЦІАТИ́ВА, и, *ж.* 1. Перший крок у якій-небудь справі; почин. *Думаю, що не слід мені брати ініціативи таких речей* (Леся Українка); *Тамара рішуче взяла ініціативу до своїх рук* (Д. Бузько); // Керівна роль у яких-небудь діях, справах. *Раз у раз вона захоплює ініціативу у свої руки* (В. Винниченко); *Він .. почав виявляти ознаки ініціативи* (М. Трублаїні); *Він .. сам схопив у свої руки ініціативу й владно повернув її на свій бік* (Б. Антоненко-Давидович); *Події розвивалися так швидко, що Мирон і незчувсь, як ініціатива вислизнула з його рук і стихія захлиснула його* (П. Колесник).

2. Здатність висувати нові ідеї, пропозиції; уміння самостійно розпочинати яку-небудь справу; заповзятливість. — *В мене буриться кров, коли бачу, як одиноке ядро галицької цивілізації отак безрадно і без ініціативи здається на ласку долі* (І. Франко); *Своєю молодою невтомною енергією, ініціативою вона* [Надя] *була цілковитою протилежністю йому* [Сиволапу] (Д. Ткач); *Тут* [у гірських умовах] *загальний успіх у великій мірі залежав від ініціативи, винахідливості, бойового настрою кожного окремого бійця* (О. Гончар).

Проявля́ти (виявля́ти) / прояви́ти (ви́явити) ініціати́ву *див.* **проявля́ти.**

○ **(1) З ініціати́ви <За ініціати́вою>** *чиєю, кого, у знач. прийм. з род. в.* — за чиєюсь порадою, вказівкою, на чиюсь пропозицію. *Гвардійські потилиці, дбайливоголені з ініціативи Сіверцева, лисніли потом* (О. Гончар); *Поділ майна та будинку відбувся з ініціативи Віри* (М. Руденко); *Оповідають, що десь пізньої осені 1945 р. в таборі Нового Ульма за ініціативою .. полковника В. К. Дацька зійшлася група людей, щоб обговорити видавання української газети* (О. Шугай); *Під час прогулянки ми раз по раз з Ліниної ініціативи заходили .. в різні крамниці* (О. Авраменко, В. Авраменко); *За ініціативою технічної ради було оголошено конкурс на кращий проект нового мікрорайону* (з газ.).

◊ **Бра́ти (забира́ти, перехо́плювати** *і т. ін.)* **/ взя́ти (забра́ти, перехопи́ти** *і т. ін.)* **ініціати́ву [до свої́х рук (у свої́ ру́ки)]** *див.* **бра́ти.**

ІНІЦІАТИ́ВНИЙ, а, е. Який виявляє ініціативу, уміє самостійно розв'язувати що-небудь; заповзятливий. *Кінчав* [школу] — *кращим учнем, живим, ініціативним, з нахилом до протестантства* (С. Васильченко); *Клайд був людиною серйозною, в міру вдумливою, в міру здібною і в міру ініціативною* (В. Владко); *Він любив усіляких, але найбільше — ініціативних і активних, себто тих жінок, які першими кидаються під танки* (Г. Тарасюк); *Тібальд був досконалістю: розумний, вольовий, ініціативний і цілеспрямований, він, разом з тим, відзначався крайньою непрактичністю, нестримною мрійливістю, навіть був трішки несьогосвітній* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Який перший починає будь-яку справу, робить почин. *Азіати — їх у цій ініціативній групі було приблизно з половину — мали зготувати плов* (Ю. Андрухович); *Того дня він довго сидів у сільраді: радилася ініціативна група, щоб організувати колгосп* (М. Малиновська); // *у знач. ім.* **ініціати́вний,** ного, *ч.;* **ініціати́вна,** ної, *ж.* Людина, яка виявляє ініціативу. *Ініціативні вже почали стандартні дії: хто пішов купатися, хто до лісу гратися* (Любко Дереш).

Ініціати́вна гру́па *див.* **гру́па.**

ІНІЦІАТИ́ВНИК, а, *ч., розм.* Той, хто виявляє ініціативу; ініціатор. *Для реалізації пропонованого адміністрацією планового ремонту школи необхідно було знайти ініціативника* (з публіц. літ.); *Ініціативником проведення міжшкільних змагань виступив директор школи, який і визначив собі помічників* (з газ.); // Учасник руху євангельських християн-баптистів за відкрите обговорення церковно-державних відносин. *Після безрезультатних звернень до Всесвітньої ради євангельських християн-баптистів ініціативники створили Оргкомітет (1962), а потім і самостійну міжцерковну організацію — Раду Церков євангельських християн-баптистів* (з наук.-попул. літ.).

ІНІЦІАТИ́ВНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **ініціати́вник.** *Небагато їх і зібралося в цій кімнатці — ініціативниць проведення опитування серед сільської громади про будівництво нової школи* (з газ.).

ІНІЦІАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ініціати́вний.** *У диригента повинні гармонійно поєднуватися такі якості характеру, як ініціативність, наполегливість, дисциплінованість, організаторський хист* (з наук. літ.); *У будь-якій країні громадянське суспільство обмежене правом, рівнем ініціативності громадян та позицією держави в цьому питанні* (з навч. літ.).

ІНІЦІАТИ́ВНО. Присл. до **ініціати́вний.** *Секції та відділення Національної академії наук України ініціативно й наполегливо працюють над вирішенням важливих для держави питань її обороноздатності* (з наук. літ.); *У колективі, де люди згуртовані, працюють сумлінно та ініціативно, де з позицій високої вимогливості та доброзичливості оцінюють свою діяльність і роботу колег, сповна виявляються і творчі здібності викладача* (з публіц. літ.); *І тільки від нестачі літаків де-не-де льотчики ініціативно перейшли на польоти парами, що допомагає відпрацювати технічні моделі симетрії дій за різних бойових обставин* (з газ.).

ІНІЦІА́ТОР, а, *ч.* Особа, група осіб або організація, яким належить почин у якій-небудь справі; зачинатель. — *Тисячні впливи й імпульси переплітаються і поборюють себе, зміняючи через се свій напрям, свою інтенсивність, навіть свій зміст, і для того результат виходить звичайно зовсім не такий, якого надіялися ініціатори й діячі певного руху* (І. Франко); *Чекали тільки на Мирона. Але Мирон, проти свого звичаю, поставився без особливого захоплення до проекту, чим викликав нетерплячу досаду у панночок та розчарованість у ініціаторів* (В. Винниченко); *Ініціаторами .. таємної наради виступили Ґастон д'Альбре та Ернан де Шатоф'єр — двоє найближчих друзів Філіпа, а Ернан, до того ж, був його одноліток* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Брат був одним з ініціаторів організації аматорського театру на селі* (з публіц. літ.).

ІНІЦІА́ТОРКА, и, *ж.* Жін. до **ініціа́тор.** *Був недавно Людин вечір, з досить .. для самої ініціаторки несподіваною програмою* (Леся Українка); *Сьогодні вона копає картоплю в ланці Наталки Чигирин. Вдома сидіти Уляні незручно. "Бач, — скажуть, — яка наша ініціаторка"* (В. Логвиненко); *О. Кобилянська була однією з ініціаторок створення у 1894 р. Товариства українських жінок на Буковині* (з публіц. літ.); *Ініціаторка виставки кримської археології в музеях Бонна та Амстердама вважає, що експонати повинні повернутися до України* (із журн.).

ІНІЦІА́ТОРСТВО, а, *с.* Виявлення ініціативи, почину в чому-небудь. *Ініціаторство в театрі не дуже схвалювали, бо воно руйнувало усталені канони* (із журн.); *Ініціаторство учительки у проведенні тижня міжнародної співпраці багато колег підтримали, ідея сподобалася й членам наглядової ради* (з газ.).

ІНІЦІА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ініціа́тор.** *Результатом ранніх ініціаторських спроб було відкриття І. Франком у 1876 році в часописі "Друг" рубрики "Із уст народу"* (з наук.-попул. літ.); *Подруга провела більшу частину організаційної роботи, а моя роль була провокативна, ініціаторська, що й зумовило залучення студентів і викладачів до участі в дискусії* (із журн.); *Ініціаторське бачення; Ініціаторський підхід; Ініціаторський проект.*

ІНІЦІАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до ініціації. *У фольклористичній літературі загальновизнаним є факт відображення міфами та чарівними казками рудиментів ініціаційних обрядів та архаїчних уявлень про життя та смерть* (з наук.-попул. літ.); *Народні ігри, забави мали передусім ритуальний характер, ініціаційний, змагальний елемент присутній у них лише опосередковано* (із журн.); *Дискретний рівень охоплює і тематично-ініціаційний, і символічний, і ритуальний вплив міфу, до того ж не в їхній механічній сумі, а у вигляді трансформованої структури, що переходить в авторське міфотворення* (з наук. літ.); *Ініціаційний розвиток рослини весною в стислому вигляді відбиває її народження аж до завершального періоду цвітіння* (з наук.-попул. літ.).

ІНІЦІА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *етн.* У первісному суспільстві та в деяких сучасних народів — обряд посвячення юнаків у чоловіків, що містить різні випробування. *Сліди обряду ініціації зберігаються ще в деяких релігійних ритуалах і народних святах* (з наук.-попул. літ.); *Усі поворотні моменти в житті мають бути обставлені врочисто, як обряд ініціації в первісних племен* (О. Забужко); *Частина обрядів здійснювалася під час ініціацій, пов'язаних з оформленням переходу людини від молодшої вікової групи до старшої, що принципово змінювало її громадський статус* (з публіц. літ.).

2. *спец.* Початок, що забезпечує видозміни. *На стадії ініціації хімічного канцерогенезу виявлено порушення в мембранах клітин детоксикаційної системи печінки* (з наук. літ.); *Після закінчення першої фази ініціації цвітіння наступає друга, завершальна, під час якої відбуваються процеси, що зумовлюють появу зачаткових елементів квітки* (з навч. літ.); *Ініціація радіаційного ураження клітини може зумовлюватися ушкодженнями молекулярних структур, причетних до регуляторних систем клітини* (із журн.).

ІНІЦІЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ініціюва́ти.** *Процеси, ініційовані накладанням електричного поля на дисперсні системи, значною мірою зв'язані з поляризацією — зміщенням позитивних і негативних зарядів у протилежних напрямах* (з наук. літ.); *Повільність просування до промислового ринку певною мірою ініційована самою державою. Всі найбільш дефіцитні товари та матеріали, як і раніше, ліцензуються* (із журн.); *Вперше на Вінниччині відбулася конференція-семінар для малого та середнього бізнесу, ініційована групою народних депутатів України* (з газ.); // **ініційо́вано,** *безос. пред. Проект із розробки Стратегії розвитку Києва до 2025 року було ініційовано Київською міською державною адміністрацією* (з наук.-попул. літ.); *Держлікслужбою ініційовано позапланові перевірки виробників та розповсюджувачів марлі й вати* (із журн.).

ІНІЦІЮВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який ініціює що-небудь. *Для кожної події, що ініціює аварію, можливі різні наслідки, тому для кожного елемента технологічної системи ініціювальних подій може бути кілька характерних місць порушення герметичності* (з наук.-попул. літ.); *Для реалізації магічних дій учень використовує навчальний ініціювальний предмет із обмеженим запасом енергії* (з навч. літ.); *Вихідним пунктом для класифікації дискурсивних ходів уважають наявну для діалогічного принципу розбіжність між ініціювальним (спонукає слухача до сприйняття) та репродуктивним питаннями* (з навч. літ.).

ІНІЦІЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ініціюва́ти.** *Він* [Кейт] *скерував на двері свій Ключ і віддав команду ініціювання* (О. Авраменко); *Закон не передбачає безпосереднього внутрішнього фінансового контролю на підприємстві, його ж керівник наділений правом ініціювання проведення перевірок стану бухгалтерського обліку* (з наук.-попул. літ.); *Однією з головних функцій президії Національної академії наук України є аналіз різних суміжних напрямів науки та ініціювання розвитку її нових підходів до вирішення актуальних питань* (із журн.).

ІНІЦІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що.* Сприяти виникненню чи розвиткові чого-небудь. *Ще гримлять вибухи, ще палахтять нафтогони, ще на вулицях Фалуджі валяються мертві, а військові влади вже ініціюють мирні проекти* (Л. Костенко); *Вже без жодної надії Кейт знову спробував ініціювати портал, відтак недбало кинув обидва Ключі на стіл* (О. Авраменко); *— Але ж біда в тому, що то ти, а не вони, все ініціюєш! Ти сама провокуєш їх, показуєш свою готовність на все* (І. Карпа); *Бурхливий розвиток машинобудування за кордоном ініціював перехід до ощадливішого, ефективнішого використання матеріальних, енергетичних і природних ресурсів* (з наук. літ.).

ІНІЦІЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **ініціюва́ти.** *Крихке руйнування металу в полікристалічному стані ініціюється надзвичайно малими тріщинами субмікроскопічних розмірів* (з наук. літ.); *Часто дискусії ініціювалися, зокрема, для того, щоб відвернути увагу від інших питань* (з газ.).

ІНКАЛО́Й, ю, *ч.* Жароміцний сплав на основі заліза, що містить 25 % хрому і 35 % нікелю. *У лабораторних умовах отримали інкалой зі зразковим співвідношенням хрому та нікелю* (з наук.-попул. літ.); *В оборонній промисловості досить швидко знайшов застосування інкалой у виготовленні різних деталей для пускових механізмів* (із журн.).

ІНКАПСУЛЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. *спец.* Дієпр. пас. до **інкапсулюва́ти.** *Інкапсульовані ферменти вводили в організм піддослідної тварини* (з наук. літ.); *Об'єкт, інкапсульований вручну, легко включити до активних у комп'ютерній програмі* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм., біол.* Який інкапсулювався (у 1 знач.). *Інкапсульовані нервові закінчення спеціалізовані на сприйнятті певного виду стимулів* (з наук. літ.); *Людина може заразитися трихінельозом, вживаючи м'ясо, що містить інкапсульовані личинки трихінел* (з наук.-попул. літ.).

ІНКАПСУЛЮВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **інкапсулюва́ти.** *Доведено можливість розділення іонної пари в неполярному середовищі за рахунок інкапсулювання катіона та аніона в різних молекулярних капсулах* (з наук. літ.); *Інкапсулювання є тим механізмом у програмуванні, що з'єднує в одне ціле функції та дані, якими вони маніпулюють, а також захищає їх від шкідливих вірусів* (з наук. літ.); *Інкапсулювання використовують для формування навколо забруднювачів із цементу склоподібної непроникної оболонки* (з наук.-попул. літ.); *Радіоактивні відходи випромінюють шкідливі речовини, тому їх інкапсулювання має здійснюватися за спеціальною технологією* (з навч. літ.); *Спосіб інкапсулювання використовують у лікуванні гнійних процесів м'яких тканин* (із журн.).

ІНКАПСУЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що, спец.* Здійснювати інкапсуляцію. *Частина мертвої тканини може обростати грануляціями і наче інкапсулювати її з усіх боків* (з наук. літ.); *Об'єкт інкапсулює атрибути, приховуючи їх від інших об'єктів, та дозволяє їхнє розпізнавання тільки через спеціальні алгоритми, що забезпечує надійність комп'ютерної програми* (з наук.-попул. літ.); *Відпрацьовані шкідливі відходи здебільшого інкапсулюють у спеціальні траншеї, використовуючи для цього спеціальні технології* (із журн.).

ІНКАПСУЛЮВА́ТИСЯ, юється, *недок. і док.* 1. *біол.* Зазнавати інкапсуляції (у 1 знач.). *Процес змертвіння, відмирання клітин окремих тканин, наприклад епітелію та інших, які інкрустуються солями кальцію, проростають та інкапсулюються, легко виявити в лабораторно-експериментальних умовах* (з наук. літ.); *Інфаркт може інкапсулюватися або розсмоктуватися і заростати сполучною тканиною, усе залежить від стадії хвороби та медикаментозного лікування* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок., спец.* Пас. до **інкапсулюва́ти.** *Об'єкт інкапсулюється у вільний простір програми певними алгоритмами, забезпечуючи собі відносну ізольованість від уже набутих зв'язків з іншими подібними* (із журн.).

ІНКАПСУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *біол.* Утворення щільної оболонки (капсули) із сполучної тканини навколо чужорідних для організму речовин, паразитів і т. ін. *Концепція ґрунтується на уявленні про те, що в процесі імплантації пластинок та їх інкапсуляції відбуваються порушення живлення тканин, ізоляція від регулювальних систем організму, що й призводить до їх маргіналізації* (з наук.-попул. літ.).

2. *інформ.* Один із механізмів програмування, пов'язаний із особливостями контролю у використанні програмних методів. *Інкапсуляція дозволяє приховувати апаратно залежні частини системи, що повинні бути реалізовані заново в переході на іншу платформу* (з наук. літ.); *Основна перевага інкапсуляції даних полягає в тому, що доти, поки інтерфейс залишається незмінним, деталі реалізації методів можна модифікувати, не вносячи змін в інші об'єкти, які користуються цими методами* (з наук.-попул. літ.); *Відділення файлового атрибута від об'єкта, якому він належить, дещо порушує інкапсуляцію, але підвищує ефективність програми загалом* (із журн.).

3. *спец.* Ізоляція чогось непотрібного, шкідливого для позбавлення його впливу. *Зробити інкапсуляцію радіоактивних відходів — забезпечити чистоту довкілля* (з наук. літ.); *Більшість відходів фармацевтичного виробництва належить до шкідливих та небезпечних, тому їхня інкапсуляція технологічно опрацьована, що відповідає сучасним міжнародним вимогам* (з наук.-попул. літ.).

ІНКАРНА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Відповідно до східної філософії — втілення душі в матеріальне (перев. людське) тіло. *Інкарнація душі в щось інше пов'язується з уявленнями про її самостійне існування* (з навч. літ.).

2. За різними віруваннями — матеріальне втілення бога, божого духу і т. ін. *Християнська ідея інкарнації якнайтісніше пов'язана з проблемою слова* (з наук.-попул. літ.); *У скіфів меч був інкарнацією бога війни Арея* (з наук.-попул. літ.).

ІНКАРНО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **інкарнува́ти.** *Дух — це тільки частина психіки, внутрішня частина, яка підтверджує, що душа втілена (інкарнована) і що вона таким чином перебуває у зв'язку з вищою сутністю* (з наук.-попул. літ.); *Кожна інкарнована душа має бути вдячною, що отримала цю можливість — говорити про корисне буття на Землі* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який інкарнувався. *Суспільство зреклося християнського таїнства незримої присутності трансцендентного духу. Для нього Ісус — інкарнований Бог, божественна людина* (з наук. літ.).

ІНКАРНО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інкарно́ваний** 2. *Інкарнованість сукупної соціальної людини, розвинена ідея про зміну моделей культури в динаміці західно- та східнохристиянської цивілізацій — визначальні проблеми сучасної психології творчості* (з наук. літ.); *Романтики висловили здогад, що людське буття незмірно багатше від соціального виміру. Індивідові тісно в наявному історичному просторі, а інкарнованість душі за допомогою уяви переносить людину в інші виміри* (з наук.-попул. літ.).

ІНКАРНУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док.* 1. *що.* Здійснювати інкарнацію. *Реальність поеми "Розп'яття" Петра Скунця інкарнує істини, що суперечать загальноприйнятим* (з наук. літ.); *Пам'ять — це не лише свідомий відрух душі й серця, а й позасвідома сутність, яка здатна інкарнувати те, що з нами було в іншому житті* (із журн.).

2. Утілюватися в чому-небудь матеріальному; перевтілюватися. *Тільки вищих монахів називають ламами, у всіх общинах їх визнають високорозвинутими, які інкарнують знову й знов* (з наук.-попул. літ.); *Душа постійно розширює свою свідомість через сферу досвіду, доки для неї більше не буде необхідності інкарнувати в людське тіло* (із журн.).

ІНКАРНУВА́ТИСЯ, ýється, *недок. і док., рел.-церк.* Те саме, що **інкарнува́ти** 2. *Овідій писав, що померлий Юлій Цезар інкарнувався в небесну зорю* (з наук.-попул. літ.); *У кожній релігії є низка переказів, що описують подорожі після смерті і містять вказівки, як інкарнуватися душі* (з навч. літ.).

ІНКАСА́ТОР, а, *ч.* Той, хто здійснює інкасацію. *Тоня .. встигла підійти до каси, коли контролерка вже підписала свої рахунки, а касирка завізувала мішок з грошима. — Невже не можна сьогодні прийняти вклад? — наполягала дівчина. — Для цього треба розпечатувати все заново, а зараз приїде інкасатор* (В. Собко); *Почастішали випадки бандитизму. У Харкові був напад на інкасаторів* (Л. Костенко); *Для інкасації грошової виручки та цінностей інкасатор у складі бригади виїжджає в організації, філії або операційні каси банку* (з газ.).

ІНКАСА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інкаса́тор.** *Інкасаторський екіпаж перед роботою має отримати інструктаж щодо реагування на злочинні дії* (з навч. літ.); *Інкасаторська машина виїхала з міста Обертульба і попрямувала на південь автобаном* (із журн.); *На маршрут проводжають, як у похід. З побажаннями "щасливої!", з повною інкасаторською амуніцією* (з газ.).

ІНКАСА́ЦІЯ, ї, *ж., фін.* Те саме, що **інкасува́ння.** *Правила інкасації виручки встановлює Національний банк України* (із журн.); *В останні роки періоди інкасації істотно скорочені завдяки електронним системам банківських розрахунків* (з газ.).

ІНКА́СО, *невідм., с., фін.* Вид банківської операції, який полягає в одержанні банком грошей за дорученням клієнта й зарахуванні цих грошей на його банківський рахунок. *Розрахунок за договором між Постачальником і Покупцем провадиться виставленням рахунку на інкасо, тобто із застосуванням акцептованої форми розрахунків* (з мови документів); *Інкасо чеків.*

ІНКАСО́ВАНИЙ, а, е, *фін.* Дієпр. пас. до **інкасува́ти.** *Суми, інкасовані в кінці дня, негайно передаються в розпорядження банку-емітента, який повинен зарахувати ці суми на рахунок клієнта* (з навч. літ.); *Інкасований чек передали в депозитарій* (з газ.).

ІНКА́СОВИЙ, а, е, *фін.* Прикм. до **інка́со.** *Інкасова форма розрахунків вигідна для експортера тим, що банки захищають його право на товар до моменту оплати документів, а для імпортера тим, що припускає оплату реально поставленого товару* (з наук.-попул. літ.); *Інкасове доручення відіграє роль платіжної вимоги, складається і подається у банк підприємствами у тих випадках, коли вони мають підставу для беззаперечного утримання коштів у платника* (з навч. літ.).

ІНКАСУВА́ННЯ, я, *с., фін.* Дія за знач. **інкасува́ти.** *Факторинг включає інкасування дебіторської заборгованості клієнта, кредитування й гарантію від кредитних та валютних ризиків* (з мови документів); *Процес інкасування чека такий: іноземний покупець виписує чек на користь українського експортера й надсилає його поштою; експортер подає цей чек до свого банку в Україні; банк надсилає його до банку покупця, який перераховує суму за чеком і дебетує рахунок* (з наук.-попул. літ.); *На контроль банкіри взяли й інкасування банкоматів, попит на які істотно зростає* (з газ.).

ІНКАСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, фін.* 1. Подавати документ для оплати й одержувати за ним гроші; виконувати операцію інкасо. *Якщо розрахунки із застосуванням чеків здійснюються клієнтами різних банків, банк чекоутримувача приймає від останнього чек із реєстром чеків та інкасує його до платника (банку чекодавця)* (з наук.-попул. літ.); *Банки інкасують векселі за дорученням клієнтів* (з навч. літ.); *Місяць так минув помалу, Грів мене любовний шал, Та ось раптом принципал Збудив мене з того шалу І рахунків зажадав З того свого капіталу, Що інкасував я в місті. Щось пройшло по мні студене, Бо набралося у мене Недобору фунтів двісті* (І. Франко).

2. Збирати і транспортувати до банків готівку, цінності і т. ін. *Чинне законодавство вимагає інкасувати готівку, сума якої перевищує установлений для каси підприємства ліміт (з навч. літ.); Інкасувати кошти можна безпосередньо в банку* (із журн.).

ІН-КВА́РТО, *полігр.* 1. *присл.* У четверту частину аркуша (про формат книжки, журналу, рукопису); у чверть. *Титульний лист першого видання Книги Сивил сформовано ін-кварто, що засвідчує успішну спробу поновлення раритету Гутенберга за 1452–1453 рр.* (з навч. літ.); *Сьогодні макетувати книгу ін-кварто не поспішають, тому що для цього потрібне кваліфіковане програмне забезпечення* (з газ.); *Видати ін-кварто.*

2. *у знач. прикм., невідм.* Стос. до формату видання в 1/4 паперового аркуша. *Книгу ін-кварто подарували професорові В. Г. Завадському на ювілей його колеги* (із журн.); *Рукописи ін-кварто часто зустрічаються в архівах, де зберігаються матеріали XVIII–XIX ст.* (з газ.).

3. *невідм., с.* Друковане видання, розмір сторінки якого становлять 1/4 частину стандартного паперового аркуша. *Батько надзвичайно захоплювався майстерно оздобленими ін-кварто, мав їх чимало у своїй колекції* (з публіц. літ.); *Подарункове ін-кварто, гарно оздоблене, з потертими палітурками, приємно було брати в руки* (з газ.).

ІНКВІЗИ́ТОР, а, *ч.* 1. *іст.* Суддя або член суду інквізиції. [Д о л о р е с:] *Він, у вигнання їдучи, підмовив щонайсвятішу абатису, внуку самого інквізитора* (Леся Українка); *Джордано Бруно спалили на вогнищі інквізитори* (Н. Рибак); *Тоді великий Інквізитор розгрішив єпископів від гріхів схизми і дав їм право розгрішувати всіх, хто приступив до унії — на Україні і в Московії* (Р. Іваничук); *Верховний інквізитор отець Франціско наблизив до себе брата Роберто, навіть келію одвів поруч власної. Братові Роберто всміхається червона шапка абата — отця Франціска шанують у святім Римі* (В. Дрозд); *Інквізитор спитав у нього, чи був він рано на службі* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *перен.* Той, хто навмисно завдає кому-небудь великих страждань; дуже жорстока людина, мучитель. *Уночі до мене в камеру всадили монаха, і він цілу ніч молився. По-вкраїнському. Ви розумієте, панове! Він не давав мені спати. Між іншим, цей монах мені сказав, що безногий інквізитор забиває гвіздки в погони і за це бере великі гроші* (М. Куліш); *Галина чекала на мене з виглядом інквізитора, що має проголосити мені смертний вирок* (У. Самчук); *Вона* [єресь] *затуманює думки і не одного спонукає стати інквізитором задля особистої користі* (М. Пригара); *З року в рік ми страхаємо вашу студентську уяву картинами середньовічної інквізиції, але то ж була дитяча забавка порівняно з розмахом диявольських дій інквізиторів сучасних!* (О. Гончар).

ІНКВІЗИ́ТОРСТВО, а, *с.* Інквізиторське ставлення до кого-небудь. *Інквізиторство в українській літературі відома річ, та й інквізиторством окремі цензори займалися не без внутрішнього задоволення* (з наук.-попул. літ.); *Коли людина починає жити болями іншої, інквізитором вона бути чи називатися не може, а отже свого інквізиторства має зректися* (з публіц. літ.).

ІНКВІЗИ́ТОРСЬКИЙ, а, е. 1. *іст.* Прикм. до **інквізи́тор** 1. *Всі сварки міжконфесійні, всі анафеми, прокляття, інквізиторські вогнища, хрестові походи, взаємна ненависть ієрархів церков свідчать про те, що маємо справу не з послідовниками Христа, а із слугами Антихриста* (О. Бердник); *Інквізиторські вогнища із палаючими єретиками, фанатичні переконання, відьмацькі закляття, кімнати-тортурні для відступників, насильство на прапорі звихнутої ортодоксії — який жах! Невже це не вигадки?* (С. Процюк); *На відміну від Сандри, котра продовжила чаклунську освіту в академії, Мойра, як і переважна більшість дівчат з інквізиторських родин, обмежилася тим, що закінчила школу* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *перен.* Надзвичайно жорстокий, дуже суворий. — *Що це знову за поетична заява? — спитала вона з зимним, інквізиторським поглядом* (О. Кобилянська); *Лише після довготривалої інквізиторської паузи прорікається: — А все ж вам доведеться почекати. — І якась у цьому зловтішна багатозначність* (О. Гончар); *Із вечора — одразу в ранок. Ну й інквізиторський крутіж!* (В. Стус).

ІНКВІЗИЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. *іст.* Стос. до інквізиції (у 1 знач.). *Юліус Мільх покірно віддає себе у власні руки — чіпкі руки вченого радника святої служби, звиклого до закарлюченої логіки судових інквізиційних процесів* (В. Дрозд); *Ви ще ні разу не зіткнулися з єзуїтами, а вже злякалися, а я бачив в Італії інквізиційні моторошні походи і бачив теж людей, які гинули на стосах, — не всіх і в пекельному вогні діймав страх* (Р. Іваничук); *Т. Торквемада (1420–1498) — перший великий інквізитор, автор кривавого кодексу інквізиції та процедури інквізиційного суду* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Надзвичайно жорстокий, дуже суворий; інквізиторський. *Царський двір став головною гауптвахтою імперії, а інквізиційна армія, схожа на таємну організацію поліцейських масонів, від Риги до Нерчинська мала своїх братів-шпигунів і сищиків* (Є. Гуцало); *З Варшави прибуває інквізиційний суд, що проголошує Україну винною в непокорі законній владі* (Г. Колісник); *Засідання секретаріату ЦК КПРС, на якому було винесено інквізиційну постанову про арешт М. Руденка, відбувалося за участю кремлівських кардиналів* (із журн.).

ІНКВІЗИ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *іст.* Підпорядкована папі судово-карна установа католицької церкви, яка була створена в XIII ст. для боротьби з єретиками й діяла дуже жорстокими методами. *Кати-ченці взяли єретика і повели його до Торквемади, на інквізицію* (Леся Українка); *— Пригадайте собі, що колись була інквізиція, тортури, що колись на війні брали закладників* [заручників] (Б. Лепкий); *Чи не християнство приносило тортури й багаття інквізиції, чи свобода, рівність і братерство, проголошені французькою революцією, не перетворилися в гільйотину й гори одрубаних голів?..* (Б. Антоненко-Давидович); *Юліус пригадує змучене, висохле обличчя грішника — ще вчора вони з братом Роберто доповідали трибуналу інквізиції про єретичні положення, добуті з книг звинуваченого* (В. Дрозд); *Свята інквізиція перед спаленням своїх жертв відправляла найурочистіші богослужіння: велику месу зі співами* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); * У порівн. *Бунтарки повелися з Миною Омельковичем, як інквізиція з Галілеєм, витягли його в такім вигляді — з хомутом на шиї — на толоку, в одну душу домагалися публічного зречення: — Кажи: розпускаю вас! Розбирайте коней — даю такий дозвіл!..* (О. Гончар).

2. *перен.* Жорстоке знущання; катування. *Багато міг би зробити веселий геній Остапа Вишні, якби в період найвищого розквіту не зазнав нищівного удару і якби над ним майже до смерті не висів дамоклів меч берiївської інквізиції* (з наук. літ.); * У порівн. *Вечір і ціла ніч мандрівки були для Ремо інквізицією* (Олесь Досвітній); *Старий Сірко з сином взялися з ентузіазмом до процедури, яка для європейця може видатись лютим катуванням, інквізицією. Вони лили воду на розпечене каміння і такої пари напустили, що не продихнеш* (І. Багряний).

І́НКИ, ів, *мн.* Одне з давніх індіанських племен, що жило на території сучасного Перу. *Женес водив конкістадорів Кортеса й Пісаро до скарбниць ацтеків та інків; на Грані Аро він спалив острів Кондар дотла* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Знайдено легендарні скарбниці ацтеків чи інків, які вони сховали колись від зажерливих конкістадорів* (з публіц. літ.); *Священною рослиною інків вважалася кока* (з газ.).

ІНКЛІНА́ТОР, а, *ч.* Прилад для вимірювання магнітного нахилу. *Судновим інклінатором є такий прилад, що визначає величину нахилу магнітного поля судна. Цим приладом можна встановити нахил магнітного поля Землі* (з наук.-попул. літ.); *Перший інклінатор було побудовано в 1576 році Робертом Норманом, у якому магнітна стрілка була розміщена вертикально на горизонтальній осі в центрі поділеного кола, що вільно поверталося навколо осі* (із журн.); *Індукційний інклінатор; Стрілковий інклінатор.*

ІНКЛІНО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для визначення азимута і зенітних кутів нахилу осі. *Маятниковий інклінометр застосовують для вимірювання поздовжнього і поперечного нахилів дамб, мостів, стін, опор, балок та інших конструкцій* (з наук.-попул. літ.); *Контроль траєкторії стовбура свердловини виконують за допомогою малогабаритних телесистем та інклінометрів різних конструкцій* (з навч. літ.); *Кривизну стовбура не можна встановити без відповідного інклінометра* (із журн.).

ІНКЛЮЗИ́В, а, *ч., лінгв.* Займенникові або дієслівні форми, які вказують на те, що адресат мовлення входить до числа учасників дії; протилежне е к с к л ю з и в (у 3 знач.). *Інклюзив утворює субкатегорійне значення у складі категорії особи* (з наук. літ.); *У мовах, де немає морфологічного інклюзива, його значення виражено лексично (наприклад, в українській мові словосполученням "ми з вами" або "ми з тобою" на відміну від неозначеного "ми")* (з наук.-попул. літ.); *Займенниковий інклюзив.*

ІНКЛЮЗИ́ВНИЙ, а, е. 1. *лінгв.* Прикм. до **інклюзи́в.** *У сучасній літературній мові поширена інклюзивна адресантність, коли адресант включає себе до кола адресатів* (з наук.-попул. літ.); *Інклюзивні форми дієслівної особи виявлють своє особливе навантаження в діалоговій організації, коли мовець наближує слухачів до себе, включає їх як учасників мовлення* (з публіц. літ.); *Інклюзивний займенник.*

2. *книжн.* Який включає в себе, містить у собі особливості застосування. *Інклюзивний дизайн призначений усунути будь-які бар'єри, що перешкоджають людям вільно рухатися, чути, бачити і спілкуватися* (з наук.-попул. літ.); *У Комітеті Верховної Ради у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів регулярно відбуваються круглі столи щодо формування інклюзивної політики в освітній сфері* (з публіц. літ.); *Учасники наради запропонували доволі широку, інклюзивну концепцію самого поняття кіно про права людини* (із журн.); *Професіонали в галузі комунікації, що практикують інклюзивний стиль керівництва, мають високий рівень задоволення та впливу у своїх організаціях* (з газ.).

ІНКЛЮЗИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інклюзи́вний.** *Своєрідний відтінок суб'єктної інклюзивності легко простежити в організації усталених мовленнєвих жанрів спілкування, зокрема побажання, вітання та ін.* (з наук.-попул. літ.); *Інклюзивність мандрівки вимірюється спрямуванням та навантаженням не тільки на фізичний стан людини, але й на її психологічні потреби* (з газ.).

ІНКЛЮ́ЗІЯ, ї, *ж., книжн.* Процес збільшення участі громадян у суспільному житті, зокрема громадян з обмеженими можливостями. *Інклюзія як процес передбачає реальне включення осіб з інвалідністю в активне суспільне життя* (з мови документів); *Інклюзія має бути складником політики держави, тому що вона дозволить усім її громадянам брати участь у всіх програмах, бути активними дійовими особами суспільства* (із журн.); *Забезпечення інклюзії у студентське середовище шляхом розбудови безбар'єрного освітнього середовища сьогодні стало реально можливим* (з газ.).

ІНКОГЕРЕ́НТНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до інкогеренції. *Якщо мислення має інкогерентний характер із певними замиканнями, то відповіді часто бувають не за темою питання, наявна відмова від продовження діалогу* (з наук.-попул. літ.); *Тривалість втраченого в пам'яті часу в особливих випадках шизофренії охоплює від кількох хвилин до десятків годин, особливо за хаотичного (інкогерентного) мовно-рухового збудження і розгубленості хворого* (з навч. літ.); *Основною ознакою інкогерентного мислення є втрата здатності до утворення асоціативних полів, виникнення вегетативної реакції, ілюзорного обману* (із журн.).

ІНКОГЕРЕ́НЦІЯ, ї, *ж., мед.* Втрата послідовності думки (типовий вияв шизофренії). *Інкогеренцію як розлад мислення, коли порушується зв'язок між вимовними словами, легко побачити на різноманітних порушеннях психіки людини в екстремальних умовах* (з наук.-попул. літ.); *Інкогеренція свідчить про втрату здатності до утворення і продукування асоціативних зв'язків* (із журн.).

ІНКО́ГНІТО. 1. *присл.* Приховуючи своє або чиєсь ім'я, не відкриваючи його; потай, таємно. *В хаті кричали всі. Мати, жінка Дзвінчука, сам він, бо тепер не треба було критися інкогніто* (Г. Хоткевич); *Ніхто не знав, ніхто не чув, І нагло в місті дзвін загув, Міністр інкогніто прибув* (О. Олесь); *Могла ж та дама з дітьми бути його якоюсь знайомою, може й рідною, яку він мав інкогніто відправити з Сетубала до Іспанії* (Іван Ле); *Крішна каже циреві Арджуні, в якого інкогніто служить.., що він кожні тисячу років приходить на Землю в людському образі* (М. Руденко); *Хтось інкогніто в чорній масці виклав зразу два мільйони* (Л. Костенко); *Одинадцять років тому я інкогніто прибув на Вавилон і все влаштував* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *невідм., с.* Приховане ім'я. *Візник, якому, очевидно, вже давно кортіло викрити інкогніто своїх їздців, охоче стримав коней, обернувся й весело гукнув* (Я. Качура); *Вдома він мріяв про розгадку інкогніто тієї співачки, яку приводила Ванда на шкільну вечірку* (М. Трублаїні).

3. *невідм., ч. і ж.* Особа, що хоче залишитися невідомою й приховує своє справжнє ім'я. *Хоч як намагався він спочатку залишитись інкогніто, вже на другий день уся їдальня знала, хто він і звідки* (В. Гжицький); *Те, що під листом не було підпису, нічого не означало. Той, хто писав, хотів лишитися інкогніто* (Н. Рибак); *Автор теж лишається інкогніто* (В. Стус); *Загадковий і всемогутній, як граф Монте-Крісто, я вершив свої подвиги таємно й безкорисливо, залишаючись для графині Остапчук невідомим інкогніто* (В. Нестайко); *Доповідь виголошував напрочуд хвацький інкогніто* (Ю. Андрухович).

4. *у знач. прикм., невідм.* Який характеризується прихованістю. *Досі "Опис України" Боплана залишається за сімома печатками, країною інкогніто* (І. Багряний).

І́НКОЛИ, *присл.* Те саме, що **іноді;** часом. *Любітеся, брати мої, Украйну* [Україну] *любіте .. І мене в неволі лютій Інколи згадайте* (Т. Шевченко); *Інколи над берегом Пруту проскакував вершник і зникав за крутим поворотом річки* (М. Коцюбинський); *Широкі південні вікна освітлювали тільки коридор, де інколи походжав наглядач, зазираючи у вічка окутих залізом дверей камер, що прилягали до північної сторони* (Б. Антоненко-Давидович); *Інколи неприємна дрібниця, якщо її весь час підкреслювати, може перетворитися на вельми велике зло* (І. Багмут); *Очі Пантери примружені, проте інколи проблискують дві золотисті щілинки: тоді погляд Боввана зловісний і тривожний* (О. Бердник); — *Я дотримуюсь вашого погляду на цю босоту, що вошколубиться* [юрмиться] *внизу, але інколи на неї треба зважати* (І. Білик).

ІНКОНЕ́ЛЬ, ю, *ч., мет.* Жаростійкий і жароміцний сплав, з якого виготовляють деталі газотурбінних двигунів, літаків, ракет і т. ін. *Інконель використовують для деталей високої міцності та корозійної стійкості, що призначені для роботи в окиснювальних середовищах та при високих температурах* (із журн.).

ІНКОРПОРАТИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до інкорпорації. *Наслідком інкорпоративної політики Петра I на Дону було зростання народного опору* (із журн.); *У лінгвістиці поняття "інкорпоративний" уперше виділив В. фон Гумбольдт* (з навч. літ.); *Деякі галузі законодавства вимагають інкорпоративного опрацювання, посилення статей одних законів іншими* (з навч. літ.).

△ **Інкорпорати́вні мо́ви** *див.* **мо́ва.**

ІНКОРПОРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інкорпорації (у 1 знач.). *Російська інкорпораційна політика стосовно польських земель під владою Росії торкалася всіх галузей економічного, політичного, соціального та культурного життя* (з навч. літ.); *Інкорпораційні за змістом реформи охопили у 1722–1725 рр. всі сфери державного життя Гетьманщини* (із журн.).

ІНКОРПОРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Включення до свого складу чого-небудь; приєднання. *Інкорпорація і поділ українських земель литовськими та польськими феодалами не підірвали основ пануючого тут феодального ладу* (з наук. літ.); *Москва прагнула обмежити українську державність, маючи за кінцеву мету замінити протекторат на повну інкорпорацію України* (з наук.-попул. літ.).

2. *лінгв.* Спосіб синтаксичного зв'язку між словами в реченні, коли головний член словосполучення утворює з підрядними членами фонетико-морфологічний комплекс, аналогічний слову. *Інкорпорація ґрунтована на поєднанні слів-коренів, сукупність яких оформлена службовими елементами. Цей зв'язок нагадує творення складного слова* (з наук. літ.).

3. *юр.* Зібрання в єдине ціле законів та інших правових актів, виданих у різний час, без зміни їхнього змісту. *Еволюцію законотворення автор розглядає за допомогою аналізу законодавчої бази в контексті інкорпорації законів* (з наук.-попул. літ.); *Міністерство юстиції України здійснює офіційну хронологічну інкорпорацію законів та інших актів Верховної Ради України, указів та розпоряджень* (з мови документів).

ІНКОРПОРО́ВАНИЙ, а, е, *книжн.* 1. Дієпр. пас. до **інкорпорува́ти.** *Інкорпорована країна завжди зазнає силового впливу в адміністративно-територіальному упорядкуванні* (з наук.-попул. літ.); // **інкорпоро́вано,** *безос. пред. В епізод поранення Бенедя Синиці інкорпоровано первісний мотив обряду закладин — людської жертви будівничої, відтак суттєво переосмислено його архаїчну магічну мету, на здійснення якої сподівається Гаммершляг* (з наук. літ.); *Разом із активністю, яку інкорпоровано лишайниковим ярусом, відкладена міграція рослин охоплює невелику кількість лісової екосистеми* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який інкорпорувався, приєднався. *В умовах радіонуклідного забруднення біосистеми зазнають впливу зовнішнього та внутрішнього опромінення від інкорпорованих радіонуклідів* (з наук. літ.); *Кожен, хто інкорпорований в систему освіти, чи то студент, чи то викладач, має працювати над собою* (з навч. літ.).

ІНКОРПОРУВА́ННЯ, я, *с., книжн.* Дія за знач. **інкорпорува́ти.** *Уся творчість Б.-І. Антонича з широким інкорпоруванням автобіографічного матеріалу є своєрідною спробою зрозуміти себе, виявити мотиви власних страждань* (з публіц. літ.); *Акт інкорпорування є дозволом урядового органу, відомства на створення корпорації, що видається на основі надання необхідних для реєстрації документів* (з мови документів); *Після здобуття незалежності відбувається процес інкорпорування до етнічної нації всього етносу* (із журн.).

ІНКОРПОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, книжн.* Включати щось до свого складу; приєднувати. *Ольгерд, як великий князь у Вільні, поступово інкорпорував Чернігівсько-Сіверську землю, садовлячи в головних її центрах своїх синів або небожів як підручних князів-васалів* (з наук.-попул. літ.); *Промовистим суто постмодерністським еле-*

ментом твору можна вважати метатекст, який автор широко інкорпорує в текст, коментуючи процес творення роману (з наук.-попул. літ.); *Один елемент комп'ютерної програми часто інкорпорує алгоритмічно-програмні реалізації всіх операторів* (із журн.); *Держави — члени Європейського Союзу — зобов'язані інкорпорувати норми, передбачені у схваленій директиві, у своє національне законодавство і відправити тексти таких національних законів на відповідну експертизу* (з мови документів).

ІНКОРПОРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., книжн.* 1. Ставати інкорпорованим. *Слова-корені інкорпоруються й утворюють закінчене висловлення з цілісною синтаксичною побудовою в одному злитому вигляді, що зовнішньо подібна до слова з одним закінченим змістом* (з наук.-попул. літ.); *Хоча козацька старшина порівняно швидко і без великих перешкод інкорпорувалася у російське дворянство, вона змогла постачати кадри і для національного руху* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інкорпорува́ти.** *Слово як елемент речення інкорпорується службовим елементом змістово в цілісне утворення* (з навч. літ.); *Закон інкорпорується у правовий простір держави відповідними інструкціями та розпорядчими документами* (із журн.).

ІНКРЕМЕ́НТ, у, *ч.* 1. *фізл.* Посилення нервового збудження в процесі його поширення вздовж нервового або м'язового волокна в організмі людини чи тварини. *Посилення спаду в окремих нервових волокнах іде з інкрементом, що властиво для низькоорганізованої нервової системи* (з наук.-попул. літ.); *Інкремент хвороби може бути спровоковано новим препаратом, що викликав алергічну реакцію* (з навч. літ.).

2. *інформ.* Операція збільшення аргумента на певне число у програмних циклах; протилежне д е к р е м е н т. *Серед арифметичних операторів необхідно виділяти оператори інкременту (збільшення на 1) і декременту (зменшення на 1)* (з наук.-попул. літ.); *Якщо, крім форми інкременту чи декременту, є інші оператори, то спершу виконують іншу команду (залежно від оператора) й тільки після цього буде виконано додавання або віднімання 1* (з навч. літ.).

3. *фіз.* Кількісна характеристика зростання амплітуди в певний відрізок часу. *Проведено аналіз інкременту зростання хвиль у системі для різних типів амплітуд зі встановленням стійких та змінних величин у їхньому перебігу* (з наук. літ.); *Інкременти малих коливань в амплітуді за короткий відрізок часу з їх чергуваннями з великими коливаннями свідчать про відносне зростання діапазону коливань та їх регулярності* (з навч. літ.).

4. *мед.* Стадія посилення хвороби. *Перебіг окремих хвороб часто супроводжують пригнічення функції кісткового мозку й активізація негативної дії деяких лікарських препаратів. Збільшення інтервалів між курсами з інкрементом в один тиждень сприяє відновленню кількості елементів крові* (з наук.-попул. літ.).

ІНКРЕМЕНТА́ЦІЯ, ї, *ж., інформ.* У мовах програмування — операція зі збільшення змінних (для цілих чисел — збільшення на 1). *Арифметичний рівень інкрементації.*

ІНКРЕМЕ́НТНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **інкреме́нт.** *Інкрементний перебіг збудження в досліджуваних тварин легко спостерігати в лабораторних умовах, беручи на аналіз за визначеним графіком їхню кров* (з навч. літ.); *Інкрементний пошук починається до того, як користувач припинив введення рядка пошуку, коли програма починає відповідно реагувати* (з наук.-попул. літ.); *Проаналізовано інкрементну модель посилення нервового збудження хворого та визначено кульмінаційні моменти такого стану* (із журн.).

ІНКРЕМЕ́НТНО, *спец.* Присл. до **інкреме́нтний.** *Серед учених існує певна одностайність, що породження мовлення відбувається інкрементно — методом приростів* (з наук. літ.).

ІНКРЕМЕНТО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **інкрементува́ти.** *Ікрементоване зростання амплітуди; Інкрементований на одиницю.*

ІНКРЕМЕНТУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **інкрементува́ти.** *Найпростішу операцію додавання використовують в арифметично-логічному пристрої для інкрементування вмісту регістрів, просування регістру вказівника даних та автоматичного реєстрування* (з навч. літ.); *Інкрементування вказівників.*

ІНКРЕМЕНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Здійснювати інкремент. *Якщо виконуваний двійковий файл належить до модульного домену виконання, то необхідно інкрементувати лічильник покликань* (з наук. літ.); *Інкрементувати вказівник означає збільшити його значення* (з навч. літ.); *Отримати об'єкт у комп'ютерне оперування можна, якщо надіслати йому відповідне повідомлення, що інкрементує лічильник покликань* (із журн.).

ІНКРЕ́Т, у, *ч., фізл.* Те саме, що **гормо́н.** *Збільшення інкрету, що виробляється в острівцях Лангерганса, в організмі може спровокувати підвищення тиску* (з наук.-попул. літ.); *Ідіоплазма, інкрет, антиметаболіт, антифермент переважно функціонують у літературі як терміноназви* (з навч. літ.).

ІНКРЕТО́РНИЙ, а, е, *фізл.* Прикм. до **інкре́т.** *Інкреторна функція нирок; Інкреторний орган.*

ІНКРЕ́ЦІЯ, ї, *ж., фізл.* Виділення інкретів певною групою залоз організму людини й тварин. *Інкрецію часто провокує підвищення активності окремої групи залоз організму людини й тварини* (з навч. літ.); *Інкреція залозами травлення.*

ІНКРИМІНА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **інкримінува́ти.** *Коли на мене впаде частина тих прикрощів та інкримінацій, які дістаються Вам, то я об тім не буду журитись нітрохи* (Леся Українка); *Представники обвинувачення дивляться на лаву підсудних і фіксують у своїх інкримінаціях діяльність кожного з цих двадцяти арештантів — лідерів нацизму і корифеїв бандитизму* (Ю. Смолич); *Якщо певними законами передбачено, що фінансові послуги надаються фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами — підприємцями, можна з упевненістю говорити про можливість інкримінації фінансової піраміди будь-яким особам, які можуть займатися діяльністю з фінансовими послугами* (з мови документів).

ІНКРИМІНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інкримінува́ти.** *Андрій помалу .. устійнив, що за характером інкримінованих "злочинів" ця вся ворохобна орда зовсім не така, як він думав* (І. Багряний); // **інкриміно́вано,** *безос. пред. Цензура не дала дозволу на вихід книги й вона світу не побачила. Їй було інкриміновано "ідеологічну незрілість", "буржуазний об'єктивізм" та інші "націоналістичні помилки"* (Ю. Іздрик); *Уже було проведено допит свідків, але те, що було інкриміновано обвинуваченим, не виснювалось, а ще більше заплутувалось* (з публіц. літ.); // *у знач. ім.* **інкриміно́ване,** ного, *с.* Те, в чому обвинувачувано. *Як мені запевнити т. Пилипенка, що в моїх словах анітрохи немає інкримінованого* (М. Зеров).

ІНКРИМІНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інкримінува́ти.** *Численні свідчення і документальні докази дозволяють виділити кілька типів порушення прав журналістів, з-поміж яких найпоширенішими є арешт та інкримінування злочинів* (із журн.).

ІНКРИМІНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кому що.* Обвинувачувати кого-небудь у чомусь; ставити комусь за провину щось. *Та й взагалі треба перевірити, чи винен він у тому, що йому інкримінує слідча влада* (Л. Смілянський); *Юрко хотів пофотографувати кілька старих будинків, призначених до знесення. Йому інкримінували ідеологічну диверсію — відправлені у закордонні журнали світлини руїн мали б ілюструвати розповіді про житлові умови радянських людей* (Т. Прохасько); *Знайомий проходив по справі сам. Йому інкримінували повторне використання фальшивих документів, незаконну торгівлю неліцензованими в'єтнамськими телевізорами без кінескопів* (С. Жадан).

ІНКРИМІНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інкримінува́ти.** *Кат .. потверджував усе, що йому інкримінувалося, зізнався й не каявся* (Ю. Яновський); *Я досі не знаю, що їй інкримінувалося* (Ю. Андрухович); *Суспільно небезпечний наслідок може інкримінуватися лише за умови, якщо він перебував у причинному зв'язку із суспільно небезпечним діянням* (з мови документів).

ІНКРУСТА́ТОР, а, *ч.* 1. Фахівець із інкрустації (у 2 знач.). *Досвідчені інкрустатори деревини володіють різноманітними способами імітації виробів з неї з використанням металевих та інших оздоблень* (з наук.-попул. літ.).

2. Сільськогосподарська машина для інкрустації (у 3 знач.) насіння. *Новий барабанний інкрустатор насіння забезпечує відсутність злипання насінин між собою* (із журн.); *Продуктивність інкрустатора́ насіння зернових і зернобобових культур залежить від параметрів його робочого органа* (з публіц. літ.).

ІНКРУСТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **інкруста́ція.** *В інкрустаційній техніці, але лише однокольоровим, білим та білим із сіро-блакитними прожилками мармуром, викладалася підлога деяких базилік Херсона* (з наук.-попул. літ.); *Церковнослов'янізми в художніх творах часто виступають не як природні елементи структури тексту, а як своєрідний його інкрустаційний матеріал* (з навч. літ.); *Інкрустаційне оброблення насіння зернобобових культур дозволяє відсіяти пошкоджені плоди* (із журн.).

ІНКРУСТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *тільки одн.* Те саме, що **інкрустува́ння.** *Інкрустацію перламутром бажано робити на виробах із темного дерева* (з навч. літ.); *Інкрустацією називають прикрашання виробів врізаними і вклеєними в поверхню рисунками та орнаментами з тонких листочків різнокольорної фанери, металу, пластмаси тощо* (з навч. літ.).

2. Візерунки й зображення зі шматочків мармуру, кераміки, дерева, перламутру і т. ін., що врізані у поверхню й відрізняються від неї кольором, формою і т. ін. *Скільки будівельних матеріалів! З усього того роблено часом дива мистецькі. Чудесні чорні чубуки з перламутровими інкрустаціями (інкрустації робили з перламутрових ґудзиків, роздушуючи їх зубами на скалки)* (І. Багряний); *Сер Джордж Дембі марно калатав у свій срібний із старовинними інкрустаціями дзвоник* (Ю. Смолич); *Над широкою тахтою, на килимі, висіла крива шабля зі срібною інкрустацією на піхвах* (М. Руденко); *Я ніколи не бачила красивіших меблів... Гнута деревина, різьблення, інкрустація, запах, фактура, міцність, зручність, надійність* (Ю. Андрухович); * Образно. *Сонце бродить серед інкрустації тіней* (М. Коцюбинський); *А коли вже ви без лайки не можете, то хоч не так уже брутально, не з такими поверхами, інкрустаціями й викрутасами* (Остап Вишня).

3. Особливе оброблення хімічним способом насіння зернових, бобових та інших культур. *Інкрустація — ефективний захід підвищення продуктивності сої, технології її вирощування і використання її біологічних особливостей* (з наук.-попул. літ.); *До основних типів вторинних змін клітинних оболонок належать хімічні модифікації шляхом просочування — інкрустації або нашарування* (з навч. літ.); *Інкрустація насіння передбачає покриття водною суспензією, що містить захисно-стимулювальні речовини (пестициди, регулятори росту рослин, мікроелементи), плівкоутворювач і барвник* (з наук.-попул. літ.).

ІНКРУСТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інкрустува́ти.** *Руденко зробив навіть люстро — для цього він шматок шиби покрив з одного боку чорною пластмасою, а тоді ще й зробив інкрустовану рамку з іншої пластмаси* (І. Багряний); *В Тамариній кімнаті теж одна антикварна річ — маленький інкрустований столик, де притулився й сидів кумедний охоронець домашнього ладу — довгоносий паяц* (М. Бажан); *Там були чудові меблі епохи барокo, інкрустовані перламутром крісла, різьблена шафа, перськi килими, а яке там було рідкісне начиння!* (Ю. Винничук); *Він підійшов до трюмо й видобув з інкрустованої скриньки для коштовностей великий неоправлений діамант* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Інкрустоване насіння сої посіяли на експериментальних ділянках* (із журн.); // **інкрусто́вано,** *безос. пред. Усі меблі інкрустовано в стилі дев'ятнадцятого століття* (із журн.); *Масивні дерев'яні двері мечеті інкрустовано перламутром* (з газ.).

ІНКРУСТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інкрустува́ти.** *Даромир Чигиренко-Рєпнінський був художником усіх існуючих у мистецтві течій і напрямів .. і несподівано для себе захопився інкрустуванням соломою — цією новою галуззю декоративного мистецтва* (О. Чорногуз); *У гуцульському народному декоративному мистецтві, як відомо, важливе місце займає художнє інкрустування кольоровим металом* (з наук. літ.); *При інкрустуванні насіння його вага може збільшуватися вп'ятеро* (з навч. літ.).

ІНКРУСТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. Врізувати та вклеювати в поверхню предмета шматочки інших матеріалів для його оздоблення. *Коштовні камені вручну інкрустували в дверні панелі, центральну консоль* (із журн.); *А ще можна інкрустувати тіло. В основному це роблять на весілля або різні вечірки чи дискотеки. Для цього є спеціальний клей* (з наук.-попул. літ.); *Дівчина навіть розповіла про випадок, коли відмовилася робити "спецзамовлення" — вишити та інкрустувати бісером парні ікони для вінчання* (із журн.); *Інкрустувати вази малюнками;* // *перен.* Включати в якийсь твір уривки, цитати, рядки іншого твору. *Народний творець .. складає пісню та інкрустує, вмонтовує в неї рядки чи цілі строфи з літературного твору* (М. Рильський); *Панорама суб'єктивної концепції художнього мовлення дозволяє авторові інкрустувати до канви твору авторське осмислення побаченого, почутого* (з наук.-попул. літ.); *М. Драй-Хмара немов демонстративно наважується інкрустувати текст свого сонета точною назвою поеми М. Рильського* (з навч. літ.).

2. Обробляти зерно, боби особливим хімічним розчином. *Інкрустувати сою можна в два етапи — на початку зими та в останні дні лютого* (з наук.-попул. літ.); *Насіння необхідно інкрустувати із застосуванням мікроелементних композицій* (з навч. літ.).

ІНКРУСТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інкрустува́ти.** *П. Тичина з його музичним чуттям — майстер алітерацій. Темна ніч з її невідомістю інкрустується у нього шиплячими (Півні чорний плащ ночі вогняними нитками сточують — "Пробіг зайчик"), а ранок прикрашений повторенням /л/ (Леліє, віє, ласкавіє — "Золотий гомін")* (В. Русанівський); *Дно підлоги-ніші інкрустується певним візерунком, який був заздалегідь вирізаний з білого мармуру* (з наук.-попул. літ.); *Предмет інкрустується шматочками інших матеріалів для його оздоблення, надання привабливого зовнішнього вигляду* (з навч. літ.); *Зерно інкрустується в спеціальних складах* (із журн.).

І́НКСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інки;** належний інкам. *По всій території інкської імперії зводилися храми й алтарі богу Сонця* (з наук.-попул. літ.); *Інкське письмо було більш примітивним, ніж піктографія ацтеків* (з навч. літ.); *Інкське звичаєве право; Інкський ритуальний танець; Інкські звичаї.*

ІНКУ́Б, а, *ч.* У середньовічних легендах країн Західної Європи розпусний демон. *В епоху середніх віків інкуби часто спокушали черниць* (з навч. літ.); * У порівн. *Ватажок Боргман щоночі приходитиме до сплячої Марини, неначе інкуб, аби навіювати спогади* (із журн.).

ІНКУБА́ТОР, *ч.* 1. *род.* а. Апарат для штучного виведення молодняку з яєць сільськогосподарських птахів, з ікри риб і т. ін. *Пуголовки ростуть, і природком* [природничий комітет] *разом з Лизаветою Василівною вже випустив кількох із своєрідного скляного інкубатора на простори акваріума* (Б. Антоненко-Давидович); *Через поле високої частоти чудесного генератора, який ніс і коливання інфразвуку, пройшло з десяток курей і сотень зо дві яєць для інкубатора* (В. Владко); *Скільки безсонних ночей провів він біля інкубатора, доки вивів штучним способом перших страусят єму...* (О. Гончар); *Отож ми встановили, що земні моря та материки не породили життя — вони стали лише зручними інкубаторами* (М. Руденко); * Образно. *Скоріше за все, Земля була мінімальним "інкубатором", у якому "зоряний птах" міг "висидіти" своє пташеня, здатне оволодіти динамікою буття і породити Розум* (О. Бердник); *Ці піжони з аристократичних університетів усі як з одного інкубатора. Батько теж хоче послати мене до Йєля або до Прінстона, але мене до тих аристократичних коледжів ніяким бубликом не заманиш, слово честі* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); *Пригадайте систему спеціалізованих інтернатів — інкубаторів перспективних учених. Можливо, настав час відновити цю традицію. Необхідно підвищити ефективність координації науково-технічної діяльності і повернути науку у вищі навчальні заклади* (з публіц. літ.); *Нема ж якогось інкубатора, який виховає партії. Мені здається, вони стануть на ноги тільки в реальних, а не віртуальних умовах* (з газ.).

2. *род.* у, *розм.* Те саме, що **інкубато́рій.** — *Очолюй, — сказали йому, — інкубатор й себе покажи як господар-новатор!..* (С. Олійник); *За одержані з аукціону кошти фермер обладнав за усіма сучасними вимогами інкубатор, у якому одночасно можна вирощувати молодняк протягом кількох днів* (з публіц. літ.).

3. *род.* у, *екон.* Центр розвитку бізнесу та підприємництва, регіональний технологічний та інноваційний центр вищого навчального закладу або науково-дослідної організації, що допомагає новостворюваним організаціям інноваційного бізнесу. *Діяльність інкубаторів досить ефективна, а їхній розвиток не потребує бюджетних асигнувань, оскільки інкубатор забезпечує себе на засадах самофінансування — він зацікавлений у тому, щоб малі інноваційні структури якомога швидше ставали рентабельними: інкубатору гарантується значна частка в їхніх майбутніх прибутках* (з наук.-попул. літ.); *Тривалість перебування новоутвореної фірми в інкубаторі обмежується терміном три роки* (з навч. літ.); *Високу дієздатність інноваційних інкубаторів підтверджено в США* (із журн.).

ІНКУБАТО́РІЙ, ю, *ч.* Спеціально обладнане приміщення, у якому встановлені й діють інкубатори. *Температуру в інкубаторії треба підтримувати в межах 18–22 °С* (з наук. літ.); *Інкубаторій повинен мати основні та додаткові приміщення* (з наук.-попул. літ.); *Яйця в інкубаторій доставляють один раз у кінці робочого дня* (із журн.); *Проектна виробнича потужність інкубаторію становить 32 млн штук яєць на рік* (з газ.).

ІНКУБА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **інкуба́тор.** *Інкубаторний апарат проходив апробацію в кількох фермерських господарствах одночасно* (із журн.); *Його, вже посивілого й обважнілого, призначили директором інкубаторної станції* (С. Журахович); *Бізнес-інкубатор створює найбільш сприятливі умови для стартового розвитку малих підприємств шляхом надання комплексу послуг і ресурсів: забезпечує підприємства площею на пільгових умовах, засобами зв'язку, оргтехнікою, необхідним устаткуванням, навчанням персоналу, консалтингом тощо. Цей період і є інкубаторним* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Суто земна історія — це лишень інкубаторний період* (М. Руденко); // Виведений в інкубаторі. *Тут приглянемось до того, як виводить своє покоління інкубаторний птах страус. Передусім самець копає яму глибиною до одного метра і діаметром три метри, заповнює її зеленню і зверху насипає горб піску* (із журн.); *Я купила десять інкубаторних курчат, а вони ніяк не звикнуть до курника* (з газ.).

ІНКУБА́ТОРНИК, а, *ч.* Працівник інкубатора. *Інкубаторники запропонували особливий підігрів приміщення для маленьких курчат* (із журн.); *Молодий інкубаторник відразу почав вникати в технологію усього процесу вирощування курчат* (з газ.).

ІНКУБА́ТОРНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **інкуба́торник.** *Інкубаторниця уміло доглядала дводенних курчат, уважно стежачи за їхньою поведінкою* (з газ.).

ІНКУБА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Виведений в інкубаторі. *Півень інкубаторський, і минулої осені його били чи не всі півні з сусідніх обійсть, бо ще молодий був* (Є. Гуцало); * Образно. *Ми — з конвеєра, бо вилупились в інкубаторській кубатурі — найзвичайнісінькі вихрести* (І. Гнатюк); // Який пов'язаний з інкубатором. *Ентузіасти інкубаторської справи виборюють гранти на її розвиток в Україні з міжнародних джерел фінансування* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. ім.* **інкуба́торський,** кого, *ч.* Той, хто виведений в інкубаторі. * У порівн. *Віктор Колобко побачив навіть кількох чиновників обласної влади, колишніх членів обкому КПРС, які до значків і вишиванок ще не дозріли, проте всі четверо, як інкубаторські, були у блакитних сорочках і жовтих краватках* (В. Кожелянко).

ІНКУБАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інкубації. *Якість інкубаційних яєць залежить від добору та умов зберігання до закладання їх в інкубатор* (з наук. літ.); *Спочатку птахофабрика з виробництва яєць отримує із племінних господарств інкубаційні яйця або однодобових курчат певних ліній, на основі яких формуються батьківські лінії птиці* (з наук.-попул. літ.); *Свої послуги стартап-центр поділяє на три фази: доінкубаційну, інкубаційну та постінкубаційну. На першій стадії, якою опікується Центр малого бізнесу Школи економіки Університету Аалто, молодий підприємець впродовж трьох-чотирьох місяців відвідує різні тренінги та семінари* (з навч. літ.).

△ **Інкубаційний період** *див.* **період.**

ІНКУБА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **інкубува́ти.** — *Питають, скільки вже яєць здали на інкубацію та скільки ще повинні зібрати. — Та кури ж на довгоносикові! Коли ж їм нестися?* (Остап Вишня); *Співробітники Інституту гідробіології сконструювали апарат для інкубації ікри коропа* (з наук.-попул. літ.); *У камерах інкубатора підтримуються певні умови для виведення молодняку з яєць, які називаються режимом інкубації. Вони включають регулювання температури, відносної вологості повітря, вентиляцію, періодичне перевертання яєць* (з газ.); *Практика свідчить, що в конкурентному середовищі значно більше інноваційних малих підприємств виживають завдяки інкубації* (з наук.-попул. літ.); *Бізнесова інкубація надає робоче місце, сприятливе середовище і підтримку підприємцям на початкових етапах існування підприємств* (із журн.).

ІНКУБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інкубува́ти.** *Десять тисяч інкубованих фазаненят відправлено в цьому році з Димерського розплідника у вольєри мисливських господарств* (з газ.).

ІНКУБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інкубува́ти.** *Уплив певного чинника на стабільність ферменту можна дослідити його інкубуванням за різних значень температури упродовж відповідного періоду часу, а потім оцінити активність ферменту в тій температурній зоні, в якій він залишався стабільним* (з наук.-попул. літ.); *Інкубування яєць проходить кілька стадій, порушення хоча б однієї з них руйнує увесь цикл* (із журн.); *У багатьох випадках бізнесове інкубування гарантує можливість отримання устаткування в лізинг, кредиту, вихід на місцевий ринок* (з навч. літ.); *Потреба в бізнесовому інкубуванні зумовлена соціально-економічною природою малого підприємництва: протягом трьох років роботи виживає лише незначна частина бізнес-початківців* (з газ.).

ІНКУБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* 1. Виводити в інкубаторі молодняк сільськогосподарських птахів, риб і т. ін. — *Ми будемо інкубувати зовсім нову породу курей, — розповів кореспонденту газети директор Національного природного парку "Верховинський"* (з газ.); *Інкубувати курчат;* // Закладати в інкубатор (яйця, ікринки) для виведення молодняку птахів, риб і т. ін. *Найдрібніші курячі яйця інкубувати не слід, тому що вони продукують не зовсім якісне потомство* (з наук. літ.); *Кілька сотень ікринок лобаня, гостроноса і сингіля ми інкубували у воді різної солоності* (з наук.-попул. літ.); *Ембріони грака були одержані шляхом штучної інкубації в спеціальному інкубаторі, в якому також інкубували ненасиджені яйця перепілки* (з наук.-попул. літ.).

2. *екон.* Створювати умови для організації інноваційного бізнесу. *За перехідної економіки створюються соціальні бізнес-інкубатори, мета яких — інкубувати бізнес, тобто підтримати ті малі підприємства, що самостійно не здатні вижити в реаліях ринку* (з навч. літ.).

ІНКУБУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інкубува́ти.** *Отримана в результаті нересту або зціджування і штучного запліднення ікра інкубується протягом 28–32 годин* (з наук. літ.).

ІНКУНА́БУЛА *див.* **інкуна́були.**

ІНКУНА́БУЛИ, ул, *мн. (одн.* **інкуна́була,** и, *ж.).* Перші книжки, друковані набірними літерами в найбільш ранню добу друкарства в Європі; першодруки. *Скільки шедеврів позникало з музеїв під час війни... І не лише картини. Де, скажімо, та "Янтарна кімната" та рідкісні книги-інкунабули з пограбованих наших бібліотек?..* (О. Гончар); *Старий все сидить і древню інкунабулу читає .. водить сухим чорним пальцем по листах і читає* (Д. Білий); *Якби .. хтось прочитав назви хоча б деяких книжок, .. то спочатку дуже б здивувався, а потім спитав, де у Корія взялися грошенята на такі рідкісні інкунабули, місце котрим — у кращих бібліотеках світу* (Любко Дереш); *За значенням та кількістю колекція інкунабул Центральної наукової бібліотеки НАН України — одна з найбільших в Україні* (з газ.).

ІНКУРА́БЕЛЬНИЙ, а, е, *вет., мед.* Те саме, що **невилі́ко́вний.** *Паліативна медицина займається соціальною опікою пацієнтів з інкурабельними хворобами (в активній фазі розвитку) та обмеженою тривалістю/прогнозом життя* (з наук.-попул. літ.); *Допомога інкурабельним онкологічним хворим не може бути вичерпною, якщо пацієнт не отримав максимально можливих сеансів хіміотерапії* (із журн.); *Про інкурабельний стан онкологічного хворого можна повідомити тільки дуже близьким для нього людям* (з газ.).

ІНКУРА́БЕЛЬНІСТЬ, ності, *ж., вет., мед.* Властивість за знач. **інкура́бельний.** *Інкурабельність легко виявити за станом хворого, коли загальні або місцеві зміни виключають можливість врятувати життя чи повністю відновити здоров'я пацієнта* (з навч. літ.); *Зважаючи іноді на занедбаність пухлинного процесу та інкурабельність більшої частини неоперованих пацієнтів, для об'єктивного порівняльного аналізу треба брати початковий стан пацієнта з його історії хвороби* (з навч. літ.).

ІННЕРВАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *фізл.* Стос. до іннервації. *У людей 70-літнього віку та старших зазнає змін іннерваційний апарат м'язів, особливою є динаміка кількості мотонейронів у крижовому та поперековому відділах спинного мозку* (з наук. літ.); *Спосіб діагностики рівня локалізації ураження іннерваційного пучка нервів слинних залоз опрацьовано в експериментальній лабораторії* (з наук.-попул. літ.); *Розвиток усіх іннерваційних компонентів серця в дітей завершується в основному в 7–8 років* (з навч. літ.).

ІННЕРВАЦІ́ЙНО, *фізл.* Присл. до **іннерваці́йний.** *Окремі нервові волокна часто є іннерваційно розтягнутими* (з наук.-попул. літ.); *Іннерваційно часто взаємодіють серцеві судини та окремі нервові волокна спинного мозку* (з навч. літ.).

ІННЕРВА́ЦІЯ, ї, *ж., фізл.* Дія за знач. **іннервува́ти** і стан за знач. **іннервува́тися.** *Враховуючи розмір трансплантатів, повне відновлення їхньої іннервації здебільшого триває кілька місяців* (з наук. літ.); *Якщо м'яз втрачає іннервацію (нервове забезпечення) на декілька місяців, його маса зменшується* (з наук.-попул. літ.); *У телят іннервації в перші два-три місяці їхнього життя так слабко розвинуті, що умовні рефлекси дуже важко утворюються* (з навч. літ.); *Одна тільки Віра Павлівна не втрачала кволої надії зберегти цьому балакучому, трохи кумедному Циркуляркіну його правицю.. Адже третій і четвертий пальці на ній ледь-ледь ворушилися, значить, якась іннервація ще залишилася* (Б. Антоненко-Давидович).

ІННЕРВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, фізл.* Забезпечувати органи і тканини нервовими волокнами та зв'язок між ними. *Вільні нервові закінчення сильно розгалужуються в тканинах, унаслідок чого одне нервове волокно може іннервувати велику площу (наприклад, у рогівці ока)* (з навч. літ.); *Рухові нервові волокна іннервують соматичну сферу* (із журн.).

ІННЕРВУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., фізл.* Пас. до **іннервува́ти.** *Виділяють симпатичну нервову систему, яка регулює орган, що іннервується насамперед за рахунок медіатора норадреналіну, і парасимпатичну нервову систему* (з наук.-попул. літ.); *Обидва окорухові м'язи іннервуються парою черепних нервів* (із журн.).

ІННОВА́ТИКА, и, *ж.* Галузь знань із методології й організації інноваційної діяльності. *На сьогодні інноватика становить окрему галузь знань, у якій спеціалізуються економісти, соціологи, інженери, психологи, юристи, менеджери* (з наук.-попул. літ.); *Інноватика вивчає закономірності процесів розвитку, формування новацій, нововведень, механізмів управління змінами, подолання опору нововведенням та ін.* (з навч. літ.); *Єдність принципів системності, інтегративності та модульності є методологічним ґрунтом педагогічної інноватики як міждисциплінарного наукового напряму* (із журн.).

ІННОВАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інновації. *Аналіз світового досвіду, врахування структурних особливостей вітчизняного потенціалу науки дали змогу зробити висновок про перспективність розвитку в Україні інноваційного підприємництва* (з наук. літ.); *Уряди промислово розвинених країн активно допомагають розвитку і впровадженню технологій, використовуючи інноваційний податковий кредит* (з наук.-попул. літ.).

△ **Інноваці́йна інвести́ція** *див.* **інвести́ція; Інноваці́йна інфраструкту́ра** *див.* **інфраструкту́ра; Інноваці́йний банк** *див.* **банк**[1].

ІННОВАЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інноваці́йний.** *Забезпечення інноваційності та конкурентності реального сектору економіки, який передбачає, що кошти в державних цільових програмах буде зосереджено на інноваціях, гарантує поступову модернізацію адміністративного втручання в економічну сферу* (з навч. літ.); *Твердження про інноваційність модерної ідеї єдиної людської природи в обширі європейської інтелектуальної історії не може не викликати низки питань* (із журн.).

ІННОВА́ЦІЯ, ї, *ж.* Нововведення в галузі техніки, технології, організації праці або управління, засноване на використанні досягнень науки та передового досвіду. *Дослідження, що виконуються приватним сектором економіки, сприяють успішному впровадженню інновацій* (з наук. літ.); *Запровадження суспільних інновацій неможливе без психологічного проектування, тому що проект, на відміну від програми, прогнозу, моделі чи плану, висвітлює всі можливі варіанти втілення нововведення, враховуючи умови існування конкретного об'єкта* (з наук.-попул. літ.); *Вкладені сьогодні значні кошти в інновації сучасних технологій оброблення металу завтра повернуться значною економією для всієї держави* (із журн.).

ІНО́ (ЙНО), *діал.* 1. *присл.* Тільки, лише. *Не уродить сова сокола — іно таке, як сама...* (Номис); — *А скільки ж то, Боже мій, бачив я таких, що в них іно скибочка того поля, а сім'я велика...* (М. Коцюбинський); *Чернь — то не військо, а іно лиш матеріал на військо. Вона добра до загонів до нищення, а не до справжньої війни* (А. Чайковський); *Не сміє він танцювати з моїми гістьми, а йно лиш зі своїми* (Ю. Винничук).

2. *спол.* Тільки, як тільки. — *Іно я наклала в тарілку пирогів і взялась сметану збирати, аж і паннунця над'їхали* (І. Франко); *Завтра, іно розвидниться, встане Харитя, нагодує маму.., візьме серп і піде в поле* (М. Коцюбинський); *Така страшна й солодка краса, що, здавалось, іно зазирни глибше — і знепритомнієш* (О. Забужко).

ІНОБУТТЯ́, я́, *с., філос.* Інша форма буття, існування чого-небудь. *Вже у XVII ст. митці вірили в те, що світ інобуття можна пізнати лише за допомогою інтуїтивно-образного мислення, шляхом осяяння, прозріння, бачення "духовними очима"* (з наук.-попул. літ.); *Хоче* [Бог] *вийти геть, щоб згасла свічка болю. Щоби тьма впокорення мене порятувала інобуттям* (В. Стус); *Символ оформлює енергію сутності, уможливлюючи її сприйняття, може переходити у своє матеріальне інобуття, є поєднувальною ланкою, що організує форми й саму можливість взаємодії та комунікації і між людьми, і між людиною й Богом* (з навч. літ.).

ІНОВІ́РЕЦЬ, рця, *ч.* Той, хто належить до іншої віри. *Під приводом володіння Гробом Господнім і охорони його від поганьблення іновірцями велися хрестові походи* (І. Франко); *Іновірцям заборонено будувати нові церкви, ставити будинки, вищі від мусульманських, заборонено носити яскраве вбрання, зодягатися в хутра, в атлас, франкську камку і шовк* (П. Загребельний); *Вельми вчений чоловік Трохим Нечепа .. Помандрував по світу, перебачив люду всякого й ставився до іновірців не як до виродків, а як до людей* (Ю. Мушкетик); *Люди, що йшли їм назустріч, побачивши чужинців, відступали з їхнього шляху, ніби страхаючись торкнутись іновірців тілом чи одягом* (Ю. Логвин).

ІНОВІ́РКА, и, *ж.* Жін. до **іновірець.** *Герой "Бурсака" В. Наріжного закохується в іновірку до того, що готовий зрадити своє товариство* (І. Дзюба); *Жінку в селі сприймали як іновірку, тому оминали, окремі навіть не віталися, потайки хрестилися і шептали слова молитви* (з газ.).

ІНОВІ́РНИЙ, а, е. Який належить до іншої віри. *Українське духовенство не жило спокійним життям, з XIII ст. воно мусило рахуватися з іновірною політичною владою: татарами, литовцями, поляками* (з наук.-попул. літ.); *Ставлення представників певної групи до іновірного середовища залежить від релігійних переконань* (з публіц. літ.); // *у знач. ім.* **іновірний,** ного, *ч.* Те саме, що **іновірець.** *Не звір бо, не іновірний* (І. Жиленко); *Хрещені батьки (або куми) мають бути добрими православними християнами й аж ніяк не іновірними чи, тим більше, безвірними* (з наук.-попул. літ.); *Не зневажай іновірного, бо його віра для нього надзвичайно важлива* (із журн.).

ІНОВІ́РСТВО, а, *с.* Учення й обряди іновірців. *Іновірство не заважало чоловікові бути порядним сім'янином і добре ставитися до службового обов'язку* (з публіц. літ.); *Іновірство ніколи не було поширене в цих гірських краях* (з газ.).

ІНОВІ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до іновірців, належний їм. *Україна поставала європейським форпостом проти різнобічних іновірських навал* (із журн.); *Іновірська церква.*

ІНОВІ́Р'Я, я, *с.* Те саме, що **іновірство.** *Таврійські секти світські автори розглядали в контексті загальної історії іновір'я* (з наук. літ.); *Новообраний гетьман повинен був насамперед піклуватися, щоб жодне інше іновір'я у вітчизні його не було впроваджено* (з наук.-попул. літ.); *У козацькому середовищі ніколи не було розкольників, заборонялися пропаганда чи сповідування іновір'я* (з навч. літ.).

ІНОГОРО́ДНІЙ, я, є. З іншого міста і взагалі іншого населеного пункту, іншої місцевості. *Платон Августович Гессен запрошував на свою заключну лекцію з історії російської культури, а фактично — на свій ювілей. На зустріч зі своїми місцевими й іногородніми учнями і колегами* (Олекса Ізарський); *Частина дітей соціально незахищених категорій населення зможуть навчатися у гімназії безкоштовно, а іногородні школярі отримають місце проживання* (з публіц. літ.); *Три таксі виявились іногородніми. Але чотири все-таки були нашими, київськими* (з газ.); // *у знач. ім.* **іногоро́дній,** нього, *ч.;* **іногоро́дня,** ньої, *ж.* Людина з іншого населеного пункту. *Козаки вчилися у школі безкоштовно, а іногородні платили за навчання символічну платню — 3 крб. щорічно, хоча на кожного учня козацька громада витрачала 22 крб.* (Д. Білий); *За чинним судочинством у Запорозькій Січі на арешт іногороднього необхідно було мати санкцію влади* (з публіц. літ.).

І́НОДІ, *присл.* Час від часу; часом, деколи, інколи. *Буває, в неволі іноді згадаю Своє стародавнє* (Т. Шевченко); *Мухи роєм кинулись на неї* [кобилу], *а вона спустила вуха та лиш хвостом іноді махне* (Л. Мартович); *Заборонено, наприклад, відкривати вікно вдень, а іноді наглядач навіть наказує закрити й кватирку, і тоді вони душаться від браку повітря* (І. Багряний); *Пише Роман з великою охотою; іноді на хвилину одірветься од роботи, скоренько огляне очима клас, штовхне свого сусіда, що розіклався з ліктями, підтягне штани, шморгне носом — і знову до роботи* (С. Васильченко); *Тепер я іноді зустрічаю колишніх своїх учнів* (О. Довженко); *Жив дід здебільшого сам. Іноді траплялося, що до нього прибивався якийсь перехожий — бурсак, що тікав від ректорських різок на Січ, мандрівний спудей, селянин, шукаючи заробітку в заможних козаків-гречкосіїв* (Д. Білий); // У деяких випадках. — *Ну, що, брате?.. Можуть іноді яйця вчити курку? Не я тобі казав, що ці вікна боком будуть нам вилазити?* (М. Стельмах); *Маковейчик чудово заспівував. Проте іноді Маковейчиків талант йому ж і шкодить* (О. Гончар); *Твої очі палають нестримним вогнем. Іноді я боюся, що ти утнеш якусь дурницю* (О. Авраменко).

ІНОЗЕ́МЕЦЬ, мця, *ч.* Громадянин, підданий іншої держави, країни; чужоземець, чужинець. *Бачила багато диваків. Але щоб отак кланялися? Іноземці, щоправда, можуть вклонитися* (П. Загребельний); — *Я є іноземець, — пояснив він, чудом пригадавши, що їхньою мовою це називається іноземець. — Я є австгієць* [австрієць] (Ю. Андрухович).

ІНОЗЕ́МКА, и, *ж.* Жін. до **інозе́мець;** чужоземка, чужинка. *Їздові довго міркували, чому іноземки так цікавляться їхнім куховаром* (О. Гончар); — *Я потрапив сюди як? А так, що, коли був студентом, .. познайомився з іноземкою і одружив на собі. Перебрався сюди* (В. Діброва); *Я вважав, Гоца поводиться трохи досвідченіше на свій вік тому, що іноземка* (Любко Дереш); *Незважаючи на заборони вступати в контакти з іноземками, не обходилось без того, щоб жителі села не вели розмови з молодими жінками* (з наук.-попул. літ.).

ІНОЗЕ́МНИЙ, а, е. Стос. до іншої держави, країни, належний їм; чужоземний. *До цих мертвих і вузьких засад пристосовують вони* [вчителі] *літературу іноземну, друкуючи .. безбарвну писанину* (І. Франко); *І наскільки Скалозуб любив витонченість, аристократизм мови, галичанізми* [галицизми] *й іноземні вирази, настільки Пампущенко гидував ними й балакав чисто селянською мовою, вживаючи навіть такі жаргонні слова, як "пошти що", "знацця", "возхищеніє" і т. п.* (В. Винниченко); *А втім, ми розуміли, в чому тут річ: не інакше як слідчі органи знадились на іноземне прізвище Доллера, його підозріло смагляве обличчя з чорними, як маслини, очима й темне, як вороняче крило, волосся* (Б. Антоненко-Давидович); *За що покарання? За таємний зв'язок з іноземною агентурою* (О. Бердник); // Закордонний. *Жанна полюбляла .. іноземне ганчір'я* (Л. Дмитерко); *Аж Петро Іванович згадав про пляшку горілки іноземної, яку щедра доня батькам у подарунок дала* (Люко Дашвар); *Щоразу з поїздки привозив він своїй дружині цілу колекцію іноземних каталогів, у яких можна було побачити усе "багатство" європейської легкої промисловості* (із журн.).

△ **Інозе́мна валю́та** *див.* **валюта; Інозе́мна інвести́ція** *див.* **інвести́ція.**

ІНОЗЕ́МЩИНА, и, *ж., зневажл.* Усе іноземне, закордонне (культура, звичаї, мода і т. ін.); чужоземщина. *Патріотизм і гостра реакція на бездумне схиляння перед іноземщиною становили важливу складову частину декабристської ідеології* (І. Дзюба); *Два фейлетони Квітки із серії "Листи до видавця" були надруковані 1822 року. У цих фейлетонах письменник висміює дармоїдство, деспотизм та некультурність дворян, поширене серед них схиляння перед іноземщиною* (із журн.); *Здається, в українських часописах, радіо- і телепередачах незабаром зовсім зникнуть українські слова і мовні звороти — все заполонить журналістський суржик із набором іноземщини* (з газ.).

ІНОЗИ́Т, у, *ч.* Органічна речовина з групи вітамінів В, яка міститься майже у всіх тваринних тканинах і в багатьох рослинах у вигляді фітину або фітинової кислоти. *Учені знайшли в омелі інозит, вітамін С, каротин, смоли та дубильні речовини* (з наук. літ.); *Міститься інозит у зернових продуктах, що не зазнали промислового оброблення (горіхи, соняшникове насіння та ін.)* (з навч. літ.); *Інозит належить до активних вітамінів* (із журн.).

ІН-ОКТА́ВО, *присл., поліґр.* 1. У восьму частину аркуша (про формат книжки, журналу, рукопису); у вісімку. *Книга, видана ін-октаво, поступила в продаж і викликала велике зацікавлення в колекціонерів таких оригінальних видань* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Стос. до формату видання в 1/8 паперового аркуша. *В альбомі ін-октаво була зібрана сила-силенна різних світлин, з-поміж яких особливо привертали увагу чорно-білі початку XX ст.* (з публіц. літ.).

ІНОКУЛЬО́ВАНИЙ, а, е, *біол.* Дієпр. пас. до **інокулюва́ти.** *Симбіотичні властивості, фотосинтез та продуктивність рослин гороху, інокульованих стійкими до мінерального азоту клонами бульбочкових бактерій, виявляються за два-три тижні до їхнього цвітіння* (з наук. літ.); *Опромінення виявлено в огірків, інокульованих спеціальним розчином зі значною домішкою азоту* (з наук.-попул. літ.); *Личинки інфікували годуванням інокульованими листочками картоплі* (із журн.).

ІНОКУЛЬТУ́РНИЙ, а, е. Стос. до іншої культури. *Мовні репресії царату, внеможлививши розвиток гуманітарних студій українською мовою та розширення українських мовомисленнєвих горизонтів коштом іманентного (через переклад) освоєння інокультурних інтелектуальних традицій, загальмували нам цей процес ще на кілька десятиліть* (О. Забужко); *Певні інокультурні запозичення, заломлюючись у питомій культурній традиції, стають надбаннями національної культури. Інші інокультурні впливи спонукають до більш чи менш істотних модифікацій у питомій культурі* (з наук. літ.); *У статті розглянуто передумови зацікавлення автора-естета інокультурним матеріалом, перспективами осмислення ним особливостей навантаження такого матеріалу в художньому тексті* (із журн.).

ІНОКУЛЮВА́ТИ, юю, ю́єш, *недок. і док., кого, що, біол.* Уводити живі мікроорганізми, інфікований матеріал, сироватки або інші речовини у тканини рослин, тварин, людини, а також у поживне середовище. *Насіння багаторічних трав треба інокулювати нітрагіном* (з наук. літ.); *Для перевірки імунної системи спочатку мишу інокулюють сироваткою, а потім спостерігають протягом двох-трьох днів за станом її організму* (з навч. літ.); *Соєві соуси виготовляють зі стерилізованих соєвих бобів, які інокулюють спеціальною культурою* (із журн.).

ІНОКУЛЯ́Т, у, *ч., біол.* Суспензія клітин, вихідна для клітинної культури. *Для дослідів як інокулят доцільно мати культуру, вирощену на етанолі* (з наук. літ.); *Інокулят висівають на живильне середовище* (з наук.-попул. літ.); *Мікробіологічний інокулят; Отримано посівний інокулят.*

ІНОКУЛЯ́ТОР, а, *ч., техн.* 1. Елемент, що забезпечує модифікування сталі. *Добрим інокулятором вважають металевий порошок, що за хімічним складом відповідає основі сплаву виливка* (з наук. літ.); *Спосіб одержання злитків електрошлаковим переплавленням, коли вводять інокулятор у шлакову ванну з наступною обробкою рідкої металевої ванни, є досить доступний у звичайних умовах лиття* (із журн.).

2. *біол.* Переносник збудників інфекційної або інвазійної хвороби, що потрапляє у кров'яне русло при укусі чи кровосмоктанні. *Зараження тварини відбувається інокуляторами через відкритий простір — кровосмоктання* (із журн.); *Активні інокулятори інвазійних хвороб.*

ІНОКУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., біол.* Дія за знач. **інокулюва́ти.** *Під час інокуляції насіння обробляють препаратом, що містить бульбочкові бактерії гетерогенної групи азотфіксувальних бактерій, які живуть у ґрунті, в кореневих вузликах рослин* (з наук. літ.); *В інтенсивних технологіях перед сівбою насіння зернобобових культур опрацьовують протруйниками фунгіцидної дії та проводять інокуляцію бульбочковими бактеріями* (з наук.-попул. літ.); *З давніх часів в Індії і Китаї практикувалася інокуляція — щеплення рідиною з бульбашок хворих легкою формою віспи* (з навч. літ.).

ІНОМА́РКА, и, *ж., розм.* Автомобіль (перев. легковий) іноземного виробництва. *Моя дружина гарно вписується в дизайн іномарки, правда, її трохи дратує, що цей "Опель" розмальований емблемою фірми, так що ми їдемо і водночас її рекламуємо* (Л. Костенко); *Нові пани щороку купують собі нові іномарки, кожна з них три добрих трактори варта* (Г. Тарасюк); *Єва зупинила машину біля кількох автівок, серед яких були й іномарки* (І. Роздобудько).

ІНОМО́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Особа, що говорить іншою мовою. *Свідчень приємності звучання української мови є більш ніж достатньо в усних і писемних висловленнях, у тому числі й загальновідомих, і звичайних іномовців* (з навч. літ.); *Не треба завжди дотримуватися перед іномовцями лояльності, краще витримувати власне мовне кредо* (з газ.).

ІНОМО́ВЛЕННЯ, я, *с.* Особлива форма діяльності, що полягає в підготовці та випуску радіо- і телепередач країни-передавача для слухачів інших країн. *Початок XXI ст. ознаменувався одним цікавим трендом — приходом іномовлення в інтернет-мережу та появою так званого гібридного мовлення* (з наук.-попул. літ.); *Іномовлення має бути державним та мовити на закордон поряд із державною мовою іншими мовами* (із журн.); *Історія українського іномовлення бере свій початок з 1950 р., коли було створено першу іномовну редакцію — "Радіо Київ"* (з публіц. літ.).

ІНОМО́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **іншомо́вний;** чужомовний. — *Тобі* [Максиме] *направду потрібні закордонні поїздки та іномовні переклади, прес-релізи і прес-конференції, безперервні просвітницькі оповіді про Україну та її літературу?* (С. Процюк); *Коментарі доповнюються поясненням незрозумілих діалектних чи іномовного походження слів та висловів* (з наук.-попул. літ.); *В аналітичній записці розглянуто зарубіжний досвід функціонування державних іномовних організацій та визначено їх спільні ознаки на сучасному етапі* (із журн.); // *у знач. ім.* **іномо́вні,** них, *мн.* Ті, що розмовляють іншими мовами. *Приходили царі, поклонялися князі, покорилися вельможі і здригнулись сильні; вжахнулися іномовні, бачачи людей небесних, котрі землею ходили* (І. Жиленко).

ІНОНАЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до іншої національності. *Інтеграцію в Росії у XVIII ст. було замінено жорсткою (швидше жорстокою) асиміляцією, спустошенням інонаціональних рис і особливостей* (з наук. літ.); *Концертне виконавство зростає і набуває визнання серед української та інонаціональної публіки, впливаючи на зміцнення міжнародних мистецьких зв'язків* (із журн.).

ІНОПЛАНЕ́ТНИЙ, а, е. Стос. до якої-небудь іншої планети. *І зрозуміло, подібні думки могли плекати й інші інопланетні цивілізації, бо саме наша Хмарна планета завжди була і є ласим шматком у космосі* (В. Владко); *Потяглися дні, присвячені аналізу інопланетних експонатів* (О. Бердник); *Він* [замок] *постає перед нами як фортеця фортець, матеріалізована вигадка, скажімо, Дно Буццаті, його мури і вежі залишають враження іншого світу, майже інопланетного* (Ю. Андрухович); *В останній час астрономи неодноразово реєстрували сигнали, що надходять з космічного простору і мають всі ознаки сигналів інопланетних цивілізацій* (з наук.-попул. літ.).

ІНОПЛАНЕ́ТНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **інопланетя́нин.** *Опустились інопланетники в степу неподалік від траси, й було це на світанні* (О. Гончар); *Усі вони інопланетники зовсім не такі, як про них звикли думати мешканці Землі* (з публіц. літ.); — *Скажи, чому ж ви, інопланетники, отак агресивно настроєні проти нас?* (із журн.).

ІНОПЛАНЕТЯ́НИН, а, *ч.* Житель інших планет (у науково-фантастичній літературі, кіно і т. ін.). *Він був з'єднаний з тілом астронавта тисячами невидимих каналів, що передавали всі дотики, всі пахощі, всі звуки, — це була, власне, друга тілесна оболонка інопланетянина, яка не боялася ні космічного холоду, ні радіації, ні вакууму, ні тиску в тисячі атмосфер* (А. Дімаров); *Інтерв'ю з місцевими жителями, які бачили інопланетян, Банзай вирішив не читати, а викинув газету до смітття* (Любко Дереш); *Учені ніяк не могли зрозуміти, як древні єгиптяни з багатотонних плит складали велетенські піраміди... Це і тепер, маючи новітні технології, неможливо... Ну, і різні версії були... І що зникли атланти руку приклали, й інопланетяни...* (Люко Дашвар); *Аналіз хронології знайдених пам'яток дає підстави для висновку, що палеоконтакт з інопланетянами відбувся протягом останніх 20–30 тисяч років* (з газ.); * У порівн. — *Ти тут сидиш, наче інопланетянин, слухаєш і не чуєш, дивишся і не бачиш, і всі ці слова нічого для тебе не означають* (із журн.).

ІНОПЛАНЕТЯ́НКА, и, *ж.* Жін. до **інопланетя́нин.** *Дивна дівчина-інопланетянка, здається, немає ні землі, ні неба, ні роботи, ні відпочинку, ні кохання, ні зради, все тільки народжується із червонястої землі, сірого водоспаду, бурих водоростей* (із журн.).

ІНОПЛЕМІ́ННИЙ, а, е, *заст.* Який стосується до особи іншого племені, іншого народу. *Коли один іноплемінний цар з численним військом напав на Езекію, царя юдейського, обклав Єрусалим і злобливо вивергав нечестиві слова, народ згуртувався навколо свого правителя, почав покращувати оборонні мури* (з переказу); *О мужі-городяни! Допоки ви будете терпіти іноплемінних князів владу?* (з легенди); *Можливо, та непевність виходила від намагання греків утягти його в щось не вельми пристойне?.. Адже чужинцеві не личило вшановувати іноплемінних богів...* (І. Білик); // *у знач. ім.* **іноплемі́нний,** ного, *ч.* Те саме, що **іноплемі́нник.** *Ставши мусульманином, іноплемінний все ж таки не міг зайняти однакове становище з арабом* (з наук.-попул. літ.).

ІНОПЛЕМІ́ННИК, а, *ч., заст.* Особа іншого племені, народу; чужинець. *Прийшли іноплеміннки на Руську землю, половці многі* (з переказу); *Ти ба, іноплемінник оголошує себе царем іудеїв!* (з легенди); *Роман-князь ревно наслідував Володимира і старався згубити іноплемінників* (із журн.).

ІНОПЛЕМІ́ННІСТЬ, ності, *ж., заст.* Властивість за знач. **іноплемі́нний.** *Іноплемінність гостей було помітно за тим, як вони розгублено дивилися на обідні страви* (І. Білик); *До його іноплемінности тут ставилися обережно, намагаючись ніяк не образити* (із журн.).

ІНОРО́ДЕЦЬ, дця, *ч., заст.* У царській Росії — офіційна назва представника неросійських народностей, перев. східної окраїни Російської імперії. *Всім "інородцям" волю дам Я на царськім папері, Але в парламент зачиню Для їх* [них] *щільненько двері* (Б. Грінченко); * Образно. *Прийшов оркестр сімох музикантів: пятьох колишніх наших старшин і підстаршин та ще двох мадярів чи циганів, одним словом, "інородців", як їх називав Чорнишенко* (Б. Лепкий).

ІНОРО́ДНИЦЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **іноро́дець.** *Були створені селянська, робітнича, землевласницька та міська курії (в окремих регіонах додатково існували ще козацька та інородницька) для забезпечення оперативного керування анексованими територіями* (з публіц. літ.).

ІНО́СЕ, ІНО́СЬ, *част. стверджс., діал.* Гаразд. — *Іносе, дми собі, — так Сонечко сказало, І вітер шпарко полетів* (Є. Гребінка); // Добре, так. — *Чи ти підеш на улицю? — Іносе* (Сл. Б. Грінченка); — *Іносе, — промовив Крига якось убік і ніби потемнів на твар*і (С. Черкасенко); — *Іносе, — мовив далі Латка...* (Ю. Липа).

ІНОСКАЗА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **інакомо́влення.** *Якщо в нас істина — іносказання, Навіщо, серце, всі твої терзання? Змирися з долею!* (В. Мисик); — *Як це можливо? Якась філософська загадка. Чи іносказання? — Я ж кажу — пізніше збагнеш* (О. Бердник); *Якщо мати на увазі іносказання, властиве чи не кожному поетичному образові взагалі, то й на передньому, і на задньому плані глібовської байки перебуває наголос на зв'язку з реальною дійсністю, життєвими обставинами* (з наук.-попул. літ.).

ІНОСТРАНЦЕ́ВІЯ, ї, *ж., зоол.* Різновид викопних звіроподібних плазунів підряду звірозубих завдовжки до трьох метрів. *Величезна іностранцевія поволі наближалася до рідколісся, в якому годі було сховатись кому-небудь від її зірких очей* (з публіц. літ.); *Іностранцевія була найбільшим хижаком пермського періоду* (з навч. літ.); *Припускають, що у фауні Північної Двіни було кілька видів іностранцевій* (із журн.).

ІНО́СЬ *див.* **іно́се.**

ІНОФІ́РМА, и, *ж., розм.* Скорочення: іноземна фірма. *На практиці надання (продаж) інофірмою товарного знака означає придбання технології виробництва застосовуваної відомої марки* (з мови документів); *Туристична інофірма пропонувала безкоштовний переліт та проживання за пільговими цінами в одному із санаторіїв* (із журн.); *На ринку України низка інофірм пропонує активні сушені дріжджі* (з газ.).

ІНОФІ́РМОВИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **інофі́рма.** *Фінансування дочірньої фірми здійснюється за допомогою інофірмових міжнародних позик* (із журн.); *Інофірмовий буклет; Інофірмовий реєстр.*

І́НОХІДЬ, ході, *ж.* Те саме, що **одно́хідь.** *Граф Адольф мовчки, швиденько, із співчуттям покивує головою й котячою іноходдю вислизує надвір до свого автомобіля* (В. Винниченко); *Вони повиють одне одному смертельний виклик, піднявши морди до ясного місяця. Оббіжать галявину дружною іноходдю, бігтимуть поруч, клацаючи зубами і торкаючися боками* (Ю. Яновський); *Кінь ішов легкою іноходдю* (З. Тулуб); *Любіть травинку, і тваринку, і сонце завтрашнього дня, вечірню в попелі жаринку, шляхетну інохідь коня* (Л. Костенко).

ІНОХО́ДЕЦЬ, хідця, *ч.* Кінь, який бігає іноходдю. *Коні рівно ступають, не напереміну ногами, а права передня і задня, ліва передня і задня — іноходці* (Б. Лепкий); *Попереду воїв* [воїнів] *на білому скіфському іноходці з чорним хвостом і чорною гривою їхав сам цар Крез — найбагатша людина світу, найщасливіший у світі цар* (І. Білик).

ІН-ПЛА́НО, *полігр.* 1. *присл.* У цілий розгорнутий аркуш (про формат книжки, журналу, рукопису). *Зробити макет книги ін-плано.*

2. *невідм., с.* Книга або альбом із розміром сторінки на цілий розгорнутий аркуш. *Подарункове ін-плано довго обговорювали на засіданні видавничої ради, де суперечку викликала обкладинка та розмір літер на ній* (з газ.).

3. *прикм., невідм.* Який має розмір розгорнутої сторінки. *Усі ін-плано сторінки обережно складали для остаточного затвердження, а згодом і друку видання* (із журн.).

ІНСА́ЙД, *ч.* 1. *род.* а, *спорт.* Гравець у футбольній або хокейній команді, який займає положення в лінії нападу між крайнім і центральним гравцями. *Лівий інсайд із Сербина був прекрасний* (Ю. Смолич); *Інсайд протягом усього матчу тримав добрий ритм* (з газ.).

2. *род.* у, *спец.* Викид секретної або доступної інформації. *Можливо, для інвесторів компанії, якій загрожує дефолт з облігацій, став відомий неприємний для них інсайд* (із журн.); *На сьогодні члени конгресу не підпадають під юрисдикцію американського законодавства про інсайд, що дає їм можливість фактично безкарно використовувати службову інформацію* (з наук.-попул. літ.); *Законопроект про протидію інсайду* (з мови документів).

ІНСА́ЙДЕР, а, *ч., юр.* 1. Фізична або юридична особа, яка завдяки своєму службовому становищу або іншим привілеям має вільний доступ до конфіденційної інформації про стан справ банку, корпорації, фірми і т. ін. і може впливати на прийняття рішень щодо їхньої діяльності. *Операції, що здійснювалися на біржах, у зв'язку із спекуляцією інсайдерів і маніпуляторів призводили до значних коливань цін* (із журн.); *Юридичний інсайдер завжди має переваги у проведенні банківських валютних операцій* (з газ.).

2. Особа, що має понад 10 % акцій банку, корпорації, фірми і т. ін. *Один інсайдер може залучити кредитів на суму не більше 5 % від усього капіталу* (з навч. літ.); *З моменту здобуття країною незалежності інсайдери захопили українську промисловість, особливо могутні клани утворилися в окремих містах* (з газ.).

ІНСА́ЙДЕРСЬКИЙ, а, е, *юр.* Стос. до інсайдера. *Інсайдерська рента — специфічний об'єкт корпоративного контролю в умовах трансформації економіки* (з навч. літ.); *Використання інсайдерської інформації часто є неправомірним, порушує порядок доступу до безкоштовної корпоративної інформації* (із журн.); *Інсайдерська торгівля.*

ІНСА́ЙТ, у, *ч.* 1. *філос.* В інтуїтивістській теорії пізнання — акт раптового проникнення в суть проблеми без логічного аналізу її, акт безпосереднього пізнання. *Суть інсайту в несподіваному усвідомленні та осмисленні виниклої проблеми* (з наук.-попул. літ.).

2. *псих.* Момент вирішення мисленнєвого завдання як раптового "замикання" поля, що не є наслідком попереднього розвитку; здогад (у 1 знач.). *Про інсайт можна говорити тоді, коли наявне не вирішення завдання, розв'язання задачі, а раптові спогади про події дитинства, що раніше були недоступні для свідомості. Під час інсайту спостережувано процес, коли певне вирішення або образ із глибини несвідомого переходить до свідомого* (з навч. літ.).

ІНСЕ́КТ, у, *ч., збірн., біол.* Група членистоногих, які мають зовнішній скелет, що складається з трьох частин тіла (голова, груди і живіт), трьох пар кінцівок, очей і двох антен. *Інсекти є однією з найрізноманітніших груп зоосвіту на планеті, з яких описано більше мільйона видів* (з наук. літ.); *Важливу функцію реалізують інсекти в запиленні дерев, квітів* (з наук.-попул. літ.).

ІНСЕКТА́РІЙ, ю, *ч., біол.* Приміщення для розведення та утримання комах. *Можна виготовити інсектарій з прозорої плівки, який обмежений у своєму використанні тільки теплим періодом року* (з наук.-попул. літ.); *Яких же комах можна утримувати в інсектарії? Тимчасовими мешканцями кутка природи можуть бути коники, цвіркуни, попелиці разом із личинками та ін.* (з навч. літ.); *На Середньому Дністрі доцільно створити заказник, а також збудувати інсектарій* (з газ.).

ІНСЕКТИЦИ́Д, у, *ч., хім.* Отруйна речовина для боротьби з комахами-шкідниками. *Контролюючи шкідників, інсектициди допомагають попередити втрати врожаю. Основні культури, де використовують інсектициди — зернові, плодові, овочеві культури й картопля* (з наук. літ.); *Інсектициди зручні для обприскування, обпилювання, фумігації, протравлення тощо* (з наук.-попул. літ.); *Багато інсектицидів — токсичні препарати, доцільність їхнього застосування в сільському господарстві є обмеженою* (з навч. літ.).

ІНСЕКТИЦИ́ДНИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **інсектици́д.** *Біологічні інсектицидні препарати застосовують для обприскування рослин різними способами* (з наук. літ.); *Людині здавна відомі інсектицидні властивості низки рослин та особливості їхнього використання* (з навч. літ.); *Для захисту ярих зернових колосових культур від комплексу шкідників на перших етапах органогенезу доцільними є інсектицидні препарати* (із журн.).

ІНСЕ́КТНИЙ, а, е, *біол.*. Стосується інсекту. *Причиною інсектної алергії може стати вдихання частинок тіл комах або продуктів їхньої життєдіяльності* (з наук. літ.); *Бджоли є найпоширенішим видом комах, що провокує інсектну реакцію людського організму* (з навч. літ.); *Інсектний вид захворювання.*

ІНСЕКТОАКАРИЦИ́Д, у, *ч., с. г.* Препарат хімічного або біологічного походження для боротьби одночасно зі шкідливими комахами та кліщами. *За значного асортименту наявних інсектоакарицидів велике значення має їхня класифікація за подібністю ознак та особливостями складу* (з наук.-попул. літ.); *Застосовуючи інсектоакарициди, треба враховувати різний ступінь їхньої дії на окремі частини рослин* (з навч. літ.).

ІНСЕКТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про комах. *Сучасна інсектологія набула актуальності у зв'язку зі зміною кліматичних умов у багатьох районах України та непрогнозованої міграції комах* (з наук.-попул. літ.); *Розглянуто особливості клінічного медсестринства в інсектології з елементами епідеміології* (з навч. літ.).

ІНСИ́ГНІЇ, ій, *мн., іст.* Зовнішні знаки могутності, влади або сану; в Україні — клейноди. *Коли козаки перейшли через сторожу, подалися до шатра, де була уряджена каплиця, було наказано принести всі інсигнії гетьманської гідності* (з наук.-попул. літ.); *Інсигнії римських імператорів, запозичені, як сьогодні вважають, в етрусків, складалися із золотої корони, крісла зі слонової кістки та 12 лікторів* (з навч. літ.); *Новообраному гетьману старшини вручали інсигнії, або ж клейноди. У першу чергу булаву й бунчук* (з публіц. літ.).

ІНСИНУА́ТОР, а, *ч.* Той, хто поширює злісні вигадки, наклепи; наклепник. *Інсинуатор завжди в колективі займає вигідну для себе позицію непоміченого, щоб ніхто навіть не здогадувався про його брудну роботу* (з газ.).

ІНСИНУА́ЦІЯ, ї, *ж.* Злісна вигадка, щоб дискредитувати, знеславити кого-небудь; наклеп. *Се була інсинуація, не гідна чесного чоловіка, і вона не забудеться* (І. Франко); *— Я позачергово вимагаю слова, щоб дати відсіч на .. ці жалюгідні інсинуації!* (Ю. Шовкопляс); *До газет і журналів було бридко доторкнутися, стільки брехливих інсинуацій і наклепів на покоління шістдесятників було в них* (І. Жиленко).

ІНСИНУЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інсинуюва́ти.** *Інсинуйована ініціатива; Інсинуйована справа.*

ІНСИНУЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док., що і без прям. дод.* Поширювати злісні вигадки, здійснювати інсинуацію. *Я зовсім не хочу інсинуювати, що я його добре знала, що і я була для нього хоча чим-небудь* (із журн.); *У цій школі, хто б не був директором, завжди знаходилася людина, що інсинуювала учителям про нього щось непристойне* (з газ.).

ІНСОЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док., що, спец.* Здійснювати інсоляцію. *Для здорового способу життя необхідно рівномірно інсолювати усе приміщення* (з наук. літ.); *За появи перших ознак вогкості приміщення треба добре опалювати й за віссю по меридіану або геліотермічній осі ретельно інсолювати всі доступні поверхні* (з наук.-попул. літ.).

ІНСОЛЮВА́ТИСЯ, юється, *недок., спец.* Пас. до **інсолюва́ти.** *У середньому в кімнаті, яка не інсолюється, інтенсивність ультрафіолетових променів різко спадає і збільшується кількість різноманітних грибкових мікроорганізмів* (з наук.-попул. літ.); *Добре інсолюються кімнати з відкритими для сонячних променів поверхнями вікон* (із журн.).

ІНСОЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до інсоляції. *Від низки зовнішніх (географічна широта місцевості, клімат, сезон року та години дня) та внутрішніх (поверх, вид природного освітлення, тобто розміщення світлових прорізів і т. ін.) чинників залежить інсоляційний режим приміщень* (з наук. літ.); *Радіаційний та інсоляційний режими визначають за сумарною сонячною радіацією, що складається з прямої сонячної радіації, короткохвильової сонячної радіації, довгохвильового (теплового) випромінювання нагрітих поверхонь* (з наук.-попул. літ.); *Інсоляційний режим житлових та громадських споруд і територій житлової забудови регламентований у нашій країні санітарними нормами* (із журн.).

ІНСОЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Освітлення якої-небудь поверхні сонячним промінням. *Актуальність і своєчасність нормування та розрахунку інсоляції житлових приміщень під час реконструкції будинків не викликають жодних сумнівів* (з наук. літ.); *Інсоляція приміщень залежить від надходження сонячних променів у розраховану точку або на граничну поверхню будь-якого прорізу приміщення* (з наук.-попул. літ.); *Тривалість інсоляції — час, упродовж якого інсолюється приміщення* (із журн.); // Освітлення сонячним промінням з лікувальною метою. *Після сильної інсоляції (обгоріла або надто засмагла шкіра у площині дії променів) бажано відкласти процедуру на 3–5 днів, щоб дати шкірі можливість відпочити* (з наук.-попул. літ.); *Здоровий спосіб життя передбачає уникнення стресів, надмірної інсоляції, вірусних захворювань та ін.* (з навч. літ.).

ІНСПЕКТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інспектува́ти.** *До інспектованих класів прибули спеціалісти з інших шкіл для проведення контрольних замірів знань учнів* (із журн.); *З позитивного боку відзначено, що за інспектований період не було виявлено фактів укриття злочинів від обліку* (із журн.); *Серед оперативних завдань дільничних інспекторів — не лише ближче познайомитися із доброчесними громадянами інспектованих ними територій, але й провести роз'яснювальну роботу з тими, хто нещодавно повернувся з колонії* (з газ.).

ІНСПЕ́КТОР, а, *ч.* 1. Посадова особа в державних установах, на підприємствах, у громадських організаціях, що здійснює нагляд і контроль за правильністю їхніх дій, виконанням законів, інструкцій, постанов, ухвал і т. ін. *Інспектор тільки брови підняв: школа, що була повнісенька, німувала* (Дніпрова Чайка); *Якось на урок зайшов інспектор* (О. Донченко); *В усмішці інспектора з'явилось щось хитрувате* (О. Гончар); *Офіціант неохоче дістав телефон, щоб викликати чергового інспектора з дитячої кімнати поліції* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Товариш мій працював інспектором карного розшуку* (Д. Білий); *Державні соціальні інспектори перевіряють правильність надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям* (з наук.-попул. літ.).

2. У чоловічих навчальних закладах царської Росії — представник адміністрації, помічник директора з навчальної та виховної роботи. — *За люлечку і тютюнець завтра у інспектора побалакаємо* (Панас Мирний); *Діти діляться новиною, що вчора вчительку Марію Миколаївну інспектор сварив* (Дніпрова Чайка); *Губернатор запропонував інспекторові .. звільнити мене. Інспектор взяв мене на свою відповідальність і перевів до Богуслава.., в двокласову* [двокласну] *школу за вчителя* (С. Васильченко); *Одчайдух, низько вклоняючись до ікони в кутку класу, позирав між навмисно розчепіреними ногами на круглі вікна в дверях позаду, куди інколи заглядав наглядач, а то й сам інспектор гімназії* (Б. Антоненко-Давидович).

△ **(1) Інспе́ктор я́кості** — людина, яка визначає ступінь добротності, досконалості чого-небудь. *Йосип Іванович разом з другим інспектором якості .. вийшли нарешті в поле перевірити якість роботи* (П. Панч); — *Хорошими були наші поля в минулому році. Діди — інспектори якості — ходили і сивими головами похитували: "Ніколи зроду-віку не було такого врожаю"* (М. Стельмах).

ІНСПЕ́КТОРКА, и, *ж.* Жін. до **інспе́ктор** 1. — *Я відповідальний інспектор міжобласної контори "Заготівлі хутра", — відрекомендувалася жінка. — "Заготхутра"? — здивувався Артемов, розглядаючи відрядження інспекторки* (С. Чорнобривець); *У близькому спілкуванні інспекторка детально зупинилася на тих недоліках, які були допущені в оформленні вихідної документації* (із журн.); *Добре, що на своєму примірнику я власноручно записала номер реєстрації у комп'ютері, який назвала інспекторка* (з газ.).

ІНСПЕ́КТОРСТВО, а, *с.* 1. Посада інспектора. *На інспекторство молодших класів у районному відділі освіти протягом майже півроку не могли знайти пристойну кандидатуру* (з газ.).

2. Діяльність інспектора. *Інспекторство Миколи Івановича Пирогова тривало зовсім недовго* (з навч. літ.); *Якось зовсім не завжди добре згадувалися Миколі Степановичу роки інспекторства, хоч він стільки праці вклав у проведення різних нарад, конференцій, семінарів* (з газ.).

ІНСПЕ́КТОРСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **інспе́ктор.** *Не така уже й важка інспекторська посада, що регламентована з усіх боків, але мало охочих посісти її у звичайних районних відділах освіти* (із журн.); *Інспекторські обов'язки;* // *у знач. ім.* **інспе́кторська,** кої, *ж.* Кімната для інспектора. *Аж раптом ми, по втомі Уроку п'ятого, в "інспекторській" тісній Крізь шпарку у дверях уздріли дивне диво* (М. Рильський); *До інспекторської прямувала висока комісія на чолі з представником міністерства, жваво обговорюючи нове розпорядження обласної адміністрації* (із журн.).

2. Стос. до інспектування, пов'язаний з ним. *Власне кажучи, я прекрасно розумів, що всі роботи фактично вже закінчено і справа йде лише про приймання тунелю інспекторською комісією* (М. Трублаїні); — *В середині квітня почнеться інспекторська перевірка роботи нашого училища, — сказав Мороз* (І. Багмут); *Атестат був короткий, хоч з успіхом міг замінити й більш докладні. У ньому писалося, що цей самий Котляревський, будучи інспекторським ад'ютантом, виконував свої обов'язки з відмінною дбайливістю й старанністю, які характеризують з усіх боків справжнього офіцера* (Б. Левін); *Після кожного інспекторського рейду обсяг наднормативних витрат в електромережах зменшується в середньому на третину* (із журн.).

ІНСПЕКТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інспектува́ти.** *Вже смеркалось, коли учасники інспектування спустилися вниз, до своїх автомобілів* (О. Гончар); — *А що ви шукаєте, може про це знати духовний пастир цих земель? — Навіщо, падре? Здається ж, до функцій пастиря не входять обов'язки поліційного інспектування?* (І. Білик); *На нього всі дивились крізь пальці, посміювались, навіть полаювали і все збиралися доповісти про його інспектування завідувачеві райвно* (Ю. Збанацький); *Суб'єкт господарювання має право на одержання інформації про результати інспектування і перевірок його діяльності не пізніш як через тридцять днів після їхнього закінчення, якщо інше не передбачено законом* (з мови документів).

ІНСПЕКТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Здійснювати контроль, перевіряти правильність чиїх-небудь дій шляхом нагляду. — *На ньому* [тапчані] *завжди сплять інспектори з райнаросвіти, коли приїздять інспектувати школу...* (В. Кучер); *Ігор Борисович Агарко вперше мав інспектувати ампули з жовто-оранжевими бактеріями Бекута* (М. Білкун); *Бойчук мужньо тамував у собі розпач і продовжував наполегливо чекати. Вдень він просиджував у бібліотеці, читаючи все, що стосувалося проявів жіночих .. здібностей, або інспектував місцевий осередок Організації* (Д. Білий).

ІНСПЕКТУ́РА, и, *ж.* 1. *заст.* Інспекція (у 1, 2 знач.). *Інспектура НКФіну* [Народного комісаріату фінансів] *вимагає іменні списки членів т-ва* [товариства]... *А їх у нас п'ятсот чоловіка* [осіб] (Остап Вишня); *Вагомий внесок у збереження історико-культурної спадщини Полтавщини внесли Полтавська, Лубенська, Кременчуцька та Роменська окружні інспектури охорони пам'яток, створені в другій половині 20-х років* (з навч. літ.); *Прилуцька окружна інспектура народної освіти повідомляла про заходи окружного музею з охорони могил діячів культури Прилуччини* (із журн.).

2. Посада інспектора. *Він педагог-фахівець із вищими студіями.., його жде інспектура* (Уляна Кравченко); *В інспектуру відправили учителя математики, який охоче пильнував дотримання усіх навчальних графіків* (із журн.).

3. Збірн. до **інспе́ктор.** — *Прибула допомога.* — *Боженко показав на інспектуру* (О. Довженко); *Всі добре знали цю інспектуру, бо вже не один рибалка страждав від їхніх надто прискіпливих вимог* (з газ.).

ІНСПЕКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інспекції (у 1 знач.). *Це сталося несподівано й без ніякого попередження та спеціальних приготувань, як то буває в цій країні при різних інспекційних оглядах та контролях, коли все спеціально причісується, миється, приготовляється до парадних оглядин* (І. Багряний); *Повсюди повітряні басейни над металургійними заводами бурунять брудом, різні інспекційні служби теж ковтають цей бруд* (О. Гончар); *Генерал-майор у цивільному одязі саме виконував інспекційну подорож по гарнізонах і зараз збирався налетіти на Будейовиці* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ІНСПЕ́КЦІЯ, ї, *ж.* 1. Нагляд за правильністю дій і додержанням установлених правил різними підприємствами, установами і т. ін. *Коли хтось видавався їм підозреним або непокірним, вони вели його на інспекцію* (І. Франко); *Цю ніч буде генеральна інспекція й прочистка. Можливі ексцеси деяких відділів* (В. Винниченко); *Раптом почулися якісь сторожкі вигуки і неясний гул людських голосів. — Мабуть, знову якась інспекція, — вгадував боцман* (В. Кучер); *Маріка зрозуміла, що до пори до часу інспекція відкладається* (О. Авраменко); *Єдиний імператор, який міг би претендувати на інспекцію Філіппінських островів, — це імператор Японії в роки Другої світової війни* (з навч. літ.).

2. Установа, організація або відділ певної установи, що здійснює інспектування чого-небудь. *Інспекція містилася в центрі міста* (І. Багряний); *Цілий день Бова провів у протипожежній інспекції* (О. Бердник); — *Інспекція слухає,* — *перервав дзюрчання Людин голос* (В. Дрозд); *Нагляд за додержанням правил руху, а також обов'язки регулювання руху на вулицях і дорогах покладаються на органи Державної автомобільної інспекції* (з навч. літ.); *І боронь Боже, щоб тобі .. спало на думку скаржитися на щось, коли прийде інспекція і спитає, чи є якісь скарги* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

3. *збірн.* Інспектори. *На другий день прибула інспекція з штабу армії* (О. Довженко); *Я вже здогадався, неодмінно припливе інспекція* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Нелякливо, солідно, мов яка-небудь інспекція, проходять* [священні корови] *мимо розпашілих вагонеток.., що аж розжеврілись від налитого в них металу* (О. Гончар).

ІНСПІРА́ТОР, а, *ч.* Той, хто підбурює, намовляє до чого-небудь; підбурювач. *Інспіраторів лівобережного сепаратизму викликали до Генеральної прокуратури України, і було заведено кримінальну справу* (з публіц. літ.); *Нарада і з'їзд виступили проти політичного русинства на Закарпатті, засудили спроби штучного створення нового русинського народу та інспіраторів і спонсорів нового карпаторусинства в США і Канаді* (з навч. літ.).

ІНСПІРАТО́РНИЙ, а, е, *фізл.* Стос. до інспірації (у 2 знач.). *Центральні хіморецептори вентральної поверхні довгастого мозку справляють збуджувальний тонічний вплив на інспіраторні нейрони ритмогенерувальної мережі* (з наук. літ.); *Сучасні дослідження свідчать про те, що дихальні рухи плода ініціюються клітинами вентральної групи, розташованими поблизу інспіраторних нейронів комплексу Бетзінгера* (з наук.-попул. літ.); *Інспіраторна потужність легень.*

ІНСПІРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Намова, підбурювання до вчинення якихось дій. *Певна живучість москвофільства, те, що його прибічникам так довго вдавалося залишатися на плаву, пояснювалося перш за все надходженням значних коштів з-за кордону та інспіраціями чорносотенних сил Російської імперії* (з навч. літ.); *Істотним фактором інспірації селянських виступів стали дії німецьких та австрійських військ з підтримки землевласників* (з публіц. літ.); *Інспірація протистояння завжди своїм джерелом має політичний підтекст, коли ту саму подію намагаються витлумачити різні діячі по-різному, згущуючи відтінки для нагнітання емоцій у суспільстві* (із журн.).

2. *фізл.* Те саме, що **вдих.** *Окремі рецептори беруть участь у механізмах тонічного гальмування частоти дихального ритму та гальмування тривалості інспірації, що здійснюються ростральною частиною вентролатерального відділу довгастого мозку новонароджених щурят* (з наук. літ.); *Вдих (інспірація) відбувається внаслідок збільшення об'єму грудної порожнини* (з навч. літ.).

3. *заст.* Натхнення. *Живучи у Кракові, Гарасимович мав дві лінії поетичної інспірації: далеку, якою була міфічна Русь-Україна з її візантійським минулим, та близьку — позбавлену автохтонної людності Лемківщину, до одиноких церков і цвинтарів якої верталися потроху лемки* (з наук.-попул. літ.); *Українське бароко і справді можна розглядати як одне із джерел Калинцевих інспірацій, іншим таким джерелом є, безперечно, творчість Б.-І. Антонича* (із журн.).

ІНСПІРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інспірува́ти.** *Піти до редактора і довести йому, що це — провокація, що скандал цей інспірований Солодом?* (М. Руденко); *Інспірована окремими представниками страйкарів розмова з керівництвом заводу не могла дати позитивного результату, тому що ніхто навіть не узагальнював вимоги* (з газ.); *Росія фактично завжди здійснювала різну інтервенцію на територію АР Криму, підтримуючи сепаратистський рух, інспірований проросійськими організаціями та іншими агентами впливу* (із журн.); // **інспіро́вано,** *безос. пред. У Києві ще в середині 20-х років XX ст. було інспіровано Надзвичайний церковний собор, який ліквідував Українську автокефальну православну церкву і Всеукраїнську православну церковну раду* (з наук.-попул. літ.).

ІНСПІРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інспірува́ти.** *Інспірування арабської весни уже сьогодні дає різні наслідки в цьому не зовсім простому регіоні* (з публіц. літ.); *Депутати розглянули питання про утиски комунальних підприємств та інспірування кримінальних справ щодо окремих комунальних фірм* (із журн.); *Інспірування переписування історії неправдивим чином завжди ініціюється певними політичними силами, що ставлять за мету вилучення певних подій з минулого або ж навмисне їх замовчування* (з газ.).

ІНСПІРУВÁТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *кого, що.* Навівати, вселяти кому-небудь якісь думки, погляди, навчати, як поводити себе, як діяти і т. ін. *Учителька постійно інспірувала дітей до прагнення берегти залишки старовини* (із журн.).

2. *чим.* Надихати, запалювати, збуджувати, окриляти. — *Знаю, що інспірую цією розмовою наші подальші кроки, але мусимо так зробити, бо завтра буде пізно* (І. Багряний).

3. *що.* Виклика́ти що-небудь намовлянням, підбурюванням, під'юджуванням. *Філіп розраховував, що у противників графа вистачить розуму інспірувати витік інформації або ж просто пред'явити парламентові та Раді перів його листа* (О. Авраменко); *Релігійні ідеї здатні інспірувати суспільно-історичний прогрес* (з наук.-попул. літ.); *Конфлікти між народами та державами інспірують зацікавлені в цьому політичні діячі* (із журн.).

4. *фізл.* Вдихувати (повітря). *У стані збудження треба навчитися інспірувати, тому що правильне дихання покращує емоційний стан людини* (з наук.-попул. літ.); *У стані спокою діафрагма через скорочення м'язів активно інспірує, внаслідок чого повітря поступає в організм* (із журн.).

ІНСПІРУВÁТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інспірувáти.** — *Годі! — розгнівано скрикнув радник. — Прошу не доповідати мені про всякі дрібниці, які інспіруються ЦРУ* [Центральне розвідувальне управління США] (Є. Гуцало); *Професійна діяльність у мережі інспірується високими можливостями Інтернету як засобу комунікації* (з наук.-попул. літ.).

ІНСТАЛЬÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інсталювáти.** *У Львові великий резонанс мала виставка інстальованої графіки* (з газ.); *Для використання стандартних об'єктів певної програми на комп'ютері необхідна відповідна інстальована програма* (з навч. літ.); *Інстальований диск;* // **інстальóвано,** *безос. пред. Якщо одну чи кілька програм на комп'ютері не інстальовано, то один із найпростіших шляхів вирішення проблеми — перезавантаження комп'ютера* (з навч. літ.); *Компонент певного налаштування буде інстальовано на жорсткий диск під час першого його використання* (із журн.).

ІНСТАЛЮВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інсталювáти.** *У Києві відбулася лекція голови відділу скульптури Лувра, присвячена проблемі інсталювання творів мистецтва в історичні і новозбудовані експозиційні простори* (з наук.-попул. літ.); *Інсталювання будь-якої програми вимагає ретельної підготовки та вивчення потенційних технічних можливостей комп'ютера, ємності його пам'яті* (з навч. літ.).

ІНСТАЛЮВÁТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що.* 1. *мист.* Здійснювати, виготовляти інсталяцію (у 1 знач.). *Інсталювати мозаїку з елементами національного декору легко за умови використання сучасних комп'ютерних програм із растрової графіки, що макетують співвідносність зображуваних планів на панно* (із журн.).

2. *інформ.* Здійснювати інсталяцію (у 2 знач.). *Інсталювати програми на комп'ютері — це встановлювати або додавати певні програми з інсталяційного диска* (з навч. літ.); *Я досить швидко навчилася працювати на комп'ютері, але інсталювати наші навчальні програми, словники мені довго не вдавалося, тому що для цього необхідні додаткові знання з особливостей програмного забезпечення персонального комп'ютера* (із журн.).

ІНСТАЛЮВÁТИСЯ, ю́ється, *недок., інформ.* Пас. до **інсталювáти.** *Складні об'єкти експозиції сучасного мистецтва інсталювалися під наглядом їх авторів* (із журн.); *Нове програмне забезпечення інсталювалося досить просто і мало зручний користувацький інтерфейс* (з наук.-попул. літ.).

ІНСТАЛЯ́ТОР, а, *ч.* 1. Митець, що виготовляє інсталяції. *Гостро сперечаються декоратор, реставратор, інсталятор про особливості реставрації давнього храму, адже для інсталятора тут є важливою проблема збереження просторових конструкцій із дотриманням їхнього історико-часового забарвлення* (з публіц. літ.); *Відомий київський інсталятор уже давно викладає в Художній академії в Познані* (із журн.).

2. *інформ.* Комп'ютерна програма для інсталяції. *У відповідній інструкції я розповім вам, як самому створити інсталятор з допомогою програми, що вже наявна на вашому персональному комп'ютері* (з навч. літ.); *Початківцям для запуску певного обладнання варто використовувати автономний інсталятор, що завжди додається* (із журн.).

ІНСТАЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інсталяції (у 2 знач.). *Для зручності користування інсталяційний пакет певної програми постачається у двох версіях — мобільній і статичній* (з наук.-попул. літ.); *Для переінсталяції старої операційної системи потрібно мати оригінальний інсталяційний диск* (з навч. літ.); *При створенні нового облікового запису в центрі управління генерується інсталяційний пакет для встановлення агента захисту програмного забезпечення персонального комп'ютера* (із журн.).

ІНСТАЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *мист.* Жанр образотворчого мистецтва, відмінною рисою якого є взаємозв'язок декількох об'єктів твору, що становлять композицію відповідно до закладеного художником задуму або сценарію. *Інсталяція — одне з віянь сучасного мистецтва, яке бере свої витоки від сюрреалізму. Творець інсталяції — Марсель Дюшан, котрий відрізнявся авангардним підходом до творчості та навколишнього світу* (з наук.-попул. літ.); *Інсталяція розкриває багатозначність кожного предмета навколо нас, демонструє його приховані смисли і риси* (з навч. літ.); // Твір образотворчого мистецтва у вигляді якої-небудь конструкції, споруди і т. ін. з використанням різноманітних предметів. *Інсталяція — це просторова композиція, створена художником з різних елементів: побутових предметів, промислових виробів і матеріалів, природних об'єктів, фрагментів текстової та візуальної інформації тощо* (з наук.-попул. літ.); *Картини й інсталяції київських художників нагадали киянам про нехитрий і водночас суворий світ емоцій та інстинктів* (з газ.); // Художня техніка, що використовує тривимірні об'єкти для зміни сприйняття простору людиною. *Елементами інсталяції можуть бути різні об'єкти, включаючи предмети, малюнки, звук, віртуальну реальність, Інтернет та ін., що подаються в кількох вимірах сприйняття* (з наук. літ.); *За словами директора музею, всі корони виготовляли українські майстри. Лише кришталеву інсталяцію шапки Мономаха робили за кордоном, застосувавши новітню технологію інсталювання — входження в часовий простір епохи* (із журн.).

2. *інформ.* Процес установлення програмного забезпечення на комп'ютер кінцевого користувача. *Інсталяція виконується особливою програмою (пакетним менеджером), наявною в операційній системі, або ж тією, що вже є у складі програмного забезпечення* (з наук.-попул. літ.).

ІНСТА́НЦІЯ, ї, *ж.* Кожна з послідовних ланок, кожний із ступенів у системі підпорядкованих один одному державних органів управління, суду, а також партійних, профспілкових і т. ін. організацій. *Сім літ тягнувся наш процес* [проти пана] .. *Вже в яких-то ми судах, у яких інстанціях не бували!* (І. Франко); *Хіба ця маленька жіночка не розуміє, що Валеріян — такий самий, як і ми, і його доля залежить не від наших візитів, а від якихось вищих міркувань тих інстанцій, котрі розпоряджають нашими душами?* (Б. Антоненко-Давидович); *Далі анонім люб'язно повідомляв, що .. примірники цього листа він спрямував також до кількох вищих і нижчих інстанцій* (П. Загребельний).

ІНСТИЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., мед.* Вкрапування ліків у що-небудь. *Процедуру інстиляції уретри здійснюють через крапельне вливання певних ліків в уретру для місцевого лікування порушень її слизової оболонки. Процедуру інстиляції роблять жінкам і чоловікам* (з навч. літ.); *У лікарні інстиляцію сечового міхура проводять для знищення в ньому бактерій* (із журн.); *Метод інстиляції.*

ІНСТИ́НКТ, у, *ч.* 1. *біол.* Вроджена, типова для кожного виду істот здатність до виконання певних доцільних дій у відповідь на зміни внутрішнього або зовнішнього середовища. *За Ч. Дарвіном, інстинкт сформувався внаслідок успадкування властивостей, здобутих у процесі діяльності й природного відбору, що випадково виникли в певного виду* (з наук.-попул. літ.); *Складність інстинктів комах стає зрозумілою для кожного, хто хоча б кілька годин спостерігав за їхньою організованою діяльністю, що особливо видно на поведінці бджіл* (із журн.); *В ту мить інстинкт наказав їй* [ящірці]: *"Стій! Умри!" І вона причаїлась між двома грудками землі, звідки не моргаючи визирали тільки її діамантові оченята* (О. Донченко).

2. Несвідоме й нездоланне прагнення, потяг до чого-небудь. *В Тиховичеві прокинулись, мабуть, войовничі інстинкти* (М. Коцюбинський); *— Найбільша сила, яку я визнаю, це сліпий інстинкт руїни, який сидить у кожній такій піщині, — це сліпий, стихійний, непереможний рух до смерті...* (І. Багряний).

3. *перен.* Підсвідоме відчуття. *Інстинкт материнський найпередніше* [найперше] *заговорив в її серці* (І. Нечуй-Левицький); *— Кожна жінка серцем відгадає його* [кохання] *голос, інстинктом прочує* (І. Франко); *Якби 5 серпня 1899 року я не являв собою лише клубок м'яса й нервів, наділений від природи самим тільки інстинктом, я відчув би, що народився на межі двох великих століть* (Б. Антоненко-Давидович); *Інстинкт самозахисту наказав Безбородькові не йти відчиняти* (Ірина Вільде); *Діяв я без вагань, підкоряючись інстинктам, а не розумові* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІНСТИНКТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *біол.* Зумовлений інстинктом (у 1 знач.). *Здатність до інстинктивної поведінки передається у спадок, зазначав ще Ч. Дарвін, особливості жорстко запрограмованих дій так само притаманні тварині певного виду, як і особливості будови її тіла* (з наук.-попул. літ.); *Поведінка риб у період розмноження є інстинктивною, тобто становить низку природжених рефлексів* (з навч. літ.).

2. Мимовільний, підсвідомий. *Людина вижила й перемогла насамперед тому, що в процесі боротьби за існування в неї зародилася свідомість і почала брати інстинктивні дії під свій контроль* (М. Дашкієв); *Першим бажанням і навіть інстинктивним порухом Ганни було — перебігти за машину і сховатися* (В. Козаченко); *І тут якраз заскреготіло зелене залізо брами — вона відчинялася! Перше інстинктивне бажання було одним стрибком туди, за ворота* (О. Гончар); *Він ледве стримує лють, вепршись постолами в мерзлу землю і зціпивши кулаки, аж нігті грузнуть у долоні. Ця лють, до кінця не усвідомлена, швидше інстинктивна, але давня й глибока* (В. Дрозд).

ІНСТИНКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інстинкти́вний.** *Рамки тодішніх естетичних правил виявляються йому* [Т. Шевченкові] *завузькі, крізь усталені на той час художні традиції він проходить вільно, мов народна пісня, що ж до багатства виражальних засобів, пластичності вислову, емоційної могутності і художньої інстинктивності, то всі наступні поети можуть черпати з його творчості наче з ріки* (І. Франко).

ІНСТИНКТИ́ВНО. Присл. до **інстинкти́вний.** *Інстинктивно цуценята тягнуться до матері уже в перші дні, шукаючи не тільки їжу, але й відчуваючи її ласку* (з наук.-попул. літ.); *Інстинктивно почуваючи небезпеку, коні тамують свій біг і збиваються в купу* (С. Добровольський); *Тіль-тіль з'явившись на світ, козенята інстинктивно тислися одно до одного і всі разом до матері — і так стояли, а струм повітря від наглих вибухів десь близько валяв ту купку живих істот із ніг* (І. Багряний); *Раптом згук повторився, й цього разу зовсім в іншому місці. Ряжанка інстинктивно намацав рушницю, що лежала поряд* (І. Білик); *Раптом переді мною з туману виник обрис якоїсь темної, розкаряченої фігури, в яку я ледь не врізався, і мої інстинктивно виставлені вперед руки вперлися в холодний і слизький камінь* (Д. Білий).

ІНСТИНКТО́ВИЙ, а, е, *зах.* Інстинктивний. *Се був якийсь інстинктовий рух, у якому тонула індивідуальна свідомість кожного* (І. Франко); *Я пробую відняти руку, але пальчики не пускають. Я знаю, що це чисто інстинктове, останок здатності наших предків лазити по деревах і хапатись за віти, але чуття таке, ніби ця ручка свідомо втримує мене* (В. Винниченко).

ІНСТИНКТО́ВО, *зах.* Присл. до **інстинкто́вий.** *Одним словом: чоловік робить свідомо, змагаючи до виразно наміченої мети, а пчола* [бджола] *робить інстинктово* (І. Франко); *Вона відчуває інстинктово, що він з нею говорити хоче* (О. Кобилянська).

ІНСТИТУАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., політ., юр.* Дія за знач. **інституалізува́ти** і **інституалізува́тися.** *Громадянське суспільство — це конкретний спосіб інституалізації демократії та сфера для добровільного об'єднання громадян із метою реалізації їхніх інтересів* (з наук. літ.); *Не можна перебільшити внесок Д. Яворницького у розвиток музейної справи в Україні, в процес інституалізації музеєзнавства* (з наук.-попул. літ.); *З інституалізацією політичних сил виникає потреба у створенні організаційних центрів, навколо яких об'єднувалися б потенційні виборці, велась політична робота* (із журн.).

ІНСТИТУАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *політ., юр.* Дієпр. пас. до **інституалізува́ти.** *Держава є організацією, яка певним чином відокремлена від суспільства й інституалізована у вигляді системи, яка має власні закономірності становлення, розвитку і функціонування* (з наук. літ.); *Для дітей-інвалідів існують будинки-інтернати й допоміжні школи-інтернати — все це інституалізовані форми опіки* (з публіц. літ.); *Уплив на особистість здійснюється в багатогранному на-*

родному житті не лише у межах сім'ї, роду, але й на інших інституалізованих рівнях суспільного життя, зокрема в навчально-виховних закладах різного типу (із журн.); // **інституалізо́вано,** *безос. пред. Громадянське суспільство потребує певного типу держави — правової держави, в якій інституалізовано контроль з боку суспільства* (з наук. літ.).

ІНСТИТУАЛІЗУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, політ., юр.* Те саме, що **інституціоналізува́ти.** *Інституалізувати владу сьогодні можна не тільки упровадженням законів, а й обов'язковим їх дотриманням* (з мови документів); *У червні 1998 року Туреччина й Україна разом з іншими дев'ятьма країнами Чорноморського регіону підписали декларацію, яка інституалізувала Організацію чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), створену за ініціативою Туреччини* (із журн.).

ІНСТИТУАЛІЗУВА́ТИСЯ, ýється, *недок. і док., політ., юр.* 1. Те саме, що **інституціоналізува́тися**. *Метою військової акції 1656 року були примусове повернення переселенців до меж гетьманату та руйнація українських дезертирських поселень у Московії, які могли інституалізуватися у східний слобідський гетьманат* (з наук. літ.); *Деякі з колективних соціальних рухів, спрямованих на реорганізацію суспільства, які зараз функціонують неформально, можуть згодом інституалізуватися* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інституалізува́ти.** *Поступово оформляється та інституалізується науковцями молода українська класична соціологія зі своєю яскравою специфікою, власним предметом та об'єктом дослідження* (з наук.-попул. літ.).

ІНСТИТУ́Т, у, *ч.* 1. Назва деяких вищих навчальних закладів і наукових установ. *З будівництва пішов учитися і тепер не без гордощів міг уже похвалитися тим, що він — студент розвідувального факультету політехнічного інституту* (О. Донченко); *Що тепер там? Науково-дослідний інститут гігієни праці — прочитала вона на засклeній чорній табличці* (Б. Антоненко-Давидович); *Перед самою війною він закінчив середню школу і мріяв про художній інститут* (О. Гончар); *Правда, у нас теж є серйозні вчені, що цікавляться казками. Цілі інститути фольклор збирають, народну мудрість* (О. Бердник); // *дипл.* Складник наукової та культурної роботи посольства певної держави. *Французький інститут є складовою частиною відділу культури та співробітництва Посольства Франції в Україні. Як і решта французьких культурних центрів за кордоном, він підпорядковується Міністерству закордонних справ Франції і має на меті популяризацію французької культури та мови в Україні* (з наук.-попул. літ.).

2. *іст.* У царській Росії — жіночий середній навчальний заклад закритого типу для дітей дворян. *Умилася. А добрі люде Прибрали, в Київ одвезли У інститут* (Т. Шевченко); *Батько хотів оддати її в гімназію або в інститут* (І. Нечуй-Левицький); *Випускниці Київського інституту шляхетних дівчат отримували право на посаду виховательки в дворянських та купецьких родинах* (з наук.-попул. літ.).

3. *юр.* Сукупність правових норм у якій-небудь галузі суспільних відносин. *Основне зло сучасного ладу Панас Мирний бачив в існуванні інституту приватної власності* (з наук. літ.); *Інститути права поділяються на галузеві, які регулюють певні відносини в межах однієї галузі права, та міжгалузеві, які регулюють відносини, що є предметом різних галузей права* (з наук.-попул. літ.); *Шлюб є інститутом права, який регулює відносини між чоловіком та жінкою* (з мови документів).

△ **(1) Інститу́т президе́нтства** — правові норми, що визначають роль і місце президента в політичній системі держави. *Інститут президентства і повноваження, якими наділяється президент, є частиною державної влади* (з наук. літ.); *Інститут президентства і право вето Президента України на законодавчі акти Верховної Ради України є свого роду контролем за законодавчою владою, який займає відповідне місце в системі стримувань і противаг* (з наук. літ.); **(2) Інститу́т (ку́рси) удоскона́лення (підви́щення)** *кого, чого* — інститут (курси) для удосконалення (підвищення) кваліфікації спеціалістів. *У 1940 р. у Харкові функціонували 17 науково-дослідних інститутів, два медичні, стоматологічний та фармацевтичний інститути, інститут удосконалення лікарів* (з наук.-попул. літ.); *Основними завданнями Інституту підвищення кваліфікації юристів є підвищення кваліфікації фахівців з вищою юридичною освітою, які працюють у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації* (з навч. літ.); *Протягом майже тридцяти років професор М. Даль очолював кафедру патологічної анатомії в Київському державному інституті удосконалення лікарів* (з газ.); *Підготовка на курсах удосконалення майстерності перекладачів для роботи на конференціях здійснюється за співпраці між Україною та Євросоюзом* (з газ.).

ІНСТИТУ́ТКА, и, *ж.* У царській Росії — вихованка інституту (у 2 знач.). *Вона була городянка й інститутка і його мрій та сільських картин не розуміла* (І. Нечуй-Левицький); *Інститутка Смольного монастиря, вона чудово знала французьку мову* (Л. Старицька-Черняхівська); *З паперами можна й почекати, не горить, встигнуть познайомитись майбутні інститутки з порадами, як читати і розуміти Євангеліє від Луки* (Б. Левін).

ІНСТИТУ́ТСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **інститу́т** 1, 2. [Куц:] *Доведеться поширювати інститутську лабораторію* (З. Мороз); *Сергій повертається додому о другій, на таксі, а о восьмій ранку вже в інститутській бібліотеці* (М. Дашкієв); *— Товаришу професор, а я вас шукаю! Відправляю інститутські сейфи* (П. Загребельний); *Того вечора інститутський сад повнився шовковими звуками* (із журн.); // Пов'язаний спільним навчанням, науковою працею і т. ін. в інституті. *Ранком Олег виїхав з Харкова на Дніпрельстан разом із своїм інститутським товаришем* (С. Голованівський); *Пригадується, як Ганна Остапівна ще з перших кроків напучувала тебе: — Ви принесли сюди свої інститутські, здебільшого слушні педагогічні ідеї, а тут найчастіше треба просто людського тепла...* (О. Гончар); // Який відбувається (відбувся) в інституті, пов'язаний з ним. *Інститутська історія забулась, а примхлива фортуна незмінно сприяла щасливому Сачкові* (Л. Дмитерко); *Той незабутній інститутський вечір завжди пригадувався в складні хвилини педагогічного життя, адже була можливість відповісти згодою на запрошення до вступу в аспірантуру* (з публіц. літ.).

2. *заст.* Власт. інститутці. *Ця інститутська манера в немолодій жінці дратувала його* (М. Коцюбинський); *Через свою інститутську наївність і незнання мужицької психіки Софія Аркадіївна, безперечно, часом перебирала міру в своїй філантропії* (Б. Антоненко-Давидович); *Переживання інститутських панянок, де удавані, а де й справжні, різноманітні інтриги в межах цих шкіл виховання неодноразово ставали предметом художнього осмислення* (з навч. літ.).

ІНСТИТУЦІАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., політ., юр.* Дія за знач. **інституціалізува́ти** і **інституціалізува́тися.** *На початку XXI ст. в Україні склалися як об'єктивні, так і суб'єктивні передумови для переходу до якісно нового етапу державотворення — від інституціалізації державних структур до повноцінного здійснення ними своїх функцій* (з наук. літ.); *Без інституціалізації, без політичних інститутів демократії жодна сучасна демократична держава існувати не може* (з публіц. літ.); *В. І. Вернадський був переконаний, що інституціалізація природознавства і техніки сприятиме появі національних професійних товариств у цих галузях* (із журн.).

ІНСТИТУЦІАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *політ., юр.* Дієпр. пас. до **інституціалізува́ти.** *Світогляд існує у наявному, актуалізованому, якісно окресленому та інституціалізованому змісті* (з наук.-попул. літ.); *Із початку 1990-х організація НАТО активно розвивала відносини з країнами Східної Європи і колишнього СРСР, надаючи їм інституціалізованого статусу* (з публіц. літ.); // **інституціалізо́вано,** *безос. пред. Міжфракційне депутатське об'єднання буде офіційно інституціалізовано після реєстрації у Верховній Раді України та інформування про утворення такого об'єднання на пленарному засіданні Головою Верховної Ради України* (з Інтернету).

ІНСТИТУЦІАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, політ., юр.* Те саме, що **інституціоналізува́ти.** *Письменники всіляко інституціалізують літературний процес, поводяться як типові громадяни типового громадянського суспільства, яке за багато століть на Заході витворило розгалужені структури самоврядності* (з наук.-попул. літ.); *Сподіватися, що можна інституціалізувати братерство, любов і безкорисливість, — це те саме, що мати надійний рецепт на знищення деспотизму* (з публіц. літ.); *Інституціалізувати соціальні відносини як умову буття означає запровадити правові норми функціонування різних соціальних інститутів захисту громадян, їхньої взаємодії та ін.* (з газ.).

ІНСТИТУЦІАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., політ., юр.* 1. Те саме, що **інституціоналізува́тися** 1. *Професійні наукові спільноти формуються практично в усіх наукових галузях і напрямах, постаючи зі стадії "невидимого коледжу" і поступово "інституціалізуючись"* (з наук. літ.); *Геральдика як спеціальна історична дисципліна в радянській історіографії побутувала з середини 60-х років, але остаточно тоді так і не інституціалізувалася* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інституціалізува́ти.** *Культурний капітал інституціалізується у формі культурних товарів, освітніх кваліфікацій* (з наук. літ.); *Процес оновлення владних повноважень суду легко інституціалізується через відповідні статті нового закону* (з мови документів).

ІНСТИТУЦІ́ЙНИЙ, а, е, *політ., юр.* Офіційно встановлений, закріплений у своєму суспільному статусі. *Утворення митрополії під опікою Візантії — найважливіша інституційна ознака офіційного входження Київської Русі у християнський світ* (з наук.-попул. літ.); *Гроші — відносно самостійна ланка економічних відносин. Вони мають власну логіку, власну структуру та власне інституційне забезпечення* (з навч. літ.); *Механізм імплементації міжнародно-правових норм включає в себе певну сукупність правових інституційних засобів, що використовуються суб'єктами міжнародного права на міжнародному й національному рівнях* (із журн.).

△ **Інституці́йний інве́стор** *див.* **інве́стор.**

ІНСТИТУЦІ́ЙНО, *політ., юр.* Присл. до **інституці́йний.** *Держави, слабкі ідеологічно, інституційно та економічно, зазнають подвійного тиску, оскільки їхня влада, їхня впливовість розмиваються, спотворюються, ще не сформувавшись* (з навч. літ.); *Здорові ринки здатні швидко розширюватися в межах інституційно зрілих систем, що припинили централізоване регулювання і керуються розумною урядовою промисловою й торговою політикою* (з публіц. літ.); *Хартія передбачає чітке визначення суб'єкта інституційно щодо місцевого самоврядування — місцевої влади* (із журн.).

ІНСТИТУЦІЙО́ВАНИЙ, а, е, *політ., юр.* Дієпр. пас. до **інституціюва́ти.** *Комплекс особливих параметрів особистості охоплює риси, набуті в процесі суспільного контакту, внаслідок чого правову норму інколи кваліфікують як інституційовану моральну* (з наук.-попул. літ.); *Політичний конфлікт завжди організований та інституційований внутрішніми або зовнішніми чинниками, що й ускладнює його вирішення* (з навч. літ.); *Інституційована Європа, до якої Україна прагне, має свої цінності та свої закономірності державотворення* (із журн.).

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., політ., юр.* Створення нових суспільних інститутів (у 3 знач.); правове й організаційне закріплення суспільних відносин. *Саме відсутність політичного рішення, що перетворює землю на об'єкт купівлі-продажу, гальмує інституціоналізацію ринкових механізмів в аграрному секторі, провокує зростання бюрократичних надлишків державного управління* (з наук. літ.); *Інституціоналізація науки пов'язана з переходом до професійної діяльності з появою наукового професійного співтовариства, спеціальних професійних установ і розвитком нормативно-ціннісних систем їхнього функціонування* (з наук.-попул. літ.); *Важливим аспектом роботи є аналіз інституціоналізації місцевого самоврядування в Україні* (з навч. літ.); *Доведено необхідність серйозного ставлення до культурних аспектів трансформації та до інституціоналізації практики компромісів між різними зацікавленнями* (із журн).

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *політ., юр.* Дієпр. пас. до **інституціоналізува́ти.** *Інституціоналізована роль це найбільш постійна в певному інституті сукупність поведінкових очікувань, відступ від якої найбільш суворо карається* (з наук. літ.); *Правова культура включає в себе не лише інституціоналізований, але й неінституціоналізований соціальний досвід, який закарбувався в правових звичаях* (з наук.-попул. літ.).

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, політ., юр.* Здійснювати інституціоналізацію. *У суспільстві назріла необхідність інституціоналізувати роль неурядових організацій та інших притаманних світовій практиці сегментів громадянського суспільства у здійсненні заходів протидії корупції* (з публіц. літ.); *Люди завжди прагнуть інституціоналізувати свої відносини, пов'язані із побудовою сім'ї, організацією бізнесу та ін.* (із журн.).

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., політ., юр.* 1. Набувати узаконеного статусу; узаконюватися. *Енергія активістів мусить інституціоналізуватися, набути шляхів узаконення в суспільстві* (із журн.).

2. Пас. до **інституціоналізува́ти.** *У деяких випадках суспільством можуть інституціоналізуватися загрозливі субкультури, розповсюдження яких призводить до різких негативних наслідків* (з наук.-попул. літ.); *Наприкінці XIX — на початку XX ст. загальна теорія держави й права інституціоналізується та стає базовою методологічною юридичною дисципліною* (з навч. літ.); *Позиція ефективності виробництва пов'язана з тим, що вона змогла інституціоналізуватися в суспільстві відповідними правовими актами* (із журн.).

ІНСТИТУЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *політ., юр.* Те саме, що **інституці́йний.** *Сьогодні багато науковців економічної, правової, фінансової та інших сфер суспільства займаються аналізом інституціональних змін у країнах, що трансформуються* (з публіц. літ.); *До інвестиційних проектів належать також проекти розвитку інституціональної спроможності органу виконавчої влади, установи чи організації, у рамках яких погашення та обслуговування позики здійснюють за рахунок коштів державного бюджету* (з мови документів); *На початку трансформаційного циклу спостерігається різке збільшення кількості підприємств, що використовують інституціональну концепцію своєї діяльності* (із журн.).

ІНСТИТУЦІОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., політ., юр.* Властивість за знач. **інституціона́льний.** *Не всі соціальні ролі всередині інституту сім'ї мають інституціональність, адже поганий хлопчик або мамин маленький помічник — це індивідуальні ролі в сім'ї, але вони не інституціоналізовані, а син чи дочка — це інституціоналізовані ролі* (з наук. літ.); *Інституціональність теорії розвитку національної економіки слід розглядати як сукупність учень, що синтезують роль соціальних, правових, організаційних відношень* (з публіц. літ.); *Постмодерністські підходи до суспільного життя, до моделей людської поведінки відкривають простір для більш гнучких форм соціальних зв'язків, протистоять догматичним версіям раціональності, уніфікації, заперечують тиск, силу, ієрархію, інституціональність, офіційність* (із журн.).

ІНСТИТУЦІЮВА́ННЯ, я, *с., політ., юр.* Дія за знач. **інституціюва́ти.** *Відбулося інституціювання таких нових актів управління, як директивні листи та інші регуляторні акти, видання яких здійснюють під постійним контролем державної влади* (з мови документів); *В Україні за роки незалежності були зроблені перші кроки для інституціювання демократичної децентралізації в плані створення правової основи для її функціонування* (з навч. літ.).

ІНСТИТУЦІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що, політ., юр.* Те саме, що **інституціоналізува́ти.** *Оскільки лінгвоцид приніс українству не меншу шкоду, ніж геноцид, то на часі інституціювати і його дослідження — у вигляді наукового центру чи бодай певної філії академічних інституцій* (з наук.-попул. літ.); *Ініціатори роблять спроби перейти до перетворення етичних аспектів діяльності організації у плановий і контрольований порядок, інституціювати мораль* (з навч. літ.).

ІНСТИТУЦІЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок і док., політ., юр.* 1. Те саме, що **інституціоналізува́тися.** *Соціальні відносини — основний елемент соціального зв'язку в суспільстві, тому з часом інституціюються (закріплюються у вигляді сукупності юридичних норм, що регулюють соціально-правові відносини)* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інституціюва́ти.** *Статус науки в державно-правовому полі обов'язково інституціюється правовими актами для належного забезпечення авторських прав на відкриття, патенти та ін.* (з навч. літ.).

ІНСТИТУ́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* 1. Установа, заклад. *Така інституція, як народний театр руський, мусила побудити всі його сили* (І. Франко); *Для виходу з політичної кризи треба передовсім зосередитися на створенні інституцій демократії* (з наук. літ.); // Частина, підрозділ установи, закладу. *Однією з інституцій сучасного університету в Україні є науковий сектор, що останнім часом набуває все більшої ваговості в силу активного наукового пошуку професорського складу вишів, здобуття ними різноманітних грантів та ін.* (з газ.).

2. *юр.* Соціальний інститут, яким суспільство обмежує поведінку індивідів; регулятивний зразок. *Інституція поведінки індивіда в суспільстві є усталеною не тільки в морально-етичних нормах, але й часто законодавчо закріплена* (із журн.).

3. *заст.* Елементарний підручник римських юристів із системним викладом основ права. *Інституцію римські студенти повинні були добре знати протягом першого року навчання, а потім поглиблювати викладені в ній положення, застосовувати їх на практиці* (з навч. літ.).

ІНСТРУКТА́Ж, у, *ч.* 1. Те саме, що **інструктува́ння.** *Тимон із подвоєним завзяттям наставляв його хлопців на правильну путь, озброєний тепер інструктажем з міста* (Д. Бузько); *Це спантеличило Коржа: навряд чи викликано для інструктажу, скоріше — минулого разу не пощастило завербувати* (Б. Антоненко-Давидович); *Наступного дня вранці в кабінеті Ромулюса йде інструктаж* (О. Гончар); *Інструктажі з питань охорони праці проводять на всіх підприємствах, в установах та організаціях незалежно від характеру їхнього спрямування* (з навч. літ.).

2. Керівні вказівки, інструкції. *Учні отримують роздрукований інструктаж на початку роботи, що дозволяє їм вільно орієнтуватися в тестових завданнях* (з навч. літ.); *Вступний інструктаж у вигляді рекомендацій є сукупністю методів і прийомів виробничого навчання* (із журн.).

ІНСТРУКТА́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **інструкта́ж.** *Запис про інструктажний захід здійснюють у спеціальному журналі обліку, що зберігається в начальника відділу безпеки праці* (з навч. літ.); *Інструктажний фільм; Школа інструктажного навчання.*

ІНСТРУКТИ́ВНИЙ, а, е. Який інструктує або містить у собі керівні вказівки, інструкції. *Кабінет Міністрів України доводить до місцевих рад народних депутатів та їхніх виконавчих органів інструктивні листи про особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний рік* (із журн.); *Спеціалісти нашої бібліотеки розробляють нормативно-методичні та інструктивні документи щодо порядку депонування наукових робіт* (з газ.); *Інструктивна доповідь.*

ІНСТРУКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інструкти́вний.** *Істотно поглиблено інструктивність з пожежної безпеки в нових методичних рекомендаціях* (з навч. літ.); *Простежено зростання рівня інструктивності матеріалів із проведення разових банківських операцій* (із журн.).

ІНСТРУКТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інструктува́ти.** *Ми були інструктовані виконувати дії в певній послідовності для переконання кожного, що інші кроки відбудуться невідкладно* (з публіц. літ.); *У кожному вагоні є аптечка, а поїзні бригади інструктовані та можуть надати першу медичну допомогу* (із журн.); *Інструктовані інженером практиканти з певним острахом поглядали на величезні простори ливарного цеху, наче побоювалися обсягу всіх виконуваних тут робіт* (з газ.).

ІНСТРУ́КТОР, а, *ч.* 1. Працівник якої-небудь установи, що контролює діяльність підлеглих йому органів і осіб, інструктує, як правильно організувати працю. *В провід цієї організації Бунчук завербував усіх викладачів, професорів і інструкторів свого інституту* (І. Багряний); *Раніше він працював в апараті обкому інструктором сільгоспвідділу* (І. Рябокляч); *Тут, у Катеринодарі, козаки заснували Кубанську Українську вчительську спілку, при Раді ввели посаду інструктора українських шкіл* (Д. Білий).

2. Фахівець, що навчає якої-небудь спеціальності, справи. *Почавши від найнижчих класів, треба було для Германа-Євгена-Сидора тримати домашнього інструктора* (О. Кобилянська); *Почалися лекції. Мене зробили бурсовим інструктором* (Б. Лепкий); *В майстерні був інструктор і кілька робітників, у яких мали вчитися теслярської справи вихованці комуни* (І. Микитенко); *Треба думати, що підготовка народу тяглася досить довго — за діло стали, певне, не тільки свої священики, але й усі християни, що були тоді в Києві; священики-греки були, так би сказати, інструкторами охрещення* (І. Огієнко); *За тобою стежить інструктор з плавання, ти знаєш про це і намагаєшся пливти чітко* (О. Донченко); *Гуртки гуртками, а поки що підлогу мий, потім на подвір'ї, біля клумб, під наглядом інструктора продовжиш свою трудову діяльність* (О. Гончар).

(1) Саніта́рний (меди́чний) інстру́ктор — особа молодшого медичного складу в армії, що здійснює контроль за санітарним станом роти і надає першу медичну допомогу. *Санітарний інструктор зобов'язаний знати бойове завдання свого підрозділу, місце знаходження батальйонного або полкового медпункту, проводити медичну розвідку; санінструктор особисто надає першу медичну допомогу* (з наук.-попул. літ.); *Медичний інструктор перед військовими навчаннями завжди розповідав новобранцям, як поводити себе, щоб не обморозити кінцівки* (з газ.).

ІНСТРУ́КТОРКА, и, *ж.* Жін. до **інстру́ктор.** *Разом з ним залишилась .. інструкторка хімоборони* (М. Трублаїні); *Йде славна ткаля без вагання, Вона інструкторка тепер* (Л. Дмитерко); *Інструкторка уважно вивчала справи усиновлення, особливо прискіпливо оцінюючи дані про нових батьків* (із журн.).

ІНСТРУ́КТОРСТВО, а, *с.* Діяльність, посада інструктора. *Її інструкторство тривало зовсім не довго, пояснення цьому прикрий випадок із хлопчиком на уроці фізкультури* (О. Гончар); *Чому це інструкторство запропонували саме мені? Бо в мене був досвід роботи, в театрі мене добре знають* (з мемуарної літ.).

ІНСТРУ́КТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інстру́ктор.** *Я дістав інструкторське благословення тут же недалеко у Куксвілі і єдиного, чого бракувало — це справжнього гаража* (У. Самчук); *Інструкторський склад, залучений до підготовки початківців, спортсменів-парашутистів, складався з досвідчених фахівців з великим досвідом роботи* (з навч. літ.); *Міжнародний інструкторський семінар із футболу на Буковині проходить щорічно в перший місяць весни* (із журн.).

ІНСТРУКТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інструктува́ти.** *Дідове слово більше з паничевим сходилося. Настирливе інструктування поволі почало гнітити* (Д. Бузько); *— Далебі, я вас не розумію, — продовжив він, закінчивши інструктування. — Ви поставились до мене, як до блазня* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Інструктування — це найбільш м'який спосіб організаційного впливу, який може здійснюватися індивідуально і колективно* (з наук.-попул. літ.).

ІНСТРУКТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого і без прям. дод.* Давати керівні вказівки, інструкції. *Удень він інструктував тих своїх прихильників, кому пощастило якось увійти до колективу* (Г. Епік); *Вибачився* [Ромась], *що давно не був у нього — все гасає по наслегах, переписує, інструктує* (М. Сиротюк); *Я подивився на Осадчого, що йшов поруч мене і жваво інструктував голову просвіти* (Б. Антоненко-Давидович); *Стьопа .. інструктує мене далі* (О. Гончар); *Наш менеджер з персоналу інструктувала книжкових продавців щодо спілкування з клієнтами* (Любко Дереш).

ІНСТРУКТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інструктува́ти.** *Після візування заяви керівником підприємства працівник обов'язково інструктується відповідальним інструктором* (з мови документів); *Для проведення вантажно-розвантажувальних робіт за новітньою технологією інструктуватимуться всі працівники* (з газ.).

ІНСТРУКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інструкції. *Інструкційний — інструктивний. Перше — значить той, що належить до інструкції, друге — той, що може дати інструкцію, навчити* (В. Самійленко); *Роздавали людям інструкційні матеріали щодо правильного заповнення виборчого бюлетеня* (із журн.); *Інструкційні вимоги.*

ІНСТРУ́КЦІЯ, ї, *ж.* Настанова, пояснення обов'язків, виклад правил користування. *— Ми зупинилися в Іркутську. Зразу на тиждень, поки не надійдуть інструкції з Петербурга* (І. Франко); *Бурдун призвичаєним голосом читає інструкцію* (Б. Антоненко-Давидович); *На прощання дає мені Берник розмаїті інструкції, що маю робити, коли вступлять до села окупанти* (І. Муратов); *Я .. висунув шухляду. В ній лежали викрутка, цвяхи, молоток, інструкції до пилососа і холодильника* (С. Андрухович); // Сукупність вказівок, рекомендацій для виконання чого-небудь. *Велика кількість джерел, у тому числі й "Інструкція судам" гетьмана Д. Апостола, свідчить, що судові органи в Україні XVII — XVIII ст. (зокрема Запорозької Січі) були колегіальними* (з наук. літ.); *Інструкція до укладання Словника української мови; Інструкція впорядкування колекції.*

ІНСТРУМЕ́НТ, *ч.* 1. *род.* а. Знаряддя для праці. *— Ви гадаєте, нам пощастить його врятувати? — запитав його* [хірурга] *асистент, що вбіг саме до перев'язочної й почав подавати зі звичною точністю інструменти* (О. Довженко); *Гембель цілу ніч був під повіткою. Роса впала на нього, ще заржавіє. Витирає* [жінка] *запаскою інструмент* (Ірина Вільде).

2. *род.* у, *збірн.* Сукупність таких знарядь. *В кутку кімнати лежав інструмент — лопати, ломи, кайла* (Ю. Смолич); *Хоч Мотря й продала мало не ввесь Денисів інструмент, дід усе ж знайшов дві-три справні копили, ніж, молоток, обценьки* (З. Тулуб).

3. *род.* а. Те саме, що **Музи́чний інструме́нт.** — *От мій сусіда богуславський батюшка, як утне на гуслях, то аж поміст дрижить. Е, що то за гарний інструмент! — сказав Терлецький* (І. Нечуй-Левицький); *На галереї військова музика настроювала інструменти* (І. Франко); *Вони полюбляли Юрка за товариську вдачу, .. за вміння грати на всякому інструменті* (М. Стельмах).

4. *род.* у, *перен.* Спосіб для досягнення чогось. *Щастя людини — у пізнанні, її розум — інструмент пізнання* (з наук. літ.); *Усі університети об'єднує одне бажання — вийти за рамки традиційного навчання, знайти нові підходи до одного з найважливіших інструментів педагогіки — навчально-виховного процесу* (з наук.-попул. літ.); *Преса — це надто серйозний політичний інструмент, пов'язаний з масовою свідомістю, щоб втягувати її в політичні ігри, розраховані на маси* (з навч. літ.); *Політичний бруд перестав бути політичним інструментом, а лайка — мовою еліти* (із журн.); *Капітал — основний вид інвестиційних ресурсів у формі матеріальних і грошових ресурсів, різних видів фінансових інструментів* (з газ.).

△ **Геоме́трія рі́зального інструме́нта** *див.* **геоме́трія; (1) Духові́ [музи́чні] інструме́нти** — різні за розміром та матеріалом музичні інструменти у формі трубок, у яких коливання повітря утворює звук. *Можливо, наш клуб перерахував саме гроші на духові інструменти, а інструменти не надійшли, то нам і накинули більярд* (А. Дімаров); *Характер звука духових музичних інструментів залежить від форми та обсягу повітря в них, способу вдування повітря в канал інструмента, механізму виникнення коливань та матеріалу, з якого виготовлено резонатор* (з навч. літ.); **(2) Електромузи́чні інструме́нти** — музичні інструменти, під час гри на яких створення або посилення звучання відбувається за допомогою електричної апаратури. *Великий попит у покупців має дитячий одноголосий клавішний електромузичний інструмент* (з газ.); **(3) Кла́вішні [музи́чні] інструме́нти** — інструменти, звук у яких видобувають за допомогою спеціальної системи важелів і управляють ним за допомогою клавіш. *На межі XVIII століття композитори й музиканти гостро відчули потребу в новому клавішному інструменті, який не поступався б за виразністю скрипці* (з наук.-попул. літ.); *Перший клавішний музичний інструмент із сучасною системою клавіш — це орган* (із журн.); **(4) Музи́чний інструме́нт** — інструмент для виконання творів музики. *В кутку* [каюти] *стояли музичні інструменти* (П. Панч); **(5) Паса́жний інструме́нт** — астрономічний інструмент для спостереження проходження світила через яку-небудь вертикальну площину (звичайно меридіан). *Основним пасажним інструментом для визначення поправок годинників служить пасажний інструмент, трубу якого встановлено в площині меридіана* (з наук.-попул. літ.); **(6) Слюса́рний інструме́нт** — ручний або механізований інструмент для оброблення металів. *Слюсарний інструмент у школі завжди берегли, часто навіть на шкоду навчальному процесу, не дозволяючи учням ним користуватися* (із журн.); **(7) Смичко́ві стру́нні [музи́чні] інструме́нти** — музичні інструменти, звук у яких видобувають за допомогою смичка. *Одна з фресок собору Святої Софії зображує виступ соліста, що грає на струнному смичковому інструменті, подібному до скрипки, інша — цілий ансамбль, де музиканти грають на різних інструментах* (з наук.-попул. літ.); *Контрабас — найбільший струнний смичковий інструмент* (із журн.); *Скрипка, віолончель та контрабас — ось і готовий музичний колектив! Завжди живі смичкові музичні інструменти дають насолоду під час прослуховування музики* (з газ.); **(8) Стру́нні [музи́чні] інструме́нти** — інструменти, джерелом звука яких є вібрувальна струна, звук якої посилювано корпусом інструмента. *Кіфара та схожа на неї формінга — струнні музичні інструменти гомерівського часу, на яких грали вступ перед початком співу та заповнювали паузи між його частинами, тоді як самий спів виконувався без супроводу* (з наук.-попул. літ.); *Струнні музичні інструменти належать до найдавніших музичних інструментів* (з навч. літ.); **(9) Уда́рні [музи́чні] інструме́нти** — інструменти (барабан, бубон і т. ін.), звуки з яких видобувають за допомогою ударів. *Найстаріші писемні пам'ятки та предмети матеріальної культури свідчать, що ударні інструменти за часом виникнення є найдавнішими* (з наук. літ.); *Окремі епізоди увертюри організовані на основі строгого ритму хоралу, а наскрізний ритм литавр і ансамбль ударних інструментів немовби імітують віддалене звучання дзвону* (з наук.-попул. літ.); **(10) Щипко́ві [музи́чні] інструме́нти** — інструменти, на яких видобувають звук щипком. *Знову вдарили щипкові інструменти, і джаз-банда пішла вихилясом навколо якихось переляканих молодиць, примушуючи останніх танцювати* (А. Крижанівський); *Щипкові інструменти за часом походження є найдавнішими в групі струнних (старогрецька ліра, східноазіатська лютня, староруські гуслі та ін.)* (з наук. літ.).

ІНСТРУМЕНТАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Використання чогось як інструменту певної дії. *Характерною рисою сучасних езотеричних культів є "прагматизація" та "інструменталізація", коли неофіту пропонується набір психофізичних вправ, які мають сприяти його якнайшвидшому "осяянню", тобто переживанню зміненого стану свідомості* (з наук.-попул. літ.); *Простір пам'яті піддається інструменталізації, тому що спирається на інструменти пізнання та усвідомлення пізнаваного* (з публіц. літ.); *Політична інструменталізація засобів масової інформації свідчить про підпорядкування останніх меті певних угруповань* (із журн.); *Технічна інструменталізація співвідноситься з пережитими людством змінами цивілізацій* (з газ.).

ІНСТРУМЕНТАЛІ́ЗМ, у, *ч., філос.* Різновид прагматизму, що вважає свідомість одним із знарядь (інструментів) пристосування організму до середовища, яке постійно змінюється. *Чимало рис сучасного студентства, зокрема індивідуалізм, егоїзм, прагматизм, інструменталізм у досягненні власних цілей, аполітичність і громадська пасивність, є наслідком впливу суспільства на його запити* (з наук.-попул. літ.); *Сутністю інструменталізму є встановлення найкращого співвідношення доходів і витрат щодо визначення засобів для досягнення певної мети* (із журн.).

ІНСТРУМЕНТАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інструменталізува́ти.** *Інструменталізований підхід до сучасного права ґрунтовано на персоналістській моделі юриспруденції, коли в центрі правових відносин перебуває людина* (з публіц. літ.); *Влада федерального президента полягає у віртуозно інструменталізованій законодавством безвладності, тому що у своїй діяльності він обмежений у правовому полі* (із журн.).

ІНСТРУМЕНТАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати інструменталізацію. *Намагання інструменталізувати погляди на оцінку подій з відповідним політичним підтекстом перетворює засоби масової інформації на ідеологічні рупори влади* (із журн.); *Сьогодні багатьох звинувачують у спробі інструменталізувати історію й використовувати її для досягнення політичних завдань* (з газ.).

ІНСТРУМЕНТАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інструменталізува́ти.** *Політика держави інструменталізується відповідними інституціями, що визначають правові чинники діяльності різних установ, соціальних груп та ін.* (із журн.).

ІНСТРУМЕНТАЛІ́СТ, а, *ч.* 1. Музикант, що грає на якому-небудь музичному інструменті. *Добре показали себе в творах М. Лисенка інструменталісти — скрипачка та піаніст* (із журн.); *Учасником фестивалю-конкурсу може стати будь-хто — від вокаліста до інструменталіста, від класичного виконавця до того, хто грає на народних інструментах, від солістів до ансамблів* (з газ.); // Автор інструментального твору; композитор. *Будь-який інструменталіст починає з 5–7 років займатися системно музичною освітою, тому що створити оригінальний твір можна тільки за умови ґрунтовних музичних знань* (з газ.).

2. Фахівець, що виготовляє і ремонтує музичні інструменти. *До цього інструменталіста можна було принести будь-який струнний інструмент і бути впевненим, що його умілі руки відчують "хворобу" інструмента, подарують йому "друге життя"* (із журн.).

ІНСТРУМЕНТАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **інструменталі́ст** 1. — *Я інструменталістка, а не вокалістка, тому й розповідь моя буде про цей вид музичного мистецтва* (із журн.); *Інструменталістка зачарувала всіх майстерним виконанням творів М. Лисенка* (з газ.).

ІНСТРУМЕНТА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **інструме́нт** 1, 2, 4. *У перспективі будь-котрий завод, що має у своєму інструментальному виробництві станки для електроіскрового оброблення металу з будь-якою твердістю, може використовувати сучасну нанотехнологію* (з наук. літ.); *Криза суто інструментального виробництва і поява ціннісно орієнтованої економіки сприяють утворенню нової інституційної основи економічної діяльності, висувають нові вимоги до організацій, які забезпечують процеси виробництва* (з наук.-попул. літ.); *Повніше розкрити фонд, налагодити диференційоване обслуговування читачів допомагає довідковий інструментальний апарат* (із журн.); // Признач. для виготовлення інструментів. *За призначенням сталі поділяють на інструментальні — для виробництва інструментів і спеціальні* (з навч. літ.); *Висушене дерево уже не просто матеріал — воно є інструментальним, тому що з нього можна майструвати корпуси для унікальних за звучанням скрипок* (з наук.-попул. літ.); // Який виготовляє інструменти або в якому виготовляють, ремонтують інструменти. *Працював* [Федір Іванович] *на машинобудівному заводі .. слюсарем в інструментальному цеху, — з самої весни — голова заводського комітету* (А. Головко); *Робота — майже не бий лежачого: зібрав попсовані кайла й лопати в змінної бригади, відніс на поверхню до інструментального цеху, приніс у шахту відремонтований інструмент і — сам собі пан* (Б. Антоненко-Давидович); // Признач. для зберігання інструментів. *Школярі занесли все до інструментального класу, в якому було розкладено безліч усяких засобів для ручної праці* (з газ.); *Інструментальна шафа;* // Здійснюваний за допомогою інструментів. *Інструментальні виміри; Інструментальні спостереження.*

2. *у знач. ім.* **інструмента́льна,** ної, *ж.* Те саме, що **інструмента́льня.** *В інструментальній було темно, годі було відшукати тут якийсь молоток чи кайло* (з газ.).

3. Стос. до інструмента (у 3 знач.), інструментів. *Інструментальний клас оголосив набір учнів* (з газ.); // Виконуваний на музичних інструментах. *Інструментальна п'єса молодого автора, виконувана на народних інструментах, зібрала у філармонії багатьох його шанувальників* (із журн.); // Який складається з музикантів, що грають на певних музичних інструментах. *Інструментальний оркестр почав виконувати попурі на відомі мелодії народних українських пісень* (з газ.).

Інструмента́льна му́зика *див.* **му́зика.**

ІНСТРУМЕНТА́ЛЬНИК, а, *ч.* Слюсар, що виготовляє інструменти (у 1 знач.). *Начальство призначило Пиряєва підземним інструментальником* (Б. Антоненко-Давидович); [Г а л і л е й:] *Працюючи у великому арсеналі Венеції, я щоденно мав справу з креслярами, будівниками й інструментальниками* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта); *На ринку праці сьогодні є дефіцит фахівців з обслуговування, експлуатації та контролю роботи технологічного устаткування, складання обладнання й машин, кваліфікованих інструментальників* (із журн.); *З того часу ким тільки тут я не був: інструментальником, механіком, майстром, от тільки директором не довелося* (з газ.).

ІНСТРУМЕНТА́ЛЬНО, *присл.* За допомогою інструментів (у 1 знач.). *Дослідження показали, що ґрунтові води відступають тоді, коли абсолютна вологість знижується. Подібні спостереження здійснюють інструментально* (з наук.-попул. літ.); *Інструментально обробляють метал у відповідних цехах із застосуванням сучасних технологій шліфування гострих кінців* (з наук.-техн. літ.).

ІНСТРУМЕНТА́ЛЬНЯ, і, *ж., спец.* Майстерня, в якій виготовляють інструменти (у 1 знач.), а також приміщення для їх зберігання; слюсарня. *В інструментальні було світло — по всьому видно, що господар любив кожний свій інструмент* (із журн.).

ІНСТРУМЕНТА́РІЙ, ю, *ч., збірн.* 1. Набір інструментів (у 1, 2 знач.), що застосовується в якій-небудь спеціальності. *Блискучий лікарський інструментарій на поличках шаф вражав своєю байдужістю до хвороб* (Іван Ле); *Вона* [роз'їзна ремонтна майстерня] *обладнана необхідним інструментарієм і .. радіофікована* (О. Гончар).

2. Музичні інструменти. *М. В. Лисенко зробив величезний внесок в українську музичну фольклористику також і в галузі дослідження народного інструментарію* (з наук.-попул. літ.).

ІНСТРУМЕНТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інструментува́ти.** *Інструментована умілим майстром п'єса вражала своєю ритмікою* (із журн.); *Інструментовані на музичну тональність вірші Євгена Маланюка приваблюють своєю внутрішньою мелодикою та неповторним ритмом* (з навч. літ.).

ІНСТРУМЕНТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інструменто́ваний.** *Слухові образи превалюють у ранній творчості В. Стефаника. "Музична інструментованість" його новел помітна і на рівні композиційному, і в синтаксичній будові фрази, діалогу* (з наук.-попул. літ.).

ІНСТРУМЕНТОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із інструментознавства. *Микола Віталійович Лисенко — український композитор, піаніст, диригент, педагог, збирач пісенного фольклору, інструментознавець, громадський діяч* (з наук.-попул. літ.); *Практичні заняття з молодими інструментознавцями проводилися в майстернях музичних інструментів, Київському музеї театрального та музичного мистецтва, в архівах* (з газ.).

ІНСТРУМЕНТОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Галузь музикознавства, яка вивчає походження, розвиток, конструкцію, класифікацію музичних інструментів, технологію їхнього виготовлення, реставрації, використання. *Студенти відділення народних інструментів музичного училища вивчають теорію музики, гармонію, поліфонію, аналіз музичних творів, інструментознавство, музичний фольклор, диригування оркестром і т. ін.* (з наук.-попул. літ.); *Спеціальною галуззю інструментознавства, що вивчає народні музичні інструменти, є народне інструментознавство (етноінструментознавство)* (з навч. літ.).

ІНСТРУМЕНТОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до інструментознавства. *Музично-інструментальне виконавство доби просвітництва та романтизму особливо цікавим є в історіографічному та інструментознавчому аспектах* (з наук. літ.); *Інструментознавчий практикум треба зробити обов'язковим у підготовці майстрів народної творчості* (з навч. літ.); *Окремі народні інструменти не мають чіткого опису в інструментознавчій літературі* (із журн.).

ІНСТРУМЕНТУВА́ННЯ, я, *с.* 1. *муз.* Виклад музичного твору для виконання оркестром або вокальним ансамблем; оркестрування. *Інструментування симфонії.*

2. *муз.* Розділ теорії музики, що вивчає особливості окремих музичних інструментів і принципи їх поєднання в оркестрі. *Із специфічно диригентських дисциплін слід назвати такі: тактування, читання партитури, а крім того, аранжування, інструментування, володіння голосом* (з навч. літ.); *Трохи допомагав педагог з інструментування Валентин Іванович Сапелкін, який тоді очолював Дніпропетровську організацію Національної спілки композиторів України* (із журн.).

3. *перен., літ.* Спеціальний добір звуків у вірші, який викликає певне художнє враження. *На особливе значення, яке П. Г. Тичина надавав звуковому інструментуванню вірша, на зв'язок фонічного і семантичного планів у його ліриці нерідко звертали увагу лінгвісти й літератори* (з наук.-попул. літ.).

ІНСТРУМЕНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати інструментування (у 1, 3 знач.). *На теоретико-композиторських відділах навчальних закладів слід передбачити вивчення художньо-технічних можливостей бандури, щоб студенти навчалися писати і кваліфіковано інструментувати для ансамблів бандуристів різного складу* (з наук. літ.); *Інструментувати вірші; Інструментувати музику.*

ІНСУЛІ́Н, у, *ч.* Гормон підшлункової залози, що регулює вуглеводний обмін в організмі; застосовується для лікування діабету й шизофренії. *Інсулін зменшує кількість цукру в крові і поліпшує процес засвоєння тканинами вуглеводів* (з наук.-попул. літ.); — *Якщо безперервно лікуватися, вживати інсулін, бути під доглядом лікаря, то діабет не такий страшний, як це здається* (М. Трублаїні); *Він приїздив у ролі волонтера якоїсь благодійної медичної організації, котра підтримувала українських діабетиків інсуліном та одноразовими шприцами* (Ю. Андрухович).

ІНСУЛІНА́ЗА, и, *ж.* Фермент, під дією якого гормон інсулін утрачає свою активність. *Інколи в лікуванні можна поєднувати інсулін з інсуліназою у відповідних пропорціях* (з навч. літ.).

ІНСУЛІ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **інсулі́н.** *У корені цикорію міститься інсуліновий компонент* (з наук. літ.); *Ізраїльські вчені винайшли першу в світі інсулінову таблетку* (з газ.); *Інсулінова молекула;* // Здійснюваний за допомогою інсуліну. *Особливо значущими були роботи Василя Павловича Комісаренка із вивчення інсулінової терапії* (із журн.); // Який виробляє інсулін. *Інсуліновий завод вкотре намагаються повернути державі, що вкрай необхідно для його постійної роботи* (з газ.); *Інсуліновий цех.*

ІНСУЛІНОЗАЛЕ́ЖНИЙ, а, е, *мед.* 1. Якому властива залежність від уживання інсуліну; протилежне і н с у л і н о н е з а л е ж н и й. *Розрізняють два типи діабету: інсулінозалежний і інсулінонезалежний. Захворювання характеризується хронічним перебігом і порушенням усіх видів обміну речовин* (з навч. літ.); *У дорослих часто діагностують інсулінозалежний діабет* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **інсулінозале́жний,** ного, *ч.* Той, хто має цукровий діабет з інсуліновою залежністю. *Поведінка інсулінозалежного та його стан цілком підпорядковані вживанню інсуліну за відповідною схемою* (з навч. літ.).

ІНСУЛІНОНЕЗАЛЕ́ЖНИЙ, а, е, *мед.* 1. Якому властива незалежність від уживання інсуліну; протилежне і н с у л і н о з а л е ж н и й. *Інсулінонезалежний діабет зазвичай розвивається в людей старшого та похилого віку* (з навч. літ.); *Інсулінонезалежний цукровий діабет є його найпоширенішою формою* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. ім.* **інсулінонезале́жний,** ного, *ч.* Той, хто має цукровий діабет без інсулінової залежності. *Вимоги до лікування цукрового діабету в інсулінонезалежних є набагато простішими, ніж в інсулінозалежних* (із журн.).

ІНСУЛІНОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до інсуліну за своїми властивостями та дією. *Інсуліноподібний чинник росту здійснює ендокринну регуляцію процесів росту й розвитку дитини та має анаболічний ефект у дорослих* (з наук. літ.).

ІНСУЛІНОРЕЗИСТЕ́НТНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до інсулінорезистентності. *Інсулінорезистентний діабет; Інсулінорезистентний синдром; Інсулінорезистентний стан.*

ІНСУЛІНОРЕЗИСТЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж., мед.* Недостатня біологічна активність клітин на дію інсуліну за достатньої його концентрації в крові. *Доведено, що інсулінорезистентність є основою станів, пов'язаних із виникненням цукрового діабету та прогресуванням атеросклерозу* (з наук.-попул. літ.); *Інсулінорезистентність розвивається, коли клітини не сприймають інсулін, порушується біологічна відповідь тканин організму на дію інсуліну* (з навч. літ.).

ІНСУЛІНОТЕРАПІ́Я, ї, *ж., мед.* Метод лікування цукрового діабету, окремих психічних та інших захворювань препаратами інсуліну. *Загалом інсулінотерапія є пожиттєвою, тому вимагає уваги не тільки лікарів, а й самого хворого* (з навч. літ.); *Останніми роками показання до застосування інсулінотерапії у хворих на цукровий діабет істотно розширилися* (із журн.).

ІНСУ́ЛЬТ, у, *ч.* Раптове гостре порушення кровообігу мозку, яке супроводиться втратою свідомості й паралічем; апоплексія. *Все частіше провідую батька. Він дуже слабкий, у нього був інсульт, відібрало мову, тепер перекладачем у нього дружина* (Л. Костенко); *Скільки людей помирало від інфарктів або інсультів під час домашніх сварок! І ніхто нікуди не притягав учасників тих дебошів, що лишилися живими...* (Є. Кононенко); *Особливо важко переносять високу температуру люди, які мали інсульт, інфаркт і які страждають на гіпертонію, стенокардію чи ішемічну хворобу серця тощо* (із журн.).

ІНСУ́ЛЬТНИЙ, а, е. Стос. до інсульту. *Основні завдання інсультних відділень — швидкий початок інтенсивної терапії інсульту та з'ясування його причин* (з навч. літ.); *Інсультний синдром.*

ІНСУРГЕ́НТ, а, *ч., заст.* Повстанець. *Ще не раз заллються кров'ю бруки, гнів інсургентів світом загримить* (В. Сосюра); *Зичу найкращої долі для польських інсургентів, сподіваюся, що поліційний режим 13 грудня не задушить святого полум'я свободи* (В. Стус); *Засуджені інсургенти простягали руки крізь ґрати, прощалися. Співали у клітці Гімн України* (Л. Костенко).

ІНСУРГЕ́НТСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **інсурге́нт.** *22 листопада пострілами фортів був потоплений інсургентський міноносець* (з публіц. літ.); *Критики стратегії кажуть, що жорстка тактика лише сильніше підігріває інсургентський рух* (із журн.).

ІНСЦЕНІ́ВКА, и, *ж.* Те саме, що **інсценіза́ція** 2. *Як і деякі інші драматурги, Микитенко почав з невеличких одноактівок-інсценівок та п'єс-агіток* (з наук. літ.); *Він грав вартового козака, якого статистом дожидав* [очікував] *кінець інсценівки, але до своєї ролі він готувався завзято* (Б. Антоненко-Давидович); *На новачка інсценівка справді могла вплинути і навіяти відповідний настрій* (з газ.).

ІНСЦЕНІЗА́ТОР, а, *ч.* Той, хто займається інсценізацією (у 1 знач.). *Історія грузинського театру знає чимало спроб театралізації поеми "Витязь у тигровій шкурі". Драматичні гострі ситуації, динамічний сюжет приваблювали багатьох інсценізаторів* (із журн.); *Інсценізатор неповторного театрального дійства скромно сидів у залі і спостерігав за перебігом спектаклю* (з газ.); *Інсценізатор і режисер-новатор Лесь Курбас.*

ІНСЦЕНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Перероблення літературного твору для сцени або кіно. *Інсценізацію твору одного з найулюбленіших своїх письменників О. Дмитрієва зробила сама. Це не лінійне викладення подій роману "Чевенгур", а авторська редакція Платонова* (з наук. літ.); *За словами режисера-постановника, автора інсценізації Ганни Цибань, казка "Котигорошко" мала вийти максимально українською і зрозумілою дітям, щоб вони побачили, що, окрім зарубіжних суперменів, у нас є свої справжні національні герої, здатні визволити світ від зла* (з наук.-попул. літ.).

2. Інсценізований твір, вистава. *Загалом на сорока чотирьох сценах театрів України ідуть "Назар Стодоля", "Катерина" (опера М. Аркаса), "Мати-наймичка" (інсценізація І. Тогобочного), "Великий льох", інсценізація "Гайдамаків"* (з наук.-попул. літ.); *Спочатку ми готували етюди, а коли почав ставити інсценізації, то обрав твори Чехова як психологічну школу, потім ми грали Шекспіра (ярмарковий театр), згодом вчилися, як виступати у водевілях, а ще вміти поєднувати драму, спів, танець — і так крок за кроком відкривали для себе акторську науку* (з мемуарної літ.).

3. *перен.* Дія за знач. **інсценізува́ти** 2. *А може, цей арешт тільки інсценізація — вирішили перевірити, чи можна випускати за кордон колишнього "короля шахраїв"?..* (М. Дашкієв); *Худий юнак підвівся за своїм столиком, солідно кашлянув. Бородатий священик хитрувато усміхався, уважно роздивлявся учасників інсценізації* (О. Бердник).

ІНСЦЕНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інсценізува́ти.** *Чи ця публіка знайдеться в театрі, де інсценізовані мої маленькі оповідання* (В. Стефаник); *В інсценізованому ритуальному дійстві дівчата відтворювали щорічний символічний шлюб між Ладом і Ладою* (з наук. літ.); *Лицарі із середньовіччя. Двір зі старовинними знаряддями праці та зброєю, стійло з віслюком. Схоже на добре інсценізовану казку про давні часи з точно відтвореною символікою і вбраннями* (із журн.); // **інсценізо́вано,** *безос. пред. Петров боявся випустити з рук листа, він попросив пловдивське управління допомогти йому, вславши машину назустріч. Інцидент було інсценізовано на законних підставах* (І. Багряний).

ІНСЦЕНІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інсценізува́ти.** *Під час виконання священних обрядів, переказування та інсценізування міфологічних сюжетів основна увага приділяється незмінності, точності: те, що відбувається в сьогоденні, мусить точно відтворювати те, що відбувалося в минулому* (з наук.-попул. літ.).

ІНСЦЕНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. *мист.* Переробляти літературний твір для сцени або кіно. *Для учнівських самодіяльних гуртків С. Васильченко інсценізує свої оповідання "Свекор", "Червоний вечір" ("У жнива") та оповідання Франка "До світла"* (з навч. літ.); *Їй спадає на думку влаштувати вечір, присвячений Крилову, інсценізувати байки* (О. Донченко).

2. *перен.* Улаштовувати, зображати що-небудь, маючи на меті ввести когось в оману. *Інсценізувати гарну поведінку сьогодні синові вдалося — і батьки повірили в зміну його ставлення до навчання* (з публіц. літ.); *Сусідка вміла швидко увійти в будь-яку роль — чи то розіграти когось, чи то інсценізувати істерику* (із журн.).

ІНСЦЕНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інсценува́ти.** *Першою в низці експериментів була інсценована майстром як містерія драма Сент-Жорж де Буельє "Король без вінця"* (з публіц. літ.); *А от моя смерть була інсценована. Я мусив так учинити, коли стало ясно, що наше повстання приречене* (О. Авраменко, В. Авраменко); // **інсцено́вано,** *безос. пред. Уже інсценовано та екранізовано драматичні твори І. Котляревського* (з газ.); *Увесь перебіг подій було інсценовано, що згодом підтвердив проведений експеримент* (із журн.).

ІНСЦЕНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інсценува́ти.** *Інсценування відомого роману Івана Багряного "Тигролови" було виконано надзвичайно майстерно, хоча окремі сюжетні лінії було втрачено* (з наук.-попул. літ.); *Іноді замість справжнього диспуту перед численною аудиторією відбувалося спритно підготоване і розігране інсценування й комедія диспуту* (З. Тулуб); *Про інсценування не може бути й мови — їх .. бачила наша людина з поліції* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІНСЦЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Те саме, що **інсценізува́ти.** *Депутати данського парламенту розкритикували намір невеликого копенгагенського театру інсценувати маніфест Брейвіка* (з газ.); *Якщо треба буде — інсценуємо мою втечу* (Іван Ле); *— Я виконував наказ капітана Кребса, містер Райт. Це він придумав інсценувати напад мау-мау на ваше бунгало* (В. Малик).

ІНТА́ЛІЯ, ї, *ж., мист.* Різьблене зображення у вигляді заглибленого рельєфу на відшліфованій поверхні каменя. *Античні ювеліри володіли неперевершеним мистецтвом гліптики, різьблення по каменю, виготовляли різноманітні геми: печатки-інталії й камеї із сардоніксу* (з наук. літ.); *Інталія з'явилась у IV тис. до н. е. в країнах Стародавнього Сходу й особливого поширення набула за часів античності* (з навч. літ.); *Інталія використовувалася у світських колах переважно як печатка* (із журн.).

ІНТА́РСІЯ, ї, *ж., мист.* Дерев'яна інкрустація. *Улюбленої гуцулами інкрустації та інтарсії тут нема й сліду* (І. Франко); *В Україні майстри-меблярі XVI–XVII ст. переймають інтарсію від зарубіжних майстрів, використовуючи її для оздоблення меблів, інтер'єрів* (з наук.-попул. літ.); *Доводилося бачити десятки, а то й сотні творів на тему "Мені тринадцятий...," виконаних у техніці малярства, акварелі, гравюри, малюнка олівцем, скульптури з дерева, глини, вишивки, інтарсії, інкрустації соломкою, міні-гобелену, малювання на склі, навіть ткацтва* (з публіц. літ.).

ІНТЕГРА́Л, а, *ч., мат.* Ціла величина як сума своїх нескінченно малих частин. *Рівняння, що зв'язує незалежну змінну і шукану функцію, називають інтегралом диференціального рівняння* (з наук. літ.); *Важливим завершенням функціональної лінії курсу "Математика" є розгляд понять похідної та інтеграла, які є необхідним інструментом дослідження руху* (з наук.-попул. літ.); *А погодьтесь, що я не можу нічого пояснити студентові, не вживши інтегралів* (В. Підмогильний); * Образно. *Характерно, що самоідентифікація нації відбувається як у порівнянні з іншими націями, так і в зіставленні себе з інтегралом загальносвітової єдності народів, що створюється завдяки глобалізації* (із журн.).

△ **(1) Ви́значений інтегра́л,** *мат.* — інтеграл функції з вказаною площиною інтегрування. *Геометричний зміст визначеного інтеграла — це площа криволінійної фігури (криволінійної трапеції), обмеженої віссю абсцис, двома вертикалями на краях відрізка і кривою графіка функції* (з наук. літ.); *Визначений інтеграл є неперервним функціоналом* (з навч. літ.); **(2) Неви́значений інтегра́л,** *мат.* — сукупність усіх первісних певної функції. *Для обчислення невизначених інтегралів використовують таблицю основних формул інтегрування, метод підстановки (або формулу заміни змінної), метод інтегрування частинами* (з навч. літ.).

ІНТЕГРА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *мат.* Стос. до інтеграла, інтегралів. *Перша парова машина не була б створена, якби на той час люди не мали інтегрального числення* (з наук.-попул. літ.); *Інтегральна функція завжди визначена відповідним інтегралом* (з навч. літ.); *Він досить освічена людина: не знаю, чи самотужки, чи якимось іншим способом, він дійшов до того, що знається на вищій математиці й робить інтегральне обчислення* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *книжн.* Нерозривно зв'язаний; суцільний, єдиний. *Спеціальний індекс людського розвитку є інтегральним показником, що поєднує важливі складники добробуту людини: здоров'я та тривалість життя, освіта населення, а саме письменність дорослого населення та охоплення населення трьома рівнями освіти (початковою, середньою та вищою)* (з наук.-попул. літ.); *Інтегральний націоналізм (набутий і розвинутий після здобуття незалежності) як цілісність є особливо актуальним для молодих націй, що створюють власну державу* (з наук.-попул. літ.); *Інтегральна ознака.*

△ **Інтегра́льне рівня́ння** *див.* **рівня́ння; Інтегра́льне чи́слення** *див.* **чи́слення.**

ІНТЕГРА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., книжн., мат.* Властивість за знач. **інтегра́льний.** *Часто інтегральність — це властивість, яка свідчить про ступінь вираженості емоційного явища* (з наук.-попул. літ.); *Цілісну характеристику індивідуальних властивостей людини В. С. Мерлін позначив поняттям "індивідуальна інтегральність", розглядаючи її як об'єкт міждисциплінарного дослідження* (з публіц. літ.); *Інтегральність як ознака функції ще мало досліджена в сучасній математиці* (із журн.).

ІНТЕГРА́НТ, а, *ч., книжн.* Той, хто (що) інтегрує (у 2 знач.) що-небудь. *Інтегрантом виступив Український фонд соціальних інвестицій, що підготував матеріали для обговорення законопроекту та узагальнення пропозицій* (із журн.).

ІНТЕГРАТИ́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **інтеграці́йний.** *Комунікативна семантика мови зачіпає один із рівнів мовної ієрархії — вищий інтегративний рівень мовного механізму — текст, який є втіленням комунікативного наміру* (з наук. літ.); *Підхід до людини та її здоров'я, що використовують у валеології, — інтегративний (системний), цілісний* (з навч. літ.); *Інтегративні процеси набувають свого поширення і в педагогічній реальності* (із журн.).

ІНТЕГРА́ТОР, а, *ч.* 1. Прилад для механічних обчислень. *Існують прилади з вбудованими індивідуальними інтеграторами, але в низці систем операція інтегрування виконується загальним пристроєм оброблення інформації* (з наук. літ.); *Математичною називають машину, що перетворює інформацію у вигляді різних математичних образів, які задано у формі чисел і алгоритмів. До цих машин належать обчислювальні машини, механічні інтегратори, бухгалтерські та інші машини* (з наук.-попул. літ.).

2. *книжн.* Той (те), хто (що) сприяє об'єднанню, згуртованості людей, ідей і т. ін. *Лідер — інтегратор колективу* (з наук. літ.); *Унікальною інституцією демократизації суспільства, своєрідним інтегратором його очікувань, єдиним органом законодавчої влади виступає Верховна Рада — парламент України, що є ядром парламентаризму* (з публіц. літ.); *Інтеграторами смислів є міфологеми, які у текстах поета реалізують декілька центральних категорій* (із журн.); *Ідеологія — це могутній інтегратор мас людей* (з газ.).

ІНТЕГРА́ТОРКА, и, *ж., розм.* Жін. до **інтегра́тор** 2. *Боялась жінка, що взялась за цю справу, не такі інтеграторки до неї були, але і їм не вдавалося на щось колективне підняти батьків* (із журн.); *Інтеграторкою районного масштабу жінку стали називати не так давно — після її ініціативи провести збори всіх фермерів району* (з газ.).

ІНТЕГРАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до **інтегра́ція.** *Інтеграційні процеси, які активно розвиваються у вітчизняній педагогічній науці, сприяють цілісності педагогічної теорії та практики, а також синтезу суміжних наук* (з публіц. літ.); *Інтеграційна фаза.*

ІНТЕГРАЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **інтеграційний.** *Інтеграційність — це процес і механізм об'єднання частин в єдине ціле, що спроможне забезпечити свою життєдіяльність протягом тривалого часу* (з навч. літ.); *Попри всю інтеграційність і не зовсім належну політкоректність, куди більш реальними й сучасними є не саміти й конференції, а особисті контакти* (з публіц. літ.).

ІНТЕГРАЦІ́ЙНО, *книжн.* Присл. до **інтеграційний.** *Створення нових умов для розгортання бізнесу здійснювалося інтеграційно* (з публіц. літ.); *Усі питання з фіксованого курсу національної валюти слід вирішувати інтеграційно, інакше координація банків не буде повною* (із журн.).

ІНТЕГРАЦІ́ЙНО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **інтеграційний,** напр.: інтеграційно-дезорганізаційний, інтеграційно-диференційо́ваний, інтеграційно-економічний.

ІНТЕГРА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Об'єднування чого-небудь у єдине ціле. — *У темних сил не єдність, а інтеграція, об'єднання, що ґрунтується на страху, на злобі* (О. Бердник); *Загальний процес інтеграції територіальних діалектів — це важлива закономірність у розвитку живої народної мови* (з наук. літ.); *Важливим елементом суспільного життя будь-якого народу є державність. Вона виступає рушієм етнічної, культурної й економічної інтеграції населення* (з наук.-попул. літ.); *Європейська інтеграція — ключовий пріоритет зовнішньої політики України, який передбачає проведення системних реформ в усіх сферах життя* (з публіц. літ.).

ІНТЕГРИ́МЕТР, а, *ч.* Механічний аналоговий обчислювальний пристрій, признач. для математичного опрацювання графічно заданих функцій (обчислення площ, фізичних величин і т. ін.), що подає результат інтегрування у формі графіка. *Сьогодні інтегриметр вдало застосовують в опрацюванні нових програм для забезпечення послідовного процесу комп'ютеризації адміністративного апарату* (із журн.); *Учитель на уроці ознайомлює учнів з основними функціями інтегриметра* (з газ.).

ІНТЕГРО́ВАНИЙ, а, е, *книжн., мат.* Дієпр. пас. до **інтегрува́ти.** *Функція помилок не може бути представлена через елементарні функції, але, розкладаючи інтегрований вираз в ряд Тейлора і інтегруючи почленно, ми можемо одержати її подання у вигляді ряду* (з наук. літ.); *Найкращий засіб протидії правопорушенням — це опрацювання глибокої наукової підтримки удосконаленого інтегрованого адміністративного, цивільного, інформаційного та іншого галузевого законодавства, яке повинно бути зрозумілим для всіх учасників суспільних відносин* (з наук. літ.); *Шведський економіст, лауреат Нобелівської премії Г. К. Мюрдаль (1898–1987) надавав великого значення вивченню інтегрованих світовим співтовариством планових економік* (із журн.); *Завантаження, технологічні процеси, відвантаження та пакування продукції координує інтегрована система керування* (з газ.); // **інтегро́вано,** *безос. пред. Усі процеси механічного оброблення металу повністю інтегровано, тому оператор тільки спостерігає за послідовністю дій* (з навч. літ.); *Два і більше курси інтегровано — звідси економія часу на виклад матеріалу та послідовність його засвоєння* (з газ.).

ІНТЕГРО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **інтегро́ваний.** *Автор на основі емпіричного вивчення сучасних діаспор подає класифікацію, яка базується на ступені інтегрованості діаспори в нове суспільство* (з наук.-попул. літ.); *Нагальним завданням, яке розв'язує сьогодні нормотворчість, є ступінь інтегрованості різноманітних і найчастіше суперечливих суспільних інтересів, їхнє узгодження та втілення в логічно несуперечливих формах (нормах) права* (з публіц. літ.).

ІНТЕГРО́ВНИЙ, а, е, *мат.* Який можна інтегрувати (у 1 знач.). *Основними напрямами дослідження є теорія методів нелінійної механіки, інтегровні методи нелінійних динамічних систем* (з наук. літ.); *Інтегровна функція; Теорія інтегровних систем.*

ІНТЕГРО́ВНІСТЬ, ності, *ж., мат.* Властивість за знач. **інтегро́вний.** *Повну інтегровність нелінійної гідродинамічної системи науковці легко перевіряють доведенням існування нескінченної ієрархії законів збереження* (з наук. літ.); *В інституті математики відбувся семінар із проблеми симетрії й інтегровності рівнянь математичної фізики* (із журн.); *Умови інтегровності функції.*

ІНТЕГРУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн., мат.* Стос. до інтегрування. *Інтегрувальна ланка належить до понять, що стосуються теорії автоматичного керування, виступаючи елементом системи автоматичного регулювання* (з наук. літ.); *Ієрахічно вищою в структурі семеми виступає архісема, родова інтегрувальна сема, властива мовним одиницям певного класу* (з наук.-попул. літ.); *Інтегрувальною величиною природних процесів дезактивації конкретної водної екосистеми є природний розпад радіонуклідів* (з наук.-техн. літ.).

ІНТЕГРУВА́ННЯ, я, *с., книжн., мат.* Дія за знач. **інтегрува́ти.** *Для застосування формули інтегрування частинами необхідно підінтегральний вираз представити у вигляді добутку двох множників* (з навчк. літ.); *Операція інтегрування є оберненою до операції диференціювання* (з навч. літ.); *Найважливішим напрямом інтегрування України до світового економічного простору є співробітництво з міжнародними організаціями у сфері митно-тарифного регулювання* (з газ.).

ІНТЕГРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що і без прям. дод.* 1. *мат.* Знаходити інтеграл заданої функції. *Щоб визначити закон руху, треба вміти розв'язувати обернену задачу — знаходити шлях за заданою швидкістю, тобто інтегрувати* (з наук.-попул. літ.).

2. *книжн.* Об'єднувати що-небудь у єдине ціле. *Просвітництво можна визначити як цілісну культурну систему, яка інтегрує воєдино і культурні надбання різних регіонів української землі, і включає у свою структуру всі характерні для високорозвинених націй галузі культури* (з наук.-попул. літ.); *В екогеоінформаційній концепції є змога інтегрувати найбільш ефективні методи картографічного моделювання, реалізувати модельно-пізнавальну, комунікативну та мовну функції картографічних моделей* (з навч. літ.).

ІНТЕГРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., книжн., мат.* 1. Зазнавати інтегрування. *Кожна держава, інтегруючись у світовий економічний простір, намагається зберегти внутрішню цілісність і самобутність культури нації, свій економічний потенціал* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інтегрува́ти.** *Художній образ архітектурних утворень інтегрується дослідником з інших образів окремих елементів (напр., будинки великого ансамблю)* (з наук.-попул. літ.); *Анодний струм інтегрується відповідними блоками протягом часу для можливого його застосування в дії інших механізмів* (з наук. літ.).

ІНТЕЛЕ́КТ, у, *ч.* Розум, здатність людини думати, мислити. *Інтелект же пристосовує* [інтелігент] *до пригноблених. Від того розірваність і брехливість з собою* (В. Винниченко); *Бездоглядне дитя плавнів та шелюгів дніпровських... Зблідле стоїть, знервоване, а оченята бистрі, смішковиті — в них так і світиться інтелект* (О. Гончар); *Все розписано за правилами наукового аналізу, все зарегламентовано традицією інтелекту* (О. Бердник); // Рівень розумового розвитку. *І Кейт, і Джейн мали високий показник розумового розвитку, але їхній інтелект найяскравіше проявлявся не в точних чи природничих науках, а в гуманітарній царині* (О. Авраменко); *Якщо раптом у зависокої й захудої дівчини виявиться зависокий рівень інтелекту й завищена самооцінка, її прохання щодо участі в показі* [краси] *може бути розглянуте апеляційною комісією* (І. Карпа).

△ **(1) Соціа́льний інтеле́кт** — здатність людини правильно визначати свою поведінку й поведінку інших людей у суспільстві. *Основна функція соціального інтелекту — прогнозування поведінки соціальних індивідів* (з наук.-попул. літ.); *З-поміж основних рис української ментальності називають гостинність і демократичність, доброту та витриманість, працелюбство та товариськість. Що з цих якостей підтримувати, а що викорінювати, повинен вирішувати соціальний інтелект народу, його практична свідомість шляхом ідеологічної діяльності* (з навч. літ.); **(2) Шту́чний інтеле́кт,** *інформ.* — розділ комп'ютерної лінгвістики та інформатики, що зорієнтований на формалізацію проблем та завдань. *Штучний інтелект — це здатність комп'ютера обробляти величезний обсяг інформації для вас, приймати рішення і рекомендувати вам виконання тих чи інших дій* (з публіц. літ.); *Група учених з Японії створила програму для штучного інтелекту, яка вперше змогла подолати тестовий бар'єр для вступу в японські виші* (із журн.).

ІНТЕЛЕ́КТНИЙ, а, е. Прикм. до **інтеле́кт.** — *Врешті, — вкипув Кость, — коли б ми і вважали, що світогляд нашого народу, його інтелектна сила нижчі, ніж у нас, .. то наш обов'язок піднести їх, розвивати!* (Олена Пчілка); *Одержані наукові результати застосовано для створення експериментальних зразків інтелектних комп'ютерних діагностичних систем* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕЛЕКТУА́Л, а, *ч.* Людина з високорозвиненим інтелектом; людина інтелектуальної праці. — *Мені шкода вас, друзі. Ви дуже розумні, ви інтелектуали, як тепер модно говорити. Ви переповнені інформацією* (О. Бердник); *Я мав розмови з молодими інтелектуалами та деякими студентами — це надзвичайно цікаві люди, і вони готові радикально змінювати свою країну* (Ю. Андрухович).

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Проникнення інтелектуалізму (у 1 знач.) в життя людей, насичення його розумовою діяльністю. *Динамізм, зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна технологій в усьому світі — все це потребує створення таких умов, за яких народ України став би нацією, що постійно навчається* (з наук.-попул. літ.); *Інформаційна сфера є одним із вирішальних чинників подальшого руху на шляху інтелектуалізації суспільства* (із журн.); // Насичення художніх творів, мистецтва інтелектуалізмом. *Прямим наслідком процесу інтелектуалізації театрального мистецтва є лаконізм засобів художньої виразності* (з наук. літ.); *Йшлося насамперед про роль М. Драгоманова у формуванні наукового та публіцистичного стилів української літературної мови, розширенні й нормалізації науково-термінологічної лексики, інтелектуалізації книжної української мови термінологічними нововведеннями* (з навч. літ.).

ІНТЕЛЕКТУАЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *книжн.* Насиченість думками, ідеями; філософська змістовність. *Інтелектуалізм сучасного письменника — це не просто ерудиція, а висока культура, яка передбачає обізнаність із найскладнішими соціологічними, морально-етичними, науковими проблемами часу та їх філософське осмислення* (з наук. літ.); *Нам ще треба довести, що нашій мові, нашому письменству не протипоказаний урбанізм з його інтелектуалізмом* (Олекса Ізарський).

2. Схильність до високої, надмірної оцінки інтелекту, інтелектуальності, розуму. *У філософії термін "інтелектуалізм" іноді вживають як синонім раціоналізму, тобто стверджуючи, що знання є передусім результатом раціонального мислення* (з навч. літ.).

△ **(1) Метафізи́чний інтелектуалі́зм,** *філос.* — доктрина божественної та людської діяльності, в якій інтелект є первинним щодо волі й вищим за неї. *Метафізичний інтелектуалізм звичайно протиставляється волюнтаризму: він стверджує, що воля вибирає те, що розум визнає кращим, а воля підпорядкована йому* (з наук.-попул. літ.); *У середньовіччі метафізичний інтелектуалізм розробляли мусульманський ерудит Аверроес, християнський теолог Тома Аквінський і німецький богослов Мейстер Екгарт* (з публіц. літ.); **(2) Мора́льний інтелектуалі́зм,** *філос.* — доктрина, за якою доброчесність є суто питанням розуму. *На думку Сократа, моральний інтелектуалізм (розумність) означає, що "людина вчинить правильно одразу ж, як лише збагне, що саме правильно"* (з наук.-попул. літ.); *Моральний інтелектуалізм мав поширення в стародавні часи та сформувався під впливом вчення Сократа* (із журн.); **(3) Примiти́вний інтелектуалі́зм,** *філос.* — філософська теорія, яка стверджує перевагу інтелекту (розуму) над іншими сферами буття. *Перша виразна риса провансальства — примітивний інтелектуалізм* (із журн.); *Примітивний інтелектуалізм часто провокує не зовсім правильне сприйняття суспільного укладу* (з газ.).

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **інтелектуалізува́ти.** *Він мріяв про те, щоб бажання, викликане вродою жінки, було інтелектуалізоване, перетворене на естетичну цінність, піднесене на рівень такого розумового почуття, як і почуття від поезії, музики й малярства* (В. Домонтович); *Гнучкість стилю естетизованих художніх жанрів, ближчих до дохідливих способів живого спілкування, не є обов'язковою для інтелектуалізованих наукових текстів, що характеризуються зазвичай стійкими, тривалими конструкціями* (з навч. літ.); *Рідкістю на екранах є фільми, що допомагають повернути в наш безтілесний, наскрізь інтелектуалізований і віртуалізований світ призабуту атмосферу героїв старовинних міфів і казок* (із журн.).

2. *у знач. прикм., інформ.* Який має певні ознаки інтелекту. *Розроблено та впроваджено інтелектуалізовані алгоритми упорядкування процесів у мережі, які дозволяють здійснювати балансування каналів* (з наук.-попул. літ.); *Інтелектуалізований інтерфейс допомагає реєстраторові дотримуватися правил реєстрації* (з наук.-техн. літ.).

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. *книжн.* Надавати чому-небудь інтелектуалізму. *Книжні фразеологізми разом із відповідними лексичними пластами до певної міри інтелектуалізують художній текст* (з наук.-попул. літ.); *Власники підприємств ведуть боротьбу за висококваліфіковані кадри, намагаючись інтелектуалізувати розвиток свого виробництва* (із журн.).

2. *інформ.* Надавати технічним системам та процесам рис, притаманних людському інтелекту. *Пристрої сканування й розпізнавання текстової інформації та комплекс програмних засобів у сукупності дозволяють інтелектуалізувати введення даних і їх первинне формально-логічне оброблення* (з наук. літ.).

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., книжн.* 1. Зазнавати інтелектуалізації. *За останні роки наша література інтелектуалізувалася — стала філософічнішою, культурнішою, аналітичнішою* (з наук. літ.); *Суспільство поступово інтелектуалізується, зазнаючи внутрішньої трансформації від епохи інформаційного насичення до інтелектуально іншої епохи* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інтелектуалізува́ти.** *Настанова на те, що поезія повинна вбирати в себе всі реалії, поняття сучасного світу й сучасного мислення людини, повинна гранично інтелектуалізуватися митцем* (з навч. літ.).

ІНТЕЛЕКТУАЛІ́СТ, а, *ч.* 1. Людина розумової праці. *Він тішився своєю владою над студентами, своїм правом вдиратися на світанні до них у намети і витрясати з інтелектуалістів їхній ранковий сон: — Ану, підйом!.. Сьогодні стройова, а не біноми Ньютона!* (О. Гончар); *Ще з першої своєї книги Є. Плужник здобув репутацію поета думки, митця-інтелектуаліста* (з наук.-попул. літ.).

2. *філос.* Прибічник інтелектуалізму (у 2 знач.). *Історична заслуга Сократа як інтелектуаліста в тому, що він уперше раціоналізував обґрунтування моральності* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕЛЕКТУА́ЛКА, и, *ж., розм.* Жін. до **інтелектуа́л.** *Ось нова мода пішла серед дівчат: носити окуляри. Начепить, хай навіть із звичайного скла, аби тільки видаватись інтелектуалкою...* (О. Гончар); *Неля змінилася до невпізнання. Вдавала тепер із себе велику інтелектуалку, ходила по хаті, накинувши на плечі мамину хустину* (Любко Дереш).

ІНТЕЛЕКТУА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до інтелекту. *Люди, цілком незвичні до фізичної роботи, люди вищої інтелектуальної праці, аристократи духу, вибрані натури, генії краси, життя й знання, — ці люди простягають свої руки й пропонують їх на тяжку, чорну, брудну роботу* (В. Винниченко); *— А тут буде їхня інтелектуальна база, де розробляються плани майбутньої війни, готуються диверсанти і проводирі. Мусимо це все знищити* (Ю. Винничук).

2. Розумовий, духовний; з високорозвиненим інтелектом. *Є поети, творчість яких особливо насичена думками, змаганням ідей, інтелектуальними шуканнями* (М. Рильський); *Її* [мову] *приймали всі бездискусійно, бо 80 процентів тут українців. Тут вони були, завдяки своїй чисельній і інтелектуальній більшості, без сумніву державною нацією* (І. Багряний); *У світах з високорозвиненою технологічною цивілізацією побутує думка, відображена, зокрема, у фантастичній літературі, що Всесвітом керують невидимі надрозумні істоти, такі собі інтелектуальні супермени, чия розумова сила незбагненна для звичайних людей* (О. Авраменко, В. Авраменко).

△ **Інтелектуа́льна вла́сність** *див.* **вла́сність; Інтелектуа́льна інвести́ція** *див.* **інвести́ція.**

ІНТЕЛЕКТУА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інтелектуа́льний.** *Я відразу ж почав розглядати книги, принаймні, хоч таким робом можна засвідчити власну інтелектуальність* (М. Руденко); *Багатьом родам і видам природа відмовила в інтелектуальності* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Іронія менш агресивна через свою аналітичність та інтелектуальність, проте не менш критична, ніж сатира* (із журн.).

ІНТЕЛЕКТУА́ЛЬНО. Присл. до **інтелектуа́льний.** *Хлопець справляє враження натури своєрідної, непересічної.., інтелектуально навіть обдарованої* (О. Гончар); *Нашою основною клієнтурою стали заангажовані інтелектуально українські неформали* (Любко Дереш).

ІНТЕЛІГЕ́НТ, а, *ч.* 1. Той, хто належить до інтелігенції (у 1 знач.); інтелігентна людина. *Робота інтелігента серед темної народної маси .. — от що служить темою більших Франкових повістей* (М. Коцюбинський); *— До наших інтелігентів понаїжджало багато молоді: студентів, гімназистів, панянок* (С. Васильченко); // Людина глибокої внутрішньої культури й самостійного мислення. *Інтелігент живе мораллю та привичками, що дістав у спадщину від дідів* (В. Винниченко); *Інтелігентом може бути навіть малописьменний чоловік. Коли в нього серце відкрите людям, коли він уміє відгукуватися на всі голоси, на всі болі світу* (П. Загребельний).

2. Розумово розвинена, культурна, освічена й вихована людина. *Ми, інтелігенти, повинні вказати народові законні форми, розв'язати йому язик і старатися пізнати його потреби, його кривди і болячки, його спосіб думання* (І. Франко); *Людина, яка розмовляє так, як цей Сивий Капітан говорив по телефону з начальником поліції, напевне, належить до категорії так званих інтелігентів* (В. Владко); *Для справжнього інтелігента завжди існувала проблема вибору* (Люко Дашвар); // *зневажл.* Людина, для поведінки якої характерні сумніви, відсутність власної думки. *— Тонкошкірий ти, Тарасе, інтелігент. Покритикували, а він і з лиця змінився. А я думав, що в тебе шкіра товста, мужича* (Ю. Збанацький); *В Грібтауні мешкало чимало святенників з пісними фізіономіями, які корчили з себе аристократію та інтелігентів* (М. Білкун).

(1) Уро́джений (приро́джений) інтеліге́нт — людина, якій органічно властиві культурність, освіченість, чуйність, повага до людей і т. ін. *Він не бунтар, не мислитель і не художник, але йому властиві риси вродженого інтелігента, розсудливого у вчинках і благородного в помислах* (Н. Королева); *Дочка наших давніх знайомих, вроджених інтелігентів, з настанням нових часів мужньо пірнула, тікаючи від хронічних родинних нестатків, у ополонку комерції* (В. Дрозд); *Омелян Антонович — справжній патріот, природжений інтелігент, чуйна й надзвичайно скромна й невибаглива у побуті людина з незрівнянним почуттям гумору* (з публіц. літ.).

ІНТЕЛІГЕ́НТИК, а, *ч., зневажл.* Те саме, що **інтеліге́нт** (перев. у 2 знач.). — *Інтелігентики ми з вами! Ось хто ми...* (М. Чабанівський); *Інтелігентика відразу видно за манерою поведінки, умінням ухилитися від набридливої розмови* (Любко Дереш).

ІНТЕЛІГЕ́НТКА, и, *ж.* Жін. до **інтеліге́нт.** *Хвилювалась, що з партії викинуть — інтелігентка* (М. Хвильовий); *А потім, як ви стали говорити з нами й виясняли все... А особливо, що ви такі серйозні й такі... інтелігентка... говорите по-нашому, по-мужицькому* (В. Винниченко); *А ти, педагог, витончена душа, інтелігентка, стоїш тут та губи кусаєш, сповнена гризотами сумління, знемагаючи від сорому й приниження...* (О. Гончар); *Артистичні, модерні, емансиповані, незалежні інтелігентки з творів ранньої Кобилянської — це свідомо введений у літературу образ нової жінки* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕЛІГЕ́НТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **інтеліге́нт, інтеліге́нція.** — *Придивляючись ближче до життя села, я пересвідчився, що навіть одна інтелігентна людина може багато там зробити* (М. Коцюбинський); *Були це люди* [родина Обринських] *поважні, інтелігентні і працьовиті* (О. Кобилянська); *Це був досить інтелігентний хлопець і потрапив швидко зробити ціле бойове зведення* (І. Багряний); *Люди то були розумні й інтелігентні. Пам'ятаю Голубінську, Плахтій, Мельник, Коцюбу, Хом'як, Грицуляк...* (Б. Антоненко-Давидович); *Василь Андрійович Дубошей народився в двадцятому році в інтелігентній сім'ї* (А. Дімаров); *Надія Кирилівна. Освічена, інтелігента особа вийшла на пенсію, але продовжувала працювати лікарем-андрологом на півставки* (Любко Дереш).

2. Власт. інтелігентові, інтелігенції. *Обоє чудово грають, але Єсипова краще: тонка, інтелігентна, розмаїта і повна чуття гра* (Леся Українка); *В інтелігентній мові допускаються ті слова, що так чи інакше справді нелегко замінити відповідними своїми* (І. Огієнко).

ІНТЕЛІГЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інтеліге́нтний.** *Завдяки любові і вродженій інтелігентності моєї матері я читала і малювала досхочу* (О. Кобилянська); *Основна команда учителів відзначалася коректністю, високими знаннями, глибокою культурою, інтелігентністю в найкращому розумінні цього поняття* (О. Бердник); *У цілому культурному світі прийнято судити про ступінь інтелігентності людини з її літературної вимови* (з наук. літ.).

(1) Уро́джена (приро́джена) інтеліге́нтність — органічно властиві людині культурність, освіченість, чуйність, повага до людей і т. ін. *Батько поміж селян вирізнявся вродженою інтелігентністю* (М. Івченко); *Ганна Лукіянівна була з давнього козацького роду і принесла в родину демократичні традиції й ту природжену інтелігентність, яка часто буває у нас окрасою навіть малоосвіченої жінки* (С. Єфремов).

ІНТЕЛІГЕ́НТНО. Присл. до **інтеліге́нтний** 2. *Все чинно, все благородно, весело, спокійно, інтелігентно* (Остап Вишня); *Ми інтелігентно наміняли у касі п'ятаків, кинули і пройшли* [у метро] ... (В. Нестайко); *Одягнений інтелігентно.*

ІНТЕЛІГЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інтеліге́нт.** *Дуже характерно, що з-поміж усієї неймовірної кількості круглих столів та різножанрових інтелігентських зібрань .. тему ролі в українському суспільстві т. зв. публічного інтелектуала виносить на обговорення Фулбрайтівська Фундація...* (О. Забужко); *Був* [Федір Полинський] *ініціатором і основником багатьох інтелігентських організацій і різних культурних установ* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // Власт. інтелігентові, інтелігенції. *Із сірих, припорошених десятиліттями, давно перегорнутих сторінок це він* [Достоєвський] *дивиться на мене своїми інтелігентськими очима* (Б. Антоненко-Давидович); *І зробить це Фред Стапльтон..! Зробить без усяких докорів совісті й інших інтелігентських вибриків* (В. Владко); *Мовчить ударник, клаптями облазить на ньому тонка інтелігентська шкіра, обсмалена пекучим сонцем* (О. Гончар).

ІНТЕЛІГЕ́НТЩИНА, и, *ж., зневажл.* Напрям думок, поведінка, властиві інтелігентові (у 2 знач.). *І яке безглуздя всі оці цукерки й одвідування вдвох кіно! Міщанство, інтелігентщина!* (В. Підмогильний); *Потім Татьяна* [Тетяна] *скинулась. — Проте, може, вам не цікаво? Воно й так: і справді, все це тільки інтелігентщина* (М. Хвильовий); *Не тікай від того, що болить тобі, що складне й незрозуміле. Це інтелігентщина* (Б. Антоненко-Давидович).

ІНТЕЛІГЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* 1. *збірн.* Люди розумової праці, що мають спеціальні знання з різних галузей науки, техніки й культури. — *На бенкеті була вся наша інтелігенція* (І. Нечуй-Левицький); *Ми маємо на меті видати літературний збірник.., в якому хотілось би помістити .. твори переважно з життя сучасної інтелігенції* (М. Коцюбинський); *Тоталітарні режими різного ґатунку завжди не любили інтелігенцію, тому що боялися її. Їм не потрібні були надто розумні* (з наук. літ.); *Творча інтелігенція.*

2. *рідко.* Інтелігентність. *Він не вирізняється нічим із юрби селян, .. і на перший погляд не виявляє інтелігенції* (І. Франко); *Особа Франка особливо імпонувала мені своєю високою інтелігенцією* (В. Самійленко).

ІНТЕЛІГІ́БЕЛЬНИЙ, а, е. 1. *філос.* Надчуттєвий, який осягається лише розумом, мисленням. *М. Шелер обґрунтував непересічну, котра переживе віки, думку про незамінну роль, абсолютну необхідність вищих цінностей, наріжних інтелігібельних сутностей, без яких людське життя втрачає свою визначеність та смислову наповненість* (з наук.-попул. літ.); *Бог є інтелігібельний світ, світло людського духу* (з рел.-церк. літ.); *Етикет у професійній комунікації та діяльності забезпечує інтелігібельний рівень спілкування, зберігаючи індивідуальність і цілісність особистості* (із журн.).

2. *книжн.* Вигаданий, нереальний, надприродний. *Душа безсмертна і їй природно перебувати в інтелігібельній сфері буття й знати всі речі в їхній істині* (з наук. літ.).

ІНТЕЛІГІ́БЕЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інтелігі́бельний.** *Філософія права відповідно до принципу трансцендентності права ґрунтується на такому онтологічному принципі, як інтелігібельність* (з наук. літ.); *Освічене суспільство до кінця XVII ст. вірило, що в союзі з природою розум здатний перетворити світ, вірило в унікальну інтелігібельність світу* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕНДА́НТ, а, *ч.* 1. *військ.* Той, хто завідує військовим господарством, займається постачанням армії. *Дон, колишня втіха інтенданта з юнкерської школи, доживав свого віку серед рідних старих мурів* (Б. Антоненко-Давидович); *Полковник .. виплигнув із штабного вагона, вирішивши як слід висповідати інтенданта, що відправив пульмани з сіном на запасну колію* (М. Руденко); *У призначений час Елі побувала у старшого помічника, який оформив усі необхідні для переведення документи, потім у канцелярії інтенданта, де її поставили на забезпечення...* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *іст.* Посадова особа у Франції (XV–XVIII ст.), яка керувала певною сферою державного управління (торгівля, фінанси і т. ін.), згодом керівник провінції. *Як інтендант із фінансів переможної наполеонівської армії Анрі Бейль за кілька років об'їздив майже всю Європу* (з навч. літ.); *Інтендантом провінції було вирішено призначити кого-небудь із найближчого оточення керівника парламенту* (з публіц. літ.).

ІНТЕНДА́НТСТВО, а, *с.* Військова організація, що завідує військовим господарством і здійснює постачання армії. *Два роки перед тим Бичковський з'явився в Бендерах: він перейшов туди на службу в інтендантство* (І. Нечуй-Левицький); *Прикро було, що він і далі лишався непридатним до стройової служби, через що Євгена в ранзі сотника послано до інтендантства* (Б. Антоненко-Давидович).

ІНТЕНДА́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інтенда́нт** 1, **інтенда́нтство.** *Мимоволі навіть посміхнувсь* [Остап] *у бороду, уявивши собі оту картину — .. повернення своє додому кіньми на доброму кованому залізом інтендантському возі* (А. Головко); *У тому ж листопаді Генеральне секретарство військових справ прийняло рішення створити Генеральний військовий штаб, до складу якого входило кілька управлінь, зокрема військово-політичне та інтендантське* (з наук.-попул. літ.).

Інтенда́нтська слу́жба *див.* **слу́жба.**

ІНТЕНСИ́ВНИЙ, а, е. 1. Напружений, посилений. *При такій інтенсивній праці треба добре їсти* (М. Коцюбинський); *Коли батарея потрапила під інтенсивний обстріл і коли, щоб її вихопити з вогню й перенести на інші позиції, .. підлетіли їздові на конях, раптом упало відразу кілька тяжких стрілен* [снарядів] *— і все геть потонуло в урагані вогню...* (І. Багряний); *Десь ліворуч, далеко на північний захід тривав інтенсивний бій* (Іван Ле і О. Левада); *Таким чином, я вже бачив, як усе життя свідомо писатиму до шухляди і для кола незрадливих найближчих, як житиму вельми інтенсивним внутрішнім і цілком ігноруватиму зовнішнє* (Ю. Андрухович).

2. Який дає найбільшу продуктивність. *Інтенсивні курси вивчення англійської чи будь-якої іншої іноземної мови мають за основу комплексне засвоєння мови* (з навч. літ.); *Інтенсивні сади треба закладати за наявності гарантованого зрошення з достатньою кількістю органічних і мінеральних добрив* (із журн.).

3. Яскравий, густий (про колір). *То тут, то там, серед інтенсивної синьо-білої пустелі помічаю круглі отвори приблизно двох-трьох метрів у діаметрі, наповнені лискучим чорним мазутом* (Любко Дереш); *Стіни господарчих приміщень у жилому будинку фарбують кольоровими глинами в яскраві, інтенсивні тони* (з навч. літ.); *Інтенсивний колір та зволожувальні компоненти поєднались в одне ціле, щоб подарувати Вашим вустам красу та чуттєву м'якість* (з мови реклами).

△ **Інтенси́вна терапі́я** *див.* **терапі́я.**

ІНТЕНСИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інтенси́вний.** *Інтенсивність проростання є вже першою ознакою потенціальності сорту* (М. Івченко); *Сокіл наполегливо провадив свої дослідження, вимірюючи інтенсивність і напрям потоків космічного випромінювання* (В. Владко); *Сонце низенько над обрієм. Червоні смуги, що стелить воно на білому снігові, помітно гублять інтенсивність кольорів* (Ю. Яновський); *Він* [маестро] *відчуває плинність усього довкола себе. Відчуває, як наростає інтенсивність барв* (Любко Дереш); *Звичай влаштовувати весілля після жнив, коли інтенсивність праці значно спадала й можна було віддатися кількаденним веселощам без шкоди для господарства, дійшов і до наших днів* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕНСИ́ВНО. Присл. до **інтенси́вний** 1, 2. *Він іноді тихо стогнав, а голова тим часом працювала інтенсивно* (Г. Хоткевич); *Десь віддалено, неначе під землею, інтенсивно гуркотіли гармати* (Іван Ле і О. Левада); *Інтенсивно вести господарство.*

ІНТЕНСИФІКА́ТОР, а, *ч., спец.* Посилювач, пришвидшувач перетворення чого-небудь. *Основні принципи розроблення комплексних інтенсифікаторів гідратації і тужавлення цементу повинні базуватися на одночасному покращенні технологічних властивостей бетонної суміші, прискоренні твердіння цементного каменю* (з навч. літ.); *Суттєве підвищення інтенсивності забарвлення волосяного покриву хутра кислотними барвниками досягають уведенням у фарбувальний розчин двох інтенсифікаторів з різними механізмами дії* (із журн.).

ІНТЕНСИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **інтенсифікува́ти.** *Досвід використання біопрепаратів на основі мікроорганізмів для інтенсифікації очищення води від вуглеводнів нафти є достатньо відомим і поширеним* (із журн.); *Ускладнення додатковими семами, що перебувають поза прямою кореляцією в зіставлюваних мовах, стосується інтенсифікації основної ознаки за рахунок кількісних складників, які не зачіпають предметно-логічного ядра значення* (з наук. літ.).

ІНТЕНСИФІКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інтенсифікува́ти.** *Розвиток дериваційної системи іменників з модифікаційним значенням жіночої статі був інтенсифікований розширенням словотвірної бази* (з наук.-попул. літ.); *Підвищена термічна стійкість вогнетривів дає змогу успішно застосовувати їх у печах з інтенсифікованим тепловим режимом* (із журн.); *До застосування кисню, доки мартени диміли потихеньку, ще можна було якось миритись, а зараз, коли всі процеси інтенсифіковані, над заводом як пожежа!* (О. Гончар).

ІНТЕНСИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Робити інтенсивнішим, збільшувати інтенсивність чого-небудь; посилювати щось. *Проблемно-модульне навчання дозволяє інтенсифікувати процес оволодіння знаннями, а інноваційні форми навчання дають змогу в ігровій формі моделювати виробничі ситуації* (з наук.-попул. літ.); *Наявність окиснювача безпосередньо в молекулі палива інтенсифікує процес згоряння й забезпечує більш високу температуру в циліндрі дизеля* (із журн.); *— Він намагається інтенсифікувати працю на заводі, та не поступово, а відразу* (Ю. Шовкопляс).

ІНТЕНСИФІКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інтенсифікува́ти.** *Коли речовина у водні інтенсифікується внаслідок адсорбційного пониження її міцності, тиск водню діє так само, як і в інертному газі* (з наук. літ.).

ІНТЕНСІОНА́Л, у, *ч., лог.* У семантиці — зміст поняття, якості або властивості, що становлять внутрішній зміст слова; сукупність осмислюваних ознак позначуваного поняттям предмета або явища. *Стабільне ядро, тривка частина поняття — інтенсіонал значення, знаходиться з екс-*

тенсіоналом в оберненій залежності: багатий інтенсіонал містить багато ознак, а це свідчить про незначне число речей, до яких застосоване дане ім'я (з наук. літ.); *Інтенсіонал ґрунтується на визначенні поняття через його властивості* (з навч. літ.); *Знаючи смисл (інтенсіонал) імені, можна відшукати в дійсності предмет (денотат)* (із журн.).

ІНТЕНСІОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *лог.* Прикм. до **інтенсіона́л.** *В екстенсіональному вимірі дія співвідноситься з її наслідками, в інтенсіональному — із певними загальними принципами, що визначають смисл дії* (з наук. літ.); *Ведення щоденника за відсутності настанови на регулярність має низку особливостей: інтенсіональний характер окремого комунікативного акту та локалізацію перлокутивного ефекту в психічній сфері комуніканта і т. ін.* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕНСІОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., лог.* Властивість за знач. **інтенсіона́льний.** *Митець, використовуючи у своєму тексті різні символи, надає їм нового, авторського звучання, занурюючи їх в інтенсіональність контексту* (з наук.-попул. літ.); *Інтенсіональність мовного знака легко пізнавана через встановлення сукупності ознак позначуваного предмета або явища* (з навч. літ.).

ІНТЕНСІОНА́ЛЬНО, *лог.* Присл. до **інтенсіона́льний.** *Для розпізнаванння смислових глибин тексту його треба вивчати інтенсіонально* (з наук.-попул. літ.); *Мовний знак інтенсіонально ґрунтується на низці важливих диференційних ознак предмета або явища* (з навч. літ.).

ІНТЕ́НТ-АНА́ЛІЗ, у, *ч., лінгв.* Сукупність методів і технік, спрямованих на реконструкцію інтенції мовця за його мовленням; розкриття прихованого підтексту. *Запропонований Оксфордською лінгвістичною школою інтент-аналіз дозволяє реконструювати інтенції через дослідження поверхневих текстових структур* (з наук.-попул. літ.); *Інтент-аналіз спрямований на виділення реальних і латентних значень, наявних у тексті, виявлення їхнього навантаження в реалізації настанов мовця* (з навч. літ.); *Інтент-аналіз уможливлює визначення намірів комунікантів, встановлення впливу таких намірів на організацію дискурсу* (із журн.).

ІНТЕНЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **інте́нція.** *Інтенційна основа свідомості — це найвищий вияв напруження її спрямування на пізнання окремого об'єкта* (з наук. літ.); *Відмінною рисою інтенційного тремору, його своєрідною етикеткою є відсутність інших неврологічних симптомів* (з наук.-попул. літ.); *Комунікативна ситуація дискурсу є прагматичною, має динамічний характер; у ній наявний інтенційний вплив адресанта на адресата через оцінну діяльність* (з наук. літ.); *Інтенційне упорядкування предметів у пізнанні дійсності стоїки розглядають як один із визначальних чинників розвитку індивідуума* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕНЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інтенці́йний.** *Суб'єктність у широкому тлумаченні включає характеристику активності діяча, що вияскравлює інтенційність самого суб'єкта* (із журн.); *Інтенційність як властивість дії не є релятивізованою щодо описів чи аспектів, тому що передбачає відповідний намір мовця* (з навч. літ.); *Інтенційність свідомості у феноменологічній філософії розглядають через ті чи ті конститутивні акти* (з наук. літ.).

ІНТЕНЦІ́ЙНО. Присл. до **інтенці́йний.** *Непряме заперечення інтенційно зумовлене потребою мовця заперечити щось, хоч і висловлене нетиповими засобами* (з наук. літ.); *Мовець намагається інтенційно наголосити значуще для нього явище* (із журн.); *Ім'я може бути неперекладним, якщо його загальноприйняте значення у певних контекстах інтенційно ототожнювано з іншим, відмінним значенням* (з навч. літ.).

ІНТЕНЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *філос.* Усвідомлюваний, пізнаваний. *Усі когнітивні процеси людини мають бути свідомими, тобто інтенціональними* (з наук. літ.); *Міфологічна інтерпретація раннього українського модернізму дозволяє говорити про його особливу інтенціональну природу* (з наук.-попул. літ.); *Компонентний метод означав перехід від операціональних до інтенціональних теорій значення, тобто до теорій, що передбачають членування значення* (з навч. літ.).

ІНТЕНЦІОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., філос.* Властивість за знач. **інтенціона́льний.** *Роман Інгарден вважав, що інтенціональність, редукцію можна було б сприймати як правомірні, якщо вони хоча б на найменшому структурному рівні були тотожні свідомості чистого "я"* (з наук. літ.); *Однією з особливостей релігійної свідомості є слабка інтенціональність* (з наук.-попул. літ.); *Ілюзорність — це онтологічна категорія, а не просто омана чуттів, це буття феноменальне, у якого є інтенціональність, тобто воно залежить від того, хто пізнає* (з навч. літ.).

ІНТЕНЦІОНА́ЛЬНО, *філос.* Присл. до **інтенціона́льний.** *Свідомість може легко спрогнозувати постання явища інтенціонально, але для цього повинні бути відповідні передумови* (із журн.).

ІНТЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Спрямованість свідомості, волі, почуттів на який-небудь предмет. *Найповніше вольова неоромантична інтенція виражена у вірші Лесі Українки "Contra spem spero!", що вказує на автобіографізм, інтимність цієї поезії* (з наук.-попул. літ.); *Репліка має накладатися не на слова, а на вгадані інтенції.., підтексти попередніх смислів* (Ю. Іздрик).

2. *лінгв.* Настанова. *Синтаксична природа формально-семантичних співвідношень пов'язана як із суто лінгвальними особливостями мовних знаків, так і з позамовними чинниками, зокрема, з комунікативно-прагматичними інтенціями мовця — автора конкретного висловлення* (з наук. літ.); *Речення розрізняються комунікативною інтенцією, за якою кожному реченню притаманна спрямованість на вирішення певного мовного завдання спілкування* (з наук. літ.).

3. *заст.* Намір, прагнення. *Інтенція мовчання в києворуській культурі є специфічним засобом ствердження культу слова* (з публіц. літ.); *Ті, хто в ім'я будь-яких інтенцій гальмуватиме в державі економічний розвиток, стануть винуватцями катастрофи молодого покоління* (із журн.).

4. *філос.* У стоїків — функція упорядкування світопорядку. *Інтенція полягає в тому, щоб керуватися розумом, який є частиною світового простору* (з наук.-попул. літ.); *Стоїки бачили інтенцію в її цілісності та зв'язку з космічними явищами* (з навч. літ.).

ІНТЕР...[1] Префікс, перев. в іменниках і прикметниках іншомовного походження, що означає м і ж, п о м і ж, напр.: і н т е р з о н а́ л ь н и й, і н т е р л і́ н г в а, і н т е р ф а́ з а.

ІНТЕР...[2] Перша частина складних слів, що відповідає словам **міжнаро́дний, інтернаціона́льний,** напр.: і н т е р к л у́ б, і н т е р б р и г а́ д а, і н т е р к о м а́ н д а.

ІНТЕРАКТИ́В, у, *ч., спец.* Взаємодія через діалог. *Інтерактивом, тобто взаємодією між різними групами, має бути наповнений увесь урок, а не тільки та його частина, де триває перевірка виконання домашніх завдань* (із журн.); *Дуже важливо для ректора бути в постійній "професорській" формі: зустрічатися зі студентами, читати лекції, мати інтерактив зі студентським колективом та своїми колегами* (з газ.); // Формалізований вияв контакту (конкурс, програма і т. ін.). *Більшість учасників інтерактиву — спеціальної програми з напрацювання уміння вести діалог — висловлювали пропозиції розвивати такий інтерактив* (із журн.).

ІНТЕРАКТИ́ВНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до інтерактиву. *Інтерактивне спілкування зі слухачами, які стають учасниками програми "Книжковий базар", зближує автора з його читачем, надає розмові невимушеності та дозволяє скласти оцінку читацьких уподобань* (з наук.-попул. літ.); *Інтерактивна гра "Контакти" сприяє формуванню у волонтерів уміння встановлювати контакти та підтримувати розмову з різними категоріями людей* (із журн.); *Нині існують інтерактивні опитування, програми на радіо і телебаченні, що ґрунтуються на "живих" бесідах із глядачами та слухачами* (з газ.); // Який використовує засоби та пристрої взаємодії комп'ютера з користувачем; діалоговий. *Інтерактивним діалог людини з комп'ютером може бути на різних етапах — інформаційному, формалізованому, експериментальному і т. ін.* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРАКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **інтеракти́вний.** *За ступенем інтерактивності комунікацій виокремлюють більш інтерактивні середовища спілкування (наприклад, чати) й менш інтерактивні (наприклад, електронна пошта)* (з навч. літ.); *Головним елементом в ідеології інноваційних медіа стала інтерактивність, яка є результатом стрімкого збільшення кількості точок доступу в Інтернет* (із журн.); *Мережева інтерактивність змінює наше сприйняття самих себе* (з газ.).

ІНТЕРАКТИ́ВНО, *спец.* Присл. до **інтеракти́вний.** *Від самого початку інтерпретація сейсмічних досліджень виконується інтерактивно* (з наук.-попул. літ.); *Підручники дають можливість викладати інтерактивно, використовуючи сучасну методику, вивчати традиції, культуру, сторінки історії, біографії видатних особистостей* (з публіц. літ.); *Стратегії інформаційного захисту часто впроваджують інтерактивно* (із журн.).

ІНТЕРБРИГА́ДА, и, *ж.* Скорочення: інтернаціональна бригада (перев. під час громадянської війни в Іспанії 1936–1939 рр.). *Рятуючись від жорстокої помсти Франко, тисячі біженців — іспанців та бійців інтербригад — намагалися залишити країну* (з навч. літ.); *В Іспанії в інтербригаді мій батько був командиром взводу і загинув під Гвадалахарою* (з публіц. літ.); *У Барселоні відбувся прощальний парад інтербригад, які допомагали республіканцям у боротьбі проти фашистського режиму Франко* (із журн.); *Інтербригада волонтерів забезпечила ліками військовий шпиталь на сході* (з газ.).

ІНТЕРБРИГА́ДІВЕЦЬ, вця, *ч.* Член інтербригади. *У своїй автобіографії Моріс писав, що його батько (родом із містечка Тараці під Києвом) був інтербригадівцем* (з наук.-попул. літ.); *Загалом у республіканській армії Іспанії воювало близько 40 тис. інтербригадівців із 54 країн* (з навч. літ.).

ІНТЕРВА́Л, у, *ч.* 1. Відстань, простір, що відокремлюють предмети один від одного (у просторі й часі); проміжок. *Два трактори у відповідних інтервалах тягнули картоплесаджалки* (В. Гжицький); *У світлі заграви .. вимальовувалися контури домен, високі димарі мартенів, що стояли на рівних інтервалах один від одного* (М. Руденко); *В організації бою, дотриманні його тактики треба заздалегідь продумувати інтервал між бойовими машинами, гарматами, піхотинцями* (з навч. літ.); *У військовому шикуванні особливу вагу має дотримування інтервалу* (із журн.); // Проміжок між рядками машинопису. *Переді мною ціле послання — дев'ять друкованих сторінок без інтервалів* (Я. Галан).

2. Проміжок часу між певними діями, перерва в якійсь дії. *Надворі йде дощ, в інтервалах межи дощем ми ходимо на прохід* (Леся Українка); *І всюди стоїть такий клекіт. Він заповнює усі інтервали межи вибухами, межи глухими рокотами грому* (І. Багряний); *Гидко було дивитись і слухати плаксиві відповіді Дурдуківського на запитання прокурорів і голови суду, але водночас дико було й чути короткі відповіді Єфремова в інтервалах допиту Дурдуківського...* (Б. Антоненко-Давидович); *Через короткі інтервали на дорозі почали рватися снаряди* (М. Стельмах); *Хтось повільно, через рівні інтервали грюкав у двері* (Д. Білий).

3. *муз.* Різниця між двома тонами або звуками за їх висотою. *Інтервали, що утворюються в межах октави, є простими, а поза межами октави — складеними* (з навч. літ.); *К. Стеценко вбачав у виконанні гам, інтервалів, різних вправ важливий засіб для розвитку слуху та голосу* (із журн.); *Бургерт, зі скрипкою в руці, .. вибивав такт ногою, то співав, то кричав, але з його інтервалів, пасажів та з сольфеджіо все одно нічого не виходило* (Б. Лепкий).

4. *мат.* Відкритий проміжок між двома дійсними числами; множина дійсних чисел, менших за верхню межу інтервалу й більших за нижню межу інтервалу. *Верхня або (та) нижня межі інтервалу можуть бути недійсними числами, в таких випадках інтервал є нескінченним* (з наук.-попул. літ.); *Межі інтервалу є двома різними дійсними числами* (з навч. літ.).

ІНТЕРВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до інтервалу. *Величину, обернену швидкості поширення пружної хвилі в породі, називають інтервальним часом* (з наук.-попул. літ.); *Часові ознаки можуть бути інтервальні й моментні, з-поміж яких перші характеризують результат процесів, а другі — характеризують об'єкт у певний момент часу* (з навч. літ.); *Інтервальний розподіл танків у сучасних гібридних війнах вимагає особливих знань ведення війни в умовах міста* (з публіц. літ.).

ІНТЕРВАЛЮ́ТА, и, *ж., фін.* Грошові знаки іноземних держав, а також кредитні й платіжні документи, виражені в іноземних грошових одиницях, що використовуються у міжнародних розрахунках. *Долар США є інтервалютою на світовому ринку і за міжнародними фінансовими законами приймається будь-якою країною як платіжна одиниця* (із журн.); *Часто інтервалюту використовують для оптимальної оцінки товарів на вітчизняному ринку* (з газ.).

ІНТЕРВАЛЮ́ТНИЙ, а, е, *фін.* Стос. до інтервалюти. *Інтервалютний курс передбачає встановлення ціни грошової одиниці однієї країни через її вираження в грошових одиницях іншої країни* (із журн.).

ІНТЕРВЕ́НТ, а, *ч.* Організатор, учасник інтервенції; агресор, загарбник. *Один з .. солдатів був Хотта. Разом з бородатими повстанцями він воював проти інтервентів* (О. Донченко); *В панічному безладді — з обрубаними кінцями, з порідiлими командами — судна інтервентів покидали порт* (О. Гончар).

ІНТЕРВЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інтерве́нт.** *Збройний опір багаточисельній інтервентській російській Червоній армії 29 січня 1918 року в обороні Української Народної Республіки був справді величним подвигом, значущість якого й сьогодні є показовою* (з публіц. літ.); *Інтервентські віяння в сусідньої держави швидко згасли після підписання меморандуму* (із журн.).

ІНТЕРВЕНЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інтервенції. *Воєвода Юзефський випікає вогнем і терором "мертвий край" зі свого воєводства, що має стати найближчим плацдармом для інтервенційних походів* (М. Малиновська).

ІНТЕРВЕНЦІОНІ́ЗМ, у, *ч., політ.* 1. Комплекс заходів для впливу держави на економіку, здійснюваний на економічному макрорівні. *Курс Ф. Рузвельта — програма економічних і суспільно-політичних реформ, заснованих на ідеях інтервенціонізму, ввійшов в історію як єдино правильний у тій ситуації механізм подолання світової економічної кризи* (з наук. літ.); *Необхідність інтервенціонізму в сільському господарстві випливає зі специфіки цієї галузі* (з наук.-попул. літ.); *Кризи спричиняють суперечки, інтервенціонізм наражається на ізоляціонізм і пацифізм партнерів* (із журн.).

2. Уторгнення, втручання (перев. збройне) однієї або кількох держав у внутрішні справи іншої держави або у відносини певної держави з іншими державами; інтервенція. *Інтервенціонізм у середині XX ст. набув витончених форм, коли агресивні наміри великих держав щодо сусідніх країн або віддалених держав маскуються під популістські гасла* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРВЕНЦІОНІ́СТ, а, *ч., політ.* Прихильник інтервенції. *Інтервенціоністи в середині XVI ст. завдали великої шкоди сільському господарству київських земель* (з наук.-попул. літ.); *Інтервенціоністи виходять із того, що втручання в права власності не впливає на обсяг виробництва* (з наук.-попул. літ.); *Ринкова економіка, на думку соціалістів та інтервенціоністів, є найкращою системою, яку можна використовувати в мирний час* (з навч. літ.); *Сучасний інтервенціоніст простежує, аналізує можливість модифікації керування формами власності в державі для досягнення оптимальних результатів у розвитку економіки* (із журн.).

ІНТЕРВЕНЦІОНІ́СТСЬКИЙ, а, е, *політ.* Прикм. до **інтервенціоні́ст.** *Національні держави можуть використовувати захисні заходи для нівелювання наступу на їхній внутрішній суверенітет у межах інтервенціоністських стратегій* (з публіц. літ.); *Інтервенціоністську та ізоляціоністську тенденції слід розглядати у взаємозв'язку* (із журн.); *Інтервенціоністське військо; Інтервенціоністський геноцид.*

ІНТЕРВЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* 1. Насильне втручання однієї або кількох держав у внутрішні справи іншої держави; агресія. *Мусимо организувати зараз же деякі акти, які... підкреслили б перед Союзом Східних Держав конечність інтервенції* (В. Винниченко); *Так, я надаю матеріальну, моральну й організаційну допомогу ериданським революціонерам. Але не військову — бо інакше це буде не повстання, а інтервенція* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Господар Валахії та семиградський князь організували з допомогою Польщі інтервенцію в Молдавію, скинули союзника Хмельницького Лупула* (з наук. літ.).

2. *перен.* Втручання, вторгнення у щось. *Павло, заливаючись реготом, оповідав про свою інтервенцію в кошицькому суді* (У. Самчук); *Автоматичне зміцнення курсу національної валюти усуває необхідність валютних інтервенцій з боку центрального банку* (з наук. літ.); *Інтервенція сучасних банків на фінансовий ринок країни здебільшого має корпоративний характер і спрямована на підтримку національної валюти* (з наук.-попул. літ.); *Інформаційну й мовну інтервенцію здійснюють через телебачення й радіо, пресу, масову культуру, Інтернет, інформаційне обслуговування споживчого ринку й особливо через рекламу* (із журн.).

△ **(1) Валю́тна інтерве́нція,** *екон.* — пряме втручання центрального банку країни або казначейства у валютний ринок. *Валютна інтервенція використовується для підтримання курсу валюти на зниженому рівні, для здійснення валютного демпінгу — знецінювання національної валюти з метою масового експорту товарів за цінами, нижчими за світові* (з наук. літ.).

ІНТЕРВОКА́ЛЬНИЙ, а, е, *лінгв.* Про звук, який знаходиться між двома голосними звуками. *Питання про те, від яких зовнішніх чинників залежить набуття дзвінкості інтервокальними глухими проривними й спірантами, що наявне в багатьох мовах, кожне покоління мовознавців прагне осмислити по-новому* (з наук. літ.).

ІНТЕРВ'Ю́, *невідм., с.* 1. Признач. для опублікування в пресі, передачі по радіо, телебаченню розмова журналіста з політичним, громадським або яким-небудь іншим діячем і т. ін. *Це, бачите, до мене позавчора прийшов у академію якийсь парубійко з газети, репортер, так оце я мушу написати йому інтерв'ю про антисемітизм* (Б. Антоненко-Давидович); *Редактор чекає від неї інтерв'ю, тож нехай Гончаренко ховається від людей — вона поставила собі за мету розговорити його, викликати на відвертість* (А. Кокотюха); // Газетна стаття або передача по радіо, телебаченню, що містить виклад такої розмови. *Я своє "інтерв'ю" почну-таки з опису самого себе* (Леся Українка); *Радіорупори на палацах і по скверах громовими гунявими голосами вигукують промови, інтерв'ю цих великих осіб* (В. Винниченко); *"Певне, він зараз зі своїм духом розмовляє", — подумав Чайка, пригадуючи надруковане в жовтій пресі інтерв'ю...* (Д. Бузько).

2. *соц.* Бесіда (у формі запитань і відповідей) за заздалегідь запропонованою програмою зі спеціально або випадково вибраними представниками певного соціуму. *Існує декілька форм інтерв'ю: анкети, які заповнює слухач, особисті інтерв'ю, інтерв'ю по телефону або поштою* (з наук. літ.); *Ми використовували стандартизоване інтерв'ю для виділення феноменологічного ряду подій, які переживаються людьми як нові* (із журн.); *За допомогою інтерв'ю отримують інформацію про події, факти, також відомості про думки, оцінки опитаних* (із журн.).

ІНТЕРВ'ЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інтерв'юва́ти.** *На екрані дисплея подають стислу інформацію за заданим сценарієм інтерв'ювання для користувача* (з навч. літ.); *За чотири роки інтерв'ювання моїх замовників я отримав від них цікаві відповіді на багато питань* (з публіц. літ.); *Документалістика використовує такі соціологічні прийоми, як інтерв'ювання, анкетування, опитування* (із журн.).

ІНТЕРВ'ЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., кого.* Брати в кого-небудь інтерв'ю. *Куди поділися всі ті журналісти, які ще 7 років тому інтерв'ювали мене з приводу "Польових досліджень"??!* (О. Забужко); *Журналістка буде інтерв'ювати головних ньюсмейкерів країни — від діячів шоу-бізнесу і телезірок до політиків і героїв Інтернету* (з публіц. літ.); *Дівчина кинулась за лаштунки інтерв'ювати великого маестро* (із журн.); *Як інтерв'юєш свого респондента, такий матеріал і маєш: сушиш голову потім, як усе це передати* (з газ.).

ІНТЕРВ'ЮВО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інтерв'юва́ти.** *Інтерв'ювовані видатним майстром журналістики студенти розгубилися* (із журн.); // *у знач. ім.* **інтерв'юво́ваний,** ного, *ч.* Той, у кого беруть інтерв'ю. *Інтерв'ювований на всі питання чемно відповідав, але коли хтось із присутніх журналістів підняв руку для власної репліки, демонстративно встав і попрямував до виходу* (з публіц. літ.); *Маємо можливість порівнювати дані про те, як часто інтерв'ювовані, з їхніх слів, відвідували різні заклади культури* (із журн.).

ІНТЕРВ'ЮЕ́Р, ІНТЕРВ'ЮЄ́Р, а, *ч.* Той, хто бере, здійснює інтерв'ю. — *Хороша ідея. Може бути корисною. — А чим саме, Семене Семеновичу? — поштиво спитав інтерв'юер із Москви і витер хусткою чоло, на якому від викладу і наслідків обіду виступила пітна вогкість* (В. Винниченко); *Сібілла виявилася блискучим інтерв'юєром* (І. Роздобудько); *Роками акторка ховалася від набридливих інтерв'юерів — принаймні не була з ними відвертою* (з газ.).

ІНТЕРВ'ЮЕ́РКА, ІНТЕРВ'ЮЄ́РКА, и, *ж.* Жін. до **інтерв'юе́р, інтерв'ює́р.** *З-поміж інтерв'юерів вирізнялася одна інтерв'юерка, рухи якої видавали прагнення вчинити який-небудь скандал* (з публіц. літ.); *Інтерв'юерка була чемною до господаря — усі питання формулювала чітко й намагалася нічим його не образити* (з газ.).

ІНТЕРВ'ЮЄ́Р *див.* **інтерв'юе́р.**

ІНТЕРВ'ЮЄ́РКА *див.* **інтерв'юе́рка.**

ІНТЕРДИ́КТ, у, *ч.* 1. У римському праві — наказ претора сторонам, що позиваються, про заборону або здійснення певної дії. *Римському праву були відомі посесійні інтердикти, що спрямовані на охорону наявного володіння від зазіхань та відновлення вже порушеного права* (з навч. літ.); *Захист фактичного володіння існував ще в римському праві і здійснювався не у формі судового розгляду, а за допомогою наказів претора — інтердиктів* (із журн.).

2. У католицькій церкві середньовіччя — спосіб покарання, який полягає в забороні богослужінь, релігійних обрядів на певній території. *У Памплоні зібралися представники всіх країн, де були сильні позиції єзуїтів; вони обговорювали план спільних дій у світлі майбутнього відлучення ордену від церкви й накладення на всі його області інтердикту* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Кілька римських родин раз у раз воювало за папський престол, проти пап повставали антипапи, які проклинали своїх противників, обкладали інтердиктами всіх їх прихильників* (з наук.-попул. літ.); *Папа Гонорій II звелів архієпископу піддати короля анафемі й накласти інтердикт (тобто тимчасову заборону виконання всіх релігійних обрядів) на французьке королівство* (з навч. літ.).

ІНТЕРДИ́СКУ́РС, у, *ч., лінгв., літ., юр.* Зовнішні щодо дискурсивної практики позавербальні процеси. *Визначальні риси інтердискурсу виявляються внаслідок взаємодії мовних структур у різних сферах комунікації* (з наук.-попул. літ.); *Інтердискурс завжди зумовлений задумом автора, він як багатовимірний дискурс є наслідком впливу ідеології й дії зовнішніх чинників* (з навч. літ.).

ІНТЕРДИСКУРСИ́ВНИЙ, а, е, *лінгв., літ., юр.* Прикм. до **інтерди́ску́рс.** *Поліфонію розглядають як один із основних вимірів інтердискурсивної природи преси* (з наук. літ.); *Прецедентні оніми є всі підстави кваліфікувати як інтердискурсивний елемент сучасної української проповіді* (з наук.-попул. літ.); *Застосування інтердискурсивних можливостей у філології розширює психологічні та соціокультурні обрії функціонування літератури* (із журн.).

ІНТЕРДИСКУРСИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., лінгв., літ., юр.* Властивість за знач. **інтердискурси́вний.** *У сучасній лінгвістиці інтертекстуальність та інтердискурсивність розуміють як текстові категорії* (з наук.-попул. літ.); *Дослідження інтердискурсивності як однієї з категорій дискурсу останнім часом усе більшою мірою спрямоване в глибину художнього твору* (із журн.); *Інтердискурсивність як системотвірний параметр офіційних веб-сайтів інститутів сектору безпеки розглянуто на засіданні міжгалузевої комісії* (з газ.).

ІНТЕРДИСЦИПЛІНА́РНИЙ, а, е. Те саме, що **міждисциплінá́рний.** *Маркетинг дедалі більше набуває інтердисциплінарного характеру* (з наук. літ.); *Кінцевим є інтердисциплінарний підхід, який поєднував би розмаїття досліджень в одне ціле* (з наук.-попул. літ.); *Особливий характер філософії мови як навчальної дисципліни, основних її понять та категорій треба аналізувати з урахуванням її інтердисциплінарного характеру* (з навч. літ.); *В усіх розвинених країнах світу сучасне релігієзнавство є інтердисциплінарною наукою* (із журн.).

ІНТЕРДИСЦИПЛІНА́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інтердисциплінá́рний.** *Власне інтердисциплінарність має справу з предметом, що виходить за межі однієї дисципліни, проте її мета залишається в рамках дисциплінарного дослідження й полягає в перенесенні методів з однієї дисципліни в іншу* (з навч. літ.); *Інтердисциплінарність — це система вільного творчого навчання, коли сам студент формує траєкторію пошуку* (із журн.).

ІНТЕРЕ́С, у, *ч.* 1. Увага до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимсь, чимсь. *Взагалі .. тут* [на Капрі] *виявляють великий інтерес до всього українського* (М. Коцюбинський); *Пегас із жалем дивився на довгі, блискучі шаблюки коло матроських штанів, і його пригноблений погляд блукав по камінням бруку без мети й інтересу* (Б. Антоненко-Давидович); *Його манив сюди .. інтерес до людей, живих свідків невпинної руїни села* (П. Колесник); // Цікавість, захоплення. — *З вікна, каже, і то багато видно, а як по світах походити, скільки того дива побачиш. Отож хай тебе по тих світах поводять, може, спаде інтерес, — сумно закінчив Бовдюг* (Григорій Тютюнник); *Ми починаємо говорити з перебільшеним інтересом про різні маловажні річі* [речі], *сміємось, жартуємо* (В. Винниченко).

2. Вага, значення, цінність. *Ніколи я не зрадив інтересів свого народу! Ніколи!* (Остап Вишня); — *Ну? — не повірив Душман. Тоді з інтересом подивився на Барабаша. — А як же ж воно, в тій Анголі?* (Л. Кононович); *Вивчення мимовільної пам'яті має передусім великий теоретичний інтерес* (з наук. літ.).

3. *перев. мн.* Те, що найбільше цікавить кого-небудь, становить зміст чиїхось думок і турбот; прагнення, потреби. [Тарас:] *Як одружимося, то вона буде в мене в школі за помічницю, і в нас буде одно діло, одні інтереси* (Б. Грінченко); *Кав'ярня була серцем села, куди збігались усі інтереси людності* (М. Коцюбинський); *До іншого поривались його прагнення, інтереси, турботи* (М. Бажан).

4. *перев. мн.* Те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чиїмсь прагненням, потребам. *Повертався* [Саєнко] *до простих гласних, .. умовляв самим дбати про свої "інтереси", про "народне благо"* (Панас Мирний); *Головне — пропадуть вони за чужі інтереси, хоч як вони за ті чужі інтереси не мали й не мають охоти воювати, хоч яку вони плекали й плекають мрію боротися за інтереси свої, власні* (І. Багряний); *Система народногосподарських пріоритетів, яка існувала за часів СРСР, часто суперечила об'єктивним інтересам розвитку регіонів* (з наук. літ.); *Після здобуття незалежності наспіла необхідність уточнення геополітичних інтересів, визначення напрямів їхньої реалізації* (із журн.); *Не завжди приватні навчальні заклади дають необхідну суму знань, інколи служать лише вивіскою для прикриття особистих інтересів* (з газ.); // *тільки одн., розм., заст.* Користь, вигода, прибуток. — *Люди, .. — хвилювався Аркадій, .. — зрозумійте, що в побудові санаторію перш за все ваш, а не мій інтерес* (Ірина Вільде).

5. *розм., заст.* Діло, справа. *Добриловський догадувався, що благочинний має до його* [нього] *якийсь інтерес* (І. Нечуй-Левицький); *Я би хотів виробити собі поняття про стан наших інтересів* (І. Франко); *Коли я .. тебе на свята не діждусь, то буде кепський інтерес...* (Леся Українка).

Зачіпа́ти / зачепи́ти інтере́си *див.* **зачіпа́ти.**

○ **(1) В інтере́сах,** *у знач. прийм. з род. в.:* а) *(чиїх, кого)* на користь кого-небудь. *В моїх .. інтересах, щоб я знайшла собі заробіток скоріше* (Леся Українка); *Тривалий конфлікт не в інтересах Землі, бо це призведе до зниження поставок ендокринолу і зростання його вартості* (О. Авраменко, В. Авраменко); б) *(чого)* з метою, заради чого-небудь. *Якщо я писав допис, то робив це в інтересах справедливості* (Григорій Тютюнник); **(2) Для (ра́ди, зара́ди) інтере́су,** *у знач. присл.* — для задоволення інтересу. *Сава Данилович для інтересу став на токових вагах, прикинув, скільки ж він тягне* (О. Гончар); *Поки сама, заради інтересу, не почитала необхідну літературу й не поспілкувалася із простими людьми, які споконвіку живуть у селі, про те, як колись доглядали хворих тварин, доти не зрозуміла, яке значення мали свійські тварини в господарстві* (із журн.); *На фестивалі сталося кілька цікавих несподіванок, а в одному з наметів відвідувач заради інтересу розклав свої вироби для ознайомлення всіх учасників* (з газ.); **(3) З інтере́сом,** *у знач. присл.* — із зацікавленням. *Він помітив, що опинився біля ілюмінатора, і з інтересом зазирнув у нього* (В. Владко); *Слухала* [Анеля] *це з інтересом, адже й сама належала вже до тих, раніше майже міфічних, Потоцьких, серед яких було стільки знаменитостей* (Валерій Шевчук).

◊ **Лиши́тися (зали́шитися,** *рідко* **зоста́тися** *і т. ін.)* **при піковому інтересі (при пікових інтере́сах)** *див.* **лиша́тися; (4) Спорти́вний інтере́с** — бажання перевірити свої здібності, своє вміння досягти чого-небудь без потреби, просто так. *Досягнувши свого, химерна дівчина втрачала спортивний інтерес до упокорення об'єкта і починала гострити нігтики на іншу жертву* (Ірина Вільде); *Івана захоплює вже суто спортивний інтерес: що той тип стане робити, коли його легко буде помітити* (П. Колесник); *Коли на нашому шляху зустрілася реліктова аномалія, ми не стали обминати її, а полетіли навпростець — просто так, з суто спортивного інтересу* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІНТЕРЕСА́НТ, а, *ч., розм.* Особа, яка цікавиться чим-небудь, має інтерес до чого-небудь. *До лимона, товариші, я сам був інтересант: з власної ініціативи пробував колись вирощувати його в хаті, у горщику* (О. Гончар); *Сьогодні типологія української приватизації така, що інтересантів завжди більше, ніж реальних учасників* (з публіц. літ.); *На одному із заводів, яким я допомагав налагодити збут, потреба в агентських продажах обмежилася тільки телефонними контактами для зав'язування знайомств і виявлення інтересантів* (із журн.).

ІНТЕРЕСА́НТКА, и, *ж., розм.* Жін. до **інтереса́нт.** *Інтересанткою дівчину прозвали випадково, після її постійного зацікавлення чужими долями та неодноразовим розпитуванням сусідів* (із журн.); *Нова інтересантка поволі підходила до натовпу, вибираючи собі об'єкт для вивідування, щоб потім мати предмет для розмови* (з газ.).

ІНТЕРЕ́СНИЙ, а, е. 1. Те саме, що **ціка́вий** 1. *Дякую і за обидва збірники: це такий багатий, інтересний матеріал* (М. Коцюбинський); *Комендант намагається відповідати мені по-українському, але він, далебі, не розуміє моєї цікавості: — Сказать, так пошти* [майже] *й нічого нема в нас інтересного* (Б. Антоненко-Давидович); *Кожний вояк повинен шанувати свого начальника, хоч би той був навіть в інтересному* [п'яному] *стані* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

2. *розм.* Те саме, що **га́рний** 1; вродливий, привабливий. — *Бачили ту Рухлю, що продає дьоготь у місті? Господи, яка інтересна!* (І. Нечуй-Левицький); *Він сьогодні інтересний, сіре убрання йому до лиця, бо він свіжий такий* (Олена Пчілка).

ІНТЕРЕ́СНО. Присл. до **інтере́сний** 1. *Він* [Л. Толстой] *описує їх спокійно, епічним тоном, ступінь за ступенем, до найдрібніших дріб'язків — і все в його виходить інтересно, все читається з великою охотою і навіть усолодою* (І. Нечуй-Левицький); [Ярина:] *Чоловіки у них одягнені дуже інтересно. Ходять у вузьких білих штанях* (О. Корнійчук); // *у знач. пред. Свідомий лібералізм, як і свідомий демократизм, зародився на Україні вже після смерті наших історичних автономних інституцій .. і, що інтересно, хоч і гірко те признати, появився перше зовсім не на нашій етнографічній мові* (М. Драгоманов); *Інтересно буде знать, Хто він..?* (І. Франко); *Мені інтересно, які б ви ходи робили, якби я повірив вам* (В. Винниченко); *От і зараз Саліас здавалось, що мусить бути дуже інтересно, адже в її салоні зустрілися, познайомилися чотири неабиякі жінки* (О. Іваненко).

ІНТЕРЕСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого, що.* Те саме, що **ціка́вити.** *Його* [І. Франка] *інтересують соціальні й економічні сторони .. життя, гніт, страждання* (М. Коцюбинський); *Отець Кирило пішов за допомогою в свою бібліотеку і став виносити один фоліант за другим.. Але на цей раз все те мало інтересувало Грицька* (М. Грушевський); *Чому вона.., чому вона не може просто запитати його в тій справі, яка так інтересує її?* (О. Шугай).

ІНТЕРЕСУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., ким, чим.* Те саме, що **ціка́витися.** *Прозою Вашою я теж дуже інтересуюся: так хотілось би, щоб збірник вийшов гарний* (М. Коцюбинський); *Говорили, що був і Винниченко, і деякі люди нарікали на правительство* [уряд], *що не інтересувалося такою великою і важною особою і дало йому ночувати на двірці у возі* (А. Чайковський); *— Ми собі думали, що то за риба потрапила нам до сітки, аж це командир Донбасівського полку, та ще й сам, і інтересуємось знати, де ж цілий твій полк донбасівських партизанів?* (Ю. Яновський); *— Ми цим ділом не інтересуємось, — сказав Єгор, неохоче беручи виноград своїми вузлуватими .. пальцями. — А ти покуштуй, — сказав Мічурін* (О. Довженко).

ІНТЕР'Є́Р, *ч.* 1. *род.* у. Архітектурно й художньо оздоблена внутрішня частина будинку, приміщення. *Навіть на старий стілець можна глянути по-новому, й, обклівши його ніжки й обшивши сидіння тканиною-шотландкою, отримати дуже навіть стильний предмет інтер'єру* (І. Калинець); *Реконструкція житла дає можливість відтворити інтер'єр жилого простору* (з наук. літ.); *Шедевром раннього нідерландського живопису став портрет подружжя Арнольфіні роботи Яна ван Ейка, де художник подав момент весільної присяги в інтер'єрі бюргерського будинку* (з наук.-попул. літ.); // Оздоблення салонів транспортних засобів. *Інтер'єр автомобіля ретельно продумують — кількість кнопок керування мінімалізують* (з наук.-техн. літ.); *Спортивну атмосферу в салоні сучасного авто можна оцінити не лише візуально, але й на рівні відчуттів. Динамічний стиль оформлення інтер'єру підкреслений особливими деталями* (із журн.); *Інтер'єр автомобіля розроблений з урахуванням спортивних якостей автомобіля* (з мови реклами).

2. *род.* а, *мист.* Картина, малюнок, що зображають внутрішній простір приміщення. *Художники Голландії залюбки малюють інтер'єри власних і чужих помешкань* (з наук.-попул. літ.); // *род.* у. Жанр образотворчого мистецтва. *Зразком повноцінного інтер'єру доби рококо стала картина Федора Рокотова "Картинна галерея графа І. І. Шувалова", відома лише за копією невідомого художника середини XVIII ст.* (з наук.-попул. літ.); *Поширені такі види опису: портрет, пейзаж, інтер'єр* (з навч. літ.).

3. *род.* у. Внутрішня будова органів і тканин. *Для дослідження інтер'єру корів застосовують різні методи: анатомо-гістологічний, фізіологічний, хімічний, гематологічний, ендокринологічний* (з навч. літ.); *Інтер'єр як сукупність внутрішніх фізіологічних, анатомо-гістологічних і біохімічних властивостей організму міцно зв'язаний з конституцією тварини* (із журн.).

ІНТЕР'Є́РНИЙ, а, е. Стос. до інтер'єру (у 1, 3 знач.). *Нова архітектурна методика модерно розкриває загальні завдання і принципи сучасного проектування об'єктів архітектурного середовища (інтер'єрного, міського, промислового)* (з навч. літ.); *Інтер'єрний багет є оригінальним і стильним способом оформлення дизайну інтер'єру будинку або офісу* (з мови реклами); *Кожен вид і порода сільськогосподарських тварин характеризуються низкою біологічних властивостей, до яких належать їхній генетичний потенціал, екстер'єрні та інтер'єрні ознаки, конституція, плодючість тощо* (із журн.).

ІНТЕРІОРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., псих.* Дія за знач. **інтеріоризува́ти.** *Інтеріоризація діяльнісного досвіду зумовила формування, а згодом і домінування в людській суб'єктивності діяльнісно організованої свідомості* (з наук. літ.); *Через середовище відбувається процес соціалізації, інтеріоризації, тобто формування всіх соціально зумовлених психічних властивостей індивіда* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРІОРИЗО́ВАНИЙ, а, е, *псих.* Дієпр. пас. до **інтеріоризува́ти.** *Взаємодія безпосередньої реальності та біологічно й символічно інтеріоризованої реальності є основним чинником еволюції людини на її шляху від виду до роду* (з наук.-попул. літ.); *Чесноти є цінностями або нормами персональних основних настанов. Інтеріоризовані уподобання можна назвати похідними чеснотами, інтеріоризовані значущі норми — первинними чеснотами* (з навч. літ.).

ІНТЕРІОРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, псих.* Формувати внутрішні структури людської психіки через засвоєння зовнішньої соціальної поведінки. *Універсальна здатність людини інтеріоризувати, архівувати й реінтерпретувати інформаційний потік і зберігати найсуттєвіше у вигляді певних згустків пам'яті потенційно закладена у свідомості* (з наук. літ.); *Цінність набуває спонукальної сили мотиву діяльності тоді, коли індивід інтеріоризує її, що мотивує чітке формулювання мети своєї діяльності* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРІОРИЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док., псих.* 1. Формувати внутрішньо психологічні типи поведінки через оцінку зовнішніх дій. *Включення в діяльність дозволяє інтеріоризуватися в ній, на собі відчути характер складу міжособистісної взаємодії* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інтеріоризува́ти.** *Конфлікт спершу виникає в зовнішньому щодо людини світі, а вже потім інтеріоризується особою* (з наук. літ.); *Зовнішня діяльність дитини може переходити у внутрішню діяльність, зовнішній прийом нібито вростає і стає внутрішнім, інтеріоризується нею* (з навч. літ.).

ІНТЕРКЛУ́Б, у, *ч.* Скорочення: інтернаціональний клуб. *Щосуботи в інтерклубі представники різних країн проводять почергові культурні заходи , це так звані вітальні, де актуальним є неформальне спілкування* (з публіц. літ.); *В інтерклубі студенти мають змогу активніше спілкуватися з різних питань міжнародного життя* (із журн.); *Спортивні змагання регулярно організують для старшокласників інтерклуб Одеського порту й місцева організація Міжнародного морського товариства* (з газ.).

ІНТЕРКОНТИНЕНТА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до кількох континентів, пов'язаний з кількома континентами. *З 25 по 27 березня 2011 року в Парижі відбувся перший етап інтерконтинентального чемпіонату з пейнтболу за версією професійної євроліги* (із журн.); *Інтерконтинентальний титул є однією з найпрестижніших нагород у світі реслінгу* (з газ.).

ІНТЕРКУЛЬТУ́РНИЙ, а, е. Який стосується різних культур, пов'язаний із цими культурами. *Історія Львова дає широку картину обставин, у яких творили польські композитори й як інтеркультурний сплав вплинув на їхню творчість* (з наук. літ.); *Формування культури педагогічної взаємодії майбутнього вчителя іноземних мов передбачає активізацію інтеркультурного аспекту* (з наук.-попул. літ.); *У Кременчуці буде продовжено інтеркультурний діалог в активній польсько-українській формі* (з газ.).

ІНТЕРЛІ́НГВА, и, *ж., лінгв.* Міжнародна натуралістична штучна мова, створена італійським математиком Дж. Пеано. *Інтерлінгва має у своєму активі власну граматику та кілька перекладних словників, що істотно полегшують її вивчення* (з наук.-попул. літ.); *Вивчення інтерлінгви краще розпочинати із засвоєння її орфографії й морфології та порівняння з відповідними особливостями латинської мови* (з навч. літ.); *У лютому 1954 р. було утворено Всесвітній союз розповсюдження інтерлінгви* (із журн.).

ІНТЕРЛІНГВІ́СТ, а, *ч.* Фахівець із інтерлінгвістики. *Створення універсальної граматики інтерлінгвіст часто ґрунтує на загальних законах логіки та перенесенні їх на національні мови* (з наук. літ.); *Виникнення терміна "планова мова" пов'язано зі спробами уникнути означення "штучний", який з давніх часів викликав заперечення інтерлінгвістів як такий, що має певне ідеологічне забарвлення* (з наук.-попул. літ.); *Особливу увагу приділяють інтерлінгвісти питанням створення лексичного фонду міжнародних штучних мов* (із журн.).

ІНТЕРЛІНГВІ́СТИКА, и, *ж.* Лінгвістична дисципліна, що вивчає проблеми, пов'язані зі створенням штучних мов та їхнього функціонування як засобу міжнародного спілкування. *Термін "інтерлінгвістика" з'явився в 1911 р. і був визначений його автором, бельгійським вченим Ж. Мейсмансом, як наука про природні закони формування спільних допоміжних мов* (з наук. літ.); *Інтерлінгвістика концентрується на вивченні міжнародних штучних мов як одного із засобів подолання мовного бар'єра* (з наук.-попул. літ.); *Широке розуміння завдання інтерлінгвістики запропонував Отто Єсперсен, завдяки якому цей термін і увійшов до лінгвістичного вжитку* (з навч. літ.).

ІНТЕРЛІНГВІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до інтерлінгвістики. *Як інтерлінгвістична дисципліна теорія мовної комунікації спрямована на вивчення вербального спілкування: його форм, функцій, ситуативної й соціокультурної зумовленості* (з наук. літ.); *Інтерлінгвістичний перекладацький аналіз прагматичних типів текстів дозволяє простежити особливості навантаження певної граматичної форми в ситуації спілкування* (з наук.-попул. літ.); *У дисертації Мікулаша Штеця розглянуто соціолінгвістичні та інтерлінгвістичні особливості функціонування української мови в Словаччині* (із журн.).

ІНТЕРЛІНЬЯ́Ж, у, *ч., полігр.* Проміжок між двома рядками в друкованому тексті. *Величина інтерліньяжу вибирається з урахуванням зручності для читання та повинна бути постійною для всього основного тексту* (з наук.-попул. літ.); *Інтерліньяж вважається від'ємним, коли він менший від розміру рядкового шрифта* (з навч. літ.); *Зменшення або збільшення інтерліньяжу порушує ритм читання* (із журн.).

ІНТЕРЛІНЬЯ́ЖНИЙ, а, е, *полігр.* Стос. до інтерліньяжу. *Інтерліньяжне розміщення рядків у наборі тексту на комп'ютері не вимагає особливої підготовки, тому що більшість функцій автоматизована* (з навч. літ.); *Інтерліньяжний абзац; Інтерліньяжний пропуск.*

ІНТЕРЛЮ́ДІЯ, ї, *ж.* 1. Невелика музична п'єса, виконувана між частинами іншого музичного твору. *Легким музичним штрихом в інструментальному вступі, інтерлюдії і хоровому співі є відповідне орнаментування* (з наук.-попул. літ.); *Музична п'єса була надто складною, її сприйняття істотно полегшували численні інтерлюдії* (з публіц. літ.); *Хорова інтерлюдія.*

2. Те саме, що **інтерме́дія** 1. *Се були т. зв. інтермедії, або інтерлюдії, що з часом дали початок новочасній комедії* (І. Франко); *Дуже поширеними у давньому українському драматичному репертуарі були інтерлюдії* (з наук. літ.); *Інтерлюдія була завжди самостійним твором і не потребувала додаткових пояснень* (з навч. літ.).

ІНТЕРМЕДІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **інтерме́дія.** *Друга частъ* [частина], *що складається з цілого ряду сцен інтермедійного характеру, які слабо в'яжуться в одну цілість, починається в нашім тексті виступом козака* (І. Франко); *Хор мисливців, що звучить за прозорою стіною палати, трактується як мало виправданий ходом дії інтермедійний номер* (з наук. літ.); *Сцени змінюють інтермедійні сценки, вертепність п'єси дотримується* (із журн.).

ІНТЕРМЕ́ДІЯ, ї, *ж.* 1. У середньовічному театрі — коротка сценка, перев. гумористично-комедійного характеру, здебільшого вставлена між актами серйозної драми. *Були жартівливі інтермедії — побутові народні комічні сценки, писані народною мовою, що вставлялися в перервах шкільних драм для розвеселення публіки* (М. Грушевський); *Випадком не згоріли в пожежах воєн і плюндрувань лише дві реалістичні кумедні сценки, зрозумілі простій людині, інтермедії Якуба Гаватовича* (О. Ільченко); * Образно. *Філіпове дитинство стрімко добігало кінця, і в нього вже не лишалося часу на ту коротку інтермедію до юності, що зветься отроцтвом...* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *муз.* Проміжний епізод у фузі *(див.* **фу́га**[1]**).** *Особлива роль та композиційне значення належать самостійним інтермедіям, що є досить великих розмірів і контрастують із проведенням теми* (з наук.-попул. літ.); *За композиційним значенням зв'язувальним (перехід від одного проведення теми до іншого) фугам протиставлені заключні, що відокремлюють один розділ від іншого* (з навч. літ.).

ІНТЕРМЕТАЛЕ́ВИЙ, а, е. Стос. до сполук двох або більше металів, поєднання яких дає якісно нові сплави. *Інтерметалевий сплав є перспективним матеріалом для виготовлення деталей за сучасними технологіями* (з навч. літ.); *Інтерметалева конструкція для підтримки фундаменту будівлі була добре продумана і вражала своїми формами* (із журн.).

ІНТЕРМЕТАЛІ́Д *див.* **інтерметалі́ди.**

ІНТЕРМЕТАЛІ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **інтерметалі́д,** у, *ч.), спец.* Хімічні сполуки металів з металами. *Серед інтерметалідів виділяють електронні сполуки й сполуки постійного (точкового) складу* (з наук. літ.); *Кристалічна структура інтерметалідів залежить від геометричних та електронних факторів атомів і є стійкою в межах, що визначаються складом, температурою і тиском* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРМЕТАЛІ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **інтерметале́вий.** *Фізичні засади розроблення термометричних елементів на основі інтерметалічних напівпровідників було обговорено на науково-технічній конференції* (з наук. літ.); *Деякі легувальні елементи (напр., азот) утворюють інтерметалічні сполуки із залізом або між собою* (з наук.-попул. літ.); *У контакті металів, що мають малу взаємну розчинність, утворюватимуться інтерметалічні сполуки* (з навч. літ.).

ІНТЕРМЕ́ЦО, *невідм., с.* Невеликий музичний твір довільної будови, виконуваний між окремими частинами опери. *Йдучи на оперу П'єтро Масканьї "Сільська честь", глядачі очікують почути чудову музику — збагачену увертюрою й інтермецо, з густим звучанням органа, могутніми хорами, драматично оркестрованими аріями* (з газ.); * Образно. *Він честолюбивий. Врешті, належить до натур, що живуть скоро, і коли би опинився раз знов посеред праці,.. позабув би всі гіркі "інтермецо" свого молодого життя!* (О. Кобилянська); *Мчимо в хвилях мототрамвая. Почнемо інтермецо* (М. Семенко).

ІНТЕРМІ́СІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Безсимптомний період перебігу хронічного захворювання. *За гіперемії пульпи інтермісія може тривати 12–24 години* (з навч. літ.); *Інтермісія серцевих нападів має діагностуватися ритмово* (із журн.); // Стан між двома нападами психозу з характерним повним відновленням психічної діяльності. *Напади психічного розладу зазвичай розділені періодами повного психічного здоров'я (інтермісії) пацієнта* (з наук. літ.); *Феномен тимчасового повного видужання (інтермісії) виникає після 4-ї або 5-ї процедури, у другій половині фази чи приступу настає обрив депресії* (з навч. літ.).

ІНТЕРМО́ВНИЙ, а, е, *лінгв.* Який властивий кільком мовам, пов'язаний з ними. *Уважного ставлення і раціонального використання вимагає й освоєна українською мовою інтермовна термінологія, відома в багатьох мовах світу* (з наук.-попул. літ.); *Власне ім'я — це важлива ланка в інтермовній комунікації* (із журн.).

ІНТЕРМОДА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Який пов'язаний з використанням різних видів транспорту в одній поїздці або маршруті. *Перевагою інтермодальних і мультимодальних перевезень є ефективне поєднання кількох видів транспорту, оптимізація транзитного часу* (з наук.-попул. літ.); *Необхідною умовою функціонування інтермодальної системи є наявність інформаційної системи, за допомогою якої здійснюється виконання замовлення (договору вантажоперевезення)* (з навч. літ.); *Інтермодальний транспортний термінал має свої особливості, адже це інноваційний метод перевезення вантажів* (із журн.).

ІНТЕРМОЛЕКУЛЯ́РНИЙ, а, е. Те саме, що **міжмолекуля́рний.** *Міцність і розтяжність колагену забезпечує наявність інтермолекулярних поперечних зв'язків між його молекулами* (з наук. літ.); *У багатьох видів рослин є незвичайні газові вакуолі — псевдовакуолі. Їхнє утворення пов'язують з інтермолекулярним диханням, яке виникає через нестачу кисню* (з навч. літ.).

ІНТЕ́РН, а, *ч.* 1. Особа, яка перебуває в інтернатурі. *За ним ввійшло ще кілька чоловік. Це були професорові асистенти та ординатори й інтерни клінік інституту* (Ю. Смолич); *Найбільш популярні спеціальності серед сучасних інтернів: стоматологія, гінекологія, педіатрія та хірургія* (із журн.).

2. Учасник парламентського стажування. *Кожен з інтернів був закріплений за певним депутатом та протягом семи тижнів виконував різноманітні обов'язки в офісі* (з публіц. літ.); *Нещодавно я мала зустріч з інтернами, які стажуються в парламенті, урядових комітетах. Зібралися енергійні молоді люди з двома освітами* (з газ.).

ІНТЕРНА́Л, а, *ч., псих.* Той, у кого домінує внутрішня оцінка дій, вчинків і т. ін. *Інтернали вважають, що більшість важливих подій їхнього життя були результатом власних дій та відчувають особисту відповідальність за ці події* (з наук. літ.); *Для інтерналів характерні емоційна стабільність, моральна нормативність, довірливість, сердечність, витонченість, товариськість та сильна воля* (з навч. літ.); *Інтернал вважає, що він відповідає за події сімейного життя* (із журн.).

ІНТЕРНА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *псих.* Те саме, що **вну́трішній** 2; протилежне е к с т е р н а л ь н и й. *Особистість з інтернальним домінуванням вірить у те, що успіхи та невдачі визначаються її власними діями і здібностями* (з наук.-попул. літ.); *Суб'єкт з інтернальним типом атрибуції результатів діяльності може сприймати своє "я" як низькоефективне в конкретній ситуації* (з навч. літ.).

2. Душевний, потаємний. *Її інтернальна сутність не дозволяла сьогодні говорити щось неприємне навіть незнайомій людині* (Любко Дереш); *Настя усвідомлювала своє інтернальне єство, тому чекала, коли нарешті в душі наступить мить віри у власні сили* (з публіц. літ.).

ІНТЕРНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., псих.* Абстр. ім. до **інтерна́льний** 1. *Психоемоційна інтернальність суб'єктів, що співіснують та одночасно виокремлюються в локально-темпоральній континуальності, набуває когнітивно-комунікативного поєднання через мовний феномен* (з наук. літ.); *Інтернальність людини полягає в тому, що вона вважає: все, що з нею трапляється, залежить від її особистих якостей* (з наук.-попул. літ.); *Інтернальність і мотивацію як ймовірність досягнення успіху студента в навчальній діяльності легко виявити вже з перших днів навчання* (з навч. літ.).

ІНТЕРНА́Т, у, *ч.* 1. Гуртожиток для учнів і студентів навчального закладу. *Пані Романова рекомендує .. студентку першого курсу, що живе в інтернаті* (Леся Українка); *Життя в інститутському інтернаті не сприяло моїй літературній праці ще в більшій мірі, ніж життя в учительській семінарії* (С. Васильченко); *Харитина Тарасівна повідомила, що інтернат уже відремонтовано, можна й учнів приймати* (О. Копиленко); *Фізико-математичний ліцей повинен мати інтернат, тому що діти доїжджають на навчання з усієї області* (із журн.).

2. Закритий шкільний заклад, у якому учні навчаються та живуть. *Люда була в інтернаті. А потім закінчила ремісниче училище і стала муляром* (Є. Кравченко); *Інтернат... Там кращі викладачі, гарні приміщення. Надійці справді учитися там було б зручніше* (П. Автомонов); *Ані в інтернаті, де я жив і навчався до вісімнадцяти років, ані в коледжі ніхто не знав про моє походження* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Діти зрікалися батьків і йшли добровільно у воєнізовані інтернати* (Ю. Винничук); *Зібрали вдовам на свічки, а матерям на ліки. Дітей забрали в інтернат на вулицю Сиріт* (Ю. Андрухович).

ІНТЕРНА́ТІВЕЦЬ, вця, *ч., розм.* Учень інтернату (у 2 знач.). *Їдальня поступово порожніла. Інтернатівці не любили марно засиджуватися .. біля столу* (Ю. Збанацький); *Ці діти скривджені долею: у багатьох із них немає батьків, у декотрих — матерів, є й такі, в яких — ні батька, ні матері, а єдино рідними для них зосталися бабуся чи дідусь. І це ще нічого, бо ж кільканадцять інтернатівців, котрі взагалі нікого з рідних не мають* (Є. Доломан); *Інтернатівці Миколаївщини повідомили, що допомагатимуть усім постраждалим у надзвичайних подіях* (із журн.); *Піщанобрідські інтернатівці допоможуть лелекам перезимувати* (з газ.).

ІНТЕРНА́ТІВКА, и, *ж., розм.* Жін. до **інтерна́тівець.** *Зовні інтернатівка справляла добре враження: акуратно одягнена, усміхнена* (з газ.).

ІНТЕРНА́ТІВСЬКИЙ, а, е. Те саме, що **інтерна́тський.** *Вона таки навчилася боронитися.., маючи інтернатівський досвід* (І. Роздобудько).

ІНТЕРНА́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **інтерна́т.** *Спогади про інтернатне інститутське життя завжди приходили до молодої сільської вчительки зненацька* (з публіц. літ.); *Найважчий момент для вихованців інтернатних закладів — вихід у самостійне життя* (з наук.-попул. літ.); *Патронатна форма виховання безпритульних та осиротілих дітей, які перебували в інтернатних закладах, застосовувалася в 20–40-ві роки минулого століття* (із журн.); *Така форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, як усиновлення, має бути пріоритетною для будь-якої держави, що активно опікується інтернатними дитячими закладами* (з газ.).

ІНТЕРНА́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інтерна́т.** *Інтернатський стиль життя минав, адже за спиною було цілих п'ять років спільних задумів у студентський період* (з газ.); *Тепер не пригадую, щоб у семінарії я оддавався своїм літературним вправам. Можливо, що цьому не сприяло інтернатське життя* (С. Васильченко); *Андрій Сидорович з Мартою заводять донечку в інтернатський садок .. і прямують крізь густий запах осені назустріч дитячому гомону* (В. Дрозд); *Циганкуватий Сава куйовдить кучері перед дзеркалом, його інтернатський друг Сергій, вовкулакуватий опецьок, хустиною витирає піт на переніссі* (Є. Пашковський).

ІНТЕРНАТУ́РА, и, *ж.* Одна з форм стажування, спеціалізації, удосконалення лікарів-випускників у великих клініках, лікарнях. — *Ви філолог? — Ні, лікар, проходжу інтернатуру* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Післядипломне навчання лікарів і провізорів здійснюється в інтернатурі, магістратурі, клінічній ординатурі та курсах вторинної спеціалізації лікарів* (з мови документів); *Там, де справа стосується медичних дипломів, зрозуміло, що після диплома треба ще пройти інтернатуру* (із журн.); *Майже в усіх медичних закладах Черкас цього року проходять інтернатуру молоді лікарі* (з газ.).

ІНТЕРНАЦІОНА́Л, у, *ч.* 1. *іст.(з великої і малої літер).* Організація, створена для керівництва міжнародним робітничим рухом загалом або окремою його частиною. *І Інтернаціонал заснований 28 вересня 1864 р. у Лондоні завдяки активній діяльності Карла Маркса та Фрідріха Енгельса* (з навч. літ.).

2. *іст. (з великої літери).* Назва міжнародного пролетарського гімну, гімну окремих комуністичних партій, гімну КПРС і з 1917 р. до 1944 р. — державного гімну СРСР. *Всепереможно, трохи не на все село заревіли сурми в день Першого травня, своїм ревом трохи нагадуючи мелодію "Інтернаціоналу"* (Д. Бузько); *А потім по неділях читала* [вона] *ввечері книжки людям, а молодь училась співати "Інтернаціонала" по-українському* (Б. Антоненко-Давидович).

3. *політ.* Міжнародне об'єднання, створене для певної мети. *Свого часу робітничий інтернаціонал був однією з організацій боротьби за соціальне визволення всіх експлуатованих народів* (з публіц. літ.); *Інтернаціонал колишніх учасників війни.*

4. *перен.* Про групу осіб — представників різних національностей. *І директор на коні, і перший трактор, що виходить з воріт цеху під музику, і Мар'яна в школі.. — там у них був цілий інтернаціонал, бо на заводі працювали в ті роки американці, і чехи, і німці, і англійці, поприїздивши сюди разом із своїми сім'ями* (О. Гончар); *У них тепер у класі — справжній інтернаціонал, бо гості з Греції та Болгарії стали членами їхньої шкільної родини* (з газ.).

(1) Комуністи́чний інтернаціона́л, *іст.* — міжнародне об'єднання комуністичних партій, що існувало протягом 1919–1943 рр.; III Інтернаціонал; Комінтерн. *Початковою метою Комуністичного інтернаціоналу була пролетарсько-комуністична світова революція, що не була досягнута, і з середини 1920-х років перестала фігурувати в його політиці* (з наук.-попул. літ.); *Комуністичний інтернаціонал був однією з найважливіших політичних організацій першої половини XX ст.* (з публіц. літ.); **(2) Соціалісти́чний інтернаціона́л,** *іст.* — всесвітня організація соціалістичних і соціал-демократичних партій; Соцінтерн. *Місце постійного перебування штаб-квартири Соціалістичного інтернаціоналу — Лондон* (з навч. літ.); *Вищим органом Соціалістичного інтернаціоналу є конгрес, що збирається кожні три роки* (із журн.).

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **інтернаціоналізува́ти.** *Інтернаціоналізація міжнародного бізнесу вимагає поєднання зусиль національних і міжнародних компаній різних країн у здійсненні різноманітних ділових операцій* (з наук. літ.); *Інтернаціоналізація економіки — це процес посилення взаємозв'язку і взаємозалежності між суб'єктами господарювання різних держав* (з наук.-попул. літ.); *Ми спостерігаємо певні ознаки інтернаціоналізації науки* (із журн.).

ІНТЕРНАЦІОНАЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Ідейно-політичний принцип, що проголошує рівність, солідарність усіх народів, націй і рас. *Більшовики були прибічниками пролетарського інтернаціоналізму та світової революції, українські соціалісти дотримувались національно-державницької ідеї* (з наук. літ.); *Добре, коли так. Чудесно. От коли вони показали свій інтернаціоналізм...* (В. Винниченко); *Всі декларативні заяви і маніфести панфутуризму позначені наскрізним пафосом інтернаціоналізму і комуністичного реформування естетичних норм* (С. Жадан); — *Пане полковнику, наші північні сусіди дуже люблять хизуватися таким модним терміном, як інтернаціоналізм* (В. Кожелянко).

2. *лінгв.* Афікс, слово, вислів, запозичені кількома мовами з одного джерела. *У словотворенні східнослов'янських літературних мов спостерігається посилення ролі запозичених словотвірних афіксів інтернаціоналізмів* (з наук.-попул. літ.); *Серед іншомовних запозичень розрізняють інтернаціоналізми, що властиві багатьом мовам* (з навч. літ.).

(1) Пролета́рський інтернаціоналі́зм, *іст.* — в ідеології марксизму-ленінізму — інтернаціоналізм, що ґрунтується на інтересах пролетаріату. *В умовах капіталізму пролетарський інтернаціоналізм витлумачують як зброю робітничого класу різних країн у боротьбі за соціальне визволення* (із журн.).

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інтернаціоналізува́ти.** *Зовнішній світ не ставав об'єктом художніх рефлексій, бо не був належно інтернаціоналізованим* (з навч. літ.); *Від 1995 року економіка Австрії значно зросла, стала більш конкурентоспроможною, інтернаціоналізованою* (з публіц. літ.).

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Робити, визнавати що-небудь інтернаціональним, міжнародним. *Коли передові країни інтернаціоналізують інноваційну діяльність, формується єдиний науковий простір* (з навч. літ.); *Інтернаціоналізувати шляхи в країні означає відкрити доступ різним компаніям для вкладення коштів у розвиток економічної інфраструктури* (із журн.).

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Ставати інтернаціональним, міжнародним. *Сучасні компанії продовжують укрупнюватися та інтернаціоналізуватися, щоб мати можливість реалізовувати дедалі масштабніші проекти на економічному ринку* (із журн.); *За останні роки фінансові ринки значно інтернаціоналізувалися* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інтернаціоналізува́ти.** *Ситуація ускладнюється тим, що після прийняття Європейської хартії регіональних або міноритарних мов терміновживання інтернаціоналізується дослідниками й дедалі більше виходить за рамки конкретної національної держави* (з публіц. літ.); *Проблема енергетичної безпеки дедалі інтернаціоналізується, чому сприяє запозичення досвіду європейських держав* (із журн.).

ІНТЕРНАЦІОНАЛІ́СТ, а, *ч.* 1. Прихильник, послідовник інтернаціоналізму (у 1 знач.). *Навіть те, що справжнім іспанцем був тільки один з них, а двоє інших — з штату Біскайя, Безруха мало обходило. Сам він був принциповий інтернаціоналіст* (Іван Ле); *Герцен був переконаним інтернаціоналістом* (із журн.); *Полум'яний патріот рідної землі, Максим Рильський був великим інтернаціоналістом. Під його пером заговорили українською мовою Вольтер і Міцкевич, Пушкін і Янка Купала, Мольєр і Тувім* (з газ.).

2. Військовослужбовець СРСР, що брав участь у військових діях на території інших держав. *Воєнком звістив про спецнабір і широко повів рукою на облямований лаврами .. стенд земляків-інтернаціоналістів* (Є. Пашковський); *За рішенням місцевої ради при ній можуть бути створені ради пенсіонерів, інвалідів, іноземців, біженців, воїнів-інтернаціоналістів, учасників ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, військовослужбовців, які не забезпечені житлом* (з мови документів); *Нині своїх товаришів по зброї, які загинули, згадають військові. Вони називали і називають себе інтернаціоналістами. Це справжні чоловіки, які обрали професію захищати* (із журн.).

ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до інтернаціоналізму (у 1 знач.), пройнятий ним. *У 60-х роках XX ст. В. О. Сухомлинський зробив якісно новий перехід від суто інтернаціоналістичної педагогіки до акцентування на національну культуру, розвиваючи в учнів цілісне сприймання світової культури крізь призму національної самосвідомості* (з наук.-попул. літ.); *Він* [Ю. Яновський] *з пошаною і розумінням високого інтернаціоналістичного значення поезії П. Тичини писав про свого вірного давнього друга: "Талант його в повному розцвіті, він слуга і співець народу, плоть од плоті і кість од кості його, скромний, трудолюбний, кращий з кращих"* (М. Бажан); *Інтернаціоналістичний світогляд.*

ІНТЕРНАЦІОНАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **інтернаціоналі́ст.** *У нашому районі не так уже й багато інтернаціоналісток, які згуртувалися для спільної справи* (з газ.).

ІНТЕРНАЦІОНАЛІ́СТСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **інтернаціоналі́ст** 1. *Ми .. опинились на ще більш непевній дорозі, вступивши до так званої Вільної академії пролетарської літератури — літературної організації далеко не одностайної, але, за задумом фундаторів, протиставленої ідеям інтернаціоналістської соціалістичної культури* (М. Бажан); *Малишко був поетом глибоко національним, та його інтернаціоналістський світогляд легко зближував його з людьми різних націй* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **інтернаціоналісти́чний.** *Будучи національним поетом, Т. Шевченко підходив до розуміння проблем розвитку своєї нації з інтернаціоналістських позицій* (В. Русанівський); *Інтернаціоналістська політика.*

ІНТЕРНАЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до різних народів, націй; міжнародний. *Ми готові на все: і на економічну, і на соціяльну* [соціальну], *і на політичну, і навіть інтернаціональну демократію* (В. Винниченко); *Ще тому вабив мене Магнітобуд, що це — справжнє інтернаціональне будівництво* (О. Донченко); *Природа скрізь інтернаціональна* (Б. Антоненко-Давидович); *Європейський союз і сучасне НАТО — приклади інтернаціонального політичного об'єднання* (із журн.); // Який складається з представників різних народів, націй. *Опріч того тут буває й інше цікаве товариство, письменники, малярі, публіка інтернаціональна, і я з багатьма познайомився* (М. Коцюбинський); *В університеті утворили інтернаціональну групу студентів, у якій були представники кількох країн Азії* (із журн.).

2. Який відповідає принципам інтернаціоналізму (у 1 знач.), ґрунтується на них. *Поезія Тичини багата своєю національною формою, а ідейно глибоко інтернаціональна* (А. Малишко); *Наука інтернаціональна за своєю природою й такою ж є фізика напівпровідників* (з наук. літ.); *У національному питанні українські соціал-демократи намагалися поєднати ідею інтернаціональної єдності пролетарів різних національностей і здобуття державної незалежності українського народу* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРНАЦІОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інтернаціона́льний.** *З облич і з гулу розмов можна було відразу устійнити інтернаціональність складу мешканців цього світу* (І. Багряний); *— Ніхто не зробив мені такого закиду за мою .. інтернаціональність* (О. Кобилянська).

ІНТЕРНАЦІОНА́ЛЬНО. Присл. до **інтернаціона́льний.** *Менеджер повинен думати інтернаціонально з максимальним врахуванням національної специфіки певної моделі господарювання* (із журн.); *Вогненного нам треба слова! Такого, щоб мільйони виховувало: глибоко, .. реально, — інтернаціонально!* (П. Тичина); *Храм у Головківці розписують інтернаціонально — представники усіх національних меншин* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т, у, *ч., інформ. (з великої і малої літер).* Всесвітня інформаційна комп'ютерна мережа, що надає доступ до необмежених інформаційних і бізнесових ресурсів, комунікативно-електронного спілкування. *У нього вже є лазерний принтер і портативний комп'ютер з доступом до інтернету* (Л. Костенко); *Книжки, телефон, телевізор, Інтернет — все це добре, але хотілось якогось живого людського спілкування* (В. Кожелянко); *Я багато читала. Лазила в інтернеті, качала звідти різну дивну музику* (Любко Дереш); *Своєчасність надання потрібної інформації стає чи не основною вимогою. Усе це може задовольнити сучасна інформаційна мережа Інтернет* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **Інтерне́т (інтерне́т),** напр.: інтерне́т-ба́нер, інтерне́т-вида́ння, інтерне́т-енциклопе́дія.

ІНТЕРНЕ́Т-АДМІНІСТРА́ТОР, а, *ч.* Спеціаліст, відповідальний за функціонування конкретного сервера Інтернету та всіх або частини його веб-сторінок. *Сьогодні функції інтернет-адмінстратора в більшості компаній чітко визначені й ґрунтуються на знанні серверних технологій, моделюванні сайтів та ін.* (з навч. літ.); *У кожному інтернет-салоні повинен бути обов'язково інтернет-адміністратор, що визначає напрями роботи салону і кваліфіковано оперує відповідним сервером* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-АДРЕ́СА, и, *ж.* Адреса певного інтернет-ресурсу або сервісу, задана у символьному вигляді. *В Інтернеті потрібна глобальна унікальність адреси, в разі роботи в локальній мережі — унікальність інтернет-адреси в її межах* (з навч. літ.); *Спеціальна регулятивна організація спростила використання так званих доменних імен. Це чітко визначені символи в кінці інтернет-адреси* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-АПТЕ́КА, и, *ж.* Веб-сайт організації, що рекламує товар фармацевтичної промисловості, де його можна замовити та скористатися послугою доставлення. *Подібно до інтернет-магазинів інших товарів інтернет-аптека надає можливість покупцям зекономити не тільки гроші, а й час* (із журн.); *У сучасних умовах користування інтернет-аптекою багато в чому спрощує купівлю найпопулярніших ліків* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-АУДИТО́РІЯ, ї, *ж.* Загальна кількість інтернет-користувачів. *Дослідження інтернет-аудиторії можна здійснювати за кількома параметрами, з-поміж яких особливо актуальними є територіальна щільність, віковий зріз і т. ін.* (з публіц. літ.); *Інтернет-асоціація оприлюднила своє свіже дослідження інтернет-аудиторії* (із журн.); *Загальновизнано, що інтернет-аудиторія постійно зростає* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-АУКЦІО́Н, у, *ч.* Аукціон, що проводять за посередництвом Всесвітньої інформаційної комп'ютерної мережі; онлайновий аукціон. *Інтернет-аукціон сам по собі не здійснює продажі та розрахунки, а лише "знайомить" продавця й покупця, надає їм контакти один одного, і вже в подальшому сторони самі домовляються та розраховуються між собою* (з наук.-попул. літ.); *У Бельгії різко зросли пропозиції товарів на інтернет-аукціонах* (із журн.); *Інтернет-аукціони роблять доступними товари масового вжитку* (з газ.); *Каталог інтернет-аукціонів.*

ІНТЕРНЕ́Т-БА́НЕР, а, *ч.* Рекламний плакат, прапорець і т. ін. із символікою певної фірми або торговельної марки, що є поклика́нням на рекламний ресурс в Інтернеті. *Останнім часом усе більшої популярності набуває створення не зовсім стандартних інтернет-банерів, що використовують асинхронну видачу зображеного* (з наук.-попул. літ.); *Сучасні інтернет-банери виготовляють за технологіями, що спрощують їх використання на персональних комп'ютерах* (з навч. літ.); *Інтернет-банери, що надаються замовником, повинні відповідати усталеним технічним нормам* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-БА́НКІНГ, у, *ч.* Система дистанційного банківського обслуговування, доступу й управління рахунками та операціями через мережу Інтернет. *Інтернет-банкінг — це високотехнологічна й багатофункціональна система, що активно розвивається* (з наук.-попул. літ.); *Інтернет-банкінг дозволяє користувачеві керувати своїми коштами, сидячи за комп'ютером* (з навч. літ.); *Система інтернет-банкінгу відкриває можливість керування рахунками в національній та іноземній валюті, одержувати всю необхідну інформацію про рух коштів на них у будь-якій точці світу* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-БЕЗПЕ́КА, и, *ж.* Безпека комп'ютера під час роботи в Інтернеті. *Інтернет-безпеку комп'ютера в сучасних умовах забезпечують високоякісні програми боротьби з різними вірусами* (з навч. літ.); *На сайті подано доступну, практичну інформацію з інтернет-безпеки, що рекомендує початківцям ефективне використання ресурсів мережі* (із журн.); *Мультиплікаційний ролик про правила інтернет-безпеки дозволяє вивчити всі можливі загрози для вашого персонального комп'ютера* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-БЛОГ, у, *ч., інформ.* Те саме, що **блог.** *Під час передвиборчої боротьби політичні діячі використовують інтернет-блоги для досягнення тієї або тієї мети* (з наук.-попул. літ.); *Авторський інтернет-блог як інформаційно-комунікаційна технологія в освітньому просторі у сфері фізичного виховання зарекомендував себе в педагогічній освіті позитивно, тому що відкриває для учнів можливість цілісного знайомства з особливостями викладання дисципліни* (з навч. літ.); *Проект розглядає аспекти створення власного середовища спілкування у вигляді живого журналу або інтернет-блогів* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-БРА́УЗЕР, а, *ч., інформ.* Те саме, що **бра́узер.** *Інтернет-браузери в багатьох випадках доступні в самій мережі, що полегшує їхнє мобільне використання* (з навч. літ.); *Огляд інтернет-браузерів.*

ІНТЕРНЕ́Т-ВЕ́РСІЯ, ї, *ж.* Паралельна версія друкованого засобу масової інформації або певного інформаційного ресурсу. *Інтернет-версія системи "Гарант" — це правова інформація, що доступна з будь-якого персонального комп'ютера, підключеного до мережі Інтернет* (з навч. літ.); *Інтернет-версія газети.*

ІНТЕРНЕ́Т-ВИДА́ННЯ, я, *с.* 1. Будь-який твір (веб-сторінка), представлений у мережі Інтернет. *Нарешті вдалося досягти синхронності паперової версії автореферату та його інтернет-видання, що розширює коло потенційних читачів* (із журн.); *Студенти можуть звернутися до інтернет-видання словника, якщо його немає в університетській бібліотеці* (з газ.).

2. Регулярно оновлюваний в мережі Інтернет інформаційний сайт, що виконує функцію засобу масової інформації, користується певною популярністю й авторитетом, має свою постійну аудиторію. *Існує ще один тип інтернет-видань — супермаркет новин, коли на базі популярного друкованого засобу масової інформації виникає самостійний портал* (з наук.-попул. літ.); *В українському медійному інтернет-просторі можна виокремити три види інтернет-видань — інтернет-версії друкованих чи електронних засобів масової інформації, сайти інформаційних агентств, власне інтернет-видання* (з публіц. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ВІЗИ́ТКА, и, *ж.* Невелика веб-сторінка з інформацією про компанію; візитна картка, розміщена в мережі Інтернет. *Структура інтернет-візитки має свої особливості, з-поміж яких чільне місце належить візуалізації та растровій графіці* (з навч. літ.); *Пакет послуг з оформлення інтернет-візиток розроблений для приватних осіб та малобюджетних підприємств* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-ВУ́ЗОЛ, зла́, *ч., інформ.* Провайдерський центр, оснащений відповідним комп'ютерним обладнанням, із надання інтернетівських послуг. *На новому інтернет-вузлі встановлено 32 швидкісних модеми* (із журн.); *Сучасний інтернет-вузол комутованого доступу змонтовано у віддаленому районі* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ГАЗЕ́ТА, и, *ж.* Офіційно зареєстрована газета як засіб масової інформації в Інтернеті. *Інтернет-газета завжди ґрунтується на засадничих принципах журналістики* (з навч. літ.); *Активно відвідуваною в Інтернеті стає інтернет-газета, якій притаманна особлива мобільність у поданні новин* (із журн.); *Інтернет-газета Української автокефальної церкви публікує найсвіжіші новини з релігійного життя парафіян* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ГОЛОСУВА́ННЯ, я, *с.* Електронне голосування, що дозволяє проведення частини або усього голосування, окремих опитувань із використанням мережі Інтернет. *Інтернет-голосування охоплює різні форми вивчення громадської думки — визначення переможців конкурсів, укладання рейтингу періодичних видань тощо* (з навч. літ.); *Інтернет-голосування дедалі більше набирає прихильників* (із журн.); *Щороку з 1 березня і до 10 квітня включно триває інтернет-голосування за роботи, надіслані на конкурс дитячої творчості* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-ГРА́ФІКА, и, *ж., інформ.* Графіка, виконана за допомогою комп'ютерних технологій та відповідного програмного забезпечення. *У підручнику детально й доступно розглянуто створення сучасної інтернет-графіки за допомогою нового програмного забезпечення для персональних комп'ютерів* (з наук.-попул. літ.); *Інтернет-графіка та її елементи; Формати інтернет-графіки.*

ІНТЕРНЕ́Т-ДЕМОКРА́ТІЯ, ї, *ж.* Рівень свободи користування мережею Інтернет у суспільстві, висловлення власних поглядів у цій мережі. *Інтернет-демократія — це спосіб поставити питання про демократію по-новому, окреслити ключові проблеми будь-якого демократичного облаштування* (з наук.-попул. літ.); *Електронна, або інтернет-демократія — не просто черговий етап розвитку демократичних інститутів — це й нововведення, що вимагає нового осмислення відомих демократичних процесів* (з навч. літ.); *Інтернет-демократія дозволяє модернізувати демократію* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-ДИЗА́ЙН, у, *ч., інформ.* Галузь веб-розробки й дизайну, завданням яких є проектування користувацьких веб-інтерфейсів для сайтів або веб-додатків. *Інтернет-дизайн розпочинається з графічного осмислення дизайну та моделей його проектування за допомогою комп'ютерних технологій* (з навч. літ.); *Фірма надає послуги у сфері інтернет-дизайну* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-ДИЗА́ЙНЕР, а, *ч.* Фахівець із інтернет-дизайну. *Лекцію для інтернет-дизайнерів прочитав відомий у сфері веб-дизайну фахівець, професор Віденського університету* (із журн.); *Досвідчений інтернет-дизайнер легко спроектує модель кімнати-студії* (з газ.); *Працевлаштування для інтернет-дизайнера пропонує фірма із сучасного ландшафтного проектування* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-ДО́СТУП, у, *ч.* Способи та методи взаємодії користувачів з Інтернетом. *Крім інтернет-доступу з місця розташування користувача, існують також публічні місця для користування Інтернетом — бібліотеки, інтернет-кафе та ін.* (із журн.); *Інтернет-доступ сьогодні забезпечують багато телефонних компаній* (з газ.); *У шкільних бібліотеках Вінниці запроваджено інтернет-доступ до літератури* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ЕНЦИКЛОПЕ́ДІЯ, ї, *ж.* Енциклопедія, що діє у веб-середовищі, а також сайти з концепцією вільного чи закритого редагування для розміщення інформації на певну тему у вигляді статей. *Інтернет-енциклопедіям з неконтрольованим викладенням інформації властива індиферентність користувачів щодо форми існування й подання матеріалу, що позитивно позначається на змісті, не обмежуючи його* (з навч. літ.); *Інтернет-енциклопедія Вікіпедія є одним з найбільш відвідуваних сайтів світу* (із журн.); *Першу інтернет-енциклопедію Нупедію не можна було вільно редагувати, тому статті писали лише науковці-добровольці* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-ЖУРНА́Л, у, *ч.* Періодичне самостійне видання журнального характеру в Інтернеті. *Інтернет-журнали існують на окремих веб-сайтах, розсилаються електронною поштою та на спеціальних дисках* (з навч. літ.); *В інтернет-журналі можна знайти статті з найактуальніших питань сучасної політики* (із журн.); *"Жіночі примхи" — інтернет-журнал для чарівних жінок, які цікавляться різними сферами життя* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-ЗАЛЕ́ЖНИЙ, а, е. Який має інтернет-залежність. *В інтернет-залежних підлітків часто відбуваються незворотні зміни, лікування яких вимагає особливих психологічних технологій* (з наук.-попул. літ.); *Стало відомо, що інтернет-залежних людей у Китаї лікують електрошоком* (з газ.); // *у знач. ім.* **інтерне́т-зале́жні,** них, *мн.* Ті, хто відчуває постійну потребу в користуванні Інтернетом. *Інтернет-залежні часто виявляють схильність до залежності і в інших сферах свого життя* (з навч. літ.); *За даними різноманітних досліджень, сьогодні інтернет-залежними є багато користувачів мережі* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ЗАЛЕ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Нав'язливе і неконтрольоване бажання підключитися до мережі Інтернет і нездатність свідомо відключитися від неї. *Досліджено, що найчастіше інтернет-залежність виникає в людей, які мають проблеми в спілкуванні, родині та занижену самооцінку* (з наук.-попул. літ.); *Китайські експерти встановили, що в головному мозку людей, які страждають на інтернет-залежність, відбуваються такі ж зміни, як і в тих, хто пристрастився до алкоголю і наркотиків* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ЗА́ПИС, у, *ч.* Запис, розміщений у мережі Інтернет або здійснений за її допомогою. *Інтернет-запис для подання документів в органи реєстрації майнових прав на нерухоме майно налагоджено Міністерством юстиції України* (з навч. літ.); *Інтернет-запис для отримання польської візи (туристичної або для покупок) можливий у будь-якому регіоні України* (із журн.); *Інтернет-запис на прийом до лікаря є зручним способом економії часу пацієнта* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ЗАСТОСУВА́ННЯ, я, *с.* Клієнт-серверний додаток, у якому клієнтом є браузер, а сервером — веб-сервер. *Для інтернет-застосування необхідні простота в реалізації, висока стійкість до злому і т. ін.* (з наук. літ.); *Взаємодія браузера і сервера, що є основою інтернет-застосувань, часто здійснюється в асинхронному режимі обміну інформацією* (з навч. літ.); *Інтернет-застосування можуть бути легко поширені на різні операції стільникового зв'язку* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-ЗВ'ЯЗО́К, зку́, *ч., інформ.* З'єднання персональних комп'ютерів, мобільних пристроїв і мереж з Інтернетом; зв'язок, створений всесвітньою мережею Інтернет. *Компанія почала надавати послуги інтернет-зв'язку на місцевому ринку* (із журн.); *Служби безпеки різних країн постійно працюють над удосконаленням захисту інтернет-зв'язку від кібератак* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ЗЛОЧИ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Злочинність у мережі Інтернет. *Федеральне бюро розслідувань США опублікувало доповідь про боротьбу з інтернет-злочинністю* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ЗМІ́, *невідм., мн., інформ.* Регулярно оновлювані інформаційні сайти, які виконують функції засобів масової інформації. *Українські інтернет-ЗМІ — це інтернет-видання, що публікують новини, статті та будь-яку супутню інформацію українською мовою незалежно від фізичного розташування серверів* (з наук. літ.); *На сторінках інтернет-ЗМІ, зареєстрованих у рейтинговій системі, може бути встановлений лічильник, який рахує кількість відвідувань* (з наук.-попул. літ.); *Більшість інтернет-ЗМІ оновлюються щодня або навіть безперервно протягом дня* (із журн.).

ІНТЕРНЕТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., інформ.* Поширення Інтернету та його застосування в усіх сферах суспільного життя. *Глобальна інтернетизація призвела до того, що люди не лише віртуально спілкуються, але й працюють на великій відстані* (з наук.-попул. літ.); *Інтернетизація людства є ефективним способом культурного обміну, активізації творчих зв'язків між різними верствами населення* (з публіц. літ.); *Інтернетизація триває: кожний другий українець в онлайні* (з газ.); // Оснащення засобами доступу в Інтернет. *Щоб уявити необхідний рівень інтернетизації бібліотек, треба подивитися на інтернетизацію сучасної молоді, її прагнення долучитися до найсучаснішого інтернет-обладнання* (із журн.).

ІНТЕРНЕТИЗО́ВАНИЙ, а, е, *інформ.* Дієпр. пас. до **інтернетизува́ти.** *Смак і любов до книги треба і можна виховувати навіть у наш комп'ютеризований та інтернетизований час* (з навч. літ.); *Інтернетизована бібліотека університету має багато переваг в обслуговуванні читачів, дозволяючи користуватися її фондами на значних відстанях* (із журн.); *Яготин із його прилеглими територіями досить інтернетизований* (з газ.); // **інтернетизо́вано,** *безос. пред. Більшість шкіл інтернетизовано* (із журн.).

ІНТЕРНЕТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, інформ.* Здійснювати інтернетизацію. *Інтернетизують сільські школи в кілька етапів, що передбачено відповідними розпорядчими документами Міністерства освіти та науки України* (з публіц. літ.); *Багато політичних партій та громадських рухів містять у своїх програмах завдання інтернетизувати бюджетну сферу в різних областях України для зручності громадян у користуванні послугами цієї сфери* (із журн.); *Інтернетизувати важкодоступні місцевості можна за допомогою повітряних куль* (з газ.).

ІНТЕРНЕТИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., інформ.* 1. Набувати технічних можливостей користування Інтернетом. *Столиця України продовжує активно інтернетизуватися* (з газ.); *Більшість країн Європи повністю інтернетизувалися: всі урядові рішення за лічені хвилини після їх прийняття викладаються в мережі* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інтернетизува́ти.** *Навчальний процес досить успішно інтернетизується, особливо його практична частина* (з навч. літ.); *У будівельних технологіях інтернетизується проектування фундаментів великих житлових будинків* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́ТИКА, и, *ж., інформ.* Прикладний науковий напрям із вивчення структури й динаміки мережевих процесів, дослідження притаманних для них сталих закономірностей. *Можна кваліфікувати інтернетику як розвиток інформатики в напрямку застосування сучасних мережевих обчислень в усіх галузях науки, охоплення величезних ресурсів, що розподілені в мережевому середовищі* (з наук. літ.); *Інтернетика активно досліджує властивості та способи використання Інтернету в аспекті впливу на соціально-економічні процеси* (з наук.-попул. літ.); *Сучасна інтернетика та напрацьовані нею методики все активніше проникають у різні гуманітарні науки, особливо ті, що вивчають способи впливу на окремого індивіда* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́ТІВЕЦЬ, вця, *ч.* Те саме, що **інтерне́тник.** *Інтернетівці є різні — від активно залежних до симптоматично залежних, тобто тих, хто любить онлайнові ігри, регулярне читання новин тощо* (з наук.-попул. літ.); *Існують найбільш поширені правила, які повинен знати кожен інтернетівець* (із журн.); *Моральний кодекс (неписані норми) інтернетівця охоплює кілька важливих принципів, з-поміж яких істотними є повага до будь-якого інтернетівця, ввічливе спілкування з ним і т. ін.* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́ТІВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **Інтерне́т (інтерне́т).** *Найпоширенішими серед програмних засобів є пошукові системи, зокрема інтернетівські, які можуть виконувати цілу низку природномовних функцій* (з наук. літ.); *Між учасниками клубу був створений інтернетівський простір спілкування* (із журн.); *Головним завданням інтернетівської виставки є ознайомлення потенційних західних інвесторів і замовників із виробничими й товарними можливостями українських підприємств* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ІНТЕРФЕ́ЙС, у, *ч., інформ.* Сукупність засобів, за допомогою яких користувач взаємодіє з веб-сайтом через браузер. *Інтернет-інтерфейс для комп'ютерної програми, що розрахована на тестування друкованих та звукових текстів, зарекомендував себе як оптимальний у налагодженні взаємодії між різними програмами* (з наук.-попул. літ.); *Інсталювати інтерактивний інтернет-інтерфейс можна через використання відповідних налаштувань у мережі* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-КАВ'Я́РНЯ, і, *ж.* Кав'ярня, у якій відвідувачам надається доступ до мережі Інтернету. *Інтернет-кав'ярня відповідає всім вимогам високих технологій — плазмова панель дозволяє проводити інсталяції, бездротовий доступ до Інтернету не прив'язує відвідувачів до якогось конкретного місця* (із журн.); *Біля залізничного вокзалу для зручності пасажирів облаштували інтернет-кав'ярню* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-КА́МЕРА, и, *ж.* Цифрова відео- або фотокамера, признач. для фіксації зображення в реальному часі й перегляду його в мережі Інтернет. *Інтернет-камера оптимально забезпечує передання відеопотоку в цифровому форматі в мережі Інтернет із використанням відповідних мережевих протоколів* (з наук.-попул. літ.); *Інтернет-камери мобільно доставляють зображення через Інтернет, завантажують їх на веб-сервер* (з навч. літ.); *У Дубні встановлено інтернет-камери, завдяки яким можна стежити за життям міста в режимі онлайн* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-КА́РТА, и, *ж., інформ.* Створена спеціальними програмами географічна карта з навігацією в Інтернеті. *Сучасні інтернетні навігатори та інтернет-карти повністю звільнили більшість користувачів від необхідності запам'ятовувати вулиці, дороги, маршрути* (із журн.); *Гранична можливість телефонізації шкіл в Україні охоплює 83 %. У цих умовах актуальним є придбання супутникових інтернет-карт* (з газ.); // Те саме, що **інтерне́т-катало́г.** *Наша інтернет-карта — каталог веб-сайтів Вінницького регіону, що забезпечує швидкий перегляд усього сайтового простору та його доступність у найвіддаленіших куточках* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-КА́РТКА, и, *ж.* Віртуальна картка для оплати будь-яких послуг через Інтернет. *Інтернет-картка банку, призначена для розрахунків у мережі Інтернет, передбачає наявність комплексу знань для здійснення відповідних операцій* (з мови документів); *Розрахункова інтернет-картка уможливлює перерахування коштів на іншу подібну картку того самого або іншого банку, сплачування отриманих послуг і т. ін.* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-КАТАЛО́Г, у, *ч., інформ.* Спеціальний сайт, що містить структурований набір поклика́нь на сайти з їхнім коротким описом. *Складання інтернет-каталогу — явище перманентне, оскільки формат дозволяє постійно додавати туди нові дані* (з навч. літ.); *Реєстрація в інтернет-каталогах — один із методів просування (розкручування) сайту в мережі Інтернет* (із журн.); *Інтернет-каталоги сучасних компаній містять понад 1000 сайтів, що систематизовані та забезпечені вільним доступом для користування* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-КАФЕ́, *невідм., с.* Те саме, що **інтерне́т-кав'я́рня.** *В інтернет-кафе можна за відповідну плату отримати доступ до Інтернету, пограти в комп'ютерні ігри* (із журн.); *Перші інтернет-кафе з'явилися в США на початку 1990-х років* (з газ.); *Мережа інтернет-кафе.*

ІНТЕРНЕ́Т-КЛІЄ́НТ, а, *ч., інформ.* Апаратний або програмний компонент інформаційно-комп'ютерної (обчислювальної) системи, що надсилає запити серверу. *Програма "інтернет-клієнт" взаємодіє з сервером, використовуючи певний протокол* (з навч. літ.); *Інтернет-клієнт як принцип організації інтернетівського простору є найважливіший для користувачів* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-КОМПА́НІЯ, ї, *ж.* Компанія, що займається організацією та наданням послуг із користування Інтернетом. *Нові інтернет-компанії здебільшого орієнтовані на забезпечення широкого спектру послуг в Інтернеті, зокрема, рекламних, менеджерських, маркетингових та ін.* (з публіц. літ.); *Інтернет-компанія пропонує послуги з моделювання сайтів і дизайну* (з мови реклами); *Українська інтернет-компанія.*

ІНТЕРНЕ́Т-КОМУНІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Спілкування за допомогою глобальної комп'ютерної мережі Інтернет. *Інтернет-комунікація виявляється у двох аспектах — здійснення обміну інформацією між різними суб'єктами комунікації за допомогою голосу, відео, текстових повідомлень, документів, файлів та ін. і спілкування між комунікантами-людьми* (з наук.-попул. літ.); *Для інтернет-комунікації властиві анонімність, невидимість, почуття безпеки* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-КОНФЕРЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* Конференція з інтернет-аудиторією через комунікаційні програми в мережі Інтернет. *Інтернет-конференція — місце для спілкування журналістів і зацікавлених осіб з відомими політиками, науковцями й публічними діячами* (з наук.-попул. літ.); *Надзвичайно цікавим було спілкування учасників другої міжнародної інтернет-конференції "Історичні, економічні, соціально-філософські та освітні аспекти розвитку охорони здоров'я", що зібрала цього року гостей із кількох провідних університетів Європи* (із журн.); *Чергова міжнародна науково-практична інтернет-конференція "Питання сучасної науки й освіти" охопила низку важливих науково-педагогічних проблем, з-поміж яких знаковими були питання інтерактивного навчання, підняття престижу освітянської праці та ін.* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-КОРИ́СТУВА́Ч, и́стувача́, *ч.* Той, хто користується всесвітньою інформаційною комп'ютерною мережею Інтернет. *Якщо ще хтось, крім інтернет-користувача, буде знати його пароль, цей хтось зможе відкрити увесь його віртуальний простір* (з наук.-попул. літ.); *Під час роботи в мережі інтернет-користувач стає її повноправним учасником, що створює потенційну можливість для використання ним усіх доступних мережевих ресурсів* (із журн.); *Що ж приваблює інтернет-користувачів у соціальних медіа? Насамперед їхня доступність, прозорість, можливість одночасного спілкування з великою аудиторією* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-КРАМНИ́ЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **інтерне́т-магази́н.** *Інтернет-крамниця давно спеціалізується на продажу традиційних українських сувенірів та гуцульських виробів ручної роботи, які можна придбати за доступними цінами* (із журн.); *Сьогодні надзвичайно популярні інтернет-крамниці з продажу натуральних, екологічних чистих товарів* (з газ.); *Інтернет-крамниця "Гілка" пропонує купити брендові аксесуари: сонцезахисні окуляри, чохли й підставки для смартфонів* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-МАГАЗИ́Н, у, *ч.* Інтерактивний веб-сайт, що рекламує товар або послугу і через який можна здійснити купівлю або замовити послугу з доставкою. *Юлька перетягла до Гороха свої речі.., намагалася господарювати, та всі ті спроби виливалися для Гороха в нові витрати: то їй мікрохвильову піч купи, бо у всіх вже є і зручно, то круту куртку через інтернет-магазин собі замовила* (Люко Дашвар); *Інтернет-магазин істотно модернізує роздрібну й оптову мережеву торгівлю* (із журн.); *Новий інтернет-магазин кави пропонує вишукані її сорти до сніданку й для відпочинку* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-МА́ЙСТЕР, тра, *ч.* Фахівець, який займається розробленням веб-сайтів або корпоративних додатків та забезпечує їхнє функціонування в мережі Інтернет. *Вперше термін "веб-майстер", або "інтернет-майстер" був згаданий творцем мережі Інтернет Тімом Бернерс-Лі в 1992 р., а визначення функцій інтернет-майстрів відбулося після загальної комерціалізації Інтернету* (з наук. літ.); *Кваліфікований інтернет-майстер уміє розробляти веб-сайти за різною технологією* (з навч. літ.); *Інтернет-майстер улаштував навчальні атаки на сервер обласної державної адміністрації для перевірки мобільності системи захисту наявної на них інформації* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-МАЙСТЕ́РНЯ, і, *ж.* Фірма, в якій працюють інтернет-майстри. *Розроблені в інтернет-майстерні сайти завжди відповідають необхідним технічним вимогам* (із журн.); *До складу інтернет-майстерні входять ви-*

сококваліфіковані талановиті працівники, котрі завдяки професіоналізму та налагодженій системі роботи готові вирішити будь-які завдання: від створення сайтів-візиток і блогів до розробки різноманітних інтернет-магазинів та порталів (із журн.); *Інтернет-майстерня розраховує на довгострокову співпрацю зі своїми клієнтами, тому її спеціалісти прагнуть максимально задовольнити потреби відвідувачів* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-МА́НІЯ, ї, *ж., псих.* Надмірне захоплення користуванням мережею Інтернет та її продуктами. *Постійно вдосконалювані комп'ютерні технології та розширення мережі Інтернет активізує елементи інтернет-манії* (з наук.-попул. літ.); *Японські тинейджери захопилися новою інтернет-манією — роблять фотографії у стилі популярного японського коміксу і виставляють їх в Інтернеті* (із журн.); *Масова інтернет-манія.*

ІНТЕРНЕ́Т-МАНІЯ́К, а, *ч., псих.* Людина, яка відкинула реальність і постійно живе інтернет-життям, страждає за відсутності Інтернету. *Інтернет-маніяки трапляються, це доконаний факт, але чи справді їх можна так назвати, вони ж нікому не погрожують — тільки самі обмежуються віртуальним простором* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-МА́РКЕТИНГ, у, *ч., екон.* Система управління господарською діяльністю через Інтернет з урахуванням вимог ринку на попит товарів та організацію їхнього збуту. *Інтернет-маркетинг надає споживачеві можливість не тільки отримати інформацію про товари, а й купити його* (з наук.-попул. літ.); *Інтернет-маркетинг з'явився на початку 1990-х років, коли текстові сайти почали розміщувати інформацію про товари* (з навч. літ.); *Застосування методів інтернет-маркетингу спрямоване на економію коштів, а також на розширення діяльності компаній (перехід з локального ринку на національний та міжнародний ринки)* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-МЕМ, у, *ч.* Спонтанне поширення інформації через Інтернет усіма можливими мережевими способами. *Інтернет-мем як поняття увійшло у вживання в середині першого десятиліття XXI сторіччя* (з навч. літ.); *Інтернет-мем поширюють електронною поштою, на форумах, у блогах і т. ін.* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-МЕРЕ́ЖА, і, *ж., інформ.* Концепція мережі зв'язку, що з'єднує дані в хмарному середовищі. *Інтернет-мережа надійно з'єднує кінцеві точки за допомогою публічного Інтернету, завдяки чому користувачі можуть спілкуватися й обмінюватися інформацією та даними без прив'язки до конкретного розташування* (з наук. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-МОНІТО́РИНГ, у, *ч.* Постійне спостереження за яким-небудь процесом у мережі Інтернет. *Інтернет-моніторинги легко виявляють рівень попиту населення на певні товари* (із журн.); *Для того, щоб взяти участь в інтернет-моніторингу, необхідно заповнити анкету* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-НАВІГА́ТОР, а, *ч., інформ.* Те саме, що **бра́узер.** *Тематичний інтернет-навігатор є зручним інструментом пошуку необхідної інформації в обмеженому мережевому середовищі з оптимальним її індексуванням* (з наук.-попул. літ.); *Мобільний інтернет-навігатор зручний у побуті, оскільки не прив'язаний до локальної мережі пошуку* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **Інтерне́т (інтерне́т).** *Організатори заходу запевняють, що продовжать боротьбу, допоки на інтернетному податкові не поставлять остаточну крапку* (із журн.); *У розпорядженні учасників сесії та журналістів буде потужний вузол телефонного й інтернетного зв'язку* (з газ.); *Інтернетний троль.*

ІНТЕРНЕ́ТНИК, а, *ч.* Користувач Інтернету. *На кінець 2014 року в Європі зафіксовано 32 % інтернетників, у Латинській Америці — лише 6 %, на Близькому Сході та в Африці — 2 % усіх користувачів мережі* (з наук.-попул. літ.); *Нині в Україні серед міського населення близько 53 % користуються Інтернетом, але найбільше інтернетників — у містах-мільйонниках (понад 60 %)* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-НОВИ́НА *див.* **інтерне́т-нови́ни.**

ІНТЕРНЕ́Т-НОВИ́НИ, и́н, *мн. (одн.* **інтерне́т-нови́на,** и, *ж.).* Донесені через мережу Інтернет щойно або недавно одержані повідомлення, звістка і т. ін. про кого-, що-небудь. *Найоптимальніший шлях донесення нової інформації — це інтернет-новини* (з газ.); *Інтернет-новини в режимі онлайн; Незалежні інтернет-новини.*

ІНТЕРНЕ́Т-ОГЛЯ́ДА́Ч, я́дача́, *ч.* Те саме, що **інтерне́т-навіга́тор.** *Навіть якщо ви звикли до якого-небудь виду інтернет-оглядача, він може бути не настільки ж зручним у новій версії операційної системи* (з наук.-попул. літ.); *Якщо не відкривається інтернет-оглядач, причини та способи усунення цього слід шукати в самій мережі Інтернет* (з навч. літ.); *Сучасний інтернет-оглядач.*

ІНТЕРНЕ́Т-ОГОЛО́ШЕННЯ, я, *с.* Електронна дошка оголошень в Інтернеті. *Інтернет-оголошення є доступним засобом для повідомлення про продаж, купівлю товарів* (з газ.); *Сайт для розміщення інтернет-оголошень легко віднайти через доступну пошукову систему в мережевому пошуку* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-ОПИ́ТУВАННЯ, я, *с.* Отримання соціологічної інформації через мережу Інтернет. *Інтернет-опитування особливо актуалізують напередодні парламентських і президентських виборів* (з публіц. літ.); *Компанія працює над удосконаленням різних моделей інтернет-опитувань* (із журн.); *Під час інтернет-опитування визначають, кому виборці найчастіше віддають перевагу в голосуванні* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ОСВІ́ТА, и, *ж.* Освіта, що здійснюється з використанням ресурсів і технологій глобальної мережі Інтернет. *Інтернет-освіта відкриває шляхи вивчення новітніх технологій без додаткового отримання віз та надзвичайно дорогих поїздок* (з навч. літ.); *Інтернет-освіта є актуальною у створенні міждержавних віртуальних університетів* (із журн.); *Інтернет-освіта в сучасному просторі набуває все ширшого застосування* (з газ.).

ІНТЕРНЕТОФО́БІЯ, ї, *ж., псих.* Страх перед Інтернетом. *Інтернетофобія часто є похідною загального психологічного захворювання підлітка* (з навч. літ.); *З-поміж різних фобій інтернетофобія посідає одне з важливих місць у комплексі страхів сучасної людини* (із журн.); *Активна інтернетофобія.*

ІНТЕРНЕ́Т-ПЕРЕГЛЯДА́Ч, а́, *ч., інформ.* Те саме, що **інтерне́т-огля́да́ч.** *Повноцінний інтернет-переглядач із підтримкою стандартних протоколів, зображення та відео повинен мати постійне технічне забезпечення* (з наук.-попул. літ.); *Новітній інтернет-переглядач, розроблений на сучасних технологіях з можливістю використання усіх*

стільникових ресурсів, істотно змінює усталену уяву про ресурсні можливості такого зразка програм (із журн.); *У сучасному мережевому просторі є швидкісні, прості й безпечні інтернет-переглядачі* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-ПІДТРИ́МКА, и, *ж., інформ.* Надання допомоги, сприяння в чому-небудь через інформаційну мережу Інтернет. *Інтернет-підтримка вивчення нових курсів із права та історії робить перспективним не тільки послідовне вивчення матеріалу, але й виконання різноманітних творчих завдань у режимі активного контакту з викладачем* (з навч. літ.); *Інтернет-підтримка бізнесу забезпечує активні контакти підприємців всередині країни й за її межами* (із журн.); *Служба інтернет-підтримки створена в усіх великих сучасних компаніях, що надають послуги різного типу зв'язку* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПІРА́Т, а, *ч.* Той, хто займається інтернет-піратством. *Інтернет-пірати спрямовують свої зусилля на несанкціоноване запозичення найновішого програмного забезпечення* (з публіц. літ.); *Кіноіндустрія дедалі частіше стикається з інтернет-піратами, які розповсюджують нові фільми без будь-якого дотримання авторського й інтелектуального права* (із журн.); *Окремі держави стали "безпечною гаванню" для інтернет-піратів* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПІРА́ТСТВО, а, *с.* Практика використання глобальної мережі для незаконного копіювання й поширення підробленого програмного забезпечення, реклами, музики або іншої інформації творчого характеру. *У всьому світі нині зростає інтернет-піратство, тому держави прагнуть захистити авторські права майстрів художнього слова, кіномитців, розробників програмного забезпечення та ін.* (із журн.); *Найжорсткіший закон, спрямований на боротьбу з будь-яким інтернет-піратством, обговорюють у Франції* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПОКЛИКА́ННЯ, я, *с., інформ.* Поклика́ння в мережі Інтернет на інформаційний ресурс віддаленого доступу. *Лінгвістичний і термінологічний банки даних містять значний за обсягом масив англійських, французьких та іспанських термінів, а також інтернет-покликання на мовні ресурси та організації, які працюють у царині мови* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПОРТА́Л, у, *ч., інформ.* Веб-сайт, що надає користувачеві Інтернету різні інтерактивні сервіси, що працюють у межах цілісного сайту. *Інтернет-портали допомагають користувачам у пошуку потрібної інформації через Інтернет* (з навч. літ.); *Інтернет-портал "Діти України" поповнився новим розділом — онлайновим інтернет-журналом, що створюють самі діти* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПО́СЛУГА, и, *ж.* Послуга, що надається користувачеві через Інтернет. *Окремим напрямом діяльності відділу телекомунікацій багатьох компаній є надання інтернет-послуг, зокрема підключення до мережі Інтернет за комутованими та виділеними лініями* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПО́ШТА, и, *ж.* Поштова система в мережі Інтернет; електронна пошта. *Інтернет-пошта надзвичайно ефективна, оскільки робить швидким активний обмін інформацією* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПРЕДСТАВНИ́ЦТВО, а, *с., інформ.* Корпоративний веб-сайт. *Офіційне інтернет-представництво глави держави містить у своїй структурі документи, останні новини, повідомлення про прийом громадян* (з наук.-попул. літ.); *Інтернет-представництво Міністерства освіти і науки України регулярно відвідують інтернет-користувачі для ознайомлення з новими розпорядчими документами, діяльністю колегій міністерства* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПРОВА́ЙДЕР, а, *ч., інформ.* Організація, що надає послуги доступу до мережі Інтернет. *Інтернет-провайдерів можна поділити на певні типи залежно від послуг, які вони надають: провайдери доступу, магістральні провайдери, канальні провайдери тощо* (з наук.-попул. літ.); *З юридичного боку, інтернет-провайдер — це оператор зв'язку, що має ліцензію з надання однієї з послуг: послуги оперування каналами зв'язку, послуги зв'язку в мережах передавання даних і т. ін.* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПРОГРА́МА, и, *ж., інформ.* Програма, що спеціалізована на певній функції глобальної мережі Інтернет (запуск, пошук і т. ін.). *За своїм призначенням інтернет-програми поділяються на програми доступу до поштових каталогів, для роботи зі спілкування, роботи з перекладу і т. ін.* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПРОГРАМІ́СТ, а, *ч.* Спеціаліст зі створення програмного забезпечення в мережі Інтернет. *Інтернет-програміст уміє працювати з програмним забезпеченням не лише персональних комп'ютерів, але й смартфонів, комунікаторів, серверів, суперкомп'ютерів, мікроконтролерів та промислових комп'ютерів* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПРОГРАМУВА́ННЯ, я, *с., інформ.* Розділ програмування, орієнтований на розроблення веб-сайтів у мережі Інтернет. *Інтернет-програмування передбачає уміння виконувати завдання економічного, структурного та фізичного рівнів* (з навч. літ.); *Інтернет-програмування містить у собі елементи інженерії (зокрема програмної), фундаментальних наук і мистецтв* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-ПУБЛІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Публікація в мережі Інтернет. *Пулітцерівську премію вручатимуть журналістам і за матеріали, опубліковані в друкованих виданнях, і за інтернет-публікації* (із журн.); *Впорядковування та інтернет-публікація інформації.*

ІНТЕРНЕ́Т-РА́ДІО, *невідм., с.* Група технологій передавання потокових аудіоданих через мережу Інтернет. *Технологічною основою інтернет-радіо є три елементи: станція, сервер і клієнт* (з навч. літ.); *Інтернет-радіо генерує аудіопотік та спрямовує його на сервер* (із журн.); // Радіостанція, що використовує технологію потокового мовлення в Інтернеті. *Інтернет-радіо, що транслює модну танцювальну музику в стилі техно, завоювало серця багатьох інтернет-користувачів* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-РЕКЛА́МА, и, *ж.* Реклама в мережі Інтернет, яка має рекламний носій та відповідні сайти. *Інтернет-реклама вирішує практично всі завдання, що стоять перед комерційним сайтом* (з навч. літ.); *Основною особливістю інтернет-реклами є можливість відстеження рекламних контактів* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-РЕСУ́РС, у, *ч., інформ.* Інформаційна система, що використовує інтернетівські технології для надання публічних послуг у мережі Інтернет. *Більшість урядових структур мають інтернет-ресурси, на яких розміщено максимальну кількість інформації в різній формі — запитання та відповіді, анотування, реферування і под.* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-РОЗРО́БНИК, а, *ч.* Розробник веб-сайту, веб-порталу, веб-сторінок та інших продуктів у мережі Інтернет. *Розроблення сайтів, інтернет-крамниць, інтернет-порталів, інтернет-дизайну та багато іншого — усе це під силу сучасному інтернет-розробникові* (з наук.-попул. літ.); *Новітні комп'ютерні програми своїм потенціалом відкривають найсучасніші перспективи для інтернет-розробників у різних галузях: інтернет-перекладу, інтернет-пошуку тощо* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-САЙТ, у, *ч., інформ.* Те саме, що **веб-са́йт.** *Інтернет-сайти охоплюють набір будь-якої інформації в Інтернеті, що об'єднана під однією адресою. До них можна віднести інтернет-сайти з української літератури, сучасної світової літератури, бізнесових проектів та ін.* (з навч. літ.); *Майже кожний власник бізнесу або просто особа, яка володіє будь-якою інформацією пізнавального чи комерційного характеру, створюють для розміщення цієї інформації один або кілька інтернет-сайтів* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-СЕ́РВЕР, а, *ч., інформ.* Те саме, що **веб-се́рвер.** *Перший інтернет-сервер у США було встановлено 12 грудня 1991 року в Стенфордському центрі лінійного прискорювача* (з навч. літ.); *Однією з додаткових функцій інтернет-серверів є підтримка динамічно генерованих сторінок* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-СЕ́РВІС, у, *ч., інформ.* Те саме, що **веб-се́рвіс.** *До основних ресурсів Інтернету належать інтернет-сервіси — послуги, що надаються користувачам* (з навч. літ.); *Бібліотечний інтернет-сервіс.*

ІНТЕРНЕ́Т-СЕРЕДО́ВИЩЕ, а, *с.* 1. Наявна в Інтернеті, але не оформлена як інформаційна система, сукупність знань, фактів і т. ін. *Складником інформаційного середовища є інтернет-середовище, дослідження якого можна здійснювати за актуальними рівнями людських знань* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **інтерне́т-аудито́рія.** *Актуальним на сьогодні є розгляд інтернет-середовища як чинника психологічного розвитку комунікативного потенціалу особистості* (з наук. літ.); *Інтернет-середовищу притаманна сукупність певних властивостей, з-поміж яких істотними є можливість одночасної комунікації будь-якої кількості осіб, застосування специфічних засобів мультимедіа, баз даних і т. ін.* (з наук. літ.).

ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **інтерне́т-комуніка́ція.** *Мову інтернет-спілкування поповнюють нові лексеми — запозичення з англійської мови, професіоналізми з мови комп'ютерників* (з наук.-попул. літ.); *До морфологічних особливостей мови інтернет-спілкування належить активне використання імператива* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-СТОРІ́НКА, и, *ж., інформ.* Те саме, що **веб-сторі́нка.** *Інтернет-сторінки можуть зберігатися на локальному комп'ютері або отримуватися з віддаленого веб-сервера* (з наук.-попул. літ.); *Інтернет-сервер може накладати обмеження на доступ до інтернет-сторінок, наприклад, дозволяти перегляд лише з локальної мережі (Інтранет), або відкривати доступ до сторінок у мережі Інтернет* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-СТРАХУВА́ННЯ, я, *с.* Укладення та обслуговування договорів страхування через Інтернет. *На Заході інтернет-страхування почало активно розвиватися з 1996 року* (з навч. літ.); *Інтернет-страхування допомагає страховикові та страховим посередникам обслуговувати найбільшу кількість клієнтів у найкоротші терміни* (із журн.); *Інтернет-страхування охоплює увесь перебіг цього процесу — від вибору страхового продукту до організації огляду об'єкта страхування та доставлення поліса* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-СТУ́ДІЯ, ї, *ж.* Організація, працівники якої створюють та обслуговують веб-сайти в Інтернеті. *Інтернет-студія активно працює над дизайном не лише нових сайтів, а й пропонує власну модель модифікації уже наявних сайтів* (із журн.); *Новостворена інтернет-студія займається підтримкою сайтів* (з мови реклами).

ІНТЕРНЕ́Т-ТЕЛЕБА́ЧЕННЯ, я, *с.* Телебачення міжмережевого протоколу з двобічним цифровим передаванням телевізійного сигналу через Інтернет. *Система інтернет-телебачення надає можливість компанії керувати пакетом передплати кожного користувача* (з наук.-попул. літ.); *Завдяки інтернет-телебаченню громада міста матиме можливість дізнаватися про діяльність депутатів, про їх голосування на сесіях міської ради* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ТЕЛЕФОНІ́Я, ї, *ж., інформ.* Спеціальний сучасний вид зв'язку, що використовує Інтернет для передавання голосової мови людини. *Інтернет-телефонія надає можливість доставляти адресатові стислі пакети кодованих сигналів різними маршрутами* (з наук.-техн. літ.); *На ринку комунікацій уже давно одним із серйозних гравців стала інтернет-телефонія* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-ТЕХНОЛО́ГІЯ, ї, *ж., інформ.* Технологія створення й підтримки різних інформаційних ресурсів у комп'ютерній мережі Інтернет. *Основою інтернет-технологій є гіпертексти й сайти, розміщувані в глобальній мережі Інтернет або в локальних мережах* (з наук. літ.); *Інтерактивні сайти як різновид інтернет-технологій використовують інтерактивні гіпертекстові програми й забезпечують діалог із користувачами в мережі* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ТОВАРИ́СТВО, а, *с.* Усталена в процесі спільної діяльності система зв'язків між користувачами мережі Інтернет. *У вільному від статусних обмежень та умовностей інтернет-товаристві людина має можливість відчути себе в центрі уваги, стати популярною* (з наук.-попул. літ.); *Інтернет-товариство інколи відмежовує себе від інших подібних через використання графіки — кирилиці, латиниці та ін.* (із журн.).

ІНТЕРНЕ́Т-ТРА́ФІК, у, *ч., інформ.* Обсяг інформації, що передається за одиницю часу. *Способи інтенсифікації інтернет-трафіку можна поділити на дві великі групи — методи залучення відвідувачів сайту за допомогою пошукових систем і проведення прямих рекламних кампаній та оптимізація сайту* (з наук.-попул. літ.); *За весь час, поки існує Інтернет у його сучасній формі, з'явилося безліч комп'ютерних програм, що допомагають в обрахунку інтернет-трафіку* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ТРЕ́ЙДИНГ, у, *ч. фін.* Здійснення операцій купівлі/продажу цінних паперів на фондовій біржі через спеціальну програму в Інтернеті. *Інтернет-трейдинг відкриває можливість самостійно купувати й продавати акції підприємств з будь-якої точки земної кулі через Інтернет, використовуючи прямий доступ до фондової біржі* (з навч. літ.); *На активність інвесторів в інтернет-трейдингу помітно впливає регіональна структура користувачів* (із журн.); *В Інтернеті торгувати можна чим завгодно, але визначальним все-таки є інтернет-трейдинг на фондовому ринку* (з газ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ФО́РМА, и, *ж., інформ.* Частина веб-сторінки (поля, селектори і т. ін.), що відкриває можливість для користувача ввести та відправити на сервер певні дані. *Інтернет-форма обліку витрат часу й матеріалів за кожним проектом і клієнтом дозволяє обраховувати витрати робочих годин і матеріалів за кожним клієнтом й автоматично відправляти дані на сервер* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ФО́РУМ, у, *ч.* Клас інтернет-додатків для організації спілкування користувачів сайту. *Особливістю роботи інтернет-форуму є створення користувачами (відвідувачами форуму) власних тем із їх обговоренням через розміщення повідомлень всередині таких тем* (з наук.-попул. літ.); *Тематика інтернет-форумів може бути різною, охоплюючи всі сфери життя* (з навч. літ.).

ІНТЕРНЕ́Т-ЦЕНТР, у, *ч.* 1. Комп'ютерний клуб, у якому користувачам надано можливість послуговуватися Інтернетом. *В університеті створено студентський інтернет-центр, де студенти мають зручний доступ до мережі Інтернет, роздруковують свої документи* (із журн.); *Інтернет-центр — це зручний спосіб користування усіма можливостями Інтернету* (з мови реклами).

2. Компанія, що надає послуги Інтернету й хостингу обчислювальних платформ. *Інтернет-центр приймає замовлення від різних фірм і установ для створення інтернет-сервісів та їхнього обслуговування* (із журн.); *Інтернет-центр практикує дистанційні консультації з хостингу та обслуговування інтернет-серверів* (з газ.).

ІНТЕРНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інтернува́ти.** *Хуан К. з Барселони, каменяр. Брав участь у боях у Мадриді. Був інтернований у Франції...* (О. Довженко); *Корпус перейшов кордон Галичини і був інтернований австрійською владою* (І. Франко); *Армія деякий час трималася над Збручем, а потім була інтернована в польські табори* (Д. Білий); * У порівн. *Ми почували себе як справжні інтерновані. Лазили туди-сюди асфальтованим плацом, шукали затінку...* (Ю. Андрухович); // **інтерно́вано,** *безос. пред. Не забувайте, пане полковнику, що ми хоч на своїй землі, але посеред ворожого нам моря. Оскільки мені відомо, то в Австрії нікого не інтерновано .. без опінії політичної влади* (А. Чайковський); *Замість заслання на Сибір, як намірявся Петро, всіх українських в'язнів інтерновано в Петербурзі, де вони й пробули кілька років* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. ім.* **інтерно́ваний,** ного, *ч.* Про людину, що була затримана в якійсь країні до закінчення війни й перебуває в умовах обмеженої свободи. *В Галичині жило багато людей, які воювали з французами, іноді довгі роки перебували у Франції як інтерновані* (І. Франко); *Усталення публічних і приватних правних відносин, виміна полонених та цивільних інтернованих, справа амністії, а також справа захоплених противником торговельних кораблів — усе те усталиться в окремих договорах з Українською Народньою* [Народною] *Республікою...* (В. Винниченко); *Табір для інтернованих. Пересильний табір, з якого полонених спрямовувано до постійних таборів* (П. Загребельний).

ІНТЕРНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інтернува́ти.** *Розпорядження щодо інтернування або примусового виселення осіб дають уповноважені на це структури державної влади* (з мови документів); *Арешт та інтернування С. Бандери, Я. Стецька супроводжувалися ізоляцією інших діячів ОУН, що легалізувалися* (із журн.).

ІНТЕРНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* 1. До закінчення війни позбавляти свободи переміщення й виходу за межі держави громадян, що проживають на її території і є громадянами тієї країни, що перебуває з державою у стані війни. *Довго він чекав, поки йому оголосили вирок, за яким військового лікаря Павла Заброду інтернують* [у Туреччині] *аж до кінця війни між Німеччиною і Радянським Союзом* (В. Кучер); *Британський уряд* [під час Другої світової війни] *інтернував кілька сот чоловік .. німецького походження* (П. Загребельний).

2. Примусово затримувати і роззброювати війська, що вступили на територію нейтральної держави або перебувають у ній. *У 1939 р. моряків потопленого біля берегів Південної Америки німецького рейдера "Граф Шпеє" переправили з Тихоокеанського узбережжя до Німеччини через весь СРСР. Якби СРСР був справді нейтральною державою, то цих моряків інтернували б до кінця війни* (з наук.-попул. літ.).

3. Піддавати тимчасовому арешту, ізоляції кого-небудь. *Там* [в таборі] *інтернували людей не небезпечних, а неприємних режимові* (Т. Прохасько); *Напередодні депортації кримських татар у 1944 році усіх активістів каральні органи інтернували до слідчих ізоляторів* (з наук.-попул. літ.); *Військове командування та військові адміністрації можуть запроваджувати комендантську годину, а також інтернувати громадян інших держав, які загрожують нападом або здійснюють агресію проти населення* (з навч. літ.).

ІНТЕРНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Затримуватися до кінця війни на території ворога. *Коли Українська Народна Республіка припинила своє існування і рештки української армії змушені були інтернуватися на території, зайняті поляками, 20-річний юнак із Борзни на Чернігівщині Анатоль Олійник творив свої поезії* (з мемуарної літ.); *Поміркувавши, отаман Божко вирішив інтернуватися в Румунії, щоб зберегти своїх повстанців і їхню особисту зброю* (з наук.-попул. літ.); *Люди потрапили в оточення, і вибір у них був — умирати чи бути інтернованими. Вони інтернувалися, а потім повернулися в Україну. Якби інтернувалися і лишилися — вважалися б зрадниками* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інтернува́ти.** *Були заздалегідь підготовлені плани та визначені території, на які під час операції "Вісла" інтернувалися окупаційною владою сім'ї без їхньої на те згоди* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРНУ́НЦІЙ, я, *ч., заст.* Дипломатичний представник Ватикану, що відповідає рангові посланника (за рангом другий після нунція). *Згідно з новим Кодексом канонічного права від 1983 року категорія інтернунціїв у дипломатичній службі Ватикану була ліквідована* (з наук. літ.); *Інтернунцій очолював папське дипломатичне представництво й за своїм дипломатичним класом та ієрархією дипломатичної служби Ватикану йшов після нунція* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРОРЕЦЕ́ПЦІЯ, ї, *ж., фізл.* Те саме, що **інтероце́пція.** *Інтерорецепція травного тракту забезпечує нормальне травлення, інтерорецепція серцево-судинної системи має величезне значення для рефлекторної регуляції кровобігу й дихання* (з наук. літ.); *За допомогою інтерорецепції реалізується зв'язок внутрішніх органів, кровоносних і лімфатичних вузлів, скелетних м'язів та ін. із центральною нервовою системою* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРОЦЕ́ПЦІЯ, ї, *ж., фізл.* Сприйняття центральною нервовою системою імпульсів від внутрішніх органів. *Сукупність спеціальних рецепторів, розміщених у внутрішніх органах, напрямних шляхів і відділів центральної нервової системи, що сприймають збудження від таких рецепторів до кори головного мозку включно, утворює цілісну інтероцепцію* (з наук. літ.); *Інтероцепція є однією з форм взаємодії між зовнішнім і внутрішнім середовищами організму* (з навч. літ.).

ІНТЕРПЕЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що, юр.* Робити інтерпеляцію. *Депутат інтерпелює питання до парламенту й робить запит міністерству або його керівникові щодо певного напряму їхньої діяльності, який безпосередньо чи опосередковано впливає на внутрішню чи зовнішню політику уряду* (із журн.).

ІНТЕРПЕЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., юр.* Звернення депутата парламенту до уряду або окремого міністра з певним питанням, відповідь на яке може бути обговорена у парламенті. *Здається, що ані Сапєга, ані Країнський на тім зібранні не були, тож інтерпеляції проводирів вічевих звернулися до одинокого присутнього делегата Тіта Дідушицького, хоч той ані на зібранні у губернатора не був, ані позаочного вибору не приняв* (І. Франко); *Губернатор беззаконно викинув мене, мою жінку, Шрага і ще кількох з "Просвіти" (з цього поводу* [приводу] *правдоподібно було зроблено інтерпеляцію в Думі)* (М. Коцюбинський); *— Чекайте, чекайте, чи не про нього то була інтерпеляція в парламенті?* (І. Кулик); *Про його бешкети буде подана інтерпеляція нашим депутатом Гезою Шавані, який репрезентує Кіральгідську округу* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ІНТЕРПЕРСОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **міжособи́стісний.** *Інтерперсональні теорії та поняття мають справу з тим, як особистості взаємодіють одна з одною, на противагу інтраперсональним концепціям класичної теорії, що належать до розвитку й поведінки окремих індивідів* (з наук. літ.); *Інтерперсональні відносини — це відносини між людьми, що передбачають вияв кожного з комунікантів як особистості* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРПОЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інтерполюва́ти.** *Інтерпольований текст є таким, що об'єднує твори невідомих і відомих авторів* (із журн.); *Значення інтерпольованої функції заносилися в таблицю і зіставлялися з результатами експерименту* (із журн.).

ІНТЕРПОЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інтерполюва́ти.** *Інтерполювання тексту наявне в тому разі, коли переписувач прагне висловити власне ставлення до відповідного уривку* (із журн.); *Інтерполювання функцій легко здійснювати за допомогою усталених формул побудови інтерполяційного многочлена для функції* (з наук. літ.); *Якщо аргумент знаходиться за межами відрізка інтерполювання, то задача визначення значення функції в точці називається екстраполюванням* (з наук.-попул. літ.); *Задача оберненого інтерполювання полягає в знаходженні значення аргумента, що відповідає заданому значенню функції* (з навч. літ.).

ІНТЕРПОЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати інтерполяцію. *Програмний комплекс з моделювання динаміки процесів у атмосфері дозволив інтерполювати стан забруднення атмосфери на досліджуваній території* (з наук. літ.); *Інтерполюють функцію за рівномірного розміщення значення вузлів у цілісній сітці за допомогою інтерполяційного багаточлена з послідовним використанням обчислювального алгоритму* (з навч. літ.).

ІНТЕРПОЛЯ́ТОР, а, *ч.* Аналоговий або обчислювальний пристрій для визначення координат точки, що безперервно рухається аналітично заданою прямою. *Найпростішим прикладом аналогового лінійного інтерполятора є потенціометр: якщо напруга пропорційна довжині робочого ходу інструмента, то сигнал з повзунка потенціометра буде пропорційним поточному положенню інструмента* (з наук.-попул. літ.); *Потенціометр у схемі лінійного інтерполятора керує рухом робочого органа за однією з осей координат* (з навч. літ.); *Інтерполятор застосовують у верстатах та агрегатах з програмним керуванням* (із журн.).

ІНТЕРПОЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *мат.* Стос. до інтерполяції (у 2 знач.). *Одержані інтерполяційні моделі дозволяють вибрати склад сплаву, враховуючи вимоги до нього в межах дослідженого факторного простору* (з наук. літ.); *Інтерполяційний біном; Інтерполяційний многочлен.*

ІНТЕРПОЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *спец.* Вставлення слів, речень або чисел у тексті під час переписування, перекладу, опрацювання рукописів, копіювання географічних карт і т. ін. *Взяті в квадратні дужки рядки вважають пізнішою інтерполяцією тексту, оскільки вони погано узгоджуються з попередніми і наступними розмірковуваннями того чи того автора* (з наук. літ.); // Перенесення знань однієї галузі в іншу. *Щоб інтерполяція (перенесення) засвоєних на уроках літератури цінностей української духовності могла бути керованою та прогнозованою, необхідно її реалізовувати в навчально-виховному процесі на уроках української мови, історії* (з наук.-попул. літ.); // Графічне вставлення в зображення, здійснюване через застосування спеціального програмного забезпечення. *Інтерполяція — функція цифрових камер, що дозволяє додати деяку кількість пікселів до вже наявного зображення для збільшення його розміру* (з навч. літ.).

2. *мат.* Знаходження проміжних значень функції на підставі деяких відомих її значень. *Основна частина досліджень М. М. Крилова стосується проблеми теорії інтерполяції й механічних квадратур* (з наук. літ.); *Знаковим є використання інтерполяції в статистиці як способу математичного обґрунтування невідомих значень динамічного ряду явищ за допомогою відомих сусідніх членів ряду* (з наук.-попул. літ.); *В геодезії та маркшейдерській справі інтерполяцію використовують для визначення проміжних значень функцій за математичними таблицями* (з навч. літ.); *Найпростішою є лінійна інтерполяція, в якій приріст функції вважають пропорційним приросту аргумента* (із журн.).

ІНТЕРПРЕТА́НТА, и, *ж., лінгв.* Те, що є очевидним у самому знакові, крім контексту й обставин його використання. *Думка, яка виникає при сприйнятті мовного знака, є інтерпретантою* (з наук. літ.); *Кожний знак здатний породжувати інтерпретанту, і цей процес — фактично нескінченний* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРПРЕТАТИ́ВНИЙ, а, е. Який здійснює інтерпретацію. *Інтерпретативний підхід ґрунтується на теоретико-методологічній парадигмі в соціальних науках, йому властива інтерпретативна модель пояснення* (з наук. літ.); *Взаємодія музики та слова, особливо їхнього синтезу, збагачують інтерпретативний потенціал текстів Михайла Яцкова,*

сприяють глибшому розумінню психології персонажів-митців (з наук. літ.); *Підкреслюючи принципово інтерпретативний характер істини в сучасній, оновленій і перебудованій архітектурі питання про істину, ми тим самим лише стверджуємо її людський статус* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРПРЕТАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інтерпретати́вний.** *У роботі досліджено такі суттєві ознаки навчально-педагогічного дискурсу, як стратегічність, інтердискурсивність, інтегративність, інформативність, інтерпретативність* (з наук. літ.); *Інтерпретативність зумовлюється змістом, а також тим, що елементи знань пов'язані зі способами їхнього використання* (із журн.).

ІНТЕРПРЕТА́ТОР, а, *ч.* Той, хто інтерпретує, пояснює що-небудь; тлумач (у 1 знач.). *Навіть такий не зв'язаний традицією інтерпретатор, як. Д. Донцов, і той певен, що поглядові Лесі "не ставало лагідності, її мові — ніжності, м'якості — її віршам!" — а її серце "не билося для тих, що терплять пасивним терпінням"* (М. Зеров); *Слово є провідним асоціативним сюжетом, смисловим пілігримом, композитором контекстових колізій, інтерпретатором свідомо позасвідомого* (з наук. літ.); *М. Рильський був прекрасним інтерпретатором польської поезії українською мовою* (з наук.-попул. літ.); *Уявлення про порівневу організацію несвідомого, його іманентну віднесеність до свідомості є чужими для інтерпретаторів несвідомого* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРПРЕТА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Стос. до інтерпретатора. *І. Франко створив власний глобальний біблійний метатекст — поетичну легенду "Смерть Каїна", де послідовно реалізував свою інтерпретаторську позицію щодо мотиву братовбивства в його біблійному та українському апокрифічному варіантах* (з наук. літ.); *Психологічна глибина і прихований трагічний підтекст вирізняють "прочитання" Другого віолончельного концерту, який композитор Федір Глущенко створив у рік свого шістдесятиріччя з розрахунком на інтерпретаторський талант і масштаб особистості Мстислава Ростроповича, котрому твір і було присвячено* (з газ.); *Інтерпретаторський талант.*

ІНТЕРПРЕТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інтерпретації. *Ідеї .. ширяють у повітрі, тобто кристалізуються з атмосфери відповідної епохи, .. невдовзі яка-небудь інша, свідома себе культура оприявнює споріднені філософські відкриття у себе, проганяє їх по всій "клавіатурі" інтерпретаційних можливостей* (О. Забужко); *У багатьох дослідженнях взаємовідносини "текст-читач" розглядаються з погляду пошуків внутрішньо і міжтекстових інтерпретаційних семантичних кодів* (з наук. літ.); *Одним із найважливіших завдань із вивчення геологічних характеристик окремих регіонів і площ, а також одержання відомостей про глибинний склад Землі, є проблема підвищення інтерпретаційних можливостей окремих геофізичних методів* (з наук. літ.).

ІНТЕРПРЕТАЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інтерпретаці́йний.** *Характерними ознаками текстів Юрія Меженка є інтерпретаційність, а також чіткий їх поділ на історико-літературні та літературно-критичні* (з наук. літ.); *Важливим для дослідження мови є твердження, що, незважаючи на суб'єктивність, ситуативність, інтерпретаційність, оцінка є елементом значення мовної одиниці будь-якого рівня* (з навч. літ.).

ІНТЕРПРЕТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Розкриття змісту чого-небудь; пояснення, витлумачення. *У циклі "На старі теми" .. Франко дає свою інтерпретацію мотивів "Слова о полку Ігоревім", мотивів Біблії...* (М. Рильський); *Знову зайшлося про нашу поїздку до Мадонни, і нам із Заболотним цікаво було слухати, якими постають у Лідиній інтерпретації наші тернівщанські історії, що ми ними ділилися з нею в дорозі...* (О. Гончар); *Інтерпретація, оцінка чогось — це вже дзеркало* (О. Бердник); *Під розшифруванням учені розуміють роз'яснення невідомої системи письма, самих його знаків, під інтерпретацією — встановлення змісту написаного* (з наук.-попул. літ.); // Творче розкриття образу або музичного твору виконавцем. *Третє коліно від запорожців* [опера "Тарас Бульба"] *починає по-справжнісінькому халтурити, розповідаючи мені Гоголя в своїй власній інтерпретації...* (Б. Антоненко-Давидович); *Молода піаністка, граючи останньою, зайняла в конкурсі перше місце. Її інтерпретація мала індивідуальний, своєрідний почерк* (з газ.).

ІНТЕРПРЕТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інтерпретува́ти.** *За своєю конфігурацією такий лабіринт може бути інтерпретований як частина підземного комплексу культового призначення — печерного монастиря, аналогічного відомим монастирським комплексам XVII–XVIII ст. у крейдових ярах берегів річок Сіверський Донець та Оскол* (з наук. літ.); *Основним інформаційним продуктом глобальної дії є інформація для всіх, фактологічна, розважальна та інша, інтерпретована згідно з позицією її виробника, його зацікавленнями* (з наук.-попул. літ.); // **інтерпрето́вано,** *безос. пред. За допомогою методу ультразвукової магнітної спектроскопії експериментально було виявлено і теоретично інтерпретовано нове фізичне явище концентрації енергії* (з наук. літ.); *Коли оригінал творчо не інтерпретовано, текст починає чинити опір такому неприродному насильству, і в перекладі дається взнаки штучність, напруженість* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРПРЕТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інтерпрето́ваний.** *Внутрішня інтерпретованість кожної інформаційної одиниці знань повинна мати унікальне ім'я, за яким вона знаходиться в інформаційній системі* (з наук. літ.); *Важливою категорією дискурсу є інтерпретованість* (з наук.-попул. літ.); *Знанням притаманні певні властивості, основними з яких є: глибинна інтерпретованість, структурованість, зв'язність* (із журн.).

ІНТЕРПРЕТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інтерпретува́ти.** *Поняття та смисли можуть виражатися за допомогою мови та її одиниць, що лише експонують ці смисли і, зважаючи на референтні особливості, потребують відповідного інтерпретування* (з наук.-попул. літ.); *Малярство художника в інтерпретуванні його образів, малярських тонів зроджує нові потоки сенсорних уявлень про прадавні світи, що межують із сучасними світами на відстані нижніх і верхніх шарів фарби площини полотна* (з навч. літ.); *Інтерпретування музичної п'єси відомим диригентом здійснено в новому, дещо модерному, ключі* (із журн.).

ІНТЕРПРЕТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Розкривати зміст чого-небудь; пояснювати, витлумачувати. *Представники НАСА* [Національного управління з повітроплавання й досліджень космічного простору США] *інтерпретують дані космічних зондів однозначно: за межами відомих нам планет є якесь потужне тіло, що деформує ор-*

біти супутників Сонця (О. Бердник); *Зараз сцена закінчиться і почнеться наступна, одна з ключових у п'єсі, Георг її інтерпретував просто фантастично* (О. Ірванець); *Як і більшість чоловіків, я радикально інтерпретував цей образ і разом зі своїм варіантом надіслав Інні цілий ряд знаків питання* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Творчо розкривати образ, зміст музичного твору під час виконання. *Диригент О. Кошиць блискуче інтерпретував не лише українські народні пісні, але й складні твори М. В. Лисенка* (з наук. літ.); *У своїх композиціях композитор Гулак-Артемовський використовує та інтерпретує традиції українського музично-пісенного мистецтва, вдало прочитуючи уже відомі образи* (із журн.).

ІНТЕРПРЕТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інтерпретува́ти.** *Наукова проблема в науково-фантастичному романі не просто "викладається".., а інтерпретується* (Ю. Смолич); *Боротьба за права й свободи людини починає свій відлік від початку існування людства й на сучасному етапі може інтерпретуватися як історія боротьби за розширення їхніх меж* (з наук. літ.); *Громадянське суспільство — це складний і багатоаспектний феномен, який інтерпретується по-різному* (з навч. літ.).

ІНТЕРПУ́НКЦІЯ, ї, *ж., заст.* 1. Розставляння розділових знаків у писемній мові. *Інтерпункцію здійснюють відповідно до норм чинного правопису, інколи враховують авторські виділення окремих текстових фрагментів* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **пунктуа́ція.** *Правопис і інтерпункцію лишаю тут і скрізь далі таку, як в оригіналі* (І. Франко); *Тільки з правописом і інтерпункцією біда. Але такі справи належать до того, що друкує* (Л. Мартович).

ІНТЕРСЕ́КС, а, *ч., фізл.* Організм з ознаками чоловічої та жіночої статі, недостатньо вираженими. *Ембріональний розвиток організму інтерсекса починається за типом однієї статі, але з певного моменту продовжується за типом іншої статі* (з наук. літ.); *Інтерсекси народжуються з нестандартним набором статевих хромосом* (з навч. літ.).

ІНТЕРСЕКСУАЛІ́ЗМ, у, *ч., фізл.* Порушення статевого диференціювання, за якого в одного індивідуума є ознаки чоловічої та жіночої статі. *Інтерсексуалізм об'єднує групу природжених різних за етіологією і патогенезом захворювань репродуктивної системи, за яких є невідповідність одного або декількох компонентів, що визначають стать* (з наук. літ.); *Інтерсексуалізм може бути діагностований у будь-якому віці, але найчастіше при народженні або в період статевого дозрівання* (з навч. літ.).

ІНТЕРСЕКСУА́ЛЬНИЙ, а, е, *фізл.* Який має ознаки обох статей; у якого статеві органи мають змішану будову. *Вважають, що переривання вагітності найчастіше буває в жінок із порушенням пропорційності в будові тіла (інфантильний, астенічний, інтерсексуальний типи статури)* (з наук. літ.).

ІНТЕРСЕКСУА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., фізл.* Властивість за знач. **інтерсексуа́льний.** *Інтерсексуальність — одна з форм гермафродитизму* (з наук. літ.); *Гормональна інтерсексуальність виникає в роздільностатевих тварин при функціональних або органічних ураженнях ендокринної системи* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРСЕМІО́ТИКА, и, *ж.* Розділ семіотики, що вивчає перекодування образів, створених в одній знаковій системі, на образи іншої системи. *Інтерсеміотика знаходить вираження у формі міжмистецького перекладу, у синтезі різних видів мистецтв* (з наук. літ.); *Найчастіше до інтерсеміотики вдаються Емма Андієвська та Віра Вовк, оскільки Емма Андієвська не тільки письменниця, а й відома усьому світові художниця, а Віра Вовк — ще й музикант і композитор, тонкий знавець сучасного мистецтва* (з наук.-попул. літ.); *Явище інтерсеміотики (перекодування) виникає тоді, коли сприймач розшифровує текст, використовуючи інший код (художню мову)* (з навч. літ.).

ІНТЕРСЕМІОТИ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний з кодами різних знакових систем. *До творчого пошуку Л. Костенко залучено фігури замовчування, натяків, емоційно-чуттєвої градації, галюцинацій, гротеску, гри, монтажу, що дають змогу авторові оперувати в художньому тексті інтерсеміотичними елементами, зосібна кінематографічними* (з наук. літ.); *Синтез мистецтв активно використовують в інтерсеміотичному перекладі, коли за основу взято текст однієї знакової системи й перекладають його на образи іншої* (з наук.-попул. літ.).

△ **Інтерсеміоти́чна транспози́ція** *див.* **транспози́ція; Інтерсеміоти́чний пере́клад** *див.* **пере́клад.**

ІНТЕРСТЕЛЯ́РНИЙ, а, е, *астр.* Те саме, що **міжзо́ряний.** *Уже сьогодні науковці розробляють віртуальні моделі інтерстелярних орбітальних станцій, що могли б обслуговувати космічні кораблі* (з навч. літ.); *Інтерстелярні кораблі незабаром літатимуть у міжгалактичному просторі* (із журн.).

ІНТЕРСТИЦІА́ЛЬНИЙ, а, е, *біол.* Який знаходиться між суміжними тканинами, між частинками неконсолідованого матеріалу; проміжний. *Інтерстиціальний простір витлумачують як неклітинний компонент сполучної тканини, що багатий біополімерами і відмежований від клітин інших тканин* (з наук.-попул. літ.); *Гострий інтерстиціальний нефрит — важкий стан, що має маніфестний початок і зазвичай цикловий перебіг* (з навч. літ.); *Взимку багато представників озерного бентосу переміщуються в поверхневі шари ґрунту, зокрема в інтерстиціальні, що пов'язано з погіршенням кисневого режиму й зниженням харчової активності хижаків* (із журн.).

△ **Інтерстиціа́льні кліти́ни** *див.* **кліти́на.**

ІНТЕРСТИ́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Проміжок між ідіоморфними складниками. *Газова фаза, виявлених у магмі компонентів, переважно не відокремлюється у вигляді звичної кулькоподібної бульбашки, а маскується, займаючи інтерстиції між твердими фазами* (з наук. літ.); *Рух капілярних бруньок, що ростуть, відбувається наче по своєрідних рейках в інтерстиції* (з навч. літ.).

ІНТЕРТЕ́КСТ, у, *ч., лінгв., літ.* Співвідношення одного тексту з іншим: через цитування, стилізування, діалогічну взаємодію текстів і т. ін. *Зв'язок між текстом та інтертекстом не має однолінійного характеру і не може розглядатися у площині запозичень чи впливів* (з наук. літ.); *Слово Ф. Достоєвського як інтертекст зустрічається в низці творів В. Винниченка ("Чесність з собою", "Божки"), де воно живе активно, вживається для підкреслення чи заперечення певної ідеї або для змалювання характеру* (з навч. літ.).

ІНТЕРТЕКСТЕ́МА, и, *ж., лінгв., літ.* Вид включення чужого тексту до певного твору; одиниця інтертексту. *Аналіз художніх текстів різних періодів показує, що фольклорні інтертекстеми у формі заголовків, епіграфів, вставних*

пісень, номінацій персонажів, мовного інвентарю засобів жанрової стилізації є позачасовою константою українського національного дискурсу (з наук. літ.); *Розглянемо, які ж види фольклорних інтертекстем присутні в українському художньому дискурсі та які функції їм притаманні* (з навч. літ.).

ІНТЕРТЕКСТОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **інтерте́кст.** *Інтертекстовий аналіз в літературознавстві передбачає співвідношення твору з іншими (попередніми і сучасними) творами і дискурсами та виокремлює "джерела" і "впливи", здійснені на твір іншими творами* (з наук. літ.); *Інтертекстові включення підпорядковані загальній художній концепції твору* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРТЕКСТОЛО́ГІЯ, ї, *ж., лінгв., літ.* Галузь філології, що займається вивченням співвідношення текстів та особливостей включення одних текстів в інші. *Сучасна інтертекстологія активно вивчає закономірності міжтекстових зв'язків та закономірності взаємопроникнення текстів* (з наук. літ.); *Інтертекстологія як літературознавчий метод.*

ІНТЕРТЕКСТУА́ЛЬНИЙ, а, е, *лінгв., літ.* Який пов'язаний і співвіднесений з іншими текстами через взаємодію різних кодів і дискурсів. *Будь-яке інтертекстуальне зближення ґрунтується не лише на лексичних збігах, але й на структурній схожості, коли текст і його інтертекст є варіантами однієї структури* (з наук. літ.); *Найчастіше антропоніми як інтертекстуальний елемент застосовуються в стилістичній фігурі алюзії* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРТЕКСТУА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., лінгв., літ.* Властивість за знач. **інтертекстуа́льний.** *Поява ідеї інтертекстуальності відіграла роль "коперниканської революції" не лише в сучасному літературознавстві, а й в усіх галузях філософії та культури* (з наук. літ.); *Реалізується інтертекстуальність за допомогою вербальних формул та стилістичних моделей, вживлених у новий текст із прототексту (уже наявного тексту), що розпізнаються й прочитуються реципієнтом відповідно до його фонової картини, інтелектуального потенціалу* (з навч. літ.); *Інтертекстуальність — ознака сучасного медіатексту й нового суб'єктивного журналізму* (із журн.).

ІНТЕРТЕКСТУА́ЛЬНО, *лінгв., літ.* Присл. до **інтертекстуа́льний.** *Використовуючи ресурси метафоризації, міфопоетичного виразу думки та художнього пізнання світу, загадка виявляється інтертекстуально пов'язаною з іншими дискурсивними зразками — байкою, прислів'ям, анекдотом, приказкою, піснею* (з наук. літ.); *Інтертекстуально перегукуються з думами твори сучасної літератури, напр. М. Стельмаха "Дума про тебе", І. Драча "Дума про вчителя" та ін.* (з навч. літ.).

ІНТЕРТИ́П, а, *ч., поліграф.* Складальна рядковідливна машина, схожа за конструкцією на лінотип. *Інтертип встановили тимчасово в старому приміщенні друкарні, забезпечивши вільні проходи для нього* (із журн.).

ІНТЕРФА́ЗА, и, *ж.* Стадія життєвого циклу клітини між двома послідовними мітотичними поділами. *Мітотичний цикл охоплює сукупність процесів у клітині від одного поділу до наступного поділу, що містить період інтерфази й мітоз* (з наук. літ.); *Хоча різні стадії інтерфази не завжди можна розрізнити за морфологією клітини, кожна фаза відрізняється від інших набором біохімічних реакцій, які готують клітину до поділу* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРФЕ́ЙС, у, *ч., інформ.* Сукупність засобів і правил, що забезпечують взаємодію пристроїв обчислювальної системи та (або) програми, а також їхню взаємодію з людиною. *Доступ до окремих видань здійснюється через спеціальний інтерфейс, основним елементом якого є підсистема електронного каталогу* (з наук. літ.); *Інтерфейси є основою взаємодії сучасних інформаційних систем* (з наук.-попул. літ.); *Завдання інтерфейсу — бути засобом спілкування однієї системи з іншою* (з навч. літ.); *Інтерфейс .. керування цілком сумісний з лазерними гарматами. Вся процедура встановлення й відладки відбере лише кілька годин* (О. Авраменко, В. Авраменко).

△ **(1) Інтерфе́йс кори́стувача́,** *інформ.* — сукупність засобів для обробки та відображення інформації, максимально пристосованих для зручності користувача. *У графічних системах інтерфейс користувача реалізується багатовіконним режимом, змінами кольору, розміру, видимості (прозорість, напівпрозорість, невидимість) вікон, їхнім розташуванням, сортуванням елементів вікон* (з навч. літ.); **(2) Програ́мний інтерфе́йс,** *інформ.* — спосіб спілкування користувача з програмним пристроєм або прикладними програмами; спосіб обміну інформацією між програмами. *Програмні інтерфейси, призначені для одного або багатьох користувачів, використовуються для вирішення одного або кількох завдань* (з наук. літ.); *Програмний інтерфейс визначає функціональність та зручність обміну інформацією між програмами через оптимальні параметри таких програм* (з навч. літ.).

ІНТЕРФЕ́ЙСНИЙ, а, е, *інформ.* Стос. до інтерфейсу, інтерфейсів. *Для досягнення сумісності інтерфейсних частин слід визначати спочатку набір вхідних параметрів та характеристики, які в них використовуються* (з наук. літ.); *Найпоширеніша причина здивування невтаємниченого споживача — відсутність інтерфейсного забезпечення (кабелю для підключення принтера до комп'ютера)* (із журн.).

ІНТЕРФЕРЕНЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до інтерференції, пов'язаний з нею. *Матеріалознавцями створено діагностичну систему, основою якої є новий метод неруйнівного контролю якості, завдяки чому отримують інформацію про наявність дефектів у вигляді інтерференційних смуг і тривимірних картин деформованого стану об'єктів* (з наук. літ.); *Міжклітинні інтерференційні впливи особливо чітко простежуються на початкових стадіях розвитку хромосом та їхній активній взаємодії* (з наук. літ.); *Граматична система латинської актової мови XV—XVI ст. в Україні є наслідком інтерференційного поєднання латинської та староукраїнської граматик* (з наук. літ.); *Інтерференційний вплив;* // Признач. для інтерференції. *Як джерела випромінювання використовують лампи з вольфрамовою ниткою розжарювання, вузькосмугові інтерференційні фільтри* (з наук. літ.); *Інтерференційний світлофільтр.*

ІНТЕРФЕРЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз.* Взаємне посилення або ослаблення хвиль (світлових, звукових, електричних) під час накладання їх одна на одну. *До числа явищ, характерних для хвильових процесів, належить інтерференція хвиль, яка полягає в тому, що при взаємному накладанні двох хвиль може відбуватися підсилення й ослаблення коливань* (з навч. літ.); *Під час експериментів з інтерференцією, коли робиться кілька дірочок у фользі і потім туди генерується*

потік електронів з катода, виявляються дивні речі. Один і той же електрон одночасно проскакує через кілька дірок (О. Бердник).

2. *біол.* Вплив перехрещення (обмін ділянками парних хромосом) гомологічних хромосом в одній ділянці на появу нових перехрещень у прилеглих до нього ділянках. *Один із механізмів інтерференції рибонуклеїнової кислоти було відкрито не так давно Ендрю Фаєром і Крейгом Мелло* (з навч. літ.).

3. *мед.* Пригнічення дії одного вірусу іншим у змішаній інфекції. *Інтерференцією вірусів позначають стан несприйнятливості до вторинного зараження клітини, уже інфікованої вірусом* (з наук. літ.); *Вірус, що знаходиться в організмі, захищає його від іншого. Це явище одержало назву інтерференції вірусів* (з наук.-попул. літ.).

4. *лінгв.* Взаємодія мов, коли під час їх контактів відбувається проникнення елементів і властивостей однієї мови в систему іншої мови. *Уживання двох споріднених мов, з одного боку, полегшує розуміння кожної з них, з другого — спричиняє певні труднощі, пов'язані насамперед з інтерференцією, тобто зі змішуванням явищ двох мовних систем* (з наук. літ.).

ІНТЕРФЕРО́ВАНИЙ, а, е, *лінгв.* Якому властиве змішування. *Під інтерферованим розуміємо такий різновид мішаного українсько-російського мовлення, що виникає або під час мовних контактів, або під час індивідуального засвоєння української мови як нерідної* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРФЕРО́МЕТР, а, *ч.* Оптичний вимірювальний прилад, дія якого ґрунтується на явищі інтерференції. *Оптиметрами і інтерферометрами .. можна міряти з точністю до двох десятитисячних міліметра або двох десятих мікрона* (В. Собко); *Під час роботи акселерометр установлюється на лазерний інтерферометр по загальній вертикальній осі з опорним відбивачем* (з наук. літ.); *Астрономи вперше застосували інтерферометр для пошуку сигналів від позаземних цивілізацій* (з наук.-попул. літ.); *Новий науковий пошук передбачає створення інтерферометрів у вигляді радіотелескопів на орбіті та великих радіотелескопів на поверхні Землі, які працюватимуть одночасно* (із журн.).

ІНТЕРФЕРОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до інтерферометра. *Описано систему виміру профілю звукової доріжки воскового циліндра, що складається з трьох основних вузлів: інтерферометричного вимірювального, обертання та осьового переміщення воскового циліндра* (з наук. літ.); *Створена інтерферометрична система відтворення звуку з циліндрів Едісона вводить у науковий обіг унікальні колекції аудіозаписів, що зберігаються в архівах та музеях України* (із журн.).

ІНТЕРФЕРОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж., спец.* Метод дослідження, що ґрунтується на явищі інтерференції (накладанні) хвиль. *Проведені експерименти з вивчення кінетики швидкоплинних деформацій елементів дерев'яних конструкцій та призм кам'яної кладки показали, що лазерна інтерферометрія розкриває унікальні можливості вимірювання малих деформацій у дослідженнях явищ осідання, сповзання, пластичних деформацій* (з наук. літ.); *Лазерна інтерферометрія дає змогу вимірювати переміщення з надзвичайною точністю* (з наук.-попул. літ.); *Оптична інтерферометрія тільки набуває масового впровадження в практику позиційних спостережень небесних об'єктів* (з навч. літ.).

ІНТЕРФЕРО́Н, у, *ч., біол.* Захисний білок, що утворюється в клітинах ссавців, птахів, мікроорганізмів при контакті їх з вірусами, який робить ці клітини несприйнятливими до вірусної інфекції. *Методами генної інженерії отримано низку корисних для людини препаратів, зокрема інсулін, потрібний для лікування діабету, а також противірусний препарат інтерферон* (з наук. літ.); *Інтерферон стимулює імунну відповідь і зменшує ріст ракових клітин, регулюючи активність окремих генів, які контролюють секрецію численних клітинних білків* (з наук.-попул. літ.); *Вірус атипової пневмонії слід лікувати інтерфероном, підтримуванням імунітету* (із журн.).

ІНТЕРФЕРО́НОВИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **інтерферо́н.** *Вплив комбінації природних засобів та імунопрепаратів на інтерфероновий статус хворих на окремі різновиди гепатиту є досить помітним за тривалого лікування пацієнтів* (з наук. літ.); *Інтерферонові ін'єкції; Інтерферонові препарати.*

ІНТЕРФЕРУВА́ТИ, у́є, *недок. і док., що, спец.* Піддавати інтерференції. *Інтерференція існує тоді, коли інтерферують хвилі від двох різних джерел світла* (з наук. літ.); *Встановлено, що вірус має багато штамів, більшість яких інтерферують між собою* (з навч. літ.); *Професор писав, що вірус малодослідженої хвороби має здатність інтерферувати з багатьма вірусами, тобто руйнувати віруси інших видів у живому організмі* (М. Дашкієв); *Мовні явища інтерферують, коли вивчення або засвоєння іншої мови відбувається за витіснення рідної мови на периферію в користуванні* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРФЕРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* 1. Підлягати інтерференції (у 1, 2, 4 знач.). *Інтерферуючись, світлова хвиля впливає на мозаїку іншої хвилі та силу її збереження* (з наук. літ.); *Звуки легко інтерферуються в потоці мовлення внаслідок впливу на їхню вимову звукових аналогій з іншою мовою* (з наук.-попул. літ.).

2. Пас. до **інтерферува́ти.** *Інтерферуються слабкі віруси сильнішими, внаслідок чого утворюється нова композиція похідних вірусів* (із журн.).

ІНТЕРФІ́КС, а, *ч., лінгв.* Частина слова, що з'єднує корені або корінь із суфіксом. *У вітчизняній мовознавчій літературі, крім терміна "інтерфікс", ще використовують поняття "сполучний голосний". Така назва зумовлена тим, що інтерфікс за виконуваною функцією сполучає, з'єднує частини слова* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРЦЕ́ПТОР, а, *ч., ав.* Рухома пластинка на крилі літака, що є засобом для поліпшення його керованості. *Симетричне задіяння інтерцепторів на обох крилах зумовлює різке зменшення підйомної сили та гальмування літака* (з наук. літ.); *У деяких літаків інтерцептори можуть бути головним органом управління за нахилом літака* (з наук.-попул. літ.).

ІНТЕРЦЕ́СІЯ, ї, *ж., юр.* 1. У Стародавньому Римі — право вищих службових осіб припиняти дії інших службових осіб. *Трибуни мали право вносити в Народні збори тільки ті законопроекти, що попередньо схвалив сенат. Право інтерцесії було істотно обмежене* (з наук. літ.); *В епоху республіки в Римі повнота влади найвищих магістратів (консулів і преторів) була обмежена колегіальністю і річним строком, а також інтерцесією плебейських трибунів* (з наук.-попул. літ.).

2. У цивільному праві — приймання на себе чужого боргу, порука (у 1 знач.). *У випадку інтерцесії обов'язковим є прийняття на себе чужого боргу й укладення угоди з кредитором, а не з боржником* (з наук. літ.); — *І Господь почув ва-*

ші молитви, — відповів пан генеральний обозний. — Чи відомо вам про ласкаву інтерцесію цариці? Цариця видала ординанс вельможному князеві вчинити у дворі польському як письмову, так і словесну вимогу в такій силі, щоб православним ні в якому разі ніяких кривд від римлян і уніатів не чинилося (М. Старицький).

ІНТИ́М, у, *ч., розм.* Про інтимну обстановку, про інтимний зв'язок. *Дуже, видно, заскучала Вірунька за Іваном, коли аж про таке заговорила, про інтими свої* (О. Гончар); *А інтим, як не візьми, це глибоко особисте, внутрішнє, сокровенне* (Л. Костенко); *Наступила незручна мовчанка, наче між нами намічався інтим* (Любко Дереш); *У поезії Дмитра Павличка гармонійно поєднуються заклична сурма і скрипка ніжного інтиму* (з газ.).

ІНТИ́МА, и, *ж., фізл.* Внутрішня оболонка кровоносних судин. *Патологоанатомічним субстратом є розростання інтими кровоносних судин з наступною їх облітерацією* (з наук. літ.); *Атеросклероз судин — варіабельна комбінація зміни інтими артерій, яка включає вогнищеві нагромадження ліпідів, складних вуглеводів, крові та її речовин* (з наук. літ.).

ІНТИМІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **інтимізува́ти.** *Експресивної інтимізації надають тексту іменникові повтори, до складу яких входить демінутивне слово* (з наук. літ.); *Уміло користується Леся Українка у "Лісовій пісні" засобами інтимізації мови, пестливими формами іменників та прикметників* (з наук.-попул. літ.).

ІНТИМІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інтимізува́ти.** *Але якби ми і зустрілися ... ні, не треба цього інтимізованого обману ... єзуїтського фантому* (С. Процюк); *Коли ж ти намагаєшся просунутись на якусь більш-менш інтимізовану ділянку, солідна частина осіб відщеплюється від головної юрби і тихцем, доволі присоромлено зиркаючи, сопе за тобою* (І. Карпа).

ІНТИМІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інтимізува́ти.** *Особливостями творів ліричних жанрів є увиразнено суб'єктивне інтимізування, підтверджуване активним використанням емоційно-експресивної лексики* (з навч. літ.).

ІНТИМІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Надавати чому-небудь інтимного вираження, звучання, робити що-небудь інтимнішим, задушевнішим. *Органічне введення у тканину художнього твору Тараса Шевченка таких звертань, як "мамо", "батьку", "сестро", "брате", інтимізує загальнотекстуальне тло* (з наук. літ.); *Щоб наблизити розповідь до життя, пожвавити її, а місцями інтимізувати, А. Малишко широко користується діалогом* (з навч. літ.).

ІНТИ́МНИЙ, а, е. 1. Стос. до глибоко особистого, потаємного. *Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налитої зеленим хлібом. Безконечні стежки, скриті, інтимні, наче для самих близьких, водять мене по нивах* (М. Коцюбинський); *Франко до серця брав мої душевні болі, він не боявся довірятися .. своїми інтимними переживаннями* (А. Кримський); *Заплющити очі й упірнути в сон, мріяти на самоті, додумувати в інтимній відчуженості свої затаєні думи або, може, й домріювати недоказане оповідачем і недописане самим Флобером про той інший прекрасний, сонячний світ* (І. Багряний); // Який стосується почуття кохання; сердечний, любовний. *Я ж не думав, Що мій друг до сеї відьми Мав відносини інтимні* (Леся Українка); *Тільки один його інтимний зв'язок раз у раз спливав на поверхню минулого, і Євген радо перебирав у пам'яті всі подробиці його* (Б. Антоненко-Давидович); *У сорок сім років ми знаємо про інтимне життя майже все* (Ю. Мушкетик).

2. Задушевний, сердечно-щирий, близький. *Молодь коло комори розбилась на два гуртки: долі — Кость, Настуня і Горпина, на ґанку сидять Максим з Прісею. В останніх інтимна тиха розмова* (С. Васильченко); *Хто чув .. виступ гартованської майстерні, той зрозуміє, як багато значить інтимний безпосередній зв'язок робітників мистецтва з трудящими масами* (В. Еллан-Блакитний); *Борис став інтимним вірником його письменницьких спроб і першим, доброзичливим до того ж суддею його творів* (В. Підмогильний); *А ті портрети, що ми даємо, хіба не мусять бути збудниками і національного самозрозуміння, і теплим інтимним та свідомим зв'язком з усім буттям нашого люду?* (Т. Осьмачка); *Юрко схилився на хвіртку і, переходячи на інтимний тон, заговорив вуркотливо та влесливо* (С. Чорнобривець).

ІНТИ́МНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і якість за знач. **інти́мний.** *Смак на вірші був його інтимністю, до якої втаємничувати він нікого не збирався* (В. Підмогильний); *Виключна* [виняткова] *була аудиторія, виключна* [виняткова] *панувала там інтимність і щирість у настрої* (С. Васильченко); *Холодна гірська ніч на чужині мимоволі схиляла до інтимності* (О. Гончар); *Не буває інтимний світ вузьким, бо, врешті, інтимність — це і є поетичність* (І. Жиленко); *Друзі вийшли геть далеко на безлюддя. Тут ніхто не важив на інтимність їхньої розмови* (Я. Качура); *Згадую кілька днів, проведених із нею під час вступних іспитів: найбільша інтимність, яку вона і я собі тоді дозволили — це тримання за руки* (А. Дністровий).

ІНТИ́МНО. Присл. до **інти́мний.** *Говорять* [дами] *між собою інтимно, інколи мимоволі понижуючи голос до таємного шепоту* (І. Франко); *Усі взаємини чоловіків та жінок у художній оповіді П. Загребельного зображено інтимно, в підтексті відчутними постають глибина і довершеність людських стосунків* (з наук.-попул. літ.).

ІНТИМОФО́БІЯ, ї, *ж., біол.* Уникання близьких і тривалих емоційних стосунків зі статевим партнером. *Вважають, що інтимофобія зумовлює спад народжуваності в розвинених країнах, оскільки вона охоплює до 25–30 % усього населення* (з наук. літ.); *Основною причиною інтимофобії є неправильне виховання дитини в сім'ї* (з навч. літ.); *Вилікувати інтимофобію дуже важко, потрібна довга та кропітка робота з таким пацієнтом, глибокий аналіз усього його попереднього життя* (з газ.).

ІНТИФА́ДА, и, *ж.* У палестинців — боротьба за звільнення окупованих територій, утворення самостійної держави. *У розпеченому пустельному повітрі другої інтифади палестинців (народного повстання) ізраїльські будівничі почали зводити восьмиметрову стіну між Східним Єрусалимом та Західним берегом річки Йордан* (з наук.-попул. літ.).

ІНТОКСИКАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до інтоксикації (у 1 знач.), зумовлений нею. *У хворих на туберкульоз із алкогольним синдромом має місце поширення запущених форм туберкульозу з великими порожнинами розпаду та вираженим інтоксикаційним синдромом, масивним бактеріовиділенням* (з наук. літ.); *За гострих отруєнь хімічними речовинами спостерігаються різноманітні порушення нервової системи: оглушення, кома, астенічний стан, енцефалопатія, психомоторне збудження, гострі інтоксикаційні психози, токсичні поліневрити* (з наук.-попул. літ.).

ІНТОКСИКА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *біол.* Отруєння організму токсичними речовинами. *Сіно зі зрошуваних ділянок з нормою поливу 9000–11000 м^3/га слід використовувати для годівлі не більш як шість місяців, щоб уникнути хронічної інтоксикації худоби* (з наук.-попул. літ.); *Районний лікар прийшов до висновку: .. його* [старого майстра] *захворювання викликане кишковою інтоксикацією* (Ю. Шовкопляс); *Коли різь у шлунку стала просто таки пекельно-нестерпною, він подзвонив на швидку. Пік інтоксикації був, напевне, найпаскуднішим відчуттям у його житті* (Любко Дереш).

2. *перен., розм.* Стан кого-небудь, спричинений негативним зовнішнім впливом (перев. через мову, інформацію і т. ін.). *Миротворці у Сьєрра-Леоне похворіли на малярію. У Вашингтоні з'явився загадковий снайпер .. В Іраку емісари ООН шукають приховану від людства зброю. — У тебе знову не почнеться інформаційна інтоксикація? — питає дружина* (Л. Костенко); *Споживач, який страждає від інформаційної інтоксикації політичним негативом, перестає довіряти партіям і політикам — це відзначають соціологи й журналісти* (з газ.).

△ **(1) Хроні́чна інтоксика́ція** — інтоксикація, яка виявляється з часом і є наслідком тривалої дії токсиканту. *Експериментально доведено, що при хронічній інтоксикації кадмієм, як одним з основних забруднювачів, відбуваються значні зміни в обміні білків та нуклеїнових кислот* (з наук. літ.); *Хронічна (тривала) інтоксикація виникає і посилюється поволі, її хворобливі симптоми з'являються в комплексі, уражаючи низку життєво важливих органів* (з навч. літ.); *Тютюнопаління — це добровільна хронічна інтоксикація організму* (із журн.).

ІНТОКСИКО́ВАНИЙ, а, е, *біол.* Дієпр. пас. до **інтоксикува́ти.** *У тварин, інтоксикованих цезієм, концентрація гемоглобіну в крові значно знижена* (з наук. літ.); *Якщо обсипане все чоло, організм інтоксикований через надмірне вживання ліків, а також солодкої, жирної, смаженої їжі* (з навч. літ.); // **інтоксико́вано,** *безос. пред. На місці аварії інтоксиковано одинадцять осіб* (із журн.).

ІНТОКСИКУВА́ННЯ, я, *с., біол.* Дія за знач. **інтоксикува́ти.** *Вияв інтоксикування залежить від захворювання, що стало джерелом його виникнення (радіаційне, інфекційне, гормональне інтоксикування), або від фізіологічної системи, розлад якої призвів до накопичення в організмі токсичних продуктів (кишкове, ниркове інтоксикування)* (з наук. літ.).

ІНТОКСИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, біол.* Піддавати інтоксикації; отруювати (у 1 знач.). *Під час уживання холодних напоїв їжа евакуюється за двадцять хвилин і починає інтоксикувати організм уже в кишківнику* (з наук. літ.); *Мала порція віскі або декілька крапель отрути здатні інтоксикувати воду* (з навч. літ.).

ІНТОНАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інтонації. *Особливістю фольклоризму сучасного роману є трансформація в контексті авторської оповіді прямого смислу міфологічно-фольклорного образу, надання йому нового інтонаційного, емоційного забарвлення й символічної глибини* (з наук. літ.); *Український національний інтонаційний фонд, як один із неповторних скарбів народу, постає в літописній поезії уже сформованим або в стадії активного формування* (з наук.-попул. літ.); *Частини речення можуть відокремлюватися одна від одної комою, крапкою з комою й навіть крапкою — тобто характеризуватися інтонаційними (а отже, і стилістичними) нюансами вираження передаваного ними змісту* (із журн.).

ІНТОНАЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інтонаці́йний.** *Характерним явищем у структурі художньої мови М. Бажана, що відіграє значну роль для створення відповідної інтонаційності, є багатореченнєвість складних синтаксичних конструкцій* (з наук.-попул. літ.); *Інтонаційність нової опери вражала своїми талановито виконаними перегуками з відомими мотивами народних пісень* (з навч. літ.).

ІНТОНАЦІ́ЙНО. Присл. до **інтонаці́йний.** *Фрази короткі, і кожна з них розпадається на кілька невеличких груп, по два-три слова, об'єднаних інтонаційно* (М. Зеров).

ІНТОНА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Ритміко-мелодійний лад мови, послідовна зміна висоти тону, сили й часу звучання голосу, що відбиває інтелектуальний та емоційно-вольовий зміст мовлення. *Визначальну роль в оформленні та інтерпретації іронічних висловлювань відіграє інтонація, що є найуніверсальнішим виразником прагматичних відношень* (з наук. літ.); *Важливими для діалогу є невербальні засоби спілкування: міміка, жести, інтонація* (з наук.-попул. літ.); *Кожна мова має свою, характерну для неї інтонацію, найважливішими елементами якої є тон і наголос* (з навч. літ.).

2. Тон, манера або відтінок вимови, які виражають почуття мовця, його ставлення до об'єкта мовлення. *Усміхалася* [мати], *коли бачила Марусю, як вона, вернувшися із садка, пурхала по хаті, щебетала, а кожний рух, кожне слово, кожна інтонація були насичені щастям, безмірною радістю існування* (Г. Хоткевич); *Черняєва в свій сміх, як і в слова, вкладала певну інтонацію, сміхом вона промовляла, могла сміятися лагідно, зневажливо, гнівно...* (О. Донченко); *Здавалося, вся вражена родова гордість сконцентрувалася в інтонації того голосу: — Як ви смієте так розмовляти зі мною?* (Ірина Вільде); *Коли люди живуть разом і люблять одне одного, то часто переймаються звичками, інтонаціями, навіть словами* (В. Нестайко).

3. Точність, рівність звучання кожного тону музичного інструмента або звуку пісні щодо висоти, тембру та сили. *Становлення української музичної культури пов'язане насамперед з іменами С. Гулака-Артемовського, П. Ніщинського, М. Аркаса, музична мова яких спиралася на мелодику романсу, інтонації народної пісні, традиції побутової комічної опери* (з наук. літ.); *У музиці інтонація є основним носієм змісту* (з наук.-попул. літ.); *Музична інтонація записується точно за висотою й тривалістю нот* (з навч. літ.).

△ **(1) Висхідна́ інтона́ція,** *лінгв.* — інтонація з поступовим підвищенням тону. *Висхідна інтонація буває в тих реченнях, в яких логічне слово міститься в самому кінці речення* (з наук. літ.); *Позитивні емоції виражаються рівною висхідною інтонацією* (з навч. літ.); **(2) Спадна́ інтона́ція,** *лінгв.* — інтонація з поступовим зниженням тону. *Інтонація в чеській мові залежить від типу речення. Так, у реченнях розповідних і стилістично нейтральних інтонація є спадною в напрямі до кінця речення* (з навч. літ.).

ІНТОНО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **інтонува́ти.** *Акцентуація лексичних форм і висловів у досліджуваній поезії нерідко сягає виміру складно й драматично інтонованої метафоричної картини, що вибудувана за законами діалогу* (із журн.); // **інтоно́вано,** *безос. пред. Написане рукою художника інтоновано його незримою присутністю, тому природа й речі одержують специфічний зміст "своїх" і "чужих"* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який інтонується. *Почуття радості може бути виражене і за допомогою висловлення "я радію", і за допомогою інтонованого вигуку "ах!"* (з наук. літ.).

ІНТОНО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інтоно́ваний** 2. *Стимулюють емоційно-чуттєву сферу дитини яскраві фігурки й інтонованість мовлення та проспівування голосних звуків* (з наук.-попул. літ.); *Вірш має дві сторони: зміст художнього образу й поетичну форму (інтонованість, музичність, ритмічність, риму)* (з навч. літ.).

ІНТОНО́ВАНО. Присл. до **інтоно́ваний** 2. *Працюючи над байками, студент повинен правильно ставити запитання до тексту й інтоновано відповідати на них* (з навч. літ.).

ІНТОНОГРА́МА, и, *ж.* Крива динаміки звукової хвилі в мовленнєвій інтонації, записана інтонографом. *За інтонограмами в лабораторії експериментальної фонетики Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні було створено узагальнені моделі інтонаційних кривих для кожного з виділених типів синтаксичних одиниць* (з наук. літ.); *Дослідження інтонограм для визначення фонетичної гармонійності складних слів має важливе прикладне значення насамперед у цифровому обробленні мовних сигналів* (з наук. літ.); *Основними фонетичними способами маркування теми і реми є паузи та власне просодія, передусім зміна висоти основного тону, як, наприклад, в інтонограмі висловлювання "Я зрозумів"* (з навч. літ.).

ІНТОНО́ГРАФ, а, *ч.* Прилад для запису та спостереження динаміки основного тону й інтенсивності звукових змін у мовленнєвій інтонації. *В експериментальних дослідженнях звуків мовлення використовують спеціальні прилади, зокрема й інтонограф* (з навч. літ.).

ІНТОНОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до інтонографії. *Інтонографічний контур показує акустичну форму звука* (з наук. літ.).

ІНТОНОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Виокремлення і реєстрування за допомогою інтонографа частоти основного тону та інтенсивності мовленнєвої інтонації. *В основі програмного алгоритму комп'ютерної інтонографії закладена апроксимація амплітудної характеристики звукової хвилі* (з наук. літ.).

ІНТОНОГРАФУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **інтонографува́ти.** *За результатами інтонографування та математичного опрацювання експериментальних даних дифтонг [ie] у системі вокалізму поліських діалектів реалізується за двома основними моделями інтенсивності* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **інтонографі́я.** *В акустичній фонетиці використовують такі головні прийоми дослідження: осцилографування, спектрографування й інтонографування* (з навч. літ.).

ІНТОНОГРАФУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати інтонографію. *Диктор інтонографує текст інформації* (з газ.).

ІНТОНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інтонува́ти.** *Кожний, хто співав у хорі, знає з власного досвіду, як важко добитися чистого інтонування групи в унісон* (з наук. літ.); *Після кількох місяців репетицій в акторів помітно змінюються манера гри, пластика, інтонування* (із журн.); *— Дикторів набирали за потребою. Пізніше я вже сам їх навчав. Усе слухалося, коригувалося: голосотворення, дикція та орфоепія, інтонування, інтонаційна розмаїтість* (з газ.).

ІНТОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що і без прям. дод.* Вимовляти або співати що-небудь з певною інтонацією. *Він викрикує їх* [ямби, хореї та анапести], *як ораторії, виспівує, мов пісні, інтонує, немов діалоги* (Ю. Смолич); *Диво полягало в тому, що Василь, якому чужою була пафосність, читав своїм глухуватим голосом, зовсім просто, навіть буденно, ніяк не інтонуючи виграшні чи ударні місця. А ефект був .. вражаючий* (П. Усенко); *Рутецький інтонував "Многая літа!...", а обидва товариші Богдана підтягали* (О. Лисяк); *Нам не зовсім добре давалися дифтонги* [польської мови], *зате суттєво прибувало емоційності й переконливості, до того ж ми .. виразно інтонували, допомагаючи собі жестами* (Ю. Андрухович); *На уроці важливо закріпити вміння учнів вирізняти дієприслівникові звороти в реченнях і правильно інтонувати їх* (з навч. літ.).

ІНТОНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. Вимовлятися з певною інтонацією. *Пов'язати окремі різновиди інтонації з конкретними типами складносурядних речень не можна, бо те саме речення може інтонуватися по-різному* (з навч. літ.); *Спосіб читання віршів — це вже інтерпретація, тому й бажано, щоб так звана поезія для декламування інтонувалася відповідно до авторського бачення* (з газ.).

2. Пас. до **інтонува́ти.** * Образно. *Гіпертрофований ігровий початок життя змінює ідеали краси швидше, ніж вони встигають досягти зрілості визнання, — ця думка інтонується виставою як застереження й заохочувальний заклик* (із журн.).

ІНТРА... Префікс, що утворює слова зі значенням "внутрішній", напр.: і н т р а к о р п о р а́ л ь н и й, і н т р а к у л ь т у́ р а.

ІНТРА́ДА, и, *ж., муз.* Інструментальна п'єса урочистого, величного характеру (вступна частина сюїти). *До XVII ст. інтради писалися виняткова для духових інструментів* (з наук.-попул. літ.); *По інтраді .. один із учнів шостого класу .. виголошував панегіричну промову і старенький префект відчитував прізвища найкращих учнів кожного класу* (Б. Лепкий).

ІНТРАКОРПОРА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до внутрішніх частин тіла людини. *Протез пальця руки або ноги має інтракорпоральний імплантат і модулі, кожен з яких виконує свою власну функцію* (з наук.-техн. літ.); *В Україні перші препарати медичної нанотехнології синтезовані й запатентовані 1998 р., зокрема й інтракорпоральний біокоректор* (з наук.-попул. літ.).

ІНТРАКОРПОРА́ЛЬНО, *спец.* Присл. до **інтракорпора́льний.** *Лікування лазером здійснюють інтракорпорально з анестезією* (з наук. літ.).

ІНТРАКУЛЬТУ́РА, и, *ж.* Внутрішня культура кого-, чогонебудь. *Інтракультуру формує багаторівневий внутрішній соціум, у якому відображено унікальні для кожної особистості структуру й характер творчості* (з наук. літ.).

ІНТРАКУЛЬТУ́РНИЙ, а, е. Стос. до інтракультури. *Важливого значення у взаємодії різноманітних текстів набувають інтракультурні діалоги, особливості їх побудови та семіозису, в яких утілено когнітивні, емоційні, соціальні образи представників певної лінгвокультурної спільності* (з наук. літ.).

ІНТРАКУЛЬТУ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інтракульту́рний.** *Сучасна культурологічна освіта є відображенням змін у культурній спрямованості людства на початку XXI ст. від моно- й полікультурності до інтракультурності* (з наук. літ.).

ІНТРАМЕРЕ́ЖА, і, *ж.* Внутрішня (звичайно приватна) мережа окремого користувача (перев. певної особи, організації, компанії). *В інтрамережах використовуються ті самі протоколи й наявні ті самі типи вмісту, що і в Інтернеті* (з наук.-попул. літ.); *Інтрамережа містить інформацію, пов'язану з діяльністю компанії і призначену для внутрішнього користування* (із журн.).

ІНТРАМОЛЕКУЛЯ́РНИЙ, а, е, *фізл., хім.* Який відбувається, розвивається і т. ін. у молекулі; пов'язаний із внутрішнім процесом, станом і т. ін. молекули. *Бактеріофаги використовують механізм інтрамолекулярної рекомбінації, відомий як "розрив — возз'єднання"* (з наук. літ.); *Учені кафедри хімії високомолекулярних сполук працюють над створенням полімерів спеціального призначення, зокрема біологічно активних полімерів, інтер- та інтрамолекулярних полікомплексів для очищення води* (з наук.-попул. літ.).

ІНТРАМОЛЕКУЛЯ́РНО, *фізл., хім.* Присл. до **інтрамолекуля́рний.** *Процес розщеплення солей у гетероциклічних субстратах може відбуватися інтрамолекулярно* (з наук. літ.).

ІНТРАНЕ́Т, у, *ч., інформ.* Внутрішня інформаційна комп'ютерна мережа для соціальних комунікацій, що використовує стандарти, технології і програмне забезпечення Інтернету. *Електронний уряд є синергетичним об'єднанням можливостей урядового інтранету та урядового порталу* (з наук. літ.); *Інтранет і корпоративні портали значно знижують накладні витрати в діяльності організації* (із журн.).

ІНТРАНЕ́ТІВСЬКИЙ, а, е, *інформ.* Те саме, що **інтрanéтний.** *Інтранетівський проект потребує певних шаблонів для сторінок підрозділів* (із журн.).

ІНТРАНЕ́ТНИЙ, а, е, *інформ.* Прикм. до **інтране́т.** *Інтранетний модуль здійснює індексацію та пошук за документами в базах даних, а також їх експорт у формати головних програм* (з наук.-техн. літ.).

ІНТРАОПЕРАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *вет., мед.* Який виникає, розвивається, застосовується і т. ін. під час операції (у 1 знач.). *Результати хірургічного лікування варіюють від задовільних до летальних наслідків за умови адекватного проведення хірургічного втручання та відсутності інтраопераційних ускладнень* (з наук. літ.); *Інтраопераційний бронхоспазм є важливою проблемою сучасної анестезіології* (з наук.-попул. літ.).

ІНТРАПЕРСОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Який виявляється в особи внутрішньо. *У більшості випадків інтраперсональний конфлікт індивідууми можуть розв'язати, пережити самі з собою* (з навч. літ.); *Інтраперсональний конфлікт є завжди внутрішній, здебільшого мотивований переживаннями особи у виборі моделей тієї самої ролі* (із журн.).

ІНТРИ́ГА, и, *ж.* 1. *перев. мн.* Приховані зловмисні дії, до яких удаються для досягнення якої-небудь мети; підступи. [Ч и р н я к:] *То, пане редактор, усе інтрига, чорна інтрига* (І. Франко); *Там десь інтриги, політика, ідеї, в'язниці, жандарі* [жандарми], *плач і скрегіт зубів — а тут тихо-тихо, мов на дні моря...* (Г. Хоткевич); *Потоцький знов задумав якісь інтриги в Молдавії* (З. Тулуб); *Вибору не було, сильно пахло інтригою. Яків їхати мусить* (У. Самчук); * Образно. *Вона закинула ногу на ногу з таким розрахунком, щоб спідничка з інтригою (так Сідалковський називав спіднички з розрізами) могла продемонструвати її особисті принади і майстерність київської кравчині* (О. Чорногуз).

2. Сюжетна лінія в літературному (найчастіше в драматичному) творі, що характеризується складністю та напруженістю дії. *"Наталка Полтавка" майже бездоганна в розумінні архітектоніки та художньої економії. Дія в ній розвивається швидко; всі повороти інтриги мотивовані — ніщо не загромаджує простого і ясного плану* (М. Зеров); *Фабула роману* ["Господарство доктора Гальванеску"] *була сповнена різних жахів, карколомних пригод, хвилюючих несподіванок і заплетена в складну інтригу* (Ю. Смолич); *Скажімо, комусь запотребилося* [заманулося] *написати п'єсу. Замість вигадувати казна-що, треба взяти якусь ситуацію з життя .. Розбивай її на яви та дії — і ось тобі п'єса! З інтригою та мораллю. Під цим кутом Бурдик оглянув своє життя* (В. Діброва).

◊ **Плести́ (пуска́ти) інтри́гу (інтри́ги)** *див.* **плести́.**

ІНТРИГА́Н, а, *ч.* Той, хто вдається до інтриг (у 1 знач.). *Вона затаювала свою душевну рану, боялася, щоб натяком не наштовхнути двірських інтриганів на якусь авантюру* (З. Тулуб); *Каргатові потрібна зараз підтримка головного інженера, от він і прикидається ласкавим телям. І — чи не тактичний це відступ інтригана перед тим, як розпочати якусь нову авантюру?..* (Ю. Шовкопляс); *Щастя їхати в Париж, населений, як йому* [Жульєну] *здавалось, людьми дотепними, дуже лицемірними, спритними інтриганами.., — це щастя затьмарювало все в його очах* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ІНТРИГА́НКА, и, *ж.* Жін. до **інтрига́н.** *Марина зітхнула: — І нащо я йому сказала? — Що сказала? — Про Людмилу. Просто — наче інтриганка якась* (А. Головко); *— Знаєте, чого вона приходила? .. Боїться, щоб я не розказав чогось про неї .. — Інтриганка. І мене хотіла втягнути в свої інтриги. Тепер боїться* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Теща читає гороскоп на мій знак: "Уникайте неофіційних стосунків і грішних помислів. Зорі хочуть використати вас для інтриг". Ніколи б не подумав, що зорі такі інтриганки* (Л. Костенко).

ІНТРИГА́НСТВО, а, *с.* Поведінка, вчинки і т. ін. інтригана, інтриганки. *— Я б не хотів, щоб між нами і цією людиною були якісь близькі взаємини. Він схильний до інтриганства... та й взагалі нам з такими людьми не по дорозі* (Л. Смілянський); *Скаржився* [Гарсія] *знайомим, що до нього ставляться несправедливо. Нарікав то на моє інтриганство, то на підступність Топалової* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІНТРИГА́НСЬКИЙ, а, е. Власт. інтриганові, інтриганці. [Г р а б ч а к:] *Ці інтригани, підлабузники так заплутують справу, що часом і об'єктивна критика сприймається за інтриганську* (Яків Баш); *Плітки всіма засуджуються як прояв поверхневих та інтриганських інтересів* (із журн.).

ІНТРИГУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інтригува́ти.** *— Ще недавно Олександр називав мене братом, — згадував Наполеон, — але то була дипломатична гра... Але цю гру я розгадав, і інтригування за моєю спиною нічого Росії не дало* (П. Кочура); *Мене почало дратувати .. вмисне інтригування схованої під ташею жінки, і я сердито кинув: — Коли ви нас знаєте, то на біса я б ото кирпу гнув? Питають вас, хто ви такі, — чом не відповідаєте?* (Олесь Досвітній).

ІНТРИГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Здійснювати інтриги проти кого-небудь. *— Я нехтую, я сміюсь з тих гидких людей, що потаємним підступом інтригують проти чесних людей, — сказав Комашко* (І. Нечуй-Левицький); *Вельможне панство тоне в розкошах, марнує час у хвастощах, інтригує при дворі безвільного короля* (Я. Качура); *— Інші, розізлившися на вас, почнуть інтригувати, встромляти вам палки в колеса* (Ю. Шовкопляс); *За літописними даними, Всеволод оточував себе молодими, недосвідченими дорадниками, що, використовуючи своє становище, інтригували проти старших бояр й занедбували найпекучіші справи державної управи* (з навч. літ.).

2. *кого.* Збуджувати цікавість загадковістю, неясністю, таємничістю; зацікавлювати. *Це почало мене інтригувати. Невже він стежить за мною?* (М. Коцюбинський); *Я догадався: це Тамара.., про неї останнім часом сестра часто говорила мені, інтригувала її красою* (Я. Гримайло); *Знову професор Кривцов інтригував Степана, знов терпляче й мудро вчив його бути цілеспрямованим і наполегливим* (М. Дашкієв); *Тиха пісенька — лагідна, монотонна, вона чи не найбільше інтригувала Арно й Сіда і зовсім привела у захват, коли вони розшифрували її слова* (Н. Окопітенко).

ІНТРИ́ЖКА, и, *ж., розм.* 1. Зменш. до **інтри́га** 1. — *Рікард теж ладен продати душу дияволу... чи кузенові Біскайському .. Чує моє серце, він вже дозволив Александрові втягнути себе в якісь брудні інтрижки...* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *перен.* Нетривалий роман *(див.* **рома́н**[1] 2); любовна історія. — *В мене, знаєш, теж .. Закрутив, розумієш інтрижку з одною дамою. Навіть, коли хочеш, цілісінький роман. І серйозний, здається* (В. Винниченко); *Три роки тому у нього таки була невеличка інтрижка, яка тривала лише кілька тижнів і яку він вже давно постарався забути* (В. Хрущак).

ІНТРО... Префікс, що утворює слова зі значеннями: 1) який уводить у щось, напр.: і н т р о д у́ к ц і я, і н т р о є́ к ц і я; 2) спрямований усередину, у внутрішню частину чогось, напр.: і н т р о в е́ р с і я, і н т р о в е́ р т, і н т р о с к о п і я.

ІНТРОВЕРСІ́ЙНИЙ, а, е, *псих.* Стос. до інтроверсії. *У психіці індивіда, людини може домінувати одна з функцій — екстраверсійне або інтроверсійне мислення, почуття, відчуття, інтуїція* (з наук. літ.); *Сучасна художня література тяжіє до стилю-повідомлення, тобто пишеться дещо відривисто, як своєрідний звіт свого інтроверсійного досвіду, потік свідомості* (з наук.-попул. літ.).

ІНТРОВЕРСІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж., псих.* Абстр. ім. до **інтроверсі́йний.** *Східну витонченість, інтроверсійність, а також певною мірою ірраціональність у поєднанні з виразною соціальною спрямованістю покладено в основу формування Венеційської архітектурної виставки* (із журн.).

ІНТРОВЕРСІ́ЙНО, *псих.* Присл. до **інтроверсі́йний.** *Ідея антропоцентризму, інтроверсійно локалізована в християнській парадигмі мислення, зумовлює формування нового змісту людської сутності* (з наук. літ.).

ІНТРОВЕ́РСІЯ, ї, *ж., псих.* Зосередження індивідом своїх переживань та зацікавлень на власному внутрішньому світі, що утрудняє встановлення контактів з іншими; протилежне е к с т р а в е р с і я. *Головною ознакою експресіоністичного мистецтва є інтроверсія, спрямованість на індивідуальний світ людини й розкриття специфічних психологічних станів і відчуттів (страху, жаху, відчаю)* (з наук. літ.); *Інтроверсія характеризує закритість політичної культури, що полягає в прагненні її носіїв навчатися на власному досвіді, нехтуючи чужими передовими здобутками, й орієнтуватися лише на внутрішні тенденції та традиції розвитку, ідеалізувати внутрішнє духовне життя* (з навч. літ.).

ІНТРОВЕ́РТ, а, *ч., псих.* Людина, яка у своїх переживаннях та інтересах заглиблена у свій внутрішній світ; потайна, неконтактна людина; протилежне е к с т р а в е р т. *Інтроверт краще сприймає ближчі до нього об'єкти, а екстраверт — віддалені аж до безкінечності* (з наук. літ.); *Інтроверти стримані, педантичні, пунктуальні, небагатослівні. Це категорія людей, які, перш ніж сказати, все ретельно обдумують* (з наук.-попул. літ.); *Легше екстравертам, які виплескують нервове напруження; гірше — інтровертам, які накопичують усі свої переживання* (із журн.); *Я був суворим індивідуалістом та інтровертом .. Я ладен був у житті йти одинцем* (І. Роздобудько).

ІНТРОВЕРТИ́ВНИЙ, а, е, *псих.* Те саме, що **інтрове́ртний.** *Члени інтровертивних суспільств схильні швидше переробити себе, аніж навколишню дійсність* (з наук. літ.).

△ **Інтрове́ртний (інтроверти́вний) тип** *див.* **тип.**

ІНТРОВЕРТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., псих.* Властивість і стан за знач. **інтроверти́вний.** *Інтровертивність дає суб'єктові великі переваги над оточенням у рефлексивності, поміркованості, послідовній наполегливості, здоровому традиціоналізмі та врівноваженості* (з наук. літ.); *Поєднання інтровертивності з раціональністю забезпечує зростання потенціалу соціуму* (з наук.-попул. літ.).

ІНТРОВЕРТИ́ВНО, *псих.* Присл до **інтроверти́вний.** *Як головний чинник диференціації психологічних типів Юнг визначив чотири функції свідомості: мислення, відчуття, чуття та інтуїцію. Кожна функція може реалізуватися інтровертивно або екстравертивно* (з наук. літ.); *У культурологічному й філософсько-естетичному дискурсі 20-х років XX ст. відчуття фізичного часу не властиве інтровертивно заглибленому у власні переживання митцеві* (з наук.-попул. літ.).

ІНТРОВЕРТИ́ЗМ, у, *ч., псих.* Схильність до усамітнення; самозаглибленість. *Притаманний для Сходу інтровертизм з його зацікавленням внутрішнім світом людини проголошує душу єдиною домінантною вартістю* (з наук. літ.); *Внутрішня емоційна енергія і загальмованість зовнішніх дій формують інтровертизм як особливу рису характеру, що відзначається духовним пошуком, роздумами* (з наук.-попул. літ.); *Інтровертизм органічно пов'язаний з індивідуалізмом* (із журн.).

ІНТРОВЕ́РТКА, и, *ж., псих.* Жін. до **інтрове́рт.** *Світлана — типова інтровертка зі східною душею* (із журн.); *Лея — скромна інтровертка, але дуже жива. Творча. Художниця. Не тільки у мистецтві, але й у житті* (з газ.).

ІНТРОВЕ́РТНИЙ, а, е, *псих.* Спрямований усередину; протилежне е к с т р а в е р т н и й. *Захід є екстравертним, його більше цікавить зовнішній світ, а Схід — інтровертний, бо ж більше стурбований внутрішнім світом людини* (з наук. літ.); *Погляд когнітивного спостерігача — інтровертний: людину вивчають як систему перероблення інформації, а її поводження описують у термінах внутрішнього стану організму* (з наук.-попул. літ.); *Вважають, що аутизм властивий переважно інтровертним підліткам* (із журн.); *Соціоніка підводить до того, що лідери з інтровертною психікою не здатні керувати великим колективом* (з газ.).

△ **Інтрове́ртний (інтровертиві́ний) тип** *див.* **тип.**

ІНТРОВЕ́РТНІСТЬ, ності, *ж., псих.* Властивість і стан за знач. **інтрове́ртний.** *Специфіка теоретичних і художніх робіт вітчизняних митців-авангардистів зумовлена безпосереднім впливом традицій національної культури на процес становлення їхнього світогляду, тому їм властиві динамізм, ритмічність, оптимізм, інтровертність, захопленість реальним життям* (з наук. літ.); *Інтровертність — необхідна умова успішного навчання у виші* (із журн.).

ІНТРОВЕ́РТНО, *псих.* Присл. до **інтрове́ртний.** *У структуризації суспільства за релігійними та лінгвістичними ознаками мова створювала середовища інтровертно інтегрованих лінгвістичних анклавів для своїх носіїв, віддаляла їх від іншомовних* (з наук. літ.); *Активність суб'єкта інтровертно спрямована на свідому побудову власного життя* (із журн.).

ІНТРОДУКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інтродукува́ти.** *У науковій праці наведено результати досліджень біологічних та екологічних властивостей інтродукованих дерев'янистих ліан у Києві* (з наук. літ.); *У лісовому та садово-парковому господарствах, захисному лісорозведенні й озелененні значну увагу приділяють інтродукованим в Україну деревним видам* (із журн.); *Інтродуковані екзотичні рослини доповнюють і прикрашають паркові композиції* (з газ.); // **інтродуко́вано,** *безос. пред. Протягом тривалих років дослідницької праці в Україні інтродуковано та акліматизовано сотні видів рослин, зокрема деревних: білу й жовту акацію, різноманітні види клена, ясеня, горіха, дуба, тополі, магнолії, бузку* (з наук.-попул. літ.).

ІНТРОДУ́КТОР, а, *ч.* Фахівець із інтродукції (у 3, 4 знач.). *Інтродуктори, які вивчають тропічні й субтропічні рослини в оранжереях, нерідко залишають поза увагою ліани — цікаву з погляду екології та морфології групу рослин* (з наук. літ.); *Інтродуктори завжди були добрими екологами* (з навч. літ.); *Інтродуктор повинен звертати увагу на форму добору рослини та її походження, щоб чітко уявляти її перспективи* (із журн.).

ІНТРОДУКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інтродукува́ти.** *Вітчизняні вчені досліджують еколого-біологічні особливості інтродукування деревних, кущових і трав'янистих рослин у правобережному лісостепу України* (з наук. літ.).

ІНТРОДУКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Те саме, що **вво́дити** 4; вселяти новий вид у нові для нього умови (перев. про тварин, рослини). *Важко назвати дуже успішними численні спроби інтродукувати на Закарпатті не притаманних краю ссавців* (з наук.-попул. літ.); *Хлібне дерево — це рідкісний вид дикої флори, який можна інтродукувати в Україну* (з газ.); * Образно. *Технологічне значення персональних комп'ютерів полягає в тому, що вони дали змогу інтродукувати інтелект людини до загальної системи технологічних процесів і комунікацій* (з наук. літ.).

ІНТРОДУКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інтродукува́ти.** *Більш як сорок високопродуктивних сортів кормових, що районовані в трьох агрокліматичних зонах України, активно інтродукуються в Китаї та Чехії* (з наук.-попул. літ.); *На території Тернопільської області інтродукується багато видів рідкісних червонокнижних рослин* (із журн.).

ІНТРОДУКЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. *літ., муз.* Прикм. до **інтроду́кція** 1, 2; вступний (у 2 знач.). *В остаточному редакторському варіанті опери М. Лисенка "Тарас Бульба" створено увертюру, яка замінила невелику за обсягом інтродукційну частину* (з наук.-попул. літ.); *Особливості авторського передтексту в п'єсах театру абсурду виявляються вже на рівні інтродукційної авторської ремарки та списку дійових осіб* (з наук. літ.); *В інтродукційній частині поезії "Дві дороги" І. Франко, розмірковуючи над шляхами людини до щастя, пише: "Ввік до заслуги дві ведуть дороги, І дві короні жизнь* [життя] *нам може дати: Одна — трудиться і калічить ноги, А друга — з вірою й молитвою страждати"* (з навч. літ.).

2. *бот., зоол.* Стос. до інтродукції (у 3, 4 знач.). *Дисертацію присвячено дослідженню адаптивного потенціалу та інтродукційних можливостей сосни кримської за гетерогенних умов Кривбасу відповідно до ступеня забруднення довкілля* (з наук. літ.); *У мисливських господарствах Верхньодніпровського, Солонянського і Синельниківського районів на Дніпропетровщині простежуються позитивні результати щодо приживаності байбака внаслідок інтродукційного процесу, розпочатого 2000 р.* (з наук.-попул. літ.).

ІНТРОДУ́КЦІЯ, ї, *ж.* 1. *муз.* Невеликий вступ, що передує основній частині музичного твору. *Яскрава динамічна симфонія з її дещо розтягнутою інтродукцією, драматичним захоплюючим змаганням світлих і темних сил завершується тріумфальним фіналом* (з наук.-попул. літ.); *Балалайники врізали якусь патріотичну інтродукцію, а монголовида співачка відпливла вбік і в пояс уклонилася* (Ю. Андрухович).

2. *літ.* Вступ до літературного твору або вистави. *Українській імпресіоністичній повісті належить помітне місце в літературному процесі 20-х років XX ст., адже, за словами О. Білецького, саме лірична повість-рапсодія з інтродукціями й фіналами стала однією з провідних у цей період* (з наук. літ.); *У "Лебединій зграї" В. Земляка роль легенд-міфів виконують інтродукції оповідача до кожної з двох частин роману та його ж заключні роздуми-фінали, в яких ідеться про найсокровенніші атрибути людського життя* (з наук.-попул. літ.).

3. *бот.* Увезення рослин з регіону природного зростання в нові для них агрокліматичні зони, де вони природно не поширені. *У монографії висвітлено історію формування колекції магнолієвих у Національному дендрологічному парку "Софіївка" НАН України та сучасний етап її розвитку, пов'язаний із започаткуванням співпраці щодо інтродукції магнолій трьох ботанічних установ* (з наук. літ.); *Інтродукція охоплює всі випадки первинного вирощування форми та виду рослин у певному природному регіоні* (з наук.-попул. літ.); *Основними науково-дослідними установами, які професійно проводять роботу з інтродукції та акліматизації деревних рослин, є ботанічні сади, дендрологічні парки та інші спеціалізовані заклади* (із журн.).

4. *зоол.* Переселення й поширення тварин за межі природного ареалу та їх пристосування до нових умов. *Карантин є органічним етапом захисту від непродуманої інтродукції шкідників рослин, що можуть потрапити на територію України з-за кордону* (з наук. літ.); *Сучасні ландшафти зони відчуження (особливо перелоги) потребують інтродукції великих копитних* (з наук.-попул. літ.); *Акліматизація та інтродукція нових видів риб — важливий засіб підвищення рибопродуктивності водойм* (з навч. літ.).

5. *перен.* Вступна частина до чого-небудь; початок чого-небудь (про явище, подію і т. ін.); зав'язка (у 1 знач.). *Дід не йме віри, щоб чоловік так собі приїхав автомобілем читати оповідання з книжки: тут, безперечно, щось інше, це тільки початок, інтродукція, так би мовити* (Б. Антоненко-Давидович); *Перша світова війна стала інтродукцією тієї великої заграви, що різко змінила плин життя кубанців і розпочала нову сторінку історії українців Кубані* (Д. Білий).

ІНТРОДУЦЕ́НТ, а, *ч., бот., зоол.* Новий для якого-небудь регіону організм (тварина або рослина), що цілеспрямовано або випадково ввезений людиною. *Більшість сучасних культурних лікарських, харчових, волокнистих, плодових, технічних рослин є інтродуцентами* (з наук.-попул. літ.); *В Україні білий амур — інтродуцент із далекосхідного фауністичного комплексу; короп, плітка, верховодка, окунь — аборигенні види* (із журн.).

ІНТРОДУЦЕ́НТНИЙ, а, е, *бот., зоол.* Стос. до інтродуцента. *Для України всі види туї інтродуцентні. У наших умовах вони цілком морозостійкі й не дуже вибагливі до місць зростання* (з наук.-попул. літ.); *Інтродуцентним у водоймищах України є товстолоб. Він не спроможний до самовідтворення й тому вирощується штучно* (з навч. літ.).

ІНТРОЕ́КТ, у, *ч., псих.* Уява, правило поведінки і т. ін., що є наслідком інтроекції. *Інтроекти, які залишаються чужорідними у внутрішньому світі людини, спричиняють її вагання, невпевненість, тривогу в життєвих ситуаціях* (з наук.-попул. літ.); *Суб'єктом можуть усвідомлюватися ті інтроекти, які підтверджують його психологічну силу, і не усвідомлюватися ті, які ведуть до його слабкості* (з навч. літ.).

ІНТРОЕКТО́ВАНИЙ, а, е, *псих.* Дієпр. пас. до **інтроектува́ти.** *У соціальній реальності індивід використовує інтроектовані норми, які він суб'єктивно вважає єдино правильними* (з наук. літ.); *Інтроектовані батьківські цінності втілюються в умовних цінностях людини* (з навч. літ.).

ІНТРОЕКТУВА́ННЯ, я, *с., псих.* Дія за знач. **інтроектува́ти** і стан за знач. **інтроектува́тися.** *Біологічна зумовленість механізму адаптації виявляється в уподібненні дитини до психологічно сильної і значимої для неї людини внаслідок інтроектування її рис* (з наук. літ.); *Через захисний механізм заміщення дитина уникає власного оцінення, а через інтроектування батьківської позиції оцінює інших* (з навч. літ.).

ІНТРОЕКТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, псих.* Здійснювати інтроекцію. *Дитина мимоволі, неусвідомлено інтроектує всі проблемні патерни в сім'ї* (з наук. літ.); *Усвідомлення свого "я" є результатом розвитку, а також наслідком включення суб'єкта в діяльність. Саме через діяльність та спілкування він інтроектує соціальні норми* (з наук.-попул. літ.).

ІНТРОЕКТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., псих.* Пас. до **інтроектува́ти.** *Авторитарність матері може інтроектуватися як ознака психологічної сили* (з наук. літ.).

ІНТРОЕКЦІ́ЙНИЙ, а, е, *псих.* Прикм. до **інтрое́кція.** *Структура килимової композиції, форма й колір окремих елементів декору зумовили інтроекційний стан у глядачів, надихаючи їх на власну творчість* (з наук. літ.).

ІНТРОЕ́КЦІЯ, ї, *ж., псих.* Уведення до свідомості індивіда поглядів, мотивацій поведінки, настанов інших людей і т. ін. *Інтроекція виконує дуже важливу роль у ранньому розвитку особистості, оскільки на її основі засвоюються батьківські цінності й ідеали* (з наук.-попул. літ.); *Інтроекцію вважають нормою у вихованні моральності й передані знань учням* (з навч. літ.).

ІНТРО́Н, а, *ч., біол.* Ділянка ДНК, яка є частиною гена, що не містить інформації про первинну структуру білка. *Число й довжина інтронів є різними у видів і в генах одного організму* (з наук.-попул. літ.); *Інтрон зазнає впливу мутацій, тому має важливе значення для з'ясування ступеня міжродинних, міжродових і міжвидових зв'язків* (з навч. літ.).

ІНТРОНІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *рел.-церк.* Стос. до інтронізації, пов'язаний з нею. *28 березня 2011 р. у патріаршому соборі Воскресіння Христового в Києві було возведено на престол главу Української греко-католицької церкви блаженнішого Святослава (Шевчука). На інтронізаційній літургії був патріарх Філарет* (із журн.); *У своїй інтронізаційній промові блаженніший Любомир визначив головне завдання — жити у вірі та єдності в Христі* (з газ.).

ІНТРОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., рел.-церк.* Урочисте зведення нового обраного патріарха на патріаршу кафедру. *Чин інтронізації сформувався в перші століття християнства* (з рел.-церк. літ.); *У Національній філармонії України відбувся урочистий концерт духовної музики, присвячений п'ятнадцятиліттю патріаршої інтронізації* (з газ.).

ІНТРОНІЗО́ВАНИЙ, а, е, *рел.-церк.* Дієпр. пас. до **інтронізува́ти.** *У 1901 р. єпископ Андрей Шептицький був інтронізований митрополитом Галицьким* (з рел.-церк. літ.); // **інтронізо́вано,** *безос. пред. Митрополита Львівського інтронізовано 29 листопада 2011 р.* (із журн.).

ІНТРОНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, рел.-церк.* Здійснювати інтронізацію. *На підставі права патріархові дано повноваження висвячувати та інтронізувати митрополитів та інших єпископів очолюваної ним церкви* (з рел.-церк. літ.); *Уперше в історії главу греко-католиків інтронізували на лівому березі Дніпра в новозбудованому патріаршому соборі Воскресіння Христового* (з газ.).

ІНТРОСКО́П, а, *ч.* Прилад для здійснення інтроскопії. *Доктор Гешке вже простяг руку, щоб вимкнути інтроскоп, але затримався: на зеленкуватому екрані промайнуло щось темне* (М. Дашкієв); *Успішна діяльність вітчизняних учених у лазерній фотоакустичній спектроскопії матеріалів електронної техніки увінчалася низкою важливих наукових результатів та створенням унікального діагностичного комплексу — лазерного термохвильового інтроскопа* (з наук.-попул. літ.); *Найбільші аеропорти світу оснащено новітніми серійними інтроскопами для неруйнівного контролю вантажу й багажу* (із журн.).

ІНТРОСКОПІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **інтроскопі́я.** *Після ланцюга проміжних перетворень в інтроскопічній системі на індикаторі отримують оптичне зображення розподілу яскравості в досліджуваному об'єкті* (з наук. літ.); *У медичній діагностиці широко застосовуються інтроскопічні методи, які дають можливість "зазирнути" в організм людини без проведення хірургічного розтину* (з наук.-попул. літ.).

2. Стос. до інтроскопа. *Детектори на основі селеніду цинку застосовуються в інтроскопічній інспекційній апаратурі для виявлення вибухової речовини* (з наук.-попул. літ.); // Зробл., проведений, отриманий за допомогою інтроскопа. *Учені розробляли методику й технологію внутрішньочерепної біопсії для функціональної нейрохірургії на основі інтроскопічних зображень різних типів* (з наук.-попул. літ.).

ІНТРОСКОПІ́Я, ї, *ж.* 1. Візуальне спостереження внутрішньої макроструктури непрозорих речовин і матеріалів за допомогою звукових та радіохвиль, рентгенівського випромінювання. *Під час дистанційної оперативно-технічної інспекції на митниці здійснюють інтроскопію об'єктів (зокрема великогабаритних) і дистанційний контроль об'ємів (кількостей) окремих видів стратегічно важливих сировинних товарів* (з наук.-попул. літ.).

2. Галузь науки і техніки, що вивчає та розробляє методи й технічні засоби такого спостереження. *Здобутки Науково-технічного концерну "Інститут монокристалів" НАН України в галузі матеріалознавства, оптоелектроніки й нанотехнологій мають важливе значення для створення сучасного діагностичного обладнання, промислової інтроскопії, медичного інструментарію, реалізації належного моніторингу АЕС, розроблення високоефективної дозиметричної апаратури в Україні* (з наук. літ.); *Метод радіаційної інтроскопії ґрунтується на перетворенні радіаційного образу об'єкта у світлотіньове зображення на вихідному екрані радіаційно-оптичного перетворювача* (з наук.-техн. літ.); *Щоб умови досліду були такі ж, як і попередні, цей резервуар Павло поніс до лабораторії інтроскопії і попросив поставити кудись у таке місце, де інфразвукові коливання вже починають впливати на живу речовину, але ще не руйнують її* (М. Дашкієв).

ІНТРОСПЕКТИ́ВНИЙ, а, е, *псих.* Стос. до інтроспекції. *Одним із напрямів інтроспективної психології є вчення про "внутрішній досвід", відповідно до якого психічні явища пізнаються методом спостереження людини за змістом і актами власної свідомості* (з навч. літ.).

ІНТРОСПЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., псих.* Властивість за знач. **інтроспекти́вний.** *Інтроспективність мислення людини реалізується внаслідок можливості прослідкувати за процесом формування власних думок і проаналізувати його* (з наук. літ.).

ІНТРОСПЕКТИ́ВНО, *псих.* Присл. до **інтроспекти́вний.** *На початку XX ст. дехто з дослідників уважав, що теорія має бути побудована на основі базових постулатів, виведених інтроспективно* (з наук. літ.).

ІНТРОСПЕКЦІ́ЙНИЙ, а, е, *псих.* Те саме, що **інтроспекти́вний.** *Проводячи експериментальні дослідження, В. Вундт переконався, що інтроспекційний метод придатний лише для вивчення елементарних психічних функцій і не може бути застосований в аналізі інтелектуальних та вольових процесів* (з наук. літ.).

ІНТРОСПЕКЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж., псих.* Властивість за знач. **інтроспекці́йний.** *Інтроспекційність неможлива, якщо увага "плаває", розсіюється* (з навч. літ.).

ІНТРОСПЕ́КЦІЯ, ї, *ж., псих.* Один з методів пізнання, що полягає в спостереженні дослідника за власними почуттями, думками і т. ін.; самоспостереження. *Аналіз листування ув'язнених українських митців періоду 20–30-х років XX ст. (В. Підмогильного, Остапа Вишні, Л. Курбаса, М. Куліша) дає підстави стверджувати, що письменницький епістолярій відбиває глибоку психологічну інтроспекцію авторів* (з наук. літ.); *Метод інтроспекції є одним з найконструктивніших у діагностиці якісних сторін особистості* (з наук.-попул. літ.); *Іван Запеклий в інтроспекції та ретроспекціях — так мені хотілося б почати цей роздум над книжкою "Стежки-дороги"* (Є. Сверстюк); * Образно. *Я останній прозаїк блідих поколінь, я останній пророк мегаполісу, де червоною ниткою в календарі інтроспекція власного голосу* (І. Андрусяк).

ІНТРУЗИ́В, у, *ч., геол.* Геологічне тіло, що утворилося внаслідок застигання магми в земній корі. *Чепіжинський інтрузив розміщується в межах Немирівської зони розломів поблизу смт Погребище* (з наук. літ.).

ІНТРУЗИ́ВНИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **інтру́зія.** *Вивчають інтрузивні породи після того, як покривні породи над масивом зруйновані й повністю знесені* (з наук.-попул. літ.); *Лаколіти й малі інтрузивні тіла є в районі Сімферополя* (з наук. літ.).

ІНТРУЗИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., геол.* Властивість за знач. **інтрузи́вний.** *Головні фази орогенезу та інтрузивність магматизму були глобально синхронними* (з наук. літ.).

ІНТРУ́ЗІЯ, ї, *ж., геол.* 1. Процес проникнення розплавленої магми в земну кору. *За попередніми, ще не уточненими даними, у період часу 1150–1250 млн років відбувалися інтрузії Коростенського інтрузивного комплексу України* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **інтрузи́в.** *Коли розплавлена маса, піднімаючись із глибин, не виходить на поверхню, а охолоджується й кам'яніє в земній корі, утворюються інтрузії* (з наук.-попул. літ.); *Інтрузії — це тіла різної форми, що залягають у глибинах земної кори* (з навч. літ.).

ІНТУБА́ТОР, а, *ч.* Медичний інструмент для інтубації. *Аспіраційний інтубатор.*

ІНТУБАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до інтубації, пов'язаний з нею. *Інтубаційний наркоз полягає в попередньому тимчасовому виключенні на рівні головного мозку центральної больової чутливості та свідомості пацієнта* (з наук.-попул. літ.); *Інтубаційний зонд призначений для профілактики спайкової непрохідності тонкого кишечника* (з навч. літ.).

ІНТУБА́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Уведення спеціальної трубки в яку-небудь частину тіла (перев. у гортань, трахею чи бронхи) з лікувальною або діагностичною метою; інтубування. *У разі гострої недостатності дихання II–III ступенів показана інтубація трахеї та переведення хворого на штучну вентиляцію легень* (з наук. літ.); *Селективну інтубацію бронхів використовують в анестезіології при операціях на легенях і бронхах* (з навч. літ.); *Багато хірургів негативно ставиться до інтубації тонкої кишки, бо хворі нерідко не витримують тривале перебування трубки в носоглотці* (із журн.).

ІНТУБО́ВАНИЙ, а, е, *вет., мед.* Дієпр. пас. до **інтубува́ти.** *Для полегшення дихання трахея була інтубована поліетиленовою трубкою* (з навч. літ.); // **інтубо́вано,** *безос. пред. Під час проведення реанімаційних заходів п'ятирічну дитину було інтубовано й переведено на штучну вентиляцію легень* (із журн.).

ІНТУБУВА́ННЯ, я, с., *вет., мед.* Дія за знач. **інтубува́ти.** *Важкою клінічною ситуацією вважають таку, коли анестезіолог стикається з ускладненням інтубування хворого протягом більш як десять хвилин* (з наук. літ.); *Медичне оснащення потрібне для надання невідкладної допомоги: контролювання кровотечі, базового й поглибленого інтубування, оброблення опіків, перев'язування відкритих ран грудної клітки* (з навч. літ.).

ІНТУБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що, вет., мед.* Здійснювати інтубацію. *У складних клінічних випадках можна спробувати інтубувати пацієнта на тлі використання інгаляційних анестетиків* (з наук. літ.); *За відсутності самостійного дихання продовжують штучну вентиляцію легень до його появи і передбачають потребу інтубувати трахею* (з навч. літ.).

ІНТУБУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., вет., мед.* Пас. до **інтубува́ти.** *Оральний кінець зонда має бокові отвори до трьох міліметрів через кожні десять сантиметрів у шаховому порядку на сегменті тонкої кишки, який інтубується* (з наук.-техн. літ.); *У разі зупинки серця хворий на правець негайно інтубується* (з навч. літ.).

ІНТУЇТИВІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям у філософії, що визнає інтуїцію основним засобом пізнання світу. *Ідеалістичні уявлення про активну (спонтанну) природу свідомості (душі) містили в собі в експліцитній формі формулу "внутрішнє через зовнішнє", що розвивалася пізніше в таких варіантах інтроспективної психології, як волюнтаризм та інтуїтивізм* (з наук. літ.); *Представники раннього логічного емпіризму (початок XX ст.) значною мірою спиралися на власну критику кантіанства й методологічного інтуїтивізму, натомість пропонуючи ще доволі метафізичний, але методологічно та онтологічно нейтральніший підхід до проблеми єдності знання* (з навч. літ.); *Великі автори навіть і нашого* [двадцятого] *сторіччя визнавали залежність свого думання, своєї творчості від інтуїтивізму Б. Спінози, а дехто з них — Ромен Роллан — свідомо поширювали й збагачували це вчення сенсуалізмом* (Олекса Ізарський).

ІНТУЇТИВІ́СТ, а, *ч.* Послідовник, прибічник інтуїтивізму. — *Мислення ваше дуже парадоксальне. Ви полюбляєте аналогії. Переносите їх на космічний масштаб. Так не можна. У космосі можуть бути цілком інші закономірності. — Які? — Не знаю... — Тоді не заперечуйте. Я не логік. Я інтуїтивіст* (О. Бердник); *Інтуїтивіст А. Бергсон, один з найвидатніших французьких філософів, розглядав міфотворчу здатність психіки в "закритому суспільстві" як вираження життєвого інстинкту* (з наук. літ.).

ІНТУЇТИВІ́СТКА, и, *ж., розм.* Жін. до **інтуїтивіст.** *Теща любить астрологічні прогнози, вичитала про Риб: "Бережіть нервову систему". Дружина у мене Риба, інтуїтивістка. Реагує на кожну дрібницю* (Л. Костенко).

ІНТУЇТИВІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інтуїтиві́зм** і **інтуїтиві́ст.** *Міф у феноменологічній та інтуїтивістській філософських традиціях визначають як ейдос, утілений в інобутті* (з наук. літ.); *Інтуїтивістська концепція у творчості багатьох художників певною мірою закликала до заперечення стійких естетичних критеріїв і традицій у мистецтві* (з навч. літ.).

ІНТУЇТИ́ВНИЙ, а, е. Який ґрунтується на інтуїції (у 1 знач.). *В естетичних теоріях сучасного Заходу здатність інтуїтивного проникнення в художній образ наділяється якимось надприродним змістом, містичною силою* (з наук. літ.); *Основні ідеї математичного аналізу видаються досить простими й наочними, якщо викладати їх на тому інтуїтивному рівні, на якому вони виникли історично і який цілком задовольняє потреби загальноосвітньої підготовки учнів* (з навч. літ.); *Досвід, знання й навички можуть сприяти інтуїтивному розкриттю не відомих фахівцеві сторін предмета* (із журн.); // Зумовлений інтуїцією. *Він мимохіть поклав руку на свій автомат, як перед близькою небезпекою. Краєм ока Воронцов помітив цей інтуїтивний солдатський жест* (О. Гончар); *Було інтуїтивне почуття відкриття, була робота, яка в окремих деталях стверджувала ідею, але ще не було остаточного результату* (Ю. Мушкетик).

ІНТУЇТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інтуїти́вний.** *У середині XIX ст. художність почала протиставлятися раціональності як утілення інтуїтивності, вільності мислення, містичного медитативного натхнення* (з наук. літ.); *Чоловіча раціональність повинна доповнюватися жіночою інтуїтивністю, жорсткість і певна прямолінійність — емоційним інтелектом* (із журн.).

ІНТУЇТИ́ВНО. Присл. до **інтуїти́вний.** *Схвильований, затурбований, запаморочений нечуваним дивом, він нічого не міг зразу збагнуть, та .. шукати розгадки він інтуїтивно прибіг сюди* (С. Васильченко); — *Нічого в природі .. дурного нема. Ти розумієш? Це велика філософія. І я, Карно, пізнав інтуїтивно мудрість цієї філософії* (М. Хвильовий); *Настрій голови інтуїтивно відчував і секретар сільради* (І. Кириленко); *Попри кожен самообман однаково людина інтуїтивно знає, де правда і де ні* (Ю. Покальчук).

ІНТУЇЦІОНІ́ЗМ, у, *ч.* Один з напрямів філософії, логіки, психології і математики, що розглядає конструктивну діяльність суб'єкта з позицій інтуїції свідомості. *Американський учений С. Кліні, автор однієї з перших життєздатних формальних систем інтуїціоністського аналізу, характеризує сучасний інтуїціонізм як яскравий прояв конструктивної тенденції в математиці* (з наук. літ.); *Обґрунтування математики в межах інтуїціонізму натрапляє на дві основні перешкоди: значну частину важливих розділів математики не вдається побудувати засобами інтуїціонізму або ж така побудова досить громіздка й штучна* (з навч. літ.); *Інтуїціонізм Ф. Брентано, В. Вундта й А. Мейнонга, які витоком цінностей вважали суб'єктивний світ людини, ґрунтувався на інтенційному характері всіх психічних феноменів* (із журн.).

ІНТУЇЦІОНІ́СТ, а, *ч.* Послідовник, прихильник інтуїціонізму. *На переконання більшості інтуїціоністів, математичному розгляду підлягають тільки конструктивні об'єкти та поняття про них* (з наук.-попул. літ.); *Інтуїціоністи не визнають універсальність дії закону виключеного третього* (з навч. літ.).

ІНТУЇЦІОНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інтуїціоні́зм** і **інтуїціоні́ст.** *Порівняно з теорією Геделя про неповноту формалізованих систем інтуїціоністська концепція математики є більш прогресивною та гнучкою* (з наук.-попул. літ.).

ІНТУЇ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Здатність людини несвідомо, чуттям уловлювати істину, передбачати, угадувати що-небудь, спираючись на попередній досвід, знання і т. ін.; чуття, проникливість, здогад. *Чомусь він мені подобався. І не балакали ми з ним, і зустрічались не так часто, а от подобався. Чомусь завжди мені здавалось: "От людина, здатна до благородних учинків". І показалося, що інтуїція не підвела* (Г. Хоткевич); *Єдине скажу: вірю, вірю, силою своєї інтуїції вірю, що всі шляхи, хай найчорніші, хай найтернистіші, мають усе ж свій кінець* (Б. Антоненко-Давидович); *Інтуїція і тонкий слух допомагали Петрикові вести мелодію за скрипалем* (Л. Дмитерко); *Покладаючись .. на свою старшинську інтуїцію, Хаєцький шукав своїх десь ліворуч* (О. Гончар).

2. *спец.* Безпосереднє пізнання, осягнення істини без обґрунтування за допомогою доказів. *Прогнозування небезпек середовища набуває міждисциплінарного підходу, де однаково важливими стають математичне моделювання, статистичні методи, інтуїція прогнозиста, аналіз поведінки об'єктів-аналогів* (з наук. літ.); *Саме на інтуїції та натхненні вчених визрівають найвизначніші відкриття в науці* (з наук.-попул. літ.); *Під час вирішення медичного завдання міркування лікаря ґрунтуються не лише на процедурних або кількісних методах, а й на таких прийомах, як аналогія, інтуїція, абстрагування* (з навч. літ.).

ІНТУРИ́СТ, а, *ч.* Скорочення: іноземний турист. *Вони почекали, поки з аеродрому здійметься пасажирський літак .. Він ішов на Москву з двома інтуристами* (В. Собко); *Усміхнувсь* [міліціонер] *і посварився пальцем, наче вчитель на недисциплінованого учня (хоча інтурист був удвічі старший за міліціонера)* (В. Нестайко).

ІНТУРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **інтури́ст.** *Інтуристок поселили в готельному комплексі на одній із центральних вулиць міста* (з газ.).

ІНТУРИ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інтури́ст.** *Бучу вчинив інтуристський провідник, коли виявилося, що один відбився від групи, знехтував обідом і пішов знайомитися з народом...* (Є. Гуцало); *На майдані водограй сріблистим батіжком інтуристські авта* [авто] *поганяє* (І. Калинець).

ІНТУСУСЦЕ́ПЦІЯ, ї, *ж.* 1. *біол.* Збільшення оболонок клітин рослин під час їхнього росту внаслідок заглиблення нових молекул целюлози та протопектину в їх оболонку. *Способом інтусусцепції потовщується оболонка ще не сформованої клітини, коли вона не набула постійної форми й розміру* (з навч. літ.).

2. *вет., мед.* Стан, коли одна ділянка кишечника входить усередину іншої. *Клінічна картина інвагінації типова: інтусусцепція спостерігається в 93 % дітей віком до одного року* (із журн.).

ІНУЇ́Т *див.* **інуї́ти.**

ІНУЇ́ТИ, ів, *мн. (одн.* **інуї́т,** а, *ч.;* **інуї́тка,** и, *ж.).* Самоназва групи близькоспоріднених народів на території від східного краю Чукотки до Гренландії; ескімоси. *Конституційний акт 1982 р. визнає три головні групи корінних народів у Канаді: перші нації (їх також називали індіанцями), інуїти (раніше відомі як ескімоси) і метиси, які з'явилися після заснування держави* (з наук. літ.); *Інуїти вірять в існування добрих і злих духів, а також у те, що все в цьому світі взаємопов'язане* (з наук.-попул. літ.); *Повага до природи і до членів своєї громади — головне в культурі інуїтів* (із журн.).

ІНУЇ́ТКА *див.* **інуї́ти.**

ІНУЇ́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **інуї́ти.** *Інуїтський лідер країни з населенням менш як 60 тисяч уважає, що приїзд іноземних робітників буде і економічно важливим, і культурно руйнівним для Гренландії* (із журн.).

ІНУЛІ́Н, у, *ч.* Органічна речовина, складний вуглевод рослинного походження, що міститься в клітинному соку перев. складноцвітих (зокрема жоржини, цикорію, топінамбура). *Хворі на діабет за допомогою інуліну можуть знизити рівень цукру в крові* (з наук.-попул. літ.); *Топінамбур (земляна груша) накопичує інулін, який перетворюється на фруктозу* (з навч. літ.); *Наприкінці XX ст. під пильну увагу медиків і виробників біодобавок потрапив полісахарид інулін* (із журн.).

ІНФА́ЙТИНГ, у, *ч., спорт.* У боксі — бій на близькій дистанції. *Ірландець ігнорував поради тренера залишатися в центрі рингу й не пускати чемпіона в інфайтинг* (із журн.).

ІНФА́НТ, а, *ч.* Титул принца в Іспанії та Португалії за часів монархії, а також особа, що має цей титул. *Абді-ага низько вклонився високому красивому спахії, який з такою легкістю розкидається золотими динарами, ніби він був іспанський інфант* (В. Малик); * Образно. *Він нічого не робить, але може просити майже все .. Він найменша дитина, він інфант* (Т. Прохасько).

ІНФА́НТА, и, *ж.* Титул принцеси в Іспанії та Португалії за часів монархії, а також особа, що має цей титул. [Д о л о р е с:] *Він, як ще був пажем, то за інфанту викликав на герць одного принца* (Леся Українка); *По смерті доньки Констанци, португальської інфанти, вийшла Інеса за свого кума, інфанта дона Педро...* (Н. Королева); *Виглядала* [Ізабела] *дещо як вельможна дама часів пізнього середньовіччя, може, навіть якась інфанта, а може, свята великомучениця. Великі випуклі очі, високе чоло, гострий ніс із помітною горбинкою* (С. Андрухович); *Стиліст без вагань уклав довгу Раїну косу високою хвилею: Іветта наказала. Нянька допомогла надягти гарну весільну сукню, причепила фату.., і Рая стала схожою на недозрілу іспанську інфанту з картини Веласкеса* (Люко Дашвар).

ІНФАНТЕ́РІЯ, ї, *ж., заст.* Піхота. — *Нараду продовжуємо, — з відтінком жарту промовив Фрунзе. — Є від інфантерії, є й від кавалерії...* (О. Гончар); *У Бахмачі знайшлись попутники .. Зайшов румунський майор від інфантерії .. Румун був уже немолодий, але, очевидно, кадровий військовик* (В. Кожелянко).

ІНФАНТИ́Л, а, *ч., розм.* Той, кому притаманний інфантилізм. *Психологи вважають, що поява інфантилів пов'язана з фемінізмом, але, можливо, фемінізм — не причина, а наслідок* (з газ.).

ІНФАНТИЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *вет., мед.* Хвороблива недорозвиненість організму, що виявляється в збереженні в дорослому віці фізичних або психічних рис дитини. *Проблеми міської самотності, безособистісності спілкування, байдужості великого міста, відсутності "батьківського дому", спокуси міською свободою зумовлюють появу та посилення проявів інфантилізму, соціальної фрустрації, девіантної поведінки* (з наук. літ.); *У тварин інфантилізм є наслідком затримки росту після народження* (з наук.-попул. літ.); *Інфантилізм спричиняють насамперед інфекційні захворювання, інтоксикація, хвороби мозку та серцево-судинної системи, авітаміноз і погані гігієнічні умови життя* (з навч. літ.).

2. *перен.* Дитячість у поведінці дорослого; незрілість, наївність. — *Людині притаманний вічний інфантилізм, .. великого лиха він не завдає, якщо це стосується зовнішньої моди — вбрання, інтер'єру кімнати абощо. А проблеми психіки й духу — це вже щось інше. Тут страшна небезпека* (О. Бердник); *Не хворів* [Максим] *болістями зманіжених, як-от мігрень чи інфантилізм. Він хворів безнадійним нутряним сумом. Тугою за дорогим і безповоротно втраченим* (С. Процюк).

3. *перен.* Підладжування під рівень розумового розвитку дитини. *У навчанні християнської етики слід уникати фанатизму, інфантилізму, сентиментальзму, раціоналізму* (з навч. літ.).

ІНФАНТИ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *вет., мед.* Який має ознаки інфантилізму (у 1 знач.). *Інфантильний морфотип тіла людини характеризується відставанням у розвитку та розмірах таза і грудної клітки* (з навч. літ.).

2. Власт. дитячому вікові; недорозвинений. *Однією з причин, що сприяють закріпленню інфантильного типу ковтання в немовлят, є штучне вигодовування із застосуванням довгої соски або соски з великим отвором* (з наук. літ.); *Інфантильний вигляд;* // Якому притаманний інфантилізм (про дорослу людину). *Все дужче й дужче дивувався* [Дмитро Іванович] *силі, сміливості, твердості, які крилися в цьому інфантильному, завжди розгубленому, завжди покірному хлопцеві* (Ю. Мушкетик); — *Вона виховала дуже інфан-*

тильного сина (Є. Кононенко); *Вочевидь, на зло Філіпові, взяла* [Бланка] *собі за кавалера наслідного принца .. — вельми інфантильного молодика з безвільними рисами обличчя і таким же безвільним характером* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Лише безнадійно інфантильні мрійники вірять у те, що подорожі кудись приводять. Що, мандруючи, можна пізнати або впізнати світ* (Ю. Іздрик).

ІНФАНТИ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інфанти́льний** 2. — *Беручка дівчина, протягом одного року зарекомендувала себе, школярі її люблять, певно за деяку інфантильність* (О. Копиленко); *Час від часу Марла поривалася до самокпинів щодо власної інфантильності й неспроможності дати самій собі раду* (І. Карпа); *Діяльність людини може втілюватися у двох формах — діяльність і гра. Гра, на відміну від діяльності, безвідповідальна, бо гра — це "неповна" діяльність, це навчання, це інфантильність* (із журн.).

ІНФАНТИ́ЛЬНО. Присл. до **інфанти́льний** 2. *Більшість досліджень показує, що випускники інфантильно підходять до вибору майбутньої професії* (з наук.-попул. літ.).

ІНФА́РКТ, у, *ч., вет., мед.* Змертвіння певної ділянки тканини організму внаслідок припинення кровопостачання. *Збурення загального магнітного поля Землі передається на людський організм. Настає спазм кровоносних судин, підвищується тиск, а звідси інфаркти та інсульти* (з навч. літ.); — *Стареньку сусідку їхню .. забрала швидка допомога. Інфаркт приключився* (Є. Кравченко); *Секцію надвисокотемпературних вогнетривів мимохіть довелося очолити Альошину — професор Демчук лежав з інфарктом* (М. Дашкієв); *Бабця зирнула на мене перелякано, мабуть, забоялася, що й мене, як і діда свого часу, вдарить інфаркт* (Валерій Шевчук).

△ **(1) Інфа́ркт міока́рда** — гостре захворювання серця як наслідок утворення в серцевому м'язі ділянки змертвіння. *У класичній роботі київських учених-терапевтів уже на початку XX ст. було закладено підґрунтя для подальшого розвитку вчення про інфаркт міокарда* (з наук. літ.); *Ризик розвитку інсульту зростає після перенесеного інфаркту міокарда* (з навч. літ.).

ІНФА́РКТНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **інфа́ркт.** *Гіперемія віддалених від інфарктного ядра ділянок мозку, імовірно, формується внаслідок локального здавлювання церебральної тканини* (з наук. літ.); // *розм.* Стос. до лікування інфаркту. *Була вона сільським фельдшером. Потім навчання в медичному інституті, робота в інфарктній бригаді* (з газ.).

ІНФА́УНА, и, *ж., біол.* Сукупність водяних організмів, які живуть у донних ґрунтах моря, річки, озера або ставка. *До інфауни належать черви, деякі молюски й ракоподібні, а також личинки комах* (з наук.-попул. літ.).

ІНФЕКЦІ́ЙКА, и, *ж., розм.* Інфекційна лікарня. *Головний лікар інфекційки запевняє, що "розумне" устаткування лабораторії полімеразної ланцюгової реакції з гарантією здатне виявити практично будь-який відомий науці хвороботвірний вірус* (із журн.); *Медичний персонал дитячої інфекційки самовіддано працює в надзвичайно складних умовах* (з газ.).

ІНФЕКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Спричинений, зумовлений інфекцією; заразний. *У будь-який момент може наступити зараження, інфекційна атака, від якої шкіра захищала* [людину] (С. Процюк); *Перебуваючи весь час в інфекційному вогнищі, я сам навесні 1942 р. захворів на дуже тяжку форму висипного тифу* (з мемуарної літ.); // Признач. для лікування таких хворих. *Він здогадується тільки, що якісь військові частини підібрали їх, бо очуняв він у госпіталі в Рівному, в інфекційному відділі* (Ірина Вільде); — *Тяжкий випадок дизентерії. Ізоляція... Кадета Біґлера покладуть до інфекційного барака...* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Лікування хворих на бешиху проводять в умовах інфекційної лікарні* (з навч. літ.).

△ **Зара́зні (інфекці́йні) хворо́би** *див.* **хворо́ба.**

ІНФЕКЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інфекці́йний.** *Частота індукованих мутацій корелює з інфекційністю вірусних клонів: що повніше виявляється вірусна генетична інформація, тим значнішим є мутагенний ефект* (з наук. літ.); *Наприкінці XVIII ст. чимало авторитетних медиків Європи відмовляли "чорній хворобі", як нерідко називали чуму, в інфекційності* (із журн.).

ІНФЕКЦІ́ЙНО. Присл. до **інфекці́йний.** *Покровський монастир мав лікарні різного профілю, окремі притулки для паломників, сліпих, інфекційно хворих, училище для дівчаток-сиріт, власний санаторій у Межигір'ї* (з газ.).

ІНФЕКЦІОНІ́СТ, а, *ч.* Лікар-фахівець із інфекційних хвороб. *Молодий доктор був районним інфекціоністом і дієтологом в одній особі* (М. Матіос); *Діти з рецидивною формою бешихи повинні бути на диспансерному спостереженні в інфекціоніста* (з навч. літ.); *Інфекціоніст не мав жодного стосунку до хірургії і трансплантології* (з газ.).

ІНФЕКЦІОНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **інфекціоні́ст.** *Інфекціоністка пояснила, що кліща треба було нести в санстанцію* (з газ.).

ІНФЕ́КЦІЯ, ї, *ж.* 1. Проникнення в організм хвороботворних мікробів; зараження. *Скалічена собачими зубами лівиця дико боліла. Невідомо чому Роману засіла в голову думка про інфекцію, зараження крові, щеплення в живіт* (А. Кокотюха); *Гостре опромінення мишей спричинило в них експериментальну стафілококову інфекцію* (з наук. літ.); // Хвороботворні мікроби. — *Не підходьте близько, Артеме Сидоровичу,* — *каже хірург,* — *ви можете занести інфекцію...* (Ю. Яновський); — *Треба було б вирізати рештку пухлини. Хоч це й не моє діло, до того ж тут немає відповідних умов... у рану може попасти інфекція* (В. Владко); *Наявність кремнезему в клітинних стінках рослин поліпшує їх міцність, посилює морозостійкість, перешкоджає проникненню інфекції, збільшує фотосинтетичну активність* (з навч. літ.).

2. *рідко.* Узагалі інфекційна хвороба. *Ужиті заходи разом зі збільшенням бюджетних видатків дали змогу вперше за роки незалежності досягти сталої тенденції до зменшення смертності немовлят, значно знизити захворюваність на керовані інфекції* (з наук. літ.).

△ **(1) Внутрішньоутро́бна інфе́кція,** *мед.* — інфекція, що виникає внаслідок проникнення збудника інфекції в плід від матері. *У науковій праці досліджено сучасні методи діагностики, лікування та профілактики перинатальної патології, внутрішньоутробних інфекцій* (з наук. літ.); *Однією з основних проблем акушерства залишається внутрішньоутробна інфекція плода* (з навч. літ.); **(2) Крапли́нна інфе́кція,** *мед.* — зараження хворобою, збудники якої переносяться найдрібнішими краплинками, що виділяються з рота хворого під час розмови, кашлю і т. ін. *Основні заходи, спрямовані на боротьбу з краплинною інфекцією, — це заборона розмов в операційній, обов'язкове носіння масок, що прикривають рот і ніс медперсоналу, а також своєчасне поточне прибирання операційних* (з наук.-попул. літ.).

ІНФЕРНА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Пекельний, диявольський. *Дмитро відчував серцем, печінкою, спинним мозком: Вероніку погубив той нижчий, інфернальний світ, з якого він її, виходить, так і не вирвав* (Є. Кононенко); *Вона сама себе вважала "чорною", писала інфернальні віршики і відловлювала галюцинації* (І. Карпа); *У статті зроблено спробу на матеріалі роману В. Винниченка "Поклади золота" проаналізувати інфернальний складник символу золота із залученням матеріалів з міфології, фольклору, релігії, філософії* (з наук. літ.).

ІНФІКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **інфікува́ти.** *Отримати стерильний матеріал для культивування досить складно, бо поверхня рослин інфікована епіфітними бактеріями, грибами та їх спорами* (з наук. літ.); *За результатами дослідження, Тутанхамон був інфікований паразитом, що спричиняє потенційно смертельні форми малярії* (із журн.); *За статистикою, кожен десятий наш співвітчизник інфікований гепатитом, туберкульозом чи СНІДом* (з газ.); *Ми не знаємо, на кого й на що спертися у цьому суспільстві, воно .. інфіковане тліном мертвих ідеологій, поляризоване за принципом поколінь, сконфронтоване соціально й національно, навіть регіонально* (Л. Костенко); // **інфіко́вано,** *безос. пред. Якщо не вжити запобіжних заходів, то ВІЛ буде інфіковано близько 1,5 млн осіб, а його поширення стане практично неконтрольованим* (з навч. літ.); *Вірусом було інфіковано комп'ютерну систему банку, внаслідок чого пін-коди дебетових карток клієнтів та інша секретна інформація були поширені в мережі Інтернет і набули загального доступу* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який інфікувався (у 1 знач.). *Клінічна картина туберкульозу розвивається менш ніж у 10 % інфікованих осіб з непригніченим імунітетом* (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **інфіко́ваний,** ного, *ч.;* **інфіко́вана,** ної, *ж.* Той (та), хто інфікувався. *У приміщенні Кирилівського монастиря медики планували впорядкувати на час епідемії карантинну зону для тих людей, хто був у контакті з інфікованими* (з наук.-попул. літ.); *Інфікований стає заразним досить швидко, нерідко через один-два тижні після зараження ВІЛ* (з навч. літ.).

3. *у знач. прикм., перен.* Який інфікували (у 3 знач.), інфікувався (у 2 знач.). *Інфікований комп'ютер може бути потенційною проблемою безпеки ваших персональних даних* (із журн.).

ІНФІКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **інфіко́ваний** 2, 3. *Високий рівень інфікованості та захворюваності на туберкульоз виявлено серед дітей — мешканців районів Вінниччини, що є зонами посиленого радіоекологічного контролю* (з наук. літ.); *Якщо комп'ютер працює надто повільно або модем чи жорсткий диск перевантажено, це може свідчити про його інфікованість вірусом* (із журн.).

І́НФІКС, а, *ч., лінгв.* Афікс, що з'являється всередині кореня слова при словозміні й словотворенні. *Переважна більшість родів дії твориться від дієслів недоконаного виду за допомогою префікса, інфікса або постфікса, які певною мірою — кількісно або якісно — обмежують процес, позначений вихідним дієсловом* (з наук. літ.).

ІНФІКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інфікува́ти.** *Невиконання вимоги медичного закладу користуватися одноразовими шприцами може призвести до інфікування хворого СНІДом* (з наук.-попул. літ.); *Бездомні собаки є однією із загроз інфікування людей* (з газ.); *Голова Європарламенту зазначив, що міжнародна спільнота має служити захисту людської гідності й боротьбі зі ксенофобією, антисемітизмом, ультранаціоналізмом та нетолерантністю і не піддаватися на "інфікування ненавистю"* (із журн.); *Резидентний вірус при інфікуванні комп'ютера залишає в оперативній пам'яті свою резидентну частину, яка потім перехоплює звертання операційної системи до об'єктів зараження та впроваджується в них* (з навч. літ.).

ІНФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *що.* Те саме, що **заража́ти** 1. *Лікувальну мазь уводять спеціальною лопаточкою. Повіку відтягують донизу і закладають мазь у кон'юнктивальний мішок. Якщо гноїться одне око, треба виконувати процедуру обережно, щоб не інфікувати друге* (з навч. літ.).

2. *кого, перен.* Те саме, що **заража́ти** 2. *Він боявся, щоби Зозуля не інфікував його любов'ю до містечка і щоби йому теж не захотілося залишитися тут назавжди* (В. Хрущак).

3. *що, перен.* В інформатиці — вносити, вводити комп'ютерний вірус у яке-небудь середовище. *Комп'ютерні програми-віруси інфікують інформацію під час роботи комп'ютера, нерідко цілком руйнуючи дані на дисках* (з навч. літ.).

ІНФІКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Те саме, що **заража́тися** 1. *Він інфікувався вірусом гепатиту вже, мабуть, давно* (із журн.); *Людина може інфікуватися ВІЛ через недбалість перукарів, косметологів* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **інфікува́ти** 1. *Дріжджі можуть інфікуватися бактеріями мікрококів* (з наук. літ.).

ІНФІЛЬТРА́Т, у, *ч.* 1. *вет., мед.* Місце скупчення в тканинах організму людини або тварин клітинних елементів, лімфи, крові і т. ін. (перев. у вигляді неоднорідних утворів певної форми). *Найскладнішими в диференційній діагностиці є відмінності між інфільтратом та абсцесом* (з наук. літ.); *Найчастіше спостерігається запальний і пухлинний інфільтрати* (з наук.-попул. літ.); *Для розсмоктування інфільтратів та видалення вугрів рекомендують парафінові аплікації* (з навч. літ.).

2. *екол.* Місце скупчення твердих побутових відходів (на спеціальних полігонах, сміттєзвалищах і т. ін.). *Джерелом забруднення ґрунтових вод є звалищний інфільтрат, який містить практично всі важкі метали, а також нітрити, нітрати, амонійний азот, сульфати і хлориди* (з наук. літ.); *Басейнів з інфільтратами дуже багато, і, якщо зима буде сніжною, їхня кількість збільшиться* (з газ.).

ІНФІЛЬТРАТИ́ВНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до інфільтрату (у 1 знач.). *У клінічну практику запроваджено високоефективні методи зовнішньої терапії, які в комплексі з традиційною загальною терапією дають змогу диференційовано лікувати інфільтративні форми захворювання* (з наук. літ.); *Інфільтративний туберкульоз легень характеризується формуванням фокусів діаметром більш як один сантиметр* (з навч. літ.); *У клінічній картині маститу виокремлюють такі три стадії: серозну (початкову), інфільтративну та гнійну* (із журн.).

ІНФІЛЬТРАТИ́ВНО, *вет., мед.* Присл. до **інфільтрати́вний.** *Якщо у хворого ракова пухлина розвивається інфільтративно, застосовують променеву терапію* (із журн.).

ІНФІЛЬТРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. *геол.* Стос. до інфільтрації (у 1 знач.). *Інфільтраційне живлення — одна з головних величин, які зумовлюють зміни гідрогеологічних умов підняття або спадання рівня ґрунтових вод* (з наук. літ.); *Інфільтраційні дренажні тунелі встановлюють на об'єктах заміського будівництва для відведення очищених стоків і зливових вод* (з наук.-техн. літ.).

2. *вет., мед.* Прикм. до **інфільтра́ція** 4. *Інфільтраційну анестезію вважають досить ефективною для проведення процедур на верхній щелепі, оскільки анестетик краще проникає в речовину кістки* (з навч. літ.).

ІНФІЛЬТРАЦІ́ЙНО, *вет., мед.* Присл. до **інфільтраці́йний** 2. *Інфільтраційно вводять преднізолон при ревматичних і схожих з ними ураженнях суглобів та різних тканин* (із журн.).

ІНФІЛЬТРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *геол.* Просочування поверхневих вод у товщу земної кори через капіляри, шпарини і т. ін. *Слабка водопроникність підґрунтя зумовлює дуже слабку інфільтрацію та періодичний прояв відновних (глейових) процесів* (з наук. літ.); *Початковою стадією інфільтрації є поглинання вологи ґрунтом* (з наук.-попул. літ.); *Інфільтрація відбувається під час зрошування й тимчасового (повінь) або постійного (штучні водойми) заливання водою певних ділянок земної поверхні* (з навч. літ.).

2. *екол.* Проникання повітря в приміщення крізь щілини, пори і т. ін. *Скупчення пилу в книгосховищах можуть зумовлювати зовнішні чинники, зокрема проникнення запиленого повітря через відкриті двері, вікна, кватирки або його інфільтрація через щілини* (з наук.-попул. літ.).

3. *біол.* Проникання в тканини організму та скупчення в них яких-небудь сторонніх речовин. *Найхарактерніші зміни відносного вмісту білків у спинномозковій рідині виявляються при склерозі, менінгіті, енцефаліті, часткові — за дегенеративних захворювань або інфільтрації злоякісними новоутвореннями* (з наук. літ.); *Атеросклероз супроводжується ушкодженням судинної стінки з її інфільтрацією макрофагами, утворенням жирових смужок, а також гіпертрофією гладких м'язів судин* (з наук.-попул. літ.).

4. *вет., мед.* Просочування тканини організму людини або тварин якою-небудь речовиною, розчином і т. ін. з лікувальною метою; ін'єкція. *У разі використання загальної анестезії без регіонарного знечулення доцільна інфільтрація країв рани місцевими анестетиками тривалої дії* (з наук. літ.).

5. *перен.* Проникання в певне середовище (мовне, політичне, соціальне і т. ін.) відповідних елементів, осіб, груп. *Іллірійська, фракійська та кельтська мовна інфільтрація відбувалася в пізній індоєвропейський період — ранній праслов'янський, коли ще діяли індоєвропейсько-слов'янські закономірні процеси, що визначали виділення праслов'янських діалектів як самостійної мовної одиниці* (з наук. літ.); *З другої половини VII до X ст. включно відбувається інтенсивна інфільтрація болгар та аланів у глибинні райони Гірського Криму* (з наук.-попул. літ.); *Для соціальної рівноваги важлива постійна циркуляція еліт, інфільтра́ція до правлячої еліти з боку некеруючої еліти чи нееліти, циркуляція між соціальними групами* (з навч. літ.).

ІНФІЛЬТРО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* 1. Дієпр. пас. до **інфільтрува́ти.** *При справжніх ерозіях тканин організму виразкова поверхня вкрита некротичними масами, що інфільтровані лейкоцитами* (з навч. літ.); *Рана має бути повністю інфільтрована анестетиком* (із журн.); *Процес поверхневого стоку виникає тоді, коли надлишок води не може бути інфільтрований у ґрунт унаслідок насичення його верхнього шару* (з наук. літ.); // **інфільтро́вано,** *безос. пред. Важливим у техніці виконання надплевральної блокади є просування голки з одночасним уведенням розчину, яким буде інфільтровано клітковину, що оточує черевні нерви й симпатичний стовбур* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який інфільтрувався (у 1 знач.); насичений. *Типові зміни на шкірі — інфільтровані папули та бляшки — можуть з'являтися та зникати з часом* (з наук. літ.).

ІНФІЛЬТРУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **інфільтрува́ти** 1, 3. *Для клітин злоякісної пухлини характерна здатність до інфільтрування, метастазування та виділення продуктів розпаду* (з наук. літ.); *Необхідно здійснювати контроль якості ґрунтової води після весняного паводку, коли спостерігається інфільтрування забруднень з поверхні у водоносні горизонти* (з наук.-попул. літ.).

ІНФІЛЬТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *що, чим, вет., мед.* Уводити в тканини організму людини або тварин які-небудь речовини, розчин і т. ін. з лікувальною метою; просочувати під час ін'єкції. *Після хірургічного втручання краї і дно рани інфільтрують антибіотиками* (з навч. літ.); *Унаслідок утрудненого вправлення щелепи лікар інфільтрував новокаїном жувальні м'язи хворого, щоб їх розслабити* (із журн.); *Шкіру, підшкірну клітковину та м'язи тварини в місці введення голки інфільтруйте розчином новокаїну* (з газ.).

2. *що, біол.* Проникати в тканини організму людини або тварин, утворюючи скупчення (про які-небудь речовини). *Значна частина сучасних досліджень присвячена вивченню типу імунних клітин, що інфільтрують різні новоутворення головного мозку* (з наук. літ.); *Аденома може інфільтрувати підслизовий шар і ставати злоякісною* (з навч. літ.).

3. *геол.* Те саме, що **інфільтрува́тися** 1. *Мерзлий ґрунт не дає можливості воді природно інфільтрувати при сніготаненні та рясних опадах* (з наук. літ.).

4. *тільки 3 ос., що, також зі словоспол.* в с е б е, *перен.* Те саме, що **вбира́ти**[1] 2; засвоювати (у 1 знач.). *Колектив театру має унікальний шанс інфільтрувати в себе експериментаторський доробок нового художнього керівника й стати науковою лабораторією інтелектуального театру* (із журн.).

5. *перен.* Те саме, що **інфільтрува́тися** 2. *Тривають спроби отримати приховані канали впливу на державну та політичну сфери республіки, контактувати, інфільтрувати та впливати на осіб і суб'єктів, до яких дослухається громадська думка* (з газ.); // *кого, що.* Укоріняти кого-, що-небудь у певному середовищі. *На думку більшості експертів, у будь-яку організацію можна інфільтрувати ворожу агентуру* (з наук.-попул. літ.).

ІНФІЛЬТРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. *спец.* Проникати в що-небудь (про рідину). *Поверхневі води інфільтруються через верховодку — найближчий до поверхні шар підземної води* (з навч. літ.); *Як з'ясували спеціалісти, радіоактивні випади інфільтрувалися в ґрунт із дощовою водою* (із журн.).

2. *перен.* Проникати куди-небудь, укорінюватися в певному соціальному середовищі. *Агенти завжди мають завдання інфільтруватися в політичні або економічні кола, роздобувати важливу інформацію* (із журн.); *Хлопцеві вдалося інфільтруватися в середовище футбольних фанів* (з газ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **інфільтрува́ти.** *Інфільтрацію тканин ділянки, що оперується, проводять пошарово: спочатку тонкою голкою інфільтрується шкіра, а потім товстою голкою продовжують інфільтрацію всіх шарів тканин розчином* (з навч. літ.).

ÍНФІМУМ, у, *ч., мат.* Нижня межа певної множини дійсних чисел. *У випадку, якщо інфімум певної множини належить самій цій множині, він є мінімумом даної множини* (з наук. літ.).

ІНФІНІТИ́В, а, *ч., лінгв.* Те саме, що **Неозна́чена фо́рма дієсло́ва** *(див.* **фо́рма).** *Дієслівною формою, досить поширеною в наукових текстах, є інфінітив, який нівелює суб'єктивність мовлення* (з наук. літ.); *Учені відзначають приховану "предикативну силу" іменника, прикметника, дієприкметника, прислівника, інфінітива* (з наук.-попул. літ.); *Інфінітив, уживаний у наказах і розпорядженнях, надає висловлюванню категоричного характеру* (з навч. літ.); *Інфінітиви на -ати, -ити, -іти, -ути краще вживати в повній формі, ніж у короткій -ать, -ить, -іть, -уть* (В. Самійленко).

ІНФІНІТИ́ВНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до інфінітива. *Інфінітивна форма закінчується на суфікс -ти: читати, укладати, обґрунтувати, визначити* (з навч. літ.); // Який містить інфінітив. *Інфінітив та інфінітивні комплекси поширені в діловому дискурсі* (з наук. літ.).

△ **Інфініти́вне ре́чення** *див.* **ре́чення.**

ІНФІНІ́ТНИЙ, а, е. 1. *спец.* Який не має обмежень; безкінечний; дуже великий; протилежне ф і н і т н и й (у 1 знач.). *При інфінітному руху координати матеріальної точки можуть набувати необмежених значень* (з наук. літ.); *Інфінітний рух виникає тоді, коли початкова кінетична енергія відносного руху двох тіл велика* (з наук.-попул. літ.); *За своєю лінгвістичною природою інтернет-текст постійно розвивається, а тому його нерідко інтерпретують у термінах складного інфінітного процесу* (з наук.-попул. літ.).

2. *грам.* Який не обмежується граматичними формами числа або особи; протилежне ф і н і т н и й (у 2 знач.). *Граматисти трактують інфінітні дієслова з різних позицій, переважно погоджуючись, що інфінітні форми дієслова позбавлені основних дієслівних категорій особи, часу і способу, не мають здатності утворювати самостійне речення й виконувати функцію присудка* (з наук. літ.); *Інфінітні форми фінського дієслова різноманітні й представлені активними та пасивними дієприкметниками і чотирма інфінітивами* (з навч. літ.).

ІНФІНІ́ТНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість і стан за знач. **інфіні́тний.** *Відношення на зразок інфінітність руху — неперервність спектра та фінітність руху — дискретність спектра є актуальними в поглибленні квантової теорії частинок* (з наук. літ.); *Дехто з дослідників уважає каузативними такі дієслова, в яких дія окреслюється інфінітністю, вираженою неозначеною формою відповідних дієслів, наприклад: "попросити допомогти", де "попросити" — каузативне дієслово, "допомогти" — додаток* (з навч. літ.); *Інфінітність постмодерного тексту полягає в тому, що він може бути прочитаний кожним по-різному* (з наук. літ.).

ІНФЛУЕ́НЦА, ІНФЛЮЕ́НЦА, и, *ж., заст.* Грип. *Ольга Антонівна ніяк наслідків інфлюенци не позбудеться* (Леся Українка); *— Дехто помилково думає, що інфлюенца зовсім незначна хвороба, на яку не варто звертати серйозної уваги, — сказав Козел.., — а тим часом це захворювання, якщо не вберегтись, може дати вельми сумні наслідки* (Б. Антоненко-Давидович); *У мене ніколи не болить голова. Я не знаю, що таке нежить. Хворівши на тиф або інфлюенцу, я ніколи не маячив* (В. Домонтович); *— М'ята — сильна дезінфекція повітря. Засіб проти інфлуенци, проти головних болів, прекрасний компрес на пухлини. Ви знаєте про це?* (О. Бердник); *Тепер (доки всі сплять і не стовбичить за плечима надоїдливий Ганс з його інфлуенцою) можна і пройтись, звичайно, прихопивши свій чарівний, з оборками, парасоль* (Г. Тарасюк).

ІНФЛЮА́ЦІЯ, ї, *ж., геол.* Те саме, що **інфільтра́ція** 1. *Можливі місця першочергового пошуку структурованої (льодоподібної) підземної води є на територіях її активної інфлюації в карстові порожнини, зокрема в Карпатах і Криму, а також у карстових районах Волино-Поділля, Слобожанщини, Донбасу* (з наук. літ.).

ІНФЛЮЕ́НЦА *див.* **інфлуе́нца.**

ІНФЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *екон.* Стос. до інфляції, пов'язаний з нею. *Головною формою інфляційного знецінення грошей є зростання цін на товари* (з навч. літ.); *Характерна риса бюджетів більшості країн — хронічний дефіцит, коли валютно-фінансова система постійно потерпає від інфляційних потрясінь* (із журн.); *Народні депутати пропонували збільшити суму прожиткового мінімуму з урахуванням інфляційних показників і фактичного зростання цін* (з газ.).

△ **Інфляці́йна пре́мія** *див.* **пре́мія; Інфляці́йна спіра́ль** *див.* **спіра́ль.**

ІНФЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *екон.* Надмірне збільшення кількості паперових грошей і швидке їх знецінення. *Інфляція виявляється в загальному та нерівномірному збільшенні цін на товари й послуги, що призводить до перерозподілу національного доходу на шкоду основній частині населення* (з наук. літ.); *Інфляція — багатогранний, досить складний процес, який чітко відображає головні проблеми й суперечності економіки* (з наук.-попул. літ.); *Найнебезпечнішими проявами загальносистемної фінансової кризи є інфляція та неплатежі* (з газ.).

2. *перен.* Утрата колишнього значення, знецінення. *За часів інфляції вигадливої тропіки футуристів лірика Є. Плужника була позначена напруженою, схвильованою, але підкреслено "антисентиментальною" й "антипатетичною" образною думкою в гранично стислому, психологічно насиченому висловлюванні* (з наук. літ.); *Інфляція — це не лише монетарна, фіскальна та фінансова площина. Є інфляція почуттів, інфляція довіри* (із журн.); *— У яких галузях життя людини ще буває інфляція? — Ну... Я мала на увазі інфляцію моралі, інфляцію культури, інфляцію знань, загалом знецінення всіх цих понять* (з газ.).

△ **Íндекс спожи́вчих цін <Íндекс інфля́ції>** *див.* **íндекс; (1) Креди́тна інфля́ція,** *екон.* — інфляція, зумовлена надмірною кредитною експансією. *Тип кредитної інфляції провокується наданням кредиту понад мобілізовані кошти, унаслідок чого порушується співвідношення між попитом і пропозицією грошей* (з навч. літ.); **(2) Нестри́мна (галопу́юча, гало́пна) інфля́ція,** *екон.* — інфляція, що розвивається стрімкими темпами. *Нестримна інфляція руйнівна для господарства країни* (з наук.-попул. літ.); *Галопуюча інфляція виникає внаслідок кризових ситуацій в економіці* (з навч. літ.); *Важкою проблемою для повоєнної економіки Японії була галопна інфляція* (із журн.); **(3) Обва́льна інфля́ція,** *екон.* — інфляція з надзвичайно швидкими темпа-

ми; гіперінфляція. *Улітку 1971 р. уряд США розпочав низку надзвичайних заходів, щоб урятувати долар від обвальної інфляції, зокрема, було надано податкові пільги компаніям і населенню, введено державний контроль над цінами, скасовано акцизний податок на продаж автомобілів* (з навч. літ.); *За глибокої кризи та обвальної інфляції значно вигідніше вкладати гроші у проекти* (з газ.); **(4) Помíрна (повзýча, сповíльнена) інфля́ція,** *екон.* — поступова, повільна інфляція, що характеризується тривалим зростанням цін, але не більш як на десять відсотків щороку. *При повзучій інфляції безгосподарність і марнотратство, некомпетентність та економічна неграмотність тих, хто керує країною, покриваються за рахунок народу* (з наук.-попул. літ.); *За рівнем інфляція поділяється на повзучу (помірну), галопуючу та гіперінфляцію* (з навч. літ.); **Рíвень інфля́ції** *див.* **рíвень.**

ІНФО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **інформаційний** у 1 знач., напр.: і н ф о к о м у н і к á ц і я, і н ф о п р ó с т і р.

ІНФОГРÁФІКА, и, *ж.* Графічний спосіб подання якої-небудь інформації для забезпечення її візуального сприйняття. *У науковій статті інфографіка досліджується насамперед як засіб візуальної комунікації* (з наук. літ.); *Цікаву інфографіку про атмосфери різних планет Сонячної системи вміщено в науковому журналі з хімії* (з наук.-попул. літ.); *Інфографіку можна вважати однією з найсучасніших форм візуалізації даних для отримання нового знання про певний об'єкт* (із журн.); *У ток-шоу на телебаченні, окрім дискусії, будуть представлені тематичні сюжети й інфографіка* (з газ.).

ІНФОГРАФÍЧНИЙ, а, е. Прикм. до **інфогрáфіка** і **інфогрáфія.** *В українському інфографічному фільмі, присвяченому змісту реформ в Україні, відображено шляхи їх проведення й очікувані результати* (із журн.); *Закінчено роботу над унікальним для України й світу інфографічним виданням — аграрним довідником, що містить яскраву та зрозумілу інфографіку* (з газ.); *У посібнику розкрито зміст, мету й завдання інфографії, а також уперше подано методику інфографічного моделювання в прикладній сервісології* (з навч. літ.).

ІНФОГРÁФІЯ, ї, *ж.* Науково-практична дисципліна, що вивчає й розробляє графічні теорії та засади подання інформації як цілісного об'єкта в різних галузях знання. *Інфографія постала як теоретичне узагальнення комплексу проблем, пов'язаних із геометричним моделюванням об'єктів, явищ та процесів у природі й суспільстві* (з наук.-попул. літ.); *Витоки інфографії дослідники пов'язують з наскельними малюнками первісних людей, а перспективи її розвитку як окремої галузі науки і техніки вбачають у сучасних інформаційно-цифрових технологіях* (з навч. літ.).

ІНФОКІÓСК, у, *ч.* Те саме, що **Інформаційний кіóск** *(див.* **кіóск).** *Інфокіоски й сенсорні термінали встановлюють у магазинах, салонах, офісах різних компаній та організацій. Ними легко користуватися* (із журн.); *Відповідно до завдань інфокіоск оснащують сенсорним екраном, сканерами штрихових кодів і магнітних карток* (з газ.).

ІНФОКОМУНІКАЦÍЙНИЙ, а, е. Стос. до інфокомунікації. *У науковій праці досліджено головні аспекти впливу інформаційного чинника на соціально-економічний розвиток України й визначено зміст і роль регіонального комплексу інфокомунікаційних послуг* (з наук. літ.).

ІНФОКОМУНІКÁЦІЯ, ї, *ж.* Сукупність засобів комунікації в єдиній інформаційній мережі, яка забезпечує доступ до інформації та її опрацювання, зберігання й накопичення. *Інфокомунікація — це нерозривний зв'язок інформаційних і телекомунікаційних елементів інформаційного обміну, які розвиваються в процесі конвергенції* (з наук. літ.); *Інститут зв'язку працює над дослідженням процесів розвитку світового й державного ринку інфокомунікацій* (з наук.-попул. літ.); *Науково-дослідний інститут інфокомунікацій створено відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2009 р.* (із журн.).

ІНФОКОМУНІКОЛÓГІЯ, ї, *ж.* У комунікології — наукова дисципліна про закони комунікації в інформаційних системах. *Інфокомунікологія формується як новий науковий напрям, пов'язаний з аналізом методів створення й експлуатації телекомунікаційних мереж та інформаційних ресурсів, а також впливу практично необмеженого доступу до інформації на людину і суспільство в цілому* (з наук. літ.).

ІНФОКРÁТ, а, *ч., книжн.* Прибічник інфократії. *Нове комп'ютерне покоління так званих інфократів вступає в жорстке протиріччя з прихильниками традиційного суспільства, насамперед представниками старшого покоління* (з наук.-попул. літ.); *У сучасному суспільстві народжується еліта інфократів* (із журн.).

ІНФОКРÁТІЯ, ї, *ж., книжн.* 1. Влада інформації. *Більшість дослідників розуміє інформаційну владу, або інфократію, як здатність та можливість здійснювати вплив на свідомість, поведінку, діяльність людей за допомогою інформації та комунікації* (з наук. літ.); *Доведено, що в умовах інформаційного суспільства категорія "інфократія" є базовою для геостратегії багатьох сучасних держав* (з наук.-попул. літ.); *Сьогодні спостерігається тенденція до переходу від демократії до інфократії* (із журн.).

2. Влада людей, що володіють інформацією як стратегічним ресурсом. *Інфократію (а це насамперед діячі ЗМІ, журналісти, керівники теле- й радіоканалів, видавництв, газет і журналів) небезпідставно вважають "четвертою владою", яка контролює інформаційні потоки, впливаючи на формування громадської думки* (з наук.-попул. літ.); // *збірн.* Політична еліта, яка здійснює таку владу. *Інфократія, володіючи ефективними засобами контролю над свідомістю людей, або становитиме одну впливову групу (інформаційний тоталітаризм), або складатиметься з кількох конкуруючих груп* (із журн.); *Інфократія в сучасному суспільстві є вже частиною політичної системи, вона здійснює ідеологічний інформаційний тиск на масову свідомість* (з газ.).

ІН-ФÓЛІО, *поліг.* 1. *присл.* В аркуш, згорнений навпіл (про формат книжки, журналу і т. ін.). *Книга видана ін-фоліо* (з газ.).

2. *у знач. ім., невідм., с.* Формат видання, за яким розмір його сторінки становить половину стандартного паперового аркуша. *Нарешті перед ученим лежало ін-фоліо, яке він шукав протягом майже двадцяти років своєї дослідницької діяльності* (із журн.).

3. *у знач. прикм., невідм.* Виданий у такому форматі. *Біблія Гутенберга — 42-рядкова латинська Біблія ін-фоліо, яку ще називають Біблією Мазаріні, — найстаріша з книжок, що дійшли до нас* (з наук.-попул. літ.).

ІНФОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до інфології, пов'язаний з нею. *У статті проаналізовано головні аспекти інфологічного підходу до представлення пізнавальної діяльності на базі моделі образного мислення людини* (з наук. літ.); *Модель "сутність — зв'язок" є неформальною моделлю предметної області й використовується на етапі інфологічного проектування бази даних* (з наук.-техн. літ.); *Сутність інфологічного моделювання полягає у виділенні інформаційних об'єктів предметної ділянки, які підлягають зберіганню в базах даних, а також у визначенні характеристик об'єктів і зв'язків між ними* (з навч. літ.).

△ **Інфологі́чна моде́ль** *див.* **моде́ль.**

ІНФОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про фундаментальні закони інформації. *Інфологія як галузь знання пов'язана з дослідженням змісту інформаційних явищ і процесів та побудовою інформаційних моделей їх функціонування в суспільстві* (з навч. літ.).

ІНФОМА́Т, а, *ч.* Електронний інформаційно-довідковий сенсорний термінал, що забезпечує доступ до інформації єдиного порталу державних послуг. *Багатофункціональність інфомата забезпечують інтегровані пристрої, які дають змогу користувачеві одержувати інформацію про держпослуги, здійснювати різноманітні платежі банківськими картками й готівкою, роздруковувати бланки заяв і т. ін.* (із журн.); *Інфомат обладнано виходом у мережу Інтернет* (з газ.).

ІНФОПРО́СТІР, тору, *ч.* Те саме, що **Інформаці́йний про́стір** *(див.* **про́стір).** *У сучасному світі інфопростір набуває надважливого значення, оскільки прямо чи опосередковано формує будь-яку людину як особистість* (з наук.-попул. літ.); *Простір ЗМІ, або інакше інфопростір, — це середовище обміну, трансформації та поширення інформації, канали якого — усі наявні форми мас-медіа* (з навч. літ.); *Україна, інтегруючись до світової спільноти, за роки державотворення здійснила стрімкий прорив у глобальний інфопростір у різних сферах суспільного життя* (із журн.); *В Україні формується єдиний інфопростір для співпраці лікарів і фармацевтів* (з газ.).

ІНФОРМАГЕ́НТСТВО, а, *с.* Скорочення: інформаційне агентство. *Свободу діяльності вітчизняних інформагентств гарантують Конституція України та чинне законодавство* (з наук.-попул. літ.); *Бізнесове інформагентство поінформувало про відновлення після перерви експорту української кукурудзи до Ірану* (з газ.).

ІНФОРМАГЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* Скорочення: інформаційна агенція; інформагентство. *Провідні інформагенції України — це УНІАН, "Інтерфакс-Україна", "Укрінформ" та ін.* (з газ.).

ІНФОРМА́НТ, а, *ч.* 1. Те саме, що **інформа́тор** 1. *Дослідження матеріалів регіональної преси в демократичному суспільстві на прикладі періодики США свідчить про те, що журналісти нерідко вдаються до таких суперечливих видів збирання й пошуку інформації, як, наприклад, надання грошової винагороди інформантові за конфіденційну інформацію* (з наук. літ.).

2. Той, хто надає певну інформацію (у 2 знач.) як відповідь на запитання дослідника (у лінгвістиці, психології і т. ін.). *Цікаві дані про категорію звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах отримано автором від інформантів* (з наук. літ.); *У психолінгвістичних дослідженнях тільки на підставі спеціальних пошуків із широким контингентом інформантів можна сформулювати необхідні концепції* (з наук.-попул. літ.).

ІНФОРМА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **інформа́нт.** *Наша інформантка навчалася спершу у Львові, згодом у Москві, а тому має можливість порівняти життя в Україні та Росії* (із журн.); *У музично-етнографічній експедиції на середнє Полісся 1932 р. першою інформанткою українського фольклориста Ф. Колесси стала жителька с. Хоростів, яка наспівала голосіння за мамою* (з наук. літ.).

ІНФОРМАТИ́ВНИЙ, а, е. Який містить інформацію, пов'язаний з нею. *Однією з обов'язкових умов розширення функцій народнорозмовної мови є виведення її за рамки побутового вживання, розширення її інформативних функцій, перетворення на універсальний засіб самовираження народу* (В. Русанівський); *Лист був короткий, інформативний. Усього кілька речень. І їхня мовна конструкція дуже проста* (О. Шугай).

ІНФОРМАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **інформати́вний.** *Нагромадження потенціалу загальної освіти й інформативності, розширення духовно-інтелектуального обрію, психонапруга творчої стихії сягне небувалого рівня* (О. Бердник); *За пізнавальною цінністю, інформативністю історія держави і права є дієвим інструментом формування історичної свідомості, світогляду взагалі* (з навч. літ.).

ІНФОРМАТИ́ВНО. Присл. до **інформати́вний.** *Фольклорні перекази, свідчення очевидців Галицько-Волинського ізводу збагатили його інформативно, піднесли емоційність, поглибили образність* (з наук.-попул. літ.); *У коротких відеороликах клініки доступно та інформативно розповідається про офтальмологічні захворювання й методи їх лікування* (із журн.).

ІНФОРМАТИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інформатизації, пов'язаний з нею. *Дедалі вагомішим на світовому ринку є інформатизаційний сегмент, представлений різноманітними формами підприємницької діяльності, яка забезпечує диверсифікацію комп'ютерно-комунікаційних послуг* (з наук. літ.); *Інформатизаційний інструмент реалізації програми розвитку інвестиційного потенціалу регіону насамперед забезпечує швидке оновлення й поширення інформації* (з навч. літ.); *Інформатизаційна дійсність продукує новий формат передання й опрацювання інформації* (із журн.); *Відвідувачі виставки "Інформатика і зв'язок — 2006" ознайомилися із сучасними інформатизаційними процесами в усіх галузях людської діяльності, які впливають на нас і змінюють наше життя* (з газ.).

ІНФОРМАТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Запровадження інформаційних і комунікаційних технологій в усіх галузях діяльності людини й суспільства. *Інформатизація суспільства є підґрунтям для формування нової моделі розвитку економіки і суспільства, становлення постіндустріальної цивілізації* (з наук. літ.); *Наприкінці XX ст. інформатизація стає важливою функцією держави, чинником забезпечення її безпеки та суверенітету* (з наук.-попул. літ.); *Інформація і знання на сучасному етапі інформатизації суспільства є основними продуктами виробництва* (з навч. літ.); *Першу свідому державну концепцію інформатизації і переходу до інформаційного суспільства сформулювали й опублікували 1969 р. в Японії* (із журн.).

ІНФОРМАТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **інформатизува́ти.** *Швидко розвиваються процеси активного входження України в міжнародне співтовариство, у суспільство, інформатизоване на значно вищому рівні, аніж наше*

(з наук.-попул. літ.); *Процес керування виробничими проектами має бути належним чином інформатизований і підтримуватися сучасними технологіями* (з навч. літ.); *На безхмарне майбуття в глобалізованому та інформатизованому світі гуманітаріям розраховувати не варто. Це добре розуміють науковці* (із журн.); // **інформатизо́вано,** *безос. пред. У школі інформатизовано предметні кабінети української мови і літератури, історії, географії та музики, створено навчально-комп'ютерний комплекс* (з газ.).

ІНФОРМАТИЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **інформатизо́ваний.** *Особливістю сучасної доби є інформатизованість усіх галузей суспільної діяльності* (з газ.).

ІНФОРМАТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати інформатизацію. *Світовий банк допомагатиме інформатизувати українську медицину* (з газ.); *Уряд України має намір повністю інформатизувати економіку і соціальні процеси* (з газ.); *Туберкульозний диспансер у Дрогобичі інформатизували: у трьох корпусах встановили сучасну техніку й необхідне програмне забезпечення, об'єднали всі комп'ютери в локальну мережу* (із журн.).

ІНФОРМАТИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **інформатизува́ти.** *Уже в 90-ті роки XX ст. почали інформатизуватися управлінські процеси в архівній галузі* (з наук. літ.).

ІНФОРМА́ТИКА, и, *ж.* Теоретична та прикладна дисципліна, що вивчає структуру й загальні властивості інформації, а також закони, методи і способи її збирання, оброблення, передавання й використання в різних галузях людської діяльності. *За прогнозами фахівців, протягом найближчих років значна частина інформатики буде переорієнтована на використання природної мови* (з наук. літ.); *Новий розділ в інформатиці — інженерія знань — має на меті створення технологій виявлення знань, побудову систем штучного інтелекту, в основу яких покладено моделювання розумової діяльності людини* (із журн.); *Нині цінність інженера, дослідника визначається не тільки рівнем його суто професійної кваліфікації, а значною мірою і знанням основ інформатики* (з газ.).

ІНФОРМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до інформатики, пов'язаний з нею. *Інформатична компетентність передбачає здатність людини орієнтуватися в інформаційному просторі, оперувати інформаційними даними на основі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій* (з навч. літ.); *Інформатичний профіль навчального закладу визначають інформатика й математика* (з газ.).

ІНФОРМА́ТОР, а, *ч.* 1. Той, хто надає інформацію, повідомляє про що-небудь; інформант (у 1 знач.). — *Оцей товариш Шелестіян буде мені першим інформатором про ваше село* (Т. Осьмачка); *Мишко не хоче бути інформатором, чого від нього — а цього я був певний — вимагали* (Б. Антоненко-Давидович); *Я пишу цього листа в самому середохресті загубленої Європи, з .. легендарних приміщень готелю "Жорж", де типи з недвозначно напівзігнутою зовнішністю таємних поліційних інформаторів подають мені записки від знайомих* (Ю. Андрухович).

2. Те саме, що **інформа́нт** 2. *У більшості говірок інформатори вживають ідіоматичні вирази, зокрема "пропивати (запивати, перепивати) дівку (молоду)", що є власне назвами ритуальної обрядової дії* (з наук. літ.).

3. Пристрій для автоматичного передавання спеціальної інформації. *Автомат-інформатор аж захлинається: "Небезпека! Небезпека! Небезпека!", — і цей голос такий настирливий, що людина уриває його, клацнувши тумблером на грудях скафандра* (М. Дашкієв); *— Двоє запитань до вас, професоре, а інші розтлумачить будь-хто з ваших асистентів чи навіть робот-інформатор* (І. Росоховатський); *В голові* [Антуана] *снували уривки фраз, картин, відчуттів, які .. бентежили кадрами якихось видінь, .. ніби колись бачених уже, але не в житті, а на екрані інформатора* (О. Тесленко).

ІНФОРМА́ТОРКА, и, *ж.* Жін. до **інформа́тор** 1, 2. — *На ярого Миколи в нас піст, — розповіла одна інформаторка з Бойківщини. — Задля худоби, щоб не хворіла, бо він худобу боронить* (із журн.).

ІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який містить інформацію (у 1 знач.). *В кожній книжці* [будуть уміщати] *інформаційні статті про здобутки нашої культури* (М. Коцюбинський); *Чергуючи в секретаріаті, хіба ж не цікаво дізнаватися про них* [свіжі новини] *одному з перших? І не тільки дізнаватися, а й вирішувати долю .. інформаційного повідомлення* (О. Шугай); *Праця в газеті вважалась особливо почесною — так наче завдяки їй тебе допускали до якихось первинних і закритих інформаційних джерел* (Ю. Андрухович); — *Я мрію про спортивний канал — він сьогодні в Україні потрібен. Адже це спортивні трансляції, інформаційні програми, спортивна аналітика* (з газ.); // Признач. для передавання, відображення і т. ін. інформації. *В аеропортах дуже цікава публіка. Всяк дивиться десь угору .. Чи в них перед польотом небесне тяжіння уже переважає земне, чи то просто від того, що всі інформаційні табло світяться переважно вгорі* (В. Шкляр); *Ми підійшли до білого будинку. На правій половині вхідних дверей під пластмасовим ковпаком був інформаційний пульт. Професор набрав на диску і клавішах код. Одразу на табло спалахнула відповідь, двері відчинилися* (І. Роздобудько).

2. Стос. до інформації (у 2 знач.). *У США інформаційний бізнес охоплює 46,6 % економічно активного населення, галузь послуг — 28,8, а промисловість — лише 22,2 %* (з наук.-попул. літ.); *Бібліотека виконує особливу роль у задоволенні інформаційних та культурних потреб суспільства* (з навч. літ.); *Інформаційна сфера є одним з вирішальних чинників інтелектуалізації суспільства* (із журн.); // Який зберігає, опрацьовує і видає інформацію. *Інформаційна вимірювальна техніка дає змогу дослідникові одержати кількісно визначену інформацію про різноманітні об'єкти матеріального світу* (з наук.-техн. літ.); // Пов'язаний з дослідженням інформації. *У науковій праці запропоновано ієрархічну структуру в системі управління безпекою руху на залізничному транспорті України на основі інформаційних методів* (з наук.-техн. літ.); *У межах когнітивної лінгвістики доцільно виокремити інформаційний підхід до аналізу мовних явищ, об'єктом якого є інформація, що передається мовними засобами* (із журн.).

3. *інформ.* Стос. до інформації (у 5 знач.). *Фотоемульсія має унікальну інформаційну місткість* (з навч. літ.).

Інформаці́йна безпе́ка *див.* **безпе́ка; Інформаці́йний ва́куум** *див.* **ва́куум; Інформаці́йний ри́нок** *див.* **ри́нок.**

△ **Автоматизо́вана інформаці́йна систе́ма** *див.* **систе́ма; Інформаці́йна війна́** *див.* **війна́; Інформаці́йна мере́жа** *див.* **мере́жа; Інформаці́йна моде́ль** *див.* **моде́ль; Інформаці́йна систе́ма** *див.* **систе́ма; Інформаці́йна техноло́гія**

див. **техноло́гія; Інформаці́йна цивіліза́ція** *див.* **цивіліза́ція; Інформаці́йне суспі́льство** *див.* **суспі́льство; Інформаці́йний пото́к** *див.* **пото́к; Інформаці́йний проду́кт <Інформаці́йна проду́кція>** *див.* **проду́кт; Інформаці́йний про́стір** *див.* **про́стір; Інформаці́йний ресу́рс** *див.* **ресу́рс.**

ІНФОРМАЦІ́ЙНИК, а, *ч., розм.* 1. Працівник засобів масової інформації. *У науковій праці розвинуто методику персоніфікації інформації та роль особистості в інформаційному телемовленні, досліджено фахові характеристики інформаційника як телевізійного персонажа* (з наук. літ.); *Перед інформаційниками ще гостріше постане проблема усунення статичності повідомлення* (з навч. літ.); *Більшість інформаційників дотримується такої ідеології — не розміщувати матеріали, які суперечать нормам моралі, головним етичним настановам* (із журн.).

2. Працівник служби інформаційного забезпечення в якій-небудь організації, на підприємстві і т. ін. *За активної участі провідного інформаційника на підприємстві створено комп'ютерну мережу, впроваджено систему електронного документообігу* (з газ.).

ІНФОРМАЦІ́ЙНО. Присл. до **інформаційний** 2. *Взаємодія держави, суспільства та особистості найбільш оптимальна при використанні інформаційних і телекомунікаційних технологій для підвищення ефективності діяльності державного механізму, створення інформаційно відкритого суспільства, розвитку інститутів демократії* (з наук. літ.).

ІНФОРМА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Сукупність відомостей (у 1 знач.) про що-небудь (події, явища, чиюсь діяльність і т. ін.); повідомлення. — *Шукайте, Сергію Михайловичу, якими каналами витікає інформація. І в усякому разі, подесятеріть пильність* (М. Дашкієв); *Коли всі зійшлися біля куреня, Носенко виступив з коротенькою інформацією* (Микита Чернявський); *Чому нам тяжко розібратися, яка інформація цінна, а яка ні?* (О. Бердник); *І є сім'я, і є квартира, Є інформація на роздум, І радість є, і віра щира, І пам'ять — вічна моя гостя* (В. Багірова); — *До мене потрапила інформація. Надзвичайно важлива. Така гаряча, що аж пече* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *спец.* Сукупність відомостей про процеси в суспільстві й довкіллі, які сприймає людина або спеціальний прилад. *Посилення обміну інформацією в суспільстві супроводжується зростанням інтересу до наукового аналізу процесів мовленнєвої діяльності* (з наук. літ.); *Володіння інформацією для учня, студента, аспіранта означає ефективно шукати й використовувати її у своєму житті й діяльності* (з навч. літ.); *Кожна галузь людської діяльності оперує "своєю" інформацією* (із журн.); *За даними телеметричної інформації, всі бортові системи орбітальної станції працюють нормально* (з газ.).

3. *біол.* Сукупність сигналів, що передаються від одного живого об'єкта іншому (від батьків нащадкам) або від одних клітин, тканин, органів іншим у процесі розвитку особини. *Одразу ж після народження дитина готова сприймати потужний потік інформації від своїх внутрішніх органів і тканин тіла, яку вона й дістає у вигляді почуття голоду, болю, вдоволення і невдоволення* (з наук.-попул. літ.).

4. *філос.* Властивість матеріальних об'єктів і процесів породжувати й зберігати певні стани, які в речовинно-енергетичних формах можуть передаватися від одного об'єкта до іншого. *Інформація є мірою неоднорідності розподілу матерії та енергії в просторі й часі* (з наук. літ.); *Інформація — така сама невіддільна властивість матерії, як маса і енергія* (з наук.-попул. літ.).

5. *інформ.* Сукупність даних в інформаційній системі, які використовують та опрацьовують для одержання певних відомостей. *Уведення колмогорівської міри має на меті уточнення понять ентропії та інформації без залучення теоретико-ймовірнісного підходу і надання можливості її застосування до індивідуальних об'єктів, а не їх ансамблів, як це було раніше* (з наук. літ.).

6. *тільки одн.* Те саме, що **інформува́ння.** *Степан Федорович повідомляє, що 12 травня відбудеться вчена рада науково-дослідної станції і що стоїть на тій раді моя інформація про наслідки першої зимівлі цитрусів в умовах нашої зони* (О. Гончар); *Для інформації слово було надане Лодиженкові* (Іван Ле); *Після моєї інформації якийсь час стояла мовчанка* (Ю. Збанацький).

За́соби ма́сової інформа́ції *див.* **за́сіб; Здобува́ти / здобу́ти знання́ (інформа́цію)** *див.* **здобува́ти.**

△ **(1) Генети́чна інформа́ція** — закладені в спадкових структурах відомості про їхню будову і функції. *Для генетичної нестабільності характерне зменшення точності у відтворенні генетичної інформації* (з наук. літ.); *Трансгенні організми несуть у своєму геномі генетичну інформацію, яку було введено за допомогою методів генетичної трансформації* (з наук.-попул. літ.); *Рослинний покрив відіграє провідну роль у функціонуванні екосистем, визначає кисневий та енергетичний баланси планети, є носієм генетичної інформації, який забезпечує існування й еволюцію життя на Землі* (з навч. літ.); **(2) Конфіденці́йна інформа́ція** — інформація про фізичних або юридичних осіб, доступ і поширення якої можливі лише за згодою й на умовах її власників (тобто тих, кого ця інформація безпосередньо стосується). *Відповідно до ст. 21 Закону України "Про інформацію" конфіденційна інформація разом зі службовою й таємною інформацією належить до інформації з обмеженим доступом* (з наук.-попул. літ.); **Носі́й інформа́ції** *див.* **носі́й; (3) Публі́чна інформа́ція** — інформація, яку вільно збирають, отримують, зберігають, використовують і поширюють. *Закон про забезпечення доступу до публічної інформації є однією з основ сучасного демократичного суспільства* (із журн.); **(4) Се́нсорна інформа́ція** — інформація, яку одержує організм у вигляді світлових, механічних і хімічних подразнень за допомогою органів чуття. *Сенсорна інформація є важливим чинником поведінки, пристосування людини до умов існування та її активної діяльності й розвитку як особистості* (з наук. літ.); *На основі сенсорної інформації організується робота всіх внутрішніх органів живого організму* (із журн.); **(5) Службо́ва інформа́ція** — інформація, що міститься у внутрішньовідомчих документах суб'єктів владних повноважень (службова кореспонденція, доповідні записки, рекомендації і т. ін.). *Службова інформація пов'язана з розробленням напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень* (з наук.-попул. літ.); **(6) Спадко́ва інформа́ція** — інформація про структуру всіх білків організму та порядок реалізації цієї інформації в онтогенезі. *Кінець XX — початок XXI ст. ознаменувалися видатними відкриттями в галузі молекулярної біології та генетики, які докорінно змі-*

ли наші уявлення про механізми кодування й реалізації спадкової інформації, створили можливості для вивчення генів і геномів (з наук.-попул. літ.); *Створення біоінформаційних технологій (наприклад, для вивчення структури і функцій наборів спадкової інформації організмів) неможливе без спеціальних комп'ютерних програм* (з навч. літ.); *Задовго до народження життя на Землі повинні були з'явитися нуклеотиди. Ці речовини є цеглинами, з яких складаються нуклеїнові кислоти – носії спадкової інформації* (із журн.); **Теорія інформа́ції** *див.* **теорія.**

ІНФОРМЕ́МА, и, *ж.* Відносно стійка інформаційна одиниця змістового рівня мови. *В українській, англійській та китайській культурах праця трактується як джерело матеріального благополуччя, успіху та процвітання (інформема "старанна праця індукує матеріальний добробут та професійність")* (з наук. літ.); *Стаючи концептом, інформема істотно змінює свій статус: тепер вона є надбанням не лише окремої людини, а й людської спільності та відповідної етнічної мови* (з наук.-попул. літ.); *Інформеми співвідносні з такими мовними одиницями: фонемою, морфемою, лексемою, словосполученням і реченням* (з навч. літ.).

ІНФО́РМЕР, а, *ч.* Інформаційний блок *(див.* **блок**[3] 2, 3) у мережі Інтернет. *Інформер оновлюється автоматично і дає змогу користувачеві ознайомитися з різноманітними поточними матеріалами на будь-яких сторінках сайту* (із журн.); *Використовувати новинний інформер можна тільки з некомерційною метою* (з газ.).

(1) Пого́дний інфо́рмер — автоматично оновлюваний блок у мережі Інтернет для надання інформації про погоду. *Щоб отримати погодний інформер для будь-якого населеного пункту України, знайдіть його і перейдіть на сторінку погоди* (з газ.); **(2) Това́рний інфо́рмер** — автоматично оновлюваний блок у мережі Інтернет для надання інформації про товар чи послугу. *Товарний інформер — це особливий рекламний блок, на яскравому фоні якого розміщено зображення товару, його опис і ціна* (з навч. літ.).

ІНФОРМО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **інформува́ти.** *Я була інформована про розмови за столом Юлії Микитівни* (М. Руденко); *Підрозділ, капрал якого приятелював з офіцерським денщиком, був завжди найкраще інформованим, коли і що починається* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // **інфо́рмо́вано,** *безос. пред. Населення міста Білозера повинно бути широко інформовано про майбутню зупинку "Юліори", аби попередити можливу паніку, безпорадність .. перед лицем тимчасового енергетичного голоду* (О. Тесленко).

2. *у знач. прикм.* Який добре знає що-небудь; обізнаний у чомусь. *В ті роки не лише телевізорів, а й радіо ще не було на селі, тому діти хоча й здавались набагато дорослішими за свій вік, не були так широко інформовані, як зараз* (Микита Чернявський); *Чим більше інформована людина, тим легше їй розв'язувати проблеми подальшого пізнання світу* (із журн.).

ІНФОРМО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **інформо́ваний** 2. *Упровадження демократичних принципів управління передбачає посилення інформованості людей, а також урахування думок, потреб, настрою, мотивів їхньої діяльності* (з наук. літ.); *Кількісно ступінь інформованості можна охарактеризувати співвідношенням фактичного обсягу інформації, яку має у своєму розпорядженні менеджер, і обсягу, який є необхідним для прийняття адекватного рішення* (з навч. літ.); *У законодавчому регулюванні питань, пов'язаних із безпечним використанням біотехнологічної продукції, важливими є захист споживача та його інформованість про якість продуктів споживання* (із журн.).

ІНФОРМОДІАГНО́СТИКА, и, *ж.* Діагностика об'єкта, середовища, організму і т. ін. як інформаційної системи *(див.* **систе́ма);** інформаційна діагностика. *Інформодіагностика документального потоку передбачає визначення стану функціонування та розвитку сукупності повідомлень у певній системі* (з наук. літ.); *У різноманітних галузях людської діяльності застосовують методи інформодіагностики, зокрема й дослідження стану організму за допомогою апаратно-програмних комплексів* (з навч. літ.).

ІНФОРМОСО́МА, и, *ж., біол.* Внутрішньоклітинна частинка, що бере участь у біосинтезі білка і складається з рибонуклеїнової кислоти й білка. *Учені припускають, що білок інформосоми переносить інформаційну РНК з ядра в цитоплазму, а також захищає її від руйнування й регулює швидкість білкового синтезу* (з наук. літ.); *Інформосоми виявлені вперше 1964 р. у цитоплазмі зародків риб* (з наук.-попул. літ.).

ІНФОРМОСФЕ́РА, и, *ж.* Те саме, що **інфосфе́ра.** *Інформосфера, яка нас оточує, заповнена переважно текстуальними носіями* (з газ.); *Інформосфера є адекватним середовищем розгортання процесів здобуття, передання й використання знань* (з навч. літ.).

ІНФОРМОТЕРАПЕ́ВТ, а, *ч.* Фахівець із інформотерапії. *Інформотерапевт на підставі діагностичного обстеження підбирає ліки індивідуально для кожного пацієнта відповідно до стану його здоров'я* (із журн.); *За словами інформотерапевта, пилок рослин спричиняє алергію переважно в жителів великих міст* (з газ.).

ІНФОРМОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до інформотерапії. *Визначивши за допомогою діагностичних мікрогенераторів терапевтичну дію на кожен порушений інформаційний канал чи біологічно активну точку в організмі людини, лікарі одержують рецепт інформотерапевтичного впливу на них* (з наук.-попул. літ.); *Актуальними в сучасній медицині є завдання систематизувати інформотерапевтичну термінологію й чітко визначити поняття, якими оперує лікар-інформотерапевт у своїй щоденній діяльності* (з навч. літ.); *Інформотерапевтичні технології є підґрунтям медицини майбутнього* (із журн.).

ІНФОРМОТЕРАПІ́Я, ї, *ж.* Лікування інформацією (у 3 знач.). *Інформотерапія є одним з методів рефлексотерапії, що дає змогу впливати слабкими фізіологічними електромагнітними коливаннями на систему енергетичних меридіанів організму людини* (з наук.-попул. літ.); *В інформотерапії використовують енергію внутрішніх фізичних процесів, які відбуваються в живому організмі* (з навч. літ.).

ІНФОРМПРИ́ВІД, воду, *ч.* Будь-яка інформація, що може стати підставою для дій, учинків, думок і т. ін. когонебудь, спричинити щось; інформаційний привід. *Вихід у прокат україно-грузинського фільму став добрим інформприводом для інтерв'ю з акторами* (із журн.); *Є багато прикладів того, як посередній інформпривід може стати потужною сиреною або навіть бомбою* (з газ.).

ІНФОРМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **інформува́ти** і **інформува́тися** 1. *Безпосереднім інформуванням світової спільноти про події в Україні опікується Українське національне інформаційне агентство* (із журн.).

ІНФОРМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що і без прям. дод.* Надавати яку-небудь інформацію (у 1 знач.), повідомляти про що-небудь. *Увесь час інформували мене, як іде допит* (С. Васильченко); *Тут, у клініці, його інформують про громадське життя швидше й повніше, ніж де* (Л. Смілянський); *— Рибку ловлять, — інформував Баглай з підкресленою серйозністю* (О. Гончар); *— Інформуйте мене про хід операції щопівгодини!* (Ю. Андрухович); *— Ми зовсім розвалили кооперацію .. — Ви поінформували б про це центр, — кинув, позіхаючи, Топченко. — Як же! Інформували, — сказав Бергман, витираючи піт з чола* (М. Хвильовий); *— Ви, як мене проінформували, можете... ну-у, практично все!.. — Вас точно інформували, — буркнув я* (Л. Кононович).

ІНФОРМУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. *розм., рідко.* Одержувати, діставати інформацію (у 1 знач.); довідуватися про що-небудь. *— Про всі події в країні я інформуюся по новинах, які передають вечірні телепрограми* (з газ.).

2. *кому, розм., рідко.* Те саме, що **повідомля́ти;** доповідати про що-небудь. *12 травня відбудеться вчена рада науково-дослідної станції і .. стоїть на тій раді моя інформація про наслідки першої зимівлі цитрусів в умовах нашої зони .. Що ж, доведеться їхати інформуватись шановній раді, недаром же вона обрала мене своїм членом* (О. Гончар).

3. *безос.* Те саме, що **повідомля́тися.** *В окремих творах О. Дучимінської — сучасниці Камера — улюблені письменники є головними героями, хоч не завжди про це інформується: у новелах "Падає сніг" — Н. Кобринська, "Співачка" — О. Кобилянська, "Брав в обійми стомлені душі" — М. Коцюбинський, у поемі "Поклін великій Поетесі" — Леся Українка* (з наук. літ.); *У науковому збірнику інформується про артефактні книжкові видання, що є у фондах бібліотеки Харківської академії культури* (з наук.-попул. літ.); *У щотижневому телеефірі програм аналітичного типу аналізуються й коментуються події, про які інформувалося в щоденних програмах новин* (з навч. літ.).

4. *тільки недок.* Пас. до **інформува́ти.** *Студент інформується про результати оцінювання навчального модуля як складника підсумкового оцінювання засвоєння навчальної дисципліни* (з навч. літ.); *Обов'язковим є підписання пацієнтом інформованої згоди, в якій він, якщо його долучають до клінічних досліджень, інформується про всі ризики* (із журн.).

ІНФОСФЕ́РА, и, *ж.* Те саме, що **Інформаці́йна сфе́ра** *(див.* **сфе́ра).** *Вітчизняні вчені прогнозували наслідки розвитку інформаційного суспільства, зокрема виникнення інфосфери в глобальних космічних масштабах, пріоритет інформації, розвиток автоматизованих інформаційних технологій, що ґрунтуватимуться на системах штучного інтелекту* (з наук. літ.).

ІНФРА... Перша частина складних слів, що відповідає словам **під, ни́жче, по́руч,** напр.: інфразву́к, інфрачерво́ний, інфраструкту́ра.

ІНФРАЗВУ́К, у, *ч., фіз.* Пружні коливання низької частоти, що не сприймаються вухом. *У науковій праці досліджуються заходи та засоби, що забезпечують захист від шкідливого впливу шуму, ультра- й інфразвуку* (з наук. літ.); *Людина чує звук із частотами від 16 Гц до 20 кГц. Звуки з частотами до 16 Гц називаються інфразвуком, понад 20 кГц — ультразвуком* (з наук.-попул. літ.); *Олд-Бой задумливо промовив .. мрійливим тоном: — Інфразвук... ось що здається мені цілком новою й неймовірно цікавою галуззю дослідів...* (В. Владко).

ІНФРАЗВУКОВИ́Й, а́, е́, *фіз.* Прикм. до **інфразву́к.** *Інфразвукові хвилі генеруються в атмосфері внаслідок збурень різного походження* (з наук. літ.); *Новими видами зброї масового ураження є радіочастотна, радіологічна, інфразвукова, геофізична і променева зброя* (з навч. літ.); *Медузи дуже добре сприймають інфразвукові коливання, характерні для бурхливого моря, а інфразвук поширюється в воді на тисячі кілометрів* (М. Дашкієв).

ІНФРАКЛА́С, у, *ч., біол.* Проміжний систематичний ранг між підкласом і рядом в ієрархії категорій (таксономічних рангів) класифікації. *Сумчасті — це інфраклас ссавців, які виношують потомство в утробі лише два тижні* (з наук.-попул. літ.).

ІНФРАРОДИ́НА, и, *ж., біол.* Проміжний систематичний ранг між підродиною і трибою в ієрархії категорій (таксономічних рангів) класифікації. *У детальних біологічних класифікаціях розрізняють проміжні таксономічні ранги, зокрема інфраклас, інфrandродина, інфраряд* (з наук. літ.).

ІНФРАСТРУКТУ́РА, и, *ж.* Сукупність галузей та видів діяльності, що обслуговують виробничу й невиробничу галузі економіки (транспорт, зв'язок, комунальне господарство, загальна та професійна освіта, охорона здоров'я і т. ін.). *У дослідженні сутності інфраструктури є важливим визначення її місця й функцій у ринковій системі країни* (з навч. літ.).

△ **(1) Виробни́ча інфраструкту́ра** — комплексна система галузей та структур, що забезпечують функціонування промислового виробництва, аграрного комплексу (транспорт, лінії електропередач, трубопроводи, водопостачання, засоби інформації та зв'язку, кредитно-фінансова та банківська системи і т. ін.). *У Київській області багато сільських рад створюють власні об'єкти виробничої інфраструктури* (з газ.); *Нерозвиненість виробничої інфраструктури (зокрема автодоріг, портів, телекомунікацій), а також затримка зі створенням інноваційної інфраструктури гальмують формування конкурентоспроможного національного виробництва і перехід до динаміки прискореного зростання* (з наук. літ.); **(2) Інноваці́йна інфраструкту́ра** — сукупність підприємств, організацій, установ і т. ін. будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні). *Основну увагу вчені приділили умовам удосконалення державного управління в галузі науки й технологій, освоєння інновацій, інструментам формування інноваційної інфраструктури* (з наук. літ.); **(3) Ри́нко́ва інфраструкту́ра** — сукупність організацій, фірм і т. ін., що забезпечують діяльність ринкової економіки. *Викладання курсу "Менеджмент і маркетинг бібліотек" для студентів дає змогу готувати фахівців до роботи в ринковій інфраструктурі* (з навч. літ.); *Належна законодавча підтримка і заохочення лізингу вантажних автомобілів в Україні сприятиме швидкому реформуванню та розвитку системи вантажних автоперевезень, побудові ринкової інфраструктури транспортного комплексу держави, розширенню її інтеграційних зв'язків* (з наук. літ.); **(4) Соціа́льна інфраструкту́ра** — комплексна система галузей і структур, що безпосередньо пов'язані зі створенням загальних умов для відтворення робочої сили та забезпечення нормальної життєдіяльності людей (торгівля, житлово-комунальне господарство, охорона здоров'я, освіта, побутове обслуговування). *Щоб трудовий потенціал став мобільним, необхідно узгодити ситуацію з житлом, соціальною інфраструктурою, щоб працівник, який переїжджає на нове місце, мав усе необхідне для життя* (з газ.).

ІНФРАСТРУКТУ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **інфраструкту́ра.** *Інноваційна інфраструктура переважно фінансується на основі оплати кожної конкретної інфраструктурної послуги за встановленими заздалегідь розцінками* (із журн.); *Інфраструктурні ринки.*

ІНФРАЧЕРВО́НИЙ, а, е. 1. *фіз.* Який належить частині спектра (у 2 знач.) за червоним кінцем діапазону видимого світла; невидимий. *На початку XIX ст. було виявлено, що вище (за довжиною хвилі) червоної частини спектра видимого світла є не видима оком інфрачервона ділянка* (з навч. літ.); *У фізіотерапії широко використовують інфрачервоний спектр для відновлення організму після захворювань і травм* (із журн.).

2. Стос. до вивчення такої частини спектра. *Інфрачервона спектроскопія досліджує спектри поглинання та віддзеркалення електромагнітного випромінювання в інфрачервоній ділянці* (з наук.-попул. літ.); *Інфрачервона астрономія.*

3. Який ґрунтується на використанні фізичних властивостей такої частини спектра (перев. про прилади). *Дольта .. не вгаваючи цокотіла: — .. Коли дивишся в інфрачервоний телескоп, перед тобою відкриваються обрії космосу!* (В. Владко); *Добре бачив* [робот] *у цілковитій темряві. Проте останніми роками збільшився внутрішній опір в системі інфрачервоного перетворювача, і тому він мусив подавати значно більшу напругу на блок зорового аналізатора, а це втомлювало* (О. Тесленко); *Інфрачервоний термометр визначає температуру за допомогою реєстрації променів теплового випромінювання* (з наук.-попул. літ.).

△ **Інфрачерво́на те́хніка** *див.* **те́хніка; Інфрачерво́не випромі́нювання** *див.* **випромі́нювання; Інфрачерво́не промі́ння** *див.* **промі́ння.**

ІНФУЗІ́ЙНИЙ, а, е, *вет., мед.* Признач. для інфузії. *Якщо стан хворого погіршується внаслідок великої крововтрати, необхідним є введення значних об'ємів інфузійних розчинів специфічного (протишокового) спрямування* (з наук. літ.); *Інфузійні лікарські засоби готують переважно у формі емульсій, концентратів, порошків* (з навч. літ.).

△ **Інфузі́йна терапі́я** *див.* **терапі́я.**

ІНФУ́ЗІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Повільне введення речовини (перев. у вену); внутрішньовенне вливання. *Призначаючи інфузію, лікар прагне коригувати порушення, спричинені хворобою та її ускладненнями: водно-електролітні розлади, анемію, інтоксикацію* (з наук. літ.); *Інфузії різноманітних розчинів дають змогу розв'язувати широкий спектр завдань — від локального введення лікарських засобів до підтримки життєдіяльності всього організму* (з наук.-попул. літ.); *Інфузія рідини під час пологів має бути обмежена до 500–800 мл* (з навч. літ.).

ІНФУЗО́РІЇ, ій, *мн. (одн.* **інфузо́рія,** ї, *ж.).* Клас найпростіших одноклітинних тварин, які живуть у прісних і солоних водах. *Значною мірою розв'язано питання про вплив міліметрових хвиль з інфразвуком на найпростіші організми — бактерії, інфузорії* (В. Владко); *Він глянув у клінічний мікроскоп, який показав йому безглузду метушню найдрібніших інфузорій* (М. Руденко); *Інвазійну хворобу спричиняють хвороботворні інфузорії, кишковопорожнинні та черв'яки* (з наук. літ.); *Органелами руху інфузорій є війки, які вкривають усю поверхню тіла або утворюють пучки* (з навч. літ.).

ІНФУЗО́РІЯ *див.* **інфузо́рії.**

ІНФУЗО́РІЯ-ТУ́ФЕЛЬКА, ~ї-~и, *ж.* Найпростіша одноклітинна тварина, що належить до типу війчастих, із тілом завдовжки 0,18–0,31 мм, укритим війками і схожим за формою на відбиток туфельки. *Інфузорія-туфелька має два різні за будовою та функціями ядра: мікроядро відіграє основну роль у розмноженні, а макроядро впливає на процеси руху, живлення, виділення* (з наук.-попул. літ.); *Через те, що зовнішній шар цитоплазми інфузорії-туфельки щільний, вона зберігає сталу форму тіла* (з навч. літ.); *Інфузорії-туфельки мешкають у прісних водоймах будь-якого типу зі стоячою водою* (із журн.).

ІНФУЗО́РНИЙ, а, е. Стос. до інфузорії, пов'язаний з нею. *Спалахи інфузорної дизентерії, яка характеризується важким перебігом унаслідок кишкових ускладнень особливо при пізньому початку лікування, спостерігаються переважно в південних регіонах* (з навч. літ.); *Інфузорна каламуть в акваріумі може виникати на другий-третій день після його обладнання* (із журн.).

△ **Інфузо́рна земля́** *див.* **земля́.**

ІНЦЕ́НТР, а, *ч., мат., фіз.* Центр кола, вписаного в трикутник; точка перетину бісектрис трикутника. *Інцентр рівновіддалений від сторін трикутника* (з наук.-попул. літ.); *Пряма, що проходить через інцентр трикутника, поділяє площу і периметр в одному й тому самому відношенні* (з навч. літ.); *Ортоцентром у трикутнику є інцентр трикутника* (з навч. літ.).

ІНЦЕ́СТ, у, *ч.* Статевий зв'язок між найближчими родичами (між батьками і дітьми, братами і сестрами); кровозмішання. *За інцест карали скрізь, хоч і по-різному, але я .. ставився до кровозмісників поблажливо* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Логічно припустити, що в нормах закріпився певний негативний досвід, уникання якого є найважливішою умовою людського існування (наприклад, заборона інцесту)* (з наук. літ.); *Інцест, суворо заборонений у социумі, є цілком нормальним для першочасів, для часів першотворення* (з наук.-попул. літ.).

ІНЦЕСТУА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до інцесту, пов'язаний з ним. *Інцестуальні відносини між батьком (або вітчимом) і дочкою нерідко починаються раніше, ніж дитина розуміє їх істинне значення* (з наук. літ.); *Інцестуальне насильство трапляється не лише в дисфункціональних, а й у зовні благополучних сім'ях* (з наук.-попул. літ.).

ІНЦИДЕ́НТ, у, *ч.* Пригода, подія, випадок (звичайно неприємні); непорозуміння. *Вчорашній вечір минув без жадних інцидентів* (Леся Українка); *— Я не хотіла вас образити, — почала була Сахно, прагнучи ліквідувати прикрий інцидент, але доктор Гальванеску її не слухав* (Ю. Смолич); *Не минуло й тижня після інциденту з листом, як я опинився у шпиталі* (О. Шугай).

ІНЦИДЕ́НТНИЙ, а, е, *мат.* Який прилягає до чого-небудь, належить чому-небудь (про відношення між неоднорідними елементами геометричного об'єкта). *Будь-який елемент мережі інцидентний хоча б одному елементу іншого типу* (з наук. літ.); *Якщо в просторі точка інцидентна лінії, то проекція цієї точки належить проекції лінії* (з наук.-техн. літ.); *Ребро, яке з'єднує дві вершини графа, є інцидентним цим вершинам, а самі вершини інцидентні ребру* (з навч. літ.).

ІНЦИДЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *мат.* Властивість за знач. **інциде́нтний;** відношення належності (зв'язку, з'єднання) між основними об'єктами геометрії. *При розгляді орграфів розрізняють позитивну інцидентність, коли дуга виходить із вершини, і негативну інцидентність, коли дуга заходить у вершину* (з наук. літ.); *Суміжність відображає зв'язок між однорідними елементами графа, а інцидентність — між його неоднорідними елементами* (з навч. літ.).

2. *вет., мед.* Кількість уперше виявлених випадків якої-небудь хвороби, показник темпу її поширення. *Різниця між інцидентністю захворювання на когнітивну дисфункцію в післяопераційний період у досліджуваній і контрольній групах пацієнток середнього віку є статистично достовірною* (з наук. літ.); *Імуноферментний метод діагностики лейкозу у великої рогатої худоби та оздоровчі заходи дають змогу значно знизити інцидентність захворювання* (з наук. літ.).

ІНЦУ́ХТ, у, *ч., бот.* Те саме, що **інбри́динг** 2. *У науковій праці досліджено характер впливу інцухту на формування висоти стебла в сорту ріпаку ярого* (з наук. літ.); *На початку нашого століття генетик Дж. Г. Шелл вивчав вплив тривалого інцухту, тобто близькоспорідненого схрещування, на розвиток рослин* (з наук.-попул. літ.).

І́НШИЙ, а, е, *займ. означ.* 1. Який відрізняється від названого, даного; який існує, перебуває не в цьому місці, не в цих обставинах; не цей, не той, другий. *Умивай же біле личко Дрібними сльозами, Бо вернулись москалики Іншими шляхами* (Т. Шевченко); *Справжній киянин відчуває себе нещасним вигнанцем у будь-якому іншому найкращому місті* (Гео Шкурупій); *У цих розмовах сам на сам з людиною іншого, далекого світу Хаєцький почував себе зовсім інакше, ніж під час розмови з своїми товаришами по зброї* (О. Гончар); — *Питаєш, чого в книжках життя гарніше, ніж у нас в селі? Щоб кожному хотілось кращого. Щоб знали, що можливе інше життя, і тяглися до нього* (А. Михайленко); // Який змінився порівняно з попереднім; не такий, як раніше; інакший. *Що вік, то інший світ* (Номис); *І Данило інший став, як одружився: вже не насуплені чорні брови, і на устах ласкавий усміх* (Марко Вовчок); — *Орлюк!* — *Єсть сержант Орлюк! Генерал Глазунов підійшов до сержанта.* — *Ви мене пам'ятаєте?* — *запитав він зовсім іншим, тихим голосом* (О. Довженко); *З хвороби Маргаритка вийшла іншою дитиною. Вона більше не ходила за бабою, вчепившись в її рясну спідницю .. Бігала і стрибала, гейби козеня навіжене, весело регочучи та приказуючи щось* (Г. Тарасюк); // *у знач. ім.* **інше,** шого, *с.* Те, що відрізняється від названого, даного; не те, що було. *Він зовсім про інше марить* (Леся Українка); *Артема цікавило не це, доїдуть вони чи не доїдуть до фронту. Його цікавило інше: ешелон той зараз на станції чи, може, поїхав?* (А. Головко); *Поки що просто складалося дивне враження про ці його* [Притули] *розпити і поради. Так ніби чоловіка цікавило одне, а доскіпувався він зовсім до іншого* (В. Шкляр); — *Чи сумуєте за мною?* — *Сумую, Русалонько. Та годі про це. Інше хотів сказати. Те, що за життя не встиг* (Люко Дашвар); // Протилежний зазначеному. — *А може, тебе доля занесла куди в далеку чужину, на інший край світу* (Панас Мирний); *Вітер потроху перелягає, шамотить над хвилями, що котяться одна за одною й котяться, і починає дмухати зовсім з іншого боку* (Ю. Яновський); // Ще який-небудь із ряду однорідних предметів, явищ, із групи людей, об'єднаних спільною ознакою. *Поговорив* [парубок] *з дівчиною — вже й каже, що полюбив .. На другий день побачив не то красивішу, а тільки іншу, вже вп'ять* [знову] *сю любить, а про учорашню і не згадує!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Зв'язані незримими нитками З усіма наземними краями, Люди наміряються свій лет І до інших скерувать планет* (М. Рильський); *Кларнес не терпів ніякої героїзації своєї служби .. і завжди применшував у розмові свою роль в тій чи іншій операції* (В. Чемерис); // *у знач. ім.* **інший,** шого, *ч.;* **інша,** шої, *ж.;* **інші,** ших, *мн.* Ще хто-небудь, крім названого (названої, названих), з групи людей, об'єднаних спільною ознакою. — *Молодую мою силу Багаті купили; Може, й дівчину без мене З іншим заручили...* (Т. Шевченко); *З вихованців Брянського в роті ще залишились Роман і Денис Блаженки, телефоніст Маковей, веселий білкастий подоляк Хома Хаєцький, старшина Багіров та декілька інших* (О. Гончар).

2. *перев. мн.* Усі, крім названого (названих); решта. — *Дивно, що ми говорили навіть тоді, коли мовчали... Що наші думки звучали в одповідь, як інші струни, коли зачепиш одну* (М. Коцюбинський); *Шкільна кімната. Річард сидить на кафедрі, перед ним учених читає з книжки; інші ученики — підлітки й дорослі — сидять по лавах* (Леся Українка); — *Бачу, що ти інше, небесне створіння, ніж усі ми, і далеко до тебе всім іншим жінкам і дочкам* (О. Довженко); *Крім курсу теоретичних основ біології та іншої спеціальної літератури на верхній полиці, він побачив чимало поетичних збірників, кілька десятків класичних романів* (Ю. Мушкетик); // *у знач. ім.* **інші,** ших, *мн.* Усі, крім названого (названих); решта (про людей). *Старший брат сів на лавці, а усі інші у рядочок коло його* [нього] (Марко Вовчок); *Коли б це на неї так поглянув хтось з парубків, вона б одразу щось відрізала, але ж Роман зовсім не схожий на інших* (М. Стельмах); // *у знач. ім.* **інше,** шого, *с., перев. у сполуч. з* у с е. Усе, крім того, про що йдеться (йшлося). *У всьому іншому маюся, як і досі* (Леся Українка); *Стримано запитав* [Блаженко] *півголосом, де брат.* — *Живий!* — *заспокоїв його Сагайда.* — *Вуса засмалив за ніч, а все інше в порядку...* (О. Гончар).

3. Один із багатьох; деякий, який-небудь. *Інша рада гірш, як зрада* (Номис); *Інша мачуха здержує руку над пасинком, а Мотря, розпалившись, не вміла здержувати над рідним сином* (Панас Мирний); — *Плаче* [худоба], *кажете?* — *задумався Лесь.* — *Тяжче людини. А в інших корів аж молоко сочиться* (М. Стельмах); // *у знач. ім.* **інший,** шого, *ч.;* **інша,** шої, *ж.* Один (одна) із багатьох; дехто. *Може, дуже тяжко та важко йому було, що, може, інший і не стерпить?* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *А коли стрижка* [овець] *настає?* — *вигукнув Корній.* — *Поту не менш проллєш, як інший біля домни!..* (О. Гончар); *Не заздри іншому, щодня веселий будь! .. Бо й не зоглядишся, як дні твої минуть!* (В. Мисик, пер. з тв. Омара Хайяма); // Дехто з перелічуваних; частина (під час переліку, іноді повторюючись). *Душа товкала* [штовхала] *душу в боки І скриготали* [скреготали], *мов сороки; Той пхавсь, той сунувсь, інший ліз* (І. Котляревський); *Інший турбує веслом простори морів небезпечних, Інший береться до зброї і важить на царські чертоги; Цей облягає міста і руйнує будинки нещасні* (М. Зеров); *У темному коридорчику штовхалося чоловік тридцять людей. Деякі з них сиділи на лавах, деякі стояли, інші попримощувалися навпочіпки попід стінами* (Григорій Тютюнник).

4. *у знач. присл. і пред.* **інше,** *рідко.* Не так, як досі; інакше. *"Господи! сьогодні як учора, завтра як сьогодні! Усе одно та й одно! Коли б уже хоч гірше, так інше!"* — *думала Олександра* (М. Коцюбинський); [Р і ч а р д:] *То вже було давно. Тепер я інше думаю, матусю* (Леся Українка).

І́нша річ (спра́ва) *див.* **річ**[1]; **І́ншими слова́ми** *див.* **сло́во; (1) І таке́ і́нше** *(рідше* **поді́бне)** — указує на те, що перелік подібних предметів, явищ може бути продовжено. *Тетяна йде радо .. Іде задумана. Її думки все коло Гриця. Як*

він до них прибуде, як пришле дедалі старостів, як мати справить весілля, як вони заживуть, яке їх жде щастя і добро і таке інше (О. Кобилянська); *Маленький, мабуть, будиночок, чистенький, гарненький; коло його* [нього] *садочок, квітки, метелики і таке інше* (В. Винниченко); *Круглий люк у підлозі загальної каюти веде вниз.., до приміщення, де зберігаються запаси їжі, води, стисненого повітря і таке інше* (В. Владко); — *Я не надто люблю шити, вишивати і таке подібне* (із журн.); **(2) Не хто інший, як...** — саме ця особа. — *Хоч і рік стерегтимете мене, а на другий оддамся таки не за кого іншого, як за Йвана Золотаренка* (Марко Вовчок); *Чутка про те, що побито іскрівців і що командир "Іскри" не хто інший, як колишній голова троянівської артілі Оксен, облетіла район одним подихом* (Григорій Тютюнник); *Двометровий Філя Мілановський з дев'ятого "Б", найбільший у школі спеціаліст з НЛО.., висловив припущення, що шкільний завгосп не хто інший, як інопланетянин* (В. Нестайко); **(3) Не що інше, як...** — саме це. *Те, що її зацікавило, було не що інше, як троє осідланих коней під ґанком вілли* (М. Коцюбинський); *Отже, все те, що порожняву може в собі замикати, Єсть не що інше, як тільки матерії злучення щільне* (М. Зеров); *Щоб оглянути володіння Гаррі Гранта, вистачило кількох годин .. Цей острівець був не що інше, як вершина підводної гори, невелике плато, вкрите базальтовими скелями вперемішку з вулканічними уламками* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); **Прибережи́ (прибережіть) до іншого ра́зу (на по́тім)** *див.* **приберіга́ти; Тією чи іншою мі́рою** <*рідше* **У тій чи іншій (де́якій, пе́вній) мі́рі**> *див.* **міра; Хтось (хто, де́хто, хто-не́будь) інший** *див.* **хтось; Щось (що, де́що, що-не́будь) інше** *див.* **щось**[1].

○ **В іншому ра́зі** *див.* **раз**[1]; **З одного́ бо́ку.., з дру́гого (іншого) бо́ку...** *див.* **бік; (4) Крім усього́ іншого,** *у знач. вставн. сл.* — слід ще додати, що... *Вчилася вона так собі і завжди клянчила, щоб їй підказували; крім усього іншого, їй ще й просто подобалось одержувати потай записки під час контрольних чи бути в центрі уваги всього класу, що силкується вирятувати її* (О. Гончар); *Щоправда, крім усього іншого, Левка непокоїла і поведінка Стефанії. Вона трималася зовсім не так, як можна було сподіватись* (І. Білик); **(5) Між** (*рідко* **ме́жи**) **іншим:** а) (*у знач. присл.*) не надаючи особливого значення, особливої уваги; побіжно. *Байдужіше, принаймні зовні, ставився* [Павлуша] *до успіхів Гришкових, хіба що іноді не стримається — ущипливо натякне на "волячі хвости" або так, мовби між іншим, заведе розмову про гімназію* (А. Головко); *Крім троянівців, що виділялися своїм високим ростом і дещо уповільненою вимовою, сказаною ніби між іншим ліньkуватою фразою, були приземкуваті, шустрі і говіркі манилівці* (Григорій Тютюнник); б) (*у знач. вставн. сл.*) до речі. *Йому* [М. Горькому], *межи іншим, дуже потрібна книжка Клоустона в перекладі Кримського, але я не можу дістати* (М. Коцюбинський); — *Між іншим, ви помічали, з кого виходить найбільше героїв у бою?* (О. Гончар); **Той або́ (чи) інший** *див.* **той; Чийсь інший** *див.* **чийсь.**

◊ **Бу́ти іншої ду́мки** *див.* **бу́ти; Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) іншими очи́ма** (*рідше* **іншим о́ком**) *див.* **диви́тися; Заговори́ти іншою мо́вою** *див.* **загово́рювати; Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на іншу сте́жку (інші стежки́)** *див.* **зверта́ти; Зворо́тний (інший, дру́гий** *і т. ін.*) **бік меда́лі** <**Зворо́тна (інша, дру́га** *і т. ін.*) **сторона́ меда́лі**> *див.* **бік; З іншого лібре́то** *див.* **лібре́то; З іншого ті́ста** *див.* **ті́сто; З іншої (дру́гої, не з тіє́ї** *і т. ін.*) **о́пери** *див.* **о́пера; Інша мо́ва** *див.* **мо́ва; Інша пі́сня** *див.* **пі́сня; Інший мир** *див.* **мир**[2]; **Інший (не той) коленко́р** *див.* **коленко́р; Інший раз** *див.* **раз**[1]; **Іншим (дру́гим) ра́зом (ча́сом)** *див.* **раз**[1]; **Іншим (не тим) ві́тром повія́ло** *див.* **повія́ти; Іншої (не тіє́ї, не тако́ї) заспіва́ти** *див.* **заспівува́ти; На інший лад** *див.* **лад; Нови́ми (іншими) очи́ма** *див.* **о́ко**[1]; **Оберну́тися / оберта́тися дру́гим (іншим, те́мним** *і т. ін.*) **бо́ком** *див.* **оберта́тися; Пе́вною (яко́юсь, тією чи іншою** *і т. ін.*) **мі́рою** *див.* **мі́ра; Перево́дити / перевести́ на інший лад** *див.* **перево́дити; Перево́дити / перевести́ на нові (інші) ре́йки** *див.* **перево́дити; Поверну́ти но́са в той (цей, інший) бік** *див.* **поверта́ти**[1]; **Співа́ти іншої (в інший тон)** *див.* **співа́ти; У [іншому, ново́му** *і т. ін.*] **сві́тлі** *див.* **сві́тло**[1]; **(6) Що іншого (інше),** *діал.* — не так, зовсім інакше. — *Ну, от же й ваш Іван до школи ходить. — Ба, хлопець! Хлопцям що іншого! — Дарка оживилась* (Леся Українка); [А е ц і й П а н с а:] *Е, ні, не вдався я до того зроду, щоб тут у Римі жити. Не тепер мені й звикати. Вам що інше, звісно, ви молоді* (Леся Українка).

І́НШІСТЬ, шості, *ж.* Властивість за знач. **інший** 1; інакшість. *Дарці слід придивлятися до звичайних людей, наслідувати їх, щоби ота іншість не була разюче помітною* (Любко Дереш); *Із 80-х років XX ст. гендерні дослідження почали сприймати як єдиний комплекс, найприйнятніший для аналізу "іншості жіночої свідомості" і тих засобів, за допомогою яких вона втілюється в літературі* (з наук.-попул. літ.); *Не шкодьмо собі, не заважаймо собі розвиватися, не вставляймо палиць у колеса українській культурі, відкриймо очі на іншість* (із журн.).

ІНШОБУТТЯ́, я́, *с., філос.* Те саме, що **інобуття́.** *Діалог в екзистенційно-онтологічній концепції досліджено в таких вимірах, як процес, подія, співбуття, самобуття та іншобуття* (з наук. літ.); *У вузькому значенні поняття "традиція" тієї чи іншої національної літератури відображено на рівні тематики, мотивів, образів, ідей, засобів творення художнього іншобуття* (з наук.-попул. літ.).

ІНШОКУЛЬТУ́РНИЙ, а, е. Те саме, що **інокульту́рний.** *Перекладацтво 60-х років XX ст. насичувало в естетичному та лінгвістичному плані український контекст іншокультурними ремінісценціями* (із журн.).

ІНШОМО́ВНИЙ, а, е. Стос. до іншої мови. *Серед іншомовних запозичень, характерних для структурно-функціональних стилів української літературної мови, розрізняють інтернаціоналізми та іншомовну лексику* (з наук. літ.); *І. Франко використовував усі доступні йому засоби: цитати і прецедентні тексти, іншомовні вкраплення, контрасти й символи, метафори й порівняння, — у виборі цих засобів письменникові притаманне надзвичайно тонке відчуття міри* (з наук.-попул. літ.).

ІНШОНА́ЗВА, и, *ж., лінгв.* Те саме, що **екзо́нім.** *Для етнонімних досліджень визначальним є поділ етнонімів на дві принципово відмінні групи: самоназви та іншоназви* (з наук.-попул. літ.); *Іншоназви дають можливість народові — носієві мови — відмежовувати, вирізнити, виокремити себе* (з навч. літ.).

ІНШОПЛАНЕ́ТНИЙ, а, е. Те саме, що **іноплане́тний.** *В ту ж мить в кінці приміщення з'явився отвір, і з нього вийшов іншопланетний космонавт в своєму чорному одязі* (О. Бердник); *У травні 2008 р. в арктичній зоні Марса здій-*

снила успішну посадку станція "Фенікс", обладнана потужною хімлабораторією для аналізу складу марсіанського ґрунту, і вже отримано перші мікроскопічні зображення. Досі людство ще ніколи не фотографувало іншопланетний ґрунт так детально (із журн.).

ІНШОПЛАНЕ́ТНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **іншопланетя́нин.** — *Цікаво,* — *озвалась* [Яна].., — *як ваш народ мириться з тим, що верховний правитель Ютланда — чужинець, іншопланетник? — Ваш батько не чужинець .. Він уже давно наш співвітчизник* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІНШОПЛАНЕТЯ́НИН, а, *ч.* Те саме, що **інопланетя́нин.** *Питання про існування іншопланетян вивчає уфологія, але чи може вона пояснити феномен позаземних цивілізацій* (з наук.-попул. літ.); *За сюжетом мультфільмів про симпатичних козаків на долю героїв випадають різні пригоди — вони зустрічаються з людьми різних країн та епох, навіть з іншопланетянами* (із журн.).

ІНШОПЛАНЕТЯ́НКА, и, *ж.* Жін. до **іншопланетя́нин.** *В естрадно-цирковій виставі іншопланетянка називає Землю планетою любові, а гостинні земляни показують їй всі цікавинки своєї планети* (з газ.).

ІО́Н *див.* **іо́ни.**

ІО́НИ, ів, *мн. (одн.* **іо́н,** а, *ч.), фіз., хім.* Електрично заряджені частинки речовини, що утворилися з атомів або атомних груп унаслідок утрати або приєднання до них електронів. *Розвиток промисловості й сільського господарства спричиняє антропогенне навантаження на довкілля, що призводить до хімічного забруднення водоймищ і ґрунтів іонами важких металів* (з наук. літ.); *Центри мас частинок твердого тіла (атомів, іонів, молекул) утворюють кристалічну ґратку, вузли якої можна уявити як результат перетину в просторі трьох рядів площин* (з наук.-попул. літ.); *Швидкість руху іона в розчині визначається сумою двох складників — дифузійного дрейфу і дрейфу в полі* (з навч. літ.).

△ **(1) Негати́вні іо́ни** — атоми, що приєднали один чи більше електронів; аніони. *Досліджуючи стан водню в електронному газі металів, учені встановили, що ймовірність утворення негативних іонів різко зростає зі зменшенням його густини* (з наук. літ.); *Поряд із водоспадами або на березі моря, де хвилі розбиваються об скелі чи хвилерізи, утворюється багато негативних іонів* (із журн.); **(2) Позити́вні іо́ни** — атоми, що втратили один чи більше електронів; катіони. *Стронцій у воді перебуває у вигляді позитивних іонів* (з наук. літ.); *Металеві кристали містять у вузлах кристалічної ґратки позитивні іони, у просторі між якими рухаються вільні електрони, забезпечуючи високу електро- і теплопровідність цих структур* (з навч. літ.).

ІОНІ́ЄЦЬ *див.* **іонійці.**

ІОНІЗА́ТОР, а, *ч.* 1. Прилад для іонізації. *Потужні очисники повітря, іонізатори, розпилювачі працювали цілодобово, забезпечуючи підводне місто життєдайним повітрям* (І. Росоховатський); *У повітрі постійно висів запах морських водоростей, кораблів, звичайної кухонної солі, яку Сідалковський розмішував на воді з хлоркою й випускав її у простір через іонізатор* (О. Чорногуз).

2. Те, що спричиняє іонізацію. *Іонізаторами є полум'я, ультрафіолетові й рентгенівські промені* (з навч. літ.).

ІОНІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Стос. до іонізації (у 1 знач.), пов'язаний з нею. *Перископ дає змогу спостерігати за процесами, що відбуваються у високотемпературних іонізаційних камерах* (з наук.-попул. літ.); *Для виявлення й вимірювання радіоактивного випромінювання або радіоактивної зараженості переважно використовують іонізаційний метод, на якому ґрунтується застосування рентгенометрів і радіометрів* (з навч. літ.).

ІОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз., хім.* Перетворення електрично нейтральних частинок середовища на іони. *Значення теплоти іонізації є важливою ознакою ідентифікації дисоціюючих груп білків* (з наук. літ.); *Унаслідок зіткнення атома з іншою частинкою або з квантом електромагнітного поля достатньої енергії може відбутися іонізація атома — перехід електрона зі зв'язаного у вільний стан* (з навч. літ.); *Космокрейсер, здригаючись у густих потоках повітря, повільно опускався серед плоскогір'я. Над ним змикалися чорно-сині грозові хмари, створені штучною іонізацією атмосфери* (О. Бердник).

2. *вет., мед.* Уведення в організм лікувальних речовин за допомогою іонів, збуджуваних електричним струмом у цих речовинах. *Іонізацію використовують у медицині для лікування злоякісної пухлини, оскільки це дає змогу зосередити значну дозу випромінювання на глибині залягання злоякісної пухлини й мінімізувати розсіювання пучка випромінювання у здорових тканинах* (з наук.-попул. літ.).

ІОНІЗО́ВАНИЙ, а, е, *фіз., хім.* 1. Дієпр. пас. до **іонізува́ти.** — *Беремо якесь джерело електроенергії, що її хочемо переслати на відстань без проводів. Проводи нам уже й не потрібні — у нас є .. за допомогою випромінювання іонізований жмут повітря* (В. Владко).

2. *у знач. прикм.* Який іонізувався; насичений іонами. *Іонізований газ може рухатися лише разом з магнітними силовими лініями, адже він вморожений у магнітне поле і піднімається з ним* (з навч. літ.); *Сонячний вітер — це потоки іонізованої плазми і вмороженого в них магнітного поля, які рухаються від Сонця* (із журн.); *Зореліт помчав над планетою, за ним тягнувся сріблясто-вогняний слід іонізованих газів* (О. Бердник).

ІОНІЗУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Який іонізує, має здатність іонізувати. *Дія несприятливих чинників зовнішнього середовища, зокрема іонізувального опромінення, може призводити до порушення складу жирних кислот* (з наук. літ.).

△ **Іонізува́льне випромі́нювання** *див.* **випромі́нювання.**

ІОНІЗУВА́ННЯ, я, *с., фіз., хім.* Дія за знач. **іонізува́ти.** *Для іонізування молекули газу кінетична енергія електрона має бути не меншою за шість електрон-вольтів* (з наук. літ.); *Велике значення для здоров'я шкіри має іонізування — регулярні прогулянки на свіжому повітрі* (із журн.).

ІОНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, фіз., хім.* Спричиняти іонізацію (у 1 знач.) чого-небудь, насичувати іонами. *Принцип виявлення радіоактивних випромінювань (нейтронів, гамма-променів, бета- і альфа-частинок) ґрунтується на їх здатності іонізувати речовину середовища, в якому вони розповсюджуються* (з наук. літ.); *Неперервне ультрафіолетове випромінювання здатне іонізувати атоми водню в основному енергетичному стані* (з наук.-попул. літ.); — *Ми робимо .. повітря чудовим провідником! Як? Дуже просто: іонізуємо його. Наші міліметрові хвилі з інфразвуком іонізують повітря так само, як і ультрафіолетове проміння або рентгенівське, тільки значно дужче* (В. Владко); *У напівпровідниках електрон, набравши досить високу кінетичну енергію в сильному електричному полі, іонізував кристал* (з навч. літ.).

ІОНІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., фіз., хім.* Насичуватися іонами. *Титанові сплави мало іонізуються в біологічних середовищах, а продукти корозії не токсичні внаслідок утворення на поверхні оксидної плівки, яка не допускає виходу іонів у середовище* (з наук. літ.); *Газ, що є в камері, іонізувався під дією випромінювання* (з навч. літ.).

ІОНІ́ЙКА *див.* **іоні́йці.**

ІОНІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Стос. до іонійців і Іонії — області Давньої Греції. [П р о к у р а т о р:] *Був іонійський діалект, аттичний, ще не знаю там який, .. але гартованої міцно мови, єдиної, всесвітньої, як наша, не мали греки зроду* (Леся Українка); *Військо йшло на захід південними берегами Фракії, а рівнобіжно з ним попід берегом пливли нескінченні низки єгипетських, фінікійських, еолійських та іонійських кораблів* (І. Білик); *За повідомленнями античних авторів, місто Боспорського царства Тірітака на березі Керченської протоки було засноване іонійськими поселенцями в середині VI ст. до н. е.* (з наук. літ.); *У поезії олександрійської школи останнім відблиском спалахує архаїчна іонійська лірика* (з навч. літ.).

Іоні́йська шко́ла *див.* **шко́ла.**

△ **Іоні́йський (іоні́чний) о́рдер** *див.* **о́рдер**[2]**.**

ІОНІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **іоні́єць,** **і́йця,** *ч.;* **іоні́йка,** и, *ж.), іст.* Одне з основних давньогрецьких племен, що жило на території Аттики, частині острова Евбея, островах Хіос, Самос, Наксос. *Іонійці просили Спарту підтримати їх у боротьбі з перським царем, Спарта рішуче відмовилася послати в Іонію гоплітів або кінноту, натомість вирядила послів .. попередити царя Куруша, щоб не чіпав іонійських еллінських міст* (І. Білик); *І піші, і морські бійці На темногрудих кораблях, На швидкокрилих кораблях Пливли на смерть — на кораблях, На неминуче, згубне зіткнення — Іонійцям під мечі* (А. Содомора, пер. з тв. Есхіла); *Наприкінці III тис. до н. е. в центральну та південну частину Балканського півострова з півночі переселяються племена ахейців та іонійців* (з навч. літ.).

ІОНІ́Т, у, *ч.* Твердий природний або штучний матеріал, здатний до обміну іонами в розчинах електролітів; іонообмінник. *Створений для космічного рослинництва "штучний ґрунт" є одним із різновидів іонітів, що містить наповнювачі з п'ятнадцяти елементів, потрібних для росту рослин* (з наук. літ.); *Іоніти використовують у біологічних дослідженнях для аналізу складних біологічних об'єктів, а також для моделювання іонообмінних процесів та встановлення рівноваги в живому організмі* (з наук.-попул. літ.).

ІОНІ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **іоні́т.** *Субстратами є високомолекулярні органічні сполуки, зокрема спінений полістирол, поліуретан, поліпропілен, а також іонітні смоли* (з наук. літ.); *Іонітними фільтрами оснащують установки для очищення води на електростанціях, в опалювальних і промислових котельнях* (з наук.-попул. літ.).

ІОНІ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **іоні́йський.** *Цей вишуканий білий будинок з іонічними колонами на фасаді — більше всесвітнє торжище, ніж багдадський базар часів Харуна ар-Рашида* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека); *Будівничий прикрасив південний та північний портали восьмигранними колонами зі стилізованими іонічними капітелями, ліпним орнаментом і різноманітними сюжетними зображеннями* (із журн.).

△ **Іоні́йський (іоні́чний) о́рдер** *див.* **о́рдер**[2]**.**

ІО́ННИЙ, а, е, *фіз., хім.* Прикм. до **іо́н.** *Велике значення у з'ясуванні механізму функцій нервової системи має дослідження генетики, структури, біофізики та фармакології іонних каналів у мембрані нервових клітин* (з наук. літ.); *Істотним чинником стабільності ферментних препаратів може бути іонна сила розчину* (з навч. літ.); // Який ґрунтується на використанні іонів та електронів. *Посилення впливу водню на руйнування металу під час його іонізації може стати перешкодою для створення іонних ракетних двигунів* (з наук. літ.); *Поміж горами на пречудовій долині розкинулася країна Соняшина .. Соняшини встановили на своїх кордонах світловий захист. Це були прилади іонного світла. При наближенні ворога прилади самі по собі вмикалися й разюче світили, могли навіть осліпити* (В. Багірова).

△ **Іо́нний зв'язо́к** *див.* **зв'язо́к.**

ІОНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **іо́н,** напр.: і о н о г е́ н и, і о н о з о́ н д, і о н о о́ б м і н.

ІОНОГЕ́Н *див.* **іоноге́ни.**

ІОНОГЕ́НИ, ів, *мн. (одн.* **іоноге́н,** а, *ч.), хім.* Речовини, що породжують іони. *Усі розчинні у воді кислоти, основи й солі є іоногенами* (з навч. літ.).

ІОНОГЕ́ННИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **іоноге́н.** *Іоніти — це особливі полімери, молекули яких містять іоногенні групи, здатні генерувати катіони й аніони* (з навч. літ.); *Іоногенні емульгатори.*

ІОНОЗО́НД, а, *ч.* Радіотехнічний пристрій для визначення висот, де відбиваються від іоносфери радіохвилі на певних частотах або в діапазонах частот. *Моноблок іонозонда містить передавач, приймач, програмний блок і синтезатор частот, а також два блоки відеодисплеїв та блок живлення* (з наук.-техн. літ.).

ІОНО́Л, у, *ч., хім.* Органічна сполука, порошок жовтого кольору, що застосовують як антиокиснювач у виробництві харчових продуктів, фармацевтичних препаратів, мастил, каучуку і т. ін. *Іонол підвищує потужність антиоксидантної системи клітин організму* (з наук. літ.); *Цілком обґрунтованим є використання в комплексній терапії посттравматичних уражень ока препаратів антирадикальної та антиоксидантної дії, наприклад, іонолу* (з навч. літ.); *Хіміки запропонували дешевий і простий спосіб зберігання продуктів. Їх загортають у папір, насичений іонолом* (із журн.).

ІОНОМІ́Р, а, *ч.* Електронний аналоговий або цифровий вольтметр для прямого визначення активності іонів; аналізатор (у 2 знач.) іонів. *Робота іономіра ґрунтується на перетворенні різниці потенціалів електродної системи в постійний струм, пропорційний вимірюваній величині* (з наук.-попул. літ.).

ІОНОМІ́РНИЙ, а, е. Стос. до іономіра. *Іономірний аналізатор натрію; Іономірний перетворювач.*

ІОНОО́БМІН, у, *ч., фіз., хім.* Обмін іонами між речовинами; іонний обмін. *В ядерній індустрії середньоактивні відходи піддають іонообміну або обробляють іншими методами для концентрування радіоактивності в малому об'ємі* (з наук. літ.); *Формування мінеральних вод Волино-Поділля фахівці пояснюють переважно процесами іонообміну* (з наук.-попул. літ.).

ІОНООБМІ́ННИЙ, а, е, *фіз., хім.* Прикм. до **іоноо́бмін.** *Іонообмінна смола при проходженні крізь неї води замінює іони кальцію й магнію на іони натрію* (з наук. літ.); *Іоніти випускають у формі гранул, порошків, волокон, тканин, іонообмінних мембран, розчинів іонообмінних полімерів* (з наук.-попул. літ.); *Поділ на адсорбенти й іоніти досить умовний, оскільки більшість адсорбентів має іонообмінні властивості, а іонітів — сорбційні* (із журн.).

ІОНООБМІ́ННИК, а, *ч.* Те саме, що **іоні́т.** *Під час очищення води цеоліт є сорбентом, іонообмінником та ситом і виділяє з води від 85 до 98 % бактерій та вірусів* (з наук. літ.); *Іонообмінники класифікують за походженням на природні й синтетичні, за складом — на неорганічні й органічні* (з навч. літ.).

ІОНОСФЕ́РА, и, *ж., фіз.* Верхній шар атмосфери, що містить значну кількість іонів і вільних електронів. *Процеси на Землі та Сонці спричиняють глобальні потепління й похолодання, варіації положення земної осі, магнітного поля, стану атмосфери, стратосфери й іоносфери* (з наук. літ.); *Випромінювання як таке до нас практично не доходить, бо поглинається верхнім шаром атмосфери — іоносферою, розташованою над поверхнею Землі на висоті приблизно сто кілометрів* (із журн.); *Стежитимуть* [інженери] .. *за виходом астроплана на курс в земній іоносфері* (В. Владко).

ІОНОСФЕ́РНИЙ, а, е, *фіз.* Прикм. до **іоносфе́ра.** *Головна мета міжнародного наукового проекту — вивчити вплив процесів у літосфері та нижній атмосфері на іоносферу й розробити принципи спостереження іоносферних провісників землетрусів з борту космічного апарата* (з наук. літ.); *Щоб досліджувати іоносферні ефекти, учені вмикають космічні станції всього світу одночасно, переважно в рівнодення, сонцестояння, під час запусків ракет і супутників* (із журн.); // Признач. для спостереження за іоносферою. *У науковому обладнанні космічної станції є іоносферний радар, а також інфрачервоний та ультрафіолетовий спектрометри* (із журн.).

ІОНОТЕРАПІ́Я, ї, *ж.* Те саме, що **іонофоре́з.** *Під час іонотерапії клітини насичуються активними інгредієнтами* (з наук.-попул. літ.); *Іонотерапія — це принципово нова технологія, що дає можливість зберегти шкіру обличчя молодою* (із журн.).

ІОНОУТВО́РЕННЯ, я, *с., фіз., хім.* Утворення іонів; іонізація. *Визначальним чинником, що впливає на процеси іоноутворення, є специфічні особливості хімії і фізики наноструктурних поверхонь* (з наук. літ.); *У науковій статті обґрунтовано математичну модель розрахунку горіння метану на основі механізму кінетики з урахуванням реакцій утворення азотовмісних сполук та іоноутворення* (з наук.-техн. літ.).

ІОНОФОРЕ́З *див.* **іонтофоре́з.**

ІОНТОФОРЕ́З, ІОНОФОРЕ́З, у, *ч.* Уведення в організм через шкіру іонів лікувальної речовини за допомогою гальванічного струму; іонотерапія, електрофорез (у 2 знач.). *Гормональну терапію нерідко поєднують із фізіотерапевтичними методами лікування, зокрема з іонтофорезом* (з наук. літ.); *Процедурно іонофорез забезпечує клітини організму корисними іонами, поліпшуючи його функціональність* (з навч. літ.); *Косметичні засоби для іонофорезу — це різноманітні іонізовані препарати, які під дією позитивного або негативного електричного струму проникають у глибокі шари шкіри* (із журн.).

ІПОДИЯ́КОН, а, *ч.* У православній церкві — прислужник архієрея під час богослужіння. *Тричі обійшов хресний хід довкола собору .. Йшли ігумени, попи й протопопи, іподиякони й диякони, .. подивитися на свячення Софії прийшов увесь Київ* (П. Загребельний); *Довелося* [панові меру] *написати медоточивого листа абатові Шелану й просити його взяти участь в урочистій церемонії поклоніння мощам у Брело .. Пан Шелан зажадав і одержав запрошення для Жульєна, що мав супроводити його як іподиякон* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *Хоч іподиякон не має священного сану, а й на нього покладається стихар, що знаменує чистоту душі, яку повинні мати особи священного сану* (з рел.-церк. літ.).

ІПОДИЯ́КОНСЬКИЙ, а, е. Стос. до іподиякона. *Іподияконський склад кафедрального собору Покрова Пресвятої Богородиці привітав митрополита з Різдвом Христовим* (з рел.-церк. літ.); *Студент заочного відділення Київської духовної семінарії ніс у владики іподияконський послух* (із журн.).

ІПОДРО́М, у, *ч.* Спеціально підготовлений та обладнаний майдан для випробування коней і кінноспортивних змагань. *З іподрому зірвався аероплан і, розрізаючи повітря клекотом мотора, закружляв над узліссям* (М. Хвильовий); *— Я хочу сказати, — продовжував Горовий, — що простір — не іподром! Заради сумнівного престижу не варто посилати такого пілота, як ви, в ризиковану експедицію!* (О. Бердник); *Дві колісниці .. мчали серед куряви, серед божевільного крику сотні тисяч горлянок, уздовж мармурових трибун, побіля статуй і скульптурних груп, встановлених по подовженій осі іподрому* (П. Загребельний); *— Де взяти коней, хоча б півсотні рисаків, може, на якомусь іподромі?..* (Г. Тарасюк); * Образно. *Падуть імперії в огні, Стрілець покутує свій промах. А людство тратить творчі дні На невмолимих іподромах* (Є. Маланюк).

ІПОДРО́МНИЙ, а, е. Прикм. до **іподро́м.** *Надбігла публіка .. в білих накрохмалених манішках і капелюхах-"котелках". Вона припізнилася, бо сиділа на верхніх ярусах іподромного амфітеатру* (Б. Антоненко-Давидович).

ІПОМЕ́Я, ї, *ж.* Те саме, що **Кру́чені паничі́** *(див.* **пани́ч);** фарбітіс. *На узліссі буйно розвивається іпомея* (з навч. літ.).

ІПОСТА́СЬ, і, *ж.* 1. Церковний термін для позначення кожної з осіб триєдиного Бога. *Алілуя — хвалебний приспів у християнському богослужінні, звернений до всіх іпостасей Трійці* (з наук. літ.); *Ісус Христос — центральна постать у християнстві, іпостась Бога, втілена у вигляді людини* (з наук.-попул. літ.); *Бог-Отець у християнстві — перша особа (іпостась) Божественної Трійці* (з рел.-церк. літ.).

2. *перен.* Про форму вияву, вираження, втілення і т. ін. кого-, чого-небудь. *Поволі вона* [темрява] *зробилась рідшою; предмети, стіни, рама спливли з пітьми, мов привиди, й лишилися в цій іпостасі...* (Василь Шевчук); *Заступав володаря його посол, який мав на якийсь час ставати мовби другою іпостассю свого хазяїна* (П. Загребельний); *Саме Антоній .. порадив Володимирові зробити державним символом Київської Русі тризуб..: по-перше, він символізував Святу Трійцю, а в земній іпостасі — єднання влади, народу і церкви, по-друге, морську державу, а по-третє... так нагадував предковічний язичеський оберіг русичів — древо життя* (Г. Тарасюк); *Слово здатне виступати ніби в трьох іпостасях — як найменння конкретної реалії, як образ і як символ* (з наук. літ.); *Науковці визначають систему знань М. Грушевського "як момент цілого", коли універсалізм ученого виступає в іпостасях історика-аналітика, історика-соціолога, історика культури, літератури, церкви* (з наук.-попул. літ.).

○ **(1) В іпоста́сі** *кого, у знач. прийм. з род. в.* — у ролі, функції кого-небудь. *В Константинополі сидів тоді, в день його, Юстиніанової, появи, кревний дядечко в іпостасі імператора Юстина* (Д. Міщенко).

ІПОТЕ́КА, и, *ж.* Позика під заставу нерухомого майна, а також застава нерухомого майна під таку позику; боргове свідоцтво (у 1 знач.) про таку заставу. *Сьогодні повернувся з Полтави Василь Опанасович. Він завжди привозив з губернії новини, дуже нудні, як на смак .. маленького Ванюти: про якісь акцизи, опіки, іпотеки* (О. Полторацький); *Екологічний аудит здійснюють переважно в разі зміни власника, страхування об'єкта чи його передання в оренду або як застави (наприклад, при іпотеці)* (з наук. літ.); *У Правобережній Україні особливою рисою зобов'язального права була заміна застави іпотекою* (з навч. літ.).

ІПОТЕКОДА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Особа, яка передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання власного зобов'язання або зобов'язання іншої особи перед іпотекодержателем. *Якщо іпотекодавець раніше мав несплачені зобов'язання чи був неплатоспроможним, є вірогідність того, що зобов'язання не буде сплачено протягом періоду відтермінування* (з наук. літ.); *Іпотекодавцем може бути боржник або майновий поручитель* (з навч. літ.).

ІПОТЕКОДЕРЖА́ТЕЛЬ, я, *ч.* Особа, якій передано в іпотеку нерухоме майно для забезпечення кредитного зобов'язання перед нею; кредитор за основним зобов'язанням. *Договір про задоволення вимог іпотекодержателя може передбачати передання йому права власності на предмет іпотеки* (з наук.-попул. літ.); *Іпотекодавець є відповідальним перед іпотекодержателем за виконання основного зобов'язання* (із журн.).

ІПОТЕКОУТРИ́МУВАЧ, а, *ч.* Те саме, що **іпотекодержа́тель.** *Учасниками іпотечних відносин є іпотекодавець та іпотекоутримувач* (з навч. літ.).

ІПОТЕРАПІ́Я, ї, *ж.* Метод лікування, що ґрунтується на взаємодії людини зі спеціально навченим конем. *В іпотерапії враховують конкретні проблеми хворого. Це можуть бути порушення опорно-рухової системи, явища застійного характеру в організмі, а також психічні розлади* (з наук.-попул. літ.); *Іпотерапію як метод лікування почали активно застосовувати ще на початку XVIII ст.* (із журн.); *На людей з особливими потребами позитивно впливають не лише спеціальна іпотерапія, а й просте спілкування з кіньми, зокрема можливість погладити тварин, пригостити цукром, спостерігати за ними* (з газ.).

ІПОТЕ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до іпотеки, пов'язаний з нею. *Реформи в аграрно-промисловому комплексі без установлення стабільних легітимних відносин у банківській, інвестиційній та іпотечній сферах не матимуть позитивних результатів* (з наук. літ.); *Іпотечний договір посвідчується нотаріусом на підставі документів, що підтверджують майнові права на об'єкт договору* (з навч. літ.).

△ **Іпоте́чний банк** *див.* **банк**[1]; **Іпоте́чний креди́т** *див.* **креди́т; Іпоте́чні ці́нні папе́ри** *див.* **папі́р.**

ІПОХО́НДРИК, а, *ч.* Людина, яка хворіє на іпохондрію. *Ось вони* [фашисти] *сидять на лаві підсудних — змовники, .. провокатори і кати .. Але це аж ніяк не кубло звичайних зухвалих і одчайдушних бандитів з великої дороги .. Це й не гоп-компанія пропащих іпохондриків* (Ю. Смолич); *Сава, як правило, відмовчувався. Він часто .. впадав у нірвану споглядально-буддистської меланхолії. Але це не гримаси іпохондрика, не нормальний стан затятого мовчуна, це — щось інше* (С. Процюк).

ІПОХОНДРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до іпохондрії, пов'язаний з нею. *Мама є іпохондричним інтровертом і всі події переживає внутрішньо, нікого не хоче вантажити, хоча підмічає найдрібніші деталі* (С. Процюк); *Іпохондричний невроз полягає у хворобливому зосередженні уваги на неприємних відчуттях* (з навч. літ.); *Депресії нерідко спричиняють іпохондричне марення, коли людина переконана, що хвора, і вимагає від лікаря встановлення відповідного діагнозу* (із журн.).

ІПОХО́НДРІЯ, ї, *ж.* Хворобливий стан людини, який характеризується надмірним занепокоєнням, страхом за своє здоров'я; пригнічений стан, туга. — *Можливо, справа не стоїть так гостро,* — *відповів Славенко.* — *Межі й форми іпохондрії занадто різноманітні. Але суть її завжди однакова* (В. Підмогильний); *За часів інквізиції депресію називали одержимістю нечистою силою, в епоху Відродження — меланхолією, у XIX ст. — іпохондрією, у XX ст. — гострою реакцією на стрес* (з наук.-попул. літ.); *Іпохондрія нерідко супроводжується іншими психічними розладами: клінічною депресією, різними фобіями* (із журн.).

ІПРИ́Т, у, *ч.* Органічна сполука, безбарвна масляниста речовина з гірчичним запахом, що використовується як бойовий отруйний засіб шкірно-наривної дії; гірчичний газ. *Іприт локалізується в придонних шарах водойм і довго зберігає свою токсичність унаслідок поганої дифузії та розчинності* (з наук.-попул. літ.); *Усі отруйні речовини — це хімічні сполуки, наприклад: іприт, зарин, фосген* (з навч. літ.).

ІПРИ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **іпри́т.** *В американському штаті Юта було знищено найбільше у світі сховище хімічної зброї, а останні снаряди, з яких була витягнута іпритова "начинка", на очах у журналістів відправили до плавильної печі* (з газ.); *Іпритове отруєння; Іпритовий запах.*

І́ПСИЛОН, а, *ч.* Назва двадцять другої літери грецького алфавіту. *Популярний у бароковій літературі піфагорійський вірш у вигляді літери іпсилон мав символічне значення піфагорійського дерева* (з наук. літ.).

ІРА́КЕЦЬ *див.* **іра́кці.**

ІРА́КСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **іра́кці** і Ірак. — *У Парижі з моїм сином зустрівся іракський консул* (Ю. Винничук); *Перекладачів з арабської мови зі знанням іракського діалекту в Україні дуже мало* (з газ.).

ІРА́КЦІ, ів, *мн. (одн.* **іра́кець,** кця, *ч.).* Офіційна назва населення Іраку. *Зараз я сам веду дипломатичні перемови з іранцями та іракцями .. і розглядаю в трофейний бінокль з гори, з бананової гущавини колону окупаційних машин на вузькій дорозі* (Ю. Мушкетик); *Мій співрозмовник — іракець, який учиться в Києві на офтальмолога* (з газ.).

ІРА́НЕЦЬ *див.* **іра́нці.**

ІРАНІ́СТ, а, *ч.* Фахівець із іраністики. *Перу А. Кримського як іраніста належать, зокрема, "Історія Персії та її письменства" (1923), "Хафіз та його пісні" (1924), "Перський театр, звідки він узявсь і як розвивавсь" (1925)* (з наук. літ.); *Мета створення іранської бібліотеки в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського — забезпечити українських іраністів літературою з іранської проблематики, творами перських класиків та сучасних авторів мовою оригіналу* (з наук.-попул. літ.).

ІРАНІ́СТИКА, и, *ж.* Сукупність наук, що вивчають іранські мови та культуру; іранська філологія. *І в україністиці, і в іраністиці та японістиці прислів'я дотичні до системи фразеологічних одиниць* (з наук. літ.); *Засновник вітчизняного сходознавства А. Кримський уважав, що без розвитку іраністики, тюркології та арабістики всебічна історія українства неможлива* (з наук.-попул. літ.).

ІРАНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до іраністики. *Учений досліджує комплекс іраністичних проблем, зокрема й пов'язаних з освоєнням східних форм в українській поезії XX ст.* (з навч. літ.); *Іраністична спадщина А. Кримського.*

ІРАНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **іраніст.** *Еволюцію перського рубаї X–XII ст. аналізувала у своїй доповіді вірменська іраністка* (із журн.).

ІРА́НКА *див.* **іра́нці.**

ІРАНОМО́ВНИЙ, а, е. Який говорить однією з іранських мов. *Далекі предки антів, входячи у Скіфську федерацію (VI–III ст. до н. е.), зазнали відчутного впливу з боку іраномовних скіфських племен* (з наук. літ.).

ІРА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **іра́нці** і Іран. — *Ми повинні, — кажу я, — оцінити досвіди цього майстра. Десь у глибинах пам'яті він, певне, .. зберігав згадки про старовинні традиції іранської мініатюри, про канонічні для цього мистецтва персонажі, жести, фарби* (В. Домонтович); — *Зачекайте, зачекайте, — пробурмотів археолог. — Так, це написано тут. Старогрецькою мовою... хоч вона й змішана ще з якимись словами іншої мови... чи не іранської?.. Не знаю, дивні звороти...* (В. Владко); *Іранське місто Ісфаган відоме для нас будівництвом літака Ан-140 зусиллями фахівців з України та Ірану* (з газ.).

ІРА́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **іра́нець,** нця, *ч.;* **іра́нка,** и, *ж.).* Офіційна назва населення Ірану, якою позначають різні за мовою та походженням народи. *Не все зрозумів гнівобровий іранець, а тільки при словах "визволити людство" він раптом засвітився* (П. Тичина); *Ліпші фракійські когорти .. були не так давно у січах з іранцями* (Д. Міщенко); *Українське коксівне вугілля зацікавило іранців* (з газ.).

І́РБІС, а, *ч.* Те саме, що **барс.** *Хвіст завдовжки 80–100 см допомагає ірбісу підтримувати баланс на нерівній місцевості* (з наук.-попул. літ.); *Ірбіс населяє гори Центральної Азії і є типовою високогірною твариною* (з навч. літ.).

І́РБІСОВИЙ, а, е. Прикм. до **ірбіс.** *Сіро-біле ірбісове хутро, яке захищає звіра від морозів і спеки, має численні плями на голові та шиї* (із журн.).

ІРВА́ТИ *див.* **рва́ти.**

ІРВОНУ́ТИ *див.* **рвону́ти.**

ІРГА́, и́, *ж.* 1. Листопадний кущ або невелике дерево родини розових з їстівними солодкими ягодами синювато-чорного або червонувато-фіолетового кольору діаметром до 10 мм. *Рясне цвітіння, вишукане осіннє забарвлення листя, невибагливість до ґрунту, посухо- й зимостійкість, скороплідність, щорічне плодоношення (достигає в липні-серпні) — усе це робить іргу дуже цінною рослиною для садівника* (з наук.-попул. літ.); *У Голосіївському лісі багато ярів. Якщо тут насадити іргу і барбарис, глід і дерезу, то ці чагарники згодом перетворяться на справжній живопліт* (з газ.).

2. Плід такої рослини. *Соки з ірги рекомендують людям похилого віку для зміцнення судин і підвищення їхньої еластичності, попередження інфаркту міокарда й варикозного розширення вен* (з навч. літ.); *Ірга схожа на дрібне яблуко* (із журн.).

ІРЕДЕ́НТА, и, *ж.* Значна частина етносу (етнічної спільноти), компактно розселеного в державах, що межують з його історичною батьківщиною. *Найочевиднішими ареалами розселення іредентти є прикордонні території* (з навч. літ.); *Усі етнічні групи будь-якої країни можна розділити на дві частини — іреденти та діаспори* (із журн.).

ІРЕДЕНТИ́ЗМ, у, *ч.* У міжнародному праві — політика держави, а також політичний рух іреденти, спрямовані на об'єднання народу, нації, етносу іншої держави на підставі етнічної належності та (або) попереднього володіння. *Іредентизм є формою етнічної мобілізації, яка передбачає возз'єднання території, на якій проживають члени іреденти, з територією титульного етносу* (з наук.-попул. літ.); *Найвідомішим є іредентизм італійський (кінець XIX — перша половина XX ст.), угорський (у Північній Трансильванії), румунський (ідея Великої Румунії), німецький (Південний Тироль)* (з навч. літ.).

ІРЕДЕНТИ́СТ, а, *ч.* Прихильник іредентизму. *Іредентисти декларують мету об'єднання в одній державі етнічних груп, що проживають на території іншої або інших держав* (з навч. літ.).

ІРЕДЕНТИ́СТСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **іредентúст.** *Сепаратистські або іредентистські вимоги радикально налаштованих етносоціальних спільнот є передумовою етнополітичного конфлікту* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **іредентúчний.** *Одним з елементів маніпулювання суспільною свідомістю є використання сепаратистських та іредентистських гасел* (з наук. літ.).

ІРЕДЕНТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до іредентизму, пов'язаний з ним. *У соціологічних нарисах початку 30-х рр. XX ст. наголошувалося, що для нації музика є іредентичним засобом осягнення національних цілей* (з наук. літ.); *Піднесення національної самосвідомості в розвитку іредентичних рухів на початку XX ст. позначилося, зокрема, на українському національному відродженні* (з наук.-попул. літ.).

ІРЕ́ЙТА, и, *ж., юр.* Підтвердження, підпис на сертифікаті, полісі та іншому діловому документі, який засвідчує виправлення незначної помилки, допущеної під час його оформлення. *Слова латинського або грецького походження (наприклад, ірейта, триплікат) запозичені спочатку в англійську, а з неї — в українську мову* (з наук. літ.); *Ірейта супроводжується написом "виправленому вірити" і завіряється печаткою* (з наук.-попул. літ.).

ІРЖА́, і, *рідше* **РЖА,** і, *ж.* 1. Червоно-бурий шар на поверхні заліза, що утворюється внаслідок його окиснення. *Німа і мовчазна, від неба вона* [тюрма] *крилася чорною залізною покрівлею, з червоними від іржі .. верхами* (Панас Мирний); *Слава славна не вмре, не загине, Ржа не вкриє булатної шаблі* (М. Рильський); *Нам потрібні ідеали, без них мечі немов у ржі* (І. Калинець); *Вкриті багаторічною іржею завіси скрипіли .. пронизливо* (О. Авраменко); * Образно. *Нове, невідоме, здавалося їм* [молодим аспірантам], *замінить усі старі тяжі, викує людину нового сплаву, не підвладну іржі, корозії, розкладу* (Ю. Мушкетик); * У порівн. [Н е о ф і т - р а б:] *Звичка до розкошів уїлась їй у серце, мов іржа, без них їй тяжко* (Леся Українка); *Каміння ноги подерло нам... Іржею кров на ранах гусла...* (В. Сосюра); // Колір окислу заліза. *В тій пилюці бачив* [Дорош] *сонце, що жарило без милості, без жалю людей, машини, землю, обпалювало до бурої іржі придорожні трави* (Григорій Тютюнник); *Надкушене яблуко, де надкус ще не взявся іржею, мов упавши з чиєїсь руки, біля крісла лежить на підлозі...* (О. Забужко).

2. Плівка бурого кольору на болоті, там, де вода містить залізисті породи. *Стежка вивела на багна, вкриті іржею* (П. Панч).

3. *чого, перен.* Про сліди, залишки чого-небудь, що діють гнітюче, шкідливо на когось. — *Регіно! Регіно! Чи ржа великого страждання сточила тебе..?* (І. Франко); *Ляга на серце ржа думок* (Б.-І. Антонич); *Нівечилася юність, калічилася душа, осідала на ній іржа незрозумілої образи на життя* (Іван Ле); *Десятиліттями зберігав* [килим] *свій первісний вигляд, оберігаючи цей дім від лихої години. І от на ньому, попри все, з'явилася іржа житейського лиха* (Є. Кононенко); // *перен., зневажл.* Про надокучливу людину, що набридає іншим. *А цей — іржа, а не чоловік. Уже як у кого встряне, як уїсться: точить-точить, поки-таки наскрізь не проточить!* (Панас Мирний).

4. *біол.* Хвороба багатьох культурних і дикорослих рослин, за якої надземна частина рослини вкривається бурими плямами. *Хімічну боротьбу з борошнистою росою, бурою та іншими різновидами іржі проводять під час прогнозу масового розвитку збудників цих хвороб* (з навч. літ.); *Він не затямив і не чув Про так страшний недорід!.. Картопля вперше зогнила... Овес іржа присіла* (І. Франко); *Кущ троянд, такий пишний з весни, тепер побрався ржею й захирів* (М. Івченко).

Бра́тися / взя́тися іржею́ *див.* **бра́тися; (1) Іржа́ їсть (переїда́є, бере́** *і т. ін.)* **що** — червоно-бурий шар покриває залізо та залізні вироби, що окиснюються. *І залізо ржа з'їдає* (прислів'я); *Чорнило висохло, а пера іржа поїла* (М. Коцюбинський).

◊ **Вкри́тися іржею́** *див.* **укрива́тися; ї́сти (гри́зти, точи́ти) як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **іржа́ залізо** *див.* **ї́сти.**

ІРЖА́ВЕЦЬ, вця, *ч., розм., рідко.* 1. Іржаве болото, річка. *В долині тече лісова річечка, болітце, іржавець* (К. Гордієнко).

2. Покритий іржею залізний предмет. *Подекуди скриплять іржавці в дверях тих, що відчиняються нам* (П. Тичина).

ІРЖА́ВИЙ, *рідше* **РЖА́ВИЙ,** а, е. 1. Прикм. до **іржа́, ржа** 1; утворений іржею, ржею. *Є багато засобів, використання яких дає можливість усунути утворений унаслідок корозії іржавий наліт* (із журн.); // Покритий іржею, ржею. *У стіні, насупроти дверей, аж коло самої стелі чорніло, мов рот якого звіра, вікно, виставивши замість зубів іржаві штаби заліза* (Панас Мирний); *О, горе тим рукам, що звикли у неволі Носить кайдани ржаві та важкі* (Леся Українка); *Ольга відчинила кватирку, яка жалібно заскрипіла на старих іржавих петлях* (Д. Ткач); * Образно. *Чи ти знавав, як точить доля ржава Ще змолоду робітничу сім'ю?* (М. Старицький); — *Господи, Господи,* — *замолився панотець, відчуваючи жах .. Страх вчепився іржавими пазурами йому в серце* (Валерій Шевчук); // Власт. залізу, вкритому іржею, ржею. *Іржавий запах.*

2. Який містить іржу, ржу (у 2 знач.). *Висохлу зі старості криницю покрила поволока ржава* (Уляна Кравченко); *Де-не-де блищали іржаві болітця. Доводилося їх обминати, бо ґрунт коливався. Юнак боявся потрапити в трясовину* (О. Донченко); *Зелена багва* [драговина] *вигиналася під ногами, як спина хижого звіра, з-під неї чавкотіла іржава вода* (Григорій Тютюнник); *На всі сторони розлилося іржаве море: болота й драглі* (Ю. Мушкетик); // Покритий осадом води з іржею, ржею. *Вони зупинилися, вийшли з тарантаса розім'яти ноги і майже поруч із пам'ятником помітили струмок, що витікав із розколини іржавої скелі* (З. Тулуб).

3. Покритий бурими плямами старого риб'ячого жиру (про солону рибу). — *Вона дала мені гарбуза через ту іржаву суху чехоню?* (І. Нечуй-Левицький); *Від зґаги після іржавих оселедців, якими вони повечеряли, Байда й сам мучився* (П. Панч); *Продавщиця Сонька .. витупує за прилавком аж синя від холоду. Хоч би тобі іржава яка тюлька чи буханець хліба! Нема!* (Г. Тарасюк).

4. Який має колір іржі, ржі (у 1 знач.); червоно-бурий. *Дванадцять днів, дванадцять синіх чаш Над сірими і ржавими ярами — Ми їх пили маленькими ковтками, Бо знали ми: півмісяць буде наш* (М. Зеров); *Тепер ліс далеченько відійшов од колишньої загороди з старими-престарими яблунями. Всихаючи, вони розчахувалися на вітрах, трухлявіли .. і зотлівали іржавим огнем* (М. Стельмах); *Свирид крекнув, витер іржаві вуса тильним боком широкого п'ястука, націлився бровами на Левка* (Микита Чернявський); — *Це я наговорниця й наклепниця?* — *аж підскочила на лаві Гапка.* — *Та я тобі зараз твоє іржаве волоссячко висмичу!* (Валерій Шевчук).

5. *перен.* Скрипучий, різкий (про звук, голос і т. ін.). *Голос Олекси став якийсь залізно-холодний і ржавий* (І. Франко); *Залізними, іржавими голосами мекекекали вівці* (В. Винниченко); *Янош і бородач засміялися хриплим іржавим сміхом* (Н. Рибак).

6. Уживається як складова частина ботанічних, зоологічних, технічних, хімічних та інших назв, термінів. *Сашник іржавий росте на карбонатних болотах* (з наук.-попул. літ.); *Комірцева акула іржава, яку ще називають тасманійською плямистою акулою, має сіро-буре забарвлення із червонуватим відтінком* (з навч. літ.).

ІРЖА́ВИНКА, *рідше* **РЖАВИ́НКА,** и, *ж., розм.* Невелика пляма іржі, ржі на металевій поверхні. *У кімнаті стояла старенька шафа з безліччю іржавинок на величезному дзеркалі* (із журн.); // *перен.* Плямка, цятка, кольором схожа на іржу, ржу. *Левко примружив поцяцьковані іржавинками сірі очі* (В. Логвиненко).

ІРЖА́ВІННЯ, *рідше* **РЖАВІ́ННЯ,** я, *с.* Дія за знач. **іржа́віти, ржаві́ти.** *Оскільки ржа є досить крихкою та пористою, вона не може ізолювати метал від атмосфери, через що процес іржавіння відбувається безперервно* (з наук.-попул. літ.); *Поверхню металу обов'язково захищають від ржавіння* (з навч. літ.).

ІРЖА́ВІСТЬ, *рідше* **РЖА́ВІСТЬ,** вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **іржа́вий, ржа́вий** 1, 2. *Головними дефектами в металевому пакуванні рибних консервів є ввігнуті кришки, пом'ятість, ржавість* (з навч. літ.); *Іржавість води у свердловині переважно пов'язують із підвищеним вмістом заліза* (із журн.).

ІРЖА́ВІТИ, іє, *рідше* **РЖАВІ́ТИ,** іє, *недок.* 1. Ставати іржавим, ржавим (у 1, 2 знач.); покриватися іржею, ржею (у 1 знач.). *Її стодоли пусті, комора без дверей, порожня, хата — гола, а замки від скринь ржавіють* (В. Стефаник); *Інвентар одремонтовано, весь він під повітками, не надворі, не іржавіє, не псується...* (Остап Вишня); *В гаражах з проваленими дахами іржавіло те, що не могло рухатись* (М. Циба); *Корба зарипіла, як старий флюгер, що довго іржавів у безвітрі* (А. Перепадя, пер. з тв. А. де Сент-Екзюпері); * Образно. [В'язень-лицар:] *Людська кров мовчить і не волає до небес про помсту, а тихо ржавіє у млявих жилах...* (Леся Українка); *Жменякові йшов п'ятдесятий рік. Якщо взимку він старів, іржавів, як те залізо на плузі, то весна знову повертала йому молодість* (М. Томчаній).

2. Набувати кольору іржі, ржі (у 1 знач.); ставати бурим. *Вгинався ґрунт під ногами, з глибини шипіла, підскакувала вода, і сніг зразу ж ржавів, осідав* (М. Стельмах); *Сонце зранку іржавіло, продираючись із-за степового пруга* (Є. Гуцало).

ІРЖА́ВО, *рідше* **РЖА́ВО.** Присл. до **іржа́вий, ржа́вий** 4, 5. *Навпроти кузні іржаво червоніють купи різного брухту* (О. Гончар); *Лягає* [Макс] *грудьми на ринву, змахує ногами вниз і спускається на руках. Іржаво тріщить, гнеться бляха* (В. Винниченко); *Хтось спиняється перед дверима камери, клацає замок, залізні двері ржаво скриплять* (П. Колесник); *— Щось хотіла, бабцю? — спитала .. Галя. — Подай-но мені горщика, — іржаво і хрипко сказала стара* (Валерій Шевчук).

ІРЖА́ННЯ, *рідше* **РЖА́ННЯ,** я, *с.* 1. Дія за знач. **іржа́ти, ржа́ти** 1 і звуки, утворювані цією дією. *Тут ржання кіньське з тупотнею, Там .. гомін з стукотнею* (І. Котляревський); *Знадвору долітало іржання коней, яких конюхи гнали на пашу* (І. Франко); *— Кінь — товариш козацький, він усе розуміє. Я ще донині те іржання жалібне чую...* (Б. Лепкий); *Навкруги стояв гомін людських голосів, ржання коней, хльоскання батогів* (В. Винниченко); *Хуркнула десь збоку якась птаха, й враз .. пирхнув кінь, а далі заіржав. Те ржання пронизало Ждана наскрізь* (Ю. Мушкетик).

2. *перен., зневажл.* Дія за знач. **іржа́ти, ржа́ти** 2 і звуки, утворювані цією дією. *З веселою розмовою тихо посувалась юрма з гори в долину, коли з юрми враз розлягся характерний не то крик, не то іржання: — І-го-гоо!..* (М. Коцюбинський); *Вони* [хлопці] *вибігають на шлях і, намагаючись якомога більше здіймати куряви, з іржанням гасають по дорозі* (І. Багмут).

ІРЖА́СТИЙ, а, е. 1. Який має колір іржі (у 1 знач.); із буруватим відтінком. *Побережник болотяний має бурувато-червоний дзьоб, а його спина, плечові й довгі третьорядні махові пера — чорні з іржастими облямівками* (з наук.-попул. літ.).

2. *біол.* Прикм. до **іржа́** 4. *Іржасті захворювання злаків є головною причиною зниження врожаю багатьох зернових культур* (з наук. літ.).

3. *у знач. ім.* **іржа́сті,** тих, *мн., біол.* Те саме, що **Іржа́сті гриби́** *(див.* **гриб).** *Міцелій розвивається здебільшого протягом кількох діб, але деякі групи грибів (наприклад, трутовики, іржасті) мають багаторічний міцелій* (з навч. літ.).

△ **Іржа́сті гриби́** *див.* **гриб.**

ІРЖА́ТИ, іржу́, ірже́ш, *рідше* **РЖА́ТИ,** ржу, ржеш, *недок.* 1. Видавати характерні звуки (про коня). *Коні сердито іржуть* (М. Коцюбинський); *Дві пари коней — гніді та булані — з обох боків почали між собою перегравматись та злегенька іржати* (П. Тичина); *На подвір'ї самотньо ходила никаючи коняка в упряжі й іржала* (С. Добровольський); *Дзвінко рже басун гнідий Біля темних кріпосних Агаларових воріт* (Л. Первомайський); *// безос. Колись, не так і давно, на цьому подвір'ї мукало й іржало, мекало і бекало, хрюкало і кудкудакало* (І. Чендей).

2. *перен., зневажл.* Голосно, нестримно сміятися, реготатися. [К и р и л о:] *Знай рже* [попенко], *як той жеребець!* (Панас Мирний); *— Веселенька книжечка! .. — сміється він сам собі, — їм що не ляпать язиком, аби ляпать. Та ще й іржуть собі! І що там вони знайшли такого смішного?* (С. Васильченко); *Почепив* [Грицько] *зброю на сук, сів на землю та аж за живіт береться. — Та чого ти іржеш!?* (І. Багряний); *Павло як оженився, то ні разу й пальцем свою не торкнув! А жінці хіба можна вірити? Усі бачать, як вона до чужих чоловіків ірже* (Григорій Тютюнник).

ІРЖОСТІЙКИ́Й, а́, е́. Який не піддається руйнівній дії іржі (у 1, 4 знач.); стійкий до впливу іржі. *Інститут проблем матеріалознавства забезпечив наукову базу для створення у 80-х рр. XX ст. найпотужнішого в Європі Броварського заводу порошкової металургії, де, зокрема, було освоєно процеси отримання порошкових іржостійких сталей* (з наук. літ.); *Селекціонери й фітопатологи створили іржостійкі сорти пшениці й соняшнику* (з навч. літ.).

ІРЖОСТІ́ЙКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **іржостійки́й.** *Уведення поверхнево-активних домішок до звичайної глинистої сировини дає змогу підвищити сполучні властивості та іржостійкість бетонної суміші* (з навч. літ.).

ІРИГА́ТОР, а, *ч.* 1. Фахівець із іригації (у 1 знач.). *Він ще молодий .. іригатор, але вже встиг за свою небагаторічну практику побудувати кілька іригаційних споруд* (Ю. Збанацький).

2. Прилад для іригації (у 2 знач.). *Іригатор діє значно ефективніше за звичайну зубну щітку, оскільки повністю вимиває навіть найдрібніші залишки їжі, перешкоджаючи розмноженню мікробів і розвитку запальних процесів у порожнині рота* (із журн.).

ІРИГА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **ірига́тор** 2. *Для лікувально-профілактичних заходів використовують різноманітні інвентарні предмети, зокрема малий перев'язний набір, манометричний мембранний апарат, шлунковий зонд, іригаторний кухлик* (з навч. літ.).

ІРИГАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до іригації (у 1 знач.); зрошувальний. *Удосконалював* [Синявін] *знання узбецької мови, дбайливо ремонтував іригаційні споруди* (Іван Ле); *Розорювання степів, вирубування та випалювання лісів для нив, спорудження в посушливих районах на річках іригаційних систем докорінно змінювали характер ландшафтів у місцях мешкання людей* (з наук. літ.).

ІРИГА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Те саме, що **зро́шення** 1. *— Хіба ж то така велика штука спровадити воду там, де чоловікові хочеться?.. А називається така робота: іригація* (І. Франко); *— Скільки центнерів кукурудзи ви зобов'язуєтеся дати з гектара у майбутньому році? Ваша іригація коштує державі мільйони!* (Б. Харчук); *У науковій праці досліджено групи стічних вод міст за ступенем придатності для іригації* (з наук. літ.); *Іригацію супроводжують негативні явища, зокрема іригаційна ерозія, підтоплення, засолення, агрофізична деградація ґрунтів* (з навч. літ.).

2. У ветеринарії та медицині — лікувальна процедура для зрошення запаленої тканини водою чи ліками. *Широко застосовують іригацію в хірургії, стоматології, урології, гінекології* (з навч. літ.).

ІРИ́ДІЄВИЙ, а, е. Прикм. до **іри́дій.** *Іридієві свічки запалювання були розроблені для двигунів останнього покоління з урахуванням найсучасніших науково-технічних здобутків у галузі машинобудування* (із журн.).

ІРИ́ДІЙ, ю, *ч.* Хімічний елемент з атомним номером 77, важкий тугоплавкий метал сірувато-білого кольору з платинової групи. *Робота сучасних сенсорних екранів залежить від тонких електродів з оксиду іридію та олова, розташованих під поверхнею скла* (з наук.-техн. літ.); *У 1804 р. англійський хімік С. Теннант подав Лондонському королівському товариству звіт про відкриття двох нових металів — іридію та осмію* (з наук.-попул. літ.); *Відомо, що іридій у значній кількості є в метеоритній речовині* (з навч. літ.).

ІРИДОДІАГНО́СТ, а, *ч.* Фахівець із іридодіагностики. *На думку іридодіагностів, кожний орган людського організму має рефлекторний зв'язок із певною ділянкою райдужної оболонки ока* (із журн.); *Після закінчення медичного інституту, працюючи педіатром у столичній клінічній лікарні, майбутній іридодіагност зрозумів, що лише традиційними методами не завжди можна зарадити хворобі* (з газ.).

ІРИДОДІАГНО́СТИКА, и, *ж., мед.* Діагностика стану внутрішніх органів людини за структурою райдужної оболонки ока. *Перші публікації основоположників методу іридодіагностики збіглися з початком XX ст.* (з навч. літ.); *Іридодіагностика дає змогу розпізнавати набуті й спадкові захворювання людини* (із журн.); *Іридодіагностику більшість фахівців визнає одним із методів нетрадиційної медицини* (з газ.).

ІРИДОДІАГНОСТИ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до іридодіагностики. *Іридодіагностична експертна система є багатоцільовою: вона призначена для практичної іридодіагностики, наукових досліджень та навчання іридологів* (з наук.-техн. літ.); *Іридодіагностична методика.*

ІРИДО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із іридології. *Іридологи вважають, що очі відбивають не тільки стан вашого здоров'я, а й проблеми, які можуть виникати в майбутньому* (з наук.-попул. літ.).

ІРИДОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до іридології. *Для раннього виявлення уражень нирки створено комплекс неінвазивних фізичних скринінг-методів, який передбачає, зокрема, іридологічне дослідження* (з наук. літ.).

ІРИДОЛО́ГІЯ, ї, *ж., мед.* Розділ медицини, який вивчає взаємозв'язок іриса *(див.* **ірис**[2]**)** і стану внутрішніх органів людини. *Методи іридології ґрунтуються на дослідженні зовнішнього стану райдужної оболонки ока, відповідно до якого визначають наявність якої-небудь хвороби* (з наук.-попул. літ.).

І́РИС[1], у, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини ірисових; півник *(див.* **півники).** *Від хати до величезної груші, при вході до ліска, бігла алея, обсаджена .. ірисами* (Б. Лепкий); *Сумні кипариси стримлять у блакить. Пахнуть іриси, і море шумить* (В. Сосюра); *Кожного дня приносив* [садівник] *зо два букети чудесних ірисів і троянд* (Л. Смілянський); *Квіти півники мовою вчених звуться іриси, що означає — райдуга, веселка. Виходить, недарма цим барвистим квітам дали таку назву* (В. Нестайко); *На даху сидів красивий чорний какаду і міцно тримав у дзьобі квітку ірису* (С. Андрухович).

І́РИС[2], а, *ч., анат.* Райдужна оболонка ока. *Ірис — це високоінформативна анатомо-фізіологічна структурна одиниця, яка містить генетичні й набуті дані про стан організму* (з наук. літ.); *Інформація зорового аналізатора та фотореакцій відбивається від сітківки ока, опрацьовується мозком, а у відповідь організм викликає зміни на ірисі* (з наук.-попул. літ.).

ІРИ́С, у, *ч., збірн.* Різновид в'язких цукерок звичайно коричневого кольору, вигот. уварюванням згущеного молока з цукром, патокою і вершковим маслом або олією. *В асортименті підприємства "Житомирські ласощі" понад двісті найменувань продукції, зокрема, шоколадні цукерки, вафлі та ірис* (із журн.).

ІРИ́СКА, и, *ж., розм.* Одна цукерка ірису. *Все навкруги було дивне й чуже .. Бачив* [Степан] *тир, .. ятки з морозивом, пивом та квасом, перекупок з булками, насінням, хлопчаків з ірисками, дівчат з кошиками абрикос і морелей* (В. Підмогильний); *Смаглявий нахилився до скриньки, взяв дві іриски й проковтнув. Гришка умисно сльозливо заверещав: — Дядю, а гроші? Дядю, заплатіть!..* (Б. Антоненко-Давидович).

І́РИСОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ірис**[1]. *Маємо критий старою, місцями поздираною черепицею дах, невисоку вежу з навіки зупиненим годинником .. Також мусить бути тріснутий вітраж із насичено-синіми декадентськими ірисами й першими весняними мухами на ірисових довгастих листках* (Ю. Андрухович).

2. *у знач. ім.* **ірисові,** вих, *мн.* Те саме, що **півникові.** *Вельми цікавий приклад стародавніх зв'язків Антарктичного царства з Капським: з ірисових три види трапляються в Капському царстві, а один — на острові Лорд-Хау (флористична Новозеландська область)* (з навч. літ.).

ІРИ́Т, у, *ч., мед.* Запалення райдужної оболонки ока. *Ірит може виникати внаслідок туберкульозу, грипу, серйозного поранення ока, різноманітних хвороб, пов'язаних з обміном речовин, а також гнійних процесів у роговій оболонці* (з навч. літ.).

ІРИТА́ЦІЯ, ї, *ж., рідко.* Те саме, що **гнів;** роздратування, хвилювання. — *Іригація принесла йому іритацію, — кепкував пан маршалок* (І. Франко); *Ідеалізм художника не можна ототожнювати з ідеалізмом політика: коли політик має справу з реальною економікою, то художник, виходячи з тієї ж економіки, має справу з іритацією (хворобливим роздратуванням) і безплотними о́бразами* (М. Хвильовий).

ІРИТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого, рідко.* Те саме, що **злости́ти;** дратувати, сердити. *Став* [Славко] *на місці й сердито промовив: — Прошу вас дуже, товаришу, не прозивайте мене доктором. Мене це іритує!* (Л. Мартович); — *Добре, мовчу, чоловіче, будь тихо. Не іритуватиму тебе* (Ю. Яновський); *Дивилася* [мати] *на нього із тим-таки прижмурцем, і це Хлопця трохи іритувало* (Валерій Шевчук).

ІРИТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., рідко.* Те саме, що **злости́тися;** дратуватися, сердитися. — *Слухайте, голубчику, .. не іритуйтеся, не псуйте собі здоров'я* (М. Коцюбинський); — *Годі, душко, годі, чого іритуватися? — втихомирював вуйко спокійно, як це було в нього в звичаю* (О. Кобилянська); — *Ну й гади!.. От гади!.. що ти з отаким .. робитимеш?.. — іритувався Панько* (В. Еллан-Блакитний).

ІРІЙ *див.* **ви́рій.**

ІРЛА́НДЕЦЬ *див.* **ірла́ндці.**

ІРЛА́НДКА *див.* **ірла́ндці.**

ІРЛА́НДСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ірла́ндці** і Ірландія. *Подався він геть На берег убогий ірландський* (Леся Українка); *Ірландський селянин став землевласником, і хоч його господарство не існувало ще й двох років, він мав уже п'ятсот акрів обробленої власними руками землі й чимало рогатої худоби* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Ірландськими землями Кромве́ль платив за лояльність своєї революційної армії, причому у виграші залишилися "грошові мішки"* (з навч. літ.); *Епізод із гоголівським Вієм не просто є в українському фольклорі, а й має цілковитий аналог в ірландських сагах* (із журн.).

ІРЛА́НДЦІ, ів, *мн. (одн.* **ірла́ндець,** дця, *ч.;* **ірла́ндка,** и, *ж.).* Народ, що становить основне населення Ірландії. *Вони ходили чистими вулицями, .. руді, як сонце, ірландці, біляві англійці, чорні негри* (В. Собко); — *Ви ірландець? — запитав Гленарван, потискуючи руку, що її простягав колоніст. — У минулому — ірландець, — відповів Падді О'Мур. — Тепер я австралієць* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *На момент здобуття незалежності на початку XX ст. до 20 % ірландців спілкувалися виняткова своєю мовою* (із журн.).

І́РМОС, а, *ч.* Перша поетична строфа канону, головний тропар, вступний вірш, що поєднує зміст біблійної пісні з наступними тропарями. *Батько, звичайно, спереду, з книжкою, молиться він довго, сорокате "Господи, помилуй", та ірмоси, та кондаки всілякі, широко і уважно хреститься* (У. Самчук); *Сивоок бубонів щось по-грецьки або ж заспівував густим басюрою грецького ж ірмоса* (П. Загребельний); *Християнство принесло на Русь систему богослужбових жанрів, зокрема, кондаки, ірмоси, канони, тропарі, які витримали випробування протягом майже двох тисяч років і в більшості своїй дожили до нашого часу* (з наук. літ.).

І́РОД, а, *ч.* 1. *книжн. (з великої літери).* Ім'я іудейських царів, які відзначалися жорстокістю. *Коли ж народився Ісус у Вифлеємі Юдейськім, за днів царя Ірода, то ось мудреці прибули до Єрусалима зо сходу, і питали: Де народжений Цар Юдейський? Бо на сході ми бачили зорю Його, і прибули поклонитись Йому* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Тему образу навіяла легенда про те, як Матінка Божа сховала Ісусика поміж лілій, коли за ним гналися воїни царя Ірода* (Г. Пагутяк); [Х а р м і а н а:] *Ну, добре. Давай що-небудь надзвичайне. Хай одного дня я вийду за трьох царів і зразу ж овдовію. Хай у п'ятдесят приведу дитину, якої боятиметься сам Ірод Іудейський* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); *У тексті Нового Завіту ім'я Ірод стало символом мучителя, тирана: Ірод Великий наказав убити немовлят, Ірод Антипа наказав відрубати голову Іоанну Хрестителю, Ірод Агрипа гнав християн і наказав убити апостола Якова* (з наук. літ.).

2. *лайл.* Про дуже жорстоку, люту людину; кат, недолюдок. [В і д ь м а:] *Як була я молодою — І гадки не мала, По садочку похожала* [походжала], *Квічалась* [квітчалась], *пишалась. А він мене і набачив, Ірод!..* (Т. Шевченко); [М и к и т а:] *Пустіть мене! За що ви надо мною знущаєтесь? Лучче втопіть мене або вбийте! Собаки! Іроди! Катюги!..* (М. Кропивницький); *Шріт зашипів у воді, а Карпо з іронією в тоні голосно гукнув: — Що ж ти, іроде, в сидячих качок стріляєш?* (Олесь Досвітній); *Поясніть йому, іродові, що з качиних яєць вилупляться прекрасні пухнато-жовтенькі каченята, що ті каченята виростуть і поробляться дорослими крижнями або чирятами* (Остап Вишня); — *Може, й та кров примусила царя та панство думати про звільнення селян з кріпаччини.., — нескоро сказав Тарас. — Збагнули, може, іроди, що ліпше дати волю, аніж діждатися, коли її візьмуть самі...* (Василь Шевчук).

І́РОДІВ, дова, дове. 1. *книжн. (з великої літери).* Прикм. до **і́род** 1; пов'язаний з Іродом. *Намісник листа прочитав і спитав, із якого він краю. А довідавшись, що з Кілікії, промовив: Я тебе переслухаю, як прийдуть і твої позивальники. І звелів стерегти його в Іродовому преторії* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Почув Іван тупіт ніг .. Тупіт їх залунав у душі запертого, неначе похід Іродового війська до його* [нього] *із далекої .. давнини. І двері відперли мати* (Т. Осьмачка); — *Юдине зло на інакше для нас обернулоси* [обернулося]; *а Іродове зло — .. то гірше, як зло, то й у самого сатани на таке би рука не здоймиласи* [здоймилася], *а він .. десь отут, по цім світі, по цій землі, дотепер ходит* [ходить] (І. Андрусяк).

2. *лайл.* Прикм. до **і́род** 2; поганий, лихий, проклятий. — *А вже скільки я осів* [осей] *поламав через ту іродову гору* (І. Нечуй-Левицький); *Він не міг піти на дно! Він же добре вміє плавати! .. — Ти-мо-ше! Ох, ця іродова темрява, єгипетський морок! Хоч би смолоскип запалити! Але ж тоді побачать турки! — Клю-си-ку!* (С. Тельнюк); *Ці іродові сороки вже кілька років, як унадились до мого саду. Надзьобаються тихо — то я й не чую, як вони шкодять* (Ю. Логвин).

Відьо́мське (ді́дькове, і́родове *і т. ін.)* **ко́дло** *див.* **ко́дло.**

◊ **Вра́жий (су́чий, чо́ртів, і́родів** *і т. ін.)* **син** *див.* **син.**

ІРОКЕ́З[1] *див.* **ірокези.**

ІРОКЕ́З[2], у, *ч.* Зачіска з виголеними обома боками голови й залишеною посередині смугою довгого волосся, зафіксованого вертикально; зачіска у вигляді яскраво фарбованого гребінця. *Ми зійшли з київського потяга і нас відразу обступили панки з вогняними ірокезами .. Нас було з десяток — і всі українські поети* (Ю. Андрухович); *Залишилося подзвонити своїй хорошій перукарці .. і пояснити, що я хочу виглядати так, від погляду на що померла б її мама. Тільки жодних там лисин, їжаків чи ірокезів* (І. Карпа); *В ідеології панку ірокез є символом боротьби проти нав'язуваних суспільством стереотипів* (з наук.-попул. літ.); *Гравець відомої футбольної команди був у центрі уваги вболівальників через свою зачіску — ірокез із червоно-синім мелируванням і жовтими виголеними зірками* (із журн.).

ІРОКЕ́ЗИ, ів, *мн. (одн.* **ірокéз,** а, *ч.;* **ірокéзка,** и, *ж.).* Група споріднених за мовою індіанських племен у Північній Америці. — *Пан Інаба Куронума наказав зняти з вас скальп. — Що? — стріпнувся Іван Іванович. — Я в лапах ірокезів?* (О. Донченко); *Лікар, закінчуючи перев'язувати хворого, .. додав, що таке душогубство можливе хіба що тільки в якихось диких ірокезів* (Б. Левін); *Здається, в інків чи ірокезів був своєрідний алфавіт: вузлики на вовняній нитці* (І. Білик); *Фільм М. Іллєнка "Той, що пройшов крізь вогонь" — це історія життя нашого співвітчизника, полтавчанина, який став вождем племені ірокезів* (з газ.); * У порівн. *Малий з Борькою тікають з уроків, забігають у штаб помаранчевих, набирають символіки, обчіпляються стрічками, воно все тріпотить, розвівається — бігають, як ірокези* (Л. Костенко).

ІРОКЕ́ЗКА *див.* **ірокези.**

ІРОКЕ́ЗЬКИЙ, а, е. Стос. до ірокезів. *На початку XVII ст. ірокезькі племена північної групи були об'єднані в три союзи* (з наук. літ.); *У басейні Великих озер Північної Америки індіанські племена в XV ст. утворили ірокезький союз* (з наук.-попул. літ.).

ІРОНІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Те саме, що **іроні́чність.** *Контраст між родинною відкритістю малюнків і майже декларативним іронізмом стилю зрілої художниці вразив мене* (з газ.).

2. Слово чи вислів, яким надається значення, протилежне словниковому, з метою насмішки, глузування і т. ін. *У листах В. Домонтовича — спокійна фактографія, лише іноді приправлена іронізмами* (з мемуарної літ.); *Футбольні іронізми.*

ІРОНІЗÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **іронізувáти;** з іронією (у 1 знач.). *Дискурсивний простір постмодернізму гібридний, неієрархічний, позбавлений тяглості, різноспрямований та іронізований* (із журн.); *Наші новини й наша реклама містять певний іронізований повчальний зміст* (з газ.); // **іронізóвано,** *безос. пред. Чи завжди ми, дорослі, знаємо, що для дітей краще? Ми прагнемо полегшити їм життя, подумати за них, а от у старших класах уже можна щось їм і доручити. Дещо іронізовано думку? Можливо. Але в багатьох випадках так воно є* (з наук.-попул. літ.).

ІРОНІЗУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **іронізувáти.** *Навіть Федір Петрович привітав нашого наймолодшого товариша без жодної тіні іронізування* (Ю. Збанацький); *Постмодерним творам властиві специфічні риси, зокрема цитатна багатомовність, травестійне зниження класичних зразків, іронізування й пародіювання* (із журн.).

ІРОНІЗУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок., з кого — чого, над ким — чим і без дод.* Ставитися до кого-, чого-небудь з іронією; висміювати когось, щось, насміхатися, кепкувати з когось, чогось. *Хоч ти іронізуєш над сим виразом.., але я скажу тобі, що пишу його завжди од щирого серця* (Леся Українка); *Анатолій розумів, що сестра добродушно іронізує, і промовчав* (О. Гуреїв); *Марина думала: "Між люди їй* [Настусі] *треба .. На ферму треба. До Харитини. Харитина сильна. Зуміє і пожаліти вчасно, і шал пригасити". Планувала те й іронізувала з себе: "Теж мені педагог. Сама неспроможна – звалюй на Харитину"* (Микита Чернявський); *Добре знав* [Аркадій Васильович] *архітектуру міста, але не виставляв свої знання напоказ, навпаки, трішки навіть іронізував над собою* (Ю. Мушкетик); *— Майкл колись був з біса розумним хлопцем! .. Люблю таких... винахідливих. — Не іронізуй, він мріяв про власну лабораторію* (В. Чемерис).

ІРОНÍЧНИЙ, а, е. 1. Пройнятий іронією (у 1 знач.); який виражає іронію. *У деяких гостей губи потягнулись кінцями вниз, у других вгору від .. іронічного сміху* (І. Франко); *Інспектор, старанно причесаний, .. сидів у звичайній своїй позі спокійного й величного сфінкса, кидаючи часом іронічний погляд на молодь* (С. Васильченко); *Борисов злегка повернувся до Горового, видно було, як за прозорим шоломом одна брова його піднялася вгору, надаючи обличчю іронічного виразу* (О. Бердник); *Кожне наступне повідомлення панни Амальтеї зустрічав* [Юрко] *скептично-недовірливим "що ти не кажеш?" або не менш іронічним "ого"* (Ю. Андрухович).

2. Стос. до іронії (у 2 знач.). *Порівняльна частина фразеологізму суперечить своїм змістом ключовій лексемі, увиразнюючи її іронічне вживання з прямо протилежним значенням* (з наук. літ.); *Панегірик із часом набуває іронічного значення внаслідок надмірного вихваляння того, кому його присвячено* (з наук.-попул. літ.).

ІРОНÍЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **іронíчний.** *Отава помітив у Бориса іронічність ще змалечку і свідомо культивував, вважаючи її першою ознакою гострого розуму* (П. Загребельний); *Ефект іронічності створюють оцінно-знижені, просторічні характеристики всупереч узусному вживанню відомих міфонімів, наприклад у І. Світличного: "З Аполлонів зачуханих, з Афродіт занехаяних Поздирай хохлому й балахоння хламид"* (з наук. літ.).

ІРОНÍЧНО. Присл. до **іронíчний.** *Дядько .. уперся, що до Криниці найменше десять верстов. Ми іронічно хитаємо головами* (М. Коцюбинський); *Вона усміхнулася іронічно* (О. Кобилянська); *Чайка підвів голову й іронічно глянув на своє обличчя в запорошеному люстрі. О, ні, він уже зовсім не та чайка-надія* (Д. Бузько); *Я кривився від тих похвал. Вони звучали іронічно* (Ю. Збанацький); *Звик* [Маркіян] *іронічно ставитися до будь-яких своїх звершень — хороших і зовсім навпаки* (І. Карпа).

ІРÓНІЯ, ї, *ж.* 1. Прихована насмішка, глузування. *— І я це чув од дацьківських людей, — сказав писар з тонкою іронією на устах* (І. Нечуй-Левицький); *Врешті упросили* [старого Палату], *аби оповів їм, молодим товаришам, яку цікаву історію з селянського життя. З його білих вусів курилася іронія* (В. Стефаник); *Самборський анітрохи не змінився: такий же рухливий, метушливий, схильний до іронії* (М. Трублаїні); *Скільки доброї іронії причаїлося в розумних дитячих очках!* (О. Шугай); *Гелена знов усміхнулася, але .. в її усмішці не було ні веселощів, ні іронії, ні лукавства — один лише сум* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. Стилістичний засіб, коли слову або зворотові надається протилежного значення з метою насмішки, глузування. *Іронія й гіпербола виявляються в народній поезії в своїх скромних формах, дуже виразних, різких та ущипливих* (С. Єфремов); *В іронії контекстуально-оцінне значення слова прямо протилежне його словниковому значенню* (з наук. літ.); *Іронія менш агресивна внаслідок своєї аналітичності та інтелектуальності, проте не менш критична, аніж сатира* (з навч. літ.).

◊ **(1) Ірóнія дóлі,** *книжн.* — безглуздий, непередбачений, часто небажаний збіг обставин. *Хіба ж не іронія долі: в той час, коли маєш досвід, знання, жадання діяльності.., опинитися раптом тут, в тихій заводі* (О. Гончар); *Яка іронія долі, думав я, що цей самотній, осміщений всіма чоловік носить прізвище Сатановський* (Валерій Шевчук).

ІРРАДІАЦÍЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до іррадіації, пов'язаний з нею. *У науковій статті відповідно до принципів побудови іррадіаційних полів досліджуються питання впливу кольору (довжини хвилі) та яскравості об'єкта на оптичні ілюзії людини* (з наук. літ.); *Під час ознайомлення дитини з новою вправою характерні іррадіаційний процес збудження й недостатність внутрішнього гальмування* (з наук.-попул. літ.); *Незворотний пульпіт характеризується іррадіаційним болем* (із журн.); *Гра слів і каламбур мають значну виразну силу, що зумовлює їхній іррадіаційний вплив на широкий контекстний діапазон* (з навч. літ.).

ІРРАДІÁЦІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз.* Оптичне явище, суть якого полягає в тому, що світлі фігури видаються на темному тлі більшими за свої справжні розміри. *Світлі кольори — наприклад, білий або жовтий — створюють ефект іррадіації: вони неначе поширюються на розташовані поряд із ними темніші кольори, зменшуючи пофарбовані в ці кольори поверхні* (з навч. літ.).

2. *фізл.* Поширення процесу збудження або гальмування в центральній нервовій системі. *Іррадіація та концентрація збудження й гальмування характерні також для нижчих відділів нервової системи* (з навч. літ.).

3. *вет., мед.* Поширення відчуття болю за межі безпосередньо ураженого місця або органа. *Вісцелярний біль характеризується відносною невизначеністю локалізації і типовою іррадіацією* (з наук. літ.).

4. *лінгв.* Поширення якого-небудь мовного явища за межі його джерела; дивергенція (у 2 знач.). *Значеннєву іррадіацію вчені визначають як виникнення у твірної одиниці паралельних, або віялоподібних, похідних семантичних різновидів* (з наук. літ.); *Згідно із законом іррадіації розвиток мовного явища супроводжується поступовим поширенням і закріпленням його початкових ознак за межами ділянки, де воно виникло* (з навч. літ.).

ІРРАДІЮВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **іррадіюва́ти.** *Іррадіювання болю в праву лопатку.*

ІРРАДІЮВА́ТИ, ює, *недок., спец.* Поширюватися за межі безпосереднього джерела подразнення. *Збудження, як і гальмування, має тенденцію іррадіювати* (з наук. літ.); *Ознакою гострого панкреатиту є раптовий приступ болю в лівому підребер'ї, що іррадіює в спину* (з навч. літ.).

ІРРАЦІОНАЛІ́ЗМ, у, *ч., філос.* Заперечення можливості логічного пізнання дійсності та визнання інстинкту віри основним інструментом пізнання. *У східному сприйнятті життя домінують ірраціоналізм, космоцентризм, ідеалізм, песимізм* (з наук. літ.); *Музика, живопис і література у XX ст. підлягали тиску ірраціоналізму* (з наук.-попул. літ.).

ІРРАЦІОНАЛІ́СТ, а, *ч.* Послідовник, прихильник ірраціоналізму. *Тисячоліття триває дискусія, що первинне — дух чи матерія, але вона не дає результату, який задовольнив би матеріалістів та ідеалістів, ірраціоналістів та сюрреалістів* (із журн.).

ІРРАЦІОНАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ірраціоналізму. *У християнській теології та ідеалістичній філософії в обґрунтуванні буття Бога існують дві тенденції — раціоналістична й ірраціоналістична* (з наук.-попул. літ.).

ІРРАЦІОНАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **ірраціоналі́ст.** — *Я ірраціоналістка, мрійниця й ціную в людях щирість і відданість* (з газ.).

ІРРАЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *філос.* Якого не можна виразити в логічних поняттях і судженнях; якого не можна збагнути розумом; незбагненний; протилежне р а ц і о н а л ь н и й. *Реконструкція духовного світу людей та народів потребує врахування не лише раціонально-розумових мотивів, що піддаються вимірюванню і квантифікації, але й ірраціональних, несвідомих бажань, які потребують уявлення, інтуїції, психологічного проникнення й навіть фантазії* (з наук. літ.); — *Я відчував себе персонажем якогось нісенітного роману, в якому діють лише люди з ірраціональною психікою* (Ю. Шовкопляс); *Я хоробро .. перейшов через порожню вулицю, прочинив двері до під'їзду й ввійшов. П'явка, мнучись, рушив слідом. Його страх виразно робивсь ірраціональним* (Любко Дереш); // *у знач. ім.* **ірраціона́льне,** ного, *с.* Те, чого не можна виразити в логічних поняттях; незбагненне. *Своєрідністю української філософської традиції є її особлива увага до ірраціонального* (з наук. літ.).

△ **Ірраціона́льна фу́нкція** *див.* **фу́нкція; Ірраціона́льне рівня́ння** *див.* **рівня́ння; Ірраціона́льні чи́сла** *див.* **число́.**

ІРРАЦІОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., філос.* Абстр. ім. до **ірраціона́льний.** *Із формуванням економічної системи приватної власності, свободи діяльності й ринку управлінські форми майже позбуваються рис ірраціональності* (з наук. літ.); *Головним в експресіонізмі проголошувалося вираження суб'єктивних уявлень митця, що зумовило потяг до ірраціональності, загостреної емоційності та гротеску* (з наук.-попул. літ.).

ІРРАЦІОНА́ЛЬНО, *філос.* Присл. до **ірраціона́льний.** *Захист реальності виявився надто слабким перед невідомими, надприродними силами, які примусили героя твору мислити ірраціонально* (з наук. літ.); *Мені лишається ірраціонально здогадуватись про існування тої таємничої Немезіди, що воздає кожному те, що він заслужив на нашій грішній землі...* (Б. Антоненко-Давидович); *Вічний антагонізм між інтелектом і серцем. Як його уникнути? Розум говорить, що це неможливо, ірраціонально, абсурдно. А серце співає пісню радості і лагідно кепкує над тугодумним інтелектом* (О. Бердник).

ІРРЕА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Те саме, що **нереа́льний** 1; протилежне р е а л ь н и й. *У центрі мікро- чи макрокосму стоять людина як розумна істота та її уявлення про середовище, в якому вона існує (зовнішній, реальний світ), а також про саму себе як вмістище внутрішнього, ірреального світу* (з наук. літ.); *М. Коцюбинського вабили яскраві народні характери, поетичні уявлення українців про явища реальної та ірреальної дійсності, про прекрасне і потворне, про добро і зло, їхнє естетичне світосприймання* (з наук.-попул. літ.); *Сюрреалізм Б.-І. Антонича ґрунтується на міфічному мисленні поета, ірреальних образах, серед яких і колірні* (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **ірреа́льне,** ного, *с.* Те, що не пов'язане з дійсністю, існує лише в мисленні; нереальне. *Навколо танцю як символу порога вибудовуються опозиції реального — ірреального, минулого — прийдешнього, свідомого — позасвідомого, важливі для осягнення підтекстових значень модерністської прози М. Яцкова* (з наук. літ.); *З Баглая міг би вийти путящий інженер, але для цього йому треба менше катапультуватись у сфери ірреального, менше потопати в безпредметних візіях, від яких навряд чи може поліпшитись сортність майбутньої сталі* (О. Гончар).

ІРРЕА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **ірреа́льний.** *Функціонування чарівного компонента у творах фольклорного жанру як концентрації поетичного вимислу, усвідомленої вигадки та ірреальності є сталою домінантною рисою, пізніше зреалізованою в літературній казці 10–30-х рр. XIX ст.* (з наук. літ.); *Я складав разом з іншими, подібними до мене ентузіастами й романтиками революції, плани перебудови народної освіти, позначені не тільки ірреальністю, а часом і просто фантастикою* (Б. Антоненко-Давидович); *Незчувся* [Мирон], *як задрімав у кріслі перед телевізором, тож пробудившись, якийсь час ще висів на тоненькій линві між дном і небом, між ірреальністю і реальністю* (Г. Тарасюк).

ІРРЕА́ЛЬНО, *книжн.* Присл. до **ірреа́льний.** *Реальність сюжету зустрічі жертви й ката закінчується в одному з оповідань письменниці ірреально — смертю самого ката й таємничим зникненням жертви* (з наук. літ.).

ІРРЕГУЛЯ́РНИЙ, а, е, *книжн.* Те саме, що **нерегуля́рний.** *Іррегулярні виклики й загрози від державних і недержавних суб'єктів пов'язані з тероризмом, піратством, повстанським рухом* (з наук. літ.); *Історики розкрили характер і форми діяльності іррегулярних збройних формувань під час локальних війн другої половини XX ст.* (з наук.-попул. літ.).

ІРРЕГУЛЯ́РНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **іррегуля́рний.** *Англійський парк утверджує найвищу цінність ландшафтно-паркового мистецтва — його невіддільність від природи, іррегулярність і мальовничість у розташуванні природних елементів* (з навч. літ.).

ІСКАЗА́ТИ *див.* **сказа́ти.**

ІСКИДА́ТИ *див.* **скида́ти.**

ІСКИ́НУТИ *див.* **скида́ти.**

ІСКЛАДА́ТИ *див.* **склада́ти.**

ІСКЛА́СТИ *див.* **склада́ти.**

ІСКЛИКА́ТИ *див.* **склика́ти.**

І́СКОРКА, и, *ж.* Зменш. до **іскра.** *Мандрівець тремтячими руками почав багаття згасле ворушить, знайшов десь іскорку межи трісками* (Леся Українка); *Було щось таємниче, незрозуміле в блискучих іскорках, які виривались з-під міха і розтоплювали крицю, срібло, мідь* (С. Скляренко); *Вогнище .. потріскувало веселими іскорками* (В. Владко); *Блиснули золотими іскорками куполи Лаври і Софії* (О. Бердник); *Блідненька іскорка гніву блиснула в її очах* (І. Франко); *У Павлика блиснули в зіницях іскорки надії* (О. Донченко).

◊ **(1) [Аж] і́скорки в оча́х замиготі́ли** *у кого, чиїх* — хтонебудь раптом став веселим, життєрадісним і т. ін. *Мар'я кинулась у горниці за дзеркалом. — Дивися! — сказала, підносячи. Марина присвітила. У Христі аж іскорки в очах замиготіли* (Панас Мирний); *Вперше за весь час* [бесіди] *академік усміхнувся. В очах його замиготіли веселі ясні іскорки* (В. Собко); **[Аж] і́скри (і́скорки) з оче́й си́плються (летя́ть, ска́чуть** *і т. ін.)* **/ поси́пались (сипну́ли, полеті́ли, поскака́ли, скакну́ли** *і т. ін.) див.* **і́скра.**

І́СКРА, и, *ж.* 1. Найдрібніша світна частинка чого-небудь, що горить, жевріє. *З малої іскри великий вогонь буває* (прислів'я); *Досить, аби одна іскра проникла крізь оболонку дирижабля, щоб водень спалахнув, враз змішався з повітрям і щоб сильний вибух знищив повітряний корабель* (М. Трублаїні); *Багаття давно догоріло, лиш зрідка вистрілювала іскрою обвуглена гілка* (А. Михайленко); *Залізні боки пічки пашіли жаром, і, коли хтось близько проходив, спалахували сотнями дрібненьких іскор* (М. Руденко); * Образно. *В серці полумінь пече, напруга почуваннів* [почувань] *межі розрива, злітають блискавки з осяяних очей та іскрами думок палає голова* (Б.-І. Антонич); * У порівн. *Андрійко скорий був, палкий, як іскра, — то було тричі на день і більш посвариться з дітьми на улиці, а то й поб'ється за яку пустоту* (Марко Вовчок); *Артистка кидала дотепами, мов прискала іскрами* (О. Кобилянська).

2. *перен.* Блискуча цятка; блискітка. *Дніпро грає, лиснить іскрами* (І. Нечуй-Левицький); *Одежа на йому* [ньому] *міниться барвами, від каламутно-жовтої до ясно-блакитної, і поблискує гострими золотистими іскрами* (Леся Українка); *Ціла зграйка дрібнісіньких рибинок підпливла до берега.., хитнулась убік, враз блиснувши тисячею золотавих іскор. Коропи!* (І. Багмут); *Прощаючись, Багіров відкликає Ясногорську вбік і, блискаючи темними іскрами косих очиць, говорить із зворушливою таємничістю* (О. Гончар).

3. *чого і без дод., перен., книжн.* Найменший, але яскравий вияв якого-небудь почуття, здібності і т. ін. *Ми друкували все те, в чому бачили іскру таланту* (І. Франко); *Не зважаючи на все, що було, у неї в серці завсігди жевріла іскра кохання до Романа, і останніми днями ця іскра розгоралася все більше й більше* (Б. Грінченко); *Підійшов* [Гарянюк] *до батька, пригорнувся до його заяложеного піджака, і нова, невідома іскра засвітила його очі* (Б. Антоненко-Давидович); *Дівчинка рвучко зупиняється, в її небесних очах мерехтять іскри зухвалості й сміху* (О. Бердник).

◊ **(1) [Аж] і́скри (і́скорки) з оче́й си́плються (летя́ть, ска́чуть** *і т. ін.)* **/ поси́пались (сипну́ли, полеті́ли, поскака́ли, скакну́ли** *і т. ін.):* а) дуже сильно. *Злий* [Антосьо] *іде, аж іскри з очей скачуть* (А. Свидницький); *Іде* [Гаврило] *вулицею поміж тинами — голова то визирне, то заховається; собаки брешуть, аж з очей іскри сиплються* (Григорій Тютюнник); *Шість чоловік беремось і "бараном" таранимо, б'ємо, б'ємо, аж іскри з очей сиплються, доки лом сталевий заганяємо, щоб льотку проломити* (О. Гончар); *Гуцул так розгнівався, що аж іскри з очей поскакали* (з казки); б) уживається для підкреслення чийогось гніву, обурення, злості і т. ін. [4 - й п о в с т а н е ц ь:] *Чудний той Степан. Як говорить, то аж іскри з очей сиплються* (Мирослав Ірчан); *І мовила* [Марія] .. — *Йому я стану за дитину. — І кинула кругом очима, Аж іскри сипнули з очей* (Т. Шевченко); *А пані як гляне на його* [нього — пана], — *аж іскри з очей скакнули, на місці міниться* (Марко Вовчок); в) відчувати запаморочення від гострого фізичного болю, від напливу сильних непередбачених почуттів і т. ін. *Розсердився* [Ентел] *і роз'ярився .. В висок Дареса затопив: З очей аж іскри полетіли* (І. Котляревський); *Пилипко .. затих, наче заснув. Що се таке? Він почув, наче що стрільнуло..; голова ходором заходила, посипались іскорки з очей* (Панас Мирний); *І вухо моє покрутив* [дід Григорій] *раз, та тільки хіба ж він уміє так, як отець Олександр? Щоб аж іскри з очей посипались* (І. Микитенко); **(2) [Аж] і́скри [з рук] летя́ть** — дуже енергійно, завзято, запально, докладаючи всіх зусиль. [Б а б у с я:] *Ну, вже коли й заведуться за що, то аж іскри летять* (І. Микитенко); *Не може не бути* [медалі "Золота зірка"], *бо і Катя-ланкова, і вся її ланка працюють так, що "іскри з рук летять"* (Остап Вишня); **Зарони́ти зе́рно́ (і́скру)** *див.* **зарони́ти; (3) І́скра Бо́жа:** а) талант, видатні здібності, природне обдарування. *Панночка була (і єсть) гарна.., має душу живу, і навіть іскру Божу* (Леся Українка); *Бувала коло заповітного каменю й Меланочка.., з душею, що горіла гаряче від тієї Божої іскри, яку тільки й зоставила їй у спадщину нещасна мати* (Ю. Яновський); — *Я залишив у семінарії одного бідолашного юнака .. Не знаю, що з нього буде, але в ньому є Божа іскра, він може піти далеко* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); б) почуття благородного поривання *(див.* **порива́ння**[2] 2); високі прагнення. *Який би я був щасливий, якби міг віддати тобі свій вогонь, свою "іскру Божу"* (Леся Українка); *Чого їй бракувало — це іскри Божої, що запалює людину на великі діла* (С. Добровольський); *Величезний портрет в олійних фарбах був виконаний хоч і по-дилетантськи, але натхненно, з Божою іскрою* (І. Багряний); **Мета́ти очи́ма (з оче́й) і́скри** *див.* **мета́ти; О́чі мета́ють і́скри** *див.* **о́ко**[1]**; Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) і́скрами (і́скри) [з оче́й]** *див.* **си́пати; (4) Щоб [аж] і́скри си́палися** — дуже сильно. — *Тобі треба б навколішки кинутись. Зубами, аж іскри щоб сипались, гризти оці залізні пута!..* (А. Головко).

ІСКРИВИ́ТИСЯ *див.* **скриви́тися.**

ІСКРИ́НА, и, *ж.* Одна іскра. *Блискавка кинула сяйні іскрини, Громом торохнуло в гори й долини...* (Я. Щоголів); *Увесь сивий від роси луг .. вигравав міріадами мерехтливих іскрин і сліпив очі* (В. Козаченко); *Треба було щось робити, непослабною боротьбою підтримувати і роздмухувати ту іскрину життя, яка ще жевріла в ньому* (Д. Ткач); *У глибині карих очей* [директора театру] *жили, грали, посвічували дві лукаві іскрини* (Б. Левін); *Десь у найпотаємнішому кутикові душі* [Ряжанки] *досі .. жевріла ледь помітна іскрина співчуття до .. дівчини* (І. Білик).

ІСКРИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **іскри́на.** *Не пробуй з ковалем у кузні розмовлять, Як молоток його з ковадлом у розмові: Одна за одною іскринки пурпурові Замісто дотепів у темряві летять* (М. Рильський); *Величезний жмут троса.., немов клубок гадюк, ледве сріблить іскринками сталі, перехоплюючи холодне світло зірок* (Іван Ле); *На вершинах сосен міріадами холодних іскринок горіли сніжинки* (Ю. Збанацький); *Ласточкін дивився на нього спокійно, лагідно, з посмішкою, але твердо, і десь у глибині зіниць блимали іскринки гніву* (Ю. Смолич); *Є дівчата красиві осяйно. Є мовби не вельми красиві, але в яких є іскринка, жаринка* (Ю. Мушкетик).

ІСКРИ́СТИЙ, а, е. 1. У якому є іскри (у 1 знач.); з іскрами. *У вечірньому небі спалахнула сяюча голуба куля, немов зіткана з іскристого полум'я* (В. Владко); *Раптом спалахнув іскристий феєрверк, осліпив дітей* (О. Бердник).

2. Який сяє іскрами (у 2 знач.); блискучий. *Сонце стояло якраз над головою і наче огнем пекло, таке було іскристе* (Панас Мирний); *Хвиля іскриста Грає вільно по синьому морі* (Леся Українка); *Гайдук зачудовано дивився на іскристий камінь персня* (Ю. Логвин); *Старий Пічкур, який трусив на річці верші, нагадував .. тутового шовкопряда, який звиває з найтонших ниточок свій іскристий коконець* (Валерій Шевчук).

3. *перен.* Яскравий, виразний (у 1 знач.). *Посміхнулася Катерина своєю іскристою білозубою посмішкою* (М. Руденко); *Крізь іскристі бризки сміху слова прориваються, мов срібні краснопери проти річкової течії* (Є. Гуцало); *Про його* [хлопця] *веселу вдачу говорили не лише чорні іскристі очі і відкрите усміхнене обличчя. Про це говорили кучері, що густо вибивалися з-під маленької сірої кепочки* (О. Сизоненко).

4. *перен.* Пінявий, пінистий, шумливий (про вино, напої); ігристий. *Впала* [скорбна істота] *до ніг мені з мольбою, але перешкоджає слухати дзвону кришталевих бокалів, шипіння іскристого напою* (Г. Хоткевич); *Говорилися промови, і іскристе вино виривало корки з пляшок* (В. Собко); *Гера, богиню вітаючи, тут золотий подала їй Келих з іскристим питвом, і, випивши, та повернула* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ІСКРИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **іскри́стий** 2, 3. *Головною особливістю кварциту є наявність вкраплень, які відбивають сонячне світло, створюючи ефект іскристості* (з навч. літ.); *Свято танцю в Золотоноші неповторне своєю змістовністю, багатобарвністю, іскристістю* (з газ.).

ІСКРИ́СТО. Присл. до **іскри́стий** 2, 3. *Сонце піднялося вже височенько і гаряче, іскристо обливало .. хлопчика* (Панас Мирний); *Океан! Безкрая рухлива маса з іскристо білими гребенями, які весь час безладно ворушаться, зникають геть .. і знову з'являються такі ж незмінні* (Іван Ле); *Куди не кинь — Сніги, сніги блищать іскристо* (І. Нехода); *Іскристо і жарко Світиться воно* [вино] (П. Воронько); *Розжарілась* [Наталка], *щоки горять, а очі весь час сміються ясно, іскристо* (О. Гончар); *Очі в неї сміялися, іскристо промінились, і не могли вони приховати ніжності* (В. Нестайко).

ІСКРИ́ТИ, и́ть, *недок.* 1. Викидати, розсівати іскри (у 1 знач.). *Пожежа все розгорялась та розгорялась. По сторонах тих двох високих куп огнів здіймалися нижчі, зливалися і страшенно іскрили* (Панас Мирний); *Всі промокли, як хлющі, тільки отаманова люлька ще іскрила, та й то лише тому, що зверху на ній була мідна кришечка, яка закривала тютюн од води* (С. Тельнюк); * Образно. — *Дорожіть днем — ось що я вам скажу, молоді! Дорожіть миттю, секундою! Живіть так, щоб встигли зоставити слід після себе путящий. Живе не той, хто чадить. Живе — хто іскрить!* (О. Гончар).

2. *чим і без дод.* Яскраво сяяти; виблискувати. *Жемчуг іскрить та леліє* (Ю. Федькович); *В саду іскрять сніги рожеві* (М. Шеремет); *Коло столів .. стояли довгі ослони, оббиті жовтою шкірою, що тепер іскрила світлом* (Т. Осьмачка); * Образно. *Нехай* [кохання] *іскрить, Немов вечірня зірка непогасна. Любові хай звучить мелодія дочасна...* (В. Стус).

3. *чим.* Сяяти, світитися внутрішнім світлом (перев. про очі, погляд); іскритися. *Очі* [Петра] *іскрили радістю* (Ю. Мушкетик); // *безос. Личко* [Христі] *червоніло, усміхалося; очі грали: здоров'ям і радістю іскрило від їх* [них] (Панас Мирний).

4. *спец.* Утворювати іскри при неповному контакті. *Електроприлади можуть іскрити й спричиняти повільні дугові розряди* (з навч. літ.); *Місце безпосереднього з'єднання алюмінієвого та мідного провідників може нагріватися й іскрити* (із журн.).

ІСКРИ́ТИСЯ, и́ться, *недок.* 1. Утворювати іскри (у 1 знач.). *Полум'я на вогнищі фуркотіло, іскрилося і коливалося червоними язиками* (Ю. Логвин).

2. Яскраво сяяти; виблискувати. *Слово, чому ти не твердая криця, Що серед бою так ясно іскриться?* (Леся Українка); *Іскриться море і грає, у сяєві міниться срібнім* (М. Зеров); *Вгорі холодним сяйвом іскрилися зорі* (С. Скляренко); *Грала музика, іскрилося в пляшках шампанське* (О. Бердник); *Був ..* [Мазепа] *у дорогому вбранні, що іскрилося камінням* (Г. Колісник); *На шиї* [княгині] *іскрилася золота змійка з двома зеленими смарагдами очей* (Ю. Винничук).

3. *чим.* Сяяти, блищати (перев. про очі, погляд). *Радістю зір твій іскриться* (В. Сосюра).

4. *перен.* Виявлятися яскраво, з особливою виразністю (перев. про почуття). *Задарма в слові твойому* [твоєму] *іскряться І сила й м'якість, дотеп і потуга, І все, чим може вгору дух підняться?* (І. Франко); *Любов і радість в їх очах Іскриться, виграє* (М. Гірник); *Степан .. пролітає мимо на вороному .. Сорочка в нього напнулася од вітру, в очах іскриться щастя* (Василь Шевчук); *Ув очах його* [володаря] *іскриться Темно-синій гнів дракона* (А. Содомора, пер. з тв. Есхіла).

5. *спец., рідко.* Те саме, що **іскри́ти** 4. *Іскриться розетка.*

◊ **Бісики гра́ють (стриба́ють,** *рідше* **іскря́ться** *і т. ін.)* **в оча́х** *див.* **бісик.**

ІСКРІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **іскри́ти** і **іскри́тися.** *Від удару аж тріснула* [груша-скороспілка] — *соком-медом іскристим так і бризнуло з неї, на те іскріння одразу й бджола де взялась, закружляла, приміряючись...* (О. Гончар); *Глибшає* [блакить] *снігами сизуватими, Іскрінням снігопаду голубого* (В. Стус); *Іскріння в колекторних електричних машинах зумовлюють механічні несправності, перевищення допустимих меж напруги й порушення комутації в обмотці* (з наук.-техн. літ.).

ІСКРОВИ́Й, á, é, *спец.* Стос. до електричної іскри. *Найкраще вивчена лінійна блискавка, яка є іскровим розрядом* (з навч. літ.); // Який під час роботи дає електричні розряди у вигляді іскор. *Перспективи використання двигунів з іскровим запаленням залежать від можливостей поліпшення їх економічності та екологічних характеристик* (з наук.-техн. літ.); *Марко переключився на приймання. Він чув стрекотіння якихось іскрових радіостанцій* (М. Трублаїні); *Доктор Гальванеску міг впливати на хід робіт. Він віддавав накази по радіо .. з невеличкого .. безщоглового акумуляторного іскрового апарата* (Ю. Смолич).

ІСКРОВЛО́ВЛЮВАЧ *див.* **іскроуло́влювач.**

ІСКРОГА́СНИК, а, *ч.* Пристрій для гасіння іскор. *Іскрогасник використовують для двигунів внутрішнього згоряння* (з наук.-техн. літ.); *Прості іскрогасники на димові труби можна виготовити самостійно* (з газ.).

ІСКРОМЕ́ТНИЙ, а, е. 1. Який викидає іскри, іскриться. *Згадувались студені ріки й густі ліси, .. радісне іскрометне сонце над неозорими просторами!..* (О. Донченко).

2. Яскравий, виразний (у 1 знач.). *Бідолаха .. про Котляревського й чути не чув .. Ачей же, знатиме тепер і про автора нашої іскрометної "Енеїди"!* (О. Гончар); [Флорентієць *(зіщулено і безпорадно спершись на виламану дошку з риштувань):*] *Як тісно в пам'яті сторіч! Як рідко зводяться титани! Створити річ, створити річ, котра ніколи не розтане! Це був життя мого девіз, мій сніп ілюзій іскрометних* (Л. Костенко); *Уважний до усього, умудрений муж* [старший канцелярист гетьманської канцелярії] *.. любив іскрометне українське слово* (Г. Колісник).

3. *поет.* Який сяє (перев. про очі); іскристий (у 3 знач.). [Дон Жуан:] *Сії очі, колись блискучі, горді, іскрометні, тепер оправлені в жалобу темну і погасили всі свої вогні* (Леся Українка).

4. *поет.* Те саме, що **іскри́стий** 4. — *Тільки ось нині я їжі спожив і вином іскрометним Горло своє покропив, а то зовсім не їв я нічого* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ІСКРОТВО́РЕННЯ, я, *с., спец.* Те саме, що **іскроутво́рення.** *У межах вантажного простору на танкерах заборонено виконання робіт, пов'язаних із небезпекою іскротворення* (з наук.-техн. літ.).

ІСКРОУЛО́ВЛЮВАЧ, ІСКРОВЛО́ВЛЮВАЧ, а, *ч.* Те саме, що **іскрога́сник.** *Якщо покрівля будівлі зроблена з горючих матеріалів, на димову трубу слід установити спеціальний іскровловлювач* (з навч. літ.); *Двигун садового трактора має іскроуловлювач для безпечної експлуатації* (із журн.).

ІСКРОУТВО́РЕННЯ, я, *с., спец.* Утворення іскор. *У науковій праці досліджено процеси іскроутворення в системах запалювання* (з наук. літ.); *Надійне іскроутворення — головна вимога до свічок запалювання* (з навч. літ.).

ІСКРОУТВО́РЮВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Пов'язаний з іскроутворюванням. *Займання вибухової суміші може статися під час увімкнення будь-якого побутового електроприладу або застосування іскроутворювального пристрою чи відкритого вогню* (з навч. літ.).

ІСКРОУТВО́РЮВАННЯ, я, *с., спец.* Утворювання іскор; іскроутворення. *Система запалювання двигуна внутрішнього згоряння має забезпечувати безперервність іскроутворювання* (з наук. літ.).

І́СКРЯВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **іскри́стий.** *Сутінь гусне, і дзвінка блакить Вже мерехтить у іскрявім уборі* (М. Зеров); *Тож більше полюбляв у шиби зазирнути, Як в іскрявім снігу пишає сон дібров* (М. Рильський); *Потім переведе* [Марина] *любий та добрий погляд своїх чорних іскрявих очей на невеличке Петрусеве личко* (Панас Мирний).

І́СКРЯНИ́Й, іскряна́, іскряне́. 1. Те саме, що **іскри́стий.** *За шпилями-скалами округи видко .. далеко темнії гаї, що попозлочувані вони іскряним сонечком* (Марко Вовчок); *Софія Леонівна почутила, що ті палкі, ніби іскряні очі притягують її, неначе якісь чари* (І. Нечуй-Левицький); * Образно. *Дві берізки-янголиці Крила зводять іскряні* (Д. Павличко); *І рідних, і друзів багато, кругом обступивши, Довго мене умовляли зостатися в отчому домі .. Випили з батькових дзбанів багато вина іскряного* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. Подібний до іскри (у 1 знач.). *Відчув* [Дмитро Іванович], *як десь попід серцем пройшло щось іскряне, мов електричний розряд* (Ю. Мушкетик).

І́СКРЯНО, *рідко.* Присл. до **іскряни́й.** *Іскряно й яро червоніють цілі різи польового маку* (І. Нечуй-Левицький).

ІСЛА́М, у, *ч.* Одна з релігій світу, послідовниками якої є мусульмани; магометанство. *Він визнавав за жінкою більші права, ніж дає їй іслам* (М. Коцюбинський); *Кожна* [релігія] *висуває свого пророка-першонавчителя* [першоучителя]: *християнство — Христа, юдаїзм — Мойсея, іслам — Магомета* (П. Колесник); — *Ми з ним поговорили відверто — він не навертатиме нашого сина до ісламу...* (В. Малик); *Мене вразила гармонія міжконфесійних стосунків на Агрісі. Тут мирно і майже безконфліктно співіснували .. християнство з ісламом, іудаїзмом, буддизмом* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІСЛАМІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Поширення ісламу й посилення його впливу. *Панування за нових часів ідеї модернізації на західний зразок замінилося наприкінці XX ст. черговою хвилею ісламізації* (з навч. літ.).

2. Навернення кого-небудь до ісламу. *Ісламізація молоді.*

ІСЛАМІ́ЗМ, у, *ч.* Релігійна система ісламу. *Усякий інший колір ще можна було зрозуміти: червоний — щось революційне, чорний — йдеться про анархізм, навіть зелений — чимось зв'язаний з ісламізмом, але — сірий?* (Б. Антоненко-Давидович); *Храм* [бога Крішни] *є одним із центрів поширення новоіндуїзму, який прагне примирити різні релігії, і в першу чергу індуїзм з ісламізмом* (В. Минко).

ІСЛАМІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ісламізува́ти.** — *Коли діти будуть примусово ісламізовані.., то цим досягнуто буде їхнє тимчасове визволення, бо слова Корану проголошують, що в кожному новонародженому закладено прагнення до ісламу* (П. Загребельний); // **ісламізо́вано,** *безос. пред. Крим було ісламізовано за часів Золотої Орди* (з навч. літ.).

ІСЛАМІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Піддавати ісламізації. *Ісламісти є членами парламентів більшості мусульманських країн і не приховують прагнення ісламізувати владу й суспільство* (із журн.).

ІСЛАМІ́СТ, а, *ч.* Прихильник ісламізму та ісламізації. *Для ісламістів характерним є акцент на досягненні влади, на введенні шаріату, на тотальній ісламізації держави* (з навч. літ.); *Було введено заборону на відеоігри в підконтрольних ісламістам регіонах* (із журн.); *Ісламісти, узявши на себе відповідальність за викрадення іноземців, не назвали жодних умов їхнього звільнення* (з газ.).

ІСЛАМІ́СТИКА, и, *ж.* Сукупність наук, що вивчають історію, релігію, культуру, побут і т. ін. мусульман. *Іслам та ісламістика недостатньо представлені в українській інтелектуальній традиції та інформаційному просторі* (з наук. літ.); *Набуток А. Кримського у сходознавстві визначають чотири основні галузі, пов'язані з іраністикою, семітологією, тюркологією та ісламістикою* (з наук.-попул. літ.).

ІСЛАМІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **ісламі́ст.** *Хоча ісламістки так і не домоглися прийняття владою їхніх вимог, але в суспільстві спостерігається досить виражене співчуття щодо гендерних проблем* (з наук. літ.).

ІСЛАМІ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до ісламістів та ісламізму. *Для ісламістських терористів зовнішнім мотивом дій залишається релігія, але справжнім рушійним чинником є практичні й політичні міркування* (з наук.-попул. літ.); *На вулиці великих міст знову вийшли сотні тисяч єгиптян, які виступали проти ісламістської влади* (з газ.); *Ісламістський рух.*

ІСЛАМОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із ісламознавства. *Цікавим для ісламознавців є вивчення історичних і сучасних процесів взаємодії ісламу з іншими культурами й релігіями* (з наук. літ.).

ІСЛАМОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Наука про іслам. *Головною проблематикою Українського центру ісламознавчих досліджень є, зокрема, сучасні тенденції у розвитку ісламу в Європі, а також стан і перспективи ісламознавства в Україні* (з наук. літ.); *Актуальним є видання підручника з ісламознавства для майбутніх фахівців у галузі філософії, релігієзнавства, культурології, політології, історії та інших гуманітарних дисциплін* (із журн.).

ІСЛАМОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до ісламознавства, пов'язаний з ним. *Наукову статтю присвячено основним аспектам висвітлення в ісламознавчій літературі правового статусу жінки* (з наук. літ.); *В Україні поступово розвивається ісламознавчий дискурс* (із журн.).

ІСЛАМОФО́Б, а, *ч.* Супротивник, ненависник ісламу. *Відомий голландський ісламофоб очолює антиісламську партію* (з газ.); *Запеклий ісламофоб.*

ІСЛАМОФО́БІЯ, ї, *ж.* Загальна назва різних форм негативного ставлення до ісламу. *Уперше вчені серйозно поставилися до проблеми ісламофобії у Великій Британії* (з наук.-попул. літ.); *Поки західний світ бореться з антисемітизмом і расизмом, його поглинає інша загроза — ісламофобія* (з газ.).

ІСЛА́МСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **іслáм.** *В ісламському міжнародному праві не лише існував принцип дотримання міжнародних зобов'язань, а й були врегульовані різні аспекти його застосування* (з наук. літ.); *Мусульманське право можна розглядати як специфічну правову систему в межах ісламської релігії* (з навч. літ.).

2. Стос. до ісламу, пов'язаний з ним. — *За ісламським зразком введемо сухий закон. — Він стиха реготнув: — Чи ви ворог ісламу?* (Ю. Бедзик); — *Я серйозно займаюся астрологією, і мої скромні досягнення .. високо цінуються багатьма видними вченими не лише християнського, а й ісламського світу* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ІСЛА́НДЕЦЬ *див.* **іслáндці.**

ІСЛА́НДКА *див.* **іслáндці.**

ІСЛА́НДСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **іслáндці** і Ісландія. *Відгуки стосунків між варягами й Київською державою збереглися у скандинавських та ісландських сагах* (з навч. літ.); *Ісландські дослідники побоюються, що прокинеться вулкан Катла* (із журн.); *У центрі уваги учасників і гостей щорічного фестивалю мистецтв у столиці Ісландії Рейк'явіку — ісландська культура, її минуле й сьогодення* (з газ.); // Вигот., вироблений ісландцями, в Ісландії. *Відома у світі ісландська вовна й вовняні трикотажні вироби — важлива частина експорту країни* (з навч. літ.).

2. Уживається як складова частина ботанічних, зоологічних, технічних, хімічних та інших назв, термінів. *Таких делікатесів і дефіцитів Руборос іще не їв, а деяких узагалі не бачив: філе ісландського оселедця у винному соусі, краби, .. швейцарський дірчастий сир* (В. Кожелянко); *На сухих бідних ґрунтах ростуть оленячий мох, ісландський мох, чебрець, тмин пісковий, очиток, мучниця* (з наук. літ.); *Призму з ісландського шпату застосовують як поляризатор та аналізатор світлових хвиль* (з наук.-попул. літ.); *Ісландський побережник гніздиться переважно в Гренландії, Канаді й сибірській тундрі, а також на Алясці* (із журн.).

ІСЛА́НДЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **іслáндець,** дця, *ч.*; **іслáндка,** и, *ж.*). Народ, що становить основне населення Ісландії. *По обіді від голландського судна .. відпливла шлюпка, в якій сиділи .. капітан Й. ван Тох, швед Єнсен, ісландець Гудмундсон, фін Гіллемайнен і два норці-сингальці* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека); *Ісландці — сучасний і водночас дуже своєрідний етнос, що зберігає в культурі й побуті архаїчні риси* (з наук.-попул. літ.).

ІСНУВА́ННЯ, я, *с.* 1. *тільки одн.* Буття; наявність кого-, чого-небудь у дійсності. *Адвокат .. за допомогою довгої судової процедури довідався про існування братів* (І. Франко); *Усміхалася* [мати], *коли бачила Марусю, як вона, вернувшися із садка, пурхала по хаті, щебетала, а кожний рух, кожне слово, кожна інтонація були насичені щастям, безмірною радістю існування* (Г. Хоткевич); *Кожну нашу, хай найменшу, перемогу ми мудро пов'язували з Володьчиним існуванням...* (О. Тесленко).

2. Життя; спосіб життя. *Робота лежить, а я мучуся бездіяльністю .. От вам .. опис мого існування* (М. Коцюбинський); *Кількаденне напівголодне існування та сила викурених цигарок небезпечно гойднули його голову і одразу примусили знову сісти на ліжко* (Г. Епік); *Існування рослини при такій температурі — неможливе* (О. Гончар); *Вона вийшла з хати і пішла не оглядаючись, розчавлена чужим горем, присоромлена власним пустопорожнім безтурботним існуванням* (Г. Тарасюк); [К о м і н і й:] *Я вище Ціную благо нашої вітчизни, Ніж власне існування* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра).

За́соби до (для, *розм.* **на) існувáння** *див.* **зáсіб.**

ІСНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Бути в дійсності; бути. *Достойний Ти, Господи й Боже наш, прийняти славу, і честь, і силу, бо все Ти створив, і з волі Твоєї існує та створене все!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Чи видавництво існує, чи припинило свою діяльність?* (Панас Мирний); *Відколи існує Троянівка, розповідаються легенди* [про вир на Ташані], *одна страшніша за іншу* (Григорій Тютюнник); *Існував, зрештою, рідний дім, у який завжди можеш повернутися* (Валерій Шевчук); — *Я ніколи не була цілком впевнена, що насправді існую. Завжди ніби кіно...* (Любко Дереш).

2. Бути живим; жити. [О л е к с і й:] *А зайвий розум не завжди бува в пригоді людині, часто розум і шкодить, — все залежить від умов, в яких чоловік існує* (М. Кропивницький); *Душа чогось шукала, хотілося якось особливо існувати на землі, між людьми* (Іван Ле); — *Для чого ви існуєте чи то, пак, живете?* (О. Гончар); *І листя щораз більшає в господі. І коли ступаю листям, відчуваю, що існую* (Ю. Андрухович).

ІСНУ́ЮЧИЙ, а, е. 1. *рідко.* Дієпр. акт. до **існувáти** 1. *Лише тепер Бертольд довідався про існування реальної істоти, котра раніш видавалась йому тільки згадкою про когось, вже не існуючого* (Н. Королева).

2. *у знач. прикм.* Який існує. *Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога* (Біблія. Пер. І. Огієнка); // *у знач. ім.* **існу́юче,** чого, *с.* Те, що існує (у 1 знач.). *У творах В. Шекспіра час — це рух самої історії, плинність усього існуючого у сфері життя людства* (з наук. літ.); // *у знач. ім.* **існу́ючий,** чого, *ч.* Той, хто існує (у 2 знач.), живе. — *Кінцева мета кожного, хто рухається — спокій, а межа кожного існуючого — небуття* (П. Загребельний).

ІСО́П, у, *ч.* Те саме, що **гісо́п.** *І візьме священик кедрове дерево, і ісоп та червень, та й кине до середини погорілища тієї ялівки* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Ісоп — сонцелюбна рослина з терпким пряно-гіркуватим смаком і запахом камфори* (з наук.-попул. літ.); *Ісоп лікарський має стебло заввишки 20–50 см* (із журн.).

ІСПА́НЕЦЬ *див.* **іспа́нці.**

ІСПАНІ́СТ, а, *ч.* Фахівець із іспаністики. *Посольство Іспанії в Україні та Асоціація іспаністів України мають честь оголосити про Всеукраїнський конгрес іспаністів "Пам'ять і культура в глобальній іспаністиці"* (із журн.).

ІСПАНІ́СТИКА, и, *ж.* Сукупність наук про мову, літературу та культуру іспанського народу. *Українська іспаністика як галузь вітчизняної історичної науки перебуває на етапі формування й становлення* (з наук. літ.).

ІСПАНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **іспаніст.** *Українська іспаністка видала монографію, присвячену історії королювання Альфонсо XIII* (з наук. літ.).

ІСПА́НКА[1] *див.* **іспа́нці.**

ІСПА́НКА[2], и, *ж.* Дуже важка форма грипу, що в 1918–1919 рр. охопила багато країн світу; іспанський грип. *Справжній епідемічний грип — іспанка, або інфлуенца, як його називали, — жахлива хвороба* (М. Дашкієв); *У 1918–1919 рр. протягом 18 місяців у всьому світі від іспанки померли близько 50–100 млн осіб, або 2,6–5,2 % населення Землі* (з наук. літ.); *В Одесі Віра Холодна заразилася жахливою іспанкою й померла: тут була справжня епідемія* (з газ.).

ІСПАНОМО́ВНИЙ, а, е. Який говорить, пише, видається іспанською мовою. *Зайнявся* [дід] *перекладом іспаномовної літератури* (Любко Дереш); *Іспаномовні іммігранти, зокрема мексиканці, не поспішають вивчати англійську мову* (з газ.); // Такий, де іспанська мова є державною. *Культура іспаномовних країн пронизана відвагою матадорів із запальної кориди, пристрастю фламенко й танго, духмяністю паельї* (із журн.).

ІСПА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **іспа́нці** і Іспанія. — *Якщо зволите колись завітати до мене, я вам покажу вельми потішну книгу одного іспанського письменника — Мігеля Сервантеса* (Р. Іваничук); *Іспанський берег безкінечний, брунатний і видається дуже древнім* (О. Тесленко); *Кожне іспанське слово патагонця .. тлумачив* [Паганель] *по-англійському* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Офіційні мови ООН — англійська, арабська, іспанська, китайська, російська й французька* (з навч. літ.); // Такий, як у іспанців, в Іспанії. *Ми йшли і співали арію Хозе з опери Бізе "Кармен" .. Небо було синє-синє — справжнє іспанське небо. Погода — саме підходяща для бою биків. Ми погнали корів аж на край вигону* (В. Нестайко); // Зробл., вигот., виведений і т. ін. в Іспанії. *Нам вдалося закупити .. іспанського вина для причастя* (Т. Прохасько).

ІСПА́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **іспа́нець,** нця, *ч.;* **іспа́нка,** и, *ж.).* Народ, що становить основне населення Іспанії. *З Константинополя сіло багато пасажирів. Французькі попи, турецькі офіцери з жінками і дітьми, албанці, іспанки, грецькі попи* (М. Коцюбинський); *Дон Дієго знов ліг в качалку .. Біляве лице його з дрібними рисами і тонкими губами зовсім не нагадувало іспанця* (В. Винниченко); *Іспанці робили відчайдушні спроби товстими тичками відштовхнути бригантину* (М. Білкун).

І́СПИТ, у, *ч.* 1. Перевірка знань з якого-небудь навчального предмета; екзамен. *Лукіяновича не бачив, бо у нього були саме іспити* (М. Коцюбинський); — *Він складе іспит і може собі відпочивати ціле літо* (Г. Хоткевич); *Останній день іспитів на закінчення семирічки був і прощанням Захара з школою* (Іван Ле); *Відповідаючи на іспитах, вона раптом забула... найпростішу формулу води!* (В. Владко); // Перевірка знань для отримання професії, посади і т. ін. *В житті доведеться ще стати не перед одним іспитом, боротися не за одне свідоцтво* (Ірина Вільде).

2. *перен.* Перевірка яких-небудь якостей, властивостей і т. ін. *Зазвичай іспит для кохання починається в шлюбі, коли вже пізно щось міняти* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Життєві труднощі; випро́бування. *Дружба .. випробувана подальшими роками, з-поміж яких були й роки тяжких іспитів, несправедливості, образи. Ніхто .. не лишив його* [Ю. Яновського] *без підтримки, без духовної допомоги* (М. Бажан); *Не нарікаю, Боже, на іспити важкі: одним стражденним дрожем злютовано віки* (В. Стус).

(1) І́спит на зрі́лість — випро́бування кого-небудь на здатність діяти, робити щось і т. ін. самостійно, протистояти чому-небудь (перев. життєвим труднощам). — *Мені дали ім'я Касіт після іспитів на зрілість, — сказав він. — Що означає це ім'я? — Той, хто може перемогти носорога, — урочисто відповів Касіт* (І. Росоховатський); *Наш народ в умовах політичного протистояння останніх років витримав важкий іспит на зрілість* (з газ.); **Прийма́ти / прийня́ти і́спит (за́лік)** *див.* **прийма́ти; Склада́ти** *(рідше* **держа́ти) / скла́сти** *(рідше* **ви́держати, ви́тримати,** *заст.* **здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік)** *див.* **склада́ти; Шта́тські і́спити** *див.* **шта́тський.**

△ **Держа́вний і́спит (екза́мен)** *див.* **екза́мен.**

ІСПИТНИ́К, а́, *ч.* Той, кого іспитують. *Щосили розпихаючи іспитників, хлопець .. побіг на третій поверх. Ну що як він спізнився, як комісія вже закрилась?* (В. Підмогильний); *Під час анкетування не є обов'язковим особистий контакт дослідника й іспитника: анкету можна переслати поштою або передати довіреною особою* (з навч. літ.).

ІСПИТНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **іспитни́к.** *Іспитниця написала відповіді на всі завдання тесту з української мови і літератури* (з газ.).

ІСПИТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **іспитува́ти.** *Не раз були* [вчителі] *іспитованими філологами, істориками або катехетами* [катехитами] *і знали свій предмет дуже добре* (І. Франко); // *у знач. ім.* **іспито́ваний,** ного, *ч.* Той, кого іспитують. *Іспитованому подали шаблю* (Я. Качура); *Не він* [Мара] *.. має бути за інструкцією головою комісії, та саме в цей час до зали увійшла Паля Степанівна .. Це надало йому нечуваної енергії, а заразом і визначило долю багатьом іспитованим* (Б. Антоненко-Давидович).

ІСПИТÓВИЙ, а, е. Стос. до іспиту. *В інституті весна позначилась іспитовою лихоманкою — недугою, що обпадає тільки студентів* (В. Підмогильний); *Двоє саперів вирядили Шостопалька на відчайдушне іспитове для нього бойове завдання* (Іван Ле); *Віктор .. писав іспитовий диктант* (П. Автомонов); // Признач. для проведення іспитів. *З іспитової кімнати вибіг лютий кандидат* (І. Франко); *Директор відчинив двері від іспитового залу .. й попросив інспектора, а за інспектором увійшла й ціла комісія* (Б. Лепкий); *Він спізнився, вся іспитова комісія потягнулась до нього, а Мара зрозумів.., що йому передають керівництво* (Б. Антоненко-Давидович).

ІСПИТУВÁННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **іспитувáти.** *Учень витримав без проблем іспитування* (з газ.); * Образно. *Іспитування свободою часом тяжче витримати, ніж випробування неволею* (із журн.).

ІСПИТУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок., кого, що.* Проводити іспит; екзаменувати. *— А скажіть, .. як шиються жіночі черевики-вивоpотки? — почав іспитувати Хома* (З. Тулуб); *Медик-універсал Оверко Микитович запросив* [Марину] *одразу на бесіду. Розпитував про навчання, навіть, ніби жартома, іспитував з анатомії та фізіології* (Микита Чернявський); * Образно. *Іспитуй, як золото, на пробу коханих, друзів, рідних і дітей: а чи підуть крізь сто своїх смертей тобі услід?* (В. Стус).

ІСПИТУВÁТИСЯ, ýюся, ýєшся, *недок.* Складати іспит (у 1 знач.); екзаменуватися. *— Немилосердно ріже* [професор], *— заявив студент двом товаришам, що чекали черги. І вони вирішили сьогодні не іспитуватись* (В. Підмогильний).

ІСТÉБЛІШМЕНТ, у, *ч., збірн.* Те саме, що **еліта** 3. *Про те, щоб .. брав* [імператор] *бодай якусь участь у політичному житті планети, взагалі не йшлося. Це цілком влаштовувало наш істеблішмент* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Спротив методам управління "згори донизу" на Заході в бурхливі шістдесяті роки XX ст. призвів до політики шантажу, залякувань та застосування істеблішментом сили проти населення* (з навч. літ.); *Інерція історичного розвитку відклалася на ідеології й мисленні нинішнього українського істеблішменту* (із журн.).

ІСТÉРИК, а, *ч.* Той, хто хворіє на істерію (у 1 знач.) або схильний до істерики. *Щось сміється в грудях і ридає. Що мені? Чи я істерик? Чи поет, чи хорий?* (О. Кобилянська); *Він став істериком і лише безумним напруженням волі ще сяк-так тримав себе в руках* (І. Багряний).

ІСТÉРИКА, и, *ж.* Напад істерії. *Раптом .. почувся страшний крик правдивої істерики* (Леся Українка); *Поручик .. упав на стіл головою і забився в істериці* (П. Панч); *Істерика не проходила .. Непритомну Ганну одвезли додому. Лікарі, які з'явилися біля її ліжка ранком, констатували важке нервове зворушення* (В. Собко); *Себастьян ще якийсь час тихо схлипував, а потім змовк .. Професор намацав пульс. — Нічого страшного, — сказав Марлонові. — Звичайна істерика* (М. Руденко); * Образно. *Вони мчали далі..: вибухонебезпечний лімузин у чотирьох непробивних стінах снігової білості, щемкі гальмування на поворотах, .. заноси, буксування, істерика мотора* (Ю. Андрухович).

ІСТЕРИ́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **істéрик.** *Ця істеричка — з неї станеться — ще викине якийсь фортель. Дювер'є сказав м'яко: — Але заспокойтеся, дівчинко!* (М. Йогансен); *— Неля в нас істеричка. Вона не зовсім психічно здорова* (Ірина Вільде); * Образно. *Скільки мелодій увібрала в себе чужа гармошка — захрипла істеричка, де ноти тьмаві, .. де знижується мистецька глибина мелодії..!* (Ю. Яновський).

ІСТЕРИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до істерії. *Я .. б'юсь руками об двері, наскакую на жінку, що в істеричному нападі ламає руки...* (М. Коцюбинський); *Звідки ці істеричні перепади настрою? Ці надривні вередування? Чому я не олімпієць..?* (С. Процюк).

2. Схильний до істерії; хворий на істерію. *Настуся була зроду істерична й трохи психопатка* (І. Нечуй-Левицький); *Що то за кара Божа глядіти за істеричними та ще розпещеними людьми* (Леся Українка); *Не завжди Андрій був таким холодним, істеричним і чужим* (Ю. Мушкетик).

3. Характерний для істерика. *— Поки ти в ній* [панночці] *до тієї душі докопаєшся, то її істеричні нерви затруять тобі ціле життя* (І. Франко); * Образно. *Сигнал тривоги спрацював автоматично. Надривне гудіння сирени і істерична миготнява червоних сигнальних ламп у всіх коридорах* (О. Тесленко); // Такий, як під час істерики. *Її регіт стає все більш істеричним і раптом переходить у плач* (І. Кочерга); *Він уже кілька днів не виходив з дому, замкнувшись в майстерні, в похмурому настрої істеричної одчайдушності, самозаперечливо відданий праці* (В. Домонтович); *Засміялася* [Оленка] *якимсь дивним, горловим, наче істеричним, сміхом* (В. Кучер).

ІСТЕРИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **істери́чний** 3. *Інколи* [Ліда] *нервова, збуджена до істеричності, інколи млява, лінива, до всього байдужа* (В. Собко); *Істеричність у поведінці людини нерідко свідчить про внутрішню конфліктність* (із журн.).

ІСТЕРИ́ЧНО. Присл. до **істери́чний** 3. *Несподівано вона істерично заридала голосно* (І. Нечуй-Левицький); *Перелякане жіноцтво істерично кричало* (Ф. Бурлака); *Раптом розсміялася* [Ганна] *високо, заливчасто, істерично* (В. Собко); * Образно. *Пломінь свічки в долонях бився істерично* (П. Мовчан).

ІСТЕРÍЯ, ї, *ж.* 1. *мед.* Вид неврозу, що характеризується підвищеною емоційною збудженістю й супроводжується риданням, сміхом, криком, корчами, а також розладом чутливості, рухомої сфери і т. ін. *Він, сам себе не тямлячи, в якімсь припадку екзальтації, істерії, божевілля простягає обі* [обидві] *руки поза острішок оборогу і щосили кричить: — .. Тут* [над селом] *тобі* [градовій зливі] *не місце!* (І. Франко); *Нараз тато починає сміятись. Дарці в першій хвилині, якби хто снігу поза сорочку насипав: "Ой, Боже, істерія в тата чи що?"* (Ірина Вільде); *Кілька місяців після братової смерті Лариса Петрівна не могла прийти до нормального стану. Знову й знову були напади істерії* (М. Олійник).

2. *чого і з означ., перен.* Хворобливий інтерес, посилене прагнення до чого-небудь; гарячкова діяльність в якомусь напрямі. *В дитсадочку нагнітали воєнну істерію. Орися кричала ночами: — Війни боюсь!* (І. Жиленко); *Молоде покоління необхідно навчити відрази до масової метушливості та істерії* (з наук. літ.); *Хтось із сумом проводжав останні хвилини чемпіонату світу з футболу, а хтось зітхнув із полегшенням, що нарешті закінчилася футбольна істерія* (з газ.).

ÍСТИК, а, *ч.* Паличка з залізним наконечником для очищання лемеша або чересла в плузі від прилиплої землі. *Семен обчищав істиком леміш та .. йшов за плугом* (М. Коцюбинський); *Старий висмикав істик, прочищав плуга* (Г. Косинка); *Іде* [Скиба], *пильний, до сошників доглядається, істиком прочищає* (А. Головко); *Вже хлопові й не до роботи..: куди люлька пропала? Може, приорав?.. Бере істика та й починає скиби перевертати* (І. Нижник).

ІСТИНА, и, *ж.* 1. *філос.* Достовірне знання про об'єктивну дійсність у свідомості людей. *Логіка цікавиться істиною як такою, витлумаченою об'єктивно, а не тим, що лише може вважатися істинним* (з наук. літ.); *Для того, щоб практика послужила критерієм, що відділяє істину від помилкової думки, потрібен пошук критеріїв, за якими буде оцінюватися сама практика* (з навч. літ.).

2. Ідеал пізнання, коли мислиме збігається з дійсністю і є правильне розуміння об'єктивної дійсності та знання про неї. *—Дерзайте, мої друзі, — вів далі Іван Петрович. —Шукайте шляхів до пізнання істини в цьому новому явищі, яким є взаємний вплив мікрохвиль і інфразвуку!* (В. Владко); *Коли ти у пошуку мастак, Коли для істини — всю душу, кров і піт, Сіль стане трохи іншою на смак, Аніж була до тебе сотні літ* (П. Воронько); *Шлях до істини йде дорогою неймовірних припущень* (Є. Кононенко).

3. Те саме, що **пра́вда** 1. *Те, що було тільки чуткою, — сталося істиною* (Г. Хоткевич); [Д у б и н а:] *Наука без суперечок не буває. У суперечці народжується істина* (З. Мороз); *Відповів* [Святослав] *своєму високовченому братові..: — Що суворіша істина, то більше обурює проти себе той, хто її проповідує* (П. Загребельний).

4. Положення, твердження, судження, перевірені практикою, досвідом. *Якось у розмовах із старими начитаними аксакалами натрапив* [Синявін] *на цікаві притчі й мудрі істини життя* (Іван Ле); *Завше треба пам'ятати істину одну, просту: У житті потрібно мати Мрію, прагнення, мету!* (С. Воскрекасенко); *Ми вспадкували кров наших далеких і прадавніх пращурів, а разом з кров'ю й пам'ять тих часів, і ця істина вже не потребує жодних доказів* (І. Білик); *Пізнав я істину в житті: на людях добра нам наука, наснага ж — лиш на самоті* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете).

Крите́рій і́стини *див.* **крите́рій.**

△ **(1) Абсолю́тна і́стина,** *філос.* — об'єктивна реальність, що пізнається через низку відносних істин. *Знання того, чи Бог є, — це знання абсолютної істини. Але чи зможе її людство осягнути — це питання нескінченно далекого майбутнього* (із журн.); **(2) Відно́сна і́стина,** *філос.* — часткове, приблизне відображення об'єкта, яке змінюється в процесі пізнання. *Слово без внутрішньої форми (переважно запозичений науковий термін) втрачає — принаймні тимчасово — здатність розвиватися, а передаване ним наукове поняття завжди є відносною істиною, оскільки процес пізнання безконечний* (В. Русанівський); *Відносна істина виражає мінливість знання, його поглиблення, уточнення, яке кінцевою метою має досягнення абсолютного знання* (з наук. літ.); **(3) Об'єкти́вна і́стина,** *філос.* — відображення у свідомості людей, у положеннях науки дійсності, реального світу. *Щоб наука могла здійснити прорив до нових предметних структур і систематично виробляти нові знання, необхідні в майбутньому, вона потребує принципу самооцінки об'єктивної істини* (з наук. літ.); *Питання про об'єктивну істину — це питання про зміст наших знань, про те, що ми пізнаємо. А пізнаємо ми об'єктивний матеріальний світ* (з навч. літ.).

◊ **Збива́ти / зби́ти з путі́ і́стини (і́стинної, Госпо́дньої** *і т. ін.) див.* **збива́ти; (4) Прописна́ (а́збучна) і́стина** — загальновідома, загальнозрозуміла, елементарна річ. *В хімічній лабораторії повинна бути чистота — це ж азбучна істина* (Ю. Шовкопляс); — *Нема чого надто гарячитися, — знизав плечима Черкашин і почав довгу розмову про надлімітні і нижчелімітні асигнування. — Невже такі прописні істини не відомі начальнику шахти?* (І. Волошин); *В останні хвилини усі з .. найстурбованішим тоном повторюють прописні істини про поводження в дорозі, а ті, що від'їздять, хочуть .. швидше опинитися в диліжансі, відчути рух, подорож* (О. Іваненко); *Людина мусить уміти застосовувати свої знання до конкретного діла. Це — прописна істина* (із журн.).

ІСТИННИЙ, а, е. 1. Який відповідає істині (у 2, 3 знач.); правильний, правдивий. *Кінцевою метою будь-якого істинного пізнання є розуміння того, що людина означає насправді стосовно своєї можливості збагнути і навіть перетворити світ...* (О. Шугай); *Франциск Скорина розглядав Біблію як єдине істинне джерело мудрості й усіх наук* (з наук. літ.); *Платон наполегливо шукає відповідь на заповітне для нього питання, намагаючись відшукати засоби, з допомогою яких можна досягти істинного знання* (із журн.); // *у знач. ім.* **істинне,** ного, *с., філос.* Те, що відповідає істині (у 1 знач.). *Погляд на буття й ніщо у їхній єдності дає можливість осягнути істинне як неутаємничене, як відвертість і відкритість буття* (з наук. літ.); *Зміни за певних умов можуть перетворювати якість явища у свою протилежність: істинне стає хибним, корисне — шкідливим, і навпаки* (із журн.).

2. Дійсний, непідробний. — *Я вам розкажу саму істинну правду* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Коли минає час, усе дрібне стає дрібнішим і непомітнішим, а те, що було істинним і величним, на відстані вимальовується ще величніше і яскравіше* (О. Гуреїв); — *Юна душа завжди шукає в житті щось істинне, справжнє, тобто неминуще* (О. Гончар); // Такий, яким хтось має бути насправді; справжній (у 3 знач.). — *Я, — патетично почав він, — як істинний русин, протягом усього життя думав про краще майбутнє свого народу...* (С. Скляренко); — *Ваша "Енеїда" стала знаменитою. В ній ви дали змогу читачам відчути життя народу. Ви заговорили в поемі як істинний син народу...* (І. Пільгук).

І́стинна (свята́, су́ща, чи́ста, чисті́сінька, щи́ра, су́та) пра́вда *див.* **пра́вда.**

◊ **Збива́ти / зби́ти з путі́ і́стини (і́стинної, Госпо́дньої** *і т. ін.) див.* **збива́ти.**

ІСТИННІСНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до істинності, пов'язаний з нею. *Адвербіальні предикативи "правильно" — "неправильно" виконують функцію істиннісних оцінок, що констатують, відповідають чи не відповідають дії суб'єкта загальному правилу, виконання якого забезпечує досягнення мети* (з наук. літ.); *Класична логіка висловлювань оперує лише двома істиннісними значеннями: "істина" і "хиба"* (з навч. літ.).

ІСТИННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **істинний.** *Коли ти готуєшся стати вченим, то повинен керуватися в житті ідеєю істинності, щоразу перевіряючи її й справджуючи, дошукуючись* (П. Загребельний); — *Всі відомості, якими я оперую в своїй праці — правдиві та достовірні, прошу не сумніватися в їхній істинності* (С. Андрухович); *Питання про істинність неминуче постає у процесі дослідження і є єдиним орієнтиром, який спрямовує науковий пошук* (з наук. літ.); *Правильність як така одночасно пов'язана з істинністю системи знання, тому поняття істинності й правильності існують не окремо одне від одного* (із журн.).

ÍСТИННО. 1. Присл. до **істинний** 2. *Вона знала й бачила, що дійсно й істинно вона цариця балу по красі, по грації й кокетству, по вподобі в бальовому убранні* (І. Нечуй-Левицький); *Це було істинно щасливе подружжя, вони були мовби створені одне для одного* (О. Гончар); — *Істинно мовлено: праведність звеличує людину, а сваволя — безчестить* (Ю. Хорунжий); *Переді мною з'являється Лорна. На мене спадає розуміння: ось свята. Істинно свята людина* (Любко Дереш); // *у знач. пред.* Про стан, який відповідає істині (у 2, 3 знач.). *В генах нащадкам перейде .. Пам'ять. І це так же істинно, як тричі істинно те, що .. трава і дерева правлять Службу незмінно зелену, як сотні, як тисячі літ* (Б. Олійник).

2. *у знач. вставн. сл.* Уживається для підтвердження висловлюваної думки; справді (у 2 знач.). — *Істинно, ти щасливий батько, маючи таку дочку добру, розумну та ще й красиву* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Двері, правда, вже зачинені, але не замкнені. Істинно, не замкнені! Хтось може кожної хвилини ввійти* (В. Винниченко).

ІСТМÁТ, у, *ч.* Скорочення: історичний матеріалізм. *Фактично єдиною філософією в радянських вишах був діалектичний (діамат) і історичний (істмат) матеріалізм. Інші філософські напрями з класових, партійних позицій розглядались як ворожі, буржуазні, зазнавали необґрунтованої критики* (з навч. літ.).

ІСТОРИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Розгляд, принцип вивчення явищ, подій з історичного погляду, в історичному розвитку. *Історизм — світоглядний і методологічний принцип, яким керується історичне пізнання* (з наук.-попул. літ.); *Принцип історизму передбачає розуміння того, що філогенетичний та онтогенетичний розвиток людини не тотожні* (з навч. літ.).

2. Відтворення минулого в мистецтві. *У скіфському епосі є елементи історизму, тобто його сюжети прив'язані до конкретних історичних подій* (з наук. літ.); *Історизм літературної творчості, співвідношення історичної та художньої правди в літературному творі глибоко досліджував І. Франко* (з навч. літ.).

3. *лінгв.* Слово або вислів, що позначає зниклу реалію, явище. *Окремі лексеми стали історизмами, оскільки зникли (або зникають) самі реалії, на позначення яких уживалися відповідні назви* (з наук. літ.).

ІСТÓРИК, а, *ч.* 1. Фахівець із історії (у 4, 5 знач.). *Начко виклав розвідку ясно й зрозуміло, з безсторонністю і спокоєм історика* (І. Франко); *Література факту .. відкидає уяву, видумані особи й події, вимагає тільки простого опису дійсних, реальних подій з науковою точністю історика* (Б.-І. Антонич); *Деякі з наших критиків та істориків письменства заперечують усякі ознаки сантиментальности* [сентиментальності] *в українській творчості 20–30-х рр. XIX ст.* (М. Зеров); *Дмитро Антонович — український історик мистецтва і театру, архівознавець і музеєзнавець* (з наук.-попул. літ.).

2. *розм.* Учитель, викладач історії. *Манера викладання нового історика відразу причарувала учнів* (з газ.); *Учитель-історик та військовий презентували свою книгу про Житомир у роки війни* (з газ.).

3. Студент історичного факультету. *Як їх багато. Студенти й студенти. Ідуть історики, літератори, географи, біологи, хіміки...* (О. Гончар); *Підручник призначений для студентів вищих навчальних закладів — філологів, міжнародників, істориків, економістів* (з навч. літ.); *На читацькій конференції на тему "Історія — розмова про майбутнє" були присутні другокурсники-філологи та старшокурсники-історики* (з газ.).

ІСТОРИЦИ́ЗМ, у, *ч., книжн.* Принцип підходу до дійсності як до такої, що розвивається в часі. *До прихильників історицизму Поппер зараховував ряд мислителів від Геракліта, Арістотеля і Платона до Гегеля, Маркса і безпосередніх творців тоталітарних ідеологій XX ст.* (з наук. літ.).

ІСТÓРИЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **істóрик.** *Президент України В. Ющенко нагородив орденом російську історичку, директора Центру вивчення історії України* (з газ.); *Десь у середині навчального року пішла наша історичка в декретну відпустку* (із журн.); *Історичка пішла в учительську, бо там один із двох телефонних апаратів на всю школу* (із журн.); — *Ота, що прибігала до тебе, — вона теж студентка? — Студентка. — По чому ж вона? — Історичка* (О. Гончар).

ІСТОРИ́ЧКА, и, *ж., розм.* Історична бібліотека. *Історична бібліотека (Лавра): з військово-навчальних закладів в історичці точно є історія Миколаївського кавалерійського училища* (з Інтернету).

ІСТОРИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до історії (у 1–5 знач.). *Тверезо глянь на історичний плин. Минуле приречене* (О. Бердник); *Запозичення порівняльним правознавством історичних знань є безперечним: історія впливає на розвиток правової системи країни* (з навч. літ.); *Всесвітня Академія наук запросила Северсона на чергове засідання історичної секції, де мали розглядатись матеріали, що торкались початку двадцятого сторіччя* (В. Чемерис); *Історичне дослідження — не історичний роман, де благополучний фінал найчастіше увінчує розповідь* (із журн.); // Признач. для підготовки істориків. — *Псевдо — Оскар, — помовчавши, сказав Мурат. — Освіта: два курси історичного факультету* (Л. Кононович); // Признач. для зберігання й показу пам'яток історії. *Історичний музей організував виставку* (з газ.); // Опертий на минуле. *Чому на землях цих, де Київ, іще до літописних лихоліть, так наче нам хто чорну дірку виїв у історичній пам'яті століть* (Л. Костенко); *Чим краще ми знатимемо історичний досвід, тим успішніше зможемо вирішувати актуальні питання сучасності* (з публіц. літ.).

2. Який існував у дійсності, відповідає реальній дійсності; невигаданий. *Випадок із мордуванням мліївського титаря був не вигадкою Тараса Шевченка в його поемі "Гайдамаки", а історичною подією* (А. Кащенко); *У гранично скупих свідченнях вітчизняних джерел Кий постає фігурою, майже не історичною, а легендарною. І все ж Кий особа історична* (з наук.-попул. літ.).

3. Важливий для історії, який увійшов в історію (у 4 знач.); знаменний. *Ніхто ще не знав про його призначення, про історичну нараду, в якій він за одним столом з народними полководцями щойно брав участь* (О. Гончар); *Розпочалося історичне засідання українського парламенту, на якому має нарешті вирішитися доля євроінтеграційних законів* (з Інтернету).

4. Який висвітлює, відображає події з історії (у 4 знач.). *Добре було б, якби хто написав довгу повість історичну і другу з сучасного життя* (Леся Українка); *На теренах жанрового історичного кіно не надто велелюдно. Там працювати складно, там потрібні великі гроші* (із журн.); // В основу змісту якого покладено факти, події з історії. *Пісні, в яких зображено важливі події минулого та видатних осіб, називаються історичними* (з навч. літ.).

5. Який підходить до явищ із погляду їх виникнення та розвитку; який розглядає явища у зв'язку з конкретними умовами їх існування на різних етапах розвитку. *Історичний підхід до минулого;* // Який відображає, вивчає що-небудь у його послідовному розвитку. *Історичний словник ставить своїм завданням простежити історію слів певної мови* (з наук. літ.); *Історична (або ж діахронна) діалектологія вивчає територіальні діалекти на різних етапах розвитку конкретної мови* (з навч. літ.).

6. Пов'язаний з певним періодом розвитку суспільства; не вічний, минущий. *Силою історичних обставин українські землі були розшматовані на кілька частин* (М. Рильський); *Історична категорія.*

7. Який стосується того часу, від якого збереглися речові пам'ятки; протилежне д о і с т о р и ч н и й. *Протягом історичного життя виникали могутні держави-колоси, котрі мечем і підступом підкоряли собі чужі народи, й усе ж кінець кінцем розпадались на свої складові частини* (Б. Антоненко-Давидович).

В істори́чній перспекти́ві *див.* **перспекти́ва; Істори́чна па́м'ятка** *див.* **па́м'ятка.**

△ **Істори́чний матеріалі́зм** *див.* **матеріалі́зм; Істори́чний си́нтаксис** *див.* **си́нтаксис.**

ІСТОРИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **істори́чний** 1–3. *Німецький археолог Г. Шліман у 1870–1886 роках розкопав пам'ятки Трої, Мікен, Орхомена, Тірінфа на островах Ітака і Крит і підтвердив історичність фактів, що лежали в основі гомерівських поем, довів реальність існування Трої* (із журн.); *Усі розуміли надзвичайність, історичність моменту й усі почували спорідненість своїх доль* (з газ.); *Створюючи інтер'єр квартири в старому київському будинку, архітектори хотіли зберегти історичність простору, зробити з нього "музей", у якому кожна кімната стане твором мистецтва* (із журн.).

ІСТОРИ́ЧНО. Присл. до **істори́чний** 1. *Усі ми сини й онуки батьків і дідів наших і невільники свого часу і обставин його, які виросли історично* (М. Драгоманов); *— За Київську Русь! — крикнув Єжевікін, і дехто навіть зааплодував, почувши такий історично виправданий тост* (Ю. Андрухович); *Мусять існувати такі точки в суспільстві (молодіжні групи чи університети), де вплив історично значущих подій найсильніший* (із журн.); *В Україні історично склалася наукова школа світового рівня з дослідження "космічної погоди"* (з газ.).

ІСТО́РІЙКА, и, *ж., розм.* Зменш. до **істо́рія** 6, 7. *Мініатюрна історійка про сіру мишку, її синочка та вишиту сорочку викликає в малят цікавість до незвичайних речей, допомагає заглибитися у пташиний і звіриний лісовий світ* (Ганна Чубач); *Під час екскурсії відвідувачі почують цікаві розповіді про головні історичні події у Львові, легенди, веселі історійки та приказки* (з мови реклами).

ІСТОРІО́ГРАФ, а, *ч.* 1. Фахівець із історіографії (у 1 знач.). *Слово "історіограф" грецького походження і означає буквально "описувач історії". Давніше воно вживалося не раз для означення історика, переважно офіційного, покликаного до праці державною владою* (М. Грушевський); *У середині XIX ст. польський історіограф М. Грабовський доводив, що спустошену Україну залюднило польське селянство* (з наук. літ.).

2. *заст.* Історик. *— А кого ти знаєш із історіографів.., який зумів би достойно описати, як війська імперії пройдуть по Болгарії..?* (С. Скляренко).

ІСТОРІОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до історіографії. *Основним джерелом для письменника є історіографічний матеріал: документи епохи* (Ю. Смолич); *У місті Крево 14 серпня 1385 року Великий князь Литовський Ягайло видав документ, який пізніше історіографічна традиція назвала Кревською унією* (із журн.).

ІСТОРІОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* 1. Наука, що вивчає розвиток і нагромадження знань з історії суспільства, а також історичні джерела. *Історіографія .. розвивається під впливом інтернаціональних шкіл і метод* (І. Франко); *Разом з Володимиром Антоновичем, Михайлом Грушевським Орест Левицький належав до народницького демократичного напряму в українській історіографії* (з наук. літ.); *Сірко — одна з багатьох тих постатей, якій зовсім не пощастило в нашій офіційній історіографії і в художній літературі, бо ім'я його і ратні діяння згадуються глухо* (з наук.-попул. літ.).

2. *чого.* Сукупність наукових досліджень або художніх творів, що стосуються певного історичного періоду чи якої-небудь проблеми; історична бібліографія. *Стаття була присвячена сучасній історіографії проблеми походження білорусів* (з наук. літ.); *Історіографія "Слова о полку Ігоревім".*

ІСТОРІОСО́ФІЯ, ї, *ж.* Розуміння, тлумачення і т. ін. історичних подій, явищ з певних світоглядних позицій. *Філософія історії або історіософія — розділ філософії, що займається проблемами сенсу історії, її закономірностями, основними напрямками розвитку людства та історичним пізнанням* (з наук. літ.); *Історіософія Тараса Шевченка.*

ІСТОРІОСО́ФСЬКИЙ, а, е. Стос. до історіософії. *120-річчя від дня народження В. Липинського — неабиякий привід для зацікавленого аналізу багатогранного наукового доробку талановитого вченого, його історіософських ідей і концепцій* (із журн.); *Останні роки життя М. Ю. Брайчевський викладав у Києво-Могилянській академії, створив для студентів історіософський курс "Вступ до історичної науки"* (з газ.).

ІСТО́РІЯ, ї, *ж.* 1. *тільки одн.* Закономірний, послідовний розвиток дійсності; зміни в дійсності, у процесі життя. *Історія летить невпинним маховим колесом* (Г. Хоткевич); *— Щасливий біг історії вганяє в сон, загойдує, а драматичний чи трагедійний навіть, яким для нас не поскупилася доля, примушує частіше битися серце, шукать причини, прагнути нових шляхів* (Василь Шевчук); *На різних етапах історії принцип самовизначення націй ніколи не сприймався однозначно, а дискусії про сутність, сенс та обсяг самовизначення ніколи не закінчувалися* (із журн.).

2. *тільки одн., чого.* Процес розвитку, зміна чого-небудь; події в процесі життя народу, його певної частини і т. ін. *Тяжко, тяжко мені стало, Так, мов я читаю Історію України* (Т. Шевченко); *Оце маю Вам подати одну сторінку з історії переселення на Сибір, може цікаво, то надрукуєте* (Леся Українка); *— Ось місце те, зв'язане з історією усієї Гуцульщини, .. з іменем Довбуша!* (Г. Хоткевич).

3. *тільки одн.* Сукупність фактів і подій, які належать до минулого. *Я брав навмисне "об'єктивні" теми, ніби з історії або з чужого мені соціального осередку* (Леся Українка); *— Розмовляв з найстарішими людьми села, які вже між небом і землею ходять. Надзвичайно самобутні є типи. А скільки життя, живої історії збереглося в їхній пам'яті!* (М. Стельмах).

4. *тільки одн.* Наука про загальний розвиток того чи іншого народу, країни або всього людства. *Я був учителем вищої початкової школи .. Викладав фізику, природознавство, географію, історію, гімнастику* (О. Довженко).

5. *тільки одн., чого.* Наука, що вивчає хід розвитку, послідовні зміни якої-небудь галузі природи, культури, знання. *Найбільше діалектологія пов'язана з курсом історії мови* (з наук. літ.); *Розвиток української мови в діаспорі — це не лише частина історії національної мови. Це важливий соціолінгвістичний і етнокультурний ресурс* (з наук. літ.).

6. Оповідання, розповідь про кого-, що-небудь. *А діла царя Давида, перші й останні, ось вони описані в історії провидця Самуїла, і в історії пророка Натана, і в історії прозорливця Ґада* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Цікаві історії нам Вася теплими вечорами розповідав* (О. Ковінька); *Або вечорниці... Зберуться* [хлопці й дівчата] *в коло та всякі історії розповідають одне одному — страшні чи веселі. Бувальщини або казки* (О. Бердник); *Розмальовуючи пляшки, Марта розповідала історії* (Ю. Андрухович).

7. *розм.* Подія, пригода, випадок і т. ін. *Після якоїсь гучної .. історії Якима .. випровадили з університету* (І. Нечуй-Левицький); *Всім* [співробітникам] *була звісна трагікомічна історія, як заграничний* [закордонний] *політик прийшов до наступника престолу* (І. Франко); *Зіньку дуже вразила історія біля купальні. Якщо Прохор зважився на такий вчинок, значить, .. не любить він її* (А. Шиян); // Події, факти і т. ін., пов'язані з ким-, чим-небудь. *Все село знало цю історію з Одаркою Мамотівною, як Васюта закохався в неї, а вона його водила-водила та й пішла в Чорновус за багатиря* (Б. Грінченко); *Давлячись словами і захлинаючись від обурення, парубок розповідає історію діда Дуная* (М. Стельмах).

(1) Нові́тня істо́рія — історія останнього періоду. *Протягом невеликого періоду своєї новітньої історії в Україні питання розподілу і взаємодії гілок влади втілювалося в різні форми правління* (з наук. літ.); **(2) Приро́днича істо́рія,** *заст.* — назва описових наук — ботаніки, зоології, мінералогії. — *Михайла Остроградського ми всі добре знаємо, він працьовитий, шанобливий до старших, встигає, крім математики, і в фізиці, природничій історії* (Б. Левін); *Хоча сама біологія формувалася як наука в XIX ст., біологічні дисципліни зародилися значно раніше у філософії, природничій історії та медицині* (з навч. літ.); **(3) Свяще́нна істо́рія** — текст Біблії; предмет викладання, в основу якого покладено вивчення тексту Біблії. [К о с т ь:] *Священну історію знає* [мати] *краще мене* (С. Васильченко); *Пролунав дзвінок на урок священної історії, яку викладав абат Кастанед* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); **Творе́ць істо́рії (життя́, майбу́тнього** *і т. ін.)* *див.* **творе́ць; Уро́ки істо́рії** *див.* **уро́к.**

△ **(4) Істо́рія хворо́би** — медичний документ про стан здоров'я хворого, який заповнює лікар від початку лікування до його закінчення. *Лікарка, не роздумуючи, написала в його надзвичайно короткій історії хвороби: діагноз — "аліментарна дистрофія, ускладнена двобічним крупозним запаленням легень"* (Б. Антоненко-Давидович); *В кожному кабінеті, а їх було три, сиділи лікарі — приймали хворих. На кожного писалася історія хвороби* (Ю. Збанацький).

◊ **Викида́ти / ви́кинути на смітни́к істо́рії** *див.* **викида́ти; Віді́йти́ / відхо́дити в мину́ле (в істо́рію)** *див.* **відхо́дити; (5) Ві́чна (відві́чна, стара́) істо́рія** — звичний факт, явище, що повторюється; те саме. *Професор привітно потиснув мені руку і одночасно відповів на запитання редактора, про що сперечаються молоді люди. — Не погоджуються відносно ефективності електроустаткування на шахтах. Вічна історія — їхні суперечки* (М. Трублаїні); *Знову вийшла стара історія: вважався на одному факультеті, а лекції слухав на іншому* (О. Довженко); **Вли́пнути в істо́рію (в хале́пу)** *див.* **влипа́ти; Впи́саний в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами)** *див.* **впи́саний; Впи́сувати / вписа́ти в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами)** *див.* **впи́сувати; Впи́суватися в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами)** *див.* **впи́суватися; Вхо́дити / увійти́ в істо́рію** *(уроч.* **в анна́ли)** *див.* **вхо́дити; Зупини́ти / спини́ти (поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії** *див.* **зупиня́ти; (6) Істо́рія з геогра́фією,** *жарт.* — несподіване ускладнення, несподівана неприємність. — *А навіщо я вам? — Допоможете доповнити фоторобот. — Виходить, вляпався таки сусідонька в історію з географією, — пожвавішав Цвіркун* (І. Росоховатський); **(7) Істо́рія мовчи́ть** *про кого — що* — ніде не згадується про кого-, що-небудь. *А де ж її* [Дантової дружини] *життя? Де ж власна доля, радощі і горе? Історія мовчить* (Леся Українка); *Яка біда спіткала тут гречина, сама себе забула вже причина. Чи, може, він з напасником боровся? А чи на камінь човен напоровся? Чи він ужив добрячого напою та й сам схитнувся посеред Супою? Чи необачно здумав припочить? Ріка тече. Історія мовчить* (Л. Костенко); **Поверну́лося ко́лесо істо́рії** *див.* **ко́лесо.**

ІСТО́ТА, и, *ж.* Живий організм; людина, тварина. *Мої очі .. ані на хвилину не відривалися від тої загадкової істоти* (І. Франко); *Ні доріжки, ні найменшого сліду присутності хоч якої живої істоти* (Г. Хоткевич); *На такому раціоні жодна істота не виживе* (Ю. Збанацький); // *у сполуч. зі сл.* в с я, ц і л а *та присв. займ.* Сукупність усіх фізичних і душевних сил та властивостей людини. *До серця б'є гаряча хвиля; дика, непереможна згага життя .. сповняє усю його істоту...* (М. Коцюбинський); *Дивне діло тая філологія! Ніколи ніяка наука не могла заволодіти цілою моєю істотою так сильно, як вона* (А. Кримський); *Дух руйнування був противний його істоті* (Григорій Тютюнник); // *з означ.* Людина, тварина як носій якоїсь властивості, якості і т. ін. — *Може, його на добре й учено, та, мабуть, панську істоту не переробиш!* (Марко Вовчок); *Жінка робила враження затурканої, забитої істоти, що, мабуть, на другий день після весілля вже була віддана під владу свого чоловіка* (Григорій Тютюнник).

(1) Лю́дська́ істо́та — людина. *Жадібно їли всі, бравши* [печенину] *тремтячими руками, вже тільки бліді і приречені привиди замість людських істот* (В. Барка); *Впали на мокрий брук посічені білі прапори* [парламентерів], *які хотіли дарувати життя тисячам людських істот, врятувати від руйнації величезне місто* (О. Гончар); *Марта вміла робити горлом чудні звуки .. Він* [Лука] *сумнівався, що на світі знайдеться ще хоч одна людська істота, яка вміє витворяти такі штуки* (С. Андрухович).

△ **Катего́рія істо́т — неісто́т** *див.* **катего́рія; Хребе́тні твари́ни (істо́ти)** *див.* **твари́на.**

◊ **Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти** *і т. ін.)* *див.* **фі́бра.**

ІСТО́ТКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **істо́та.** *Побіч страшної фігури мужа якось ніби не помічали маленької істотки, але тепер от всі почули якось, що воно всім рідне, всім любе, і жаль брався серця, що от має гинути* (Г. Хоткевич); *Він .. намацав там* [під ліжком] *справді маленьку, ледве живу від переляку й диму істотку* (І. Сенченко); *Під кінець вечора я подумав, що, може, й справді варто полюбити цю панну .. Біля дітей наших воркуватиме ця мила істотка, а я, курячи сигару, милуватимуся з неї* (Валерій Шевчук).

ІСТО́ТНИЙ, а, е. 1. Який становить суть або стосується суті чого-небудь; дуже важливий, значний, вагомий; суттєвий. *На галявині істотних змін не відбувалося, й десь після півночі його здолав сон* (І. Білик); *З настанням постіндустріального періоду у сфері економіки відбулися істотні зміни* (з наук. літ.); *Істотною ознакою предмета називається та ознака, яка відбиває корінну, найбільш важливу властивість предмета* (з навч. літ.).

2. *заст.* Дійсний, реальний, справжній. *На обличчя істотний Степан, але не він* (Сл. Б. Грінченка).

ІСТО́ТНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **істо́тний** 1. *Слово вдарило і примирило мене, я відчув його істотність* (У. Самчук); *Істотність порушення умов договору встановлюється виключно судом на підставі фактичних даних* (з наук.-попул. літ.).

2. *заст.* Абстр. ім. до **істо́тний** 2. *Хай пензель твій буде блискучим ланцетом істотності і кометою в майбутнє...* (В. Еллан-Блакитний).

ІСТО́ТНО. Присл. до **істо́тний** 1; суттєво, дуже сильно. *— З міністерства, — недбало кинув приїжджий, не вважаючи за потрібне уточнювати, з якого саме: чи з того, яке замовляє, чи яке будує. А втім, і для Ягнича це не дуже істотно* (О. Гончар); *Організована злочинність — найбільш руйнівне явище, що істотно позначається на соціальному, економічному і культурному розвитку будь-якої країни* (з наук. літ.).

ІСТФА́К, у, *ч., розм.* Скорочення: історичний факультет. *Вони, товплячись перед списками зарахованих на істфак, розшукували себе там* (О. Гончар); *Може, сама Історія увійшла в мої кров і плоть, наперед визначивши і вступ на університетський істфак, і всю подальшу долю* (з газ.).

ІСУ́СИК, а, *ч., ірон.* Про людину, яка виглядає невинною, лагідною. *Перший же лікар, що він вийшов до сестри Терези, Гоцика і синьйора Дієго з кабінету, де оглядали Марічку, викликав у Гоцика неприємне розчарування. Ісусик .. Молодезелене, борідка ріденька, одежина благенька, очі дитячі* (Люко Дашвар).

ІТАЛІ́ЄЦЬ *див.* **італі́йці.**

ІТАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **італізува́ти.** *Вони* [Філіп із герцогом] *розмовляли тією своєрідною італізованою латиною, що в ті часи ще мала широкий вжиток у середовищі римської аристократії і в міжнародному спілкуванні* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Ім'я персонажа* [Азазелло] *у романі Булгакова "Майстер і Маргарита" вжито в італізованій формі* (із журн.); *Італізоване меню користувача.*

2. *у знач. прикм.* Який італізувався. *Приїжджі поети — українець, ірландка й італізований араб — швидко сходять зі сцени, притискаючи до грудей вагомі в найпрямішому значенні призи* (з газ.).

ІТАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *кого, що.* Примушувати перейти на італійську мову, засвоїти італійські звичаї, культуру і т. ін.; асимілювати до італійців. *Хорватський народ зазнавав національного гноблення: його намагалися не лише мадяризувати чи германізувати, а й італізувати* (з навч. літ.).

2. *кого.* Надавати громадянство Італії; натуралізувати в Італії. *Італія планує "італізувати" народжених в Італії іноземців. Як відреагує Україна?* (з газ.).

3. *кого, що.* Надавати італійського характеру. *Наслідуючи в портретах нідерландців, українські майстри більше позичали від нідерландців, що вже були отруєні знайомством з італійським малярством і свою манеру малювання старалися італізувати* (з наук. літ.).

4. *що.* Перекладати щось італійською мовою. *В 1938 році фашистське керівництво країни примусило футбольний клуб італізувати свою назву; англійська назва клубу "Мілан" була замінена на італійську "Мілано"* (з наук.-попул. літ.); // Адаптувати до потреб італомовних користувачів. *Італізувати комп'ютерний інтерфейс.*

ІТАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Переймаючи італійську культуру, мову, звичаї, набувати рис, властивих способу життя італійців. *Місцевий люд міста Альгеро на Сардинії ототожнює себе не з італійцями, а з каталонцями — тими, що в Барселоні. Тих, хто надміру італізувався, закликають на курси рідної каталонської мови* (з Інтернету).

2. *тільки недок.* Пас. до **італізува́ти.** *З лінгвістичного погляду, преціозність у французькій літературі XVII ст. характеризується турботою про чистоту мови: слова більше не італізуються, як за часів Генріха III, грецьку мову і латину "зневажають"* (з наук. літ.).

ІТАЛІ́ЙКА *див.* **італі́йці.**

ІТАЛІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **італі́йці** і Італія. *Італійська артистка вийшла й заспівала італійську арію з "Вільгельма Телля", а потім з "Лучії"* (І. Нечуй-Левицький); *Просто перед ним здіймався королівський замок з невеликою вежею в стилі італійського Відродження* (З. Тулуб); *Я досить пристойно знав італійську мову і цікавився малярством* (Г. Пагутяк).

△ **Італі́йський страйк** *див.* **страйк; Піраміда́льна (італі́йська) топо́ля** *див.* **топо́ля.**

ІТАЛІ́ЙСЬКІСТЬ, кості, *ж.* Абстр. ім. до **італі́йський.** *Аби логічна італійськість нової вистави була якнайповнішою, до проекту "Джоконда" долучився й Італійський культурний центр* (з газ.); *Її італійськість видає усмішка. Його — яскрава рожева сорочка, що виглядає з-під куртки, і сиві волохаті груди* (з газ.).

ІТАЛІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **італі́єць,** ійця, *ч.;* **італі́йка,** и, *ж.).* Народ, що становить основне населення Італії. *Якесь живе молоденьке личко італійки виглянуло до мене, наче з зеленого виноградного листя* (І. Нечуй-Левицький); *І трудящі країн споминають тебе* [Леонардо да Вінчі]. *Італійців минуле в тобі голубе!* (П. Тичина); *Одного вечора, на Сицилії, ми поверталися із древніх Сіракуз. Машину вела чарівна італійка Лоретта, поруч мене сиділа в машині не менш чарівна українка Оксана, яка знала італійську мову* (В. Дрозд); *Представники епохи Відродження, у тому числі італієць Мікеланджело, німець Альбрехт Дюрер, розробляли власні системи побудови пропорцій* (з наук. літ.); *Я познайомився з молодою красивою італійкою, одружився і переїхав до Італії* (з газ.).

ІТА́ЛІК[1] *див.* **іта́ліки.**

ІТА́ЛІК[2], у, *ч., розм.* Те саме, що **курси́в** 1. *Я вже й забув, який у мене почерк. За мене пише комп'ютер – кирилицею, латинкою,.. болдом* [напівжирним шрифтом], *курсивом, італіком – чітко, красиво, акуратно* (Л. Костенко).

ІТА́ЛІКИ, ів, *мн. (одн.* **іта́лік,** а, *ч.).* Племена, що населяли Апеннінський півострів у першому тисячолітті до нашої ери. *Перше Велике переселення народів: прагерманці, прабалти й, частково, праслов'яни подалися на північний захід, кельти, італіки та іллірійці — на захід, а греки, вірмени й фракійці — на південний захід (на Балкани та Апенніни)* (з наук. літ.); *Трибун Лівій Друз 91 р. до н. е. виступив з законопроектом про надання громадянських прав італікам. Це намагався зробити ще Гай Гракх, адже італіки складали понад 2/3 римського війська* (з навч. літ.).

ІТАЛОМО́ВНИЙ, а, е. Який говорить, пише, видається італійською мовою; такий, де італійська мова є державною. *Італійський типограф Людовіко Гріньяні виявляв неабиякий інтерес до подій у Східній Європі, про що свідчить низка італомовних брошур, видрукуваних у його друкарні* (з наук.-попул. літ.); *Швейцарська Конфедерація, подібно до Бельгії, є сукупністю одномовних територій. Із 26 кантонів і напівкантонів 19 — німецько-, шість — франко-, один — італомовний* (із журн.).

ІТА́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Стос. до стародавньої Італії, італіків. *Небо італьське, блакитне, погідне, Бачило бруд наш, пригноблення бідне* (І. Франко); *Свято на честь італьської богині весни, молодості і квітів Флори справляли від 28 квітня до 3 травня* (з наук.-попул. літ.).

ІТЕЛЬМЕ́Н *див.* **ітельме́ни.**

ІТЕЛЬМЕ́НИ, ів, *мн. (одн.* **ітельме́н,** а, *ч.;* **ітельме́нка,** и, *ж.).* Північна народність, що живе на західному березі Камчатки. *Ітельмени — один з корінних етносів півострова Камчатка. Назва є російською адаптацією етноніма ітенмен ("сущий", "той, що живе тут"). Стара російська назва — камчадали* (з наук.-попул. літ.); *Культурною програмою завідувала кандидат філологічних наук, ітельменка. Вона везла з собою стос розмовників, випущених за її редакцією спеціально до перегонів* (з Інтернету).

ІТЕЛЬМЕ́НКА *див.* **ітельме́ни.**

ІТЕЛЬМЕ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ітельме́ни.** *Ітельменська мова не стандартизована, наддіалектних форм не має* (з наук.-попул. літ.); *Вийшло у світ Євангеліє від Луки ітельменською мовою з паралельним російським синодальним перекладом і додатком аудіозаписів* (із журн.).

ІТЕРАТИ́В, а, *ч., лінгв.* Граматична категорія дієслова, що означає багаторазову або повторювану дію. *У деяких мовах ітератив (фреквентатив) виділяють в окремий вид дієслова* (з наук. літ.).

ІТЕРАТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *лінгв.* Стос. до ітератива. *До характерних значною мірою й для сучасної української мови чергувань належать протяжні й ітеративні (повторно-багатократні) форми дієслів* (з наук. літ.).

2. *спец.* Який означає дію, що повторюється; багаторазовий, повторюваний. *Сформувався новий напрям у картографії — геоінформаційне картографування, яке є ітеративним процесом побудови моделей різних видів* (з наук. літ.); *У роботі вивчено принципи побудови ітеративних кодів, досліджено перетворення двійкового коду у двоступеневий ітеративний код* (з наук. літ.); *Синхронне планування досить трудомістке, бо потребує низки ітеративних розрахунків, і на практиці застосовується нечасто* (з навч. літ.).

ІТЕРАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ітерати́вний** 1. *У сучасному мовознавстві ітеративність ототожнюється з кількістю або множинністю* (з наук. літ.); *У "чистому" вигляді ітеративність дії представлена в українській мові єдиним словотвірним типом, у творенні якого бере участь суфікс -ва- (або його варіанти -ува- (-юва-), -а-): бувати, живати, знавати, пивати, чувати* (з наук. літ.).

ІТЕРАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до ітерації. *Найпоширенішими методами розв'язування нелінійних задач, зокрема і спектральних, є ітераційні методи* (з наук. літ.); *Процес дослідження складних систем — це певна ітераційна процедура, на кожній стадії якої використовують як суто математичні, так і евристичні методи* (з наук. літ.).

ІТЕРАЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **ітераційний.** *Потрібно розрізняти ітераційність алгоритму і його багатокроковість* (з наук. літ.); *Саме ітераційність знака ставить під сумнів успішність та завершеність будь-якого іллокутивного акту* (з наук. літ.).

ІТЕРАЦІ́ЙНО, *спец.* Присл. до **ітераційний.** *Маркетингові дослідження проводять ітераційно, оскільки наступні рішення залежать від якості інформаційного обґрунтування попередньої стадії* (з наук. літ.).

ІТЕРА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Повторне застосування математичної операції (із зміненими даними) при розв'язанні обчислювальних задач, яке дає можливість поступово наблизитися до потрібного результату. *Перемикання релейного елемента здійснюється в автоматичному режимі після чергової ітерації моделювання в процесі перерахування матриці жорсткості* (з наук. літ.); *Часто перед програмістом постає завдання достроково перервати поточну ітерацію. Це може бути потрібно для того, щоб вийти з циклу або пропустити ітерацію* (з навч. літ.).

ІТЕ́РБІЄВИЙ, а, е. Прикм. до **іте́рбій.** *На технологічному обладнанні встановлено ітербієвий імпульсний волоконний лазер* (з наук.-техн. літ.).

ІТЕ́РБІЙ, ю, *ч.* Хімічний елемент з атомним номером 70, сріблясто-сірий метал, що належить до лантаноїдів. *Для генерації випадкових чисел учені використовували два атоми ітербію, утримувані в спеціальних пастках, які були ізольовані й перебували на відстані одного метра один від одного* (із журн.).

ІТИ́ (ЙТИ), іду́ (йду), іде́ш (йдеш); *мин. ч.* ішо́в (йшов), ішла́ (йшла), ішло́ (йшло), ішли́ (йшли); *наказ. сп.* іди́ (йди); *недок.* 1. Ступаючи ногами, пересуватися, рухатися, змінюючи місце в просторі (про людину або тварин); протилежне с т о я т и, б і г т и. *Ой по горі роман цвіте, Долиною козак іде Та у журби питається: — Де та доля пишається?* (Т. Шевченко); *Батюк якийсь час ішов мовчки, добираючи слів для початку* (Б. Антоненко-Давидович); *Дружиною мені приснились ви, Ми з вами ідемо, побравшися за руки* (М. Вінграновський); — *Чого він* [наркоман] *іде за нами? — стривожено шепнула Марта* (Ю. Андрухович); // Пересуватися кроками певним чином, у якийсь спосіб. *Хмарою йдуть люди* (Номис); *Венера без спідниці, боса, В халатику, простоволоса, К Вулкану підтюпцем ішла* (І. Котляревський); *Клюють ліщину співом коси, дзвенить, мов мідь, широкий шлях. Іде розсміяний і босий хлопчина з сонцем на плечах* (Б.-І. Антонич); // Пересуватися кроками, виконуючи певну роботу, завдання і т. ін. — *Цілий вік з тебе луску шкребли, а ти, воле, у плузі йди!* (М. Коцюбинський); *Салдат* [солдат] *ішов з фінкою напоготові* (І. Багряний); // Їхати, скакати верхи. *Раз на північ ішов караван, щоб одправить за море Награбовані скарби з руїн фараонів забутих* (Леся Українка); *Війська йшли і йшли в безконечнім кіннім строю, на галопі проходили через вишневі українські села* (О. Гончар).

2. Рухатися в якомусь напрямі; їхати, плисти, летіти. *Весь час погода така тиха, що навіть не помічаю, чи йде пароход* [пароплав], *чи стоїть* (М. Коцюбинський); *А машини, ніби десь прорвало, — йшли й ішли шляхом без кінця* (І. Багряний); *Десь у західній частині неба, здається, літак гуде.. Видно, йде на дуже високій висоті* (О. Гончар); // Пересуватися за допомогою якогось пристосування або їхати на якомусь із видів транспорту (про людей). *Мати Кібела Пишно*

в короні зубчатій по Фрігії їде в колісниці (М. Зеров); *Доки можна було, йшли* [козаки] *під вітрилами, допомагаючи собі ще й веслами* (С. Тельнюк); *Команда з п'яти осіб щодня йшла на лижах 10–11 годин* (з газ.); // Пливти, перелітати з одного місця в інше (про косяки риб, зграї птахів і т. ін.). *Скрізь* [через пересип] *були прокопані єрики, цебто канави, кудою ціле літо йшла дрібна кефаль з моря в озеро жирувати на плавнях* (І. Нечуй-Левицький); *Влітку риба йде вгору на мілини, взимку спускається вниз на більшу глибінь* (І. Багряний); // Пересуватися в небі (про небесні світила, хмари). *Ішов-перейшов Місяць по Небу* (колядка); *Сонце йде І за собою день веде* (Т. Шевченко); *Над селами, над нивами, Лугами та долинами Велика хмара йшла* (Л. Глібов); // Тексти (про воду). *Буруни йшли невпинно .. і заливали берег* (М. Коцюбинський); *Ніч над морем. Йдуть хвилі легенькі, мов мрії* (Б. Лепкий); // Пливти, розходитися по поверхні води. *Ідуть по воді кола* (Григорій Тютюнник); *Одягли спорядження, і хоч накрапав дощ, і брижі йшли по воді, увійшли у воду — ці першовідкривачі Синевирської води* (із журн.); // Переміщатися в певному напрямі (про електричний струм, різноманітні імпульси і т. ін.). *Струм іде по мережі напругою в тисячі вольт* (О. Гончар); *Шлях, яким іде нервовий імпульс, — рефлекторна дуга, складається з великої кількості послідовних нервових клітин* (з наук.-попул. літ.); *Промінь світла від одного краю Галактики до другого йде близько 100 000 років* (з навч. літ.); // Пересуватися під дією прикладеної сили. *Там цілиною йдуть леміш і рало* (М. Зеров); *Ішов плуг, ішов страшний мужик за плугом, розривав цілину* (У. Самчук); // Пересилатися поштою, телеграфом (про листи, посилки і т. ін.). *Є в мене такі приятелі, що до них по 9 днів мої листи йдуть* (Леся Українка); *Книги, книги, вічні книги Йдуть з Болгарії мені* (П. Воронько); *Зазвичай посилка йде 1–2 дні* (з мови реклами); // Пересилатися, надходити у віртуальному просторі (про електронну пошту, безготівкові кошти і т. ін.). *Кожен раз, коли гроші йдуть на поточний рахунок, обсяг овердрафту збільшується* (з наук.-попул. літ.); *Ми бачимо зміни в списку туристів і фіксуємо їх у себе, і на вашу електронну пошту іде нове підтвердження зі змінами* (з мови реклами); // Проходити, пролізати у що-небудь, крізь щось або виходити, вилазити з чогось. [Сестра Мархва:] *Далі ключ не йде! Силкуюсь, силкуюсь, а він став та й не подається* (Панас Мирний); *Нюхає Лисичка — добра страва! Встромляє голову до горнятка, не йде голова!* (І. Франко); *Якщо ніж легко йде у м'ясо і при цьому виділяється прозорий сік — качка готова* (з наук.-попул. літ.).

3. Виходити, вирушати в певному напрямі, до кого-небудь. *Мандрівник схоплюється, — тут десь недалеко є житло! .. Йти туди! Це єдиний порятунок* (І. Багряний); // Вирушати куди-небудь у певну пору. — *Куди ж ти оце йдеш проти ночі? — питаю я в його* [нього] (І. Нечуй-Левицький); *Пароплав іде о четвертій пополудні, і я ще маю досить часу працювати* (Б. Антоненко-Давидович); // *з інфін., по кого — що, до чого, на що і т. ін.* Виходити, вирушати куди-небудь із певною метою. *Сестра плаче, — йде шукати Братів на чужину...* (Т. Шевченко); *Іван Семенович саме збирався йти на лекцію, коли знадвору захекано вскочив Юрко* (М. Івченко); — *По гриби йдемо, чуєш! — гукнув Сашко Циган* (В. Нестайко); // *перев. від кого — чого, звідки.* Залишати, покидати кого-, що-небудь; відходити, забиратися. [Маруся:] *Ідіть краще відсіль та ляжте виспіться* (Панас Мирний); [Кай Летіцій:] *Мушу йти додому, щасливі зоставайте ..* [Руфін:] *Иди здоров!* (Леся Українка); *Чого ж ти плакала так гірко, коли ішла від мене пріч?* (В. Сосюра); *Випивав* [Іван] *склянку молока, заїдав скибкою чорного хліба .. і йшов з дому* (Валерій Шевчук); // У формі наказ. сп. разом із дієсловами наказ. сп. підсилює спонукання до якої-небудь дії. *Дитинча взяло випещену, наманікюрену руку з гострими нігтями й жахнулось: — Ой, які ж у вас пазурі, тьотю! Ідіть зараз же позрізайте та помийте добре* (Б. Антоненко-Давидович); — *А тепер вчися, Тимофію, і грамоти, і говорити! — з розмаху ляснув його по плечі немолодий коваль Кирило Іванишин. — Та йди ж, бісів сину, людям поклонися за честь* (М. Стельмах).

4. Наближатися до кого-, чого-небудь; надходити, під'їжджати. [Відьма:] *А он, чи бачиш, на могилі Очима лупа кошеня? Иди до мене. Кицю, кицю... Не йде прокляте бісеня!* (Т. Шевченко); [Річард:] *Щось мріє, наче хтось іде чи їде...* (Леся Українка); *Тінь одділилася від тину і закричала: — Хто іде?* (В. Сосюра); — *Хутчій! Хтось іде! — зачувся стривожений шепіт .. і .. появилась Ліндараха* (Н. Королева); // Заходити до якогось приміщення. [Сестра Мархва:] *Хто там?* [Кнуриха:] *Добридень вам. Чи можна увійти?* [Сестра Мархва:] *Ідіть, ідіть* (Панас Мирний); *Чорне озеро ярмарку вливається струмочком в каплицю; одні йдуть, другі виходять* (М. Коцюбинський); // *до кого.* Дозволяти комусь брати себе на руки або чіпати, торкатися, займати (про дітей, тварин). — *Та вже всміхається* [дочка], *сестриці-голубоньки, і рученята до мене простягає; вже знає мене; ні до кого не йде, тільки до мене* (Марко Вовчок); *Пес легко йде до людей і не боїться їхати в транспорті* (із журн.); *Дитина без вагань іде до незнайомої людини* (з газ.).

5. *перен.* Прямувати, рухатися, розвиватися в якому-небудь напрямі. *Кругом шумить, цвіте моя Вкраїна і все вперед іде* (В. Сосюра); // *безос.* — *Не до доброго воно йде, — казали, зітхаючи, дівчата* (Б. Лепкий).

6. *перен.* Ставати, влаштовуватися, найматися кудись на роботу. *Вся надія мужиків-хліборобів вигоріла разом з їх житом та вівсом на поруділих від спраги загонах .. Не осталося нічого, як іти на заробітки* (І. Франко); *Це була та молодь з інтелігентних родин, що йшла на завод добувати собі виробничий стаж для дальшої життєвої кар'єри* (Б. Антоненко-Давидович); // Вступати до навчального закладу. *Справжня його дорога — іти в інститут, в кораблебудівний, це вона вирішила раніше за нього* (О. Гончар); — *Після гімназії вам треба йти в університет, .. це єдиний спосіб належно розвинути свої здібності* (Валерій Шевчук); // Ставати ким-небудь. — *За панського* [кріпака] *дочки не оддам. Лучче* [краще] *нехай іде в черниці* (Марко Вовчок); *Пам'ятаєш той вечір над нами, коли ти, як в повстанці я йшов, годувала мене пиріжками і хрестила мене, щоб не згинув в бою..?* (В. Сосюра); // Ставати членом певного колективу, організації і т. ін. *Року 1792-го вдруге відбулося все те, що чинилося 15 років до того на Запорожжі: козаків, щоб не йшли у військо, забивали в колодки, замикали по льохах, віднімали від них жінок та дітей, а хто намагався тікати, у тих одрізували оселедці* (А. Кащенко); *Іде* [гуцул] *до війська, блукає геть світами* (Г. Хоткевич); *Форвард "Шахтаря" йде в "Мілан"* (з газ.).

7. *перев. з інфін.* Приступати до якої-небудь дії, праці. [Наталя Павлівна *(встаючи):*] *Ну, а тепер іди працювати. Годі... Піду ляжу* (В. Винниченко); *У неділю на могилу йшов співати бандурист* (П. Глазовий); *Розмова обривалась, не клеїлась, а як тільки вони йшли до танцю, знов текла вільно, невимушено* (О. Сизоненко).

8. *перев. з обставинами способу дії, перен.* Діяти певним чином. *Ми не лукавили з тобою, Ми просто йшли; у нас нема Зерна неправди за собою* (Т. Шевченко); *Не було у них учителів, що напрямляли б, як іти і куди іти, не було перед собою стежки, ніхто ще її ні разу не прокладав* (Панас Мирний); // *за чим і чим.* Діяти згідно з певними поглядами, принципами. [Чирняк:] *Хоче* [син] *йти своїм розумом, хай же йде* (І. Франко); *Вийти заміж? Хто се сказав? Ні, пріч усякі спокуси, усякі викрути — вона йде за своєю ідеєю...* (М. Коцюбинський); — *Але ж і серед поляків немало таких, що йдуть за настановами "Колокола", — мовила Марія* (О. Іваненко); // *на що.* Бути готовим до чого-небудь, здатним на щось; погоджуватися на щось. *З матір'ю він розставався, Ішов на смерть і не прощався. Козак природі покоривсь* (І. Котляревський); [Кай Летіцій:] *Чи друг йому, чи ні, — миритись мусиш, — ти ж не одважишся йти на пропаще, то краще йти на щирий мир* (Леся Українка); *Коли депутати йшли на конформізм із тими, хто діяв не в інтересах виборців, таких депутатів виключали з фракції* (із журн.); // Успішно навчатися (у школі, коледжі, виші і т. ін.). *Я Льоні помогла догнати товаришів у пропущеному за час слабості, а тепер він іде настільки добре, що може і без репетирування учитись* (Леся Українка).

9. *за кого і без дод.* Брати шлюб (про жінку); виходити заміж. *Не плач, небого, що йдеш за нього, нехай плаче він, що бере лихо в дім* (прислів'я); — *Сватають тебе* [дочко] *перші люди в селі, парубки все молодії й хороші, — чому не йдеш?* (Марко Вовчок); — *І не говоріть мені, мамо, не хочу. Краще вже й посивіти дівкою, як вівця, ніж іти за вдівця* (П. Козланюк).

10. Бути призначеним, використовуватися для чого-небудь. *Визначено кількість води, яка йде на промивання контактних освітлювачів* (з навч. літ.); // Надсилатися кудинебудь. *В тридцятих роках наша черешня йшла на експорт в Англію* (О. Гончар); *Радянська влада забрала все зерно. Ми напевно не знали, куди вони його поділи, одні казали, що то йде за кордон, другі, що то зберігається десь у країні* (з наук.-попул. літ.); // Надходити звідкись. [Лев:] *Що лісове, то не погане, сестро, — усякі скарби з ліса* [лісу] *йдуть...* (Леся Українка); *Нові машини, що йдуть з-за кордону, тепер будуть коштувати на 1500–3000 умовних одиниць дорожче* (із журн.); // Передаватися, пересилатися для затвердження (про плани, проекти, накази і т. ін.). *Дорога Вірунечко, .. тепер все більше запевняюся, що листи наші йдуть кудись на цензуру* (М. Коцюбинський); *Після висновків експертних рад дисертації йдуть на затвердження колегії міністерства, яка й ухвалює рішення про видачу диплома доктора чи кандидата наук* (з газ.); // Витрачатися на кого-, що-небудь. — *Віддамо* [п'ятизлотник]... *Як має піти на що інше, хай лучче* [краще] *йде на голодних. Завтра віднесу до церкви* (М. Коцюбинський); *Писав Василь дуже рідко, але коли вже заходжувався писати, то на це йшов добрий зошит* (С. Журахович); *Значна частина коштів іде на закупівлю нового і модернізацію наявного озброєння* (з газ.).

11. *розм.* Продаватися, знаходити збут (про товари). *Був у мене Горошовський. Каже, що моя книжка добре йде...* (М. Коцюбинський); *Риба йде... Мануфактура потроху .. Вовна йде. Смушки рвуть із рук. Кури хапають із кошиків...* (Остап Вишня); — *Які товари вигідно продавати? — В інтернет-магазині добре йдуть товари вартістю до тисячі гривень для молодіжної аудиторії* (з газ.).

12. Виходити, виділятися з чого-небудь (про дим, тепло, запах і т. ін.). *Кучерявий дим йшов просто вгору до самих хмар* (І. Нечуй-Левицький); *Прілий дух гнилих пнів, запах кладовища лісного йшов на них з пущі* (М. Коцюбинський); *Жовте листя, оголені віти, синій холод іде з вишини* (В. Сосюра); *Ми підкидаємо дров. Сиплються іскри, йде тепло...* (Г. Пагутяк); // Чутися, розлягатися, лунати (про звук, голос і т. ін.). — *Бийте!.. рубайте... — іде лемент од краю до краю* (Панас Мирний); *Гомону з міста не чутно гучного, З бору соснового шум тут іде* (Леся Українка); *Марія переносила свої пожитки .. до нової просторої хати. Кухня, світлиця. Заговориш — луна йде* (У. Самчук); // *перен.* Ширитися, розходитися (про відомості, чутки, славу і т. ін.). *У хаті чепурній шинкарочка жила; Про біле личко, чорні брови Далеко чутка йшла* (Л. Глібов); *Про нього, про Козака Мамая, не одну вже сотню літ ішли слава й прослава* (О. Ільченко).

13. Тривати певний час. *Іде життя в них протертою стежкою: як сьогодні, так завтра* (Панас Мирний); *По місту йшло чудесне вересневе надвечір'я* (В. Собко).

14. Минати, проходити (про час та його відрізки). *І день іде, і ніч іде* (Т. Шевченко); *Літа йшли-минали, старе старілось, молоде росло* (Панас Мирний); *Мені здається: час уже не йде, Спинився і завмер* (М. Рильський); *Ішли віки. Ріка собі міліла* (Л. Костенко).

15. Наставати, наближатися (про певний відрізок часу, період життя, про якусь подію і т. ін.). *Іде зима, а кожуха нема* (Номис); *Я й знаю, що гріх мені так убиватись; та що ж, коли старість іде, а я один!* (Ганна Барвінок); *Сталевих птиць у грізній високості я чую рев... То йде відплати час* (В. Сосюра); *До України йде потепління. Мороз спаде, але пройдуть хуртовини* (з газ.); // Насуватися, наближатися (про щось страшне, лихе). *Як одна біда йде, то й другу за собою веде* (прислів'я); *Од несподіванки й крику .. люди здригнулись в тривозі і метнули очима угору, на високі стіни яруги, наче звідти йшла на них небезпека* (М. Коцюбинський); // Наставати як наслідок певної дії, вчинку. *Кара йшла невблаганно, а сила і спритність не всім ставали у пригоді* (Д. Міщенко).

16. Відбуватися, бути в певному стані. *Яхидна* [єхидна] *фурія раденька. Що по її все діло йшло* (І. Котляревський); *Напиши, як тобі ведеться у Києві .. Як ідуть твої заняття?* (Леся Українка); *На майдані коло церкви революція іде* (П. Тичина); *Іде переоцінка всіх тих вартостей, що донедавна вважалися непорушними* (з газ.); // Виконуватися, здійснюватися. *Вони не уважають, що важко потомились .. Аби робота йшла хутко, аби їм більше зробити, — бо яка робота, така й плата!* (Леся Українка); *Настало літо. Йдуть жнива* (Н. Забіла); *Косовиця йшла гарно* (М. Сиротюк); *Повним ходом іде засолювання огірків, заготівля й перероблення помідорів* (з газ.); // Провадитися, точитися (про бесіду, розмову). *У пишному салоні, Круг чайного стола, Розмова йшла про коні, Про цукрові діла* (М. Старицький);

Про що б не йшла мова, а на думці в нього — силос, механізми (О. Гончар); *Уже багато років точаться розмови, йдуть дискусії про шляхи розвитку наукової сфери в Україні* (із журн.); // Виконуватися на сцені, демонструватися на екрані (про виставу, кінофільм і т. ін.). *Харків'яни не здавалися, гаряче доводили, що в Харкові п'єси йдуть краще. Тоді одесити йшли з козирного туза: — А Собор Паризької Богоматері ви бачили?* (Остап Вишня); *Нарешті, починають іти картини, що в їхньому творенні я брав неабияку участь* (Ю. Яновський); *Пам'ятаю першу ластівку "нового" репертуару — комедію Гоголя "Ревізор", що йшла прем'єрою в сезоні 1907 року в театрі М. К. Садовського* (з мемуарної літ.); *Зараз ми домовляємося з кінотеатрами, які мають малі зали, щоб цей фільм там ішов як мінімум тиждень-два* (з газ.); // *кому і без дод.* Удаватися в процесі чого-небудь; вихо́дити (у 14 знач.). *Що як що, а співанка у штольні, сто метрів під землею, не йшла* (І. Франко); *— Ай, добре робота йде сьогодні* (М. Івченко); *Я його почав навчати фехтуванню. .. І йому воно добре йшло* (Ю. Логвин); *Ввесь час їй хотілося плакати і ховатись, жодна робота не йшла* (І. Карпа); // *безос. Він вийняв денцівку. Зразу йому не йшло, мелодія не давалась* (М. Коцюбинський); *Листи я завжди увечері пишу, бо вдень трудно зібратись, якось не йде* (Леся Українка); // Мати ту чи іншу можливість розвиватися, рости і т. ін. *Господарство його ішло лучче* [краще], *ніж у кого іншого* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Городи і садки в нас не йдуть: солонець* (Дніпрова Чайка).

17. Падати зверху, литися (про дощ, сніг і т. ін.). *Надходить важка біла хмара і починає йти сніг* (Леся Українка); *Фінікійці народились і виросли в посушливій країні .. А тут щодня йшли зливи* (Микита Чернявський); *Заходить сонце. Сніг іде, І серце на ніч місце мостить* (М. Вінграновський); // Виливатися, просочуватися (про струмінь води, кров). *Достатку і багатства пройшли злоті літа, Млин став... не йде вода* (М. Зеров); *Леон біг, але спотикався і падав, і непритомнів, і в нього йшла кров носом і горлом* (С. Андрухович).

18. Бути розташованим певним чином; мати певний напрямок. *Враз перед нами з'являється пірамідальна гора.., а од неї півколом йде височенний хребет* (М. Коцюбинський); *На сцені видко чверть цирку з глядачами і частину арени. Лавки йдуть чверть-кругом (сегментом) у три поверхи* (Леся Українка); *М'який знак не ставиться між приголосними, коли за ними йдуть літери я, ю, є, і, ь: віконця, радістю, пізнє, сніг, увічливість* (з навч. літ.); // Вести, виходити кудись (про вікна, двері і т. ін.). *З сіней йшло троє дверей на всіх трьох стінах* (І. Нечуй-Левицький); *Сходи йшли до води* (Л. Первомайський); // Простягатися, тягтися (про шлях, колію і т. ін.). *Шлях на поле йшов яром, понад панським садком* (Панас Мирний); *Шахта. В чорну глибінь штреку йдуть рейки* (Ю. Мокрієв); *Чи довго йтиме стежка ця важка, Що важко навіть глянути на неї* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); // Посідати певне місце в переліку, композиції твору і т. ін. *Далі йшло коротке описання життя на селі* (Леся Українка); *Наприкінці основної частини твору найчастіше йде кульмінація* (з навч. літ.).

19. Брати початок; походити від чого-небудь; завдячувати своїм існуванням чомусь. [Є п и с к о п:] *Нема на світі влади, окрім тої, що йде від Бога* (Леся Українка); *— Усі мої біди, певно, йдуть від нашого прізвища — Щасні. На прізвище — щасні, а насправді — нещасні* (Ю. Збанацький); *Зближення історії та драми мало давню традицію, яка йде від античності* (з наук.-попул. літ.).

20. Кидатися на принаду, потрапляти в сіті, у пастку і т. ін. *Хмельницький зрадів тому, що вороги йшли у пастку* (А. Кащенко); *— На лови він їздив удень і вночі, риба йому йшла до рук, як приворожена* (Ю. Яновський).

21. Даватися, видаватися постійно (про платню, подарунки і т. ін.). *— І їсти тобі є, і пити тобі є... Ще й плата тобі йде до того...* (Панас Мирний); *Було підкреслено, що кошти, які вносять студенти за навчання, йдуть виключно на видатки, пов'язані з навчальним процесом* (з газ.); // Нараховуватися (про суму грошей, проценти і т. ін.). *10 відсотків прибутку йшло на зарплату співробітникам фонду* (із журн.).

22. *перев. із запереч., розм.* Уживається у зворотах, що характеризують фізичний або психічний стан людини: с о н н е й д е — не спиться; с л о в а н е й д у т ь — не хочеться говорити і т. ін. *Розмова не йшла. Всі сиділи мовчки, неначе потомились після важкої роботи* (І. Нечуй-Левицький); *Альоша перевертався на другий бік, стискав повіки, але сон не йшов* (І. Микитенко); // *кому і без дод.* Не мати охоти, бажання їсти, пити що-небудь. [Ю х и м:] *Щось мені не йде сьогодні чарка: хай уже ти сам вип'єш її до обіду* (С. Васильченко); *— Раніше пив, як усі, а тепер горілка не йде* (із журн.).

23. Діяти, працювати (про механізми). *— Небагато варта* [січкарня], *— сказав я, премудро оглянувши скриньку. — Дуже старосвітська, тяжко буде йти!* (І. Франко); *Не йде годинник. Бракує його монотонного цокання, не засну без нього* (В. Яворівський).

24. *за чим.* Наставати за чим-небудь, змінювати щось (перев. про однорідні поняття). *Голова в нього хитається в такт пісні, і слова йдуть за словами, немов верблюди в пустині* (М. Коцюбинський); *Дні йшли за днями по довгих паузах ночей, осінніх, беззоряних* (А. Головко); *Гарматні постріли йдуть один за одним* (О. Довженко).

25. *за ким, перен.* Супроводжувати кого-небудь, рухатися за кимось. *А до всіх Він промовив: Коли хоче хто йти вслід за Мною, хай зречеться самого себе, і хай візьме щоденно свого хреста, та й за Мною йде* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Ця думка мулила йому серце, йшла за ним усюди, як тінь* (М. Коцюбинський).

26. *чим, з чого.* Робити хід у грі. *Я туманно пригадую необхідні ходи, аби розпочати необхідне розгорнення фігур, але ніяк не можу второпати, коли треба йти конем, а коли офіцером* (А. Дністровий).

27. *у що.* Входити до складу чого-небудь. *Проти того плану видання, що подаєте, нічого не маю, хай в 3-й томик ідуть дрібні оповідання, переважно нові* (М. Коцюбинський).

28. *на що, рідко.* Перетворюватися в щось, ставати чимось. *Ну і нехай безумний* [отаман] *гине, іде на гній... На те й війна* (В. Сосюра); *Всі його проповіді про християнську мораль ішли на вітер* (М. Малиновська).

29. *розм.* Те саме, що **ли́чити** 1, 2. *Іде, як корові сідло* (прислів'я); *— А їй голуба стьожка й зовсім не йде...* (А. Головко); *Звали того кролика Тоша, це ім'я йому йшло* (із журн.); // *безос. Не йде, пане-брате, так не йде .. Не по-лицарському це... на беззбройного молодика з шаблями* (С. Черкасенко).

30. *на кого, розм., рідко.* Призначатися комусь для взування, для вдягання. *Через літо вони* [чоботи] *дурно стояли, зате взимі йшли або на Аницю, .. або на Йвана* (Л. Мартович).

31. *тільки 3 ос. одн., безос., прост., рідко.* Добре, згода. — *Федір Іванович, вип'ємо! — крикнув Власов. — Іде! Урраа! — глухо пронеслося по темному погребі* (Панас Мирний).

Вихо́дити (іти́) / ви́йти (піти́) за́між *див.* **вихо́дити; Вступа́ти (захо́дити, вхо́дити** *і т. ін.)* **/ вступи́ти (зайти́, ввійти́** *і т. ін.)* **у супере́чку (в сва́рку) <Іти́ / піти́ на супере́чку (на сва́рку)> <Заво́дити / завести́ супере́чку (сва́рку)>** *див.* **вступа́ти**[1]**; (1) За труно́ю іти́ (ступа́ти)** — проводжати покійника на кладовище. *Настане мій час похоронний, То й ти за труною ступай* (А. Кримський); *А як його* [Бойченка] *ховали літом — ясно-зелено було. За труною з білим цвітом аж пів-Києва ішло...* (П. Тичина); **(2) Іди́ в спо́кої** — побажання щасливої дороги тому, хто відходить, від'їжджає. [Р у ф і н:] *Прощай, Семпронію.* [П р і с ц и л л а:] *Іди в спокою* [в спокої] (Леся Українка); **(3) Іди́ (іді́ть) собі́** — уживається при розставанні як спонукання, щоб хтось ішов. — *Нехай тебе Бог прощає Та добрії люде; Молись Богу та йди собі — Мені легше буде* (Т. Шевченко); — *Ідіть собі, панове-молодці. І ти йди, — тихо й спокійно сказав Бульба* (О. Довженко); — *Жіночко, не сваріться. Прошу вас. І не обзивайтеся! Ідіть собі. Я не бачила вашої парасольки...* (Г. Тарасюк); **(4) Іти́ (бі́гти) у троп** — іти (бігти) риссю. *Кінь іде у троп* (Сл. Б. Грінченка); **(5) Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на за́сідку** *(діал.* **на за́сіди)** — обирати приховане місце для очікування слушного моменту, щоб напасти на когось. *На засіди ви виходите, коли вже добре стемніє...* (Остап Вишня); *Я вам привів четвертого, завтра на засідку підете разом, завтра пощастить* (Ю. Яновський); **(6) Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на пе́нсію** — ставати пенсіонером. *Не хотів* [старшина міліції] *іти на пенсію, ой як не хотів! Але з начальством, — а особливо в органах громадського порядку, — не сперечаються* (М. Дашкієв); *Надія Кирилівна. Освічена, інтелігентна особа, вийшла на пенсію, але продовжувала працювати лікарем-андрологом на півставки* (Любко Дереш); **(7) Іти́ (вихо́дити, подава́ти) / піти́ (ви́йти, пода́ти) у відста́вку <Бра́ти / взя́ти відста́вку>** — звільнятися від служби. *Цей товариш Курінний в недавньому минулому десь на Півночі на підводнім човні плавав, і хоч до старості чоловікові ще далеко, довелося йти у відставку за станом здоров'я* (О. Гончар); *Через рік сказано Іванові Петровичу подати в одставку* (Панас Мирний); *Зітко пішов у відставку і далі вивчав філософію* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **(8) Іти́ в недо́гарок** — не згоряти повністю до кінця. *На сірчанокислотних підприємствах велика кількість сірки іде в недогарок* (із журн.); **(9) Іти́ в па́рі** — бути узгодженим з чим-небудь, відповідати чомусь. *Моя творчість ішла в парі з моїм життям, з моїми переконаннями* (С. Васильченко); *Створився цілий ланцюг технічних неполадок, де певна неосвіченість робітників на механізмах йшла в парі з деякою непогодженістю роботи окремих ланок* (Г. Коцюба); **(10) Іти́ (вхо́дити) / піти́ (ввійти́) у за́в'язь** — починати зав'язувати плоди (про рослини). *Баштан у тій порі входив у зав'язь, і сивувата огудина тільки вкривала землю* (з газ.); **(11) Іти́ (зво́дитися, ки́датися** *і т. ін.)* **/ піти́ (звести́ся, ки́нутися** *і т. ін.)* **в ата́ку** — навально наступати на противника. *Разом солдати зносили всі злигодні війни.., разом зводились в атаку...* (І. Цюпа); *Болгарин ішов в атаку і виглядав, як боксер, який здатен перехоплювати ініціативу та бити небезпечними серіями* (з газ.); *Мов буря, звелися в атаку матроси, У кожного в'язка гранат* (М. Нагнибіда); **(12) Іти́ (ї́хати, бі́гти** *і т. ін.)* **/ піти́ (поі́хати, побі́гти** *і т. ін.)* **з покло́ном (на покло́н)** *до кого:* а) виявляти своїм приходом відданість, покірність і т. ін. кому-небудь. *Тисяцький так розгубився, .. що Дмитро ледве стримався, щоб не засміятися. — А що робити? Йти до нового князя на поклін!* (В. Малик); *Умившись і трохи прибравшись, вони пішли на поклін до митрополита* (І. Нечуй-Левицький); б) звертатися до кого-небудь з приниженим, покірним проханням. *Біднота вже з половини зими йде на поклін до заможних, бере в них позичку* (М. Циба); *Венера тільки що уздріла, Що вже Троянці на човнах, К Нептуну на поклон* [поклін] *побігла, Щоб не втопив їх у волнах* [хвилях] (І. Котляревський); *Знаю: наріжуть землі, не піду з поклоном до того ж Гмирі чи Шумила, — виори, будь ласка, хоч з половини. Сам собі хазяїн!* (А. Головко); **(13) Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) під укі́с:** а) зазнавши аварії під час руху, падати по схилу насипу залізниці (про поїзд). *У битві кривавій все тоне, як скручені свастик хрести, летять під укіс ешелони, і в небо — розбиті мости...* (В. Сосюра); *"Поїзд піде під укіс", — подумав чоловік* (В. Козаченко); б) *(перен.)* зазнавати провалу, краху в якій-небудь справі. *Безумовно, мені симпатичні ті перші кроки, котрі вже зроблені. Розумію: важкий ешелон* [економіки] *не можна на повному ходу перевести на нову колію — він може зійти з рейок і полетіти під укіс. Проте я бачу своє покликання в тому, щоб ставити економічний діагноз і на його основі робити висновок* (М. Руденко); *Один лише необережний, непродуманий, нерозважливий крок — і я буду вибитий із сідла на все життя. А отже, пропаде не тільки моє майбутнє університетське навчання. Піде під укіс дещо більше* (О. Шугай); **(14) Іти́ на поса́ду:** а) *(заст.)* відправлятися на роботу, пов'язану з виконанням певних обов'язків у якій-небудь установі, на підприємстві і т. ін. *В кухні дружина кооператора кінчала останні господарські справи перед тим, як іти на посаду* (В. Підмогильний); б) приймати призначення на службу, пов'язану з виконанням певних обов'язків у якій-небудь установі, на підприємстві і т. ін. *Улянич наблизився до Дарки і по хвилині сердечної, доброї мовчанки чомусь спитав шепотом: — Чи ти думаєш колись... іти на посаду? — Чому ні? Як треба буде... то чому би ні? Якби тільки схотіли дати...* (Ірина Вільде); **(15) Іти́ напряме́ць** — діяти щиро, відверто, не криючись. *Не дати говорити зараз — тільки народ збаламутити: такого самі вигадають, що гірш за всяку правду. Отож і вирішив Цигуля йти напрямець. — Кажи, Гордію. Що вже не є, гарні чи недобрі вісті — розповідай* (А. Головко); **(16) Іти́ на супере́ки** *з ким* — діяти, чинити проти чийого-небудь бажання. *Іде на супереки з батьком старший син* (Сл. Б. Грінченка); **(17) Іти́ / піти́ в забрі́д** — йдучи по дну, тягнути до берега закинутий у воду невід, волок і т. ін. *Рибалки йдуть в забрід, димлять, як сон, отави* (А. Малишко); **(18) Іти́ / піти́ в за́токи (в за́току)** — сповзати на слизький схил, боковий спад дороги. *Дорога була слизька, і сани йшли в затоки* (М. Коцюбинський); *На з'їзді з старого, розхитаного містка через Багачку Юркові сани пішли в затоку і мало не перекинулись у річку* (Ю. Мушкетик); **(19) Іти́ / піти́ війно́ю:** а) *(на кого — що)* починати воювати з ким-, чим-небудь. *На край шотланд-*

ський вільний Війною йшов король Едвард (Леся Українка); *Року 1650-го король польський зібрав величезне військо у триста тисяч вояків і пішов на Україну війною* (А. Кащенко); б) *(на кого)* нападати, сперечатися агресивно з ким-небудь. *О. Василь боронив свої права і йшов війною на Раїсу, обертаючись раптом з слуги Божого в слугу Марса* (М. Коцюбинський); **(20) Іти́ / піти́ в комі́рне** — ставати на квартиру до когось. *З сьогоднішнього дня треба було йти у комірне до убогої родини Гранчаків, що давали їй притулок у хижці* (М. Стельмах); — *Хату замкну і піду в комірне* (І. Франко); **(21) Іти́ / піти́ в комі́рники** — ставати квартирантом. — *Візьму та й піду в комірники* (І. Нечуй-Левицький); **(22) Іти́ / піти́ в на́йми** — найматися на роботу, службу до кого-небудь. *Та знемігся неборака — Хоч продавай хату Та йди в найми* (Т. Шевченко); *Пожила півроку у свекра та свекрухи, та й знову у найми пішла* (Панас Мирний); **(23) Іти́ / піти́ в солда́ти,** *заст.* — іти на військову службу (про осіб, які не належать до командного складу). — *Ну ось, треба й нам іти в солдати, новий набір оголосили* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *"Ой, у лузі та при березі Зацвіла калина, — Не за кого піду я в солдати — За хазяйського сина"* (з народної пісні); **(24) Іти́ / піти́ на перегово́ри** — починати переговори (у 2 знач.). *Суворов до самого кінця дня не втрачав надії, що Айдозлі-Мехмет-паша врешті схаменеться й піде на переговори* (С. Добровольський); **(25) Іти́ / піти́ на по́ступки:** а) послаблювати свої вимоги або й зовсім відмовлятися від них, підкоряючись кому-, чому-небудь; поступатися (у 1 знач.). — *Я, звичайно, не знаю подробиць усіх переговорів. — Але ж врешті дійшли до згоди? — Та дійшли, знітивши серце й ідучи на взаємні поступки* (О. Іваненко); *Було ясно: Шіллінг краще залишить свій стадіон порожнім, ніж піде на поступки* (В. Собко); *Щоденна гризня та колотнеча нарешті втомили й невтомного Терентія: він пішов на поступки. Щось його зробило добрішим і лагіднішим до Якова* (М. Стельмах); б) частково або повністю задовольняти чиїсь вимоги; відмовлятися від своїх планів; поступатися (у 2 знач.). *Уряд, розумієш, Стахо, уряд під напором громадської думки .. пішов на поступки* (Ірина Вільде); *Боротьба смердів змусила панівний клас піти на поступки і зменшити тягар феодальної експлуатації* (з наук. літ.); **(26) Іти́ / піти́ на свій хліб (свого́ хлі́ба шука́ти)** — починати жити на власний заробіток. *З дитячих літ, залишившись круглим сиротою, уже на свій хліб пішов* (А. Головко); *Батько з сімнадцятирічного зросту пішов на свій хліб* (з мемуарної літ.); **(27) Іти́ / піти́ на спочи́нок (на спочи́вок):** а) лягати спати, відпочивати. — *Та по панщині усі додому, до своєї хати, ідуть на спочивок* (Марко Вовчок); *Коли ж гасили світло і грішне тіло йшло на спочинок, сон кидав очі і замерзав десь у келії* (М. Коцюбинський); *От полягали вони з чоловіком спати, та й служниця теж пішла на спочинок* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); б) припиняти діяльність. [Д и я к о н:] *Чи може йти на спочинок пастир, коли пан сказав йому: паси мою отару?* (Леся Українка); — *Батько розраховував років за тридцять звести Брендона на престол, передати йому всю повноту влади, а самому піти на спочинок і спокійно вмерти* (О. Авраменко, В. Авраменко); **(28) Іти́ / піти́ на стра́ту** — приймати смертну кару. [І ф і г е н і я:] *Коли хто вмів одважно йти на страту, Той мусить все одважно зустрічать* (Леся Українка); *Не пойнялися очі їх сльозою, .. Коли вони на страту, як до бою, Ішли по рідних вулицях сумних* (В. Бичко); — *Зараз же твій брат, тендітний Джордж, На страту піде в батька на очах* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); **(29) Іти́ / піти́ у відпу́стку** — брати звільнення на певний час від роботи, навчання і т. ін. [Г е н н а д і й:] *Ну, так коли ж ви .. у відпустку підете?* (З. Мороз); **(30) Іти́ (поспіша́ти) на змі́ну** *кому, чому* — заміняти собою кого-, що-небудь. *Це закон матеріалістичної діалектики .. Іде на зміну пролетаріат* (М. Хвильовий); *Хто? Куди? І де той ирій? Не питай, а розгадай! Так іде на зміну вірі Темний, радісний одчай* (М. Рильський); *Он і ківш на сонці блиска, І Маринамотористка — Через росяну долину Поспіша комусь на зміну...* (М. Нагнибіда); *З метою збереження виробництва та підтримки певної фінансової стабільності роботодавці змушені іти на зміну режиму роботи підприємств та скорочення працівників* (із журн.); **(31) Іти́ (постригáтися) / піти́ (постри́гтися) в ченці́ (в черни́ці)** — ставати ченцем (черницею), іти в монастир. — *Ну, братіку* [братику]! *Не журися: скоро вже тобі буде воля іти у ченці, — стала казати панна Олена* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Думала іти в черниці Або вбитись, утопитись, Так жаль маленьких діток стало — Звичайне, мати, що й казать* (Т. Шевченко); — *Візьміть мене хоч служкою... — Іди в ченці постригайся — ченцем будеш* (Марко Вовчок); — *Ви, мамо, порозгоните усіх моїх женихів. Невже ви хочете, щоб я в черниці постриглась?* (І. Нечуй-Левицький); **(32) Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки** *і т. ін.)* — починати танцювати, виконувати танець. *Сотничиха .. встає, стука корками і теж пускається у танець* (О. Стороженко); *Гайдамаки йдуть у танок* (О. Довженко); *Бойка іде у таночок, З хустки зробивши віночок* (П. Воронько); *Музиканти обливалися потом незгірш, ніж косарі на толоці, а танцюрист лишився один — чіпкий і маленький, коли йшов навприсядки, замітав полами майдан* (Ю. Мушкетик); *Еней і сам так розходився, .. Що трохи не увередився, Пішовши з Гандзею в танець* (І. Котляревський); *Оддавши голові свій білет, пішов* [Олексій] *до танку* (П. Куліш); [Х и м к а:] *Так би, здається, і пішла в танок, якби було з ким, і без музики танцювала б!..* (Панас Мирний); *З усіх дівчат за столом зосталася сидіти тільки Ліна, вона чомусь не пішла до танцю* (О. Гончар); **(33) Іти́ (ру́хатися) / піти́ парале́льним ку́рсом (на парале́льних ку́рсах)** — переміщатися по паралелі (у 1 знач.) відносно чого-небудь. *Дві великі групи вершників рухались на паралельних курсах* (О. Довженко); *Поранені не могли бачити всієї ескадри, бо вона йшла знову паралельним курсом: було видно лише кілька кораблів другої колони* (В. Кучер); *Зовсім невисоко над землею йшов важкий пасажирський літак .. Пізнавальні знаки його було добре видно згори, і Юрій відразу ж пішов паралельним курсом* (В. Собко); **(34) Іти́ (руша́ти, виступа́ти** *і т. ін.)* **в похі́д (похо́дом)** — починати пересуватися, готуючись до воєнних дій (про армію, флот). *А козак добре дбає... Холодною криничною водою коня напуває, У поход* [похід] *виступає* (з казки); [Б а й д а:] *Козаки! Рушайте в похід. Я не зайду в хату попрощатись з жінкою, з дітьми! Дайте коня! Час у похід!* (І. Нечуй-Левицький); [І в а н:] *Чи на часах* [варті] *було стоїш, чи походом йдеш — все мугичеш собі яку-небудь пісню* (М. Кропивницький); *Звечора, перед тим як виступати в похід, Килигей вишикував на майдані все повстанське військо* (О. Гончар); **(35) Іти́ (ста-**

ва́ти) до лав а́рмії — вступати до армії, ставати військовослужбовцем. *Я. Гашек полишає посаду редактора "Чехослована" й переїздить до Москви, де вступає до лав Червоної армії* (із журн.); **(36) Іти́ (става́ти) / піти́ (ста́ти) до шлюбу** — те саме, що **Бра́ти / взя́ти шлюб** *(див.* **бра́ти).** *Стояла тополя уся в серпанку, струнка і тремтяча, як наречена, що йде до шлюбу* (М. Коцюбинський); *Одружився* [Семен] *посправжньому — хоч і потай, уночі, в дальній церкві на міській околиці, щоб ніхто не бачив, та все ж став до шлюбу по-християнському* (Б. Антоненко-Давидович); **(37) Іти́ (схо́дитися) / піти́ (зійти́ся) врукопа́ш (врукопа́шну)** — зближаючись із супротивником, битися, боротися руками, використовуючи приклад гвинтівки або холодну зброю. *Багнетами бились, ішли врукопаш, — Недаром тут близько був славний Сиваш* (І. Нехода); *— Дядьку, а врукопашну з німцями вам доводилось сходитися чи ні? — підпрягся зараз же Марко* (Григорій Тютюнник); *Кілька разів піхота сходилася врукопаш на самій вершині* (О. Гончар); *Виховані в наступальному дусі, австрійські кавалеристи при щонайменшій нагоді прагнули зійтися з супротивником врукопашну* (з наук.-попул. літ.); **(38) Іти́ (трима́тися) у фарва́тері <Трима́тися фарва́теру>** *кого, чого* — дотримуватися в своїй діяльності, поведінці, у своїх вчинках якоїсь або чиєїсь позиції, певного напряму. *— Ми будемо насправді триматися у фарватері нашого правого сусіда, як ото останні птахи в журавлиному ключі...* (Є. Доломан); *У ранніх оповіданнях Г. Хоткевич іде у фарватері класичних традицій української літератури* (з навч. літ.); **(39) На при́зов (до при́зову) іти́** — призиватися в армію. *Так жили вони, поки Петрусеві не прийшов час на призов іти* (Грицько Григоренко); [П е т р о:] *Не моя черга на призов іти* (В. Собко); **(40) На при́ступ іти́ (ки́датися) / піти́ (ки́нутися) <При́ступом іти́ / піти́>** *на кого:* а) навально наступати на ворога. *Міські заборола густо Скрізь обсаджені були, І половці .. Приступом на них ішли* (І. Франко); *Зброї полиск і гомін розкотистий, се неначе повстання гуде, наче сила народна узброєна без упину на приступ іде* (Леся Українка); *Повстанці чекали цілу добу, а потім пішли на приступ* [замку] (П. Панч); *Проти жменьки прикордонників з усіх боків посунули сп'янілі від люті й горілки автоматники, пішли на приступ танки* (Ю. Збанацький); б) активно діяти, домагаючись, добиваючись чогось. *Художник тупцював біля своєї картини, .. зітхав важко і знову вперто йшов на приступ великого чудотворного шумовиння фарб, тонів і ліній* (Ю. Бедзик); *Олесі це усе вже остогидло, й вона пішла на приступ на станового* (І. Нечуй-Левицький); **(41) На причі́лок іти́ (захо́дити) / піти́ (зайти́)** — йти до бокової стіни будинку. *Нимидора сіла на призьбі й заплакала, потім подумала, встала й пішла на причілок* (І. Нечуй-Левицький); *Хлопець зайшов на причілок і сів проти сонця на призьбі* (С. Добровольський); **Прийма́ти (іти́) / прийня́ти (піти́) на багне́ти** *див.* **прийма́ти; Пристава́ти (іти́) / приста́ти (піти́) в при́йми (у приймаки́)** *див.* **пристава́ти; Пуска́тися (іти́, підніма́тися) / пусти́тися (піти́, підня́тися, узя́тися) на хи́трощі** *див.* **пуска́тися; Розмо́ва іде́ (захо́дить, веде́ться, то́читься** *і т. ін.)* **/ пішла́ (зайшла́)** *див.* **розмо́ва; Стіно́ю стоя́ти (йти, прохо́дити** *і т. ін.)* **/ ста́ти (піти́, пройти́** *і т. ін.)* *див.* **стоя́ти; Ходи́ти (іти́) / піти́ до прича́стя** *див.* **ходи́ти.**

○ **(42) З літ іти́** — старіти. *— Та дай же роздивитися на тебе... Сідай де-небудь! Голос молодий І очі теж, а чуб таки посивів... І ти вже з літ ідеш* (І. Вирган); **(43) Іти́ / піти́ на мир (на прими́рення)** — миритися. *— Час вам йти на мир. Посердились, полаялись, то й помиріться, — обізвався з-за стола Филин* (І. Нечуй-Левицький); *Буває, що під час судового засідання сторони йдуть на примирення* (з газ.); *Знов до Ярополка піддобрився Блуд: — Ой лихо нам, княже, держатися тут. Много війська має брат твій Владимир, — Нам їх не зборити. Піди з ним на мир!* (І. Франко); *Хіба ж гордий, упертий імператор піде на мир та ще з руським князем?* (С. Скляренко); *Молодий Горняк волів піти на примирення, бо знав, що з Жменяками жарти кінчаються погано* (М. Томчаній); **(44) Іти́ / піти́ на попра́вку** — поправлятися (у 4 знач.). *Весною було дуже захорувала* [Оксана] *на нерви.., але все-таки вже йде на поправку* (Леся Українка); *Собака* [прізвисько] *навіть починає підійматись із ліжка і гуляти коридором, товаришує з персоналом і взагалі йде на поправку* (С. Жадан); *Веселіше глянула на світ Божий Уляна. Дворові жінки утішають її, — а може дасть Бог воно оце піде на поправку* (Панас Мирний); **(45) Іти́ (ходи́ти) / піти́ на же́бри (по же́брах, у же́бри)** — просити милостиню. *Так і виросла* [Наталка], *навіть здорова дівка виросла — а на жебри ходила* (Грицько Григоренко); [К с е н я:] *Робила, поки могла, а далі пішла по жебрах* (І. Франко); *Скарбниця порожніє, а думати треба, звідки дістати грошей, щоб не піти завчасу на жебри до сусідів* (Р. Іваничук); **(46) У го́пки йти** — танцювати. *Тут циган якийсь ув'язався, набивається нам зі своєю шкапою, старою, злиденною. — Купуй, брате! — Але ж вона крива... — А що, вона має тобі в гопки йти?* (О. Гончар).

△ **(47) Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) в стрі́лку (в тру́бку),** *бот., с. г.:* а) виростати, утворюючи стебло (перев. про злаки). *Жито, призначене під зелений конвеєр, вже добре викущилось і починало йти у стрілку* (С. Добровольський); *Посіяне росло. Сходи пішли в стрілку. Стрілки викинули колос* (П. Дорошко); *Ячмінь скоро вийде в трубку — це вірніша прикмета, що літо й справді на порозі* (С. Журахович); б) утворювати стебло з квітками, що спричиняє гниття цибулини (про цибулю, часник і т. ін.). *Якщо посадити цю культуру в землю занадто рано, вся цибуля може піти в стрілку* (з наук.-попул. літ.).

◇ **Аж дим іде́** *див.* **дим; Аж ляск іде́ / пішо́в <Аж ля́ски йду́ть / пішли́>** *див.* **ляск[1]; [Аж] моро́з іде́ (прохо́дить, пробіга́є** *і т. ін.)* **/ пішо́в (пройшо́в, пробі́г** *і т. ін.)* **по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні** *і т. ін.)* *див.* **моро́з; [Аж** *(рідко* **бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (завертівся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором** *і т. ін.)* **[в оча́х (пе́ред очи́ма)]** *див.* **світ[2]; Аж** *(рідко* **ті́льки) луна́ йде (розляга́ється,** *рідше* **гоготи́ть** *і т. ін.)* **/ пішла́ (розлягла́ся,** *рідше* **загоготі́ла** *і т. ін.)* *див.* **луна́; Аж (ті́льки) ви́ляски** *(рідко* **о́дляски) пі́дуть / іду́ть (розляга́ються)** *див.* **ви́ляск; Аж (ті́льки) пил [іде́ (клубо́читься)] хма́рою** *див.* **пил; А́кції іду́ть (підви́щуються, підніма́ються** *і т. ін.)* **/ пішли́ (підви́щилися, підняли́ся** *і т. ін.)* **[вго́ру]** *див.* **а́кція[1]; Блука́ти (блуди́ти, іти́** *і т. ін.)* **манівця́ми** *див.* **блука́ти; Бува́й (іди́, зостава́йся, ходи́** *і т. ін.)* **здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, іді́ть, ході́ть** *і т. ін.)* **здоро́ві (здорове́нькі)>** *див.* **бува́ти; Бу́ти (іти́, крокува́ти, перебува́ти** *і т. ін.)* **в одні́й шере́нзі** *див.* **бу́ти; Вихо́дити (іти́) / ви́йти з літ (з**

ро́ків, з ві́ку) *див.* **вихо́дити; Відійти́ (піти́) / відхо́дити (іти́) в небуття́** *див.* **відхо́дити; Все йде до рук (у ру́ку)** *див.* **весь**[1]**; Гна́тися (іти́, ходи́ти** *і т. ін.)* **по п'ятах** *див.* **гна́тися; Голова́ [йде́ (хо́дить)] / [пішла́ (заходи́ла)] о́бертом (кру́гом, хо́дором** *і т. ін.)* *див.* **голова́; (48) Дале́ко іти́ / піти́:** а) досягати великих успіхів у чому-небудь; ставати відомим. — *Декотрі з твоїх ровесників зуміли вище сягнути, але ж і ти .. Не догматик який-небудь, ще можеш далеко піти...* (О. Гончар); б) виходити за межі допустимого, звичного, прийнятного і т. ін. *Хмельницький .. міг зовсім одбитись від Польщі, одірвати Україну од неї і зробити її незалежною й самостійною. Та Хмельницький не хотів іти так далеко* (І. Нечуй-Левицький); **Ді́ло йде / піде́** *див.* **ді́ло; До рук (у ру́ки) про́ситься (пливе́, іде́** *і т. ін.)* *див.* **проси́тися; Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю** *і т. ін.)* **ляга́ти (лі́зти, іти́** *і т. ін.)* **/ лягти́ (піти́, полі́зти** *і т. ін.)* *див.* **ляга́ти; (49) Іде́ в ру́ки** — що-небудь дістається дуже легко, без будь-яких зусиль. *Не кожному в руки щастя йде — від багатьох воно тікає* (Григорій Тютюнник); *Як хочеш, сину, Маєш розум теж. Але ж подумай, щастя йде у руки. Невже від себе щастя одіпхнеш?* (Л. Костенко); **(50) Іде́ на (в) ду́шу** *кому і без дод., перев. із запереч.* — хто-небудь має бажання до чогось; комусь хочеться чого-небудь, подобається щось. *Сів сотник Костомара обідати, да й страва йому в душу не йде* (П. Куліш); [К о б з а р:] *Та воно коли на душу не йде, то ти й не силуй.* [Г е р а с и м:] *А що тобі жалко* [горілки]? (Панас Мирний); *Тихій та смирній дівчині йшла на душу пісня* (І. Нечуй-Левицький); — *Чогось не їсться мені, брате... — А ти все-таки їж... — Не йде на душу...* (М. Рудь); **(51) Іди́ (і́дь, зостава́йся** *і т. ін.)* **з ми́ром (в ми́рі)** — уживається як добре побажання тому, хто йде або залишається. *Тут Юрша спинив його. — Досить цього! — сказав. — Іди в мирі і роби, що знаєш* (Юліан Опільський); — *Мені подобає до труждениих зійти і окрилити їх силу хрестом, а ви зоставайтеся тут з миром* (М. Старицький); **(52) Іди́ [собі] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, до ли́ха, к бі́су, к чо́рту, під три чорти́** *і т. ін.), лайл.* — уживається для вираження злості, обурення, незадоволення чим-небудь, роздратування з приводу чогось, небажання бачити кого-небудь. — *Тут не можна пасти коні... Примар звелів, щоб... — А йдіть ви собі до лиха з вашим хабарником примарем та з докторами! — вибухнув Замфір* (М. Коцюбинський); — *Та іди ти під три чорти! — Славчук замахнувся, готовий ударити Рудя* (С. Голованівський); — *Іди ти під три чорти! — обурюється Роман. — Найшов чим хвалитися — безстидством* (М. Стельмах); — *Ми — акціонери! — підгавкнула секретарка Оля. — І залишаєтесь акціонерами, — відповів Макар. — Краще запрацюємо — вам же зиск. Кінчайте цирк! Ідіть! Хоч до суду, хоч до чортової матері!* (Люко Дашвар); **(53) Іди́ [собі] з Бо́гом:** а) форма прощання з побажанням благополуччя, успіху, щастя і т. ін. — *Ну, то йдіть собі з Богом... — Ходім, — торкнув Соцький Семена, відчиняючи двері* (М. Коцюбинський); б) уживається для вираження бажання позбутися чиєїсь присутності. [Х р а п к о *(до молодиці):*] *Ну, ото розшукуй його* [чоловіка] *та й прав з його* [нього]. *А до мене чого ти прийшла? Що я тобі допоможу? У мене свої діти... Йди собі з Богом!* (Панас Мирний); *Як тільки він* [Михей] *переступав поріг чиєїсь хати, чоловік або жінка зразу: — О, добре, що зайшли, Михею, може, чарочку? — хай, мовляв, краще вип'є та йде з Богом, ніж на язика колись візьме...* (М. Зарудний); **(54) Іди́ [собі] к бі́совому ба́тькові (к нечи́стій ма́тері),** *лайл.* — уживається для вираження почуття гніву на кого-небудь, незадоволення кимось, обурення з приводу чогось, бажання позбутися когось. — *Тільки наш чернечий устав кращий од монастирського. У нас скоро чоловіка спантеличить мирська суєта, то в куну або до кози не саджають, а зараз — іди собі к нечистій матері* (П. Куліш); — *По копі з шагом... більше не можна дати* [за хліб]... — *Іди ти к бісовому батькові, — одрубав Чіпка та й пішов сам до хати* (Панас Мирний); **(55) Іди́ [собі] на всі чоти́ри ві́три (на чоти́ри бо́ки),** *лайл.* — уживається для вираження злості, обурення, незадоволення, роздратування з приводу чогось, небажання бачити кого-небудь. *Старшина пильно глянув на них* [Гната та Олександру]. — *А йдіть ви собі на всі чотири вітри, бо, їй же богу, битиму! — крикнув він* (М. Коцюбинський); [К а р п о:] *Так що з того, що жила* [Домаха]*! А оженився — на чорта ж вона йому? Іди, голубонько, на всі чотири вітри!* (Олена Пчілка); **(56) Іди́ та знай** — наперед невідомо, що буде. *Мати занедужала і тепер жалкує, що дочку з дому пустила. Іди та знай, де спіткнешся* (В. Кучер); **(57) Іти́ бо́єм** *проти кого* — рішуче виступати проти кого-небудь, відстоювати певну думку. *При одній лише думці про те, що донька могла б не пройти по конкурсу, що якісь там інститутські книгогризи могли б завалити її при вступі, майора кидало в лють, і він готовий був хоч зараз іти боєм проти кривдників* (О. Гончар); **(58) Іти́ (бу́ти, ходи́ти** *і т. ін.)* **на повідку́ (на по́воді, на припо́ні, на при́в'язі** *і т. ін.)* *у кого, чого, рідше за ким, чиєму* — діяти за чиєю-небудь вказівкою, сліпо підкоряючись чиїйсь волі; бути залежним у своїх вчинках від кого-, чого-небудь. *Я знаю: не можна йти на припоні враження читача. Читач не завжди правий* (Ю. Смолич); — *Я теж винен у цьому, товариші, коли хочете знати. Так, винен, бо ходив за Перегудою на поводку* [повідку], *потурав йому всі ці роки* (В. Кучер); *Палко засуджуючи в присутності Маринки гризотівський спосіб життя, нечесне обивательське животіння своїх батьків, ти* [Дмитро Гризота] *продовжував іти в них на прив'язі* (В. Речмедін); — *Ти мій авторитет підриваєш! На поводку* [повідку] *в Гайворона ходиш!* (М. Зарудний); — *Про Данилка не йде мова, — перебив секретар. — Можливо, він іде на поворозці в когось іншого, який прикривається маскою нейтральності* (Р. Іваничук); **(59) Іти́ в дале́ку доро́гу (путь)** — умирати. — *Я вже, братику, — обернувсь Кирило Тур ізнов до Петра, — покидав зовсім сей світ, уже був і ногу поставив на поріг, щоб іти в далеку дорогу, та що ж? Учепились за мене добрі люди і таки вернули назад* (П. Куліш); — *Ні, дочко, — промовив задумливо. — Не лагідний твій батько. І не хоче бути таким. Не до цього нам тепер. Залишимо лагідність старим бабусям, що зібралися іти в далеку путь* (М. Стельмах); **(60) Іти́ від се́рця** — відзначатися щирістю, відвертістю, проникливістю (про слова, клятву і т. ін.). — *Семене Івановичу, — стала казати вона йому, ковтаючи сльози, що від самого серця ідуть і душать її. — Панотець мене благословив, і я по самій чистій своїй волі вийшла за чоловіка чесного, доброго* (Г. Квітка-Основ'яненко); *І хоч нічого особливого в Марисиній мові не було, — були то звичайнісінькі, майже сентиментальні слова втіхи, але, може, тому, що йшли вони від серця і що вчула мати в них щире вболівання за свого сина, двоє людей цих — на подив іншим — одразу, видно, порозумілися* (О. Гон-

чар); — *Слова твої ідуть від серця, і я ціню тебе за це і люблю, як колишнього товариша* (В. Малик); **(61) Іти́ (відхо́дити) / піти́ (відійти́) на спо́кій (на спочи́нок)** — помирати. *Мажит Гафурі пішов уже на спокій. Але перед смертю своєю він шаблю ненависті класової молодшому поколінню поетів передав* (П. Тичина); **(62) Іти́ в но́гу** *з ким — чим:* а) погоджувати з ким-, чим-небудь свої дії, погляди і т. ін. *Азбукою стало, що письменники повинні вивчити життя, іти в ногу з життям, брати участь у житті* (М. Рильський); *З тобою вийшов я в дорогу, о краю мій, за тебе б'юсь! Іти завжди з братами в ногу в цей день народові клянусь* (В. Сосюра); б) рівнятися на кого-, що-небудь, не відставати від когось, чогось. *І все-таки любити цей занедбаний завод можна! Ну, він занехаяний, але ж це зовсім не означає, що не здатний іти в ногу з усією країною* (Ю. Шовкопляс); *Коли вже став* [Іван] *до роботи в цеху, то так і йтиме з усіма в ногу, не зіб'ється* (В. Кучер); *Ти смерті й забуття минеш дорогу І, відшукавши путь в людські серця, Вперед ітимеш із віками в ногу, Аж доки дійде світ свого кінця* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра); **(63) Іти́ за мо́дою** — дотримуватися чого-небудь популярного у певний час. *Що поганого в тому, коли людина обирає власний стиль одягу, а не сліпо йде за модою?* (із журн.); **(64) Іти́ (зверта́ти) / піти́ (зверну́ти) на спад** *(рідко* **на спа́док):** а) почати зменшуватися в об'ємі, кількісно і т. ін. *Тепле літо йде на спадок, Осінь з хлібом на поріг* (А. Малишко); *Озимина, кукурудза, горох відтісняють на карті, а значить і на землі, малосильні культури: пішли на спад — овес, трави* (з газ.); б) вступати в період свого завершення, наближатися до кінця; закінчуватися. *Більшають ночі. Коротшають дні. Літо звертає на спад* (М. Терещенко); *Оленка працювала вдень, а як війна вже почала йти на спад, стала вчитися і у вечірній школі* (В. Кучер); *Бій пішов на спад* (І. Багмут); в) почати опускатися до горизонту (про сонце). *На схилі дня, як сонце йшло на спад, з примор'я ми .. вернулися назад* (І. Гончаренко); г) почати занепадати. *Ще так недавно життя галицької молоді било свіжим джерелом енергії, — тепер все пішло на спад* (П. Колесник); **(65) Іти́ (йти) / пода́тися у [широ́кий] світ (в світи́, в світа́)** — залишаючи свій дім, іти куди-небудь надовго, далеко. *Я зовсім розсердився: і в світа вже йти не хочу, і зоставатись дома не хочу* (Марко Вовчок); — *Чи треба було мені йти у світ? Чи не ліпше було послухати маму й оженитися в селі?* (В. Королевич); *Ішли на заробітки люди, і він з ними подався в світи...* (А. Головко); **(66) Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су** *і т. ін.), грубо* — зазнавати цілковитого провалу, краху; пропадати, рушитися, гинути. *Такий маю здоровий вигляд (хоч, знаєш, не завжди, один день, одна тривога — і все летить до чорта) — а в дорозі загублю все* (М. Коцюбинський); *Ці настанови мають силу лише до певних меж, досить створитись у дорозі гострій ситуації, як одразу всі вони летять до дідька* (О. Гончар); *Я тільки жду програми галицької газети, щоб фінал до німецької статті написати .. Коли це бац! При помочі двох Ваших же делегатів летить к бісу прогресивна газета* (М. Драгоманов); *Коли жінки де замішались і їм ворочати* [керувати] *дадуть; .. Прощайсь навік тоді* [тоді] *з порядком, Пішло все к чорту неоглядком* (І. Котляревський); **(67) Іти́ (лі́зти) / піти́ (полі́зти) пробо́єм (на пробі́й):** а) силою проникати або намагатися проникнути куди-небудь. [С в и н е л ь д:] *Нарешті місто загорілося, і тоді знали ми, що все пропало. Тому повернули коні і пішли пробоєм туди* (Юліан Опільський); *Старшину Векленка було вбито саме в ті хвилини, коли німці полізли на пробій* (Ю. Яновський); б) добиватися, досягати настійливо чого-небудь, долаючи будь-які перешкоди, докладаючи великих зусиль. *В умінні йти до наміченої мети пробоєм Ользі з Олею не зрівнятися* (Ю. Шовкопляс); — *Таке життя, тату, що треба в нього пробоєм іти, живохватом! Тільки тоді чогось досягнеш...* (О. Гончар); **(68) Іти́ (ляга́ти) / піти́ (лягти́) в [сиру́] зе́млю** — умирати. — *Іди собі, мале дитя, у сиру землю, поки не зазнало лиха, іди малим — і краще, і легше* (Панас Мирний); [О л е к с і й:] *Через моє страждання, через людські попрьоки* [докори], *через непорядки у господарстві .. і не оглянемося, як ляже вона, моя голубочка, у сиру землю* (Г. Квітка-Основ'яненко); **(69) Іти́ на ви,** *заст.* — виступати війною проти кого-небудь. *Благородний і простосердий слов'янин, він* [князь Святослав] *завжди попереджав про свій похід: "хочу йти на ви"* (О. Довженко); *Тисячі років тому, коли воїни на своїх бенкетах черпали вино черепами своїх противників, навіть тоді перед нападом попереджували ворога чесно й відкрито: іду на ви!* (О. Гончар); **(70) Іти́ навпо́мацки** — вирішувати, робити що-небудь, не маючи точних знань, не знаючи твердо чого-небудь. — *Без широкої освіти в житті доводиться йти навпомацки* (С. Добровольський); *Кожне покоління абсолютно недосвідчене .. щодо своєї власної епохи. І знову воно іде навпомацки, робить невиправні помилки, яких би можна було уникнути, якби минулу епоху мати за свою* (І. Жиленко); **(71) Іти́ на все** — не рахуватися ні з чим, не зважати на жодні перешкоди. *Свідомо йдемо на все .. І може, тому вона, Батьківщина, для нас стає тим дорожча, тим прекрасніша* (О. Гончар); *Двічі вигравши у македонок, олімпійська команда українок з гандболу вийшла на амбітних росіянок, які йшли на все, аби перемогти у поєдинку* (з газ.); **(72) Іти́ на ді́ти,** *заст.* — одружуватися з чоловіком або жінкою, які вже мають дітей від іншого шлюбу. *А мені — як на чужі діти йти, .. лучче* [краще] *три літі* [роки] *боліти...* (Ганна Барвінок); **(73) Іти́ на [золоту́ (срі́бну)] меда́ль** — мати добрі шанси на завершення навчання середньої школи з відзнакою. *Потроху почав курити. Це додавало мені крутості. Мало того, що найкращий учень класу, іде на золоту медаль, ще й курить на перерві* (Любко Дереш); **(74) Іти́ невторо́ваним шляхо́м (невторо́ваними шляха́ми)** — самостійно, важкою працею розв'язувати, вирішувати що-небудь, досягати чогось. *Майбутній головний конструктор С. П. Корольов ішов невторованим шляхом* (з газ.); **(75) Іти́ (перехо́дити) / піти́ (перейти́) на той світ** — умирати, гинути. [С л у ж е б к а *(виймає з клунка якесь шмаття):*] *От шмаття перебратись вам за старця, все ж буде ліпше .. хто побачить — не пізнає.. Але краще, якби ніхто ніде вас не побачив.* [В'я з е н ь *(одягаючись, спинився):*] *Ніхто, ніде? Хіба я йду на той світ?* (Леся Українка); *Подай же нам, всещедрий Боже! Отак цвісти, отак рости, Так одружитися і йти, Не сварячись в тяжкій дорозі, На той світ тихий перейти* (Т. Шевченко); **(76) Іти́ / піти́ ва-ба́нк** — діяти, ризикуючи всім. *Він* [отаман] *розумів небезпеку надуманої операції, але, як невдаха-картяр, мабуть, вирішив уже іти ва-банк!* (П. Панч); *Із ста шансів на перемогу у нього не більше одного. Один! Але він вірив у цей свій один і тому*

йшов ва-банк (О. Гончар); *Серед проектів нових університетських міст Харкова просто не було. В. Каразін пішов ва-банк: переконав дворян-земляків збирати кошти на університет* (з газ.); **(77) Іти́ / піти́ вго́ру (все та вго́ру):** а) добиватися вищого становища, положення в суспільстві. *"Тепер козаки побиті, — думав Єремія, їдучи до Варшави .. — Час мені ставати до свого діла. Час мені йти вгору, підніматися високо, як тільки мога* [можна]!.. " (І. Нечуй-Левицький); *Інший би гордився твоїми успіхами, становищем, тим, що йдеш угору, а цей? Рідний батько при людях наклеп на тебе зводить* (О. Гончар); *Вишняк ішов угору все та вгору. Вишнячка йшла ушир усе та вшир* (Л. Костенко); б) успішно розвиватися, поліпшуватися і т. ін. *В кінці 50-х років садівництво в Донбасі швидко йде вгору* (з наук.-попул. літ.); *Уряд Південної Кореї зумів оперативно відреагувати на кризу, й у четвертому кварталі 2009 року валовий внутрішній продукт країни почав поступово йти вгору* (із журн.); в) підвищуватися в ціні; дорожчати. *Віск земний не мав конкуренції. Віск пішов угору* (І. Франко); **(78) Іти́ / піти́ в закла́д** — сперечатися на гроші, на яку-небудь річ і т. ін. [Граціано:] *Іду в заклад, що лист отой — любовний* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра); — *Може, води в рот понабираємо, Маріє? Понабираємо і в заклад підемо, хто більше вимовчить* (В. Кучер); **(79) Іти́ / піти́ в наро́д:** а) *(іст.)* вести просвітницьку діяльність серед населення. *Делегати пристрасно закликали йти в народ, акумулювати його енергію і перетворювати її в політичні дії* (із журн.); б) набувати широкої популярності. *Ці легенди глибоко пішли в народ, стали переказами патріотичними, і ними часто послуговувалися там, де треба було зазначити, що церква наша веде початок від апостольського віку* (І. Огієнко); *В. Верменич показав К. Огнєвому партитуру нової пісні, і той одразу погодився взяти її до свого репертуару. І заспівав так, що пісня одразу ж пішла в народ* (з газ.); **(80) Іти́ / піти́ врозріз** *з чим* — суперечити чому-небудь, не збігатися з чимсь. *Жаль ніколи не повинен іти врозріз із повагою до людини* (І. Карпа); *Мені ж від такого погляду стало зовсім незручно, і я відвів очі вбік. Почував себе достоту так, наче близький друг запропонував зробити щось таке, що йшло врозріз із моїми поглядами на життя* (Любко Дереш); *Йдучи зі шляхтою, він* [Іван Виговський] *пішов би врозріз зі своїм народом, як це багато православної шляхти від часу злуки України з Польщею зробило* (А. Чайковський); *Члени журі не побоялися піти врозріз із умовною думкою більшості, і це зовсім не погано* (з газ.); **(81) Іти́ / піти́ в хід** — використовуватися, застосовуватися. *Залітали комарі й до палат .. Світилося світло, і починалася запекла війна, йшли в хід рушники, сорочки, простирадла* (Ю. Збанацький); *Люто сперечаються солдати. Тут уже все пішло в хід: крики, гамір, погрози, лайка* (О. Довженко); **(82) Іти́ / піти́ да́лі** — не зупинятися на чому-небудь, не обмежуватися чимось. *І син, і мати догоджали синові багатого дуки: один ждав через його* [нього] *одібрати тепле місце, друга — далі ішла — хотіла поріднитися* (Панас Мирний); — *Тут би варто школу зробити, — говорив Прокіп. Але Гуща йшов далі. — Школу маємо вже, зробім краще народний університет* (М. Коцюбинський); **(83) Іти́ / піти́ до віцня́** — одружуватися. *Так спали довгими ночами по хатах і клунях старші степові дівчата з хлопцями на досвітках. Аж поки не йшли до вінця* (Т. Масенко); *Після Великодня .. і до вінця підемо* (М. Стельмах); **(84) Іти́ / піти́ до рук (у ру́ки,** *рідко* **у ру́ку)** *кому* — легко діставатися, здійснюватися і т. ін. — *А! Який той Терешко щасливий! Йому все йдеться! Все йому йде в руку! І сливи швидко ростуть!* (І. Нечуй-Левицький); — *На лови він їздив удень і вночі, риба йому йшла до рук, як приворожена. Так він проживав — цей сліпий дід* (Ю. Яновський); [Нечипоренко:] *Фортунить вам, Маріє Кирилівно, просто інший раз аж не віриться. Кожна справа ніби сама в руки вам іде* (О. Левада); *Наука в Остапа Тура Гнатові Яворському пішла в руку* (С. Чорнобривець); **(85) Іти́ / піти́ до спілки** — досягати порозуміння, об'єднувати зусилля. *Йдуть до спілки тільки рівний з рівним* (Леся Українка); **(86) Іти́ / піти́ з ди́мом** — горіти, пропадати. *Не один вельможний магнат хапався за голову, бачачи, як іде з димом його добро* (М. Пригара); *Увесь кількатисячний маєток, нагарбаний за кілька літ, пішов з димом* (І. Франко); *Стара батьківська хата ще в війну з димом пішла* (М. Олійник); *Протагор не відав, що йому й робити. Все, що досі так старанно зводив, розвалилося й пішло з димом* (І. Білик); **(87) Іти́ / піти́ з ху́рою <Става́ти / ста́ти під ху́ру>,** *заст.* — найматися перевозити вантажі. *Селяни почали держати коні і ставали під хуру возить .. сахар з ближчих сахарень* (І. Нечуй-Левицький); *Більш неділі, як нема їх дома, з батьком пішли з хурою* (Г. Квітка-Основ'яненко); **(88) Іти́ / піти́ з [цьо́го (сьо́го)] сві́ту** — умирати. *Прощай, ряба кобило! Через тебе з світу іду* (прислів'я); *Поставили громадою Хрест над сиротою Й розійшлися... Як билина, Як лист за водою, Пішов козак з сього світа* [світу] (Т. Шевченко); — *Я так злякалася сьогодні, — швидко заговорила Марія, ковтаючи сльози. — Не за себе я боюся, бо коли піду з цього світу... Вона не доказала* (Валерій Шевчук); **(89) Іти́ / піти́ ко́лесом:** а) швидко, стрімко виконувати акробатичні фігури, перев. у танці. *Бив барабан. Сипався і сипався вишневий цвіт під місяцем. А майдан дуднів від шалу. Євген пішов колесом — на руках і на ногах* (Б. Харчук); б) різко і швидко змінюватися. *Все тут уже колесом іде: одні встають, інші, навіть мало знайомі, підходять з поздоровленнями, підхмелений Оксен поривається співати* (О. Гончар); *У голові все переплуталося, пішло колесом, наче після чаду та диму...* (Панас Мирний); — *Ще батько мій .. перекочував із села в Пітер, поступив на цей завод; так і пішло потім — колесом: чотирнадцяти років я вже працював на заводі* (А. Головко); [Риндя:] *А я не знаю, Антоне Тимофійовичу, як без вас на світі жити буду.* [Кряж:] *Так, як і жив ..* [Риндя:] *Не до сміху мені. Вся моя біографія може зараз колесом піти...* (М. Зарудний); **(90) Іти́ / піти́ ку́пою** *(рідко* **при ку́пі)** — іти разом, гуртом. *Ішли вони купою, всі весело розмовляли* (Панас Мирний); *Всі ріпники, що йшли при купі, розгомонілися* (І. Франко); *Трохи людей одійшло ліворуч і стало, а решта пішла купою геть* (Ю. Яновський); **(91) Іти́ / піти́ ку́рсом** *яким* — бути послідовником кого-небудь, відстоювати, пропагувати чиїсь ідеї. *Він був щасливий, що і йому несподівано випала місія йти тим же курсом, нести правду до далеких берегів чужого світу* (Л. Дмитерко); *Дванадцята! Від цієї години його життя піде іншим курсом* (І. Білик); **(92) Іти́ / піти́ на (в) лад (до ла́ду) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)>:** а) налагоджуватися, ладитися. *Розмова не йшла в лад* (І. Франко); *Озирнули* [хлопці] *свою роботу — повеселіли, підбадьорились. Зразу якось почули, що діло на лад йде, що в них щось вийде* (С. Васильченко);

— Йдіть та побалакайте з Марусею... та коли справа в вас піде до ладу, то дайте мені знати, сповістіть мені зараз (І. Нечуй-Левицький); б) відбуватися, здійснюватися успішно, певним чином. *Гармаш помітив, що сьогодні не все йде на лад у Василя Пилиповича* (О. Донченко); **(93) Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́)** — говорити, діяти прямо, відверто. *— А що ж Сомко? Хоть він і розумом, і славою узяв над усіма, да й йому не дають гетьманувати. — Як же се так?.. — А Сомко, бачте, навпростець іде, не хоче нікому придіте поклонімося* (П. Куліш); *Кроква спитав: — Чому вас так цікавить Леонід Потапович? — Данило вирішив іти навпростець: — Я поважаю людей щирих* (Л. Дмитерко); *За кілька днів сваха заявилася до нього на квартиру й, ідучи навпростець до поставленої мети, одразу стала переконувати несміливого вчителя, що кращої пари, ніж Маргарита Порфирівна, .. йому .. не знайти* (О. Шугай); *На .. зборах він пішов навпрошки, бо підготувався й був упевнений у перемозі* (Ю. Мушкетик); **(94) Іти́ / піти́ на же́ртву** — відмовлятися від особистих вигод заради кого-, чого-небудь. *— Я перевершу вас не тільки в галантності, ідучи на деякі матеріальні жертви, щоб мати цю дівчину, але і в чесності, бо готовий заплатити за те, що мені потрібне* (П. Мовчан, пер. з тв. Р. Сабатіні); *Вона вирішила в ім'я спасіння батька піти на таку жертву — вийти заміж за сімдесятирічного вельможу* (С. Тельнюк); *Ліза не помилилася відносно сестри — вона не могла піти на таку жертву* (М. Руденко); **(95) Іти́ / піти́ назу́стріч:** а) *(кому і без дод.)* виявляти увагу до кого-небудь, задовольняти чиєсь бажання. *Наші індійські друзі завжди йшли нам назустріч. Хочете подивитися фабрику? Будь ласка. Хочете заїхати в село? Просимо* (В. Минко); *Не обізвись до неї згіркли́м словом. Іди назустріч їй і так зроби, Щоб тайники ненависті й злоби Для святощів любові стали сховом* (Д. Павличко); *Московські посли все ж таки змушені були піти назустріч наполегливим вимогам гетьмана та старшини і дати усно запевнення і обіцянки від імені царя* (з наук. літ.); б) *(чому)* не зупинятися, не відступати перед чим-небудь. *Завдання, які сьогодні стоять перед нами, вимагають не відступати перед труднощами, невдачами, а сміливо йти назустріч їм для того, щоб перемагати їх* (з газ.); *Лишилося тільки встати й піти назустріч неминучому, рокованому. Але в Максима й на те не було сил* (І. Багряний); **(96) Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті** — діяти, робити що-небудь, незважаючи на явну загрозу загибелі. *— Не тут твоє місце, а з ними, що смерті назустріч ідуть* (І. Франко); *— Ти сам обрав собі долю, божевільний чоловіче! Іди, йди назустріч смерті!* (В. Владко); *Маючи можливість урятувати своє життя, Олена Теліга свідомо пішла назустріч смерті, добровільно вибрала шлях на Голгофу* (з публіц. літ.); **(97) Іти́ / піти́ на компромі́с із вла́сним сумлі́нням (вла́сною со́вістю)** — поступатися своїми переконаннями заради досягнення мети. *Він не пам'ятав такого випадку, щоб коли-небудь йшов на компроміс із власною совістю* (Ю. Збанацький); *Пітер Блад пішов на компроміс із власною совістю, яка під впливом спогадів про Арабеллу зробилась такою вразливою* (П. Мовчан, пер. з тв. Р. Сабатіні); **(98) Іти́ / піти́ на ко́ри́сть** *кому, чому* — позитивно діяти, впливати на кого-, що-небудь, давати добрі наслідки. [Д о н Ж у а н:] *Ей, Сганарелю, набрався ти тут заячого духу! Не йде тобі Мадрид сей на користь* (Леся Українка); *— Вас просимо розповісти про свого сина по можливості об'єктивно, нічого не втаювати .. Це піде йому на користь* (О. Гончар); **(99) Іти́ / піти́ [на] ма́рно (ма́рне):** а) не приносити, не давати користі. *Учорашній день пішов для ґаздівства марно, — треба було те надолужити* (Н. Кобринська); б) пропадати. *Брат умер, вона попродала ґрунти да попромінювала: усе розорилось, усе марне пішло, бо робітників повипихала* (Ганна Барвінок); **(100) Іти́ / піти́ на миро́ву** — прагнути розв'язати справу мирно, шляхом взаємних поступок; іти на примирення. *— Тепер ще, бачу, на мирову ідуть* [повстанці] (І. Франко); *Він де в чому вже розібрався і з властивою йому поспішністю заявив, що Куцевич взагалі порядна людина і Максим повинен з ним піти на мирову* (Н. Рибак); **(101) Іти́ / піти́ на не́бо** — умирати. [С е м п р о н і й:] *Про віру я перечитись не буду, але ж гадаю, що не всі готові на небо йти...* (Леся Українка); **(102) Іти́ / піти́ на обро́к,** *іст.* — починати сплачувати поміщикові гроші або віддавати продукти натурального господарства замість того, щоб відробляти панщину. *Талановиті музиканти, які вчилися в Італії, вміли віртуозно виконувати геніальні витвори Бетховена, Моцарта, Баха, Шопена, Берліоза, змушені були йти на оброк, ставати вуличними музикантами* (П. Колесник); **(103) Іти́ / піти́ на парі́** — домовлятися про виконання якого-небудь зобов'язання тією особою, яка програ́є спір. *Андрій міг іти на парі, що то хтось підходить спеціально дивитися та прислухатися до нього. Може, навіть слідчий* (І. Багряний); *Порішили піти на парі. Коли Потап не злякається нічого — ні чортів, ні мертвяків, — дід Опанасій дає йому рябеньку теличку. Коли ж злякається, повинен він вижати дідові Опанасові десятину пшениці* (М. Івченко); **(104) Іти́ / піти́ на підні́жний корм** — починати жити за рахунок випадкових подачок або дарового харчу. *Генеральша, перш ніж сама приїхала, заздалегідь понасилала з батьківщини прикажчиків. Лейба тоді, одпасшись на панському добрі, пішов на підніжний корм* (Панас Мирний); **(105) Іти́ / піти́ напроло́м** — переборюючи всі перешкоди, діяти рішуче, всупереч кому-, чому-небудь. *Коли Катерина щось вирішувала — ніщо вже не могло її зупинити. Вона не визнавала ніяких перешкод, йшла напролом і добивалася свого* (Л. Первомайський); *Набрався Лесь відваги іти напролом, будь-що зламати і найзапекліший батьків опір, стати на своєму, чого б це не коштувало* (І. Нижник); *Відчуваючи внутрішнім чуттям нещирість короля, князь Михайло вирішив не церемонитися і піти напролом* (В. Малик); **(106) Іти́ / піти́ на пропа́ще:** а) діяти відчайдушно, не задумуючись про наслідки. [К а й Л е т і ц і й:] *От сам ти* [Руфін] *бачиш — даремне проти цезарства змагатись. Чи друг йому, чи ні, — миритись мусиш, — ти ж не одважишся йти на пропаще, то краще йти на щирий мир, як я, та вже й служить республіці чим можеш* (Леся Українка); б) марнуватися; минати даремно. *Вечір мав піти не на пропаще: везли* [запорожці] *дещо в тороках, й куманці та фляжки були повні* (Ю. Мушкетик); **(107) Іти́ / піти́ на ри́зик (на риск)** — ризикувати, наражаючись на можливу небезпеку й сподіваючись на успіх. *Він сказав рішуче: — Вас я все одно не пущу, ви — керівник підпілля, ви не маєте права йти на риск...* (Ю. Смолич); *Всі мусили йти на найодчайдушніший ризик* (В. Козаченко); *Йдучи з подвір'я, він накреслював план — кинути в бій усі полки, піти на риск і добитися перемоги* (П. Кочура); **(108) Іти́ / піти́ на ру́ку** *кому* — бути корисним, вигідним для когось,

підтримувати когось, допомагати кому-небудь у чомусь. *З-поза загальних фраз про народну самостійність виразно визирала тільки надія на "зміну системи", під якою найпростіше було розуміти протегування урядом тих русинів, що будуть іти йому на руку і мовчати про кривди народних мас* (І. Франко); *Та громадська рада була в цілім повіті найтвердша та й при жадних виборах не йшла старості на руку* (Л. Мартович); — *Рвався мій середущий у трактористи? Що ж, колгосп і тут мені пішов на руку* (П. Козланюк); **(109) Іти́ / піти́ на сме́рть:** а) те саме, що **Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті.** *З матір'ю він розставався, Ішов на смерть і не прощався* (І. Котляревський); — *На смерть ішов, ну, а такого ще не бачив. І що його робити, то вбийте мене — не скажу* (І. Микитенко); *Я вас* [батьків] *люблю великою любов'ю. Бо добре знаю вашу міць і твердь, бо знаю, що за правду ви готові Самі піти на муки і на смерть* (Д. Павличко); б) бути приреченим до страти. — *Знімати шапку?! Себто перед ким? Перед цією.., що отруїла власною рукою? Та щоб над нею обвалилась твердь! — Побійся Бога, вона йде на смерть* (Л. Костенко); **(110) Іти́ / піти́ на тара́н:** а) завдавати ворожому літакові, танкові, кораблеві і т. ін. удар корпусом своєї машини. *Ідуть на таран танки на танки, літаки на літаки* (О. Довженко); *Сусідня вулиця й досі носить назву пілота Іванова, котрий у перший день війни, витративши набої, свідомо пішов на таран ворожого бомбардувальника* (із журн.); б) застосовувати ризиковані для себе дії заради вирішення чого-небудь. *Похитнулося становище Марченка .. Вчора на зборах Одинець відверто пішов на таран. Громив Марченка нещадно. За волюнтаризм, наукову безвідповідальність* (Ю. Мушкетик); **(111) Іти́ / піти́ на хрест,** *поет.:* а) бути присудженим до страти через розп'яття. [Н е о ф і т - р а б:] *Які ж слова? "Терпливість і покора" тільки й чув я від вас сьогодні. Та невже вони рятують людські душі? Та невже за них ідуть на хрест, на наглу страту і на поталу звірам християни?* (Леся Українка); б) те саме, що **Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті.** *Християнська релігія виховувала діяльний дух народів, нетерпимість до деспотизму, готовність піти на хрест в ім'я Істини* (М. Руденко); **(112) Іти́ / піти́ під суд (на суд) <Става́ти / ста́ти пе́ред су́до́м (на суд)>:** а) притягатися до судової відповідальності. — *До вас прийде чиновник з Міністерської канцелярії зі своїми людьми. Раджу їм не противитися. Краще сказати те, що треба, ніж іти під суд...* (Б. Лепкий); — *Як же буде із звітністю? Я заплутаюсь у папірцях і піду під суд!* (О. Довженко); *Коли б на суд ставати довелось І право панове доводить на посілість, Всі гості свідками б тоді і знадобились* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича); б) бути готовим почути чиюсь думку про себе. *За всіх скажу, за всіх переболію, я кожен час на звіт іду, на суд* (П. Тичина); **(113) Іти́ / піти́ по гаря́чих слі́да́х:** а) *(кого)* переслідувати когось, іти слідом за кимсь, хто втікає. *Три дні Остряниця ішов по гарячому сліду Потоцького. Той спішно втікав на Лубни, уникаючи бою* (В. Чемерис); — *Зараз, знайдемо, — міліціянт Вітя розігнувся .. — Де брали? Там, внизу? Признавайтеся, бо підемо зараз по гарячих слідах, як знайдемо баклажку, труба діло буде* (Любко Дереш); б) *(чого)* реагувати, відгукуватися на що-небудь, не гаючи часу, відразу після того, як воно відбулося, сталося. *Щоб не відстати від вимог часу, письменники повинні були йти по гарячих слідах життєвих подій* (із журн.); **(114) Іти́ / піти́ по́пліч:** а) бути разом з кимсь. [К а т р я:] *Але я В другий загін пристану незабаром Із сестрами... Ми стрінемось в бою І підемо з тобою, друже, поплїч!* (М. Старицький); б) відбуватися, здійснюватися разом з існуванням чого-небудь. *Службові обов'язки в діяльної людини йшли попліч із любительськими заняттями* (О. Ільченко); **(115) Іти́ / піти́ про́ти вла́сного (свого́) сумлі́ння (про́ти вла́сної (своє́ї) со́вісті)** — робити що-небудь усупереч своїм моральним принципам, переконанням. — *Скажіть: ніколи ви не кривили душею? Ні в чому не йшли проти власного сумління?* (О. Гончар); **(116) Іти́ / піти́ світ за́ очі** — вирушати в далеку дорогу, невідомо куди. [М а р у с я:] *Слухай, Микито! Похвалявся ти йти світ за очі...* (М. Кропивницький); *Даремно він витрачає останні сили на пошуки дівчинки, бо її немає, давно вже немає в лісі. Вона могла піти до міста, могла піти на фронт шукати батька, піти світ за очі* (О. Донченко); **(117) Іти́ / піти́ своє́ю доро́гою** — діяти самостійно, незалежно, не піддаючись чужому впливові. *Господь подає тобі знак і дозвіл, натяк і благословення, щоб ти йшов своєю дорогою до ілюзорного Евересту* (С. Процюк); — *Не хочу наслідувати своїх батьків, піду своєю дорогою* (із журн.); **(118) Іти́ / піти́ свої́м три́бом:** а) іти, відбуватися своїм ходом (порядком). *Справи пішли своїм трибом* (М. Олійник); б) те саме, що **Іти́ / піти́ своє́ю доро́гою.** *Так і помер Сахно. А як помер, залишились сини, пішли своїм трибом* (І. Микитенко); **(119) Іти́ / піти́ слі́до́м** *за ким* **(по слі́да́х** *чиїх)* — діяти, робити що-небудь так, як хтось інший, наслідувати кого-небудь. *Не хочу йти слідом за своїм двоюрідним братом* (М. Стельмах); *Вадим боявся, що, почувши, що син пішов по батькових слідах, пригадавши собі, скільки ця зрада принесла їй горя й нещасть, мати стане на бік Лізи* (В. Хрущак); **(120) Іти́ / піти́ шкере́бе́рть:** а) складатися не так як треба, різко змінюватися; відбуватися всупереч узвичаєному порядку. *Неприємно Катерині Петрівні, що через неї бухгалтерія шкереберть іде* (Остап Вишня); *На станції в цей день панувала повна анархія, все йшло шкереберть* (О. Гончар); *Пішло життя шкереберть* (Панас Мирний); б) не здійснюватися, порушуватися, руйнуватися. *При зустрічі всі докори якось вилетіли їй з голови. Все заготоване пішло шкереберть* (О. Гончар); *І всі його помисли підуть шкереберть* (М. Ю. Тарновський); *Кохалася з Ясенем .. Либонь, і на весілля заносилося. І раптом все пішло у них шкереберть* (Ю. Бедзик); **(121) Іти́ (повзти́, ру́хатися** *і т. ін.)* **черепа́хою (як (на́че, нена́че, немо́в) черепа́ха)** — рухатися, іти дуже повільно, незграбно. — *Ходить* [Ватя], *неначе та черепаха* (І. Нечуй-Левицький); *Хоч би швидкості були, я б зманеврував, а то йдеш, як черепаха* (Ю. Яновський); *Поїзди на крутому підйомі повзли черепахою, і хлопці легко вискакували на підніжки* (О. Гуреїв); **(122) Іти́ попе́реду:** а) *(чого і без дод.)* бути першим, випереджати когось. *В турнірній таблиці футболісти "Динамо" йшли попереду* (з газ.); б) *(у чому)* бути передовим у чому-небудь. *Романтичний герой прагне стояти на чолі боротьби, йти попереду, героєві неоромантизму достатньо споглядальної позиції* (з наук. літ.); **(123) Іти́ (поступа́тися) наза́д** — повертатися до старого, віджилого; регресувати. *Хто не йде вперед, той поступається назад!* (Панас Мирний); **(124) Іти́ / прийти́ на ду́мку** *кому:* а) пригадуватися. — *Як тільки зирну на море, то зараз пісня йде мені на думку* (І. Нечуй-Левицький); б) *(безос.)* *Вже злагодився йти, коли прийшло йому на думку, що це ще зарано* (Л. Марто-

вич); **(125) Іти́ (прихо́дити) з мече́м** *на кого — що, до кого:* а) починати війну проти кого-небудь. *Хто на землі наші Із мечем іде, — Голова у того Із плеча паде* (Р. Братунь); *— Дурний єси і нерозумний .. Мав би не з мечем іти до нас, а зі словом миру і дружби, як добрий сусід, щоб разом виступити супроти кочовиків!* (В. Малик); б) іти, приходити до кого-небудь, маючи ворожі, недружелюбні наміри. — *Ну от, бачите, дідусю, — ваш син приходив до нас з мечем, а мій тато послав мене до вас з добрим словом* (Д. Бедзик); **(126) Іти́ (прихо́дити) / прийти́ з пови́нною** — іти, з'являтися і т. ін. для того, щоб визнати свою вину, провину. *Мені довелось бачити, як з лісів виходили зарослі, патлаті люди, щоб іти з повинною* (М. Рильський); — *Тим, хто прийде з повинною, — буде зменшено кару* (І. Муратов); **(127) Іти́ про́ти (насу́проти́)** *кого, чого* <**Іти́ всу́переч** *кого, чого, кому, чому*> — виступати проти кого-, чого-небудь; не погоджуватися з кимось, чимось; суперечити комусь, чомусь. *До кінця свого живоття Джеря йшов проти панів* (І. Нечуй-Левицький); — *Але ж любарцям треба допомогти! Допомога не йде всупереч постанові революційного комітету* (М. Стельмах); **(128) Іти́** *(рідко* **похо́дити) з глибини́ душі́ (се́рця)** — відзначатися щирістю, відвертістю, проникливістю і т. ін. *Я осторожний* [обережний] *і не люблю на не підготований відповідно ґрунт класти те, що мені дороге й цінне й походить з глибини душі* (О. Кобилянська); *Татаєв вдивлявся в ці знайомі риси суворих, зморшкуватих облич, він знав, що слова промовців йдуть з глибини серця, знав, що додержать залізничники своєї обіцянки* (О. Донченко); **(129) Іти́ (розліта́тися) / піти́ (розлеті́тися) пра́хом:** а) пропадати, руйнуватися, зникати і т. ін. [Г а н ж а:] *Оскуділа земля, усохло вим'я для нас, недостойних... бо загалом усе йде прахом* (І. Волошин); [К о б з а р:] *Була в мене своя сім'я, худоба, — та все те прахом пішло!* (Панас Мирний); *Нема добра. Прахом пішло. Стоять одні кам'яні черева* (Григорій Тютюнник); б) не здійснюватися, не збуватися (про мрії, сподівання і т. ін.). — *Як побралися ми з своєю старою, хороше було. Ех, скільки ми тоді перемріяли. І ось воно все пішло прахом* (П. Колесник); *Прахом пішли сподівання Борулі стати дворянином* (Ю. Мартич); — *Мріяла Надійка, малювала майбутнє, красиве життя — і раптом чорний вибух... Все розлетілося прахом* (з газ.); **(130) Іти́ (ру́хатися) впере́д** — поступально розвиватися. *Вам потрібно, браття, іти вперед, із усіма, хто встав за кращу долю!* (Василь Шевчук); *Краще приймати рішення, рухатися вперед, прискорюючи якісні зміни в суспільстві. Потім можна щось і поправити, але не варто тупцювати на місці* (з газ.); **(131) Іти́ (ру́хатися) / піти́ по висхідні́й:** а) добиватися вищого становища в суспільстві, займати значне місце у певній сфері діяльності. *Цінять тебе й за твої особисті заслуги .. Шлюб тобі не зашкодить, навіть Єлька не приспить у тобі жадобу іти по висхідній, брати штурмом Ельбруси життя* (О. Гончар); *У кінці 50-х та в 60-х роках діяльність інституту іде загалом по висхідній* (з наук.-попул. літ.); б) дедалі більшати, міцнішати, глибшати і т. ін. (про обсяг, розмах, масштаб чого-небудь). *Траєкторія розвитку українсько-американських відносин не завжди рухалася по висхідній* (із журн.); *Соціальні протести в країні пішли по висхідній, а наприкінці року почали набирати масового характеру* (з газ.); **(132) Іти́ своє́ю че́ргою** — відбуватися безвідносно до чого-небудь, само собою. *А тим часом гра йде своєю чергою, жорстока, болюча і запальна* (М. Коцюбинський); *Все це довкола тільки кумедна пригода, і не варто нею так перейматися, бо ж усе йде своєю чергою і нема йому спину* (Ю. Винничук); **(133) Іти́ (става́ти, виступа́ти** *і т. ін.)* **/ піти́ (ста́ти, ви́ступити** *і т. ін.)* **на прю,** *уроч.:* а) *(з ким — чим і без дод.)* розпочинати боротьбу, бій з ким-, чим-небудь. *Кров кипить... Ставай на прю! Хто відважний? Згинь же, вороже проклятий!* (М. Вороний); *На прю йдемо Ми з ворогом проклятим* (М. Рильський); *Чому тепер боюся смерті? Мабуть, тому, що вона невидима, що неможливо стати з нею віч-на-віч на прю* (Р. Іваничук); *Учора, кажуть, приміряв* [Вишняк] *жупан. Іти послом до шляхти пропонує. Але ж полковник не веде і вухом. Невже ж так і не виступим на прю?* (Л. Костенко); б) *(з ким)* суперечити кому-небудь, вступати в суперечку з ким-небудь. — *Та хіба ж це качки? .. Одно воображеніє* [уявлення] *.. Умаляв свій гріх Дмитрик Хекало, племінник .. тих самих, що з ними рідко хто в Козачому Валу ішов на прю* (М. Рудь); **(134) Іти́ стопа́ми (по стопа́х)** *кого* — наслідувати кого-небудь у своїх діях, вчинках. *Донька співака збирається йти стопами батька* (з газ.); **(135) Іти́ (ступа́ти) / піти́ (ступи́ти) у слід** *кого, чий, заст.* — продовжувати діяльність, спосіб життя тощо кого-небудь із попередників, дотримуючись його ідей, поглядів і т. ін. *Я з своїм Василем побралася зозла, бо не на моє вийшло, і ні своїй дитині, ні чужій такої долі не бажаю, не ступай же ти в мій слід* (О. Забужко); [Д ж о н а т а н:] *Кому потрібна та краса?* [Р і ч а р д:] *Мені і тим, що в слід мій підуть* (Леся Українка); **(136) Іти́ (схо́дити, ступа́ти) в гріб (в гроб, до гро́бу)** — бути близьким до смерті, помирати. *Поспіши мене вислухати, Господи, дух мій кінчається! Не ховай Ти від мене обличчя Свого, і нехай я не буду подібний до тих, хто сходить до гробу!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Бабка в гріб уже ступала — Ізісохла, ізів'яла* (С. Руданський); **(137) Іти́ (ходи́ти) / піти́ второ́ваними (протópтаними) стежка́ми** <**Піти́ проте́ртою сте́жкою**> — діяти так, як хтось раніше діяв; наслідувати, повторювати дії, вчинки, погляди і т. ін. своїх попередників. *Сьогодні четвертий дослід. Або друга фракція буде без шкідливих домішок.., або йому, Розенбергу, доведеться ходити слідом за Русевичем тими ж уторованими стежками* (Ю. Шовкопляс); *Леся Українка не намагається йти второваними стежками, вона шукає нових шляхів, а тому не використовує вже готових перекладів* (із журн.); — *Мабуть, як і дід, прадід та батько, покрутишся, поки молодий, а там — і собі протертою ними стежкою підеш...* (Панас Мирний); **(138) Іти́ (ходи́ти) / піти́ з торба́ми (з то́рбою) [по хата́х]** — жебрати, просити милостиню. — *Не дав вдовиці утопиться, Не дам же й з торбою ходить, — Сказав Максим* (Т. Шевченко); *Старців налізло повен двір. Богдан Холод, могутній і вже літній їх ватаг, не любив ходити з торбою по хатах* (О. Довженко); *Все доконечно треба знати і наперед з кождим крейцаром обчислитися, коли тато не хочуть піти з торбами* (І. Франко); *Текля .. сама залишилася з дитиною на руках, і коли б не такі сусіди, як родина Крикливця, то давно б уже з торбою пішла по хатах* (І. Муратов); **(139) Іти́ (ходи́ти) / піти́ одніє́ю (ціє́ю ж) сте́жкою** *з ким і без дод.* — займатися тією ж справою, що й хто-небудь інший, наслідувати когось. *Її батько не раз і не двічі нахиляв* [схиляв] *зятя, щоб той ішов з їм* [ним] *однією стежкою* (Б. Грінченко); *Я почував, що можу піти й далі Андрієвою*

стежкою, аби хоч трохи пасувати до чарівної володарки моїх марень (Б. Антоненко-Давидович); *Мій брат був літературним працівником, я теж, напевне, піду цією ж стежкою...* (І. Волошин); **(140) Іти́ (ходи́ти) / піти́ під ру́ку** *чию* **(під руко́ю** *чиєю)* — слухатися кого-небудь; рахуватися з чиєюсь думкою; коритися комусь. *Та й не лише панни, а й кавалери радо йдуть під мою руку: "Як панна Маня скаже, так і буде"* (І. Франко); *Доки жив старий Швайка, сини ходили під його рукою, як воли в плузі* (П. Панч); **(141) Іти́ / піти́ шляхо́м (по лі́нії, лі́нією) найме́ншого о́пору** — діяти, уникаючи будь-яких труднощів, перешкод. *Старосвітська сопілка, що хоче хихикати під ритм бульварного саксофону* [саксофона] *.. Поети оті, як звичайно, ідуть по лінії найменшого опору* (Б.-І. Антонич); — *Мотивів убивств я поки що не визначив .. Це з'ясується пізніше. А зараз підемо шляхом найменшого опору. Подивися... Він кинув на стіл кілька фотографій* (І. Роздобудько); *Держава складається із службовців і політиків, котрі за відсутності обмежень можуть піти шляхом найменшого опору* (з публіц. літ.); **(142) Іти́ як із ка́меня** — відбуватися, здійснюватися важко, мляво, з перешкодами. — *І живемо ми оба скромно, ні на які видатки собі не позволяємо, і господарства, здається, пильнуємо, а тим часом усе йде як з каменя* (І. Франко); **(143) Іти́ як по пи́саному** — відбуватися, здійснюватися успішно. *Грають, вражі хлопці, дуже добре, — все йде у їх* [у них] *як по-писаному* (Панас Мирний); **Ї́хати (іти́, поверта́ти) з я́рмарку (з то́ргу)** *див.* **ї́хати; Ки́датися (іти́, лі́зти) по тру́пах** *чиїх* **(че́рез тру́пи** *чиї)* *див.* **ки́датися; (144) Коли́ на пра́вду йде / пішло́** — якщо говорити щиро, нічого не приховуючи. *Коли вже на правду йде, то й мені він чи одну нічку снився?* (Марко Вовчок); [Є в д о к і я К о р н і ї в н а *(сердиться):*] *Коли вже на правду пішло, то й я признаюсь, що й твоя верхня губа тоді була не дуже тоненька: таки така, як німецька ковбаса* (І. Нечуй-Левицький); **(145) Крок у крок іти́ (ступа́ти):** а) *(з ким)* іти (ступати) в такт, роблячи кроки рівночасно з іншими; іти в ногу. *Щоб потрапити з ним крок у крок, часто дріботіла* [Катерина] *ногами і спотикалася* (С. Чорнобривець); б) *(за ким)* невідступно, не відстаючи йти за кимось. *Йшов* [Юра] *і не бачив, як по обох його боках, невідступно крок у крок із ним, ішли два велетні, вищі головами над смереки, а незримі смертним очам* (І. Франко); * Образно. *Він ішов злегка розгойданою ходою, не відчуваючи, що за ним крок у крок ступає його совість* (Ирина Вільде); **Кругі́ (кружа́ла) літа́ють (іду́ть) / заліта́ли (пішли́, заходи́ли) пе́ред очи́ма (в оча́х)** *див.* **круг**[1]; **(146) Куди́ [на́ше] не йшло** — нехай так. *Вже в комсомол записався* [Троян], *а про чортів торочить! Ну, хай би, куди не йшло, розповідав казочки, а це господарів рівняє до нечистої сили* (М. Стельмах); **Ку́пка́ми (ку́пкою) йти (стоя́ти** *і т. ін.)* *див.* **ку́пка; Мо́ва йде (мо́виться, була́)** *див.* **мо́ва; Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є** *і т. ін.)* **/ пішо́в (пройшо́в, пробі́г** *і т. ін.)* **за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою** *і т. ін.)* *див.* **моро́з; На пси схо́дити (іти́) / зійти́ (піти́)** *див.* **схо́дити; На чотирьо́х (чотирма́) іти́ (повзти́) / піти́ (поповзти́)** *див.* **чоти́ри; Не бра́тися (не вхо́дити, не йти) в рахубу** *див.* **бра́тися; Не вихо́дити (не йти) з па́м'яті** *(рідко* **з па́мки)** *див.* **вихо́дити; Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́)** *див.* **вихо́дити; (147) Не йде на ду́мку (на ум)** *кому* — хто-небудь не думає, не хоче й думати робити, здійснювати щось. *Не йде на ум ні їда, ні вода, що перед очима біда!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Дівчатка поснули, чекаючи вечері: старі сумували, і їжа не йшла їм на думку* (М. Коцюбинський); **(148) Не йти в раху́нок** — не братися до уваги, не враховуватися. *Вже три місяці як вийшов перший том, а російська періодична преса — анічичирк, ні словом не обізвалася .. Рецензія в "Речи" — кажучи межи нами — зовсім не мудра, не йде в рахунок* (М. Коцюбинський); *Я мимоволі згадав про гуцулів, які стверджують, ніби всі музичні інструменти від сатани. Лише трембіта від Бога, але вона в рахунок не йде* (Ю. Андрухович); *Коли любиш когось більше, ніж іншого.., страждання менш рейтингового кандидата в рахунок не йдуть* (І. Карпа); **(149) Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́):** а) не забуватися, постійно згадуватися. *Дівчина з ума не йде. Перебув день Кармель з своїми думками важко і солодко; перебув другий день — ще важче, ще солодше; перебув третій день — зовсім вже несила* (Марко Вовчок); [С е м е н:] *Одна думка не лізе мені з голови: якось чудно* [Одарка] *спитала: "А чи ж будемо ми щасливі?"* (М. Кропивницький); *Веселим, з гостинцями, з жартівливими приспівками — таким зараз пригадався Данько і, пригадавшись, все чомусь не йшов з думки* (О. Гончар); *Біжить* [Настуня], *а з голови не йде думка: "П'ятдесят літ! Чи ж застану живими своїх рідних?"* (Ю. Винничук); б) *(безос.)* *Ібрагім підливав Сулеймановi густого мускату, а самому не йшло з голови: "Що не з'їдається — викидається"* (П. Загребельний); **(150) Не йти́ (не лі́зти) / не піти́ (не полі́зти) в го́лову** *кому* — не засвоюватися, не сприйматися, не запам'ятовуватися. [Г а л я:] *Не всякому, папочко* [таточку], *та наука дається. Інший, Бог знає, як трудиться, а воно не йде та й не йде в голову* (Панас Мирний); *Всі заливаються сміхом. А проте згодом беруться за читання, хоч сільськогосподарська економія чомусь не йде в голову* (М. Івченко); *Місце, де їх* [курсантів] *кинув Гладун, було відкрите, спека палила нестерпно, і ніщо не лізло в голову* (О. Гончар); *Такий настрій. Сьогодні ніщо не полізе в голову* (із журн.); **(151) Не йти / не піти́ да́лі вух** *чиїх* — не ставати відомим багатьом, не поширюватися серед багатьох (про які-небудь відомості, чутки і т. ін.). *Глядіть же, братчики, що я казатиму зараз, дак* [так] *щоб воно не йшло далі вух ваших, — промовив згодом Карпо* (Б. Грінченко); **Не лі́зе (не йде) / не полі́зе в рот (у го́рло,** *грубо* **в пе́льку)** *див.* **лі́зти; (152) Під ку́лі йти / піти́** — іти в зону обстрілу; наражати себе на обстріл. — *Намучились ми з нею, — промовив старий .. — Просто під кулі йде, хотіла, щоб убило* (О. Гончар); — *На фронті не боялися йти під кулі, а тепер... Серце не витримує, земляче!* (О. Бердник); *Все ще сподівався* [вершник], *що "бандити" не витримають і таки першими підуть на прорив під кулі* (В. Шкляр); **(153) Під шум іти́** — зникати під водою; топитися. [С а в к а:] *Ти вже велика?.. Ти вже розумніша за батька? Ну, то й іди під три чорти з моєї хати! Іди собі хоч під шум!* (С. Васильченко); — *Аж ось у тому царстві сталося нещастя: якесь вороже плем'я прийшло із-за моря і напало війною на вельможу. Шле вельможа війська, як під шум ідуть — не вертаються* (Григорій Тютюнник); **Піти́ / іти́ сте́жкою** *див.* **піти́; Пливти́ (плисти́, іти́** *і т. ін.)* **/ попливти́ (поплисти́, піти́** *і т. ін.)* **за течіє́ю** *(рідше* **по течі́ї, куди́ вода́ несе́)** *див.* **плисти́; Пливти́ (плисти́, іти́** *і т. ін.)* **/ попливти́ (поплисти́, піти́** *і т. ін.)* **про́ти течі́ї (про́ти води́)** *див.* **плисти́; Пливти́**

(плисти́, іти́, текти́ *і т. ін.)* / **припливти́ (приплисти́, прийти́, притекти́** *і т. ін.)* **до рук (у ру́ки)** *див.* **плисти́; Сам (сама́, само́** *і т. ін.)* **[ні́би] до рук (у ру́ки) йде** *див.* **сам; (154) Семими́льними кро́ками йти (просува́тися, ступа́ти** *і т. ін.)* — іти, просуватися і т. ін. дуже швидко, інтенсивно. *Якими семимильними кроками йде розвиток техніки в наші часи! .. Перший літак ледве подолав надокеанський простір за 16 годин, а зараз ми наближаємось до берегів Америки на повітряному кораблі-велетні після восьмигодинного перельоту* (Л. Дмитерко); *Він завжди, а тепер особливо глибоко цікавився всіма сучасними питаннями науки, найдужче в галузі природознавства. А наука крокувала семимильними кроками вперед і вперед* (О. Іваненко); *Будь-який регіон буде щасливий одержати фахівців, котрі допоможуть йому рухатися вперед семимильними кроками* (із журн.); **Скака́ти (іти́) по верха́х** *див.* **скака́ти; Сон не йде на о́чі (в го́лову)** *див.* **сон**[1]; **Спуска́тися (пуска́тися, йти** *і т. ін.)* / **спусти́тися (пусти́тися, піти́** *і т. ін.)* **на дно** *див.* **спуска́тися; Текти́ (розтіка́тися, іти́** *і т. ін.)* / **потекти́ (розтекти́ся, піти́** *і т. ін.)* **крізь па́льці (по́між па́льцями)** *див.* **текти́; У голові́ все йде / пішло́ о́бертом** *див.* **весь**[1]; **(155) У тропі́ (тропо́ю) іти́ (ступа́ти, прибіга́ти** *і т. ін.)* / **піти́ (прийти́, прибі́гти** *і т. ін.)* — рухатися слідом. *І як за веселощами смуток наступає, так за горем радощі у тропі йдуть* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Дворак верхи кудись скочив і повернувся незабаром, а за їм* [за ним] *у тропі лікар прибіг* (Марко Вовчок); **(156) Хай [усе́] йде́ пра́хом** *що* — уживається для вираження байдужого ставлення до чого-небудь. *З натури нечепурна, неохайна, Олександра зовсім опустила руки. Хай все йде прахом!* (М. Коцюбинський); *Ой, нене, та невже ж люди такі підлі, такі брехливі, такі зрадливі?! Невже не можна покластися ні на кого?!.. А, хай усе йде прахом! Хай гине все!* (М. Дашкієв); **Ходи́ти (іти́) блу́дом** *див.* **ходи́ти; Ходи́ти (іти́, ки́датися) / піти́ (ки́нутися) в штики́** *див.* **ходи́ти; Ходи́ти (іти́) / піти́ на рале́ць** *див.* **ходи́ти; (157) Хоч крізь (скрізь) зе́млю йти** *кому* — бути в безвихідному становищі. *Тепер нашій Ївзі прийшло хоч скрізь землю йти!* (Г. Квітка-Основ'яненко); **Чу́тка йде́ (ши́риться, розно́ситься, розхо́диться** *і т. ін.)* / **пішла́ (пройшла́, поши́рилась, рознесла́ся, розійшла́ся** *і т. ін.)* *див.* **чу́тка; Шмато́к** *(рідше* **кусо́к)** **не йде (не лі́зе) / не піде́ (не полі́зе) в го́рло** *див.* **шмато́к; (158) Щоб тобі́ (йому́, їй** *і т. ін.)* **з води́ й [з] роси́ йшло <З роси́ та з води́ [тобі́ (йому́, їй** *і т. ін.)*]> — уживається як традиційне побажання легкої удачі, успіху в усьому. — *Дай тобі, Боже, щоб був здоровий, як вода, багатий, як земля, щоб тобі з води й роси йшло!* (Ганна Барвінок); *Нехай же щастить нашому ювілірові! Нехай ніколи не цурається його творче натхнення! З роси тобі та з води!* (із журн.); *З роси та з води Вам, дорогий друже! Многая літа Вам і Вашій музі, і пам'ятайте сказане мить тому: слово працює* (з газ.); **Як [іду́ть (йду́ть, там** *і т. ін.)*] **спра́ви** *див.* **спра́ва**[1]; **(159) [Як (мов, ні́би** *і т. ін.)*] **за водо́ю йти / піти́** — зникати, занепадати. *Як умер батько, зараз почав Микола пити, покинув коло хазяйства впадати .. І пішло пияцтво, ледарство, — батьківщина як за водою йшла* (Б. Грінченко); *Козак Хведір Бриль, що тримав на плечах дрючки з кухвою горілки, навіть не вдержався й почав лаяти свою кухву: — А бодай ти розсипалася! .. Бодай тобі всі клепки за водою пішли!* (А. Кащенко); **Як сви́ні з череди́ іти́муть** *див.* **свиня́.**

ІТИ́СЯ (ЙТИ́СЯ), іде́ться (йде́ться); *мин. ч.* ішло́ся (йшло́ся); *недок., безос.* 1. *кому, чому.* Мати охоту, бажання, силу і т. ін. іти (перев. з обставинами способу дії). *Степом ішлося жвавіш, хоч вага ломила рамена і гнула на сніжну дорогу* (В. Барка); *Легко йдеться молодим намлілим у роботі ногам по весняній землі* (М. Стельмах); *Зоя могла б уже йти, але їй чомусь не йдеться, їй якось само стоїться на місці* (О. Гончар).

2. *кому.* Певним чином відбуватися, здійснюватися, робитися. *Він собі так покладає: як піде чоловікові з якого дня, то так воно вже і йдеться...* (М. Коцюбинський); *Він* [Богдан] *поклав руки на стіл і схилив чоло. Щось не так ідеться в його житті, не так, як думалось* (І. Білик); // Щастити комусь. *Кому йдеться, то й на скіпку прядеться* (Номис); *Дівчина співала журливої пісні про фортуну, про чумака, що поїхав у Крим, що погано йому йшлося* (Л. Первомайський).

3. *до чого, на що.* Наближатися, підходити до певного моменту, періоду. *Йшлося вже до Різдва. Люті морози скували землю, прикрили її снігом глибоким* (Панас Мирний); *Йшлося до жнив: клепали коси, вистругували до грабель і грабок зубці* (А. Іщук); *Початок був для мого війська вдалий, і йшлось до перемоги конче нам* (Л. Костенко); // Наближатися до певного ступеня розвитку. [К и р и л о:] *Далі зими ще довші будуть: перед кінцем світу геть усе переплутається...* [Д е н и с:] *Либонь воно до того вже і йдеться?* (М. Кропивницький); *Як на багатство йдеться, то й півень несеться, а коли зав'яжеться на бідність, то й курка не хоче* (М. Стельмах).

4. *про кого, що.* Говоритися про кого-, що-небудь, стосуватися когось, чогось. *До гурту підходили все нові тіні. Дехто з них питав крайнього, про що йдеться* (С. Васильченко); — *Вас послав хтось? — запитала. — Послав? — перепитала вчителька. Й майнуло, що це ж, мабуть, ідеться про Тугая* (Є. Гуцало).

5. *кому про що.* Цікавити, турбувати, непокоїти. *Мені йдеться про колоніальних кумирів як явище загальнокультурне: як закономірне породження довготривалої боротьби за існування* (О. Забужко); *Деяким скаржникам ідеться про ореол чесності, бо з таким ореолом вигідніше здобувати симпатії в наївних* (із журн.).

◊ **Коли́ (як, якщо́** *і т. ін.)* **[вже] на те пішло́ (пішло́ся) / іде́ (іде́ться)** *див.* **піти́; Куди́ воно́ йде́ться** *див.* **воно́; У ру́ку [іде́ться]** *див.* **рука́.**

І́ТРІЄВИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **ітрій.** *До списку стратегічних копалин увійшли нафта, природний газ, тантал, ніобій, нікель, кобальт, літій, берилій і рідкісноземельні елементи ітрієвої групи* (із журн.); *Новаторський ітрієвий сплав свічок запалювання спочатку використовувався в мотоспорті* (із журн.).

І́ТРІЙ, ю, *ч.* Хімічний елемент з атомним номером 39, метал, що належить до групи рідкісноземельних. *З відходів переробленого опроміненого палива можна виділяти препарати стронцію, цезію, цирконію, ніобію, рутенію, ітрію для виготовлення джерел іонізувального випромінювання* (з наук. літ.); *До рідкісноземельних елементів належать лантан (атомний номер 57) і наступні за ним 14 лантаноїдів (атомні номери 58–71), а також ітрій і скандій* (з наук.-попул. літ.); *Хімічний склад зразків місячних порід загалом такий, як і земних, але з переважанням заліза, титану, цирконію та ітрію* (з навч. літ.).

ІЎДА (ЮДА), и, *ч.* 1. *(з великої літери), бібл.* Один із дванадцяти учнів (апостолів) Ісуса Христа, який зрадив свого Вчителя і одержав за це 30 срібних монет. *Юда ж Іскаріотський, один із Дванадцятьох, подався до первосвящеників, щоб їм Його видати. А вони, як почули, зраділи і обіцяли йому срібняків за те дати* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Почувши про страту Сулими, вдарили руками об поли ті, що продали свого гетьмана. Як Христа продав Іуда* (А. Кащенко).

2. *зневажл., лайл.* Про зрадника, запроданця. *Нас нащадки заплюють, власні діти нам кинуть в лице прокляття, ми — іуди, падлюки, боягузи, лицеміри, себелюби* (В. Винниченко); *— Скільки за душу береш? — .. закричав я, .. — почім земляків продаєш, іудо?* (І. Муратов); *— Ти юда! Слизький, нікчемний* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Була сила, була воля. Все було. Не було тільки думки, що один з нас продасть другого, як юда, за тепле місце, за кар'єру* (О. Довженко).

◊ **Іўдин (Юдин) поцілу́нок <Поцілу́нок [від] Іўди (Юди)>** *див.* **поцілу́нок.**

ІУДАЇЗМ (ЮДАЇЗМ), у, *ч.* Релігія єврейського народу, найдавніша монотеїстична релігія світу. *Кожна* [релігія] *висуває свого пророка-першонавчителя: християнство — Христа, юдаїзм — Мойсея, іслам — Магомета* (П. Колесник); *Тут* [на Агрісі] *мирно і майже безконфліктно співіснували не лише різні гілки християнства, а й християнство з ісламом, іудаїзмом, буддизмом, зороастризмом та ще кількома релігіями* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Біблія — зібрання священних писань іудаїзму і християнства* (з рел.-церк. літ.).

ІУДА́ЇКА (ЮДА́ЇКА), и, *ж.* Розділ гуманітарних досліджень, спрямованих на вивчення релігії, історії, культури й побуту єврейського народу. *Інститут юдаїки — громадська організація, що створена ініціативною групою з метою вивчати і популяризувати минуле та сучасне життя єврейської громади України* (з наук.-попул. літ.); *Традиції вивчення юдаїки в Києво-Могилянській академії сягають XVII століття* (із журн.).

ІУДАЇСТСЬКИЙ (ЮДАЇСТСЬКИЙ), а, е. Стос. до іудаїзму (юдаїзму). *Християнство, що виникло з іудаїзму, не заперечувало законів і обрядів Мойсея, але згодом виробило свій, відмінний від іудаїстського, комплекс релігійних ритуалів на новий, християнський лад* (з наук. літ.); *Звичаї спартанців багато в чому нагадували іудаїстські (громада, кругова порука, регламентація життя, жорстка програма виховання дітей)* (з наук.-попул. літ.); *Ортодоксальні юдеї були переконані, що єврейська держава повинна мати насамперед юдаїстський, може, навіть теократичний характер* (із журн.).

ІУДЕ́Ї (ЮДЕ́Ї), їв, *мн. (одн.* **іуде́й (юде́й),** я, *ч.;* **іуде́йка (юде́йка),** и, *ж.).* 1. *іст.* Жителі стародавньої Іудеї (Юдеї). *І відповіли ізраїльтяни юдеям та й сказали: Нас десять частин у царя, а також і в Давида ми ліпші від вас* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Переміг нас Батий поодинці, хоч і билися всі мужньо! Побив, погромив, розсіяв по світу, як римляни — іудеїв* (В. Малик).

2. Ті, хто визнає, сповідує іудаїзм (юдаїзм). *Розклад на табло* [молільні] *сповістить, коли саме молитимуться тут католики, а коли православні, які години відведено буддистам, іудеям чи мусульманам, — будь-чиї сповіді тут буде вислухано* (О. Гончар); *У християн та іудеїв джерелом "Божої мудрості" вважається Біблія* (з наук.-попул. літ.); *США — світська держава і демократична. Наприклад, зимовий святковий період тут розподілено між такими днями: Ханука (вітають юдеїв), Різдво (християн), Куанза (афроамериканське населення)* (з газ.).

3. *заст.* Євреї. *Тут* [у Києві князівської доби], *окрім корінного люду, мешкало чимало багатих євреїв, або, по-тодішньому, іудеїв — купців, гендлярів, лихварів, ремісників* (В. Малик); *Біля перевозу юрмився великий натовп. Кого там тільки не було! — бородаті кацапи у личаках, .. іудеї у чорних скуфійках із багатоколінними сімействами, чорновусі сербини з довгими люльками, болгари у мережаних бляшанками куртасах і греки, що тягли за собою отари овець аж із самого Криму* (Д. Білий); *На території Київської Русі жили окремі угруповання різних народів — половців, іудеїв, вірмен та інших, які мали власні храми, де звучали відповідні відправи* (з навч. літ.).

ІУДЕ́Й *див.* **іуде́ї.**

ІУДЕ́ЙКА *див.* **іуде́ї.**

ІУДЕ́ЙСТВО (ЮДЕ́ЙСТВО), а, *с.* 1. Іудейська (юдейська) релігія. *Коли вони ділами своїми упевнять мене в тому, що ваша віра краща од моєї, то я вчиню так, як сказав; коли ж ні, то лишуся при своєму юдействі* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Останнє число альманаху "Єгупець" (його видає Інститут юдаїки) присвячене напруженому пошуку співіснування юдейства та християнства, їх діалогу* (із журн.); *Старий Заповіт — то спільна спадщина християнства й іудейства* (з газ.).

2. Збірн. до **іуде́ї (юде́ї).** *Після заснування першої помісної церкви в Єрусалимі християнство найбільше поширилося в середземноморській діаспорі (іудейство розсіяння) і римських володіннях на Близькому Сході та в Малій Азії* (з наук.-попул. літ.); *Усе світове юдейство.*

ІУДЕ́ЙСЬКИЙ (ЮДЕ́ЙСЬКИЙ), а, е. Прикм. до **іуде́ї (юде́ї),** Іудея (Юдея) та **іуде́йство (юде́йство).** *То була княгиня, Іудейськая цариця* (Леся Українка); *Над головою Алі хтось співав незнайомою мовою, хоча всякі слова в ній були: схожі і на іудейські, і на слова з говірок, якими розмовляли в навколишніх селах Багдада* (Ю. Логвин); *Хоч і була Елеонора Мойсеївна православною, поховала її єврейська община за давнім іудейським звичаєм, замотавши у довжелезний білий саван* (Г. Тарасюк); *Християнські, іудейські й мусульманські богослови твердять, що світ створений Богом у незмінному, абсолютно закінченому вигляді* (з наук.-попул. літ.).

◊ **Стра́ху́ ра́ди іуде́йська (юде́йська)** *див.* **страх**[1].

ІЎДИН (ЮДИН), а, е. Властивий, належний іуді (юді); зрадницький. *Богдан уловлює всю потаємну гидомирність* [огидність] *цього іудиного вихваляння* (М. Стельмах); *Будемо нашого козака святою водичкою мити. Щоб лукава бісиця, юдина жінка, не підмінила дитину, поки будуть хрестини* (В. Шкляр).

◊ **Іўдин (Юдин) поцілу́нок <Поцілу́нок [від] Іўди (Юди)>** *див.* **поцілу́нок; Іўдине (юдине) пле́м'я (порі́ддя, корі́ння** *і т. ін.)* *див.* **пле́м'я; Іўдині (юдині) срібняки́ (срі́бники)** *див.* **срібня́к.**

ІХНЕВМО́Н, а, *ч., зоол.* 1. Те саме, що **мангу́ста.** *Коли-не-коли августа* [дружина римського імператора] *кидала пестливе слово іхневмонові, а звірятко, призвичаєне до частого дотику своєї пані, спокійно спало на її колінах* (Н. Королева); *Єгипетська мангуста, або іхневмон, ловить у степу сірих щурів, змій, ящірок і дрібних безхребетних* (з наук.-попул. літ.).

2. Рід перетинчастокрилих комах групи їздців. *Довжина тіла іхневмонів може сягати 20 міліметрів* (з наук.-попул. літ.).

ІХНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ палеонтології, що вивчає сліди пересування та життєдіяльності вимерлих організмів. *Біогенні текстури тваринного походження — це сліди життєдіяльності, що їх залишають тварини в межах своїх біотопів. Їх вивчає наука іхнологія* (з навч. літ.).

ІХТІО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **ри́ба, ри́б'ячий,** напр.: і х т і о г р а́ ф і я, і х т і о т о к с и к о л о́ г і я, і х т і о ф а́ у н а.

ІХТІО́З, у, *ч., вет., мед.* Захворювання шкіри людини і деяких видів тварин, один із симптомів якого — поява шорстких лусочок, що нагадують риб'ячу луску. *На початковій стадії іхтіозу спостерігається зменшення секреції сальних і потових залоз* (з наук. літ.); *Іхтіоз різного ступеня тяжкості добре відомий у деяких популярних порід собак* (з наук.-попул. літ.).

ІХТІОЗА́ВР *див.* **іхтіоза́ври.**

ІХТІОЗА́ВРИ, ів, *мн. (одн.* **іхтіоза́вр,** а, *ч.), палеонт.* Підклас викопних хижих тварин класу рептилій мезозойської ери, які жили у воді й мали багато спільних рис із рибами. *Юрський період визначається скам'янілими молюсками, коралами, брахіоподами, голкошкірими, із хребетних — іхтіозаврами і плезіозаврами* (з наук. літ.); — *Коли б пак нам хоч на одну хвилину почутить* [відчути] *ту любов, котру почували велетні та ящури й іхтіозаври!* (І. Нечуй-Левицький); *Андрій Галактіонович і далі рівним голосом, ніби нічого й не сталося, розповідав нам про іхтіозаврів та бронтозаврів, що їхні хвостаті зображення, засиджені мухами, ще з земських часів висять на картонах у нас у класі* (О. Гончар); * У порівн. *А вже ранком, прокинувшись під сіряками й свитками, ми витягали його з болота на сухе за хвіст, як іхтіозавра* (О. Довженко).

ІХТІО́ЗНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **іхтіо́з.** *Щоб зрозуміти причини іхтіозних змін шкіри, необхідно розглянути процеси, які відбуваються в нормальному епідермісі* (з наук. літ.); *Іхтіозний дерматит.*

ІХТІО́Л, у, *ч., фарм.* Густа темно-бура лікарська речовина зі специфічним запахом, яку добувають, переробляючи сланці, багаті на рештки викопних риб. *Операція неможлива, оскільки хворі обидві нирки; Лесі Українці призначають кліматичне лікування й лікування іхтіолом та сироліном поперемінно* (з наук.-попул. літ.).

ІХТІО́ЛОВИЙ, а, е, *фарм.* Прикм. до **іхтіо́л.** *Неприємний іхтіоловий запах;* // Вигот. із іхтіолу, який містить іхтіол. *Корисно втирати в шкіру вимені хворої корови іхтіолову або камфорну мазі* (з наук.-попул. літ.).

ІХТІО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із іхтіології. *Професор за спеціальністю був іхтіологом, тобто вченим, що займається наукою про риб* (І. Багмут); *Адам ще не встиг ступити на перон, як його почали безцеремонно розглядати, міряючи з ніг до голови, наче досвідчені іхтіологи спійману, але не відому досі рибу* (О. Чорногуз); *За словами іхтіолога, у Дніпрі фіксують появу нових видів риб* (з газ.).

ІХТІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до іхтіології. *У комплексі іхтіологічних досліджень відчувається нагальна потреба всебічного врахування впливу якості води на процеси життєдіяльності риб* (з наук. літ.); *У Києві з листопада було встановлено зимову заборону на ловлю водних живих ресурсів на акваторіях, позначених іхтіологічною службою рибоохорони* (з газ.).

ІХТІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ зоології, що вивчає риб. *Дані іхтіології допомагають раціонально організувати риболовний промисел* (з наук.-попул. літ.); *Раніше, коли я не дуже тямив у справах іхтіології, то думав, що коропенят лічать парами, як кошенят* (І. Багмут); — *Її батьки — уродженці Мавританії. Ми познайомилися в Сорбонні. Вона займалась іхтіологією. Поїхала зі мною сюди* (І. Роздобудько).

ІХТІОПАТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із іхтіопатології. *Океанаріум запрошує на роботу іхтіопатолога* (з газ.).

ІХТІОПАТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *зоол.* Стос. до іхтіопатології. *Іхтіопатологічний контроль внутрішніх водойм України є складником загальноекологічного моніторингу природних екосистем* (з наук. літ.).

ІХТІОПАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про хвороби риб. *Професію директор рибгоспу обрав за прикладом батька-ветлікаря, от тільки спеціалізацію іншу — іхтіопатологія* (з газ.).

ІХТІО́РНІС, а, *ч., палеонт.* Викопний зубатий птах мезозойської ери ряду іхтіорнісоподібних. *Іхтіорніс жив у воді й добре плавав; харчувався рибою. Його назва утворена з грецьких слів "іхтіс" — риба та "орніс" — птах* (з наук.-попул. літ.).

ІХТІО́РНІСОПОДІБНІ, них, *мн., палеонт.* Рід викопних птахів, чиї хребці були подібні до хребців риб. *Іхтіорнісоподібні, ймовірно, мешкали на морських узбережжях, живилися рибою, яку, пікіруючи, вихоплювали з поверхневих шарів води* (з наук.-попул. літ.).

ІХТІОСТЕ́ГА, и, *ж., палеонт.* Рід ранніх тетрапод верхнього девонського періоду, перша проміжна ланка між рибами та амфібіями. *Іхтіостеги мали по сім пальців на задніх ногах, на хвості у них був плавник "риб'ячого" типу* (з наук.-попул. літ.); *Найдавніша з відомих нам земноводних — іхтіостега. Вона, ймовірно, проводила частину часу у воді, полюючи на водних тварин* (з навч. літ.).

ІХТІОТЕРАПІ́Я, ї, *ж.* Лікування шкіри людини спеціальними рибками. *Цей вид косметичної процедури має назву "іхтіотерапія", хоча наукових доказів того, що слина рибок гарра руфа містить потужний фермент, який сприяє лікуванню псоріазу та екземи, не існує* (з публіц. літ.); *У Великій Британії нова мода — на педикюр за допомогою риб. Або, по-науковому, іхтіотерапію* (з газ.).

ІХТІОФА́Г, а, *ч., зоол.* Істота (у 1 знач.), що живиться перев. рибою. *Якщо судак є типовим іхтіофагом, то окуню властивий змішаний тип живлення зі значною часткою молюсків у раціоні* (з наук. літ.); *Гагара — типовий іхтіофаг, основу її харчування складає риба* (з наук.-попул. літ.); *Окрім птахів, до іхтіофагів належать також риби-хижаки, що пожирають інших риб* (з навч. літ.).

ІХТІОФА́УНА, и, *ж., зоол.* Сукупність риб і круглоротих якої-небудь водойми або її частини чи якого-небудь періоду в історії Землі. *Іхтіофауна Неотропічного царства найбагатша у світі (налічує 2700 видів)* (з навч. літ.); *Найбагатший видовий склад іхтіофауни спостерігається в контактних зонах річкових та морських вод* (з наук. літ.); *У наших водах дедалі частіше починають розмножуватися дивовижні представники іхтіофауни, занесені баластовими водами транзитних суден* (з газ.).

ІХТІОФТИРІО́З, у, *ч., зоол.* Захворювання у риб, за якого їхнє тіло вкривається маленькими білими крупинками. *Іхтіофтиріоз — протозойна хвороба прісноводної і морської риби, яку викликають найпростіші — рівновійкові інфузорії* (з наук.-попул. літ.).

ІЧ *див.* **ич.**

І́ЧИГ *див.* **ічиги.**

І́ЧИГИ, ів, *мн. (одн.* **ічиг,** а, *ч.).* Високі чоботи з м'якої шкіри або кольорового сап'яну, інколи з м'якою підошвою. *Молодий* [Грицько] — *років 25, на ньому військовий старенький френч. На ногах ічиги, на голові набакир кепка, з-під неї буйний чуб кучерявиться* (І. Багряний); *Батий був одягнутий скромно: простий чекмень, легкий шовковий пояс,.. на ногах — легкі літні ічиги з червоної шкіри з голубим орнаментом* (В. Малик).

ІЧКЕРІ́ЄЦЬ *див.* **ічкерійці.**

ІЧКЕРІ́ЙКА *див.* **ічкерійці.**

ІЧКЕРІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ічкерійці** і Ічкерія. *У 1920-ті, уже за радянської влади, у село Знаменське підселилися вихідці з інших ічкерійських тейпів* (з наук.-попул. літ.); *У Дніпропетровську відбулася громадянська панахида за загиблим ічкерійським бригадним генералом* (з газ.).

ІЧКЕРІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **ічкерієць,** ійця, *ч.;* **ічкерійка,** и, *ж.).* 1. *іст.* Те саме, що **чече́нці.** *Прихід монголо-татар на Кавказ став справжньою катастрофою для ічкерійців — більшість їх було винищено, частину загнано в гори* (з наук.-попул. літ.).

2. Жителі і прихильники самопроголошеної Чеченської Республіки Ічкерія, що існувала з 1991 до 2000 року. *Ічкерійці чинили опір, тому під час перестрілки загинуло двоє співробітників міліції* (з газ.); *У Києві прощатимуться із загиблим за Україну ічкерійцем* (з Інтернету).

ІША́К, а́, *ч., розм.* 1. Те саме, що **віслю́к, осе́л** (перев. в тюркських народів). — *Як добре все-таки, що ліг на віз я спати! Якби заснув на ішаку своїм, Мене б украли також разом з ним* (В. Симоненко); *Верхівці на сухоногих конях, на різномастих ішаках, на верблюдах поспішали на базар* (П. Загребельний); * У порівн. — *Я давно це тобі кажу, а ти уперся, як старий ішак!* (В. Малик); — *І-й-йа-а-а!!! — вереснув він, як ішак, щоб завдати мені жаху, і крутнувся довкола своєї осі* (В. Шкляр).

2. *перен.* Про затяту, вперту людину. — *Не будь ішаком, Уразе! — загорлав на все село сивобородий. — .. Не випробовуй нашого терпіння!* (Б. Левін); — *Упертий ішак! — зітхнув Кравчина. — Я хотів як краще, а ти гнеш своє. Сам лізеш у петлю* (О. Бердник).

3. *перен.* Про покірну людину. *От тепер він, Стефан Бойко, студент Політехнікуму й революціонер, стане таким же безсловесним ішаком, м'ясом, що його поведуть на гарматну різанину* (Гео Шкурупій).

4. *лайл.* Уживається, щоб образити кого-небудь, засудити чиюсь поведінку. *Сільською вулицею крокують двоє з карабінами за плечима.. "У-у, ішаки!" — лається Абдулаєв і проводить їх злющим поглядом* (Григорій Тютюнник); — *Цить, гяуре! — шипить старий висохлий Юсуп і погрожує пальцем.. — Смердючий шакал! Ішак!* (В. Малик).

ІША́Н, а, *ч.* У мусульман — керівник дервішів, який живе разом із ними в монастирях або поблизу могил мусульманських святих. *На килими поквапно розсідалися почесні сивобороді ішани, імами, правовірні дехкани* (Іван Ле); *У патріархальному мусульманському суспільстві ішани часто виступали в ролі знахарів, цілителів, провісників майбутнього* (з наук.-попул. літ.).

ІША́ЧИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **іша́к** 1. *Зростав вечірній клекіт на острівках. Клубком з двигтючого шуму водоспадів, ішачого ревіння та людських голосів немов придушувало свіжу людину* (Іван Ле); *Трубачов зовсім неуважно ковзнув поглядом навкруги, думаючи про відпочинок на м'якій кошмі в халупі кочовика, коли перестане він гуцикати на гострій, мов бритва, ішачій спині* (П. Загребельний).

ІША́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., прост.* Виконувати тяжку роботу. *Різаний ніколи не працював у таборі. .. він вважав за нижче від своєї гідності ішачити на примусовій роботі* (Б. Антоненко-Давидович); *Після обіду, насилу перетягши з готелю свої речі — довелося біля двох кілометрів ішачити, поволі призвичаюючся до помешкання* (А. Дністровий).

ІШАЧО́К, чка́, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **іша́к** 1. *Єдиними транспортними засобами колони були маленькі ішачки, іноді конячина і безліч ручних санчаток* (І. Багряний); *Вони вирушили, не гаючись. Спереду, верхи на великому ослі — Хедаят з Сетард, позаду, на маленькому сіренькому ішачку — Олег* (П. Загребельний); * Образно. *Обігнавши зграйку "ішачків" — школяриків з ранцями на спині, — Максим і Гена звернули праворуч, на площу, де була зупинка їхнього тролейбуса* (Г. Усач).

ІШЕМІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Поступове виникнення ішемії. *Ішемізація тканин призводить до тканинної гіпоксії та перебудови клітинного метаболізму* (з навч. літ.); *Ішемізація міокарда.*

ІШЕМІ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до ішемії. *Комплексна терапія з використанням противірусних засобів у разі гострих ішемічних порушень мозкового кровообігу значно прискорює відновлення втрачених функцій* (з наук. літ.); *Ішемічний інсульт спричиняє блокування артерії мозку* (із журн.).

△ **Ішемі́чна хворо́ба се́рця** *див.* **хворо́ба.**

ІШЕМІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Місцеве недокрів'я, спричинене закупорюванням або звуженням відповідних артерій. *Гостра ішемія міокарда розвивається внаслідок порушення коронарного кровообігу* (з наук. літ.); *У разі виникнення ішемії порушується живлення певної ділянки серцевого м'яза* (з наук.-попул. літ.); *Основний фактор ризику, який провокує ішемію, — шкідливі звички* (з газ.).

І́ШІАС, у, *ч., мед.* Запалення сідничного нерва. *Одним із поширених невралгічних захворювань є попереково-крижовий радикуліт, або ішіас, який виникає внаслідок защемлення сідничного нерва і його запалення* (з наук.-попул. літ.); *У разі здавлення крижових нервів спостерігається вторинний ішіас (біль у поперекку з іррадіацією в нижні кінцівки)* (з навч. літ.).

ІШІАТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ішіасу. *Ішіатичний біль.*

ІШРАКІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям мусульманської філософії, який спирався на фундаментальні принципи суфізму, гностицизму та давньоіранського містицизму. *Ішракізм (східний ілюмінатизм) й ісламський традиціоналізм сприймали еллінoцентричний раціоналізм критично, виробляючи власні способи вирішення філософських проблем* (з наук. літ.); *Світло в ішракізмі — це єдина абсолютна і нічим не визначена реальність. Світло і тінь — це не протилежності, бо тінь означає лише послаблення світла* (з наук.-попул. літ.).

ІШУРІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Затримання сечі, неможливість звільнення сечового міхура. *Лікування хворих на ішурію полягає у виведенні сечі із сечового міхура та усунення причин хвороби* (з наук.-попул. літ.); *У разі закупорення сечових шляхів у котів розвиваються дизурія, ішурія, сечовий та уремічний синдроми* (з наук.-попул. літ.).

ІЩЕ́ *див.* **ще.**

Ї

Ї, *невідм., с.* Тринадцята літера українського алфавіту на позначення звукосполучення "йі".

ЇДА́, и́, *ж.* 1. Дія за знач. **ї́сти** 1. *І засів народ до їди та до пиття* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Жвавій Прісьці обридла така повільна їда* (Леся Українка); *Марусяк саме в сю хвилю їв щось. Ґаздині ніяково було перебивати їду* (Г. Хоткевич); — *Щось апетиту нема.* — *А ти їж: апетит приходить під час їди* (А. Головко); *Любив* [Радіон] *їсти швидко, ніби хто підганяв .. Тимоша така їда дратувала* (Б. Харчук).

2. Те саме, що **ї́жа** 1. — *А вареники — се ж найкраща їда!* — *додав він* (Панас Мирний); *А в світлицях гуділо від сміху й широких розмов, — служба доносювала* [доносила] *раз у раз жбани з питвом, миси з їдою* (К. Гриневичева); — *Сіно перетоптали за зиму, а з житньої соломи що за їда? Даємо коровам, так що ж із неї за користь?* (Григорій Тютюнник); — *Спасибі, батьку. Хліб та вода, то козацька їда!* (Василь Шевчук); *Я закотив до печери брилу, розмотав з старої Левадишиної хустки клуночок з їдою* (Р. Андріяшик).

ЇДА́К, а́, *ч., розм, рідко.* Те саме, що **їде́ць** 1. *Попри те, що їдак з мене нікудишній, готувати я люблю, тому й працюю шеф-кухарем* (із журн.).

ЇДА́ЛЬНЯ, і, *ж.* 1. Кімната з обіднім столом, у якій їдять і п'ють. *В одній кімнаті була спальня.., а салон був заразом і їдальнею* (І. Франко); *Лампа в їдальні прикручена була. На холодних тарілках неясно чорніла печеня* (М. Коцюбинський); *Велика кімната. Вона одночасно служить і за їдальню, і за робітню, кабінет і вітальню* (В. Винниченко); *Господар і гість перейшли з їдальні до сусідньої кімнати, зручно вмостились у кріслах біля невеликого ломберного столика, на якому стояла дерев'яна коробка з тютюном і кількома майстерно вирізаними люльками* (Б. Левін).

2. Заклад громадського харчування. *Директор їдальні ще прудкіше засовався на стільці* (Остап Вишня); — *Вона їздила дивитись, яку їдальню треба в твоєму аулі поставити...* (Ю. Яновський); *Сніданки до покоїв не подавалися, і всі повинні були ходити їсти в загальну їдальню на третьому поверсі* (Ю. Смолич); *З високих старих осокорів, що росли коло їдальні, долинав стурбований воронячий грай* (Є. Гуцало).

ЇДА́ТИ, а́в, а́ла, *недок., тільки мин. ч., що і без прям. дод., заст.* Багато разів їсти (у 1 знач.). *Ще ж ти між козаками не бував, Козацької каші не їдав І козацьких звичаїв не знаєш* (з думи); *Як я молодою бувала, по 40 вареників їдала* (Номис); [Х м е л ь н и ц ь к и й:] *З срібніх* [срібних] *полумисів батьки наші не їдали, З золотих пугарів вони не пивали* (Л. Старицька-Черняхівська).

ЇДЕ́Н, їдна́, їдне́, *діал.* Один. *Треба докопатися, що воно* [Михайло] *за їден* (С. Журахович); *Погано було тільки те, що ми мали сливе їдного по́рока* [стінопробивної машини], *а в Свенельда лишалося чотири чи п'ять* (І. Білик).

◊ **Їде́н дух** *див.* **дух.**

ЇДЕ́ЦЬ, їдця́, *ч.* 1. Той, хто їсть. *Це було кафе "вищого" світу .. Морозиво найкращого ґатунку .. "Нарзан" на блискучих тацях у зручних руках кельнерів носилося над головами їдців* (Олесь Досвітній); *В казанку булькотіла смачна юшка, якої вистачило б не на трьох, а на п'ятьох їдців, а стоги запашного лугового сіна так і запрошували до нічлігу* (В. Малик); // *перев. з означ., розм.* Той, хто любить добре поїсти. — *А мені небагато треба поживку: їдець з мене кат зна який* (І. Нечуй-Левицький); *Дорош переказав, що він буде старатися, але що з нього поганий їдець* (Григорій Тютюнник).

2. Особа як умовна одиниця для розподілу чи підрахунку харчових продуктів. *Ми, хуторяни-діти, У мріях без кінця Ділили сад, і квіти, І поле на їдця* (А. Малишко); *Вона, Марійка, почула своє дитя саме в той день, коли в селі знову заговорили про землю .. Тому і просьбою, і грозьбою благала і їла Івана, щоб він вписав у списки чотирьох їдців* (М. Стельмах); // Член сім'ї, що харчується разом з іншими її членами. *Їдців вистачало: окрім дітей, і сам батько, старий Мороз, років зо три до смерті не працював уже ніде, усе хворів* (А. Головко).

Ї́ДЖЕННЯ, я, *с., діал.* 1. Дія за знач. **ї́сти** 1. *Забава розпочалась, як се звичайно буває на Великдень, їдженням "свяченого"* (О. Кобилянська); — *Я попрошу вас у товаристві бути максимально чемним, не класти лікті на стіл, не плямкати, не шморгати носом, користуватися при їдженні виделкою, ножем і серветками* (Ю. Андрухович).

2. Їжа (у 1 знач.). *За сидження нема їдження* (Номис); — *А що, може, принести тобі якого їдження за ті гроші?* (І. Франко).

Ї́ДИШ, *рідше* **І́ДИШ,** у, *ч.* Мова єврейського населення Східної та Центральної Європи, а також США, сформована на основі верхньонімецьких діалектів. *До масового знищення євреїв під час Другої світової війни їдишем розмовляло близько 12 мільйонів осіб* (із журн.); *Представники деяких єврейських релігійних громад між собою спілкуються тільки їдишем* (з газ.); // *у знач. прикм., незм. Тепер з почуттям праведно виконаного обов'язку він сяде за написання нових віршів середньовічною мовою ідиш і таки напише їх — цілих сім віршів до обіду, а пополудні ще три вірші* (Ю. Андрухович).

ЇДКИ́Й, а́, е́. 1. Який хімічно руйнує, роз'їдає що-небудь. *Їдкі хімічні речовини, що входять до складу побутових хімічних засобів, спричиняють руйнування каналізаційних систем, прискорюючи зношування металевих деталей* (з наук.-попул. літ.); *Їдкі луги добре розчиняються не тільки у воді, але також в етанолі та метанолі* (з навч. літ.); // Який, глибоко проникаючи в щось, просякає що-небудь, викликає подразнення; занадто різкий. *Дмитрик затягнувсь цигаркою і почервонів увесь од їдкого диму* (М. Коцюбинський); *Кипіли по вулицях казани з смолою, і сморід не давав дихати, а курява, що увесь день хмарою стояла над улицями, густа й їд-*

ка, різала очі, налазила в ніс, хрускотіла на зубах (С. Васильченко); *Піт заливав очі, їдка степова пилюка забивала ніздрі і рота — дихати ставало все важче і важче* (В. Малик); *У бору .. тхнуло грибами, якимось їдким зіллям і гнилим деревом* (І. Білик).

2. *перен.* Те саме, що **в'ї́дливий** 2; дошкульний (у 2 знач.), ущипливий (у 1 знач.). *Мирослава не витерпіла тих їдких докорів, — гарячі сльози бризнули з її очей* (І. Франко); [Є п и с к о п:] *За віщо ти своїх братів картаєш їдкими та вразливими словами?* (Леся Українка); *В. Самійленко — тонкий майстер їдкої іронії, асоціативного розвитку комічної теми* (з наук. літ.); // Який виражає уїдливість, дошкульність і т. ін. — *Я, — продовжував із їдким усміхом, — дуже й дуже рад, що ціла оця справа повернулася в інший бік* (О. Кобилянська); *Лена дивилася на мене з виразом лукавої і їдкої іронії* (У. Самчук); *Він, певно, не відчув їдкого тону запитання* (Ю. Збанацький); *Він почув її сміх, їдкий, гострий* (Б. Харчук).

ЇДКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **їдки́й.** *Розбавлена водним розчином карболова кислота, втрачаючи свою їдкість, усе ж таки залишається дієвим антисептиком, що широко використовується в медицині* (з навч. літ.); *Їдкість вихлопних газів негативно впливає не тільки на здоров'я людини, але й на довкілля в цілому* (із журн.); *Пролетів* [Орядин] *коло мене, повний іронії, їдкості, глуму, повний потайного сміху* (О. Кобилянська).

ЇДКО. Присл. до **їдки́й.** *Різко тріснули постріли .. Полетів у сніг задимлений патрон, їдко запахло порохом* (Ю. Збанацький); *Так умів, перцюючи, висловлюватися тільки він: рідко, та їдко...* (О. Ільченко); *Мені хотілось відповісти Безбородькові ущипливо, їдко, але я відчула на собі застережливий, занепокоєний погляд Катерини* (Ірина Вільде).

ЇДКУВА́ТИЙ, а, е. Трохи їдкий. *В усьому місті стояв їдкуватий запах сірки і масного чорного вугілля* (В. Собко); *Їдкуватий, скептичний Валер'ян* [Підмогильний] *побоювався нещадного леза Плужникової думки* (Л. Череватенко).

ЇДКУВА́ТО. Присл. до **їдкува́тий.** *На подвір'ї їдкувато пахло щойно відкритою фарбою* (із журн.); *Незнайомка тільки їдкувато посміхнулася, але нічого не відповіла, ніяк не виказала своїх зверхніх думок* (з газ.).

ЇДЛО́, їдла́, *с., діал.* Їжа (у 1 знач.). *Прокіп наче ніч темна ходить, і вже тоді ні до їдла, ні питва, ні до розмови* (Марко Вовчок); *По лиці хлопця перебіг усміх, як побачив розложене їдло від матері* (О. Кобилянська); — *Коли б же ти знав, як я скучив за простою козацькою стравою... за кулешем .. Ого! Оце їдло так їдло!* (О. Ільченко).

ЇДО́К, а́, *ч., рідко.* Те саме, що **їде́ць.** *Пішов я раз по полуниці, — Ще змалечку я був їдок: Весь день шукаю у травиці — Одну у глечик, дві в роток* (Л. Глібов).

ЇДО́М: ◊ **По́їдом (їдьма́, їдо́м) ї́сти** *див.* **ї́сти.**

ЇДУ́ЧЕ. Присл. до **їду́чий.** — *І третя умова, — процідила* [Іветта] *їдуче. — Ви, Ніно, ніколи більше не дозволите собі бити дітей* (Люко Дашвар).

ЇДУ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **їдки́й;** ядучий. *Згадав він .. чарівний дух лабораторії, де у важкому повітрі стоять гострі, їдучі запахи* (В. Підмогильний); *Земля .. вкрилася димлячими кратерами й їдучим смородом тротилу* (І. Багряний); *Ось і додумався* [Павло Музика] *скрутити цигарку з листя, давиться їдучим димом* (Є. Гуцало); *Рідко торкає мене слабодуха Туга, їдуча, мов з вогнища дим* (В. Бичко); *Зореслав не витримав їдучих кпинів, кинувся до ґрат, затряс їх* (О. Бердник).

ЇДЬ, і, *ж., діал.* Отруйна речовина, дим. *Присліплений від палючих виблисків згори і димової їді, що різала в очі, випростався він і рушив чимдуж звідти* (В. Барка); * Образно. — *Не лукав, Рогнідо! І ти і я мусимо помститись, бо зміїна їдь стопить наші серця у безсилій ненависті до спільного ворога* (Юліан Опільський); *В творчій гарячці шепочуть уста, спалені їддю хотінь* (Б.-І. Антонич).

ЇДЬМА́: ◊ **По́їдом (їдьма́, їдо́м) ї́сти** *див.* **ї́сти.**

Ї́ЖА, і, *ж.* 1. Те, що їдять і п'ють; харчі. *Хівря турбувалася їжею: пекла хліб, варила страву* (Панас Мирний); *Вранці, поки Гафійка готувала їм* [свиням] *їжу, все це вищало, кувікало, хрюкало і товкло мордами в двері* (М. Коцюбинський); *Народ вибігає з хат і з погребів. Вітають козаків, виносять питво і їжу* (Б. Лепкий); *Звенислава кивала служебкам, .. щоб підкладали гостям, підливали їм, сама не доторкувалася ні до їжі, ні до питва* (П. Загребельний); *Полковник сидів за столом і з натугою ковтав нашвидку приготовану гарячу їжу* (Д. Білий).

2. *розм.* Те саме, що **їда́** 1. *Титар підганяв хлопців, щоб швидше махали ложками та не длялись за їжею* (І. Нечуй-Левицький); *Під час їжі він ділився з жінкою й сином своїми враженнями від нових фільмів, книжок, телепередач* (В. Діброва).

(1) Гру́ба ї́жа — проста, важка для травлення їжа. *Наум Ісакович ні разу не просив добавки. Їжа груба, селянська: капусняк, борщ, картопля, каша* (Б. Харчук); *Якщо дитині з висококалорійною давати просту, грубу їжу, то закреп швидко проходить* (з наук. літ.).

◊ **Лихи́й на ї́жу** *див.* **лихи́й**[1].

ЇЖА́К, а́, *ч.* 1. Невеликий комахоїдний ссавець родини їжакових, спина й боки якого вкриті твердими голками. *Спереду сірим клубком прокотився їжак* (Л. Письменна); *Десь узявся їжак, він швидко пошурхотів на своїх тонких коротких ніжках у кущі, тяжко дихаючи від невідомого страху* (М. Малиновська); *Їжаки можуть харчуватися дорослими комахами, гусеницями, слимаками, іноді дощовими червами, рептиліями, амфібіями, а також різноманітними ягодами та фруктами* (з наук. літ.); *Їжаки полюють уночі, а вдень ховаються в укриття* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен., розм.* Про коротко підстрижене волосся, що стирчить. *Гайсин дивиться на тонкогубого, гостроносого в'язня з сивим їжаком на голові й думає — департаментська криса* [щур]! (П. Панч); *Обличчя майора пойняте жовтизною, а сивий їжак стриженої боксом голови надає йому якоїсь колючості* (О. Гончар).

3. *у знач. присл.* **їжако́м,** *розм.* Настовбурчено (про волосся, шерсть і т. ін.). *Волосся біле стирчало їжаком на його голові* (Грицько Григоренко); *Очі* [Корнія] *сердиті, як у тхора, й чуб їжаком* (С. Добровольський); *На голові йому цупке русяве волосся стояло їжаком, над верхньою губою кілька волосинок замість вусів, на підборідді так само кілька волосинок* (І. Багряний); — *Вона* [сова] *увечері так моторошно кричить, що волосся саме їжаком підіймається* (М. Стельмах).

4. *військ.* Навхрест скріплені й обмотані колючим дротом колоди або рейки, які застосовують проти ворожих танків і піхоти. *Міст був перегороджений протитанковими їжаками в кілька рядів, залишався тільки вузький проїзд — для од-*

нієї машини (Л. Первомайський); *З окопних робіт вони знов повернулись до Харкова. Місто було вже якесь розбушоване, непривітне, на вулицях металеві їжаки протитанкові, мішки з піском* (О. Гончар).

△ **(1) Морськи́й їжа́к** — морська безхребетна тварина типу голкошкірих. *У водах Антарктиди трапляються молюски, морські зірки, морські їжаки, маленькі рачки й величезні кити* (з наук.-попул. літ.); *Гості милувались мінливою грою південного сонця у шумовинні прибою, виловлювали в бухті морських їжаків* (М. Руденко).

ЇЖАКО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **їжа́к** 1. *Їжаковим салом треба мазати, так і погоїться* (Сл. Б. Грінченка); *Телятко брикало своїми тоненькими ногами, напружувало всі свої мускуленята, але що ж... Не мало воно пащі крокодила, левових пазурів, лисичої хитрості, голок їжакових* (Г. Хоткевич); * У порівн. *Пучок волосся на блискучому черепі начальника поліцейської управи войовничо стирчав угору, чорні лаковані вуса стовбурчились, як їжакові голки* (О. Донченко).

2. *у знач. ім.* **їжако́ві,** вих, *мн.* Родина ссавців ряду комахоїдних. *Їжакові живуть у лісах, степах, пустелях, улаштовуючи свої нори в густих чагарниках, під корінням дерев, під камінням і т. ін.* (з навч. літ.); *Розміри їжакових варіюють від розмірів миші до розмірів невеликого кроля* (із журн.).

ЇЖАКУВА́ТИЙ, а, е. Схожий на голки їжака (у 1 знач.); настовбурчений (у 2 знач.). *Йоч, гладкий, червоний молдуван, з масними очима та їжакуватими обстриженими вусами, .. махнув зневажливо рукою* (М. Коцюбинський); *Чуб* [Івана] *русявий, їжакуватий, майже над самі брови* (І. Кирій); *Довгий сивий оселедець заплутавсь у їжакуватому, давно не голеному тім'ї, обличчя було теж неголене, хто зна й відколи* (І. Білик).

ЇЖАКУВА́ТО. Присл. до **їжакува́тий.** *Їжакувато стирчало паліччя, яке, здавалося, було складене безладно, але спробуй висмикнути хоч одну гілочку!* (М. Руденко); *За літо чуприна у хлопця добряче відросла, вже не стирчала так їжакувато* (із журн.).

ЇЖАТЕ́ЦЬ, тця́, *ч.* Гризун родини їжатцевих з коренастим тілом і короткими кінцівками, спину, боки, частину хвоста якого покривають голки або шипи. *Їжатці відомі своїми найдовшими голками серед ссавців* (з наук. літ.); *Їжатці живуть переважно в лісових та лісостепових районах субтропіків і тропіків* (з навч. літ.); * Образно. *Ні звуку — лиш світанку їжатець* (Е. Андієвська).

ЇЖАТЦЕ́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **їжате́ць.** *Довжина їжатцевого хвоста становить не більше половини довжини його тіла й голови* (з наук. літ.); *Рибалки часто використовують їжатцеві голки для виготовлення поплавків* (з газ.).

2. *у знач. ім.* **їжатце́ві,** вих, *мн.* Родина ссавців, що об'єднує гризунів великих і середніх розмірів із розвиненим голчастим покривом. *Харчуються їжатцеві переважно рослинною їжею, зокрема динями, виноградом, манго, ананасами, цукровою тростиною, хоча також можуть уживати й падаль* (з наук.-попул. літ.); *Їжатцеві поширені в Південній Європі, Південній Азії, значній частині Африки* (з навч. літ.).

ЇЖАЧЕНЯ́, я́ти, *с.* Маля їжака. *Іноді Мина Омелькович, як ось і зараз, впіймавши їжаченя, приносить його до столу під яблунею, де бригада обідає, тикає писком у блюдечко з молоком: пий!* (О. Гончар); *Їжаченята народжуються голими, сліпими, з яскраво-рожевою шкірою, маса їх тіла становить 12 г* (з наук. літ.).

ЇЖАЧЕНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **їжаченя́.** *Їжаченятко їло шоколадку* (І. Андрусяк); *Через кілька годин після народження в їжаченяток з'являються білі й темні м'які голочки* (з газ.).

ЇЖА́ЧИЙ, а, е. Прикм. до **їжа́к** 1. *Здивувавсь їжачий рід: — Є ж у світі Корнеплід* [коренеплід]! (М. Стельмах); *"Мара" поволеньки повзла йому назустріч .. То була газета, проткнута в кількох місцях сизими голками, а з-під неї стримів гострий їжачий писок* (Григір Тютюнник).

ЇЖА́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Підійматися вгору; стовбурчитися (у 1 знач.). *Голова* [Яцуби] *їжачиться сталево-сірою сивиною...* (О. Гончар); *Їжачиться порубана стернина. Тріпоче шмат червоної китайки* (Л. Костенко); *Бен Сахл стояв, кусав собі губи, і тоді їжачилась на підборідді густа борода із сивиною* (Ю. Логвин); * Образно. *Рудіють пообвалювані траншеї та окопи, димлять розметані бліндажі, чорно зяють протитанкові рови та пастки, їжачаться заіржавілі загородки з колючого дроту...* (Є. Доломан).

2. Підіймати сторч шерсть, пір'я і т. ін.; стовбурчити (про звірів, птахів). *Щойно мова зайшла про Інну, голос кота пом'якшав, погляд став лагідним і спокійним. Він перестав їжачитися, раз по раз затинатися і знову згорнувся клубочком* (О. Авраменко, В. Авраменко).

3. Те саме, що **бундю́читися;** чванитися. — *Прийшов!* — *буркнув я йому сердито, а мати мене за плече рукою стискує, не їжачся, мовляв* (І. Кирій).

4. Те саме, що **ку́литися;** щулитися (у 1 знач.). *Через кілька кварталів він спинився й замислився. Йому було холодно, він їжачився і тер собі руки* (В. Підмогильний).

ЇЖАЧИ́ХА, и, *ж.* Самиця їжака. *Прислухаючись до світу, їжачиха зупинилась, повела головою, а далі перебігла вулицю, зашаруділа в бур'яні й перебралась у наш город* (М. Стельмах); *Під вікном, у кущах, щось зафоркало, заворушилося. Марія почула ці звуки і здогадалася: їхня їжачиха, що зимує в стозі сіна під хлівом* (В. Яворівський).

ЇЖА́ЧНИК, у, *ч., бот.* Те саме, що **анаба́зис.** *Їжачник поширений у Середній Азії та Закавказзі* (з навч. літ.); *У траві їжачнику є велика кількість алкалоїдів, завдяки яким цю рослину використовують у медицині для відвикання від тютюну* (із журн.).

ЇЖАЧО́К, чка́, *ч.* Зменш.-пестл. до **їжа́к** 1–3. *Я подарував йому маленького їжачка, і хлопець приручив його* (О. Копиленко); *На дорогу обережно висунулась їжачиха, в роті вона тримала маленького їжачка* (М. Стельмах); *Калитка не квапився говорити. Нащось погладив долонею їжачка на голові, од чого той наїжачився іще більше* (В. Земляк); *Сивий їжачок учителя переможно майорів у променях ранкового сонця, прозорі очі мінилися радістю* (О. Бердник); — *Ваша робота?* — *прохрипів він, виставляючи .. свою квадратну, стрижену їжачком голову* (О. Гончар); *Тато з сином слухняно зблизили голови, волосся в обох однаково стирчало їжачком* (Г. Вдовиченко); * У порівн. *Червоні помпони конюшини, немов їжачки, стовбурчили щетину з трилистих підставок* (М. Коцюбинський).

ЇЖДЖЕНИЙ, а, е. 1. *розм.* Привчений до їзди. *Їжджений кінь.*

2. По якому багато їздили; уїжджений, наїжджений. *Попереді* [попереду] *лежав шлях узенький, мало їжджений* (Марко Вовчок); *Несказанно зраділа* [жінка] *їждженому шляхові*

(Іван Ле); *Під копита слалася давно не їжджена й поросла вже всюдисущим шпоришем путь* (Д. Міщенко); *На давно не їжджeній лісовій дорозі ми стрілися з дядьком, який косив траву* (Є. Шморгун).

ЇЖИТИСЯ, ї́жуся, ї́жишся, *недок.* Те саме, що **їжа́читися.** *Жах чимраз сильніше хапав його за груди, волосся на голові їжилося* (І. Франко); *Сива щетина їжиться дико на щоках* [Джузеппе] (М. Коцюбинський); *Темний вус розтріпаний та й необголена борода, що їжилася чорними пишками, робили враження, що буцім Славко десь недавно та піднявся із слабості* (Л. Мартович); *Солома їжиться від паморозі і аж рипить* (Григір Тютюнник); *Вся їхня розмова була схожа на зближення псів, які при зустрічі їжаться, вигинають спини* (І. Цюпа); — *Чого воно* [школяр] *їжиться? чого дметься, як шкурлат на жару? — думав собі хурман* (А. Свидницький); *Ще й ще могла б розповісти, як почувалась, коли воно тебе ображає, геройствує перед тобою, їжиться, колючиться, а ти мусиш терпіти, стримувати себе, бо за всім цим уловлюєш дитячу його невлаштованість* (О. Гончар); *Дужчав мороз, у цеху було холодно, і Семен увесь час їжився* (В. Собко); *На світанку випала роса, і він, їжачись, прокидається від голоду і вільгості* (М. Стельмах).

ЇЗДА́, и́, *ж.* 1. Дія за знач. **їздити** 1. *Кінські підкови хляпали та калюка на всі боки розбігалася од прудкої їзди...* (Панас Мирний); *Рух денний, їзда і гомін, все одлинуло, мов хвиля, і гуде отам далеко, де ще вікна сяють світлом* (Дніпрова Чайка); *Вона зовсім забракувала лижі і спосіб їзди на них* (Леся Українка); *Добриня з Василем відійшли вбік, Милана та Гафійка звільнили санчата для інших, бо кожному ж хотілося зазнати втіхи від швидкої їзди* (В. Малик); *Що то вже за їзда, коли те й думаєш, як не впасти, як не вхопити сторчака через голову або не гепнутися набік, куди тебе хилить незборима бісівська сила!* (П. Загребельний).

2. У сполуч. з іменниками, які означають час, є мірою відстані. *У Нових Млинах, містечку на ріці Сеймі, три години їзди із Сосниці, світлійший князь Меншиков довідався, що гетьман біля Оболоння переправився з кількома тисячами свого війська за Десну* (Б. Лепкий); — *До Дунаю вже недалеко, — сказав князь, — півночі їзди туди, півночі назад* (С. Скляренко); — *Встигнеш додому, туди ж усього двадцять хвилин їзди* (Микита Чернявський); — *Є таке містечко на Опіллі, година їзди зі Львова. Чули, може?* (Р. Федорів).

△ **(1) Парфо́рсна їзда́:** а) у цирку — різновид їзди верхи, за якої наїзник виконує акробатичні вправи на коні, який долає штучні перешкоди. *Циркова парфорсна їзда вимагає від артиста неабияких здібностей у вольтижуванні* (з навч. літ.); б) у кінному спорті — різновид польової їзди, що проводиться як полювання з гончими на звіра або за штучним слідом звіра. *Сучасна парфорсна їзда як вид спорту сформувалася у Великій Британії на початку XIX ст.* (з наук.-попул. літ.).

ЇЗДАНИ́НА, и, *ж., розм., рідко.* Безперервна або довгочасна їзда. *Тоді уперше зненавидів* [я] *цей пошук, цю їзданину* (Є. Пашковський); *Мене геть змучили постійні відрядження, не хочу навіть думати про ту їзданину, провінційні готелі...* (із журн.).

ЇЗДЕ́ЦТВО, а, *с., рідко.* Їзда верхи. *Тільки їздецтво відволікало мене від дурних думок, здавалося, ніби світ зупинявся, а був лише вірний кінь і вітер в обличчя* (із журн.); // Професія їздця (в цирку, на перегонах). *Ще з юних років хлопець виявляв неабияке зацікавлення їздецтвом і кінними перегонами* (з газ.).

ЇЗДЕ́ЦЬ, дця́, *ч.* 1. Той, хто їде верхи; верхівець, вершник (у 1 знач.). *Їздець під'їхав .. і скочив з коня* (Панас Мирний); *Другий їздець — то була молода, гарна дівчина* (І. Франко); *Коні без їздців пігнали в степ* (А. Чайковський); *Здалеку чути тупіт копит, гамір їздців, брязкіт зброї* (Б.-І. Антонич); *Кінь зробив великий стрибок — наче хотів скинути їздця* (Ю. Смолич); *Запінившись і хропучи, схарапуджений кінь летів щодуху, він просто ошаленів, став, як дикий, відчувши в себе на хребті незвичайного їздця* (О. Гончар); // Той, хто вміє їздити на чому-небудь (перев. на конях). *Ляуфлер був завсігди лихим їздцем, тому ж його і кождий кінь скидає з сідла* (О. Кобилянська); *Переможний їздець .. Десять вже взяв нагород і заквітчався вінком* (М. Зеров); — *Тато був славний їздець* (Н. Королева); *Виїздить якийсь їздець на мотоциклі, в уніформі барви хакі та з високим охоронним шоломом на голові* (О. Лисяк).

2. *тільки мн.* **їздці́,** ів. Група перетинчастокрилих комах, личинки яких паразитують на тілі інших комах або їхніх личинках. *До безкрилих перетинчастокрилих комах належать робочі мурашки, а також їздці* (з навч. літ.).

ЇЗДЕ́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **їзде́ць** 1 і **їзде́цтво.** *Проїхали вони проз табір Стародупського і разом з наймитами попосміялися з його* [пана] *їздецьких вправ* (О. Ільченко); *Батько мав неабиякі їздецькі здібності, тому й сина навчив верхової їзди* (із журн.).

ЇЗДИТИ, ї́жджу, ї́здиш, *недок.* 1. Їхати (у 1 знач.) багато разів або в різних напрямках. *Моєму поможи Енею, Щоб він з ватагою своєю Щасливо їздив по воді* (І. Котляревський); *Тут, у степу, не було вибитих колій — їздили не часто* (Ю. Смолич); *Вода затоплювала хати, з шумом лилася в погреби, у підвали, і люди прямо по вулицях їздили човнами* (А. Дімаров); *Кілька день їздив Ярослав з численним почтом довкола Києва* (П. Загребельний); *Муромець їздив між коней і людей і був схожий на втомленого велета* (І. Білик); // Уміти користуватися яким-небудь засобом пересування. *На конях цілий день ганяє* [Василь]. *Вивчився так на їх* [них] *їздити, що на неїжджeному поїде* (Панас Мирний); *Дуже багато жінок правлять автомобілями. Усі жінки їздять на велосипедах* (Остап Вишня); *Данко досить штудерно їздить на совганах* (Ірина Вільде); *Він їздив на мотоциклі "Ява". Мав авторитет* (Б. Харчук).

2. Бувати де-небудь, подорожувати, мандрувати, послуговуючись якимись засобами пересування. *Радив* [лікар] *трохи спочити та поїздити по світах. От я й їздив коло 3-х місяців* (М. Коцюбинський); *Старший лейтенант .. розшукує знайомі шляхи, перелiски, балки, горби, де йому доводилось їздити* (О. Гончар); // Бувати в кого-небудь, відвідувати когось. *Всі знали, що о. Хведор з о. Мойсеєм живуть душа в душу, дуже часто їздять один до одного в гості* (І. Нечуй-Левицький); — *Ти, Юрко, не сумуй. Ми будемо їздити до тебе* (О. Сизоненко); *У тому селі й досі жили її родичі, і Пріся раз на рік, на Великдень або Різдво, їздила в гості* (І. Білик).

3. *куди, на що.* Вирушати, їхати куди-небудь з певною метою. — *Моя бабка з полтавських козаків, а прадід був репаний мужик, їздив у Крим по сіль, чумакував* (В. Винничен-

ко); *Маша поверталась із сусіднього села, куди їздила по лікаря для дядечка* (Б. Левін); — *Я їздив по дрова в ліс і тому врятувався...* (В. Малик); *Відпочивши після Берліна, куди їздила на лікування, Леся знову вирушила в дорогу* (М. Олійник); *Школи в Городищах уже немає, ходять і їздять по науку в сусіднє село* (В. Яворівський); — *Їздили* [пани] *головно на кабанів, але часом і не від того, щоб де зайця стрілити* (Ю. Винничук).

4. *перен., розм.* Бути рухомим, нестійким, пересуваючись, ковзати, рухатися по чому-небудь. *На іспиті я не міг виміряти потрібний кут, бо транспортир їздив між клітинками* (із журн.); *Збруя їздила на коневі, тому господар часто її поправляв, жаліючи непризвичаєного до сільської роботи скакуна* (з газ.).

Виїджджáти (їздити) в світ *див.* **виїджджáти; (1) Їздити на колéсах** — їздити возом, бричкою, велосипедом, машиною і т. ін. (на відміну від їзди на санях). — *Погода у нас .. весняна. Ані крихти снігу, їздять на колесах* (М. Коцюбинський); **Ходúти (їздити, кúдатися** *і т. ін.)* **/ піти́ (побíгти, кúнутися** *і т. ін.)* **по сусíдах** *див.* **ходúти.**

◊ **(2) Їздити (катáтися) / поїхати вéрхи** *на кому* **(на горбі** *чиєму)* — повністю підкоряти кого-небудь своїй волі, владі, використовуючи у власних інтересах. — *Що ж вони живуть гарно?* — *Живуть та й годі... Горпина на йому* [ньому] *верхи їздить* (Панас Мирний); — *Вони на нас скоро верхи їздитимуть! .. Не можна їм попускати!..* (Б. Грінченко); *Відчитав* [Хома Варю] *за Луценка, дав здачі й за Кузьму. Доки шуряк їздитиме на його горбі? Ні! Так не буде!* (Я. Гримайло).

ЇЗДИТИСЯ, иться, *недок., безос., розм.* Про умови, обставини і т. ін., за яких доводиться їздити. [С о н я *(цілує його в руку):*] *Як вам їздилось, таточку?* (І. Карпенко-Карий); *Як же Вам їздиться, чи багато зібрали етнограф.* [етнографічного] *матеріалу?* (М. Коцюбинський); *Де його вільного часу взяти, коли навіть свята не було, не ходилось до церкви, зрідка коли їздилось до міста і то лише тоді, коли конче було необхідно* (У. Самчук); — *Як їздилося в гори?* — *розпитувала Франка* (С. Чорнобривець); *Катерина знову показує на срібне авто за вікном на знак того, що їздилося їй добре* (Є. Кононенко).

ЇЗДКА, и, *ж., спец.* Один заїзд яким-небудь транспортом для перевезення вантажу або пасажирів. *Працівників на суботник привозили у дві їздки* (із журн.); *Однією їздкою можна привезти кубометр дров* (з газ.).

ЇЗДОВИ́Й, á, é. Признач. для їзди (у 1 знач.). *Ліна бавилася з дітьми біля упряжки їздових собак, що лежали під бараком* (О. Гончар); *До міста дядько запрягав найкращого їздового коня, одягав найновішого бриля та найбілішу сорочку* (із журн.); // *у знач. ім.* **їздови́й,** вóго, *ч.* Той, хто доглядає за кіньми та їздить ними. *Петрові гармаші співали пісень, лежачи під кущами, їздові попасали та чепурили коней в гущавині* (І. Багряний); *За ворітьми вже гукали їздові, гуркотіли ковані колеса карет, візків і возів* (Б. Левін); *Працював Юхим до війни у школі їздовим, ходив біля двох коням чок* (Є. Гуцало).

ЇЙ-БÓ *див.* **їй-бóгу.**

ЇЙ-БÓГУ, ЇЙ-БÓ, *виг.* Уживається для потвердження чого-небудь, для запевнення в чомусь. — *Ходім, кажу, а то покину!.. Їй-богу, покину!..* (Панас Мирний); *Ви чули? Жайворонки прилетіли!.. Їй-богу, вже й трава На вигоні от-от зазеленіє!* (М. Рильський); [П а с і ч н и й:] *Тепер головне — щоб ми народ любили і друг друга* [один одного], *а решта... гори перевернемо, їй-богу!..* (О. Довженко); — *Приїхав хтось?* — *припав до вічка Віктор.* — *Їй-бо, до нас!* (Василь Шевчук); *Такого завидющого мисливця, їй-бо, немає у світі* (В. Близнець); — *Не знаю, як з вами говорити! Сперечатися за однісіньку репліку, їй-бо, смішно!* (А. Крижанівський).

ЇЙ-ПРÁВО, *виг.* Те саме, що **їй-бóгу.** — *А дівчина, Петре, їй-право, непогана* (А. Головко); *Їй-право, не страшно вмерти, А страшно мертвому жить* (В. Симоненко); — *Їй-право, Микито, якби ти не отут виріс, подумав би, що тебе рудничани підіслали!* (О. Гончар); *Ні, їй-право, дивне сяйво є навколо слова!* (Д. Білоус).

ЇМОСТЬ, ЇМОСЦЬ, і, *ж., зах.* Дружина священика. *Стара їмость і чоловік клали все то* [те] *на рахунок вагітності, і Маруся не розчаровувала їх* (Г. Хоткевич); *Маленька, похилена під тягарем літ, уся в чорному старенька їмость зрідка показувалась на люди* (Р. Горак); *За священиків молімось, За дяків, чернецтво, їмость* (В. Багірова); *При церкві Св. Трійці діє хор "Ірмос", відомий усій українській діаспорі в Польщі, керує ним самовіддана їмосць Мар'яна Яра* (із журн.).

ЇМОСЦЬ *див.* **їмость.**

ЇСТВÓ, á, *с., заст.* Їжа (у 1 знач.). *І де ті в Господа взялися Усякі штучнії їства?* (Т. Шевченко); [К о н о н:] *Забирайте їство і питво, тут гулятимем, тут просторніше* [просторіше]! (М. Кропивницький); *Забігаю в хату торбинку з їством на пасовисько прихопити* (О. Ковінька); *Пробували гризти* [Жданко і Любава] *дрібні кислиці та груші .. та зразу ж випльовували, бо таким кислим і терпким було те їство, що судомою корчило рот* (В. Малик).

ЇСТИ, їм, їсú, їсть; їмó, їсте́, їдя́ть; *мин. ч.* їв, íла, íло; *наказ. сп.* їж; *недок.* 1. *що і без прям. дод.* Споживати їжу. *Хочеш їсти калачі, то не сиди на печі* (прислів'я); *Бери, людино, святий хліб, переломлюй і їж .. Їж хліб, капусту, вареники, їж голубці і смажену рибу* (У. Самчук); *Тиміш їв картоплю з холодцем, а батько з кисляком* (Б. Харчук); — *Може, ви їсти хочете? У мене тут назбирано...* (Є. Гуцало); *Відвідувач їв вареники, підігріваючи свій апетит думкою, що їсть вареники* (О. Чорногуз); // *розм.* Кусати, гризти, клювати (про комах, птахів і т. ін.). — *Що, рясно ягоди вродили?* — *Та воно .. уродили, та прокляті горобці їдять* (Панас Мирний); *Голос оповідав звичайну історію втікачів:* — *.. Сорочка на мені чорна, заношена, нужа мене напала, їсть...* (М. Коцюбинський).

2. Те саме, що **харчувáтися** 1. — *Їдять і п'ють вони* [пани] *смачно, сплять розкішно, слуги роблять і годять їм безвідмовно* (Марко Вовчок); *При такій інтенсивній праці треба добре їсти* (М. Коцюбинський); *І одказав на те Опанас:* — *Хіба не ти, Боже, сотворивши світ, сказав нам, голодним,* — *і павукові, і мусі, і левові, і зайцю, і бузині, і щуці, і дубові, і карасеві, і комару, і людині: їжте одне одного і будете ситі?* (В. Дрозд).

3. *що.* Роз'ятрювати, роз'їдати (про дим, пилюку і т. ін.). *Богинь напав від чаду дур; Дим очі їв, лилися сльози* (І. Котляревський); *Піч, мабуть, "сказилася зовсім", дим клятий очі їсть, нічогеньки* [нічогенько] *не видно* (Б. Левін); *Ти дивишся з гори. І дим ракетниць очі їсть — яке палке зворушення!* (Ю. Андрухович); *Раніше селяни намагалися зорати поля до весняних суховіїв, інакше пилюка їла очі й випікала*

горло (із журн.); // Роз'їдати хімічно, руйнувати. *Войовницький шлом* [шолом] *їсть невідступна іржа...* (М. Зеров); *Не їсть іржа золота, вона їсть залізо* (Ю. Мушкетик).

4. *кого, що, перен.* Завдавати болю, смутку; мучити. *Досада пекла Василя, їла* (Панас Мирний); *Журба Юрка їла годинами* (П. Козланюк); — *Піди і приведи її* [полонянку], *бо мене їсть смуток* (В. Чемерис).

5. *кого, перен., розм.* Весь час дорікати кому-небудь, ганити (у 2 знач.), сварити (у 1 знач.) когось. *Їстимуть тебе зовиці, Їстиме свекруха* (Я. Щоголів); *Любов Федорівна по старій своїй звичці хотіла відповісти, що це він її їсть, забуваючи, що вона йому найвірніша жінка й найпильніша господиня* (Б. Лепкий); *І нащо ото їсти один одного?* (П. Автомонов).

Журба́ їсть (су́шить) / з'ї́ла (зсуши́ла) *див.* **журба́; Іржа́ їсть (переїда́є, бере́** *і т. ін.)* *див.* **іржа́; (1) Ї́сти скоро́мно** — скоромитися. *Німець каже, що постить все половину: вдень їсть скоромно, а вночі постить* (Номис).

◊ **Бода́й вовки́ тебе́ з'ї́ли <Вовки́ б тебе́ з'ї́ли / ї́ли>** *див.* **вовк; [Ду́рно (даре́мно, задарма́, ма́рно** *і т. ін.)*] **хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти)** *див.* **перево́дити; (2) За сім верст киселю́ ї́сти** — витрачати багато зусиль на незначну справу, що того не варта, не має суттєвого значення, не приносить бажаного результату. *Виступити на семінарі не довелось, тому й вийшло за сім верст киселю їсти* (з газ.); **(3) З чим його́ (її́) їдя́ть** — не знати, що це таке. — *Ти ліпше поясни, що то таке "солонці" і з чим його їдять, — попросив Григорій* (І. Багряний); — *Візьміть мене. За Миколи я й не чув про газету, не знав, з чим її їдять, а тепер от — читаю* (В. Речмедін); *Олійник стояв ні в сих ні в тих, і Павлов збагнув, у чім річ. — Ти, мабуть, не знаєш, що воно таке — конституція? З чим його їдять?* (Ю. Хорунжий); **[І] соба́ки не їдя́ть** *див.* **соба́ка; Їдя́ть його́ (її́, тебе́** *і т. ін.)* **му́хи [з комара́ми]** *див.* **му́ха; (4) Ї́сти біду́** — жити в нужді, в неволі; терпіти нестатки, утиски. *Вашими б, д. Франко, устами та мед пити! Але ми дивимось на стан речей сумніше і думаєм, що нам ще не рік, не два їсти біду, поки здобудемо яку-небудь, куди не ідеальну, політичну волю...* (Леся Українка); *Недарма кажуть люди: хто варить лихо, той їстиме біду* (М. Стельмах); **(5) Ї́сти (гри́зти, точи́ти) як (мов, ніби** *і т. ін.)* **іржа́ залі́зо** *кого* — прискіпуватися, чіплятися до кого-небудь. *Не злюбила вона нас; не так мене, як Одарку. Було так і їсть, як іржа залізо* (Марко Вовчок); — *Чого це він на вас уївся? — Супруненко? — угадала Пріська. — І сама не знаю .. Одно точить, як шашіль дерево, як іржа залізо* (Панас Мирний); **(6) Ї́сти / з'ї́сти живцем** *кого і без дод.:* а) прискіпуватись до кого-небудь постійними доріканнями, лайкою допікати когось. — *Живцем мене їсть свекруха* (з переказу); — *Я ніяким способом не приборкаю свого сина та невістки: вони мене їли живцем; либонь незабаром зовсім з'їдять* (І. Нечуй-Левицький); б) не давати кому-небудь спокою, настирливо домагаючись чогось. — *В кінці вересня маю платити до банку. Як не заплачу, то з'їдять мене живцем!* (М. Коцюбинський); **(7) Ї́сти і пи́ти <Ї́сти, пи́ти>** — споживати необхідні для існування їжу й питво. *А про війну і в головах Собі ніколи не кладіте, А мовчки в запічках сидіте, Розгадуйте, що їсть і пить* (І. Котляревський); *У нас у Січі приїжджай хто хоч, устроми ратище в землю, а сам сідай, їж і пий, хоч трісни* (П. Куліш); **(8) Ї́сти (лови́ти, хапа́ти) дрижаки́** — тремтіти від холоду, страху. *А Пархім ходить та голодний дрижаки їсть по холодній зорі, не маючи у віщо і одягтись* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *На дорогу не дала* [жінка] *мені теплої одежі, так і випхнула в одній сорочці, а тепер хапай дрижаки* (І. Нечуй-Левицький); *Перебрів* [Тарас Демидович] *усе озеро — води всього по шию. Виліз, одягався, ловлячи дрижаків* (Ю. Збанацький); **(9) Ї́сти мордачі́ (духопе́ли)** *від кого і без дод.* — діставати стусани, ляпаси і т. ін. від кого-небудь. — *От побачиш, що й далі духопели від нас їстимуть, та таки й не дамо нам у кашу наплювати* (Б. Грінченко); *Йому* [чоловікові] *не хочеться їсти мордачі від станового* (М. Стельмах); **(10) Ї́сти немо́в не в се́бе** — їсти надміру, дуже багато. *Єдине, що вмів Санько робити з успіхом, — це їсти. Їв він немов не в себе* (Ю. Збанацький); **Ї́сти не про́сить** *див.* **проси́ти; (11) Ї́сти (поїда́ти, же́рти, пожира́ти** *і т. ін.)* **очи́ма (о́ком)** *кого* — невідривно, пильно дивитися на кого-небудь, виявляючи при цьому певні почуття (любові, неприязні, ненависті і т. ін.). *"Він мене буде .. брати за руки", — думала Балабушиха, жеручи Ганушa очима* (І. Нечуй-Левицький); *Емене так і їла очима провідника. А він, круто упершись рукою в бік, випинав золотом шиті груди* (М. Коцюбинський); *Знайшли царю дівчину з іорданських* [йорданських] *берегів, Прехорошу, мов картину, Цар її очима їв* (С. Чорнобривець); *Виявилося, що він уміє хвацько стукати закаблуками, в одну мить ховати свою люльку в кишеню шинелі, викидати вперед руку, пожирати очима начальство* (П. Загребельний); **(12) Ї́сти собі́ се́рце <Карта́тися се́рцем>** — мучитися, каратися. *Він у темниці, в кайдани закутий, Тяжко картаючись серцем, сидить* (Леся Українка); — *Я сама на себе гніваюсь... — Ото вже й не варт, — вихопилась Соломія. — Нащо собі серце їсти. Воно ще молоде...* (В. Кучер); **(13) Ї́сти сухи́й хліб** — жити в нестатках, у бідності, нужді. *Люди зі своєї роботи щось мають, а ти весь вік сухий хліб їси* (Григорій Тютюнник); **(14) Ї́сти хліб:** а) мати все необхідне для життя. *Я торгую яблуками і з того хліб їм* (М. Старицький); б) *(чий)* бути на чиємусь утриманні, забезпеченні. — *Я краще кози доїтиму.., а не буду їсти його хліба!* (М. Коцюбинський); **(15) Ї́сти хліб-сіль** *у кого* — їсти, пригощатися у кого-небудь. — *Ось цей... (Чіпка ткнув пальцем у той бік, куди поїхав становий...) у мене хліб-сіль їв, а за панів руку тягне...* (Панас Мирний); **(16) Ї́сти чужи́й хліб** — бути на чиємусь утриманні. *Незвичним було для нього їсти чужий хліб* (з газ.); **(17) Казе́нний хліб ї́сти,** *заст., ірон.:* а) жити за рахунок держави. *Довелося їй на старість казенний хліб їсти* (М. Коцюбинський); б) сидіти у в'язниці. *Довго мене держали там* [у тюрмі]; *цілий рік я казенний хліб їла* (Панас Мирний); **Ка́ші (ї́сти) про́сить** *див.* **проси́ти; (18) Ма́ло ка́ші їв (ї́ла, ї́ли) / з'їв (з'ї́ла, з'ї́ли)** *хто:* а) хтось не має життєвого досвіду; недосвідчений. — *По правді? — усміхнувся дід. — Ех, дурна ти, дівко, мало каші їла. Та знаєш ти, що таке правда?* (В. Винниченко); — *А тільки я так скажу, товариші шановні, що Назару Івановичу ще рано таку відповідальність на себе брати, молодий ще, зелений, як кажуть, мало каші їв...* (Ю. Збанацький); б) бути слабким, не мати сили. — *Мало каші їли, не набрались сили, — сказав Бомбула* (В. Нестайко); **(19) Неду́рно (неда́ром) хліб ї́сти** — приносити користь, сумлінно працюючи. *Дійсно, язик у баби таки був і до того, видно, недурно хліб у неї їв, — працював щиро* (В. Винниченко); *Його син знає, для чого живе, він*

недаром їсть хліб (О. Гончар); **(20) Не жме́нею ка́шу їсть** *хто* — хто-небудь меткий, розумний. *Вона дівка... одно слово... молодець... О!.. Він тоже* [також]*... не жменею кашу їсть* (В. Винниченко); **(21) Не ї́вши, не пи́вши** — голодний. *Боячись запізнитися, він схоплювався, ще коли було темно, і, не ївши, не пивши, біг до замкненої школи* (А. Дімаров); — *Куди це так рано? Не ївши, не пивши* (Ю. Мушкетик); **(22) Поїдом (їдьма́, їдо́м) ї́сти** *кого і без дод.:* а) не давати кому-небудь спокою нестримними доріканнями, лайкою; допікати. *Невістка їдьма їсть бабу та діда* (Ганна Барвінок); *Що вже боялася* [Зінька] *після тієї ночі: думала, прожене Матюха. Коли ж ні. Тільки поїдом їсть, слова не скаже без образи* (А. Головко); — *Вона так гарно вміє співати й виводити. А дядько поїдом їсть її за пісні, щоб не принаджувала людей на голос* (М. Стельмах); б) висловлювати незадоволення ким-небудь. *Деякі з моїх личних* [особистих] *приятелів-суперечників українофілів почали поїдом їсти мене, нащо я, будучи космополітом, берусь до такого щиро національного діла, як виховання народних учителів* (М. Драгоманов); в) завдавати моральних страждань, мучити (про думки, почуття і т. ін.). *Поїдом їла нудьга, бо відчував* [Микоша] *у собі якісь сили й не знав, до чого їх докласти* (О. Полторацький); г) дуже дошкуляти, подразнюючи. *І тоді вже комарі нас поїдом їли, пили нашу кров, насолоджуючись* (О. Довженко); *А тут ще почала надокучати мошка: поїдом їсть* (І. Багряний); *Нам остогидли переднівки .. в невимолочених скиртах, де весь день над самим вухом шарудять, триблять зерно миші і від того не можна заснути, а потім ще кілька днів поїдом їдять остюки* (В. Земляк); **Со́ром їсть (кри́є) о́чі** *див.* **сором; Хоч вовк траву́ їж** *див.* **вовк; (23) Хоч зе́млю їж** — що не роби, незважаючи ні на що, не переконати когось. — *Безпачпортною* [безпаспортною], *дівчино, недалеко зайдеш... Там швидко підберуть. А документа... вибачай. Аніяк. Хоч кричи, хоч проси, хоч землю отут їж* (О. Гончар); — *А ти знаєш мою Ганну: сказала, як одрубала! Хоч землю їж — все одно не вступить! Характер у неї...* (із журн.); **Хо́чу (хо́чуть, хо́четься** *і т. ін.)* **ї́сти, [аж] шку́ра тріщи́ть** *див.* **шкура; (24) Ще на при́пічку ка́шу їсть** *хто* — дуже малий хто-небудь. *Вона пошила тих рушників десятків зо два на придане своїм небогам, котрі ще на припічку кашу їли, а одна лежала в колисці* (І. Нечуй-Левицький); [М а р у с я:] *Мій суджений, мабуть, ще десь на припічку кашу їсть* (М. Кропивницький); *Про одруження ніколи й мови не заводив* [Грицько] .. *А якщо дівчина сама, бувало, підведе його до цієї теми, признавався одверто: "Моя молода ще на припічку кашу їсть!"* (А. Головко); **(25) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **три дні (ти́ждень) [хлі́ба] не їв (не ї́ла, не ї́ли):** а) дуже повільно, мляво. *Чвала, як три дні не їв* (прислів'я); [Б и ч о к:] *Чого ти так лізеш, неначе три дні не їв?* (М. Кропивницький); б) тихо, неголосно. *Говорить так, як три дні хліба не їв* (Номис); в) дуже голодний. *Такий голодний, якби три дні не їв* (приказка); *Кішка накинулася на страву .. так, немов три дні не їла* (І. Андрусяк).

ЇСТИ́ВО, а, *с., розм.* Те саме, що **ї́жа** 1. *Дальшу зупинку зробив він коло вітрини кондитерської, де .. в розмальованих коробочках, фаянсових тарелях та вазах розташувалось солодке, невимовне* [невимовно] *смачне їстиво* (В. Підмогильний); *І своя тривність є в конопляній олії. На тому їстиві вбиваються в колодочки орачі Козачого* (М. Рудь); *Біля казанка з кашею, що вичахала під кущем, стояв гайворон з опалим на землю крилом і доставав дзьобом пахуче їстиво* (Григір Тютюнник).

ЇСТИСЯ, ї́сться; їдя́ться; *мин. ч.* ї́вся, ї́лася, ї́лося; *недок.* 1. *перев. безос.* Хотітися їсти. [В а р т о л о м е й:] *Оце так галушечки. Тут либонь їстиметься ще смачніш, ніж у хаті* (М. Кропивницький); *Як їсться смачно після тяжкої роботи, а ще смачніше спиться під зоряним небом променистим, на снопах запашних!..* (Б. Грінченко); *Сіли снідати, але сьогодні якось не їлось* (О. Гончар); *Йосип відкусив хліб і сало. Хліб свіжий, сало смачне, але йому не їлося* (Б. Харчук); // Добре, смачно споживатися. *Їлося б сласно, а робити страшно* (приказка); — *Ну да, під вербою, як той казав, й їсться смачніше* (В. Винниченко); *Ніде так смачно не їсться, як ранком у лісі* (В. Нестайко).

2. *діал.* Гризтися. *Нараз бачать: багато мурашок їдяться, воюють* (А. Калин).

3. *перен., розм.* Дуже сваритися з кимсь. *Їдяться за землю* (Сл. Б. Грінченка); *Долинку треба осушити і засіяти травою .. А тато замість того їдяться, гризуть нас і себе і нарікають на лихі часи* (Б. Лепкий); *Позавчора він до болю в печінках ївся з переселенцями* (М. Стельмах).

ЇСТІВНИ́Й, á, é. Який можна споживати. *На степу росте багато їстівного зела* (Ю. Яновський); — *Та й де це ти бачив, щоб на болоті росли їстівні гриби? Хіба мухомори...* (В. Малик); *Всі, хто лишився, розбрелися довкола: викопувати їстівне коріння, шукати зморщені, висохлі передчасно плоди* (А. Дімаров); *Золота було на возах і в тороках, як листя восени, а ще було без ліку всілякого їстівного припасу* (П. Загребельний); // *у знач. ім.* **їстівне́,** но́го, *с.* Те саме, що **ї́жа** 1. [А н т о н:] *Дівчата, ставте на стіл, що там є їстівного* (М. Кропивницький); *Дошкуляв голод, і втікачі заглибилися в ліс, шукаючи чогось їстівного* (В. Малик); *Що було їстівного на тім городі, давно вигналося в грубі стебла, мовби змагаючись, хто кого перероste, хто кого заглушить* (Ю. Винничук).

ЇСТІ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Придатність до їжі. *Більшість тропічних фруктів я бачив уперше в житті, тому дуже сумнівався в їх їстівності* (із журн.); *Якщо ви не впевнені в їстівності грибів, то краще не використовуйте їх у їжу* (з газ.).

2. *рідко.* Те саме, що **ї́жа** 1. *Богдан прибрав такого байдужого вигляду вже, що навіть зворушив присутніх захопливим споглядáнням їстівності та питва на столі* (Іван Ле).

Ї́СТКИ, *незм., пестл.* Те саме, що **їстоньки. ** *Баба зварить йому* [хлопцеві] *їстки, догляне й нагодує* (Панас Мирний); — *Я іду до бідної* [Туркині], *несу їй їстки, і вона жде мене* (О. Кобилянська).

Ї́СТОНЬКИ, *незм., пестл.* Те саме, що **ї́сти** 1. *І їстоньки — не їм, і питоньки — не п'ю, Та виглядаю все Зозуленьку мою* (Л. Глібов); *В неділю рано почало світати, Ой пішла Лисичка їстоньки шукати* (І. Франко); *Устане вранці* [Єлена], *нема кому їстоньки зварити, нема до кого слова сказати, нема кого притулити до гарячого серця* (Г. Хоткевич); — *Чи немилим було тобі хатнє тепло, чи їстоньки не вистачало?..* (І. Нижник).

Ї́СТОЧКИ, *незм., пестл.* Те саме, що **ї́сти** 1. [К в а с о л и х а:] *Їсточки вже так скортіло, аж тім'ячко болить...* (М. Кропивницький); — *Я йому і їсточки принесла, а він десь поплівся...* (Любко Дереш).

ЇХАТИ, їду, їдеш; *наказ. сп.* їдь, їдьмо, їдьте; *недок.* 1. *чим, на чому і без дод.* Рухатися, переміщатися в певному напрямку суходолом або водою за допомогою яких-небудь засобів пересування. *Ніна Володимирівна не дуже полюбляла повітряний транспорт. Вона умовляла чоловіка їхати поїздом* (М. Трублаїні); *Попереду на баскому на коні гарячім Їхав славний Конашевич — кошовий козачий* (В. Симоненко); *Це ж так чудово, коли пливеш пароплавом чи поїздом їдеш, а десь у синьому надвечір'ї яскравіє тобі чиєсь багаття, заваблює своєю таємничістю* (О. Гончар); *Їде хтось возом чи велосипедом, а слідом пес біжить, язик висолопив* (Григір Тютюнник); *Степан Пасюга миттю вирішив їхати коротшим шляхом* (Є. Гуцало); // Рухатися, переміщатися, котитися (про самі засоби пересування). *Назустріч їхала валка саней із хмизом* (Г. Хоткевич); *Ніч. Поїзд їде берегом моря...* (В. Сосюра); *Всі поїзди, всі кораблі, всі літаки їхали, пливли, летіли* (Б. Харчук); // *перен.* Рухатися, переміщатися в певному напрямку по небу. *Я стояв лицем на південь, очі в темряві купав. Слухав: Віз Чумацький їде — сіль по небу розсипа...* (П. Мовчан).

2. Вирушати куди-небудь; виїжджати, відправлятися. *Він радить мені їхати звідси .. не в Київ, а просто в Полтавщину* (Леся Українка); *Кормилець* [кормитель] *княжича з боярами й мужами смоленськими мали їхати другого дня на Берестове* (М. Грушевський); *І ось відчиняються ворота, мати хреститься і щось проказує, коні рушають — ми їдемо* (О. Довженко); *— Арсене Гнатовичу, їдьмо! — знову крикнув шофер і усміхнувся* (Є. Гуцало); *Наступного дня я зібрав свої речі і заявив Степановичу, що терміново мушу їхати додому* (Д. Білий); // *куди, також з інфін.* Вирушати куди-небудь із певною метою. *Чого вона* [Настуня] *захотіла їхати на прощу до всепрощаючої Матері Божої Воротарниці в Іверській іконі на святім Афоні?* (О. Назарук); *— В нас уже призначення на руках. Вчителювати їдемо* (О. Гончар); *Ми вертали на обжиті місця, а Борис Павлович їхав рибалити* (В. Дрозд).

3. *перен., розм.* Зсовуватися зі свого місця, ковзати зі сторони в сторону; з'їжджати (у 3 знач.). *Мабуть, дід задрімав проти теплого квітневого сонця, бо навіть і не чув, як шапка поволі їде з голови, насовується на очі* (із журн.); *Одразу було видно, що чоловік не вміє зав'язувати галстук, бо той постійно їхав ліворуч, прикриваючи кишеню на сорочці* (з газ.); // Ковзати, роз'їжджатися врізнобіч. *Того дня ожеледь була така, що не тільки в дітей, а навіть у дорослих ноги так і їхали в різні боки* (із журн.).

Іти́ (ї́хати, бі́гти *і т. ін.)* / **піти́ (пої́хати, побі́гти** *і т. ін.)* **з покло́ном (на покло́н)** *див.* **іти́.**

◊ **Іди́ (ї́дь, зостава́йся** *і т. ін.)* **з ми́ром (в ми́рі)** *див.* **іти́; (1) Ї́хати (іти́, поверта́ти) з я́рмарку (з то́ргу)** — ставати немолодим; старіти. *Не хвались, ідучи на торг, а хвались, ідучи з торгу* (Номис); [М а р и н а:] *Але ж года твої такі, що не на ярмарок їдеш, Прокопе, а вже порядно, як з ярмарку повертаєш* (О. Корнійчук); *Безнадійні думки, що не на ярмарок він їде, а з ярмарку — отже, ні на що більше сподіватися, бо все найкраще, всі творчі вершини лишилися десь далеко позаду...* (Ю. Шовкопляс); *Горе, воно хоч кого навчить: чи темного, чи вченого... Жаль тільки, що, коли вже з ярмарку йдеш, наздоганяє тебе ця твоя вища без нижчої математика* (О. Гончар).

ЇХАТИСЯ, їдеться, *недок., безос.* Про певні умови, обставини їзди. *Дорога лісом була добра, і їхалось справді мов крізь зачарований світ* (О. Кобилянська); *В такій кареті можна було й переспати, як у постелі, бо ж їхалося нараз далеко й дорогами, при яких не було гостинних дворів* (Б. Лепкий); *За кождим подувом гарячого вітру воздух* [повітря] *ставав темний і їхалося, мов у мряці* (О. Назарук); *Добре їхалось на благенькому, скрипучому возі* (М. Стельмах); *Полуботок запитав, як генералові їхалося, як маеться-здоровиться* (Ю. Мушкетик).

ЇХНІЙ, я, є, *займ. присв.* Належний їм. *По їхніх очах неначе було знать, що вони все знають* (І. Нечуй-Левицький); *Усі вони, наче живі, вставали поволі в моїй уяві — хазяїн, хазяйка і їхні діти* (М. Коцюбинський); *Кімната наповнювалась публікою. Здебільшого їхні обличчя були з слідами сажі* (П. Панч); *Вони* [коропці] *плавно й поважно вихляли хвостами, луска на їхніх боках відсявала золотом* (В. Близнець).

◊ **Враг його́ (її́, ї́хній** *і т. ін.)* **ма́тері** *див.* **враг; Ї́хній брат** *див.* **брат; Ма́тері (бі́сові,** *рідше* **ті́тці) його́ (її́, ї́хній** *і т. ін.)* **ковінька (ко́рінь)** *див.* **ковінька; Назива́ти / назва́ти ре́чі їх (ї́хніми, свої́ми, вла́сними** *і т. ін.)* **імена́ми** *див.* **назива́ти; На́шого (ва́шого, ї́хнього** *і т. ін.)* **по́ля я́года** *див.* **я́года; Тря́сця його́ (твої́й, ї́хній** *і т. ін.)* **ма́тері (ма́мі,** *рідко* **ба́тьку, ті́тці)** *див.* **тря́сця.**

Й

Й[1], *невідм., с.* Чотирнадцята літера українського алфавіту на позначення приголосного звука "й" (вимовляється "йот").

Й[2] *див.* **і**[2].

Й[3] *див.* **і**[3].

ЙМЕ́ННЯ *див.* **іме́ння.**

ЙМЕ́ННЯЧКО *див.* **іме́ннячко.**

ЙМОВІ́РНИЙ *див.* **імові́рний.**

ЙМОВІ́РНІСНИЙ *див.* **імові́рнісний.**

ЙМОВІ́РНІСТЬ *див.* **імові́рність.**

ЙМОВІ́РНО *див.* **імові́рно.**

ЙНО *див.* **іно́.**

ЙНЯ́ТИ, йму, ймеш; *мин. ч.* йняв, йняла́, ло́; *недок.:* ◊ **(1) Йня́ти** (*рідше* **дійма́ти**) / *заст.* **пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри** *кому, чому і без дод., перев із запереч.* — сумніватися в кому-, чому-небудь, не вірити комусь, чомусь. [Д о м а х а:] *Даруй мені, коли я тебе образила... Тільки серце моє болить і не діймає віри ніколи* (М. Старицький); — *Хі! Та я Грицькові йму віри більше, ніж собі! Коли мені віриmе, то йому й поготів! — одказав він* (Б. Грінченко); *Сам собі віри не діймаю: ніколи я не сподівався знайти в цьому селюкові такої гарячої жаги до науки* (С. Васильченко); *Він був безугавно веселий, і хто його не знав, — не йняв віри, щоб цей, здавалось, безпечний сміхун був батьком багатьох дітей* (Олесь Досвітній); *Хан ще не йняв віри й сподівався, що посли зводять наклеп на його старшого сина* (Б. Левін); *Борислав ще не йняв віри вухам своїм* (І. Білик); — *Зроду я не пійму віри, — одвітовав* [відвітував] *Кирило Тур, — щоб син старого Шрама бивсь по-розбишацьки* (П. Куліш); — *Хіба я тобі віри пійму, що ти з своєї охоти усе на вгоду їй робиш?* (Марко Вовчок); *Василь пригадав слова Кабанцеві і пойняв йому віри* (Панас Мирний).

ЙНЯ́ТИСЯ, йме́ться; *мин. ч.* йняло́ся; *недок.:* ◊ **Ві́ри не йме́ться** *див.* **ві́ра**[1]; **Робо́та рук не йме́ться** *див.* **робо́та.**

ЙО, *виг., діал.* Уживається для вираження здивування; невже. — *Йо! — гукнули дівчата і підбігли розглядати* [намальованого солдата] (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Еге! Ти ще не знаєш сих пройдисвітів! Се, коли хочеш знати, самі паливоди! — Йо?* (П. Куліш).

ЙОГ, а, *ч.* Послідовник йоги. *Індійські йоги запевняли, що вміють жити поза тілом* (М. Руденко); — *Валерію, це правда, що ти йог?* (Г. Усач); — *Йоги рекомендують зітхати, як і дихати, носом* (О. Чорногуз); *Йоги наголошують, що правильне дихання є основним фактором, який впливає на здоров'я людей* (з наук.-попул. літ.).

ЙО́ГА, и, *ж.* 1. Релігійно-філософське вчення в давній і середньовічній Індії, в основі якого лежить розроблена система прийомів і методів самопізнання, що дає можливість людині керувати своєю психікою та фізіологією. *Я вирішив оволодіти науковою думкою Заходу і глибоко вивчити йогу* (О. Бердник); *Йога об'єднує в собі вікову мудрість індійського народу, глибокі знання фізіологічних та психофізіологічних закономірностей, уміння управляти завдяки їм своїми органами та функціями організму* (з наук.-попул. літ.).

2. Система фізичних вправ, вироблена послідовниками цього вчення. *Регулярні заняття йогою допомагають виробити людині правильну осанку, дихання, що дуже важливо для гарного самопочуття* (з навч. літ.); *Найголовнішим у йозі залишається регулярність занять, терпіння й повага до свого тіла* (із журн.); *Значна частина сучасної молоді захоплюється велоспортом, айкідо, йогою, шейпінгом тощо* (з газ.).

ЙО́ГІВСЬКИЙ, а, е. Стос. до йоги (у 2 знач.). *Дивлячись просто на сонце, зробив* [Заболотний] *кілька дихальних йогівських вправ* (О. Гончар); *Благолєпов пише духовні вірші про Сергія Радонезького, дихає за йогівськими системами і називає себе учнем Реріха* (Ю. Андрухович).

ЙОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **йо́га.** *У галузі метафізики йогічні настанови переважно повторюють положення інших близьких ортодоксальних учень* (з наук.-попул. літ.); *Йогічні вправи є універсальними для представників східної та західної культур і на початковому етапі їх засвоєння не потребують принципової зміни світогляду* (з навч. літ.).

ЙОГОТЕРАПІ́Я, ї, *ж., мед.* Альтернативне лікування хвороб і запобігання їм методами йоги. *Йоготерапія особливо ефективна в лікуванні наслідків різних травм, хронічних запальних, а також інфекційних захворювань, алергій, нервово-психічних розладів* (з навч. літ.); *Йоготерапія допомагає організму усунути причини різних захворювань власними силами* (із журн.).

ЙО́ГУРТ, у, *ч.* Кисломолочний продукт із коров'ячого молока, вершків і т. ін., вигот. із додаванням спеціальних заквасок і різноманітних фруктових компонентів. *Стюарди в черговий (і останній!) раз рознесли каву, йогурти, фрукти* (І. Роздобудько); *За смакуванням заправленого йогуртом салату з бананів, зелених польських яблук та першої базарної полуниці Сонька розповіла про пережите* (Г. Вдовиченко); *Компоненти й ферменти, які містяться в йогурті, сприяють поліпшенню процесу травлення людини, а фрукти, що входять до його складу, зміцнюють імунітет* (із журн.).

ЙО́ГУРТНИЦЯ, і, *ж.* Невеликий електричний побутовий прилад, признач. для приготування в домашніх умовах йогурту, кефіру, сметани, сиру та інших кисломолочних продуктів. *Час приготування певного кисломолочного продукту в йогуртниці залежить від його типу та бактеріальної закваски* (із журн.); *У сучасних йогуртницях для приготування йогуртів чи інших продуктів використовують різні фрукти та ягоди* (з газ.).

ЙО́ГУРТОВИЙ, а, е. Стос. до йогурту. *Сучасні кондитери часто використовують йогуртові креми для приготування різноманітних десертів* (із журн.); *Для приготування*

домашнього йогурту вам знадобиться молоко, спеціальна йогуртова закваска, а також фрукти чи ягоди (з газ.).

ЙОД, у, *ч.* 1. Хімічний елемент з атомним номером 53, кристалічна речовина з металевим блиском, яку отримують перев. з морських водоростей. *Неметал йод у вільному стані подібний до металів за деякими фізичними властивостями* (з навч. літ.); *Почулась морська вогкість; було чути морське солонувате повітря з тонким духом йоду од морських рослин* (І. Нечуй-Левицький); *Пахне* [коло моря] *канатами, рибою, йодом* (М. Коцюбинський); *І вітерець з океану не приносив полегшення, він був вогкий і пекучий, тільки пахнув йодом, гнилими водоростями* (Ю. Логвин).

2. *фарм.* Лікувальний препарат, що є спиртовим розчином цієї речовини. *Розчин йоду застосовують зовнішньо для лікування захворювань шкіри та слизових оболонок, зменшення запальних процесів при міозитах, невралгіях і т. ін.* (з мови документів); *Перше я мазала руку йодом.., але од йоду дуже шкура злазить* (Леся Українка); *Наталя висловила енергійне побажання, щоб мандрівник узяв йоду, бинти, аспірин і хінін* (О. Донченко); *Марина тим часом готувала операційне поле, — промила, змастила йодом* (Микита Чернявський); *Ні йоду, ні зеленки, ні звичайного одеколону в хаті не було, тому я взяв інший рушник, щедро змочив його горілкою і притулив до рани* (В. Кожелянко).

ЙОДЕРИ́Т, у, *ч.* Рідкісний мінерал із класу алюмосилікатів острівної будови, що трапляється в талькових сланцях. *Йодерит є породоутворювальним мінералом у талькових сланцях з гематитом, кварцом та іншими мінералами* (з наук. літ.); *Унікальні зразки йодериту були знайдені в Танзанії* (із журн.).

ЙОДИ́Д *див.* **йоди́ди.**

ЙОДИ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **йоди́д,** у, *ч.).* Хімічні сполуки йоду з іншими елементами, що їх застосовують у медицині, фотографії, металургії. *Якщо розтирати порошки металів із графітом, то утворюються карбіди, з фосфором — фосфіди, з йодом — йодиди* (з наук.-попул. літ.); *Для профілактики йододефіциту до кухонної солі додають йодид калію* (з газ.).

ЙОДИ́ДНИЙ, а, е. 1. Який містить йодиди. *У ядерній енергетиці йодидний гафній використовують з технічною та дослідницькою метою* (з наук. літ.); *Йодидні мікродобрива підвищують вміст йоду в сільськогосподарських культурах* (з наук.-попул. літ.).

2. Заснований на властивостях йодидів. *Для ядерних реакторів цирконій очищують від гафнію йодидним методом* (з наук. літ.).

ЙОДИНО́Л, у, *ч., фарм.* Антисептичний лікарський препарат на основі спиртового розчину йоду та йодиду калію. *У медичній практиці йодинол застосовують як антисептик для лікування хронічного тонзиліту, гнійного отиту, риніту, термічних та хімічних опіків тощо* (з наук.-попул. літ.); *Йодинол не можна одночасно застосовувати з перекисом водню та іншими дезінфікувальними засобами для уникнення небажаних хімічних реакцій* (з навч. літ.).

ЙО́ДИСТИЙ, а, е. Який містить деяку кількість йоду. *Слань ісландського моху містить йодисті речовини, що близькі за будовою до гормону щитоподібної залози* (з наук.-попул. літ.); *Лікарі радять приймати йодисті препарати людям, які мешкають у місцевостях із підвищеним радіаційним фоном* (з навч. літ.); *І в трюмі запахло йодистою морською водою* (Ю. Логвин).

ЙОДЛЬ, ю, *ч., муз.* Жанр народних пісень в альпійських горців, а також своєрідна манера виконання — фальцет із використанням дуже високих регістрів голосу. *Найкраще виконувати йодль у місцях із гарною акустикою* (із журн.); *Останнім часом йодль застосовують не лише в народній музиці, але і в інших стилях* (з газ.).

ЙО́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **йод.** *Пам'ятаю, що в дитинстві збиті коліна нам завжди змазували йодною настоянкою* (з мемуарної літ.); // Який містить у своєму складі йод. *Висококонцентровані йодні води, переважно термальні, мають великі напори, поширені в районах із нафтовими й особливо газовими родовищами в добре закритих гідрогеологічних структурах* (з наук. літ.).

ЙОДОБРО́МИСТИЙ, а, е, *хім.* Те саме, що **йодобро́мний.** *Йодобромисті води нормалізують функцію щитоподібної залози, надниркових залоз, а також знижують прояви імунних порушень* (з навч. літ.); *Середня тривалість лікувальних йодобромистих ванн 6–12 хв.* (із журн.).

ЙОДОБРО́МНИЙ, а, е, *хім.* Який містить йод і бром; насичений ними. *В Україні йодобромні води виявлено на Поліссі, у Придніпровській та Причорноморській низовинах* (з наук.-попул. літ.); *Уживання йодобромних мінеральних вод покращує обмін речовин в організмі, а також стимулює роботу щитоподібної залози* (із журн.).

ЙОДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **йодува́ти.** *Для запобігання дефіциту йоду до раціону необхідно включати морську рибу, креветки, морську капусту, а також йодовану сіль* (із журн.); *Йодовану сіль не можна використовувати для консервування, соління сала, м'яса й риби* (з газ.).

ЙО́ДОВИЙ, а, е. Прикм. до **йод.** *Справжнього білого бинта винесе* [Надька Винниківна] *з хати, йодом змаже тобі того нещасного розтовченого пальця, пече так, що закричав би, але терпиш, хлопці тобі аж заздрять, понахилявшись, ловлять носами той йодовий дух: як гарно пахне!* (О. Гончар); *Мешканцям районів із підвищеним рівнем радіації лікарі радять збільшити свій йодовий запас, уживаючи спеціальні йодовмісні препарати* (з газ.).

ЙОДОВМІ́СНИЙ, а, е. Який містить йод. *Сучасна фармакологія пропонує споживачам широкий асортимент йодовмісних препаратів, добавок та комплексів* (із журн.); *У підлітковому віці варто споживати різноманітні йодовмісні продукти, що регулюють гормональний баланс* (з газ.).

ЙОДОДЕФІЦИ́Т, у, *ч.* Дефіцит йоду в організмі людини. *Йододефіцит може бути причиною розвитку патологій щитоподібної залози й розумових розладів різного ступеня тяжкості* (з навч. літ.); *Найчастіше йододефіцит спостерігається в гірських масивах, місцевостях, віддалених від моря, а також регіонах, забруднених радіонуклідами* (із журн.).

ЙОДОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *хім.* Стос. до **йодоме́трія.** *Основою йодометричного аналізу є властивість йоду зворотно відновлюватися до йодидів* (з навч. літ.).

ЙОДОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж., хім.* Метод кількісного аналізу, що ґрунтується на реакціях окиснення — відновлення, основним реагентом яких є йод. *Йодометрія ґрунтується на вимірюванні кількості йоду, що витрачається на окиснення відновників або виділяється внаслідок окиснення розчину йодиду калію* (з навч. літ.).

ЙОДОФО́РМ, у, *ч., фарм.* Дрібнозернистий порошок жовтого кольору з різким специфічним запахом, використовуваний у медицині та ветеринарії як антисептичний засіб. *У хірургічній практиці йодоформ використовують для лікування інфікованих ран і виразок* (з навч. літ.); *Перев'язки тут роблять в окремій .. хаті, і через те йодоформ не так-то глушить* (Леся Українка); *Лікарі .. ввійшли до кімнати. За ними, зразу ж, наповнивши цілу кімнату, ввійшли й нудні пахощі йодоформу, ефіру, м'яти й карболки* (Ю. Смолич); *Я не зношу медицини, і мене аж нудить від самого запаху йодоформу, але побачили б ви, з яким запалом я взявся за мікробіологію!* (М. Дашкієв).

ЙОДОФО́РМНИЙ, а, е, *фарм.* Прикм. до **йодофо́рм.** *Після радикальної операції на верхньощелепній пазусі йодоформний тампон видаляють наступного дня* (з наук. літ.); *У ветеринарії для лікування гнійних ран застосовують йодоформну мазь* (з газ.).

ЙОДУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **йодува́ти.** *Нестачу мікроелементів у навколишньому середовищі й відповідно в продуктах харчування можна компенсувати необхідними добавками. Добре відомі заходи щодо йодування та фторування води в деяких місцевостях* (з наук.-попул. літ.); *Йодування солі є одним із основних заходів профілактики йододефіциту* (з навч. літ.).

ЙОДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* Уводити йод в органічні й неорганічні сполуки. *Раніше сіль йодували йодидом калію, але він дуже швидко руйнується, внаслідок чого необхідна кількість йоду зберігалася лише протягом одного-двох місяців* (з наук.-попул. літ.); *Ще у 20-х роках XX століття для профілактики захворювань щитоподібної залози почали йодувати сіль* (з навч. літ.).

ЙОЙ, *виг.* Уживається для вираження болю, страху, захоплення і т. ін. *Впав би на землю, безсилий, затулив вуха руками та би заплакав... Бо вже не годен .. Йой!..* (М. Коцюбинський); *— Йой, як гарно! — стрибає мала. — То — найгарніший день у світі!* (Н. Королева); [М а р і ч к а:] *Йой, як я люблю слухати, коли дід грає!* (Ю. Мокрієв); *І Сонце набагато більше за Землю. І Земля кругла... Йой, який чудесний світ!* (О. Бердник).

ЙО́ЙКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **йо́йкати** та звуки, утворювані цією дією. *Бачачи таке своє нещастя, збіглися всі зайці на раду. Там-то було йойкання, плачу та нарікання!* (І. Франко); *Я сиділа і щось шила. Нараз зачуваю ніби йойкання* (О. Кобилянська).

ЙО́ЙКАТИ, аю, аєш, *недок.* Викрикувати "йой" від болю, страху тощо; стогнати (у 1 знач.). *На тоці* [току] *лежав розтягнений мужик і йойкав, і стогнав, і кричав* (І. Франко); *Іванко приходить і бачить: сестра у постелі йойкає* (А. Калин); *Молодий кучерявий грек, покладений для уколу, щось белькоче по-своєму, а по-нашому тільки йойкає під шприцом* (О. Гончар).

ЙО́ЙКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., діал.* Йойкати. *Баба .. билася в груди і йойкалася та нарікала сама на себе* (Марко Черемшина).

ЙО́ЙКНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **йо́йкати.** *З болю мимовільно йойкнув* [Демко] (І. Франко); *Цілих три дні лежав* [Антін], *зціпивши зуби, навіть не йойкнув* (С. Чорнобривець); *Йойкнула* [Миловидка] *злякано й випурхнула з Волотових обіймів, не знає, куди подіти себе із сорому та бентеги* (Д. Міщенко); *По хаті пішов дзвін, як у кузні. Сонька йойкнула і очманіло закрутилася на місці* (А. Дімаров); *Богдан скинув чорну смушеву шапку з лискучим червоним дном, і Ясновида мало не йойкнула з подиву* (І. Білик); * Образно. *Стіл аж йойкнув під кулаком Гнатовим* (М. Коцюбинський).

◊ **Се́рце йо́йкнуло** *див.* **се́рце.**

ЙОЛ, а, *ч.* Різновид вітрильного судна. *Серед яхтсменів йол став особливо популярним завдяки здатності балансувати центр парусності* (із журн.); *Батьківщиною йола вважається Голландія, де його спочатку використовували в риболовстві* (з газ.).

ЙОЛО́М, а, *ч., діал.* Смушкова висока шапка із заокругленим верхом. *Козацький йолом мав урізаний верх із пришитим шликом, який звисав з лівого боку* (з наук.-попул. літ.); *Чумацькі йоломи відрізнялися від козацьких лише своїм червоним шликом* (з навч. літ.); *Йолом виготовляли з сірої, білої або чорної овчини* (з газ.).

ЙО́ЛОП, а, *ч., зневажл., лайл.* Те саме, що **ду́рень** 1; бевзь, недотепа. *Пристиджені його вельможі На йолопів були похожі* (І. Котляревський); *Найбільше лютував* [Саранчук] *сам на себе: отакий йолоп! Не міг затримати та допитатися одразу* (А. Головко); *Це був уже не той Янош, якого Золтан Репаші колись по батьківському праву називав дурнем, йолопом, одороблом* (С. Скляренко); *Чому нічого нема від Каменецького? Його хочеться вилаяти всіма мальовничими українськими словами, що яскраво визначають таку нетямущу людину: йолоп, телепень, бовдур, недотепа...* (О. Іваненко).

◊ **(1) Йо́лоп Царя́ Небе́сного,** *жарт., лайл.* — уживається, щоб образити кого-небудь, засудити чиюсь поведінку. *Довгенько Винник цигарки смоктав і слухав налетіле: "Не чуди, йолопе Царя Небесного!"* (О. Ковінька); *Ото ще йолопи Царя Небесного — більше нічого й не скажеш про них. Куди ж би міг я втекти, коли тут, у твоєму Богом бережену володінні, — всюди тюрма* (М. Сиротюк); *— Наліво кроком руш!.. Тягни носо-ок! Куди ж ти тягнеш, йолоп Царя Небесного?! Отак, отак!* (Василь Шевчук).

ЙО́ЛОПСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **йо́лоп.** *Вона* [Зоська] *не жартувала, вона питала одверто, немов маючи якийсь сумнів, якусь таємну надію стати винятком із йолопської долі живого!* (В. Підмогильний); *Я накинув надвірний гачок на клямку й звільна подався геть. Позаду в темряві .. репетував Парфентій: — Це що таке? Що за йолопські пустощі? Негайно ж одімкнути* (Б. Антоненко-Давидович).

ЙО́МЕН, а, *ч., іст.* В Англії у XIV–XVIII ст. — селянин, який самостійно господарював на землі, що була його спадковим наділом. *В Англії у 1445 р. пасивне виборче право було надане в графствах лише дворянам-рицарям, але не простим йоменам* (з навч. літ.).

ЙОР, а, *ч., заст.* Назва літери "ъ"; єр. *Закиньмо безглузді, нікчемні посвари — За йори, да дашки та ять...* (П. Грабовський); *Нелегко приходилося нам засвоювати собі правила етимологічного правопису, де писати "йор", "йори", "ять", де "і" з коромислом, а де "о" під дашком, "щоб не затекло"* (Б. Лепкий).

ЙОРДА́Н *див.* **йорда́нь.**

ЙОРДА́НЕЦЬ *див.* **йорда́нці.**

ЙОРДА́НКА *див.* **йорда́нці.**

ЙОРДА́НСЬКИЙ[1], а, е. Прикм. до **йорда́нці** і Йорданія. *Грошова одиниця Йорданії — йорданський динар* (з навч.

літ.); *Йорданське місто Петра є одним із чудес світу та внесене ЮНЕСКО до списку об'єктів світової спадщини* (з газ.).

ЙОРДА́НСЬКИЙ[2], а, е. Прикм. до **Йорда́нь.** *Народ біжить до освяченої води. Набирають її у збанки й несуть до своїх домів, бо це йорданська вода, що має особливу силу* (Б. Лепкий); *Лише покропила* [Ксеня] *пороги й комин свяченою йорданською водою, розсунула фіранки на вікнах, впала перед іконами на коліна, одвісила три доземних поклони, перехрестилася і прошептала молитву* (М. Сиротюк); *Колись на Йордань були йорданські морози. Тепер відлига* (Л. Костенко); *Наш народ з давніх-давен йорданське водосвяття дуже любить* (з рел.-церк. літ.).

ЙОРДА́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **йорда́нець,** нця, *ч.;* **йорда́нка,** и, *ж.).* Народ, що становить основну частину населення Йорданії. *Багато йорданців знаходиться в еміграції переважно в нафтодобувних країнах* (з наук.-попул. літ.); *Окремі племена йорданців розводять овець, кіз, верблюдів тощо* (із журн.).

ЙОРДА́НЬ, і, *ж., рідше* **ЙОРДА́Н,** у, *ч.* 1. *(перев. з великої літери).* Місце на річці, озері (звичайно ополонка), де за християнською традицією святять воду на Водохреще. *Хрестики висвячуються в Йордані разом з водою, калиною, квітами* (О. Шугай); *Спочатку священик зачерпує хрестом води з Йордані, а тільки потім святить воду прихожанам* (із журн.); *Напередодні свята чоловіки йдуть до річки готувати йордан* (з газ.); *Охолодити свій запал відчайдушні бійці змогли в Йордані — прорубленій у кризі ополонці у формі хреста* (з газ.).

2. *(з великої літери).* Те саме, що **Водо́хреще.** *Зараз по Йордані заповів Касян лови в великім Чубовім лісі* (А. Чайковський); *Збір такої кількості завжди траплявся тільки тоді, коли на народ насувало стихійне лихо .. Бо ні Йордань, ні інші великі свята не збирали такого силу* [такої сили] *люду* (Т. Осьмачка); *Раз на рік був день, коли гицель-золотар вважав за своє право стояти, як рівня, між людом .. Це бувало на Водохреща, чи Йордань, як звали це свято в народі* (Б. Антоненко-Давидович).

ЙОРЖ, а́, *ч.* 1. Дрібна прісноводна риба родини окуневих із колючими плавцями. *Вудок було в нього безліч — на сома, на коропа, на головня, на йоржа й на бубиря* (В. Козаченко); *Приносив* [професор] *до хатини ввечері по півтора, а то й по два кілограми риби — окунів, йоржів та біблиці* (О. Бердник); *Тато приносить йоржів та окунів, чистить сам на тертушці, а мати доводить усе до пуття, заливаючи водою та заправляючи необхідними спеціями* (Є. Гуцало); *На гачку сидів йорж. Він був чорний, колючий, з великими, що синьо відсвічували проти зір, скляними очима* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Уже, либонь, були п'яненькі, Понадувались, мов йоржі* (І. Котляревський); *— Ви людина противна, колюча, як йорж* (О. Довженко).

2. Щітка для чищення, миття чого-небудь. *Для чищення лабораторного посуду використовують йоржі та спеціальні мийні засоби* (з навч. літ.); *Для миття дитячого посуду має бути окремий йорж* (із журн.).

ЙОРЖЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **йорж** 1. *Проти місяця йоржева луска аж переливалася, наче ось-ось із цієї рибини срібні монети посипляться* (із журн.); // Пригот. з йоржів. *Він любив варити йоржеву юшку* (О. Довженко).

ЙО́РЖИК, а, *ч.* 1. Зменш. до **йорж.** *Опанас із батьком полуднували, коли вода заклекотіла, молоді акулки шмигонули у відчинене вікно, за ними — дрібніша риба: скумбрії, ставриди, йоржики, вугри, довгопери, вусаті голкороти, тарані* (В. Дрозд); *У кожної господині під рукою завжди є йоржик, яким можна до блиску вимити вазу навіть із найтоншим горлечком* (з газ.).

2. Чуб на голові, що стирчить догори. *Генерал з сивим йоржиком похитав головою* (Ю. Яновський); *Це був кволий на вигляд дідок з сивим йоржиком на голові і довгими вусами* (С. Журахович); *Сірі, глибоко запалі очі майора раз у раз зверталися на Черниша, уважно оглядаючи його чорний, з полиском, курсантський йоржик* (О. Гончар).

3. *у знач. присл.* **йо́ржиком.** Коротко, так, що стирчить (про волосся, траву, стерню і т. ін.). *Не сухорлявий, не високий, волосся не йоржиком* (Остап Вишня); *Густий сивуватий чуб стриг* [Степан Митрофанович] *йоржиком* (Ю. Мушкетик); *Трава по пасовиську зеленіла йоржиком* (Г. Колісник).

ЙОРЖИ́СТИЙ, а, е, *розм.* Який стирчить догори (про волосся). *Вона мусить посміхнутися їм, покласти руки на йоржисті, чорний і золотистий, чубики* (М. Стельмах); *Михайло .. змочував йоржисте чорне волосся, що вже встигло відрости після госпітальної стрижки* (Ю. Збанацький).

ЙОРКШИ́Р, а, *ч.* Те саме, що **Йоркши́рська свиня́** *(див.* **свиня́).** *— Ах ти, кабасю!.. Чистої крові беркшир... — Але ж, Іване: йоркшир...* (М. Коцюбинський).

ЙОРКШИ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до Йоркшир. *Йоркширська культура; Йоркширське графство; Йоркширське населення.*

△ **Йоркши́рська свиня́** *див.* **свиня́; Йоркши́рський тер'є́р** *див.* **тер'є́р.**

ЙО́РУБА, *невідм., мн., одн. ч. і ж.* Один із найдавніших народів Західної Африки; представники цього народу. *Представники йоруба проживають на південному заході Нігерії та південному сході Беніну, а також на південному сході Гани та Того* (з навч. літ.); *Традиційний чоловічий одяг йоруба зазвичай яскравіший, ніж жіночий* (з газ.).

ЙОТ, а, *ч.* Назва чотирнадцятої літери українського алфавіту на позначення приголосного звука "й" (вимовляється "йот").

ЙО́ТА, и, *ж.* 1. Назва найменшої літери грецького алфавіту (ί), яка позначає звук "і".

2. *перен.* Дуже маленька частина, мізерна частка чого-небудь; крихта. *Кожда йота тої проклятої фальшивої моральності була острим терном, що рік за роком глибше і глибше впивався в моє тіло, в мій мозок!..* (І. Франко); *— Я охоче заплатив би зайвий долар за те, щоб побачити, як рука цього китайця* [фокусника] *схибить. Розумієте, всього на одну йоту* (О. Донченко).

◊ **(1) І (ні, а́ні) на йо́ту** — ніскільки, нітрохи, зовсім. *Стогнав він* [двір] *під напасницьким бичем, .. від різновірних мучився примар, на мілion* [мільйон] *часток він поділився, і все ж він ні на йоту не змінився* (Леся Українка); *В успіхові .. Дерміцель не сумнівався ні на йоту* (П. Гуріненко); *А казав, що і на йоту не відступить від Святого Письма, хоч би його на рожні пекли* (І. Чендей); *Вишукувані слова чи терміни, якими б принадливими вони не були, ані на йоту не змінюють суті* (із журн.); **(2) [Усе́] до йо́ти** — цілком, абсолютно все. [Є в г е н і й:] *Завтра .. я й сам розповім вам усе*

до йоти, і то по всій щирій правді (І. Франко); *Все, що вона спрогнозувала, до йоти збігалося з тим, що могло б відбутися насправді* (Ю. Винничук).

ЙОТА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Вимова звука "й" перед голосним звуком на початку слова або між голосними. *Йотація голосних на початку слова є характерною ознакою слов'янських мов* (з наук.-попул. літ.); *Правописна система української мови послідовно передає фонетичні процеси, зокрема йотацію* (з навч. літ.).

ЙОТО́ВАНИЙ, а, е, *лінгв.* Який вимовляється зі звуком "й". *Йотовані голосні надають українській мові особливої милозвучності, вирізняючи її з-поміж інших мов* (із журн.).

ЙОТУВА́ННЯ, я, *с., лінгв.* Дія за знач. **йотува́ти.** *Слов'янським мовам властиве йотування голосних* (з наук.-попул. літ.); *Йотування голосних звуків дещо продовжує тривалість їхнього звучання* (з навч. літ.).

ЙОТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, лінгв.* Вимовляти звук "й" перед голосним звуком на початку слова або між голосними. *Завдяки слов'янському суперстрату східні романці почали йотувати свої голосні переднього ряду* (з наук. літ.).

ЙОТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., лінгв.* Пас. до **йотува́ти.** *В українській мові в словах іншомовного походження звуки* [е], [і] *йотуються, наприклад, егоїст, інтуїція, клієнт* (з навч. літ.).

ЙО́ШТА, и, *ж.* Гібрид чорної смородини та агрусу. *Ягоди йошти чорного кольору з фіолетовим відливом, мають кисло-солодкий смак, з приємним мускатним присмаком* (з навч. літ.); *Порівняно зі смородиною та аґрусом йошта значно стійкіша до хвороб та шкідників* (із журн.); *Листя йошти темно-зелене, велике та блискуче, без яскраво вираженого смородинового аромату* (з газ.).

ЙТИ *див.* **іти́.**

ЙТИ́СЯ *див.* **іти́ся.**

К

К[1], *невідм., с.* П'ятнадцята літера українського алфавіту на позначення приголосного звука "к" (вимовляється "ка").

К[2], *рідко* **ІК**, *прийм., з дав. в., заст.* До. *Ярема забрав звідсіля, що можна було взяти, забрав жінку й синка і подався ік Дніпрові* (А. Чайковський); *Протурила його жінка об середохресті на заробітки, чи не добув би чого ік святу, щоб було чим розговітись* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Увесь день були замуровані вікна, і к вечору мороз рогом поліз* (С. Васильченко); *Турн .. К Енею руки простягає* (І. Котляревський); *Коли не забредеш к Мірошнику, бувало, У його є і хліб, і сіль, і сало* (Є. Гребінка); *Ще ж як руку притулив* [він] *к серцю ік свому* (П. Тичина).

КАБА́К[1], á, *ч., заст.* Шинок. *Перш усього блиснуло світло у кабаці... Гай, гай! Вже і в Липцях завелися кабаки* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Знайшли пристойний шинок, а по-тутешньому кабак* (Василь Шевчук).

КАБА́К[2], á, *ч., діал.* Гарбуз. *Кабаки, мов добре вгодовані свині, повипирали свої округлі боки* (С. Добровольський); *Всьому дав хазяйський лад: картопля, перебрана на крупнішу й дрібнішу, лежить у льоху двома купами, а на третій купі мішма — буряки та морква; кабаки — в сінях; вінки часнику та цибулі висять на горищі* (М. Сиротюк); *А там дівчинка чи хлопчик Помалесеньку знайдуться, Кабаків їм напечемо, З молоком наварим каші* (М. Вінграновський).

◊ **Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́)** *див.* **дава́ти.**

КАБА́КА, и, *ж., заст.* Нюхальний тютюн. *Вам дасть Еней міцной* [міцної] *кабаки, Що будете за Стіксом чхать* (І. Котляревський); *Стоять козаки і ждуть, що з ними будуть робити і який приказ буде, та промеж себе дещо і базікають, мов вода на лотоках шумить, аж луна йде; та доставши з халяв хто ріжок з кабакою, — та нюхають, та чхають, а хто люльку — та, тут її розпаливши, і смокче* (Г. Квітка-Основ'яненко); *І хоча було йому гірко в роті від кабаки, а мусив таки витягти люльку, натоптати тютюнцем і пустити над головою хмарку* (Валерій Шевчук).

◊ **Да́ти (вте́рти) / дава́ти каба́ки** *див.* **дава́ти.**

КАБАКО́ВИЙ, а, е, *діал.* Прикм. до **каба́к[2]**. *Ганька вкрала їм від своїх свиней відро бараболі на посадку, а від себе вділила ворочок квасолі, пригорщу кабакових зернят* (Г. Тарасюк); *Кабакова каша; Кабаковий сік.*

КАБАЛА́, и́, *ж.* 1. *іст.* У Московській державі — боргове зобов'язання, що призводило до тяжкої форми особистої залежності боржника від позикодавця. — *Щоб побудувати халупу, ми залазимо до нього* [Гаміда] *в кабалу. Я вже шість років працюю на нього, мов каторжник, а кінця не бачу...* (В. Малик); *Він* [дядько] *потрапив до боярина у кабалу. Позичив срібло, щоб купити собі коня .. Отож лишився дядько без коня і срібла і став закупом боярина Судомировича* (Ю. Логвин).

2. *перен., рідко.* Повна залежність від кого-, чого-небудь; ярмо (у 2 знач.), поневолення. *Вийшло так, що замість родинного життя вона дістала безконечні дрібненькі сварки і .. цілковиту родинну кабалу* (М. Хвильовий); *То гнів царя. То ласка королева. То знов якась чужинська кабала* (Л. Костенко).

КАБАЛЕ́ТА, и, *ж.* Вокальна п'єса на зразок аріозо героїчного характеру з чіткою ритмікою, яка часто звучить в оперних виставах. *Яскравим прикладом кабалети, що складається з кількох розділів, кожний з яких має свій темп, є кабалета Манріко з опери "Трубадур" Дж. Верді* (з навч. літ.).

КАБАЛІ́СТИКА, и, *ж.* Релігійне пояснення світу в середні віки за допомогою символічного тлумачення єврейських "священних текстів", у яких словам і числам надавалося містичне значення. *Мені легше думається на містичні теми, коли поруч сидить такий витончений окультист і знавець кабалістики* (В. Шкляр); *Трохи згодом ми вже зустрічаємо Піфагора серед халдейських магів, де він протягом семи років вивчає премудрості кабалістики* (з наук.-попул. літ.); // *перен.* Про якісь знаки, числа і т. ін., що нібито мають магічну силу. *Ненавиджу я ці процедури! Їх уже цілих сім було — чиста кабалістика* (Леся Українка).

КАБАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до кабалістики. *Коло верб мов пучкою помальовано по курному шляху якісь кабалістичні літери-тіні* (С. Васильченко); *Зміст її* [скриньчини], *кілька десятків пергаменових листів, майнув півкругом у повітрі, як кабалістичне віяло* (К. Гриневичева); *Я кинувся опановувати всі астрології світу, всі доступні кабалістичні методи, всі операційні системи, всі способи ліку й лікування...* (Ю. Іздрик).

Кабалісти́чні зна́ки *див.* **знак.**

КАБАЛЬЄ́РО, *невідм., ч.* У середньовічній Іспанії — лицар, дворянин. *Іспанія — країна грандів, сеньйорит і кабальєро — вигадала бій биків* (Я. Качура); — *Даруйте, що не везу жодного листа, але замість відповіді світлий граф посилає цього кабальєро* (Н. Королева); *Випускають биків у вузенькі вулиці, вони біжать, натовп їх дражнить, галасує, меткі кабальєро у білих сорочках з червоними хусточками кидаються їм навперейми* (Л. Костенко); *Благородні кабальєро, гітари, кастаньєти, танець фламенко і, звичайно, тореадори... Та все це — парадний бік Андалузії* (із журн.); // Шанобливе звертання до чоловіків у іспаномовних країнах. — *Дозвольте спитати вас, кабальєро?* — *звернувся він до капітана Пабло, чітко вимовляючи іспанські слова* (Ю. Бедзик).

КАБА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *іст.* Прикм. до **кабала́** 1. *Оброблялися володіння феодалів в основному на умовах кабальної оренди* (з навч. літ.); // Який перебуває в кабалі. *Кабальні холопи мали особистою працею компенсувати кредиторові відсотки за гроші, взяті у борг* (з навч. літ.).

2. *перен., рідко.* Укладений на дуже невигідних умовах для одного з учасників договору. *У спортсмена, який ще не досяг статусу зірки, варіантів лише два: погодитися на кабальні умови агента або відпочивати на лаві запасних* (із журн.); *Треба бути надзвичайно упередженою людиною, щоб кваліфікувати ці заходи як кабальні* (з газ.).

△ **Каба́льні кни́ги** *див.* **книга.**

КАБА́Н, á, *ч.* 1. Дика свиня, а також самець дикої свині; вепр (у 1 знач.). *В лісі було повно звіра, і то грубшого. Були тут цілі стада оленів, цапів, диких кабанів, можна було стрінутися з ведмедем і диким котом* (А. Чайковський); *Почулося зле звірине завивання. На полонині показався величезний дикий кабан* (П. Воронько); *На честь дочки та зятя, князя Новгород-Сіверського, Ярослав щодня влаштовував лови на лисиць, кабанів, ведмедів* (В. Малик); *Колись там були лісові хащі. Жили там сарни, дикі кабани, та й вовки не раз забігали попід саме місто* (Ю. Винничук); * У порівн. *Зробився Турн наш біснуватим, Реве, як ранений кабан* (І. Котляревський).

2. Самець свині, звичайно кастрований для прискорення відгодівлі. — *Ускочив у двір чийсь кабан* (І. Нечуй-Левицький); *Кабани лежали по сажах, а кнурці, льохи і поросята рили подвір'я* (М. Коцюбинський); *У мене роботи було зовсім мало. Пара старенька ситеньких коней, дві корови, кабан у сажу — от і все хазяйство* (В. Винниченко); *Гмиря .. крекнув та й пішов до багаття на городі, де сини смалили кабана* (А. Головко); *Гуси з кабаном їдять щось з одного корита в повній згоді* (О. Довженко); * У порівн. — *Наділив Бог чоловічком, — не вгамовується Мотря. — І хату за ріг зачепи та до лісу відтягни, хропітиме, наче кабан в сажу...* (В. Дрозд).

3. *перен., лайл.* Про товстого, огрядного чоловіка. *Значить, пан У себе з причетом гуляють. Оцей годований кабан! Оце ледащо* (Т. Шевченко); *Вони* [лідійські царі] .. *в двадцять п'ять років стають лисими кабанами* (І. Білик).

КАБАНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Зменш. до **кабáн** 2. *Ой, що то за підсвинок, що за кабанець був! Який муштрований — і не сказати* (О. Кониський); *Перед Різдвом Петро повів на мотузку два кабанці й продав на ярмарку* (І. Нечуй-Левицький); *Купив* [Гнат] *двох кабанців, доглядав, годував їх — такі ситі були* (М. Коцюбинський); [К і н д р а т:] *Хлів хочу збудувати. Макар Іванович порадив, каже: раз кабанця збираєшся купувати, то хлів треба будувати* (О. Корнійчук); *Тимко відпросився на два дні в бригадира і захазяйнував, як порядний господар: поправив тин, .. пригородив кабанцеві загорожу* (Григорій Тютюнник).

КАБАНИ́СЬКО, а, *ч., розм.* Збільш. до **кабáн.** *Він тоді вміло всадив кинджал просто в горлянку вепрові і навіть звалив його на землю, коли кабанисько спробував ударити його в груди* (В. Лис); — *Боже милостивий! Три тижні зловмисники готували замах на наступницю престолу, а цей... цей жирний кабанисько спокійно собі пиячив і обжирався* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАБАНИ́ХА, и, *ж., розм.* Самиця кабана (у 1 знач.). — *Добре, хоч той кабанчик не крикнув ні разу, а то якби кабаниха почула, то роздерла б, — весело казав Гнат, виходячи з ячменю на узлісся* (М. Малиновська); *Помітивши човна, кабаниха тривожно склика́ла виводок і ховалась у зелених хащах* (із журн.).

КАБАНИ́ЩЕ, а, *ч., розм.* Збільш. до **кабáн** 1, 2. *Кіндрат не вспів одскочить, як збожеволілий від болю кабанище черконув його кливаком* [іклом] *по нозі* (Д. Мордовець); [Ю р а с и к:] *Дивися, Ганю, дикий кабанище* (П. Воронько); *Сусідський кабанище вискочив з-під повітки й одразу ж почимчикував до грядки з огірками* (із журн.).

КАБАНКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Який своєю зовнішністю, рухами, поведінкою і т. ін. нагадує кабана. *Біля рибалок ліниво розлігся кабанкуватий кіт, який так розтовстів, розлінився, навіть не боявся, що його зачеплять* (з газ.).

КАБА́ННИК, а, *ч., заст.* Той, хто торгує свиньми або свининою. *А все-таки продай тих кабанців, що торгував кабанник Ремесло* (В. Винниченко); *Від кого з двору кабанники тричі на рік вивозили хургони годованих кабанів?* (Т. Осьмачка); *За прилавками стояли ситі кабанники в засмальцьованих фартухах* (К. Гриб); // Той, хто ріже свиней. *Тупі рила* [кабанів] *сонно дивились на трупи своїх братів, уже осмалених, голих, безладно навалених кабанником на візок* (М. Коцюбинський).

КАБАНЧА́, áти, *с., розм.* Маля кабана (у 1, 2 знач.); порося. *Кругом кабанихи метушилися кабанчата, тоненько повискуючи та крутячи рожевими хвостиками* (із журн.); *У загорожі рядочком спав виводок, аж раптом рудувате кабанча скочило на ноги, мабуть, зачувши щось незнайоме* (з газ.).

КАБА́НЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **кабáн** 1, 2. *З хлівця прожогом вискочила невеличка свиня й кабанчик* (Панас Мирний); *Саме того вечора Лаврінів кабанчик просунув рилом тин та й побіг у Мотрину картоплю* (І. Нечуй-Левицький); *Сало мама тримала в маленькій діжечці. Це з того кабанчика, що зимою закололи* (К. Гриб); — *Ви, Тетяно, наших шкварок спробуйте, кабанчика ж недавно закололи...* (Є. Гуцало).

КАБАНЮ́ГА, и, *ч., розм.* Збільш. до **кабáн.** *Люди розказують, що з лісу час від часу приходить кабанюга, бродить полями та городами, псує городину та зерно* (з газ.); *Із хліва чути було ліниве похрюкування годованого кабанюги* (із журн.); * У порівн. *Рябіють селянські миршаві корівки, такі завбільшки, як телята або годовані йоркширські кабанюги, що лежать попід возами в холодку* (І. Нечуй-Левицький).

КАБАНЯ́КА, и, *ч., розм.* Збільш. до **кабáн.** — *Ні, на зайця полювати, То діло погане. Якби піти на вовчиська Чи на кабаняку, Щоб набратися самому Страху-переляку* (П. Глазовий); — *Отож у дядьків спини — як ночви, шиї — хоч обіддя гни, а в сажу, коли не мотоцикл, то кабаняка, як глобальна ракета* (А. Крижанівський).

КАБАНЯ́ТИНА, и, *ж.* М'ясо кабана (перев. у 1 знач.). *Розговілись і стали ласувать кабанятиною* (Сл. Б. Грінченка); *Я вже ситий по зав'язку і олениною, і кабанятиною, і дичиною пернатою, і взагалі всім цим бісовим полюванням — диви, ще об'їмся...* (О. Авраменко, В. Авраменко); *На ярмарку всі охочі могли покуштувати запеченої кабанятини* (з газ.).

КАБА́НЯЧИЙ, а, е. Прикм. до **кабáн** 1, 2. *Тільки в одному місці на мулі була признака ніби од кабанячих ракотиць* (І. Нечуй-Левицький); *Тричі вона помітила крізь комиші сірий вовчий хребет, .. а то здалеку чулося немов кабаняче рохкання* (М. Коцюбинський); *Я увійшов у вестибюль палацу, — високі стрільчасті вікна підіймалися з обох боків, оленячі, лосячі роги, кабанячі голови прикрашали стіни* (Л. Старицька-Черняхівська); *На них* [килимах] *було зображено важкі кабанячі голови, і голови ті дивилися зі стін, наче живі...* (Валерій Шевчук); *Представники нижньодонської та азово-дніпровської культур на одяг і головні убори нашивали пластини з кабанячих ікол* (з наук. літ.); *На Різдво завжди вдома була свіжина та всіляка смакота із кабанячого м'яса* (з газ.).

КАБАРГА́, *и́, ж.* Гірська безрога парнокопита тварина родини оленевих, самець якої має на животі мускусну залозу. *Далеко внизу, де починалась долина, паслася кабарга* (О. Донченко); *Чоботи в Якова з подзвоном — з срібними дзвінками, врізаними в закаблуки, — дорога, з кабарги, шапка збита на потилицю* (Ю. Мушкетик).

КАБАРГО́ВИЙ, о́ва, о́ве. Прикм. до **кабарга́**. *Кабарговий мускус використовують у фармакології для виготовлення різноманітних лікарських препаратів, а також у парфумерії* (з газ.); *Кабаргове м'ясо.*

КАБАРДИ́НЕЦЬ *див.* **кабарди́нці.**

КАБАРДИ́НКА[1] *див.* **кабарди́нці.**

КАБАРДИ́НКА[2], и, *ж.* 1. Народний чоловічий танець, поширений на Північному Кавказі, вид лезгинки. *В'язні розступилися, утворилось посеред камери коло, і пішов по ньому вибивати кабардинку наш Сашко Коваль* (Ю. Збанацький).

2. Вид черкески — каптан з нашитими на грудях газирями. *Усю кімнату, здавалося, пронизував теплий каштановий прицільний погляд незнайомця з картини, високого, у кабардинці з газирями, папасі, з кинджалом за поясом* (із журн.).

3. Смушева шапка з шестикутним верхом, оздоблена різними прикрасами. *Аж ось у траві неначе іскра блиснула, і виявивсь, як із землі виріс, на вороному коні січовик, у червоному жупані, в кабардинці набакир* (О. Стороженко); *Не виключено існування й інших типів шапок, що їх за різних часів носили запорожці, як ось шапка-кабардинка, шапка з бобрового, рисячого чи якогось іншого дорогого хутра* (О. Воропай); *Сірко проїхав повз ятку, біля якої стояв козак: кабардинка з нашитим навхрест золотим позументом була насунута аж на лоба — добряча шапка* (Ю. Мушкетик).

КАБАРДИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кабарди́нці** і Кабарда. — *Візьмеш рушницю, підеш у гори, ведмедя пристрелиш. А потім шашлик засмажиш, справжній шашлик, наш, кабардинський...* (Ю. Збанацький); *Пом'якшенню, а потім і зникненню войовничих інстинктів у кабардинського народу сприяло і поступове зникнення вождів, пронизаних духом незагнузданої волі, які пристрасно шукали виходу для своїх непочатих сил в голосних військових подвигах* (Є. Гуцало).

КАБАРДИ́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **кабарди́нець**, нця, *ч.;* **кабарди́нка**, и, *ж.).* Народ, який живе в Кабардино-Балкарії та Карачаєво-Черкесії. *Молодий кабардинець, що був заслухався Філіпова, .. винувато схиляє голову* (Ю. Збанацький); *Існує ще одне .. припущення, що чемерку принесли з собою в Україну череміси, так називали колись кабардинців* (О. Воропай); *Серед делегатів конференції також були вірмени, грузини, кабардинці й осетинці* (з наук. літ.).

КАБАРЕ́, *невідм., с.* Невеликий розважальний заклад з певною естрадною програмою художньо-розважального характеру, яка складається зі співу пісень, одноактних п'єс, скетчів, танцювальних номерів і т. ін., об'єднаних виступами конферансьє. *Палахкотять, мерехтять, кричать вогні незліченних реклам .. Широко відчинено двері нічних магазинів, ресторанів, кабаре* (М. Дашкієв); *Хто хоче жить, ніколи не помре. І будуть вічно веселитись люди, І танцювать дівчата в кабаре* (В. Симоненко); *Де ви тепер, уточнить мені важко. Може, в якімсь кабаре...* (С. Олійник); *Левонтій об'їздив усі столичні ресторани, кав'ярні, кабаре та кнайпи* (І. Білик).

КАБАРЕТИ́СТ, а, *ч.* Артист, який виступає в кабаре. *Готуючи програми своїх виступів, кабаретисти часто вдаються до гумористичних елементів* (із журн.); *Свою кар'єру молодий співак починав кабаретистом* (з газ.).

КАБАРЕТИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **кабарети́ст.** *Під звуки фортепіано лунав ніжний і тендітний голос молодої кабаретистки* (із журн.).

КАБАРЕ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **кабаре́.** *Парадоксально, але від пам'ятникового Фелікса-Дон-Кіхота цей, присутній у президії, відрізнявся тим, що був грубеньким і низеньким — таким собі кабаретовим солістом не першої свіжості* (Ю. Андрухович).

КАБА́СЬ, я, *ч., розм.* Пестл. до **каба́н** 2. — *Ах ти, кабасю!.. чистої крові беркшир...* (М. Коцюбинський).

КА́БАТ, а, *ч., діал.* 1. Куртка, солдатський мундир. *Ой вийду я з хати та й стану гадати: коби то не зброя, не білі кабати* (Ю. Федькович); *Відси летіли на бабу їздці. В зелених кабатах із люльками в зубах, на червоних конях* (В. Стефаник).

2. Пальто. *Нотар був одягнений у чорне з добротного сукна пальто, яке у них називали кабат* (А. Турчинська).

3. Спідниця. *Найчастіше кабат, як і інші різновиди спідниць, шили із міцної тканини* (із журн.).

КАБА́ТИК, а, *ч., діал.* Зменш. до **ка́бат.** *Поясним одягом закарпатських міщанок була однобарвна, найчастіше темно-блакитного кольору спідниця — кабатик і такий самий фартушок* (із журн.).

КАБАТИ́РКА, и, *ж., діал.* Табакерка. — *Все буде золотом покрито. Як тульськії кабатирки* (І. Котляревський).

КАБА́ЦЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **каба́к**[1]. *От такий-то* [москаль] *став біля кабацьких дверей* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Кабацьке вино; Кабацькі ціни.*

КАБАЧКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **кабачо́к**[1]. *Кабачкове та гарбузове насіння бабуся завжди зберігала у вузликах* (із журн.); *Кабачкові плоди можуть бути зеленого, жовтого, чорного й навіть білого кольорів* (з газ.); // Пригот. із кабачків (у 2 знач.). *Перехиливши й закусивши тут же* [на вулиці] *кабачковою ікрою або малосольною хамсою, брати Столярови хитали* [ішли] *далі* (Ю. Смолич); *Відтак був сніданок із чимось, що дуже нагадувало кабачкові оладки* (І. Карпа); *Для приготування кабачкового рагу краще обрати плоди середніх розмірів, у яких насіння ще не дозріло* (з навч. літ.); *Однією з вегетаріанських страв є кабачкова запіканка* (з газ.).

КАБАЧО́К[1], чка́, *ч.* 1. Городня сланка або кущова рослина родини гарбузових з великими довгастими плодами. *Як і всі гарбузові культури, кабачки вибагливі у живленні, тому полюбляють легкі, пухкі, добре угноєні ґрунти* (з наук.-попул. літ.); *У відкритий ґрунт насіння кабачків висівають на початку травня, коли немає загрози заморозків* (з навч. літ.); *Центральна Америка та Індія вважаються батьківщиною кабачків* (з газ.).

2. Плід цієї рослини, що вживається як їжа. *Карпо Федорович натоптав синіми баклажанами, помідорами і кабачками дві велетенські авоськи, що їх завжди возив із собою в портфелі й кожна з яких могла вмістити продукції близько двох пудів* (Ю. Мушкетик); — *Зараз піду ще помідорів куплю, баклажанів, перців, кабачків і зготую страву, яку моя мама готувала* (Ю. Винничук); *Кабачки вживають смаженими й фаршированими, а також використовують для приготування ікри* (з наук.-попул. літ.).

КАБАЧО́К², чка́, *ч.*, *заст.* Зменш. до **каба́к¹**. *Я пішла далі й чомусь зупинилась біля японського кабачка: висів химерний ліхтар і закликала автоматична японочка* (М. Хвильовий); — *Я знаю один кабачок, можна чаю гарячого випити, навіть з вершками* (О. Іваненко); — *Чи ви помітили отой кабачок? — Сідалковський показав на кафе "Дюймовочка", в якому пили навстоячки і без закуски, якщо не брати до уваги шоколад і цукерки* (О. Чорногуз).

КАБЕЛЕПРОВІ́Д, во́ду, *ч.* Система споруд для прокладання кабелів. *Для дуже довгих кабелепроводів рекомендується використовувати додаткові з'єднання із системою заземлення* (з наук.-попул. літ.); *Кабелепроводи не повинні заповнюватися кабелями більше, ніж на половину* (з навч. літ.).

КАБЕЛЕПРОВІ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **кабелепрові́д**. *Для введення чи виведення кабеля або провода використовують наскрізні отвори, що робляться на поверхні кабелепровідної труби* (з навч. літ.).

КАБЕЛЕУКЛАДА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **кабелеуклада́ч**. *Під час укладання кабелю кабелеукладальною машиною треба дотримуватися всіх правил безпеки* (з мови документів); *Для пришвидшення прокладання ліній телефонного зв'язку використовуються машини з кабелеукладальними механізмами* (з газ.).

КАБЕЛЕУКЛАДА́Ч, а́, *ч.* Механізм для прокладання підземних і підводних кабелів. *Для прокладання кабелю в болотяних місцевостях сучасні кабелеукладачі оснащені спеціальними болотохідними гусеницями* (з навч. літ.); *Перуансько-Чилійський жолоб у Тихому океані був відкритий в 1876 році кабелеукладачем "Дакія"* (із журн.).

КА́БЕЛЬ, ю, *ч.* Один або декілька ізольованих один від одного провідників або оптичних волокон, уміщених у захисну оболонку. *Зв'язківці, вільно походжаючи по висоті, змотували кабель* (О. Гончар); *На стінах темніли екрани, блищали сплетіння приладів, кабелів, прозорих панелей* (О. Бердник); *На землі у траві гадючаться, переплітаючись між собою, товсті чорні гумові кабелі* (В. Нестайко); *Залежно від своєї будови кабель може мати різне призначення: випромінювання радіосигналів, подача електроенергії на різні відстані, забезпечення телефонного зв'язку, Інтернету тощо* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Коаксіа́льний ка́бель** — електричний кабель із співвісними провідниками. *Скловолокно має ширину смуги частот на декілька порядків більшу, ніж коаксіальний кабель* (з навч. літ.); **(2) Трансатланти́чний телефо́нний ка́бель** — кабель для передачі телефонного трафіку між Європою та Америкою, прокладений дном Атлантичного океану. *Перший трансатлантичний телефонний кабель був прокладений між містами Обан (Шотландія) і Кларенвілль (Ньюфаундленд) протягом 1955–1956 рр. і введений в експлуатацію 25 вересня 1956 р.* (із журн.).

КА́БЕЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́бель**. *На зміну кабельним лініям зв'язку прийшла волоконна оптика, яка дала можливість збільшити пропускну спроможність ліній зв'язку, позбавила їх впливу радіоперешкод* (з наук. літ.); *Нині, крім квартир та офісів, кабельними системами підігрівають футбольні поля, клумби, теплиці й навіть конюшні* (з газ.); // Який виробляє кабель. *Кабельний завод реалізує продукцію високої якості за помірну ціну* (з мови реклами).

Ка́бельне телеба́чення *див.* **телеба́чення**.

КА́БЕЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто займається виробництвом або прокладанням кабелю. *Професія кабельника допомагає вирішити багато щоденних проблем, пов'язаних із пошкодженнями ліній провідного телефонного зв'язку, Інтернету чи кабельного телебачення* (із журн.); *Кабельники цеху були ознайомлені зі своїми посадовими обов'язками та правилами безпеки на роботі* (з газ.).

КА́БЕЛЬТОВ, а, *ч.* Традиційна морська міра довжини, що дорівнює 0,1 морської милі, тобто 185,2 м. *Стерновий і моторист глянули, куди показував .. шкіпер. За сім-вісім кабельтових од них на хвилях погойдувалась велика шлюпка* (М. Трублаїні); *Настає ранок, і кораблі ідуть поруч на дистанції трьох кабельтових* (О. Довженко); *Підводна флотилія не відпливла від берега й кількох кабельтових, як сталася непередбачена зустріч* (М. Білкун).

КАБЕРНЕ́, *невідм.* 1. *ч.* Сорт винограду з темно-синіми ароматними ягодами. *Каберне відносно морозо- та засухостійкий сорт винограду* (з наук.-попул. літ.); *У південних областях України вирощують різні сорти винограду, зокрема Каберне, Мускат, Аліготе і т. ін.* (з навч. літ.).

2. *с.* Червоне вино із цього винограду. — *Оце бордо, третього літа, іноді його трактують як каберне. Це ще з першого нашого врожаю* (Олесь Досвітній); *Заслав* [Григорій] *білу скатертину, поставив пляшку "Каберне", нарізав ковбаси, сиру* (В. Яворівський); *Смажилися у мангалі шашлики, що їх Хлівнюк поливав червоним вином "Каберне"* (О. Чорногуз); *Вино "Каберне" класичної рецептури обов'язково має смородиновий аромат, рідше тютюновий, м'ятний, евкаліптовий, а після витримки у дубовій діжці з'являється ванільний чи кедровий тон* (із журн.).

КАБЕСТА́Н, а, *ч.* Лебідка з барабаном на вертикальному валу для піднімання вантажів, якорів, підтягування суден до причалів. *Під час будівництва дзвіниць використовували кабестани, якими піднімали будівельні матеріали та самі дзвони* (з навч. літ.); *По узбережжю розносився веселий гамір і брязкіт кабестана, який крутила команда матросів* (із журн.).

КАБЕСТА́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **кабеста́н**. *Розмір кабестанового барабана обирають залежно від ваги вантажу та висоти, на яку його треба підняти* (з навч. літ.); *Кабестановий вал.*

КАБЗА́, КАМЗА́, и́, *ж.*, *діал.* 1. Гаманець. *Кабза грошей добра* (Сл. Б. Грінченка); *Тисячі років збирало болото вершки чорнозему, наче Кощій червінці до кабзи* (І. Волошин).

2. Гроші. — *Мабуть, немала й камза перепала? — питає хтось. — Та буде з нас, — одказує Чіпка, витягаючи гаман з кишені й кидаючи на стіл* (Панас Мирний); *Тепер власне він обчислював, .. до якої суми заокруглиться збита вже кабза* (І. Франко).

КАБИ́ЦЯ, і, *ж.* Відкрита літня кухня (піч) у дворі або в садку. *Маріора варила обід у глиняній кабиці на подвір'ї* (М. Коцюбинський); *В садку під грушею на кабицях варилися пісні борщі з вушками, карасями* (П. Панч); *Кабиця у нас могутня, з цегли, обмазана білою глиною, а внизу підведена жовтою* (В. Близнець); *Обкуривши зі всіх боків пораненого, чаклун кинув недогарки в кабицю — відкриту піч у кутку* (В. Малик); *В кабиці дотлівала дровиняка, І вітер віяв із вечірніх плес* (Л. Костенко).

КАБИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш. до **каби́ця**. *Вона запропонувала скласти у дворі з каміння кабичку* (Д. Бузько); *Над відкритою літньою кухнею-кабичкою, що вся шкварчить і пашить, .. сяє доброта, всеобіймаюча материна усмішка* (О. Гончар).

КАБІ́НА, и, *ж.* Невеличке окреме закрите приміщення, будка або кімнатка спеціального призначення (для пілота, пасажирів, голосування, телефонних розмов і т. ін.). *Вони зайшли в окрему кабіну, відділену від залу важкими портьєрами з синього оксамиту* (Л. Дмитерко); *У кабіні для пілотів мимохіть глянув* [Сидір] *на карту, густо помережану червоним зигзагом* (М. Малиновська); *Попереду, у кабіні вагоновода, бемкнуло, задеренчав дзвінок, і трамвай із скреготом рушив* (В. Нестайко); *Тим часом кабіна ліфта рушила униз, та рухалась трохи довше, ніж звичайно* (О. Ірванець).

КАБІНЕ́Т, у, *ч.* 1. Кімната в будинку чи квартирі для занять, ділових розмов і т. ін. *Батюшка ніколи не приймав писаря в залі, а запрошував його або в свій кабінет, або в столову* (І. Нечуй-Левицький); *Весь день сидів* [пан] *у своїм кабінеті, курив люльку і читав газети* (І. Франко); *Моторошно йому* [юнакові], *як згадає, що через два місяці повинен кинути тут все: і отсі кімнатки, де ще малим грався з сестричкою, .. і батьків кабінет* (Г. Хоткевич); // Службове приміщення в установі, навчальному закладі, на підприємстві для директора чи іншого керівника. *Минуло скілька днів, і Малинка, стурбований, поводячи кругом незрозуміло очима, сидів у кабінеті інспектора* (С. Васильченко); *Вікна кабінету директора хімічного заводу .. виходили просто на широке заасфальтоване подвір'я* (В. Собко); *До кабінету стрімко зайшли директор інституту Корецький і завідуюча відділом кадрів Лепеха* (Ю. Мушкетик); *Нарешті друкарка винесла з кабінету секретаря жмут паперів, сіла до машинки* (В. Дрозд).

2. *розм.* Комплект меблів для такої кімнати. *Після закінчення ремонту займемося умеблюванням квартири: замовимо кухню, вітальню й кабінет з натурального дерева* (з газ.).

3. Спеціально обладнане приміщення в науково-дослідних, навчальних та інших закладах і установах для проведення занять. *Миша, певне, міг би написати й краще, але він тепер дуже зайнятий, вчиться до екзаменів, а разом з тим він лаборантом при фізичному кабінеті* (Леся Українка); — *Я трьох* [ведмедів] *поклав, вагою до десяти пудів. Одного подарував для зоологічного кабінету Медико-хірургічної академії* (О. Іваненко); *У дитячому садочку діє методичний кабінет, у якому зібрана навчальна література та методичні рекомендації для вихователів* (із журн.).

4. Спеціально обладнане приміщення в лікарні, санаторії і т. ін. для проведення певних процедур. *Вчора дивились моє серце і замалювали його в рентгенівському кабінеті* (М. Коцюбинський); *Кажу йому, що я стріляю з лівого, на яке бачу добре... Не став слухати. Відіслав у сусідній кабінет до окуліста* (Є. Доломан); *Занедужав наш Омелько, кілька літ хворів. Побував у кабінетах різних лікарів* (П. Глазовий); *У пансіонаті кожному відпочивальнику доступні оздоровчі процедури в масажних та фізіотерапевтичних кабінетах* (з мови реклами).

5. Уряд, що складається з міністрів. — *Я зайняв пост прем'єр-міністра... Зараз я формую свій кабінет...* (Ю. Винничук).

(1) Кабіне́т Міні́стрів Украї́ни — найвищий орган у системі органів виконавчої влади України. *Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України* (з мови документів); *На засіданні Кабінету Міністрів України вирішувалися питання, пов'язані з інфляційними процесами в державі* (з газ.).

КАБІНЕ́ТИК, а, *ч.* Зменш. до **кабіне́т** 1. — *Гадаю, що синьйорі дуже невигідно читати в моїй крамниці — у мене, на жаль, ніякого комфорту! — що іншого було б у себе дома, в затишному кабінетику...* (Леся Українка); *За дверима, в маленькому кабінетику, настирливо деренчить телефон* (Д. Ткач); *З вікна Миколиного кабінетика нам видно далеку вечірню хмарину* (О. Гончар); *Обладнав кабінетик. Збив стелажі на всю стіну* (А. Крижанівський); *Велика квадратна кімната .. скидалась більше на робочий кабінет ученого історика чи краєзнавця, ніж на вишуканий кабінетик якого-небудь державного службовця* (Б. Левін).

КАБІНЕ́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **кабіне́т.** *Приходили без кінця до нього* [графа] *якісь люди й ховалися за кабінетними дверима* (Валерій Шевчук); // Признач. для кабінету. *Зацікавлені розмовою, обоє підійшли до кабінетного столу* (М. Івченко); *Я й старший бухгалтер переписували канцприладдя та всякі кабінетні речі* (Б. Антоненко-Давидович); // Який виконується або відбувається в кабінеті. *Практична хірургія вже давно вийшла за межі лікарні та лікарського кабінетного прийому* (Ю. Смолич); *На відміну від нашої школи, де всі уроки в нас були в одному класі, тут, у Києві, запровадили так звану кабінетну систему. Це значить, що один урок в одному класі, другий — уже в іншому, третій — ще в іншому і так далі* (В. Нестайко); *Весь творчий процес відбувався майже без кабінетної підготовки, а під час репетицій* (з наук.-попул. літ.); // Власт. кабінетові. *Однак Куцорукий забував чи просто лінувався поливати заморську волохату рослину і врешті виставив вазонок на підвіконня, махнувши рукою на створення японо-європейського кабінетного затишку* (О. Тесленко); *Микола звик до кабінетної тиші, тому вдома навіть цокання годинника його дратувало, заважало зосередитися* (із журн.).

2. *перен.* Відірваний від життя, не пов'язаний із реальністю, практикою і т. ін. *Драгоманов не є і ніколи не був кабінетним ученим, таким, що тільки сидить у старих книжках та паперах* (І. Франко); [О р е с т:] *Хто любить, той не віддасть любого в жертву мертвій теорії, мріям кабінетним* (Леся Українка); *Свою кабінетну замкненість серед книжок, у кімнаті, з примітками, він* [Комаха] *зводив на ступінь філософічної теорії* (В. Домонтович); *Іноді Яновського зображували художником рафінованим, далеким від життя, кабінетним алхіміком слова, але це не так* (О. Гончар); *Вони не перший рік працювали тут, у горах, і краще за кабінетних теоретиків знали, чого й коли на практиці можна чекати від гір — туманів чи лавин, мокрого снігу чи нестримних потоків* (Є. Кононенко).

△ **Кабіне́тний роя́ль** *див.* **роя́ль.**

КАБІНЕ́ТНИК, а, *ч., розм.* Чиновник, для якого характерні відірваність від життя, канцелярські методи керівництва. *Влада — це не особисті охоронці, радники, помічники та кабінетники. Це передусім довіра людей* (із журн.); *Як не дивно, але успішність будь-якого підприємства швидше залежить не від компетентності кабінетників, а від сумлінності звичайних працівників* (з газ.).

КАБІНЕ́ТНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Властивість за знач. **кабіне́тний** 2. — *Я докладу всіх зусиль,* — *запевнив його Каргат,* — *щоб ви не згадували так часто про мою кабінетність* (Ю. Шовкопляс); *У його характері та поведінці не було навіть натяку на кабінетність, абстрагованість, відірваність від життя* (із журн.).

КАБІНЕ́ТОВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **кабіне́тний** 1. *В політиці 50-х років Зубрицький, старий і немічний чоловік, зайнятий надто кабінетовою науковою працею, не грав майже ніякої ролі* (І. Франко).

КАБІ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **кабіна.** *Кабінка пілотів захищена системою дзеркал, сконструйованих у такий спосіб, що здаля її майже не видно* (Д. Бузько); *Вони зайняли окрему кабінку поближче до естради* (О. Донченко); — *Сюди,* — *лаконічно сказав космонавт, відкриваючи вертикальні вузькі кабінки* (О. Бердник); *Олег наказав Кайнарову зупинити машину, виліз з кабінки* (П. Загребельний); *І коли кабінка ліфта зупиняється на котромусь із поверхів, до неї входить ще один із тих, хто геть усе знає про Любу* (Люко Дашвар).

КАБЛОГРА́МА, и, *ж., спец.* Телеграма, що передається кабелем. *Будь-яке офіційне повідомлення має силу лише за умови, що воно надіслане листом, телефаксом, телеграмою, каблограмою та вручене особисто* (з навч. літ.).

КАБЛУ́К, а́, *ч.* Те саме, що **підбо́р;** закаблук (у 2 знач.). *Чоботи* [в парубків] *такі маленькі, на високих каблуках* (Панас Мирний); *Черевики її були округлі й на помірних каблуках, і коліна не випинались раз у раз із-під спідниці* (В. Підмогильний); *Крутнулась на каблуці молодиця* (А. Головко); *Міцні ноги вдарили каблуками босоніжок по східцях трапа* (П. Загребельний); *У цю мить до кімнати зайшов гетьман. У короткому жупані, м'яких, без каблуків, турецьких чоботях, без шапки* (Ю. Мушкетик); *Остап піднявся, обережно вибив люльку об каблук чобота* (Д. Білий).

(1) Віденський каблу́к — маленький широкий каблук у жіночому взутті заввишки 0,5–2 см. *Туфлі на віденському каблуці — найкращий вибір для довгої прогулянки* (із журн.).

◊ **(2) Оббива́ти / пооббива́ти каблуки́,** *жарт.* — енергійно, темпераментно, багато танцювати. *Музика... Однолітки весело оббивали каблуки на дискотеці. А їй було сумно* (з газ.); — *Заходьте, не цурайтеся, .. скоро дружки в вінках на весілля вас покличуть... — Пооббиваємо каблуки на весіллі* (В. Большак); **Трима́ти під каблуко́м** *див.* **трима́ти.**

КАБЛУКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **каблу́к.** *Завод виготовляє захисні сталеві носки, супінатори, колодки, пластини каблукові, а також іншу комплектувальну фурнітуру для взуття* (з мови реклами); *Каблукова підківка.*

КАБЛУ́ЧЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **каблу́чка** 2. *Дівчина витягнула руку, милуючись каблучечкою, яку їй подарував чоловік на день народження* (із журн.).

КАБЛУ́ЧКА, и, *ж.* 1. Що-небудь зроблене, зв'язане у формі кільця, петлі. *Взявши Гнучкий одноліток лози, Каблучку заходивсь* [Помпілій Нума] *плести* (Т. Шевченко); *Павло взявсь за залізну каблучку і постукав нею у хвіртку* (А. Головко); * Образно. *Налягли здобичники, тісною каблучкою здушили чумаків* (М. Коцюбинський).

2. Те саме, що **пе́рстень** 1. *Намиста блискучі, штучні каблучки на руки, дорогі сукна та шовкові тканини... Все те так і сяло та грало..!* (Панас Мирний); *Там на оксамиті лежала пласка золота каблучка з延 кількома дрібними брильянтами круг великого рубіна* (В. Підмогильний); *Хлопець під час заручин дарує дівчині каблучку на знак того, що вона заручена...* (В. Козаченко); *У Еймунда ж — ніяких прикрас, тільки на лівій руці на пальці — золота каблучка, з якої звисає величезна, просто неймовірного розміру, як голубине яйце, біло-рожева перлина* (П. Загребельний).

КАБЛУЧО́К, чка́, *ч.* Зменш. до **каблу́к.** *А перша* [дівчина] *вдарить каблучком, А друга — гострим язичком!* (А. Малишко); *Зелене хитиво шелюгів, вибілений сонцем пісок, на ньому свіжі сліди дівочих каблучків* (Григорій Тютюнник); *Шура процокотіла каблучками по східцях* (М. Олійник); — *Зараз, зараз! — кивнула дівчина, і її каблучки застукотіли по сходах* (Г. Усач); *Золотоволоска в зеленавому плащі вискочила з машини і швидко поцокотіла каблучками вздовж магістралі* (О. Тесленко).

КАБМІ́Н, у, *ч. (з великої літери).* Скорочення: Кабінет Міністрів [України]. *Кабмін керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України* (з навч. літ.); *Кабміну вдалося досягти прогресу в проведенні податкової та пенсійної реформ* (з газ.).

КАБМІ́НІВЕЦЬ, вця, *ч., розм.* Працівник Кабміну. *Не кожен кабмінівець візьметься коментувати складну ситуацію з інфляційними процесами в країні* (з газ.).

КАБМІ́НІВСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **Кабмі́н.** *Кабмінівська прес-служба повідомила про офіційний візит представників Міжнародного валютного фонду в Україну* (з публіц. літ.); *На засіданні Верховної Ради депутати проголосували за низку кабмінівських законопроектів* (з газ.).

КАБОТА́Ж, у, *ч.* Пасажирське й товарне судноплавство між портами одного моря або кількох морів (перев. однієї держави). *Під час каботажу судно, не заходячи до іноземних портів, може виходити за межі територіальних вод своєї держави, перетинати територіальні води іншої країни* (з навч. літ.).

КАБОТА́ЖИТИ, жу, жиш, *недок., розм.* Займатися каботажем. *Надіялись до літа каботажить — Та щось ніхто "посуду" не вантажить* (П. Воронько).

КАБОТА́ЖНИЙ, а, е. Стос. до каботажу. *У XIX ст. в Каспійському морі стрімко розвивалося каботажне судноплавство, зумовлене потребами тогочасної нафтової промисловості* (з навч. літ.); *Каботажне судно; Каботажний маршрут.*

Кабота́жне пла́вання *див.* **пла́вання.**

КАБОТА́ЖНИК, а, *ч.* Моряк, що плаває на каботажному судні. *Стьопа Живодьор виявився зовсім не штурманом далекого плавання, навіть не каботажником, а був простісіньким боцманом рибальського сейнера* (П. Загребельний); *Усі випускники училища мріють бути моряками далекого плавання, а не каботажниками* (з газ.).

КАБОШО́Н, а, *ч., спец.* Коштовний або напівкоштовний камінь, відшліфований з одного або двох боків відповідно до його природних граней. *Знайдені під час археологічних розкопок стародавні діадеми були інкрустовані кабошонами круглої, овальної та мигдалеподібної форми* (з наук.-попул. літ.).

КАБРІОЛЕ́Т, а, *ч.* 1. Легкий однокінний двоколісний візок на високому ходу без передка. *Аліна сиділа в кабріолеті, який віз її "на кофе" до Костомарова* (О. Іваненко); *За першою каретою їхала друга — теж шестикінна, далі два чотирикінних кабріолети і вісім парокінних гарб* (П. Загребельний); *Поки вартовий схаменувся і, відіпхнувши міщанку, метнувся за браму, втікач скочив до кабріолета, схопив віжки, смикнув за один повід* (Ю. Хорунжий).

2. Легковий автомобіль із відкидним верхом. *По вулиці їхав допотопний кабріолет, за кермом сидів круглолиций, схожий на кота, старий* (Валерій Шевчук); *Ми сіли в білий кабріолет і поїхали* (В. Шкляр).

КАБРІОЛЕ́ТИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **кабріоле́т.** *— Ах, які ж вони гарні! Ах, які ж вони миленькі! — скрикувала вона, плещучи коней по хребтах та мордах .. — Тілько ти мусиш купити мені кабріолетик гарнесенький-гарнесенький* (І. Франко); *З останніх поверхів хмарочосу все здавалося іграшковим, надто червоний кабріолетик біля сходів* (із журн.).

КАБРІОЛЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **кабріоле́т.** *На вітчизняному кабріолетному ринку складно знайти кабріолетні деталі* (з газ.); *Кабріолетний кузов.*

КАБУ́КІ, *невідм., с.* Один із видів японського класичного театру, основними елементами якого є музика, пантоміма, танці. *У кабукі поєднується спів, музика, танці, а костюми акторів мають потужне символічне навантаження* (з наук.-попул. літ.); *У кабукі важливу роль відіграє грим, основою якого є рисова пудра* (із журн.).

КАВ, КАВ-КА́В, *виг.* Звуконаслідування, що відтворює писк дитини, галки і т. ін. *Онучаті показали, як перегукуються пташки між собою, то цілими днями тільки його і чути: кав-кав* (з газ.).

КА́ВА[1], и, *ж.* 1. Тропічне вічнозелене дерево родини маренових; кавове дерево *(див.* **де́рево).** *Тепер під нами тропічні ліси, велетенські плантації кави, лісисті пагорби, в'юнкі річки* (Л. Дмитерко); *Ягоди кави нагадують плоди повстистої вишні своїм темно-червоним забарвленням* (з наук.-попул. літ.); *Кава має невеликі яскраво-білі квітки зі свіжим запахом* (з навч. літ.).

2. Насіння плодів цього дерева, що використовується в харчовій промисловості. *В трюмі — крупа, цукор, кава, консерви і галети* (Ю. Смолич); // Порошок із такого насіння, вигот. за спеціальною технологією, який використовується для приготування тонізувального напою. *Лінда завжди засипає в кавоварку не тільки каву, але й дрібку кориці, що додає напою теплого східного аромату та оригінального смаку* (із журн.); *Засипавши в турку духмяну каву, я завжди чекаю, доки з'явиться густа пінка, лише потім додаю цукор та вершки* (з газ.); // Сурогат такого порошку із жолудів, ячменю і т. ін. *Іноді Олексію Івановичу вдавалося роздобути меленої кави впереміж з ячменем, та й то з великими труднощами* (Г. Пагутяк); *Для виготовлення сурогату кави вдома ячмінні зерна трохи підсмажують на сковороді, подрібнюють та знову підсмажують, повторюючи цю процедуру декілька разів* (із журн.).

3. Тонізувальний напій, що готують із такого порошку чи його сурогату. *Стара Темницька наливала каву* (І. Франко); *Кава запарувала у малих філіжанках в руках у гостей* (М. Коцюбинський); *Хазяїн кав'ярні приніс нам кожному по крихітній чашечці запашної, гарячої кави* (Ю. Яновський); *Більше лежати не міг* [Олександр Михайлович Костюк]: *звівся, умився холодною водою, заварив міцну каву* (А. Дімаров); *Я трохи затрималась на кухні, готуючи каву: не поспішаючи, смажила кавові зернятка, перемелювала їх, засипала до пушки в машинці, заповнювала машинку водою, чекаючи, аж поки звариться* (С. Андрухович); // Пиття такого напою. *До ранкової кави, на яку він просив прийти обов'язково Івана Сергійовича, він вбіг збуджений, бадьорий, енергійний* (О. Іваненко); *За кавою Мержинський розповів їй* [Лесі] *ще чимало цікавого* (М. Олійник); *Ранком за кавою Барбара читала Марекові вголос записи зі свого щоденника, який вела ночами* (М. Малиновська); *Міля відповіла цілком мудро, бо якби сказала, що ми були на каві, то допитали б кельнерів* (Ю. Винничук); *Кортить забрати її* [Інгу] *звідси, пройтися містом, зайти в першу кращу забігайлівку на каву чи морозиво* (А. Дністровий).

Ко́льору ка́ви [з молоко́м] див. **ко́лір; (1) Розчи́нна ка́ва** — сухий порошкоподібний або гранульований розчинний у воді продукт для приготування кави (у 3 знач.). *На ранок юний адміністратор Мухамед приносить нам в номер рідку розчинну каву, потім ми повільно гуляємо сонним приморським містечком* (І. Карпа); *Немає різниці, яку — натуральну чи розчинну — каву ти використовуєш, все одно отримаєш чудовий вранішній напій* (Любко Дереш); **(2) Чо́рна ка́ва** — міцна кава без молока, вершків. *Пообідавши, він велів подати собі чорну каву* (І. Франко); *Замовили* [дівчата] *собі чорну каву, сьорбали її потрошку й так сиділи* (І. Багряний).

КА́ВА[2], и, *ж., діал.* Галка. *Чорні кави .. круту гору вкрили* (Сл. Б. Грінченка).

КА́ВА[3], и, *ж., дит., діал.* Те, чим лякають дітей або чого вони бояться; вовк, хо. *Часом Галя пожахнеться й пошептом питає: — Що ж як кава прийде? — Не прийде, — одказують їй усі* (Марко Вовчок).

КАВАЛЕ́Р, а, *ч.* 1. Галантний чоловік, який розважає жінку в товаристві, супроводить її під час прогулянки і т. ін. [П е т р о:] *От тобі, Галю, і кавалер, щоб не скучала сама* (Панас Мирний); — *Властиво, ви, як кавалер, повинні були би проводити мене аж до дверей* (Г. Хоткевич); // Той, хто танцює в парі з жінкою; партнер. *Рожеві панни й кавалери у хвилях музики пливуть* (В. Сосюра); *Музика. Полька, мазурка. Юлія танцює в сутінках, крутиться все швидше й швидше, вдаючи з себе то даму, то кавалера* (Г. Пагутяк); // Залицяльник. *Кавалери крутилися, бавилися, але ні один не освідчився* (Н. Кобринська); — *Пріся? Надивилась я на Прісю за ті два тижні влітку. У неї тільки кавалери в голові* (А. Головко); *Багато кавалерів за нею упадало, але її увагою користали тільки двоє: Павло Оленик та італієць із Флоренції Урбан Убальдіні* (Ю. Винничук).

2. Те саме, що **па́рубок.** [М о т р я:] *Постановите кварт зо дві горілки — .. то наші кавалери зразу приймуть вас у свою юрбу!* (М. Кропивницький).

3. Особа, нагороджена яким-небудь орденом. *Вона знала вже, що се був граф Ф., .. кавалер ордена Заслуги та кількох інших орденів* (І. Франко); *Лицар-чернець, колишній кавалер Мальтійського ордена, він проявив чудеса хоробрості при двадцятилітній облозі турками острова Крит* (В. Малик).

(1) Стари́й кавале́р — немолодий чоловік, що не був одружений. [Л і к а р:] *Думаєте, добро яке з того бурлакування? де там! Старий кавалер, то так, все одно, як старий собака* (Леся Українка); *Її мати живе при своїм браті, старім кавалері, прикована від кількох років прикрою недугою до крісла* (О. Кобилянська); *Був це або старий кавалер, або солом'яний вдовець, якого жінка виїхала на село на час літніх канікул* (Б. Лепкий).

КАВАЛЕРГА́РД, а, *ч., іст.* Солдат або офіцер кавалергардії. *Пролетіли ескадрони кінної гвардії в залізних кірасах, за ними — кавалергарди в білих колетах* (П. Кочура); *В царському палаці метушня, гомін, кавалергарди ботфортами гупають* (О. Полторацький); *Навколо й шум, і тіснота; Дзвенять кавалергарда шпори* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

КАВАЛЕРГА́РДІЯ, ї, *ж., іст.* Спеціальний полк гвардійської важкої кавалерії, почесна варта й охорона імператорської родини. *За участь у бойових діях офіцери кавалергардії обов'язково отримували ордени за мужність* (із журн.); *Зазвичай до кавалергардії потрапляли офіцери зі знатних родин* (із журн.).

КАВАЛЕРГА́РДСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **кавалерга́рдія** і **кавалерга́рд.** *Закінчивши 1893 р. Петербурзький пажеський корпус, П. П. Скоропадський вступає до кавалергардського полку, де колись служив його батько* (із журн.); *Кавалергардський мундир.*

КАВАЛЕРИ́СТ, а, *ч.* Той, хто служить у кавалерії; кіннотник. *Вони* [дівчатка] *тепер солдати і командири, лейтенанти, капітани і майори, льотчики і зенітники, гармаші і розвідники, снайпери і кавалеристи* (Остап Вишня); *Двадцять п'ять юних кавалеристів училися сідати, їздити і злазити з коней* (І. Багмут); *Іван був багатим господарем і добрим вершником, в армії він колись служив кавалеристом* (М. Малиновська); *Залп з-за возів збив із десяток кавалеристів, але строю вони не втратили і добралися до козацької фортеці* (Д. Білий).

КАВАЛЕРІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кавале́рія** і **кавалери́ст.** *Зручно й легко сиділа на кавалерійському сідлі панна* (Г. Косинка); *Коні були хороші, але все ваговози. Семен любив неприборканих кавалерійських коней* (Л. Смілянський); *Гнат Рева, в довгій кавалерійській шинелі, стоїть, міцно впершись блискучими хромовими чобітьми в пухнастий сніг* (Григорій Тютюнник); *Якийсь кавалерійський генерал дзвенів шпорами, погрожував стеком і дивився одним оком у монокль* (Б. Харчук); *Коні, піхотинці, ранені, якась кавалерійська частина — одне слово, на схрещенні стає справжнє пекло* (О. Лисяк).

КАВАЛЕ́РІЯ, ї, *ж.* Рід військ, у якому для ведення бойових дій та пересування використовували верхових коней; кіннота. *Замолоду служив я .. в кавалерії* (О. Стороженко); *Чорним струменем блиснула з ярка й розлилась по ріллі ворожа кавалерія* (Б. Антоненко-Давидович); *Пройшла вже піхота, слідом за нею завзято прогарцювала кавалерія, рушили, нарешті, механізовані частини — самохідні гармати і танки* (В. Владко); *На рівному широкому полі, на березі Дунаю, скільки сягало око, вишикувалися імперські війська — піхота, кавалерія, артилерія* (В. Малик).

△ (1) **Важка́ кавале́рія** — кіннота з важко озброєних вояків на великовагових конях. *Проти піхоти та легкої кінноти часто використовували важку кавалерію* (з навч. літ.); *Важка кавалерія з'явилася ще в середньовіччі* (із журн.); **(2) Легка́ кавале́рія** — кіннота з легко озброєних вояків на швидкохідних конях. *Лихословлять* [журналісти] *між собою, що .. замість сучасних моторизованих військ виставлена легка кавалерія* (М. Малиновська); *До складу дивізії входили бригади важкої та легкої кавалерії* (з газ.).

КАВАЛЕ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кавале́р.** *Балабуха трохи не сказав, що жінці вже минув час для кавалерських компліментів, але прикусив язика* (І. Нечуй-Левицький); *В кого сім'ї нема, той шукає кавалерського товариства і стрічає новий рік у пиварні, в каварні* (І. Франко); *Назар згадує їхні відверті нічні бесіди, .. їхні спільні футбольні матчі і перші кавалерські виходи чи кавалерійські наскоки до дівчат* (С. Процюк); *Чіпкою рукою Потьомкін зірвав з грудей Долгорукого кавалерські відзнаки й жбурнув їх на підлогу* (С. Добровольський); // Власт. кавалерові (у 1 знач.). — *Сісти зо мною на фіакра — значить .. і заплатити за мене, бо не дозволить же вам ваш кавалерський гонор їхати на мій кошт* (Г. Хоткевич); *Говорив другий, трохи нижчий за того, що з кавалерськими вусами, і, видно, молодший* (Іван Ле).

КАВА́ЛОК, лка, *ч., розм.* Те саме, що **шмато́к.** *Ян щодня вхитрявся потай від батька приховати кавалок вощини* (І. Білик); *Тут височіють гори лілових і чорних фіг, висять баранячі туші, розрубані начетверо, кавалки бринзи, посипаної чорними зернятками* (П. Загребельний); *Кавалки снігу полетіли на здивовану дівчину з-під кінських копит* (Іван Ле); *Той он поля кавалок прикупив та й радіє, аж цвіте, той, дивишся, пару гарних коней привів з торговиці ще й нового воза у стельмаха замовив...* (І. Нижник); *Я пройшов добрий кавалок дороги, і збирався обійти Тершів* (Г. Пагутяк).

◊ **Шмато́к (кусо́к, ку́сень, ку́сник,** *рідко* **кава́лок) хлі́ба [насу́щного]** *див.* **шмато́к.**

КАВА́ЛОЧОК, чка, *ч., розм.* Зменш. до **кава́лок.** *Максим взяв кавалочок двоокису урану і закріпив його в металевому стрижні* (Н. Рибак); *Дівчина кидала з миски зерно й кавалочки хліба у галасливу юрбу, і там, де вони падали, одразу здіймався ґвалт на всіх курячих, гусячих і качиних мовах* (Л. Старицька-Черняхівська); *Він розгорнув шматочок капустяного листа, в якому було загорнуто кавалочок сала, простяг дівчинці* (К. Гриб); — *Ти не будь дурний, а як дає кавалочок города, а дівка годна .., та й бери* (В. Стефаник).

КАВАЛЬЄ́Р, у, *ч., спец.* Насип уздовж рову, каналу або шляху. *На всьому меліорованому масиві гумусований шар ґрунту знімають бульдозерами і складають у кавальєри* (з навч. літ.); *Розрівняли* [бульдозери] *й курган, з ґрунту його зробили крила каналу, що звуться кавальєрами, і далі пішли в степи перекопські* (О. Гончар).

КАВАЛЬКА́ДА, и, *ж.* 1. Група вершників, що їдуть один за одним. *Кавалькада із сорока вершників під'їхала до муру, яким огороджено султанський палац* (С. Тельнюк); *В цю мить великий візир торкнув коня. Пишна кавалькада рушила в зворотну путь* (В. Малик); *На тамтому боці Золотої Липи появилася кавалькада вершників* (Р. Федорів); *Ульв мовчки втирався від вибризків, що летіли з-під копит княжого коня, а Торд плювався і щоразу хотів щось гукнути, щоб розвеселити цю похмуру кавалькаду* (П. Загребельний).

2. Група машин, мотоциклів і т. ін., що їдуть один за одним. *Вулицями, що теж були заздалегідь оточені, кавалькада машин із синіми підфарниками промчала нечутно, наче зграйка кажанів пронеслась* (В. Чемерис); *Позад його* [начальника] *машини кавалькада кращих машин району* (О. Чорногуз); *Марсалія перевела погляд за вікно і побачила, що кавалькада машин мчить уздовж високої дамби* (Г. Тарасюк); *Завершували кавалькаду дві гармати* (з наук. літ.).

КАВА́ЛЬЧИК, а, *ч., розм.* Зменш. до **кава́лок.** — *То почекай, я тебе пригощу,* — *сказав Григорій і тремтячою рукою відрізав маленький кавальчик шинки* (Валерій Шевчук); *Я гостила їх теплими напоями, .. приносила бринзу з сардинками, кавальчики оселедця чи смажену кров, щоб мастити на хліб* (С. Андрухович); *Знову зачепить* [Марина] *маленький кавальчик з маслянки, залишить невеличкий слід ножем на хлібі і знову обережно кусає* (Г. Вдовиченко); *Ставала* [Маруся] *на пальці, щоб хоч одним оком побачити кавальчик синього неба* (Г. Хоткевич).

КАВА́РНЯ, і, *ж.* Те саме, що **кав'я́рня.** *Вони побачили за групою дерев якийсь дворик, маленьку каварню і .. побігли до неї, шукаючи захисту* (І. Франко); *— Треба обміркувати справу. От якась каварня. Зайдемо?* (В. Винниченко); *Власники каварень розважали відвідувачів вечірніми концертами, танцями, авторською музикою* (із журн.).

КАВАТИ́НА, и, *ж., муз.* Невелика оперна арія (перев. наспівно-ліричного характеру). [Шевченко:] *І раптом спів чудовий пролунав — Це грав на скрипці ніжну каватину Незнаний бідний музикант, кріпак* (І. Кочерга).

КАВБУ́З, а́, *ч.* Гібрид кавуна й гарбуза. *У своєму хімічному складі кавбуз має пектини, каротин та інші біологічно активні речовини, завдяки яким є ефективним засобом для виведення з організму важких металів і радіонуклідів* (з навч. літ.); *М'якоть і сік кавбуза вживають для лікування хвороб шлунково-кишкового тракту, нирок, печінки, а також шкіри* (із журн.).

КАВБУЗО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **кавбу́з.** *Кавбузове насіння лікує стенокардію та інші серцево-судинні захворювання, що супроводжуються порушеннями серцевого ритму* (з навч. літ.); *Кавбузову кашу можна готувати за традиційним рецептом гарбузової* (з газ.).

КА́ВЕР-ВЕ́РСІЯ, ї, *ж.* Авторська музична композиція у виконанні іншого музиканта чи музичного колективу. *Кавер-версії — це можливість поглянути на старі добрі хіти по-новому* (з публіц. літ.); *Дуже часто кавер-версія може дати нове життя застарілій композиції* (із журн.); *Гурту музикантів, які виконують кавер-версії в клубах, потрібен клавішник із досвідом роботи* (з газ.).

КА́ВЕРЗА, и, *ж., розм.* 1. Підступ, який хто-небудь чинить, щоб ускладнити, заплутати справу, завдати шкоди; інтрига. *Калокір до Візантії привик, до її затійливих хитрощів і підступних каверз* (Б. Лепкий); *Підозрілий до всього голова артілі Неїжмак убачив у цьому якусь каверзу, спрямовану проти нього* (В. Минко); *Знову ревуть мотори, колона рухається неквапливо, сторожко, адже з гущавини лісу можна чекати будь-якої каверзи* (Є. Доломан); *Вимудрував* [чернець] *таку незвичайну каверзу, що обернула діло, куди йому треба* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. Злий, підступний жарт, зла витівка. *Можна було сподіватися непослуху і каверзи від учнів* (О. Полторацький); *Коли батько ось так погляне на когось, то неодмінно чекай каверзи* (М. Стельмах); *Вихованці семінарії добре відали настрій вчителів і, користуючись тим, що латиніст не знав жодного з них в обличчя, підлаштовували йому всілякі каверзи* (М. Сиротюк).

КА́ВЕРЗНИЙ, а, е, *розм.* 1. Який містить у собі каверзу; заплутаний, складний. — *Ми не розуміли питання, — сказав рудий хлопчик, битий на різних каверзних ситуаціях* (Ю. Яновський); *Признаюся щиро: я був роздратований вкрай, отож кінець кінцем і заходився підшпигувати Мезона каверзними запитаннями* (М. Дашкієв); *І другий тиждень каверзну дипломну Збираюсь безуспішно розпочать* (В. Симоненко).

2. Схильний чинити каверзу; підступний (про людину). — *Гій на тебе! — розгнівано гукнув Осип і погнався за каверзною пустункою* (І. Пільгук); * Образно. *Біда — штуковина каверзна, вона любить дивувати своєю появою* (М. Циба).

КА́ВЕРЗНИК, а, *ч., розм.* Той, хто робить каверзи, схильний до каверз. *І старий був, кажуть, каверзник великий* (Сл. Б. Грінченка); [Микита:] *Кажуть: сякий-такий Микита, бешкетник, каверзник...* (М. Кропивницький); *Та були й такі полковники, які гетьмана не терпіли на дух, ну й... Узяти полтавського, на ім'я Федір Жученко. Каверзник* (Г. Колісник).

КА́ВЕРЗНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **ка́верзник.** *Недовго думаючи, підступна каверзниця вирішила перекласти відповідальність за скоєну крадіжку на свою подругу* (із журн.); *У дитинстві Яринка була ще тією каверзницею: як вигадає щось, як збреше, то й батьки не один раз за чисту воду сприймали* (з газ.).

КА́ВЕРЗНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Властивість за знач. **ка́верзний.** *Я кивнув, не помітивши в запитанні ніякої каверзності* (Г. Усач); *Каверзність думок; Каверзність учинку.*

КА́ВЕРЗНО, *розм.* Присл. до **ка́верзний** 2. [Стрепсіад:] *Зевс бачить, дурню, не на те я вчив тебе В судах змагатись, щоб тепер ти каверзно Мені доводив, ніби справедливо це Й похвально — сину бити батька рідного* (Борис Тен, пер. з тв. Арістофана); *З'ясовуючи обставини пограбування, слідчий каверзно розпитував свідків про найменші подробиці, немов уже про щось здогадувався* (з газ.).

КАВЕРЗУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **каверзува́ти.** *Чоловік не дуже зважав на каверзування дружини, хоча й завжди радився з нею* (із журн.); *Побачивши, що бабця шукає дубця, Андрійко швидко припинив каверзування й почав слухняно одягатися* (з газ.).

КАВЕРЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* Те саме, що **вередува́ти.** *Так через тиждень кличуть її у двір. — Не піду я. Хай сюди присилає* [харчі]! — *каверзувала вже Оришка* (Панас Мирний); — *Через який Сейм? Путивель* [Путивль] *по цьому боці, переправлятися не треба. Дружина його каверзує; молодого князя за ніс водити хоче* (Б. Лепкий); *Нараз пронизливе дудіння урвалось, і лицедій щиро подякував Богові, що Марьванна признала хлопчика і не буде, значить, каверзувати* (Ю. Логвин).

КАВЕ́РНА, и, *ж.* 1. *вет., мед.* Порожнина в живому органі (перев. в легенях від туберкульозу), що виникає внаслідок руйнування його тканини під час хвороби. *Легеневі каверни, що утворюються під час рецидивів туберкульозу, лікуються дуже важко* (з наук. літ.); *Трава споришу звичайного містить розчинні кремнієві сполуки, що сприяють швидкому рубцюванню каверн у легенях* (з навч. літ.).

2. *геол.* Порожнина в гірській породі. *Під час буріння соленосних міоценових відкладів набухання глин призводить до звуження стовбура свердловини, а розчинення солей — до утворення каверн* (з наук. літ.); *Каверни в гірських породах можуть утворюватися внаслідок застигання лави, насиченої різними газами* (з навч. літ.).

КАВЕРНО́ЗНИЙ, а, е. 1. *вет., мед.* Прикм. до **каве́рна** 1. *Ефективною в лікуванні кавернозних форм туберкульозу є суміш вершкового масла з прополісом* (з навч. літ.).

2. *геол.* Прикм. до **каве́рна** 2. *Вивітрілі янтарі стають крихкими, тріщинуватими, пористими й кавернозними* (з наук.-попул. літ.); *Глинисті, пористі, кавернозні різновиди карбонатних порід можуть бути насичені нафтою чи мінералізованою водою* (з навч. літ.).

КАВЕРНО́ЗНІСТЬ, ності, *ж., геол.* Властивість за знач. **каверно́зний** 2. *Тектонічні напруження, доломітизація й процеси вилуговування зумовлюють тріщинуватість і кавернозність вапняків* (з наук. літ.); *Кавернозність характерна для карбонатних порід, доломітів і вапняків* (з навч. літ.).

КАВЕРНОТОМІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Хірургічна операція розтину каверни (у 1 знач.). *Одним із показань до кавернотомії є обширне ураження легень великою каверною* (з наук.-попул. літ.); *Кавернотомія легень є альтернативним методом лікування у випадках неможливості зробити резекцію відповідного органа* (з навч. літ.).

КАВІТАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до кавітації. *Кавітаційний насос може бути встановлений горизонтально або вертикально на раму або фундамент* (з навч. літ.); // Який утворюється внаслідок кавітації. *Руйнівну дію ультразвуку на мікробні клітини пов'язують здебільшого з механічними силами, зокрема з утворенням кавітаційних порожнин* (з наук. літ.); *У зарядженому сифоні кавітаційні бульбашки з'являються, коли через воду пропускають вуглекислий газ під тиском* (з наук.-попул. літ.).

КАВІТА́ЦІЯ, ї, *ж., фіз.* Утворення в краплинній рухомій рідині порожнин (бульбашок або каверн, заповнених газом, парою або їх сумішшю). *Якість ультразвукового очищення вовняного волокна залежить від кавітації* (з наук. літ.); *Учені-механіки розробили найважливіші положення гідродинаміки великих швидкостей, зокрема теорію течій із кавітацією й методи розрахунку каверн* (з наук.-попул. літ.); *Кавітація в рідинах, що перебувають у низькочастотному полі, здатна очищати поверхні та навіть полірувати їх* (з навч. літ.).

КА́ВКА, и, *ж., діал.* Зменш. до **ка́ва**^{2}. *Тьохнуло щось у серці жандарма, коли побачив увесь вершок скали, покритий воронами, кавками і іншим стервоїдним птаством* (І. Франко); *Цілі громади кавок злітаються звідкись, кружать то над одним, то другим деревом* (О. Кобилянська).

КАВ-КА́В *див.* **кав.**

КАВКА́ЗЕЦЬ *див.* **кавка́зці.**

КАВКА́ЗКА *див.* **кавка́зці.**

КАВКА́ЗЦІ, ів, *мн. (одн.* **кавка́зець,** зця, *ч.;* **кавка́зка,** и, *ж.).* Народи, що населяють Кавказ; уродженці Кавказу. — *Всі вони, гірські люди, такі. Швейцарці, візьміть, або кавказці... Так уже гори впливають, роблять людей більше свободолюбими* [своболюбними], *більше чутливими на всяке посягання* (Г. Хоткевич); *Він скидався на кавказця чи взагалі на якогось мешканця півдня* (В. Гжицький); *Був серед них один чимось схожий на Богдана — зарослий щетиною, смаглюватий лейтенант, видно, кавказець* (О. Гончар).

КАВКА́ЗЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кавка́зці** і Кавказ. *Брати мої, нащадки Прометея!.. Ви не приковані на тій кавказькій кручі, Що здалека сіяє сніжним чолом* (Леся Українка); *Вітер тріпотів її блакитною наміткою, вона тримала її тонкими білими пальцями й дивилася не в кримську, а в кавказьку сторону* (Ю. Мушкетик); *Обидві генералові доньки були кавказької породи — чорне пишне волосся, густі, але тонкі брови і ніс із горбинкою* (Ю. Винничук); *Найчисельнішими кавказькими народами, які розмовляють кавказькими мовами і живуть на Кавказі, є грузини, чеченці, аварці, лезгини, даргинці та кабардинці* (з наук.-попул. літ.).

КА́ВКАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **ка́вкати** і звуки, утворювані цією дією. *І те кавкання галки виразно рознеслося понад домами серед мертвої тиші* (І. Нечуй-Левицький); *І Віорелія лиш слину ковтала, смішно витягуючи шию .. Голосне кавкання Віорелії і це її куряче шарпання шиєю дратували Жоржетту* (Г. Тарасюк).

КА́ВКАТИ, аю, аєш, **КАВЧА́ТИ,** чу́, чи́ш, *недок., розм.* Видавати звуки, схожі на "кав-кав". *Ніколи не хотілося Піхтіреві так сміятись .. Садять у боки, в спину, — він кавкає, пирскає, проте вдержати реготу .. не може* (С. Васильченко); *Дорош п'є воду жадібно, довго, вона кавкає в горлі і з глухим стукотом падає в груди* (Григорій Тютюнник); *Його закудлане обличчя було вимарнілим, .. а простуджений голос клекотів, кавчав і хрипів усередині* (М. Стельмах); *Крутився на посірілому коні посірілий малий чоловік, котрий горлав, волав, репетував, кавчав, квичав, ґелґав, мекав, махав руками і реготав, мов шалений* (Валерій Шевчук); // *безос. Він* [кінь] *аж хропе, у нього від бігу кавкає в боках* (І. Кирій); *Кавчить у мене в животі від голоду. Ми ж, крім морозива, не їли нічого* (В. Нестайко); // Вищати, пищати. *Нужда і бідність, четверо голодних ротів кавкає на печі, мати билася, як риба об лід, щоб прогодувати їх* (Ю. Мушкетик); // Каркати (про птахів). *Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт* (Номис); *Галок, крюків, ворон сила На стрісі зібралось! Крюкають, кавчать .. Всіма голосами* (П. Гулак-Артемовський); *На подвір'ї тепер сичі кавчать, наче малі діти* (І. Багряний).

КА́ВКНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **ка́вкати.** *Хотів трохи звестися, але тітка Павлина так надавила мені на голову, що я аж кавкнув* (А. Дімаров); *Його голос провис у порожнечі, кавкнула луна, ковтнувши звук* (Валерій Шевчук); // Загинути, померти. — *Бережеш себе?.. Так і кавкнеш в болоті!* (Б. Харчук); *Григорій розсердився й так уперіщив старого* [коня] *ручкою нагайки, що той і кавкнув посеред дороги...* (Ю. Мушкетик); *Як не розкриється парашут, то тільки — ляп! — і кавкнеш...* (В. Нестайко); // *безос. В повітрі свиснув дрючок і так гупнув Терентія по спині, що аж всередині кавкнуло* (М. Стельмах).

КА́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **ка́вовий.** *Мистецтво для людини вищої організації є такий самий анахронізм, як і ворожіння на кавній гущі* (В. Підмогильний); *Гості вже давно розійшлися, але в кімнаті ще й досі тримався кавний запах, змішаний із жіночими парфумами* (із журн.).

КА́ВНИК, а, *ч.* Посудина, в якій варять або подають каву (у 3 знач.). *Стигне темний, кустарної роботи з-під Вану спорожнілий кавник* (В. Домонтович); *Коли вона внесла каву в старому бронзовому кавнику, він легенько обняв її за плечі* (Ю. Мушкетик); *Під променем фіранка димувала. І срібний кавник сяяв на столі* (І. Жиленко); *Старий зняв кавника з плити і розлив каву по горнятах* (Ю. Винничук).

КАВНИ́ЦЯ, і, *ж.* Те саме **кавова́рка** 2. *На електроплитці стояла мідна кавниця із завуженим горлом і довгою ручкою. В кавниці булькало* (Б. Харчук); *Кава, зварена в кавниці, завжди міцна, з насиченим запахом і характерною пінкою* (із журн.).

КАВНИ́ЧКА, и, *ж.* 1. Посудина для зберігання кави (у 2 знач.). *На поличках маленької кав'ярні стояли кавнички з різними сортами кави, яку тут готували за особливими східними рецептами* (з газ.).

2. Млинок для кави; кавомолка. *Щоранку тато заварював усім міцної чорної кави, попередньо змоловши зерна в кавничці* (із журн.); *У кавничці хрускав чорний перець, запах якого дражливо лоскотав у носі, пробуджував апетит* (з газ.).

КАВОВА́Р, а, *ч.* Той, хто готує каву. *У центрі Львова встановлено гранітно-бронзовий пам'ятник відомому в усьому світі кавовару Юрію Кульчицькому* (з публіц. літ.); *За почесне звання найкращого українського кавовара змагалися фахівці з різних міст України* (з газ.).

КАВОВА́РКА, и, *ж.* 1. Невеликий побутовий прилад для приготування кави *(див.* **ка́ва**[1] 3). *В альтанці щось на кшталт бару із шикарною кавоваркою та іншим начинням .. Єва варить каву* (І. Андрусяк); *До вечора Кароліна вже багато чого вміла — вмикати й наставляти на необхідний режим духовку, пральну та посудомийну машини, тостер та кавоварку* (Г. Вдовиченко); *— Каву готує модерна електрична гейзерна кавоварка. Я лишень спеціальною ложечкою засипаю її туди* (з газ.); *Про сніданок можна не хвилюватися — у потрібний час автоматично увімкнеться кавоварка, а мікрохвильова піч розігріє їжу* (з мови реклами).

2. Посудина, в якій варять каву (у 3 знач.). *Відмірявши у кавоварку з червоної міді каву, він залив її окропом, поставив на вогонь* (Б. Харчук); *На плиті розлючено сичала кавоварка, з якої збігала ароматна пінка* (із журн.).

КА́ВОВИЙ, а, е. Прикм. до **ка́ва**[1]. *Набравши в обидві руки кавових зерен, стала* [мати] *пересівати їх на пальцях* (Л. Первомайський); *— Ти пам'ятаєш, як я тобі ворожила на кавовій гущі? — спитала Сана* (В. Шкляр); *Стен проковтнув останній шмат м'яса, .. і взяв до рук чашку з кавовим відваром* (О. Авраменко); // Признач. для приготування напою з кави. *Дмитро на старовинному кавовому млинку молов каву* (В. Кожелянко); *Біля стіни поряд із кавовим автоматом з'явився стіл* (Люко Дашвар); // Признач. для вживання напою з кави. *Ми зайшли всередину й опинилися у просторому холі з фотелями і кавовими столиками* (Ю. Винничук); *Тепло кавової чашечки .. вгріває долоню* (Є. Пашковський); *З вітрини магазину виблискували чайні та кавові сервізи* (з газ.); // Пригот. з кавою (у 2, 3 знач.). *— У мене є кавовий лікер, — сказала Брунгільда* (П. Загребельний); *Багатошарові десерти готують з ягідного, лимонного, кавового, молочного желе та збитих вершків* (з навч. літ.); // Кольору кави. *Безперестанний дзюркіт розмов із виплюском сріблястого сміху, ніжно-рожеві вушка, біло-рожеві плечі, шоколадні, кавові, шафранові обличчя* (В. Винниченко); *Двоє каченят випливали на плесо. Благородної кавової барви* (О. Гончар); *— Вдягнеш ту кавову сорочку і світлі штани* (Ю. Винничук).

△ **Ка́вове де́рево** *див.* **де́рево.**

КАВОМА́Н, а, *ч., розм.* Людина, що надмірно вживає каву (у 3 знач.); любитель кави. *Могло навіть видатись, що він відчайдушний кавоман — відсьорбував завжди крихітними ковточками, прицмокував, глибоко вдихав аромат* (О. Тесленко); *Справжній кавоман знається не лише на сортах кави, але й на різних способах її приготування* (із журн.).

КАВОМА́НІЯ, ї, *ж.* Надмірне вживання кави (у 3 знач.). *Людині, яка хоче подолати кавоманію, потрібно відмовитися не лише від кави, але й від інших продуктів, що містять кофеїн* (із журн.); *Однією з ознак кавоманії є фізична потреба випити чашку кави під час роботи, яка вимагає концентрування уваги* (із журн.); *Жертвами кавоманії найчастіше стають люди творчої та розумової праці, для яких прилив сил та бадьорості від чашечки кави є справжнім порятунком* (з газ.).

КАВОМА́НКА, и, *ж., розм.* Жін. до **кавома́н.** *У кабінеті директриси постійно пахло кавою, адже на столі кавоманки завжди була чашечка цього ароматного напою* (із журн.); *У кав'ярні на розі каву готувала справжня кавоманка, змішуючи різні сорти, використовуючи різні рецепти* (з газ.).

КАВОМО́ЛКА, и, *ж.* Механічний або електричний млинок для розмелювання насіння кави, а також інших твердих продуктів. *Домашнього затишку кухні надавав натюрморт з кавомолкою і розсипаними поряд зернятками кави* (із журн.); *Овес промивають, просушують, перемелюють кавомолкою* (з газ.).

КАВОПИТТЯ́, я́, *с., рідко.* Споживання кави. *Серед арабської знаті процес кавопиття давно перетворився на вишуканий ритуал, що супроводжує інтелектуальну бесіду* (з публіц. літ.).

КАВРА́ТКА, и, *ж., діал.* Кухоль. *Розлютований, скаженіючи, ухопив він важку кавратку, що нею рештанти* [арештанти] *пили воду, і кинувся знову до палія* (Б. Грінченко); *А часом принесе* [старенький піп] *то гарнець бобу, то кавратку меду* (Л. Костенко).

КАВУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **кавува́ти.** *Це розкіш — гортати ці пожовклі сторінки і читати про наші мало не щоденні у той час кавування з Євгеном Сверстюком і безкінечні, прекрасні наші розмови* (І. Жиленко); *Від постійного кавування в роті оскома* (Любко Дереш); *Виклала* [Магда] *з цементу та каменя .. незвичної форми кам'яну лавку на п'ять різнорівневих сидінь. Для кавування з друзями* (Г. Вдовиченко).

КАВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* Пити каву; проводити час за питтям кави. *Банзай приходив до нього на каву (що не кажіть, а кавувати з Дімою та хіміком приємніше, ніж із директором)* (Любко Дереш); *Кавувати із свіжими смачними тістечками в компанії старих друзів — справжня насолода* (із журн.); *В Ужгороді люди починають кавувати дуже рано – вже о сьомій годині ранку під кафе стоять люди* (з газ.).

КАВУ́Н, а́, *ч.* 1. Баштанна сланка рослина родини гарбузових із великими їстівними плодами. *По грядках кавуни стелять своє огудиння* (М. Коцюбинський); *Тут, ретельно обгороджені паличками, зеленіли два кущики баклажків* [баклажанів] *і огудина кавуна* (В. Підмогильний); *На таку пору десь-то гудина кавунів та динь мала б гарно вкорінитися...* (Г. Колісник); *Стебла кавуна тонкі, гнучкі, повзучі довжиною до 4 метрів* (з наук.-попул. літ.).

2. Круглий соковитий плід цієї рослини із запашною солодкою, переважно червоною серединою. *Родючий баштан жовтіє динями, зеленіє кавунами* (Марко Вовчок); *Кавун пречудесний, астраханський, кривавого кольору, з маленьким жовтим насінням* (В. Винниченко); *Поміж густим огудинням дозрівали смугасті кавуни та дині-дубівки з зеленою потрісканою корою* (А. Дімаров); *Величезний таврійський кавун рябів серед столу темними смугами* (О. Сизоненко); *Ми сиділи на баштані і з присьорбом хрумкали кавуни* (В. Нестайко); * У порівн. *Кругла, мов кавун, голова його розгойдувалась на тонкій шиї* (В. Малик).

КАВУНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Зменш. до **кавýн** 2. *Там копиці стоять сіна пахучого, там місцями пшениця спіє, соняшники похилили важкі жовтаві голови, щільним муром молоденькі кавунці та дині обступивши...* (Остап Вишня); *Де-не-де лежать на зів'ялому огудинні маленькі порепані кавунці* (І. Цюпа); * У порівн. *Невеличкий, приземкуватий, з круглою, як недозрілий кавунець, головою, з метушливими очицями, які, здавалося, ось-ось кудись утечуть, Хоменко не сподобався їм уже одним своїм виглядом* (Ю. Мушкетик).

КАВУНИ́ЩЕ, а, *ч.* Збільш. до **кавýн** 2. *Усміхнена молода твоя мати, і діти-баштанники весело спостерігають цю сцену, очей не зводячи з хлоп'яти, що борюкається з вихоханим на плавневім сонці, більшим за шкільний глобус, більшим за тебе самого кавунищем* (О. Гончар); *Дітвора колом обступила стіл, чекаючи, що дідусь розріже кавунище й пригостить усіх широчезною скибкою* (із журн.).

КАВУ́ННИК, а, *ч., розм.* Той, хто торгує кавунами. *Кавунники заставили цілий куток майдану, цілу його четверту частку* (І. Нечуй-Левицький); *До кавунників завжди прилітали оси, яким, мабуть, також не терпілося поласувати соковитими херсонськими кавунами* (із журн.).

КАВУНО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **кавýн.** *По обличчю мені котився масний піт, мішаючись з липучим кавуновим соком* (В. Підмогильний); *Незабаром вийшла й хазяйка, лускаючи кавунове насіння* (З. Тулуб); *Де яке зернятко — диняче чи кавунове, заячої конюшинки чи буркуна — все ними* [мишами] *зносилося і збиралось до чималеньких мишачих купок* (М. Вінграновський); *Кавунові батоги розплелися по всій грядці, дружньо перемішавшись зі стеблами сусідніх огірків і динь* (з газ.); *Від порту йшов солодкий густий дух кавунових шкаралуп, розтопленої смоли і свіжої фарби* (І. Микитенко); // Вигот. із кавунів. *Якого тільки варення не готувала моя бабуся: полуничне, сливове, яблучне, аґрусове, малинове, калинове, апельсинове і навіть кавунове* (з мемуарної літ.); *У кулінарії є чимало рецептів кавунових десертів і напоїв: кавунове желе, сорбет, морозиво, а також кавуновий пунш* (з газ.).

КАВУ́НЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **кавýн** 2. *Оте гайвороння вже вибило баштани — навіть маленького кавунчика не лишилося в полі* (М. Чабанівський); *Ось несе щось у корзині Комірник Омелько Сич: — Вам кавунчика чи диню, Дорогий Василь Хомич?..* (С. Олійник); *Од них гілки в садах тріщать і не визрівають помідори чи якийсь кавунчик — хлопці скрізь устигають* (Є. Доломан); *На середину трав'яної скатерки покотилися зеленошкурі ранні кавунчики, помідори, печена картопля...* (В. Шкляр).

КАВУНЯ́ЧИЙ, а, е. Те саме, що **кавунóвий.** *Серед пасіки десь взялася кавуняча огудина* (І. Нечуй-Левицький); *Бриніла сиза роса на бур'янах та кавунячому огудинні* (Григір Тютюнник); *Цілий день кипить біля куреня у мідному казані цей бекмес, і, коли кавунячий сироп стане густим, аж тягнеться, — тоді доливай молока!* (О. Гончар); *Ми сиділи під величезною горою .. І їсти несила, і несила кинути цей кавунячий рай* (В. Нестайко).

КАВУНЯ́ЧЧЯ, я, *с., збірн., розм.* Кавуни. — *А кавуняччя в нього яке! Так черева проти сонця й повивертало!* (Б. Грінченко); *Величезна гора, складена з кавуняччя, здіймається над палубою* (І. Цюпа).

КАВУ́СЯ, і, *ж., розм.* Пестл. до **кáва.** — *Може, ще кавусі? Вона гріє, гаряча* (А. Кокотюха); *Повільно цідив* [Жорж] *у кришталеві чарочки таки грецький, а не французький коньяк, манірно посьорбував кавусю* (Є. Пашковський).

КАВЧА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **кавчáти** і звуки, утворювані цією дією. *Немовлятко кавчало* [від болю] .. *і тим кавчанням зачіпало болізні* [болючі] *струни материного серця* (Панас Мирний); *Кавчання круків віщувало негоду* (з газ.).

КАВЧА́ТИ *див.* **кáвкати.**

КАВ'Я́Р, у, *ч.* Продукт харчування з ікри (у 1 знач.). *І зараз попросив до столу Латин Енеєвих бояр, Пили горілку до ізволу І їли бублики, кав'яр* (І. Котляревський); *Пан справник був собі богомільний та богобоязний і вже нізащо душі не сквернитиме скоромним, так приказано купити і кав'яру, і кримського оселедцю, і свіжопросольної осятринки, і свіженької рибки хорошої, і раків, і паляниць* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Везе Марко .. червоного Вина з Цареграду Відер з троє у барилі, І кав'яру з Дону* (Т. Шевченко); *На столі пишались риба, кав'яр, віденські ковбаски, шинка і чисельні, різних розмірів та кольорів, пляшки* (У. Самчук); *Горами лежав на постілках покраяний велетенськими скибками хліб, і тараня в'язками, і оселедці у ваганах, і кав'яр солоний у горщиках та бочечках* (Ю. Мушкетик).

КАВ'Я́РНЯ, і, *ж.* Невеликий ресторан, де подають відвідувачам каву, а також чай, закуски і т. ін.; кафе. *Кав'ярня велика і з великим комфортом. Дзеркала блистять по стінах, і всього тут доволі* (А. Чайковський); *В кав'ярні музика грає. Прислуга в білих фартухах вино і тіста* [тістечка] *розносить...* (Б. Лепкий); *Хапливо випивши в кав'ярні склянку чаю з марципаном, хлопець з'явився до редакції* (В. Підмогильний); *Минає* [Огей] *кав'ярню, де, він знає, зараз повно людей, що п'ють кави, їдять цукерки* (Олесь Досвітній); *Краєвид повинен розкриватись з тераси ресторану. Природа повинна бути подана при столикові кав'ярні: добра кава, тістечка й довкола кольоровані тканини далечини* (В. Домонтович).

КАГА́Л, у, *ч.* 1. *іст.* У країнах Східної Європи в XVI–XIX ст. — єврейське громадське самоуправління, а також сама єврейська громада. — *Є в нас свій магістрат, що зветься кагалом* (З. Тулуб); *Кагал утримував кожного єврея від розчинення в середовищі інших національних спільнот* (із журн.).

2. *перен., розм.* Галаслива юрба; зборище. *Поприходили сини з жінками і цілий кагал дітей — більших і менших* (А. Чайковський); *Незабаром заробітчани усім кагалом подалися в село до корчми Лукаша Кондри* (М. Стельмах); *У мене самого сім'я — дванадцять душ! А тут цілий кагал на голову!* (В. Малик).

3. *перен., розм.* Гамір, безладдя, розгардіяш. *Кагал, гармидер стояв у хаті* (Панас Мирний); *За стіною, в редакції, реготали, лементували, гуркотіли, ярмарок, кагал, невже вони не розуміють, що зараз дорога кожна хвилина, яка несерйозність* (В. Дрозд).

КАГА́ЛЬНИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **кагáл** 1. *Він помалу позбирав про нього відомості, дізнався, що у нього є в кагальній касі значний, як на парубка, капітал* (І. Франко); *У Речі Посполитій кагальну верхівку затверджував власник міста чи його урядники* (з наук. літ.).

КАГА́Н, а, *ч., іст.* Титул голови держави в давніх тюркських народів (аварів, печенігів, хозарів і т. ін.), а також особа, яка мала цей титул. *Хозарські володарі кагани здавна дбали про те, щоб розвинути у себе торговлю* [торгівлю], *і їх столиця стала великим торговельним містом* (М. Грушевський); *Темний і загрозливий схід, страшні простори за Ітиль-рікою. Що ж, зараз вона* [княгиня Ольга] *пошле послів своїх до хозарського кагана, а там підростуть сини, нехай вони поквитаються з каганами* (С. Скляренко); — *Чував я, що в хозарів звичай гарний є, — посміхнувся Еймунд, — за тим звичаєм каган їхній не може правити більше як сорок літ* (П. Загребельний).

КАГАНА́Т, у, *ч., іст.* У добу раннього середньовіччя — державне утворення з каганом на чолі в тюркомовних народів. *Наперед виступив широкобородий. — Княже! — крикнув він, осилюючи галас. — Хозарський каганат не може більше захищати нас: він сам ледве тримається, ослаблений постійними січами* (Д. Міщенко); *Авари стали авангардом великої групи племен, які просувались в Україну з території Центральної Азії та складали основу Тюркського каганату* (з наук. літ.); *Монгольський каганат навіть після свого розпаду на окремі держави ще довго блокував можливість захоплення Москвою ресурсів східної частини Європи* (з наук.-попул. літ.).

КАГАНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* 1. Невеличкий світильник, що складається з ґнота та посуду, у який наливається олія, лій чи гас. *В хаті каганець ледве-ледве світив* (Марко Вовчок); *Лойовий каганець на самій печі затягає чорну стелю сивою поволокою* (Н. Королева); *На столі блимав олійний каганець, біля каганця лежала товста засмальцьована книга* (І. Білик); *Омелько взяв з полиці свічку, малому дав глиняного каганця* (Ю. Логвин); *Двісті років тому вечірній Львів освітлювався олійними каганцями в ліхтарях, що мали три шибки і кріпилися до мурів будинків* (Ю. Винничук).

2. *заст., жарт.* Велика чарка. *Будем пить з каганця та й чарочки до денця* (Номис).

◊ **(1) Аж каганці посвіти́лися** — про дуже сильний удар. *Коли це як не зашумить кий над головою, як не огріє Велетня по лобі, аж каганці йому посвітились* (С. Васильченко); *Хтось ударив мене по голові. Били кулаком і, напевне, з усієї сили, тому що в очах аж каганці посвітилися* (Л. Кононович).

КАГА́НІВ, а, е. Прикм. до **кага́н.** *Гуннських було значно менше, і на кагановому обличчі з'явилася вдоволена усмішка* (В. Малик); *І столи накрив* [Елпідій] *щедро, і на гостину запросив тих із оточення каганового, кого знав уже* (Д. Міщенко).

КАГАНЦЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **кагане́ць** 1. *Я вийшов трохи видихатися од каганцевого чаду* (Р. Андріяшик); *Потріскуючи, каганцеві ґнотики блимали, ворушили тіні на стіні* (із журн.).

КАГА́НЧИК, а, *ч.* Зменш. до **кагане́ць.** *Череп'яний каганчик, що вилупила його Катря з розбитого кашника, з каплею рижієвої олії на дні, ледве блимав у темному кутку своєю сизою горошиною на кінці ґнота* (Панас Мирний); *Господар .. присунув ближче до себе каганчик, що жалісно мигтів крихітним пелюстком вогника* (М. Стельмах); *Оля підійшла до хати, подивилася в причільне вікно: мати стояла біля припічка і голкою підтягала вузький ґніт в нічному каганчику* (К. Гриб); *Олійний каганчик, що горів на припічку, кинув на стіну велетенську розкошлану тінь* (Ю. Мушкетик); *У хатині ледве миготів каганчик, ґнотик плавав у олії і висяював кволе жовтаве світло* (Валерій Шевчук); *По кухлику варенухи, по каганчику сивухи... Царі як хлиснули, та сидя й поснули* (І. Багряний).

КАГА́Т, у, *ч.* Купа городини (картоплі, буряків і т. ін.), відповідно укладена й покрита соломою, землею і т. ін. для тривалого зберігання. *— Ідіть, і зразу за тим місцем, праворуч, при невеличкому нахилі — кагат* (В. Барка); *Дівчата копали, обрізували гичку і складали чистий буряк в кагати* (В. Козаченко); *З воза несем у кагати* [картоплю], *— Аж до відлиг до весняних Буде вона зимувати* (М. Гірник); *Тиміш заліз у кагат, перевіряв, чи буряки не померзнуть зимою* (Б. Харчук).

КАГА́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **кага́т;** *Кагатне зберігання;* // На якому укладають кагати. *Пішла мама працювати на кагатне поле, буряки в купи громадила, мила їх* (А. Михайленко).

КАГА́ТНИК, а, *ч.* Той, хто займається укладанням городини в кагати й доглядає за ними. *Кагатники намагалися якомога швидше скласти буряк, бо вже починалися осінні затяжні дощі* (із журн.).

КАГАТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **кагатува́ти.** *Кагатована картопля; Кагатований буряк.*

КАГАТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **кагатува́ти.** *Завдяки кагатуванню городина добре зимує в полі* (з наук.-попул. літ.).

КАГАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* Складати городину в кагати. *Червоній, Колодо, печи раків, коли не послухав старших, як картоплю кагатував* (В. Кучер); *Найчастіше кагатують буряки пізніх сортів, коли вже є загроза заморозків* (із журн.).

КА́ГЛА́, ка́глú, *ж.* Отвір у димоході (нижче стелі), який затуляють для збереження тепла. *Позакурювали, хто курив, і присіли до грубки, віділкавши каглу, аби, знаєте, диму на хаті не було* (А. Свидницький); *Вона поштурхає коцюбою в печі та й затикає каглу заткалом* (І. Нечуй-Левицький); *Але... звідки цей чад? Невже хтось каглу заткнув? Це ж треба встати й відіткнути, бо хіба ж довго задихнутись?* (Є. Гуцало); *Заснув* [гінець] *у надмір натопленій хаті, в якій каглу у бовдурі хтось рано заткнув, так і помер небоpака від чаду* (Ю. Мушкетик).

КАГЛЯ́НКА, и, *ж.* Те, чим затуляють каглу. *Послала жінка чоловіка каглу затикати, та й каглянка вбила* (Номис); *Юрко чув крізь сон, як торготіли каглянки у грубці* (О. Донченко); *Затримала* [Паша] *увагу на каглянці, якою затуляють димохід, щоб не так видувало тепло взимку* (М. Циба); * У порівн. *Сорочка, чорна, як каглянка, дірява, як сак* (Л. Мартович).

КАГО́Р, у, *ч.* Сорт червоного десертного вина. *Пахла корковим деревом срібна чаша кагору* (Є. Пашковський); *З-поміж інших вин кагор вирізняється мигдалевим та чорносливовим присмаком і ароматом з м'якими какао-шоколадними нотами* (з наук.-попул. літ.); *У православ'ї кагор, символізуючи кров Ісуса Христа, використовується в одному із семи Таїнств — Таїнстві Причастя* (із журн.); *Для підвищення гемоглобіну вживають ложку кагору натщесерце* (з газ.).

КАДА́НС, у, *ч.* Гармонійний зворот, який завершує музичний твір або його частину; каденція (у 2 знач.). *У творчості Бориса Лятошинського виразними є народні джерела: особливості народних ладів, характерні для народних пісень каданси, модуляції, послідовності акордів* (з наук. літ.); * У порівн. *Дружні оплески, немов якийсь ще не вивчений музиками могутній каданс любимої пісні, вибухнули на привітання молодого співака* (Іван Ле).

КАДА́СТР, у, *ч., спец.* Систематизований опис та оцінка об'єктів, що підлягають оподаткуванню. *Основи раціональної системи обліку та використання природного потенціалу болотних комплексів в Україні були закладені ще у 1930 році, коли було укладено перший кадастр торфових боліт — "Торфовища України"* (з наук.-попул. літ.); *Він кілька разів глибоко дихнув, а тоді запитав у Фені: — Кадастр ґрунтів почали розробляти?* (М. Циба); *Наявність води у відкладах палеогену зафіксовані, наприклад, у кадастрах підземних вод* (із журн.).

△ **(1) Во́дний када́стр** — систематизоване зведення відомостей про основні гідрологічні характеристики й ресурси поверхневих вод певної території. *Державні, міждержавні та регіональні програми використання й охорони вод та відтворення водних ресурсів розробляють на основі даних державного обліку вод — водного кадастру* (з мови документів); **(2) Земе́льний када́стр** — сукупність даних щодо обліку й економічної оцінки землі для планомірного та ефективного її використання. *Дані земельного кадастру необхідні для організації ефективного використання земель та їх охорони, планування народного господарства, раціонального управління земельними ресурсами* (з навч. літ.).

КАДА́СТРОВИЙ, а, е, *спец.* Стос. до кадастру. *Кадастрові карти середини XIX ст. відображають архітектурно-ландшафтний уклад садибно-паркових комплексів Галичини* (з наук. літ.); *Плату за землю нараховують у вигляді земельного податку або орендної плати, що визначається залежно від якості та місцезнаходження ділянки, виходячи з кадастрової оцінки землі* (з навч. літ.).

КАДЕБІ́СТ, а, *ч., іст., розм.* Співробітник Комітету державної безпеки [СРСР]. *Проте зовні охорони майже не було — лише пара кадебістів на вході* (В. Чемерис); *Чи то через метушню, чи через недосвідченість кадебісти не відібрали у звукооператора магнітної плівки. Її прослухали на студії* (із журн.).

КАДЕБІ́СТСЬКИЙ, а, е, *іст., розм.* Прикм. до **кадебіст.** *За головним героєм фільму стежили відповідні слідчі органи, представники яких у чорних кадебістських плащах і кашкетах змішувалися з натовпом, контролюючи кожен крок чоловіка* (із журн.); *Я постійно відчував у себе за спиною пильні кадебістські погляди* (з газ.).

КАДЕ́НЦІЯ[1], ї, *ж.* 1. Вставка імпровізаційного характеру, що входить до складу музичного твору (перев. концерту з оркестром) і віртуозно виконується без супроводу. *На своєму сольному концерті співак неодноразово зачаровував слухачів каденціями, коли оркестр затихав, було чутно лише його чарівний голос* (з газ.).

2. Те саме, що **када́нс.** *Дівчина мала дивовижний голос і чуття музики, легко справлялася з висхідними й низхідними гамами та каденціями будь-яких композицій* (із журн.).

КАДЕ́НЦІЯ[2], ї, *ж.* Період, упродовж якого здійснюються повноваження того чи того органу або посадової особи. *Відповідно до нового Закону "Про вищу освіту" ректор не може перебувати на посаді більше двох каденцій* (з публіц. літ.); *За останньої каденції сільського голови було відреставровано церкву Різдва Пресвятої Богородиці* (із журн.).

КАДЕ́Т[1], а, *ч.* Вихованець кадетського корпусу або військового ліцею. *Ранок у кадетів починається з ранкової пробіжки та тренувань* (із журн.); *Минулого тижня пройшли змагання з баскетболу серед підлітків, на яких кадети місцевого військового ліцею посіли призові місця* (з газ.).

КАДЕ́Т[2], а, *ч., іст.* Член конституційно-демократичної партії в Росії, що сформувалася в 1905 р. *Багатьох з виборців, серед яких були навіть лояльні кадети, захоплювала ідея цілковитого самопорядкування* (В. Винниченко); *Царський суддя, кадет і меншовик Попалися: і зрада, і шпигунство* (В. Еллан-Блакитний).

КАДЕ́ТСЬКИЙ[1], а, е. Прикм. до **каде́т[1].** *Біля брами кадетського училища їй зустрілися троє юнаків у юнкерській формі* (К. Гриб); *Пам'ятаю, ще в кадетські роки кожен із нас мріяв стати офіцером* (із журн.).

△ **Каде́тський ко́рпус** *див.* **ко́рпус.**

КАДЕ́ТСЬКИЙ[2], а, е, *іст.* Прикм. до **каде́т[2].** *В шикарному паризькому готелі відкривався всесвітній перший конгрес кадетської партії* (В. Еллан-Блакитний).

КАДИ́К, á, *ч.* Те саме, що **Ада́мове я́блуко** *(див.* **я́блуко).** *Він здригнувся, .. важко ковтнув повітря; гострий кадик його різко ворухнувся на шиї і сховався десь за комірцем* (В. Собко); *Кузько зробив судорожний рух кадиком, якось по-гусячому повернув шию* (Григорій Тютюнник); *Шию тримав* [Черниш] *рівно, хрящуватий кадик туго випинався з-під коміра* (О. Гончар); *Тільки комір сорочки був малуватий, і горішній гудзик не досягав не те що петельки, а й хрящуватого кадика* (М. Сиротюк); *На дебелій шиї ткацьким човником бігав зморщений кадик, мало не досягаючи квадратної неголеної бороди* (Р. Андріяшик).

КАДИЛА́К, а, *ч.* Марка легкових автомобілів американського виробництва; автомобіль такої марки. *Внизу, саме підкотивши, зупинився перед музеєм блискучий "кадилак", і з нього вийшло поважне сімейство* (О. Гончар); *У цьому залі заправлялись бензином .. автомобілі усіх марок .. — "б'юїки", "шевроле", "кадилаки"* (Є. Гуцало); *Синій розгепаний кадилак деренчить і спиняється перед нами* (з газ.).

КАДИ́ЛО, а, *с.* 1. Металева посудина на довгих ланцюжках із прорізною накривкою з розжареними вуглинками всередині для куріння ладаном під час богослужінь. *Кричить отаман. Опинились; Аж церков бачать. Дяк співа, Попи з кадилами, з кропилом* (Т. Шевченко); *По церкві ходить дим кадила .. і зітхання людських грудей* (Б. Лепкий); *Диякони з кадилами й кропилами, протодиякони із своїми атрибутами, архідиякони .. — хресний хід рушив з собору через знамениту браму на площу* (О. Довженко); *Попи роздували кадила, пахло ладаном, виспівувала півча, рикали диякони: "Вонмем!"* (П. Загребельний); *О слава ж Богу, я таки дожив! — старенький піп Шрамко помахував кадилом, за упокій полеглих відслужив* (Л. Костенко).

2. *діал.* Меліса. *В різних місцевостях мелісу знають під іншими назвами: кадило, маточник, бджолина травка, рійник, ройовик, медівка, лимонна м'ята* (з наук.-попул. літ.).

◊ **Роздму́хувати (роздува́ти) / роздму́хати (розду́ти) кади́ло** *див.* **роздму́хувати; (1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ме́ртвому (уме́рлому) кади́ло,** *зі сл.* д о п о м а г а т и, п о м а г а т и *і т. ін.* — уживається для вираження повного заперечення змісту слова; зовсім не (допомагати). *Так помагає як умерлому кадило* (прислів'я); *Піп відправив кілька молебнів во здравіє болящого раба Божого Єфремія, але .. йому те допомогло як мертвому кадило...* (В. Речмедін).

КАДИ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **кади́ло** 1. *Перед намісними образами у високих ставниках горять товсті зелені свічки, а кругом них і коло самих образів миготять цілі сотні манесеньких свічечок жовтих; за хвилями з кадильного диму вони яскріють зірками* (М. Старицький); *Дим кадильний в'ється вгору* (В. Самійленко); *Теплі вітри зизоокі приносять запах лаванди і мира, дим кадильний пливе над головами і закручується вгорі у велетенське сизе: "О-о-о-о!"* (Ю. Винничук).

КАДИ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Прислужник (у 3 знач.), який несе кадило. *Кадильник підкладає ладан до архієрейського кадила* (з рел.-церк. літ.); *Тільки-но кадильник подав кадило священикові, як усю церкву заповнив запах ладану* (із журн.).

2. *перен., зневажл.* Той, хто надмірно вихваляє кого-, що-небудь. *Марія Федорівна дуже не любила лестунів і кадильників, тому, коли чула якесь вихваляння, просто виходила з кімнати* (з газ.).

КАДИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **кади́ло** 1. *Кайдаш пішов у вівтар служити за паламаря .. й подав священикові кадильницю...* (І. Нечуй-Левицький); *З кадильниць срібних дим снується* (Б. Лепкий); *В церкві пахне .. розігрітим воском, свіжовичиненими кожухами і прополісом, бо господаровитий титар клав у кадильницю до крихітки ладану пахучу замазку, якою бджоли шпаклюють вулики* (М. Стельмах); *Старенький єпископ тримав у правій руці кадильницю, а в лівій — хреста* (В. Малик); // Взагалі металева посудина, в яку кладуть пахучі трави, ефірні олії і т. ін. *Сіли обоє біля кадильниці, й Сулейман почав кидати в огонь золотисті зеренця* (О. Назарук); *Два білі євнухи стерегли Киліяну й не пускали до інших покоїв. Низенька постіль, висока кадильниця для пахощів, мережане вікно* (Ю. Мушкетик).

КАДИ́ТИ, каджу́, ка́диш, *недок.* 1. Махаючи кадилом під час церковного обряду, курити ладаном або іншими пахучими речовинами. *Священик одчинив царські врата, почав кадити по церкві. Рознеслись пахощі .. ягідок дешевого ялівцю* (І. Нечуй-Левицький); *— Як кадить* [отець Симон] *та пройде по церкві, так народ, особливо жінки, перед ним і хиляться* (А. Головко); *Отець Єлисей служив вечерню, я підспівував йому та кадив кадильницею* (Ю. Мушкетик).

2. *розм.* Випускати, виділяти дим, чад, запах і т. ін. *На крутій гряді стоїть верба зелена кучерява, колишеться од вітру й кадить на всі боки солодким духом* (Дніпрова Чайка); *Каштани, наче великі панікадила, парадно розставлені на вулиці, встромлені в чорну, зволожену майським дощем землю. Вони стоять і тріумфально кадять в небо золотим пилом* (І. Багряний); *Ароматичні палички кадили розкішними пахощами* (Любко Дереш); // *ірон.* Взагалі курити. *— А ти чого, бузувіре, тут у сінях кадиш?* (Панас Мирний); *— Не кади, як паротяг! — говорить йому Бойко, що лежить поруч. — Нас можуть помітити!..* (Гео Шкурупій); *Тільки знає, що кадить та й кадить, уже всю хату провоняв табачищем* (Григорій Тютюнник).

◊ **(1) Кади́ти (пали́ти, кури́ти** *і т. ін.)* **фіміа́м** *кому, перед ким* — дуже вихваляти кого-небудь, лестити комусь. *Щоб запобігти в неї ласки, треба було безперестану кадить перед нею фіміами лестощів* (І. Нечуй-Левицький); *Раби і підніжки всякої влади палять фіміам навіть земським начальникам* (М. Коцюбинський); [Стрепсіад:] *Ані словом до інших тепер не озвусь, хоч би й стрінув їх я коли-небудь, Ні приносить їм жертв, ні вина проливать, ні курить фіміаму не буду* (Борис Тен, пер. з тв. Арістофана).

КАДИ́ТИСЯ, іться, *недок.* Випускати, виділяти дим, чад, запах і т. ін. *Довкола все щось блимало й кадилось* (Л. Костенко); * Образно. *Ти ж бо змалку, ніби сопка, кадився* (В. Стус); // *безос. На Трійцю у церкві кадилося лавандовим ладаном, який зливався із п'янкими пахощами м'яти, меліси, липи й усякого зілля* (із журн.).

КАДИЧО́К, чка́, *ч.* Зменш. до **кади́к.** *Андрій не ловить провокатора, а лиш дивиться на його лисяче личко та на кадичок, що так запопадливо ворушиться назустріч слідчому...* (І. Багряний); *Юнак співав із радістю, від душі, його кадичок підскакував раз у раз, роблячи Назара подібним до молодого соловейка* (з газ.).

КА́ДІ, *невідм., ч.* У мусульманських країнах — суддя, який здійснює судочинство на основі шаріату. *Шаріат дозволяв жебрати старим, бідним, сліпим, паралічним. Каді Стамбула призначав головного поводиря жебраків* (П. Загребельний); *Почали* [воїни] *вимагати від мене присяги на Корані. Я ж виявив силу духу і сказав, що присягнуся лише в присутності каді й сторонніх свідків* (Ю. Логвин).

КА́ДІБ, доба, **КА́ДІВБ,** довба, *рідко* **КА́ДУБ,** а, *ч.* Велика діжка. *Взяли вони шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, сів Котигорошко на грифа — полетіли* (з казки); *Грицько з Григорієм, діставши відповідний наказ, зробили .. невеликий пліт, поставили на нього чотири кадовби з солониною* (І. Багряний); *Кращі майстри вивезли на продаж свої діжки, відра, кадуби, бодні, жлукта* (В. Кучер); *Тварину приваблює незнайомий кислуватий запах. Буйвол повернув голову ліворуч, лизнув край кадоба з силосом* (М. Дашкієв); *Скидан підійшов до дверей, де в кутку стояв кадуб з водою, взяв питун, довго зі смаком пив, аж Томиленко відчув спрагу* (В. Чемерис); * У порівн. *У будці, як у кадовбі, загуло на весь двір* (С. Васильченко).

КА́ДІБЕ́ЦЬ, ка́дібця́, **КА́ДІВБЕ́ЦЬ,** ка́дівбця́, **КА́ДУБЕ́ЦЬ,** ка́дубця́, *ч.* Зменш. до **ка́діб.** — *Он бачиш жовтим лубом укритий віз і кадубець на ньому? Це наш* (М. Стельмах); *Семен обдивився кадівбець. — А як висипали свиням? — Як завсігди... Один кадівбець... у сінях* (Ю. Мушкетик); *Знала* [Дося], *що таке повстанська зима, і вже припасла два горщики смальцю, кадібець меду, трохи сала, слоїк спирту, дві теплі ковдри* (В. Шкляр).

КА́ДІБОК, бка, *ч.* Зменш. до **ка́діб.** *Сінешні і хатні двері відчинені. Пахне борошном і влежаними яблуками; посеред сіней перекинутий кадібок з грушками* (Григорій Тютюнник); *Побили-потрощили* [халупники] *всі скрині в хаті, всі дзеркала, повивертали всі бодні та кадібки* (Ю. Мушкетик).

КА́ДІВБ *див.* **ка́діб.**

КА́ДІВБЕ́ЦЬ *див.* **ка́дібе́ць.**

КАДІ́Й, я, *ч.* Те саме, що **ка́ді.** — *...Я колишній хатиб. Насмілився сказати на проповіді, що кадій тлумачить Коран так, як йому вигідно...* (Р. Іваничук); *Хасекі вклонилася кадієві, і кадій приклав стулені човником долоні до грудей на знак високої шани до її величності султанші* (П. Загребельний).

КАДІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **кади́ти.** *Йому ж від понадмірного кадіння в голові замакітрилось* (О. Ільченко); *Нічого відсипатися, доки всі трудяться, й довго марудитись із святим таїнством не треба: не кадіння та храмового ходіння чекає Бог, а душ людських* (Н. Околітенко).

КА́ДМІЄВИЙ, а, е. Стос. до кадмію. *В ядерній енергетиці широко використовують кадмієве скло, що вбирає теплові нейтрони* (з наук.-техн. літ.); *Особливість кадмієвого покриття полягає в тому, що воно забезпечує електрохімічний захист сталі в тропічних умовах* (з навч. літ.); *Усі кадмієві фарби містять у своєму складі сірчистий кадмій, відзначаються красою та інтенсивністю кольору* (із журн.); *Лише кілька секунд мав у своєму розпорядженні той, хто рискнув би скинути в реактор гальмівні кадмієві стержні голими руками* (М. Дашкієв).

КА́ДМІЙ, ю, *ч.* 1. Хімічний елемент з атомним номером 48, сріблясто-білий м'який метал, що входить до складу цинкових руд. *Накопичення безхребетними мікроелементів, у тому числі таких високотоксичних, як свинець та кадмій, впливає на їх видовий склад, чисельність та біомасу* (з наук. літ.); *Не слід покривати кадмієм деталі, що перебувають у безпосередньому контакті з паливом* (з наук.-техн. літ.); *Кадмій отримують як побічний продукт при добуванні цинку* (з навч. літ.).

2. Назва жовтої фарби різних відтінків. *Для фарбування герметиків застосовують будь-які мінеральні пігменти та деякі органічні барвники, наприклад кадмій* (з навч. літ.); * Образно. *Осінь змережила землю мазками вохри, бакану й кадмію* (З. Тулуб).

КАДМІЙО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **кадміюва́ти.** *Кадмійовані та оцинковані поверхні можна перед склеюванням активувати обробкою в розчині хромової кислоти* (з наук.-техн. літ.); *Сталеві елементи вікон, що межують з алюмінієвими деталями, повинні бути оцинковані або кадмійовані шаром завтовшки не менше 9 мкм* (з мови документів).

КАДМІЮВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **кадміюва́ти.** *Уведення органічних домішок в електроліт кадміювання дає змогу отримувати щільні дрібнокристалічні катодні відкладення солей кадмію* (з наук. літ.); *У процесі кадміювання основними споживачами електроенергії є джерела постійного струму, електродвигуни й вентилятори* (з наук.-техн. літ.).

КАДМІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., що, спец.* Покривати металеві вироби шаром кадмію для захисту від корозії. *Кадмій є більш пластичним металом, ніж цинк, тому деталі з різьбовим з'єднанням переважно кадміюють* (з наук.-техн. літ.); *Вироби, що контактують з морською водою і розчинами хлоридів (за винятком кислоти), а також електричні контакти потрібно кадміювати для уникнення корозії* (з навч. літ.).

КАДР[1], у, *ч.* 1. Окремий знімок на кіно- або фотоплівці, на теле- або кіноекрані, на фотографії і т. ін. *Між школярами тоді вважалося за велике щастя дістати десь хоч один кадр плівки цього "великого німого", який заволодів нашими думками й мріями* (Б. Антоненко-Давидович); *Проявив плівку. Один кадр екстракласу, я відбиваюсь батогом від цапа, який хоче взяти мене на роги, а на задньому плані юрмляться перелякані свині* (А. Крижанівський); — *Отже, "Вночі у "Зеленому какаду", — переклав я назву. — Побачимо, на що здібні камради. Перед кінотеатром завважив і вітрину з кадрами фільму* (О. Шугай); *Зйомки велися на межі розподільної здатності приладів, тож тут був потрібен комп'ютерний аналіз кожного кадру, їхня обробка, звірка й синтез* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Окрема сцена або епізод із кінофільму. *Глядач засвоює на екрані загальний план за двадцять секунд і далі вимагає зміни кадру* (О. Довженко); *На екрані виникло зображення глибокої шахти. Кадри фільму показували шлях руди від копалень до готових машин* (О. Бердник); — *Треба ж знать, як будувати кадр, як вибирати освітлення і ще багато чого* (В. Нестайко).

2. *перен.* Епізод життя, звичайно відтворений у пам'яті. *Один незабутній кадр врізався Андрієві в саме серце: старий бондар, довговусий і броватий, батьків друг і побратим, коли "лінійка" проїздила мимо, кивнув головою... та й закляк, а тоді низько-низько схилив ту свою голову услід...* (І. Багряний); *Як воно тоді закрутилося? Горбатюк посмикав себе за лівого вуса, й пам'ять увімкнула саме той кадр* (І. Білик); *Тисячу разів, до виснаження, прокручений уявою кадр: відчиняю двері — і на порозі стоїш ти* (О. Забужко).

КАДР[2], а, *ч.* 1. *розм., рідко.* Те саме, що **кадрові́к** 1. [Д р е м л ю г а:] *Я двадцять років на відповідальній роботі. Хто дав вам право так зі мною говорити?!. Я — старий кадр..!* (О. Корнійчук).

2. *жарт., ірон.* Про окрему людину як індивіда. *Ягнич усе ще стояв приголомшений, нахмарений. — А це там хто замість мене? — То так, тимчасово, доки підшукаєм. Самі розуміємо, що не той кадр, але ж .. другого Ягнича спробуй знайти...* (О. Гончар); — *А що ти вмієш робити..? — примружився Петро. — Дрова рубати, картоплю чистити. Смішити: стаю на голову й кукурікаю. — Ну, такий кадр нам підійде* (Ю. Мушкетик); — *Ну ти ж і кадр! Зараз такий кльов почався, а ти... — Не обманюй! — весело сказав Котька. — Ти сам казав, що по-справжньому клює тільки рано-вранці і надвечір* (В. Нестайко); *Я дістав гаманця й почав шукати адресу, яку мені дав один кадр — ми з ним познайомилися влітку на вечірці* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

КА́ДРА, и, *ж., розм.* Жін. до **кадр**[2] 2. — *Чому стоять машини? — Ось ваша кадра, у неї питайте, — дід Андрій показав на Феню* (М. Циба); *"Непогано, — оцінив Сідалковський. — Цікава кадра. Ковбику може сподобатися"* (О. Чорногуз).

КА́ДРИ, ів, *мн.* 1. Основний склад працівників якої-небудь установи, організації, підприємства і т. ін. *Хуан Вертес талановито керував фірмою .. Кадри він завжди підбирав особисто, і кадри його працювали бездоганно* (М. Білкун); *Наша газета в обсязі збільшилась, кадри потрібні* (В. Дрозд); *У квітні 1917 р. в Катеринодарі відбувся Кубанський крайовий вчительський з'їзд, який видав резолюцію про українізацію шкіл у козачих українських станицях і підготовку нових учительських кадрів* (Д. Білий).

2. Постійний склад військових частин, що не демобілізується в мирний час. *Війна тривала, й для неї треба було готувати нові кадри солдатів та офіцерів* (Б. Антоненко-Давидович); — *Потрібно ще як мінімум років десять, щоб підготувати достатню кількість кваліфікованих кадрів для військового флоту* (О. Авраменко, В. Авраменко).

3. Ті, хто представляють певну групу, розряд і т. ін. людей чи певну галузь діяльності. *Лишається, проте, інша публіка — та, що просто затужила вже за хорошим, правдивим, людяним і високохудожнім словом, — і з-посеред неї вербуватимуться кадри нових читачів і поклонників Коцюбинського* (С. Єфремов); *Наприкінці 70-х і на початку 80-х рр. виступають, прояснючи основи своєї громадської і літературної програми, перші кадри галицької селянської інтелігенції* (М. Зеров); *Кадри священиків готувалися головним чином з рядів низової інтелігенції та селянства, для чого були й окремі школи при дворах єпископських, під їх оком та керуванням* (І. Огієнко).

Відділ ка́дрів *див.* **відділ.**

КАДРИ́ГА, и, *ж., іст.* Турецька галера. *Уперше від того дня, коли, зійшовши з кадриги Сінам-аги, ступила на царгородську землю, Роксолана виїжджала із столиці* (П. Загребельний).

КА́ДРИК, а, *ч.* Зменш. до **кадр**[1]. *Машина зупинялась на мить, вирізала потрібний кадрик, склеювала плівку і знову починала перемотувати її* (М. Дашкієв); *Ти станеш до монтажного стола.., і проходитимуть через твої руки численні мініатюрні кадрики, багато сотень буде їх, і ти будеш над ними владар, переживатимеш найвищу радість творення* (О. Гончар).

КАДРИ́ЛЬ, і, *ж.* Танець із шести фігур, який виконують пари, що стоять одна проти одної. *Боярин насилу розіпхав гурт, щоб серед хати поставити молодих до першої кадрилі* (І. Нечуй-Левицький); *Хіба піти самому і заангажувати її до кадрилі..?* (І. Франко); *А брат мій сам вже далі Добрав, як витинають мазурку чи кадриль* (М. Рильський); *Коли гості ставали до танцю, генерал-губернатор запросив Олександру Михайлівну на кадриль* (І. Пільгук); // Музика до цього танцю. *З зали долітали сюди шумливий гомін і звуки кадрилі, а тут було гомінко по-діловому, стримано й буденно* (М. Івченко); *Мирон Кандиба вже витинав на своєму баяні польки, вальси і кадрилі, та так хвацько й закаблучисто, що навіть ті, хто порався коло столу, пританцьовували на місці* (В. Нестайко).

КАДРИ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **кадри́ль.** *Кадрильні молодіжні танці мають свій особливий комплекс рухів* (з наук.-попул. літ.); *Жіночий кадрильний костюм складається з ліфа-баски, нижньої та верхньої спідниць* (з навч. літ.).

КАДРО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **кадрува́ти.** *Часом виникають труднощі при підготовці знімків до друку, коли співвідношення сторін кадрованого зображення не відповідає співвідношенню сторін зображення, що не обрізають* (з навч. літ.).

КА́ДРОВИЙ, а, е. Прикм. до **ка́дри.** *Після Мірошниченка виступив голова завкому, а потім Недремний прочитав листа старих кадрових робітників* (М. Стельмах); — *Насамперед, — запевнив я, — ми не збираємося втручатись у політику банку — ані в кадрову, ані у фінансово-кредитну* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Федір Королевич був колишній арсенальський кадровий робітник* (Ю. Смолич); *В батареї було тільки двоє офіцерів кадрових. Решта, як і я, вчорашні студенти* (П. Панч).

КАДРОВИ́К, а́, *ч., розм.* 1. Той, хто належить до основних кадрів якого-небудь підприємства, установи, громадської організації і т. ін. *Їх зібралось мало, старих кадровиків, і директор не всіх пізнавав, такі стояли бородаті* (Ю. Яновський).

2. Військовослужбовець кадрових військ. *Люди відчували себе незручно у військовій формі, обмотки обвисали, гімнастерки халабудились. Кадровики відрізнялися військовою виправкою* (Григорій Тютюнник); — *Кадровик я, кадрову службу. А прізвище моє Решетняк. Восени був би дома, якби оце не війна* (О. Гончар); *Літні солдати починали розповідати один одному про свої родини, про дітей .. Двадцятип'ятирічні кадровики .. починали хвалитися своїми успіхами в жінок* (П. Загребельний).

3. Співробітник відділу кадрів. *Я розраховував розділити її* [квартиру] *з обома міністрами й нашим головним кадровиком.., але всі троє категорично заявили, що мешкатимуть там, де й їхні співробітники* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАДРУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для кадрування. *Для якісного фотознімання, окрім самої камери, необхідне таке приладдя: штативи, джерела штучного освітлення, видошукачі, фотозбільшувач, кадрувальна рамка* (з навч. літ.); *Електронна кадрувальна рамка "Рось" призначена для автоматичного установлення експозиції під час фотодруку з аматорських негативів* (з газ.).

КАДРУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **кадрува́ти.** *Кадрування може виконуватися як на етапі зйомки, так і на етапі друку або редагування відзнятого зображення* (з наук.-попул. літ.); *Кадрування дозволяє залишити за межами кадру все несуттєве, що заважає сприйняттю зображення, випадкові об'єкти, забезпечує створення певного образотворчого акценту на сюжетно важливій частині кадру* (з навч. літ.).

КАДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, спец.* Вибирати межі (рамки) ракурсу і плану зображення під час фотографування, кінознімання, телепередачі і т. ін. *Кадрувати фото в фотошопі можна за допомогою інструмента "Рамка". Якщо вам потрібно задати якісь геометричні розміри файлу, для цього необхідно прописати у вікнах розмірів і у вікні роздільної здатності потрібні числові значення* (з навч. літ.); *Вони життя не знали, Не сіяли, не жали .. Довкола поглядали, Сценарії писали. Писали, кадрували "Веселі перевали"* (В. Іванович).

КА́ДУБ *див.* **ка́дiб.**

КА́ДУБЕ́ЦЬ *див.* **ка́дібе́ць.**

КАДУ́К, а́, *ч., діал.* 1. Падуча хвороба; епілепсія. *За твоє добро кадук тобі в ребро!* (прислів'я).

2. Чорт, диявол. *Ти, вражий сину, кадуком підвіяний* (П. Чубинський); [Ж а н д а р м *(тупає ногою):*] *До стосот кадуків! А се що знов? Чого ви урвали? Гей, музики!* (І. Франко).

КАДЬ, і, *ж., заст.* Те саме, що **ка́дiб.** *Гості київські й заморські підходили до нього* [Волоса] *й складали своє дання: хто живого півня, хто хутро, жбан меду, кадь ячменю чи проса* (С. Скляренко); *Князь був на торговищі, скаржились-бо йому новгородці, що купці захожі луплять по три шкури за все і вже за кадь жита правлять по п'ять гривен* [гривень] (П. Загребельний); *Рік і добра кадь золота, награбованого ще графом у тих-таки римлян, пішли на втвердження* [утвердження] *Гунтера в графському титулі* (І. Білик).

КАЖА́Н, а́, *ч.* Нічний ссавець ряду рукокрилих із широкими крилами, утвореними перетинками між довгими пальцями передніх кінцівок; летюча миша. *Людей не чуть; через базар Кажан .. Перелетить* (Т. Шевченко); *Не співа "надобраніч" пташина, тільки нечутно літають великі, чудні кажани* (Леся Українка); *Низько над землею метлялись між яблунями кажани, і десь угорі прогудів пізній жук-рогач* (О. Донченко); *Сядеш, було, в ногах у мами .. і цілий вечір слухаєш і солов'їв, і шерех крил кажанів, і сплеск рибин у ставі, і перемову в глибинах неба чистих великих зір...* (Василь Шевчук); *Невідомі вечірні птахи, а може, й кажани літають навколо лоджії* (Ю. Андрухович).

КАЖАНО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **кажа́н.** — *Треба взять неторгований казан .. Покласти кажана. Накрити казаном .. На другий день, теж опівночі, піти на те місце. Піднять казан. Там будуть лише кісточки кажанові* (В. Нестайко); * У порівн. *Гумілевський повів у задумі гострим великим носом, ніби прислухаючись своїми великими, як кажанові крила, вухами до якихось потайних звуків* (М. Івченко); *Хода дідова м'яка, тиха .. І рухи м'які, нечутні, мов кажановий літ* (О. Донченко).

КАЖАНО́К, нка́, *ч.* Зменш. до **кажа́н.** *В його* [нього] *день був уночі, а ніч була вдень, як буває в пугачів, сов та кажанків* (І. Нечуй-Левицький); *Я дивився, як світлове кружальце вгорі блідне, і раптом почув, як десь позаду мене зашурхотіли крилами кажанки* (із журн.).

КАЖАНЯ́ЧИЙ, а, е. 1. Прикм. до **кажа́н.** *Вона опинилася раптом віч-на-віч з місяцем, із сухим шелестом кажанячих крил і з тужливими та розпачливими гуками пугача* (Валерій Шевчук).

2. Такий, як у кажана. *Лебеді з кажанячими головами почергово підлітали, щоби дзьобнути його в лице. А він навіть не кричав* (С. Процюк); *Коли дівча відірвало очі від бетону й пропекло мене поглядом, серце закріпло з переляку. Я впізнав її кажанячі очі* (Любко Дереш).

КАЗ, у, *ч., розм.* Те саме, що **сказ** 1. *Нехай на тебе каз найде* (Номис).

КАЗА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **амво́н.** *Йому тепер в страшних образах привиджувалися всі ті кари, що про них не раз чув із казальниць, що призначено їх пиякам* (І. Франко); *— Про неї* [матір] *говорять, що вона повинна замість мого батька ставати на казальницю і проповідувати* (О. Кобилянська); *За казальницю вийшов наш плюгавенький, добрий попик — вчорашній дяк — і почав проповідь* (Р. Іваничук); *Вівтар — із піщанику в стилі ренесансу, казальниця у стилі пізньої готики та купіль (хрещальня) з шістнадцятого сторіччя. Усе це — прекрасні витвори архітектури та мистецтва* (О. Шугай).

КАЗА́Н, а́, *ч.* 1. Металева перев. округлої форми посудина (звичайно з відкритою верхньою частиною) для варіння їжі, кип'ятіння води і т. ін.; котел, чавун (у 2 знач.). *Смола там в пеклі клекотіла і грілася все в казанах* (І. Котляревський); *Кухарі насипали з великих казанів у миски борщ* (І. Нечуй-Левицький); *На деяких вулицях міста топили у великих казанах смолу і заливали нею вибоїни в тротуарах* (М. Томчаній); *Марта побачила галявину, посеред якої над багаттям висів лискучий казан. Вариво клекотіло і булькало* (Ю. Винничук).

2. *спец.* Закрита посудина для перетворення води в пару. *Аж ось приїздить з міста механік (казани парові на свинофермі складати)* (В. Дрозд); * У порівн. *Раптом зашипіло дужче. Здавалося, всередині скрині клекоче пара, як у паровому казані* (В. Владко).

3. *перен., жарт.* Про голову людини. [К а т е р и н а:] *Подумаєш, вдарив старого Галушку по голові .. Об його казан шаблі ламались, а не то що дрючок* (О. Корнійчук).

4. *перен.* Повне оточення великого ворожого угруповання під час воєнних дій; котел (у 4 знач.). *Тікає ворог. Здоганяти його не можна — все горить; Як і раніш — у кліщі брати І в казані його громить* (М. Гірник); *— Саме на той час наші біля Корсуня та й тут поблизу німцям казана влаштували* (В. Козаченко).

△ **Опа́лювальний коте́л (каза́н)** *див.* **коте́л; Парови́й (каза́н) коте́л** *див.* **коте́л.**

◊ **Кипі́ть як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **у казані́** *див.* **кипі́ти.**

КАЗА́НЕЦЬ *див.* **каза́нці.**

КАЗАНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Зменш. до **каза́н** 1. *Дядько підливає в казанець з коновки воду* (М. Олійник); *Їдальню було обставлено кредендсами, стіл заслано килимами, на яких ясніли срібні миси, ложки, підмиски, тарелі й казанці. Диміла страва, метушилися слуги* (Валерій Шевчук).

КА́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **каза́ти.** *Нарозкошувавшись у слові та мислі, Вовкулака запевнив, що все, казане ним, є достеменна правда* (В. Шкляр); // **ка́зано,** *безос. пред. Прийшов Хвесько до батька та й просить, як йому казано* (О. Стороженко); *Гаїнка чула все, що про неї казано* (Б. Грінченко); *"Ти можеш стати білим хортом, — казано було йому, — вужем а чи гарним парубком. Можеш перетворитись у коня й помчатись, як вітер"* (Валерій Шевчук); // *у знач. ім.* **ка́зане,** ного, *с.* Те, про що йде мова. *— Що ж про мене кажуть? — Казаному кінця нема, — одказала Христя, щоб не розводити сварки* (Панас Мирний).

КАЗАНИ́НА, и, *ж., розм.* Старий поганий казан. *— Коли ти вже заміниш цю засмальцьовану казанину на новенький, чистенький казанок? — сварилася мати на Орисю* (із журн.).

КАЗА́НКА *див.* **каза́нці.**

КАЗАНКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **казано́к.** *Червоне полум'я, знявшись угору, лиже чорне дно казанкове* (Панас Мирний).

КАЗА́ННА, ної, *ж.* Приміщення, у якому встановлені парові казани; котельня. *Хоч робота в казанній була нелегкою, але було затишно, тепло. Однак працювати там довго мені не довелось. Місяців через чотири мене звідти звільнили* (із журн.).

КАЗА́ННЯ, я, *с.* Повчальна промова в церкві; проповідь (у 1 знач.). *Говорив раз піп казання із Письма Святого* (С. Руданський); *Минув тиждень, два, місяць. Справа стояла на місці — ні туди, ні сюди. Урядник не чіпав, староста не гримав, навіть піп у казаннях не соромив хлопців* (В. Винниченко); *— Священик на казанні вас упоминає, бо вам призначено нарід рятувати* (Р. Іваничук); *— Довго він ще буде казати казання? — Ось зараз священик помахає над головами кропилом і почнуть розходитись* (Р. Андріяшик); * У порівн. *Не розуміючи мадярської мови, я стояв, мов на турецькім казанню* [казанні] (І. Франко).

КАЗАНО́ВИЙ, а, е. Стос. до казана (у 1, 2 знач.). *Стінки придонищевої частини казана деформовані й розташовані під різними кутами відносно ніжки. З огляду на положення неушкодженої ділянки стінки, а також розмірів ніжки, це, певно, був казановий виріб середнього розміру з не дуже широким корпусом* (з газ.); *Сила тайфуну слабшає, але на "Сибіряку" потекли казанові труби. Пари не вистачає, машина спинилась* (О. Донченко); // Признач. для виготовлення казанів (у 1, 2 знач.). *Казановий метал.*

КАЗАНО́К, нка́, *ч.* 1. Зменш. до **каза́н** 1. *Жінки стали поратись, поприставляли казанки та горщики і варять борщі, локшину, квасок* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Коли пройшла по колу стара срібляна чарка й ложки зашкрябали в дно казанка, вжили неквапно ще по одній, і всім схотілось висловитися* (Василь Шевчук).

2. Металева посудина з дужкою, у якій варять страву в польових умовах. *Незабаром і казанки закипали на таганцях — один з куліщем, другий з борщем, та у кожному чималі шматки свинини* (Д. Мордовець); *На вогні закипів казанок з окропом* (П. Панч); *— А ці мури витримають ще тисячу років. Грушевич підвісив над полум'ям казанок з водою і теж опустився на долівку* (Р. Андріяшик); *Спішившись, підкралися* [козаки] *ближче, а там біля струмка сидить троє обшарпаних, з плескатими мордами, варять у казанку якесь вариво* (В. Шкляр).

3. Плоска металева посудина з дужкою і глибокою накривкою, є елементом похідної військової форми й використовується для роздавання та споживання їжі. *Панкратов читав список необхідних для подорожі речей: кожний у себе в рюкзаку повинен мати .. ложку, кухлик, ніж .. Казанок* (О. Донченко); *Бійці поспішали з казанками вечеряти* (О. Гончар).

4. *перен., жарт.* Те саме, що **каза́н** 3. *І от, щоб уберегти казанок на плечах, Артем обережно перелазить залізну, обплетену зіллям огорожу* (М. Стельмах); *В її* [Гапки] *казанку зварилася думка, що в двобої з Явдохою без хлопця таки не обійтися* (Валерій Шевчук).

◊ **(1) Казано́к (баня́к, макі́тра) ва́рить** / *рідше* **казано́к (баня́к) звари́в (макі́тра звари́ла)** *чий (чия), у кого і без дод., фам.:* а) хто-небудь розумний, кмітливий і т. ін., добре орієнтується в чомусь. *І в них* [дорослих] *теж чогось .. губились ключі від розуму, не варив баняк, у голові літали джмелі* (М. Стельмах); — *Казанок твій варить, інших критикувати вже вмієш, а ось як ти сам житимеш?* (О. Гончар); б) *(тільки док.)* хто-небудь додумався до чогось. — *А він таки й справді витяг* [на дзвіницю дзвона], *тільки не на плечах, а підоймою. Зварила макітра...* (Ю. Збанацький); **(2) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **мі́дний казано́к (мі́дному казанко́ві)**, *ірон., перев. зі сл.* служити, працювати *і т. ін.* — дуже довго. — *Але я, напевне, залишусь в армії. — Звісно, тобі ще, як мідному казанкові. Треба ж буде комусь на кордоні стояти* (О. Гончар); *А в сороковому восени взяли мене в кадрову. Оце вже чотири роки служу, як мідний казанок* (Є. Доломан).

КАЗАНОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до казана, схожий на нього. *Один із видів військових барабанів в Україні мав назву тулумбас. Це, певно, був казаноподібний барабан з однією мембраною, як на литаврі* (з наук. літ.); *Казаноподібна голова.*

КАЗАНО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **казано́к.** *Вітер віє-повіває, Казаночок закипає* (Я. Щоголів); *У казаночку клекотіла каша* (О. Донченко); *Біля порога стояв візок, і туди вмощувалося все необхідне: оберемочок сухих дров, відерний казаночок, пшоно в торбинці, цибуля на приправу, сіль, паляниця, загорнута в лопушину* (Григорій Тютюнник); *Розклали невелике вогнище і зварили в казаночку юшечку з окунів, яких Кайдан наловив на п'явку під очеретом* (Ю. Мушкетик).

КАЗА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каза́нці** і Казань. *Очі розбігаються, а маленька душа розпливається від щастя бачити все те, дихати запахом жовтого казанського мила, халви, шкіри* (П. Загребельний); *Нас повезли спершу в одну казанську тюрму, потім у другу, де ми втрьох пересиділи в етапному боксі до вечора* (В. Рубан).

◊ **Каза́нська сирота́** *див.* **сирота́.**

КАЗА́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **каза́нець,** нця, *ч.;* **каза́нка,** и, *ж.).* Мешканці Казані. *У 1939 році близько 30 % казанців складали татари й 65 % — росіяни* (з навч. літ.); *Ще наприкінці 2007 року керівництво Казані оголосило про свій намір збільшити чисельність казанців до 1,5 млн упродовж наступних сорока років* (з газ.).

КАЗА́НЧИК, а, *ч.* Зменш. до **казано́к.** *Клунки з прив'язаним до них казанчиком, що лежали осторонь на пісочку, .. свідчили, що то подорожні* (М. Коцюбинський); *Суп я варю також в особливому казанчику з мотором. Тільки в ньому немає лопатей* (В. Владко); *Тарас прислухався, проте знадвору не досягало .. ні звуку. Сидів так довго. А потім звівся й, узявши почорнілий мідний казанчик, почав копати землю* (Василь Шевчук).

КА́ЗАНЬ, і, *ж., рел.-церк., рідко.* Те саме, що **каза́ння.** [Кармелюк:] *Панотче, будете казати свою казань у церкві, а в цьому монастирі ігумен я* (С. Васильченко); *Послухати його казані, про які пішла чутка по всьому місту, збиралося багато людей; до отця Йосипа приходили й додому навіть з інших парафій чоловіки* (Б. Антоненко-Давидович).

КАЗАНЯ́Р, а́, *ч.* 1. Той, хто виготовляє казани (у 1, 2 знач.) або лагодить їх. *Ярмарок гуде й далі .. Циган-казаняр кинув крам напризволяще, пішов випити пива* (Ю. Яновський); *Талановитий казаняр.*

2. Робітник, що обслуговує парові казани; котельник. *В'ячеслав Брюховецький, пишаючись своєю професією, завжди уточнює: він усе-таки не просто слюсар, а слюсар-казаняр* (з газ.).

КАЗА́РКА[1]**, КОЗА́РКА,** и, *ж.* Жучок родини довгоносиків; завдає шкоди плодам фруктових садів. *Казарка — невеличкий золотисто-зелений довгоносик з малиновим блиском* (з наук.-попул. літ.); *Личинки козарки, на відміну від дорослих жуків, харчуються лише гнилими плодами* (із журн.).

КАЗА́РКА[2]**,** и, *ж.* Водоплавний дикий птах родини качачих. *Довгенько щось полювали та й заполювали дику гуску — казарку* (Остап Вишня); *Казарок крик з озерних плес долинув із долин...* (І. Гончаренко); *Беєва гора із жовтим лісом блищала.., підпасалася перелітна птиця: казарки.., свищі. Підібгавши ногу, красувалася чапля, з чорного носа капала вода* (Григорій Тютюнник).

КАЗА́РМА, и, *ж.* 1. Спеціальна будівля для розміщення військової частини. — *Айда в казарми! Айда в неволю! — Неначе крикне хто надо мною. І я прокинусь* (Т. Шевченко); *Галин чоловік став солдатом тут у Києві, тільки мусить який час в казармах жити* (Леся Українка); *Навколо кам'яниці серед кущів та дерев виднілись дерев'яні казарми, де жили бійці та офіцери* (Ю. Збанацький); *Не хотів Хюсам віддавати вихованця, коли ода-баші прийшов його забирати в яничарські казарми* (Р. Іваничук); *Я здав перепустку, але мене знали всі офіцери в полку, і я вирішив піти до казарми* (Р. Андріяшик); // *заст.* У Російській імперії — житлове приміщення для робітників при заводах, фабриках і т. ін. *Бурлаки вернулись до казарми, позабирали свої клунки, тихенько один за одним втекли* (І. Нечуй-Левицький); *Казарма, де шахтарі жили, — це була довга, тісна й брудна будівля* (Б. Грінченко).

2. *розм.* Про приміщення, позбавлене затишку, зручностей. *Похмура казарма — клас, незграбні столи й ослони в йому* [ньому] *немов ожили, повеселіли* (С. Васильченко); *Примітивна казарма, в якій дитина висиджує з ранку до вечора, вселяє в її душу пустку, черствість і не формує ніяких естетичних смаків* (з газ.).

Ми́ти / поми́ти ха́ту (кімна́ту, каза́рму *і т. ін.) див.* **ми́ти.**

КАЗА́РМЕНИЙ, а, е. Те саме, що **каза́рмовий.** *Тьмяно сіріють стіни, підпираючи низько навислу стелю казарменої прибудови, перестає теленькати церковний дзвін, а з думки не сходять уявні гості* (І. Пільгук); *Тяглися квартали нудних величезних казармених будинків* (О. Іваненко); // Який відбувається в казармі. *З казармених розмов йому було відомо, що цей скверик біля кінотеатру — улюблене місце бійців* (О. Гончар); // *перен.* Характерний для казарми; суворий. *Для робітників улаштували гуртожиток, перевівши їх на казармений військовий режим* (В. Кучер); *Я наївно вважав, що коли не матиму на плечах погонів, то це врятує і мою душу від подальшого казарменого духу* (О. Шугай).

КАЗА́РМОВИЙ, а, е. Прикм. до **каза́рма.** *Одягли* [новобранців] .. *в .. захисні незграбні уродські мішки. Коли я вперше побачив себе таким у дзеркалі, у казармовому настінному дзеркалі, я справді ледь не завив* (Ю. Мушкетик); *За спиною в міщаночки у хвіртку проскочив блідий бородатий чоловік у пальті, видно, вигулювався перед тим казармовим подвір'ям* (Ю. Хорунжий).

КАЗА́ТИ, кажу́, ка́жеш, *недок.* 1. *що.* Передавати словами (думки, почуття і т. ін.); висловлювати, говорити (у 2 знач.). *— Та ми се з шляху зблудилися, Галю! — каже козак, всміхаючись* (Марко Вовчок); *— Піду, — сказав Осел, — хоч що вже буде! Побачимо, чи правду кажуть люди, Що нібито відвага сльози ллє, А в добрий час меди і вина п'є* (Л. Глібов); *Каже мати: — Ну, сідайте, — ой які ж ви молодці!* (П. Тичина); *Батько жалкував за ними* [книжками]. *Казав, що саме з тих книжок я міг би дізнатися правду про нашу історію* (О. Шугай); // *що, розм. чого.* Розповідати що-небудь. *— Не можу швидко заснути, так мені казки кажуть* (Г. Квітка-Основ'яненко); [М а р и н а:] *Ось послухайте сюди: давайте позатуляємо вікна та й будемо казок казати!* (С. Васильченко); *Івашко хитренько примружив очі на стелю й голосно у вухо Любці сказав: — Та я казку кажу Любці* (В. Винниченко); *Не примушує* [мати] *його обов'язково виходити до гостей, казати вірші й байки* (О. Іваненко); * Образно. *Підбилися в зеніт Волосожари, і каже казку зірка до зорі* (В. Стус); // *3 ос. мн.* Ходять чутки, поголоски; розповідають. *Кажуть, що Вісник* [“Літературно-науковий вісник”] *доходить через цензуру до Москви* (М. Коцюбинський); [Д ж е н н і:] *Там* [у Венеції], *кажуть, гарно* (Леся Українка); *— Друкарська? — Так. Маю намір купити згодом. Кажуть, у німців чудові машинки* (О. Шугай).

2. *перев. з інфін.* Наказувати комусь робити що-небудь. *І каже* [Швачка] *сідлати Коня свого вороного* (Т. Шевченко); [М а р т и н:] *Яка це в тебе шинеля? Я ж тобі казав: зроби таку, як у столоначальника* (І. Карпенко-Карий); *По обіді зараз дідуньо казав йому газету читати* (Леся Українка); *— Кажи рушати до Перемисля* [Перемишля]! *— несподівано звелів світлий князь, хоча це суперечило щойно сказаному ним же* (Ю. Андрухович); *“Що отець казав — зроби! Роздаруймо до останку нагромаджені скарби!”* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

3. *перен.* Свідчити про що-небудь. *Блискучі очі говорили, що вже не одну ніч не давала вона* [думка] *йому спати, а скрипуче перо казало, з якою болістю виливалась вона на білім папері...* (Панас Мирний); *Її закриті очі і зблідле обличчя та обважніле тіло казали мені, що вона була нежива* (Олесь Досвітній).

Кому ска́зано / кажу́ *див.* **ска́заний; Між (межи́) на́ми [ка́жучи]** *див.* **ми;**

○ **(1) До сло́ва ка́жучи,** *у знач. вставн. сл.* — до речі, у зв'язку зі сказаним. *Таке обмеження сфери творчості не раз підкреслювалось не тільки критикою, але й інтелігентним читачем, який, до слова кажучи, в останні часи значно виріс* (М. Коцюбинський); *— А де Параска, до слова кажучи? — Та побігла до хрещеної* (Ю. Логвин); **(2) Іна́кше ка́жучи,** *у знач. вставн. сл.* — іншими словами. *— Інакше кажучи, логіка, практицизм, розрахунок не таке вже й зло, як декому уявляється* (О. Гончар); *— Ви що, заплатили цьому Сінам-азі? — навіть зупинився від здивування Ібрагім. — Я дав йому завдаток. Інакше кажучи, послав свої гроші за море по здобич* (П. Загребельний); *— Деякі наші фабрики уже винайшли апарат, який зшиває матерію. Це зшивання, інакше кажучи, зліплювання, міцніше, ніж зшивання традиційною голкою чи ниткою* (О. Чорногуз); **(3) Ко́ротко ка́жучи,** *у знач. вставн. сл.* — не входячи в подробиці, деталі. *Коротко кажучи, ми вийшли із загсу, де урочисто поєднали її та моє життя на найближчі п'ятдесят років* (Ю. Яновський); *— Ось теперішнього світу мода і рятівна премудрість! Коротко кажучи, лише щасливий той, хто не правий по совісті, але правий по папірцю...* (Василь Шевчук); **(4) М'я́ко ка́жучи,** *у знач. вставн. сл.* — не говорячи різких слів, не висловлюючи оцінок, думок. *А Ніна Ковбасюк, м'яко кажучи, “жадина-помадина”. Он вона стоїть, одвернувшись у куток, і похапливо, одну за одною їсть цукерки* (В. Нестайко); *До Дарвіна ставився* [Ховрашкевич], *м'яко кажучи, упереджено* (О. Чорногуз); **(5) Не вам (не тобі) ка́жучи,** *у знач. вставн. сл.* — між іншим. *Не вам кажучи, бачив я, як за ту цяцечку дехто рідного братика віджалував, рідну країну занехаяв* (Марко Вовчок); *— А тут, не тобі кажучи, ростуть дочки так швидко, наче на дріжчах* [дріжджах]! (І. Нечуй-Левицький); [С е л я н и н у к о ж у с і:] *Бо вже, не вам кажучи, така пішла скрізь стіпендія* [стипендія], *що хоч сядь та плач, хоч стоячи реви* (В. Винниченко); *— Східці, діду, .. попсувались дуже... Сам чортяка, не вам кажучи, ноги поламає...* (Б. Антоненко-Давидович); **(6) Пра́вду ка́жучи,** *у знач. вставн. сл.* — уживається на потвердження правдивості сказаного; по суті. *Була то, правду кажучи, звичайна крамарська буда, яких безліч в Італії* (Леся Українка); *— Будь дружиною моєю. Кохання не жадаю від тебе, хоч, правду кажучи, і надії не трачу, що заживеш зі мною і полюбиш мене* (Б. Лепкий); *Мушу і, правду кажучи, хочу займатися живим ділом, людьми, а не вправами писарчуків з каліграфії...* (Любко Дереш); **(7) Щи́ро ка́жучи,** *у знач. вставн. сл.* — висловлюючись відверто; не приховуючи нічого. *Та картина його* [Олекси], *щиро кажучи, мене шокувала. Назвав він її “Вербницею”* (Р. Андріяшик); *Щиро кажучи, хотілося вшкварити по-козацькому: навприсядки* (О. Шугай); *— Я цілком згоден з вами, батьку. Щиро кажучи, я навіть здивований, що ви так довго зволікали з цією розмовою* (О. Авраменко, В. Авраменко); **(8) Як [то] ка́жуть,** *у знач. вставн. сл.* — як прийнято говорити. *Швидко, як то кажуть, на ходу, конструював* [Самборський] *і переконструйовував, здебільшого навіть не складаючи рисунків* (М. Трублаїні); *Не плакали друзі, Бо сльози, Як кажуть, Солдати в обози Здають ще до першого бою* (П. Воронько); *— Це не казьонний* [казенний] *врач, — сказала жінка, — а так, як то кажуть, людський чи народний, а по правді, знахар. Славний лікар!* (Валерій Шевчук).

◊ **(9) Бода́й не каза́ти** — краще не говорити, краще не згадувати. *І що ж я там побачила? Бодай не казати!..* (Леся Українка); *— Бодай не казати, не згадувати. Воювали ми довго з царським військом. Але несила... Здались у літню спеку цього року* (І. Пільгук); **[Й] говори́ти (каза́ти) ні́чого (нема́ чого́, нема́ що) <Шко́да́ й говори́ти (каза́ти)>** *див.* **говори́ти; Се́рце ка́же (каза́ло, підка́зує** *і т. ін.)* **/ ска́же (сказа́ло, підказа́ло** *і т. ін.) див.* **се́рце; (10) Що й каза́ти** — уживається для підтвердження певної думки, висловлення відсутності сумніву в чому-небудь; не можна заперечувати. *Гарний парк, що й казати... Чайці захопило дух...* (Д. Бузько); *Обід тягнувся, як здавалося Надійці, дуже довго. І, що й казати, досить нудно* (В. Козаченко); *Перспектива заманлива, що й казати... А от що буде потім, мене лякає* (Є. Доломан); *Свободолюби — що й казать, Свободу бідну захищать Приїхали з-за океану* (Д. Павличко); **Що (як) [там] не кажи́ (не говори́)** *див.* **що**[1].

КАЗА́ТИСЯ, ка́жеться, *недок., безос.* 1. Те саме, що **говори́тися** 1; мовитися. [Печариця:] *От ти вже й розсердився! Чого, брате, іноді не кажеться?* (Панас Мирний); *Краєвиди входять до діалогу, як паузи такої розмови, де не кажеться всіх слів* (Ю. Яновський).

2. Те саме, що **оповіда́тися;** розповідатися. *Не так-то хутко діється, як швидко в казці кажеться* (з казки).

КАЗА́Х *див.* **каза́хи.**

КАЗА́ХИ, ів, *мн. (одн.* **каза́х,** а, *ч.;* **каза́шка,** и, *ж.).* Тюркомовний народ, корінне населення Казахстану. *І Шевченка згадує казах, Їдучи в орошених степах* (М. Рильський); *Один по одному розгортала Улянка листи, їй писав казах-сержант, родом із Акмоли* (О. Донченко); *"Заяву твою я передав до Наркомосвіти через одну знайому казашку, що там працює, але відповіді не дістав"* (Б. Антоненко-Давидович); *Послухали б ви казахів, узбеків, грузинів! (А я з ними стикався в армійських підрозділах). Та й нашого брата, українця, з самої лише вимови можна одразу відрізнити від русака* (О. Шугай).

КАЗАХСТА́НЕЦЬ *див.* **казахста́нці.**

КАЗАХСТА́НКА *див.* **казахста́нці.**

КАЗАХСТА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **казахста́нці** і Казахстан. *Зайшла золота казахстанська ніч. 10.X. випав був навіть сніг і вдарив мороз* (Б. Антоненко-Давидович); *Мені було запропоновано стати членом підпільного об'єднання. Не знаю чому, але серце моє протестувало, і я не поспішав дати згоду. А потім — етап в казахстанські степи...* (О. Бердник).

КАЗАХСТА́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **казахста́нець,** нця, *ч.;* **казахста́нка,** и, *ж.).* Жителі Казахстану. *Нинішній президент Казахстану завжди звертався до своїх громадян "казахстанці", а не "казахи". За роки його правління до Казахстану переселилося 1,5 млн етнічних казахів з Китаю та інших держав* (з публіц. літ.); *В останній день Ігор в Лондоні олімпійським чемпіоном став 28-річний казахстанець, він також отримав приз найкращого боксера Олімпіади–2012* (із журн.); *Нещодавно стало відомо, що казахстанка завоювала срібло на юніорському чемпіонаті з лижної акробатики* (з газ.).

КАЗА́ХСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каза́хи.** *Дивився* [Т. Шевченко] *на далекі Губерлінські гори. Сірим муром замкнули вони обрій на заході гранню, що відокремлює Орськ і первозданний казахський степ від Європи та від рідної України* (З. Тулуб); *Юрко уже думав, що він так і повернеться, не стрівши живої гюрзи, він уже навіть не вірив, що вони водяться в отих казахських надмогильниках* (А. Дімаров); *— На початку війни газета виходила тільки російською мовою, далі стала видаватися молдавською, азербайджанською, татарською, казахською .. Я не зміг промовчати і докинув, що українською мовою газета виходила також* (О. Шугай); *Мене залишили у дяді Валери, який жив у маленькому казахському містечку з дивною назвою Каркарали* (Любко Дереш).

КАЗА́ШКА *див.* **каза́хи.**

КАЗЕЇ́Н, у, *ч.* Складний молочний білок, що утворюється під час зсідання (вурдження) молока; використовують для виготовлення сирів, лікувальних препаратів, а також для виробництва фарб, пластичних мас, клею і т. ін. *Збільшення кількості білка в раціоні корів супроводжується підвищенням удою молока і вмісту в ньому жиру та казеїну* (з наук. літ.); *Протягом усієї історії людства молоко завжди цінувалося як сильнодійний енергетичний продукт. Причина цьому — казеїн, найякісніший білок з усіх відомих людині* (з навч. літ.); *Ґудзик зроблено з галаліту, який одержують з казеїну, тобто органічної сполуки, білка, багатого на вуглець та азот* (М. Дашкієв).

КАЗЕЇ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **казеї́н.** *На стінках посуду для молока завжди залишається казеїновий осад, який можна зняти лише механічним способом* (з навч. літ.); // Який має у своєму складі казеїн. *Основними характеристиками казеїнових фарб є міцність і стійкість до впливу вологи та різких змін температури повітря* (з наук. літ.).

КАЗЕЇНОГЕ́Н, у, *ч.* Основний білок молока, що містить повний набір незамінних амінокислот. *У травному тракті людини під дією шлункових ферментів казеїноген перетворюється на казеїн* (з наук. літ.).

КАЗЕМА́Т, у, *ч.* 1. *військ.* Оборонна споруда, збудована на поверхні землі або під землею для захисту від снарядів та авіабомб дрібного й середнього калібру. *У захисті "печерних" міст велике значення надавалося казематам, вирубаним уздовж круч, які замінювали собою вежі та куртини* (з наук. літ.); *В підземних казематах артилеристів від тієї канонади дрижали стіни, підлога і стеля. Але люди почували себе в цілковитій безпеці* (М. Трублаїні).

2. У флоті в другій половині XIX — першій половині XX ст. — броньоване приміщення на кораблі для гармати, боєприпасів, людей. [Оксана:] *Ну, веселіше, Гайдаю .. Іди... Іди у каземат .. Іди відпочинь!* (О. Корнійчук).

3. У Росії до 1917 р. — одиночна камера для ув'язнення у фортеці, цитаделі. *— Я ще не знав докладно змісту книги, але знав, що написано її в казематі царської цитаделі* (П. Колесник); *Панас Якович розповів про рід царів Романових, про придворні інтриги.., про царевбивства та про каземати Петропавловської фортеці* (І. Пільгук); *Допоки в нас є пам'ять і є душа, ми вільні навіть у казематах, а без душі, без пам'яті — раби й на вольній волі!* (Василь Шевчук); *— За вами ж, молодче, тужить, напевно, каземат у Петропавловській чи Шліссельбурзькій фортецях, а може, й на Соловках* (Р. Іваничук).

КАЗЕМА́ТНИЙ, а, е. Стос. до каземату. *Двоярусна казематна артилерійська вежа з підвальним приміщенням збудована невідомим архітектором у 1854 р. на Пелчинській горі для оборони південного крила фортеці* (з наук. літ.); *Конструкція бастіону Кодацької фортеці мала казематний тип: по всій її довжині проходив укріплений деревом коридор з відділеннями для зберігання боєприпасів* (з наук.-попул. літ.); *Озброєння кожного броненосця складалося з двох 9-дюймових нарізних гармат на поворотних установках в казематному приміщенні* (із журн.); *У казематних приміщеннях Збаразького замку діє виставка знарядь середньовічних тортур* (з газ.).

КАЗЕ́НКА, и, *ж.* 1. *заст., розм.* Державна крамниця для монопольної торгівлі горілкою. *— Як я ріс? Що я бачив? — глухо каже він. — Віддали мене хлопчиськом на фабрику і вчили там мене одній науці: прислужувати, отримувати потиличники, бігати в казенку* (із журн.); // Горілка, яку продавали в такій крамниці; монополька. *Бачу — в кишені з червоною головкою пляшка казенки* (С. Васильченко); *— Нічого, стара, не клопочись. Може, є капуста чи огірок. Я приніс шкалик казенки. Закусити чимсь...* (А. Іщук); *Я із торбини своєї дві пляшки казенки дістав, одну Сергію простяг, щоб він потім, коли своє найперше партійне доручення виконає, випив* (В. Дрозд).

2. *діал.* Місце ув'язнення. *— Місяць у казенці та на цегляних ребрах спати, — тут, діду, чоловік вовком завиє* (І. Франко).

КАЗЕ́ННИЙ, а, е. 1. *заст.* Належний казні (у 1 знач.); який перебуває у віданні держави, державної скарбниці, державний, а також оплачуваний державою. *Бувши на всьому казенному, не маючи великої недостачі в одежі, він не жалував нічого свого* (Панас Мирний); *Всі казенні споруди під бляхою були рудувато-брунатного кольору* (З. Тулуб); *— Як же це ти, голубчику, рідного батька, ветерана праці, на казенний харч відправив?* (О. Гончар); *Відправили Павла Платоновича Чубинського поштовими кіньми за казенний кошт з квартальним наглядачем, який супроводжував його аж до Архангельська* (з наук.-попул. літ.); // Який є власністю держави й надається комусь для тимчасового користування. *— Ах, у вас тут так мило! Це у вас казенна квартира?* (Ю. Смолич); *Опинився* [Отава] *в казенній, погано вибіленій кімнаті, в якій, окрім столу і двох стільців, нічого не було* (П. Загребельний).

2. *перен.* Бюрократичний, формальний. [Я к і в:] *Казенного ще в нашій роботі багато. Наказують, вимагають — і все без душі* (М. Зарудний); *Історія не вразила Рибалку, він і не таке бачив, може, десятки ще страшніших випадків-епізодів, якщо вже говорити казенною юридичною мовою* (А. Кокотюха); // *зневажл.* Позбавлений оригінальності, яскравості; невиразний, шаблонний. *Будинки типово казенного стилю колишніх земств, добротна цегла почорніла від пилюки* (Іван Ле).

Казе́нні селя́ни *див.* **селяни́н.**

◊ **Казе́нний ді́м** *див.* **дім; Казе́нний хліб ї́сти** *див.* **ї́сти; Посади́ти на казе́нні хліба́ (харчі́)** *див.* **посади́ти.**

КАЗЕ́ННО. Присл. до **казе́нний** 2. *Прощання вийшло дещо сухувате, але Іван іншого й не сподівався: Новожилов .. лиш кивнув з висоти своєї поважності, казенно байдуже побажав успіху й особистого щастя на новому полі діяльності* (Б. Левін); *Він вийшов .. і просто з казенно упорядженого коридора, з чеського кольорового апарата, що стояв на полірованій монументальній тумбі стилю епохи надмірностей, зателефонував до таксопарку* (П. Загребельний).

КАЗЕННОКО́ШТНИЙ, а, е, *заст.* Стос. до навчання за казенні кошти. *Учні казеннокоштної школи на Різдво ходили з вертепом по куренях* (з наук.-попул. літ.); // Який навчається за казенні кошти. *Іван Семенович наказав викликати до себе .. казеннокоштного вихованця Гоголя-Яновського Миколу* (О. Полторацький); // *у знач. ім.* **казеннокоштний,** ного, *ч.* Той, хто навчається за казенні кошти. *— Більшу половину грошей за квартиру для казеннокоштних платить семінарія. — А де ж решту взяти? — То вже справа кожного окремо. Хлопці заробляють* (М. Сиротюк).

КАЗЕ́НЩИНА, и, *ж., зневажл.* Бюрократичний, формальний підхід до чогось; формалізм. *— Багато казенщини, формалізму, а справжньої науки — крихти. Половина з того, чого вчать у гімназії, не придається в житті* (П. Колесник); *Служити в НДР безпечніше, ніж десь в СРСР .. Щоправда, й у звільнення не відпускали. Їздили хіба що офіційно "на дружбу". Але то — казенщина* (О. Шугай).

КАЗИНО́, *невідм., с.* Гральний будинок, розважальний заклад з естрадою, рестораном й азартними іграми (рулетка, карти і т. ін.). *— Недавно .. вийшов я з дому, щоб прочитати деякі часописи, і зайшов до нашого казино* (О. Кобилянська); *Ввечері він зайшов у казино "Під трьома липами"* (Ю. Бедзик); *Розважальна індустрія за фантастичну суму заарендувала їх* [приміщення] *на сто років і відкрила там свої нічні казино з барами-ресторанами* (В. Чемерис); *Знамените баденське казино, у якому програвав солідні суми ще сам Достоєвський Федір Михайлович .. Цікаво, як все це виглядає насправді?* (Н. Сняданко).

КАЗИ́ТИСЯ, кажу́ся, ка́зишся, *недок.* 1. Впадати в лють; скаженіти, шаленіти, біситися. *— Пам'ятаю, німці геть казилися, розшукуючи якогось "Івана Івановича"* (Ю. Яновський); *Султан казився і грозився, Та Січ займати не рішився* (В. Іванович); *Командир полку — чоловік побожний і добрий, але офіцери казяться від бездіяльності, поринають у звади, знущаються над підлеглими* (Р. Андріяшик); *Пошкодував* [Загатний], *що не має під рукою книги, — хай би Гуляйвітер казився, а Дзязько з Хаблаком дивувались блискавичності його думок* (В. Дрозд); * Образно. *І сьогодні море казиться, і казяться піщані береги в хуртовині камінців, але це останній шквал* (М. Хвильовий); *Казилась хуртовина* (О. Копиленко).

2. *розм.* Пустувати, жирувати (у 2 знач.). *Попереду, біля червоної корогви, казились п'яненькі молодиці і стара баба: танцювали, вибивали тропака і крутились із парубками* (О. Стороженко); *Нерідко на обох находили безпричинні веселощі, і тоді вони .. бігли в море, хлюпалися там, обливалися водою, просто-таки казилися, немов маленькі* (Ю. Збанацький); *Очі цимбалюка* [цимбаліста] *ясніли, як днини зимової спалах, Руки він піднімав, струмент свій колінами тряс. Біс реготав, дурів.., казився в цимбалах* (Д. Павличко).

КА́ЗКА, и, *ж.* 1. Розповідний народно-поетичний або писемно-літературний твір про вигадані події, вигаданих осіб, іноді за участю фантастичних сил. [М а р'я н а:] *Кажи ж мені що-небудь... розказуй... Старинну казку... яку-небудь страшную...* (С. Васильченко); *Тебе просив я в ночі темні оповідать мені казки про фей* (В. Сосюра); *Розповідала* [Християна] *казку. "І спала зачарована красуня довго, довго. А тоді..."* (Р. Андріяшик); * У порівн. *Ввесь світ був як казка, повна чудес, таємнича, цікава й страшна* (М. Коцюбинський).

2. *розм.* Те, що не відповідає дійсності; вигадка, байка (*див.* **ба́йка**[1] 2). *— Майстер він говорити казки, Миляну пускать баньку* (І. Франко); *Зарудний схиляє голову й каже, зітхнувши тихо: — Так, друзі мої... я брешу. Хай це буде казка... Це казка, друзі мої...* (І. Багряний).

(1) Чарівна́ ка́зка — казка, в якій дія розгортається за допомогою магічних засобів чи чарівників. *Настя щільно притулилася до нього і дивилася йому просто у вічі, як дитина, якій розповідають чарівну казку* (З. Тулуб); *Раптом той берег залило електричним світлом. Це сталося наче в чарівній казці! Враз спалахнули потужні ліхтарі, засвітилися вікна в будинках...* (В. Владко).

△ **(2) Реві́зькі казки́ (ре́єстри),** *заст.* — списки податного населення Російської імперії у XVIII — першій половині XIX ст., які складалися під час проведення ревізії (у 3 знач.). *— Твій Охрім вже вмер, — казав голова. — І состоїть ісключенним* [є виключеним] *із ревізьких казок.., — підхопив писар .. і покинув писати* (Г. Квітка-Основ'яненко).

◊ **(3) Без со́рому ка́зка,** *у знач. вставн. сл.* — уживається для вираження осуду чиєї-небудь поганої поведінки, недостойного вчинку і т. ін. *Знов не виспався* [Лаврін] *і так ізнемігся, що, без сорому казка, пішов по обіді в клуню, ліг у засторонку на соломі й спав до самого вечора* (І. Нечуй-Левицький); **(4) Ка́зка про бі́лого (соло́м'яного, рябо́го) бичка́** — що-небудь вигадане, надумане, нереальне. *Артем надавав великої ваги в розвитку всесвітньої революції тех-*

нічному винаходові .. Чмир називав це казкою про білого бичка (О. Слісаренко); *Скільки можна отак зустріти ерудитів, краснословів, дотепників, тонких натур, вільнодумців! Але з переважної більшості добра того стачає лиш на один раз. Це мовби вивіска, за якою нічого нема. Казка про солом'яного бичка* (П. Загребельний); **Ні (ані) в ка́зці сказа́ти (розказа́ти), ні (ані) перо́м описа́ти ([не] списа́ти)** *див.* **сказа́ти.**

КАЗКА́Р, *я́, ч.* Той, хто створює або розповідає казки (у 1 знач.). *Звали того казкаря Ганс-Християн Андерсен, і жив він у маленькій країні Данії* (О. Іваненко); — *Я справді народилася і жила в Краю Казки, на Планеті Квітів... — Красно говориш, — сказав учитель. — З тебе вийшов би чудовий казкар* (О. Бердник); — *Ну, ти просто казкар! Андерсен! Ще й пісню римовану запам'ятав. Чи вже сам написав? — Нічого я не писав, — почервонів Ромка* (В. Нестайко); *Сусіди були .. добрі й гостинні. Особливо ж полюбляли вони збирати в себе всяких казкарів, співаків-бедуїнів, лицедіїв, просто дотепних людей* (Ю. Логвин).

КАЗКА́РКА, и, *ж.* Жін. до **казка́р.** *Фільм "Звірі дикого Півдня" — це історія про юну казкарку Хашшпі, яка живе із татом і фантазує про свій маленький світ* (із журн.); *Добра казкарка Астрід мала в житті одну-єдину мету: просто розмовляти з дитиною* (з газ.).

КАЗКО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ка́зка** 1; пов'язаний з казками. *Потім ми подивилися вечірню казку, яка була, як і всі телевізійні казкові передачі, нецікава* (Валерій Шевчук); *Дуже продуктивним фольклористом був П. В. Лінтур, який багато років досліджував казкову традицію на Закарпатті й видав цілий ряд фольклорних збірників* (з наук. літ.); // Згадуваний у казках. *Бійці йшли безшумно, немов тіні. Здавалося, що вони, як ті казкові чарівники, пливли на хвилях туману* (Я. Качура); *Затемнена публіка слухала промовця вперто і заангажовано: всілякі діди-морози, пірати, індіанці .. та інші казкові створіння* (Ю. Андрухович); — *Дівчинкою вона марила тим, як стане казковою принцесою, зустріне свого принца...* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Надзвичайний, дивний, таємничий. *Все те місце .. було незвичайно гарне та веселе! неначе то був казковий зачарований палац серед лісу* (І. Нечуй-Левицький); *Полиск оголених скель, барвисті яруси лісів, гірські виселки .. — все поєднувалось у картину, що вражала своєю казковою мальовничістю* (О. Гончар); *Сьогодні вранці місто йому здалося казковим, дивним видивом, що піднялось над Волгою, а нині все це зблякло* (Василь Шевчук); *На темно-фіолетовому тлі спалахнули зорі — неймовірні, казкові, грайливі* (О. Бердник).

2. Дуже великий, надзвичайний. *Колись таким* [замком] *замикали хіба що сховки з величезними, казковими скарбами* (О. Шугай).

◊ **Казко́ве ца́рство** *див.* **ца́рство.**

КАЗКО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **казко́вий** 1. *Це був для хлопця новий, невідомий, незвіданий світ, що манив таємничістю, казковістю, незбагненною вигадкою і красою* (В. Малик); *Майнули скелі, туман залишився внизу, замерехтіли зірки, манили своєю казковістю, таємничістю, спокоєм* (О. Бердник); *Те, що стояла вона* [хата] *на відлюдді, під лісом, і що живе у ній глухий, дикуватий дід разом з незвичайним, загадковим Грицьком Половинкою, надавало їй таємничої казковості* (В. Нестайко); *Стільки казковості й чару, стільки невипадкової тиші панувало довкруг, що хотілось вигадувати й вірити в щось знайоме, земне* (Є. Пашковський).

КАЗКО́ВО. Присл. до **казко́вий.** *Весь ліс — в інеї, в крихкому, казково розкішному уборі* (О. Гончар); *Приміщення тягнулося, скільки сягало око, а по боках його росли блакитно-зелені дерева і казково дивні плантації невідомих рослин* (О. Бердник); *На широкій, покритій грубезними мозолями долоні, посеред дрібно накришених тютюнових корінців казково блищали двадцять копійок* (А. Дімаров); *Красивою буває вона, ота перша заметіль, коли з фіолетової безодні неба вихоплюються казково великі пухнасті пластівці* (М. Дашкієв); *Ми .. наважилися на крайній захід — запропонувати хабара. І то не простого, а такого, перед яким змогла б устояти лише виняткова чесна або казково багата людина* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАЗКОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* 1. Фахівець із казкознавства. *Значну частину українського оповідального епосу становлять казки чарівні. На думку відомого казкознавця В. Я. Проппа, більшість із них безпосередньо пов'язана зі світоглядом, звичаями, обрядами наших далеких предків* (з наук. літ.).

2. Той, хто знає багато казок. *Читачі бібліотеки взяли участь у вікторині для казкознавців "За високими горами, за синіми морями"* (з газ.).

КАЗКОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Наука про казки, їхні функції, особливості і т. ін. *У 1970-х роках М. Сиваченко виявив близько 80 записів казок, зроблених рукою Панаса Мирного. Перед дослідниками постало завдання: оцінити внесок письменника в українське казкознавство* (з наук. літ.); *У казкознавстві триває постійний пошук методу повного опису структури тексту фольклорної казки* (з навч. літ.).

КАЗКОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Прикм. до **казкозна́вство.** *У короткій передмові до перекладу творів В. Клоустона А. Кримський покликається на дослідження Томаса Кейтлі, окреслюючи теоретико-методологічні засади казкознавчих пошуків цього науковця* (з наук. літ.); *Серед Франкових фольклористичних студій з питань жанрознавства досить вагоме місце посідають казкознавчі праці* (з навч. літ.).

КАЗНА́, и́, *ж., заст.* 1. Те саме, що **скарбни́ця** 1. *Заможнішого вибрали зборщиком* [збирачем], *щоб податки збирав та носив у казну* (Панас Мирний); *Блокада в першу чергу вдарила по інтересах купецтва і по казні* (П. Кочура); *За рахунок казни балерину перевезли .. з містечка Вендена до Петербурга* (В. Канівець); *Державні монополії історично виникли як фіскальні монополії, тобто установи, які служать інтересам підвищення доходів казни* (М. Руденко); — *Я шаную закони, і штрафи завжди акуратно сплачую, збагачуючи ними нашу рідну казну* (В. Чемерис).

2. *розм.* Те саме, що **скарбни́ця** 2. *Та одчиняй скрині, скрині дубовії, Та бери казни сім сот і чотири* (П. Чубинський); *"Такий довгий вік прожив, а казни не нажив" .. Казною йому був рід та добрі люди. А у діда Євмена було того роду без переводу* (О. Кониський); *То затуляв* [Данько], *то знов розтуляв картуза, щоб переконатися, що казна його на місці* (О. Гончар); *Малюта із сумнівом подивився на Волоха: — Дівка нічого, ладна, тільки хто ж тобі за неї стільки казни відвалить...* (Д. Білий).

3. *іст.* Те саме, що **скарбни́ця** 4. *За всі роки з казни князівства на утримання мумії пішло біля ста мільйонів марок* (В. Чемерис); — *Чого йому боятися синів? — Кажуть, ніби ті окрадають церковну казну, поки владика постить і молиться* (Г. Пагутяк).

КА́ЗНА-ВІДКІ́ЛЬ *див.* **ка́зна-відкіля́.**

КА́ЗНА-ВІДКІЛЯ́, КА́ЗНА-ВІДКІ́ЛЬ, *присл., розм.* Те саме, що **ка́зна-зві́дки.** *Увесь день Василь завзято працював. А ввечері казна-відкіль навалилася втома, і він через силу пошкандибав додому* (із журн.); *Зненацька просто перед ним, казна-відкіля взявшись, з'явилася дівчина з книгою в руках* (з газ.).

КА́ЗНА-ВІДКО́ЛИ, *присл., розм.* Невідомо з якого часу. *Оцей виснажений, казна-відколи не голений, півроку не стрижений чоловік .. нічим не нагадував того завжди витончено зодягненого чепуруна-геолога* (І. Білик).

КА́ЗНА-ДЕ, *присл., розм.* Невідомо де. *Та вже стали приглядати сусіди збоку, Що козак дбає та заробляє, А теща збирає, казна-де діває* (М. Костомаров); *Дурний був, то й носило мене казна-де! А порозумнішав — додому повернувся* (Валерій Шевчук); *Чоловік, як завжди, залишив слухавку радіотелефону казна-де, й Дана .. забігала по квартирі, відшукуючи, звідки лине настирливий звук* (І. Роздобудько).

КА́ЗНА-ЗВІ́ДКИ, *присл., розм.* Невідомо звідки. — *Враг його, — каже, — знає, який тепер люд настав! Приїде казна-що, казна-звідки та й грюкотить, як воріт не розламле. А якби років п'ятнадцять або двадцять назад!* (П. Куліш); *Раптом казна-звідки з'явилася Марійка, що якось непомітно замішалася між хлопцями* (К. Гриб); *Казна-звідки з'явилась ця напівреальна дівчина, закохана (принаймні, їй так здається) в мене* (І. Карпа).

КА́ЗНА-ЗВІДКІЛЯ́, *присл., розм.* Те саме, що **ка́зна-зві́дки.** *Вітри буйні віють, казна-звідкіля набігають татари й стріляють, дерево на дерево падає, гора на гору вернеться* (М. Олійник).

КА́ЗНА-КОЛИ́, *присл., розм.* Невідомо коли; дуже давно. — *Ту браму вони зробили ще казна-коли, — пояснив дід, — як запасний вихід, коли треба порятуватися від небезпеки* (із журн.); *Стара Юзівка — будиночки, що притискаються до землі, з невеличкими віконцями в нерівних, бугристих стінах, котрі здаються наче виліпленими казна-коли з кольорового пластиліну і припалими порохом* (з газ.).

КА́ЗНА-КУДИ́, *присл., розм.* Невідомо куди. — *Залізли по темному казна-куди, — відповів мій приятель* (Олесь Досвітній); — *Віддам вас на ласку свого молодшого брата... Отак рекла стара княгиня й повіялася казна-куди, а наші посідали й зажурились* (І. Білик); *Серйозна небезпека нам не загрожувала, ми без проблем встигали втекти від ворога. Однак втеча означала "сліпий" стрибок у недосліджений канал, після якого нас знову занесе казна-куди* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КА́ЗНА-ХТО, ка́зна-кого́, *займ. неознач., розм.* Невідомо хто. *Тоді Людмила була в дранті й нагадувала казна-кого: робітницю чи ратайку* (І. Білик).

КАЗНАЧЕ́Й, я, *ч., заст.* 1. Те саме, що **скарбни́к** 1. [Г е р а с и м:] *Їдьте ви, куме, хоч зараз в казначейство і розміняйте ці гроші; як казначей прийме, то всяке прийме* (І. Карпенко-Карий).

2. *іст.* Те саме, що **скарбни́к** 2. *Головний перевіз на кримську сторону .. почав приносити такий значний прибуток Новій Січі, що для Микитина був призначений шафар, казначей та писар з полкових старшин війська* (Г. Колісник).

3. *іст.* Те саме, що **скарбни́к** 3. — *Був чернець Фрол — то його ім'ям лиман прозвано, а монастирський казначей залишив назву для другого лиману* (Остап Вишня); — *Після смерті Скоропадського .. перейшла* [гетьманська скарбниця] *до Полуботка. Окрім нього та генерального казначея, до неї ніхто не заглядав* (Ю. Мушкетик).

КАЗНАЧЕ́ЙСТВО, а, *с.* 1. *заст.* Те саме, що **скарбни́ця** 1. [Г е р а с и м:] *Тепер коли б розмінять фальшиві гроші в казначействі...* (І. Карпенко-Карий); *Хреста отець Микола загубив десь на дачі, гуляючи на іменинах дружини начальника казначейства* (Б. Антоненко-Давидович); *Служба в казначействі забирала багато часу. Але він звик до бухгалтерської роботи, знаходив у ній самодисципліну й ретельно виконував обов'язки* (І. Пільгук); *Одержало нове приміщення і поліцейське управління, і під тим же дахом — нижній суд, казначейство, квартири городничого і поліцмейстера* (Б. Левін).

2. У сучасній Україні — офіційна назва державного фінансового органу, що забезпечує збір державних доходів і їх використання згідно з державним бюджетом, здійснює управління державним боргом, емісією білетів державної скарбниці та цінних паперів. *Казначейство України є учасником системи електронних платежів Національного банку України* (з наук. літ.); *Казначейство України очолює голова, якого призначає на посаду (за поданням Прем'єр-міністра України) та звільняє з посади Президент України* (з навч. літ.); *Голова Казначейства розповіла представникам Міністерства фінансів США про процедуру планування та прогнозування фінансових ресурсів на Єдиному казначейському рахунку* (з газ.).

КАЗНАЧЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **казначе́й** і **казначе́йство.** *Казначейський контроль передбачає перевірку документів, що підтверджують правомірність витрат і відповідність зобов'язань кошторисам розпорядників та одержувачів бюджетних коштів* (з навч. літ.); *Відповідно до ст. 48 Бюджетного кодексу в Україні застосовується казначейська форма обслуговування Державного бюджету України* (з мови документів).

△ **Казначе́йський раху́нок** *див.* **раху́нок.**

КА́ЗНА-ЩО, ка́зна-чого́, *займ. неознач., розм.* Невідомо що. — *З погодою коїться казна-що, і знову ж скажені оці нальоти суховіїв...* (О. Гончар); *Без портфеля нікуди не подасться* [Юхим]. *Бо з портфелем він чоловік, а без портфеля — казна-що* (Є. Гуцало); // Щось нерозумне; нісенітниця, дурниця. — *Та чого ж ти плетеш казна-що? Кажи діло — і часу не гай* (Панас Мирний); — *Твій Криштоф — ледачий хлопчисько. Він б'є свого дядька, говорить панночкам казна-що* (З. Тулуб); — *Народ, товаришу, складна істота. Бувають у злочинців діти-квіти. Бувають і в героїв діти казна-що. А воно все одно море людське* (О. Довженко); — *Мовчи! — закричав я, але тут же зрозумів, що це я плету казна-що* (Р. Андріяшик); *Скажімо, комусь запотребилося написати п'єсу. Замість вигадувати казна-що, треба взяти якусь ситуацію з життя* (В. Діброва).

КА́ЗНА-ЯК, *присл., розм.* Абияк; погано. — *Казна-як доля чоловіка ворочає! — каже* [Брюховецький] *собі* (П. Куліш); *На вихрястій голові* [Хоми] *казна-як тримається картуз* (О. Довженко); *Він бачив, що зміни — неминучі, бо люди не вміють і не хочуть дихати! Роблять це казна-як, впівсили, похапцем .. Тому їм, ясна річ, завжди не вистачає сил* (В. Діброва).

КА́ЗНА-ЯКИ́Й, а, е, *займ. неознач., розм.* Абиякий; поганий. *Хорошого хлопця казна на яку стежку завів, сплутавши його з тою Тамарою* (Д. Бузько); *Балабая почало підштрикувати: — Та що вони, справді, все казна-якої грають!* (Б. Антоненко-Давидович); *Господар з Юзя Крапивницького був казна-який* (С. Чорнобривець).

КАЗНОКРА́Д, а, *ч., заст.* Службовець, що обкрадає державну скарбницю, привласнює державні кошти. — *Відтіля* [з Дніпрельстану] *його вигнали в зв'язку з викриттям компанії казнокрадів та чорносотенців* (М. Трублаїні); *Поет знав на ім'я кожного хапугу, казнокрада, чинодрала, що опинились у пеклі* (Б. Левін); *На Ринку вже не раз стинали голови — отаманам, казнокрадам, ґвалтівникам, та ще ніколи не карали посполитого, який замахнувся на власть імущих* (Р. Іваничук); *Високого казнокрада беруть під варту, ведуть слідство — й злодія випускають на волю за недостатністю доказів* (Є. Гуцало).

КАЗНОКРА́ДСТВО, а, *с., заст.* Обкрадання державної скарбниці, привласнювання державних коштів. *Розвалений Денікіним Крим, з його хабарництвом і казнокрадством, став для нього тим пробним каменем, на якому він перевірив себе* (О. Гончар); *Чим більше він* [Микола І] *боровся з казнокрадством, злодійством і службовою несумлінністю, тим пишніше вони розцвітали* (Є. Гуцало); — *Колись навіть високі компартійні секретарі, спіймані на казнокрадстві, кінчали життя самогубством* (В. Шкляр).

КА́ЗНЯ, і, *ж., діал.* В'язнична камера. *Регіна звільна, рівним кроком ходить по своїм покою, .. мов в'язень у своїй казні* (І. Франко); *Арештанти пішли до каплиці на богослужіння, а коли вийшли звідтам — кинулися на в'язничну сторожу, роззброїли її, повідчиняли всі казні і повтікали* (А. Чайковський).

КА́ЗОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **ка́зка.** *Щоб забавити дитину, почне йому баба казочку про рябеньку курочку* (Панас Мирний); — *Ну, дітки, на рядно під грушу! Казочки послухайте!* (Остап Вишня); *Мурин казав тепер тільки до київського князя: — Ліпше-таки повідаю казочку* (І. Білик); // *ірон.* Вигадка, неправдива чутка і т. ін. *Те, що Річинські виклали таку суму "відступного", справило враження в містечку. Ті, що вважали маєтковість Річинських за казочку для наївних, тепер відразу ж присмирніли* (Ірина Вільде); *Йому не вірили. Над розповіддю про втечу з каменоломні сміялися. А потім — обурювалися впертістю. Для чого казочки?* (О. Бердник); *Та-ак... Казочки вирішив розказувати?.. Може, й сам не перебіг тієї ночі до німців?* (А. Дімаров).

КАЗУА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Те саме, що **випадко́вий** 2. *Казуальна детермінація зводиться до того, що видання розпорядчих актів спричиняється недостатньою ефективністю нормативних приписів* (з наук. літ.); *Дійсно, закон не може, як у середні віки, мати казуальний характер і передбачати кожне можливе непорозуміння, — юридична наука виробила за цей час універсальні підходи* (з наук.-попул. літ.); *Переважна частина нормативних приписів Сунни має казуальний характер* (з навч. літ.).

КАЗУА́ЛЬНІСТЬ, ності, *книжн.* Властивість за знач. **казуа́льний.** *Формі викладу багатьох норм мусульманського права притаманна казуальність, тобто вони розраховані на регулювання окремих випадків* (з наук. літ.); *Звичаєве африканське право вирізнялося великою розмаїтістю норм права, казуальністю й несистематизованістю* (з навч. літ.).

КАЗУА́Р, а, *ч.* Тропічний дикий птах ряду страусоподібних, що водиться в північній Австралії, на Новій Гвінеї та сусідніх островах. *Хоч казуар і не літає, зате він так швидко бігає, що може перегнати й найбаскішого коня* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); * У порівн. *Не намагалася* [Едіт] *знайти щось утішного в тім становищі, в якому вона опинилася. Вона не ховала голову під крило, мов казуар* (М. Йогансен).

КАЗУАРОПОДІ́БНІ, них, *мн., зоол.* Ряд безкілевих птахів з чорним волосоподібним пір'ям, роговим шоломом на голові, що захищає від шипів і колючок. *Казуароподібні мають сильні трипалі ноги, можуть наносити небезпечні рани внутрішнім пальцем з довгим гострим кігтем* (з наук.-попул. літ.); *Мешкають казуароподібні в густих тропічних лісах, харчуються ягодами, насінням, опалими з дерев плодами* (з навч. літ.).

КАЗУЇ́СТ, а, *ч.* 1. Юрист, який має великий досвід ведення складних, заплутаних судових справ. *Генеральний Секретаріат було названо Генеральним Секретаріатом .. Тимчасового Правительства* [уряду]. *Психологія казуїстів і книжкових законників очевидно припускала, що назва може зв'язати, зобов'язати й перевернути дійсну суть справи* (В. Винниченко); *Наше суспільство ще не затребувало тип політика-законника, політика-казуїста, який здатний умілим законодавчим маніпулюванням впливати на соціальну реальність* (з газ.).

2. *зневажл.* Про людину, що вміє обстоювати сумнівні або фальшиві положення. [П е р ш и й м о н а х:] *А може.., це твій же власний страх утілився в щось чорне й волохате?* [Д р у г и й м о н а х:] *Причім тут страх? Ти давній казуїст. Страх був би нереальніший хоч трішки. А то ж диви, цілком реальний хвіст і відповідно ратиці і ріжки* (Л. Костенко).

КАЗУЇ́СТИКА, и, *ж., книжн.* 1. Застосування загальних статей закону до різних юридичних випадків. *Зі щирим бажанням служити справі .. мучиться і заплутується* [Блєднов] *у нескінченній казуїстиці єврейських справ* (І. Франко).

2. У середньовічній схоластиці й богослов'ї — застосування до окремих випадків загальних догматичних положень. *І вчені, і проповідники, і навіть учні академій та університетів охоче дискутували, щоб вправлятися у вищій техніці промовницького мистецтва та тонкощів логіки й казуїстики* (З. Тулуб); *Хіба .. марно стільки років вивчав* [Мільх] *схоластику, хіба забув він про казуїстику хитромудрого диявола — спокусника невинних людських душ?* (В. Дрозд); *Чує* [Іванка] *живі і сміливі, вистраждані і глибокі відповіді, незмірно далекі від теоцентричного святенництва і теологічної казуїстики* (С. Процюк).

3. *перен.* Управність, спритність у суперечках, обстоюванні сумнівних або фальшивих положень і т. ін. — *Ви тільки й зугарні, що резонерство та казуїстику розводити!* (А. Кримський); *Мислительні конструкції поляка, в передачі С. Оріховського, стають казуїстикою .. Саме така казуїстика пожирала цілі пласти українського шляхетства* (Валерій Шевчук).

КАЗУЇСТИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до казуїстики. *Нехай торочать казуїстичні еквілібристи про те, що література ніколи не співпадає з релігією, несумісні, мовляв, речі* (С. Процюк); // Заплутаний, хитросплетений, крутійський. *З метою зірвати процес оборонець Штрамер навів у своїй заяві казуїстичні "аргументи"* (Ю. Смолич); *От вона і вся тут — так звана політекономія соціалізму. Більше нічого в ній немає, крім казуїстичних словес* (М. Руденко); *Конституційний Суд шляхом казуїстичних маніпуляцій винайшов для нього* [президента] *таку можливість — вважати третій термін за другий* (Л. Костенко).

КАЗУЇСТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **казуїсти́чний.** *Помилки, пов'язані з кваліфікацією злочинів у сфері оподаткування, спричинені казуїстичністю, складністю й неоднозначністю законодавчих формулювань* (з наук. літ.).

КАЗУЇСТИ́ЧНО, *книжн.* Присл. до **казуїсти́чний.** *Регулюючи відносини купівлі-продажу між окремими громадянами, норми Цивільного кодексу визначають найбільш типові особливості цих відносин у суспільстві, аж ніяк не маючи на увазі в усіх випадках казуїстично встановлювати зміст договорів* (з мови документів); *Ми невдатні до духовних воздвижень. Бо їх не потребує доба, казуїстично вивергаючи протилежне устами офіційних медоточивих златоустів* (С. Процюк); *Кабальний договір розірвати не вдалося, бо він був так казуїстично складений, що суд не виявив юридичних порушень* (із журн.).

КА́ЗУС, у, *ч.* 1. *юр.* Складна, заплутана справа (в юриспруденції). *Для вчених келих — просто незвичайний феномен. Для слідчих — загадка, кримінальний казус, який треба прояснити* (О. Бердник); — *Я думала була розповісти вам про один спірний казус, та, побачивши, як ви завелись за попередню історію, облишу ту пригоду* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // Подія, яка не залежить від волі особи і тому не може бути передбачена за даних умов. *Князь Павло Олександрович, єдиний син государя і спадкоємець престолу.., повнолітнім .. став у свій п'ятнадцятий день народження. Цей правовий казус виник чотири століття тому* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Випадкова дія, що має зовнішні ознаки провини (злочину), але позбавлена елементу вини, а тому не спричиняє до кримінальної відповідальності. *Якщо казус має місце в тих випадках, коли особа вчиняє суспільно небезпечне діяння без вини, тобто при відсутності умислу чи необережності, то неосудність указує на нездатність особи в цей час діяти винно* (з наук. літ.); *Як зазначають окремі вчені, казус виникатиме, коли особа не передбачала, не повинна була і не могла передбачати можливості настання суспільно небезпечних наслідків* (з навч. літ.).

2. *розм.* Випадок, незвичайна пригода. — *Казус сей Так налякав усіх людей* (Л. Глібов); *Ференц, розвеселившись, розповів бійцям казус, відомий цілому Будапештові* (О. Гончар); *Я уявляв собі те, що трапилося, як дуже смішну пригоду з елементами містики. Казус, можливо, середньовічну байку* (Любко Дереш).

КА́ЗУСНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́зус.** *Юристи в добу принципату творили право на основі розв'язання конкретних життєвих казусних ситуацій, в які потрапляли громадяни і державні урядовці* (з наук.-попул. літ.); *Казусний метод навчання полягає в докладному, уважному розгляді окремого прикладу, випадку, що має пізнавальний інтерес* (з навч. літ.); *Казусна справа.*

КАЇ́К, а́, *ч.* Невеличке веслове судно в Туреччині. *Ось відокремився від нього* [вітрильника] *каїк, довгий і стрункий, як стручок аравійських бобів* (З. Тулуб); *Каїк плив у бік відкритого моря, потім обігнув мол і на всіх веслах полетів геть від міста до високого гористого мису* (із журн.).

КА́ЇН, а, *ч.* 1. *(з великої літери), бібл.* Старший син перших людей Адама і Єви, який убив свого брата Авеля. *І зглянувся Господь на Авеля й на жертву його, а на Каїна й на жертву його не зглянувся. І сильно розгнівався Каїн, і обличчя його похилилось* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

2. *лайл.* Про братовбивцю, зрадника, злочинця і т. ін. *Гострив* [Мамай шаблюку] *щодня, бо й тупив щодня, від каїнів усяких одбиваючись* (О. Ільченко); *Всім каїнам, хамам, Всім юдам і рідні, Всім ворогам твоїм й самому Сатані За честь Вітчизни, топтану в багні, Відповідай Своїм страшним ударом* (Є. Маланюк); — *Де ж це бачено, щоби своїх ворогам продавати. Каїни!* (В. Чемерис).

КА́ЇНІВ, нова, нове. 1. Прикм. до **ка́їн** 1; пов'язаний з Каїном. *Сифа, Адамового сина, рід та звали синами божими, а Каїнів рід — синами чоловічеськими* [людськими] (Г. Квітка-Основ'яненко); *Бог знає, з яких давніх часів, чи ще не від каїнових, існує недовіра й страх перед людьми, що мають справу з залізом – ковалями і теслями* (Г. Пагутяк).

2. *лайл.* Прикм. до **ка́їн** 2. — *Боїшся правдоньки! Взяв на себе каїнів тягар – неси тепер, не згинайся* (О. Бердник).

◊ **Ка́їнова душа́** *див.* **душа́; Ка́їнова печа́ть** *див.* **печа́ть; Ка́їнове ді́ло** *див.* **ді́ло.**

КАЇНІ́Т, у, *ч.* Мінерал, що містить хлористий натрій і сірчанокислий магній; застосовують у сільському господарстві як добриво. *Каїніт природний містить багато сірки, 6–7 % магнію* (з наук. літ.); *Каїніт використовують як хімічне калійно-сульфатне добриво, а також при виробництві комплексних добрив* (з наук.-попул. літ.); *Калійну сіль отримують механічним змішуванням хлористого калію з сильвінітом або каїнітом* (з навч. літ.).

КАЇНІ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **каїні́т.** *На соляних родовищах найбільш поширені каїнітові та сильвінітові руди* (з навч. літ.).

КАЙДА́НИ, ів, *мн.* 1. Залізні ланцюги з кільцями, що їх заклепують або замикають на руках чи ногах арештованого, в'язня. *Серед тюрми сидить гетьман Байда, прикований до стовпа; на ногах у його* [нього] *залізні кайдани* (І. Нечуй-Левицький); *Як той дуб, ти гордо стій. Хай ні зради, ні догани, Ані муки, ні кайдани — Дух зломить не зможуть твій* (Б. Грінченко); *Кармелюк стояв з шматками розірваних кайданів на ногах* (В. Кучер); *Десь там, куди закочується сонце, носить каторжні кайдани Микола Павлюк* (Р. Андріяшик); *Козацька старшина, брязкаючи кайданами, відправилася до Сибіру. Найтяжче було славному кошовому Петру Калнишевському* (Д. Білий).

2. *перен.* Те, що зв'язує людину, позбавляє її волі. *Поховайте та вставайте, Кайдани порвіте І вражою злою кров'ю Волю окропіте* (Т. Шевченко); [Р і ч а р д:] *Що ж, я досяг, чого хотів, — я вільний. Розбив усі кайдани свого серця і серце вкупі з ними* (Леся Українка); — *Нам нічого втрачати, хіба що кайдани!* (А. Головко); — *Кайдани погоди і їжі, рабства вимушеного і добровільного, кайдани неуцтва і марновірства, страху і пристрасті. Все це полонить душу і веде у безпросвітний полон...* (О. Бердник).

◊ **Заби́ти (закува́ти) в кайда́ни (в коло́дки, в коло́дку)** *див.* **забива́ти; Носи́ти кайда́ни** *див.* **носи́ти; Поволокти́ кайда́ни** *див.* **поволокти́; Позабива́ти в кайда́ни (в коло́дки)** *див.* **позабива́ти; Рва́ти (розрива́ти, розбива́ти) / порва́ти (розби́ти) кайда́ни (пу́та, ланцюги́)** *див.* **рва́ти.**

КАЙДА́НКИ, ів, *мн.* Наручники. *Ми ввійшли до тісного, досить темного і брудного і зовсім порожнього передпокою. Тут жандарм зняв із мене кайданки* (І. Франко); *На поясах* [вояків] *почіплені блискучі кайданки, на рукавах чорні пов'язки з білими літерами: "МП"* (О. Лисяк); *Кажучи так, офіцер показав ручні кайданки — дві залізні обручки, скріплені між собою засконкою* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

КАЙДА́ННИЙ, а, е. Те саме, що **кайда́новий.** *Скільки ж то годин, днів, місяців — чотири з половиною роки — він пестив мрії про них* [дні юнацтва] *за ґратами, під кайданний дзвін* (Д. Бузько); *Одного разу обігнали партію кайданників. Вже проїхали мимо, вони лишились за перелісском, а сумний кайданний дзвін ще довго не стихав* (Б. Левін); *До великої землянки проти віконця, розсипаючи кайданний передзвін, пройшла партія арештантів* (Р. Андріяшик); *Три дні жовніри берегли Вогонь на нашому майдані. Ставали купою золи Суди і вироки кайданні* (Д. Павличко).

КАЙДА́ННИК, а, *ч.* В'язень, закований у кайдани. *В числі мучеників, каторжників, кайданників, засуджених без суду адміністраційним порядком.., ми бачимо цілий .. народ* (І. Франко); *Кайданник... Вічна каторга, вічна неволя...* (О. Гончар); *Дерев'яні черева галер були наповнені кайданниками, котрих приковували не до лав, а до одного велетенського ланцюга* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Мов кайданник, в тісній клітці Соловейко нудьгував* (П. Грабовський).

КАЙДА́ННИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кайда́нник.** *Звертаючись до всього кайданницького гурту, промовив* [Дон Кіхот]: *— .. Хоч вас засуджено за ваші переступи, та кара, яку вам призначили, не дуже вам припала до вподоби* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса); *Кайданницьке життя.*

КАЙДА́ННЯ, я, *с.* Збірн. до **кайда́ни** 1. *Твої сини, забиті у кайдання, Серед склепів, серед тяжкої мли, Здобудуть волі жертвою страждання Країні рідній* (П. Грабовський); *Я вірю, ті часи прийдуть, Як щезне брязк кайдання* (І. Багряний); *Хоч руки гризло нам кайдання, Але душа не знемогла* (Д. Павличко).

КА́ЙДА́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **кайда́ни** 1. *Тихий кайдановий брязкіт змовк коло Петруні* (С. Васильченко); *Обливались арештанти гірким потом і під кайдановий передзвін затягували журливу пісню про далекий рідний край, про гірку долю* (із журн.).

КА́ЙДЗЕН, у, *ч.* Японська філософія або практика, що фокусується на безперервному вдосконаленні процесів виробництва, розроблення допоміжних бізнес-процесів і управління, а також усіх аспектів життя. *Уперше філософія кайдзен була застосована в ряді японських компаній у період відновлення після Другої світової війни і відтоді поширилася по всьому світу* (з навч. літ.); *На думку психологів, застосування принципів кайдзен сприяє розвитку й досягненню успіху як у професійній сфері, так і в особистому житті* (із журн.).

КА́ЙЗЕР, а, *ч.* Назва імператора в Священній Римській імперії та в Німеччині періоду 1871–1918 рр. *Загін германського кайзера блукав по долині, обшукуючи кожен кущ, а загін гетьманців обшукував піски* (Ю. Яновський); *Топтали український хліб довгі колони кайзера Вільгельма* (О. Довженко); *Місто* [Наумбург] *вельми давнє. У добу Середньовіччя славилося торгівлею, яку підтримав пільговими грамотами сам кайзер* (О. Шугай).

КА́ЙЗЕРІВЕЦЬ, вця, *ч.* Військовослужбовець кайзерівської армії. *Полонський, колишній матрос і керівник партизанського загону в період боротьби з кайзерівцями, наприкінці 1919 року відкрито виступив проти Махна* (з наук. літ.); *У вересні 1915 року Камінь-Каширський був окупований кайзерівцями* (з навч. літ.).

КА́ЙЗЕРІВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ка́йзер.** *— Кайзерівську помилку гітлерівці не повторять. Невже ти не бачиш, як тепер течуть політичні води і яку силу має Гітлер?* (М. Стельмах); // На чолі якого стояв кайзер. *Поразка кайзерівської Німеччини в Першій світовій війні привела німецьких ідеологів і монополістів до тверезої переоцінки і відмови від претензій на "життєвий простір"* (з наук.-попул. літ.); // Який служив у німецькій армії за правління кайзера. *— Партизанили ми разом з Устимом Харитоновичем у вісімнадцятому році, кайзерівських генералів ганяли* (А. Хижняк); // Який був частиною обмундирування військовиків цієї армії. *Розглядав колекцію темних, нечищених монет у старій кайзерівській касці на горищі в діда Махтея* (Ю. Мушкетик).

КА́ЙЛО, а, *с.* Вигнутий і загострений з одного або обох кінців металевий молоток на довгому дерев'яному держаку, який використовують для відбивання гірської породи, розбивання каміння тощо. *Вона здригалася з остраху, уявляючи собі, як її татко лежить глибоко під землею в норі.., лежить і б'є кайлом вугіль...* (Б. Грінченко); *— У каменярні він довбав кайлом каміння для прокладання доріг. — Я посміхнувся: — Отож завдяки моєму дідусеві у вас такі гарні дороги* (О. Шугай); *Біля стіни лежало важке кайло, проте за минулі десятиріччя .. його дерев'яне держалко цілковито струхлявіло від вологи* (О. Авраменко).

КАЙЛОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **ка́йло.** *Кайлове двобічне лезо; Кайловий держак.*

КАЙЛОВИ́ЩЕ, а, *с.* Держак кайла. *Гордій Байда спересердя загнав кайло у вугілля по саме кайловище* (П. Панч); *На рудниках застосовують різноманітні кайла. Деякі з них відрізняються тільки способом кріплення на кайловище* (з навч. літ.).

КАЙЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, спец.* Відбивати щонебудь кайлом. *Спершу він працював лопатником на поверхні, далі ублагав десятника і перейшов до забою кайлувати руду* (О. Гуреїв); *Хай забуду я, що світ і тут своїх створінь не визволяє з пут .. Кайлують рудокопи і руду, і вугілля* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете).

КАЙМА́, и́, *ж.* Те саме, що **облямі́вка;** лямівка, обвідка. *Шила* [дівчина] *йому хусточку з каймою* (Я. Щоголів); *Була вона одягнута, як належало, — у білій сукні тонкого шовку з срібними пальметами по всій тканині, облямованій широкою темною каймою* (С. Скляренко); *По низу спідниці з синього шовку широкою каймою стояла вишита зеленими нитками соковита кукурудза* (Г. Вдовиченко); *— Лі-лі-лі, хлі-лов, — співала вода перед дубком і з шипінням розсипалася на вузькій каймі димчасто-сизого піску* (М. Стельмах).

КАЙМА́К, у́, *ч., рідко.* Вершки з пряженого охолодженого молока; сир із таких вершків. *Так і житимуть у горах чабани, збудувавши собі катрагу з соломи й хмизу, годуючись бринзою та молоком, каймаком та бараниною* (З. Тулуб); *— Ми йдемо в Бахчисарай. Продай нам бурдюк кумису на дорогу і трохи каймаку* (Р. Іваничук); *Тільки в Гянджі вміють робити справжній каймак і тільки тут його належно цінують* (П. Загребельний).

КАЙМА́Н, а, *ч.* Рід плазунів родини алігаторових, що мають міцний панцир на спині й череві. *Раптом великий кайман, зовсім знахабнівши, випірнув майже під самим бортом піроги і блиснув на Ганкаура дрібненькими круглими очицями* (Ю. Бедзик); *З кількох видів крокодилів, які ще в значній кількості населяють великі водойми Південної Америки, слід назвати ендемічний рід кайманів* (з навч. літ.); *— Не всяк відважиться полювати на кайманів, а батько Марієтти полюбляв це заняття, ще й мене з собою брав* (із журн.).

КАЙМИ́СТИЙ, а, е. З каймою, який має кайму. *Маруся обв'язалася каймистою хусткою, яку подарував її син на минулий день народження* (із журн.); *На виставці було представлено декілька сортів фіалок з каймистими пелюстками всіх кольорів райдуги* (з газ.).

КАЙМО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **кайма́.** *Давньогрецький одяг шили з одноколірної тканини, оздобленої каймовим узором* (з наук.-попул. літ.); *Орнаментація українських хусток мала складну будову: у кожному виробі наче поєднувалися дві окремі композиції — центрична, або сітчаста, і каймова* (з навч. літ.); // У вигляді кайми. *Каймовий риф відділяється від острова широким каналом води і, поступово розростаючись, перетворюється на бар'єрний риф* (з наук. літ.).

КАЙНОЗО́Й, ю, *ч.* Те саме, що **Кайнозо́йська е́ра** *(див.* **е́ра).** *У кайнозої сформувалися в сучасних обрисах материки й океани. Орографічні зміни зумовили зміни клімату й ландшафтів* (з наук. літ.); *У пізньому мезозої — ранньому кайнозої сучасна територія Українських Карпат і прилеглі до неї регіони складали велику пелагічну область Карпато-Чорноморського сегмента океану Тетіс* (з навч. літ.).

КАЙНОЗО́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кайнозо́й.** *На північний схід від Передкарпатського прогину розташована окраїна Східноєвропейської платформи, яка була стабільною впродовж кайнозойського періоду геологічного розвитку* (з наук. літ.); *Кайнозойські породи в північній зоні дрібної складчастості й насувів Донбасу тонким шаром перекривають усі утворення, що залягають нижче* (з навч. літ.).

△ **Кайнозо́йська е́ра** *див.* **е́ра.**

КА́ЙРА, и, *ж.* Морський полярний птах родини чистикових із білим пір'ям на грудях. *Зрідка над пароплавом пролітали чайки та кайри* (М. Трублаїні); *На прибережних скелях влітку у величезній кількості гніздяться водоплавні птахи (чистуни, кайри, чайки)* (з навч. літ.); *— Кайри живуть на узбережжі Північного Льодовитого океану, — сказав Дем'янко. — А прикметні вони тим, що несуть яйця не круглі, а такі, як груші* (із журн.).

КА́ЙСТРА, и, *ж., діал.* Повстяна торба. *От зробив (кіт) собі скрипочку й молоточок і писану кайстру. Прийшов до (лисичиної) нори* (Сл. Б. Грінченка); *Козаки підголювали чуби, діставали з кайстрів* [кайстер] *чисті сорочки, дьогтем мастили чоботи* (П. Панч).

КАЙСТРО́ВИЙ, а, е, *діал.* Повстяний. *У нього За пазухою добрий кусень хліба І квітка на кайстровім капелюсі* (І. Франко); *Я захотів сурдута та капелюха кайстрового .. І не одну я днину передумав над тим, де їх узяти* (Б. Лепкий).

КАЙТ, а, *ч.* Повітряний змій, признач. для буксирування людини або засобів пересування. *Водні надувні кайти призначені для буксирування людини по воді на спеціальній дошці. Вони не тонуть і не втрачають форми під час приводнення* (з навч. літ.); *При слабкому вітрі використовують кайти більшої площі та/або з більшим подовженням* (із журн.).

КАЙТБО́РДИНГ, у, *ч.* Те саме, що **кайтсе́рфінг.** *Школи кайтбордингу надають курси з різних видів підготовки: політ змія, його посадка, запуск з води, користування планкою управління, система безпеки та ін.* (із журн.).

КА́ЙТИНГ, у, *ч.* Те саме, що **кайтсе́рфінг.** *На кваліфікованих курсах кайтингу навчають основ налаштування кайта, управління ним, надають відомості про розміри та типи зміїв, управління системою безпеки* (з навч. літ.).

КАЙТСЕ́РФІНГ, у, *ч.* Водний вид спорту, основою якого є рух поверхнею води під дією сили тяги, що розвивається утримуваним і керованим спортсменом повітряним змієм. *У 1800 р. Джорж Покок використовував повітряні змії для морських суден на основі 4-стропних систем контролю, таку ж систему застосовують і зараз для кайтсерфінгу* (з наук.-попул. літ.); *Завдяки новому дизайну кайта, поліпшенню систем управління ним кайтсерфінг став значно безпечнішим та популярнішим* (із журн.).

КАЙФ, *заст.* **КЕЙФ,** у, *ч.* 1. *розм.* Приємний відпочинок. *Мати лежала на низькій турецькій софі, підклавши обидві руки під голову і простягнувши ноги. Вона, очевидячки, справляла турецький кейф* (І. Нечуй-Левицький); *Старий Сулейман поскидав капці, поклав ноги у білих панчохах на софі і пихкав з довгого цибуха. Він справляв тут свій кейф* (М. Коцюбинський); *Тут* [у Рабаті] *усе за традицією готується на повільному вогні, й у цьому є особливий кайф — між перемінами страв можна почитати газету і поміркувати про життя* (І. Роздобудько); // Стан, що приносить задоволення. *— Ти ж знаєш, я люблю їздити у машині. Що не кажи, а це кайф* (В. Нестайко); *Після того, як біль відступав і кровообіг заспокоювався, наставала блаженна мить кейфу, і тоді старий завжди згадував Алі* (Ю. Логвин); *Поки Ваня безупинно про щось глаголе, себто цитує і жартує, встигаєш прочитати першу строфу .. З почуттям наростаючого кайфу переходиш до наступної* (Ю. Андрухович).

2. *тільки* **кайф,** *жарг.* Хворобливий стан мозку, зумовлений вживанням яких-небудь збуджувальних або наркотичних речовин. *— Наркотики? — Ні, звичайне снодійне .. Абсолютно нешкідливий препарат, не дає кайфу, не викликає звикання* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАЙФО́ВИЙ, *заст.* **КЕЙФО́ВИЙ,** а, е. 1. *розм.* Який приносить задоволення; приємний. *Тягнуться* [лікарі] *до Кирила.., щоб .. поставити діагноз, зробити комп'ютерну томографію і енцефалограму, провести із ним кайфовий медексперимент* (С. Процюк); *Концерт в нас був кайфовий. На престижному фестивалі* (Н. Сняданко); *— Бажаю тобі кейфових свят, — прокричала Маринка подрузі прощаючись* (із журн.).

2. *тільки* **кайфо́вий,** *жарг.* Який зумовлює хворобливий стан мозку внаслідок уживання яких-небудь збуджувальних або наркотичних речовин. *Кайфовий препарат.*

КАЙФО́ВО, *заст.* **КЕЙФО́ВО,** *розм.* Присл. до **кайфо́вий, кейфо́вий** 1. *"Сирник, — думала вона. — Сирник це класно, це просто кайфово!"* (Ю. Андрухович); // *у знач. пред.* Про стан задоволення, радості. *— Це буде кайфово, — тішився Маріо. — Ще ніколи не був так далеко на сході* (Н. Сняданко); *Вони говорять, що один раз ужити наркотики не страшно, буде круто, кейфово, попробуй безплатно. Вони брешуть, адже якщо ти будеш знати правду про те, що з тобою буде, які кола пекла тобі доведеться пройти, ти ніколи не погодишся* (із журн.).

КАЙФУВА́ННЯ, *заст.* **КЕЙФУВА́ННЯ,** я, *с.* 1. *розм.* Дія за знач. **кайфува́ти, кейфува́ти** 1. *— Розумію, що суть кайфування важко пояснити, а все ж таки? — Я люблю смішити людей, я кайфую, коли люди сміються* (із журн.).

2. *тільки* **кайфува́ння,** *жарг.* Дія за знач. **кайфува́ти** 2. *Правоохоронці Краснопільського райвідділу поліції з'ясували, що чоловік надавав своїм наркозалежним друзям приміщення для кайфування* (з газ.).

КАЙФУВА́ТИ, *заст.* **КЕЙФУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок.* 1. *розм.* Віддаватися кайфу (у 1 знач.). *Він, видно, вже перехилив чарчину І під каштаном мудро кейфував* (М. Рильський); *Я насолоджуюсь власним красномовством, я кайфую від розумних слів, що злітають з моїх уст, я відчуваю себе Цицероном* (В. Малик); *Хуррем сіла біля Хафізи .. Їли пожадливо, безугавно пліткували.., насолоджувалися ситістю, теплом, легкістю в тілі, кейфували* (П. Загребельний); *Сиджу, п'ю каву і від кави кейфую!* (Ю. Логвин); *Банзай задумався. Його нутро кайфувало і тріумфувало. — Давай підем до мене. Тут є всі, включно з Корієм. Після уроків підем до мене, добре?* (Любко Дереш).

2. *тільки* **кайфува́ти,** *жарг.* Відчувати кайф (у 2 знач.). *Варив* [Лаптєв] *на нашій електроплитці жужу — концентрат, замінник кави, який крав на кухні, кидав туди циклодол, етаперазин чи навіть люмінал, що вдавалось дістати, і кайфував* (В. Рубан).

КА́КА, и, *ж., дит., розм.* 1. Кал, бруд. — *Синку, не бери до рук каку, — сказала мати Петрику, коли той почав нишпорити в траві* (із журн.).

2. *перен.* Про щось погане, гидке, брудне або про когось неприємного на вигляд, хто заслуговує на осуд; бека. *Вже ж десятий йому місяць, А ще не балака. Даю йому копієчку, Воно каже: кака...* (П. Глазовий); *Палата* [лікарні] *заходилася .. балаканиною .. — підтримували дівчину: вище ніс, завтра виріжуть із тебе всю каку* (Люко Дашвар); *Намалював Вакула чорта в пеклі, такого гидкого, що .. молодиці, як тільки розплакувалось у них на руках дитя, підносили його до картини й говорили: "он бач, яка кака намальована!"* (М. Рильський, пер. з тв. М. Гоголя).

3. *перен.* Про когось неслухняного, вередливого. — *Пожени гуси за ворота .. От цяця Банько! От цяця! А Меланя кака, — вона мами не слухає!* (Остап Вишня).

КАКАДУ́, *невідм., ч.* Тропічний дикий птах родини папуг перев. білого або рожевого забарвлення, із чубком на голові, що живе в Австралії і на прилеглих до неї островах. *Так задубіли йому всі суглоби* [суглоби], *дарма що спав він на перині й під двома ковдрами з пір'я пташенят рожевого какаду* (Ю. Смолич); *Та ще й перекривляли* [женихів] *у саду заморські птиці ара й какаду* (Л. Костенко); — *Організуйте на місці, скажімо, того ж зоопарку .. спецптахоферму по вирощуванню фазанів. На біса вам ті колібрі чи какаду!* (О. Чорногуз).

КАКА́О, *невідм., с.* 1. Тропічне вічнозелене дерево родини стеркулієвих, із бобів якого виготовляють шоколад, а також олії для медицини й косметики; шоколадне дерево *(див.* **де́рево).** *Я не перелітав над цілим островом — там далі, кажуть, колосальні поля, плантації какао, рижу* (Ю. Яновський); *Какао росте у дикому стані в субекваторіальних регіонах Південної Америки і культивується в тропіках обох півкуль* (з наук. літ.).

2. Порошок із насіння цього дерева. *Навіть какао в нас є! Захопили дядьки це добро на станції Жмеринка, .. привезли додому, нюхають, як тютюн, і не знають, що воно за дивина* (М. Стельмах); *Сповіщаю шановних панів покупців, що в магазині завжди свіжі товари, як-то: .. какао.., мармелад, печиво, цукор-рафінад* (В. Нестайко); *Порошок какао додають до багатьох кондитерських виробів: тортів, печива, морозива, воно використовується як основний інгредієнт шоколаду* (з наук.-попул. літ.).

3. Поживний напій із цього порошку. *Мушу замовляти собі какао або молоко, і за це окрема плата* (М. Коцюбинський); *Дали* [в їдальні] *молочної каші, хліба білого й по склянці какао* (В. Підмогильний); *Страшенно схуд* [доктор Гальванеску] .. *Обличчя в нього було бліде й нездорове. Тільки невеличкі румянці ледве шарілися на вилицях. Він пив какао* (Ю. Смолич); *Сергій штурхоне мене під бік, розбудить, і ми, напившись какао, вийдемо на поверхню...* (М. Білкун).

КАКА́ОВИЙ, а, е. Прикм. до **кака́о.** *Какаову олію отримують із зерен плодів шоколадного дерева. Вона має тверду й ламку консистенцію при кімнатній температурі, характерний запах* (з наук.-попул. літ.); *Для приготування какаового коктейлю знадобляться молоко, какао, цукор, жовтки, цукрова пудра, ванілін та харчовий лід* (з навч. літ.).

КА́КАТИ, аю, аєш, *недок., дит., розм.* Те саме, що **випорожня́тися** 2. *Питання про те, скільки разів на добу повинен какати новонароджений, хвилює молодих батьків* (із журн.).

КА́КИ, *незм., дит.* Те саме, що **ка́кати** (у знач. іфінітива, *перев. зі сл.* х о т і т и, п р о с и т и с я *і т. ін.). Почувши від малюка щось подібне до "мамо, каки", потрібно дуже швидко реагувати, щоб привчити його до горщика* (із журн.).

КАКОФОНІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до какофонії. *Какофонічні звуки;* // Немилозвучний, неприємний для слуху. *Постріли перекликалися із вибухами.., гул моторів заглушався брязкотом гусениць .. Все це зливалося, зрештою, в багатоголосий гуркіт, в какофонічний грім війни* (Д. Міщенко).

КАКОФО́НІЯ, ї, *ж.* Немилозвучне сполучення звуків, неприємне для слуху (у музиці, віршах); неблагозвучність. *П'яний паламар незабаром втратив ритм і неймовірна какофонія сколошкала повітря* (О. Донченко); // Шум (у 1 знач.), гамір, що болісно вражає слух. *В повітрі .. пронизливо засвистіло, загрозливо заспівало різними голосами .. Це була дика какофонія свистячих звуків, що шарпали нерви* (В. Владко); *Гуркіт, бахкання пострілів, невідомо, по яких цілях, вигуки, регіт і терликання губних гармошок — усе це зливалося в дикунську какофонію* (Є. Доломан).

КА́КТУС, а, *ч.* Південна рослина родини кактусових, звичайно з товстим м'ясистим стеблом, покритим колючками, волосками. *Як жар, червоніють здорові розкішні квітки кактусів* (І. Нечуй-Левицький); *Служники вже вносили кактус, відомий своєю надзвичайною гіркістю* (З. Тулуб); *Обережно відгинаючи губами голки, вони* [віслюки] *висмоктують сік із кактусів* (Ю. Бедзик); *Обабіч ущелини здіймались високі, метрів з п'ятдесят, і майже прямовисні стіни, порослі де-не-де кострубатими кущами, кактусами найрізноманітнішої форми й травою* (І. Білик); *Більшість кактусів — ксерофітні рослини, пристосовані до довгих посушливих періодів, поширені в різних типах екосистем* (з наук.-попул. літ.).

КАКТУСИ́СТ, а, *ч.* Той, хто розводить або колекціонує кактуси. *Стараннями кактусистів на сьогодні створено приблизно 300 кімнатних різновидів кактусів* (із журн.).

КА́КТУСОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ка́ктус.** *Пальці доторкнулися до холодної, пружної кактусової гілочки* (П. Автомонов); *З них* [вазонів] *виростали якісь живі істоти .. Істоти мали форму кактусових стовбурців із жилавими, голчастими листками* (Валерій Шевчук).

2. *у знач. ім.* **ка́ктусові,** вих, *мн.* Родина багаторічних дводольних рослин порядку центронасінних. *Кактусові поширені у пустелях, також вирощуються як декоративні, зокрема кімнатні, та харчові рослини* (з наук.-попул. літ.).

КАЛ, у, *ч.* 1. Рештки перетравленої їжі, що їх викидає кишківник назовні. *У вітальні тиша й густий старосвітський дух нафталіну, лаврового листя й мишачого калу* (Б. Антоненко-Давидович); *Маестро втягує носом повітря: їдко тхне хлоркою впереміш із калом. Він підіймає погляд від іржавої мушлі унітаза* (Любко Дереш); *При заразних кишкових захворюваннях збудники виділяються через нижню частину кишківника, тобто з калом, при черевному тифі — ще й через сечу* (з навч. літ.).

2. *розм.* Бруд, болото, грязь. *Земля взялась од крові калом* (І. Котляревський); *Ноги у їх* [них] *були чорні, в калу, як і ноги їх скотини* (Панас Мирний); *Лиш по колесах, умазаних в кал, сусіди знали, що той чи інший їздив вночі на здобич* (М. Коцюбинський); * У порівн. *Відкидає* [пам'ять] *усе гидке, погане, брудне, як болото, як кал, і прочищує шлях* (Б. Лепкий).

КА́ЛА, и, *ж.* Декоративна рослина родини ароїдних з великими білими квітками, що поширилася з Південної Африки. *Троянди уже осипалися, кали жовкли і згортались, лише чорнобривці вдавали, ніби їх щойно зірвано* (В. Дрозд); *— Пробачте невігласа. Як називаються ці квіти? — Кали* (О. Чорногуз); *Кали швидко розмножуються, їх можна виростити без періоду спокою, регулюючи лише температурний режим, полив і підживлення* (із журн.); *Квітки кали двостатеві, зібрані в обгорнений листком-покривалом початок* (з наук.-попул. літ.).

КАЛАБА́ЛИ́К, у, *ч., діал.* Гармидер, галас. [Харитон *(вибіга):*] *Біля розправи цілий калабалик зчинився!..* (М. Кропивницький); *Знявся такий калабалик, що хоч вуха затикай* (С. Добровольський); *Калабалик здійняти.*

КАЛАБА́НЬКА, и, *ж., діал.* Зменш. до **калаба́ня.** *Рідина сочилася з-під дверей ванної й утворювала калабаньку* (С. Андрухович); *З-за хмар нарешті показалося сонце й швидко висушило калабаньки, що залишилися на дорозі після дощу* (із журн.).

КАЛАБА́НЯ, і, *ж., діал.* Ковбаня. *Виходив* [Гриць] *перед хату.., ставав собі коло калабані, що з неї кури воду п'ють* (Л. Мартович); *Соковито чмокало під копитами, посеред вулиці розливалася широка калабаня, в якій плавали качки* (Валерій Шевчук); *Річка закручувалася і творила глибоку, корчами оброслу калабаню* (І. Франко); *Всілякі чутки і всякі люди баламутять теперечки громаду, мов рибу в калабані* (М. Стельмах).

КАЛАБА́С *див.* **калеба́с.**

КАЛАБА́ТИНА, и, *ж., діал.* 1. Калюжа. *Одинока жаба вилізла з калабатини і зрідка меланхолійно кумкає...* (М. Коцюбинський); *Не звертаючи уваги на сердиті вигуки, зірвався* [Юрко] *з місця й побіг просто по калабатинах, здіймаючи за собою водяні вихори* (В. Козаченко).

2. Драговина, мочар, трясовина. *— Я хоч як не ста́рався бути обережним, але в тій калабатині мало не загруз* (із журн.).

КАЛАВЕРИ́Т, у, *ч.* Різновид мінералу сильвініту; бідний на срібло або зовсім не містить його. *Уперше калаверит був виявлений в окрузі Калаверас (Каліфорнія, США) в 1861 році, звідки й отримав свою назву* (з наук.-попул. літ.); *Калаверит добре розчиняється в концентрованій сірчаній кислоті* (з навч. літ.).

КАЛА́М, а, *ч.* Загострена очеретина, якою писали в мусульманських країнах. *Вхопила* [Роксолана] *калам, дописала внизу: "Я хотіла сховатися від сонця в затінку золотої хмари, але холодний вітер відігнав хмару"* (П. Загребельний); *Тільки занурював калам у чорнило — починався банкет моєї душі* (Ю. Логвин).

КАЛАМА́ЙКА, и, *ж., заст.* Цупка, густа льняна тканина. *В мене .. спідниця із китайки, Хвартушина* [фартух] *з каламайки!* (з народної пісні); *Йому Дідона підослала .. Сорочку і каптан з китайки, І шапку, пояс з каламайки* (І. Котляревський).

КАЛАМА́ЙКОВИЙ, а, е, *заст.* Зробл. з каламайки. *На йому* [ньому] *синя чумарка, підперезана каламайковим поясом* (Панас Мирний); *Каламайкова спідниця.*

КАЛАМА́Р, я́, *ч., заст.* 1. Чорнильниця. *До голови йшли .. писарі з перами й здоровими каламарями в руках* (І. Нечуй-Левицький); *Йому марилось: ось маленька світла кімнаточка, .. стіл з купою книжок на ньому, невеличкий каламар* (Г. Хоткевич); *На столі стоять скляночки й коробочки з порошками. Тут же недописаний лист, перо й каламар* (В. Винниченко); *Олівці, пера та каламарі тихо брязнули в ранцях за плечима* (Ю. Смолич); *Чорнила в каламарі залишилось на самому денці, але Іван цього не помічав, і це не заважало писати, як і раніше, швидко й широко* (Б. Левін).

2. Невеличка пляшка. *— Твою долю, моя доню, Позаторік знала, Позаторік і зіллячка Для того придбала. Пішла стара.., каламар Достала з полиці* (Т. Шевченко); *Берет на ньому був засмальцьований, каламар коло пояса заляпаний, спідня хламида визирала з-під мантії* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * Образно. *Дурні плітки якоїсь лепетухи загуслим дьогтем ллються в каламар* (Л. Костенко).

3. *перен., зневажл.* Про дрібного канцелярського службовця; писака. *Цур тобі, мерзенний Каламарю...* (Т. Шевченко); *— Я гадаю, ми вже можемо розпочати засідання!.. Макарон на знак згоди хитнув головою і флегматичне* [флегматично] *дивився на каламаря* (Б. Антоненко-Давидович).

КАЛАМА́РЧИК, а, *ч., заст.* Зменш. до **калама́р** 1, 2. *Маршалок поставив зі стола каламарчика та перо* (Іван Ле); *На столику в спочивальні в неї завше стояв каламарчик зі свіжим атраментом і лежало кілька заструганих пер* (О. Забужко); *Тут* [на полиці] *було аж три чашечки, та все золотом поцяцьковані.., багато каламарчиків, то з тоненькими шийками, то пузатих* (Грицько Григоренко).

КАЛАМБУ́Р, у, *ч.* Дотеп, в основі якого лежить використання різних значень якого-небудь одного слова або кількох різних слів, схожих звучанням; гра слів. [Любов:] *Невже ви думаєте, що можна остерегти кого-небудь жартиками та каламбурами?* (Леся Українка); *— Це ж лікер... Гликерія, лікерія, — говорить він старий каламбур і показує рукою на Гликерію, на пляшку й на себе* (В. Винниченко); *— Ох, і колючий же ви, пане! Як їжак! Але дозвольте вам на ваш каламбур відповісти теж каламбуром* (П. Колесник).

КАЛАМБУРИ́СТ, а, *ч.* Той, хто складає каламбури; любитель каламбурити. *Каламбурист, немов алхімік, має певний набір вихідних елементів (багатозначні або омонімічні слова чи словосполучення), але не в змозі передбачити, який сплав вийде в результаті експерименту* (з наук.-попул. літ.); *Маркіз де Бієвр був відомим на всю Францію каламбуристом* (із журн.).

КАЛАМБУРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **каламбури́ст.** — *Наша Оленка дуже охоча до жартів і каламбурів. — Та вона справжня каламбуристка, — погодився Гнат* (із журн.).

КАЛАМБУ́РИТИ, рю, риш, *недок.* Говорити каламбури. — *У голови — велика голова, — каламбурить мій супутник* (В. Гжицький); — *Пан Чортенко жартує, він каламбурить щодо свого оригінального прізвища* (В. Кожелянко).

КАЛАМБУ́РНИЙ, а, е. Стос. до каламбуру. *Синонімічні ряди відомих фразеологічних зворотів "Енеїди" Івана Котляревського доповнюються цілою низкою каламбурних приповідок* (з наук. літ.).

КАЛАМБУ́РЧИК, а, *ч.* Зменш. до **каламбу́р.** — *Видаю каламбурчик: у Макса максимальний діапазон* (Г. Усач).

КАЛАМІ́Н, у, *ч.* Щільний дрібнозернистий мінерал із класу силікатів, з якого добувають цинк; галмей. *При нагріванні кристали каламіну виявляють піроелектричні властивості* (з наук. літ.); *Каламін використовується як руда для видобування цинку* (з навч. літ.).

КАЛАМУ́Т, у, *ч., розм.* Неприємність, клопіт; сварка. [З а х а р к о:] *Коли б з цього кумования* [кумування] *не вчинилося якого каламуту!* (М. Кропивницький); — *Це ж той їх наречений, що колись проти панни той каламут на ярмарці вчинив* (С. Васильченко); — *А вони... з отієї хартії вольностей .. несуть нам вакханалію, кавардак, каламут, колотнечу, міжусобицю* (В. Чемерис).

КАЛАМУ́ТА, и, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **каламу́ть** 3; каламут. *В голові клубилась якась туманна каламута, то знов якась порожнеча жахлива* (П. Козланюк); *У всій душевній каламуті світлою цяткою залишалося лиш місце для спогадів про незабутні чари Молдови* (І. Пільгук); *Втома ніяк не могла побороти ні тієї нервовості, ні тієї каламуті* (Б. Харчук).

КАЛАМУ́ТИТИ, у́чу, у́тиш, *недок.* 1. *що.* Робити каламутним, нечистим. — *Нащо це ти, собачий сину, Тут каламутиш берег мій Та квапиш ніс поганий свій У чистую оцюю воду?* (Л. Глібов); *До самого вечора каламутили баграми воду на Пслі* (О. Гончар); *Гінці те й робили, що каламутили ріку та виїздили на пагорб за рікою, де став на вороному, як ніч, огирі князь Волот* (Д. Міщенко).

2. *кого, що, також без дод., перен.* Виклика́ти неспокій, незлагоду, незадоволення; баламутити (у 2 знач.). — *Почне* [Зінько] *каламутити в громаді, почне коверзувати — може лиха наробити* (Б. Грінченко); *Найбільше каламутив Муха Іван. Після синового арешту вже, здавалося, мав би зневіритись та й замовкнути, але з ним цього не сталося* (А. Головко); *Збори переносяться на понеділок. "Отак би з самого початку треба було перенести на понеділок, а не каламутити людей!" — подумав Васьок* (Б. Антоненко-Давидович); // Підбурювати, бунтувати. — *Там щось Давид розумує дуже, а з ним Тихін .. Каламутять народ: чув, щось про землю балакали і про хліб .. Сурйозний чоловік той Давид, буде нам з ним клопоту немало* (А. Головко); *Каламутить він людей, підбиває на різні неподобства, щоб ось у них, у нашого хазяїна .. млин забрати* (А. Шиян); *Закипає то там, то там, то скрізь разом, а ледве вщухне — який-небудь полковник, який-небудь авантюрний отаманець починає каламутити довкола себе, сподіваючись викрутити щось собі з тієї веремії* (Ю. Мушкетик); // Бентежити, хвилювати. *Коли часом вибух гніву .. каламутив спокій, то лиш на хвилину* (М. Коцюбинський); — *Іди від мене, чоловіче, не каламуть до решти мою душу, бо вона й так ледве в тілі держиться* (М. Стельмах).

◊ **(1) Каламу́тити / скаламу́тити (закаламу́тити) во́ду:** а) *(кому і без дод.)* вносити розлад, неспокій у що-небудь. — *Та я ж тебе до хати покликав! .. Думав, зрозумієш, не будеш воду каламутити* (Є. Гуцало); *Мій батько не довго поживе* [поживе], *а хоч і поживе, то .. нікому води не закаламутить* (І. Франко); б) підбурювати, підмовляти кого-небудь до якихось протиправних, незаконних дій. [Г а л и н а *(до Шпиці):*] *Ви ж раніше самі обіцяли клуб збудувати!..* [Ш п и ц я:] *Зараз не збори. Негайно всі в поле!* [Ш п и ц я *(до Сокола):*] *А ти води не каламуть* (М. Зарудний); — *Не раз доводилося показувати їм дорогу з нашої фабрики. Вони вже й тут воду каламутять. Отаманщину відстоюють, Червону Армію готові б поділити* (О. Гончар).

КАЛАМУ́ТИТИСЯ, иться, *недок.* 1. Ставати мутним, нечистим, утрачати прозорість. *Вода при березі починала каламутитись і жовкнути* (М. Коцюбинський); *Небо міниться у воді, каламутиться, синявою береться, крутить вербовий листочок і несе його богвість-куди* (Григорій Тютюнник); *Помітно, як насувається вечір. Каламутиться небо, дужчає вітер, зривається завірюха* (О. Гончар).

2. *перен., розм.* Бути неспокійним; бентежитися, хвилюватися (у 2 знач.). *У голові станового думки каламутилися* (Панас Мирний); *Досі його хвилював страх, а це хвилювання перевернуло в ньому все його єство, він відчував, як каламутиться в ньому кров* (Гео Шкурупій); *Він уже не пам'ятав ні прикрощів, ні сварок, якими зранку каламутилася його душа* (С. Журахович); *Розгулялася завійна ця ніч, мовби й справді на погибель людині, каламутилась сивою тьмою, гуркотіла дахом, бурхала колючим снігом навстріч* (О. Гончар); *Думки каламутяться .. Де там зараз зібрати їх докупи, зладити, спрямувати?* (М. Сиротюк).

КАЛАМУ́ТНИЙ, а, е. 1. Який утратив прозорість; мутний, нечистий. *Понад Дністром іде вночі Козак. І дивиться йдучи На каламутну темну воду* (Т. Шевченко); *Каламутним валом котилися від водопаду величезні хвилі* (І. Франко); *Крізь каламутний, сірий дощ .. Синиці голос-голосок .. не змок, Голками сиплеться сухими* (М. Рильський); *Я стрімголов покотився крутосхилом і отямився в доверху наповненій каламутною водою ямі* (Р. Андріяшик); *Об пірс бились каламутні хвилі — байдужі, холодні...* (О. Чорногуз); *З її очей потекли каламутні сльози, а тіло дрібно затремтіло* (Валерій Шевчук).

2. *перен.* Повитий туманом, млою; туманний, тьмяний. *Здавалось, що ми під землею, в якихось велетенських копальнях, котрі несподівано освітив зверху каламутний смерковий світ* (І. Нечуй-Левицький); *Каламутні плями світла від лампочок відбивалися в калюжах* (О. Донченко); *Сіре каламутне небо низько висіло над горами, засмоктуючи з долів пасма бродячих туманів* (Р. Андріяшик); *Небо повилося каламутною плівкою і, хоч хмар не було, стояло над містом невмите і сколошкане* (Валерій Шевчук); // Затьмарений, неясний (про очі, погляд і т. ін.). *Десь у теплі б перебути цю ніч... Але де? Перед гарячковим каламутним зором простяглася лише сіра пелена далини* (І. Багряний); *Дитина мовчки підвела на батька каламутні очі і, зморщившись.., заплакала* (З. Тулуб); *Каламутним поглядом він оглянув стіл* (О. Гуреїв); *Каламутними очима подивився* [Козуб] *на Ворона. — Спасибі, батьку, — сказав він. — Та якщо можна, налийте чарку* (В. Шкляр).

3. *перен., розм.* Неспокійний, тривожний, бентежний. *Побачив* [Чубинський] *те, біля чого щодня проходив, як той сліпий .. Сумне каламутне життя, вік у ярмі... Вік без просвітку, вік без надії...* (М. Коцюбинський); *Чайка підвів голову й іронічно глянув на своє обличчя в запорошеному люстрі. О, ні, він уже зовсім не та чайка-надія. Піднести тягар життя в ці бурхливі, каламутні роки це вийшло тяжче за неволю, за кайдани, за ґрати...* (Д. Бузько); *Їздив* [Арсен Петрович] *по селах, розшукуючи у селян розтягнене майно з панських маєтків .. у ті бурхливі й каламутні роки.., коли всі зв'язки розпалися і все, що доти було абсолютним, стало необов'язковим* (В. Домонтович); *З Західного фронту надходять каламутні відомості* (П. Загребельний); — *Государю .. Підсилив і звеличив* [народ] *царство твоє добровільною злукою в такий час, коли ще все в ньому було в стані немовляти і виходило з хаосу каламутних часів* (Ю. Мушкетик); *Після її* [Марсалії] *сеансів народної психотерапії люди справді зцілювалися.., приходили до пам'яті, виливши на неї зі своєї зболеної душі .. каламутну тривогу, страх і безнадію* (Г. Тарасюк).

◊ **Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній** *(рідше* **мутні́й)** **воді́** *див.* **лови́ти.**

КАЛАМУ́ТНИК, а, *ч., розм.* Той, хто підбурює проти когось, чогось, спричиняє неспокій, незлагоду; баламут (у 1 знач.). [Начальник поліції:] *Се тут є пара таких каламутників, я їх вже давно на оці маю* (Леся Українка); *Не подумайте, що я вже такий затятий або якийсь каламутник. Я не дуже кривлюсь, коли треба щось робити, охоче допомагаю дідусеві, пасу нашу вреднючу коняку, рубаю дрова* (М. Стельмах).

КАЛАМУ́ТНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **каламу́тник.** *Він подивився їй услід і похитав головою. "Ох і вредна дівка виросла, каламутниця!"* (із журн.).

КАЛАМУ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **каламу́тний.** *Каламутність є природною властивістю води й зумовлена наявністю в ній завислих речовин органічного й мінерального походження: глини, мулу, органічних колоїдів, планктону тощо* (з наук. літ.).

КАЛАМУТНІ́ТИ, іє, *недок.* Ставати каламутним (у 1, 2 знач.). *Гуде земля. І річки течуть — каламутніють* (Н. Забіла); *Вряди-годи каламутніє зір мій і до мене приходять видіння, які більше змучують мене, ніж очищають* (Валерій Шевчук).

КАЛАМУТНІ́ШАТИ, ає, *недок.* Ставати каламутнішим *(див.* **каламу́тний** 1, 2). *З роками озеро мілішало, вода в ньому каламутнішала* (з газ.); *Стара продовжила свою розповідь, і з кожним її словом очі сина все більш каламутнішали, поки врешті не загорілися полум'ям непокори* (із журн.).

КАЛАМУ́ТНО. Присл. до **каламу́тний.** *Хвилі гойдалися, билися одна об одну й каламутно відкидалися од берега* (із журн.); *На столі каламутно біліли дві порожні тарілки* (М. Коцюбинський); *Ще не осінь, не веренсева позолота, а пірсте хмар'я каламутно затягує виднокіл, всеньке літо попереду* (Є. Пашковський); *Семен Іванович каламутно глипнув на нас і, як завжди, поважно, ніби злаcкавившись, подав нам через стіл свою довгу, жилаву руку* (Б. Антоненко-Давидович); *О, читачу! Як би ти знав, як каламутно мені плести цю сентиментальну історію про народження музичного хисту в комунівця Петра та про його романтичні пригоди* (Д. Бузько); // *у знач. пред. На серці в неї було каламутно* (О. Гуреїв).

КАЛАМУТНУВА́ТИЙ, а, е. Трохи, злегка каламутний (у 1, 2 знач.). *Посуваючись далі на південь, команда помітила, що забортна вода стала ніби трохи прісні́шою і каламутнуватою, подекуди з'явилися мілини й очерети* (З. Тулуб); *Орися визирнула у вікно і побачила біля воріт прибулого. Як не старалася вона впізнати чоловіка, але каламутнувате світло ліхтаря не дозволяло добре роздивитися обличчя* (із журн.).

КАЛАМУ́ТТЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **каламу́ть.** *Він зімкнув щільно повіки, та миттю гаряча ріка підхопила його .. й понесла в розклекотане каламуття, мов зайця у повінь* (П. Козланюк); — *Звірі! Там звірі! Це звіринець якийсь! В сірім каламутті темряви всі помітили раптом, як вепрячі морди звідусіль шкіряться зі стін, ворушать іклами* (О. Гончар); *Надворі ж оха завірюха. Мов звір голодний, завива І наддає пергу гризоті Та каламуття голові...* (М. Старицький); *Гроші скінчились давно. Не було навіть смішної щомісячної стипендії — Академія теж бовталася в каламутті минулого* (І. Карпа).

КАЛАМУ́ТЬ, і, *ж.* 1. Каламутна рідина. *Ріка в бігу — аж до самісінького моря прозора вся, хоч з берегів і каламуть* (П. Тичина); *Цумбруннен ще пам'ятав, як звідусіль прибувала пінява каламуть, як він стояв у ній по пояс, не в змозі поворухнутися* (Ю. Андрухович); // Суміш із різних нерозчинних у цій рідині частинок. — *Ну,* — *сказав Снігур,* — *будемо каламутити воду. Щучки й почнуть виставляти голову, бо їм каламуть зябра забиває* (О. Донченко); *Розбухлий, сердитий потік, ревучи, гнав звідти в долину важку каламуть і вивернуті з корінням дерева* (О. Гончар); *Іван ще хапав відра й схилом біг до джерела по студену воду .. Щоб не збити каламуть, Іван обережно занурював відро* (І. Чендей); * У порівн. *Як каламуть у ріці від киненої каменюки, знімалися отак у голові в людини думки. Зрештою, всі три дні, які проблукала стара в лісі, не давали ті думки їй спокою* (Валерій Шевчук).

2. *перев. з означ., перен.* Туман, імла, тьмяність. *Сіра каламуть осіннього світанку просочувалася в купе* (Л. Дмитерко); *Дівчина встає тихенько З німого ліжка, до вікна підходить, Вдивляється у сніжну каламуть* (М. Рильський); *Поволі сонце запливло у хмарну каламуть* (І. Гончаренко); *Замріяно пливе ранкова каламуть. Спокійні дерева у марені глибокім Горять, немов свічки* (В. Стус); // Затьмареність (про очі, погляд і т. ін.). *Побачивши холодну каламуть в очах товариша, зрозумів* [Марко], *що трапилося щось надзвичайне* (Григорій Тютюнник); *Стоїть* [жінка], *тільки губу прикусила, а в очах каламуть...* (І. Цюпа); — *А ви, діду, п'єте? — по склянках Каламар мигнув чорними очима, що каламуттю заволоклися. — Ні* (І. Чендей).

3. *перен., розм.* Неспокій, тривога. *Від Чернігова на Київ не така вже дальня путь — до Дніпровських чорториїв славні вершники ідуть, пил бійцям очей не виїв, а на серці каламуть...* (С. Голованівський); *Розплющила* [Віта] *очі, дивлячись на стелю. Нервовість, якась каламуть не минали* (Б. Харчук); *Гітара — ворог. І акорди Останнє павутиння рвуть, Коли на серці каламуть, І стомлений, ти в горі гордий* (В. Стус); // Про безладдя, лихоліття і т. ін. — *Пустіє, глухне наш край! Незабаром і заплісняві́є серед такої каламуті!* — *казав іноді Мирін, згадуючи давнє* (Панас Мирний); *Каламуть тридцять третього року, що осіла була в пам'яті, під впливом нових життєвих потрусів знову сплила нагору* (Б. Антоненко-Давидович).

КАЛАМУ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **каламу́тити.** *Водні об'єкти завжди містять деяку кількість зважених речовин неорганічного й органічного походження. Процес переходу частинок з донних відкладень у зважений стан називається каламученням* (з наук. літ.); *Сергій розумів: будь-яке каламучення окремих працівників новоприбулим призведе до втрати командного духу всього колективу* (із журн.).

КАЛА́Н, а, *ч.* Хижий ссавець родини куницевих; морська видра, камчатський бобер. *Калан здатен проводити все своє життя в морі, але іноді лежить на скелях у воді* (з наук.-попул. літ.); *Калан, як правило, веде денний спосіб життя, з піками активності вранці й увечері та полуденним періодом відпочинку* (з навч. літ.).

КАЛА́НДР, а, *ч.* Машина, що складається з системи валів, між якими пропускають тканину, папір або гуму для вигладжування та надання блиску або нанесення малюнка, візерунка способом тиснення. *При виготовленні текстильних натяжних стель полотно з трикотажу, рівномірно просочене поліуретаном, висушують, віджимають, пропускаючи через каландр* (з навч. літ.).

КАЛА́НДРОВИЙ, а, е. Прикм. до **кала́ндр.** *Каландровий вал складається з сорочки і сердечника з внутрішньою порожниною* (з наук. літ.).

КАЛАНДРУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який обслуговує каландр. *До кола обов'язків каландрувальника входить спостереження за приладами контролю тиску масла в гідросистемі і температурою металевого вала каландра* (з мови документів).

КАЛАНДРУВА́ННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **каландрува́ти.** *У текстильному виробництві шляхом каландрування ущільнюють бавовняні, лляні, джутові та інші тканини, надають їм блиску, наносять тиснений малюнок* (з наук. літ.).

КАЛАНДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, техн.* Обробляти за допомогою каландра. *Більшу частину продукції, яка виробляється на паперо- і картоноробних машинах, каландрують* (з наук.-попул. літ.).

КАЛАНХО́Е, *невідм., с.* Південна трав'яниста рослина родини товстолистих із м'ясистим листям з гладкими або зубчастими краями. *Один з найзнаменитіших мадагаскарських екзотів — каланхое Дегремона — став відомий як "крокодил", або "живородка", завдяки рідкісному способові розмноження* (з наук. літ.); *Для полоскання носової та ротової порожнин використовують сік каланхое пірчастого, розведений водою* (з навч. літ.).

КАЛАНЧА́, і, *ж.* 1. Висока спостережна башта на будинку пожежної команди. *Зробити б і собі з чогось крила, злізти на височенну Успенську дзвіницю, що правила в місті за пожежну каланчу, та й плигнути з неї на тих крилах* (Б. Антоненко-Давидович); *В кабінеті .. розітнулось гуркітливе, оглушне деренчання — наче сигнал на сполох з пожежної каланчі* (Ю. Смолич); *Недалеко од нас стояла висока каланча з мідним дзвоном* (М. Чабанівський); *Знайома каланча надокучливо темніла по той бік вулиці, за нею тяглися ландшафти дахів* (О. Гончар).

2. *перен., розм., рідко.* Про людину високого зросту. *Хлопці почули, як Бобешко, який сидів з Бобинцем поруч їх* [них], *люто засичав на свого невдаху-шофера: — Що ж ти наплів, каланча!* (В. Нестайко).

КАЛАТА́ЙЛО, а, *с., розм.* Те саме, що **калата́ло.** *Десь далеко в гаю стукало калатайло на шиї ватажка вола* (І. Нечуй-Левицький); *Нічний, мабуть, махнув рукою: дзвінке дерев'яне калатайло, не зважене в руці, безладно простукотіло* (Дніпрова Чайка); *Павло проводив Наталю від свого дому до її.., вгадуючи протоптану в піску стежечку через темний сільський майдан.., щулячись од дерев'яного звуку сторожового калатайла* (П. Загребельний).

КАЛАТА́ЛКА, и, *ж.* Те саме, що **калата́ло.** *Піддубний лежить довго, один, у темряві й думає під стук калаталки нічного сторожа* (М. Коцюбинський); *Зустріли Новий рік і вийшли сторожувати .. Походили, покалатали в калаталки, поприходили додому та й полягали спати* (Остап Вишня); *Вереснева ніч .. далекою луною розносила стукіт калаталок сторожів* (Н. Рибак).

КАЛАТА́ЛО, а, *с.* Дерев'яний пристрій, яким стукає нічний вартовий або який прив'язують на шию тваринам. *Десь далеко стукає калатало нічного сторожа* (М. Коцюбинський); *Осінь, осінь... Оголеними дорогами гонять маржину з полонини, і наповнюються шляхи ревом волів, дзвоном калатал, гейканням пастухів* (Г. Хоткевич); *Глухий будочник Кіндратій, прозваний "Будило", несамовито калатав у розтрісле калатало* (Ю. Смолич).

КАЛАТА́ЛЬНИК, а, *ч.* Вартовий із калаталом. *На селі десь знову заторохкали, мов із могили, тужні звуки .. калатальника, давали знати, що прийшов час спочинку* (Олесь Досвітній); *— Скільки пам'ятаю свого діда, був він калатальником, охороняв сільський сад, — розповідав Петро дружині* (із журн.).

КАЛАТА́ЛЬЦЕ, я, *с.* Зменш. до **калата́ло.** *На подвір'ї Шеньковського сторож бив у калатальце* (П. Панч); *На Різдво ходили школярики, колядувати вони не вміли, лузали насіння через губу і посівали пшоном. Увечері пройшов цілий гурт із Козою, Звіздою, дзвониками й калатальцями* (Л. Костенко); *Торохкотить калатальце в корови на шиї* (із журн.).

КАЛАТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **калата́ти** і **калата́тися** та звуки, утворювані цією дією. *Той стук, те калатання, ті крики на вулиці .. не дають мені й на хвилю спокою* (І. Франко); *У чиїйсь кухні відхилена кватирка — і він чує дзвін, тобто подзвонювання, тобто калатання ложечки об склянку* (Ю. Андрухович); *Гудіння дужчає, за сценою галас, калатання в рейку* (В. Собко); *Тужливе калатання дзвону летіло у темну ніч, дзвін плакав над нещастям, котре навідало Чишки* (Ю. Винничук); *Враз стало тихо, так тихо, що, здавалося, можна було почути калатання власного серця* (В. Владко); *Сів під ялиною, так щоб не спускати з ока шматочка шосе, спроквола прислухався до калатання серця в грудях* (П. Загребельний).

КАЛАТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *чим, об що, у що, також без дод.* Часто й сильно бити, стукати чим-небудь. *Діти свистали в закуплені в місті свиставки, калатали глиняними брязкалами* (І. Франко); *Десь калатав у клепачку, скільки було сили, сторож* (С. Васильченко); *Я вчилась у педагогічному інституті, від якого після фашистської навали залишились тільки обгорілі стіни та куски дахового заліза, що калатало об цеглу на вітрі...* (О. Донченко); *Подружжя Половців пішло до домівки. Вони йшли, преніжно обнявшись, їм у вічі дмухав трамонтан, позаду калатало море* (Ю. Яновський); *Отець Іов простягував перед себе золотого хреста, калатав кадильницею і проказував речитативом, сіяв слово за словом: "Христос... воскрес..."* (Б. Харчук); // Утворювати звуки, схожі на стукання калаталом. *Десь калатають кулемети* (О. Гончар).

2. *у що.* Сигналізувати дзвоном, биттям об що-небудь; дзвонити (у 1 знач.). *Що може робити здорова.., молода людина вночі, коли вона сторож, а тому сторожеві тільки й діла, що в калатало калатати?* (Остап Вишня); *Всі гукали, всі лементували, всі махали руками, палицями й милицями, сер Джордж калатав у срібний дзвіночок з інкрустаціями* (Ю. Смолич); *Федір Гичка б'є тривогу, Калатає в рейку-дзвін!..* (С. Олійник); *— Сідайте в крісло і калатайте у дзвінок, щоб прийшов дворецький. Ось так...* (В. Чемерис); * Образно. *Били в дзвони вітри, Калатали на сполох* (В. Симоненко).

3. *тільки 3 ос.* Те саме, що **калата́тися.** *Серце її неспокійно калатало, коли вона бігла назад, одшукуючи свої сліди* (М. Коцюбинський); *Дихання мені перервалося. Серце калатало неможливо голосно* (І. Микитенко); *Він зачекав, поки не перестало калатати серце, і поволі, ніби забавляючись, став перегортати папери на столі* (Р. Андріяшик).

◊ **(1) Вік калата́ти / скалата́ти** — жити в біді, поневіряючись. *— Ні, мамо, Галя буде жінка якраз по мені.. — Я не забороняю. Не жалкуй тільки, дитино моя, на матір, як — не приведи, Господи — прийдеться вік калатати...* (Панас Мирний); *"Чудна ся Марія, — думалося їй .. — Кинула чоловіка, кинула господарство, щоб у наймах вік свій скалатати"* (Панас Мирний).

КАЛАТА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Дуже битися, стукати (про серце); колотитися (у 1 знач.). *Серце в грудях калаталося, аж йому дух запирало* (Л. Мартович); *Камілла притьмом кинулась до портьєри й стала, затамувавши подих, серце калаталось у грудях: вона ледве стримувалася, щоб не впасти* (М. Йогансен); *Серце калаталося від захоплення* (О. Іваненко); *Гриць їде на передній підводі. Радісними очима оглядається навколо, серце калатається гомінко, збуджено* (Ю. Збанацький).

КАЛАТНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **калата́ти** 1, 2. *Ніхто не чув, як калатнув дерев'яний замок в сінешніх дверях* (І. Франко); *Лесь похапки натягнув ногавиці й босоніж почовгав до дверей. Калатнув засувом* (І. Нижник); *Вертлявий Ванька скочив убік і так калатнув дулом гвинтівки по кіссю, що Варфоломій полетів в один бік, а коса — у другий* (В. Шкляр); *Враз при фіртці калатнув розбитий дзвоник* (М. Коцюбинський); *Дістав* [князь] *зі столу дзвоника і разів зо два калатнув у нього* (Б. Левін).

КАЛАФІО́Р, а, *ч.* Те саме, що **Цвітна́ капу́ста** *(див.* **капу́ста).** *Із калафіора можна готувати запіканки, супи, рагу і салати* (із журн.).

КАЛА́Ч, а́, *ч.* Білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста. *Хочеш їсти калачі — не сиди на печі* (прислів'я); *Пекарня і справді чудова: тут .. буханці, вергуни, калачі, пампухи, балабушки* (Марко Вовчок); *Пішла й тітка Мотрона глянути до печі: чи присмагли калачі* (Я. Качура); *Вишиває* [чоловік] *сорочки, що не всяка молодиця вишиє! А як прийде додому, то куховарить, навіть опару замішує, калачі пече* (Ю. Логвин); *Сват дає кошика з книшем матері молодої, а вона йому дає кошика з калачем — кругла біла хлібина з діркою посередині* (В. Рубан).

◊ **І калаче́м не ви́манити** *див.* **вима́нювати; [І (ні́яким)] калаче́м (ме́дом) не замани́ти** *див.* **зама́нювати.**

КАЛАЧЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **кала́ч.** *Калачева форма; Калачеве плетіння.*

КАЛА́ЧИК, а, *ч.* 1. Зменш. до **кала́ч.** *Обносять* [частують] *якимись сухими калачиками, печеними для економії вдома з 2 сорту муки* (М. Коцюбинський); *Ти хочеш ущипнути їй* [вороні] *калачика, але передумуєш, бо як же ж це з надщипаним калачем до дядька Олекси в хату заходити* (Г. Тарасюк).

2. *у знач. присл.* **кала́чиком.** Як калачик; у кільце. *Коси калачиком лежали на голові* (Панас Мирний); *Скрутивши пальця калачиком, Вертес делікатно постукав у двері Слупової каюти* (М. Білкун); *Навпроти нього, склавши ноги калачиком, примостився біля самого вогню тонкошиїй Зрбі* (П. Загребельний); // Підтягнувши ноги до обличчя. *В кімнаті на ліжку, згорнувшись калачиком, міцно спить Яринка* (В. Кучер); *Під грушею на розкладушці згорнувся калачиком довготелесий білявий хлопчина* (В. Нестайко); *Оксана, у теплому светрі до колін, згорнулася калачиком на дивані і традиційно клацала кнопками на дистанційному пульті, перемикаючи телевізійні канали* (А. Кокотюха).

КАЛА́ЧИКИ, ів, *мн.* 1. Багаторічна рослина родини мальвових із рожевими або червоними квітками. *Воли, .. де не вздрять калачики або ромен і усякий бур'янець, то там і пасуться...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Від економії залишилось непривітне згарище, а хутко й воно заросло лободою та густими калачиками* (І. Микитенко); *Вона взагалі ніколи не могла примиритися з тим, що квітку зривають. Хоч би яка ця квітка була — чи чорнобривці, чи ружі, чи звичайнісінькі калачики, чи настурції, чи лісові дзвоники, чи ромен* (Є. Гуцало).

2. Хатні квіти; герань. *На високих зелених столиках квіти — тут і калачики, і айстри, і колючі химерні кактуси* (О. Донченко); *У багатьох вікнах цвітуть калачики* (А. Шиян); *В маленьких віконцях видно було горнятка з розквітлими червоними калачиками* (О. Гончар).

КАЛА́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **кала́ч.** *Калачне виробництво;* // Який випікає калачі та інші хлібні вироби. *У церкві чи в церемоніальних процесіях попереду всіх мали право стояти тільки цех калачний (хлібний) і цех гончарний* (з наук.-попул. літ.).

КАЛА́ЧНИК, а, *ч.* Той, хто випікає калачі; продавець калачів. *Я лише потім зрозумів, чому на наш двір ходить стільки калачників, збитенщиків* [збитенників], *квасників, шорників, всіляких інших людей, котрі самі набивалися в дружбу* (Ю. Мушкетик); *Русь здавна славилася своїми майстринями хлібної справи. Вони поділялися на "хлібників", "коровайників", "калачників", "пиріжечників", "бубличників"* (В. Чемерис).

КАЛА́ЧНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **кала́чник.** *Завжди допитувався* [Шевко] *у вдовиці, чи вона калачниця, чи бублейниця* (М. Стельмах); *В нас, що не жінка, то й пиріжечниця чи не від Бога. Як і бублейниці, коровайниці, калачниці!* (В. Чемерис).

КАЛГА́Н, у́, *ч.* Трав'яниста рослина родини імбирових, корінь якої використовують для лікування шлункових хвороб, кладуть у горілку, щоб зробити її запашною. *Баба Параска заправляла горілку міцним калганом* (І. Нечуй-Левицький); *Ті сміливці* [чумаки] *привозили з Півдня та Сходу не тільки сіль та рибу, а й ліки та книги, калган і перець, і грецькі вина* (О. Ільченко); *Не сподобалась Омелькові горілка, настояна на калгані* (Ю. Логвин); *Напій був настояний на безлічі інгредієнтів, серед яких — дубова кора, калган, горіх і ще "дев'ять секретних трав"* (Д. Білий).

КАЛГАНІ́ВКА, и, *ж.* Горілка, настояна на калгані. *Обідать він було не сяде без горілки, А в празник піднесе і чарку калганівки* (Є. Гребінка); *Співали по вечорах пісню-веснянку і пили калганівку* (Н. Рибак); *Невтомно частував* [Оноприй] *гостей. За слив'янкою наповнював чарки грушівкою, калганівкою, малинівкою* (В. Малик); — *Присядемо на дорогу,* — *запропонував Гупало.* — *Хлопці принесли кавунів і доброї калганівки, вип'ємо по чарупині* (В. Шкляр).

КАЛГАНІ́ВОЧКА, и, *ж.* Пестл. до **калганівка.** — *Зараз поласуємо карасиками, дивись, які славні! .. Як ти на це дивишся?* — *Який же чудило може встояти проти карасів і калганівочки?* (М. Стельмах); — *Калганівочка з морозу не завадить* (Ю. Збанацький).

КАЛГА́НКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **калганівка.** *Кубками пили слив'янку... Горілку просту і калганку* (І. Котляревський); — *Добра твоя калганка. Отака колись і в нашому шинку водилася,* — *озвався Юхим* (із журн.).

КАЛГАНО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **калга́н.** *Калганова настоянка може застосовуватися зовнішньо при шкірних захворюваннях (як компрес)* (з навч. літ.); *Гірку калганову настоянку часто підсолоджують медом, щоб вона була не тільки корисною, а й приємною на смак* (із журн.); // *у знач. ім.* **калгано́ва,** вої, *ж.* Те саме, що **калганівка.** *Пан писар уже давно випив і простої, випив і калганової, не забув смоктонути і перчикової* (Г. Квітка-Основ'яненко).

КАЛЕБА́С, КАЛАБА́С, а, *ч.* У стародавніх Африці, Південній Америці, Новій Гвінеї — посудина для заварювання мате (у 2 знач.). *Індіанці виготовляли калебаси з гарбуза-горлянки, а іспанці з деревини палісандра, дуба, а також порцеляни, кераміки, срібла та інших матеріалів* (з наук.-попул. літ.); *Оригінальним і найбільш поширеним є калебас, зроблений з гарбуза-горлянки. Великим попитом також користуються калебаси, зашиті в грубу шкіру* (з навч. літ.); *Калабас, виготовлений з гарбуза, після кожного використання слід чистити і добре висушувати* (із журн.).

КАЛЕЙДОСКО́П, а, *ч.* 1. Оптичний прилад-іграшка у вигляді трубки з дзеркалами і різнокольорними скельцями всередині; при повертанні трубки скельця утворюють в дзеркалах симетрично мінливі кольорові візерунки. *Теми у нас мінялись часто, швидко й без мети, як барвисті шкельця в калейдоскопі* (Леся Українка); *З того часу життя Арсена Черкашина закрутилося, завертілося, швидко мчало вперед, картини й враження мінялися, як візерунки в калейдоскопі* (Л. Дмитерко); *Замиготів калейдоскоп, скельця в якому спершу комбінувалися вигадливо, поки я не зрозумів, що ця універсальна дитяча забава має всього десяток неповторюваних комбінацій* (І. Роздобудько); * У порівн. *А тут, на Капрі, все нові й нові люди, літератори міняються, як в калейдоскопі* (М. Коцюбинський); *Я замислився. Щось крутилося в пам'яті, ніби в калейдоскопі* (О. Шугай).

2. *перен.* Швидка зміна подій, картин, вражень і т. ін.; строкатість. *Думки калейдоскопом завертілися в його голові* (М. Йогансен); *В голові .. строкатий калейдоскоп облич — веселих, похмурих, знайомих, чужих* (О. Донченко); *Ціле життя посунуло ламким калейдоскопом: дитинство, війна, поранення* (Іван Ле); *Став* [Мирон] *звично гонити по екрану програми. Реальний світ замелькав перед очима калейдоскопом терористичних актів, воєнних дій, аварій, катастроф* (Г. Тарасюк).

КАЛЕЙДОСКОПІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **калейдоско́п.** *Кожен східець мав калейдоскопічне забарвлення, сонячні промені відбивалися в них, розсипаючись розмаїтими іскрами на експонатах* (О. Бердник).

2. *перен.* Який дуже швидко змінюється, як у калейдоскопі. *Думки в голові Федора виникали і зникали з калейдоскопічною швидкістю* (Д. Ткач); *У 1660 р. Правобережна Україна знову потрапила під владу Речі Посполитої. Тут розпочалася калейдоскопічна зміна маріонеткових гетьманів та генеральної старшини* (Ю. Мушкетик); *Навколо з калейдоскопічною швидкістю мінилися картини різних світів* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАЛЕЙДОСКОПІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **калейдоскопі́чний.** *В оформленні "Антології болгарської поезії" вже контраст білої обкладинки з вдало знайденою деталлю — рожевою трояндою, що символізує Болгарію, — викликає аналогії із заглибленням у життя, в складну калейдоскопічність його виявів* (з наук. літ.); *Все переплавлювалося в горнилі творчої фантазії, все вирувало... Тому й виникало враження мінливої калейдоскопічності, повторюваності мотивів і сюжетних ходів, багатопроблемності, публіцистичності, "проповідництва"* (з наук. літ.).

КАЛЕЙДОСКОПІ́ЧНО. Присл. до **калейдоскопі́чний** 2. *Кілька знайомих для присутніх мотивів калейдоскопічно лилися у вихорі звуків* (Іван Ле).

КАЛЕНДА́Р, я́, *ч.* 1. Довідкова таблиця або книжка з послідовним переліком усіх днів року за місяцями й поданням інших відомостей, пов'язаних із цими днями (історичні події, свята і т. ін.). *Прошу тебе, пришли мені .. український одривний календар на 1912 р.* (М. Коцюбинський); *Ще календар не одзначив весни, — А в коваля сьогодні вже завізно: Той борону, той кремера притяг* (М. Рильський); *Мій погляд зупинився па календарі. Там чорніла цифра 21* (О. Бердник); *Христина віднімала від рукоділля очі, немовби чекаючи якогось запитання, але я переглядав старий календар* (Р. Андріяшик); *Найдавніші календарі на території нашої країни знайдено на верхньопалеолітичній стоянці в Мезині у вигляді двох браслетів з кістки мамонта* (з наук.-попул. літ.).

2. Розподіл занять, роботи, змагань і т. ін. за днями, місяцями. *В основному діяльність "Клубів" була прив'язана до роботи державних іподромів, а також до календаря ігор чемпіонату СРСР з футболу* (С. Жадан); *Календар робіт у саду — перелік основних агротехнічних заходів за місяцями* (з наук.-попул. літ.).

3. Спосіб лічення днів у році. *День святого Юрія святкується в Україні в сімнадцятому тижні після Різдва, тепер це припадає на шосте травня, а за старим календарем — на 23 квітня* (О. Воропай); — *Я не дуже добре знаюся на історичних датах, надто ж за християнським календарем* (О. Авраменко, В. Авраменко).

(1) Перекидни́й календа́р — календар, листки якого можна перекидати, установлюючи дату. *Перекидний календар показував день, коли Василь Васильович останній раз був на роботі* (В. Поліщук); *Тепер переді мною, на столі — перекидний календар. Його аркушики й нагадали про те, що непомітно збігло півтижня, тиждень* (О. Шугай); **(2) Податко́вий календа́р** — календар граничних термінів сплати податків і подання податкової звітності. *ДПА Закарпатської області нагадує підприємцям і підприємствам про своєчасне подання звітів і платежів до обласного бюджету та пропонує заглянути в податковий календар поточно-

го місяця (з газ.); **(3) Церко́вний календа́р** — календар річного циклу церковних свят, постів, загальниць. *Перед очима виник образ з далекого дитинства: глухонімий з тих, що ходили дорогами, продаючи церковні календарі, образочки та молитовники* (Г. Пагутяк).

△ **(4) Григоріа́нський календа́р** — система літочислення, яку запровадив 1582 р. папа Григорій XIII замість юліанської; новий стиль. *Для країн Європи, Америки і частково Азії, за винятком православного Сходу, загальним є григоріанський календар* (з наук.-попул. літ.); *Православні церкви неодноразово підтверджували своє неприйняття григоріанського календаря, оскільки в ньому Пасха в окремі роки була перед єврейською* (з навч. літ.); **(5) Республіка́нський календа́р** — новий відлік часу, запроваджений замість григоріанського календаря 5 жовтня 1793 р. у Франції в період буржуазної революції кінця XVIII ст. *Республіканський календар був розроблений спеціальною комісією під керівництвом Жильбера Ромма, знаменував розрив із традиціями і дехристиянізацію* (із журн.); *Ремпубліканський календар був скасований Наполеоном 1 січня 1806 року* (з наук.-попул. літ.); **(6) Юліа́нський календа́р** — система літочислення, введена римським імператором Юлієм Цезарем у 4713 р. до н. е.; старий стиль. — *Нині по юліанському календарю святого Михайла день ваших ім'янин* [іменин]. *Прийміть від нас сердечні бажання всього найкращого, — відповіла графиня* (Б. Лепкий); *Ще в І ст. до н. е. виник юліанський календар. Тривалість кожного року за цим календарем більша від тропічного на 11 хвилин 14 секунд* (з наук.-попул. літ.); *Високосними роками в юліанському календарі є ті роки, номери яких без остачі діляться на 4* (з навч. літ.).

КАЛЕНДА́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **календа́р** 1, 2. *Хіба Олег збагне... Для нього отой день, 22 червня, — звичайна календарна дата* (Ю. Мушкетик); *Вирвала* [дитина] *з зошита листок, наклеїла на нього декілька календарних образків* (Є. Пашковський).

2. Установлений, визначений за календарем. *Про ці та інші "вигоди" утримання засуджених розповідає він письменникам місцевого розливу, які мало не за календарним планом навідують колонію* (М. Бажан); — *Я, такий-то, беру на себе підвищене зобов'язання аж цілий місяць — 31 календарний день хвилина у хвилину! — обходитись без благополуччя* (В. Чемерис); *Якщо .. скласти* [числа] *докупи, якраз і вийде календарний відлік не тільки минулих років, місяців, тижнів, а, можливо, і днів мого життя* (О. Шугай); *Календарний строк сівби льону-довгунця щороку визначається метеорологічними умовами* (з наук.-попул. літ.).

КАЛЕ́НДИ, е́нд, *мн.* У стародавніх римлян — 1-ші дні кожного місяця. *Начальник варти вже понаписував формальні наголовки й почав читати: " .. четвертого дня по календах августових, у рік 12 панування Елія Адріана, цезаря"* (Н. Королева); *Ще стародавні римляни перші числа кожного місяця називали календами, звідки й пішла сама назва "календар"* (з наук.-попул. літ.).

◊ **(1) До гре́цьких кале́нд,** *книжн., ірон., зі сл.* в і д к л а д а т и, в і д с у в а т и *і т. ін.* — на невизначений термін, надовго. *У прокламації до українського населення Пілсудський запевнював, що польські війська перебуватимуть на українській території доти, доки український уряд сам не зможе перейняти владу. Таке туманне формулювання відсувало термін перебування польських військ в Україні аж до грецьких календ* (з наук. літ.); *І знову дискусії, говоріння, а вирішення справ відкладається до грецьких календ* (з газ.).

КАЛЕ́НДУЛА, и, *ж.* Те саме, що **нагі́дки́.** *Нема заборони, обнявши каштан (якщо не топтати, звичайно, календул), сміятись, і вірші синицям читать, і в риму казати жінкам компліменти* (І. Жиленко); *Препарати з нагідок (їх називають календулою) зупиняють запальні процеси, добре загоюють свіжі рани* (з наук.-попул. літ.).

КАЛИ́М, у, *ч.* 1. У деяких тюркських народів — викуп, який наречений дає батькам нареченої за їх згоду на одруження з дочкою. — *О, Хуррем! Ти одержиш такий калим, якого не мала ні одна з моїх жінок* (О. Назарук); *Батько Зуліхи хотів підправити своє господарство коштом доччиної краси і запросив за неї величезний калим (викуп)* (О. Десняк); *Народила* [уруска] *йому тільки одного сина Овлура, якому, отже, теж потрібно, коли захоче женитися, готувати калим* (В. Малик).

2. *перен., розм.* Плата за зроблену приватним чином послугу. — *Пробачте, товаришу шофер, — каже Тіберій, — може, ви гадаєте з нас добрий калим брати, то помиляєтесь. Ми на студентському бюджеті* (Ю. Яновський); *План горить, вовну на баранах стригти треба, з області дзвінки, давай калим, давай те, давай се, ніби голова колгоспу сам і ягнят клепає* (Є. Пашковський).

КАЛИ́НА, и, *ж.* 1. Кущова рослина родини жимолостевих, що має білі квіти й червоні гіркуваті ягоди. *Сонце гріє, вітер віє З поля на долину, Над водою гне з вербою Червону калину* (Т. Шевченко); [С е р б и н:] *Над криницею росте кущ калини, густий та темний-темний, як ніч* (С. Васильченко); *В небі місяць лине, одцвітає вечір, в лузі на калині соловей щебече* (В. Сосюра); *Тивун сидів у холодку під калиною, що нависала дрібним листячком над самий яр* (І. Білик); *Не встиг він ще далеко від'їхати від дому, як батьки наказали вирубати всю калину в саду* (Ю. Винничук); * У порівн. *Дівчина, чорнява та рум'яна, як калина, встала, щоб вискочити на берег* (І. Нечуй-Левицький).

2. *збірн.* Ягоди цієї рослини. *Живився* [Добриня] *тим, що знаходив..: лісовими горіхами, жолудями, ягодами калини та шипшини* (В. Малик); *Кетяги калини звисають над тинами* (М. Руденко); *Бородатий сконфужено глипнув .. на Загату, на мене, на стріху, затикану гронами червоної калини, і махнув рукою* (Р. Андріяшик); *П'ють* [зграї птахів] *воду зі струмків, об'їдають підмерзлі ягоди калини й терну, щебечуть* (Г. Пагутяк).

△ **(1) Чо́рна кали́на** — те саме, що **гордови́на.** *Під час дозрівання плодів чорна калина особливо красива. Спочатку всі плоди червоні, блискучі, але потім стають чорними, проте не всі одразу* (із журн.).

КАЛИ́НІВКА, и, *ж.* Горілка, настояна на ягодах калини; калинова наливка. *Калинівку застосовують при простудних захворюваннях дихальних шляхів, також вона нормалізує кров'яний тиск* (з навч. літ.); *Для виготовлення калинівки потрібні калина, цукор, горілка. Напій настоюють упродовж місяця* (із журн.).

КАЛИ́ННИК, *ч.* 1. *род.* у. Кущі, зарості калини. *Надходила осінь .. Тільки калинники цвіли ще гарячим цвітом* (М. Хвильовий).

2. *род.* а. Пиріг, тісто для якого замішують на основі завареної укропом висушеної калини. *Калинник готують з житнього борошна* (з навч. літ.); *Калинник випікається у вигляді несолодкого товстого коржа без начинки* (із журн.).

3. *род.* у. Кисіль з ягід калини. *Споконвіку слов'яни використовували плоди калини не тільки з лікувальною метою, але й у кулінарії: готували калиновий квас, варили калинник, варення, квасили з калиною капусту* (з наук.-попул. літ.).

КАЛИ́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **кали́на.** *Калиновий цвіт і бузиновий розпускавсь там у два рази більш і дужіш* (Марко Вовчок); *Зажевріла*сь [Катерина], *мов калиновий кетяг, і опустила очі* (М. Руденко); *Десь поза калиновим кущем форкав кудлатий степовий кінь, Малко його не бачив* (І. Білик); *Довго блукав* [Андрусь] *помежи дерев і кущів, аж поки не побачив шпильку просто на калиновій галузці* (Ю. Винничук); // Зробл. з гілки калини. [Л е в:] *Та вже тих сопілок до лиха маєш!* [Л у к а ш:] *Ну, скільки ж їх? — калинова, вербова та липова, — ото й усі* (Леся Українка); *Від неї* [матері] *першої я почув про калиновий міст, до якого й досі тягнуся думкою і серцем...* (М. Стельмах); // Який добувається з ягід калини. *Рука .. проти світла вся світилась наскрізь, ніби налита калиновим соком* (І. Нечуй-Левицький); // Приготовлений з ягід калини. *Челядниця поставила князям лише по малому пугарику калинової браги* (І. Білик).

2. Червоний, кольору калинового соку або калинової ягоди. *Молодий чоловік притиснув до себе тремтячу, зворушену дівчину, поцілував її гарячі, калинові уста* (І. Франко); *День побратався, нарешті, з погодою, В небо підніс калинові знамена* (А. Малишко); *Перед очима весь час стояла вона в усій своїй яскравості — білозуба, червонощока .. Якби був живописцем — намалював би оті калинові щоки* (О. Гончар).

КАЛИ́НОНЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **кали́на.** *Пишається калинонька, Явор* [явір] *молодіє* (Т. Шевченко); *Нахиляла тоді до неї калинонька свої віти, і здавалось дівчині, що то мати рідна руки до неї простягає...* (Б. Грінченко); *Будуть пташки прилітати калиноньку їсти, Будуть мені приносити од родоньку вісті* (з народної пісні); *Я зшию шати з листя запашні І нанижу з калиноньки намиста* (Л. Забашта).

КАЛИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **кали́на.** *Та й зацвіла калиночка дрібненько, аби в парі прожили добренько* (примовка); * У порівн. *Ольга була червона, як калиночка, а то — зблідла, та все одно гарна* (Григорій Тютюнник).

КАЛИТА́, и́, *ж., заст.* 1. Торба для грошей. *В шкіряних мішках і величних калитах стояли стоси старої, щирозолотої монети* (І. Франко); *Хозарин дивився якийсь час Амбалові у вічі, потім поліз у кишеню і витяг звідти набиту золотом калиту* (Д. Міщенко); *Микита згрібає жменею щось дзвінке і кидає в міцну шкіряну калиту* (Ю. Логвин); *Отрок поліз до кишені і викинув на стіл торбинку із гривнями. Метал важко забряжчав. — Князівська воля дорога нам, — сказав ігумен, забираючи калиту* (Валерій Шевчук).

2. Помащений медом корж, який вживають для ворожіння в день святого Андрія. *Їду, їду калити кусати* (П. Чубинський); *Парубків, яким вдалося скуштувати калиту, величали Андріями, на голову їм дівчата надягали вінки з барвінку, прикрашені колосками жита, пшениці, пучечками калини* (з навч. літ.).

КАЛИ́ТКА, и, *ж.* 1. Торбина для грошей; гаманець. — *Чого се він хоче від мене? Чи не грошей часом? — міркував собі Макар Іванович.., виймаючи калитку* (М. Коцюбинський); *І православнії іноді жертвували. Кидали в засмальцьовану парчеву калитку горьовані шаги, копійки та сьомаки* (Остап Вишня); *Калитка з грішми була у діда в руках* (О. Довженко); *Усе, що Жак знаходив у калитках паломників-богомольців, ставало його особистою власністю* (М. Білкун); *Якщо перший сніданок нового кухаря смакуватиме мандрівцям, то їхні калитки ширше відкриються для плати...* (Ю. Логвин).

2. Торбинка для тютюну, яку затягують мотузочком; кисет. *Витяг* [отаман] *з кишені тютюнову калитку, почав набивати люльку* (І. Пільгук); *Візник, помітивши хлопця з грабками на плечах, надіявся розжитись тютюну, бо вже півдня мучився, бідолашний, а в калитці не лишилося й потерухи...* (А. Іщук); *Демобілізувався* [Омелько] *і .. з калиткою тютюну, кресалом та кількома рублями .. повернувся, пройшовши всю Росію, у рідне село* (Г. Тарасюк).

◊ **По́вна (непоро́жня, наби́та** *і т. ін.)* **кишеня́ (кали́тка)** *див.* **кишеня́; Поро́жня (легка́, пуста́) кишеня́ (кали́тка)** *див.* **кишеня́; Потруси́ти кали́тку (кали́ткою, кишені́** *і т. ін.)* *див.* **потруси́ти; (1) Товста́ кали́тка (кишеня́)** *у кого* — про багату людину. *В кого калитка товста, у того мова проста* (Номис); *Я буду .. гасати за сарацинами.., охороняти грішників з товстими калитками, а капітул буде класти на свій поточний рахунок гроші* (М. Білкун); **Труснýти (трусонýти) кали́ткою (кали́точку)** *див.* **труснýти.**

КАЛИТКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **кали́тка.** *Калиткова тканина.*

КАЛИ́ТОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **кали́тка.** *Вона вже й скриньку купила, пошила калиточку та все складає туди гроші* (Марко Вовчок); *Танцювала Романиха з Романом, Загубили калиточку з тютюном* (Б. Лепкий); * У порівн. *Хвостик, як ниточка, само, як калиточка, а очі, як насінинки* (загадка).

◊ **Труснýти (трусонýти) кали́ткою (кали́точку)** *див.* **труснýти.**

КА́ЛІ, *невідм., с.* Застаріла назва окису калію. *Калі є білими, майже прозорими, ромбічними кристалами, що легко поглинають вологу з повітря та утворюють ряд гідратів* (з наук.-попул. літ.); *На відміну від окису кальцію їдкий натр та їдке калі добре розчиняються у воді* (з навч. літ.).

КАЛІ́БР, у, *ч.* 1. *спец.* Діаметр каналу ствола вогнепальної зброї. *У реальних умовах загальновійськового бою, коли бойові дії ведуться в населених пунктах, ефективність застосування малокаліберної зброї значно зменшується порівняно зі зброєю середнього калібру* (з навч. літ.); *Про вид, систему, марку, калібр, номер проданих зброї, газових пістолетів (револьверів) продавець вносить відповідні записи в дублікат дозволу на придбання вогнепальної зброї, газових пістолетів (револьверів) і книгу обліку* (з мови документів); — *У нас готові були гармати різного калібру. Ми заперли усіх станційних в одну хату, щоб вони цілий день не виходили, а самі поробили для гармат позиції* (Ю. Яновський); *Артилерія всіх калібрів відкрила вогонь* (В. Кучер); *Виявилось, що в його діда-коваля є старезна рушниця-катеринівка, четвертий калібр* (О. Гончар); // Діаметр кулі, снаряда і т. ін. *Міни й снаряди різних калібрів — від вісімдесяти двох до ста двадцяти одного міліметра — вибухали то поодинці, то цілими ящиками* (Л. Дмитерко); *Барабан револьвера вміщував вісім набоїв 0,22 калібру — для "серйозних справ" це, звичайно, ніщо, а для деяких ігор цілком підходяща річ* (В. Шкляр).

2. *техн.* Точний, визначений розмір яких-небудь предметів виробництва. *Ремонт наручних годинників невеликого калібру до деякої міри утруднений внаслідок незначних розмірів деталей механізму* (з навч. літ.); *В сучасному відділі музею було виставлено багато всяких металевих виробів, труб різного калібру* (О. Гончар).

3. *техн.* Вимірювальний прилад для перевірки розмірів, форми та взаємного розташування частин виробів. *Калібри*

відносять до одномірних інструментів, тому що за допомогою їх можна перевірити лише один розмір (з наук.-попул. літ.); *Нарізують болт, користуючись готовою гайкою як калібром і підганяючи в можливих межах різь болта по різі гайки* (з навч. літ.).

4. *жарт.* Розмір, форма або зразок чого-небудь. *Не встиг я, як то кажуть, розглянутись у цьому домі миру та тиші, а стіл уже був заставлений всякого калібру карафками з різнобарвним питвом* (Т. Шевченко); *Троє сиділо переді мною за широким столом. А на тому столі — і смажені кури, й солонина, і шинка; пляшки й пляшечки усяких калібрів* (І. Муратов); *Ніколи ще не стрічався Буряченкові зубоскал такого калібру. Так ніби його змалечку годували смішною їжею* (П. Загребельний); *Вони сіли до столу, проказали отченаш, скуштували по ложці куті, а тоді, взявши чаші (це були різного калібру кухлі), стоячи пом'янули загиблих* (В. Шкляр).

КАЛІБРА́ТОР, а, *ч., техн.* Пристрій для коригування шкал електро- та радіотехнічного приладдя шляхом порівняння вимірюваної величини з еталонною. *За допомогою калібраторів, центраторів на бурильних підприємствах розраховують компоновку низу бурильної колони для попередження викривлення стовбура свердловини* (з наук.-техн. літ.).

КАЛІБРО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* 1. Дієпр. пас. до **калібрува́ти.** *Плавкі вставки запобіжників повинні бути калібровані із зазначенням на клеймі їх номінального струму* (з мови документів); *Калібрування огірків за двома параметрами (наприклад, товщиною і довжиною) проводять поетапно: продукт, калібрований спочатку за товщиною, калібрують далі за довжиною* (з навч. літ.); // **калібро́вано,** *безос. пред. Зерно калібровано за питомою вагою* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який відібраний для засіву, садіння й має точно визначені вагу та розмір (про насіння, плоди). *Посів каліброваним насінням дозволяє знизити норму висіву і проріджування сходів* (з навч. літ.); *Каліброване насіння соняшнику.*

△ **Калібро́вана сталь** *див.* **сталь**[1].

КАЛІ́БРОВИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **калі́бр** 1, 2. *То була проста-найпростіша, навіть єрундова, саморобна запальничка — з мисливської 12-каліброві гільзи* (І. Багряний); *Каліброві щуп використовують для вимірювання проміжку або зазору між поверхнями деталей* (з наук.-техн. літ.).

КАЛІБРО́МЕТР, а, *ч., техн.* Інструмент у вигляді металевої пластинки з отворами або вирізами різної величини для вимірювання діаметра дроту, товщини листового металу і т. ін. *Аналіз показників каліброметра.*

КАЛІБРОМІ́Р, а, *ч., техн* Те саме, що **калі́бр** 3. *Діаметри стволів мають певні допуски, а тому каліброміри бувають двох розмірів — великі й малі* (з наук.-техн. літ.).

КАЛІБРУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* 1. Признач. для калібрування. *Універсальна калібрувальна машина складається із станини, завантажувального пристрою, калібрувальної головки, збірників для виведення продукту з машини і приводу* (з навч. літ.); // У (на) якому здійснюють калібрування. *Калібрувальний завод.*

2. Стос. до калібрування. *Калібрувальний графік будують окремо для кожної досліджуваної речовини, оскільки для забарвленого розчину тієї самої речовини, але приготовленого з іншим реактивом, значення оптичної густини може бути іншим* (з навч. літ.).

△ **Калібрува́льна інваріа́нтність** *див.* **інваріа́нтність; Калібрува́льна симетрі́я** *див.* **симетрі́я; Калібрува́льне по́ле** *див.* **по́ле.**

КАЛІБРУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Майстер, який займається калібруванням. *Під час проведення калібрування на транспортних засобах, що обладнані обмежувачем швидкості, калібрувальник обов'язково перевіряє цілісність пломб* (з наук.-техн. літ.).

КАЛІБРУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **калібрува́льник.** *Калібрувальниця виробів лікувального призначення.*

КАЛІБРУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **калібрува́ти.** *Калібрування отворів можна провадити на ручному рейковому і гвинтовому пресах* (з навч. літ.); *Вібраційні калібрувальні пристрої застосовують для калібрування картоплі та інших твердих плодів* (з наук.-техн. літ.); *Калібрування насіння проводять на решетах або в розчинах різних концентрацій* (з навч. літ.); *Регулювання яскравості й контрасту є найпростішим, але водночас і найменш точним способом калібрування монітора* (з наук.-техн. літ.).

КАЛІБРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* 1. *спец.* Вимірювати, перевіряти калібр чого-небудь; надавати чому-небудь потрібного калібру. *Щоб знімки виходили чіткими, пояснюють учені, авіаційну фототехніку потрібно калібрувати* (із журн.).

2. *с. г.* Відбирати для засівання, садіння за точно визначеними вагою та розміром (про насіння, плоди). *Насіння томатів, огірків, перцю, моркви та інших культур калібрують у 3–5%-ному розчині кухонної солі або аміачної селітри* (з навч. літ.).

3. *техн.* Перевіряти шкалу поділок якого-небудь вимірювального приладу. *Прилади, які використовують у лабораторії, потрібно періодично звіряти або калібрувати за допомогою високоточних приладів палати мір і ваги* (з навч. літ.); *Калібрувати манометр.*

КАЛІБРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **калібрува́ти.** *Патрони, споряджені в паперові гільзи, калібруються калібрувальним кільцем-пластинкою* (з наук.-техн. літ.); *У сільському господарстві насіння калібрується спеціальними сортувальними пристроями* (з навч. літ.); *Для підвищення якості зображення монітори телевізора калібруються за такими параметрами: контрастність, яскравість, тональність, колір та ін.* (з наук.-техн. літ.).

КАЛІ́ВКА, и, *ж., стол.* Спеціальний рубанок для витісування дощок, планок і т. ін. з фігурними краями. *Для дотримання правил безпеки на уроках праці ручки стругальних інструментів (зензубелів, калівок, галтелей) мають бути зручними для роботи* (з навч. літ.).

КАЛІГРА́Ф, а, *ч.* Той, хто гарно, рівно й чітко пише; краснописець. *Удосвіта поїхав мій товариш, поет і каліграф, у свої гори, довго прощався, і сльози його з вином змішалися* (Ю. Андрухович); *— Пане гетьмане .. Ви ще залишитесь в історії як митець-каліграф, майстер барокового письма — дуже вишуканого й емблематичного* (В. Кожелянко); *Коли ідея .. прийшла до голови, я здався собі чистим і легким, як дотик каліграфа до паперу* (Любко Дереш).

КАЛІГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до каліграфії, пов'язаний із нею; краснописний. *Загатний почав правити Хаблакового нариса* [Хаблаковий нарис]. *Перекреслював каліграфічні рядки педагога і швидко, впевнено писав на звороті цілі абзаци* (В. Дрозд); *Старий поставив каліграфічний підпис і, вже звично склавши руки за спиною, відправився попереду сержанта до камери* (Д. Білий); *Сучасна педагогіка має безліч різних підходів, спрямованих на вдосконалення каліграфічних навичок учнів* (з наук.-попул. літ.); *Одним з різновидів каліграфічних помилок є недотримання інтервалів між словами в реченні* (з навч. літ.).

Каліграфі́чне письмо́ *див.* **письмо́; Каліграфі́чний по́черк** *див.* **по́черк.**

КАЛІГРАФІ́ЧНО. Присл. до **каліграфічний;** чітко, рівно та гарно. *Одриваю шматок паперу і старанно, без вагання, виводжу: "У моїй смерті ніхто не винен". Деру. Занадто каліграфічно* (М. Коцюбинський); *Ретельно перечитував* [Степан] *рясноту зшитків та аркушів, каліграфічно писаних* (В. Підмогильний); *Ми з Шуркою малювали програмки, а Боря каліграфічно, без єдиної помилки, як друкував, переписував їх* (О. Іваненко); *Сідалковський витяг авторучку, вирвав з блокнотика аркуш і почав чітко й каліграфічно щось виводити* (О. Чорногуз).

КАЛІГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Уміння, майстерність писати чітким, рівним, гарним почерком; краснопис, чистописання. *Учні з галасом займають свої місця. Останній урок — каліграфія* (П. Колесник); *— То яке там у вас перше хобі? — Каліграфія, Стратоне Стратоновичу, яка чекає свого застосування...* (О. Чорногуз); // Гарне письмо. *Нарешті сідає* [пан Субота] *біля свого бюрка, на якому лежить розпростертий, дрібнесенькою, перловою каліграфією писаний .. лист* (І. Франко); *В торбі випинаються дві округлі паляниці, певно, там ще шмат сала, цибуля, сіль і прохання громади, що розписав волосною каліграфією сільрадівський писар* (Б. Антоненко-Давидович).

КА́ЛІЄВИЙ, а, е. Те саме, що **калі́йний.** *Калієва селітра.*

КАЛІЄВМІ́СНИЙ, а, е. Який містить у собі калій. *Глауконіт — це складний калієвмісний водний алюмосилікат, мінерал із групи гідрослюд підкласу шаруватих силікатів* (з навч. літ.); *Легкозасвоюване калієвмісне добриво "Альфа Гроу Екстра — Калій" призначене для позакореневого підживлення сільськогосподарських культур* (з мови реклами).

КА́ЛІЙ, ю, *ч.* Хімічний елемент з атомним номером 19, лужний метал сріблясто-білого кольору, який видобувають із карбонату калію (поташу). *Калій міститься в земній корі в дуже великій кількості* (з наук.-попул. літ.); *Байдуже пив бромистий калій і ковтав заспокійливі пігулки, що йому давали лікпоми, а коли робили йому ін'єкції, Вася голосно реготав, ніби його лоскотали* (Б. Антоненко-Давидович); *— Ну як, підживлював своє жито? — Підживлював. Тільки селітри і калію не вніс* (М. Стельмах); *Мої пальці натрапили на згорнутий учетверо аркуш паперу: всередині — порошок перманганату калію* (Любко Дереш).

△ **(1) Ціа́нистий ка́лій** — отруйна безбарвна кристалічна речовина, калієва сіль ціанистоводневої кислоти. *— "КСМ" — ціанистий калій, — прочитав Дорн на білій наклейці банки і відчув, як кров помалу відплиає від його обличчя* (В. Собко); *На думку вчених, чиста отрута каліфорнійського тритона у тисячу разів сильніша за ціанистий калій* (з газ.).

КАЛІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́лій.** *У пошуках калійних солей важливу роль відіграє вміст калію та магнію в ропі солеродного басейну на стадії осаджування галіту* (з наук. літ.); *При відкритому видобуванні калійних руд у кар'єрі в його відвалах нагромаджено понад 18,7 млн* $м^3$ *соленосних глин* (з навч. літ.); // Який містить калій. *У сучасному сільському господарстві з мінеральних добрив використовують прості азотні, фосфорні та калійні добрива, а також комплексні й мікродобрива* (з наук. літ.); // Який виробляє калій. *Панцирних кліщів використовують для біоіндикації ступеня забрудненості повітряного і ґрунтового середовищ територій, що знаходяться під впливом викидів нафтопереробних і калійних комбінатів* (з навч. літ.).

КАЛІ́КА, и, *ч. і ж.* 1. Той, хто позбувся якої-небудь частини тіла або втратив здатність рухати нею. *Дерету, Главку, Ферсилогу Поранив* [Турн] *руки, шию, ногу; Навік каліками зробив* (І. Котляревський); *— А тепер моя жінка стала калікою: в неї звело одну руку так, що вона не підніме вгору* (І. Нечуй-Левицький); *Вдома залишилися тільки каліки* (З. Тулуб); *В перському таборі виявилося лише кілька тисяч покинутих напризволяще, знесилених од голоду поранених та калік* (І. Білик); * Образно. *Та з життєвої борні ми не вийшли каліками* (І. Франко).

2. Жебрак, що випрошує милостиню. *Он глянь, — у тім раї, що ти покидаєш, Латану свитину з каліки знімають* (Т. Шевченко); *Сивоок задивився на хитру різьбу і не бачив калік і старців, що обстали вхід, не бачив простягнених благаючих долонь, звернутих до нього* (П. Загребельний); * У порівн. *Мов каліка-старець, визирав той палац з-за бур'яну* (Панас Мирний).

3. *заст.* Прочанин. *Вдома сам Ілля залишився. Бачить він: мимо йдуть старці незнайомі, вбога братія, каліки перехожі* (з легенди).

◊ **Півтори́ калі́ки** *див.* **півтора́.**

КАЛІ́КУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Пошкоджений чимось, але не цілком скалічений; напівскалічений. *Гапка була калікувата, негарна, старша од Уласа* (І. Нечуй-Левицький); *Гнідим вихром гнали* [коні] *вниз .. Верби швидко бігли назустріч, жовто-зелені, кучеряві, з дуплястими, калікуватими стовбурами* (В. Винниченко); *В цьому калікуватому створінні зосередились прикмети сотень характерів знайомих .. людей* (О. Ільченко); *Герман завжди ставав за свого тестя перед германським імператором, хоч і докоряв іноді Болеславові за його калікувату донечку* (П. Загребельний).

КАЛІМАГНЕ́ЗІЯ, ї, *ж.* Калійно-магнієве добриво. *Калімагнезія, крім калію, містить не більше 8 % магнію. До її складу також входить значна кількість сірки* (з наук. літ.); *У сільськогосподарському виробництві використовують концентровані калійні добрива — хлористий калій, калійну сіль, калімагнезію та ін.* (з навч. літ.).

КАЛІ́ПСО, *невідм., с.* 1. Народні пісенно-танцювальні імпровізації на карнавальних святах жителів острова Тринідад, для яких характерне використання нетрадиційних ударних музичних інструментів. *Щоб перейнятися культурою креолів, варто подивитися їхній карнавал з народною пісенно-танцювальною імпровізацією каліпсо, а також лімбо* (із журн.).

2. Парний бальний танець, заснований на такій пісенно-танцювальній формі. *На островах у Карибському басейні народилися такі танці, як сальса, каліпсо тощо* (з наук.-попул. літ.); *Бальний варіант танцю каліпсо набув світової популярності завдяки американському співакові Гаррі Белафонте* (з навч. літ.).

КАЛІ́Ф, а, *ч.* Те саме, що **халі́ф.** *Ніколи ще чалма каліфа не схилялась У ноги женщині* [жінці], *ніколи голова Царя, що всій землі закон його слова, І перед звіздами небес не принижалась* (П. Куліш); *Кажуть, начебто .. арабський каліф Гарун-аль-Рашид в р. 807 прислав дзигарі в дарунок французькому королеві Каролю Великому* (М. Коцюбинський); *"Чого вони* [християни] *так держаться тої шибениці, на котрій їх божевільні предки повісили їх Пророка?" Так думав каліф усіх мусульман* (О. Назарук).

◊ **Халі́ф (калі́ф) на час (на годи́ну)** *див.* **халі́ф.**

КАЛІФА́Т, у, *ч.* Те саме, що **халіфа́т.** *У 1031 р. на Гішамі III закінчилася династія Омеядів, і Кордовський каліфат розпався на дрібні держави* (з навч. літ.).

КАЛІФОРНІ́ЄЦЬ *див.* **каліфорні́йці.**

КАЛІФО́РНІЙ, ю, *ч.* Радіоактивний, штучно одержаний хімічний елемент з атомним номером 98, належить до актиноїдів. *Каліфорній — надзвичайно летючий метал. За хімічними властивостями він подібний до лантаноїдів* (з наук. літ.); *Ядерні кулі виготовляти можна із "синтетичного" металу каліфорнію, критична маса якого становить близько 1,5 г* (з навч. літ.); *— Вчені створили нові хімічні елементи, невідомі до того часу людству. Це були: нептуній, плутоній, америцій, кюрій, беркелій, каліфорній, афіній, центурій* (В. Владко).

КАЛІФОРНІ́ЙКА *див.* **каліфорні́йці.**

КАЛІФОРНІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каліфорні́йці** і Каліфорнія. *— Ми переселенці з Ірландії. З давніх-давен поселилися на Каліфорнійському узбережжі* (О. Бердник); *— У чотирнадцять я став доктором фізичних наук, — ніби прочитавши мої думки, додав принц Горан. — Не в себе на батьківщині, а в Каліфорнійському Технологічному* (О. Авраменко, В. Авраменко); *В 1781 році іспанський губернатор Феліпе де Неві спрямував на дикі каліфорнійські землі 11 чоловіків, стільки само жінок (очевидно, їхніх дружин) і 22 їхніх нащадків* (І. Роздобудько).

КАЛІФОРНІ́ЙЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **каліфорні́єць,** і́йця, *ч.;* **каліфорні́йка,** и, *ж.*). Мешканці штату Каліфорнія. *Під час громадянської війни в США Каліфорнія офіційно підтримала північні штати. Але каліфорнійці розділилися в своїх поглядах: вони билися на обох сторонах* (з навч. літ.); *Каліфорнійка Стефані Сеймур — відома актриса та модель — розпочала модельну кар'єру в 14 років* (із журн.); *Американський комедійний фільм "Хлопець з Енсіно", знятий 1992 року, також відомий під назвою "Заморожений каліфорнієць"* (з газ.).

КАЛІ́ФСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **калі́ф.** *Особливих успіхів у справі відбудови каліфської державності та її самостійної зовнішньої політики досяг халіф ан-Насір (1180–1225)* (з наук.-попул. літ.); *Візир, будучи хранителем каліфської печатки, мав право скріплювати нею свої розпорядження* (з навч. літ.).

КАЛІ́ЦТВО, а, *с.* Тілесне ушкодження, що призводить до втрати працездатності; покалічення. *На мить Андрієві ніздрі вхопили знайомий запах олії, пари, сухого жару вогняної печі — і перед ним встало його робоче життя, його каліцтво* (М. Коцюбинський); *Уявляв собі, як .. Марія обережно ступає по м'яких килимах, боячись не там стати, не там сісти, як вона ховає протез, щоб не видно було її каліцтва* (Д. Ткач); *Війна, як кожна війна, тягла за собою пожежі, хвороби, каліцтва й смерть* (Ірина Вільде); *Люди літнього віку .. найбільше бояться .. хвороб, каліцтва, інвалідності, непотрібності, несправедливості, пожеж і, звичайно ж, смерті, що в них уже не за горами...* (В. Чемерис); *Хлопченя водило величезного сліпця з пошрамленим* [пошрамованим] *обличчям — він був такий великий.., від здорованя віяло дивною силою, що примушувало забувати про його каліцтво* (Валерій Шевчук).

КАЛІ́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **калі́ка** 1, 2. *Коні злякалися, шарпонули й довго волокли хлопця з собою .. Так із селянського жарту почалося каліцьке життя* (Г. Хоткевич); *Одні Калігули! Себто не ті, що схожі на римського тирана умом, а... каліцьким горбом. Мій благовірний десь читав, що той Калігула виродком був* (Г. Тарасюк); *Соромився старий свого каліцького життя, в якому кусень хліба отримуєш, тільки якщо хтось милостиню подасть* (із журн.); * Образно. *Через якийсь час підходить до нього молодий панич, зразу видно, що не шляхтич і що не звідси, і щось питає хлопа каліцькою польською мовою* (М. Кропивницький).

КА́ЛІЧ, і, *ж., збірн., розм.* Каліки. *— Твоє місце он тамечки між отими сліпими бабами.., де стоїть ота вся каліч!* (І. Нечуй-Левицький); *— Ой, вже й парубки — сама каліч..: одне кульгаве, друге якесь сухоруке* (Ю. Смолич); *Серед бранців чимало сліпих, котрим підземелля назавжди повиїдало очі. Виповзала каліч .. Гнат з Яремою кинулися допомагати нещасним* (В. Чемерис).

КАЛІ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Який зазнав каліцтва; покалічений, скалічений. *Найшов її* [жінку], *подивився... І, сивоволосий, Підняв руки калічені До святого Бога, Заридав, як та дитина... І простив небогу!* (Т. Шевченко); [Г а р а с и м:] *Там їх хур на двадцять буде, і все калічені: у кого руки немає, у кого груди простреляні* [прострелені], *у того голова зав'язана* (Панас Мирний); *Мій супутник присів навшпиньечках на ґанку, незграбно обпершись каліченою спиною об стіну, очі його зробилися великі й печальні* (Валерій Шевчук).

2. Ламаний, неправильний (про мову, слова). *Уплило багато часу, і козаки на старості літ .. сяк-так балакали каліченою польською мовою* (І. Нечуй-Левицький); *Через деякий час до кімнати увійшов старий, аж почорнілий дід з костуром у руці й, глянувши на Павла, промовив каліченою російською мовою* (В. Кучер); *Чоловік привітно всміхнувся і сказав кілька слів. Одначе тепер уже каліченою російською, з якої я уловив тільки: "Тлєн* [тлін]*"* (О. Шугай).

КАЛІ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **калі́чити.** *Богданові на мить захотілось справді бути відкликаним в життя інше, де не буде ні свисту авіабомб, ні трахкання мін, ні калічення людей* (О. Гончар); *З Криму поверталися наші люди, списані солдати — хто без руки, хто без ніг .. І пішла поміж них чутка, що імператор наш Микола Павлович за калічення те дав їм волю* (Ю. Хорунжий); *Культ дитини, зведення її в ранг божества — атмосфера, в якій Марія виростала. Будь-який педагог сказав би, що це — послідовне її калічення* (М. Слабошпицький); *Калічення мови, як і калічення природи — злочин перед людством* (із журн.).

КАЛІ́ЧЕНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **калі́ка** 1, 2. *— Ой, не бий, мати, і не лай, мати, Та не роби каліченьки. Зав'яжи очі темної ночі Та веди до річеньки* (з народної пісні); *Тяжка доля перетворила Марусю на каліченьку. Соромно їй просити милостиню, та нема виходу* (із журн.).

КАЛІ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок.* 1. *кого.* Завдавати каліцтва кому-небудь; робити калікою. *Всіх калічив* [Еней] *без розбору І убивав по десять враз* (І. Котляревський); *Ведмеді та дики часто калічать худобу й людей у горах* (І. Франко); *Від страху почала стріляти польська артилерія, але її ядра калічили десятками своїх же* (П. Панч); *— Вояк із мене був такий, що ненавидів військову техніку. Вона калічить, убиває не тільки фізично, а й духовно* (О. Шугай); // *кого, що.* Завдавати шкоди; псувати, нівечити, марнувати. [О р е с т:] *Подумай тільки, подумай, чи варто ж калічити своє життя через якусь .. нервову хворобу...* (Леся Українка); *— Ти .. до чого дожився мені? Уже калічиш душу власній дитині?* (М. Стельмах); *— По-перше, я сидів не в тюрмі, а по-друге, тюрма нікого не виправляє, а калічить* (О. Чорногуз).

2. *що, перен.* Вимовляти неправильно; перекручувати, ламати (про мову, слова). *Вона була тяжким ворогом того, хто калічив рідну мову, ламав прадідівські звичаї або пнувся в пани, намагаючись стати вищим за селянина* (М. Коцюбинський); *Панотець калічив польську мову немилосердно. Говорив українські слова, намагався лиш виговорювати їх на польський лад* (Л. Мартович); *Дід ніколи не калічив мови, .. не пристосовувався до дитячої говірки* (Ю. Яновський); *— Уяви ввесь комізм людей, що, не знаючи чужої мови, калічать її, щоб тільки уявити себе чимсь, що, на його думку, є аристократичним* (У. Самчук).

КАЛІ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок.* 1. Зазнавати каліцтва, ставати калікою, ранити себе. *Тріпався* [Петрик], *як птах у клітці, і ще дужче калічився* (Марко Черемшина); *Бігли* [втікачі] *далі, спотикаючись й падаючи, калічачись об каміння* (Ю. Смолич); *Відразу після війни ліс був такий небезпечний, як зараз. Тоді на мінах діти калічились...* (М. Руденко); *— Ти що, стрибав* [з парашутної вишки]*? — Не стрибав, зате бачив, як інші калічаться* (А. Дімаров); *— Коли віз наскакує на воза, — мовив я, — один візник здебільшого не винуватий, але калічаться обоє* (Валерій Шевчук); // Зазнавати шкоди; псуватися, нівечитися. *У цій* [п'єсі] *виведена сім'я хлібороба, що вийшла у люди, і показано, як то чоловік калічиться, коли його одірвуть від ґрунту* (Панас Мирний); *Нівечилася юність, калічилася душа, осідала на ній іржа незрозумілої образи на життя* (Іван Ле); *Мати змовчала. Але подумала..: "діти .. будуть і душами калічитися, завчаючи злу неправду про батьків"* (В. Барка).

2. Пас. до **калі́чити.** *На жаль, трапляються випадки, коли людина, обравши нетрадиційну медицину, лише калічиться так званими народними цілителями* (із журн.); *Єгипет, міцно пов'язаний з Римом, розділив долю імперії після її падіння. Банди варварів та шукачів скарбів знищували і розкрадали все, що їм траплялося: найцінніші малюнки замазувалися вапном, калічилися та руйнувалися статуї* (з навч. літ.); *Григір Тютюнник у своєму творі "Син приїхав" з болем спостерігав, як духовне в житті відступає на задній план, як калічиться мова, як приходить мовне яничарство* (з наук. літ.).

КАЛІ́ЧКА, и, *ч. і ж.* Зменш.-пестл. до **калі́ка** 1, 2. *Діти її покидали, одно тільки невеличке з нею живе, да й то калічка* (Ганна Барвінок); *Поліз на в'яза, дістав з гнізда уперте лелеченя. Коли зніс .. на землю, ми побачили: та воно ж калічка. Одне крильце в нього чомусь зовсім засохло, зовсім безсиле* (Ю. Збанацький); *Ганька народилася калічкою, три роки лежала, ні говорила, ні ходила, тільки очками синіми-синіми і розумними за нами водила...* (Г. Тарасюк); *Біля входу до церкви Василь побачив малу калічку з простягнутою рукою, йому стало жаль дитини, тож він віддав їй свою останню монету* (із журн.).

КАЛІ́ЧНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **калі́чений** 1; покалічений, скалічений. *Калічний кінь лише переводить корм* (К. Гордієнко); *Юрба — може, три, чотири сотні калічних фронтовиків, парубків, не кликаних до армії, .. — посунула вулицею крізь село* (Ю. Смолич); *Весь налився* [князь] *темною силою — в руках, у тулубі, в ногах, колись таких немічних і калічних* (П. Загребельний); *Біля фонтана юрмилися, штовхаючись, люди, здебільшого калічні, хлюпаючи на себе водою, яка вважалася, мабуть, цілющою* (В. Нестайко); * Образно. *У химерному і незбагненному світі ми живемо .. У світі, який однаковою мірою розумний і дурний, здоровий і калічний, потворний і прекрасний* (Валерій Шевчук).

КАЛІ́ЧНИК, а, *ч.* Той, хто навмисне калічить, нівечить себе. *Безтямний калічник.*

КАЛІ́ЧЧЯ, я, *с., розм.* Збірн. до **калі́ка.** *— Тутечки між каліччю та жебраками є всякого народу.., — говорила говоруча Мокрієвська* (І. Нечуй-Левицький); *На станції збиралося стільки різного каліччя, що вже ніде було не те що пройти, а ступити ногою* (Ю. Збанацький).

КАЛІ́Я, ї, *ж., заст.* Синя фарба; індиго (у 2 знач.). *Там* [на ярмарку] *бринять під ятками Усякі розкоші: .. Калган, перець, бразолія, Бодян і кориця, І калія, і кармазин* (Л. Глібов); * У порівн. *Синій, як калія* (Номис).

КАЛКА́Н, а, *ч.* Цінна глибоководна промислова риба родини ромбових, що живе в Чорному, Азовському, Адріатичному морях. *Розмножується калкан у відкритому морі на глибині 25–70 м при температурі 8–12 °С з кінця березня-квітня до другої половини червня, місцями до кінця липня* (з наук. літ.); *Калкан водиться в Чорному, Азовському морях, заходить у гирла Дніпра й Дністра* (з наук.-попул. літ.); *До головних промислових риб Чорного моря належать акула колюча, калкан, осетр, хамса, шпрот, ставрида* (з навч. літ.).

КАЛКИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **кальни́й.** *Калка місцевість; Калкий шлях.*

КА́ЛКО, *рідко.* Присл. до **калки́й.** *Сів би, та калко* (Номис).

КАЛМИ́К *див.* **калми́ки.**

КАЛМИ́КИ, ів, *мн. (одн.* **калми́к,** а, *ч.;* **калми́чка,** и, *ж.).* Основне населення Калмикії. *Я бачив, як .. сновигають у чотирьохкутних* [чотирикутних] *шапках, як у машталірів.., калмички з немовлятами за плечима: достеменні циганки, хіба що не ворожать* (Т. Шевченко); *Зверни, голубко моя, увагу на завтрашню мою замітку про калмиків та якутів* (М. Коцюбинський); *Калмик з широкими вилицями ходив сюди й туди палубою, переступаючи через сплячих* (О. Донченко); *Увижався* [гун] *папі Левові низеньким і присадкуватим, довгоруким і кривоногим калмиком із вузенькими й розкосими вічками й жовтим обличчям* (І. Білик).

КАЛМИ́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **калми́к.** *Глянув* [професор] *на мене своїми вузенькими червоними очима: в його темно-брунатному обличчі було щось калмицьке* (В. Домонтович); *Калмицька мова представлена в степовому межиріччі Волги й Дону* (з наук.-попул. літ.).

КАЛМИ́ЧКА *див.* **калми́ки.**

КА́ЛОВИЙ, а, е. Прикм. до **кал.** *Часто випорожненню відростка заважає постійне переповнення сліпої кишки каловими масами при закрепах* (І. Карпа); *Колір калових мас зумовлений продуктами розкладу жовчних пігментів, а запах — сірководними органічними кислотами* (з навч. літ.).

КАЛОКАГА́ТІЯ, ї, *ж.* У давньогрецькій філософії гармонійне поєднання зовнішніх (фізичних) і внутрішніх (духовних) достоїнств як ідеал виховання людини. *Для Платона калокагатія була терміном важливим, але не центральним, бо і філософія його не вичерпується етикою, на відміну від сократівської* (з наук. літ.); *Після Арістотеля термін "калокагатія" ще зустрічається в ранніх стоїків, але поступово зникає з розмовної філософської мови* (з навч. літ.).

КА́ЛОМЕЛЬ, ю, *ч.* Хлориста ртуть, білий або жовтуватий дрібнокристалічний порошок, що застосовується в електротехніці й медицині (як проносний, сечо-, жовчогінний засіб і т. ін.). *У нього* [Коцюбинського] *болить горло, у нього різке порушення кровообігу, біль за вухами, а від уживання каломелю не перестають боліти зуби* (Л. Смілянський); *Каломель застосовують для виготовлення каломельних електродів, як каталізатор органічних реакцій, як протимікробний засіб* (з навч. літ.).

КАЛОМЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́ломель.** *Каломельний електрод виготовляють з ртуті та розчину каломелі в хлориді калію* (з наук. літ.); *Якщо готується насичений каломельний напівелемент, то каломель розтирають із ртуттю та кристалами хлориду калію і посудину наповнюють насиченим розчином* (з навч. літ.).

КАЛОРА́Ж, у, *ч.* Кількість калорій, що міститься в добовому раціоні. *Щоб розрахувати калораж, слід зважати на такі чинники: нормальна вага тіла; вік; характер виконуваної роботи; вид захворювання (при дотриманні лікувальної дієти, якщо людина хвора)* (з навч. літ.); *Розрахувати свій калораж нескладно: треба просто підсумовувати калорії всіх продуктів харчування, які ви з'їли або випили впродовж дня* (із журн.).

КАЛОРИЗА́ТОР, а, *ч., техн.* Частина циліндра внутрішнього згоряння, в якій випаровується і запалюється паливо; запальник. *При первісному пуску двигуна калоризатор нагрівається примусом або паяльною лампою* (з наук.-техн. літ.); *Калоризатор застосовується в нафтових і гасових двигунах, що працюють за циклом Отто* (з навч. літ.).

КАЛОРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Насичення поверхні заліза, сталі або чавуну алюмінієм для надання жаростійкості. *Установлено, що до температури 900 °С сталеві вироби, піддані калоризації, можуть необмежено довго зберігати свою стійкість проти окиснення* (з наук.-техн. літ.); *Калоризацію широко застосовують для обладнання, призначеного для рафінування олій, захисту різних пічних деталей і вузлів та ін.* (з навч. літ.).

КАЛОРИ́МЕТР, а, *ч.* Прилад, яким вимірюють кількість тепла в калоріях. *Будова калориметрів дуже різноманітна та визначається характером і тривалістю досліджуваного процесу, діапазоном температур тощо* (з наук.-попул. літ.); *Сучасні калориметри працюють у діапазоні температур від 0,1 до 3500 К, вимірюючи кількість теплоти з точністю до 0,01–10 %* (з навч. літ.).

КАЛОРИМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до калориметрії. *Калориметричні вимірювання дозволяють безпосередньо визначити лише суму значень теплоти досліджуваного процесу й різних побічних процесів (перемішування, випаровування води, розбивання ампули з речовиною та ін.)* (з наук. літ.); *Результатами калориметричних вимірів користуються при розрахунках кількостей теплоти, потрібних для нагріву, розплавлення або випару речовин у різних технологічних процесах* (з наук.-попул. літ.); *При калориметричних дослідженнях вимірюються величини теплових потоків від живого об'єкта в навколишнє середовище і розраховується кількість виробленого ним тепла* (з навч. літ.).

КАЛОРИМЕ́ТРІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз.* Сукупність методів, за допомогою яких вимірюють кількість теплоти, що виділяється або поглинається під час фізичних, хімічних або біологічних процесів. *Методами низькочастотної Раманівської спектроскопії та спектральної калориметрії отримано нові дані про фізико-хімічні властивості твердофазних модельних об'єктів* (з наук. літ.); *Калориметрія допускає дуже точне визначення активності тритію і є первинним методом отримання зразкових випромінювачів* (з навч. літ.).

2. *біол., мед.* Вимірювання кількості теплоти, яку виділяє у процесі життєдіяльності організм за певний проміжок часу. *У біології та медицині калориметрія використовується при вивченні теплових ефектів, що супроводжують процеси обміну речовин або різні види діяльності органів цілісного організму* (з наук.-попул. літ.); *У калориметрії як одиницю виміру використовують джоуль, калорію або кілокалорію (дорівнює 1000 кал)* (з навч. літ.).

КАЛОРИ́ФЕР, а, *ч.* Прилад для нагрівання повітря в системах опалення, вентиляції та сушіння. *Повидряпував* [Люшенко] *деркачем мундштуки спалених цигарок і безліч живих блощиць з-за плінтуса, з кутка та з-під калорифера парового опалення* (І. Багряний); *Олег Павлович примостив сторінку рукопису на калорифер — просушитися* (А. Крижанівський); * Образно. *Пані Неля залишилася у нагрітому зграйкою лякливих калориферів кабінеті перевіряти зошити* (Любко Дереш).

КАЛОРИ́ФЕРНИЙ, а, е. Прикм. до **калори́фер.** *До складу калориферних установок для підігрівання повітря входять: калориферний агрегат з вентилятором, повітроводи, система трубопроводів* (з навч. літ.); // Стос. до калорифера, пов'язаний з ним. *Калориферний підігрів і сушіння зволожених тягових і допоміжних електромашин виконують подаванням в електромашини нагрітого повітря* (з наук.-техн. літ.); *Калориферне опалення ферм є найбільш доцільним, адже при цьому відбувається повітрообмін, що забезпечує чистоту і вологість повітря в межах зоогігієнічних норм* (з наук.-попул. літ.).

КАЛОРІ́ЙНИЙ, а, е, *розм.* Який має велику кількість калорій. — *Краще налийте мені вина і підкладіть щось калорійне* (Н. Рибак); *За своєю природою вона* [людина] *могла б цілковито переключитися на рослинний харч, треба лише, щоб він був достатньо калорійний* (М. Руденко); *Сам я перебідаю хлібом та помідорами, а Едикові потрібне калорійне харчування* (Ю. Мушкетик); — *Що зі мною? — Нічого серйозного. Анемія. Тобто недостача гемоглобіну в крові. Вам потрібен лише спокій і калорійне харчування* (В. Шкляр).

КАЛОРІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *біол.* Виражена в калоріях кількість енергії, яку виробляє організм під час споживання одного грама харчового продукту. *Для борщу ми лантухами носили кропиву. Може, вона й вітамінозна, але щодо калорійності, то... Бо дуже швидко стрункі хлопці стали скидатися на смички* (Є. Доломан); — *Калорійність деяких водоростей більша, ніж шоколаду* (І. Росоховатський); *Хліб за своєю калорійністю не поступається м'ясу. М'ясо для хлібороба лише святочні ласощі. Основою його існування стає хліб* (М. Руденко).

2. Виражена в калоріях кількість тепла, що утворюється під час спалювання одного грама чи кілограма твердого палива або одного кубометра газу. *З усіх видів палива нині найбільшу енергетичну цінність має ядерне, калорійність якого приблизно в 1000 разів більша, ніж калорійність хімічного — нафти, вугілля, газу* (з наук. літ.); *Висока зольність вугілля спричиняє зниження калорійності та збільшення витрат на збагачення палива* (з навч. літ.).

КАЛОРІ́ЙНО. Присл. до **калорі́йний.** — *Що можна сказати про літні салати? Це смачно, корисно, а головне — не калорійно!* — *із захопленням ділилася Настя з подругою* (із журн.); *Шкільна їдальня дає можливість учням калорійно та своєчасно харчуватися* (з газ.).

КАЛО́РІЯ, ї, *ж.* Позасистемна одиниця вимірювання кількості теплоти. *При згорянні одного літра кисню утворюється в середньому п'ять калорій тепла* (з наук.-попул. літ.); *Природна плодючість землі. Вона ж від першої й до останньої калорії зумовлена діяльністю сонця* (М. Руденко); *Для чого бездомний пес, який .. ледве може забезпечити собі білковий баланс, із таким завзяттям і азартом ганяється за велосипедистами, витрачаючи дорогоцінні калорії?* (Ю. Іздрик).

△ **(1) Вели́ка кало́рія,** *заст.* — кількість тепла, потрібна для нагрівання 1 кг води на 1°С. *Велика калорія дорівнює 1000 малих калорій і в техніці називається просто калорією* (з наук. літ.); **(2) Мала́ кало́рія,** *заст.* — кількість тепла, потрібна для нагрівання 1 г води на 1°С. *Мала калорія еквівалентна 4,182 Дж* (з наук. літ.).

КАЛО́ША *див.* **кало́ші.**

КАЛО́ШІ, óш, *мн. (одн.* **кало́ша,** і, *ж.).* Взуття (перев. гумове), яке надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи, бруду і т. ін. *У сінях заметались люди! Той шубу віддає лакузі, Калоші другий з ніг скида...* (Панас Мирний); *Іде він.., не забуваючи натягти м'які калоші на черевики* (І. Франко); — *Почекайте!* — *сказав філер і схилився, щоб поправити калошу на чоботі, що до неї набився сніг* (Гео Шкурупій); *Павло, сапаючи, взувався. Чоботи зсохлися і не налазили. Тоді Явдоха кинула старі калоші* (Григорій Тютюнник); *Гнат одягався і ніяк не міг всунути лівий черевик у калошу* (В. Симоненко); *Іноді нянька висварить когось, хто наслідив калошами на музейному килимі* (Ю. Андрухович); * У порівн. *Різко скрипнули гальма. Машина під Стратоном Стратоновичем присіла, потім нахилилась на бік і, ляпаючи шинами, мов калошами, з'їхала на узбіччя* (О. Чорногуз).

◊ **Посади́ти в кало́шу** *див.* **посади́ти; Сіда́ти / сі́сти в калю́жу (в кало́шу)** *див.* **сіда́ти.**

КАЛО́ШНИЙ, а, е. Прикм. до **кало́ша.** *При виготовленні валяного взуття з гумовими деталями гумовий низ підошви лакують калошним лаком* (з навч. літ.); *Калошне виробництво.*

КАЛУ́ГА, и, *ж.* Прісноводна риба роду білуг родини осетрових. *Промислова хижа риба калуга цінна своїм м'ясом та ікрою* (з наук.-попул. літ.); *Калуга поширена в басейні Амуру, також зустрічається в Аргуні та Шилці, є в Сунгарі* (з навч. літ.).

КА́ЛУС *див.* **ка́люс.**

КА́ЛУСНИЙ *див.* **ка́люсний.**

КАЛЬВАДО́С, у, *ч.* Яблучна горілка, яка виготовляється з яблук спеціального сорту, багатих на тиміни, і має сильний яблучний аромат. *Обідали в ресторані, Олександр Кіндратович пив горілку. Йому чомусь спав на пам'ять Ремарк. Кальвадоси і портвейни його приречених героїв* (Ю. Мушкетик); *Кельнер підійшов, поставив на стіл келих подвійного кальвадосу й мовчки зник* (І. Білик); *Вернидуб дуже сердечно привітав "брата свого" Вернигору.., з ініціативи Вернидуба випили по чарці вандейського кальвадосу* (В. Кожелянко).

КАЛЬВІ́ЛЬ, ю, *ч.* 1. Зимовий сорт яблуні. — *А які в твоєму саду були зимові сорти яблук?* — *Кальвіль сніговий, золотий ренет, .. джонатан* (М. Стельмах); *Комендант Ронкер віддарював яблуками "кронсельське прозоре" і "кальвіль сніговий" з урожаю, зібраного поліцейськими* (М. Малиновська); — *Варенички, Стратоне Стратоновичу, ваша улюблена качка з яблуками...* — *З якими яблуками* — *симиренка чи сніговий кальвіль?* (О. Чорногуз); *Український сорт яблуні домашньої народної селекції кальвіль сніговий є одним з найпоширеніших зимових сортів яблук в Україні* (з навч. літ.).

2. *збірн.* Плоди цього дерева. *Яблуні сторукі й стоногі .. крекчуть під центнерами антонівки, шафранки, кальвіля* [кальвілю] (Ю. Яновський); *Яких тільки яблук не було в Степана Гнатовича! І .. білий налив, .. і аристократичні кальвілі, і пармени, яблука, які можуть лежати й лежати в сухій прохолоді льоху* (В. Собко); *Випростаєшся — б'ють в очі сонячним блиском кальвілі, обліпивши крону до самого верхів'я...* (О. Гончар).

КАЛЬВІНІ́ЗМ, у, *ч., рел.* Протестантське віровчення, засноване швейцарським священиком Кальвіном у XVI ст. *Внесок українських богословів у формування світоглядних принципів українського кальвінізму полягав, здебільшого, в інтерпретації ідей Ж. Кальвіна, У. Цвінглі, М. Буцера* (з наук. літ.); *Як радикальна течія кальвінізму аріанство відкидало догмат про Трійцю й проповідувало пацифізм* (з навч. літ.).

КАЛЬВІНІ́СТ, а, *ч., рел.* Послідовник кальвінізму. *Відомо всякому, хто не кальвініст, що ся річ* [спасіння душі] *нікому даром не дається* (Леся Українка); — *У Львові кого тільки нема: бернардини, капуцини, кармеліти, домініканці...* — *Лютерани, кальвіністи, аріани,* — *продовжував з іронією перелік архієпископ* (Р. Іваничук).

КАЛЬВІНІ́СТКА, и, *ж., рел.* Жін. до **кальвініст.** *Затята кальвіністка.*

КАЛЬВІНІ́СТСЬКИЙ, а, е, *рел.* Стос. до кальвінізму. *Кальвіністська ідеологія сприяла перемозі перших буржуазних революцій в Європі, стала складовою частиною політико-юридичного світогляду буржуазії* (з наук. літ.); *У 1608 р. при школі в Панівцях (Поділля) було відкрито кальвіністську друкарню, керівником якої став Вавжинець (Лаврентій) Малахович* (з навч. літ.).

КАЛЬДА́РІЙ, ю, *ч.* Одне з відділень давньоримської громадської лазні; приміщення з басейном теплої води. *Підлога кальдарію нагрівалася досить сильно, тому римляни, щоб не обпекти ноги, надягали дерев'яні сандалії* (з наук.-попул. літ.); *Кальдарій — велике приміщення з високою стелею, оснащене глибокими басейнами з гарячою водою, — був найгарячішим відділенням римських терм* (з навч. літ.).

КАЛЬДЕ́РА, и, *ж.* Велика западина округлої форми, що утворюється на місці верхньої частини вулканічного конуса або старого вулкана перев. від вибуху вулканічних газів. *Вулканічна активність часто може продовжуватися й після обвалення кальдери, що призводить до поступового заповнення останньої більш пізніми вулканічними породами* (з наук. літ.); *Іноді зустрічаються кальдери невулканічного походження: їх виникнення пов'язане з магматичними процесами або розширенням наявних кратерів унаслідок ерозії* (з навч. літ.).

КАЛЬДЕРОУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Утворення кальдер на вершині вулкана. *Час зародження нових вулканічних центрів кальдероутворення часто збігається зі зміною режиму геомагнітного поля* (з наук. літ.); *Кальдероутворення зазвичай пов'язане з катастрофічними вулканічними подіями, які можуть призводити до людських жертв і значних економічних та екологічних збитків* (з наук.-попул. літ.); *Виверження плініанського типу може завершитися обваленням вулканічної споруди й кальдероутворенням* (з навч. літ.).

КА́ЛЬКА, и, *ж.* 1. *спец.* Прозорий папір або тонка тканина, що накладається на креслення чи малюнок для точного копіювання. *Я тримав* [рейсфедер] *над розкритим планом виробок шахти, який треба було перенести на кальку* (В. Сосюра); *Гречаний розгорнув креслярський сувій кальки* (Н. Рибак); // Копія креслення, малюнка на тонкому папері. *Іноді він одривався від кальки, і тоді Ніна, яка працювала в сусідній кімнаті, чула важкі повільні кроки* (О. Донченко); * Образно. — *Я з тобою готова на все і до всього, тільки не виривай мене з України, бо там вже буду не я, а тільки моя калька із вбитою волею до життя* (С. Процюк).

2. *лінгв.* Слово або вислів, утворені способом калькування. *Мелетій Смотрицький дуже часто при конструкціях, що є кальками з грецьких, дає пояснення-паралелі, близькі до живомовних* (з наук. літ.); *Калька не тим страшна, що вона дослівна, а тим, що вона суконна* (О. Кундзич); *Колись були знавці мови, перекладачі найвищого класу, а тепер всуціль калька з російської, переклад комп'ютерний, часом такі ляпсуси, що анекдот* (Л. Костенко); — *Але ми маємо на вас інші види, даруйте мені цю кальку з мови братнього російського народу* (О. Ірванець).

КАЛЬКАНОДИНІ́Я, ї, *ж., мед.* Біль у п'ятковій ділянці (при подагрі, артриті і т. ін.). *Часом кальканодинія з'являється раптово і має гострий характер, а іноді розвивається поступово* (з навч. літ.); *Кальканодинію часто порівнюють з відчуттям "цвяха в п'яті", адже хворий жаліється на пекучий біль у п'яті при спиранні на неї* (із журн.).

КАЛЬКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **калькува́ти.** *Кальковане креслення розфарбовують зі зворотного боку, адже на матовій поверхні кальки фарби краще тримаються, а контури, зроблені густою тушшю, не розтікаються* (з навч. літ.); *Образні фразеологічні звороти, кальковані з англійського прототипу, належать до малопоширених запозичень* (з наук. літ.); // **кальќовано,** *безос. пред. Якщо зображення кальковано на прозорій кальці, зайві штрихи та фарби можна видаляти лише жорсткою гумкою, вишкрібання ж залишає помітні сліди* (з навч. літ.).

КАЛЬКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **калькува́ти.** *Професійні креслярі при калькуванні використовують паперову або коленкорову кальку. Матеріал цей досить гігроскопічний, розтягується у вологому повітрі* (з навч. літ.); *Калькування є одним із шляхів збагачення словникового складу мови. Розрізняють кальки лексичні, семантичні, фразеологічні* (з наук. літ.).

КАЛЬКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. *спец.* Знімати за допомогою кальки (у 1 знач.) точну копію креслення, малюнка, плану. *Літографи калькують голкою на особливих прозорих желатинових аркушах, затирають отриманий поглиблений рисунок автографічною тушшю і переводять його на камінь тиском літографського верстата* (з наук. літ.); *Калькувати карту; Калькувати креслення.*

2. *лінгв.* Створювати слово або вислів за зразком будови відповідного слова чи вислову іншої мови. *За наявності в українській мові похідних іменників немає потреби, калькуючи російську мову, уживати як іменники терміни типу "складова" (складник), "приймальна" (приймальня) тощо* (з наук. літ.); *Більшість слов'янських мов вели боротьбу за автохтонну термінологію, тому терміни класичних мов намагалися калькувати за допомогою національних морфем* (з навч. літ.); *Калькувати ідіоми можна, очевидно, коли вони спільні для обох мов* (О. Кундзич); *Я, шукаючи відповідників до військової термінології, перекладав чи, точніше, калькував слова з російської та німецької* (О. Шугай).

КАЛЬКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **калькува́ти.** *Грубі малюнки калькуються на простому папері за допомогою освітленого скла: риси малюнка настільки видно, що їх можна обвести олівцем або рейсфедером* (з наук.-техн. літ.); *Калькуватися можуть не всі частини іншомовного слова (напр., "телебачення" утворене з гр. tele — "далеко" й укр. "бачення")* (з наук. літ.); *При перекладі калькуватися можуть не лише самостійні частини мови, а й службові* (з навч. літ.).

КАЛЬКУЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **калькулюва́ти.** *Стратегічній раціональності притаманний калькульований приватний інтерес як мотив діяльності* (з наук. літ.); *Метод розподілу (поділу) сукупних витрат за калькульованими об'єктами заснований на групуванні витрат за процесами (періодами, стадіями, фазами) виробництва* (з навч. літ.); // **калькульо́вано,** *безос. пред. Метод розмежування затрат застосовують, коли крім поточних витрат маємо незавершене виробництво на кінець калькульованого періоду, побічну продукцію (якщо її калькульовано)* (з навч. літ.).

КАЛЬКУЛЬО́З, у, *ч., вет., мед.* Процес утворення каменів у печінці, нирках і т. ін. *Калькульоз жовчного міхура діагностують методом ехолокації у 95 % хворих* (з навч. літ.).

КАЛЬКУЛЬО́ЗНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до калькульозу. *Хронічний калькульозний холецистит розвивається кілька років, при цьому основним уражаючим фактором є не інфекція, а зміна складу жовчі та перекриття жовчної протоки* (з наук. літ.); *Хронічний калькульозний холецистит, окрім запалення жовчовивідної системи, спричинює утворення каменів* (з навч. літ.).

КАЛЬКУЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **калькулюва́ти;** калькуляція. *Калькулювання дає можливість обґрунтувати економічний варіант організації виробництва, оцінити ефективність підрозділів підприємства* (з наук. літ.); *Метод калькулювання є одним із методів управлінського обліку* (з навч. літ.); *Для забезпечення належного контролю за правильністю товарних надбавок і продажних цін на товари їх калькулювання повинна здійснювати бухгалтерія підприємства* (з мови документів).

КАЛЬКУЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., що.* Підраховувати собівартість одиниці продукції, виконаної роботи або послуги. [В у с т я:] *Саме женщина* [жінка] *і звела все до купи. Калькулювала грошики по госпдоговору я!* (А. Крижанівський); *Подумки калькулюєш свої цьогорічні кредити — набирається десь так до тисячі, але то пусте, адже ти вже закінчуєш оту повість у новелах і у видавничому плані маєш гарантовану позицію* (Ю. Андрухович); *Щоб калькулювати фактичну собівартість готової продукції, потрібно обліковувати її випуск* (з навч. літ.).

КАЛЬКУЛЯ́ТОР, а, *ч.* 1. Фахівець із калькуляції. [Валя:] *Сімдесят хлопців дали згоду піти на підземні роботи. Тут бухгалтери, табельники, калькулятори* (Ю. Мокрієв); *Коли я пішов у офіціанти, виявив, що у мені поховано талант калькулятора* (Любко Дереш).

2. Електричний чи електронний прилад для швидкого виконання елементарних математичних операцій. *Інна вставляє новий комплект батарейок; умикає калькулятор — знову миготять індикатори, потім згасають. Знову "потекли" батарейки...* (О. Авраменко, В. Авраменко); — *Вас відвезуть додому, — кинув вождь і сів біля Іванова, який щось клацав на калькуляторі* (В. Кожелянко); *Арифметичні дії я виконував блискуче. Потім у барах ніколи не користувався калькулятором і жодного разу не помилився у рахунках* (Т. Прохасько).

КАЛЬКУЛЯ́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **калькуля́тор** 2. *Багато клавіатур для комп'ютерів містять відокремлені цифрові блоки, схожі на калькуляторні* (з навч. літ.); *Гарячі калькуляторні новинки!!! Поспішаємо повідомити про надходження нових моделей калькуляторів* (з мови реклами).

КАЛЬКУЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до калькуляції. *З модельного погляду калькуляційна схема використовує коефіцієнти витрат основної, додаткової та ресурсної матриць міжпродуктового балансу* (з наук. літ.); *Калькуляційні процедури виконуються згідно з обраною концепцією поглинання витрат. Відомі дві парадигми (повне та часткове поглинання) і відповідно дві системи обліку (облік повних і часткових витрат)* (з навч. літ.).

КАЛЬКУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **калькулюва́ти.** *Ляхов вирішив більше не турбувати поважну вчену людину і провадив калькуляцію далі, щось вираховуючи на рахівниці, записуючи на папірці й сам до себе шепочучи...* (Б. Антоненко-Давидович); *Отець почав говорити, Дмитрик не лише не слухав його проповіді, поринувши в ґешефтярські калькуляції, а й не дивився в бік Ґудзія* (Е. Андієвська); *Якщо до складу бутерброда не входять продукти для оформлення, їх використовують, складаючи відповідну калькуляцію на додаткові продукти* (з навч. літ.).

КАЛЬМА́Р *див.* **кальма́ри.**

КАЛЬМА́РИ, ів, *мн. (одн.* **кальма́р,** а, *ч.).* Підряд головоногих їстівних молюсків, які особливо численні у тропічних морях. — *Може, він бачить нас і в темряві? — висловив здогад Валерій. — Цілком імовірно .. Глибоководні кальмари фіксують теплове випромінювання* (І. Росоховатський); *Великий кальмар лежав на дні. Весь майже прозорий, з невеликими щупальцями на голові* (В. Близнець); *Гоца вчила мене патрати кальмарів. Їх також треба було спершу кинути в окріп, потім швидко покласти під холодну воду* (Любко Дереш); * У порівн. *Їх* [офіцерів і розвідників] *очі невідривно стежили за діями Капітана. В їх нерухомому погляді було щось, схоже з гострою уважністю спрутів чи кальмарів, холодною й безжалісною* (В. Владко).

КАЛЬНИ́Й, а́, е́, *розм.* Те саме, що **брудни́й** 1, 2. *Еней з Сивиллою своєю .. Кальною річкою сією На той бік в пекло попливли* (І. Котляревський); *Іван повернув коней — і не забарилися вони скритися в кальних городських вулицях...* (Панас Мирний); *Осінній шлях... Кальний осінній шлях* (Л. Первомайський); * Образно. *На скелях та берегами стояла широка смуга білої криги .. Славутич спромігся скинути тут із себе набридле, кальне покривало* (А. Кащенко); *Несамовито-синій вороновий розкрилений косопис напівкільний — душі твої витлілі окрушини — з кального сонця приспадає тихо і важко стрягне в молоду траву* (В. Стус).

КА́ЛЬНО, *розм.* Присл. до **кальни́й.** *Кально писати;* // *у знач. пред.* — *Ой шинкарочко Ганно, чого в тебе в сінях кально? — То бурлаченьки були і горілочку пили: вони танці водили, вони грязі наносили* (Сл. Б. Грінченка); *Снігу нема, і води нема, і у полі не кально, а сухісінько усюди* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *І росяно, і кально, скрізь калюжі, — Погано та ще й дуже* (Л. Глібов).

КАЛЬСО́НИ, ів *і* о́н, *мн.* Те саме, що **підшта́нки.** *Іван Іванович запалив лампу і поспіхом одягається. Він в одних кальсонах і силиться одягти верхні штани, але ніяк не попаде в них ногами* (М. Івченко); *Панок химерний той, заглиблений в санскрит, Кальсонів уживав замість серветки часом* (М. Рильський); *До Пасажу забігла .. роздягнена людина, в самих кальсонах, боса* (Ю. Яновський); *Прав* [старий учитель] *свої кальсони й сорочки й розвішував їх, сірі і латані, на дроті* (Р. Федорів); *Москалі вискакували з дверей та вікон у самій білизні, спросоння тікали навпрошки хто куди бачив, миготіли кальсонами через тини, перелази, городи, садки* (В. Шкляр).

КА́ЛЬЦЕКС, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат, що застосовується при застудних захворюваннях. *Для профілактики і лікування грипу використовують кальцекс, антигрипін, широку гаму сульфадиламідів* (з навч. літ.); *Снує* [Ягуар Ягуарович] *між людьми, роздає таблетки кальцексу (профілактично), Ярославі пропонує гірчичники, — за неї він найбільше боїться, щоб не застудилася* (О. Гончар); *15 липня, він, як і всі академіки, має евакуюватися. Тичина був застуджений, приймав кальцекс* (П. Загребельний); — *Реакція мого організму на звичайнісінькі ліки може виявитися жахливою .. Від грама елементарного кальцексу може виникнути ланцюгова реакція, і я вибухну, як атомна бомба!* (В. Нестайко).

КАЛЬЦЕОЛЯ́РІЯ, ї, *ж., бот.* Декоративна рослина родини ранникових зі схожими на черевички квітками, що росте в Північній і Центральній Америці. *Кальцеолярію знищують по закінченні періоду цвітіння, як і будь-яку іншу однорічну декоративну рослину* (з наук.-попул. літ.); *Кальцеолярію поливають двічі на тиждень, а в особливо спекотні дні — щодня* (з навч. літ.).

КАЛЬЦЕФІ́Л *див.* **кальцефі́ли.**

КАЛЬЦЕФІ́ЛИ, ів, *мн. (одн.* **кальцефі́л,** а, *ч.), бот.* Рослини, які добре розвиваються на багатих сполуками кальцію ґрунтах (дуб, акація, багато степових трав і т. ін.). *Вуглекислий кальцій нейтралізує кислу реакцію в ґрунті та робить доступнішими для кальцефілів солі фосфору, а також нейтралізує шкідливий вплив багатьох інших солей* (з наук.-попул. літ.); *Завдяки своїй міцній структурі карбонатний ґрунт краще зберігає поживні для кальцефілів речовини, сприяє створенню сприятливого водного та повітряного режиму* (з навч. літ.).

КАЛЬЦЕФІ́ЛЬНИЙ, а, е, *бот.* Прикм. до **кальцефі́ли.** *Кальцефільні рослини.*

КАЛЬЦЕФО́Б *див.* **кальцефо́би.**

КАЛЬЦЕФО́БИ, ів, *мн. (одн.* **кальцефо́б,** а, *ч.), бот.* Рослини, що погано розвиваються на багатих сполуками кальцію ґрунтах (люпин, чай, біловус і т. ін.). *Кальцефоби здатні зв'язувати іони важких металів, надлишок яких у кислих ґрунтах не шкодить цим рослинам* (з наук. літ.); *Кальцефоби можуть зростати і в умовах високого вмісту кальцію, якщо дія останнього врівноважена відповідною концентрацією водневих іонів* (з наук.-попул. літ.).

КАЛЬЦЕФО́БНИЙ, а, е, *бот.* Прикм. до **кальцефо́би.** *Кальцефобні рослини.*

КАЛЬЦИ́НА, и, *ж.* Сплав олова зі свинцем, який використовують для виготовлення поливи. *При виготовленні кальцини використовують олово та свинець у співвідношенні 1:4 відповідно* (з навч. літ.).

КАЛЬЦИНА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Прожарювання або випалювання речовин для окиснення або розкладу їх; кальцинування. *Кальцинація бікарбонату натрію є завершальною стадією у виробництві кальцинованої соди* (з навч. літ.).

КАЛЬЦИНО́ВАНИЙ, а, е, *хім.* Який зазнав кальцинації. *Кальцинований боксит; Кальцинований магнезит.*

△ **Кальцино́вана со́да** *див.* **со́да.**

КАЛЬЦИНО́З, у, *ч., вет., мед.* 1. Відкладання солей кальцію у тканинах та патологічних утвореннях. *При метаболічному кальцинозі солі кальцію відкладаються у вигляді пластинок у шкірі пальців рук, рідше ніг, особливо в ділянці суглобів* (з навч. літ.).

2. Хвороба (вид мінеральної дистрофії), що розвивається внаслідок некрозу тканин, тромбозу. *Залежно від переважання в розвитку кальцинозу місцевих чи загальних факторів розрізняють метастатичне, дистрофічне й метаболічне звапніння* (з наук. літ.).

КАЛЬЦИНО́ЗНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до кальцинозу (у 1 знач.). *Причиною кальцинозного панкреатиту є відкладення солей кальцію в тканинах підшлункової залози* (з наук. літ.).

КАЛЬЦИНУВА́ННЯ, я, *с., хім.* Дія за знач. **кальцинува́ти.** *Кальцинування соломи підвищує її засвоюваність та поживність* (з навч. літ.).

КАЛЬЦИНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, хім.* Піддавати кальцинації. *Відокремлений від розчину гідроксид алюмінію кальцинують й отримують продукт з умістом оксиду алюмінію до 99 %* (з наук. літ.); *Карбонат натрію отримав назву "кальцинована сода", оскільки для його виготовлення кристалогідрати потрібно кальцинувати* (з навч. літ.).

КАЛЬЦИ́Т, у, *ч.* Дуже поширений мінерал, що входить до складу вапняку, мармуру і т. ін.; вапняковий шпат. *Скупчення мінералу кальциту у великій кількості утворює гірську породу вапняк* (з навч. літ.).

КАЛЬЦИ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **кальци́т.** *Кальцитові й арагонітові утворення в печерах Поділля досить різноманітні, але невеликі за площею розповсюдження* (з наук. літ.); *Іноді кристали гіпсу вкриваються карбонатним пальотом за умови відслонення та розчинення над ними вапняків і згодом перетворюються на кальцитовий натік* (з навч. літ.).

КА́ЛЬЦІЄВИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **ка́льцій.** *Кальцієві та магнієві солі вищих карбонових кислот у воді не розчиняються* (з навч. літ.); // Який містить кальцій. *Свійській птиці конче потрібен кальцієвий підкорм* (із журн.).

КА́ЛЬЦІЙ, ю, *ч.* Хімічний елемент з атомним номером 20, метал сріблясто-білого кольору, що застосовують у металургії, будівництві, медицині. *При споживанні молюском кормів, багатих на кальцій та магній, його черепашка набуває червоно-коричневого кольору та оригінальної форми* (з наук. літ.); *Низький вміст кальцію в ґрунті зумовлює його високу кислотність, призводить до ерозії* (з навч. літ.); *У північній частині міста вона* [вода] *мала надто великий процент кальцію й через це була майже непридатна для кухні* (Ірина Вільде); *Варто вживати більше вітаміну В і С. А також кальцію. В рибі він є, в паприці і в хлібі зерновому* (І. Карпа).

△ **Гідрокарбона́т ка́льцію** *див.* **гідрокарбона́т; Гідрокси́д ка́льцію** *див.* **гідрокси́д; Окси́д ка́льцію** *див.* **окси́ди; Ціанамі́д ка́льцію** *див.* **ціанамі́д; Цукра́т ка́льцію** *див.* **цукра́т.**

КАЛЬЯ́Н, а, *ч.* Прилад для куріння, в якому тютюновий дим проходить крізь воду, що охолоджує та очищає його. *Прийшовся туркам до смаку .. сірничок: Кальян чи люлечку яку Розкурять* (В. Еллан-Блакитний); — *Щасливий Ахмет,* — *говорили поміж себе чуруксанівці, сидячи в холодочку під повіткою чайхани і випалюючи з мідного кальяна по черзі тютюнець* (Олесь Досвітній); *Уздовж стін сиділи чоловіки різного віку, перед багатьма з них курився кальян і парували кавники* (Ю. Винничук); *Врешті кальян розкурився. З нього вився сивуватий димок .. Дарця втягнула димок носом; відразу засльозилися очі* (Любко Дереш).

Кури́ти (пали́ти, смокта́ти *і т. ін.)* **лю́льку (кальян, наргіле́** *і т. ін.)* *див.* **кури́ти**[1]**; Поку́рювати / покури́ти лю́льку (кальян, наргіле́** *і т. ін.)* *див.* **поку́рювати.**

КАЛЬЯ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **кальян.** *Кальянна колба є основою приладу і водночас резервуаром для рідини, що фільтрує та охолоджує дим під час куріння* (з навч. літ.); *Кальянні аксесуари;* // Пов'язаний з використанням кальяна. *Всесвітня організація здоров'я ще в 2005 році заявила, що кальянний дим, як і дим інших тютюнових виробів, містить токсини, які викликають онкологію легенів та інші види раку* (з наук.-попул. літ.); *Кальян готують на спеціальному кальянному тютюні, що має приємний аромат фруктів, ягід та квітів* (з навч. літ.); // Признач. для використання кальяна. *Кальянні кімнати повинні мати потужну вентиляцію, що забезпечуватиме своєчасне потрапляння свіжого повітря в приміщення* (із журн.).

КАЛЮВА́ННЯ, я, *с., стол.* 1. Дія за знач. **калюва́ти.** *Комбінований рейсмусово-фрезерний верстат містить понад 40 стандартних комплектів фрез для калювання* (з наук.-техн. літ.).

2. Фігурний профіль дошки, планки і т. ін., виструганий калівкою. *У наступному відділі універмагу Сашка чекав широкий вибір виробів з деревини: дощечки та фриз для паркетного покриття з гребенями, пазами, стесаними краями, з'єднанням у формі напівкруглого калювання тощо* (із журн.).

КАЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., що, стол.* Вистругувати, обробляти що-небудь калівкою. *Калювати дерев'яну планку.*

КАЛЮ́ЖА, і, *ж.* Заглибина в ґрунті, наповнена водою або іншою рідиною. *А сирота її в селі .. Лопуцьки їсть, ставочки гатить В калюжах з дітьми у яру* (Т. Шевченко); *Величезна калюжа заросла травами, ліловими дзвониками і скидалась на озеро* (О. Донченко); *Ян веде мене .. плавнями, поміж уже замерзлих озерець та калюж* (І. Білик); // *чого.* Вода або інша рідина, налита у великій кількості на якій-небудь поверхні. *У хаті був хаос, руїна — зроду не доводилось йому такого бачити!.. Постіль не прибрана, в калюжі біля графина — з волоссям гребінь* (Василь Шевчук); *Коли з трудом розплющив* [Остряниця] *очі, перед собою побачив калюжу крові* (В. Чемерис).

◊ **Ви́тягти (ви́тягнути) / витяга́ти (витя́гувати) з боло́та (з багна́, з калю́жі, з грязю́ки** *і т. ін.)* *див.* **витяга́ти; Сіда́ти / сі́сти в калю́жу (в кало́шу)** *див.* **сіда́ти; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **батого́м по калю́жі** *див.* **батіг.**

КАЛЮ́ЖКА, и, *ж.* Зменш. до **калю́жа.** *Оце повечоріє, калюжки потужавіють* (Марко Вовчок); *В невеличких калюжках на тротуарі, збрижених вітерцем, грало сонце* (Л. Смілянський); *Під копитами Орла хрустів молодий льодок, що затягнув невеликі калюжки* (М. Стельмах); *Горобці, відчувши весну, купалися у калюжках, цвірінькали так відчайдушне* [відчайдушно] *й лунко, немов, крім них, нікого в місті не існувало* (Василь Шевчук); *Сідалковський перестрибував невеличкі калюжки, намагаючись не замастити своїх лакованих черевиків* (О. Чорногуз).

КАЛЮ́ЖНИЙ, а, е. Укритий калюжами. *Залузаний бульвар. Бульчить калюжна плавань .. Внизу сирени рев і море бурунить* (П. Тичина); *Калюжну дорогу геть розрито й покопано* (Ю. Яновський).

КАЛЮ́ЖНИЦЯ, і, *ж.* Рід трав'янистих рослин родини жовтцевих, що ростуть на болотах і берегах водоймищ. *Листки калюжниці цілісні, зарубчасті по краю, блискучі; нижні — серцеподібні, верхні — ниркоподібні* (з наук.-попул. літ.); *Калюжниця болотна — рослина отруйна. Містить невелику кількість алкалоїдів (0,1%), серед яких і берберин* (з навч. літ.).

КАЛЮ́КА, и, *ж., розм.* Збільш. до **кал** 2. *Настала осінь: дощі, тумани, калюка невилазна* (Панас Мирний); *Під стріхами щебечуть ластівки, Будуючи хоромки із калюки* (І. Вирган); *Біля лікаревих ніг лежав мертвий. Викачаний у калюці, з виставленими вперед розчепіреними пальцями рук* (Валерій Шевчук).

КА́ЛЮС, КА́ЛУС, у, *ч., бот.* Тканинне новоутворення в рослин, яке виникає на поверхні (на місці надрізів, розколин і т. ін.) і сприяє заживленню, приживленню прищеплених рослин. *Ауксини спричиняють утворення в рослин пухлин, калюсу й коріння, партенокарпічних плодів, запобігають опаданню черешків листків, плодоніжок та ін.* (з наук. літ.); *Серед фізіологічних характеристик, властивих клітинам калусу, — накопичення крохмалю, найчастіше в клітинах, розміщених там, де утворюються примордії пагонів* (з наук.-попул. літ.); *У рослин-регенерантів, індукованих з калусу, виявлено високий рівень хромосомної та морфологічної мінливості* (з навч. літ.).

КА́ЛЮСНИЙ, КА́ЛУСНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́люс, ка́лус.** *Калюсна культура кореня женьшеню замінить власне женьшень при лікуванні багатьох захворювань* (з наук.-попул. літ.); *Калусні тканини звичайно вирощують у темряві, оскільки культура клітин на середовищі з цукрозою не потребує фотосинтезу* (з навч. літ.).

КАЛЯ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **каля́ти.** *Запобігти калянню одягу; Дмитро не міг витримати каляння власного імені, тому досить різко урвав співрозмовника, щоб пояснити свої вчинки* (із журн.).

КАЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., розм.* 1. *кого, що і без дод.* Те саме, що **брудни́ти.** — *Не хочеться мені, мати, По ріллі спотикати.., Жовтого саф'яну каляти* (з думи); *Дарка почала його* [папірець] *закладати незручно, мнучи й каляючи пальцями* (Леся Українка); *Каляють* [горобці], *аж чорно кругом* (В. Логвиненко); — *Гей, плугарі, гречкосії..! Годі вам за плугом ходити та свої чоботи-сап'янці в землі каляти .. та свою силу лицарську марнувати!* (М. Садовський, пер. з тв. М. Гоголя).

2. *кого, що, перен.* Укривати ганьбою кого-, що-небудь; плямувати (у 2 знач.). — *Глядіть, діти, служіть добрим людям, слави своєї не каляйте, щоб вас люди хвалили і любили* (Ганна Барвінок); — *Слава козача здавна славна! споконвіку ведеться .. І умру, а не попущу свого козачого роду каляти!* (Панас Мирний); *"Боже, я не годен каляти живої людини, яка позбавлена змоги боронитися!"* (Е. Андієвська).

◊ **Брудни́ти (паску́дити, каля́ти** *і т. ін.)* **ру́ки** *див.* **брудни́ти.**

КАЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок., розм.* Те саме, що **брудни́тися.** — *Хай і моє* [пальто] *не каляється,* — *усміхаючись сказав він* (Панас Мирний); *Я тоді плюнув йому в пику, побажавши, нехай подавиться власним злом і доносами.., приклав трохи до нього рук. Якось само собою вийшло, хоч я не хотів калятись об нього* (Е. Андієвська).

КАЛЯФІО́Р *див.* **каляфйо́р.**

КАЛЯФЙО́Р, КАЛЯФІО́Р, а, *ч., діал.* Калафіор. — *Пані Ядзю, що купилисьте? Каляфйори нинька подуріли в ціні!* — *То не каляфйори подуріли, а люди. Де ж бо такі ціни правити!* (Ю. Винничук).

КАМАМБЕ́Р, у, *ч.* Сорт закускового сиру. *Фарбована білявка з Гірничого розклала на весь дорожній столик сніданок для Джека з Алабами. Вона годує його з рук шинкою і камамбером* (Є. Кононенко); *Камамбер їдять дуже свіжим, адже цей сир зберігається не більше тижня від дня виготовлення* (з навч. літ.); *Оригінальний камамбер продається у формі кружальця (рідше овалу) вагою приблизно 250 г, запакованого в дерев'яну коробочку, зроблену з тонкого шпону* (із журн.).

КАМАРИ́ЛЬЯ, ї, *ж., книжн.* Група осіб при якомусь уряді або правителі, що інтригами скеровує державні справи у своїх інтересах. *І сичала двірська камарилья:* — *Чого він* [султан] *бариться?!..* (З. Тулуб); *Прокурор звинувачував народників у всіх смертних гріхах, але коли виступили підсудні Софія Бардіна й Петро Алексеєв, то в ролі звинувачених опинилися прокурор і вся царська камарилья!* (Ю. Хорунжий); *Зроблені плани для візантійського палацу, китайської палати та замку Фалькенштайн лишилися на папері, бо міністерська камарилья завадила подальшому будівництву, адже король себе й своє королівство втягнув у великі борги* (із журн.).

КА́МБАЛА, и, *ж.* Промислова морська риба родини костистих морських риб зі сплюснутим асиметричним тілом і очима на одному боці голови. *Косяками грали у воді сула (судаки), лящ, карась, окунь, лини, вугри, тарань, вирезуб, камбала, язь і марена* (А. Кащенко); *Я ловив бички у дніпровському лимані, камбалу в затоці Кілу* (У. Самчук); *Кажуть, у малої камбали очі, як у всіх риб,* — *симетрично з двох боків голови* (П. Загребельний); * У порівн. *Коли вже скінчилась нарада, Сисой Дудов, увесь плескатий, як камбала, підійшов до Єршова* (О. Донченко).

КА́МБАЛОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ка́мбала.** *Камбаловий хребет;* // Признач. для вилову камбали. *Якось у Криму рибалки подарували мені стародавній глечик. Вони його витягли камбаловою сіткою з глибини понад сто метрів* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **ка́мбалові,** вих, *мн.* Родина костистих морських риб зі сплюснутим асиметричним тілом. *Очі у представників камбалових розміщені на правому боці голови, однак у деяких видів трапляються лівосторонні форми* (з наук. літ.); *Більшість представників камбалових майже весь час перебувають на дні моря, лежачи на боці* (з наук.-попул. літ.); *Камбалові мешкають на дні океанів та морів усього світу, деякі на глибинах до 2000 м* (з наук.-попул. літ.).

КАМБАЛОПОДІ́БНІ, них, *мн.* Ряд костистих риб, у яких до дна повернутий непігментований ("сліпий") бік тіла. *У підродині камбалоподібних налічується близько 28 родів і 60 видів* (з наук. літ.); *Камбалоподібні представлені багатьма важливими промисловими видами, такими як камбала європейська, глоса, морський язик, калкан і палтус* (з навч. літ.); *У багатьох видів камбалоподібних обидва ока знаходяться з одного боку голови, куди переміщуються в процесі розвитку. Існують право- і лівосторонні камбали* (із журн.).

КАМБЕ́К, у, *ч.* 1. *спорт.* Ситуація, коли гравець або команда відіграють відставання від суперника в рахунку впродовж матчу. *Ще до заключної десятихвилинки маріупольці провели вражальний камбек, ключову роль в якому зіграв американський форвард* (із журн.); *Футбольний клуб "Дніпро" порадував свою публіку приголомшливим камбеком упродовж додаткового часу* (з газ.).

2. *мист.* Повернення на сцену колись популярних, але призабутих персонажів, акторів, музикантів, письменників і т. ін. *Британські альт-рокери визначилися нарешті з датою свого камбеку. Перший концерт відбудеться в Лондоні, наступні — у Йорку, Ліверпулі та ін.* (із журн.); *Несподіваний камбек колись популярного режисера Роберта Сколімовського викликав справжній фурор* (з газ.); // *перен., розм.* Повернення когось або чогось назад. *Усі ми знали, що Юрко вирішив вступати після дев'ятого класу до коледжу, однак його раптовий камбек порадував усіх однокласників* (із журн.).

КАМБІА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́мбій.** *У процесі окулірування з живця маточної рослини зрізують одну бруньку зі смужечкою кори з прилеглим до неї шаром камбіальних клітин і тоненьким шаром деревини* (з навч. літ.).

КА́МБІЙ, ю, *ч., біол.* Твірна тканина в коренях і стеблах голонасінних та дводольних рослин, що міститься між лубом і деревиною; зумовлює ріст осьових органів рослини (стебла, кореня) в товщину. *У рослині цитокініни синтезуються переважно в кінчиках коренів, особливо в клітинах центру спокою, а також у клітинах камбію* (з наук. літ.); *Успіх щеплення значною мірою залежить від того, наскільки добре збіглися ділянки камбію на підщепі й прищепі* (з навч. літ.); *Очистивши з молодої, ще не смолистої, сосни чи модрини верхню кору, вправно здирали* [жінки] .. *тонкий соковитий шар камбію, підсушували, розмелювали в ступах на муку, з котрої потім варили кашу* (М. Сиротюк).

КА́МБІО, *невідм., с., фін.* Борговий лист, боргове зобов'язання, вексель. *Виписати камбіо; Інкасувати камбіо.*

КАМБІ́СТ, а, *ч., фін.* Особа, яка здійснює вексельні операції і займається торгівлею іноземними монетами. *Оперуючи даними поточних котирувань валютних курсів, камбіст може визначити найдешевший спосіб купівлі іноземної валюти* (з навч. літ.).

КАМБОДЖІ́ЄЦЬ *див.* **камбоджі́йці.**

КАМБОДЖІ́ЙКА *див.* **камбоджі́йці.**

КАМБОДЖІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **камбоджі́йці** і Камбоджа. *Багато камбоджійських студентів здобувають вищу освіту в Європі* (з навч. літ.).

КАМБОДЖІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **камбоджі́єць,** їйця, *ч.;* **камбоджі́йка,** и, *ж.).* Населення Королівства Камбоджа. *Камбоджійці широко використовують хустки в клітинку: роблять з них тюрбани, накидають на плечі, пов'язують їх навколо стегон під час купання* (із журн.); *Камбоджійка запропонувала туристам скуштувати невідомих їм павуків, смажених у фритюрі* (з газ.).

КА́МБУЗ, а, *ч.* Кухня на кораблі. *Коли на камбузі розбирали обід, то кок, знаючи апетит своїх товаришів, кожному поклав по три великі котлети* (М. Трублаїні); *Узяв* [Вертес] *свою алюмінієву кварту й вирушив на камбуз* (М. Білкун); *— Де Пенелопа? — На камбузі. Сказала, що корабельний кок кепсько готує, і вирішила сьогодні пригостити нас розкішним обідом* (О. Авраменко, В. Авраменко); // На кораблі — чавунна або залізна піч із казаном. *Денщик Бутакова Тихов розумів, що в таку погоду не можна розпалювати вогню в камбузі. Він .. розмочив їх* [сухарі], *трохи підсмажив на крихітній "безпечній" спиртівці* (З. Тулуб).

КА́МБУЗНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́мбуз.** *Він прийшов з наказом, щоб кок, разом з ним і Павлюком, ішов оглянути камбузну комору* (М. Трублаїні); *Камбузна піч.*

КАМВО́ЛЬНИЙ, а, е, *текст.* 1. Оброблений гребінкою, вичесаний для виробництва тонких вовняних тканин. *Головною продукцією камвольно-суконної компанії "Чексіл" є камвольна й апаратна пряжа, вовняні вироби* (з навч. літ.); *Камвольна вовна;* // Зробл. із м'якої чесаної вовни. *Камвольні тканини мають гладку лицьову поверхню з чітко вираженим малюнком ткацького переплетіння* (з навч. літ.).

2. Який виробляє тонкі вовняні тканини. *Камвольний комбінат;* // Пов'язаний з виробленням тонкої вовняної тканини. *При камвольному прядінні використовують довге й однорідне за товщиною волокно, яке багаторазово прочісують спеціальними гребенями* (з наук. літ.); *Унаслідок реорганізації підприємства було встановлено нові веретена камвольного прядіння, а також ткацькі верстати* (з газ.).

КАМВО́ЛЬНИК, а, *ч., текст.* Той, хто займається виробництвом тонких вовняних тканин. *У камвольно-суконній компанії "Чексіл", одному з найбільших підприємств текстильної промисловості в Україні, відкрито вакансію камвольника* (з мови реклами).

КАМЕДЕТЕ́ЧА, і, *ж., біол.* Те саме, що **гомо́з.** *Причинами камедетечі є механічне пошкодження штамбів або гілок, невчасне або надмірне обрізування дерев, морозовини, сонячні опіки тощо* (з навч. літ.); *Сильна камедетеча дуже ослаблює дерева, а інколи призводить до їх загибелі* (із журн.).

КАМЕДИ́СТИЙ, а, е. Який містить камедь. *Камедисту смолу мирру отримують від деяких тропічних дерев родини бурзерових. Вона містить 40–67 % камеді, 23–35 смол і 1–2 % ефірної олії* (з наук. літ.).

КАМЕ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **каме́дь.** *Природні клеї поділяють на рослинні (крохмальні, камедні тощо), тваринні (міздровий, кістковий, казеїновий та ін.) і мінеральні (силікатний, асфальто-бітумний)* (з наук.-попул. літ.).

КАМЕ́ДЬ, і, *ж.* Те саме, що **ґлей.** *Нагнувся* [Хабаров] *і наздирав з пенька модрини червонуватої камеді* (О. Донченко); *Джерелом живлення для грибів, які розвиваються на творах живопису, є зв'язники ґрунту і фарб: олії, жовток курячого яйця, яєчно-олійні емульсії, казеїн, камеді, декстрин* (з наук. літ.); *До групи безазотистих екстрактивних речовин в основному зараховують цукри, крохмаль, глікоген, частину пектинових речовин і геміцелюлоз, камеді й органічні кислоти* (з навч. літ.).

КАМЕ́ЛІЯ, ї, *ж.* Південне вічнозелене дерево або чагарник родини чайних з великими білими або червоними запашними квітками; вирощується як декоративна рослина. *На двох вікнах стояли два вазони камелії саме в цвіту: одна біла, друга рожева* (І. Нечуй-Левицький); — *Мені недавно подарували квітучий кущ камелії, — гукнув Чужбинський весело* (Василь Шевчук); *Сербський лісівник Лукач засадив подвір'я .. привезеними з Македонії квітучими кущами: барбарисом, камеліями, вересом, кизилом* (Т. Прохасько).

КАМЕ́НА *див.* **каме́ни.**

КАМЕНЕБЕТО́Н, у, *ч.* Будівельний матеріал на основі бетону, до якого додано подрібнене каміння. *При укладанні каменебетону опалубка не повинна містити внутрішніх кріплень і має бути розрахована на тиск, що на 15 % перевищує тиск звичайної бетонної суміші* (з наук.-техн. літ.).

КАМЕНЕДОБУВНИ́Й, а́, е́. У якому добувають каміння. *За селом Рокосів і каменедобувними кар'єрами розташована одна з найвищих вершин Карпат* (з наук.-попул. літ.); *На поч. XX ст. на Закарпатті у зв'язку з розробленням андезитових родовищ виникли каменедобувні та каменеобробні підприємства* (з навч. літ.).

КАМЕНЕДРОБА́РКА, и, *ж., техн.* Машина для подрібнення каміння, різних гірських порід, які використовують для будівельних робіт. *Молоткасті каменедробарки призначені для дроблення гірських порід середньої та малої міцності (вапняку, піщанику, мергелю тощо)* (з навч. літ.); *Петро пішов працювати у каменоломню, де спочатку кілька років добував камінь, а пізніше був приставлений до каменедробарки* (М. Томчаній); *Грохіт* [гуркіт] *каменедробарок зразу ж оглушив і Бондаря, і Кушніра. Попелясті кругляки з вищанням і скреготом лопались на половинки, розсипались на дрібні шматочки* (М. Стельмах).

КАМЕНЕДРОБИ́ЛЬНИЙ, а, е. Який подрібнює камінь. *Канонада не змовкає ні на мить, методично гуркаючи і гаркаючи, наче працюють колосальні каменедробильні тарани* (О. Гончар); *Каменедробильні машини застосовують для подрібнення кам'яних матеріалів до необхідних розмірів* (з навч. літ.); // На якому подрібнюють каміння для будівельних робіт. *Роторні дробарки застосовують в основному як головні машини на каменедробильних сортувальних заводах* (з навч. літ.).

КАМЕНЕЗБИРА́ЛЬНИЙ, а, е, *техн.* Признач. для очищення поля від каміння, будівництва доріг та гідротехнічних споруд. *Каменезбиральна машина.*

КАМЕНЕЛИВА́РНИЙ, а, е. Який виробляє деталі для будівництва, трубопроводи і т. ін. з розплавленого каміння, базальту. *Каменеливарне виробництво забезпечує виготовлення литої базальтової плитки, антикорозійних матеріалів для покриття металевих поверхонь тощо* (з навч. літ.).

КАМЕНЕЛО́М, а, *ч.* Те саме, що **каменя́р** 1. — *Ми відчуваємо дефіцит робітничих кадрів так само, як і вся країна. Не вистачає каменеломів, монолітників, — зазначає генеральний директор будівельної компанії "Містобуд"* (із журн.).

КАМЕНЕМЕ́Т, а, *ч., заст.* Артилерійське знаряддя, що стріляло кам'яними ядрами, камінням і т. ін. на малі відстані. *На поч. XIX ст. каменемети були остаточно витіснені гладкоствольними мортирами з гранатною картеччю* (з навч. літ.).

КАМЕНЕОБРО́БЛЕННЯ, я, *с.* Надання природному каменю потрібної форми, розмірів і т. ін. *Існують два основні методи каменеоброблення — механічний і термічний. Механічне каменеоброблення здійснюється за допомогою спеціальних абразивних інструментів* (з наук.-техн. літ.); *Фактурне каменеоброблення, за допомогою якого створюються справжні витвори мистецтва, вимагає від каменяра неабиякої майстерності* (з наук.-попул. літ.).

КАМЕНЕОБРО́БНИЙ, а, е. Признач. для оброблення каміння. *Каменеобробний верстат;* // На якому обробляють каміння. *У селищі Планерському вже багато років працює каменеобробна майстерня* (з газ.).

КАМЕНЕПА́Д, у, *ч.* Обрушення великої маси каміння в процесі руйнування скель, сходження снігових лавин і т. ін. *Микола Петрович розповідав про труднощі, з якими зустрінеться експедиція на Памір: довгий і небезпечний шлях, каменепади, лавини, люті морози* (із журн.); *Навіть каменепад не страшний шиферу, який виготовляють з прогумованої тканини* (з газ.).

КАМЕНЕРІ́З, а, *ч.* 1. *техн.* Машина для випилювання плит, блоків з масиву гірських порід у кар'єрах і шахтах, а також з кам'яних брил у цехах. *Каменеріз використовують для точного різання бетонних плит, бруківки, мармуру і гранітних плит, цегли і плитки різноманітних форм і розмірів* (з наук.-техн. літ.).

2. Той, хто ріже, обробляє камінь. *Вручайські* [овруцькі] *каменерізи привезли на торг пластини з червоного каменю* (С. Скляренко); *Мудрість у мистецтвах ми визнаємо за тими, хто бездоганно точний у своєму мистецтві; так, наприклад, Фідій — мудрий каменеріз, а Поліклет — мудрий скульптор* (з наук. літ.).

КАМЕНЕРІ́ЗАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для різання каміння. *Низькоуступна каменерізальна машина містить ходову раму з опорними катками, механізм для переміщення ходової рами, встановлену на ній каретку* (з наук.-техн. літ.); *Методи різання блокового каменю базуються на каменерізальних технологіях, що передбачають відокремлення монолітів за допомогою каменерізальних машин* (з навч. літ.).

КАМЕНЕРІ́ЗНИЙ, а, е. Те саме, що **каменері́зальний.** *Каменерізний верстат є спеціальним обладнанням, призначеним для розпилювання або надрізування міцних будівельних матеріалів* (з наук.-техн. літ.); *До провідних ремесел стародавнього Луцька належали оброблення дерева, гончарство, залізоробне, ювелірне, каменерізне та шкіряне ремесла* (з навч. літ.).

КАМЕНЕУТВО́РЕННЯ, я, *с., вет., мед.* Захворювання, зумовлене утворенням каменів в організмі (у жовчному та сечовому міхурах, нирках, кишківнику, на зубах і т. ін.). *Вторинне каменеутворення спричинене тим, що вже під час жовчнокам'яної хвороби виникають порушення відтоку жовчі (холестаз, жовчна гіпертензія)* (з наук. літ.); *Каменеутворення відбувається лише за умов перенасичення сечі сольовими сполуками* (з навч. літ.).

КАМЕНЕШЛІФУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для оброблення каменю шліфуванням. *Каменешліфувальний верстат.*

КАМЕ́НИ, е́н, *мн. (одн.* **каме́на,** и, *ж.).* У давньоримській міфології — німфи джерела, наділені даром пророцтва й ототожнені з грецькими музами. *Лиш краса була тоді священна, Не цурався й бог ніяких втіх, Де цнотливі Грація й Камена Упокорювали всіх* (М. Лукаш, пер. з тв. Ф. Шиллера); *Головною серед камен була Кармента* (з навч. літ.).

КАМЕНИ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **кам'яни́стий.** *Криві стежки вились по каменистій спадині* (М. Коцюбинський); *Іде він довший час вузькою каменистою сільською дорогою і бачить нараз білу стежку, що оперізує з західної сторони Чабаницю* (О. Кобилянська); *На березі ручаю, в каменистому ґрунті вибивали яму завбільшки з ванну, напускали туди гарячої води, і хворий купався в ній, доки не одужував* (І. Багмут); *Вузькою каменистою стежкою, що блискавицею злітає з гори в ріку, Дмитро підіймається вгору...* (М. Стельмах); *Пустельні стежини приводять до бідних селищ, вливаються до широких каменистих доріг. Юрби прочан чи купців мандрують ними* (О. Бердник).

КА́МЕНИ́ЦЯ, і, *ж., діал.* Те саме, що **кам'яни́ця** 1. *Я ще якийсь час ходив, мов вартовий, перед брамою тої камениці, де жила вона* (І. Франко); *Зайшов у ту вуличку й переконався, що ззаду кождої камениці тягнеться .. подвір'я* (Л. Мартович); *Була* [пані] *велика багачка, мала каменицю на два поверхи, скотини багато...* (Г. Хоткевич); *Гетьман Мазепа був то у Хвастові* [Фастові], *в маєтку Палія, а то, захворівши, лежав у своїй камениці в Білій Церкві* (Г. Колісник); *На Голoскові над Полтвою стояла собі колись висока похмура камениця, в якій мешкав дуже багатий, страшенно скупий дідич* (Ю. Винничук); *На останньому поверсі старезної камениці, тої, що прилягає до Успенської церкви, жила наша старенька тітка* (Т. Прохасько).

КАМЕНИ́ЩЕ, а, *ч., розм.* Збільш. до **ка́мінь** 2. *У тіні, що падала від ліска в яругу, Василь знайшов продовгастий каменище* (І. Чендей); *Пригинаючи морди до землі, вони стеляться, крадуться до мене. Перша дія — кидаюся бігти до каменища. Вовки теж зриваються на рівні.., і я чимдуж біжу до каменів* (Любко Дереш).

КАМЕНІ́ТИ *див.* **кам'яні́ти.**

КАМЕНОБО́ЄЦЬ, бійця, *ч.* Той, хто розбиває, дробить каміння на дрібні шматки. *Кваліфікований каменобоєць.*

КАМЕНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **каменува́ти.** *Повернувшись в Юдею, святий апостол Матвій прийняв страждання за Христа, будучи спочатку каменованим, а потім обезглавленим* (з рел.-церк. літ.); *Слова матері тягарем лягали на серце Христі. Як тепер їй, каменованій не лише односельчанами, а й рідними батьками, жити серед людей?* (із журн.); // **камено́вано,** *безос. пред. Було з ним* [князем] *точнісінько, як з апостолом Павлом: "Тричі киями бито мене, а один раз каменовано"* (П. Загребельний).

КАМЕНОЛО́М, а, *ч.* Те саме, що **каменя́р** 1. *Трохи далі, під скелею Богатир, юрмилися каменоломи* (Яків Баш); *Кваліфікований каменолом.*

КАМЕНОЛО́МНИЙ, а, е. Прикм. до **каменоло́мня.** *Каменоломне устаткування; Каменоломний інвентар.*

КАМЕНОЛО́МНЯ, і, *ж.* Те саме, що **каменя́рня.** *На заріччі, в другій частині села, де були порозкидані поміж скелями каменоломні, жили в чепурненьких міщанських хатках чорноокі парубки* (С. Васильченко); *Він, як виявилося, був досвідченим каменярем, який замолоду працював по каменоломнях* (Ю. Яновський); *Над горами пройшла гроза, каменоломню заливали потоки дощу* (О. Бердник); *Небо почали без угаву розтинати вогненні коси, мов хтось за горою, гострячи їх об скелю за каменоломнею, штрикав над долиною розпеченими лезами* (Р. Андріяшик); *Тоді на нашім Поділлі, коло Бугу на кручі, де тепер каменоломні стоять, жив брат Іван із сестрою Яриною* (М. Стельмах); *Біля одного з сараїв чорніла купа деревного вугілля, лежали різні машини, залізний брухт, кайла. Це, видно, і була кузня — майстерня каменоломень* (О. Гончар).

КАМЕНОТЕ́С, а, *ч.* Те саме, що **каменя́р** 1, 2. *І відлічив Соломон сімдесят тисяч чоловік носіїв та вісімдесят тисяч чоловік каменотесів у горах, а керівників над ними три тисячі й шість сотень* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Радо приїжджали* [до Києва] *.. каменотеси, маляри, яким у злиденному Константинополі не було роботи, — князь Володимир знаходив для них діло* (С. Скляренко); *На хуторі каменотеси вікували, відтоді по обійстях трава від кам'яного засіву в'яне, на покрівлі для лжепророків тесали породу* (Є. Пашковський).

КАМЕНУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **каменува́ти** 1. *Я думаю, що митець має бути великим і без каменування, бо як інакше піднімеш хрест і понесеш його на свою Голгофу...* (Р. Федорів); *Розуміла* [Марсалія], *що не дурноверха Філька і не теща Митрофанова були ініціаторами її каменування... Скоріше — лише виконавцями чийогось лиховісного плану* (Г. Тарасюк).

2. *перен.* Дія за знач. **каменува́ти** 2. *"Хто преться стати поруч з нашими світочами духовності?" .. Чуючи такі сумнівні компліменти, лише боязко втягуєш голову у плечі, мовби чекаєш каменування, морального поганьблення* (С. Процюк).

КАМЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого.* 1. Бити кого-небудь камінням. *Відповів їм* [юдеям] *Ісус: Від Отця показав Я вам добрих учинків багато, за котрий же з тих учинків хочете Мене каменувати?* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Старці і книжники грізно накинулись Каменувати тебе* (І. Франко); *Залишиться* [Учитель] *на Голгофі самотнім, ніхто не прийде його оборонити від оббріхування... ніхто не оборонить, коли почнуть його каменувати* (Р. Федорів); *Підвівся Адмірал і попросив уважно його вислухати, а там хоч нехай його каменують, якщо знайдуть винним* (Ю. Логвин); — *Не будеш розстрілювати* [Телесія], *йому належить інша, більш екзотична кара. — Яка, пане президенте? — Каменувати!* (В. Кожелянко); * Образно. *Веди ж крізь стрій мої страшні слова, Віками каменуй мою свободу І потайки глузуй з мого єства, Німий понищений народе!* (П. Гірник).

2. *перен.* Дуже осуджувати, переслідувати або карати кого-небудь. [Й о г а н н а:] *Каменувати мене ти можеш, та не маєш за що, бо я ніколи не жила так чисто, так чесно, навіть свято, як сей рік* (Леся Українка); *Кожне її слово падало на мене, вдаряло з лету, як гострий камінь. Ольга каменувала мене..; вона бачила мою муку, одначе це її чомусь не обходило* (Р. Федорів); *Шановні читачі, хай мене каменують, але я не втримаюсь від спокуси трохи вдатись до футурології і змоделювати таку собі .. картину майбутнього* (В. Кожелянко).

КАМЕНЮ́КА, и, *ж., розм.* 1. Збільш. до **ка́мінь** 2. *Нав'язали моторніші цілісіньку низку каменюк* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Аж з Переяслава понавозили величезних каменюк і понакладували гори скель* (О. Стороженко); *Мокрі каменюки посеред води .. вистирчали де-де з сивої мряки* (І. Франко); *Він зрушив ногою каменюку, і з-під неї, незграбно ворушачи клешнями, виліз великий чорний краб* (І. Багмут); *Не встиг Мартин і подумати про небезпеку, як Карпо огрів його каменюкою по спині* (К. Гриб); *Треба було кинути цей кавалок хліба, кинути просто в обличчя вартовому, як кидають каменюкою на собаку* (П. Загребельний); *Скрадався до зграйки голубів з каменюкою в руці замурзаний хлопчак* (Ю. Мушкетик).

2. *у знач. присл.* **каменю́кою.** Із швидкістю каменя, що падає. *Щосили розмахнувши своїм довгим батогом, вартовий хльоснув хижака навідлі, і шуліка каменюкою звалився на суху землю* (Олесь Досвітній).

3. *у знач. присл.* **каменю́кою.** Непорушно. *З п'яних очей повінчався, а коли оглядівся — поруч сиділа підстаркувата Хмелівна — хазяйська донька. Засиділася каменюкою в дівках* (В. Речмедін); *— Тепер мене з місця ніякий дідько не зіпхне, сидітиму каменюкою, — облизує губи Микола і неспішно чвалає до свого окопу* (Є. Доломан).

◊ **Ка́мінь (каменю́ка, з ка́менем, з каменю́кою) за па́зухою** *див.* **ка́мінь; Трима́ти (држа́ти) ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою** *див.* **трима́ти; Хова́ти ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою** *див.* **хова́ти**[1].

КАМЕНЮ́ЧЧЯ, я, *с., розм.* Збірн. до **каменю́ка** 1. *Нав'язали їй на руки і ноги каменюччя* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Нехотя підвівся* [Іван], *спустився по каменюччю до ставу* (Є. Гуцало); *Пішов* [Мокій] *далі пішки. По великому каменюччю, попід густу горішину й шипшину* (Ю. Мушкетик); *Мало не розтрощив* [Сергій] *пірогу об каменюччя* (І. Білик); *Скулились краби між чорним каменюччям, гребуться риби, аби пробитися до світла, й втомившись, падають на дно* (Н. Околітенко).

КАМЕНЯ́Р, а́, *ч.* 1. Робітник, що видобуває каміння в кар'єрі; каменолом. *Каменярі (не герої, прості робітники) прокладають у скелях брукований шлях .. Тисячі молотів підіймаються в їх руках і тисячі відривків скелі падають на полотно дороги* (М. Зеров); *Видно було сліди долота й іншого знаряддя старинних каменярів Єгипту між синьо-зеленими туркусами в міцних скелях* (О. Назарук); *А яке ж видовище навколо!.. Б'є об камінь невсипущий молот Та в атаку йдуть каменярі* (Л. Дмитерко); * Образно. *Ми рабами волі стали; На шляху поступу ми лиш каменярі* (І. Франко).

2. Робітник, що обтісує каміння. *І витесав потім, і викував, і вимурував усі хрести й всякі споруди — цей тесля, цей каменяр, цей робітник* (І. Багряний); *Око його зачепилося на запилених каменярах, які тесали камінь неподалік од брами, не зважаючи на те, що діється довкола, заклопотані своєю тяжкою роботою* (П. Загребельний); *Лише година буде потрібна каменяреві, щоб "розкроїти" та обробити брилу граніту, мармуру чи туфу вагою в тонну* (з газ.).

3. *розм., рідко.* Те саме, що **му́ляр.** *Двоє дорослих каменярів і один підліток виводили фундамент. Старший з сірою пушистою бородою саме розколочував у діжці цемент і голосно та смаковито виспівував* (М. Івченко); *Весела робота — це втіха і мета життя. Коли кожне знає, куди прикласти своїх рук, як каменяр знає, куди ляже кожний камінь у стіні, — як радісно тоді жити..!* (Ю. Яновський); *Я каменяр, В Каховці нині Не перший дім будую я* (М. Нагнибіда).

4. *(з великої літери).* Про Івана Франка. *Благословен мечів ясних Огонь, отчизни охорона, .. І "Енеїди" владний сміх, Полтави тихої корона, Гаряча дума Кобзаря, Що і в огні не спопеліє, І молоток Каменяра, І струни Лисенка живії* (М. Рильський); *Україно моя! Ти леліяла слово Тараса, Каменяр тебе кликав з ворогами ставати на бій* (Д. Павличко).

КАМЕНЯ́РКА, и, *ж., розм., рідко.* Жін. до **каменя́р** 3. *Я люблю людей своїх .. Люблю інженерів.., бульдозеристів, поварів і подавальниць в їдальнях, і каменярок молодих і матерів їх* (О. Довженко); *Кваліфікована каменярка.*

КАМЕНЯ́РНЯ, і, *ж.* 1. Родовище каменю, де його видобувають, розробляють; кар'єр, каменоломня. *Погнали* [турки] *в гори сорок козаків до каменярні, а невільників наче й не поменшало* (З. Тулуб); *Вгору вела стрімка стежка до каменярні, а збоку стояла дуже глибока криниця, з якої давно вже не брали води* (Ю. Винничук); *Основним будівельним матеріалом кам'яного зодчества Київської Русі було необтесане каміння, яке видобували в місцевих каменярнях або привозили річками здалеку* (з наук. літ.).

2. Підприємство, що займається видобуванням та обробкою каменю. *Він .. поступив на роботу у великі американські каменярні* (Мирослав Ірчан); *— У каменярні він довбав кайлом каміння для прокладання доріг .. Отож завдяки моєму дідусеві у вас такі гарні дороги* (О. Шугай).

КАМЕНЯ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каменя́р.** *Він був членом каменярського цеху міста Львова* (Іван Ле); *Дехто йшов до Стратона вчитися каменярської справи, інші розробляли кожен свій кар'єр* (Р. Іваничук); *Хрести тут* [біля церкви] *не нагадували про смерть, вони були тільки знаками з минулих століть, витворами каменярського мистецтва* (Р. Федорів); *Каменярські знаряддя.*

КАМЕНЯ́СТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **кам'яни́стий.** *Ревла і шуміла бистрая Алма та розсипала холодної води по каменястому ложі* (М. Коцюбинський); *Місцеві жителі пропонують туристам вирушити до каменястих потоків Покуття, таємничого високогір'я Горган* (із журн.).

КАМЕНЯ́ЧЧЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **каменю́ччя.** *Холоші його штанів були брудними, з них аж сипалися дорожній пісок і дрібне каменяччя* (із журн.); *Купа каменяччя.*

КА́МЕО, *невідм., с.* Епізодична поява якоїсь відомої персони (актора, артиста, співака і т. ін.) у постановочній ролі. *Головна відмінність камео від звичайної епізодичної ролі в тому, що найважливішим елементом є не персонаж, а виконавець* (з навч. літ.); *Іноді для камео запрошують не відомих, але пам'ятних якоюсь однією роллю хара́ктерних акторів* (із журн.).

КА́МЕРА, и, *ж.* 1. Приміщення для в'язнів у тюрмі. *Жирондист зачиняє в своїй камері двері від коридора. Чутно, як Монтаньяр замикає їх на ключ* (Леся Українка); *Середина тюремної камери. В'язні — в арештантських літніх бушлатах* (С. Васильченко); *Камера була напхана в'язнями ледь не під стелю* (Д. Білий).

2. Кімната, приміщення спеціального призначення. *Минуло три місяці. З великого червоного будинку, де була судійська камера, вивів десяцький злодійку Оксану* (Л. Яновська); *Думав був на вокзалі залишити* [речі] *— на схованку, а тут нема такої камери* (Д. Бузько); *Хлопчик здав чемодан до камери схову ручного багажу* (І. Багмут); *Робот із допомогою прибиральних машин нейтралізував залишки радіації на предметах і стінах корабля, а потім підняв тіло капітана і покотився до ізоляційних камер* (О. Бердник); *— Пам'ятаю — поле, а в полі стоять дезінфекційні камери, пожежна машина .. І швидкі допомоги — з Полтави і Житомира* (Ю. Щербак); *Почала пояснювати* [дівчинка], *що забула картку в сумці, яка з іншими речами лежить зараз у камері схову* (О. Авраменко, В. Авраменко).

3. *спец.* Внутрішня порожниста частина якої-небудь споруди, машини або приладу. *Дромос Царського кургану веде до погрібної прямокутної камери під високим куполом* (з наук.-попул. літ.); *Для зменшення відходів при механічному обчищанні картоплі необхідно дотримуватися визначеного часу, а також стежити за станом терткової поверхні робочої камери машини* (з навч. літ.); *Наступні десять хвилин ми нетерпляче чекали, поки помпи викачають зі шлюзової камери всю воду* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Камера шлюзу; Морозильна камера;* // Внутрішня порожниста частина якого-небудь органа. *Кров, що проходить через камери серця, не досягає м'язових клітин, тому серцеві м'язи мають окрему мережу кровоносних судин — коронарну систему* (з навч. літ.); *Камера жилкова; Камера зав'язі; Камера ока; Камера серця.*

4. Фотографічний, кінознімальний або телевізійний апарат. *Камера різко пішла вгору, і за лічені секунди планета знов перетворилася на зелено-блакитну кулю в оточенні зірок. Потім ракурс змінився, планета перемістилася до нижнього краю екрана* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Дівуля ходила поміж гостей і фільмувала все на цифрову камеру* (Любко Дереш); *Могла ж зібрати докупи свої кращі інтерв'ю .. Проілюструвати ці інтерв'ю власними фото, зробленими .. цифровою камерою* (Г. Вдовиченко).

5. Внутрішня гумова оболонка м'яча, шини і т. ін., в яку нагнітають повітря. *Знайшлося* [у шахті] *все ж таки кілька десятків дощок і колод .. та кілька гумових камер від автомобільних скатів* (М. Трублаїні); *До ніг були прив'язані чорні потворні галоші, зроблені з гумових камер* (М. Стельмах); *Хлопці зачудовано розглядають один одного .. — Це легкі аварійні костюми. При перевантаженнях в оті гумові камери автоматично нагнітатиметься стиснене повітря* (С. Плачинда); * У порівн. *Втягнув* [хлопець] *повітря у легені, відтак із силою його витиснув, наче з гумової камери, й оглянувся довкола* (М. Руденко); *Пробити камеру.*

(1) Ка́мера сме́ртників <Сме́ртна ка́мера> — камера у в'язниці для засуджених до страти. *Пригадую, що, за тюремними переказами, тринадцята камера — це камера смертників* (Ю. Збанацький); *З камери смертників Килигея звільнили повсталі херсонські робітники* (О. Гончар); *Шість разів пекли мене розжареним залізом кати. Потім викликали і оголосили: раз не хочеш говорити — розстріляємо. І перевели в камеру смертників* (К. Гриб); *Я те перо гострив і гартував по тюрмах та по смертних камерах не для того, щоб штрикати ним блохи* (О. Шугай).

△ **(2) Бу́льбашкова ка́мера,** *фіз.* — прилад для реєстрації слідів (треків) заряджених частинок. *Дія бульбашкової камери ґрунтується на закипанні перегрітої рідини вздовж траєкторії частинки* (з навч. літ.).

КАМЕРАЛІ́СТИКА, и, *ж.* Цикл адміністративних та економічних дисциплін, які викладалися в європейських університетах у XVII–XVIII ст. *Потреба у фінансах для утримання держави, чиновників і війська стала головним чинником виникнення та розвитку наукових знань, що вивчалися камералістикою* (з наук.-попул. літ.); *У XVIII ст. камералістика передовсім забезпечувала раціональне управління державним майном* (з навч. літ.).

КАМЕРАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до камералістики. *Камералістична думка мала сильний моральний імператив, що походив від релігійного відчуття обов'язку* (з наук. літ.); *Польські послідовники філософії просвітництва успішно поєднували ліберальні ідеали свободи особи з камералістичними концепціями активної участі уряду у фінансово-господарській діяльності* (з навч. літ.).

КАМЕРА́ЛЬНИЙ[1], а, е, *спец.* Який виконується в кабінеті, лабораторії і т. ін. (а не в польових умовах). *Важливим етапом камерального картографування є синтез експериментальних спостережень та інших джерел відповідно до змісту й призначення створюваної карти* (з наук. літ.); *Упродовж XIX–XX ст. камеральні методи розвивалися як органічна функція бібліографії та археографії в галузі інформування про документи (твори друку, рукописи, архівні документи тощо)* (з навч. літ.); *Відомства планують обмінюватися результатами документальних, камеральних та фактичних перевірок за виявленими фактами порушень митного законодавства* (з газ.).

△ **(1) Камера́льні робо́ти** *див.* **робо́та.**

КАМЕРА́ЛЬНИЙ[2], а, е, *діал.* Державний. *Державні, так звані "камеральні" ліси були продані закордонним капіталістам* (П. Козланюк); *"Камеральний лісничий Швестка, який живе у Нагуєвичах, постійно слідить за Франком, а коли б спостеріг якусь неправильну поведінку, негайно мені доніс би"* (Р. Горак).

КАМЕРА́ЛЬНО. Присл. до **камера́льний**[1]. *Великомасштабні топографічні карти створюють за матеріалами польових топографічних знімань, а всі інші укладають камерально за картами більшого масштабу* (з наук. літ.); *Оглядово-топографічні карти (1:200 000 – 1:1 000 000) укладають камерально* (з навч. літ.).

КА́МЕРА-ОБСКУ́РА, ~и-~и, *ж.* Прилад у вигляді скриньки з невеликим отвором у передній стінці, через який проходить світло, що дає на протилежній стінці зворотне зображення предмета. *Перший точний і повний опис камери-обскури знайдено в одній з неопублікованих праць Леонардо да Вінчі* (з наук.-попул. літ.); *Камера-обскура дозволяє спостерігати сонячні плями* (з навч. літ.); // *заст.* Фотографічна камера. *Фотографії, виконані за допомогою камери-обскури без лінзи, відзначаються м'якістю малюнка, напіврозмитістю, делікатним контрастом і повною відсутністю дисторсії* (з наук.-попул. літ.).

КАМЕРГЕ́Р, а, *ч., іст.* У Російській імперії та в деяких західноєвропейських державах — придворний чин вищого рангу, а також особа, що мала цей чин. *Василь Семенович хвастає було, що його батько в дворці був як свій чоловік; а Петро Степанович.., сам камергер, сам покуштував того дива* (Панас Мирний); *У фотелю — імператриця, біля неї — камергер Орлов, підтягнутий, високий, у білому мундирі й білих рукавичках* (Р. Іваничук); *Бланка сіла на стілець, що його послужливо підсунув до неї королівський камергер* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАМЕРГЕ́РСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **камерге́р.** *На генералові — камергерський мундир, увесь перед шитий густим золотом* (Ю. Яновський); *За царя він мріяв про камергерські штани .. У часи Центральної Ради Безбородько одразу перешерстився і .. відстоював дроблення України на самостійні краї* (М. Стельмах).

КАМЕРДИ́НЕР, а, *ч., іст.* Кімнатний або особистий слуга господаря в багатому дворянському домі. *Перед самою залою, на стільчику, .. у лівреї з золотими позументами, Степан Пугач — молодий, вродливий камердинер* (Панас

Мирний); — *Все готово, прошу ясновельможного пана, — відрапортував, випрямившись, панський камердинер Стефан* (І. Франко); *Старий, зовсім сивий камердинер Лука стояв за стільцем Юрія, попереджуючи кожен його рух* (П. Кочура); *Камердинер, незворушний, як мармурова статуя, зайшов до кабінету: він уже звик до всяких криків* (М. Малиновська); *Повернувшись до свого помешкання в королівському палаці, я викликав камердинера і наказав приготувати гарячу ванну* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАМЕРДИ́НЕРСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **камерди́нер.** *Ніщо людське їм* [паханам] *не чуже, кожен із них хоче словесної патоки, захоплених жестів, камердинерських реверансів* (С. Процюк); *Камердинерський мундир.*

КАМЕРИ́СТКА, и, *ж.* Кімнатна або особиста служниця господині в багатому дворянському домі. *Доктор Рудольф ніяково вклоняється і, чудно посміхаючись, помалу, неначе в задумі, виходить за камеристкою й камердинером* (В. Винниченко); *У пошуках імператриці тинявся по палацу абат Бодо.., бурмотів молитви, сичав на неповоротких двірських* [придворних] *дам і камеристок* (П. Загребельний).

КА́МЕР-ЛАКЕ́Й, я, *ч., іст.* Старший придворний лакей. *Увійшовши в келію, де знаходились камер-лакеї, він побачив у них в руках митру* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

КА́МЕРНИЙ[1], а, е. 1. Прикм. до **ка́мера** 1. *Потяглися арештантські будні. 28-й в'язень камери .. зажив загальним камерним життям, підпорядковуючись усім неписаним правилам* (І. Багряний); *Євграф Фірсович .. був у чудовому настрої, наскільки такий може бути в позбавлених волі людей .. День випав ясний, і після важкої камерної задухи так приємно було дихати свіжим холоднуватим повітрям* (Б. Антоненко-Давидович); *Допомагав мені Винниченко і осмислювати камерний психоз, від довгого сидіння і обридливості співкамерника* (В. Рубан); *Відбуваючи покарання у виправній колонії за вчинення тяжкого злочину, в'язень був переведений до приміщення камерного типу на три місяці за порушення порядку відбування покарання* (з газ.).

2. *спец.* Який складається з камер, має камери (у 2 знач.). *У камерній печі нагрівають металеві заготовки перед куванням і прокаткою, піддають термічному обробленню металеві та скляні вироби, випалюють вироби керамічні й емальовані* (з наук.-техн. літ.); *Цикл сушіння в камерних сушарках складається з трьох етапів: завантаження сирцю, власне сушіння та розвантаження* (з навч. літ.); *Камерні сушарки мають змінний режим сушіння* (із журн.).

КА́МЕРНИЙ[2], а, е. 1. Признач. для виконання невеликою кількістю музикантів-солістів або ансамблями з кількох учасників (про музику). *Камерні кантати Вівальді складаються з двох частин і містять дві контрастні арії* (з навч. літ.); // Який має у своєму складі невелику кількість виконавців (про ансамбль). *Радіо на Сі-Бі-Ел передавало концерт Моцарта камерної оркестри* [камерного оркестру] *з Ванкувера* (У. Самчук); *З напівосвітлених вікон палацу бризнула якась украй нервова музика для камерного оркестру* (Ю. Андрухович); *Державний камерний ансамбль "Київські солісти" було створено 1996 р.* (з навч. літ.); // Який виконує таку музику. — *Ти знаєш: я вирішила покинути оперу... Буду камерною співачкою!* (Олесь Досвітній); *У неї був міцний і добре поставлений голос, м'який голос камерної співачки, сповнений інтимного ліризму* (В. Домонтович).

2. Признач. для вузького кола знавців (слухачів, глядачів і т. ін.). *Камерне мистецтво.*

Ка́мерна му́зика *див.* **му́зика.**

КА́МЕРНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ка́мерний[2].** *Йому* [Тичині] *здається, що, пожертвувавши камерністю, він визволив себе для пророчої патетики.., став воістину соціально потрібним* (В. Стус); *Камерність творів Джорджоне ніби підкреслює інтимність погляду художника на світ* (з навч. літ.).

КА́МЕРНО. Присл. до **ка́мерний[2].** *Мелодія звучала камерно, наче її грав не оркестр, а виспівували віолончель або скрипка* (із журн.); — *Намагаюся писати досить камерно: чи стосується це якоїсь чергової подорожі, чи це рефлексії на тему прочитання книжок, — зазначив Ришард Капусцінський в інтерв'ю* (з газ.).

КАМЕРО́ННИК, а, *ч.* Фахівець, який обслуговує водовідливні пристрої метрополітену, забезпечуючи їх безперервну роботу. *Камеронник повинен знати будову та правила обслуговування водовідливної установки, характеристику насосів, допустимі навантаження в процесі їх роботи* (з навч. літ.).

КАМЕРТО́Н, а, *ч.* 1. Прилад у вигляді зігнутого стрижня, кінці якого, коливаючись, дають звук певної висоти; застосовують як еталон для налаштовування музичних інструментів, у співах і т. ін. *Веселий о. Артемій своїм камертоном задав тон, а Панасенко підхопив у той тон* (І. Нечуй-Левицький); *Дожидав* [співак] *тільки, аби в хаті втихло. Тоді виймав камертон, туляв його до вуха й вигукував усілякі тони* (Л. Мартович); *Співаки заворушились, захвилювалися, готуючись до концерту. Забринів по церкві камертон* (С. Васильченко); *У мене не було камертона. Тон подавався на скрипці* (Ю. Збанацький); *Камертон викував* [Максим] *для шкільного викладача співів* (Є. Доломан); — *До!* — *вдаривши камертоном по столу, командував учитель* (А. Дімаров).

2. *перен.* Те, що задає, визначає загальний настрій, загальний тон. *Ігор віддався спогадам .. Може, все те стане своєрідним камертоном, на який він настроюватиме звучання життя* (Н. Околітенко); *Борис Євгенович Патон — це камертон для всіх учених академії. Навіть ті, кого він критикує, так чи інакше доходять висновку про його правоту* (з наук. літ.).

КАМЕРТО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **камерто́н** 1. *Камертонне піаніно — електричний багатоголосний клавішний музичний інструмент з камертонами замість струн* (з навч. літ.).

КАМЕРУ́НЕЦЬ *див.* **камеру́нці.**

КАМЕРУ́НКА *див.* **камеру́нці.**

КАМЕРУ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **камеру́нці** і Камерун. *Камерунську землю населяють понад сто тридцять етнічних груп, які розмовляють дюжиною мов і вірять у десяток зовсім різних богів* (з наук.-попул. літ.); *Камерунська кава отримала широку популярність серед кавоманів порівняно недавно* (з газ.).

КАМЕРУ́НЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **камеру́нець,** нця, *ч.;* **камеру́нка,** и, *ж.*). Населення Камеруну, що складається в основному з народів етномовної групи банту. *58 % камерунців — християни (більшість — католики), 35 % — мусульмани, 7 % — прихильники традиційних африканських вірувань (анімалізм, фетишизм, культ предків і сил природи та ін.)* (з наук.-попул. літ.).

КА́МЕР-ФРЕ́ЙЛІНА, и, *ж., іст.* У царській Росії та в деяких інших монархічних державах — жіноче придворне звання, а також особа, яка мала це звання. *Думка* [Олександри] *не знати чим живилася в мертвотному оточенні сановників і камер-фрейлін* (О. Полторацький); *Цілий день пані де Ланнуа як камер-фрейліна королеви шукала скриньку, потім поділилася з придворними дамами своєю тривогою з приводу того, що не може її знайти* (із журн.).

КА́МЕР-Ю́НКЕР, а, *ч., іст.* У царській Росії та в деяких інших монархічних державах — нижче придворне звання, а також особа, яка мала це звання. *Зробили* [Розума] *придворним співаком і незабаром мали іменувати камер-юнкером* (Б. Лепкий); *— Вони* [бакенбарди] *мені ніколи не подобались. Удаєш із себе якогось камер-юнкера* (С. Добровольський); *— Він* [Пушкін] *камер-юнкер при дворі Миколи Першого, дворянин.., чи мовчати про це?* (Б. Антоненко-Давидович).

КА́МЕР-Ю́НКЕРСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **ка́мер-ю́нкер.** *Що там щастя — хоч спокою б клапоть, Хатка і піщаний косогір, Де жандармська не одягне лапа В пізній камер-юнкерський мундир* (М. Рильський); *Зустрів* [Жюльєн] *кавалера де Бовуазі, який завів його в камер-юнкерську ложу поруч з ложею пані де Фервак* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

КАМЕ́Я, ї, *ж.* Виріб із каменю або черепашки з художньою рельєфною різьбою, що вживається як прикраса (у брошках, кулонах, перснях і т. ін.); брошка з такою прикрасою. *Крім сеї діадеми та ще коштовної камеї коло коміра — покрас на матроні ніяких* (Леся Українка); *Майстер у своїх картинах відтворював речі, вклонявся перед річчю .. Йому до вподоби були обличчя героїв.., рельєфи медалей, профілі камей* (В. Домонтович); *То була камея. Пластинка якогось жовтуватого каменю з тонко вирізьбленим на ньому профілем жіночої голівки* (Ю. Шовкопляс); * У порівн. *Блакитний кристал сповнювався чистого прозорого сяйва, а на його тлі чорною камеєю, різьбленим профілем постав силует Майї* (М. Дашкієв).

КАМЗА́ *див.* **кабза́.**

КАМЗО́Л, а, *ч.* Старовинний чоловічий одяг без рукавів і до колін, який щільно облягав тулуб. [П е т р о:] *Затягнені в німецькі камзоли та зашнуровані усякими віръовочками, ми так з тим звиклися, що й не тямимо, як то здорово носити таку одежу, щоб вона нігде тебе не давила* (Панас Мирний); *Було ще рано, але він уже скинув шкіряний фартух і брудний робітний камзол* (З. Тулуб); *Підносив* [Міллер] *до очей пенсне, проте пальці не хотіли слухатися, пенсне раз у раз випадало з руки й теліпалося на камзолі* (Р. Іваничук); *Стен склав аркуші навпіл і сунув їх за відворот камзола* (О. Авраменко).

КА́МИ, ів, *мн., геол.* Горби і пасма округлої або видовженої форми з крутими схилами, які складені з піщаних і валунних відкладів. *Ками поширені в областях давнього зледеніння; в Україні вони розташовані на півночі Житомирської та Київської областей* (з наук.-попул. літ.); *Висота камів становить від 2–5 до 30 м, вони мають круті схили, нерідко розташовані групами* (з навч. літ.).

КАМИЛА́ВКА, и, *ж.* 1. Високий циліндричний із розширенням догори головний убір з оксамиту, який православні священики носять як відзнаку, нагороду. — *Не забувайте, що мій дід був тридцять років благочинним, мав камилавку та золотий хрест на грудях* (І. Нечуй-Левицький); *— Добрий вечір добрим людям! — безтурботно, щасно вклоняється* [отець Миколай] *столам і бережно скидає камилавку* (М. Стельмах); *Помовчавши трохи, дівчинка з цікавістю зиркнула на чорну рясу ченця, на камилавку, на довгі коси* (О. Бердник).

2. Шапка з верблюжої вовни жителів країн Близького Сходу. *На Близькому Сході камилавку використовували для захисту від сонця, за формою вона нагадувала турецьку феску* (з навч. літ.).

КАМІЗЕ́ЛЬКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **безрука́вка;** жилетка. *Поза будинком по городі ходив пан у камізельці* (І. Франко); *Камізелька гера фон Рінке була зроблена з щирої саксонської вовни, ще й подвійного плетення* (Ю. Смолич); *Привітно розкрилися двері .. — й на порозі з'явився маленький рудий чоловічок у картатій камізельці* (Ю. Винничук); *У шафах було повно чоловічого одягу, ретельно розподіленого по вішаках..: чорний фрак і чорні штани, камізелька, біла сорочка, метелик* (Ю. Андрухович); * У порівн. *— Усі вони такі! — сердито зітхнула Софія Петрівна і погладила таксу, що сиділа коло неї на кріслі, важно вип'явши свої руді груди, мов в камізельці* (М. Коцюбинський).

КАМІКА́ДЗЕ, *невідм., ч.* 1. Японський льотчик-смертник, який діяв проти кораблів противника під час Другої світової війни. *При сході сонця висипле на Широку вся рідня, всі друзі майбутнього воїна .. І співають, і спів такий безсмертний, як у тих японських дівчат, що хоровим співом проводжали своїх камікадзе в польоти!* (О. Гончар); *Камікадзе означає божественний вітер, згодом так почали називати японських льотчиків-смертників* (Л. Костенко); *Камікадзе були частиною груп добровольців-смертників, які набиралися із різних родів військ* (з наук.-попул. літ.); *Перша атака камікадзе була проведена 21 жовтня 1944 року проти флагмана австралійського флоту, важкого крейсера "Австралія"* (з навч. літ.).

2. *перен.* Той, хто жертвує собою заради високої мети. *— Може, слід попередити? — Допоможе? — Навряд, — криво посміхнувся Малий. — Знаю я таких камікадзе* (А. Кокотюха); *— Ти що це нас продав, га? — Вони тримали мене на мушці! — буркнув Коха, мружачись од світла. — А я вам що, камікадзе?* (Л. Кононович); *Слово "камікадзе" ввійшло в ужиток у новому значенні. Газети і радіо заговорили про добровольців, готових пожертвувати життям, спрямовуючи свої літаки і торпеди на кораблі противника* (з газ.).

КАМІ́Н, а, *ч.* 1. Те саме, що **комино́к** 2. *Ми знов всі троє сиділи в той вечір перед каміном* (М. Коцюбинський); *Єдине, що давало кімнаті тепло.., — був великий камін при задній стіні* (Ю. Смолич); *Березові поліна горіли в гаврі каміна, пострілюючи іскрами* (Г. Коліснйк); *Він пройшов до своєї спальні й обережно, щоб не забруднитися сажею, зазирнув у камін* (О. Авраменко); *Біля каміна, серед розсипаного вугілля, лежав Йоган* (Д. Білий).

2. Обігрівальний електроприлад, стилізований під коминок. *Четверо чоловіків уже зібралися в хаті при електричному камінові, світла не запалювали, лише цигарки жевріли у сутіні* (Ю. Покальчук); *Під ілюмінатором стояв електричний камін, підключений до невеликого генератора* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАМІНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **ка́мінь** 2, 6. *Пісок, глина, невеличкі камінці зривались з-під його ніг і котилися додолу* (Панас Мирний); *Можна кинути камінець у воду, і тоді тремтячі круги розбіжаться навколо* (О. Донченко); *Я пошукав у кишенях і знайшов запальничку. Вона довго не слухалась: камінець, мабуть, стерся* (І. Муратов); *Волею богів околиці екумени надаровані найбільшими природними багатствами, ніде немає щедріших покладів золота й коштовних камінців* (І. Білик); *Бігунець сидів на березі і збирав гальку — гладенькі, шліфовані камінці* (Валерій Шевчук); *З-під коміра білої, нещодавно купленої сорочки визирав трикутничок чорного "метелика" .. з блискучим камінцем посередині* (О. Шугай); * У порівн. *Очі блищали, як дорогі камінці, вправлені в слонову кість* (І. Нечуй-Левицький).

2. *розм.* Кісточка вишні, сливи, глоду та інших кісточкових плодів. *Сливу з'їв, а камінець кинув* (Сл. Б. Грінченка).

◊ **Ка́мінь (каміне́ць, камі́нчик) у горо́д** *див.* **ка́мінь; Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (каміне́ць, камінця́, гру́дкою** *і т. ін.)* **в горо́д** *див.* **ки́дати.**

КА́МІНКА, и, *ж.* Невеликий співочий птах родини шпакових, що гніздиться в купах каміння, у скелях, стінах старих будівель і т. ін. *Камінка звичайна зустрічається в степу, полях з кам'янистими ділянками, по ярах та балках, на стрімких скелястих берегах річок* (з наук.-попул. літ.); *Камінки поїдають в основному комах, а також павуків, равликів і дощових черв'яків* (з навч. літ.).

КАМІ́ННИЙ[1], а, е. Те саме, що **кам'яни́й.** *Надходить* [Зет] *з величезною брилою камінною* (Леся Українка); *Гаряча вода тече з розколини в камінній горі і утворює цілу річку* (І. Багмут); *Глухий закуток монастирського саду. Камінний мур у заростях малини, у здичавілих нетрях бузини* (Л. Костенко); *— Я потрафлю .. зломати* [зламати] *той твій камінний спокій!..* (І. Франко); *Заговорив* [Матвій], *спинивши камінний погляд на попові* (Іван Ле); *Воскресайте, камінні душі, Розчиняйте серця й чоло, Щоб не сказали Про вас грядущі: — Їх на землі не було...* (В. Симоненко); *— Коли народився син, то забрали його в яничари... — Так треба, — камінним голосом відповів Селім* (С. Тельнюк).

◊ **Кам'яне́ (камі́нне) се́рце** *див.* **се́рце; Кам'яни́й (камі́нний) сон** *див.* **сон**[1]**; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **на кам'яну́** *(рідко* **камі́нну) го́ру** *див.* **гора́.**

КАМІ́ННИЙ[2], а, е. Прикм. до **камі́н.** *Незручно попереминавшись на веранді.., а може, й у камінній залі, вся вісімка врешті розлізеться по відведених їм поверхах і кімнатах* (Ю. Андрухович); *Камінна решітка; Камінне дзеркало.*

КАМІ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **камі́нний**[1]. *Позбудься, камене, камінності своєї, горбочком стань потульним для ноги, стань глиною вологою чи глеєм, і вийди, водо, геть за береги* (П. Мовчан); *І мати дивиться в його пустинні очі, В камінність уст, в покірність рук тонких* (М. Бажан); *Дон Жуан, персонаж драми Лесі Українки "Камінний господар", під впливом донни Анни якісно перероджується, скочуючись у безодню мертвотної камінності* (з наук. літ.).

КАМІ́ННЯ, я, *с.* Збірн. до **ка́мінь** 2, 6. *Разом з піском хвиля викидала з дна моря на берег каміння* (М. Коцюбинський); *Ідучи вулицею, Іван спотикався об каміння* (С. Чорнобривець); *На березі каміння гостре, так можна й бутафорські чоботи подерти* (Ю. Андрухович); *Увіходить Йоганна, розкішно вбрана: .. на пальцях скілька перснів з дорогим камінням* (Леся Українка); *Намисто на шиї раптом розпалося. Посипалося на підлогу червоне каміння* (Валерій Шевчук).

△ **(1) Кошто́вне (дорогоці́нне) камі́ння** — мінерали, які високо цінуються за свою красу, рідкість і міцність. *Сиз трохи поклiпав, протер очі і побачив: під стіною, на розкішному кріслі, сидів могутній витязь у дорогій царській одежі, гаптованій шовком і коштовним камінням* (В. Близнець); *Треба якось задобрити султана. Витрусити із своїх скринь золото, коштовне каміння!* (В. Малик); *В глибині зали, на підвищенні, виблискував оздоблений дорогоцінним камінням трон* (Ю. Винничук).

◊ **Заки́дати камі́нням** *див.* **закида́ти**[1]**; Ка́мінь ліг (камі́ння лягло́) на се́рце** *див.* **ка́мінь; (2) Підво́дне камі́ння** — прихована небезпека, перешкода в досягненні мети. *Чує Хо, як сільський учитель обіцяє хитро-мудро керувати поміж підводними каміннями сучасних порядків* (М. Коцюбинський); *Непокоїть мене те, що є сила-силенна небезпек і підводного каміння, серед якого треба пролавірувати* (В. Еллан-Блакитний); *— Ви навряд чи класна дама, — Олег ледь не захлинувся чаєм, зрозумівши двозначність фрази, а Людмила реготнула — теж побачила підводне каміння* (А. Кокотюха); **Побива́ти камі́нням** *див.* **побива́ти; (3) Хай (хоч) камі́ння з не́ба [па́дає]** — за будь-яких умов, обставин, незважаючи ні на що. *Макар Онисимович спокійно сказав: — Хай каміння з неба падає, а в колгоспі врожай буде!* (Остап Вишня); *На неділю, хоч каміння з неба, а хлопці його мусять бути в Гуляйполі* (О. Гончар); *— Ось вирвусь на Україну і там — нехай каміння з неба! — знайду свою княгиню* (Василь Шевчук); *"Я повернуся, — похитуючись в сідлі, думає гетьман. — Хай хоч і каміння з неба падатиме, а я до тебе повернуся, Орисю-чарівниченько!"* (В. Чемерис).

КАМІ́ННЯЧКО, а, *с., збірн.* Зменш.-пестл. до **камі́ння.** *Нема-нема води, а потім нараз вибухне велика така кругла куля води, перемішаної з піском, дрібним каміннячком* (Г. Хоткевич); *В'яли квіти, і алое захиталось пишноцвітне. Обернувсь рубін гранчастий на каміннячко блакитне* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); * У порівн. *Якилинка кинула теля й побігла, як каміннячко, що з гори покотилось* (Грицько Григоренко).

КАМІ́НОВИЙ, а, е. Те саме, що **камі́нний**[2]. *Дбаючи про полегшення побуту вояків, у всіх своїх баштах Альбрехт Дюрер передбачив ніші для відпочинку, камінове опалення приміщень* (з наук. літ.); *Вогонь танцював і підстрибував за добре наглянсованими блискучими каміновими ґратами* (із журн.); *Каміновий годинник.*

КАМІ́НЧАСТИЙ, а, е. Укритий камінцями. *Здавалося йому, що ось-ось серед плиткого камінчастого броду земля розскочиться, і зіне* [зяятиме] *бездонна блакитна глибінь під річкою* (І. Франко); *Камінчастий брід.*

КАМІ́НЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **каміне́ць** 1. *Сонце стоїть високо, розпечена земля пашить кожною грудочкою, кожним камінчиком* (М. Коцюбинський); *Зачерпнувши води, старанно вимив* [Славко] *посудину, шуруючи дно дрібними камінчиками* (О. Бердник); *Тут Рось тобі камінчиків намила, з них добрі люди пам'ятник складуть* (Л. Костенко); *Щойно вибігла, помітила* [жінка], *що хлопчика забула. Озирнулася і побачила, що він грається з дорогоцінними камінчиками* (Ю. Винничук); * У порівн. *Як чорні камінчики, одсвічують очі* (С. Васильченко).

◊ **Ка́мінь (каміне́ць, камі́нчик) у горо́д** *див.* **ка́мінь.**

КА́МІНЬ, *ч.* 1. *род.* меню, *тільки одн.* Тверда гірська порода у вигляді суцільної маси або окремих шматків, що не кується й не розчиняється у воді. *Дивлюся: Палати, палати Понад тихою рікою; А берег ушитий Увесь каменем* (Т. Шевченко); *Накопичені, потемнілі вали бутовиння, непотрібного каменю, глини* (Олесь Досвітній); *Посеред городища біліла висока, змурована з каменю, вежа, довкола неї колами розкинулися прегарні дерев'яні тереми та хороми* (О. Бердник); *Церква святого Георгія вигоріла до викладеного з каменю олтаря, однак місто .. лишилося неушкодженим* (Н. Околітенко).

2. *род.* меня. Окремий шматок, брила такої гірської породи. *Під лежачий камінь і вода не підтече* (Номис); *Він легко стрибав з каменя на камінь, наче гірський потік* (М. Коцюбинський); *Перед Хортицею .. випинається з води каміння. Ці велетенські камені-валуни з берега здаються невеличкими кам'яними острівцями...* (Ю. Збанацький); *Ісідор підвівся з каменя, наблизився до ченця, коли той втишив свій невпинний потік благань* (О. Бердник); *Насипав* [Омелько] *на один, рівненький, мов стіл, здоровенний камінь вівса і зачав розтирати невеликим пласким уламком* (Ю. Логвин); * Образно. *Холод у душі ліг каменем зневіри* (П. Дорошко); * У порівн. *Полуднує Мокрина Карпець. У чорній руці чорнів, як камінь, шматок черствого хліба* (М. Стельмах).

3. *у знач. присл.* **ка́менем.** Зі швидкістю каменя, що падає. *Беркут звився в небо й каменем кинувся .. на другого вовка* (З. Тулуб); *Пах! — пролунав постріл.., і курípка, яка сиділа найнижче, каменем упала на землю* (І. Багмут); *Хлопчина відчув себе таким малим і ницим від зневажливих слів лікаря, що ладен був упасти каменем на дно каналу і більше не виринати* (Ю. Логвин); *Його, Шухіра, рука, обтяжена темною пляшкою, злетіла на мить угору і каменем гахнула на дурнувато-зболену чужинцеву голову* (Ю. Андрухович).

4. *у знач. присл.* **ка́менем.** Непорушно. — *Увесь Єрусалим, старе й мале біжить, щоб на видовисько поглянуть, се тільки ти тут каменем сидиш* (Леся Українка); *Просидівши майже день каменем на полу, очуняла* [Мотря] *тільки вночі, коли великі краплі дощу заторохтіли у віконце* (Л. Яновська); *Наглядач подивився, почекав хвилину, а тоді промовив: — Каменем лежати! — і закрив двері* (І. Багряний); *Тодосій кружляв по камері важкими поривчастими кроками нервово розладженої людини. — Сядь же ти каменем! — гримнув на нього Грушевич* (Р. Андріяшик).

5. *род.* меня, *перен.* Тяжке почуття; туга, смуток, горе. *Похмуро світить лампа; стіною надворі осіння ніч; на серці — камінь* (С. Васильченко); *Добриня знав, що вистояти Княжа Гора не зможе .. Однак нічого цього не сказав, навіщо вносити у серця захисників .. розгубленість? Досить того, що в самого на душі камінь* (В. Малик); *Він лише тихо пробурмотів: — .. Ти .. захотіла побачитися зі мною, перш ніж дозволиш зустрітися з ним* [сином] *.. — Я ж обіцяла. — Ти зняла мені з душі камінь* (В. Хрущак).

6. *род.* меню. Коштовний мінерал як прикраса. *Наша дума, наша пісня Не вмре, не загине... От де, люде* [люди], *наша слава, Слава України! Без золота, без каменю, Без хитрої мови* (Т. Шевченко); [О л е к с а:] *Ось тобі всякі персні — золотії, з дорогими каменями: на усі пальці хватить* (С. Васильченко); *Стягнув* [Роман] *з пальця перстень з коштовним каменем, потім скинув з пліч дорогий кунтуш...* (В. Чемерис); — *Як ти назвав камінь — діамант? Чому ти вирішив, що це діамант? Він же синій!* (Ю. Логвин); *Архієпископ дістав усипану коштовними каменями золоту корону з великим алмазом чистої води* (О. Авраменко, В. Авраменко); * У порівн. *Світла ніч стояла над горами. Чиста, прозора, вона просвічувала наскрізь, як синій коштовний камінь чистої води* (О. Гончар).

7. *род.* меня, *рідко.* Намогильний пам'ятник. *Коли мине останній з моїх днів, Не хочу я під каменем лежати* (Л. Дмитерко); *Верба випустила довгі сережки, зронила їх аж на сірий камінь. То камінь на могилі колишнього кошового Зуба* (Ю. Мушкетик); *"Господи, адже я справді про них* [батьків] *забув, хоча разом із Танею допомагав установлювати на їхній могилі каменя, хоча щороку ми поминали їх"* (Валерій Шевчук); * У порівн. *Про се, про теє ми поговорили, Втім я немов могильний камінь захитав І про Маріна запитав* (І. Франко).

8. *род.* меня. Жорно в млині. *На добрий камінь що не скинь, то змеле* (Номис); *Відставляй муку готову, Зерно сип на камінь знову* (Я. Щоголів); *Вода на лотоках шумить, камінь зерно розтирає* (Б. Лепкий); *Зерно задзвеніло, жалісно зітхнуло, і ненажерливі камені загуділи м'якше* (М. Стельмах); * Образно. *Горе тим, хто потрапляв між ці два млинові камені — папу й імператора* (П. Загребельний); * У порівн. *Час перетер його думки, як жорновий камінь зерно* (Ю. Мушкетик).

9. *род.* меня. Тверде органічне утворення, що розвивається в нирках, печінці, жовчному міхурі і т. ін. і призводить до захворювання цих органів. *Видимість жовчних каменів на рентгенограмі залежить від вмісту в них кальцію* (з наук. літ.); *Постійне порушення обміну речовин може призвести до захворювання нирок, наприклад, стати причиною відкладання солей і утворення каменів у нирках та сечовивідних шляхах* (з навч. літ.).

10. *род.* меня, *заст.* Старовинна міра ваги. — *Біскуп увесь час вимагає по каменю воску від кожного майстра* (З. Тулуб).

Ви́тин ка́меня *див.* **ви́тин; (1) Ди́кий ка́мінь** — будь-яка тверда гірська порода, перев. сірого кольору. *В хаті була добра селянська піч, складена з дикого каменю, дощана підлога, широкий піл* (І. Багряний); *Біля .. дверей лежав порослий мохом дикий камінь* (Л. Первомайський); **Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь)** *див.* **нако́вувати; Тверди́й, як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ка́мінь** *див.* **тверди́й; (2) Тесо́вий ка́мінь** — камінь, витесаний у формі квадрата або прямокутника. *Замок мурований з тесових каменів, з високою вежею, бійницями, великою брамою* (І. Франко); **(3) Філосо́фський ка́мінь** — за уявленням середньовічних алхіміків — чудодійна речовина, здатна перетворювати метали на золото, виліковувати всі хвороби, повертати молодість, продовжувати життя тощо. *Не став* [Іваненко] *алхіміком у європейськім розумінні цього слова: не шукав ні каменю філософського, ні великого еліксиру, ні пілюль безсмертя* (О. Ільченко); — *Схоже, що цей хлопець.., Гартманів вихованець, знайшов філософський камінь і освоїв промисловий випуск золота з металевого брухту* (М. Білкун); *Не одне покоління алхіміків змарнувало своє життя на пошуки оманного філософського каменю, за допомогою якого начебто можна було одержувати золото з простих металів* (з наук.-попул. літ.); **(4) Ювелі́рний ка́мінь** — камінь, з якого виготовляють художні вироби, прикраси і т. ін. *Знайдені археологами давні розробки родовищ бірюзи в Центральних Кизилкумах свідчать, що цей ювелірний камінь використовували вже в X–XII ст.* (з наук.-попул. літ.).

△ **(5) Ве́нні ка́мені,** *мед.* — округлі вапни́сті утворення, що трапляються в просвітах вен. *Венні камені не викликають яких-небудь розладів кровообігу* (з навч. літ.); **(6) Ви́нний ка́мінь,** *біол.* — твердий осад, що утворюється при бродінні виноградного соку й зберіганні вина. [М е ф і с т о ф е л ь:] *І тут же прастаре вино: Клепки потліли вже давно, Та держить бочку камінь винний* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); **(7) Лазуро́вий ка́мінь,** *геол.* — складний мінерал блакитного кольору, до складу якого входить лазурит. *Фараон вийшов за браму з лазурового каменю. На його шиї був вінок з різнородних* [різнорідних] *квіток* (І. Франко).

◊ **Бода́й ти ка́менем сів** *див.* **сіда́ти; (8) [Важки́й] ка́мінь да́вить ду́шу (на се́рце)** *кому і без дод.* — хто-небудь перебуває в гнітючому настрої, дуже страждає, переживає і т. ін.; комусь дуже важко. *Вона нічого і не спитала у доньки. Важкий камінь давив їй душу* (Яків Баш); *Камінь на серце давить, вночі тривожні сни* (І. Гончаренко); **Дави́ти ка́менем <Дави́ти ка́менем [на] гру́ди (се́рце)>** *див.* **дави́ти; Заклада́ти / закла́сти пе́рший ка́мінь** *див.* **заклада́ти; Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́)** *див.* **здійма́ти; (9) З ка́менем на душі́ (в гру́дях)** — у гнітючому, поганому настрої. *З каменем на душі працює* [Пріся] *на курятнику, день у день вичищає гній* (О. Гончар); **Іти́ як із ка́меня** *див.* **іти́; Ка́менем (ка́мнем) з се́рця спа́сти** *див.* **спада́ти; Ка́менем лягти́ (упа́сти) на се́рце (на се́рці)** *див.* **ляга́ти; Ка́меня на ка́мені не лиши́лося (не зали́шилося,** *рідко* **не зоста́лося** *і т. ін.) див.* **лиша́тися; Ка́меня на ка́мені не лиши́ти (не зали́шити) / не лиша́ти (не залиша́ти)** *див.* **лиша́ти; (10) Ка́мінь (каменю́ка, з ка́менем, з каменю́кою) за па́зухою** — хто-небудь вороже настроєний проти когось, нещирий, лицемірний, з лихими намірами. [П р и б л у д а *(до Горпини):*] *Як тільки хто передо мною почне лисичити, то мені здається, що у того чоловіка лежить каменюка за пазухою* (М. Кропивницький); *Тих, хто живе з каменем за пазухою, не висувають, не посилають до науково-дослідних закладів на стажування* (Ю. Шовкопляс); — *Кажу, що дехто вхитряється жити на білому світі з отакезною каменюкою за пазухою* (В. Чемерис); — *Були друзі щирі і нерозлучні, вірні до гроба, але були й недруги, у яких тільки камінь за пазухою* (К. Москалець); **(11) Ка́мінь із се́рця скоти́вся** *у кого, кому* — комусь стало морально легше, спокійніше. *Наша Оксана одужала, пише, що вже має добрий настрій .. То вже комусь один камінь з серця скотився* (Леся Українка); **(12) Ка́міньліг (камі́ння ягло́) на се́рце** *чиє* — комусь стало морально тяжко. *Впала .. Пашка на своє самітнє ліжко під дахом великого будинку. Оросилася подушка, каміння лягло на серце* (Г. Хоткевич); *"Ненечко! Знаю, бачу — важко вам, тяжко .. На серце ліг камінь, якого ніхто і ніщо не зможе зрушити"* (М. Сиротюк); **(13) Ка́мінь на ши́ї (на ши́ю)** *кому, для кого* — тягар, зайві, обтяжливі турботи, проблеми. — *Вам* [Семену Івановичу] *і скучно.., явились би меж людей: так бо я вам камінь на шиї...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Досі вважав Порфир, що він для матері тільки сама досада, тягар, камінь на шию* (О. Гончар); — *Ти, Павлику, сам собі завинив. Звичайно ж, і Оксані Яківні зайвий камінь на шию почепив .. А ось редакторові .. ти справді нашкодив, гріх на свою душу взяв* (П. Запаренко); **(14) Ка́мінь спотика́ння** — велика перешкода, перепона, зайвий тягар для когось. [В а л е н т:] *Ми в тебе в домі тільки бути смієм, а жити нам не можна, щоб не стати для тебе каменем спотикання на трудному шляху* (Леся Українка); — *Шлюб завжди був каменем спотикання в наших стосунках, він був причиною всіх наших сварок. Прошу тебе, любий, не згадуй про одруження* (О. Авраменко, В. Авраменко); **(15) Ка́мінь (камі́не́ць, камі́нчик) у горо́д** *чий* — недоброзичливий натяк кому-небудь; що-небудь стосується когось. *Дівчина .. глянула на стареньку і, нітрохи не змішавшися, голосно промовила: — Це вже в мій город камінець!* (Г. Хоткевич); — *Мене ж не вчили колись, як декого, на казенний рахунок. — Це вже камінь у мій город — я вчився у школі за рахунок держави* (Ю. Збанацький); *Всіх розсмішило це його "мілейший", бо знають, в чий город камінець, одна Ліна, ображена за батька, глянула на Штереверю гостро, серйозно* (О. Гончар); **Ки́дати / ки́нути ка́мінь (ка́менем, ка́меня)** *див.* **ки́дати; Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камі́не́ць, камінця́, гру́дкою** *і т. ін.)* **в горо́д** *див.* **ки́дати; Лежа́ти [важки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́)** *див.* **лежа́ти; Лягти́ ка́менем на дно (на дні)** *див.* **ляга́ти; (16) Нарі́жний ка́мінь** *чого, книжн.* — основа, суть чого-небудь. *Отже, ви вже не чужі й не приходьки, а співгорожани святим, і домашні для Бога, збудовані на основі апостолів і пророків, де наріжним каменем є Сам Ісус Христос* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Хіба .. мова — не найважливіша частина культури? Не її наріжний камінь? Не засвоївши чужої мови, чи осягнеш здобутки чужої культури?* (О. Шугай); — *Так чи інакше, ти суттєво вплинув на розвиток тамтешньої науки. А оскільки наука — наріжний камінь будь-якої технологічної цивілізації, то тим самим ти змінив природний хід історії* (О. Авраменко, В. Авраменко); **На се́рце мов (немо́в, на́че** *і т. ін.)* **хто ка́мінь наверну́в** *див.* **хто**[1]**; Наско́чила (найшла́, натра́пила** *і т. ін.)* **коса́ на ка́мінь** *див.* **наска́кувати**[2]**; Но́ги (п'я́ти, сту́пні) прикипа́ють (приростаю́ть) / прикипі́ли (прирослі́) до землі́ (ка́меня, мі́сця** *і т. ін.) див.* **нога́; (17) Про́бний (спро́бний) ка́мінь** *чого* — сутність, основа чого-небудь. *Політика стосовно національних меншостей стала пробним каменем для демократичного устрою всіх тих держав, які виникли в Центральній та Східній Європі після Першої світової війни* (з наук. літ.); *Криза являє собою спробний камінь для програм і стратегій усіх партій* (із журн.); *Любов і пошана до мови — це пробний камінь інтелектуальної високості кожної культури* (з газ.); **Простяга́ти / простягти́ (простягну́ти) ка́мінь** *див.* **простяга́ти; Се́рце ка́менем лежи́ть** *див.* **се́рце; Се́рце не ка́мінь** *див.* **се́рце; Сиді́ти ка́менем (пенько́м, кря́чкою** *і т. ін.) див.* **сиді́ти; Сіда́ти / сі́сти ка́менем** *див.* **сіда́ти; Трима́ти (держа́ти) ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою** *див.* **трима́ти; (18) Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце)** *чию, чиє, кому, кого і без дод.* — хто-небудь зазнав нещастя, горя, випробування і т. ін. *З тої години щастя уплило, І слід недоля замела, Звалився камінь тяжкий на груди. На серце туга залягла* (С. Руданський); *Тяжкий камінь ліг на груди дітей. Мало того, що вони не вчилися, — їм довелося ставати до торгівлі* (Ю. Яновський); *Андрій .. згадав сьогоднішню подію вдома, згадав свою матір, нанизав усе те в один разок, слухаючи журну мелодію... і на серце від того всього ліг тяжкий-претяжкий камінь* (І. Багряний); **Хова́ти ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою** *див.* **хова́ти**[1]**; (19) Як ка́мінь:** а) *(зі сл.* с п а т и) міцно, непробудно. *Чоловік спить як камінь*

(В. Стефаник); *Я заснув і спав як камінь. Коли чую — хтось прибіг І схопив мене за руку. Я отямитись не міг* (О. Олесь); б) нерухомо, непохитно. *Стара як камінь стояла, слухала сина і нічого не змогла сказати* (Панас Мирний); **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **з ка́меня ви́битий** *див.* **ви́битий; (20) [Як (мов, ніби** *і т. ін.)*] **ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся** *і т. ін.) кому, в кого і без дод.* — хто-небудь заспокоївся, відчув душевну рівновагу; кому-небудь стало легко, спокійно. *Йонові наче камінь з грудей спав. Легше якось зробилося на серці* (М. Коцюбинський); *Почувся зумер — дзвонив майор Терещенко. Він доповів, .. що вибух стався не на греблі.. Шумаков коротко буркнув "дякую" і поклав трубку. Камінь звалився з душі* (С. Голованівський); — *Нічого, налагодилося усе, — мати втомлено відкинула з чола мокрого волосся і пішла в хату. В Сергія наче камінь скотився з душі* (Ю. Мушкетик); **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти)** *див.* **зніма́ти; (21) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **ка́мінь ліг на ду́шу (на се́рце)** *кому і без дод.* — кому-небудь дуже важко; хтось почав перебувати в гнітючому настрої, страждати, переживати і т. ін. — *Важко, невимовно важко! наче камінь лежить на душі* (І. Нечуй-Левицький); *Як виходила з хати* [Христя], *спіткнулась на порозі, і з того часу як камінь ліг їй на душу* (П. Панч); *А згадає* [Лукія] *мужа Василя Чупера — на серце камінь ляже* (С. Чорнобривець); *Хоч і лежало воно* [горе], *як камінь на душі, проте були різні турботи і навіть радість пробивалась* (М. Стельмах); **(22) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **ка́мінь у во́ду,** *перев. зі сл.* п р о п а с т и, з н и к н у т и *і т. ін.:* а) безслідно. *Ніхто, ніхто не знатиме, як він* [Василь] *тут загине. Напишуть додому, що безвісти пропав! Безвісти, як камінь у воду...* (П. Автомонов); б) нічого не відомо. — *Ще як забрали, бідолашного* [чоловіка], *австрійці, так відтоді мов камінь у воду* (Д. Бедзик); **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **хто ка́мінь зняв з душі́** *див.* **хто**[1]**; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **хто ка́мінь на ду́шу наверну́в** *див.* **хто**[1]**; [Як] па́лицею (ша́пкою, ка́менем** *і т. ін.)* **доки́нути** *див.* **докида́ти**[2].

КА́МКА[1], и, *жс.* Рід багаторічних морських трав родини камкових; цілком або більшою своєю частиною занурені у воду. *Вдень був низовий вітер і нагнав з моря багато камки; горішній вітер завсіди зносить камку в море* (І. Нечуй-Левицький); *Після роботи має він звичку пройтись надбережжям, подивитись, що море викида .. То викине тобі чорну купу камки з слизистими водоростями, то медузу, то черепашки мідій* (О. Гончар); *Камка багата на органічний йод, залізо, цинк, мідь, кобальт та інші мікроелементи* (з навч. літ.).

КА́МКА[2], и, *жс., заст.* Жіночий головний убір; діадема з перлами та коралями. *Зелена сукня слід замітає, золотий перстень на руці сяє, перлова камка голову клонить* (П. Чубинський).

КАМКА́, и́, *жс.* Старовинна іранська шовкова тканина з кольоровими візерунками. *Дівча й справді неволило очі: білохрущата камка її одежі мило відбивала від темної соболиної шапочки з малиновим верхом та свіжості молодого обличчя* (К. Гриневичева); *Іновірцям .. заборонено носити яскраве вбрання, зодягатися в хутра, в атлас, франкську камку і шовк* (П. Загребельний); *Бунчужний уткнув у замета під церквою стяг — зелена камка затріпотіла, й затріпотів на ній образ архістратига Михаїла* (Ю. Мушкетик).

КА́МКОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ка́мка**[1]. *Камкове кореневище; Камкове стебло.*

2. *у знач. ім.* **ка́мкові,** вих, *мн.* Родина морських багаторічних квітучих рослин, зустрічаються в помірних і субтропічних прибережних водах. *Усі види камкових зазвичай ростуть великими колоніями, переважно в морських затоках, утворюючи підводні луки* (з навч. літ.); *Родина камкових належить до дуже цікавої (в біологічному аспекті) групи квіткових рослин, що пристосувалися до проживання в солоній воді морів та океанів* (з наук.-попул. літ.).

КАМКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **камка́.** *Марко фарбував камкові полотнища, а Кайдан стругав держална* (Ю. Мушкетик); *Камкова сорочка.*

КАМЛА́ННЯ, я, *с., етн.* Особливий ритуал у шаманів, так зване спілкування з духами під звуки бубна й співи. *Досить поширеним засобом боротьби з недугою в багатьох народів було камлання — один із психотерапевтичних методів впливу на хворого* (з наук.-попул. літ.); *В диких селах була вона, де ще відбувається камлання* (В. Гжицький); — *Дабиитові зараз потрібна медична допомога, а не ваше біснування. — Біснування?! — верескнув шаман .. — Дабиит .. може бути врятований тільки камланням* (М. Сиротюк).

КАМЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., етн.* Здійснювати ритуал камлання; шаманити. *Шаман камлає лише в спеціальному атрибутизовано-символізованому костюмі, знімає порчу через посередництво сакральних предметів, жестів, звуків тощо* (з наук. літ.); *Підійшов* [шаман] *до коней і камлав над ними* (В. Гжицький).

КАМЛО́Т, у, *ч.* Цупка вовняна або напіввовняна тканина для верхнього одягу, яка вироблялася в XIX ст. *Менш заможні жінки Підкарпаття носили спідниці з дешевих вовняних тканин (камлоту, каламайки, гарасу)* (з наук. літ.); *Дорогі сорти камлоту виготовляли з верблюжої або ангорської вовни з домішкою шовку, це забезпечувало пухкість, м'якість фактури тканини* (з навч. літ.).

КАМЛО́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **камло́т.** *Камлотове полотнище;* // Пошитий з камлоту. *Чорна камлотова ряса облягала його* [ігумена] *маленьке, худорляве тіло, на голові був підкапок* (М. Старицький); *В лахмітті, що залишилось від колись розкішного камлотового камзола, в якому його арештували.., Блад вважав себе негідним того, щоб його розглядали такі красиві очі* (П. Мовчан, пер. з тв. Р. Сабатіні).

КА́МОВИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **ка́ми.** *Камовий рельєф характерний для Карелії та Прибалтики, також зустрічається на півночі Західної Європи* (з навч. літ.); *Камовий ландшафт.*

КАМПАНЕ́ЛА, и, *жс., муз.* Музична п'єса, в якій відтворюється звучання дзвіночків. *Італійський скрипаль і композитор Нікколо Паганіні назвав кампанелою рондо свого концерту сі мінор для скрипки з оркестром* (з навч. літ.).

КАМПАНІ́ЙСЬКИЙ, а, е, *розм.* Який здійснюється поспіхом, окремими заходами, кампаніями (у 3 знач.), не систематичний. *Кампанійський характер українізації породив чимало антиукраїнських насмішок, серед яких однією з найвідоміших було питання: "Це Ви говорите серйозно чи по-українськи?"* (з наук. літ.); *Реформи потрібно проводити послідовно, без зайвого поспіху та кампанійських підходів, за наявності належного нормативно-правового й методичного забезпечення* (з навч. літ.).

КАМПАНІ́ЙЩИНА, и, *жс., розм.* Безпланове, безсистемне виконання роботи. — *Кампанійщина в роботі школи — неприпустима річ, — спокійно говорив Сухомлинський* (І. Цюпа).

КАМПАНІ́ЛА, и, *ж., архт.* В італійській архітектурі Середньовіччя й Відродження — дзвіниця у вигляді чотиригранної або круглої башти, що стоїть окремо від храму. *Збирала* [Євпраксія] *в своїй пам'яті все, що дарували їй очі: ріку, кам'янисту рівнину з маленькими селищами.., високі дзвіниці-кампаніли* (П. Загребельний); *Зведена ще у VIII ст., кампаніла собору Святого Марка є одним із символів Венеції* (з навч. літ.).

КАМПА́НІЯ, ї, *ж.* 1. Сукупність воєнних операцій у визначений період часу, що мають певну стратегічну мету. *Ян-Карл Хоткевич не згоджувався з сеймовими комісарами щодо плану кампанії і гадав зимувати десь під Калугою або під Боровськом* (З. Тулуб); *У той час, коли всі незадіяні в свеґеській кампанії війська було зосереджено на півночі, південний захід Галосагу лишився практично незахищеним* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Війна в певній країні, місцевості. *Потім він служив у війську, відбув італійську кампанію 1859 р.* (І. Франко); *Вони .. беруть участь у зимовій кампанії, за яку належиться спеціальна стрічка, встановлена самим фюрером* (П. Загребельний).

2. Сукупність заходів для здійснення в певний період якого-небудь важливого громадсько-політичного або господарського завдання. — *Обмірковується план кампанії антифілоксерної!* (М. Коцюбинський); *От саме він і прибув сюди, щоб дізнатися, яка буде директива щодо посівної кампанії* (Д. Бедзик); *В нього не було грошей, щоб проводити передвиборчу кампанію, тобто він не мав за що рекламувати сам себе* (М. Білкун); // Інтенсивно виконувана робота впродовж певного періоду, пов'язана зі зміною умов, необхідністю реалізації невідкладних завдань. *Їй спати ще не хочеться. Та й не можна, ніяк не можна спати; розпочинаючи кампанію рішучу, грізну, треба обдумати все, як слід* (В. Винниченко); — *І ще ось що,* — *задумливо додав Шліссер.* — *Негайно організуйте кампанію в газетах.* — *Як?* — *не зрозумів Бурс.* — *Ви хочете, щоб про цього привида й про винахід Тенка дізнався світ?* (О. Бердник).

3. *спец.* Час безперервної дії якого-небудь агрегату, машини і т. ін. *Кампанія печі при виплавці олова з концентратів триває близько п'яти місяців* (з наук.-техн. літ.); *Треба нічого не затримати, щоб за кілька годин знову можна було вилити у виливниці сорок тонн прекрасної гарячої .. сталі. І так помаленьку, зміна по зміні, топлення по топленню, кампанія печі по кампанії, пустимо всі мартени* (Ю. Яновський).

(1) Збира́льна кампа́нія — роботи, пов'язані зі збиранням урожаю. *В господарствах району останніми роками настільки організовано проводились посівні та збиральні кампанії, що рапорт Лободи ніякого сумніву не викликав — цим не здивуєш* (Микола Чернявський); — *Читала постанову правління..: "Увесь збиральний реманент одремонтувати, щоб він був готовий до збиральної кампанії"* (Остап Вишня); *За підсумками збиральної кампанії, у регіоні зібрано на 4,1 % більше зернових, ніж минулого року* (з газ.); **(2) Посівна́ кампа́нія** — здійснення сукупності організаційних та інших заходів, спрямованих на своєчасне проведення сівби різних сільськогосподарських культур. *От саме він і прибув сюди, щоб дізнатися, яка буде директива щодо посівної кампанії* (Д. Бедзик); *Завідуючий відділом сільського господарства був у відрядженні на посівній кампанії* (П. Автомонов); **(3) Рекла́мна кампа́нія** — комплекс заходів з рекламування товарів та послуг, що здійснюються за розробленою програмою в певний період. *Порятувати ситуацію могла тільки нав'язливо-голосна рекламна кампанія* (Ю. Андрухович); *Рекламна кампанія була потужною і продуманою, результат не примусив довго чекати. Виставка відкрилася три дні тому, всі ці дні біля входу було тісно від людського натовпу* (А. Кокотюха); *Завдання рекламної кампанії — донести якісне рекламне повідомлення до споживача за допомогою найбільш придатних рекламних носіїв* (з наук.-попул. літ.).

КАМПЕ́Ш, *ч.* 1. *род.* а. Тропічне дерево родини бобових із перистим листям і дрібними жовтуватими квітками; кампешеве дерево *(див.* **де́рево).** *Кампеш росте в Центральній Америці, на півострові Юкатані в Мексиці, на Ямайці та у Вест-Індії* (з наук. літ.); *Кампеш — одне з найпоширеніших фарбувальних дерев, деревина кампеша забарвлена в червоний колір, має приємний запах, що нагадує запах фіалки* (з наук.-попул. літ.).

2. *род.* у. Барвник, який видобувається із такого дерева. *Подрібнена деревина кампешевого дерева є джерелом цінного барвника — кампешу* (із журн.).

КАМПЕ́ШЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **кампе́ш.** *Кампешева деревина;* // Який виготовляють з кампеша. *Кампешеві чорнила характеризуються високою міцністю, а також дешевизною* (із журн.); *Кампешевий екстракт.*

△ **Кампе́шеве де́рево** *див.* **де́рево.**

КАМПОЛО́Н, у, *ч., фарм.* Препарат, який застосовують для лікування гепатиту, цирозу печінки, недокрів'я. *Камполон стимулює функції кісткового мозку, нормалізує кровотворення* (з наук. літ.); *Камполон є концентрованим водним екстрактом печінки великої рогатої худоби або морських тварин (китів, дельфінів)* (з наук.-попул. літ.).

КА́МПУС, у, *ч.* Університетське містечко, що включає навчальні заклади, науково-дослідні інститути, житлові приміщення для студентів, бібліотеки, їдальні і т. ін. *Уперше кампусом назвали територію Принстонського університету у XVIII ст.* (з наук.-попул. літ.); *Кампус Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" займає територію близько 120 гектарів, на якій органічно поєднані умови для навчання, занять спортом і відпочинку* (із журн.).

КА́МПУСНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́мпус.** *Кампусна територія; Кампусний стадіон.*

КАМРА́Д, *розм.,* **КАМРА́Т,** *діал.,* а, *ч.* Товариш. *Я співаю, а мій камрат Саданюк сміється з мене* (Сл. Б. Грінченка); *Став перед очима син сонячного Палермо та його камрад* (І. Багряний); — *Там* [в НДР] *у мене лишився знайомий камрад. Ось його адреса. Мені нею вже не скористатися, а тобі раджу* (О. Шугай).

КАМРА́Т *див.* **камра́д.**

КАМСА́, и́, *ж.* Дрібна морська промислова риба родини анчоусових ряду оселедцеподібних; хамса. *Відчиняв* [Грицько] *крамницю, торгував крамом, липкуватими від спеки цукерками, камсою, розливною горілкою, вином та олією* (В. Дрозд); *В Ольвії переважали страви з сомів, судаків і осетрів; у поселеннях на східному узбережжі Криму найчастіше вживали оселедця, камсу та султанку, на західному — кефаль, морського карася та камбалу* (з навч. літ.).

КАМУФЛЕ́Т, у, *ч.* 1. *військ.* Вибух артилерійського снаряда, міни, авіаційної бомби під землею без утворення вирви і викидання землі або осколків. *Успішна операція зі знешкодження авіаційної бомби була проведена співробітниками МНС, які застосували метод камуфлету* (з газ.).

2. *спец.* Підземний вибух, який провадять для подрібнення твердих порід, руйнування підземних споруд тощо. *У скельних породах камуфлет застосовують для створення навколо місця вибуху зони тріщинуватості для дегазації газонасичених вугільних і породних пластів вугільних шахт* (з наук.-техн. літ.).

3. *перен., жарт.* Несподівана неприємність, невдача. *Ось який вийшов камуфлет!* (з публіц. літ.).

КАМУФЛЕ́ТНИЙ, а, е. 1. *військ.* Прикм. до **камуфле́т** 1. *Камуфлетний метод знешкодження бойового снаряда.*

2. *спец.* Прикм. до **камуфле́т** 2. *Під час вибуху в породному масиві камуфлетного заряду на стінки зарядної порожнини діє динамічний удар* (з наук.-техн. літ.).

3. *перен., жарт.* Прикм. до **камуфле́т** 3. *Камуфлетна ситуація.*

КАМУФЛЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **камуфлюва́ти.** *Край міста.., під самою горою, п'явся високий дерев'яний паркан, камуфльований під навколишню місцевість* (Ю. Яновський); *Камуфльована під колір вигорілої трави і рудої землі емка під'їхала до нашого двору* (Л. Первомайський); *Камуфльована заздрість;* // **камуфльо́вано,** *безос. пред. У травні 2014 року на Барському машинобудівному заводі було камуфльовано та пристосовано для пересування в польових умовах автомобіль "Вольво"* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Укритий смугами, плямами і т. ін. певного кольору; з ознаками камуфляжу (у 1 знач.). *Генерал, як завжди, був у своїй камуфльованій робі без знаків розрізнення — тільки сині рубчики на пілотці вказували на рід військ* (В. Шкляр).

КАМУФЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **камуфлюва́ти.** *Камуфлювання гармат; Здійснюючи функції езопівського інакомовлення, політична алегорія слугує для камуфлювання думок* (з навч. літ.); *Камуфлювання агресії удаваною толерантністю врешті призводить до психічних розладів особистості* (із журн.).

КАМУФЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що.* 1. *військ.* Маскувати засобами камуфляжу (у 1 знач.). *У середині XX ст. в Африці броньовані машини камуфлювали спеціальним грязьовим розчином, зробленим з пустельного піску й води* (з навч. літ.); *Камуфлювати танки.*

2. *перен.* Ховаючи що-небудь, робити його непомітним, невидним для когось. *Камуфлювати радіатори можна гіпсокартоном або спеціальними пластиковими решітками* (із журн.); // Приховувати свої вчинки, думки і т. ін. чимось показним, удаваним. *Навіть у Вічному Місті можна зустріти псевдопророків, що провіщають близький Кінець Світу... І якби ж то вони сповідували якусь нову єресь чи бодай камуфлювали свої погляди під єресь* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Камуфлювати корисливі заміри ласкавими словами.*

КАМУФЛЯ́Ж, у, *ч.* 1. *військ.* Маскування шляхом забарвлення знарядь, будівель і т. ін. плямами, смугами, які викривлюють їх обриси, щоб увести в оману супротивника. *Сьогодні цей паровоз виходить з воріт депо, але його вже не впізнати: жовті плями зливаються з сіро-зеленими смугами — камуфляж розцвітив його* (О. Донченко); *Віктор поглянув на землю, залиту сонячним сяйвом, з густими тінями на високій траві, і вона йому чомусь нагадала військовий камуфляж* (М. Руденко).

2. *біол.* Притаманна деяким тваринам здатність змінювати забарвлення відповідно до навколишнього середовища. *У природі є багато різновидів геконів, кожен з яких має дивовижний камуфляж, що допомагає змішуватися з відповідним навколишнім середовищем* (з наук. літ.); *Тварини, серед яких крокодили, сови, гекони і багато інших, використовують камуфляж, щоб гармоніювати з середовищем* (з навч. літ.).

3. *розм.* Те саме, що **Камуфля́жна фо́рма** (*див.* **фо́рма).** *Довкола багаття сидів гурт чоловіків, серед яких були й підлітки, — хто в камуфляжі, а хто й так, просто, аби затулити душу* (В. Шкляр); *Ми стояли перед ворітьми, й кремезний зарізяка у камуфляжі недовірливо вивчав наші перепустки* (Л. Кононович); *Пан, молодий, смаглявий, виснажений далекими боями, у потертому десантному камуфляжі.., нахилився над Банзаєм і простяг свою руку* (Любко Дереш).

4. *перен.* Обманні дії, маскування якої-небудь діяльності, вчинків. — *Що таке брехня? Брехня це камуфляж, ховання правди. Наші окупанти ввесь час уживають проти нас цього камуфляжу. Вони підробляються під усе, що ми цінимо і любимо* (В. Винниченко); — *Хто ж тоді ті, які допомагають Гітлеру? І чому вони використовують світлі поняття? — Камуфляж! Невже не ясно? Поряд з ідеєю Світла йде ідея Тьми* (О. Бердник); *Ревів генерал так, що аж бетон перекриття в бункері вібрував, а з громадського туалету, що був зверху для камуфляжу, злякано вибігали клієнти, не розуміючи, звідки крик* (В. Чемерис); *Маска аристократа, яку надягає Сідалковський, — звичайний пошлий камуфляж. Вона розрахована на дурненьких дівиць і обивателів* (О. Чорногуз).

КАМУФЛЯ́ЖНИЙ, а, е. 1. Стос. до камуфляжу (у 1, 2, 4 знач.). *Мав* [вовк] *своєрідний, з підпалинами, колір шерсті, яка нагадувала камуфляжну сітку* (Г. Вдовиченко); *У світі тварин і рослин, подібно до світу людей, принцип так званого камуфляжного забарвлення виконує функцію захисту від можливої загрози* (з навч. літ.); *Фірма "Мелодія" під камуфляжною етикеткою "вокально-інструментальний ансамбль" видавала недогризки Бітлів* (Ю. Іздрик).

2. Прикм. до **камуфля́ж** 3. *Купив* [Василь Васильович] *собі у прапорщика стару камуфляжну куртку і новенький офіцерський шкіряний пояс* (В. Кожелянко).

Камуфля́жна фо́рма *див.* **фо́рма.**

КА́МФОРА́, ка́мфори́, *ж.* Пахуча безбарвна кристалічна речовина, що застосовується в медицині (як протисвербіжний і антисептичний засіб) і техніці. [М а р ц і я:] *Що з тобою?.. Тобі недобре?.. Дати камфори?* (Леся Українка); *Пан Коломбицький лежав у себе на канапі, стогнав, мазав поперека горілкою з камфорою і нікуди не виходив* (М. Івченко); *В повітрі палати пахло спиртом, ефіром, камфорою та іншими аптечними пахощами* (Ю. Смолич); [В а л я:] *Платон Іванович зробив резекцію, але пульс почав падати... Камфора... кофеїн... не допомогло...* (О. Корнійчук); *Камфора не допомагала. Марними були й інші звичайні засоби: знесилений організм не витримував різкого струсу нервової системи* (М. Дашкієв).

КА́МФО́РНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́мфора́.** *Людина сприймає лише п'ять основних запахів: камфорний, мускусний, квітковий, м'ятний, ефірний* (з наук.-попул. літ.); // Виготовлений із камфори, який містить камфору. *Камфорний спирт передбачає у своєму складі тільки натуральну камфору. Отримують його шляхом змішування сировини камфорного дерева зі спиртом і водою* (з наук.-попул. літ.).

△ **Ка́мфо́рне де́рево** *див.* **де́рево.**

КА́МФО́РОВИЙ, а, е. Те саме, що **ка́мфо́рний.** *Характерна різкість камфорового запаху є наслідком сублімації* (з навч. літ.); *Мазь камфорова застосовується тільки зовнішньо для розтирань при суглобових і м'язових болях* (з навч. літ.); *Камфорова кислота.*

△ **Ка́мфо́рова олі́я** *див.* **олі́я.**

КАМФОРОНО́СНИЙ, а, е. Який містить камфору (про рослини). *Камфороносні рослини містять камфорну ефірну олію, головний складник якої — камфора* (з наук.-попул. літ.); *До камфороносних рослин належить сибірська ялиця; з її хвої отримують борнілацетат* (з навч. літ.).

КАМЧАДА́Л *див.* **камчада́ли.**

КАМЧАДА́ЛИ, ів, *мн. (одн.* **камчада́л,** а, *ч.;* **камчада́лка,** и, *ж.), заст.* До XVIII ст. — назва народності ітельменів. — *Мало снігу одначе, — хитали головами каюри-камчадали, — важко буде їхати* (І. Багмут); — *Козаки всі на конях, а ти ж піхтура! Ти вірмен або камчадал...* (Гео Шкурупій).

КАМЧАДА́ЛКА *див.* **камчада́ли.**

КАМЧАДА́ЛЬСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **камчада́ли.** *Камчадальська (ітельменська) писемність, створена в 1932 році на основі латинської графіки, розвитку не отримала. Наприкінці 1980-х років було затверджено новий алфавіт на кириличній основі* (з навч. літ.); *Камчадальська культура.*

КАМ'ЯНИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **ка́мінь** 1, 2, 6, 9. *Тарасик стояв на кам'яній брилі, тримав в одній руці шмат чорного солдатського хліба* (К. Гриб); *Звелів* [Самуїл] *будувати між двома хребтами високу непробивну стіну з величезних кам'яних брил* (П. Загребельний); *Кам'яний блиск; Нирковокам'яну хворобу спричинюють вроджені та набуті зміни в сечових шляхах; ці зміни пов'язані з порушенням нормального сечовиділення* (з навч. літ.); // Який утворився з каменю в природних умовах. *З одного боку нависла гора кам'яна над хаткою* (Марко Вовчок); *Кам'яні шпилі Яйли рожевіли на небі* (М. Коцюбинський); *Хвилі ніжні і прозорі Змивають берег кам'яний* (О. Олесь); *Тишу перебивав лише плюскіт джерела, що випливало з-під величезної гранітної брили та впадало в малюсіньке-премалюсіньке озерце з кам'яними берегами* (Ю. Логвин); // Який містить каміння. *Яблунька не цвіла, а сохла на бідному кам'яному ґрунті* (С. Чорнобривець); * Образно. *Прийде хвилина нещаслива, — Вона сковзнеться і зірветься вниз. Але корінням ґрунту кам'яного Вона тримається — не одірвеш!* (Д. Павличко); // Зробл., побудований з каменю, каміння. *В тяжких кайданах, в склепі кам'яному, На хлібі і воді сидів Валентій Вже другий місяць* (І. Франко); *Гарний білий кам'яний будинок з колонами. І скільки кімнат у тому будинку!* (О. Іваненко); *Стіни були зведені на старому кам'яному фундаменті* (Р. Андріяшик); *Бандурист ледь чутно перебирає струни, сівши на кам'яному виступі, поруч із барельєфним зображенням танцюючого фавна* (Ю. Андрухович); * Образно. *Сафарова ніщо не цікавило, крім дорученої йому справи. Це — фанатик будівництва, людина кам'яної волі* (О. Донченко); * У порівн. *Вона ж, очей не піднімаючи, сиділа, .. сиділа, як кам'яна* (Марко Вовчок).

2. *перен.* Цілком непорушний, застиглий. *Тамару вразив якийсь кам'яний погляд Кирила Васильовича* (А. Хижняк); *Вогник сірника освітив його застигле, аж кам'яне обличчя* (В. Шкляр); // Без усякого виразу; байдужий. *Ніхто не міг вичитати приречення на його кам'янім обличчі, але всі це знали й так* (І. Багряний); *Карпові хотілося бачити тривогу чи навіть страх на тестевому обличчі, але воно залишалося якимсь кам'яним, непроникливим* (А. Шиян).

3. *перен.* Який має твердий характер; бездушний, нечулий, черствий. — *Так я ж не кам'яна! Хіба мені легко буде дивитися, що ви через мене і за мене страждатимете?..* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ой і наплакались ми. Ну так же було жалісно... Одні тільки приїжджі мовчать. От кам'яні душі!* (О. Довженко); *Залишався лише жаль до самого того янгола, — бо ж усе це насправді зовсім не варте було великої скорботи його прекрасної, хоч і кам'яної, душі...* (І. Багряний); // Суворий, холодний (про голос). *Вони хихотіли й реготали своїми жахливими кам'яними голосами, лякаючи всіх навколишніх* (із журн.).

Кам'яна́ ба́ба *див.* **ба́ба**[1]; **Кам'яни́й мішо́к** *див.* **мішо́к.**

△ **Кам'яна́ сіль** *див.* **сіль; Кам'яна́ ша́пка** *див.* **ша́пка; Кам'яне́ вугі́лля** *див.* **вугі́лля; Кам'яне́ литво́** *див.* **литво́; Кам'яни́й вік <Кам'яна́ доба́>** *див.* **вік.**

◇ **З кам'яни́м лице́м** *див.* **лице́; Кам'яне́ (камі́нне) се́рце** *див.* **се́рце; Кам'яни́й (камі́нний) сон** *див.* **сон**[1]; **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **за [кам'яно́ю] горо́ю** *(рідше* **стіно́ю)** *див.* **гора́; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **на кам'яну́** *(рідко* **камі́нну) го́ру** *див.* **гора́.**

КАМ'ЯНИ́СТИЙ, а, е. На якому або в якому багато каміння. *Сонце починало пекти, і кам'яниста доріжка мулила ноги* (М. Коцюбинський); *В долині блищав став, а далі вився в кам'янистому руслі Буг* (З. Тулуб); *Еллінка тихо рушила кам'янистою стежиною в хащі лісу* (О. Бердник); *Вистрибує* [Піппо] *по кам'янистих пляжах рідного моря* (П. Загребельний); *Колія закінчиться, врізавшись у кам'янистий насип, тож Цумбрунненові доведеться якийсь час продиратися крізь ліщинові зарості* (Ю. Андрухович).

КАМ'ЯНИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **кам'яни́стий.** *Паспорт поля містить інформацію про тип ґрунтів, їх кам'янистість, розмір площі та довжину гонів, рельєф тощо* (з наук. літ.).

КАМ'ЯНИ́ТИ, и́ть, *недок., кого, що, рідко.* 1. Робити нерухомим, застиглим, як камінь (у 1, 2 знач.). *Вперта рішучість кам'янить йому обличчя* (М. Стельмах).

2. *перен.* Робити байдужим, нечулим. [А н н а:] *Я не можу... той камінь... він не тільки пригнічає, він душу кам'янить* (Леся Українка); *Тиша тягнеться, як нить. Вже перша ночі продзвеніла. Твоя усмішка омертвіла, Як гляну — душу кам'янить* (І. Гнатюк).

КАМ'ЯНИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Кам'яна будівля; мурований будинок. *Привели їх* [рекрутів] *до кам'яниці довгої-довгої, облупаної, чорної* (Панас Мирний); *Маруся в місто прибула, Де народилась і зросла В триповерховій кам'яниці* (М. Рильський); *Кам'яниця задрижала, щось з важким гуркотом обвалилося — на горищі чи на другому поверсі* (Є. Доломан); *Кам'яниця зловісної тюрми стояла на високій горі, відкрита всім вітрам і негодам* (О. Бердник); *Чорна кам'яниця була найпишнішою спорудою на Ринковій площі* (Р. Андріяшик).

2. Лісова трав'яниста ягідна рослина родини розоцвітих; костяниця. *У народній медицині кам'яницю використовують від різних захворювань: шлунково-кишкових, простудних, а також від грижі, геморою, при порушенні обміну речовин* (із журн.).

3. *збірн.* Яскраво-червоні кислі ягоди цієї рослини. *З кам'яниці готують квас, сік, морс, кисіль, варення, сироп, желе. У цих ягодах містяться вуглеводи, органічні кислоти, пектинові речовини, вітаміни С і Е* (із журн.).

КАМ'ЯНІТИ, *рідко* **КАМЕНІТИ,** ію, ієш, *недок.* 1. Ставати твердим, як камінь (у 1, 2 знач.). *Коли цвіте папороть, все знов оживає .. Королівна, зачувши трембіту, простягає руки до вівчаря, а король знов спалахує гнівом, і від того гніву все кам'яніє на сто років* (з легенди); *Валяться з рук невикористані вальки добре вимішаної, як тісто, глини, і будуть вони лежати довго-довго, кам'яніючи під гарячим сонцем* (Є. Доломан).

2. *перен.* Ставати нерухомим, застиглим. *Хуса каменіє з жаху* (Леся Українка); *Я, ніби сп'янівши, .. падаю на долівку, підставляю вуха й кам'янію під поривами шпарких хвиль* (М. Івченко); *Під гарну музику та спів Я в чарівній задумі кам'янів* (А. Кримський); *Нагло Юра змінюється весь. Кулаки розтискуються, кров вертає до лиця, очі кам'яніють* (Ю. Смолич); *В квартиру струнко увійшов військовий у довгополій негнучкій шинелі. Мене обнявши, кам'яніє мама* (М. Бажан); *Гіпатія відчула, як злобна і дика сила невідомо звідки сповнює її, як кам'яніють її м'язи і втікає здоровий глузд* (О. Бердник); // Стояти нерухомо. *Пари* [в танці] *довгою мальовничою смугою потяглися до відчинених дверей, де кам'яніли двома монументами стрункі челядники* (З. Тулуб).

3. *перен.* Ставати байдужим, нечулим. *Усе мінилось; я марнів* [у в'язниці], *Серед каміння кам'янів, Не чув, не думав...* (П. Грабовський); *Не можна сказати, що Черемшина "здушує у собі всяку реакцію", що він "кам'яніє"* (М. Зеров); *Її тіло наче каменіє — не чує болі* [болю] (М. Стельмах); *Не чув ні рипіння вікон, ні скімління кішок, ні писку пацюків .. Здавалося, каменіє у цій безоглядній порожнечі, і його вже ніхто від того не визволить* (Василь Шевчук).

◊ **Серце кам'яніє (каменіє) / скам'яніло (скаменіло)** *див.* **серце.**

КА́М'ЯНКА, и, *ж., діал.* Брукований шлях. *Кам'янкою їхати* (Сл. Б. Грінченка).

КА́М'ЯНО. Присл. до **кам'яни́й;** як камінь. *Пан президент .. мовчки, важко й кам'яно слухає його* [канцлера] *ділову, ґрунтовну промову й так само нічого не чує* (В. Винниченко); *Одного разу до нас приїхав начальник школи Вержбицький. Він красиво і кам'яно сидів на норовитому коні* (В. Сосюра); *Яків мовчав, задубіло, кам'яно. У ньому не було жалю, лише холод і лід* (У. Самчук); *Обличчя Ріхарда Баума залишалося кам'яно спокійним* (В. Собко); *Могла вона виносити по трапу аж на саму гору шестипудовий чувал без відпочинку, не збавляючи кроку, пружинячи сильними литками, що бугрилися і кам'яно тверділи* (Григорій Тютюнник); *— Марино, — покликав я. Обличчя її закам'яніло, і кам'яно вона запитала: — Ти назовсім, Прокопе?* (Р. Андріяшик); *Мама наші кам'яно мовчали; вони й не схлипнули, лише закусили губу вперто й дивилися кудись поперед себе невидимо* (Р. Федорів).

КАМ'ЯНОВУ́ГІ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до кам'яного вугілля; який містить кам'яне вугілля. *Дрібна складчастість розвинута в товщі кам'яновугільних відкладів тільки там, де є насуви* (з наук. літ.); *Найбільші розвідані запаси кам'яного вугілля в Україні зосереджені в Донецькому кам'яновугільному й у Львівсько-Волинському вугільному басейнах* (з наук.-попул. літ.); *Захворювання легень, що розвивається внаслідок систематичного вдихання кам'яновугільного пилу, називається антрахозом* (з навч. літ.); // Який видобувають із кам'яного вугілля. *Відходи після переробки кам'яновугільної смоли застосовують на будівництві шляхів, у будівельній промисловості, як паливо тощо* (з наук.-попул. літ.); *Сольвент-нафта є продуктом перегонки сирого бензолу та легких масел, що їх добувають з кам'яновугільної смоли* (з навч. літ.); // Зв'язаний з добуванням і застосуванням у промисловості кам'яного вугілля. *Наприкінці XX ст. за обсягами видобутку кам'яного вугілля Україна посідала друге місце в Європі. У країні налічувалося 295 діючих кам'яновугільних шахт* (з наук. літ.); *Кам'яновугільна промисловість; Кам'яновугільні копальні.*

КАМ'ЯНОЛИВА́РНИЙ, а, е. Те саме, що **каменелива́рний.** *Значні поклади базальтів, чудової сировини для кам'яноливарного виробництва, мармуру та інших будівельних матеріалів знаходяться на Правобережній Україні* (з навч. літ.).

КАНАБІНО́ЇД *див.* **канабіно́їди.**

КАНАБІНО́ЇДИ, ів, *мн. (одн.* **канабіно́їд,** у, *ч.).* Група терпенфенольних сполук, які в природі зустрічаються в рослинах родини конопляних. *Усі канабіноїди є жиророзчинними речовинами: при потраплянні в організм накопичуються в тканинах, багатих на ліпіди, і поступово вивільнюються в систему кровообігу* (з наук. літ.).

КАНА́БІС, у, *ч.* Узагальнена назва ряду психотропних продуктів, одержуваних з частин квітучих рослин родини конопляних. *Куріння канабісу вважається традиційним атрибутом різних молодіжних субкультур, використовується в деяких обрядових і ритуальних діях, застосовується також з медичною метою* (з наук.-попул. літ.).

КАНА́ВА, и, *ж.* 1. Довга заглибина, викопана в землі; рів. — *Кругом палацу глибока канава, на канаві міст* (І. Нечуй-Левицький); *Вода з безперервним шумом обвалювалась униз між кущі, звідки брали початок зрошувальні канави* (О. Гончар); *Я перестрибнув канаву і пішов ріллею навскоси до дороги* (Р. Андріяшик).

2. *заст.* Канал. *Ой обізвався козак молоденький воєводі за плату, — ой набили на ноги кайдани, дали в руки лопату, ой послали на вішню* [вічну] *роботу та канави копати* (Сл. Б. Грінченка); *Душно на заводі і робота дуже важка.., мусять* [робітники] *воду тягати з канав та басейнів або привозних баків — поливати городину* (В. Барка).

КАНА́ВКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **кана́ва** 1; рівчак. *Стогнучи і скрикуючи від болю, Сиволап таки дістався до водостічної канавки* (Д. Ткач); *Я дивився, як спускали воду, і коли коропенята залишалися всі в маленькій канавці, їх виловлювали сачками* (І. Багмут); *Один* [чернець] *виходить з-за собору, доземну рясу тягне за собою. А там і другий — стриб через канавку, збирає знову мідяки в карнавку* (Л. Костенко).

2. *техн.* Жолобок, невелика довгаста напівкругла заглибина в чому-небудь. *Підшипники з циліндричною внутрішньою поверхнею, трьома поздовжніми та двома-трьома спіральними канавками мають високі антифрикційні властивості* (з наук.-техн. літ.); *Канавка мотального барабанчика автомата "Автоконер" сприяє більш рівномірній швидкості намотування, ніж гвинтові канавки на мотальних машинах* (з навч. літ.); * Образно. *В канавці грудної клітки в мене затрепетав страх* (В. Рубан).

КАНА́ВКОВИЙ, а, е, *техн.* Прикм. до **кана́вка** 2. *Для виточування канавок застосовують канавкові або відрізні різці* (з навч. літ.); // Який має канавку, канавки (у 2 знач.). *Канавкове зубило.*

КАНА́ВНИК, а, *ч., спец.* Робітник, що працює біля жолобів, якими тече розплавлений метал. *Він кричав на канавників і лаяв формувальників, він кликав до печі майстра* (Ю. Яновський); *Діда знов оберегла доля: поставили канавником, аби по схилу сопки вгору і вниз ломом здобував кригу у рівчаку* (Є. Пашковський).

КАНАВОКОПА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до землерийних робіт, пов'язаних з копанням канав, траншей і каналів. *Канавокопальне обладнання.*

КАНАВОКОПА́Ч, а́, *ч., техн.* Машина для копання канав, траншей і каналів. *Для землерийних робіт під час будівництва гідротехнічних споруд та інших меліоративних робіт застосовують одноковшові екскаватори, бульдозери, кущорізи, фрези болотні, канавокопачі, зарівнювачі канав тощо* (з навч. літ.); *— Ще як перший фордзон в'їхав у село, отоді я пропав, дівчата. Якби не той перший трактор, давно вже був би десь завгаром або кладовщиком... А відтоді й пішло: трактори, бульдозери, тягачі, канавокопачі* (О. Гончар).

КАНА́ДЕЦЬ *див.* **кана́дці.**

КАНАДІ́ЄЦЬ *див.* **канаді́йці.**

КАНАДІ́ЙКА *див.* **канаді́йці.**

КАНАДІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Те саме, що **кана́дський.** *На Заході створився другий фронт — американські, англійські й канадійські війська висадилися в Нормандії* (І. Багряний); *Позбирав* [Віктор] *по хаті всі папери та речі.., запхав у грубку і запалив. Згоріли рухівські листівки, незалежні газети, синьо-жовті й канадійські прапорці* (В. Кожелянко).

КАНАДІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **канаді́єць,** йця, *ч.;* **канаді́йка,** и, *ж.).* Те саме, що **кана́дці.** *Машка (це та, у котрої майстерня) має зв'язки з меценатами, один з яких — канадієць* (В. Діброва); *Свій лист піврічної давності я випадково надибала у себе на хард-диску* [вінчестері]: .. *"У тебе була жінка канадійка з українським корінням. Джоді, старша від тебе на 7 років"* (І. Карпа); *— Це роботи Гуго Ломова. Не чув про нього? .. Досить відомий у Штатах. Теж канадієць, із Квебеку* (Любко Дереш).

КАНА́ДКА, и, *ж.* 1. *Див.* **кана́дці.**

2. Тепла куртка, звичайно на хутрі, або дублений кожушок. *Чорна шкіряна канадка на овчині — дуже практична й довговічна куртка на кожен день, чудово підходить як для роботи, так і для відпочинку* (із журн.); *"Ярмарок майстрів" пропонує канадки — чоловічі дублянки, які шиються на замовлення за мірками клієнта, це забезпечує ідеальну відповідність фігурі* (з мови реклами).

3. Чоловіча зачіска з коротко підстриженим ззаду волоссям. *Канадка належить до класичних видів зачісок, виконується на прямому або кучерявому волоссі будь-якої густоти й текстури* (із журн.).

КАНА́ДСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кана́дці** і Канада. *Коли б вийти в глиб заболоченої паді й сховатись у кущах черемухи та свербиуса, можна було б сміливо уявити себе в канадських хащах* (М. Трублаїні); *Сонце протягом одного століття відродило бразильські й африканські джунглі, сибірську тайгу, українські й канадські степи* (М. Руденко); *— Ми переїдемо в Канаду. Чув, там безкраї території .. Воля... Саме так вона виглядає — канадські рівнини, смачний північний вітер* (Любко Дереш).

КАНА́ДЦІ, ів, *мн. (одн.* **кана́дець,** дця, *ч.;* **кана́дка,** и, *ж.).* Населення Канади. *Іноді Олені спадала шалена думка, що, може, краще зробила б, віддавшись за того канадця, який колись сватав її* (Ірина Вільде); *У Канаді виборчі права громадянкам надали лише в 1917 році. Спочатку це стосувалося лише тих канадок, які перебували на службі в національних збройних силах і мали відповідний військовий ранг* (з навч. літ.).

КАНА́Л, у, *ч.* 1. Наповнене водою штучне річище для судноплавного сполучення між водоймищами, зрошування ґрунтів, осушування боліт, відводу або стоку води. *Хто вгадає, що снилося тоді Петрові? Може, ревія* [ревіт] *флоту біля берегів його столиці, на яку приїхали Дніпром і новими каналами кораблі з Чорного моря* (Б. Лепкий); *Десять днів рили канал, щоб пустити воду новим річищем* (О. Донченко); *Зрошувальний канал принесе степові життя, але, крім рослин, чи несе він свіжість і душам людським, душевну відраду?* (О. Гончар); *Вода каналів відбивала позолочені сонцем стіни будинків, гострі шпилі мінаретів, зелені й блакитні верхи мечетей* (Ю. Логвин).

2. *техн.* Вузька порожнина в чому-небудь, що має форму трубки. *Димові та вентиляційні канали доцільно розміщувати поряд, це поліпшить вентиляцію, спростить розкладку балок перекриття* (з наук.-техн. літ.); *При огляді ствола з дульної частини в ствольну коробку вкладають білий папірець, стволу надають таке положення, щоб світло відбивалося від паперу й висвітлювало канал ствола* (з навч. літ.).

3. *анат.* В організмі людини або тварини — звивиста трубка, якою проходять різні речовини. *Сечовивідний канал жіночої сечостатевої системи набагато коротший і вужчий, ніж у чоловіків, тому можливі інфекції швидше потрапляють безпосередньо в сечовий міхур* (з наук. літ.); *Площа слизової оболонки шлунково-кишкового каналу становить від 250 до 400 $м^2$* (з навч. літ.).

4. *спец.* Фізично або логічно виділена лінія передачі інформації. *Оксана .. згорнулася калачиком на дивані і .. клацала кнопками на дистанційному пульті, перемикаючи телевізійні канали* (А. Кокотюха); *Сумарна довжина кабельних каналів сьогодні перевищує навіть супутникові. Основну частину цих каналів складають телефонні мідні кабелі* (з навч. літ.); *Центральне телебачення забезпечить всю територію України якісним телевізійним сигналом: на одній ефірній частоті можна буде транслювати до 6 цифрових каналів* (з газ.).

5. *перен.* Шлях поширення чого-небудь. *Від того, наскільки правильно будуть обрані канали поширення реклами, її періодичність, направленість на певні сегменти ринку, залежить окупність вкладених у рекламу коштів* (з навч. літ.); *Жіночі волейбольні команди першої ліги нарешті одержали прямий канал виходу до групи найсильніших* (з газ.); // *перев. мн.* Засоби, шляхи для здійснення чого-небудь. *Проведення переговорів через звичайні дипломатичні канали забезпечує конфіденційність, особливо важливу на початковій стадії врегулювання відносин* (з наук. літ.); *У процесі рекламної комунікації канали розповсюдження реклами займають найбільш важливе місце, бо саме вони дають змогу доносити рекламу до аудиторії* (з навч. літ.).

КАНАЛІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **каналіза́ція.** *Берлін стоїть немов на кротовинні: ціла сітка підземних труб каналізаційних, поштових, електричних проводів і т. п.* (Леся Українка); *Трапезували ми* [бійці] *в каналізаційнім колодязі. Там же, на скинутому нами лахмітті, вклалися спати* (Ю. Мушкетик); *Ще і ще перевірялася* [дорога] *силовиками — заледве чи не кожен аршин її. Особливо каналізаційні люки* (В. Чемерис); *Упродовж літа в тій учбовій* [навчальній] *частині ми чого тільки не робили .. Фарбували паркани, мурували стіни.., розчищали каналізаційні колектори* (Ю. Андрухович).

КАНАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Система труб, підземних каналів та інших санітарно-технічних споруд для видаляння та оброблення стічних вод. *Приміщення було без вікон, каналізація працювала погано* (Ірина Вільде); *Перестала поступати в місто вода. Не діяла каналізація. Бруд. Сморід. Жах. Зараза. Курява стояла над Афінами до самого неба* (П. Загребельний); *— Немає в нас водогону, сеньйоре. То в центрі й вода у кранах, і каналізація. А в нас, хвала діві Марії, хоч електрика є* (І. Білик); *У хаті було чути лиш переливання води в глибинах каналізації, стискання металу у дверцятах охололої печі* (Т. Прохасько).

КАНАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **каналізува́ти.** *При проектуванні каналізаційних мереж територію каналізованого об'єкта розподіляють лініями вододілів на басейни каналізування відповідно до рельєфу* (з наук.-техн. літ.); *Каналізована ріка Мас, гілка ріки Брантас, протікає через центр міста Сурабая (Індонезія)* (з наук.-попул. літ.); *Каналізований рух транспорту забезпечує система піднятих над проїзною частиною або позначених дорожньою розміткою напрямних острівців, як правило, трикутної або каплевидної форми* (з навч. літ.); *Творчі ідеї, каналізовані в бік обивательського сприйняття, утрачають свою індивідуальність, витонченість та елегантність* (із журн.); // **каналізо́вано,** *безос. пред. Згідно з Програмою каналізування міста Чернівці (2006–2015 рр.) було каналізовано район вулиць Руської — В. Винниченка — У. Кармелюка* (з мови документів); *Політичні настрої населення каналізовано відповідно до інтересів правлячої партії* (з газ.).

КАНАЛІЗУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **каналізува́ти.** *Камера головного Дарницького каналізаційного колектора є важливим вузловим елементом системи каналізування лівобережної частини міста Києва* (з газ.); *Каналізування рік, розширення сільськогосподарських угідь, урбанізація призводять до зникнення боліт* (з наук. літ.); *Каналізуванням електричної енергії називають передавання електронергії електричними мережами від джерела живлення до струмоприймачів* (з навч. літ.); *Сьогодні гостро стоїть проблема каналізування соціальної активності молоді в напрямку, який суспільно схвалений, оскільки саме вона особливо потребує соціального визнання й самоствердження* (із журн.).

КАНАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* 1. Забезпечувати каналізацією, каналізаційною мережею та іншими санітарно-технічними спорудами для очищення й знешкодження стічних вод. *У червні у Вінниці розпочнуться будівельні роботи в мікрорайоні Пирогово, що дасть змогу каналізувати вулицю Комарова з провулками* (з газ.); *Каналізувати ділянку.*

2. Брати річку, струмок і т. ін. у камінне русло. *Повномасштабний процес перекриття Полтви розпочався в 1885 році засклепінням ріки вздовж сучасного пр. Шевченка. У наступні роки річку продовжували каналізувати* (з навч. літ.).

3. Скеровувати що-небудь у певному напрямку або в певний пункт. *Очевидним є факт: у політичних розрахунках західних країн постійно спостерігалося намагання каналізувати гітлерівську агресію на Схід* (з навч. літ.).

4. *перен.* Упроваджувати якусь ідею в суспільну свідомість, спрямовувати чиюсь думку в потрібному напрямку (маніпулювати свідомістю людини). *Суб'єкти політики об'єднуються в певні організаційні структури. Це дає їм змогу каналізувати певні суспільні інтереси через політичні відносини, а отже, утримувати певний баланс у функціонуванні політичної сфери суспільства* (з наук. літ.).

КАНАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *спец.* 1. *недок. і док.* Скеровуватися в певному напрямку або в певний пункт. *За допомогою спеціального обладнання механічна енергія перетворюється на енергетичну та каналізується на необхідну дистанцію* (з наук.-техн. літ.).

2. *недок. і док., перен.* Упроваджуватися в суспільну свідомість, спрямовуватися в потрібному напрямку (про ідею, думку і т. ін.). *Глибоко вкорінені звички й настанови, властиві людині, не піддаються значним змінам: вони є вираженням особливої форми, в якій енергія каналізується в структуру характеру* (з наук. літ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **каналізува́ти** 1–3. *Головні каналізаційні станції призначені для перекачування основної частини або всієї кількості стічних вод населеного пункту або промислового підприємства, що каналізується* (з наук.-техн. літ.); *Для проектування системи каналів необхідні дані про територіальні межі водного об'єкта, що каналізується, метеорологічні, геологічні дані місцевості тощо* (з наук. літ.); *На вулицях, що перетинаються, транспортних розв'язках рух автомобілів каналізується відповідними дорожніми знаками* (з навч. літ.).

4. *тільки недок., перен.* Пас. до **каналізува́ти** 4. *Протиріччя соціального, економічного і т. ін. характеру, що виникають серед представників різних верств населення, повинні каналізуватися владою в напрямку розвитку держави* (з навч. літ.).

КАНА́ЛІЯ, ї, *ж., розм., лайл.* Про підступну, хитру людину; шельма, пройдисвіт, шахрай. — *Розумієш, спить, як сорок праведників, і хоч би тобі що. Ніби в нього й гріхів не було. От каналія!* (М. Івченко); — *Ось, бачте, при медалі я, — Кричав Рябусь поміж людей, — А не якась каналія* (П. Воронько); — *На гауптвахту каналію! Трибунал! У кайдани! На вічну каторгу! Чуєте? Я вам!.. — Так точно, — намагався заспокоїти прапорщик Магомета* (М. Сиротюк); — *Батька по шапці, а йому, донощику, вимпел у руки: тримай міцніше й гордися! Правильно, мовляв, хлопче, робиш .. Отак, каналії, народ настроїли!* (П. Запаренко); // Про спритну, хитру тварину. [Г о р н о в:] *Сторожкі, каналії* [качки], *і на півтораста ступенів не підпустили* (М. Кропивницький).

КАНА́ЛОВИЙ, а, е. Прикм. до **кана́л** 1–4. *Каналові шлюзи; Ефективність роботи двигуна внутрішнього згоряння значною мірою залежить від якості роботи впускних та випускних каналів. Найбільш складними в проектуванні є каналові поверхні* (з навч. літ.); *Унаслідок запальних захворювань сечовивідного каналу слизова оболонка зовнішнього каналового отвору змінює свій колір із світло-рожевого на темно-рожевий* (з наук. літ.); *Реалізація повідомлень кожного джерела за допомогою індивідуальних передавачів (модуляторів) перетворюється у відповідні каналові сигнали* (з наук.-техн. літ.).

КАНА́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **кана́ловий.** *Довелося нам їхати й з арештантським обозом, здебільшого то були селяни, які самовільно покинули канальні роботи* (Ю. Мушкетик); *Канальний реактор складається із системи окремих каналів, простір між якими заповнений уповільнювачами нейтронів* (з наук. літ.); *На останніх стадіях запальних захворювань сечовивідного каналу застосовують канальну резекцію* (з навч. літ.); *Підвищення ефективності роботи моніторингових мереж при заданій швидкості передачі інформації й допустимому значенні бази канальних сигналів досягають за рахунок зменшення інформаційних потоків у місцях їх виникнення* (з наук.-техн. літ.).

КАНА́ЛЬСТВО, а, *с., розм., лайл.* Поведінка, вчинки каналії. *Припинити чиєсь канальство.*

КАНА́ЛЬСЬКИЙ[1], а, е, *розм., лайл.* Прикм. до **кана́лія;** підступний, хитрий, шельмуватий. — *Так любить канальська молодиця того свого мудрагеля, що біда* (Б. Грінченко); *Канальський Шпак так умудрився, Що як почне було співать — Диковина й сказать!* (Л. Глібов); *Канальський півень так і стримить на тину, та так співа, що не на дощ, а, видать, на сушу* (Григорій Тютюнник); — *Робот нещасний — це він* [бульдозер] *мене в цю канальську історію втягнув. Він та його попередники...* (О. Гончар).

КАНА́ЛЬСЬКИЙ[2], а, е, *заст.* 1. Стос. до спорудження каналів. *З тих козаків, котрих ганяли на канальські роботи, майже половина гинула од незвичного, болотяного повітря у чужій стороні, решта ж поверталася каліками* (А. Кащенко); *Розвиток річкового флоту став додатковим тягарем для селянства. Канальські роботи велися до 1723 року та знищили слобожан не менше, ніж татарські навали* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Важкий, каторжний. *Написати півсторінки для мене вже канальський труд* (О. Довженко); *Старий Мороз розповідав про місто каторги, про пекло новітніх канальських робіт* (І. Багряний); *Остапко стояв біля нього* [діда] *і вслухався в слова дум та пісень .. про канальські роботи* (Ф. Бурлака).

КАНА́ПА, и, *ж.* Те саме, що **дива́н**[1]. *В кутку на канапі .. сиділа пані Констанція і розкладала пасьянс* (М. Коцюбинський); *Іван Васильович ліг на канапу та й задрімав* (Остап Вишня); *Жінки прибирали з столу, а які сиділи на оксамитовій канапі і щось собі гомоніли* (А. Головко); *У кабінеті була м'яка канапа, трохи масивний стіл з точеними ніжками, скляна шафа з книжками і кахельна грубка* (Р. Андріяшик); *Дівчина півлежала на нерозстеленій канапі і щось безперестанку записувала до колись товстого блокнота* (Ю. Андрухович).

Туре́цький дива́н <Туре́цька кана́па> *див.* **дива́н**[1].

КАНАПЕ́[1], *невідм., с.* Диванчик з трохи піднятим узголів'ям. *Старому запропонував* [Котляревський] *крісло біля каміна, щоб трохи зігрітися з дороги, хлопчика влаштував на вузеньке шкіряне канапе* (Б. Левін); *Коли я була малою, так у нашому селі жінки на .. диван оцей оксамитовий непрактичний полуторний, що він тут — "канапе", казали просто "диван"* (Люко Дашвар).

КАНАПЕ́[2], *невідм., с.* Маленький бутерброд чи інша закуска (іноді на дерев'яній або пластиковій паличці). *Вечір 17 лютого хотілося провести в тісному колі.., тягнути шампусик* [шампанське] *і жувати канапе зі шпротами* (Любко Дереш); *Для приготування канапе використовують невеличкі шматочки підсушеного або підсмаженого на олії хліба, а також вироби, випечені з листкового й пісного тіста* (із журн.).

КАНА́ПКА[1], и, *ж.* Зменш. до **кана́па.** *Вона впала — сіла на оксамитову канапку* (І. Нечуй-Левицький); *Загорулько незграбно і ніби стомлено розвалився на старій канапці, перекинувши ногу за ногу* (Б. Антоненко-Давидович); *Леся напівлежала на вузенькій канапці, переглядала щойно куплені газети* (М. Олійник); *На вахтерській канапці хтось лежав, накритий старим покривалом* (А. Кокотюха).

КАНА́ПКА[2], и, *ж.* Те саме, що **бутербро́д.** *З'явилася покоївка і поставила на стіл тацю з канапками, а що наш герой уже добряче зголоднів, то накинувся на тії канапки з особливим завзяттям* (Ю. Винничук); — *Може, ви хочете що-небудь з'їсти? Я маю тут канапки з шинкою і .. сиром, трохи чипсів* (Ю. Андрухович).

КАНА́ПОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **кана́пка**[1]. *Вона ніяк не може надивитись на свою милу, зграбненьку канапочку* (Леся Українка); *Неля лежала на куценькій канапочці.., підклавши під голову долоню, вкрившись смугастим халатиком* (Ю. Мушкетик).

КАНА́Р, а, *ч.* Те саме, що **кана́рок.** *Довжина тіла кімнатного канара 12–14 см. Дикі птахи дещо менші за розміром* (із журн.).

КАНАРЕ́ЙКА, и, *ж.* Те саме, що **кана́рка.** *Держала* [панна] *на пальці канарейку й годувала її з своїх червоних уст* (І. Нечуй-Левицький); *Десь цигикала чиясь канарейка* (Б. Антоненко-Давидович); * Образно. — *А котра то канарейка защебетала? — шукаючи очима винувату, пита Колісник* (Панас Мирний); * У порівн. *Сонце співало на небі, як канарейка* (Ю. Яновський).

КАНАРЕ́ЙКОВИЙ, а, е. Прикм. до **канаре́йка.** *Канарейковий дзьоб;* // Кольору канарейки; яскраво-жовтий. *Ось канарейкового кольору обкладинка, на якій золотом вибито претензійну назву: "Від Заратустри до Хоми-златоуста"* (Є. Гуцало).

КАНА́РКА, и, *ж.* Співочий птах родини в'юркових яскраво-жовтого кольору, поширений на Азорських, Канарських островах та острові Мадейра; в Україні відомий як хатній птах. *Поміж вікнами у зеленій клітці била крильцями канарка* (Н. Рибак); *Хуррем, поблукавши по хамаму, вернулася до зали, де співали канарки* (П. Загребельний); *Дружина з'їздила на пташиний базар, купила канарку, син дуже втішений* (Л. Костенко).

КАНА́РКОВИЙ, а, е. Прикм. до **кана́рка і кана́рок.** *Канарковий спів;* // Кольору канарки; яскраво-жовтий. — *Будемо вставати, прошу ясновельможного пана графа, — повторив Ґржеґоржс, вдаряючи себе долонями по швах гранатових споднень* [сподні́в] *з канарковими випусками* (Б. Лепкий).

КАНА́РОВИЙ, а, е. Прикм. до **кана́р.** *Канарове пір'я;* // Кольору канара; яскраво-жовтий. *Канарова спідниця.*

КАНА́РОК, рка, *ч.* Самець канарки. *В їдальні висіла клітка з канарком, також дідовим пестієм* (Б. Лепкий); *Дістав* [кіт Сталін] *це грізне імення за те тільки, що замордував канарка моєї сусідки, колишньої акторки Лідії Парфен* (У. Самчук); *Сфокусував очі, відчуваючи себе повітряною бульбашкою, що підіймається з глибин Маріанської западини на поверхню, залиту жовтим — кольору молодого канарка — світлом* (Любко Дереш); * У порівн. *Те "о" тягнув він якимось співучим голосом, перехиливши при тім голову на лівий бік, як співаючий канарок* (І. Франко); — *Хіба я п'яний? О, мене не так-то легко напоїти. Я всіх вас положу, а сам буду, як канарок* (Г. Хоткевич).

КАНА́РОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **кана́рка.** — *Що там дома! — мовив капітан. — Адже ж там діти не плачуть, а котики, канарочки і песики з туги не помруть* (І. Франко); *Батько подарував Іринці на день народження маленьку жовтеньку канарочку, дівчинка ніяк не могла натішитись дарунком* (із журн.).

КАНА́Т, а, *ч.* Дуже міцний грубий мотузок із волокна або дроту; линва, кодола. *З обох боків спирають його* [Дніпро] *високі скелі, і біля Кичкасового перевозу тече він узенько, так що вже пором ходить на канаті* (О. Стороженко); [О л е с я *(читає):*] *"Цілу осінь переносив я на пристані мішки, сіль, рибу, канати, залізо..."* (М. Кропивницький); *Буксирний канат обвис, плюснув у воду* (О. Донченко); *Капітан Пабло біжить на корму і приносить дебелий канат* (Ю. Бедзик); *Вітру не було, і тому бурлаки підтягували судна канатами, які припинали на березі чи до стовбурів пальм, чи до каменів* (Ю. Логвин).

△ **(1) Мані́льський кана́т** — канат із манільського прядива, що відзначається своєю міцністю. *Збоку судна трап, поручні його з товстого манільського каната — теж Ягничева робота* (О. Гончар); *Вивалює* [пароплав] *на берег .. м'які паки бавовни, товстезні скрутні манільських канатів, сякі-такі циновки, акуратні бочечки* (П. Загребельний).

◊ **Руба́ти кана́ти** *див.* **руба́ти.**

КАНА́ТИК, а, *ч.* Зменш. до **кана́т.** *Антена перетнула ніч. Упали на тонкий канатик Світи громохкі і сумні* (Л. Первомайський); *Зручніше влаштувався* [Ван Лун] *на своєму виступі скелі і зняв моток капронового канатика, перекинутий через плече* (В. Владко).

КАНА́ТКА, и, *ж., розм.* Канатна дорога. *Канатка є екологічно чистим видом транспорту, простим в експлуатації, але найголовніше — для її створення не треба будувати дорогі дороги й мости, прокладати рейки й рити тунелі* (із журн.); *Кам'янчани сумніваються, що канатка замінить наземний транспорт, адже вартість квитка тут значно дорожча, ніж у традиційній маршрутці* (з газ.).

КАНА́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **кана́т;** линвовий, кодоловий. *І вже коли в канатний скрут Я буду ворогом припертий .. Коли, нахабний і безкарний, Повірить він у мій кінець .. Я визбираю в жмуток силу .. — Обрушу з лівої удар* (Б. Олійник); // Який виробляє канати. *Канатна фабрика;* // Зробл. з канатів. *Матроси стрімко піднімаються вгору по канатних сходах* (О. Довженко); *Щогли стрімко височать, обсновані снастями. Драбинки канатні збігають аж до верхівок щогли* (О. Гончар).

△ **Кана́тна (кана́тно-підвісна́) доро́га** *див.* **доро́га.**

КАНА́ТНИК[1], у, *ч.* Трав'яниста однорічна рослина родини мальвових, із стебла якої виготовляють грубе волокно. *Близько 10 видів канатнику, що походять з Південної Америки, переважно з території Бразилії, культивуються як декоративні* (з наук.-попул. літ.); *Окремі види канатнику використовують для отримання рослинного волокна* (з навч. літ.).

КАНА́ТНИК[2], а, *ч.* Майстер, що робить канати; линвар, кодільник. *Янголові похвали світ .. Хай дивується так, як би й ти дивував гончареві з-над Нілу й канатникам Риму* (В. Стус); *Талановитий канатник.*

КАНА́ТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **кана́тник**[2]. *З оголошення, розміщеного в районній газеті, Ірина дізналася про відкриття вакансії канатниці* (із журн.).

КАНА́ТНО-ПІДВІСНИ́Й, а, е. Стос. до способу перевезення вантажів або людей за допомогою закріплених на певній висоті канатів, якими пересуваються вагонетки. *Для транспортування лісу підвісним способом і вантаження його в пересувний склад застосовують канатно-підвісні установки* (з навч. літ.); *У гірській місцевості використовують переважно канатно-підвісний транспорт, оскільки наземні дороги часто є незручними, а інколи навіть небезпечними* (із журн.).

△ **Кана́тна (кана́тно-підвісна́) доро́га** *див.* **доро́га.**

КАНА́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **кана́т.** *Канатовий танцівник.*

КАНАТОПРЯДИ́ЛЬНИЙ, а, е. Який виготовляє канати. *1783 року за наказом Катерини II починається будівництво Брянського арсеналу. Крім того, у місті розвивалися канатопрядильна, цегельна, тютюнова та лісопильна промисловість* (з навч. літ.); *Канатопрядильна фабрика.*

КАНАТОХО́ДЕЦЬ, хідця, *ч.* Артист цирку, який ходить, танцює на канаті, протягненому над ареною. *Дашунька .. організувала при Будинку культури секцію канатоходців — і теж для дівчат* (П. Загребельний); *Точність поета має дорівнювати точності канатохідця.., для якого мікронне відхилення від єдино можливого алгоритму означатиме падіння і смерть* (Ю. Андрухович); * У порівн. *Тася всі ці дні почувала себе, як недосвідчений канатоходець над прірвою* (Л. Дмитерко).

КАНА́УС, у, *ч.* Сорт цупкої шовкової тканини. *Канаус має полотняне переплетення, виготовляється з некрученої та невибіленої пряжі, що зберігає свій золотистий колір* (з навч. літ.).

КАНА́УСОВИЙ, а, е. Прикм. до **кана́ус.** *Канаусова тканина;* // Пошитий з канаусу. *Канаусова сукня.*

КАНВА́, и́, *ж.* 1. Сітчаста проклеєна бавовняна (рідше — лляна) тканина або папір, що вживається для вишивання чи гаптування. *Кругом Христини на килимі валялись обрізки полотна, якісь шматочки, клаптики матерії, висмикані нитки з канви* (І. Нечуй-Левицький); *Юзя знов мусить братись до нудної німецької книжки .. або до вишивання на паперовій канві* (Леся Українка); *Спокійно, зосереджено вишивала* [Катруся] *червоні й чорні хрестики по канві білого полотна* (У. Самчук); * Образно. *Вишиває осінь на канві зеленій Золоті квітки* (О. Олесь).

2. *перен.* Основа чого-небудь. *Гармоніст сміється з Грищиної відповіді; він перестав уже грати і, зацікавлений, пильно стежить за канвою штабс-капітанових запитань* (Г. Косинка); *Великі мерехтливі зірки були всього лише грубою канвою сузір'їв, дивовижних виблискуючих візерунків великого космосу* (В. Владко); *— Хлопці, та досить вам про себе! — втрутилась Ніна Максимівна, і її кругле ніжне обличчя почервоніло від досади, що диспут звернув убік від наміченої нею канви* (В. Малик); // Головна сюжетна лінія твору. *"Камінний гість" Пушкіна, Шекспірові драми — в основі цих творів лежать відомі сюжети. Але справжні творці, використовуючи готову канву, вишивають свої, неповторні, єдині в світі узори* (М. Рильський); *— Ти композитор, і від тебе залежить, чи бурю викличуть твої кадри, чи промайнуть як непомітність .. — Сподіваюсь, наша стрічка такою не буде. Маєм добротну сценарну канву* (О. Гончар); *Пригадав* [Шлойма] *собі головних персонажів і загальну сюжетну канву трилогії Степаниди Добромолець* (О. Ірванець).

КАНВО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **канва́** 1. *Продавець етнокрамниці запропонувала туристам лляні та канвові рушники* (із журн.); *Канвове вишивання;* // Признач. для вишивання по канві. *Канвові мережки.*

КАНДЕ́ЛА, и, *ж., фіз.* Одиниця сили світла (стара назва — свічка). *Одна кандела дорівнює силі світла, що випускається в заданому напрямку джерелом монохроматичного випромінювання частотою 540–1012 герц* (з наук. літ.); *Кандела є однією з семи основних одиниць Міжнародної системи одиниць (СІ)* (з навч. літ.).

КАНДЕЛЯ́БР, а, *ч.* Свічник для кількох свічок або світильник з кількома електричними лампами. *Акації стояли саме в цвіту .. Вони були схожі на здорові срібні канделябри* (І. Нечуй-Левицький); *Орлов підвівся, погасив свічки у бронзових канделябрах* (Н. Рибак); *Слуга-ефіоп .. приносить свічки у збронзовілих канделябрах та ебенову чорну коробку, вщерть набиту сигарами найкращих сортів* (Ю. Андрухович); *Гайдуки підхопили зі стін канделябри з накипілими свічками та пішли за Горлачем* (Д. Білий).

КАНДЕЛЯ́БРОВИЙ, а, е. Прикм. до **канделя́бр.** *Канделябровий орнамент.*

КАНДИ́БА, и, *ж., розм.* Худий, виснажений кінь; шкапа. — *Бачили, яку кандибу Криженко купив на ярмарку? .. Така, що так їй кістки й повилазили* (Сл. Б. Грінченка); *Обсіли* [пасажири] *бричку так густо, щоб між них та їхні в'юки не встромив навіть голки, стара .. й сухоребра, як її власник, кандиба зігнулася в чотири погибелі* (Б.-І. Антонич).

КАНДИБО́БЕРОМ, *присл., жарт.* Химерно, з викрутасами. *Дивна зачіска... Якимсь таким кандибобером спускалася вона на лоба* (Остап Вишня); *Стирчати кандибобером.*

КАНДИДАМІКО́З, у, *ч., вет., мед.* Захворювання, спричинюване дріжджоподібними грибками, що вражає шкіру, слизові оболонки, внутрішні органи. *При кандидамікозі стравоходу на його слизовій з'являються тісно поєднані з підслизовим шаром білі утворення, видалення яких призводить до кровотечі та ерозії* (з наук. літ.); *Часто кандидамікоз виникає внаслідок тривалого неправильного курсу антибіотикотерапії* (з навч. літ.).

КАНДИДА́Т, а, *ч.* 1. Той, кого намічено для обрання, призначення або приймання куди-небудь, для отримання чого-небудь і т. ін. *Кандидатам до академії були видані скарбові гроші на поштові коні до самого Києва* (І. Нечуй-Левицький); *У списку кандидатів з нашої округи я на другому місці. Вибори вдалися чудово* (Б.-І. Антонич); *Збори знову спалахнули дужим гомоном і гуком, коли почали називати кандидатів для нового правління* (В. Кучер); *Особливо високоповажний Арман звернув мою увагу на двох можливих кандидатів на Анниного чоловіка, найдостойніших, на його думку* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Згідно з запорозьким звичаєм, чорноморці до 1842 р. самі обирали з найбільш авторитетних козаків кандидатів у священики і відсилали їх до Феодосії на висвячення* (Д. Білий).

2. *чого.* Науковий ступінь, що надається особам, які захистили кандидатську дисертацію, а також особа, що має цей ступінь. [П р о к і п:] *Приїздив до мене з виноградарського інституту кандидат наук. Розумієш — кандидат наук. Він дуже вчена людина* (О. Корнійчук); *Михайло потискував руки докторам, кандидатам, академікам, членам-кореспондентам* (О. Бердник); — *Розказуй. Як там? Де ти? Ким ти? Як там Київ? Мабуть, уже доктор наук?* — *Кандидат,* — *скромно поправив Сідалковський* (О. Чорногуз).

КАНДИДА́ТКА, и, *ж.* 1. Жін. до **кандида́т** 1. — *Хлопці вирішили, що ви та, якраз достойна кандидатка...* (Я. Качура); *Лена переглядала мої розкидані купами книжки, а коли я повернувся з розмови зі ще однією кандидаткою на наречену, Лена питала мене, який літературний жанр мені найбільше подобається* (У. Самчук); *Вирішив* [Вадим] *попрощатися з своїм холостяцьким життям і тепер підбирав .. гожу кандидатуру .. Кілька днів тому провалилася на останньому екзамені одна з найповніших кандидаток, дочка заступника міністра* (Ю. Мушкетик).

2. *розм.* Жін. до **кандида́т** 2. *Кандидатка хімічних наук з профілем, який можна було б назвати ахматовським, якби вона вміла його носити, агресивно наполягала, що якраз тепер вона зовсім щаслива* (О. Забужко).

КАНДИДА́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кандида́т.** *Карасик виявив одразу ж спритність і запопадливість, але йому, на щастя, ще не виписали кандидатської картки* (Б. Антоненко-Давидович); *Шалений темп, взятий ним під час роботи над кандидатською дисертацією,* — *вимушений темп, бо інакше не впорався б з величезним завданням,* — *пізніше став звичним* (М. Дашкієв).

КАНДИДАТУ́РА, и, *ж.* 1. Особа, названа або висунута як кандидат (у 1 знач.). *Був* [Стен] *занепокоєний, охоплений сумнівами і ніяк не міг визначитися з кандидатурою наступного головного урядника* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Кандидатура була гідною: дівчина серйозна, здібна, встигає з усіх дисциплін* (із журн.).

2. Право або можливість для кого-небудь виступати як кандидат (у 1 знач.). *Вона* [радикальна партія] *виставила двох кандидатів своїх і кандидатура їх потверджена* (Леся Українка); — *Я виставляю кандидатуру товариша Петра Гунді* (Ю. Яновський); *Просять* [візова служба] *удруге підтвердити кандидатуру громадянина Павлова Миколи Івановича, зважаючи на його кримінальне минуле* (М. Дашкієв).

КАНДИДО́З, у, ч., *вет., мед.* Те саме, що **кандидамі́коз.** *Кандидоз кишківника є одним з різновидів важкого дисбактеріозу* (з наук. літ.); *Для профілактики кандидозу пацієнту необхідно призначати протигрибкові препарати — ністатин, леворин* (з навч. літ.).

КАНДИДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., рідко.* Бути, виступати кандидатом (у 1 знач.). *Він кілька разів кандидував до ради державної* (І. Франко); *Вибори до сойму вже розписані, а пан Шубравський кандидує* (Л. Мартович); *Господар наш поїхав на вибори (кандидує в Косові)* (Леся Українка); *Я не пам'ятаю точно, якого року Ви перший раз кандидували на посла* (А. Кримський); *Під час одних з минулих виборів до сейму краєвого кандидував селянин Йосиф Гурик* (Р. Горак).

КАНДИ́ЛЬ, ю, *ч.* 1. Сорт кримської яблуні з крупними соковитими плодами видовженої форми. *Уздрівши яблуньку чи грушку дику, Мерщій* [лісник] *до льоху, де лежать живці Кандиль-китайки, бе́ри та ренети... Ніж у кишені, вправність у руці* (М. Рильський); *Головною перевагою сорту кандиль є стійкість бруньок до весняних заморозків, однак дерево має слабку плодоніжку, тому потребує захисту від вітрів* (з навч. літ.).

2. Плід цієї яблуні. *Зберігати кандиль за умов природного охолодження можна до кінця січня, при цьому яблуко не втрачає своїх корисних властивостей* (з навч. літ.).

КА́НДІ, *невідм., с.* Твердий корм з цукру й меду, яким підгодовують бджіл узимку. *Для лікування захворювань або профілактики в канді можна додавати лікарські засоби* (з навч. літ.); *Якщо бджолам у вулику не вистачає перги, то ближче до весни можна зробити для них канді з борошном* (із журн.).

КАНДІ́ЙКА, и, *ж., діал.* Миска з трохи загнутими всередину краями. *Взявши відер, кандійок, І батько, й мати, і воно* [дитя] *Пішли на ярмарок* (Т. Шевченко); — *Пропало в мене зі скринькою вісімнадцять кіп грошей і три битих таляри, чарок срібних дві.., кандійка, порохівниця* (Валерій Шевчук).

КАНДІО́Т *див.* **кандіо́ти.**

КАНДІО́ТИ, ів, *мн. (одн.* **кандіо́т,** а, *ч.;* **кандіо́тка,** и, *ж.).* Грецьке населення Кандії (венеціанська назва міста Іракліон й острова Крит). *1866 р. кандіоти підняли повстання проти Османської імперії, що правила островом після перемоги над венеціанцями* (з навч. літ.); *Ми ще й досі з болем згадуємо про те, як англійські корабельні капітани відвернулися від кандіоток і їхніх дітей, які молили про допомогу* (з мемуарної літ.).

КАНДІО́ТКА *див.* **кандіо́ти.**

КАНДЬО́Р, у, *ч., розм.* Рідка пшоняна або гречана каша. — *Спиши про все, І що здоров'я моє слабе, а кандьор поганий* (С. Васильченко); — *Ніколи з тебе, Палажко, не буде путньої жінки. Кандьору якогось наготовиш та й думаєш, що це добра страва* (М. Івченко); *Бригада, поївши кандьору, приправленого овечим лоєм, уся в білих халатах, зливаючись з білим довкіллям, ішла в наступ* (У. Самчук); — *Тут хоч кандьор варять з пшона, а не з проса* (М. Стельмах).

КАНЕКАЛО́Н, у, *ч.* Синтетичне моноволокно, що використовується для виготовлення перук. *За своєю структурою та зовнішнім виглядом канекалон максимально наближений до натурального волосся, у своєму складі має органічні речовини (морські водорості)* (із журн.); *Канекалон легший за натуральну волосину у вісім разів* (з газ.).

КАНЕЛЮ́РА, и, *ж., архт.* Вертикальний жолобок на колоні або пілястрі. *Вхід до головного корпусу підтримувався пілястрами півкруглого перерізу з канелюрами* (з наук.-попул. літ.); *Наприкінці XIX ст. Отто Вагнер використовував неглибокі паралельні канелюри для вертикального членування площин стін і пілястр* (з навч. літ.).

КАНИТЕ́ЛЬ, і, *ж.* Дуже тонкий, як нитка, витий позолочений або посріблений дріт для гаптування. *Напереріз орді від червоного намету метнулося кілька вершників і серед них у білій абі, вкритій дорогоцінними камінцями і розшитій канителлю.., сам Кара-Мустафа* (В. Малик); *У кінці XIX — на початку XX ст. в монастирях Слобожанщини найбільш популярними були такі види рукоділля: гаптування, вишивання шовком, бісером, перлинами, гарусом, канителлю, синеллю* (з наук.-попул. літ.); *Золота канитель.*

КАНИТЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **канитéль.** *Канительний шнур має вигляд тонкого металевого дроту, туго звитого в спіраль* (з навч. літ.); *Канительне виробництво.*

КАНІБА́Л, а, *ч.* 1. Людожер; антропофаг. *Я гадаю, що рано чи пізно людство кінець кінцем прийде до заперечення воєн. Вони стануть для нього чорним минулим, як, скажімо, работоргівля чи звичаї канібалів* (О. Гончар); — *Я чув про ями-пастки .. Той, хто попаде в таку яму, сам не врятується. Канібали вбивають його, відрізають руки й ноги, засмажують і з'їдають. Жах!* (І. Росоховатський); — *Друзі мої мореплавці! Ми підпливли до місця, до невидимої брами в країну Софалу — країну золота і канібалів* (Ю. Логвин); *Поза будь-яким сумнівом, розбійники, що напали на нас, були .. канібали* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Приблизно 40 тис. років тому на Землі йшло протиборство двох видів антропоїдів — неандертальців і кроманьйонців. Ті й інші були канібалами* (з навч. літ.).

2. *біол.* Тварина, яка поїдає особин свого біологічного виду. *Учені-етологи, що вивчають поведінку тварин-канібалів, нараховують близько 1,5 тис. видів безхребетних і хребетних, здатних регулярно з'їдати своїх "родичів"* (з наук.-попул. літ.).

3. *перен.* Люта, безглуздо жорстока людина. *Антоні* [виявив] .. *непохитне бажання взяти участь у нападі на концтабір. — У мене, Джомо, не менше підстав ненавидіти цей витвір цивілізованих канібалів, ніж у тебе, — сказав він* (В. Малик); *Колись були просто невмілі примітивні грабіжники, тепер насунули озброєні всіма досягненнями науки и техніки канібали, які, грабуючи, мерщій затирають усі сліди по грабунках* (П. Загребельний).

КАНІБАЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Людожерство; антропофагія. *Відмовилася* [людина] *від канібалізму, перестала їсти собі подібних — те, що природним чином роблять багато тварин, виконуючи приписи матері-природи...* (І. Росоховатський); *Геродот називає одне з племен, що жило на північ від Скіфії, — андрофагів .. Невже в ті часи ще існував канібалізм?* (І. Білик); *Пережитки канібалізму зафіксовані ще в XIX ст. у деяких народів Африки й на островах Індійського і Тихого океанів* (В. Чемерис); *Окремі випадки канібалізму в сучасних суспільствах пояснюються, як правило, екстремальними ситуаціями голоду, діями злочинців або людей із психічними вадами* (з навч. літ.).

2. *біол.* Поїдання особин свого біологічного виду (про тварин). *Канібалізм може бути механізмом внутрішньовидової конкуренції: самці левів і тигрів убивають і поїдають дитинчат від іншого самця* (з наук.-попул. літ.); *Канібалізм серед курей виникає внаслідок нестачі або надлишку білка в кормі, порушення мінерального й вітамінного обміну тощо* (з навч. літ.).

3. *перен.* Нелюдська жорстокість; звірство, варварство. *Піднялася* [людина] *в повітря, перетнула океани .. І ось тепер, на верховинах двадцятого століття, знову цей чорний, смердючий вибух дикунства, канібалізму. Високорозвинута, культурна нація раптом породжує армію бандитів, убивць* (О. Гончар).

КАНІБА́ЛЬСТВО, а, *с.* Те саме, що **канібалíзм** 1. *Весь світ уже знав про крах московської авантюри, доходили чутки про канібальство серед польських жовнірів, обложених князем Пожарським у Москві* (Р. Іваничук); *Іссей Сагаві, з людоїда перекваліфікувавшись на письменника, почав пекти романи, як пиріжки, а щоб підігріти до них читацький інтерес, час од часу вміщує в журналах спогади про своє канібальство* (В. Чемерис); *Почав читати* [Крутояр] *вголос: .. "Вельмишановний сеньйоре президент.., хто дав усім вам право успадкувати підлість і канібальство конкістадорів? Чому у вашій маленькій республіці панує все та ж жорстокість і неправда?"* (Ю. Бедзик).

КАНІБА́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каніба́л.** *Ми знаємо, що Авраам слухняно пішов на гору, аби там виконати Божу волю, і лише в останню хвилину канібальська жертва була замінена на ягня* (О. Бердник); *Московська рать підпалювала новгородців живцем, кидала під волховську кригу.., не милувала навіть немовлят, — годилися всі канібальські способи знищення єдинокровних і єдиновірних* (Є. Гуцало).

КАНІ́КУЛИ, кул, *мн.* Перерва в заняттях у навчальних закладах, що надається учням, студентам для відпочинку; вакації. *Захотілося йому побачити їх долю, їх горе: чим живе і чим дише сей люд. І... поїхав Петро на .. свої канікули не до батька-матері, — поїхав у місто П...* (Панас Мирний); *Дуже мені прикро, що тобі так не вдалися твої канікули. Замість одпочинку мала стільки клопоту і роботи* (М. Коцюбинський); *Двадцять дев'ятого грудня учнів відпустили на новорічні канікули* (О. Донченко); *Я поїхав на канікули до бабусі, що жила на березі Сули, на Сумщині* (О. Бердник); *Під час зимових канікул вона вирішила відвідати свою шкільну подругу Мойру, яку не бачила вже кілька місяців* (О. Авраменко, В. Авраменко).

△ **(1) Парла́ментські кані́кули** — перерва в роботі парламенту. *Парламентські сесії не можуть тривати протягом усього року. Вони перериваються на парламентські (літні) канікули й офіційні свята* (з навч. літ.).

КАНІ́КУЛОВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **канікуля́рний.** *Канікуловий час.*

КАНІКУЛЯ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **кані́кули.** *Довго сміялися* [лікарі] *з червоних лискучих лисин нових подорожніх та їхніх взагалі вайлуватих постатей. Вони зразу ж вирішили, що це якісь натуралісти чи провінціальні вчителі в канікулярній прогулянці* (Ю. Смолич); *У літні канікулярні місяці разом з товаришами по Академії, найчастіше з Мартиновичем, він* [художник-етнограф Опанас Сластіон] *їздив по Україні* (з наук.-попул. літ.).

КАНІ́СТРА, и, *ж.* Металевий або синтетичний (перев. чотирикутний) бак із герметичною кришкою для різних рідин (бензину, гасу і т. ін.). *Він з каністрою в руці чвалає до Нафтозбуту по пальне* (Ю. Яновський); *— В кузові лежали дві каністри бензину, вилила я їх у бак і помчала* (О. Копиленко); *Хтось подав Урилову каністру з бензином. Полковник узяв її* (Л. Кононович); *Сів* [Іван] *до столу, поставив перед собою пластикову каністру із самогонкою і похмуро прикладався, доки вона не спорожніла* (Люко Дашвар).

КАНІФА́С, у, *ч.* 1. Легка бавовняна тканина з рельєфним тканим малюнком. *У тиждень перед пожежею не було дня, щоб Гарцуба уночі не виносив із крамниці пакунки із різним товаром. В неділю він перетягнув додому каніфас* (із журн.).

2. *заст.* Цупка смугаста бавовняна тканина. — *Це тобі не з каніфасу: Ший із чистого атласу!* (Я. Щоголів); *Завдяки своїй міцності каніфас мав неабиякий попит серед міської бідноти* (із журн.).

КАНІФА́СОВИЙ, а, е. Прикм. до **каніфа́с.** *Каніфасове виробництво;* // Пошитий із каніфасу. *Каніфасова сукня; Каніфасовий фартух.*

КАНІФО́ЛЕВИЙ, а, е. Прикм. до **каніфо́ль.** *Каніфолевий запах;* // Який містить каніфоль. *Каніфолевий лак виготовляють шляхом розчинення похідних каніфолі в скипидарі* (з навч. літ.); *Каніфолеве мило.*

КАНІФО́ЛИТИ, лю, лиш, *недок., що.* Натирати каніфоллю. *Під час роботи бітумоплавильної установки забороняється знімати й каніфолити ремені та шківи машин, а також знімати, ставити і переставляти огорожі* (з наук.-техн. літ.); *Каніфолити смичок.*

КАНІФО́ЛЬ, і, *ж.* Природна смола, що її добувають із живиці хвойних дерев; жовта або темно-червона тверда склоподібна речовина, яку застосовують у виробництві лаків, мила, гуми, паперовій промисловості і т. ін., а також для натирання смичків струнних інструментів. — *З дна моря — улов, — нагадує дебелий археолог-водолаз, — ціла купа черепків, потовчених амфор... У декотрих збереглася еллінська смола, каніфоль...* (О. Гончар); *Дід залишив молоточок, взяв до рук скрипку. Потер смичок каніфоллю* (О. Бердник); * У порівн. *Я зовсім серйозно поділяю думку Кузьми* [Козьми] *Пруткова, що похвала потрібна талантові, як каніфоль — смичкові* (М. Рильський).

КАНІФО́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **каніфо́ль.** *Каніфольне виробництво;* // Зробл. з каніфолі. *Грунт для підлоги містить каніфольний гліцериновий ефір з органічними кислотами, лляною, касторовою і соняшниковою оліями* (з навч. літ.); *Каніфольний клей.*

КАНКА́Н, у, *ч.* Естрадний танець у швидкому темпі з високим підкиданням ніг. *Мені здавався часом Той її* [ведмедиці] *танець канканом* (Леся Українка); *А в місті жевжики тендітні "Війни!" — кричать .. О, ми покажем вам "війни", ляльки напудрені, прокляті... Танцюйте швидше ваш канкан, його скінчить удар багнета* (В. Сосюра); *Та це ж усе артисти з оперети. Вони канкан закрутять нам у танці* (П. Воронько); *Судовий секретар десь чув, що в Парижі танцюють канкан, і розпитує, як це робиться, чи треба піднімати ногу* (М. Слабошпицький).

КАНКА́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **канка́н.** *В опері Д. Верді "Травіата" канканові ритми є одним із музичних символів паризького напівсвіту* (з наук.-попул. літ.).

КА́ННА[1], и, *ж.* Багаторічна трав'яниста рослина родини каннових з широкими листками і великими квітами; вирощується як декоративна. *У сквері палали ясним червоним світлом величезні осінні канни* (В. Собко); *На клумбі ще багряніли чорнобривці впереміж з каннами* (М. Малиновська); *Канни цвітуть над морем... Канни — червоні чайки! Зором своїм червоним палахкотять над морем* (М. Вінграновський).

КА́ННА[2], и, *ж.* Антилопа родини порожнисторогих з довгими рогами, яка мешкає в Африці. *Довжина тіла канни — до 3,5 м, вага — до 1000 кг* (з наук. літ.); *Канни збереглися головним чином у національних парках, вони занесені в Червону книгу* (з наук. літ.); *Проживають канни стадами, пересуваючись по рівнинних районах степів і саван, де харчуються листям, травами, молодими пагонами і корінням* (із журн.).

КА́ННОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ка́нна**[1]. *Висота каннового квітконоса може бути від 0,5 до 3 м* (з наук.-попул. літ.); *Яскраві, вишукані каннові квіти і велике листя чудово виглядають у центрі квітника або клумби* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **ка́ннові,** вих, *мн.* Родина однодольних рослин, поширених переважно в Центральній і Південній Америці. *Існує близько 50 видів каннових* (з наук. літ.); *Каннові культивують як декоративні рослини в багатьох країнах* (з наук.-попул. літ.); *У каннових великі яскраві квіти: червоні, жовті, жовтогарячі, білі* (із журн.).

КАНО́Е, *невідм., с.* 1. Човен індіанців Північної Америки із цілого стовбура дерева (видовбаного чи випаленого) або дерев'яного каркасу, обтягнутого шкірою, з однолопатевими веслами. *Індіанські каное мали симетрично загострені ніс і корму, це міг бути човен до 3 метрів та 11-метровий гігант* (з наук.-попул. літ.); *Із каное був пов'язаний весь уклад життя індіанців: полювання, кочування, війни* (із журн.).

2. Невеликий спортивний човен з піднятою кормою, на якому гребуть однолопатевим незакріпленим веслом, стоячи на коліні. *Літають по сліпучій гладіні легкокрилі байдарки, гострі, мов щуки, човни заводських спортсменів, мчать .. каное, тарахкотять моторки* (О. Гончар); *Досі я навіть не припускав, що Рудий захоплюється плавбою. (А може, веслуванням на байдарках чи каное?)* (О. Шугай).

КАНОЇСТ, а, *ч.* Спортсмен, який займається греблею на каное. *На змаганнях широко представлені байдарочники й каноїсти України* (з газ.); *Наш досвідчений дует каноїстів пробився до спринтерського фіналу на двохсотметрівці* (з газ.).

КАНОЇСТКА, и, *ж.* Жін. до **каноїст.** *На чемпіонаті світу із греблі на марафонських дистанціях, який відбувся в угорському місті Дьйор, українська каноїстка завоювала золоту нагороду* (з газ.).

КАНО́Н, у, *ч.* 1. *рел.-церк.* Установлене найвищою церковною владою як закон правило чи догмат з питань віри. [М а р т і а н:] *Дозволь покликати моїх дітей, сам розпитай їх про науку віри — я їх учив, як наш канон велить* (Леся Українка); *За церковними канонами, незалежність церкві повинна надати та церква, до якої вона раніше входила* (з наук. літ.).

2. *рел.-церк.* Сукупність книг Біблії, визнаних церквою богонатхненними, узаконених як Святе Письмо. *Старий Заповіт римсько-католицької церкви нараховує 47 канонічних книг (або 45, якщо вважати книгу Єремії, Лист та Плач Єремії однією книгою). Православна церква визнає за канон 39 книг Старого Заповіту* (з наук. літ.); *Сучасний канон, який включає 27 новозавітних книг, сформувався до 367 р., офіційно остаточно визнаний у 405 р.* (з наук. літ.).

3. *перен., книжн.* Твердо встановлене правило, усталена норма. *Він* [Сосюра] *може порушувати всі пуританські вимоги плужанського чи гартянського канону* (М. Зеров); *Поспішати з виведенням канонів із хороших фільмів не можна* (О. Довженко); *— Ця церква повинна бути зразком. Повинна лягти в основу всіх архітектурних канонів!* (В. Домонтович); *— Мистецтво наше в кожному випадку може користуватися тільки наперед визначеними і твердо встановленими канонами* (П. Загребельний).

4. *рел.-церк.* Пісня на честь святого або свята. *З покаянних канонів він перейшов до хвалебних акафістів* (А. Кримський); *Великодній канон уводить вірних у дух і сенс свята Воскресіння Христового* (з газ.).

5. *муз.* Музична форма, що ґрунтується на повторенні тієї самої мелодії різними голосами хору, які вступають послідовно один за одним. *Михайло Леонтович застосував у цьому хорі ("Над річкою, бережком") класичний прийом канону* (із журн.).

КАНОНА́ДА, и, *ж.* Часте й тривале стріляння з багатьох гармат. *Поки спинив Вернидуб канонаду, покотом лягло шість козаків* (М. Старицький); *— Ну, куди ж тут театр, коли черевиків нема, сукні подерті, електрики нема, води нема, в театрах од канонади всі шибки повибивані* (В. Винниченко); *В повітрі чується лиш передгроззя та десь далеко гуркотить артилерійська канонада* (Б. Антоненко-Давидович); *В степу, за обрієм, як далекий грім, гула канонада* (Л. Дмитерко); *На світанку дев'ятого січня о десятій годині тридцять хвилин почалася артилерійська канонада і тривала дві години* (Григорій Тютюнник).

КАНОНА́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **канона́да.** *Доленго! Друже любий мій, хіба привіт я твій забуду, коли прорвався я крізь бій, крізь канонадні перегуди* (В. Сосюра); *Докочувався зі сходу глухий канонадний гул, і спалахи кривавили нічний обрій* (І. Нижник).

КАНОНЕ́РКА, и, *ж.* Невелике військове судно, що має броню й гармати середнього калібру, признач. для дій поблизу берегів і на мілководді (на морях і ріках). *Канонерка вийшла з гавані, поминула маяк, рушивши назустріч крейсерові* (Ю. Яновський); *Згодом канонерки перенесли вогонь далі, і Головатий з Кущівським куренем* [козаків] *кинувся в пролом* (С. Добровольський); [К р и м:] *Грек зразу виручав, один тільки раз, видно, погано підмастив, і нас канонерка потопила в турецьких водах* (О. Корнійчук).

КАНОНЕ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **канонéрка.** *Головне канонерське озброєння — 2–5 артилерійських установок калібром 76–152 мм* (із журн.).

△ **Канонéрський чóвен** *див.* **чóвен.**

КАНОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *рел.-церк.* Дія за знач. **канонізува́ти** 1. *Важливим ідеологічним заходом Ярослава було намагання канонізації руських церковних діячів, зокрема, Володимира, Бориса та Гліба, а також княгині Ольги як святих* (Р. Іванченко).

2. *перен., книжн.* Дія за знач. **канонізува́ти** 2. *Неправильно було б думати, що може бути якийсь один, єдино вірний переклад художнього твору. Ні, жодна уніфікація, жодна канонізація тут неможливі* (М. Рильський).

КАНОНІЗО́ВАНИЙ, а, е, *рел.-церк., книжн.* Дієпр. пас. до **канонізува́ти.** *— Як? — запалився патер Інніго. — Таж ваш патрон воскрешав мертвих!.. Ще за життя, не канонізований святою церквою!* (Н. Королева); *У Франції .. склався, сказати б, канонізований романтичний образ Марії Башкирцевої* (М. Слабошпицький); // **канонізо́вано,** *безос. пред. Пізніш княгиню Ольгу канонізовано, але коли саме невідомо; здається, що в домонгольську добу вона була вже святою* (І. Огієнко).

КАНОНІЗУВА́ННЯ, я, *с.* 1. *рел.-церк.* Дія за знач. **канонізува́ти** 1. *За одними даними, певний порядок канонізування святих склався в X ст., а за іншими, воно було відоме ще в VII ст.* (з наук. літ.).

2. *перен., книжн.* Дія за знач. **канонізува́ти** 2. *На Північному Кавказі історично склалися два центри канонізування баштової архітектури: Північна Осетія та Інгушетія* (з наук.-попул. літ.).

КАНОНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *що, рел.-церк.* Робити каноном (у 1 знач.). *Грецьку Біблію від найдавнішого часу вважали в православній церкві за основне джерело Св. Письма; з цієї ж мови робили всі наші церковнослов'янські переклади. Тому й Острозька академія не могла відірватися від такого традиційного погляду і канонізувала власне грецький текст* (І. Огієнко); // *кого.* Зараховувати до святих. *Ми не знаємо докладно, коли явилася думка канонізувати Володимира. Принаймні в похвальнім слові митрополита Іларіона, що було виголошене коло р. 1050, при всій його пророчитості, нема ще мови про Володимира як про святого* (І. Франко).

2. *кого, що, перен., книжн.* Визнавати кого-, що-небудь непохитно авторитетним, єдино законним і незмінним зразком; узаконювати. *Можна було б не загострювати питання, якби в нас не "канонізували" гумор Остапа Вишні (дивись числа журналів "Плужанин", "Плуг" тощо), але саме через цю канонізацію справа з "Вишніянством" набирає вже певного літературно-громадського характеру* (Б. Антоненко-Давидович); *Якщо ми будемо працювати і молодо, і зріло, не будемо канонізувати навіть кращих наших фільмів, ми досягнемо нових славних вершин у мистецтві кінодокументалістики* (із журн.).

КАНОНІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. *рел.-церк.* Пас. до **канонізува́ти** 1. *Для підтримання традицій, збереження самобутності та єдності релігії тексти, які відігравали важливу роль у цьому процесі, канонізувалися* (із журн.).

2. *перен., книжн.* Пас. до **канонізува́ти** 2. *Роман, повість та оповідання канонізуються як жанри в XIX ст.* (з наук. літ.).

КАНО́НІК, а, *ч.* Католицький соборний священик. *Батько наняв для них* [синів] *у одного латинського каноніка дві комнатки* [кімнатки], *осібну для кождого* (І. Франко); *З того часу Безбородько частіше заходив до Річинських, а в містечку почали плескати, що доктор Безбородько буває в домі отця каноніка* (Ірина Вільде); *Виходили навстріч капелани й каноніки, шанобливо вклонялися, тоді непомітно усувалися в нетрі святинь* (П. Загребельний).

КАНОНІ́Р, а, *ч., військ.* Рядовий солдат артилерії; гармаш. *Збігалася на площі перед ремізою ціла товпа цікавих, молодих бережанців. Канонiри гукали на них: "Йдіть геть, бо будемо стріляти!"* (Б. Лепкий); *Професор Ф. Рубо змалював у панорамі "Оборона Севастополя" канонiра Авер'яна Лагутіна* (В. Кучер); *Попереду із рипінням викотилися візки із гарматами й канонiри почали розвертати їх, наводячи мідні жерла на козаків* (Д. Білий).

КАНОНІ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **канонір.** *Такого дива ще не траплялося в його канонірському житті. Всіх довкола розметав на смерть, а той, кого найбільше хотілось вбити, залишився живим* (В. Земляк).

КАНОНІ́ЧНИЙ, а, е. 1. *рел.-церк.* Стос. до канону або який є каноном (у 1 знач.). *Основою канонічного права кожної православної церкви, крім Св. Письма, служать апостольські правила, постанови семи Вселенських та десяти крайових соборів* (І. Огієнко); *Церковнослов'янська мова південноруської редакції була живим організмом, який обмінювався творчою енергією як з канонічною літературою південнослов'янського походження, так і з давньоруськими творами духовного і світського характеру* (В. Русанівський).

2. *рел.-церк.* Узаконений церквою як Святе Письмо. *Християнський теолог Оріген назвав канонічними ті книги, які християнська церква в силу традиції шанує як богонатхненні* (із журн.).

3. *перен., книжн.* Визнаний зразковим, твердо встановлений; узаконений. *Мені не раз доводилося чути голос (одного з епігонів "Молодої Музи"), що Франко-поет був нечутливий до канонічних форм сонета, октави тощо* (М. Зеров); *Десь у глибинах пам'яті він, певне, не знаючи того сам, зберігав згадки про старовинні традиції іранської мініатюри, про канонічні для цього мистецтва персонажі, жести, фарби* (В. Домонтович).

КАНОНІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., рел.-церк., книжн.* Властивість за знач. **канонічний** 2, 3. *Критерієм канонічності книг Старого Завіту було авторство пророків, для новозавітних книг — авторство апостолів* (з наук. літ.); *Канонічність у першу чергу властива стародавньому й середньовічному мистецтву* (з наук.-попул. літ.).

КАНТ[1], а, *ч.* 1. Кольоровий шнурок або вузька смужка тканини іншого кольору, яку вшивають у борти, шви одягу, найчастіше — форменого; облямівка (у 1 знач.). *На перон поволі, ніби навіть знехотя, вийшов похмурий, цибатий чоловік у великому кашкеті з жовтими телеграфними кантами* (Б. Антоненко-Давидович); *Сухий дідок завжди був у сукняній куртці з синіми кантами* (П. Панч); *Черниш був у новому кітелі, в синьому з кантами галіфе* (О. Гончар); // Смужка, що облямовує малюнок, фотокартку і т. ін. *На стінах висіли фотографії, обклеєні по краях кантами із смужок паперу у вигляді рамок* (із журн.).

2. Ребро, пруг дошки, бруса і т. ін. *Сподом* [у будці] *прибиті тріски, мов до підвалини, до трьох дощин, що стояли лігма, кантом догори* (Л. Мартович); *Лесь Бойко помагав нести труну. Крізь тонку сорочку боляче врізався у плече гострий кант соснової дошки, і Лесь усе частіше міряв поглядом відстань до церкви* (І. Нижник).

КАНТ[2], а, *ч., заст.* Хвалебна врочиста пісня духовного або світського змісту. *Співали під вікном канти, а старий слухав* (Панас Мирний); *Спудеї ходили з кантами та віншуваннями по домах тамошніх достойників і багатіїв* (Б. Лепкий); *Півча заспівала канта* (Ю. Мушкетик); *Кілька хлопчаків у білих сорочках натхненно співали жалісного канта — текли їм од власного співу на очі сльози* (Валерій Шевчук).

КАНТА́БІЛЕ, *муз.* 1. *присл.* Співучо (як позначення способу виконання музичного твору). *Кантабіле означає м'яке виконання на музичних інструментах, наслідування співу* (з наук. літ.).

2. *у знач. ім., невідм., с.* Назва музичного твору або його частини, що виконується співучо. *Іноді назвою музичної п'єси стає лише найменування "кантабіле" ("Кантабіле для віолончелі й фортепіано Ц. Кюї")* (з наук. літ.).

КАНТАЛУ́ПА, и, *ж.* 1. Сорт дині кулястої або плескуватої форми. *Канталупа — єдина група культурних динь, плоди яких багаті каротином* (з наук. літ.); *Канталупу цінять за відносну невибагливість, сильний аромат і приємний смак* (із журн.).

2. Плід цієї рослини, що має м'яку бородавчасту шкіру. *Канталупа має бородавчасту поверхню, соковиту, жовтогарячого кольору м'якоть* (з наук.-попул. літ.); *Канталупа не призначена для тривалого зберігання, але вона добре транспортується завдяки міцній шкірці* (із журн.).

КАНТАЛУ́ПКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **канталу́па.** *Були тут дубівки з шкаралупою, як дубова кора, ніжні канталупки, біліли круглі качанки* (О. Донченко).

КА́НТАР, а, *ч.* 1. Те саме, що **бе́змін.** — *Може потягнути півпуда. Зветься безмін, або кантар. Вага чіпляється на оцей гак* (В. Кучер); *В руці він тримає мідний кантар, який бреше на фунт то в користь господаря, то навпаки* (М. Стельмах).

2. *діал.* Вуздечка. *Сивий коник, кантар на нім* (Сл. Б. Грінченка).

КАНТА́РКА, и, *ж., діал.* Вуздечка. *Підводились коні, бряжчали ланцюгами кантарок, почувши світанкову метушню конюхів* (В. Кучер); *Микола поправив оздоблені мідними бляшками кантарки на рисаках, підтягнув підпруги* (Р. Андріяшик); *Степової ночі пастух за кантарку привів коня* (Є. Пашковський).

КАНТА́РОЧКА, и, *ж., діал.* Пестл. до **канта́рка.** *Сріберна кантарочка, золоте повіддя. Понад шляхом горобина — червоне ягіддя* (з народної пісні).

КАНТА́ТА, и, *ж.* 1. Великий урочистий музичний твір, що його виконують солісти та хор у супроводі оркестру. *Свіжими молодими голосами полилась Лисенкова кантата: "Б'ють пороги"* (І. Нечуй-Левицький); *Хор готував .. лисенківську кантату "Слава Україні"* (Ю. Смолич); *Виконувалася кантата-симфонія "Кавказ" за Шевченком. Міцна музика!* (І. Жиленко).

2. Старовинний ліричний вірш, написаний з приводу якоїнебудь урочистої події; ода. *Не підтримана бліда емоція припускала перетворення його поезії .. в римовану прозу: офіціозні кантати, марші, присягальні та привітальні тексти. І таких віршів у Самійленка чимало* (М. Зеров); *У кантатах оспівувалися радісні події чи видатні особи* (із журн.).

КАНТА́ТНИЙ, а, е. Стос. до кантати (у 1 знач.). *В українській музиці важко переоцінити значення кантатних творів М. Лисенка* (з навч. літ.); *Класичним зразком кантатного жанру в українській музиці вважають лірико-драматичну кантату-поему "Хустина" на слова Т. Шевченка Левка Ревуцького* (з навч. літ.).

КА́НТЕЛЕ, *невідм., с.* Фінський і карельський народний струнний щипковий музичний інструмент, схожий на гуслі. *Під час гри кантеле тримають на колінах у горизонтальному чи злегка похилому положенні і пальцями обох рук защипують струни* (з наук.-попул. літ.); *Старовинні кантеле мали п'ять жильних струн, сучасні оснащені металевими струнами, число яких доходить до тридцяти чотирьох* (із журн.); * У порівн. *Сова-білянка свисне, та водоспаду нить Зі скелі прямовисно, мов кантеле, дзвенить* (П. Дорошко).

КАНТЕЛІ́СТ, а, *ч.* Той, хто грає на кантеле. *Кантелісти представили на концерті три твори, з яких два — обробки фінського фольклору* (з газ.); *Шкільний ансамбль кантелістів "Студія Контоккі" видав диск "Політ над дощем", успішно брав участь у фольклорних фестивалях у Карелії, Фінляндії та Швеції* (з газ.).

КАНТЕЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **кантеліст.** *Однією з перших учасниць ансамблю "Кантеле" була заслужена артистка Карелії Кертту Вільянен — кантелістка, співачка* (із журн.).

КА́НТИК, а, *ч.* Зменш. до **кант**[1] 1. *На ньому лише трусики, облямовані червоними та блакитними кантиками* (Д. Ткач).

КАНТИЛЕ́НА, и, *ж.* 1. Співуча мелодія; наспівність, мелодійність музичного твору, співацького голосу, виконання. *В українському музичному фольклорі і своєрідні інтонації, і скоромовка жартівливої побутової пісні, і соковита кантилена привільної степової козацької або задумливої дівочої пісні* (з наук. літ.); *Для сценічної художньої мови велике значення має звукова кантилена* (з навч. літ.); * Образно. *Вже зелені сади, вже весни кантилена. Ще мій сміх молодий, і душа ще зелена* (Б.-І. Антонич).

2. У середні віки в західноєвропейських країнах — невеликий ліро-епічний твір, пісня. *Оригінальної епічної поезії нема, заховалися ледве сліди її, та й то досить сумнівні. Оригінальну закраску має хіба віршований "Пролог про смерть" та "Кантилена про Віклефа", написана Галкою з Добчина* (І. Франко).

КАНТИЛЕ́ННИЙ, а, е, *муз.* Стос. до кантилени. *Кантиленний спів, який називається ще легато, несе велике художньо-виражальне навантаження при акапельному виконанні й застосовується здебільшого в протяжних піснях* (із журн.).

КАНТИЛЕ́ННІСТЬ, ності, *ж., муз.* Властивість за знач. **кантиле́нний.** *У симфонії С. Людкевича "Прикарпатська" звучать мелодії прикарпатських жартівливих пісень, приваблюють задушевною кантиленністю ліричні сторінки, засновані на інтонаціях народно-романсових наспівів* (з наук. літ.).

КАНТИЛЕ́НОВИЙ, а, е. Те саме, що **кантиле́нний.** *Гарні кантиленові мелодії переплітаються із віртуозними частинами, які вимагають від співаків найвищих технічних умінь* (з газ.).

КАНТІА́НЕЦЬ, нця, *ч.* Послідовник, представник кантіанства. *Бути кантіанцем означало бути переконаним у тому, що, по-перше, філософію слід розпочинати критикою пізнання; по-друге, треба відмовитися від теорії буття, по-третє, пізнання не може вийти поза межі досвіду, по-четверте, досвід є не простим набором фактів, а складним твором розуму* (з наук. літ.); *Видатний російський філософ і логік О. І. Введенський, з одного боку, був послідовним кантіанцем, з іншого — самостійним оригінальним мислителем* (із журн.).

КАНТІА́НКА, и, *ж.* Жін. до **кантіа́нець.** — *Ну добре, Ви — кантіанка. Але світ не зійшовся клином на цьому мислителеві* (із журн.).

КАНТІА́НСТВО, а, *с.* Система критичної філософії, розроблена І. Кантом, а також інші філософські системи, що виникли під впливом його ідей. *Кантіанство охоплює різноманітні філософські вчення, які розділяють прагнення І. Канта дослідити природу і межі людського пізнання в надії підняти філософію до рівня науки* (з наук. літ.); *Найтиповішим представником раннього кантіанства став Ф. А. Лянге (1828–1875). Основним його твором була "Історія матеріалізму", далека від Канта за темою, проте просякнута його духом* (з наук. літ.).

КАНТІА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до кантіанства. *Близький до кантіанського погляд на емпіризм у соціальних науках розвинув і відстоював Е. Дюркгейм* (з наук. літ.); *Кантіанський рух, що розпочався близько 1860 р., згуртував тих, хто шукав шляхів удосконалення філософії та дійсно добивався у ній змін* (із журн.).

КАНТІ́ВКА, и, *ж., спец.* Маленька кирка або молоток для обтісування каменю. *Впізнавалися драбини, клинчики, півклинчики, триклинчики, сорок клинців, жовтоклинчики, зубці, кантівка* (Т. Прохасько).

КА́НТОВИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **кант**[2]. *Вибір для революційного тексту жанру, пов'язаного з давньою кантовою традицією, був невипадковим. Ця музично-поетична форма вживалась саме для втілення образів маршових, скорботних* (із журн.).

КАНТО́Н, у, *ч.* 1. Федеративна адміністративно-територіальна одиниця Швейцарії. *Серед недоступних скель, на розграниччю* [пограниччі] *трьох кантонів, над озером відграється пречудово хороша і висока сцена присяги на вірність своїй країні* (І. Франко); *Він з родиною натуралізований в одному з швейцарських кантонів, де ним пишаються і приймають на славу, коли він приїздить* (О. Іваненко); *У часи Центральної Ради Безбородько одразу перешерстився і вже вінцем державної творчості вважав федеративний устрій і відстоював дроблення України на самостійні краї за взірцем швейцарських кантонів, бо так легше йому самому було стати значним правителем* (М. Стельмах).

2. Дрібна адміністративно-територіальна одиниця Франції, Бельгії, Еквадору та ін. *Справді-бо, пересічну — нормальну! — людину, скільки світ стоїть, обходять насамперед події на її "кутку" (в її окрузі, містечку, кантоні і т .д.)* (О. Забужко); *Поділ території Франції на департаменти, кантони й комуни (або муніципалітети) встановлено в 1789 р., поділ на округи — в 1800 р.* (з наук. літ.).

КАНТОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до кантону. *Шановний противник наш .. може намовити земство миргородське заложити в себе український університет (єсть же в Швейцарії кантональні університети!) і викладати там своєю прекрасною мовою хоч історію, аби хто хотів його слухати* (М. Драгоманов); *Вища освіта в Бельгії знаходиться у віданні спільнот: Фламандська спільнота займається освітою у Фландрії, французька — у Валлонії та Брюссельському столичному регіоні, німецькомовна — у відповідних кантонах* (із журн.).

КАНТОНІ́СТ, а, *ч., іст.* У Росії першої половини XIX ст. — солдатський син, що від народження приписувався до військового відомства, навчався в спеціальній військовій школі й відбував тривалу військову службу. — *А де ж ваш рід, дядечку? Звідки ви самі? — З кантоністів! — одказав похмуро москаль* (Марко Вовчок); *Він, бач, ніби солдатський син, значиться, кантоніст* (І. Нечуй-Левицький).

КАНТОНІ́СТСЬКИЙ, а, е, *іст.* Стос. до кантоніста. *Кантоністські школи (інженерні, топографічні, артилерійські та ін.) виникли в Російській імперії в 1805 році внаслідок реорганізації гарнізонних шкіл, заснованих Петром I* (з наук.-попул. літ.); *Яків Грек був забраний як син миколаївського солдата в кантоністський полк гармашів* (із журн.).

КА́НТОР, а, *ч.* 1. Співак у синагозі. *Кантор синагоги мав бути людиною з чудово поставленим голосом, навчений вести правильну мелодію молитви, орнаментовану варіаціями і тими прийомами, які вироблялися віками* (з наук.-попул. літ.); *Життя містечкових канторів описав Шолом Алейхем у романі "Йоселе-Соловей"* (із журн.).

2. Півчий і соліст хору в католицькій церкві. *Кантори виконували сольні партії в хорі, окремі твори без акомпанементу чи в супроводі лютні або іншого струнного інструмента* (із журн.).

3. Учитель музики, диригент хору, органіст і церковний композитор у протестантській церкві. *Кантор писав музику до богослужінь, регентував, супроводжував богослужіння грою на органі та викладав музику в парафіяльній школі* (з наук.-попул. літ.).

КАНТУВА́ЛЬНИЙ¹, а, е. Признач. для кантування *(див.* **кантува́ння¹**). *Краї виробів обробляють косою бейкою або кантувальною тасьмою* (із журн.).

КАНТУВА́ЛЬНИЙ², а, е, *спец.* Признач. для кантування *(див.* **кантува́ння²**). *Для кантування вантажів кранами влаштовують спеціальні ділянки — кантувальні майданчики* (з наук. літ.); *Кантувальне приміщення; Кантувальне устаткування.*

КАНТУВА́ННЯ¹, я, *с.* Дія за знач. **кантува́ти¹**. *Якщо ви бажаєте здешевити вартість стендів, можна відмовитися від кантування багетом* (з мови реклами).

КАНТУВА́ННЯ², я, *с., спец.* Дія за знач. **кантува́ти²**. *У процесі виготовлення деталі та вузли часто піддають неодноразовому кантуванню: під час виковування, механічного оброблення, гідро-, пневмоочищування і т. ін.* (з наук. літ.); *Кантування та підтягування вантажів належать до спеціальних видів робіт із застосуванням кранів* (із журн.).

КАНТУВА́ТИ¹, у́ю, у́єш, *недок., що.* 1. Обшивати, облямовувати кантом *(див.* **кант¹** 1) що-небудь. *Накладні кишені можна кантувати оздоблювальною бейкою, оборкою або мереживом* (із журн.); *Кантувати комір мундира; Кантувати фотографію.*

2. Обтісувати по краях дошку, брус і т. ін., роблячи кант *(див.* **кант¹** 2). *На початку XX ст. тесали дерева "на чотири боки" — кантували в різних околицях по-різному* (з наук. літ.); *Колоду кантують вздовж волокон і смоляних кишень, що дозволяє забезпечити додатковий захист від вологи* (із журн.).

КАНТУВА́ТИ², у́ю, у́єш, *недок., що, спец.* Перевертати заготівки, деталі, вироби при обробленні або вантаж при переміщенні. *Та де вже його кантувати тринадцятилітньому хлопчині? Совае ломиком, а злиток не ворушиться* (М. Руденко); *Скловироби транспортують залізницею у критих чистих вагонах або контейнерах, на яких ставлять великим шрифтом напис "Верх! Не кантувати! Обережно, крихке!"* (з мови документів).

КАНТУВА́ТИСЯ¹, у́ється, недок. Пас. до **кантува́ти¹**. *Згадайте жакет матадора на іспанській кориді — приблизно так і виглядає канонічне болеро. Воно шиється з темного оксамиту або благородної вовни, кантується позументами* (з наук.-попул. літ.); *Одна внутрішня сторона колоди кантується по всій довжині. Ця частина піде всередину зрубу* (із журн.).

КАНТУВА́ТИСЯ², у́ється, недок. Пас. до **кантува́ти²**. *Виріб кантується на 90 градусів і повертається на ділянку складання, де вже встановлена наступна заготівка* (з наук.-техн. літ.).

КАНТУВА́ТИСЯ³, у́юся, у́єшся, *недок., розм.* Перебувати де-небудь тимчасово, проводити час без певних занять. *Большаков одсапнув і сказав Абрамову: — Ну що ж, нам нема чого тут кантуватись* (Б. Антоненко-Давидович); *За кілька хвилин розвідники .. встигли розповісти Козакову, що вони зараз "кантуються", тобто б'ють байдики* (О. Гончар); — *Джованні, не забувай — це моя сестра! — Плював! Я по тюрмах кантуюсь, а вона тут...* (Ю. Винничук); — *Як і більшість дівчат, хто кантується на цьому гнилому факультеті, ти знаєш: головне — заміж* (Є. Кононенко).

КАНТУВА́Ч, а́, *ч.* Механізм для перевертання (кантування) заготівок, деталей, виробів при їх виготовленні, транспортуванні або упаковуванні. *Кантувач застосовують у ковальсько-штампувальних, ливарних та інших цехах, у складах на навантажувально-розвантажувальних роботах і т. ін.* (з наук.-попул. літ.); *До найпоширеніших у машинобудуванні належать кантувачі, основною частиною яких є поворотна головка, укріплена на станині* (з навч. літ.).

КАНУ́ДИТИ, ить, *недок., безос., діал.* Нудити. *Саньці ще зранку було негаразд, боліла голова й канудило* (О. Донченко); [Б е р т а:] *Його канудить від цих скажених хвиль* (І. Муратов); *Самойловича канудило від думки, що допомагатиме тому прибишеві, своєму запеклому ворогові* (Ю. Мушкетик).

КАНУ́ДЛИВИЙ, а, е, *діал.* Нудотливий. *Камера поплива перед очима, канудливий клубок підкотився під горло, його всього вивернуло, він довго лежав, ввіткнувшись обличчям у слизьку підлогу* (А. Дімаров).

КАНУ́Н¹, у, *ч., заст.* Мед, який варять на храмове свято. *Пішов по канун та там і втонув* (Номис); *Всі взяли по ложці кануну* (Л. Яновська).

КАНУ́Н², у, *ч.* Світський закон, що його видавав султан. *Кожній землі, краю, провінції, місцевості, кожній групі віруючих, племені, ремісникам і землеробам — свій окремий закон, званий рішучим словом "канун"* (П. Загребельний).

КАНУ́ПЕР, у, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини айстрових, що має приємний запах і вживається як прянощі. *В лузі клечання зламаєм, Чебрецю понариваєм, Ще й кануперу і м'яти, Щоб у хаті діл заслати* (Я. Щоголів); *Під самими вікнами .. цвіли кущі рожі, бузку.., росли лелії, півонія, пахучий канупер* (І. Нечуй-Левицький); *Солодко дихав канупер, наче навмисне підсилюючи нудотність повітря* (В. Винниченко); *Росла тут рута-м'ята, любисток і канупер* (О. Донченко).

КА́НУТИ, ну, неш, *нар.-поет.* 1. *док.* Поринути, зануритися куди-небудь, у що-небудь. *Втоплю свою недоленьку, Русалкою стану, Пошукаю в чорних хвилях, На дно моря кану* (Т. Шевченко); *І тільки часом камінь з круч зірветься, Впаде і кане в темних тихих водах* (Леся Українка); // *недок. і док., перен.* Зникати, пропадати. *Карети, люди канули десь, зникали .. Звідти, із небуття з'являлися інші* (Валерій Шевчук); — *Мій дядько.., один із перших авіапілотів Італії, колись подався на ваші терени та там і канув під час першої війни* (Ю. Андрухович).

2. *недок. і док., заст.* Падати краплями; капати. *Ой зоре! зоре! — і сльози кануть. Чи ти зійшла вже і на Україні?* (Т. Шевченко); *Ой цюкнув я раз — похилилася* [билина], *Цюкнув я у другий раз, аж кров канула* (П. Чубинський).

◊ **(1) Ка́нути в Ле́ту** — зникнути безслідно, забутися. — *Нема нічого вічного... Й неволя кане в Лету* (Василь Шевчук); *Красі твоїй не висловить хвали. Будь музою десятою поету, Від решти муз гарнішою стократ, — І образ твій повік не кане в Лету* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра); **(2) Ка́нути у бе́звість (у небуття́, у ві́чність)** — зникнути назавжди, безповоротно. *Тільки голландський годинник на комоді тикотить, рахуючи хвилини, що канут у вічність, як у безодню* (Б. Лепкий); *Довкола панувала могильна тиша, немов земля вся канула в небуття* (В. Гжицький); *У житті Златки й Арсена це був найщасливіший час. Минули, канули в безвість важкі злигодні й небезпеки, які стрічалися на їхньому шляху* (В. Малик); **[Як (мов, ні́би** *і т. ін.)***] у во́ду впа́сти (ка́нути, пірну́ти** *і т. ін.)* *див.* **упа́сти**[1].

КАНЦЕЛЯРИ́ЗМ, у, *ч.* Слово чи зворот, притаманні стилю ділових паперів, документів. *Стандартизація мовних засобів є однією з особливостей офіційно-ділового стилю. На лексичному рівні це виявляється у використанні канцеляризмів: реалізація завдань, приділяти увагу, вживати заходів, здійснювати контроль та ін.* (з наук.-попул. літ.); *У текстi художніх творів канцеляризми найчастіше використовують для мовленнєвої характеристики дійових осіб і створення комічного ефекту* (з навч. літ.).

КАНЦЕЛЯРИ́СТ, а, *ч.* 1. *заст.* Дрібний службовець канцелярії; писар. *То родом з Глухова, юриста, Він має чин канцеляриста* (І. Котляревський); *Гриць Калинович був канцеляристом при львівській скарбовій бухгалтерії ще за панщини* (І. Франко); *До кабінету поспішно входять два канцеляристи й вартові* (Б. Антоненко-Давидович); — *Я старший канцелярист гетьманської генеральної канцелярії, Петро Іванович. А це мої товариші. Хвесько й Лисько* (Г. Колісник).

2. *перен., зневажл.* Працівник апарату, що формально, по-бюрократичному ставиться до виконання своїх обов'язків. — *Ох і вогонь я витримав від Ліни, що я став сухим канцеляристом, утратив творче самостійне мислення, гнучкість в оцінці ситуації!* (із журн.); // Той, хто за канцелярською роботою не бачить живої справи. *Був він студентом, учився як слід. Ждали — і в полі відзначиться хистом! Він же зарився в папери, мов кріт, Ставши справжнісіньким канцеляристом* (С. Олійник).

КАНЦЕЛЯРИ́СТКА, и, *ж., заст.* 1. Жін. до **канцеляри́ст** 1. *Він попросив канцеляристку розшукати номер телефону Храпкова й подзвонити* (Іван Ле).

2. *перен., зневажл.* Жін. до **канцеляри́ст** 2. — *Вважаю, що в цьому випадку її назвали канцеляристкою незаслужено. Тоня просто чітко виконувала свої обов'язки* (із журн.).

КАНЦЕЛЯРИ́СТСЬКИЙ, а, е. 1. *заст.* Прикм. до **канцеляри́ст** 1; характерний для нього. *Канцеляристська діяльність С. Величка, без сумніву, сприяла тому, що в рукопис вміщено й офіційні друковані копії оригінальних документів і навіть власне оригінали* (з наук. літ.).

2. *перен., зневажл.* Прикм. до **канцеляри́ст** 2. *Канцеляристський підхід до надання права на постійне місце проживання доньці визначного українського діяча, письменника-патріота викликає чимало запитань* (з газ.).

КАНЦЕЛЯРІ́ЙНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **канцеля́рський** 1. *Се вчення, при якому була вся його душа, відсунуло на задній план його канцелярійну роботу; до канцелярії він приходив хіба на годину-дві* (І. Франко); — *Та я... що я?* — *м'явся комісар.* — *Я не правник. Я канцелярійний урядник* (Л. Мартович); *Повинен* [селянин] *раніш написати заяву, заплатити канцелярійний збір* (Остап Вишня).

КАНЦЕЛЯ́РІЯ, ї, *ж.* Відділ установи, який займається діловодством. *Писарі з канцелярії покинуть писати, шевчики, кравчики .. — усі ж то лавою йдуть... куди ж то? На Гончарівку* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Він попав в військову канцелярію і служив за писаря* (І. Нечуй-Левицький); *З'їздилися люди, інженери, техніки, утворилося господарство, бухгалтерія, канцелярія* (Іван Ле); *Зрідка по юрбах чи понад юрбами цих людей пропливали, переганяючи їх, великі хури, навантажені кріслами, друкарськими машинками, валізами й іншими атрибутами штабних канцелярій* (І. Багряний); // Приміщення цього відділу. *В канцелярії рипнули дверима* (Леся Українка); *Треба було вскочити до канцелярії й загасити вогонь* (Л. Смілянський).

КАНЦЕЛЯ́РСЬКИЙ, а, е. 1. Стос. до канцелярії. *Петруня в конторі. Закривши зшиток канцелярськими книжками, захоплено пише вірші* (С. Васильченко); *Назбиралося чимало канцелярської роботи, то доведеться посидіти допізна* (Ірина Вільде); *Слідчий дістав з кишені канцелярський ножик* (С. Чорнобривець); // Признач. для канцелярії. *Вона ввела його у простору кімнату з перегородкою, за якою великий канцелярський стіл шкірився на одвідувачів теміню великого ундервуда* (М. Стельмах); *Взяв* [Андрій] *до рук циркуль, що стояв у канцелярському наборі на столі; хвилини зо три вертів ним у руках* (Любко Дереш).

2. *перен.* Власт. канцеляристам. *Діставав він за неї аж два з половиною карбованці на місяць — інші й дурно роками служили — і одбувши ретельно службову повинність, шукав і між товаришами, і на стороні живих людей, що не самими канцелярськими інтересами, не самою пиятикою, гульнею та бешкетами життя своє сповняли* (С. Єфремов); *Денисів син намагався говорити зі мною якимсь канцелярським суржиком. Певно, вважав, що це додасть йому ваги* (В. Дрозд); // Сухий, одноманітний, шаблонний. *Дратував мене і тон, яким я розмовляв з Вітою: канцелярська і категорична форма моїх звернень і вимог* (Я. Гримайло).

Канцеля́рська мо́ва *див.* **мо́ва; Канцеля́рське письмо́** *див.* **письмо́; Канцеля́рський по́черк** *див.* **по́черк.**

◊ **Канцеля́рський посіпа́ка** *див.* **посіпа́ка.**

КАНЦЕЛЯ́РЩИНА, и, *ж., зневажл.* 1. Канцелярська робота. *Питаєш мене, як я відношуся до посади. Звісно, це не мій ідеал — канцелярщина* (М. Коцюбинський); *— Ти ще вернеш у канцелярію, бо й там важна робота, якої хтонебудь не зробить. — Не хочу більше бачити тої канцелярщини* (А. Чайковський); *— Слухай, Панько!.. Кидай оті канцелярщини муки!* (С. Олійник).

2. *перен.* Непотрібний формалізм у справі, роботі. *— Це ж на його пропозицію ти завела в загоні оту канцелярщину* (О. Донченко); *Контроль і перевірка виконання є гострою зброєю боротьби проти бюрократизму й канцелярщини, проти застою й самопливу* (з публіц. літ.).

КА́НЦЕР, у, *ч., мед.* Злоякісна пухлина; рак. *Він поклав переді мною на стіл вологу плівку. — Маленька, як горошина, плямочка, — сказав Зимовий Микола. — Вже майже розсмокталося. Ніякий це не канцер* (Ю. Мушкетик).

КАНЦЕРОГЕ́Н, у, *ч.* Речовина (хімікат), фізичний агент (радіація) або біологічні організми (віруси), які сприяють виникненню, розвитку злоякісних пухлин. *За походженням канцерогени можна класифікувати на антропогенні (породжені діяльністю людини) та природні* (з наук.-попул. літ.); *Такі канцерогени, як нітрати, поступають в організм із надміру удобреними азотом овочами, зокрема й парниковими* (з наук.-попул. літ.); *На сьогодні відомо більш як 500 канцерогенів* (із журн.); *У тютюновій смолі знайдено близько трьох тисяч органічних сполук, а також радіоактивний полоній і майже два десятки канцерогенів* (з газ.).

КАНЦЕРОГЕНЕ́З, у, *ч., вет., мед.* Процес виникнення й розвитку злоякісної пухлини; онкогенез. *Вивчення процесів канцерогенезу є актуальним і для розуміння природи пухлин, і для пошуків нових ефективних методів лікування онкологічних захворювань* (з наук. літ.).

КАНЦЕРОГЕНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Забруднення об'єктів довкілля канцерогенними речовинами. *У результаті забруднення й безперервного погіршення якості довкілля відбуваються його канцерогенізація і токсикація* (із журн.).

КАНЦЕРОГЕ́ННИЙ, а, е. Стос. до канцерогену. *Канцерогенні речовини внаслідок своїх фізичних або хімічних властивостей можуть спричиняти незворотну зміну в генетичному апараті, утворення та розвиток ракових захворювань, порушення процесів ембріонального розвитку* (з наук.-попул. літ.); *Канцерогенну дію мають деякі біологічні організми, до яких належать різноманітні віруси* (із журн.); *Жирні кислоти, які містяться в ядрі волоського горіха, захищають організм від канцерогенних речовин* (із журн.).

КАНЦЕРОГЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **канцероге́нний;** онкогенність. *Розрізняють чинники канцерогенності прямої дії, які зумовлюють появу злоякісних новоутворень, і так звані модифікувальні фактори, які не мають власної канцерогенної активності, але впливають на розвиток канцерогенезу* (з наук. літ.).

КАНЦІОНА́Л, у, *ч.* Збірник багатоголосих духовних пісень протестантської церкви для спільного виконання церковним хором і громадою. *Перший канціонал, опублікований у 1586 р., був складений німецьким теологом Л. Озіандером* (із журн.).

КА́НЦЛЕР, а, *ч.* 1. *іст.* За Середньовіччя (перев. у Західній Європі) — високопосадова особа при дворі монарха (охоронець державної печатки, керівник канцелярії і т. ін.). *Тяжкі часи переживав наш український народ під польським пануванням у XVI віці .. Виробили* [єзуїти] *таке право, що жоден "іновірець" не міг займати найвищих .. урядів державних, не міг бути сенатором, канцлером, воєводою і т. п.* (І. Франко); *— Якщо великий канцлер сьогодні підпише грамоту, я пошлю пахолка до пана, — додав він* (З. Тулуб); *Державний канцлер князь Горчаков розіслав усім російським послам циркуляр* (В. Канівець).

2. У деяких країнах — одна з найвищих державних посад, а також особа на цій посаді. *Справу миру взяв у свої руки новий германський уряд на чолі з канцлером* (В. Винниченко); *Федеральний канцлер Федеративної Республіки Німеччини є політичним лідером держави і главою федерального уряду* (з наук. літ.).

КА́НЦЛЕРСЬКИЙ, а, е. Стос. до канцлера. *— Ця грамота неважна. Хіба ти не завважив, що на ній немає канцлерської печатки, а лише моя, королівська?* (А. Чайковський); *Міністр канцлерського уряду не може бути відправлений у відставку парламентом, хоча депутати можуть поставити питання про відставку перед канцлером* (з навч. літ.).

КАНЦО́НА, и, *ж.* 1. Ліричний вірш особливої форми, поширений в італійській і провансальській поезії доби Середньовіччя та Відродження. *На оченьки милої любки дивні — Я гарні складаю канцони* (Леся Українка); *Найдосконалішої форми канцона досягає у Петрарки в XIV ст., після чого цей жанр поступово завмирає* (з наук.-попул. літ.).

2. Лірична пісня, що походить від італійської народної пісні. *Канцона була піснею спочатку для сольного, згодом і для ансамблевого виконання (з акомпанементом чи без нього)* (з наук.-попул. літ.).

КАНЦОНЕ́ТА, и, *ж.* Невелика канцона. *Летять слівця, мов ті колючки, .. Лунають жарти, фіглі, штучки Злих канцонет* (М. Вороний).

КАНЦПРИЛА́ДДЯ, я, *с.* Скорочення: канцелярське приладдя. *Спочатку було тяжкувато, бо папір попервах був поганкуватий і чорнило не дуже добре, та й олівці часто ламались, а потім, як "Книгоспілка" взялась постачати добре канцприладдя, — стало легше* (Остап Вишня); *Іван підбадьорююче підморгнув Богданові, і той, намагаючись забути гостей і їхнє канцприладдя, почав урок про письменника, якого любив ще з шкільної парти* (М. Стельмах).

КАНЦТОВА́РИ, ів, *мн.* Скорочення: канцелярські товари. *Сєрий знов по осі розкрутив у протилежний бік глобуса, посміхнувсь до продавщиці канцтоварів* (Є. Пашковський); *Під канцтоварами стояла беззуба стара в кокетливому капелюшку* (Ю. Іздрик).

КАНЧУ́К, а́, *ч.* Нагайка з переплетених ремінців. *Самійло хвалився, що аж три канчуки звелено в сирівці намочити* (Панас Мирний); *На його* [мужика] *руках, плечах і ногах сиділи три сильні драби, а два інші прали канчуками* (І. Франко); *Іде полем наглядач, коник під ним бистрий, а в руках ремінний канчук* (І. Муратов); *— Ну дивись! — крикнув молодик, вшкварив коня канчуком і помчав за іншими* (Д. Білий).

КАНЧУКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **канчу́к.** *Умови праці рабів у Єгипті в часи будування пірамід були жахливі, не було місця поблажливості й пощаді до хворих, калік, старих, до жіночої слабості. Всі змушені працювати, приневолювані до цього канчуковими ударами, і тільки смерть клала край їх мукам і нужді* (з наук.-попул. літ.).

КАНЬЙО́Н, у, *ч.* Вузька річкова долина з дуже крутими схилами. *Арсен відчув, як йому раптом перехопило віддих. Внизу, в глибокому каньйоні, лежали Карвасари!* (В. Малик); *Мокрий холод заліг на дні каньйону* (П. Загребельний); *Глянув* [Сергій] *угору, куди здіймалися стрімкі стіни ущелини. Чи ба, хто б міг подумати: спочатку такий собі безневинненький ярок, а виявився справжнім каньйоном* (І. Білик).

КА́НЬКАТИ, ає, *недок., розм.* Кричати (про каню). *Умів* [Іван] *знаходити помічне зілля.., розумів, про що канькає каня, з чого повстала зозуля* (М. Коцюбинський).

КАНЮ́К, а́, *ч.* Те саме, що **ка́ня.** *Лише протяжливі посвисти канюка тривожили тишу* (І. Нижник); *Канюк — птах середніх розмірів, має тіло завдовжки 51–57 см, розмах крил 110–130 см* (з наук.-попул. літ.); *Канюк полює на відкритих просторах, поволі ширяючи в повітрі, або найчастіше із засідки на піднесенні. Харчується дрібними ссавцями: ховрахами, польовими мишами, щурами, кролями і невеликими птахами* (із журн.).

КАНЮ́КА[1], и, *ж.* Те саме, що **ка́ня.** *Ой летіла канюка, постреляна з лука* (П. Чубинський); *Є народна прикмета: канюка плаче — дощ буде* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Канюкою сидить* (Номис).

КАНЮ́КА[2], и, *ч. і ж., зневажл.* Той (та), хто канючить; набридливий прохач. *Хлопці перезирнулися, не знаючи, з чого починати. — Медку захотілося? — спробував допомогти їм дід. — Та ні! Ні! — запротестував Сашко Циган. — Ви що, думаєте, що ми такі канюки, тільки просити вміємо? Ми у справі* (В. Нестайко).

КАНЮ́ЛЯ, і, *ж.* Порожниста трубка з тупим кінцем для введення в організм людини або тварини лікувальних речовин, видалення рідини із порожнин тіла, а також для анатомічних досліджень. *Канюлі виготовляють з металу, скла або пластмаси* (з наук. літ.); *Найчастіше канюлі застосовують при внутрішньовенних ін'єкціях для введення препаратів безпосередньо в кровообіг* (з наук.-попул. літ.); *Канюлі можуть вийматися безпосередньо після завершення процедури або за клінічної необхідності залишатися в тілі пацієнта протягом довгого часу для забезпечення швидкого доступу до органа чи порожнини* (із журн.).

КАНЮ́ЧЕННЯ, я, *с., зневажл.* Дія за знач. **каню́чити.** *Міський голова на практиці продемонстрував, що корисні для міста справи можна робити й без канючення грошей у Полтави та Києва* (з газ.).

КАНЮ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., зневажл., що.* Настирливо й жалібно (часто до набридливості) просити, випрошувати що-небудь у когось. *Канючать* [діти] *хліба шмат під вікнами з торбами...* (П. Гулак-Артемовський); *Гордощами його був величезний мамутів* [мамонтів] *ріг, що днів зо три канючив він його для музею в одного селянина* (С. Васильченко); *Я розумію, як важко мамі викручуватись. Тож і ми знали ціну копійці і не канючили на ласощі* (А. Дімаров); *— Їм твоя земля не дає спати. Хочуть ставити нові торжища, а не мають де. Тож і канючать бодай клаптик* (І. Білик); // *без прям. дод.* Нав'язливо й набридливо чіплятися, докучати, нити. *Ахмед-паша вагався, допитувався, канючив. Коли шахзаде Баязид стане султаном, то що ж тоді буде з шахзаде Селімом? Вона глузливо підводила брови на цього чоловіка, терпляче пояснювала йому* (П. Загребельний); *Боб, мало не плачучи, почав канючити: — Я більше не буду!* (В. Нестайко).

КА́НЯ, і, *ж.* Хижий птах родини яструбових, схожий на шуліку. *Понад поляною все яструби літають, ворони, кані, сороки, галки* (І. Франко); *Багато птахів поїдає отруйних змій: кондор, орел-змієїд, каня, ворони та деякі інші* (з наук. літ.); *Каня поширена практично у всій Європі, в Азії мешкає в лісистій місцевості* (із журн.).

КАОЛІ́Н, у, *ч.* Біла вогнетривка глина, що використовується для виготовлення порцелянового та фаянсового посуду, у паперовому виробництві і т. ін.; порцелянова глина. *— Знайшов дещо. Ось, приміром, кілька кілометрів від палати є каолін. Цілий досить великий горб, з одного боку вкритий лісом, а з другого пустий* (Б. Лепкий); *Тут* [на Київщині й Житомирщині] *знаходяться багаті родовища каолінів* (І. Цюпа); *Чистий каолін іде на виготовлення фарфорових і фаянсових виробів, які обпалюють при 1300–1400 °С* (із журн.).

КАОЛІНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., геол.* Процес зміни гірських порід із утворенням каоліну за рахунок перетворення мінералів, що містять глинозем. *Унаслідок каолінізації первинні породи (граніти, гнейси та ін.) перетворюються на товщі каоліну* (з наук. літ.); *Сучасна каолінізація найхарактерніша для вологих тропіків* (із журн.).

КАОЛІНІЗО́ВАНИЙ, а, е, *геол.* Який містить каолін, із каоліном. *Турнейські відклади представлені каолінізованими пісковиками з прошарками аргілітів і вапняків* (з наук.-попул. літ.); *У відвалах Глухівецького каолінового комбінату нагромаджено не менше 5 млн т відходів (тонкозернистий каолінізований пісок, грубий пісок, галька, уламки порід та ін.)* (із журн.).

КАОЛІНІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., геол.* Перетворюватися на каолін (про гірські породи). *Каолін утворюється при розкладанні порід, багатих на польовий шпат, які каолінізуються* (із журн.).

КАОЛІНІ́Т, у, *ч.* Мінерал білого кольору з різними відтінками із групи водних силікатів алюмінію; головна складова частина глин, особливо каоліну. *Каолініт утворюється під час гідролізу алюмосилікатних гірських порід* (з наук. літ.); *Каолініт використовують для виробництва паперу (наповнювач і покриття), гуми, порцеляни, фаянсу, вогнетривких матеріалів, а також у виготовленні плівок, лінолеуму, олівців, фарб* (із журн.).

КАОЛІНІ́ТОВИЙ, а, е. Який містить каолініт. *Вогнетривкі різновиди глинистих порід мають переважно каолінітовий склад* (з наук.-попул. літ.); *У цьому розрізі земної кори немає верхнього латеритного горизонту, тут безпосередньо на поверхню виступає каолінітовий горизонт* (із журн.).

КАОЛІ́НОВИЙ, а, е. Який містить каолін. *У кар'єрі видобувають каолінові руди, які використовують для виготовлення вогнетривкої цегли* (з газ.).

КАП[1], КАП-КА́П, *виг.* 1. Звуконаслідування, що означає звук капання; крап, крап-крап *(див.* **крап[3]).** *Прислухаюсь, коло мене близько щось дзюрчить, неначе потічок або течія тече по камінцях: кап-кап, ляп, дзюр-дзюр* (І. Нечуй-Левицький); *Чую, як в ринві щось зашелестіло. Зразу тихо, якби хто сльозу пустив по склі, а потім голосніше і частіше: кап, кап, ка... То дощ* (Б. Лепкий); *Слухайте, слухайте, як капає з них* [свічок] *прозорий жовтий віск: кап, кап, кап...* (О. Донченко).

2. Уживається як присудок за знач. **ка́пати** 1–3. *Його сльози тільки кап-кап у воду* (І. Франко); *Глипнув я спідлоба на матір, а їй з очей — кап сльоза, кап друга, а далі як заплаче, як застогне моя матінка, наче ховає мене...* (Б. Антоненко-Давидович); *А вже весна. Не ота, коли зі стріх передзвоном — кап-кап, кап-кап, кап-кап... А пізніша* (М. Олійник); *— Служба неважка, а грошики кап та кап собі до кишені, і ніякого клопоту* (М. Білкун).

КАП[2], у, *ч.* Потовщення, наріст на стовбурі, гілці або корені дерева, що виникає внаслідок місцевого розростання тканин. *Деревину капу широко використовують у виробництві невеликих аксесуарів, зокрема з капів виготовляють люльки* (з наук.-попул. літ.); *Найбільшу цінність має береза, на стовбурах якої трапляються нарости, так звані капи* (з газ.).

КА́ПА[1], и, *ж., діал.* Ліжник. *Вона спала в сукенці, лиш ноги накрила кінцем капи, якою була застелена канапа* (Р. Андріяшик); *Всередині* [валізи] *є капа-гобелен з вигаптуваним оленем біля годівниці — нею маестро накривається, коли ночує влітку десь на будові чи в парку* (Любко Дереш).

КА́ПА[2], и, *ж.* Засіб перев. із гнучкої пластмаси, який одягають на зуби, щоб захистити їх від спортивних травм. *У всіх ситуаціях, за яких може виникнути силовий контакт обличчя спортсмена з іншими спортсменами чи твердими поверхнями (наприклад, під час тренувань та змагань із боксу, американського футболу, хокею на льоду, самбо, тхеквандо та ін.), рекомендують носити капу* (з навч. літ.); *Капи, відсуваючи м'які тканини порожнини рота від зубів, запобігають виникненню рваних ран та забоїв губ і щік, а також інших серйозних травм* (із журн.).

КАПА́МА, и, *ж.* Вид печива. *Везли з собою лагомини, Оливу, мило, риж, маслини І капама́* [капаму], *кебаб калос* (І. Котляревський); *Бубон-старший їв гречану кашу з шкварками. Дем'ян — капаму з горіхами та липовим медом* (О. Чорногуз); *Основна вимога до тіста для капами, щоб воно добре розтягувалось* (з навч. літ.).

КА́ПАНИЙ, а, е, *діал.* Вишиваний, із вишивкою у формі розети. *Як ідете, хлопці, в танець, — повмивайте пальці, та щоби сте* [щоб ви] *не зваляли* [забруднили] *капані рукавці* (з народної пісні); *Сорочки гуцулок на спині та спереду мали збори. Пазушина вишивалася в два ряди, її було видно з-під шийних прикрас. Широкі рукави були вишиті — капані рукави* (з наук.-попул. літ.).

КАПАНИ́НА[1], и, *ж., розм.* Часте капання; капіж. *Почалася весняна капанина зі стріх* (із журн.).

КАПАНИ́НА[2], и, *ж., діал.* Дрібний заробіток; невеликий прибуток. *Та що, хіба довіку робити туй* [тут] *за таку капанину нужденну?* (І. Франко).

КА́ПАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ка́пати** 1, 2; крапання. *Замовкли солов'ї в гущавинах, вітер притаївся, так що чути було тихе капання роси* (І. Франко); *На підлозі води не було, тільки була темна пляма від капання* (Т. Осьмачка).

КА́ПАРЕЦЬ *див.* **ка́парці.**

КАПА́РИТИ, рю, риш, *недок., що і без прям. дод., розм.* 1. *зневажл.* Робити абияк; партачити. *— Не вмію капарити абияк. То велике діло, коли радуєшся своєю роботою, а не ховаєшся з нею, як з краденим, од людського ока* (М. Стельмах); *Довго капарили сніданок* (В. Яворівський).

2. Важко працювати. *— Яке сегодні* [сьогодні] *легке житє* [життя], *то ліпше вмерти та не капарити цілий вік по чужім полі!* (В. Стефаник); *Вже давно збирався* [воротар] *в опришки, чекав тільки весни, а поки що мусив капарити в наймах* (В. Гжицький); *— Татко гірко капарив світом, поки ти вчився в гімназії* (Р. Андріяшик).

3. Те саме, що **біду́вати.** *— Біда мені з тобою. Краще мені було посивіти дівкою, ніж за тобою весь вік капарити, — і Кочубеїха перейшла від слів до сліз* (Б. Лепкий); *Решта бойків, що розсіялися своїми бідними селами по горах, капарила свій темний вік .. так на галицькому, як і на угорському боці* (Мирослав Ірчан).

КАПА́РИТИСЯ, рюся, ришся, *недок., розм.* Погано або неякісно робити що-небудь. *Ми капарилися зі зборами на потяг, а потім змушені були викликати таксі* (із журн.).

КАПА́РНИК, а, *ч., розм.* Партач, халтурник. *Минулого року робив ходову. На Кульпарківській у гаражах за заправкою є такий дядько Роман. Трохи капарник, не знаю, чи в подальшому буду до нього звертатись* (з Інтернету).

КАПА́РСТВО, а, *с., розм.* 1. *зневажл.* Погана, несумлінна праця, взагалі недбалість. [З а в а д с ь к и й:] *Роботою не всі догодили. Одним словом, капарство вийшло* (І. Франко).

2. Злиденне, нужденне життя; злидні. *— Йой-йой, там у нас таке капарство, тато віники робить. І баба стара є. Що там буде, йой!* (з казки); *Буркне* [Чілі] *на погану їду, зганить материне капарство* (С. Ковалів).

КА́ПАРЦІ, ів, *мн. (одн.* **ка́парець,** рцю, *ч.).* Те саме, що **ка́перси.** *Батьківщиною капарців вважають Північну Африку та Південну Європу* (з наук.-попул. літ.); *Ще стародавні греки активно торгували капарцями* (з навч. літ.); *Солоні огірки, томат, капарці й оливки надають солянці гостроти й специфічного смаку* (із журн.).

КА́ПАТИ, ка́паю, ка́паєш, ка́пає *і* ка́пле, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Падати краплями; крапати, крапотіти. *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (з народної пісні); *Думи душу осідають, І капають сльози* (Т. Шевченко); *Дав Бог весну, віє теплом, із стріх вода капле, сонечко веселенько світить, тане сніг, задзюрчали по улицях струмочки, садки зазеленіли...* (Марко Вовчок); *Андрій скоса глянув на свої руки й побачив, що з випростаних пальців капає рясний піт і від нього на підлозі утворюються мокрі плями* (І. Багряний); *Гуркотіло все ближче і ближче. Але дощ не капав* (Ю. Логвин); * Образно. *Василина слухала кожне слово, й кожне слово капало на її серце* (І. Нечуй-Левицький); *Два роки сливе щодня капали й капали відомості про виїзд за океан, до Америки й Канади, і навіть за океани, до Австралії* (Олекса Ізарський); // *безос. — Чому ти не засвітиш? Чуєш, десь тече... бач, капає* (Панас Мирний); *День ясний, рожево-золотистий. З дахів капає на плечі, капелюхи, носи* (В. Винниченко).

2. *що, чим і без дод.* Лити краплями, виливати по краплі. *Я .. мусив писати тим проклятущим гусячим пером, котре так страшно капало, бризкало і порскало під натиском моєї руки* (І. Франко); *Каргат .. схилився над градуйованою склянкою, куди поволі капав піридин* (Ю. Шовкопляс); — *Не треба сумувати, тут, крім ліків, і повітря вилікує!* — *заспокоїла синьйора хворого, капаючи в чарочку ліки* (О. Іваненко); *Вона сьорбає каву і жує булку, капаючи медом на підлогу* (С. Андрухович).

3. *тільки 3 ос., перен., розм.* Діставатися, перепадати (перев. про гроші). — *Отак бився, бився з нуждою, кинув кожухи, почав чоботи шить; і капала потроху копійчина* (І. Нечуй-Левицький); *Він* [Алім] *міцно увійшов у довір'я Нур Алі, гроші щедро капали у його скарбницю* (Р. Іваничук).

4. *на кого кому, перен., розм.* Доносити, наговорювати на кого-небудь. *Галат пиячив, почуваючи, що келех переливається через край, а комісар капає на нього Шахаю* (Ю. Яновський); — *Вилетиш звідси, моєї влади для цього цілком досить.* — .. *Нехай так буде. Знайду інше місце. Чи ти зараз скажеш, що почнеш капати на мене ментам?* (А. Кокотюха).

◊ **За шию (за спину, за комір** *і т. ін.)* **не ллє (не ка́пає)** *див.* **ли́ти; (1) Ка́пати на мі́зки (на мо́зок)** *кому, жарг.* — постійно, нав'язливо говорити кому-небудь про те саме; нудно наполягати, повчати когось. — *Отаких, як ти, вони й шукають, бо легше на мозги* [мізки] *капати і лапшу на вуха вішати* (А. Дністровий).

КАПЕ́ЛА, и, *ж.* 1. Хор співаків, а також змішаний ансамбль зі співаків та музикантів. *Була* [в поміщика] *з своїх дворових ціла капела, що славилась на всю губернію* (Панас Мирний); *Селянську пісню дзвінкотонну Капела Кошиця співа* (В. Еллан-Блакитний); *Він механічно витяг з пакета платівку й прочитав напис, викарбуваний українською мовою: "Чуєш, брате мій?.." А нижче пояснювалося, що в супроводі Державної заслуженої капели бандуристів співає Борис Гмиря* (І. Білик); *Кобзар співає. Може, він такий — як Перебендя пензля Їжакевича. Або живий, з капели бандуристів, котрий співає саме в цю хвилину* (Л. Костенко).

2. У католицькій та англіканській архітектурі — невелика окрема каплиця або приміщення в замках, палацах і т. ін. для молитов однієї знатної родини. *У Страсний тиждень він мав сам правити відправи у Сикстинській капелі, а у Вербну неділю — в соборі святого Петра* (О. Іваненко); *1350 року до Аахенського собору було добудовано струнку вежу, 1355–1414 — готичні хори, а в XIV–XV ст. — численні капели* (з наук.-попул. літ.).

(1) А капе́ла, *невідм.:* а) *(у знач. прикм.)* який виконується без інструментального супроводу (про хоровий, сольний спів). *Хорове мистецтво православної церкви використовує спів а капела (зразки у композитора Д. С. Бортнянського та ін.)* (з наук.-попул. літ.); *Упродовж багатьох століть на теренах України розвивалася традиція православного співу а капела* (з навч. літ.); б) *(у знач. присл.)* без інструментального супроводу (про хоровий, сольний спів). *Співати а капела.*

КАПЕЛА́Н, а, *ч.* 1. У католицькій та англіканській церкві — священик при капелі (у 2 знач.), а також помічник парафіяльного священика. *Духовенство тодішнє мусимо розділити на сільське і міське, або властиво на парохів та капеланів і василіанів* [василіан] (І. Франко); *Дуже здалеку нерівною хвилею пробивався знайомий замковий дзвін: це капелан править в каплиці службу Божу* (Н. Королева); *Будиночок капелана стояв в огорожі поруч з капличкою — власністю панів Яблуновських* (В. Гжицький).

2. Військовий священик. *Лентовський похилив голову.* — *Об однім мислю,* — *мовив він,* — *аби пощастило зовсім звідсіля вибратись і стати капеланом, як давніше, при королівському військові* (Н. Рибак); *Його провідником був один уніатський священик, людина дуже освічена й сильної волі, служив в австро-німецькій армії капеланом* (Б. Харчук); *Військові капелани щодня, без вихідних, провадять свою душпастирську діяльність, підтримуючи бойовий дух Збройних сил України* (з газ.).

КАПЕЛА́НСТВО, а, *с.* Служба капелана. *Предстоятельство в Українській греко-католицькій церкві Патріарха Любомира сприяло її демократизації, розбудові внутрішньої інфраструктури: активно діють кілька профільних комісій, відбуваються тематичні собори, розвиваються духовні навчальні заклади, а також місійні напрями, капеланство в різних інституціях тощо* (із журн.); — *Військове капеланство — це внутрішнє покликання і бажання бути там, де ти більш за все потрібен,* — *ділиться о. Тарас* (з газ.).

КАПЕЛА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **капела́н.** *Капеланський центр створили в межах спільного проекту медиків та священиків, адже предметом їхньої опіки є людина* (з газ.); *Капеланське служіння.*

КАПЕЛИ́НА, и, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **краплі́на.** [Д е н и с:] *Ото либонь Герасим кладе стіжок, чи нема в нього хоч капелини, щоб хоч зуби пополоскать?* (М. Кропивницький).

КАПЕЛИ́НКА, и, *ж., розм.* Зменш.-пестл. до **капели́на.** *Той є, Хто за терпіннячко спасіннячко дає. Зна Добрість, що який* [якийсь] *бог змочить їй свитинку, Той висушить з неї останню капелинку, Що Бог не мачуха: хоч трошки й поскубе, Та вп'ять пожалує, пригорне до себе* (П. Гулак-Артемовський); — *Аби ще капелинка олії* [до страви], *то був би я .. кум королю* (М. Стельмах); *Та чи мало в людей через що зоветься "любов"? В них любов і через карії очі, через довгу косу, через рум'янії щоки, через гарну плахту, через вишивані рукава, .. через усяку худобу, усе в них "любов"! І там, кажуть, любов, де її і ні капелинки нема* (Г. Квітка-Основ'яненко).

КАПЕ́ЛІЯ, ї, *ж., заст.* Капела (у 1 знач.). *Ой у Луцьку в славнім місті капелія грає* (П. Чубинський); *Капелія грає, Бондарівна цілу ніч гуляє* (Леся Українка); *Оточена святково вбраним людом, капелія стояла в квітах, у маківках, як на городі, і готувалася почати свято своїм прекрасним співом* (Василь Шевчук).

КАПЕЛЬДИ́НЕР, а, *ч., заст.* Службовець у театрі, що перевіряє квитки, показує відвідувачам їхні місця і т. ін. *В ложу входять капельдинер і поліцейський чиновник* (М. Старицький); *Давня картина старих театрів. Капельдинери хутко одбирають в публіки одежу* (Л. Старицька-Черняхівська); — *Капельдинер і швейцар так були захоплені дією, що я спокійно пройшов без квитка* (О. Іваненко).

КАПЕЛЬДИ́НЕРСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **капельди́нер.** *Капельдинерські обов'язки.*

КА́ПЕЛЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **ка́пля.** — *Буду пити, буду пити, Капельки не впущу, Тоді тебе я забуду, Як очі заплющу* (П. Чубинський); *Запустивши руку в золотисту гриву* [коня], *Дмитро чув, як до пальців торкнулись дрібні капельки поту* (М. Стельмах); *Ми восени таки похожі Хоч*

капельку на образ Божий, — Звичайне, що не всі, а так, Хоч деякі (Т. Шевченко); *Хоча б капелька долі власної, Так нема її та й не буде вже...* (П. Грабовський); *Газета капельку звеселила його* (Любко Дереш); [І в а н С т р а т о н о в и ч:] *А я, значить, сам піду? Ну, спокійної ночі, Наталю Павлівно! А капельки приймете?* (В. Винниченко).

◊ **Ні (ані) кра́плі (крапли́ни, ка́плі, кра́пельки, ка́пельки** *і т. ін.) див.* **кра́пля.**

КАПЕЛЬМЕ́ЙСТЕР, а, *ч.* Керівник і диригент хору або оркестру. [К о т е н к о:] *Забіжи ще в суфлерську, — першу сцену викидаю, та не прогав і капельмейстеру про це сказати...* (М. Старицький); *Ніна Іванівна була другорядною співачкою в .. опері, де її наглядів Чернявський, закохався в неї і оженивсь, зайнявши місце капельмейстера в опері* (І. Нечуй-Левицький); *Якось Сковорода захворів і не пішов на репетицію. Капельмейстер прислав йому додому ноти й звелів за вечір вивчити* (Василь Шевчук); *За часів бароко, крім керування колективом музик, капельмейстер також мав писати твори до різних урочистостей* (з наук.-попул. літ.).

КАПЕЛЬМЕ́ЙСТЕРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **капельме́йстер.** *Капельмейстерська паличка; Капельмейстерське місце.*

КА́ПЕЛЬНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **кра́пельниця.** *Це було страшенно довге тягання операційними столами з капельницями* (І. Карпа).

КАПЕЛЮ́Х, а, *ч.* 1. Головний убір (перев. чоловічий) з крисами, вигот. із фетру, соломи і т. ін. [Г о л о х в о с т и й:] *Я почеплю їй на голову .. капелюха з білими стрічками* (І. Нечуй-Левицький); *Целя .. в білім солом'янім капелюсі з широкими крисами .. спішила на пошту* (І. Франко); *До складального цеху ввійшов чоловік середніх літ у фетровому капелюсі, добре пошитому пальті, з-під якого видно було білий комірець і гарну краватку* (Б. Антоненко-Давидович); *На голові в нього був чорний капелюх з зеленим пером* (Ю. Смолич); *До поїзда Харків — Одеса сіло двоє пасажирів. Один з них .. в пенсне, капелюсі з малими крисами .. Другий — .. у сірих панталонах і сурдуті, в темному галстуці під шарфом й крислатому капелюсі* (Ю. Хорунжий).

2. *розм., рідко.* Те саме, що **капелю́ха.** *На голові його був масивний довгошерстий капелюх* (І. Рябокляч).

3. *розм.* Верхня частина гриба, перев. широка; шапинка. *Були тут гриби з кумедними ковпачками, були з ріжками, одні мали круглі, широкі капелюхи, інші — шапочки* (О. Донченко); *Славко хутенько продирався між кущами .. Де-не-де натикався на великі капелюхи білих грибів, але не зачіпав їх* (О. Бердник).

Зніма́ти (скида́ти, здійма́ти) / зня́ти (ски́нути, здійня́ти) ша́пку (бриль, капелю́х *і т. ін.) див.* **зніма́ти; (1) М'яки́й капелю́х** — капелюх, форму якого можна легко змінювати. *Кучерява сива борода, .. гарна вишивана сорочка, штани в простих чоботях, на голові чорний м'який капелюх, у руках палиця з ліщини — ото мій дядько* (М. Коцюбинський); *Професор Шнурре скинув свого м'якого капелюха (аж диво бере, як він довіз незім'ятим з самої Німеччини такого м'якого капелюха!)* (П. Загребельний); **Поздійма́ти (позніма́ти) шапки́ (брилі́, капелю́хи** *і т. ін.) див.* **поздійма́ти.**

△ **Трику́тна ша́пка <Трику́тний капелю́х>** *див.* **ша́пка.**

◊ **Хапа́тися за ша́пку (капелю́х** *і т. ін.) див.* **хапа́тися.**

КАПЕЛЮ́ХА, и, *ж., розм.* Тепла зимова шапка-вушанка. *В нашому вагоні людей було дуже мало і з них виявився тільки один курій, високий літній селянин у кудлатій капелюсі* (Б. Грінченко); *На ньому — пошарпаний сіряк і капелюха* (Я. Мамонтов); *І от, хай Бог простить, сниться мені .. Іде моя Мура* [корова], *у моїй кожушині, у повстяках та в кролячій капелюсі* (Остап Вишня); * Образно. *Іде зима проти літа у кожусі і червоних чоботях, в капелюсі* (П. Чубинський).

КАПЕЛЮ́ХОВИЙ, а, е. Стос. до капелюха (у 1, 2 знач.). *Доктор цілком рішуче обійшов його, натомість Респондент весело сипонув у бездонну прірву чорного капелюхового трикутника цілою жменею всіляких монет* (Ю. Андрухович); *Щоб уявити себе в капелюсі, можна зайти в капелюховий магазин і намірятись різних моделей* (з мови реклами).

КАПЕЛЮ́Ш, а, *ч., розм.* Те саме, що **капелю́х** 1. *Хлопці та чоловіки стояли купами .. в чорних капелюшах, обв'язаних червоними стрічками* (І. Нечуй-Левицький); *Раз у раз вона шляхетно, зручно одкидала русяві волосинки, .. запихала їх під англійський капелюш і мружила очі, ніби недобачала* (Олесь Досвітній); *Вольський хутко повернувся, взяв із столу капелюш і вийшов* (М. Хвильовий); *Бобриков з палицею, у високому капелюші, сам вліз на віз і розправив широку бороду* (Б. Харчук).

КАПЕЛЮ́ШИК, а, *ч., розм.* 1. Зменш. до **капелю́х** 1 і **капелю́ш.** — *Що, Павлусю, не заходила тут без мене Олеся? — питала Настя в брата, здіймаючи капелюшика* (Леся Українка).

2. Те саме, що **капелю́шок** 2. — *Була мода .. на капелюшики з пташками* (І. Франко); *Он і .. князівна Білосельська в новім капелюшику з довгою білою наміточкою* (Олена Пчілка); — *Мужчини дивні істоти, їм лиш зовнішність... Суконка, капелюшики* (У. Самчук).

КАПЕЛЮ́ШКОВИЙ, а, е. Прикм. до **капелю́шок** 2. *Капелюшковий асортимент у магазині вражав своєю різноманітністю* (із журн.).

КАПЕЛЮ́ШНИЙ, а, е. Стос. до капелюха (у 1, 2 знач.) і капелюша. *Капелюшна крамниця;* // Який виготовляє капелюхи, капелюші. *Відтак Марта, яку віддали на навчання капелюшній майстрині, почала розповідати, яку вона виконує роботу і по скільки годин працює без перепочинку* (І. Андрусяк, пер. з тв. Ч. Діккенса).

КАПЕЛЮ́ШНИК, а, *ч.* Майстер, який виготовляє капелюхи (у 1, 2 знач.), капелюшки (у 1, 2 знач.) та капелюші. *Рухаєшся вперед вулицею і .. впираєшся чолом у будинок, розташований просто посередині .. та ще й зі старим садом, із капустою в городі, і з коровою, яка пасеться навпроти майстерні капелюшника* (С. Андрухович); — *У нас вдома живе один капелюшник* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // *рідко.* Той, хто носить капелюх (у 1 знач.). *Мюнхен .. з його достойними вусанями-капелюшниками в гетрах і штанцях, його старими дамами в перуках, духовими капелами, його різьбленими святими, .. його багатством і ситим їдлом, здається, й сам незчувся, як став одним з наймодерніших вавилонів* (Ю. Андрухович).

КАПЕЛЮ́ШНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **капелю́шник.** *Відома майстриня-капелюшниця.*

КАПЕЛЮ́ШОК, шка, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **капелю́х** 1 і **капелю́ш.** *Ой того я хлопця люблю, ото моя душка, Що червона китаєчка коло капелюшка* (з коломийки); *Скинув капелюшок, спітнілий лоб рукавами сорочки витер* (А. Головко); *Якось Маруся сплела капелюшка Юркові, потім кофтинку* (Люко Дашвар).

2. Жіночий капелюх (у 1 знач.). *На голові в неї був дешевенький солом'яний чорний капелюшок* (І. Нечуй-Левицький); *Маргарита .. навіть навчилася робити жіночі капелюшки* (Д. Бузько); *Строгий синій костюм і високий капелюшок того ж кольору гарно відтінювали її округле обличчя* (С. Журахович); *Вона з'явилася раптово й нечутно .. у чорному оксамитному плащі з високим коміром, у крислатому капелюшку з вуаллю* (В. Нестайко).

3. Зменш. до **капелю́х** 3. *Гриби нам то показувалися цілими родинами, поодинці, то раптово зникали, прикривши капелюшки торішнім прілим листям чи зеленим аж чорним хвостом папороті* (Р. Федорів).

4. *розм.* Шапочка на жолуді; чашечка (у 5 знач.). *Чого боятись, коли ти обернувся на дуба, що росте з землі у небо, єднаючи землю та небо корінням та гіллям, стовбуром, руками й ногами, передзвоном серця і шелестом листя, зеленою піснею зодягнених у капелюшки жолудів і краплистою піснею* (Є. Гуцало).

КА́ПЕР, а, *ч., іст.* 1. У флоті до середини XIX ст. — приватне судно, яке з відома свого уряду захоплювало судна противника і нейтральних країн, що перевозили контрабандні товари для країн, які воюють. *Капер впевнено наближався до корабля* (із журн.).

2. Власник такого судна. *Бувалий капер;* // Пірат, морський розбійник; корсар. *А тепер треба подумати, звідки пірат, а правильніше — капер Атлантиди адмірал Веслоу дізнається, коли і хто збирається на нього полювати* (В. Кожелянко); *З часів буканьєрів і каперів минуло чимало років, однак прагнення до легкої наживи залишається незмінним* (із журн.).

КА́ПЕРЕЦЬ *див.* **ка́перці.**

КА́ПЕРС *див.* **ка́перси.**

КА́ПЕРСИ, ів, *мн. (одн.* **ка́перс,** у, *ч.).* 1. Рід багаторічних тропічних кущів родини каперсових із сланкими стеблами, округлим, м'ясистим листям, яке опадає на зиму, та великими білими чи блідо-рожевими квітками. *Під берегами і на урвищах зеленіли гайки соковитих каперсів, розпускалися білим цвітом, і жінки никали попід схилами, збираючи ще не розцвілі бруньки для засолу* (Р. Іваничук); *Відомо близько 300 видів каперсів* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки мн.* Бруньки квіток цих рослин, перев. мариновані, які додають у їжу як приправу. *В суботу він сказав Медеї, що бачив десь італійські каперси. Для риб'ячої солянки, яку він хотів приготувати в неділю, це було просто здорово* (П. Загребельний); *З усіх боків до кварталу підпливали по трьох каналах усе нові й нові човни. Привозили .. невеличкі корзинки соковитих пахучих каперсів .. та ще всяку-всяку всячину* (Ю. Логвин); *Салат "Олів'є" був винайдений на початку 60-х років XIX ст. французьким кухарем Люсьєном Олів'є. Тоді до його складу входили рябчики, паюсна ікра, варені раки, каперси, домашній майонез "Провансаль"* (із журн.).

КА́ПЕРСОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ка́перс.** *Каперсовий соус.*

2. *у знач. ім.* **ка́персові,** вих, *мн.* Родина дводольних рослин, що ростуть у тропіках і субтропіках. *До каперсових належать різноманітні рослини. Це багаторічні або однорічні трави, чагарники, деревні ліани, рідше — дерева невеликих або середніх розмірів* (з наук. літ.); *Каперсові — це рослини з перехресним запиленням. Квітки з яскравим забарвленням багатьох рослин даної родини, наприклад каперсів, запилюють дрібні птахи, зокрема колібрі* (з навч. літ.); *Деякі види каперсових мають різкий, неприємний запах і розкриваються тільки вночі* (із журн.).

КА́ПЕРСТВО, а, *с., іст.* 1. Здійснення військових дій на морі приватними суднами, що отримали від держави спеціальний дозвіл. *Каперство — це визнана міжнародним морським правом до XIX ст. практика захоплення приватними суднами у відкритому морі під час війни торговельних суден ворожої держави, якщо вони перевозили вантаж ворога* (з наук.-попул. літ.); *Каперство заборонили у 1856 р.* (з навч. літ.).

2. Морський розбій. *На практиці каперство завжди мало ознаки розбою, хижацького пограбування* (із журн.).

КА́ПЕРСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **ка́пер.** *Головною відмінністю каперів від простих піратів було особливе каперське свідоцтво, отримане від державної влади, яке, з одного боку, дозволяло воювати приватному судну, а з іншого — обмежувало коло його завдань тільки ворожими прапорами* (з наук.-попул. літ.); *Конвой суден застосовувався з давніх часів для захисту торгового судноплавства від нападу піратських і каперських кораблів* (із журн.); // Стос. до каперства. *У XVIII і XIX ст. Сейлем був найбільшим у Новій Англії центром морської торгівлі та суднобудування. Під час конфліктів з Англією він був центром каперської діяльності* (з навч. літ.).

КА́ПЕРЦІ, ів, *мн. (одн.* **ка́перець,** рцю, *ч.).* Те саме, що **ка́перси.** *У народній медицині каперці трав'янисті (особливо свіжі частини рослини) відомі своїми в'яжучими, діуретичними, антисептичними та аналгетичними властивостями* (з наук. літ.); *Каперці ростуть у Криму на сухих кам'янистих схилах і приморських галечниках* (із журн.).

КА́ПЕЦЬ *див.* **ка́пці.**

КАПЕ́ЦЬ, *невідм., ч., жарг.* Кінець *(див.* **кіне́ць**[1] 3); капут. *Кінь у хазяйстві — все! Без коня мужикові капець!* (Б. Антоненко-Давидович); *— Щодо звичайних поштових послуг, то тут повний капець — сам знаєш, як довго все це триває, коли йдеться про сполучення між нами й Місяцем* (Ю. Андрухович); // *у знач. пред. — Раптом — шубовсть! — попід самісіньким берегом провалююсь у якусь баюру. І починає мене засмоктувати. Ой лишенько! Ще трохи — і все, капець!* (В. Нестайко).

КАПИ́НКА, и, *ж., діал.* Зменш.-пестл. до **ка́пля.** *Капинки дощу ще довго і монотонно крапали по вікнах* (із журн.); *— Правду казав, хто се казав, а тільки, як бачиш, при правді є й брехні капинка* (І. Франко).

КА́ПИЦЯ, і, *ж.* Ремінь, що зв'язує бияк із ціпилном. *Коли молотила — ціп їй батько давав окремий: бич із вареного вишневого дерева, капиця з найміцнішої шкіри* (Ю. Яновський); *— Коли порветься капиця, то як би ви не крутилися, а підете до Матвія, бо такого доброго шкуратгя, як у його шорні, ви й весь повіт обійдіть, то не знайдете* (Григорій Тютюнник); * У порівн. *Оддув губи, як капиці* (Номис); *Презирство було в його крутих, як капиця, словах, в його гіркому, як жовч, тоні* (У. Самчук).

КА́ПИЩЕ, а, *с., іст.* Язичницька культова споруда у східних і прибалтійських слов'ян, а також місце принесення жертв богам. [Г о д в і н с о н:] *В гостину не прийшли б ми в сюю хату, але повинність вища може змусить і в капище зайти* (Леся Українка); *Від сторони ріки здіймалося капище Перуна* (Юліан Опільський); *— Віднині проголошуємо прийняття .. єдиного апостольського григоріанського календаря і закриваємо ваше поганське капище* (Р. Іваничук); *Київське капище розглядали й інтерпретували дослідники як язичницький храм або святилище просто неба, пов'язане з культом Світовида або Перуна* (з наук. літ.).

КА́ПИЩНИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **ка́пище.** *Капищна споруда.*

КАПІ́Ж, пежу́, *ч., розм.* Часте крапання; капанина (*див.* **капани́на**[1]). *Зажурено дивиться він у маленьке віконце, за яким, стікаючи з стріхи, снував пряжу післядощовий капіж* (Григорій Тютюнник); *Світило ясно сонце й дзвенів капіж. Вже на підході була весна* (Василь Шевчук); *Щербиться, лункішає капіж, прояснена просвічує калина, і що не крапля — пада срібний гріш, і що не слово — з гілки ягодина...* (П. Мовчан).

КАПІЛІ́ЦІЙ, ю, *ч., бот.* Сукупність ниткоподібних волокон у плодових тілах деяких грибів. *У порхавки болотяної капіліцій нитчастий, від оливково-коричневого до коричневого кольору, слабко розгалужений, розгалуження на кінцях загострені* (з наук. літ.).

КАПІЛЯ́Р, а, *ч.* 1. *спец.* Трубочка з дуже вузьким внутрішнім каналом. *Термометр показує температуру мого тіла. Отже, між цим стовпчиком рідкого металу, запаяним у шкляний капіляр, і мною є певний зв'язок* (Ю. Іздрик); // Будь-який вузький канал або прохід у ґрунті, деревині, рослині і т. ін. *При звичайній оранці верхній шар з дерниною потрапляє на дно борозни, що затримує з'єднання капілярів та запобігає ущільненню ґрунту* (з наук. літ.); *Вона ще не тримала в руці молочаю, не спостерігала, як на пальці й на долоню з його капілярів спливало молоко* (Олекса Ізарський).

2. *анат.* Найдрібніша кровоносна судина. *У тілі дорослої людини є близько 100–160 мільярдів найдрібніших кровоносних судин — капілярів* (з наук.-попул. літ.); *У легенях кров збагачується киснем і віддає вуглекислий газ, який виводиться в навколишнє середовище. У дрібних капілярах тканин і органів навпаки — кров віддає кисень клітинам, поглинаючи вуглекислий газ* (з навч. літ.); *Вона просто лежала на спині і відчувала свої капіляри, невпинний рух крові по них* (І. Карпа).

КАПІЛЯРИ́МЕТР, а, *ч.* Прилад, яким визначають поверхневий натяг рідини, вимірюючи висоту її підняття в капілярних трубках. *Використання інфрачервоного випромінювання й можливостей комп'ютера підвищить точність роботи капіляриметра та забезпечить зручність виконання аналізу отриманих результатів* (з наук. літ.).

КАПІЛЯ́РНИЙ, а, е. 1. *спец.* Прикм. до **капіля́р** 1. *Отвори кінців капілярних піпеток, що вставлені у прилад, герметично закривають гумовими прокладками або корками* (з наук.-техн. літ.); *Він надів респіратор, що закривав майже все обличчя, обережно зламав кінчик ампулки, набрав капілярною трубочкою краплину рідини і дослідив її під мікроскопом* (М. Дашкієв); // У якому використовується явище капілярності. *Чирва витягнув стосик білих стандартних аркушів, олівці та капілярні ручки* (А. Кокотюха); *Капілярне зволоження.*

2. *анат.* Прикм. до **капіля́р** 2. *Розрізняють артеріальну, венозну й капілярну кровотечі* (з наук. літ.); *Іонізоване повітря впливає на шкірний капілярний кровообіг* (з наук.-попул. літ.).

КАПІЛЯ́РНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Здатність рідини рухатися капілярами вгору або вниз; волосність. *Серед фізичних властивостей важливе екологічне значення має капілярність (або пористість) ґрунту. Завдяки капілярності ґрунту поверхневі горизонти, висихаючи, просочуються вологою, що збереглася в нижчих шарах* (з навч. літ.); *У 1830 р. М. В. Остроградський накреслює перед собою грандіозну програму майбутніх досліджень: створення теорії розподілу електрики та магнетизму, теорії електродинамічних явищ, руху пружних тіл, руху та рівноваги рідини, дії капілярності, розподілу тепла в рідині та ін.* (із журн.).

КАПІЛЯРОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до капілярографії. *Капілярографічний метод дослідження.*

КАПІЛЯРОГРА́ФІЯ, ї, *ж., спец.* Метод дослідження кровоносних капілярів, а також графічне зображення його результатів. *Серед методів дослідження стану судин слизової оболонки ротової порожнини розрізняють: капіляроскопію, капілярографію, визначення стійкості капілярів* (з навч. літ.).

КАПІЛЯРОСКО́П, а, *ч.* Медичний прилад, різновид мікроскопа, признач. для неінвазивного дослідження кровоносних капілярів. *За допомогою капіляроскопа діагностують захворювання серцево-судинної системи на ранніх стадіях, коли клінічна картина ще мало виражена* (з навч. літ.).

КАПІЛЯРОСКОПІ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до капіляроскопії. *Капіляроскопічний метод дозволяє виявити ознаки порушень кровообігу значно раніше, ніж вони проявляються клінічно* (з наук. літ.).

КАПІЛЯРОСКОПІ́Я, ї, *ж., спец.* Неінвазивний метод дослідження кровоносних капілярів. *Капіляроскопія — це новітній метод діагностики, який дозволяє безпечно, без ризику зараження або занесення інфекції, дослідити стан судин для оцінки функціонування усіх органів і систем людського організму* (з наук.-попул. літ.); *Принцип роботи капіляроскопії ґрунтується на неінвазивному методі дослідження, під час якого не відбувається порушення цілісності судин або слизових оболонок* (із журн.).

КАПІТА́Л, у, *ч.* 1. *фін.* Сукупність засобів (майно, гроші, нерухомість і т. ін.), що дають прибуток. *Для забезпечення постійного виробництва і його відтворення у все більших розмірах, забезпечення постійного кругообігу капіталу підприємств необхідно мати резерв коштів, який використовується для проведення розрахунків по заробітній платі, оплаті за матеріали, сировину тощо* (з навч. літ.); *Як не потрудиш своєї голови та рук, то дітям нічого їсти буде. Ну, та Ви це самі добре знаєте, бо теж живете не з капіталів, а з праці рук своїх* (М. Коцюбинський).

2. Значна сума грошей. — *Банк не дасть вам таких процентів, — сказав Копронідос, — спробуйте на рік, а не сподобається вам, я верну вам капітал з процентами* (І. Нечуй-Левицький); *Капітали, які він пускав у оборот, робилися чимраз більші* (І. Франко); — *Можу запропонувати двадцять мільйонів, — простягнув він пачку червоних папірців. — Згода? — Ще б пак не погодитись! Та це ж цілий капітал! Микола матиме кілька днів молоко, хліб, можна ще купити навіть трохи жирів...* (Б. Антоненко-Давидович); *Тепер він займається оптимізацією податковкладень і скеровуванням надлишкових капіталів* (С. Андрухович); // Багатство, майно. — *Золото при всякій власті — капітал* (М. Стельмах); *Амфітеатр заповнений вишуканою публікою: тут і патриції, .. і багаті купці, що нажили капітали, скориставшись державним хаосом у імперії, і християнські ченці* (О. Бердник); // Початкова сума коштів, признач. для здійснення підприємницької діяльності. *Звідки взяти капітал на побудову санаторію, Аркадій поки що не думав* (Ірина Вільде).

3. *перен.* Те, що становить велику цінність у суспільному, духовному і т. ін. житті людини. *Слідчому не входило в план добивати зараз Андрія, бо він йому потрібен, бо він був величезним капіталом, на якому слідчий мав зробити кар'єру* (І. Багряний); *Упродовж усієї історії людства одним із найважливіших інструментів впливу на окремих людей і суспільство в цілому була соціальна система та її головна складова — людський капітал* (з наук. літ.); * Образно. *З головними своїми багатствами й основним капіталом океан і не думав розлучатися, бо не мав наміру пускати до своїх надр людину* (М. Білкун).

△ **(1) Авансо́ваний капіта́л,** *фін.* — грошовий капітал, признач. для придбання основних засобів, реалізації бізнес-проектів, заснування підприємництва, що може у майбутньому забезпечити прибуток. *Авансований капітал звичайно надається під конкретне завдання для його наступної реалізації, в тому числі й створення нового підприємства* (з навч. літ.); **(2) Акціоне́рний капіта́л,** *фін.* — основний капітал акціонерного товариства, величина якого визначається статутом товариства і формується за рахунок емісії акцій. *Фінансовою базою діяльності акціонерних товариств є сформований шляхом емісії й поширення цінних паперів акціонерний капітал* (з навч. літ.); **(3) Ве́нчурний капіта́л,** *фін.* — капітал, який використовується для фінансування науково-технічних розробок і винаходів. *Принципова відмінність венчурного капіталу від традиційного кредитування в тому, що його переважно інвестують в ідею, проект із підвищеним рівнем ризику* (з наук.-попул. літ.); **Відпли́в (відті́к) капіта́лу** *див.* **відпли́в; (4) Вкла́дений капіта́л,** *фін.* — кошти, вкладені акціонерами в активи підприємства в обмін на акції, що створюють частину власного капіталу акціонерної компанії. *Розподіл прибутку підприємства здійснюється саме за вкладеним акціонерами капіталом, частку якого фіксують в установчому договорі та в списку (книзі) акціонерів* (з наук. літ.); **(5) Змі́нний капіта́л,** *фін.* — частина капіталу, що витрачається підприємцем на купівлю робочої сили і в процесі виробництва змінює свою величину. *Для економічного зростання необхідні чисті інвестиції, тобто приріст обсягів основного та змінного капіталів* (з наук. літ.); **(6) Інвестиці́йний капіта́л,** *фін.* — капітал, вкладений у довгострокові інвестиції, на тривалий термін. *Оптимальний варіант оновлення виробництва — прямі вкладення інвестиційного капіталу в економіку, які забезпечують можливість впровадження нових технологій, високоефективного і високопродуктивного обладнання та нових організаційних форм виробничих процесів* (з наук. літ.); **(7) Основни́й капіта́л,** *фін.* — частина продуктивного капіталу, вкладена в засоби виробництва (виробничі приміщення, машини і т. ін.). *Ми прийшли до переконання, що моя ідея будівничої фірми є дуже добра.., але ми ще до неї не цілком готові. Потрібного нам основного капіталу годі одразу дістати* (У. Самчук); *Згідно зі Статутом нас звільнено від податків, бо організація є добродійною. Маємо право використовувати відсотки з наших заощаджень на різні цілі — допомогу, видавничу справу і т. д., — не витрачаючи основного капіталу* (О. Шугай); **(8) Пості́йний капіта́л,** *фін.* — частина капіталу у вигляді засобів виробництва (будівлі, споруди, сировина, паливо і т. ін.), яка у процесі виробництва, на відміну від змінного капіталу, не змінює величини своєї вартості. *Ціну виробництва становлять витрати виробництва плюс середній прибуток. При цьому норма прибутку як рушійна сила виробництва визначається через відношення прибутку до всього капіталу (постійного й змінного)* (з навч. літ.); **(9) Початко́вий (ста́ртови́й) капіта́л,** *фін.* — капітал, необхідний підприємцеві для відкриття власної справи, створення підприємства. — *У тебе буде початковий капітал, якого вистачить, щоб почати власну справу* (В. Хрущак); *Початковий капітал — це не тільки гроші, це і ваш особистий час, ваші знання та досвід у якійсь галузі, ваше майно* (із журн.); **(10) Продукти́вний капіта́л,** *фін.* — капітал, який функціонує у формі засобів виробництва та робочої сили. *За матеріально-речовим змістом продуктивний капітал складається із засобів і предметів праці, робочої сили, об'єктів інтелектуальної власності (патентів, ліцензій, ноу-хау), форм і методів організації виробництва, інформації* (з навч. літ.); **(11) Стату́тний капіта́л,** *фін.* — початкова сума капіталу підприємства, визначена його статутом. *Статутний капітал формується за рахунок внесків засновників, випуску акцій, а також показується у балансі підприємства за його початковою вартістю* (з навч. літ.).

◊ **(12) Ме́ртвий капіта́л,** *книжн.* — цінність, яка не використовується ким-небудь, не знаходить застосування. *Ті колекції були досі і певно й до смерті о. Петрушевича будуть мертвим капіталом, недоступним ні для кого* (І. Франко); *Сотні тонн риби, так потрібні країні, лежатимуть мертвим капіталом на березі* (І. Багмут).

КАПІТА́ЛЕЦЬ, льцю, *ч.* Зменш. до **капіта́л** 2. — *Коли б вона не пила та не пропале не гуляла, то пішла б високо та далеко і склала б капіталець незгірше мене* (І. Нечуй-Левицький); *Мати з двома доньками спродала зруйновані маєтності і з невеликим капітальцем подалась до Львова* (І. Франко); *Покійний господар дому селянський син Петро Папарук добрався до невеличкого капітальцю і став власником перонних кіосків по продажу газет од Києва до Одеси* (П. Загребельний); *Капіталець таки був* (А. Кокотюха).

КАПІТАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., фін.* Дія за знач. **капіталізува́ти** і **капіталізува́тися.** *В інвестиційній діяльності найпоширенішими операціями капіталізації є капіталізація частини чистого прибутку, капіталізація дивідендів, капіталізація депозитного відсотка та ін.* (з наук. літ.); *Попри застереження про глобальну екологічну катастрофу, країни Південно-Східної Азії, Індія і Китай у 70-ті роки XX ст. саме стали на шлях модернізації й капіталізації своїх економік* (з навч. літ.).

КАПІТАЛІ́ЗМ, у, *ч.* Суспільний лад, в основі якого лежить приватна власність на засоби виробництва, використання найманої праці та ринкова економіка. *З часом, на очах Франка, відбувається важкий соціальний процес. Процес росту капіталізму* (М. Коцюбинський); — *Знайшов я кімнату, пішов роботи шукати. Еге, пошукай вітра в полі. Капіталізм, брат, конкуренція* (Ю. Збанацький); *На Вавілоні не існувало мита, акцизу й податку на прибуток .. Тут панував капіталізм у його чистому, первісному вигляді; тут був дикий розгул вільного підприємництва і приватної ініціативи* (О. Авраменко, В. Авраменко); *В умовах капіталізму механізм ринкової конкуренції спонукає підприємця для отримання прибутку постійно збільшувати капітал та вдосконалювати виробництво* (із журн.).

КАПІТАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *фін.* Дієпр. пас. до **капіталізува́ти.** *Державна фірма утворюється органами управління держави, фінансові ресурси її формуються за рахунок бюджетних асигнувань і капіталізованого прибутку* (з наук. літ.); *Розвиток капіталізму в промисловості, поштовх якому дала реформа 1861 р., створив ґрунт для кількісного зростання промислової буржуазії, яка поповнювалася вихідцями із різних станів — дворянства, купецтва, заможного капіталізованого селянства* (з навч. літ.); // **капіталізо́вано,** *безос. пред. Банк капіталізовано.*

КАПІТАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, фін.* 1. Перетворювати в капітал (у 1 знач.). *— Я думаю, можна б у цім самім банку зробити позичку, капіталізуючи Катрину ренту, а ця рента гаситиме позичку* (М. Грушевський); *Для забезпечення нормальної діяльності банку потрібно його капіталізувати, тобто створити грошовий капітал, щоб оперативно й ефективно ним розпоряджатися* (з газ.).

2. Визначати цінність майна, виходячи з прибутків, яке воно дає. *Стратегічний план інвестиційної пропозиції дозволяє інвестору зрозуміти, як компанія планує капіталізувати свої можливості росту* (з навч. літ.).

КАПІТАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. *фін.* Перетворюватися у капітал (у 1 знач.). *Розпоряджався* [батько] *всім майном .. Постановляв, що воно має лежати в банку, доходи почасти мусять капіталізуватися, почасти виплачуватися у вигляді невеликої ренти матері й дітям* (М. Грушевський).

2. Ставати на шлях капіталістичного розвитку, набирати рис капіталізму. *За часів Панаса Мирного .. починала капіталізуватися .. Російська держава* (Іван Ле); *Українське суспільство стрімко капіталізується* (з газ.).

КАПІТАЛІ́СТ, а, *ч.* 1. У капіталістичному суспільстві — власник або співвласник капіталу, який використовує свої кошти та найману працю для отримання прибутку. *Вона* [Хана] *— одинока дочка славного бориславського капіталіста* (І. Франко); *— Варю я сталь ізмалечку, .. був канавником і газівником, дослужився в хазяїв-капіталістів до сталевара* (Ю. Яновський).

2. *розм.* Той, хто має значну суму грошей, велике багатство; багатій. *— Коротше кажучи, виходить, — коли я держу голярню, то я вже, як який-небудь капіталіст, повинен платити податок! Як це вам подобається?* (Б. Антоненко-Давидович).

КАПІТАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до капіталізму, пов'язаний із ним, власт. йому. *В сусідніх селах почав зароджуватися тип "ріпника": .. перший прояв промислово-капіталістичних порядків у тім тихім .. закутку* (І. Франко); *У другій половині 70-х років XX ст. відбувся перехід капіталістичного суспільства до постіндустріального* (з публіц. літ.).

2. Який ґрунтується на принципах капіталізму. *На специфіку європейської філософії XVI–XVIII ст. особливо вплинуло бурхливе становлення капіталістичного способу виробництва у західноєвропейських країнах* (з наук. літ.); *Більшість країн із розвиненою економікою належать до капіталістичної моделі розвитку* (з навч. літ.).

КАПІТАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **капіталіст.** *Переконана капіталістка.*

КАПІТАЛОВКЛА́ДЕННЯ, ень, *мн.* Те саме, що **Капіта́льні вкла́дення** (*див.* **вкла́дення**[1]). *Інвестор, який шукає місце для капіталовкладень за кордоном, здебільшого вивчає два рейтинги: оцінки надійності свого потенційного партнера і так званий суверенний рейтинг країни, в економіку якої він збирається вкладати кошти* (з газ.).

КАПІТАЛОМІСТКИ́Й, а́, е́. Який потребує значних капіталовкладень. *Інвестиційні ресурси отримують або некапіталомісткі види діяльності, яка реалізується в умовах пільгового (із спрощеним режимом) оподаткування, або капіталомісткі підприємства із застарілими технологіями* (з наук.-попул. літ.); *Капіталомістке виробництво.*

КАПІТАЛОМІ́СТКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **капіталомістки́й.** *Призначення цінних паперів — інформувати про рівень капіталомісткості товарного виробництва через ринковий механізм* (з наук. літ.); *Складний рельєф, значні відстані зумовлюють велику капіталомісткість транспортного будівництва на африканському континенті* (з навч. літ.).

КАПІТАЛОУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Процес утворення капіталу. *Необхідно поступово впроваджувати і посилювати державне регулювання макроекономічних процесів за допомогою таких ринкових прийомів, як ціноутворення, капіталоутворення, валютної, кредитно-інвестиційної політики, зовнішньоекономічної діяльності тощо* (із журн.).

КАПІТАЛОУТВО́РЮВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до капіталоутворення. *Капіталоутворювальна теорія ґрунтується на тому, що кредит створює капітал і є двигуном розширеного відтворення капіталу* (з навч. літ.).

КАПІТА́ЛЬ, і, *ж., полігр.* Смужка матерії, яку приклеюють зверху і знизу корінця книжки для його зміцнення.

КАПІТА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Основний, головний, докорінний, фундаментальний. *Якщо протягом кількох десятиліть більшість сільського населення перейде в місто — а це неминуче! — то навіщо ж марнувати сили на капітальну перебудову села?* (М. Руденко); *Люб'язний власник-незнайомець перед тим, як на кілька діб звільнити його* [приміщення] *до наших послуг, подбав про капітальне прибирання. Тобто в помешканні на ту хвилину панував ідеальний порядок* (Ю. Андрухович); // Добротно зроблений, міцний, великий (про будову, механізм і т. ін.). *Загати пороблено капітальні. Щоправда, без арматури, без бетону, проте всі загати .. побудовано з добірного будівельного лісу: з дубини, з сосни, вільхи і т. ін., скріплено добрими залізними скобами-гаками, над якими кріпко потрудилися ковалі* (Остап Вишня); *Тільки велетенські кістяки будівель, — капітальні, але легкі й прості конструкції із сталі й алюмінію, — велетенськими мереживами бовваніли в шести кутах площі* (Ю. Смолич); *Землянка добре замаскована в Калиновому гаю, простора, капітальна, з дубовим сволоком* (Микита Чернявський).

2. Ґрунтовний, солідний. *З того ж ювілейного року* [1898] *почала виходити капітальна "Історія України-Руси" проф. Мих. Грушевського* (С. Єфремов); *Понад 100 років тому, 1914 р., завдяки зусиллям українського історика Дмитра Дорошенка, здійснено капітальне ювілейне видання творів Тараса Шевченка* (з наук.-попул. літ.); // *ірон.* Великий, значний (про помилку, недогляд і т. ін.). *Ай, ті вечорниці!.. недурно кажуть, що як має скластися лихо, то Бог і розум відбере. Треба ж було зробити таку капітальну дурницю — піти на вечорниці...* (М. Коцюбинський).

△ **Капіта́льна стіна́** *див.* **стіна́; Капіта́льне будівни́цтво** *див.* **будівни́цтво; Капіта́льний ремо́нт** *див.* **ремо́нт; Капіта́льні вкла́дення** *див.* **вкла́дення**[1].

КАПІТА́ЛЬНО. Присл. до **капіта́льний.** *Хотілося зробити все до ладу, все капітально, хоч на день, але по-справжньому* (О. Гончар); *Корівник довоєнний, капітально колись побудований на дубових стовпах, та за війну зруйнований, пошарпаний* (Микита Чернявський); *Обігнувши невеличкий павільйон, вона справді побачила нещодавно, судячи з усього, капітально відремонтовану одноповерхову споруду* (А. Кокотюха); *Я боявся, що затія провалиться капітально* (Любко Дереш).

КАПІТА́Н, а, *ч.* 1. Військове звання молодшого офіцерського складу в армії і флоті багатьох країн світу, а також особа, яка має це звання. — *На маневрах мій чоловік, капітан, .. впав з коня* (І. Нечуй-Левицький); *За хвилю прибув на місце капітан у товаристві кількох офіцерів* (І. Франко); — *Дозвольте вас поздоровити, товаришу Нерчин, з присвоєнням звання капітана* (Н. Рибак); *Од крайнього вагона йшов чоловік у шинелі й кашкеті. Лейтенант козирнув йому: — Товаришу капітан! Група у складі шістнадцяти чоловік прибула у ваше розпорядження. Ось документація* (Є. Доломан).

2. Особа, якій доручено командування судном, незалежно від звання; командир корабля. *Матрос, .. На вахті стоя* [стоячи], *Журився сам собі чогось, Та й заспівав, — звичайне, тихо. Щоб капітан не чув* (Т. Шевченко); *Всі були слабі, на пароході* [пароплаві] *стояв стогін, ніхто нічого не їв, тільки я та один грек, та ще капітани .. почували себе чудесно* (М. Коцюбинський); — *Ви, напевно, пам'ятаєте, що капітан корабля в разі потреби завжди виконує обов'язки лікаря* (В. Владко); *За командою капітана віддано швартови, вибрано якір. Судно відвалило од пірса і взяло курс на вихід з порту* (П. Загребельний); *Сідалковський дивився на карту мовчки, з виглядом досвідченого капітана, якому ніякі рифи не страшні* (О. Чорногуз).

3. Керівник спортивної, ігрової і т. ін. команди. *Капітани футбольних команд "супротивників" потиснули один одному руки* (Остап Вишня); *Вовка Вовченко, капітан футбольної команди і найавторитетніша людина в класі, сказав, ні на кого не дивлячись: — .. Тренування сьогодні не буде* (В. Нестайко); *Вона (крім усього іншого) — капітан інститутської баскетбольної команди, кандидат у майстри* [спорту] (Ю. Андрухович); *Капітан клубу знавців.*

△ **(1) Капіта́н дру́гого ра́нгу** — офіцерське звання у флоті, що надається після звання капітана третього рангу, а також особа, яка має це звання; відповідає званню підполковника в сухопутних військах і авіації. *Звання капітана другого рангу вище за звання капітана третього рангу й нижче капітана першого рангу* (з навч. літ.); **(2) Капіта́н пе́ршого ра́нгу** — офіцерське звання у флоті, що надається після звання капітана другого рангу, а також особа, яка має це звання; відповідає званню полковника в сухопутних військах і авіації. *Шеф школи — морський вовк, що довго плавав на підводних човнах, капітан першого рангу фон Бісмарк, віддалений нащадок колишнього канцлера Німеччини* (Іван Ле); *У каюті командуючого на них чекало кілька чоловік: високий красень контр-адмірал з кучерявим чорним чубом та два капітани першого рангу* (І. Росоховатський); **(3) Капіта́н тре́тього ра́нгу** — офіцерське звання у флоті, що надається після звання капітан-лейтенанта, а також особа, яка має це звання; відповідає званню майора в сухопутних військах і авіації. — *Будеш Лендом. Капітан третього рангу Ленд. Звучить?* (В. Близнець).

КАПІТА́НІВ, нова, нове. Належний капітанові. *Тільки тепер капітанів зір побачив Юлію* (І. Франко); *Листоношу змусили ковтнути капітанового рому, він потроху очуняв* (Ю. Яновський); *Довго їм .. ще вчуватиметься слово капітанове, стьобке, таврююче* (О. Гончар); *Свічка згасала. Маленька капітанова каюта стала ще тіснішою* (Ю. Бедзик); *Всі згодились з капітановою мудрістю* (Ю. Логвин).

КАПІТА́НКА, и, *ж., розм.* Кашкет із білими кантами, який є частиною морської уніформи. *На голові, хвацьки заломлена на одну брову, ледве трималася чорна капітанка з білими кантами* (Ю. Смолич).

КАПІТА́Н-КОМАНДО́Р, а, *ч., іст.* Чин у російському військовому флоті (у 1707–1732 і 1751–1827 рр.), а також особа, яка мала це звання. *В обов'язки капітан-командора, введеного у 1707 р. у Табелі про ранги до V класу (нижче за контр-адмірала, але вище за капітана корабля), входило командування невеликими загонами кораблів, а також тимчасове заміщення контр-адмірала* (з наук.-попул. літ.); *Звання капітан-командора було остаточно скасовано в 1827 р., а капітанам першого рангу стали надавати відразу звання контр-адмірала* (з навч. літ.).

КАПІТА́Н-ЛЕЙТЕНА́НТ, а, *ч.* Офіцерське звання у флоті, що надається після звання старшого лейтенанта, а також особа, яка має це звання. *Капітан-лейтенант дав наказ водолазному баркасу повертатися на корабель* (М. Трублаїні); *Капітан-лейтенант схвально кивнув, а контр-адмірал сказав: — Ми пошлемо за ним човен-малятко* (І. Росоховатський); *Капітан-лейтенант — найстарше з військових звань молодших офіцерів військово-морських сил деяких країн; в Україні, Німеччині та Російській Федерації відповідає військовому званню капітана в сухопутних військах* (з наук.-попул. літ.).

КАПІТА́НСТВО, а, *с., розм.* 1. Перебування на посаді капітана. *Чіплявся* [Яковенко] *за капітанство, бо тільки в ньому вбачав порятунок власної особистості, власного "я"* (П. Загребельний); *Її першість у класі, олімпіади, капітанство в шкільній команді — все було смішним і мізерним* (О. Забужко).

2. Те саме, що **генера́л-капіта́нство** 2. *У межах віце-королівства Перу до 30-х років XVIII ст. існувало капітанство Нова Гранада зі столицею в м. Богота* (з навч. літ.).

КАПІТА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **капіта́н.** *Двері ж з капітанської каюти виходили на середину пароплава* (М. Трублаїні); *Військюрист першого рангу Кравченко, отой, що з капітанськими відзнаками на погонах.., коротко доповів Гречкунові про мету свого приходу* (Ю. Бедзик); *Мундир був якраз на мій смак: строгий, зручний, практичний .. Блискучі ґудзики, золоті капітанські шеврони на рукавах, погони з чотирма широкими нашивками* (О. Авраменко, В. Авраменко).

△ **Капіта́нський місто́к** *див.* **місто́к.**

КАПІТЕ́ЛЬ[1], і, *ж., архт.* Верхня частина (завершення) колони, пілястри або стовпа, на яку спирається балка або архітрав. *Скрізь пишні колони з мармуру з такими ажурними капітелями, що вони здаються сплетеними з тонкого кружева* [мережива] (М. Коцюбинський); *Мармурові стовбці щохвилини зміняли свою краску, як живі. Золочені капітелі мерехтіли* (Б. Лепкий); *У соборі було тихо .. Над головами угору тягнулись вісім колон з порфіру .. Вони закінчувались високо вгорі мережаними капітелями* (С. Скляренко); *Цей виноград, що визрів в лоні скелі, .. Собою вкрив колонні*

капітелі (М. Бажан); [Флорентієць:] *Які були там витвори мистецькі! І все для нас натура і модель — етруська ваза, музи давньогрецькі, античні маски, римська капітель* (Л. Костенко).

КАПІТЕ́ЛЬ², і, *ж., збірн., поліграф.* Друковані літери, що мають розмір малих літер, а обрис — заголовних. *Часто шрифти бувають з варіантом капітелі — множиною прописних букв, які знаходяться у верхньому регістрі, але мають приблизний розмір рядкової літери* (з наук.-попул. літ.); *Капітель застосовують для набору заголовків, для шрифтового виділення в тексті та ін.* (з навч. літ.).

КАПІТЕ́ЛЬНИЙ¹, а, е, *архт.* Прикм. до **капіте́ль¹**. *До Кафедрального Домського собору святого Мартіна в Утрехті (Нідерланди) належала велика монастирська капітельна зала* (із журн.).

КАПІТЕ́ЛЬНИЙ², а, е, *поліграф.* Прикм. до **капіте́ль²**. *Капітельний шрифт.*

КАПІ́ТУЛ, у, *ч.* 1. *рел.-церк.* У католицькій церкві — колегія духовних осіб при єпископі. *Він підвів отця Федора до всіх присутніх, а також і до найповажнішої духовної особи — вікарія капітулу* (С. Скляренко); *За розпорядженням папи Венедикта XIV у 1743 р. на капітулі української греко-католицької церкви і представників усіх монахів у Дубні було створено чин Святого Василія* (з наук.-попул. літ.); *Коперник жив в Ольштині, він був управителем володінь вармійського капітулу* (з газ.).

2. *іст.* Зібрання членів чернечого або лицарського ордену, а також його керівний орган. [Анна:] *Ви йдете?* [Командор:] *Так, на раду капітулу, як часом запізнюся, то не ждіть* (Леся Українка); // Приміщення, де відбувались такі зібрання. *Нам навіть дозволили оглянути скарбницю собору з безцінними творами церковного ювелірного мистецтва і зал капітулу з портретами перших прелатів Іспанії* (з мемуарної літ.).

3. *іст.* У Росії до 1917 р. — установа, яка займалася нагородженням орденами та іншими відзнаками. *1797 р. Павло I створив "Капітул російських орденів" — установу, що відала всіма нагородними справами* (з наук.-попул. літ.).

КАПІТУЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док.* 1. Припинивши збройний опір, визнавати себе переможеним, здаватися переможцеві на запропонованих ним умовах. *Уже дійшли відомості, що взято Кишинів, Ясси, що Румунія капітулює, але це були поки що тільки чутки* (О. Гончар); *Граф Байоннський .. категорично відкинув мирну пропозицію капітулювати і присягнути Філіпові на вірність* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *перен.* Відмовлятися від подальшої боротьби проти кого-, чого-небудь, визнавати своє безсилля в чомусь. *Щодо роботи зараз — капітулював* (В. Еллан-Блакитний); *Хлопчина був такий оспалий, що, якби мати не допомогла йому роздягтися, він бебехнувся б одягнутий у ліжко й одразу ж капітулював би перед всевладним сном* (Б. Антоненко-Давидович); *Треба зціпити зуби й жити. Жити наперекір усьому... Не повинна* [Марія] *уподібнюватися тим слабодухим, що завжди готові капітулювати, якщо їхні дні складаються по-іншому* (М. Слабошпицький).

КАПІТУЛЯ́НТ, а, *ч.* Той, хто капітулює, відмовляється від боротьби, відступає перед труднощами. *Хочемо жити за всяку ціну, при всіх умовах — скрізь і завжди. Не належимо до рас самогубців, .. капітулянтів, і це є тепер нашою основною і єдиною зброєю* (У. Самчук); *Прочувши, що капітулянт Косінський знову повертається на Низ, та ще й не сам один, а з товариством, .. Вишневецький підняв у Черкасах свої збройні сили* (Іван Ле); *І раптом я подумав: "Отак здавати міста й містечка на ласку переможців, капітулювати! Господи, що ж має почувати капітулянт?"* (О. Шугай).

КАПІТУЛЯ́НТСТВО, а, *с.* Поведінка капітулянта; відмова від боротьби, схильність поступитися своїми поглядами. *Героїзм і капітулянтство чи не однаковою мірою заразливі явища: те й те породжує наслідувачів* (Б. Антоненко-Давидович).

КАПІТУЛЯ́НТСЬКИЙ, а, е. Стос. до капітулянтства. *Всюди зустрічалися якісь збуджені озброєні солдати, їх доводилося остерігатися, та згодом виявилось, що то були партизани, які боролися не лише проти окупантів, а й проти капітулянтського уряду Віші* (Іван Ле); *Капітулянтська політика;* // Власт. капітулянтові, капітулянтам. *Капітулянтські настрої.*

КАПІТУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Припинення збройного опору й здача переможених на умовах, запропонованих переможцями. — *Хай комендант ешелону та командири окремих частин зайдуть для переговорів про капітуляцію* (Ю. Яновський); *Білі прапори на знак капітуляції звисали з кожного ґанку, з кожного балкона* (О. Гончар); *8 травня 1945 р. у Берліні, в будинку колишнього військово-інженерного училища, представники німецького верховного командування підписали акт про беззастережну капітуляцію* (з навч. літ.).

2. *перен.* Відмова від боротьби, принципового обстоювання власних переконань, визнання свого безсилля перед ким-, чим-небудь. *Він стає слухняним!.. Дивився на своїх мучителів і чекав, тремтячи. Десь глибокий тваринний інстинкт, перед лицем можливої смерті, якою може закінчитися цей черговий тур, ця процедура з підписуванням протоколу, вимагав капітуляції, повної й безумовної...* (І. Багряний); — *Ви, як і я, не з тих, хто здається після першого, хай і відчутного, стусана. Ви й думки не припускаєте про капітуляцію* (Ю. Шовкопляс); *Орест Білинський не поспішав з нанесенням свого візиту Річинським ще й тому, що відчував перед Оленою .. сором за свою моральну капітуляцію* (Ірина Вільде).

КА́ПКА, и, *ж., розм.* Краплина. *Вхопивши в долоню перо, з притиском поставив* [о. Артемій] *точку. Перо хруснуло й квакнуло .. На папері зосталась чорна здорова капка з промінням навкруги* (І. Нечуй-Левицький); *В її очах знов закрутилися сльози, та тепер вона не зупиняла, не ковтала їх, і вони полилися рясними капками на її шитво* (І. Франко); *Пилюга припала росою і на шляху зрідка видніють капки, наче після дощу* (Б. Харчук); *Син філіжанкою черпав воду, капки цяткували підлогу* (Є. Пашковський).

КАПКА́Н, а́, *ч.* 1. Пристрій для ловлі звірів, що складається із двох залізних дуг та пружини. *І на хитру лисицю капкан знайдеться* (прислів'я); *Якось попалася Лисичка — Злодюга, вовчика сестричка, — Хвостом в капкан* (Панас Мирний); *Добриня заготовляв дрова, доглядав тварин, ставив сильця на птахів та капкани на лисиць та зайців, ловив рибу* (В. Малик); * У порівн. *Лев витріщивсь на старшину І заричав ще дужче: "Ну?!" А той* [Лис] *круть-верть, неначе у капкані: Мовчить* (Л. Глібов); *Тут, в цім святковім дозвіллі, звільнена думка почала бунтуватись і так само*

почало бунтуватись серце, мов в залізнім капкані защіпнуте (І. Багряний).

2. *перен.* Хитрий маневр, прийом для заманювання противника в невигідне, небезпечне становище; пастка *(див.* **па́стка**[1] 2). *Янкеля Гореліка піймали двоє козаків, але йому пощастило вирватися з капкана і втекти за ріг вулиці* (О. Довженко); — *У нас тут є такі лабіринти, що з них живцем іще ніхто не виходив. Підземний капкан. Увійти в нього легко, а вийти як?..* (М. Руденко); *Треба... тікати... Але — куди?!.. Ні, спочатку треба серйозно і дуже детально обдумати план своїх подальших дій: як їй викрутитись із цього капкана, не позбувшись голови?* (Г. Тарасюк).

◊ **Попа́сти (попа́стися, потра́пити** *і т. ін.)* / **попада́ти (попада́тися, потрапля́ти** *і т. ін.)* **в тене́та (в лабе́ти, у па́стку, в петлю́, в хому́т, у сильце́, в капка́н, в ярмо́, у павути́ну** *і т. ін.) див.* **попада́ти.**

КАПКАНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Зменш. до **капка́н** 1. *Мисливський капканець.*

КАПКА́ННИЙ, а, е. Прикм. до **капка́н** 1. *Капканна пружина.*

КАПКА́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **капка́н** 1. *Капканова дуга;* // Здійснюваний за допомогою капканів. *Капкановий промисел.*

КАПКА́НЧИК, а, *ч.* Зменш. до **капка́н** 1. *Звірини в Карпатах водилося тьма-тьменна, недарма у верховинських хатах полюбляли і капканчик, .. і рибальське спорядження* (І. Чендей).

КАП-КА́П *див.* **кап**[1].

КАПКО́ВИЙ, а, е. Зробл. з капка. *Капковий матрац.*

КАПЛЕ́ТА, и, *ж., фарм.* Різновид таблетки у формі капсули. *Препарат рекомендують застосовувати внутрішньо по 1 каплеті до 4 разів на добу; максимальна добова доза — 4 каплети* (із журн.).

КАПЛИ́НА, и, *ж., розм.* Краплина. *Кров цю бачу й в цій годині: Звільна-стиха, по каплині То сльозить, то випливає* (І. Франко); *Дощ великими каплинами падав на широке листя платанів і шелестів по султанських садах* (О. Назарук).

КАПЛИ́ЦЯ, і, *ж.* У християн — невелика культова споруда без вівтаря для відправ і молитов. *Прийшли в каплицю перед Феба, Еней поклони бити став* (І. Котляревський); *У балці й поховали* [Максима]. *Чималу каплицю Поставили громадою* (Т. Шевченко); *В далекому кінці каплиці сяв престол, обставлений срібними та золотими свічниками* (І. Нечуй-Левицький); *На пагоркові, під наметом дубового гілля, старий-престарий костьол. Своїм зовнішнім виглядом це, власне, не костьол, а певніш — велика каплиця, уніатська каплиця* (Б. Антоненко-Давидович); [П е р ш и й м о н а х:] *Постав свічу в каплиці* (Л. Костенко).

КАПЛИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш. до **капли́ця.** *Тутечки стояли колись каплички і хрести, поставлені на пам'ять кошовим отаманам* (О. Стороженко); *Коли тіні поволі гусли, спокійна затока надівала на шию разок дорогого намиста — неаполітанських вогнів, і в тихі ночі тепло світились в сірих мурах католицькі каплички...* (М. Коцюбинський); *Над тим струмком з'явилась колись іконка Матері Божої, а тому ту воду вважають цілющою і над нею збудували невелику капличку* (У. Самчук); *То була капличка, місце для молитви й роздумів* (Г. Пагутяк); *З каплички, що поруч із дзвіницею, .. вийшла Василина Макушкова* (М. Матіос); * У порівн. *А онде, онде за Дніпром, На пригорі, ніби капличка, Козацька церква невеличка* (Т. Шевченко).

КАПЛОВУ́ХИЙ, *рідко* **КАПЛОУ́ХИЙ,** а, е, *розм.* Те саме, що **клапову́хий.** — *Не балакай до мене, бо я тебе, каплоуха собако, чисто всього обпатраю* (І. Карпенко-Карий); *Звичайнісінький собі восьмилітній хлопець — ясноокий, капловухий трохи, з рjаботинням на носі* (О. Донченко); *Те, що дістав з-за пазухи Микола, ніскільки не скидалося на вівчарку. Це було попелясте, капловухе й неймовірно закудлане цуценя* (А. Дімаров); *Коли дід скинув перед ним капловуху лисячу шапку, на голові йому засвітився пучок ріденького сивого волосся* (І. Білик); // *у знач. ім.* **каплову́ха,** *рідко* **каплоу́ха,** хої, *ж.* Те саме, що **свиня́** 1. *Свиня на крик не зважала; тріпаючи головою, капловуха купалася* (Г. Косинка).

КАПЛОВУ́ШИТИСЯ, иться, *недок., розм.* Відстовбурчуватися (перев. про вуха). *За парканом капловушилася стара заяча шапка, блищали злі очиці* (Ю. Мушкетик).

КАПЛОУ́ХИЙ *див.* **каплову́хий.**

КАПЛУ́Н, а́, *ч.* 1. Кастрований півень, якого відгодовують на м'ясо. *Кухарі навантажили хури харчами та куховарським посудом. В кучах на возах киркали годовані каплуни та кури* (І. Нечуй-Левицький); — *Був-був когут, а потому зістав каплуном!* (І. Франко); *На столах — важкі срібні миси, золотий посуд для пиття. Копчені гуси, печеня з хріном, каплуни в розсолі, з часником, перепілки, голуби, лебеді, засмажені цілими в коронах, тепле пиво, меди-вина, які литимуться, мов на млинові кола* (П. Загребельний); * У порівн. *Здоровий, непомірної сили, червоний, як каплун, в козацькому жупані, при зброї — козак хоч куди!* (Я. Качура).

2. *рідко.* Страва з м'яса такого півня. — *Може, каплуна зробити? — Каплуна, кажеш? Зроби, жінко. Дуже це хитра страва* (М. Стельмах).

КАПЛУ́НИТИ, ню, ниш, *недок., кого, рідко.* Кастрували півня.

КА́ПЛЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **кра́пля.** *Череп'яний каганчик .. з каплею .. олії на дні ледве блимав у темному кутку* (Панас Мирний); *Ні звіра, ні птиці не було чути. Тільки інколи груба капля роси спадала з листка на листок і котилася на землю...* (А. Чайковський); *Заблищали над щедрою нивою Каплі дощу, наче зерна пшениці* (Я. Шпорта); — *Відпочинку б хоч каплю мені, За мій довгий пекельний одбуток* (П. Грабовський); [М и л е в с ь к и й:] *Може б їй дати що для заспокоєння. Я принесу капель* (Леся Українка); *Він вивільнив руку і ліг лицем до стіни. Не помогли й каплі з різким запахом* (Г. Пагутяк).

◊ **До [оста́нньої] кра́плі (ка́плі, крапли́ни** *і т. ін.) див.* **кра́пля; До оста́нньої кра́плі (ка́плі, крапли́ни** *і т. ін.)* **кро́ві** *див.* **кра́пля; Кра́пля (ка́пля, крапли́на** *і т. ін.)* **в мо́рі** *див.* **кра́пля; Кра́пля (ка́пля, крапли́на, кра́пелька** *і т. ін.)* **в кра́плю (в ка́плю, в крапли́ну, в кра́пельку** *і т. ін.) див.* **кра́пля; Ні (ані́) кра́плі (крапли́ни, ка́плі, кра́пельки, ка́пельки** *і т. ін.) див.* **кра́пля.**

КА́ПНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **ка́пати.** *Не видержав Тугар Вовк, капнули сльози з його старих очей* (І. Франко); *Заробив Яшко три пуди з фунтами: жита, ячменю, проса. Фунтів з десять і пшенички капнуло* (А. Головко); — *За це, думаю, мені щось перепасти може. — Брате, помовч. Не на той бік дерево гнеш. — Може, не на той, але дещо мені змогло б непомітно капнути* (М. Стельмах); * Образно. *Вчені, хоч і не мали спокою від журналістів, не поспішали бодай капнути світлом на непроглядну таємницю* (М. Білкун).

КАПОЕ́ЙРА, и, *ж.* Бразильське бойове мистецтво з елементами танцю, музики й акробатики. *Традиційна капоейра виникла в XVII ст. в Бразилії у середовищі африканських рабів, а у листопаді 2014 року її було внесено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО* (з наук.-попул. літ.); *Сучасна капоейра має велику кількість карколомних трюків, стрибків і видовищних ударів* (із журн.).

КАПО́К, пка́, *ч.* Волокно, яке отримують із плодів тропічних дерев родини бомбаксових. *Капок використовують для набивання матраців, виготовлення меблів, у рятувальних поясах, а також для тепло- та звукоізоляції* (з наук.-попул. літ.).

КАПОНІ́Р, а, *ч., військ.* 1. Фортифікаційна споруда, з якої можна вести фланговий чи косоприцільний артилерійський і кулеметний вогонь у двох протилежних напрямках. *Косий капонір .. збудували спрадавна як форт київської фортеці та використовували для ув'язнення* (О. Іваненко); *Зі схилів Печерських пагорбів мовчазно спостерігала зловісна споруда з валів, мурів, гарматних башт та капонірів* (із журн.); // *заст.* Споруда, розташована на дні фортечного рову для поздовжнього обстрілу ворога, що штурмує. — *Капонір — це мурована будова між кріпосними валами з товстими кам'яними стінами* (Остап Вишня).

2. Укриття для літака, автомашини і т. ін. [Малинін:] *Всі .. маскуються, зенітників перевіряють, літаки до капонірів ховають* (В. Собко); *Все степ та степ, де тільки й побачиш .. сліди капонірів — захистків, де під час війни стояли обкопані літаки* (О. Гончар); *Тепер за нашими спинами стоять у капонірах лише три танки і дві самохідки* (Є. Доломан).

КАПОНІ́РНИЙ, а, е, *військ.* Прикм. до **капонір.** *Капонірний фронт — це фронт з обороною рову, з розташованим посеред капоніром* (з навч. літ.); *Будівництво міцних укріплень поблизу Херсона наприкінці XVIII ст. було недоцільним і тому вирішили спорудити меншу за розмірами фортечку. Вона мала мати капонірний обрис фронтів з реданами для флангового захисту з північного й східного боків* (із журн.).

КА́ПОР, а, *ч., заст.* Дитячий або жіночий теплий головний убір із стрічками, які зав'язують під підборіддям. *З вулиці входить Анна .. в темному пальті і чорному оксамитовому капорі* (Я. Галан); *Дами в капорах із стрічками* [були в парадному залі] (О. Полторацький).

КА́ПОРЕЦЬ *див.* **ка́порці.**

КАПОРЕ́ЦЬ, рця́, *ч., заст.* Зменш. до **ка́пор.** *Коло воріт стояла маленька дівчинка .. у червоному пальтичку* [пальтечку], *в біленьких гамашах і якомусь капорці* (В. Винниченко).

КА́ПОРЦІ, ів, *мн. (одн.* **ка́порець,** рцю, *ч.), рідко.* Те саме, що **ка́парці.** *Ік морю* [до моря] *сповзав поміж синяві груди каміння яро-зелений капорець* (М. Коцюбинський).

КА́ПОСНИЙ, а, е, *розм.* 1. Який завдає прикрощів, з яким пов'язані неприємності. *Карпо загадував людям на роботу і попереду усього звелів скопать той капосний горбик на горі* (І. Нечуй-Левицький); *Капосне ластовиння на переніссі могло зашкодити їй* [Марині] (Л. Дмитерко); // Неприємний. *Я більшу частину того капосного боргу, про який писав, виплатив* (В. Самійленко); *Дуже б я хотіла дістатись до Вашої Азії, може, й дісталась би, якби не ті капосні слабості* (Леся Українка); *Закачали ми рукава й почали. Ну й капосна ж то робота — проривати буряки! Хто її видумав!* (В. Нестайко).

2. *Який робить погані, підступні вчинки, неприємності або здатний на них; шкідливий (у 1 знач.).* — *Не кажіть нічого! То не люди добрі, то гадюки капосні!* (Панас Мирний); *Не було листа нині від тебе. То, певно, капосна пошта робить* (М. Коцюбинський); *Стигнуть у вас у садку вишні... А птиця капосна насідає, викльовує... Не набігатися, не накишкатися...* (Остап Вишня); *Володя розсердився. Капосне дівчисько зовсім невчасно ув'язалося за ним* (В. Малик); *Як двоє десь стоять на вулиці й гомонять, Семен тут як тут і вже вухо наставля... Капосний чоловік* (Ю. Хорунжий).

КА́ПОСНИК, а, *ч., розм.* Той, хто робить капості. *Галя мовчить, насупилась. — Той капосник зобижав? — Було всього, — трохи не з плачем одказує Галя* (Панас Мирний); *Капосники то перевертали ноти догори низом так, що я не міг вчитати навіть слів молитов, то, змовившись між собою, замовкали серед співу всі враз, щоб регентові було чутно моє незугарне мугикання* (Б. Антоненко-Давидович); *Я дивився, як він іде .. Міг би легко втрутитися й назвати тих капосників, але ні для чого це мені...* (Валерій Шевчук).

КА́ПОСНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **ка́посник.** *Мала капосниця вже встигла нашкодити старшому братові: і книгу сховала, й у зошиті пописала* (із журн.).

КА́ПОСНО, *розм.* 1. Присл. до **ка́посний** 1; неприємно. *Навіть подумав* [Пригара], *чи не капнути олії на петлі дверей, аби так капосно не скрипіли* (І. Чендей); *Я нічого не відповідала, лише забрала добірку і вийшла. На душі було капосно й безвихідно* (І. Жиленко).

2. Присл. до **ка́посний** 2; підступно, на зло. *Історія з пропажею книги вразила усіх, а найбільше те, що Юрій діяв капосно, аби насолити власниці крамниці* (із журн.).

КА́ПОСТИТИ, ощу, остиш, *недок., розм.* Робити капості (у 1 знач.); шкодити (у 1 знач.). *А мо' Господь його до себе на суд правий забрав, аби той лиходій більше не капостив на білому світі* (В. Чемерис); *Нацьковані старшими онуки й діти капостили всім по черзі* (В. Діброва).

КА́ПОСТЬ, і, *ж., розм.* 1. Поганий, підступний, шкідливий учинок. *А горілку пити, гуляти — Махамед усім п'янюгам привід дає. Позаливають очі та шкоду, капості людям роблять...* (Панас Мирний); *Бачили таке! Натворили капостей, і в самих душа сховалась у п'яти!* (А. Головко); *Юра може .. позривати простирадла, взагалі якимось несподіваним способом наробити капостей* (Ю. Смолич); *Особливо знущалася трійця з молодших. Забирала гроші, сніданки, примушувала робити різні капості — бити вікна, вазони, псувати наочне приладдя...* (В. Нестайко); // Прикрість, неприємність. *Пильнувала вона* [сова] *своїх совенят, щоб їм добре було в гнізді, щоб, бува, хто чужий не покривдив їх, не завдав їм якоїсь шкоди чи капості* (Б. Антоненко-Давидович); — *Де ти бродив?! — сварилася сусідка. — Від реп'яхів уже й хвоста не видко! У всіх людей — собаки як собаки, А ти приносиш капості усякі* (В. Іванович).

2. *тільки одн., зневажл.* Про кого-, що-небудь погане, шкідливе. *Не було в тому океані* [пшениці] *ані синіх волошок, ані осоту, бо не буває цієї капості у прополотій пшениці* (О. Донченко); *Зубов хотів розповісти Потьомкіну ще про деякі придворні плітки, але вважав, що вже й так досить намолов всякої капості, і схаменувся* (С. Добровольський); *Ховрахи були зовсім недалечко від їхньої ділянки. Невже через цю капость загине їхній чарівний дослід?* (О. Іваненко).

○ **На зло <На злість> <***заст.* **На ка́пость>** *див.* **зло**[1].

КАПО́Т, а, *ч.* 1. *техн.* Відкидна покришка, що прикриває мотор або якийсь механізм і запобігає проникненню пилу, вологи і т. ін. *Шофер замовкає, стоїть, одвернувшись, потім підіймає капот машини, нахиляється до мотора* (Ю. Яновський); *По той бік літака уже відкрили капот, і, стоячи на крилі, хтось порався в правому моторі* (С. Голованівський); *Відчинив* [Олег] *капот. Нахилився, присвічуючи ліхтариком і по можливості закриваючи нутрощі капота від попадання дощу* (А. Кокотюха); *Водій з пасажиром, хряпнувши дверцятами, вийшли назовні й, зіпершись на капот, запалили* (О. Ірванець).

2. *заст.* Жіночий хатній одяг вільного крою; халат. *Були* [у пеклі] .. *в капотах, Були всі грішні жіночки* (І. Котляревський); *Софія Петрівна .. в свіжім літнім капоті уже тримала в руці срібний ополоник* (М. Коцюбинський); *Емма була в кокетливому капоті* (В. Винниченко); *Перед Ольгою виросла постать жінки у бавовняному капоті* (Н. Рибак).

КАПО́ТА, и, *ж., діал.* Чоловічий та жіночий верхній довгий одяг. *Він* [подорожній] *зняв з себе капоту і торбу* (І. Франко); *Під другою стіною стояв величезний хлоп у смушковій шапці і в довгій капоті* (Л. Мартович); *Сільський кравець пошив їм капоти, і кожушини, та шапки* (А. Чайковський); *Серед міщанок західних земель України подекуди ще й досі зберігся верхній одяг, що називається капота. Своїм кроєм і виглядом капота подібна на жіночий жупан* (О. Воропай).

КАПОТА́Ж, у, *ч., техн.* Вид аварії — перекинення через носову (моторну) частину літака під час посадки чи злітання або автомобіля під час руху. *Для запобігання капотажу під час випробувань дах експериментального автомобіля було укріплено металевим брусом* (із журн.); *Капотаж літака.*

КАПО́ТИК, а, *ч.* 1. *розм.* Зменш. до **капо́т** 1. *Діти малювали машину, старанно наводили колеса, кузов, кабіну і капотик* (із журн.).

2. *заст.* Зменш. до **капо́т** 2. *Жіночий капотик.*

КАПОТІ́ТИ, ти́ть, *недок.* Підсил. до **ка́пати** 1, 2. *Дощик, дощик Аж із стріхи капотить* (з народної пісні); *Зосталася Маруся сама .. Схилила головоньку на білую ручку, а слізоньки з очиць так і капотять* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Протяг тріпав його сиві вусища, таловиця капотіла з шкіряного картуза, і обличчя випромінювало тиху праведність* (Є. Пашковський); *На печі так зручно й затишно було лежати — не капотить за комір, не дме, і знизу вона, рідна, гріє-вигріває* (В. Чемерис); *З квача капотіла фарба і лишала на білому закуреному тротуарі зелену доріжку* (Леся Українка); *Назустріч — мій хазяїн .. в добротних юхтових чоботях, з яких аж капотів дьоготь* (Ю. Збанацький); * Образно. — *Зникни і щезни з моїх очей, відлюдку! — Куди ж, матушко, щезнути: до худоби, сапання чи на леваду?* — *смиренно питає Мар'яна, а з кінчиків її вій аж капотить молодече життєлюбство* (М. Стельмах).

КАПОТО́ВАНИЙ, а, е, *техн.* Дієпр. пас. до **капотува́ти.** *Мотоцикли серії "К-175" мали капотовану задню частину і закритий кожухом карбюратор, 16-дюймові колеса, повністю закритий ланцюг і двомісне сідло подушкового типу* (із журн.); // **капото́вано,** *безос. пред. Двигун нової моделі автомобіля модерно капотовано* (з мови реклами).

КАПОТУВА́ННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **капотува́ти.** *Капотування двигунів повітряного охолодження дало змогу зменшити коефіцієнт лобового опору* (із журн.); *Попередня причина події — посадка авіаційного судна на розмоклий ґрунт, що призвело до капотування* (з газ.).

КАПОТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., техн.* 1. *що.* Покривати певну частину літака, автомобіля і т. ін. капотом (у 1 знач.). *Капотувати мотор моторолера.*

2. Перекидати через носову (моторну) частину літак під час посадки чи злітання або автомобіль під час руху (перев. при аварії). — *Уперше в житті я мало не капотував, руки тремтіли, я ледь тримав штурвал літака* (із журн.).

КАПРА́ВИЙ, а, е. 1. Який гноїться, закисає (про око); закислий. *Фокстер'єр подивився на нього каправим оком, скочив на крісло і сів на свій обрубаний хвостик* (М. Коцюбинський); *Прокінчук зупинився серед загону і свої каправі очі здержав на непомітній могилці з низьким хрестиком* (Мирослав Ірчан); *Лежить в багні торговища жалюгідний чоловічок, харчить, мов конаючий, з каправих, сκліючих очей видавлюються йому каламутні сльози* (П. Загребельний).

2. Який має гнійні, запалені очі (про людину або тварину). *Несміливо подалась наперед каправа, замурзана дівчинка* (Б. Антоненко-Давидович); *Ярославе, як там ваші справи? Мабуть, добре — так повинно буть. А мені одне паця каправе Перерити намагалось путь* (Д. Павличко); * Образно. *А сонце — зимове, каправе сонце, котиться ліниво за рубець виднокруга* (Б. Лепкий); // *у знач. ім.* **капра́вий,** вого, *ч.;* **капра́ва,** вої, *ж.* Той (та), хто має гнійні, запалені очі. *Це було страшне видиво: .. каправі бігли до загорожі, товпилися і вигукували радісно: "Докторе, докторе, нового привели?"* (Р. Іваничук).

КАПРА́ВІТИ, іє, *недок.* Гноїтися, закисати (про очі). *Очі каправіють.*

КАПРАВОО́КИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **капра́вий** 2. *Два струпуваті, каправоокі робітники виносили .. переквашений луб* (І. Франко).

КАПРА́Л, а, *ч.* Військове звання молодшого командного складу в деяких арміях, а також особа, яка має це звання. *Офіцер, покликавши до себе двох капралів, задзвонив до брами* (І. Франко); *Біля вагона стояло кілька жовнірів, слухаючи наказ капрала* (Олесь Досвітній); *Підбігли російський капрал і жінка капітана* (Г. Колісник); *Стріляти з мушкета нас вчив німець-капрал* (Ю. Логвин).

КАПРА́ЛИК, а, *ч., розм.* Пестл. до **капра́л.** *Чого б ми, капралики, від вас утікали* (з народної пісні).

КАПРА́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **капра́л.** — *Ходив полковим кадетом, міряв і капральським чоботом простори імперії — перебував і в Семигороді, й на Буковині, зустрічався з волохами, словаками* (І. Пільгук); *Нагадав він з посмішкою капральську мудрість із польських часів* (О. Лисяк).

КАПРЕМО́НТ, у, *ч.* Скорочення: капітальний ремонт. *Капремонт тривав не один день. То була каторжна робота. Довелося міняти майже всю основу мансарди. Що не зачепиш, воно все гниле, трухляве* (В. Нестайко); *Грак колупнув черевиком паркет. — Не робіть цього, — зауважив Сідалковський. — У нас недавно був капремонт* (О. Чорногуз).

КАПРИ́З, у, *ч.* 1. Те саме, що **забага́нка;** вередування, примха (у 1 знач.). *Ну, що ж, каприз, примха кохаючої жінки, яка не може ще звикнути, що її чоловік художник* (М. Коцюбинський); *Ми розійшлись .. Я поїхала аж у Сибір, щоб не мати спокуси вернутись й одвідати мого несуженого* [несудженого] .. *Се ж не був каприз з мого боку* (Леся Українка); *Вона сиділа в своєму кріслі, підібгавши ноги, замислена, мовчазна, почуваючи нудьгу, що відбирала її сміх, жарти й капризи* (В. Підмогильний); *Король всміхнувсь, і паж сміється, Він зна заздалегідь, здаля Усі капризи короля, Він зна усі його секрети* (В. Сосюра).

2. *чого, перен.* Що-небудь випадкове, несподіване, вибагливе. *З Івана Панасовича вийшов дуже непоганий вояка, його можна було бачити на найнебезпечніших ділянках фронту, і тільки завдяки капризам химерної фортуни його не вибило з рядів у першій же сутичці із супротивником* (М. Хвильовий); — *Каприз лукавої долі, Олександре Даниловичу, закинув мене в ці азіатські хащі* (Іван Ле).

КАПРИ́ЗНИЙ, а, е. 1. Примхливий, вередливий, з постійними забаганками, капризами (у 1 знач.); забагливий, комизливий. *Вона була капризна, палка, сентиментальна і стара* (М. Коцюбинський); *Боюся тільки, як би не набриднути Ліді за це літо.., хоч я і не дуже капризна на літні домівки й комфорти* (Леся Українка); *Як усяка капризна внучка, білява Настуся мала над Марією Василівною необмежену владу* (В. Нестайко); — *В Галинки, як не як, день народження. А вона у нас капризна. Звикла, щоб їй завжди приділяли увагу* (А. Дністровий); // Який виражає каприз (у 1 знач.), зумовлений капризом (про плач, обличчя і т. ін.). *Маріка відвертається капризним рухом* (Г. Хоткевич); *З далекої кімнати дійшов капризний плач дитини, і Ганна Іванівна мерщій схопилась і пішла туди* (М. Івченко); — *Я знаю, що ти його любиш, — сказав Яків. — А може, й ні! — капризним, сердитим голосом вигукнула Домаха* (У. Самчук).

2. *перен.* Повний несподіванок, випадковостей; непевний, нестійкий. *Дуже капризна річ плавуча міна, — кажуть матроси* (Ю. Яновський); *Фотографи завжди мають у своїх чорних конвертах заздалегідь наготовлені знімки на всі пори року і найперше — для капризної весни, яка то запізнюється, то приходить занадто рано, пробиваючись крізь сніги й морози теплим сонечком і зеленою травичкою* (П. Загребельний); — *А зілля річ, ви знаєте, капризна — тут воно чари, тут воно й трутизна* (Л. Костенко).

3. *перен.* Химерний, вигадливий. *Се вони* [жайворонки], *невидимі, кидають з неба на поле свою свердлячу пісню. Дзвінку, металеву й капризну, так що вухо ловить і не може зловити її переливів. Може, співає, може, сміється, а може, зайшлось від плачу* (М. Коцюбинський); *Я покажу вам безліч світів — Оригінальних і капризних. Я покажу вам безліч шляхів — Хто хоче мого духа визвать* (М. Семенко).

КАПРИ́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **капри́зний** 1, 3; примхливість, вередливість. *Враховуючи той факт, що для молодших школярів притаманні прояви грубості, капризності, впертості, забіякуватості, байдужості, раннє превентивне виховання має бути спрямоване на корекцію цих негативних рис* (з навч. літ.).

КАПРИ́ЗНО. Присл. до **капри́зний** 1, 3; примхливо, вередливо. — *Мовчіть! не те! — різко й капризно обірвала вона і нетерпляче змінила кілька раз позу* (Леся Українка); — *Ні, ні! Не можна* [купатись]. *Самому ніяк не можна. — Татусю! Ну чому ж? Я дуже хочу купатись! Сьогодні така спека! — капризно заговорив Юрко* (М. Івченко); *Нижня губа її гарних уст капризно звисала* (Я. Галан); *Ця звичка .. капризно розтягувати слова була більш до лиця сімнадцятилітній юначці, аніж дівиці похилого віку* (Ю. Збанацький).

КАПРИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **капризува́ти;** вередування, каверзування. *Вдав, що не почув того капризування* (Ю. Збанацький); *Коли Славко довідався по телефону про незвичайну поведінку дельфінів, він намагався заспокоїти жінку, пославшись на капризування тварин* (І. Росоховатський).

КАПРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Бути капризним (у 1 знач.); вередувати, каверзувати, комизитися. — *Гризти та капризувати нерви не заважають* [баронесі] (Леся Українка); *Днів зо три не можна було дати ради дитині. Капризувала, плакала, їсти не хотіла, далі помалу вщухла* (С. Васильченко); — *Поклянися! — Клянуся... — Ні, неправильно клянешся! — капризує Людка. — Треба поклястися найбажанішим і найдорожчим! — Клянуся синіми очима, — прошепотіла Катерина* (Люко Дашвар); * Образно. — *Я випив би, аби зігрітися .. Аби шлунок зігріти. Він від холоду іноді капризує в мене* (Р. Андріяшик); *Втомлюються, виходять з ладу машини, псуються, капризують* (П. Загребельний).

КАПРИЗУ́ЛЯ, і, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **капризу́н** і **капризу́ха;** вередун, вередунка, комиза. *Дідок охоче продав Рябуху* [корову] *в артіль, бо вже й самому насточортіло марудитися з цебрами та бичуватися з гемонською капризулею* (І. Волошин).

КАПРИЗУ́Н, а́, *ч., розм.* Той, хто капризує, виявляє капризи, примхи; вередун, комиза. *Наш сусід, Іван Іванович, часто нагадує капризуна, тільки великого: завжди чимось невдоволений, завжди щось йому заважає* (із журн.).

КАПРИЗУ́ХА, и, *ж., розм.* Жін. до **капризу́н;** вередунка, комиза. *На диво, наша плаксуля та капризуха на прогулянці була слухняною і зовсім не вередувала* (із журн.).

КАПРИФО́ЛЬ, і, *ж.* Виткий декоративний чагарник родини жимолостевих із рожевими або блідо-жовтими квітками. *Каприфоль росте в лісах Кавказу, Південної Європи та Передньої Азії, культивують її і як декоративну рослину для вертикального озеленення* (з наук.-попул. літ.); *Екстракт із квітів каприфолі використовують у косметичній промисловості та в ароматерапії* (із журн.).

КАПРИ́ЧІО, КАПРИ́ЧО, *невідм., с.* Музична п'єса вільної віртуозної форми, перев. з використанням мелодій народних пісень. *П'єси для окремих інструментів, насичені несподіванками та мелодичними зворотами, називають капричіо, капричо* (з наук.-попул. літ.); *Ян Свеелінк, нідерландський композитор, органіст, — автор великої кількості органних творів — ричеркарів, фантазій, капричіо, токат* (з навч. літ.); * Образно. *Відбриніли солов'їні арфи, ніжні флейти іволг, життєрадісні капричіо жайворонків* (із журн.).

КАПРИ́ЧО *див.* **капри́чіо.**

КАПРОЛАКТА́М, у, *ч., хім.* Органічна сполука, яку використовують як сировину для одержання капронового волокна, пластмас і т. ін. *Сировиною для виробництва капронової нитки є капролактам — продукт перероблення фенолу* (з наук.-попул. літ.); *Капролактам є білою, кристалічною речовиною з характерним запахом, добре розчинний у воді, етанолі, хлороформі* (з навч. літ.).

КАПРО́Н, у, *ч.* Вид синтетичного волокна, вигот. з поліамідів, а також тканина з такого волокна. *В короткій сукенці, в модних ботах, ноги в капроні, .. в легкому плащі чеського виробу, Таїска була легка і стрімка, як молодість* (Б. Харчук); *Можна було б обійтись, як думав Микита Єгорович, капроном, та металевий трос надійніше* (М. Циба); *У загальному обсязі світового виробництва усіх видів волокон поліамідні займають близько 10 %, з них на капрон припадає 68 %* (з наук. літ.); *Поліамідні волокна (капрон) забезпечують тканинам високу міцність й еластичність під час деформації* (з навч. літ.).

2. *тільки мн., розм.* Колготи або панчохи з такої тканини. — *Йдуть у нас вугілля тонни Не лише у печі: Ці панчохи, ці капрони — З вуголька* [вугіллячка], *до речі!..* (С. Олійник); *Вона сиділа на підвіконні в .. халатику і в капронах* (О. Чорногуз).

КАПРО́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **капро́н.** *Капронове виробництво;* // Який виробляє капрон. *Капроновий комбінат;* // Зробл. з капрону. *Капроновий трос був досить міцним, щоб протистояти навіть поривам сильного вітру* (В. Владко); *Що Дарка запам'ятала — це Ленчині капронові колготки: більшість дівчаток у класі ще носила бавовняні, білі й коричневі* (О. Забужко); *Я завмерла на порозі: на саморобних дощаних полицях — рівні ряди розмаїтих закруток на зиму .. А ще — огірки у трилітрових банках під капроновими покришками, з хріном та розпластаним по стінці листям смородини* (Г. Вдовиченко).

КАПСЕ́ЛЬ, я, *ч., техн.* Вогнетривка коробка, признач. для випалювання полив'яних керамічних виробів. *При випалюванні капсель захищає керамічні вироби від забруднення та деформації* (із журн.).

КА́ПСУЛА, и, *ж.* 1. Герметична оболонка з певного матеріалу, признач. для зберігання або захисту внутрішнього вмісту чого-небудь. *Наявність розчиненого вільного кисню погіршує ситуацію, тому ядерне паливо вміщують у спеціальні стійкі оболонки у вигляді трубок, капсул або кульок* (з наук. літ.); *24 травня 1997 року Патріарх та єпископи Української православної церкви Київського патріархату освятили наріжний камінь та заклали капсулу у фундамент Золотоверхого Свято-Михайлівського собору і монастиря* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Вода заливала скло, я зупинив машину. Ми сиділи, як у дощовій капсулі, омиті від усього на світі, їли виноград, сміялися* (Л. Костенко).

2. *анат.* Тонка оболонка, що обгортає різні органи, їх частини або хворобливі утворення в організмі людини чи тварини. *Науковець провів серію досліджень ембріогенезу носової капсули у різних видів птахів* (з наук. літ.); *З усіх боків кришталик ока покритий тонкою еластичною оболонкою — капсулою* (з наук.-попул. літ.); *Багато видів бактерій оточені слизовою капсулою, яка служить додатковим захистом для клітин* (з навч. літ.).

3. *фарм.* Оболонка з крохмалю, желатину і т. ін. для разової дози ліків, яка легко розчиняється при внутрішньому прийманні, а також ліки, що містяться в такій оболонці. *Перші повідомлення про капсули як лікарську форму виявлено в Папірусі Еберса, датованому приблизно 1500 р. до н. е.* (з наук.-попул. літ.); *Ліки, що мають неприємний смак або запах, готують в облатках: у крохмальну капсулу кладуть порошок* (з навч. літ.); *Ріта, повернувшись зі спальні, запропонувала Шанкарові дві капсули зі снодійним* (О. Авраменко, В. Авраменко).

4. *техн.* Частина космічного корабля, признач. для спуску і приземлення на Землю або інше небесне тіло. *Через певний час після приземлення космонавтів витягнуть з капсули, а потім на вертольоті відправлять на аеродром Байконура* (з наук.-попул. літ.); *Корабель сів на космодромі штучного супутника. Підйомник прийняв металеву сигару капсули в пружні обійми і опустив на нижній ярус. Цього разу, порушуючи субординацію, Семен першим вийшов із капсули* (І. Росоховатський).

КАПСУЛОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на капсулу (у 1 знач.). *Японські вчені створили робота для огляду травного тракту людини. Капсулоподібний пристрій вміє автономно пересуватися всередині людського шлунка та інших органів травлення, передаючи медикам потрібну інформацію* (з газ.); *Суперконцепт нової моделі — капсулоподібний автомобіль з 4 дверима і 4 сидіннями на водневому паливі* (з Інтернету).

КА́ПСУЛЬ, я, *ч.* Тонкий металевий або пластмасовий ковпачок із речовиною, що вибухає від удару й запалює пороховий заряд у набої, снарядній гільзі і т. ін. — *Пора гранату, — простогнав Сашко, — не забудь вставити капсуль...* (Ю. Яновський); *Гриша запевняв, що це ракета і що коли розбити капсуль, ракета підійметься вгору і там розсиплеться чудовим феєрверком* (Л. Смілянський); * Образно. *Щоб не пекли дрібні образи Дрібненьку душу день при дні, Я згоден вибухнуть відразу, Неначе бомба на війні. І диву дивному даюся, Що з того користі катма: Чомусь не лопаюсь, не рвуся — Напевне, капсуля нема* (В. Симоненко).

КА́ПСУЛЬНИЙ[1], а, е. Прикм. до **ка́псула** 1. *Київська гідростанція буде першою, де всі турбіни працюватимуть не у вертикальному положенні, а в горизонтальному. Це так звані агрегати капсульного типу, які, до речі, не матимуть окремого машинного залу і будуть вмонтовані у водозливній частині греблі* (Яків Баш); // Подібний до капсули (у 1 знач.). *У Китаї з'явилися капсульні готелі, кожен номер у яких має площу два квадратні метри, проте, незважаючи на вкрай обмежений простір, номери вміщують усе необхідне* (з газ.).

КА́ПСУЛЬНИЙ[2], а, е. Прикм. до **ка́псуль.** *Бездимний порох і капсульний запальник винайшли у XVIII ст.* (з наук.-попул. літ.); *Капсульна втулка.*

КАПСУЛЬО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **капсулюва́ти.** *Проведено комплексне дослідження щодо створення капсульованої лікарської форми на основі біологічно активної субстанції природного походження* (з наук. літ.); *На сьогодні розроблено багато способів виготовлення капсульованих добрив* (з наук.-попул. літ.); // **капсульо́вано,** *безос. пред. У сільськогосподарському виробництві використовують різні види добрив, що містять такі мікроелементи: неорганічні солі металів, солі гумінових кислот, мінеральні солі, які капсульовано* (з навч. літ.).

КАПСУЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що, спец.* Вміщувати що-небудь у капсулу (у 1, 3, 4 знач.). *Капсулюють лікарські речовини різної хімічної природи і спрямування (препарати рослинного походження, вітаміни, антибіотики та ін.)* (з наук.-попул. літ.); *Капсулювати добрива.*

КАПСУЛЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок. і док.* 1. *анат.* Укриватися капсулою (у 2 знач.). *Після численних ангін у мигдалинах утворюються порожнини, які можуть капсулюватися, але всередині залишатися порожніми (саме там локалізуються віруси під час запалення)* (із журн.); *Рана капсулювалася.*

2. *тільки недок., спец.* Пас. до **капсулюва́ти.** *Желатинова оболонка капсул захищає лікарські речовини від впливу навколишнього середовища і має переваги перед супозиторіями, оскільки в ній можуть капсулюватися масляні розчини, суспензії, рослинні екстракти і т. ін.* (з наук.-попул. літ.).

КАПСУЛЯ́РНИЙ, а, е, *анат.* Прикм. до **ка́псула** 2. *Капсулярна речовина.*

КАПТА́Ж, у́, *ч., спец.* Комплекс споруд, що забезпечує доступ до підземних вод, нафти або газу та можливість їх використання, а також пов'язані з цим інженерно-технічні роботи. *При каптажі нафти і газу конструкції свердловин включають обсадні колони* (з наук.-техн. літ.); *Найпростішими типами каптажу підземних вод є колодязі та свердловини* (з навч. літ.).

КАПТА́ЖНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **капта́ж.** *Каптажна споруда — це спеціальна камера, або колодязь, куди збирається вода джерела* (з наук. літ.); *Спорудження та експлуатація трубчастих шахтних колодязів, каптажних споруд та артезіанських свердловин для набирання води повинно проводитися за погодженням з органами санітарної служби* (з навч. літ.).

КАПТА́Н, а́, *ч., заст.* Старовинний чоловічий верхній одяг з довгими полами; сукмана, жупан, чумарка. — *А щоб з Енеєм лад зробити, Пошлю послів десятків п'ять; І мушу дари одрядити, Диковинки коли б достать: Повидла, сала, осятрини, Шалевий пояс і люстрини, Щоб к празнику пошив каптан* (І. Котляревський); — *А тоді... було ходить-походжає* [Берко] *в блискучому довгому каптані, позакладавши назад руки* (І. Нечуй-Левицький); *На всіх полковниках були саєтові, блакитні або жовті каптани, а поверх каптанів — кармазинові жупани з вильотами; підперезані всі були різноколіровими* [різнокольоровими] *китайчатими поясами* (А. Кащенко); *Назустріч ступив молодий князь. Виглядав просто чарівно — довгий, гаптований золотом каптан з білою стрічкою через праве рамено, білі штани і чоботи з чорного сап'яну* (Ю. Винничук); * Образно. *Дуби в сріблом гаптованих каптанах Подібні стали до старих вельмож* (Д. Павличко).

◊ **Полата́ти штани́ (жупа́н, капта́н** *і т. ін.) див.* **полата́ти.**

КАПТАНЕ́ЦЬ, нця́, *ч., заст.* Зменш. до **капта́н;** каптанок. *Петро Федорович .. одвів очі до четвертого хлоп'я* [хлоп'яти], *у сірому демикотонному* [демікотонному] *каптанці, з дірявими локтями* [ліктями] (Панас Мирний); *Василь вступив в хату в новім чорнім каптанці з фабрицького* [фабричного] *сукна, підперезаний зеленим поясом* (І. Нечуй-Левицький); *Чубатий літній крамар у круглій татарській ярмулці та .. чужоземному каптанці намагався збагнути з вигляду запізнілого покупця, що йому треба* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *І ходить мій Охрім, неначе та проява .. А на йому* [ньому] *Свитина* [коротка]; *Неначе той німецький каптанець!* (Л. Глібов).

КАПТАНИ́НА, и, *жс., заст.* Те саме, що **капта́н.** — *Здрастуйте, — привітався до його* [нього] *приїжджий середніх літ чоловік у синій суконній каптанині* (Панас Мирний); *Він узяв її одежу, а їй оддав свою каптанину й камізельку і зоставив гроші, скільки при собі мала* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

КАПТА́ННИК, а, *ч., заст.* Той, хто шив каптани. *Каптанник славився не лише своїми каптанами, а й кожухами* (із журн.).

КАПТАНО́К, нка́, *ч., заст.* Зменш. до **капта́н;** каптанець. *Хома та Ярема — То рідниї браття, Що на Хомі й на Яремі Однакові плаття: Що на Хомі жупанок, А на Яремі каптанок, Що на Хомі кобеняк, На Яремі чортма й так* (з народної пісні); *І Жук, і Шестірний одягнені в сині каптанки, уквітчані білими ґудзиками з срібним позументом коло невеличкого стоячого коміра* (Панас Мирний); *Незабаром і каптанок сіренький справив* [батько] *мені, чобітки. Перший каптанок, перші чобітки! От ще було радості!* (А. Тесленко).

КАПТА́НЧИК, а, *ч., заст.* Зменш.-пестл. до **капта́н.** *Параска хвацько здерла з малого каптанчик* (Ю. Логвин).

КАПТЕНА́РМУС, а, *ч., іст.* Посадова особа сержантського складу, яка відповідала за облік і зберігання зброї та майна в роті, ескадроні і т. ін. *По обіді роту повели в лазню, де цирульник старанно постриг їх, а каптенармус видав нову білизну, мундири і шапки* (З. Тулуб); — *До тебе прохання — купити їм халати і гумові чоботи. Обносились зовсім, одне рам'я висить. Ти наш каптенармус і для солдатів обмундирування не жалій* (Григорій Тютюнник).

КА́ПТУ́Р, ка́птура́, *ч.* 1. Те саме, що **відло́га** 1; капюшон. — *Бувайте здоровенькі, бо мені ще на станцію треба, — промимрив він, нап'яв на голову каптура й пішов* (М. Чабанівський); *Дядько Яким був у довгому чорному кобеняку з каптуром, нап'ятим на голову* (Л. Юхвід); *Поверх куртки вдягаю ще одну — вона вільніша, має каптур і виготовлена із тонкої водонепроникної тканини* (Любко Дереш); *Ми підіймалися догори, гукали щось до себе, але каптури заважали почути будь-що, крім бубоніння дощу* (С. Андрухович); * Образно. *Багряне сонце. Дужка золотава стоїть над чорним каптуром гори* (Л. Костенко).

2. Те саме, що **клобу́к.** *Невдовзі з натовпу .. з'явилася юрба ченців, одягнених у широченні чорні опанчі, що на п'ять ліктів волочилися по землі. На головах високі чорні ка́птури* (Василь Шевчук).

3. *заст.* Старовинний жіночий головний убір із круглим наголовком, затягнутим кольоровою тканиною. *Накладають* [на голову молодій] *каптур, як у других серпанок чи очіпок* (Сл. Б. Грінченка); *Заміжні жінки носили очіпок (очепок, чепець, чіпець, каптур) — циліндричну шапочку (із бавовни, оксамиту, шовку і т. ін.) з плескатим дном* (з наук. літ.).

КАПТУ́РНИК[1], а, *ч.* Той, хто носить каптур (у 2 знач.); чернець. — *Його дочка вже вмерла, і старий проказував свої останні мислі тихому каптурникові, домініканцеві* (О. Ільченко).

КАПТУ́РНИК[2] *див.* **капту́рники.**

КАПТУ́РНИКИ, ів, *мн. (одн.* **капту́рник,** а, *ч.).* Невелика родина комах ряду твердокрилих. *Довжина каптурників — до 15 мм, зовні вони схожі на короїдів. Їхня голова прикрита передньоспинкою, неначе каптуром, звідси походить українська назва* (з наук.-попул. літ.); *Існує близько 550 видів каптурників, поширених переважно в тропіках. В Україні часто зустрічається каптурник звичайний — чорний жук з червоними надкрилами та черевцем* (із журн.).

КАПТУ́РОК, рка, *ч.* Зменш. до **ка́пту́р** 1, 3. *Мав* [батько] *на руках рукавиці від тернів, а зверху козиний На голові мав каптурок* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

КАПУ́СНИК, *ч.* 1. *род.* у. Горо́д, поле, де посаджена капуста. *Вже не горів капусник: його зрізали* (М. Хвильовий); *По капусниках бігають діти і солодкі їдять качани* (В. Сосюра); *На низьких берегах сивіють квадратні озера капусників...* (М. Циба).

2. *род.* а. Гусінь капусниці. *Капусник харчується листям капусти і швидко росте. Ці гусениці надзвичайно ненажерливі, вони їдять безперервно і завдають великої шкоди городництву* (із журн.).

3. *род.* у, *розм.* Вечірка із самодіяльними номерами жартівливо-пародійного характеру. *Потім подали головну страву дня — капусник, приготований з винахідливого акторського гумору* (з газ.); *Театральний капусник.*

КАПУ́СНИЦЯ, і, *жс.* Метелик із жовтувато-білими крильцями й темними прожилками, гусінь якого поїдає листя капусти. *Коли капусниця сідає на капусту або іншу рослину і складає свої крильця, то стає непомітною: знизу її*

крила мають зеленувато-жовте забарвлення, як колір листя (з наук.-попул. літ.); *Дорослий метелик капусниці корисний, оскільки він запилює квітки, але гусениці її завдають великої шкоди городництву. Шкода від капусниці значно більша, ніж користь, тому її знищують* (із журн.).

КАПУСНЯ́К, у́, *ч.* Овочевий суп, зварений із квашеної капусти з додаванням інших продуктів. *Вони сиділи, щільно пригорнувшись одне до одного, коло підвіконня, де тихо булькав, доварюючись, капусняк* (Б. Антоненко-Давидович); *Мати, бабуся й дві сестрички, мабуть, їдять зараз капусняк, засмажений свіжою олійкою. Він так смачно пахне, особливо взимку, коли у розмальовані морозом шибки червоним промінням б'ється сонце* (М. Циба); *Любить мати варити і всілякі капусняки — з грибами й без грибів, з кашею і без каші* (Є. Гуцало); *Капусняк — друга після борщу рідка овочева страва українців* (з наук.-попул. літ.).

КАПУСНЯКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **капусня́к.** *Капуснякова юшка.*

КАПУ́СТА, и, *ж.* 1. Городня рослина родини хрестоцвітих з листям, що завивається перев. головкою. *Що там було товару, коней! Кавунів, динь, капусти, не сказати — возами, але горами!* (І. Нечуй-Левицький); *Бачить Дрозд, а доріжкою чоловік іде, бочку води везе капусту підливати* (І. Франко); *Є ще в неї невеликий город за двором з повіткою, лазнею й стосом дров — там ростуть картопля й капуста* (Б. Антоненко-Давидович); *Лежать біля діжок із соліннями тверді та дзвінкі головки капусти, і коли торкнешся до котрої, то листя невдоволено, ніби аж погрозливо порипує* (Є. Гуцало).

2. Плід цієї рослини у формі перев. головки, листя якої використовують для приготування різноманітних страв; капустина (у 1 знач.). *Риплять під інеєм останні капусти, Стручки акації тремтять уздовж посадки* (М. Вінграновський); *— Кому сало? .. — Огірочки! .. — Помідорчики! .. — Капуста! Капуста!* (В. Нестайко).

3. Страва перев. з посіченої свіжої, квашеної, тушкованої і т. ін. головки цієї рослини. *Вбирали* [троянці] *січену капусту, Шаткову́ і огірки* (І. Котляревський); *Ув однім* [горщику] *борщ з яловичиною, у другім капуста з свининою* (Г. Квітка-Основ'яненко); *В хатинках було затишно й чисто. Пахло пиріжками з капустою й паленою піччю* (В. Винниченко); *Її* [дику гуску] *можна їсти, — так, як і свійську гуску, — з пряженою капустою або з яблуками, з гречаною кашею і так* (Остап Вишня); *Марко доповів, що на обід варена картопля .. і квашена капуста з олією* (Григорій Тютюнник).

4. *збірн., жарг.* Долари США. *Дімка ще раз переконався, що сьогодні йому дуже пощастило: і капусти насшибав* [нечесно отримав], *і битий не був* (Г. Тарасюк).

△ **(1) Брюссе́льська капу́ста** — сорт капусти, що має маленькі качани на високому стеблі. *Головки брюссельської капусти зрізають зі стебла, зачищають від пошкоджень і промивають* (з навч. літ.); — *З цього насіння .. вам виросте цвітна капуста, а із цього брюссельська, а оце ось броколі-капусти маленьке зеренце* (І. Андрусяк); **(2) Головча́ста капу́ста** — сорти капусти (білоголова та червоноголова), що має плід, схожий на голову. *Капустяна муха пошкоджує всі хрестоцвіті, особливо ж сильно цвітну та ранню головчасту капусту* (з наук. літ.); *Головчаста капуста добре зберігається, якщо її щільно загорнути в газетний папір і покласти на невеликій відстані одну від одної в сухому прохолодному місці* (із журн.); **(3) За́яча капу́ста** — багаторічна трав'яниста рослина родини товстолистих з м'ясистим листям і великими м'ясистими бульбами на кореневищі; очиток. *Розкішними червоними гніздами одцвітає заяча капуста* (М. Стельмах); *Жовте листя майже зовсім поховало на галявах заячу капусту, крихітну, з навдивовижу твердими гострими листками, ніби якусь кактусову, барва у неї теж, як у кактуса* (М. Малиновська); **(4) Морська́ капу́ста:** а) промислова назва великих бурих водоростей роду ламінарія, які вживають у їжу та застосовують у медицині. *Таку водорість, як ламінарія, більш відому як "морська капуста", вживають в їжу як додаток до йододефіцитних продуктів харчування* (з навч. літ.); — *Морська капуста, наприклад, не поступається смаком перед капустою городньою, але значно поживніша і багатша на вітаміни. Крім того, вона запобігає серцево-судинним захворюванням* (І. Росоховатський); б) народна назва катрану морського — рослини родини хрестоцвітих. *Справжня морська капуста — найближчий родич катрану, або татарського хрону. Її вирощують як ранній овоч* (із журн.); **(5) Пекі́нська капу́ста** — салатний сорт капусти, ніжні соковиті листки якої формують нещільний продовгуватий качан. *Пекінська капуста багата вітамінами А, B_1, B_2, B_5, B_6, B_9, С, Е, РР, К, вона славиться високим вмістом калію, кальцію, фосфору, натрію, хлору, заліза, марганцю, фтору, цинку, йоду, сірки, міді і селену, а також лізином* (з наук.-попул. літ.); *Батьківщиною пекінської капусти вважають Китай, саме там її вирощують у великих кількостях; зараз цей сорт капусти поширений у всьому світі* (із журн.); **(6) Саво́йська капу́ста** — вид капусти, гофроване листя якої утворює нещільний качан. *Із савойської капусти готують супи, солянки, салати, голубці. Для квашення вона не придатна* (із журн.); **(7) Цвітна́ капу́ста** — сорт капусти, суцвіття якої складається з укорочених та потовщених квітконосних пагонів, що щільно прилягають один до одного. *Цвітній капусті належить першість за вмістом найважливіших вітамінів та мінеральних речовин не лише серед інших видів капусти, а й серед овочів взагалі* (із журн.); *Показала* [Марина], *де картопля з морквою, де баняки, пояснила, як вона готує суп з цвітної капусти* (Г. Вдовиченко).

◊ **Горо́х з капу́стою** *див.* **горо́х; Наздога́д (навдога́д,** *розм.* **надога́д) буряків́ [, щоб дали́ капу́сти** *(рідко* **колú мо́ркви тре́ба)]** *див.* **наздога́д; (8) На капу́сту (на сі́чку, на ло́кшину** *і т. ін.), зі сл.* б и т и, с і к т и, з с і к т и, п о р у б а т и *і т. ін.:* а) дуже, надзвичайно. — *Геть .. додому, бо як візьму отсю качалку, то поб'ю тебе на капусту!* (М. Коцюбинський); — *Як ти посмів виступити супроти кошового? Та за це я, знаєш, що зроблю? Посічу на капусту!* (В. Малик); б) нещадно, вщент. *Він* [Бжеський] *бачив, що .. півсотні дужих козаків порубають його з почтом на капусту* (З. Тулуб); — *Вони* [міномети] *страшні? — Січуть німців на січку* (О. Гончар); *Печеніги попхалися в ворота, вони вскакували у вузький і тісний прохід по кільканадцятеро, і їх .. сікли на локшину* (П. Загребельний); — *Люди казали, що воїнів їхнього роду майже всіх посікли варяги на капусту, а живих полонили і зробили рабами* (Ю. Логвин); **Наколоти́ти горо́ху з капу́стою** *див.* **наколо́чувати.**

КАПУСТИ́НА, и, *ж.* 1. Одна головка капусти (у 1 знач.); качан капусти. *Тато розрізав навпіл капустину, і мама пускала її по шатківниці, легко, з тихим дзвоном-посвистом,*

ніби гладила (Г. Тарасюк); *— До тебе послав нас тато. Він передав ось кілька капустин* (І. Андрусяк); * У порівн. *Упав молодий пшеничновусий козак Дубограй, покотилася, зрубана при самім корені, неначе капустина, голова значного козака Семирозума* (Ю. Мушкетик).

2. Листок капусти. *В борщі нічого не було, — ані картоплини, ані капустини, ані тим більше чогось м'ясного, чогось від борщу* (І. Багряний).

КАПУ́СТИЦЯ, і, *ж., діал.* Капуста (у 1–3 знач.). *Ей то файна капустиця з олійом* [олією], *з олійом, Ой то файно вівці пасти з молодим Матійом* [Матієм] (з коломийки); *Ой чия то капустиця? Я її вирубаю* (П. Чубинський); *На стіл — паленка, сало, ковбаса, квашена капустиця!* (І. Чендей).

КАПУ́СТИЩЕ, а, *с.* Місце, з якого зібрано капусту (у 1 знач.). *Вода покриє капустища й заллє левади* (Ю. Яновський); *На не прибраному ще капустищі ясно вирізнялася кругла, лійкою, яма* (В. Козаченко); *Восени, коли стерні буде поорано і ми пустимо корів уже по балках, по капустищах, де самі качани після зрізаної капусти стирчать, .. побачимо одного дня на узгір'ї Надьку Винниківну* (О. Гончар).

КАПУ́СТКА, и, *ж.* Пестл. до **капу́ста** 1–3. *Ходить зайчик По капустці, Носить ляльку В білій хустці. Ой ти, зайку, Ти наш зайку, Віддай нам ти Тую ляльку Для синочка На забавку* (з народної пісні); *Наша Оксана стала потрошку віддихати. Вже й борщику поїсть, капустки з свининою забажа, і вже часом і всміхнеться* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Кисленького хочеться бабі, капустки або розсолу з-під огірків, а дрімота сплітає дійсність зі снами* (М. Коцюбинський); *Пожувавши капустки, .. спитав* [Оксен]: *— Одного тебе викликають чи ще кого?* (Григорій Тютюнник).

КАПУСТОЗБИРА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для збирання капусти (у 2 знач.). *Капустозбиральна машина.*

КАПУ́СТОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **капу́ста** 1–3. *На Йвана Головатого, тримаючи першу розсадину в руці, примовляють: "Дай же, Боже, час добрий, щоб моя капусточка приймалась і в головки складалась!"* (із журн.); *— Добродіїв добрим словом спом'янеш, поблагословиш капусточку та й візьмеш у пу́чечку* (Н. Королева).

КАПУ́СТЯ́НИЙ, а, е. 1. Прикм. до **капу́ста** 1–3. *Вигинається, як той капустяний листок на вогні* (прислів'я); *Висунув із-під стола низенький стільчик, вніс із сіней кіш, повний .. капустяного листя* (І. Франко); *Зібрали* [діти] *з десяток картоплин, декілька бурячків .. і капустяних качанів...* (В. Барка); *Коли ж виростала на столі ажурна гора тонко нашаткованих капустяних смужечок, мама уступала шатківницю татові* (Г. Тарасюк); * У порівн. *У снігу рипіли сани, сніг капустяним листом похрускував під копитами* (Р. Андріяшик); // Пригот. із капусти. *Пробіг чепурун-повар з таріллю пиріжків — запахло м'ясним і капустяним фаршем* (О. Іваненко); *Годині о третій по полудні на територію нашого табору завезли цистерну з теплою капустяною юшкою і вантажівку хліба* (Ю. Андрухович).

2. *у знач. ім.* **капу́стя́ні,** них, *мн.* Родина рослин, названа за назвою роду капуста; хрестоцвіті. *Більшість видів родини капустяних зростає в місцевостях із помірним та холодним кліматом. Відомо понад 3000 видів рослин цієї родини. Це переважно одно-, дво- чи багаторічні трав'янисті рослини й зрідка напівкущі* (з наук. літ.); *Представників родини капустяних з давніх-давен людина вирощує як овочеві культури (різні види капусти, редиску, редьку, турнепс, хрін). Деякі види капустяних є олійними культурами (гірчиця, рижій, ріпак)* (з навч. літ.).

3. *біол.* Уживається як складова частина назв деяких шкідників. *Капустяна муха; Капустяна попелиця.*

◊ **Капу́стя́на (ку́ряча, дубо́ва) голова́** *див.* **голова́.**

КАПУСТЯ́НКА, и, *ж.* Те саме, що **вовчо́к** 3. *На висохлій високій бадилині, що стирчить понад кущами, поважно розпустив крила жовтий метелик, звичайна капустянка* (Р. Федорів); *Картоплю жере якась капустянка, зверху жуки трощать, мов дядько ціпом горох* (Є. Пашковський); *Капустянка живиться коренеплодами рослин і дощовими хробаками, розмножується з величезною швидкістю і завдає великої шкоди садовим ділянкам* (з наук.-попул. літ.).

КАПУ́Т, *невідм., ч., розм.* Кінець, загибель, смерть. *Хоч би там не знати що, а вона* [щука] *мусить одному з них сьогодні зробити капут!* (І. Франко); // *у знач. пред. Він* [німець] *підняв руки вгору, крикнув "Гітлер капут!"* (Ю. Смолич); *— Це надто небезпечно .. Не дай Боже візок перекинеться — й нам капут* (Ю. Винничук); *Доктор Еріксон знав, що коли хлопець відразу виграє золоту або срібну медаль — його кар'єрі капут* (С. Андрухович).

КАПУЦИ́Н, а, *ч.* 1. Чернець католицького ордену, ознакою якого є плащ із гостроверхим каптуром (у 1 знач.). [Д р у г а к у п к а:] *З Варшави приїхав якийсь славетний капуцин, буде казання говорити на плацу перед костьолом* (І. Кочерга); *І кого тільки тут не було: і католицькі ченці в сутанах різних кольорів — від червоного капуцина до довгобородого бенедиктинця в брунатній робі* (З. Тулуб); *1745 року засновано монастир капуцинів у Вінниці* (з наук. літ.); * У порівн. *Скеля Капуцин далеченько висовувалась з води, неначе в морі стояв і справді скам'янілий капуцин-чернець, напнутий гострою відлогою* (І. Нечуй-Левицький).

2. Рід широконосих американських мавп, у яких волосяний покрив на голові нагадує каптур (у 1 знач.). *Ареал роду капуцинів включає простори тропічних лісів від Гондурасу на півночі до Південної Бразилії на півдні* (з наук.-попул. літ.); *Найбільш відомий серед усіх сапажу — капуцин* (з навч. літ.).

КАПУЦИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **капуци́н** 1. *Кармеліти .. рішилися, отже, знищити своїх конкурентів, .. почали руйнувати нові будови в капуцинськім монастирі й врешті захопили площу між обома монастирями* (І. Крип'якевич); *Константин придивлявся до сіро-гнідих запорошених одягів, формою подібних до капуцинських* (Н. Королева); *Вже в останній день вони зайшли в .. капуцинську церкву Святої преславної Марії, і там вона зупинилась перед Марією Асунтою, тиціанівською Марією* (О. Іваненко).

КАПУЧИ́НО, *невідм., с.* Напій італійського походження на основі кави з густою піною зі збитого на парі молока. *Капучино своєю назвою завдячує схожості кольору з рясами монахів ордену капуцинів* (із журн.); *В Італії, де щоденно випивають близько 90 млн філіжанок кави, навіть є окремий факультет у Неаполітанському університеті, де вивчають, як готувати еспресо і, відповідно, усі похідні від нього напої: капучино, макіато, мока, лате тощо* (із журн.).

КАПЦА́Н, а́, *ч., діал.* Бідняк, злидар. [Ю д к о:] *Відчиняй, .. капцане, двері!* (М. Кропивницький); *Були то .. капцани-міхоноси, міняйли, онучкарі* (І. Франко); *Сам запрігся в роботу, неначе худобина, щоб не стати капцаном* (М. Стельмах).

КА́ПЦІ, ів, *мн., розм. (одн.* **ка́пець,** пця, *ч.).* Легкі туфлі, перев. хатні. *А дід бабці купив капці* (Сл. Б. Грінченка); *Його одіж — то латка на латці .. На ногах із онуч старих капці* (І. Франко); *Під самою корчмою стояв рудий .. чоловік у якомусь чорнім довгім каптані, шкіряних капцях і пухнатій лисячій шапці* (Ю. Логвин); *Заскреготів засув.., потім по підлозі захляпали капці-шльопанці* (О. Ірванець); *У мене на ногах були капці-в'єтнамки* (Любко Дереш); *Наташа пересмикнула плечима, відвернулась і, човгаючи м'якими домашніми капцями без задників, ліниво поплenталася до своєї кабінки* (С. Андрухович); // Вид легкого взуття на Сході. *Татари скидали капці, закачували штани й ставали до помочі* (М. Коцюбинський); *Мунеджим-паша, особистий астролог султана, відкинув теплу ковдру, схопився з ліжка і, вступивши в оторочені хутром сукняні капці, потрюхикав до дверей* (В. Малик).

КА́ПЧИК *див.* **ка́пчики.**

КА́ПЧИКИ, ів, *мн. (одн.* **ка́пчик,** а, *ч.).* Зменш. до **ка́пці.** *На ній коротенька біла сукеночка і жовті нові капчики з помпонами, що я недавно купив їй* (М. Коцюбинський); *Тремтячими руками Люба поправила на ніжках доньки жовтенькі капчики* (Є. Кравченко); — *Ет, — схопилася вона з місця. Взула нашвидкуруч капчики, поправила спідницю й кофтину* (Р. Федорів).

КАПЧУРІ́, ів, *мн., діал.* Плетені з вовни шкарпетки в гуцулів. — *Мені неня купили нову запаску .. і мережані капчурі* (М. Коцюбинський); *Ноги Ясині були озуті в білі капчурі, плетені з лиснючої нитки* (К. Гриневичева); *Плетені капчурі мають широкі поперечні кольорові узори* (із журн.).

КАПШУ́К, а́, *ч.* 1. Гаман у формі торбинки, що затягується шнурком, перев. для зберігання грошей, тютюну і т. ін. *Витяг* [Саїб] *з кишені капшук червінців і поклав на стіл* (І. Нечуй-Левицький); [З о л о т н и ц ь к и й:] *Я дам тобі цей капшук, — в йому* [ньому] *повно грошей* (Б. Грінченко); *Він повагом добув з кишені свій здоровенний капшук з тютюном* (О. Гончар); *Той* [дідусь] *скрутив цигарку, дав Іванові, швидко зліпив собі, дістав з капшука кремінь, кресало, губку* (А. М'ястківський); — *Оце маєте свої сто талярів, — сказав Федько й кинув купцеві на коліна повний капшук грошей* (Ю. Винничук); * У порівн. *Найбільше мене непокоїли мої штани, які зовсім вигоріли на сонці й стали рудими, а на колінах відстовбурчувалися, як капшуки* (О. Донченко).

2. *перен., ірон., жарт.* Про маленьку дитину, підлітка. — *Ах ти, капшук! як ти смієш дражнитись з свого начальства?* (М. Коцюбинський); — *Ах, ти ж капшук! — притиснув Вадим Тіня до себе* (В. Винниченко).

3. *перев. мн., розм.* Набряки на обличчі, перев. під очима. *Слова у нього.., здається, викочуються десь з-під поморщених капшуків підборіддя* (М. Стельмах); *Задорожний уже збирався додому .. Був сірий на лиці, із чорними капшуками під очима* (І. Кирій); *Очі її сховалися за капшуками повік, рот стулився, руки втопились у рукави сіряка* (Валерій Шевчук).

◊ **Розв'язувати / розв'яза́ти капшу́к** *див.* **розв'я́зувати.**

КАПШУКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **капшу́к** 1. *Капшуковий шнурок;* // Який має форму торбинки, схожий на капшук. *Судно придатне для різних періодів ловлі. Воно має капшуковий невід, малий трал* (із журн.).

КАПШУКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Із капшуками (у 3 знач.). *Все те* [зелень, ставки] *призначалося комусь іншому, насамперед отій рудій відьмі з буряковим обличчям та капшукуватим підборіддям* (О. Гончар).

КАПШУЧО́К, чка́, *ч.* 1. Зменш. до **капшу́к.** *Галецька налапала в кишені капшучок, витягла його й знайшла трохи грошей* (І. Нечуй-Левицький); *Запорожець нічого не сказав і потягнувся за капшучком із тютюном* (Д. Білий); — *Ти — капшучок!.. А от лови-лови-лови мене!* (Марко Вовчок); *А шия така худа-худа, порита зморшками, обвішана порожніми капшучками шкіри!* (В. Винниченко); *Вийшов нарешті і пан .. Очі геть залило капшучками, і він ними либає, мов жаба* (У. Самчук); *Два капшучки шкіри попід очима. Ось і вся людина на подушках* (Ірина Вільде).

2. *рідко.* Те саме, що **ковпачо́к** 1; чохлик, накриття. *Я перебирав запальнички, знімав і надівав капшучки, крутив коліщатка, чиркав кременем, пробував ґніт* (Ю. Смолич).

3. *розм., рідко.* Те саме, що **ко́кон** 1. *Гарна, чорноока дівчина вивинулась з фередже, немов метелик із капшучка, і засміялась* (М. Коцюбинський).

КАПЮШО́Н, а, *ч.* Те саме, що **відло́га** 1; каптур (у 1 знач.). *Виходить в плащі з капюшоном на голові і вуалі Ірина* (І. Кочерга); *Він гарячково надів і наглухо застебнув дощовик, накинув на голову капюшон і вибіг з палатки. Гострі краплини застукотіли, наче град, по складках капюшона* (В. Владко); *На його буйному рудому волоссі .. не було чорного чернецького капюшона* (О. Іваненко); *Осінь почалася зі страшенної зливи. Діти бігли до школи, як гномики в капюшонах* (Л. Костенко).

КАР[1], **КАР-КА́Р,** *виг.* Звуконаслідування, що означає крик ворони, крука і т. ін. *Пізня ніч. Десь у полі б'ють крилами птахи, чути зловісне "кар-р... кар-р..."* (С. Скляренко); *Ворона сидить на дубі. І каркає, каркає: — Кар!..* (І. Нехода); *І линула думка за думкою в рідний край... — Кар-кар-кар! — ніби зловтішалися над ним круки* (І. Пільгук); *Розпластавши крила, на черешневу гілку спустився ворон .. — Кар! — переможно заскрипів птах і витягнув посивілу шию* (М. Стельмах); *Невідь звідки знову вклинився, перебиваючи, кадр із сірим небом та гайворонням: кар, кар, карр!* (О. Забужко); // *у знач. пред. Заворожили ворони світанок — не сходить сонце – тільки кар та кар* (Л. Костенко).

КАР[2], а, *ч.* Те саме, що **автока́р.** *Кари застосовують для перевезення вантажів у портах, на промислових підприємствах та залізничних станціях* (із журн.); // *розм.* Про автомобіль. *Кар на сонячних батареях.*

КАР[3], а, *ч.* Чашоподібна заглибина біля вершини гори, що утворюється під дією морозного вивітрювання. *Високогірні льодовикові кари — це осередки, де за відповідних метеорологічних умов зароджуються лавини* (з наук.-попул. літ.); *Дно карів завалене уламками гірських порід, а сніг у них тримається навіть до середини літа* (з навч. літ.).

КА́РА, и, *ж.* 1. Суворе покарання, відплата за що-небудь. *Свідок брехливий не буде без кари, а хто брехні говорить, не буде врятований* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Еней з Сивіллою гляділи, Якії муки тут терпіли, Якая кара всім була* (І. Котляревський); *Всякого ж іншого, хто б ослухався маминого наказу, не минала нудлива докора, а часом і сувора кара* (Панас Мирний); *Пригадувався образ "Страшного суду", що висів у притворі, з безліччю гріхів та кар за них* (Б. Лепкий); *Інші коні трублять овес, а Тихоня мусить живитися голою січкою. Пахучого сіна теж не дають... Це її кара за те, що вона норовлива, що не вміє ходити ні в плузі, ні в возі, ні підручною, ні в борозні* (В. Земляк); // Катування. *Мати скочила від плуга, стала між уланом і сином, готова за хлопця прийняти кару* (Д. Бедзик); // Страта. *На другий день рано вони* [батько з сином] *їдуть на місце кари* (М. Коцюбинський).

2. *діал.* Штраф. *По трьох днях прийшов Гершкові наказ заплатити 2 корони кари за непослух* (О. Маковей).

◊ **Ка́ри (суда́, розпра́ви** *і т. ін.)* **нема́ (нема́є)** *див.* **нема́; Нести́ ка́ру** *див.* **нести́; Під стра́хом [сме́ртної] ка́ри (сме́рті, покара́ння** *і т. ін.)* *див.* **страх¹; Прийма́ти / прийня́ти ка́ру** *див.* **прийма́ти; Проси́ти ка́ри Бо́жої** *див.* **проси́ти; (1) Сме́ртна ка́ра** — страта. *Паллант Евандрович наскоком Якраз Гібсона і насів, Шпигнув в висок над правим оком, Гібсон і дутеля із'їв, За сим такая ж смертна кара І лютого постигла Лара* (І. Котляревський); *Смертна кара найбільше лютує в країнах, де відсутня повага до громадян і розслідування злочинів є лише наперед відомою формальністю* (Г. Пагутяк); *З дня на день він чекав ревізії і слідства. Вночі йому привиджувалась смертна кара, немов його ведуть на шибеницю* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **(2) [Чи́ста] ка́ра Бо́жа (Госпо́дня, вавило́нська)** — уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь або здивування; горе, нещастя, напасть. — *Се кара Божа, ті діти!* — *вибухнула Маріора, збираючи розкидану по сінях посуду* (М. Коцюбинський); — *Бачу, що справді ліпше вже тобі все розказати, а то ж се чиста кара Божа!* (Леся Українка); — *А от і не покину* [співати], — *розсердився Терентій.* — *Що за кара Господня. Не ходи, не грюкай, не дихай, не співай, не випивай!* (О. Довженко); — *Ви побачили б, якими .. залізяками цирульники уквітчали голову моєї дружини... Я глянув — похолов! Отака кара вавилонська!* (О. Ковінька).

КАРАБЕ́ЛЯ, і, *ж., заст.* Крива шабля. *Біля боку моталася карабеля, обсаджена самоцвітами* (О. Стороженко); — *А ось карабелі .. Знаєш, пан, звідки пішла назва? Це ще в 1496 році прибув до двору королівського на службу якийсь Карабеля і впровадив до вжитку оцю легку, зграбну, сказав би, салонну шаблю* (Г. Хоткевич); *Василь підтяг вище до пояса шаблю-карабелю* (Н. Королева); *Шабля в повітрі зробила свистюче коло, викресала іскру, зустрівшись з карабелею Жолкєвського* (Іван Ле).

КАРАБІ́Н¹, а, *ч.* Гвинтівка полегшеної ваги з коротким дулом. *Перед вікнами по вузькій брукованій стежці ходив мовчки вартовий з карабіном на плечі* (І. Франко); *Що треба для охоти на лося? Перш за все, ясно, рушницю. Можна гвинтівку чи карабін, можна штуцера, можна й просту собі дубельтівку, але набої повинні бути з жаканівськими кулями* (Остап Вишня); *Збоку стояв з наганом на поясі і карабіном за плечима Попельначенко* (Б. Антоненко-Давидович); — *Огонь!* — *скомандував Брянський. Ударили* [бійці] *з усіх автоматів і карабінів* (О. Гончар); *Коли-не-коли по обидва боки берегів неспішними кроками міряють рінь прикордонники з карабінами* (М. Матіос); * У порівн. *Різко, наче карабін, клацнув замок...* (С. Чорнобривець).

КАРАБІ́Н², а, *ч.* Гачок, зачіпка перев. з пружною частиною для затискання, зачіплювання (у ланцюжках, пенсне, рибальській снасті, альпіністському спорядженні і т. ін.). *Капітан став на стілець і зняв вірьовку. До обох її кінців прикріплено металеві гачки — карабіни незнайомої конструкції* (В. Петльований); *Повідець з карабіном.*

КАРАБІНЕ́Р, а, *ч.* 1. *заст.* В арміях країн Західної Європи та Росії до середини XIX ст. — озброєний карабіном *(див.* **карабін¹**) вояк, що належав до особливої військової частини добірних стрільців. *Бузькі й чорноморські козаки, підтримані карабінерами, розгромили турків і захопили табір* (С. Добровольський); *Назва ж воїнам дається звичайною мовою кожного народу од доспіхів, і тому відомі назви од мушкетів — мушкетери, од карабінів — карабінери* (з газ.).

2. В Італії, Чилі та деяких інших країнах — жандарм. — *Ну що ж... бажаю успіху. Тільки пам'ятай — у цій місцевості не довіряй нікому. За втікачів адміністрація платить. Населення допомагає карабінерам* (О. Бердник); *В Італії до Генеральної Ради для боротьби з організованою злочинністю, створеної при Міністерстві внутрішніх справ, входять голова поліції, головнокомандувачі карабінерів і фінансової поліції, директор Слідчого управління боротьби з мафією та директори служб безпеки* (з газ.).

КАРАБІНЕ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **карабіне́р.** *У 1796 р. Котляревський вступає на військову службу до Сіверського карабінерного полку* (з навч. літ.); *Козацькі полки розформували, а замість них створили гусарські, карабінерні та інші регулярні військові одиниці* (із журн.).

КАРАБІНЕ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до карабінера. *Карабінерський мундир.*

КАРАБІ́НКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **карабі́н¹.** — *Знаєш, якої співали, коли наступали на Зелену могилу?.. "ех, карабінка моя, давно порох нюхала"* (Г. Косинка); *Зелений шум пливе над ними неначе маревом згадок, і карабінки за плечима хитає сумно коней крок* (В. Сосюра); *Давно, давно минули ті часи, коли він стріляв по ворогові навгадки, не цілячись, висунувши саму карабінку на бруствер* (О. Гончар).

КАРАБІ́ННИЙ¹, а, е. Прикм. до **карабі́н¹.** *Стратіон прийняв нас за ворожих вершників, інакше б не був такий обережний, не тримався б од нас на відстані карабінного пострілу* (В. Земляк); *Климко німо дивився в маленьку чорну дучку карабінного дула* (Григір Тютюнник).

КАРАБІ́ННИЙ², а, е. Прикм. до **карабі́н².** *Карабінна переправа; Карабінна пряжка.*

КАРАВА́Н, у, *ч.* 1. Валка в'ючних тварин (верблюдів, мулів, ослів і т. ін.), які перевозять перев. пустелею вантажі та людей. *Тихо Нігер котивсь по піску .. Каравани спускалися з гір, І дзвенів їх брязкучий убір* (П. Грабовський); *Коли так згодом надходить якийсь караван. Ревуть верблюди, летить хмара піску, мотаються горби верблюжі* (М. Коцюбинський); *По Сахарі плинуть каравани* (М. Рильський); *Караван поволі просувається через гори й піски, повз буйні зелені оази і пишні міста, берегами річок і крутими обривистими стежечками над прірвами. Все далі Європа, Еллада, все ближче гарячий Схід* (О. Бердник); *Стало видно довгий караван струнких, тонконогих верблюдів, групу вершників у голові каравану* (П. Загребельний); * У порівн. *Діловито, заклопотано гудуть бджоли; комахи дрібнесеньким чорним намистом, як караван у пустелі, тягнуться через доріжку в гущавину трави* (В. Винниченко); // *перен.* Низка людей, тварин, предметів і т. ін., що рухаються. *Глибинна зеленість її очей потопляла в собі ненаситно все навколо: Дністрові береги, скелі, дерева й трави, небо з караванами білих, а по краях – пурпурних хмар* (Р. Федорів); *Машина повільно поповзла у черепашому каравані — червоних і чорних, нових і пообдуплюваних* (І. Білик); // *у знач. присл.* **карава́ном.** Як караван; один за одним. *Так линуть малим караваном у вирій запізнені птиці* (Леся Українка); *Лодиженко взагалі був приголомшений видовищем. Караваном ішли люди в гори* (Іван Ле).

2. Кілька суден, плотів і т. ін., що пливуть один за одним і виконують спільне завдання. *Біля мосту збилися каравани*

плотів (О. Десняк); [О л ь г а:] *То ми за полярним кругом* [колом] *попереджаємо про бурі і шторми каравани кораблів...* (О. Корнійчук).

3. *заст.* Ґуральня, винниця. *Старший* [син] *збудував караван і жене таку горілку, що люди зо всіх слобід ідуть до його* [нього] *купувати* (О. Стороженко); *А прокинули* [проклали] *чугунку, Закипів її казан; Примостилися до тебе* [до лісу] *І сахарня, й караван* (Я. Щоголів).

КАРАВА́НІНГ, у, *ч.* Подорожування в автомобілі, обладнаному як житло. *Караванінг дуже популярний у Європі й починає активно завойовувати прихильників у нашій країні* (з газ.).

КАРАВА́ННИЙ, а, е. Прикм. до **карава́н** 1, 2. *Дивний подорожній і його мавпа наче й не чули шаленого гавкоту та розмови багатьох людей, брязкоту караванного начиння* (Ю. Логвин); *Караванний верблюд;* // Такий, по якому проходять каравани. *Караванний шлях ішов попід самими скелями, по вузькій смужці рівнини* (П. Загребельний); *Пропадаєш, вічна вулице, ніби річка пересохла. Мов дорога караванна у мінливому піску...* (Ю. Андрухович); // Який здійснюється за участю караванів. *У Середньовіччі особливо розвивалася караванна торгівля на шляхах, що зв'язували Китай та Індію з країнами Передньої Азії, Середземномор'я, Європи* (з навч. літ.).

КАРАВА́ННИК, а, *ч.* Той, хто супроводжує, обслуговує караван (у 1 знач.). *Потім подали чай, в який додавали не менш як по півсклянки ямайського рому, купленого ще влітку в бухарських караванників* (З. Тулуб); *Є бад-і-кесиф — поганий брудний вітер, як його називають караванники, від якого одвертаються навіть верблюди, і є теб-бад — лихоманковий вітер, який дме одразу з усіх боків, від якого можна збожеволіти* (П. Загребельний); *Якось з пагорба побачив: стали валкою верблюди, Караванники в задумі хилять голову на груди. Караван стояв над морем, де шляхи — в усі кінці; Чи стояти, чи рушати — завагались мандрівці* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

КАРАВА́НОВИЙ, а, е. Те саме, що **карава́нний.** *Караванова торгівля; Карavanовий шлях.*

КАРАВА́Н-САРА́Й, ю, *ч.* На Близькому Сході, у Середній Азії, на Закавказзі — заїжджий і торговельний двір для караванів (у 1 знач.). *У Кафі брат його мав караван-сарай* (З. Тулуб); *Ночували полонені в якомусь напівзруйнованому караван-сараї* (О. Бердник); *Їхнє село — крайнє в степу .. Воно то оборонялося од татар, то одкуплялося од них. Частіше одкуплялося, татарські купецькі обози теж переднььовують тут, для них за селом збудовано караван-сарай і виділено окреме пасовисько й водопій* (Ю. Мушкетик).

КАРАВЕ́ЛА, и, *ж.* Старовинний вітрильний корабель із трьома або чотирма щоглами і високими бортами. *Мене .. обіймає таке почуття, яке, мабуть, обіймало в давнину мореплавців, коли вони вирушали на своїх каравелах в невідомий їм океан* (О. Гончар); *Капітани каравел, галеонів і інших суден, давши потрійний салют коло палацового мису, .. витягли на берег сотні маленьких суден і човнів* (П. Загребельний); *Колись був Колумб. Великий, безсмертний, славнозвісний першовідкривач континенту. За ним прийшли перші каравели з іспанськими і португальськими вояками, з бундючними, бездушними кабальєро* (Ю. Бедзик); *Витесав могутній Скіф з тисячолітнього дуба красиву каравелу* (С. Плачинда); // *поет.* Взагалі про вітрильний корабель. *Ми ще снагу п'ємо з джерел. Не протинали ми простори На білих крилах каравел. Не мріло нам тропічне море* (Ю. Клен); *Геть із мулу якорі іржаві — Нидіє на якорі душа!.. Б'ються груди об вітри тужаві, Каравела в мандри вируша* (В. Симоненко).

КАРАГА́НА, и, *ж.* Чагарник родини бобових, поширений у Монголії, Китаї, Центральній Азії, Сибіру та на Далекому Сході. *Широко культивують карагану дерев'янисту, або жовту акацію, як декоративну й медоносну рослину, а також для створення живоплотів* (з наук. літ.); *Яскраво-жовтими квітками уквітчана карагана кущова, що нерідко утворює цілі зарості* (з наук.-попул. літ.); *У монгольських степах чагарникові степи формуються з карагани скіфської та кущової* (з навч. літ.).

КАРАГА́С *див.* **карага́си.**

КАРАГА́СИ, ів, *мн. (одн.* **карага́с,** а, *ч.;* **карага́ска,** и, *ж.), заст.* Застаріла назва тофаларів. *Карагаси населяють вкриті тайгою північні схили Східного Саяну в басейні верхів'я річок Бірюси, Уди, Кан, Гутари* (з наук.-попул. літ.); *Основними заняттями карагасів були мисливство й рибальство, у північних груп — також оленярство* (з наук.-попул. літ.).

КАРАГА́СКА *див.* **карага́си.**

КАРАГА́СЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **карага́си.** *Карагаська мова — мертва самодійська мова, яка зникла в XIX ст.* (з наук.-попул. літ.).

КАРАГА́Ч, а́, *ч.* Південне листяне дерево родини в'язових; вид береста *(див.* **бе́рест**[1]*). Старезні карагачі й дуби напинали над ними свої велетенські намети* (З. Тулуб); *Стежка привела на вкриту соковитою травою галявинку, де, сховавшись в густому затінку пишного карагача, сидів одягнений у перський шовковий халат жовтолиций доктор Томберг* (П. Загребельний); *Молюся за чеченські трави, За терни, за карагачі, За листя ніжне і шемраве, Що обернулося в мечі* (Д. Павличко); *У столярно-будівельній практиці широко використовують листяні породи: дуб, ясен, карагач, бук* (з навч. літ.); * У порівн. — *Можете уявити, яких сюди нам направляють... Понівечені вже та покручені, як отой карагач у пустелі .. А мусимо приймати, братись за його формування. Ох, не просте це діло — формувати людину...* (О. Гончар); *Він стояв і думав про .. Забаржаду, дівчину з тонким і гнучким станом, що приголомшила його красою-дивом, як карагач серед пісків пустелі...* (Василь Шевчук).

КАРАГАЧЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **карага́ч.** *Карагачева деревина; Карагачевий ліс.*

КАРАДРИ́НА, и, *ж.* Нічний метелик родини совок, гусінь якого завдає шкоди сільському господарству. *Буряки пошкоджуються багатьма видами листогризучих совок, серед яких найбільш небезпечна карадрина (помідорна совка)* (з наук.-попул. літ.).

КАРАЇ́М *див.* **караї́ми.**

КАРАЇ́МИ, ів, *мн. (одн.* **караї́м,** а, *ч.;* **караї́мка,** и, *ж.).* Народність тюркської мовної групи, яка живе невеликими групами перев. у Криму та Литві, а також представники цієї народності. *Я тепер зовсім сама посеред караїмів, татар* (Леся Українка); *Ховаються в них* [плантаціях] *білі хатинки вільновідпущених і пишні садиби євреїв та караїмів* (З. Тулуб); *У Рогатині, коли йшла* [Настася] *до пекаря-караїма Чобаника, мала знати по-караїмськи* (П. Загребельний); *Караїми — давнє місцеве населення Криму, що зазнало в історичному процесі розселення в межах Західної України, Литви, Польщі* (з наук. літ.); *Походження караїмів остаточно*

не з'ясовано. Одні вважають їх послідовниками секти іудаїзму, яка виникла в XIII ст. у Месопотамії і не визнавала Талмуд, інші пов'язують етногенез караїмів із хозарами (з наук.-попул. літ.).

КАРАЇ́МКА *див.* **кара́їми.**

КАРАЇ́МСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кара́їми.** *Місто було позаду. Зубчасті стіни оперезали його навколо, масивні башти підвелись і давили, стискали громаддя будинків, мечеті, вірменські церкви і караїмські кенаси* (Р. Іваничук); *Караїмською мовою володіє нині незначна кількість кримських караїмів, і це ставить її під загрозу зникнення* (із журн.); *Немає аналогій в інших східних народів у способі виготовлення білої караїмської халви — ак-алви, яка була неодмінною святковою стравою і символізувала добро* (з газ.).

КАРАКА́Л, а, *ч.* Хижий ссавець родини котячих, поширений у пустелях Африки та Азії. *Каракал зовнішньо нагадує рись. Його зображення дійшли до нас ще зі Стародавнього Єгипту* (з наук.-попул. літ.); *Каракала за розміром можна порівняти з вівчаркою. Його висота в холці — 50 см, довжина з хвостом — 1,20 м, важать дорослі каракали близько 25 кг* (із журн.).

КАРАКАЛПА́К *див.* **каракалпа́ки.**

КАРАКАЛПА́КИ, ів, *мн. (одн.* **каракалпа́к,** а, *ч.;* **каракалпа́чка,** и, *ж.).* Народ, корінне населення Каракалпакії, що розмовляє мовою, яка належить до тюркської сім'ї мов, а також представники цього народу. *Берег тут був пустельний, але вдалині вночі ледве помітно блищали вогники — то були стійбища каракалпаків* (З. Тулуб); *Тюрки — це велика група споріднених за мовами народів, до яких належать татари, узбеки, азербайджанці, казахи, киргизи, башкири, туркмени, якути, каракалпаки, турки тощо* (з навч. літ.); *Каракалпаки схожі на казахів, колись вони носили чорні шапки, ковпаки, звідси й назва народу* (із журн.).

КАРАКАЛПА́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каракалпа́ки** і Каракалпакія. *Каракалпацька мова належить до кипчацької підгрупи тюркських мов. Вона лексично найближча до казахської мови, однак відрізняється від неї орфографічно* (з наук. літ.).

КАРАКАЛПА́ЧКА *див.* **каракалпа́ки.**

КАРАКА́ТИ, ів, *мн., діал.* Короткі чоботи. *Присадкуватий і жилавий, він стояв .. в зеленому галіфе й рудохалявих каракатах* (Ю. Смолич).

КАРАКА́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. Сучкуватий, із наростами; кострубатий, кордубатий, корчуватий (про дерево). *Несподівано повз наші очі щось пролетіло і сіло на каракатий рододендрон, з якого звисало безліч бурих вусів* (Ю. Винничук); *Каракатий в'яз; Каракатий дуб;* // Кривий (у 4 знач.). *Із меблів у покинутій хаті залишився тільки старий каракатий ослінчик* (із журн.).

2. *перен.* Незугарний на вигляд, кривоногий (про людину). — *А ти що за один будеш? — високий каракатий бандит .. впритул підійшов до Варчука* (М. Стельмах); *Голова комітету.., огрядний і каракатий Хуан Вертес, з чашечкою кави в руках рушив до столика* (М. Білкун).

КАРАКА́ТИЦЯ, і, *ж.* 1. Морський головоногий молюск із короткими щупальцями та чорнильним мішком, у якому міститься фарбувальна речовина — сепія. *За кількістю щупальців розрізняють восьминогих (спрути) і десятиногих (кальмари, каракатиці) головоногих молюсків* (з наук.-попул. літ.); *Каракатиці та восьминоги є, можливо, найкращими фахівцями маскування у тваринному світі* (із журн.); * У порівн. — *Швидше! — гукнув єфрейтор. — Чого повзеш, як каракатиця!* (П. Загребельний);

2. *перен., зневажл., розм.* Про негарну дівчину, жінку. — *Де там ти загледіла мою каракатицю? — занепокоєно обертається Кочубей до вікна. — Вона ж зараз у школі...* (О. Гончар); *Анна .. пообіцяла, що в її оточенні каракатиць не буде — лише гарненькі дівчата* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАРАКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **карака́тий.** *Тут кінець ріденького, занедбаного садка, далі пішли чагарники, каракуватий березнячок* (П. Колесник); *Коли я рушницею розгорнув каракувате галуззя, то аж скрикнув од несподіванки — заєць сидів у кущах і дивився на мене* (Ю. Винничук); *Каракуватий сторож.*

КАРА́КУЛЕВИЙ, а, е. Прикм. до **кара́куль.** *Місцеві вівці поліпшуються за допомогою каракулевої породи та метисів* (із журн.); *Каракулеве вівчарство;* // Зробл. з каракулю (у 1 знач.). *В брамі кам'яниці показалась її постать, у чорнім зимовім пальті .. і з чорною каракулевою муфтою на правій руці* (І. Франко); *Вона стояла — висока, струнка, в чорному пальті з маленьким каракулевим комірцем* (Ю. Смолич); *На ньому новий, з доброго сукна піджак з сивим каракулевим коміром* (О. Гончар); *Віктор .. розпрощався з Юрієм Івановичем Корсунем, його дружиною Мар'яною й бабусею в каракулевім манто* (Олекса Ізарський); — *Яка вам шапка найбільше до вподоби: чорна, біла, каракулева короткошерста, довгошерста?* (О. Чорногуз).

КАРА́КУЛІ, уль, *мн. (одн.* **кара́куля,** і, *ж.), розм.* Неохайно, нерозбірливо написані літери, слова. *Василь, поклавши шматок паперу на пеньок, огризком олівця швидко-швидко виводив якісь каракулі* (О. Бердник); *Він довго ворушив губами, розбираючи дитячі каракулі, потім нерозуміюче подивився на мене. — То це ти написав?* (А. Дімаров); *Та ось вже і лист нарешті! І я, грамотій із перших, Розчовпую бабі Гурійці золотого того листа, Скупі парубоцькі каракулі фантазую я, буйно довершую, Якби не спинила баба, то й досі б ще не перестав!* (І. Драч); *Терезка побачила, як несподіваний знайомий розчинився в натовпі студентів .. Тоді розгорнула записку й пробіглася очима по каракулях* (Любко Дереш).

КАРАКУЛІВНИ́К, а́, *ч.* Той, хто займається розведенням каракульських овець. *Відомий каракулівник.*

КАРАКУЛІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Розведення каракульських овець як галузь тваринництва. *Середня Азія є районом рисосіяння, каракулівництва і шовківництва* (з навч. літ.).

КАРАКУЛІВНИ́ЦЬКИЙ, а, е. Стос. до каракулівництва. *Каракулівницьке господарство.*

КАРА́КУЛЬ, *ч.* 1. *род.* ю. Цінне хутро зі шкури ягнят каракульських овець, які мають коротку хвилясту вовну перев. чорного або сірого кольору. *В порожній вітальні стояла жінка .. На ній було елегантне пальто з сірого каракулю і така ж шапочка* (М. Трублаїні); *Здивована Єреміїха підняла замотану голову, подивилася порожнім, сірим поглядом на дивовижну з'яву у пишному каракулі* (У. Самчук); *У піщаних пустелях Середньої Азії поширена каракульська порода овець, яка дає цінне хутро ягнят — каракуль* (з навч. літ.).

2. *род.* я. Назва породи овець, із шкурок ягнят яких виробляють це хутро. *Волосся в нього було каштанове, густе, покручене у дрібні кільця, як шерсть каракуля* (М. Руденко).

(1) Шту́чний кара́куль — тканина із синтетичного волокна з хвилястим ворсом, імітація каракулю. *Довгий шлях*

проходять тонкі шовковисті нитки віскозного волокна, поки стануть тугими кільцями штучного каракулю (з наук.-попул. літ.).

КАРА́КУЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кара́куль** 2. *З овечої вовни виробляють високоякісні тканини, із смушків каракульських і сокільських ягнят — шапки, коміри, пальта тощо* (з наук. літ.); *Каракульське вівчарство; Каракульський смушок.*

△ **Кара́кульська вівця́** *див.* **вівця́.**

КАРАКУЛЬЧА́, í, *ж.* Цінне хутро з недоношених ягнят каракульських овець із характерним коротким ворсом без завитків. *Ти ж приїхав сюди за бірюзою й рубіном, Ти приїхав сюди за кожухами й каракульчею* (Д. Павличко); *Каракульча, як і каракуль, буває різних кольорів і відтінків, красу й еластичність цього смушку важко з чим-небудь порівняти* (з наук.-попул. літ.).

КАРАКУЛЬЧЕ́ВИЙ, а, е. Зробл. з каракульчі. *Каракульчева шуба.*

КАРА́КУЛЯ *див.* **кара́кулі.**

КАРАКУ́РТ, а, *ч.* Павук із чорним тільцем і червоними плямами на черевці самця та молоді, отрута якого (особливо самиці) надзвичайно небезпечна, навіть смертельна. *Що це? Воно, те зерно, почало роздуватись і ворушитися, воно... оживало!!! — у нього відростали високі ламані лапки, і вже чорні павуки підповзали до мене. Каракурт, чорна вдова, зі смертельним укусом якої не зрівняється жодна змія!* (В. Шкляр); *Отрута каракурта в п'ятнадцять, а самиці — у сто шістдесят разів сильніша за отруту кобри і навіть самої ефи* (з наук.-попул. літ.); *Павуки-каракурти поширені на Півдні України. Вони селяться у місцях, де ростуть бур'яни, для житла плетуть гніздо з павутини, прикріплюючи його до трави* (із журн.).

КАРАКУ́РТОВИЙ, а, е. Прикм. до **караку́рт.** *Каракуртова отрута.*

КАРА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для покарання, придушення опору і т. ін. *Каральний загін спалив село до пня* (Ю. Яновський); *У цих броньовиках були не лише водії та артилеристи. За наказом генерала да Хураніто, в кожному з них сиділи також інспектори таємної поліції, випробувані в багатьох каральних операціях* (В. Владко); *В тих безкраїх болотах жили племена, що розводили буйволів та ловили рибу і полювали на птахів. А коли траплялася нагода, то, незважаючи на всі каральні походи халіфів, наскакували на купецькі судна* (Ю. Логвин).

КАРА́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Той, хто карає когось за злочин, провину і т. ін. * Образно. *Найбільшим каральником для кожного з нас є наша совість* (із журн.).

2. Учасник карального загону, каральної експедиції. *А в селах пожежі без краю цвіли, а в селах каральники і шомполи* (В. Сосюра); *Груди його пекла ненависть до каральників, що вже піднімали гвинтівки* (С. Скляренко).

КАРАМА́Н, а, *ч.* Віл чорної масті. *Для чумаків віл був справжньою знахідкою. Про те, яку роль ці тварини відігравали в житті мандрівних торговців, а також селян, свідчать їхні численні народні назви: "караман" — чорний віл, "гузок" — миршавенький, з малими рогали, "кислиця" — впертий та ін.* (із журн.).

КАРАМБО́ЛА, и, *ж.* 1. Вічнозелене тропічне дерево родини квасеницевих із сильно розгалуженою округлою кроною, рожевими квітками та плодами, які в поперечному розрізі нагадують зірку. *Карамбола зростає на Шрі-Ланці, в Індії та Індонезії, а нині поширена в Південній та Південно-Східній Азії; останнім часом акліматизована в Бразилії, Гані, Гвіані, Французькій Полінезії, США (у штатах Флорида, Гаваї), Ізраїлі* (з наук.-попул. літ.); *Листя в карамболи красиве, темно-зеленого кольору, досягає 15–30 см і схоже на зелень акації* (з навч. літ.).

2. Плід цього дерева. *Карамболи, також відомі як тропічні зірки, зазвичай жовтого або жовто-коричневого кольору з тонкою їстівною шкіркою, овальною формою з п'ятьма витягнутими ребрами, приємні на запах та кислувато-солодкі на смак* (з наук.-попул. літ.); *Карамболи багаті вітаміном С, кальцієм, магнієм і фосфором. Вони використовуються у східній медицині, а також для приготування соку, желе, салатів, пудингів, прикрашання коктейлів та десертів* (із журн.).

КАРАМБОЛІ́НА, и, *ж.* 1. Більярдна гра на п'ять куль. *Грати в карамболіну.*

2. У більярдній грі — жовта куля.

КАРАМБО́ЛЬ[1], *ч.* 1. *род.* ю. У грі в більярд — удар своєю кулею одночасно в декілька чужих. *Правила карамболю кардинально відрізняються від більшості відомих видів цієї гри тим, що стіл не має луз, а суть гри полягає в тому, щоб, використовуючи биток, здійснити удар по іншій кулі* (з наук.-попул. літ.); *Перша згадка про гру в карамболь датується 1775 р.; партія карамболю, як і тепер, велася однією червоною і двома білими більярдними кулями (зараз замість однієї білої іноді використовують кулю жовтого кольору)* (із журн.).

2. *род.* я. У більярдній грі — червона куля.

КАРАМБО́ЛЬ[2], і, *ж., рідко.* Те саме, що **карамбо́ла.** *Батьківщиною карамболі вважають Молуккські острови, що між Сулавесі та Новою Гвінеєю* (з наук.-попул. літ.); *Карамболь має приємний кислувато-солодкий смак і добре втамовує спрагу* (із журн.).

КАРАМБО́ЛЬНИЙ[1], а, е. Прикм. до **карамбо́ль**[1]. *Карамбольний стіл не має луз* (з наук.-попул. літ.).

КАРАМБО́ЛЬНИЙ[2], а, е. Прикм. до **карамбо́ла** і **карамбо́ль**[2]. *Карамбольний лимонад.*

КАРАМЕ́ЛЕВИЙ, а, е. Прикм. до **караме́ль.** *Карамелеве виробництво;* // Характерний для карамелі. *Напій із легким карамелевим смаком.*

КАРАМЕЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Розпад цукрів з утворенням темнозабарвлених продуктів. *Цукор при нагріванні без води до температури більш ніж 140–160 °С розщеплюється, утворюючи забарвлену в темний колір речовину. Цей процес розщеплення цукру називається карамелізацією* (з навч. літ.); *Під час смаження овочів, які містять крохмаль, унаслідок декстринізації крохмалю та карамелізації цукрів на поверхні утворюється рум'яна кірочка* (із журн.).

КАРАМЕЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* 1. Дієпр. пас. до **карамелізува́ти.** *Для приготування десерту горіхи були карамелізовані на пательні і додані до печених яблук* (з навч. літ.); // **карамелізо́вано,** *безос. пред. Перед додаванням у солод цукор було попередньо карамелізовано в духовій шафі* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який карамелізувався. *Поверхню каші вирівняти, посипати цукром і припекти декілька разів кухарською голкою так, щоб утворився малюнок з карамелізованого цукру. Після цього пудинг запікають 5–7 хвилин* (з навч. літ.).

КАРАМЕЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Піддавати що-небудь карамелізації. *Щоб карамелізувати лимон, потрібно на розігріту сковорідку викласти його тонко нарізані кружальця, посипати їх 2–3 столовими ложками цукру і помішувати до повного розчинення кристалів* (з навч. літ.); *Карамелізувати фрукти.*

КАРАМЕЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., спец.* Зазнавати карамелізації. *Під час нагрівання цукри, які містяться в овочах, карамелізуються* (з наук.-попул. літ.); *Для приготування печені по-домашньому в жаровню налийте олію і засипте цукор, дайте йому карамелізуватися перед додаванням м'яса* (з навч. літ.).

КАРАМЕ́ЛЬ, і, *ж.* 1. *збірн.* Сорт твердих цукерок, які виготовляють із цукру та патоки, перев. із начинкою. *До нас підходить .. професор, і підходить з такою, знаєте, усмішкою, ніби він допіру наївся карамелі* (М. Хвильовий); *Розрізняють такі різновиди карамелі: льодяники, із начинкою, вітамінізовані, м'які (напівтверді), лікувальні та ін.* (із журн.); // Одна така цукерка; карамелька. *Виймав* [Микола] *з кишені носовичок, де завше напохваті мав .. м'ятну погризену карамель* (Є. Пашковський).

2. Палений цукор, що вживається для фарбування кондитерських виробів, а також з лікувальною метою. *Для дітей можна приготувати карамель, повільно нагріваючи кілька столових ложок цукру з додаванням порошку кореневища оману високого* (із журн.).

КАРАМЕ́ЛЬКА, и, *ж.* Одна цукерка карамелі (у 1 знач.). *Картонні кошички-подарунки були повні печивом і карамельками* (О. Ірванець); *Щодня опопудні він купляє сто грамів карамельок і пригощає продавщицю* (Любко Дереш); *Там лежали тягучки, вафельні трубочки, купа кислих карамельок* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); * Образно. *Іноді в житті хочеться чогось солодкого. Якоїсь карамельки, наприклад* (Ю. Андрухович); * У порівн. *Місто, де від валів — кожна вуличка, мов карамелька: солодка, недовга й твоя* (І. Малкович).

КАРАМЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **караме́ль.** *У вакуум-апараті карамельна маса вариться й згущується* (з наук.-попул. літ.); *До чаю подають парварду, що потрапила до кримськотатарської кухні, найімовірніше, з таджицької. Ці пористі карамельні ласощі виготовляють із цукру, лимонної кислоти та борошна* (із журн.); *1914 року було створено "Товариство власників конфетних і карамельних майстерень Києва"* (з газ.); *Карамельний аромат;* * У порівн. *Мілена лежала горілиць і подивовано дослухалася, як помаленьку сунеться круг неї в просторі густа, мов карамельна, тяглість її життя* (О. Забужко).

КАРАМЕ́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто працює в карамельному виробництві. *Місцевий карамельник славився своїми солодкими шедеврами* (з газ.).

КАРАМЕ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **караме́льник.** *Сім дівчат було в складі дружного колективу карамельниць* (з газ.).

КА́РАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **кара́ти.** [Суд:] *Я тебе питаюся, чи ти був караний, то значить, чи ти сидів у арешті?* (Л. Мартович); *Я за весь час побуту в гімназії ніколи не був караний, ніколи навіть нагани не дістав* (Б. Лепкий); *— Грішниця я, — буркотіла стара. — Велика грішниця. Вже карана й перекарана: і Богом, і чортом* (Яків Баш); *Кондиціями права посполитого тоді такий ми винайшли наказ: Ми, вряд, зіпершись на свідоцтва голі, в такий-то спосіб справа була рішена, що має бути карана на горлі, на шибениці* (Л. Костенко); // **ка́рано,** *безос. пред. Вона стільки разів помилялася, стільки разів її осміяно за ці помилки, навіть карано, що вона тепер не була певна ні в одному слові, чи розуміє його, як треба* (Б. Грінченко); *Бували ж випадки, що послів, які виявляли непослух волі імператора, осліплювано або й карано смертю* (П. Загребельний); // *у знач. ім.* **ка́раний,** ного, *ч.;* **ка́рана,** ної, *ж.* Людина, яку покарали за що-небудь. *— Тебе вже раз покарали, відрізавши вуса, а я караних не караю. Геть з очей!* (В. Чемерис).

2. *у знач. прикм.* Який підлягає покаранню. *Відповідно до Кримінального кодексу України, за злочин як каране діяння передбачено певний вид, строк або розмір покарання* (з навч. літ.).

КА́РАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **ка́раний** 2; допустимість, застосовність покарання. *Злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки Кримінальним кодексом* (з наук. літ.); *Принцип верховенства закону зазвичай розуміють як ідею, відповідно до якої злочинна дія, її ознаки, караність та інші наслідки скоєння злочину визначаються лише законом* (із журн.).

КАРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **кара́ти.** *Їх сорок душ самого отамання Сидить у Чорній башті над водою, Ждучи свого страшенного карання* (П. Куліш); *Карається князь, карається щодня і щоночі і не матиме спокою доти, доки останній його воїн не буде визволений з неволі половецької! Та хіба це запомога всім їм — його карання?* (В. Малик); *Світ повен сподівань, мов став, що не схлюпнеться. І царство це — минеться без клятв і без карань* (В. Стус); *Буває, жага доводить козака до сказу, й кидає він Січ, товариство та йде в слободу, хоч і знає, що чекає там на нього сириця, кийове карання й вічна неволя* (Ю. Мушкетик).

КАРАНТИ́Н, у, *ч.* 1. Тимчасова ізоляція осіб, хворих на заразну хворобу, або тих, хто мав контакт із такими хворими. *Ми мусили $1\frac{1}{2}$ місяці тримати карантин після зазливої хвороби* (Леся Українка); *Того року* [1849] *холера лютувала по всій Росії, а потім з'явилася й завезена з Індії бубонна чума. Скрізь встановили карантин, з зараженої місцевості не приймали посилок, а листи обкурювали сіркою* (З. Тулуб); *— Село оголошується в стані карантину* (Р. Андріяшик); *У місті справжнісінький льодопад. І епідемія грипу. Школи й дитячі садки закриті на карантин* (Л. Костенко); *Після 40 днів ізольованих, якщо вони виявилися здоровими, випускали з ізолятора. Ці заходи дістали назву карантину (від франц. "карант" — сорок)* (з навч. літ.); // Адміністративні, адміністративно-ветеринарні або медико-санітарні заходи для припинення або недопущення поширення заразної хвороби. *А он там починаються виноградники, це єдиний на Україні розсадник, де вирощують з чубука саджанці різних сортів винограду, — з Італії, Франції, з Алжиру і навіть з Японії одержують посадковий матеріал, а тут беруть його на карантин, знезаражують, бо ніякий шкідник не витримує температури комишанських пісків!* (О. Гончар); *Базари зачинені на карантин, бо ящур* (І. Жиленко); *Карантин рогатої худоби.*

2. Санітарний пункт для огляду, перевірки осіб, тварин, плодів, товарів, транспорту і т. ін., які прибувають з місцевості, де поширена епідемія. *Верталися ми з Дону, й на само-*

му пограниччі, в слободі Овдіївці, нас зупинила карантинна команда. Й не давали нам пропуску довго, до самої зими — тримали в чумному карантині (Ю. Мушкетик); // Приміщення для тимчасової ізоляції заразнохворих людей і тварин. *Роботи було дуже багато. Перш за все треба було організувати в двох-трьох халупах щось на зразок карантину для хворих на тиф* (П. Загребельний); *Свинарник-карантин.*

КАРАНТИ́ННИЙ, а, е. 1. Стос. до карантину (у 1 знач.), пов'язаний з ним. *Табір "А" — карантинний, звідси на роботу не ходять, а вже з того* [табору "Б"] *щодня женуть* (А. Хижняк); — *Справу про карантинний недогляд ведуть вісім слідчих-захисників* (І. Росоховатський); *Щоб якнайдовше вберегти кущі від зараження, треба застосовувати карантинні й агрономічні заходи* (з наук.-попул. літ.); *Карантинне посвідчення;* // Який вимагає застосування карантину. *Перелік карантинних захворювань, у разі виникнення яких встановлюється карантин тварин, затверджено постановою Кабінету Міністрів України. До переліку входять ящур, чума, віспа, сибірка, сап, трихінельоз, губчаста енцефалопатія тощо* (з навч. літ.).

2. Прикм. до **каранти́н** 2. *Далеко-далеко на ріжку в карантинній пристані тихо повертався ліхтар на маяку* (І. Нечуй-Левицький); *Перш ніж перекинути коропів до карантинного ставка, їх уважно оглядали і ретельно вимірювали* (І. Багмут); *В Колобродах є випадки дивного захворювання. За наказом повітового комісара сюди з хвилини на хвилину прибуде карантинний загін* (Р. Андріяшик); *У портовому місті Феодосія збереглися залишки стіни карантинного пункту, який слугував притулком для мусульманських пілігримів на їхньому шляху до Мекки та Медіни* (з наук. літ.).

△ **Каранти́нні бур'яни́** *див.* **бур'я́н.**

КАРАНТИ́НОВИЙ, а, е. Те саме, що **каранти́нний.** *У січні 1920 року львівські газети писали: "З метою припинення подальшого розповсюдження хвороб на кордонах Малої Польщі встановлено санітарні кордони та карантинові станції"* (з наук.-попул. літ.).

КАРАНТИНУВА́ННЯ, я, *с.* Уживання карантинних заходів; застосування карантину (у 1 знач.). *Тварин і птицю, які надходять у господарство, піддають профілактичному карантинуванню* (з навч. літ.); *Як свідчить практика, після закінчення карантину тварини залишаються в тих зоопарках, у яких проходили карантинування* (з газ.).

КАРАО́КЕ, *невідм., с.* 1. Виконання популярних пісень під музичну фонограму й відеокліп із субтитрами тексту пісні (як розвага). *В руках тримала* [дівчина] *синього кольору мікрофон для караоке* (С. Андрухович); *Караоке було винайдене в Японії в другій половині XX ст. Проте, за іншими даними, прообраз караоке з'явився ще в 50-ті роки XX ст. у США* (із журн.); *Нашого кумира почав заглушати дядько, який співав караоке* (з газ.).

2. Електронний пристрій, признач. для такої розваги. *Часом думаю: я ж заробляю, у мене в хаті все є .. холодильник, той, що рекламують, відик, караоке* (І. Роздобудько); *Музичний центр із караоке.*

КАРАПУ́З, а, *ч., жарт.* Маленький хлопчик або дівчинка; маля. *Коли який-небудь найтихіший карапуз, утерши рукавом носа, брався до сусідового чуба, вона* [Галя] *тільки вичитувала винуватому наставлення* (С. Васильченко); *Виманений окрайцем, з печі на лежанку спустився, нарешті, сам Василько, білоголовий, лобатий карапуз* (О. Гончар); *Думки шугають, обганяючи одна одну, і про малечу: "Як-то вони, карапузи, хазяйнуватимуть з матір'ю?", і про недомолочену пшеницю на колгоспному току: "Хто ж то буде з нею поратись?"* (Є. Доломан); *Пожалійте, люди, карапуза Сашу: Дуже він не любить їсти манну кашу* (П. Глазовий); * У порівн. *Пригадую, один раз на пікніку забули Колю .. Підняла всіх на ноги, — цілу ніч шукали. А він собі любісінько спить, як карапуз, під копицею* (М. Івченко).

КАРАПУ́ЗИК, а, *ч., жарт.* Зменш.-пестл. до **карапу́з.** *Підріс і Дениско .. Такий карапузик утішненький* (А. Тесленко); *От двоє карапузиків, вимахуючи руками, біжать .. тротуаром* (В. Винниченко).

КАРА́СИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **кара́сь.** *Щука та частенько, Як тільки зробиться темненько, Лисиці й шле — то щупачка, То сотеньку карасиків живеньких Або линів гарненьких...* (Л. Глібов); [М а л о ш т а н:] *Та ось... (Показує відерце). На борщ .. Десять карасиків піймав* (І. Микитенко); *Максим учився плавати й рибалити, ловивши штаньми золотих маленьких карасиків і жаб'ячих пуголовків* (І. Багряний); *На обід бабуся подала борщ з карасиками і картопляники під морков'яним* [морквяним] *соусом, чай з грінками* (Олекса Ізарський); *У воді жваво метушилися золотаві карасики* (О. Бердник).

КАРА́СИЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **кара́сик.** *Друзі принесли ціле відро маленьких карасичків та здоровенних карасів* (із журн.).

КАРА́СЬ, я́, *ч.* Невелика прісноводна риба родини коропових мідно-червоного або сріблястого кольору. *На те щука в морі, щоб карась не дрімав* (приказка); *Почуваю себе добре, хоч вчорашній обід був для мене незвичайним: сардини, балик, мариновані карасі* (М. Коцюбинський); *Серед озера — плеса, де скидаються щуки, як ночви, де пускають бульбашки золотаві карасі* (Остап Вишня); — *Це хороше місце для відпочинку: карасі, раки, в лісі — гриби, малина-ожина. Озеро, врешті-решт* (С. Андрухович); *Карась водиться в озерах, ставках та інших водоймах з повільно плинною або стоячою водою* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *І миттю осідлавши рака, Схвативсь* [Нептун] *на його* [нього], *мов бурлака, І вирнув з моря, як карась* (І. Котляревський).

◇ **(1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.*) **кара́сь ро́том глипа́є** *хто* — бути дуже розгубленим, збентеженим, зніяковіти. — *І чого ти причепився до людини?.. А сам забув, як уперше сюди* [у тюремну камеру] *потрапив? Теж, надісь, як карась ротом глипав* (Ю. Збанацький); **(2) Як (мов, ні́би** *і т. ін.*) **кара́сь у ве́ршу,** *зі сл.* с у н у т и с я, л і з т и *і т. ін.* — необачно, необережно. — *Придумає казна-що і сунеться як карась у вершу* (І. Рябокляч); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.*) **у карася́ во́вни** *див.* **во́вна.**

КАРАСЯ́, ся́ти, *с.* Мальок карася; молодий карась. *Розведення карасят стало улюбленою справою братів* (із журн.).

КАРА́СЯЧИЙ, а, е. Прикм. до **кара́сь.** *Батько, було, витре вуса, підморгне Тадикові. — Ану, сину, похрумай карасячого хвоста, щоб за тобою багаті наречені бігали* (Григорій Тютюнник); *Карасяча ікра.*

КАРА́Т, а, *ч., спец.* У ювелірній справі — міра ваги для визначення маси коштовного каміння і перлів, що дорівнює 0,2 грама. *Перстень з брильянтом у три чверті карата. Його уважно розглядає старий білоцерківський ювелір* (Л. Дмитерко); *Ібрагім подарував султанові золоту шапку .. з діамантом на ній у п'ятдесят вісім каратів* (П. Загре-

бельний); [А н д ж е л о:] *Покиньте жарти ваші; ось рахунок: Стоїть тут — скільки важить ваш ланцюг, Аж до останнього карата; тут І проба золота, й ціна роботи; Вся сума лиш на три дукати більша За ту, що винен я цьому ось пану; Прошу вас, заплатіть йому негайно* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра).

КАРАТА́Н, у, *ч.* Препарат для боротьби з борошнистою росою, яка вражає сільськогосподарські культури. *У період вегетації агрус і смородину обробляють каратаном* (з наук. літ.).

КАРАТЕ́, *невідм., с., спорт.* Японська система самозахисту без зброї, яка ґрунтується на ударах ребром долоні, кулаком, ліктем або ногою по найвразливіших місцях тіла людини. *Тітка Павлина, коли була молодою, закінчила школу карате. Була навіть чемпіоном. Вона й зараз може ребром долоні перебити отакенного дрюка!* (А. Дімаров); *Він справді знав карате, і в його діях відчувалася не лише добра школа, а й виняткова краса* (В. Шкляр); *Відродженням карате ми завдячуємо жителю Окінави Фунакоші. Між іншим, саму назву "карате", що означає "порожня рука", придумав саме він* (з наук.-попул. літ.).

КАРА́ТЕЛЬ, я, *ч.* Те саме, що **кара́льник** 2. *Карателі ганялись по вулицях і городах за жінками, однімали дітей і кидали в огонь палаючих хат* (О. Довженко); *Бій тривав з півгодини. Полонені ламали стовпи .. виходили на волю. — Поки немає карателів, рятуйтеся хто як може, — сказав їм Катруха* (Микита Чернявський); *Карателі відібрали чоловіків, серед них діда Мотрича і мене, і погнали в місто... Там кинули в тюрму, де ми сиділи кілька днів, ждучи найгіршого...* (В. Малик); *В селі коїлось тоді таке, що не розказати, бо карателі прийшли карати, а кого покараєш, коли порозбігався народ* (Є. Гуцало).

КАРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., кого, що.* 1. Накладати кару, покарання за який-небудь злочин, якусь провину і т. ін. *Не бий дубцем, а карай слівцем* (прислів'я); — *Не буду вас карать громами; По п'ятах виб'ю чубуками, Олимп* [Олімп] *заставлю вимітать* (І. Котляревський); *Андрій .. думав про своїх братів, про своє отаке гороб'яче дитинство, .. як утікали від батька, мов горобці, коли він приходив з роботи втомлений і суворий і, виломивши дубця після материного звіту, мав карати злочинців і бешкетників за безліч наброблених шкод — за подерті штани, за порозбивані носи, за видавлену шибу, за гульки й біганину...* (І. Багряний); [Т а н к і с т:] *І ворогів наших ми каратимемо вже всі разом, всією нашою зброєю, всією силою* (В. Собко); — *Усе, на що людина йде добровільно, суспільство не повинне карати презирством* (Люко Дашвар).

2. Завдавати мук, тортур; мучити. *Споконвіку Прометея Там орел карає, Що день Божий довбе ребра Й серце розбиває* (Т. Шевченко); [П а в л о:] *Тоді будеш знати, Як будуть карати, І на руки, і на ноги Диби набивати...* (М. Кропивницький); *Ідучи мимо блідої тремтячої Марусі, говорив* [Марусяк] *крізь зуби: — Ой, і буду ж тє* [тебе] *бити, буду тє карати. Коси буду вимикати* (Г. Хоткевич); *У городі Немирові шляхтичі стояли, У городі Немирові козаків карали* (Я. Шпорта).

КАРАТИ́СТ, а, *ч.* Спортсмен, який займається карате, а також той, хто володіє прийомами карате. *Капітан у позі каратиста виставив праве плече і тилом долоні рубнув повітря* (Є. Пашковський); *Каратист має уникати бійок; лише якщо дійсно немає іншого виходу, треба застосовувати своє вміння* (з навч. літ.).

КАРАТИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **карати́ст.** *Відома каратистка.*

КАРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. Зазнавати моральних страждань; мучитися. *О думи мої! о славо злая! За тебе марно я в чужому краю Караюсь, мучуся... але не каюсь!..* (Т. Шевченко); *Тільки один Чіпка не лягає: ходить, нудиться, карається...* (Панас Мирний); *Тож і Мамай, художник, створивши Однокрила, карався й каявся* (О. Ільченко); *Чернов картав себе, що випустив з-під контролю хлопця: — Якщо з ним щось трапиться — моя в тім провина, каратимуся все життя, — шепотів собі* (Є. Доломан); — *Караюся, як той колодник, кінця-краю не видно. І куди мої очі дивилися на той час, що не бачили, куди рука лізе, а нога ступає?* (Григорій Тютюнник); *Мистецтва присуд строгий і простий: раз ти мене взяла за мужа, то ладен я каратись, Музо, за луг квітчастий, дощик золотий* (І. Калинець).

2. Пас. до **кара́ти** 1. — *Його приписи регулювали моє життя так, як накручений годинник. Найменше переступлення тих приписів каралось остро* (І. Франко); *Він був зрадником, а зрада у воєнний час карається смертю* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАРАУ́Л, *ч.* 1. *род.* у, *заст.* Озброєна охорона; сторожа, варта (у 1 знач.). *Начальник караулу схоплюється, побачивши офіцера* (Ю. Яновський); *Зміни караулу не передбачалося, .. бо зміна караулу з її урочистим церемоніалом законно викликала б немалу й зайву .. метушню* (Валерій Шевчук); // *перев. у сполуч. з дієсл.* Обов'язки в такій охороні, несення охорони; варта (у 2 знач.). *Бувало, стоїш ти один в караулі, І ніч, і мовчання, і тьма навкруги* (Л. Первомайський); *Біля внутрішньої сторони муру, що оточує казарми, ходить чорновусий солдат, вечірній караул відбуває* (О. Левада).

2. *у знач. виг., прост.* Уживається як крик про допомогу, порятунок; ґвалт, пробі; рятуйте. *В шибку брязнув дід Кузьма: — Караул! Труби нема!* (С. Олійник); — *Караул! Злочин викрив! Гала-гала-гала!..* (М. Сиротюк); *Міцно стояв на землі Степан Куреня. І раптом — земля з-під ніг! Караул, рятуйте, кревне однімають, рубають під корінь* (В. Дрозд).

Ста́вити / поста́вити ва́рту (сторо́жу, карау́л *і т. ін.)* *див.* **ста́вити.**

◊ **Хоч [ґвалт (карау́л, про́бі, кри́ком** *і т. ін.)*] **кричи́** *див.* **крича́ти.**

КАРАУ́ЛИТИ, лю, лиш, *недок., кого, що і без прям. дод., прост.* Те саме, що **вартува́ти**[1] 1; чатувати.

КАРАУ́ЛЬНИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **карау́л** 1; вартовий (у 1 знач.). *З'являється караульний начальник із новим вартовим* (І. Багряний); *Він спустився в караульне приміщення, де при світлі лойової свічки спали його товариші* (В. Малик); *Дебелий рудовусий солдат .. виявився людиною надто вже відданою суворим правилам караульної служби* (Ю. Бедзик); // *у знач. ім.* **карау́льний,** ного, *ч.* Той, хто вартує, бере участь в охороні кого-, чого-небудь; вартовий. *Караульні не підпускають Ївги й близько* (Г. Квітка-Основ'яненко); *На крихітному цигарковому клаптику папірця було точно намальовано план фортеці, позначена тюремна стіна над глибоким яром і пункти, де вартують караульні* (О. Іваненко).

КАРАУ́ЛЬНЯ, і, *ж., заст.* Приміщення для вартування, для військових вартових; вартівня (у 1 знач.). *Приміщення будинку ескадронної школи Слобідсько-Українського (Українського) військового поселення кавалерії в 1817–1857 рр. займали також каплиця, ескадронна караульня і кімната для навчання військових кантоністів ремесел* (з наук. літ.).

КАРА́ФА, и, *ж.* Посудина з вузьким довгим горлом (для води, квасу і т. ін.); графин. *На карафі з водою грає пучечок зеленого світла* (І. Микитенко); *Яків Костюченко підійшов до столу президії, налив у склянку води з карафи і не кваплячись випив* (Д. Ткач); *На столику — халва, обсипані цукром якісь, мовби в'ялені, фрукти, довгошия мідна карафа, низенькі широкі чашки* (П. Загребельний); *Самойлович прочинив різьблені дверцята шафки, дістав звідти зелену полив'яну карафу й налив з неї у чару з карбуванням червоного сурозького вина* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Дивлюся в поле з обімшілих веж. Моя душа, як випита карафа. Здається, я вже кам'янію теж. Змиритись треба. Все у Божій волі* (Л. Костенко).

КАРА́ФКА, и, *ж.* Зменш. до **кара́фа.** *Йон приніс карафку білого вина* (М. Коцюбинський); *Стара хвацько вибиває корок з пляшки, переливає горілку до карафки* (Ю. Яновський); *На столі стояла карафка з водою* (І. Багряний); *Наливає* [Одарочка] *з холодильника квасу в порожню карафку на тумбочці* (В. Яворівський); *На срібних тацях лежать золоті холодні помаранчі. Джерельна вода у кришталевих єгипетських карафках. Карафки запітніли від крижаної води* (Ю. Логвин).

КАРА́ФКОВИЙ, а, е. Прикм. до **кара́фка.** *Карафковий корок.*

КАРА́ФОЧКА, и, *ж., розм.* Зменш.-пестл. до **кара́фка.** *На ньому* [столі] *вже стояла карафочка з вишнівкою* (М. Олійник).

КАРАХО́НЬКА, и, *ж., діал.* Маленький гарбуз. *Михайлина вирвала їй на городі жовту карахоньку, змайструвала з старенької кохтини* [кофтини] *ляльку* (Ю. Збанацький); * У порівн. *Одна статура в матері і в доньки — обидві круглі, наче карахоньки. Такі пухкі у Галі рученята, коса білява, куца і товста. Як реп'яшки, зелені оченята і пишно закопилені вуста* (Л. Костенко).

КАРАЧА́ЇВЕЦЬ *див.* **карача́ївці.**

КАРАЧА́ЇВКА *див.* **карача́ївці.**

КАРАЧА́ЇВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **карача́ївці.** *Караїмська мова належить до кипчако-половецької групи тюркських мов. Найближчі до неї — сучасні карачаївська та балкарська мови* (з газ.).

КАРАЧА́ЇВЦІ, ів, *мн. (одн.* **карача́ївець,** вця, *ч.;* **карача́ївка,** и, *ж.).* Народ, який проживає в Карачаєво-Черкесії (Російська Федерація), а також представники цього народу. *Назва Ельбрус походить від іран. Альброс — "Висока гора". Кабардинці називають його Ошхамахо, або "Гора щастя", сусіди карачаївці — Менгітау, тобто "Крижана гора"* (із журн.); *Мільйони кримських татар, караїмів, карачаївців, чеченців, калмиків, поляків, латишів, литовців, естонців, західних українців виселяли на Крайню Північ, до Сибіру, Казахстану, де багато людей загинуло від голоду* (з газ.).

КАРА́ЧКИ *див.* **каря́чки.**

КАРАЧКУВА́ТИЙ *див.* **карячкува́тий.**

КАРА́ЮЧИЙ, а, е. Який карає, завдає кари. *Усе те слухали люди з великим страхом у душі і молилися, щоб Господь їх помилував, одвернув свою караючу руку* (Панас Мирний); *Один з гнізда панів Туркулів зумів-таки втекти з-під караючої сокири смерда* (П. Колесник); *— Милостивий імператоре! .. До нас дійшов невтішний поголос.., що ромейські легіони, скоряючись твоїй волі, перейшли нещодавно Дунай і рушили у Склавинську землю яко караюча і свавільна сила* (Д. Міщенко); *Двох полонених .. поставлено перед Ібрагімом, який був тепер султановими очима, вухами і устами, був волею султановою і його караючою десницею* (П. Загребельний).

КАРБ, у, *ч.* 1. Виїмка, рівчак, вирізьблені або витиснені спеціальним знаряддям на поверхні чого-небудь; зарубка, рубець. *Глибоко карбами грані* [келиха] *обводив* [ювелір], *Паростки й листя по стінках виводив* (Я. Щоголів); *Всі посідали, де хто міг, і гляділи на Деркача, котрий сів собі на припічку, положив палиці коло себе, вийняв з-за ременя ніж і, видобувши одну палицю, витяв на ній ще один карб до багато* [багатьох] *других, давніших* (І. Франко); *— Я всіх загряничних* [закордонних] *мух записую сюди. — В руках шинкаря з'явилася дощина з карбами* (Ю. Винничук); *Болгарський письменник IX ст. Храбр оповідає про черти й карби, що ними користувалися давні слов'яни, замість азбуки* (з наук. літ.); * Образно. *Миттю стерлись на обличчі глибокі карби* (О. Гуреїв); * У порівн. *Проминувши коня, зір стрічає далеко і протиставно до сонця, — ген, як карб: місяць, що спада, весь пошрамований; крейдяна печатка на блакитний папір* (В. Барка); // Знак, позначка, тавро. *— Повезли мене ще кудись, продали ще одному хазяїну, ще й поставили печаткою на руку вічний карб, щоб не тікала вдруге* (Ю. Яновський); *Розпатлатівши, набравшись місцевих звичок, залога уже ніби й не з римлян складалась, — несла на собі варварський карб* (О. Гончар).

2. Палиця, на якій зроблені позначки для рахунку, для лічби; бирка *(див.* **би́рка**[2] 1).

3. *перен.* Слід, спогад минулого, пережитого. *Ти не одну холодну ніч Біля колиски проспівала І синові прискорбну річ Про людське горе повідала. В його піснях, мов царський скарб, Мигтять твої слова криваві, І не один сердечний карб Лишила Ти в його булаві* (Б. Лепкий); *Сам маючи чисте серце, де жодна дівчина чи жінка не залишила глибокого карбу, він і Марту вважав такою ж* (В. Собко).

Затя́ти карб *див.* **затина́ти.**

◊ **Ста́вити (кла́сти) / поста́вити (покла́сти) на карб** *див.* **ста́вити.**

КАРБАМІ́Д, у, *ч., хім.* Азотиста органічна речовина, яку одержують з двоокису вуглецю та аміаку. *Карбамід є важливою сировиною для виробництва пластмас, відмінним добривом, хорошим замінником кормового білка у тваринництві* (з наук.-попул. літ.); *Одеський припортовий завод — велике хімічне підприємство в Україні, що виробляє аміак, карбамід та інші види хімічної продукції* (із журн.).

КАРБАМІ́ДНИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **карбамід.** *Карбамідні смоли в суміші з речовинами, які прискорюють затвердіння, використовують для склеювання деревини та інших матеріалів* (з наук.-попул. літ.); *У місті Калуші Івано-Франківської області у 2012 році відкрито новий завод із виробництва карбамідних смол* (з газ.).

КАРБА́С, а, *ч.* Великий вітрильний човен із веслами. *Спочатку Досифей напише так: "Року божого 1428 цим самим морським шляхом на плоті або човні, а може, на вутлому карбасі .. втекли від грішного світу два боголюбні іноки"* (Р. Іваничук); *Карбаси використовували для перевезень вантажів* (з наук.-попул. літ.).

КАРБА́Ч, а́, *ч., заст.* Батіг (у 1 знач.), канчук. *Козак добре дбає... Карбачем по спині затинає* (з думи); *— Візьми доброго ціпка або карбач і покажеш, що ліньки ні до чого доброго не призведуть* (Іван Ле); *Якби в нього в руці був не карбач, яким він шмагає волів чи верблюдів, а аркан, можливо, він*

зв'язав би ним жінку й дитину, щоб потім продати на ринку в Карасубазарі (Р. Іваничук); *— Той заволока, панове судді, пробував утекти .. Отож, коли тікав, наздогнав його конем і вишмальцював карбачем* (Валерій Шевчук).

КАРБІ́ВКА, и, *ж.* 1. *тільки одн.* Карбований, різьблений орнамент, зображення. [О ч е р е т:] *Яка чудова карбівка, напис, візерунок* (І. Кочерга); *Перевірив на голос сопілку, .. карбівкою чорною вкриту...* (Л. Первомайський); *Ранком.., щоб їхати на зйомки до кінофабрики, він махав ціпком, оздобленим срібною карбівкою* (М. Бажан).

2. Інструмент, яким карбують; штемпель для карбування. *Зазвичай у монетних дворах монетні кружки виготовляли вирізуванням із металевих листів або вибиванням їх спеціальною карбівкою* (з наук. літ.).

КАРБІВНИ́К, á, *ч., рідко.* Карбувальник. *Пливе Черемош, ріка керманичів, на берегах якої родяться славні майстри народної творчості — різьбярі, кераміки, писанкарі, карбівники* (із журн.).

КАРБІВНИ́ЧИЙ, чого, *ч., заст.* Лісник. *Реве, свище заверюха. По лісу завило; Як те море, біле поле Снігом покотилось. Вийшов з хати карбівничий, Щоб ліс оглядіти, Та де тобі! таке лихо, Що не видно й світа* (Т. Шевченко); *Метушиться в хаті .. Рудий карбівничого син* (Леся Українка).

КАРБІ́Д, у, *ч., хім.* Речовина, що утворюється внаслідок сполучення металу або металоїду з вуглецем. *При високих температурах вуглець вступає у реакції сполучення з багатьма металами, утворюючи так звані карбіди металів* (з навч. літ.); *Від грюкотіння та задушливого повітря, насиченого фарбами, мастилом, карбідом, зовсім чманіє у голові і рябіє в очах* (Яків Баш); *Карбід — це карбід кальцію. За ступенем дії на організм належить до речовин 1-го класу небезпеки* (Ю. Андрухович); *Їхати повз слюсарний цех з вертушкою на прохідній, клоччя масляніє на підвіконні, нізвідки смердить карбідом* (Є. Пашковський).

КАРБІ́ДКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **Карбі́дова (карбі́дна) ла́мпа** *(див.* **ла́мпа).** *Він старанно освітлював собі шлях карбідкою — і її проміння стрибало перед ним, вихоплюючи з пітьми то нерівну скелю, то несподіваний поворот, то крутий підйом* (В. Владко); *Десь у дальньому куточку тьмяно.., ніби неживим вогнем, поблискувала карбідка* (Д. Ткач); *Вгорі, на стежці, .. миготіли запалені карбідки шахтарів* (О. Гуреїв).

КАРБІ́ДНИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **карбі́д;** який містить карбід. *Розроблено способи нанесення карбідних покриттів, які порівняно з кращими відомими аналогами забезпечують дворазове збільшення довговічності твердосплавних інструментів* (з наук. літ.); *Технологічні процеси формування оксидних, нітридних та карбідних покриттів уже впродовж кількох десятиріч залишаються найефективнішими для підвищення функціональних властивостей титанових сплавів* (з наук. літ.); // Признач. для виробництва карбіду. *Карбідний цех.*

△ **Карбі́дова (карбі́дна) ла́мпа** *див.* **ла́мпа.**

КАРБІ́ДОВИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **карбі́д.** *Карбідовий запах.*

△ **Карбі́дова (карбі́дна) ла́мпа** *див.* **ла́мпа.**

КАРБІДОУТВО́РЕННЯ, я, *с., спец.* Термічний фізико-хімічний процес утворення карбіду. *У поверхневому шарі титанових сплавів завдяки насиченню його вуглецем відбуваються процеси карбідоутворення* (з наук. літ.).

КАРБІ́Ж, бежу́, *ч., заст.* Карб. *З-за сволока визирає псалтир у письменного, а в неписьменного — карбіж, гребінь та днище* (Ганна Барвінок); *Смерть його* [М. Драгоманова] *тяжко вразила Лесю* [Українку] *і лишила глибокий карбіж на її серці. Все життя своє Леся заховувала* [зберігала] *щиру любов і велику пошану до свого дядька і лишалася вірною заступницею його ідей* (Л. Старицька-Черняхівська).

КАРБО́ВАНЕЦЬ, нця, *ч., іст.* 1. Українська назва грошової одиниці (рубля), яка існувала в дореволюційній Росії та в СРСР, що дорівнювала 100 копійкам. *Громада обрала головою одного багатого чоловіка й поклала йому плату на рік двісті карбованців* (І. Нечуй-Левицький); *— Платіть штраф!.. — роздратовано вже каже контролер. — Ви з Лубнів* [Лубен]? *Значить, це буде... десять карбованців і тридцять п'ять копійок* (Б. Антоненко-Давидович); *В шапку посипалися монети — московські срібні карбованці, випущені царем Олексієм Михайловичем, польські злоті, .. німецькі талери, турецькі куруші та піастри...* (В. Малик); *— Маю гроші. Назбирав тридцять п'ять карбованців* (О. Бердник); // Паперовий грошовий знак і монета, що мали таку вартість. *Відімкнув* [хлопець] *хату і знайшов сховані серед ганчір'я в підпічні карбованці: від лісного заробітку* (В. Барка); *— Ого! — тільки й зміг сказати дід, бо в його калитці лежали одна золота п'ятірка і шість карбованців сріблом* (М. Стельмах).

2. Грошова одиниця України, що була в обігу до введення гривні в 1996 р. *Починаючи з 24 годин 16 вересня 1996 року функціонування українського карбованця як грошової одиниці в готівковому обігу було припинено. З цього моменту єдиним засобом платежу на території України є гривня* (з наук.-попул. літ.); // Паперовий грошовий знак і монета, що мали таку вартість. *Розміняти 10 карбованців на дві купюри по 5 карбованців.*

◊ **Би́ти карбо́ванцем** *див.* **би́ти; Гасклти́ся за до́вгим карбо́ванцем (за гри́внями)** *див.* **гани́тися; Гони́тва за до́вгим карбо́ванцем** *див.* **гони́тва; (1) До́вгий карбо́ванець <До́вгі рублі́>** — великий і легкий заробіток. *Утік чи не втік* [Кулик], *а кинув роботу й десь подався на легкі хліби та на довгі рублі...* (С. Журахович); *— Посадили б кавунів — довгі рублі в дурну кишеню* (Григорій Тютюнник); *— У своїх, значить, набридло, до чужих повієтесь? В татарщину за довгим карбованцем?* (О. Гончар); *— Треба ж докотитися до такої халтури! За довгим карбованцем, мабуть, погнався?* (І. Росоховатський); **(2) Карбо́ванці бряжча́ть** *у кого, чиї* — хто-небудь має гроші. *Поки бряжчали* [у Карпа] *ще тітчині карбованці, було й за холодну воду не візьметься, — думали, навіки зледащіє людина, а то так зразу запаливсь до роботи, що аж горить йому з-під рук* (М. Коцюбинський); **Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день]** *див.* **ва́ртий; (3) Слизьки́й карбо́ванець** — нечесно здобуті гроші. *Біда твоя навіть не в цьому, а в тому, що руки у тебе липкі од цього слизького карбованця* (М. Стельмах).

КАРБО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **карбува́ти.** *Над низеньким входом до вежі якийсь добрий чоловік приладнав колись карбованого зі старої бронзи кентавра* (П. Загребельний); *Не забарився так само й Паріс у високому домі І, надягнувши озброєння славне, карбоване міддю, Попрямував через місто* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); * Образно.

Дві гарячі сльози викотилось з його старих очей і розлилося на карбованому старістю та негодами виду (Панас Мирний); *Львів — це карбована в камені історія* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Гострі, наче з каменю карбовані, риси додавали Аркадієві як чоловікові мужності, а Катерину як жінку спотворювали* (Ірина Вільде); // **карбо́вано,** *безос. пред.* [Д і в а:] *Готова я. Ось меч мій гостролезий, По п'ять лілей карбовано обабіч* (І. Драч, пер. з тв. Шекспіра).

2. *у знач. прикм.* Покритий карбами (у 1 знач.), різьбою. — *Адже ж у нас є ще карбовані палиці* (І. Франко); *Від старенької хати з ґаночком на карбованих стовпах таким теплом на тебе подихає, що тобі ще й донині тепло, хоч тієї хати вже давно нема* (Б. Лепкий); *Бульба добивав посуд — сулії, пляшки зеленого та синього скла, карбовані срібні кубки і турецькі чарки* (О. Довженко).

3. *у знач. прикм.* Зробл. способом карбування. *Горбоносе, застигле обличчя старого .. нагадувало карбованого орла з старовинної монети* (О. Гончар); *Ось вони, важкі свинцеві печатки .. На однім боці був карбований чіткий княжий тризубець, на другім боці трохи зім'ятий воїн зі списом у правиці і щитом при лівій нозі* (Ю. Логвин); * Образно. *У Георге шорстке сиве волосся, строгий, карбований вираз обличчя* (М. Чабанівський); *Мені .. добре було видно його карбований профіль, неначе знятий із стародавніх барельєфів, — з рівним трикутником носа .. і буйною гривою рудого волосся* (І. Росоховатський).

4. *у знач. прикм., перен.* Чіткий, розмірений. — *Мсьє Вінсент Поль, — почав той повільною карбованою мовою* (М. Йогансен); *Десь там, далеко, гірко жалілася скрипка, і карбовані акорди рояля ясно відтіняли її пекучий біль* (В. Собко); *За хвилину Швейк карбованим кроком маширував поруч надпоручника Лукаша* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

КАРБО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **карбо́ваний** 4. *Отій його внутрішній силі, карбованості думок і вчинків відповідала навіть зовнішність* (Ю. Мушкетик); *Повернімося ще до Бажанового ритму. Карбованість його поетичного рядка підкреслюється нагромадженням називних і простих поширених речень* (В. Русанівський); * Образно. Світляні зайчики, *відбившись від води, перебігають по берегу, по голих кореневищах, хвилями тіней і світла біжать по щасливих обличчях закоханих, по тугій карбованості гіллястих вікових дубів* (О. Гончар).

КАРБО́ВАНО. Присл. до **карбо́ваний** 4. *Хай пливуть карбовано хвилини, і життя одмірює мотор* (В. Сосюра); *На військовій службі я ще більше відвик від "будь ласка" і "дякую". Замість них були карбовано-статутні слова-команди "дозвольте звернутися"..., "так точно", "єсть"* (О. Шугай).

КАРБО́ВАНЧИК, а, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **карбо́ванець.** — *Ну, давай ще хоч карбованчика... як заходжуватись, то заходжуватись...* (Марко Вовчок); — *Ми щоразу де карбованчика заробимо.., то й одішлемо* (Ганна Барвінок); — *Старостиха вже пожертвувала двадцять п'ять карбованчиків, а я даю п'ятнадцять* (І. Нечуй-Левицький).

КАРБОГЕ́Н, у, *ч., хім.* Суміш вуглекислого газу та кисню, яку застосовують як засіб для посилення легеневої вентиляції в разі отруєння або шокового стану. *Для корекції кисневого балансу хворому можна рекомендувати вдихання карбогену* (з навч. літ.).

КАРБОКСИ́Л, у, *ч., хім.* Те саме, що **Карбокси́льна гру́па** *(див.* **гру́па).** *Карбонові кислоти характеризуються наявністю в їхніх молекулах групи атомів, яка є функціональною групою цього класу сполук і має назву карбоксил* (з навч. літ.).

КАРБОКСИЛА́ЗА, и, *ж., біохім.* Дуже поширений у рослинних і тваринних організмах фермент, що каталізує реакцію карбоксилювання. *Деякі лігази додають вуглекислоту до молекули, тому вони отримали назву карбоксилаза* (з навч. літ.).

КАРБОКСИ́ЛЬНИЙ, а, е, *хім.* Стос. до карбоксилу. *Карбоксильний крохмальний реагент розчинний у воді, стійкий до бактерицидної агресії* (з наук. літ.).

△ **Карбокси́льна гру́па** *див.* **гру́па.**

КАРБОКСИЛЮВА́ННЯ, я, *с., біохім.* Уведення карбоксильної групи до молекул органічних сполук дією діоксиду вуглецю, яке відіграє велику роль в обміні речовин, використовується в хімічній промисловості. *Процеси карбоксилювання є основою всіх найважливіших біосинтетичних процесів у живому організмі* (з наук. літ.); *Вуглекислота, що використовується в реакціях карбоксилювання у тканинах гетеротрофного організму, бере участь у біосинтезі жирних кислот, ліпідів, багатьох амінокислот, білків, у синтезі вуглеводів та інших процесах обміну речовин* (з навч. літ.).

КАРБОЛІ́Т, у, *ч., хім.* Пластмаса, яку одержують із формаліну й фенолу (карболової кислоти). *Для захисту від бета-випромінювання використовують матеріали з малою атомною масою (алюміній, плексиглас, карболіт)* (з наук.-техн. літ.); *Карболіт застосовують у виробництві електричних ізоляторів, ґудзиків, пряжок і т. ін.* (з наук.-попул. літ.); *Найчастіше патрони для ламп виготовляють з кераміки, а також із жаростійких пластмас (поліаміду, карболіту і т. ін.)* (із журн.).

КАРБОЛІ́ТОВИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **карболі́т.** *Карболітове виробництво;* // Зробл. з карболіту. *Розетка складається з фарфорового або карболітового корпусу і двох латунних гнізд, до яких із заднього боку розетки приєднують проводи* (з навч. літ.); *Червоний лабораторний ліхтар освітлював розчин виявника* [проявника] .. *в чорних карболітових ванночках* (Л. Первомайський).

КАРБО́ЛКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **Карбо́лова кислота́** *(див.* **кислота́).** *Облуплені камінні сходи ведуть її у вогкий передпокій, де густо завис дух йодоформу й карболки* (М. Стельмах); *В кутку біля Валерика сидів, розпускаючи запах карболки, ветлікар Кундзюба* (О. Гончар); *Різкий запах карболки і ще якихось медикаментів вдарив у ніс і нагадав Дженні, що Антоні теж лікар* (В. Малик); — *От навіть ти, не дуже визначний мікробіолог, мабуть, знаєш, що шкідливих мікробів знищують карболкою...* (М. Білкун).

КАРБО́ЛКОВИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **карбо́лка.** *Карболковий запах.*

КАРБО́ЛОВИЙ, а, е, *хім.* Який містить фенол. *Було встановлено, що зараження ран залежить не стільки від бактерій, завислих у повітрі, скільки від дотику нечистих рук, інструментів і тканин. Тому з хірургічної практики вилучено розпилення карболової води, яке мало на меті знищити повітряні бактерії* (з наук. літ.); *Карболове мило.*

△ **Карбо́лова кислота́** *див.* **кислота́.**

КАРБО́Н[1], у, *ч.* Те саме, що **вугле́ць.** *Карбон є одним із поширених елементів земної кори, складаючи близько 0,1 % її маси* (з наук. літ.); *Традиційна українська назва хімічного елемента "вуглець" пов'язана зі словом "вугілля", а назва "карбон" — це латинська версія, рекомендована Міжнародним союзом фундаментальної та прикладної хімії* (з наук. літ.).

КАРБО́Н[2], у, *ч., геол.* П'ятий період палеозойської ери тривалістю близько 60 мільйонів років; відклади його становлять кам'яновугільну систему. *Вуглевмісні відклади здебільшого мають численні рештки рослин, на підставі яких можна припускати, що за карбону клімат був вологий і теплий* (з наук. літ.); *Вугільні басейни і родовища карбону поширені в Європі й Північній Америці, де сконцентровано понад 80 % загальних геологічних запасів вугілля цієї доби* (з наук.-попул. літ.); *У карбоні справжнього розквіту досягли комахи та земноводні, численними були багатоніжки, з'явилися перші рептилії* (з навч. літ.).

КАРБОНА́Д, у, *ч.* Смажене або запечене філе перев. молодої свинини з прянощами. *Неодмінною умовою для приготування карбонаду є м'ясо, яке швидко готується, наприклад, свиняча вирізка або телятина* (з навч. літ.); *Карбонад, який належить до підгрупи м'ясних делікатесів, готують термічним обробленням парою в камерах, а потім запікають* (із журн.).

КАРБОНА́ДО, *невідм., с.* Мінерал, різновид алмазу сірого або чорного кольору, який широко застосовують у техніці завдяки високому опору до стирання. *Головні родовища карбонадо зосереджені в Бразилії, а також у Венесуелі, Гані, Уганді, Австралії* (з наук.-попул. літ.); *Деякі карбонадо мають вищу порівняно з алмазом твердість* (з навч. літ.).

КАРБОНА́Р, а, *ч., іст.* В Італії на поч. XIX ст. — член таємної революційної організації. *Не раз волелюбні сили Італії опинялись під вартою австрійських жандармів. Хвилі народних рухів, починаючи від виступу карбонарів (вуглярів) і до прославленого руху гарібальдійців, завжди натрапляли тут на багнети* (І. Пільгук); *Італійські карбонари (члени таємного товариства, яке виникло в Італії на поч. XIX ст. і поширилося на Францію, Швейцарію й інші країни) головною метою мали повалення іноземного панування та об'єднання Італії, а французькі — скинення династії Бурбонів* (з навч. літ.).

КАРБОНА́РІЙ, я, *ч., іст.* Те саме, що **карбона́р.** *Були народовольці, були українські революціонери, були, нарешті, італійські карбонарії — були герої... Де ви?!* (І. Багряний); *Романтиками свободи були не тільки герої польського повстання, ними були італійські карбонарії, паризькі комунари* (П. Колесник); — *Стендаль не тільки захоплювався античним і іншим мистецтвом Рима, він був зв'язаний і з карбонаріями!* (О. Іваненко).

КАРБОНА́РСЬКИЙ, а, е, *іст.* Стос. до карбонара. *Загальнолюдський демократизм карбонарський зовсім не вистарчав для молодих горячих* [гарячих] *людей* (І. Франко); *Карбонарські товариства.*

КАРБОНА́Т, *ч.* 1. *род.* у, *хім.* Сіль вугільної кислоти (сода, поташ і т. ін.). *Карбонат натрію, або сода, є одним з найголовніших продуктів основної хімічної промисловості* (з навч. літ.); *Карбонат натрію — це білий порошок, добре розчинний у воді* (з навч. літ.); *Строматоліти складаються з горбистих кірок карбонату кальцію, що осідають на зовнішній поверхні колонії одноклітинних синьо-зелених водоростей* (із журн.).

2. *род.* у, *геол.* Назва мінералів, що є вуглекислими сполуками різних металів. *Карбонати — це найпоширеніший мінерал зони вивітрювання* (з наук. літ.); *Колись у земній атмосфері було багато вуглекислого газу. Однак за наявності на Землі води, яка дуже добре розчиняє вуглекислий газ, при формуванні осадкових порід на дні океану він досить швидко був зв'язаний у вигляді карбонату в крейді та вапняку* (з навч. літ.).

3. *род.* а. Чорний алмаз дрібнозернистої будови. *Карбонат має таку ж твердість, як і звичайний алмаз, але значно дешевший за нього* (із журн.).

КАРБОНАТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Процес зміни гірських порід, унаслідок якого утворюються карбонати кальцію, магнію, заліза та інших металів. *Найпоширенішим дефектом, що істотно впливає на довговічність залізобетонних прогонових будов мостів, є карбонатизація бетону й корозія арматури* (з наук. літ.); *Поряд із провідними ґрунтоутворювальними процесами (гумусово-акумулятивним і карбонатизацією) у степовій зоні за відповідних умов відбуваються інші процеси — осолонцювання, засолення, олучнення та ін.* (з наук. літ.).

КАРБОНА́ТНИЙ, а, е, *спец.* Який містить карбонат. *Мармур — це карбонатна дрібно-, середньо- та крупнозерниста метаморфічна гірська порода, що утворилася внаслідок перекристалізації вапняку або доломіту* (з наук. літ.); *Ґрунти, що сформувалися на вапнякових чи карбонатних відкладах, характеризуються високою вбирною здатністю сорбційного комплексу, високою насиченістю основами, й отже мають оптимальний для рослин режим кислотності* (з наук. літ.).

КАРБОНА́ТНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **карбона́тний.** *Для прилуцьких ґрунтів характерні пухка губчаста мікробудова, пористість і карбонатність* (з наук. літ.); *Карбонатність гірських порід можна встановити, здійснивши хімічне розкладання карбонатів і визначивши об'єм вуглекислого газу, що виділяється під час цього процесу* (з навч. літ.).

КАРБОНІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для карбонізації. *У содовому виробництві процес карбонізації здійснюється в спеціальних карбонізаційних колонах* (з наук. літ.).

КАРБОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* 1. Насичення будь-якої рідини вуглекислим газом. *Одержанню силосу високої якості сприяє його карбонізація* (з наук. літ.); *Карбонізацію застосовують при виготовленні соди, у металургії — алюмінію тощо* (з наук.-попул. літ.).

2. Метод зміцнення будівельних матеріалів, що містять вапно, шляхом обробки їх вуглекислим газом. *За хімічного вивітрювання змінюються первинні й формуються нові вторинні мінерали, відбуваються процеси розчинення, гідратації, гідролізу, карбонізації, окиснення* (з наук. літ.).

КАРБОНІЗО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **карбонізува́ти.** *Дрібні частинки вапняку, розсіяні у вапняковому тісті, поступово зрослися з частинками карбонізованого вапна, утворили міцний моноліт* (з наук.-попул. літ.).

КАРБОНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Піддавати що-небудь карбонізації. *Під час підготовки мінеральної води до розливання в пляшки частина природного діоксиду вуглецю втрачається, тому невуглекислі води карбонізують* (з наук. літ.).

КАРБОНІ́Л, у, *ч., хім.* Сполука металів з окислом вуглецю. *Уперше, 1890 року, було відкрито карбоніл нікелю; відтоді отримано карбоніли багатьох металів і деяких неметалів* (з навч. літ.).

КАРБОНІ́ЛЬНИЙ, а, е, *хім.* Пов'язаний із вуглецем. *Специфіка хімічної будови холестеролу забезпечує взаємодію гідроксильної групи його молекули з карбонільним киснем ацильних ланцюгів фосфоліпідів* (з наук. літ.).

△ **Карбоні́льна гру́па** *див.* **гру́па.**

КАРБО́НОВИЙ[1], а, е. Прикм. до **карбо́н**[1]. *Основу будь-якого вуглеводню і будь-якої органічної сполуки становить карбоновий скелет — послідовність атомів карбону, сполучених між собою хімічними зв'язками* (з наук.-попул. літ.); *Галактоза відрізняється від глюкози тільки розташуванням гідроксильної групи та гідрогену в четвертого карбонового атома* (з навч. літ.).

△ **Карбо́нові кисло́ти** *див.* **кислота́.**

КАРБО́НОВИЙ[2], а, е, *геол.* Прикм. до **карбо́н**[2]. *Від карбонового часу дуже добре збереглися давні вулкани в Шотландії* (з навч. літ.).

△ **Карбо́новий пері́од** *див.* **пері́од.**

КАРБОРУ́НД, у, *ч., спец.* Дуже тверда кристалічна речовина, сполука вуглецю з кремнієм, що використовується для шліфування сталевих виробів, каміння й для виготовлення вогнетривких матеріалів. *Карборунд застосовують як абразив для виготовлення вогнетривких плит, нагрівальних стрижнів електропечей тощо* (з наук.-попул. літ.); *Чистий карборунд — безбарвна кристалічна речовина (питома вага 3,2), яка за міцністю наближається до алмазу* (з навч. літ.).

КАРБОРУ́НДОВИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **карбору́нд.** *Історія ВАТ "Запорізький абразивний комбінат" починається з 1938 року, коли були закінчені будівництво та монтаж Дніпровського карборундового заводу* (з наук.-попул. літ.); *Карборундовий камінь;* // Зробл. з карборунду. *Довго шліфував Провора деталь на карборундовому крузі* (О. Донченко).

КАРБОСТИМУЛІ́Н, у, *ч., фарм.* Лікарський препарат для стимуляції біосинтезу. *Розроблений у лабораторії Інституту біохімії (тепер Інститут біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України) препарат карбостимулін сприяв підвищенню продуктивності тваринництва* (з наук.-попул. літ.).

КАРБОФО́С, у, *ч.* Фосфороорганічний препарат, який застосовують для боротьби зі шкідливими комахами й кліщами. *Для протруювання насіння голозерних злакових зернових, зернобобових, буряків використовують гранозан, меркуран, карбофос та ін.* (з наук. літ.); *Якщо на листках яблуні з'явилося червоне забарвлення та вони почали закручуватися всередину, треба негайно обприскати дерева карбофосом* (з газ.).

КАРБУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для карбування. *Карбувальний прес є незамінним для виконання таких робіт, як калібрування поверхні, продавлювання, видавлювання рельєфного узору на поверхні та ін.* (з навч. літ.); *Вінегрет викласти у салатник, прикрасити морквою, буряками, огірками, нарізаними карбувальним ножем, посипати зеленню* (із журн.); *Карбувальний молоток.*

КАРБУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Майстер, що карбує, виготовляє карбовані речі. *Одягнутий він був досить вибагливо: темносинього сукна бекеша, .. боброва шапка-гетьманка .. при боці — дорога шабля, за поясом — булава, виготовлена перед першим чигиринським походом карбувальниками Стамбула* (В. Малик); *Вранці наступного дня викликав* [Аб-мосе] *до себе найталановитішого карбувальника й поцікавився: — Вмієш карбувати богів? — Умію. — Тоді викарбуй мені якомога більшого Ра* (І. Білик); *На монетах ольвійські карбувальники зображували портрети царів, а на звороті ставили їхні імена та відповідну атрибутику* (з наук. літ.).

КАРБУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **карбува́ти.** *Свого часу Даромир пробував мистецькі сили в карбуванні, але для цього у нього не вистачало сил (фізичних)* (О. Чорногуз); *Техніка карбування та інкрустації використовувалася для оздоблення зброї та військового спорядження* (з наук. літ.).

2. Те, що вирізьблене на чому-небудь; карбований орнамент, зображення і т. ін. *Нелі гидко пригублюватись до келиха, обкладеного ззовні почорнілим карбуванням* (Ірина Вільде); *— Скарб завжди загадковий. Десь він там лежить, терпляче сяє в курганній темряві своїм золотим карбуванням...* (О. Гончар); *Напої і наїдки подавано в срібному посуді дивного карбування. Навіть султан не мав такого посуду* (П. Загребельний); *Самойлович узяв з полиці важку чару, повернув карбуванням до світла. Хоч той напис знав і так, не читаючи: "Не збирайте собі скарбів на землі, де міль і ржа їсть і де злодії підкопуються і крадуть"* (Ю. Мушкетик); // Мистецький твір, виконаний у такій техніці. *На мене холодно дивилися пластикове бюро, райдужні вітражі, настінне карбування, різнобарвні світильники* (А. Крижанівський).

КАРБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* 1. Робити зарубку, позначку на чому-небудь. *Зарубку за зарубкою карбував Дмитро на одній з кленових дощечок* (С. Скляренко); * Образно. *Два побратими спільно мчать, Карбує сніг копит печать* (М. Бажан); *Всі сплетіння радощів і горя, муки й надії карбували свої знаки в душі Диводара, розтоплювалися в горні серця і переливалися в звуки нових, ще нечуваних пісень* (О. Бердник); // Карбами позначати що-небудь для обліку, запам'ятовування. *Данило Хронь тільки те й робив, що карбував на своїй палиці гріхи панські* (В. Кучер); *Отаман стояв посередині кола й скіском карбував на ліщиновій лозині кількість корзин* (Ю. Мушкетик).

2. Вирізьблювати що-небудь на металі, камені і т. ін. *Він рішуче заявив би, що грубуваті лінії літер і візерунків ясно доводять, що їх просто труїли кислотою на восковому шарі, а не карбували різцем від руки* (М. Йогансен); *Кажуть, люди жили табунами, Спали покотом в млі печер .. Говорили, що знали і вміли, Не таїли своїх думок, А на брилах поети невміло За рядком карбували рядок* (В. Симоненко); *На стадіонах відбувались спортивні змагання, і на честь переможців місто* [Ольвія] *карбувало декрети на мармурових плитах* (О. Гончар); // Виробляти металеві предмети витискуванням; вибивати (у 10 знач.). *Карали всіх, хто потаємно карбував ті мідяки* (О. Ільченко); *Срібний дзвін наповнював вулиці, де мідники й золотарі карбували, кували й лили вибагливі й дорогоцінні прикраси* (Ю. Логвин); *— Зовсім нікудишні гроші карбує наш король, — сказав коваль, ламаючи й третього дуката* (Ю. Винничук).

3. *перен.* Чітко, розмірено відбивати (кроки). *До квиткової каси, карбуючи крок, підійшов сотник* (Б. Антоненко-Давидович); *Національні гвардійці чітко карбували ходу, були підтягнуті і хвацькі* (М. Білкун); *Попереду чітко і впевнено карбує крок Юрченко, ми ледь встигаємо за ним* (А. Михайленко); * Образно. *Чітко й недвозначно карбував годинник для Мазепи: раз за раз! Туди-сюди. Зараз — або ніколи...* (Г. Колісник); // Чітко, роздільно вимовляти (слова). *— Коли хочете знати точно, — карбуючи кожне слово, цілком переконано відповів Зуб, — я дав би час провести ще один дослід* (В. Собко); *Іполит Мар'янович сполотнів .. — Не ображайте моєї гідності, Самар! — Карбував кожне слово, як робив це на уроках, коли проголошував важливе правило чи аксіому* (Є. Доломан); *— Вгамуйтеся, панове! — карбуючи кожне слово, промовила вона до Філіпових супротивників* (О. Авраменко, В. Авраменко).

4. *техн.* Обробляти тиском краї заклепкових швів і нещільних з'єднань у металевих виробах, щоб закрити щілини й зробити гладкою, рівною поверхню цих виробів. *Котельники карбували рубці і клепали заклепки* (О. Донченко); *Схилившись над столом верстата .. виробляв* [ливар] *фібули, згинаючи й карбуючи бронзовий, залізний або золотий дріт* (В. Домонтович).

5. *заст.* Розтинати, різати на частини. *Язичники так не лютували проти християн, як у ту годину шляхта знущалась, мордувала і карбувала своїх братів* (О. Стороженко); // Робити розтин трупа; анатомувати. *На другий день лікар її карбував, — каже: вмерла* (Сл. Б. Грінченка).

◊ **(1) Карбува́ти в [сво́їй] па́м'яті (тя́мці)** *що* — добре запам'ятовувати. *Чернець дуже вважно* [уважно] *вислухав гетьмана, ніби кожде слово його карбував собі в тямці* (Б. Лепкий); *Це були очі людини, якій треба і яка вміє все бачити й помічати, все карбувати в своїй пам'яті, очі розвідниці* (С. Журахович).

КАРБУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. *у сполуч. зі сл.* п а м'я т ь, с в і д о м і с т ь *і т. ін.* Добре запам'ятовуватися. *Молодій людині, особливо в перші роки юності, все не просто запам'ятовується, а карбується в пам'яті, як зарубка на чабанській ґерлизі* (Іван Ле); *— Слухай, Хомо, дивися, Хомо! .. Кожне слово команди, кожна відбита годинником секунда назавжди карбується тобі в пам'яті* (О. Гончар); // *у сполуч. зі сл.* д у ш а, с е р ц е *і т. ін.* Залишати слід у душі, серці. *Діти все прощалися й не могли розлучитися .. І Прісине серце солодко щемить, перший біль розстання карбується на душі* (Ю. Яновський); *Словута несе Зореслава на своїх грудях униз, до моря, а в душі вогняними жаринами карбуються тихі слова Бояна, сказані на прощання, його батьківське напуття: — .. Йдеш ти, синку, в тяжку дорогу, і провідна зоря одна в тебе — твоє серце* (О. Бердник).

2. Пас. до **карбува́ти** 1, 2. *Столиця халіфату* [Багдад] *так ніколи не писалася ані в грамотах, ані в книгах, ані карбувалася на монетах. Називали Багдад іншим іменем — Мадінат-ас-Салям — Місто Миру, Місто Безпеки* (Ю. Логвин); *Із входженням Ольвії до складу Римської імперії карбуються характерні для її провінції монети з портретами й іменами римських імператорів та членів їх сімей* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Вони пили мовчки, час від часу заводили пісні, слова яких, мабуть, карбувалися свяченими ножами* (Д. Білий).

КАРБУ́НКУЛ[1], у, *ч.* Гнійне запалення глибоких шарів шкіри й підшкірної клітковини; скупчення на невеличкій ділянці шкіри кількох фурункулів. *Від його* [тарантула] *укусу нога розпухла, і на стопі наливався кров'ю і гноєм величезний карбункул* (З. Тулуб); *— От тобі й три чиряки. Та ще й купатися не можна, бо застудишся і тоді буде... як його називають? Ка... кур... кур... — Карбункул, — підказав Василь. — Еге ж. Одним словом, загальні збори чиряків...* (О. Бердник); *За інформацією епідеміологів, сибірська язва (карбункул злоякісний, антракс) — особливо небезпечна інфекційна хвороба тварин і людини* (з наук.-попул. літ.).

КАРБУ́НКУЛ[2], а, *ч., заст.* Коштовний камінь густочервоного кольору — червоний гранат. *Спогади зринули в ньому, безліч спогадів розсипалось перед ним, як розворушена купа мінливого каменю, сяючи блиском ясних діамантів та похмурих карбункулів* (В. Підмогильний); * У порівн. *Серед буйного ягідника блищали, наче карбункули та рубіни, суниці* (Юліан Опільський).

КАРБУНКУЛЬО́З, у, *ч., вет., мед.* Захворювання з численними карбункулами на тілі. *Препарат діамантовий зелений (відомий як зеленка) застосовують зовнішньо при легких гнійно-запальних процесах шкіри (піодермія, фурункульоз, карбункульоз, блефарит та ін.), а також для оброблення операційного поля, шкірних покривів після операцій і травм* (з навч. літ.).

КАРБУНКУЛЬО́ЗНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **карбункульо́з.** *Карбункульозна форма сибірки у тварин спостерігається переважно за гострого перебігу хвороби* (з наук. літ.).

КАРБУ́НОК, у, *ч., поет.* Те саме, що **карб** 3. *Де ж це було? На якому роз'їзді?.. Забуто. Та не забуто: у небо зростаючи круто, В благословенні тополею зведений перст... Дав їй імення (нема без імення добра!). Світить у пам'яті знаком живого карбунку. Прагну до неї, немов до межі відрахунку, Щоб не згубити дороги до осі Дніпра* (Б. Олійник).

КАРБЮРА́ТОР, а, *ч., техн.* Пристрій, у якому з рідкого палива (бензину, спирту і т. ін.) й повітря утворюється пальна суміш, що надходить до циліндрів двигуна внутрішнього згоряння. *Під час роботи двигуна в його циліндри надходить горюча суміш палива з повітрям. Ця суміш утворюється в спеціальному пристрої, який називається карбюратором* (з наук.-попул. літ.); *Партизани розтрощили карбюратори машин, випустили з баків бензин* (В. Малик); *Буено прочищає карбюратор* (І. Білик).

КАРБЮРА́ТОРНИЙ, а, е, *техн.* Прикм. до **карбюра́тор.** *— І я .. за профілактику. А з ким .. мені той догляд було проводити? Ось із цими? Та вони карбюраторної трубки самі не прочистять* (С. Журахович); // Який виробляє карбюратори. *Карбюраторне підприємство;* // Який має карбюратор. *Як паливо для карбюраторних двигунів внутрішнього згоряння застосовують газолін* (з навч. літ.).

КАРБЮРАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до карбюрації. *Автомобільні бензини повинні мати високі карбюраційні властивості, тобто добре випаровуватися, утворюючи паливну суміш* (з навч. літ.); *Карбюраційний процес.*

КАРБЮРА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Утворення пальної суміші з рідкого палива (бензину, газоліну і т. ін.) й повітря у двигунах внутрішнього згоряння. *Процес приготування пальної суміші з рідкого палива й повітря поза циліндром двигуна називають карбюрацією* (з наук. літ.).

КАРБЮРИЗА́ТОР, у, *ч., спец.* Речовина (тверда, рідка або газоподібна), за допомогою якої збагачують вуглецем (цементують) поверхню сталевих виробів. *Твердим карбюризатором є деревне вугілля, просочене розчинами мінеральних солей (вуглекислими барієм, кальцієм тощо); газоподібним — очищений природний газ, пропан або бутан; до рідких карбюризаторів відносять гас, синтин, триетаноламін* (з навч. літ.).

КАРБЮРО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **карбюрува́ти.** *Карбюроване паливо.*

КАРБЮРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Робити карбюрацію. *Природний газ можна карбюрувати вуглеводнями парафінового ряду* (з навч. літ.).

КАРВА́ТКА, и, *ж., діал.* Кухоль (у 1 знач.). *Край його* [нього] *на столі люлька і гаманець .. і повна карватка ще торішньої дулівки* (Г. Квітка-Основ'яненко).

КА́РВІНГ, у, *ч., кул.* Мистецтво фігурного вирізання фруктів, овочів, шоколаду, сиру і т. ін. *У карвінгу декоративні візерунки отримують, використовуючи спеціальні інструменти* (з навч. літ.); *Мистецтво карвінгу зародилося в Таїланді* (із журн.).

КАРГА́, и́, *ж., лайл.* Про немолоду сварливу й потворну жінку; відьма (у 2 знач.). — *А ти підглядаєш за нами, стара карго?..* (Панас Мирний); — *Що вона говорить, клята карга?* (Ю. Бедзик); *"Що зробило з нею життя?" — думав полковник з легкими докорами совісті, дивлячись сумно на огрядну сварливу каргу, в яку перетворився його нічний ніжний янгол* (Г. Тарасюк); — *Чортова карга! — вилаявся пан Лаврін. — Вона, здається, пошила нас в дурні* (Ю. Винничук).

КА́РГО, *невідм., с.* 1. Транспортний вантаж без зазначення його точної назви. *Карго успішно відвантажили в порт* (з газ.).

2. *фін.* Страхування вартості вантажів на будь-яких видах транспорту без страхування самого транспортного засобу. *Карго передбачає страхування вартості вантажів на всіх видах транспорту без страхування самого транспортного засобу* (з навч. літ.).

КА́РДА, и, *ж., спец.* 1. Шкіряна або з прогумованої тканини стрічка, із закріпленими в ній сталевими голками, признач. для машинного прочісування вовни, бавовни, льону або для утворення ворсу на сукні. *Основний робочий елемент чесальної машини — карда (своєрідна щітка)* (з навч. літ.).

2. Те саме, що **Чеса́льна маши́на** *(див.* **маши́на**). *Англійський винахідник Едмунд Картрайт у другій половині XVIII ст., зацікавившись прядильною та ткацькою справою, створив чесальну машину (карду)* (з навч. літ.).

3. Щітка з металевими голками, якою розчісують пострижене волосся для виготовлення з нього перук. *Карда — це дерев'яна або металева основа, на якій у певному порядку розміщені голки (розташування голок залежить від призначення карди та від якості волосся, яке розчісується)* (із журн.).

КАРДАМО́Н, у, *ч.* 1. Трав'яниста багаторічна тропічна рослина родини імбирних. *Всякі пахощі там дишуть, .. Кардамон зіллявсь із нардом, Нард розлився із шафраном* (А. Кримський); *Насіння кардамону використовують у кулінарії як прянощі, олію з насіння — у харчовій, тютюновій промисловості, а також у медицині* (з наук.-попул. літ.).

2. *збірн.* Зерна цієї рослини, які вживають як прянощі. *Такі ж приправи гарні, як на сміх. Шапран та перець, — до якої страви? Чи той мушкатний* [мускатний] *запашний горіх? Імбирцю, може? Може, кардамону?* (Л. Костенко); *Кава з кардамоном.*

КАРДАМО́ННИЙ, а, е. Те саме, що **кардамо́новий.** *Якщо нирки потребують лікування, то слід з'їдати половину чайної ложки кардамонного борошна на день* (із журн.); *Кардамонний запах.*

КАРДАМО́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **кардамо́н** 1. *Кардамонові зерна.*

2. Вигот. із кардамону (у 2 знач.), настояний на ньому. *На десерт відвідувачі ресторану часто замовляють яблучний пиріг із кардамоновим морозивом* (з газ.); *Кардамонова горілка.*

КАРДА́Н, а, *ч., спец.* Подібне до шарніра рухоме з'єднання на осі двох частин механізму. *Перша відома особа, що запропонувала у 1545 році використовувати кардан для передачі рушійної сили, був Джироламо Кардано, італійський математик* (з навч. літ.); *Коли машину знесло в яр, могло і кардан пошкодити, і гальма порушити* (Яків Баш).

КАРДА́ННИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **карда́новий.** *Універсальний карданний шарнір є послідовним з'єднанням трьох ланок двома обертовими парами, осі яких перетинаються* (з навч. літ.); *Карданний підшипник.*

△ **Карда́нна переда́ча** *див.* **переда́ча; Карда́нний вал** *див.* **вал[3]**.

КАРДА́НОВИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **карда́н.** *До складу системи визначення курсу рухомих об'єктів належать платформа в кардановому підвісі, гіроскопи з динамічним настроюванням, маятникові акселерометри* (з навч. літ.); *Карданове зчеплення.*

КА́РДЕР, а, *ч.* Шахрай, який займається кардингом. *Реквізити платіжних карт кардери беруть зі зламаних серверів інтернет-магазинів, платіжних і розрахункових систем, а також із персональних комп'ютерів* (із журн.).

КАРДИГА́Н, а, *ч.* Довгий жакет без комірця і лацканів, перев. без ґудзиків. *Дана посміхнулася та граційно змахнула невидиму пір'їнку зі свого блідо-фіолетового кардигана* (І. Роздобудько); *Модельєр запропонував у цьому сезоні модницям оздоблений хутром кардиган яскраво-жовтого кольору* (з газ.).

КАРДИНА́Л[1], а, *ч.* Найвищий (після Папи Римського) духовний сан у католицькій церкві, а також особа, що має цей сан. *Задзвонили у Констанці Рано в усі дзвони. Збиралися кардинали* (Т. Шевченко); *Вище всіх червоних кардиналів Він* [Папа] *сидів у ясних, білих шатах* (Леся Українка); *Осторонь сидів кардинал, нещодавно посланий до Кафи з папською буллою* (З. Тулуб); *Спочатку пройшли кардинали в довгих червоних мантіях і високих клобуках, потім єпископи, каноніки, різні високі чини чорного війська* (О. Іваненко); *Усі кардинали разом складають Колегію кардиналів, або Священну колегію, що наділена правом на конклаві обирати Папу Римського* (з наук.-попул. літ.).

◊ **(1) Сі́рий кардина́л** — впливова людина (особливо — у політиці), яка діє негласно і звичайно не обіймає формальних посад із такими повноваженнями. *Кажуть, існують також сірі кардинали і невидимі ідеологи* (Ю. Іздрик); *Не викликало це довіри. Відчувалося, що за тим ховається зворушливо-щільне кубельце інтрижок з люблячою бабцею чи мамою в ролі сірого кардинала* (Любко Дереш).

КАРДИНА́Л[2], а, *ч.* Співоча пташка родини в'юркових із яскраво-червоним, як мантія кардинала *(див.* **кардина́л[1]**), пір'ям. *Коли заходило сонце, .. відбувалася богослужба поєднання землі і неба з великою участю кардиналів, жовтобрюшок, щигликів, які так само, як і я, любили це святочне місце* (У. Самчук).

КАРДИНА́Л[3], а, *ч.* Акваріумна риба родини коропових із яскраво-червоним, як мантія кардинала *(див.* **кардина́л[1]**), забарвленням. *Ефектно виглядає зграя кардиналів, що складається з особин різного віку: насичене сріблясто-синє забарвлення молоді в поєднанні з рубіново-червоним кольором старших риб* (з наук.-попул. літ.); *У природних умовах кардинали живуть у гірських потоках та озерах Китаю* (із журн.).

КАРДИНА́Л[4], у, *ч.* Столовий сорт винограду із великими ягодами округлої форми фіолетово-червоного кольору та соковитим м'якушем. *Ягода кардиналу дуже крупна (довжина 21–29 мм, ширина 18–23 мм)* (з наук.-попул. літ.); *Кардинал — виноград із приємним смаком та слабко вираженим мускатним ароматом* (із журн.).

КАРДИНА́Л[5], у, *ч., мат.* Те саме, що **Кардина́льне число́** *(див.* **число́).**

КАРДИНА́ЛІВ, лова, лове. Прикм. до **кардина́л[1]**; належний кардиналові. *Кардиналова проповідь.*

КАРДИНА́ЛЬНИЙ, а, е. Найголовніший, найважливіший; ґрунтовний, основний, докорінний. *Вже в сьому першому стихотворі* [вірші] *він* [Гушалевич] *виявив сю кардинальну прикмету своєї техніки — посвячувати для вірша і граматику, і думку* (І. Франко); *Вона .. прийшла до одного кардинального рішення. —До речі, — каже вона Олександрі Миколаївні, — .. ми переїдемо в Нельї* (О. Іваненко); *В "Енеїді" І. Котляревського, в повістях Г. Квітки-Основ'яненка, в піснях і баладах харківських поетів-романтиків український народ пізнавав самого себе, свій побут, свої звичаї .. І все ж це була література про народ, а не для народу. Дальший її розвиток і утвердження були можливі тільки за тієї умови, коли вона відобразить кардинальні суспільні проблеми своєї доби* (В. Русанівський).

△ **Кардина́льне число́** *див.* **число́.**

КАРДИНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **кардина́льний.** *Навіть самі позивачі були здивовані кардинальністю судового рішення* (з газ.).

КАРДИНА́ЛЬНО. Присл. до **кардина́льний.** — *Тут необхідні кардинально нові ідеї* (О. Бердник); *Не можна сказати, що після розмови з Павловим моє ставлення до батька кардинально змінилося. Але ворожість почала потроху згасати, я став більш терплячим і терпимим до нього* (О. Авраменко, В. Авраменко); — *Просто дійсно відчув — закінчився певний період мого життя. Я не міг більше жити так, як раніше. Я мусив щось кардинально поміняти. Ну, і пішов із заводу* (Любко Дереш); — *Дівчата, може, мені варто кардинально змінити стрижку?* (Г. Вдовиченко).

КАРДИНА́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кардина́л[1].** *Червоний капелюх відзнакою кардинальського сану став лише в середині XIII ст.* (з наук.-попул. літ.); *Папа Римський Франциск подарував Кафедральному собору Буенос-Айреса свій кардинальський перстень, який він носив, будучи архієпископом Буенос-Айреса* (з газ.).

КА́РДИНГ, у, *ч.* Різновид шахрайства, при якому проводяться операції з використання банківської картки або її реквізитів, не ініційовані або не підтверджені її власником. *Методами кардингу є отримання реквізитів платіжних карт шляхом зламування серверів інтернет-магазинів, платіжних і розрахункових систем, а також персональних комп'ютерів* (із журн.).

КАРДИ́Т, у, *ч.* Загальна назва хвороб серця. *Кардит при ревматизмі часто має прихований перебіг і вимагає достатньої кваліфікації лікаря для його розпізнання* (з наук. літ.).

КАРДІО... Перша частина складних слів, що вказує на відношення до серця, серцевих захворювань і т. ін., напр.: кардіогра́фія, кардіостимуля́тор, кардіохірургі́я і т. ін.

КАРДІОГРА́МА, и, *ж.* Графічне зображення роботи серця. *Аналіз кардіограми дозволяє не тільки розпізнати порушення в діяльності серця, а й з'ясувати, де локалізуються ці порушення, і припустити, з чим вони можуть бути пов'язані* (з навч. літ.); *Перша кардіограма (механокардіограма) у людини була отримана французьким фізіологом Е. Мареєм у 1863 році шляхом реєстрації серцевого поштовху в п'ятому міжребер'ї* (з наук.-попул. літ.); — *Не буду вас тішити марними надіями, — каже лікар пізно ввечері, виходячи з кімнати і показуючи Миколі кардіограму* (В. Собко).

КАРДІО́ГРАФ, а, *ч.* Прилад для записування роботи серця. *Портативні кардіографи використовують для самостійного контролю й відстеження серцевої діяльності. Ці пристрої є незамінними для хворих на стенокардію, аритмію, гіпертонічну хворобу, які перенесли інфаркт міокарда та операції на серці* (з навч. літ.).

КАРДІОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до кардіографії. *Вивчення кардіографічних показників чоловіків та жінок юнацького та дорослого віку виявили певні їхні вікові та статеві відмінності* (з наук. літ.); *Кардіографічна діагностика.*

КАРДІОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Запис за допомогою кардіографа поштовхів серця для діагностування його стану. *Кардіографія дає можливість оцінити кровопостачання міокарда, провідність і серцевий ритм, зміни розмірів порожнин серця, потовщення серцевого м'яза, виявити порушення електролітного балансу, давність перенесеного інфаркту, токсичне ураження міокарда та ін.* (з наук. літ.); *Показаннями до проведення кардіографії є болі, неприємні відчуття в ділянці серця, шиї, спини, живота, грудей, задишка, часті непритомності, набряклість ніг, підвищений тиск, шуми в серці, ревматизм, діабет, інсульт та ін.* (з навч. літ.).

КАРДІО́ЛОГ, а, *ч.* Лікар, фахівець із кардіології. — *Мрію перекваліфікуватись на рентгенолога або ще краще на кардіолога...* (О. Копиленко); — *Ви що, .. лікар-кардіолог?* (П. Загребельний); *Бора .. нагадує Івану Івановичу про те, що кардіолог здивований, як швидко він відновився, які невичерпні внутрішні сили має його організм* (Г. Вдовиченко); *Робота кардіолога спрямована на виявлення факторів ризику та подолання чинників розвитку захворювань серцево-судинної системи. Першочергове значення також надається своєчасній діагностиці патологічних змін серця на основі об'єктивних критеріїв* (з наук.-попул. літ.).

КАРДІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до кардіології. *Старий потрапив до лікарні, у кардіологічне відділення, тепер він у реабілітаційному центрі* (Г. Вдовиченко); *Використання комплексу високих діагностичних технологій забезпечує можливість виявляти патологічні зміни серцевої діяльності на будь-яких стадіях кардіологічних захворювань* (з наук. літ.); *Кардіологічні препарати.*

КАРДІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ медицини, який вивчає серцево-судинні захворювання і розробляє методи їх лікування й профілактики. *"Недуга століття" — інфаркт міокарда — найважливіша проблема в кардіології* (з наук.-попул. літ.); *Основний метод діагностики в кардіології, який дозволяє просто і дієво з'ясувати наявність проблем у серцевому м'язі — це електрокардіограма* (з навч. літ.); *Лікування в кардіології припускає не тільки використання медикаментів, а й обов'язкову корекцію способу життя, відмову від споживання жирної їжі, алкоголю й куріння* (з навч. літ.); *У Києві 1936 р. засновано Науково-дослідний інститут клінічної медицини (нині — Інститут кардіології імені академіка М. Д. Стражеска)* (з газ.).

КАРДІОМЕГА́ЛІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Значне збільшення розмірів та маси серця. *Незалежно від причини, постійними симптомами серцевої недостатності є тахікардія, кардіомегалія* (з наук. літ.).

КАРДІОМОНІТО́Р, а, *ч.* Прилад для цілодобового спостереження за роботою серця. *Постійний контроль за серцево-судинною системою забезпечує кардіомонітор* (з наук. літ.); *Спостереження за переймами та станом плоду здійснюють за допомогою кардіомонітора* (з навч. літ.).

КАРДІОПРОТЕ́КТОР, а, *ч., вет., мед.* Будь-який препарат, який стимулює функцію серця. *Кардіопротектори дозволяють оптимізувати енергообмін міокарда в умовах вираженої ішемії, а також мають антиоксидантні властивості* (з наук. літ.).

КАРДІОРЕВМАТО́ЛОГ, а, *ч.* Лікар, фахівець із кардіоревматології. *Медична генетика дає дитячим кардіоревматологам знання про спадкові захворювання серцево-судинної системи, методи їх раннього розпізнавання на підставі клінічного, лабораторного й апаратного обстеження* (з наук. літ.); *Основними напрямками роботи кардіоревматолога є первинна, вторинна профілактика та лікування серцево-судинних захворювань* (з навч. літ.).

КАРДІОРЕВМАТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до кардіоревматології, пов'язаний із нею. *Кардіоревматологічне відділення.*

КАРДІОРЕВМАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ медицини, який вивчає захворювання серця при ревматизмі, а також розробляє методи їх лікування й профілактики. *Основними розділами дитячої кардіоревматології є профілактика серцево-судинних захворювань, медична генетика, імунна патологія в клінічній кардіоревматології, захворювання серця, судин, суглобів, сполучної тканини, функціональна, ультразвукова, рентгенологічна діагностика, рідкісна патологія та первинна реанімація* (з навч. літ.).

КАРДІОСКЛЕРО́З, у, *ч., вет., мед.* Патологічний стан серцевого м'яза, спричинений розростанням у ньому сполучної тканини. *При кардіосклерозі спостерігається збільшення розмірів серця, порушення функції скорочення серцевого м'яза та аритмія* (з наук. літ.).

КАРДІОСКЛЕРОТИ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до кардіосклерозу, пов'язаний із ним. *Кардіосклеротичний атеросклероз; Кардіосклеротичні зміни.*

КАРДІОСПА́ЗМ, у, *ч., вет., мед.* Погіршення прохідності нижньої частини стравоходу, спричинене спазмом; супроводжується різким загрудинним болем. *Кардіоспазм супроводжується атонією, розширенням стравоходу, порушенням відкриття кардії при ковтанні, евакуацією їжі зі стравоходу в шлунок, тривалою затримкою їжі у стравоході* (з наук. літ.).

КАРДІОСТИМУЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до кардіостимуляції. *За наявності артеріальної гіпотензії вводять кардіостимулювальні засоби, плазмозамінники, за показаннями — гормони, дофамін* (з навч. літ.); *Кардіостимулювальна дія.*

КАРДІОСТИМУЛЯ́ТОР, а, *ч., мед.* Портативний прилад, який фіксується у лівій частині грудної клітки хворого і підтримує нормальну роботу серця. *Кардіостимулятор — мініатюрний електронний блок, вшитий під шкіру, що роками підтримує ритм хворого серця* (з наук.-попул. літ.); *У Науково-дослідному інституті клінічної й експериментальної хірургії проведено операцію із вживлення в організм радіоізотопного кардіостимулятора* (з газ.).

КАРДІОСТИМУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Метод лікування порушень серцевого ритму за допомогою електричних імпульсів заданої сили і частоти, що впливає на міокард і стимулює скорочення шлуночків. *Кардіостимуляція при гострому інфаркті міокарда виправдана в ситуаціях, які становлять небезпеку розвитку блокади високого ступеня* (з навч. літ.).

КАРДІОФО́БІЯ, ї, *ж., мед.* Нав'язливий острах серцевої хвороби. *У післяінфарктному періоді у хворого часто виникає тривога, кардіофобія, а в подальшому розвивається вторинна депресія* (з наук. літ.).

КАРДІОХІРУ́РГ, а, *ч.* Лікар, фахівець із кардіохірургії. *Відходять останні могікани XX століття. Помер Микола Амосов, видатний кардіохірург .. Тисячі врятованих людей на фронті, тисячі уже в мирний час. Десятки книг, сотні наукових праць* (Л. Костенко); *Відомий кардіохірург Ілля Ємець вперше у світі використав пуповинну кров для проведення операції на серці новонародженого* (з наук. літ.); *В історію медицини південноафриканський кардіохірург Кристіан Барнард увійшов у 1967 році, виконавши першу в світі операцію з трансплантації серця* (із журн.).

КАРДІОХІРУРГІ́Я, ї, *ж.* Галузь хірургії, яка займається вивченням та лікуванням захворювань серцево-судинної системи. *М. М. Амосов став всесвітньовідомим ученим у галузі кардіохірургії та медичної кібернетики, а керована ним клініка в 1982 р. була перетворена в Інститут серцево-судинної хірургії* (з наук. літ.); *Прогрес кардіохірургії став можливий завдяки методу штучного кровообігу, що дозволяє тимчасово замінювати функцію серця і легенів* (з навч. літ.).

...КАРДІ́Я. Кінцева частина складних слів, що вказує на захворювання серця або порушення серцевої діяльності, напр.: с т е н о к а р д і́ я, т а х і к а р д і́ я і т. ін.

КА́РДНИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **ка́рдовий.** *Для виробництва пряжі з льону застосовують три системи прядіння: гребінну без кардочесання (лляну), кардну та гребінну з кардочесанням* (з наук.-попул. літ.); *Кардна пряжа має середню товщину та міцність, використовується для виготовлення різноманітних за призначенням тканин, трикотажу, прошивних нетканих матеріалів, стрічок, тасьм, мереживa* (з навч. літ.); *Кардне веретено.*

КА́РДОВИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **ка́рда.** *Кардова машина; Кардова стрічка.*

КАРДОЧЕСА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до кардочесання. *Призначення кардочесального апарата — чесання, змішування та вирівнювання потоку волокон за складом і лінійною щільністю* (з навч. літ.); *Кардочесальний цех.*

КАРДОЧЕ́САНИЙ, а, е, *спец.* Виготовлений способом кардочесання. *Пряжа з кардочесаної вовни.*

КАРДОЧЕСА́ННЯ, я, *с., спец.* Перетворення маси клаптиків волокнистого матеріалу в стрічку заданої лінійної щільності зі структурою, яка зумовлює рух волокон у витяжних приладах стрічкових машин. *Прядіння бавовняних волокон передбачає операції з підготовки бавовняних волокон: кардочесання, гребенечесання; виробництво бавовняної пряжі та пряжі з бавовни, змішаної з хімічними волокнами для ткацького, трикотажного та ін. виробництва* (з мови документів).

КАРДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, спец.* Обробляти вовну, бавовну, волокно, розчісуючи їх за допомогою кардової (чесальної) машини. *Кардувати вовну.*

КАРЕ́, *невідм., с.* 1. *військ., іст.* Бойове шикування піхоти у формі чотирикутника, яке застосовувалося з XVIII ст. до другої половини XIX ст. для відбиття атак кавалерії з усіх боків. *Полк знову вишикувався в каре, командир з комісаром стали поруч на поличку тачанки* (Ю. Смолич); *Тричі налітали дроздовці на це маленьке каре, .. але щоразу на землю падала більшість вершників* (П. Панч); *Пролунали команди. Загриміли барабани. Сколихнулися і завмерли прямокутники каре, рівні й застиглі, мов витесані із каменю* (В. Малик); *Наш взвод розвертався в каре — лицем до ворожої кінноти* (А. Дімаров); *Солдати підійшли, стали навпроти і почали шикуватися у великі каре* (Д. Білий); // Про те, що має форму чотирикутника. *Посередині каре, на вільному місці плацу, як мушина крапка на шибці вікна — стояв крихітний аналой* (Ю. Смолич); *Всього шість п'ятиповерхових будинків, стулившись у каре, оточували двір* (О. Ірванець).

2. *карт.* Чотири однакові карти в покері або однакові значення на гранях чотирьох різних кубиків з п'яти, які випадають під час гри. *У грі випало каре.*

3. Різновид жіночої зачіски середньої довжини перев. з прямою гривкою. *Навіщо вона постриглася сьогодні? Зробила якесь зовсім коротке каре. Такі зачіски чомусь завжди додають віку* (І. Карпа); *Каре стало користуватися популярністю після Першої світової війни, зокрема завдяки танцюристці Ірені Касл* (із журн.).

4. *у знач. прикм.* У формі чотирикутника. *Вивчаю Віку поглядом .. Темні кільця довкола очей, зачіска каре* (Любко Дереш); *Комір каре.*

КАРЕ́Л *див.* **каре́ли.**

КАРЕ́ЛИ, ів, *мн. (одн.* **каре́л,** а, *ч.;* **каре́лка,** и, *ж.).* Народ, що становить корінне населення Карелії (Російська Федерація), а також представники цього народу. *Десь є французи, а десь є карели, І всі їдять, кохаються, живуть* (М. Рильський); *За Югом, за молодшим сином, особливо сильною була туга старої карелки* (А. Шиян); *Карели належать до європеоїдної раси біломоро-балтійського типу, який характеризується мінімальною монголоїдною домішкою* (з наук.-попул. літ.).

КАРЕ́ЛКА *див.* **каре́ли.**

КАРЕ́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каре́ли** і Карелія. *Архімандрит Досифей вирушив зі Сумського острогу, що на карельському березі, весельним судном до Соловецького монастиря* (Р. Іваничук); *Пробуджувало біль і злість за власне понівечене енкеведистами дитинство, .. за карельські лісоповали, куди змушені були тікати по війні батьки разом із ним, малолітнім* (Г. Тарасюк); *Карельська мова належить до прибалтійсько-фінської підгрупи фінно-угорської групи* (з навч. літ.).

△ **Каре́льська бере́за** *див.* **бере́за**[1].

КАРЕ́Н *див.* **каре́ни.**

КАРЕ́НИ, ів, *мн. (одн.* **каре́н,** а, *ч.;* **каре́нка,** и, *ж.).* Народ, а також група споріднених народів, що мешкають на південному сході М'янми й на заході Таїланду. *Чисельність каренів — близько 7,4 млн осіб* (з наук.-попул. літ.); *Для каренів типовою є традиційна культура народів Південно-Східної Азії. Вони займаються землеробством (основна культура — рис), розводять биків і буйволів, у горах — кіз* (з наук. літ.); *Традиційний одяг каренок — полотнище, яким обертали тіло і підперізували довгим широким шарфом, кінець якого перекидався через плече; на плечах носили шарф* (із журн.).

КАРЕ́НКА *див.* **каре́ни.**

КАРЕ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каре́ни.** *Карени розмовляють каренськими мовами, що входять до групи тибето-бірманських мов сино-тибетської мовної родини* (з наук. літ.).

КА́РЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **ка́рий.** *Очі мої кареньки, горе мені з вами* (з народної пісні); — *Повісять мене вражі ляхи ні за нюх табаки. І коники мої кареньки в Комарові залишилися* (Я. Качура).

КАРЕ́ТА, и, *ж.* 1. Закритий з усіх боків чотириколісний кінний повіз на ресорах. *По середині* [вулиці], *битій каменем, гуркотали карети, коляски, фаетони* (Панас Мирний); *Карета за каретою під'їздила аж під самі двері церковні, лакеї прискакували і відчиняли дверці* (І. Франко); *Трамвай дзеленчить, карети гримлять* (А. Тесленко); *Між возами карета, та сама, що то нею Сулима любив їздити в дальшу дорогу. Зі шкуратяною будою, ззаду вікно. В такій кареті можна було й переспати, як у постелі, бо ж їхалося нараз далеко й дорогами, при яких не було гостинних дворів* (Б. Лепкий); *У вуличку з страшенним трахкотінням в'їжджає запряжена парою коней величезна розхряпана гарба, вона з форсом зупиняється біля нас: — Будь ласка, карету подано!* (О. Гончар); *Після молитви в Айя-Софії Сулейман переїздив площею у золотій кареті, запряженій білими кіньми, щоб дістатися до палацу* (П. Загребельний).

2. Те саме, що **Каре́та швидко́ї [меди́чної] допомо́ги.** *Карета (швидкої допомоги), тривожно миготячи червоним ліхтарем, повільно прокладає дорогу автобусам, що вже заревли моторами* (В. Яворівський); *З карет похмурі санітари у чорних обпалених робах, з потемнілими перев'язками когось виносили на ношах* (А. Михайленко).

△ **(1) Каре́та швидко́ї [меди́чної] допомо́ги** — спеціальна автомашина (раніше — карета), яку висилають для надання негайної медичної допомоги, а також для перевезення хворих. *Що ж до лікування, то далі воно може здійснюватись і в умовах домашніх. В другій половині січня його виписують .. В кареті швидкої допомоги його везуть на вокзал, до м'якого вагона першого класу. Так наказали лікарі* (Л. Смілянський); *Оксана з міжрайонної лікарні викликала карету швидкої допомоги* (С. Чорнобривець); *Побачивши на вулиці першу ж машину (нею виявилася карета швидкої допомоги), він кинувся навперейми, піднявши благально вгору руки* (А. Санченко); *На місце події працівниками ДАІ була викликана карета швидкої медичної допомоги, яка відвезла потерпілого в лікарню* (з газ.).

КАРЕ́ТКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **каре́та.** *Наша каретка сповнялась часом блакитним світлом, коли котилась під ліхтарями* (М. Коцюбинський); *В темній каретці затишно й трохи душно* (В. Винниченко); *З Ковна вони їхали самі в окремій маленькій каретці* (О. Іваненко).

2. *спец.* Рухома, ковзна частина якого-небудь механізму, машини і т. ін. *У горизонтальних і похилих гірничих виробках застосовують самохідні бурові каретки, у вертикальних — підвісні* (з наук.-попул. літ.); *Я навчився помаленьку щось виклацувати на ній* [друкарській машинці] .. *Я любив ці обриси літер, ці дотики, звуки, вдаряння по клавішах, тугий скрегіт коліщатка, подзвонювання каретки* (Ю. Андрухович); *Велосипедна каретка.*

КАРЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **каре́та.** *Ще раз уздрить ті уста він, Очі ті зсохлі, без сліз, — Но не заглушить вже стону* [стогону] *Грохіт каретних коліс* (І. Франко); *Мітингували з ранку й до вечора. Панський каретний сарай було*

перетворено в клуб (О. Гончар); *Давно-давно мріяв він про власний будинок над морем .. А ще мріяв мати власний екіпаж для прогулянок .. Каретний годинник паризької фірми "Бревете" і мідний ліхтар* (П. Загребельний).

КАРЕ́ТНИК, а, *ч., заст.* Стельмах, що робить карети. *Поступив* [хлопець] *потім до каретника, але місяців через три одсилає і каретник, бо роботи не було* (П. Панч); *Каретники міняли колеса на повозах та перековували коней* (Ю. Мушкетик); *Тарас уголос читає, а про себе думає: "Далі про панщину заведуть, про нового пана та про нові порядки .. й про те, скільки одному-єдиному панові обслуги, виявляється, треба: камердинери, лакеї, .. каретники, .. покоївки, прачки, .. швачки, малярі..."* (І. Андрусяк).

КАРЕ́ТНЯ, і, *ж., заст.* Приміщення для карет. *Старий кучер вийшов з каретні* (П. Кочура).

КАРЕ́ТТА, и, *ж.* Поширена в тропічних і субтропічних морях велика черепаха родини морських черепах. *Панцир каретти в довжину сягає 85 см, він став причиною її інтенсивного винищення (його використовують як матеріал для виготовлення вишуканих галантерейних виробів)* (з наук.-попул. літ.).

КАР'Є́Р[1], у, *ч.* Місце відкритого видобування копалин (каміння, глини, піску і т. ін.), які залягають перев. неглибоко, а також гірниче підприємство для такого видобування. *Крейду з іншого кар'єру уже вагончики везуть* (В. Сосюра); *Північний схил яру голий, весь покопирсаний кар'єрами та завалений стосами білого каміння і зарвами жовтого піску* (У. Самчук); *Дехто йшов до Стратона вчитися каменярської справи, інші розробляли кожен свій кар'єр* (Р. Іваничук); *За селом, у Водяному яру, ожив кар'єр. Там можна було чути людську мову вдень і вночі. Забудовники ломами відколювали важкі брили м'якого, наче крейда, мергелю* (М. Циба); *Кількість повітря, що надходить у кар'єр, залежить від розмірів останнього та швидкості вітру* (з наук.-попул. літ.); *У Грушівському кар'єрі манган видобувають відкритим способом* (з газ.).

КАР'Є́Р[2], у, *ч.* 1. Прискорений галоп, найшвидший біг коня; чвал. *В очах потемніло* [Тимонові]. *Та він у сідлі тримався, аж поки кінь не перейшов із кар'єру на рись* (Д. Бузько); *Кінь спочатку мчав галопом, а потім перейшов на кар'єр і летів, шарахаючись перед кожним пеньком* (З. Тулуб); *Змучені коні, тяжко граючи пахвами, з кар'єру перейшли на рись* (М. Стельмах).

2. *у знач. присл.* **кар'є́ром,** *рідко.* Те саме, що **вчвал;** чвалом, навскоки. *Остюкова сотня, наче опечена, кар'єром налетіла на греків, зім'яла довговухих коней, вислизнула з пастки, помчала на з'єднання з рештою кінноти* (Ю. Яновський).

◊ **З мі́сця в кар'є́р** *див.* **місце.**

КАР'Є́РА, и, *ж.* 1. Швидке, успішне просування в службовій, суспільній, науковій та іншій діяльності; досягнення слави, вигоди і т. ін. *Йому всміхалася висока кар'єра* (І. Франко); *Цей блискучий панич розлучився з безжурним порожнім життям, проміняв свою кар'єру на становище сільського крамаря!* (М. Коцюбинський); *Ці напівінженеринапівчиновники краще були обізнані на способах робити кар'єру та діставати чини і нагороди* (Ю. Шовкопляс); *Слідчий Притула вийшов на пенсію, так і не ступивши ні кроку в своїй кар'єрі далі за посаду старшого оперуповноваженого* (В. Шкляр).

2. *з означ.* Вид занять. — *Я запевняла, що людину ніщо не може так загодити, як артистична кар'єра* (Леся Українка); *Він запровадив суворий режим, фізкультуру, обливання і отак протримався цілий рік — досі найблискучіший рік своєї наукової кар'єри* (В. Підмогильний); *Незважаючи на успіх на сцені, театральна кар'єра Наталени не вдалася через слабке здоров'я* (Н. Королева); *Вже який раз питала* [мати], *що йому дасть учительська кар'єра* (А. Хижняк).

Зроби́ти / роби́ти кар'є́ру *див.* **зробити.**

КАР'ЄРИ́ЗМ, у, *ч.* Намагання зробити кар'єру (у 1 знач.), не рахуючись з інтересами громадської справи; гонитва за особистими успіхами. *У нього не було кар'єризму. Він був позбавлений високого ідейного рівня* (О. Довженко); *Тепер стало модно кар'єризмом лаятись. Коли що, одразу кар'єрист* (О. Гончар); [К р а в ц о в:] *Того, хто на фронті пропонував себе, щоб його послали на смертельно небезпечні завдання, ніхто не звинувачував у кар'єризмі, безсоромності, нескромності* (О. Коломієць).

КАР'ЄРИ́СТ, а, *ч.* Той, кому властивий кар'єризм. *Директор сам був нечесний кар'єрист і сприяв дітям багатих панів, а біднотою нехтував і за малу провину виганяв з гімназії* (І. Нечуй-Левицький); [Н о в о б р а н е ц ь *(схопився):*] *Я давно казав, що Шметелюк не той, за кого він себе видає. Я казав, що він кар'єрист і авантюрник* (І. Микитенко); *В безодню хилиться золота височінь трону, біля якого крутиться калейдоскоп бездарності: казнокради і кар'єристи* (М. Стельмах).

КАР'ЄРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **кар'єри́ст.** *Чуттєве ставлення, взаєморозуміння, ласкаві й ніжні слова потрібні кожній жінці, будь-то кар'єристка або романтична панночка* (із журн.); *Зараз багато жінок бачать себе кар'єристками, а не просто працівниками, і хочуть купити будинок, перш ніж створювати сім'ю* (з газ.).

КАР'ЄРИ́СТСЬКИЙ, а, е. 1. Власт. кар'єристові. *Володька Лобода став "висуванцем" не завдяки здоровій конкуренції, він сягнув високого кабінету виключно завдяки кар'єристським здібностям — інших у нього просто немає* (О. Гончар); *Непомірні запити до суспільства зробили її заручницею кар'єристських устремлінь* (із журн.).

2. Стос. до кар'єризму, пов'язаний з ним. *М. Зарудний показав в образі Якова Далекого один із можливих життєвих випадків, коли помилка зроблена не з кар'єристських мотивів, не з бездушності до людей, а навпаки — з бажання найкращого для них* (з наук. літ.); *Ще з студентських літ він постійно намагався реалізувати власні кар'єристські плани* (із журн.); // Пройнятий кар'єризмом. *Кар'єристські елементи.*

КАР'Є́РНИЙ[1], а, е. Прикм. до **кар'є́р[1]**. *Кар'єрні виїмки є джерелами вторинного забруднення річки Дністра* (з наук. літ.); *Необхідно провести комплекс заходів з убезпечення кар'єрних полів від поверхневих і підземних вод* (із журн.); // Який міститься в кар'єрі. *Кар'єрний пісок добувається в кар'єрах відкритим способом* (з навч. літ.); *Підприємства, установи й організації, які відкачують шахтні, кар'єрні та рудникові води для запобігання затопленню шахт, кар'єрів та рудників під час видобування корисних копалин, зобов'язані впроваджувати ефективні технології, що забезпечують зниження рівня їх мінералізації перед скиданням у водні об'єкти* (з мови документів); *Чимало природних і кар'єрних водойм є на Оболоні* (із журн.); // Признач. для використання в кар'єрах. *Зроблена оцінка економічної ефективності*

організації капітальних ремонтів кар'єрного і збагачувального устаткування власними силами (з наук. літ.); *Приємно зазначити, що за популярністю кар'єрного самоскида на українському ринку за КрАЗом — беззаперечне лідерство* (з газ.).

КАР'ЄРНИЙ[2], а, е. Стос. до кар'єри. *Я одкрив там* [у Галичині] *один елемент: вузькодумний, реакційний і лакейсько-кар'єрний, .. котрий примазується то до руської партії, то до української* (М. Драгоманов); *Посилюються вимоги до наявності вищої освіти при прийомі на роботу і просуванні по кар'єрних сходах* (з наук.-попул. літ.); *В Україні спостерігається постійно зростаюча зацікавленість до вдосконалення своїх професійних знань, кар'єрного росту в молодіжному середовищі* (з газ.).

КАРИ́Б *див.* **кари́би.**

КАРИ́БИ, ів, *мн. (одн.* **кари́б,** а, *ч.;* **кари́бка,** и, *ж.).* Нечисленні групи індіанських племен Південної Америки. *Внаслідок масового винищення іспанськими й португальськими колонізаторами чисельність карибів на початок XX ст. знизилась до 100–150 тис. осіб* (з наук.-попул. літ.); *Кариби живуть у Центральній і Північній Бразилії та прилеглих районах Гвіани, Венесуели, а також у Колумбії* (з навч. літ.); *У племені карибів воїн здобуває своє ім'я в бою* (із журн.).

КАРИ́БКА *див.* **кари́би.**

КАРИ́БСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кари́би.** *Карибські мови становлять окрему мовну сім'ю* (з наук. літ.); *Традиційна креольська кухня — це поєднання європейських, африканських і карибських кулінарних традицій* (із журн.); *Карибські племена в давнину займали східну частину Венесуели* (із журн.).

КАРИ́БУ, *невідм., ч.* Парнокопитий ссавець з великими гіллястими рогами родини оленевих , який живе у північній частині Євразії і Північної Америки. *Карибу — єдиний представник роду північних оленів* (з наук.-попул. літ.); *Карибу звичайно живуть групами близько 100 тварин і проводять зиму у добуванні листя, трави і лишайників під настилом хвойних лісів чи тайги* (з навч. літ.).

КА́РИЙ, а, е. Темно-брунатний (про очі). *Ой зоре! зоре! .. Чи очі карі тебе шукають На небі синім? Чи забувають?* (Т. Шевченко); *Христя помилувалася його .. карими очицями, чорними бровенятами* (Панас Мирний); *В неї очі карі та глибокі, вся вона і ніжна, і струнка* (В. Сосюра); *Її чорні очі втратили карий блиск* (Б. Харчук); *Вона звела на мене печальний карий погляд з-під тонких — шнурочками — брів* (О. Шугай); // Гнідий (про масть коней). *На майдані зчинилося пекло, так він метнувся поміж них: "Де мій кінь? Де мій карий кінь? Подати мені коня!"* (Б. Лепкий); *Карий кінь нетерпляче перебирав ногами* (Я. Галан); // *у знач. ім.* **ка́рий,** рого, *ч.* Кінь такої масті. [Н е з н а й о м и й:] *Подивися там, чи не намуляна шия у карого, бо чогось він увесь час мотав головою* (С. Васильченко); *Спряглися з Ковальчуком, — наша кобила ожеребилась, а карий ногу пробив, — і виїхали до схід сонця* (Р. Андріяшик); *Так вони сходилися й розходились у блискавичному смертельному герці, й хто зна, чим би все скінчилося, коли б степовиків карий за п'ятим разом не схарапудивсь і не став дибки* (І. Білик).

КАРИЙО́Н *див.* **карильйо́н.**

КАРИКАТУ́РА, и, *ж.* 1. Малюнок, що зображує кого-, що-небудь у навмисне спотвореному, смішному вигляді. *На другий день в .. стінгазеті красувалася карикатура: лежить на рядні під грушею Павло Подушка, замість голови в нього макітра вареників* (Остап Вишня); *По той бік стежки .. була вітрина .. сатири з смішними карикатурами та віршиками* (Л. Дмитерко); *Карикатура була намальована на іншому, темнішому папері і вклеєна в стінгазету* (В. Нестайко); *Він якось намагався за традицією всіх художників написати свій "портрет дружини художника", навіть посадив дружину на стілець, роздягнув і вона терпляче очікувала результату. Вийшла карикатура, обидвоє сміялися* (А. Кокотюха); // Про сатиричне або гумористичне зображення явищ дійсності засобами інших видів мистецтва, а також про твори такого характеру. *Він все показував і передавав в смішному образі, в комічній формі, хоч і не карикатурно. Карикатура була зовсім чужа для його граціозного гумору, для його делікатного сміху, що бризкали, мов фонтан* (І. Нечуй-Левицький); *Хіба карикатура не є законним і могутнім засобом сатири, в тому числі політичної сатири?* (І. Дзюба); *Широко застосовуються в народних анекдотах гротеск, карикатура, гра слів, доречні перифрази* (з наук. літ.).

2. *перен.* Невдале наслідування, смішне, спотворене відображення кого-, чого-небудь. *Вставши і вмившись, він звелів подавать самовар, .. потім причепуривсь перед дзеркалом, трохи не плюнув на свою покривлену карикатуру в дзеркалі* (І. Нечуй-Левицький); *Тюремний шпиталь — се лише тінь, карикатура звичайного шпиталю* (І. Франко); *— Твій вік доходить до роздоріжжя і має вибрати: або статечність старості, або карикатуру спізненої молодості!* (Ірина Вільде).

КАРИКАТУРИ́СТ, а, *ч.* Художник, який малює карикатури (у 1 знач.). *Показати високість людини може вам карикатурист, але для цього він конче мусить збільшити довжину ніг її супроти природної або сфотографувати її за допомогою ввігнутого дзеркала* (О. Шугай); *Цей малюнок і переміг. Частину гонорару я отримав, та більше той карикатурист зі мною не співпрацював* (із журн.); *У кожен свій малюнок карикатурист всипав дещицю доброго перцю, без чого не буває ні шаржу, ні епіграми* (з газ.); * Образно. *В кожному поколінні є свої антиподи. І потім — інволюція в часі. Час — великий карикатурист* (Л. Костенко).

КАРИКАТУРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **карикатури́ст.** *Професія карикатуриста стає небезпечною. Палестинська карикатуристка, молода жінка, зникла за загадкових обставин, і досі невідомо, що з нею* (з газ.).

КАРИКАТУ́РНИЙ, а, е. 1. Стос. до карикатури (у 1 знач.), власт. їй. *Він відчував насолоду, коли з-під його пензля з'являлись на папері чи то пейзаж місячної ночі, чи то карикатурні обличчя його товаришів* (М. Трублаїні); *Двадцяті роки XX століття були роками розвитку карикатурного жанру* (із журн.).

2. *перен.* Який викликає сміх, нагадує карикатуру; смішний, недоладний. *Що особливо вразило, коли він роздивився це, що всі пасажири цього карикатурного, цього пародійного вагона були робітники, індустріальні робітники* (І. Багряний); *Проте все-таки було свято, хоча карикатурне і дуже перемішане з трагікою всесвітніх буднів* (У. Самчук); *Сідалковський .. несподівано відчув, що кров ударила йому в скроні і залила лице. Те й те виглядало смішним і карикатурним* (О. Чорногуз).

КАРИКАТУ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **карикату́рний.** *При всій своїй карикатурности інтерлюдії Довгалевського малюють досить вірно сцени з тогочасної дійсності* (І. Франко); *Результат в аудіозаписі, наприклад, — різка зміна висоти й обертонів. З чоловічого можна зробити жіночий голос і навпаки. Без жодної карикатурності* (І. Карпа); *Ненароком Іван Антонович висловив дошкульно правдиву думку про карикатурність людської істоти, не лише тіла, а й — загострену карикатурність! — її духовного плану* (із журн.).

КАРИКАТУ́РНО. Присл. до **карикату́рний** 2. *Колю Хруща подано занадто карикатурно. Прощаю* (М. Хвильовий); *Тінь від його довгої постаті відбивається карикатурно на стіні з картою Європи* (Ірина Вільде); *На Григорію куца, запрана лікарняна піжама, з якої карикатурно стирчать його великі руки і ноги* (В. Яворівський); *Не бігай у ранкові панічні хвилини за маршруткою, не дозволяй собі карикатурно метушитися і побачиш, нічого жахливого не станеться* (Г. Вдовиченко).

КАРИЛЬЙО́Н, КАРИЙО́Н, *ч., муз.* 1. *род.* а. Ударний музичний інструмент — набір добре налагоджених дзвонів різного розміру з клавіатурою. *Дзвони карильйона закріплені нерухомо і налаштовані по хроматичному ряду в діапазоні від двох до шести октав* (із журн.); *Майже всі великі міста Європи мають у центрі поряд із ратушею карильйони з кількома десятками дзвонів* (з газ.); *Гданська ратуша відома своїм карийоном — копією інструмента XIII ст.* (з газ.).

2. *род.* у. Музична п'єса, що імітує передзвін. *Прослухати мелодію карильйону.*

КАРИЛЬЙОНІ́СТ, а, *ч.* Музикант, який грає на карильйоні. *У нижній частині колони є кімната, де може грати карильйоніст* (з газ.).

КАРИЛЬЙОНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **карильйоні́ст.** *Професор схвально відгукнувся на особливості репертуару карильйоністки і її манеру виконання* (із журн.); *На запрошення місцевої греко-католицької громади карильйоністка заграла концерт карильйонної музики на честь Свята чудодійної ікони Гошівської Богоматері* (з газ.).

КАРИЛЬЙО́ННИЙ, а, е Прикм. до **карильйо́н.** *У концертах на подвір'ї Софії Київської прозвучали, серед іншого, твори, пов'язані з історією карильйонної музики* (з газ.); *Карильйонне мистецтво.*

КАРІАТИ́ДА *див.* **каріати́ди.**

КАРІАТИ́ДИ, и́д, *мн. (одн.* **каріати́да,** и, *ж.), архт.* Вертикальні підпори у вигляді скульптурного зображення жіночої фігури. [Д о н Ж у а н:] *Сяя постать була, мов буйна хвиля, а тепера подібна до тії* [тієї] *каріатиди, що держить на собі тягар камінний* (Леся Українка); *В неї миловидне обличчя, гарна шия і плечі. Але вона велика дівчина, схожа чимось на античну каріатиду* (О. Довженко); *Біля самого порога стало до млості страшно: з-під балкона дивилися на нього, насмішливо й глузливо, каріатиди* (Р. Іваничук); *Ті двоє невтомних — атлант і каріатида — тримають свій тягар на рівних, на двох парах сильних рук* (Г. Вдовиченко).

КА́РІЄС, у, *ч.* Руйнування тканини кістки, зуба внаслідок запально-дистрофічних процесів, що відбуваються в них. — *Ой! — скрикнула мама. — У тебе ж дірка в зубі! Карієс! Боже мій! Треба негайно йти до зубного лікаря!* (В. Нестайко); *Спочатку в склянці теплої води розвів бактерицидну піну, прополоскав нею рот, попшикав м'ятним дезодорантом .. піднебіння, щоб не тільки зберегти аромат, а й запобігти карієсові зубів* (О. Чорногуз); *При множинному карієсі призначають дієту, багату на вітаміни, білки й мінеральні солі* (з наук. літ.).

КАРІО... Перша частина складних слів, що вказує на відношення до ядра клітини, напр.: к а р і о г р а́ м а, к а р і о п л а́ з м а.

КАРІОГА́МІЯ, ї, *ж., біол.* Злиття ядер чоловічої і жіночої статевих клітин у процесі запліднення. *Клітина гриба поступово розростається, в ній відбувається каріогамія й утворюється диплоїдне ядро* (з навч. літ.); *При заплідненні у процесі каріогамії відновлюється диплоїдний набір хромосом* (з навч. літ.).

КАРІОГРА́МА, и, *ж., біол.* Графічне зображення числа, форми, розмірів хромосом та інших особливостей каріотипу. *За допомогою каріограми виявляють відмінності зовні схожих хромосом у певній їх групі* (з наук. літ.); *Каріограма людини — схематичне зображення хромосом, розташованих за їхніми розмірами* (з навч. літ.).

КАРІО́ЗНИЙ, а, е. Стос. до карієсу. *Каріозний процес залежить від індивідуальної стійкості до захворювання як тканин зуба, так і організму людини в цілому* (з навч. літ.); *Каріозний дефект має вигляд темно-коричневої плями на емалі зуба* (із журн.); // Уражений карієсом. *При каріозних зубах у порожнину зуба кладуть шматочки алое, що часто заспокоює біль і сприяє загоюванню запалення ясен* (з наук. літ.); *Каріозний зуб стерилізують, а дефект герметично закривають спеціальними реставраційними матеріалами* (з навч. літ.).

КАРІОКІНЕ́З, у, *ч., біол.* Те саме, що **міто́з.** *Після поділу ядра — каріокінезу — відбувається поділ клітини — цитокінез* (з наук. літ.); *Каріокінез є найпоширенішим способом поділу клітинного ядра* (з навч. літ.).

КАРІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до каріології. *У дисертації проведено каріологічне та морфологічне дослідження ставковиків фауни України* (з наук. літ.); *Каріологічний метод успішно застосовують у систематиці багатьох груп тварин* (з навч. літ.); *Наукові здобутки вченого пов'язані з каріологічними дослідженнями судинних рослин Карпат* (з газ.).

КАРІОЛО́ГІЯ, ї, *ж., біол.* Розділ цитології, що вивчає виникнення, будову, зміни і функції клітинного ядра та його компонентів. *До міжнародної робочої групи ввійшли експерти з електронної мікроскопії, палінології, каріології та біохімії, а також спеціалісти із систематики різних груп кактусів* (з наук. літ.); *Порівняльна каріологія відкрила чудову картину різноманітності каріотипів, причому у споріднених видів* (з наук.-попул. літ.).

КАРІОПЛА́ЗМА, и, *ж., біол.* Протоплазма ядра тваринних і рослинних клітин. *У протоплазмі розрізняють цитоплазму й ядро з каріоплазмою* (з навч. літ.); *Завдяки порам каріоплазма входить у безпосередній контакт із цитоплазмою* (з навч. літ.); *Каріоплазма клітини має вигляд світлого пухирця, а цитоплазма зафарбована у світлий колір* (з навч. літ.).

КАРІОТИ́П, у, *ч., біол.* Повний набір хромосом, притаманний клітинам певного біологічного виду. *Вивчення каріотипу у плодових і ягідних рослин має велике значення для селекції* (з наук. літ.); *Забір крові може бути проведений також для вивчення каріотипу плоду в діагностиці хромосомних аномалій і синдромів* (з навч. літ.); *Каріотипи чоловічого й жіночого організмів людини мають свою специфіку* (з навч. літ.).

КÁРІЯ, ї, *ж.* Рід деревних рослин родини горіхових, які ростуть у Північній Америці, Центральній та Східній Азії. *Карія має цінну міцну деревину, з якої виготовляють меблі, деталі машин тощо* (з наук. літ.); *Найкраще карія росте на достатньо зволожених ґрунтах* (з навч. літ.); *Олію з карії використовують у кондитерському виробництві* (із журн.).

КАРК, а, *ч.* 1. Задня частина шиї з верхньою частиною хребта; зашийок. *Він* [пес] *зловив вже зубами за карк вівцю і кинув в отару* (М. Коцюбинський); *Самець-вепр настовбурчив щетину на карку* (Ф. Бурлака); *Тур угруз ратицями в чорну вогку землю, всі жили на його спині й могутньому карку нап'ялись так, що аж тремтіли* (І. Білик); *Юрко поклав картку жеребцеві на карк, а сам роздумував, як викрутитися з тої халепи* (Ю. Винничук).

2. Те саме, що **шúя** 1. *В одну мить схопився* [Іван] *на ноги й почав одягатися. Голова так йому важила на в'язах, що трохи не покотилася з карку* [карка] *на землю* (А. Крушельницький); *Андрієві захотілося схопити його за карк і жбурнути з високого ґанку* (Ю. Бедзик); *Плечі в Залізняка широкі. Голова була на міцному, короткому карку* (Г. Колісник); *Найстарший брат Момот ухопив його за карк і поволік у річку, де вже при самому березі було їм по груди* (В. Шкляр).

◊ **Брáти / взя́ти за карк (за в'язи)** *див.* **брáти; Гну́ти (згинáти) спúну (шúю, карк, хребéт, хребтá** *і т. ін.) див.* **гну́ти; Мáти [дóбру] гóлову на [плéчáх (на в'язах,** *рідко* **на кáрку** *і т. ін.)*] *див.* **мáти**[2]; **Накидáти (накладáти, надівáти** *і т. ін.)* / **накúнути (наклáсти, надíти** *і т. ін.)* **ярмó (петлю́) [на [свою́] шúю (на карк, на сéбе)]** *див.* **накидáти**[2]; **Скрутúти (зверну́ти, зламáти,** *рідше* **вкрутúти) в'язи (карк, шúю)** *див.* **скру́чувати.**

КÁРКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **кáркати** і звуки, утворювані цією дією. *По стернях розгулювало гайвороння .. і з радісним карканням перелітало з місця на місце* (Григорій Тютюнник); *Під гнітючим враженням семінаристового каркання їм .. в цей час здавалося, що над їхнім Славутичем і справді нависає якась небезпека* (О. Гончар); *Потім знову все заспокоювалося, тільки над потоком з різким карканням літало вороння та в надбережних гаях виспівували безтурботні птахи* (О. Бердник); *Через хрипоту вигук був схожий на каркання змерзлого міського ворона* (А. Кокотюха); * У порівн. *Часом вони перегукувалися, і їхні хрипкі голоси долунювали до нас, як каркання* (Валерій Шевчук).

КАР-КÁР *див.* **кар**[1].

КАРКÁС[1], а, *ч.* Металева або дерев'яна основа якої-небудь речі, споруди і т. ін.; кістяк (у 2 знач.). *Прозорі каркаси майбутніх заводів — як величні степові елінги на горизонті* (Ю. Яновський); *І хати ще нема. Її прозорий каркас із свіжообтесаних балок ще має вигляд легкого рисунка в голубому повітрі* (О. Довженко); *За велетенським каркасом майбутнього вітрильника виднівся наполовину вже обшитий корабель* (Ю. Логвин); *Каркаси більшості теплиць дерев'яні, а рами одинарні, металеві* (з наук. літ.); // *перен.* Те, на чому побудоване або тримається що-небудь. *Скільки переступив на своєму шляху порад, — мудрих, звабливих на перший погляд, але за ними стояли виготовані каркаси, в котрі заганялися людські душі* (Ю. Мушкетик); *Ефективна полемічна стаття має бути розгорнута на міцному логічному каркасі* (О. Шугай); *Хронологічний каркас біографії І. С. Нечуя-Левицького нескладний* (з наук. літ.).

КАРКÁС[2], а, *ч.* Дерево, рідше кущ, родини в'язових із дуже міцною деревиною, круглою кроною, жорстким, зазубреним по краях, листям. *У графській оранжереї, крім пальм і цитронів, росла туя — дерево життя, дрібнолисте залізне дерево — каркас з острова Сицилія* (О. Донченко); *В Україні каркас західний росте переважно на півдні, хоч зустрічається й значно північніше* (з наук. літ.); *Каркас використовується для озеленення вулиць, створення зелених масивів на сухих схилах тощо* (із журн.).

КАРКÁСНИЙ[1], а, е. Прикм. до **каркáс**[1]. *Ганс Шаукель, низенький, опасистий, з круглими рум'яними щічками, уже стояв біля бетонованої доріжки, коли велетенський реактивний літак підкотив до похмурої каркасної будови аеропорту* (О. Бердник); *Наприкінці V — на початку IV тис. до н. е., крім легких каркасних будівель, починають споруджувати будинки з кам'яним фундаментом* (з наук. літ.); *Більшість будов неолітичного періоду на території сучасної України мала каркасну конструкцію* (із журн.).

КАРКÁСНИЙ[2], а, е. Прикм. до **каркáс**[2]. *Каркасне листя використовують для годівлі домашніх тварин, іноді — гусені шовковицевого шовкопряда* (з навч. літ.).

КÁРКАТИ, аю, аєш, *недок.* Те саме, що **кря́кати** 1, 2. *Над парками на київських кручах кружляло, каркаючи, гайвороння* (Ю. Смолич); *Вони мимоволі обоє глянули в небо, де вже ґава не каркає, а тільки ясніє чиста голубінь зеніту та сліпуче палає якесь незвичайне, майже космічне сонце* (О. Гончар); *І стежка вже не лащиться під ногу, І не співає — каркає вже птах* (М. Вінграновський); *А він ліпив свій сніговий шедевр. Йому вже сніг у відрах подавали. Лише ворони каркали з дерев, і двір вітри холодні продували* (Л. Костенко); *Над головою каркало вороння, вряди-годи скрекотіли сороки, мені здавалося, що вони наді мною насміхаються* (Валерій Шевчук).

◊ **(1) Не кáркай [як (мов, нíби** *і т. ін.)* **[та] ворóна ([той] вóрон)]** — уживається в розмові як застереження від чогось небажаного. *А ти, земляче, не каркай, як та ворона* (Панас Мирний); *— Тут усі мокрі, пане поручику, а як наб'ють морду, то ще мокріші будуть. — А ти не каркай* (П. Панч); *— Ой, погосподарює він* [пан] *лозою по наших спинах. — Не каркай! — Минулось панське царство* (М. Стельмах).

КÁРКНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **кáркати.** *Вчепившись лапами в їжака, крук каркнув сердито* (О. Копиленко); *Крук незадоволено каркнув, стріпнув крилами, щоб полетіти, але потім заспокоївся* (М. Дашкієв); *Ворон, що сидів на гранітному валуні пляжу, каркнув і злетів у бурякове від далекої заграви над реактором небо* (В. Яворівський); *Над ними каркнув кілька разів ворон, і десь неподалець стукав об кору дятел* (Валерій Шевчук); * Образно. — *Загуркочеш ти зі своїми блюдолизами під мідні труби! — каркнула дружина прокурорським голосом* (А. Крижанівський).

КАРКОЛÓМНИЙ, а, е. 1. Через який можна зламати карк, шию; дуже небезпечний, ризикований. *Напружившись, вона зробила карколомний стрибок, потрапила в самісіньку гущавину гострих тернів* (Ю. Смолич); *Івонко спускається першим по карколомних глиняних виступах* (Ірина Вільде).

2. *перен.* Важкий, складний для виконання, для розв'язання. *Ось я одверто й просто кажу: геть усякі шукання, геть усякі карколомні проблеми, геть загадки, таємності* (В. Винниченко); *— Ви самі колись належали до юних фантастів і*

знаєте мої симпатії до тих, хто складає карколомні проекти (М. Трублаїні); *Доводилося писати контрольні роботи, розв'язувати безліч карколомних теорем* (В. Собко); *Це було карколомне плетиво кольорових дротів і напівпровідників* (В. Нестайко).

3. *перен.* Дуже швидкий, нестримний. *Вона почувала себе так, наче її підхопили бурхливі хвилі життя і з карколомною швидкістю понесли кудись* (О. Гуреїв); *Він смикнув дівчину до себе, вони закрутилися у карколомному танці* (О. Бердник); *Одна за його плечима зробила карколомну кар'єру, а інша прожила за його спиною як в Бога за пазухою* (Г. Тарасюк); *Це історія злету й падіння молодого біржового маклера, який уклав угоду із совістю заради карколомної кар'єри й грошей* (з газ.).

4. *перен.* Те саме, що **надзвича́йний** 1. *Вони* [в'язні] *розповідали цілком одверто про свої карколомні пригоди в НКВД, і сміялись, і плакали воднораз* (І. Багряний); *Сталося це того самого дня й без карколомних романтичних пригод, якими так щедро напхано романи про молодих закоханих* (М. Сиротюк); *— Чому ти колючий сьогодні? Чи, може, ти розчарований? Ти чекав якоїсь геть карколомної таємниці?* (О. Тесленко); *Мама дивним чином обминала карколомну новину* (із журн.).

КАРКОЛО́МНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **карколо́мний** 2–4. *Павло Загребельний ніколи не гнався за легкістю викладу, за карколомністю сюжету* (з навч. літ.); *Тепер ще дехто розуміє новаторство як якусь карколомність, як щось таке, що мусить вразити читача своєю ускладненістю, а то й просто загадковістю* (із журн.); *Відео вражає не так своєю якістю та карколомністю трюків, як неочікуваним поворотом подій* (з газ.).

КАРКОЛО́МНО. Присл. до **карколо́мний** 2–4. *Він відгородився від подій і тих людей, які карколомно повернули долю Німеччини, штовхнули її у безодню страшної війни* (Н. Рибак); *У сучасному світі все так карколомно змінюється, що прогнози давати майже не реально* (С. Андрухович); *Щасливі власниці карих очей мають всі шанси виглядати карколомно при мінімумі косметики* (з газ.).

КА́РЛИК, а, *ч.* 1. *біол.* Неприродно низька зростом людина, тварина, рослина, що зумовлено фізіологічними особливостями розвитку або кліматичними умовами; ліліпут. *Там карлики грають у сурми, Там бубни й сопілки бринять* (Леся Українка); *Будинки світлі, багатоповерхові, хоча всі мов близнюки, на один копил, і стелі в квартирах низькі, як у печерах, на карликів розраховані, — але ж скільки треба житлоплощі!* (О. Гончар); *На ярмарку можна було бачити ненажер, які змагались, хто більше з'їсть; людей незвичайно високого зросту і карликів, .. вчених ведмедів, папуг, які вміли говорити* (Б. Левін); *Швидкість старіння у собак великих порід чи не удвічі більша, ніж у тварин-карликів* (з навч. літ.); *Не можна поряд з карликами садити вищі рослини, бо вони будуть їх затінювати* (із журн.); * У порівн. *Стоїмо, мов карлики. Над нами Стіни рвуться вгору, до хмарин* (Л. Дмитерко); // Про дуже низький, дуже малий предмет. * Образно. *Підгорілий ячмінь ледве піднімався на півметра від землі. Вусаті карлики, похнюпившись, дивилися вниз* (С. Журахович).

2. *з означ., перен.* Про дуже незначну з певного погляду, нікчемну людину. *Недовго протрималось на чужій зброї оте сузір'я дрібних карликів, яке, дорвавшись до влади, забуло, що надворі стоїть двадцятий вік* (М. Стельмах); *А духовні карлики .. хай називають себе пророками. Муха, пригрівшись на залізному тілі паровоза, теж дзижчить про те, що буцімто вона веде состав* (М. Руденко).

КА́РЛИКОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ка́рлик;** такий, як у карлика (у 1 знач.). *Напевно, десь отакі думочки роїлися тоді в карликовій голові, а може, й набагато глибші, в чужу голову не заглянеш* (В. Шкляр); * У порівн. *Олександр Іванович поминув широку грядку цибулі, де рівними рядами, як у карликовому війську, здіймалися вгору гострі зелені списи* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Дуже низький, дуже малий. *Почуття здоланності всього, що вважалося раніш нездоланним, — це чи не найважливіше почуття, яке я виніс із війни. Зараз в моїй уяві все наймогутніше з існуючого на світі виступає карликовим порівняно з людиною, яка бореться за свої ідеали* (О. Гончар); *Я майже карликовий у своїй малісності* (Ю. Покальчук); *Уражена рослина перестає рости, залишається карликовою* (з наук.-попул. літ.); // Уживається щодо порід дрібних, низьких тварин і рослин. *Найвищу точку горба, порослого кущами повзучої берези та карликовими сосонками, займала невелика кругла колонада з дахом* (М. Трублаїні); *Сахно перетяла галявину й впірнула у хащі туй і карликових сосен* (Ю. Смолич); *Є породи маленьких, салонних песиків, карликові тер'єри, завбільшки з рукавичку, які вміщуються в кишені пальта або у дамській муфті, їх там і носять* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *У деяких жителів Сокотри є худоба — кози й карликові корови, які ледве сягають стегон людини* (з наук.-попул. літ.); *Зустрічаються в тундрі карликові верби й берізки, які стеляться по поверхні землі, рятуючись зимою під снігом від холоду й сильних вітрів* (з навч. літ.); // Який складається з низькорослих дерев. *Зустрів їх не карликовий сад і не пальметний, де ото молодим деревам руки викручують та розпинають на дротах, зустріли хлоп'ят могутні черешневі вежі, що вільно вигналися в небо при світлі вранішньої зорі* (О. Гончар); *Йде середина літа. Якраз над нашим городом, над яблунями, обприсканими хлорофосом, над карликовим вишником, висадженим пару літ тому, над твоєю осамотілою головою* (В. Стус).

Ка́рликові племена́ *див.* **пле́м'я; Ка́рликові плодо́ві де́рева** *див.* **де́рево.**

КА́РЛИКОВІСТЬ, вості, *ж.* 1. Якість за знач. **ка́рликовий;** низькорослість. *Другою з найважливіших ознак при використанні рослин як показників корисних копалин є їхні ненормальні, потворні форми: гігантизм та карликовість, викривлення, нарости* (з наук.-попул. літ.); *Карликовість плодових рослин має спадковий характер* (з навч. літ.); *Вченим вдалося довести, що динозаврам була властива острівна карликовість — тобто зменшення розмірів видів через проживання на острові* (із журн.).

2. Хвороба людей, тварин, рослин. *З вірусних хвороб цибулі в Україні поширені мозаїка та жовта карликовість* (з наук. літ.); *Карликовість пов'язують із припиненням розвитку хрящової системи і недостатністю гормону, який відповідає за зріст* (з навч. літ.).

КАРЛИКУВА́ТИЙ, а, е. Схожий на карлика (у 1 знач.). *І він — поет, отой карликуватий, схожий на старого хлопчика, хворовитий Касян. І поет не тільки тому, що складає сам про себе немудрящі вірші* (М. Рильський); *Дивна була ця*

вчителька, карликувата, рудоволоса й негарна з обличчя (із журн.); *Прощався Грабовський з молодшим Усом та Піщанським за ярмарковим вигоном, стиснутим карликуватими будинками* (М. Сиротюк); // Низькорослий; який складається з низькорослих дерев. *Посідали відпочити в тіні карликуватого канадського ліска* (Мирослав Ірчан); *Дідько слухав, як під містом свавільно пружиться, кільчиться паростя, як проростає воно крізь асфальтово-кам'яну скоринку, горблячи, розламуючи і свердлячи її, як нуртують соки в карликуватій берізці, що пригніздилася в піддашші* (В. Дрозд).

КА́РЛИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **ка́рлик** 1; карличка. *Хоч вона й карлиця, на зріст і на образ дрібненька, але все ж вона роду доброго, козацького, заслуженого* (Г. Хоткевич); *Карликові яблуні приземкуваті, з розповнілими стовбурами, але їхнє гілля насильно витягнуте вусебіч, і дивно, ці карлиці спромоглися на такі велети-яблука* (М. Малиновська); *Найменшою людиною вважається карлиця, що жила у XVIII столітті й описана французьким натуралістом Бюроном. У віці тридцяти семи років вона мала зріст 43,3 сантиметра* (з наук. літ.).

КА́РЛИЧКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **ка́рлиця.** — *Атож, — підтакнула їй кривенька карличка Онися, яка повсякчас ходила хвостиком за ігуменею, мов ад'ютант* (В. Шкляр).

КАРЛУВА́ТИЙ, а, е, *заст.* Те саме, що **карликува́тий.** *Перед самим проходом стояв насторч величезний кам'яний стовп.., оброслий папороттю та карлуватими берізками* (І. Франко); *Скрегочучи зубами, він* [Бертольд] *таки й кинувся на карлувату грушку та щосили затрусив нею* (Н. Королева).

КАРЛЮ́КА, и, *ж., розм.* Те саме, що **карлю́чка** 2, 3. *Вагар сіно важить, Іван Іванович приймає урядові зобов'язання, карлюками робить у них позначки, виписує квитанції, щоб бухгалтер копійки нарахував* (І. Чендей); *Котигорошко вже мав перед собою білий аркуш з видрукуваною принтером якоюсь карлюкою* (В. Кожелянко); *Коли розгорнув* [Кунерт] *папірець, прочитав карлюки підпоручника Дуба* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Тоді як ти мені на глухій улиці, де тепер стоять нові двори, вирізав з липи карлюку, щоб зробити люльку, — не думали ми тоді, .. як рознесе нас доля різно по далеких сторонах* (П. Куліш).

КАРЛЮ́ЧИТИ, ить, *недок., кого, що, розм.* Те саме, що **ко́рчити.** *Свічка блимає, тріщить, гонить по стелі й кутках димні тіні, карлючить лице старого Штора гримасами* (В. Винниченко); *Скорбут, сухоти, ломець карлючить дітей і дорослих* (З. Тулуб).

КАРЛЮ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., розм.* Те саме, що **ко́рчитися;** скручуватися. *Карлючились* [на картині Страшного суду] *брехуни і донощики з язиками, схожими на копистки, та інша дрібна потерть, що не жила, а тільки хитрувала і гріховодила на землі* (М. Стельмах); *Зайончковський — мізерний, худий, висмоктаний — поїдав очима Федора, пальці його рук карлючилися в безсилій люті* (Р. Іваничук); // Витися, звиватися (про шлях, річку і т. ін.). *Понад табором карлючився широкий шлях* (Л. Смілянський).

КАРЛЮ́ЧКА, и, *ж.* 1. Що-небудь криве, закручене, формою схоже на гачок. *Параска Федотівна закрутила собі з волосся карлючку на потилиці й підійшла до Горобенка* (Б. Антоненко-Давидович); *В таку хвилину вся дідова постать перехитується, карлючки вусів одстовбурчуються, з рота вириваються клекіт і "ох, рятуйте мою душу", з одежі осипається дерев'яний пилок* (М. Стельмах); * У порівн. *Явдоха подала йому жаб'ячу кісточку, що неначе карлючка* (Г. Квітка-Основ'яненко); // Закручена лінія; завиток, розчерк у письмі. *Паламар показав нам дві стародавні книги; перша — .. рукописний збірник.., розмальований дуже гарно .. карлючками, візерунками людей і звірів* (О. Стороженко); *В слові кожна карлючка мов підказка, мов код. Я згадав, що колючка по-болгарському — бод* (Д. Білоус); // *перен., розм.* Про зігнуту, скорчену постать. *"Ой, яка карлючка танцює зо мною!" — подумала Настя* (І. Нечуй-Левицький); // *перен., розм.* Перешкода, перепона в чому-небудь; заковика. — *Хоч ми й гарно міркуємо, та єсть одна карлючка. — А яка ж то? Кажи! — Є один чоловік такий, що може нам великої шкоди наробити* (Б. Грінченко).

2. *розм.* Криво, негарно написана літера. *Один поранений, очевидно, ще надто кволий, нерівними карлючками скупо сповіщав, що він нібито щось знає про Василя* (Яків Баш); *Вони* [учні] *вимальовували .. дивовижні карлючки замість літер* (П. Колесник); *Тільки там він сам заповнював її сторінки чітким почерком, а тут доводилося вдивлятись у сотні карлючок постояльців* (Г. Пагутяк); // Писана літера. *Навіть уночі приснились йому ті карлючки, хрестики, бублики, що прозиваються літерами* (М. Коцюбинський); *Пишу це для моєї доньки Волі, яка тепер ще занадто маленька, щоб розуміти не лише зміст цього, написаного, а й значення тих карлючок, що з них складається слово, речення, думка...* (Олесь Досвітній); *Списаний рукою Яковлева лист — схожий на покручений вихором город. Карлючки й закарлючки, баранці та кілечка — підписар підніматиме, розкручуватиме по одному й переноситиме на чистий папір* (Ю. Мушкетик).

3. Гачок, закрут (на кінці палиці). *І згадав я постать: у руках — Палиця з карлючкою* (М. Рильський); // Палиця із загнутим кінцем. *Ось і староста, почепивши на груди медаль, сперся на довгу карлючку і киває головою до Романа, сільського писаря* (М. Коцюбинський); — *А он чорногуз який ходить! — карлючкою за вітряк показав. — От якби рушниця оце!..* (А. Тесленко); *Найверткішу вівцю можна підчепити карлючкою-ґирлиґою, вихопити з гурту, підтягнути до себе* (О. Гончар).

КАРЛЮЧКУВА́ТИЙ, а, е. Який має форму гачка; загнутий, гачкуватий. *Ніс* [у чорта] *довгий та карлючкуватий і на кінці загострений, ніби шпилька* (Г. Квітка-Основ'яненко); *В неї був гострий, карлючкуватий ніс, як у сови, а над лобом теліпався ніби конопляний чубок* (І. Нечуй-Левицький); *Гроші сипалися зливою, карлючкуватий палець митаря ледве встигав перелічувати тих, що йшли повз нього* (З. Тулуб).

КА́РМА, и, *ж.* В індійських релігіях (буддизмі, індуїзмі, брахманізмі і т. ін.) — закон відплати, згідно з яким життя істоти та її перевтілення після смерті визначаються добрими чи лихими її ділами, а також вчинками її предків. *Бачу над тобою те, що карма називають, стан душі із попереднього втілення* (Уляна Кравченко); *Основна ідея карми є вчення про самотворчість людини, про її одвічну свободу* (з наук.-попул. літ.).

КАРМА́ЗИ́Н, *ч.* 1. *род.* у. Старовинне дороге темно-червоне сукно. *Привезли кармазину, .. ото зараз пошили нам запорозькі жупани* (О. Стороженко); *Люди перемовлялися між собою та більше дивилися на широкий поміст, вкри-*

тий червоним кармазином (Н. Рибак); *Біле суденце те несло червоні вітрила, зроблені з обрізків кармазину* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна); *Шили козацькі жупани зі звичайного сукна або ж кармазину, особливого сукна малинового чи темно-червоного кольору* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Олена .. почервоніла, як кармазин* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Христя скрикнула, ухопившись за щоку, що зразу, наче кармазин, у неї загорілася* (Панас Мирний); // Одяг із цього сукна. *На вусах, на червоних кармазинах бігають ярі іскряні червоні бліки* [полиски] (І. Нечуй-Левицький); *За безцінь переходили до його рук і коштовні кармазини, і шаблі з золотими держаками, і килими* (З. Тулуб); * У порівн. *Він прямо не той ставав: очі горіли, вуха робилися червоні, як кармазин* (Б. Лепкий); *Сонце було червоне, як кармазин миргородського полковника* (В. Кожелянко).

2. *род.* а, *перен., заст.* Той, хто носив одяг із цієї дорогої тканини; кармазинник. *Козаки дражнять було міщан личаками, а міщане* [міщани] *дражнили козаків кармазинами* (П. Куліш); *Сподобався їм і Кривоніс, зразу видно було, що не так, як кармазини, ота пихата козацька старшина, собою лише журиться, а він і людською долею* (П. Панч).

3. *род.* у. Густо-червоний колір (про рум'янець); багрянець. *Ярина жахається, блідне, щоб зараз залятися кармазином* (М. Коцюбинський).

КАРМА́ЗИ́НА, и, *ж., заст., рідко.* Те саме, що **карма́зи́н** 1. *Хвала тобі, ткале, хвала, Хорошої кармазини наткала* (П. Усенко).

КАРМА́ЗИ́НКА, и, *ж.* Сорт яблуні з плодами темно-червоного кольору. *Дідусь трусонув кармазинку. Земля зачервоніла від яблук* (із журн.).

КАРМА́ЗИ́ННИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **карма́зи́новий.** *Були тут уже й міщани в личаках і в синіх каптанах, було й городове козацтво в блакитних да в зелених жупанах, а кармазинні шаровари або жупан запорозький хоч би один* (П. Куліш).

КАРМА́ЗИ́ННИК, а, *ч., заст.* Той, хто носив одяг із кармазину (у 1 знач.); заможна людина; кармазин (у 2 знач.). — *Кебетний та заповзятий! Треба вас познайомити. — З простих чи пан? — Та... з кармазинників. Проте душевний хлопець, до рідного всього аж труситься* (Василь Шевчук); — *Хіба там зовсім перевелися молодці? — Перевелися, хоч, може, й не зовсім. Але там на молодців і кармазинників, і гусарів хоч одбавляй* (Г. Колісник).

КАРМА́ЗИ́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **карма́зи́н.** — *Не такі ми, як городовики, чи селяни, або шляхта кармазинова, і доля наша інша* (Д. Білий); // Зробл., пошитий з кармазину. *Козаки сідають. Сидять собі. В них жупани Все кармазинові* (С. Руданський); *На йому* [ньому] *жупан шовковий, Пояс в золоті повис, Кармазинові вильоти, В дорогій оправі спис* (Я. Щоголів); *Усі були одягнуті в білі сукняні жупани й кармазинові кунтуші, прикрашені золотим позументом* (М. Старицький); *Жупан кармазиновий, як жар червоний* (О. Ільченко).

2. Такого кольору, як кармазин (у 1 знач.); густо-червоний. *Великий килим серед хати У кармазинових квітках* (М. Старицький); *Ревучий водопад, переливаючись у кармазинових променях заходового сонця, непорушним кровавим стовпом стояв над опустілою тухольською кітловиною* (І. Франко); *Тут же з рук Владислава козацька старшина отримала бойову корогву кармазинового кольору, булаву й інші військові клейноди* (А. Кащенко); *Кармазинове сонце, наче крізь жовту югу, розцвітало спекою* (О. Донченко).

КАРМА́К, а́, *ч., діал.* Рибальське знаряддя для вилову риби під кригою у вигляді мотузки з кількома вудками. *Старий став частіше ловити рибу в Росі. Часом ставити кармак брав і Семена з собою в човен* (Іван Ле); — *Ось що, моя матінко, раптом сітка порветься чи кармак лусне, і я не зможу позичене повернути — то ось вам застава!* (Ю. Логвин).

КАРМАНЬЙО́ЛА, и, *ж.* 1. *(з великої літери)* Революційна пісня, яку склали парижани 1792 р. під час Французької буржуазної революції. *Народ, який створив Карманьйолу і Марсельєзу, не співатиме гімн фашизму!* (О. Іваненко).

2. Танець, що супроводжується цією піснею. *Париж танцює. Не карманьйолу.., о ні! Новий танець — планетарного миру* (В. Винниченко).

КАРМАЧО́К, чка́, *ч., діал.* Зменш. до **карма́к.** — *Матінко моя! У вас на комірних дверях добра сітка висить. І кармачок теж. Позичте, якщо ваша ласка...* (Ю. Логвин); *Хлопці планували половити трохи риби з берега кармачком* (із журн.).

КАРМЕЛІ́Т, а, *ч.* Чернець католицького ордену, заснованого в XII ст. у Палестині на горі Кармель під час хрестових походів. *Там, де молився бернардин І босий кармеліт, .. Встає народу чесний син І держить волі щит* (М. Рильський); *Осоромлений і розлючений залишав Любовицький козацький табір. В Клітинцях, у кляшторі босих кармелітів, посол спинився на ніч* (Н. Рибак); *Частина конфедератів все ж замкнулася у Бердичеві. В монастирі кармелітів* (Г. Колісник); *У XVII–XVIII ст. монастирі кармелітів були поширені й на Правобережній Україні* (з наук. літ.).

КАРМЕЛІ́ТКА, и, *ж.* Жін. до **кармелі́т.** *Зараз вона хотіла б заїхати до монастиря кармеліток, щоб спокутувати гріхи* (В. Малик); *Найвідоміша в наш час кармелітка — матір Тереза* (з газ.); * У порівн. — *Якщо пан боягуз, як стара кармелітка, хай він сховається до кляштору.., — відрізав Бжеський, не обертаючись* (З. Тулуб).

КАРМЕЛІ́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кармелі́т** і **кармелі́тка.** *На невисокім горбі куріли рідким димом руїни кармелітського монастиря* (І. Нечуй-Левицький); *До нього зголосився якийсь маляр-українець, котрий добре знав кармелітський кляштор* (А. Чайковський); — *У Празі навпроти кармелітського монастиря, пане обер-лейтенанте, мав свого часу крамницю пан Єном* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

КАРМІ́Н, у, *ч.* Яскраво-червона фарба, яку добувають із кошенілі. *В жанрових картинах .. він часом уживає кармін* (М. Коцюбинський); *В її очах світяться лукаві, виразно агресивні чортики. Уста підкреслені карміном* (У. Самчук); *Здавалося, лице і руки од карміну отак йому горять* (В. Стус); *Фруктово-ягідну суміш звичайно підкрашують карміном, амарантом* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Циганські кучері, крізь них мідяні скроні .. і губи, мов кармін* (В. Сосюра).

КАРМІ́ННИЙ, а, е. Те саме, що **карміновий.** *Тільки сниться даль кармінна в синім шумі трав, кароока та дівчина, що любив — не взяв* (В. Сосюра); *На високій вежі мляво колихалося біле турецьке знамено з червоною габою по краях і кармінним півмісяцем посередині* (В. Малик); *Така знайома мені, пофарбована кармінним суриком дощана підлога першого поверху, котра завжди була під ногами, тепер чомусь блискавично летіла мені навстріч — знизу вгору* (В. Чемерис).

КАРМІ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **кармі́н.** *Над далекими соснами текли жовті й кармінові ріки — це тільки що зайшло сонце* (О. Донченко); *Ніна нервово кусала кармінові уста, неспокійно мнучи в руках рукавички* (С. Добровольський); *Хмельницький зупинився перед посольськими залізними дверима, вправленими в кармінове різьблене кам'яне обрамлення* (Р. Іваничук).

КАРМІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́рма.** *Кармічний підхід, незважаючи на його значне поширення серед буддистів, особливо ченців, як правило, не описується у популярних журналах* (з наук.-попул. літ.); *Кармічне зцілення передбачає зцілення енергетичних тіл, чакр, матриць та інших енергосистем людини* (із журн.).

КАРНАВА́Л, у, *ч.* 1. Первісно в Італії — приурочене до Масниці весняне свято з народним гулянням, маскарадом, вуличним походом. *Ще буде новина — карнавал (завтра починається) .. Про се італьянське* [італійське] *свято напишу .. згодом, коли цікаво* (Леся Українка); *У середні віки на честь свята влаштовувалися пишні містерії, в епоху Відродження — карнавали* (з наук.-попул. літ.).

2. Народне гуляння, маскарад (нерідко просто неба), що супроводжується іграми, танцями, виступами художньої самодіяльності і т. ін. *Зібралися ми гуртом у клуб. На новорічний карнавал зібралися* (С. Ковалів); *Буйний святковий карнавал .. з бубнами та цимбалами б'є у вузьку вуличку напролом* (О. Гончар); *Перспектива карнавалу припала до душі й нерозлучній трійці, особливо Сергійкові* (Л. Письменна); *Два тижні свята — вдень і вночі. Ми стали бразильцями на карнавалі* (Ю. Андрухович).

(1) Костюмо́ваний карнава́л — карнавал, учасники якого одягнені в маскарадні костюми. *Киян і гостей міста чекає "Парад казок" — барвистий костюмований карнавал історії та легенд з різних країн* (з газ.); *У пришкільному таборі відбувся костюмований карнавал книжкових героїв* (з газ.).

КАРНАВА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **карнава́л.** *Бойко весело приєднався до лав і як будь-який хлопчак співав пісень й голосно перегукувався з карнавальними шейхами й капіталістами* (Гео Шкурупій); *Перед самим гуртожитком їм перетяв дорогу карнавальний похід* (Яків Баш); *— Зараз перед вами пройде карнавальний похід веселих, активних, роботящих і дружних* (Л. Письменна); *Ідеологія фестивалю дурнів спирається на давню карнавальну традицію, поширену в багатьох країнах Європи* (з газ.); // Признач. для карнавалу. *Мама теж одягається красиво, тільки не в карнавальне, а в нарядне своє плаття* (О. Іваненко); *В коридорах висіли гірлянди, на вікнах наклеєні лапаті, з долоню завбільшки сніжинки, на стінах — кумедні карнавальні маски* (В. Нестайко); *Тьмяніє пишне древо феєрверка. Мітлою Чортик підмітає квіти. І дев'ять муз у масках карнавальних відходять, озирнувшись на Старого* (Л. Костенко).

КАРНАВА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **карнава́льний.** *Аскетизм козаків мав відтінок певної карнавальності, ніс на собі відгомін притаманної їм іронічності* (з наук. літ.); *Обряди в африканських народів більшою чи меншою мірою забарвлені релігією, що припускає елементи карнавальності* (з навч. літ.).

КАРНА́ВКА, и, *ж., рел.-церк.* Металева закрита коробка з отвором у кришці, в яку віряни кладуть гроші на потреби церкви; скарбона. *Виходячи, отаман і всі козаки клали в карнавку по копійці, а деякі більше* (О. Стороженко); *Суворий чернець стояв поряд, виразно показуючи перстом на карнавку, куди треба було кидати пожертви* (О. Донченко); *Звичайно, з голоду не пропадеш: пожаліє хтось із запорожців, кине в карнавку чи на тацю за тебе ті шеляги, але ж по тому страва в горло не йде* (Ю. Мушкетик); *З усіх усюд почали до нас ходити на службу .. Так за один день карнавку грошей накидали, ми стільки й за місяць не назбирували* (Н. Околітенко); // Скарбничка. *Цього разу я не залишив карнавку під припічком: здавалося, що вона не досить надійно захована* (А. Дімаров).

КАРНА́ВКОВИЙ, а, е. Стос. до збирання громадських грошей у карнавку. *Репетюк з Кульчицьким спеціалізувалися на карнавковому збиранні коштів — на користь Червоного Хреста* (Ю. Смолич); *Було виділено 500 молодих жінок для карнавкового збору грошей* (Г. Тарасюк).

КАРНА́ВОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **карна́вка.** *Вхід на концерт "Вечір колядок" безкоштовний, але між рядами проноситимуть карнавочки, куди глядачі зможуть пожертвувати кошти на лікування дітей* (з газ.).

КАРНА́ВОЧНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **карна́вковий.** *Карнавочні гроші збирав кухар і купував* [продукти] *на базарі на завтрашній обід* (О. Стороженко).

КАРНАВУ́ХИЙ, а, е, *розм.* З відрізаними або короткими вухами. *Він перебільшував значення свого карнавухого безносого сатрапа* (І. Білик); *Поверталися додому, де карнавухий її коханець, розвалившись у кріслі, вичитував газети, помічаючи окремі місця маркером* (О. Ульяненко); *Карнавухий пес монотонно скавчав під ногами* (із журн.).

КАРНАЛІ́Т, у, *ч.* Безбарвний або білий мінерал класу хлоридів зі скляним блиском. *Поклади карналіту в Україні залягають у Калусько-Голинському родовищі калійних солей* (з наук. літ.); *Карналіт є сировиною для одержання солей магнію, калію і хлору* (з навч. літ.); *Карналіт застосовується у виробництві калійних добрив* (із журн.).

КАРНАЛІ́ТНИЙ, а, е. Те саме, що **карналі́товий.** *Спочатку Ігор влаштувався працювати на карналітну фабрику* (із журн.); *На Калуському хіміко-металургійному комбінаті введено в дію комплекс хімічних фабрик — сульфатну, хлормагнієву і карналітну* (з газ.).

КАРНАЛІ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **карналі́т.** *Карналіт як сировину для виробництва металічного магнію одержують розчиненням карналітової руди* (із журн.); *На заводі розроблено та впроваджено поточну технологію електролітичного отримання магнію з карналітової сировини* (з газ.).

КАРНА́ЦІЯ, ї, *ж., жив.* Сукупність прийомів зображення обличчя й оголених частин тіла людини. *На картині не випадково домінує червоно-чорна карнація композиції як кольорова ознака китайки* (з наук.-попул. літ.); *Індивідуальний почерк цих майстрів іконопису вирізняють обличчя світлої карнації* (із журн.).

КАРНИ́З, а, *ч.* 1. Виступ, що завершує горішню частину стіни або міститься над вікнами, дверима. *Поламлені* [поламані] *карнизи, побиті вікна.., облуплені стовпи — все виглядало непривітним та страшним* (Панас Мирний); *Над клумбами .. біліли з карнизами й колонами стіни розкішного невиданого палацу* (С. Васильченко); *— Я теж цей дім будував. Від першого каменя в фундаменті до останнього карниза під дахом, всі поверхи* (В. Кучер); *Зараз перед ним була просто стіна і слизький, дрантивний бляшаний карниз під ногами* (Ю. Андрухович).

2. Виступ, що пролягає вузькою смугою на схилі гори, кручі. *Де тільки на скелях є карнизи на піваршина, де трапляється ямка в скелі, там причеплюються ялинки* (І. Нечуй-Левицький); *Сафаров ішов над урвищем широким кам'яним карнизом* (О. Донченко); *Довго кружляла машина в горах, піднімаючись все вище й вище, пробігаючи інколи по вузеньких карнизах, під якими було не менше як тисяча метрів повітря* (П. Загребельний).

3. Дерев'яна, металічна, пластмасова і т. ін. перекладина над вікном або дверима, на яку вішають завіси (штори, гардини і т. ін.). *Він різко смикнув за штору .. Широке зелене запинало почало падати разом з карнизом* (В. Шкляр); *Уздовж трьох стін на металевих карнизах, прикріплених під самою стелею, гойдалися тканини: чорна, зелена, біла* (Люко Дашвар).

КАРНИ́ЗНИЙ, а, е. Те саме, що **карни́зовий.** *Верх апсиди прикрашено мальовничим аркатурним фризом з поребриком та карнизною паличкою* (з наук. літ.); *У єдиному архітектурному вирішенні виконано міжповерховий карнизний пояс, завершувальний карниз і карниз на парапеті кам'яного будинку, побудованого у 1818 році в Києві* (із журн.).

КАРНИ́ЗОВИЙ, а, е. Прикм. до **карни́з.** *Карнизову частину будинків вінчає фриз у вигляді системи знаків зодіаку* (з наук. літ.); *Підшивка карнизового звисання покрівлі виконується різними способами* (з навч. літ.); *Одразу за балкою починався карнизовий підйом* (із журн.).

КА́РНИЙ, а, е. 1. *юр.* Який учинив злочин проти життя та майна; кримінальний. *Від карного елемента* [елементу] *армію звільнив революційний трибунал* (П. Панч); — *Мій татусь служив на залізниці. В міліції. Ну, є така, .. за порядком слідкує, спекулянтів різних та карних злочинців виловлює* (Ю. Збанацький); *Може, вони ще й втягнуть тебе у свої справи, і ти станеш карним злочинцем* (В. Нестайко).

2. *юр.* Який є замахом на життя та майно; кримінальний. *Він .. був людиною чесною, хоча б в тому розумінні, що ніколи в житті не зробив жодного карного злочину* (Н. Рибак); *Я геть чисто забув про існування громадянина Ф., котрий вже кілька днів виношував .. до мене карні заміри фізичної розправи* (Любко Дереш).

3. *юр.* Пов'язаний із розслідуванням і покаранням злочинів проти життя та майна; кримінальний. *Се було на вулиці, перед будинком карного суду в однім із більших провінціальних міст* (І. Франко); *Четвертий крок буде вважаться втечею, за яку ви понесете карну відповідальність!* (В. Чемерис); *Судові розгляди відбувалися першого вівторка щомісяця. Справ — як карних, так і цивільних, — завжди було мало* (О. Авраменко).

4. *рідко.* Те саме, що **кара́льний.** *Я не знав, що з Лисичого до нас приїхав карний загін і що заборонено пізніше десятої години бути на вулиці* (В. Сосюра); *Реакція польської окупації, карні експедиції по селах, цинічне нехтування елементарних прав громадянина, .. — все це, річ ясна, не могло не викликати протидії серед молодого покоління* (Ірина Вільде); *Тобі стане легше від того, що справедлива рука, яка занесе над ним карний меч, помститься і за твої гіркі вдовині сльози* (М. Руденко).

△ **Ка́рна сана́ція** *див.* **сана́ція; Ка́рне пересліду́вання** *див.* **пересліду́вання; Ка́рний ро́зшук** *див.* **ро́зшук; Криміна́льне (ка́рне) судочи́нство** *див.* **судочи́нство; Криміна́льний (ка́рний) ко́декс** *див.* **ко́декс.**

КА́РНИК, а, *ч., розм.* Карний злочинець. *Удосвіта запалають по хатах огні. А вранці тільки печеним хлібом запахне — по шляху заманячить сіра пляма. Ближче — росте. Карники...* (А. Головко).

КА́РНІСТЬ, ності, *ж., заст.* Карання, покарання. *Май добрую натуру, не приймеш карності на шкуру* (Номис); *Хоч коли й мине день без карності, все неспокійно, все серце смутиться, все горя та лиха сподівається* (Марко Вовчок); *Для офіцера потрібна шабля, а не книжка, послух і карність — це для нього закон* (Б. Лепкий); — *Але історія не обходиться без жорстокої карності! не тільки історія, навіть ідеї вимагають жертв* (М. Стельмах).

КАРНОТИ́Т, у, *ч.* Мінерал класу фосфатів, що має яскраво-жовтий наліт; радіоактивна уранова і ванадієва руда. *Плутоній був виявлений у дуже незначній кількості в ураніті, уранових слюдах і карнотиті* (з наук. літ.); *Карнотит може знаходитись у вигляді луски у пісковиках* (із журн.).

КАРОО́КИЙ, а, е. Який має карі очі. *Грицько був парубок високий, чорнявий, кароокий, — парубок як орел* (Марко Вовчок); *Шлю тобі, кароока подруго, Мого щастя і пісні привіт!* (Т. Масенко); *Та й справді гарні були хлопці — кароокі, чорноброві, ставні, веселі й кмітливі* (В. Нестайко); *Через перелаз ступала тітчина подруга, темнокоса й кароока, і на голові в неї лежав яскравий вінок* (Валерій Шевчук); * Образно. *Спи, моя дитино золота, Спи, моя тривого кароока. В теплих снах ідуть в поля жита* (М. Вінграновський).

КАРОТА́Ж, у, *ч.* Геофізичне дослідження свердловин електричними, магнітними, радіоактивними та іншими методами для вивчення геологічної будови місцевості та виявлення корисних копалин. *Уже звичним стало те, що за допомогою нейтронного каротажу геологи ведуть розвідку корисних копалин* (з наук.-попул. літ.); *Біля вишки стояла машина геофізиків. Вони робили каротаж пройдених свердловиною гірських порід* (з газ.).

КАРОТА́ЖНИЙ, а, е. Стос. до каротажу. *Комплекс каротажних робіт було доповнено акустичним та індукційним каротажем* (з наук. літ.); // Признач. для каротажу. *Форма імпульсів, які передають через різні каротажні кабелі, зазнає спотворень* (з наук. літ.); *Прилад повинен забезпечити роботу при використанні обладнання типової каротажної станції* (з навч. літ.).

КАРОТА́ЖНИК, а, *ч.* Фахівець із каротажу. *Каротажник виконує роботи з каротажу свердловин, зокрема, бере участь у монтажі, демонтажі та ремонті каротажного обладнання на буровій* (з навч. літ.); *Хлопець вже рік відпрацював у експедиції каротажником* (з газ.).

КАРОТЕ́ЛЬ, і, *ж.* Сорт харчової моркви з коротким, округлим коренем. *За формою коренеплода сорти моркви поділяють на каротелі, напівдовгі й довгі* (з наук. літ.); *Цього року гарно вродила каротель завдяки достатній кількості опадів* (з газ.).

КАРОТИ́Н, у, *ч.* Жовтий або жовтогарячий пігмент, особливо характерний для моркви, помідорів, яєчних жовтків. *Йому ж вони мовби натякали: а чи не краще, якби ти робив щось конкретне, точне, ну, скажімо, видобував би каротин з водоростей чи вирощував хлорелу* (Ю. Мушкетик); *Ряд овочів і фруктів: морква, гарбузи, помідори, абрикоси .. забарвлені в жовтий або оранжевий колір. Вони набувають цього кольору завдяки вмісту в них каротину* (з на-

ук.-попул. літ.); *Каротин відіграє важливу роль у процесах фотосинтезу, дихання і росту рослин* (з навч. літ.); *Багато каротину міститься у фруктах і овочах жовтогарячого та червоного кольору* (із журн.).

КАРОТИ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **каротин.** *Ефективність коренеплодів моркви при використанні в дієтичному харчуванні хворих з гострими кишковими інфекціями зумовлена значним вмістом у них каротинових і пектинових речовин* (з наук. літ.); *Каротинова жовтяниця виникає внаслідок надлишку каротину, що відкладається в шкірі* (з навч. літ.); // Який містить каротин. *Очистити рану від гнійно-серозного ексудату можна розчином хрону, обліпиховою або каротиновою олією* (з наук.-попул. літ.).

КАРОТИНО́ЇД *див.* **каротино́їди.**

КАРОТИНО́ЇДИ, ів, *мн. (одн.* **каротино́їд,** у, *ч.).* Жовті, жовтогарячі або червоні пігменти рослин, грибів і т. ін; в організм людини і більшості тварин надходять з їжею і у печінці перетворюються на вітаміни. *Чим яскравіше забарвлення м'якоті гарбуза, тим більше в ньому каротиноїдів* (з наук. літ.); *Для збагачення природного бджолиного меду флавоноїдами, каротиноїдами та іншими біологічно активними речовинами можна безпосередньо перед вживанням змішувати його з овочевими та фруктовими соками* (з навч. літ.); *Комісія встановила, що у жовтку курячих яєць містилося недостатньо каротиноїдів* (з газ.).

КАРПА́ТЕЦЬ *див.* **карпа́тці.**

КАРПА́ТКА *див.* **карпа́тці.**

КАРПА́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **карпа́тці** і Карпати. *Багряно лягало сонце на карпатські узгір'я, вечоріло* (І. Пільгук); *Під небом зустрічі й розлуки карпатських вин таємні руки нам загойдали далечінь* (М. Вінграновський); *Експедиції ентузіастів надовго пропадали в пошуках священних карпатських грибів* (Ю. Іздрик); *Усе своє сімнадцятирічне життя юнак прожив у гірському карпатському селі, але ніколи не зустрічав серед лісу живого сіроманця* (Г. Вдовиченко); *Як і в інших карпатських говорах, у лемківському говорі засвідчено багато своєрідних слів і виразів* (з наук. літ.).

КАРПА́ТЦІ, ів, *мн. (одн.* **карпа́тець,** тця, *ч.;* **карпа́тка,** и, *ж.).* Мешканці Карпат. *Оксен обіцяв провести Ягнича "навпрямець" — удень, може, воно справді було коротше, а зараз карпатець, видно, й сам уже був не радий, що повів майстра в ці розриті нічні лабіринти* (О. Гончар); *Іноді Самуїл Маркович ловив українську "Свободу", і голоси з дивним акцентом, не таким, як говорили гуцули чи карпатці, читали незнайомі українські вірші* (Є. Кононенко); *У карпатців високо розвинене мистецтво оздоблення приміщення деревом, керамікою, тканинами* (з наук. літ.); *Прядуть карпатки вовну на ліжники та сердаки* (із журн.).

КАРПОЛО́ГІЯ, ї, *ж., бот.* Розділ морфології рослин, що вивчає морфогенез плодів і насіння. *Дослідники розрізняють насіннєзнавство ботанічне (карпологія), яке вивчає насіння та плоди природної флори, та насіннєзнавство сільськогосподарське (агрономічне)* (з навч. літ.); *На конференції розглядалося питання карпології і репродуктивної біології вищих рослин* (з газ.).

КАРРО́ЗШУК, у, *ч.* Скорочення: карний розшук. — *Бачите, товаришу секретар, як не можна покладатись на зовнішнє враження? А тепер викликайте начальника каррозшуку* (І. Кулик); *Я обіцяю каррозшуку його* [Володьку] *нікуди зі сторінок мого роману не випускати* (Д. Бузько).

КАРСТ, у, *ч., геол.* Вигляд і властивість земної поверхні в тих ділянках, ґрунт яких складається з розчинних грубозернистих гірських порід (вапняків, гіпсів, кам'яної солі і т. ін.). *Наявність на Покутті потужних пластів вапняку неогенового віку зумовлює значне поширення карсту* (з наук. літ.); *У розвитку карсту визначальними є гідрогеологічні умови* (з навч. літ.).

КА́РСТОВИЙ, а, е, *геол.* Стос. до карсту, пов'язаний із ним. *Режим підземних вод у зсувонебезпечних та карстових районах можливо ефективно вивчати на основі знімків у тепловому діапазоні* (з наук. літ.); *З'ясування карстових явищ має не тільки науковий, але й великий практичний інтерес* (з газ.); // Спричинений дією підземних вод у розчинних породах. *Карстові заглиблення виникають під дією підземних вод і вилуговування порід* (з наук.-попул. літ.); *Ці карстові печери, ці потопельні кістяки — бетонні балки й перекриття у жабуринні, — чи це є обриси нових, незнаних міст?* (О. Забужко).

△ **Ка́рстова порожни́на** *див.* **порожни́на; Ка́рстові во́ди** *див.* **вода́.**

КАРТ, а, *ч.* Перегоновий малолітражний автомобіль без кузова, признач. для змагання на картингах. *Гонки на картах приваблюють багатьох, але передусім це гра для хлопчаків* (із журн.); *Мікролітражний автомобіль, що дістав назву карт, невеличкий розміром. Його легко може змонтувати любитель цього виду спорту* (з газ.).

КА́РТА, и, *ж.* 1. Загальне зображення земної поверхні, її частини або окремих країн світу, зменшене відповідно до певного масштабу; мапа. *Над стільцем прибита на стіні .. чимала географічна карта, стара і немов закурена* (Леся Українка); *Класна кімната в сільській школі; по стінах географічні карти, малюнки* (С. Васильченко); *Він їхав на розвідку і мав надію знайти лісникову хату чи взагалі якесь відмітне місце, щоб орієнтуватися на карті* (Ю. Яновський); *У одного з пасажирів знайшлась докладна карта Антарктики, і ми уважно розглянули зону, яку пожертвуємо Кометі* (В. Владко); // Зображення окремих частин країни за їх геологічними ознаками. — *Завтра сідайте вивчати геологічну карту. Правда, вона поганенька, стара* (І. Білик); *Геологічна карта Донбасу;* // Зображення ґрунтового покриву певної ділянки земної поверхні із зазначенням походження ґрунтів, їх складу і т. ін. *На стіні в директора карта радгоспних земель, що витягнулись чоботом на десятки кілометрів від моря в глибину материка* (О. Гончар); *Про гральні карти помовчимо. А от про карти земель та морів скажемо кілька слів* (Ю. Логвин); *Кожне господарство має ґрунтові карти та рекомендації щодо раціонального використання добрив* (з наук. літ.); // Зображення окремих ділянок, пунктів оборони. — *Уже ж є країни, які можна вивчати по карті мінних полів, — сказав я. — Чоловіча цивілізація, — огризнулася дружина* (Л. Костенко); // Зображення зоряного неба або поверхні планет. *Кімната була захаращена різними незвичайними для палацу речами — невеликою жаровнею, череп'яними тиглями, скляними колбами і трубками, книгами, картами земної й небесної сфери* (В. Малик); — *Там теж можуть бути заселені планети... — Можуть бути, — згодився астроном. Він підійшов до зоряної карти* (О. Бердник); *Я вирішив ліпше думати про зорі. Про зорі*

звичайні, якими вони були од віку, а не про записані в небесні карти об'єкти, не про космос (Ю. Мушкетик); *Карта Місяця; Карта південного неба;* // Певним способом складений документ, у якому в коротких записах, схемах, графіках подаються спеціальні відомості. *Завтра ж нанесемо на карту нашу річку* (В. Близнець); *Треба нам укласти карту говірок української мови, щоби з її багатства постала її велич... і невмирущість!* (Ю. Хорунжий); *Стен згадав, як він ще підлітком гаяв довгі зимові вечори за вивченням складних креслень і морських карт, що рясніли білими плямами* (О. Авраменко); *На саморобну карту нанесли маршрути пересування, точки живлення та місця тусівок* (Любко Дереш); *Для підвищення ефективності праці необхідно розширити поле впровадження карт трудових процесів, які б відповідали сучасному рівню технічного розвитку і організації виробництва* (з наук. літ.).

2. Невеликий аркуш (картка) твердого паперу, на якому зображені умовні фігури або значки чотирьох мастей; набір цих аркушів (колода) вживається для гри, а також ворожіння. *Пані сидить і гадає на картах* (Марко Вовчок); *Часом серед гри він кидав карти на стіл так, що вони бачили, яка у нього масть* (М. Коцюбинський); *Госька .. кинув з рукава на сніг пом'яту колоду карт, на яких уже не можна було пізнати фігур* (Григорій Тютюнник); *З вивертом ляснула* [Анна] *атласною картою, і колода увібрала хитру ловкість натренованих пальців* (Є. Пашковський); // *тільки мн.* Назва гри такими картками. *Карти і пиття не доводять до пуття* (прислів'я); *Диво, що ще перед картами вона і жартувала, і реготалася, була ще веселіша від других, поки не зайшла річ про волю* (Панас Мирний); *Здорові люди* [в санаторії] *були усі при більярді, за картами, в бібліотеці* (Леся Українка); *Китайці говорили мені, що якби я більше вправлявся у картах, то міг би жити лише з самої картярської гри* (Ю. Логвин).

3. Чотирикутник на тканині, одязі і т. ін., утворений перехресними лініями; клітка (у 3 знач.). *Тоненький стан стягав червоний плетений пояс, коліна обнімала картата старосвітська плахта — з зеленими, червоними, синіми, жовтими картами* (Б. Грінченко); *За п'ять хвилин татко вибрав кирзові чоботи й теплу сорочку в карту, запхав обнови до сітки* (Люко Дашвар).

4. *заст.* Меню. *Обідаю — що варили, а не по карті* (М. Коцюбинський); *Ми сидимо з ним удвох за столиком у "Домініка", й він посвячує мене в таємниці ритуально-урочистих назв, які вичитує з карти страв* (В. Домонтович).

5. *діал.* Аркуш паперу або сторінка книжки. *І, взявши карту, щоб на їй* [ній] *Писать споминник дорогий, Я в думці враз перелетів Ряди похованих годів* (Я. Щоголів); *Як голова болить! Пожовклі карти Рукопису старого помаленьку Перебігають стомленії очі* (І. Франко).

6. *діал.* Лист (*див.* **лист**[2] 2); офіційний документ. *А в той сам день карта в село причвалала, Що син її в Босні від кулі поляг* [поліг] (І. Франко).

Випада́ти / ви́пасти на ка́ртах *див.* **випада́ти; (1) Доро́жня ка́рта** — чіткий план, конкретна послідовність дій, необхідних для одержання позитивного результату. *Дорожня карта вже традиційно є основним і дуже важливим документом двостороннього співробітництва України та Польщі* (із журн.); *Дорожня карта інвестора розміщена у відкритому доступі в мережі Інтернет* (з газ.).

△ **(2) Зеле́на ка́рта:** а) Те саме, що **грин-ка́рд.** *Уже після 5 років перебування у США із зеленою картою можна подавати заяву на отримання американського громадянства* (з газ.); б) поліс міжнародного обов'язкового автомобільного страхування для тих, хто виїжджає за кордон на своєму автомобілі. *Зелена карта є обов'язковою для в'їзду автомобіля на територію країн Євросоюзу, забезпечуючи відшкодування втрат, заподіяних життю, здоров'ю та майну потерпілих внаслідок ДТП на території країн, що зазначені в полісі* (з мови документів); **(3) Ка́рта па́м'яті** — компактний електронний запам'ятовувальний пристрій для зберігання цифрової інформації. *Із появою різних гаджетів карти пам'яті зробили революцію в галузі електроніки* (із журн.); *Карта пам'яті розміром з поштову марку може зберігати сотні й тисячі фотографій* (з газ.); **(4) Ко́нтурна ка́рта** — географічна карта, на якій зроблено обрис суші та водойм без зазначення їх назв. *Він прийняв цей дарунок, прикладаючи свої товсті губи до її тоненької білої ручки з синіми прожилками, що нагадували річки на контурній карті, відрекомендувався: — Граф Сідалковський!* (О. Чорногуз); *Працюючи над контурними картами, учні набувають цінні трудові навички — наполегливість, акуратність у роботі* (з наук. літ.); **(5) Легітимаці́йна ка́рта,** *діал.* — посвідка про особу. *Вбув* [Панько] *великі чоботи, надяг кожух, а легітимаційну карту й карту до голосування запхав у пазуху* (Л. Мартович); **(6) Перфоро́вана ка́рта (ка́ртка)** — те саме, що **перфока́рта.** *Американський філолог Джеймс Макдоунг проаналізував усі 15693 рядки відомої поеми Гомера "Іліада". Метрика вірша була записана на перфорованих картах* (з наук. літ.); **(7) Рельє́фна ка́рта** — макет (карта) із скульптурним зображенням нерівностей земної поверхні. *Звідкись збоку виникла тонесенька, мов акуратно викреслена на рельєфній карті лінія залізниці* (В. Владко); *Худий, сутулуватий, він стояв посеред кімнати над рельєфною картою пересіченої місцевості* (О. Гончар); **(8) Синопти́чна ка́рта** — географічна карта, де цифрами та спеціальними позначками нанесено результати спостережень над погодою, отримані одночасно в різних місцях; служить для метеорологічних прогнозів. [Г а л и н к а:] *Я вивчила синоптичні карти місцевості за останні двадцять п'ять років* (Л. Дмитерко); *Невинні стрілочки, що тяглися до нього через блакитні лінії синоптичної карти, означали неймовірної сили шторм з моря, шалений ураган з гір і справжній потоп з неба* (М. Дашкієв); *Агронома не все радувало у синоптичній карті* (з наук.-попул. літ.); **(9) Температу́рна ка́рта** — те саме, що **Температу́рний а́ркуш (лист)** (*див.* **а́ркуш).** *Одержати температурну карту різних ділянок тіла пацієнта вдалось, коли вчені зуміли зафіксувати теплове випромінювання живого організму* (з газ.); **(10) Топографі́чна ка́рта** — географічна карта, що дає точне й детальне зображення місцевості (розташування водойм, населених пунктів, шляхів сполучення), характеристику рельєфу і т. ін. *Він сидить у кутку, в своїй незмінній плащ-палатці, в шапці із спущеними вухами, і розглядає топографічні карти* (О. Гончар); *Не подобається Чернову і цей похмурий ліс, і оте пониззя, що праворуч. Воно на топографічній карті позначено болотом* (Є. Доломан); *Умінню орієнтуватися в дорозі, користуватися топографічною картою, знаходити найкоротший вірний шлях у пересіченій місцевості, правильно організовувати дорожній режим — слід вчитися саме на близьких маршрутах* (з наук.-попул. літ.).

◊ **Виклада́ти / ви́класти [свої́] ка́рти** *див.* **виклада́ти; Відкрива́ти (розкрива́ти) / відкри́ти (розкри́ти) ка́рти** *див.* **відкрива́ти; Гра з відкри́тими ко́зирями (ка́ртами)** *див.* **гра; (11) [І] ка́рти в ру́ки** *кому* — хто-небудь має чи отримує всі можливості для здійснення чогось (про досвідчену, обізнану в чомусь людину). — *Ви фізики, вам карти в руки* (Н. Рибак); — *Ти ж влада, — солопів рибінспектор. — Тобі й карти в руки...* (О. Гончар); *Ну що ж, Ілля Гавриловичу .. В цій операції ви головна особа. Вам і карти в руки* (П. Автомонов); **(12) Ка́рта (ста́вка) би́та / поби́та** — хто-небудь зазнав повної поразки в чомусь. *Гестапівська карта була бита, як і вся стратегія і тактика Гітлера* (І. Цюпа); — *Не єрепеньтесь, молодий чоловіче, не накидайтесь на добрих людей. Ваша карта бита!* (М. Стельмах); *Однак Дереза не пристав на Момотову пропозицію поміряти силами, він знав, що його карта бита* (В. Шкляр); *Вони також не віддали, що карта їхня бита, що їх уже розгромлено* (із журн.); **(13) Ка́рти відкри́ті** — чия-небудь таємниця або чиїсь потаємні думки, плани, наміри і т. ін. перестають бути прихованими, стають відомими. *Сиволап зважив, що його карти відкриті, .. зціпивши зуби, погодився на дільницю* (Д. Ткач); **(14) Ка́рти на стіл** — уживається для заохочення кого-небудь бути відвертим, виявити свої приховані наміри, справжню суть справи. *Вони швидко закінчать цю прикру справу на Андрієву користь, треба лиш викласти всі карти на стіл щиро й знайти пристойний вихід з дурної ситуації* (І. Багряний); [С л і д ч и й:] *Признаюся одверто: партнер ви достойний... Тож зіграєм без хитрощів: карти на стіл* (О. Левада); **Ки́нути на ка́рти** *див.* **кида́ти; (15) Кози́рна ка́рта <Кози́рний туз>** — те, що надає кому-небудь перевагу для здійснення якоїсь справи. — *Передовсім ти мусиш прослухали лекцію мого чоловіка, — усміхнулась чорнява гейша. — Лекції про любов — це його козирний туз* (О. Гончар); *Козаки нападали знаскоку неждано-негадано, їхньою козирною картою була несподіванка* (В. Шкляр); *Якщо чоловічі грішки відкриваються, то у дружини на руках козирний туз в домашній грі* (Є. Кононенко); *Для них ці світи й люди, які там проживали, становили неабияку цінність. Вони були для них козирною картою в протистоянні з рештою людства, запорукою їхньої відносної безпеки* (О. Авраменко, В. Авраменко); **(16) Оста́ння ка́рта** — єдина, вирішальна можливість для досягнення поставленої мети, бажаного результату. — *Кажу вам* [о. Несторові] *ясно і виразно, що вважаю ті гроші, всі, кільки їх є, за власність вашого і мойого* [мого] *сина .. Се була її* [пані Олімпії] *остання карта в тій смілій грі* (І. Франко); — *Ми повинні за всяку ціну наздогнати сучасних богів золота. Мій батько при гостях, жартуючи, напував шампанським своїх рисаків, а я таким трунком частую не кожного гостя. Це не скаредність, а наша остання карта* (М. Стельмах); **Пересми́кувати (пересмика́ти) / пересми́кати ка́рти** *див.* **пересми́кувати; Плу́тати (переплу́тувати) / сплу́тати (переплу́тати, зміша́ти) [всі] ка́рти** *див.* **плу́тати; Розкида́ти / розки́нути ка́ртами (ка́рти, на ка́ртах)** *див.* **розкида́ти**[2]**; Розкрива́ти / розкри́ти ка́рти** *див.* **розкрива́ти; Ста́вити / поста́вити на ка́рту** *див.* **ста́вити; Хоч [карти́ну (іко́ну, на ка́рту)] малю́й <Хоч малю́й, хоч ці́лу́й>** *див.* **малюва́ти.**

КАРТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **карта́ти** і стан за знач. **карта́тися.** *Скінчив, умовк і зсунув брови темні, Немов картавсь, що видав таємницю, Та швидко залишив картання ті даремні, Як глянув на Далілу чарівницю* (Леся Українка); *Розв'язання цих проблем у кіно я мислю собі в основному не через картання пороків, вад, а головно через позитивний приклад* (О. Довженко); *Григорій весь напружився і вже ледь-ледь не кинув їм просто в очі слова картання, гніву* (Василь Шевчук); *Не слід забувати, що ствердження реальної краси може бути не тільки в уславленні, але й у гнівному картанні того, що спотворює її велич* (із журн.).

КАРТА́ТЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **карта́тий.** *Він був у вузеньких латаних штанях, картатенькій вилинялій сорочці з короткими рукавами* (О. Копиленко); *І черевички мої шостої взуттєвої фабрики. І сорочечка картатенька без ґудзика на комірі. І все-все моє власне, не імпортне, якого я колись соромився і стидався* (В. Нестайко).

КАРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., кого, що.* Гостро дорікати кому-небудь, лаяти когось; різко критикувати, осуджувати кого-, що-небудь. *Він боїться з'явитися до матері без хліба і без грошей. Адже мати, напевне, картати буде його!..* (М. Коцюбинський); *Він і сам не раз слухав по радіо цих артистів і мимоволі сміявся разом з Лукією, коли вони гостро і дотепно картали якісь неполадки в нашому житті* (В. Кучер); — *Прислухайся, вивчай життя. Ласкаво підтримуй нове і нещадно картай старе* (О. Ковінька); *В міру того, як він картав молодь, його очевидячки розбирала досада* (Р. Андріяшик); // Мучити, гризти (у 4 знач.). *Не береться сон — ходжу, картаю себе думками, розважаю згадками* (С. Васильченко); *Я картав себе, що не придумав нічого, щоб запобігти лихові* (І. Багмут); *Він картав себе в думці за те, що потрапив у таке становище, але подіяти нічого не міг* (П. Загребельний); *Зрештою, я ж сам завжди картав себе за нерішучість, за ті дурні рефлексії-медитації, в наслідку яких я стільки пропустив, не встиг, недобрав у своєму житті* (О. Ірванець).

КАРТА́ТИЙ, а, е. Клітчастий; з візерунком у чотирикутники (про тканину, одяг і т. ін.). *На Марині плахта — аж очі на себе бере: картата, червчата, шовком заткана* (Панас Мирний); *На другому тракторі сидить юнак. На ньому картата сорочка й капелюх* (Ю. Яновський); *Ходкевич витяг картату червону хустку і витер спітнілу голову* (З. Тулуб); *Дарця була одягнута у вузесенькі шорти та тонку картату сорочку* (Любко Дереш).

КАРТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* Докоряти собі; каратися, мучитися. *О, тоді не картайся, що сміло береш, без вагання, палкими руками небезпечний той дар* (Леся Українка); *"Краще б таки було піти за гуртом..." ледве не вголос картався* [Юхим] *думкою, приховуючись між вербами та калиновими кущами* (Іван Ле); *Картався* [Григорій] *своєю цікавістю й шукав дороги, яка б найскорше вивела його з цієї прикрості* (Василь Шевчук); * Образно. *Картаючись з власної слабкодухості, ворон ворухнув крильми і повільно поплив над лісовою дорогою, маючи на думці добутися узлісся* (В. Дрозд).

◊ **Ї́сти собі се́рце <Карта́тися се́рцем>** *див.* **ї́сти.**

КАРТА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **карта́тий.** *Третій, теж американець, що сидить в окремій колясці, не має такої солідності, зате його американізм підкреслений сміливою картатістю одягу, яскравістю взуття й безліччю олівців у боковій кишені* (О. Довженко); *Дизайнерка залишилася вірна собі, хіба що змінила звичну вже картатість на яскраві тканини з модним малюнком "в портрети"* (з газ.); * Образно. *Тільки сніг зимою покривав оту страшну картатість* [землі] (І. Цюпа).

КАРТА́ТО. Присл. до **карта́тий.** *Численні майдани, вулиці, сквери, провулки були вщерть запруджені військовими у вилинялих, просочених сіллю гімнастерках та картато зодягненими львів'янами* (Є. Доломан); *Я ніколи доти не був на циганських гулянках, тим більше на весіллі, і трохи лякався, почуваючи себе доволі незвично в оточенні бородатих, вусатих і кудлатих, суворих на вигляд чоловіків, прииклих при них, але вочевидь впевнених у собі картато одягнених жінок* (Ю. Покальчук).

КАРТА́ЦЬКИЙ, а, е, *заст.* Картатий. *Плахта на ній картацька, черчата* [червчата], *ще материнська — придана; тепер вже таких не роблять* (Г. Квітка-Основ'яненко).

КАРТ-БЛА́НШ, *невідм., ч.* 1. *екон.* Чистий бланк, підписаний особою, яка надає іншій особі право заповнити його. *У зв'язку з терміновим відрядженням залишив карт-бланш у відділі кадрів* (з газ.).

2. *перен.* Необмежені повноваження, повна свобода дій. *— Даю тобі карт-бланш! Дій, як хочеш! Тільки увага, терпіння, розсудливість* (О. Бердник); *Він мав карт-бланш на три роки, а навів порядок за рік* (А. Крижанівський); *Україна дістала карт-бланш на поставку цукрової продукції в Європу* (з газ.).

КАРТВЕ́Л *див.* **картве́ли.**

КАРТВЕ́ЛИ, ів, *мн. (одн.* **картве́л,** а, *ч.;* **картве́лка,** и, *ж.).* Самоназва грузинів і споріднених з ними народностей Закавказзя (лазів, мінгрелів, сванів). *На території Грузії мешкали давні картвели (предки сучасних грузинів)* (з наук.-попул. літ.); *Дружини й матері абхазьких царів та князів були гречанками, осетинками, вірменками, половчанками, картвелками, мегрелками і т. ін.* (з газ.).

КАРТВЕ́ЛКА *див.* **картве́ли.**

КАРТВЕ́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **картве́ли.** *Заводимо славної картвельської застольної пісні про коханих друзів на дорозі війни, про двоє сердець, що б'ються, мов одне...* (Ю. Яновський); *Придивіться до поета в мить, як вірш у нього зблідне I почне тоді кульгати річ картвельська, слово рідне, — Він відступить для розгону і уміння явить гідне: Вправно діючи чоганом* [ключка для гри в м'яч], *діло завершить побідне* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Ностратична спільність розпалася на шість великих сімей: афразійську, картвельську, індоєвропейську, дравідську, уральську та алтайську* (з наук. літ.).

КАРТЕЗІА́НЕЦЬ, нця, *ч.* Прихильник картезіанства. *Обґрунтоване основоположення механіко-математичної картини світу вибудовувалося на конкретній теорії розуму, що була поширена картезіанцями* (з наук. літ.); *Найбільш відомим картезіанцем, як правило, визнають Ніколя Мальбранша* (з навч. літ.).

КАРТЕЗІА́НСТВО, а, *с.* Філософське й природничо-наукове вчення Декарта (XVII ст.), для якого характерний раціоналізм у теорії пізнання та механістичний матеріалізм у поясненні явищ природи. *Для картезіанства у природознавстві характерним є розвиток раціоналістичного математичного методу* (з наук. літ.); *Картезіанство складається з багатьох напрямів та течій філософії другої половини XVII ст., серед яких можна знайти навіть взаємовиключні* (з навч. літ.).

КАРТЕЗІА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до картезіанства. *Корій блискавично, наче ракета, подолав останні два метри, заперечуючи всю ньютоно-картезіанську модель Всесвіту одним рухом* (Любко Дереш); *Найзначнішими представниками картезіанської фізики були Х. Гюйгенс та його школа* (з наук. літ.).

КАРТЕЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., екон.* Концентрація економічного потенціалу у вигляді картелів, синдикатів, трестів та інших видів монополістичних об'єднань. *Характеризуючи розмах картелізації, австрійський журнал пише, що в Австрії навряд чи існує галузь промисловості, яка не контролювалася б картелями* (з газ.).

КАРТЕ́ЛЬ[1], ю, *ч., екон.* Одна з форм монополії, учасники якої для підвищення прибутку укладають угоду про поділ ринків збуту, розміри виробництва, рівень цін на продукцію і т. ін. *Докладаючи всіх зусиль, аби стати повним монополістом силікатної промисловості цілого капіталістичного світу, надмогутній картель не скупився на хабарі й подачки, не зупинявся перед залякуванням, а то й фізичним знищенням усіх, хто міг заподіяти йому шкоду* (М. Дашкієв); *— Він президент, .. голова ще двох десятків акційних товариств та картелів* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека); *Оскільки половина запасів міді, майже усього олова та алюмінію належить країнам, що розвиваються, такий картель може бути утворений навколо вищезгаданих продуктів споживання* (з навч. літ.).

КАРТЕ́ЛЬ[2], ю, *ч., заст.* Письмовий виклик на дуель. *Онєгін, ставши при вікні, Проглянув літери дрібні. То був приємний, благородний Короткий виклик, чи картель* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

КАРТЕ́ЛЬНИЙ, а, е, *екон.* Прикм. до **карте́ль**[1]. *З допомогою укладання протягом десятиріч картельних домовленостей було практично виключено конкуренцію на ринку цементу в Німеччині* (з наук. літ.); *Картельна ціна є вищою від ціни, що існувала до картельної угоди, оскільки вона повинна забезпечити прибуток усім фірмам, що входять до картелю* (з навч. літ.); *Стрибок цін на продовольчу пшеницю виявився непередбачуваним, що дало підстави говорити про картельну змову зерноторговців* (з газ.).

КАРТЕЛЮВА́ННЯ, я, *с., екон.* Дія за знач. **картелюва́ти.** *У багатьох країнах картелювання забороняється антимонопольним законодавством* (з наук.-попул. літ.); *На початку XX ст. перші кроки на шляху картелювання були пройдені Німеччиною, Америкою, потім Англією* (з навч. літ.); *Проведення політики примусового картелювання означало практично повністю ліквідацію системи вільної конкуренції й ринкового господарства* (з навч. літ.).

КАРТЕЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док., що, екон.* Об'єднувати окремі промислові підприємства в картелі. *Після Першої світової війни Франції майже повністю вдалося картелювати кам'яновугільну промисловість* (з навч. літ.).

КА́РТЕР, а, *ч.* Металевий корпус поршневих машин, зубчастих передач і т. ін., у якому розміщені вали, осі і т. ін. *Налили в картер масла, помастили підшипники, заправили бак пальним* (Ю. Яновський); *Вмочивши ганчірку у воду, подаю Дмитрикові, наказую дихати через неї. А сам поквапливо випускаю з картера масло, підставляю під мотор відро з бензином* (К. Гриб); *Горів мазут під заднім мостом, каптюжило під картером* (М. Циба); *Колінчастий вал розміщений у картері й лежить на двох підшипниках* (з навч. літ.).

КА́РТЕРНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́ртер.** *При картерній системі змащування підшипники змащують мастилом, яке розбризкується зануреними в картер деталями* (з навч. літ.); *В автомобілях є три види викидів забруднювальних речовин: відпрацьовані гази двигунів, картерні гази й випаровування палива* (з навч. літ.).

КАРТЕ́Ч, і, *ж.* 1. Шріт великого розміру для рушниці. *Була велика спокуса вдарити на нього* [вовка] *картеччю, але я все-таки не вдарив* (М. Хвильовий); *Ви бистрим оком соколиним Щораз вимірюєте вмить, Де слід ударить бекасиним, Де треба і картечі вжить* (М. Рильський); *— Ану, хлопці. До опачин! Набивай гаківниці картеччю!* (З. Тулуб); *Я заклав у цівку набій з картеччю і, вичекавши хвилини, коли чайки відлетіли, вистрілив у шуліку* (Б. Антоненко-Давидович); * Образно. *Травневий вечір стрілить зір картеччю, Хрущів картеччю сипле між кущів* (із журн.).

2. Артилерійський снаряд, розрахований на стріляння з невеликої відстані й наповнений кулями, що широко розсипаються під час пострілу. *— Відступайте, відступайте швидше від мурів! — закричав кошовий Кирдяга. Почувся вибух картечі* (О. Довженко); *Як тільки передні ряди наблизилися на відстань лету картечі, з валів ударили гармати* (В. Малик); // Кулі з такого снаряда. *Вогонь щохвилини посилювався, розжарені ядра ламали лафети, перекидали гармати, людей. Зловісно свистіла картеч* (П. Кочура); *Кінь врятував мене, вставши дибки і прийнявши в себе півпуда картечі* (І. Білик).

КАРТЕ́ЧИНА, и, *ж.* Окрема частинка картечі. *Не збігло й хвилини, як град картечі обсипав увесь пригород; більшість її врізалась в окопища, деякі ж картечини з вереском і дзиком пролетіли через голови в придолинок до Дністра, а деякі врізались у тіло козаче* (М. Старицький); *Картечини з декількох рогаток поділяли безвідмовно* (Ю. Яновський); *— Пояснюю для тупих! — сказав він з погордою. — Називається: страйкер. Виробництво: Південно-Африканська Республіка. Магазин: дванадцять набоїв. У кожному дев'ять картечин макарівського калібру* (Л. Кононович).

КАРТЕ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **карте́ч.** *Піхота кинулась бігом. Ворог обсипав її картечним градом* (Панас Мирний); *Треба татові сказати, Дідусеві — хай беруть Дробовиці та централки, Хай картечними пальнуть* (П. Воронько); *Шаміль не ризикнув спустити з Чорних гір свою артилерію і підвести її на картечний постріл* (Є. Гуцало).

КАРТИ́НА, и, *ж.* 1. Твір живопису, намальований перев. фарбами на полотні, картоні, дошці і т. ін. *Хата простора, чиста: .. по стінах під склом картини* (Панас Мирний); *В Ужгороді місцевий художник Ерделій показав нам одну свою картину* (В. Кучер); *На стінах приваблюють зір картини великих розмірів, що їх Чередниченко замовляє десь у художніх майстернях* (О. Гончар); *Пил вкривав картини й гобелени, крізь пил на козаків дивились чиїсь пронизливі очі* (Д. Білий); * У порівн. *Яка ж вродлива* [дитина], *гарна, мов картина..!* (Леся Українка); *Княжа гора перед очима — немов картина, яку хочеш побачити зблизька, — й остерігаєшся, бо не тільки загадковістю віє від неї, а страхом* (Є. Гуцало).

2. Епізод, частина акту п'єси, що перев. потребує окремої декорації. *Декорація та ж, що і в попередній картині. Ранок. Коло столика сидить Верба* (О. Корнійчук); *Почалася остання картина, найвиразніша картина усієї вистави, де моряки миють свій корабель, бажаючи тільки чистим віддати його морю* (В. Собко); *Коли почалася друга картина, Вітасик дивився на сцену не дуже уважно* (В. Нестайко); *Завіса повільно піднялася, відкривши щемливу картину* (Г. Вдовиченко).

3. *перен.* Те, що можна бачити, охопити зором або чітко уявити. *Минули ми ту дику, але поетичну картину, а за нею знов виступили рядами шпичасті зелені гори* (І. Нечуй-Левицький); *В його головці під впливом бабиних слів почали вже роєм тиснутися картини високих-високих домів, великих вікон* (І. Франко); *В пам'яті виникла картина останньої зустрічі з батьком, його згорблена постать* (М. Руденко); *Він не знаходив слів для тих картин, що промайнули в його пам'яті* (Є. Кононенко); // Стан, становище чого-небудь. *З кожним ступенем надія росла у її серці, хоч картина не мінялася* (М. Коцюбинський); [Д р е м л ю г а:] *Керівник мусить бачити перш за все загальну картину* (О. Корнійчук); *Уже за кілька днів для працівників хати-лабораторії прояснялася картина весняного лану: де вимерзло, вимокло, а де буде густо вру́нитися* (Є. Доломан); *Музично-театральне життя України XVIII та XIX ст. являло собою картину неухильного розвитку, який захоплював дедалі більше областей* (з наук. літ.); // Словесне, мистецьке зображення чого-небудь у літературі, живописі і т. ін. *Ще в поемі "Панські жарти".. Франко малює нам картину економічної залежності селян од пана* (М. Коцюбинський); *Далеко не втішну картину малював доповідач* (О. Гончар); *Я вам спробую змалювати картину, яку в символічних образах залишили нам древні мудреці* (О. Бердник).

4. *перен., розм.* Про кого-, що-небудь, що своїм виглядом викликає захоплення. *— Хлопці біля мене, як хміль коло тичини, в'ються; а найпаче Будненко Василь. Чорнявий, кучерявий: картина — не хлопець!* (Панас Мирний).

5. *розм., рідко.* Те саме, що **кінофільм.** *П'яту свою картину він* [О. Довженко], *певно, зніматиме, замкнувшися до звуконепроникливої* [звуконепроникної] *будки* (Ю. Яновський); *— Мусить бути один-єдиний фільм року. Мені цікаво, чого взяли мою минулорічну картину, а не цьогорічну* (І. Карпа).

(1) Живі карти́ни — сценка без слів і рухів, у якій беруть участь люди у відповідних костюмах і позах. *Перед ним ніби з'явилась жива картина на сцені в театрі. Софія Леонівна стояла непорушне* (І. Нечуй-Левицький); *— Після спектаклю мають бути живі картини* (Леся Українка).

△ **(2) Дифракційна карти́на,** *фіз.* — відображення кристалічної структури у вигляді ліній чи точок на фоточутливому матеріалі, створене пучком електронів, нейтронів чи рентгенівських променів у процесі дифракції. *Дифракційна картина у кожній точці простору є наслідком інтерференції променів від значної частини вторинних джерел Гюйгенса* (з наук. літ.).

◊ **Хоч [карти́ну (іко́ну, на ка́рту)] малю́й <Хоч малю́й, хоч цілу́й>** *див.* **малюва́ти; Як (мов, на́че** *і т. ін.)* **пи́санка (карти́на)** *див.* **пи́санка; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **з карти́ни зня́тий** *див.* **зня́тий.**

КА́РТИНГ, у, *ч.* 1. Вид автомобільного спорту — перегони на картах *(див.* **карт).** *Картинг входить до програми спартакіад з військово-технічних видів спорту* (з газ.); *Під куполом парку зроблять і розваги для дітей. Наприклад, колесо огляду заввишки майже з дев'ятиповерховий будинок, дитячий картинг і аквапарк* (з газ.).

2. Спеціально обладнана траса для таких перегонів. *Любителі гострих відчуттів можуть відвідати підземний картинг Олімпійського комплексу* (з мови реклами).

КАРТИНГІ́СТ, а, *ч.* Спортсмен, який займається картингом. *Батьки, здається, почали здогадуватися, що син відвідує секцію юного картингіста* (із журн.); *На льодовій трасі стадіону "Спартак" закінчилася особисто-командна першість України серед найсильніших картингістів* (з газ.); *Змагання картингістів та автомобілістів стали дуже популярними серед студентської молоді Мелітополя* (з газ.).

КА́РТИНГОВИЙ, а, е. Стос. до картингу. *У змаганнях серед журналістів за звання чемпіона сезону з картингу на закритій картинговій трасі візьмуть участь дванадцять команд* (з газ.); *Зараз картингові центри є майже в кожному великому місті, і це явище вже не видається чимось надзвичайним* (з газ.).

КАРТИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **карти́на** 1–3. *Довго ходив Ясь по світлиці, оглядаючи .. дешевенькі картинки на папері* (І. Нечуй-Левицький); *На крисані в нього забруднена й вилиняла стрічка з жовтої й синьої барви, а в колибі над місцем, де спить, висить закопчена до непізнання картинка* (У. Самчук); *Се така робота, що її можна писати і з початку, і з кінця, і з середини, бо буде ряд маленьких оповідань — картинок* (М. Коцюбинський); *Я обіцяв моєму юному колезі показати в рухливих картинках ймовірну історію космічних прибульців* (В. Нестайко); *Мене влаштовувало все, мене влаштовувала телевізійна картинка, котру я бачив за вікнами помешкань, в яких я жив* (С. Жадан); *До програми входять і великі хореографічні композиції про героїчне минуле українського народу та сюжетні: жартівливі побутові картинки* (з наук. літ.).

КАРТИ́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **карти́на** 1. *Серед величезної кількості культурних закладів нашої країни особливе місце посідає картинна галерея імені І. К. Айвазовського* (О. Довженко); *Місцева міська картинна галерея завдячувала своїм збереженням і дальшим своїм розквітом виключно його наполегливості та невсипущій енергії* (В. Домонтович); *Тієї ночі Сидір ночував у картинній галереї палацу Любомирського* (М. Малиновська).

2. *перен.* Дуже гарний, мальовничий, вартий зображення на картині (у 1 знач.). *А як було сяде чи стане, згорнувши руки і спокійно дивлячись, його постава була така картинна, хоч малюй на полотні* (І. Нечуй-Левицький); *Нічого картинного в постаті Ярослава не було. Припорошена сірим пилом ушанка, з-під якої виглядає розпатланий чуб* (І. Волошин); *Начальник поліції Джура, з посинілим обличчям і картинними запорозькими вусами, замикав цей почет, виставляв свою голову і крутив нею* (Б. Харчук); *— Ні, Стьопо. Я — це я, але головне в тобі, головне — це ти. Твоя фантазія, образна картинна уява* (В. Нестайко).

3. *перен.* Навмисно підкреслений, виразний, наочний. *Все привабне, людське у поеті — Без картинного жесту і пози, А проте, й без нудотної прози* (П. Воронько); *Вона тихцем, без зайвого шоу і картинної трагічності, пообрізала кінчики своїх штучних червоних кісок, де-не-де вплетених у справжнє волосся* (І. Карпа); *Моряки схильні до картинних широких жестів* (А. Санченко); *Мимоволі вона слідкувала за розцвітанням його настроїв, його звичайно іронічних і картинних метикувань* (із журн.).

КАРТИ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **карти́нний** 2, 3. *Мені вони* [сонети Б. Грінченка] *дуже, дуже подобаються .. В них вражає найпаче картинність зображення* (В. Самійленко); *Насунувши картузи на очі і для більшої картинності запровадивши по пальцю в рот, проти його стояли з понуреними головами його сини* (С. Васильченко); *Нахил до позування, картинності, до гри в слова — то лише марка. За нею в Михайлові б'ється гаряче й добре серце* (М. Сиротюк); *Якось заімпонувала їй його поважність, захопилася його картинністю чисто зовнішньою; як виявилося згодом, він був на десяток років старший за неї, мав перед тим дружину* (П. Загребельний).

КАРТИ́ННО. Присл. до **карти́нний** 2, 3. *Тоді поставив* [Кутузов] *ногу картинно на стілець, сперся на коліно ліктем і затарабанив пальцями по шахівниці, ніби пильно вивчаючи її* (І. Багряний); *Їде Гаркуша, картинно відкинувшись у сідлі* (О. Гончар); *Картинно описував* [лікар] *симптоми морської хвороби* (О. Полторацький); *Фразу не закінчила* [Ольга], *картинно зробила великі очі, поставила склянку на столик* (А. Кокотюха).

КАРТИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **карти́нка.** *— Я знав вашого покійного брата Дороша. Ах, який був лицар! Картиночка!* (О. Довженко); *Враження, що в мене повипадало волосся й посіріла шкіра. М-да, любесенька картиночка* (І. Карпа).

КА́РТКА, и, *ж.* 1. Невеликий чотирикутний аркуш твердого паперу для записування або з записом на ньому певних відомостей. *Простягнув* [Максим] *картку замовлень бібліотекарці* (Н. Рибак); *І тільки тоді* [під час іспиту], *як глянув у картку, .. заспокоївся:* [екзаменаційні] *питання випали знайомі* (Ю. Збанацький); *Моя фонотека перетворилася на забитий картками архів* (Ю. Іздрик); *Ніколи М. Лукаш не читав без олівця: з читаних книжок старанно виписував на картки переважно фразеологізми, але не обминав і вартого уваги лексичного матеріалу* (з мемуарної літ.).

2. *розм.* Фотографічний знімок невеликого розміру. *Не знаю, яке сонце буде в Криворівні і чи постарається воно зробити мене подібним до того добродія, що на Вашій картці* (М. Коцюбинський); *Це Андрій малював десь на каторзі з манюсінької картки, яку колись сам фотографував і завжди мав при собі* (І. Багряний); *Катерина взяла в долоні картку і довго оглядала незнайомі риси обличчя* (В. Кучер); *Олег дотягнувся до конверта в чітких штемпелях, труснув його, виймаючи картку з надірваного боку, Андрій побачив п'ятьох офіцерів у розстебнутих кітелях, у картузах набакир* (Є. Пашковський).

3. Бланк із відривними талонами, що дає право одержувати нормовані продукти, товари. *Трохи сутужно стало з хлібом: на картки дають його небагато, а на базарі не купиш тепер, але то нічого, — бульба виручає* (Б. Антоненко-Давидович); *Тисячні черги ждуть вістки про хліб, продаваний без карток за комерційну ціну* (В. Барка); *Дитя війни — так міг би про себе сказати. На картках виріс, підлітком уже стояв біля верстата, в мороз пальці до металу прикипали* (О. Гончар).

4. *заст.* Поштова листівка. *Чекав обіцяного листа та й гадав собі: одповім уже разом і на картку* (М. Коцюбинський); *Хтось тільки два листи комусь написав.., а решта були картки* (Леся Українка); *Я відповідаю їй привітними, приятельськими картками, в яких також заспокоюю її* (В. Винниченко).

5. *розм.* Сторінка (книжки, зошита і т. ін.). *Молодиця знову почала читати .. Примусивши себе перекинути з десяток карток, глянула на годинника* (Б. Грінченко); *Часом вони читали довгі й скучні романи без кінцевих карток* (М. Коцюбинський); *Обурений професор показав цілому класові одну картку з зошита Демидова* (О. Маковей); *Дівчина півлежала на нерозстеленій канапі і щось без перестанку записувала до колись товстого блокнота, вириваючи з нього одну за одною списані картки* (Ю. Андрухович).

6. *діал.* Аркуш паперу. *І брала я тоді паперу картку білу* (Леся Українка).

(1) Амбулато́рна (меди́чна) ка́ртка — зошит, у якому ведуться записи про стан здоров'я пацієнта, результати амбулаторних досліджень, консультацій фахівців і т. ін. *Основним документом у стаціонарі є історія хвороби, а в поліклініці — амбулаторна картка* (з навч. літ.); *Тільки-но встиг Олександр Іванович зробити записи в амбулаторній картці хворого й хотів покласти її до картотеки, як двері відчинились* (Б. Антоненко-Давидович); *Після захоплення "Маріани" ви, звичайно ж, підробили свою медичну картку і змінили записи в корабельному журналі, а ваші спільники покрили вас* (О. Авраменко); *У нього взагалі є все — і медична картка без хвороб, і атестат* (Люко Дашвар); *Дівчині-санітарці, яка оформляла медичну картку, Магда сказала, що їй 35 років* (Г. Вдовиченко); **(2) Візи́тна ка́ртка** — картка з прізвищем, ім'ям та по батькові, іноді з зазначенням посади, звання і контактних адрес та телефонів її власника. *Це моє корисне винахідництво перервав кур'єр, подавши візитну картку* (І. Кулик); *— Кілька знайомих вже запрошували мене, щоб заходив "коли-небудь", — сказав я, тримаючи в руці візитну картку* (Ю. Мушкетик); *Навряд чи професор носив у своєму домашньому одязі візитні картки* (О. Авраменко); **(3) Магні́тна ка́ртка** — пластинка з нанесеною на неї магнітною стрічкою, признач. для користування автоматами (таксофоном, банкоматом і т. ін.). *У метрополітені замість звичних пластмасових жетонів і магнітних карток з'явиться безконтактна картка* (з газ.); *Одним із недоліків магнітних карток є відсутність можливості надійного відновлення інформації* (з газ.); **(4) Пла́стикова ка́ртка** — високотехнологічний носій інформації, вигот. з полівінілхлориду. *Сам тримає заощадження тільки на пластикових картках, цикає з банкомата по двадцятці* (Любко Дереш); **(5) Фотографі́чна ка́ртка** — те саме, що **фотока́ртка.** *Костя взяв фотографічну картку свого батька й почав тикати її в лице Міці* (В. Винниченко); *Скрізь на стінах порозвішувано фотографічні картки, — це переважно військовий люд* (С. Добровольський); *Сірий ранок нахабно розглядатиме по кімнаті розкидані речі, сизими плямами підлізе до фотографічної картки* (Б. Антоненко-Давидович); **(6) Хлі́бна ка́ртка** — документ на одержання хліба (за карткової системи розподілу продуктів). *— А ти знаєш, що у місті хлібні картки ще не відмінили? — запитав Анатолій Кирилович* (М. Циба); *А хіба їй, Брунгільді, не здавалося колись, що вона всемогутня? Хіба не зневажала вона колись усіх тих жінок, які бігли на завод, тремтіли над своїми хлібними картками?* (П. Загребельний).

△ **(7) Жо́вта ка́ртка,** *спорт.* — аркушик паперу жовтого кольору, що показує суддя гравцеві, якому виноситься попередження за грубе порушення правил. *Фактично не допустивши грубості, футболіст отримав дві жовті картки* (з газ.); *Захисник "Динамо" вже має в пасиві жовту картку і, отримавши ще одне попередження, міг заробити дискваліфікацію* (з газ.); **(8) Креди́тна ка́ртка** — спеціальний платіжний засіб у вигляді пластикової картки, що використовується для безготівкових розрахунків за товари та послуги у кредит. *Офіціант приніс рахунок на двісті вісімдесят гривень. Лариса простягла йому свою кредитну картку* (Є. Кононенко); *Олеся отримала кредитну картку і в темряві повернулася до свого нового дому* (В. Кожелянко); **Перфоро́вана ка́рта (ка́ртка)** *див.* **ка́рта; (9) Платі́жна ка́ртка** — спеціальний платіжний засіб у вигляді пластикової картки, що використовується для переказу коштів. *Платіжна картка використовується для оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором* (з мови документів); **(10) Черво́на ка́ртка,** *спорт.* — аркушик паперу червоного кольору, що показує суддя гравцеві, який буде видалений з поля. *У матчі зі збірною Австрії нападник отримав зовсім не обов'язкову червону картку* (з газ.); *Голкіпер київської команди отримав червону картку за повторне порушення правил* (з газ.).

КАРТКО́ВИ́Й, о́ва́, о́ве́. Прикм. до **ка́ртка** 1, 3; при якому використовуються картки. *Маючи рахунок у банку, можна отримати кредитну лінію, перевести гроші на інші рахунки, у тому числі на картковий рахунок* (з мови реклами); *З 1 січня 1993 року традиційні карткові каталоги було законсервовано, і опрацювання нових надходжень почало здійснюватися в автоматизованому режимі* (з наук. літ.).

Картко́ва́ систе́ма *див.* **систе́ма.**

◊ **Картко́ви́й буди́ночок (буди́нок)** *див.* **буди́ночок; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **картко́ви́й буди́ночок** *див.* **буди́ночок.**

КАРТОГРА́МА, и, *ж., спец.* Географічна карта або схема, на якій штрихами, фарбами і т. ін. наочно зображені статистичні дані про певні явища. *На основі геоінформаційних принципів створено синтетичні картограми ґрунтово-екологічної стійкості, антропогенного впливу та медико-екологічної ситуації Волині* (з наук. літ.).

КАРТО́ГРАФ, а, *ч.* Фахівець із картографії. *Микита Іванович Зуєв був видатним географом-педагогом і картографом* (з наук.-попул. літ.); *Начальникові нової геологорозвідувальної експедиції директор Мільх створив усі умови для праці. До послуг Сергія було кілька геологів, техніків, картографів, спеціалістів із свердлування, колекторів із чималим досвідом* (І. Білик).

КАРТОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до картографії. *На картографічному зображенні Подолу і його передмість 1750–1752 рр. вже зафіксована розгалужена вулична мережа і квартальна забудова (формування яких тривало у першій половині XVIII ст.) у колишніх слободах за Глибочицею* (з наук. літ.); *Картографічну модель, як і інші моделі, будують за загальнонауковими принципами подібності, аналогії, системності тощо* (з навч. літ.); // Який виготовляє географічні карти. *У грудні 1972 року запрацювала Вінницька картографічна фабрика* (з газ.).

КАРТОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Наука про створення географічних карт. *Д. Граве перший у світовій науці дав цінні дослідження з математичних основ картографії* (з наук. літ.); *Одним із основних завдань досліджень ґрунтової картографії є виявлення регіональних ґрунтово-ландшафтних зв'язків, їх накопичення і систематизація* (з навч. літ.); // Складання географічних карт; картографування. *Реалізація нововведень дасть змогу зробити точну картографію земель не лише великим агрохолдингам, а й середнім та дрібним господарствам* (з навч. літ.).

КАРТОГРАФО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **картографува́ти.** *Змійові вали були обстежені й картографовані математиком А. Бугаєм, а згодом і датовані радіокарбонним методом за зібраними ним на валах зразками вугілля* (з наук. літ.); *Важливим аспектом лінгвістичної географії є визначення зв'язку між формою ареалу та його змістом,*

характером картографованих явищ (з навч. літ.); // **картографо́вано,** *безос. пред. Учасниками експедиції виявлено та картографовано ряд поселень епохи бронзи, поселення черняхівської культури, знято план поселення скіфського часу тощо* (з наук. літ.).

КАРТОГРАФУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **картографува́ти.** *Етнографи розробили й вперше застосували новий метод етнічного картографування — суміщений показ етнічного складу й густоти населення* (з наук. літ.); *Для здійснення картографування країни потрібне було централізоване керівництво в загальнодержавному масштабі* (з наук.-попул. літ.); *Лінгвістичне картографування забезпечує вивчення територіального поширення окремих мовних рис* (з навч. літ.).

△ **(1) Геоінформаці́йне картографува́ння** — галузь картографії, що здійснює автоматизоване укладання й використання карт на основі геоінформаційних технологій і баз географічних (екологічних, геологічних і т. ін.) знань. *Бурхливий розвиток інформаційних технологій привів до активного впровадження галузевого та комплексного геоінформаційного картографування* (з наук. літ.); *Геоінформаційне картографування надає можливість оперативного укладання, редагування та виведення до користувача тематичних карт* (з навч. літ.).

КАРТОГРАФУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, спец.* 1. Наносити на карту (у 1 знач.). *Зрозуміло, що картографувати можна лише ті події й процеси історії, які достатньо відбиті в джерелах і з необхідною докладністю досліджені* (з наук.-попул. літ.); *Шельф почали активно картографувати з середини XX ст. з початком розвідки на ньому родовищ нафти і газу* (із журн.).

2. Складати картограму. *Вчені, які вивчають хвороби єгипетських мумій, сподіваються картографувати найменші зміни в природі захворювань, використовуючи технологію ДНК* (з наук.-попул. літ.); *Картографічний метод дає змогу картографувати процеси та явища, відображати особливості різних підходів районування* (з навч. літ.); *Японські дослідники картографували всі м'язові волокна гепарда, який здатний, як відомо, досягати найвищих швидкостей* (із журн.); * Образно. *Пан Ярослав, добрий тихий пан Ярослав, що картографував перервами Світову павутину, зліг із пневмонією* (Любко Дереш).

КАРТОГРАФУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **картографува́ти** 2. *За допомогою дзеркально-лінзового стереоскопа картографуються каркасні лінії рельєфу: бровки вершин, перегини схилів, тилові шви долин, бровки чи межі днищ ярково-балкових форм* (з наук. літ.); *Діалектний матеріал картографується за допомогою геометричних знаків, відмінних для кожного етимологічного гнізда* (з навч. літ.).

КАРТОДІАГРА́МА, и, *ж.* Графічне зображення закономірностей просторового розміщення статистичних показників поєднанням діаграми з географічною картою. *Картограми і картодіаграми демографічної тематики були першими картами, укладеними із застосуванням комп'ютерів і друкувальних пристроїв* (з наук. літ.); *За допомогою картодіаграм показують запаси природних ресурсів у межах територіально-адміністративних одиниць, річкових басейнів, природних зон* (з наук.-попул. літ.); *На картодіаграмі статистичні дані зображують за допомогою різних фігур на географічній карті або плані місцевості* (з навч. літ.).

КАРТОДРО́М, у, *ч.* Спеціально обладнаний майданчик для випробування картів та змагань з картингу (у 1 знач.). *Азарт справжніх перегонів і море адреналіну — ось що примушує людей знову й знову приходити на картодром і сідати за кермо крихітної гоночної машини* (із журн.); *У програмі змагань — прохід траси картодрому на швидкість, виконання елементів фігурного водіння та показовий заїзд картингістів* (з газ.).

КАРТОДРО́МНИЙ, а, е. Стос. до картодрому. *Картодромний трек; Картодромні випробування.*

КАРТОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із картознавства. *Араби були добрими картознавцями, будуючи свої картографічні праці на основі проекції Птолемея* (з навч. літ.); *Ледь не перші спроби дослідити деякі карти Дніпра здійснено картознавцями на початку XX ст.* (із журн.).

КАРТОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Розділ картографії, що вивчає карти та інші картографічні зображення як просторові моделі реальних явищ. *Основні розробки з теорії картографії виконуються в рамках картознавства* (з наук. літ.); *Картознавство розробляє засоби аналізу і методи використання карт у наукових дослідженнях та на практиці* (з навч. літ.).

КАРТОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до картознавства. *Шкільний підручник з географії — один з основних засобів формування картознавчої компетенції учнів загальноосвітньої школи* (з наук. літ.); *У навчальних програмах із географії закладено оптимальні вимоги до картознавчої грамотності учнів усіх класів* (з навч. літ.).

КАРТОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до картометрії. *Для кількісної оцінки ступеня ураження басейну Дністра формами лінійної ерозії застосовувався картометричний аналіз ярів на основі великомасштабних карт* (з наук. літ.); *Картометричні дослідження передбачають вимірювання й обчислення по картах кількісних характеристик об'єктів та явищ* (з навч. літ.).

КАРТОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж, спец.* Розділ картографії, що вивчає способи вимірювання й обчислення за картами площ, довжин, висот та інших кількісних характеристик географічних об'єктів. *Картометрія дає змогу отримувати різноманітні абсолютні й відносні показники, такі як градієнти, щільність, інтенсивність, кількісна структура явищ тощо* (з наук. літ.); *У картометрії існують десятки емпіричних способів уведення поправок і різних редукцій для корекції результату* (з навч. літ.).

КАРТО́Н, у, *ч.* 1. Товстий твердий папір, признач. для палітурних робіт, пакування і т. ін. *Коли ми бачимо на картинах такі обличчя, то кажемо, що вони намальовані погано, по-ремісницькому, немов з картону вирізані і лаком наведені* (Леся Українка); *В око впадають сухі гілочки бузку, берези, клену, приладнані на білому картоні — це дітвора стежила, як розвиваються дерева* (Б. Антоненко-Давидович); *Целулоїд і кіноплівку, гребінці і картон .. роблять не з чого іншого, а з дерева* (М. Чабанівський); *За перкалевою відгородкою на цупкому картоні малював* [художник] *портрет у спрагло малинових, у благально зелених світлотінях* (Є. Пашковський); * Образно. *На цупкому картоні небесної мапи засвічуються одне за одним електричні сузір'я* (Ю. Андрухович).

2. *мист.* Первісний начерк фрески, картини і т. ін. або її частини в розмірах майбутнього твору, перев. виконаний на твердому папері; етюд (у 1 знач.). *Уже три роки тому, коли розписували сенат, він* [Тарас] *був не просто учнем, а рисувальником, робив картони й часто їх сам виконував на стінах, стелі та полотні* (Валерій Шевчук).

КАРТОНА́Ж, у, *ч.* Виріб із картону. *На початку XX ст. в Україні починають з'являтися не тільки їстівні ялинкові прикраси, але й скляні та картонажі (прикраси, виготовлені з багатошарового пресованого картону, а потім розфарбовані)* (з наук.-попул. літ.); *Знепилення картонажів із документами, стелажів та приміщень архівосховищ за допомогою пилососа проводиться не рідше одного разу на рік* (з мови документів).

КАРТОНА́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **картона́ж.** *Чернігівська картонажно-поліграфічна фабрика виготовляє картонажну тару, пакувальну та поліграфічну продукцію* (з газ.); *В експозиції виставки буде представлено картонажні іграшки XIX–XX ст.* (з мови реклами); // Який виробляє картонаж; признач. для виробництва картонажу. *Сьогодні структуру Київського булочно-кондитерського комбінату формують два основні цехи — булочний та кондитерський, а також допоміжний цех — картонажний* (з наук.-попул. літ.); *Продукція Золочівської картонажної фабрики відома своєю якістю* (з газ.).

КАРТОНА́ЖНИК, а, *ч.* Працівник картонажного виробництва. *Професії палітурника й картонажника дають можливість проникнути у таємниці виробництва книги, познайомитись з його історією і сучасними способами виготовлення* (із журн.); *Як імпортери картону, так і виробники упаковки впевнені, що позиції обухівських картонажників будуть з кожним роком зміцнюватися* (з газ.).

КАРТО́НКА, и, *ж.* 1. Коробка з картону. [А л і н а:] *То я вам привезла свою вінчальну сукню показати... (Розкриває картонку)* (С. Голованівський); *Дикий, нічого не кажучи, витяг із сумки продовгасту картонку, а з неї — чотири довгі патички. Бенгальські вогні* (Любко Дереш).

2. *розм.* Шматок картону. *Шофер долив води в машину, перевірив, чи щільно прилягає капот, поправив картонку, що затуляла радіатор і давала змогу двигунові нагрітися* (М. Циба); *Ти заходиш слідом і опиняєшся в невеликій кімнаті, перегородженій навпіл прилавком, на якому зігнута удвоє картонка повідомляє написом, зробленим від руки, що це "комерційний відділ"* (О. Ірванець).

КАРТО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **карто́н.** *Житомирський картонний комбінат працює з дотриманням європейських стандартів, використовуючи високотехнологічне обладнання* (з газ.); *Картонна фабрика;* // Зробл. з картону. *Він підходить до книжкової шафи і здіймає з верхньої полиці книжку, вкладену в картонну скриньку й оправлену в шовкові палітурки* (В. Домонтович); *Джен складала порцеляну і скло у великі картонні коробки* (Н. Рибак); *Помаранчі були в акуратних картонних ящиках, з намальованими жовтогарячими сонцями на них* (П. Загребельний).

КАРТО́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **карто́н.** *Моя лампа під широким картоновим абажуром ділить хату на два поверхи — вгорі темний.., під ним — залитий світлом* (М. Коцюбинський); *Чітко пам'ятаю синю картонову обкладинку книжки, ілюстрації до оповідання...* (І. Росоховатський); *Вражає високий рівень автоматизації на картоновому виробництві* (з газ.).

КАРТОНОРО́БНИЙ, а, е. Який виготовляє картон, признач. для виробництва картону. *Удосконалена модель картоноробної машини працюватиме в тривалому режимі з незмінним навантаженням* (із журн.); *Реконструкція картоноробної фабрики дозволила почати випуск нових видів картону для виробництва гофрованої тари* (з газ.).

КАРТО́ПЕЛЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **карто́пля** 2. *Під Гаєм хтось Огонь покинув, Чи подорожній там.., Чи, може, вівчарі картопельку пекли* (Л. Глібов); *Той бурячків принесе, той картопельки, той паляницю хліба, молочка дітям...* (С. Васильченко); *У його мові переважають пестливі слова: гусятко, поросятко, вербичка, насіннячко, картопелька, пшінце* (Григорій Тютюнник); *Та й городик маємо, цибулька, картопелька, садовина — усе своє, не куплене* (В. Дрозд).

КАРТОПЛЕ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **карто́пля,** напр.: к а р т о п л е з а г о т і в л я, к а р т о п л е з б и р а́ л ь н и й, к а р т о п л е к о п а́ ч, к а р т о п л е м ' я́ л к а, к а р т о п л е с а д и́ л ь н и й.

КАРТОПЛЕЗАГОТІ́ВЛЯ, і, *ж., с. г.* Заготівля картоплі для зберігання й продажу в зимово-весняний період. *30-ті роки XX ст. увійшли в історію України небаченим голодом. Голод спричинювало і те, що, крім хлібозаготівель, була ще картоплезаготівля, м'ясозаготівля, примусова грошова позика* (з наук. літ.); *Колективізація й розкуркулення, податки і самообкладання, хлібозаготівлі та картоплезаготівлі призвели до занепаду тваринництва* (з навч. літ.).

КАРТОПЛЕЗБИРА́ЛЬНИЙ, а, е, *с. г.* Признач. для механізованого збирання врожаю картоплі. *Бульби топінамбура викопують картоплезбиральними машинами пізно восени або ранньої весни* (з наук. літ.); *Збирання бульб картоплі розпочинають після відмирання бадилля за допомогою картоплезбиральних комбайнів* (з навч. літ.).

КАРТОПЛЕКОМБА́ЙН, а, *ч., с. г.* Комбайн, пристосований для викопування картоплі. *Радіус розвороту картоплекомбайна зменшується за допомогою поворотних ходових коліс* (із журн.); *За кілька років фермерське господарство придбало два трактори, сучасний іноземний картоплекомбайн, саджалку, обладнання для внесення добрив та отрутохімікатів* (з газ.).

КАРТОПЛЕКОПА́Ч, а́, *ч., с. г.* Машина для викопування картоплі. *Картоплекопач викопує бульби, відділяє від них ґрунт і скидає бульби, гичку й грудки на поверхню ґрунту* (з навч. літ.); *Фермери найчастіше збирають картоплю комбайновим способом із застосуванням картоплекопачів* (із журн.); *Дворядні картоплекопачі забезпечують швидше і зручніше викопування коренеплодів картоплі* (з газ.).

КАРТОПЛЕМИ́ЙКА, и, *ж., с. г.* Машина для миття картоплі. *Важкі домішки можуть вивести з ладу робочі органи картоплемийки і картоплетерки, що призводить до значних простоїв виробництва* (з навч. літ.); *Далі йдуть потужні й розумні машини на господарстві, що їх рухає електрика. Картоплемийка, дробарка* (В. Кучер).

КАРТОПЛЕСАДЖА́ЛКА, и, *ж., с. г.* Машина для садіння картоплі. *Картоплесаджалки умовно класифікуються за габаритністю та кількістю рядів, які вони можуть обробляти одночасно* (з навч. літ.); *Два трактори у відповідних інтервалах тягнули картоплесаджалки* (В. Гжицький); *Коли в механізм картоплесаджалки потрапляла чергова металева кулька — він автоматично викидав дві-три картоплини, а важкі металеві лапи загортали гніздо* (М. Руденко).

КАРТОПЛЕСАДИ́ЛЬНИЙ, а, е, *с. г.* Признач. для механізованого садіння картоплі. *Таку картоплесаджалку широко використовують для картоплесадильних робіт на городніх, присадибних, дачних ділянках* (із журн.); *Рекламована картоплесадильна машина призначена для садіння картоплі рядним способом із шириною міжрядь 60–75 см* (з газ.).

КАРТОПЛЕСОРТУВА́ЛКА, и, *ж., с. г.* Машина для автоматичного сортування картоплі за розміром. *Картоплесортувалки сортують бульби на три групи: продовольчу велику з масою бульб 80 г і більше, на середню насіннєву з масою бульб 50–80 г та дрібну кормову з масою бульб до 50 г* (з навч. літ.); *У верхній решітний стан картоплесортувалки встановлюється решето з великим осередком, найбільша картопля йде сходом, картопля менших розмірів перекидається на другий решітний стан* (з навч. літ.).

КАРТОПЛЕСОРТУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *с. г.* Признач. для автоматичного сортування картоплі за розміром. *Основною вимогою для картоплесортувальних машин є те, щоб картопля під час сортування не пошкоджувалася* (з наук. літ.); *У конструкціях картоплесортувальних машин застосовувалися також грохотні сортувальні пристрої* (з навч. літ.); // На якому сортують картоплю. *Найбільш перспективним способом є доставка картоплі в контейнерах від картоплесортувального пункту автотранспортом* (з навч. літ.); *Бульби від комбайна відвозять транспортними засобами до картоплесортувальних пунктів, де їх очищають і сортують* (із журн.).

КАРТОПЛЕСХО́ВИЩЕ, а, *с., с. г.* Спеціальне приміщення для складання й зберігання картоплі. *До неохолоджуваних сховищ віднесено картоплесховища з активною і природною вентиляцією, а також пристосовані приміщення* (з наук. літ.); *Система загальнообмінного вентилювання забезпечує нормативну подачу в картоплесховище зовнішнього повітря, а також його рециркуляцію* (з навч. літ.); *На Волині активно розбудовують мережу картоплесховищ* (з газ.).

КАРТОПЛЕТЕ́РКА, и, *ж.* Машина для подрібнення картоплі, з якої виготовляють крохмаль. *Картоплетерка забезпечена двома чавунними притискними колодками: верхньою і нижньою* (з навч. літ.); *Картоплетерки оснащені решітками з листової сталі* (із журн.).

КАРТОПЛЕЧИ́СТКА, и, *ж.* Машина для очищення картоплі від шкірки. *Потужні механічні м'ясорубки, картоплечистки змінили способи первинної обробки продуктів* (з наук.-попул. літ.); *При терті об шорстку поверхню диска і стінок картоплечистки картопля обчищається* (з газ.).

КАРТОПЛИ́НА, и, *ж.* Окрема бульба картоплі. *Дубковський мовчки вихопив довгими темними пальцями гарячу картоплину з миски і почав облуплювати її* (Л. Первомайський); *З кишені свого благенького пальтечка він вивертає на сніг кілька невеликих картоплин* (М. Стельмах); *Бачу, як садять вони — мати викопує ямку, а батько кидає туди картоплину з розплющеними вічками* (Є. Гуцало); *Мати з духовки виймає печені картоплини, обпорскує їх водою з троєперстя і замотує утирачем, аби відіпріли* (Є. Пашковський).

КАРТОПЛИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **картопли́на.** *Не ви той город садили, не ви поливали, і не перепаде вам із нього ні єдиної картоплинки* (С. Васильченко); *За корінці* [куща] *вчепилось кілька картоплинок* (П. Панч); *Нав'язала* [Векла] *у вузлик з півдесятка яєць, кілька огірків та варених картоплинок, пляшку молока, вишень* (Микита Чернявський); *Роман буде підсовувати ліпше підпечені картоплинки Марійці, а вона відгортатиме непомітно йому* (Б. Харчук).

КАРТОПЛИ́ННЯ, я, *с.* 1. *збірн.* Бадилля картоплі. *Вдалині, там, де очищали поля від картоплиння, диміло багаття* (М. Томчаній); *Бруствер, замаскований картоплинням, одгороджував їх* [бійців] *від противника* (О. Гончар); *Скільки ж мені довелося повоювати з бур'янами, що намагалися заглушити тендітне картоплиння* (А. Дімаров).

2. Те саме, що **карто́пли́ще.** *Неля .. простує картоплинням* (Ірина Вільде); *З саду, через городи, слідами розвідника наближалася погоня. Ось гайдамаки плутають картоплинням, ховаються в соняшниках* (К. Гриб); *Поки бреде* [Марія] *картоплинням, заточуючись у невидимі вибоїни та перечіплюючись об сухе соняшничиння, до дна не виплескана лють скапує в пітьму злими слізьми* (В. Дрозд).

КАРТО́ПЛИСЬКО, а, *с.* Те саме, що **карто́пли́ще.** — *Я думав, що вони ще в кукурудзі, а вони вже все картоплисько сплюндрували* [сплюндрували] (І. Франко); *Він то колінкував коло неї в кущах смородини, то зводився на картоплиську, то знову падав на коліна, мало очима не просіюючись у землю* (Є. Гуцало).

КАРТО́ПЛИ́ЩЕ, а, *с.* Поле, на якому росте або росла картопля. *Рушили ми всі — .. по картоплищу гуртом* (П. Тичина); *Здавалось, навіть метал летить сюди, начинений злобою, так злобно рили міни землю картоплищ, почавлених танками окопів, з люттю вгризались в дерева* (О. Гончар); *Багаття жевріло неподалік від путівця, на картоплищі поміж прижовклими осиками й кленами* (Григір Тютюнник); *По той бік дороги тяглася під вербами ставчина, луг, часто затоплюваний водою, до якого спускалися від хат і садків городи, здебільшого картоплища, але подекуди їжилась і стерня* (М. Малиновська).

КАРТО́ПЛЯ, і, *ж.* 1. Однорічна трав'яниста рослина родини пасльонових з їстівними бульбами, багатими на крохмаль, аскорбінову кислоту, мінеральні речовини. *По невеличких огородах, наче сторожі, стояли широкоголові соняшники, поміж ними, як рута, зеленіли кущі картоплі* (Панас Мирний); *Євдоким через пліт поглядає на свій город, де вже рясно, і синьо, і біло цвіте картопля* (М. Стельмах); *Плантації картоплі ще квітнуть білим цвітом, а низькоросла кукурудза стоїть у рівних, вичищених рядах* (М. Малиновська); *На обгороджених гіллям грядках кущилася картопля і замурзані землею помідори соковито червоніли між листя* (Є. Пашковський); // Бульба цієї рослини; картоплина. *З вічка картоплі — набереш восени повне відро бараболі* (О. Гончар); *Біля газової плити стояв мішок з картоплею* (Є. Гуцало); * У порівн. *Кирпатий, круглий, як картопля, ніс, коротке лице, чорні брови й блискучі, круглі, як терен, очі .. — все в йому* [ньому] *виявляло чоловіка швидкого, проворного, навіть хижого* (І. Нечуй-Левицький).

2. *збірн.* Бульби цієї рослини, що вживаються як їжа і як корм для тварин. *Кілька вже день* [днів] *харчувались старі вареною та печеною картоплею* (М. Коцюбинський); *Валя чистить картоплю, раптом кидає ніж, хапається за пучку* (С. Васильченко); *Всю ніч ми чистили картоплю — цілі гори картоплі, рубали дрова, тягали воду, а вдень ще й мили брудний посуд та прибирали в приміщенні* (А. Дімаров); — *Коли ти наступного разу запросиш мене на вечерю, буде картопля з відбивними і салат з свіжих тепличних овочів* (А. Кокотюха); *Картопля як джерело одержання крохмалю стоїть на першому місці* (з наук. літ.).

3. *тільки мн.* **картоплі́,** пе́ль. Ділянка землі, засаджена картоплею. *Вів мене Андрій городами. Буряки, капуста, картоплі... По межах соняшники рядами — посхиляли важкі голови, ніби щось погубили в межах* (С. Васильченко); *Чи оці хліба, що понад межею, і ті картоплі, що ми поминули, хіба потребують чи вимагають з'ясування причини їх буття на світі?* (Т. Осьмачка).

(1) Карто́пля в кожу́шка́х (в мунди́рах) — картопля, зварена в шкірці. *Картопля в мундирах лежала на столі, у череп'яній мисці* (В. Кучер); *І хоч не розкішно було на столі, проте оця гаряча картопля в кожушках .. та підсмажені, щойно з сковороди гречаники з запашною олією здалися Данькові за найсмачніші у світі наїдки* (О. Гончар); *Я уже навчилася варити. Картоплю в мундирах, макарони, чай* (В. Малик); *Як належить справжнім господарям, хлопці зварили на вечерю картоплі в кожушках до старого солоного сала* (Григір Тютюнник); **(2) Карто́пля фрі** — шматочки картоплі, обсмажені у великій кількості сильно нагрітої рослинної олії (фритюрі). *Вона гірко ображена, що до телячої котлети їй подали не зелений горошок, а картоплю фрі* (О. Іваненко); *Ліза швидко замовила обід: відбивну, картоплю фрі, грецький салат, склянку червоного вина* (В. Хрущак).

КАРТОПЛЯ́НИЙ, а, е. Прикм. до **карто́пля** 1, 2. *На лаві кілька горшків і деяке начиння, на папері сушиться розложене картопляне лушпиння* (Леся Українка); *Картопляне бадилля, набубнявіле та цупке від нічної вогкості, широкими листями теж гнулося від роси* (Т. Осьмачка); *Тим більше її гнівало, коли хтось необережно збивав на городі картопляний цвіт, коли хтось зривав цибулю із стрілкою, яка згодом могла б дати насіння* (Є. Гуцало); // Засаджений картоплею. *Я згадав, як ми з учителькою астрономії сиділи під зоряним небом, біля скирти соломи, серед спорожнілого, осіннього, передлубаного нашими ж таки руками колгоспного картопляного поля, чекаючи на машину* (О. Шугай); // Пригот. із картоплі. *За кілька хвилин ми всі четверо разом із фурманом сиділи й хлебтали смачну картопляну юшку* (Олесь Досвітній); *Пили картопляну юшку з ложок* (В. Барка); *Мати зварила й ми наїлися справжнього картопляного супу* (І. Кирій); // Який одержують із картоплі. *Підкидаючи в ямки дрібні покільчені картоплини, уявляв, яких-то з картопляного крохмалу мама вдома наварять галушок* (Є. Пашковський); *Британські вчені пропонують лікувати виразку шлунка картопляним соком* (з газ.).

△ **Колора́дський [картопля́ний] жук** *див.* **жук.**

КАРТОПЛЯ́НИК, а, *ч.* 1. Котлета з вареної товченої картоплі (у 2 знач.). *Лежало на чистому рушнику кілька перепічок і картопляників* (Ю. Яновський); — *Звари щось.* — *Картопляник зварю й прибіжу...* (Микита Чернявський).

2. Те саме, що **деру́н**[2]. *Домна Кирилівна начистила картоплі і взялася за тертку: вирішила з Христею картопляників на салі напекти* (Я. Гримайло); — *Валерій не може спокійно згадувати ні ваших картопляників, ні вареників* (О. Іваненко); *На обід бабуся подала борщ з карасиками і картопляники під морквяним соусом, чай з грінками* (Олекса Ізарський).

КАРТОПЛЯ́НКА, и, *ж.* Картопляна юшка. *Швейк чекав на бабусю більше ніж півгодини; потім грівся картоплянкою, яку йому принесла бідна старенька в горщику, загорнутому у подушку, щоб не прохолов* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

КАРТОПЛЯ́Р, а́, *ч.* Сільськогосподарський працівник, який вирощує картоплю. *Досвід передових картоплярів і дослідних установ показує, що несприятливі кліматичні умови можуть бути переборені застосуванням відповідних агротехнічних заходів* (з наук. літ.); *Картоплярі повинні ретельно стежити за станом рослин, бо вони в червні часто пошкоджуються фітофторою* (із журн.); *Проблема оздоровлення посадкового матеріалу картоплі давно хвилює професійних картоплярів* (з газ.).

КАРТОПЛЯ́РСТВО, а, *с.* Вирощування картоплі. *Продукцію картоплярства (бульби, картоплиння), а також відходи перероблення картоплі вживають як соковитий корм у тваринництві* (з наук. літ.); *Картоплярство є провідною галуззю поліського землеробства* (з наук.-попул. літ.); *Останнім часом спостерігається відродження картоплярства у великих господарствах, які вирощують насіннєву картоплю або картоплю для чипсів* (із журн.).

КАРТОРО́БНИЙ, а, е. Який виготовляє карти (у 1 знач.). *Карторобна машина; Карторобний цех.*

КАРТОСКЛАДА́ЛЬНИЙ, а, е. Який складає карти (у 1 знач.). *Щоб набути вмінь і навичок із складання й оформлення ландшафтних карт, студентам доводиться вчитися картоскладальних робіт* (з навч. літ.); *Картоскладальні процеси — сукупність графічних робіт із виготовлення оригіналу карти* (з навч. літ.); *Найбільша кількість картографічних видань України випускається в Києві, де зосереджено потужні картоскладальні підприємства* (із журн.).

КАРТОСХЕ́МА, и, *ж.* Спрощена географічна карта, зміст якої обмежується елементами, необхідними для розуміння окресленої тематики. *Кімната дозиметристів .. Старенький стіл, стільці навалом, сейфи. Від колишнього лишилися на стінах якісь картосхеми та графіки* (А. Михайленко); *На основі ландшафтної карти складається картосхема оцінки стійкості ландшафтів до рекреаційних навантажень, де виділяють малостійкі, стійкі та високостійкі ландшафтні ділянки* (з наук. літ.); *На стіні — велика картосхема бою за визволення Києва, на етажерці — військові мемуари* (з газ.).

КАРТОТЕ́КА, и, *ж.* Систематизоване зібрання даних, які зберігаються на картках або електронних носіях. *Тільки-но встиг Олександр Іванович зробити записи в амбулаторній картці хворого й хотів покласти її до картотеки, як двері відчинились і до кабінету твердими, впевненими кроками зайшов чоловік у простому полотняному кітелі* (Б. Антоненко-Давидович); *В ретельно заведеній картотеці були на точному обліку всі мешканці табору* (Н. Рибак); *Орхан вписав гостей у книгу та підвів до старенького бібліотекаря, що сидів у кутку за столом, заставленим шухлядками з картотекою* (Ю. Винничук); *Електронна картотека дозволяє здійснювати різноманітні маніпуляції з картками так само, як і паперова* (з наук. літ.).

КАРТОТЕ́КАР, я, *ч.* Той, хто створює або впорядковує картотеку. *Кілька років бабуся пропрацювала картотекарем у районній бібліотеці* (із журн.).

КАРТОТЕ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **картоте́ка.** *На картках-розподільниках зазначаються код і назва розділу та підрозділу. Коди розділів зазначаються також на картотечних ящиках* (з навч. літ.); *Побутові електропилососи найефективніші при пилоочищенні книг, переплетених підшивок газет, папок, коробок, каталожних та картотечних шухляд, стелажів, полиць у шафах* (із журн.).

КА́РТОЧКА, и, *ж.* Те саме, що **ка́ртка.** *Од брата одібрав карточки, з його і з його жінки* (Панас Мирний); *На стіні висить вишитий рушник, радується, що обрамлює шлюбну карточку тата і мами* (Б. Харчук); *Були це часи голодовки. Хліб .. видавали по карточках* (Ірина Вільде); *Він виїхав, зоставивши Начкові лиш коротку карточку, що від'їжджає на пару днів* (І. Франко); *Хтось, певне, дуже зайнятий, що вже й карточки не напише* (Леся Українка).

КАРТРИ́ДЕР, а, *ч.* Пристрій для зчитування інформації з електронних магнітних карток. *Високошвидкісна передача інформації з різних карт пам'яті на комп'ютер забезпечується картридером* (з навч. літ.); *Картридер може не тільки зчитувати інформацію з карт пам'яті, але й робити запис інформації на ті ж карти* (із журн.).

КА́РТРИДЖ, а, *ч.* 1. Контейнер, признач. для розміщення та захисту фарбувальної стрічки або речовини в копіювальній та розмножувальній техніці. *Для невеликого офісу найбільше підходить чорно-білий лазерний принтер. Для великого офісу — якісний кольоровий лазерний або струминний зі знімним картриджем* (з газ.); *У нас ви можете якісно та дешево заправити картриджі до лазерних принтерів усіх виробників* (з мови реклами).

2. Цілісний і самодостатній змінний блок до приладу, пристрою і т. ін. *Картридж для води має звичайну циліндричну форму, в нього легко вмонтовується фільтр* (із журн.); *Кожен картридж виготовлений так, щоб максимально співвідноситися з будь-якою ситуацією й бути ефективним при конкретному очищенні води* (з газ.).

КАРТУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **картува́ти.** *Геофізики створили і впровадили методику геологічного картування, пошуків і вивчення глибинної будови покладів залізної руди* (з наук.-попул. літ.); *При геологічному картуванні та пошуках корисних копалин важливу роль відіграють геофізичні методи* (з навч. літ.).

КАРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, спец.* 1. Наносити на географічну карту певні специфічні ознаки — геологічні, мінералогічні, топографічні, геохімічні і т. ін. *Космічні знімання дають можливість точно визначити координати будь-яких точок земної поверхні на великих просторах, картувати великі території, вивчати рельєф місцевості* (з наук.-попул. літ.); *Картувати виходи підземних вод на дні моря можна різними методами, застосовуючи їх у комплексі чи поетапно* (з навч. літ.); *У Рівненській області обліковуватимуть та картуватимуть гнізда й гніздові території білих і чорних лелек та створять на основі цього каталог* (з газ.).

2. *розм.* Ділити на смуги. *При смуговому розміщенні чистих парів поле картують* (із журн.).

КАРТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **картува́ти.** *Лінзоподібні тіла уламкових порід, які нині є перспективними об'єктами пошуків промислових покладів природного газу, досить успішно картуються за допомогою сейсморозвідки* (з наук. літ.); *У наш час геоаномальні зони відшукуються, картуються й вивчаються з використанням різних методів, основні з яких — біолокаційний і дистанційний* (з навч. літ.); *Всі зсуви на території України картуються геологічною службою України, формуються паспорти для зсувів і постійно проводяться спостереження* (із журн.); *Після збирання врожаю дані щодо врожайності полів картуються і аналізуються фахівцями* (з газ.).

КАРТУ́З, а́, *ч.* Те саме, що **кашке́т.** — *А шкода, добрий картуз та передраний козирок, — додав він, розглядаючи* (Панас Мирний); *Батько стоїть без картуза серед двору: гранчаста, загоріла шия, а сінину з чуба вітер висмикнув* (Г. Косинка); *Картуз ще місяць тому був новісінький, козирок блищав, мов дзеркальце* (О. Донченко); *Тимко, у новому сіренькому костюмчикові, штани навипуск поверх чобіт, картуз на кучерях, стоїть, понуривши голову, прощається з рідними* (Григорій Тютюнник).

КАРТУ́ЗИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **карту́з.** *Русяву головку прикривав старенький картузик з одірваним козирком* (М. Коцюбинський); *Над ними* [очима] *з-під драного картузика волосся — білявими житніми колосками* (А. Головко); *На голові круглий картузик з довгим зеленим пластмасовим козирком — у таких картузиках завжди малюють жокеїв і велосипедистів* (П. Загребельний); *Я прийду сюди аж ген із того досвітку Хлопчаком у полинялому картузику, І розтане сивий іней мого досвіду У завулку, що гучить мені, як музика* (Б. Олійник).

КАРТУЗИ́НА, и, *ж., розм.* Картуз, перев. старий, зношений. *Проте гнати* [гусей] *треба. Підтягую шлейки, накидаю сяку-таку картузину, беру дубця і гоню* [жену] (М. Олійник).

КАРТУ́ЗНИЙ, а, е. Прикм. до **карту́з.** *Батько працював чорноробом, а згодом дуже пишався своєю роботою на картузній фабриці* (з мемуарної літ.).

КАРТУ́ЗНИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **кашке́тник** 1. *Вони проходили через базар .. Ляпали долоні, гукали картузники, йшов задьористий дух від гарячих пиріжків, смаженої риби, густого борщу й розпареної пшінки* (І. Микитенко).

КАРТУЗО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **карту́з.** *Картузове сукно.*

КА́РТУЛІ, *невідм., ч.* Грузинський народний парний танець, що нагадує лезгинку. *Танцюючи картулі, завжди згадував про першу зустріч із дівчиною, про її незвичайну красу* (із журн.); *Спершу грузинський танцювальний ансамбль виконав романтичний картулі — весільний танець, танець для двох* (з газ.).

КАРТУЛЯ́РІЇ, їв, *мн. (одн.* **картуля́рій,** ю, *ч.), іст.* У Західній Європі в середні віки — збірники копій грамот, перев. стосовно земельних дарувань на користь церкви. *Найбільш відомі картулярії Ордена тамплієрів дають повне уявлення про його заснування та розповсюдження у Західній Європі* (з наук. літ.); *Картулярії переважно зберігались у монастирських архівах і здебільшого містили дарчі грамоти* (із журн.).

КАРТУЛЯ́РІЙ *див.* **картуля́рії.**

КАРТУ́Ш, а, *ч., спец.* Ліпна або графічна прикраса у вигляді обламованого завитками щита або сувою з гербом, написом, емблемою і т. ін. *Картушами звичайно прикрашали парадні входи в палацах* (з наук. літ.); *Справжнім сувенірним картушем вважають кулон овальної форми або дорогоцінну підвіску з ім'ям власника* (із журн.).

КАРТУ́ШКА, и, *ж., спец.* Кільцевий немагнітний диск із поділками, закріплений на рухомій частині компаса. *Картушка — головна складова частина магнітного компаса, що визначає сторони світу* (із журн.); *Вахтовий офіцер, уважно глянувши на картушку гірокомпаса, переконався, що курс витримується точно* (з газ.).

КАРТЯ́Р, а́, *ч.* Завзятий, азартний гравець у карти (у 2 знач.). *Я мушу зауважить, що красунь Павлусь гультяй, ледащо та картяр* (І. Нечуй-Левицький); *Вже зі злості говорив дехто, що він картяр* (О. Маковей); *Сергій Павлович перетворився на того азартного картяра, що, випадково зірвавши велику ставку, йде тепер тільки ва-банк* (Ю. Шовкопляс); *Драгун був першим картярем на цілий Львів і знав, що коли будуть грати картами Смалюха, то він ніколи в чорта не виграє* (Ю. Винничук); * У порівн. *Від тих думок він загорівся ще дужче, як розгарячілий картяр, що ставить усе на кін* (І. Цюпа).

КАРТЯ́РКА, и, *ж.* Жін. до **картя́р.** *Чує він, що є у царя дочка — велика картярка. Подумав собі: "Піду до неї бавитись у карти"* (з казки); *Пристрасна картярка, вона вже не могла грати сама і лише просиджувала далеко за північ біля гравців, тішачи слух свій приємними картярськими вигуками і радіючи з якогось казусу* (О. Афанасьєв-Чужбинський).

КАРТЯ́РНЯ, і, *ж.* Приміщення для гри в карти (у 2 знач.). *Переважна часть* [частина офіцерів] *громадилася в їдальні, а відси переходили хто до більярдової зали, хто до вузької та довгої картярні, повної зелених столиків і крісел* (І. Франко).

КАРТЯ́РСТВО, а, *с.* Азартна гра в карти (у 2 знач.). *Зі всіх людських пристрастей картярство, мабуть, чи не найбільше небезпечне, індивідуально й суспільно* (І. Франко); *Радник розсміявся гірко. — Не зле? Пиятика, картярство... — се в молодого двадцятидвохлітнього хлопця не зле?* (О. Кобилянська); *— Ми будемо суворо боротися проти всякого хуліганства, картярства, п'янок* (І. Микитенко).

КАРТЯ́РСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ка́рта** 2. *У Потоцького була велика картярська гра* (З. Тулуб); *Картярська колода;* // Пов'язаний із грою в карти. *— От і познайомились! Оце поспішав віддати борг картярський* (Ю. Логвин); // Признач. для гри в карти. *Над зеленим сукном картярського столика літали валети, дами, тузи всіх чотирьох мастей* (О. Іваненко); *З часом прийшло ще кілька членів клубу, та однаково, коли сідали за картярський стіл, усіх було не більше тринадцяти* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра).

2. Прикм. до **картя́р.** *Гучні картярські вигуки і вибухи дурного реготу тривали аж до третіх півнів* (І. Волошин); *Згодом картярські навички викликають бажання використовувати це знання для особистої вигоди* (з газ.).

КАРУ́К *див.* **карю́к.**

КАРУКО́ВИЙ *див.* **карюко́вий.**

КАРУ́НКА, и, *ж., заст.* Позумент. *Аж зирк — Паллантова лядунка І золота на ній карунка У Турна висить на плечі* (І. Котляревський); *Металева карунка використовувалась головним чином для різних предметів військового обмундирування* (із журн.).

КАРУ́НЧАТИЙ, а, е, *заст.* Оздоблений карункою. *Жупан, який носили заможні козаки, був карунчатий та мав відкладний комір з хутра чи оксамиту* (з навч. літ.).

КА́РУС, у, *ч., діал.* Осока. *Гніздо крижня виявили у густому карусі* (із журн.).

КАРУСЕ́ЛЬ, і, *ж.* Споруда із сидіннями перев. у вигляді коней, човнів і т. ін., що швидко обертається навколо вертикальної осі; встановлюється на атракціонах, у парках для розваги і т. ін. *Все це* [ярмарок] *ворушиться, .. лускає насіння і крутиться на каруселі...* (Остап Вишня); *В кінці площі.., де була карусель, гойдалка і паноптикум, стояв натовп* (Ю. Смолич); *Гучно вигравала шарманка й вертілася строкатим кольоровим мереживом карусель* (В. Добровольський); *Їй здалося, що вона кружляє на запаморочливій каруселі десь аж під небом* (Ю. Андрухович); * Образно. *За кілька днів Олеся вже не витримувала каруселі барв і ліній навкруги* (В. Кожелянко); * У порівн. *Весна — неначе карусель, на каруселі білі коні. Гірське село в садах морель, і місяць, мов тюльпан, червоний* (Б.-І. Антонич); *Настя наче скам'яніла. Все крутилося їй в очах барвистою каруселлю* (З. Тулуб).

КАРУСЕ́ЛЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **карусе́ль.** *В одній із таких заводей — в душнім тупиковім завулку .. стояли рядами парусинові, схожі на карусельки, грибки* (О. Гончар).

КАРУСЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **карусе́ль.** *На карусельній розмальованій тачанці знайшла собі пристанище весела парочка — солдат з дівчиною: сміючись їдять бублика* (О. Гончар); *Дощ ішов, ріденький і смутний. Я ішла за дощиком, весела. А за мною — хлопчик. А за ним — фіалковий слоник карусельний* (І. Жиленко); * Образно. *— Вікторе, ми в полоні якогось карусельного світогляду, примітивної механістичної схематики* (Ю. Іздрик).

△ **Карусе́льний верста́т** *див.* **верста́т.**

КАРУСЕ́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, що працює на карусельному верстаті. *Коли не вистачало карусельників, адміністрація попросила Віктора Петровича вивчити нову спеціальність і попрацювати якийсь час на карусельному верстаті* (з газ.).

КАРУ́ЦА, и, *ж., діал.* Румунська хура, віз. *Нарешті коні рушили, каруца покотилася берегом Прута* (М. Коцюбинський); *Петру бачить, як по шляху до них наближається каруца, запряжена худою конячиною* (М. Чабанівський); *Гнат розірвав конем коло, що замикало його з усіх боків, підскочив до однієї з каруц, шмагонув нагайкою по перині* (Григорій Тютюнник); *Добірні аристократичні товариства повагом сідали до тряских тарантасів і каруц* (Ю. Андрухович).

КА́РЦЕР, у, *ч.* Приміщення (перев. без світла) у в'язниці для тимчасового одиночного ув'язнення осіб, винних або звинувачених у чомусь. [Н а ч а л ь н и к с т о р о ж і:] *Сього замкніте у карцер на ніч* (Леся Українка); *На шістнадцятий день Андрія забрали з карцеру* (І. Багряний); *Порфир уже чує його залізну ходу, чує навіть віддих, коли грізний вартувальник зазирає крізь вічко до карцеру* (О. Гончар); *Мабуть, тоді, як я кричав, його вже тягнули по східцях униз, до карцеру* (В. Рубан); // *іст.* Приміщення у навчальних закладах для покарання порушників правил поведінки. *Про те ж, що сьогодні він, перший ученик, сидів у карцері, в його* [нього] *вийшло з голови* (С. Васильченко); *Він тягне тих, що провинились, в карцер, але жодного учня не послав під різки сам* (Валерій Шевчук).

КА́РЦЕРНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́рцер.** *В такій скруті Порфирові нічого не залишалося, як .. миттю шурхнути до карантинної, відгородитись від усіх оцинкованими дверима своєї карцерної схованки* (О. Гончар); *Нема ні його самого, ні хоча б листа. Або знову встругнув якусь штуку, як ото в Тюмені, і заробив карцерний режим з забороною листуватися, або ж десь мандрує* (М. Сиротюк).

КАРЦИНЕМІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Наявність у крові ракових клітин. *При метастазуванні слід розрізняти два явища: карцинемію і утворення власне метастазів* (з навч. літ.).

КАРЦИНО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із карцинології. *Карцинологи ведуть дослідження планктонних ракоподібних, що живуть в анаеробній зоні Чорного моря* (з наук. літ.).

КАРЦИНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до карцинології. *До стандартних методів гідробіологічних досліджень доцільно включити карцинологічний аналіз донних відкладів* (з навч. літ.); *Шостий міжнародний карцинологічний конгрес відбувся у 2005 р. в університеті м. Глазго* (з газ.).

КАРЦИНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ зоології, що вивчає ракоподібних. *Карцинологія належить до основних зоологічних дисциплін* (з навч. літ.); *Видатний український вчений, академік НАН України Олександр Прокопович Маркевич зробив значний внесок у карцинологію, загальну і ветеринарну паразитологію, еволюційну теорію, історію зоології* (із журн.).

КАРЦИНО́МА, и, *ж., вет., мед.* Злоякісна пухлина, що розвивається з епітеліальної тканини. *Внутрішньосудинне лазерне опромінення крові зумовлює активізацію інфільтрації у карциномі й оточуючих її нормальних тканинах* (з наук. літ.); *Все в цьому приміщенні лишилося таким, як було в день від'їзду Андрія, — навіть не дочитана ним монографія з патологічної анатомії лежала розгорнута на розділі "Експериментальні карциноми", — зате скрізь стояли квіти; багато червоних квітів* (М. Дашкієв).

КАРЦИНОМАТО́З, у, *ч., вет., мед.* Поширення метастазів ракової пухлини в органі або сусідніх органах. *Карциноматоз легень — це наслідок гематогенного метастазування пухлини в легені* (з навч. літ.); *Під час операції візуально карциноматоз очеревини не виявили* (з газ.).

КАРЧИ́ЛО, а, *ч. і с., розм.* Збільш. до **карк.** *І за сим Медвідь Бурмило Лапи, голову й карчило В ту широку щіль запхав* (І. Франко); *Найхутше* [найшвидше] *впадало всякому в очі його грубе карчило, порепане, горошкувате* (Л. Мартович); *Касян підокрався, мов кіт, і піймав татарина за карчило* (А. Чайковський).

КАРЧИ́СТИЙ, а, е, *розм.* Із товстим карком. *Анатоль притомлено склепив повіки. Ніби в кінематографі, на очі напливав карчистий граф* (Я. Качура).

КАРЮ́К, КАРУ́К, á, *ч.* Вид столярного клею. *Лемішковський насилу моргав сонними очима, що злипались.., наче карюком примазані* (І. Нечуй-Левицький); *В сінях у іншім котлі варили карук із волових жил* (І. Франко); *Тоня занесла човна в глибину елінгу, де пахло столярним клеєм карюком і мокрим деревом* (В. Собко).

КАРЮКО́ВИЙ, КАРУКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **карю́к, кару́к.** *Зварений карюковий клей потрібно зберігати в прохолодному місці не більше тижня* (із журн.).

КАРЯ́ЧКИ, КАРА́ЧКИ, *присл., розм.* 1. Те саме, що **навпо́чіпки;** накарачки, накарячки. *Вони сиділи нерухомо, карячки, боячись поворухнутись* (М. Коцюбинський); *Ми сиділи карачки під вільховим кущем. Задержані градом у бігу майже попадали на землю* (Б.-І. Антонич); *Томаш сів карачки, намагаючись рухами плечей запнути кожух на грудях і втягти в нього голову* (З. Тулуб).

2. Те саме, що **ра́чки.** *"Напирають, мабуть, — подумав він, — ще й вискочить не встигну". І вже карачки хутко подерся догори* (П. Панч).

КАРЯЧКОНО́ГИЙ, а, е, *розм.* Із кривими ногами. *Карпо — низенький, карячконогий, у довгій новій шинелі з англійського сукна, метко скочив з воза* (Г. Косинка); *Невдовзі на дверях з'явився і сам співак: присадкуватий карячконогий боєць* (О. Гончар); *Корова давала і молозиво, і молоко, а бува й сметану, навіть масло на великі свята, ще й телятко щороку приводила, смішне і карячконоге* (А. Михайленко).

КАРЯЧКУВА́ТИЙ, КАРАЧКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. Який має криві, широко розставлені ноги. *Йому вслід дріботів карачкуватий урядник* (В. Кучер); *Хай би поткнувся глистюк Арнульф сюди з своїми карячкуватими жандармами! Він би показав їм* (П. Загребельний); *Заскавучав радісно Рябко, й до двору ступив приземкуватий, карячкуватий Свирид, якого Мирон змалечку боявся* (Микита Чернявський); * Образно. *Ми залишимо праворуч на схилі, метрів за двісті, карячкувату споруду недобудованого трампліна* (Ю. Андрухович).

2. Кривий, покручений, незграбний. *Давид почав читати дописи .. Писані чорнилом і олівцем, усі карячкуватими, незграбними літерами* (А. Головко); *Ріс* [у яру] *колючий-преколючий терен і якісь карачкуваті деревця* (Ю. Мокрієв); *З великої купи сухого хмизняку, складеного біля дровітні, Лесь висмикував карячкувате гілляччя, клав на посічену ковбичку й цюкав сокирою* (І. Нижник).

КА́СА, и, *ж.* 1. Спеціальна скринька або сейф для зберігання грошей, цінних паперів. *У багатих злото в касі* (І. Франко); *Вікно було мале і високо від землі, щоби хто не закрався, бо в канцелярії стояла також каса* (Б. Лепкий); *Він пробирався у хату, виносив звідти залізну касу з золотими талерами* (Ірина Вільде); * Образно. *Захарко, відводячи розбухлі од снігу кущі порічок, чалапає в глибокій завії до яблуньки, розчищає лопатою сніг, дістає заховану під нею касу з літерами* (К. Гриб).

2. Окремий відділ в установі, на підприємстві тощо для приймання, зберігання й видачі грошей, продажу квитків і т. ін., а також приміщення цього відділу. *В касі не можу взяти грошей, бо з порожнього не наллєш* (М. Коцюбинський); *Кам'яними східцями Шелест спускається вниз, до станції вузькоколійки. Він бере в касі квитка* (О. Донченко); *Я знайшов касу й постукав у віконечко, але воно не відчинялось* (Л. Смілянський); *Ліворуч, у кутку, де звичайно перед поїздом нетерпляче мнуться в черзі до каси пасажири, не було вже нікогісінько* (Б. Антоненко-Давидович); *На стіні, відразу навпроти віконця каси, красувалася стильна мозаїка, викладена з кольорового скла* (Любко Дереш).

3. Готівка (установи, підприємства, особи і т. ін.). *Він заломив таку суму, що вся моя подорожня каса зникала в ній незначною часткою* (Леся Українка); *Переляканий шинкар надаремно сіпав до себе тремтячими руками ящик з касою* (П. Колесник); *Каса дідова в недбальстві, забув уже, з кого взяв гроші, з кого не взяв, — підморгує до молодиць, наспівує* (О. Гончар).

4. *полігр.* Скринька, поділена на комірки, в які розкладено друкарський шрифт за абеткою. *А в друкарні — льох. Лампи ледве блимають угорі над касами* (В. Еллан-Блакитний); *Коли прибула з Стрятина друкарня Балабанів, він так захопився нею, що сам .. розташовував преси, складальні каси, сортував шрифти й кліше* (З. Тулуб); *Вони зробили засідку в садку проти вікон квартири, де знаходилися друкарський верстат і каси зі шрифтом* (Ю. Хорунжий).

(1) Депози́тна ка́са — касове відділення банківської установи, в якому приймають на зберігання готівку та цінності. *Приймаючи вклади на зберігання срібною монетою, депозитна каса видавала на відповідні суми депозитні квитки* (з наук.-попул. літ.); *Свої заощадження Мирон Іванович зберігав у депозитній касі* (із журн.); **(2) Оща́дна ка́са** — установа, куди вносять гроші для зберігання. *Він мав п'ять тисяч ринських в ощадній касі* (І. Франко); — *Зараз же йдіть до своїх. А завтра ранком занесіть* [гроші] *до ощадної каси, — сьогодні пізно* (В. Винниченко); *Раптом його наздоганяє завідувач ощадної каси, що пописував до газети про вклади трудящих і частенько бував у редакції* (В. Дрозд).

КАСА́РНЯ, і, *ж., діал.* Казарма. *Приходжу до касарні, дивлюся: Штефанова зброя висить та сіяє* (Ю. Федькович); *У касарнях залишалася тільки одна рота з волоської хоругви* (П. Панч); *Непримітними, чужими здавалися стіни касарні, а певніше, просто спальні, де ще недавно спали юнаки Військової школи* (Ю. Покальчук).

КАСАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *юр.* Стос. до касації, пов'язаний з нею. *У разі незгоди з винесеною постановою (ухвалою) про відшкодування громадянин відповідно до положень цивільного процесуального законодавства може оскаржити постанову до суду, а ухвалу суду — до суду вищої інстанції в касаційному порядку* (з наук. літ.); *Суміщення апеляційного і касаційного порядків розв'язання скарг без чіткої градації цих процесів спричинило повну розгубленість серед юристів* (з публіц. літ.); *На сьоме березня було призначене засідання касаційного департаменту сенату по розгляду скарги учасників демонстрації* (В. Канівець).

△ **Касаці́йна ска́рга** *див.* **ска́рга.**

КАСА́ЦІЯ, ї, *ж., юр.* 1. Перегляд, скасування вищою інстанцією судової ухвали, вироку, що не набрали чинності закону. *Та Казанок на апеляцію, на касацію — поле у заставу віддав, жінку злиднями в могилу загнав, а все ж довгий час не здавався...* (Є. Кротевич); *— Мені б присудили, доктор, таку зозульку, — сідаючи в трамвай, мовив Грак, — я б ніколи не подавав на касацію* (О. Чорногуз).

2. *розм.* Те саме, що **Касаці́йна ска́рга** *(див.* **ска́рга).** *Організаційне оформлення судових інстанцій створює проблему складних взаємин між суддями конкретної судової установи, до якої направлятиметься апеляція чи касація* (з наук.-попул. літ.); *На відміну від колишньої касації, в апеляційному перегляді повинен бути журнал судового засідання* (із журн.).

КАСЕ́ТА, и, *ж.* 1. Плоска або циліндрична, непроникна для світла, коробка (футляр), у яку (який) вкладають перед зніманням фотопластинку або плівку. *— Мені ще треба побігти додому перезарядити касети. — Робіть це швидше, бо надвечір погано фотографувати* (М. Трублаїні); *Фотограф Костя знайшов у хаті темну комірчину і замкнувся в ній з своїми касетами* (Л. Первомайський); *То не були марення чи галюцинації: під кущем я знайшов порожню касету від кіноплівки* (І. Росоховатський); *Під час експедиції у Республіці Комі з камерою в руках я записав не одну касету про вовків* (Г. Вдовиченко); // Частина кінопроектора, до якої закладається плівка для демонстрування кінофільму на екрані. *У верхній частині корпус кінопроектора має дві щілини: одна — для виходу важеля механізму встановлення кадрів, а друга — для виходу фільму з верхньої касети* (з навч. літ.).

2. Пристрій у пістолеті, автоматі, ракетній установці і т. ін. для компактного зберігання боєприпасів. *Вся автоматика працює бездоганно, в касетах повно снарядів* (М. Дашкієв); *Навроцький тріумфуюче підносить вгору автомат і витягає з кабіни довгі касети з набоями та невеликі, в зелених сорочках, з довжелезними ручками гранати* (М. Стельмах); *Одного разу Грицько .. приніс додому новенький пістолет і дві касети з патронами* (В. Козаченко).

КАСЕ́ТКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **касе́та** 1. *Найдужче його увагу привернули, звичайно ж, касетки з фотоплівкою* (М. Дашкієв); *Отут є така спеціальна касетка, на котру можна записувати розмови* (із журн.).

2. *діал.* Скринька. *Там пишалась прекрасна китиця рож, а біля неї лежала велика касетка з сріблом на дванадцять осіб* (О. Кобилянська); *Був у нього тато — хочу автомобіль мати. Кидаймо монетки в скарбонку-касетку* (І. Калинець).

КАСЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **касе́та.** *Технологія касетного телебачення відіграє в ефірному телебаченні України швидше допоміжну роль* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Касетний серпентарій у рік Змії. Ще одна порція майорських плівок* (Л. Костенко); // Який містить касету, касети. *Касетна бомба являє собою контейнер, наповнений великою кількістю дрібних бомб, кожна з яких у свою чергу начинена сотнями металевих осколків* (з газ.).

КАСИ́ДА, и, *ж.* В арабській поезії — вірш хвалебного або повчального характеру з наскрізним римуванням. *Він входив .., не питаючи дозволу, і проголошував завжди одну й ту ж касиду, що так лестила Ібрагімовому самолюбству* (Р. Іваничук); *Поети заздалегідь писали касиди й складали назіре на поеми славетних своїх попередників* (П. Загребельний); *— Але, мій шейх, словами всього не перекажеш. А касиди я складати не вмію. Співаю тільки морські пісні під барабан* (Ю. Логвин).

КА́СИК, КА́ЦИК, а, *ч.* 1. Індіанський вождь у Мексиці та Центральній Америці до іспанського завоювання. *Решта двоє мулів, що їх поганяли пеони, несли на собі багаж експедиції — харчі й кілька сувоїв краму, призначеного здобути прихильність касиків — вождів тубільних племен* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *У XV ст. територія острова Домінікан була розділена на п'ять частин, кожною з яких правив вождь — касик* (з наук. літ.); *Колумб познайомився з місцевими мешканцями і був прийнятий місцевим племінним ватажком, кациком Гуаканагарі* (з наук.-попул. літ.).

2. Назва впливових політиків у Іспанії та Латинській Америці. *У телевізійному діалозі касик виявився людиною ерудованою і, на диво, доброзичливою* (із журн.).

КАСИНО́, *невідм., с., зах.* Казино. *— Я б усе те касино розігнав! Адже це гніздо розпусти, содома якась!* (І. Франко); *Нашому докторові прийшлося ще кілька днів перебути в повітовому місті. Цілий день касарня, стрільниця тощо, а вечером* [увечері] *офіцерське касино* (Б. Лепкий).

КАСИ́Р, а, *ч.* Той, хто відає касою (у 2, 3 знач.), приймає та видає гроші, продає квитки тощо. *Писар закликав до себе в гості двох чоловік* [чоловіків], *що були колись волосними старшинами, закликав волосного касира, десяцького* (І. Нечуй-Левицький); *Розгорнув* [Турбай] *списки, відкрив ящик з грішми й звернувся до людей: — Прошу підходити, товариші. Касиром сьогодні буду я* (М. Руденко); *Таксист зробив жест касира гонорарного відділу, але Сідалковський відповів йому жестом людини, яка тільки прибула у відрядження* (О. Чорногуз); *Горбань теж зрадів, сказав, що працює тепер касиром в ігрових автоматах* (С. Жадан).

КАСИ́РКА, и, *ж.* Жін. до **каси́р.** *За віконцем чути було знайомий голос касирки, шелест грошей і стукіт рахівниці* (М. Томчаній); *Касирка здивовано глянула на мене, завагалася, потім таки видала квитка і повернула здачу* (М. Руденко); *Степан, зсутулившись, відходить від каси, злодійкувато озирається, чи, бува, не доганяє його касирка, зникає у натовпі перехожих* (В. Яворівський); *Касирка вимкнула свій апарат, стала навшпиньки і перекрила вікно рахівницею* (В. Діброва).

КАСИ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каси́р.** *Якщо головний бухгалтер погоджується виконувати касирські функції, то з ним в обов'язковому порядку укладається договір про повну матеріальну відповідальність* (з мови документів); *Касирська документація.*

КАСИТЕРИ́Т, у, *ч., геол.* Мінерал темно-бурого, жовтого або чорного кольору; олов'яна руда. *Цінними є так звані розсипні родовища магнетиту, каситериту* (з наук. літ.); *Серед мінеральних утворень із вмістом олова промислове значення мають каситерит і станін* (з навч. літ.).

КА́СІЯ, ї, *ж.* Тропічне (субтропічне) дерево (чагарник) родини бобових з цінною деревиною, листя й плоди якого застосовують у медицині як проносне. *Касія і цинамони У саду тім розцвітають* (А. Кримський); *Ти, земний царевич, перед Божим дарством В радості приводиш підданих синів. Касією, миром пахнуть твої шати* (В. Багірова).

КА́СКА, и, *ж.* Захисний металевий головний убір у вигляді шолома, що його носять військовослужбовці, пожежники, шахтарі і т. ін. *Трохи згодом нап'яли на його* [нього] *мундир.., каску* (Панас Мирний); *Промінь ліхтарика ковзав по машині і освітлював непорушні постаті солдат у касках* (Григорій Тютюнник); *Там, куди опускалася панель, стояли двоє монтажників у брезентових робах і в касках* (В. Нестайко); * Образно. *Встають і відходять в легенду Пророки завітів нових. І ризи у них із брезенту і каски, як німби, у них* (Б. Олійник).

Голубі бере́ти (ка́ски) *див.* **бере́т.**

КАСКА́Д, у, *ч.* 1. Природний або штучний водоспад, що спадає уступами, або система таких водоспадів. *З слобід і хуторів нагнали народу тисячами; рівняли дороги, підгачували греблі, у парку прочищали підземні труби задля фонтанів і каскадів* (О. Стороженко); *Вода спадала трьома каскадами, з яких середній мав приблизно дві сотні метрів* (М. Трублаїні); *Скрізь були дерева, кущі, квіти, дзвеніли струмки, каскади* (Л. Смілянський); *У парку знаходився каскад фонтанів, танцмайданчик, кінотеатр, атракціони — всілякі гойдалки з каруселями й чортовим колесом* (О. Ірванець); * У порівн. *Дерева дерлися вгору схилами гір все вище й вище, здавалося, ніби з гір зрушила лавина і зеленими каскадами котиться вниз* (П. Колесник).

2. *перев. чого, перен.* Стрімкий, невпинний потік великої кількості, маси чого-небудь. *Грім, котрий ударив о десять кроків від нього, не був би його так перестрашив, як той страшний кашель, що розливався цілим каскадом* (І. Франко); *Над головами заревло смертельним каскадом звуків, і десяток мін лягло позаду в розвідників* (Іван Ле); *Біля піщаного урвища знявся цілий каскад бризок* (В. Собко); *Після каскаду щасливих місяців, коли енергія фонтанувала, а ідеї спалахували яскравими феєрверками, наступили будні* (Г. Вдовиченко).

3. Група об'єктів чи споруд, розташованих послідовно у певному порядку. *Вдалині виднівся каскад гір з оповитими туманним серпанком вершинами* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Львів розкинувся перед очима каскадом старовинних дахів, лискучих від вечірнього дощу* (Г. Вдовиченко); *Будівництво каскадів водосховищ на ріках, зрошувальних систем спричинило піднімання рівня підґрунтових вод та їх надходження у профіль ґрунту* (з навч. літ.).

4. В опереті — швидкий танець у супроводі співу. *На виставі Київського академічного театру оперети присутніх вразив ліричний каскад молодої артистки* (з газ.).

КАСКАДЕ́Р, а, *ч.* Дублер кіноактора — професійний виконавець складних, небезпечних трюків, що вимагають спеціальної фізичної і технічної підготовки. *На копійку зробить малюночок, потім місяць говорять, та ще й компанію зберуть. Якихось там каскадерів він намалював, так вся юрба цілий рік божеволіла* (І. Росоховатський); *Водій виявився справжнім віртуозом автошляхів; у його особі вітчизняне кіно втратило безстрашного каскадера, а спорт талановитого автогонщика* (О. Чорногуз); — *Каскадерів не бачили, чи що? Немає тут на що дивитися, це репетиція фільму* (Л. Кононович); // Клоун, який виконує номери з комічними падіннями — каскадами. *На арені цирку два комічні каскадери виявили професійну акробатичну майстерність, працювали легко і невимушено* (з газ.).

КАСКАДЕ́РКА, и, *ж.* Жін. до **каскаде́р.** *На чемпіонаті світу з повітряної акробатики найкращу майстерність продемонстрували каскадерки з Великобританії* (з газ.).

КАСКАДЕ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каскаде́р.** *Для знімання каскадерських трюків була запрошена група професійних каскадерів* (із журн.); *На зустрічі йшлося не про акторську кар'єру, а про каскадерську* (із журн.); *Після кількох місяців тренувань Роман опанував ази каскадерського мистецтва* (з газ.).

КАСКА́ДНИЙ, а, е. 1. Який утворює каскад (у 1–3 знач.). *Земле моя, зоре моя, Хвиле дніпрова каскадна! Скільки-то часу сила твоя В море плила безпорадна* (А. Турчинська); *Гурт зірок угорі все ще мчав у каскаднім танці, знизу доходило заспокійливе хрумкання й прискання коней, а темрява навкруги густішала, сідаючи просто на вії важкими метеликами снігу* (М. Івченко); *Такі функціональні зміни в печінці, як правило, притаманні фізіологічно активним речовинам, що реалізують свою дію через рецептори й каскадне посилення сигналів* (з наук. літ.); *У каскадних відстійниках крохмальне молоко стікає трохи нахиленими жолобами* (із журн.).

2. *заст.* Опереткoвий; шансонетний. — *Здумайте собі, він мені просто в очі каже, що з мене вийшла б чудова каскадна зірка* (Леся Українка).

КАСКЕ́ТКА, и, *ж.* Вид легкого кашкета. *З-під каскетки затяганої, з погнутим козирком червоніють нахльоскані вітром вуха* (О. Гончар); *Щоб порятувати гостей від спеки, польські скаути розносили їм мінеральну воду і каскетки* (з газ.).

КА́СКО, *невідм., с., фін.* Страхування транспортного засобу від ризиків, які можуть виникнути у процесі його експлуатації. *За вибором власника або експлуатанта транспортного засобу договір страхування може покривати всі ризики (повне каско) або бути укладений тільки на деякі з них (часткове каско)* (з наук. літ.); *Розрахунок вартості поліса автомобільного каско можна зробити в офісі вибраної страхової компанії та в режимі онлайн за допомогою автоматичного розрахунку* (з мови реклами).

КА́СОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ка́са.** *Ольга сидить коло столика в кухні й мучиться над новим методом ведення касових книг* (Ірина Вільде); *Я пішов до касового залу слідом за агентами, розділяючи їх невдоволення і розчарування* (Р. Андріяшик); *Я випередив її і, вкинувши кілька дрібних монет у касовий апарат, відірвав з паперового рулончика два вузесенькі проїзні квитки* (О. Шугай); *Із сукупності чернеток, листів, записок, начерків, касових чеків, телефонних рахунків тощо письменника створюється генетичне досьє, що вимагає хронологічної структурованості* (І. Карпа).

2. *перен.* Який дає прибуток; розрахований на одержання прибутку (про спектакль, фільм і т. ін.). *Писав з принципово касових позицій* (А. Крижанівський); *Приблизно з 1912 року театр М. Садовського уже перестає працювати над поширенням репертуару, все частіше виставляються "касові" п'єси* (з мемуарної літ.).

КА́СОВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **ка́совий** 2. *Як багато інших любителів кіно, Валентина обирала кінопродукцію за ознакою касовості* (із журн.); *У касовості кінотрилогії "Володар перснів" можна не сумніватися* (з газ.).

КАСО́Г *див.* **касо́ги.**

КАСО́ГИ, ів, *мн. (одн.* **касо́г,** а, *ч.), іст.* Давня назва одного з адигейських племен, що жило коло південних приток Кубані; з часів середньовіччя відомі як черкеси. *В передгір'ї між Кавказом і Сурозьким морем жили алани й касоги, мир з якими уклав ще князь Святослав* (С. Скляренко); *Як тільки Ярослав кинувся на втихомирення Новгорода, Мстислав, зібравши свою дружину, взявши за союзників нещадно до того приборканих ним касогів і хозарів, вийшов з Тмутаракані* (П. Загребельний); *Не мирилися з ногайцями нащадки касогів — племена волелюбних черкесів* (Д. Білий); *На Північному Кавказі Святослав підкорив племена ясів (осетинів) і касогів (черкесів)* (з навч. літ.).

КАСО́ЗЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **касо́ги.** *У рік 6530 (1022)... Мстислав перебував на Тмутаракані. І пішов він на касогів, а почувши це, князь касозький Редедя виступив супроти нього* (з переказу).

КА́СТА, и, *ж.* 1. В Індії та деяких інших країнах Сходу — замкнена суспільна група, члени якої пов'язані походженням, заняттям та своїм правовим станом. *В індуїзмі кожна каста ізольована від іншої касти своєю так званою чистотою, яку не можна заплямувати позакастовими контактами, особливо з членами нижчих каст* (з наук.-попул. літ.); *В Індії були стани — касти, наприклад, жерців, воїнів, селян* (з навч. літ.).

2. *перен.* Замкнена суспільна група, що зберігає свою відокремленість і привілеї. *Він був руський патріот, типовий представник того старого попівського патріотизму, що бачив націю виключно в попівській касті* (І. Франко); *Життя попівське так ув'язнене в одвічні рами, так определене* [визначене] *на багато літ уперед. Прикріплене до непорушної доктрини, робить і саму касту непорушною* (Г. Хоткевич); — *Он у маршових ротах місяць-два пострибав — і на фронт. А ми ніби привілейована каста* (Є. Доломан); *Офіцерський склад царської армії залишився майже цілком дворянським і являв собою особливу касту, яка різко відрізнялася від солдатської маси* (з навч. літ.).

КАСТАНЬЄ́ТА *див.* **кастаньє́ти.**

КАСТАНЬЄ́ТИ, є́т, *мн. (одн.* **кастаньє́та,** и, *ж.).* Поширений в Іспанії, Італії та країнах Латинської Америки ударний музичний інструмент із дерева або пластмаси у вигляді двох мушель, зв'язаних шнурком на одному кінці. *Летять сліпця, мов ті колючки, Під дзвін і ляскіт кастаньєт* (М. Вороний); *Соловейко ніби зазирнув йому в папір, страшенно зрадів, зацмокав, заахкав, задріботів, заплескав у кастаньєти* (В. Винниченко); *Глянь, — свистять і літають мечі, А у наших руках кастаньєти, — Ми танцюєм, в танок зовучи* (О. Олесь); *Мадонна і святий Йосип до циган поспішають: згублені кастаньєти всюди марно шукають* (В. Стус); * Образно. *Гаряче повітря танцювало тарантелу по скелях, а в сірих маслинах цикади грали на кастаньєтах* (М. Коцюбинський); * У порівн. *Ось старий почав підстрибувати, мушлі заторохтіли, мов кастаньєти* (І. Росоховатський).

КАСТЕЛЯ́Н *див.* **каштеля́н.**

КАСТЕЛЯ́НКА, и, *ж.* Жін. до **кастеля́н.** *Багато років працювала Віруанька кастелянкою у студентському гуртожитку* (із журн.).

КАСТЕ́Т, а, *ч.* Холодна зброя — металева пластина з отворами або спаяні кільця (часом з шипами), що накладаються на пальці і затискаються в кулаці. — *Диви, диви — з кастетом б'ється! Хіба ж це по правилу? Так нечесно...* (Б. Антоненко-Давидович); *Це був важкий кастет з чотирма круглими дірками для пальців* (В. Собко); *Від таких молодців можна всього чекати. В них інколи трапляються і свинцеві кастети, і залізний шворінь під полою* (М. Руденко); *Ще коли я вчився в школі і їздив велосипедом з хлопцями по чужих селах, відважно махав кілком і кастетом у бійках біля клубу, але разом з тим писав вірші і дружив з відмінниками, які не пасли корів, визначилось моє таке місце між селянством і інтелігенцією* (В. Рубан).

КАСТЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **касте́т.** *Багато видів кастетної зброї виглядають абсолютно нешкідливо, як предмети господарсько-побутового призначення* (з газ.); // Нанесений, заподіяний кастетом. *При оголеному клинку музейної тростини-шпаги функції молота практично нівелюються і зводяться максимум до кастетних ударів* (з газ.); *Кастетна рана.*

КА́СТИНГ, у, *ч.* 1. Попередній відбір з-поміж претендентів на конкурс краси, співу, танцю, роль у кіно- або телефільмі і т. ін. — *Будемо робити кастинг, — сказав Валюня і дав оголошення в друкований орган міськради* (С. Жадан); *Проводився досить серйозний кастинг на двох перших дійових осіб* (І. Роздобудько); *До запланованої зйомки часу лишилося вже зовсім мало. А у мене ніяк не закінчаться кастинги* (І. Карпа).

2. Один із видів ловлення риби за допомогою спінінга із попереднім закиданням приманки в зону передбачуваного знаходження риби. *Техніка лову кастингом полягає в тому, що рибалка регулярно закидає приманку в місця вилову риби з наступним використанням котушки спінінга для підтягування здобичі до себе* (з навч. літ.); *Морський кастинг вимагає особливо ретельного підбору вудлища з урахуванням специфіки передбачуваного трофею* (із журн.); *Перелік риби, зловленої на кастинг, вдалось доповнити окунем* (з газ.).

КА́СТИНГОВИЙ, а, е. Прикм. до **ка́стинг.** *Кожен учасник, що пройшов кастинговий відбір, отримав персональну сторінку на офіційному сайті конкурсу* (із журн.); *На території кав'ярні було розміщено кастинговий майданчик* (з газ.); *Дуже поширений в Японії останнім часом напрям кастингового лову* (із журн.).

КА́СТОВИЙ, а, е. Прикм. до **ка́ста.** *Оперта на тих двох авторитетах* [церковній і мовній традиціях], *мусила література* [в Галичині] *стати кастовою, зректися всякого поступу, всякої критики* (І. Франко); *Як кожен шляхтич, Бжеський був насичений кастовими забобонами* (З. Тулуб); *Учні коледжу мали строгу кастову приналежність* (Любко Дереш); *Вона кохатиме мене знов, коли кастові забобони перестануть паморочити їй голову* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

КА́СТОВІСТЬ, вості, *ж.* Станова, професійна і т. ін. замкненість, відокремленість. *Те, що у нас не було кастової военщини за всіма правилами цієї специфічної кастовості, це наше досягнення, а не провина* (О. Довженко); — *Важливо, звісно, не лише розказати, а й самому показати — в металургів діло таке. Ясна річ, у нас без кастовості, ніякої роботи наші хлопці не цурались* (О. Гончар); *Соціальні касти існували в стародавніх Індії та Єгипті, певна кастовість була характерною для Спарти* (з навч. літ.).

КАСТÓР, у, *ч.* Цупке вовняне сукно з ворсом зі споду. *Використовують кастор головним чином для пошиття зимових пальт* (із журн.); *Мода віддає перевагу гладкофарбованим блискучим матеріалам — атласу, кастору* (з газ.).

КАСТÓРКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **Рици́нова** *(рідко* **кастóрова)** **олíя** *(див.* **олíя).** *Вона .. напилася касторки.., тепер приписує сьому своє видзоровлення* [одужання] (Леся Українка); *Рита заслабла, і треба було касторки купувати* (В. Винниченко); *Зібравши решитки йоду й касторки, я подав собі першу медичну допомогу* (М. Йогансен); *Увесь він .. затягнутий чорною шкурою: на плечах лиснiє кожанка, що блищить і тхне касторкою* (М. Стельмах).

КАСТÓРОВИЙ[1], а, е. Те саме, що **рици́новий.** *Касторовий компрес поліпшує циркуляцію лімфи і сприяє усуненню запальних процесів у організмі* (з навч. літ.); *Касторовий спирт.*

△ **Рици́нова** *(рідко* **кастóрова)** **олíя** *див.* **олíя.**

КАСТÓРОВИЙ[2], а, е. Прикм. до **кастóр.** *Касторове виробництво;* // Зробл., пошитий із кастору. *Він був убраний у форменний, але дорогого сукна костюм з крахмальним білим комірцем під сірою блузою і носив добре пошиту касторову, як у офіцерів, шинель* (Б. Антоненко-Давидович); *Одягнений він у вільне касторове пальто* (М. Руденко); *Тут якийсь чолов'яга в касторовому сюртуці, здивований похмурим поглядом Жюльєна, в свою чергу пильно глянув на нього* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

КАСТРÁТ, а, *ч.* 1. Особина чоловічої статі, в якої видалено статеві залози. *Кирила тоді мучили недобрі енергетичні заряди: ненависні очі перехожого, втуплені у маляра із параноїдальною одержимістю маньяка-кастрата* (С. Процюк); *Дитину в неї відбирає німий кастрат-євнух* (із журн.); *У відгодівельні групи слід передати вибракуваних тварин — корів, волів, усіх бичків-кастратів* (з газ.); * У порівн. *Омелько добре запам'ятав тоді це баб'яче безволосе лице, як у кастрата* (Ю. Логвин).

2. *перен., зневажл.* Нікчемна особа, від якої немає ніякої користі. *Не говорить Ні сам сивий верхотворець, Ні його святії — Помощники* [помічники], *поборники, Кастрати німії!* (Т. Шевченко).

КАСТРÁЦІЯ, ї, *ж.* Штучне видалення статевих залоз або пригнічення їх функції оперативним шляхом чи іншими методами. *Кастрація тварин спричиняє глибокі порушення в діяльності кори великих півкуль* (з наук. літ.); *То були спроби шляхом хірургічного втручання, шляхом часткових операцій — кастрації, розтину мозкового придатку, здавлення немовляті черепа тощо — звузити душевне життя людини, обмежити її прагнення та потреби, розм'якшити її волю або пригнітити розум, розвиваючи і гартуючи її фізичні здатності, фізичну силу, міцність кістяка* (Ю. Смолич).

КАСТРÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **каструвáти.** *Він заревів, немов кастрований кнур* (Любко Дереш); * Образно. *Внаслідок великодержавної мовної політики в СРСР сформувався досить потужний соціальний шар людей "безмовних", тобто — не побоюсь різкого слова — ментально кастрованих* (О. Забужко); *Я встиг одвернутись, ховаючи свій загнаний кастрований погляд* (Є. Пашковський).

КАСТРУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **каструвáти.** *Валахи в старовину часто займалися в нас каструванням коней та худоби* (з переказу).

КАСТРУВÁТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Штучно видаляти статеві залози у тварин, людей, органи розмноження в рослин; вихолощувати (у 1 знач.). *Вони вбили самця і тому одразу його кастрували, бо в мисливців було своє повір'я, що інакше м'ясо попсується* (М. Малиновська); *Кнурців, непридатних на плем'я, після досягнення 40-денного віку треба кастрували* (з наук. літ.); *Квітки, призначені для штучного запилення, потрібно каструвати, тобто видалити з них пиляки* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Мері знищила в ньому мужчину своїм нереалізованим інстинктом материнства, вона каструвала його своєю відданістю, запопадливою турботливістю квочки...* (Г. Тарасюк).

КАСТРУ́ЛЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **кастру́лька.** *Мені хоча б одну каструлечку, що не тече. Хоча б одненьку!* (В. Нестайко).

КАСТРУ́ЛЬКА, и, *ж.* Зменш. до **кастру́ля.** *В передпокої .. на електричній плитці кипить закрита каструлька* (І. Кочерга); *В старій шафі з навстіж одчиненими дверцятами виднілись торбинки, пакунки, банки, каструльки* (Є. Гуцало); *Поряд з чавуном стояла каструлька з окропом* (П. Запаренко); *Вода в каструльці википіла і яйця благополучно почали запікатись, приємно потріскуючи* (Г. Тарасюк).

КАСТРУ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **кастру́ля.** *"Каструльні" бунти були популярним видом протесту проти диктатури генерала Аугусто Піночета, який повалив в 1973 році уряд Чилі* (з газ.); *Каструльна накривка; Каструльний набір;* * Образно. *Дійшов я до місця паркування транспорту, зупинився, переборюючи втомлений каструльний гуркіт у своїй голові* (із журн.).

КАСТРУ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Майстер, який виготовляє каструлі. *Вироби каструльника за асортиментом не лише різної місткості, а також циліндричної, конічної, сферичної та напівсферичної форм* (із журн.).

2. *розм.* Помічник кухаря або кока *(див.* **кок**[2]**).** *Мріялись хлопцеві паруси до неба, пальми ще не відкритих архіпелагів, а мусив каструльником найнятись до збур'ївського дядька-капітана* (О. Гончар); *Микола Трублаїні, скромний кореспондент української газети "Вісті", поспішив найнятися на пароплав каструльником* (з газ.).

КАСТРУ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **кастру́льник** 2. *Мати вдосвіта йшла на роботу — вона робила каструльницею в "Павільйон де Парі"* (Ю. Смолич).

КАСТРУ́ЛЯ, і, *ж.* Металевий посуд (перев. циліндричної форми) з однією-двома ручками і кришкою, в якому варять страви. *Ганна Сильвестрівна встигла тим часом наставити вже окропу, і коли вода забулькотіла, виклала на підситок перший десяток вареників і почала по одному кидати їх в каструлю* (І. Сенченко); *На тривалих зупинках вона варила суп у каструлі, позиченій у кухаря* (Д. Ткач); *Вночі приходив Григорій, гучно тупотів ногами, гримів каструлями, відшукуючи захололу вечерю* (П. Загребельний); *Біля порогів джмелями гули мідні лискучі примуси, на яких щось смачно булькало в пузатих каструлях і шкварчало на чорних, закіптюжених сковорідках* (В. Нестайко).

КАСУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **касувáти.** *Гетьманові належить помилування засуджених, полегшення кари й загальне прощання зроблених карних учинків з касуванням проти них переслідування й визволення їх від суду й кар* (В. Винниченко); *Користуючись підтримкою царського уряду, православна ієрархія домагалася повного касування наслідків унії на контрольованій нею території* (з наук. літ.).

КАСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* 1. Те саме, що **скасо́вувати.** *В той самий день він підписав декрет, що він касує і тортури, й страту в своїй державі* (Леся Українка); *Як батьки, як діди, так і ми будемо робити, не ми ті закони писали, не нам їх і касувати, а не добра та пташка, що свого гнізда цурається* (У. Самчук); — *Товаришу гвардії лейтенант, — наполягає на своєму Денис, — ви ж не можете через мою голову касувати мої накази* (О. Гончар); *З цієї хвилини всі книжкові абонементи касую, групові прогулянки забороняю, побачення з рідними та знайомими дозволятиму лише декому і не більше одного разу на місяць* (М. Сиротюк).

2. *рідко.* Те саме, що **ліквідува́ти.** *Калинович відповів, що все ще не має постійного заняття, бо державну бухгалтерію касують і реорганізують* (І. Франко).

КАСУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **касува́ти.** — *Віднині я видаю таке право: всі губернаторства касуються* (І. Франко); *Одним тільки й повеселили їх: сказано, що касується тільки ця постанова громадська* (Б. Грінченко); *Розвідка касується, тринадцятому маршовому батальйону збудувати міст через ріку Буг* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

КАТ, а, *ч.* 1. Той, хто здійснює тілесні покарання або смертні вироки, бере на тортури. *Прийшов і кат з сокирою, найнятий татарин, котрого Вишневецький держав при своєму дворі* (І. Нечуй-Левицький); *На драбині, приставленій до стовпа, стояв уже кат* (П. Панч); *За ним тюпав міський кат у чорному каптурі і з прорізами для очей, він тримав у руках сокиру* (Р. Іваничук); *Султан ішов до султанші сам, без суддів і катів, нікого не кликав на поміч, навіть не взяв з собою меча або хоч ножа* (П. Загребельний); *Головний кат справді був попереджений про ласку царя царів і дозволив жінці забрати додому будь-кого з приречених* (І. Білик).

2. *перен.* Той, хто тиранить, убиває, мучить; мучитель, недолюдок. *Слово, моя ти єдиная зброє, Ми не повинні загинуть обоє! Може, в руках невідомих братів Станеш ти кращим мечем на катів* (Леся Українка); *Суд над зрадниками Батьківщини й катами народу відбувався в будинку цієї ж школи* (О. Довженко); — *При ньому катам, казнокрадам та різним темним людям жилося як у Бога за пазухою, але чесних, розумних і гуманних офіцерів він за будь-яку дрібницю міг тижнями тримати на гауптвахті* (З. Тулуб); — *Сестра я, сестра, — ридаючи, вигукувала вчителька, в нестямі пориваючись до отетерілих нападників. — Рубайте й мене, звірі, кати ви, нелюди...* (О. Гончар).

3. *лайл.* Біс, чорт. *Який вас обезглуздив кат?* (І. Котляревський).

◊ **Біс (кат, чорт) би його́ (тебе́, її** *і т. ін.)* **взяв** *див.* **біс**[1]; **Біс (чорт, дідько, кат) із ним (з не́ю, з тобо́ю** *і т. ін.) див.* **біс**[1]; **(1) До ка́та** — дуже багато. [Я в д о х а:] *Вона дівка-козир.., а худоби і грошей до ката* (Г. Квітка-Основ'яненко); *В складку хлопці та дівчата Назнесуть курчат до ката* (І. Манжура); — *Я їх* [дрова] *уже й смалю добре, а про те ще до ката в сараї* (Л. Яновська); *Перед самим сніданком у курінь увалився гурт січовиків, од котрих пахло до ката смачно, вони були веселі й говіркі й одразу ж завзято запрацювали ложками* (Ю. Мушкетик); **(2) Кат зна що (як, куди́** *і т. ін.), зневажл.* — не те, що треба; не таке, як треба; не так, як треба; те, що викликає осуд, подив і т. ін. *Ану, думаю, зв'яжу я його* [півня] *краще, бо та Варка .. кат зна як зв'язала* (Марко Вовчок); — *Ти кат зна що верзеш, — сказала Олеся* (І. Нечуй-Левицький); *У нас багато говориться про міць та сталість всієї справи, а робиться все якось кат зна як* (М. Івченко); *Гнат не хотів, щоб кат зна що варнякали про нього. Тому вирішив усе нишком владнати* [висватати Марту] (М. Стельмах); **(3) Кат його́ (її, їх** *і т. ін.)* **[ма́му] бери́ (забира́й) / взяв (побра́в, забра́в) [би]:** а) *(лайл.)* уживається для вираження досади з приводу чогось, незадоволення ким-, чим-небудь. — *Ага! От чого мені шкода, кат би його взяв, — піджака загубив* (О. Довженко); — *Такий вовчисько, кат би його побрав. Жаль, що немає рушниці* (Ю. Збанацький); б) уживається для вираження зневажливого ставлення до кого-, чого-небудь, незадоволення ким-, чим-небудь. *"Хазяї, кат його маму бери", — сам не знає на кого сердиться* [Левко], *різко б'є віжками по конях* (М. Стельмах); *Знають* [Івана], *кат його не візьме, допік він їм, майстрам, ще будучи фабзайцем* (О. Гончар); в) уживається для вираження примирення, вимушеної згоди з чимось; нехай буде так, як є. *Теличка залишається вдома. Заберуть* [німці], *кат її бери, не доїться. А корову відвести на Василів кут, до далекої рідні* (Григорій Тютюнник); **(4) Кат його́ (тебе́, її** *і т. ін.)* **[ба́тька (го́лову)] зна́є (зна),** *зневажл.* — невідомо, незрозуміло. — *А нам же яка порада буде? — загули козаки, дивлячись, що усе їх начальство чи переказилось, чи кат їх зна: писар, мов після дурману, повіявсь собі додому, а пан сотник понурив голову та теж потяг до своєї хати* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Кат їх батька зна, над чим таким важким .. животи вони понадривали?* (П. Гулак-Артемовський); *Почне щось снуватися в голові — снується та й снується, а на який кінець, то й кат його голову знає...* (С. Васильченко); — *Де брусок? — Ну, мантачка... — А кат тебе знає, де ти все діваєш* (Григорій Тютюнник); — *Не турбуйся, Тимофійовичу, — заспокоїв телефоніста Хаєцький. — В мене теж один босий!.. Кат його зна, де він чобіт збувся...* (О. Гончар); **(5) Кат ка́том <Кат з катів>** — дуже жорстокий, немилосердний (про людину). *Допиту справжнього ще не було, бо комендант вечеряє! А кат з катів був! Що він виробляв з людьми!* (А. Головко); — *Різні є люди: пан теж себе людиною вважає. А Пігловський навіть вище людей.., а сам кат катом* (М. Стельмах); **(6) Кат ма́є** *чого* — немає. — *Тут ліс, пане, — золото! І на цілому світі такого дубка кат має* (Панас Мирний); [П р і с ь к а:] *Думають, що мати робити не хоче, .. ледача мати, прикидається недужою... Не бачать, що тут здоровля* [здоров'я] *того давно кат має* (С. Васильченко); *Зітхає Дзвонар, — зима, а рукавиць кат має* (М. Стельмах); **(7) На [яко́го ка́та]** — уживається для вираження незадоволення в знач. н а щ о, н а в і щ о. *На якого ви ката З книжками носитесь в руках?* (Л. Боровиковський); *Хоч я і студент, але на якого ката мені мучити себе, ускладнюючи й так нелегке своє становище, вчити німецьку мову, коли я надалі також не зможу нею скористатися у своїй роботі?* (О. Шугай); *Для розумної людини немає більшого горя, як жалкувати за марно втраченим часом. На ката нам ті старощі здалися?* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); **Не узя́в його́ (її, їх** *і т. ін.)* **біс (кат, чорт)** *див.* **біс**[1]; **(8) У ка́та** — уживається при вираженні незадоволення чим-небудь. *Де ти в ката забарилась з своїми лучами?* (Т. Шевченко); — *Моє добро, батьківщина. — Яка там у ката батьківщина? Ви ж панські. В наділ вам дано* (Панас Мирний); [Т и б е р і й:] *Та куди ж він у ката щез той шлях?* (М. Кропивницький).

КАТАБОЛІ́ЗМ, у, *ч., біохім.* Сукупність ферментативних реакцій розщеплення складних органічних сполук у клітині. *Реакції катаболізму супроводжуються виділенням енергії* (з наук. літ.); *Обмін речовин поєднує, здавалося б, те, чого поєднати аж ніяк не можна, — процеси творення (анаболізм) і руйнування (катаболізм)* (з наук.-попул. літ.); *В умовах гіпоксії основна частка білка, що включається у катаболізм, може брати участь у процесах активного обміну* (з навч. літ.).

КАТАВА́СІЯ, ї, *ж.* 1. *церк.* Виконання церковних пісень двома хорами. *Катавасія походить від візантійської традиції сходження хористів з обох крилосів на середину храму для спільного співу* (з навч. літ.); // У православному богослужінні гімн, який співається наприкінці пісень канону на утрені. *Катавасія, по суті, це той же ірмос, але який не розпочинає, а завершує пісні канону* (з навч. літ.).

2. *перен., розм.* Розгардіяш, гармидер, метушня. *Така паморочна катавасія тривала з тиждень* (І. Микитенко); *Данько .. теж не забарився ув'язатися в загальну катавасію* (О. Гончар); *Усім він казав одне й те ж: — Ото скажіть спасибі, що вас не вплутали в цю катавасію!* (М. Циба); *Перед тим Ворон загадав собі не встрявати ні в які катавасії, поки не перепровадить Тіну за Збруч* (В. Шкляр).

КАТАГЕНЕ́З, у, *ч.* 1. *біол.* Напрям еволюційного процесу, що призводить до регресивних змін організмів. *Катагенез має прояв у вигляді загальної дегенерації* (з навч. літ.); // Те саме, що **катаморфо́з.** *Катагенез передусім пов'язаний із втратою ароморфозів, що були набуті предками* (з навч. літ.).

2. *геол.* Процес зміни осадових гірських порід, що полягає в значному їх ущільненні, утворенні вторинних мінералів і т. ін. *В окремих надійно ізольованих блокових структурах склад газу є переважно метановим, успадкованим від осадових порід, які сформувалися в умовах катагенезу* (з наук. літ.); *Катагенез означає зміну осадових порід у стратисфері при підвищеному тиску й температурі за наявності підземних вод і шпарових розчинів* (з навч. літ.).

КАТАКА́НА, и, *ж.* Одна з двох основних форм японської ієрогліфічної писемності. *Хоча ієрогліфи обох японських абеток передають однакові склади, все ж відрізняються формою зображення: катакана — ієрогліфи гострих геометричних форм, хірагана — плавне й витончене письмо* (з наук.-попул. літ.).

КАТАКЛА́З, у, *ч., геол.* Деформація і подрібнення мінералів усередині гірської породи, зумовлені тектонічними рухами. *Жильне виповнення тріщин особливо розвинуте у зонах катаклазу й тектонічної тріщинуватості в гранітах Коростенського плутону* (з наук. літ.); *Геологи шукали в гранітах, гнейсах і мігматитах ознак тектонічних переміщень, тертя, катаклазу. Та все було покрите з поверхні суглинками, чорноземним ґрунтом* (із журн.).

КАТАКЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *геол.* Руйнівні зміни на великих територіях земної поверхні під впливом атмосферних чи вулканічних процесів. *Наша Земля, яка є звичайним планетним тілом, також повинна була переживати періоди могутніх вулканічних катаклізмів* (з наук.-попул. літ.); *Розрахунки розрахунками, але проти могутніх катаклізмів, що призводять до руйнування й виникнення цілих континентів, не встоять жалюгідні утвори людських рук* (М. Дашкієв); *Навіть космічні тіла свідчать те саме — зіткнення галактик, вибухи планет та зірок, грандіозні небесні катаклізми* (О. Бердник).

2. *перен.* Раптові руйнівні зміни у соціальному житті; катастрофа. *Палії війни отруйними руками Готують світові кривавий катаклізм* (М. Рильський); *Не до світових катаклізмів йому, коли перед ним зустріч з рідним домом, з сім'єю* (Олекса Ізарський); *Незважаючи на катаклізми війни, у Потсдамі ще й досі збереглося чимало своєрідних бюргерських будиночків із гостроверхими дахами* (О. Шугай).

КАТАКО́МБА *див.* **катако́мби.**

КАТАКО́МБИ, ко́мб, *мн. (одн.* **катако́мба,** и, *ж.).* Природні або штучні печери з довгими заплутаними ходами. *Три доби під землею, в лабіринтах катакомб точився запеклий бій* (Ю. Збанацький); *Ще перед тим наслухалась, що катакомби тягнуться від Керчі на багато кілометрів* (О. Гончар); *Наш стародавній Київ споконвіку відомий як один з найбільших у Європі районів зосередження підземних ходів, печер і катакомб* (з газ.); // У деяких містах Стародавнього Риму — такі ж підземелля, що правили першим християнам за притулок, а також за місце релігійних відправ і поховань. *І всі за нею повставали І за апостолом пішли У катакомби* (Т. Шевченко); *Нічого християнського не було в них, нічого спільного з тими першими неофітами, що при світлі смолоскипів спускалися в катакомби і там молилися з відданою вірою і самозреченням, і там ховали своїх перших мучеників за віру* (О. Іваненко); *Шнурре намагався довести первісно близький зв'язок мистецтва катакомб з язичеським малярством епохи імператорів* (П. Загребельний); * У порівн. *З вузенької вулички, з склепінням, як з катакомби, показалась процесія* (М. Коцюбинський); *Ніч глуха й довга, як одеські катакомби, куди ходив на екскурсію позаминулого року* (Ю. Мушкетик).

КАТАКО́МБНИЙ, а, е. Те саме, що **катако́мбовий.** *Є пречудові акварелі Реймана, які дають набагато краще уявлення про характер катакомбного малярства, аніж Вільпертова публікація* (П. Загребельний); *Він стояв у мініатюрній катакомбній церкві, викопаній першими насельниками печерських горбів з благословення святого Антонія, перед святими мощами мучеників за віру християнську* (Г. Тарасюк); // Пов'язаний з катакомбами. *Поширення катакомбної культури спричинилося до зникнення ямних старожитностей у степу та на півдні лісостепової смуги України* (з наук. літ.).

КАТАКО́МБОВИЙ, а, е. Прикм. до **катако́мба;** катакомбний. *Мовби згадавши, що, крім катакомбового, існує ще якийсь інший світ, кинулись потовпом до центрального виходу* (О. Гончар); // Розміщений у катакомбах. *Михайло Міллер провадив розкопи в степовій смузі України та над нижнім Доном, досліджуючи катакомбові й сарматські поховання* (з наук. літ.).

КАТАЛА́ЖКА, и, *ж., заст., розм.* Буцегарня, холодна *(див.* **холо́дний** 6). — *Мало того, що на місці до крові побили* [об'їзні], *ще й у каталажку закинули: викуп дай...* (О. Гончар); *Все ж — я на волі! Сам собі господар! А спіймають, то не повісять же, а запакують у ту ж каталажку!* (В. Малик); *Звідси потрапив у районну каталажку, де його протримали півтори доби і де він співав пісні з-за ґрат* (Ю. Андрухович).

КАТАЛА́ЗА, и, *ж., біол.* Фермент, який розщеплює перекис водню, що утворюється в процесі біологічного окиснення, на воду й молекулярний кисень. *Об'єктивним чинником процесів перекисного окиснення ліпідів і накопичення перекису є активність ензиму каталази* (з наук. літ.); *Каталаза захищає організм від нагромадження перекису водню, розкладаючи його на кисень і воду* (з наук.-попул. літ.).

КАТАЛЕ́КТИКА, и, *ж., літ.* Співвідношення метричної структури вірша і його клаузули. *Починаючи з п'ятої строфи каталектика аналізованого вірша зазнає змін* (з наук.-попул. літ.); *Каталектика розглядає кінцівки вірша, зокрема склади слів, які йдуть після останнього наголосу віршованого рядка* (з навч. літ.).

КАТАЛЕКТИ́ЧНИЙ, а, е, *літ.* Стос. до каталектики. *У каталектичному вірші в кінцевій стопі, від якої кожен вірш бере ту чи іншу назву, не вистачає для її повноти одного складу* (з навч. літ.).

КАТАЛЕПСИ́ЧНИЙ, КАТАЛЕПТИ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до каталепсії. *Науці відомо три типи гіпнозу — летаргічний, каталепсичний і сомнабулічний* (з навч. літ.); *Мені снилось, ніби я поринув у каталептичний транс, глибший і триваліший, ніж звичайно* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Е. По).

КАТАЛЕ́ПСІЯ, ї, *ж., мед.* Утрата тілом людини або окремими його частинами рухомості з характерним застиганням у певній позі. *Каталепсія може бути результатом гіпнотичного впливу* (з навч. літ.); *Каталепсія може виникати при деяких психічних захворюваннях (шизофренія, істерія та ін.)* (із журн.); *Доктор Івановський узяв руку і спробував її зігнути. Рука зігнулася. Він її опустив. Вона розігнулася й упала. Це не була каталепсія* (Ю. Смолич); *Йосипа поховали поруч з дідом, ймовірно, похованим у стані каталепсії* (Г. Пагутяк); * Образно. *Весь увійшов* [Храпков] *у себе, в свою душу.., вагався, вирішував і знов впадав у стан моральної каталепсії* (Іван Ле).

КАТАЛЕ́ПТИК, а, *ч.* Людина, що хворіє на каталепсію. *Одну хвилину лікар вдивлявся в ці воскові риси каталептиків, потім рвучкими кроками пройшов у другу палату* (І. Микитенко); *Каталептики не здійснюють рухів із власної волі, їм можна надати будь-яку позу, і якою б незручною вона не була, вони перебуватимуть у ній дуже довго* (з навч. літ.).

КАТАЛЕПТИ́ЧНИЙ *див.* **каталепси́чний.**

КАТА́ЛІЗ, у, *ч., хім.* Збудження хімічних реакцій або зміна їх швидкості під впливом каталізаторів. *Гомогенним каталізом називають такий каталіз, у процесі якого складники сировини та каталізатор перебувають в одному агрегатному стані, найчастіше це газ або рідина* (з наук.-попул. літ.); *Каталіз поділяють на позитивний, коли швидкість реакції прискорюється, і негативний, коли швидкість уповільнюється* (з навч. літ.).

КАТАЛІЗА́ТОР, а, *ч., хім.* 1. Речовина, що впливає на збудження або зміну швидкості хімічної реакції, але сама при цьому не змінюється. *Найчастіше каталізатор перебуває в твердому стані, а реагенти і продукти реакції — в рідкому або газоподібному* (з наук. літ.); *У природних біологічних системах ферменти виконують функцію каталізаторів* (з наук.-попул. літ.); — *Єдине, що я визначив абсолютно точно: навіть незначні домішки органічних речовин зводять нанівець усі досліди, бо вуглець виступає як небажаний каталізатор* (М. Дашкієв).

2. *перен.* Те, що впливає на зміну активності певного процесу чи дії. *Друзі, з тих, що ними фактично ніколи не були, стали каталізаторами в процесі й до того неугавному* (Олекса Ізарський); *Мрійники — каталізатори майбутнього. Не жаліючи себе, вони поривають сучасників у невідомість, бо знають — лише стріла в польоті досягає мети* (О. Бердник).

КАТАЛІЗА́ТОРНИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **каталіза́тор** 1. *Каталізаторний силікон є хімічно інертним, нетоксичним продуктом, без неприємного запаху і смаку* (з навч. літ.); *На випускних трубах автомобілів мають бути спеціальні каталізаторні пристрої* (із журн.).

КАТАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *хім.* Дієпр. пас. до **каталізува́ти** 1. *Висока основність гістидину відіграє важливу роль у каталізованому рибонуклеазою утворенні циклічних фосфатних утворень* (з наук. літ.); *При зміні зовнішніх умов може кількісно й якісно змінюватись каталізований білками обмін речовин клітини* (з навч. літ.).

КАТАЛІЗУВА́ТИ, у́є, *недок. і док., що.* 1. *хім.* Прискорювати хімічні реакції. *Молібден каталізує фіксацію атмосферного азоту в азотобактеріях* (з навч. літ.); *Ферменти або ензими є органічними каталізаторами білкової природи, що каталізують більшість хімічних реакцій в організмі* (з навч. літ.).

2. *перен.* Активізувати, прискорювати певну дію чи процес. *Конференція має каталізувати в професійних колах дискусію про те, чим є й чим має бути музей нині* (з газ.).

КАТАЛІТИ́ЧНИЙ, а, е, *хім.* Стос. до каталізу. *З повним правом можна сказати, що хімічна технологія — це технологія каталітичних реакцій* (з наук.-попул. літ.); *Для досконалого перероблення сирої нафти за кордоном широко використовують каталітичний процес деструктивної гідрогенізації* (з навч. літ.).

КАТА́ЛКА, и, *ж., розм.* Візок, на якому перевозять лежачих хворих. *Федорова рука зсунулася з операційної каталки і провисла над підлогою* (В. Яворівський).

КАТАЛО́Г, у, *ч.* Список, перелік книжок, рукописів, картин і т. ін., складений у певному порядку, щоб полегшити їх пошук; реєстр (у 1 знач.). *Щодо справи каталогу українських книжок.., то як він буде у Вас в рукописі готовий, пришліть мені* (Леся Українка); *Тільки почав я писати каталог книжок, як набої почали бити по нас із тилу і розриватися під моїм вікном біля уніатської часовні* (В. Сосюра); *В нашвидку .. заготовленому каталозі з'явились нові назви книг* (Ірина Вільде); *Я почав гортати каталог і розглядати репродукції* (О. Шугай).

△ **(1) Алфа́ві́тний (абе́тко́вий) катало́г,** *бібл.* — бібліотечний каталог, у якому бібліографічні картки розміщаються за алфавітним порядком імен та прізвищ окремих авторів і колективів авторів або заголовків творів та інших документів. *Алфавітний (абетковий) каталог є обов'язковим у бібліотеці, тому що він відображає весь її фонд* (з навч. літ.); *Інформацію про наявність у бібліотеці необхідного документа користувачі можуть отримати з алфавітних каталогів* (із журн.); *У залі каталогів до послуг користувачів систематичний і абетковий каталоги, зведений краєзнавчий каталог, систематична картотека статей, тематичні картотеки* (з газ.); **(2) Зо́ряний катало́г,** *астр.* — каталог зір, складений за якою-небудь ознакою. *Харківські астрономи працюватимуть над визначенням точного часу, складанням зоряних каталогів, а також вивчатимуть питання про нерівномірність обертання Землі* (з наук.-попул. літ.); **(3) Системати́чний катало́г,** *бібл.* — каталог, у якому бібліографічні описи розміщені за галузями знань відповідно до визначеної системи бібліотечно-бібліографічної класифікації, згідно з каталоговими індексами, незалежно від шифру книги. *Систематичний каталог є*

головним джерелом при виборі книг, оскільки за основним розподільником зібрана вся література з тієї чи іншої галузі знань із подальшою їх деталізацією (з навч. літ.); *У систематичному каталозі картки розміщені за галузями знань* (із журн.); **(4) Фундамента́льний катало́г,** *астр.* — зоряний каталог, який містить дані, що виведені шляхом об'єднання численних спостережень за спеціально вибраними зірками в різних обсерваторіях у різні часи. *Будова зоряного світу і закономірності рухів зірок можуть вивчатися тільки на основі фундаментальних каталогів, що містять дані багатьох десятків тисяч зірок* (з наук.-попул. літ.); **(5) Хронологі́чний катало́г** — каталог, у якому записи впорядковані відповідно до дат видання документів (дійсних чи встановлених). *Користуватися літературою допомагала система каталогів: хронологічного, систематичного, алфавітного, які поповнювалися відповідно до надходжень* (із журн.).

КАТАЛОГІЗА́ТОР, а, *ч.* 1. Укладач каталогу; працівник, що займається каталогізацією. *Перевірені електронні тексти книжок архівують і включають до електронного корпусу, після чого каталогізатор складає їх бібліографічні описи, які заносять до електронного каталогу* (з наук. літ.); *Підготовка вторинних документів — сфера професійної діяльності інформаційних посередників: бібліографів, каталогізаторів, референтів* (із журн.).

2. Спеціальна програма, що допомагає систематизувати наявну колекцію електронних книг. *Каталогізатор є одним із основних компонентів системи, що призначена для керування теками, тестами й результатами* (з навч. літ.).

КАТАЛОГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Абстр. ім. до **каталогізо́ваний.** *Каталогізація є підсумовувальним етапом обліку й оцінки матеріальних цінностей музейної установи* (з навч. літ.); *Одним із найстаріших видів діяльності з організації інформації в бібліотеках є каталогізація* (із журн.).

КАТАЛОГІЗО́ВАНИЙ а, е. Дієпр. пас. до **каталогізува́ти.** *Фільмофонд збільшився на 1000 найменувань, однак він ще не каталогізований* (з газ.); * Образно. *Світ повинен бути каталогізований. В його, Ґулевому, ідеальному світі підтримувалася б завжди стала температура* (В. Домонтович); // **каталогізо́вано,** *безос. пред. Передбачається, що до 2030 р. буде каталогізовано гени, які беруть участь у процесах старіння* (із журн.); *Більшість якісних інформаційних ресурсів, використання яких підвищило б ефективність загальної освіти, каталогізовано на освітніх інтернет-порталах* (з газ.).

КАТАЛОГІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **каталогізува́ти.** *Каталогізування включає три основні принципи розкриття змісту документальної інформації: систематичний, предметний і авторський* (з навч. літ.); *Методи і принципи каталогізування — це ніби спеціальна мова бібліотекарів, без якої неможливий жоден процес професійної роботи з книгою* (із журн.); *Особливу роль у бібліотечній справі продовжує відігравати каталогізування* (з газ.).

КАТАЛОГІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Заносити що-небудь до каталогу, складати каталог чого-небудь. *Крім праці в кількох школах, вона ще каталогізувала іноземні видання в міській бібліотеці й підробляла також у клубі працівників освіти* (Олекса Ізарський); * Образно. *У дзвінкій тиші бабиного дому я повільно, крок за кроком перемотував у голові безконечні плівки пам'яті. Порядкував їх, каталогізував* (Любко Дереш).

КАТАЛО́ГОВИЙ, а, е. Те саме, що **катало́жний.** *Сервер має каталоговий пошук ресурсів, а також здійснює пошук за ключовим словом* (із журн.); // Признач. для каталогу. *Каталогова шафа; Каталогова шухляда.*

КАТАЛО́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **катало́г;** каталоговий. *На стіл випало дві каталожні картки з надрукованою на них анотацією* (О. Шугай); *Валько розпорядився, щоб комп'ютер заносив в окремий список зорі без каталожних номерів* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Основними елементами бібліографії в символах бібліотекарі вважають книгу — як джерело інформації, ключ — як інструмент, що відкриває скарбницю знань, каталожну карту — як традиційний носій інформації, комп'ютер — як новий крок у пошуку інформації* (з наук.-попул. літ.); // Признач. для каталогу. *Чернишов довго сидів в його робочому кабінеті, заваленому паперами, товстими зошитами, картотеками і каталожними ящичками* (З. Тулуб); *Стінки каталожної шафи та шухляди знепилюють патрубною або щільовою насадкою пилососа, каталожні картки — круглою щіткою* (з мови документів); // *у знач. ім.* **катало́жна,** ної, *ж.* Приміщення, в якому зберігаються каталоги. *У каталожній за периметром розташовані картотечні шафи* (із журн.).

КАТАЛО́НЕЦЬ *див.* **катало́нці.**

КАТАЛО́НКА *див.* **катало́нці.**

КАТАЛО́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **катало́нці** і Каталонія. *З оглядової площі міста добре видно Барселонський порт, пам'ятник Колумбу, скульптурну групу, яка зображає каталонський народний танок* (із журн.); *Каталонський клуб виграв найпрестижніший футбольний клубний турнір Європи і цього року* (з газ.).

КАТАЛО́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **катало́нець,** нця, *ч.;* **катало́нка,** и, *ж.).* Жителі Каталонії. *У Англії високодержавникам завдають мороки шотландці й уельсці, в Іспанії — баски й каталонці, в маленькій Бельгії — фламандці й валлони* (Б. Антоненко-Давидович); *Було нас тоді двісті вісімдесят чоловік, окрім русинів, ще генуезці, каталонці, сицилійці, провансальці, кандіоти й московитяни* (Валерій Шевчук); *Через який там час поплив той каталонець із усяким крамом до Олександрії; він привіз у подарунок султанові кілька виборних соколів* (М. Лукаш, пер. з тв. Г. Лорки).

КАТА́ЛЬ, я́, *ч., розм.* Робітник, що викочує або підвозить які-небудь вантажі вручну, візком. *На горні заглухли сопла, в кауперах не стугонів газ, внизу каталі не брязкали вагонетками* (С. Чорнобривець); *На сучасному підприємстві ручна праця чавунників, каталів та ін. була повністю замінена роботою механізмів* (із журн.).

КАТА́ЛЬПА, и, *ж.* Південне дерево, що має велике листя серцеподібної форми, запашні квіти й круглі грубі стручки. *Вулиці села вже обсаджено молодими деревами, та якими! .. Кілька штук катальп райагроном посадив навіть власноручно* (Ю. Яновський); *Перед будинком росли дві старі з голими стовбурами катальпи* (Ю. Смолич).

КАТА́ЛЬПОВИЙ, а, е. Прикм. до **ката́льпа.** *Катальпові квітки зовні білі, зсередини пурпурні, поцятковані жовтими плямами і смужками, зазвичай зібрані в кінцеві кисті* (з навч. літ.); // Обсаджений катальпами. *У Чернігівському ботанічному саду були розбиті липова, березова, горобинова, катальпова, туєва та інші ландшафтні алеї* (із журн.).

КАТАМАРА́Н, а, *ч.* Судно з двома вузькими довгими корпусами, розміщеними на деякій відстані один від одного і з'єднаними між собою спільною палубою. *Катамаран із голубим прапорцем на щоглі причалив до берега, на якому розкинула намети наша експедиція* (Р. Федорів); *На одному з німецьких озер лебідь закохався в катамаран* (Л. Костенко); *Слово "катамаран" походить від назви плотів, які в'язали на південному узбережжі Індії* (з наук.-попул. літ.); *Найбільший у світі катамаран збудовано в Шотландії* (із журн.).

КАТАМНЕ́З, у, *ч., мед.* Зведення всієї інформації про стан хворого, яку збирають, перев. багаторазово, після визначення діагнозу і виписки з клініки. *Розроблено новий одноетапний комплексний метод лікування хворих на хронічний вазомоторний риніт. Катамнез простежено до 5 років* (з наук. літ.); *Зміни ехоструктури підшлункової залози мають стійкий характер і залишаються навіть в катамнезі, що потребує диспансерного спостереження за цією категорією хворих до нормалізації ультразвукової картини* (з навч. літ.).

КАТАМОРФО́З, у, *ч., біол.* Регресивний напрям еволюційного процесу, що характеризується спрощенням загальної будови організму зі зміною умов середовища. *Здебільшого основу катаморфозу становить перехід до менш активного способу життя, від життя у відкритих просторах до прихованого життя (в ґрунті, рослинних тканинах)* (з наук. літ.); *Окремим випадком катаморфозу є гіпоморфоз* (з навч. літ.).

КАТА́НА, и, *ж.* Зігнутий меч з однобічним клинком. *За формою клинка катана нагадує шаблю, проте рукоять у неї пряма і довга, що дозволяє використовувати дворучний хват* (з навч. літ.); *Катана з'явилася в XV ст. і використовувалася до кінця XIX ст. як традиційна зброя самурая* (із журн.).

КА́ТАНИЙ, а, е, *техн.* Дієпр. пас. до **ката́ти** 4. *Весь стіл був заставлений шматочками катаної сталі* (Яків Баш); *Різні серії та номери катаного швелера виробляються з різних марок легованої, вуглецевої і конструкційної сталі* (із журн.).

КА́ТАНКА, и, *ж.* Різновид сортового металопрокату, що має форму металевого прутка круглого перетину, діаметр якого, як правило, становить від 5 до 9 мм. *Добре продавалися арматура, катанка та якісний плоский прокат* (з газ.); *У нашому асортименті представлено катанку сталеву* (з мови реклами).

КАТА́НКА, и, *ж., діал.* Верхній сукняний одяг без рукавів. *Тут Василь вступив у хату в новій чорній катанці з фабрицького* [фабричного] *сукна* (Сл. Б. Грінченка); *З темних сіней увійшла в хату баба Палажка повагом та тихо, в білій катанці, зав'язана чорною хусткою* (І. Нечуй-Левицький); *Під батьківською катанкою, підібравши під себе ніжки, спить клубком його синок* (М. Стельмах).

КАТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ката́ти** 1, 3 і **ката́тися.** *Додому привозим з катання морозні щоки і гру вогнів в оці* (М. Коцюбинський); *Скільки чудових переживань дали нам ті розваги в наметах у дощові дні й на річці в сонячні — особливо катання човном* (М. Трублаїні); *— Вас експлуатують, а ви мовчите! Он у Мотузівці хлопці по двічі крутять* [карусель] *за одне катання, а ви по чотири...* (М. Чабанівський); *Був певний, що за якусь годину карета повернеться, адже такі катання учинялися не раз* (Валерій Шевчук).

△ **Фігу́рне ко́взання (ката́ння)** *див.* **ко́взання.**

КАТАПУ́ЛЬТА, и, *ж.* 1. Старовинний військовий пристрій для кидання важкого каміння, загострених колод під час облоги фортець. *Вони довго лежали й прислухались, а водночас і пильно дивились вперед, де очі їх, що вже давно призвичаїлись до темряви, .. бачили катапульти, що нагадували черепах, самостріли* (С. Скляренко); *Ні в кого не лишалося сумнівів, що вони певні: Фессалоніка усе ще в осаді, бо там, як і раніш, яро металось каміння з катапульт, таранились стіни й рискали по околіях комонні роз'їзди* (Д. Міщенко); *Не помагали нападникам ні пристінні штурмові вежі, ні стінобитні тарани, ні катапульти* (П. Загребельний); *У римському війську застосовувалися різні механічні пристрої. Серед них були метальні знаряддя для кидання у ворога стріл та каміння (катапульти, балісти та інші)* (з навч. літ.).

2. *ав.* Механізм для старту (виштовхування) літака з палуби авіаносця та інших злітних майданчиків. *Електромагнітна катапульта стосується військово-морського флоту і використовується на авіаносцях* (з наук. літ.); *Літак злетів з катапульти, і в першу мить колеса його майже черкнулися об асфальт* (В. Собко); // Механізм для викидання людини, тварини, вантажу з літака, ракети, космічного корабля в разі аварії тощо. *Під час падіння ракети на Землю собаки викидалися за допомогою катапульти* (з наук.-попул. літ.); *Крізь ілюмінатор я ще раз глянув на товаришів, і тієї ж миті потужна катапульта викинула мій човник у космос* (М. Білкун); *Із швидкісних літаків стрибають тепер за допомогою катапульти* (з газ.); * Образно. *Ой, доле, доле, що з людьми ти коїш? Цим осокорам вже по двісті літ. Із катапульти гойдалки такої ж колись я звідси вилетіла в світ* (Л. Костенко).

КАТАПУ́ЛЬТНИЙ, а, е, *ав.* Те саме, що **катапу́льтовий.** *Катапультний старт дає змогу не тільки економити паливо (отже, збільшити дальність і тривалість польоту), а й запускати літаки з максимальним бойовим навантаженням* (із журн.); *Під час польоту космонавт, одягнутий у спеціальний скафандр, розміщається в катапультному кріслі* (з газ.).

КАТАПУЛЬТО́ВАНИЙ, а, е, *ав.* Дієпр. пас. до **катапультува́ти.** *Я був катапультований удруге. Цього разу лише з кабіною космічного човника* (М. Білкун); *Катапультований з літака вантаж одразу ж занесли в складське приміщення* (з газ.).

КАТАПУ́ЛЬТОВИЙ, а, е, *ав.* Прикм. до **катапу́льта** 2. *Раджу пристебнути ремінь і допомогти підготувати катапультовий пристрій* (із журн.); // Який викидається з літака або космічного корабля за допомогою катапульти (у 2 знач.). *Катапультування здійснюється за рахунок вистрілювання катапультового крісла разом із пілотом з літального апарата за допомогою стисненого повітря, порохового заряду, ракетної системи* (з навч. літ.).

КАТАПУЛЬТУВА́ННЯ, я, *с., ав.* Дія за знач. **катапультува́ти.** — *Система катапультування, повторюю, була продумана до найменших подробиць* (О. Тесленко); *Вона* [Рашель], *як і решта особового складу новоросійського флоту, була забезпечена транслятором для аварійного катапультування* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Передбачено також варіант посадки з катапультуванням крісла з космонавтом із кабіни і дальшим приземленням його на парашутах* (з газ.).

КАТАПУЛЬТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що, ав.* Викидати за допомогою катапульти (у 2 знач.). *Нащадки тих, кого він катапультував у чорну холоднечу космосу, не пам'ятали зла* (М. Руденко); *А для таких, як ви, професіоналів не становить складності грамотно катапультувати хлопців* (О. Тесленко).

КАТАПУЛЬТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док., ав.* Викидатися з літака, космічного корабля за допомогою катапульти. *Він катапультується, тобто вистрілює себе з літака разом із сидінням...* (О. Гончар); *На щастя, всі екіпажі вчасно катапультувалися й були негайно переправлені на вільні кораблі з резерву* (О. Авраменко, В. Авраменко); *При спуску з орбіти космонавт може або приземлитися в кабіні, або катапультуватися на малій висоті в кріслі з кабіни й приземлитися окремо від корабля на парашуті* (з газ.).

КАТА́Р, у, *ч., мед.* Запалення слизової оболонки деяких органів. *Маю загострення істерії та анемії, а до того ще й якийсь катар в грудях* (Леся Українка); *В поїзді краще не пхатися до вікна. Можуть натопити в вагонах, а тоді можна дістати катар* (Ирина Вільде); *Те, що звичайно вважалося грипом, є тільки сезонний катар дихальних шляхів* (М. Дашкієв); *Спробуй довести тепер татові, що ніякої причини для тривоги немає, що в неї катар — і більш нічого, і що з вигляду вона здорова, навіть поправилась* (М. Олійник).

КАТАРА́КТ, а, *ч., техн.* Гідравлічний або пневматичний амортизатор. *На відміну від амортизаторів, катаракт не має пружних частин і механічна енергія в ньому не акумулюється, а перетворюється в теплову* (з навч. літ.).

КАТАРА́КТА, и, *ж., мед.* Захворювання кришталика ока, що призводить до його помутніння та втрати зору. *Глаукома, катаракта, прогресуюча короткозорість — ось ті недуги, з якими хворі найчастіше звертаються до окулістів* (з наук.-попул. літ.); *Олена Степанівна, Денисова хазяйка, — сліпа, в неї катаракта. Лікарі кажуть, що можна повернути зір, зробити операцію* (Г. Усач); *Прокіп осліп! .. Зрештою, йдеться, мабуть, про звичайну катаракту. — Ні, це була не катаракта* (Ю. Винничук); // Плівка, що утворюється на кришталику ока внаслідок такого захворювання. *Чудодійний промінь лазер застосовують для випалювання катаракти* (з наук.-попул. літ.).

КАТАРА́ЛЬНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до катару, пов'язаний з ним. *Катаральний характер має запалення слизової оболонки кишківника при різних харчових інтоксикаціях* (з наук. літ.); *У хронічних алкоголіків відбуваються різкі й тяжкі розлади в роботі внутрішніх органів, настає катаральний стан дихальних шляхів* (з наук.-попул. літ.); *Катаральний кашель.*

КАТАРЕВУ́СА, и, *ж., лінгв.* Один із різновидів сучасної новогрецької мови. *На початку XIX ст. Адамантіос Кораїс створив катаревусу (очищену мову) і протягом більшої частини XIX та XX ст. грецька була відома у конкурентних різновидах народної (простонародної, розмовної) демотики й наукової катаревуси* (з наук.-попул. літ.); *Катаревуса не допускала діалектизмів і містила переважно книжні слова та заархаїзовані елементи* (з навч. літ.).

КА́ТАРЕЦЬ *див.* **ка́тарці.**

КА́ТАРКА *див.* **ка́тарці.**

КАТАРОБІО́НТ *див.* **катаробіо́нти.**

КАТАРОБІО́НТИ, ів, *мн. (одн.* **катаробіо́нт,** а, *ч.).* Організми, що можуть жити лише в холодних незабруднених водах із високим вмістом кисню. *Типовим катаробіонтом є струмкова форель* (з наук. літ.); *Катаробіонти живуть переважно у незабруднених водоймах, озерах, гірських річках, струмках, джерелах* (із журн.).

КА́ТАРСИС, у, *ч.* 1. За "Поетикою" Арістотеля — піднесене задоволення і просвітлення глядача, який пережив разом із героєм трагедії страждання і звільнився від них; очищення емоцій мистецтвом. *При всій трагічності, фільм не повинен пригнічувати глядача: отой античний катарсис — то не вигадка, він існує, він справді ж бо здатен очищати душу й давати їй міць* (О. Гончар); *Він не знав, що таке катарсис, та й вистава не зовсім вдалася* (Г. Пагутяк); *У такі хвилини повністю стиралися межі простору і часу, публіка переживала істинний катарсис і після арії вибухнула захопленими аплодисментами* (з газ.).

2. Стан духовного очищення після певних переживань, потрясінь. *Бажання епатувати читача деякими жахливими епізодами зовсім не конфліктує з ідеєю гуманізації суспільства, душевного катарсису* (із журн.); *Закриття Чорнобиля може стати тим моментом катарсису — духовного очищення і просвітлення, який дозволить трагедії дати поштовх до розвитку нового життя* (з газ.).

КА́ТАРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ка́тарці** і Ка́тар. *Катарська інвестиційна компанія планує будівництво розкішного туристського курорту в пустині Сахара* (із журн.); *За інформацією катарських журналістів, на фестивалі буде транслюватися фільм про кримських татар* (з газ.).

КА́ТАРЦІ, ів, *мн. (одн.* **ка́тарець,** рця, *ч.;* **ка́тарка,** и, *ж.).* Жителі Катару. *У спілкуванні катарці використовують аравійський діалект арабської мови* (з навч. літ.); *Катарцям доводиться велику частину води отримувати шляхом опріснення морської* (із журн.).

КАТАСТРО́ФА, и, *ж.* 1. Раптове лихо, подія з тяжкими трагічними наслідками. *Коли почалась канонада і над головою її покотились небесні гармати, Раїса скорчилась уся і забилась в куточок, з німим жахом чекаючи катастрофи* (М. Коцюбинський); *У палаті була півсутінь. Поряд марив якийсь чоловік, поранений під час автомобільної катастрофи* (В. Собко); *Миготіли зорі, аж паморочилась голова. Здавалося, Всесвіт зазнає катастрофи, провалюється в безвість* (С. Плачинда); *У сузір'ї Лебідь, на страшенній віддалі од нашої Землі, відбувається космічна катастрофа. Там зіткнулися дві галактики* (з наук.-попул. літ.).

2. Тяжке потрясіння, що стає причиною істотної зміни, різкого перелому в особистому або суспільному житті. *Життя складається з випадків, що часом спричинюють колосальні катастрофи* (І. Багряний); *Катастрофа походу Вишневецького блискавично наближалася* (Іван Ле); *Сказати б, що він зазнав у житті якихось страшних особистих катастроф, — ні, життя його весь час ішло без особливих піднесень і спадів* (П. Колесник); *Він був впевнений, що йому до снаги серйозні звершення, але біда у тому, що найменшу невдачу він сприймав як катастрофу* (В. Хрущак).

(1) Чорно́бильська катастро́фа (траге́дія) — найбільша екологічна катастрофа XX ст., яка сталася о 1 год. 23 хв. 26.IV.1986, коли вибухнув реактор 4-го енергоблоку Чорнобильської АЕС, у результаті чого великий викид радіоактивного пилу піднявся на висоту 1500 м і був перенесений

вітром до Скандинавії, Центральної та Південно-Східної Європи, Північної Італії. *Після повідомлень про чорнобильську катастрофу американських та європейських засобів масової інформації розпочалася евакуація близько 130 тис. мешканців Київської області із заражених районів* (з наук.-попул. літ.); *Екологічна ситуація в Україні стає дедалі загрозливішою. Причому це наслідок не тільки таких екстраординарних подій, як, скажімо, чорнобильська катастрофа* (із журн.); *Для України, населення якої зазнало (і продовжує зазнавати) впливу наслідків чорнобильської трагедії, забезпечення повноцінним харчуванням, у якому рибний білок повинен становити помітну частину, має бути першочерговим державним завданням* (із журн.).

КАТАСТРОФІ́ЗМ, у, *ч.* Теорія, згідно з якою розвиток земної кори й органічного світу відбувається внаслідок періодичних глобальних катастроф і потопів. *Хто уважно вивчав прадавні казки, перекази, міфи Еллади та Аріаварти-Індії, кодекси майя та містерії Єгипту, той відзначав трагічність і катастрофізм космоісторії* (О. Бердник); *Основоположники катастрофізму твердили, що під час катастроф на більшій частині Землі вимирало все живе, а потім на етапі спокою планета заселялася органічним світом, який переселявся з регіонів, що не зазнали катастрофи* (з наук. літ.).

КАТАСТРОФІ́СТ, а, *ч.* Прихильник, послідовник катастрофізму. *Я не катастрофіст. Я хотів би думати в хорошу сторону. Але, на жаль, не вона домінує у загальному балансі подій* (Л. Костенко); *На думку катастрофістів, після кожної з природних катастроф, що зазнала Земля, виникали нові види рослин і тварин* (з наук. літ.).

КАТАСТРОФІ́ЧНИЙ, а, е. Який призводить до катастрофи, є катастрофою; згубний, трагічний, руйнівний. *Винищувач ішов на кулі з катастрофічною швидкістю* (Іван Ле); *Катастрофічний землетрус зруйнував скелясту гору, ламані обрії якої виднілися високо над міжгір'ям* (В. Владко); *Зрошення і тільки зрошення може врятувати наш край від безконечних посух та чорних бур, від катастрофічних для селянства недородів* (О. Гончар); *Катастрофічний стан.*

КАТАСТРОФІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **катастрофі́чний.** *А ще більше тих, що, маючи достатньо щирості й розуму, просто не замислюються над проблемами катастрофічності, гадають, що все якось обійдеться* (О. Бердник); *У творах англійського романтизму автори часто зосереджувалися на конфлікті людини та суспільства, на відчутті катастрофічності історичного процесу* (з наук. літ.).

КАТАСТРОФІ́ЧНО. Присл. до **катастрофі́чний.** — *Татуню, а в тебе ще більше стало сивини. Старієш ти в мене катастрофічно...* (Ю. Збанацький); *Літо катастрофічно швидко тануло, день за днем* (Ю. Андрухович); *Іноді так буває. Живеш — і нічого не відбувається, а потім раптом усе починає катастрофічно мінятися* (І. Роздобудько); *Віра у себе значно збільшує твої шанси на перемогу, зневіра їх катастрофічно зменшує* (В. Хрущак).

КАТАТЕРМО́МЕТР, а, *ч.* Спиртовий термометр для вимірювання температури охолодження, спричиненого повітрям. *Кататермометр забезпечений шкалою з діленнями від 35 до 38 °С і час падіння температури від 38 до 35 ° в даних атмосферних умовах визначатиметься швидкістю руху повітря* (з навч. літ.); *До складу кататермометра входить резервуар, укритий зволоженим матеріалом* (із журн.).

КАТАТЕРМОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж.* Сумарна оцінка вологості та швидкості руху повітря. *Для вимірювання охолодження, що спричинюється повітрям, у кататермометрії використовують спиртовий термометр* (з навч. літ.).

КАТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *кого, що, на чому, в чому.* Возити когось, щось на чому-небудь або в чомусь для розваги, на прогулянку. *Він не раз катав мене на літаку* (М. Трублаїні); — *Я її* [сестричку] *на возику кататиму* (О. Гончар); *Після тієї пригоди з виграшем машини батько Сашка Цигана помітно подобрішав і став часто катати сина на мотоциклі* (В. Нестайко); *У басейні опинилися білі ведмеді, тюлені, пінгвіни, а на алеях звіринцю з'явилися навіть сардинські віслюки, запряжені у візки, щоб катати дітей* (І. Корунець, пер. з тв. Дж. Родарі).

2. *що і без прям. дод., фам.* Уживається замість іншого дієслова, зміст якого розкривається контекстом, для вираження енергійної, швидкої дії, спонукання до дії. — *Скидай, сину, свою торбу,* — *звернувся до хлопця Архип,* — *катай до ставка, скупайся* (С. Добровольський); [Овчаренко:] *Вибачте, я трохи затягнув лекцію. Я пропускаю кілька сторінок.* [Голоси з місць:] *"Нічого, нічого!" "Катай, катай усе..."* (О. Корнійчук).

3. *що, техн.* Те саме, що **вальцюва́ти.** *В цеху освоювали нову марку сталі — катали броню для танків* (Яків Баш).

КАТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* Їздити на чому-небудь або в чомусь для розваги, для вправ. *Того ж таки дня запріг він буланого в санчата й повіз жінку кататися* (М. Коцюбинський); *Ївга та Яринка йшли на Донець. Там на ковзанах катались хлопці й дівчата, і було дуже весело* (О. Донченко); *Зберігаючи пристойність, Рибалка запросив Людмилу кататися новорічним Києвом* (А. Кокотюха); *Міг би вже не раз кататися там* [у Тисовці] *на лижах взимку, збирати гриби восени, йти вздовж хребта влітку* (Г. Вдовиченко).

◊ **Ї́здити (ката́тися) / поїха́ти ве́рхи** *на кому* **(на горбі** *чиєму) див.* **ї́здити.**

КАТАТОНІ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до кататонії. *Досвід лікування хворих на так звану кататонічну форму шизофренії у високогірних умовах дав оптимістичні результати* (з наук.-попул. літ.); *Кататонічні синдроми протікають із переважанням рухових порушень — ступору чи збудження, нерідко змінюють один одного* (з навч. літ.).

КАТАТОНІ́Я, ї, *ж., мед.* Форма шизофренії, що характеризується чергуванням періодів збудження і ступору хворого. *При кататонії свідомість може зберігатися, але спостерігаються галюцинації та марення* (з наук. літ.); *При кататонії людина або постійно рухається не в силах зупинитися, або, навпаки, застигає надовго в одній позі* (з навч. літ.).

КАТАФА́ЛК, а, *ч.* 1. Поховальна колісниця для труни. *Страшно і вдень їм сумних катафалків, чорної ризи, і ладану, й мар* (Леся Українка); *Мене одягли в чорне й вели за катафалком під руки — з одного боку Лука, з другого тітка* (В. Підмогильний); *Труну несли гімназисти на плечах, катафалка чи дрогів не було зовсім* (Ю. Смолич).

2. Підвищення, на яке ставлять труну з покійним перед похованням. *Тітка Клавда заступила двері до зали, де споряджали катафалк* (Ірина Вільде); *Домовину з покійником встановлено на ритуальному катафалку, закиданому живими квітами* (Є. Гуцало); *Катафалк установили в гімназійному залі, і ми, учителі, стояли біля покійного по черзі в почесній варті* (Валерій Шевчук).

КАТАФА́ЛЬНИК, а, *ч.* Візник катафалка. *Організація візьме на роботу чоловіків на посади катафальника, землекопа, а також робітників ритуальних послуг* (з газ.).

КАТАФО́Т, *а, ч.* Елемент дорожнього пристрою у вигляді оптичного відбивача, вмонтований у дорожній знак чи верхній шар покриття дороги. *Катафотами оснащують усі транспортні засоби й небезпечні ділянки доріг, що підвищує безпеку на дорогах* (з навч. літ.); *Місцем винайдення катафота прийнято вважати Великобританію* (із журн.); *Катафот широко використовують у дорожньому будівництві та транспорті* (з газ.).

КАТАХРЕ́ЗА, и, *ж., лінгв., літ.* Неправильне чи незвичне вживання сполучень слів із несумісними лексичними значеннями. *У катахрезі спостерігається поєднання переносних значень слів усупереч несумісності їх первинних лексичних значень* (з навч. літ.).

КАТЕГОРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Мисленнєва операція, спрямована на формування категорій як понять. *Формально-змістовна категоризація лінгвістичного знання про взаємодію літературної мови й діалектів постає як визначення сутності понять "літературна мова", "діалект" щодо загальнонародної національної мови* (з наук. літ.); *Категоризація ідентичності відбувається на рівні щоденного сприймання й на ідеологічному рівні* (з наук.-попул. літ.).

КАТЕГОРИ́ЧНИЙ, а, е. Безумовний, рішучий. *Наливайко, не чекаючи, звелів: — Давай по другому, надбав пороху! — За брамою почули той категоричний наказ* (Іван Ле); *Я не підписав листа в категоричній формі, я додав до нього, що слід неодмінно зняти в соборі найцінніші мозаїки і фрески* (П. Загребельний); *Не менш істотною є категорична заборона давати дітям алкогольні напої* (з навч. літ.); // Який не допускає заперечень. *Вона вже не йшла в обхід, а просто заявила категоричним тоном, що вечеря простигає* (Г. Хоткевич); [Б е р е ж н и й:] *Мої заступники не зуміли виконати моїх категоричних директив* (І. Микитенко); *Цей вчорашній Лізин тон, знову збентежився Вадим, категоричний, злий; досі вона ніколи не дозволяла собі так розмовляти з ним* (В. Хрущак).

△ **Категори́чне су́дження** *див.* **су́дження; Категори́чний імперати́в** *див.* **імперати́в.**

КАТЕГОРИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **категори́чний.** *В таку крайність ударилися ті молоді люди з властивою всім малоосвіченим людям категоричністю тому лише, що перед тим держалися іншої крайності* (І. Франко); *Ранній його скептицизм, певну і постійну невдоволеність усім на світі, категоричність суджень ровесники, знайомі приймали за самостійність* (П. Дорошко); *Я не переконаний, що завтра ми не знайдемо ще якийсь більш продуктивний метод, а ваша категоричність виключає будь-які пошуки* (М. Циба).

КАТЕГОРИ́ЧНО. Присл. до **категори́чний.** *Мене силоміць одірвали од школи й життя, категорично заборонивши учителювати* (С. Васильченко); — *Все, що ви тут казали, дуже мене хвилює. Але я не можу ще категорично судити* (М. Чабанівський); *На трансформаторну будку нам категорично лазити заборонялося* (В. Нестайко); *У поїзді категорично забороняється: смітити, вживати алкогольні напої, курити в тамбурах, викидати у вікна пляшки та інші предмети* (О. Ірванець).

КАТЕГОРІА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до категорії (у 1, 2 знач.). *Категоріальна структура мислення формується на базі суспільно-історичної практики* (з наук. літ.); *Складні слова з дієслівними компонентами за самим категоріальним значенням дієслова відзначаються дещо більшою експресивністю, яка відчутно посилюється, коли дієслово виступає у формі наказового способу* (з наук. літ.); *Категоріальний інструментарій мистецтвознавця та літературознавця має бути певною організованою структурою, а не механічно й випадково підібраним набором "засобів аналізу"* (з наук.-попул. літ.).

КАТЕГОРІА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **категоріа́льний.** *Основними властивостями сприйняття є категоріальність, предметність, цілісність, структурність, осмисленість, активність і константність* (з наук. літ.); *Розуміння мовної категоріальності, категоризації думки в мові ввів у науку О. О. Потебня* (з навч. літ.).

КАТЕГОРІА́ЛЬНО. Присл. до **категоріа́льний.** *Пасивною валентністю наділені всі узагальнювально-видільні займенники, категоріально співвідносні з прикметниками* (з наук. літ.); *Філософський погляд на туризм полягає в тому, щоб насамперед визначити його сутність у поняттєвий спосіб, представити його категоріально, концептуально* (з наук.-попул. літ.).

КАТЕГОРІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до категорії (у 2 знач.). *Розроблено категорійний апарат щодо тих трудових правовідносин, які до створення ринкової системи не існували, зокрема таких, як "неповна зайнятість", "часткове безробіття", "колективні трудові спори", "страйки" і т. ін.* (з наук. літ.); *Категорійний менеджмент — система управління асортиментом, метою впровадження якого є максимальне забезпечення потреб кінцевого споживача* (з навч. літ.).

КАТЕГОРІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Належність кого-, чого-небудь до категорії, розряду і т. ін., що офіційно присвоюється. *Числова категорійність належить до активно опрацьовуваних понять у загальнотеоретичному і загальноприкладному аспектах* (з навч. літ.).

КАТЕГО́РІЯ, ї, *ж.* 1. *філос.* Основне логічне поняття, що відбиває найзагальніші закономірні зв'язки й відношення, які існують у реальній дійсності. *Цілісність і єдність явищ матеріального світу, їхній універсальний зв'язок і закономірний рух можуть бути адекватно відображені в системі категорій* (з наук. літ.); *Я мушу думати ясними категоріями й казати правду у вічі, щоб не робити зайвих ілюзій* (У. Самчук); *Час — не вмістилище, не функція, не фікція. Це реально існуюча категорія* (О. Бердник); *Категорії матеріалістичної діалектики мають онтологічний зміст і одночасно виконують гносеологічні функції* (В. Русанівський).

2. *наук.* Родове поняття, що означає розряд предметів, явищ і т. ін. або їх важливу спільну ознаку. *Граматичний рід становить категорію, яка значною мірою виражає морфологічну природу іменника і є однією з визначальних граматичних особливостей його як частини мови* (з наук. літ.); *Надто поширене застосування терміна може призвести — і призводить — до того, що в категорію історичних пісень відносять усі пісні взагалі* (М. Рильський); *Розуміння вартості як економічної категорії не вийшло на рівень природознавчих наук — і, мабуть, саме це стало головною причиною трагедії* (М. Руденко); *То вже була вища математика, яка, за словами Сани, лише перешкоджає людям, що мислять арифметичними категоріями* (В. Шкляр).

3. Група осіб, предметів, явищ, об'єднаних спільністю яких-небудь ознак. *Характеризував* [Ясько] *заробітки .. садівників і різних категорій того дрібного зарібного люду, що заселював промислову частину Дрогобича* (І. Франко); // Особа, предмет або явище, піддані певній класифікації. *Національне почуття не являє собою постійної, точно визначеної якісної категорії, як, приміром, кількість кісток у людському організмі, — воно залежить від розумового стану тої чи тої людини та від її культурного розвитку* (Б. Антоненко-Давидович); *Людей він розподіляв на дві категорії: добрих янголів і лихих демонів* (В. Домонтович); *Пшениця навряд чи й родила колись на цій землі третьої категорії* (В. Кучер).

△ **(1) Важка́ вагова́ катего́рія <Важка́ вага́>,** *спорт.* — вагова категорія спортсменів силових видів спорту (борців, боксерів, штангістів і т. ін.) з вагою тіла не менше ніж 86 кг. *Бокс — це спорт досить жорсткий, тим більше у важкій вазі* (із журн.); *Українські самбісти мали дуже серйозних супротивників, адже важка вагова категорія завжди має потужних борців* (з газ.); **Валю́та пе́ршої катего́рії** *див.* **валю́та; (2) Граммати́чна катего́рія,** *лінгв.* — найабстрактніше поняття, яке об'єднує низку співвідносних граматичних значень, що мають своє вираження у відповідних формальних показниках. *Граматична категорія інтегрує слова в частини мови або завдяки протиставленню форм слова дозволяє виразити певні зафіксовані мовою відношення* (з наук. літ.); **(3) Катего́рія ста́ну,** *лінгв.:* а) те саме, що **стан**[3] 6. *Граматична категорія стану служить для вираження взаємовідношення між суб'єктом і об'єктом дії. Вона властива тільки перехідним дієсловам* (з наук. літ.); б) лексико-граматичний розряд, що об'єднує слова (предикативні прислівники, безособово-предикативні слова і т. ін.), які вживаються у функції головного члена безособового речення. *Глибоко емоційні твори Т. Г. Шевченка дають зразки майстерного використання слів категорії стану. Особливо часто поет звертається до таких насичених чуттєвим значенням слів, як страшно, тяжко, боляче, соромно, жаль та ін.* (з наук. літ.); **(4) Легка́ вагова́ катего́рія <Легка́ вага́>,** *спорт.* — вагова категорія спортсменів силових видів спорту (борців, боксерів, штангістів і т. ін.) з вагою тіла не менше ніж 61 кг. *Ніхто серйозно не сприйме ідеї боксерського поєдинку між боксером-важковиком і боксером легкої ваги* (із журн.); **(5) Напівважка́ вагова́ катего́рія <Напівважка́ вага́>,** *спорт.* — вагова категорія спортсменів силових видів спорту (борців, боксерів, штангістів і т. ін.) з вагою тіла не менше ніж 79 кг. *Нашому спортсмену вдалося встановити світовий рекорд для штангістів напівважкої ваги* (з газ.); **(6) Сере́дня вагова́ катего́рія <Сере́дня вага́>,** *спорт.* — вагова категорія спортсменів силових видів спорту (борців, боксерів, штангістів і т. ін.) з вагою тіла не менше ніж 72 кг. — *А ти моцний, Сергію. З задатками атлета середньої ваги* (О. Гончар); **(7) Таксономі́чна катего́рія** — поняття, що застосовується в таксономії для позначення супідрядних груп об'єктів. *Таксономічні категорії безпосередньо характеризують не конкретні об'єкти класифікації, а тільки спосіб її побудови* (з наук. літ.).

КАТЕ́ДРА, и, *ж., зах.* Те саме, що **ка́федра.** *Асистентом катедри сільського господарства тов. Красноярузьким був колишній соратник Болбочана* (І. Багряний); *Подав заяву на катедру літератури в новововідкритому факультеті української мови та літератури в російській вищій школі на південних українських землях* (В. Барка); *Вигоріло в Чернігові все старе місто, стояла тільки катедра архієпископа чернігівського, яку ледве загасили, та ще кілька кам'яниць* (Ю. Мушкетик).

КАТЕДРА́ЛЬНИЙ, а, е, *зах.* Стос. до катедри. *Повертався він через катедральний цвинтар увечері* (Ю. Винничук); *Я розпізнав і запам'ятав .. усе, що міг — зліва направо: церкву Серця Христового, катедральний з мавзолеєм, оперний, францисканську церкву, ультрамодерного спрута з обрубаними щупальцями* (Ю. Андрухович).

КАТЕНО́ЇД[1], а, *ч., мат.* Поверхня, яка утворюється при обертанні кривої, що має вигляд підвішеної за два кінці нитки, навколо перпендикулярної до її осі симетрії прямої. *Форми катеноїда набуває тонка мильна плівка, "натягнута" на два дротяні кола, площини яких перпендикулярні до прямої, що сполучає їхні центри* (з наук. літ.).

КАТЕНО́ЇД[2], у, *ч., біохім.* Синтетичний барвник. *До складу жовтих продуктів входить багато катеноїдів, які є потужними антиоксидантами* (з навч. літ.); *Томатне пюре містить барвник групи катеноїдів, який при пасеруванні в жирі надає йому світло-коричневого кольору* (із журн.).

КАТЕПСИ́Н *див.* **катепси́ни.**

КАТЕПСИ́НИ, ів, *мн. (одн.* **катепси́н,** у, *ч.), біохім.* Ферменти, що каталізують розщеплення пептидів і білків у клітинах живих організмів. *Робота стосувалася вивчення впливу на активність дії тканинного ферменту катепсину при підвищеній та зниженій функції щитоподібної залози* (з наук.-попул. літ.); *Катепсини належать до групи внутрішньоклітинних протеаз, які містяться в лізосомах, особливо селезінки, печінки і нирок* (з навч. літ.).

КА́ТЕР, а, *ч.* Невелике легке судно (парове, моторне чи веслове) перев. для недалекого плавання. *Маленький катер з дрібним і проникливим ляскотом виїздив за мол* (Леся Українка); *Дніпро велично котить могутні хвилі, річкою снують катери, буксири, стоять коло берега баржі* (Ю. Яновський); *Катер повільно й тихо відчалив од берега і, легко погойдуючись, став набирати швидкість* (Є. Доломан); *Замовк мотор катера, угомонилася річкова хвиля під берегом — запахло зеленою цибулею, огірками, домашньою ковбасою* (В. Яворівський); // Невеликий військовий корабель спеціального або допоміжного призначення. *Летять по морю торпедні катери, залишаючи за собою величезні пінняві сліди* (О. Довженко); *Біля входу в бухту з'явився сірий довгий есмінець у супроводі протичовнових катерів та підводних човнів* (І. Росоховатський); *З Дувра й Кале вже мчали туди торпедні катери та есмінці й летіли ескадрильї військових літаків* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

КАТЕРЕ́ЦЬ, рця́, *ч.* Зменш.-пестл. до **ка́тер.** *Трах-тах-тах!.. — іде по хвилі Катерець моторний* (Микола Чернявський); *Повний місяць стоїть угорі над зачарованим плавневим краєм, і припізнілий катерець з написом на борту "Рятувальний", вимчавшись на просторе, самітний іде по місячних сяйвах, рівним гудінням розтинає тишу нічну* (О. Гончар).

КАТЕРИ́НКА, и, *ж., заст.* 1. Невеликий механічний орга́н без клавіш у вигляді коробки з лямкою, що надівається на плече; шарманка (у 1 знач.). *Стих гомін. Прислухаються, чути: катеринка грає, і багацько дитячих голосів кричать* (А. Свидницький); *У двір ось увіходить голодранець якийсь з катеринкою, з хлопчиком. Зупинивсь перед вікна-*

ми, починає "Розлуки" (А. Тесленко); *Чорновусий румун грав на катеринці, а маленька мавпа кумедно танцювала* (О. Донченко); *Тут крутилася під звуки катеринки карусель, високо вгору здіймалися гойдалки, продавали морозиво й насіння* (Б. Антоненко-Давидович).

2. У царській Росії — кредитний білет вартістю сто карбованців із зображенням Катерини II. — *А я, бач, і прийшов попрохать, чи не позичив би ти мені катеринку?* (М. Коцюбинський); *На столі лежали цілі паки царських катеринок* (В. Кучер); *Вже дядьки неохоче беруть "миколаївські" — їм тепер давай срібло-золото або "катеринки" та "петрики"* (М. Стельмах); *Гість задумливо дивився на купу "катеринок" і дрібних грошей, що лежали окремо* (Б. Левін).

КАТЕРИ́НЩИК, а, *ч., заст.* Мандрівний музика з катеринкою; шарманщик (у 1 знач.). *Гострохвостий виходить з хати і приводить катеринщика. Катеринка грає й перебиває лайку* (І. Нечуй-Левицький); *Катеринщик крутив шарманку, спочатку всередині в ній щось хрипіло і тріскало, потім чулися окремі звуки і нарешті все це зливалося у веселий марш* (Л. Первомайський).

КА́ТЕРНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́тер.** — *Пішли! — полегшено вигукнув вусатий, відштовхнувшись од берега довгою тичкою, що скидалася на катерний шток* (В. Кучер); *Будь-які навісні катерні мотори забезпечуються базовими засобами кріплень до човна* (з навч. літ.).

КА́ТЕРНИК, а, *ч.* Член екіпажу військового катера. *Інженер-капітан-лейтенант Г. Падалка розповідає про те, як на фронті балтійські катерники мстять фашистам* (П. Тичина); *Катерник Олександр Шабалін, командуючи звичайним торпедним катером, потопив 32 кораблі ворога* (з газ.).

КАТЕРО́К, рка́, *ч.* Зменш.-пестл. до **ка́тер.** *По бухті сновигали невеликі буксирні портові катерки* (Д. Ткач); *Зрання й до ночі снуєш катерком по всьому роздоллю гирла, де стільки тобі полишено давньої, ще батьківської краси, і ніколи вона тобі не набридає* (О. Гончар); *Причалив катерок до міської пристані, тернувся старою автомобільною шиною об причал — і з нього висипався гурт селян з мішками, кошиками, старими чемоданами, перев'язаними мотуззям* (В. Яворівський).

КА́ТЕТ, а, *ч., мат.* Одна з двох сторін, що утворюють прямий кут у прямокутному трикутнику. *За означенням відношення сторін можна обчислювати невідомі катети та гіпотенузу трикутника при наявності даних про одну з сторін та кут* (з наук.-попул. літ.); *Косинусом гострого кута прямокутного трикутника називають відношення прилеглого катета до гіпотенузи* (з навч. літ.).

КАТЕ́ТЕР, а, *ч., вет, мед.* Інструмент у вигляді трубки, яку вводять у канали й порожнини тіла людини чи тварини для їх промивання або видалення з них рідини. *Уведення розчину хлориду кадмію здійснювалось внутрішньошлунковим вприскуванням за допомогою катетера* (з наук. літ.); *Катетери бувають м'якими (гумовими), еластичними (пластмасовими) і твердими (металевими)* (з навч. літ.); *Ветеринари успішно використовують катетери при лікуванні важких отруєнь кішок і собак* (із журн.).

КАТЕТЕРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Дія за знач. **катетеризува́ти.** *У більшості випадків катетеризація серця дозволяє здійснити діагностику і необхідне медичне втручання при закупорюванні коронарних судин унаслідок атеросклерозу* (з наук. літ.); *Катетеризацію сечового міхура проводять у всіх випадках гострого затримування сечі, що продовжується понад 6–12 год* (з навч. літ.); *Катетеризацію вен слід проводити швидко, без переривання серцево-легеневої реанімації* (із журн.).

КАТЕТЕРИЗО́ВАНИЙ, а, е, *вет., мед.* Дієпр. пас. до **катетеризува́ти.** *Струминне вливання крові у катетеризовану артерію (наприклад, променеву) часто є найефективнішим засобом відновлення гемодинаміки* (з навч. літ.); *За наявності катетера у вені кров треба забирати з катетеризованої вени і вени на периферії* (з навч. літ.).

КАТЕТЕРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, вет., мед.* Уводити в канали й порожнини тіла катетер із діагностичною або лікувальною метою. *При гострому затримуванні сечі необхідно катетеризувати сечовий міхур катетером* (з навч. літ.); *Катетеризувати периферичну артерію новонароджених рекомендують лише у відділеннях інтенсивної терапії* (з навч. літ.).

КАТЕТЕРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., вет., мед.* Пас. до **катетеризува́ти.** *При проведенні ангіографічного дослідження вибір артерії, що катетеризується, залежить від характеру захворювання і джерела кровотечі* (з навч. літ.).

КАТЕТО́МЕТР, а, *ч., спец.* Прилад для вимірювання відстані між двома точками по вертикалі. *Глибину тріщини контролюють катетометром, окуляр якого наводять у вершину дна концентратора* (з наук. літ.); *Зміни довжини тріщини спостерігали за допомогою катетометра* (з навч. літ.).

КАТЕХИ́ЗА, и, *ж., рел.-церк.* Те саме, що **катехи́зис.** *Катехиза повинна мати екуменічну основу, даючи правильну картину інших церков і церковних спільнот* (з мови документів).

КАТЕХИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., рел.-церк.* Вивчення основ християнської віри й віровчення церкви людиною, яка готова прийняти хрещення і стати членом церкви. *Катехизація є вихованням у вірі як дітей, молоді, так і дорослих, що охоплює систематичне й цілісне пояснення християнського вчення* (із журн.); *У будівлі храму передбачені кімнати, де зможуть поза службою збиратися і спілкуватися миряни, де відбуватимуться заняття недільної школи, катехизація тощо* (з газ.).

КАТЕХИ́ЗИС, у, *ч., рел.-церк.* Релігійна книга, у якій викладено основи християнського віровчення; катехиза. *За його* [Могильницького] *ініціативою Левицький видав в 1815 р. катехизис, а в 1816 р. буквар для сільських шкіл* (І. Франко); *Під час вранішньої служби, коли ігумен став читати катехизис, іноки розідрали на собі одіж, з страшним криком кинулися на Симеона, загрожуючи розтерзати його* (П. Загребельний); * Образно. *Навіщо? Навіщо? Навіщо Отой катехизис заслуг? Залиш мені в спадщину Думку найвищу, Нерепнуте небо і гострий плуг* (В. Симоненко).

КАТЕХИЗИ́ЧНИЙ, а, е, *рел.-церк.* Прикм. до **катехи́зис.** *Відділ релігійної освіти підготував катехизичний буклет до свята Хрещення Господнього* (із журн.).

КАТЕХИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., рел.-церк.* Здійснювати катехизацію. *Настоятель у неділі і свята, а коли це неможливо, то не рідше ніж раз у два тижні, зобов'язаний проводити богослужіння у дочірній парафії, катехизувати дітей* (з мови документів); *Настоятелька та благочинна щонеділі катехизували у військовому госпіталі, військовій частині та в недільній школі при храмі* (з газ.).

КАТЕХИ́Т, а, *ч., рел.-церк.* Особа, що навчає основ християнського віровчення, катехизує. *Імость саме задля Галі запросила катехита на храм* (Л. Мартович); *Увесь цей історичний матеріал подавав нам катехит не у формі викладів, а принагідно як спомини із давніх часів* (Б. Лепкий); *Коли о. катехит Торонський ввійшов до класу, там стояв такий гамір, що ніхто не помітив його появи* (П. Колесник).

КАТЕХІ́Н, у, *ч., біохім.* Біологічно активна речовина рослинного походження, що регулює проникність кровоносних капілярів. *Катехіни є різновидом антиоксидантів, яких найбільше у чайному листі. У менших кількостях катехіни містяться в червоному вині, шоколаді, ягодах та яблуках* (із журн.); *На думку японських учених, катехіни знижують шкідливий вплив радіоактивних опадів на людський організм* (з газ.).

КАТЕХОЛАМІ́Н *див.* **катехоламіни.**

КАТЕХОЛАМІ́НИ, ів, *мн. (одн.* **катехоламін,** у, *ч.), біохім.* Біологічно активні речовини, що виконують в організмі роль гормонів та медіаторів. *В основі стенокардії лежать стресові ситуації, під час яких виділяється багато катехоламінів* (з наук.-попул. літ.); *Під час стресу наднирники починають активно виробляти катехоламіни, які є так званими стресовими гормонами* (з навч. літ.).

КАТЕ́ХУ, *невідм., с.* Дерево родини бобових із густим листям; один із видів акації, що росте переважно в Індії, Пакистані та на Цейлоні. *Сировиною акації катеху є екстракт, одержуваний з її деревини* (із журн.); *Спиртову настоянку катеху використовують переважно як в'язкий засіб для ротової порожнини та кишківника* (із журн.).

КА́ТІВ, това, тове. 1. Прикм. до **кат** 1. *Він гукнув: "Смерть німецьким загарбникам!" і скочив до безодні, не чекаючи доторку катової руки* (Ю. Яновський); *Востаннє упала катова сокира. По майдану пронеслося тихе зітхання* (В. Малик); *Шафіров, полежавши на пласі, в яку катова сокира ввігналася біля самісінької його голови, поїхав у холодне сибірське заслання* (Ю. Мушкетик).

2. *лайл.* Уживається в знач. б і с і в, ч о р т і в. *Мордувати ж не по-людському — то не лицарське діло, а катове... От що!* (А. Кащенко); *— Ой леле! Це ж, мабуть, катові діти вогнище не загасили як слід!* (В. Нестайко).

КАТІ́ВКА, и, *ж., розм.* Жін. до **кат** 2. *Ізвела, катівка, парубка з розуму та й гадки не має* (С. Васильченко).

КАТІ́ВНЯ, і, *ж.* Місце тортур, катувань у в'язниці, тюрмі і т. ін. *Катівня при поліції. Масивний стіл для катувань, гаки й ланцюги на стіні* (Ю. Яновський); *Хіба для того батьки виховували дітей, щоб вони снопами лежали на полях чи стікали сльозою і кров'ю в катівнях?* (М. Стельмах); *Наклали головами на фронті, в партизанських загонах і фашистських катівнях найкращі і найміцніші люди* (В. Козаченко); *За містифікації та обман алхіміки часто кінчали життя в катівнях, на каторзі чи шибениці* (з навч. літ.).

КАТІ́ВСТВО, а, *с.* 1. Заняття ката (у 1 знач.). *З погляду теоретичного утилітаризму нема "середини": або признавай інституції катівства, його користь і тим самим законність для того чи іншого історичного моменту або ні для всіх, або ні для кого* (Леся Українка); *Найняв для охорони міського порядку кільканадцять десятків гайдуків і молодого ката, недавнього бурсака, що проміняв попівство на катівство* (О. Ільченко); *Цілком зрозуміло, що як професія катівство мусить мати свою хронологічну межу* (Ю. Андрухович).

2. Звіряче, жорстоке, люте поводження; звірство. *Як вигляд власних жертв тобі приємний, То ось поглянь — взірець твого катівства. Дворяни, гляньте, — захололих ран Уста розкрилися, і кров тече!* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра).

КАТІ́ВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кат** 1, 2. *Павло Біляєв рив собі могилу .. Нехай би вже земля укрила його від катівських рук* (Д. Бедзик); *Всі мовчали. Ніхто ні дією, ні словом не хотів втручатися в катівські приготування* (В. Малик); *Відкинув двері і вскочив у стодолу з катівськими інструментами* (Валерій Шевчук); *Катівський меч злетів у повітря, юрба затамувала подих* (Ю. Винничук).

КАТІО́Н *див.* **катіони.**

КАТІО́НИ, ів, *мн. (одн.* **катіо́н,** а, *ч.), фіз., хім.* Позитивно заряджені іони, що рухаються під час електролізу до катода. *Катіони в електричному полі рухаються до катода* (з наук. літ.); *Продуктом гідролізу звичайно є основна сіль або катіони основної солі* (з навч. літ.); *Високі значення від'ємних потенціалів мембран зумовлені дуже низькою активністю катіонів мікроелементів* (з навч. літ.).

КАТІОНІ́Т *див.* **катіоніти.**

КАТІОНІ́ТИ, ів, *мн. (одн.* **катіоніт,** у, *ч.), хім.* Твердий нерозчинний матеріал, природний або штучний, здатний до обміну іонами в розчинах електролітів. *Катіоніти за складом поділяють на мінеральні й органічні, а останні — на катіоніти природного і штучного походження* (з навч. літ.); *Катіоніт можна одержувати шляхом функціоналізації зшитих полімерів стиролу, отриманих суспензійною полімеризацією* (із журн.).

КАТІО́ННИЙ, а, е, *фіз., хім.* Прикм. до **катіо́н.** *Ємність катіонного обміну чорнозему дещо зростає під впливом внесення добрив, але збільшення її відбувається за рахунок гідролітичної кислотності* (з наук. літ.); *Двовалентні катіони і протони модулюють катіонну провідність* (з навч. літ.).

КАТЛЕ́Я, ї, *ж.* Рослина родини орхідних з великими запашними рожевими, бузковими, ліловими квітами, яка росте на деревах і скелях у тропіках Америки. *Катлея належить до тропічних рослин і потребує для цвітіння світла без прямих променів сонця* (із журн.); *Тендітна, ніжна, як ранкова зоря, катлея квітує в оранжереї два тижні* (з газ.).

КАТМА́, КАТМА́Є, *пред., кого, чого, розм.* Те саме, що **нема́.** — *Чи ти ж хоч сорочку перемінив, чи, мабуть, у тебе й сорочки катмає? — трохи згодом питає мати* (Панас Мирний); *От зійшлися ми та й балакаємо: а давай будемо лічити панову землю, коли своєї катма* (С. Васильченко); *А де ж наживи дух витає, Де загрібають обома Під себе, звісно, всякий знає, Що там ладу уже катма* (С. Воскрекасенко).

КАТМА́Є *див.* **катма́.**

КАТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **катува́ти** 1, 2. *Он розбойник* [розбійник] *катований Зубами скрегоче* (Т. Шевченко); *— Та будьте ви прокляті, бісові кати!.. — застогнав крізь зуби катований Панчоха* (Іван Ле); *Катоване найжорстокішими катами віку, воно* [серце] *б'ється кволо й глухо* (Ю. Мушкетик); // **като́вано,** *безос., пред. Простий народ стогнав у тяжкій неволі під панами... А за кожний стогін його московським звичаєм катовано* (І. Нечуй-Левицький); // *у знач. ім.* **като́ваний,** ного, *ч.* Людина, яка зазнає тортур. *Свист лози, гехкання за кожним ударом гайдуків, крики й зойки катованих переполошили всю двірню* (Ф. Бурлака); *У Мемфісі довго було чути плач катованих, а потім єгиптяни ще довше оплакували муки священного бика* (І. Білик).

КАТО́Д, а, *ч., фіз.* Негативно заряджений електрод; протилежне а н о д. *На катод електронної гармати подається імпульс високої напруги, тривалість якого контролюється електронним таймером* (з наук. літ.); *Напрямлений рух позитивних іонів до катода, а негативних іонів та електронів до анода являє собою електричний струм у газі* (з навч. літ.); *Рівно посередині анода простяглася товста волосина — це був катод, волосина розжарення* (В. Владко).

КАТО́ДНИЙ, а, е, *фіз.* Прикм. до **като́д.** *Катодний захист — один з найбільш ефективних засобів боротьби з електрохімічною корозією підземних комунікацій, споруд і трубопроводів* (з навч. літ.); *Катодні процеси при електрохімічній корозії можуть здійснюватися різними речовинами* (із журн.); *Застосовуючи катодний захист, на підземні трубопроводи подають струм по кабелю від зовнішнього джерела — катодної станції* (з газ.).

КАТОЙКО́НІМ, а, *ч., лінгв.* Назва людей за місцем проживання чи народження. *Історія вивчення катойконімів (нерідко одночасно з ад'єктонімами) бере свій початок ще від античного мовознавства і не переривалася до новітніх часів* (з наук. літ.); *До окремих груп належать прізвиська, утворені від катойконімів посесивного походження на -ов (-ів, -ев): Вачівський (нп Вачів), Дунаївська (нп Дунаїв), Косівський (нп Косів)* (з наук. літ.); *Основним способом творення катойконімів є суфіксальний* (з навч. літ.).

КАТО́ЛИК, а, *ч.* Віруючий, що сповідує католицизм і дотримується всіх обрядів католицької церкви; християнин, охрещений за католицьким обрядом. — *Чом вона* [мати] *вас до схід сонця Була не втопила? Менше б гріха, ви б умерли Не католиками; А сьогодні, сини мої, Горе мені з вами!* (Т. Шевченко); *При недостачі католицьких костелів на Західній Україні католики не цураються православних церков* (І. Нечуй-Левицький); *Вітер розвіював йому довге сиве волосся, і він дивився не так на склеп, як поверх нього на кам'яний мур, що розділяв померлих лютеран від так само померлих католиків* (Валерій Шевчук).

КАТОЛИКО́С, а, *ч.* Титул глав вірменської і грузинської православних, а також монофізитської церков і вірмен-католиків. *У 1626 р. до Львова приїхав вірменський католикос — патріарх Мельхіседек* (І. Крип'якевич); *Пройшли вузьким фортечним провулком углиб вірменського кварталу і сфотографували резиденцію католикоса* (із журн.).

КАТОЛИЦИ́ЗМ, у, *ч.* Один із трьох найпоширеніших напрямів у християнстві (поряд із православ'ям і протестантизмом), що оформився внаслідок розколу християнської церкви в XI ст. *Він* [Рим] *боронив тільки інтересів католицизму, тобто своїх власних інтересів* (І. Франко); *Грушевський вбачав історичний розвиток української нації дорогою православ'я, а Шептицький — католицизму* (Ю. Смолич); *Її* [Юстину] *звинувачували у зв'язках з бандерівськими боївками, у проповіді католицизму й взагалі у ворожій діяльності* (Р. Федорів); *Католицизм має ряд культових особливостей, наприклад, діти 8–12 років проходять конфірмацію — акт приєднання до Церкви* (з наук.-попул. літ.).

КАТОЛИ́ЦТВО, а, *с.* Те саме, що **католици́зм.** *Княгиня Раїна, вмираючи, зарікала сина не піддаваться католицтву* (О. Стороженко); — *Скажеш панам можновладцям, що віра православна далі не може терпіти, щоб її на католицтво обертали* (Іван Ле); *Ізяслав втрачав владу, передану папою Ярополкові, мав прийняти католицтво сам і вся його Русь "за його сприянням"* (П. Загребельний); *Від кінця XVI до половини XVIII ст. чи не основне місце в українському письменстві належить пам'яткам так званої полемічної літератури, що відобразила боротьбу православ'я з унією та католицтвом* (з наук. літ.).

КАТОЛИ́ЦЬКИЙ, а, е. Стос. до католицизму. *Попередвертували пани наших людей на свою католицьку віру* (І. Нечуй-Левицький); *Кам'янець — брама до Польщі, Кам'янець — міцна фортеця католицького світу, що з мечем напоготові виставила запанцеровані груди під удари ісламу* (Б. Антоненко-Давидович); *Переможці збирали нечувану здобич .. Незліч срібла, дорогих матерій, хутра, .. кап, ряс, чаш та інших приналежностей католицького богослужіння* (Г. Колісник); *Зазвичай Зоряна від'їжджала до рідного Львова напередодні католицького Різдва й поверталася в перших числах січня* (Люко Дашвар); *Католицька церква включила до Старого Завіту 11 релігійних книг іудаїзму, яких сам іудаїзм до числа священних не зараховує* (з наук.-попул. літ.).

КАТОЛИ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **католи́чити.** — *Люди захищатимуться і від того католичення, як і від потуречення* (Іван Ле); *Петро Сагайдачний, як освічена людина, прозорливо усвідомив неможливість насильницького католичення українського народу* (з наук. літ.); *Після Люблінської унії 1569 р. слідом за українською шляхтою починається процес полонізації й католичення української інтелігенції — поширюється в її середовищі польська (і латинська) мова, культура* (із журн.).

КАТОЛИ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., кого, що.* Те саме, що **окатоли́чувати.** — *Далебі не потурають, але ж не мають сили боронити людей від тих єзуїтів: адже хто насміліться іти проти них, тих беруть до в'язниці, католичать оружною рукою* (М. Лазорський); — *Цариця Марина .. ксьондзів до Кремля навезла, це ж правда! Виходить — лагодилася католичити народ руський!..* (Іван Ле).

КАТОЛИ́ЧИТИСЯ, иться, *недок.* Те саме, що **окатоли́чуватися** 1. *Католичилося* [панство], *приподобляючися* [уподібнюючись] *до державної національності* (М. Грушевський).

КАТОЛИ́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **като́лик.** — *Будь проклята мати, Та проклята католичка, Що вас породила!* (Т. Шевченко); *Ви маєте шляхетську освіту, лицарську вдачу; тепер ви одружилися з шляхтянкою, католичкою...* (А. Кащенко); — *Вона ж, мабуть, католичка, а ти магометанської віри?..* (О. Гончар); *У словах ксьондза Пух не бачить гріха, турбує те, що в католичок більше фанатизму, аніж у його прихожанок, які й під час проповіді перемовляються про хазяйство* (М. Малиновська).

КАТО́ПТРИКА, и, *ж.* Розділ оптики, в якому вивчається теорія зображень, одержаних за допомогою відбивних поверхонь (дзеркал). *Катоптрика займається оптичними явищами, пов'язаними з віддзеркаленням світла* (з навч. літ.).

КАТОПТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до катоптрики. *Катоптричними називаються оптичні системи, що складаються тільки із віддзеркалювальних поверхонь* (з навч. літ.); *Обидва маяки мали катоптричні освітлювальні апарати з чотирьох ламп із рефлекторами* (з газ.).

КА́ТОРГА, и, *ж.* 1. Вид кримінального покарання, що полягає в позбавленні волі з особливо суворим режимом, поєднаним із найтяжчими примусовими роботами, а також місце відбування такого покарання. *Його засудили на довічну каторгу за замах на губернатора* (О. Донченко); *За щастя народу — ідеї свої — Батьки наші славні, в кайдани закуті, На каторгу йшли у сибірські краї...* (І. Нехода); *— Мого діда за участь у бунті в тисяча дев'ятсот другому році заслали на каторгу* (М. Дашкієв).

2. *перен.* Надзвичайно важка, виснажлива праця; тяжке, нестерпне життя. *Все ж то те якось уміла пані приправляти доріканням та гордуванням, що справді здавалось усяке діло каторгою* (Марко Вовчок); *— І вночі не спи, і то — роби!.. Се — мученька тяжка! се — каторга гірка! І піднесло мене, дурну, сюди служити!* (Панас Мирний); *Шахта в часи капіталістичної експлуатації природних багатств на Криворіжжі вважалася каторгою, гіршою ніж заслання в далекий Сибір* (Іван Ле); *Моє життя — розтрощене корито, І світ для мене — каторга і кліть... Так краще в тридцять повністю згоріти, Ніж до півсотні помаленьку тліть* (В. Симоненко).

3. Старовинне морське веслове судно, веслярами на якому були полонені або засуджені, прикуті біля весел; вид галери. *— Три годи, як три дні, промучивсь я в проклятій неволі, на турецькій каторзі, на тих безбожних галерах* (П. Куліш); [Я к и м:] *Забрали мене татари в ясир та й продали на каторгу турецьку... Там я шість років вимучивсь...* (Б. Грінченко); *Іслам-Гірей і його вірний наставник Сефер Газі пливли турецькою каторгою під вартою двадцяти яничарів Егейським морем на південь* (Р. Іваничук); *Іспанці обстріляли турецьку каторгу, і хоч галера втекла, та, не доходячи берега, затонула* (Ю. Логвин).

КАТОРЖА́НИН, а, *ч.* Те саме, що **ка́торжник** 1. *Пробиpаючись поміж натовпом і стиха побрязкуючи кайданами, наперед мовчки вийшло троє каторжан* (С. Васильченко); *Безкраїм сибірським трактом повільно посувалася пішим етапом партія каторжан* (О. Донченко); *В бібліотеці вчений зібрав тисячі книг, які могли відкрити перед колишнім каторжанином прекрасний світ мрії, науки, великих трагедій і подвигів* (О. Бердник); * Образно. *Є вірші — квіти. Вірші — дуби. Є іграшки вірші. Є рани. Є повелителі і раби. І вірші є — каторжани* (Л. Костенко).

КАТОРЖА́НКА, и, *ж.* Жін. до **каторжа́нин.** *Плачуть невільниці, завтрашні каторжанки, побиваються в горі матері, од яких силоміць одривають найрідніше, найдорожче — їхніх помічниць, їхню надію і втіху* (Є. Доломан); *В неї, рішучої та язикатої, вдома з перших днів виник конфлікт з Миною Омельковичем, котрий усе доскіпувавсь, чи є в Катрі випечений номер на руці, ота печатка пережитого горя, а якщо нема, то чим вона доведе, що справді була в рейху серед каторжанок?* (О. Гончар).

КАТОРЖА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каторжа́нин.** *Стогін каторжанський ятрив серце* (М. Шеремет); *Максим мав очі дуже гострі, а головне — він мав величезний досвід нічних мандрів, набутий у постійних мисливських, рибальських, а потім і каторжанських сибірських походеньках* (І. Багряний); *Він* [Махно] *повернувся від каторжанської тачки на гуляйпільське роздолля, з'явився в степах в ореолі своєї легендарності* (О. Гончар).

КА́ТОРЖНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **ка́торга** 1, 2. *Яків знав, як важко втекти з Сахаліну. Від материка каторжний острів відділяє широка смуга морської води — Татарська протока* (О. Донченко); *Он там, на ґанку каторжної тюрми, показався старенький і сивенький, скарлючений недолею дідусь* (М. Сиротюк); // *у знач. ім.* **ка́торжний,** ного, *ч.;* **ка́торжна,** ної, *ж.* Те саме, що **ка́торжник 1, ка́торжниця.** *Із нор золото виносять, Щоб пельку залити Неситому!.. То каторжні* (Т. Шевченко); *— Я, — каже, — жінки не неволю роботою... Хай оддише. Вона не худобина, не каторжна яка, щоб цілий вік свій працювати* (М. Коцюбинський).

2. *перен.* Надзвичайно тяжкий, виснажливий; нестерпний. *— Бідний ти мій кравчик, Аврум Марчик! За тією працею тяжкою, каторжною це ж ти не бачив, як сонечко світить, як сади розцвітають* (С. Васильченко); *Це була каторжна хідня. Потемки, прикований зором до лугу збоку й до темряви спереду, він недобачав ні ям, ні ровів, ні пеньків* (І. Багряний); *То була страшна і каторжна робота. Вони вичерпували воду, а вона знову й знову заливала шлюпку* (В. Кучер); *Мати не вельми й переймалася своєю каторжною працею* (П. Загребельний).

3. *перен., розм.* Який завдає шкоди, неприємностей; поганий, лихий. *Як унадилась каторжна мишва, прямо цілими снопами так і носить гречку в нори* (з переказу); *Каторжні собаки, — од їх* [них] *не втечеш* (О. Стороженко); *Так рипить ця каторжна снасть, що чуть аж у монастирі, навіть аж у церкві через одчинені двері* (І. Нечуй-Левицький); *Каторжна негода зруйнувала усі мої плани* (М. Коцюбинський); // *у знач. ім.* **ка́торжний,** ного, *ч.;* **ка́торжна,** ної, *ж.* Те саме, що **ка́торжник 2, ка́торжниця.** *— Прокляті! каторжні! ні суда* [суду] *на вас, ні права немає!.. — кричав він* (Панас Мирний); *— Геть з-перед очей, каторжна! — визвірювався* [визвірявся] *на неї батько, вертаючись п'яний з шинку і заточуючися по хаті* (Б. Грінченко).

Ка́торжні робо́ти *див.* **робо́та.**

◊ **(1) Як ка́торжний,** *зі сл.* п р а ц ю в а т и, т у р б у в а т и с я *і т. ін.* — дуже, надмірно, надто багато. [Х р а п к о:] *Я вже старий..., а я, як той каторжний, день у день турбуюся та клопочуся* (Панас Мирний); *Нікуди я не поспішаю, ніхто мене не викликає на фабрику телефоном, я працюю, як каторжний* (Ю. Яновський); [К о н о п л і ц ь к и й:] *А ти трохи подався, мій дорогий Миколко. Видно, працюєш, як каторжний* (О. Коломієць).

КА́ТОРЖНИК, а, *ч.* 1. Людина, яку заслано на каторгу або яка перебуває чи була на каторзі. *Тихий кайдановий брязкіт змовк коло Петруні, і до його* [нього] *схиляється висхле з тонкими та довгими козацькими усами лице отамана неволі, каторжника Кошового* (С. Васильченко); *Знав* [Андрій], *що і мати жива та побивається за наймолодшим, за тим каторжником* (І. Багряний); *— Закували коваля Єгора жандарми у залізні пута та й погнали етапом, з такими ж каторжниками, як він, на Сибір* (І. Цюпа); *Роз'їжджeним шляхом, під дощем, ішли відшмагані різками каторжники з Верхівні. Блискавки освітлювали їм путь. Жандарми їхали верхи* (Н. Рибак).

2. *лайл.* Злодій, негідник. *— Ви не грек, а якийсь дезертир з Афона, а може, й каторжник, пройдисвіт! — лаявся Палладій через поріг* (І. Нечуй-Левицький); *— Лишенько ти моє несправедливе. Хлопцям допоміг, а мене відштовхуєш! Каторжник, ти прийшов до мене без серця. Чому я тебе не стріла раніше?* (Р. Андріяшик).

КА́ТОРЖНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ка́торжник** 1. *Любов та дружба промінь свій Так само кинуть крізь затвори, Як дійде голос вільний мій До вас у каторжницькі нори* (П. Грабовський); *У поемі Тараса Шевченка "Невольник" ("Сліпий") образ турецької землі, "тяжкої неволі" супроводжується описом каторжницького життя козаків* (з наук. літ.).

КА́ТОРЖНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **ка́торжник** 1. *Їй ввижалося, що сам начальник в'язниці приніс їй помилування від головного військового суду з заміною страти на довічну каторгу, і вона, стискуючи обома руками голову, як сновида, шептала: "Каторжниця... каторжниця..."* (Л. Смілянський).

КА́ТОРЖНО. Присл. до **ка́торжний** 2. *Ми ламали, запруджували русло, каторжно працювали, щоб підняти наш корабель* (Іван Ле); *Жінки, дівчата косять, в'яжуть, віють, возять на коровах, носять важкі мішки, працюють просто каторжно — і ні тіні скарги* (М. Бажан); *Під знімками буде підписано, що нікого вдома нема, бо всі, і старі й малі, зранку до ночі каторжно працюють на державних ланах, не маючи ні сил, ні часу обробити власну ділянку* (В. Нестайко).

КАТРА́ГА, и, *ж., розм.* 1. Курінь (перев. на пасіці). *Отець Степан спав у катразі, причинивши двері* (І. Нечуй-Левицький); *Скоро починалась весна тепла і бджолу з омшаників заходжувались виймати, зараз переїздив* [дід] *жити в цей гайок, у катрагу, і вже рідко коли й зазирав додому* (Б. Грінченко); *Незабаром виринув тин, за ним солом'яна катрага й ряди вуликів* (М. Івченко); *Чмель виніс з катраги миску свіжого щільнику, де копошилося з десяток чорно-жовтих ос* (З. Тулуб).

2. Повітка, комора (у 2 знач.). *Може, хтось із гостей приїхав? Але ні худоби, ні воза ні на подвір'ї, ні в катразі* (М. Стельмах).

КАТРА́ЖКА, и, *ж., розм.* Зменш. до **катра́га.** *Хлопці, як їдуть на ніч коні пасти, то часом роблять для захисту катражку* (Сл. Б. Грінченка); *Повсякденне життя родини проходило у меншому приміщенні, де була піч, яку наприкінці XIX ст. замінила грубка, а їжа готувалася на плиті у спеціальній комірчині (катражці)* (з наук.-попул. літ.).

КАТРА́Н[1], у, *ч., збірн.* Трав'яниста рослина степів або напівпустель родини хрестоцвітих, що має велике листя й багато білих квіток. *Та не цвіти білим цвітом, зелений катране* (П. Чубинський); *Вона* [мати] *іде в степах, зажурена й висока, В озерах пирію, берізки і катрану* (Т. Масенко); *Вночі з'явився іній на катранах, На стомленому цвіті диких рож* (Д. Павличко); *Безлюдний степ шумів катраном і тирсою* (Д. Білий).

КАТРА́Н[2], а, *ч.* Промислова риба роду колючих акул із міцними колючками на спинних плавцях, із м'яса якої виготовляють балик, а з печінки одержують вітамін А. *Акула катран, також відома як колюча акула, є невеликим хижаком і єдиною акулою в Чорному морі* (із журн.); *Жителям приморських, південних районів України полюбилися делікатеси з чорноморського катрана* (з газ.).

КАТРА́НОВИЙ[1], а, е. Прикм. до **катра́н**[1]. *Катрановий мед збирається і переробляється бджолами під час цвітіння катрану* (із журн.); *Катранове листя;* * Образно. *Від сяючих яблук так лунко у світі, стоїть моя пісня в катрановім літі* (М. Сингаївський).

КАТРА́НОВИЙ[2], а, е. Прикм. до **катра́н**[2]. *Науці відомо близько двох десятків видів катранових акул* (з навч. літ.); *Катранове м'ясо часто використовують для приготування рибних делікатесів* (з газ.).

КАТРЕ́Н, а, *ч., літ.* Те саме, що **чотиривíрш.** *Серед улюблених строфічних будов його* [М. Рильського], *крім звичайних катренів, називають три: сонет, терцина, октава* (С. Крижанівський); *Найбільше його* [хлопчину] *цікавить кінооператор: от би написати тому на лобі оптимістичного катрена!* (В. Стус); *Потаємні вони* [голоси] *— а тобі закортіло катренами розікласти по аркушах їх — о свята простота!* (І. Римарук).

КАТУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **катува́ти.** [Б е к е р:] *Тут людям муки завдають, беруть на катування* (Леся Українка); *Було дуже мало надії на те, що фізичною мукою, катуванням можна зламати волю Крайнєва* (В. Собко); *Фашистська тюрма — це безперервне катування* (Ю. Збанацький); *Хто знає, може, один із них виявиться слабким, не витримає витончених катувань* (Б. Левін).

2. Стан за знач. **катува́тися** 1. *— Що з тобою, бідна Аня? Ти змарніла, ти слаба... Досить з тебе катування* (Л. Первомайський); *Але те, що розважало відчайдушного хлопця, для дівчат було мукою, катуванням* (О. Гончар); *В людину цей звук не проникав ніколи, людським теж не ставав ніколи — удари зовні, катування, катування без надії на порятунок* (П. Загребельний); *Дві години чекання були для неї наче два століття катувань* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

КАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого.* 1. Допитуючи, піддавати тортурам; мучити. *Довго катували* [гестапівці] *старого, але він і слова не сказав їм про партизанів* (В. Кучер); *Він добре знає, встиг переконатися, що я не скажу нічого, хоч би він катував мене місяцями* (В. Владко); *Страшно подумати, що її Гриця, може, виявлено і його зараз катують, вимагаючи зізнань* (Д. Бедзик); *Коли почнуть катувати, криків ви все одно не почуєте* (О. Авраменко, В. Авраменко); * У порівн. *Він* [Ганущ] *ударив форте. Бідний фортеп'ян наче застогнав під його пальцями, ніби його катували* (І. Нечуй-Левицький).

2. Завдавати тяжких фізичних мук, страждань. *Катувала, мордувала, Та не помагало: Як маківка на городі, Ганна розцвітала* (Т. Шевченко); *— Тут уже баби в один голос: "Та й за віщо так катувати дитину?"* (С. Васильченко); *Хто б у цей час не заглянув у його догідливі очі, ніколи б не повірив, що він за в'язку сушняку може до півсмерті катувати людину важкими носаками* (М. Стельмах); * Образно. *Безводдя — ось чим катує нас степ* (О. Гончар).

3. *заст.* Страчувати, карати на смерть. *Сю ніч будуть в Україні Родиться близнята. Один буде, як той Гонта, Катів катувати!* (Т. Шевченко).

(1) Катува́ти себе́ — те саме, що **катува́тися** 1. *Продовжуючи путь до свого гуртожитку, Стась жорстоко катував себе, називав круглим дурнем* (О. Гуреєв); *Я катуватиму себе все життя за те, що не сказала, що не скажу нікому про твою зраду. Заради дітей не скажу* (Микита Чернявський); *Два дні катував себе роботою, виморював до повного безсилля* (Ю. Мушкетик).

КАТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. *чим і без дод.* Страждати морально, перев. звинувачуючи себе в чомусь; мучитися. *Довго не лягали спати, сиділи за північ та все думали й катувались* (В. Підмогильний); *Все своє коротке життя Сашко мріяв бути дорослим, вирости якнайшвидше — і гірко катувався своїм неповноліттям* (Ю. Смолич); *Тепер він міг тільки катуватися думками. Катуватись і каятись* (Ю. Бедзик); *Ми катуємося власним болем і болем тих, які колись відкатувались* (І. Калинець); *— Не видали, бач, на руки довідки про звільнення в запас із тієї частини, де я служив. Ось і далі мушу катуватися у військовій формі* (О. Шугай).

2. Пас. до **катува́ти.** *Нема сім'ї, немає хати, Немає брата, ні сестри, Щоб незаплакані ходили, Не катувалися в тюрмі* (Т. Шевченко).

КАТУ́ША *див.* **кату́ші.**

КАТУ́ШІ, ту́ш, *мн. (одн.* **кату́ша,** і, *ж.), діал.* Тортури, катування. *Думав* [Русин], *що знайде* [в пеклі] *якісь .. страховища, муки та катуші* (І. Франко); *Тихенько навіть співано пісень, .. Що мають закінчитися катуші, Знущання панські* (М. Рильський).

КАТЮ́ГА, и, *ч., зневажл.* Кат (у 1, 2 знач.). *Досталося ж Денисові Лискотуну за усі його діла! — катюзі по заслузі* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вів їх на ланцюгах стременний князя пан Щука, найлютіший катюга з челядинців Єремії* (О. Стороженко); *І кожного катюгу і тирана Уже чекає зсукана петля* (В. Симоненко); *Це вони* [козаки-нетяги] *благали буйного вітра визволити їх із тяжкої неволі, а тим часом катюги кували їм ще міцніші кайдани* (В. Шкляр).

КАТЮ́ЖНИЙ, а, е, *зневажл.* Прикм. до **катю́га; **катівський. — *Не ти, розбійнику* [крадеш], *а тільки катюжні руки твої!* (Г. Квітка-Основ'яненко).

КАТЮ́ША, і, *ж., розм.* Жартівливо-пестлива назва реактивного безствольного міномета, що з'явився на озброєнні військ СРСР у роки Другої світової війни. *Ворог не виявляв ніякої активності, так ніби його взагалі не було там, не було ніяких тих мільйонів, ніяких незчисленних армій, танків, "катюш", незчисленної артилерії, авіації* (І. Багряний); — *Міномет має велике майбутнє. Візьми хоча б "катюші" — найкращі сучасні міномети...* (О. Гончар); *Шістнадцятого квітня тисяча дев'ятсот сорок п'ятого року на світанку дружний залп сотень "катюш" малиново осяяв усе довкіл* (Є. Доломан).

КАТЯ́, *виг.* Уживається під час цькування мисливцями зайця. *Де узявся справді заєць, Остап "катя!" крикнув, Зараз і піймав диявол, Заєць і не пікнув* (Н. Забіла).

КАУДА́ЛЬНИЙ, а, е, *анат.* Розташований на поздовжній осі тіла людини або тварини ближче до нижньої частини тіла чи хвоста. *Дисфункція каудальних нервів у післяопераційному періоді залежить від особливостей взаємовідношень корінців IX–XII нервів із пухлиною* (з наук. літ.); *Каудальний кінець правої задньої кардинальної вени проходить позаду пупкової артерії, зливаючись із лівою задньою кардинальною веною* (з навч. літ.).

КА́УДЕКС, а, *ч., біол.* Багаторічний підземний, рідше наземний орган пагонового походження, який разом з головним коренем є місцем відкладання запасних поживних речовин та закладення бруньок відновлення; стеблокорінь. *На відміну від кореневищ каудекс не відмирає у верхній частині, а переходить у багаторічний корінь* (з навч. літ.); *У деяких рослин каудекс розростається як куля, в інших — нагадує форму пляшки* (із журн.).

КАУДИ́ЛЬЙО, *невідм., ч.* У країнах Латинської Америки та в Іспанії — вождь, глава держави, політичний лідер, що здійснює особисту диктатуру. *Він був асистентом у професора Тенка, окрім того займався політичною діяльністю, спрямованою на повалення влади каудильйо* (О. Бердник); *Генерал-губернатор мав досить широкі повноваження і був безпосереднім представником каудильйо в "заморських територіях" Іспанії* (з наук.-попул. літ.).

КАУЗАЛГІ́Я, ї, *ж., мед.* Напади пекучого болю при ушкодженні або запаленні периферичних нервових стовбурів. *Каузалгія супроводиться судинно-трофічними розладами в ураженій кінцівці* (з наук. літ.).

КАУЗА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Який зумовлюється певною причиною; причиновий. *Скрізь .. бачиться містика каузального. Навіть у тому, як ми всі отримали запрошення* (Любко Дереш); *Прийменник "на" у сполученні зі знахідним відмінком може виражати в сучасній українській мові каузальні відношення* (з наук. літ.); *Офіцери не володіють оптимальними каузальними схемами пояснення результатів виховної діяльності, що зумовлює її невисоку ефективність* (з наук.-попул. літ.).

КАУЗА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **кауза́льний;** причинність. *Каузальність — одна з форм загального закономірного зв'язку явищ* (з наук. літ.); *На думку лексикографів, найбільш тісно пов'язують між собою сусідні речення сполучники, що мають значення протиставлення та каузальності* (з наук. літ.).

КАУЛЕ́РПА, и, *ж.* Зелена стеблеподібна їстівна водорість, що росте у спокійних бухтах тропічних і субтропічних морів. *Водорість каулерпа, довжина якої близько півметра, являє собою одну клітину з великою кількістю ядер* (з наук.-попул. літ.); *В акваріумі каулерпа є корисним індикатором гарної якості води* (із журн.).

КАУЛІФЛО́РІЯ, ї, *ж., бот.* Розвиток квіток або суцвіть безпосередньо на стовбурі та гілках старих дерев. *Серед рослин помірної зони кауліфлорія спостерігається у вовчих ягід та обліпихи* (з наук. літ.); *Кауліфлорія є біологічним пристосуванням до запилення квіток тропічними метеликами, не здатними підніматися до верхівок дерев* (з навч. літ.).

КА́УПЕР, а, *ч., техн.* Апарат для нагрівання повітря, що подається в доменну піч; доменний повітронагрівник. *У доменну піч по трубах, викладених зсередини вогнетривкою цеглою, надходить із спеціальних установок — кауперів — повітря з температурою до +800 °* (з навч. літ.); *Тридцятиметрові башти урочисто підносилися коло кауперів, вагонетки з шихтою безперервно повзли нагору* (Ю. Яновський).

КА́УПЕРНИЙ, а, е, *техн.* Прикм. до **ка́упер.** *Кауперний газ використовують для обігріву контуру розмелювання шихти* (з навч. літ.); *Кауперна установка.*

КАУ́РІ[1], *невідм., ч.* Черевоногий молюск, поширений у тропічних частинах Тихого та Індійського океанів, з мушель якого виготовляють прикраси. *Жінкам за одежу правила теж сама тільки зелена спідниця, вишита барвистим шовком і оздоблена бісером або дрібними черепашками каурі та підперезана поясом із намиста* (П. Скунць); *Стара показала на рибину і простягла в плату на коричневій, зморшкуватій долоні сліпучо-білу мушлю каурі* (Ю. Логвин); *На місці археологічних розкопок у Замбії траплялись черепашки каурі* (з газ.).

КАУ́РІ[2], *невідм., с.* Хвойне дерево родини араукарієвих, що походить з Північної Африки; цінне своєю деревиною і смолою. *Далі почалися безмежні ліси, що нагадували австралійські, тільки тут росли не евкаліпти, а каурі* (Т. Вороновович, пер. з тв. Ж. Верна); *Шишки каурі подібні до ялинкових, але дрібніші* (із журн.).

КАУРМА́, и́, *ж.* Східна страва, до складу якої входить смажена баранина зі спеціями. *Яничари бенкетували. Порозсідавшись навколо котла, з якого курилась пахуча каурма, вони їли і крадькома запивали вином* (Р. Іваничук); *Каурма часто використовується для приготування інших страв, у тому числі плову* (із журн.).

КА́УСТИК, у, *ч., хім.* Технічна назва їдких лугів, зокрема їдкого натрію. *Каустик застосовують у хімічній, нафтовій, текстильній, паперовій та інших галузях промисловості* (з навч. літ.); *Результати праці знайшли промислове впровадження у проектуванні нових типів установок для отримання плавленого каустику* (з газ.); — *В третьому* [баку] *ґрати засипані різними уламками брухту й битої порцеляни та залляті каустиком* (М. Трублаїні).

КА́УСТИКА, и, *ж., фіз.* Поверхня, кожна точка якої задає центр радіусу кривизни хвильової поверхні. *Кожна хвильова поверхня має дві каустики* (з наук.-попул. літ.); *Коли перетяжка каустики фокусувальної лінзи знаходиться перед поверхнею плоскої мішені, потік випарених частинок проходить крізь площину максимальної концентрації потужності лазерного випромінювання* (з навч. літ.).

КАУСТИ́ЧНИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **ка́устик;** стос. до їдких лугів. *Каустичний магнезит отримують випалом гірської породи магнезиту* (з навч. літ.); *Мило виготовляють кип'ятінням у воді жирів разом з такими лугами, як каустична сода і каустичний поташ* (із журн.).

△ **Каусти́чна со́да** *див.* **со́да.**

КАУСТОБІОЛІ́ТИ, ів, *мн.* Горючі викопні гірські породи органічного походження (вугілля, горючі сланці, торф, нафта і т. ін.). *Викопні каустобіоліти — буре вугілля і торф — у вологому стані виділяють у повітря органічні сполуки, які посилюють ріст та підвищують життєдіяльність коренів* (з наук. літ.); *У корисних копалинах органічного походження, так званих каустобіолітах, сонячна енергія тривалий час зберігається в законсервованому стані* (з наук.-попул. літ.).

КАУЧУ́К, у́, *ч.* Смолиста речовина, яку видобувають із молочного соку каучуконосних рослин (натуральний каучук), нафти і т. ін. (синтетичний каучук) і з якої виготовляють гуму. *Робимо ж ми штучний каучук, робимо штучний шовк .. Робимо штучні анілінові фарби* (В. Підмогильний); *Вона згадала, що Макар Макарович наказував лісникам заготовляти коріння бересклету, бо з нього добувають каучук* (О. Донченко); *На цій леваді за всі роки своєї роботи вона* [Пармузіна] *здобула сировину на сотні тонн натурального каучуку, без якого неможливе виробництво каучуку синтетичного* (І. Волошин); *Хіміки навчились одержувати з вугілля штучну нафту, а з неї — бензин, лаки, мило, харчові жири, каучук* (з наук.-попул. літ.); *Вулканізований каучук називається гумою* (з навч. літ.).

△ **Бутадіє́новий каучу́к** *див.* **бутадіє́новий.**

КАУЧУКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **каучу́к.** *Каучукове дерево дико й густо росте у Великому лісі Конго* (Ю. Смолич); *Корабель віз велику партію робітників каучукових плантацій* (Д. Бедзик); *Переможені вчорашні власники бананових гаїв, каучукових плантацій і білих вілл розбіглися, як таргани, рятуючи уламки багатства* (М. Білкун); *Каучук виробляють із соку каучукових дерев, батьківщиною яких є Бразилія* (з навч. літ.); // Який виробляє каучук. *Каучуковий завод;* // Вигот. з каучуку. *Наталка могла годинами дивитися, як краплі дощу розбиваються об чорні шоломи, струменять з набряклих і блискучих каучукових плащів* (Д. Білий); *Дехто вважає, що некрасиво, коли на білому вікні стоять стандартні каучукові ущільнювачі чорного кольору. Для них є альтернатива — сірі й навіть білі ущільнювачі* (з газ.); *Каучукова підошва.*

КАУЧУКОНО́С, а, *ч.* Рослина, що містить молочний каучуковий сік. *Він возив одних з нас в Арктику, других — у тропіки, підіймав у повітря, спускав під воду й під землю, розшукував з дітлахами цвіт папороті й каучуконоси, вирощував у кімнатах банани* (М. Трублаїні); *Бригада кінчає розчищати стару ділянку каучуконосів* (І. Волошин); *Проте мандрівникам жодного разу не трапилось таке поширене на американському континенті дерево, як каучуконос* (П. Скунць).

КАУЧУКОНО́СНИЙ, а, е. Прикм. до **каучуконо́с.** *Жінки взялися зібрати на гектарі 150 центнерів каучуконосного кореню* [кок-сагизу] (І. Волошин); *Каучуконосний молочний сік міститься в деяких видах бур'янистих трав та кульбаб* (із журн.); *У всіх тих країнах, де росли каучуконосні рослини, їх безжально калічили заради цінної речовини — каучуку* (з газ.).

КАФ, у, *ч., юр.* Вид договору зовнішньоторговельної купівлі-продажу, коли в ціну товару включають вартість морських перевезень (фрахту) до порту призначення. *У тексті кафу вказують базові умови постачання та оплати товару, згідно з якими продавець має доставити товар на борт судна* (із журн.); *Низка умов кафу є дійсною лише для морського та річкового транспорту* (з газ.).

КАФА́, и́, *ж.* Старовинний кабардинський народний танець. *Кафу виконують парами, танцювальникам акомпанує жінка на гармоніці* (з наук.-попул. літ.); *Кафа — це парний танець, що виконується жінкою та чоловіком і складається з низки граціозних і пластично закінчених фігур* (із журн.).

КАФЕ́, *невідм., с.* Те саме, що **кав'я́рня.** *В такі часи, я помітив, по кафе і ресторанах буває найгустіше народу* (В. Винниченко); *Сивий тютюновий дим і запах пива висіли в кафе мутнуватою хмариною* (В. Собко); *Хоч скільки нагадувалось йому про умовність роботи, що це ж таки повинно бути всього-на-всього кафе для відпочинку, харчувальний заклад, але цей, практичний бік справи для Ягнича, здається, зовсім не був головним* (О. Гончар); *Цього разу вирішили подивитися панораму, що відкривалася з галереї кафе, на останньому поверсі будинку у центрі міста* (Г. Вдовиченко).

КА́ФЕДРА, и, *ж.* 1. Поміст із похилою дошкою, укріпленою на підвищенні для лектора, викладача або промовця. *Він* [ректор] *подав руку новому вчителеві, супроводив його до .. підвищеної дощаної платформи, на якій стояла .. учительська кафедра* (І. Франко); *Більша частина кімнати зайнята шкільними лавами, кафедрою, дошкою тощо* (Леся Українка); *Іванов стояв, ухопившись обома руками за борт кафедри і нахилившись вперед* (Ю. Смолич); *Я пішов до кафедри, щоб поставити оцінку, і раптом забув прізвище того, хто відповідав* (Василь Шевчук).

2. Об'єднання викладачів, науковців однієї або споріднених дисциплін у вищому навчальному закладі. *Франко почав готуватися до професури — .. на кафедру української літератури* (М. Коцюбинський); — *На засіданні вашої кафедри, коли складатимете звіт про вашу поїздку, зробите доповідь за тезами й матеріалами, які я сам дам вам за день до вашого від'їзду* (Ю. Смолич); *Перед нею стояв керівник кафедри загальної терапії професор Хромченко* (Н. Рибак); *Колись я був його улюбленим учнем на кафедрі моделювання надскладних систем* (Є. Кононенко); // Посада завідувача такого об'єднання викладачів. [О л ь г а:] *Я стільки мріяла, що тобі дадуть кафедру в університеті,*

ти будеш професором (Л. Смілянський); *Іван Якович замовк, а далі тихіше додав: — Драгоманов цього року дістав кафедру в столичному болгарському університеті* (І. Пільгук); *— Для тебе, по старій дружбі — півтаємниці: пропонують кафедру і клініку. У великому місті* (Ю. Мушкетик); // Приміщення, де збираються викладачі такого об'єднання. *Іван працював на зміні, Галя побігла на свою кафедру в інститут* (В. Кучер); *Сонячний промінь плямить дерев'яні постаті пророків і золочені грати кафедри* (В. Дрозд); *Кафедра ботаніки була у найстаршому корпусі університету* (Т. Прохасько); *То почалося в нього після скандалу на кафедрі, де внаслідок підлих інтрижок діда мали звільнити з посади завідувача* (Любко Дереш).

3. Посада єпископа, який керує епархією. *Новий король Владислав, хоч і з великими зусиллями, та вмовив-таки сейм постановити, щоб митрополичі кафедри були рівно поділені між уніатами й православними* (А. Кащенко); *Єрусалимський патріарх Феофан посвятив на митрополичу кафедру Іова Борецького* (із журн.); *Церковні канони не дозволяють обрання єпископа на ще не звільнену кафедру, простіше кажучи — на живе місце* (з газ.).

4. Те саме, що **Кафедра́льний собо́р** *(див.* **собо́р).** *І по перенесенню кафедри до св. Софії Успенська церква звалася кафедрою й була найліпшою парафією в Києві* (М. Грушевський).

КАФЕДРА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́федра.** *Я любив професора. Величний, бородатий, білий, в окулярах, над кафедральним п'єдесталом він був схожий весь на монумент* (К. Герасименко); *Це був садочок, що ледве втисся поміж палацом єпископа та кафедральним храмом* (Василь Шевчук).

△ **Кафедра́льний собо́р** *див.* **собо́р.**

КАФЕТЕ́РІЙ, ю, *ч.* Невеликий харчувальний заклад з обмеженим асортиментом страв, який працює переважно на самообслуговуванні. *Він спускався на десять хвилин в кафетерій, щоб проковтнути склянку кави* (Н. Рибак); *Глядачі почали виходити, займали столики театрального кафетерію* (О. Десленко); *Зайшли до гастроному, стали в чергу до кафетерію* (Є. Кононенко).

КАФЕШАНТА́Н, у, *ч.* Кав'ярня з відкритою сценою для виступів співаків, танцюристів, акторів розмовного жанру з номерами розважального, досить фривольного характеру. *Адась вийшов з маминого покою і, свищучи якусь мелодію, підхоплену в кафешантані, сів на свою повозку і поїхав* (І. Франко); *Жив, як слід султанам, Ситим був і п'яним, Добрий мав гарем І кафешантан* (В. Еллан-Блакитний); *Там* [у Румунії] *багато кафешантанів, добрі скрипники, а в горах їдять мамалигу* (М. Хвильовий).

КАФЕШАНТА́ННИЙ, а, е. Прикм. до **кафешанта́н.** *Казав мені Руденко, що він збирає трупу скоріш кафешантанну, ніж серйозну драматичну* (Леся Українка); *Бараболя побачив усе життя честолюбця: від його мрій про гетьманство до слави кафешантанної зірки* (М. Стельмах); // Характерний для кафешантану; не зовсім пристойний. *Кафешантанні жарти.*

КАФІ́ЗМА[1], и, *ж.* Один із двадцяти розділів Псалтиря, який прочитують у церкві за обрядом православного богослужіння. *Тішить хлопець свою уяву та думку чудними, кучерявими малюнками з початку і на кінці кожної кафізми та першими здоровими червоно-розмальованими літерами* (І. Нечуй-Левицький); *Всю службу Божу, навіть кафізму напам'ять шпарить* [Миля], *у всіх науках вправний* (Ю. Мушкетик); *Кожна кафізма поділяється на три частини, які називають славленням* (з рел.-церк. літ.); *Під час читання кафізм на богослужінні дозволяється сидіти* (із журн.).

КАФІ́ЗМА[2], и, *ж.* Імператорська ложа на східній трибуні Великого іподрому (цирку) в Константинополі. *Перед кафізмою стояли четверо бронзових коней роботи грецького скульптора Лисиппа* (з наук.-попул. літ.).

КАФР *див.* **ка́фри.**

КА́ФРИ, ів, *мн. (одн.* **кафр,** а, *ч.).* Застаріла, перев. зневажлива назва чорношкірих жителів Південної Африки. *У XVI–XVII ст. європейці називали кафрами усю сукупність племен, що жили на південь від річок Замбезі і Конго, але пізніше стали називати кафрами племена, що говорили мовами банту* (з навч. літ.); *У XX ст. слово "кафр" набуло зневажливого сенсу і стало сприйматися чорношкірими жителями Південно-Африканської Республіки як украй образливе* (з навч. літ.).

КА́ФРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ка́фри.** *В історичній літературі кафрськими війнами називали війни між південноафриканськими народами, яких європейці назвали кафрами* (з навч. літ.); *Одного разу під час звичайного контрольного об'їзду стад директор заповідника став очевидцем битви двох африканських (кафрських) буйволів за калюжу з прохолодним брудом* (з газ.).

КАФТА́Н, á, *ч., заст., діал.* Каптан, жупа́н. *Аж мій миленький іде, Дев'ятеро коней веде, На десятому сам сидить; На десятому вороному, У кафтані голубому* (П. Чубинський); *Він здіймив* [здійняв] *зі себе кафтан і торбу* (І. Франко); *Повівши навколо сухими запаленими очима, Ковальчучка вчепилась руками у вилоги чорного кафтана* (Р. Андріяшик).

КАФТАНИ́НА, и, *ж., заст., діал.* Каптан. *Іде спокійно .. в простій кафтанині робітник* (І. Франко); *Він силою стягнув з переляканого Юрка кафтанину* (П. Козланюк).

КАХ, КАХ-КА́Х, *виг.* Звуконаслідування, що означає крик качки. *Раптом тривожний мамин голос, тихе — ках! — і каченяток нема! Їх як злизало* (Остап Вишня); *Каченята прилетять. Ми їх будемо стрічать. З ними ти* [качка] *в очеретах Заведеш своє: ках-ках!* (Г. Бойко); *А качки попід очеретами: ках-ках-ках... наче реготять* (Григір Тютюнник).

КАХЕКСІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Крайній ступінь загального виснаження організму з різким схудненням, недокрів'ям, знесиленням та атрофією багатьох органів. *Голодування, тривале неповноцінне харчування, кахексія призводять до порушень діяльності серця, які супроводжуються зменшенням маси міокарда* (з навч. літ.); *Не можна застосовувати гальванічний струм, якщо у пацієнта виражена кахексія* (із журн.).

КА́ХЕЛЬ *див.* **ка́хлі.**

КА́ХЕЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **ка́хлі.** *Кахельне виробництво було дуже поширене в Україні з XVIII ст.* (з навч. літ.); // Облицьований, вимощений кахлями. *У кахельній грубці горіли й весело потріскували дрова* (С. Чорнобривець); *За склом у вазонах на кахельній долівці стояли високі пальми, фікуси й кактуси, на всіх підвіконнях різні квіти* (Б. Харчук); *Гетьман наказав відставити один п'ятисвічник далі, Ждан переніс його на кахельний карниз грубки* (Ю. Мушкетик); *Великий стіл з комп'ютером в куточку біля кахельної пічки, забита документами шафа поруч з ним, вішалка і ряд крісел* (В. Хрущак).

КА́ХЕЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **кахля́р.** *У вищому професійному училищі переважно опановують професії маляра-штукатура, кахельника-лицювальника та лицювальника-мозаїста* (із журн.).

КА́ХЕЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **ка́хельник.** *Кілька місяців Олеся працювала кахельницею на будівництві нового корпусу лікарні* (із журн.).

КАХЕТИ́НЕЦЬ *див.* **кахети́нці.**

КАХЕТИ́НКА *див.* **кахети́нці.**

КАХЕТИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кахети́нці** і Кахетія. *За переказами, Зезві Гапріндаулі отримав землю від кахетинського царя в нагороду за бойові звитяги* (із журн.); *Народився Ніко Піросмані в кахетинському селі, осиротівши, переїхав до Тифліса* (з газ.).

КАХЕТИ́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **кахети́нець,** нця, *ч.;* **кахети́нка,** и, *ж.).* Корінне населення східної частини Грузії — Кахетії. *Леся Українка описує красу природи Телаві та околиць, зокрема величезного білоголового кряжу Дагестану, пише про злидні народу. Із симпатією згадує гречних і привітних кахетинців* (з навч. літ.).

КАХИ́, КАХИ́-КАХИ́, *виг.* 1. Звук, що утворюється під час кашлю. — *Ох! здорові! — сказала Оришка. — Уже мені оцей кашель клятий допік... кахи! кахи! ох!* (Панас Мирний); — *Кахи, кахи! — закашляє Асен, бо важко йому в тумані дихати* (Григір Тютюнник).

2. *розм.* Уживається як присудок за знач. **кахи́кати, кахи́кнути.** [Н е д о б и т и й *(підспівує):*] *Ой ти старий, я молода, Тим між нами незлагода, Ой ти старий: кахи-кахи... Я молода: хи-хи, хи-хи!..* (М. Кропивницький); *Вчила нас доброї душі старенька вчителька, .. що весь час закутувалася в теплу хустку і все кахи! кахи! Усе кахикала...* (Остап Вишня).

КАХИ́КАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **кахи́кати** і звуки, утворювані цією дією. *Тільки доносилося глухе кахикання* (Панас Мирний); *Їхня розмова точиться пошепки, і, як неспокійні бризки, перериває її раптом то кахикання агронома, то хрипкий сміх Кукси* (О. Донченко); *З відчинених дверей почулося кахикання, на порозі з'явилася похилена постать в полотняній сорочці та штанях* (О. Бердник); *Коли в такі хвилини прочинялися двері до його кабінету, Клавдій Миколайович уже не реагував ні на протяги, ні на скрипи, ні на будь-яке кахикання* (О. Чорногуз).

КАХИ́КАТИ, аю, аєш, *недок.* Видавати звуки к а х и - к а х и. — *Насилу повертається оте одоробало по хаті, та тільки кахикає та бухикає, та сопе, а прийде вечір, то все стогне* (І. Нечуй-Левицький); *Надійшов старий Рябина, кахикає, харкотить і охає* (І. Франко); *Йому було погано в роті, і він раз по раз відпльовувався; затягувався цигаркою глибоко, аж кахикав* (В. Минко); *Сивоголовий лікар кахикає і вдоволено, енергійно потирає великі, з вузлуватими пальцями руки* (Є. Доломан).

КАХИ́-КАХИ́ *див.* **кахи́.**

КАХИ́КНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **кахи́кати.** *Перевернув* [писар] *папір, уси розгладив, озирнув усіх, щоб дивилися на нього, і кахикнув тричі по-школярськи, і став читати...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Я кахикнув, щоб привернути його увагу* (Л. Смілянський); *Служник кахикнув, ступив уперед, але його випередила більш моторна куховарка* (Б. Левін).

КА́ХКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ка́хкати** і звуки, утворювані цією дією. *З очерету піднялись з кахканням качки й ключем полетіли на лиман* (І. Нечуй-Левицький); *Десь недалеко на ставках відлунювалися в берегах качине кахкання і сплески* (Н. Рибак); *З Унави долітало гелгання* [ґелґання] *гусей та кахкання качок* (В. Малик).

КА́ХКАТИ, аю, аєш, *недок.* Видавати короткі, уривчасті звуки к а х - к а х (про качок). *Співали півні, ґеґали гуси, кахкали качки* (І. Нечуй-Левицький); *Метрів за двісті від озера побачив я качку-крижня, що, кахкаючи, поспішала пішки до озера* (О. Копиленко); *В одсвіті зорі пролетів селезень і незабаром упав на воду, де лунко кахкала дика качка* (М. Стельмах); *Десь, на Фонтанці, мабуть, заклично кахкали розбурхані квітневим вітром крижні* (Василь Шевчук).

КАХ-КА́Х *див.* **ках.**

КАХЛЕ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **кахля́ни́й.** *Поклавши її* [валізу] *на помості близько кахлевої печі, прикляк* [капітан] *коло неї* (І. Франко); *Важке дерев'яне ліжко, вкрите ведмежою шкурою, причаїлося за пукатим кахлевим коминком* (Іван Ле); *Я опинився у просторій кухні, посередині якої стояв стіл, а в куті була старенька кахлева піч* (Ю. Винничук); *На підлозі — здута від сирості кахлева плитка* (Любко Дереш).

КАХЛИ́НА, и, *ж., розм.* Одна плитка кахлів; кахель, кахля. *Василь Іванович відмахнувся від погроз і прикипів до кахлини з качкою* (М. Стельмах); *У Музеї історії Києва його зацікавили старий годинник із зозулею, бісерна вишивка, пічні кахлини, унікальний шаховий столик* (з газ.).

КА́ХЛІ, ів, *мн. (одн.* **ка́хель,** хля, *ч.;* **ка́хля,** і, *ж.).* Керамічні плитки для личкування печей, стін будівель і т. ін. *Піч була з зелених водолазьких кахлів* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Піч і стіни до половини викладені бездоганною, сніжно-білою кахлею* (Ірина Вільде); *Його будка тулилася в темному і вузькому закутку, викладеному кахлем* (Б. Харчук); *Зелений кінь з надтріснутої кахлі копитом вдарив, заіржав і зник. Мій джура спить* (Л. Костенко); *У Києві в XVII ст. переважали ліпні кахлі, политі зеленою або коричневою поливою* (з наук. літ.).

КАХЛЬОВИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **кахля́ни́й.** *В широких отворах вікон біліли кахльові печі, немов зуби в щелепах кістяка* (М. Коцюбинський); *Тисячний раз слухала кахльова піч завжди таких самих розмов* (Б.-І. Антонич); *Я смалив цигарку, притулившись у кутку біля теплої кахльової печі, і боявся сколихнути тихий плин жіночої журби* (Р. Федорів).

КА́ХЛЯ *див.* **ка́хлі.**

КАХЛЯ́НИ́Й, я́на́, я́не́. Прикм. до **ка́хлі.** *Елементи народної орнаментики на рельєфних кахляних плитках використовувались у Галичині на фабриках Коломиї, Галича, Львова* (із журн.); // Облицьований, вимощений кахлями. *В залі були білі стіни, біла стеля і навіть біла кахляна підлога* (Ю. Смолич); *Печі не було, зате стояла гарна кахляна груба, в якій весело палахкотіло соснове гілля* (В. Малик); *Від великої старої кахляної груби віяло теплом, і сержант дійшов висновку, що це зовнішнє тепло слід доповнити внутрішнім* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

КАХЛЯ́Р, а́, *ч.* Робітник, майстер, який виробляє кахлі. *У XIX ст. майже всі знамениті українські гончарі були водночас і прекрасними кахлярами* (з навч. літ.); *У XVII–XVIII століттях український народ висуває вже цілу плеяду всесвітньовідомих майстрів. Серед них найвизначнішими були майстер золотарства Іван Равич, кахляр з Чернігівщини Сидір Перепілка та багато інших* (із журн.).

КАХЛЯ́РСТВО, а, *с.* Виробництво кахлів. *Кахлярство здавна відоме в Подністров'ї* (з наук. літ.); *Із середини XIX ст. в Україні кахлярство набуло значного поширення* (з навч. літ.); *Не обійшли увагою організатори виставки і таку, колись розвинуту на Чернігівщині, галузь гончарства, як кахлярство* (з газ.).

КАХЛЯ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до кахлярства. *Кахлярська кераміка Волині XVII–XVIII ст. формувалась уже на основі місцевих, волинських традицій* (з наук. літ.); *Чернігівщина здавна славиться кахлярським художнім промислом* (з наук.-попул. літ.); *Кахлярське мистецтво українських земель у XVI–XVII ст. розвивалося у контексті загальноєвропейської культури* (з навч. літ.).

КА́ХНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **ка́хкати.** *Над головами недалеко прошумів знову табунець, і крижень на плесі тривожно кахнув* (Олесь Досвітній); *Десь у лозах кахнула качка* (Григорій Тютюнник).

КАХОЛО́НГ, у, *ч.* Мінерал — фарфороподібна непрозора суміш тонкозернистого халцедону і звичайного опалу білого кольору. *Кахолонг, названий за річкою Ках, було знайдено в Монголії, Узбекистані, Австрії, Чехії* (з наук.-попул. літ.); *У Монголії кахолонг ототожнюється з лотосом — священною квіткою в буддизмі, символом душевної чистоти і непорочності* (із журн.).

КАЦАВЕ́ЙКА, и, *ж.* 1. *заст.* Вид жіночої юпки на ваті, хутрі або на підкладці. *Майбородиха знайшла найстарішу удяганку, не то кацавейку, не то жупан* (І. Нечуй-Левицький); *Вбралася тепло. Зверху на вовняну кацавейку накинула половинку тертого-перетертого, давно вицвілого ліжника* (М. Матіос).

2. *заст.* Чоловічий короткополий каптан (перев. на ваті чи хутрі). *Дебогорій і Давиденко почали виймати з привезених міхів речі — чумарки, штани, кацавейки, смушеві шапки, пояси, чоботи* (Ю. Хорунжий).

3. *розм.* Коротка, перев. поношена, куртка (для роботи, для дому і т. ін.). *Вони були одягнуті в що трапилось: у полатані та пропалені фуфайки, у витерті й потріпані шинелі та бушлати, в заяложені кацавейки* (П. Запаренко).

КАЦА́П *див.* **каца́пи.**

КАЦА́ПИ, ів, *мн. (одн.* **каца́п,** а, *ч.;* **каца́пка,** и, *ж.).* Зневажлива назва росіян. *Ярмарок аж кипів.., цокотять перекупки, божаться цигани, лаються кацапи* (Марко Вовчок); *Прийшли кацапи обідати, посміялися з неї, хоч вона того й не пойняла* [не зрозуміла] (Панас Мирний); *— І з чого ви взяли, — сказала знайомим, скрививши губи, Олександра Михайлівна Куліш.., — що ця кацапка, московка сама оповідання написала? Її чоловік писав, а мій правив* (О. Іваненко); *Згодом оженився на кацапці, взяв її прізвище і вже як Фома Голіков повернувся на Звенигородщину* (В. Шкляр); *То вже потому було, коли кацапи тут на постій стали* (І. Андрусяк).

КАЦА́ПКА *див.* **каца́пи.**

КАЦАПНЯ́, і, *ж., збірн., зневажл.* Те саме, що **каца́пи.** *— Кацапня там одна... А я вже їх знаю... З руським важко робити... Краще своєму переплатити, ніж з ними* (В. Винниченко); *— А, чортова кацапня! Опаскудили цілу Росію, а тепер на Україну прете! Нам і самим немає чого жерти! —* *кричать селяни* (У. Самчук).

КАЦА́ПСЬКИЙ, а, е, *зневажл.* Прикм. до **каца́п.** *Коли се де не візьмись з садка суне якийсь чоловік у кацапському одягу* [одязі] (Панас Мирний); *— А мій дід, чи то пак, прадід, як прийшов із царського війська, то теж любив увернути кацапське слівце* (В. Шкляр); // *жарт.* Такий, як у кацапа. *— Ви б ліпше запустили собі кацапську бороду, вона б вам більше личила* (Д. Бедзик).

КА́ЦИК *див.* **ка́сик.**

КАЧА́, а́ти, *с.* Те саме, що **каченя́.** *Гей, пливе кача по Тисині, Пливе кача по Тисині* (з народної пісні); *Ключем, розвалючись то в ту, то в другу сторону, попідтинню потяглися качата на воду* (Панас Мирний); *На плесі раптом зашуміла вода, ніби туди хто висипав з лантуха пампушки. Сів табунець качат* (Олесь Досвітній).

КАЧА́ЛКА, и, *ж.* 1. Кругла, гладко витесана палиця для розкочування білизни, тіста, вигладжування, вирівнювання одягу тощо. — *Пом'ялись у хрещеного батька жупани, так він, щоб розгладжувать їх, і зробив качалку* (О. Стороженко); *Побачивши якось, що її робітниця вибиває качалкою пил з килимів, розвішавши їх на подвір'ї, я почав їй допомагати* (Л. Смілянський); *Розтопила піч, нагріла води, дістала із скрині чисту, викачану рублем та качалкою сорочку, заворкувала біля Павла голубкою* (Григорій Тютюнник); *Заходилась розкачувати качалкою тісто в тонкий лист, щоб на весь стіл розплескався* (Ю. Логвин); * У порівн. *Колода кругла, як качалка, ще й погойдується, коли на неї ступити* (А. Дімаров).

2. Валик дивана, канапи. *В кімнаті усе було по-давньому: ті самі широкі канапи, обкладені м'якими качалками та подушками* (І. Нечуй-Левицький); *Відкинулась* [Ганна] *на спину і незручно вклала голову на тверду качалку дивана* (В. Козаченко); * Образно. *Там ковдра і простирадло, зібгані разом у одну качалку від подушки навскоси аж до цього бокового крайка ліжка, безневинно ряботіли смугами сонця* (Т. Осьмачка).

3. *розм.* Верхня частина стебла рослин родини рогозових, очерету і т. ін., яка нагадує валик. *Хлопчина вподобав підстрибом, повз стадіон і сільклуб з обірваною віконницею, по білому прослідку гнати до синьокрилих бабок на качалках рогози* (Є. Пашковський).

4. *рідко.* Те саме, що **крі́сло-го́йдалка.** *Розбудили мене буйні, бравурні звуки піаніно. Виходжу на веранду й знову сідаю на качалку* (М. Івченко); [Ш у м е й к о:] *Не турбуйтеся, сам знаю що до чого. (Сідає в качалку)* (І. Микитенко); *Кожного разу, коли була гарна погода і Галинку вивозили на качалці в сад, вони йшли до неї* (В. Малик).

КАЧА́ЛОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **кача́лка.** *Руки бігали по тісті, виробляли шишки, викачували, розкачували довгі качалочки* (І. Нечуй-Левицький); *У човні терпко пахло лепехою і рогозом — на дні валялося кілька прив'ялих лепешин і розчавлена рогозяна качалочка* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Старанно промите волосся було акуратно вкладене довкола голови тугою качалочкою* (О. Гончар).

КАЧА́Н, а́, *ч.* 1. *розм.* Головка капусти. *І межи капустою доброю буває багацько гнилих качанів* (Номис); *Романова жінка Раїса якраз капусту шаткувала: на столі гора порубаних качанів, на підлозі — ще голівок із тридцять* (Люко Дашвар); * У порівн. *На порозі в клуні вигинули двоє малюсіньких хлоп'ят, одно трохи більше, другий зовсім, як качан: обоє в сорочках* (С. Васильченко); *Нам назустріч виступив невисокий, круглий, як качан, хлопчина* (Ю. Збанацький).

2. Стрижень капусти, який їдять сирим. *Матуся не слухала, того не зробила, Дала їй* [Ганнусі] *їсти — сирий качан гризти* (П. Чубинський); *Солодкі качани в капусниках ми їли над голубим Дінцем* (В. Сосюра).

3. Потовщене стебло суцвіття кукурудзи, на якому росте її насіння. *Висока й міцна, як дубина, стояла по горах кукурудза, вип'явши напоказ грубі качани* (М. Коцюбинський); *Улянка зсипала веселі зубасті качани в мішок і віднесла їх сушитись на горище* (О. Донченко); *Діти на межах обламували кукурудзяні качани, обскубували руді косми, пробуючи, чи цвиркає молочко* (Є. Пашковський); *Кукурудза стояла висока, як гай, розкішна. На кожному стеблі по два-три качани* (із журн.); // Таке ж зірване стебло без насіння. *Степан Федорович бере пляшку, одкидає корок з кукурудзяного*

качана (В. Козаченко); *Можна одержувати бутиловий спирт не з борошна, а з облущених качанів кукурудзи* (з газ.).

4. Недоїдена середина яблука або груші; недогризок (у 1 знач.). *Роман поволі гризе грушу й качаном влучає панну* (С. Васильченко); *На килимі біля нього валялася купа качанів від яблук, кісточок абрикосів та черешень* (Ю. Мушкетик).

◊ **(1) На кача́н,** *зі сл.* з м е р з н у т и, з а д у б і т и *і т. ін.* — дуже, сильно. *Бігала* [Маланка] *по селу, змокла, на качан змерзла, поки не випрохала десь паляниці* (М. Коцюбинський).

КАЧАНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Зменш. до **кача́н.** *З'їж капусти качанець, будеш бравий молодець* (приказка); *Хлопчаки назбирали кукурудзяних качанців на сусідньому полі* (із журн.).

КА́ЧАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **кача́ти** 1, 2, 5. *Скрипнуло віко скрині, і на гостей війнуло дорогим, хатнім, домашнім — свіжою білизною, холодною, рублем качаною* (В. Большак); * Образно. *Дівоча краса на Дунаю прана, На сонці сушена, на столі качана, У скриню вложена, на ключик замкнена* (О. Воропай).

КАЧАНИ́СТИЙ, а, е. 1. З великими або з багатьма качанами (про кукурудзу). *Якби з тієї балаканини сходила кукурудза — ой, яка б вона була висока та качаниста!* (Остап Вишня).

2. Головчастий (про капусту). *Капуста моя качанистая* (Сл. Б. Грінченка).

3. *у знач. ім.* **качани́ста,** тої, *ж.* Образна назва кукурудзи. *Проблем із кукурудзою не має хіба той, хто сам може переробити вирощений урожай качанистої* (із журн.); *Найкращим попередником під качанисту називають сою* (з газ.).

КАЧА́НКА, и, *ж.* Сорт дині. *Були тут дубівки з шкаралупою, як дубова кора, ніжні канталупки, біліли круглі качанки* (О. Донченко); — *У мене є диня-качанка, може, покуштуєш? Медом пахне* (М. Стельмах); *Згодом навіть пригадав, як ті сорти дині називаються: качанка, дубівка, репанка* (П. Запаренко).

КАЧАНКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Схожий на качан (у 1 знач.). *Поклавши оберемок бур'яну на сніг, він зняв із качанкуватої голови шапку* (Григорій Тютюнник); *Його присадкувата, качанкувата постать зникла в натовпі, заштовхана іншими* (О. Гончар).

КАЧА́ННИЙ, а, е. Те саме, що **качано́вий.** *У культуру введено тканини капусти броколі, брюссельської, качанної, цвітної, листкової* (з наук. літ.); *У скляний фужер треба покласти листки качанного або салатного цикорію так, щоб їхні краї трохи піднімалися над стінками посуду* (з навч. літ.).

КАЧА́ННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **кача́ти** і **кача́тися.** *Качання тіста для млинців виявилося складнішим, ніж передбачалося* (із журн.); *Щоб вплинути на плідність природи, з крашанками та писанками виконували й інші магічні дії: цокання, качання, підкидання догори* (з наук.-попул. літ.); *Там же* [у старих цегельних печах] *центрифуга для качання меду в розібраному вигляді* (Григорій Тютюнник); *Підшипники качання промивають у бензині або дизельному паливі, обдувають стисненим повітрям і висушують* (з навч. літ.); *Раціональне пояснення таких обрядів, як качання по землі, перевдягання у святковий, "чистий" одяг, вживання хліба і води як оберегів, спеціальні заклинання і молитви (незалежно від їх походження), було одне: щоб вродив добрий урожай* (з наук. літ.); *Для зручності виконання вправ для качання преса необхідно придбати гімнастичний килимок* (із журн.).

КАЧА́ННЯ[2], я, *с.* Збірн. до **кача́н.** *На качанні, на капусті мотиль усідає* (з народної пісні); *Ой солодке капустище, а гірке качання; Ой солодке закохання, гірке розлучання* (з коломийки); *Самоха засипав товченого качання в відтулину при шворені, після чого взявся знов крутити верхній пеньок, сухий і коронкуватий. Гуркіт став глухий і рівномірний* (В. Барка).

КАЧАНО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **кача́н.** *На заняттях спробуємо схарактеризувати найпопулярніші сорти салату листового і качанового* (із журн.).

КАЧА́НЧИК, а, *ч.* Зменш. до **кача́н.** *Товару чужого в город не пустить. А курей з капусти? По Іванкові — ані качанчика до осені не лишилося б* (В. Дрозд); *Зайчики-пузанчики, на капусту ласі, з'їли два качанчики і горнятко каші* (І. Андрусяк); *Бронзоволиця "Бессарабка", місцевий кремнистий сорт* [кукурудзи] *з мініатюрними качанчиками* (І. Волошин); — *А я щойно пшіночки зварила, шість качанчиків добрих знайшла* (Микита Чернявський); *Зирк, — а яблука нема. Зирк у бриль .. — Лиш качанчик у брилі...* (І. Нехода); * У порівн. [П р і с ь к а:] *Воно змалку було дрібненьке, бігало, як качанчик* (С. Васильченко).

КАЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *що.* Вирівнювати, вигладжувати качалкою та рублем що-небудь (полотно, білизну і т. ін.). *Старша сестра коня сідлала, а середульша хустку качала* (Сл. Б. Грінченка); *От я то не раз і справді чув, як у твоєї матері лущать кістки за роботою, як вона качає сорочки та гамселить рублем по качалці* (І. Нечуй-Левицький); *Мокрина Терентіївна допомагає господарці: качає рублем та качалкою білизну* (Ю. Яновський); // Розкочувати тісто, надаючи йому певної форми. *Гей, як піду ж я до хазяйки, А хазяйка коржі качає* (з думи); *Хомиха качала корж, а очей не зводила з сина* (І. Нечуй-Левицький); *Саламандра вмить схопила з столу качалку, якою качала тісто, й з несподіваним вереском і люттю кинулась на батька* (В. Винниченко).

2. *що.* Котити (у 1 знач.) в різних напрямках. *Грім гуде з переливом, мов де .. каміння качають* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Діти сновигали по цвинтарі й по вигоні, качали крашанки по траві, грались навбитки крашанками* (І. Нечуй-Левицький); *Приходила до хворого стара Одарка. Качала крашанку на голові, давала зілля-відвороту* (М. Сиротюк); // Котячи сніг, надавати йому кулястої форми. *Сніг качали та ліпили, хто як міг і хто як звик, і невдовзі виріс білий величезний сніговик* (Н. Забіла).

3. *кого, розм.* Перевертати, повертати кого-небудь на чомусь, по чомусь. — *Та встань-бо! — прохала Горпина і качала його одерев'яніле тіло* (Панас Мирний); *Били його ногами, качали по підлозі, садили черевиками по чому попало* (І. Багряний); *Так само пояснювався рух сонця по небі: його качали триста приставлених на те ангелів* (П. Загребельний); * Образно. *На той час у Марка Івановича вже було троє малечі, і, як на гріх, всіх качала недуга* (Яків Баш).

4. *що.* Діставати, видобувати звідки-небудь газ, рідину і т. ін. (за допомогою помпи, насоса і т. ін.). *Христі не було, вона вибралася на поле, як з'ясував солдатові слов'янин невідомої національності, який качав з колодязя воду* (Ю. Яновський); — *Ти, діду, як закінчиться війна, приїжджай до нас. Ми тобі таку пасіку доручим, що бочками мед качатимеш* (Григорій Тютюнник); *За що ж хапатись тепер? Чи за вкопане золото, чи за свині, що розбрелися по лісах, чи за мед, який уже втретє треба качати?* (М. Стельмах); *Тепер ми знову з електрикою. І молотимо, і воду качаємо, і силос ріжемо нею* (О. Гончар); *Відчував себе причетним до великої потрібної справи — от і шторми, і вітер із ніг збиває, а*

вони качають ту нафту (Люко Дашвар); // Подавати газ, рідину і т. ін. куди-небудь (за допомогою помпи, насоса тощо). *Двоє людей повільно качали помпою повітря водолазові* (М. Трублаїні); *Заходився* [слов'янин] *поволі-поволі качати тим іграшковим міхом повітря в купку вугілля* (Ю. Логвин).

5. *кого, розм.* Те саме, що **гойда́ти** 1; підкидати (у 1 знач.). *П'єса пройшла з таким успіхом, що після завіси глядачі кинулись на сцену й почали, не жаліючи рук, качати своїх перших артистів* (М. Стельмах); // *безос.* Гойдає, колихає (під час плавання на морі, озері і т. ін.). [Г е н н а д і й:] *Як їх* [боцманів] *не качає, як не стукаються вони під час шторму, а голова не болить!* (З. Мороз).

6. *що, розм.* Те саме, що **заванта́жувати** 3; скачувати (у 3 знач.). *Качай інформацію через треті руки, а вже тоді перевіримо її на інших користувачах* (із журн.); *Ви зможете переглядати улюблені сайти, приймати пошту, качати інформацію та працювати у віддаленому доступі* (з мови реклами).

7. *що, розм.* Тренувати (м'язи). *Ґабріель, здається, щоранку бігає і робить якісь складні гімнастичні вправи, а потім, судячи зі звуків, качає прес, присідає і віджимається* (С. Андрухович); *Схожі результати показали і важкоатлети, що качають м'язи по дві й більше годин на тиждень* (із журн.); *Якщо хочеш чесно боротися — будь ласка, веди здоровий спосіб життя, качай м'язи, розвивай спритність* (з газ.).

(1) Кача́ти права́, *фам.* — грубо, категорично відстоювати свої інтереси. *Назвати ж того, хто програв, Чмир відмовився: це було б рівнозначним зраді, а за таке Чмиреві рано чи пізно "качали б права"* (Б. Антоненко-Давидович); *Принц Горан, хоча й міг наполягти на продовженні своєї участі у війні, таки вирішив не качати права і склав з себе обов'язки командира ударної групи* (О. Авраменко); *Почуваючись винним за ранкову пригоду в тролейбусі, Леопольд поводився сумирно і права не качав* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КАЧА́ТИНА, и, *ж.* М'ясо качки. *Сюди й прямувала голодна лисиця в надії поснідати качатиною* (О. Копиленко); *Хутчіше виходь на волю з цієї буцегарні і дай мені знати. Бенкет влаштуємо, а я постараюся свіжої качатини добути* (О. Бердник); // Страва з м'яса качки. *Та казала собі снідання дати, снідання дати все гусятину, .. все качатину* (Сл. Б. Грінченка); *Турецькі сідла подано замість крісел, а стравою була дика качатина* (Іван Ле); *Щоб загладити недогляд, запропонував навіть борщу пенсіонерського, з качатиною сьогодні, з жирним наваром, але поважний відвідувач подякував, щойно мовляв, перекусив* (О. Гончар); *Люблю всмак поїсти, особливо борщ з качатиною* (В. Чемерис).

КАЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. Перевертатися, повертатися на чомусь, по чомусь або в чомусь. *Мотря, качаючись на печі, цілісіньку ніч не спала, теж плакала* (Панас Мирний); *З ревом нелюдським повалився Андрій і качався по долівці* (Г. Хоткевич); *Олекса качається в калюжі, гасить на собі вогонь* (Ю. Яновський); *Їжак почав качатись у листі, і листя понасідало йому на голки* (О. Іваненко); *Він бачив мене сильним і розквітлим, немов би я тільки те й робив, що качався у росах, споживав пшеничні паляниці, запиваючи медом* (Р. Федорів); *Діти за хатою качаються по молодому чорнобилю й полину* (В. Яворівський); * Образно. *Колесо сонця качалося по мості й купало золоте проміння в срібній піні ріки* (Б.-І. Антонич); *Плем'я лаштувалось вирушати на нові землі з початком зими, коли сонце качатиметься десь там, поза великою Лівійською пустелею* (І. Білик).

2. *розм.* Те саме, що **колиха́тися** 1. *Качається, бідний, один без весельця. Ох, жаль мені човна, ох, жаль мого серця!* (Є. Гребінка); *Грім гоготав на увесь світ, качались стіни хати* (Панас Мирний); *Я качаюся на нарах, ліса* [ліси] *ввижаються мені; лани кохані в світлих чарах шумлять у серці в глибині* (Т. Осьмачка); *Внизу в глибокій долині велетенські стебла сухого бамбука під поривами вітру качалися, хилилися, терлися й вдарялися одне об одного* (Ю. Логвин).

3. *розм.* Те саме, що **кача́ти** 7. *Відома українська культуристка качається у тренажерному залі щоденно по декілька годин* (із журн.); *Щоб швидше схуднути, тренери рекомендують максимально обмежити калорійне харчування й інтенсивно качатися* (з газ.).

4. Пас. до **кача́ти.** *Довбишка зараз угляділа під хатою дві смуги розлитої глини і два глиняники, що качалися серед двору* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **(1) Кача́тися від (зі) сміху (від ре́готу)** — дуже сміятися, реготати до сліз. *Школярі качались од сміху. Реготу було до сліз* (С. Васильченко); *Став царя він лоскотати, І Плаксій став реготати, Так сміявсь — аж заливався, Аж від реготу качався* (В. Симоненко); *Всі реготали так, що ні бузу не могли пити, ні в барабани бити. Дехто і по землі від сміху качався!* (Ю. Логвин).

КАЧА́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **кача́.** — *Всякий труд прийму на себе, Не доїм і не досплю, А тобі гусей, качаток, Риб, і раків, і курчаток Повну кухню наловлю* (І. Франко); *Гуляють качатка, у теплій воді купаючись...* (Остап Вишня); *Пташарня мала кілька відділів. Тітка Марія ввела його в найменший, посеред якого довгатився лежак. — Тут я тримаю маленьких качаток* (М. Стельмах).

КАЧА́ТНИК, а, *ч.* Приміщення для качок. *Ігор .. бачив одутлих, покусаних осами замурз, що прямували повз вікна на ставок, звичайнісіньку калюжу біля качатника* (Є. Пашковський); *Раніше за селом був качатник та сільські пасовища, а зараз все засівається кукурудзою* (з газ.).

КАЧА́ТОЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **кача́тко.** *Хлюпощуться* [хлюпочуться] *качаточка Поміж осокою* (Т. Шевченко); *Нога трави в багряне відійшла, зозулина зоря останню росу гонить, ніхто вже не чека... Бо це тобі боронить качаточко шустінням в комишах...* (М. Вінграновський).

КАЧА́ЧИЙ, а, е. 1. Те саме, що **качи́ний.** *Тут і починається найцікавіший момент качачого полювання* (Остап Вишня); *Стежка збігла до вулички, позначеної качачими й гусячими лапками* (Б. Харчук); *Я допізна порався в церковному садку, палив листя, слухав пересвист качачих крил у пітьмі над головою, слухав дівочий спів, котрий тривожив мене і ятрив серце споминами* (Ю. Мушкетик); *Для писанок найчастіше беруть курячі яйця, іноді качачі, гусячі, яйця диких голубів* (із журн.); // Такий, як у качки. *Перед ним стояв натоптаний парубійко з булькатими очима й качачим носом* (П. Панч); *Йонаш презирливо стискає широкі качачі губи* (У. Самчук).

2. *у знач. ім.* **кача́чі,** чих, *мн.* Найчисленніша родина водоплавних птахів ряду гусеподібних, до якої відносять казарку, лебедя, гуску, креха, крижня, шилохвоста і т. ін. *Гніздяться качачі поблизу водойм на землі в норах або дуплах* (з наук. літ.); *Серед представників качачих самка і самець крижня настільки відмінні, що Лінней спочатку описав їх як різні види* (з навч. літ.).

КАЧВА́, и́, *ж., розм.* Збірн. до **ка́чка**[1]. *Біля Бориспиля, на озерах, качви тієї, ну, як хмари!* (Остап Вишня); *Качва неквапливо відпливає до протилежного .. берега* (М. Стельмах); *Мокій брів повільно, щоб не провалитися і не полохати качву, аби не виказувала його* (Ю. Мушкетик); *Соромно людям сказати, засміють же! Стільки качви і вся пішла над головою!* (Є. Пашковський).

КАЧЕНЯ́, ня́ти, *с.* Пташеня качки. *За городом качки пливуть, Каченята крячуть...* (з народної пісні); *Біля самого берега, під кущем, причаїлось дике каченя* (О. Ільченко); *Нарік ця сама качка прилетить із вирію на цей самий ставок, знесе з десяток зеленкуватих крашанок, виведе каченят* (М. Стельмах); *Поміж кущами йшла качка, а за нею — цілий виводок каченят* (Є. Гуцало).

КАЧЕНЯ́ТКО, а, *с.* Пестл. до **каченя́**. *Каченятко притискалося до очерету, гадаючи, що той захистить його від поривів вітру* (з казки); [Л і с о в и к:] *Он жовтими пушинками вже плавлють* [плавають] *на чистім плесі каченятка дикі* (Леся Українка); [Б а б у с я:] *Пасіться, любі каченятка, Скубіть собі м'яку травичку* (О. Олесь).

КА́ЧЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **ка́чка**[1]. *Ой летіла качечка, в очереті впала, А в місяці у лютому панщина пропала* (з народної пісні); *А качечка випливає З качуром за ними, Ловить ряску, розмовляє З дітками своїми* (Т. Шевченко); *У кущику гніздечко, а в гніздечку качечка сидить* (О. Іваненко); * У порівн. *З легким тремтінням у колінах, перевалюючись, як качечка, мала Густя поспішила до жінки* (М. Малиновська).

КАЧИ́Н *див.* **качи́ни.**

КАЧИ́НИ, ів, *мн. (одн.* **качи́н,** а, *ч.;* **качи́нка,** и, *ж.).* Народ, що живе перев. у Південно-Західному Китаї та гірських районах Бірми. *Основні заняття качинів — землеробство, тваринництво, рибальство* (з наук. літ.); *Разом з іншими народами Бірми качини активно боролися за незалежність країни* (із журн.).

КАЧИ́НИЙ, а, е. Прикм. до **ка́чка**[1]. *Вишукав я тут качине гніздечко і дуже пильнував* (Марко Вовчок); *Дівчина кидала з миски зерно й кавалочки хліба у галасливу юрбу, і там, де вони падали, одразу здіймався ґвалт на всіх курячих, гусячих і качиних мовах* (Л. Старицька-Черняхівська); *З-за густих заростів очерету, куги та верболозу доносилися пташині голоси: качине крякання, гусяче ґелґотання та ячання лебедів* (В. Малик); // Такий, як у качки. *До чаю вийшла з кімнати Маня, заспана, апатична, невесела. Вона перейшла світлицю качиною, неначе старечою ходою й сіла біля матері* (І. Нечуй-Левицький); *Він важкодум, з грубим широким обличчям і качиним розплесканим носом* (О. Гончар); *Усі семеро були майже на одне лице — кругловиді, смагляві, з качиними носами й лискучими очима* (В. Шкляр).

КАЧИ́НКА *див.* **качи́ни.**

КАЧИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **качи́ни.** *Качинська мова належить до китайсько-тибетської мовної сім'ї* (з наук. літ.).

КА́ЧКА[1], и, *ж.* Водоплавний свійський і дикий птах, цінний своїм м'ясом, яйцями й пір'ям; самиця качура. *Баранів тьма була варених, Курей, гусей, качок печених* (І. Котляревський); *Сіра качка, помітивши небезпеку, скрикнула і разом із каченятами дременула в траву* (Є. Гуцало); *Цю грозу не забуду ніколи: з ріг корови стікає в краплинах сонце. Босий батько заганяє качок у комору* (М. Вінграновський); *Качки — водоплавні птахи, тому їх переважно розводять там, де поблизу є річка або ставок* (з навч. літ.); // Страва з м'яса цього птаха. *Думка про запашний борщ з пампушками, рум'яну качку з яблуками та солодкі пундики з компотом позбавляла його сил сперечатися* (В. Нестайко); *— Так що у вас там, окрім пирогів з петрушкою? — Варенички, Стратоне Стратоновичу, ваша улюблена качка з яблуками* (О. Чорногуз).

◊ **Щоб (бода́й, хай би** *і т. ін.)* **тебе́ (його́, її́** *і т. ін.)* **му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка** *і т. ін.)* **вбрикну́ла (брикну́ла)** *див.* **му́ха.**

КА́ЧКА[2], и, *ж., рідко.* Те саме, що **хитави́ця** 1. *Брудні хвилі безперестану підкидали шхуну, але звичні до качки рибалки не помічали її* (М. Трублаїні); *На судні неспокійно. Величезна кільова качка* (О. Довженко).

КАЧКІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Розведення качок як галузь птахівництва. *У качківництві поширені вологий, комбінований і сухий типи годівлі, причому останній переважно на птахофабриках та інших промислових підприємствах* (з навч. літ.); *Промислові засоби виробництва дозволили перетворити качківництво в одну з ефективних галузей птахівництва* (із журн.); *Качківництво є одним з найважливіших резервів виробництва м'яса* (з газ.).

КА́ЧКОВІ, их, *мн.* Те саме, що **кача́чі.** *Деякі види качкових, такі як крижень або сірий гусак, з давніх часів були одомашнені людиною й розводяться заради м'яса, яєць і пуху* (з навч. літ.); *Качкові відносяться до стародавнього ряду гусеподібних птахів, чиї предки мешкали на землі ще в кінці крейдяного періоду або в ранньому палеоцені, 80–50 млн років тому* (з навч. літ.).

КАЧКОДЗЬО́Б, а, *ч.* Австралійський яйцекладний ссавець, який у передній частині голови має покритий м'якою шкірою дзьоб, схожий на качиний, а на ногах — плавальні перетинки. *Малята качкодзьоба виводяться з яєць, як у птахів або черепах. Але, висидівши дітей, самка годує їх молоком* (з наук.-попул. літ.); *Качкодзьоб — тварина середнього розміру. Свою назву він дістав за форму передньої частини голови* (з навч. літ.); *В Австралії застряглий під капотом качкодзьоб проїхав 15 кілометрів, не отримавши жодних травм* (з газ.).

КАЧКОНІ́С, но́са, *ч.* Те саме, що **качкодзьо́б.** *Треба було зробити зо три пробних проходи, щоб знову не вискочити у двір, де розташувалися вольєри з ондатрами, .. акваріуми з качконосом та електричним спрутом* (О. Чорногуз); *Качконіс належить до підкласу яйцекладних, або однопрохідних, тварин* (з навч. літ.).

КАЧКОНО́СИЙ, а, е. Прикм. до **качконі́с.** *В такі хвилини веселість навідувала й Захарка Момота, але зараз його кругле качконосе лице заціпеніло в холодному спокої* (В. Шкляр); *На виставці експонується і зауролоф — качконосий ящір, який жив у великих озерах і чудово плавав* (з газ.).

КАЧНУ́ТИ, не́, *док.* 1. Однокр. до **кача́ти** 4. *Дома побував, води качнув, напився, потім біля Ягорового паркана маячила його постать, і гуси на нього сердито гелготали* [ґелґотали] (О. Гончар).

2. *безос., розм.* Однокр. до **кача́ти** 5. *Качнуло трохи... — Тут завжди, — сусіда каже... — До Дніпра підлітаємо! Поколише трохи...* (Остап Вишня).

КАЧО́К, чка́, *ч., розм.* Хлопець, чоловік, який посилено "качає" (у 7 знач.) м'язи — займається їх зміцненням та нарощуванням; культурист. *Потрібно два роки, щоб скинути м'язову масу і перетворитися з качка на худорлявого хлопця* (з газ.).

КАЧУ́ЛА, и, *ж., діал.* Молдавська смушева шапка. *Від білої качули .. виразно відбивалося смугляве енергійне обличчя з орлиним носом* (М. Коцюбинський); *У високій молдавській качулі він здається таким довгим, як ранішня тінь* (М. Стельмах).

КАЧУЛЕ́Я, ї, *ж., діал.* Головка маку. *Качулея маку.*

КА́ЧУР, а, *ч.* Самець качки; селезень. *Хлюпощуться* [хлюпочуться] *качаточка Поміж осокою. А качечка випливає З качуром за ними* (Т. Шевченко); *— Яка ж там птиця проживає? —Дуже велика — дрофа, проти неї гусак такий дрібний, як качур проти гусака* (М. Стельмах); *Качата й качур злетіли вгору, затріпотіли крильми над звіром* (В. Дрозд); *Десь поблизу голосно кричала качка і вторував їй прохриплий голос качура* (Валерій Шевчук); * Образно. *На темних водах табуном гігантських качурів стояли непорушні окаті пароплави* (І. Микитенко); * У порівн. *У нього й справді був ніс-долото, плескатий і довгий, як у качура* (В. Шкляр).

КАЧУ́РИК, а, *ч.* 1. *діал.* Те саме, що **се́лезень.** *Ориська іде рівненько, пишно (не сягає навіть Костикові по пахи) в танці, як та дівчина, що "ходила бережком, заганяла качурика батіжком"* (Ірина Вільде).

2. Прикраса у вигляді пера з хвоста селезня. *На Галицькому Поділлі дівчата оздоблюють своє волосся "качуриками"* (О. Воропай).

КАЧУРИ́НА, и, *ж., розм.* Те саме, що **ка́чур.** *Заріж, сину, качурину* (П. Чубинський).

КАЧУРИ́НИЙ, а, е. Прикм. до **ка́чур.** *За вуха вона позатикала пучки дрібненького барвінку, качурині кучері та павині пера* (І. Нечуй-Левицький).

КАЧУ́ЧА, і, *ж.* Андалузький народний танець (у XIX ст. також естрадний), який виконують із частим пристукуванням каблуками у супроводі кастаньєт і гітари. *Оплески ставали голоснішими й голоснішими; коли ж качуча скінчилася, вибухли громом* (із журн.).

КА́ША, і, *ж.* 1. Страва з крупів, зварена на воді або молоці. *Вари воду, вода й буде — а вкинь круп, каша буде* (Номис); *Незабаром цілий стіл був заставлений усякою стравою: борщем, кашею, печеним поросям* (Панас Мирний); *Повчіть, як треба вирощувати не голу кашу, а кашу наполам з рибою* (О. Гончар); *Любить мати варити і всілякі капусняки — з грибами й без грибів, з кашею і без каші, а про різні юшки й говорити не доводиться* (Є. Гуцало); *Відпочивальники тут часто смажили шашлики, а найвинахідливіші навіть варили справжню козацьку кашу — пшоняну, з м'ясом і салом, з березовим поліном, яке насправді встромляють в уже майже готову страву — для аромату* (І. Андрусяк); * Образно. *Одне тільки хочу попросити: лікуй хворих, а в громадську кашу не лізь* (Микита Чернявський).

2. *перев. з означ., перен.* Напіврідка маса, що своїм виглядом нагадує цю страву (про багно, сніг і т. ін.). *В затінках кріпив мороз, а проти сонця топився воском сніг, перетворювався в кашу, прогрузав мало не до самої землі* (Ю. Збанацький); *Довго м'яв* [Олекса] *сніг ненадійними черевиками, що аж ніяк не були пристосовані до мокрої снігової каші та густого чорноземного місива* (М. Руденко); *Під ногами хлюпала сніжна каша, розбовтана військами, що пройшли вночі* (О. Сизоненко); *Падає сніг жовтавий, мов глина, Землю обліплює болото буре, Мерзне мерзенна каша в калюжах* (Д. Павличко).

3. *перен., розм.* Безладна суміш чого-небудь. *В долині — каша. Вози, худоба і люди збилися в купу, од якої йде пара і пахне потом* (М. Коцюбинський); [Н а г а р:] *Змішалось усе — люди, зброя — в криваву кашу* (О. Корнійчук); // *в чому.* Неясність, плутанина. *У сні завжди якась каша — все плутається й перескакує* (В. Нестайко); *— Ох і каша в голові... Коли він малим не хотів їсти кашку, йому казку розповідали...* (А. Кокотюха).

◊ **Вари́ти / звари́ти ка́шу** *див.* **вари́ти; В ка́шу вкипі́ти** *див.* **укипа́ти; Да́ти (всі́пати, зада́ти) / дава́ти (задава́ти) бере́зової ка́ші** *див.* **дава́ти; (1) Завари́лася / зава́рюється ка́ша:** а) почалася якась складна і клопітна, перев. неприємна справа. *Дивно, що й Кузьма Власович сполошився. Під вечір оце зайшов — пригнічений, винуватий якийсь. — Неприємна заварилася каша* (Н. Тихий); *— Що в турків? — Заварюється каша. Французи піддають жару — бути війні!* (М. Старицький); б) зчинилася сварка, бійка, сталося цілковите безладдя. *— Така каша заварилася на полі бою* (Ю. Яновський); *— Одного разу в Пауздорфі .. заварилася каша. Ми зразу ж тарах пляшкою у висячу лампу* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *— Тут у нас така крута каша заварюється! — Він перехилився через заборолo і показав рукою вниз. — Поглянь! Ворота здригалися і тріщали* (В. Малик); **Зава́рювати / завари́ти ка́шу (пи́во, ха́лепу)** *див.* **зава́рювати; (2) Ка́ша скисла** *кому* — кому-небудь не вдалося успішно здійснити свій план, свої наміри, задуми і т. ін. — *Ми йтимемо .. через усю .. Україну, і після кожного селища нас ставатиме більше .. — Тепер* [нашим ворогам] .. *каша скисла* (Ю. Смолич); **Ка́ші (ї́сти) про́сить** *див.* **проси́ти; Ка́ші (пи́ва) не зва́риш (не нава́риш)** *див.* **звари́ти**[1]; **Ма́ло ка́ші ї́в (ї́ла, ї́ли) / з'ї́в (з'ї́ла, з'ї́ли)** *див.* **ї́сти; Навари́ти ка́ші (пи́ва, гіркої** *і т. ін.)* *див.* **нава́рювати**[1]; **Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі] в ка́шу (в борщ)** *див.* **дава́ти; Не жме́нею ка́шу ї́сть** *див.* **ї́сти; Перепа́ло / перепаде́ бере́зової ка́ші** *див.* **перепада́ти; Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти,** *рідше* **начха́ти) в борщ (в ка́шу)** *див.* **плюва́ти; Скуштува́ти гарбузо́вої ка́ші** *див.* **скуштува́ти; Скуштува́ти ка́ші** *див.* **скуштува́ти; Скуштува́ти (покуштува́ти) бере́зової ка́ші** *див.* **скуштува́ти; Частува́ти (пригоща́ти) / почастува́ти (пригости́ти) бере́зовою ка́шею** *див.* **частува́ти; Чо́боти ка́ші про́сять (ро́ти порозззявля́ли)** *див.* **чо́боти; Ще на припі́чку ка́шу ї́сть** *див.* **ї́сти.**

КАШАЛО́Т, а, *ч.* Великий морський ссавець родини кашалотових з масивною жировою подушкою (спермацетовим мішком) у верхній частині голови. *Кашалот вільно пірнає на кілометрову глибінь і тримається під водою понад годину* (М. Дашкієв); *Кашалот з громовим плюскотом упав у воду. Він кидався по поверхні хвиль, намагаючись скинути із себе липучі руки-присоски кальмара* (Ю. Логвин); *Найчастіше рештки велетенських кальмарів знаходять у шлунках китів — кашалотів* (з наук.-попул. літ.); *Дельфіни, як і кашалоти, належать до зубатих китоподібних* (з навч. літ.).

КАШАЛО́ТОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **кашало́т.** *А зінджі-нурці розвели на корабельній жаровні добрий вогонь і варили мастику з воску, смоли, кашалотового жиру й крейди, щоб заліплювати щілини в днищі корабля* (Ю. Логвин); *Із кашалотових хребців тубільці роблять стільці* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **кашало́тові,** вих, *мн.* Родина китоподібних ссавців. *Кашалот — єдиний сучасний представник кашалотових* (з навч. літ.).

КА́ШЕЛЬ, шлю, *ч.* Судомні, напружені видихи з хрипінням і шумом. *Івась аж посинів від натуги; кашель піднімав високо його груди, виправляв тіло, підкидав, скручував* (Панас Мирний); *Кашель клекотів у нього в грудях, як лавина у вулкані, довго і грізно* (О. Довженко); *Даруся пам'ятає, як вони колись з мамою щодня ходили вранішнім і підвечірковим берегом ріки в надії позбутися задушливого кашлю, що не давав дитині жити* (М. Матіос); *Натовпом ходить організований кашель, настільки страшний, що обличчя деяких скидаються на сині баклажани* (В. Стус); *Кашель є рефлекторно-захисним актом, завдяки якому організм звільняється від сторонніх частинок або харкотиння, що скупчилося в бронхах* (з навч. літ.); // *розм.* Хворобливий стан, що супроводжується цими явищами. *Я почуваю себе непогано, хоч часом кашель вертається* (М. Коцюбинський).

(1) Сухи́й ка́шель — кашель без мокротиння. *Вадим ледве договорив і схопився за груди: кашель сухий, як степовий пожар* (М. Хвильовий); *Їй легко, хоч і мучать закладений ніс і сухий кашель, вона голосно сміється з жартів Мустафи* (С. Андрухович); *Для видалення густого харкотиння з бронхів і для пом'якшення сухого кашлю п'ють чай з напару квіток гречки* (з наук. літ.).

◊ **(2) Ка́шель пройма́є (дійма́є,** *заст.* **дойма́є) / пройня́в (дійня́в,** *заст.* **дойня́в)** *кого* — хтось починає кашляти. *Вона була в довгій спідниці, запасці. Руку тримала біля грудей, кашель доймав її* (В. Багірова); *Кожну ніч старого проймав нестерпний кашель, дихати ставало все важче* (із журн.); *Уже Івась залився удушливим кашлем; а Карпо знай верга жменями сміття, знай віє його по хаті. Аж самого пройняв кашель* (Панас Мирний); **Подави́тися сміхом (ка́шлем, кри́ком** *і т. ін.) див.* **подави́тися.**

КАШЕЛЬНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., однокр., діал.* Кашлянути. *Він кашельнув голосно, щоб звернути на себе загальну увагу* (І. Франко); *Заки сказав слово, то .. зо два рази кашельнув* (Л. Мартович); *Хвилину їхали безмовно. Любов Федорівна знову кашельнула і обтерла хустиною губи* (Б. Лепкий).

КАШЕМІ́Р, КАШМІ́Р, у, *ч.* Тонка м'яка вовняна або напіввовняна тканина перев. темних кольорів; терно *(див.* **те́рно**[2]). *В свята була зодягнена* [ігуменя] *в простеньку рясу з чорного кашеміру* (М. Стельмах); *Моя нова сукня з кашміру зовсім не сподобалася бабусі* (із журн.).

КАШЕМІ́РОВИЙ, КАШМІ́РОВИЙ, а, е. Прикм. до **кашемі́р, кашмі́р;** терновий *(див.* **терно́вий**[2]). *Кашемірова тканина;* // Зробл. із кашеміру. *Зав'язала* [мати] *голову новою хусткою, все чорною і краї в квіти, і наготовила кашмірову шаль, щоб накритись, як з брички злізе* (А. Свидницький); *Олена Іванівна одяглась у блакитне шерстяне плаття, покрила плечі тонким кашеміровим платком* (Панас Мирний); *Северин підскочив до скрині, брязнув прикладом по замку і став викидати на середину хати Оленине добро: спідниці, білі кашемірові шалі, чоботи, вишиті сорочки, плахти* (Григорій Тютюнник).

КА́ШЕЧКА, и, *ж.* Пестл. до **ка́шка.** *З'їла вола, З'їла барана, Сім мішків горішків, Сімдесят поросят, Чотири каачечки, Горщечок кашечки, — Голодна була!* (з народної пісні); *Цебер борщу — Їсти хочу, Горщечок кашечки І чотири пташечки* (із журн.).

КА́ШИЦЯ, і, *ж., діал.* Дерев'яна або кам'яна загата по берегах гірської річки для захисту берегів від розмивання. *По обох боках потока* [потоку], *якого береги були досить високі, .. побудовані були кашиці (загати)* (І. Франко); *Тихне робочий день... Переговорили стуки сокир робітників, що роблять кашиці берегами* (Г. Хоткевич).

КА́ШКА, и, *ж.* 1. Пестл. до **ка́ша** 1. — *От я .. Кашку діточкам варила* (Л. Глібов); *Осінь матусі їсти несе: Борщик у горщику, кашка у жменьці* (П. Тичина).

2. *перен.* Те саме, що **ка́ша** 2. *Його казанок знав і лободяну кашку, й коріння рогозу, й навіть берестяну кору* (Ю. Мушкетик); *При роздавлюванні ягід брусниць одержують соковиту кашку* (з наук. літ.); *Корпус підводного човна, який напирає на цю масу своєю носовою частиною під тиском дюз, перетворює льодову кашку на воду і прочищає собі таким чином шлях далі* (із журн.).

3. *розм.* Дрібні квіти різних трав'янистих рослин або дерев. *Кашка розкрила скрізь парасольки* (М. Коцюбинський); *Срібний полин ріс кущами, пнувся вгору і передчасно почав викидати золоту кашку цвіту* (О. Донченко); *Під ногами кашка й чебрець виділяє свої пахощі, у Трихоновому житі підпідьомкає, не дивлячись на вечір, перепелиця* (У. Самчук); *Гармати котяться по м'якій лісовій траві; на шинах блищать розчавлені дикі полуниці й зерна зеленої кашки* (М. Стельмах).

КАШКА́ЄЦЬ *див.* **кашка́йці.**

КАШКА́ЙКА *див.* **кашка́йці.**

КАШКА́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кашка́йці.** *На думку деяких лінгвістів, кашкайська мова має багато спільного з азербайджанською мовою* (з навч. літ.); *Оскільки сам дослідник є представником одного з найбільших етносів Ірану — кашкайського, серед героїв фільму представлені кашкайські народні музиканти* (із журн.).

КАШКА́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **кашка́єць,** **а́йця,** *ч.;* **кашка́йка,** и, *ж.).* Тюркомовні племена, що живуть на півдні Ірану. *Близько половини кашкайців — кочовики, решта перейшла до осілості* (з наук. літ.); *Усі кашкайці, крім кашкайської мови, володіють також перською* (із журн.).

КАШКЕ́Т, а, *ч.* Чоловічий головний убір із козирком. *Застьобував* [Рудий] *свою безбарвну піджачину, що враз з такими ж пошматованими штанами .. та заяложеним кашкетом складали його мізерну одіж* (М. Коцюбинський); *Дідусь у чорному кашкеті залізничника перехопив мій здивований погляд і махнув на те запустіння рукою* (М. Бажан); *Він, кашляючи, підвівся, взяв кашкет, пішов до дверей* (А. Шиян); *Полюбляв чоботи з високими підборами та завжди натягав кашкет аж на брови* (М. Сиротюк); *Доля під виглядом міліцейського кашкета піднімалася сходами так повільно, що Сідалковському хотілося вигукнути, за що тому гроші платять* (О. Чорногуз).

Приклада́ти / прикла́сти ру́ку до кашке́та (ша́пки *і т. ін.) див.* **приклада́ти.**

КАШКЕ́ТИК, а, *ч.* Зменш. до **кашке́т.** *Зняв* [Яків] *з голови свій кашкетик* (С. Васильченко); *Діти рядочками стояли обабіч діда й баби, у парадних кашкетиках і чобітках* (І. Багряний); *Ми позривали кашкетики, а Микола одійшов від пролому, забився в найтемніший куток* (А. Дімаров).

КАШКЕ́ТКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **кашке́т.** *Ось у клас після другого дзвоника входить маленький, старенький вчитель малювання в кашкетці й калошах, щоб не застудитись* (В. Підмогильний); *Твердохліб підійшов до чоловіка в новій кашкетці* (А. Головко).

КАШКЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **кашке́т.** *У руках учасників параду — синьо-жовте полотнище, на головах — кашкетні символи різних родів військ* (з газ.); *Кашкетний козирок.*

КАШКЕ́ТНИК, а, *ч., рідко.* 1. Той, хто виготовляє кашкети. *До працівників редакції та друкарні згодом приєдналися робітники артілі кашкетників, транспортники та інші* (з мемуарної літ.).

2. *розм.* Представник незвичайної християнської релігійної громади, в якій усі її члени від малого до старого носять кашкети. *Кашкетники в аскетичних умовах життя та побуту проживають на Львівщині, в селах Бучацького району* (із журн.); *Діти кашкетників змалечку навчені працювати* (з газ.).

КАШКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Те саме, що **кашкува́тий.** *Якщо їжа була рідкою або кашкоподібною, то вона переходить у кишківник незабаром після їди* (з навч. літ.); *Гірчицю попередньо треба розмішати в теплій воді до кашкоподібної консистенції* (з навч. літ.); *Припарки треба робити з кашкоподібної гарячої маси, загорнутої у бавовняну тканину* (із журн.).

КАШКУВА́ТИЙ, а, е. Схожий на кашку (у 3 знач.). *Ще нижче понахилялись донизу рясні віти бирючини, обважені росою та довгими разками білого кашкуватого цвіту, що дурманив голову солодощами пахтіння* (М. Івченко); *Кашкувата маса.*

КАШЛЬОВИ́Й, á, é. Прикм. до **ка́шель.** *Кашльовий рефлекс є досить складним рефлексом, під час якого відбувається скорочення дихальних м'язів* (з наук.-попул. літ.); *Враховуючи, що кашльовий поштовх відіграє важливу роль у механізмі самоочищення бронхів, не треба активно вгамовувати кашель* (з навч. літ.).

КАШЛЮ́К, á, *ч., розм.* Те саме, що **ко́клюш.** *Малі Семченята .. бухикали — в дітей був кашлюк* (С. Чорнобривець); *Двох* [дітей] *ще маленькими поховала* [мати], *троє ж, наперекір злидням та кашлюкам, зосталися жити* (О. Гончар); *Що там якийсь кашлюк для того, хто у степах киргизьких, в брудних казармах витримав жахливих десять років* (Василь Шевчук); *Ягоди актинідій також призначають при туберкульозі, кашлюкові, карієсі і, що особливо цікаво, як протиглистяний засіб* (із журн.).

КАШЛЮКО́ВИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **кашлю́к.** *Напади кашлюкового кашлю розвиваються не тільки в результаті імпульсів, що йдуть з боку дихальних шляхів, але й у відповідь на подразнення рецептивних ділянок, що не мають ніякого відношення до кашльового рефлексу* (з навч. літ.); *Для знищення кашлюкової палички лікарі призначають антибіотики* (із журн.).

КА́ШЛЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ка́шляти** і звуки, утворювані цією дією. *За сценою чути стук кроків і голосне кашляння* (І. Франко); *Перед ґанком чути було тупоти, кашляння і притишені голоси* (Б. Лепкий); *Лунко котиться дражливий погук — авторове кашляння* (Я. Качура).

КАШЛЯНУ́ТИ, нý, нéш, *док.* Однокр. до **ка́шляти.** *Він кашлянув, підтягнувся і високим, чужим трохи голосом почав читати* (М. Коцюбинський); *Кашлянути заставить* [лікар], *повітря у груди набрати* (Я. Шпорта); *Ми все ще вичікуємо, ніби завмерли, навіть ніхто не чхне, не кашляне...* (Є. Доломан); *Надворі тільки-но розвидняється, село поволі прокидається: то брязне відро коло криниці, то півень кукурікне, то хтось кашляне* (Г. Тарасюк).

КА́ШЛЯТИ, яю, яєш, *недок.* Видавати звуки кашлю. *А я, отож таки вночі, Іду та кашляю йдучи* (Т. Шевченко); *До вечора Семен зовсім охляв і став кашляти та стогнати вголос* (Леся Українка); *Я гойдаюсь на мокрій лозі, і кашляю гучно, й регочу, щасливий: я чую весну* (О. Довженко); *Степан Кушнір, червоніючи, починає неймовірно кашляти, щоб не розсміятися в очі Полікарпові* (М. Стельмах); *Напхом напхана зала сопіла, кашляла, сичала, зітхала, бо публіка тут зібралася таки різномаста — від тонкосльозих жінок до черствого чоловіцтва, від співчутливих селян до розлючених активістів, від поміркованих службовців до оскаженілих партійців* (В. Шкляр); * Образно. *Важко кашляли гармати та в'їдливо цінькали кулі* (Г. Епік); *Зала починає жити, кашляти, розмовляти й ходити* (Ю. Яновський); // Страждати від кашлю. *Прохор од того часу кашляв, хирів та й умер перед самою волею* (І. Нечуй-Левицький); *Мирон усе кашляв та аж ісхуд неначе* (А. Головко); *Її Карпо вернувся з госпіталю весь прорешечений і перекроєний. Кашляв так, що яблука обсипалися і ворони в лісі злітали в небо* (В. Яворівський).

КАШМІ́Р *див.* **кашемі́р.**

КАШМІ́РЕЦЬ *див.* **кашмі́рці.**

КАШМІ́РІ, *невідм., ж.* Офіційна мова штату Джамму й Кашмір в Індії; кашмірська мова. *Для кашмірі характерна складна система приголосних* (з наук. літ.); *Початок писемної традиції на кашмірі нерідко ймовірно відносять до XIV ст.* (з навч. літ.).

КАШМІ́РКА *див.* **кашмі́рці.**

КАШМІ́РНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **кашемі́ровий, кашмі́ровий.** *Вона ж устала з місця, ухопила Кашмірну хустку і на плечі хутко Накинула* (Леся Українка).

КАШМІ́РОВИЙ *див.* **кашемі́ровий.**

КАШМІ́РСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **кашмі́рці** і Кашмір. *Література кашмірською мовою (переважно поезія) інтенсивно почала розвиватися з XIV ст.* (з наук. літ.); *Кашмірський кипарис — витончений сорт цієї рослини, що зазвичай дуже вимогливий до температури, ґрунту і поливу* (із журн.).

2. Прикм. до **кашмі́р.** *Біля нього їхала в арабськім вовнянім бурнусі і в кашмірській шалі, у критій колясі .. улюблена жінка завойовника, прегарна Роксоляна Хуррем* (О. Назарук); *Презенти з кашеміру з передгір'їв Гімалаїв англійці привозили ще в XVIII ст., і з тієї пори кашмірська шаль прославилась на весь світ* (з навч. літ.).

КАШМІ́РЦІ, ів, *мн. (одн.* **кашмі́рець,** рця, *ч.;* **кашмі́рка,** и, *ж.).* Народ, основне населення штату Джамму і Кашмір в Індії. *Кашмірці — народ давньої культури* (з наук. літ.); *Хоча сучасні кашмірці — в основному мусульмани, індуське минуле штату часто впадає у вічі* (із журн.).

КАШНЕ́, *невідм., с.* Шарф, яким зігрівають шию. *Він, здавалось, глузував із снігу, розстеленого по вулицях, із теплих одеж перехожих, із галош, хутрових комірів і кашне* (В. Підмогильний); *Зав'язала* [Мармусія] *йому тепле кашне, причесала гребінцем білі пишні вуса і провела до ворітець* (В. Близнець); *На знімку я застиг у демісезонному пальті, в кашне та фетровому капелюсі* (О. Шугай); *Кашне можна в'язати як круговим, так і плоским способом* (з навч. літ.).

КА́ШНИК, а, *ч.* Горщик, у якому варять кашу. *Килина витягла кашник... Пшоняна каша на молоці так і пороснула по долівці* (Панас Мирний); [А н д р і й:] *Либонь ти казала, що й кашника треба купить?* (М. Кропивницький).

КАШОВА́Р, а, *ч.* Кухар у військовій частині, робітничій артілі і т. ін. — *А твій же, Христе, теж у кухарях? чи у кашоварах? — спитав усміхаючись Свирид* (Панас Мирний); *Кашовар, чорнявий, з сережкою у лівому вусі козачок, чаклував над казаном, щось підсипав у нього, черпав дерев'яною ложкою і, подмухавши, куштував, мружився* (Б. Левін); *Бородатий, що залишився за кашовара, заходився мити двовідерний казан, поправляти паколи на старому*

вогнищі та розпалювати нове (Микита Чернявський); *Кухонь у таборі не було. Кашовари просто під казанами, розвішаними на триногах, розкладали вогнища* (Б. Харчук).

КАШОВА́РИТИ, рю, риш, *недок.* Виконувати обов'язки кашовара; готувати їжу в похідних умовах. *Кашоварить Охрім, закотивши обтріпані рукава своєї куцини, крає на дощечці сало для засмажки* (Григорій Тютюнник); *— Ану.., берись кашоварити! Ось тобі приправи...* (О. Гончар); *Влітку бабуся кашоварила на веранді* (із журн.).

КАШОВА́РКА, и, *ж.* 1. Жін. до **кашова́р.** *Кілька років працювала кашоваркою на тракторній бригаді* (з газ.).

2. Побутовий кухонний електричний прилад для приготування рису або інших круп. *Найкраще варити каші в алюмінієвій каструлі з товстим дном, у кашоварці або скороварці* (із журн.); *Спеціалізовані кашоварки оснащені безліччю функцій, які приготують рис для будь-якої страви* (з газ.).

КАШОВА́РНИЙ, а, е. Признач. для варіння каші та інших страв, перев. у похідних умовах. *За часів існування Холодноярської Січі та під час повстання 1768 року на цьому дубі висів величезний кашоварний казан діаметром до 1,5 м* (із журн.).

КАШОВА́РНЯ, і, *ж.* Приміщення, де варять страву; кухня (у 1 знач.). *Вранці ти нагадуєш мені молоду людину, сповнену віри і снаги: в полудень ти скидаєшся на прифронтовий табір, у якому для воїнів настає священний час обіду біля кашоварень* (В. Земляк); *Зупинилися під дубом, під яким любили варити кашу косарі, там чорніла кашоварня* (Ю. Мушкетик).

КАШОВА́РСТВО, а, *с.* Готування каші. *У час святкового кашоварства люди, осяяні мудрістю звичаю, ще більше рідняться — адже каша є символом найтіснішого єднання задля дальшого життя — квітування допоки сонця, допоки світу білого* (із журн.); *— Дякую, люди добрі, за честь, — говорить жінка і береться до кашоварства. Ось уже горять вишневі дрова. Від них каша смачною буде* (з газ.).

КАШОВА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кашова́р.** *Мислі його повертались раз по раз до некованих коней, до кашоварських казанів своєї сотні, до нестачі пороху та куль* (О. Ільченко); *Кашовар зберігав усі харчі та кашоварські знадоби, готував страву чумакам до снідання, обіду, полудня й вечері* (із журн.).

КАШОПОДІ́БНИЙ, а, е. Те саме, що **кашува́тий.** *Кашоподібні страви повинні мати однорідну консистенцію, без грудочок завареного борошна* (з навч. літ.); *Капусняк є кашоподібною першою стравою української кухні, створеної на основі капусти і крупи* (із журн.); *Готовим куліш вважався тоді, коли пшоно повністю розварювалося і утворювалася кашоподібна маса* (із журн.).

КАШПО́, *невідм., с.* Декоративна ваза (звичайно керамічна) для квіткового горщика. *Різниця між горщиком для квітів і кашпо полягає в першу чергу в наявності дренажних отворів, яких у кашпо немає* (із журн.); *Глиняне неглазуроване кашпо для квітів спочатку було пофарбоване білою акриловою фарбою за допомогою губки* (з газ.).

КАШТА́Н, а, *ч.* 1. Дерево родини букових з видовжено-ланцетними листками, спрямованими догори суцвіттями й цінною деревиною, з якої виготовляють меблі, столярні вироби і т. ін. *Літостанський .. оглядав хрещатицьку долину через верхи старих лип та каштанів* (І. Нечуй-Левицький); *Обголені з листя каштани і ясени підносили свої сірі гілляки до сірого неба* (І. Франко); *Біля входу перед ним* [господарем] *каштани Білі свічі вгору підняли* (Л. Первомайський); *Його велика, трохи незграбна постать різко малювалась проти затіненого каштаном вікна, — здавалося, вона вмерзла в зеленувато-голубу поверхню* (Ю. Мушкетик); *На моє високе підвіконня каштани білі квіти подають... А я дивлюсь і думаю про вірші* (Л. Костенко).

2. Брунатного кольору горіхоподібний плід цього дерева. *Ми збирали з сином на землі каштани* (М. Рильський); *До моїх ніг покотився блискучий, полірований каштан* (О. Копиленко); *Удома я мріяла винайти чудесний спосіб, щоб каштани лишалися блискучими та гладенькими цілий рік* (П. Загребельний); *Калатнув дзвоник, а діти ще жбурляли каштанами і, задкуючи до школи, затулялись портфелями, ніби щитами* (Є. Пашковський).

△ **(1) Кі́нський кашта́н** — те саме, що **гіркокашта́н.** *За добу чи за дві перед дощем на листі кінського каштана з'являються "сльози" — липкі крапельки* (з навч. літ.); *Цвіте кінський каштан у травні-червні; плодоносить у вересні-жовтні* (із журн.); *Кінський каштан може бути хорошим профілактичним засобом при варикозі* (з газ.).

КАШТА́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **кашта́н** 1. *По довгих липових та каштанових алеях вешталися або бігали бігцем молоді послушники* (І. Нечуй-Левицький); *Пахне ядерними жолудями й каштановим листям* (О. Донченко); *Ніч. Підняв я коміра пальто* [пальта], *Дощ хлюпоче в подертій калоші, Каштановий пожовклий листок На асфальті припадає: осінь!* (Б.-І. Антонич); *Вітер пестив каштанову квіть, ронив останні цвітини* (Є. Пашковський).

2. Який має колір каштана (у 2 знач.); брунатний. *Була вона струнка, міцна, років вісімнадцяти, з розкішною каштановою косою і чорними імлистими очима* (З. Тулуб); *Міцкевич каштанове пасмо волосся Рукою недбало відкинув з чола* (М. Бажан); *Знала — йому подобалося її довге каштанове волосся* (В. Кожелянко).

△ **Кашта́нові ґрунти́** *див.* **ґрунт.**

КАШТА́НЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **кашта́н.** *Спасибі тобі, каштанчику, що ти так широко розкинув свій зелений зонт* (В. Речмедін); *Максим Тадейович нахиляється, щоб підняти з землі жовто-коричневий каштанчик, що тільки-но вибрався на білий світ з свого зеленого панцира* (Ю. Мартич); *На траву падають крихітні зелені каштанчики* (С. Андрухович); * У порівн. *Наперед висовується неповороткий Євдоким Юренко. В його круглих, випнутих, мов два каштанчики, очах і повага, і прохання до старости* (М. Стельмах).

КАШТЕЛЯ́Н, КАСТЕЛЯ́Н, а, *ч.* 1. За середньовіччя в ряді країн Західної Європи, зокрема в Польщі, — службова особа, яку призначав король або князь для управління цитаделлю в місті, а пізніше — наглядач замку, громадського будинку. *В понеділок пополудні прийшли до Сагайдачного белзький каштелян Станіслав Журавинський і любельський воєвода Яків Собеський* (О. Маковей); *За Лешком обережно ступав краківський каштелян Пакослав у довгій чорній сутані* (А. Хижняк); *Він уперто повертався до того, як сам каштелян краківський за велінням короля цілий тиждень показував йому замки, обставу, гобелени й клейноди коронні, і справді було там на що поглянути* (П. Загребельний); // Почесний титул польського сенатора в XV–XVIII ст. [С т е п а н:] *Його* [війта] *немає. З тою якоюсь панею аж до самого кастеляна поїхав...* (Б.-І. Антонич); *Ян Тарновський, каштелян краківський і великий гетьман коронний, перша особа в Польщі по своїх великих впливах, також обстоював заведення польської мови в богослужінні* (І. Огієнко).

2. Особа, що відає білизною в готелі, лікарні, гуртожитку і т. ін. *Новий готель міжнародного рівня запрошує на постійну роботу чоловіка на посаду кастеляна* (з газ.).

КАШТЕЛЯ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **каштеля́н.** *Там дідичка каштелянова, дуже багата, здала все на управителя* (Г. Хоткевич); *Каштелянова донька, себто корчмарівна, зачарована його ґречними манерами* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса).

КАШТЕЛЯНО́ВА, вої, *ж., зах.* Дружина каштеляна. *В суєті пані каштелянова не помітить, що пропало, а бідному чоловікові здасться* (Г. Хоткевич); *Каштелянова нарікала на свій вітром підшитий плащ* (Б. Лепкий); *Пані каштелянова мандрувала до самого Парижа* (Ю. Логвин).

КАШТЕЛЯ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **каштеля́н.** *Хліб нав'ючили* [опришки] *на коней. Спритно помагала їм челядь каштелянська* (Н. Рибак); *Каштелянський суд вирішував справи шляхти, вільних і феодальних залежних людей* (з наук. літ.).

КАШУ́Б *див.* **кашу́би.**

КАШУ́БИ, ів, *мн. (одн.* **кашу́б,** а, *ч.;* **кашу́бка,** и, *ж.).* Етнографічна група поляків, що живе перев. в Східному Помор'ї на захід від нижньої течії ріки Вісли. *У XIV ст. землі кашубів захопив Тевтонський орден* (з наук. літ.); *Неофіційною столицею кашубів є місто Картузи* (з наук.-попул. літ.); *Кашуби є прямими нащадками давньослов'янського племені поморян* (з навч. літ.).

КАШУ́БКА *див.* **кашу́би.**

КАШУ́БСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **кашу́би.** *Базуна — кашубський народний музичний інструмент* (з навч. літ.); *Кашубський етнографічний парк — найстаріший польський музей під відкритим небом* (з газ.); *Кашубський національний костюм.*

КАШУВА́ТИЙ, а, е. Схожий на кашу. *З неба скотилася темна кашувата мла* (із журн.); *Над містом висів отруйний, кашуватий смог* (з газ.); *Кашувата маса.*

КАЮ́К[1], а́, *ч.* Невеликий човен із плоским дном. *Все веслом махає* [Харон].., *Од каюка всіх одганяє* (І. Котляревський); *Кінні козаки переходили уплав, а піших і запаси перевозили лоцмани на човнах і каюках* (О. Стороженко); *Хтось плив каюком попід берегом з боку Ковальчукової садиби* (М. Трублаїні); *Усі каюки і шаланди, які привозили вночі з Олешок.., оглядав сам Швед* (Ю. Яновський); *Каюк обігнув мис і вирвався на широку гладінь основного русла Дніпра* (В. Малик).

КАЮ́К[2], *пред., кому, чому, розм.* Кінець, смерть; капут. *Воно дід не вмер, та добре ж, що незручно вдарено. А то й каюк дідові був би* (Б. Грінченко); *— Ні чорта ти, хлопче, не напишеш, каюк твоїм надіям! А шкода — ти здібний все-таки, що не кажи* (В. Підмогильний); *Хлопці посеред вагона давали лиха закаблукам, бо як же ти не танцюватимеш, коли війні каюк і їдеш додому, а там тебе ждуть* (П. Загребельний).

КАЮ́Р, а, *ч.* Погонич оленів або собак, запряжених у нарти. *Каюри, як називають на узбережжі погоничів собачих запряжок, не радили їхати* (І. Багмут).

КАЮ́ТА, и, *ж.* Житлове приміщення на кораблі для членів екіпажу й пасажирів. *В моїй каюті французькі монахи і турецький комерсант* (М. Коцюбинський); *Маленький гурток подорожніх притих, не почуєш і слова, лише по каютах порожніх іде якась жаска розмова* (Леся Українка); *Оглянувши себе в дзеркало, боцман Смола вийшов із своєї каюти* (Д. Ткач); // Службове приміщення на кораблі певного призначення. *Знайшовши помічника Сашу Лялича, командир пройшов з ним у маленьку каюту, яка служила складом запасних частин і мастила* (О. Донченко).

КАЮ́Т-КОМПА́НІЯ, ї, *ж.* Приміщення на кораблі, де харчуються й відпочивають пасажири, а на військовому судні — командний склад. *Таку розмову довелося мені чути в кают-компанії великого пароплава* (В. Еллан-Блакитний); *Адмірал Саричев і командири кораблів входять в кают-компанію, яка є одночасно і прекрасною бібліотекою* (О. Довженко); *Усі зайшли до тісного трюмного приміщення, що правило за кают-компанію* (Ю. Бедзик); *У квартирі, наче в кают-компанії, були розвішані карти світу, лежали атласи і гордо, хоч і на одній ніжці, стояли два старовинних глобуси* (О. Чорногуз).

КАЮ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **каю́та.** *Каютний багаж — багаж, який знаходиться в каюті пасажира, перебуває в його володінні, під його охороною чи його контролем* (з навч. літ.); *Кожен член екіпажу повинен мати каютну картку і твердо знати її зміст* (з мови документів).

КАЮЧО́К, чка́, *ч.* Зменш. до **каю́к**[1]. *Харон же зараз схаменувся, Разів з чотири погребнувся І з каючком причалив к ним* [до них] (І. Котляревський); *Її каючок круто повернувся й подався вузеньким рівчачком поміж низенькою осокою* (Олесь Досвітній); *Полковник пересів на каючок і поплив повз берег, щоб оглянути його з води* (П. Панч); *Рятівний каючок, власноруч просмолений з допомогою паяльної лампи, пішов і пішов тепер на морські простори, гуляє десь, як просмолена запорізька байда* (О. Гончар).

КАЯ́К, а́, *ч.* У деяких народів Півночі — схожий на байдарку човен, обтягнутий шкірою морських тварин. *Згадав Асуар, як бувало батько прив'язував його до каяка — маленької ескімоської лодки* [човна], *— як їхали вони поміж кригами...* (Мирослав Ірчан); *На ріках ескімоси використовували каяки довжиною від 9 до 12 метрів* (із журн.).

КА́ЯНИЙ, а, е, *рідко.* Який розкаявся; розкаяний. *Бог любе* [любить] *грішника, але каяного* (Сл. Б. Грінченка).

КА́ЯННЯ, я, *с.* Те саме, що **каяття́** 2. *— Слухай, Тимоше, покинь мою розлучницю! покинь, коли не хочеш каятись вік! Буде каяння, та вороття не буде!* (Марко Вовчок); *Вираз якогось твердого порішення запанував на його гарнім обличчі і щось, як каяння... за всі свої слова.., показалося вслід за тим* (О. Кобилянська); *Серед поганських пісень, християнських молитов грецьких, кадіння попівського, каяння в гріхах і спалахах веселих гульбищ тягли землю, приправляли в лодьях з річок Ужа й Уборті до Прип'яті й по Дніпру камінь надтвердий* (П. Загребельний).

КА́ЯТИСЯ, ка́юся, ка́єшся; *наказ. сп.* ка́йся; *недок.* 1. Жалкувати, шкодувати про зроблений учинок. *Не кайся рано вставши, молодим оженившись* (Номис); [П р і с ь к а:] *Адже ж ти не каєшся, що пішла до нас, не нарікаєш?* (С. Васильченко); *Інколи люди каються, що не вміли зберегти вартостей, а по-моєму, найбільшою нашою вартістю є все те, що ми з вами пережили* (У. Самчук); *Як опинилась Килина коло клубу, то миттю стало їй тоскно й сумовито, і вона вже каялась, що піддалась на Марійчині вмовляння* (Є. Гуцало); *— Не шкодую і не каюся, що любив і люблю тебе. — І я не шкодую* (Люко Дашвар).

2. *перед ким, у чому.* Визнавати свою провину, виявляти жаль з приводу своєї провини. [Одарка:] *Перед ким мені каятися?* (Панас Мирний); *Не міг же він, батько і поліцейський чиновник, якого боялись навіть дорослі, скорятись та каятись перед якимсь шмаркачем* (М. Коцюбинський); *Не піст нині, пощо ж мав би в гріху каятись?* (Н. Королева); *Він .. тікав з уроків, просився до товариша і їхав на Дніпро, каявся у всьому, обіцяв виправитися і знову шкодив* (І. Сенченко).

3. Усвідомлюючи свою гріховність, визнавати вину. *На небі радітимуть більш за одного грішника, що кається, аніж за дев'ятдесятьох і дев'ятьох праведників, що не потребують покаяння!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Заходив* [Найда] *у Київ, до печер каятися, був у святого ченця і прохав його наложити йому покуту* (Панас Мирний); [Другий:] *Такий митець* [Орфей] *і був у нас як раб... Чи то ж пробачать нам боги за теє?* [Перший:] *На ділі каймося, не на словах* (Леся Українка); *Під єпитрахиллю зараз кається в своїх гріхах старий Щербина* (М. Стельмах).

КАЯТТЯ́, я́, *с.* 1. Почуття жалю з приводу зробленого вчинку. — *Надінеш ярмо на шию, то й будеш каятися цілий вік. Але буде каяття, а вороття не буде, як кажуть в приказці* (І. Нечуй-Левицький); *Скілько тут* [у тюремному шпиталі] *промайнуло образів важкого конання, скілько покапало сліз даремного каяття!* (І. Франко); *А Дувида картало каяття. — Коли б тільки жива знайшлася!..* (С. Васильченко); *Тепер Мавра кляне його й себе, а чи колись не буде жалкувати за цим? Буде каяття, та не буде вороття* (М. Стельмах); *Тато лиш зітхнув гірко, але без каяття, і вийшов з хати, щоб не тривожити маму* (Г. Тарасюк).

2. Визнання своєї провини, вияв жалю з приводу своєї провини. [Голос поклúкача:] *Він заявив про щире каяття і має зараз се довести ділом* (Леся Українка); — *Провини вашої немає і каяття зайве, — сказала я* (М. Чабанівський); *Павло Ключар із своєю мамою як могли оберігали мене, як це не дивно, від людської вдячності, чи то похвали, чи то й запізнілого каяття* (Р. Федорів); * У порівн. *Як дивно бачити своє життя В малій і супокійній брилі книжки! Там дні твої нещадні, як опришки, Щемливі, як дівоче каяття* (Д. Павличко).

3. Зізнання в гріхах, зміна ставлення до своєї поведінки. *Не бариться Господь із обітницею, як деякі вважають це барінням, але вам довготерпить, бо не хоче, щоб хто загинув, але щоб усі навернулися до каяття* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [Хвора:] *А для таких, як я, в раю немає місця.* [Черниця:] *Все переможе щире каяття, І гріх, і пекло перед ним зникають* (Леся Українка); *Мов чайка, дзвін квилить-кигиче. До каяття людей він кличе* (Микола Чернявський); *Він був щасливий тим маленьким щастям, що дається лише на мить, але геть засліплює очі. Потім настає каяття, прокидається тверезий глузд, але то вже пізно* (О. Чорногуз).

КАЯТЬБА́, и́, *ж.* Те саме, що **каяття́**. *Що може бути дорожчим за цю безмовну його ласку, в якій буде й каятьба за минуле, і надія на майбутнє, і шалена безпам'ятна радість зустрічі з нею тут, біля брами* (О. Гончар).

КВА, КВА-КВА́, *виг.* Звуконаслідування, що означає крик жаби. *З сьомого келишка вискочила жаба. Сіла серед столу і почала квакати: — Ква-ква... Давайте їсти, я голодна!* (В. Королевич); — *Журишся? А що я казав! Так тобі й треба! Ква! Ква! Кум! — задоволено сказав Жабурин Жабуринович, розтягаючи в усмішці свого величезного рота* (В. Нестайко).

КВА́ГА, и, *ж.* Винищений людиною південноафриканський ссавець підроду зебр гнідої масті з білими ногами, хвостом та черевом і смугастою головою та спиною. *У природних умовах кваги були повністю винищені до 1860 р.* (з наук. літ.); *За спогадами очевидців, плями у кваг спостерігалися переважно на голові та спині і дуже невиразні — на ногах* (із журн.).

КВАДЕВІ́Т, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат у таблетках, що містить комплекс вітамінів, амінокислот і мінеральних речовин. *У квадевіті вітаміни та мікроелементи знаходяться у збалансованих дозах, що відповідають потребам організму людини* (з наук.-попул. літ.); *Квадевіт нормалізує обмін речовин в організмі, порушений у зв'язку із старінням* (із журн.).

КВАДР, а, *ч.* Витесаний у формі прямокутного паралелепіпеда камінь для мурування стін. *Кафе містилося на другому поверсі високого старовинного будинку, складеного з грубих кам'яних квадрів* (П. Загребельний); *На першому етапі будівництва лицьові панцирі стін та веж ранньовізантійської фортифікації VI–X ст. зводилися переважно з тесаних блоків (квадрів)* (з навч. літ.).

КВА́ДРА, и, *ж., заст.* Фаза місяця. *В останню квадру жінота ні за віщо не садитиме нічого* (Номис); *Коли місяць на небі стоїть догори рогами, то можна надіятися в тій квадрі погоди, а коли вділ рогами, то сльоти* (Сл. Б. Грінченка).

КВАДРА́НЕЦЬ, нця, *ч., зах.* Те саме, що **квадра́нс**. *Через квадранець знов приходить баба* (М. Коцюбинський).

КВАДРА́НС, а, *ч., зах.* Чверть години. *Минали мінути* [хвилини], *квадранси, години* (І. Франко); *Якийсь квадранс яничари йшли мовчки, а далі закричали, заволали, й крики ті злітали до трьох небесних сфер* (Ю. Мушкетик); *Квадранс по сьомій хтось постукав до його дверей. Від нежданного звуку Банзай здригнувся* (Любко Дереш).

КВАДРА́НТ, а, *ч.* 1. *мат.* Четверта частина кола або одна з чотирьох частин площини, на які її ділять дві взаємно перпендикулярні прямі. *У третьому і четвертому квадрантах номограми показано зв'язок між мірою опуклості-увігнутості схилу та відносним змивом ґрунту і тратами на прямих схилах* (з наук. літ.); *Квадрант площини.*

2. Старовинний астрономічний прилад для вимірювання висоти небесних світил. *На отаманській чайці .. Петро Скрипник перевіряв за допомогою квадранта місцезнаходження флотилії* (С. Тельнюк); *Витягши .. квадрант, я виявив, що ми ухилилися на півградуса на південь* (П. Мовчан, пер. з тв. Р. Сабатіні); *Експонати астрономічного відділу — телескопи, квадранти тощо — знайомлять з астрономічною технікою від початку її зародження до кінця XIX ст.* (з наук.-попул. літ.).

3. Прилад для вертикального націлювання гармат, мінометів та кулеметів за заданим кутом підвищення. *Здавалось, вони* [солдати] *так цілим колгоспом і прийшли сюди і, замість орати або сіяти, взялися за кутомір-квадрант, за нову, незнайому науку* (О. Гончар).

КВАДРА́НТНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **квадра́нт.** *При використанні розроблених квадрантних приймачів градієнти по координатах вимірювали в одній точці — центрі квадрантної сітки* (з наук. літ.); *Гранатомет є однозарядною зброєю, яка має рамковий та квадрантний приціли* (з навч. літ.).

КВАДРА́Т, а, *ч.* 1. Рівнобічний прямокутник. *Тихович, мов полковник той, визначує місця бойовища, відміряючи ланцюгом стосажневий квадрат* (М. Коцюбинський); *Квадратом називається паралелограм, у якого всі сторони рівні і всі кути прямі* (з навч. літ.); // *перев. чого.* Про що-небудь такої форми. *З-за дерев забовванів силует палацу з освітленим квадратом вікна* (Ю. Смолич); *Весною посіяли точними квадратами, обробили все машинами* (В. Кучер); *Дім пустував, відколи батька перевели на нову роботу, — сіріла павутина на розламаних ніжках стільця, під сонячним квадратом парувала підлога* (Є. Пашковський); *На стінах київського метрополітену квадрат за квадратом з'являлася вся гама сірого* (І. Карпа); * Образно. *Квадрат супокою і тиші квадрат, І втиснутий сон у місячні стіни, А надворі стоїть на колінах І зорі, мов книги, читає підряд* (П. Мовчан).

2. *мат.* Добуток двох однакових множників, другий степінь будь-якого числа. *При фіксованій геометрії оболонки та фіксованій амплітуді поздовжних зміщень величина радіальних переміщень пропорційна квадрату змінності навантаження* (з наук. літ.).

3. Ділянка місцевості, яка співвідноситься з якою-небудь частиною координатної сітки на топографічній карті. *Жити в цьому городі його мешканцям було тіснувато, поділені на квадрати рівними вузькими вулицями, будинки тут ліпились, як клітинки в вощині, один до одного* (С. Скляренко); *Олесь Єфремович розбив площу, яку, на його думку, вони повинні найретельніше обстежити, на окремі квадрати* (М. Білкун); *— У квадраті "350", в створі з окремою хаткою, на березі ми знайшли одяг* (О. Сизоненко); *Кілька днів тому ми помітили на довколоземній орбіті об'єкт, замаскований викривленням простору. Погляньте на фотографії, спектрограми та гравітограми одного й того ж квадрата* (О. Тесленко); *З гори було видно, що дороги-дамби сходяться під прямими кутами й розліновують луг на велетенські квадрати* (Ю. Мушкетик).

○ **(1) У квадра́ті:** а) *(у знач. присл.)* подвійно. *Справді можна почувати себе якось в квадраті одиноким.., коли навколо всі давні друзі позамуровуються в своїх родинних твердинях* (Леся Українка); *Японський будильник в узголів'ї ліжка дрібно заверещав. Так і є — 7:49. Сімка й сімка у квадраті* (О. Ірванець); б) *(у знач. прикм.)* значно більший, подвійний. *Формалізм — велике зло. Але це — зло в квадраті, якщо йдеться про роботу з молоддю* (з газ.).

△ **(2) Магі́чний квадра́т** — квадрат, поділений на менші квадратики з цифрами, сума яких у кожному рядку, стовпчику та по діагоналі однакова. *Магічні квадрати мають дуже складні алгоритми складання і вимагають чималих обчислювальних потужностей* (з навч. літ.); *Магічні квадрати застосовуються для вирішення задач криптографії* (із журн.); **Підно́сити / піднести́ до квадра́та** *див.* **підно́сити.**

КВАДРА́ТИК, а, *ч.* Зменш. до **квадра́т** 1. *На Онисі була картата плахта, виткана з вовни пополовині з шовком невеличкими квадратиками* (І. Нечуй-Левицький); *Перед очима, під ногами лежали квадратики паркету* (О. Копиленко); *При мерехтливому світлі маленької лампи Юра, як завше, старанно на нарізаних квадратиках паперу виводив філігрань рядків* (М. Бажан); *Металеві ребра стін, квадратики потьмянілих заклепок, уздовж стіни поза спиною з десяток сталевих тросиків тягнуться від хвоста до кабіни* [літака] (М. Циба).

КВАДРА́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **квадра́т** 1. *На кам'яній квадратній площі стоїть старовинна чорна кам'яна споруда у формі дзвона* (Ірина Вільде); *Петро Йосипович Бунчук — кремезний, з квадратним обличчям, чорним чубом видавався не дуже привітним, але й не злим* (М. Зарудний); *Посеред базару височіла обшарпана, облуплена церква з п'ятьма, певно, колись визолоченими, а тепер потемнілими, облізлими банями і квадратною, під гостроверхим ребристим дахом, дзвіницею* (В. Нестайко); *В нього було квадратне лице з близько посадженими квадратними очицями й довгі .. руки* (Л. Кононович).

2. *мат.* Прикм. до **квадра́т** 2. *Ще вчора маленька хатка.., завбільшки сорок квадратних аршин, почала чепуритися* (Б. Грінченко); *Я подарую їй двокімнатну квартиру площею не менше ста квадратних метрів* (Люко Дашвар); *Щоб добути квадратний корінь із будь-якого цілого числа, треба спочатку добути корінь із числа його сотень* (з навч. літ.).

△ **Квадра́тні дужки́** *див.* **ду́жка; Квадра́тні мі́ри** *див.* **мі́ра.**

КВАДРА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **квадра́тний** 1. *Квадратність виробів спрощує їх пакування* (з газ.); *Зачіски із прямим волоссям до підборіддя тільки підкреслюють зайву квадратність вашого обличчя* (з мови реклами).

КВАДРА́ТНО-ГНІЗДОВИ́Й, а́, е́, *с. г.* При якому насіння чи бульби розміщують на рівній відстані в поздовжньому й поперечному напрямах (про спосіб сівби, садіння просапних культур і т. ін.). *При квадратно-гніздовому способі сівби рослини якнайкраще використовують вологу, ґрунтові й повітряні елементи та сонячне світло* (з наук. літ.); *Рідше для садіння капусти використовують квадратно-гніздовий та гніздовий способи* (з навч. літ.); *Бригада цієї весни посіяла квадратно-гніздовим способом сто двадцять гектарів кукурудзи* (Остап Вишня); // Признач. для сівби таким способом. *Усі комбайнери весною працюють сівачами на квадратно-гніздових сівалках* (із журн.).

КВАДРАТО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **квадра́тний.** *На квадратовім чолі поклались рядками одна на другу дрібненькі зморшки* (М. Коцюбинський); *Кімнатка була невелика, квадратова і нагадувала майстерню художника* (Д. Ткач); *Щоб перевірити себе, згадав формули площин всіх фігур, квадратові рівняння, відносини тригонометричних функцій* (В. Підмогильний); *Я хотів сказати, що майбутня столиця ваша мусить бути прекрасною, як казка. На самому острові — центр. Вісімнадцять квадратових кілометрів під центр* (Ю. Яновський).

КВАДРАТРИ́СА, и, *ж., мат.* Геометричне місце точок перетину прямої, що обертається навколо фіксованої точки, і прямої, яка рівномірно переміщується паралельно до себе. *Якщо гвинтову поверхню перерізати по твірній площиною, то проекція лінії перетину на площину, перпендикулярну до осі гвинтової поверхні, буде квадратрисою* (з наук. літ.).

КВАДРАТУ́РА, и, *ж., мат.* Розмір площі, обчислений у квадратних одиницях. *Ходили по кімнатах, придивлялись. Федір Пилипович нотував до зошита на око визначену квадратуру* (А. Іщук); *Сідалковський, заклавши руки за спину, міряв квадратуру свого кабінету* (О. Чорногуз).

△ **(1) Квадрату́ра кру́га,** *мат.* — задача про побудову квадрата, рівновеликого даному кругові. *Задачу про квадратуру круга неможливо розв'язати за допомогою циркуля й лінійки* (з навч. літ.).

КВАДРАТУ́РНИЙ, а, е, *мат.* Стос. до квадратури. *Формули наближеного обчислення інтегралів називаються квадратурними* (з навч. літ.).

КВАДРИ́ВІУМ, у, *ч.*, *іст.* Підвищений курс світської освіти у середньовічних європейських навчальних закладах (зокрема, в братських школах в Україні), що складався з чотирьох предметів — арифметики, геометрії, астрономії та музики. *Курс навчання в Острозькій школі складався із знаменитих семи вільних наук — тривіуму (граматика, риторика, діалектика) та квадривіуму (арифметика, геометрія, музика й астрономія)* (з наук.-попул. літ.).

КВАДРИ́ГА, и, *ж.* У стародавніх римлян і греків — колісниця, запряжена чотирма кіньми в один ряд, якою правили стоячи. *Квадрига першою зникла з виду — її ваги не витримав підмитий бистриною лід, і вона швидко пішла на дно* (В. Малик); *Перед входом до Десятинної церкви стояла бронзова квадрига — статуя чотирьох коней, яку Володимир вивіз із Корсуня* (з наук.-попул. літ.).

КВАДРИЛЬЙО́Н, а, *ч.* Число, яке зображують одиницею з 15 нулями, а в деяких країнах (Англія, Німеччина) — з 24 нулями. *Протягом року поверхня Землі одержує теплової енергії 1340 квадрильйонів так званих великих калорій* (з наук.-попул. літ.); // *перен.* Про величезну кількість, безмежний простір і т. ін. *Нерозгаданий зоряний Вифлеєм стоїть у квадрильйонах віків таємною загадкою* (М. Хвильовий); *І не здригне Земля в своїм шаленім колі, лиш дужче заблищить на квадрильйони миль...* (В. Сосюра); *У вічності є незліченні можливості втілення, здійснення, виявлення, експерименту. Її лабораторія — квадрильйони .. світів, еволюцій, цивілізацій, розумів чи антирозумів* (О. Бердник).

КВАДРИРЕ́МА, и, *ж.* У Стародавньому Римі — бойовий корабель з чотирма рядами весел. *Коли ж складеться так, що оборонцям доведеться залишити город, до їхніх послуг знову стане флот: хай не всі, все ж сядуть на триреми та квадриреми і відпливуть до Константинополя* (Д. Міщенко).

КВАДРИ́ЦЕПС, а, *ч.* Чотириголовий м'яз стегна. *У більшості культуристів квадрицепс є найвразливішим місцем* (із журн.); *Присідання зі штангою на грудях — прицільний удар по квадрицепсах* (з газ.).

КВАДРОКО́ПТЕР, а, *ч.* Мініатюрний безпілотний літальний апарат із чотирма гвинтами, які крутяться у діагонально протилежних напрямках. *Серед мініатюрних літальних апаратів квадрокоптер займає особливе місце* (із журн.); *Квадрокоптери набувають все більшої популярності не лише у силових структурах, а й серед любителів радіокерованих моделей* (з газ.).

КВАДРОСИСТЕ́МА, и, *ж.*, *спец.* Пристрій для відтворення звукозапису по чотириканальній стереофонічній системі. *Просто неба в центрі міста на площі біля пам'ятника Тарасові Шевченку розміститься "Жива музична квадросистема", яку утворять чотири струнні квартети музикантів з оркестру "Віртуози Львова"* (з газ.).

КВАДРОЦИ́КЛ, а, *ч.* Невеликий чотириколісний транспортний засіб, схожий на мотоцикл. *Перший квадроцикл з'явився у 1970 році, його основним призначенням було сільське господарство* (із журн.); *Учасники цьогорічних перегонів Париж — Дакар обирають транспортний засіб відповідно до особистих нахилів і віку: мотоцикл, квадроцикл, позашляховик, багі, вантажівка* (з газ.).

КВАДРОЦИКЛІ́СТ, а, *ч.* Той, хто керує квадроциклом. *Виявилося, що вночі квадроцикліст був на своєму сталевому коні не один, а з напарником* (із журн.); *Сумські квадроциклісти днями повернулися додому з двома перемогами* (з газ.).

КВАДРУ́ПОЛЬ, ю, *ч.*, *фіз.* Система заряджених частинок, повний електричний момент якої дорівнює нулю. *Квадруполь можна розглядати як сукупність двох диполів з рівними за величиною і протилежно спрямованими дипольними моментами* (з наук. літ.); *Пучок іонів уводиться в аналізатор уздовж осі квадруполю через спеціальний отвір* (з навч. літ.).

КВАЗА́Р, а, *ч.*, *астр.* Дуже віддалене від Землі (від 2 тисяч до 26 мільярдів світлових років) небесне тіло, що відзначається великою кількістю випромінюваної енергії (у тисячу мільярдів більшої, ніж енергія Сонця). *Квазар — об'єкт, який на вигляд не відрізняється від зірки, спостерігається в оптичні телескопи, але майже в 100 разів яскравіший від найяскравіших галактик і має радіовипромінювання за потужністю таке ж, як і радіогалактика* (з наук. літ.); *Пульсують усі небесні тіла, від поблизького Сонця до квазарів, віддалених од нас на відстані в мільярди світлових років* (з наук.-попул. літ.); — *Нащо мені галактики, нащо мені дивовижні форми інших світів, далекі химерні істоти, велетенські планети, страшні квазари, безодні молочних шляхів* (О. Бердник); *З якогось часу він* [космос] *перестав мене цікавити, я втомився від інформації про нього, від безкінечних гіпотез про те, що він може нам дати й чого не дасть, про квазари та чорні дірки неба, про небесних братів, за якими дехто зітхає до сліз* (Ю. Мушкетик).

КВАЗА́РНИЙ, а, е, *астр.* Прикм. до **кваза́р.** *Тривалий час учені вважали, що квазарний вітер є стаціонарним явищем* (з наук.-попул. літ.); *Якщо припускати існування в ранньому Всесвіті квазарних чорних дір, маса яких більша за десять мільярдів сонячних мас, нам краще шукати їхні аналоги в сучасному Всесвіті* (з газ.).

КВАЗІ... Перша частина складних слів, що значенням відповідає прикметникам **неспра́вжній, уя́вний,** напр.: к в а з і в ч е́ н и й, к в а з і с п е ц і а л і́ с т.

КВАЗІВАЛЮ́ТА, и, *ж.*, *фін.* Паперові знаки, які за певних умов використовуються в економіці як засіб платежу (напр., купони). *Україна серед колишніх республік СРСР першою почала формувати власну грошову систему. Була введена квазівалюта — купон (у сферу готівкового розрахунку, а згодом і у безготівковий обіг)* (з навч. літ.); *Тільки через кілька років вдалося приборкати інфляційну спіраль і замінити квазівалюту повноцінною, але неконвертованою гривнею* (із журн.); *Зараз їм в усьому страшенно важко, в усьому брак найпідставовіших речей включно з горілкою й сірниками, тимчасова квазівалюта щохвилини знецінюється, але не варто забувати, що це Схід, а отже, матеріальне тут ніколи не набуде вирішального значення* (Ю. Андрухович).

КВАЗІГРО́ШІ, гро́шей, *мн.*, *фін.* 1. Цінні папери та інші цінності, які використовуються як засіб платежу. *У нормальній економіці єдиним платіжним засобом для придбання товарів та послуг є національна валюта. Якщо її не вистачає для нормального грошового обігу, то в тіньовий обіг залучається іноземна валюта, а в легальній економіці квазігроші — бартер, боргові зобов'язання, інші активи — починають витісняти національну валюту* (з газ.).

2. Банківські вклади, які не дають права на чекове розпорядження нарахованими процентами. *До пасивних коштів відносять так звані квазігроші (кошти на депозитних рахунках і термінових вкладах), які стають доступними вкладнику лише після закінчення терміну, передбаченого в депозитному договорі між банком і його клієнтом* (з навч. літ.); *У безготівковій формі квазігроші перебувають на страхових і ощадних вкладах у комерційних банках* (із журн.).

КВАЗІКРИСТА́Л, а, *ч.* Тверде тіло, яке складається з атомів, що не утворюють кристалічної решітки, але мають здатність когерентно розсіювати падаюче випромінювання. *Квазікристали можуть бути найдревнішими існуючими на сьогодні мінералами, які утворилися ще при зародженні Сонячної системи* (з наук. літ.); *Структура деяких метеоритів представлена квазікристалами* (з наук.-попул. літ.); *Квазікристали порушують всі правила симетрії, які існують для звичайних структур кристалів* (з навч. літ.).

КВАЗІКРИСТАЛІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **квазікриста́л.** *Електростатичне поле іона діє й на віддалені від нього молекули води, які входять в її квазікристалічну структуру або є вільними* (з наук. літ.); *Елементарні струми в атомах і молекулах внутріклітинної води призводять до змін її квазікристалічної структури* (з навч. літ.).

КВАЗІКРИСТАЛІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Власт. за знач. **квазікристалі́чний.** *Досліджено залежність від режимів синтезу досконалості ікосаедричної структури — її параметра квазікристалічності* (з наук. літ.); *Квазікристалічність води підтверджується відповідною ажурною структурою* (з навч. літ.).

КВАЗІНАУ́КА, и, *ж.* Ідейно-гіпотетичні та псевдотеоретичні концепції й вчення, у яких використовується наукова методологія у дослідженні предметів ненаукового і позанаукового характеру; псевдонаука. *Дослідження квазінауки є актуальним як з причини очевидного зростання частоти застосування понять, пов'язаних з цим явищем, у працях, присвячених науковому пізнанню, так і через недостатню досліджeність цього явища з погляду теорії пізнання* (з наук. літ.); *Частину форм знань, альтернативних щодо науки про знання, цілком можна назвати квазінауками* (з наук.-попул. літ.).

КВАЗІНАУКО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **псевдонауко́вий.** *Квазінауковими формами знання можна вважати такі форми альтернативних знань, як астрологія та алхімія* (з наук. літ.); *У свій час Костянтин Ціолковський висунув чимало гіпотез, які на той час уважалися за квазінаукові, але пізніше знайшли своє наукове підтвердження* (із журн.).

КВАЗІНАУКО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Власт. за знач. **квазінауко́вий.** *Гіпотетичність і футуристичність як визначальні принципи утопії часто призводили до невизначеності і квазінауковості* (з наук. літ.); *У критичних публікаціях часопису помітне жанрово-стильове схрещення квазінауковості та публіцистичності* (з наук.-попул. літ.).

КВАЗІО́ПТИКА, и, *ж.* Галузь радіофізики, яка вивчає міліметрові і субміліметрові електромагнітні хвилі в умовах, коли їхнє поширення підлягає законам геометричної оптики з урахуванням дифракційних явищ. *Вчені спробували вдатися до квазіоптики — науки, що об'єднує методи геометричної та хвильової оптики з радіотехнікою* (з наук. літ.); *Створення й оптимізація поляризаційних конверторів є актуальним у радіоелектроніці, включаючи системи квазіоптики* (з наук.-попул. літ.).

КВАЗІОПТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до квазіоптики. *Знання властивостей хвильових пучків дифракційного випромінювання дає змогу оптимально збуджувати відкриті квазіоптичні резонатори* (з наук. літ.); *Квазіоптичні резонатори істотно відрізняються від оптичних резонаторів відносно малими значеннями відношення геометричних розмірів до довжини хвилі* (з наук. літ.); *Хвильовий і квазіоптичний режими характерні для процесів у діелектрику, коли домінувальними є струми зсуву, а струми провідності незначні* (з навч. літ.).

КВАЗІЧАСТИ́НКА, и, *ж., фіз.* Елементарне збудження, яке залучається у теоретичній фізиці для опису руху сукупностей реальних елементарних частинок. *Проблема елементарних збуджень (квазічастинок) — одна з найважливіших у сучасній фізиці твердого тіла* (з наук. літ.); *Як і реальна частинка, квазічастинка характеризується енергією, імпульсом та спіном* (з наук. літ.).

КВАК[1], а, *ч.* Перелітний птах родини чаплевих із чорним, по боках попелястим пір'ям, що живе в болотистих місцях, гнізда будує на деревах. *Квак має коротку, порівняно з іншими чаплями, шию й короткий, але міцний і потужний дзьоб* (з наук.-попул. літ.); *Кваки живляться земноводними, рибою, комахами тощо* (з навч. літ.).

КВАК[2], *виг.* Те саме, що **ква.** *Жили* [жаби], *плодилися звичайно... Та ні, ще треба, мов, не так, І заходились: "Квак та квак! Чом короля у нас немає?"* (Л. Глібов).

КВА́КАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ква́кати** і звуки, утворювані цією дією. [Г о р н о в:] *Отоді то вже запевне довідаєшся, що краще: чи ніч з жаб'ячим кваканням, чи...* (М. Кропивницький); *Бесідник скінчив, і по цілім .. ставку розляглися нараз .. рехкання і квакання* (О. Маковей); *З річки чути було квакання жаб, співали солов'ї, а далеко в селі закукурікав півень, за ним другий, третій...* (Г. Хоткевич); *Тільки набридливе дзижчання комарів, крик сполоханої птиці та задумливе квакання жаб у невеличкому, зарослому лататтям озерці порушували степову тишу* (В. Малик).

КВА́КАТИ, ква́каю, ква́каєш *і* ква́чу, ква́чеш, *недок.* 1. Видавати звуки "ква-ква" (про жабу). [Г о р н о в:] *Жаби квакають, від ставка мулом несе* (М. Кропивницький); *Десь у водоростях квакає жаба* (П. Козланюк); *Всі вони* [жаби] *ворушилися, повзали, стрибали, квакали і стрекотіли, кліпаючи великими, вибалушеними очима* (І. Кирій); // Видавати звуки, схожі на квакання жаби. — *Це ж люди говорили, а не качки квакали, — відповіла Устя* (Б. Лепкий); *Десь квакають дикі качки, що згодом вириваються з очерету і спішать, ніби їх хто жене, в далечінь* (У. Самчук); * Образно. — *Та й квакають же вареники, неначе качки кахкають у вашому горлі, пане Занудов!* (І. Нечуй-Левицький); — *Тільки не забудь згадати, як падав з драбини й останні штанці порвав, — глузливо нагадала Надія Іванівна. — І як од затірки в усього класу животи квакають, мов жаби навесні* (А. Михайленко).

2. *розм.* Те саме, що **кря́кати** 2. — *Годі, годі квакати! — кажуть кармазини. — Побачимо ось, чия візьме* (П. Куліш).

КВА-КВА́ *див.* **ква.**

КВА́КЕР, а, *ч.* Член поширеної у Великій Британії та США протестантської секти, для якої характерні віра в те, що людина може безпосередньо спілкуватися з Богом, заперечення будь-яких зовнішніх виявів релігійності (церковних обрядів, таїнств і т. ін.). *Я бачу: ідуть квакери — не ті, XVII віку, а ці .. горожани* (М. Хвильовий); *Квакери зазнавали переслідувань з боку англіканської церкви й, починаючи з 60-х років XVII ст., емігрували в Північну Америку* (з наук. літ.); *Квакери негативно ставились до рабовласництва, вважаючи, що воно суперечить вченню християнської церкви* (з навч. літ.); *Квакери відомі тим, що вони не приймають насилля в будь-якій формі, а також широкою соціальною діяльністю, спрямованою на утвердження в суспільстві ідеалів гуманізму та пацифізму* (із журн.).

КВА́КЕРКА, и, *ж.* Жін. до **ква́кер.** *Відомою квакеркою, яка відмовилася від богослужбових обрядів, була мучениця Мері Даєр, страчена 1 червня 1660 року* (із журн.).

КВА́КЕРСТВО, а, *с.* Релігійні погляди й діяльність квакерів. *Датою виникнення квакерства зазвичай вважають 1652 рік* (з навч. літ.); *Найбільше послідовників квакерства зосереджено у США, Кенії та Великобританії* (із журн.).

КВА́КЕРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ква́кер.** *Англієць Джордж Фокс відіграв велику роль в історії зародження і поширення квакерського руху* (з наук. літ.); *Квакерський рух виник у середовищі радикальних пуритан (дисидентів або нонкомформістів) у роки Англійської революції середини XVII ст.* (з навч. літ.).

КВА́КНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **ква́кати.** [П а в л о:] *Жаби квакнули, свині хрякнули, сполохались горобці* (М. Кропивницький); *Десь квакнула качка і ще раз мугикнула корова* (О. Лисяк); *На мить всі замовкають, на мене з різних кутків дивляться зацікавлені очі. — Ти щось квакнув* (А. Дністровий).

КВА́КША, і, *ж.* Безхвоста земноводна тварина із мінливим забарвленням і дископодібними залозистими пластинками на кінчиках пальців, за допомогою яких вона прикріплюється до гілок або листя; рахкавка, деревна жаба. *Фауна земноводних Австралії характеризується цілковитою відсутністю хвостатих амфібій, а серед безхвостих вирізняються здебільшого квакші та жаби* (з навч. літ.); *Населяє квакша світлі широколистяні і мішані ліси, сади, виноградники, парки* (із журн.); *Більшість часу квакші проводять на деревах чи кущах, де вночі полюють на комах* (з газ.).

КВАЛІМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **кваліме́трія.** *Кваліметричний метод дозволяє кількісно оцінювати якісні показники психолого-педагогічних досліджень, основою якого є факторно-критеріальне моделювання, коли визначені якісні фактори розкладають на низку простих властивостей — критеріїв і вимірюють абсолютними показниками* (з навч. літ.).

КВАЛІМЕ́ТРІЯ, ї, *ж.* Наука про методи кількісної оцінки якості чого-небудь. *Наукову основу багатогранного процесу забезпечення високої якості продукції становлять такі комплексні дисципліни, як кваліметрія (наука про вимірювання якості), теорія стандартизації, патентознавство* (з наук.-попул. літ.); *Теоретична кваліметрія абстрагується від конкретних об'єктів і вивчає загальні закономірності та математичні моделі, що пов'язані з оцінкою якості* (з навч. літ.); *Кваліметрія користується диференційними і комплексними методами кількісної оцінки якості продукції* (з навч. літ.).

КВАЛІМЕТРО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із кваліметрії. *Дослідження нововведень входить до сфери інтересів кваліметрологів, які професійно займаються кількісним оцінюванням якості* (із журн.); *Сьогодні висококваліфіковані кваліметрологи працюють у різних галузях матеріального виробництва* (з газ.).

КВАЛІТАТИ́ВНИЙ, а, е, *наук.* Те саме, що **я́кісний.** *У дисертації відзначається здатність прізвищ служити для розпізнавання осіб, не даючи квалітативної оцінки* (з наук. літ.); *Квалітативний принцип поступово витіснив квантитативний внаслідок відокремлення поезії від музики і переваги писемної традиції над усною* (із журн.); *Квалітативна революція — це революція якості у всіх сферах і аспектах її прояву: продукції, послуг, процесів, систем* (з газ.).

КВАЛІТАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., наук.* Властивість за знач. **квалітати́вний.** *Сугестивний вплив експериментатора полягає у кореляції успішності студентів та квалітативності їх навчання* (з наук. літ.); *У мовленні квалітативність виступає маніфестантом суб'єктивної оцінки* (з наук. літ.).

КВАЛІФІКА́ТОР, а, *ч., спец.* Простий елемент даних, що є значенням елемента даних, витягнутого з кодового списку. *Кваліфікатор дає певне значення функції для іншого елемента даних або сегмента* (з наук. літ.); *Термін разом з його кваліфікатором повинні представлятися у тезаурусі як одна одиниця* (з навч. літ.).

КВАЛІФІКАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який визначає, встановлює кваліфікацію (у 2 знач.). *Через дві години після гудка кваліфікаційна комісія дала Івану Павловичу Залізняку четвертий розряд* (В. Собко); // Стос. до кваліфікації. *Екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів та призводить до впливу на стан навколишнього природного середовища* (з навч. літ.); *Поспішаю до стадіону, щоб встигнути до початку кваліфікаційних змагань зі штовхання ядра* (з газ.).

КВАЛІФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Дія за знач. **кваліфікува́ти.** *Допущена при кваліфікації злочину помилка є підставою для скасування або зміни вироку суду* (з наук. літ.); *У питанні кваліфікації методів партизанської боротьби та статусу народних месників на сьогодні існує кілька точок зору, кожна з яких має певне підґрунтя* (з навч. літ.).

2. Ступінь придатності, підготовленості до якого-небудь виду праці, діяльності. *Курси стенографії та машинопису вона днями закінчила .. Тепер службова кваліфікація її вельми підвищилася* (В. Підмогильний); *Він, зварник найвищої кваліфікації, заробляв багато* (В. Собко); *— Я не маю ні досвіду, ні належної кваліфікації для командування кораблем. Я просто пілот* (О. Авраменко); *Вадим був переконаний, що для здійснення цих намірів важлива була кожна деталь, кожне рішення: її* [фірми] *розташування, величина та інтер'єр приміщення, кваліфікація працівників і, звісно, назва* (В. Хрущак).

3. Фах, професія, спеціальність. *— А ви маєте кваліфікацію касира? — Ква... кваліфікацію? Хе, хе, хе! Якої мені там кваліфікації треба?* (І. Франко); *Людина попала на належну кваліфікацію* (В. Еллан-Блакитний); *Он скільки письменників різних є, а я ще не письменник. Кваліфікації, — думаю собі, — в мене особливої нема, бухгалтерії не знаю, що я, — думаю собі, — робитиму* (Остап Вишня); *Як тільки вони здобудуть кваліфікацію і перейдуть безпосередньо на будівництво, багато з них учитимуться* (В. Петльований); *Кваліфікація була непотрібна, її ми опановували на місці. Мене поставили до конвеєрного автомата* (із журн.).

КВАЛІФІКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **кваліфікува́ти** 1, 2. *На сучасному етапі пізнавальна діяльність носія англійської мови може бути кваліфікована як переважно антропоцентрична* (з наук. літ.); *Згодом дія підозрюваного була кваліфікована як карний злочин* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який має високу кваліфікацію (у 2 знач.). *Справа в тому, що нас не озброєно тією мистецькою технікою, яку має кваліфікований митець* (М. Хвильовий); *Разом з заводом прибуло більше сотні кваліфікованих робітників* (А. Головко); *Ви кваліфікований пілот і зможете легко призвичаїтися до сучасних кораблів* (О. Авраменко); *Кваліфікованим вважається той водій, який не ризикує неви-*

правдано, веде автомобіль швидко й водночас безпечно, дотримуючись правил руху (з наук.-попул. літ.); // Який складається з осіб, що мають високу кваліфікацію. *За кілька років ми мали б усі так звані "матеріальні передумови державності": лікарів, адвокатів, інженерів, пілотів і просто кваліфікованих людей* (Б. Антоненко-Давидович); *За час спорудження Каховського гідровузла тут створився кваліфікований колектив будівельників і монтажників* (з газ.); // Який вимагає спеціальних знань, доброї кваліфікації. *Її вабила наука, якою вона досі успішно оволодівала самотужки. Необхідний був і постійний кваліфікований медичний нагляд* (М. Олійник); *Смачні страви зі свіжої риби, затишні кімнати, кваліфіковане обслуговування, відпочинок над озером та в лісі* (С. Андрухович); *Кваліфікована праця завжди оплачувалася вище, ніж некваліфікована* (з газ.).

КВАЛІФІКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **кваліфіко́ваний** 2. *Основною проблемою в установленні програмного забезпечення, окрім технічних питань, є комп'ютерна неграмотність і недостатня кваліфікованість персоналу* (із журн.); *Саме завдяки кваліфікованості, досвідченості працівників секретаріату вдалося виробити прийнятні положення* (з газ.); *Від фахової кваліфікованості працівників соціальної сфери, чуйності та вміння підставити своє плече іншому, відчути чужий біль залежить доля тисяч українських громадян* (з газ.).

КВАЛІФІКО́ВАНО. Присл. до **кваліфіко́ваний** 2. *Кушум мала всі шанси на одужання: операцію було зроблено кваліфіковано, з дотриманням всіх запобіжних заходів* (М. Дашкієв); *Розіклавши на столі примірники газети за весь минулий тиждень, гортаючи їх, .. оглядач досить уміло, кваліфіковано дав загальний аналіз роботи редакційного колективу* (О. Шугай).

КВАЛІФІКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **кваліфікува́ти.** *У сучасній лінгвістиці кваліфікування статусу термінологічного словосполучення зводиться, по суті, до визначення природи двокомпонентних структур* (з наук. літ.); *Експертизу під час кваліфікування інноваційних проектів виконують за рахунок коштів суб'єктів інноваційної діяльності* (з навч. літ.).

КВАЛІФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *що і без прям. дод., книжн.* Оцінювати, визначати якість чого-небудь; характеризувати предмет, відносити його до певної групи, певного класу, розряду і т. ін. *Процес заміни іншомовного слова своїм корінним ніяк не можна кваліфікувати взагалі як регресивне явище* (М. Рильський); — *Заплутаного чогось, тобто складного, як ви кваліфікуєте, у вашій справі немає* (Іван Ле); *Він почувався старшим другом і навчителем, і вимагав ще більшої одвертості, і з перших же днів оцінював і кваліфікував всі її вчинки, не розуміючи, що передає куті меду* (О. Іваненко); *Я ніколи не кваліфікував Лорну як об'єкт, що здатен викликати страх: до цього наші стосунки були винятково нейтральними* (Любко Дереш).

2. *кого, що.* Визначати ступінь придатності, підготовленості до якого-небудь виду праці. *Кваліфікувати випускників технікуму.*

3. *кого.* Давати кому-небудь кваліфікацію (у 3 знач.). *Будемо будувати, разом вчитись і кваліфікувати робочу силу* (Г. Коцюба).

КВАЛІФІКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Набувати кваліфікації (у 3 знач.). — *Чи Нестор не на будучого* [майбутнього] *техніка кваліфікується? — спитав я, — що починає відтепер міряти землю?* (О. Кобилянська); — *Я згоден: таким зеленим та недосвідченим, як Максим Бондарчук, треба їхати. Таких на арену випускати ще рано. І ось там, де люди ніколи не бачили цирку, нехай і кваліфікується* (Д. Ткач).

2. *тільки недок.* Пас. до **кваліфікува́ти** 1, 2. *Зараз, коли запізнення на кілька хвилин кваліфікувалося чи не як злочин, майже всі демонстративно залишали інститут точно о п'ятій* (М. Дашкієв); *Заходи з енергозбереження іноді не пов'язані з виробничою діяльністю підприємств, тому не кваліфікуються податківцями як валові витрати чи основні фонди, тобто не підлягають амортизації* (з наук. літ.); *Принцип, завдяки якому досягається максимальний результат за мінімальних затрат матеріалів, енергії, сил, кваліфікується як універсальний* (з наук.-попул. літ.).

КВА́НЗА, и, *ж., фін.* Грошова одиниця Анголи. *Кванзу запроваджено 1977 р. замість ескудо* (з наук. літ.); *Монети в 1, 2 і 5 кванз виведено з обігу* (із журн.).

КВАНТ, а, *ч., фіз.* Загальна назва певних неподільних порцій фізичних величин, які характеризують властивості мікросистем. *Згідно з квантовою теорією світло випускається й поглинається атомами і молекулами речовини не безперервним потоком, а окремими порціями цілком певної величини. Ці окремі порції світла були названі квантами світла, або фотонами* (з навч. літ.); *Закон — це те, чого ніхто й ніщо не може порушити. Як у природі: хай спробує елементарна частка чи якийсь квант вийти з-під влади закону!* (О. Бердник); *Людське око реагує навіть на один квант світла, а очі нічних земних тварин і на інфрачервоне випромінювання...* (О. Тесленко).

КВАНТИТАТИ́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **кількісний.** *При всій відносності квантитативних оцінок латинських запозичень кількісна неспівмірність зафіксованих латинізмів різних тематичних груп є очевидною* (з наук. літ.); *Про предметну множинність у сполуках на зразок води Дніпра можна говорити або як про якісну квантитативну означеність, або як про формально кількісну неозначеність* (з наук. літ.).

△ **Кількісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос** *див.* **на́голос.**

КВАНТИТАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **квантитати́вний.** *Квантитативність відноситься до базисних суперконцептів, які є обов'язковими для мови і забезпечують її функціонування як засобу комунікації* (з наук. літ.); *В англійській мові засоби вираження квантитативності виділяються на морфемному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях* (з навч. літ.).

КВАНТИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* 1. Кількісне вираження якісних ознак (напр., оцінка в балах майстерності спортсменів). *Реконструкція духовного світу людей та народів потребує врахування не лише логічних, раціонально-розумових мотивів, що піддаються вимірюванню і квантифікації, але й ірраціональних, несвідомих побуджень, які потребують уявлення, інтуїції, психологічного проникнення й навіть фантазії* (з наук. літ.).

2. Логічна операція, що дає можливість певною перебудовою висловлення вказати предметну сферу, у межах якої це висловлення може бути істинним або хибним. *Квайнівський критерій можна розглядати як критерій онтологічних припущень лише у тому випадку, коли квантифікація являє собою квантифікацію за сутностями, що належать якомусь одному конкретному світові* (з наук. літ.).

КВАНТИФІКУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, книжн.* Визначати якісні ознаки за кількісними вимірами. *Коли неможливі безпосередні виміри розмірів втрат або їхніх ймовірностей, ризик можна квантифікувати за допомогою ранжування відповідних об'єктів* (з навч. літ.); *Соціологія має піднятися до вміння охопити і квантифікувати соціальні механізми реалізації особистості, нові фактори соціального прогресу* (із журн.).

КВА́НТІ: ◊ **Ту́ті ква́нті** *див.* **ту́ті.**

КВАНТО́ВАНИЙ, а, е, *фіз.* Дієпр. пас. до **квантува́ти.** *Концепція кванта пронизує всю сучасну фізику, в якій багато спостережуваних величин виявляються квантованими* (з наук. літ.); *Квантована величина може мати в заданому діапазоні тільки обмежене число значень* (з наук. літ.); *В результаті лексикографічного ефекту в системі усного каналу людини формується інформаційний універсум, квантований певним чином через виділення системи елементарних інформаційних одиниць* (з наук. літ.).

КВАНТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Властивість за знач. **кванто́ваний.** *Один з основних природних шляхів квантованості фітобіоти — географічне расоутворення* (з наук. літ.); *Спочатку багато хто з фізиків вважав, що квантованість енергії становить собою всього лише математичний прийом* (з наук.-попул. літ.); *За рахунок квантованості вихідного сигналу частина інформації про вхідний сигнал буде втрачатися* (з навч. літ.).

КВА́НТОВИЙ, а, е, *спец.* Стос. до квантів, пов'язаний з ними. *Описуючи поведінку матерії під час зародження Всесвіту, не можна обійтися тільки уявленнями загальної теорії відносності — необхідно залучати квантову теорію* (з наук. літ.); *Скрізь рухається світло і тільки світло, бо воно є субстанція. І скрізь його рух має квантовий характер* (М. Руденко).

△ **Ква́нтова медици́на** *див.* **медици́на; Ква́нтова меха́ніка** *див.* **меха́ніка; Ква́нтова о́птика** *див.* **о́птика; Ква́нтова радіофі́зика** *див.* **радіофі́зика; Ква́нтова теóрія пóля** *див.* **теóрія; Ква́нтова фі́зика** *див.* **фі́зика; Ква́нтова хі́мія** *див.* **хі́мія; Ква́нтовий генера́тор** *див.* **генера́тор; Ква́нтовий годи́нник** *див.* **годи́нник; Ква́нтовий комп'ю́тер** *див.* **комп'ю́тер.**

КВАНТОМЕ́ТР, а, *ч.* Прилад, який аналізує хімічний склад речовин за їхнім випромінюванням. *У полуменевих фотометрах та квантометрах спектр реєструють фотоелементом* (з наук.-попул. літ.); *Рентгенівські квантометри дозволяють одночасно визначати велику кількість елементів і автоматизувати процес спектрального аналізу* (з навч. літ.); *Інвестор мав намір модернізувати обладнання електроплавильної печі, оновити вагове господарство, устаткування водопідготовки та встановити сучасне лабораторне обладнання (квантометри, газоаналізатори, випробувальні машини)* (з газ.).

КВА́НТОР, а, *ч.* 1. *лог.* Загальна назва для логічних операцій, що обмежують ділянку істинності якого-небудь предиката і створюють висловлення. *Розрізняють квантор загальності та квантор існування* (з наук. літ.); *Повсюдно вживаються два квантори: універсальний та екзистенціальний* (із журн.).

2. *лінгв.* Слово, яке своїм значенням дає кількісну характеристику предметам, діям, властивостям і т. ін. (напр., кілька, дехто). *Квантори можуть приймати значення "багато", "мало", "декілька", їм дається конкретна інтерпретація* (з навч. літ.); *Крім номенів, які позначають об'єкти та предикати, існують номени, що позначають квантори у сентенціях та їхніх значеннях* (із журн.).

КВА́НТОРНИЙ, а, е. Стос. до квантора. *Нова кванторна інформація може з'явитися тільки тоді, коли сентенція має квантор, якого нема в реципієнта* (з наук. літ.); *Кванторні слова служать для уточнення кількісної характеристики об'єктів чи предметів* (з навч. літ.).

КВАНТУВА́ННЯ, я, *с., фіз.* Дія за знач. **квантува́ти.** *Правило квантування Бора встановлює можливі радіуси орбіт і відповідно можливі значення енергії в атомі* (з наук. літ.); *При оцифровуванні сигналу рівень квантування називають також розрядністю* (з навч. літ.); *Квантування часто використовують в обробленні цифрових сигналів, у тому числі при стисканні звуку й зображень* (з навч. літ.).

КВАНТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, фіз.* Поділяти на кванти (порції), подавати яку-небудь величину у вигляді послідовних ланок її окремих значень, згідно з певним законом. *Можливість розділити повну енергію молекули на частини дозволяє в свою чергу з хорошим наближенням квантувати різні види енергії* (з наук. літ.); *Ну, словом, тут ми маємо Монаду — Її народження із небуття. Перекажи це людям, котрі палко Земне тяжіння прагнуть квантувати, Щоб витворити фізику єдину* (М. Руденко).

КВАНТУВА́Ч, á, *ч.* Пристрій, признач. для квантування. *Квантувач перетворює аналоговий сигнал на імпульсний у кожен тактовий момент часу* (з навч. літ.); *Завод планує цьогоріч увести в дію квантувач резервуарів, дробильно-струминий апарат та обладнання для автоматичного зварювання* (з газ.).

КВА́ПИТИ, плю, пиш; *мн.* ква́плять; *наказ. сп.* квап; *недок., кого і без прям. дод.* 1. Спонукати кого-небудь робити щось швидше; підганяти (у 1 знач.). *До Салерна лагодиться Генріх, Квапить слуг, за гори рветься духом* (І. Франко); *Нерозбірливим від контузії голосом він квапить лікаря, який його оглядає* (Ю. Яновський); *Михайло вже давно побіг у справах, і він був сам собі господар, ніхто його не квапив, не підганяв* (Василь Шевчук); * Образно. *Весна квапить. Потрібна висока організованість робіт на кожному полі* (з газ.).

2. *у що, діал.* Сунути, пхати. — *Нащо це ти, собачий сину, Тут каламутиш берег мій Та квапиш ніс поганий свій У чистую оцюю воду?* (Л. Глібов).

КВА́ПИТИСЯ, плюся, пишся; *мн.* ква́пляться; *наказ. сп.* ква́пся; *недок.* 1. Старатися, намагатися робити що-небудь швидше; поспішати, хапатися; протилежне г а я т и с я. *Не квапся поперед батька в пекло* (прислів'я); — *Не надто квапся, не надто й гайся* (І. Франко); *Прощалися поспіхом, де як доводилось, нашвидку й рушали, кваплячись, інакше навздогін за долею* (О. Довженко); *Кудись квапився, ніби ціле його життя залежало тільки від стрілок годинника* (Ірина Вільде); // *з інфін.* Мати бажання, прагнути щось робити. — *А я собі думаю: дай трохи пожартую з паном, щоб не дуже квапився куматись з людьми* (І. Нечуй-Левицький); *Старша дочка подоїла вже корову і квапилась тепер нагодувати худобу* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *на кого — що.* Мати бажання до чого-небудь; спокушатися ким-, чим-небудь; зазіхати на когось, щось. *Уставши, не дуже на тую дулівку квапився* [сотник], *бо ще нове лихо зовсім його скрутило* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Хіба мало, та й яких женихів на неї квапилось?* (Ганна Барвінок).

○ **(1) Не ква́плячись,** *у знач. присл.* — без поспіху, поволі. *Андрій Степанович учить Женчика заряджати маленьку рушничку й, не кваплячись, цілитися* (Б. Антоненко-Давидович); *Молодцюватий капітан з акуратно нашитими гарматами на петлицях, не кваплячись, підійшов до партизанів* (М. Стельмах).

◊ **Збира́тися (поспіша́ти, ква́питися), як све́кор пелюшо́к (пелюшки́) пра́ти** *див.* **збира́тися.**

КВА́ПЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ква́пити** 1 і **ква́питися.** *Знайдеться й лікар, що вилікує божевільне кваплення кудись за чимось в метушні приреченій* (В. Стус); [Ф а у с т:] *Ізнов завада, знову неприємності! І в небезпеці не люблю я кваплення* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

КВАПЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який поспішає, хапається; поспішливий, хапливий. *Трясеться на ветхому возі Дівча вісімнадцяти літ. Таке невеличке, кваплеве, Рухливе і бистре на річ* (В. Бичко); *Процокотів і розтанув у вечоровім мороці якийсь кваплевий вершник* (Василь Шевчук); *Хвилинами монотонне чалапання ніг обривалося твердим гуркотанням возів, що билися колесами об вибої, немов якісь кваплеві молотники вистукували ціпами на току* (Ю. Бедзик).

2. Який робиться, відбувається, виконується поспіхом, хапливо; поспішний. *Він уже підходив до будинку головного інженера, коли раптом почув позаду кваплеві кроки* (Ю. Шовкопляс); *Ярослав закінчував свою важку й кваплеву роботу* (П. Загребельний); *Зачувся кваплевий кінський тупіт, спочатку слабкий, наче хто пальцями по столі тюкав, тоді дужчий і дужчий* (І. Білик); *Коли у людини висока температура, її мова стає кваплевою, плутаною* (із журн.).

3. *рідко.* Схильний до чого-небудь. *Чоловік кваплевий тільки до злого, лихого* (Сл. Б. Грінченка).

КВАПЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і якість за знач. **кваплúвий** 1, 2; поспішливість, хапливість. — *Не їв без мене? — А що ж, буду в твої горшки заглядати? — широко, з перебільшеною кваплевістю і пошаною відчиняє* [Григорій] *ворота* (М. Стельмах); *У їхніх рухах немає кваплевості, гарячковості, нервування* (Д. Ткач); *Лобода глянув на годинник і, згадавши, що в нього ще справи, з холодною кваплевістю розвітався з Баглаями* (О. Гончар); *Поспіх — взагалі хвороба нашого часу. Я маю на увазі не лише патологічну кваплевість людей, а й сам час* (В. Шкляр).

КВАПЛИ́ВО. Присл. до **кваплúвий** 1, 2. *Тільки де-не-де діди вигрівалися на сонці, сидячи на призьбі, та молодиці кваплево бігли по воду* (М. Коцюбинський); — *Ми затримуємо людей, — кваплево вимовила молода жінка* (С. Журахович); *У цей час хтось кваплево затарабанив у двері* (К. Гриб); *Пахуче розріджене повітря вдаряло в голову молодій жінці, ніби легке вино, занадто кваплево випите* (П. Загребельний); *Юрко почав кваплево переодягатися, озираючись на прочинені двері* (Ю. Андрухович).

КВАПНИ́Й, á, é. 1. *розм.* Те саме, що **кваплúвий** 1, 2; поспішний, хапливий. *Прямували квапною ходою до села. Івоніка засунув свій великий неформений капелюх низько на чоло, а очі хлопця прощалися востаннє з усім, що минали* (О. Кобилянська); *Я супроводив його, бачите, у квапній дорозі на Бардуїв і Телич* (К. Гриневичева); *А з світлиці — голова розкуйовджена виглянула, працею квапною розрум'янена* (Н. Королева); * Образно. *Все віддзвеніло, перезріло, перегоріло нагло все. І тільки зморщок квапні стріли скородять вигасле лице* (П. Мовчан).

2. *діал.* Спокусливий. *Гроші квапні! Що кожне на їх квапиться* (Сл. Б. Грінченка).

КВА́ПНО, *розм.* Присл. до **квапнúй** 1. *Все це вона говорила байдужно, квапно, монотонно, мов пересипувала щось з одної руки в другу* (О. Кобилянська); *Щоб уникнути небажаної розмови, Грабовський встав і квапно почав одягатися* (М. Сиротюк); *Квапно відстебнув* [Рязанов] *від паска вибухівку, дістав з гумового мішечка підривний патрон* (В. Логвиненко); // *у знач. пред. Молодиці квапно було, бо маленька дитина вдома лишилась* (Н. Кобринська).

◊ **Ква́пно ді́ється** *див.* **ді́ятися.**

КВАРК, а, *ч., фіз.* Гіпотетична заряджена частинка, яка, ймовірно, входить до складу елементарних частинок із сильною взаємодією. *Кварки не існують вільно, але вони можуть існувати об'єднаними в групи: пара кварк — антикварк складає мезон* (з наук.-попул. літ.); *У 1963 р. М. Гелл-Ман і Дж. Цвейг запропонували модель, за якою всі частинки, що беруть участь у сильних (ядерних) взаємодіях, побудовані з фундаментальніших (або первинних) частинок — кварків* (з навч. літ.); *Провідну роль в утворенні й існуванні цієї форми матерії відіграють так звані дивні кварки* (О. Авраменко, В. Авраменко).

КВА́РКОВИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до кварків. *З появою кваркової моделі перед фізиками відкрилася детальніша, глибша картина фізичного світу, яку треба укласти в рамки теорії елементарних частинок* (з наук.-попул. літ.); *В першу мить видалося: може, генератор розладнався, і кварковий промінь сфокусувався нижче, ніж треба* (М. Дашкієв); *Кваркова матерія не є абсолютно стабільною, вона поступово розпадається* (О. Авраменко).

КВА́РТА, и, *ж.* 1. Міра рідких і сипких тіл (звичайно трохи більша за літр). [В и б о р н и й:] *Випили по одній, по другій, по третій .. та вишнівки з кварту укутали* (І. Котляревський); *Молодая встала, Взяла кварту оковити Та й почастувала Сердешного невольника* (Т. Шевченко); — *То він, ще й не втершися, .. схопив глечик і видудлив із нього, мабуть, із кварту* (А. Головко); *Рідкі речовини — воду, молоко, гас, горілку — міряли квартами (кварта дорівнювала двом пляшкам)* (з наук. літ.).

2. *розм.* Те саме, що **ку́холь** 1. *Микола вхопив кварту й пожбурив нею на шинкаря* (І. Нечуй-Левицький); *Він .. зачепив кожухом мідну кварту на ослоні, й вона з брязкотом покотилася по підлозі* (В. Кучер); *На площах малеча хоробро плуталася поміж машинами і кіньми, тягаючи за собою повні відра, навперебій простягаючи кожному кварту, зачерпнуту від душі — по самі вінця!* (О. Гончар); *Зранку вихиляю кварту молока, мандрую від селища до селища* (Є. Пашковський).

3. *муз.* Четвертий ступінь у діатонічній гамі. *У розділі пальцевої техніки Л. Ревуцький з великою винахідливістю вживає свої улюблені комбінації подвійних нот: терції, кварти, квінти* (з наук. літ.); *У розпізнаванні часу виникання тої чи іншої обрядової мелодії на допомогу історії знову приходять ті самі типові ознаки: кварти, квінти й октави* (з навч. літ.).

4. *іст.* Феодальний податок у XVI–XVIII ст. у Польщі, що складав четверту частину прибутків від королівських маєтків на утримання війська. *Під час війни стягувалася "подвійна кварта"* (з наук. літ.).

ПОКАЖЧИК СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

◊ Чорт (біс) [його́] ба́тька *(рідше* ма́му) знає (зна) <Чорти́ (біси́) [його́] ба́тька *(рідше* ма́му) зна́ють> *див.* чорт

ба́тькові

◊ Іди́ [собі] к бісовому ба́тькові (к нечи́стій ма́тері) *див.* іти́ (54)

ба́тьку

◊ Тря́сця його́ (твоїй, ї́хній *і т. ін.)* ма́тері (ма́мі, *рідко* ба́тьку, ті́тці) *див.* тря́сця

БА́ЧИТИ

ба́чити

◊ Ба́чити вну́трішнім зо́ром *див.* ба́чити (2)

Зна́ти (розумі́ти, ба́чити) толк *(діал.* товк) *див.* зна́ти (3)

БЕЗА́ТОМНИЙ

беза́томна

△ Беза́томна зо́на *див.* зо́на (7)

БЕ́ЗВІСТИ

бе́зві́сти

◊ Бе́звісти зни́клий (пропа́лий) *див.* зни́клий (1)

◊ Бе́звісти зни́кнути (пропа́сти) *див.* зника́ти (1)

БЕ́ЗВІСТЬ

бе́звість

◊ Ка́нути в бе́звість (у небуття́, у ві́чність) *див.* ка́нути (2)

БЕЗНО́ГИЙ

безно́гі

△ Безно́гі земново́дні *див.* земново́дний (1)

БЕЗПЕ́КА

безпе́ка

Інформаці́йна безпе́ка *див.* безпе́ка (2)

БЕЗХВО́СТИЙ

безхво́сті

△ Безхво́сті земново́дні *див.* земново́дний (2)

БЕРЕ́ЗА[1]

бере́за

△ Каре́льська бере́за *див.* бере́за[1] (1)

БЕРЕ́ЗОВИЙ

бере́зової

◊ Да́ти (всі́пати, зада́ти) / дава́ти (задава́ти) бере́зової ка́ші *див.* дава́ти (132)

◊ Перепа́ло (перепаде́) бере́зової ка́ші *див.* перепада́ти

◊ Скуштува́ти (покуштува́ти) бере́зової ка́ші *див.* скуштува́ти

бере́зовою

◊ Частува́ти (пригоща́ти) / почастува́ти (пригости́ти) бере́зовою ка́шею *див.* частува́ти

БЕРЕ́Т

бере́ти

Голубі́ бере́ти (ка́ски) *див.* бере́т (1)

БИ́ТИ

би́ти

◊ Би́ти зорю́ *див.* би́ти (32)

◊ Би́ти карбо́ванцем *див.* би́ти (33)

◊ Би́ти ло́бом (лоба́ми) об зе́млю *див.* би́ти (36)

БИ́ТИЙ

би́та

◊ Ка́рта (ста́вка) би́та / поби́та *див.* ка́рта (12)

БИЧО́К[1]

бичка́

◊ Ка́зка про бі́лого (соло́м'яного, рябо́го) бичка́ *див.* ка́зка (4)

БІ́ГАТИ

бі́гає

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.)* *див.* моро́з

БІ́ГТИ

бі́гти

Іти́ (бі́гти) у троп *див.* іти́ (4)

Іти́ (ї́хати, бі́гти *і т. ін.)* / піти́ (пої́хати, побі́гти *і т. ін.)* з покло́ном (на покло́н) *див.* іти́ (12)

БІДА́[1]

біда́

◊ Біда́ (го́ре) гне (пригина́є) / пригне́ [до [са́мої] землі́] *див.* біда́[1] (1)

◊ Ли́хо (біда́, лиха́ годи́на) його́ (її, їх *і т. ін.)* зна́є *див.* ли́хо[1]

біду́

◊ Ї́сти біду́ *див.* ї́сти (4)

БІ́ЗНЕС

бі́знес

Зроби́ти / роби́ти бі́знес *див.* зроби́ти (1)

БІЙ

бо́єм

◊ Іти́ бо́єм *див.* іти́ (57)

БІК

бік

◊ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.)* бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.)* сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)

◊ Поверну́ти но́са в той (цей, і́нший) бік *див.* поверта́ти[1]

бо́ки

◊ Іди́ [собі] на всі чоти́ри ві́три (на чоти́ри бо́ки) *див.* іти́ (55)

боки́

◊ Боки́ зрива́ти *див.* зрива́ти[1] (1)

бо́ком

◊ Оберну́тися / оберта́тися дру́гим (і́ншим, те́мним *і т. ін.)* бо́ком *див.* оберта́тися

бо́ку

○ З одного́ бо́ку.., з дру́гого (і́ншого) бо́ку... *див.* бік (2)

БІ́ЛИЙ

бі́ле

◊ Бі́ле зо́лото *див.* зо́лото (1)

бі́лий

◊ [Аж *(рідко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (завертівся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пе́рекидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.)* [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]

бі́лого

◊ Ка́зка про бі́лого (соло́м'яного, рябо́го) бичка́ *див.* ка́зка (4)

БІЛЬМО́

бі́льма

◊ Зніма́ти / зня́ти бі́льма з оче́й *див.* зніма́ти (12)

БІ́ЛЬШЕ

бі́льше

◊ Нічо́го [бі́льше] не лиша́ється (не залиша́ється, не зостає́ться, *рідко* не остає́ться *і т. ін.)* / не лиши́лося (не залиши́лося, не зоста́лося, *рідко* не оста́лося *і т. ін.)* [, як] *див.* лиша́тися

БІ́ЛЬШИЙ

бі́льшій

○ Вели́кою (значно́ю, бі́льшою *і т. ін.)* мі́рою <*рідко* У вели́кій (значні́й, бі́льшій *і т. ін.)* мі́рі> *див.* мі́ра

бі́льшою

○ Вели́кою (значно́ю, бі́льшою *і т. ін.)* мі́рою <*рідко* У вели́кій (значні́й, бі́льшій *і т. ін.)* мі́рі> *див.* мі́ра

БІОМЕТРИ́ЧНИЙ

біометри́чна

△ Біометри́чна ідентифіка́ція *див.* ідентифіка́ція (1)

БІС[1]

біс

◊ Біс злиза́в (ізлиза́в) *див.* біс[1] (2)

◊ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рідко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс[1] (1)

◊ Біс (кат, чорт) би його́ (тебе́, її *і т. ін.)* взяв *див.* біс[1] (3)

◊ Біс (чорт, ді́дько, кат) із ним (з не́ю, з тобо́ю *і т. ін.)* *див.* біс[1] (6)

◊ Не узя́в його́ (її, їх *і т. ін.)* біс (кат, чорт) *див.* біс[1] (13)

◊ Сам чорт (чортя́ка, біс, сатана́) но́гу (но́ги) зло́мить (вло́мить, злама́є *і т. ін.)* *див.* чорт

◊ Чорт (біс) зна (зна́є) що *див.* чорт

◊ Чорт (біс) [його́] ба́тька *(рідше* ма́му) зна́є (зна) <Чорти́ (біси́) [його́] ба́тька *(рідше* ма́му) зна́ють> *див.* чорт

◊ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.)* [його́ (тебе́, їх *і т. ін.)*] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт

бі́са

◊ Іди́ [собі] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, до ли́ха, к бі́су, к чо́рту, під три чорти́ *і т. ін.)* *див.* іти́ (52)

біси́

◊ Чорт (біс) [його́] ба́тька *(рідше* ма́му) зна́є (зна) <Чорти́ (біси́) [його́] ба́тька *(рідше* ма́му) зна́ють> *див.* чорт

бі́сові

◊ Ма́тері (бі́сові, *рідше* ті́тці) його́ (її, ї́хній *і т. ін.)* ковí́нька (ко́рінь) *див.* ковí́нька

бі́сом

◊ Позира́ти во́вком (бі́сом, зи́зом *і т. ін.)* *див.* позира́ти

бі́су

◊ Іди́ [собі] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, до ли́ха, к бі́су, к чо́рту, під три чорти́ *і т. ін.)* *див.* іти́ (52)

◊ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.)* *див.* іти́ (66)

БІСЕНЯ́

бісеня́та

◊ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рідко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс[1] (1)

БІСИК
бісики
◊ Бісики грáють (стрибáють, *рідше* іскря́ться *і т. ін.)* в очáх *див.* бісик (1)
БІСІВ
бісовому
◊ Ідú [собí] к бісовому бáтькові (к нечúстій мáтері) *див.* ітú (54)
БЛАКИ́ТНИЙ
блакúтного
◊ До зеле́ного (блакúтного) змія *див.* змій (1)
БЛУД[2]
блу́дом
◊ Ходúти (ітú) блу́дом *див.* ходúти
БЛУДИ́ТИ[1]
блудúти
◊ Блукáти (блудúти, ітú *і т. ін.)* манівця́ми *див.* блукáти (1)
БЛУКА́ТИ
блукáти
◊ Блукáти (блудúти, ітú *і т. ін.)* манівця́ми *див.* блукáти (1)
БОГ
Бог
◊ Бог (Госпóдь) зна що [такé] *див.* Бог (2)
◊ Бог знáє (зна) як *див.* Бог (9)
◊ Бог зна (знáє) колú (відкóли, пóки) *див.* Бог (10)
◊ Бог *(рідко* Біг, Госпóдь) [йогó (їх, тебé *і т. ін.)*] [святúй] знáє (зна, вíдає, вíда) *див.* Бог (13)
◊ Бог рóзумом зобúдив (обділúв) *див.* Бог (14)
◊ Не Бог зна якúй *див.* Бог (22)
◊ Одúн Бог [тíльки] знáє (вíдає) *див.* Бог (24)
Бóга
◊ Зглянься (зглянь́тесе, зогля́ньтеся *і т. ін.)* на Бóга! *див.* зглянутися (2)
◊ У Бóга теля́ з'ї́сти *див.* з'ї́дати (11)
Бóгом
◊ Ідú [собí] з Бóгом *див.* ітú (53)
Бóже
◊ Дай Бóже здорóв'я *див.* давáти (123)
◊ Дай Бóже нáшому теля́ті вóвка з'ї́сти (піймáти)! *див.* давáти (125)
БО́ЖИЙ
Бóжа
◊ Íскра Бóжа *див.* íскра (3)
◊ [Чúста] кáра Бóжа (Госпóдня, вавилóнська) *див.* кáра (2)
Бóжої
◊ Просúти кáри Бóжої *див.* просúти
БОЛО́ТО
болóта
◊ Вúтягти (вúтягнути) / витягáти (витя́гувати) з болóта (з багнá, з калю́жі, з грязю́ки *і т. ін.)* *див.* витягáти (6)
болóто
◊ Втоптáти (затоптáти) / втóптувати (топтáти) в багнó (в багню́ку, в болóто, в зéмлю *і т. ін.)* *див.* втóптувати[1] (1)
болóтом
◊ Змíшувати (мішáти) / змішáти з землéю (з болóтом, з грязю́кою) *див.* змíшувати (2)

БОЛЯ́ЧКА
боля́чки
◊ Хоч до рáни (до боля́чки, до зубíв *і т. ін.)* кладú (прикладáй, притуля́й *і т. ін.)* / прикладú (притулú) *див.* клáсти
БО́НУСНИЙ
бóнусна
△ Бóнусна знúжка *див.* знúжка (1)
БОРЩ
борщ
Зелéний борщ *див.* борщ (1)
◊ Не давáти (не дозволя́ти) / не дáти (не дозвóлити) наплювáти (плю́нути) [собí] в кáшу (в борщ) *див.* давáти (185)
◊ Плювáти / плю́нути (наплювáти, *рідше* начхáти) в борщ (в кáшу) *див.* плювáти
БРАТ
брат
◊ Ї́хній брат *див.* брат (11)
БРА́ТИ
берé
◊ Дрімóта берé (змóрює, хúлить) *див.* дрімóта (1)
◊ Зло (злість) берé (забирáє, розбирáє) / <Зло взялó> <Злість взялá> *див.* зло[1] (2)
берú
◊ Кат йогó (її, їх *і т. ін.)* [мáму] берú (забирáй) / взяв (побрáв, забрáв) [би] *див.* кат (3)
◊ Хоч берú та лізь живцéм у зéмлю *див.* брáти (144)
берýть
◊ Пóзіхи (позíхóти) змагáють (берýть) *див.* пóзіхи
брáти
◊ Брáти / взя́ти за карк (за в'я́зи) *див.* брáти (78)
Брáти / взя́ти зобов'я́зання *див.* брáти (12)
◊ Брáти / взя́ти (*розм.* вхопúти) на зýби (на зуб, на зубóк, на зýбки *і т. ін.)* *див.* брáти (91)
◊ Брáти (забирáти, перехóплювати *і т. ін.)* / взя́ти (забрáти, перехопúти *і т. ін.)* ініціатúву [до своїх рук (у свої рýки)] *див.* брáти (126)
◊ Брáти (піднімáти, здіймáти) / взя́ти (підня́ти, здійня́ти) на глум (на глýзи, на глуз, на сміх, на кпúни, на кпин, *діал.* на кпи) *див.* брáти (128)
◊ Брáти (хапáти) / взя́ти (схопúти) за зя́бра *(рідко* за жáбри) *див.* брáти (134)
Ітú (вихóдити, подавáти) / пітú (вúйти, подáти) у відстáвку <Брáти / взя́ти відстáвку> *див.* ітú (7)
◊ Ловúти (брáти) / зловúти (взя́ти, піймáти, спіймáти *і т. ін.)* на гачóк *див.* ловúти
БРА́ТИСЯ
брáтися
◊ Брáтися / взя́тися зубáми *див.* брáтися (13)
Брáтися / взя́тися іржéю *див.* брáтися (3)
◊ Не брáтися (не вхóдити, не йти) в рахýбу *див.* брáтися (23)

БРИКНУ́ТИ
брикнýла
◊ Щоб (бодáй, хай би *і т. ін.)* тебé (йогó, її *і т. ін.)* мýха (кáчка, гýска, кýрка *і т. ін.)* вбрикнýла (брикнýла) *див.* мýха
БРИЛЬ
брилí
Поздіймáти (познімáти) шапкú (брилí, капелю́хи *і т. ін.)* *див.* поздіймáти
бриль
Знімáти (скидáти, здіймáти) / зня́ти (скúнути, здійня́ти) шáпку (бриль, капелю́х *і т. ін.)* *див.* знімáти (6)
БРИЛЬЯ́НТОВИЙ
брилья́нтова
△ Діамáнтова (брилья́нтова) зéлень *див.* зéлень (1)
БРІД
брóду
◊ Лíзти у вóду, не знáючи брóду *див.* лíзти
БРОВА́
брóви
Брóви здвигнýлися (здвúнулися) *див.* бровá (1)
Здвóювати / здвóїти брóви *див.* здвóювати (1)
◊ Здúблювати / здúбити брóви (вýса) *див.* здúблювати (1)
бровóю
◊ Не моргнýвши *(рідше* не зморгнýвши) [óком (бровóю)] *див.* моргнýти
БРУД
бруд
◊ Злúзувати пóрох (бруд) *див.* злúзувати (1)
БРУДНИ́ТИ
бруднúти
◊ Бруднúти (паскýдити, каля́ти *і т. ін.)* рýки *див.* бруднúти (1)
БРЮССЕ́ЛЬСЬКИЙ
брюссéльська
△ Брюссéльська капýста *див.* капýста (1)
БРЯЖЧА́ТИ
бряжчáть
◊ Карбóванці бряжчáть *див.* карбóванець (2)
БУВА́ТИ
бувáй
◊ Бувáй (ідú, зоставáйся, ходú *і т. ін.)* здорóв (здорóвий, здоровéнький) <Бувáйте (зоставáйтеся, ідíть, ходíть *і т. ін.)* здорóві (здоровéнькі)> *див.* бувáти (1)
бувáйте
◊ Бувáй (ідú, зоставáйся, ходú *і т. ін.)* здорóв (здорóвий, здоровéнький) <Бувáйте (зоставáйтеся, ідíть, ходíть *і т. ін.)* здорóві (здоровéнькі)> *див.* бувáти (1)
БУГА́Й[1]
бугая́
◊ Робúти (роздувáти, *рідко* видувáти) / зробúти (роздýти, *рідко* вúдути) з мýхи слонá *(рідко* волá, бугая́) *див.* робúти

БУДИ́НОК
буди́нок
◊ Картко́ви́й буди́ночок (буди́нок) *див.* буди́ночок (1)
БУДИ́НОЧОК
буди́ночок
◊ Картко́ви́й буди́ночок (буди́нок) *див.* буди́ночок (1)
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* картко́ви́й буди́ночок *див.* буди́ночок (2)
БУДІВНИ́ЦТВО
будівни́цтво
Зеле́не будівни́цтво *див.* будівни́цтво (2)
△ Капіта́льне будівни́цтво *див.* будівни́цтво (4)
БУДУВА́ТИ
будува́ти
◊ Будува́ти золоті́ за́мки на ві́трі *див.* будува́ти (1)
БУ́КВА
бу́квами
◊ Впи́саний в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́саний (1)
◊ Впи́сувати / вписа́ти в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́сувати (1)
◊ Впи́суватися в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́суватися (1)
БУ́ЛОЧКА
бу́лочка
Ві́денська здо́ба (бу́лочка) *див.* здо́ба[1] (1)
БУ́ЛЬБАШКОВИЙ
бу́льбашкова
△ Бу́льбашкова ка́мера *див.* ка́мера (2)
БУРЯ́К
буряків
◊ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти *(рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д
БУР'Я́Н
бур'яні́
△ Каранти́нні бур'яні́ *див.* бур'я́н (1)
БУТАДІЄ́НОВИЙ
бутадіє́новий
△ Бутадіє́новий каучу́к *див.* бутадіє́новий (1)
БУ́ТИ
був
◊ Здоро́в (здорове́нький) був <Здоро́ві (здорове́нькі) були́> *див.* бу́ти (92)
бу́де
◊ Нема́ (нема́є, не було́, не бу́де) зно́су *див.* нема́
◊ Неха́й (хай) здоро́в (здоро́вий) бу́де <Неха́й (хай) здоро́ві бу́дуть> *див.* бу́ти (103)
◊ [Хай, неха́й] земля́ [бу́де] пу́хом (перо́м, пухке́нькою, легка́) *див.* земля́ (32)
бу́деш
◊ Бу́деш зна́ти *див.* бу́ти (34)
бу́дуть
◊ Неха́й (хай) здоро́в (здоро́вий) бу́де <Неха́й (хай) здоро́ві бу́дуть> *див.* бу́ти (103)
будь
◊ Будь здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бу́дьте здоро́ві (здорове́нькі)> *див.* бу́ти (36)
◊ За будь-здоро́в *див.* бу́ти (91)
бу́дьмо
◊ Бу́дьмо здоро́ві! *див.* бу́ти (38)
бу́дьте
◊ Будь здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бу́дьте здоро́ві (здорове́нькі)> *див.* бу́ти (36)
була́
◊ Мо́ва йде (мо́виться, була́) *див.* мо́ва
були́
◊ Здоро́в (здорове́нький) був <Здоро́ві (здорове́нькі) були́> *див.* бу́ти (92)
було́
◊ [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю *див.* нема́
◊ Лиця́ нема́ (нема́є, не зна́ти, не було́) / не ста́ло *див.* нема́
◊ Нема́ (нема́є, не було́) зупи́ну (впи́ну, спи́ну *і т. ін.) див.* нема́
◊ Нема́ (нема́є, не було́, не бу́де) зно́су *див.* нема́
бу́ти
◊ Бу́ти і́ншої ду́мки *див.* бу́ти (64)
◊ Бу́ти (іти́, крокува́ти, перебува́ти *і т. ін.)* в одні́й шере́нзі *див.* бу́ти (65)
Бу́ти (лиша́тися, зостава́тися *і т. ін.)* / лиши́тися (зоста́тися) на хазя́йстві *див.* бу́ти (13)
◊ Бу́ти / ста́ти і́грашкою у рука́х *див.* бу́ти (78)
◊ Іти́ (бу́ти, ходи́ти *і т. ін.)* на пові́дку (на по́воді, на припо́ні, на при́в'язі *і т. ін.) див.* іти́ (58)
БУ́ФЕРНИЙ
бу́ферна
△ Бу́ферна зо́на *див.* зо́на (8)
БУ́ЧА
бу́ча
Зчиня́лася (здійма́лася, збива́лася *і т. ін.)* / зчини́лася (здійняла́ся, зби́лася *і т. ін.)* бу́ча *див.* бу́ча (1)
бу́чу
Збива́ти (зчиня́ти, забива́ти *і т. ін.)* / зби́ти (зчини́ти, заби́ти *і т. ін.)* бу́чу *див.* збива́ти (5)
БЮРО́
бюро́
Бюро́ зна́хідок *див.* бюро́ (3)
Бюро́ техні́чної інвентариза́ції (БТІ) *див.* бюро́ (5)
ВА-БА́НК
ва-ба́нк
◊ Іти́ / піти́ ва-ба́нк *див.* іти́ (76)
ВАВИЛО́НСЬКИЙ
вавило́нська
◊ [Чи́ста] ка́ра Бо́жа (Госпо́дня, вавило́нська) *див.* ка́ра (2)
вавило́нське
Вавило́нське зміша́ння мов *див.* зміша́ння[1] (1)
ВАГА́[1]
вага́
△ Важка́ вагова́ катего́рія <Важка́ вага́> *див.* катего́рія (1)
△ Зчі́пна́ вага́ *див.* вага́[1] (5)
△ Легка́ вагова́ катего́рія <Легка́ вага́> *див.* катего́рія (5)
△ Напівважка́ вагова́ катего́рія <Напівважка́ вага́> *див.* катего́рія (6)
△ Сере́дня вагова́ катего́рія <Сере́дня вага́> *див.* катего́рія (7)
ваги́
◊ Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, ці́нності) *див.* надава́ти[2]
вагу́
◊ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) жир (вагу́) *див.* зганя́ти (2)
◊ На вагу́ зо́лота *див.* вага́[1] (13)
ВАГА́ННЯ
вага́ння
◊ Не зна́ти вага́нь (вага́ння) *див.* зна́ти (29)
вага́нь
◊ Не зна́ти вага́нь (вага́ння) *див.* зна́ти (29)
ВАГОВИ́Й
вагова́
△ Важка́ вагова́ катего́рія <Важка́ вага́> *див.* катего́рія (1)
△ Легка́ вагова́ катего́рія <Легка́ вага́> *див.* катего́рія (5)
△ Напівважка́ вагова́ катего́рія <Напівважка́ вага́> *див.* катего́рія (6)
△ Сере́дня вагова́ катего́рія <Сере́дня вага́> *див.* катего́рія (7)
ВАЖКИ́Й
важка́
△ Важка́ вагова́ катего́рія <Важка́ вага́> *див.* катего́рія (1)
△ Важка́ кавале́рія *див.* кавале́рія (1)
△ Важка́ промисло́вість (інду́стрія) *див.* промисло́вість
важки́й
◊ [Важки́й] ка́мінь да́вить ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь (8)
◊ Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́) *див.* здійма́ти (3)
◊ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь (18)
важки́м
◊ Лежа́ти [важки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́) *див.* лежа́ти
ВА́КУУМ
ва́куум
Інформаці́йний ва́куум *див.* ва́куум (1)
ВАЛ[3]
вал
△ Карда́нний вал *див.* вал[3] (1)
ВАЛИ́ТИ[1]
вали́ти
◊ Вали́ти (зва́лювати, перекла́дати) / звали́ти (перекла́сти) з хво́рої (дурно́ї) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)
ВАЛЮ́ТА
валю́та
△ Валю́та пе́ршої катего́рії *див.* валю́та (1)
△ Інозе́мна валю́та *див.* валю́та (2)
ВАЛЮ́ТНИЙ
валю́тна
△ Валю́тна інтерве́нція *див.* інтерве́нція (1)
ВАРИ́ТИ
вари́ти
◊ Вари́ти / звари́ти ка́шу *див.* вари́ти (3)
ва́рить
◊ Казано́к (баня́к, макі́тра) ва́рить / *рідше* казано́к (баня́к) звари́в (макі́тра звари́ла) *див.* казано́к (1)

ВА́РТА

ва́рту

Здава́ти / зда́ти ва́рту (змі́ну, чергува́ння *і т. ін.) див.* здава́ти (1)

Ста́вити / поста́вити ва́рту (сторо́жу, карау́л *і т. ін.) див.* ста́вити

ВА́РТИЙ

ва́ртий

◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щербато́ї] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)

ВАШ

ва́ша

Аби́ (якщо́) ва́ша (твоя́) зго́да *див.* зго́да (1)

ва́ше

Ва́ше (твоє́) здоро́в'я *див.* здоро́в'я (1)

ва́шого

◊ На́шого (ва́шого, ї́хнього *і т. ін.)* по́ля я́года *див.* я́года

ВБИРА́ТИ[1]

вбира́є

◊ Очі вбира́ють [в се́бе] <Зір (по́гляд) вбира́є [в се́бе]> *див.* о́ко[1]

вбира́ти

◊ Вбира́ти очи́ма (в о́чі, по́глядом, зо́ром) *див.* вбира́ти[1] (3)

вбира́ють

◊ Очі вбира́ють [в се́бе] <Зір (по́гляд) вбира́є [в се́бе]> *див.* о́ко[1]

ВБРИКНУ́ТИ

вбрикну́ла

◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.)* тебе́ (його́, її́ *і т. ін.)* му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.)* вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха

ВВІЗНИ́Й

ввізне́

△ Ввізне́ (і́мпортне) ми́то *див.* ми́то

ВГО́РУ

вго́ру

◊ Акції іду́ть (підви́щуються, підніма́ються *і т. ін.)* / пішли́ (підви́щилися, підняли́ся *і т. ін.)* [вго́ру] *див.* а́кція[1] (1)

Здійма́ти *(рі́дко* знімати, зно́сити) / здійня́ти (*рі́дко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.) див.* здійма́ти (2)

Здійма́тися (підно́ситися, злі́тати *і т. ін.)* вго́ру *див.* здійма́тися (1)

◊ Іти́ / піти́ вго́ру (все та вго́ру) *див.* іти́ (77)

ВДА́ЧА

вда́чі

Не зра́джувати / не зра́дити своє́ї нату́ри (вда́чі) *див.* зра́джувати (3)

ВДЕНЬ

вдень

◊ [Вдень] з вогне́м (зі сві́чкою, зі свічка́ми) не знайде́ш (не знайти́) *див.* знахо́дити (3)

уде́нь

◊ Хоч уде́нь із сві́чкою шука́й [– не знайде́ш] *див.* шука́ти

ВДРУ́ГЕ

вдру́ге

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* [вдру́ге (зно́ву)] на світ народи́тися *див.* наро́джуватися

ВЕЛИ́КИЙ

вели́ка

Вели́ка (*з вели́кої лі́тери*) земля́ *див.* земля́ (2)

△ Вели́ка кало́рія *див.* кало́рія (1)

вели́ке

○ На [превели́ке (вели́ке)] здивува́ння (здиво́вання) *див.* здивува́ння (1)

Роби́ти / зроби́ти [оста́ннє (вели́ке)] зуси́лля *див.* роби́ти

вели́кий

◊ Ма́ти [вели́кий] зуб (вели́кого зу́ба) *див.* ма́ти[2]

Ма́ти (знахо́дити / знайти́) [вели́кий (значни́й)] по́пит *див.* ма́ти[2]

вели́ких

Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] стара́нь (зуси́ль, сил, *рі́дше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)

вели́кі

◊ Роби́ти / зроби́ти вели́кі о́чі *див.* роби́ти

вели́кій

○ Вели́кою (значно́ю, бі́льшою *і т. ін.)* мі́рою <*рі́дко* У вели́кій (значні́й, бі́льшій *і т. ін.)* мі́рі> *див.* мі́ра

вели́кого

◊ Ма́ти [вели́кий] зуб (вели́кого зу́ба) *див.* ма́ти[2]

вели́кою

○ Вели́кою (значно́ю, бі́льшою *і т. ін.)* мі́рою <*рі́дко* У вели́кій (значні́й, бі́льшій *і т. ін.)* мі́рі> *див.* мі́ра

ВЕЛИЧИНА́

величина́

△ Змі́нна величина́ *див.* величина́ (3)

величини́

△ Зі́рка (зоря́) пе́ршої величини́ *див.* зі́рка (3)

ВЕ́ННИЙ

ве́нні

△ Ве́нні ка́мені *див.* ка́мінь (5)

ВЕ́НЧУРНИЙ

ве́нчурний

△ Ве́нчурний капіта́л *див.* капіта́л (3)

ВЕРБА́

ве́рби

◊ Золоті́ ве́рби росту́ть <Золоте́ ве́рб'я росте́> *див.* верба́ (2)

ВЕ́РБ'Я

ве́рб'я

◊ Золоті́ ве́рби росту́ть <Золоте́ ве́рб'я росте́> *див.* верба́ (2)

ВЕРНУ́ТИ[1]

верну́ти

◊ Переверну́ти (зру́шити, ру́шити) / верну́ти (ру́хати) го́ри *див.* переверта́ти

ВЕРНУ́ТИСЯ[1]

ве́рнеться

◊ [Аж *(рі́дко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, македри́ться, колихається, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.)* [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]

ВЕРСТА́

верст

◊ За сім верст киселю́ ї́сти *див.* ї́сти (2)

ВЕРСТА́Т

верста́т

△ Карусе́льний верста́т *див.* верста́т (3)

ВЕРХ

верха́х

◊ Скака́ти (іти́) по верха́х *див.* скака́ти

ВЕ́РХИ

ве́рхи

◊ Ї́здити (ката́тися) / пої́хати ве́рхи *на кому* (на горбі́ *чиєму*) *див.* ї́здити (2)

ВЕ́РША

ве́ршу

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ка́рась у ве́ршу *див.* ка́рась (2)

ВЕСЕЛИ́ТИ

весели́ти

◊ Ті́шити (весели́ти) о́ко (о́чі, зір *і т. ін.) див.* ті́шити

ВЕСІ́ЛЛЯ

весі́лля

◊ Золоте́ весі́лля *див.* весі́лля (1)

Справля́ти (гра́ти, гуля́ти *і т. ін.)* / спра́вити (зігра́ти, згуля́ти) весі́лля *див.* справля́ти

ВЕСТИ́СЯ

веде́ться

Розмо́ва іде́ (захо́дить, веде́ться, то́читься *і т. ін.)* / пішла́ (зайшла́) *див.* розмо́ва

ВЕСЬ[1]

весь

◊ На весь (уве́сь) [по́вний, по́вен] зрі́ст (рі́ст) *див.* зрі́ст (3)

◊ Пока́зувати / показа́ти на весь зрі́ст *див.* пока́зувати

все

◊ Все йде до рук (у ру́ку) *див.* весь[1] (8)

◊ Іти́ на все *див.* іти́ (71)

◊ У голові́ все йде / пішло́ о́бертом *див.* весь[1] (24)

◊ [Усе́] до йо́ти *див.* йо́та (2)

◊ Хай [усе́] йде пра́хом *див.* іти́ (156)

всі

◊ Всі ко́зи в зо́лоті *див.* коза́

◊ Іди́ [собі́] на всі чоти́ри ві́три (на чоти́ри бо́ки) *див.* іти́ (55)

◊ Плу́тати (переплу́тувати) / сплу́тати (переплу́тати, змі́шати) [всі] ка́рти *див.* плу́тати

◊ Поста́вити (розста́вити) / ста́вити кра́пку ([всі] крапки́) над "і" *див.* поста́вити[1]

всіма́

◊ Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти *і т. ін.) див.* фі́бра

всіх

Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] стара́нь (зуси́ль, сил, *рі́дше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)

всього́

○ Крім усього́ і́ншого *див.* і́нший (4)

ВЕЧІ́РНІЙ

вечі́рньої

Від світово́ї зорі́ до вечі́рньої *див.* зоря́ (1)

ВИ

вам

◊ Здра́стуйте вам у ха́ту *див.* здра́стувати (1)

○ Не вам (не тобі́) ка́жучи *див.* каза́ти (5)

Що [ж ти] [йому́ (їй, вам *і т. ін.)*] зро́биш *див.* зроби́ти (9)

ва́ми

◊ Неха́й (хай) за ним (за не́ю, за ва́ми *і т. ін.)* земля́ про́падом *див.* земля́ (26)

◊ Хай розве́рзеться під тобо́ю (під ва́ми) земля́! *див.* земля́ (33)

вас

◊ Зна́ю (зна́ємо) [я (ми)] вас (тебе́, його́ *і т. ін.) див.* зна́ти (28)

◊ Неха́й (хай, бода́й) тебе́ (вас) земля́ не при́йме <Бода́й (щоб) тебе́ земля́ не прийняла́> *див.* земля́ (25)

ви

◊ Бода́й (щоб, неха́й би *і т. ін.)* ти (він, вона́ *і т. ін.)* сказ́ився (скис, зслиз *і т. ін.)* <Сказ́ись (скисни, зсли́зни) ти> <Сказі́ться (скисні́ть, зсли́зніть) ви> *див.* сказ́итися

◊ Іти́ на ви *див.* іти́ (69)

ВИБИВА́ТИ

вибива́ти

◊ Вибива́ти зуба́ми чечі́тку (третяка́) *див.* вибива́ти (16)

ВИБИВА́ТИСЯ

вибива́тися

◊ Вибива́тися / ви́битися із злидні́в *див.* вибива́тися (5)

ВИ́БИТИЙ

ви́битий

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з ка́меня ви́битий *див.* ви́битий (2)

ВИБІ́ЛЮВАЛЬНИЙ

вибі́лювальна

△ Вибі́лювальна зда́тність *див.* зда́тність (1)

ВИ́ВЕСТИ

ви́вести

◊ Ви́вести (знайти́, віднайти́) кінці́ *(рі́дше* кіне́ць) *див.* виво́дити[1] (6)

ВИ́ГАДАТИ[1]

ви́гадай

◊ Ще що ви́гадай (ви́думай, зро́би *і т. ін.)*! *див.* вига́дувати[1] (2)

ВИ́ГЛЯД

ви́гляд

◊ Роби́ти / зроби́ти ви́гляд *див.* роби́ти

ВИ́ГОДУВАТИ

ви́годувати

◊ Відігрі́ти (ви́гріти, ви́годувати) / відігріва́ти змію́ (гадю́ку) бі́ля (ко́ло) [свого́] се́рця (за па́зухою) *див.* відігріва́ти (2)

ВИГРАВА́ТИ

вигрва́ти

◊ Виграва́ти / ви́грати третячка́ на зуба́х *див.* виграва́ти (2)

ВИ́ГРІТИ

ви́гріти

◊ Відігрі́ти (ви́гріти, ви́годувати) / відігріва́ти змію́ (гадю́ку) бі́ля (ко́ло) [свого́] се́рця (за па́зухою) *див.* відігріва́ти (2)

ВИД[1]

виду́

◊ Згоря́ти (згора́ти) / згорі́ти на виду́ *див.* згоря́ти (3)

ВИ́ДЕРЖАТИ

ви́держати

Склада́ти *(рі́дше* держа́ти) / скла́сти *(рі́дше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти

ВИДЗВО́НЮВАТИ

видзво́нювати

◊ Дзвони́ти (видзво́нювати) зуба́ми *див.* дзвони́ти (2)

ВИДИ́МІСТЬ

види́мості

△ Зо́на види́мості *див.* зо́на (12)

ВИДИРА́ТИ

видира́й

◊ Хоч зуба́ми вирива́й (видира́й) *див.* вирива́ти[1] (7)

видира́ти

◊ Видира́ти / ви́дерти з зубі́в (з ро́та, з рук, з го́рла) *див.* видира́ти (3)

◊ Видира́ти (вирива́ти) / ви́дерти (ви́рвати) зуба́ми *див.* видира́ти (5)

◊ Діста́ти (добу́ти, ви́дерти *і т. ін.)* / дістава́ти (добува́ти, видира́ти *і т. ін.)* з-під землі́ *(рі́дше* під земле́ю) *див.* дістава́ти (9)

ВИДРЯ́ПУВАТИСЯ

видря́пуватися

◊ Видря́пуватися / ви́дряпатися із злидні́в *див.* видря́пуватися (1)

ВИДУВА́ТИ

видува́ти

◊ Роби́ти (роздува́ти, *рі́дко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рі́дко* ви́дути) з му́хи слона́ *(рі́дко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти

ВИ́ДУМАТИ

ви́думай

◊ Ще що ви́гадай (ви́думай, зро́би *і т. ін.)*! *див.* вига́дувати[1] (2)

ВИ́ЗБИРАТИ

ви́збираєш

◊ І зу́би ви́збираєш <І зубі́в не ви́збираєш> *див.* визби́рувати (1)

ВИ́ЗНАЧЕНИЙ

ви́значений

△ Ви́значений інтегра́л *див.* інтегра́л (1)

ВИЇЖДЖА́ТИ

виїжджа́ти

Виїжджа́ти (ї́здити) в світ *див.* виїжджа́ти (1)

ВИКИДА́ТИ

викида́ти

◊ Викида́ти / ви́кинути на смітни́к істо́рії *див.* викида́ти (9)

◊ Роби́ти (викида́ти, стро́їти) / зроби́ти (ви́кинути) фі́ґлі (фі́ґля, фі́ґлі-мі́ґлі) *див.* роби́ти

ВИКЛАДА́ТИ

виклада́ти

◊ Виклада́ти / ви́класти [свої́] ка́рти *див.* виклада́ти (2)

ВИКЛИКА́ТИ

виклика́ти

Зчиня́ти (виклика́ти, роби́ти) / зчини́ти (ви́кликати, зроби́ти) переполо́х *див.* зчиня́ти (1)

ВИКОНА́ВЕЦЬ

викона́вець

△ Викона́вець зло́чину *див.* викона́вець (2)

ВИКОНА́ННЯ

викона́ння

△ Забезпе́чення викона́ння зобов'я́зань *див.* забезпе́чення (2)

ВИ́КОПАТИ

ви́копай

◊ Хоч з (з-під) землі́ ви́копай *див.* вико́пувати (1)

ВИ́ЛІПЛЕНИЙ

ви́ліплений

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з во́ску *(рі́дко* з гі́псу) ви́ліплений (злі́плений) *див.* ви́ліплений (1)

ВИ́ЛУЩИТИ

ви́лущити

◊ Ви́лущити зу́би *див.* вилу́щувати (1)

ВИ́ЛЯСК

ви́ляски

◊ Аж (ті́льки) ви́ляски *(рі́дко* о́дляски) піду́ть / іду́ть (розляга́ються) *див.* ви́ляск (1)

ВИМАЛЬО́ВУВАТИ

вимальо́вувати

Вимальо́вувати (змальо́вувати) / ви́малювати (змалюва́ти) слова́ми *див.* вимальо́вувати (1)

ВИ́МАНИТИ

ви́манити

◊ І калаче́м не ви́манити *див.* вима́нювати (1)

ВИ́ННИЙ[2]

ви́нний

△ Ви́нний ка́мінь *див.* ка́мінь (6)

ВИНЯТКО́ВИЙ

винятко́ва

△ Винятко́ва економі́чна зо́на *див.* зо́на (9)

ВИПАДА́ТИ

випада́ти

◊ Випада́ти / ви́пасти з по́ля зо́ру *див.* випада́ти (4)

Випада́ти / ви́пасти на ка́ртах *див.* випада́ти (1)

ВИ́ПАДОК

ви́падок

◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.) див.* пійма́ти

ВИ́ПАЛЕНИЙ

ви́паленої

△ Та́ктика ви́паленої землі́ *див.* та́ктика

ВИ́ПИТИ

ви́пити

◊ Пи́ти (запива́ти) / ви́пити (запи́ти) миро́ву (зми́рщину) *див.* пи́ти

ВИПРОМІ́НЮВАННЯ

випромі́нювання

△ Інфрачерво́не випромі́нювання *див.* випромі́нювання (3)

△ Іонізува́льне випромі́нювання *див.* випромі́нювання (4)

ВИ́ПРОСИТИ

ви́просиш

◊ [І] льо́ду (сні́гу [торі́шнього], кри́ги) се́ред (посе́ре́д) зими́ не ви́просиш *див.* випро́шувати (1)

ВИПУСКА́ТИ
випуска́ти
◊ Випуска́ти / ви́пустити з по́ля зо́ру *див.* випуска́ти (7)
ВИРИВА́ТИ[1]
вирива́й
◊ Хоч зуба́ми вирива́й (видира́й) *див.* вирива́ти[1] (7)
вирива́ти
◊ Видира́ти (вирива́ти) / ви́дерти (ви́рвати) зуба́ми *див.* видира́ти (5)
ВИРИНА́ТИ
вирина́ти
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* із (з-під) землі́ ви́рости (вроди́тися, ви́ринути) / вироста́ти (вирина́ти) *див.* виростá́ти (4)
ВИРОБНИ́ЦТВО
виробни́цтва
△ Зна́ряддя виробни́цтва *див.* зна́ряддя (2)
ВИРОБНИ́ЧИЙ
виробни́ча
△ Виробни́ча інфраструкту́ра *див.* інфраструкту́ра (1)
ВИРОСТА́ТИ
вироста́ти
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* із (з-під) землі́ ви́рости (вроди́тися, ви́ринути) / виростá́ти (вирина́ти) *див.* вироста́ти (4)
ВИ́СІТИ
ви́сіти
◊ Ви́сіти (повиса́ти) / пови́снути в пові́трі (між не́бом і земле́ю) *див.* ви́сіти (7)
ВИСКА́ЛЮВАТИ
виска́лювати
◊ Виска́лювати (вискаля́ти) / ви́скалити зу́би *див.* виска́лювати (1)
ВИСЛИЗА́ТИ
вислиза́є
◊ Земля́ ті́ка́є (вислиза́є) / втекла́ (ви́слизнула) з-під ніг (*рі́дко* з-під підошо́в) *див.* земля́ (21)
ВИ́СОКО
ви́соко
◊ Ви́соко трима́ти пра́пор (знаме́но́) *див.* трима́ти
ВИСТУПА́ТИ
виступа́ти
Іти́ (руша́ти, виступа́ти *і т. ін.)* в похі́д (похо́дом) *див.* іти́ (34)
ВИСХІДНИ́Й
висхідна́
△ Висхідна́ інтона́ція *див.* інтона́ція (1)
висхідні́й
◊ Іти́ (ру́хатися) / піти́ по висхідні́й *див.* іти́ (131)
ВИ́ТИН
ви́тин
Ви́тин ка́меня *див.* ви́тин (1)
ВИ́ТРИМАТИ
ви́тримати
Склада́ти (*рі́дше* держа́ти) / скла́сти (*рі́дше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти

ВИТЯГА́ТИ
витяга́ти
◊ Ви́тягти (ви́тягнути) / витяга́ти (витя́гувати) з боло́та (з багна́, з калю́жі, з грязю́ки *і т. ін.) див.* витяга́ти (6)
ВИХО́ДИТИ
вихо́дити
◊ Вихо́дити (іти́) / ви́йти з літ (з ро́кі́в, з ві́ку) *див.* вихо́дити (36)
Вихо́дити (іти́) / ви́йти (піти́) за́між *див.* вихо́дити (13)
△ Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) в стрі́лку (в тру́бку) *див.* іти́ (47)
Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на за́сідку (*діал.* на за́сіди) *див.* іти́ (5)
Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на пе́нсію *див.* іти́ (6)
Іти́ (вихо́дити, подава́ти) / піти́ (ви́йти, пода́ти) у відста́вку <Бра́ти / взя́ти відста́вку> *див.* іти́ (7)
◊ Не вихо́дити (не йти) з па́м'яті (*рі́дко* з па́мки) *див.* вихо́дити (42)
◊ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
ВИ́ШКВАРКИ
ви́шкварки
◊ Зроби́ти ви́шкварки *див.* зроби́ти (11)
ВИШКІРЯ́ТИ
вишкіря́ти
◊ Вишкіря́ти (вишкі́рювати, шкі́рити, щи́рити) / ви́шкірити (ви́щирити) зу́би *див.* вишкіря́ти (1)
ВИ́ЩИРИТИ
ви́щирити
◊ Вишкіря́ти (вишкі́рювати, шкі́рити, щи́рити) / ви́шкірити (ви́щирити) зу́би *див.* вишкіря́ти (1)
ВИЯВЛЯ́ТИ
виявля́ти
Проявля́ти (виявля́ти) / прояви́ти (ви́явити) ініціати́ву *див.* проявля́ти
ВІВЦЯ́
вівця́
△ Кара́кульська вівця́ *див.* вівця́ (1)
ВІ́ДАТИ
ві́дає
◊ Бог (*рі́дко* Біг, Госпо́дь) [його́ (їх, тебе́ *і т. ін.)*] [святи́й] зна́є (зна, ві́дає, ві́да) *див.* Бог (13)
◊ Оди́н Бог [ті́льки] зна́є (ві́дає) *див.* Бог (24)
ві́дати
◊ Знать не зна́ти, ві́дать не ві́дати <Не зна́ти, не ві́дати> *див.* зна́ти (27)
ві́дать
◊ Знать не зна́ти, ві́дать не ві́дати <Не зна́ти, не ві́дати> *див.* зна́ти (27)
ВІДБИ́ТОК
відби́ток
◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти
ВІДВА́ГА
відва́гою
◊ Зна́тися з відва́гою *див.* зна́тися (1)

ВІДВА́ЖУВАТИ
відва́жувати
◊ Віддава́ти (відва́жувати, кла́сти, *заст.* поклада́ти, склада́ти) / відда́ти (відва́жити, скла́сти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] покло́н (уклі́н) *див.* віддава́ти (25)
◊ Дава́ти (*рі́дше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти (*рі́дше* накла́сти, відва́жити) здачі *див.* дава́ти (122)
ВІДВІ́ЧНИЙ
відві́чна
◊ Ві́чна (відві́чна, стара́) істо́рія *див.* істо́рія (5)
ВІДВО́ДИТИ
відво́дити
◊ Відво́дити / відвести́ по́гляд (зір) *див.* відво́дити (4)
◊ Не відрива́ти (не відво́дити) / не відірва́ти (не відвести́, *заст.* не зру́шити) оче́й (по́гляду) *див.* відрива́ти[1] (8)
ВІДДАВА́ТИ
віддава́ти
◊ Віддава́ти (відва́жувати, кла́сти, *заст.* поклада́ти, склада́ти) / відда́ти (відва́жити, скла́сти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] покло́н (уклі́н) *див.* віддава́ти (25)
Віддава́ти / відда́ти ті́ло землі́ *див.* віддава́ти (11)
Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в на́йми *див.* віддава́ти (14)
◊ Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в ру́ки (до рук) *див.* віддава́ти (33)
◊ Зня́ти (ски́нути) і (та) відда́ти / віддава́ти [оста́нню] соро́чку [з се́бе] *див.* зніма́ти (15)
ВІДДАВА́ТИСЯ
віддава́тися
◊ Віддава́тися (здава́тися *і т. ін.)* / відда́тися (зда́тися *і т. ін.)* на ми́лість *див.* віддава́тися (4)
ВІ́ДДИХ
ві́ддиху
◊ До оста́ннього по́диху (ві́ддиху, зітха́ння) *див.* по́дих
ВІ́ДДІЛ
ві́дділ
Ві́дділ ка́дрів *див.* ві́дділ (1)
ВІДДІЛЯ́ТИ
відділя́ти
◊ Відсіва́ти (відсі́ювати, відділя́ти) / відсі́яти (відділи́ти) зе́рно́ від поло́ви *див.* відсіва́ти (1)
ВІ́ДЕНСЬКИЙ
ві́денська
Ві́денська здо́ба (бу́лочка) *див.* здо́ба[1] (1)
ві́денський
Ві́денський каблу́к *див.* каблу́к (1)
ВІДІГРІВА́ТИ
відігріва́ти
◊ Відігрі́ти (ви́грі́ти, ви́годувати) / відігріва́ти змію́ (гадю́ку) бі́ля (ко́ло) [сво́го́] се́рця (за па́зухою) *див.* відігріва́ти (2)
ВІДКО́ЛИ
відко́ли
◊ Бог зна (зна́є) коли́ (відко́ли, по́ки) *див.* Бог (10)

ВІДКОТИ́ТИ

відкоти́ти

◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* кáмінь з душí зня́ти (відкоти́ти, звали́ти) *див.* знімá-ти (18)

ВІДКРИВÁТИ

відкривáти

Відкривáти (знімáти) / відкри́ти (зня́ти) вогóнь (пальбý) *див.* відкривáти (4)

◊ Відкривáти (розкривáти) / відкри́ти (розкри́ти) кáрти *див.* відкривáти (13)

ВІДКРИ́ТИЙ

відкри́тим

◊ Прóсто [гóлого] нéба (на землí) <*рідко* Під відкри́тим (гóлим) нéбом> *див.* нéбо

відкри́тими

◊ Гра з відкри́тими кóзирями (кáртами) *див.* гра (8)

відкри́ті

◊ Кáрти відкри́ті *див.* кáрта (13)

ВІ́ДЛІК

ві́дліку

△ Інерцíйна систéма ві́дліку *див.* систéма

ВІДМІ́НОК

відмі́нок

△ Знахíдний відмі́нок *див.* відмі́нок (2)

ВІДМІ́ТНИЙ

відмі́тний

△ Розпізнавáльний (відмі́тний) знак *див.* знак (23)

ВІДНАЙТИ́

віднайти́

◊ Ви́вести (знайти́, віднайти́) кінцí (*рідше* кінéць) *див.* вивóдити[1] (6)

ВІДНÓСНИЙ

віднóсна

△ Віднóсна íстина *див.* íстина (2)

ВІДПЛИ́В

відпли́в

△ Відпли́в (відтíк) капітáлу *див.* відпли́в (1)

ВІ́ДПОВІДЬ

ві́дповідь

Здобувáтися / здобýтися на слóво (на гóлос, на ві́дповідь *і т. ін.)* *див.* здобувáтися (1)

ВІДПОЧИВÁТИ

відпочивáти

◊ Відпочивáти (лежáти) / відпочи́ти в землí (в моги́лі) *див.* відпочивáти (1)

ВІДПОЧИ́НОК

відпочи́нку

Зóна відпочи́нку *див.* зóна (2)

◊ Не знáючи [ні] сну й [ні] відпочи́нку *див.* знáти (42)

ВІДПУ́СТКА

відпу́стку

Іти́ / піти́ у відпу́стку *див.* іти́ (29)

ВІДРИВÁТИ[1]

відривáти

◊ Не відривáти (не відвóдити) / не відірвáти (не відвести́, *заст.* не зру́шити) очéй (пóгляду) *див.* відривáти[1] (8)

ВІДРИВÁТИСЯ[1]

відривáтися

◊ Відривáтися / відірвáтися від життя́ (від землí) *див.* відривáтися[1] (1)

ВІДСІВÁТИ

відсівáти

◊ Відсівáти (відсíювати, відділя́ти) / відсíяти (відділи́ти) зéрнó від полóви *див.* відсівáти (1)

ВІДСТÁВКА

відстáвку

Іти́ (виходи́ти, подавáти) / піти́ (ви́йти, подáти) у відстáвку <Брáти / взя́ти відстáвку> *див.* іти́ (7)

ВІДТÍК

відтíк

△ Відпли́в (відтíк) капітáлу *див.* відпли́в (1)

ВІДХÓДИТИ

відхóдити

◊ Відійти́ / відхóдити в мину́ле (в істóрію) *див.* відхóдити (5)

◊ Відійти́ (піти́) / відхóдити (іти́) в небуття́ *див.* відхóдити (7)

◊ Іти́ (відхóдити) / піти́ (відійти́) на спóкій (на спочи́нок) *див.* іти́ (61)

ВІДЧУВÁТИ

відчувáти

◊ Не чу́ти (не відчувáти) землí під собóю (під ногáми) *див.* чу́ти

ВІДЧУ́ЖЕННЯ

відчу́ження

△ Зóна відчу́ження *див.* зóна (13)

ВІДЬÓМСЬКИЙ

відьóмське

Відьóмське (ді́дькове, íродове *і т. ін.)* кóдло *див.* кóдло

ВІ́ЗА

ві́за

Імміграцíйна ві́за *див.* ві́за (4)

ВІЗИ́Т

візи́т

Роби́ти / зроби́ти візи́т (візи́ти) *див.* роби́ти

візи́ти

Роби́ти / зроби́ти візи́т (візи́ти) *див.* роби́ти

ВІЗИ́ТНИЙ

візи́тна

Візи́тна кáртка *див.* кáртка (2)

ВІЗÓК

візóк

Інвалíдний візóк <Інвалíдне крíсло> <Інвалíдна коля́ска> *див.* візóк (1)

ВІЙНÁ

війнá

△ Інформацíйна війнá *див.* війнá (10)

війнóю

Іти́ / піти́ війнóю *див.* іти́ (19)

ВІ́ЙСЬКО

військá

△ Інженéрні військá (части́ни) *див.* ві́йсько (8)

ВІК

вік

◊ Вік згорювáти *див.* згорювáти (1)

Вік здівувáти *див.* здівувáти (1)

◊ Вік калатáти / скалатáти *див.* калатáти (1)

Закíнчи́ти [своє́ землé] життя́ (свій вік) *див.* закíнчувати (1)

◊ Золоти́й вік *див.* вік (21)

△ Кам'яни́й вік <Кам'янá добá> *див.* вік (14)

вікíв

На злáмі вікíв (столíть, епóх *і т. ін.)* *див.* злам (1)

вíку

◊ Вихóдити (іти́) / ви́йти з літ (з рóків, з вíку) *див.* вихóдити (36)

ВІЛ[1]

волá

◊ Волá б з'їв *див.* з'їдáти (1)

◊ Роби́ти (роздувáти, *рідко* видувáти) / зроби́ти (роздýти, *рідко* ви́дути) з му́хи слонá *(рідко* волá, бугáя) *див.* роби́ти

ВІ́ЛЬНИЙ

ві́льна

△ Ві́льна економíчна зóна *див.* зóна (10)

ВІ́ЛЬНО

ві́льно

◊ Ві́льно (лéгко, полéгшено *і т. ін.)* зітхну́ти / зітхáти *див.* зітхну́ти (1)

◊ [Як, мов, ніби *і т. ін.*] ві́льно (лéгко, полéгшено *і т. ін.)* зітхну́лося *див.* зітхну́тися (1)

ВІН

він

◊ Бодáй (щоб, нехáй би *і т. ін.)* ти (він, вонá *і т. ін.)* сказ́ився (скис, зслиз *і т. ін.)* <Сказ́ись (скисни, зслі́зни) ти> <Сказíться (скисніть, зслі́зніть) ви> *див.* сказ́итися

йогó

◊ Аллáх йогó (тебé, їх *і т. ін.)* знáє *див.* аллáх (2)

◊ Біс (кат, чорт) би йогó (тебé, її *і т. ін.)* взяв *див.* біс[1] (3)

◊ Бог *(рідко* Біг, Госпóдь) [йогó (їх, тебé *і т. ін.)*] [святи́й] знáє (зна, вíдає, вíда) *див.* Бог (13)

◊ Враг йогó (її, ї́хній *і т. ін.)* мáтері *див.* враг (3)

◊ Враг (нечи́стий, чорт) йогó (її, їх *і т. ін.)* [мáтір (дýшу)] знáє (зна) <Нечи́ста йогó (її, їх *і т. ін.)* мáти знáє (зна)> *див.* враг (2)

◊ Знáю (знáємо) [я (ми)] вас (тебé, йогó *і т. ін.)* *див.* знáти (28)

◊ З чим йогó (її) ї́дять *див.* ї́сти (3)

◊ Ї́дять йогó (її, тебé *і т. ін.)* му́хи [з комарáми] *див.* му́ха

◊ Кат йогó (її, їх *і т. ін.)* [мáму] бери́ (забирáй) / взяв (побрáв, забрáв) [би] *див.* кат (3)

◊ Кат йогó (тебé, її *і т. ін.)* [бáтька (гóлову)] знáє (зна) *див.* кат (4)

◊ Ли́хо (бідá, лихá годи́на) йогó (її, їх *і т. ін.)* знáє *див.* ли́хо[1]

◊ Марá йогó (її, їх *і т. ін.)* знáє *див.* марá

◊ Мáтері (бíсові, *рідше* тíтці) йогó (її, ї́хній *і т. ін.)* ковíнька (кóрінь) *див.* ковíнька

◊ Морóка [йогó] знáє *див.* морóка

◊ Не узя́в йогó (її, їх *і т. ін.)* біс (кат, чорт) *див.* біс[1] (13)

◊ Поги́бель йогó знáє *див.* поги́бель

◊ Святи́й [йогó] знáє *див.* святи́й

◊ Тря́сця йогó (твоїй, ї́хній *і т. ін.)* мáтері (мáмі, *рідко* бáтьку, тíтці) *див.* тря́сця

Утрáпити зроби́ти по йогó (її, їх) *див.* утрапля́ти

◊ Хрін його́ (тебе́, її *і т. ін.)* знає *див.* хрін
◊ Хто [ж] [його́ (тебе́, її *і т. ін.)*] знає (зна) *див.* хто[1]
◊ Чорт (біс) [його] ба́тька *(рідше* ма́му) знає (зна) <Чорти́ (біси́) [його] ба́тька *(рідше* ма́му) зна́ють> *див.* чорт
◊ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.)* [його (тебе́, їх *і т. ін.)*] [ду́шу] знає (зна) *див.* чорт
◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.)* тебе́ (його́, її *і т. ін.)* му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.)* вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха
йому́
◊ Хай *(заст.* най) йому́ (їй, їм) ле́гко згада́ється на тім світі *див.* зга́дуватися (1)
◊ Щоб тобі (йому́, їй *і т. ін.)* з води́ й [з] роси́ йшло <З роси́ та з води́ [тобі (йому́, їй *і т. ін.)*]> *див.* іти́ (158)
Що [ж ти] [йому́ (їй, вам *і т. ін.)*] зро́биш *див.* зроби́ти (9)
ним
◊ Біс (чорт, ді́дько, кат) із ним (з не́ю, з тобо́ю *і т. ін.)* *див.* біс[1] (6)
◊ І́же з ним (з ни́ми) *див.* і́же (1)
◊ Неха́й (хай) за ним (за не́ю, за ва́ми *і т. ін.)* земля́ про́падом *див.* земля́ (26)
◊ Хто з ним (з не́ю, з ни́ми *і т. ін.)* зрівня́ється си́лою (в си́лі, красо́ю, в красі *і т. ін.)* *див.* хто[1]
ВІНЕ́ЦЬ
вінця́
◊ Іти́ / піти́ до вінця́ *див.* іти́ (83)
ВІ́НИК
ві́ників
◊ До нови́х (зеле́них, тре́тіх, сьо́мих) ві́ників *див.* ві́ник (1)
ВІНО́К
віно́к
◊ Забра́ти (зірва́ти, зня́ти *і т. ін.)* віно́к *див.* забира́ти (1)
ВІ́РА[1]
ві́ри
◊ Ві́ри не йме́ться *див.* ві́ра[1] (4)
◊ Йня́ти *(рідше* дійма́ти) / *заст.* пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри *див.* йня́ти (1)
ВІ́РИТИ
ві́рити
Ві́рити у [щасли́ву] зі́рку (зорю́) *див.* ві́рити (1)
ВІ́РУС
ві́рус
△ Ві́рус імунодефіци́ту люди́ни *див.* ві́рус (1)
ВІСК
во́ску
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з во́ску *(рідко* з гі́псу) ви́ліплений (злі́плений) *див.* ви́ліплений (1)
ВІСЬ
вісь
△ Земна́ вісь <Вісь оберта́ння Землі> *див.* вісь (4)
ВІ́ТЕР
ві́тер
Ві́тер [політи́чних] пере́мін (змін) *див.* ві́тер (3)

ві́тра
◊ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
ві́три
◊ Іди́ [собі] на всі чоти́ри ві́три (на чоти́ри бо́ки) *див.* іти́ (55)
ві́трі
◊ Будува́ти золоті за́мки на ві́трі *див.* будува́ти (1)
ві́тром
◊ І́ншим (не тим) ві́тром повія́ло *див.* повія́ти
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ві́тром зду́ло (змело́, здмухну́ло, розвія́ло) *див.* здува́ти (1)
ВІТРИ́ЛО[1]
вітри́ла
◊ Зміни́ти вітри́ла (паруси́) *див.* змі́нювати (1)
ВІЧ-НА́-ВІЧ
віч-на́-віч
◊ Зустріча́тися / зустрі́тися зі сме́ртю [віч-на́-віч] *див.* зустріча́тися (2)
ВІ́ЧНИЙ
ві́чна
◊ Ві́чна (відві́чна, стара́) істо́рія *див.* істо́рія (5)
ві́чний
◊ Знайти́ кіне́ць (моги́лу, ві́чний спочи́нок) *див.* знахо́дити (4)
ВІ́ЧНІСТЬ
ві́чність
◊ Ка́нути в бе́звість (у небуття́, у ві́чність) *див.* ка́нути (2)
ВКЛАД
вклад
△ Іменни́й вклад *див.* вклад (5)
△ Інвестиці́йний вклад *див.* вклад (6)
ВКЛА́ДЕНИЙ[1]
вкла́дений
△ Вкла́дений капіта́л *див.* капіта́л (4)
ВКЛА́ДЕННЯ[1]
вкла́дення
△ Капіта́льні вкла́дення *див.* вкла́дення[1] (1)
ВКО́ПАНИЙ[1]
вко́паний
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* [в зе́млю] вко́паний *див.* вко́паний[1] (1)
ВКРУТИ́ТИ[1]
вкрути́ти
◊ Скрути́ти (зверну́ти, злама́ти, *рідше* вкрути́ти) в'я́зи (карк, ши́ю) *див.* скру́чувати
ВЛА́ДА
вла́дою
Зловжива́ти [своє́ю] вла́дою *див.* зловжива́ти (1)
ВЛА́СНИЙ
вла́сна
△ Вла́сна на́зва <Вла́сне ім'я́> *див.* на́зва
вла́сне
△ Вла́сна на́зва <Вла́сне ім'я́> *див.* на́зва
вла́сним
◊ Іти́ / піти́ на компромі́с із вла́сним сумлі́нням (вла́сною со́вістю) *див.* іти́ (97)

вла́сними
◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі їх (ї́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.)* імена́ми *див.* назива́ти
вла́сного
◊ Іти́ / піти́ про́ти вла́сного (сво́го) сумлі́ння (про́ти вла́сної (своє́ї) со́вісті) *див.* іти́ (115)
вла́сної
◊ Іти́ / піти́ про́ти вла́сного (сво́го) сумлі́ння (про́ти вла́сної (своє́ї) со́вісті) *див.* іти́ (115)
вла́сною
◊ Зро́шувати / зроси́ти (скропи́ти) [вла́сною (своє́ю)] кро́в'ю зе́млю (шлях) *див.* зро́шувати (2)
◊ Іти́ / піти́ на компромі́с із вла́сним сумлі́нням (вла́сною со́вістю) *див.* іти́ (97)
вла́сну
◊ Зда́ний на вла́сну во́лю *див.* зда́ний[1] (1)
ВЛА́СНІСТЬ
вла́сність
△ Інтелектуа́льна вла́сність *див.* вла́сність (1)
ВЛАСТЬ
власть
◊ Власть иму́щі *див.* власть (1)
ВЛИ́ПНУТИ
вли́пнути
◊ Вли́пнути в істо́рію (в ха́лепу) *див.* влипа́ти (1)
ВНЕ́СОК
вне́сок
Роби́ти / зроби́ти [свій] вне́сок *див.* вне́сок (1)
ВНИЗ
вниз
◊ Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.)* *див.* диви́тися (23)
ВНУ́ТРІШНІЙ
вну́трішнім
◊ Ба́чити вну́трішнім зо́ром *див.* ба́чити (2)
вну́трішнього
△ Двигу́н вну́трішнього згоря́ння *див.* двигу́н (3)
ВНУТРІШНЬОУТРО́БНИЙ
внутрішньоутро́бна
△ Внутрішньоутро́бна інфе́кція *див.* інфе́кція (1)
ВОВК
вовк
◊ Хоч вовк траву́ їж *див.* вовк (8)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* цап (вовк) у (на) зо́рях *див.* цап[1]
во́вка
◊ Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пійма́ти)! *див.* дава́ти (125)
◊ З'ї́сти соба́ку (во́вка, му́ху) *див.* з'ї́дати (4)
вовки́
◊ Бода́й вовки́ тебе́ з'ї́ли <Вовки́ б тебе́ з'ї́ли / ї́ли> *див.* вовк (3)
во́вком
◊ Позира́ти во́вком (бі́сом, зи́зом *і т. ін.)* *див.* позира́ти

ВÓВНА
вóвни
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* у карася́ вóвни *див.* вóвна (2)
ВОГÓНЬ
вогнéм
◊ [Вдень] з вогнéм (зі свíчкою, зі свíчкáми) не знáйдеш (не знайти́) *див.* знахóдити (3)
◊ Хай (нехáй) [ясни́м вогнéм (пóлум'ям)] гори́ть / згори́ть (загори́ться) <Щоб ясни́м вогнéм (пóлум'ям) горíв / згорíв> *див.* горíти (5)
вогóнь
Відкривáти (знімáти) / відкри́ти (зня́ти) вогóнь (пальбý) *див.* відкривáти (4)
ВОДÁ
водá
Живýща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) водá <Живýща-цілю́ща води́ця> <Цілю́ща водá> *див.* водá (6)
△ Зéльтерська (сéльтерська, *розм.* зéльська) водá *див.* водá (33)
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.)* / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.)* за течíєю *(рíдше* по течíї, куди́ водá несé) *див.* плисти́
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* водóю вми́ло (зми́ло) <Як (мов, нíби *і т. ін.)* водá вми́ла (зми́ла)> *див.* умивáти
вóди
△ Кáрстові вóди *див.* водá (34)
води́
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.)* / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.)* прóти течíї (прóти води́) *див.* плисти́
◊ Щоб тобí (йомý, їй *і т. ін.)* з води́ й [з] росí йшло <З росí та з води́ [тобí (йомý, їй *і т. ін.)*]> *див.* іти́ (158)
водí
◊ Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламýтній *(рíдше* мутнíй) водí *див.* лови́ти
◊ Рéшетом у водí зíрки́ лови́ти *див.* лови́ти
водóю
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* водóю вми́ло (зми́ло) <Як (мов, нíби *і т. ін.)* водá вми́ла (зми́ла)> *див.* умивáти
◊ [Як (мов, нíби *і т. ін.)*] за водóю йти / піти́ *див.* іти́ (159)
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* холóдною водóю *(рíдко* холóдним дýшем) обдáти (злити, обли́ти) *див.* обдавáти
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* [холóдною *(рíдко* зи́мною)] водóю обли́тий *див.* обли́тий
вóду
◊ Каламýтити / скаламýтити (закаламýтити) вóду *див.* каламýтити (1)
◊ Лíзти у вóду, не знáючи брóду *див.* лíзти
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* кáмінь у вóду *див.* кáмінь (22)
◊ [Як (мов, нíби *і т. ін.)*] у вóду впáсти (кáнути, пірнýти *і т. ін.) див.* упáсти[1]
ВОДИ́ЦЯ
води́ця
Живýща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) водá <Живýща-цілю́ща води́ця> <Цілю́ща водá> *див.* водá (6)

ВÓДНИЙ
вóдний
△ Вóдний кадáстр *див.* кадáстр (1)
ВОДОМÉТ
водомéт
△ Íмпульсний водомéт *див.* водомéт (1)
ВОДООХОРÓННИЙ
водоохорóнна
△ Водоохорóнна зóна *див.* зóна (11)
ВÓДОРОСТІ
вóдорості
△ Зелéні вóдорості *див.* вóдорості (2)
ВОДЯНИ́Й
водяни́й
△ Водяни́й знак *див.* знак (7)
ВОЄ́ННИЙ
воє́нна
Воє́нна зóна *див.* зóна (1)
ВОЛОСÓК
волосóк
◊ І на волосóк (на хвили́нку, на хви́льку) [óком] не змигнýти *див.* змигáти (1)
ВÓЛЯ
вóлі
Зуси́ллям вóлі *див.* зуси́лля (1)
вóлю
◊ Здáний на влáсну вóлю *див.* здáний[1] (1)
ВОНÁ
вонá
◊ Бодáй (щоб, нехáй би *і т. ін.)* ти (він, вонá *і т. ін.)* скази́вся (скис, зслиз *і т. ін.)* <Сказі́сь (скíсни, зслíзни) ти> <Сказíться (скíсніть, зслíзніть) ви> *див.* сказíтися
її
◊ Біс (кат, чорт) би йогó (тебé, її *і т. ін.)* взяв *див.* біс[1] (3)
◊ Враг йогó (її, ї́хній *і т. ін.)* мáтері *див.* враг (3)
◊ Враг (нечи́стий, чорт) йогó (її, їх *і т. ін.)* [мáтір (дýшу)] знáє (зна) <Нечи́ста йогó (її, їх *і т. ін.)* мáти знáє (зна)> *див.* враг (2)
◊ З чим йогó (її) ї́дять *див.* ї́сти (3)
◊ Ї́дять йогó (її, тебé *і т. ін.)* мýхи [з комарáми] *див.* мýха
◊ Кат йогó (її, їх *і т. ін.)* [мáму] бери́ (забирáй) / взяв (побрáв, забрáв) [би] *див.* кат (3)
◊ Кат йогó (тебé, її *і т. ін.)* [бáтька (гóлову)] знáє (зна) *див.* кат (4)
◊ Ли́хо (бідá, лихá годи́на) йогó (її, їх *і т. ін.)* знáє *див.* ли́хо[1]
◊ Марá йогó (її, їх *і т. ін.)* знáє *див.* марá
◊ Мáтері (бíсові, ті́тці) йогó (її, ї́хній *і т. ін.)* ковíнька (кóрінь) *див.* ковíнька
◊ Не узя́в йогó (її, їх *і т. ін.)* біс (кат, чорт) *див.* біс[1] (13)
Утрáпити зроби́ти по йогó (її, їх) *див.* утрапля́ти
◊ Хрін йогó (тебé, її *і т. ін.)* знáє *див.* хрін
◊ Хто [ж] [йогó (тебé, її *і т. ін.)*] знáє (зна) *див.* хто[1]
◊ Щоб (бодáй, хай би *і т. ін.)* тебé (йогó, її *і т. ін.)* мýха (кáчка, гýска, кýрка *і т. ін.)* вбрикнýла (брикнýла) *див.* мýха

їй
◊ Хай *(заст.* най) йомý (їй, їм) лéгко згадáється на тім свíті *див.* згáдуватися (1)
◊ Щоб тобí (йомý, їй *і т. ін.)* з води́ й [з] росí йшло <З росí та з води́ [тобí (йомý, їй *і т. ін.)*]> *див.* іти́ (158)
Що [ж ти] [йомý (їй, вам *і т. ін.)*] зрóбиш *див.* зроби́ти (9)
нéю
◊ Біс (чорт, дíдько, кат) із ним (з нéю, з тобóю *і т. ін.) див.* біс[1] (6)
◊ Нехáй (хай) за ним (за нéю, за вáми *і т. ін.)* земля́ прóпадом *див.* земля́ (26)
◊ Хто з ним (з нéю, з ни́ми *і т. ін.)* зрівня́ється си́лою (в си́лі, красóю, в красí *і т. ін.) див.* хто[1]
ВОНИ́
їм
◊ Хай *(заст.* най) йомý (їй, їм) лéгко згадáється на тім свíті *див.* згáдуватися (1)
їх
◊ Аллáх йогó (тебé, їх *і т. ін.)* знáє *див.* аллáх (2)
◊ Бог *(рíдко* Біг, Госпóдь) [йогó (їх, тебé *і т. ін.)*] [святи́й] знáє (зна, вíдає, вíда) *див.* бог (13)
◊ Враг (нечи́стий, чорт) йогó (її, їх *і т. ін.)* [мáтір (дýшу)] знáє (зна) <Нечи́ста йогó (її, їх *і т. ін.)* мáти знáє (зна)> *див.* враг (2)
◊ Кат йогó (її, їх *і т. ін.)* [мáму] бери́ (забирáй) / взяв (побрáв, забрáв) [би] *див.* кат (3)
◊ Ли́хо (бідá, лихá годи́на) йогó (її, їх *і т. ін.)* знáє *див.* ли́хо[1]
◊ Марá йогó (її, їх *і т. ін.)* знáє *див.* марá
◊ Називáти / назвáти рéчі їх (ї́хніми, своїми, влáсними *і т. ін.)* іменáми *див.* називáти
◊ Не узя́в йогó (її, їх *і т. ін.)* біс (кат, чорт) *див.* біс[1] (13)
Утрáпити зроби́ти по йогó (її, їх) *див.* утрапля́ти
◊ Чорт (дíдько, дия́вол, біс, гáспид *і т. ін.)* [йогó (тебé, їх *і т. ін.)*] [дýшу] знáє (зна) *див.* чорт
ни́ми
◊ Íже з ним (з ни́ми) *див.* íже (1)
◊ Хто з ним (з нéю, з ни́ми *і т. ін.)* зрівня́ється си́лою (в си́лі, красóю, в красí *і т. ін.) див.* хто[1]
ВОНÓ
вонó
◊ Куди́ вонó йдéться *див.* вонó (1)
ВÓРОГ
вóрог
Зóвнішній вóрог *див.* вóрог (3)
ВÓРОН[1]
вóрон
◊ Не кáркай [як (мов, нíби *і т. ін.)* [та] ворóна ([той] вóрон)] *див.* кáркати (1)
ВОРÓНА
ворóна
◊ Не кáркай [як (мов, нíби *і т. ін.)* [та] ворóна ([той] вóрон)] *див.* кáркати (1)
ВОСЬМЕРИ́ЧНИЙ
восьмери́чне
△ Восьмери́чне И *див.* и (1)

ВПЕРЕ́Д
вперéд
◇ Ітú (рýхатися) вперéд *див.* ітú (130)
ВПИВА́ТИСЯ[1]
впивáтися
◇ Впивáтися / впúтися (вп'ястúся) очúма (пóглядом, зóром) *див.* впивáтися[1] (1)
ВПИНА́ТИ
впинáти
◇ Вп'ялювати (втýплювати, встрóмлювати, *рідко* впинáти *і т. ін.)* / вп'ялити (втýпити, встромúти, вп'ястú *і т. ін.)* óчі (пóгляд, зір) *див.* вп'ялювати (1)
ВПИ́САНИЙ
вписаний
◇ Вписаний в істóрію золотúми лíтерами (бýквами) *див.* впúсаний (1)
ВПИ́СУВАТИ
впúсувати
◇ Вписáти /впúсувати новý (золотý, славéтну *і т. ін.)* сторíнку *див.* впúсувати (2)
◇ Впúсувати / вписáти в істóрію золотúми лíтерами (бýквами) *див.* впúсувати (1)
ВПИ́СУВАТИСЯ
впúсуватися
◇ Впúсуватися в істóрію золотúми лíтерами (бýквами) *див.* впúсуватися (1)
ВП'Я́ЛЮВАТИ
вп'ялювати
◇ Вп'ялювати (втýплювати, встрóмлювати, *рідко* впинáти *і т. ін.)* / вп'ялити (втýпити, встромúти, вп'ястú *і т. ін.)* óчі (пóгляд, зір) *див.* вп'ялювати (1)
ВРАГ
враг
◇ Враг йогó (її, ́хній *і т. ін.)* мáтері *див.* враг (3)
◇ Враг (нечúстий, чорт) йогó (її, їх *і т. ін.)* [мáтір (дýшу)] знáє (зна) <Нечúста йогó (її, їх *і т. ін.)* мáти знáє (зна)> *див.* враг (2)
ВРА́ГІВ
врáгова
◇ Лихá (врáгова, врáжа *і т. ін)* мáти *(рідше* мáтір) знáє (зна) *див.* мáти[1]
ВРАЖА́ТИ[1]
вражáти
◇ Вражáти óко (óчі, зір) *див.* вражáти[1] (2)
ВРА́ЖЕННЯ[1]
врáження
◇ Справлáти (робúти) / спрáвити (зробúти) врáження *див.* справлáти
ВРА́ЖИЙ
врáжа
◇ Лихá (врáгова, врáжа *і т. ін)* мáти *(рідше* мáтір) знáє (зна) *див.* мáти[1]
врáжий
◇ Врáжий (сýчий, чóртів, íродів *і т. ін.)* син *див.* син
ВРИВА́ТИ[1]
вривáти
◇ Опустúти (спустúти, потýпити, постáвити, встромúти, врúти *і т. ін.)* / опускáти (спускáти, стáвити, встромлáти, вривáти *і т. ін.)* óчі (пóгляд, зір *і т. ін.)* [в зéмлю (додóлу)] *див.* опускáти

ВРИ́ТИЙ
врúтий
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* врúтий [в зéмлю] *див.* врúтий (1)
ВРО́ЗРІЗ
врóзріз
◇ Ітú / пітú врóзріз *див.* ітú (80)
ВРОСТИ́[1]
врости́
◇ [Як (мов, нíби *і т. ін.)*] врости́ в зéмлю <Аж врости́ в зéмлю> *див.* вростáти[1] (1)
ВРУКОПА́Ш
врукопáш
Ітú (схóдитися) / пітú (зійтúся) врукопáш (врукопáшну) *див.* ітú (37)
ВРУКОПА́ШНУ
врукопáшну
Ітú (схóдитися) / пітú (зійтúся) врукопáш (врукопáшну) *див.* ітú (37)
ВСЕ[2]
все
◇ Ітú / пітú вгóру (все та вгóру) *див.* ітú (77)
ВСЕЛИ́ТИСЯ
вселúвся
◇ Біс (злий дух) вселúвся (поселúвся) <*рідко* Бісенята вселúлися> *див.* біс[1] (1)
вселúлися
◇ Біс (злий дух) вселúвся (поселúвся) <*рідко* Бісенята вселúлися> *див.* біс[1] (1)
ВСИ́ПАТИ[1]
всúпати
◇ Дáти (всúпати, задáти) / давáти (задавáти) берéзової кáші *див.* давáти (132)
ВСТРО́МЛЮВАТИ
встрóмлювати
◇ Вп'ялювати (втýплювати, встрóмлювати, *рідко* впинáти *і т. ін.)* / вп'ялити (втýпити, встромúти, вп'ястú *і т. ін.)* óчі (пóгляд, зір) *див.* вп'ялювати (1)
ВСТРОМЛЯ́ТИ
встромлáти
◇ Опустúти (спустúти, потýпити, постáвити, встромúти, врúти *і т. ін.)* / опускáти (спускáти, стáвити, встромлáти, вривáти *і т. ін.)* óчі (пóгляд, зір *і т. ін.)* [в зéмлю (додóлу)] *див.* опускáти
ВСТУПА́ТИ[1]
вступáти
△ Вступáти в зобов'язання *див.* вступáти[1] (6)
Вступáти (захóдити, вхóдити *і т. ін.)* / вступúти (зайтú, ввійтú *і т. ін.)* у суперéчку (в свáрку) <Ітú / пітú на суперéчку (на свáрку)> <Завóдити / завестú суперéчку (свáрку)> *див.* вступáти[1] (4)
ВСУ́ПЕРЕЧ
всýпереч
◇ Ітú прóти (насýпротú) *кого, чого* <Ітú всýпереч *кого, чого, кому, чому*> *див.* ітú (127)

ВСЯ́КИЙ
всякого
○ Без жóдного (усякого, *рідше* нíякого) зусúлля <Без жóдних (усяких, *рідше* нíяких) зусúль> *див.* зусúлля (4)
ВТЕ́РТИ[1]
втéрти
◇ Дáти (втéрти) / давáти кабáки *див.* давáти (133)
ВТО́ПТУВАТИ[1]
втóптувати
◇ Втоптáти (затоптáти) / втóптувати (топтáти) в багнó (в багнюку, в болóто, в зéмлю *і т. ін.)* *див.* втóптувати[1] (1)
ВТУ́ПЛЮВАТИ
втýплювати
◇ Вп'ялювати (втýплювати, встрóмлювати, *рідко* впинáти *і т. ін.)* / вп'ялити (втýпити, встромúти, вп'ястú *і т. ін.)* óчі (пóгляд, зір) *див.* вп'ялювати (1)
ВУГІ́ЛЛЯ
вугíлля
△ Кам'янé вугíлля *див.* вугíлля (5)
ВУ́ГІЛЬ
вýгіль
◇ Перетлíти (зотлíти) на вýгіль (на пóпіл) *див.* перетлівáти
ВУ́ДКА
вудкú
◇ Змóтувати / змотáти вýдкú (вýдочки) *див.* змóтувати (1)
ВУ́ДОЧКА
вýдочки
◇ Змóтувати / змотáти вýдкú (вýдочки) *див.* змóтувати (1)
вýдочку
◇ Ловúтися (попадáти, попадáтися *і т. ін.)* / зловúтися (попáсти, попáстися *і т. ін.)* на гачóк *(рідко* на вýдочку) *див.* ловúтися
ВУЗДЕ́ЧКА
вуздéчка
◇ Знáйдеться вуздéчка *див.* вуздéчка (1)
вуздéчки
◇ Зірвáтися / зривáтися з вуздéчки *див.* зривáтися (1)
ВУ́ЛИЦЯ
вýлицю
◇ Давáти / дáти зелéну вýлицю *див.* давáти (71)
вýлиця
◇ Зелéна вýлиця *див.* вýлиця (2)
ВУЛКА́Н
вулкáн
△ Згáслий (погáслий, недíючий) вулкáн *див.* вулкáн (3)
ВУ́СА
вýса
◇ Здúблювати / здúбити брóви (вýса) *див.* здúблювати (1)
ВУХНА́ЛЬ
вухналí
◇ [Аж] вухналí кувáти зубáми *див.* кувáти[1]
ВУ́ХО
вух
◇ Не йти / не пітú дáлі вух *див.* ітú (151)

вýха
◊ І на гóлову (*рідко* на вýха) не налíзе (*рідко* не злíзе) *див.* налáзити
◊ Самí вýха та зýби *див.* вýхо (22)
вýхо
△ Зóвнішнє вýхо *див.* вýхо (4)
ВХÓДИТИ
вхóдити
Вступáти (захóдити, вхóдити *і т. ін.*) / вступи́ти (зайти́, ввійти́ *і т. ін.*) у суперéчку (в свáрку) <Іти́ / піти́ на суперéчку (на свáрку)> <Завóдити / завести́ суперéчку (свáрку)> *див.* вступáти[1] (4)
◊ Вхóдити / увійти́ в істóрію (*уроч.* в аннáли) *див.* вхóдити (25)
Іти́ (вхóдити) / піти́ (ввійти́) у зáв'язь *див.* іти́ (10)
◊ Не брáтися (не вхóдити, не йти) в рахýбу *див.* брáтися (23)
В'ЯЗИ
в'я́зах
◊ Мáти [дóбру] гóлову на [плечáх (на в'я́зах, *рідко* на кáрку *і т. ін.*)] *див.* мáти[2]
в'я́зи
◊ Брáти / взя́ти за карк (за в'я́зи) *див.* брáти (78)
◊ Скрути́ти (зверну́ти, зламáти, *рідше* вкрути́ти) в'я́зи (карк, ши́ю) *див.* скрýчувати
В'ЯЗНИ́ЦЯ
в'язни́ці
◊ Гної́ти / згної́ти в тюрмí (по тю́рмах, у в'язни́ці) *див.* гної́ти (1)
ГАД
гад
◊ Підколóдна (потайнá) гадю́ка (гáдина, змія́) <Підколóдний (потайни́й) гад> *див.* гадю́ка (2)
гáда
◊ Пригрíти / пригрівáти гадю́ку (гáдину, гáда, змію́ *і т. ін.*) на грýдях (у пáзусі, за пáзухою *і т. ін.*) *див.* пригрівáти
ГÁДИНА
гáдина
◊ Підколóдна (потайнá) гадю́ка (гáдина, змія́) <Підколóдний (потайни́й) гад> *див.* гадю́ка (2)
гáдину
◊ Пригрíти / пригрівáти гадю́ку (гáдину, гáда, змію́ *і т. ін.*) на грýдях (у пáзусі, за пáзухою *і т. ін.*) *див.* пригрівáти
ГАДЮ́КА
гадю́ка
◊ Підколóдна (потайнá) гадю́ка (гáдина, змія́) <Підколóдний (потайни́й) гад> *див.* гадю́ка (2)
гадю́кою
◊ Залáзити (лíзти) / залíзти змíєю (гадю́кою) в дýшу *див.* залáзити[1] (2)
гадю́ку
◊ Відігрíти (ви́грíти, ви́годувати) / відігрівáти змію́ (гадю́ку) бíля (кóло) [свогó] сéрця (за пáзухою) *див.* відігрівáти (2)
◊ Пригрíти / пригрівáти гадю́ку (гáдину, гáда, змію́ *і т. ін.*) на грýдях (у пáзусі, за пáзухою *і т. ін.*) *див.* пригрівáти

ГАЗ[1]
газ
△ Скрáплений (зрíджений) газ *див.* газ[1] (10)
ГÁЛАС
гáлас
Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спрáвити) гáлас (крик, гóмін *і т. ін.*) <Нароби́ти гáласу (кри́ку, гóмону *і т. ін.*)> *див.* роби́ти
гáласу
Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спрáвити) гáлас (крик, гóмін *і т. ін.*) <Нароби́ти гáласу (кри́ку, гóмону *і т. ін.*)> *див.* роби́ти
ГАЛÓПНИЙ
галóпна
△ Нестри́мна (галопýюча, галóпна) інфля́ція *див.* інфля́ція (2)
ГАЛОПУ́ЮЧИЙ
галопýюча
△ Нестри́мна (галопýюча, галóпна) інфля́ція *див.* інфля́ція (2)
ГАНЬБÁ
ганьбý
◊ Зми́ти крóв'ю ганьбý (сóром) *див.* змивáти (1)
ГАНЯ́ТИСЯ
ганя́тися
◊ Ганя́тися за дóвгим карбóванцем (за гри́внями) *див.* ганя́тися (2)
ГАРБУ́З
гарбузá
◊ Давáти (піднóсити) / дáти (піднести́) [печéного] гарбузá (кабакá) *див.* давáти (119)
ГАРБУЗÓВИЙ
гарбузóвої
◊ Скуштувáти гарбузóвої кáші *див.* скуштувáти
ГÁРЯЧЕ́
гáряче
◊ Ні гáряче ні зи́мно (ні хóлодно) *див.* гáряче́ (1)
ГАРЯ́ЧИЙ
гаря́чих
◊ Іти́ / піти́ по гаря́чих слідáх *див.* іти́ (113)
гаря́чому
◊ Впіймáти (піймáти, спіймáти, злови́ти, застýкати *і т. ін.*) / лови́ти на гаря́чому *див.* упіймáти
гаря́чу
◊ Під гаря́чу (серди́ту, злу) рýку (*заст.* руч) *див.* рукá
ГÁСПИД
гáспид
◊ Чорт (дíдько, дия́вол, біс, гáспид *і т. ін.*) [йогó (тебé, їх *і т. ін.*)] [дýшу] знáє (зна) *див.* чорт
ГАЧÓК
гачóк
◊ Лови́ти (брáти) / злови́ти (взя́ти, піймáти, спіймáти *і т. ін.*) на гачóк *див.* лови́ти
◊ Лови́тися (попадáти, попадáтися *і т. ін.*) / злови́тися (попáсти, попáстися *і т. ін.*) на гачóк (*рідко* на вýдочку) *див.* лови́тися

ГВИНТÍВКА
гвинтíвки
◊ Стáвити / постáвити (зістáвити *і т. ін.*) збрóю (гвинтíвки, рушни́ці) в кóзла (кóзли) *див.* стáвити
ГЕНЕРÁТОР
генерáтор
△ Íмпульсний генерáтор *див.* генерáтор (2)
△ Квáнтовий генерáтор *див.* генерáтор (3)
ГЕНЕТИ́ЧНИЙ
генети́чна
△ Генети́чна інформáція *див.* інформáція (1)
△ Гéнна (генети́чна) інженерíя *див.* інженерíя (1)
ГÉНІЙ
гéній
◊ Злий гéній *див.* гéній (2)
ГÉННИЙ
гéнна
△ Гéнна (генети́чна) інженерíя *див.* інженерíя (1)
ГЕНОФÓНД
генофóнд
Золоти́й генофóнд *див.* генофóнд (1)
ГЕОГРÁФІЯ
геогрáфією
◊ Істóрія з геогрáфією *див.* істóрія (6)
ГЕОІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ
геоінформаціи́не
△ Геоінформаці́йне картографувáння *див.* картографувáння (1)
ГЕОМÉТРІЯ
геомéтрія
△ Геомéтрія рíзального інструмéнта *див.* геомéтрія (2)
ГЕТЬ[1]
геть
◊ [Аж (хоч, геть)] на край свíту (свíта, *рідко* землí) *див.* край[1]
ГИКНУ́ТИСЯ
гикнéться
◊ Хай (нехáй) легéнько (лéгко) гикнéться (зітхнéться) *див.* гикнýтися (1)
ГІДРОКАРБОНÁТ
гідрокарбонáт
△ Гідрокарбонáт кáльцію *див.* гідрокарбонáт (1)
ГІДРОКСИ́Д
гідрокси́д
△ Гідрокси́д кáльцію *див.* гідрокси́д (1)
ГІЛЛЯ́
гіллí
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.*) з гіллí (з ланцюгá, з цéпу, з нали́гача *і т. ін.*) зірвáтися *див.* зривáтися (6)
ГІПС
гíпсу
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.*) з вóску (*рідко* з гíпсу) ви́ліплений (злíплений) *див.* ви́ліплений (1)
ГІРКИ́Й
гіркá
◊ Лихá (гіркá, зла, щербáта *і т. ін.*) дóля (дóленька) *див.* дóля[1] (7)
гіркóї
◊ Навари́ти кáші (пи́ва, гіркóї *і т. ін.*) *див.* навáрювати[1]

ГЛИБИНА́
глибини́
◊ Іти́ (*рідко* похо́дити) з глибини́ душі́ (се́рця) *див.* іти́ (128)
ГЛИБО́КИЙ
глибо́кий
Глибо́кий по́гляд (зір) *див.* по́гляд
глибо́кого
◊ На знак глибо́кої поша́ни (*рідко* глибо́кого поважа́ння) *див.* знак (24)
глибо́кої
◊ На знак глибо́кої поша́ни (*рідко* глибо́кого поважа́ння) *див.* знак (24)
ГЛИ́НА
гли́ни
◊ З одніє́ї (одно́ї) гли́ни злі́плений *див.* злі́плений (1)
ГЛИ́ПАТИ
гли́пає
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) кара́сь ро́том гли́пає *див.* кара́сь (1)
ГЛІКЕМІ́ЧНИЙ
глікемі́чний
△ Глікемі́чний і́ндекс *див.* і́ндекс (1)
ГЛУЗД
глузд
◊ Здоро́вий глузд (ро́зум) *див.* глузд (2)
глу́зду
◊ З'ї́хати (зсу́нутися, спа́сти *і т. ін.*) з глу́зду (з ро́зуму) *див.* з'їжджа́ти (1)
ГЛУ́ЗИ
глуз
◊ Бра́ти (підніма́ти, здійма́ти) / взя́ти (підня́ти, здійня́ти) на глум (на глу́зи, на глуз, на сміх, на кпи́ни, на кпин, *діал.* на кпи) *див.* бра́ти (128)
глу́зи
◊ Бра́ти (підніма́ти, здійма́ти) / взя́ти (підня́ти, здійня́ти) на глум (на глу́зи, на глуз, на сміх, на кпи́ни, на кпин, *діал.* на кпи) *див.* бра́ти (128)
ГЛУМ
глум
◊ Бра́ти (підніма́ти, здійма́ти) / взя́ти (підня́ти, здійня́ти) на глум (на глу́зи, на глуз, на сміх, на кпи́ни, на кпин, *діал.* на кпи) *див.* бра́ти (128)
ГЛЯДІ́ТИ
гляді́ти
◊ Диви́тися (глядí́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма (*рідше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)
ГЛЯ́НУТИ
гля́нув
◊ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.*), на́че (нена́че *і т. ін.*) п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.*) *див.* гля́нути (1)
гля́нути
◊ Диви́тися (глядí́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма (*рідше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)
ГНА́ТИСЯ
гна́тися
◊ Гна́тися (іти́, ходи́ти *і т. ін.*) по п'я́тах *див.* гна́тися (2)
ГНИ́ТИ
гни́ти
◊ Гни́ти в [сирі́й] землі́ *див.* гни́ти (1)

ГНІВ
гнів
◊ Переміни́ти (зміни́ти) гнів на ми́лість (на ла́ску) *див.* переміня́ти[1]
ГНОЇ́ТИ
гної́ти
◊ Гної́ти / згної́ти в тюрмі́ (по тю́рмах, у в'язни́ці) *див.* гної́ти (1)
ГНУ́ТИ
гне
◊ Біда́ (го́ре) гне (пригина́є) / пригне́ [до [са́мої] землі́] *див.* біда́[1] (1)
гну́ти
◊ Гну́ти (згина́ти) колі́на *див.* гну́ти (5)
◊ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три поги́белі) *див.* гну́ти (6)
◊ Гну́ти (згина́ти) спи́ну (ши́ю, карк, хребе́т, хребта́ *і т. ін.*) *див.* гну́ти (7)
ГНУ́ТИСЯ
гну́тися
◊ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три поги́белі) *див.* гну́тися (2)
ГОВОРИ́ТИ
говори́
◊ Що (як) [там] не кажи́ (не говори́) *див.* що[1]
говори́ти
◊ [Й] говори́ти (каза́ти) ні́чого (нема́ чого́, нема́ що) <Шко́да́ й говори́ти (каза́ти)> *див.* говори́ти (9)
ГОГОТА́ТИ
гоготи́ть
◊ Аж (*рідко* ті́льки) луна́ йде (розляга́ється, *рідше* гоготи́ть *і т. ін.*) / пішла́ (розляга́лася, *рідше* загоготі́ла *і т. ін.*) *див.* луна́
ГОДИ́НА[1]
годи́на
◊ Зо́ряна годи́на *див.* годи́на[1] (13)
◊ Ли́хо (біда́, лиха́ годи́на) його́ (її́, їх *і т. ін.*) зна́є *див.* ли́хо[1]
годи́ну
◊ Халі́ф (калі́ф) на час (на годи́ну) *див.* халі́ф
ГОДИ́ННИК
годи́нник
△ Ква́нтовий годи́нник *див.* годи́нник (3)
ГОЛ
гол
Золоти́й гол *див.* гол (1)
ГО́ЛИЙ
го́лим
◊ Про́сто [го́лого] не́ба (на землі́) <*рідко* Під відкри́тим (го́лим) не́бом> *див.* не́бо
го́лого
◊ Про́сто [го́лого] не́ба (на землі́) <*рідко* Під відкри́тим (го́лим) не́бом> *див.* не́бо
ГО́ЛКА
го́лці
◊ [І] го́лці (я́блуку, я́блукові, *рідше* ма́ковому зе́рну́ (ма́ковій зерни́ні)) ні́де впа́сти *див.* упа́сти[1]

ГОЛОВА́
голова́
◊ Голова́ злеті́ла (впа́ла, покоти́лася *і т. ін.*) [з плече́й (з плеч, з пліч)] *див.* голова́ (16)
◊ Голова́ [йде́ (хо́дить)] / [пішла́ (захо́ди́ла)] о́бертом (кру́гом, хо́дором *і т. ін.*) *див.* голова́ (17)
◊ Золота́ голова́ *див.* голова́ (31)
◊ Капустя́на (ку́ряча, дубо́ва) голова́ *див.* голова́ (33)
голови́
◊ Вали́ти (зва́лювати, перекла́да́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хво́рої (дурно́ї) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)
◊ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
◊ Не зноси́ти голови́ *див.* зно́шувати (1)
◊ Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* іти́ (149)
голові́
◊ Зе́лено в голові́ *див.* зе́лено (1)
◊ У голові́ все йде / пішло́ о́бертом *див.* весь[1] (24)
го́лову
◊ Втрача́ти (губи́ти, тра́тити) / втра́тити (згуби́ти, стра́тити) го́лову *див.* утрача́ти
◊ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти (1)
◊ Зніма́ти / зня́ти го́лову *див.* зніма́ти (10)
◊ Золи́ти го́лову *див.* золи́ти (1)
◊ І на го́лову (*рідко* на ву́ха) не налі́зе (*рідко* не злі́зе) *див.* налá́зити
◊ Кат його́ (тебе́, її́ *і т. ін.*) [ба́тька (го́лову)] зна́є (зна) *див.* кат (4)
◊ Ма́ти [до́бру] го́лову на [плеча́х (на в'я́зах, *рідко* на ка́рку *і т. ін.*)] *див.* ма́ти[2]
◊ Не йти́ (не лі́зти) / не піти́ (не полі́зти) в го́лову *див.* іти́ (150)
◊ Сон не йде на о́чі (в го́лову) *див.* сон[1]
ГОЛОВЧА́СТИЙ
головча́ста
△ Головча́ста капу́ста *див.* капу́ста (2)
ГОЛО́ДНИЙ
голо́дні
◊ Потра́пити (попа́сти, попа́стися *і т. ін.*) на [го́стрі (голо́дні)] зу́би (*ірон.* на зубо́к) *див.* потрапля́ти
ГО́ЛОС
го́лос
Го́лос зрива́ється / зірва́вся *див.* го́лос (6)
Здобува́тися / здобу́тися на сло́во (на го́лос, на ві́дповідь *і т. ін.*) *див.* здобува́тися (1)
◊ Зрива́ти / зірва́ти го́лос *див.* зрива́ти[1] (2)
го́лосу
◊ Зрива́тися / зірва́тися з го́лосу *див.* зрива́тися (3)
ГОЛУБИ́Й
голубі́
Голубі́ бере́ти (ка́ски) *див.* бере́т (1)

ГÓМІН
гóмін
Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спрáвити) гáлас (крик, гóмін *і т. ін.)* <Наробúти гáласу (крúку, гóмону *і т. ін.)*> *див.* робúти
гóмону
Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спрáвити) гáлас (крик, гóмін *і т. ін.)* <Наробúти гáласу (крúку, гóмону *і т. ін.)*> *див.* робúти
ГОНИ́ТВА
гони́тва
◊ Гони́тва за дóвгим карбóванцем *див.* гони́тва (1)
ГÓПКИ
гóпки
○ У гóпки йти *див.* іти́ (46)
ГОРÁ
горá
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* пря́мо (прóсто) горá з плечéй (з пліч) звали́лася (спáла, впáла, зсу́нулася, зійшлá *і т. ін.)* / звáлюється (пáдає, зсувáється, схóдить *і т. ін.)* *див.* горá (3)
гóри
◊ Золоті гóри *див.* горá (1)
◊ Переверну́ти (зру́шити, ру́шити) / верну́ти (ру́хати) гóри *див.* перевертáти
горóю
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* за [кам'янóю] горóю *(рідше* стінóю) *див.* горá (4)
гóру
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* на кам'яну́ *(рідко* камíнну) гóру *див.* горá (5)
ГОРБ
горбí
◊ Ї́здити (катáтися) / поїхати вéрхи на кому (на горбí *чиєму) див.* ї́здити (2)
ГÓРЕ
гóре
◊ Бідá (гóре) гне (пригинáє) / пригнé [до [сáмої] землі] *див.* бідá[1] (1)
◊ Гóре (ли́хо, нещáстя *і т. ін.)* посíло *(рідше* зуспíло) *див.* гóре (2)
ГОРИЗÓНТ
горизóнт
△ Ілювіáльний горизóнт *див.* горизóнт (2)
горизóнті
◊ З'яви́тися (появи́тися) / з'явля́тися (появля́тися) на горизóнті *див.* з'явля́тися (1)
горизóнту
◊ Зникáти (щезáти) / зни́кнути (щéзнути) з горизóнту *див.* зникáти (3)
ГОРІ́ТИ
гори́ть
◊ Земля́ гори́ть під ногáми *чиїми, в кого* <Земля́ гори́ть *під ким*> *див.* земля́ (17)
◊ Хай (нехáй) [ясни́м вогнéм (пóлум'ям)] гори́ть / згори́ть (загори́ться) <Щоб ясни́м вогнéм (пóлум'ям) горíв / згорíв> *див.* горíти (5)
горíв
◊ Хай (нехáй) [ясни́м вогнéм (пóлум'ям)] гори́ть / згори́ть (загори́ться) <Щоб ясни́м вогнéм (пóлум'ям) горíв / згорíв> *див.* горíти (5)

ГОРÍХ
горíх
Земляни́й (китáйський) горíх *див.* горíх (2)
ГОРÍШОК
горíшок
◊ Горíшок не по зубáх *див.* горíшок (3)
ГÓРЛО
гóрла
◊ Видирáти / ви́дерти з зубíв (з рóта, з рук, з гóрла) *див.* видирáти (3)
гóрло
◊ Не лíзе (не йде) / не полíзе в рот (у гóрло, *грубо* в пéльку) *див.* лíзти
◊ Шматóк *(рідше* кусóк) не йде (не лíзе) / не підé (не полíзе) в гóрло *див.* шматóк
ГОРÓД
горóд
◊ Кáмінь (камінéць, камíнчик) у горóд *див.* кáмінь (15)
◊ [Ки́дати / ки́нути] камíнчики у горóд *див.* камíнчик (1)
◊ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) кáмінь (камінéць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.)* в горóд *див.* ки́дати
ГОРÓХ
горóх
◊ Горóх з капу́стою *див.* горóх (2)
горóху
◊ Наколоти́ти горóху з капу́стою *див.* наколóчувати
◊ [Як (мов, ніби *і т. ін.)*] чорт сім кіп горóху змолоти́в *див.* чорт
ГОРÓХОВИЙ
горóховий
△ Горóховий зерноїд *див.* зерноїд (1)
ГОРÓШОК
горóшок
Зелéний горóшок *див.* горóшок (2)
ГОСПÓДНІЙ
Госпóдньої
◊ Збивáти / зби́ти з путі íстини (íстинної, Госпóдньої *і т. ін.) див.* збивáти (9)
Госпóдня
◊ [Чи́ста] кáра Бóжа (Госпóдня, вавилóнська) *див.* кáра (2)
ГОСПÓДЬ
Госпóдь
◊ Бог (Госпóдь) зна що [такé] *див.* бог (2)
◊ Бог *(рідко* Біг, Госпóдь) [йогó (їх, тебé *і т. ін.)*] [святи́й] знáє (зна, відає, вíда) *див.* Бог (13)
ГÓСТРИЙ
гóстрі
◊ Зглáджувати (зглáджувати) / зглáдити (зглáдити) гóстрі куті́ *див.* зглáджувати (2)
◊ Потрáпити (попáсти, попáстися *і т. ін.)* на [гóстрі (голóдні)] зу́би *(ірон.* на зубóк) *див.* потрапля́ти
ГОСТРИ́ТИ
гостри́ти
◊ Гостри́ти *(рідше* точи́ти) зу́би *див.* гостри́ти (6)
ГОТÓВИЙ
готóвий
◊ Готóвий з'ї́сти (проковтну́ти) без сóлі <З'їв би (проковтну́в би) без сóлі> *див.* готóвий (2)

◊ Лáдний (лáден, готóвий) [три́чі] провали́тися крізь зéмлю *див.* лáдний[2]
ГРА
гра
◊ Гра з відкри́тими кóзирями (кáртами) *див.* гра (8)
ГРАМАТИ́ЧНИЙ
граматúчна
△ Граматúчна категóрія *див.* категóрія (2)
ГРÁМОТА[1]
грáмоту
Грáмоту знáти *див.* знáти (1)
ГРÁТИ
грáти
◊ Грáти / зігрáти ду́рня (ду́рника) *див.* грáти (17)
◊ Грáти / зігрáти роль *(заст.* рóлю) *див.* грáти (18)
Справля́ти (грáти, гуля́ти *і т. ін.)* / спрáвити (зігрáти, згуля́ти) весíлля *див.* справля́ти
грáють
◊ Бíсики грáють (стрибáють, *рідше* іскря́ться *і т. ін.)* в очáх *див.* бíсик (1)
ГРЕБІНÉЦЬ
гребінці́
◊ Знáти, почóму в Тростянці́ гребінці́ *див.* знáти (20)
ГРÉЦЬКИЙ
грéцьких
◊ До грéцьких калéнд *див.* калéнди (1)
ГРИБ
гриби́
△ Іржáсті гриби́ *див.* гриб (4)
ГРИ́ВНЯ
гри́внями
◊ Ганя́тися за дóвгим карбóванцем (за гри́внями) *див.* ганя́тися (2)
ГРИГОРІÁНСЬКИЙ
григоріáнський
△ Григоріáнський календáр *див.* календáр (4)
ГРИ́ЗТИ
гри́зти
◊ Ї́сти (гри́зти, точи́ти) як (мов, ніби *і т. ін.)* іржá залíзо *див.* ї́сти (5)
ГРИМУ́ЧИЙ
гриму́ча
△ Гриму́ча змія́ *див.* змія́ (1)
ГРІБ
гріб
◊ Іти́ (схóдити, ступáти) в гріб (в гроб, до грóбу) *див.* іти́ (136)
◊ Хоч живи́м (живцéм, живóму) у зéмлю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.)* лізь *(рідко* кладúсь) *див.* лíзти
грóбу
◊ Іти́ (схóдити, ступáти) в гріб (в гроб, до грóбу) *див.* іти́ (136)
ГРÍТИ
гріє
◊ Ні знобúть ні гріє <Ні гріє ні знобúть> *див.* знобúти (1)
гріти
◊ Грíти зу́би на сóнці *див.* грíти (1)

ГРІШ

гроша́

◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)

◊ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного (*рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю (*рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]

ГРІ́ШНИЙ

грі́шну

◊ Покида́ти / поки́нути грі́шну зе́млю *див.* покида́ти

ГРІ́ШНИК

грі́шників

◊ Стоя́ти на путі́ / ста́ти на путь грі́шників (зло́го) *див.* стоя́ти

ГРОМАДЯ́НСТВО

громадя́нства

△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)

громадя́нство

△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)

ГРО́ШІ

гро́ше́й

Знеці́нення гро́ше́й *див.* знеці́нення (1)

гро́ші

Зроби́ти / роби́ти гро́ші *див.* зроби́ти (2)

◊ [І] знов (зно́ву) за ри́бу гро́ші *див.* гро́ші (8)

ГРОШОВИ́Й

грошови́й

△ Грошови́й знак *див.* знак (8)

◊ Грошови́й (золоти́й) мішо́к *див.* мішо́к

ГРУ́БИЙ

гру́ба

Гру́ба ї́жа *див.* ї́жа (1)

ГРУ́ДИ

груде́й

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся *і т. ін.*) *див.* ка́мінь (20)

гру́ди

◊ Дави́ти ка́менем <Дави́ти ка́менем [на] гру́ди (се́рце)> *див.* дави́ти (2)

◊ Наси́пати по́роху на о́чі (землі́ на гру́ди) *див.* насипа́ти[1]

◊ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь (18)

грудьми́

◊ Зітхну́ти по́вними грудьми́ *див.* зітхну́ти (2)

гру́дях

◊ Згорта́ти (склада́ти) / згорну́ти (скла́сти) ру́ки [на гру́дях] *див.* згорта́ти (2)

◊ З ка́менем на душі́ (в гру́дях) *див.* ка́мінь (9)

◊ Пригрі́ти / пригріва́ти гадю́ку (га́дину, га́да, змі́ю *і т. ін.*) на гру́дях (у па́зусі, за па́зухою *і т. ін.*) *див.* пригріва́ти

ГРУ́ДКА

гру́дкою

◊ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камі́не́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати

ГРУ́ПА

гру́па

Ініціати́вна гру́па *див.* гру́па (5)

△ Карбокси́льна гру́па *див.* гру́па (11)

△ Карбоні́льна гру́па *див.* гру́па (12)

ГРУ́ША

гру́ша

△ Земляна́ гру́ша *див.* гру́ша (2)

ГРЯЗЮ́КА

грязю́ки

◊ Ви́тягти (ви́тягнути) / витяга́ти (витя́гувати) з боло́та (з багна́, з калю́жі, з грязю́ки *і т. ін.*) *див.* витяга́ти (6)

грязю́кою

◊ Змі́шувати (міша́ти) / зміша́ти з землє́ю (з боло́том, з грязю́кою) *див.* змі́шувати (2)

ГУБА́[1]

губ

◊ Зрива́тися (зрина́ти, зліта́ти) / зірва́тися (зри́нути, злеті́ти, ско́чити) з язика́ (з уст, з губ) *див.* зрива́тися (4)

гу́би

◊ Зці́пити (сти́снути, зати́снути) зу́би (гу́би, уста́ *і т. ін.*) *див.* зці́плювати (1)

ГУБИ́ТИ

губи́ти

◊ Втрача́ти (губи́ти, тра́тити) / втра́тити (згуби́ти, стра́тити) го́лову *див.* утрача́ти

◊ Губи́ти / згуби́ти з оче́й *див.* губи́ти (3)

ГУБИ́ТИСЯ

губи́тися

◊ Губи́тися (*рідше* плу́татися, мета́тися *і т. ін.*) в здо́га́дках (у до́га́дках, у здо́гадах *і т. ін.*) *див.* губи́тися (1)

ГУЛЯ́ТИ

гуля́ти

Справля́ти (гра́ти, гуля́ти *і т. ін.*) / спра́вити (зігра́ти, згуля́ти) весі́лля *див.* справля́ти

ГУ́СКА

гу́ска

◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.*) тебе́ (його́, її́ *і т. ін.*) му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.*) вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха

ҐВАЛТ

ґвалт

◊ Хоч [ґвалт (карау́л, про́бі, кри́ком *і т. ін.*)] кричи́ *див.* крича́ти

ҐРУНТ

ґрунт

◊ Ґрунт (земля́) хита́ється (повзе́, су́неться *і т. ін.*) під нога́ми *чиї́ми* <Ґрунт попо́вз з-під ніг *у кого і без дод.*> *див.* ґрунт (8)

◊ Зондува́ти / позондува́ти (прозондува́ти, прома́цати, *рідко* прощу́пати) ґрунт *див.* зондува́ти (1)

ґрунти́

△ Кашта́нові ґрунти́ *див.* ґрунт (2)

ДАВА́ТИ

дава́ти

○ Дава́ти / да́ти зго́ду *див.* дава́ти (40)

◊ Дава́ти / да́ти зеле́ну ву́лицю *див.* дава́ти (71)

◊ Дава́ти / да́ти зівка́ (*рідше* зівака́) *див.* дава́ти (72)

◊ Дава́ти / да́ти зна́ти *див.* дава́ти (73)

◊ Дава́ти / да́ти зрозумі́ти *див.* дава́ти (74)

◊ Дава́ти / да́ти зуботи́чину (зуботи́чку) *див.* дава́ти (75)

◊ Дава́ти / да́ти себе́ зна́ти (взнаки́) *див.* дава́ти (95)

◊ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.*) / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.*) сторчака́ (*рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)

◊ Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́) *див.* дава́ти (119)

◊ Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) знак *див.* дава́ти (120)

◊ Дава́ти (*рідше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти (*рідше* накла́сти, відва́жити) здачі *див.* дава́ти (122)

Дава́ти (роби́ти) / да́ти (зроби́ти) почи́н *див.* дава́ти (17)

Дава́ти (склада́ти *і т. ін.*) / да́ти (скла́сти, зложи́ти *і т. ін.*) прися́гу *див.* дава́ти (18)

◊ Да́ти (всипати, зада́ти) / дава́ти (задава́ти) бере́зової ка́ші *див.* дава́ти (132)

◊ Да́ти (втерти) / дава́ти каба́ки *див.* дава́ти (133)

◊ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)

◊ Не дава́ти (не подава́ти) / не да́ти (не пода́ти) знаку́ (взнаки́) *див.* дава́ти (186)

Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі́) споко́ю (поко́ю, супоко́ю) *див.* зна́ти (4)

ДАВА́ТИСЯ

дава́тися

◊ Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву *див.* здава́тися[1] (4)

ДАВИ́ТИ

дави́ти

◊ Дави́ти ка́менем <Дави́ти ка́менем [на] гру́ди (се́рце)> *див.* дави́ти (2)

да́вить

◊ [Важки́й] ка́мінь да́вить ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь (8)

ДАЛЕ́КИЙ

дале́ку

◊ Іти́ в дале́ку доро́гу (путь) *див.* іти́ (59)

ДАЛЕ́КО

дале́ко

◊ Дале́ко іти́ / піти́ *див.* іти́ (48)

◊ Куди́ (*рідше* де) о́ко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́ *і т. ін.*) <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]

ДА́ЛІ

да́лі

◊ Іти́ / піти́ да́лі *див.* іти́ (82)

◊ Не йти / не піти́ да́лі вух *див.* іти́ (151)

ДАРЕ́МНО

даре́мно

◊ [Ду́рно (даре́мно, зада́рма́, ма́рно *і т. ін.*)] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити

ДА́ТИ
дав
◊ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.*), на́че (нена́че *і т. ін.*) п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.*) *див.* гля́нути (1)
дай
◊ Дай Бо́же здоро́в'я *див.* дава́ти (123)
◊ Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пійма́ти)! *див.* дава́ти (125)
дали́
◊ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти *(рі́дко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д
да́ти
◊ Да́ти нога́м зна́ти *див.* дава́ти (150)
◊ Да́ти по зуба́х (у зу́би) *див.* дава́ти (156)
ДВА
дві
Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.*) / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.*) ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
ДВИГУ́Н
двигу́н
△ Двигу́н вну́трішнього згоря́ння *див.* двигу́н (3)
ДЕ[1]
де
◊ Зна́ти / *рі́дше* почу́ти, де ра́ки зиму́ють *див.* зна́ти (16)
◊ Куди́ *(рі́дше* де) о́ко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́ *і т. ін.*) <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]
◊ Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти) *див.* зна́ти (31)
◊ Не зна́ти, де ста́ти [сі́сти] *див.* зна́ти (32)
◊ Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки *див.* зна́ти (33)
◊ Показа́ти, де ра́ки зиму́ють *див.* пока́зувати
ДЕНТА́ЛЬНИЙ
дента́льний
△ Зубни́й (дента́льний) при́голосний *див.* при́голосний
ДЕНЬ
день
◊ Займа́тися *(рі́дко* заво́дитися, здійма́тися) / зайня́тися *(рі́дко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.*) *див.* займа́тися[2] (1)
◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
дні
Згі́нні дні *див.* день (9)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) три дні (ти́ждень) [хлі́ба] не ї́в (не ї́ла, не ї́ли) *див.* ї́сти (25)
дня
На зло́бу дня *див.* зло́ба́ (2)
ДЕПУТА́ТСЬКИЙ
депута́тський
△ Депута́тський імуніте́т *див.* імуніте́т (1)
ДЕ́РЕВО
дере́ва
Ка́рликові плодо́ві дере́ва *див.* де́рево (3)
де́рево
Де́рево́ пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* де́рево (2)
△ Ка́вове де́рево *див.* де́рево (10)
△ Кампе́шеве де́рево *див.* де́рево (11)
△ Ка́мфо́рне де́рево *див.* де́рево (12)
ДЕРЖА́ВНИЙ
держа́вний
△ Держа́вний і́спит (екза́мен) *див.* екза́мен (1)
ДЕРЖА́ТИ
держа́ти
◊ Зуба́ми трима́ти (держа́ти) *див.* трима́ти
Склада́ти *(рі́дше* держа́ти) / скла́сти *(рі́дше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, залі́к) *див.* склада́ти
◊ Трима́ти (держа́ти) в по́лі зо́ру *див.* трима́ти
◊ Трима́ти (держа́ти) ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою *див.* трима́ти
◊ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (здер́жати) сло́во <Дотри́мувати (додержувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
◊ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти
ДЕРЖА́ТИСЯ
держа́тися
◊ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (здер́жати) сло́во <Дотри́мувати (додер́жувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
ДЕ́РТИ
де́рти
Де́рти (дра́ти) крупу́ (про́со, зе́рно́ *і т. ін.*) *див.* де́рти (2)
ДЕСЯТЕРИ́ЧНИЙ
десятери́чне
△ Десятери́чне І *див.* і[1] (1)
ДЕ́ХТО
де́хто
Хтось (хто, де́хто, хто-не́будь) і́нший *див.* хтось
ДЕ́ЩО
де́що
Щось (що, де́що, що-не́будь) і́нше *див.* щось[1]
ДЕ́ЯКИЙ
де́якій
Ті́єю чи і́ншою мі́рою <*рі́дше* У ті́й чи і́ншій (де́якій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
ДЖЕК-ПО́Т
джек-по́т
◊ Зрива́ти / зірва́ти джек-по́т *див.* зрива́ти[1] (3)
ДЗВОНИ́ТИ
дзвони́ти
◊ Дзвони́ти (видзво́нювати) зуба́ми *див.* дзвони́ти (2)
ДИВА́Н[1]
дива́н
Туре́цький дива́н <Туре́цька кана́па> *див.* дива́н[1] (1)
ДИВИ́ТИСЯ
диви́тися
◊ Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма *(рі́дше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)
◊ Диви́тися (загляда́ти) в зу́би *див.* диви́тися (10)
Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.*) збо́ку *див.* диви́тися (2)
◊ Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.*) спідло́ба *див.* диви́тися (14)
◊ Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.*) *див.* диви́тися (23)
ДИ́КИЙ
ди́кий
Ди́кий ка́мінь *див.* ка́мінь (1)
ДИМ
дим
◊ Аж дим іде́ *див.* дим (2)
ди́мом
◊ Іти́ / піти́ з ди́мом *див.* іти́ (86)
ДИПЛО́М
дипло́м
Здобува́ти / здобу́ти дипло́м *див.* здобува́ти (1)
ДИФРАКЦІ́ЙНИЙ
дифракці́йна
△ Дифракці́йна карти́на *див.* карти́на (2)
ДИ́ХАННЯ
ди́хання
Зати́снуло (затну́ло, затяло́ *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рі́дко* зітха́ння) *див.* зати́ска́ти (2)
ДИЯ́ВОЛ
дия́вол
◊ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.*) [його́ (тебе́, їх *і т. ін.*)] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт
ДІАКРИТИ́ЧНИЙ
діакрити́чний
△ Діакрити́чний знак *див.* знак (9)
ДІАМА́НТОВИЙ
діама́нтова
△ Діама́нтова (брилья́нтова) зе́лень *див.* зе́лень (1)
ДІВА́ТИ
діва́ти
◊ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти (34)
ДІ́ВЕР
ді́вера
◊ Згада́ла ба́ба ді́вера *див.* ба́ба[1] (8)
ДІ́ДЬКІВ
ді́дькове
Відьо́мське (ді́720дькове, і́родове *і т. ін.*) ко́дло *див.* ко́дло
ДІ́ДЬКО
ді́дька
◊ До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Самому́] чо́ртові (чо́рту) в зу́би> *див.* чорт
◊ Іди́ [собі́] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, до ли́ха, к бі́су, к чо́рту, під три чорти́ *і т. ін.*) *див.* іти́ (52)
◊ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.*) *див.* іти́ (66)
ді́дько
◊ Біс (чорт, ді́дько, кат) із ним (з не́ю, з тобо́ю *і т. ін.*) *див.* біс[1] (6)

◇ [І] ді́дько но́гу злама́є (звихне́) *див.* ді́дько (4)
◇ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.*) [його́ (тебе́, їх *і т. ін.*)] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт
ДІЙМА́ТИ
дійма́є
◇ Ка́шель пройма́є (дійма́є, *заст.* дойма́є) / пройня́в (дійня́в, *заст.* дойня́в) *див.* ка́шель (2)
дійма́ти
◇ Йня́ти (*рідше* дійма́ти) / *заст.* пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри *див.* йня́ти (1)
ДІЛИ́ТИСЯ
діли́тися
Діли́тися / поділи́тися до́свідом (знання́ми) *див.* діли́тися (2)
ДІ́ЛО
ді́ло
◇ Ді́ло йде / піде́ *див.* ді́ло (7)
◇ Каї́нове ді́ло *див.* ді́ло (19)
◇ Роби́ти / зроби́ти своє́ [ді́ло] *див.* роби́ти
ДІМ
дім
◇ Казе́нний дім *див.* дім (6)
ДІСТАВА́ТИ
дістава́ти
◇ Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба] *див.* дістава́ти (4)
◇ Діста́ти (добу́ти, ви́дерти *і т. ін.*) / дістава́ти (добува́ти, видира́ти *і т. ін.*) з-під землі́ (*рідше* під земле́ю) *див.* дістава́ти (9)
дістає́
◇ Куди́ (*рідше* де) о́ко (зір) сяга́є (дістає́, сягне́ *і т. ін.*) <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]
ДІСТА́ТИ
діста́неш
◇ Сні́гу зимо́ю (посе́ред зими́, взи́мку) не діста́неш *див.* дістава́ти (15)
діста́ти
◇ Діста́ти (з'ї́сти, спійма́ти, скуштува́ти *і т. ін.*) о́близня *див.* дістава́ти (11)
△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)
ДІ́ТИ[1]
ді́ти
◇ Іти́ на ді́ти *див.* іти́ (72)
ДІ́ЯТИСЯ
ді́ється
◇ Ква́пно ді́ється *див.* ді́ятися (1)
ДНО
дні
◇ Лягти́ ка́менем на дно (на дні) *див.* ляга́ти
дно
◇ Золоте́ дно *див.* дно (4)
◇ Лягти́ ка́менем на дно (на дні) *див.* ляга́ти
◇ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.*) / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.*) на дно *див.* спуска́тися
ДОБА́
доба́
Золота́ доба́ *див.* доба́ (1)
△ Кам'яни́й вік <Кам'яна́ доба́> *див.* вік (14)

ДО́БРЕ
до́бре
◇ Іти́ / піти́ на (в) лад (до ла́ду) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́ (92)
ДО́БРИВО
до́бриво
△ Зеле́не до́бриво *див.* до́бриво (2)
ДО́БРИЙ
до́брий
◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рідше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти (9)
до́брим
Зга́дувати / згада́ти (*рідше* спогада́ти) до́брим сло́вом *див.* зга́дувати (3)
до́брого
◇ До́брого здоро́в'я (здоро́в'ячка) *див.* здоро́в'я (5)
до́бру
◇ Ма́ти [до́бру] го́лову на [пле́ча́х (на в'яза́х, *рідко* на ка́рку *і т. ін.*)] *див.* ма́ти[2]
ДО́БРІСТЬ
до́брість
◇ Знай (зна́йте) мою́ до́брість *див.* зна́ти (13)
ДОБРО́
добра́
Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* де́рево (2)
ДОБУВА́ТИ
добува́ти
◇ Діста́ти (добу́ти, ви́дерти *і т. ін.*) / дістава́ти (добува́ти, видира́ти *і т. ін.*) з-під землі́ (*рідше* під земле́ю) *див.* дістава́ти (9)
◇ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) кро́в'ю [та кістка́ми] *див.* добува́ти (3)
◇ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) [собі́] ла́врів (ла́ври) *див.* добува́ти (4)
ДО́ВГИЙ
до́вгий
◇ До́вгий карбо́ванець <До́вгі рублі́> *див.* карбо́ванець (1)
до́вгим
◇ Ганя́тися за до́вгим карбо́ванцем (за гри́внями) *див.* ганя́тися (2)
◇ Гони́тва за до́вгим карбо́ванцем *див.* гони́тва (1)
до́вгі
◇ До́вгий карбо́ванець <До́вгі рублі́> *див.* карбо́ванець (1)
ДОВГО́ТНИЙ
довго́тний
△ Кі́лькісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос
ДОВЕ́РХУ
дове́рху
◇ Зни́зу (здо́лу) догори́ (дове́рху) *див.* зни́зу (1)
ДОВО́ДИТИ
дово́дити
◇ Дово́дити / довести́ до згу́би *див.* дово́дити (6)
ДО́ГА́ДКА
до́га́дках
◇ Губи́тися (*рідше* плу́татися, мета́тися *і т. ін.*) в здога́дках (у до́га́дках, у здо́гадах *і т. ін.*) *див.* губи́тися (1)

ДОГАНЯ́ТИ[1]
доганя́ти
◇ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
ДОГОРИ́
догори́
Здійма́ти (*рідко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти (*рідко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.*) *див.* здійма́ти (2)
◇ Зни́зу (здо́лу) догори́ (дове́рху) *див.* зни́зу (1)
ДОДЕ́РЖУВАТИ
доде́ржувати
◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (здержа́ти) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
ДОДЕ́РЖУВАТИСЯ
доде́ржуватися
◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (здержа́ти) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
ДОДО́ЛУ
додо́лу
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
ДОЗВОЛЯ́ТИ
дозволя́ти
◇ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)
ДОЗЕ́МНИЙ
дозе́мний
Дозе́мний (земни́й, низьки́й *і т. ін.*) уклі́н (поклі́н) *див.* уклі́н
ДОКИ́НУТИ[2]
доки́неш
◇ Скі́льки о́ком ки́неш (кинь, доки́неш, згля́неш *і т. ін.*) *див.* ки́дати
ДОКЛАДА́ТИ
доклада́ти
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.*)] стара́нь (зуси́ль, сил, *рідше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)
ДО́ЛЕНЬКА
до́ленька
◇ Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та *і т. ін.*) до́ля (до́ленька) *див.* до́ля[1] (7)
ДО́ЛЯ[1]
до́лі
◇ Іро́нія до́лі *див.* іро́нія (1)
до́ля
◇ Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та *і т. ін.*) до́ля (до́ленька) *див.* до́ля[1] (7)

ДОМОВИ́НА
домови́ну
◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.) див.* ляга́ти
ДОНИ́ЗУ
дони́зу
◊ Зве́рху (згори́) дони́зу *див.* зве́рху[1] (1)
ДОПОМО́ГА
допомо́ги
△ Каре́та швидко́ї [меди́чної] допомо́ги *див.* каре́та (1)
ДОРО́ГА
доро́га
△ Кана́тна (кана́тно-підвісна́) доро́га *див.* доро́га (3)
доро́ги
◊ Землі́ (доро́ги) не доторка́тися (не дото́ркуватися, *діал.* не дотика́ти) *див.* доторка́тися (1)
доро́гою
◊ Іти́ / піти́ своє́ю доро́гою *див.* іти́ (117)
доро́гу
◊ Іти́ в дале́ку доро́гу (путь) *див.* іти́ (59)
ДОРОГОЦІ́ННИЙ
дорогоці́нне
△ Кошто́вне (дорогоці́нне) камі́ння *див.* камі́ння (1)
ДОРО́ЖНІЙ
доро́жнє
Доро́жнє (земляне́) полотно́ *див.* полотно́
доро́жня
Доро́жня ка́рта *див.* ка́рта (1)
ДОСА́ДА
доса́ди
Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від зло́сті (за́здрості, доса́ди *і т. ін.) див.* пожовті́ти
доса́ду
◊ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти злі́сть (зло, доса́ду, се́рце *і т. ін.) див.* зганя́ти (1)
ДО́СВІД
до́свідом
Діли́тися / поділи́тися до́свідом (знання́ми) *див.* діли́тися (2)
ДОТИКА́ТИ
дотика́ти
◊ Землі́ (доро́ги) не доторка́тися (не дото́ркуватися, *діал.* не дотика́ти) *див.* доторка́тися (1)
ДОТОРКА́ТИСЯ
доторка́тися
◊ Землі́ (доро́ги) не доторка́тися (не дото́ркуватися, *діал.* не дотика́ти) *див.* доторка́тися (1)
ДОТРИ́МУВАТИ
дотри́мувати
◊ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти

ДОТРИ́МУВАТИСЯ
дотри́муватися
◊ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
ДОХІ́Д
дохо́дів
△ Індекса́ція дохо́дів насе́лення *див.* індекса́ція (1)
ДОЩ
дощ
◊ Золоти́й дощ *див.* дощ (4)
△ Зо́ряний дощ *див.* дощ (2)
ДРЕЙФ
дре́йфу
△ Зніма́тися / зня́тися з дре́йфу *див.* зніма́тися (2)
ДРИЖАКИ́
дрижаки́
◊ Ї́сти (лови́ти, хапа́ти) дрижаки́ *див.* ї́сти (8)
ДРІМО́ТА
дрімо́та
◊ Дрімо́та бере́ (змо́рює, хи́лить) *див.* дрімо́та (1)
ДРУ́ГИЙ
дру́га
◊ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.)* бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.)* сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
дру́гий
Залиша́тися *(рідко* зостава́тися) / зали́шитися *(рідко* зоста́тися) на дру́гий рік *див.* залиша́тися (2)
◊ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.)* бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.)* сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
дру́гим
◊ І́нщим (дру́гим) ра́зом (ча́сом) *див.* раз[1]
◊ Оберну́тися / оберта́тися дру́гим (і́ншим, те́мним *і т. ін.)* бо́ком *див.* оберта́тися
дру́гого
○ З одного́ бо́ку.., з дру́гого (і́ншого) бо́ку... *див.* бік (2)
△ Капіта́н дру́гого ра́нгу *див.* капіта́н (1)
дру́гої
◊ З і́ншої (дру́гої, не з тіє́ї *і т. ін.)* о́пери *див.* о́пера
ДУБО́ВИЙ
дубо́ва
◊ Капу́стяна (ку́ряча, дубо́ва) голова́ *див.* голова́ (33)
ДУГА́
дуги́
◊ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три поги́белі) *див.* гну́ти (6)
дугу́
◊ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три поги́белі) *див.* гну́ти (6)
◊ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три поги́белі) *див.* гну́тися (2)

ДУДНІ́ТИ
дудни́ть
[Аж] земля́ дудні́ла (дудни́ть) *див.* земля́ (1)
дудні́ла
[Аж] земля́ дудні́ла (дудни́ть) *див.* земля́ (1)
ДУ́ЖКА
дужки́
△ Квадра́тні дужки́ *див.* ду́жка (1)
ДУ́ЛЯ
ду́лі
Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.)* / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.)* ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
ду́лю
◊ Ду́лю з'ї́сти *див.* з'їда́ти (2)
Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.)* / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.)* ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
ДУ́МКА
ду́мка
Приче́плива (причі́плива) ду́мка (іде́я) *див.* ду́мка (3)
ду́мки
◊ Бу́ти і́ншої ду́мки *див.* бу́ти (64)
◊ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
◊ Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* іти́ (149)
думки́
◊ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти (8)
ду́мку
◊ Іти́ / прийти́ на ду́мку *див.* іти́ (124)
◊ Не йде на ду́мку (на ум) *див.* іти́ (147)
ду́мці
◊ Залиша́тися *(рідко* зостава́тися) / зали́шитися *(рідко* зоста́тися) при свої́й ду́мці *див.* залиша́тися (5)
◊ Лови́ти / злови́ти *(рідше* упійма́ти, пійма́ти *і т. ін.)* себе́ на ду́мці *див.* лови́ти
ДУ́РЕНЬ
ду́рнем
◊ Лиши́тися (зали́шитися, *рідко* зоста́тися *і т. ін.)* в ду́рнях (ду́рнем) *див.* лиша́тися
ду́рнів
◊ Знайшо́в (знайшли́) ду́рня (ду́рнів) *див.* знахо́дити (6)
ду́рня
◊ Гра́ти / зігра́ти ду́рня (ду́рника) *див.* гра́ти (17)
◊ Знайшо́в (знайшли́) ду́рня (ду́рнів) *див.* знахо́дити (6)
◊ Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня) *див.* роби́ти
ду́рнях
◊ Залиша́ти (лиша́ти, *рідко* зоставля́ти) / зали́шити (лиши́ти, *рідко* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти (3)
◊ Лиши́тися (зали́шитися, *рідко* зоста́тися *і т. ін.)* в ду́рнях (ду́рнем) *див.* лиша́тися

ДУРНИЙ
дурної
◇ Вали́ти (зва́лювати, перекладáти) / звали́ти (переклáсти) з хвóрої (дурнóї) голови́ на здорóву *див.* вали́ти[1] (4)
ДУ́РНИК
ду́рника
◇ Грáти / зігрáти ду́рня (ду́рника) *див.* грáти (17)
◇ Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня) *див.* роби́ти
ДУ́РНО
ду́рно
◇ [Ду́рно (дарéмно, задáрмá, мáрно *і т. ін.*)] хліб (харч) перевóдити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перевóдити
ДУ́ТЕЛЬ
ду́теля
◇ Ду́теля з'ї́сти *див.* з'їдáти (3)
ДУХ
дух
◇ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рідко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс[1] (1)
Затиснуло (затну́ло, затялó *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рідко* зітхáння) *див.* затискáти (2)
Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) дух <Дух тьми> *див.* дух (2)
◇ Ї́дéн дух *див.* дух (14)
ду́хом
◇ Одержи́мий [злим] ду́хом *див.* одержи́мий
◇ Піднóситися (здіймáтися) / піднести́ся (здійня́тися) ду́хом *див.* піднóситися
ДУХОВИ́Й
духові
△ Духові [музи́чні] інструмéнти *див.* інструмéнт (1)
ДУХОПÉЛ
духопéли
◇ Ї́сти мордачі́ (духопéли) *див.* ї́сти (9)
ДУШ
ду́шем
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) холóдною водóю (*рідко* холóдним ду́шем) обдáти (зли́ти, обли́ти) *див.* обдавáти
ДУШÁ
душ
◇ Знахóдити (утóптувати) / знайти́ (утоптáти) стéжку (стежки́, стéжечку) до сéрця (до душі́, до сердéць, до душ) *див.* знахóдити (16)
душá
◇ Кáїнова душá *див.* душá (60)
◇ Щи́ра (золотá) душá <Щи́ре (золотé) сéрце> *див.* душá (81)
душéю
◇ [І (ні, ані́)] копі́йки [злáманої (мі́дної, щербáтої)] (шéляга) немá (немáє, не булó) за душéю *див.* немá
◇ Не мáти (немá, немáє) [й (ні, áні)] копі́йки (копійчи́ни, [лáманого (*рідко* злáманого)] грошá) за душéю (*рідко* при душі́) *див.* мáти[2]
душі́
◇ Здіймáти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] кáмінь (тягáр) з сéрця (з душі́) *див.* здіймáти (3)
◇ З кáменем на душі́ (в гру́дях) *див.* кáмінь (9)
◇ Знахóдити (утóптувати) / знайти́ (утоптáти) стéжку (стежки́, стéжечку) до сéрця (до душі́, до сердéць, до душ) *див.* знахóдити (16)
◇ Іти́ (*рідко* похóдити) з глибини́ душі́ (сéрця) *див.* іти́ (128)
◇ Лежáти [важки́м] кáменем (тягарéм) на сéрці (на душі́) *див.* лежáти
◇ Не мáти (немá, немáє) [й (ні, áні)] копі́йки (копійчи́ни, [лáманого (*рідко* злáманого)] грошá) за душéю (*рідко* при душі́) *див.* мáти[2]
◇ Усімá фі́брами душі́ (сéрця, істóти *і т. ін.*) *див.* фі́бра
◇ [Як (мов, ніби *і т. ін.*)] кáмінь з душі́ (з грудéй) спав (звали́вся, скоти́вся *і т. ін.*) *див.* кáмінь (20)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) кáмінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти) *див.* зні́мáти (18)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто кáмінь зняв з душі́ *див.* хто[1]
ду́шу
◇ [Важки́й] кáмінь дáвить ду́шу (на сéрце) *див.* кáмінь (8)
◇ Враг (нечи́стий, чорт) йогó (її́, їх *і т. ін.*) [мáтір (ду́шу)] знáє (зна) <Нечи́ста йогó (її́, їх *і т. ін.*) мáти знáє (зна)> *див.* враг (2)
◇ Залáзити (лі́зти) / залі́зти змі́єю (гадю́кою) в ду́шу *див.* залáзити[1] (2)
◇ Зігрівáти (зогрівáти) / зігрі́ти (зогрі́ти) сéрце (ду́шу) *див.* зігрівáти (1)
◇ Зложи́ти (положи́ти, поклáсти, склáсти) / покладáти (клáсти, складáти) гóлову (життя́, *рі́дше* ду́шу) *див.* зложи́ти (1)
◇ Зру́шити сéрце (ду́шу) *див.* зру́шувати (2)
◇ Ідé на (в) ду́шу *див.* іти́ (50)
◇ Тяжки́й (важки́й) кáмінь ліг (упáв, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на сéрце) *див.* кáмінь (18)
◇ Чорт (ді́дько, ди́явол, біс, гáспид *і т. ін.*) [йогó (тебé, їх *і т. ін.*)] [ду́шу] знáє (зна) *див.* чорт
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) кáмінь ліг на ду́шу (на сéрце) *див.* кáмінь (21)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто кáмінь на ду́шу наверну́в *див.* хто[1]
ЕКЗÁМЕН
екзáмен
△ Держáвний і́спит (екзáмен) *див.* екзáмен (1)
Складáти (*рі́дше* держáти) / склáсти (*рі́дше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержáти) і́спит (екзáмен, залі́к) *див.* складáти
ЕКОНÓМІКА
економі́ка
△ Змі́шана економі́ка *див.* економі́ка (3)
ЕКОНОМІ́ЧНИЙ
економі́чна
△ Виняткóва економі́чна зóна *див.* зóна (9)
△ Ві́льна економі́чна зóна *див.* зóна (10)
ЕЛЕКТРИ́ЧНИЙ
електри́чний
△ Електри́чний і́мпульс *див.* і́мпульс (1)
ЕЛЕКТРОМАГНІ́ТНИЙ
електромагні́тна
△ Електромагні́тна індýкція *див.* індýкція (1)
електромагні́тний
△ Електромагні́тний і́мпульс *див.* і́мпульс (2)
електромагні́тного
△ І́мпульс електромагні́тного пóля *див.* і́мпульс (3)
ЕЛЕКТРОМУЗИ́ЧНИЙ
електромузи́чні
△ Електромузи́чні інструмéнти *див.* інструмéнт (2)
ЕНДЕМІ́ЧНИЙ
ендемі́чний
△ Ендемі́чний зоб *див.* зоб (1)
ЕПÓХА
епóх
На злáмі вікі́в (столі́ть, епóх *і т. ін.*) *див.* злам (1)
É́РА
éра
△ Кайнозóйська éра *див.* éра (4)
ЕРУПТИ́ВНИЙ
erupти́вні
△ Erупти́вні зі́рки́ (зóрі) *див.* зі́рка (2)
ЕФІ́Р
ефі́ру
Знімáти / зня́ти з ефі́ру *див.* знімáти (1)
ЖÁБРА
жáбри
◇ Брáти (хапáти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра (*рідко* за жáбри) *див.* брáти (134)
ЖБУРЛЯ́ТИ
жбурля́ти
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) кáмінь (камі́нéць, камі́нця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горóд *див.* ки́дати
ЖБУРНУ́ТИ
жбурну́ти
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) кáмінь (камі́нéць, камі́нця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горóд *див.* ки́дати
ЖÉБРИ
жéбрах
○ Іти́ (ходи́ти) / піти́ на жéбри (по жéбрах, у жéбри) *див.* іти́ (45)
жéбри
○ Іти́ (ходи́ти) / піти́ на жéбри (по жéбрах, у жéбри) *див.* іти́ (45)
ЖÉРТВА
жéртву
◇ Іти́ / піти́ на жéртву *див.* іти́ (94)
ЖÉРТИ
жéрти
◇ Ї́сти (поїдáти, жéрти, пожирáти *і т. ін.*) очи́ма (óком) *див.* ї́сти (11)
ЖИВ
жив
Живи́й і здорóвий <[І] жив і здорóв> <Живи́й та ці́лий> *див.* живи́й (1)
ЖИВИ́Й
живи́й
Живи́й і здорóвий <[І] жив і здорóв> <Живи́й та ці́лий> *див.* живи́й (1)
△ Живи́й інвентáр *див.* інвентáр (1)

живи́м
◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.*) ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.*) / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.*) *див.* ляга́ти
◊ Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м *і т. ін.*) у зе́млю *див.* зако́пувати (1)
◊ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.*) лізь (*рідко* клади́сь) *див.* лі́зти
живі́
Живі́ карти́ни *див.* карти́на (1)
живо́го
◊ Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м *і т. ін.*) у зе́млю *див.* зако́пувати (1)
◊ Таки́й, що здере́ з [живо́го й] ме́ртвого *див.* здира́ти (2)
живо́му
◊ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.*) лізь (*рідко* клади́сь) *див.* лі́зти
ЖИВУ́ЩИЙ
живу́ща
Живу́ща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) вода́ <Живу́ща-цілю́ща водиця> <Цілю́ща вода́> *див.* вода́ (6)
ЖИВЦЕ́М
живце́м
◊ Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м *і т. ін.*) у зе́млю *див.* зако́пувати (1)
◊ І́сти / з'ї́сти живце́м *див.* ї́сти (6)
◊ Хоч бери́ та лізь живце́м у зе́млю *див.* бра́ти (144)
◊ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.*) лізь (*рідко* клади́сь) *див.* лі́зти
ЖИ́ЛА[1]
жи́ла
◊ Золота́ жи́ла *див.* жи́ла[1] (2)
ЖИР[1]
жир
◊ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) жир (вагу́) *див.* зганя́ти (2)
ЖИ́ТИ
жи́ти
Жи́ти в зла́годі (у ми́рі, у покої, *заст.* в миру́) *див.* жи́ти (1)
ЖИТТЯ́
життя́
◊ Відрива́тися / відірва́тися від життя́ (від землі́) *див.* відрива́тися[1] (1)
Закінчи́ти [своє́ земне́] життя́ (свій вік) *див.* закі́нчувати (1)
◊ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти (1)
Прово́дити / провести́ в життя́ іде́ю (при́нцип, план *і т. ін.*) *див.* прово́дити
Творе́ць істо́рії (життя́, майбу́тнього *і т. ін.*) *див.* творе́ць
ЖМЕ́НЯ
жме́нею
◊ Не жме́нею ка́шу їсть *див.* ї́сти (20)
ЖО́ВТИЙ
жо́вта
△ Жо́вта ка́ртка *див.* ка́ртка (7)

ЖО́ДНИЙ
жо́дних
○ Без жо́дного (уся́кого, *рідше* ні́якого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* ні́яких) зуси́ль> *див.* зуси́лля (4)
жо́дного
○ Без жо́дного (уся́кого, *рідше* ні́якого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* ні́яких) зуси́ль> *див.* зуси́лля (4)
ЖО́РНА
жо́рна
Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь) *див.* нако́вувати
ЖУК
жук
△ Колора́дський [картопля́ний] жук *див.* жук (2)
ЖУПА́Н
жупа́н
◊ Полата́ти штани́ (жупа́н, капта́н *і т. ін.*) *див.* полата́ти
ЖУРБА́
журба́
Журба́ їсть (су́шить) / з'ї́ла (зсуши́ла) *див.* журба́ (2)
ЗАБАЛА́КУВАТИ
забала́кувати
◊ Загово́рювати (забала́кувати, замовля́ти) / заговори́ти (забала́кати, замо́вити) зу́би *див.* загово́рювати (2)
ЗАБЕЗПЕ́ЧЕННЯ
забезпе́чення
△ Забезпе́чення викона́ння зобов'я́зань *див.* забезпе́чення (2)
ЗАБИВА́ТИ
забива́ти
Збива́ти (зчиня́ти, забива́ти *і т. ін.*) / зби́ти (зчини́ти, заби́ти *і т. ін.*) бу́чу *див.* збива́ти (5)
ЗАБИРА́ТИ
забира́є
◊ Зло (злість) бере́ (забира́є, розбира́є) / <Зло взяло́> <Злість взяла́> *див.* зло[1] (2)
забира́й
◊ Кат його́ (її́, їх *і т. ін.*) [ма́му] бери́ (забира́й) / взяв (побра́в, забра́в) [би] *див.* кат (3)
забира́ти
◊ Бра́ти (забира́ти, перехо́плювати *і т. ін.*) / взя́ти (забра́ти, перехопи́ти *і т. ін.*) ініціати́ву [до свої́х рук (у свої́ ру́ки)] *див.* бра́ти (126)
ЗАБИ́ТИ
заби́ти
◊ Заби́ти (закува́ти) в кайда́ни (в коло́дки, в коло́дку) *див.* забива́ти (8)
ЗАБРА́ТИ
забра́ла
◊ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.*) *див.* земля́ (30)
забра́ти
◊ Забра́ти (зірва́ти, зня́ти *і т. ін.*) віно́к *див.* забира́ти (1)
ЗАБРІ́Д
забрі́д
Іти́ / піти́ в забрі́д *див.* іти́ (17)

ЗАВА́РЮВАТИ
зава́рювати
◊ Зава́рювати / завари́ти ка́шу (пи́во, хале́пу) *див.* зава́рювати (1)
ЗАВА́РЮВАТИСЯ
зава́рюється
◊ Зварилася / зава́рюється ка́ша *див.* ка́ша (1)
ЗАВДАВА́ТИ
завдава́ти
Завдава́ти (роби́ти) / завда́ти (зроби́ти) при́крість *див.* завдава́ти (9)
ЗАВЕРТІ́ТИСЯ
завертівся
◊ [Аж (*рідко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (завертівся, замакі́трився, заколиха́вся, піш́ов) о́бертом (пе́рекидом, пе́рекидьки, хо́дором *і т. ін.*) [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]
ЗАВО́ДИТИ[1]
заво́дити
Вступа́ти (захо́дити, вхо́дити *і т. ін.*) / вступи́ти (зайти́, ввійти́ *і т. ін.*) у супере́чку (в сва́рку) <Іти́ / піти́ на супере́чку (на сва́рку)> <Заво́дити / завести́ супере́чку (сва́рку)> *див.* вступа́ти[1] (4)
ЗАВО́ДИТИСЯ
заво́дитися
◊ Займа́тися (*рідко* заво́дитися, здійма́тися) / зайня́тися (*рідко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.*) *див.* займа́тися[2] (1)
ЗАВОЙО́ВУВАТИ
завойо́вувати
Завойо́вувати (здобува́ти) / завоюва́ти (здобу́ти) се́рце *див.* завойо́вувати (1)
ЗАВ'ЯЗНУТИ[2]
зав'я́знути
◊ Зав'я́знути (зав'я́зти, нав'я́зти *і т. ін.*) в зу́би (в зуба́х) *див.* зав'яза́ти[2] (1)
ЗА́В'ЯЗЬ
за́в'язь
Іти́ (вхо́дити) / піти́ (ввійти́) у за́в'язь *див.* іти́ (10)
ЗАГА́ЛЬНИЙ
зага́льний
Зага́льний зо́шит *див.* зо́шит (1)
ЗАГЛА́ДЖУВАТИ
загла́джувати
◊ Загла́джувати (згла́джувати) / загла́дити (згла́дити) го́стрі кути́ *див.* загла́джувати (2)
ЗАГЛЯДА́ТИ
загляда́ти
◊ Диви́тися (загляда́ти) в зу́би *див.* диви́тися (10)
ЗАГОВОРИ́ТИ
заговори́ти
◊ Заговори́ти і́ншою мо́вою *див.* загово́рювати (1)
◊ Загово́рювати (забала́кувати, замовля́ти) / заговори́ти (забала́кати, замо́вити) зу́би *див.* загово́рювати (2)
ЗАГОВО́РЮВАТИ
загово́рювати
◊ Загово́рювати (забала́кувати, замовля́ти) / заговори́ти (забала́кати, замо́вити) зу́би *див.* загово́рювати (2)

ЗАГОГОТІ́ТИ
загоготіла
◊ Аж *(рідко* тільки) луна́ йде (розляга́ється, *рідше* гого́тить *і т. ін.)* / пішла́ (розлягла́ся, *рідше* загоготіла *і т. ін.)* *див.* луна́

ЗАГОРІ́ТИСЯ
загори́ться
◊ Хай (неха́й) [ясни́м вогне́м (по́лум'ям)] гори́ть / згори́ть (загори́ться) <Щоб ясни́м вогне́м (по́лум'ям) горі́в / згорі́в> *див.* горі́ти (5)

ЗАГУБИ́ТИ
загуби́ти
Втрача́ти / втра́тити (загуби́ти, згуби́ти) [свій] спо́кій *див.* утрача́ти

ЗАДАВА́ТИ
задава́ти
◊ Да́ти (всі́пати, зада́ти) / дава́ти (задава́ти) бере́зової ка́ші *див.* дава́ти (132)

ЗАДА́РМА́
зада́рма́
◊ [Ду́рно (даре́мно, зада́рма́, ма́рно *і т. ін.)*] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити

ЗА́ЄЦЬ
за́єць
△ Земляни́й за́єць *див.* за́єць (2)

ЗА́ЗДРІСТЬ
за́здрості
Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від зло́сті (за́здрості, доса́ди *і т. ін.)* *див.* пожовті́ти

ЗАЙМА́ТИСЯ[2]
займа́тися
◊ Займа́тися *(рідко* заво́дитися, здійма́тися) / зайня́тися *(рідко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.)* *див.* займа́тися[2] (1)

ЗАКАЛАМУ́ТИТИ
закаламу́тити
◊ Каламу́тити / скаламу́тити (закаламу́тити) во́ду *див.* каламу́тити (1)

ЗАКИ́ДАТИ[1]
заки́дати
◊ Заки́дати камі́нням *див.* закида́ти[1] (2)

ЗАКІ́НЧИТИ
Закі́нчи́ти
Закі́нчи́ти [своє́ земне́] життя́ (свій вік) *див.* закі́нчувати (1)

ЗАКЛА́Д
закла́д
◊ Іти́ / піти́ в закла́д *див.* іти́ (78)

ЗАКЛАДА́ТИ
заклада́ти
◊ Заклада́ти / закла́сти пе́рший ка́мінь *див.* заклада́ти (2)

ЗАКОЛИХА́ТИСЯ
заколиха́вся
◊ [Аж *(рідко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.)* [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]

ЗАКО́Н
зако́ні
Зло́дій у зако́ні *див.* зло́дій (1)
зако́ну
І́менем зако́ну *див.* ім'я́ (2)

ЗАКОНОДА́ВСТВО
законода́вство
△ Земе́льне законода́вство *див.* законода́вство (5)

ЗАКО́ПУВАТИ
зако́пувати
◊ Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м *і т. ін.)* у зе́млю *див.* зако́пувати (1)
◊ Зако́пувати (зарива́ти) / закопа́ти (зари́ти) [у зе́млю] свій тала́нт *див.* зако́пувати (2)

ЗАКО́ЧУВАТИСЯ
зако́чується
◊ Закоти́лася / зако́чується зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (11)

ЗАКРУТИ́ТИСЯ[2]
закрути́вся
◊ [Аж *(рідко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.)* [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]

ЗАКУВА́ТИ
закува́ти
◊ Заби́ти (закува́ти) в кайда́ни (в коло́дки, в коло́дку) *див.* забива́ти (8)

ЗАКУВА́ТИ[2]
закує́
◊ Зозу́ля закує́ *див.* зозу́ля (1)

ЗАЛА́ЗИТИ[1]
зала́зити
◊ Зала́зити (лі́зти) / залі́зти змі́єю (гадю́кою) в ду́шу *див.* зала́зити[1] (2)

ЗАЛИША́ТИ
залиша́ти
◊ Залиша́ти (лиша́ти, *рідко* зоставля́ти) / зали́шити (лиши́ти, *рідко* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти (3)
◊ Залиша́ти *(рідко* зоставля́ти) / зали́шити *(рідко* зоста́вити) на сльо́зи *див.* залиша́ти (2)
◊ Ка́меня на ка́мені не лиши́ти (не зали́шити) / не лиша́ти (не залиша́ти) *див.* лиша́ти

ЗАЛИША́ТИСЯ
залиша́ється
◊ Ні́чо́го [бі́льше] не лиша́ється (не залиша́ється, не зостає́ться, *рідко* не остає́ться *і т. ін.)* / не лиши́лося (не зали́шилося, не зоста́лося, *рідко* не оста́лося *і т. ін.)* [, як] *див.* лиша́тися
залиша́тися
Залиша́тися *(рідко* зостава́тися) / зали́шитися *(рідко* зоста́тися) на дру́гий рік *див.* залиша́тися (2)
◊ Залиша́тися *(рідко* зостава́тися) / зали́шитися *(рідко* зоста́тися) при своїй ду́мці *див.* залиша́тися (5)

ЗАЛИШИ́ТИСЯ
зали́шилася
◊ Одна́ (ті́льки) тінь зали́шилася *(рідко* зоста́лася) *див.* тінь
зали́шилося
◊ І слі́ду не лиши́лося (не зали́шилося, *рідко* не зоста́лося *і т. ін.)* *див.* лиша́тися
◊ Ка́меня на ка́мені не лиши́лося (не зали́шилося, *рідко* не зоста́лося *і т. ін.)* *див.* лиша́тися
◊ [Ті́льки] мо́кре мі́сце лиши́лося (зали́шилося, *рідко* зоста́лося *і т. ін.)* *див.* мі́сце
зали́шитися
◊ Зали́ши́тися (лиши́тися, *рідко* зоста́тися) без соро́чки (без штані́в) *див.* залиша́тися (7)
◊ Лиши́тися (зали́ши́тися, *рідко* зоста́тися *і т. ін.)* в ду́рнях (ду́рнем) *див.* лиша́тися
◊ Лиши́тися (зали́ши́тися, *рідко* зоста́тися *і т. ін.)* при пі́ковому інтере́сі (при пі́кових інтере́сах) *див.* лиша́тися
зали́ши́ться
◊ Мо́крого мі́сця не зали́ши́ться (не лиши́ться, *рідко* не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце зали́ши́ться, лиши́ться, *рідко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)

ЗАЛІ́ЗО
залі́зо
◊ Ї́сти (гри́зти, точи́ти) як (мов, ні́би *і т. ін.)* іржа́ залі́зо *див.* ї́сти (5)

ЗА́ЛІК
за́лік
Прийма́ти / прийня́ти і́спит (за́лік) *див.* прийма́ти
Склада́ти *(рідше* держа́ти) / скла́сти *(рідше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти

ЗАЛІТА́ТИ[2]
залі́тали
◊ Кругі́ (кружа́ла) літа́ють (іду́ть) / залі́тали (пішли́, заходи́ли) пе́ред очи́ма (в оча́х) *див.* круг[1]

ЗАМАКІ́ТРИТИСЯ
замакі́трився
◊ [Аж *(рідко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.)* [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]

ЗАМАНИ́ТИ
замани́ти
◊ [І (ніяки́м)] калаче́м (ме́дом) не замани́ти *див.* зама́нювати (2)

ЗА́МАХ
за́махом
○ [За] одни́м за́махом (зма́хом) *див.* за́мах (2)

ЗАМИГОТІ́ТИ
замиготі́ли
◊ [Аж] і́скорки в оча́х замиготі́ли *див.* і́скорка (1)

ЗА́МІЖ
за́між
Вихо́дити (іти́) / ви́йти (піти́) за́між *див.* вихо́дити (13)

ЗАМКНУ́ТИСЯ
замкну́лися
◊ Зімкну́лися (замкну́лися) клі́щі *див.* клі́щі

ЗАМОВЛЯ́ТИ
замовля́ти
◊ Загово́рювати (забала́кувати, замовля́ти) / заговори́ти (забала́кати, замо́вити) зу́би *див.* загово́рювати (2)

ЗА́МОК
за́мки
◊ Будува́ти золоті́ за́мки на ві́трі *див.* будува́ти (1)
ЗАНЕПАДА́ТИ
занепада́ти
Занепада́ти / занепа́сти здоро́в'ям (на здоро́в'ї) *див.* занепада́ти (1)
ЗАОРА́ТИ
заора́ти
◊ Заора́ти (зари́ти, запоро́ти) но́сом (*рідко* зуба́ми) [зе́млю, у зе́млю] *див.* зао́рювати (1)
ЗАПАДА́ТИСЯ
западає́ться
◊ Земля́ западає́ться / запа́лася *див.* земля́ (18)
ЗАПА́СТИСЯ
запа́вся
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) крізь (у) зе́млю провали́вся (запа́вся, пішо́в *і т. ін.*) *див.* прова́люватися
запа́стися
◊ Щоб [крізь зе́млю] провали́тися (запа́стися) *див.* прова́люватися
ЗАПИВА́ТИ
запива́ти
◊ Пи́ти (запива́ти) / ви́пити (запи́ти) миро́ву (зми́рщину) *див.* пи́ти
ЗАПИТА́ННЯ
запита́ння
△ Знак пита́ння (*рідше* запита́ння) *див.* знак (14)
◊ Під зна́ком запита́ння *див.* знак (25)
ЗАПОРО́ТИ
запоро́ти
◊ Заора́ти (зари́ти, запоро́ти) но́сом (*рідко* зуба́ми) [зе́млю, у зе́млю] *див.* зао́рювати (1)
ЗАРА́ЗНИЙ
зара́зні
△ Зара́зні (інфекці́йні) хворо́би *див.* хворо́ба
ЗАРИВА́ТИ
зарива́ти
◊ Зако́пувати (зарива́ти) / закопа́ти (зари́ти) [у зе́млю] свій тала́нт *див.* зако́пувати (2)
ЗАРИ́ТИ
зари́ти
◊ Зако́пувати (зарива́ти) / закопа́ти (зари́ти) [у зе́млю] свій тала́нт *див.* зако́пувати (2)
◊ Заора́ти (зари́ти, запоро́ти) но́сом (*рідко* зуба́ми) [зе́млю, у зе́млю] *див.* зао́рювати (1)
ЗАРОНИ́ТИ
зарони́ти
◊ Зарони́ти зе́рно́ (і́скру) *див.* зарони́ти (1)
ЗА́СІБ
за́соби
За́соби до (для, *розм.* на) існува́ння *див.* за́сіб (1)
За́соби ма́сової інформа́ції *див.* за́сіб (2)
ЗАСІВА́ТИ
засіва́ти
◊ Засіва́ти / засі́яти зе́млю кістка́ми *див.* засіва́ти (1)
◊ Засіва́ти зе́млю слі́зьми́ (сльоза́ми) *див.* засіва́ти (2)
ЗА́СІДИ
за́сіди
Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на за́сідку (*діал.* на за́сіди) *див.* іти́ (5)
ЗА́СІДКА
за́сідку
Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на за́сідку (*діал.* на за́сіди) *див.* іти́ (5)
ЗАСКО́ЧЕНИЙ
заско́чений
Засту́каний (заско́чений) знена́цька *див.* засту́каний (1)
ЗАСКО́ЧИТИ
заско́чити
Засту́кати (заско́чити) знена́цька *див.* засту́кати[2] (1)
ЗАСКРЕГОТА́ТИ
заскрегота́ти
◊ Скрегота́ти (скреготі́ти, скри́гати, скрипі́ти *і т. ін.*) / заскрегота́ти (заскреготі́ти, скрегну́ти, скрегону́ти, скри́гнути, заскрипі́ти, скри́пнути *і т. ін.*) зуба́ми *див.* скрегота́ти
ЗАСКРИПІ́ТИ
заскрипі́ти
◊ Скрегота́ти (скреготі́ти, скри́гати, скрипі́ти *і т. ін.*) / заскрегота́ти (заскреготі́ти, скрегну́ти, скрегону́ти, скри́гнути, заскрипі́ти, скри́пнути *і т. ін.*) зуба́ми *див.* скрегота́ти
ЗАСПІВА́ТИ
заспіва́ти
◊ І́ншої (не ті́єї, не тако́ї) заспіва́ти *див.* заспі́вувати (1)
ЗАСТА́ТИ
заста́ти
◊ На мі́сці зло́чину спійма́ти (злови́ти, заста́ти *і т. ін.*) <Злови́ти, як (мов, ні́би *і т. ін.*) кота́ над са́лом> *див.* спійма́ти
ЗАСТИ́ГНУТИ[1]
засти́гнути
Спини́тися (засти́гнути, зупини́тися) на півкро́ці *див.* спиня́тися
ЗАСТУ́КАНИЙ
засту́каний
Засту́каний (заско́чений) знена́цька *див.* засту́каний (1)
ЗАСТУ́КАТИ[2]
засту́кати
◊ Впійма́ти (пійма́ти, спійма́ти, злови́ти, засту́кати *і т. ін.*) / лови́ти на гаря́чому *див.* упійма́ти
Засту́кати (заско́чити) знена́цька *див.* засту́кати[2] (1)
ЗАТАМО́ВУВАТИ
затамо́вувати
Затамо́вувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затамува́ти (зупини́ти, спини́ти) кров *див.* затамо́вувати (1)
ЗАТИ́СНУТИ
зати́снуло
Зати́снуло (затну́ло, затяло́ *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рідко* зітха́ння) *див.* зати́скати (2)
ЗАТНУ́ТИ
затну́ло
Зати́снуло (затну́ло, затяло́ *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рідко* зітха́ння) *див.* зати́скати (2)
ЗАТЯ́ТИ
затяло́
Зати́снуло (затну́ло, затяло́ *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рідко* зітха́ння) *див.* зати́скати (2)
ЗА́ТОКА
за́токи
Іти́ / піти́ в за́токи (в за́току) *див.* іти́ (18)
за́току
Іти́ / піти́ в за́токи (в за́току) *див.* іти́ (18)
ЗАТО́ПЛЮВАТИ[2]
зато́плювати
◊ Топи́ти о́чі (по́гляд, зір) <Зато́плювати (затопля́ти) зір> *див.* топи́ти[3]
ЗАТРИ́МУВАТИ
затри́мувати
◊ Затри́мувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затри́мати (зупини́ти, спини́ти) по́гляд (о́чі) *див.* затри́мувати (3)
ЗАТРИ́МУВАТИСЯ
затри́муватися
◊ Затри́муватися (зупиня́тися) / затри́матися (зупини́тися) по́глядом *див.* затри́муватися (1)
затри́мується
◊ Затри́мується (зупиня́ється, спиня́ється) / затри́мався (зупини́вся, спини́вся) по́гляд *див.* по́гляд
ЗАХО́ДИТИ
захо́дити
Вступа́ти (захо́дити, вхо́дити *і т. ін.*) / вступи́ти (зайти́, ввійти́ *і т. ін.*) у супере́чку (в сва́рку) <Іти́ / піти́ на супере́чку (на сва́рку)> <Заво́дити / завести́ супере́чку (сва́рку)> *див.* вступа́ти[1] (4)
На при́чілок іти́ (захо́дити) / піти́ (зайти́) *див.* іти́ (41)
захо́дить
◊ [Аж] у зу́би захо́дить / зайшло́ *див.* захо́дити (4)
Розмо́ва іде́ (захо́дить, веде́ться, то́читься *і т. ін.*) / пішла́ (зайшла́) *див.* розмо́ва
ЗАХОДИ́ТИ
заходи́ла
◊ Голова́ [йде́ (хо́дить)] / [пішла́ (заходи́ла)] о́бертом (кру́гом, хо́дором *і т. ін.*) *див.* голова́ (17)
заходи́ли
◊ Круги́ (кружа́ла) літа́ють (іду́ть) / залі́тали (пішли́, заходи́ли) пе́ред очи́ма (в оча́х) *див.* круг[1]
ЗАЧІПА́ТИ
зачіпа́ти
Зачі́пати / зачепи́ти інтере́си *див.* зачі́пати (1)
ЗА́ШМОРГ
за́шморзі
◊ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти

ЗА́ЩІПКА
за́щіпці
◊ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти
ЗА́ЯЧИЙ
за́яча
△ За́яча капу́ста *див.* капу́ста (3)
ЗБАВЛЯ́ТИ
збавля́ти
◊ [Ду́рно (даре́мно, задарма́, ма́рно *і т. ін.*)] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити
ЗБИВА́ТИ
збива́ти
◊ Збива́ти / зби́ти з путі́ і́стини (і́стинної, Госпо́дньої *і т. ін.*) *див.* збива́ти (9)
Збива́ти (зчиня́ти, забива́ти *і т. ін.*) / зби́ти (зчини́ти, заби́ти *і т. ін.*) бу́чу *див.* збива́ти (5)
ЗБИВА́ТИСЯ
збива́лася
Зчиня́лася (здійма́лася, збива́лася *і т. ін.*) / зчини́лася (здійняла́ся, зби́лася *і т. ін.*) бу́ча *див.* бу́ча (1)
ЗБИРА́ЛЬНИЙ
збира́льна
Збира́льна кампа́нія *див.* кампа́нія (1)
ЗБИРА́ТИСЯ
збира́тися
◊ Збира́тися (поспіша́ти, ква́питися), як све́кор пелюшо́к (пелюшки́) пра́ти *див.* збира́тися (6)
ЗБО́КУ
збо́ку
Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.*) збо́ку *див.* диви́тися (2)
ЗБРО́Я
збро́ю
◊ Здава́ти / зда́ти збро́ю *див.* здава́ти (5)
◊ Підніма́ти (підійма́ти, здійма́ти, підно́сити *і т. ін.*) / підня́ти (підійня́ти, здійня́ти, піднести́ *і т. ін.*) збро́ю (меч, соки́ру *і т. ін.*) *див.* підніма́ти
◊ Склада́ти / скла́сти (*рідко* зложи́ти) збро́ю *див.* склада́ти
◊ Ста́вити / поста́вити (зіста́вити *і т. ін.*) збро́ю (гвинті́вки, рушни́ці) в ко́зла (ко́зли) *див.* ста́вити
збро́я
△ Збро́я ма́сового знищення (ура́ження) *див.* збро́я (3)
ЗВАЛИ́ТИ
звали́ти
◊ Вали́ти (зва́лювати, переклада́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хво́рої (дурно́ї) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти) *див.* зніма́ти (18)
ЗВАЛИ́ТИСЯ
звали́вся
◊ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь (18)
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся *і т. ін.*) *див.* ка́мінь (20)
звали́лася
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) пря́мо (про́сто) гора́ з плече́й (з пліч) звали́лася (спа́ла, впа́ла, зсу́нулася, зійшла́ *і т. ін.*) / зва́люється (па́дає, зсува́ється, схо́дить *і т. ін.*) *див.* гора́ (3)
ЗВА́ЛЮВАТИ
зва́лювати
◊ Вали́ти (зва́лювати, переклада́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хво́рої (дурно́ї) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)
ЗВА́ЛЮВАТИСЯ[1]
зва́люється
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) пря́мо (про́сто) гора́ з плече́й (з пліч) звали́лася (спа́ла, впа́ла, зсу́нулася, зійшла́ *і т. ін.*) / зва́люється (па́дає, зсува́ється, схо́дить *і т. ін.*) *див.* гора́ (3)
ЗВАРИ́ТИ[1]
звари́в
◊ Казано́к (баня́к, макі́тра) ва́рить / *рідше* казано́к (баня́к) звари́в (макі́тра звари́ла) *див.* казано́к (1)
звари́ла
◊ Казано́к (баня́к, макі́тра) ва́рить / *рідше* казано́к (баня́к) звари́в (макі́тра звари́ла) *див.* казано́к (1)
звари́ти
◊ Вари́ти / звари́ти ка́шу *див.* вари́ти (3)
зва́риш
◊ Ка́ші (пи́ва) не зва́риш (не нава́риш) *див.* звари́ти[1] (1)
ЗВЕРНУ́ТИ
зверну́ти
Зверта́ти / зверну́ти о́чі (о́ко, по́гляд, по́гляди, зір *і т. ін.*) *див.* зверта́ти (3)
◊ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти (8)
◊ Іти́ (зверта́ти) / піти́ (зверну́ти) на спад (*рідко* на спа́док) *див.* іти́ (64)
◊ Скрути́ти (зверну́ти, злама́ти, *рідше* вкрути́ти) в'я́зи (карк, ши́ю) *див.* скру́чувати
ЗВЕРТА́ТИ
зверта́ти
Зверта́ти / зверну́ти о́чі (о́ко, по́гляд, по́гляди, зір *і т. ін.*) *див.* зверта́ти (3)
◊ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти (8)
◊ Іти́ (зверта́ти) / піти́ (зверну́ти) на спад (*рідко* на спа́док) *див.* іти́ (64)
ЗВЕ́РХНЬО
зве́рхньо
◊ Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.*) *див.* диви́тися (23)
ЗВЕ́РХУ[1]
зве́рху
◊ Зве́рху (згори́) дони́зу *див.* зве́рху[1] (1)
ЗВЕСЕЛЯ́ТИ
звеселя́ти
◊ Звеселя́ти / звесели́ти о́чі (о́ко, зір) *див.* звеселя́ти (1)
ЗВЕСТИ́
звести́
◊ Зво́дити (зганя́ти) / звести́ (зігна́ти) зі сві́ту *див.* зво́дити (17)
Зво́дити (здвига́ти) / звести́ (здвигну́ти) плечи́ма *див.* зво́дити (3)
◊ Зво́дити (зніма́ти) / звести́ (зня́ти) о́чі до не́ба *див.* зво́дити (18)
◊ Зво́дити (приво́дити) / звести́ (привести́) до спі́льного (одного́) знаме́нника *див.* зво́дити (22)
◊ Підніма́ти (підійма́ти, підво́дити, зво́дити *і т. ін.*) / підня́ти (підійня́ти, підвести́, звести́ *і т. ін.*) з руї́н (з по́пелу, зі зга́рищ *і т. ін.*) *див.* підніма́ти
◊ Поча́ти за (во) здоро́в'я (*ц.-с.* здра́віє), а кінчи́ти (звести́) за упокі́й *див.* почина́ти
ЗВЕСТИ́СЯ
зведе́ться
◊ [Як (чи)] зведе́ться (підні́меться, підійметься, підведе́ться, здійметься *і т. ін.*) рука́ *див.* рука́
звести́ся
Іти́ (зво́дитися, ки́датися *і т. ін.*) / піти́ (звести́ся, ки́нутися *і т. ін.*) в ата́ку *див.* іти́ (11)
ЗВИ́СОКА
зви́сока
◊ Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.*) *див.* диви́тися (23)
ЗВИХНУ́ТИ
звихне́
◊ [І] ді́дько но́гу злама́є (звихне́) *див.* ді́дько (4)
ЗВІЗДА́
звізда́
◊ Щасли́ва зі́рка (зоря́, *заст.* звізда́) *див.* зі́рка (12)
ЗВО́ДИТИ
зво́дити
◊ Зво́дити (зганя́ти) / звести́ (зігна́ти) зі сві́ту *див.* зво́дити (17)
Зво́дити (здвига́ти) / звести́ (здвигну́ти) плечи́ма *див.* зво́дити (3)
◊ Зво́дити (зніма́ти) / звести́ (зня́ти) о́чі до не́ба *див.* зво́дити (18)
◊ Зво́дити (приво́дити) / звести́ (привести́) до спі́льного (одного́) знаме́нника *див.* зво́дити (22)
◊ Не зво́дити (не спуска́ти, не зніма́ти *і т. ін.*) оче́й (по́гляду) *див.* зво́дити (23)
◊ Підніма́ти (підійма́ти, підво́дити, зво́дити *і т. ін.*) / підня́ти (підійня́ти, підвести́, звести́ *і т. ін.*) з руї́н (з по́пелу, зі зга́рищ *і т. ін.*) *див.* підніма́ти
ЗВО́ДИТИСЯ
зво́дитися
Іти́ (зво́дитися, ки́датися *і т. ін.*) / піти́ (звести́ся, ки́нутися *і т. ін.*) в ата́ку *див.* іти́ (11)
ЗВОРО́ТНИЙ
зворо́тна
◊ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.*) бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.*) сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
зворо́тний
◊ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.*) бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.*) сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
ЗВУК
зву́ку
Не зрони́ти ні (ані́, й) сло́ва (слове́чка, зву́ку) *див.* зрони́ти (2)

ЗВ'ЯЗО́К
зв'язо́к
△ Іо́нний зв'язо́к *див.* зв'язо́к (7)
ЗГАД
згад
○ На зга́дку *(рідко* на згад) *див.* зга́дка (1)
ЗГАДА́ТИ
згада́ла
◊ Згада́ла ба́ба ді́вера *див.* ба́ба[1] (8)
згада́ти
Зга́дувати / згада́ти ли́хом (лихи́м сло́вом) *див.* зга́дувати (1)
Зга́дувати / згада́ти недо́брою па́м'яттю (недо́брим сло́вом) *див.* зга́дувати (2)
Зга́дувати / згада́ти *(рідше* спогада́ти) до́брим сло́вом *див.* зга́дувати (3)
ЗГАДА́ТИСЯ
згада́ється
◊ Хай *(заст.* най) йому́ (їй, їм) ле́гко згада́ється на тім сві́ті *див.* зга́дуватися (1)
ЗГА́ДКА
зга́дку
○ На зга́дку *(рідко* на згад) *див.* зга́дка (1)
ЗГА́ДУВАТИ
зга́дувати
Зга́дувати / згада́ти ли́хом (лихи́м сло́вом) *див.* зга́дувати (1)
Зга́дувати / згада́ти недо́брою па́м'яттю (недо́брим сло́вом) *див.* зга́дувати (2)
Зга́дувати / згада́ти *(рідше* спогада́ти) до́брим сло́вом *див.* зга́дувати (3)
Не про́ти но́чі (при лю́дях, при ха́ті) зга́дувати (зга́дуючи) *див.* зга́дувати (4)
зга́дуючи
Не про́ти но́чі (при лю́дях, при ха́ті) зга́дувати (зга́дуючи) *див.* зга́дувати (4)
ЗГАНЯ́ТИ
зганя́ти
◊ Зво́дити (зганя́ти) / звести́ (зігна́ти) зі сві́ту *див.* зво́дити (17)
◊ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти злі́сть (зло, доса́ду, се́рце *і т. ін.) див.* зганя́ти (1)
◊ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) жир (вагу́) *див.* зганя́ти (2)
◊ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) оско́му (оско́мину) *див.* зганя́ти (3)
ЗГА́РИЩЕ
зга́рищ
◊ Підніма́ти (підійма́ти, підво́дити, зво́дити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, підвести́, звести́ *і т. ін.)* з руї́н (з по́пелу, зі зга́рищ *і т. ін.) див.* підніма́ти
◊ Підніма́тися (підійма́тися, підво́дитися *і т. ін.)* / підня́тися (підійня́тися, підвести́ся *і т. ін.)* з руї́н (з по́пелу, зі зга́рищ *і т. ін.) див.* підніма́тися
ЗГА́СЛИЙ
зга́слий
△ Зга́слий (пога́слий, неді́ючий) вулка́н *див.* вулка́н (3)
ЗГИНА́ТИ
згина́ти
◊ Гну́ти (згина́ти) колі́на *див.* гну́ти (5)
◊ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погибе́лі) *див.* гну́ти (6)
◊ Гну́ти (згина́ти) спи́ну (ши́ю, карк, хребе́т, хребта́ *і т. ін.) див.* гну́ти (7)
ЗГИНА́ТИСЯ
згина́тися
◊ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три погибе́лі) *див.* гну́тися (2)
ЗГІ́ДНО
згі́дно
З оригіна́лом згі́дно *див.* згі́дно (1)
ЗГІ́ННИЙ
згі́нні
Згі́нні дні *див.* день (9)
ЗГЛА́ДЖУВАТИ
згла́джувати
◊ Загла́джувати (згла́джувати) / загла́дити (згла́дити) го́стрі кути́ *див.* загла́джувати (2)
◊ Згла́дити / згла́джувати зі сві́ту (сві́та) *див.* згла́джувати (1)
ЗГЛА́ДИТИ
згла́дити
◊ Загла́джувати (згла́джувати) / загла́дити (згла́дити) го́стрі кути́ *див.* загла́джувати (2)
◊ Згла́дити / згла́джувати зі сві́ту (сві́та) *див.* згла́джувати (1)
ЗГЛА́ДИТИСЯ
згла́дитися
◊ Згла́дитися зі (зо, з) сві́ту (сві́та) *див.* згла́джуватися (1)
ЗГЛЯ́ДІТИ
згля́диш
◊ [І] о́ком (очи́ма) не згля́диш (не згля́диш, не згле́диш, не зогле́диш) *див.* згля́діти (1)
ЗГЛЯДЬ
зглядь
◊ Ма́ти зглядь *див.* ма́ти[2]
ЗГЛЯ́НУТИ
згля́неш
◊ Скі́льки о́ком ки́неш (кинь, доки́неш, згля́неш *і т. ін.) див.* ки́дати
згля́нути
◊ [Аж] не згля́нути (не здиви́тися) *див.* згля́нути (1)
ЗГЛЯ́НУТИСЯ
згля́нешся
◊ Не зогля́нешся (не згля́нешся, не зди́вишся), як [і] *див.* згля́нутися (3)
згля́нутися
◊ Згля́нутися (ува́жити) на сльо́зи *див.* згля́нутися (1)
згля́нься
◊ Згля́нься (згля́ньтеся, зогля́ньтеся *і т. ін.)* на Бо́га! *див.* згля́нутися (2)
згля́ньтеся
◊ Згля́нься (згля́ньтеся, зогля́ньтеся *і т. ін.)* на Бо́га! *див.* згля́нутися (2)
ЗГНІТИ́ТИ
згніти́вши
◊ Згніти́вши се́рце *див.* згні́чувати (1)
ЗГНОЇ́ТИ
згної́ти
◊ Гної́ти / згної́ти в тюрмі́ (по тю́рмах, у в'язни́ці) *див.* гної́ти (1)
ЗГОВОРИ́ТИСЯ
зговори́лися
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* зговори́лися *див.* згово́рюватися (1)
ЗГО́ДА
зго́да
Аби́ (якщо́) ва́ша (твоя́) зго́да *див.* зго́да (1)
зго́ди
◊ Прихо́дити / прийти́ до зго́ди *див.* прихо́дити
◊ Сло́во зго́ди *див.* сло́во
зго́ді
○ У зго́ді *див.* зго́да (3)
зго́дою
○ За зго́дою *див.* зго́да (2)
зго́ду
○ Дава́ти / да́ти зго́ду *див.* дава́ти (40)
ЗГОРИ́
згори́
◊ Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.) див.* диви́тися (23)
◊ Зве́рху (згори́) дони́зу *див.* зве́рху[1] (1)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* згори́ пішло́ *див.* піти́
ЗГО́РИСТИЙ
зго́ристий
Зго́ристий лоб *див.* лоб
ЗГОРНУ́ТИ
згорни́
◊ Хоч сядь та й ру́ки згорни́ *див.* сіда́ти
згорну́вши
◊ Скла́вши (згорну́вши, спусти́вши *і т. ін.)* ру́ки *див.* склада́ти
згорну́ти
◊ Згорта́ти (склада́ти) / згорну́ти (скла́сти) ру́ки [на гру́дях] *див.* згорта́ти (2)
ЗГОРНУ́ТИСЯ
згорну́лися
◊ Зго́рнуться (згорну́лися) ру́ки (ру́чки) *див.* згорта́тися (1)
згорну́ться
◊ Зго́рнуться (згорну́лися) ру́ки (ру́чки) *див.* згорта́тися (1)
ЗГОРТА́ТИ
згорта́ти
◊ Згорта́ти (склада́ти) / згорну́ти (скла́сти) ру́ки [на гру́дях] *див.* згорта́ти (2)
ЗГОРЮВА́ТИ
згорюва́ти
◊ Вік згорюва́ти *див.* згорюва́ти (1)
ЗГОРЯ́ННЯ
згоря́ння
△ Двигу́н вну́трішнього згоря́ння *див.* двигу́н (3)
ЗГОРЯ́ТИ
згоря́ти
◊ Згоря́ти (згора́ти) від нетерпля́чки (від нетерпі́ння) *див.* згоря́ти (1)
◊ Згоря́ти (згора́ти) / згорі́ти на виду́ *див.* згоря́ти (3)
◊ Згоря́ти (згора́ти) / згорі́ти (спопелі́ти) від (з) со́рому *див.* згоря́ти (4)
◊ Згоря́ти (згора́ти, перетво́рюватися, оберта́тися) / згорі́ти (перетвори́тися, оберну́тися) на (в) по́піл *див.* згоря́ти (2)
ЗГУ́БА
згу́би
◊ Дово́дити / довести́ до згу́би *див.* дово́дити (6)

ЗГУБИ́ТИ
згуби́ти
Втрача́ти / втра́тити (загуби́ти, згуби́ти) [свій] спо́кій *див.* утрача́ти
◊ Втрача́ти (губи́ти, тра́тити) / втра́тити (згуби́ти, стра́тити) го́лову *див.* утрача́ти
◊ Губи́ти / згуби́ти з оче́й *див.* губи́ти (3)
◊ Згуби́ти з сві́ту (з сві́та) *див.* згуби́ти (1)
◊ Згуби́ти о́чі *див.* згуби́ти (2)
◊ Згуби́ти (погуби́ти) ро́зум (тя́му, свідо́мість *і т. ін.*) *див.* згуби́ти (3)
◊ Сте́жку згуби́ти *див.* згуби́ти (4)
ЗГУЛЯ́ТИ
згуля́ти
Справля́ти (гра́ти, гуля́ти *і т. ін.*) / спра́вити (зігра́ти, згуля́ти) весі́лля *див.* справля́ти
ЗГУРТУВА́ТИ
згуртува́ти
◊ Згуртува́ти ла́ви *див.* згурто́вувати (1)
ЗГУ́ЩЕНИЙ
згу́щене
Згу́щене молоко́ *див.* молоко́
ЗГУ́ЩУВАТИ
згу́щувати
◊ Згу́щувати (згуща́ти) / згусти́ти фа́рби (ба́рви) *див.* згу́щувати (1)
ЗГУ́ЩУВАТИСЯ
згу́щується
◊ Згу́щується (згуща́ється) / згусти́лася атмосфе́ра (ніч) <Згусти́лися ті́ні> *див.* атмосфе́ра (3)
ЗДАВА́ТИ
здава́ти
Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в на́йми *див.* віддава́ти (14)
◊ Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в ру́ки (до рук) *див.* віддава́ти (33)
Здава́ти / зда́ти ва́рту (змі́ну, чергува́ння *і т. ін.*) *див.* здава́ти (1)
◊ Здава́ти / зда́ти в архі́в (до архі́ву, на склад) *див.* здава́ти (4)
Здава́ти / зда́ти в бага́ж *див.* здава́ти (2)
◊ Здава́ти / зда́ти збро́ю *див.* здава́ти (5)
Здава́ти / зда́ти на комі́сію *див.* здава́ти (3)
◊ Здава́ти / зда́ти пе́ршість *див.* здава́ти (6)
◊ Здава́ти / зда́ти пози́ції (*рі́дше* пози́цію) *див.* здава́ти (7)
◊ Здава́ти / зда́ти собі́ спра́ву *див.* здава́ти (8)
◊ Здава́ти / зда́ти спра́ви *див.* здава́ти (9)
◊ Сто́ту здава́ти / зда́ти *див.* здава́ти (10)
здаю́ть
◊ Не́рви здаю́ть / здали́ *див.* нерв
ЗДАВА́ТИСЯ[1]
здава́тися
◊ Віддава́тися (здава́тися *і т. ін.*) / відда́тися (зда́тися *і т. ін.*) на ми́лість *див.* віддава́тися (4)
◊ Здава́тися / зда́тися на ла́ску *див.* здава́тися[1] (1)
◊ Здава́тися / зда́тися на сло́во *див.* здава́тися[1] (2)
◊ Здава́тися / зда́тися на суд (на ро́зсуд) *див.* здава́тися[1] (3)
◊ Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву *див.* здава́тися[1] (4)
ЗДАВА́ТИСЯ[2]
зда́ється
◊ На сухо́му [зда́ється] мо́кро *див.* мо́кро
ЗДАВИ́ТИ
здави́ло
◊ Здави́ло (здуши́ло) ко́ло се́рця *див.* зда́влювати (2)
здави́ти
Зда́влювати / здави́ти пові́ки (о́чі) *див.* зда́влювати (1)
ЗДА́ВЛЮВАТИ
зда́влювати
Зда́влювати / здави́ти пові́ки (о́чі) *див.* зда́влювати (1)
ЗДА́ЛЕКА
зда́лека
◊ Почина́ти / поча́ти зда́лека (здаля́) *див.* почина́ти
ЗДАЛЯ́
здаля́
◊ Почина́ти / поча́ти зда́лека (здаля́) *див.* почина́ти
ЗДА́НИЙ[1]
зда́ний
◊ Зда́ний на вла́сну во́лю *див.* зда́ний[1] (1)
◊ Зда́ний на свої́ [вла́сні] си́ли *див.* зда́ний[1] (2)
ЗДА́ТНІСТЬ
зда́тність
△ Вибі́лювальна зда́тність *див.* зда́тність (1)
Провізна́ спромо́жність (зда́тність) *див.* спромо́жність
△ Розді́льна зда́тність *див.* зда́тність (2)
△ Теплотво́рна зда́тність *див.* зда́тність (3)
ЗДА́ЧА
зда́чі
◊ Дава́ти (*рі́дше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти (*рі́дше* накла́сти, відва́жити) зда́чі *див.* дава́ти (122)
ЗДВИГА́ТИ
здвига́ти
Зво́дити (здвига́ти) / звести́ (здвигну́ти) плечи́ма *див.* зво́дити (3)
ЗДВИГНУ́ТИ
здвигну́ти
Зво́дити (здвига́ти) / звести́ (здвигну́ти) плечи́ма *див.* зво́дити (3)
ЗДВИГНУ́ТИСЯ
здвигну́лися
Бро́ви здвигну́лися (здви́нулися) *див.* брова́ (1)
ЗДВО́ЮВАТИ
здво́ювати
Здво́ювати / здвої́ти бро́ви *див.* здво́ювати (1)
Здво́ювати ряди́ (шере́нги) *див.* здво́ювати (2)
ЗДЕ́РЖАТИ
зде́ржати
◊ Зде́ржувати / зде́ржати ру́ку *див.* зде́ржувати (1)
◊ Зде́ржувати / зде́ржати себе́ *див.* зде́ржувати (2)
◊ Зде́ржувати / зде́ржати се́рце *див.* зде́ржувати (3)
◊ Зде́ржувати / зде́ржати язика́ *див.* зде́ржувати (4)
◊ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
ЗДЕ́РЖУВАТИ
зде́ржувати
◊ Зде́ржувати / зде́ржати ру́ку *див.* зде́ржувати (1)
◊ Зде́ржувати / зде́ржати себе́ *див.* зде́ржувати (2)
◊ Зде́ржувати / зде́ржати се́рце *див.* зде́ржувати (3)
◊ Зде́ржувати / зде́ржати язика́ *див.* зде́ржувати (4)
ЗДЕ́РТИ
здере́
◊ Таки́й, що здере́ з [живо́го й] ме́ртвого *див.* здира́ти (2)
ЗДИ́БЛЕНИЙ
зди́блений
Зди́блений ніс (но́сик) *див.* ніс
ЗДИ́БЛЮВАТИ
зди́блювати
◊ Зди́блювати / зди́бити бро́ви (ву́са) *див.* зди́блювати (1)
ЗДИ́БОЧКИ
зди́бочках
Ходи́ти на зди́бочках *див.* ходи́ти
ЗДИВИ́ТИСЯ
здиви́тися
◊ [Аж] не згля́нути (не здиви́тися) *див.* згля́нути (1)
ЗДИВО́ВАННЯ
здиво́вання
○ На [превели́ке (вели́ке)] здивува́ння (здиво́вання) *див.* здивува́ння (1)
ЗДИВУВА́ННЯ
здивува́ння
○ На [превели́ке (вели́ке)] здивува́ння (здиво́вання) *див.* здивува́ння (1)
ЗДИВУВА́ТИ
здиву́йте
Не здиву́йте *див.* здивува́ти (1)
ЗДИРА́ТИ
здира́ти
◊ Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти *і т. ін.*) / зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.*) шку́ру (по три шку́ри, сім шкур *і т. ін.*) *див.* здира́ти (1)
◊ Зніма́ти (здира́ти, скида́ти *і т. ін.*) / зня́ти (зде́рти, ски́нути *і т. ін.*) з оче́й полу́ду (лу́ду) *див.* зніма́ти (8)
ЗДІВУВА́ТИ
здівува́ти
Вік здівува́ти *див.* здівува́ти (1)
ЗДІЙМА́ТИ
здійма́ти
◊ Бра́ти (підніма́ти, здійма́ти) / взя́ти (підня́ти, здійня́ти) на глум (на глу́зи, на глуз, на сміх, на кпи́ни, на кпин, *діал.* на кпи) *див.* бра́ти (128)
◊ Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти *і т. ін.*) / зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.*) шку́ру (по три шку́ри, сім шкур *і т. ін.*) *див.* здира́ти (1)
◊ Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́) *див.* здійма́ти (3)

Здійма́ти / здійня́ти на багне́ти (на багне́т) *див.* здійма́ти (1)

Здійма́ти *(рідко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти *(рідко* зня́ти, знести́) очі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.) див.* здійма́ти (2)

◊ Зіро́к з не́ба не хапа́ти (не зніма́ти, не здійма́ти *і т. ін.) див.* хапа́ти[1]

◊ Зніма́ти (здійма́ти) / зня́ти (здійня́ти) очі (по́гляд) *див.* зніма́ти (9)

Зніма́ти (скида́ти, здійма́ти) / зня́ти (ски́нути, здійня́ти) ша́пку (бриль, капелю́х *і т. ін.) див.* зніма́ти (6)

◊ З хребта́ зніма́ти (здійма́ти) / зня́ти *див.* зніма́ти (16)

◊ Підніма́ти (підійма́ти, здійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, здійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* збро́ю (меч, соки́ру *і т. ін.) див.* підніма́ти

◊ Підніма́ти (підійма́ти, здійма́ти) / підня́ти (підійня́ти, здійня́ти) ке́лих (ке́лех, ку́холь, ча́рку *і т. ін.) див.* підніма́ти

◊ Підніма́ти (підійма́ти, підво́дити, зніма́ти, здійма́ти *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, підвести́, зня́ти, здійня́ти *і т. ін.)* ру́ку (ру́ки) *див.* підніма́ти

ЗДІЙМА́ТИСЯ

здійма́ється

◊ Рука́ не підніма́ється (не здійма́ється) / не підні́меться (не зді́йметься) *див.* рука́

здійма́лася

Зчиня́лася (здійма́лася, збива́лася *і т. ін.)* / зчини́лася (здійняла́ся, зби́лася *і т. ін.)* бу́ча *див.* бу́ча (1)

здійма́тися

◊ Займа́тися *(рідко* заво́дитися, здійма́тися) / зайня́тися *(рідко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.) див.* займа́тися[2] (1)

◊ Здійма́тися (встава́ти, підніма́тися *і т. ін.)* / здійня́тися (вста́ти, підня́тися *і т. ін.)* стовпо́м (стовпа́ми, як (мов, ні́би *і т. ін.)* стовп) *див.* здійма́тися (2)

Здійма́тися (підно́ситися, злі́тати *і т. ін.)* вго́ру *див.* здійма́тися (1)

◊ Підно́ситися (здійма́тися) / піднести́ся (здійня́тися) ду́хом *див.* підно́ситися

здійма́ються

◊ Ру́ки не підійма́ються (не підніма́ються, не здійма́ються *і т. ін.) див.* рука́

ЗДІЙНЯ́ТИ

здійняло́

◊ Як руко́ю зді́йме (здійняло́) *див.* здійма́ти (4)

зді́йме

◊ Як руко́ю зді́йме (здійняло́) *див.* здійма́ти (4)

ЗДІЙНЯ́ТИСЯ

здійняла́ся

Зчини́лася (підняла́ся, здійняла́ся *і т. ін.)* па́ніка *див.* па́ніка

зді́йметься

◊ [Як (чи)] зведе́ться (підні́меться, підійметься, підведе́ться, зді́йметься *і т. ін.)* рука́ *див.* рука́

ЗДМУХНУ́ТИ

здмухну́ло

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ві́тром зду́ло (змело́, здмухну́ло, розвія́ло) *див.* здува́ти (1)

ЗДО́БА[1]

здо́ба

Ві́денська здо́ба (бу́лочка) *див.* здо́ба[1] (1)

ЗДО́БИЧ

здо́бич

○ На здо́бич *див.* здо́бич (1)

Чатува́ти на здо́бич *див.* чатува́ти

ЗДОБУВА́ТИ

здобува́ти

◊ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) кро́в'ю [та кістка́ми] *див.* добува́ти (3)

◊ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) [собі] ла́врів (ла́ври) *див.* добува́ти (4)

Завойо́вувати (здобува́ти) / завоюва́ти (здобу́ти) се́рце *див.* завойо́вувати (1)

Здобува́ти / здобу́ти дипло́м *див.* здобува́ти (1)

Здобува́ти / здобу́ти знання́ (інформа́цію) *див.* здобува́ти (2)

Здобува́ти / здобу́ти нау́ку *див.* здобува́ти (3)

Здобува́ти / здобу́ти недо́бру сла́ву (недо́брої сла́ви) *див.* здобува́ти (4)

Здобува́ти / здобу́ти перемо́гу *див.* здобува́ти (5)

Здобува́ти / здобу́ти сла́ву *див.* здобува́ти (6)

ЗДОБУВА́ТИСЯ

здобува́тися

Здобува́тися / здобу́тися на сло́во (на го́лос, на ві́дповідь *і т. ін.) див.* здобува́тися (1)

ЗДОБУ́ТИ

здобу́ти

◊ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) кро́в'ю [та кістка́ми] *див.* добува́ти (3)

◊ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) [собі] ла́врів (ла́ври) *див.* добува́ти (4)

Завойо́вувати (здобува́ти) / завоюва́ти (здобу́ти) се́рце *див.* завойо́вувати (1)

Здобува́ти / здобу́ти дипло́м *див.* здобува́ти (1)

Здобува́ти / здобу́ти знання́ (інформа́цію) *див.* здобува́ти (2)

Здобува́ти / здобу́ти нау́ку *див.* здобува́ти (3)

Здобува́ти / здобу́ти недо́бру сла́ву (недо́брої сла́ви) *див.* здобува́ти (4)

Здобува́ти / здобу́ти перемо́гу *див.* здобува́ти (5)

Здобува́ти / здобу́ти сла́ву *див.* здобува́ти (6)

△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)

ЗДОБУ́ТИЙ

здобу́тий

◊ Здобу́тий кро́в'ю *див.* здобу́тий (1)

ЗДОБУ́ТИСЯ

здобу́тися

Здобува́тися / здобу́тися на сло́во (на го́лос, на ві́дповідь *і т. ін.) див.* здобува́тися (1)

ЗДОБУ́ТОК

здобу́тки

○ На здобу́ток (на здобу́тки) *див.* здобу́ток (1)

здобу́ток

○ На здобу́ток (на здобу́тки) *див.* здобу́ток (1)

ЗДО́ГАД

здо́гадах

◊ Губи́тися *(рідше* плу́татися, мета́тися *і т. ін.)* в здо́гадках (у до́гадках, у здо́гадах *і т. ін.) див.* губи́тися (1)

здо́гади

◊ Розкида́ти / розки́нути свої́ здо́гади *див.* розкида́ти[2]

ЗДО́ГАДКА

здо́гадках

◊ Губи́тися *(рідше* плу́татися, мета́тися *і т. ін.)* в здо́гадках (у до́гадках, у здо́гадах *і т. ін.) див.* губи́тися (1)

ЗДОЛА́ТИ

здола́ти

Здола́ти себе́ *див.* здола́ти (1)

ЗДО́ЛУ

здо́лу

◊ Зни́зу (здо́лу) догори́ (дове́рху) *див.* зни́зу (1)

ЗДОРОВЕ́НЬКИЙ

здорове́нький

◊ Бува́й (іди́, зостава́йся, ходи́ *і т. ін.)* здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, іді́ть, ході́ть *і т. ін.)* здоро́ві (здорове́нькі)> *див.* бува́ти (1)

◊ Будь здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бу́дьте здоро́ві (здорове́нькі)> *див.* бу́ти (36)

◊ Здоро́в (здорове́нький) був <Здоро́ві (здорове́нькі) були́> *див.* бу́ти (92)

здорове́нькі

◊ Бува́й (іди́, зостава́йся, ходи́ *і т. ін.)* здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, іді́ть, ході́ть *і т. ін.)* здоро́ві (здорове́нькі)> *див.* бува́ти (1)

◊ Будь здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бу́дьте здоро́ві (здорове́нькі)> *див.* бу́ти (36)

◊ Здоро́в (здорове́нький) був <Здоро́ві (здорове́нькі) були́> *див.* бу́ти (92)

ЗДОРО́ВИЙ

здоро́ва

◊ Здоро́в (здоро́вий, здоро́ва *і т. ін.)* на печі́нку *див.* здоро́вий (1)

Носи́ (носі́ть) здоро́в (здоро́ва, здоро́ві) *див.* носи́ти

Остава́йся здоро́в (здоро́ва) <Остава́йтеся здоро́ві> *див.* остава́тися

здоро́вий

◊ Бува́й (іди́, зостава́йся, ходи́ *і т. ін.)* здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, іді́ть, ході́ть *і т. ін.)* здоро́ві (здорове́нькі)> *див.* бува́ти (1)

◊ Будь здорóв (здорóвий, здоровéнький) <Бýдьте здорóві (здоровéнькі)> *див.* бýти (36)
Живи́й і здорóвий <[I] жив і здорóв> <Живи́й та ці́лий> *див.* живи́й (1)
◊ За будь-здорóв *див.* бýти (91)
◊ Здорóв (здорóвий, здорóва *і т. ін.)* на печі́нку *див.* здорóвий (1)
◊ Здорóвий глузд (рóзум) *див.* глузд (2)
◊ Нехáй (хай) здорóв (здорóвий) бýде <Нехáй (хай) здорóві бýдуть> *див.* бýти (103)
◊ Ці́лий і здорóвий (неушкóджений) *див.* ці́лий
здорóві
◊ Бувáй (іди́, зоставáйся, ходи́ *і т. ін.)* здорóв (здорóвий, здоровéнький) <Бувáйте (зоставáйтеся, іді́ть, ході́ть *і т. ін.)* здорóві (здоровéнькі)> *див.* бувáти (1)
◊ Будь здорóв (здорóвий, здоровéнький) <Бýдьте здорóві (здоровéнькі)> *див.* бýти (36)
◊ Бýдьмо здорóві! *див.* бýти (38)
◊ Здорóв (здоровéнький) був <Здорóві (здоровéнькі) були́> *див.* бýти (92)
◊ Нехáй (хай) здорóв (здорóвий) бýде <Нехáй (хай) здорóві бýдуть> *див.* бýти (103)
Носи́ (носі́ть) здорóв (здорóва, здорóві) *див.* носи́ти
Оставáйся здорóв (здорóва) <Оставáйтеся здорóві> *див.* оставáтися
Споживáйте (споживáйте) на здорóв'я! (здорóві!) *див.* споживáти
Харчýйте здорóві *див.* харчувáти
Чи здорóві ночувáли? *див.* ночувáти
здорóву
◊ Вали́ти (звáлювати, перекладáти) / звали́ти (переклáсти) з хвóрої (дурнóї) голови́ на здорóву *див.* вали́ти[1] (4)
ЗДОРÓВ'Я
здорóв'ї
Занепадáти / занепáсти здорóв'ям (на здорóв'ї) *див.* занепадáти (1)
Підупадáти / підупáсти здорóв'ям (на здорóв'я, на здорóв'ї) *див.* підупадáти
○ При здорóв'ї (при здорóв'ячку) *див.* здорóв'я (4)
здорóв'я
Вáше (твоє́) здорóв'я *див.* здорóв'я (1)
◊ Дай Бóже здорóв'я *див.* давáти (123)
◊ Дóброго здорóв'я (здорóв'ячка) *див.* здорóв'я (5)
За здорóв'я (*ц.-с.* за здрáвіє) *див.* здорóв'я (2)
Здорóв'я (си́ла) не слýжить *див.* служи́ти
◊ Набирáтися / набрáтися здорóв'я *див.* набирáтися
○ На здорóв'я (на здорóв'ячко) *див.* здорóв'я (3)
Питáти (питáтися) / спитáти на здорóв'я *див.* питáти
Підупадáти / підупáсти здорóв'ям (на здорóв'я, на здорóв'ї) *див.* підупадáти
◊ Повертáти / поверну́ти до здорóв'я *див.* повертáти[1]
◊ Положи́ти си́ли (си́лу, здорóв'я) *див.* положи́ти

◊ Почáти за (во) здорóв'я (*ц.-с.* здрáвіє), а кінчи́ти (звести́) за упокі́й *див.* починáти
◊ Прихóдити / прийти́ до здорóв'я *див.* прихóдити
Скáржитися на здорóв'я *див.* скáржитися
Споживáйте (споживáйте) на здорóв'я! (здорóві!) *див.* споживáти
Стан здорóв'я *див.* стан[3]
здорóв'ям
Занепадáти / занепáсти здорóв'ям (на здорóв'ї) *див.* занепадáти (1)
◊ Накладáти / наклáсти здорóв'ям *див.* накладáти
Підупадáти / підупáсти здорóв'ям (на здорóв'я, на здорóв'ї) *див.* підупадáти
ЗДОРÓВ'ЯЧКО
здорóв'ячка
◊ Дóброго здорóв'я (здорóв'ячка) *див.* здорóв'я (5)
здорóв'ячко
○ На здорóв'я (на здорóв'ячко) *див.* здорóв'я (3)
здорóв'ячку
○ При здорóв'ї (при здорóв'ячку) *див.* здорóв'я (4)
ЗДÓХНУТИ[1]
здох
◊ Бодáй (щоб) він (ти, вонá, вонó, вони́) здох (здóхла, здóхло, здóхли) <Нехáй він (ти, вонá, вонó, вони́) здóхне (здóхнеш, здóхнуть)> *див.* здихати[1] (1)
здóхла
◊ Бодáй (щоб) він (ти, вонá, вонó, вони́) здох (здóхла, здóхло, здóхли) <Нехáй він (ти, вонá, вонó, вони́) здóхне (здóхнеш, здóхнуть)> *див.* здихати[1] (1)
здóхли
◊ Бодáй (щоб) він (ти, вонá, вонó, вони́) здох (здóхла, здóхло, здóхли) <Нехáй він (ти, вонá, вонó, вони́) здóхне (здóхнеш, здóхнуть)> *див.* здихати[1] (1)
здóхло
◊ Бодáй (щоб) він (ти, вонá, вонó, вони́) здох (здóхла, здóхло, здóхли) <Нехáй він (ти, вонá, вонó, вони́) здóхне (здóхнеш, здóхнуть)> *див.* здихати[1] (1)
здóхне
◊ Бодáй (щоб) він (ти, вонá, вонó, вони́) здох (здóхла, здóхло, здóхли) <Нехáй він (ти, вонá, вонó, вони́) здóхне (здóхнеш, здóхнуть)> *див.* здихати[1] (1)
здóхнеш
◊ Бодáй (щоб) він (ти, вонá, вонó, вони́) здох (здóхла, здóхло, здóхли) <Нехáй він (ти, вонá, вонó, вони́) здóхне (здóхнеш, здóхнуть)> *див.* здихати[1] (1)
здóхнуть
◊ Бодáй (щоб) він (ти, вонá, вонó, вони́) здох (здóхла, здóхло, здóхли) <Нехáй він (ти, вонá, вонó, вони́) здóхне (здóхнеш, здóхнуть)> *див.* здихати[1] (1)

ЗДРÁВІЄ
здрáвіє
За здорóв'я (*ц.-с.* за здрáвіє) *див.* здорóв'я (2)
ЗДРÁСТУВАТИ
здрáстуйте
◊ Здрáстуйте вам у хáту *див.* здрáстувати (1)
Потрі́бно, як собáці п'я́та нога́ (як собáці здрáстуйте, як торі́шній сніг *і т. ін.) див.* потрі́бно
ЗДРИГНУ́ТИ
здригнé
◊ Не здригнéться (не здригнé) рукá *див.* рукá
ЗДРИГНУ́ТИСЯ
здригнéться
◊ Не здригнéться (не здригнé) рукá *див.* рукá
ЗДУ́ЖАТИ
здýжати
◊ Не здýжати й скі́пки підня́ти *див.* здýжати (1)
Ніг не [здýжати] підволочи́ти / підволокти́ *див.* підволікáти
ЗДУ́МАТИ
здýмай
Не здýмай (не здýмайте) *див.* здýмати (1)
здýмайте
Не здýмай (не здýмайте) *див.* здýмати (1)
ЗДУ́ТИ
здýло
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ві́тром здýло (змелó, здмухнýло, розвія́ло) *див.* здувáти (1)
ЗДУШИ́ТИ
здуши́ло
◊ Здави́ло (здуши́ло) кóло сéрця *див.* здáвлювати (2)
ЗДЯ́КУВАТИСЯ
здя́куватися
◊ Не здя́куватися *див.* здя́куватися (1)
ЗЕЛÉНИЙ
зелéна
◊ Зелéна вýлиця *див.* вýлиця (2)
△ Зелéна кáрта *див.* кáрта (2)
Зелéна мóлодість *див.* мóлодість
Зелéна неді́ля *див.* неді́ля
Зелéний корм <Зелéна мáса> *див.* корм
зелéне
Зелéне будівни́цтво *див.* будівни́цтво (2)
△ Зелéне дóбриво *див.* дóбриво (2)
Зелéне ми́ло *див.* ми́ло[1]
зелéний
Зелéний борщ *див.* борщ (1)
Зелéний горóшок *див.* горóшок (2)
◊ Зелéний змій *див.* змій (2)
△ Зелéний конвеє́р *див.* конвеє́р
△ Зелéний коридóр *див.* коридóр
Зелéний корм <Зелéна мáса> *див.* корм
Зелéний стіл *див.* стіл[1]
Зелéний теáтр *див.* теáтр
Зелéний чай *див.* чай
◊ Зелéний шум *див.* шум[2]
◊ Молоди́й та зелéний *див.* молоди́й
зелéних
◊ До нови́х (зелéних, трéтіх, сьóмих) ві́ників *див.* ві́ник (1)
зелéні
△ Зелéні вóдорості *див.* вóдорості (2)
Зелéні святá (святки́) *див.* свя́то[1]

зеле́ного
◊ До зеле́ного (блаки́тного) змі́я *див.* змій (1)
◊ Не ма́ти зеле́ного поня́ття (уя́влення) *див.* ма́ти[2]
зеле́ну
◊ Дава́ти / да́ти зеле́ну ву́лицю *див.* дава́ти (71)
ЗЕ́ЛЕНО
зе́лено
◊ Зе́лено в голові́ *див.* зе́лено (1)
ЗЕ́ЛЕНЬ
зе́лень
△ Діама́нтова (брилья́нтова) зе́лень *див.* зе́лень (1)
△ Пари́зька зе́лень *див.* зе́лень (2)
ЗЕ́ЛЬСЬКИЙ
зе́льська
△ Зе́льтерська (се́льтерська, *розм.* зе́льська) вода́ *див.* вода́ (33)
ЗЕ́ЛЬТЕРСЬКИЙ
зе́льтерська
△ Зе́льтерська (се́льтерська, *розм.* зе́льська) вода́ *див.* вода́ (33)
ЗЕМЕ́ЛЬНИЙ
земе́льна
△ Земе́льна ре́нта *див.* ре́нта
земе́льне
△ Земе́льне законода́вство *див.* законода́вство (5)
земе́льний
△ Земе́льний када́стр *див.* када́стр (2)
△ Земе́льний ко́декс *див.* ко́декс
ЗЕМЛЕРО́БСТВО
землеро́бства
△ Просапна́ систе́ма землеро́бства *див.* систе́ма
землеро́бство
△ Зро́шуване землеро́бство *див.* землеро́бство (1)
△ Підсічне́ землеро́бство *див.* землеро́бство (2)
ЗЕМЛЕСО́СНИЙ
землесо́сний
△ Землесо́сний снаря́д *див.* снаря́д
ЗЕМЛЕЧЕРПА́ЛЬНИЙ
землечерпа́льний
△ Землечерпа́льний снаря́д *див.* снаря́д
ЗЕМЛЯ́
земе́ль
◊ За три́дев'ять (за три́десять, *рідко* за сім) земе́ль *див.* три́дев'ять
земле́ю
◊ Ви́сіти (летіти) / пови́снути в пові́трі (між не́бом і земле́ю) *див.* ви́сіти (7)
◊ Діста́ти (добу́ти, ви́дерти *і т. ін.*) / дістава́ти (добува́ти, видира́ти *і т. ін.*) з-під землі́ (*рідше* під земле́ю) *див.* дістава́ти (9)
◊ Змі́шувати (міша́ти) / зміша́ти з земле́ю (з боло́том, з грязю́кою) *див.* змі́шувати (2)
◊ Зрівня́ти (зміша́ти) / зрі́внювати (змі́шувати) із земле́ю *див.* зрі́внювати[2] (1)
◊ Із сиро́ю земле́ю повінча́тися *див.* повінча́тися
◊ [І (хоч)] під земле́ю *див.* земля́ (23)
◊ Па́хне (смерди́ть) земле́ю *див.* па́хнути

◊ Покри́тися земле́ю *див.* покрива́тися
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) земле́ю (пи́лом) припа́сти / припада́ти *див.* припада́ти
землі́
◊ [Аж (хоч, геть)] на край сві́ту (сві́та, *рідко* землі́) *див.* край[1]
◊ Біда́ (го́ре) гне (пригина́є) / пригне́ [до [са́мої] землі́] *див.* біда́[1] (1)
Віддава́ти / відда́ти ті́ло землі́ *див.* віддава́ти (11)
◊ Відпочива́ти (лежа́ти) / відпочи́ти в землі́ (в моги́лі) *див.* відпочива́ти (1)
◊ Відрива́тися / відірва́тися від життя́ (від землі́) *див.* відрива́тися[1] (1)
◊ Гни́ти в [сирі́й] землі́ *див.* гни́ти (1)
◊ Діста́ти (добу́ти, ви́дерти *і т. ін.*) / дістава́ти (добува́ти, видира́ти *і т. ін.*) з-під землі́ (*рідше* під земле́ю) *див.* дістава́ти (9)
◊ Землі́ (доро́ги) не доторка́тися (не дото́ркуватися, *діал.* не дотика́ти) *див.* доторка́тися (1)
△ Земна́ вісь <Вісь оберта́ння Землі́> *див.* вісь (4)
△ Земни́й магнети́зм <Магнети́зм Землі́> *див.* магнети́зм
◊ З лиця́ землі́ *див.* лице́
◊ Зміта́ти (стира́ти) / змести́ (сте́рти, зіте́рти) з [лиця́] землі́ *див.* зміта́ти (1)
◊ З тридев'я́тої землі́ *див.* тридев'я́тий
◊ Лежа́ти в землі́ (в моги́лі) *див.* лежа́ти
◊ Наси́пати по́роху на о́чі (землі́ на гру́ди) *див.* насипа́ти[1]
◊ Не почува́ти землі́ під собо́ю *див.* почува́ти
◊ Не чу́ти (не відчува́ти) землі́ під собо́ю (під нога́ми) *див.* чу́ти
◊ Но́ги (п'я́ти, сту́пні) прикипа́ють (пристаю́ть) / прикипі́ли (приросли́) до землі́ (ка́меня, мі́сця *і т. ін.*) *див.* нога́
Плід (плоди́) землі́ (земні́) *див.* плід
◊ По сві́ту (по землі́) ходи́ти *див.* ходи́ти
◊ Пригну́ти / пригина́ти до землі́ *див.* пригина́ти
◊ Прикипі́ти до землі́ *див.* прикипа́ти
◊ Про́сто [го́лого] не́ба (на землі́) <*рідко* Під відкри́тим (го́лим) не́бом> *див.* не́бо
◊ Пуп землі́ *див.* пуп
◊ Сіль землі́ *див.* сіль
△ Сти́снення Землі́ *див.* сти́снення
△ Та́ктика ви́паленої землі́ *див.* та́ктика
◊ Тве́рдо (мі́цно) стоя́ти на нога́х (на землі́) *див.* стоя́ти
◊ Уклоня́тися / уклони́тися до землі́ *див.* уклоня́тися
◊ Хоч з (з-під) землі́ ви́копай *див.* вико́пувати (1)
△ Чо́рні зе́млі *див.* земля́ (15)
◊ Язи́к до землі́ *див.* язи́к
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) до землі́ приби́тий *див.* приби́тий
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) з-під землі́ *див.* земля́ (35)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) [з-під (з) землі́] вро́дитися *див.* уро́джуватися
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) із (з-під) землі́ ви́рости (вро́дитися, ви́ринути) / вироста́ти (вирина́ти) *див.* вироста́ти (4)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) не́бо від землі́ *див.* не́бо
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) прирі́с до землі́ *див.* прироста́ти
зе́млі
△ Пору́шені зе́млі *див.* земля́ (11)
△ Ра́нгові зе́млі (мае́тності) *див.* земля́ (12)
Сільськогоспода́рські угі́ддя (зе́млі) *див.* угі́ддя
△ Цілі́нні зе́млі *див.* земля́ (14)
зе́млю
◊ [Аж] рва́ти [нога́ми (копи́тами)] зе́млю *див.* рва́ти
◊ Аж у зе́млю вкипі́ти *див.* укипа́ти
◊ Би́ти ло́бом (лоба́ми) об зе́млю *див.* би́ти (36)
◊ Втопта́ти (затопта́ти) / вто́птувати (топта́ти) в багно́ (в багню́ку, в боло́то, в зе́млю *і т. ін.*) *див.* вто́птувати[1] (1)
◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.*) ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.*) / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.*) *див.* ляга́ти
◊ Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м *і т. ін.*) у зе́млю *див.* зако́пувати (1)
◊ Зако́пувати (зарива́ти) / закопа́ти (зари́ти) [у зе́млю] свій тала́нт *див.* зако́пувати (2)
◊ Заора́ти (зари́ти, запоро́ти) но́сом (*рідко* зуба́ми) [зе́млю, у зе́млю] *див.* зао́рювати (1)
◊ Засіва́ти / засі́яти зе́млю кістка́ми *див.* засіва́ти (1)
◊ Засіва́ти зе́млю слі́зьми́ (сльоза́ми) *див.* засіва́ти (2)
◊ Зійти́ / схо́дити в моги́лу (в зе́млю) *див.* схо́дити
◊ Зро́шувати / зроси́ти [свої́м] по́том зе́млю *див.* зро́шувати (1)
◊ Зро́шувати / зроси́ти (скропи́ти) [вла́сною (своє́ю)] кро́в'ю зе́млю (шлях) *див.* зро́шувати (2)
◊ Іти́ (лягти́) / піти́ (лягти́) в [сиру́] зе́млю *див.* іти́ (68)
◊ Ла́дний (ла́ден, гото́вий) [три́чі] провали́тися крізь зе́млю *див.* ла́дний[2]
◊ Ли́хом об зе́млю *див.* ли́хо[1]
◊ Ма́ло крізь зе́млю не провали́вся (провали́тися) *див.* прова́люватися
◊ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
◊ Ороша́ти / ороси́ти [свої́м] по́том зе́млю *див.* ороша́ти
◊ Очи́ма зе́млю ри́ти *див.* ри́ти
◊ Покида́ти / поки́нути грі́шну зе́млю *див.* покида́ти
◊ Полива́ти / поли́ти по́том зе́млю (по́ле *і т. ін.*) *див.* полива́ти
Прикраша́ти (прикра́шувати) / прикра́сити зе́млю *див.* прикраша́ти
◊ Ски́нути з не́ба (з небе́с) на зе́млю *див.* скида́ти
◊ Топта́ти зе́млю *див.* топта́ти

◊ Уда́рити (ки́нути) / ударя́ти (ки́дати) ли́хом об зе́млю *див.* ударя́ти
◊ Уложи́ти у зе́млю *див.* уложи́ти[1]
◊ Хоч бери́ та лізь живце́м у зе́млю *див.* бра́ти (144)
◊ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.*) лізь (*рідко* клади́сь) *див.* лі́зти
◊ Хоч зе́млю їж *див.* ї́сти (23)
◊ Хоч крізь зе́млю прова́люйся / провали́ся *див.* прова́люватися
◊ Хоч крізь (скрізь) зе́млю йти *див.* ітй (157)
◊ Щоб [крізь зе́млю] провали́тися (запа́стися) *див.* прова́люватися
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) [в зе́млю] вко́паний *див.* вко́паний[1] (1)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ври́тий [в зе́млю] *див.* ври́тий (1)
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] врости́ в зе́млю <Аж врости́ в зе́млю> *див.* вроста́ти[1] (1)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) крізь зе́млю пропа́сти *див.* пропада́ти
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) крізь (у) зе́млю провали́вся (запа́вся, пішо́в *і т. ін.*) *див.* прова́люватися
земля́
[Аж] земля́ дудні́ла (дудни́ть) *див.* земля́ (1)
◊ Аж (що аж, що й) земля́ сто́гне (стогна́ла) *див.* земля́ (16)
Вели́ка (*з великої літери*) земля́ *див.* земля́ (2)
◊ Ґрунт (земля́) хита́ється (повзе́, су́неться *і т. ін.*) під нога́ми *чиї́ми* <Ґрунт попо́вз з-під ніг *у кого і без дод.*> *див.* ґрунт (8)
◊ Земля́ гори́ть під нога́ми *чиї́ми, в кого* <Земля́ гори́ть *під ким*> *див.* земля́ (17)
◊ Земля́ запада́ється / запа́лася *див.* земля́ (18)
◊ Земля́ (моги́ла) покрива́є / покри́ла *див.* земля́ (19)
◊ Земля́ не прийма́є *див.* земля́ (20)
Земля́ схо́диться з не́бом *див.* земля́ (3)
◊ Земля́ тіка́є (вислиза́є) / втекла́ (ви́слизнула) з-під ніг (*рідко* з-під підошо́в) *див.* земля́ (21)
◊ Земля́ хо́дором хо́дить *див.* земля́ (22)
△ Інфузо́рна земля́ *див.* земля́ (8)
△ Лу́жна земля́ *див.* земля́ (9)
◊ Мов (немо́в, на́че, нена́че *і т. ін.*) земля́ проглину́ла *див.* земля́ (24)
◊ Неха́й (хай, бода́й) тебе́ (вас) земля́ не прийме <Бода́й (щоб) тебе́ земля́ не прийняла́> *див.* земля́ (25)
◊ Неха́й (хай) за ним (за не́ю, за ва́ми *і т. ін.*) земля́ про́падом *див.* земля́ (26)
◊ Неха́й (хай) мене́ [свята́] земля́ при́йме *див.* земля́ (27)
◊ Обітова́на (обі́тна) земля́ (краї́на) <Обітова́ний край> *див.* земля́ (28)
△ Перело́гова (переліжна) земля́ *див.* земля́ (10)
◊ Побила б мене́ свята́ земля́ *див.* земля́ (29)
◊ Покри́й [мене́] сира́ земля́ *див.* покрива́ти

△ Родю́ча земля́ *див.* земля́ (13)
Саморо́сла земля́ *див.* земля́ (4)
[Сира́] земля́ [до се́бе] прибра́ла / прибере́ *див.* земля́ (5)
◊ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.*) *див.* земля́ (30)
Тверда́ земля́ *див.* земля́ (6)
◊ Хай мене́ земля́ проглине́ *див.* земля́ (31)
◊ [Хай, неха́й] земля́ [бу́де] пу́хом (перо́м, пухке́нькою, легка́) *див.* земля́ (32)
◊ Хай розве́рзеться під тобо́ю (під ва́ми) земля́! *див.* земля́ (33)
◊ Як земля́ но́сить *див.* земля́ (34)
Як земля́ те́рпить *див.* земля́ (7)
ЗЕМЛЯНИ́Й
земляна́
△ Земляна́ гру́ша *див.* гру́ша (2)
земляне́
Доро́жнє (земляне́) полотно́ *див.* полотно́
△ Земляне́ я́блуко *див.* я́блуко
земляни́й
△ Земляни́й за́єць *див.* за́єць (2)
Земляни́й (кита́йський) горі́х *див.* горі́х (2)
ЗЕМНИ́Й
земна́
△ Земна́ вісь <Вісь оберта́ння Землі́> *див.* вісь (4)
△ Земна́ кора́ *див.* кора́
Земна́ ку́ля *див.* ку́ля[1]
Земна́ тверди *див.* тверди
земне́
Закі́нчити [своє́ земне́] життя́ (свій вік) *див.* закі́нчувати (1)
△ Земне́ тяжі́ння *див.* тяжі́ння
земни́й
◊ Віддава́ти (відва́жувати, кла́сти, *заст.* поклада́ти, склада́ти) / відда́ти (відва́жити, скла́сти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] поклі́н (уклі́н) *див.* віддава́ти (25)
Дозе́мний (земни́й, низьки́й *і т. ін.*) уклі́н (поклі́н) *див.* уклі́н
△ Земни́й магнети́зм <Магнети́зм Землі́> *див.* магнети́зм
◊ Земни́й па́діл *див.* па́діл
◊ Цар земни́й *див.* цар
земні́
Плід (плоди́) землі́ (земні́) *див.* плід
земно́ї
△ Колива́льні ру́хи земно́ї кори́ *див.* рух
ЗЕ́МНО
зе́мно
◊ Зе́мно кла́нятися / уклони́тися (поклони́тися, схили́тися) *див.* кла́нятися
ЗЕМНОВО́ДНИЙ
земново́дні
△ Безно́гі земново́дні *див.* земново́дний (1)
△ Безхво́сті земново́дні *див.* земново́дний (2)
△ Хвоста́ті земново́дні *див.* земново́дний (3)
ЗЕРНИ́НА
зерни́ни
◊ Ні зерни́ни ні пили́ни (ні соломи́ни) *див.* зерни́на (1)

зерни́ні
◊ [І] го́лці (я́блуку, я́блукові, *рідше* ма́ковому зе́рну́ (ма́ковій зерни́ні)) ні́де впа́сти *див.* упа́сти[1]
зерни́ну
◊ На ма́кове зе́рно́ (зе́рня́, зе́рнятко) <На ма́кову зерни́ну> *див.* зе́рно́ (2)
ЗЕРНИ́СТИЙ
зерни́ста
Зерни́ста ікра́ *див.* ікра́ (1)
ЗЕ́РНО́
зе́рно́
◊ Відсіва́ти (відсі́ювати, відділя́ти) / відсі́яти (відділи́ти) зе́рно́ від поло́ви *див.* відсіва́ти (1)
Де́рти (дра́ти) крупу́ (про́со, зе́рно́ *і т. ін.*) *див.* де́рти (2)
◊ Зарони́ти зе́рно́ (і́скру) *див.* зарони́ти (1)
Мо́рхле зе́рно́ *див.* зе́рно́ (1)
◊ На ма́кове зе́рно́ (зе́рня́, зе́рнятко) <На ма́кову зерни́ну> *див.* зе́рно́ (2)
◊ Раціона́льне зе́рно́ *див.* зе́рно́ (3)
◊ Як (з) ма́кове зе́рно́ (зе́рня́) *див.* зе́рно́ (4)
зе́рну́
◊ [І] го́лці (я́блуку, я́блукові, *рідше* ма́ковому зе́рну́ (ма́ковій зерни́ні)) ні́де впа́сти *див.* упа́сти[1]
ЗЕРНОЇ́Д
зерноїд
△ Горо́ховий зерноїд *див.* зерноїд (1)
ЗЕ́РНЯ
зе́рня́
◊ На ма́кове зе́рно́ (зе́рня́, зе́рнятко) <На ма́кову зерни́ну> *див.* зе́рно́ (2)
◊ Як (з) ма́кове зе́рно́ (зе́рня́) *див.* зе́рно́ (4)
ЗЕ́РНЯТКО
зе́рнятко
◊ На ма́кове зе́рно́ (зе́рня́, зе́рнятко) <На ма́кову зерни́ну> *див.* зе́рно́ (2)
ЗЕТ
зет
◊ Від а до я (до зет) *див.* а[1] (1)
З'ЄДНА́ННЯ[2]
з'є́дна́ння
△ Парале́льне з'є́дна́ння *див.* з'є́дна́ння[2] (1)
△ Послідо́вне з'є́дна́ння *див.* з'є́дна́ння[2] (2)
З'ЄДНУВАЛЬНИЙ
з'є́днувальна
△ Сполу́чна (з'є́днувальна) ткани́на *див.* ткани́на
ЗЖИВА́ТИ
зжива́ти
◊ Зжива́ти / зжи́ти зі сві́ту (*рідко* зі сві́та) *див.* зжива́ти (1)
◊ Зжива́ти / зжи́ти себе́ *див.* зжива́ти (2)
ЗЗА́ДУ
зза́ду
◊ Ні скла́ду, ні ла́ду, ні спе́реду, ні зза́ду *див.* склад[2]
ЗИ́ЗИЙ
зи́зим
◊ Зи́зим о́ком *див.* о́ко[1]

ЗИ́ЗОМ

зи́зом

◊ Поглядáти скóса (зи́зом, скри́ва *і т. ін.*) *див.* поглядáти

◊ Позирáти вóвком (бíсом, зи́зом *і т. ін.*) *див.* позирáти

ЗИМÁ

зимá

Сирíтська зимá *див.* зимá (1)

зими́

◊ [І] льóду (снíгу [торíшнього], кри́ги) сéред (посéрéд) зими́ не ви́просиш *див.* випрóшувати (1)

○ Однóї (однíєї) зими́ *див.* зимá (2)

◊ Снíгу зимóю (посéрéд зими́, взи́мку) не дістáнеш *див.* діставáти (15)

зимóю

◊ Снíгу зимóю (посéрéд зими́, взи́мку) не дістáнеш *див.* діставáти (15)

зи́му

Зимувáти зи́му *див.* зимувáти (1)

ЗИ́МНИЙ

зи́мний

◊ Холóдний (зи́мний) піт *див.* піт

зи́мною

◊ Як (мов, нíби *і т. ін.*) [холóдною (*рíдко* зи́мною)] водóю обли́тий *див.* обли́тий

ЗИ́МНО[1]

зи́мно

◊ Ні гáряче ні зи́мно (ні хóлодно) *див.* гáряче́ (1)

◊ Ні зи́мно ні тéпло *див.* тéпло

ЗИМÓВИЙ

зимóви́й

Зимóви́й сад *див.* сад

Зимóви́й час *див.* час

ЗИМÓЮ

зими́

◊ Снíгу зимóю (посéрéд зими́, взи́мку) не дістáнеш *див.* діставáти (15)

зимóю

Лíтом і зимóю *див.* лíтом

◊ Снíгу зимóю (посéрéд зими́, взи́мку) не дістáнеш *див.* діставáти (15)

◊ Як (мов, нíби *і т. ін.*) рудá ми́ша (миш) [зимóю] *див.* ми́ша

ЗИМУВÁТИ

зимувáти

Зимувáти зи́му *див.* зимувáти (1)

◊ Зимувáти на кóжному (кóжнім) слóві *див.* зимувáти (2)

зимýють

◊ Знáти / *рíдше* почýти, де рáки зимýють *див.* знáти (16)

◊ Показáти, де рáки зимýють *див.* покáзувати

ЗИ́РКАТИ

зи́ркати

Диви́тися (зи́ркати, позирáти *і т. ін.*) збóку *див.* диви́тися (2)

◊ Диви́тися (зи́ркати, позирáти *і т. ін.*) спідлóба *див.* диви́тися (14)

ЗИ́РКНУТИ

зи́ркнув

◊ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.*), нáче (ненáче *і т. ін.*) п'ятакá дав (подарувáв, ки́нув *і т. ін.*) *див.* глянути (1)

ЗІБРÁННЯ

зібрáння

Вели́ке національне зібрáння *див.* зібрáння (1)

Зібрáння твóрів *див.* зібрáння (2)

ЗІВÁКА

зівáк

◊ Зівáк лови́ти *див.* лови́ти

ЗІВАКÁ

зівакá

◊ Давáти / дáти зівкá (*рíдше* зівакá) *див.* давáти (72)

зівкá

◊ Давáти / дáти зівкá (*рíдше* зівакá) *див.* давáти (72)

ЗІВÓК

зівакá

◊ Давáти / дáти зівкá (*рíдше* зівакá) *див.* давáти (72)

зівкá

◊ Давáти / дáти зівкá (*рíдше* зівакá) *див.* давáти (72)

ЗІВ'ЯНУТИ

зів'яв

◊ Світ зів'я́в *див.* світ[2]

ЗІГНУ́ТИ

зігну́ти

◊ Зігну́ти (скрути́ти) в барáнячий ріг *див.* згинáти (1)

ЗІГНУ́ТИСЯ

зігну́тися

◊ Гну́тися (згинáтися) / зігну́тися в дугу́ (в три поги́белі) *див.* гну́тися (2)

ЗІГРÁТИ

зігрáти

◊ Грáти / зігрáти ду́рня (ду́рника) *див.* грáти (17)

◊ Грáти / зігрáти роль (*заст.* рóлю) *див.* грáти (18)

◊ Зігрáти в я́щик *див.* зігрáти (1)

Справля́ти (грáти, гуля́ти *і т. ін.*) / спрáвити (зігрáти, згуля́ти) весíлля *див.* справля́ти

ЗІГРІВÁТИ

зігрівáти

◊ Зігрівáти (зогрівáти) / зігрíти (зогрíти) сéрце (ду́шу) *див.* зігрівáти (1)

◊ Зігрівáти (зогрівáти) / зігрíти (зогрíти) стáрість *див.* зігрівáти (2)

ЗІГРÍТИ

зігрíти

◊ Нагрівáти / нагрíти (*рíдше* зігрíти) [собí] мíсце *див.* нагрівáти

ЗІЗНÁННЯ

зізнáння

Складáти / склáсти зізнáння *див.* складáти

ЗІЛИ́НОЧКА

зіли́ночки

○ До зіли́ночки *див.* зіли́ночка (1)

ЗІЛЛЯ

зілля

△ Татáрське зілля *див.* зілля (2)

Трóяке зілля *див.* зілля (1)

◊ Чóртове зілля *див.* зілля (3)

ЗІМКНЕНИЙ

зíмкнений

△ Зíмкнений при́голосний *див.* при́голосний

зíмкнені

Зíмкнені (зíмкнуті) лáви (ряди́) *див.* лáва[2]

ЗІМКНУ́ТИ

зімкну́ти

Змикáти / зімкну́ти кóло (кільцé) *див.* змикáти (1)

△ Змикáти / зімкну́ти лáви (ряди́, стрій) *див.* змикáти (2)

◊ Зімкну́ти устá навíки (навíк) *див.* змикáти (3)

◊ Не змикáти (не стуля́ти) / не зімкну́ти (не стули́ти) очéй (повíк) *див.* змикáти (4)

ЗІМ'ЯТИ[1]

зім'я́ти

◊ Зім'я́ти (змолóти, стéрти *і т. ін.*) на табáку *див.* зминáти[1] (1

ЗІНИ́ЦЯ

зіни́цю

◊ Як зіни́цю óка (*рíдко* в óці) *див.* зіни́ця (1)

ЗІНСЬКИЙ

зінське

△ Зінське щеня́ *див.* щеня́

ЗІНЬКИ

зіньки

◊ Лупи́ти [свої́] óчі (баньки́, бáлухи, зіньки) *див.* лупи́ти

ЗІПСУВÁТИ

зіпсувáти

◊ Псувáти / зіпсувáти обíдню *див.* псувáти

◊ Псувáти / попсувáти (зіпсувáти) кров *див.* псувáти

ЗІР

зір

◊ Відвóдити / відвести́ пóгляд (зір) *див.* відвóдити (4)

◊ Вп'я́лювати (вту́плювати, встрóмлювати, *рíдко* впинáти *і т. ін.*) / вп'я́лити (вту́пити, встроми́ти, вп'ясти́ *і т. ін.*) óчі (пóгляд, зір) *див.* вп'я́лювати (1)

◊ Вражáти óко (óчі, зір) *див.* вражáти[1] (2)

Глибóкий пóгляд (зір) *див.* пóгляд

Звертáти / зверну́ти óчі (óко, пóгляд, пóгляди, зір *і т. ін.*) *див.* звертáти (3)

◊ Звеселя́ти / звесели́ти óчі (óко, зір) *див.* звеселя́ти (1)

◊ Зір (пóгляд) тóне <Óчі тóнуть> *див.* зір (3)

◊ Ки́дати / ки́нути óком (очи́ма, пóгляд, зір *і т. ін.*) *див.* ки́дати

△ Кольóрний зір *див.* зір (1)

◊ Красувáти óчі (зір) *див.* красувáти

◊ Куди́ (*рíдше* де) óко (зір) сягáє (дістає́, сягнé *і т. ін.*) <Куди́ óко не сягнé> <Як далéко óко сягáє> *див.* óко[1]

◊ Милувáти óко (óчі, зір) *див.* милувáти

Нáдити зір (óчі) *див.* нáдити

Наці́лювати / наці́лити óчі (зір) *див.* наці́лювати

◊ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, постáвити, встроми́ти, врйти *і т. ін.*) / опускáти (спускáти, стáвити, встромля́ти, вривáти *і т. ін.*) óчі (пóгляд, зір *і т. ін.*) [в зéмлю (додóлу)] *див.* опускáти

◊ Óчі вбирáють [в сéбе] <Зір (пóгляд) вбирáє [в сéбе]> *див.* óко[1]

◊ Підво́дити о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.) див.* підво́дити
◊ Підно́сити / піднести́ о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.) див.* підно́сити
◊ По́гляд (зір) прикипа́є / прикипі́в *див.* по́гляд
◊ Прико́вувати / прикува́ти [до се́бе] о́чі (зір) *див.* прико́вувати
◊ Притяга́ти (притя́гувати) [до се́бе] о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.) див.* притяга́ти
◊ Скі́льки сяга́в / сягне́ зір (по́гляд, о́ко) *див.* зір (4)
◊ Става́ти / ста́ти – слух і зір *див.* става́ти
△ Стереоскопі́чний зір *див.* зір (2)
◊ Ті́шити (весели́ти) о́ко (о́чі, зір *і т. ін.) див.* ті́шити
◊ То́не зір у зо́рі (по́гляд у по́гляді) *див.* зір (5)
◊ Топи́ти о́чі (по́гляд, зір) <Зато́плювати (затопля́ти) зір> *див.* топи́ти[3]
Упира́ти / упе́рти о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.) див.* упира́ти[1]
◊ Утіша́ти о́ко (зір) *див.* утіша́ти
◊ Чарува́ти зір (по́гляд, о́чі) *див.* чарува́ти
зо́рі
◊ То́не зір у зо́рі (по́гляд у по́гляді) *див.* зір (5)
зо́ром
◊ Ба́чити вну́трішнім зо́ром *див.* ба́чити (2)
◊ Вбира́ти очи́ма (в о́чі, по́глядом, зо́ром) *див.* вбира́ти[1] (3)
◊ Впива́тися / впи́тися (вп'ясти́ся) очи́ма (по́глядом, зо́ром) *див.* впива́тися[1] (1)
◊ [Ні́би] лови́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* лови́ти
◊ Обво́дити (огорта́ти) / обвести́ (огорну́ти) очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* обво́дити
◊ Обма́цувати (ма́цати) / обма́цати (пома́цати) очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* обма́цувати
◊ Обпіка́ти (обпа́лювати, опіка́ти *і т. ін.*) / обпекти́ (обпали́ти, опекти́ *і т. ін.)* [свої́м] по́глядом (очи́ма, зо́ром) *див.* обпіка́ти
◊ Оки́нути (огля́нути, змі́ряти *і т. ін.)* зо́ром *див.* окида́ти
◊ Па́сти очи́ма (о́ком, зо́ром, по́глядом) *див.* па́сти[1]
◊ Поглина́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* поглина́ти
◊ Пори́нути зо́ром (по́глядом, очи́ма) *див.* порина́ти
◊ Прикипа́ти / прикипі́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром) *див.* прикипа́ти
◊ Припа́сти очи́ма (зо́ром, по́глядом) *див.* припада́ти
◊ Прироста́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* прироста́ти
◊ Пройма́ти / пройня́ти о́ком (очи́ма, зо́ром, по́глядом) *див.* пройма́ти
◊ Пройти́ / прохо́дити пе́ред очи́ма (зо́ром) *див.* прохо́дити
◊ Скида́ти / ски́нути о́ком (очи́ма, по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* скида́ти
◊ Спопеля́ти / спопели́ти очи́ма (зо́ром) *див.* спопеля́ти
Упира́тися / упе́ртися очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* упира́тися[1]

зо́ру
◊ Випада́ти / ви́пасти з по́ля зо́ру *див.* випада́ти (4)
◊ Випуска́ти / ви́пустити з по́ля зо́ру *див.* випуска́ти (7)
◊ Кут зо́ру *див.* кут
◊ По́ле зо́ру *див.* по́ле
◊ То́чка зо́ру *див.* то́чка
◊ Трима́ти (держа́ти) в по́лі зо́ру *див.* трима́ти
ЗІРВА́ТИ[1]
зірва́ти
◊ Забра́ти (зірва́ти, зня́ти *і т. ін.)* віно́к *див.* забира́ти (1)
◊ Зрива́ти / зірва́ти го́лос *див.* зрива́ти[1] (2)
◊ Зрива́ти / зірва́ти джек-по́т *див.* зрива́ти[1] (3)
◊ Зрива́ти / зірва́ти злі́сть (зло, се́рце *і т. ін.) див.* зрива́ти[1] (4)
◊ Зрива́ти / зірва́ти куш *див.* зрива́ти[1] (5)
◊ Зрива́ти / зірва́ти ма́ску (машкару́) *див.* зрива́ти[1] (6)
ЗІРВА́ТИСЯ
зірва́вся
◊ Мов соба́ка, яки́й зірва́вся з це́пу *див.* соба́ка
зірва́тися
◊ Зірва́тися / зрива́тися з вузде́чки *див.* зрива́тися (1)
◊ Зрива́тися / зірва́тися з го́лосу *див.* зрива́тися (3)
◊ Зрива́тися (зрина́ти, зліта́ти) / зірва́тися (зри́нути, злеті́ти, ско́чити) з язика́ (з уст, з губ) *див.* зрива́тися (4)
◊ Зрива́тися (схо́плюватися, підхо́плюватися *і т. ін.)* / зірва́тися (змете́нутися, схопи́тися *і т. ін.)* на рі́вні ([рі́вні] но́ги) *див.* зрива́тися (5)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з гі́ллі (з ланцюга́, з це́пу, з налига́ча *і т. ін.)* зірва́тися *див.* зрива́тися (6)
ЗІ́РКА
зі́рка
◊ Закоти́лася / зако́чується зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (11)
△ Зі́рка (зоря́) пе́ршої величини́ *див.* зі́рка (3)
△ Морська́ зі́рка *див.* зі́рка (6)
Паду́ча зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (1)
△ Поля́рна зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (8)
Провідна́ зоря́ (зі́рка) *див.* зоря́ (3)
△ Пульсу́юча (пульсівна́) зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (9)
◊ Щасли́ва зі́рка (зоря́, *заст.* звізда́) *див.* зі́рка (12)
зірки́
◊ Діставáти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба] *див.* діставáти (4)
△ Еруптúвні зірки́ (зо́рі) *див.* зі́рка (2)
△ Змі́нні зірки́ (зо́рі) *див.* зі́рка (4)
△ Мандрі́вні зірки́ (зо́рі) *див.* зі́рка (5)
△ Наднові́ зірки́ (зо́рі) *див.* зі́рка (7)
◊ Ре́шетом у воді́ зірки́ лови́ти *див.* лови́ти
△ Холо́дні зірки́ (зо́рі, тума́нності) *див.* зі́рка (10)
зі́ркою
◊ Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зоре́ю) *див.* наро́джуватися

зі́рку
Ві́рити у [щасли́ву] зі́рку (зорю́) *див.* ві́рити (1)
зіро́к
◊ До [са́мої] зорі́ <До зіро́к> *див.* зоря́ (9)
◊ Зіро́к з не́ба не хапа́ти (не зніма́ти, не здійма́ти *і т. ін.) див.* хапа́ти[1]
◊ Як зіро́к (зір) на не́бі *див.* зі́рка (13)
ЗІРКО́ВИЙ
зіркова́
◊ Зіркова́ (зо́ряна) хворо́ба *див.* хворо́ба
ЗІ́РОНЬКА
зі́роньки
◊ Од зі́роньки до зі́роньки *див.* зі́ронька (1)
ЗІ́РОЧКА
зі́рочко
Ясна́ зо́ре (зо́ренько, зі́рочко) *див.* зоря́ (4)
ЗІРЧА́СТИЙ
зірча́стий
△ Зірча́стий мак *див.* мак
ЗІСТА́ВИТИ
зіста́вити
◊ Ста́вити / поста́вити (зіста́вити *і т. ін.)* збро́ю (гвинті́вки, рушни́ці) в ко́зла (ко́зли) *див.* ста́вити
ЗІТХА́ННЯ
зітха́ння
◊ До оста́ннього по́диху (ві́ддиху, зітха́ння) *див.* по́дих
Зати́снуло (затну́ло, затяло́ *і т. ін.)* дух (ди́хання, *рі́дко* зітха́ння) *див.* затиска́ти (2)
ЗІТХА́ТИ
зітха́ти
◊ Ві́льно (ле́гко, поле́гшено *і т. ін.)* зітхну́ти / зітха́ти *див.* зітхну́ти (1)
ЗІТХНУ́ТИ
зітхну́ти
◊ Ві́льно (ле́гко, поле́гшено *і т. ін.)* зітхну́ти / зітха́ти *див.* зітхну́ти (1)
◊ Зітхну́ти по́вними грудьми́ *див.* зітхну́ти (2)
ЗІТХНУ́ТИСЯ
зітхне́ться
◊ Хай (неха́й) леге́нько (ле́гко) гикне́ться (зітхне́ться) *див.* гикну́тися (1)
зітхну́лося
◊ [Як, мов, ні́би *і т. ін.*] ві́льно (ле́гко, поле́гшено *і т. ін.)* зітхну́лося *див.* зітхну́тися (1)
З'Ї́СТИ
з'ї́ли
◊ Бода́й вовки́ тебе́ з'ї́ли <Вовки́ б тебе́ з'ї́ли / ї́ли> *див.* вовк (3)
З'Ї́ХАТИ
з'ї́хати
◊ З'ї́хати (зсу́нутися, спа́сти *і т. ін.)* з глу́зду (з ро́зуму) *див.* з'ї́жджати (1)
ЗЛА́ГОДА
зла́годі
Жи́ти в зла́годі (у ми́рі, у по́кої, *заст.* в миру́) *див.* жи́ти (1)
ЗЛА́ЗИТИ[1]
зла́зити
◊ Зла́зити зі сво́го ко́ника *див.* зла́зити[1] (3)
◊ Зла́зити (злiза́ти) / злі́зти з ши́ї *див.* зла́зити[1] (2)

Не злáзити з телефóну *див.* злáзити[1] (1)
ЗЛАМ
злáмі
На злáмі вікíв (століть, епóх *і т. ін.) див.* злам (1)
ЗЛÁМАНИЙ
злáманий
◊ За п'ятáк (за п'ятакá) <За злáманий п'ятáк> *див.* п'ятáк
злáманого
◊ Не мáти (немá, немáє) [й (ні, áні)] копíйки (копійчи́ни, [лáманого *(рідко* злáманого)] грошá) за душéю *(рідко* при душí) *див.* мáти[2]
злáманої
◊ [І (ні, анí)] копíйки [злáманої (мíдної, щербáтої)] (шéляга) немá (немáє, не булó) за душéю *див.* немá
◊ Щербáтої (злáманої, лáманої *і т. ін.)* копíйки *див.* копíйка
ЗЛАМÁТИ
зламáє
◊ [І] дíдько нóгу зламáє (звихнé) *див.* дíдько (4)
◊ Сам чорт (чортя́ка, біс, сатанá) нóгу (нóги) злóмить (влóмить, зламáє *і т. ін.) див.* чорт
зламáти
Зламáти оборóну (фронт, óпір *і т. ін.) див.* злáмувати (1)
◊ Підрíзати (підтя́ти, підітну́ти, притя́ти, зламáти *і т. ін.)* / підрíзувати (підрізáти, підтинáти, злáмувати *і т. ін.)* кри́ла *див.* підрíзувати
◊ Ламáти / зламáти (переламáти, поламáти *і т. ін.)* хребéт *див.* ламáти
◊ Ламáти / зламáти (поламáти, обламáти *і т. ін.)* зу́би *див.* ламáти
◊ Ламáти / зламáти (поламáти) [собí] язи́к (язикá) *див.* ламáти
◊ Ламáти / поламáти (зламáти, розламáти *і т. ін.)* пу́та *див.* ламáти
◊ Ламáти (пору́шувати) / зламáти (поламáти, пору́шити) [своє́] слóво *див.* ламáти
◊ Ламáти (пролáмувати, розбивáти *і т. ін.)* / зламáти (проламáти, розби́ти *і т. ін.)* лід (кри́гу) *див.* ламáти
◊ Мур ламáти / зламáти *див.* ламáти
◊ Скрути́ти (зверну́ти, зламáти, *рідше* вкрути́ти) в'я́зи (карк, ши́ю) *див.* скру́чувати
ЗЛЕТÍТИ
злетíла
◊ Головá злетíла (впáла, покоти́лася *і т. ін.)* [з плечéй (з плеч, з пліч)] *див.* головá (16)
злетíти
◊ Злітáти / злетíти в пові́тря *див.* злітáти[1] (1)
◊ Зривáтися (зринáти, злітáти) / зірвáтися (зри́нути, злетíти, скóчити) з язикá (з уст, з губ) *див.* зривáтися (4)
ЗЛИВÁТИ
зливáти
◊ Складáти (зливáти) / склáсти (зли́ти) пеню́ *див.* складáти
ЗЛИ́ТИСЯ
зли́тися
◊ Слізьми́ зли́тися *див.* зливáтися (1)

ЗЛИ́ДЕНЬ
зли́день
◊ Зли́день на зли́дневі сиди́ть (сидíв), зли́днем поганя́є (поганя́в) *див.* зли́день (1)
зли́дневі
◊ Зли́день на зли́дневі сиди́ть (сидíв), зли́днем поганя́є (поганя́в) *див.* зли́день (1)
зли́днем
◊ Зли́день на зли́дневі сиди́ть (сидíв), зли́днем поганя́є (поганя́в) *див.* зли́день (1)
ЗЛИ́ДНІ
зли́дні
◊ Бодáй вас зли́дні поби́ли (посíли) *див.* зли́дні (1)
◊ Годувáти зли́днів (зли́дні) *див.* годувáти (3)
◊ Зли́дні обсíли (посíли, присíли, осíли, *рідко* опáли) / обсідáють (посідáють) *див.* зли́дні (2)
◊ Зли́дні справля́ти *див.* зли́дні (3)
◊ Полатáти зли́дні (убóгість, убóжество *і т. ін.) див.* полатáти
◊ Прикри́ти зли́дні *див.* прикривáти
Терпíти нужду́ (зли́дні, нестáтки *і т. ін.) див.* терпíти
◊ Чóрні зли́дні *див.* зли́дні (4)
зли́днів
◊ Вибивáтися / ви́битися із зли́днів *див.* вибивáтися (5)
◊ Видря́пуватися / ви́дряпатися із зли́днів *див.* видря́пуватися (1)
◊ Годувáти зли́днів (зли́дні) *див.* годувáти (3)
зли́днями
◊ Потруси́ти зли́днями *див.* потруси́ти
ЗЛИЗÁТИ
зли́же
◊ Лизь (ли́зень, чорт) зли́же *див.* лизь
◊ Нехáй (хай) ли́зень (лиз, *рідше* лизь *і т. ін.)* зли́же (лизнé) *див.* ли́зень
◊ Чорт лизнé (зли́же) *див.* чорт
злизáв
◊ Біс злизáв (ізлизáв) *див.* біс[1] (2)
◊ Бодáй (щоб) йогó (тебé, її *і т. ін.)* лихи́й узя́в (злизáв, побрáв *і т. ін.) див.* лихи́й[1]
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* ли́зень (лиз, *рідше* лизь *і т. ін.)* злизáв <Ли́зень злизáв (лизну́в)> *див.* ли́зень
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* чорт злизáв *див.* чорт
злизáло
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* язикóм злизáло *див.* зли́зувати (2)
ЗЛИ́ЗУВАТИ
зли́зувати
◊ Зли́зувати пóрох (бруд) *див.* зли́зувати (1)
ЗЛИЙ
зла
◊ Лихá (гíркá, зла, щербáта *і т. ін.)* дóля (дóленька) *див.* дóля[1] (7)
зле
◊ Лихé (погáне, зле *і т. ін.)* óко *див.* óко[1]
злий
◊ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рідко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс[1] (1)

◊ Злий гéній *див.* гéній (2)
Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* дух <Дух тьми> *див.* дух (2)
злим
◊ Лихи́м (злим) óком *див.* óко[1]
◊ Одержи́мий [злим] ду́хом *див.* одержи́мий
злі
◊ Злі (лихí) язики́ *див.* язи́к
злóго
◊ Стоя́ти на путí / стáти на путь грíшників (злóго) *див.* стоя́ти
злу
◊ Під гаря́чу (серди́ту, злу) ру́ку *(заст.* руч) *див.* рукá
◊ Штовхáти на злу путь *див.* штовхáти
ЗЛИНУ́ТИ
зли́нути
◊ Зли́нути в пові́тря *див.* злинáти (1)
ЗЛÍПЛЕНИЙ
злíплений
◊ З однієї (однóї) гли́ни злíплений *див.* злíплений (1)
◊ Не з тíста [злíплений (зрóблений)] *див.* тíсто
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* з вóску *(рідко* з гíпсу) ви́ліплений (злíплений) *див.* ви́ліплений (1)
ЗЛÍСНИЙ[1]
злíсний
Злíсний банкру́т (банкрóт) *див.* банкру́т (1)
ЗЛІСТЬ
злість
◊ Зганя́ти (згóнити) / зігнáти злість (зло, досáду, сéрце *і т. ін.) див.* зганя́ти (1)
◊ Зло (злість) берé (забирáє, розбирáє) / <Зло взялó> <Злість взялá> *див.* зло[1] (2)
◊ Зривáти / зірвáти злість (зло, сéрце *і т. ін.) див.* зривáти[1] (4)
◊ Ковтáти злість (лють, óбрáзу *і т. ін.) див.* ковтáти
○ На зло <На злість> <*заст.* На кáпость> *див.* зло[1] (1)
◊ Чóрна злість (злóбá) *див.* злість (1)
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* на зло (на злість) *див.* зло[1] (3)
злóсті
◊ Лу́снути зі злóсті (з сéрця) *див.* лу́снути
Пожовтíти (почорнíти, позеленíти) від злóсті (зáздрості, досáди *і т. ін.) див.* пожовтíти
◊ Сóхнути від злóсті *див.* сóхнути
ЗЛІТÁТИ[1]
злітáє
◊ Сон тікáє (злітáє) / утíк (злетíв) [з очéй] *див.* сон[1]
злітáти
Здіймáтися (піднóситися, злітáти *і т. ін.)* вгóру *див.* здіймáтися (1)
◊ Злітáти / злетíти в пові́тря *див.* злітáти[1] (1)
◊ Зривáтися (зринáти, злітáти) / зірвáтися (зри́нути, злетíти, скóчити) з язикá (з уст, з губ) *див.* зривáтися (4)
ЗЛІТНИ́Й
злітнá
△ Злітнá сму́га *див.* сму́га

ЗЛІЧИ́ТИ[1]
злічи́ти
◊ Ні зміряти, ні злічи́ти *див.* змі́ряти (2)
ЗЛО[1]
зла
Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* де́рево (2)
зло
◊ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти злість (зло, доса́ду, се́рце *і т. ін.*) *див.* зганя́ти (1)
◊ Зло (злість) бере́ (забира́є, розбира́є) / <Зло взяло́> <Злість взяла́> *див.* зло[1] (2)
◊ Зрива́ти / зірва́ти злість (зло, се́рце *і т. ін.*) *див.* зрива́ти[1] (4)
○ На зло <На злість> <*заст.* На ка́пость> *див.* зло[1] (1)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) на зло (на злість) *див.* зло[1] (3)
злу
Непроти́влення злу [наси́льством] *див.* непроти́влення
ЗЛО́БА
зло́ба
Зло́ба дня *див.* зло́ба́ (1)
◊ Чо́рна злість (зло́ба́) *див.* злість (1)
зло́бу
На зло́бу дня *див.* зло́ба́ (2)
ЗЛОВЖИВА́ТИ
зловжива́ти
Зловжива́ти [своє́ю] вла́дою *див.* зловжива́ти (1)
ЗЛОВИ́ТИ
злови́ти
◊ Впійма́ти (пійма́ти, спійма́ти, злови́ти, засту́кати *і т. ін.*) / лови́ти на гаря́чому *див.* упійма́ти
◊ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.*) / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.*) сторчака́ (*рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
◊ Злови́ти ни́тку (нитки́) *див.* злови́ти (1)
◊ Лови́ти (бра́ти) / злови́ти (взя́ти, пійма́ти, спійма́ти *і т. ін.*) на гачо́к *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / злови́ти (*рідше* упійма́ти, пійма́ти *і т. ін.*) себе́ на ду́мці *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / злови́ти себе́ *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / пійма́ти (впійма́ти, злови́ти *і т. ін.*) в сі́ті *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / пійма́ти (впійма́ти, злови́ти *і т. ін.*) на сло́ві *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / пійма́ти (спійма́ти, злови́ти *і т. ін.*) по́гляд (*рідше* о́чі) *див.* лови́ти
◊ На мі́сці зло́чину спійма́ти (злови́ти, заста́ти *і т. ін.*) <Злови́ти, як (мов, ні́би *і т. ін.*) кота́ над са́лом> *див.* спійма́ти
◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.*) *див.* пійма́ти
◊ Пуска́ти (лови́ти) / пусти́ти (злови́ти) пі́вника (пі́вня) *див.* пуска́ти
◊ Шука́ти (лови́ти, дoганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
ЗЛОВИ́ТИСЯ
злови́тися
◊ Лови́тися (попада́ти, попада́тися *і т. ін.*) / злови́тися (попа́сти, попа́стися *і т. ін.*) на гачо́к (*рідко* на ву́дочку) *див.* лови́тися

ЗЛО́ДІЙ
зло́дій
Зло́дій у зако́ні *див.* зло́дій (1)
Кишенько́вий зло́дій *див.* зло́дій (2)
ЗЛОЖИ́ТИ
зложи́ти
Дава́ти (склада́ти *і т. ін.*) / да́ти (скла́сти, зложи́ти *і т. ін.*) прися́гу *див.* дава́ти (18)
◊ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти (1)
◊ [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <[І] ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти
◊ Склада́ти / скла́сти (зложи́ти) ла́пки (кри́льця) *див.* склада́ти
◊ Склада́ти / скла́сти (*рідко* зложи́ти) збро́ю *див.* склада́ти
зло́жиш
◊ [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <[І] ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти
ЗЛОМ
зло́м
○ На зло́м *див.* злом (1)
ЗЛОМИ́ТИ
зломи́в
◊ Сон хи́лить (кло́нить, змо́рює *і т. ін.*) / змори́в (зломи́в, поборо́в *і т. ін.*) *див.* сон[1]
зло́мить
◊ Сам чорт (чортя́ка, біс, сатана́) но́гу (но́ги) зло́мить (вло́мить, злама́є *і т. ін.*) *див.* чорт
ЗЛО́ЧИН
зло́чини
△ Зло́чини про́ти лю́дства *див.* зло́чин (1)
△ Зло́чини про́ти лю́дяності *див.* зло́чин (2)
зло́чину
△ Викона́вець зло́чину *див.* викона́вець (2)
◊ На мі́сці зло́чину спійма́ти (злови́ти, заста́ти *і т. ін.*) <Злови́ти, як (мов, ні́би *і т. ін.*) кота́ над са́лом> *див.* спійма́ти
△ Склад зло́чину *див.* склад[1]
ЗЛОЧИ́ННІСТЬ
злочи́нність
△ Лате́нтна злочи́нність *див.* злочи́нність (1)
ЗЛОЯ́КІСНИЙ
злоя́кісна
△ Злоя́кісна пухли́на *див.* пухли́на
ЗЛУПИ́ТИ
злупи́ти
◊ Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти *і т. ін.*) / зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.*) шку́ру (по три шку́ри, сім шкур *і т. ін.*) *див.* здира́ти (1)
ЗЛУ́ЩИТИ
злу́щити
△ Злу́щувати / злу́щити стерню́ *див.* злу́щувати (1)
ЗЛУ́ЩУВАТИ
злу́щувати
△ Злу́щувати / злу́щити стерню́ *див.* злу́щувати (1)

ЗЛЯГТИ́
злягти́
У по́стіль злягти́ *див.* зляга́ти (1)
ЗМАГА́ННЯ
змага́ння
Соціалісти́чне змага́ння *див.* змага́ння (1)
Спорти́вне змага́ння *див.* змага́ння (2)
ЗМАГА́ТИ[1]
змага́ють
◊ По́зіхи (позіхо́ти) змага́ють (беру́ть) *див.* по́зіхи
ЗМАЛЬО́ВАНИЙ
змальо́ваний
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) намальо́ваний (змальо́ваний, мальо́ваний *і т. ін.*) *див.* намальо́ваний
ЗМАЛЬО́ВУВАТИ
змальо́вувати
Вимальо́вувати (змальо́вувати) / ви́малювати (змалюва́ти) слова́ми *див.* вимальо́вувати (1)
ЗМАЛЮВА́ТИ
змалюва́ть
◊ [Ні] перо́м [не] списа́ти (описа́ти) [ні сло́вом не сказа́ти] <Ні перо́м списа́ть, ні змалюва́ть> *див.* спи́сувати
ЗМАХ
зма́хом
○ [За] одни́м за́махом (зма́хом) *див.* за́мах (2)
ЗМА́ХУВАТИ
зма́хувати
Зма́хувати / змахну́ти сльозу́ (сльо́зи, сльози́нку) *див.* зма́хувати (1)
ЗМЕЛЬНУ́ТИ
змельну́ти
◊ І (на́віть, *рідше* ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти, *діал.* не змельну́ти) *див.* моргну́ти
ЗМЕ́РЗЛИЙ
зме́рзлий
◊ Як зме́рзлий пес *див.* пес
ЗМЕ́РЗНУТИ
зме́рзнути
◊ Зме́рзнути (зме́рзти) на кі́стку (на кість) *див.* змерза́ти (1)
зме́рзти
◊ Зме́рзнути (зме́рзти) на кі́стку (на кість) *див.* змерза́ти (1)
ЗМЕСТИ́
змело́
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ві́тром зду́ло (змело́, здмухну́ло, розві́яло) *див.* здува́ти (1)
змести́
◊ Змі́тати (стира́ти) / змести́ (сте́рти, зіте́рти) з [лиця́] землі́ *див.* змі́тати (1)
ЗМЕТНУ́ТИСЯ
зметну́тися
◊ Зрива́тися (схо́плюватися, підхо́плюватися *і т. ін.*) / зірва́тися (зметну́тися, схопи́тися *і т. ін.*) на рі́вні ([рі́вні] но́ги) *див.* зрива́тися (5)
ЗМИГА́ТИ
змига́ючи
◊ Не змига́ючи (зми́гуючи) / не змигну́вши [о́ком] *див.* змига́ти (2)
ЗМИГНУ́ТИ

змигну́ти
◊ І (на́віть, *рідше* ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти, *діал.* не змельну́ти) *див.* моргну́ти
◊ І на волосо́к (на хвили́нку, на хви́льку) [о́ком] не змигну́ти *див.* змига́ти (1)
◊ Не всти́гнути (не вспі́ти) [і] о́ком моргну́ти (змигну́ти) *див.* устига́ти
ЗМИКА́ТИ
змика́ти
Змика́ти / зімкну́ти ко́ло (кільце́) *див.* змика́ти (1)
△ Змика́ти / зімкну́ти ла́ви (ряди́, стрій) *див.* змика́ти (2)
◊ Не змика́ти (не стуля́ти) / не зімкну́ти (не стули́ти) оче́й (пові́к) *див.* змика́ти (4)
ЗМИКА́ТИСЯ
змика́ється
Змика́ється / зімкне́ться ко́ло (кільце́) *див.* змика́тися (2)
змика́ються
Змика́ються / зімкну́ться ла́ви (ряди́) *див.* змика́тися (3)
ЗМИЛИ́ТИ[2]
змили́ти
◊ Зми́лювати / змили́ти сліди́ *див.* зми́лювати[2] (2)
◊ Змили́ти шлях (сте́жку, путь *і т. ін.)* *див.* зми́лювати[2] (1)
◊ Помили́тися (змили́ти) на сло́ві (у сло́ві) *див.* помиля́тися
ЗМИ́ЛЮВАТИ[2]
зми́лювати
◊ Зми́лювати / змили́ти сліди́ *див.* зми́лювати[2] (2)
ЗМИ́РЩИНИ
зми́рщину
◊ Пити (запива́ти) / ви́пити (запи́ти) мирову́ (зми́рщину) *див.* пити
ЗМИ́ТИ
зми́ти
◊ Зми́ти кро́в'ю ганьбу́ (со́ром) *див.* змива́ти (1)
ЗМІЙ
змій
◊ Зеле́ний змій *див.* змій (2)
змія
◊ До зеле́ного (блаки́тного) змія *див.* змій (1)
ЗМІ́НА
змін
Ві́тер [політи́чних] пере́мін (змін) *див.* ві́тер (3)
змі́ну
Здава́ти / зда́ти ва́рту (змі́ну, чергува́ння *і т. ін.)* *див.* здава́ти (1)
Іти́ (поспіша́ти) на змі́ну *див.* іти́ (30)
Става́ти / ста́ти на змі́ну *див.* става́ти
ЗМІНИ́ТИ
зміни́ти
◊ Зміни́ти вітри́ла (паруси́) *див.* змі́нювати (1)
ЗМІ́ННИЙ
змі́нна
△ Змі́нна величина́ *див.* величина́ (3)
△ Лінгвісти́чна змі́нна *див.* змі́нний (1)
△ Пропозиці́йна змі́нна *див.* змі́нний (2)
змі́нний
△ Змі́нний капіта́л *див.* капіта́л (5)
△ Змі́нний струм *див.* струм

змі́нні
△ Змі́нні зірки́ (зо́рі) *див.* зі́рка (4)
ЗМІРЯ́ТИ
зміря́ти
◊ Зміря́ти (змі́рювати) / змі́ряти (змі́рити) свої́ си́ли *див.* зміря́ти (1)
◊ Мі́ряти (змі́рювати, зміря́ти) / змі́ряти (змі́рити) очи́ма (о́ком, по́глядом) *див.* мі́ряти
ЗМІСТ
зміст
Обду́мувати (проду́мувати) / обду́мати (проду́мати) ко́жне сло́во (зміст ко́жного сло́ва) *див.* обду́мувати
ЗМІТА́ТИ
зміта́ти
◊ Змі́тати (стира́ти) / змести́ (сте́рти, зі́терти) з [лиця́] землі́ *див.* змі́тати (1)
ЗМІ́ШАНИЙ[1]
змі́шана
△ Змі́шана еконо́міка *див.* еконо́міка (3)
ЗМІША́ННЯ[1]
зміша́ння
Вавило́нське зміша́ння мов *див.* зміша́ння[1] (1)
ЗМІША́ТИ
зміша́ти
◊ Плу́тати (переплу́тувати) /сплу́тати (переплу́тати, зміша́ти) [всі] ка́рти *див.* плу́тати
ЗМІ́ШУВАТИ
змі́шувати
◊ Змі́шувати / зміша́ти в одну́ ку́пу *див.* змі́шувати (1)
◊ Змі́шувати (мі́шати) / зміша́ти з земле́ю (з боло́том, з грязю́кою) *див.* змі́шувати (2)
◊ Зрівня́ти (зміша́ти) / зрі́внювати (змі́шувати) із земле́ю *див.* зрі́внювати[2] (1)
ЗМІ́ЩЕННЯ
змі́щення
△ Черво́не змі́щення *див.* змі́щення (1)
ЗМІЯ́
змі́єю
◊ Зала́зити (лі́зти) / залі́зти змі́єю (гадю́кою) в ду́шу *див.* зала́зити[1] (2)
змію́
◊ Відігрі́ти (ви́гріти, ви́годувати) / відігріва́ти змію́ (гадю́ку) біля (ко́ло) [свого́] се́рця (за па́зухою) *див.* відігріва́ти (2)
◊ Пригрі́ти / пригріва́ти гадю́ку (га́дину, га́да, змію́ *і т. ін.)* на гру́дях (у па́зусі, за па́зухою *і т. ін.)* *див.* пригріва́ти
змія́
△ Гриму́ча змія́ *див.* змія́ (1)
△ Окуля́рна змія́ *див.* змія́ (2)
◊ Підколо́дна (потайна́) гадю́ка (га́дина, змія́) <Підколо́дний (потайни́й) гад> *див.* гадю́ка (2)
ЗМО́ВИТИСЯ
змо́вилися
Нена́че (мов, ні́би *і т. ін.)* змо́вилися (змо́вившись) *див.* змовля́тися (1
ЗМО́ВКНУТИ
змо́вкнути
◊ Змо́вкнути (змо́вкти) наві́ки (наві́к) *див.* змовка́ти (1)

ЗМО́ГА
змо́гою
○ За змо́гою <По змо́зі> *див.* змо́га (2)
змо́зі
○ За змо́гою <По змо́зі> *див.* змо́га (2)
○ Не в змо́зі *див.* змо́га (1)
ЗМО́КЛИЙ
змо́клі
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] мо́кра ку́рка (змо́клі ку́ри) *див.* ку́рка
ЗМО́КНУТИ
змо́кнути
◊ На (як, мов, на́че) хлющ (хлющі́) змо́кнути (змо́кти, змокрі́ти *і т. ін.)* *див.* хлющ
ЗМОКРІ́ТИ
змокрі́ти
◊ На (як, мов, на́че) хлющ (хлющі́) змо́кнути (змо́кти, змокрі́ти *і т. ін.)* *див.* хлющ
ЗМОЛО́ТИ
змоло́ти
◊ Зім'я́ти (змоло́ти, сте́рти *і т. ін.)* на таба́ку *див.* змина́ти[1] (1)
ЗМОЛО́ТИСЯ
змоло́лося
◊ [І] скрути́лося і (та) змоло́лося *див.* скру́чуватися
ЗМОРГНУ́ТИ
зморгну́вши
◊ Не моргну́вши *(рідше* не зморгну́вши) [о́ком (брово́ю)] *див.* моргну́ти
зморгну́ти
◊ І (на́віть, *рідше* ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти, *діал.* не змельну́ти) *див.* моргну́ти
ЗМОРИ́ТИ
змори́в
◊ Сон хи́лить (кло́нить, змо́рює *і т. ін.)* / змори́в (злами́в, поборо́в *і т. ін.)* *див.* сон[1]
ЗМО́РЮВАТИ
змо́рює
◊ Дрімо́та бере́ (змо́рює, хи́лить) *див.* дрімо́та (1)
◊ Сон хи́лить (кло́нить, змо́рює *і т. ін.)* / змори́в (злами́в, поборо́в *і т. ін.)* *див.* сон[1]
ЗМО́ТУВАТИ
змо́тувати
◊ Змо́тувати / змота́ти ву́дки́ (ву́дочки) *див.* змо́тувати (1)
ЗМОЧИ́ТИ
змочи́ти
Змочи́ти до ни́тки (кісто́к) *див.* змо́чувати (1)
ЗМ'Я́КШУВАЛЬНИЙ
зм'я́кшувальні
△ Пом'я́кшувальні (зм'я́кшувальні) обста́вини *див.* обста́вина
ЗНАЙО́МСТВО
знайо́мства
При пе́ршому знайо́мстві <Для пе́ршого знайо́мства> *див.* знайо́мство (1)
знайо́мстві
При пе́ршому знайо́мстві <Для пе́ршого знайо́мства> *див.* знайо́мство (1)
ЗНАК
знак
△ Водяни́й знак *див.* знак (7)

△ Грошови́й знак *див.* знак (8)
◊ Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) знак *див.* дава́ти (120)
△ Діакрити́чний знак *див.* знак (9)
△ Знак м'я́кшення <М'яки́й знак> *див.* знак (12)
△ Знак о́клику *див.* знак (13)
△ Знак пита́ння (*рідше* запита́ння) *див.* знак (14)
△ Знак пошто́вої опла́ти *див.* знак (15)
△ Знак рі́вності *див.* знак (16)
△ Знак я́кості *див.* знак (17)
Книжко́вий знак *див.* знак (2)
△ Мо́вний знак *див.* знак (20)
◊ На знак глибо́кої поша́ни (*рідко* глибо́кого поважа́ння) *див.* знак (24)
◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти
○ На [*рідше* у] зна́к *див.* знак (4)
○ На [*рідше* у] зна́к [того́] що *див.* знак (5)
△ Но́тний знак *див.* знак (21)
△ Розпізнава́льний (відмі́тний) знак *див.* знак (23)
◊ Ста́вити / поста́вити знак рі́вності *див.* ста́вити
зна́ки
△ Зна́ки зодіа́ку <Зодіака́льні зна́ки> *див.* знак (10)
△ Зна́ки розрі́знення *див.* знак (11)
Кабалісти́чні зна́ки *див.* знак (1)
△ Колі́йні зна́ки *див.* знак (18)
△ Математи́чні зна́ки *див.* знак (19)
△ Розділо́ві зна́ки *див.* знак (22)
зна́ком
○ Під зна́ком *див.* знак (6)
◊ Під зна́ком запита́ння *див.* знак (25)
знаку́
◊ Не дава́ти (не подава́ти) / не да́ти (не пода́ти) знаку́ (взнаки́) *див.* дава́ти (186)
По знаку́ *див.* знак (3)
ЗНАМЕ́ННИК
знаме́нника
◊ Зво́дити (приво́дити) / звести́ (привести́) до спі́льного (одного́) знаме́нника *див.* зво́дити (22)
ЗНАМЕ́ННЯ
знаме́ння
◊ Знаме́ння ча́су *див.* знаме́ння (3)
△ Стовпове́ знаме́ння *див.* знаме́ння (1)
△ Хре́сне (хресто́ве) знаме́ння *див.* знаме́ння (2)
ЗНАМЕ́НО
знаме́но́
◊ Ви́соко трима́ти пра́пор (знаме́но́) *див.* трима́ти
◊ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.*) / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.*) пра́пор (стяг, знаме́но́ *і т. ін.*) *див.* підніма́ти
ЗНАННЯ́
знання́
Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* де́рево (2)
Здобува́ти / здобу́ти знання́ (інформа́цію) *див.* здобува́ти (2)
знання́м
◊ Зі (із) знання́м спра́ви *див.* знання́ (1)
знання́ми
Ділі́тися / поділи́тися до́свідом (знання́ми) *див.* діли́тися (2)
ЗНАРЯ́ДДЯ
знаря́ддя
△ Знаря́ддя виробни́цтва *див.* знаря́ддя (2)
Слухня́не знаря́ддя *див.* знаря́ддя (1)
ЗНАЙТИ́
зна́йде
◊ [І] чорт із сві́чкою не зна́йде *див.* чорт
зна́йдеш
◊ [Вдень] з вогне́м (зі сві́чкою, зі сві́чка́ми) не зна́йдеш (не знайти́) *див.* знахо́дити (3)
◊ Ни́тки (ни́точки) сухо́ї нема́ (не зна́йдеш) *див.* нема́
◊ Хоч уде́нь із сві́чкою шука́й [– не зна́йдеш] *див.* шука́ти
знайти́
◊ [Вдень] з вогне́м (зі сві́чкою, зі сві́чка́ми) не зна́йдеш (не знайти́) *див.* знахо́дити (3)
◊ Ви́вести (знайти́, віднайти́) кінці́ (*рідше* кіне́ць) *див.* виво́дити[1] (6)
◊ Знайти́ кіне́ць (моги́лу, ві́чний спочи́нок) *див.* знахо́дити (4)
◊ Знайти́ суд *див.* знахо́дити (5)
◊ Смерть найти́ (знайти́) *див.* смерть
знайшли́
◊ Знайшо́в (знайшли́) ду́рня (ду́рнів) *див.* знахо́дити (6)
знайшо́в
◊ Знайшо́в (знайшли́) ду́рня (ду́рнів) *див.* знахо́дити (6)
ЗНАЙТИ́СЯ
зна́йдеться
◊ Зна́йдеться вузде́чка *див.* вузде́чка (1)
знайшла́ся
◊ [Яки́й (яка́, які́)] знайшо́вся (знайшла́ся, знайшли́ся) *див.* знахо́дитися (2)
знайшли́ся
◊ [Яки́й (яка́, які́)] знайшо́вся (знайшла́ся, знайшли́ся) *див.* знахо́дитися (2)
знайшо́вся
◊ [Яки́й (яка́, які́)] знайшо́вся (знайшла́ся, знайшли́ся) *див.* знахо́дитися (2)
ЗНА́ТИ
зна
◊ Бог (Госпо́дь) зна що [таке́] *див.* бог (2)
◊ Бог зна́є (зна) як *див.* бог (9)
◊ Бог зна (зна́є) коли́ (відко́ли, по́ки) *див.* бог (10)
◊ Бог (*рідко* Біг, Госпо́дь) [його́ (їх, тебе́ *і т. ін.*)] [святи́й] зна́є (зна, віда́є, віда) *див.* бог (13)
◊ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.*) [ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.*) ма́ти зна́є (зна)> *див.* враг (2)
◊ Кат зна що (як, куди́ *і т. ін.*) *див.* кат (2)
◊ Кат його́ (тебе́, її́ *і т. ін.*) [ба́тька (го́лову)] зна́є (зна) *див.* кат (4)
◊ Лиха́ (вра́гова, вра́жа і т. ін) ма́ти (*рідше* ма́тір) зна́є (зна) *див.* ма́ти[1]
◊ Не Бог зна яки́й *див.* бог (22)
◊ Хто [ж] [його́ (тебе́, її́ *і т. ін.*)] зна́є (зна) *див.* хто[1]
◊ Чорт (біс) зна (зна́є) що *див.* чорт
◊ Чорт (біс) [його́] ба́тька (*рідше* ма́му) зна́є (зна) <Чорти́ (біси́) [його́] ба́тька (*рідше* ма́му) зна́ють> *див.* чорт
◊ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.*) [його́ (тебе́, їх *і т. ін.*)] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт
зна́є
◊ Алла́х його́ (тебе́, їх *і т. ін.*) зна́є *див.* алла́х (2)
◊ Бог зна́є (зна) як *див.* бог (9)
◊ Бог зна (зна́є) коли́ (відко́ли, по́ки) *див.* бог (10)
◊ Бог (*рідко* Біг, Госпо́дь) [його́ (їх, тебе́ *і т. ін.*)] [святи́й] зна́є (зна, віда́є, віда) *див.* бог (13)
◊ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.*) [ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.*) ма́ти зна́є (зна)> *див.* враг (2)
◊ Зна́є кі́шка (ки́ця), чиє́ са́ло з'ї́ла <Зна́є кіт (котя́ра), чиє́ са́ло з'їв> *див.* кі́шка
◊ Кат його́ (тебе́, її́ *і т. ін.*) [ба́тька (го́лову)] зна́є (зна) *див.* кат (4)
◊ Лиха́ (вра́гова, вра́жа і т. ін) ма́ти (*рідше* ма́тір) зна́є (зна) *див.* ма́ти[1]
◊ Лихи́й зна́є *див.* лихи́й[1]
◊ Ли́хо (бі́да́, лиха́ годи́на) його́ (її́, їх *і т. ін.*) зна́є *див.* ли́хо[1]
◊ Мара́ його́ (її́, їх *і т. ін.*) зна́є *див.* мара́
◊ Моро́ка [його́] зна́є *див.* моро́ка
◊ Оди́н Бог [ті́льки] зна́є (віда́є) *див.* бог (24)
◊ Поги́бель його́ зна́є *див.* поги́бель
◊ Святи́й [його́] зна́є *див.* святи́й
◊ Хи́ндя його́ зна́є *див.* хи́ндя
◊ Хрін його́ (тебе́, її́ *і т. ін.*) зна́є *див.* хрін
◊ Хто [ж] [його́ (тебе́, її́ *і т. ін.*)] зна́є (зна) *див.* хто[1]
◊ Чорт (біс) зна (зна́є) що *див.* чорт
◊ Чорт (біс) [його́] ба́тька (*рідше* ма́му) зна́є (зна) <Чорти́ (біси́) [його́] ба́тька (*рідше* ма́му) зна́ють> *див.* чорт
◊ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.*) [його́ (тебе́, їх *і т. ін.*)] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт
зна́ємо
◊ Зна́ю (зна́ємо) [я (ми)] вас (тебе́, його́ *і т. ін.*) *див.* зна́ти (28)
зна́єте
Зна́єш (зна́єте) що *див.* зна́ти (2)
◊ Як (куди́, коли́ *і т. ін.*) [сам (сама́, самі́ *і т. ін.*)] зна́єш (зна́єте) *див.* зна́ти (45)
зна́єш
Зна́єш (зна́єте) що *див.* зна́ти (2)
◊ Як (куди́, коли́ *і т. ін.*) [сам (сама́, самі́ *і т. ін.*)] зна́єш (зна́єте) *див.* зна́ти (45)
знай
◊ Знай (зна́йте) мою́ до́брість *див.* зна́ти (13)
◊ Знай на́ших! *див.* зна́ти (14)
◊ Знай собі́ *див.* зна́ти (15)
◊ Іди́ та знай *див.* іти́ (56)
◊ Так і знай (зна́йте) *див.* так
зна́йте
◊ Знай (зна́йте) мою́ до́брість *див.* зна́ти (13)
◊ Так і знай (зна́йте) *див.* так
зна́ли
◊ Ру́ки [та но́ги] не зна́ють (не зна́ли, не ма́ють, не ма́ли) спочи́нку *див.* рука́

зна́ти
◊ [Аж] па́льці зна́ти *див.* зна́ти (11)
◊ Аж ре́бра зна́ти *див.* зна́ти (12)
◊ Бу́деш зна́ти *див.* бу́ти (34)
Гра́моту зна́ти *див.* зна́ти (1)
◊ Дава́ти / да́ти зна́ти *див.* дава́ти (73)
◊ Дава́ти / да́ти собе́ зна́ти (взнаки́) *див.* дава́ти (95)
◊ Да́ти нога́м зна́ти *див.* дава́ти (150)
◊ Зна́ти (ма́ти, тя́мити) смак *див.* зна́ти (17)
◊ Зна́ти мі́ру *див.* зна́ти (18)
◊ Зна́ти по собі́ *див.* зна́ти (19)
◊ Зна́ти, чому́ в Тростянці́ гребі́нці *див.* зна́ти (20)
◊ Зна́ти / *рі́дше* почу́ти, де ра́ки зиму́ють *див.* зна́ти (16)
Зна́ти (розумі́ти, ба́чити) толк (*діал.* товк) *див.* зна́ти (3)
◊ Зна́ти своє́ мі́сце (*зневажл.* сті́йло) *див.* зна́ти (21)
◊ Зна́ти собі́ ціну́ *див.* зна́ти (22)
◊ Зна́ти [ті́льки] з ми́ски (з но́са) та в рот *див.* зна́ти (23)
◊ Зна́ти (тя́мити) си́лу *див.* зна́ти (24)
◊ Зна́ти ціну́ *див.* зна́ти (25)
◊ Зна́ти як облу́пленого (облу́плених) *див.* зна́ти (26)
◊ Знать не зна́ти, ві́дать не ві́дати <Не зна́ти, не ві́дати> *див.* зна́ти (27)
◊ Лиця́ нема́ (нема́є, не зна́ти, не було́) / не ста́ло *див.* нема́
◊ Не зна́ти вага́нь (вага́ння) *див.* зна́ти (29)
◊ Не зна́ти вто́ми *див.* зна́ти (30)
◊ Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти) *див.* зна́ти (31)
◊ Не зна́ти, де ста́ти [сі́сти] *див.* зна́ти (32)
◊ Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки *див.* зна́ти (33)
◊ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти (34)
◊ Не зна́ти лиця́ (обли́ччя) *див.* зна́ти (35)
◊ Не зна́ти лі́ку *див.* зна́ти (36)
◊ Не зна́ти, на яки́й стіле́ць сі́сти *див.* зна́ти (37)
◊ Не зна́ти, на яку́ ступи́ти (ста́ти) *див.* зна́ти (38)
Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі́) спо́ко́ю (поко́ю, супоко́ю) *див.* зна́ти (4)
Не зна́ти (не тя́мити), для чо́го *див.* зна́ти (5)
Не зна́ти перепо́н (перепо́ни) [ні в чо́му] *див.* зна́ти (6)
◊ Не зна́ти си́дні за ле́жнею *див.* зна́ти (39)
◊ Не зна́ти стра́ху́ *див.* зна́ти (40)
Не зна́ти стри́му *див.* зна́ти (7)
Не зна́ти уга́ву *див.* зна́ти (8)
Не зна́ти (хто́зна, чо́ртзна) [й] по́ки *див.* зна́ти (9)
Не зна́ти чого́ (чому́) *див.* зна́ти (10)
◊ Не ма́ти (не зна́ти) просві́тку *див.* ма́ти[2]
◊ Не ма́ти (не зна́ти) спи́ну (впи́ну) *див.* ма́ти[2]
Не ма́ти (не зна́ти) спочи́нку (супочи́нку, спочи́вку) *див.* ма́ти[2]
Не хоті́ти зна́ти *див.* хоті́ти
◊ Пора́ і честь (со́вість) зна́ти *див.* пора́
◊ Самому́ (самі́й) собі́ не зна́ти *див.* зна́ти (43)
◊ Ті́льки й [одне́] зна́ти, що *див.* зна́ти (44)
знать
◊ Знать не зна́ти, ві́дать не ві́дати <Не зна́ти, не ві́дати> *див.* зна́ти (27)
◊ Не знать і слі́ду *див.* зна́ти (41)
зна́ю
◊ Зна́ю (зна́ємо) [я (ми)] вас (тебе́, його́ *і т. ін.*) *див.* зна́ти (28)
◊ Моя́ ха́та скра́ю [, я нічо́го не зна́ю] *див.* ха́та
зна́ють
◊ Ру́ки [та но́ги] не зна́ють (не зна́ли, не ма́ють, не ма́ли) спочи́нку *див.* рука́
◊ Чорт (біс) [його́] ба́тька (*рі́дше* ма́му) знає (зна) <Чорти́ (біси́) [його́] ба́тька (*рі́дше* ма́му) зна́ють> *див.* чорт
зна́ючи
◊ Лі́зти у во́ду, не зна́ючи бро́ду *див.* лі́зти
◊ Не зна́ючи [ні] сну й [ні] відпочи́нку *див.* зна́ти (42)
ЗНА́ТИСЯ
зна́тися
◊ Зна́тися з відва́гою *див.* зна́тися (1)
◊ Зна́тися з чорта́ми (нечи́стою си́лою, нечи́стим) *див.* зна́тися (2)
ЗНА́ТНИЙ
зна́тна
◊ Зна́тна пти́ця *див.* пти́ця
ЗНАТТЯ́
знаття́
Коли́ б (якби́, щоб *і т. ін.*) знаття́ *див.* знаття́ (1)
Хіба́ знаття́ *див.* знаття́ (2)
ЗНА́ХІДКА
зна́хідок
Бюро́ зна́хідок *див.* бюро́ (3)
Стіл зна́хідок *див.* стіл[1]
ЗНАХІ́ДНИЙ
знахі́дний
△ Знахі́дний відмі́нок *див.* відмі́нок (2)
ЗНАХО́ДИТИ
знахо́дити
Знайти́ / знахо́дити спо́кій (супокі́й) *див.* знахо́дити (1)
◊ Знахо́дити / знайти́ о́ком (очи́ма) *див.* знахо́дити (7)
◊ Знахо́дити / знайти́ про́стір *див.* знахо́дити (8)
Знахо́дити / знайти́ рішене́ць *див.* знахо́дити (2)
◊ Знахо́дити / знайти́ своє́ мі́сце *див.* знахо́дити (9)
◊ Знахо́дити / знайти́ себе́ *див.* знахо́дити (10)
◊ Знахо́дити / знайти́ [собі́] ра́ду *див.* знахо́дити (12)
◊ Знахо́дити / знайти́ [собі́, тобі́] при́ту́лок (пристано́вище, при́хисток *і т. ін.*) *див.* знахо́дити (11)
◊ Знахо́дити / знайти́ соки́ру (соки́рку) під (за) ла́вкою *див.* знахо́дити (13)
◊ Знахо́дити / знайти́ спі́льну мо́ву *див.* знахо́дити (14)
◊ Знахо́дити (нахо́дити) / знайти́ (найти́) смак *див.* знахо́дити (15)
◊ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити (16)
Ма́ти (знахо́дити / знайти́) [вели́кий (значни́й)] по́пит *див.* ма́ти[2]
◊ Не знахо́дити / не знайти́ по́пару *див.* знахо́дити (17)
◊ Не знахо́дити / не знайти́ [собі́] мі́сця *див.* знахо́дити (18)
◊ Підбира́ти (знахо́дити) / підібра́ти (знайти́) ключ (ключа́, клю́чика) *див.* підбира́ти
◊ Шука́ти (розшу́кувати, знахо́дити *і т. ін.*) / знайти́ розга́дку *див.* шука́ти
ЗНАХО́ДИТИСЯ
знахо́дитися
Знахо́дитися в приту́зі *див.* знахо́дитися (1)
ЗНА́ЧЕННЯ
зна́ченні
◊ У по́вному (по́внім) зна́ченні (розумі́нні) [цього́] сло́ва ([цих] слів) *див.* зна́чення (4)
зна́чення
△ Зна́чення сло́ва *див.* зна́чення (1)
Ма́ти зна́чення *див.* ма́ти[2]
◊ Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, ці́нності) *див.* надава́ти[2]
△ Перено́сне зна́чення сло́ва *див.* зна́чення (2)
△ Пряме́ зна́чення сло́ва *див.* зна́чення (3)
ЗНА́ЧИТИ
зна́чить
Що [то] зна́чить *див.* зна́чити (1)
ЗНАЧКО́ВИЙ[2]
значко́вий
△ Значко́вий това́риш *див.* това́риш
ЗНАЧНИ́Й
значни́й
Ма́ти (знахо́дити / знайти́) [вели́кий (значни́й)] по́пит *див.* ма́ти[2]
значні́й
○ Вели́кою (значно́ю, бі́льшою *і т. ін.*) мі́рою <*рі́дко* У вели́кій (значні́й, бі́льшій *і т. ін.*) мі́рі> *див.* мі́ра
значно́ю
○ Вели́кою (значно́ю, бі́льшою *і т. ін.*) мі́рою <*рі́дко* У вели́кій (значні́й, бі́льшій *і т. ін.*) мі́рі> *див.* мі́ра
ЗНАЧУ́ЩИЙ
значу́щі
△ Значу́щі ци́фри *див.* ци́фра
ЗНЕВА́ГА
знева́гу
◊ Чини́ти знева́гу *див.* чини́ти[1]
ЗНЕМАГА́ТИ
знемага́є
Сон знемага́є / знемі́г *див.* сон[1]
знемага́ти
На ра́ни знемага́ти *див.* знемага́ти (1)
На сон знемага́ти *див.* знемага́ти (2)
На спра́гу знемага́ти *див.* знемага́ти (3)
ЗНЕМО́ГА
знемо́зі
○ У знемо́зі *див.* знемо́га (1)
ЗНЕМОГТИ́СЯ
знемогти́ся
Сном знемогти́ся *див.* знемага́тися (1)

ЗНЕНА́ЦЬКА
зненáцька
Застýканий (заскóчений) зненáцька *див.* застýканий (1)
Застýкати (заскóчити) зненáцька *див.* застýкати[2] (1)
ЗНЕРУХО́МЛЕННЯ
знерухóмлення
△ Знерухóмлення цíнних папéрів *див.* знерухóмлення (1)
ЗНЕ́СЕННЯ
знéсення
○ Не до знéсення *див.* знéсення (1)
ЗНЕТЯ́МА
знетя́ми
○ До нестя́ми (до знетя́ми, до нéстяму) *див.* нестя́ма
ЗНЕЦІ́НЕННЯ
знецíнення
Знецíнення грóшéй *див.* знецíнення (1)
ЗНИ́ЖКА
зни́жка
△ Бóнусна зни́жка *див.* зни́жка (1)
△ Податкóва зни́жка *див.* зни́жка (2)
△ Сезóнна зни́жка *див.* зни́жка (3)
ЗНИ́ЗУ
зни́зу
◇ Зни́зу (здóлу) догори́ (довéрху) *див.* зни́зу (1)
ЗНИ́ЗУВАТИ[2]
зни́зувати
◇ Зни́зувати / знизáти очи́ма (пóглядом) *див.* зни́зувати[2] (1)
ЗНИКА́ТИ
зникáти
◇ Зникáти / зни́кнути зі свідóмості (з пáм'яті) *див.* зникáти (2)
◇ Зникáти (щезáти) / зни́кнути (щéзнути) з горизóнту *див.* зникáти (3)
◇ Зникáти (щезáти) / зни́кнути (щéзнути) зі світу *див.* зникáти (4)
◇ Зникáти (щезáти) / зни́кнути (щéзнути) з очéй *див.* зникáти (5)
◇ Зникáти (щезáти, пропадáти *і т. ін.)* / зни́кнути (щéзнути, пропáсти *і т. ін.)* без слíду *див.* зникáти (6)
ЗНИ́КЛИЙ
зни́клий
◇ Бéзвісти зни́клий (пропáлий) *див.* зни́клий (1)
ЗНИКНУ́ТИ
зни́кнути
◇ Бéзвісти зни́кнути (пропáсти) *див.* зникáти (1)
◇ Зникáти / зни́кнути зі свідóмості (з пáм'яті) *див.* зникáти (2)
◇ Зникáти (щезáти) / зни́кнути (щéзнути) з горизóнту *див.* зникáти (3)
◇ Зникáти (щезáти) / зни́кнути (щéзнути) зі світу *див.* зникáти (4)
◇ Зникáти (щезáти) / зни́кнути (щéзнути) з очéй *див.* зникáти (5)
◇ Зникáти (щезáти, пропадáти *і т. ін.)* / зни́кнути (щéзнути, пропáсти *і т. ін.)* без слíду *див.* зникáти (6)
ЗНИ́ЩЕННЯ
зни́щення
△ Збрóя мáсового зни́щення (урáження) *див.* збрóя (3)

ЗНІМА́ННЯ
знімáння
△ Космíчне знімáння *див.* знімáння (1)
△ Маршрýтне знімáння *див.* знімáння (2)
△ Окомíрне знімáння *див.* знімáння (3)
△ Рапíдне знімáння *див.* знімáння (4)
△ Теодолíтне знімáння *див.* знімáння (5)
△ Топографíчне знімáння *див.* знімáння (6)
ЗНІМА́ТИ
знімáти
Відкривáти (знімáти) / відкри́ти (зня́ти) вогóнь (пальбý) *див.* відкривáти (4)
◇ Діставáти (знімáти) / дістáти (зня́ти) зóрі (зíрки́) [з нéба] *див.* діставáти (4)
◇ Звóдити (знімáти) / звести́ (зня́ти) óчі до нéба *див.* звóдити (18)
◇ Здирáти (знімáти, здіймáти, лупи́ти *і т. ін.)* / зідрáти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.)* шкýру (по три шкýри, сім шкур *і т. ін.) див.* здирáти (1)
Здіймáти *(рíдко* знімáти, знóсити) / здійня́ти *(рíдко* зня́ти, знести́) óчі догори́ (вгóру, до нéба *і т. ін.) див.* здіймáти (2)
◇ Зірóк з нéба не хапáти (не знімáти, не здіймáти *і т. ін.) див.* хапáти[1]
◇ Знімáти (здирáти, скидáти *і т. ін.)* / зня́ти (здéрти, ски́нути *і т. ін.)* з очéй полýду (лýду) *див.* знімáти (8)
◇ Знімáти (здіймáти) / зня́ти (здійня́ти) óчі (пóгляд) *див.* знімáти (9)
◇ Знімáти / зня́ти бíльма з очéй *див.* знімáти (12)
◇ Знімáти / зня́ти гóлову *див.* знімáти (10)
Знімáти / зня́ти з ефíру *див.* знімáти (1)
◇ Знімáти / зня́ти з óбліку *див.* знімáти (11)
Знімáти / зня́ти з пóїзда (з пароплáва, з літакá *і т. ін.) див.* знімáти (2)
Знімáти / зня́ти мíрку *див.* знімáти (3)
Знімáти / зня́ти побóї *див.* знімáти (4)
Знімáти / зня́ти прóбу *див.* знімáти (5)
◇ Знімáти / зня́ти стрýжку *див.* знімáти (13)
Знімáти (скидáти, здіймáти) / зня́ти (ски́нути, здійня́ти) шáпку (бриль, капелю́х *і т. ін.) див.* знімáти (6)
◇ Знімáти (стягáти) / зня́ти (стягти́) остáнню сорóчку *див.* знімáти (14)
◇ З хребтá знімáти (здіймáти) / зня́ти *див.* знімáти (16)
◇ Не звóдити (не спускáти, не знімáти *і т. ін.)* очéй (пóгляду) *див.* звóдити (23)
◇ Піднімáти (підіймáти, підвóдити, знімáти, здіймáти *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, підвести́, зня́ти, здійня́ти *і т. ін.)* рýку (рýки) *див.* піднімáти
◇ Скидáти (знімáти) / ски́нути (зня́ти) з рахíвни́ці *див.* скидáти
ЗНІМА́ТИСЯ
знімáтися
△ Знімáтися / зня́тися з дрéйфу *див.* знімáтися (2)
Знімáтися / зня́тися з причáлу (з причáлів, з я́коря) *див.* знімáтися (1)

ЗНІ́МОК
знíмок
Цифрови́й знíмок *див.* знíмок (1)
ЗНОБИ́ТИ
знобúть
◇ Ні знобúть ні грíє <Ні грíє ні знобúть> *див.* знобúти (1)
ЗНОВ
знов
◇ Знóву (знов) за своє́ (своє́ї) *див.* свій
◇ [І] знов (знóву) за ри́бу грóші *див.* грóші (8)
ЗНО́ВУ
знóву
◇ Знóву (знов) за своє́ (своє́ї) *див.* свій
◇ [І] знов (знóву) за ри́бу грóші *див.* грóші (8)
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* [вдрýге (знóву)] на світ народи́тися *див.* нарóджуватися
ЗНОС[1]
знос
○ На (під) знос *див.* знос[1] (1)
ЗНОС[2]
знóсу
○ До знóсу *див.* знос[2] (1)
◇ Немá (немáє, не булó, не бýде) знóсу *див.* немá
ЗНО́СИТИ
знóсити
Здіймáти *(рíдко* знімáти, знóсити) / здійня́ти *(рíдко* зня́ти, знести́) óчі догори́ (вгóру, до нéба *і т. ін.) див.* здіймáти (2)
◇ Не знóсити *див.* знóсити (1)
◇ Умóм знести́ / знóсити *див.* знóсити (2)
ЗНОСИ́ТИ
зноси́ти
◇ Не зноси́ти головú *див.* знóшувати (1)
ЗНЯ́ТИ
зняв
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* хто кáмінь зняв з душí *див.* хто[1]
знялó
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* рукóю знялó (знíме) *див.* знімáти (17)
зня́ти
Відкривáти (знімáти) / відкри́ти (зня́ти) вогóнь (пальбý) *див.* відкривáти (4)
◇ Діставáти (знімáти) / дістáти (зня́ти) зóрі (зíрки́) [з нéба] *див.* діставáти (4)
◇ Звóдити (знімáти) / звести́ (зня́ти) óчі до нéба *див.* звóдити (18)
◇ Здирáти (знімáти, здіймáти, лупи́ти *і т. ін.)* / зідрáти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.)* шкýру (по три шкýри, сім шкур *і т. ін.) див.* здирáти (1)
Здіймáти *(рíдко* знімáти, знóсити) / здійня́ти *(рíдко* зня́ти, знести́) óчі догори́ (вгóру, до нéба *і т. ін.) див.* здіймáти (2)
◇ Знімáти (здирáти, скидáти *і т. ін.)* / зня́ти (здéрти, ски́нути *і т. ін.)* з очéй полýду (лýду) *див.* знімáти (8)
◇ Знімáти (здіймáти) / зня́ти (здійня́ти) óчі (пóгляд) *див.* знімáти (9)
◇ Знімáти / зня́ти бíльма з очéй *див.* знімáти (12)
◇ Знімáти / зня́ти гóлову *див.* знімáти (10)
Знімáти / зня́ти з ефíру *див.* знімáти (1)

◊ Зніма́ти / зня́ти з о́бліку *див.* зніма́ти (11)
Зніма́ти / зня́ти з поїзда (з пароплава, з літака́ *і т. ін.) див.* зніма́ти (2)
Зніма́ти / зня́ти мірку *див.* зніма́ти (3)
Зніма́ти / зня́ти побої *див.* зніма́ти (4)
Зніма́ти / зня́ти пробу *див.* зніма́ти (5)
◊ Зніма́ти / зня́ти стру́жку *див.* зніма́ти (13)
Зніма́ти (скида́ти, здійма́ти) / зня́ти (ски́нути, здійня́ти) ша́пку (бриль, капелю́х *і т. ін.) див.* зніма́ти (6)
◊ Зніма́ти (стяга́ти) / зня́ти (стягти́) оста́нню соро́чку *див.* зніма́ти (14)
◊ З хребта́ зніма́ти (здійма́ти) / зня́ти *див.* зніма́ти (16)
◊ Підніма́ти (підійма́ти, підво́дити, зніма́ти, здійма́ти *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, підвести́, зня́ти, здійня́ти *і т. ін.)* ру́ку (ру́ки) *див.* підніма́ти
◊ Скида́ти (зніма́ти) / ски́нути (зня́ти) з рахівни́ці *див.* скида́ти
◊ Забра́ти (зірва́ти, зня́ти *і т. ін.)* віно́к *див.* забира́ти (1)
◊ Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́) *див.* здійма́ти (3)
◊ Зня́ти (ски́нути) і (та) відда́ти / віддава́ти [оста́нню] соро́чку [з се́бе] *див.* зніма́ти (15)
Зня́ти суди́мість *див.* зніма́ти (7)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти) *див.* зніма́ти (18)
зняв
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто ка́мінь зняв з душі́ *див.* хто[1]
ЗНЯ́ТИЙ
зня́тий
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з карти́ни зня́тий *див.* зня́тий (1)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з хреста́ зня́тий *див.* зня́тий (2)
ЗОБ
зоб
△ Ендемі́чний зоб *див.* зоб (1)
△ Споради́чний зоб *див.* зоб (2)
ЗОБА́ЧЕННЯ
зоба́чення
○ До [скорого, швидко́го, прие́много *і т. ін.*] поба́чення *(діал.* зоба́чення) *див.* поба́чення
ЗОБИ́ДИТИ
зоби́див
◊ Бог ро́зумом зоби́див (обділи́в) *див.* Бог (14)
ЗОБОВ'Я́ЗАНИЙ
зобов'я́зані
△ Зобов'я́зані селя́ни *див.* селяни́н
ЗОБОВ'Я́ЗАННЯ
зобов'я́зання
△ Альтернати́вне зобов'я́зання *див.* зобов'я́зання (1)
Бра́ти / взя́ти зобов'я́зання *див.* бра́ти (12)
△ Вступа́ти в зобов'я́зання *див.* вступа́ти[1] (6)
зобов'я́зань
△ Забезпе́чення викона́ння зобов'я́зань *див.* забезпе́чення (2)
ЗОБОВ'Я́ЗУВАТИСЯ
зобов'я́зуватися
◊ Зобов'я́зуватися / зобов'яза́тися сло́вом *див.* зобов'я́зуватися (1)
ЗОБРАЖА́ЛЬНИЙ
зобража́льне
Зобража́льне (зобра́жувальне) мисте́цтво *див.* мисте́цтво
ЗОБРАЖА́ТИ
зобража́ти
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) роже́вими фа́рбами (у роже́вих фа́рбах) *див.* малюва́ти
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) те́мними (чо́рними) фа́рбами *див.* малюва́ти
ЗОБРА́ЖУВАЛЬНИЙ
зобра́жувальне
Зобража́льне (зобра́жувальне) мисте́цтво *див.* мисте́цтво
ЗО́ВНІШНІЙ
зо́внішнє
△ Зо́внішнє ву́хо *див.* ву́хо (4)
△ Зо́внішнє незале́жне оці́нювання *див.* оці́нювання
зо́внішній
Зо́внішній во́рог *див.* во́рог (3)
△ Зо́внішній кут *див.* кут
△ Зо́внішній ри́нок *див.* ри́нок
зо́внішня
△ Зо́внішня лінгві́стика *див.* лінгві́стика
△ Зо́внішня полі́тика *див.* полі́тика
△ Зо́внішня торгі́вля *див.* торгі́вля
ЗО́ВСІМ
зо́всім
○ Зо́всім не *див.* зо́всім (1)
○ Не зо́всім *див.* зо́всім (2)
ЗОДІА́К
зодіа́ку
△ Зна́ки зодіа́ку <Зодіака́льні зна́ки> *див.* знак (10)
ЗОДІАКА́ЛЬНИЙ
зодіака́льні
△ Зна́ки зодіа́ку <Зодіака́льні зна́ки> *див.* знак (10)
ЗОЗУ́ЛИН
зозу́лин
△ Зозу́лин (зозуля́стий) льон *див.* льон
зозу́лині
△ Зозу́лині сльо́зи *див.* сльоза́
ЗОЗУ́ЛЯ
зозу́ля
◊ Зозу́ля заку́є *див.* зозу́ля (1)
ЗОЗУЛЯ́СТИЙ
зозуля́стий
△ Зозу́лин (зозуля́стий) льон *див.* льон
ЗОЙК
зойк
◊ Крик (зойк, плач *і т. ін.)* розпу́ки *див.* крик[1]
ЗОЛИ́ТИ
золи́ти
◊ Золи́ти го́лову *див.* золи́ти (1)
ЗОЛОТИ́Й
золота́
◊ Золота́ голова́ *див.* голова́ (31)
Золота́ доба́ *див.* доба́ (1)
◊ Золота́ жи́ла *див.* жи́ла[1] (2)
Золота́ меда́ль *див.* меда́ль
◊ Золота́ мо́лодь *див.* мо́лодь
Золота́ о́сінь *див.* о́сінь
Золота́ ри́бка *див.* ри́бка
◊ Золота́ сере́дина (сере́динка) *див.* сере́дина
◊ Золота́ сторі́нка *див.* сторі́нка
◊ Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце> *див.* душа́ (81)
золоте́
◊ Золоте́ весі́лля *див.* весі́лля (1)
◊ Золоте́ дно *див.* дно (4)
◊ Золоте́ пра́вило *див.* пра́вило
◊ Золоте́ ру́но *див.* ру́но[1]
◊ Золоті́ ве́рби росту́ть <Золоте́ ве́рб'я росте́> *див.* верба́ (2)
◊ Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце> *див.* душа́ (81)
золоти́й
◊ Грошови́й (золоти́й) міш́ок *див.* міш́ок
◊ Золоти́й вік *див.* вік (21)
Золоти́й генофо́нд *див.* генофо́нд (1)
Золоти́й гол *див.* гол (1)
◊ Золоти́й дощ *див.* дощ (4)
◊ Золоти́й лоб *див.* лоб
△ Золоти́й пере́тин (пере́різ) *див.* пере́тин
◊ Золоти́й сон *див.* сон[1]
△ Золоти́й станда́рт *див.* станда́рт
◊ Золоти́й теле́ць *див.* теле́ць[1]
◊ Золоти́й фонд *див.* фонд
золоти́ми
◊ Впи́саний в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́саний (1)
◊ Впи́сувати / вписа́ти в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́сувати (1)
◊ Впи́суватися в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́суватися (1)
золоти́х
Золоти́х (срі́бних, *рідше* срібля́них, ювелі́рних) справ ма́йстер *див.* ма́йстер
золоті́
◊ Будува́ти золоті́ за́мки на ві́трі *див.* будува́ти (1)
◊ Золоті́ ве́рби росту́ть <Золоте́ ве́рб'я росте́> *див.* верба́ (2)
◊ Золоті́ го́ри *див.* гора́ (1)
◊ Золоті́ ру́ки *див.* рука́
◊ Золоті́ слова́ *див.* сло́во
◊ Золоті́ уста́ *див.* уста́
золоту́
◊ Вписа́ти /впи́сувати нову́ (золоту́, славе́тну *і т. ін.)* сторі́нку *див.* впи́сувати (2)
◊ Іти́ на [золоту́ (срі́бну)] меда́ль *див.* іти́ (73)
ЗОЛОТИ́ТИ
золоти́ти
◊ Золоти́ти (підсоло́джувати) / позолоти́ти (підсолоди́ти) пілю́лю (пігу́лку) *див.* золоти́ти (1)
ЗО́ЛОТО
зо́лота
◊ На ваѓу зо́лота *див.* вага́[1] (13)
зо́лоті
◊ Всі ко́зи в зо́лоті *див.* коза́
зо́лото
◊ Бі́ле зо́лото *див.* зо́лото (1)
Ми́ти зо́лото *див.* ми́ти
◊ Чо́рне зо́лото *див.* зо́лото (2)

ЗОЛОТОРУ́ДНИЙ
золотору́дний
△ Золотору́дний по́яс *див.* по́яс
ЗÓЛОТЦЕ
зóлотце
◊ Срі́бне зóлотце *див.* зóлотце (1)
ЗÓНА
зóна
△ Анома́льна зóна *див.* зóна (5)
△ Батіа́льна зóна *див.* зóна (6)
△ Беза́томна зóна *див.* зóна (7)
△ Бу́ферна зóна *див.* зóна (8)
△ Винятко́ва економі́чна зóна *див.* зóна (9)
△ Ві́льна економі́чна зóна *див.* зóна (10)
△ Водоохорóнна зóна *див.* зóна (11)
Воє́нна зóна *див.* зóна (1)
△ Зóна види́мості *див.* зóна (12)
Зóна відпочи́нку *див.* зóна (2)
△ Зóна відчу́ження *див.* зóна (13)
Зóна óбстрілу *див.* зóна (3)
△ Офшóрна зóна *див.* зóна (15)
△ Прирóдна зóна (смýга) *див.* зóна (16)
Саніта́рно-захисна́ зóна *див.* зóна (4)
зóни
△ Зóни пусте́ль *див.* зóна (14)
ЗОНДУВА́ННЯ
зондува́ння
△ Сліпе́ зондува́ння *див.* зондува́ння (1)
ЗОНДУВА́ТИ
зондува́ти
◊ Зондува́ти / позондува́ти (прозондува́ти, прома́цати, *рі́дко* прощу́пати) ґрунт *див.* зондува́ти (1)
ЗÓНТИК
зóнтик
Я́дерна парасóлька <Я́дерний зóнтик> *див.* парасóлька
ЗООЛОГІ́ЧНИЙ
зоологі́чний
Зоологі́чний музе́й *див.* музе́й
Зоологі́чний парк (сад, *рі́дше* садóк) *див.* парк
ЗÓРЕНЬКА
зóренько
Я́сна́ зóре (зóренько, зі́рочко) *див.* зоря́ (4)
ЗОРІ́ТИ
зорі́є
◊ Зорі́є схід *див.* схід[1]
зорі́ло
◊ Ще й на світ не зорі́ло *див.* зорі́ти (1)
ЗОРОВИ́Й
зорова́
△ Зорова́ (опти́чна) ілю́зія *див.* ілю́зія (1)
△ Зорова́ труба́ (тру́бка) *див.* труба́
ЗÓРЮВАТИ
зóрювати
◊ Підніма́ти (ора́ти, зóрювати *і т. ін.*) цілину́ *див.* підніма́ти
ЗОРЯ́
зір
◊ До зір *див.* зоря́ (8)
◊ Як зірóк (зір) на не́бі *див.* зі́рка (13)
зóре
Я́сна́ зóре (зóренько, зі́рочко) *див.* зоря́ (4)
зоре́ю
◊ Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зоре́ю) *див.* нарóджуватися
зóрі
◊ Аж зóрі ска́чуть *див.* зоря́ (5)
◊ Від зорі́ до зорі́ *див.* зоря́ (6)
◊ Від (од) [са́мої] зорі́ *див.* зоря́ (7)
Від світовóї зорі́ до вечі́рньої *див.* зоря́ (1)
◊ Достава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зóрі (зірки́) [з не́ба] *див.* достава́ти (4)
До зорі́ світовóї *див.* зоря́ (2)
◊ До [са́мої] зорі́ <До зірóк> *див.* зоря́ (9)
△ Еруптúвні зірки́ (зóрі) *див.* зі́рка (2)
△ Змі́нні зірки́ (зóрі) *див.* зі́рка (4)
△ Мандрі́вні зірки́ (зóрі) *див.* зі́рка (5)
△ Наднові́ зірки́ (зóрі) *див.* зі́рка (7)
◊ На зорі́ *див.* зоря́ (10)
△ Холóдні зірки́ (зóрі, тума́нності) *див.* зі́рка (10)
зорю́
◊ Би́ти зорю́ *див.* би́ти (32)
Ві́рити у [щасли́ву] зі́рку (зорю́) *див.* ві́рити (1)
◊ Займа́тися (*рі́дко* завóдитися, здійма́тися) / зайня́тися (*рі́дко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.*) *див.* займа́тися[2] (1)
зоря́
◊ Закоти́лася / закóчується зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (11)
△ Зі́рка (зоря́) пе́ршої величини́ *див.* зі́рка (3)
◊ Ні (чи) світ ні (чи) зоря́ *див.* світ[1]
Паду́ча зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (1)
△ Поля́рна зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (8)
Провідна́ зоря́ (зі́рка) *див.* зоря́ (3)
△ Пульсу́юча (пульсівна́) зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (9)
◊ Щасли́ва зі́рка (зоря́, *заст.* звізда́) *див.* зі́рка (12)
зóрях
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) цап (вовк) у (на) зóрях *див.* цап[1]
ЗÓРЯНИЙ
зóряна
◊ Зірковá (зóряна) хворóба *див.* хворóба
◊ Зóряна годи́на *див.* годи́на[1] (13)
зóряний
△ Зóряний дощ *див.* дощ (2)
△ Зóряний каталóг *див.* каталóг (2)
△ Зóряний час *див.* час
зóряні
△ Зóряні ску́пчення *див.* ску́пчення
ЗОРЯНИ́ЦЯ
зоряни́ці
◊ Від (од) зоряни́ці до зоряни́ці *див.* зоряни́ця (1)
ЗОСЕРЕ́ДЖУВАТИ
зосере́джувати
Зосере́джувати / зосере́дити у своїй осóбі (у собі) *див.* зосере́джувати (1)
ЗОСТАВА́ТИСЯ
зостава́йся
◊ Бува́й (іди́, зостава́йся, ходи́ *і т. ін.*) здорóв (здорóвий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, іді́ть, ході́ть *і т. ін.*) здорóві (здорове́нькі)> *див.* бува́ти (1)
◊ Іди́ (ідь, зостава́йся *і т. ін.*) з ми́ром (в ми́рі) *див.* іти́ (51)
зостава́йтеся
◊ Бува́й (іди́, зостава́йся, ходи́ *і т. ін.*) здорóв (здорóвий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, іді́ть, ході́ть *і т. ін.*) здорóві (здорове́нькі)> *див.* бува́ти (1)
зостава́тися
Бу́ти (лиша́тися, зостава́тися *і т. ін.*) / лиши́тися (зоста́тися) на хазя́йстві *див.* бу́ти (13)
Залиша́тися (*рі́дко* зостава́тися) / зали́шитися (*рі́дко* зоста́тися) на дру́гий рік *див.* залиша́тися (2)
◊ Залиша́тися (*рі́дко* зостава́тися) / зали́шитися (*рі́дко* зоста́тися) при своїй ду́мці *див.* залиша́тися (5)
Зостава́тися / зоста́тися в па́м'яті (уя́ві) *див.* зостава́тися (1)
◊ Зостава́тися / зоста́тися за спи́ною (позаду *і т. ін.*) *див.* зостава́тися (3)
зостає́ться
◊ Ні́чого [бі́льше] не лиша́ється (не залиша́ється, не зостає́ться, *рі́дко* не остає́ться *і т. ін.*) / не лиши́лося (не зали́шилося, не зоста́лося, *рі́дко* не оста́лося *і т. ін.*) [, як] *див.* лиша́тися
ЗОСТА́ВИТИ
зоста́вити
◊ Залиша́ти (лиша́ти, *рі́дко* зоставля́ти) / зали́шити (лиши́ти, *рі́дко* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти (3)
◊ Залиша́ти (*рі́дко* зоставля́ти) / зали́шити (*рі́дко* зоста́вити) на сльóзи *див.* залиша́ти (2)
◊ Не зоста́вити ні кри́шки, ні пóкришки *див.* зоставля́ти (1)
ЗОСТАВЛЯ́ТИ
зоставля́ти
◊ Залиша́ти (лиша́ти, *рі́дко* зоставля́ти) / зали́шити (лиши́ти, *рі́дко* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти (3)
◊ Залиша́ти (*рі́дко* зоставля́ти) / зали́шити (*рі́дко* зоста́вити) на сльóзи *див.* залиша́ти (2)
ЗОСТА́ТИСЯ
зоста́лася
◊ Однá (ті́льки) тінь зали́шилася (*рі́дко* зоста́лася) *див.* тінь
◊ Ті́льки (сама́, *рі́дко* одна́) снасть [зроби́лася (ста́ла, зоста́лася *і т. ін.*)] *див.* снасть
зоста́лися
Зоста́лися самі́ спóгади *див.* зостава́тися (2)
зоста́лося
◊ Ні́чого [бі́льше] не лиша́ється (не залиша́ється, не зостає́ться, *рі́дко* не остає́ться *і т. ін.*) / не лиши́лося (не зали́шилося, не зоста́лося, *рі́дко* не оста́лося *і т. ін.*) [, як] *див.* лиша́тися
◊ І слі́ду не лиши́лося (не зали́шилося, *рі́дко* не зоста́лося *і т. ін.*) *див.* лиша́тися
◊ Ка́меня на ка́мені не лиши́лося (не зали́шилося, *рі́дко* не зоста́лося *і т. ін.*) *див.* лиша́тися
◊ Мóкрого мі́сця не зали́шиться (не лиши́ться, *рі́дко* не зоста́неться) <Мóкре мі́сце зали́шиться, лиши́ться, *рі́дко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)

◊ [Тільки] мо́кре мі́сце лиши́лося (залиши́лося, *рі́дко* зоста́лося *і т. ін.) див.* мі́сце

зоста́тися

Бу́ти (лиша́тися, зостава́тися *і т. ін.)* / лиши́тися (зоста́тися) на хазя́йстві *див.* бу́ти (13)

Залиша́тися *(рі́дко* зостава́тися) / залиши́тися *(рі́дко* зоста́тися) на дру́гий рік *див.* залиша́тися (2)

◊ Залиша́тися *(рі́дко* зостава́тися) / залиши́тися *(рі́дко* зоста́тися) при своїй ду́мці *див.* залиша́тися (5)

Зостава́тися / зоста́тися в па́м'яті (уя́ві) *див.* зостава́тися (1)

◊ Зостава́тися / зоста́тися за спи́ною (поза́ду *і т. ін.) див.* зостава́тися (3)

◊ Залиши́тися (лиши́тися, *рі́дко* зоста́тися) без соро́чки (без штані́в) *див.* залиша́тися (7)

◊ Лиши́тися (залиши́тися, *рі́дко* зоста́тися *і т. ін.)* в ду́рнях (ду́рнем) *див.* лиша́тися

◊ Лиши́тися (залиши́тися, *рі́дко* зоста́тися *і т. ін.)* при пі́ковому інтере́сі (при пі́кових інтере́сах) *див.* лиша́тися

ЗОТЛІ́ТИ

зотлі́ти

◊ Перетлі́ти (зотлі́ти) на ву́гіль (на попі́л) *див.* перетліва́ти

ЗО́ШИТ

зо́шит

Зага́льний зо́шит *див.* зо́шит (1)

ЗРА́ДЖУВАТИ

зра́джувати

Зра́джувати / зра́дити своє́ сло́во *(рі́дко* своє́му сло́ву) *див.* зра́джувати (1)

Зра́джувати / зра́дити себе́ *див.* зра́джувати (2)

Не зра́джувати / не зра́дити своєї нату́ри (вда́чі) *див.* зра́джувати (3)

зра́джує

Му́жність зра́джує / зра́дила (зра́дить) *див.* му́жність

Си́ли (си́ла) зра́джують (зра́джує) / зра́дять (зра́дить) *див.* си́ла

зра́джують

Си́ли (си́ла) зра́джують (зра́джує) / зра́дять (зра́дить) *див.* си́ла

ЗРАЗО́К

зразо́к

○ На зразо́к *(рі́дко* зразо́чок) *див.* зразо́к (1)

Щось на зразо́к *див.* щось[1]

ЗРАЗО́ЧОК

зразо́чок

○ На зразо́к *(рі́дко* зразо́чок) *див.* зразо́к (1)

ЗРИВ

зрив

Нерво́вий зрив *див.* зрив (1)

ЗРИВА́ТИ[1]

зрива́ти

◊ Боки́ зрива́ти *див.* зрива́ти[1] (1)

◊ Зрива́ти / зірва́ти го́лос *див.* зрива́ти[1] (2)

◊ Зрива́ти / зірва́ти джек-по́т *див.* зрива́ти[1] (3)

◊ Зрива́ти / зірва́ти злість (зло, се́рце *і т. ін.) див.* зрива́ти[1] (4)

◊ Зрива́ти / зірва́ти куш *див.* зрива́ти[1] (5)

◊ Зрива́ти / зірва́ти ма́ску (машкару́) *див.* зрива́ти[1] (6)

◊ Зрива́ти о́чі *див.* зрива́ти[1] (7)

◊ На ходу́ підме́тки рва́ти (зрива́ти) *див.* рва́ти

ЗРИВА́ТИСЯ

зрива́ється

Го́лос зрива́ється / зірва́вся *див.* го́лос (6)

зрива́тися

◊ Зірва́тися / зрива́тися з вузде́чки *див.* зрива́тися (1)

◊ Зрива́тися в лет *див.* зрива́тися (2)

◊ Зрива́тися / зірва́тися з го́лосу *див.* зрива́тися (3)

◊ Зрива́тися (зрина́ти, злі́тати) / зірва́тися (зри́нути, злеті́ти, ско́чити) з язика́ (з уст, з губ) *див.* зрива́тися (4)

◊ Зрива́тися (схо́плюватися, підхо́плюватися *і т. ін.)* / зірва́тися (зметну́тися, схопи́тися *і т. ін.)* на рі́вні ([рі́вні] но́ги) *див.* зрива́тися (5)

ЗРИНА́ТИ[2]

зрина́ти

◊ Зрива́тися (зрина́ти, злі́тати) / зірва́тися (зри́нути, злеті́ти, ско́чити) з язика́ (з уст, з губ) *див.* зрива́тися (4)

ЗРІВНОВА́ЖУВАЛЬНИЙ

зрівнова́жувальна

△ Зрівнова́жувальна ма́са *див.* ма́са

ЗРІ́ВНЮВАТИ[2]

зрі́внювати

◊ Зрівня́ти (зміша́ти) / зрі́внювати (змі́шувати) із земле́ю *див.* зрі́внювати[2] (1)

ЗРІВНЯ́ННИЙ

зрівня́нний

Ні з чим не зрівня́нний *див.* зрівня́нний (1)

ЗРІВНЯ́ТИ[2]

зрівня́ти

◊ Зрівня́ти (зміша́ти) / зрі́внювати (змі́шувати) із земле́ю *див.* зрі́внювати[2] (1)

ЗРІВНЯ́ТИСЯ[1]

зрівняє́ться

◊ Хто з ним (з не́ю, з ни́ми *і т. ін.)* зрівняє́ться си́лою (в си́лі, красо́ю, в красі́ *і т. ін.) див.* хто[1]

ЗРІ́ДЖЕНИЙ[2]

зрі́джений

△ Скра́плений (зрі́джений) газ *див.* газ[1] (10)

ЗРІ́ЗУВАТИ

зрі́зувати

Зрі́зувати (зріза́ти) / зрі́зати кут (поворо́т, шлях *і т. ін.) див.* зрі́зувати (1)

Зрі́зувати (зріза́ти) / зрі́зати та́лію *див.* зрі́зувати (2)

ЗРІ́ЛИЙ

зрі́лий

◊ Ро́зумом зрі́лий *див.* зрі́лий (1)

ЗРІ́ЛІСТЬ

зрі́лість

І́спит на зрі́лість *див.* і́спит (1)

△ Стате́ва зрі́лість *див.* зрі́лість (1)

зрі́лості

Атеста́т зрі́лості *див.* атеста́т (1)

ЗРІСТ

зріст

◊ На весь (уве́сь) [по́вний, по́вен] зріст (ріст) *див.* зріст (3)

◊ Пока́зувати / показа́ти на весь зріст *див.* пока́зувати

У людськи́й зріст <У зріст люди́ни> *див.* зріст (2)

зро́стом

[Не] по зро́сту <[Не] за зро́стом> *див.* зріст (1)

зро́сту

[Не] по зро́сту <[Не] за зро́стом> *див.* зріст (1)

◊ Саже́нного зро́сту (ро́сту) *див.* зріст (4)

ЗРОБИ́ТИ

зроби́

◊ Зроби́ (зробі́ть, май, ма́йте) ми́лість (ла́ску) *див.* зроби́ти (10)

◊ Ще що ви́гадай (ви́думай, зроби́ *і т. ін.)*! *див.* виґа́дувати[1] (2)

зроби́ти

Дава́ти (роби́ти) / да́ти (зроби́ти) почи́н *див.* дава́ти (17)

Завдава́ти (роби́ти) / завда́ти (зроби́ти) при́крість *див.* завдава́ти (9)

◊ Зроби́ти ви́шкварки *див.* зроби́ти (11)

◊ Зроби́ти з лемеша́ шва́йку (пшик) *див.* зроби́ти (12)

Зроби́ти кіне́ць *див.* зроби́ти (4)

◊ Зроби́ти люди́ною *кого* <Зроби́ти люди́ну *з кого*> *див.* зроби́ти (13)

Зроби́ти / роби́ти бі́знес *див.* зроби́ти (1)

Зроби́ти / роби́ти гро́ші *див.* зроби́ти (2)

Зроби́ти / роби́ти кар'є́ру *див.* зроби́ти (3)

◊ Зроби́ти / роби́ти кра́йнім (кра́йніми) *див.* зроби́ти (14)

Зроби́ти / роби́ти про́мах (про́махи) *див.* зроби́ти (5)

Зроби́ти / роби́тириво́к *див.* зроби́ти (6)

Зроби́ти / роби́ти фуро́р *див.* зроби́ти (7)

◊ Зроби́ти / роби́ти ю́шку *див.* зроби́ти (15)

◊ Зроби́ти (створи́ти) / роби́ти (створюва́ти, твори́ти) [собі́] куми́ра (куми́ром) *див.* зроби́ти (16)

Зчиня́ти (виклика́ти, роби́ти) / зчини́ти (ви́кликати, зроби́ти) переполо́х *див.* зчиня́ти (1)

◊ [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти) *див.* ступа́ти

Підбива́ти (підво́дити, роби́ти *і т. ін.)* / підби́ти (підвести́, зроби́ти *і т. ін.)* пі́дсумок (пі́дсумки) *див.* підбива́ти

◊ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) парале́ль *див.* прово́дити

◊ Роби́ти (викида́ти, стро́їти) / зроби́ти (ви́кинути) фі́глі (фі́гля, фі́глі-мі́глі) *див.* роби́ти

◊ Роби́ти / зроби́ти вели́кі о́чі *див.* роби́ти

◊ Роби́ти / зроби́ти ви́гляд *див.* роби́ти

Роби́ти / зроби́ти візи́т (візи́ти) *див.* роби́ти

◊ Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня) *див.* роби́ти

Роби́ти / зроби́ти зуси́лля над собо́ю *див.* роби́ти

Роби́ти / зроби́ти настра́шку *див.* роби́ти

Роби́ти / зроби́ти [оста́ннє (вели́ке)] зуси́лля *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти пого́ду *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти поку́пки *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти по́ступи *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти по́ступку *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти поча́ток *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти про́бу *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти [свій] вне́сок *див.* вне́сок (1)
◊ Роби́ти / зроби́ти своє́ [ді́ло] *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти со́ром *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти траге́дію *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти умо́ву *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти упо́р *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти честь *див.* роби́ти
◊ Роби́ти (роздува́ти, *рі́дко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рі́дко* ви́дути) з му́хи слона́ (*рі́дко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти
Роби́ти (справля́ти) / зроби́ти (спра́вити) приє́мність *див.* роби́ти
Роби́ти (твори́ти, чини́ти *і т. ін.*) / зроби́ти (вчини́ти, підсу́нути *і т. ін.*) па́кість (па́кость) *див.* роби́ти
◊ Роби́ти (явля́ти) / зроби́ти (яви́ти) ми́лість *див.* роби́ти
◊ Скриви́ти (склеї́ти, зроби́ти *і т. ін.*) ки́слу мі́ну *див.* скри́влювати
◊ Справля́ти (роби́ти) / спра́вити (зроби́ти) вра́ження *див.* справля́ти
Утра́пити зроби́ти по його́ (її́, їх) *див.* утрапля́ти

зро́биш
Ні́чо́го не зро́биш (не поро́биш) <Що [ж ти] зро́биш (поро́биш)> *див.* зроби́ти (8)
◊ Хворо́би тепе́р зро́биш (пі́деш) *див.* зроби́ти (17)
Що [ж ти] [йому́ (їй, вам *і т. ін.*)] зро́биш *див.* зроби́ти (9)

зробі́ть
◊ Зроби́ (зробі́ть, май, ма́йте) ми́лість (ла́ску) *див.* зроби́ти (10)

зро́блено
◊ Ска́зано – зро́блено *див.* сказа́ти

зроблю́
◊ Розіб'ю́сь, [а] зроблю́ *див.* розбива́тися

ЗРОБИ́ТИСЯ

зроби́лася
◊ Ті́льки (сама́, *рі́дко* одна́) снасть [зроби́лася (ста́ла, зоста́лася *і т. ін.*)] *див.* снасть

ЗРО́БЛЕНИЙ

зро́блений
◊ Не з ті́ста [злі́плений (зро́блений)] *див.* ті́сто

ЗРОЗУМІ́ЛИЙ

зрозумі́ла
○ Зрозумі́ла річ *див.* річ[1]

ЗРОЗУМІ́ТИ

зрозумі́ти
◊ Дава́ти / да́ти зрозумі́ти *див.* дава́ти (74)
◊ З півсло́ва (з пе́ршого сло́ва) розумі́ти / зрозумі́ти *див.* розумі́ти

ЗРОНИ́ТИ

зрони́ти
Зрони́ти сло́во *див.* зрони́ти (1)
Не зрони́ти ні (ані́, й) сло́ва (слове́чка, зву́ку) *див.* зрони́ти (2)

ЗРОСТА́ННЯ[1]

зроста́ння
◊ Хворо́ба ро́сту (зроста́ння) *див.* хворо́ба

ЗРОСТА́ТИ

зроста́ти
Зроста́ти ро́зумом *див.* зроста́ти (1)

ЗРО́ШЕННЯ

зро́шення
△ Лима́нне зро́шення *див.* зро́шення (1)
△ Підґрунтове́ зро́шення *див.* зро́шення (2)
Поля́ зро́шення *див.* по́ле
△ Традиці́йне (шту́чне) зро́шення *див.* зро́шення (3)

ЗРО́ШУВАНИЙ

зро́шуване
△ Зро́шуване землеро́бство *див.* землеро́бство (1)

ЗРО́ШУВАТИ

зро́шувати
◊ Зро́шувати / зроси́ти [свої́м] по́том зе́млю *див.* зро́шувати (1)
◊ Зро́шувати / зроси́ти (скропи́ти) [вла́сною (своє́ю)] кро́в'ю зе́млю (шлях) *див.* зро́шувати (2)

ЗРО́ЩЕННЯ

зро́щення
△ Фразеологі́чне зро́щення *див.* зро́щення (1)

ЗРУ́БНИЙ

зру́бна
△ Зру́бна культу́рно-істори́чна спі́льність *див.* зру́бний (1)

ЗРУ́ШИТИ

зру́шити
◊ Зру́шуватися (зру́шувати, руша́ти) / зру́шитися (зру́шити, ру́шити) з мі́сця (з ме́ртвої то́чки) *див.* зру́шуватися (1)
◊ Зру́шити з мі́сця *див.* зру́шувати (1)
◊ Зру́шити се́рце (ду́шу) *див.* зру́шувати (2)
◊ Кри́га скре́сла (зру́шила) *див.* кри́га
◊ Не відрива́ти (не відво́дити) / не відірва́ти (не відвести́, *заст.* не зру́шити) оче́й (по́гляду) *див.* відрива́ти[1] (8)
◊ Переверну́ти (зру́шити, ру́шити) / верну́ти (ру́хати) го́ри *див.* переверта́ти

ЗРУ́ШИТИСЯ

зру́шитися
◊ Зру́шитися з мі́лини́ *див.* зру́шуватися (2)

ЗРУ́ШУВАТИ

зру́шувати
◊ Зру́шуватися (зру́шувати, руша́ти) / зру́шитися (зру́шити, ру́шити) з мі́сця (з ме́ртвої то́чки) *див.* зру́шуватися (1)

ЗРУ́ШУВАТИСЯ

зру́шуватися
◊ Зру́шуватися (зру́шувати, руша́ти) / зру́шитися (зру́шити, ру́шити) з мі́сця (з ме́ртвої то́чки) *див.* зру́шуватися (1)

ЗСЛИ́ЗНУТИ

зслиз
◊ Бода́й (щоб, неха́й би *і т. ін.*) ти (він, вона́ *і т. ін.*) сказ́ився (скис, зслиз *і т. ін.*) <Скази́сь (ски́сни, зслі́зни) ти> <Скажі́ться (ски́сніть, зслі́зніть) ви> *див.* сказ́итися

зслі́зни
◊ Бода́й (щоб, неха́й би *і т. ін.*) ти (він, вона́ *і т. ін.*) сказ́ився (скис, зслиз *і т. ін.*) <Скази́сь (ски́сни, зслі́зни) ти> <Скажі́ться (ски́сніть, зслі́зніть) ви> *див.* сказ́итися

зслі́зніть
◊ Бода́й (щоб, неха́й би *і т. ін.*) ти (він, вона́ *і т. ін.*) сказ́ився (скис, зслиз *і т. ін.*) <Скази́сь (ски́сни, зслі́зни) ти> <Скажі́ться (ски́сніть, зслі́зніть) ви> *див.* сказ́итися

ЗСУ́КАТИ

зсука́ти
Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.*) / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.*) ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати

ЗСУ́НУТИСЯ

зсу́нутися
◊ З'ї́хати (зсу́нутися, спа́сти *і т. ін.*) з глу́зду (з ро́зуму) *див.* з'їжджа́ти (1)

ЗСУШИ́ТИ

зсуши́ла
Журба́ їсть (су́шить) / з'ї́ла (зсуши́ла) *див.* журба́ (2)

ЗУБ

зуб
◊ Бра́ти / взя́ти (*розм.* вхопи́ти) на зу́би (на зуб, на зубо́к, на зу́бки *і т. ін.*) *див.* бра́ти (91)
◊ Зуб за зуб *див.* зуб (6)
△ Зуб му́дрості *див.* зуб (1)
◊ Зуб на зуб не попада́є (не потрапля́є) *див.* зуб (9)
◊ [І] на зуб ні́чого покла́сти *див.* покла́сти[1]
◊ Ки́дати (кла́сти) / ки́нути (покла́сти) на зуб (на зу́би) *див.* ки́дати
◊ Ма́ти [вели́кий] зуб (вели́кого зу́ба) *див.* ма́ти[2]
◊ На оди́н зуб <На одно́го зу́ба> *див.* зуб (12)
◊ Ні (ані́) в зуб [ного́ю] *див.* зуб (14)
◊ О́ко за о́ко [, зуб за зуб] *див.* о́ко[1]
◊ Про́бувати на зуб (зу́би) *див.* про́бувати
Рва́ти зуб (зу́би) *див.* рва́ти
◊ Стина́тися / стя́тися (зітну́тися) зуб на зуб *див.* стина́тися[1]

зу́ба
◊ Вхопи́ти на зу́би (на зу́ба, на зу́бки) *див.* ухо́плювати
◊ Ма́ти [вели́кий] зуб (вели́кого зу́ба) *див.* ма́ти[2]
◊ На зу́би (на зу́ба) *див.* зуб (11)
◊ На оди́н зуб <На одно́го зу́ба> *див.* зуб (12)

зуба́ми
◊ [Аж] вухналі́ кува́ти зуба́ми *див.* кува́ти[1]
◊ Бра́тися / взя́тися зуба́ми *див.* бра́тися (13)

◊ Вибивáти зубáми чечíтку (третякá) *див.* вибивáти (16)
◊ Видирáти (виривáти) / ви́дерти (ви́рвати) зубáми *див.* видирáти (5)
◊ Дзвони́ти (видзвóнювати) зубáми *див.* дзвони́ти (2)
◊ Зорáти (зари́ти, запорóти) нóсом (*рідко* зубáми) [зéмлю, у зéмлю] *див.* заóрювати (1)
◊ Зубáми тримáти (держáти) *див.* тримáти
◊ Клáцати зубáми *див.* клáцати
◊ Молоти́ти зубáми (язикóм) *див.* молоти́ти
◊ Придéржати / придéржувати язи́к ([свогó] язикá) [за зубáми] *див.* придéржувати
◊ Притри́мати язи́к (язикá) [за зубáми] *див.* притри́мувати
◊ Продзвони́ти зубáми *див.* продзвóнювати
◊ Рукáми й ногáми [й зубáми] *див.* рукá
◊ Світи́ти зубáми *див.* світи́ти
◊ Скреготáти (скреготíти, скри́гати, скрипíти *і т. ін.*) / заскреготáти (заскреготíти, скрегну́ти, скрегону́ти, скри́гнути, заскрипíти, скри́пнути *і т. ін.*) зубáми *див.* скреготáти
◊ Торгувáти зубáми *див.* торгувáти
◊ Тримáти (держáти) язи́к (язикá) за зубáми (на при́в'язі, на припóні, на зáшморзі, на зáщіпці) *див.* тримáти
◊ Хоч зубáми виривáй (видирáй) *див.* виривáти[1] (7)
◊ Цокотíти (цокотáти, цóкати, ля́скати, сíкти *і т. ін.*) зубáми *див.* цокотáти
◊ Чіпля́тися (тримáтися) / вчепи́тися (ухопи́тися) зубáми *див.* чіпля́тися

зубáх
◊ Вигравáти / ви́грати третячкá на зубáх *див.* вигравáти (2)
◊ Горíшок не по зубáх *див.* горíшок (3)
◊ Дáти по зубáх (у зýби) *див.* давáти (156)
◊ Зав'я́знути (зав'язти, нав'я́зти *і т. ін.*) в зýби (в зубáх) *див.* зав'язáти[2] (1)
◊ Не по зубáх *див.* зуб (13)
◊ Оскóма на зубáх *див.* оскóма
◊ Перетирáти (перебирáти, перeминáти *і т. ін.*) / перетéрти (перебрáти, перем'я́ти *і т. ін.*) на зубáх *див.* перетирáти
◊ По зубáх *див.* зуб (15)
◊ Прóбувати на зубáх *див.* прóбувати
Спрóбувати на зубáх *див.* спрóбувати
◊ У чóрта в зубáх *див.* чорт
Хрумтíти (хрумкотíти, хрущáти, хрускотíти *і т. ін.*) на зубáх *див.* хрумтíти

зýби
◊ [Аж] у зýби захóдить / зайшлó *див.* захóдити (4)
◊ Брáти / взя́ти (*розм.* вхопи́ти) на зýби (на зуб, на зубóк, на зýбки *і т. ін.*) *див.* брáти (91)
◊ В зýби *див.* зуб (4)
◊ Ви́лущити зýби *див.* вилу́щувати (1)
◊ Вискáлювати (вискаля́ти) / ви́скалити зýби *див.* вискáлювати (1)
◊ Вишкіря́ти (вишкíрювати, шкíрити, щи́рити) / ви́шкірити (ви́щирити) зýби *див.* вишкіря́ти (1)
◊ Вхопи́ти на зýби (на зýба, на зýбки) *див.* ухóплювати
◊ Гостри́ти (*рíдше*точи́ти) зýби *див.* гостри́ти (6)
◊ Грíти зýби на сóнці *див.* грíти (1)
◊ Дáти по зубáх (у зýби) *див.* давáти (156)
◊ Диви́тися (заглядáти) в зýби *див.* диви́тися (10)
◊ До чóрта (дíдька) в зýби <[Самóму] чóртові (чóрту) в зýби> *див.* чорт
◊ Зав'я́знути (зав'я́зти, нав'я́зти *і т. ін.*) в зýби (в зубáх) *див.* зав'язáти[2] (1)
◊ Заговóрювати (забалáкувати, замовля́ти) / заговори́ти (забалáкати, замóвити) зýби *див.* заговóрювати (2)
◊ Зýби з'íсти (проїсти) *див.* з'їдáти (6)
◊ Зýби покáзувати / показáти *див.* покáзувати
◊ Зýби проріжуться *див.* зуб (7)
◊ Зýби скриплять *див.* зуб (8)
◊ Зціпити (сти́снути, зати́снути) зýби (гу́би, устá *і т. ін.*) *див.* зціплювати (1)
◊ І зýби ви́збираєш <І зубíв не ви́збираєш> *див.* визби́рувати (1)
◊ Ки́дати (клáсти) / ки́нути (поклáсти) на зуб (на зýби) *див.* ки́дати
◊ Клáсти / поклáсти зýби на поли́цю *див.* клáсти
◊ Крізь зýби *див.* зуб (10)
△ Кýтні зýби *див.* зуб (2)
◊ Ламáти / зламáти (поламáти, обламáти *і т. ін.*) зýби *див.* ламáти
◊ Лíзти чóртові (чóрту) на рóги (в зýби) <Лíзти (наскóчити) самóму чóртові на рóги> *див.* лíзти
◊ Лупи́ти / полупи́ти зýби *див.* лупи́ти
△ Молóчні зýби *див.* зуб (3)
◊ На зýби (на зýба) *див.* зуб (11)
◊ Пáльця в рот [на зýби] не клади́ *див.* клáсти
◊ Перелічи́ти (полічи́ти) зýби *див.* перелíчувати
◊ Повишкіря́ти зýби *див.* повишкіря́ти
◊ Погостри́ти зýби *див.* погостри́ти
◊ Подиви́тися в зýби *див.* подиви́тися
◊ Показáти / *рідко* покáзувати [свої] зýби (рóги, пáзурі) *див.* покáзувати
◊ Полíзти чóртові (чóрту) в зýби *див.* полíзти
◊ Попáсти (попáстися, потрáпити *і т. ін.*) / попадáти (попадáтися, потрапля́ти *і т. ін.*) чóртові (чóрту) в зýби *див.* попадáти
◊ Пополоскáти зýби *див.* пополоскáти
◊ Поскáлити зýби *див.* поскáлити
◊ Потрáпити (попáсти, попáстися *і т. ін.*) на [гóстрі (голóдні)] зýби (*ірон.* на зубóк) *див.* потрапля́ти
◊ Прикуси́ти зýби *див.* прику́шувати
◊ Прóбувати на зуб (зýби) *див.* прóбувати
◊ Продавáти зýби *див.* продавáти
Рвáти зуб (зýби) *див.* рвáти
◊ Самí вýха та зýби *див.* вýхо (22)
◊ Сіль тобí на язи́к [, печи́на в зýби (у вíчі)] *див.* сіль
◊ Скáлити зýби *див.* скáлити
Стинáти / стя́ти (зітну́ти) зýби *див.* стинáти[2]
Сти́снувши зýби *див.* стискáти
◊ Суши́ти зýби *див.* суши́ти
◊ Теребúти [собí] зýби *див.* тереби́ти
◊ Хвіст у зýби *див.* хвіст
◊ Хоч зýби рви *див.* рвáти
◊ Ци́кати / ци́кнути крізь (чéрез) зýби *див.* ци́кати
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.*) чóртові (чóрту) в зýби ки́нути *див.* ки́дати

зубíв
◊ Видирáти / ви́дерти з зубíв (з рóта, з рук, з гóрла) *див.* видирáти (3)
◊ До зубíв *див.* зуб (5)
◊ І зýби ви́збираєш <І зубíв не ви́збираєш> *див.* визби́рувати (1)
◊ І зубíв не позбирáти *див.* позбирáти
◊ Хоч до рáни (до болячки, до зубíв *і т. ін.*) клади́ (прикладáй, притуляй *і т. ін.*) / приклади́ (притули́) *див.* клáсти
◊ Як у сíркá із зубíв *див.* сіркó

зýбом
◊ Як (мов, немóв *і т. ін.*) ку́рячим зýбом обчéркнутий *див.* обчéркувати

ЗУБНИ́Й
зубни́й
△ Зубни́й (дентáльний) при́голосний *див.* при́голосний
Зубни́й тéхнік *див.* тéхнік

ЗУБÓВНИЙ
зубóвний
◊ Скрéгіт зубóвний *див.* скрéгіт

ЗУБÓК
зýбки
◊ Брáти / взя́ти (*розм.* вхопи́ти) на зýби (на зуб, на зубóк, на зýбки *і т. ін.*) *див.* брáти (91)
◊ Вхопи́ти на зýби (на зýба, на зýбки) *див.* ухóплювати

зубóк
◊ Брáти / взя́ти (*розм.* вхопи́ти) на зýби (на зуб, на зубóк, на зýбки *і т. ін.*) *див.* брáти (91)
◊ Потрáпити (попáсти, попáстися *і т. ін.*) на [гóстрі (голóдні)] зýби (*ірон.* на зубóк) *див.* потрапля́ти

ЗУБОТИ́ЧИНА
зуботи́чину
◊ Давáти / дáти зуботи́чину (зуботи́чку) *див.* давáти (75)

ЗУБОТИ́ЧКА
зуботи́чку
◊ Давáти / дáти зуботи́чину (зуботи́чку) *див.* давáти (75)

ЗУПИ́Н
зупи́ну
○ Без зупи́нки (зупи́ну) *див.* зупи́нка (1)
◊ Немá (немáє, не булó) зупи́ну (впи́ну, спи́ну *і т. ін.*) *див.* немá

ЗУПИНИ́ТИ
зупини́ти
Затамóвувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затамувáти (зупини́ти, спини́ти) кров *див.* затамóвувати (1)
◊ Затри́мувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затри́мати (зупини́ти, спини́ти) пóгляд (óчі) *див.* затри́мувати (3)
Зупиня́ти (спиня́ти) / зупини́ти (спини́ти) сльóзи (ридáння) *див.* зупиня́ти (1)
Зупиня́ти (спиня́ти) / зупини́ти (спини́ти) сміх *див.* зупиня́ти (2)

◊ Зупини́ти / спини́ти (поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії *див.* зупиня́ти (4)

ЗУПИНИ́ТИСЯ

зупини́вся

◊ Затри́мується (зупиня́ється, спиня́ється) / затри́мався (зупини́вся, спини́вся) по́гляд *див.* по́гляд

зупини́лася

Кров зупиня́ється (спиня́ється) / зупини́лася (спини́лася) *див.* кров

зупини́тися

◊ Затри́муватися (зупиня́тися) / затри́матися (зупини́тися) по́глядом *див.* затри́муватися (1)

Зупиня́тися (спиня́тися) / зупини́тися (спини́тися) на півдоро́зі *див.* зупиня́тися (1)

Не зупиня́тися / не зупини́тися ні пе́ред чим *див.* зупиня́тися (2)

Спини́тися (засти́гнути, зупини́тися) на півкро́ці *див.* спиня́тися

Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.*), як (мов, ні́би *і т. ін.*) прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти

ЗУПИ́НКА

зупи́нки

○ Без зупи́нки (зупи́ну) *див.* зупи́нка (1)

зупи́нку

Роби́ти зупи́нку *див.* роби́ти

ЗУПИНЯ́ТИ

зупиня́ти

Затамо́вувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затамува́ти (зупини́ти, спини́ти) кров *див.* затамо́вувати (1)

◊ Затри́мувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затри́мати (зупини́ти, спини́ти) по́гляд (о́чі) *див.* затри́мувати (3)

Зупиня́ти на собі́ о́чі (о́ко) *див.* зупиня́ти (3)

Зупиня́ти (спиня́ти) / зупини́ти (спини́ти) сльо́зи (рида́ння) *див.* зупиня́ти (1)

Зупиня́ти (спиня́ти) / зупини́ти (спини́ти) сміх *див.* зупиня́ти (2)

ЗУПИНЯ́ТИСЯ

зупиня́ється

◊ Затри́мується (зупиня́ється, спиня́ється) / затри́мався (зупини́вся, спини́вся) по́гляд *див.* по́гляд

Кров зупиня́ється (спиня́ється) / зупини́лася (спини́лася) *див.* кров

зупиня́тися

◊ Затри́муватися (зупиня́тися) / затри́матися (зупини́тися) по́глядом *див.* затри́муватися (1)

Зупиня́тися (спиня́тися) / зупини́тися (спини́тися) на півдоро́зі *див.* зупиня́тися (1)

Не зупиня́тися / не зупини́тися ні пе́ред чим *див.* зупиня́тися (2)

ЗУРО́ЧИТИ

зуро́чити

Щоб (аби́, коли́ б) не зуро́чити! *див.* зуро́чити (1)

ЗУСИ́ЛЛЯ

зуси́лля

○ Без жо́дного (уся́кого, *рідше* нія́кого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* нія́ких) зуси́ль> *див.* зуси́лля (4)

Роби́ти / зроби́ти зуси́лля над собо́ю *див.* роби́ти

Роби́ти / зроби́ти [оста́ннє (вели́ке)] зуси́лля *див.* роби́ти

зуси́ллям

Зуси́ллям во́лі *див.* зуси́лля (1)

○ Із зуси́ллям *див.* зуси́лля (5)

Оста́ннім зуси́ллям *див.* зуси́лля (2)

зуси́ллями

Спі́льними (об'є́днаними) зуси́ллями (си́лами, турбо́тами *і т. ін.*) *див.* зуси́лля (3)

зуси́ль

○ Без жо́дного (уся́кого, *рідше* нія́кого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* нія́ких) зуси́ль> *див.* зуси́лля (4)

Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.*)] стара́нь (зуси́ль, сил, *рідше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)

ЗУСПІ́ТИ

зуспі́ло

◊ Го́ре (ли́хо, нещა́стя *і т. ін.*) посі́ло (*рідше* зуспі́ло) *див.* го́ре (2)

ЗУ́СТРІЧ

зу́стріч

[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.*)] за кру́глим столо́м *див.* стіл[1]

Зу́стріч Ново́го ро́ку *див.* зу́стріч (1)

Зу́стріч (розмо́ва, перегово́ри *і т. ін.*) без крава́ток *див.* зу́стріч (2)

Холо́дне прийняття́ <Холо́дна зу́стріч> *див.* прийняття́

ЗУСТРІ́ТИ

◊ Зустріча́ти / зустрі́нути (зустрі́ти) по́гляд *див.* зустріча́ти (3)

◊ Зустріча́ти / зустрі́ти (зустрі́нути) в багне́ти (в штики́) *див.* зустріча́ти (2)

Зустріча́ти / зустрі́ти (зустрі́нути) [з] хлі́бом і сі́ллю *див.* зустріча́ти (1)

◊ Прийма́ти (зустріча́ти) / прийня́ти (зустрі́ти, зустрі́нути) з розкри́тими обі́ймами *див.* прийма́ти

ЗУСТРІ́ТИСЯ

зустрі́лися

◊ О́чі (по́гляди) *чиї* зустріча́лися / зустрі́лися *див.* о́ко[1]

зустрі́тися

◊ Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) очи́ма (по́глядом, по́глядами) *з ким* <Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) з очи́ма (з по́глядом, з по́глядами) *чиї́ми (чиї́м), кого*> *див.* зустріча́тися (1)

◊ Зустріча́тися / зустрі́тися зі сме́ртю [віч-на́-віч] *див.* зустріча́тися (2)

ЗУСТРІЧА́ТИ

зустріча́ти

◊ Зустріча́ти / зустрі́нути (зустрі́ти) по́гляд *див.* зустріча́ти (3)

◊ Зустріча́ти / зустрі́ти (зустрі́нути) в багне́ти (в штики́) *див.* зустріча́ти (2)

Зустріча́ти / зустрі́ти (зустрі́нути) [з] хлі́бом і сі́ллю *див.* зустріча́ти (1)

◊ Прийма́ти (зустріча́ти) / прийня́ти (зустрі́ти, зустрі́нути) з розкри́тими обі́ймами *див.* прийма́ти

ЗУСТРІЧА́ТИСЯ

зустріча́лися

◊ О́чі (по́гляди) *чиї* зустріча́лися / зустрі́лися *див.* о́ко[1]

зустріча́тися

◊ Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) очи́ма (по́глядом, по́глядами) *з ким* <Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) з очи́ма (з по́глядом, з по́глядами) *чиї́ми* (*чиї́м*), *кого*> *див.* зустріча́тися (1)

◊ Зустріча́тися / зустрі́тися зі сме́ртю [віч-на́-віч] *див.* зустріча́тися (2)

ЗУСТРІ́ЧНИЙ

зустрі́чна

△ Зустрі́чна сму́га *див.* сму́га

зустрі́чне

△ Зустрі́чне фрезерува́ння *див.* фрезерува́ння

зустрі́чний

△ Зустрі́чний план *див.* план[1]

△ Зустрі́чний по́зов *див.* по́зов

ЗЦІЛЮ́ЩИЙ

зцілю́ща

Живу́ща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) вода́ <Живу́ща-цілю́ща води́ця> <Цілю́ща вода́> *див.* вода́ (6)

ЗЦІ́ПИТИ

зці́пити

◊ Зці́пити (сти́снути, зати́снути) зу́би (гу́би, уста́ *і т. ін.*) *див.* зці́плювати (1)

ЗЧЕПИ́ТИСЯ

зчепи́тися

Зчепи́тися рука́ми (рученя́тами) *див.* зчі́плюватися (1)

ЗЧЕ́ПЛЕННЯ

зче́плення

△ Зче́плення моле́кул *див.* зче́плення (1)

ЗЧИНИ́ТИСЯ

зчини́вся

◊ Зчини́вся (учини́вся) шум *див.* шум[1]

Переполо́х зчини́вся (учини́вся, ста́вся, поча́вся *і т. ін.*) *див.* переполо́х

зчини́лася

Зчини́лася (підняла́ся, здійняла́ся *і т. ін.*) па́ніка *див.* па́ніка

ЗЧИНЯ́ТИ

зчиня́ти

Збива́ти (зчиня́ти, забива́ти *і т. ін.*) / зби́ти (зчини́ти, заби́ти *і т. ін.*) бу́чу *див.* збива́ти (5)

Зчиня́ти (виклика́ти, роби́ти) / зчини́ти (ви́кликати, зроби́ти) переполо́х *див.* зчиня́ти (1)

Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.*) <Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.*)> *див.* роби́ти

ЗЧИНЯ́ТИСЯ

зчиня́лася

Зчиня́лася (здійма́лася, збива́лася *і т. ін.*) / зчини́лася (здійняла́ся, зби́лася *і т. ін.*) бу́ча *див.* бу́ча (1)

ЗЧІПНИ́Й

зчіпна́

△ Зчіпна́ вага́ *див.* вага́[1] (5)

ЗШИ́ТИЙ

зши́тий

Не до ладу́ кро́єний (*розм.* кра́яний), та мі́цно зши́тий *див.* кро́єний

ЗЯБ

зяб

На зяб *див.* зяб (1)

ЗЯ́БРА
зя́бра
◊ Бра́ти (хапа́ти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра *(рідко* за жа́бри) *див.* бра́ти (134)
зя́бри
◊ Ні луски́ ні зя́бри *(рідше* хвоста́) *див.* луска́
З'ЯВИ́ТИСЯ
з'яви́тися
◊ З'яви́тися (появи́тися) / з'явля́тися (появля́тися) на горизо́нті *див.* з'явля́тися (1)
◊ З'явля́тися (появля́тися) / з'яви́тися (появи́тися) на світ *див.* з'явля́тися (2)
З'ЯВЛЯ́ТИСЯ
з'явля́тися
◊ З'яви́тися (появи́тися) / з'явля́тися (появля́тися) на горизо́нті *див.* з'явля́тися (1)
◊ З'явля́тися (появля́тися) / з'яви́тися (появи́тися) на світ *див.* з'явля́тися (2)
З'ЯСО́ВУВАТИ
з'ясо́вувати
З'ясо́вувати / з'ясува́ти стосу́нки *див.* з'ясо́вувати (1)
З'ЯСУВА́ТИ
з'ясува́ти
З'ясо́вувати / з'ясува́ти стосу́нки *див.* з'ясо́вувати (1)
И
и
△ Восьмери́чне И *див.* и (1)
І[1]
і
△ Десятери́чне І *див.* і[1] (1)
◊ Поста́вити (розста́вити) / ста́вити кра́пку ([всі] крапки́) над "і" *див.* поста́вити[1]
І́ГРАШКА
і́грашки
◊ На і́грашки *див.* і́грашка (2)
◊ Не і́грашки *див.* і́грашка (4)
і́грашкою
◊ Бу́ти / ста́ти і́грашкою у рука́х *див.* бу́ти (78)
і́грашку
◊ За і́грашку *див.* і́грашка (1)
◊ Не в і́грашку *див.* і́грашка (3)
ІДЕА́Л
ідеа́лі
◊ В ідеа́лі *див.* ідеа́л (1)
ІДЕАЛІ́ЗМ
ідеалі́зм
△ Об'єкти́вний ідеалі́зм *див.* ідеалі́зм (1)
△ Семанти́чний ідеалі́зм *див.* ідеалі́зм (2)
△ Суб'єкти́вний ідеалі́зм *див.* ідеалі́зм (3)
△ Фізи́чний ідеалі́зм *див.* ідеалі́зм (4)
ІДЕ́ЙНИЙ
іде́йна
◊ Іде́йна кри́за *див.* кри́за
ІДЕНТИФІКАЦІ́ЙНИЙ
ідентифікаці́йний
△ Ідентифікаці́йний но́мер фізи́чної особи <Ідентифікаці́йний код> *див.* но́мер

ІДЕНТИФІКА́ЦІЯ
ідентифіка́ції
△ Хроматографі́чний ме́тод ідентифіка́ції насі́ння *див.* ме́тод
ідентифіка́ція
△ Біометри́чна ідентифіка́ція *див.* ідентифіка́ція (1)
△ Ідентифіка́ція користувача́ *див.* ідентифіка́ція (2)
ІДЕ́Я
іде́ю
Прово́дити / провести́ в життя́ іде́ю (при́нцип, план *і т. ін.) див.* прово́дити
іде́я
△ Абсолю́тна іде́я *див.* іде́я (2)
Націона́льна іде́я *див.* іде́я (1)
Приче́плива (причі́плива) ду́мка (іде́я) *див.* ду́мка (3)
ІЄРАРХІ́ЧНИЙ
ієрархі́чні
◊ Ієрархі́чні схі́дці (схо́динки, щаблі́) *див.* схі́дці
ІЄРАТИ́ЧНИЙ
ієрати́чне
△ Ієрати́чне письмо́ *див.* письмо́
І́ЖЕ
і́же
◊ І́же з ним (з ни́ми) *див.* і́же (1)
І́ЖИЦЯ
і́жиці
◊ Від а́за́ до і́жиці *див.* аз[1] (1)
і́жицю
◊ Прописа́ти і́жицю *див.* пропи́сувати
ІЗОЛЮ́ЮЧИЙ
ізолю́ючі
△ Амо́рфні (ізоляти́вні, *рідко* ізолю́ючі) мо́ви *див.* мо́ва
ІЗОЛЯТИ́ВНИЙ
ізоляти́вні
△ Амо́рфні (ізоляти́вні, *рідко* ізолю́ючі) мо́ви *див.* мо́ва
ІЗОЛЯ́ТОР
ізоля́тор
Слі́дчий ізоля́тор *див.* ізоля́тор (1)
ІЗОЛЯ́ЦІЯ
ізоля́ції
Піддава́ти / підда́ти ізоля́ції *див.* піддава́ти
ізоля́ція
△ Просторо́ва ізоля́ція *див.* ізоля́ція (1)
ІЗОМЕТРИ́ЧНИЙ
ізометри́чна
△ Ізометри́чна прое́кція *див.* прое́кція
ізометри́чні
△ Ізометри́чні пове́рхні *див.* пове́рхня
ІЗОТОНІ́ЧНИЙ
ізоконі́чні
△ Ізотоні́чні ро́зчини *див.* ро́зчин[1]
ІЗОТО́ПІЯ
ізото́пія
△ Ізото́пія те́ксту *див.* ізото́пія (1)
ІКРА́
ікра́
Зерни́ста ікра́ *див.* ікра́ (1)
Па́юсна ікра́ *див.* ікра́ (2)
Черво́на ікра́ *див.* ікра́ (3)
Чо́рна ікра́ *див.* ікра́ (4)
ікру́
△ Мета́ти (викида́ти) ікру́ *див.* мета́ти

ІКС
ікс
◊ Час ікс *див.* час
ІКСО́ДОВИЙ
іксо́довий
△ Іксо́довий кліщ *див.* кліщ
ІЛЮВІА́ЛЬНИЙ
ілювіа́льний
△ Ілювіа́льний горизо́нт *див.* горизо́нт (2)
ІЛЮ́ЗІЯ
ілю́зій
○ Без ілю́зій *див.* ілю́зія (2)
ілю́зія
△ Зоро́ва (опти́чна) ілю́зія *див.* ілю́зія (1)
ІМЕНИ́НИ
імени́ни
◊ Як до царя́ на імени́ни *див.* цар
ІМЕНИ́ННИК
імени́нник
◊ Ходи́ти (почува́тися) імени́нником (як, мов, ні́би *і т. ін.* імени́нник) *див.* ходи́ти
імени́нником
◊ Ходи́ти (почува́тися) імени́нником (як, мов, ні́би *і т. ін.* імени́нник) *див.* ходи́ти
ІМЕННИ́Й
іменна́
△ Іменна́ части́на мо́ви *див.* части́на
△ Іменна́ части́на при́судка *див.* части́на
іменне́
△ Іменне́ словосполу́чення *див.* словосполу́чення
іменни́й
△ Іменни́й вклад *див.* вклад (5)
△ Іменни́й [скла́дений] при́судок *див.* при́судок
Іменни́й спи́сок *див.* спи́сок
ІМЕ́ННЯ
іме́ння
Ма́ти ім'я́ (йме́ння) *див.* ма́ти[2]
Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння) *див.* надава́ти[2]
ІМЕНО́ВАНИЙ
імено́ване
△ Імено́ване число́ *див.* число́
ІМЕРСІ́ЙНИЙ
імерсі́йна
△ Імерсі́йна ріди́на́ *див.* ріди́на́
△ Імерсі́йна систе́ма *див.* систе́ма
ІМЛИ́СТИЙ
імли́сті
Імли́сті о́чі *див.* о́ко[1]
ІММІГРАЦІ́ЙНИЙ
іммiграці́йна
Іммiграці́йна ві́за *див.* ві́за (4)
ІМОВІ́РНІСТЬ
імові́рності
△ Тео́рія імові́рності *див.* тео́рія
ІМПЕРАТИ́В
імперати́в
△ Категори́чний імперати́в *див.* імперати́в (1)
ІМПЕ́РІЯ
імпе́рія
△ Колонія́льна імпе́рія *див.* імпе́рія (1)

ІМПЛОЗИ́ВНИЙ
імплози́вна
△ Імплози́вна терапія *див.* терапія
ІМПОРТНИЙ
імпортне
△ Ввізне́ (імпортне) ми́то *див.* ми́то
ІМПУЛЬС
імпульс
△ Електри́чний імпульс *див.* імпульс (1)
△ Електромагнітний імпульс *див.* імпульс (2)
△ Імпульс електромагнітного поля *див.* імпульс (3)
ІМПУЛЬСНИЙ
імпульсний
△ Імпульсний водоме́т *див.* водоме́т (1)
△ Імпульсний генера́тор *див.* генера́тор (2)
ІМУНІТЕ́Т
імуніте́т
△ Депута́тський імуніте́т *див.* імуніте́т (1)
△ Клі́тинний імуніте́т *див.* імуніте́т (2)
△ Набу́тий імуніте́т *див.* імуніте́т (3)
△ Податко́вий імуніте́т *див.* імуніте́т (4)
△ Приро́джений імуніте́т *див.* імуніте́т (5)
ІМУ́ННИЙ
іму́нні
△ Іму́нні сиро́ватки *див.* сиро́ватка
ІМУНОДЕФІЦИ́Т
імунодефіци́ту
△ Ві́рус імунодефіци́ту люди́ни *див.* ві́рус (1)
ІМУ́ЩИЙ
іму́щі
◊ Власть іму́щі *див.* власть (1)
ІМ'Я́
імена́ми
◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі їх (ї́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.*) імена́ми *див.* назива́ти
і́менем
І́менем зако́ну *див.* ім'я́ (2)
і́мені
◊ Від і́мені *див.* ім'я́ (5)
ім'я́
В ім'я́ (во і́м'я) *див.* ім'я́ (1)
△ Вла́сна на́зва <Вла́сне ім'я́> *див.* на́зва
◊ Ім'я́ [ж] легіо́н *див.* ім'я́ (6)
Ма́ти ім'я́ (йме́ння) *див.* ма́ти^{2}
Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння) *див.* надава́ти^{2}
На ім'я́ *див.* ім'я́ (3)
При́бране ім'я́ (пpі́звище, пpі́звисько) *див.* ім'я́ (4)
◊ Трі́пати ім'я́ *див.* трі́пати
ім'я́м
◊ Хрести́ти ім'я́м *див.* хрести́ти
ІНА́К
іна́к
◊ Так чи іна́к (іна́кше) <Так чи так> *див.* так
ІНА́КШЕ
іна́кше
○ Іна́кше ка́жучи *див.* каза́ти (2)
○ Не іна́кше [як] *див.* іна́кше (1)
◊ Так чи іна́к (іна́кше) <Так чи так> *див.* так

ІНВАЛІ́ДНИЙ
інвалі́дна
Інвалі́дний візо́к <Інвалі́дне крі́сло> <Інвалі́дна коля́ска> *див.* візо́к (1)
інвалі́дне
Інвалі́дний візо́к <Інвалі́дне крі́сло> <Інвалі́дна коля́ска> *див.* візо́к (1)
інвалі́дний
Інвалі́дний візо́к <Інвалі́дне крі́сло> <Інвалі́дна коля́ска> *див.* візо́к (1)
ІНВАРІА́НТНІСТЬ
інваріа́нтність
△ Калібрува́льна інваріа́нтність *див.* інваріа́нтність (1)
ІНВЕНТА́Р
інвента́р
△ Живи́й інвента́р *див.* інвента́р (1)
△ Ме́ртвий реманéнт (інвента́р) *див.* реманéнт
ІНВЕНТАРИЗА́ЦІЯ
інвентариза́ції
Бюро́ техні́чної інвентариза́ції (БТІ) *див.* бюро́ (5)
ІНВЕСТИТУ́РА
інвеституґра
Інвеститу́ра у́ряду *див.* інвеститу́ра (1)
ІНВЕСТИЦІ́ЙНИЙ
інвестиці́йний
△ Інвестиці́йний вклад *див.* вклад (6)
△ Інвестиці́йний капіта́л *див.* капіта́л (6)
△ Інвестиці́йний клі́мат *див.* клі́мат
ІНВЕСТИ́ЦІЯ
інвести́ція
△ Інноваці́йна інвести́ція *див.* інвести́ція (1)
△ Інозе́мна інвести́ція *див.* інвести́ція (2)
△ Інтелектуа́льна інвести́ція *див.* інвести́ція (3)
ІНВЕ́СТОР
інве́стор
△ Акредито́ваний інве́стор *див.* інве́стор (1)
△ Інституці́йний інве́стор *див.* інве́стор (2)
І́НДЕКС
і́ндекс
△ Глікемі́чний і́ндекс *див.* і́ндекс (1)
△ І́ндекс До́у-Джо́нса *див.* і́ндекс (2)
△ І́ндекс лю́дського ро́звитку <І́ндекс ро́звитку лю́дського потенціа́лу> *див.* і́ндекс (3)
△ І́ндекс спожи́вчих цін <І́ндекс інфля́ції> *див.* і́ндекс (4)
△ І́ндекс цитува́ння *див.* і́ндекс (5)
△ І́ндекс цін *див.* і́ндекс (6)
△ Пошто́вий і́ндекс *див.* і́ндекс (7)
△ Фіна́нсовий і́ндекс *див.* і́ндекс (8)
ІНДЕКСА́ЦІЯ
індекса́ція
△ Індекса́ція дохо́дів насе́лення *див.* індекса́ція (1)
ІНДИВІДУА́ЛЬНИЙ
індивідуа́льний
△ Індивідуа́льний (саніта́рний, пере-в'я́зувальний *і т. ін.*) паке́т *див.* паке́т
ІНДИ́К
інди́к
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) інди́к (сич) *див.* інди́к (1)

ІНДОЄВРОПЕ́ЙСЬКИЙ
індоєвропе́йські
△ Індоєвропе́йські мо́ви *див.* мо́ва
ІНДОІРА́НСЬКИЙ
індоіра́нська
△ Індоіра́нська мо́ва *див.* мо́ва
ІНДУКТИ́ВНИЙ
індукти́вний
△ Індукти́вний ме́тод *див.* ме́тод
ІНДУ́КТОР
інду́ктора
△ Ярмо́ інду́ктора *див.* ярмо́
ІНДУ́КЦІЯ
інду́кція
△ Електромагні́тна інду́кція *див.* інду́кція (1)
ІНДУ́СТРІЯ
інду́стрія
△ Важка́ промисло́вість (інду́стрія) *див.* промисло́вість
△ Легка́ промисло́вість (інду́стрія) *див.* промисло́вість
ІНЕ́РТНИЙ
іне́ртні
△ Іне́ртні матеріа́ли *див.* матеріа́л
ІНЕРЦІ́ЙНИЙ
інерці́йна
△ Інерці́йна систе́ма ві́дліку *див.* систе́ма
ІНЕ́РЦІЯ
іне́рцією
○ За іне́рцією *див.* іне́рція (1)
іне́рції
△ Си́ла іне́рції *див.* си́ла
ІНЖЕ́КЦІЯ
інже́кція
△ Кріоге́нна інже́кція *див.* інже́кція (1)
ІНЖЕНЕ́РІЯ
інжене́рія
△ Ге́нна (генети́чна) інжене́рія *див.* інжене́рія (1)
△ Клі́тинна інжене́рія *див.* інжене́рія (2)
△ Соціа́льна інжене́рія *див.* інжене́рія (3)
ІНЖЕНЕ́РНИЙ
інжене́рні
△ Інжене́рні війська́ (части́ни) *див.* ві́йсько (8)
ІНЖИНІ́РИНГ
інжині́ринг
△ Фіна́нсовий інжині́ринг *див.* інжині́ринг (1)
ІНІЦІАТИ́ВА
ініціати́ви
○ З ініціати́ви <За ініціати́вою> *див.* ініціати́ва (1)
ініціати́вою
○ З ініціати́ви <За ініціати́вою> *див.* ініціати́ва (1)
ініціати́ву
◊ Бра́ти (забира́ти, перехо́плювати *і т. ін.*) / взя́ти (забра́ти, перехопи́ти *і т. ін.*) ініціати́ву [до свої́х рук (у свої́ ру́ки)] *див.* бра́ти (126)
Проявля́ти (виявля́ти) / прояви́ти (ви́яви-ти) ініціати́ву *див.* проявля́ти
ІНІЦІАТИ́ВНИЙ
ініціати́вна
Ініціати́вна гру́па *див.* гру́па (5)

ІНКОРПОРАТИ́ВНИЙ
інкорпорати́вні
△ Інкорпорати́вні мо́ви *див.* мо́ва
ІНКУБАЦІ́ЙНИЙ
інкубаці́йний
△ Інкубаці́йний пері́од *див.* пері́од
ІННОВАЦІ́ЙНИЙ
інноваці́йна
△ Інноваці́йна інвести́ція *див.* інвести́ція (1)
△ Інноваці́йна інфраструкту́ра *див.* інфраструкту́ра (2)
інноваці́йний
△ Інноваці́йний банк *див.* банк[1] (2)
ІНОЗЕ́МНИЙ
інозе́мна
△ Інозе́мна валю́та *див.* валю́та (2)
△ Інозе́мна інвести́ція *див.* інвести́ція (2)
ІНСПЕ́КТОР
інспе́ктор
△ Інспе́ктор я́кості *див.* інспе́ктор (1)
ІНСТИТУ́Т
інститу́т
△ Інститу́т (ку́рси) удоскона́лення (підви́щення) *див.* інститу́т (2)
△ Інститу́т президе́нтства *див.* інститу́т (1)
ІНСТИТУЦІ́ЙНИЙ
інституці́йний
△ Інституці́йний інве́стор *див.* інве́стор (2)
ІНСТРУ́КТОР
інстру́ктор
Саніта́рний (меди́чний) інстру́ктор *див.* інстру́ктор (1)
ІНСТРУМЕ́НТ
інструме́нт
△ Музи́чний інструме́нт *див.* інструме́нт (4)
△ Паса́жний інструме́нт *див.* інструме́нт (5)
△ Слюса́рний інструме́нт *див.* інструме́нт (6)
інструме́нта
△ Геоме́трія рі́зального інструме́нта *див.* геоме́трія (2)
інструме́нти
△ Духові́ [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (1)
△ Електромузи́чні інструме́нти *див.* інструме́нт (2)
△ Кла́вішні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (3)
△ Смичко́ві стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (7)
△ Стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (8)
△ Уда́рні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (9)
△ Щипко́ві [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (10)
ІНСТРУМЕНТА́ЛЬНИЙ
інструмента́льна
Інструмента́льна му́зика *див.* му́зика
ІНТЕГРА́Л
інтегра́л
△ Ви́значений інтегра́л *див.* інтегра́л (1)
△ Неви́значений інтегра́л *див.* інтегра́л (2)
ІНТЕГРА́ЛЬНИЙ
інтегра́льне
△ Інтегра́льне рівня́ння *див.* рівня́ння
△ Інтегра́льне чи́слення *див.* чи́слення
ІНТЕЛЕ́КТ
інтеле́кт
△ Соціа́льний інтеле́кт *див.* інтеле́кт (1)
△ Шту́чний інтеле́кт *див.* інтеле́кт (2)
ІНТЕЛЕКТУАЛІ́ЗМ
інтелектуалі́зм
△ Метафізи́чний інтелектуалі́зм *див.* інтелектуалі́зм (1)
△ Мора́льний інтелектуалі́зм *див.* інтелектуалі́зм (2)
△ Примітивний інтелектуалі́зм *див.* інтелектуалі́зм (3)
ІНТЕЛЕКТУА́ЛЬНИЙ
інтелектуа́льна
△ Інтелектуа́льна вла́сність *див.* вла́сність (1)
△ Інтелектуа́льна інвести́ція *див.* інвести́ція (3)
ІНТЕЛІГЕ́НТ
інтеліге́нт
Уро́джений (приро́джений) інтеліге́нт *див.* інтеліге́нт (1)
ІНТЕЛІГЕ́НТНІСТЬ
інтеліге́нтність
Уро́джена (приро́джена) інтеліге́нтність *див.* інтеліге́нтність (1)
ІНТЕНДА́НТСЬКИЙ
інтенда́нтська
Інтенда́нтська слу́жба *див.* слу́жба
ІНТЕНСИ́ВНИЙ
інтенси́вна
△ Інтенси́вна терапі́я *див.* терапі́я
ІНТЕРВЕ́НЦІЯ
інтерве́нція
△ Валю́тна інтерве́нція *див.* інтерве́нція (1)
ІНТЕРЕ́С
інтере́с
◊ Спорти́вний інтере́с *див.* інтере́с (4)
інтере́сах
○ В інтере́сах *див.* інтере́с (1)
◊ Лиши́тися (зали́шитися, *рідко* зоста́тися *і т. ін.)* при піковому інтере́сі (при пі́кових інтере́сах) *див.* лиша́тися
інтере́си
Зачіпа́ти / зачепи́ти інтере́си *див.* зачіпа́ти (1)
інтере́сі
◊ Лиши́тися (зали́шитися, *рідко* зоста́тися *і т. ін.)* при піковому інтере́сі (при пі́кових інтере́сах) *див.* лиша́тися
інтере́сом
○ З інтере́сом *див.* інтере́с (3)
інтере́су
○ Для (ра́ди, зара́ди) інтере́су *див.* інтере́с (2)
ІНТЕРНАЦІОНА́Л
інтернаціона́л
Комуністи́чний інтернаціона́л *див.* інтернаціона́л (1)
Соціалісти́чний інтернаціона́л *див.* інтернаціона́л (2)
ІНТЕРНАЦІОНАЛІ́ЗМ
інтернаціоналі́зм
Пролета́рський інтернаціоналі́зм *див.* інтернаціоналі́зм (1)
ІНТЕРСЕМІОТИ́ЧНИЙ
інтерсеміоти́чна
△ Інтерсеміоти́чна транспози́ція *див.* транспози́ція
інтерсеміоти́чний
△ Інтерсеміоти́чний пере́клад *див.* пере́клад
ІНТЕРСТИЦІА́ЛЬНИЙ
інтерстиціа́льні
△ Інтерстиціа́льні кліти́ни *див.* кліти́на
ІНТЕРФЕ́ЙС
інтерфе́йс
△ Інтерфе́йс кори́стувача́ *див.* інтерфе́йс (1)
△ Програ́мний інтерфе́йс *див.* інтерфе́йс (2)
ІНТОКСИКА́ЦІЯ
інтоксика́ція
△ Хроні́чна інтоксика́ція *див.* інтоксика́ція (1)
ІНТОНА́ЦІЯ
інтона́ція
△ Висхідна́ інтона́ція *див.* інтона́ція (1)
△ Спадна́ інтона́ція *див.* інтона́ція (2)
ІНТРИ́ГА
інтри́ги
◊ Плести́ (пуска́ти) інтри́гу (інтри́ги) *див.* плести́
інтри́гу
◊ Плести́ (пуска́ти) інтри́гу (інтри́ги) *див.* плести́
ІНТРОВЕРТИ́ВНИЙ
інтроверти́вний
△ Інтрове́ртний (інтроверти́вний) тип *див.* тип
ІНТРОВЕ́РТНИЙ
інтрове́ртний
△ Інтрове́ртний (інтроверти́вний) тип *див.* тип
ІНФА́РКТ
інфа́ркт
△ Інфа́ркт міока́рда *див.* інфа́ркт (1)
ІНФЕКЦІ́ЙНИЙ
інфекці́йні
△ Зара́зні (інфекці́йні) хворо́би *див.* хворо́ба
ІНФЕ́КЦІЯ
інфе́кція
△ Внутрішньоутро́бна інфе́кція *див.* інфе́кція (1)
△ Крапли́нна інфе́кція *див.* інфе́кція (2)
ІНФІНІТИ́ВНИЙ
інфініти́вне
△ Інфініти́вне ре́чення *див.* ре́чення
ІНФЛЯЦІ́ЙНИЙ
інфляці́йна
△ Інфляці́йна пре́мія *див.* пре́мія
△ Інфляці́йна спіра́ль *див.* спіра́ль
ІНФЛЯ́ЦІЯ
інфля́ції
△ Рі́вень інфля́ції *див.* рі́вень
інфля́ція
△ Креди́тна інфля́ція *див.* інфля́ція (1)
△ Нестри́мна (галопу́юча, гало́пна) інфля́ція *див.* інфля́ція (2)
△ Обва́льна інфля́ція *див.* інфля́ція (3)
△ Помі́рна (повзу́ча, спові́льнена) інфля́ція *див.* інфля́ція (4)

ІНФОЛОГІ́ЧНИЙ
інфологі́чна
△ Інфологі́чна моде́ль *див.* моде́ль
ІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ
інформаці́йна
△ Автоматизо́вана інформаці́йна систе́ма *див.* систе́ма
Інформаці́йна безпе́ка *див.* безпе́ка (2)
△ Інформаці́йна війна́ *див.* війна́ (10)
△ Інформаці́йна мере́жа *див.* мере́жа
△ Інформаці́йна моде́ль *див.* моде́ль
△ Інформаці́йна систе́ма *див.* систе́ма
△ Інформаці́йна техноло́гія *див.* техноло́гія
△ Інформаці́йна цивіліза́ція *див.* цивіліза́ція
△ Інформаці́йний проду́кт <Інформаці́йна проду́кція> *див.* проду́кт
інформаці́йне
△ Інформаці́йне суспі́льство *див.* суспі́льство
інформаці́йний
Інформаці́йний ва́куум *див.* ва́куум (1)
△ Інформаці́йний поті́к *див.* поті́к
△ Інформаці́йний проду́кт <Інформаці́йна проду́кція> *див.* проду́кт
△ Інформаці́йний про́стір *див.* про́стір
△ Інформаці́йний ресу́рс *див.* ресу́рс
Інформаці́йний ри́нок *див.* ри́нок
ІНФОРМА́ЦІЯ
інформа́ції
За́соби ма́сової інформа́ції *див.* за́сіб (2)
△ Носі́й інформа́ції *див.* носі́й
△ Тео́рія інформа́ції *див.* тео́рія
інформа́цію
Здобува́ти / здобу́ти знання́ (інформа́цію) *див.* здобува́ти (2)
інформа́ція
△ Генети́чна інформа́ція *див.* інформа́ція (1)
△ Конфіденці́йна інформа́ція *див.* інформа́ція (2)
△ Публі́чна інформа́ція *див.* інформа́ція (3)
△ Се́нсорна інформа́ція *див.* інформа́ція (4)
△ Службо́ва інформа́ція *див.* інформа́ція (5)
△ Спадко́ва інформа́ція *див.* інформа́ція (6)
ІНФО́РМЕР
інфо́рмер
Пого́дний інфо́рмер *див.* інфо́рмер (1)
ІНФРАСТРУКТУ́РА
інфраструкту́ра
△ Виробни́ча інфраструкту́ра *див.* інфраструкту́ра (1)
△ Інноваці́йна інфраструкту́ра *див.* інфраструкту́ра (2)
△ Ри́нкова інфраструкту́ра *див.* інфраструкту́ра (3)
△ Соціа́льна інфраструкту́ра *див.* інфраструкту́ра (4)
ІНФРАЧЕРВО́НИЙ
інфрачерво́на
△ Інфрачерво́на те́хніка *див.* те́хніка
інфрачерво́не
△ Інфрачерво́не випромі́нювання *див.* випромі́нювання (3)
△ Інфрачерво́не промі́ння *див.* промі́ння

ІНФУЗІ́ЙНИЙ
інфузі́йна
△ Інфузі́йна терапі́я *див.* терапі́я
ІНФУЗО́РНИЙ
інфузо́рна
△ Інфузо́рна земля́ *див.* земля́ (8)
І́НШИЙ
і́нша
◊ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.*) бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.*) сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
◊ І́нша мо́ва *див.* мо́ва
◊ І́нша пі́сня *див.* пі́сня
І́нша річ (спра́ва) *див.* річ[1]
і́нше
І таке́ і́нше (*рідше* поді́бне) *див.* і́нший (1)
Не що і́нше, як... *див.* і́нший (3)
◊ Співа́ти в і́нший тон <Співа́ти іна́кше (і́нше, чуже́ *і т. ін.*)> *див.* співа́ти
○ Що і́ншого (і́нше) *див.* і́нший (6)
Щось (що, де́що, що-не́будь) і́нше *див.* щось[1]
і́нший
◊ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.*) бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.*) сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
◊ І́нший мир *див.* мир[2]
○ І́нший раз *див.* раз[1]
◊ На і́нший лад *див.* лад
Не хто і́нший, як... *див.* і́нший (2)
◊ Перево́дити / перевести́ на і́нший лад *див.* перево́дити
◊ Поверну́ти но́са в той (цей, і́нший) бік *див.* поверта́ти[1]
◊ Співа́ти в і́нший тон <Співа́ти іна́кше (і́нше, чуже́ *і т. ін.*)> *див.* співа́ти
○ Той або́ (чи) і́нший *див.* той
Хтось (хто, де́хто, хто-не́будь) і́нший *див.* хтось
Чийсь і́нший *див.* чийсь
і́ншим
◊ Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма (*рідше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)
◊ І́ншим (дру́гим) ра́зом (ча́сом) *див.* раз[1]
◊ І́ншим (не тим) ві́тром повіяло *див.* повíяти
○ Між (*рідко* ме́жи) і́ншим *див.* і́нший (5)
◊ Оберну́тися / оберта́тися дру́гим (і́ншим, те́мним *і т. ін.*) бо́ком *див.* оберта́тися
і́ншими
◊ Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма (*рідше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)
І́ншими слова́ми *див.* сло́во
◊ Нови́ми (і́ншими) очи́ма *див.* о́ко[1]
і́нші
◊ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти (8)
◊ Перево́дити / перевести́ на нові́ (і́нші) ре́йки *див.* перево́дити
і́ншій
Ті́єю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У тій чи і́ншій (де́якій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
і́ншого
◊ З і́ншого лібре́то *див.* лібре́то

◊ З і́ншого ті́ста *див.* ті́сто
○ З одного́ бо́ку.., з дру́гого (і́ншого) бо́ку.. *див.* бік (2)
○ Крім усього́ і́ншого *див.* і́нший (4)
Прибережи́ (прибережі́ть) до і́ншого ра́зу (на по́тім) *див.* прибері́гати
○ Що і́ншого (і́нше) *див.* і́нший (6)
і́ншої
◊ Бу́ти і́ншої ду́мки *див.* бу́ти (64)
◊ З і́ншої (дру́гої, не з ті́єї *і т. ін.*) о́пери *див.* о́пера
◊ І́ншої (не ті́єї, не тако́ї) заспіва́ти *див.* заспі́вувати (1)
і́ншому
○ В і́ншому ра́зі *див.* раз[1]
◊ У [і́ншому, ново́му *і т. ін.*] сві́тлі *див.* сві́тло[1]
і́ншою
◊ Заговори́ти і́ншою мо́вою *див.* загово́рювати (1)
◊ Пе́вною (яко́юсь, ті́єю чи і́ншою *і т. ін.*) мі́рою *див.* мі́ра
Ті́єю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У тій чи і́ншій (де́якій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
і́ншу
◊ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверга́ти (8)
ІО́НИ
іо́ни
△ Негати́вні іо́ни *див.* іо́ни (1)
△ Позити́вні іо́ни *див.* іо́ни (2)
ІОНІЗУВА́ЛЬНИЙ
іонізува́льне
△ Іонізува́льне випромі́нювання *див.* випромі́нювання (4)
ІОНІ́ЙСЬКИЙ
іоні́йська
Іоні́йська шко́ла *див.* шко́ла
іоні́йський
△ Іоні́йський (іоні́чний) о́рдер *див.* о́рдер[2]
ІОНІ́ЧНИЙ
іоні́чний
△ Іоні́йський (іоні́чний) о́рдер *див.* о́рдер[2]
ІО́ННИЙ
іо́нний
△ Іо́нний зв'язо́к *див.* зв'язо́к (7)
ІПОСТА́СЬ
іпоста́сі
○ В іпоста́сі *див.* іпоста́сь (1)
ІПОТЕ́ЧНИЙ
іпоте́чний
△ Іпоте́чний банк *див.* банк[1] (3)
△ Іпоте́чний креди́т *див.* креди́т
іпоте́чні
△ Іпоте́чні ці́нні папе́ри *див.* папі́р
ІРЖА́
іржа́
Іржа́ їсть (переїда́є, бере́ *і т. ін.*) *див.* іржа́ (1)
◊ Ї́сти (гри́зти,точи́ти) як (мов, ні́би *і т. ін.*) іржа́ залі́зо *див.* ї́сти (5)
іржéю
Бра́тися / взя́тися іржéю *див.* бра́тися (3)
◊ Вкри́тися іржéю *див.* укрива́тися
ІРЖА́СТИЙ
іржа́сті
△ Іржа́сті гриби́ *див.* гриб (4)

ÍРОДІВ
íродів
◊ Вра́жий (су́чий, чо́ртів, íродів *і т. ін.)* син *див.* син
íродове
Відьо́мське (ді́дькове, íродове *і т. ін.)* ко́дло *див.* ко́дло
ІРО́НІЯ
іро́нія
◊ Іро́нія до́лі *див.* іро́нія (1)
ІРРАЦІОНА́ЛЬНИЙ
ірраціона́льна
△ Ірраціона́льна фу́нкція *див.* фу́нкція
ірраціона́льне
△ Ірраціона́льне рівня́ння *див.* рівня́ння
ірраціона́льні
△ Ірраціона́льні чи́сла *див.* число́
ÍСКОРКА
íскорки
◊ [Аж] íскорки в оча́х замиготіли *див.* íскорка (1)
◊ [Аж] íскри (íскорки) з очей си́плються (летя́ть, ска́чуть *і т. ін.)* / поси́пались (сипну́ли, полетіли, поскака́ли, скакну́ли *і т. ін.)* *див.* íскра (1)
ÍСКРА
íскра
◊ Íскра Бо́жа *див.* íскра (3)
íскрами
◊ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) íскрами (íскри) [з очей] *див.* си́пати
íскри
◊ [Аж] íскри [з рук] летя́ть *див.* íскра (2)
◊ [Аж] íскри (íскорки) з очей си́плються (летя́ть, ска́чуть *і т. ін.)* / поси́пались (сипну́ли, полетіли, поскака́ли, скакну́ли *і т. ін.)* *див.* íскра (1)
◊ Мета́ти очи́ма (з очей) íскри *див.* мета́ти
◊ Óчі мета́ють íскри *див.* óко[1]
◊ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) íскрами (íскри) [з очей] *див.* си́пати
◊ Щоб [аж] íскри си́палися *див.* íскра (4)
íскру
◊ Зарони́ти зе́рно́ (íскру) *див.* зарони́ти (1)
ІСКРИ́ТИСЯ
іскря́ться
◊ Бíсики гра́ють (стриба́ють, *рідше* іскря́ться *і т. ін.)* в оча́х *див.* бíсик (1)
ІСНУВА́ННЯ
існува́ння
Зáсоби до (для, *розм.* на) існува́ння *див.* зáсіб (1)
ÍСПИТ
íспит
△ Держа́вний íспит (екза́мен) *див.* екза́мен (1)
Íспит на зрíлість *див.* íспит (1)
Прийма́ти / прийня́ти íспит (за́лік) *див.* прийма́ти
Склада́ти *(рідше* держа́ти) / скла́сти (*рідше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) íспит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти
íспити
Шта́тські íспити *див.* шта́тський
ÍСТИНА
íстина
△ Абсолю́тна íстина *див.* íстина (1)
△ Відно́сна íстина *див.* íстина (2)
△ Об'єкти́вна íстина *див.* íстина (3)
◊ Прописна́ (а́збучна) íстина *див.* íстина (4)
íстини
◊ Збива́ти / зби́ти з путі íстини (íстинної, Госпо́дньої *і т. ін.)* *див.* збива́ти (9)
Крите́рій íстини *див.* крите́рій
ÍСТИННИЙ
íстинна
Íстинна (свята́, су́ща, чи́ста, чистíсінька, щи́ра, су́та) пра́вда *див.* пра́вда
íстинної
◊ Збива́ти / зби́ти з путі íстини (íстинної, Госпо́дньої *і т. ін.)* *див.* збива́ти (9)
ІСТОРИ́ЧНИЙ
істори́чна
Істори́чна па́м'ятка *див.* па́м'ятка
істори́чний
△ Істори́чний матеріалі́зм *див.* матеріалі́зм
△ Істори́чний си́нтаксис *див.* си́нтаксис
істори́чній
В істори́чній перспекти́ві *див.* перспекти́ва
ІСТО́РІЯ
істо́рії
◊ Викида́ти / ви́кинути на смітни́к істо́рії *див.* викида́ти (9)
◊ Зупини́ти / спини́ти (поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії *див.* зупиня́ти (4)
◊ Поверну́лося ко́лесо істо́рії *див.* ко́лесо
Творе́ць істо́рії (життя́, майбу́тнього *і т. ін.)* *див.* творе́ць
Уро́ки істо́рії *див.* уро́к
істо́рію
◊ Відійти́ / відхо́дити в мину́ле (в істо́рію) *див.* відхо́дити (5)
◊ Вли́пнути в істо́рію (в ха́лепу) *див.* влипа́ти (1)
◊ Впи́саний в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́саний (1)
◊ Впи́сувати / вписа́ти в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́сувати (1)
◊ Впи́суватися в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́суватися (1)
◊ Вхо́дити / увійти́ в істо́рію (*уроч.* в анна́ли) *див.* вхо́дити (25)
істо́рія
◊ Ві́чна (відві́чна, стара́) істо́рія *див.* істо́рія (5)
◊ Істо́рія з геогра́фією *див.* істо́рія (6)
◊ Істо́рія мовчи́ть *див.* істо́рія (7)
△ Істо́рія хворо́би *див.* істо́рія (4)
Нові́тня істо́рія *див.* істо́рія (1)
Приро́днича істо́рія *див.* істо́рія (2)
Священна істо́рія *див.* істо́рія (3)
ІСТО́ТА
істо́т
△ Катего́рія істо́т – неісто́т *див.* катего́рія (3)
істо́та
Людська́ істо́та *див.* істо́та (1)
істо́ти
◊ Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти *і т. ін.)* *див.* фі́бра
△ Хребе́тні твари́ни (істо́ти) *див.* твари́на
ІТАЛІ́ЙСЬКИЙ
італі́йська
△ Пірамі́да́льна (італі́йська) топо́ля *див.* топо́ля
італі́йський
△ Італі́йський страйк *див.* страйк
ІТИ́
іде́
◊ Аж дим іде́ *див.* дим (2)
◊ Аж ляск іде́ / пішо́в <Аж ля́ски йду́ть / пішли́> *див.* ляск[1]
◊ [Аж] моро́з іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.)* *див.* моро́з
◊ [Аж *(рідко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (завертівся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.)* [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]
◊ Аж (ті́льки) пил [іде́ (клубочи́ться)] хма́рою *див.* пил
◊ До рук (у ру́ки) про́ситься (пливе́, іде́ *і т. ін.)* *див.* проси́тися
◊ Іде́ в ру́ки *див.* іти́ (49)
◊ Іде́ на (в) ду́шу *див.* іти́ (50)
◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.)* *див.* моро́з
Розмо́ва іде́ (захо́дить, веде́ться, то́читься *і т. ін.)* / пішла́ (зайшла́) *див.* розмо́ва
іди́
◊ Бува́й (іди́, зостава́йся, ходи́ *і т. ін.)* здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, іді́ть, ході́ть *і т. ін.)* здоро́ві (здорове́нькі)> *див.* бува́ти (1)
Іди́ в спокі́ї *див.* іти́ (2)
Іди́ (іді́ть) собі́ *див.* іти́ (3)
◊ Іди́ (їдь, зостава́йся *і т. ін.)* з ми́ром (в ми́рі) *див.* іти́ (51)
◊ Іди́ [собі] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, до ли́ха, к бі́су, к чо́рту, під три чорти́ *і т. ін.)* *див.* іти́ (52)
◊ Іди́ [собі] з Бо́гом *див.* іти́ (53)
◊ Іди́ [собі] к бі́совому ба́тькові (к нечи́стій ма́тері) *див.* іти́ (54)
◊ Іди́ [собі] на всі чоти́ри ві́три (на чоти́ри бо́ки) *див.* іти́ (55)
◊ Іди́ та знай *див.* іти́ (56)
іді́ть
◊ Бува́й (іди́, зостава́йся, ходи́ *і т. ін.)* здоро́в (здоро́вий, здорове́нький) <Бува́йте (зостава́йтеся, іді́ть, ході́ть *і т. ін.)* здоро́ві (здорове́нькі)> *див.* бува́ти (1)
Іди́ (іді́ть) собі́ *див.* іти́ (3)
іду́ть
◊ Аж (ті́льки) ви́ляски *(рідко* о́дляски) піду́ть / іду́ть (розляга́ються) *див.* ви́ляск (1)
◊ А́кції іду́ть (підви́щуються, підніма́ються *і т. ін.)* / пішли́ (підви́щилися, підняли́ся *і т. ін.)* [вго́ру] *див.* а́кція[1] (1)
◊ Кру́ги́ (кружа́ла) літа́ють (іду́ть) / залі́тали (пішли́, заходи́ли) пе́ред очи́ма (в оча́х) *див.* круг[1]
◊ Як [іду́ть (йдуть, там *і т. ін.)*] спра́ви *див.* спра́ва[1]

іти́

◊ Блука́ти (блуди́ти, іти́ *і т. ін.)* мані́вцями *див.* блука́ти (1)

◊ Бу́ти (іти́, крокува́ти, перебува́ти *і т. ін.)* в одні́й шере́нзі *див.* бу́ти (65)

◊ Вихо́дити (іти́) / ви́йти з літ (з ро́кі́в, з ві́ку) *див.* вихо́дити (36)

Вихо́дити (іти́) / ви́йти (піти́) за́між *див.* вихо́дити (13)

◊ Віді́йти́ (піти́) / відхо́дити (іти́) в небуття́ *див.* відхо́дити (7)

Вступа́ти (захо́дити, вхо́дити *і т. ін.)* / вступи́ти (зайти́, ввійти́ *і т. ін.)* у супере́чку (в сва́рку) <Іти́ / піти́ на супере́чку (на сва́рку)> <Заво́дити / завести́ супере́чку (сва́рку)> *див.* вступа́ти[1] (4)

◊ Гна́тися (іти́, ходи́ти *і т. ін.)* по п'я́тах *див.* гна́тися (2)

◊ Дале́ко іти́ / піти́ *див.* іти́ (48)

◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.)* *див.* ляга́ти

За труно́ю іти́ (ступа́ти) *див.* іти́ (1)

○ З літ іти́ *див.* іти́ (42)

Іти́ (бі́гти) у троп *див.* іти́ (4)

◊ Іти́ бо́єм *див.* іти́ (57)

◊ Іти́ (бу́ти, ходи́ти *і т. ін.)* на пові́дку́ (на по́воді, на припо́ні, на при́в'язі *і т. ін.)* *див.* іти́ (58)

◊ Іти́ в дале́ку доро́гу (путь) *див.* іти́ (59)

△ Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) в стрі́лку (в тру́бку) *див.* іти́ (47)

Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на за́сідку (*діал.* на за́сіди) *див.* іти́ (5)

Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на пе́нсію *див.* іти́ (6)

Іти́ (вихо́дити, подава́ти) / піти́ (ви́йти, пода́ти) у відста́вку <Бра́ти / взя́ти відста́вку> *див.* іти́ (7)

◊ Іти́ від се́рця *див.* іти́ (60)

◊ Іти́ (відхо́дити) / піти́ (віді́йти́) на спо́кій (на спочи́нок) *див.* іти́ (61)

Іти́ в недо́гарок *див.* іти́ (8)

◊ Іти́ в но́гу *див.* іти́ (62)

Іти́ в па́рі *див.* іти́ (9)

Іти́ (вхо́дити) / піти́ (ввійти́) у за́в'язь *див.* іти́ (10)

◊ Іти́ за мо́дою *див.* іти́ (63)

◊ Іти́ (зверта́ти) / піти́ (зверну́ти) на спад (*рідко* на спа́док) *див.* іти́ (64)

Іти́ (зво́дитися, ки́датися *і т. ін.)* / піти́ (звести́ся, ки́нутися *і т. ін.)* в ата́ку *див.* іти́ (11)

Іти́ (ї́хати, бі́гти *і т. ін.)* / піти́ (пої́хати, побі́гти *і т. ін.)* з покло́ном (на покло́н) *див.* іти́ (12)

◊ Іти́ (йти) / піти́ (пода́тися) у [широ́кий] світ (в світи́, в світа́) *див.* іти́ (65)

◊ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.)* *див.* іти́ (66)

Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) під укі́с *див.* іти́ (13)

◊ Іти́ (лі́зти) / піти́ (полі́зти) пробо́єм (на пробі́й) *див.* іти́ (67)

◊ Іти́ (ляга́ти) / піти́ (лягти́) в [сиру́] зе́млю *див.* іти́ (68)

◊ Іти́ на ви *див.* іти́ (69)

◊ Іти́ навпо́мацки *див.* іти́ (70)

◊ Іти́ на все *див.* іти́ (71)

◊ Іти́ на ді́ти *див.* іти́ (72)

◊ Іти́ на [золоту́ (срі́бну)] меда́ль *див.* іти́ (73)

Іти́ на поса́ду *див.* іти́ (14)

Іти́ напряме́ць *див.* іти́ (15)

Іти́ на супере́ки *див.* іти́ (16)

◊ Іти́ невторо́ваним шляхо́м (невторо́ваними шляха́ми) *див.* іти́ (74)

◊ Іти́ (перехо́дити) / піти́ (перейти́) на той світ *див.* іти́ (75)

◊ Іти́ / піти́ ва-ба́нк *див.* іти́ (76)

◊ Іти́ / піти́ вго́ру (все та вго́ру) *див.* іти́ (77)

Іти́ / піти́ в забрі́д *див.* іти́ (17)

◊ Іти́ / піти́ в закла́д *див.* іти́ (78)

Іти́ / піти́ в за́токи (в за́току) *див.* іти́ (18)

Іти́ / піти́ війно́ю *див.* іти́ (19)

Іти́ / піти́ в комі́рне *див.* іти́ (20)

Іти́ / піти́ в комі́рники *див.* іти́ (21)

Іти́ / піти́ в на́йми *див.* іти́ (22)

◊ Іти́ / піти́ в наро́д *див.* іти́ (79)

◊ Іти́ / піти́ врозрі́з *див.* іти́ (80)

Іти́ / піти́ в солда́ти *див.* іти́ (23)

◊ Іти́ / піти́ в хід *див.* іти́ (81)

◊ Іти́ / піти́ да́лі *див.* іти́ (82)

◊ Іти́ / піти́ до ві́нця́ *див.* іти́ (83)

◊ Іти́ / піти́ до рук (у ру́ки, *рідко* у ру́ку) *див.* іти́ (84)

◊ Іти́ / піти́ до спі́лки *див.* іти́ (85)

◊ Іти́ / піти́ з ди́мом *див.* іти́ (86)

◊ Іти́ / піти́ з ху́рою <Става́ти / ста́ти під ху́ру> *див.* іти́ (87)

◊ Іти́ / піти́ з [цього́ (сього́)] сві́ту *див.* іти́ (88)

◊ Іти́ / піти́ ко́лесом *див.* іти́ (89)

◊ Іти́ / піти́ ку́пою (*рідко* при ку́пі) *див.* іти́ (90)

◊ Іти́ / піти́ ку́рсом *див.* іти́ (91)

◊ Іти́ / піти́ на (в) лад (до ла́ду́) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́ (92)

◊ Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́) *див.* іти́ (93)

◊ Іти́ / піти́ на же́ртву *див.* іти́ (94)

◊ Іти́ / піти́ назу́стріч *див.* іти́ (95)

◊ Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті *див.* іти́ (96)

◊ Іти́ / піти́ на компромі́с із вла́сним сумлі́нням (вла́сною со́вістю) *див.* іти́ (97)

◊ Іти́ / піти́ на ко́ри́сть *див.* іти́ (98)

◊ Іти́ / піти́ [на] ма́рно (ма́рне) *див.* іти́ (99)

○ Іти́ / піти́ на мир (на прими́рення) *див.* іти́ (43)

◊ Іти́ / піти́ на мирову́ *див.* іти́ (100)

◊ Іти́ / піти́ на не́бо *див.* іти́ (101)

◊ Іти́ / піти́ на обро́к *див.* іти́ (102)

◊ Іти́ / піти́ на па́рі *див.* іти́ (103)

Іти́ / піти́ на перегово́ри *див.* іти́ (24)

◊ Іти́ / піти́ на підні́жний корм *див.* іти́ (104)

○ Іти́ / піти́ на попра́вку *див.* іти́ (44)

Іти́ / піти́ на по́ступки *див.* іти́ (25)

◊ Іти́ / піти́ напроло́м *див.* іти́ (105)

◊ Іти́ / піти́ на пропа́ще *див.* іти́ (106)

◊ Іти́ / піти́ на ри́зик (на риск) *див.* іти́ (107)

◊ Іти́ / піти́ на ру́ку *див.* іти́ (108)

Іти́ / піти́ на свій хліб (свого́ хлі́ба шука́ти) *див.* іти́ (26)

◊ Іти́ / піти́ на сме́рть *див.* іти́ (109)

Іти́ / піти́ на спочи́нок (на спочи́вок) *див.* іти́ (27)

Іти́ / піти́ на стра́ту *див.* іти́ (28)

◊ Іти́ / піти́ на тара́н *див.* іти́ (110)

◊ Іти́ / піти́ на хрест *див.* іти́ (111)

◊ Іти́ / піти́ під суд (на суд) <Става́ти / ста́ти пе́ред судо́м (на суд)> *див.* іти́ (112)

◊ Іти́ / піти́ по гаря́чих слі́да́х *див.* іти́ (113)

◊ Іти́ / піти́ по́пліч *див.* іти́ (114)

◊ Іти́ / піти́ про́ти вла́сного (свого́) сумлі́ння (про́ти вла́сної (своє́ї) со́вісті) *див.* іти́ (115)

◊ Іти́ / піти́ світ за́ очі *див.* іти́ (116)

◊ Іти́ / піти́ своє́ю доро́гою *див.* іти́ (117)

◊ Іти́ / піти́ свої́м три́бом *див.* іти́ (118)

◊ Іти́ / піти́ слі́дом *за ким* (по слі́да́х *чиїх*) *див.* іти́ (119)

Іти́ / піти́ у відпу́стку *див.* іти́ (29)

◊ Іти́ / піти́ шкере́бе́рть *див.* іти́ (120)

◊ Іти́ / піти́ шляхо́м (по лі́нії, лі́нією) наймéншого о́пору *див.* іти́ (141)

◊ Іти́ (повзти́, ру́хатися *і т. ін.)* черепа́хою (як (на́че, нена́че, немо́в) черепа́ха) *див.* іти́ (121)

◊ Іти́ попе́реду *див.* іти́ (122)

Іти́ (поспіша́ти) на змі́ну *див.* іти́ (30)

Іти́ (постригáтися) / піти́ (постри́гтися) в ченці́ (в черни́ці) *див.* іти́ (31)

◊ Іти́ (поступа́тися) наза́д *див.* іти́ (123)

◊ Іти́ / прийти́ на ду́мку *див.* іти́ (124)

◊ Іти́ (прихо́дити) з мече́м *див.* іти́ (125)

◊ Іти́ (прихо́дити) / прийти́ з пови́нною *див.* іти́ (126)

◊ Іти́ про́ти (насу́проти́) *кого, чого* <Іти́ всу́переч *кого, чого, кому, чому*> *див.* іти́ (127)

Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в танчо́к, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.)* *див.* іти́ (32)

◊ Іти́ (*рідко* похо́дити) з глибини́ душі́ (се́рця) *див.* іти́ (128)

◊ Іти́ (розліта́тися) / піти́ (розлеті́тися) пра́хом *див.* іти́ (129)

◊ Іти́ (ру́хатися) впере́д *див.* іти́ (130)

Іти́ (ру́хатися) / піти́ парале́льним ку́рсом (на парале́льних ку́рсах) *див.* іти́ (33)

◊ Іти́ (ру́хатися) / піти́ по висхідні́й *див.* іти́ (131)

Іти́ (руша́ти, виступа́ти *і т. ін.)* в похі́д (похо́дом) *див.* іти́ (34)

◊ Іти́ своє́ю че́ргою *див.* іти́ (132)

◊ Іти́ (става́ти, виступа́ти *і т. ін.)* / піти́ (ста́ти, ви́ступити *і т. ін.)* на прю *див.* іти́ (133)

Іти́ (става́ти) до лав а́рмії *див.* іти́ (35)

Іти́ (става́ти) / піти́ (ста́ти) до шлю́бу *див.* іти́ (36)

◊ Іти́ стопа́ми (по стопа́х) *див.* іти́ (134)

◊ Іти́ (ступа́ти) / піти́ (ступи́ти) у слід *див.* іти́ (135)

◊ Іти́ (схо́дити, ступа́ти) в грі́б (в гроб, до гро́бу) *див.* іти́ (136)

Іти́ (схо́дитися) / піти́ (зійти́ся) врукопа́ш (врукопа́шну) *див.* іти́ (37)

Іти́ (трима́тися) у фарва́тері <Трима́тися фарва́теру> *див.* іти́ (38)

◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ второ́ваними (прото́птаними) стежка́ми <Піти́ протёртою стёжкою> *див.* іти́ (137)
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ з торба́ми (з то́рбою) [по ха́тах] *див.* іти́ (138)
○ Іти́ (ходи́ти) / піти́ на же́бри (по же́брах, у же́бри) *див.* іти́ (45)
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ одніє́ю (ціє́ю ж) стёжкою *див.* іти́ (139)
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ під ру́ку *чию* (під руко́ю *чиєю*) *див.* іти́ (140)
◊ Іти́ як із ка́меня *див.* іти́ (142)
◊ Іти́ як по пи́саному *див.* іти́ (143)
◊ Ї́хати (іти́, поверта́ти) з я́рмарку (з то́ргу) *див.* ї́хати (1)
◊ Ки́датися (іти́, лі́зти) по тру́пах *чиїх* (че́рез тру́пи чиї) *див.* ки́датися
◊ Крок у крок іти́ (ступа́ти) *див.* іти́ (145)
На при́зов (до при́зову) іти́ *див.* іти́ (39)
На при́ступ іти́ (ки́датися) / піти́ (ки́нутися) <При́ступом іти́ / піти́> *див.* іти́ (40)
На причі́лок іти́ (захо́дити) / піти́ (зайти́) *див.* іти́ (41)
◊ На пси схо́дити (іти́) / зійти́ (піти́) *див.* схо́дити
◊ На чотирьо́х (чотирма́) іти́ (повзти́) / піти́ (поповзти́) *див.* чоти́ри
◊ Під шум іти́ *див.* іти́ (153)
◊ Піти́ / іти́ стёжкою *див.* піти́
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.*) / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.*) за течіє́ю (*рідше* по течії́, куди́ вода́ несе́) *див.* плисти́
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.*) / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.*) про́ти течії́ (про́ти води́) *див.* плисти́
◊ Пливти́ (плисти́, іти́, текти́ *і т. ін.*) / припливти́ (приплисти́, прийти́, притекти́ *і т. ін.*) до рук (у ру́ки) *див.* плисти́
Прийма́ти (іти́) / прийня́ти (піти́) на багне́ти *див.* прийма́ти
Пристава́ти (іти́) / приста́ти (піти́) в при́йми (у приймаки́) *див.* пристава́ти
Пуска́тися (іти́, підніма́тися) / пусти́тися (піти́, підня́тися, узя́тися) на хи́трощі *див.* пуска́тися
◊ Скака́ти (іти́) по верха́х *див.* скака́ти
◊ Текти́ (розтіка́тися, іти́ *і т. ін.*) / потекти́ (розтекти́ся, піти́ *і т. ін.*) крізь па́льці (по́між па́льцями) *див.* текти́
◊ У тропі́ (тропо́ю) іти́ (ступа́ти, прибіга́ти *і т. ін.*) / піти́ (прийти́, прибі́гти *і т. ін.*) *див.* іти́ (155)
◊ Ходи́ти (іти́) блу́дом *див.* ходи́ти
◊ Ходи́ти (іти́, ки́датися) / піти́ (ки́нутися) в штики́ *див.* ходи́ти
Ходи́ти (іти́) / піти́ до прича́стя *див.* ходи́ти
◊ Ходи́ти (іти́) / піти́ на ра́лець *див.* ходи́ти

ІТИ́СЯ
іде́ться
◊ Коли́ (як, якщо́ *і т. ін.*) [вже] на те пішло́ (пішло́ся) / іде́ (іде́ться) *див.* піти́

ІУ́ДА
іу́ди
◊ Іу́дин (Ю́дин) поцілу́нок <Поцілу́нок [від] Іу́ди (Ю́ди)> *див.* поцілу́нок

ІУДЕ́ЙСЬКИЙ
іуде́йська
◊ Стра́ху ра́ди іуде́йська (юде́йська) *див.* страх[1]

ІУ́ДИН
іу́дин
◊ Іу́дин (Ю́дин) поцілу́нок <Поцілу́нок [від] Іу́ди (Ю́ди)> *див.* поцілу́нок
іу́дине
◊ Іу́дине (ю́дине) пле́м'я (порі́ддя, корі́ння *і т. ін.*) *див.* пле́м'я
іу́дині
◊ Іу́дині (ю́дині) срібняки́ (срі́бники) *див.* срібня́к

ІШЕМІ́ЧНИЙ
ішемі́чна
△ Ішемі́чна хворо́ба се́рця *див.* хворо́ба

Ї́ДЕН
ї́ден
◊ Ї́ден дух *див.* дух (14)

ЇДО́М
їдо́м
◊ Поі́дом (їдьма́, їдо́м) ї́сти *див.* ї́сти (22)

ЇДЬМА́
їдьма́
◊ Поі́дом (їдьма́, їдо́м) ї́сти *див.* ї́сти (22)

Ї́ЖА
ї́жа
Гру́ба ї́жа *див.* ї́жа (1)
ї́жу
◊ Лихи́й на ї́жу *див.* лихи́й[1]

ЇЖА́К
їжа́к
△ Морськи́й їжа́к *див.* їжа́к (1)

ЇЗДА́
їзда́
△ Парфо́рсна їзда́ *див.* їзда́ (1)

Ї́ЗДИТИ
ї́здити
Виїжджа́ти (ї́здити) в світ *див.* виїжджа́ти (1)
◊ Ї́здити (ката́тися) / поі́хати ве́рхи на кому (на горбі́ чиєму) *див.* ї́здити (2)
Ї́здити на коле́сах *див.* ї́здити (1)
Ходи́ти (ї́здити, ки́датися *і т. ін.*) / піти́ (побі́гти, ки́нутися *і т. ін.*) по сусі́дах *див.* ходи́ти

Ї́СТИ
їв
◊ Ма́ло ка́ші їв (ї́ла, ї́ли) / з'їв (з'ї́ла, з'ї́ли) *див.* ї́сти (18)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) три дні (ти́ждень) [хлі́ба] не їв (не ї́ла, не ї́ли) *див.* ї́сти (25)
ї́вши
◊ Не ї́вши, не пи́вши *див.* ї́сти (21)
їдя́ть
◊ З чим його́ (її́) їдя́ть *див.* ї́сти (3)
◊ [І] собаки не їдя́ть *див.* соба́ка
◊ Їдя́ть його́ (її́, тебе́ *і т. ін.*) му́хи [з комара́ми] *див.* му́ха
їж
◊ Хоч вовк траву́ їж *див.* вовк (8)
◊ Хоч зе́млю їж *див.* ї́сти (23)
ї́ла
Журба́ їсть (су́шить) / з'ї́ла (зсуши́ла) *див.* журба́ (2)
◊ Ма́ло ка́ші їв (ї́ла, ї́ли) / з'їв (з'ї́ла, з'ї́ли) *див.* ї́сти (18)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) три дні (ти́ждень) [хлі́ба] не їв (не ї́ла, не ї́ли) *див.* ї́сти (25)
ї́ли
◊ Бода́й вовки́ тебе́ з'ї́ли <Вовки́ б тебе́ з'ї́ли / ї́ли> *див.* вовк (3)
◊ Ма́ло ка́ші їв (ї́ла, ї́ли) / з'їв (з'ї́ла, з'ї́ли) *див.* ї́сти (18)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) три дні (ти́ждень) [хлі́ба] не їв (не ї́ла, не ї́ли) *див.* ї́сти (25)
ї́сти
◊ [Ду́рно (дар́емно, задарма́, ма́рно *і т. ін.*)] хліб (харч) переводи́ти (ї́сти, збавля́ти) *див.* переводи́ти
◊ За сім верст киселю́ ї́сти *див.* ї́сти (2)
◊ Ї́сти біду́ *див.* ї́сти (4)
◊ Ї́сти (гри́зти, точи́ти) як (мов, ні́би *і т. ін.*) іржа́ залі́зо *див.* ї́сти (5)
◊ Ї́сти / з'ї́сти живце́м *див.* ї́сти (6)
◊ Ї́сти і пи́ти <Ї́сти, пи́ти> *див.* ї́сти (7)
◊ Ї́сти (лови́ти, хапа́ти) дрижаки́ *див.* ї́сти (8)
◊ Ї́сти мордачі́ (духопе́ли) *див.* ї́сти (9)
◊ Ї́сти немо́в не в се́бе *див.* ї́сти (10)
◊ Ї́сти не про́сить *див.* проси́ти
◊ Ї́сти (поіда́ти, же́рти, пожира́ти *і т. ін.*) очи́ма (о́ком) *див.* ї́сти (11)
Ї́сти скоро́мно *див.* ї́сти (1)
◊ Ї́сти собі́ се́рце <Карта́тися се́рцем> *див.* ї́сти (12)
◊ Ї́сти сухи́й хліб *див.* ї́сти (13)
◊ Ї́сти хліб *див.* ї́сти (14)
◊ Ї́сти хліб-сіль *див.* ї́сти (15)
◊ Ї́сти чужи́й хліб *див.* ї́сти (16)
◊ Казе́нний хліб ї́сти *див.* ї́сти (17)
◊ Ка́ші (ї́сти) про́сить *див.* проси́ти
◊ Неду́рно (неда́ром) хліб ї́сти *див.* ї́сти (19)
◊ Поі́дом (їдьма́, їдо́м) ї́сти *див.* ї́сти (22)
◊ Хо́чу (хо́чуть, хо́четься *і т. ін.*) ї́сти, [аж] шку́ра трі́щить *див.* шку́ра
їсть
Журба́ їсть (су́шить) / з'ї́ла (зсуши́ла) *див.* журба́ (2)
Іржа́ їсть (переїда́є, бере́ *і т. ін.*) *див.* іржа́ (1)
◊ Не жме́нею ка́шу їсть *див.* ї́сти (20)
◊ Со́ром їсть (кри́є) о́чі *див.* со́ром
◊ Ще на при́пічку ка́шу їсть *див.* ї́сти (24)

Ї́ХАТИ
їдь
◊ Іди́ (їдь, застава́йся *і т. ін.*) з ми́ром (в ми́рі) *див.* іти́ (51)
ї́хати
Іти́ (ї́хати, бі́гти *і т. ін.*) / піти́ (поі́хати, побі́гти *і т. ін.*) з покло́ном (на поклі́н) *див.* іти́ (12)
◊ Ї́хати (іти́, поверта́ти) з я́рмарку (з то́ргу) *див.* ї́хати (1)

Ї́ХНІЙ
ї́хній
◊ Враг його́ (її́, ї́хній *і т. ін.*) ма́тері *див.* враг (3)
◊ Ї́хній брат *див.* брат (11)
◊ Ма́тері (бі́сові, *рідше* ті́тці) його́ (її́, ї́хній *і т. ін.*) ковінька (ко́рінь) *див.* ковінька

◊ Тря́сця його́ (твоїй, і́хній *і т. ін.)* ма́-тері (ма́мі, *рідко* ба́тьку, ті́тці) *див.* тря́сця
і́хніми
◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі їх (і́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.)* імена́ми *див.* назива́ти
і́хнього
◊ На́шого (ва́шого, і́хнього *і т. ін.)* по́ля я́года *див.* я́года
ЙНЯ́ТИ
йня́ти
◊ Йня́ти *(рідше* дійма́ти) / *заст.* пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри *див.* йня́ти (1)
ЙНЯ́ТИСЯ
йме́ться
◊ Ві́ри не йме́ться *див.* ві́ра[1] (4)
◊ Робо́та рук не йме́ться *див.* робо́та
ЙО́ЙКНУТИ
йо́йкнуло
◊ Се́рце йо́йкнуло *див.* се́рце
ЙО́ЛОП
йо́лоп
◊ Йо́лоп Царя́ Небе́сного *див.* йо́лоп (1)
ЙОРКШИ́РСЬКИЙ
йоркши́рська
△ Йоркши́рська сви́ня *див.* свиня́
йоркши́рський
△ Йоркши́рський тер'є́р *див.* тер'є́р
ЙО́ТА
йо́ти
◊ [Усе́] до йо́ти *див.* йо́та (2)
йо́ту
◊ І (ні, а́ні) на йо́ту *див.* йо́та (1)
ЙТИ
йде
◊ Аж *(рідко* ті́льки) луна́ йде (розляга́-ється, *рідше* гоготи́ть *і т. ін.)* / пішла́ (розляглá́ся, *рідше* загоготі́ла *і т. ін.)* *див.* луна́
◊ Все йде до рук (у ру́ку) *див.* весь[1] (8)
◊ Голова́ [йде́ (хо́дить)] / [пішла́ (захо-ди́ла)] о́бертом (кру́гом, хо́дором *і т. ін.)* *див.* голова́ (17)
◊ Ді́ло йде / піде́ *див.* ді́ло (7)
◊ Колі́ на пра́вду йде / пішло́ *див.* іти́ (144)
◊ Мо́ва йде (мо́виться, була́) *див.* мо́ва
◊ Не йде на ду́мку (на ум) *див.* іти́ (147)
◊ Не лі́зе (не йде) / не полі́зе в рот (у го́рло, *грубо* в пе́льку) *див.* лі́зти
◊ Сам (сама́, само́ *і т. ін.)* [ні́би] до рук (у ру́ки) йде *див.* сам
◊ Сон не йде на о́чі (в го́лову) *див.* сон[1]
◊ У голові́ все йде / пішло́ о́бертом *див.* весь[1] (24)
◊ Хай [усе́] йде пра́хом *див.* іти́ (156)
◊ Чу́тка йде́ (ши́риться, розно́ситься, розхо́диться *і т. ін.)* / пішла́ (про-йшла́, поши́рилась, рознесла́ся, ро-зійшла́ся *і т. ін.)* *див.* чу́тка
◊ Шмато́к *(рідше* кусо́к) не йде (не лі́зе) / не піде́ (не полі́зе) в го́рло *див.* шмато́к
йти
◊ Ку́пка́ми (ку́пкою) йти (стоя́ти *і т. ін.)* *див.* ку́пка
◊ Не бра́тися (не вхо́дити, не йти) в раху́бу *див.* бра́тися (23)
◊ Не вихо́дити (не йти) з па́м'яті *(рідко* з па́мки) *див.* вихо́дити (42)
◊ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
◊ Не йти в раху́нок *див.* іти́ (148)
◊ Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* іти́ (149)
◊ Не йти́ (не лі́зти) / не піти́ (не полі́зти) в го́лову *див.* іти́ (150)
◊ Не йти / не піти́ да́лі вух *див.* іти́ (151)
◊ Під ку́лі йти / піти́ *див.* іти́ (152)
◊ Семими́льними кро́ками йти (просу-ва́тися, ступа́ти *і т. ін.)* *див.* іти́ (154)
◊ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.)* / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.)* на дно *див.* спуска́тися
Сті́но́ю стоя́ти (йти, прохо́дити *і т. ін.)* / ста́ти (піти́, пройти́ *і т. ін.)* *див.* стоя́ти
○ У го́пки йти *див.* іти́ (46)
◊ Хоч крізь (скрізь) зе́млю йти *див.* іти́ (157)
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] за водо́ю йти / піти́ *див.* іти́ (159)
йти́муть
◊ Як сви́ні з череди́ йти́муть *див.* свиня́
йшло
◊ Куди́ [на́ше] не йшло *див.* іти́ (146)
◊ Щоб тобі́ (йому́, їй *і т. ін.)* з води́ й [з] роси́ йшло <З роси́ та з води́ [тобі́ (йому́, їй *і т. ін.)*]> *див.* іти́ (158)
ЙТИ́СЯ
йде́ться
◊ Куди́ воно́ йде́ться *див.* воно́ (1)
◊ У ру́ку [йде́ться] *див.* рука́
КАБА́К[2]
кабака́
◊ Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́) *див.* дава́-ти (119)
КАБА́КА
каба́ки
◊ Да́ти (вте́рти) / дава́ти каба́ки *див.* дава́ти (133)
КАБАЛІСТИ́ЧНИЙ
кабалісти́чні
Кабалісти́чні зна́ки *див.* знак (1)
КАБА́ЛЬНИЙ
каба́льні
△ Каба́льні кни́ги *див.* кни́га
КА́БЕЛЬ
ка́бель
△ Коаксіа́льний ка́бель *див.* ка́бель (1)
△ Трансатланти́чний телефо́нний ка́-бель *див.* ка́бель (2)
КА́БЕЛЬНИЙ
ка́бельне
Ка́бельне телеба́чення *див.* телеба́чення
КАБІНЕ́Т
кабіне́т
Кабіне́т Мініс́трів Украї́ни *див.* кабіне́т (1)
КАБІНЕ́ТНИЙ
кабіне́тний
△ Кабіне́тний роя́ль *див.* роя́ль
КАБЛУ́К
каблу́к
Ві́денський каблу́к *див.* каблу́к (1)
каблуки́
◊ Оббива́ти / пооббива́ти каблуки́ *див.* каблу́к (2)
каблуко́м
◊ Трима́ти під каблуко́м *див.* трима́ти
КАБОТА́ЖНИЙ
каботáжне
Каботáжне пла́вання *див.* пла́вання
КА́ВА[1]
ка́ва
Розчи́нна ка́ва *див.* ка́ва[1] (1)
Чо́рна ка́ва *див.* ка́ва[1] (2)
ка́ви
Ко́льору ка́ви [з молоко́м] *див.* ко́лір
КАВАЛЕ́Р
кавале́р
Стари́й кавале́р *див.* кавале́р (1)
КАВАЛЕ́РІЯ
кавале́рія
△ Важка́ кавале́рія *див.* кавале́рія (1)
△ Легка́ кавале́рія *див.* кавале́рія (2)
КАВА́ЛОК
кава́лок
◊ Шмато́к (кусо́к, ку́сень, ку́сник, *рідко* кава́лок) хлі́ба [насу́щного] *див.* шмато́к
КА́ВОВИЙ
ка́вове
△ Ка́вове де́рево *див.* де́рево (10)
КАГАНЕ́ЦЬ
каганці́
◊ Аж каганці́ посвіти́лися *див.* кагане́ць (1)
КАДА́СТР
када́стр
△ Во́дний када́стр *див.* када́стр (1)
△ Земе́льний када́стр *див.* када́стр (2)
КАДЕ́ТСЬКИЙ[1]
каде́тський
△ Каде́тський ко́рпус *див.* ко́рпус
КАДИ́ЛО
кади́ло
◊ Роздму́хувати (роздува́ти) / роздму́хати (розду́ти) кади́ло *див.* роздму́хувати
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ме́ртвому (уме́р-лому) кади́ло *див.* кади́ло (1)
КАДИ́ТИ
кади́ти
◊ Кади́ти (пали́ти, кури́ти *і т. ін.)* фіміа́м *див.* кади́ти (1)
КА́ДРИ
ка́дрів
Ві́дділ ка́дрів *див.* ві́дділ (1)
КАЗА́Н
каза́н
△ Опа́лювальний коте́л (каза́н) *див.* коте́л
△ Парови́й (каза́н) коте́л *див.* коте́л
казані́
◊ Кипи́ть як (мов, ні́би *і т. ін.)* у казані́ *див.* кипі́ти
КАЗАНО́К
казанко́ві
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* мі́дний казано́к (мі́дному казанко́ві) *див.* казано́к (2)
казано́к
◊ Казано́к (баня́к, макі́тра) ва́рить / *рідше* казано́к (баня́к) зва́рив (макі́тра звари́ла) *див.* казано́к (1)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* мі́дний казано́к (мі́дному казанко́ві) *див.* казано́к (2)
КАЗА́НСЬКИЙ
каза́нська
◊ Каза́нська сирота́ *див.* сирота́

КАЗА́РМА
каза́рму
Ми́ти / поми́ти ха́ту (кімна́ту, каза́рму *і т. ін.) див.* ми́ти
КАЗА́ТИ
ка́же
◊ Се́рце ка́же (каза́ло, підка́зує *і т. ін.)* / ска́же (сказа́ло, підказа́ло *і т. ін.) див.* се́рце
кажи́
◊ Що (як) [там] не кажи́ (не говори́) *див.* що[1]
кажу́
Кому́ ска́зано / кажу́ *див.* ска́заний
ка́жуть
○ Як [то] ка́жуть *див.* каза́ти (8)
ка́жучи
○ До сло́ва ка́жучи *див.* каза́ти (1)
○ Іна́кше ка́жучи *див.* каза́ти (2)
○ Ко́ротко ка́жучи *див.* каза́ти (3)
Між (межи́) на́ми [ка́жучи] *див.* ми
○ М'я́ко ка́жучи *див.* каза́ти (4)
○ Не вам (не тобі́) ка́жучи *див.* каза́ти (5)
○ Пра́вду ка́жучи *див.* каза́ти (6)
○ Щи́ро ка́жучи *див.* каза́ти (7)
каза́ло
◊ Се́рце ка́же (каза́ло, підка́зує *і т. ін.)* / ска́же (сказа́ло, підказа́ло *і т. ін.) див.* се́рце
каза́ти
◊ Бода́й не каза́ти *див.* каза́ти (9)
◊ [Й] говори́ти (каза́ти) ні́чого (нема́ чого́, нема́ що) <Шко́да́ й говори́ти (каза́ти)> *див.* говори́ти (9)
◊ Що й каза́ти *див.* каза́ти (10)
КАЗЕ́ННИЙ
казе́нний
◊ Казе́нний дім *див.* дім (6)
◊ Казе́нний хліб ї́сти *див.* ї́сти (17)
казе́нні
Казе́нні селя́ни *див.* селяни́н
◊ Посади́ти на казе́нні хліба́ (харчі́) *див.* посади́ти
КА́ЗКА
ка́зка
◊ Без со́рому ка́зка *див.* ка́зка (3)
◊ Ка́зка про бі́лого (соло́м'яного, рябо́го) бичка́ *див.* ка́зка (4)
Чарівна́ ка́зка *див.* ка́зка (1)
казки́
△ Ревізькі казки́ (рее́стри) *див.* ка́зка (2)
ка́зці
◊ Ні (ані́) в ка́зці сказа́ти (розказа́ти), ні (ані́) перо́м описа́ти ([не] списа́ти) *див.* сказа́ти
КАЗКО́ВИЙ
казко́ве
◊ Казко́ве ца́рство *див.* ца́рство
КАЗНАЧЕ́ЙСЬКИЙ
казначе́йський
△ Казначе́йський раху́нок *див.* раху́нок
КА́ЇНІВ
ка́їнова
◊ Ка́їнова душа́ *див.* душа́ (60)
◊ Ка́їнова печа́ть <Ка́їнове тавро́> *див.* печа́ть
ка́їнове
◊ Ка́їнова печа́ть <Ка́їнове тавро́> *див.* печа́ть
◊ Ка́їнове ді́ло *див.* ді́ло (19)

КАЙДА́НИ
кайда́ни
◊ Забити (закува́ти) в кайда́ни (в коло́дки, в коло́дку) *див.* забива́ти (8)
◊ Носи́ти кайда́ни *див.* носи́ти
◊ Поволокти́ кайда́ни *див.* поволокти́
◊ Позабива́ти в кайда́ни (в коло́дки) *див.* позабива́ти
◊ Рва́ти (розрива́ти, розбива́ти) / порва́ти (розби́ти) кайда́ни (пу́та, ланцюги́) *див.* рва́ти
КАЙНОЗО́ЙСЬКИЙ
кайнозо́йська
△ Кайнозо́йська е́ра *див.* е́ра (4)
КАЛАМУ́ТИТИ
каламу́тити
◊ Каламу́тити / скаламу́тити (закаламу́тити) во́ду *див.* каламу́тити (1)
КАЛАМУ́ТНИЙ
каламу́тній
◊ Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній (*рідше* мутній) воді́ *див.* лови́ти
КАЛАТА́ТИ
калата́ти
◊ Вік калата́ти / скалата́ти *див.* калата́ти (1)
КАЛА́Ч
калаче́м
◊ І калаче́м не ви́манити *див.* вима́нювати (1)
◊ [І (ніяким)] калаче́м (ме́дом) не замани́ти *див.* зама́нювати (2)
КАЛЕНДА́Р
календа́р
△ Григоріа́нський календа́р *див.* календа́р (4)
Перекидни́й календа́р *див.* календа́р (1)
Податко́вий календа́р *див.* календа́р (2)
△ Республіка́нський календа́р *див.* календа́р (5)
Церко́вний календа́р *див.* календа́р (3)
△ Юліа́нський календа́р *див.* календа́р (6)
КАЛЕ́НДИ
кале́нд
◊ До гре́цьких кале́нд *див.* кале́нди (1)
КАЛИ́НА
кали́на
△ Чо́рна кали́на *див.* кали́на (1)
КАЛИ́ТКА
кали́тка
◊ По́вна (непоро́жня, наби́та *і т. ін.)* кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня
◊ Поро́жня (легка́, пуста́) кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня
◊ Товста́ кали́тка (кише́ня) *див.* кали́тка (1)
кали́ткою
◊ Потруси́ти кали́тку (кали́ткою, кише́ні *і т. ін.) див.* потруси́ти
◊ Трусну́ти (трусону́ти) кали́ткою (кали́точку) *див.* трусну́ти
кали́тку
◊ Потруси́ти кали́тку (кали́ткою, кише́ні *і т. ін.) див.* потруси́ти
КАЛИ́ТОЧКА
кали́точку
◊ Трусну́ти (трусону́ти) кали́ткою (кали́точку) *див.* трусну́ти

КАЛІБРО́ВАНИЙ
калібро́вана
△ Калібро́вана сталь *див.* сталь[1]
КАЛІБРУВА́ЛЬНИЙ
калібрува́льна
△ Калібрува́льна інваріа́нтність *див.* інваріа́нтність (1)
△ Калібрува́льна симетрі́я *див.* симетрі́я
калібрува́льне
△ Калібрува́льне по́ле *див.* по́ле
КАЛІГРАФІ́ЧНИЙ
каліграфі́чне
Каліграфі́чне письмо́ *див.* письмо́
каліграфі́чний
Каліграфі́чний по́черк *див.* по́черк
КА́ЛІЙ
ка́лій
△ Ціа́нистий ка́лій *див.* ка́лій (1)
КАЛІ́КА
калі́ки
◊ Півтори́ калі́ки *див.* півтора́
КАЛІ́Ф
калі́ф
◊ Халі́ф (калі́ф) на час (на годи́ну) *див.* халі́ф
КАЛО́РІЯ
кало́рія
△ Вели́ка кало́рія *див.* кало́рія (1)
△ Мала́ кало́рія *див.* кало́рія (2)
КАЛО́ШІ
кало́шу
◊ Посади́ти в кало́шу *див.* посади́ти
◊ Сіда́ти / сі́сти в калю́жу (в кало́шу) *див.* сіда́ти
КАЛЬЦИНО́ВАНИЙ
кальцино́вана
△ Кальцино́вана со́да *див.* со́да
КА́ЛЬЦІЙ
ка́льцію
△ Гідрокарбона́т ка́льцію *див.* гідрокарбона́т (1)
△ Гідрокси́д ка́льцію *див.* гідрокси́д (1)
△ Окси́д ка́льцію *див.* окси́ди
△ Ціанамі́д ка́льцію *див.* ціанамі́д
△ Цукра́т ка́льцію *див.* цукра́т
КАЛЬЯ́Н
калья́н
Кури́ти (пали́ти, смокта́ти *і т. ін.)* лю́льку (калья́н, наргіле́ *і т. ін.) див.* кури́ти[1]
Поку́рювати / покури́ти лю́льку (кальян, наргіле́ *і т. ін.) див.* поку́рювати
КАЛЮ́ЖА
калю́жі
◊ Ви́тягти (ви́тягнути) / витяга́ти (витя́гувати) з боло́та (з багна́, з калю́жі, з грязю́ки *і т. ін.) див.* витяга́ти (6)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* батого́м по калю́жі *див.* бати́г (3)
калю́жу
◊ Сіда́ти / сі́сти в калю́жу (в кало́шу) *див.* сіда́ти
КАЛЯ́ТИ
каля́ти
◊ Брудни́ти (паску́дити, каля́ти *і т. ін.)* ру́ки *див.* брудни́ти (1)
КАМЕНЮ́КА
каменю́ка
◊ Ка́мінь (каменю́ка, з ка́менем, з каменю́кою) за па́зухою *див.* ка́мінь (10)

каменю́кою
◇ Ка́мінь (каменю́ка, з ка́менем, з каменю́кою) за па́зухою *див.* ка́мінь (10)
каменю́ку
◇ Трима́ти (держа́ти) ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою *див.* трима́ти
◇ Хова́ти ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою *див.* хова́ти[1]
КА́МЕРА
ка́мера
△ Бу́льбашкова ка́мера *див.* ка́мера (2)
Ка́мера сме́ртників <Сме́ртна ка́мера> *див.* ка́мера (1)
КАМЕРА́ЛЬНИЙ[1]
камера́льні
△ Камера́льні робо́ти *див.* робо́та
КА́МЕРНИЙ[2]
ка́мерна
Ка́мерна му́зика *див.* му́зика
КАМІНЕ́ЦЬ
каміне́ць
◇ Ка́мінь (каміне́ць, камі́нчик) у горо́д *див.* ка́мінь (15)
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (каміне́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
камінця́
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (каміне́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
КАМІ́ННИЙ[1]
камі́нне
◇ Кам'яне́ (камі́нне) се́рце *див.* се́рце
камі́нний
◇ Кам'яни́й (камі́нний) сон *див.* сон[1]
камі́нну
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) на кам'яну́ (*рідко* камі́нну) го́ру *див.* гора́ (5)
КАМІ́ННЯ
камі́ння
◇ Ка́мінь ліг (камі́ння ляглó) на се́рце *див.* ка́мінь (12)
△ Кошто́вне (дорогоці́нне) камі́ння *див.* камі́ння (1)
◇ Підво́дне камі́ння *див.* камі́ння (2)
◇ Хай (хоч) камі́ння з не́ба [па́дає] *див.* камі́ння (3)
камі́нням
◇ Закида́ти камі́нням *див.* закида́ти[1] (2)
◇ Побива́ти камі́нням *див.* побива́ти
КАМІ́НЧИК
камі́нчик
◇ Ка́мінь (каміне́ць, камі́нчик) у горо́д *див.* ка́мінь (15)
камі́нчики
◇ [Ки́дати / ки́нути] камі́нчики у горо́д *див.* камі́нчик (1)
КА́МІНЬ
ка́менем
◇ Бода́й ти ка́менем сів *див.* сіда́ти
◇ Дави́ти ка́менем <Дави́ти ка́менем [на] гру́ди (се́рце)> *див.* дави́ти (2)
◇ З ка́менем на душі́ (в гру́дях) *див.* ка́мінь (9)
◇ Ка́менем (ка́мнем) з се́рця спа́сти *див.* спада́ти
◇ Ка́менем лягти́ (упа́сти) на се́рце (на се́рці) *див.*ляга́ти
◇ Ка́мінь (каменю́ка, з ка́менем, з каменю́кою) за па́зухою *див.* ка́мінь (10)
◇ Ки́дати / ки́нути ка́мінь (ка́менем, ка́меня) *див.* ки́дати
◇ Лежа́ти [ва̀жки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́) *див.* лежа́ти
◇ Лягти́ ка́менем на дно (на дні) *див.* ляга́ти
◇ Се́рце ка́менем лежи́ть *див.* се́рце
◇ Сиді́ти ка́менем (пенько́м, кря́чкою *і т. ін.*) *див.* сиді́ти
◇ Сіда́ти / сі́сти ка́менем *див.* сіда́ти
◇ [Як] па́лицею (ша́пкою, ка́менем *і т. ін.*) доки́нути *див.* докида́ти[2] (3)
ка́мені
△ Ве́нні ка́мені *див.* ка́мінь (5)
◇ Ка́меня на ка́мені не лиши́лося (не зали́шилося, *рідко* не зоста́лося *і т. ін.*) *див.* лиша́тися
◇ Ка́меня на ка́мені не лиши́ти (не зали́шити) / не лиша́ти (не залиша́ти) *див.* лиша́ти
ка́меня
Ви́тин ка́меня *див.* ви́тин (1)
◇ Іти́ як із ка́меня *див.* іти́ (142)
◇ Ка́меня на ка́мені не лиши́лося (не зали́шилося, *рідко* не зоста́лося *і т. ін.*) *див.* лиша́тися
◇ Ка́меня на ка́мені не лиши́ти (не зали́шити) / не лиша́ти (не залиша́ти) *див.* лиша́ти
◇ Ки́дати / ки́нути ка́мінь (ка́менем, ка́меня) *див.* ки́дати
◇ Но́ги (п'я́ти, сту́пні) прикипа́ють (пристаю́ть) / прикипі́ли (прирослі́) до землі́ (ка́меня, мі́сця *і т. ін.*) *див.* нога́
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) з ка́меня ви́битий *див.* ви́битий (2)
ка́мінь
◇ [Важки́й] ка́мінь да́вить ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь (8)
△ Ви́нний ка́мінь *див.* ка́мінь (6)
Ди́кий ка́мінь *див.* ка́мінь (1)
◇ Заклада́ти / закла́сти пе́рший ка́мінь *див.* заклада́ти (2)
◇ Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́) *див.* здійма́ти (3)
◇ Ка́мінь із се́рця скоти́вся *див.* ка́мінь (11)
◇ Ка́мінь (каменю́ка, з ка́менем, з каменю́кою) за па́зухою *див.* ка́мінь (10)
◇ Ка́мінь (каміне́ць, камі́нчик) у горо́д *див.* ка́мінь (15)
◇ Ка́мінь ліг (камі́ння ляглó) на се́рце *див.* ка́мінь (12)
◇ Ка́мінь на ши́ї (на ши́ю) *див.* ка́мінь (13)
◇ Ка́мінь спотика́ння *див.* ка́мінь (14)
◇ Ки́дати / ки́нути ка́мінь (ка́менем, ка́меня) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (каміне́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
△ Лазуро́вий ка́мінь *див.* ка́мінь (7)
Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь) *див.* нако́вувати
◇ Нарі́жний ка́мінь *див.* ка́мінь (16)
◇ На се́рце мов (немо́в, на́че *і т. ін.*) хто ка́мінь наверну́в *див.* хто[1]
◇ Наско́чила (найшла́, натра́пила *і т. ін.*) коса́ на ка́мінь *див.* наска́кувати[2]
◇ Про́бний (спро́бний) ка́мінь *див.* ка́мінь (17)
◇ Простяга́ти / простягти́ (простягну́ти) ка́мінь *див.* простяга́ти
◇ Се́рце не ка́мінь *див.* се́рце
Тверди́й, як (мов, ні́би *і т. ін.*) ка́мінь *див.* тверди́й
Тесо́вий ка́мінь *див.* ка́мінь (2)
◇ Трима́ти (держа́ти) ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою *див.* трима́ти
◇ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь (18)
Філосо́фський ка́мінь *див.* ка́мінь (3)
◇ Хова́ти ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою *див.* хова́ти[1]
Ювелі́рний ка́мінь *див.* ка́мінь (4)
◇ Як ка́мінь *див.* ка́мінь (19)
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся *і т. ін.*) *див.* ка́мінь (20)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти) *див.* зніма́ти (18)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ка́мінь ліг на ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь (21)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ка́мінь у во́ду *див.* ка́мінь (22)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто ка́мінь зняв з душі́ *див.* хто[1]
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто ка́мінь на ду́шу наверну́в *див.* хто[1]
ка́мнем
◇ Ка́менем (ка́мнем) з се́рця спа́сти *див.* спада́ти
КАМПА́НІЯ
кампа́нія
Збира́льна кампа́нія *див.* кампа́нія (1)
Посівна́ кампа́нія *див.* кампа́нія (2)
Рекла́мна кампа́нія *див.* кампа́нія (3)
КАМПЕ́ШЕВИЙ
кампе́шеве
△ Кампе́шеве де́рево *див.* де́рево (11)
КАМУФЛЯ́ЖНИЙ
камуфля́жна
Камуфля́жна фо́рма *див.* фо́рма
КА́МФОРНИЙ
камфо́рне
△ Ка́мфо́рне де́рево *див.* де́рево (12)
КА́МФОРОВИЙ
ка́мфорова
△ Ка́мфо́рова олі́я *див.* олі́я
КАМ'ЯНИ́Й
кам'яна́
Кам'яна́ ба́ба *див.* ба́ба[1] (1)
△ Кам'яна́ сіль *див.* сіль
△ Кам'яна́ ша́пка *див.* ша́пка
△ Кам'яни́й вік <Кам'яна́ доба́> *див.* вік (14)
кам'яне́
△ Кам'яне́ ву́гілля *див.* ву́гілля (5)
◇ Кам'яне́ (камі́нне) се́рце *див.* се́рце
△ Кам'яне́ литво́ *див.* литво́
кам'яни́й
△ Кам'яни́й вік <Кам'яна́ доба́> *див.* вік (14)
◇ Кам'яни́й (камі́нний) сон *див.* сон[1]
Кам'яни́й мішо́к *див.* мішо́к

кам’яни́м
◊ З кам’яни́м лицéм *див.* лицé
кам’янóю
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* за [кам’янóю] горóю *(рідше* стінóю) *див.* горá (4)
кам’яну́
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* на кам’яну́ *(рідко* камíнну) гóру *див.* горá (5)
КАМ’ЯНÍТИ
кам’яніє
◊ Сéрце кам’яніє (камені́є) / скам’яніло (скаменíло) *див.* сéрце
КАНА́ПА
кана́па
Турéцький дивáн <Турéцька кана́па> *див.* дивáн[1] (1)
КАНА́Т
кана́т
△ Мані́льський кана́т *див.* кана́т (1)
кана́ти
◊ Рубáти кана́ти *див.* рубáти
КАНА́ТНИЙ
кана́тна
△ Кана́тна (кана́тно-підвіснá) дорóга *див.* дорóга (3)
КАНА́ТНО-ПІДВІСНИ́Й
кана́тно-підвіснá
△ Кана́тна (кана́тно-підвіснá) дорóга *див.* дорóга (3)
КАНÍКУЛИ
канíкули
△ Парлáментські канíкули *див.* канíкули (1)
КАНОНÉРСЬКИЙ
канонéрський
△ Канонéрський чóвен *див.* чóвен
КА́НУТИ
ка́нути
◊ Ка́нути в бéзвість (у небуття́, у вíчність) *див.* ка́нути (2)
◊ Ка́нути в Лéту *див.* ка́нути (1)
◊ [Як (мов, ніби *і т. ін.)*] у вóду впáсти (ка́нути, пірну́ти *і т. ін.) див.* упáсти[1]
КАНЦЕЛЯ́РСЬКИЙ
канцеля́рська
Канцеля́рська мóва *див.* мóва
канцеля́рське
Канцеля́рське письмó *див.* письмó
канцеля́рський
◊ Канцеля́рський посіпáка *див.* посіпáка
Канцеля́рський пóчерк *див.* пóчерк
КА́ПАТИ
ка́пає
◊ За ши́ю (за спи́ну, за кóмір *і т. ін.)* не ллє (не ка́пає) *див.* ли́ти
ка́пати
◊ Ка́пати на мíзки (на мóзок) *див.* ка́пати (1)
КАПÉЛА
капéла
А капéла *див.* капéла (1)
КА́ПЕЛЬКА
ка́пельки
◊ Ні (ані́) крáплі (краплúни, кáплі, крáпельки, ка́пельки *і т. ін.) див.* крáпля
КАПЕЛЮ́Х
капелю́х
Знімáти (скидáти, здіймáти) / зня́ти (ски́нути, здійня́ти) шáпку (бриль, капелю́х *і т. ін.) див.* знімáти (6)
М’яки́й капелю́х *див.* капелю́х (1)
△ Трику́тна шáпка <Трику́тний капелю́х> *див.* шáпка
◊ Хапáтися за шáпку (капелю́х) *див.* хапáтися
капелю́хи
Поздіймáти (познімáти) шапки́ (брилí, капелю́хи *і т. ін.) див.* поздіймáти
КАПІТА́Л
капіта́л
△ Авансóваний капіта́л *див.* капіта́л (1)
△ Акціонéрний капіта́л *див.* капіта́л (2)
△ Вéнчурний капіта́л *див.* капіта́л (3)
△ Вкла́дений капіта́л *див.* капіта́л (4)
△ Змíнний капіта́л *див.* капіта́л (5)
△ Інвестиці́йний капіта́л *див.* капіта́л (6)
◊ Мéртвий капіта́л *див.* капіта́л (12)
△ Основни́й капіта́л *див.* капіта́л (7)
△ Пості́йний капіта́л *див.* капіта́л (8)
△ Початкóвий (стáртовий) капіта́л *див.* капіта́л (9)
△ Продукти́вний капіта́л *див.* капіта́л (10)
△ Стату́тний капіта́л *див.* капіта́л (11)
капіта́лу
△ Відпли́в (відтíк) капіта́лу *див.* відпли́в (1)
КАПІТА́ЛЬНИЙ
капіта́льна
△ Капіта́льна стінá *див.* стінá
капіта́льне
△ Капіта́льне будівни́цтво *див.* будівни́цтво (4)
капіта́льний
△ Капіта́льний ремóнт *див.* ремóнт
капіта́льні
△ Капіта́льні вкла́дення *див.* вкла́дення[1] (1)
КАПІТА́Н
капіта́н
△ Капіта́н другóго рáнгу *див.* капіта́н (1)
△ Капіта́н пéршого рáнгу *див.* капіта́н (2)
△ Капіта́н трéтього рáнгу *див.* капіта́н (3)
КАПІТА́НСЬКИЙ
капіта́нський
△ Капіта́нський місто́к *див.* місто́к
КАПКА́Н
капка́н
◊ Попáсти (попáстися, потрáпити *і т. ін.)* / попадáти (попадáтися, потрапля́ти *і т. ін.)* в тенéта (в лабéти, у пáстку, в петлю́, в хому́т, у сильцé, в капка́н, в ярмó, у павути́ну *і т. ін.) див.* попадáти
КА́ПЛЯ
ка́плі
◊ До [остáнньої] крáплі (ка́плі, краплúни *і т. ін.) див.* крáпля
◊ До остáнньої крáплі (ка́плі, краплúни *і т. ін.)* крóві *див.* крáпля
◊ Ні (ані́) крáплі (краплúни, ка́плі, крáпельки, ка́пельки *і т. ін.) див.* крáпля
ка́плю
◊ Крáпля (ка́пля, краплúна, крáпелька *і т. ін.)* в крáплю (в ка́плю, в краплúну, в крáпельку *і т. ін.) див.* крáпля
ка́пля
◊ Крáпля (ка́пля, краплúна *і т. ін.)* в мóрі *див.* крáпля
◊ Крáпля (ка́пля, краплúна, крáпелька *і т. ін.)* в крáплю (в ка́плю, в краплúну, в крáпельку *і т. ін.) див.* крáпля
КА́ПОСТЬ
ка́пость
○ На зло <На злíсть> <*заст.* На ка́пость> *див.* зло[1] (1)
КАПТА́Н
капта́н
◊ Полатáти штани́ (жупáн, капта́н *і т. ін.) див.* полатáти
КАПУ́СТА
капу́ста
△ Брюссéльська капу́ста *див.* капу́ста (1)
△ Головчáста капу́ста *див.* капу́ста (2)
△ Зáяча капу́ста *див.* капу́ста (3)
△ Морськá капу́ста *див.* капу́ста (4)
△ Пекíнська капу́ста *див.* капу́ста (5)
△ Савóйська капу́ста *див.* капу́ста (6)
△ Цвітнá капу́ста *див.* капу́ста (7)
капу́сти
◊ Наздогáд (навдогáд, *розм.* надогáд) буря́кíв [, щоб далí капу́сти *(рідко* колú мóркви трéба)] *див.* наздогáд
капу́стою
◊ Гopóx з капу́стою *див.* горóх (2)
◊ Наколоти́ти горóху з капу́стою *див.* наколóчувати
капу́сту
◊ На капу́сту (на сíчку, на лóкшину *і т. ін.) див.* капу́ста (8)
КАПУ́СТЯНИЙ
капу́стяна
◊ Капу́стяна (ку́ряча, дубóва) головá *див.* головá (33)
КАПШУ́К
капшу́к
◊ Розв’я́зувати / розв’язáти капшу́к *див.* розв’я́зувати
КА́РА
ка́ра
◊ Смéртна ка́ра *див.* ка́ра (1)
◊ [Чи́ста] ка́ра Бóжа (Госпóдня, вавилóнська) *див.* ка́ра (2)
ка́ри
◊ Ка́ри (судá, розпрáви *і т. ін.)* немá (немáє) *див.* немá
◊ Під стрáхом [смéртної] ка́ри (смéрті, покарáння *і т. ін.) див.* страх[1]
◊ Проси́ти ка́ри Бóжої *див.* проси́ти
ка́ру
◊ Нести́ ка́ру *див.* нести́
◊ Приймáти / прийня́ти ка́ру *див.* приймáти
КАРА́КУЛЬ
кара́куль
Шту́чний кара́куль *див.* кара́куль (1)
КАРА́КУЛЬСЬКИЙ
кара́кульська
△ Кара́кульська вівця́ *див.* вівця́ (1)
КАРАНТИ́ННИЙ
каранти́нні
△ Каранти́нні бур’яни́ *див.* бур’я́н (1)
КАРА́СЬ
кара́сь
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* кара́сь рóтом гли́пає *див.* кара́сь (1)
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* кара́сь у вéршу *див.* кара́сь (2)

карася́
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* у карася́ во́вни *див.* во́вна (2)
КАРАУ́Л
карау́л
Ста́вити / поста́вити ва́рту (сторо́жу, карау́л *і т. ін.) див.* ста́вити
◊ Хоч [ґвалт (карау́л, про́бі, кри́ком *і т. ін.)*] кричи́ *див.* крича́ти
КАРБ
карб
Затя́ти карб *див.* затина́ти (1)
◊ Ста́вити (кла́сти) / поста́вити (покла́сти) на карб *див.* ста́вити
КАРБІ́ДНИЙ
карбі́дна
△ Карбі́дова (карбі́дна) ла́мпа *див.* ла́мпа
КАРБІ́ДОВИЙ
карбі́дова
△ Карбі́дова (карбі́дна) ла́мпа *див.* ла́мпа
КАРБО́ВАНЕЦЬ
карбо́ванець
◊ До́вгий карбо́ванець <До́вгі рублі́> *див.* карбо́ванець (1)
◊ Слизьки́й карбо́ванець *див.* карбо́ванець (3)
карбо́ванцем
◊ Би́ти карбо́ванцем *див.* би́ти (33)
◊ Ганя́тися за до́вгим карбо́ванцем (за гри́внями) *див.* ганя́тися (2)
◊ Гони́тва за до́вгим карбо́ванцем *див.* гони́тва (1)
карбо́ванці
◊ Карбо́ванці бряжча́ть *див.* карбо́ванець (2)
карбо́ванця
◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
КАРБОКСИ́ЛЬНИЙ
карбокси́льна
△ Карбокси́льна гру́па *див.* гру́па (11)
КАРБО́ЛОВИЙ
карбо́лова
△ Карбо́лова кислота́ *див.* кислота́
КАРБОНІ́ЛЬНИЙ
карбоні́льна
△ Карбоні́льна гру́па *див.* гру́па (12)
КАРБО́НОВИЙ[1]
карбо́нові
△ Карбо́нові кисло́ти *див.* кислота́
КАРБО́НОВИЙ[2]
карбо́новий
△ Карбо́новий пері́од *див.* пері́од
КАРБУВА́ТИ
карбува́ти
◊ Карбува́ти в [сво́їй] па́м'яті (тя́мці) *див.* карбува́ти (1)
КАРДА́ННИЙ
карда́нна
△ Карда́нна переда́ча *див.* переда́ча
карда́нний
△ Карда́нний вал *див.* вал[3] (1)
КАРДИНА́Л[1]
кардина́л
◊ Сі́рий кардина́л *див.* кардина́л[1] (1)
КАРДИНА́ЛЬНИЙ
кардина́льне
△ Кардина́льне число́ *див.* число́

КАРЕ́ЛЬСЬКИЙ
каре́льська
△ Каре́льська бере́за *див.* бере́за[1] (1)
КАРЕ́ТА
каре́та
△ Каре́та шви́дкої [меди́чної] допомо́ги *див.* каре́та (1)
КАР'Є́Р[2]
кар'є́р
◊ З мі́сця в кар'є́р *див.* мі́сце
КАР'Є́РА
кар'є́ру
Зроби́ти / роби́ти кар'є́ру *див.* зроби́ти (3)
КАРК
карк
◊ Бра́ти / взя́ти за карк (за в'я́зи) *див.* бра́ти (78)
◊ Гну́ти (згина́ти) спи́ну (ши́ю, карк, хребе́т, хребта́ *і т. ін.) див.* гну́ти (7)
◊ Накида́ти (наклада́ти, наді́вати *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2]
◊ Скрути́ти (зверну́ти, злама́ти, *рі́дше* вкрути́ти) в'я́зи (карк, ши́ю) *див.* скру́чувати
ка́рку
◊ Ма́ти [до́бру] го́лову на [пле́чах (на в'я́зах, *рі́дко* на ка́рку *і т. ін.)*] *див.* ма́ти[2]
КА́РКАТИ
ка́ркай
◊ Не ка́ркай [як (мов, ні́би *і т. ін.)* [та] воро́на ([той] во́рон)] *див.* ка́ркати (1)
КА́РЛИКОВИЙ
ка́рликові
Ка́рликові племена́ *див.* пле́м'я
Ка́рликові плодо́ві дере́ва *див.* де́рево (3)
КАРНАВА́Л
карнава́л
Костюмо́ваний карнава́л *див.* карнава́л (1)
КА́РНИЙ
ка́рна
△ Ка́рна сана́ція *див.* сана́ція
ка́рне
△ Ка́рне переслі́дування *див.* переслі́дування
△ Криміна́льне (ка́рне) судочи́нство *див.* судочи́нство
ка́рний
△ Ка́рний ро́зшук *див.* ро́зшук
△ Криміна́льний (ка́рний) ко́декс *див.* ко́декс
КА́РСТОВИЙ
ка́рстова
△ Ка́рстова порожни́на *див.* порожни́на
ка́рстові
△ Ка́рстові во́ди *див.* вода́ (34)
КА́РТА
ка́рта
Доро́жня ка́рта *див.* ка́рта (1)
△ Зеле́на ка́рта *див.* ка́рта (2)
△ Ка́рта па́м'яті *див.* ка́рта (3)
◊ Ка́рта (ста́вка) би́та / поби́та *див.* ка́рта (12)
◊ Ко́зирна ка́рта <Ко́зирний туз> *див.* ка́рта (15)
△ Ко́нтурна ка́рта *див.* ка́рта (4)
△ Легітимаці́йна ка́рта *див.* ка́рта (5)

◊ Оста́ння ка́рта *див.* ка́рта (16)
△ Перфоро́вана ка́рта (ка́ртка) *див.* ка́рта (6)
△ Рельє́фна ка́рта *див.* ка́рта (7)
△ Синопти́чна ка́рта *див.* ка́рта (8)
△ Температу́рна ка́рта *див.* ка́рта (9)
△ Топографі́чна ка́рта *див.* ка́рта (10)
ка́ртами
◊ Гра з відкри́тими ко́зирями (ка́ртами) *див.* гра (8)
◊ Розкида́ти / розки́нути ка́ртами (ка́рти, на ка́ртах) *див.* розкида́ти[2]
ка́ртах
Випада́ти / ви́пасти на ка́ртах *див.* випада́ти (1)
◊ Розкида́ти / розки́нути ка́ртами (ка́рти, на ка́ртах) *див.* розкида́ти[2]
ка́рти
◊ Виклада́ти / ви́класти [свої́] ка́рти *див.* виклада́ти (2)
◊ Відкрива́ти (розкрива́ти) / відкри́ти (розкри́ти) ка́рти *див.* відкрива́ти (13)
◊ [І] ка́рти в ру́ки *див.* ка́рта (11)
◊ Ка́рти відкри́ті *див.* ка́рта (13)
◊ Ка́рти на стіл *див.* ка́рта (14)
◊ Ки́нути на ка́рти *див.* кида́ти
◊ Пересми́кувати (пересмика́ти) / пересми́кати ка́рти *див.* пересми́кувати
◊ Плу́тати (переплу́тувати) / сплу́тати (переплу́тати, зміша́ти) [всі] ка́рти *див.* плу́тати
◊ Розкида́ти / розки́нути ка́ртами (ка́рти, на ка́ртах) *див.* розкида́ти[2]
◊ Розкрива́ти / розкри́ти ка́рти *див.* розкрива́ти
ка́рту
◊ Ста́вити / поста́вити на ка́рту *див.* ста́вити
КАРТА́ТИСЯ
карта́тися
◊ Ї́сти собі́ се́рце <Карта́тися се́рцем> *див.* ї́сти (12)
КАРТИ́НА
карти́на
△ Дифракці́йна карти́на *див.* карти́на (2)
◊ Як (мов, на́че *і т. ін.)* пи́санка (карти́на) *див.* пи́санка
карти́ни
Живі́ карти́ни *див.* карти́на (1)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з карти́ни зня́тий *див.* зня́тий (1)
карти́ну
◊ Хоч [карти́ну (іко́ну, на ка́рту)] малю́й <Хоч малю́й, хоч цілу́й> *див.* малюва́ти
КА́РТКА
ка́ртка
Амбулато́рна (меди́чна) ка́ртка *див.* ка́ртка (1)
Візи́тна ка́ртка *див.* ка́ртка (2)
△ Жо́вта ка́ртка *див.* ка́ртка (7)
△ Креди́тна ка́ртка *див.* ка́ртка (8)
Магні́тна ка́ртка *див.* ка́ртка (3)
△ Перфоро́вана ка́рта (ка́ртка) *див.* ка́рта (6)
Пла́стикова ка́ртка *див.* ка́ртка (4)
△ Плат́іжна ка́ртка *див.* ка́ртка (9)
Фотографі́чна ка́ртка *див.* ка́ртка (5)
Хлі́бна ка́ртка *див.* ка́ртка (6)
△ Черво́на ка́ртка *див.* ка́ртка (10)

КАРТКÓВИЙ
карткóвá
Карткóвá систéма *див.* систéма
карткóвий
◇ Карткóвий будúночок (будúнок) *див.* будúночок (1)
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* карткóвий будúночок *див.* будúночок (2)
КАРТОГРАФУВÁННЯ
картографувáння
△ Геоінформаційне картографувáння *див.* картографувáння (1)
КАРТÓПЛЯ
картóпля
Картóпля в кожýшках (в мундúрах) *див.* картóпля (1)
Картóпля фрі *див.* картóпля (2)
КАРТОПЛЯ́НИЙ
картопля́ний
△ Колорáдський [картопля́ний] жук *див.* жук (2)
КАРУСÉЛЬНИЙ
карусéльний
△ Карусéльний верстáт *див.* верстáт (3)
КÁСА
кáса
Депозúтна кáса *див.* кáса (1)
Ощáдна кáса *див.* кáса (2)
КАСАЦІ́ЙНИЙ
касаці́йна
△ Касаці́йна скáрга *див.* скáрга
КÁСКА
кáски
Голубí берéти (кáски) *див.* берéт (1)
КАСТÓРОВИЙ[1]
кастóрова
△ Рицúнова *(рíдко* кастóрова) олíя *див.* олíя
КАТ
кат
◇ Біс (кат, чорт) би йогó (тебé, її *і т. ін.)* взяв *див.* біс[1] (3)
◇ Біс (чорт, дíдько, кат) із ним (з нéю, з тобóю *і т. ін.) див.* біс[1] (6)
◇ Кат зна що (як, кудú *і т. ін.) див.* кат (2)
◇ Кат йогó (її, їх *і т. ін.)* [мáму] берú (забирáй) / взяв (побрáв, забрáв) [би] *див.* кат (3)
◇ Кат йогó (тебé, її *і т. ін.)* [бáтька (гóлову)] знáє (зна) *див.* кат (4)
◇ Кат кáтом <Кат з катíв> *див.* кат (5)
◇ Кат мáє *див.* кат (6)
◇ Не узя́в йогó (її, їх *і т. ін.)* біс (кат, чорт) *див.* біс[1] (13)
кáта
◇ До кáта *див.* кат (1)
◇ На [якóго] кáта *див.* кат (7)
◇ У кáта *див.* кат (8)
катíв
◇ Кат кáтом <Кат з катíв> *див.* кат (5)
кáтом
◇ Кат кáтом <Кат з катíв> *див.* кат (5)
КАТАЛÓГ
каталóг
△ Алфавíтний (абéтковий) каталóг *див.* каталóг (1)
△ Зóряний каталóг *див.* каталóг (2)
△ Систематúчний каталóг *див.* каталóг (3)
△ Фундаментáльний каталóг *див.* каталóг (4)
△ Хронологíчний каталóг *див.* каталóг (5)
КАТÁННЯ
катáння
△ Фігýрне кóвзання (катáння) *див.* кóвзання
КАТАСТРÓФА
катастрóфа
Чорнóбильська катастрóфа (трагéдія) *див.* катастрóфа (1)
КАТÁТИСЯ
катáтися
◇ Ї́здити (катáтися) / поїхати вéрхи *на кому* (на горбí *чиєму*) *див.* ї́здити (2)
КАТЕГОРИ́ЧНИЙ
категорúчне
△ Категорúчне сýдження *див.* сýдження
категорúчний
△ Категорúчний імператúв *див.* імператúв (1)
КАТЕГÓРІЯ
категóрії
△ Валю́та пéршої категóрії *див.* валю́та (1)
категóрія
△ Важкá вагóва категóрія <Важкá вагá> *див.* категóрія (1)
△ Граматúчна категóрія *див.* категóрія (2)
△ Категóрія істóт – неістóт *див.* категóрія (3)
△ Категóрія стáну *див.* категóрія (4)
△ Легкá вагóва категóрія <Легкá вагá> *див.* категóрія (5)
△ Напівважкá вагóва категóрія <Напівважкá вагá> *див.* категóрія (6)
△ Серéдня вагóва категóрія <Серéдня вагá> *див.* категóрія (7)
△ Таксономíчна категóрія *див.* категóрія (8)
КÁТОРЖНИЙ
кáторжний
◇ Як кáторжний *див.* кáторжний (1)
кáторжні
Кáторжні робóти *див.* робóта
КАТУВÁТИ
катувáти
Катувáти себé *див.* катувáти (1)
КАУСТИ́ЧНИЙ
каустúчна
△ Каустúчна сóда *див.* сóда
КАУЧУ́К
каучýк
△ Бутадіéновий каучýк *див.* бутадіéновий (1)
КАФЕДРÁЛЬНИЙ
кафедрáльний
△ Кафедрáльний собóр *див.* собóр
КАЧÁН
качáн
◇ На качáн *див.* качáн (1)
КАЧÁТИ
качáти
Качáти правá *див.* качáти (1)
КАЧÁТИСЯ
качáтися
◇ Качáтися від (зі) смíху (від рéготу) *див.* качáтися (1)
КÁЧКА[1]
кáчка
◇ Щоб (бодáй, хай би *і т. ін.)* тебé (йогó, її *і т. ін.)* мýха (кáчка, гýска, кýрка *і т. ін.)* вбрикнýла (брикнýла) *див.* мýха
КÁША
кáша
◇ Заварúлася / завáрюється кáша *див.* кáша (1)
◇ Кáша скúсла *див.* кáша (2)
кáшею
◇ Частувáти (пригощáти) / почастувáти (пригостúти) берéзовою кáшею *див.* частувáти
кáші
◇ Дáти (всúпати, задáти) / давáти (задавáти) берéзової кáші *див.* давáти (132)
◇ Кáші (ї́сти) прóсить *див.* просúти
◇ Кáші (пúва) не звáриш (не навáриш) *див.* зварúти[1] (1)
◇ Мáло кáші їв (ї́ла, ї́ли) / з'їв (з'ї́ла, з'ї́ли) *див.* ї́сти (18)
◇ Наварúти кáші (пúва, гіркóї *і т. ін.) див.* навáрювати[1]
◇ Перепáло / перепадé берéзової кáші *див.* перепадáти
◇ Скуштувáти гарбузóвої кáші *див.* скуштувáти
◇ Скуштувáти кáші *див.* скуштувáти
◇ Скуштувáти (покуштувáти) берéзової кáші *див.* скуштувáти
◇ Чóботи кáші прóсять (рóти пороззявля́ли) *див.* чóботи
кáшу
◇ Варúти / зварúти кáшу *див.* варúти (3)
◇ В кáшу вкипíти *див.* укипáти
◇ Завáрювати / заварúти кáшу (пúво, хáлéпу) *див.* завáрювати (1)
◇ Не давáти (не дозволя́ти) / не дáти (не дозвóлити) наплювáти (плю́нути) [собí] в кáшу (в борщ) *див.* давáти (185)
◇ Не жмéнею кáшу їсть *див.* ї́сти (20)
◇ Плювáти / плю́нути (наплювáти, *рідше* начхáти) в борщ (в кáшу) *див.* плювáти
◇ Ще на прúпічку кáшу їсть *див.* ї́сти (24)
КÁШЕЛЬ
кáшель
◇ Кáшель проймáє (дíймáє, *заст.* доймáє) / пройня́в (дíйня́в, *заст.* дойня́в) *див.* кáшель (2)
Сухúй кáшель *див.* кáшель (1)
кáшлем
◇ Подавúтися смíхом (кáшлем, крúком *і т. ін.) див.* подавúтися
КАШКÉТ
кашкéта
Прикладáти / приклáсти рýку до кашкéта (шáпки *і т. ін.) див.* прикладáти
КАШТÁН
каштáн
△ Кíнський каштáн *див.* каштáн (1)
КАШТÁНОВИЙ
каштáнові
△ Каштáнові ґрунтú *див.* ґрунт (2)
КВАДРÁТ
квадрáт
△ Магíчний квадрáт *див.* квадрáт (1)

квадра́та
△ Підно́сити / піднести́ до квадра́та *див.* підно́сити
квадра́ті
○ У квадра́ті *див.* квадра́т (2)
КВАДРА́ТНИЙ
квадра́тні
△ Квадра́тні дужки́ *див.* ду́жка (1)
△ Квадра́тні мі́ри *див.* мі́ра
КВАДРАТУ́РА
квадрату́ра
△ Квадрату́ра кру́га *див.* квадрату́ра (1)
КВАНТИТАТИ́ВНИЙ
квантитати́вний
△ Кі́лькісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос
КВА́НТІ
ква́нті
◇ Ту́ті ква́нті *див.* ту́ті
КВА́НТОВИЙ
ква́нтова
△ Ква́нтова медици́на *див.* медици́на
△ Ква́нтова меха́ніка *див.* меха́ніка
△ Ква́нтова о́птика *див.* о́птика
△ Ква́нтова радіофі́зика *див.* радіофі́зика
△ Ква́нтова тео́рія по́ля *див.* тео́рія
△ Ква́нтова фі́зика *див.* фі́зика
△ Ква́нтова хі́мія *див.* хі́мія
ква́нтовий
△ Ква́нтовий генера́тор *див.* генера́тор (3)
△ Ква́нтовий годи́нник *див.* годи́нник (3)
△ Ква́нтовий комп'ю́тер *див.* комп'ю́тер
КВА́ПИТИСЯ
ква́питися
◇ Збира́тися (поспіша́ти, ква́питися), як све́кор пелюшо́к (пелюшки́) пра́ти *див.* збира́тися (6)
ква́плячись
○ Не ква́плячись *див.* ква́питися (1)
КВА́ПНО
ква́пно
◇ Ква́пно ді́ється *див.* ді́ятися (1)
КЕ́ЛИХ
ке́лих
◇ Підніма́ти (підійма́ти, здійма́ти) / підня́ти (підійня́ти, здійня́ти) ке́лих (ке́лех, ку́холь, ча́рку *і т. ін.)* *див.* підніма́ти
КИ́ДАТИ
ки́дати
◇ [Ки́дати / ки́нути] камі́нчики у горо́д *див.* камі́нчик (1)
◇ Ки́дати / ки́нути ка́мінь (ка́менем, ка́меня) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати / ки́нути о́ком (очи́ма, по́гляд, зір *і т. ін.)* *див.* ки́дати
◇ Ки́дати (кла́сти) / ки́нути (покла́сти) на зуб (на зу́би) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камі́нець, камінця́, гру́дкою *і т. ін.)* в горо́д *див.* ки́дати
◇ Уда́рити (ки́нути) / ударя́ти (ки́дати) ли́хом об зе́млю *див.* ударя́ти
КИ́ДАТИСЯ
ки́датися
Іти́ (зво́дитися, ки́датися *і т. ін.)* / піти́ (звести́ся, ки́нутися *і т. ін.)* в ата́ку *див.* іти́ (11)
◇ Ки́датися (іти́, лі́зти) по тру́пах *чиї́х* (че́рез тру́пи *чиї́*) *див.* ки́датися
На при́ступ іти́ (ки́датися) / піти́ (ки́нутися) <При́ступом іти́ / піти́> *див.* іти́ (40)
◇ Ходи́ти (іти́, ки́датися) / піти́ (ки́нутися) в штики́ *див.* ходи́ти
Ходи́ти (ї́здити, ки́датися *і т. ін.)* / піти́ (побі́гти, ки́нутися *і т. ін.)* по сусі́дах *див.* ходи́ти
КИПІ́ТИ
кипи́ть
◇ Кипи́ть як (мов, ні́би *і т. ін.)* у казані́ *див.* кипі́ти
КИСІ́ЛЬ
киселю́
◇ За сім верст киселю́ ї́сти *див.* ї́сти (2)
КИ́СЛИЙ
ки́слу
◇ Скриви́ти (склеї́ти, зроби́ти *і т. ін.)* ки́слу мі́ну *див.* скри́влювати
КИСЛИ́ЦЯ
кисли́цю
◇ Мов кисли́цю з'ї́в *див.* з'ї́дати (8)
КИСЛОТА́
кислота́
△ Карбо́лова кислота́ *див.* кислота́
кисло́ти
△ Карбо́нові кисло́ти *див.* кислота́
КИТА́ЙСЬКИЙ
кита́йський
Земляни́й (кита́йський) горі́х *див.* горі́х (2)
КИШЕНЬКО́ВИЙ
кишенько́вий
Кишенько́вий зло́дій *див.* зло́дій (2)
КИШЕ́НЯ
кише́ні
◇ Потруси́ти кали́тку (кали́ткою, кише́ні *і т. ін.)* *див.* потруси́ти
кише́ня
◇ По́вна (непоро́жня, наби́та *і т. ін.)* кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня
◇ Поро́жня (легка́, пуста́) кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня
◇ Товста́ кали́тка (кише́ня) *див.* кали́тка (1)
КІ́ЛЬКІСНИЙ
кі́лькісний
△ Кі́лькісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос
КІЛЬЦЕ́
кільце́
Змика́ється / зі́мкнеться ко́ло (кільце́) *див.* змика́тися (2)
Змика́ти / зі́мкну́ти ко́ло (кільце́) *див.* змика́ти (1)
КІМНА́ТА
кімна́ту
Ми́ти / поми́ти ха́ту (кімна́ту, каза́рму *і т. ін.)* *див.* ми́ти
КІНЕ́ЦЬ[1]
кіне́ць
◇ Ви́вести (знайти́, віднайти́) кінці́ *(рі́дше* кіне́ць) *див.* виво́дити[1] (6)
◇ Знайти́ кіне́ць (моги́лу, ві́чний спочи́нок) *див.* знахо́дити (4)
Зроби́ти кіне́ць *див.* зроби́ти (4)
кінці́
◇ Ви́вести (знайти́, віднайти́) кінці́ *(рі́дше* кіне́ць) *див.* виво́дити[1] (6)
КІ́НСЬКИЙ
кі́нський
△ Кі́нський кашта́н *див.* кашта́н (1)
КІ́СТКА
кістка́ми
◇ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) кро́в'ю [та кістка́ми] *див.* добува́ти (3)
◇ Засіва́ти / засі́яти зе́млю кістка́ми *див.* засіва́ти (1)
кі́стку
◇ Зме́рзнути (зме́рзти) на кі́стку (на кість) *див.* змерза́ти (1)
кісто́к
Змочи́ти до ни́тки (кісто́к) *див.* змо́чувати (1)
КІСТЬ
кість
◇ Зме́рзнути (зме́рзти) на кі́стку (на кість) *див.* змерза́ти (1)
КІТ
кіт
◇ Зна́є кі́шка (ки́ця), чиє́ са́ло з'ї́ла <Зна́є кіт (котя́ра), чиє́ са́ло з'ї́в> *див.* кі́шка
кота́
◇ На мі́сці зло́чину спійма́ти (злови́ти, заста́ти *і т. ін.)* <Злови́ти, як (мов, ні́би *і т. ін.)* кота́ над са́лом> *див.* спійма́ти
КІ́ШКА
кі́шка
◇ Зна́є кі́шка (ки́ця), чиє́ са́ло з'ї́ла <Зна́є кіт (котя́ра), чиє́ са́ло з'ї́в> *див.* кі́шка
КЛА́ВІШНИЙ
кла́вішні
△ Кла́вішні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (3)
КЛА́НЯТИСЯ
кла́нятися
◇ Зе́мно кла́нятися / уклони́тися (поклони́тися, схили́тися) *див.* кла́нятися
КЛА́СТИ
клади́
◇ Па́льця в рот [на зу́би] не клади́ *див.* кла́сти
◇ Хоч до ра́ни (до болі́чки, до зубі́в *і т. ін.)* клади́ (приклада́й, притуля́й *і т. ін.)* / приклади́ (притули́) *див.* кла́сти
кла́сти
◇ Віддава́ти (відва́жувати, кла́сти, *заст.* поклада́ти, склада́ти) / відда́ти (відва́жити, скла́сти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] поклі́н (уклі́н) *див.* віддава́ти (25)
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рі́дше* ду́шу) *див.* зложи́ти (1)
◇ Ки́дати (кла́сти) / ки́нути (покла́сти) на зуб (на зу́би) *див.* ки́дати
◇ Кла́сти / покла́сти зу́би на поли́цю *див.* кла́сти

◊ Накладáти (клáсти) / наклáсти (поклáсти) тавро́ (клеймо́, печáть, знак, відби́ток) *див.* накладáти
◊ Стáвити (клáсти) / постáвити (поклáсти) на карб *див.* стáвити

КЛА́СТИСЯ
кладúсь
◊ Хоч живи́м (живцéм, живо́му) у зéмлю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.*) лізь (*рідко* кладúсь) *див.* лізти
клáстися
◊ Іти́ / піти́ на (в) лад (до лáду) <Іти́ (клáстися) на до́бре (на крáще)> *див.* іти́ (92)

КЛА́ЦАТИ
клáцати
◊ Клáцати зубáми *див.* клáцати

КЛЕЙМО́
клеймо́
◊ Накладáти (клáсти) / наклáсти (поклáсти) тавро́ (клеймо́, печáть, знак, відби́ток) *див.* накладáти

КЛІ́МАТ
клíмат
△ Інвестиці́йний клíмат *див.* клíмат

КЛІТИ́НА
клітúни
△ Інтерстиціáльні клітúни *див.* клітúна

КЛІТИ́ННИЙ
клітúнна
△ Клітúнна інженéрія *див.* інженéрія (2)
клітúнний
△ Клітúнний імунітéт *див.* імунітéт (2)

КЛІЩ
кліщ
△ Іксо́довий кліщ *див.* кліщ

КЛІ́ЩІ
кліщі
◊ Зімкну́лися (замкну́лися) кліщі *див.* кліщі

КЛОНИ́ТИ
кло́нить
◊ Сон хи́лить (кло́нить, змо́рює *і т. ін.*) / змори́в (зломи́в, поборо́в *і т. ін.*) *див.* сон[1]

КЛУБОЧИ́ТИСЯ
клубочи́ться
◊ Аж (тільки) пил [іде́ (клубочи́ться)] хмáрою *див.* пил

КЛЮЧ[1]
ключ
◊ Підбирáти (знахо́дити) / підібрáти (знайти́) ключ (ключá, клю́чика) *див.* підбирáти
ключá
◊ Підбирáти (знахо́дити) / підібрáти (знайти́) ключ (ключá, клю́чика) *див.* підбирáти

КЛЮ́ЧИК
клю́чика
◊ Підбирáти (знахо́дити) / підібрáти (знайти́) ключ (ключá, клю́чика) *див.* підбирáти

КНИ́ГА
кни́ги
△ Кабáльні кни́ги *див.* кни́га

КНИЖКО́ВИЙ
книжко́вий
Книжко́вий знак *див.* знак (2)

КОАКСІА́ЛЬНИЙ
коаксіáльний
△ Коаксіáльний кáбель *див.* кáбель (1)

КО́ВЗАННЯ
ко́взання
△ Фігу́рне ко́взання (катáння) *див.* ко́взання

КОВІ́НЬКА
ковíнька
◊ Мáтері (бíсові, *рідше* тíтці) його́ (її́, íхній *і т. ін.*) ковíнька (ко́рінь) *див.* ковíнька

КОВТА́ТИ
ковтáти
◊ Ковтáти злість (лють, обрáзу *і т. ін.*) *див.* ковтáти

КОВТНУ́ТИ
ковтну́в
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.*) ми́ла ковтну́в (з'їв) *див.* ковтну́ти

КОД
код
△ Ідентифікаці́йний но́мер фізи́чної осо́би <Ідентифікаці́йний код> *див.* но́мер

КО́ДЕКС
ко́декс
△ Земéльний ко́декс *див.* ко́декс
△ Кримінáльний (кáрний) ко́декс *див.* ко́декс

КО́ДЛО
ко́дло
Відьо́мське (ді́дькове, íродове *і т. ін.*) ко́дло *див.* ко́дло

КО́ЖНИЙ
ко́жне
Обду́мувати (продумувати) / обду́мати (проду́мати) ко́жне сло́во (зміст ко́жного сло́ва) *див.* обду́мувати
ко́жнім
◊ Зимувáти на ко́жному (ко́жнім) сло́ві *див.* зимувáти (2)
ко́жного
Обду́мувати (продумувати) / обду́мати (проду́мати) ко́жне сло́во (зміст ко́жного сло́ва) *див.* обду́мувати
ко́жному
◊ Зимувáти на ко́жному (ко́жнім) сло́ві *див.* зимувáти (2)

КОЖУ́ШО́К
кожу́шкáх
Карто́пля в кожу́шкáх (в мунди́рах) *див.* карто́пля (1)

КОЗА́
ко́зи
◊ Всі ко́зи в зо́лоті *див.* козá

КО́ЗИР
ко́зирями
◊ Гра з відкри́тими ко́зирями (кáртами) *див.* гра (8)

КОЗИ́РНИЙ
кози́рна
◊ Кози́рна кáрта <Кози́рний туз> *див.* кáрта (15)
кози́рний
◊ Кози́рна кáрта <Кози́рний туз> *див.* кáрта (15)

КО́ЗЛА
ко́зла
◊ Стáвити / постáвити (зістáвити *і т. ін.*) збро́ю (гвинтíвки, рушни́ці) в ко́зла (ко́зли) *див.* стáвити
ко́зли
◊ Стáвити / постáвити (зістáвити *і т. ін.*) збро́ю (гвинтíвки, рушни́ці) в ко́зла (ко́зли) *див.* стáвити

КО́ЛЕСО
колéсах
Ї́здити на колéсах *див.* ї́здити (1)
ко́лесо
◊ Зупини́ти / спини́ти (поверну́ти назáд) ко́лесо істо́рії *див.* зупиня́ти (4)
◊ Поверну́лося ко́лесо істо́рії *див.* ко́лесо
ко́лесом
◊ Іти́ / піти́ ко́лесом *див.* іти́ (89)

КОЛИ́[1]
коли́
◊ Бог зна (знáє) коли́ (відко́ли, по́ки) *див.* бог (10)

КОЛИВА́ЛЬНИЙ
коливáльні
△ Коливáльні ру́хи земно́ї кори́ *див.* рух

КОЛИХА́ТИСЯ
колихáється
◊ [Аж (*рідко* бíлий)] світ кру́титься (вéрнеться, макíтриться, колихáється, іде́) / закрути́вся (завертíвся, замакíтрився, заколихáвся, пішо́в) о́бертом (перéкидом, перéкидьки, хо́дором *і т. ін.*) [в очáх (пéред очи́ма)] *див.* світ[2]

КОЛІ́ЙНИЙ
колíйні
△ Колíйні знáки *див.* знак (18)

КОЛІ́НО
колíна
◊ Гну́ти (згинáти) колíна *див.* гну́ти (5)

КО́ЛІР
ко́льору
Ко́льору кáви [з молоко́м] *див.* ко́лір

КО́ЛІРНИЙ
ко́лірний
△ Ко́лірний зір *див.* зір (1)

КО́ЛО[1]
ко́ло
Змикáється / зíмкнéться ко́ло (кільце́) *див.* змикáтися (2)
Змикáти / зíмкну́ти ко́ло (кільце́) *див.* змикáти (1)

КОЛО́ДКА
коло́дки
◊ Забити (закувáти) в кайдáни (в коло́дки, в коло́дку) *див.* забивáти (8)
◊ Позабивáти в кайдáни (в коло́дки) *див.* позабивáти
коло́дку
◊ Забити (закувáти) в кайдáни (в коло́дки, в коло́дку) *див.* забивáти (8)

КОЛОНІА́ЛЬНИЙ
колоніáльна
△ Колоніáльна імпéрія *див.* імпéрія (1)

КОЛОРА́ДСЬКИЙ
колорáдський
△ Колорáдський [картопля́ний] жук *див.* жук (2)

КОЛЯ́СКА
коля́ска
Інвалі́дний візо́к <Інвалі́дне крі́сло> <Інвалі́дна коля́ска> *див.* візо́к (1)
КОМА́Р
комара́ми
◊ Ї́дять його́ (її́, тебе́ *і т. ін.)* му́хи [з комара́ми] *див.* му́ха
КО́МІР
ко́мір
◊ За ши́ю (за спи́ну, за ко́мір *і т. ін.)* не ллє (не ка́пає) *див.* ли́ти
КОМІ́РНИЙ
комі́рне
Іти́ / піти́ в комі́рне *див.* іти́ (20)
КОМІ́РНИК
комі́рники
Іти́ / піти́ в комі́рники *див.* іти́ (21)
КОМІ́СІЯ
комі́сію
Здава́ти / зда́ти на комі́сію *див.* здава́ти (3)
КОМПРОМІ́С
компромі́с
◊ Іти́ / піти́ на компромі́с із вла́сним сумлі́нням (вла́сною со́вістю) *див.* іти́ (97)
КОМП'Ю́ТЕР
комп'ю́тер
△ Ква́нтовий комп'ю́тер *див.* комп'ю́тер
КОМУНІСТИ́ЧНИЙ
комуністи́чний
Комуністи́чний інтернаціона́л *див.* інтернаціона́л (1)
КОНВЕ́ЄР
конве́єр
△ Зеле́ний конве́єр *див.* конве́єр
КО́НИК
ко́ника
◊ Зла́зити зі сво́го ко́ника *див.* зла́зити[1] (3)
КО́НТУРНИЙ
ко́нтурна
△ Ко́нтурна ка́рта *див.* ка́рта (4)
КОНФІДЕНЦІ́ЙНИЙ
конфіденці́йна
△ Конфіденці́йна інформа́ція *див.* інформа́ція (2)
КОПА́
кіп
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] чорт сім кіп горо́ху змолоти́в *див.* чорт
КОПИ́ТО
копи́тами
◊ [Аж] рва́ти [нога́ми (копи́тами)] зе́млю *див.* рва́ти
КОПІ́ЙКА
копі́йки
◊ [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю *див.* нема́
◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
◊ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного *(рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю *(рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
◊ Щерба́тої (зла́маної, ла́маної *і т. ін.)* копі́йки *див.* копі́йка
КОПІЙЧИ́НА
копійчи́ни
◊ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного *(рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю *(рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
КОРА́
кора́
△ Земна́ кора́ *див.* кора́
кори́
△ Колива́льні ру́хи земно́ї кори́ *див.* рух
КОРИДО́Р
кори́дор
△ Зеле́ний кори́дор *див.* коридо́р
КОРИ́СТУВА́Ч
кори́стувача́
△ Ідентифіка́ція кори́стувача́ *див.* ідентифіка́ція (2)
△ Інтерфе́йс кори́стувача́ *див.* інтерфе́йс (1)
КО́РИ́СТЬ
ко́ри́сть
◊ Іти́ / піти́ на ко́ри́сть *див.* іти́ (98)
КОРІ́ННЯ
корі́ння
◊ Ю́дине (ю́дине) пле́м'я (порі́ддя, корі́ння *і т. ін.)* *див.* пле́м'я
КО́РІНЬ
ко́рінь
◊ Ма́тері (бі́сові, *рідше* ті́тці) його́ (її́, ї́хній *і т. ін.)* ковí́нька (ко́рінь) *див.* ковí́нька
КОРМ
корм
Зеле́ний корм <Зеле́на ма́са> *див.* корм
◊ Іти́ / піти́ на підні́жний корм *див.* іти́ (104)
КОРО́ВА
коро́ва
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* коро́ва язико́м злиза́ла *див.* коро́ва
КО́РОТКО
ко́ротко
○ Ко́ротко ка́жучи *див.* каза́ти (3)
КО́РПУС
ко́рпус
△ Каде́тський ко́рпус *див.* ко́рпус
КОСА́[2]
коса́
◊ Наско́чила (найшла́, натра́пила *і т. ін.)* коса́ на ка́мінь *див.* наска́кувати[2]
КОСМІ́ЧНИЙ
космі́чне
△ Космі́чне зніма́ння *див.* зніма́ння (1)
КОСТЮМО́ВАНИЙ
костюмо́ваний
Костюмо́ваний карнава́л *див.* карнава́л (1)
КОТЕ́Л
коте́л
△ Опа́лювальний коте́л (каза́н) *див.* коте́л
△ Парови́й (каза́н) коте́л *див.* коте́л
КОТЯ́РА
котя́ра
◊ Зна́є кі́шка (ки́ця), чиє́ са́ло з'ї́ла <Зна́є кіт (котя́ра), чиє́ са́ло з'їв> *див.* кі́шка
КОШТО́ВНИЙ
кошто́вне
△ Кошто́вне (дорогоці́нне) камі́ння *див.* камі́ння (1)
КПИ
кпи
◊ Бра́ти (підніма́ти, здійма́ти) / взя́ти (підня́ти, здійня́ти) на глум (на глу́зи, на глуз, на сміх, на кпи́ни, на кпин, *діал.* на кпи) *див.* бра́ти (128)
КПИ́НИ
кпин
◊ Бра́ти (підніма́ти, здійма́ти) / взя́ти (підня́ти, здійня́ти) на глум (на глу́зи, на глуз, на сміх, на кпи́ни, на кпин, *діал.* на кпи) *див.* бра́ти (128)
кпи́ни
◊ Бра́ти (підніма́ти, здійма́ти) / взя́ти (підня́ти, здійня́ти) на глум (на глу́зи, на глуз, на сміх, на кпи́ни, на кпин, *діал.* на кпи) *див.* бра́ти (128)
КРАВА́ТКА
крава́ток
Зу́стріч (розмо́ва, перегово́ри *і т. ін.)* без крава́ток *див.* зу́стріч (2)
КРАЇ́НА
краї́на
◊ Обітова́на (обі́тна) земля́ (краї́на) <Обітова́ний край> *див.* земля́ (28)
КРАЙ[1]
край
◊ [Аж (хоч, геть)] на край сві́ту (сві́та, *рідко* землі́) *див.* край[1]
◊ Обітова́на (обі́тна) земля́ (краї́на) <Обітова́ний край> *див.* земля́ (28)
КРА́ЙНІЙ
кра́йнім
◊ Зроби́ти / роби́ти кра́йнім (кра́йніми) *див.* зроби́ти (14)
кра́йніми
◊ Зроби́ти / роби́ти кра́йнім (кра́йніми) *див.* зроби́ти (14)
КРА́ПЕЛЬКА
кра́пелька
◊ Кра́пля (ка́пля, крапли́на, кра́пелька *і т. ін.)* в кра́плю (в ка́плю, в крапли́ну, в кра́пельку *і т. ін.)* *див.* кра́пля
кра́пельки
◊ Ні (ані́) кра́плі (крапли́ни, ка́плі, кра́пельки, ка́пельки *і т. ін.)* *див.* кра́пля
кра́пельку
◊ Кра́пля (ка́пля, крапли́на, кра́пелька *і т. ін.)* в кра́плю (в ка́плю, в крапли́ну, в кра́пельку *і т. ін.)* *див.* кра́пля
КРА́ПКА
крапки́
◊ Поста́вити (розста́вити) / ста́вити кра́пку ([всі] крапки́) над "і" *див.* поста́вити[1]
кра́пку
◊ Поста́вити (розста́вити) / ста́вити кра́пку ([всі] крапки́) над "і" *див.* поста́вити[1]
КРАПЛИ́НА
крапли́на
◊ Кра́пля (ка́пля, крапли́на *і т. ін.)* в мо́рі *див.* кра́пля
◊ Кра́пля (ка́пля, крапли́на, кра́пелька *і т. ін.)* в кра́плю (в ка́плю, в крапли́ну, в кра́пельку *і т. ін.)* *див.* кра́пля

краплúни
◊ До [остáнньої] крáплі (кáплі, краплúни *і т. ін.) див.* крáпля
◊ До остáнньої крáплі (кáплі, краплúни *і т. ін.)* крóві *див.* крáпля
◊ Ні (ані́) крáплі (краплúни, кáплі, крáпельки, кáпельки *і т. ін.) див.* крáпля
краплúну
◊ Крáпля (кáпля, краплúна, крáпелька *і т. ін.)* в крáплю (в кáплю, в краплúну, в крáпельку *і т. ін.) див.* крáпля
КРАПЛИ́ННИЙ
краплúнна
△ Краплúнна інфéкція *див.* інфéкція (2)
КРÁПЛЯ
крáплі
◊ До [остáнньої] крáплі (кáплі, краплúни *і т. ін.) див.* крáпля
◊ До остáнньої крáплі (кáплі, краплúни *і т. ін.)* крóві *див.* крáпля
◊ Ні (ані́) крáплі (краплúни, кáплі, крáпельки, кáпельки *і т. ін.) див.* крáпля
крáплю
◊ Крáпля (кáпля, краплúна, крáпелька *і т. ін.)* в крáплю (в кáплю, в краплúну, в крáпельку *і т. ін.) див.* крáпля
крáпля
◊ Крáпля (кáпля, краплúна *і т. ін.)* в мóрі *див.* крáпля
◊ Крáпля (кáпля, краплúна, крáпелька *і т. ін.)* в крáплю (в кáплю, в краплúну, в крáпельку *і т. ін.) див.* крáпля
КРАСÁ
красí
◊ Хто з ним (з нéю, з нúми *і т. ін.)* зрівня́ється сúлою (в сúлі, красóю, в красí *і т. ін.) див.* хто[1]
красóю
◊ Хто з ним (з нéю, з нúми *і т. ін.)* зрівня́ється сúлою (в сúлі, красóю, в красí *і т. ін.) див.* хто[1]
КРАСУВÁТИ
красувáти
◊ Красувáти óчі (зір) *див.* красувáти
КРÁЩЕ
крáще
◊ Ітú / пітú на (в) лад (до ладý) <Ітú (клáстися) на дóбре (на крáще)> *див.* ітú (92)
КРÁЯНИЙ
крáяний
Не до ладý крóєний (*розм.* крáяний), та міцно зшúтий *див.* крóєний
КРЕДИ́Т
кредúт
△ Іпотéчний кредúт *див.* кредúт
КРЕДИ́ТНИЙ
кредúтна
△ Кредúтна інфля́ція *див.* інфля́ція (1)
△ Кредúтна кáртка *див.* кáртка (8)
КРИ́ГА
крúга
◊ Крúга скрéсла (зрýшила) *див.* крúга
крúги
◊ [І] льóду (снíгу [торíшнього], крúги) сéред (посéрéд) зимú не вúпросиш *див.* випрóшувати (1)
крúгу
◊ Ламáти (пролáмувати, розбивáти *і т. ін.)* / зламáти (проламáти, розбúти *і т. ін.)* лід (крúгу) *див.* ламáти

КРИ́ЗА
крúза
◊ Ідéйна крúза *див.* крúза
КРИК[1]
крик
◊ Крик (зойк, плач *і т. ін.)* розпýки *див.* крик[1]
Робúти (зчиня́ти, справля́ти) / зчинúти (спрáвити) гáлас (крик, гóмін *і т. ін.)* <Наробúти гáласу (крúку, гóмону *і т. ін.)*> *див.* робúти
крúком
◊ Подавúтися сміхом (кáшлем, крúком *і т. ін.) див.* подавúтися
◊ Хоч [ґвалт (карáул, прóбі, крúком *і т. ін.)*] кричú *див.* кричáти
крúку
Робúти (зчиня́ти, справля́ти) / зчинúти (спрáвити) гáлас (крик, гóмін *і т. ін.)* <Наробúти гáласу (крúку, гóмону *і т. ін.)*> *див.* робúти
КРИЛÓ
крúла
◊ Підрíзати (підтя́ти, підітнýти, притя́ти, зламáти *і т. ін.)* / підрíзувати (підрізáти, підтинáти, злáмувати *і т. ін.)* крúла *див.* підрíзувати
КРИЛЬЦÉ
крúльця
◊ Складáти / склáсти (зложúти) лáпки (крúльця) *див.* складáти
КРИМІНÁЛЬНИЙ
криміна́льне
△ Криміна́льне (кáрне) судочúнство *див.* судочúнство
криміна́льний
△ Криміна́льний (кáрний) кóдекс *див.* кóдекс
КРИТÉРІЙ
критéрій
Критéрій íстини *див.* критéрій
КРИ́ТИ
крúє
◊ Сóром їсть (крúє) óчі *див.* сóром
КРИЧÁТИ
кричú
◊ Хоч [ґвалт (карáул, прóбі, крúком *і т. ін.)*] кричú *див.* кричáти
КРИ́ШКА[1]
крúшки
◊ Не зостáвити ні крúшки, ні пóкришки *див.* зоставля́ти (1)
КРІОГÉННИЙ
кріогéнна
△ Кріогéнна інжéкція *див.* інжéкція (1)
КРÍСЛО
крíсло
Інвалíдний візóк <Інвалíдне крíсло> <Інвалíдна коля́ска> *див.* візóк (1)
КРОВ
кров
Затамóвувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затамувáти (зупинúти, спинúти) кров *див.* затамóвувати (1)
Кров зупиня́ється (спиня́ється) / зупинúлася (спинúлася) *див.* кров
◊ Псувáти / попсувáти (зіпсувáти) кров *див.* псувáти

крóві
◊ До остáнньої крáплі (кáплі, краплúни *і т. ін.)* крóві *див.* крáпля
крóв'ю
◊ Добувáти (здобувáти) / добýти (здобýти) крóв'ю [та кісткáми] *див.* добувáти (3)
◊ Здобýтий крóв'ю *див.* здобýтий (1)
◊ Змúти крóв'ю ганьбý (сóром) *див.* змивáти (1)
◊ Зрóшувати / зросúти (скропúти) [влáсною (своéю)] крóв'ю зéмлю (шлях) *див.* зрóшувати (2)
КРÓЄНИЙ
крóєний
Не до ладý крóєний (*розм.* крáяний), та міцно зшúтий *див.* крóєний
КРОК
крок
◊ Крок у крок ітú (ступáти) *див.* ітú (145)
крóками
◊ Семимúльними крóками йти (просувáтися, ступáти *і т. ін.) див.* ітú (154)
крóку
◊ [І (ні)] крóку не [мóжна (могтú)] ступúти (зробúти) *див.* ступáти
КРОКУВÁТИ
крокувáти
◊ Бýти (ітú, крокувáти, перебувáти *і т. ін.)* в однíй шерéнзі *див.* бýти (65)
КРУГ[1]
крýга
△ Квадратýра крýга *див.* квадратýра (1)
кругú
◊ Кругú (кружáла) літáють (ідýть) / залітáли (пішлú, заходúли) пéред очúма (в очáх) *див.* круг[1]
КРУ́ГЛИЙ
крýглим
[Зýстріч (нарáда, розмóва *і т. ін.)*] за крýглим столóм *див.* стіл[1]
КРУ́ГОМ
крýгом
◊ Головá [йдé (хóдить)] / [пішлá (заходúла)] óбертом (крýгом, хóдором *і т. ін.) див.* головá (17)
КРУЖÁЛО
кружáла
◊ Кругú (кружáла) літáють (ідýть) / залітáли (пішлú, заходúли) пéред очúма (в очáх) *див.* круг[1]
КРУПÁ
крупý
Дéрти (дрáти) крупý (прóсо, зéрнó *і т. ін.) див.* дéрти (2)
КРУТИ́ТИСЯ
крýтиться
◊ [Аж (*рíдко* білий)] світ крýтиться (вéрнеться, макíтриться, колихáється, ідé) / закрутúвся (завертíвся, замакíтрився, заколихáвся, пішóв) óбертом (перéкидом, перéкидьки, хóдором *і т. ін.)* [в очáх (пéред очúма)] *див.* світ[2]
КРЯ́ЧКА
кря́чкою
◊ Сидíти кáменем (пенькóм, кря́чкою *і т. ін.) див.* сидíти

КУВА́ТИ[1]
кува́ти
◊ [Аж] вухналі кува́ти зуба́ми *див.* кува́ти[1]
КУДИ́
куди́
◊ Кат зна що (як, куди́ *і т. ін.)* *див.* кат (2)
◊ Куди́ воно́ йде́ться *див.* воно́ (1)
◊ Куди́ [на́ше] не йшло *див.* іти́ (146)
◊ Куди́ *(рідше* де) о́ко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́ *і т. ін.)* <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]
◊ Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти) *див.* зна́ти (31)
◊ Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки *див.* зна́ти (33)
◊ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти (34)
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.)* / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.)* за течіє́ю *(рідше* по течії́, куди́ вода́ несе́) *див.* плисти́
◊ Як (куди́, коли́ *і т. ін.)* [сам (сама́, самі́ *і т. ін.)*] зна́єш (зна́єте) *див.* зна́ти (45)
КУЛЬТУ́РНО-ІСТОРИ́ЧНИЙ
культу́рно-істори́чна
△ Зрубна культу́рно-істори́чна спі́льність *див.* зру́бний (1)
КУ́ЛЯ[1]
ку́лі
◊ Під ку́лі йти / піти́ *див.* іти́ (152)
ку́ля
Земна́ ку́ля *див.* ку́ля[1]
КУМИ́Р
куми́ра
◊ Зроби́ти (створи́ти) / роби́ти (ство́рювати, твори́ти) [собі́] куми́ра (куми́ром) *див.* зроби́ти (16)
куми́ром
◊ Зроби́ти (створи́ти) / роби́ти (ство́рювати, твори́ти) [собі́] куми́ра (куми́ром) *див.* зроби́ти (16)
КУ́ПА
ку́пі
◊ Іти́ / піти́ ку́пою *(рідко* при ку́пі) *див.* іти́ (90)
ку́пою
◊ Іти́ / піти́ ку́пою *(рідко* при ку́пі) *див.* іти́ (90)
ку́пу
◊ Змі́шувати / зміша́ти в одну́ ку́пу *див.* змі́шувати (1)
КУ́ПКА
ку́пка́ми
◊ Ку́пка́ми (ку́пкою) йти (стоя́ти *і т. ін.)* *див.* ку́пка
ку́пкою
◊ Ку́пка́ми (ку́пкою) йти (стоя́ти *і т. ін.)* *див.* ку́пка
КУРИ́ТИ[1]
кури́ти
◊ Кади́ти (пали́ти, кури́ти *і т. ін.)* фіміа́м *див.* кади́ти (1)
Кури́ти (пали́ти, смокта́ти *і т. ін.)* лю́льку (калья́н, наргіле́ *і т. ін.)* *див.* кури́ти[1]
КУ́РКА
ку́рка
◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.)* тебе́ (його́, її́ *і т. ін.)* му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.)* вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] мо́кра ку́рка (змо́клі ку́ри) *див.* ку́рка
КУРС
ку́рсах
Іти́ (ру́хатися) / піти́ парале́льним ку́рсом (на парале́льних ку́рсах) *див.* іти́ (33)
ку́рсом
◊ Іти́ / піти́ ку́рсом *див.* іти́ (91)
Іти́ (ру́хатися) / піти́ парале́льним ку́рсом (на парале́льних ку́рсах) *див.* іти́ (33)
КУ́РСИ
ку́рси
△ Інститу́т (ку́рси) удоскона́лення (підви́щення) *див.* інститу́т (2)
КУ́РЯЧИЙ
ку́ряча
◊ Капу́стяна (ку́ряча, дубо́ва) голова́ *див.* голова́ (33)
ку́рячим
◊ Як (мов, немо́в *і т. ін.)* ку́рячим зу́бом обче́ркнутий *див.* обче́ркувати
КУ́СЕНЬ
ку́сень
◊ Шмато́к (кусо́к, ку́сень, ку́сник, *рідко* кава́лок) хлі́ба [насу́щного] *див.* шмато́к
КУ́СНИК
ку́сник
◊ Шмато́к (кусо́к, ку́сень, ку́сник, *рідко* кава́лок) хлі́ба [насу́щного] *див.* шмато́к
КУСО́К
кусо́к
◊ Шмато́к (кусо́к, ку́сень, ку́сник, *рідко* кава́лок) хлі́ба [насу́щного] *див.* шмато́к
◊ Шмато́к *(рідше* кусо́к) не йде (не лі́зе) / не пі́де (не полі́зе) в го́рло *див.* шмато́к
КУТ
кут
△ Зо́внішній кут *див.* кут
Зрі́зувати (зрі́за́ти) / зрі́зати кут (поворо́т, шлях *і т. ін.)* *див.* зрі́зувати (1)
◊ Кут зо́ру *див.* кут
кути́
◊ Загла́джувати (згла́джувати) / загла́дити (зглáдити) го́стрі кути́ *див.* загла́джувати (2)
КУ́ТНІЙ
ку́тні
△ Ку́тні зу́би *див.* зуб (2)
КУ́ХОЛЬ
ку́холь
◊ Підніма́ти (підійма́ти, здійма́ти) / підня́ти (підійня́ти, здійня́ти) ке́лих (ке́лех, ку́холь, ча́рку *і т. ін.)* *див.* підніма́ти
КУШ[1]
куш
◊ Зрива́ти / зірва́ти куш *див.* зрива́ти[1] (5)
ЛА́ВА[2]
лав
Іти́ (ства́ти) до лав а́рмії *див.* іти́ (35)
ла́ви
◊ Згуртува́ти ла́ви *див.* згурто́вувати (1)
Зі́мкнені (зі́мкнуті) ла́ви (ряди́) *див.* ла́ва[2]
Зі́мкні́сь (зі́мкні́ться) в ла́ви (ряди́) *див.* змика́тися (1)
△ Змика́ти / зі́мкну́ти ла́ви (ряди́, стрій) *див.* змика́ти (2)
Змика́ються / зі́мкну́ться ла́ви (ряди́) *див.* змика́тися (3)
ЛА́ВКА[1]
ла́вкою
◊ Знахо́дити / знайти́ соки́ру (соки́рку) під (за) ла́вкою *див.* знахо́дити (13)
ЛАВР
ла́ври
◊ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) [собі́] ла́врів (ла́ври) *див.* добува́ти (4)
ла́врів
◊ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) [собі́] ла́врів (ла́ври) *див.* добува́ти (4)
ЛАД
лад
◊ Іти́ / піти́ на (в) лад (до ла́ду) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́ (92)
◊ На і́нший лад *див.* лад
◊ Перево́дити / перевести́ на і́нший лад *див.* перево́дити
ла́ду́
◊ Іти́ / піти́ на (в) лад (до ла́ду́) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́ (92)
Не до ладу́ кро́єний *(розм.* кра́яний), та мі́цно зши́тий *див.* кро́єний
◊ Ні скла́ду, ні ла́ду, ні спе́реду, ні ззаду *див.* склад[2]
ЛА́ДНИЙ[2]
ла́дний
◊ Ла́дний (ла́ден, гото́вий) [три́чі] провали́тися крізь зе́млю *див.* ла́дний[2]
ЛАЗУ́РО́ВИЙ
лазуро́вий
△ Лазуро́вий ка́мінь *див.* ка́мінь (7)
ЛА́МАНИЙ
ла́маного
◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
◊ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копі́йчи́ни, [ла́маного *(рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю *(рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
ла́маної
◊ Щерба́тої (зла́маної, ла́маної *і т. ін.)* копі́йки *див.* копі́йка
ЛАМА́ТИ
лама́ти
◊ Лама́ти / злама́ти (перелама́ти, полама́ти *і т. ін.)* хребе́т *див.* лама́ти
◊ Лама́ти / злама́ти (полама́ти, облама́ти *і т. ін.)* зу́би *див.* лама́ти
◊ Лама́ти / злама́ти (полама́ти) [собі́] язи́к (язика́) *див.* лама́ти
◊ Лама́ти / полама́ти (злама́ти, розлама́ти *і т. ін.)* пу́та *див.* лама́ти
◊ Лама́ти (пору́шувати) / злама́ти (полама́ти, пору́шити) [своє́] сло́во *див.* лама́ти
◊ Лама́ти (проло́мувати, розбива́ти *і т. ін.)* / злама́ти (пролама́ти, розби́ти *і т. ін.)* лід (кри́гу) *див.* лама́ти
◊ Мур лама́ти / злама́ти *див.* лама́ти

ЛА́МПА
ла́мпа
△ Карбі́дова (карбі́дна) ла́мпа *див.* ла́мпа
ЛА́НТУХ
ла́нтух
◊ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рі́дше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти (9)
ЛАНЦЮ́Г
ланцюга́
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) з гіллі́ (з ланцюга́, з це́пу, з нали́гача *і т. ін.*) зірва́тися *див.* зрива́тися (6)
ланцюги́
◊ Рва́ти (розрива́ти, розбива́ти) / порва́ти (розби́ти) кайда́ни (пу́та, ланцюги́) *див.* рва́ти
ЛА́ПКА
ла́пки
◊ Склада́ти / скла́сти (зложи́ти) ла́пки (кри́льця) *див.* склада́ти
ЛА́СКА[1]
ла́ску
◊ Здава́тися / зда́тися на ла́ску *див.* здава́тися[1] (1)
◊ Зроби́ (зробі́ть, май, ма́йте) ми́лість (ла́ску) *див.* зроби́ти (10)
◊ Переміни́ти (зміни́ти) гнів на ми́лість (на ла́ску) *див.* переміня́ти[1]
ЛАТЕ́НТНИЙ
лате́нтна
△ Лате́нтна злочи́нність *див.* злочи́нність (1)
ЛЕГЕ́НЬКО
леге́нько
◊ Хай (неха́й) леге́нько (ле́гко) гикне́ться (зітхне́ться) *див.* гикну́тися (1)
ЛЕГІО́Н
легіо́н
◊ Ім'я́ [ж] легіо́н *див.* ім'я́ (6)
ЛЕГІТИМАЦІ́ЙНИЙ
легітимаці́йна
△ Легітимаці́йна ка́рта *див.* ка́рта (5)
ЛЕГКИ́Й
легка́
△ Легка́ вагова́ катего́рія <Легка́ вага́> *див.* катего́рія (5)
△ Легка́ кавале́рія *див.* кавале́рія (2)
△ Легка́ промисло́вість (інду́стрія) *див.* промисло́вість
◊ Поро́жня (легка́, пуста́) кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня
◊ [Хай, неха́й] земля́ [бу́де] пу́хом (перо́м, пухке́нькою, легка́) *див.* земля́ (32)
ЛЕ́ГКО
ле́гко
◊ Ві́льно (ле́гко, поле́гшено *і т. ін.*) зітхну́ти / зітха́ти *див.* зітхну́ти (1)
◊ Хай (*заст.* най) йому́ (їй, їм) ле́гко згада́ється на тім сві́ті *див.* зга́дуватися (1)
◊ Хай (неха́й) леге́нько (ле́гко) гикне́ться (зітхне́ться) *див.* гикну́тися (1)
◊ [Як, мов, ні́би *і т. ін.*] ві́льно (ле́гко, поле́гшено *і т. ін.*) зітхну́лося *див.* зітхну́тися (1)

ЛЕЖА́ТИ
лежа́ти
◊ Відпочива́ти (лежа́ти) / відпочи́ти в землі́ (в моги́лі) *див.* відпочива́ти (1)
◊ Лежа́ти [важки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́) *див.* лежа́ти
◊ Лежа́ти в землі́ (в моги́лі) *див.* лежа́ти
лежи́ть
◊ Се́рце ка́менем лежи́ть *див.* се́рце
ЛЕЖНЯ́
ле́жнею
◊ Не зна́ти си́дні за ле́жнею *див.* зна́ти (39)
ЛЕМІ́Ш
лемеша́
◊ Зроби́ти з лемеша́ шва́йку (пшик) *див.* зроби́ти (12)
ЛЕТ
лет
◊ Зрива́тися в лет *див.* зрива́тися (2)
ЛЕ́ТА
ле́ту
◊ Ка́нути в Ле́ту *див.* ка́нути (1)
ЛЕТІ́ТИ
летіти
◊ Іти́ (летіти) / піти́ (полетіти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.*) *див.* іти́ (66)
Іти́ (летіти) / піти́ (полетіти) під укі́с *див.* іти́ (13)
летя́ть
◊ [Аж] і́скри [з рук] летя́ть *див.* і́скра (2)
◊ [Аж] і́скри (і́скорки) з оче́й си́плються (летя́ть, ска́чуть *і т. ін.*) / поси́пались (сипну́ли, полеті́ли, поскака́ли, скакну́ли *і т. ін.*) *див.* і́скра (1)
ЛИЗ
лиз
◊ Неха́й (хай) ли́зень (лиз, *рі́дше* лизь *і т. ін.*) зли́же (лизне́) *див.* ли́зень
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ли́зень (лиз, *рі́дше* лизь *і т. ін.*) злиза́в <Ли́зень злиза́в (лизну́в)> *див.* ли́зень
ЛИ́ЗЕНЬ
ли́зень
◊ Лизь (ли́зень, чорт) зли́же *див.* лизь
◊ Неха́й (хай) ли́зень (лиз, *рі́дше* лизь *і т. ін.*) зли́же (лизне́) *див.* ли́зень
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ли́зень (лиз, *рі́дше* лизь *і т. ін.*) злиза́в <Ли́зень злиза́в (лизну́в)> *див.* ли́зень
ЛИЗНУ́ТИ
лизне́
◊ Неха́й (хай) ли́зень (лиз, *рі́дше* лизь *і т. ін.*) зли́же (лизне́) *див.* ли́зень
◊ Чорт лизне́ (зли́же) *див.* чорт
лизну́в
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ли́зень (лиз, *рі́дше* лизь *і т. ін.*) злиза́в <Ли́зень злиза́в (лизну́в)> *див.* ли́зень
ЛИЗЬ
лизь
◊ Лизь (ли́зень, чорт) зли́же *див.* лизь
◊ Неха́й (хай) ли́зень (лиз, *рі́дше* лизь *і т. ін.*) зли́же (лизне́) *див.* ли́зень
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ли́зень (лиз, *рі́дше* лизь *і т. ін.*) злиза́в <Ли́зень злиза́в (лизну́в)> *див.* ли́зень
ЛИМА́ННИЙ
лима́нне
△ Лима́нне зро́шення *див.* зро́шення (1)

ЛИТВО́
литво́
△ Кам'яне́ литво́ *див.* литво́
ЛИ́ТИ
ллє
◊ За ши́ю (за спи́ну, за ко́мір *і т. ін.*) не ллє (не ка́пає) *див.* ли́ти
ЛИХИ́Й[1]
лиха́
◊ Лиха́ (вра́гова, вра́жа і т. ін) ма́ти (*рі́дше* ма́тір) зна́є (зна) *див.* ма́ти[1]
◊ Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та *і т. ін.*) до́ля (до́ленька) *див.* до́ля[1] (7)
◊ Ли́хо (бі́да, лиха́ годи́на) його́ (її́, їх *і т. ін.*) зна́є *див.* ли́хо[1]
лихе́
◊ Лихе́ (пога́не, зле *і т. ін.*) о́ко *див.* о́ко[1]
лихи́й
◊ Бода́й (щоб) його́ (тебе́, її́ *і т. ін.*) лихи́й узя́в (злиза́в, побра́в *і т. ін.*) *див.* лихи́й[1]
Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) дух <Дух тьми> *див.* дух (2)
◊ Лихи́й зна́є *див.* лихи́й[1]
◊ Лихи́й на ї́жу *див.* лихи́й[1]
лихи́м
Зга́дувати / згада́ти ли́хом (лихи́м сло́вом) *див.* зга́дувати (1)
◊ Лихи́м (злим) о́ком *див.* о́ко[1]
лихі́
◊ Злі (лихі́) язики́ *див.* язи́к
ЛИ́ХО[1]
ли́ха
◊ Іди́ [собі́] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, до ли́ха, к бі́су, к чо́рту, під три чорти́ *і т. ін.*) *див.* іти́ (52)
◊ Ли́хо (бі́да, лиха́ годи́на) його́ (її́, їх *і т. ін.*) зна́є *див.* ли́хо[1]
ли́хо
◊ Го́ре (ли́хо, нещастя *і т. ін.*) посі́ло (*рі́дше* зуспі́ло) *див.* го́ре (2)
ли́хом
Зга́дувати / згада́ти ли́хом (лихи́м сло́вом) *див.* зга́дувати (1)
◊ Ли́хом об зе́млю *див.* ли́хо[1]
◊ Уда́рити (ки́нути) / ударя́ти (ки́дати) ли́хом об зе́млю *див.* ударя́ти
ЛИЦЕ́
лице́м
◊ З кам'яни́м лице́м *див.* лице́
лиця́
◊ З лиця́ землі́ *див.* лице́
◊ Зміта́ти (стира́ти) / змести́ (сте́рти, зіте́рти) з [лиця́] землі́ *див.* зміта́ти (1)
◊ Лиця́ нема́ (нема́є, не зна́ти, не було́) / не ста́ло *див.* нема́
◊ Не зна́ти лиця́ (обли́ччя) *див.* зна́ти (35)
ЛИША́ТИ
лиша́ти
◊ Залиша́ти (лиша́ти, *рі́дко* зоставля́ти) / зали́шити (лиши́ти, *рі́дко* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти (3)
◊ Ка́меня на ка́мені не лиши́ти (не зали́шити) / не лиша́ти (не залиша́ти) *див.* лиша́ти

ЛИША́ТИСЯ
лиша́ється
◊ Нічо́го [бі́льше] не лиша́ється (не залиша́ється, не зостає́ться, *рідко* не остає́ться *і т. ін.)* / не лиши́лося (не зали́шилося, не зоста́лося, *рідко* не оста́лося *і т. ін.)* [, як] *див.* лиша́тися
лиша́тися
Бу́ти (лиша́тися, зостава́тися *і т. ін.)* / лиши́тися (зоста́тися) на хазя́йстві *див.* бу́ти (13)
ЛИШИ́ТИСЯ
лиши́лося
◊ І слі́ду не лиши́лося (не зали́шилося, *рідко* не зоста́лося *і т. ін.) див.* лиша́тися
◊ Ка́меня на ка́мені не лиши́лося (не зали́шилося, *рідко* не зоста́лося *і т. ін.) див.* лиша́тися
◊ [Ті́льки] мо́кре мі́сце лиши́лося (зали́шилося, *рідко* зоста́лося *і т. ін.) див.* мі́сце
лиши́тися
◊ Зали́шитися (лиши́тися, *рідко* зоста́тися) без соро́чки (без штані́в) *див.* залиша́тися (7)
◊ Лиши́тися (зали́шитися, *рідко* зоста́тися *і т. ін.)* в ду́рнях (ду́рнем) *див.* лиша́тися
◊ Лиши́тися (зали́шитися, *рідко* зоста́тися *і т. ін.)* при пі́ковому інтере́сі (при пі́кових інтере́сах) *див.* лиша́тися
лиши́ться
◊ Мо́крого мі́сця не зали́шиться (не лиши́ться, *рідко* не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце зали́шиться, лиши́ться, *рідко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)
ЛІБРЕ́ТО
лібре́то
◊ З і́ншого лібре́то *див.* лібре́то
ЛІД
лід
◊ Лама́ти (прола́мувати, розбива́ти *і т. ін.)* / злама́ти (пролама́ти, розби́ти *і т. ін.)* лід (кри́гу) *див.* лама́ти
льо́ду
◊ [І] льо́ду (сні́гу [торі́шнього], кри́ги) се́ред (посе́ре́д) зими́ не ви́просиш *див.* випро́шувати (1)
ЛІ́ЗТИ
лі́зе
◊ Не лі́зе (не йде) / не полі́зе в рот (у го́рло, *грубо* в пе́льку) *див.* лі́зти
◊ Шмато́к *(рідше* кусо́к) не йде (не лі́зе) / не пі́де (не полі́зе) в го́рло *див.* шмато́к
лі́зти
◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)*ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.) див.* ляга́ти
◊ Зала́зити (лі́зти) / залі́зти змі́єю (гадю́кою) в ду́шу *див.* зала́зити[1] (2)
◊ Іти́ (лі́зти) / піти́ (полі́зти) пробо́єм (на пробі́й) *див.* іти́ (67)
◊ Ки́датися (іти́, лі́зти) по тру́пах *чиїх* (че́рез тру́пи чиї) *див.* ки́датися
◊ Лі́зти у во́ду, не зна́ючи бро́ду *див.* лі́зти
◊ Лі́зти чо́ртові (чо́рту) на ро́ги (в зу́би) <Лі́зти (наско́чити) само́му чо́ртові на ро́ги> *див.* лі́зти
◊ Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* іти́ (149)
◊ Не йти́ (не лі́зти) / не піти́ (не полі́зти) в го́лову *див.* іти́ (150)
лізь
◊ Хоч бери́ та лізь живце́м у зе́млю *див.* бра́ти (144)
◊ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.)* лізь *(рідко* кладі́сь) *див.* лі́зти
ЛІК[1]
лі́ку
◊ Не зна́ти лі́ку *див.* зна́ти (36)
ЛІНГВІ́СТИКА
лінгві́стика
△ Зо́внішня лінгві́стика *див.* лінгві́стика
ЛІНГВІСТИ́ЧНИЙ
лінгвісти́чна
△ Лінгвісти́чна змі́нна *див.* змі́нний (1)
ЛІ́НІЯ
лі́нією
◊ Іти́ / піти́ шляхо́м (по лі́нії, лі́нією) найме́ншого о́пору *див.* іти́ (141)
лі́нії
◊ Іти́ / піти́ шляхо́м (по лі́нії, лі́нією) найме́ншого о́пору *див.* іти́ (141)
ЛІС
лі́сі
◊ Щось [вели́ке] у лі́сі здо́хло *див.* здиха́ти[1] (3)
ЛІТА́
літ
◊ Вихо́дити (іти́) / ви́йти з літ (з ро́кі́в, з ві́ку) *див.* вихо́дити (36)
○ З літ іти́ *див.* іти́ (42)
ЛІТА́К
літака́
Зніма́ти / зня́ти з поїзда (з паропла́ва, з літака́ *і т. ін.) див.* зніма́ти (2)
ЛІТА́ТИ
літа́ють
◊ Кругі́ (кружа́ла) літа́ють (іду́ть) / залі́тали (пішли́, заходи́ли) пе́ред очи́ма (в оча́х) *див.* круг[1]
ЛІ́ТЕРА
лі́терами
◊ Вписаний в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́саний (1)
◊ Вписувати / вписа́ти в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́сувати (1)
◊ Вписуватися в істо́рію золоти́ми лі́терами (бу́квами) *див.* впи́суватися (1)
ЛІ́ТОМ
лі́том
Лі́том і зимо́ю *див.* лі́том
ЛОБ
лоб
Згори́стий лоб *див.* лоб
◊ Золоти́й лоб *див.* лоб
лоба́ми
◊ Би́ти ло́бом (лоба́ми) об зе́млю *див.* би́ти (36)
ло́бом
◊ Би́ти ло́бом (лоба́ми) об зе́млю *див.* би́ти (36)
ЛОВИ́ТИ
лови́ти
◊ Впійма́ти (пійма́ти, спійма́ти, злови́ти, засту́кати *і т. ін.)* / лови́ти на гаря́чому *див.* упійма́ти
◊ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.)* / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.)* сторчака́ *(рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
◊ Зіва́к лови́ти *див.* лови́ти
◊ Ї́сти (лови́ти, хапа́ти) дрижаки́ *див.* ї́сти (8)
◊ Лови́ти (бра́ти) / злови́ти (взя́ти, пійма́ти, спійма́ти *і т. ін.)* на гачо́к *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / злови́ти *(рідше* упійма́ти, пійма́ти *і т. ін.)* себе́ на ду́мці *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / злови́ти себе́ *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / пійма́ти (впійма́ти, злови́ти *і т. ін.)* в сі́ті *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / пійма́ти (впійма́ти, злови́ти *і т. ін.)* на сло́ві *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / пійма́ти (спійма́ти, злови́ти *і т. ін.)* по́гляд *(рідше* о́чі) *див.* лови́ти
◊ Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній *(рідше* мутні́й) воді́ *див.* лови́ти
◊ [Ні́би] лови́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* лови́ти
◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.) див.* пійма́ти
◊ Пуска́ти (лови́ти) / пусти́ти (злови́ти) пі́вника (пі́вня) *див.* пуска́ти
◊ Ре́шетом у воді́ зірки́ лови́ти *див.* лови́ти
◊ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
ЛОВИ́ТИСЯ
лови́тися
◊ Лови́тися (попада́ти, попада́тися *і т. ін.)* / злови́тися (попа́сти, попа́стися *і т. ін.)* на гачо́к *(рідко* на ву́дочку) *див.* лови́тися
ЛО́КШИНА
ло́кшину
◊ На капу́сту (на сі́чку, на ло́кшину *і т. ін.) див.* капу́ста (8)
ЛУ́ДА
лу́ду
◊ Зніма́ти (здира́ти, скида́ти *і т. ін.)* / зня́ти (зде́рти, ски́нути *і т. ін.)* з оче́й полу́ду (лу́ду) *див.* зніма́ти (8)
ЛУ́ЖНИЙ
лу́жна
△ Лу́жна земля́ *див.* земля́ (9)
ЛУНА́
луна́
◊ Аж *(рідко* ті́льки) луна́ йде (розляга́ється, *рідше* гоготи́ть *і т. ін.)* / пішла́ (розляглácя, *рідше* загоготі́ла *і т. ін.) див.* луна́
ЛУПИ́ТИ
лупи́ти
◊ Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти *і т. ін.)* / зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.)* шку́ру (по три шку́ри, сім шкур *і т. ін.) див.* здира́ти (1)
◊ Лупи́ти / полупи́ти зу́би *див.* лупи́ти
◊ Лупи́ти [свої́] о́чі (баньки́, ба́лухи, зі́ньки) *див.* лупи́ти

ЛУСКА́
луски́
◊ Ні луски́ ні зя́бри *(рідше* хвоста́) *див.* луска́
ЛУ́СНУТИ
лу́снути
◊ Лу́снути зі зло́сті (з се́рця) *див.* лу́снути
ЛЬОН
льон
△ Зозу́лин (зозуля́стий) льон *див.* льон
ЛЮ́ДИ
лю́дях
Не про́ти но́чі (при лю́дях, при ха́ті) зга́дувати (зга́дуючи) *див.* зга́дувати (4)
ЛЮДИ́НА
люди́ни
△ Ві́рус імунодефіци́ту люди́ни *див.* ві́рус (1)
У людськи́й зріст <У зріст люди́ни> *див.* зріст (2)
люди́ною
◊ Зроби́ти люди́ною *кого* <Зроби́ти люди́ну *з кого*> *див.* зроби́ти (13)
люди́ну
◊ Зроби́ти люди́ною *кого* <Зроби́ти люди́ну *з кого*> *див.* зроби́ти (13)
ЛЮ́ДСТВО
лю́дства
△ Зло́чини про́ти лю́дства *див.* зло́чин (1)
ЛЮ́ДСЬКИЙ
лю́дська́
Лю́дська́ істо́та *див.* істо́та (1)
людськи́й
У людськи́й зріст <У зріст люди́ни> *див.* зріст (2)
лю́дсько́го
△ І́ндекс лю́дсько́го ро́звитку <І́ндекс ро́звитку лю́дсько́го потенціа́лу> *див.* і́ндекс (3)
ЛЮ́ДЯНІСТЬ
лю́дяності
△ Зло́чини про́ти лю́дяності *див.* зло́чин (2)
ЛЮ́ЛЬКА[1]
лю́льку
Кури́ти (пали́ти, смокта́ти *і т. ін.)* лю́льку (калья́н, наргіле́ *і т. ін.) див.* кури́ти[1]
Поку́рювати / покури́ти лю́льку (калья́н, наргіле́ *і т. ін.) див.* поку́рювати
ЛЮТЬ
лють
◊ Ковта́ти злість (лють, обра́зу *і т. ін.) див.* ковта́ти
ЛЯГА́ТИ
ляга́ти
◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.) див.* ляга́ти
◊ Іти́ (ляга́ти) / піти́ (лягти́) в [сиру́] зе́млю *див.* іти́ (68)
ЛЯГТИ
ліг
◊ Ка́мінь ліг (камі́ння ягло́) на се́рце *див.* ка́мінь (12)
◊ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь (18)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ка́мінь ліг на ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь (21)
лягло́
◊ Ка́мінь ліг (камі́ння лягло́) на се́рце *див.* ка́мінь (12)
лягти́
◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.) див.* ляга́ти
◊ Іти́ (ляга́ти) / піти́ (лягти́) в [сиру́] зе́млю *див.* іти́ (68)
◊ Ка́менем лягти́ (упа́сти) на се́рце (на се́рці) *див.* ляга́ти
◊ Лягти́ ка́менем на дно (на дні) *див.* ляга́ти
ЛЯСК[1]
ляск
◊ Аж ляск іде́ / пішо́в <Аж ля́ски йду́ть / пішли́> *див.* ляск[1]
ля́ски
◊ Аж ляск іде́ / пішо́в <Аж ля́ски йду́ть / пішли́> *див.* ляск[1]
ЛЯ́СКАТИ
ля́скати
◊ Цокоті́ти (цокота́ти, цо́кати, ля́скати, сі́кти *і т. ін.)* зуба́ми *див.* цокота́ти
МАГІ́ЧНИЙ
магі́чний
△ Магі́чний квадра́т *див.* квадра́т (1)
МАГНЕТИ́ЗМ
магнети́зм
△ Земни́й магнети́зм <Магнети́зм Землі́> *див.* магнети́зм
МАГНІ́ТНИЙ
магні́тна
Магні́тна ка́ртка *див.* ка́ртка (3)
МАЄ́ТНІСТЬ
має́тності
△ Ра́нгові зе́млі (має́тності) *див.* земля́ (12)
МАЙБУ́ТНІЙ
майбу́тнього
Творе́ць істо́рії (життя́, майбу́тнього *і т. ін.) див.* творе́ць
МА́ЙСТЕР
ма́йстер
Золоти́х (срі́бних, *рідше* срібля́них, ювелі́рних) справ ма́йстер *див.* ма́йстер
МАК
мак
△ Зірча́стий мак *див.* мак
МАКІ́ТРА
макі́тра
◊ Казано́к (баня́к, макі́тра) ва́рить / *рідше* казано́к (баня́к) звари́в (макі́тра звари́ла) *див.* казано́к (1)
МАКІ́ТРИТИСЯ
макі́триться
◊ [Аж *(рідко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.)* [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]
МА́КОВИЙ
ма́кове
◊ На ма́кове зе́рно́ (зе́рня́, зе́рня́тко) <На ма́кову зерни́ну> *див.* зе́рно́ (2)
◊ Як (з) ма́кове зе́рно́ (зе́рня́) *див.* зе́рно́ (4)
ма́ковій
◊ [І] го́лці (я́блуку, я́блукові, *рідше* ма́ковому зе́рну́ (ма́ковій зерни́ні)) ні́де впа́сти *див.* упа́сти[1]
ма́ковому
◊ [І] го́лці (я́блуку, я́блукові, *рідше* ма́ковому зе́рну́ (ма́ковій зерни́ні)) ні́де впа́сти *див.* упа́сти[1]
ма́кову
◊ На ма́кове зе́рно́ (зе́рня́, зе́рня́тко) <На ма́кову зерни́ну> *див.* зе́рно́ (2)
МАЛИ́Й
мала́
△ Мала́ кало́рія *див.* кало́рія (2)
МА́ЛО
ма́ло
◊ Ма́ло ка́ші ї̇в (ї́ла, ї́ли) / з'ї̇в (з'ї́ла, з'ї́ли) *див.* ї́сти (18)
◊ Ма́ло крізь зе́млю не провали́вся (провали́тися) *див.* прова́люватися
◊ Ма́ло не з'ї́сти *див.* з'їда́ти (7)
МАЛЬО́ВАНИЙ
мальо́ваний
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* намальо́ваний (змальо́ваний, мальо́ваний *і т. ін.) див.* намальо́ваний
МАЛЮВА́ТИ
малюва́ти
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) роже́вими фа́рбами (у роже́вих фа́рбах) *див.* малюва́ти
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) те́мними (чо́рними) фа́рбами *див.* малюва́ти
малю́й
◊ Хоч [карти́ну (іко́ну, на ка́рту)] малю́й <Хоч малю́й, хоч цілу́й> *див.* малюва́ти
МА́МА
ма́мі
◊ Тря́сця його́ (твоїй, ї́хній *і т. ін.)* ма́тері (ма́мі, *рідко* ба́тьку, ті́тці) *див.* тря́сця
ма́му
◊ Кат його́ (її́, ї́х *і т. ін.)* [ма́му] бери́ (забира́й) / взяв (побра́в, забра́в) [би] *див.* кат (3)
◊ Чорт (біс) [його́] ба́тька *(рідше* ма́му) зна́є (зна) <Чорти́ (біси́) [його́] ба́тька *(рідше* ма́му) зна́ють> *див.* чорт
МАНДРІ́ВНИЙ
мандрі́вні
△ Мандрі́вні зірки́ (зо́рі) *див.* зі́рка (5)
МАНІ́ВЦІ
мані́вцями
◊ Блука́ти (блуди́ти, іти́ *і т. ін.)* мані́вцями *див.* блука́ти (1)
МАНІ́ЛЬСЬКИЙ
мані́льський
△ Мані́льський кана́т *див.* кана́т (1)
МАРА́
мара́
◊ Мара́ його́ (її́, ї́х *і т. ін.)* зна́є *див.* мара́
МА́РНИЙ
ма́рне
◊ Іти́ / піти́ [на] ма́рно (ма́рне) *див.* іти́ (99)

МÁРНО
мáрно
◊ [Дýрно (дарéмно, задáрмá, мáрно *і т. ін.)*] хліб (харч) перевóдити (їсти, збавля́ти) *див.* перевóдити
◊ Ітú / пітú [на] мáрно (мáрне) *див.* ітú (99)
МАРШРУ́ТНИЙ
маршру́тне
△ Маршру́тне знімáння *див.* знімáння (2)
МÁСА
мáса
Зелéний корм <Зелéна мáса> *див.* корм
△ Зрівноважувальна мáса *див.* мáса
МÁСКА
мáску
◊ Зривáти / зірвáти мáску (машкару́) *див.* зривáти[1] (6)
МÁСОВИЙ
мáсового
△ Збрóя мáсового знúщення (урáження) *див.* збрóя (3)
мáсової
Зáсоби мáсової інформáції *див.* зáсіб (2)
МАТЕМАТИ́ЧНИЙ
математи́чні
△ Математи́чні знáки *див.* знак (19)
МАТЕРІÁЛ
матеріáли
△ Інéртні матеріáли *див.* матеріáл
МАТЕРІАЛІ́ЗМ
матеріалі́зм
△ Істори́чний матеріалі́зм *див.* матеріалі́зм
МÁТИ[1]
мáтері
◊ Враг йогó (її́, ї́хній *і т. ін.)* мáтері *див.* враг (3)
◊ Ідú [собі] к бíсовому бáтькові (к нечи́стій мáтері) *див.* ітú (54)
◊ Мáтері (бíсові, *рідше* тíтці) йогó (її́, ї́хній *і т. ін.)* ковíнька (кóрінь) *див.* ковíнька
◊ Трясця йогó (твоїй, ї́хній *і т. ін.)* мáтері (мáмі, *рідко* бáтьку, тíтці) *див.* трясця
мáти
◊ Враг (нечи́стий, чорт) йогó (її́, ї́х *і т. ін.)* [мáтір (дýшу)] знáє (зна) <Нечи́ста йогó (її́, ї́х *і т. ін.)* мáти знáє (зна)> *див.* враг (2)
◊ Лихá (врáгова, врáжа *і т. ін)* мáти *(рідше* мáтір) знáє (зна) *див.* мáти[1]
мáтір
◊ Враг (нечи́стий, чорт) йогó (її́, ї́х *і т. ін.)* [мáтір (дýшу)] знáє (зна) <Нечи́ста йогó (її́, ї́х *і т. ін.)* мáти знáє (зна)> *див.* враг (2)
◊ Лихá (врáгова, врáжа і т. ін) мáти *(рідше* мáтір) знáє (зна) *див.* мáти[1]
МÁТИ[2]
мáє
◊ Кат мáє *див.* кат (6)
май
◊ Зробú (зробíть, май, мáйте) ми́лість (лáску) *див.* зробúти (10)
мáйте
◊ Зробú (зробíть, май, мáйте) ми́лість (лáску) *див.* зробúти (10)
мáли
◊ Ру́ки [та нóги] не знáють (не знáли, не мáють, не мáли) спочи́нку *див.* рукá
мáти
◊ Знáти (мáти, тя́мити) смак *див.* знáти (17)
◊ Мáти [вели́кий] зуб (вели́кого зу́ба) *див.* мáти[2]
◊ Мáти [дóбру] гóлову на [плéчáх (на в'я́зах, *рідко* на кáрку *і т. ін.)*] *див.* мáти[2]
◊ Мáти зглядь *див.* мáти[2]
Мáти (знахóдити / знайтú) [вели́кий (значни́й)] пóпит *див.* мáти[2]
Мáти знáчення *див.* мáти[2]
Мáти ім'я́ (йме́ння) *див.* мáти[2]
Не знáти (не мáти, не давáти собі) спокóю (покóю, супокóю) *див.* знáти (4)
◊ Не мáти зелéного поня́ття (уя́влення) *див.* мáти[2]
◊ Не мáти (не знáти) просвíтку *див.* мáти[2]
◊ Не мáти (не знáти) спи́ну (впи́ну) *див.* мáти[2]
Не мáти (не знáти) спочи́нку (супочи́нку, спочи́вку) *див.* мáти[2]
◊ Не мáти (немá, немáє) [й (ні, áні)] копíйки (копійчи́ни, [лáманого *(рідко* злáманого)] грошá) за душéю *(рідко* при душí) *див.* мáти[2]
мáють
◊ Ру́ки [та нóги] не знáють (не знáли, не мáють, не мáли) спочи́нку *див.* рукá
МÁТІР
мáти
◊ Враг (нечи́стий, чорт) йогó (її́, ї́х *і т. ін.)* [мáтір (дýшу)] знáє (зна) <Нечи́ста йогó (її́, ї́х *і т. ін.)* мáти знáє (зна)> *див.* враг (2)
◊ Лихá (врáгова, врáжа і т. ін) мáти *(рідше* мáтір) знáє (зна) *див.* мáти[1]
мáтір
◊ Враг (нечи́стий, чорт) йогó (її́, ї́х *і т. ін.)* [мáтір (дýшу)] знáє (зна) <Нечи́ста йогó (її́, ї́х *і т. ін.)* мáти знáє (зна)> *див.* враг (2)
◊ Лихá (врáгова, врáжа і т. ін) мáти *(рідше* мáтір) знáє (зна) *див.* мáти[1]
МÁЦАТИ
мáцати
◊ Обмáцувати (мáцати) / обмáцати (помáцати) очи́ма (пóглядом, зóром *і т. ін.)* *див.* обмáцувати
МАШКАРÁ
машкару́
◊ Зривáти / зірвáти мáску (машкару́) *див.* зривáти[1] (6)
МЕД
мéдом
◊ [І (нія́ким)] калачéм (мéдом) не замани́ти *див.* замáнювати (2)
МЕДÁЛЬ
медáлі
◊ Зворóтний (íнший, дру́гий *і т. ін.)* бік медáлі <Зворóтна (íнша, дру́га *і т. ін.)* сторонá медáлі> *див.* бік (5)
медáль
Золотá медáль *див.* медáль
◊ Ітú на [золоту́ (срíбну)] медáль *див.* ітú (73)
МЕДИЦИ́НА
медици́на
△ Квáнтова медици́на *див.* медици́на
МЕДИ́ЧНИЙ
меди́чна
Амбулатóрна (меди́чна) кáртка *див.* кáртка (1)
меди́чний
Санітáрний (меди́чний) інстру́ктор *див.* інстру́ктор (1)
меди́чної
△ Карéта шви́дкої [меди́чної] допомóги *див.* карéта (1)
МЕРÉЖА
мерéжа
△ Інформаці́йна мерéжа *див.* мерéжа
МÉРТВИЙ
мéртвий
◊ Мéртвий капітáл *див.* капітáл (12)
△ Мéртвий ременéнт (інвентáр) *див.* ременéнт
мéртвого
◊ Таки́й, що здерé з [живóго й] мéртвого *див.* здирáти (2)
мéртвої
◊ Зру́шуватися (зру́шувати, рушáти) / зру́шитися (зру́шити, ру́шити) з мíсця (з мéртвої тóчки) *див.* зру́шуватися (1)
мéртвому
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* мéртвому (умéрлому) кади́ло *див.* кади́ло (1)
МЕТÁТИ
метáти
△ Метáти (викидáти) ікру́ *див.* метáти
◊ Метáти очи́ма (з очéй) íскри *див.* метáти
метáють
◊ Óчі метáють íскри *див.* óко[1]
МЕТÁТИСЯ
метáтися
◊ Губи́тися *(рідше* плу́татися, метáтися *і т. ін.)* в здóгáдках (у дóгáдках, у здóгадах *і т. ін.)* *див.* губи́тися (1)
МЕТАФІЗИ́ЧНИЙ
метафізи́чний
△ Метафізи́чний інтелектуалі́зм *див.* інтелектуалі́зм (1)
МÉТОД
мéтод
△ Індукти́вний мéтод *див.* мéтод
△ Хроматографíчний мéтод ідентифікáції насíння *див.* мéтод
МЕХÁНІКА
мехáніка
△ Квáнтова мехáніка *див.* мехáніка
МЕЧ
меч
◊ Піднімáти (підіймáти, здіймáти, піднóсити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, здійня́ти, піднестú *і т. ін.)* збрóю (меч, соки́ру *і т. ін.)* *див.* піднімáти
мечéм
◊ Ітú (прихóдити) з мечéм *див.* ітú (125)
МИ
нáми
Між (межú) нáми [кáжучи] *див.* ми

МИ́ЛІСТЬ
ми́лість
◊ Віддава́тися (здава́тися *і т. ін.)* / відда́тися (зда́тися *і т. ін.)* на ми́лість *див.* віддава́тися (4)
◊ Зроби́ (зробі́ть, май, ма́йте) ми́лість (ла́ску) *див.* зроби́ти (10)
◊ Переміни́ти (зміни́ти) гнів на ми́лість (на ла́ску) *див.* переміня́ти[1]
◊ Роби́ти (явля́ти) / зроби́ти (яви́ти) ми́лість *див.* роби́ти
МИ́ЛО[1]
ми́ла
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* ми́ла ковтну́в (з'їв) *див.* ковтну́ти
ми́ло
Зеле́не ми́ло *див.* ми́ло[1]
МИЛУВА́ТИ
милува́ти
◊ Милува́ти о́ко (о́чі, зір) *див.* милува́ти
МИНУ́ЛИЙ
мину́ле
◊ Віді́йти́ / відхо́дити в мину́ле (в істо́рію) *див.* відхо́дити (5)
МИР[1]
мир
○ Іти́ / піти́ на мир (на прими́рення) *див.* іти́ (43)
ми́рі
Жити в зла́годі (у ми́рі, у покої, *заст.* в миру́) *див.* жи́ти (1)
◊ Іди́ (їдь, зостава́йся *і т. ін.)* з ми́ром (в ми́рі) *див.* іти́ (51)
ми́ром
◊ Іди́ (їдь, зостава́йся *і т. ін.)* з ми́ром (в ми́рі) *див.* іти́ (51)
миру́
Жити в зла́годі (у ми́рі, у покої, *заст.* в миру́) *див.* жи́ти (1)
МИР[2]
мир
◊ І́нший мир *див.* мир[2]
МИРОВИ́Й
мирову́
◊ Іти́ / піти́ на мирову́ *див.* іти́ (100)
◊ Пи́ти (запива́ти) / ви́пити (запи́ти) мирову́ (зми́рщину) *див.* пи́ти
МИ́СКА
ми́ски
◊ Зна́ти [тільки] з ми́ски (з но́са) та в рот *див.* зна́ти (23)
МИСТЕ́ЦТВО
мисте́цтво
Зобража́льне (зобра́жувальне) мисте́цтво *див.* мисте́цтво
МИ́ТИ
ми́ти
Ми́ти зо́лото *див.* ми́ти
Ми́ти / поми́ти ха́ту (кімна́ту, каза́рму *і т. ін.)* *див.* ми́ти
МИ́ТО
ми́то
△ Ввізне́ (і́мпортне) ми́то *див.* ми́то
МИ́ША
ми́ша
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* руда́ ми́ша (миш) [зимо́ю] *див.* ми́ша

МІ́ДНИЙ
мідни́й
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* мі́дний казано́к (мі́дному казанко́ві) *див.* казано́к (2)
мі́дного
◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
мі́дної
◊ [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю *див.* нема́
мі́дному
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* мі́дний казано́к (мі́дному казанко́ві) *див.* казано́к (2)
МІЙ
мою́
◊ Знай (зна́йте) мою́ до́брість *див.* зна́ти (13)
моя́
◊ Моя́ ха́та скра́ю [, я нічо́го не зна́ю] *див.* ха́та
МІЛИНА́
мілини́
◊ Зру́шитися з мілини́ *див.* зру́шуватися (2)
МІ́НА[1]
мі́ну
◊ Скриви́ти (склеї́ти, зроби́ти *і т. ін.)* ки́слу мі́ну *див.* скри́влювати
МІНІ́СТР
міні́стрів
Кабіне́т Міні́стрів Украї́ни *див.* кабіне́т (1)
МІОКА́РД
міока́рда
△ Інфа́ркт міока́рда *див.* інфа́ркт (1)
МІ́РА
мі́ри
△ Квадра́тні мі́ри *див.* мі́ра
мі́рі
○ Вели́кою (значно́ю, бі́льшою *і т. ін.)* мі́рою <*рідко* У вели́кій (значній, бі́льшій *і т. ін.)* мі́рі> *див.* мі́ра
Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У тій чи і́ншій (де́якій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
мі́рою
○ Вели́кою (значно́ю, бі́льшою *і т. ін.)* мі́рою <*рідко* У вели́кій (значній, бі́льшій *і т. ін.)* мі́рі> *див.* мі́ра
◊ Пе́вною (які́юсь, тіє́ю чи і́ншою *і т. ін.)* мі́рою *див.* мі́ра
Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У тій чи і́ншій (де́якій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
мі́ру
◊ Зна́ти мі́ру *див.* зна́ти (18)
МІ́РКА
мі́рку
Зніма́ти / зня́ти мі́рку *див.* зніма́ти (3)
МІ́РЯТИ
мі́ряти
◊ Мі́ряти (змі́рювати, зміря́ти) / змі́ряти (змі́рити) очи́ма (о́ком, по́глядом) *див.* мі́ряти
МІСТО́К
місто́к
△ Капіта́нський місто́к *див.* місто́к

МІ́СЦЕ
мі́сце
◊ Зна́ти своє́ мі́сце *(зневажл.* сті́йло) *див.* зна́ти (21)
◊ Знахо́дити / знайти́ своє́ мі́сце *див.* знахо́дити (9)
◊ Мо́крого мі́сця не зали́ши́ться (не лиши́ться, *рідко* не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце зали́ши́ться, лиши́ться, *рідко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)
◊ Нагріва́ти / нагрі́ти *(рідше* зігрі́ти) [собі] мі́сце *див.* нагріва́ти
◊ [Ті́льки] мо́кре мі́сце лиши́лося (зали́ши́лося, *рідко* зоста́лося *і т. ін.)* *див.* мі́сце
мі́сці
◊ На мі́сці зло́чину спійма́ти (злови́ти, заста́ти *і т. ін.)* <Злови́ти, як (мов, ніби *і т. ін.)* кота́ над са́лом> *див.* спійма́ти
мі́сця
◊ З мі́сця в кар'є́р *див.* мі́сце
◊ Зру́шити з мі́сця *див.* зру́шувати (1)
◊ Зру́шуватися (зру́шувати, руша́ти) / зру́шитися (зру́шити, ру́шити) з мі́сця (з ме́ртвої то́чки) *див.* зру́шуватися (1)
◊ Мо́крого мі́сця не зали́ши́ться (не лиши́ться, *рідко* не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце зали́ши́ться, лиши́ться, *рідко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)
◊ Не знахо́дити / не знайти́ [собі] мі́сця *див.* знахо́дити (18)
◊ Но́ги (п'я́ти, сту́пні) прикипа́ють (приро́ста́ють) / прикипі́ли (приро́слі) до землі́ (ка́меня, мі́сця *і т. ін.)* *див.* нога́
Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.)*, як (мов, ніби *і т. ін.)* прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти
МІ́ЦНО
мі́цно
Не до ладу́ кро́єний *(розм.* кра́яний), та мі́цно зши́тий *див.* кро́єний
◊ Тве́рдо (мі́цно) стоя́ти на нога́х (на землі́) *див.* стоя́ти
МІША́ТИ[1]
міша́ти
◊ Змі́шувати (міша́ти) / зміша́ти з землею (з боло́том, з грязю́кою) *див.* змі́шувати (2)
МІШО́К
мішо́к
◊ Грошови́й (золоти́й) мішо́к *див.* мішо́к
Кам'яни́й мішо́к *див.* мішо́к
МО́ВА
мов
Вавило́нське зміша́ння мов *див.* зміша́ння[1] (1)
мо́ва
△ Індоіра́нська мо́ва *див.* мо́ва
◊ І́нша мо́ва *див.* мо́ва
Канцеля́рська мо́ва *див.* мо́ва
◊ Мо́ва йде (мо́виться, була́) *див.* мо́ва
мо́ви
△ Амо́рфні (ізоляти́вні, *рідко* ізолю́ючі) мо́ви *див.* мо́ва
△ Індоєвропе́йські мо́ви *див.* мо́ва
△ Інкорпорати́вні мо́ви *див.* мо́ва

мо́вою
◊ Заговори́ти іншою мо́вою *див.* загово́рювати (1)
мо́ву
◊ Знахо́дити / знайти́ спільну мо́ву *див.* знахо́дити (14)
◊ Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву *див.* здава́тися[1] (4)
МО́ВИТИСЯ
мо́виться
◊ Мо́ва йде (мо́виться, була́) *див.* мо́ва
МО́ВНИЙ
мо́вний
△ Мо́вний знак *див.* знак (20)
МОВЧА́ТИ
мовчи́ть
◊ Істо́рія мовчи́ть *див.* істо́рія (7)
МОГИ́ЛА
моги́ла
◊ Земля́ (моги́ла) покрива́є / покри́ла *див.* земля́ (19)
◊ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.*) *див.* земля́ (30)
моги́лі
◊ Відпочива́ти (лежа́ти) / відпочи́ти в землі (в моги́лі) *див.* відпочива́ти (1)
◊ Лежа́ти в землі (в моги́лі) *див.* лежа́ти
моги́лу
◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.*) ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.*) / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.*) *див.* ляга́ти
◊ Зійти́ / схо́дити в моги́лу (в зе́млю) *див.* схо́дити
◊ Знайти́ кіне́ць (моги́лу, ві́чний спочи́нок) *див.* знахо́дити (4)
◊ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.*) лізь (*рідко* кладі́сь) *див.* лі́зти
МОГТИ́
могти́
◊ [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти) *див.* ступа́ти
МО́ДА
мо́дою
◊ Іти́ за мо́дою *див.* іти́ (63)
МОДЕ́ЛЬ
моде́ль
△ Інфологі́чна моде́ль *див.* моде́ль
△ Інформаці́йна моде́ль *див.* моде́ль
МО́ЖНА
мо́жна
◊ [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти) *див.* ступа́ти
◊ [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <[І] ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти
МО́ЗОК
мізки
◊ Ка́пати на мізки (на мо́зок) *див.* ка́пати (1)
мо́зок
◊ Ка́пати на мізки (на мо́зок) *див.* ка́пати (1)
МО́КРИЙ
мо́кра
◊ [Як (мов, ніби *і т. ін.*)] мо́кра ку́рка (змо́клі ку́ри) *див.* ку́рка
мо́кре
◊ Мо́крого мі́сця не зали́шиться (не лиши́ться, *рідко* не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце зали́шиться, лиши́ться, *рідко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)
◊ [Ті́льки] мо́кре мі́сце лиши́лося (зали́шилося, *рідко* зоста́лося *і т. ін.*) *див.* мі́сце
мо́крого
◊ Мо́крого мі́сця не зали́шиться (не лиши́ться, *рідко* не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце зали́шиться, лиши́ться, *рідко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)
МО́КРО
мо́кро
◊ На сухо́му [здає́ться] мо́кро *див.* мо́кро
МОЛЕ́КУЛА
моле́кул
△ Зче́плення моле́кул *див.* зче́плення (1)
МОЛОДИ́Й
молоди́й
◊ Молоди́й та зеле́ний *див.* молоди́й
МО́ЛОДІСТЬ
мо́лодість
Зеле́на мо́лодість *див.* мо́лодість
МО́ЛОДЬ
мо́лодь
◊ Золота́ мо́лодь *див.* мо́лодь
МОЛОКО́
молоко́
Згу́щене молоко́ *див.* молоко́
молоко́м
Ко́льору ка́ви [з молоко́м] *див.* ко́лір
МОЛОТИ́ТИ
молоти́ти
◊ Молоти́ти зуба́ми (язико́м) *див.* молоти́ти
МОЛО́ЧНИЙ
моло́чні
△ Моло́чні зу́би *див.* зуб (3)
МОМЕ́НТ
моме́нт
◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.*) *див.* пійма́ти
МОРА́ЛЬНИЙ
мора́льний
△ Мора́льний інтелектуалі́зм *див.* інтелектуалі́зм (2)
МОРГНУ́ТИ
моргну́вши
◊ Не моргну́вши (*рідше* не зморгну́вши) [о́ком (бров́ою)] *див.* моргну́ти
моргну́ти
◊ І (на́віть, *рідше* ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти, *діал.* не змельну́ти) *див.* моргну́ти
◊ Не всти́гнути (не вспі́ти) [і] о́ком моргну́ти (змигну́ти) *див.* устига́ти
МОРДА́Ч
мордачі́
◊ Ї́сти мордачі́ (духопе́ли) *див.* ї́сти (9)
МО́РЕ
мо́рі
◊ Кра́пля (ка́пля, крапли́на *і т. ін.*) в мо́рі *див.* кра́пля
МО́РКВА
мо́ркви
◊ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб далі́ капу́сти (*рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д
МОРО́З
моро́з
◊ [Аж] моро́з іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.*) *див.* моро́з
◊ Моро́з іде́ (хо́дить, біга́є, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.*) *див.* моро́з
МОРО́КА
моро́ка
◊ Моро́ка [його́] зна́є *див.* моро́ка
МОРСЬКИ́Й
морська́
△ Морська́ зі́рка *див.* зі́рка (6)
△ Морська́ капу́ста *див.* капу́ста (4)
морськи́й
△ Морськи́й їжа́к *див.* їжа́к (1)
МО́РХЛИЙ
мо́рхле
Мо́рхле зе́рно́ *див.* зе́рно́ (1)
МУ́ДРІСТЬ
му́дрості
△ Зу́б му́дрості *див.* зуб (1)
МУ́ЖНІСТЬ
му́жність
Му́жність зра́джує / зра́дила (зра́дить) *див.* му́жність
МУЗЕ́Й
музе́й
Зоологі́чний музе́й *див.* музе́й
МУ́ЗИКА
му́зика
Інструмента́льна му́зика *див.* му́зика
Ка́мерна му́зика *див.* му́зика
МУЗИ́ЧНИЙ
музи́чний
△ Музи́чний інструме́нт *див.* інструме́нт (4)
музи́чні
△ Духові́ [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (1)
△ Клаві́шні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (3)
△ Смичко́ві стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (7)
△ Стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (8)
△ Уда́рні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (9)
△ Щипко́ві [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (10)
МУНДИ́Р
мунди́рах
Карто́пля в кожу́шка́х (в мунди́рах) *див.* карто́пля (1)
МУР
мур
◊ Мур лама́ти / злама́ти *див.* лама́ти
МУТНИ́Й
мутні́й
◊ Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній (*рідше* мутні́й) воді́ *див.* лови́ти

МУ́ХА

му́ха

◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.*) тебе́ (його́, її *і т. ін.*) му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.*) вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха

му́хи

◊ Їдя́ть його́ (її, тебе́ *і т. ін.*) му́хи [з комара́ми] *див.* му́ха

◊ Му́хи (пта́шки, *рідко* му́ху, пта́шку *і т. ін.*) не зобидить (не скри́вдить, не змо́же зобидити *і т. ін.*) *див.* зобиджа́ти (1)

◊ Роби́ти (роздува́ти, *рідко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рідко* ви́дути) з му́хи слона́ (*рідко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти

му́ху

◊ З'ї́сти собаку (во́вка, му́ху) *див.* з'їда́ти (4)

◊ Му́хи (пта́шки, *рідко* му́ху, пта́шку *і т. ін.*) не зобидить (не скри́вдить, не змо́же зобидити *і т. ін.*) *див.* зобиджа́ти (1)

◊ Як соба́ці (сірко́ві, сірку́) му́ху з'ї́сти *див.* з'їда́ти (12)

М'ЯКИ́Й

м'яки́й

△ Знак м'я́кшення <М'яки́й знак> *див.* знак (12)

М'яки́й капелю́х *див.* капелю́х (1)

М'Я́КО

м'я́ко

○ М'я́ко ка́жучи *див.* каза́ти (4)

М'Я́КШЕННЯ

м'я́кшення

△ Знак м'я́кшення <М'яки́й знак> *див.* знак (12)

НАБРА́ТИСЯ

набра́тися

◊ Набира́тися / набра́тися здоро́в'я *див.* набира́тися

НАБИРА́ТИСЯ

набира́тися

◊ Набира́тися / набра́тися здоро́в'я *див.* набира́тися

НАБИ́ТИЙ

наби́та

◊ По́вна (непоро́жня, наби́та *і т. ін.*) кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня

НАБУ́ТИ[1]

набу́ти

△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)

НАБУ́ТИЙ[1]

набу́тий

△ Набу́тий імуніте́т *див.* імуніте́т (3)

НАВАРИ́ТИ[1]

нава́риш

◊ Ка́ші (пи́ва) не зва́риш (не нава́риш) *див.* звари́ти[1] (1)

НАВДОГА́Д

навдога́д

◊ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб далі́ капу́сти (*рідко* колі́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д

НАВЕРНУ́ТИ

наверну́в

◊ На се́рце мов (немо́в, на́че *і т. ін.*) хто ка́мінь наверну́в *див.* хто[1]

НАВІ́К

наві́к

◊ Зімкну́ти уста́ наві́ки (наві́к) *див.* змика́ти (3)

◊ Змо́вкнути (змо́вкти) наві́ки (наві́к) *див.* змовка́ти (1)

НАВІ́КИ

наві́ки

◊ Зімкну́ти уста́ наві́ки (наві́к) *див.* змика́ти (3)

◊ Змо́вкнути (змо́вкти) наві́ки (наві́к) *див.* змовка́ти (1)

◊ Уста́ (вуста́) зімкну́лися (зі́мкнуться) наві́ки *див.* уста́

НАВО́ДИТИ

наво́дити

◊ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) парале́ль *див.* прово́дити

НАВПО́МАЦКИ

навпо́мацки

◊ Іти́ навпо́мацки *див.* іти́ (70)

НАВПРИ́СІДКИ

навпри́сядки

Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́нець (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.*) *див.* іти́ (32)

НАВПРОСТЕ́ЦЬ

навпросте́ць

◊ Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́) *див.* іти́ (93)

НАВПРОШКИ́

навпрошки́

◊ Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́) *див.* іти́ (93)

НАВ'Я́ЗТИ

нав'я́зти

◊ Зав'я́знути (зав'я́зти, нав'я́зти *і т. ін.*) в зу́би (в зуба́х) *див.* зав'яза́ти[2] (1)

НА́ГОЛОС

на́голос

△ Кі́лькісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос

НАГРІВА́ТИ

нагріва́ти

◊ Нагріва́ти / нагрі́ти (*рідше* зігрі́ти) [собі] мі́сце *див.* нагріва́ти

НАДАВА́ТИ[2]

надава́ти

◊ Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, ці́нності) *див.* надава́ти[2]

Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння) *див.* надава́ти[2]

НАДА́ТИ[2]

нада́ти

◊ Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, ці́нності) *див.* надава́ти[2]

Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння) *див.* надава́ти[2]

НА́ДИТИ

на́дити

На́дити зір (о́чі) *див.* на́дити

НАДІВА́ТИ

наді́вати

◊ Накида́ти (наклада́ти, наді́вати *і т. ін.*) / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.*) ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2]

НАДНОВИ́Й

наднові́

△ Наднові́ зірки́ (зо́рі) *див.* зі́рка (7)

НАДОГА́Д

надога́д

◊ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб далі́ капу́сти (*рідко* колі́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д

НАЗА́Д

наза́д

◊ Зупини́ти / спини́ти (поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії *див.* зупиня́ти (4)

◊ Іти́ (поступа́тися) наза́д *див.* іти́ (123)

НА́ЗВА

на́зва

△ Вла́сна на́зва <Вла́сне ім'я́> *див.* на́зва

НАЗДОГА́Д

наздога́д

◊ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб далі́ капу́сти (*рідко* колі́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д

НАЗИВА́ТИ

назива́ти

◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі ї́х (ї́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.*) імена́ми *див.* назива́ти

НАЗУ́СТРІЧ

назу́стріч

◊ Іти́ / піти́ назу́стріч *див.* іти́ (95)

◊ Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті *див.* іти́ (96)

НАЙМЕ́НШИЙ

наймéншого

◊ Іти́ / піти́ шляхо́м (по лі́нії, лі́нією) наймéншого о́пору *див.* іти́ (141)

НА́ЙМИ

на́йми

Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в на́йми *див.* віддава́ти (14)

Іти́ / піти́ в на́йми *див.* іти́ (22)

НАКИДА́ТИ[2]

накида́ти

◊ Накида́ти (наклада́ти, наді́вати *і т. ін.*) / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.*) ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2]

НАКЛАДА́ТИ

наклада́ти

◊ Дава́ти (*рідше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти (*рідше* накла́сти, відва́жити) здачі *див.* дава́ти (122)

◊ Накида́ти (наклада́ти, наді́вати *і т. ін.*) / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.*) ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2]

◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти

◊ Наклада́ти / накла́сти здоро́в'ям *див.* наклада́ти

НАКО́ВУВАТИ

нако́вувати

Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь) *див.* нако́вувати

НАКОЛОТИ́ТИ

наколоти́ти

◊ Наколоти́ти горо́ху з капу́стою *див.* наколо́чувати

НАЛИ́ГАЧ
нали́гача
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* з гіллі (з ланцюга́, з це́пу, з нали́гача *і т. ін.)* зірва́тися *див.* зрива́тися (6)
НАЛІЗА́ТИ
налі́зе
◊ І на го́лову *(рі́дко* на ву́ха) не налі́зе *(рі́дко* не злі́зе) *див.* нала́зити
НАМАЛЬО́ВАНИЙ
намальо́ваний
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* намальо́ваний (змальо́ваний, мальо́ваний *і т. ін.) див.* намальо́ваний
НАПІВВАЖКИ́Й
напівважка́
△ Напівважка́ вагова́ катего́рія <Напівважка́ вага́> *див.* катего́рія (6)
НАПЛЮВА́ТИ
наплюва́ти
◊ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)
◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти, *рі́дше* начха́ти) в борщ (в ка́шу) *див.* плюва́ти
НАПРОЛО́М
напроло́м
◊ Іти́ / піти́ напроло́м *див.* іти́ (105)
НАПРЯМЕ́ЦЬ
напряме́ць
Іти́ напряме́ць *див.* іти́ (15)
НАРА́ДА
нара́да
[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.)*] за кру́глим столо́м *див.* стіл[1]
НАРГІЛЕ́
наргіле́
Кури́ти (пали́ти, смокта́ти *і т. ін.)* лю́льку (кальян, наргіле́ *і т. ін.) див.* кури́ти[1]
Поку́рювати / покури́ти лю́льку (кальян, наргіле́ *і т. ін.) див.* поку́рювати
НАРІ́ЖНИЙ
нарі́жний
◊ Нарі́жний ка́мінь *див.* ка́мінь (16)
НАРОБИ́ТИ
наробити
Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* <Наробити га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.)*> *див.* роби́ти
НАРО́Д
наро́д
◊ Іти́ / піти́ в наро́д *див.* іти́ (79)
НАРОДИ́ТИСЯ
народи́тися
◊ Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зоре́ю) *див.* наро́джуватися
НАСЕ́ЛЕННЯ
насе́лення
△ Індекса́ція дохо́дів насе́лення *див.* індекса́ція (1)
НАСИ́ЛЬСТВО
наси́льством
Непроти́влення злу [наси́льством] *див.* непроти́влення
НАСИ́ПАТИ[1]
наси́пати
◊ Наси́пати по́роху на о́чі (землі на гру́ди) *див.* насипа́ти[1]

НАСІ́ННЯ
насі́ння
△ Хроматографі́чний ме́тод ідентифіка́ції насі́ння *див.* ме́тод
НАСКО́ЧИТИ[2]
наско́чити
◊ Лі́зти чо́ртові (чо́рту) на ро́ги (в зу́би) <Лі́зти (наско́чити) само́му чо́ртові на ро́ги> *див.* лі́зти
НАСТРА́ШКА
настра́шку
Роби́ти / зроби́ти настра́шку *див.* роби́ти
НАСУ́ПРОТИ́
насу́проти́
◊ Іти́ про́ти (насу́проти́) *кого, чого* <Іти́ всу́переч *кого, чого, кому, чому*> *див.* іти́ (127)
НАСУ́ЩНИЙ
насу́щного
◊ Шмато́к (кусо́к, ку́сень, ку́сник, *рі́дко* ква́лок) хлі́ба [насу́щного] *див.* шмато́к
НАТРА́ПИТИ
натра́пила
◊ Наско́чила (найшла́, натра́пила *і т. ін.)* коса́ на ка́мінь *див.* наска́кувати[2]
НАТУ́РА
нату́ри
Не зра́джувати / не зра́дити своє́ї нату́ри (вда́чі) *див.* зра́джувати (3)
НАУ́КА
нау́ку
Здобува́ти / здобу́ти нау́ку *див.* здобува́ти (3)
НАХО́ДИТИ[1]
нахо́дити
◊ Знахо́дити (нахо́дити) / знайти́ (найти́) смак *див.* знахо́дити (15)
НАЦІ́ЛЮВАТИ
наці́лювати
Наці́лювати / наці́лити о́чі (зір) *див.* наці́лювати
НАЦІОНА́ЛЬНИЙ
націона́льна
Націона́льна іде́я *див.* іде́я (1)
НАЧХА́ТИ
начха́ти
◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти, *рі́дше* начха́ти) в борщ (в ка́шу) *див.* плюва́ти
НАШ
на́ше
◊ Куди́ [на́ше] не йшло *див.* іти́ (146)
на́ших
◊ Знай на́ших! *див.* зна́ти (14)
на́шого
◊ На́шого (ва́шого, ї́хнього *і т. ін.)* по́ля я́года *див.* я́года
на́шому
◊ Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пійма́ти)! *див.* дава́ти (125)
НЕБЕСА́
небе́с
◊ Ски́нути з не́ба (з небе́с) на зе́млю *див.* скида́ти
НЕБЕ́СНИЙ
небе́сного
◊ Йо́лоп Царя́ Небе́сного *див.* йо́лоп (1)

НЕ́БО
не́ба
◊ Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба] *див.* дістава́ти (4)
◊ Зво́дити (зніма́ти) / звести́ (зня́ти) о́чі до не́ба *див.* зво́дити (18)
Здійма́ти *(рі́дко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти *(рі́дко* зня́ти, звести́) о́чі догори́ (вгору, до не́ба *і т. ін.) див.* здійма́ти (2)
◊ Зіро́к з не́ба не хапа́ти (не зніма́ти, не здійма́ти *і т. ін.) див.* хапа́ти[1]
◊ Про́сто [го́лого] не́ба (на землі) <*рі́дко* Під відкри́тим (го́лим) не́бом> *див.* не́бо
◊ Ски́нути з не́ба (з небе́с) на зе́млю *див.* скида́ти
◊ Хай (хоч) камі́ння з не́ба [па́дає] *див.* камі́ння (3)
не́бі
◊ Як зіро́к (зір) на не́бі *див.* зі́рка (13)
не́бо
◊ Іти́ / піти́ на не́бо *див.* іти́ (101)
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* не́бо від землі *див.* не́бо
не́бом
◊ Ви́сіти (повиса́ти) / пови́снути в пові́трі (між не́бом і земле́ю) *див.* ви́сіти (7)
Земля́ схо́диться з не́бом *див.* земля́ (3)
◊ Про́сто [го́лого] не́ба (на землі) <*рі́дко* Під відкри́тим (го́лим) не́бом> *див.* не́бо
НЕБУТТЯ́
небуття́
◊ Відійти́ (піти́) / відхо́дити (іти́) в небуття́ *див.* відхо́дити (7)
◊ Ка́нути в бе́звість (у небуття́, у ві́чність) *див.* ка́нути (2)
НЕВИ́ЗНАЧЕНИЙ
неви́значений
△ Неви́значений інтегра́л *див.* інтегра́л (2)
НЕВТОРО́ВАНИЙ
невторо́ваним
◊ Іти́ невторо́ваним шляхо́м (невторо́ваними шляха́ми) *див.* іти́ (74)
невторо́ваними
◊ Іти́ невторо́ваним шляхо́м (невторо́ваними шляха́ми) *див.* іти́ (74)
НЕГАТИ́ВНИЙ[1]
негати́вні
△ Негати́вні іо́ни *див.* іо́ни (1)
НЕДА́РОМ
неда́ром
◊ Неду́рно (неда́ром) хліб ї́сти *див.* ї́сти (19)
НЕДІ́ЛЯ
неді́ля
Зеле́на неді́ля *див.* неді́ля
НЕДІ́ЮЧИЙ
неді́ючий
△ Зга́слий (пога́слий, неді́ючий) вулка́н *див.* вулка́н (3)
НЕДО́БРИЙ
недо́брим
Зга́дувати / згада́ти недо́брою па́м'яттю (недо́брим сло́вом) *див.* зга́дувати (2)
недо́брої
Здобува́ти / здобу́ти недо́бру сла́ву (недо́брої сла́ви) *див.* здобува́ти (4)

недо́брою
Зга́дувати / згада́ти недо́брою па́м'яттю (недо́брим сло́вом) *див.* зга́дувати (2)
недо́бру
Здобува́ти / здобу́ти недо́бру сла́ву (недо́брої сла́ви) *див.* здобува́ти (4)
НЕДО́ГАРОК
недо́гарок
Іти́ в недо́гарок *див.* іти́ (8)
НЕДУ́РНО
неду́рно
◊ Неду́рно (нeда́ром) хліб ї́сти *див.* ї́сти (19)
НЕЗАЛЕ́ЖНИЙ
незале́жне
△ Зо́внішнє незале́жне оці́нювання *див.* оці́нювання
НЕІСТО́ТА
неісто́т
△ Катего́рія істо́т — неісто́т *див.* катего́рія (3)
НЕМА́
нема́
◊ [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю *див.* нема́
◊ [Й] говори́ти (каза́ти) ні́чого (нема́ чого́, нема́ що) <Шко́да́ й говори́ти (каза́ти)> *див.* говори́ти (9)
◊ Ка́ри (суда́, розпра́ви *і т. ін.*) нема́ (нема́є) *див.* нема́
◊ Лиця́ нема́ (нема́є, не зна́ти, не було́) / не ста́ло *див.* нема́
◊ Нема́ (нема́є, не було́) зупи́ну (впи́ну, спи́ну *і т. ін.*) *див.* нема́
◊ Нема́ (нема́є, не було́, не бу́де) зно́су *див.* нема́
◊ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного (*рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю (*рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
◊ Ни́тки (ни́точки) сухо́ї нема́ (не зна́йдеш) *див.* нема́
НЕПОРО́ЖНІЙ
непоро́жня
◊ По́вна (непоро́жня, наби́та *і т. ін.*) кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня
НЕПРОТИ́ВЛЕННЯ
непроти́влення
Непроти́влення злу [наси́льством] *див.* непроти́влення
НЕРВ
не́рви
◊ Не́рви здаю́ть / здали́ *див.* нерв
НЕРВО́ВИЙ
нерво́вий
Нерво́вий зрив *див.* зрив (1)
НЕСТА́ТКИ
неста́тки
Терпі́ти нужду́ (зли́дні, неста́тки *і т. ін.*) *див.* терпі́ти
НЕСТИ́
несе́
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.*) / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.*) за течі́єю (*рідше* по течії́, куди́ вода́ несе́) *див.* плисти́
нести́
◊ Нести́ ка́ру *див.* нести́

НЕСТРИ́МНИЙ
нестри́мна
△ Нестри́мна (галопу́юча, гало́пна) інфля́ція *див.* інфля́ція (2)
НЕ́СТЯМ
не́стяму
○ До нестя́ми (до знетя́ми, до не́стяму) *див.* нестя́ма
НЕСТЯ́МА
нестя́ми
○ До нестя́ми (до знетя́ми, до не́стяму) *див.* нестя́ма
НЕТЕРПІ́ННЯ
нетерпі́ння
◊ Згоря́ти (згора́ти) від нетерпля́чки (від нетерпі́ння) *див.* згоря́ти (1)
НЕТЕРПЛЯ́ЧКА
нетерпля́чки
◊ Згоря́ти (згора́ти) від нетерпля́чки (від нетерпі́ння) *див.* згоря́ти (1)
НЕУШКО́ДЖЕНИЙ
неушко́джений
◊ Ці́лий і здоро́вий (неушко́джений) *див.* ці́лий
НЕЧИ́СТИЙ
нечи́ста
◊ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.*) [ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.*) ма́ти зна́є (зна)> *див.* враг (2)
нечи́стий
◊ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.*) [ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.*) ма́ти зна́є (зна)> *див.* враг (2)
Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) дух <Дух тьми> *див.* дух (2)
нечи́стим
◊ Зна́тися з чорта́ми (нечи́стою си́лою, нечи́стим) *див.* зна́тися (2)
нечи́стій
◊ Іди́ [собі́] к бі́совому ба́тькові (к нечи́стій ма́тері) *див.* іти́ (54)
нечи́стою
◊ Зна́тися з чорта́ми (нечи́стою си́лою, нечи́стим) *див.* зна́тися (2)
НЕЩА́СТЯ
нeща́стя
◊ Го́ре (ли́хо, нeща́стя *і т. ін.*) посі́ло (*рідше* зуспі́ло) *див.* го́ре (2)
НИЗЬКИ́Й
низьки́й
◊ Віддава́ти (відва́жувати, кла́сти, *заст.* поклада́ти, склада́ти) / відда́ти (відва́жити, скла́сти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] поклі́н (уклі́н) *див.* віддава́ти (25)
Дозе́мний (земни́й, низьки́й *і т. ін.*) уклі́н (поклі́н) *див.* уклі́н
НИ́ТКА
нитки́
Змочи́ти до ни́тки (кісто́к) *див.* змо́чувати (1)
◊ Ни́тки (ни́точки) сухо́ї нема́ (не зна́йдеш) *див.* нема́
◊ Промо́кнути (змо́кнути) до ни́тки (до ни́точки, до соро́чки, до [са́мих] соро́чо́к) *див.* промока́ти[1]
нитки́
◊ Злови́ти ни́тку (нитки́) *див.* злови́ти (1)

ни́тку
◊ Злови́ти ни́тку (нитки́) *див.* злови́ти (1)
НИ́ТОЧКА
ни́точки
◊ Ни́тки (ни́точки) сухо́ї нема́ (не зна́йдеш) *див.* нема́
◊ Промо́кнути (змо́кнути) до ни́тки (до ни́точки, до соро́чки, до [са́мих] соро́чо́к) *див.* промока́ти[1]
НІ́ДЕ
ні́де
◊ [І] го́лці (я́блуку, я́блукові, *рідше* ма́ковому зе́рну́ (ма́ковій зерни́ні)) ні́де впа́сти *див.* упа́сти[1]
НІС
ніс
Зди́блений ніс (но́сик) *див.* ніс
но́са
◊ Зна́ти [ті́льки] з ми́ски (з но́са) та в рот *див.* зна́ти (23)
◊ Поверну́ти но́са в той (цей, і́нший) бік *див.* поверта́ти[1]
но́сом
◊ Зaора́ти (зари́ти, запоро́ти) но́сом (*рідко* зуба́ми) [зе́млю, у зе́млю] *див.* забрю́вати (1)
НІЧ
ніч
◊ Згу́щується (згуща́ється) / згусти́лася атмосфе́ра (ніч) <Згусти́лися ті́ні> *див.* атмосфе́ра (3)
но́чі
Не про́ти но́чі (при лю́дях, при ха́ті) зга́дувати (зга́дуючи) *див.* зга́дувати (4)
НІ́ЧОГО
ні́чого
◊ [І] на зуб ні́чого покла́сти *див.* покла́сти[1]
◊ [Й] говори́ти (каза́ти) ні́чого (нема́ чого́, нема́ що) <Шко́да́ й говори́ти (каза́ти)> *див.* говори́ти (9)
НІЧО́ГО
нічо́го
◊ Нічо́го [бі́льше] не лиша́ється (не залиша́ється, не зостае́ться, *рідко* не остає́ться *і т. ін.*) / не лиши́лося (не зали́ши́лося, не зоста́лося, *рідко* не оста́лося *і т. ін.*) [, як] *див.* лиша́тися
НІЩО́
нічо́го
◊ Моя́ ха́та скра́ю [, я нічо́го не зна́ю] *див.* ха́та
Нічо́го не зро́биш (не поро́биш) <Що [ж ти] зро́биш (поро́биш)> *див.* зроби́ти (8)
НІЯ́КИЙ
нія́ким
◊ [І (нія́ким)] калаче́м (ме́дом) не зама́нити *див.* зама́нювати (2)
нія́ких
○ Без жо́дного (уся́кого, *рідше* нія́кого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* нія́ких) зуси́ль> *див.* зуси́лля (4)
нія́кого
○ Без жо́дного (уся́кого, *рідше* нія́кого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* нія́ких) зуси́ль> *див.* зуси́лля (4)
НОВИ́Й
нови́ми
◊ Нови́ми (і́ншими) очи́ма *див.* о́ко[1]

нови́х
◊ До нови́х (зеле́них, тре́тіх, сьо́мих) ві́ників *див.* ві́ник (1)
нові́
◊ Перево́дити / перевести́ на нові́ (і́нші) ре́йки *див.* перево́дити
ново́го
Зу́стріч Ново́го ро́ку *див.* зу́стріч (1)
ново́му
◊ У [і́нщому, ново́му *і т. ін.*] сві́тлі *див.* сві́тло[1]
нову́
◊ Вписа́ти / впи́сувати нову́ (золоту́, сла́вetну *і т. ін.*) сторі́нку *див.* впи́сувати (2)
НОВІ́ТНІЙ
нові́тня
Нові́тня істо́рія *див.* істо́рія (1)
НОГА́
ніг
◊ Ґрунт (земля́) хита́ється (повзе́, су́неться *і т. ін.*) під нога́ми *чиї́ми* <Ґрунт попо́вз з-під ніг *у кого і без дод.*> *див.* ґрунт (8)
◊ Земля́ ті́кає (вислиза́є) / втекла́ (ви́слизнула) з-під ніг (*рі́дко* з-під підо́шов) *див.* земля́ (21)
Ніг не [зду́жати] підволочи́ти / підволокти́ *див.* підволіка́ти
нога́
Потрі́бно, як соба́ці п'я́та нога́ (як соба́ці здра́стуйте, як торі́шній сніг *і т. ін.*) *див.* потрі́бно
нога́м
◊ Да́ти нога́м зна́ти *див.* дава́ти (150)
нога́ми
◊ [Аж] рва́ти [нога́ми (копи́тами)] зе́млю *див.* рва́ти
◊ Ґрунт (земля́) хита́ється (повзе́, су́неться *і т. ін.*) під нога́ми *чиї́ми* <Ґрунт попо́вз з-під ніг *у кого і без дод.*> *див.* ґрунт (8)
◊ Земля́ гори́ть під нога́ми *чиї́ми, в кого* <Земля́ гори́ть *під ким*> *див.* земля́ (17)
◊ Не чу́ти (не відчува́ти) землі́ під собо́ю (під нога́ми) *див.* чу́ти
◊ Рука́ми й нога́ми [й зуба́ми] *див.* рука́
нога́х
◊ Тве́рдо (мі́цно) стоя́ти на нога́х (на землі́) *див.* стоя́ти
но́ги
◊ Срива́тися (схо́плюватися, підхо́плюватися *і т. ін.*) / зірва́тися (зметну́тися, схопи́тися *і т. ін.*) на рі́вні ([рі́вні] но́ги) *див.* зрива́тися (5)
◊ Но́ги (п'я́ти, сту́пні) прикипа́ють (прироста́ють) / прикипі́ли (прирослі́) до землі́ (ка́меня, мі́сця *і т. ін.*) *див.* нога́
◊ Ру́ки [та но́ги] не зна́ють (не зна́ли, не ма́ють, не ма́ли) спочи́нку *див.* рука́
◊ Сам чорт (чортя́ка, біс, сатана́) но́гу (но́ги) злО́мить (вло́мить, злама́є *і т. ін.*) *див.* чорт
ного́ю
◊ Ні (ані́) в зуб [ного́ю] *див.* зуб (14)
но́гу
◊ [І] ді́дько но́гу злама́є (звихне́) *див.* ді́дько (4)
◊ Іти́ в но́гу *див.* іти́ (62)
◊ Сам чорт (чортя́ка, біс, сатана́) но́гу (но́ги) зло́мить (вло́мить, злама́є *і т. ін.*) *див.* чорт
НО́МЕР
но́мер
△ Ідентифікаці́йний но́мер фізи́чної осо́би <Ідентифікаці́йний код> *див.* но́мер
НО́СИК
но́сик
Зди́блений ніс (но́сик) *див.* ніс
НОСИ́ТИ
носи́
Носи́ (носі́ть) здоро́в (здоро́ва, здоро́ві) *див.* носи́ти
носи́ти
◊ Носи́ти кайда́ни *див.* носи́ти
но́сить
◊ Як земля́ но́сить *див.* земля́ (34)
носі́ть
Носи́ (носі́ть) здоро́в (здоро́ва, здоро́ві) *див.* носи́ти
НОСІ́Й
носі́й
△ Носі́й інформа́ції *див.* носі́й
НО́ТНИЙ
но́тний
△ Но́тний знак *див.* знак (21)
НОЧУВА́ТИ
ночува́ли
Чи здоро́ві ночува́ли? *див.* ночува́ти
НУЖДА́
нужду́
Терпі́ти нужду́ (зли́дні, неста́тки *і т. ін.*) *див.* терпі́ти
ОББИВА́ТИ
оббива́ти
◊ Оббива́ти / пооббива́ти каблуки́ *див.* каблу́к (2)
ОБВА́ЛЬНИЙ
обва́льна
△ Обва́льна інфля́ція *див.* інфля́ція (3)
ОБВО́ДИТИ
обво́дити
◊ Обво́дити (огорта́ти) / обвести́ (огорну́ти) очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.*) *див.* обво́дити
ОБДА́ТИ
обда́ти
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) холо́дною водо́ю (*рі́дко* холо́дним ду́шем) обда́ти (зли́ти, обли́ти) *див.* обдава́ти
ОБДІЛИ́ТИ
обділи́в
◊ Бог ро́зумом зоби́див (обділи́в) *див.* бог (14)
ОБДУ́МУВАТИ
обду́мувати
Обду́мувати (проду́мувати) / обду́мати (проду́мати) ко́жне сло́во (зміст ко́жного сло́ва) *див.* обду́мувати
ОБЕРТА́ННЯ
оберта́ння
△ Земна́ вісь <Вісь оберта́ння Землі́> *див.* вісь (4)
ОБЕРТА́ТИ
оберта́ти
◊ Оберта́ти / оберну́ти [свої́] о́чі (по́гляд, зо́ри *і т. ін.*) *див.* оберта́ти
ОБЕРТА́ТИСЯ
оберта́тися
◊ Згоря́ти (згора́ти, перетво́рюватися, оберта́тися) / згорі́ти (перетвори́тися, оберну́тися) на (в) по́піл *див.* згоря́ти (2)
◊ Оберну́тися / оберта́тися дру́гим (і́ншим, те́мним *і т. ін.*) бо́ком *див.* оберта́тися
О́БЕРТОМ
о́бертом
◊ [Аж (*рі́дко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.*) [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]
◊ Голова́ [йде́ (хо́дить)] / [пішла́ (захо́дила)] о́бертом (кру́гом, хо́дором *і т. ін.*) *див.* голова́ (17)
◊ У голові́ все йде / пішло́ о́бертом *див.* весь[1] (24)
ОБ'Є́ДНАНИЙ
об'є́днаними
Спі́льними (об'є́днаними) зуси́ллями (си́лами, турбо́тами *і т. ін.*) *див.* зуси́лля (3)
ОБ'ЄКТИ́ВНИЙ[1]
об'єкти́вна
△ Об'єкти́вна і́стина *див.* і́стина (3)
об'єкти́вний
△ Об'єкти́вний ідеалі́зм *див.* ідеалі́зм (1)
ОБІ́ДНЯ
обі́дню
◊ Псува́ти / зіпсува́ти обі́дню *див.* псува́ти
ОБІ́ЙМИ
обі́ймами
◊ Прийма́ти (зустріча́ти) / прийня́ти (зустрі́ти, зустрі́нути) з розкри́тими обі́ймами *див.* прийма́ти
ОБІ́ТНИЙ
обі́тна
◊ Обітова́на (обі́тна) земля́ (краї́на) <Обітова́ний край> *див.* земля́ (28)
ОБІТОВА́НИЙ
обітова́на
◊ Обітова́на (обі́тна) земля́ (краї́на) <Обітова́ний край> *див.* земля́ (28)
обітова́ний
◊ Обітова́на (обі́тна) земля́ (краї́на) <Обітова́ний край> *див.* земля́ (28)
ОБЛАМА́ТИ
облама́ти
◊ Лама́ти / злама́ти (полама́ти, облама́ти *і т. ін.*) зу́би *див.* лама́ти
О́БЛИЗЕНЬ
о́близня
◊ Діста́ти (з'ї́сти, спійма́ти, скуштува́ти *і т. ін.*) о́близня *див.* дістава́ти (11)
ОБЛИ́ТИ
обли́ти
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) холо́дною водо́ю (*рі́дко* холо́дним ду́шем) обда́ти (зли́ти, обли́ти) *див.* обдава́ти
ОБЛИ́ТИЙ
обли́тий
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) [холо́дною (*рі́дко* зи́мною)] водо́ю обли́тий *див.* обли́тий

ОБЛИ́ЧЧЯ
обли́ччя
◊ Не зна́ти лиця́ (обли́ччя) *див.* зна́ти (35)
ÓБЛІК
óбліку
◊ Зніма́ти / зня́ти з óбліку *див.* зніма́ти (11)
ОБЛУ́ПЛЕНИЙ
облу́плених
◊ Зна́ти як облу́пленого (облу́плених) *див.* зна́ти (26)
облу́пленого
◊ Зна́ти як облу́пленого (облу́плених) *див.* зна́ти (26)
ОБМА́ЦУВАТИ
обма́цувати
◊ Обма́цувати (ма́цати) / обма́цати (пома́цати) очи́ма (пóглядом, зóром *і т. ін.)* *див.* обма́цувати
ОБОРÓНА
оборóну
Злама́ти оборóну (фронт, óпір *і т. ін.)* *див.* зла́мувати (1)
ОБПА́ЛЮВАТИ
обпа́лювати
◊ Обпіка́ти (обпа́лювати, опіка́ти *і т. ін.*) / обпекти́ (обпали́ти, опекти́ *і т. ін.)* [свої́м] пóглядом (очи́ма, зóром) *див.* обпіка́ти
ОБПІКА́ТИ
обпіка́ти
◊ Обпіка́ти (обпа́лювати, опіка́ти *і т. ін.*) / обпекти́ (обпали́ти, опекти́ *і т. ін.)* [свої́м] пóглядом (очи́ма, зóром) *див.* обпіка́ти
ОБРА́ЗА
обра́зу
◊ Ковта́ти злість (лють, обра́зу *і т. ін.)* *див.* ковта́ти
ОБРÓК
обрóк
◊ Іти́ / піти́ на обрóк *див.* іти́ (102)
ОБСІДА́ТИ
обсіда́ють
◊ Зли́дні обсіли (посіли, присіли, осіли, *рідко* опа́ли) / обсіда́ють (посіда́ють) *див.* зли́дні (2)
ОБСТА́ВИНА
обста́вини
△ Пом'я́кшувальні (зм'я́кшувальні) обста́вини *див.* обста́вина
ÓБСТРІЛ
óбстрілу
Зóна óбстрілу *див.* зóна (3)
ОБЧЕ́РКНУТИЙ
обче́ркнутий
◊ Як (мов, немóв *і т. ін.)* ку́рячим зу́бом обче́ркнутий *див.* обче́ркувати
ОГЛЯ́НУТИ
огля́нути
◊ Оки́нути (огля́нути, зміряти *і т. ін.)* зóром *див.* окида́ти
ОГОРТА́ТИ
огорта́ти
◊ Обвóдити (огорта́ти) / обвести́ (огорну́ти) очи́ма (пóглядом, зóром *і т. ін.)* *див.* обвóдити

ОДЕРЖИ́МИЙ
одержи́мий
◊ Одержи́мий [злим] ду́хом *див.* одержи́мий
ОДИ́Н
оди́н
◊ На оди́н зуб <На одного́ зу́ба> *див.* зуб (12)
◊ [Не оди́н (дóбрий)] пуд *(рідше* ла́нтух) сóлі з'ї́сти *див.* з'їда́ти (9)
◊ Оди́н Бог [тільки] знає (відає) *див.* бог (24)
одна́
◊ Одна́ (тільки) тінь залиши́лася *(рідко* зоста́лася) *див.* тінь
◊ Тільки (сама́, *рідко* одна́) снасть [зроби́лася (ста́ла, зоста́лася *і т. ін.)]* *див.* снасть
одне́
◊ Тільки й [одне́] зна́ти, що *див.* зна́ти (44)
одни́м
○ [За] одни́м за́махом (зма́хом) *див.* за́мах (2)
однієї
◊ З однієї (однóї) гли́ни зліплений *див.* зліплений (1)
○ Однóї (однієї) зими́ *див.* зима́ (2)
одніє́ю
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ одніє́ю (ціє́ю ж) сте́жкою *див.* іти́ (139)
одні́й
◊ Бу́ти (іти́, крокува́ти, перебува́ти *і т. ін.)* в одні́й шере́нзі *див.* бу́ти (65)
одного́
◊ Звóдити (привóдити) / звести́ (привести́) до спільного (одного́) знаме́нника *див.* звóдити (22)
○ З одного́ бóку.., з дру́гого (іншого) бóку.. *див.* бік (2)
◊ На оди́н зуб <На одного́ зу́ба> *див.* зуб (12)
однóї
◊ З однієї (однóї) гли́ни зліплений *див.* зліплений (1)
○ Однóї (однієї) зими́ *див.* зима́ (2)
одну́
◊ Змішувати / зміша́ти в одну́ ку́пу *див.* змішувати (1)
ОКИ́НУТИ
оки́нути
◊ Оки́нути (огля́нути, зміряти *і т. ін.)* зóром *див.* окида́ти
ÓКЛИК
óклику
△ Знак óклику *див.* знак (13)
ÓКО[1]
ві́чі
◊ Сіль тобі на язи́к [, печи́на в зу́би (у ві́чі)] *див.* сіль
óка
◊ Як зіни́цю óка *(рідко* в óці) *див.* зіни́ця (1)
óко
◊ Вража́ти óко (óчі, зір) *див.* вража́ти[1] (2)
Зверта́ти / зверну́ти óчі (óко, пóгляд, пóгляди, зір *і т. ін.)* *див.* зверта́ти (3)
◊ Звеселя́ти / звесели́ти óчі (óко, зір) *див.* звеселя́ти (1)
Зупиня́ти на собі óчі (óко) *див.* зупиня́ти (3)

◊ Куди́ *(рідше* де) óко (зір) сяга́є (дістає́, сягне́ *і т. ін.)* <Куди́ óко не сягне́> <Як дале́ко óко сяга́є> *див.* óко[1]
◊ Лихе́ (пога́не, зле *і т. ін.)* óко *див.* óко[1]
◊ Милува́ти óко (óчі, зір) *див.* милува́ти
◊ Óко за óко [, зуб за зуб] *див.* óко[1]
◊ Скільки сяга́в / сягне́ зір (пóгляд, óко) *див.* зір (4)
◊ Тішити (весели́ти) óко (óчі, зір *і т. ін.)* *див.* тішити
◊ Утіша́ти óко (зір) *див.* утіша́ти
óком
◊ Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) іншими очи́ма *(рідше* іншим óком) *див.* диви́тися (8)
◊ Зи́зим óком *див.* óко[1]
◊ Знахóдити / знайти́ óком (очи́ма) *див.* знахóдити (7)
◊ І (на́віть, *рідше* ані́) óком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти, *діал.* не змельну́ти) *див.* моргну́ти
◊ І на волосóк (на хвили́нку, на хви́льку) [óком] не змигну́ти *див.* змига́ти (1)
◊ [І] óком (очи́ма) не згля́диш (не зогля́диш, не згле́диш, не зогле́диш) *див.* згляді́ти (1)
◊ Ї́сти (поїда́ти, же́рти, пожира́ти *і т. ін.)* очи́ма (óком) *див.* ї́сти (11)
◊ Ки́дати / ки́нути óком (очи́ма, пóгляд, зір *і т. ін.)* *див.* ки́дати
◊ Лихи́м (злим) óком *див.* óко[1]
◊ Міряти (змірювати, зміря́ти) / зміряти (зміри́ти) очи́ма (óком, пóглядом) *див.* міряти
◊ Не встиѓнути (не вспі́ти) [і] óком моргну́ти (змигну́ти) *див.* устига́ти
◊ Не змига́ючи (зми́гуючи) / не змигну́вши [óком] *див.* змига́ти (2)
◊ Не моргну́вши *(рідше* не зморгну́вши) [óком (бровóю)] *див.* моргну́ти
◊ Па́сти очи́ма (óком, зóром, пóглядом) *див.* па́сти[1]
◊ Пройма́ти / пройня́ти óком (очи́ма, зóром, пóглядом) *див.* пройма́ти
◊ Скида́ти / ски́нути óком (очи́ма, пóглядом, зóром *і т. ін.)* *див.* скида́ти
◊ Скільки óком ки́неш (кинь, доки́неш, зглянеш *і т. ін.)* *див.* ки́дати
óці
◊ Як зіни́цю óка *(рідко* в óці) *див.* зіни́ця (1)
оча́х
◊ [Аж] іскорки в оча́х замиготіли *див.* іскорка (1)
◊ [Аж *(рідко* білий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макітриться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакітрився, заколиха́вся, пішóв) óбертом (пере́кидом, пере́кидьки, хóдором *і т. ін.)* [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]
◊ Бісики гра́ють (стриба́ють, *рідше* іскря́ться *і т. ін.)* в оча́х *див.* бісик (1)
◊ Кру́ги́ (кружа́ла) літа́ють (іду́ть) / заліта́ли (пішли́, заходи́ли) пе́ред очи́ма (в оча́х) *див.* круг[1]
оче́й
◊ [Аж] іскри (іскорки) з оче́й си́плються (летя́ть, скачу́ть *і т. ін.)* / посипались (сипну́ли, полетіли, поскака́ли, скакну́ли *і т. ін.)* *див.* іскра (1)
◊ Губи́ти / згуби́ти з оче́й *див.* губи́ти (3)

◇ Зійти́ (злизну́ти) / схо́дити з оче́й *див.* схо́дити

◇ Зника́ти (щеза́ти) / зни́кнути (ще́знути) з оче́й *див.* зника́ти (5)

◇ Зніма́ти (здира́ти, скида́ти *і т. ін.*) / зня́ти (зде́рти, ски́нути *і т. ін.*) з оче́й полу́ду (лу́ду) *див.* зніма́ти (8)

◇ Зніма́ти / зня́ти бі́льма з оче́й *див.* зніма́ти (12)

◇ Мета́ти очи́ма (з оче́й) і́скри *див.* мета́ти

◇ Не відрива́ти (не відво́дити) / не відірва́ти (не відвести́, *заст.* не зру́шити) оче́й (по́гляду) *див.* відрива́ти[1] (8)

◇ Не зво́дити (не спуска́ти, не зніма́ти *і т. ін.*) оче́й (по́гляду) *див.* зво́дити (23)

◇ Не змика́ти (не стуля́ти) / не зімкну́ти (не стули́ти) оче́й (пові́к) *див.* змика́ти (4)

◇ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) і́скрами (і́скри) [з оче́й] *див.* си́пати

◇ Сон тіка́є (зліта́є) / уті́к (злеті́в) [з оче́й] *див.* сон[1]

очи́ма

◇ [Аж (*рідко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.*) [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]

◇ Вбира́ти очи́ма (в о́чі, по́глядом, зо́ром) *див.* вбира́ти[1] (3)

◇ Вплива́тися / впи́тися (вп'ясти́ся) очи́ма (по́глядом, зо́ром) *див.* вплива́тися[1] (1)

◇ Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма (*рідше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)

◇ Знахо́дити / знайти́ о́ком (очи́ма) *див.* знахо́дити (7)

◇ Зни́зувати / зниза́ти очи́ма (по́глядом) *див.* зни́зувати[2] (1)

◇ Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) очи́ма (по́глядом, по́глядами) *з ким* <Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) з очи́ма (з по́глядом, з по́глядами) *чиї́ми (чиї́м), кого*> *див.* зустріча́тися (1)

◇ [І] о́ком (очи́ма) не згля́диш (не зогля́диш, не згле́диш, не зогле́диш) *див.* згля́діти (1)

◇ Ї́сти (поїда́ти, же́рти, пожира́ти *і т. ін.*) очи́ма (о́ком) *див.* ї́сти (11)

◇ Ки́дати / ки́нути о́ком (очи́ма, по́гляд, зір *і т. ін.*) *див.* ки́дати

◇ Кру́ги́ (кружа́ла) літа́ють (іду́ть) / залі́тали (пішли́, захо́ди́ли) пе́ред очи́ма (в оча́х) *див.* круг[1]

◇ Мета́ти очи́ма (з оче́й) і́скри *див.* мета́ти

◇ Мі́ряти (змі́рювати, зміря́ти) / змі́ряти (змі́рити) очи́ма (о́ком, по́глядом) *див.* мі́ряти

◇ [Ні́би] лови́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.*) *див.* лови́ти

◇ Нови́ми (і́ншими) очи́ма *див.* о́ко[1]

◇ Обво́дити (огорта́ти) / обвести́ (огорну́ти) очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.*) *див.* обво́дити

◇ Обма́цувати (ма́цати) / обма́цати (пома́цати) очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.*) *див.* обма́цувати

◇ Обпіка́ти (обпа́лювати, опіка́ти *і т. ін.*) / обпекти́ (обпали́ти, опекти́ *і т. ін.*) [своїм] по́глядом (очи́ма, зо́ром) *див.* обпіка́ти

◇ Очи́ма зе́млю ри́ти *див.* ри́ти

◇ Па́сти очи́ма (о́ком, зо́ром, по́глядом) *див.* па́сти[1]

◇ Поглина́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.*) *див.* поглина́ти

◇ Пори́нути зо́ром (по́глядом, очи́ма) *див.* порина́ти

◇ Прикипа́ти / прикипі́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром) *див.* прикипа́ти

◇ Припа́сти очи́ма (зо́ром, по́глядом) *див.* припада́ти

◇ Прироста́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.*) *див.* прироста́ти

◇ Пройма́ти / пройня́ти о́ком (очи́ма, зо́ром, по́глядом) *див.* пройма́ти

◇ Пройти́ / прохо́дити пе́ред очи́ма (зо́ром) *див.* прохо́дити

◇ Скида́ти / ски́нути о́ком (очи́ма, по́глядом, зо́ром *і т. ін.*) *див.* скида́ти

◇ Спопеля́ти / спопели́ти очи́ма (зо́ром) *див.* спопеля́ти

Упира́тися / упе́ртися очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.*) *див.* упира́тися[1]

о́чі

◇ Вбира́ти очи́ма (в о́чі, по́глядом, зо́ром) *див.* вбира́ти[1] (3)

◇ Вп'я́лювати (вту́плювати, встро́млювати, *рідко* впина́ти *і т. ін.*) / вп'я́лити (вту́пити, встроми́ти, вп'ясти́ *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір) *див.* вп'я́лювати (1)

◇ Вража́ти о́ко (о́чі, зір) *див.* вража́ти[1] (2)

◇ Затри́мувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затри́мати (зупини́ти, спини́ти) по́гляд (о́чі) *див.* затри́мувати (3)

Зверта́ти / зверну́ти о́чі (о́ко, по́гляд, по́гляди, зір *і т. ін.*) *див.* зверта́ти (3)

◇ Звеселя́ти / звесели́ти о́чі (о́ко, зір) *див.* звеселя́ти (1)

◇ Зво́дити (зніма́ти) / звести́ (зня́ти) о́чі до не́ба *див.* зво́дити (18)

◇ Згуби́ти о́чі *див.* згуби́ти (2)

Зда́влювати / здави́ти пові́ки (о́чі) *див.* зда́влювати (1)

Здійма́ти (*рідко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти (*рідко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.*) *див.* здійма́ти (2)

◇ Зір (по́гляд) то́не <О́чі то́нуть> *див.* зір (3)

◇ Зніма́ти (здійма́ти) / зня́ти (здійня́ти) о́чі (по́гляд) *див.* зніма́ти (9)

◇ Зрива́ти о́чі *див.* зрива́ти[1] (7)

Зупиня́ти на собі́ о́чі (о́ко) *див.* зупиня́ти (3)

Імли́сті о́чі *див.* о́ко[1]

◇ Іти́ / піти́ світ за́ о́чі *див.* іти́ (116)

◇ Красува́ти о́чі (зір) *див.* красува́ти

◇ Лови́ти / пійма́ти (спійма́ти, злови́ти *і т. ін.*) по́гляд (*рідше* о́чі) *див.* лови́ти

◇ Лупи́ти [свої́] о́чі (баньки́, ба́лухи, зі́ньки) *див.* лупи́ти

◇ Милува́ти о́ко (о́чі, зір) *див.* милува́ти

На́дити зір (о́чі) *див.* на́дити

◇ Насипа́ти по́роху на о́чі (землі́ на гру́ди) *див.* насипа́ти[1]

Наці́лювати / наці́лити о́чі (зір) *див.* наці́лювати

◇ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти (34)

◇ Оберта́ти / оберну́ти [свої́] о́чі (по́гляд, зо́ри *і т. ін.*) *див.* оберта́ти

◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти

◇ О́чі вбира́ють [в се́бе] <Зір (по́гляд) вбира́є [в се́бе]> *див.* о́ко[1]

◇ О́чі мета́ють і́скри *див.* о́ко[1]

◇ О́чі (по́гляди) *чиї́* зустріча́лися / зустрі́лися *див.* о́ко[1]

◇ Підво́дити о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) *див.* підво́дити

◇ Підно́сити / піднести́ о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) *див.* підно́сити

◇ Прико́вувати / прикува́ти [до се́бе] о́чі (зір) *див.* прико́вувати

◇ Притяга́ти (притя́гувати) [до се́бе] о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) *див.* притяга́ти

◇ Роби́ти / зроби́ти вели́кі о́чі *див.* роби́ти

◇ Сон не йде на о́чі (в го́лову) *див.* сон[1]

◇ Со́ром ї́сть (кри́є) о́чі *див.* со́ром

◇ Ті́шити (весели́ти) о́ко (о́чі, зір *і т. ін.*) *див.* ті́шити

Упира́ти / упе́рти о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) *див.* упира́ти[1]

◇ Чарува́ти зір (по́гляд, о́чі) *див.* чарува́ти

ОКОМІ́РНИЙ

окомі́рне

△ Окомі́рне зніма́ння *див.* зніма́ння (3)

ОКСИ́ДИ

окси́д

△ Окси́д ка́льцію *див.* окси́ди

ОКУЛЯ́РНИЙ

окуля́рна

△ Окуля́рна змія́ *див.* змія́ (2)

ОЛІ́Я

олі́я

△ Ка́мфо́рова олі́я *див.* олі́я

△ Рици́нова (*рідко* касто́рова) олі́я *див.* олі́я

ОПА́ЛЮВАЛЬНИЙ

опа́лювальний

△ Опа́лювальний коте́л (каза́н) *див.* коте́л

ОПА́СТИ[2]

опа́ли

◇ Зли́дні обсі́ли (посі́ли, присі́ли, осі́ли, *рідко* опа́ли) / обсіда́ють (посіда́ють) *див.* зли́дні (2)

О́ПЕРА

о́пери

◇ З і́ншої (дру́гої, не з тіє́ї *і т. ін.*) о́пери *див.* о́пера

ОПИСА́ТИ

описа́ти

◇ Ні (ані́) в ка́зці сказа́ти (розказа́ти), ні (ані́) перо́м описа́ти ([не] списа́ти) *див.* сказа́ти

ОПІКА́ТИ[1]

опіка́ти

◇ Обпіка́ти (обпа́лювати, опіка́ти *і т. ін.*) / обпекти́ (обпали́ти, опекти́ *і т. ін.*) [свої́м] по́глядом (очи́ма, зо́ром) *див.* обпіка́ти

ÓПІР
óпір
Зламáти оборóну (фронт, óпір *і т. ін.*) *див.* злáмувати (1)
óпору
◊ Ітú / пітú шляхóм (по лінії, лінією) наймéншого óпору *див.* ітú (141)
ОПЛÁТА
оплáти
△ Знак поштóвої оплáти *див.* знак (15)
ÓПТИКА
óптика
△ Квáнтова óптика *див.* óптика
ОПТИ́ЧНИЙ
опти́чна
△ Зоровá (опти́чна) ілю́зія *див.* ілю́зія (1)
ОПУСКÁТИ
опускáти
◊ Опусти́ти (спусти́ти, потýпити, постáвити, встроми́ти, врúти *і т. ін.*) / опускáти (спускáти, стáвити, встромля́ти, вривáти *і т. ін.*) óчі (пóгляд, зір *і т. ін.*) [в зéмлю (додóлу)] *див.* опускáти
ОРÁТИ
орáти
◊ Піднімáти (орáти, зóрювати *і т. ін.*) цілинý *див.* піднімáти
ÓРДЕР[2]
óрдер
△ Іоні́йський (іоні́чний) óрдер *див.* óрдер[2]
ОРИГІНÁЛ
оригінáлом
З оригінáлом згíдно *див.* згíдно (1)
ОРОШÁТИ
орошáти
◊ Орошáти / оросúти [своїм] пóтом зéмлю *див.* орошáти
ÓСІНЬ
óсінь
Золотá óсінь *див.* óсінь
ОСÍСТИ
осíли
◊ Злúдні обсíли (посíли, присíли, осíли, *рідко* опáли) / обсідáють (посідáють) *див.* злúдні (2)
ОСКÓМА
оскóма
◊ Оскóма на зубáх *див.* оскóма
оскóму
◊ Зганя́ти (згóнити) / зігнáти (зогнáти) оскóму (оскóмину) *див.* зганя́ти (3)
ОСКÓМИНА
оскóмину
◊ Зганя́ти (згóнити) / зігнáти (зогнáти) оскóму (оскóмину) *див.* зганя́ти (3)
ОСНОВНИ́Й
основни́й
△ Основни́й капітáл *див.* капітáл (7)
ОСÓБА
осóби
△ Ідентифікаці́йний нóмер фізи́чної осóби <Ідентифікаці́йний код> *див.* нóмер
осóбі
Зосерéджувати / зосерéдити у своїй осóбі (у собі) *див.* зосерéджувати (1)

ОСТАВÁТИСЯ
оставáйся
Оставáйся здорóв (здорóва) <Оставáйтеся здорóві> *див.* оставáтися
оставáйтеся
Оставáйся здорóв (здорóва) <Оставáйтеся здорóві> *див.* оставáтися
остаéться
◊ Нічóго [бíльше] не лишáється (не залишáється, не зостаéться, *рідко* не остаéться *і т. ін.*) / не лиши́лося (не залиши́лося, не зостáлося, *рідко* не остáлося *і т. ін.*) [, як] *див.* лишáтися
ОСТÁННІЙ
остáннє
Роби́ти / зроби́ти [остáннє (вели́ке)] зуси́лля *див.* роби́ти
остáннім
Остáннім зуси́ллям *див.* зуси́лля (2)
остáннього
◊ До остáннього пóдиху (вíддиху, зітхáння) *див.* пóдих
остáнньої
◊ До [остáнньої] крáплі (кáплі, крапли́ни *і т. ін.*) *див.* крáпля
◊ До остáнньої крáплі (кáплі, крапли́ни *і т. ін.*) крóві *див.* крáпля
остáнню
◊ Знімáти (стягáти) / зня́ти (стягти́) остáнню сорóчку *див.* знімáти (14)
◊ Зня́ти (ски́нути) і (та) віддáти / віддавáти [остáнню] сорóчку [з сéбе] *див.* знімáти (15)
остáння
◊ Остáння кáрта *див.* кáрта (16)
ОФШÓРНИЙ
офшóрна
△ Офшóрна зóна *див.* зóна (15)
ОЦІ́НЮВАННЯ
оці́нювання
△ Зóвнішнє незалéжне оці́нювання *див.* оці́нювання
ОЩÁДНИЙ
ощáдна
Ощáдна кáса *див.* кáса (2)
ПАВУТИ́НА
павути́ну
◊ Попáсти (попáстися, потрáпити *і т. ін.*) / попадáти (попадáтися, потрапля́ти *і т. ін.*) в тенéта (в лабéти, у пáстку, в петлю́, в хомýт, у сильцé, в капкáн, в ярмó, у павути́ну *і т. ін.*) *див.* попадáти
ПÁДАТИ
пáдає
◊ Хай (хоч) камíння з нéба [пáдає] *див.* камíння (3)
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.*) пря́мо (прóсто) горá з плечéй (з пліч) звали́лася (спáла, впáла, зсýнулася, зійшлá *і т. ін.*) / звáлюється (пáдає, зсувáється, схóдить *і т. ін.*) *див.* горá (3)
ПÁДІЛ
пáділ
◊ Земни́й пáділ *див.* пáділ
ПАДУ́ЧИЙ
падýча
Падýча зíрка (зоря́) *див.* зíрка (1)

ПÁЗУР
пáзурі
◊ Показáти / *рідко* покáзувати [свої] зýби (рóги, пáзурі) *див.* покáзувати
ПÁЗУХА
пáзусі
◊ Пригрíти / пригрівáти гадю́ку (гáдину, гáда, змію́ *і т. ін.*) на грýдях (у пáзусі, за пáзухою *і т. ін.*) *див.* пригрівáти
пáзухою
◊ Відігрíти (ви́грíти, ви́годувати) / відігрівáти змію́ (гадю́ку) біля (кóло) [свогó] сéрця (за пáзухою) *див.* відігрівáти (2)
◊ Кáмінь (каменю́ка, з кáменем, з каменю́кою) за пáзухою *див.* кáмінь (10)
◊ Пригрíти / пригрівáти гадю́ку (гáдину, гáда, змію́ *і т. ін.*) на грýдях (у пáзусі, за пáзухою *і т. ін.*) *див.* пригрівáти
◊ Тримáти (держáти) кáмінь (каменю́ку) за пáзухою *див.* тримáти
◊ Ховáти кáмінь (каменю́ку) за пáзухою *див.* ховáти[1]
ПАКÉТ
пакéт
△ Індивідуáльний (санітáрний, перев'я́зувальний *і т. ін.*) пакéт *див.* пакéт
ПÁКІСТЬ
пáкість
Роби́ти (твори́ти, чини́ти *і т. ін.*) / зроби́ти (вчини́ти, підсýнути *і т. ін.*) пáкість (пáкость) *див.* роби́ти
ПÁЛЕЦЬ
пáльці
◊ [Аж] пáльці знáти *див.* знáти (11)
◊ Текти́ (розтікáтися, іти́ *і т. ін.*) / потекти́ (розтекти́ся, піти́ *і т. ін.*) крізь пáльці (пóміж пáльцями) *див.* текти́
пáльця
◊ Пáльця в рот [на зýби] не кладú *див.* клáсти
пáльцями
◊ Текти́ (розтікáтися, іти́ *і т. ін.*) / потекти́ (розтекти́ся, піти́ *і т. ін.*) крізь пáльці (пóміж пáльцями) *див.* текти́
ПАЛИ́ТИ[1]
пали́ти
◊ Кади́ти (пали́ти, кури́ти *і т. ін.*) фіміáм *див.* кади́ти (1)
Кури́ти (пали́ти, смоктáти *і т. ін.*) лю́льку (калья́н, наргілé *і т. ін.*) *див.* кури́ти[1]
ПÁЛИЦЯ
пáлицею
◊ [Як] пáлицею (шáпкою, кáменем *і т. ін.*) доки́нути *див.* докидáти[2] (3)
ПАЛЬБÁ
пальбý
Відкривáти (знімáти) / відкри́ти (зня́ти) вогóнь (пальбý) *див.* відкривáти (4)
ПÁМКА
пáмки
◊ Не вихóдити (не йти) з пáм'яті (*рідко* з пáмки) *див.* вихóдити (42)
ПÁМ'ЯТКА
пáм'ятка
Істори́чна пáм'ятка *див.* пáм'ятка
ПÁМ'ЯТЬ
пáм'яті
◊ Знікáти / зни́кнути зі свідóмості (з пáм'яті) *див.* знікáти (2)

Зостава́тися / зоста́тися в па́м'яті (уя́ві) *див.* зостава́тися (1)
◊ Карбува́ти в [своїй] па́м'яті (тя́мці) *див.* карбува́ти (1)
△ Ка́рта па́м'яті *див.* ка́рта (3)
◊ Не вихо́дити (не йти) з па́м'яті *(рідко* з па́мки) *див.* вихо́дити (42)
па́м'яттю
Зга́дувати / згада́ти недо́брою па́м'яттю (недо́брим сло́вом) *див.* зга́дувати (2)
ПА́НІКА
па́ніка
Зчини́лася (підняла́ся, здійняла́ся *і т. ін.)* па́ніка *див.* па́ніка
ПАПІ́Р
папе́ри
△ Іпоте́чні ці́нні папе́ри *див.* папі́р
папе́рів
△ Знерухо́млення ці́нних папе́рів *див.* знерухо́млення (1)
ПА́РА[1]
па́рі
Іти́ в па́рі *див.* іти́ (9)
ПАРАЛЕ́ЛЬ
парале́ль
◊ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) парале́ль *див.* прово́дити
ПАРАЛЕ́ЛЬНИЙ
парале́льне
△ Парале́льне з'є́днання *див.* з'є́днання[2] (1)
парале́льним
Іти́ (ру́хатися) / піти́ парале́льним ку́рсом (на парале́льних ку́рсах) *див.* іти́ (33)
парале́льних
Іти́ (ру́хатися) / піти́ парале́льним ку́рсом (на парале́льних ку́рсах) *див.* іти́ (33)
ПАРАСО́ЛЬКА
парасо́лька
Я́дерна парасо́лька <Я́дерний зо́нтик> *див.* парасо́лька
ПАРИ́ЗЬКИЙ
пари́зька
△ Пари́зька зе́лень *див.* зе́лень (2)
ПАРІ́
парі́
◊ Іти́ / піти́ на парі́ *див.* іти́ (103)
ПАРК
парк
Зоологі́чний парк (сад, *рідше* садо́к) *див.* парк
ПАРЛА́МЕНТСЬКИЙ
парла́ментські
△ Парла́ментські кані́кули *див.* кані́кули (1)
ПАРОВИ́Й[1]
парови́й
△ Парови́й (каза́н) коте́л *див.* коте́л
ПАРОПЛА́В
пароплава
Зніма́ти / зня́ти з по́їзда (з пароплава, з літака́ *і т. ін.)* *див.* зніма́ти (2)
ПА́РУС
паруси́
◊ Зміни́ти вітри́ла (паруси́) *див.* змі́нювати (1)

ПАРФО́РСНИЙ
парфо́рсна
△ Парфо́рсна ї́зда́ *див.* ї́зда́ (1)
ПАСА́ЖНИЙ
паса́жний
△ Паса́жний інструме́нт *див.* інструме́нт (5)
ПАСКУ́ДИТИ
паску́дити
◊ Брудни́ти (паску́дити, каля́ти *і т. ін.)* ру́ки *див.* брудни́ти (1)
ПА́СТИ[1]
па́сти
◊ Па́сти очи́ма (о́ком, зо́ром, по́глядом) *див.* па́сти[1]
ПА́СТКА[1]
па́стку
◊ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.)* в тене́та (в лабе́ти, у па́стку, в петлю́, в хому́т, у сильце́, в капка́н, в ярмо́, у павути́ну *і т. ін.)* *див.* попада́ти
ПА́ХНУТИ
па́хне
◊ Па́хне (смерди́ть) земле́ю *див.* па́хнути
ПА́ЮСНИЙ
па́юсна
Па́юсна ікра́ *див.* ікра́ (2)
ПЕ́ВНИЙ
пе́вній
Ті́єю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У тій чи і́ншій (де́якій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
пе́вною
◊ Пе́вною (яко́юсь, ті́єю чи і́ншою *і т. ін.)* мі́рою *див.* мі́ра
ПЕКІ́НСЬКИЙ
пекі́нська
△ Пекі́нська капу́ста *див.* капу́ста (5)
ПЕ́ЛЬКА
пе́льку
◊ Не лі́зе (не йде) / не полі́зе в рот (у го́рло, *грубо* в пе́льку) *див.* лі́зти
ПЕЛЮ́ШКА[1]
пелюшки́
◊ Збира́тися (поспіша́ти, ква́питися), як све́кор пелюшо́к (пелюшки́) пра́ти *див.* збира́тися (6)
пелюшо́к
◊ Збира́тися (поспіша́ти, ква́питися), як све́кор пелюшо́к (пелюшки́) пра́ти *див.* збира́тися (6)
ПЕ́НСІЯ
пе́нсію
Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на пе́нсію *див.* іти́ (6)
ПЕНЬО́К
пенько́м
◊ Сиді́ти ка́менем (пенько́м, кря́чкою *і т. ін.)* *див.* сиді́ти
ПЕНЯ́
пеню́
◊ Склада́ти (злива́ти) / скла́сти (зли́ти) пеню́ *див.* склада́ти
ПЕРЕБИРА́ТИ
перебира́ти
◊ Перетира́ти (перебира́ти, переминá́ти *і т. ін.)* / перете́рти (перебра́ти, перем'я́ти *і т. ін.)* на зуба́х *див.* перетира́ти

ПЕРЕБУВА́ТИ[1]
перебува́ти
◊ Бу́ти (іти́, крокува́ти, перебува́ти *і т. ін.)* в одні́й шере́нзі *див.* бу́ти (65)
ПЕРЕВЕРНУ́ТИ
переверну́ти
◊ Переверну́ти (зру́шити, ру́шити) / верну́ти (ру́хати) го́ри *див.* переверта́ти
ПЕРЕВО́ДИТИ
перево́дити
◊ [Ду́рно (даре́мно, зада́рма́, ма́рно *і т. ін.)*] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити
◊ Перево́дити / перевести́ на і́нший лад *див.* перево́дити
◊ Перево́дити / перевести́ на нові́ (і́нші) ре́йки *див.* перево́дити
ПЕРЕВ'Я́ЗУВАЛЬНИЙ
перев'я́зувальний
△ Індивідуа́льний (саніта́рний, перев'я́зувальний *і т. ін.)* паке́т *див.* паке́т
ПЕРЕГОВО́РИ
перегово́ри
Зу́стріч (розмо́ва, перегово́ри *і т. ін.)* без крава́ток *див.* зу́стріч (2)
Іти́ / піти́ на перегово́ри *див.* іти́ (24)
ПЕРЕДА́ЧА
переда́ча
△ Карда́нна переда́ча *див.* переда́ча
ПЕРЕЇДА́ТИ
переїда́є
Іржа́ ї́сть (переїда́є, бере́ *і т. ін.)* *див.* іржа́ (1)
ПЕРЕКИДНИ́Й
перекидни́й
Перекидни́й календа́р *див.* календа́р (1)
ПЕРЕ́КИДОМ
пере́кидом
◊ [Аж *(рідко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) обе́ртом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.)* [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]
ПЕРЕ́КЛАД
пере́клад
△ Інтерсеміоти́чний пере́клад *див.* пере́клад
ПЕРЕКЛАДА́ТИ
переклада́ти
◊ Вали́ти (зва́лювати, переклада́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хворо́ї (дурно́ї) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)
ПЕРЕЛАМА́ТИ
перелама́ти
◊ Лама́ти / злама́ти (перелама́ти, полама́ти *і т. ін.)* хребе́т *див.* лама́ти
ПЕРЕЛІ́ЖНИЙ
перелі́жна
△ Перело́гова (перелі́жна) земля́ *див.* земля́ (10)
ПЕРЕЛІЧИ́ТИ
переліч́ити
◊ Переліч́ити (поліч́ити) зу́би *див.* перелі́чувати
ПЕРЕЛО́ГОВИЙ
перело́гова
△ Перело́гова (перелі́жна) земля́ *див.* земля́ (10)

ПЕРЕМИНА́ТИ
перемина́ти
◊ Перетира́ти (перебира́ти, перемина́ти *і т. ін.)* / перете́рти (перебра́ти, перем'я́ти *і т. ін.)* на зуба́х *див.* перетира́ти
ПЕРЕМІ́НА
пермі́н
Ві́тер [політи́чних] перемі́н (змін) *див.* ві́тер (3)
ПЕРЕМІНИ́ТИ
переміни́ти
◊ Переміни́ти (зміни́ти) гнів на ми́лість (на ла́ску) *див.* переміня́ти[1]
ПЕРЕМО́ГА
перемо́гу
Здобува́ти / здобу́ти перемо́гу *див.* здобува́ти (5)
ПЕРЕНО́СНИЙ
перено́сне
△ Перено́сне зна́чення сло́ва *див.* зна́чення (2)
ПЕРЕПА́СТИ
перепа́ло
◊ Перепа́ло / перепаде́ бере́зової ка́ші *див.* перепада́ти
ПЕРЕПЛУ́ТУВАТИ
переплу́тувати
◊ Плу́тати (переплу́тувати) / сплу́тати (переплу́тати, зміша́ти) [всі] ка́рти *див.* плу́тати
ПЕРЕПОЛО́Х
переполо́х
Зчиня́ти (виклика́ти, роби́ти) / зчини́ти (ви́кликати, зроби́ти) переполо́х *див.* зчиня́ти (1)
Переполо́х зчини́вся (учини́вся, ста́вся, поча́вся *і т. ін.)* *див.* переполо́х
ПЕРЕПО́НА
перепо́н
Не зна́ти перепо́н (перепо́ни) [ні в чо́му] *див.* зна́ти (6)
перепо́ни
Не зна́ти перепо́н (перепо́ни) [ні в чо́му] *див.* зна́ти (6)
ПЕРЕРІ́З[2]
перері́з
△ Золоти́й пере́тин (перері́з) *див.* пере́тин
ПЕРЕСЛІ́ДУВАННЯ
переслі́дування
△ Ка́рне переслі́дування *див.* переслі́дування
ПЕРЕСМИКА́ТИ
пересмика́ти
◊ Пересми́кувати (пересмика́ти) / пересми́кати ка́рти *див.* пересми́кувати
ПЕРЕСМИ́КУВАТИ
пересми́кувати
◊ Пересми́кувати (пересмика́ти) / пересми́кати ка́рти *див.* пересми́кувати
ПЕРЕТВО́РЮВАТИСЯ
перетво́рюватися
◊ Згоря́ти (згора́ти, перетво́рюватися, оберта́тися) / згорі́ти (перетвори́тися, оберну́тися) на (в) по́піл *див.* згоря́ти (2)
ПЕРЕ́ТИН
пере́тин
△ Золоти́й пере́тин (перері́з) *див.* пере́тин

ПЕРЕТИРА́ТИ
перетира́ти
◊ Перетира́ти (перебира́ти, перемина́ти *і т. ін.)* / перете́рти (перебра́ти, перем'я́ти *і т. ін.)* на зуба́х *див.* перетира́ти
ПЕРЕТЛІ́ТИ
перетлі́ти
◊ Перетлі́ти (зотлі́ти) на ву́гіль (на по́піл) *див.* перетліва́ти
ПЕРЕХО́ДИТИ
перехо́дити
◊ Іти́ (перехо́дити) / піти́ (перейти́) на той світ *див.* іти́ (75)
ПЕРЕХО́ПЛЮВАТИ
перехо́плювати
◊ Бра́ти (забира́ти, перехо́плювати *і т. ін.)* / взя́ти (забра́ти, перехопи́ти *і т. ін.)* ініціати́ву [до свої́х рук (у свої́ ру́ки)] *див.* бра́ти (126)
ПЕРІ́ОД
пері́од
△ Інкубаці́йний пері́од *див.* пері́од
△ Карбо́новий пері́од *див.* пері́од
ПЕРО́
перо́м
◊ Ні (ані́) в ка́зці сказа́ти (розказа́ти), ні (ані́) перо́м описа́ти ([не] списа́ти) *див.* сказа́ти
◊ [Ні] перо́м [не] списа́ти (описа́ти) [ні сло́вом не сказа́ти] <Ні перо́м списа́ть, ні змалюва́ть> *див.* спи́сувати
◊ [Хай, неха́й] земля́ [бу́де] пу́хом (перо́м, пухке́нькою, легка́) *див.* земля́ (32)
ПЕРСПЕКТИ́ВА
перспекти́ві
В істори́чній перспекти́ві *див.* перспекти́ва
ПЕРФОРО́ВАНИЙ
перфоро́вана
△ Перфоро́вана ка́рта (ка́ртка) *див.* ка́рта (6)
ПЕ́РШИЙ
пе́рший
◊ Заклада́ти / закла́сти пе́рший ка́мінь *див.* заклада́ти (2)
пе́ршого
◊ З півсло́ва (з пе́ршого сло́ва) розумі́ти / зрозумі́ти *див.* розумі́ти
△ Капіта́н пе́ршого ра́нгу *див.* капіта́н (2)
При пе́ршому знайо́мстві <Для пе́ршого знайо́мства> *див.* знайо́мство (1)
пе́ршої
△ Валю́та пе́ршої катего́рії *див.* валю́та (1)
△ Зі́рка (зоря́) пе́ршої величини́ *див.* зі́рка (3)
пе́ршому
При пе́ршому знайо́мстві <Для пе́ршого знайо́мства> *див.* знайо́мство (1)
ПЕ́РШІСТЬ
пе́ршість
◊ Здава́ти / зда́ти пе́ршість *див.* здава́ти (6)
ПЕС
пес
◊ Зме́рзнути (зме́рзти), як соба́ка (пес, цу́цик) *див.* змерза́ти (2)
◊ Як зме́рзлий пес *див.* пес

пси
◊ На пси схо́дити (іти́) / зійти́ (піти́) *див.* схо́дити
ПЕТЛЯ́
петлю́
◊ Накида́ти (наклада́ти, надіва́ти *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2]
ПЕЧА́ТЬ
печа́ть
◊ Ка́їнова печа́ть <Ка́їнове тавро́> *див.* печа́ть
◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти
ПЕЧЕ́НИЙ
пече́ного
◊ Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́) *див.* дава́ти (119)
ПЕЧИ́НА
печи́на
◊ Сіль тобі́ на язи́к [, печи́на в зу́би (у ві́чі)] *див.* сіль
ПЕЧІ́НКА
печі́нку
◊ Здоро́в (здоро́вий, здоро́ва *і т. ін.)* на печі́нку *див.* здоро́вий (1)
ПИ́ВО
пи́ва
◊ Ка́ші (пи́ва) не зва́риш (не нава́риш) *див.* звари́ти[1] (1)
◊ Навари́ти ка́ші (пи́ва, гірко́ї *і т. ін.)* *див.* нава́рювати[1]
пи́во
◊ Зава́рювати / завари́ти ка́шу (пи́во, хале́пу) *див.* зава́рювати (1)
ПИЛ
пил
◊ Аж (ті́льки) пил [іде́ (клубочи́ться)] хма́рою *див.* пил
пи́лом
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* земле́ю (пи́лом) припа́сти / припада́ти *див.* припада́ти
ПИЛИ́НА
пили́ни
◊ Ні зерни́ни ні пили́ни (ні соломи́ни) *див.* зерни́на (1)
ПИ́САНИЙ
пи́саному
◊ Іти́ як по пи́саному *див.* іти́ (143)
ПИ́САНКА
пи́санка
◊ Як (мов, на́че *і т. ін.)* пи́санка (карти́на) *див.* пи́санка
ПИСЬМО́
письмо́
△ Ієрати́чне письмо́ *див.* письмо́
Каліграфі́чне письмо́ *див.* письмо́
Канцеля́рське письмо́ *див.* письмо́
ПИТА́ННЯ
пита́ння
△ Знак пита́ння *(рідше* запита́ння) *див.* знак (14)
ПИТА́ТИ
пита́ти
Пита́ти (пита́тися) / спита́ти на здоро́в'я *див.* пита́ти

ПИТА́ТИСЯ
пита́тися
Пита́ти (пита́тися) / спита́ти на здоро́в'я *див.* пита́ти
ПИ́ТИ
пи́вши
◊ Не ї́вши, не пи́вши *див.* ї́сти (21)
пи́ти
◊ Ї́сти і пи́ти <Ї́сти, пи́ти> *див.* ї́сти (7)
◊ Пи́ти (запива́ти) / ви́пити (запи́ти) мирову́ (зми́рщину) *див.* пи́ти
ПІВДОРО́ГА
півдоро́зі
Зупиня́тися (спиня́тися) / зупини́тися (спини́тися) на півдоро́зі *див.* зупиня́тися (1)
ПІ́ВЕНЬ
пі́вня
◊ Пуска́ти (лови́ти) / пусти́ти (злови́ти) пі́вника (пі́вня) *див.* пуска́ти
ПІВКРО́К
півкро́ці
Спини́тися (засти́гнути, зупини́тися) на півкро́ці *див.* спиня́тися
ПІ́ВНИК[1]
пі́вника
◊ Пуска́ти (лови́ти) / пусти́ти (злови́ти) пі́вника (пі́вня) *див.* пуска́ти
ПІВСЛО́ВА
півсло́ва
◊ З півсло́ва (з пе́ршого сло́ва) розумі́ти / зрозумі́ти *див.* розумі́ти
ПІВТОРА́
півтори́
◊ Півтори́ калі́ки *див.* півтора́
ПІГУ́ЛКА
пігу́лку
◊ Золоти́ти (підсоло́джувати) / позолоти́ти (підсолоди́ти) пілю́лю (пігу́лку) *див.* золоти́ти (1)
ПІДБИВА́ТИ
підбива́ти
Підбива́ти (підво́дити, роби́ти *і т. ін.)* / підби́ти (підвести́, зроби́ти *і т. ін.)* пі́дсумок (пі́дсумки) *див.* підбива́ти
ПІДБИРА́ТИ
підбира́ти
◊ Підбира́ти (знахо́дити) / підібра́ти (знайти́) ключ (ключа́, клю́чика) *див.* підбира́ти
ПІДВИ́ЩЕННЯ
підви́щення
△ Інститу́т (ку́рси) удоскона́лення (підви́щення) *див.* інститу́т (2)
ПІДВИ́ЩУВАТИСЯ
підви́щуються
◊ А́кції іду́ть (підви́щуються, підніма́ються *і т. ін.)* / пішли́ (підви́щилися, підняли́ся *і т. ін.)* [вго́ру] *див.* а́кція[1] (1)
ПІДВО́ДНИЙ
підво́дне
◊ Підво́дне камі́ння *див.* камі́ння (2)
ПІДВОЛОЧИ́ТИ
підволочи́ти
Ніг не [зду́жати] підволочи́ти / підволокти́ *див.* підволіка́ти

ПІДҐРУНТОВИ́Й
підґрунтове́
△ Підґрунтове́ зро́шення *див.* зро́шення (2)
ПІДДАВА́ТИ
піддава́ти
Піддава́ти / підда́ти ізоля́ції *див.* піддава́ти
ПІДКА́ЗУВАТИ
підка́зує
◊ Се́рце ка́же (каза́ло, підка́зує *і т. ін.)* / ска́же (сказа́ло, підказа́ло *і т. ін.) див.* се́рце
ПІДКОЛО́ДНИЙ
підколо́дна
◊ Підколо́дна (потайна́) гадю́ка (га́дина, змія́) <Підколо́дний (потайни́й) гад> *див.* гадю́ка (2)
підколо́дний
◊ Підколо́дна (потайна́) гадю́ка (га́дина, змія́) <Підколо́дний (потайни́й) гад> *див.* гадю́ка (2)
ПІДМЕ́ТКА
підме́тки
◊ На ходу́ підме́тки рва́ти (зрива́ти) *див.* рва́ти
ПІДНІ́ЖНИЙ
підні́жний
◊ Іти́ / піти́ на підні́жний корм *див.* іти́ (104)
ПІДНЯ́ТИ
підня́ти
◊ Не зду́жати й скі́пки підня́ти *див.* зду́жати (1)
ПІДО́ШВА
підошо́в
◊ Земля́ тіка́є (вислиза́є) / втекла́ (ви́слизнула) з-під ніг *(рі́дко* з-під підошо́в) *див.* земля́ (21)
ПІДРІ́ЗУВАТИ
підрі́зувати
◊ Підрі́зати (підтя́ти, підітну́ти, притя́ти, злама́ти *і т. ін.)* / підрі́зувати (підрі́за́ти, підтина́ти, зла́мувати *і т. ін.)* кри́ла *див.* підрі́зувати
ПІДСІЧНИ́Й
підсі́чне́
△ Підсі́чне́ землеро́бство *див.* землеро́бство (2)
ПІДСОЛО́ДЖУВАТИ
підсоло́джувати
◊ Золоти́ти (підсоло́джувати) / позолоти́ти (підсолоди́ти) пілю́лю (пігу́лку) *див.* золоти́ти (1)
ПІ́ДСУМОК
пі́дсумки
Підбива́ти (підво́дити, роби́ти *і т. ін.)* / підби́ти (підвести́, зроби́ти *і т. ін.)* пі́дсумок (пі́дсумки) *див.* підбива́ти
пі́дсумок
Підбива́ти (підво́дити, роби́ти *і т. ін.)* / підби́ти (підвести́, зроби́ти *і т. ін.)* пі́дсумок (пі́дсумки) *див.* підбива́ти
ПІДСУ́НУТИ
підсу́нути
Роби́ти (твори́ти, чини́ти *і т. ін.)* / зроби́ти (вчини́ти, підсу́нути *і т. ін.)* па́кість (па́кость) *див.* роби́ти

ПІДТИНА́ТИ
підтина́ти
◊ Підрі́зати (підтя́ти, підітну́ти, притя́ти, злама́ти *і т. ін.)* / підрі́зувати (підрі́за́ти, підтина́ти, зла́мувати *і т. ін.)* кри́ла *див.* підрі́зувати
ПІДУПАДА́ТИ
підупада́ти
Підупада́ти / підупа́сти здоро́в'ям (на здоро́в'я, на здоро́в'ї) *див.* підупада́ти
ПІДХО́ПЛЮВАТИСЯ
підхо́плюватися
◊ Зрива́тися (схо́плюватися, підхо́плюватися *і т. ін.)* / зірва́тися (зметну́тися, схопи́тися *і т. ін.)* на рі́вні ([рі́вні] но́ги) *див.* зрива́тися (5)
ПІЗНА́ННЯ
пізна́ння
Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* де́рево (2)
ПІЙМА́ТИ
пійма́ти
◊ Впійма́ти (пійма́ти, спійма́ти, злови́ти, засту́кати *і т. ін.)* / лови́ти на гаря́чому *див.* упійма́ти
◊ Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пійма́ти)! *див.* дава́ти (125)
◊ Лови́ти (бра́ти) / злови́ти (взя́ти, пійма́ти, спійма́ти *і т. ін.)* на гачо́к *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / злови́ти *(рі́дше* упійма́ти, пійма́ти *і т. ін.)* себе́ на ду́мці *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / пійма́ти (впійма́ти, злови́ти *і т. ін.)* в сі́ті *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / пійма́ти (впійма́ти, злови́ти *і т. ін.)* на сло́ві *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / пійма́ти (спійма́ти, злови́ти *і т. ін.)* по́гляд *(рі́дше* о́чі) *див.* лови́ти
◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.) див.* пійма́ти
◊ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
ПІЙНЯ́ТИ
пійня́ти
◊ Йня́ти *(рі́дше* дійма́ти) / *заст.* пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри *див.* йня́ти (1)
ПІ́КОВИЙ[1]
пі́кових
◊ Лиши́тися (зали́шитися, *рі́дко* зоста́тися *і т. ін.)* при пі́ковому інтере́сі (при пі́кових інтере́сах) *див.* лиша́тися
пі́ковому
◊ Лиши́тися (зали́шитися, *рі́дко* зоста́тися *і т. ін.)* при пі́ковому інтере́сі (при пі́кових інтере́сах) *див.* лиша́тися
ПІЛЮ́ЛЯ
пілю́лю
◊ Золоти́ти (підсоло́джувати) / позолоти́ти (підсолоди́ти) пілю́лю (пігу́лку) *див.* золоти́ти (1)
ПІРАМІДА́ЛЬНИЙ
піраміда́льна
△ Піраміда́льна (італі́йська) топо́ля *див.* топо́ля
ПІРНУ́ТИ
пірну́ти
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] у во́ду впа́сти (ка́нути, пірну́ти *і т. ін.) див.* упа́сти[1]

ПІСНЯ

пісня

◇ Інша пісня *див.* пісня

ПІТ

піт

◇ Холо́дний (зи́мний) піт *див.* піт

по́том

◇ Зро́шувати / зроси́ти [своі́м] по́том зе́млю *див.* зро́шувати (1)

◇ Ороша́ти / ороси́ти [своі́м] по́том зе́млю *див.* ороша́ти

◇ Полива́ти / полúти по́том зе́млю (по́ле *і т. ін.) див.* полива́ти

ПІТИ́

піде́

◇ Ді́ло йде / піде́ *див.* ді́ло (7)

◇ Шмато́к *(рі́дше* кусо́к) не йде (не лі́зе) / не піде́ (не полі́зе) в го́рло *див.* шмато́к

пі́деш

◇ Хворо́би тепе́р зро́биш (пі́деш) *див.* зроби́ти (17)

пі́дуть

◇ Аж (ті́льки) ви́ляски *(рі́дко* о́дляски) пі́дуть / іду́ть (розляга́ються) *див.* ви́ляск (1)

піти́

Вихо́дити (іти́) / ви́йти (піти́) за́між *див.* вихо́дити (13)

◇ Відійти́ (піти́) / відхо́дити (іти́) в небуття́ *див.* відхо́дити (7)

Вступа́ти (захо́дити, вхо́дити *і т. ін.)* / вступи́ти (зайти́, ввійти́ *і т. ін.)* у супере́чку (в сва́рку) <Іти́ / піти́ на супере́чку (на сва́рку)> <Заво́дити / завести́ супере́чку (сва́рку)> *див.* вступа́ти[1] (4)

◇ Дале́ко іти́ / піти́ *див.* іти́ (48)

◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)*ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.) див.* ляга́ти

△ Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) в стрі́лку (в тру́бку) *див.* іти́ (47)

Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на за́сідку *(діал.* на за́сіди) *див.* іти́ (5)

Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) на пе́нсію *див.* іти́ (6)

Іти́ (вихо́дити, подава́ти) / піти́ (ви́йти, пода́ти) у відста́вку <Бра́ти / взя́ти відста́вку> *див.* іти́ (7)

◇ Іти́ (відхо́дити) / піти́ (відійти́) на спо́кій (на спочи́нок) *див.* іти́ (61)

Іти́ (вхо́дити) / піти́ (ввійти́) у за́в'язь *див.* іти́ (10)

◇ Іти́ (зверта́ти) / піти́ (зверну́ти) на спад *(рі́дко* на спа́док) *див.* іти́ (64)

Іти́ (зво́дитися, ки́датися *і т. ін.)* / піти́ (звести́ся, ки́нутися *і т. ін.)* в ата́ку *див.* іти́ (11)

Іти́ (ї́хати, бі́гти *і т. ін.)* / піти́ (пої́хати, побі́гти *і т. ін.)* з покло́ном (на покло́н) *див.* іти́ (12)

◇ Іти́ (йти) / піти́ (пода́тися) у [широ́кий] світ (в світі́, в світа́) *див.* іти́ (65)

◇ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.) див.* іти́ (66)

Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) під укі́с *див.* іти́ (13)

◇ Іти́ (лі́зти) / піти́ (полі́зти) пробо́єм (на пробі́й) *див.* іти́ (67)

◇ Іти́ (ляга́ти) / піти́ (лягти́) в [сиру́] зе́млю *див.* іти́ (68)

◇ Іти́ (перехо́дити) / піти́ (перейти́) на той світ *див.* іти́ (75)

◇ Іти́ / піти́ ва-ба́нк *див.* іти́ (76)

◇ Іти́ / піти́ вго́ру (все та вго́ру) *див.* іти́ (77)

Іти́ / піти́ в забрі́д *див.* іти́ (17)

◇ Іти́ / піти́ в закла́д *див.* іти́ (78)

Іти́ / піти́ в за́токи (в за́току) *див.* іти́ (18)

Іти́ / піти́ війно́ю *див.* іти́ (19)

Іти́ / піти́ в комі́рне *див.* іти́ (20)

Іти́ / піти́ в комі́рники *див.* іти́ (21)

Іти́ / піти́ в на́йми *див.* іти́ (22)

◇ Іти́ / піти́ в наро́д *див.* іти́ (79)

◇ Іти́ / піти́ вро́зріз *див.* іти́ (80)

Іти́ / піти́ в солда́ти *див.* іти́ (23)

◇ Іти́ / піти́ в хід *див.* іти́ (81)

◇ Іти́ / піти́ да́лі *див.* іти́ (82)

◇ Іти́ / піти́ до ві́нця *див.* іти́ (83)

◇ Іти́ / піти́ до рук (у ру́ки, *рі́дко* у ру́ку) *див.* іти́ (84)

◇ Іти́ / піти́ до спі́лки *див.* іти́ (85)

◇ Іти́ / піти́ з ди́мом *див.* іти́ (86)

◇ Іти́ / піти́ з ху́рою <Става́ти / ста́ти під ху́ру> *див.* іти́ (87)

◇ Іти́ / піти́ з [цьо́го́ (сього́)] сві́ту *див.* іти́ (88)

◇ Іти́ / піти́ ко́лесом *див.* іти́ (89)

◇ Іти́ / піти́ ку́пою *(рі́дко* при ку́пі) *див.* іти́ (90)

◇ Іти́ / піти́ ку́рсом *див.* іти́ (91)

◇ Іти́ / піти́ на (в) лад (до ла́ду) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́ (92)

◇ Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́) *див.* іти́ (93)

◇ Іти́ / піти́ на же́ртву *див.* іти́ (94)

◇ Іти́ / піти́ назу́стріч *див.* іти́ (95)

◇ Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті *див.* іти́ (96)

◇ Іти́ / піти́ на компромі́с із вла́сним сумлі́нням (вла́сною со́вістю) *див.* іти́ (97)

◇ Іти́ / піти́ на ко́ристь *див.* іти́ (98)

◇ Іти́ / піти́ [на] ма́рно (ма́рне) *див.* іти́ (99)

○ Іти́ / піти́ на мир (на прими́рення) *див.* іти́ (43)

◇ Іти́ / піти́ на мирову́ *див.* іти́ (100)

◇ Іти́ / піти́ на не́бо *див.* іти́ (101)

◇ Іти́ / піти́ на обро́к *див.* іти́ (102)

◇ Іти́ / піти́ на па́рі *див.* іти́ (103)

Іти́ / піти́ на перегово́ри *див.* іти́ (24)

◇ Іти́ / піти́ на підні́жний корм *див.* іти́ (104)

○ Іти́ / піти́ на попра́вку *див.* іти́ (44)

Іти́ / піти́ на по́ступки *див.* іти́ (25)

◇ Іти́ / піти́ напроло́м *див.* іти́ (105)

◇ Іти́ / піти́ на пропа́ще *див.* іти́ (106)

◇ Іти́ / піти́ на ри́зик (на риск) *див.* іти́ (107)

◇ Іти́ / піти́ на ру́ку *див.* іти́ (108)

Іти́ / піти́ на свій хліб (сво́го́ хлі́ба шука́ти) *див.* іти́ (26)

◇ Іти́ / піти́ на сме́рть *див.* іти́ (109)

Іти́ / піти́ на спочи́нок (на спочи́вок) *див.* іти́ (27)

Іти́ / піти́ на стра́ту *див.* іти́ (28)

◇ Іти́ / піти́ на тара́н *див.* іти́ (110)

◇ Іти́ / піти́ на хрест *див.* іти́ (111)

◇ Іти́ / піти́ під суд (на суд) <Става́ти / ста́ти пе́ред судо́м (на суд)> *див.* іти́ (112)

◇ Іти́ / піти́ по́пліч *див.* іти́ (114)

◇ Іти́ / піти́ про́ти вла́сного (сво́го) сумлі́ння (про́ти вла́сної (своє́ї) со́вісті) *див.* іти́ (115)

◇ Іти́ / піти́ світ за́ очі *див.* іти́ (116)

◇ Іти́ / піти́ своє́ю доро́гою *див.* іти́ (117)

◇ Іти́ / піти́ своїм три́бом *див.* іти́ (118)

◇ Іти́ / піти́ слі́дом *за ким* (по слі́дах *чиїх*) *див.* іти́ (119)

Іти́ / піти́ у відпу́стку *див.* іти́ (29)

◇ Іти́ / піти́ шкере́берть *див.* іти́ (120)

◇ Іти́ / піти́ шляхо́м (по лі́нії, лі́нією) найме́ншого о́пору *див.* іти́ (141)

Іти́ (постригáтися) / піти́ (постри́гтися) в ченці́ (в черни́ці) *див.* іти́ (31)

Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́нець (в тано́к, в таночо́к, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.) див.* іти́ (32)

◇ Іти́ (розліта́тися) / піти́ (розлеті́тися) пра́хом *див.* іти́ (129)

Іти́ (ру́хатися) / піти́ парале́льним ку́рсом (на парале́льних ку́рсах) *див.* іти́ (33)

◇ Іти́ (ру́хатися) / піти́ по висхі́дній *див.* іти́ (131)

◇ Іти́ (става́ти, виступа́ти *і т. ін.)* / піти́ (ста́ти, ви́ступити *і т. ін.)* на прю *див.* іти́ (133)

Іти́ (става́ти) / піти́ (ста́ти) до шлю́бу *див.* іти́ (36)

◇ Іти́ (ступа́ти) / піти́ (ступи́ти) у слід *див.* іти́ (135)

Іти́ (схо́дитися) / піти́ (зійти́ся) врукопа́ш (врукопа́шну) *див.* іти́ (37)

◇ Іти́ (ходи́ти) / піти́ второ́ваними (прото́птаними) стежка́ми <Піти́ протерто́ю сте́жкою> *див.* іти́ (137)

◇ Іти́ (ходи́ти) / піти́ з торба́ми (з то́рбою) [по ха́тах] *див.* іти́ (138)

○ Іти́ (ходи́ти) / піти́ на же́бри (по же́брах, у же́бри) *див.* іти́ (45)

◇ Іти́ (ходи́ти) / піти́ одніє́ю (ціє́ю ж) сте́жкою *див.* іти́ (139)

◇ Іти́ (ходи́ти) / піти́ під ру́ку чию (під руко́ю чиє́ю) *див.* іти́ (140)

На при́ступ іти́ (ки́датися) / піти́ (ки́нутися) <При́ступом іти́ / піти́> *див.* іти́ (40)

На причі́лок іти́ (захо́дити) / піти́ (зайти́) *див.* іти́ (41)

◇ На пси схо́дити (іти́) / зійти́ (піти́) *див.* схо́дити

◇ На чотирьо́х (чотирма́) іти́ (повзти́) / піти́ (поповзти́) *див.* чоти́ри

◇ Не йти́ (не лі́зти) / не піти́ (не полі́зти) в го́лову *див.* іти́ (150)

◇ Не йти / не піти́ да́лі вух *див.* іти́ (151)

◇ Під ку́лі йти / піти́ *див.* іти́ (152)

◇ Піти́ / іти́ сте́жкою *див.* піти́

◇ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.)* / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.)* за течіє́ю *(рі́дше* по течі́ї, куди́ вода́ несе́) *див.* плисти́

◇ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.)* / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.)* про́ти течі́ї (про́ти води́) *див.* плисти́

Прийма́ти (іти́) / прийня́ти (піти́) на баґне́ти *див.* прийма́ти

Пристава́ти (іти́) / приста́ти (піти́) в при́йми (у приймаки́) *див.* пристава́ти

Пуска́тися (іти́, підніма́тися) / пусти́тися (піти́, підня́тися, узя́тися) на хи́трощі *див.* пуска́тися

◊ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.)* / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.)* на дно *див.* спуска́тися

Сті́но́ю стоя́ти (йти, прохо́дити *і т. ін.)* / ста́ти (піти́, пройти́ *і т. ін.) див.* стоя́ти

◊ Текти́ (розтіка́тися, іти́ *і т. ін.)* / потекти́ (розтекти́ся, піти́ *і т. ін.)* крізь па́льці (по́між па́льцями) *див.* текти́

◊ У тропі́ (тропо́ю) іти́ (ступа́ти, прибіга́ти *і т. ін.)* / піти́ (прийти́, прибі́гти *і т. ін.) див.* іти́ (155)

◊ Ходи́ти (іти́, ки́датися) / піти́ (ки́нутися) в штики́ *див.* ходи́ти

Ходи́ти (іти́) / піти́ до прича́стя *див.* ходи́ти

◊ Ходи́ти (іти́) / піти́ на ралє́ць *див.* ходи́ти

Ходи́ти (ї́здити, ки́датися *і т. ін.)* / піти́ (побі́гти, ки́нутися *і т. ін.)* по сусі́дах *див.* ходи́ти

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] за водо́ю йти / піти́ *див.* іти́ (159)

пішла́

◊ Аж *(рі́дко* ті́льки) луна́ йде (розляга́ється, *рі́дше* гототи́ть *і т. ін.)* / пішла́ (розлягла́ся, *рі́дше* загототі́ла *і т. ін.) див.* луна́

◊ Голова́ [йде́ (хо́дить)] / [пішла́ (заходи́ла)] о́бертом (кру́гом, хо́дором *і т. ін.) див.* голова́ (17)

Розмо́ва іде́ (захо́дить, веде́ться, то́читься *і т. ін.)* / пішла́ (зайшла́) *див.* розмо́ва

◊ Чу́тка йде́ (ши́риться, розно́ситься, розхо́диться *і т. ін.)* / пішла́ (пройшла́, поши́рилась, рознесла́ся, розійшла́ся *і т. ін.) див.* чу́тка

пішли́

◊ Аж ляск іде́ / пішо́в <Аж ля́ски йду́ть / пішли́> *див.* ляск[1]

◊ А́кції іду́ть (підви́щуються, підніма́ються *і т. ін.)* / пішли́ (підви́щилися, підняли́ся *і т. ін.)* [вго́ру] *див.* а́кція[1] (1)

◊ Кругі́ (кружа́ла) літа́ють (іду́ть) / залíта́ли (пішли́, заходи́ли) пе́ред очи́ма (в оча́х) *див.* круг[1]

пішло́

◊ Коли́ на пра́вду йде / пішло́ *див.* іти́ (144)

◊ Коли́ (як, якщо́ *і т. ін.)* [вже] на те пішло́ (пішло́ся) / іде́ (іде́ться) *див.* піти́

◊ У голові́ все йде / пішло́ о́бертом *див.* весь[1] (24)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* згори́ пішло́ *див.* піти́

пішо́в

◊ Аж ляск іде́ / пішо́в <Аж ля́ски йду́ть / пішли́> *див.* ляск[1]

◊ [Аж] моро́з іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.) див.* моро́з

◊ [Аж *(рі́дко* бі́лий)] світ кру́титься (ве́рнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакі́трився, заколиха́вся, пішо́в) о́бертом (пере́кидом, пере́кидьки, хо́дором *і т. ін.)* [в оча́х (пе́ред очи́ма)] *див.* світ[2]

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, біга́є, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.) див.* моро́з

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* крізь (у) зе́млю провали́вся (запа́вся, пішо́в *і т. ін.) див.* прова́люватися

ПІТИ́СЯ

пішло́ся

◊ Коли́ (як, якщо́ *і т. ін.)* [вже] на те пішло́ (пішло́ся) / іде́ (іде́ться) *див.* піти́

ПЛА́ВАННЯ

пла́вання

Кабота́жне пла́вання *див.* пла́вання

ПЛАН[1]

план

△ Зустрі́чний план *див.* план[1]

Прово́дити / провести́ в життя́ іде́ю (при́нцип, план *і т. ін.) див.* прово́дити

ПЛА́СТИКОВИЙ

пла́стикова

Пла́стикова ка́ртка *див.* ка́ртка (4)

ПЛАТІ́ЖНИЙ

платі́жна

△ Платі́жна ка́ртка *див.* ка́ртка (9)

ПЛАЧ

плач

◊ Крик (зойк, плач *і т. ін.)* розпу́ки *див.* крик[1]

ПЛЕ́М'Я

племена́

Ка́рликові племена́ *див.* пле́м'я

пле́м'я

◊ Ґу́дине (ю́дине) пле́м'я (порі́ддя, корі́ння *і т. ін.) див.* пле́м'я

ПЛЕСТИ́

плести́

◊ Плести́ (пуска́ти) інтри́гу (інтри́ги) *див.* плести́

ПЛЕЧЕ́

плеч

◊ Голова́ злеті́ла (впа́ла, покоти́лася *і т. ін.)* [з плече́й (з плеч, з пліч)] *див.* голова́ (16)

пле́ча́х

◊ Ма́ти [до́бру] го́лову на [пле́ча́х (на в'я́зах, *рі́дко* на ка́рку *і т. ін.)*] *див.* ма́ти[2]

плече́й

◊ Голова́ злеті́ла (впа́ла, покоти́лася *і т. ін.)* [з плече́й (з плеч, з пліч)] *див.* голова́ (16)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* пря́мо (про́сто) гора́ з плече́й (з пліч) звали́лася (спа́ла, впа́ла, зсу́нулася, зійшла́ *і т. ін.)* / зва́люється (па́дає, зсува́ється, схо́дить *і т. ін.) див.* гора́ (3)

плечи́ма

Зво́дити (здвига́ти) / звести́ (здвигну́ти) плечи́ма *див.* зво́дити (3)

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, біга́є, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.) див.* моро́з

пліч

◊ Голова́ злеті́ла (впа́ла, покоти́лася *і т. ін.)* [з плече́й (з плеч, з пліч)] *див.* голова́ (16)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* пря́мо (про́сто) гора́ з плече́й (з пліч) звали́лася (спа́ла, впа́ла, зсу́нулася, зійшла́ *і т. ін.)* / зва́люється (па́дає, зсува́ється, схо́дить *і т. ін.) див.* гора́ (3)

ПЛИСТИ́

пливе́

◊ До рук (у ру́ки) про́ситься (пливе́, іде́ *і т. ін.) див.* проси́тися

плисти́

◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.)* / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.)* за течіє́ю *(рі́дше* по течії́, куди́ вода́ несе́) *див.* плисти́

◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.)* / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.)* про́ти течії́ (про́ти води́) *див.* плисти́

◊ Пливти́ (плисти́, іти́, текти́ *і т. ін.)* / припливти́ (приплисти́, прийти́, притекти́ *і т. ін.)* до рук (у ру́ки) *див.* плисти́

ПЛІД

плід

Плід (плоди́) землі́ (земні́) *див.* плід

плоди́

Плід (плоди́) землі́ (земні́) *див.* плід

ПЛОДО́ВИЙ

плодо́ві

Ка́рликові плодо́ві дере́ва *див.* де́рево (3)

ПЛУ́ТАТИ

плу́тати

◊ Плу́тати (переплу́тувати) / сплу́тати (переплу́тати, зміша́ти) [всі] ка́рти *див.* плу́тати

ПЛУ́ТАТИСЯ

плу́татися

◊ Губи́тися *(рі́дше* плу́татися, мета́тися *і т. ін.)* в здо́га́дках (у до́га́дках, у здо́гадах *і т. ін.) див.* губи́тися (1)

ПЛЮВА́ТИ

плюва́ти

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти, *рі́дше* начха́ти) в борщ (в ка́шу) *див.* плюва́ти

ПЛЮ́НУТИ

плю́нути

◊ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти, *рі́дше* начха́ти) в борщ (в ка́шу) *див.* плюва́ти

ПОБА́ЧЕННЯ

поба́чення

○ До [ско́рого, швидко́го, прие́много *і т. ін.*] поба́чення *(діал.* зоба́чення) *див.* поба́чення

ПОБИВА́ТИ

побива́ти

◊ Побива́ти камі́нням *див.* побива́ти

ПОБИ́ТИ
поби́ла
◊ Поби́ла б мене́ свята́ земля́ *див.* земля́ (29)
поби́ли
◊ Бода́й вас зли́дні поби́ли (посі́ли) *див.* зли́дні (1)
поби́ти
◊ Поби́ти (зім'я́ти, розтопта́ти *і т. ін.)* в я́єчню *див.* поби́ти
ПОБИ́ТИЙ
поби́та
◊ Ка́рта (ста́вка) би́та / поби́та *див.* ка́рта (12)
ПОБІ́ГТИ
побі́гти
Іти́ (ї́хати, бі́гти *і т. ін.)* / піти́ (пої́хати, побі́гти *і т. ін.)* з покло́ном (на покло́н) *див.* іти́ (12)
Ходи́ти (ї́здити, ки́датися *і т. ін.)* / піти́ (побі́гти, ки́нутися *і т. ін.)* по сусі́дах *див.* ходи́ти
ПОБІ́Й
побо́ї
Зніма́ти / зня́ти побо́ї *див.* зніма́ти (4)
ПОБРА́ТИ
побра́в
◊ Бода́й (щоб) його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* лихи́й узя́в (злиза́в, побра́в *і т. ін.)* *див.* лихи́й[1]
◊ Кат його́ (її́, ї́х *і т. ін.)* [ма́му] бери́ (забира́й) / взяв (побра́в, забра́в) [би] *див.* кат (3)
ПОВАЖА́ННЯ
поважа́ння
◊ На знак глибо́кої поша́ни *(рі́дко* глибо́кого поважа́ння) *див.* знак (24)
ПОВЕРТА́ТИ[1]
поверта́ти
◊ Ї́хати (іти́, поверта́ти) з я́рмарку (з то́ргу) *див.* ї́хати (1)
ПОВЕ́РХНЯ
пове́рхні
△ Ізометри́чні пове́рхні *див.* пове́рхня
ПОВЗТИ́
повзе́
◊ Ґрунт (земля́) хита́ється (повзе́, су́неться *і т. ін.)* під нога́ми *чиї́ми* <Ґрунт попо́вз з-під ніг *у ко́го і без дод.*> *див.* ґрунт (8)
повзти́
◊ Іти́ (повзти́, ру́хатися *і т. ін.)* черепа́хою (як (на́че, нена́че, немо́в) черепа́ха) *див.* іти́ (121)
◊ На чотирьо́х (чотирма́) іти́ (повзти́) / піти́ (поповзти́) *див.* чоти́ри
ПОВЗУ́ЧИЙ
повзу́ча
△ Помі́рна (повзу́ча, спові́льнена) інфля́ція *див.* інфля́ція (4)
ПОВИСА́ТИ
повиса́ти
◊ Ви́сіти (повиса́ти) / пови́снути в пові́трі (між не́бом і земле́ю) *див.* ви́сіти (7)
ПОВИШКІРЯ́ТИ
повишкіря́ти
◊ Повишкіря́ти зу́би *див.* повишкіря́ти

ПО́ВІД[1]
по́воді
◊ Іти́ (бу́ти, ходи́ти *і т. ін.)* на повідку́ (на по́воді, на припо́ні, на при́в'язі *і т. ін.)* *див.* іти́ (58)
ПОВІ́КИ[2]
пові́к
◊ Не змика́ти (не стуля́ти) / не зімкну́ти (не стули́ти) оче́й (пові́к) *див.* змика́ти (4)
пові́ки
Зда́влювати / здави́ти пові́ки (о́чі) *див.* зда́влювати (1)
ПОВІНЧА́ТИСЯ
повінча́тися
◊ Із сиро́ю земле́ю повінча́тися *див.* повінча́тися
ПОВІ́ТРЯ
пові́трі
◊ Ви́сіти (повиса́ти) / пови́снути в пові́трі (між не́бом і земле́ю) *див.* ви́сіти (7)
пові́тря
◊ Зли́нути в пові́тря *див.* злина́ти (1)
◊ Зліта́ти / злеті́ти в пові́тря *див.* зліта́ти[1] (1)
ПОВІ́ЯТИ
пові́яло
◊ І́ншим (не тим) ві́тром пові́яло *див.* пові́яти
ПО́ВНИЙ
по́вна
◊ По́вна (непоро́жня, наби́та *і т. ін.)* кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня
по́вний
◊ На весь (уве́сь) [по́вний, по́вен] зріст (ріст) *див.* зріст (3)
по́вними
◊ Зітхну́ти по́вними грудьми́ *див.* зітхну́ти (2)
по́внім
◊ У по́вному (по́внім) зна́ченні (розумі́нні) [цьо́го] сло́ва ([цих] слів) *див.* зна́чення (4)
по́вному
◊ У по́вному (по́внім) зна́ченні (розумі́нні) [цьо́го] сло́ва ([цих] слів) *див.* зна́чення (4)
ПОВОДО́К
повідку́
◊ Іти́ (бу́ти, ходи́ти *і т. ін.)* на повідку́ (на по́воді, на припо́ні, на при́в'язі *і т. ін.)* *див.* іти́ (58)
ПОВОЛОКТИ́
поволокти́
◊ Поволокти́ кайда́ни *див.* поволокти́
ПОВОРО́Т
поворо́т
Зрі́зувати (зрі́зати) / зрі́зати кут (поворо́т, шлях *і т. ін.)* *див.* зрі́зувати (1)
ПОГА́НИЙ
пога́не
◊ Лихе́ (пога́не, зле *і т. ін.)* о́ко *див.* о́ко[1]
ПОГАНЯ́ТИ[1]
поганя́в
◊ Зли́день на зли́дневі сиди́ть (сиді́в), зли́днем поганя́є (поганя́в) *див.* зли́день (1)

поганя́є
◊ Зли́день на зли́дневі сиди́ть (сиді́в), зли́днем поганя́є (поганя́в) *див.* зли́день (1)
ПОГА́СЛИЙ
пога́слий
△ Зга́слий (пога́слий, неді́ючий) вулка́н *див.* вулка́н (3)
ПОГИ́БЕЛЬ
поги́белі
◊ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три поги́белі) *див.* гну́ти (6)
◊ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три поги́белі) *див.* гну́тися (2)
поги́бель
◊ Поги́бель його́ зна́є *див.* поги́бель
ПОГЛИНА́ТИ
поглина́ти
◊ Поглина́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.)* *див.* поглина́ти
ПО́ГЛЯД
по́гляд
◊ Відво́дити / відвести́ по́гляд (зір) *див.* відво́дити (4)
◊ Вп'я́лювати (вту́плювати, встро́млювати, *рі́дко* впина́ти *і т. ін.)* / вп'я́лити (вту́пити, встроми́ти, вп'ясти́ *і т. ін.)* о́чі (по́гляд, зір) *див.* вп'я́лювати (1)
Глибо́кий по́гляд (зір) *див.* по́гляд
◊ Затри́мувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затри́мати (зупини́ти, спини́ти) по́гляд (о́чі) *див.* затри́мувати (3)
◊ Затри́мується (зупиня́ється, спиня́ється) / затри́мався (зупини́вся, спини́вся) по́гляд *див.* по́гляд
Зверта́ти / зверну́ти о́чі (о́ко, по́гляд, по́гляди, зір *і т. ін.)* *див.* зверта́ти (3)
◊ Зір (по́гляд) то́не <О́чі то́нуть> *див.* зір (3)
◊ Зніма́ти (здійма́ти) / зня́ти (здійня́ти) о́чі (по́гляд) *див.* зніма́ти (9)
◊ Зустріча́ти / зустрі́нути (зустрі́ти) по́гляд *див.* зустріча́ти (3)
◊ Ки́дати / ки́нути о́ком (очи́ма, по́гляд, зір *і т. ін.)* *див.* ки́дати
◊ Лови́ти / пійма́ти (спійма́ти, злови́ти *і т. ін.)* по́гляд *(рі́дше* о́чі) *див.* лови́ти
◊ Оберта́ти / оберну́ти [свої́] о́чі (по́гляд, зо́ри *і т. ін.)* *див.* оберта́ти
◊ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.)* / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.)* о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
◊ О́чі вбира́ють [в се́бе] <Зір (по́гляд) вбира́є [в се́бе]> *див.* о́ко[1]
◊ Підво́дити о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* *див.* підво́дити
◊ Підно́сити / піднести́ о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* *див.* підно́сити
◊ По́гляд (зір) прикипа́є / прикипі́в *див.* по́гляд
◊ Притяга́ти (притя́гувати) [до се́бе] о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* *див.* притяга́ти
◊ Скі́льки сяга́в / сягне́ зір (по́гляд, о́ко) *див.* зір (4)
◊ То́не зір у зо́рі (по́гляд у по́гляді) *див.* зір (5)
◊ Топи́ти о́чі (по́гляд, зір) <Зато́плювати (затопля́ти) зір> *див.* топи́ти[3]

Упира́ти / упе́рти о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* *див.* упира́ти[1]

◊ Чарува́ти зір (по́гляд, о́чі) *див.* чарува́ти

по́глядами

◊ Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) очи́ма (по́глядом, по́глядами) *з ким* <Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) з очи́ма (з по́глядом, з по́глядами) *чиї́ми (чиї́м), кого*> *див.* зустріча́тися (1)

по́гляди

Зверта́ти / зверну́ти о́чі (о́ко, по́гляд, по́гляди, зір *і т. ін.)* *див.* зверта́ти (3)

◊ О́чі (по́гляди) *чиї* зустріча́лися / зустрі́лися *див.* о́ко[1]

по́гляді

◊ То́не зір у зо́рі (по́гляд у по́гляді) *див.* зір (5)

по́глядом

◊ Вбира́ти очи́ма (в о́чі, по́глядом, зо́ром) *див.* вбира́ти[1] (3)

◊ Вплива́тися / впи́тися (вп'ясти́ся) очи́ма (по́глядом, зо́ром) *див.* вплива́тися[1] (1)

◊ Затри́муватися (зупиня́тися) / затрима́тися (зупини́тися) по́глядом *див.* затри́муватися (1)

◊ Зни́зувати / зниза́ти очи́ма (по́глядом) *див.* зни́зувати[2] (1)

◊ Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) очи́ма (по́глядом, по́глядами) *з ким* <Зустріча́тися / зустрі́нутися (зустрі́тися) з очи́ма (з по́глядом, з по́глядами) *чиї́ми (чиї́м), кого*> *див.* зустріча́тися (1)

◊ Мі́ряти (змі́рювати, зміря́ти) / змі́ряти (змі́рити) очи́ма (о́ком, по́глядом) *див.* мі́ряти

◊ [Ні́би] лови́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.)* *див.* лови́ти

◊ Обво́дити (огорта́ти) / обвести́ (огорну́ти) очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.)* *див.* обво́дити

◊ Обма́цувати (ма́цати) / обма́цати (пома́цати) очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.)* *див.* обма́цувати

◊ Обпіка́ти (обпа́лювати, опіка́ти *і т. ін.)* / обпекти́ (обпали́ти, опекти́ *і т. ін.)* [свої́м] по́глядом (очи́ма, зо́ром) *див.* обпіка́ти

◊ Па́сти очи́ма (о́ком, зо́ром, по́глядом) *див.* па́сти[1]

◊ Поглина́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.)* *див.* поглина́ти

◊ Пори́нути зо́ром (по́глядом, очи́ма) *див.* порина́ти

◊ Прикипа́ти / прикипі́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром) *див.* прикипа́ти

◊ Припа́сти очи́ма (зо́ром, по́глядом) *див.* припада́ти

◊ Прироста́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.)* *див.* прироста́ти

◊ Пройма́ти / пройня́ти о́ком (очи́ма, зо́ром, по́глядом) *див.* пройма́ти

◊ Скида́ти / ски́нути о́ком (очи́ма, по́глядом, зо́ром *і т. ін.)* *див.* скида́ти

Упира́тися / упе́ртися очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.)* *див.* упира́тися[1]

по́гляду

◊ Не відрива́ти (не відво́дити) / не відірва́ти (не відвести́, *заст.* не зру́шити) оче́й (по́гляду) *див.* відрива́ти[1] (8)

◊ Не зво́дити (не спуска́ти, не зніма́ти *і т. ін.)* оче́й (по́гляду) *див.* зво́дити (23)

ПОГЛЯДА́ТИ

погляда́ти

◊ Диви́тися (погляда́ти) звéрхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.)* *див.* диви́тися (23)

◊ Погляда́ти ско́са (зи́зом, скри́ва *і т. ін.)* *див.* погляда́ти

ПОГО́ДА

пого́ду

◊ Роби́ти / зроби́ти пого́ду *див.* роби́ти

ПОГО́ДНИЙ

пого́дний

Пого́дний інфо́рмер *див.* інфо́рмер (1)

ПОГОСТРИ́ТИ

погостри́ти

◊ Погостри́ти зу́би *див.* погостри́ти

ПОДАВА́ТИ[1]

подава́ти

◊ Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) знак *див.* дава́ти (120)

Іти́ (вихо́дити, подава́ти) / піти́ (ви́йти, пода́ти) у відста́вку <Бра́ти / взя́ти відста́вку> *див.* іти́ (7)

◊ Не дава́ти (не подава́ти) / не да́ти (не пода́ти) знаку́ (взнаки́) *див.* дава́ти (186)

ПОДАВИ́ТИСЯ

подави́тися

◊ Подави́тися смі́хом (ка́шлем, кри́ком *і т. ін.)* *див.* подави́тися

ПОДАРУВА́ТИ

подарува́в

◊ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.)*, на́че (нена́че *і т. ін.)* п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.)* *див.* гля́нути (1)

ПОДА́ТИСЯ

пода́тися

◊ Іти́ (йти) / піти́ (пода́тися) у [широ́кий] світ (в світі́, в світа́) *див.* іти́ (65)

ПОДАТКО́ВИЙ

податко́ва

△ Податко́ва зни́жка *див.* зни́жка (2)

податко́вий

△ Податко́вий імуніте́т *див.* імуніте́т (4)

Податко́вий календа́р *див.* календа́р (2)

ПОДИВИ́ТИСЯ

подиви́вся

◊ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.)*, на́че (нена́че *і т. ін.)* п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.)* *див.* гля́нути (1)

подиви́тися

◊ Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма *(рідше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)

◊ Подиви́тися в зу́би *див.* подиви́тися

ПО́ДИХ

по́диху

◊ До оста́ннього по́диху (ві́ддиху, зітха́ння) *див.* по́дих

ПОДІ́БНИЙ

поді́бне

І таке́ і́нше *(рідше* поді́бне) *див.* і́нший (1)

ПОДІЛИ́ТИСЯ

поділи́тися

Діли́тися / поділи́тися до́свідом (знання́ми) *див.* діли́тися (2)

ПОДІ́ТИ

поді́ти

◊ Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки *див.* зна́ти (33)

ПОЖИРА́ТИ

пожира́ти

◊ Ї́сти (поїда́ти, же́рти, пожира́ти *і т. ін.)* очи́ма (о́ком) *див.* ї́сти (11)

ПОЖОВТІ́ТИ

пожовті́ти

Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від зло́сті (за́здрості, доса́ди *і т. ін.)* *див.* пожовті́ти

ПОЗАБИВА́ТИ

позабива́ти

◊ Позабива́ти в кайда́ни (в коло́дки) *див.* позабива́ти

ПОЗА́ДУ[1]

поза́ду

◊ Зостава́тися / зоста́тися за спи́ною (поза́ду *і т. ін.)* *див.* зостава́тися (3)

ПОЗБИРА́ТИ

позбира́ти

◊ І зубі́в не позбира́ти *див.* позбира́ти

ПОЗДІЙМА́ТИ

поздійма́ти

Поздійма́ти (позніма́ти) шапки́ (брилі́, капелю́хи *і т. ін.)* *див.* поздійма́ти

ПОЗЕЛЕНІ́ТИ

позелені́ти

Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від зло́сті (за́здрості, доса́ди *і т. ін.)* *див.* пожовті́ти

ПОЗИРА́ТИ

позира́ти

Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.)* збо́ку *див.* диви́тися (2)

◊ Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.)* спідло́ба *див.* диви́тися (14)

◊ Позира́ти во́вком (бі́сом, зи́зом *і т. ін.)* *див.* позира́ти

ПОЗИТИ́ВНИЙ[1]

позити́вні

△ Позити́вні іо́ни *див.* іо́ни (2)

ПОЗИ́ЦІЯ

пози́ції

◊ Здава́ти / зда́ти пози́ції *(рідше* пози́цію) *див.* здава́ти (7)

пози́цію

◊ Здава́ти / зда́ти пози́ції *(рідше* пози́цію) *див.* здава́ти (7)

ПО́ЗІХИ

по́зіхи

◊ По́зіхи (позіхо́ти) змага́ють (беру́ть) *див.* по́зіхи

ПОЗІХО́ТИ

позіхо́ти

◊ По́зіхи (позіхо́ти) змага́ють (беру́ть) *див.* по́зіхи

ПОЗНІМА́ТИ
познімáти
Піддіймáти (познімáти) шапки́ (брилі́, капелю́хи *і т. ін.*) *див.* піддіймáти
ПО́ЗОВ
пóзов
△ Зустрі́чний пóзов *див.* пóзов
ПОЗОЛОТИ́ТИ
позолоти́ти
◊ Золоти́ти (підсолóджувати) / позолоти́ти (підсолоди́ти) пілю́лю (пігу́лку) *див.* золоти́ти (1)
ПОЗОНДУВА́ТИ
позондувáти
◊ Зондувáти / позондувáти (прозондувáти, промáцати, *рідко* прощу́пати) ґрунт *див.* зондувáти (1)
ПОЇДА́ТИ
поїдáти
◊ Ї́сти (поїдáти, жéрти, пожирáти *і т. ін.*) очи́ма (óком) *див.* ї́сти (11)
ПО́ЇДОМ
пóїдом
◊ Пóїдом (їдьмá, їдóм) ї́сти *див.* ї́сти (22)
ПО́ЇЗД
пóїзда
Знімáти / зня́ти з пóїзда (з пароплáва, з літакá *і т. ін.*) *див.* знімáти (2)
ПОЇ́ХАТИ
поїхати
Іти́ (ї́хати, бі́гти *і т. ін.*) / піти́ (поїхати, побі́гти *і т. ін.*) з поклóном (на поклі́н) *див.* іти́ (12)
◊ Ї́здити (катáтися) / поїхати вéрхи на кому (на горбі́ чиєму) *див.* ї́здити (2)
ПОЙНЯ́ТИ[2]
пойня́ти
◊ Йня́ти (*рідше* діймáти) / *заст.* пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри *див.* йня́ти (1)
ПОКА́ЗУВАТИ
покáзувати
◊ Зу́би покáзувати / показáти *див.* покáзувати
◊ Показáти / *рідко* покáзувати [свої́] зу́би (рóги, пáзурі) *див.* покáзувати
◊ Покáзувати / показáти на весь зріст *див.* покáзувати
ПОКАРА́ННЯ
покарáння
◊ Під стрáхом [смéртної] кáри (смéрті, покарáння *і т. ін.*) *див.* страх[1]
ПО́КИ
пóки
◊ Бог зна (знáє) коли́ (відкóли, пóки) *див.* бог (10)
Не знáти (хтóзна, чóртзна) [й] пóки *див.* знáти (9)
ПОКИДА́ТИ
покидáти
◊ Покидáти / поки́нути грі́шну зéмлю *див.* покидáти
ПО́КІЙ
покóї
Жи́ти в злáгоді (у ми́рі, у покóї, *заст.* в миру́) *див.* жи́ти (1)
покóю
Не знáти (не мáти, не давáти собі́) спокóю (покóю, супокóю) *див.* знáти (4)

ПОКЛАДА́ТИ
покладáти
◊ Віддавáти (відвáжувати, клáсти, *заст.* покладáти, складáти) / віддáти (відвáжити, склáсти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] поклі́н (уклі́н) *див.* віддавáти (25)
◊ Зложи́ти (положи́ти, поклáсти, склáсти) / покладáти (клáсти, складáти) гóлову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти (1)
ПОКЛА́СТИ[1]
поклáсти
◊ [І] на зуб нíчого поклáсти *див.* поклáсти[1]
◊ Ки́дати (клáсти) / ки́нути (поклáсти) на зуб (на зу́би) *див.* ки́дати
◊ Клáсти / поклáсти зу́би на поли́цю *див.* клáсти
◊ Накладáти (клáсти) / наклáсти (поклáсти) таврó (клеймó, печáть, знак, відби́ток) *див.* накладáти
ПОКЛА́СТИ[2]
поклáсти
◊ Стáвити (клáсти) / постáвити (поклáсти) на карб *див.* стáвити
ПОКЛІ́Н
поклі́н
◊ Віддавáти (відвáжувати, клáсти, *заст.* покладáти, складáти) / віддáти (відвáжити, склáсти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] поклі́н (уклі́н) *див.* віддавáти (25)
Дозéмний (земни́й, низьки́й *і т. ін.*) уклі́н (поклі́н) *див.* уклі́н
Іти́ (ї́хати, бі́гти *і т. ін.*) / піти́ (поїхати, побі́гти *і т. ін.*) з поклóном (на поклі́н) *див.* іти́ (12)
поклóном
Іти́ (ї́хати, бі́гти *і т. ін.*) / піти́ (поїхати, побі́гти *і т. ін.*) з поклóном (на поклі́н) *див.* іти́ (12)
ПОКОТИ́ТИСЯ[1]
покоти́лася
◊ Головá злетíла (впáла, покоти́лася *і т. ін.*) [з плечéй (з плеч, з пліч)] *див.* головá (16)
ПОКРИВА́ТИ
покривáє
◊ Земля́ (моги́ла) покривáє / покри́ла *див.* земля́ (19)
ПОКРИ́ТИ
покри́й
◊ Покри́й [менé] сирá земля́ *див.* покривáти
ПО́КРИШКА
пóкришки
◊ Не зостáвити ні кри́шки, ні пóкришки *див.* зоставля́ти (1)
ПОКУ́ПКА
поку́пки
Роби́ти / зроби́ти поку́пки *див.* роби́ти
ПОКУРИ́ТИ[1]
покури́ти
Поку́рювати / покури́ти лю́льку (калья́н, наргілé *і т. ін.*) *див.* поку́рювати
ПОКУ́РЮВАТИ
поку́рювати
Поку́рювати / покури́ти лю́льку (калья́н, наргілé *і т. ін.*) *див.* поку́рювати

ПОКУШТУВА́ТИ
покуштувáти
◊ Скуштувáти (покуштувáти) березóвої кáші *див.* скуштувáти
ПОЛАМА́ТИ
поламáти
◊ Ламáти / зламáти (переламáти, поламáти *і т. ін.*) хребéт *див.* ламáти
◊ Ламáти / зламáти (поламáти, обламáти *і т. ін.*) зу́би *див.* ламáти
◊ Ламáти / зламáти (поламáти) [собі́] язи́к (язикá) *див.* ламáти
◊ Ламáти / поламáти (зламáти, розламáти *і т. ін.*) пу́та *див.* ламáти
◊ Ламáти (пору́шувати) / зламáти (поламáти, пору́шити) [своє́] слóво *див.* ламáти
ПОЛАТА́ТИ
полатáти
◊ Полатáти зли́дні (убóгість, убóжество *і т. ін.*) *див.* полатáти
◊ Полатáти штани́ (жупáн, каптáн *і т. ін.*) *див.* полатáти
ПО́ЛЕ
пóле
△ Калібрувáльне пóле *див.* пóле
◊ Пóле зóру *див.* пóле
◊ Поливáти / поли́ти пóтом зéмлю (пóле *і т. ін.*) *див.* поливáти
пóлі
◊ Тримáти (держáти) в пóлі зóру *див.* тримáти
◊ Шукáти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пíймáти) ві́тра в пóлі *див.* шукáти
пóля
◊ Випадáти / ви́пасти з пóля зóру *див.* випадáти (4)
◊ Випускáти / ви́пустити з пóля зóру *див.* випускáти (7)
△ І́мпульс електромагні́тного пóля *див.* і́мпульс (3)
△ Квáнтова теóрія пóля *див.* теóрія
◊ Нáшого (вáшого, ї́хнього *і т. ін.*) пóля я́года *див.* я́года
Поля́ зрóшення *див.* пóле
ПОЛЕ́ГШЕНО
полéгшено
◊ Ві́льно (лéгко, полéгшено *і т. ін.*) зітхну́ти / зітхáти *див.* зітхну́ти (1)
◊ [Як, мов, ні́би *і т. ін.*] ві́льно (лéгко, полéгшено *і т. ін.*) зітхну́лося *див.* зітхну́тися (1)
ПОЛЕТІ́ТИ
полеті́ли
◊ [Аж] і́скри (і́скорки) з очéй си́плються (летя́ть, скáчуть *і т. ін.*) / поси́пались (сипну́ли, полеті́ли, поскакáли, скакну́ли *і т. ін.*) *див.* і́скра (1)
полеті́ти
◊ Іти́ (летíти) / піти́ (полеті́ти) до чóрта (до ді́дька, к чóрту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.*) *див.* іти́ (66)
ПОЛИВА́ТИ
поливáти
◊ Поливáти / полити пóтом зéмлю (пóле *і т. ін.*) *див.* поливáти
ПОЛИ́ЦЯ
поли́цю
◊ Клáсти / поклáсти зу́би на поли́цю *див.* клáсти

ПОЛІ́ЗТИ
полі́зе
◊ Не лі́зе (не йде) / не полі́зе в рот (у го́рло, *грубо* в пе́льку) *див.* лі́зти
◊ Шмато́к *(рідше* кусо́к) не йде (не лі́зе) / не пі́де (не полі́зе) в го́рло *див.* шмато́к
полі́зти
◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.) див.* ляга́ти
◊ Іти́ (лі́зти) / піти́ (полі́зти) пробо́єм (на пробі́й) *див.* іти́ (67)
◊ Не йти́ (не лі́зти) / не піти́ (не полі́зти) в го́лову *див.* іти́ (150)
◊ Полі́зти чо́ртові (чо́рту) в зу́би *див.* полі́зти
ПОЛІ́ТИКА
полі́тика
△ Зо́внішня полі́тика *див.* полі́тика
ПОЛІТИ́ЧНИЙ
політи́чних
Ві́тер [політи́чних] переме́н (змін) *див.* ві́тер (3)
ПОЛІЧИ́ТИ[1]
полічи́ти
◊ Переліч́ити (полічи́ти) зу́би *див.* перелі́чувати
ПОЛО́ВА
поло́ви
◊ Відсіва́ти (відсі́ювати, відділя́ти) / відсі́яти (відділи́ти) зе́рно́ від поло́ви *див.* відсіва́ти (1)
ПОЛОЖИ́ТИ
положи́ти
◊ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / покла́да́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти (1)
◊ Положи́ти си́ли (си́лу, здоро́в'я) *див.* положи́ти
ПОЛОТНО́
полотно́
Доро́жнє (земляне́) полотно́ *див.* полотно́
ПОЛУ́ДА
полу́ду
◊ Зніма́ти (здира́ти, скида́ти *і т. ін.)* / зня́ти (зде́рти, ски́нути *і т. ін.)* з оче́й полу́ду (лу́ду) *див.* зніма́ти (8)
ПО́ЛУМ'Я
по́лум'ям
◊ Хай (нехай) [ясни́м вогне́м (по́лум'ям)] гори́ть / згори́ть (загори́ться) <Щоб ясни́м вогне́м (по́лум'ям) горі́в / згорі́в> *див.* горі́ти (5)
ПОЛУПИ́ТИ
полупи́ти
◊ Лупи́ти / полупи́ти зу́би *див.* лупи́ти
ПОЛЯ́РНИЙ
поля́рна
△ Поля́рна зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (8)
ПОМАЦА́ТИ
пома́цати
◊ Обма́цувати (ма́цати) / обма́цати (пома́цати) очи́ма (по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* обма́цувати
ПОМИЛИ́ТИСЯ
помили́тися
◊ Помили́тися (змили́ти) на сло́ві (у сло́ві) *див.* помиля́тися

ПОМИ́ТИ
поми́ти
Ми́ти / поми́ти ха́ту (кімна́ту, каза́рму *і т. ін.) див.* ми́ти
ПОМІ́РНИЙ
помі́рна
△ Помі́рна (повзу́ча, спові́льнена) інфля́ція *див.* інфля́ція (4)
ПОМ'ЯКШУВА́ЛЬНИЙ
пом'якшува́льні
△ Пом'якшува́льні (зм'якшува́льні) обста́вини *див.* обста́вина
ПООББИВА́ТИ
пооббива́ти
◊ Оббива́ти / пооббива́ти каблуки́ *див.* каблу́к (2)
ПОПАДА́ТИ
попада́є
◊ Зуб на зуб не попада́є (не потрапля́є) *див.* зуб (9)
попада́ти
◊ Лови́тися (попада́ти, попада́тися *і т. ін.)* / злови́тися (попа́сти, попа́стися *і т. ін.)* на гачо́к *(рідко* на ву́дочку) *див.* лови́тися
◊ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.)* в тене́та (в лабе́ти, у па́стку, в петлю́, в хому́т, у сильце́, в капка́н, в ярмо́, у павути́ну *і т. ін.) див.* попада́ти
◊ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.)* чо́ртові (чо́рту) в зу́би *див.* попада́ти
ПОПАДА́ТИСЯ
попада́тися
◊ Лови́тися (попада́ти, попада́тися *і т. ін.)* / злови́тися (попа́сти, попа́стися *і т. ін.)* на гачо́к *(рідко* на ву́дочку) *див.* лови́тися
◊ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.)* в тене́та (в лабе́ти, у па́стку, в петлю́, в хому́т, у сильце́, в капка́н, в ярмо́, у павути́ну *і т. ін.) див.* попада́ти
◊ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.)* чо́ртові (чо́рту) в зу́би *див.* попада́ти
ПО́ПАР
по́пару
◊ Не знахо́дити / не знайти́ по́пару *див.* знахо́дити (17)
ПОПЕ́РЕДУ[1]
попе́реду
◊ Іти́ попе́реду *див.* іти́ (122)
ПО́ПИТ
по́пит
Ма́ти (знахо́дити / знайти́) [вели́кий (значни́й)] по́пит *див.* ма́ти[2]
ПО́ПІЛ
по́пелу
◊ Підніма́ти (підійма́ти, підво́дити, зво́дити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, підвести́, звести́ *і т. ін.)* з руї́н (з по́пелу, зі зга́рищ *і т. ін.) див.* підніма́ти

◊ Підніма́тися (підійма́тися, підво́дитися *і т. ін.)* / підня́тися (підійня́тися, підвести́ся *і т. ін.)* з руї́н (з по́пелу, зі зга́рищ *і т. ін.) див.* підніма́тися
по́піл
◊ Згоря́ти (згора́ти, перетво́рюватися, оберта́тися) / згорі́ти (перетвори́тися, оберну́тися) на (в) по́піл *див.* згоря́ти (2)
◊ Перетлі́ти (зотлі́ти) на ву́гіль (на по́піл) *див.* перетліва́ти
ПОПЛИВТИ́
поплививти́
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.)* / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.)* за течі́єю *(рідше* по течії́, куди́ вода́ несе́) *див.* плисти́
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.)* / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.)* про́ти течії́ (про́ти води́) *див.* плисти́
ПО́ПЛІЧ
по́пліч
◊ Іти́ / піти́ по́пліч *див.* іти́ (114)
ПОПОВЗТИ́
попо́вз
◊ Ґрунт (земля́) хита́ється (повзе́, су́неться *і т. ін.)* під нога́ми *чиї́ми* <Ґрунт попо́вз з-під ніг *у кого і без дод.*> *див.* ґрунт (8)
поповзти́
◊ На чотирьо́х (чотирма́) іти́ (повзти́) / піти́ (поповзти́) *див.* чоти́ри
ПОПОЛОСКА́ТИ
пополоска́ти
◊ Пополоска́ти зу́би *див.* пополоска́ти
ПОПРА́ВКА
попра́вку
○ Іти́ / піти́ на попра́вку *див.* іти́ (44)
ПОПСУВА́ТИ
попсува́ти
◊ Псува́ти / попсува́ти (зіпсува́ти) кров *див.* псува́ти
ПОРА́
пора́
◊ Пора́ і честь (со́вість) зна́ти *див.* пора́
ПОРВА́ТИ[1]
порва́ти
◊ Рва́ти (розрива́ти, розбива́ти) / порва́ти (розби́ти) кайда́ни (пу́та, ланцюги́) *див.* рва́ти
ПОРИ́НУТИ
пори́нути
◊ Пори́нути зо́ром (по́глядом, очи́ма) *див.* поринати
ПОРІ́ДДЯ
порі́ддя
◊ Іу́дине (ю́дине) пле́м'я (порі́ддя, порі́ння *і т. ін.) див.* пле́м'я
ПОРОБИ́ТИ
поро́биш
Ні́чого не зро́биш (не поро́биш) <Що [ж ти] зро́биш (поро́биш)> *див.* зроби́ти (8)
ПОРОЖНИ́НА
порожни́на
△ Ка́рстова порожни́на *див.* порожни́на
ПОРО́ЖНІЙ
поро́жня
◊ Поро́жня (легка́, пуста́) кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня

ПОРОЗЗЯВЛЯ́ТИ
пороззявля́ли
◇ Чо́боти ка́ші про́сять (ро́ти пороззявля́ли) *див.* чо́боти
ПО́РОХ[1]
по́рох
◇ Злі́зувати по́рох (бруд) *див.* злі́зувати (1)
по́роху
◇ Наси́пати по́роху на о́чі (землі́ на гру́ди) *див.* насипа́ти[1]
ПОРУ́ШЕНИЙ
пору́шені
△ Пору́шені зе́млі *див.* земля́ (11)
ПОРУ́ШУВАТИ
пору́шувати
◇ Лама́ти (пору́шувати) / злама́ти (полама́ти, пору́шити) [своє́] сло́во *див.* лама́ти
ПОСА́ДА
поса́ду
Іти́ на поса́ду *див.* іти́ (14)
ПОСАДИ́ТИ
посади́ти
◇ Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти) *див.* зна́ти (31)
◇ Посади́ти в кало́шу *див.* посади́ти
◇ Посади́ти на казе́нні хліба́ (харчі́) *див.* посади́ти
ПОСАДОВИ́ТИ
посадови́ти
◇ Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти) *див.* зна́ти (31)
ПОСВІТИ́ТИСЯ
посвіти́лися
◇ Аж каганці́ посвіти́лися *див.* кагане́ць (1)
ПОСЕЛИ́ТИСЯ
посели́вся
◇ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рідко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс[1] (1)
ПОСИ́ПАТИСЯ
поси́пались
◇ [Аж] і́скри (і́скорки) з оче́й си́плються (летя́ть, ска́чуть *і т. ін.*) / поси́пались (сипну́ли, полеті́ли, поскака́ли, скакну́ли *і т. ін.*) *див.* і́скра (1)
ПОСІВНИ́Й
посівна́
Посівна́ кампа́нія *див.* кампа́нія (2)
ПОСІДА́ТИ[1]
посіда́ють
◇ Зли́дні обсі́ли (посі́ли, присі́ли, осі́ли, *рідко* опа́ли) / обсіда́ють (посіда́ють) *див.* зли́дні (2)
ПОСІПА́КА
посіпа́ка
◇ Канцеля́рський посіпа́ка *див.* посіпа́ка
ПОСІ́СТИ[1]
посі́ли
◇ Бода́й вас зли́дні поби́ли (посі́ли) *див.* зли́дні (1)
◇ Зли́дні обсі́ли (посі́ли, присі́ли, осі́ли, *рідко* опа́ли) / обсіда́ють (посіда́ють) *див.* зли́дні (2)
посі́ло
◇ Го́ре (ли́хо, нещা́стя *і т. ін.*) посі́ло (*рідше* зуспі́ло) *див.* го́ре (2)

ПОСКАКА́ТИ
поскака́ли
◇ [Аж] і́скри (і́скорки) з оче́й си́плються (летя́ть, ска́чуть *і т. ін.*) / поси́пались (сипну́ли, полеті́ли, поскака́ли, скакну́ли *і т. ін.*) *див.* і́скра (1)
ПОСКА́ЛИТИ
поска́лити
◇ Поска́лити зу́би *див.* поска́лити
ПОСЛІДО́ВНИЙ
послідо́вне
△ Послідо́вне з'є́днання *див.* з'є́днання[2] (2)
ПОСПІША́ТИ
поспіша́ти
◇ Збира́тися (поспіша́ти,ква́питися), як све́кор пелюшо́к (пелюшки́) пра́ти *див.* збира́тися (6)
Іти́ (поспіша́ти) на змі́ну *див.* іти́ (30)
ПОСТА́ВИТИ[1]
поста́вити
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти,ври́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
◇ Поста́вити (розста́вити) / ста́вити кра́пку ([всі] крапки́) над "і" *див.* поста́вити[1]
◇ Ста́вити (кла́сти) / поста́вити (покла́сти) на карб *див.* ста́вити
Ста́вити / поста́вити ва́рту (сторо́жу, карау́л *і т. ін.*) *див.* ста́вити
◇ Ста́вити / поста́вити (зіста́вити *і т. ін.*) збро́ю (гвинті́вки, рушни́ці) в ко́зла (ко́зли) *див.* ста́вити
◇ Ста́вити / поста́вити знак рі́вності *див.* ста́вити
◇ Ста́вити / поста́вити на ка́рту *див.* ста́вити
ПОСТІ́ЙНИЙ
пості́йний
△ Пості́йний капіта́л *див.* капіта́л (8)
ПО́СТІЛЬ
по́стіль
У по́стіль злягти́ *див.* зляга́ти (1)
ПОСТРИГА́ТИСЯ
пострига́тися
Іти́ (постригá́тися) / піти́ (постри́гтися) в ченці́ (в черни́ці) *див.* іти́ (31)
ПО́СТУП
по́ступи
Роби́ти / зроби́ти по́ступи *див.* роби́ти
ПОСТУПА́ТИСЯ
поступа́тися
◇ Іти́ (поступа́тися) наза́д *див.* іти́ (123)
ПО́СТУПКА
по́ступки
Іти́ / піти́ на по́ступки *див.* іти́ (25)
по́ступку
Роби́ти / зроби́ти по́ступку *див.* роби́ти
ПОТАЙНИ́Й
потайна́
◇ Підколо́дна (потайна́) гадю́ка (га́дина, змія́) <Підколо́дний (потайни́й) гад> *див.* гадю́ка (2)

потайни́й
◇ Підколо́дна (потайна́) гадю́ка (га́дина, змія́) <Підколо́дний (потайни́й) гад> *див.* гадю́ка (2)
ПОТЕКТИ́
потекти́
◇ Текти́ (розтіка́тися, іти́ *і т. ін.*) / потекти́ (розтекти́ся, піти́ *і т. ін.*) крізь па́льці (по́між па́льцями) *див.* текти́
ПОТІ́К
потік
△ Інформаці́йний поті́к *див.* поті́к
ПО́ТІМ
по́тім
Прибережи́ (прибережі́ть) до і́ншого ра́зу (на по́тім) *див.* прибері́гати
ПОТРАПЛЯ́ТИ
потрапля́є
◇ Зуб на зуб не попада́є (не потрапля́є) *див.* зуб (9)
потрапля́ти
◇ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.*) / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.*) в тене́та (в лабе́ти, у па́стку, в петлю́, в хому́т, у сильце́, в капка́н, в ярмо́, у паву́тину *і т. ін.*) *див.* попада́ти
◇ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.*) / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.*) чо́ртові (чо́рту) в зу́би *див.* попада́ти
ПОТРІ́БНО
потрі́бно
Потрі́бно, як соба́ці п'я́та нога́ (як соба́ці здра́стуйте, як торі́шній сніг *і т. ін.*) *див.* потрі́бно
ПОТРУСИ́ТИ
потруси́ти
◇ Потруси́ти зли́днями *див.* потруси́ти
◇ Потруси́ти кали́тку (кали́ткою, кише́ні *і т. ін.*) *див.* потруси́ти
ПОХІ́Д
похі́д
Іти́ (руша́ти, виступа́ти *і т. ін.*) в похі́д (похо́дом) *див.* іти́ (34)
похо́дом
Іти́ (руша́ти, виступа́ти *і т. ін.*) в похі́д (похо́дом) *див.* іти́ (34)
ПОХО́ДИТИ[1]
похо́дити
◇ Іти́ (*рідко* похо́дити) з глибини́ душі́ (се́рця) *див.* іти́ (128)
ПОХОДИ́ТИ
походи́ти
◇ Со́лодко з'ї́сти, п'я́но спи́ти, хо́роше походи́ти *див.* з'їда́ти (10)
ПОЦІЛУ́НОК
поцілу́нок
◇ Іу́дин (Ю́дин) поцілу́нок <Поцілу́нок [від] Іу́ди (Ю́ди)> *див.* поцілу́нок
ПОЧАСТУВА́ТИ
почастува́ти
◇ Частува́ти (пригоща́ти) / почастува́ти (пригости́ти) бере́зовою ка́шею *див.* частува́ти
ПОЧАТКО́ВИЙ
початко́вий
△ Початко́вий (ста́ртовий) капіта́л *див.* капіта́л (9)

ПОЧА́ТОК[1]
поча́ток
◊ Роби́ти / зроби́ти поча́ток *див.* роби́ти
ПО́ЧЕРК
по́черк
Каліграфі́чний по́черк *див.* по́черк
Канцеля́рський по́черк *див.* по́черк
ПОЧИ́Н
почи́н
Дава́ти (роби́ти) / да́ти (зроби́ти) почи́н *див.* дава́ти (17)
ПОЧИНА́ТИ
почина́ти
◊ Почина́ти / поча́ти зда́лека (здаля́) *див.* почина́ти
ПОЧО́МУ
почо́му
◊ Зна́ти, почо́му в Тростянці гребінці *див.* зна́ти (20)
ПОЧОРНІ́ТИ
почорні́ти
Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від злості (за́здрості, доса́ди *і т. ін.) див.* пожовті́ти
ПОЧУВА́ТИ
почува́ти
◊ Не почува́ти землі під собо́ю *див.* почува́ти
ПОЧУВА́ТИСЯ
почува́тися
◊ Ходи́ти (почува́тися) імени́нником (як, мов, ніби *і т. ін.* імени́нник) *див.* ходи́ти
ПОЧУ́ТИ
почу́ти
◊ Зна́ти / *рідше* почу́ти, де ра́ки зиму́ють *див.* зна́ти (16)
ПОША́НА
поша́ни
◊ На знак глибо́кої поша́ни *(рідко* глибо́кого поважа́ння) *див.* знак (24)
ПОШТО́ВИЙ
пошто́вий
△ Пошто́вий і́ндекс *див.* і́ндекс (7)
пошто́вої
△ Знак пошто́вої опла́ти *див.* знак (15)
ПОЯВЛЯ́ТИСЯ
появля́тися
◊ З'яви́тися (появи́тися) / з'явля́тися (появля́тися) на горизо́нті *див.* з'явля́тися (1)
◊ З'явля́тися (появля́тися) / з'яви́тися (появи́тися) на світ *див.* з'явля́тися (2)
ПО́ЯС
по́яс
△ Золотору́дний по́яс *див.* по́яс
ПОЯСНИ́Й
поясни́й
◊ Віддава́ти (відва́жувати, кла́сти, *заст.* поклада́ти, склада́ти) / відда́ти (відва́жити, скла́сти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] покло́н (укло́н) *див.* віддава́ти (25)
ПРА́ВДА
пра́вда
І́стинна (свята́, су́ща, чи́ста, чисті́сінька, щи́ра, су́та) пра́вда *див.* пра́вда
пра́вду
◊ Коли́ на пра́вду йде / пішло́ *див.* іти́ (144)
○ Пра́вду ка́жучи *див.* каза́ти (6)
ПРА́ВИЛО
пра́вило
◊ Золоте́ пра́вило *див.* пра́вило
ПРА́ВО
права́
Круга́ти права́ *див.* кача́ти (1)
пра́во
△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)
ПРА́ПОР
пра́пор
◊ Ви́соко трима́ти пра́пор (знаме́но́) *див.* трима́ти
◊ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* пра́пор (стяг, знаме́но́ *і т. ін.) див.* підніма́ти
ПРА́ТИ
пра́ти
◊ Збира́тися (поспіша́ти, ква́питися), як све́кор пелюшо́к (пелюшки́) пра́ти *див.* збира́тися (6)
ПРАХ
пра́хом
◊ Іти́ (розліта́тися) / піти́ (розлеті́тися) пра́хом *див.* іти́ (129)
◊ Хай [усе́] йде пра́хом *див.* іти́ (156)
ПРЕВЕЛИ́КИЙ
превели́ке
○ На [превели́ке (вели́ке)] здивува́ння (здиво́вання) *див.* здивува́ння (1)
ПРЕЗИДЕ́НТСТВО
президе́нтства
△ Інститу́т президе́нтства *див.* інститу́т (1)
ПРЕ́МІЯ
пре́мія
△ Інфляці́йна пре́мія *див.* пре́мія
прибра́ла
[Сира́] земля́ [до се́бе] прибра́ла / прибере́ *див.* земля́ (5)
ПРИБИ́ТИЙ
приби́тий
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* до землі приби́тий *див.* приби́тий
ПРИБІГА́ТИ
прибіга́ти
◊ У тропі́ (тропо́ю) іти́ (ступа́ти, прибіга́ти *і т. ін.)* / піти́ (прийти́, прибі́гти *і т. ін.) див.* іти́ (155)
ПРИ́БРАНИЙ
при́бране
При́бране ім'я́ (прі́звище, прі́звисько) *див.* ім'я́ (4)
ПРИБРА́ТИ
прибере́
[Сира́] земля́ [до се́бе] прибра́ла / прибере́ *див.* земля́ (5)
ПРИВО́ДИТИ
приво́дити
◊ Зво́дити (приво́дити) / звести́ (привести́) до спі́льного (одного́) знамéнника *див.* зво́дити (22)
ПРИ́В'ЯЗЬ
при́в'язі
◊ Іти́ (бу́ти, ходи́ти *і т. ін.)* на пові́дку (на по́воді, на припо́ні, на при́в'язі *і т. ін.) див.* іти́ (58)
◊ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти
ПРИГИНА́ТИ
пригина́є
◊ Бі́да (го́ре) гне (пригина́є) / пригне́ [до [са́мої] землі] *див.* біда́[1] (1)
пригина́ти
◊ Пригну́ти / пригина́ти до землі *див.* пригина́ти
ПРИ́ГОЛОСНИЙ
при́голосний
△ Зі́мкнений при́голосний *див.* при́голосний
△ Зуби́й (дента́льний) при́голосний *див.* при́голосний
ПРИГОЩА́ТИ
пригоща́ти
◊ Частува́ти (пригоща́ти) / почастува́ти (пригости́ти) бере́зовою ка́шею *див.* частува́ти
ПРИГРІВА́ТИ
пригріва́ти
◊ Пригрі́ти / пригріва́ти гадю́ку (га́дину, га́да, змію́ *і т. ін.)* на гру́дях (у па́зусі, за па́зухою *і т. ін.) див.* пригріва́ти
ПРИДЕ́РЖУВАТИ
приде́ржувати
◊ Приде́ржати / приде́ржувати язи́к ([свого́] язика́) [за зуба́ми] *див.* приде́ржувати
ПРИЄ́МНИЙ
приє́много
○ До [ско́рого, швидко́го, приє́много *і т. ін.*] поба́чення *(діал.* зоба́чення) *див.* поба́чення
ПРИЄ́МНІСТЬ
приє́мність
Роби́ти (справля́ти) / зроби́ти (спра́вити) приє́мність *див.* роби́ти
ПРИ́ЗОВ
при́зов
На при́зов (до при́зову) іти́ *див.* іти́ (39)
при́зову
На при́зов (до при́зову) іти́ *див.* іти́ (39)
ПРИЙМА́К
приймаки́
Пристава́ти (іти́) / приста́ти (піти́) в при́йми (у приймаки́) *див.* пристава́ти
ПРИЙМА́ТИ
прийма́є
◊ Земля́ не прийма́є *див.* земля́ (20)
прийма́ти
◊ Прийма́ти (зустріча́ти) / прийня́ти (зустрі́ти, зустрі́нути) з розкри́тими обі́ймами *див.* прийма́ти
Прийма́ти (іти́) / прийня́ти (піти́) на багне́ти *див.* прийма́ти
Прийма́ти / прийня́ти і́спит (за́лік) *див.* прийма́ти
◊ Прийма́ти / прийня́ти ка́ру *див.* прийма́ти
ПРИ́ЙМИ
при́йми
Пристава́ти (іти́) / приста́ти (піти́) в при́йми (у приймаки́) *див.* пристава́ти

ПРИЙНЯ́ТИ

при́йме

◊ Неха́й (хай, бода́й) тебе́ (вас) земля́ не при́йме <Бода́й (щоб) тебе́ земля́ не прийняла́> *див.* земля́ (25)

◊ Неха́й (хай) мене́ [свята́] земля́ при́йме *див.* земля́ (27)

прийняла́

◊ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.) див.* земля́ (30)

прийня́ти

◊ Прийма́ти (зустріча́ти) / прийня́ти (зустрі́ти, зустрі́нути) з розкри́тими обі́ймами *див.* прийма́ти

Прийма́ти (іти́) / прийня́ти (піти́) на багне́ти *див.* прийма́ти

Прийма́ти / прийня́ти і́спит (за́лік) *див.* прийма́ти

◊ Прийма́ти / прийня́ти ка́ру *див.* прийма́ти

ПРИЙНЯТТЯ́

прийняття́

Холо́дне прийняття́ <Холо́дна зу́стріч> *див.* прийняття́

ПРИЙТИ́

прийти́

◊ Іти́ / прийти́ на ду́мку *див.* іти́ (124)

◊ Пливти́ (плисти́, іти́, текти́ *і т. ін.)* / припливти́ (приплисти́, прийти́, притекти́ *і т. ін.)* до рук (у ру́ки) *див.* плисти́

◊ Прихо́дити / прийти́ до зго́ди *див.* прихо́дити

◊ Прихо́дити / прийти́ до здоро́в'я *див.* прихо́дити

◊ У тропі́ (тропо́ю) іти́ (ступа́ти, прибіга́ти *і т. ін.)* / піти́ (прийти́, прибі́гти *і т. ін.) див.* іти́ (155)

ПРИКИПА́ТИ

прикипа́є

◊ По́гляд (зір) прикипа́є / прикипі́в *див.* по́гляд

прикипа́ти

◊ Прикипа́ти / прикипі́ти очи́ма (по́глядом, зо́ром) *див.* прикипа́ти

прикипа́ють

◊ Но́ги (п'я́ти, сту́пні) прикипа́ють (прироста́ють) / прикипі́ли (прирослú) до землі́ (ка́меня, мі́сця *і т. ін.) див.* ного́

ПРИКЛАДА́ТИ

приклада́й

◊ Хоч до ра́ни (до болячки, до зубі́в *і т. ін.)* клади́ (приклада́й, притуля́й *і т. ін.)* / приклади́ (притули́) *див.* кла́сти

приклада́ти

Приклада́ти / прикла́сти ру́ку до кашке́та (ша́пки *і т. ін.) див.* приклада́ти

ПРИКО́ВАНИЙ

прико́вана

Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.)*, як (мов, ні́би *і т. ін.)* прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти

прико́ваний

Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.)*, як (мов, ні́би *і т. ін.)* прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти

ПРИКО́ВУВАТИ

прико́вувати

◊ Прико́вувати / прикува́ти [до се́бе] о́чі (зір) *див.* прико́вувати

ПРИКРАША́ТИ

прикраша́ти

Прикраша́ти (прикра́шувати) / прикра́сити зе́млю *див.* прикраша́ти

ПРИ́КРІСТЬ

при́крість

Завдава́ти (роби́ти) / завда́ти (зроби́ти) при́крість *див.* завдава́ти (9)

ПРИКУ́ТИЙ

прику́та

Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.)*, як (мов, ні́би *і т. ін.)* прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти

прику́тий

Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.)*, як (мов, ні́би *і т. ін.)* прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти

ПРИМИ́РЕННЯ

примúрення

○ Іти́ / піти́ на мир (на прими́рення) *див.* іти́ (43)

ПРИМІТИ́ВНИЙ

примітúвний

△ Приміти́вний інтелектуалі́зм *див.* інтелектуалі́зм (3)

ПРИ́НЦИП

при́нцип

Прово́дити / провести́ в життя́ іде́ю (при́нцип, план *і т. ін.) див.* прово́дити

ПРИПАДА́ТИ

припада́ти

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* земле́ю (пи́лом) припа́сти / припада́ти *див.* припада́ти

ПРИПА́СТИ

припа́сти

◊ Припа́сти очи́ма (зо́ром, по́глядом) *див.* припада́ти

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* земле́ю (пи́лом) припа́сти / припада́ти *див.* припада́ти

ПРИПІ́Н

припо́ні

◊ Іти́ (бу́ти, ходи́ти *і т. ін.)* на пові́дку (на по́воді, на припо́ні, на при́в'язі *і т. ін.) див.* іти́ (58)

ПРИ́ПІЧОК

при́пічку

◊ Ще на при́пічку ка́шу ї́сть *див.* ї́сти (24)

ПРИПО́НА

припо́ні

◊ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти

ПРИРО́ДЖЕНИЙ

приро́джена

Уро́джена (приро́джена) інтеліге́нтність *див.* інтеліге́нтність (1)

приро́джений

△ Приро́джений імуніте́т *див.* імуніте́т (5)

Уро́джений (приро́джений) інтеліге́нт *див.* інтеліге́нт (1)

ПРИРО́ДНИЙ

приро́дна

△ Приро́дна зо́на (сму́га) *див.* зо́на (16)

ПРИРОДНИ́ЧИЙ

природни́ча

Природни́ча істо́рія *див.* істо́рія (2)

ПРИСТАНО́ВИЩЕ

пристано́вище

◊ Знахо́дити / знайти́ [собі́, тобі́] приту́лок (пристано́вище, при́хисток *і т. ін.) див.* знахо́дити (11)

ПРИ́СТУП

при́ступ

На при́ступ іти́ (ки́датися) / піти́ (ки́нутися) <При́ступом іти́ / піти́> *див.* іти́ (40)

при́ступом

На при́ступ іти́ (ки́датися) / піти́ (ки́нутися) <При́ступом іти́ / піти́> *див.* іти́ (40)

ПРИ́СУДОК

при́судка

△ Іменна́ части́на при́судка *див.* части́на

при́судок

△ Іменни́й [скла́дений] при́судок *див.* при́судок

ПРИСЯ́ГА

прися́гу

Дава́ти (склада́ти *і т. ін.)* / да́ти (скла́сти, зложи́ти *і т. ін.)* прися́гу *див.* дава́ти (18)

ПРИТУ́ГА

приту́зі

Знахо́дитися в приту́зі *див.* знахо́дитися (1)

ПРИТУ́ЛОК

приту́лок

◊ Знахо́дити / знайти́ [собі́, тобі́] приту́лок (пристано́вище, при́хисток *і т. ін.) див.* знахо́дити (11)

ПРИ́ХИСТОК

при́хисток

◊ Знахо́дити / знайти́ [собі́, тобі́] приту́лок (пристано́вище, при́хисток *і т. ін.) див.* знахо́дити (11)

ПРИХО́ДИТИ

прихо́дити

◊ Іти́ (прихо́дити) з мече́м *див.* іти́ (125)

◊ Іти́ (прихо́дити) / прийти́ з пови́нною *див.* іти́ (126)

◊ Прихо́дити / прийти́ до зго́ди *див.* прихо́дити

◊ Прихо́дити / прийти́ до здоро́в'я *див.* прихо́дити

ПРИЧА́Л

прича́лів

Зніма́тися / зня́тися з прича́лу (з прича́лів, з я́коря) *див.* зніма́тися (1)

прича́лу

Зніма́тися / зня́тися з прича́лу (з прича́лів, з я́коря) *див.* зніма́тися (1)

ПРИЧА́СТЯ

прича́стя

Ходи́ти (іти́) / піти́ до прича́стя *див.* ходи́ти

ПРИЧЕ́ПЛИВИЙ

приче́плива

Приче́плива (причі́плива) ду́мка (іде́я) *див.* ду́мка (3)

ПРИЧІ́ЛОК
причі́лок
На причі́лок іти́ (захо́дити) / піти́ (зайти́) *див.* іти́ (41)
ПРІ́ЗВИСЬКО
прі́звисько
При́бране ім'я́ (прі́звище, прі́звисько) *див.* ім'я́ (4)
ПРІ́ЗВИЩЕ
прі́звище
При́бране ім'я́ (прі́звище, прі́звисько) *див.* ім'я́ (4)
ПРО́БА
про́бу
Зніма́ти / зня́ти про́бу *див.* зніма́ти (5)
Роби́ти / зроби́ти про́бу *див.* роби́ти
ПРО́БІ
про́бі
◇ Хоч [ґвалт (карау́л, про́бі, кри́ком *і т. ін.*)] кричи́ *див.* крича́ти
ПРОБІГА́ТИ
пробіга́є
◇ [Аж] моро́з іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.*) *див.* моро́з
◇ Моро́з іде́ (хо́дить, біга́є, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.*) *див.* моро́з
ПРОБІ́Й
пробі́й
◇ Іти́ (лі́зти) / піти́ (полі́зти) пробо́єм (на пробі́й) *див.* іти́ (67)
пробо́єм
◇ Іти́ (лі́зти) / піти́ (полі́зти) пробо́єм (на пробі́й) *див.* іти́ (67)
ПРО́БНИЙ
про́бний
◇ Про́бний (спро́бний) ка́мінь *див.* ка́мінь (17)
ПРО́БУВАТИ
про́бувати
◇ Про́бувати на зуба́х *див.* про́бувати
◇ Про́бувати на зуб (зу́би) *див.* про́бувати
ПРОВІДНИ́Й[1]
провідна́
Провідна́ зоря́ (зі́рка) *див.* зоря́ (3)
ПРОВІЗНИ́Й
провізна́
Провізна́ спромо́жність (зда́тність) *див.* спромо́жність
ПРОВО́ДИТИ
прово́дити
Прово́дити / провести́ в життя́ іде́ю (при́нцип, план *і т. ін.*) *див.* прово́дити
◇ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) парале́ль *див.* прово́дити
ПРОГЛИ́НУЛА
проглину́ла
◇ Мов (немо́в, на́че, нена́че *і т. ін.*) земля́ проглину́ла *див.* земля́ (24)
ПРОГРА́МНИЙ
програ́мний
△ Програ́мний інтерфе́йс *див.* інтерфе́йс (2)

ПРОДАВА́ТИ
продава́ти
◇ Продава́ти зу́би *див.* продава́ти
ПРОДУ́КТ
проду́кт
△ Інформаці́йний проду́кт <Інформаці́йна проду́кція> *див.* проду́кт
ПРОДУКТИ́ВНИЙ
продукти́вний
△ Продукти́вний капіта́л *див.* капіта́л (10)
ПРОДУ́КЦІЯ
проду́кція
△ Інформаці́йний проду́кт <Інформаці́йна проду́кція> *див.* проду́кт
ПРОДУ́МУВАТИ
проду́мувати
Обду́мувати (проду́мувати) / обду́мати (проду́мати) ко́жне сло́во (зміст ко́жного сло́ва) *див.* обду́мувати
ПРОЕ́КЦІЯ
прое́кція
△ Ізометри́чна прое́кція *див.* прое́кція
ПРОЗОНДУВА́ТИ
прозондува́ти
◇ Зондува́ти / позондува́ти (прозондува́ти, прома́цати, *рідко* прощу́пати) ґрунт *див.* зондува́ти (1)
ПРОЇ́СТИ
прої́сти
◇ Зу́би з'ї́сти (прої́сти) *див.* з'їда́ти (6)
ПРОЙМА́ТИ
пройма́є
◇ Ка́шель пройма́є (дійма́є, *заст.* дойма́є) / пройня́в (дійня́в, заст. дойня́в) *див.* ка́шель (2)
пройма́ти
◇ Пройма́ти / пройня́ти о́ком (очи́ма, зо́ром, по́глядом) *див.* пройма́ти
ПРОКОВТНУ́ТИ
проковтну́в
◇ Гото́вий з'ї́сти (проковтну́ти) без со́лі <З'їв би (проковтну́в би) без со́лі> *див.* гото́вий (2)
проковтну́ти
◇ Гото́вий з'ї́сти (проковтну́ти) без со́лі <З'їв би (проковтну́в би) без со́лі> *див.* гото́вий (2)
ПРОЛА́МУВАТИ
прола́мувати
◇ Лама́ти (прола́мувати, розбива́ти *і т. ін.*) / злама́ти (пролама́ти, розби́ти *і т. ін.*) лід (кри́гу) *див.* лама́ти
ПРОЛЕТА́РСЬКИЙ
пролета́рський
Пролета́рський інтернаціоналі́зм *див.* інтернаціоналі́зм (1)
ПРО́МАХ
про́мах
Зроби́ти / роби́ти про́мах (про́махи) *див.* зроби́ти (5)
про́махи
Зроби́ти / роби́ти про́мах (про́махи) *див.* зроби́ти (5)
ПРОМА́ЦАТИ
прома́цати
◇ Зондува́ти / позондува́ти (прозондува́ти, прома́цати, *рідко* прощу́пати) ґрунт *див.* зондува́ти (1)

ПРОМИСЛО́ВІСТЬ
промисло́вість
△ Важка́ промисло́вість (інду́стрія) *див.* промисло́вість
△ Легка́ промисло́вість (інду́стрія) *див.* промисло́вість
ПРОМІ́ННЯ
промі́ння
△ Інфрачерво́не промі́ння *див.* промі́ння
ПРОПАДА́ТИ
пропада́ти
◇ Зника́ти (щеза́ти, пропада́ти *і т. ін.*) / зни́кнути (ще́знути, пропа́сти *і т. ін.*) без слі́ду *див.* зника́ти (6)
ПРО́ПАДОМ
про́падом
◇ Неха́й (хай) за ним (за не́ю, за ва́ми *і т. ін.*) земля́ про́падом *див.* земля́ (26)
ПРОПА́ЛИЙ
пропа́лий
◇ Бе́звісти зни́клий (пропа́лий) *див.* зни́клий (1)
ПРОПАСТИ
пропа́сти
◇ Бе́звісти зни́кнути (пропа́сти) *див.* зника́ти (1)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) крізь зе́млю пропа́сти *див.* пропада́ти
ПРОПА́ЩИЙ
пропа́ще
◇ Іти́ / піти́ на пропа́ще *див.* іти́ (106)
ПРОПИСНИ́Й
прописна́
◇ Прописна́ (а́збучна) і́стина *див.* і́стина (4)
ПРОПОЗИЦІ́ЙНИЙ
пропозиці́йна
△ Пропозиці́йна змі́нна *див.* змі́нний (2)
ПРОРІЗА́ТИСЯ
прорі́жуться
◇ Зу́би прорі́жуться *див.* зуб (7)
ПРОСАПНИ́Й
просапна́
△ Просапна́ систе́ма землеро́бства *див.* систе́ма
ПРО́СВІТОК
про́світку
◇ Не ма́ти (не зна́ти) про́світку *див.* ма́ти[2]
ПРОСИ́ТИ
проси́ти
◇ Проси́ти ка́ри Бо́жої *див.* проси́ти
про́сить
◇ Ї́сти не про́сить *див.* проси́ти
◇ Ка́ші (ї́сти) про́сить *див.* проси́ти
про́сять
◇ Чо́боти ка́ші про́сять (ро́ти порозззявля́ли) *див.* чо́боти
ПРОСИ́ТИСЯ
про́ситься
◇ До рук (у ру́ки) про́ситься (пливе́, іде́ *і т. ін.*) *див.* проси́тися
ПРО́СО
про́со
Де́рти (дра́ти) крупу́ (про́со, зе́рно́ *і т. ін.*) *див.* де́рти (2)
ПРО́СТІР
про́стір
◇ Знахо́дити / знайти́ про́стір *див.* знахо́дити (8)

△ Інформаційний про́стір *див.* про́стір
ПРО́СТО
про́сто
◊ Про́сто [го́лого] не́ба (на землі́) <*рідко* Під відкри́тим (го́лим) не́бом> *див.* не́бо
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.*) пря́мо (про́сто) гора́ з плече́й (з пліч) звали́лася (спа́ла, впа́ла, зсу́нулася, зійшла́ *і т. ін.*) / зва́люється (па́дає, зсува́ється, схо́дить *і т. ін.*) *див.* гора́ (3)
ПРОСТОРО́ВИЙ
просторо́ва
△ Просторо́ва ізоля́ція *див.* ізоля́ція (1)
ПРОСТЯГА́ТИ
простяга́ти
◊ Простяга́ти / простягти́ (простягну́ти) ка́мінь *див.* простяга́ти
ПРОТЕ́РТИЙ
протéртою
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ второ́ваними (прото́птаними) стежка́ми <Піти́ протéртою сте́жкою> *див.* іти́ (137)
ПРОСУВА́ТИСЯ
просува́тися
◊ Семими́льними кро́ками йти (просува́тися, ступа́ти *і т. ін.*) *див.* іти́ (154)
ПРО́ТИ[1]
про́ти
◊ Іти́ про́ти (насу́проти́) *кого, чого* <Іти́ всу́переч *кого, чого, кому, чому*> *див.* іти́ (127)
ПРОТО́ПТАНИЙ
прото́птаними
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ второ́ваними (прото́птаними) стежка́ми <Піти́ протéртою сте́жкою> *див.* іти́ (137)
ПРОЩУ́ПАТИ
прощу́пати
◊ Зондува́ти / позондува́ти (прозондува́ти, прома́цати, *рідко* прощу́пати) ґрунт *див.* зондува́ти (1)
ПРОЯВЛЯ́ТИ
проявля́ти
Проявля́ти (виявля́ти) / прояви́ти (ви́явити) ініціати́ву *див.* проявля́ти
ПРЯ
прю
◊ Іти́ (встава́ти, виступа́ти *і т. ін.*) / піти́ (ста́ти, ви́ступити *і т. ін.*) на прю *див.* іти́ (133)
ПРЯМИ́Й
пряме́
△ Пряме́ зна́чення сло́ва *див.* зна́чення (3)
ПРЯ́МО
пря́мо
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.*) пря́мо (про́сто) гора́ з плече́й (з пліч) звали́лася (спа́ла, впа́ла, зсу́нулася, зійшла́ *і т. ін.*) / зва́люється (па́дає, зсува́ється, схо́дить *і т. ін.*) *див.* гора́ (3)
ПСУВА́ТИ
псува́ти
◊ Псува́ти / зіпсува́ти обі́дню *див.* псува́ти
◊ Псува́ти / попсува́ти (зіпсува́ти) кров *див.* псува́ти

ПТА́ШКА
пта́шки
◊ Му́хи (пта́шки, *рідко* му́ху, пта́шку *і т. ін.*) не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити *і т. ін.*) *див.* зобиджа́ти (1)
пта́шку
◊ Му́хи (пта́шки, *рідко* му́ху, пта́шку *і т. ін.*) не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити *і т. ін.*) *див.* зобиджа́ти (1)
ПТИ́ЦЯ
пти́ця
◊ Зна́тна пти́ця *див.* пти́ця
ПУБЛІ́ЧНИЙ
публі́чна
△ Публі́чна інформа́ція *див.* інформа́ція (3)
ПУД[1]
пуд
◊ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рідше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти (9)
ПУЛЬСІВНИ́Й
пульсівна́
△ Пульсу́юча (пульсівна́) зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (9)
ПУЛЬСУ́ЮЧИЙ
пульсу́юча
△ Пульсу́юча (пульсівна́) зі́рка (зоря́) *див.* зі́рка (9)
ПУП
пуп
◊ Пуп землі́ *див.* пуп
ПУСКА́ТИ
пуска́ти
◊ Плести́ (пуска́ти) інтри́гу (інтри́ги) *див.* плести́
◊ Пуска́ти (лови́ти) / пусти́ти (злови́ти) пі́вника (пі́вня) *див.* пуска́ти
ПУСКА́ТИСЯ
пуска́тися
Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́нець (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.*) *див.* іти́ (32)
Пуска́тися (іти́, підніма́тися) / пусти́тися (піти́, підня́тися, узя́тися) на хи́трощі *див.* пуска́тися
◊ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.*) / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.*) на дно *див.* спуска́тися
ПУСТЕ́ЛЯ
пусте́ль
△ Зо́ни пусте́ль *див.* зо́на (14)
ПУСТИ́Й
пуста́
◊ Поро́жня (легка́, пуста́) кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня
ПУ́ТО
пу́та
◊ Лама́ти / полама́ти (злама́ти, розлама́ти *і т. ін.*) пу́та *див.* лама́ти
◊ Рва́ти (розрива́ти, розбива́ти) / порва́ти (розби́ти) кайда́ни (пу́та, ланцюги́) *див.* рва́ти
ПУТЬ[1]
путі́
◊ Збива́ти / зби́ти з путі́ і́стини (і́стинної, Госпо́дньої *і т. ін.*) *див.* збива́ти (9)
◊ Стоя́ти на путі́ / ста́ти на путь грі́шників (зло́го) *див.* стоя́ти

путь
◊ Змили́ти шлях (сте́жку, путь *і т. ін.*) *див.* зми́лювати[2] (1)
◊ Іти́ в дале́ку доро́гу (путь) *див.* іти́ (59)
◊ Стоя́ти на путі́ / ста́ти на путь грі́шників (зло́го) *див.* стоя́ти
◊ Штовха́ти на злу путь *див.* штовха́ти
ПУХ
пу́хом
◊ [Хай, неха́й] земля́ [бу́де] пу́хом (перо́м, пухке́нькою, легка́) *див.* земля́ (32)
ПУХКЕ́НЬКИЙ
пухке́нькою
◊ [Хай, неха́й] земля́ [бу́де] пу́хом (перо́м, пухке́нькою, легка́) *див.* земля́ (32)
ПУХЛИ́НА
пухли́на
△ Злоя́кісна пухли́на *див.* пухли́на
ПШИК
пшик
◊ Зроби́ти з лемеша́ шва́йку (пшик) *див.* зроби́ти (12)
П'Я́НО
п'я́но
◊ Со́лодко з'ї́сти, п'я́но спи́ти, хоро́ше походи́ти *див.* з'їда́ти (10)
П'ЯТА́
п'я́тах
◊ Гна́тися (іти́, ходи́ти *і т. ін.*) по п'я́тах *див.* гна́тися (2)
п'я́ти
◊ Но́ги (п'я́ти, сту́пні) прикипа́ють (прироста́ють) / прикипі́ли (приросли́) до землі́ (ка́меня, мі́сця *і т. ін.*) *див.* нога́
П'ЯТА́К
п'ята́к
◊ За п'ята́к (за п'ятака́) <За зла́маний п'ята́к> *див.* п'ята́к
п'ятака́
◊ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.*), на́че (нена́че *і т. ін.*) п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.*) *див.* гля́нути (1)
◊ За п'ята́к (за п'ятака́) <За зла́маний п'ята́к> *див.* п'ята́к
◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
П'Я́ТИЙ
п'я́та
Потрі́бно, як соба́ці п'я́та нога́ (як соба́ці здра́ствуйте, як торі́шній сніг *і т. ін.*) *див.* потрі́бно
РА́ДА
ра́ду
◊ Захо́дити / знайти́ [собі́] ра́ду *див.* знахо́дити (12)
РА́ДИ
ра́ди
◊ Страху́ ра́ди іуде́йська (юде́йська) *див.* страх[1]
РАДІОФІ́ЗИКА
радіофі́зика
△ Ква́нтова радіофі́зика *див.* радіофі́зика
РАЗ[1]
раз
○ І́нший раз *див.* раз[1]

рáзі
○ В іншому рáзі *див.* раз[1]
рáзом
◊ Íншим (дрýгим) рáзом (чáсом) *див.* раз[1]
рáзу
Прибережú (прибережíть) до іншого рáзу (на пóтім) *див.* приберігáти
РАК[1]
рáки
◊ Знáти / *рідше* почýти, де рáки зимýють *див.* знáти (16)
◊ Показáти, де рáки зимýють *див.* покáзувати
РАЛÉЦЬ
ралéць
◊ Ходúти (ітú) / пітú на ралéць *див.* ходúти
РÁНА
рáни
На рáни знемагáти *див.* знемагáти (1)
◊ Хоч до рáни (до болячки, до зубів *і т. ін.)* кладú (прикладáй, притуляй *і т. ін.)* / прикладú (притулú) *див.* клáсти
РАНГ
рáнгу
△ Капітáн дрýгого рáнгу *див.* капітáн (1)
△ Капітáн пéршого рáнгу *див.* капітáн (2)
△ Капітáн трéтього рáнгу *див.* капітáн (3)
РÁНГОВИЙ
рáнгові
△ Рáнгові зéмлі (маéтності) *див.* землЯ (12)
РАПІДНИЙ
рапíдне
△ Рапíдне знімáння *див.* знімáння (4)
РАХІВНИЦЯ
рахівнúці
◊ Скидáти (знімáти) / скúнути (зняти) з рахівнúці *див.* скидáти
РАХÝБА
рахýбу
◊ Не брáтися (не вхóдити, не йти) в рахýбу *див.* брáтися (23)
РАХÝНОК
рахýнок
△ Казначéйський рахýнок *див.* рахýнок
◊ Не йти в рахýнок *див.* ітú (148)
РАЦІОНÁЛЬНИЙ
раціонáльне
◊ Раціонáльне зéрнó *див.* зéрнó (3)
РВÁТИ
рвáти
◊ [Аж] рвáти [ногáми (копúтами)] зéмлю *див.* рвáти
◊ На ходý підмéтки рвáти (зривáти) *див.* рвáти
Рвáти зуб (зýби) *див.* рвáти
◊ Рвáти (розривáти, розбивáти) / порвáти (розбúти) кайдáни (пýта, ланцюгú) *див.* рвáти
рви
◊ Хоч зýби рви *див.* рвáти
РЕБРÓ
рéбра
◊ Аж рéбра знáти *див.* знáти (12)

РЕВІЗЬКИЙ
ревíзькі
△ Ревíзькі казкú (реéстри) *див.* кáзка (2)
РÉГІТ
рéготу
◊ Качáтися від (зі) сміху (від рéготу) *див.* качáтися (1)
РЕÉСТР
реéстри
△ Ревíзькі казкú (реéстри) *див.* кáзка (2)
РÉЙКА
рéйки
◊ Перевóдити / перевестú на нові (інші) рéйки *див.* перевóдити
РЕКЛÁМНИЙ
реклáмна
Реклáмна кампáнія *див.* кампáнія (3)
РЕЛЬÉФНИЙ
рельéфна
△ Рельéфна кáрта *див.* кáрта (7)
РЕМАНÉНТ
реманéнт
△ Мéртвий реманéнт (інвентáр) *див.* реманéнт
РЕМÓНТ
ремóнт
△ Капітáльний ремóнт *див.* ремóнт
РÉНТА
рéнта
△ Земéльна рéнта *див.* рéнта
РЕСПУБЛІКÁНСЬКИЙ
республікáнський
△ Республікáнський календáр *див.* календáр (5)
РЕСÝРС
ресýрс
△ Інформаційний ресýрс *див.* ресýрс
РÉЧЕННЯ
рéчення
△ Інфінітúвне рéчення *див.* рéчення
РÉШЕТО
рéшетом
◊ Рéшетом у воді зіркú ловúти *див.* ловúти
РИ́БА
рúбу
◊ [І] знов (знóву) за рúбу грóші *див.* грóші (8)
◊ Ловúти рúбу (рúбку) в каламýтній *(рідше* мутній) воді *див.* ловúти
РИ́БКА
рúбка
Золотá рúбка *див.* рúбка
рúбку
◊ Ловúти рúбу (рúбку) в каламýтній *(рідше* мутній) воді *див.* ловúти
РИВÓК
ривóк
Зробúти / робúти ривóк *див.* зробúти (6)
РИДÁННЯ
ридáння
ЗупинЯти (спинЯти) / зупинúти (спинúти) сльóзи (ридáння) *див.* зупинЯти (1)
РИ́ЗИК
рúзик
◊ Ітú / пітú на рúзик (на риск) *див.* ітú (107)
РИ́НКОВИЙ
рúнкова
△ Рúнкова інфраструктýра *див.* інфраструктýра (3)

РИ́НОК
рúнок
△ Зóвнішній рúнок *див.* рúнок
Інформаційний рúнок *див.* рúнок
РИСК
риск
◊ Ітú / пітú на рúзик (на риск) *див.* ітú (107)
РИ́ТИ
рúти
◊ Очúма зéмлю рúти *див.* рúти
РИЦИ́НОВИЙ
рицúнова
△ Рицúнова *(рідко* кастóрова) олія *див.* олія
РІВЕНЬ
рíвень
△ Рíвень інфляції *див.* рíвень
РІВНИЙ
рíвні
◊ Зривáтися (схóплюватися, підхóплюватися *і т. ін.)* / зірвáтися (зметнýтися, схопúтися *і т. ін.)* на рíвні ([рíвні] нóги) *див.* зривáтися (5)
РІВНІСТЬ
рíвності
△ Знак рíвності *див.* знак (16)
◊ Стáвити / постáвити знак рíвності *див.* стáвити
РІВНЯ́ННЯ
рівняння
△ Інтегрáльне рівняння *див.* рівняння
△ Ірраціонáльне рівняння *див.* рівняння
РІГ
ріг
◊ Зігнýти (скрутúти) в барáнячий ріг *див.* згинáти (1)
рóги
◊ Лíзти чóртові (чóрту) на рóги (в зýби) <Лíзти (наскóчити) самóму чóртові на рóги> *див.* лíзти
◊ Показáти / *рідко* покáзувати [свої] зýби (рóги, пáзурі) *див.* покáзувати
РІДИНÁ
ріднá
△ Імерсíйна рідинá *див.* рідинá
РІЗАЛЬНИЙ
рíзального
△ Геомéтрія рíзального інструмéнта *див.* геомéтрія (2)
РІК
рік
Залишáтися *(рідко* зоставáтися) / залишúтися *(рідко* зостáтися) на дрýгий рік *див.* залишáтися (2)
рокíв
◊ Вихóдити (ітú) / вúйти з літ (з рокíв, з вíку) *див.* вихóдити (36)
рóку
Зýстріч Нóвого рóку *див.* зýстріч (1)
РІСТ
ріст
◊ На весь (увéсь) [пóвний, пóвен] зріст (ріст) *див.* зріст (3)
рóсту
◊ Сажéнного зрóсту (рóсту) *див.* зріст (4)
◊ Хворóба рóсту (зростáння) *див.* хворóба

РІЧ[1]
ре́чі
◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі їх (їхніми, сво́ї́ми, вла́сними *і т. ін.)* імена́ми *див.* назива́ти
річ
○ Зрозуміла річ *див.* річ[1]
Інша річ (спра́ва) *див.* річ[1]
РІШЕНЕ́ЦЬ
рішене́ць
Знахо́дити / знайти́ рішене́ць *див.* знахо́дити (2)
РОБИ́ТИ
роби́ти
Дава́ти (роби́ти) / да́ти (зроби́ти) почи́н *див.* дава́ти (17)
Завдава́ти (роби́ти) / завда́ти (зроби́ти) при́крість *див.* завдава́ти (9)
Зроби́ти / роби́ти бізнес *див.* зроби́ти (1)
Зроби́ти / роби́ти гро́ші *див.* зроби́ти (2)
Зроби́ти / роби́ти кар'є́ру *див.* зроби́ти (3)
◊ Зроби́ти / роби́ти кра́йнім (кра́йніми) *див.* зроби́ти (14)
Зроби́ти / роби́ти про́мах (про́махи) *див.* зроби́ти (5)
Зроби́ти / роби́ти фуро́р *див.* зроби́ти (7)
◊ Зроби́ти / роби́ти ю́шку *див.* зроби́ти (15)
◊ Зроби́ти (створи́ти) / роби́ти (ство́рювати, твори́ти) [собі] куми́ра (куми́ром) *див.* зроби́ти (16)
Зчиня́ти (виклика́ти, роби́ти) / зчини́ти (ви́кликати, зроби́ти) переполо́х *див.* зчиня́ти (1)
Підбива́ти (підво́дити, роби́ти *і т. ін.)* / підби́ти (підвести́, зроби́ти *і т. ін.)* підсумок (підсумки) *див.* підбива́ти
◊ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) пара́ле́ль *див.* прово́дити
◊ Роби́ти (викида́ти, стро́їти) / зроби́ти (ви́кинути) фі́глі (фі́гля, фі́глі-мі́глі) *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти вели́кі о́чі *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти ви́гляд *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти візи́т (візи́ти) *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня) *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти зуси́лля над собо́ю *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти настра́шку *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти [оста́ннє (вели́ке)] зуси́лля *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти пого́ду *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти поку́пки *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти по́ступи *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти по́ступку *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти поча́ток *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти про́бу *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти [свій] вне́сок *див.* вне́сок (1)
◊ Роби́ти / зроби́ти своє́ [ді́ло] *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти со́ром *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти траге́дію *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти умо́ву *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти упо́р *див.* роби́ти
◊ Роби́ти / зроби́ти честь *див.* роби́ти
Роби́ти зупи́нку *див.* роби́ти
Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* <Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.)*> *див.* роби́ти
◊ Роби́ти (роздува́ти, *рідко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рідко* ви́дути) з му́хи слона́ *(рідко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти
Роби́ти (справля́ти) / зроби́ти (спра́вити) прие́мність *див.* роби́ти
Роби́ти (твори́ти, чини́ти *і т. ін.)* / зроби́ти (вчини́ти, підсу́нути *і т. ін.)* па́кість (па́кость) *див.* роби́ти
◊ Роби́ти (явля́ти) / зроби́ти (яви́ти) ми́лість *див.* роби́ти
◊ Справля́ти (роби́ти) / спра́вити (зроби́ти) вра́ження *див.* справля́ти
РОБО́ТА
робо́та
◊ Робо́та рук не йме́ться *див.* робо́та
робо́ти
△ Камера́льні робо́ти *див.* робо́та
Ка́торжні робо́ти *див.* робо́та
РОДИ́ТИСЯ
роди́тися
◊ Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зоре́ю) *див.* наро́джуватися
РОДЮ́ЧИЙ
родю́ча
△ Родю́ча земля́ *див.* земля́ (13)
РОЖЕ́ВИЙ
роже́вими
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) роже́вими фа́рбами (у роже́вих фа́рбах) *див.* малюва́ти
роже́вих
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) роже́вими фа́рбами (у роже́вих фа́рбах) *див.* малюва́ти
РОЗБИВА́ТИ
розбива́ти
◊ Лама́ти (прола́мувати, розбива́ти *і т. ін.)* / злама́ти (пролама́ти, розби́ти *і т. ін.)* лід (кри́гу) *див.* лама́ти
◊ Рва́ти (розрива́ти, розбива́ти) / порва́ти (розби́ти) кайда́ни (пу́та, ланцюги́) *див.* рва́ти
РОЗВЕ́РЗТИСЯ
розве́рзеться
◊ Хай розве́рзеться під тобо́ю (під ва́ми) земля́! *див.* земля́ (33)
РО́ЗВИТОК
ро́звитку
△ Індекс лю́дського ро́звитку <Індекс ро́звитку лю́дського потенціа́лу> *див.* індекс (3)
РОЗВІ́ЯТИ
розві́яло
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ві́тром зду́ло (змело́, здмухну́ло, розві́яло) *див.* здува́ти (1)
РОЗВ'Я́ЗУВАТИ
розв'я́зувати
◊ Розв'я́зувати / розв'яза́ти капшу́к *див.* розв'я́зувати
РОЗГА́ДКА
розга́дку
◊ Шука́ти (розшу́кувати, знахо́дити *і т. ін.)* / знайти́ розга́дку *див.* шука́ти
РОЗДІЛО́ВИЙ
розділо́ві
△ Розділо́ві зна́ки *див.* знак (22)
РОЗДІ́ЛЬНИЙ
розді́льна
△ Розді́льна зда́тність *див.* зда́тність (2)
РОЗДМУ́ХУВАТИ
роздму́хувати
◊ Роздму́хувати (роздува́ти) / роздму́хати (розду́ти) кади́ло *див.* роздму́хувати
РОЗДУВА́ТИ
роздува́ти
◊ Роби́ти (роздува́ти, *рідко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рідко* ви́дути) з му́хи слона́ *(рідко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти
◊ Роздму́хувати (роздува́ти) / роздму́хати (розду́ти) кади́ло *див.* роздму́хувати
РОЗКАЗА́ТИ
розказа́ти
◊ Ні (ані́) в ка́зці сказа́ти (розказа́ти), ні (ані́) перо́м описа́ти ([не] списа́ти) *див.* сказа́ти
РОЗКИДА́ТИ[2]
розкида́ти
◊ Розкида́ти / розки́нути ка́ртами (ка́рти, на ка́ртах) *див.* розкида́ти[2]
◊ Розкида́ти / розки́нути свої́ здо́гади *див.* розкида́ти[2]
РОЗКРИВА́ТИ
розкрива́ти
◊ Відкрива́ти (розкрива́ти) / відкри́ти (розкри́ти) ка́рти *див.* відкрива́ти (13)
◊ Розкрива́ти / розкри́ти ка́рти *див.* розкрива́ти
РОЗКРИ́ТИЙ
розкри́тими
◊ Прийма́ти (зустріча́ти) / прийня́ти (зустрі́ти, зустрі́нути) з розкри́тими обі́ймами *див.* прийма́ти
РОЗЛАМА́ТИ
розлама́ти
◊ Лама́ти / полама́ти (злама́ти, розлама́ти *і т. ін.)* пу́та *див.* лама́ти
РОЗЛІТА́ТИСЯ[1]
розліта́тися
◊ Іти́ (розліта́тися) / піти́ (розлеті́тися) пра́хом *див.* іти́ (129)
РОЗЛЯГА́ТИСЯ
розляга́ється
◊ Аж *(рідко* ті́льки) луна́ йде (розляга́ється, *рідше* гоготи́ть *і т. ін.)* / пішла́ (розляглася́, *рідше* загоготі́ла *і т. ін.) див.* луна́
розляга́ються
◊ Аж (ті́льки) ви́ляски *(рідко* о́дляски) піду́ть / іду́ть (розляга́ються) *див.* ви́ляск (1)
РОЗМО́ВА
розмо́ва
[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.)*] за кру́глим столо́м *див.* стіл[1]
Зу́стріч (розмо́ва, перегово́ри *і т. ін.)* без кра́ваток *див.* зу́стріч (2)
Розмо́ва іде́ (захо́дить, веде́ться, то́читься *і т. ін.)* / пішла́ (зайшла́) *див.* розмо́ва

розмо́ву
◊ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти (8)

РОЗНО́СИТИСЯ
розно́ситься
◊ Чу́тка йде́ (ши́риться, розно́ситься, розхо́диться *і т. ін.*) / пішла́ (пройшла́, поши́рилась, рознесла́ся, розійшла́ся *і т. ін.*) *див.* чу́тка

РОЗПІЗНАВА́ЛЬНИЙ
розпізнава́льний
△ Розпізнава́льний (відмі́тний) знак *див.* знак (23)

РОЗПРА́ВА[1]
розпра́ви
◊ Ка́ри (суда́, розпра́ви *і т. ін.*) нема́ (нема́є) *див.* нема́

РОЗПУ́КА
розпу́ки
◊ Крик (зойк, плач *і т. ін.*) розпу́ки *див.* крик[1]

РОЗРИВА́ТИ[1]
розрива́ти
◊ Рва́ти (розрива́ти, розбива́ти) / порва́ти (розби́ти) кайда́ни (пу́та, ланцюги́) *див.* рва́ти

РОЗРІ́ЗНЕННЯ
розрі́знення
△ Зна́ки розрі́знення *див.* знак (11)

РОЗСТА́ВИТИ
розста́вити
◊ Поста́вити (розста́вити) / ста́вити кра́пку ([всі] крапки́) над "і" *див.* поста́вити[1]

РО́ЗСУД
ро́зсуд
◊ Здава́тися / зда́тися на суд (на ро́зсуд) *див.* здава́тися[1] (3)

РОЗТІКА́ТИСЯ
розтіка́тися
◊ Текти́ (розтіка́тися, іти́ *і т. ін.*) / потекти́ (розтекти́ся, піти́ *і т. ін.*) крізь па́льці (помі́ж па́льцями) *див.* текти́

РОЗТОПТА́ТИ
розтопта́ти
◊ Поби́ти (зім'я́ти, розтопта́ти *і т. ін.*) в я́єчню *див.* поби́ти

РО́ЗУМ
ро́зум
◊ Згуби́ти (погуби́ти) ро́зум (тя́му, свідо́мість *і т. ін.*) *див.* згуби́ти (3)
◊ Здоро́вий глузд (ро́зум) *див.* глузд (2)
ро́зумом
◊ Бог ро́зумом зоби́див (обділи́в) *див.* бог (14)
Зроста́ти ро́зумом *див.* зроста́ти (1)
◊ Ро́зумом зрі́лий *див.* зрі́лий (1)
ро́зуму
◊ З'ї́хати (зсу́нутися, спа́сти *і т. ін.*) з глу́зду (з ро́зуму) *див.* з'їжджа́ти (1)

РОЗУМІ́ННЯ
розумі́нні
◊ У по́вному (по́внім) зна́ченні (розумі́нні) [цього́] сло́ва ([цих] слів) *див.* зна́чення (4)

РОЗУМІ́ТИ
розумі́ти
Зна́ти (розумі́ти, ба́чити) толк (*діал.* товк) *див.* зна́ти (3)

РОЗХО́ДИТИСЯ
розхо́диться
◊ Чу́тка йде́ (ши́риться, розно́ситься, розхо́диться *і т. ін.*) / пішла́ (пройшла́, поши́рилась, рознесла́ся, розійшла́ся *і т. ін.*) *див.* чу́тка

РО́ЗЧИН[1]
ро́зчини
△ Ізотоні́чні ро́зчини *див.* ро́зчин[1]

РОЗЧИ́ННИЙ
розчи́нна
Розчи́нна ка́ва *див.* ка́ва[1] (1)

РО́ЗШУК
ро́зшук
△ Ка́рний ро́зшук *див.* ро́зшук

РОЗШУ́КУВАТИ
розшу́кувати
◊ Шука́ти (розшу́кувати, знахо́дити *і т. ін.*) / знайти́ розга́дку *див.* шука́ти

РОЛЬ
роль
◊ Гра́ти / зігра́ти роль (*заст.* ро́лю) *див.* гра́ти (18)

РО́ЛЯ
ро́лю
◊ Гра́ти / зігра́ти роль (*заст.* ро́лю) *див.* гра́ти (18)

РОСА́
роси́
◊ Щоб тобі́ (йому́, їй *і т. ін.*) з води́ й [з] роси́ йшло <З роси́ та з води́ [тобі́ (йому́, їй *і т. ін.*)]> *див.* іти́ (158)

РОСТИ́
росте́
◊ Золоті́ ве́рби росту́ть <Золоте́ ве́рб'я росте́> *див.* верба́ (2)
росту́ть
◊ Золоті́ ве́рби росту́ть <Золоте́ ве́рб'я росте́> *див.* верба́ (2)

РОТ
рот
◊ Зна́ти [ті́льки] з ми́ски (з но́са) та в рот *див.* зна́ти (23)
◊ Не лі́зе (не йде) / не полі́зе в рот (у го́рло, *грубо* в пе́льку) *див.* лі́зти
◊ Па́льця в рот [на зу́би] не клади́ *див.* кла́сти
ро́та
◊ Видира́ти / ви́дерти з зубі́в (з ро́та, з рук, з го́рла) *див.* видира́ти (3)
ро́ти
◊ Чо́боти ка́ші про́сять (ро́ти пороззявля́ли) *див.* чо́боти
ро́том
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) кара́сь ро́том гли́пає *див.* кара́сь (1)

РОЯ́ЛЬ
роя́ль
△ Кабіне́тний роя́ль *див.* роя́ль

РУБА́ТИ
руба́ти
◊ Руба́ти кана́ти *див.* руба́ти

РУБЕ́ЛЬ[1]
рублі́
◊ До́вгий карбо́ванець <До́вгі рублі́> *див.* карбо́ванець (1)

РУДИ́Й
руда́
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) руда́ ми́ша (миш) [зимо́ю] *див.* ми́ша

РУЇ́НА
руї́н
◊ Підніма́ти (підійма́ти, підво́дити, зво́дити *і т. ін.*) / підня́ти (підійня́ти, підвести́, звести́ *і т. ін.*) з руї́н (з по́пелу, зі зга́рищ *і т. ін.*) *див.* підніма́ти
◊ Підніма́тися (підійма́тися, підво́дитися *і т. ін.*) / підня́тися (підійня́тися, підвести́ся *і т. ін.*) з руї́н (з по́пелу, зі зга́рищ *і т. ін.*) *див.* підніма́тися

РУКА́
рук
◊ [Аж] і́скри [з рук] летя́ть *див.* і́скра (2)
◊ Бра́ти (забира́ти, перехо́плювати *і т. ін.*) / взя́ти (забра́ти, перехопи́ти *і т. ін.*) ініціати́ву [до свої́х рук (у свої́ ру́ки)] *див.* бра́ти (126)
◊ Видира́ти / ви́дерти з зубі́в (з ро́та, з рук, з го́рла) *див.* видира́ти (3)
◊ Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в ру́ки (до рук) *див.* віддава́ти (33)
◊ Все йде до рук (у ру́ку) *див.* весь[1] (8)
◊ До рук (у ру́ки) про́ситься (пливе́, іде́ *і т. ін.*) *див.* проси́тися
◊ Іти́ / піти́ до рук (у ру́ки, *рідко* у ру́ку) *див.* іти́ (84)
◊ Пливти́ (плисти́, іти́, текти́ *і т. ін.*) / припливти́ (приплисти́, прийти́, притекти́ *і т. ін.*) до рук (у ру́ки) *див.* плисти́
◊ Робо́та рук не йме́ться *див.* робо́та
◊ Сам (сама́, само́ *і т. ін.*) [ні́би] до рук (у ру́ки) йде *див.* сам
рука́
◊ Не здригне́ться (не здригне́) рука́ *див.* рука́
◊ Рука́ не підніма́ється (не здійма́ється) / не підні́меться (не зді́йметься) *див.* рука́
◊ [Як (чи)] зведе́ться (підні́меться, піді́йметься, підведе́ться, зді́йметься *і т. ін.*) рука́ *див.* рука́
рука́ми
Зчепи́тися рука́ми (рученя́тами) *див.* зчі́плюватися (1)
◊ Рука́ми й нога́ми [й зуба́ми] *див.* рука́
рука́х
◊ Бу́ти / ста́ти і́грашкою у рука́х *див.* бу́ти (78)
ру́ки
◊ Бра́ти (забира́ти, перехо́плювати *і т. ін.*) / взя́ти (забра́ти, перехопи́ти *і т. ін.*) ініціати́ву [до свої́х рук (у свої́ ру́ки)] *див.* бра́ти (126)
◊ Бру́дни́ти (паску́дити, каля́ти *і т. ін.*) ру́ки *див.* бру́днити (1)
◊ Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в ру́ки (до рук) *див.* віддава́ти (33)
◊ До рук (у ру́ки) про́ситься (пливе́, іде́ *і т. ін.*) *див.* проси́тися
Згорну́ти ру́ки хресто́м *див.* згорта́ти (1)
◊ Зго́рнуться (згорну́лися) ру́ки (ру́чки) *див.* згорта́тися (1)
◊ Згорта́ти (склада́ти) / згорну́ти (скла́сти) ру́ки [на гру́дях] *див.* згорта́ти (2)
◊ Золоті́ ру́ки *див.* рука́
◊ Іде́ в ру́ки *див.* іти́ (49)
◊ [І] ка́рти в ру́ки *див.* ка́рта (11)
◊ Іти́ / піти́ до рук (у ру́ки, *рідко* у ру́ку) *див.* іти́ (84)
◊ Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки *див.* зна́ти (33)

◇ Піднімáти (підіймáти, підвóдити, знімáти, здіймáти *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, підвестú, зня́ти, здійня́ти *і т. ін.)* ру́ку (ру́ки) *див.* піднімáти
◇ Пливтú (плистú, ітú, текти́ *і т. ін.)* / припливтú (приплистú, прийтú, пригтектú *і т. ін.)* до рук (у ру́ки) *див.* плистú
◇ Ру́ки не підіймáються (не піднімáються, не здіймáються *і т. ін.) див.* рукá
◇ Ру́ки [та нóги] не знáють (не знáли, не мáють, не мáли) спочи́нку *див.* рукá
◇ Сам (самá, самó *і т. ін.)* [ніби] до рук (у ру́ки) йде *див.* сам
◇ Склáвши (згорну́вши, спусти́вши *і т. ін.)* ру́ки *див.* складáти
◇ Хоч сядь та й ру́ки згорнú *див.* сідáти
рукóю
◇ Ітú (ходи́ти) / піти́ під ру́ку *чию* (під рукóю *чиєю*) *див.* ітú (140)
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* рукóю зняло́ (зніме) *див.* знімáти (17)
◇ Як рукóю здійме (здійняло́) *див.* здіймáти (4)
ру́ку
◇ Все йде до рук (у ру́ку) *див.* весь[1] (8)
◇ Здéржувати / здéржати ру́ку *див.* здéржувати (1)
◇ Ітú / піти́ до рук (у ру́ки, *рідко* у ру́ку) *див.* ітú (84)
◇ Ітú / піти́ на ру́ку *див.* ітú (108)
◇ Ітú (ходи́ти) / піти́ під ру́ку *чию* (під рукóю *чиєю*) *див.* ітú (140)
◇ Під гаря́чу (серди́ту, злу) ру́ку *(заст.* руч) *див.* рукá
◇ Піднімáти (підіймáти, підвóдити, знімáти, здіймáти *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, підвестú, зня́ти, здійня́ти *і т. ін.)* ру́ку (ру́ки) *див.* піднімáти
Приклáдати / приклáсти ру́ку до кашкéта (шáпки *і т. ін.) див.* приклáдати
◇ У ру́ку [йдéться] *див.* рукá
РУ́НО[1]
ру́но
◇ Золоте́ ру́но *див.* ру́но[1]
РУХ
ру́хи
△ Коливáльні ру́хи земнóї корú *див.* рух
РУ́ХАТИ
ру́хати
◇ Переверну́ти (зру́шити, ру́шити) / верну́ти (ру́хати) гóри *див.* перевертáти
РУ́ХАТИСЯ
ру́хатися
◇ Ітú (повзтú, ру́хатися *і т. ін.)* черепáхою (як (нáче, ненáче, немóв) черепáха) *див.* ітú (121)
◇ Ітú (ру́хатися) вперéд *див.* ітú (130)
Ітú (ру́хатися) / піти́ паралéльним ку́рсом (на паралéльних ку́рсах) *див.* ітú (33)
◇ Ітú (ру́хатися) / піти́ по висхідній *див.* ітú (131)
РУЧ
руч
◇ Під гаря́чу (серди́ту, злу) ру́ку *(заст.* руч) *див.* рукá
РУЧЕНЯ́ТА
рученя́тами
Зчепи́тися рукáми (рученя́тами) *див.* зчі́плюватися (1)

РУ́ЧКА
ру́чки
◇ Згóрнуться (згорну́лися) ру́ки (ру́чки) *див.* згортáтися (1)
РУШÁТИ
рушáти
◇ Зру́шуватися (зру́шувати, рушáти) / зру́шитися (зру́шити, ру́шити) з місця (з мéртвої тóчки) *див.* зру́шуватися (1)
Ітú (рушáти, виступáти *і т. ін.)* в пoхід (походом) *див.* ітú (34)
РУШНИ́ЦЯ
рушни́ці
◇ Стáвити / постáвити (зістáвити *і т. ін.)* збрóю (гвинтíвки, рушни́ці) в кóзла (кóзли) *див.* стáвити
РЯБИ́Й
рябóго
◇ Кáзка про бíлого (солóм'яного, рябóго) бичкá *див.* кáзка (4)
РЯД
ряди́
Здвóювати ряди́ (шерéнги) *див.* здвóювати (2)
Зíмкнені (зíмкнуті) лáви (ряди́) *див.* лáва[2]
Зíмкнíсь (зíмкнíться) в лáви (ряди́) *див.* змикáтися (1)
△ Змикáти / зíмкну́ти лáви (ряди́, стрій) *див.* змикáти (2)
Змикáються / зíмкну́ться лáви (ряди́) *див.* змикáтися (3)
САВÓЙСЬКИЙ
савóйська
△ Савóйська капу́ста *див.* капу́ста (6)
САД
сад
Зимóвий сад *див.* сад
Зоологíчний парк (сад, *рідше* садóк) *див.* парк
САДÓК[1]
садóк
Зоологíчний парк (сад, *рідше* садóк) *див.* парк
САЖÉННИЙ
сажéнного
◇ Сажéнного зрóсту (рóсту) *див.* зрíст (4)
СÁЛО
сáло
◇ Знáє кíшка (ки́ця), чиé сáло з'їла <Знáє кіт (котя́ра), чиé сáло з'їв> *див.* кíшка
сáлом
◇ На мíсці злóчину спіймáти (зловúти, застáти *і т. ін.)* <Зловúти, як (мов, ніби *і т. ін.)* котá над сáлом> *див.* спіймáти
САМ
сам
◇ Сам (самá, самó *і т. ін.)* [ніби] до рук (у ру́ки) йде *див.* сам
◇ Сам чорт (чортя́ка, біс, сатанá) нóгу (нóги) зломить (влóмить, зламáє *і т. ін.) див.* чорт
◇ Як (кудú, колú *і т. ін.)* [сам (самá, самí *і т. ін.)*] знáєш (знáєте) *див.* знáти (45)
самá
◇ Сам (самá, самó *і т. ін.)* [ніби] до рук (у ру́ки) йде *див.* сам
◇ Тíльки (самá, *рідко* однá) снасть [зробúлася (стáла, зостáлася *і т. ін.)*] *див.* снасть
◇ Як (кудú, колú *і т. ін.)* [сам (самá, самí *і т. ін.)*] знáєш (знáєте) *див.* знáти (45)

самí
Зостáлися самí спóгади *див.* зоставáтися (2)
◇ Самí ву́ха та зу́би *див.* ву́хо (22)
◇ Як (кудú, колú *і т. ін.)* [сам (самá, самí *і т. ін.)*] знáєш (знáєте) *див.* знáти (45)
самíй
◇ Самóму (самíй) себé не знáти *див.* знáти (43)
самó
◇ Сам (самá, самó *і т. ін.)* [ніби] до рук (у ру́ки) йде *див.* сам
самóму
◇ До чóрта (дíдька) в зу́би <[Самóму] чóртові (чóрту) в зу́би> *див.* чорт
◇ Лíзти чóртові (чóрту) на рóги (в зу́би) <Лíзти (наскóчити) самóму чóртові на рóги> *див.* лíзти
◇ Самóму (самíй) себé не знáти *див.* знáти (43)
СÁМИЙ
сáмих
◇ Промóкнути (змóкнути) до нúтки (до нúточки, до сорóчки, до [сáмих] сорочóк) *див.* промокáти[1]
сáмої
◇ Бідá (гóре) гне (пригинáє) / пригнé [до [сáмої] землí] *див.* бідá[1] (1)
◇ Від (од) [сáмої] зорí *див.* зоря́ (7)
◇ До [сáмої] зорí <До зірóк> *див.* зоря́ (9)
САМОРÓСЛИЙ
самoрóсла
Саморóсла земля́ *див.* земля́ (4)
САНÁЦІЯ
санáція
△ Кáрна санáція *див.* санáція
САНІТÁРНИЙ
санітáрний
△ Індивідуáльний (санітáрний, перев'я́зувальний *і т. ін.)* пакéт *див.* пакéт
Санітáрний (медúчний) інстру́ктор *див.* інстру́ктор (1)
САНІТÁРНО-ЗАХИСНИЙ
санітáрно-захиснá
Санітáрно-захиснá зóна *див.* зóна (4)
САТАНÁ
сатанá
◇ Сам чорт (чортя́ка, біс, сатанá) нóгу (нóги) зломить (влóмить, зламáє *і т. ін.) див.* чорт
СВÁРКА
свáрку
Вступáти (захóдити, вхóдити *і т. ін.)* / вступúти (зайтú, ввійтú *і т. ін.)* у суперéчку (в свáрку) <Ітú / пітú на суперéчку (на свáрку)> <Завóдити / завестú суперéчку (свáрку)> *див.* вступáти[1] (4)
СВÉКОР
свéкор
◇ Збирáтися (поспішáти, квáпитися), як свéкор пелюшóк (пелюшкú) прáти *див.* збирáтися (6)
СВИНЯ́
свúні
◇ Як свúні з черéди йтúмуть *див.* свиня́
свиня́
△ Йоркшúрська свиня́ *див.* свиня́

СВІДÓМІСТЬ

свідóмість

◊ Згуби́ти (погуби́ти) рóзум (тя́му, свідóмість *і т. ін.)* *див.* згуби́ти (3)

свідóмості

◊ Зника́ти / зни́кнути зі свідóмості (з пáм'яті) *див.* зника́ти (2)

СВІЙ

свій

Закі́нчи́ти [своє́ земне́] життя́ (свій вік) *див.* закі́нчувати (1)

◊ Закóпувати (зарива́ти) / закопа́ти (зари́ти) [у зéмлю] свій тала́нт *див.* закóпувати (2)

Іти́ / піти́ на свій хліб (свогó хлі́ба шука́ти) *див.* іти́ (26)

Роби́ти / зроби́ти [свій] внéсок *див.* внéсок (1)

свогó

◊ Відігрі́ти (ви́гріти, ви́годувати) / відігріва́ти змію́ (гадю́ку) бі́ля (кóло) [свогó] сéрця (за пáзухою) *див.* відігріва́ти (2)

◊ Зла́зити зі свогó кóника *див.* зла́зити[1] (3)

Іти́ / піти́ на свій хліб (свогó хлі́ба шука́ти) *див.* іти́ (26)

◊ Іти́ / піти́ прóти влáсного (свогó) сумлі́ння (прóти влáсної (своє́ї) сóвісті) *див.* іти́ (115)

◊ Придéржати / придéржувати язи́к ([свогó] язика́) [за зуба́ми] *див.* придéржувати

◊ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (здéржати) слóво <Дотри́мувати (додéржувати) / дотри́мати (додéржати) [свогó] слóва> <Дотри́муватися (держа́тися, додéржуватися) / дотри́матися (додéржатися) [свогó] слóва> *див.* трима́ти

своє́

Закі́нчи́ти [своє́ земне́] життя́ (свій вік) *див.* закі́нчувати (1)

◊ Зна́ти своє́ мі́сце *(зневажл.* сті́йло) *див.* зна́ти (21)

◊ Знахóдити / знайти́ своє́ мі́сце *див.* знахóдити (9)

◊ Знóву (знов) за своє́ (своє́ї) *див.* свій

Зра́джувати / зра́дити своє́ слóво *(рі́дко* своє́му слóву) *див.* зра́джувати (1)

◊ Лама́ти (порýшувати) / злама́ти (полама́ти, порýшити) [своє́] слóво *див.* лама́ти

◊ Роби́ти / зроби́ти своє́ [ді́ло] *див.* роби́ти

своє́ї

◊ Знóву (знов) за своє́ (своє́ї) *див.* свій

◊ Іти́ / піти́ прóти влáсного (свогó) сумлі́ння (прóти влáсної (своє́ї) сóвісті) *див.* іти́ (115)

Не зра́джувати / не зра́дити своє́ї натýри (вдáчі) *див.* зра́джувати (3)

своє́му

Зра́джувати / зра́дити своє́ слóво *(рі́дко* своє́му слóву) *див.* зра́джувати (1)

своє́ю

Зловжива́ти [своє́ю] влáдою *див.* зловжива́ти (1)

◊ Зрóшувати / зроси́ти (скропи́ти) [влáсною (своє́ю)] крóв'ю зéмлю (шлях) *див.* зрóшувати (2)

◊ Іти́ / піти́ своє́ю дорóгою *див.* іти́ (117)

◊ Іти́ своє́ю чéргою *див.* іти́ (132)

свої́

◊ Бра́ти (забира́ти, перехóплювати *і т. ін.)* / взя́ти (забра́ти, перехопи́ти *і т. ін.)* ініціати́ву [до свої́х рук (у свої́ рýки)] *див.* бра́ти (126)

◊ Виклада́ти / ви́класти [свої́] ка́рти *див.* виклада́ти (2)

◊ Зда́ний на свої́ [влáсні] си́ли *див.* зда́ний[1] (2)

◊ Змі́ря́ти (змі́рювати) / змі́ряти (змі́рити) свої́ си́ли *див.* змі́ря́ти (1)

◊ Лупи́ти [свої́] óчі (баньки́, бáлухи, зі́ньки) *див.* лупи́ти

◊ Оберта́ти / оберну́ти [свої́] óчі (пóгляд, зóри *і т. ін.)* *див.* оберта́ти

◊ Показа́ти / *рі́дко* покáзувати [свої́] зýби (рóги, пáзурі) *див.* покáзувати

◊ Розкида́ти / розки́нути свої́ здóгади *див.* розкида́ти[2]

свої́й

◊ Залиша́тися *(рі́дко* зостава́тися) / зали́шитися *(рі́дко* зоста́тися) при свої́й дýмці *див.* залиша́тися (5)

Зосерéджувати / зосерéдити у свої́й осóбі (у собі́) *див.* зосерéджувати (1)

◊ Карбува́ти в [свої́й] пáм'яті (тя́мці) *див.* карбува́ти (1)

свої́м

◊ Зрóшувати / зроси́ти [свої́м] пóтом зéмлю *див.* зрóшувати (1)

◊ Іти́ / піти́ свої́м три́бом *див.* іти́ (118)

◊ Обпіка́ти (обпáлювати, опіка́ти *і т. ін.)* / обпекти́ (обпали́ти, опекти́ *і т. ін.)* [свої́м] пóглядом (очи́ма, зóром) *див.* обпіка́ти

◊ Ороша́ти / ороси́ти [свої́м] пóтом зéмлю *див.* ороша́ти

свої́ми

◊ Назива́ти / назва́ти рéчі ї́х (ї́хніми, свої́ми, влáсними *і т. ін.)* імена́ми *див.* назива́ти

свої́х

◊ Бра́ти (забира́ти, перехóплювати *і т. ін.)* / взя́ти (забра́ти, перехопи́ти *і т. ін.)* ініціати́ву [до свої́х рук (у свої́ рýки)] *див.* бра́ти (126)

свою́

◊ Накида́ти (наклада́ти, надіва́ти *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмó (пéтлю) [на [свою́] ши́ю (на карк, на сéбе)] *див.* накида́ти[2]

СВІТ[1]

світ

◊ Ні (чи) світ ні (чи) зоря́ *див.* світ[1]

◊ Ще й на світ не зорі́ло *див.* зорі́ти (1)

СВІТ[2]

світ

◊ [Аж *(рі́дко* бі́лий)] світ крýтиться (вéрнеться, макі́триться, колиха́ється, іде́) / закрути́вся (заверті́вся, замакі́трився, заколиха́вся, пішóв) óбертом (перéкидом, перéкидьки, хóдором *і т. ін.)* [в оча́х (пéред очи́ма)] *див.* світ[2]

Виї́жджа́ти (ї́здити) в світ *див.* виї́жджа́ти (1)

◊ Займа́тися *(рі́дко* завóдитися, здійма́тися) / зайня́тися *(рі́дко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.)* *див.* займа́тися[2] (1)

◊ З'явля́тися (появля́тися) / з'яви́тися (появи́тися) на світ *див.* з'явля́тися (2)

◊ Іти́ (йти) / піти́ (пода́тися) у [ширóкий] світ (в світи́, в світа́) *див.* іти́ (65)

◊ Іти́ (перехóдити) / піти́ (перейти́) на той світ *див.* іти́ (75)

◊ Іти́ / піти́ світ за́ очі *див.* іти́ (116)

◊ Світ зів'я́в *див.* світ[2]

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* [вдрýге (знóву)] на світ народи́тися *див.* нарóджуватися

сві́та

◊ [Аж (хоч, геть)] на край сві́ту (сві́та, *рі́дко* землі́) *див.* край[1]

◊ Згла́дити / зглáджувати зі сві́ту (сві́та) *див.* зглáджувати (1)

◊ Згла́дитися зі (зо, з) сві́ту (сві́та) *див.* зглáджуватися (1)

◊ Згуби́ти з сві́ту (з сві́та) *див.* згуби́ти (1)

◊ Зжива́ти / зжи́ти зі сві́ту *(рі́дко* зі сві́та) *див.* зжива́ти (1)

◊ Іти́ (йти) / піти́ (пода́тися) у [ширóкий] світ (в світи́, в світа́) *див.* іти́ (65)

світи́

◊ Іти́ (йти) / піти́ (пода́тися) у [ширóкий] світ (в світи́, в світа́) *див.* іти́ (65)

сві́ті

◊ Хай *(заст.* най) йомý (ї́й, ї́м) лéгко згада́ється на ті́м сві́ті *див.* зга́дуватися (1)

сві́ту

◊ [Аж (хоч, геть)] на край сві́ту (сві́та, *рі́дко* землі́) *див.* край[1]

◊ Звóдити (зганя́ти) / звести́ (зігна́ти) зі сві́ту *див.* звóдити (17)

◊ Згла́дити / зглáджувати зі сві́ту (сві́та) *див.* зглáджувати (1)

◊ Згла́дитися зі (зо, з) сві́ту (сві́та) *див.* зглáджуватися (1)

◊ Згуби́ти з сві́ту (з сві́та) *див.* згуби́ти (1)

◊ Зжива́ти / зжи́ти зі сві́ту *(рі́дко* зі сві́та) *див.* зжива́ти (1)

◊ Зника́ти (щеза́ти) / зни́кнути (щéзнути) зі сві́ту *див.* зника́ти (4)

◊ Іти́ / піти́ з [цьóго (сьогó)] сві́ту *див.* іти́ (88)

◊ По сві́ту (по землі́) ходи́ти *див.* ходи́ти

СВІТИ́ТИ

світи́ти

◊ Світи́ти зуба́ми *див.* світи́ти

СВІ́ТЛО[1]

сві́тлі

◊ У [íншому, новóму *і т. ін.*] сві́тлі *див.* сві́тло[1]

СВІТОВИ́Й[1]

світові́й

Від світові́ї зорі́ до вечі́рньої *див.* зоря́ (1)

До зорі́ світові́ї *див.* зоря́ (2)

СВІ́ЧКА

свічка́ми

◊ [Вдень] з вогнéм (зі сві́чкою, зі свічка́ми) не знайдéш (не знайти́) *див.* знахóдити (3)

сві́чкою

◊ [Вдень] з вогнéм (зі сві́чкою, зі свічка́ми) не знайдéш (не знайти́) *див.* знахóдити (3)

◊ [І] чорт із сві́чкою не зна́йде *див.* чорт

◇ Хоч удéнь із свíчкою шукáй [– не знáйдеш] *див.* шукáти
СВЯТИ́Й
святá
Íстинна (святá, сýща, чи́ста, чистíсінька, щи́ра, сýта) прáвда *див.* прáвда
◇ Нехáй (хай) менé [святá] земля́ при́йме *див.* земля́ (27)
◇ Побúла б менé святá земля́ *див.* земля́ (29)
святи́й
◇ Бог *(рíдко* Біг, Госпóдь) [йогó (їх, тебé *і т. ін.)*] [святи́й] знáє (зна, вíдає, вíда) *див.* бог (13)
◇ Святи́й [йогó] знáє *див.* святи́й
СВЯТКИ́
святки́
Зелéні святá (святки́) *див.* свя́то[1]
СВЯ́ТО[1]
свя́тá
Зелéні святá (святки́) *див.* свя́то[1]
СВЯЩÉННИЙ
свящéнна
Свящéнна істóрія *див.* істóрія (3)
СЕБÉ
до сéбе
◇ Прикóвувати / прикувáти [до сéбе] óчі (зір) *див.* прикóвувати
◇ Притягáти (притя́гувати) [до сéбе] óчі (пóгляд, зір *і т. ін.)* *див.* притягáти
[Сирá] земля́ [до сéбе] прибрáла / прибéрé *див.* земля́ (5)
себé
◇ Давáти / дáти себé знáти (взнаки́) *див.* давáти (95)
◇ Здéржувати / здéржати себé *див.* здéржувати (2)
Здолáти себé *див.* здолáти (1)
◇ Зживáти / зжи́ти себé *див.* зживáти (2)
◇ Знахóдити / знайти́ себé *див.* знахóдити (10)
◇ Зня́ти (ски́нути) і (та) віддáти / віддавáти [остáнню] сорóчку [з сéбе] *див.* знімáти (15)
Зрáджувати / зрáдити себé *див.* зрáджувати (2)
◇ Ї́сти немóв не в сéбе *див.* ї́сти (10)
Катувáти себé *див.* катувáти (1)
◇ Лови́ти / злови́ти *(рíдше* упіймáти, піймáти *і т. ін.)* себé на дýмці *див.* лови́ти
◇ Лови́ти / злови́ти себé *див.* лови́ти
◇ Накидáти (накладáти, надівáти *і т. ін.)* / наки́нути (наклáсти, надíти *і т. ін.)* ярмó (петлю́) [на [своюˊ] ши́ю (на карк, на сéбе)] *див.* накидáти[2]
◇ Óчі вбирáють [в сéбе] <Зір (пóгляд) вбирáє [в сéбе]> *див.* óко[1]
◇ Прикóвувати / прикувáти [до сéбе] óчі (зір) *див.* прикóвувати
◇ Притягáти (притя́гувати) [до сéбе] óчі (пóгляд, зір *і т. ін.)* *див.* притягáти
◇ Самóму (самíй) себé не знáти *див.* знáти (43)
[Сирá] земля́ [до сéбе] прибрáла / прибéрé *див.* земля́ (5)
собí
◇ Добувáти (здобувáти) / добýти (здобýти) [собí] лáврів (лáври) *див.* добувáти (4)
◇ Здавáти / здáти собí спрáву *див.* здавáти (8)
◇ Знáти по собí *див.* знáти (19)
◇ Знáти собí цінý *див.* знáти (22)
◇ Знахóдити / знайти́ [собí] рáду *див.* знахóдити (12)
◇ Знахóдити / знайти́ [собí, тобí] притýлок (пристанóвище, при́хисток *і т. ін.)* *див.* знахóдити (11)
Зосерéджувати / зосерéдити у своїй осóбі (у собí) *див.* зосерéджувати (1)
◇ Зроби́ти (створи́ти) / роби́ти (створювати, твори́ти) [собí] куми́ра (куми́ром) *див.* зроби́ти (16)
Зупиня́ти на собí óчі (óко) *див.* зупиня́ти (3)
◇ Іди́ [собí] до чóрта (до бíса, до дíдька, до ли́ха, к бíсу, к чóрту, під три чорти́ *і т. ін.)* *див.* іти́ (52)
◇ Іди́ [собí] з Бóгом *див.* іти́ (53)
◇ Іди́ [собí] к бíсовому бáтькові (к нечи́стій мáтері) *див.* іти́ (54)
◇ Іди́ [собí] на всі чоти́ри вíтри (на чоти́ри бóки) *див.* іти́ (55)
◇ Ї́сти собí сéрце <Картáтися сéрцем> *див.* ї́сти (12)
◇ Ламáти / зламáти (поламáти) [собí] язи́к (язикá) *див.* ламáти
◇ Нагрівáти / нагрíти *(рíдше* зігрíти) [собí] мíсце *див.* нагрівáти
◇ Не давáти (не дозволя́ти) / не дáти (не дозвóлити) наплювáти (плю́нути) [собí] в кáшу (в борщ) *див.* давáти (185)
Не знáти (не мáти, не давáти собí) спóкóю (покóю, супокóю) *див.* знáти (4)
◇ Не знахóдити / не знайти́ [собí] мíсця *див.* знахóдити (18)
◇ Теребúти [собí] зýби *див.* теребúти
собóю
◇ Не почувáти землí під собóю *див.* почувáти
◇ Не чýти (не відчувáти) землí під собóю (під ногáми) *див.* чýти
Роби́ти / зроби́ти зуси́лля над собóю *див.* роби́ти
СЕЗÓННИЙ
сезóнна
△ Сезóнна зни́жка *див.* зни́жка (3)
СЕЙ
сьогó
◇ Іти́ / піти́ з [цьогó (сьогó)] свíту *див.* іти́ (88)
СÉЛЬТЕРСЬКИЙ
сéльтерська
△ Зéльтерська (сéльтерська, *розм.* зéльська) водá *див.* водá (33)
СЕЛЯНИ́Н
селя́ни
△ Зобов'я́зані селя́ни *див.* селяни́н
Казéнні селя́ни *див.* селяни́н
СЕМАНТИ́ЧНИЙ
семанти́чний
△ Семанти́чний ідеалíзм *див.* ідеалíзм (2)
СЕМИМИ́ЛЬНИЙ
семими́льними
◇ Семими́льними крóками йти (просувáтися, ступáти *і т. ін.)* *див.* іти́ (154)
СÉНСОРНИЙ
сéнсорна
△ Сéнсорна інформáція *див.* інформáція (4)
СЕРÉДИНА
серéдина
◇ Золотá серéдина (серéдинка) *див.* серéдина
СЕРÉДИНКА
серéдинка
◇ Золотá серéдина (серéдинка) *див.* серéдина
СЕРÉДНІЙ
серéдня
△ Серéдня ваговá категóрія <Серéдня вагá> *див.* категóрія (7)
СÉРЦЕ
сердéць
◇ Знахóдити (утóптувати) / знайти́ (утоптáти) стéжку (стежки́, стéжечку) до сéрця (до душí, до сердéць, до душ) *див.* знахóдити (16)
сéрце
◇ [Важки́й] кáмінь дáвить дýшу (на сéрце) *див.* кáмінь (8)
◇ Дави́ти кáменем <Дави́ти кáменем [на] грýди (сéрце)> *див.* дави́ти (2)
Завойóвувати (здобувáти) / завоювáти (здобýти) сéрце *див.* завойóвувати (1)
◇ Зганя́ти (згóнити) / зігнáти злість (зло, досáду, сéрце *і т. ін.)* *див.* зганя́ти (1)
◇ Згнітúвши сéрце *див.* згнíчувати (1)
◇ Здéржувати / здéржати сéрце *див.* здéржувати (3)
◇ Зігрівáти (зогрівáти) / зігрíти (зогрíти) сéрце (дýшу) *див.* зігрівáти (1)
◇ Зривáти / зірвáти злість (зло, сéрце *і т. ін.)* *див.* зривáти[1] (4)
◇ Зрýшити сéрце (дýшу) *див.* зрýшувати (2)
◇ Ї́сти собí сéрце <Картáтися сéрцем> *див.* ї́сти (12)
◇ Кáменем лягти́ (упáсти) на сéрце (на сéрці) *див.* лягáти
◇ Кáмінь ліг (камíння ляглó) на сéрце *див.* кáмінь (12)
◇ Кам'янé (камíнне) сéрце *див.* сéрце
◇ На сéрце мов (немóв, нáче *і т. ін.)* хто кáмінь навернýв *див.* хто[1]
◇ Сéрце йóйкнуло *див.* сéрце
◇ Сéрце кáже (казáло, підкáзує *і т. ін.)* / скáже (сказáло, підказáло *і т. ін.)* *див.* сéрце
◇ Сéрце кáменем лежи́ть *див.* сéрце
◇ Сéрце кам'янíє (каменíє) / скам'янíло (скаменíло) *див.* сéрце
◇ Сéрце не кáмінь *див.* сéрце
◇ Тяжки́й (важки́й) кáмінь ліг (упáв, звали́вся) на грýди (на дýшу, на сéрце) *див.* кáмінь (18)
◇ Щи́ра (золотá) душá <Щи́ре (золотé) сéрце> *див.* душá (81)
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* кáмінь ліг на дýшу (на сéрце) *див.* кáмінь (21)
сéрцем
◇ Ї́сти собí сéрце <Картáтися сéрцем> *див.* ї́сти (12)
сéрці
◇ Кáменем лягти́ (упáсти) на сéрце (на сéрці) *див.* лягáти

◊ Лежа́ти [важки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́) *див.* лежа́ти
се́рця
◊ Відігрі́ти (ви́гріти, ви́годувати) / відігріва́ти змію́ (гадю́ку) біля (ко́ло) [свого́] се́рця (за па́зухою) *див.* відігріва́ти (2)
◊ Здави́ло (здуши́ло) ко́ло се́рця *див.* зда́влювати (2)
◊ Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́) *див.* здійма́ти (3)
◊ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити (16)
◊ Іти́ від се́рця *див.* іти́ (60)
◊ Іти́ (*рі́дко* похо́дити) з глибини́ душі́ (се́рця) *див.* іти́ (128)
△ Ішемі́чна хворо́ба се́рця *див.* хворо́ба
◊ Ка́менем (ка́мнем) з се́рця спасти *див.* спада́ти
◊ Ка́мінь із се́рця скоти́вся *див.* ка́мінь (11)
◊ Лу́снути зі зло́сті (з се́рця) *див.* лу́снути
◊ Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти *і т. ін.)* *див.* фі́бра
СИДІ́ТИ
сиди́ть
◊ Злидень на зли́дневі сиди́ть (сиді́в), злиднем поганя́є (поганя́в) *див.* зли́день (1)
сиді́в
◊ Зли́день на зли́дневі сиди́ть (сиді́в), зли́днем поганя́є (поганя́в) *див.* зли́день (1)
сиді́ти
◊ Сиді́ти ка́менем (пенько́м, кря́чкою *і т. ін.)* *див.* сиді́ти
Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.)*, як (мов, ні́би *і т. ін.)* прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти
СИДНЯ́
си́дні
◊ Не зна́ти си́дні за ле́жнею *див.* зна́ти (39)
СИ́ЛА
сил
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] стара́нь (зуси́ль, сил, *рі́дше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)
си́ла
Здоро́в'я (си́ла) не слу́жить *див.* служи́ти
△ Си́ла іне́рції *див.* си́ла
Си́ли (си́ла) зра́джують (зра́джує) / зра́дять (зра́дить) *див.* си́ла
си́лами
Спі́льними (об'є́днаними) зуси́ллями (си́лами, турбо́тами *і т. ін.)* *див.* зуси́лля (3)
си́ли
◊ Зда́ний на свої́ [вла́сні] си́ли *див.* зда́ний[1] (2)
◊ Зміря́ти (змі́рювати) / змі́ряти (змі́рити) свої́ си́ли *див.* зміря́ти (1)
◊ Покла́сти си́ли (си́лу, здоро́в'я) *див.* положи́ти
Си́ли (си́ла) зра́джують (зра́джує) / зра́дять (зра́дить) *див.* си́ла
си́лі
◊ Хто з ним (з не́ю, з ни́ми *і т. ін.)* зрівня́ється си́лою (в си́лі, красо́ю, в красі́ *і т. ін.)* *див.* хто[1]
си́лою
◊ Зна́тися з чорта́ми (нечи́стою си́лою, нечи́стим) *див.* зна́тися (2)
◊ Хто з ним (з не́ю, з ни́ми *і т. ін.)* зрівня́ється си́лою (в си́лі, красо́ю, в красі́ *і т. ін.)* *див.* хто[1]
си́лу
◊ Зна́ти (тя́мити) си́лу *див.* зна́ти (24)
◊ Положи́ти си́ли (си́лу, здоро́в'я) *див.* положи́ти
СИЛЬЦЕ́
сильце́
◊ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.)* в тене́та (в лабе́ти, у па́стку, в петлю́, в хому́т, у сильце́, в капка́н, в ярмо́, у павути́ну *і т. ін.)* *див.* попада́ти
СИМЕТРІ́Я
симетрі́я
△ Калібрува́льна симетрі́я *див.* симетрі́я
СИН
син
◊ Вра́жий (су́чий, чо́ртів, і́родів *і т. ін.)* син *див.* син
СИНОПТИ́ЧНИЙ
синопти́чна
△ Синопти́чна ка́рта *див.* ка́рта (8)
СИ́НТАКСИС
си́нтаксис
△ Істори́чний си́нтаксис *див.* си́нтаксис
СИ́ПАТИ
си́пати
◊ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) і́скрами (і́скри) [з оче́й] *див.* си́пати
СИ́ПАТИСЯ
си́палися
◊ Щоб [аж] і́скри си́палися *див.* і́скра (4)
си́плються
◊ [Аж] і́скри (і́скорки) з оче́й си́плються (летя́ть, ска́чуть *і т. ін.)* / поси́пались (сипну́ли, полеті́ли, поскака́ли, скакну́ли *і т. ін.)* *див.* і́скра (1)
СИПНУ́ТИ
сипну́ли
◊ [Аж] і́скри (і́скорки) з оче́й си́плються (летя́ть, ска́чуть *і т. ін.)* / поси́пались (сипну́ли, полеті́ли, поскака́ли, скакну́ли *і т. ін.)* *див.* і́скра (1)
сипну́ти
◊ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) і́скрами (і́скри) [з оче́й] *див.* си́пати
СИПОНУ́ТИ
сипону́ти
◊ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) і́скрами (і́скри) [з оче́й] *див.* си́пати
СИРИ́Й
сира́
◊ Покри́й [мене́] сира́ земля́ *див.* покрива́ти
[Сира́] земля́ [до се́бе] прибра́ла / прибере́ *див.* земля́ (5)
◊ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.)* *див.* земля́ (30)
сирі́й
◊ Гни́ти в [сирі́й] землі́ *див.* гни́ти (1)
сиро́ю
◊ Із сиро́ю земле́ю повінча́тися *див.* повінча́тися
сиру́
◊ Іти́ (ляга́ти) / піти́ (лягти́) в [сиру́] зе́млю *див.* іти́ (68)
СИРІ́ТСЬКИЙ
сирі́тська
Сирі́тська зима́ *див.* зима́ (1)
СИРО́ВАТКА
сиро́ватки
△ Іму́нні сиро́ватки *див.* сиро́ватка
СИРОТА́
сирота́
◊ Каза́нська сирота́ *див.* сирота́
СИСТЕ́МА
систе́ма
△ Автоматизо́вана інформаці́йна систе́ма *див.* систе́ма
△ Імерсі́йна систе́ма *див.* систе́ма
△ Інерці́йна систе́ма ві́дліку *див.* систе́ма
△ Інформаці́йна систе́ма *див.* систе́ма
Картко́ва́ систе́ма *див.* систе́ма
△ Просапна́ систе́ма землеро́бства *див.* систе́ма
СИСТЕМАТИ́ЧНИЙ
систематичний
△ Системати́чний катало́г *див.* катало́г (3)
СИЧ
сич
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* інди́к (сич) *див.* інди́к (1)
СІДА́ТИ
сіда́ти
◊ Сіда́ти / сі́сти в калю́жу (в кало́шу) *див.* сіда́ти
◊ Сіда́ти / сі́сти ка́менем *див.* сіда́ти
СІКТИ́
сі́кти
◊ Цокоті́ти (цокота́ти, цо́кати, ля́скати, сі́кти *і т. ін.)* зуба́ми *див.* цокота́ти
СІЛЬ
сі́ллю
Зустріча́ти / зустрі́ти (зустрі́нути) [з] хлі́бом і сі́ллю *див.* зустріча́ти (1)
сіль
△ Кам'яна́ сіль *див.* сіль
◊ Сіль землі́ *див.* сіль
◊ Сіль тобі́ на язи́к [, печи́на в зу́би (у ві́чі)] *див.* сіль
со́лі
◊ Гото́вий з'ї́сти (проковтну́ти) без со́лі <З'ї́в би (проковтну́в би) без со́лі> *див.* гото́вий (2)
◊ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рі́дше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти (9)
СІЛЬСЬКОГОСПОДА́РСЬКИЙ
сільськогоспода́рські
Сільськогоспода́рські угі́ддя (зе́млі) *див.* угі́ддя
СІМ
сім
◊ За сім верст киселю́ ї́сти *див.* ї́сти (2)

◊ Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти *і т. ін.)* / зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.)* шку́ру (по три шку́ри, сім шкур *і т. ін.) див.* здира́ти (1)
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] чорт сім кіп горо́ху змолоти́в *див.* чорт

СІ́РИЙ
сі́рий
◊ Сі́рий кардина́л *див.* кардина́л[1] (1)

СІРКО́
сірка́
◊ Як у Сірка́ із зубі́в *див.* сірко́
сірко́ві
◊ Як соба́ці (сірко́ві, сірку́) му́ху з'ї́сти *див.* з'їда́ти (12)
сірку́
◊ Як соба́ці (сірко́ві, сірку́) му́ху з'ї́сти *див.* з'їда́ти (12)

СІ́СТИ
сів
◊ Бода́й ти ка́менем сів *див.* сіда́ти
сі́сти
◊ Не зна́ти, де ста́ти [сі́сти] *див.* зна́ти (32)
◊ Не зна́ти, на яки́й стіле́ць сі́сти *див.* зна́ти (37)
◊ Сіда́ти / сі́сти в калю́жу (в кало́шу) *див.* сіда́ти
◊ Сіда́ти / сі́сти ка́менем *див.* сіда́ти
сядь
◊ Хоч сядь та й ру́ки згорни́ *див.* сіда́ти

СІТЬ
сі́ті
◊ Лови́ти / пійма́ти (впійма́ти, злови́ти *і т. ін.)* в сі́ті *див.* лови́ти

СІ́ЧКА
сі́чку
◊ На капу́сту (на сі́чку, на ло́кшину *і т. ін.) див.* капу́ста (8)

СКА́ЗАНИЙ
ска́зано
Кому́ ска́зано / кажу́ *див.* ска́заний

СКАЗА́ТИ
ска́же
◊ Се́рце ка́же (каза́ло, підка́зує *і т. ін.)* / ска́же (сказа́ло, підказа́ло *і т. ін.) див.* се́рце
сказа́ло
◊ Се́рце ка́же (каза́ло, підка́зує *і т. ін.)* / ска́же (сказа́ло, підказа́ло *і т. ін.) див.* се́рце
ска́зано
◊ Ска́зано – зро́блено *див.* сказа́ти
сказа́ти
◊ Ні (ані́) в ка́зці сказа́ти (розказа́ти), ні (ані́) перо́м описа́ти ([не] списа́ти) *див.* сказа́ти
◊ [Ні] перо́м [не] списа́ти (описа́ти) [ні сло́вом не сказа́ти] <Ні перо́м списа́ть, ні змалюва́ть> *див.* спи́сувати

СКАЗИ́ТИСЯ
сказ́ився
◊ Бода́й (щоб, неха́й би *і т. ін.)* ти (він, вона́ *і т. ін.)* сказ́ився (скис, зслиз *і т. ін.)* <Сказ́ись (ски́сни, злсли́зни) ти> <Сказі́ться (ски́сніть, зсли́зніть) ви> *див.* сказ́итися
сказ́ись
◊ Бода́й (щоб, неха́й би *і т. ін.)* ти (він, вона́ *і т. ін.)* сказ́ився (скис, зслиз *і т. ін.)* <Сказ́ись (ски́сни, зсли́зни) ти> <Сказі́ться (ски́сніть, зсли́зніть) ви> *див.* сказ́итися
сказі́ться
◊ Бода́й (щоб, неха́й би *і т. ін.)* ти (він, вона́ *і т. ін.)* сказ́ився (скис, зслиз *і т. ін.)* <Сказ́ись (ски́сни, зсли́зни) ти> <Сказі́ться (ски́сніть, зсли́зніть) ви> *див.* сказ́итися

СКАКА́ТИ
скака́ти
◊ Скака́ти (іти́) по верха́х *див.* скака́ти
ска́чуть
◊ Аж зо́рі ска́чуть *див.* зоря́ (5)
◊ [Аж] і́скри (і́скорки) з оче́й си́пляться (летя́ть, ска́чуть *і т. ін.)* / поси́пались (сипну́ли, полеті́ли, поскака́ли, скакну́ли *і т. ін.) див.* і́скра (1)

СКАЛАМУ́ТИТИ
скаламу́тити
◊ Каламу́тити / скаламу́тити (закаламу́тити) во́ду *див.* каламу́тити (1)

СКАЛАТА́ТИ
скалата́ти
◊ Вік калата́ти / скалата́ти *див.* калата́ти (1)

СКА́ЛИТИ
ска́лити
◊ Ска́лити зу́би *див.* ска́лити

СКАМ'ЯНІ́ТИ
скам'яні́ло
◊ Се́рце кам'яні́є (камені́є) / скам'яні́ло (скамені́ло) *див.* се́рце

СКА́РГА
ска́рга
△ Касаці́йна ска́рга *див.* ска́рга

СКА́РЖИТИСЯ
ска́ржитися
Ска́ржитися на здоро́в'я *див.* ска́ржитися

СКИДА́ТИ
скида́ти
◊ Зніма́ти (здира́ти, скида́ти *і т. ін.)* / зня́ти (зде́рти, ски́нути *і т. ін.)* з оче́й полу́ду (лу́ду) *див.* зніма́ти (8)
Зніма́ти (скида́ти, здійма́ти) / зня́ти (ски́нути, здійня́ти) ша́пку (бриль, капелю́х *і т. ін.) див.* зніма́ти (6)
◊ Скида́ти (зніма́ти) / ски́нути (зня́ти) з рахівни́ці *див.* скида́ти
◊ Скида́ти / ски́нути о́ком (очи́ма, по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* скида́ти

СКИ́НУТИ
ски́нути
◊ Зніма́ти (здира́ти, скида́ти *і т. ін.)* / зня́ти (зде́рти, ски́нути *і т. ін.)* з оче́й полу́ду (лу́ду) *див.* зніма́ти (8)
Зніма́ти (скида́ти, здійма́ти) / зня́ти (ски́нути, здійня́ти) ша́пку (бриль, капелю́х *і т. ін.) див.* зніма́ти (6)
◊ Зня́ти (ски́нути) і (та) відда́ти / віддава́ти [оста́нню] соро́чку [з се́бе] *див.* зніма́ти (15)
◊ Ски́нути з не́ба (з небе́с) на зе́млю *див.* скида́ти
◊ Скида́ти (зніма́ти) / ски́нути (зня́ти) з рахівни́ці *див.* скида́ти
◊ Скида́ти / ски́нути о́ком (очи́ма, по́глядом, зо́ром *і т. ін.) див.* скида́ти

СКІ́ЛЬКИ
скі́льки
◊ Скі́льки о́ком ки́неш (кинь, доки́неш, згля́неш *і т. ін.) див.* ки́дати
◊ Скі́льки сяга́в / сягне́ зір (по́гляд, о́ко) *див.* зір (4)

СКІ́ПКА
скі́пки
◊ Не зду́жати й скі́пки підня́ти *див.* зду́жати (1)

СКЛАД[1]
склад
△ Склад зло́чину *див.* склад[1]

СКЛАД[2]
скла́ду
◊ Ні скла́ду, ні ла́ду, ні спе́реду, ні зза́ду *див.* склад[2]

СКЛАДА́ТИ
склада́ти
◊ Віддава́ти (відва́жувати, кла́сти, *заст.* поклада́ти, склада́ти) / відда́ти (відва́жити, скла́сти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] покло́н (укло́н) *див.* віддава́ти (25)
Дава́ти (склада́ти *і т. ін.)* / да́ти (скла́сти, зложи́ти *і т. ін.)* прися́гу *див.* дава́ти (18)
◊ Згорта́ти (склада́ти) / згорну́ти (скла́сти) ру́ки [на гру́дях] *див.* згорта́ти (2)
◊ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти (1)
◊ Склада́ти (злива́ти) / скла́сти (зли́ти) пеню́ *див.* склада́ти
Склада́ти *(рідше* держа́ти) / скла́сти *(рідше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти
Склада́ти / скла́сти зізна́ння *див.* склада́ти
◊ Склада́ти / скла́сти (зложи́ти) ла́пки (кри́льця) *див.* склада́ти
◊ Склада́ти / скла́сти *(рі́дко* зложи́ти) збро́ю *див.* склада́ти

СКЛА́ДЕНИЙ
скла́дений
△ Іменни́й [скла́дений] при́судок *див.* при́судок

СКЛА́СТИ
скла́вши
◊ Скла́вши (згорну́вши, спусти́вши *і т. ін.)* ру́ки *див.* склада́ти
скла́сти
◊ Віддава́ти (відва́жувати, кла́сти, *заст.* поклада́ти, склада́ти) / відда́ти (відва́жити, скла́сти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] покло́н (укло́н) *див.* віддава́ти (25)
Дава́ти (склада́ти *і т. ін.)* / да́ти (скла́сти, зложи́ти *і т. ін.)* прися́гу *див.* дава́ти (18)
◊ Згорта́ти (склада́ти) / згорну́ти (скла́сти) ру́ки [на гру́дях] *див.* згорта́ти (2)
◊ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти (1)
◊ [І] ці́ни не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <[І] ці́ни не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти

◊ Склада́ти (злива́ти) / скла́сти (зли́ти) пеню́ *див.* склада́ти

Склада́ти (*рідше* держа́ти) / скла́сти (*рідше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти

Склада́ти / скла́сти зізна́ння *див.* склада́ти

◊ Склада́ти / скла́сти (зложи́ти) ла́пки (кри́льця) *див.* склада́ти

◊ Склада́ти / скла́сти (*рідко* зложи́ти) збро́ю *див.* склада́ти

СКО́РИЙ

ско́рого

○ До [ско́рого, швидко́го, прие́много *і т. ін.*] поба́чення (*діал.* зоба́чення) *див.* поба́чення

СКОРО́МНО

скоро́мно

Ї́сти скоро́мно *див.* ї́сти (1)

СКО́СА

ско́са

◊ Погляда́ти ско́са (зи́зом, скри́ва *і т. ін.*) *див.* погляда́ти

СКОТИ́ТИСЯ

скоти́вся

◊ Ка́мінь із се́рця скоти́вся *див.* ка́мінь (11)

СКО́ЧИТИ

ско́чити

◊ Зрива́тися (зрина́ти, зліта́ти) / зірва́тися (зри́нути, злеті́ти, ско́чити) з язика́ (з уст, з губ) *див.* зрива́тися (4)

СКРА́ПЛЕНИЙ

скра́плений

△ Скра́плений (зрі́джений) газ *див.* газ[1] (10)

СКРА́Ю

скра́ю

◊ Моя́ ха́та скра́ю [, я нічо́го не зна́ю] *див.* ха́та

СКРЕ́ГІТ

скре́гіт

◊ Скре́гіт зубо́вний *див.* скре́гіт

СКРЕГНУ́ТИ

скрегну́ти

◊ Скрегота́ти (скреготі́ти, скри́гати, скрипі́ти *і т. ін.*) / заскрегота́ти (заскреготі́ти, скрегну́ти, скрегону́ти, скри́гнути, заскрипі́ти, скри́пнути *і т. ін.*) зуба́ми *див.* скрегота́ти

СКРЕГОНУ́ТИ

скрегону́ти

◊ Скрегота́ти (скреготі́ти, скри́гати, скрипі́ти *і т. ін.*) / заскрегота́ти (заскреготі́ти, скрегну́ти, скрегону́ти, скри́гнути, заскрипі́ти, скри́пнути *і т. ін.*) зуба́ми *див.* скрегота́ти

СКРЕГОТА́ТИ

скрегота́ти

◊ Скрегота́ти (скреготі́ти, скри́гати, скрипі́ти *і т. ін.*) / заскрегота́ти (заскреготі́ти, скрегну́ти, скрегону́ти, скри́гнути, заскрипі́ти, скри́пнути *і т. ін.*) зуба́ми *див.* скрегота́ти

СКРИ́ВА

скри́ва

◊ Погляда́ти ско́са (зи́зом, скри́ва *і т. ін.*) *див.* погляда́ти

СКРИ́ВДИТИ

скри́вдить

◊ Му́хи (пта́шки, *рідко* му́ху, пта́шку *і т. ін.*) не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити *і т. ін.*) *див.* зобиджа́ти (1)

СКРИ́ГАТИ

скри́гати

◊ Скрегота́ти (скреготі́ти, скри́гати, скрипі́ти *і т. ін.*) / заскрегота́ти (заскреготі́ти, скрегну́ти, скрегону́ти, скри́гнути, заскрипі́ти, скри́пнути *і т. ін.*) зуба́ми *див.* скрегота́ти

СКРИПІ́ТИ

скрипі́ти

◊ Скрегота́ти (скреготі́ти, скри́гати, скрипі́ти *і т. ін.*) / заскрегота́ти (заскреготі́ти, скрегну́ти, скрегону́ти, скри́гнути, заскрипі́ти, скри́пнути *і т. ін.*) зуба́ми *див.* скрегота́ти

скрипля́ть

◊ Зу́би скрипля́ть *див.* зуб (8)

СКРИ́ПНУТИ

скри́пнути

◊ Скрегота́ти (скреготі́ти, скри́гати, скрипі́ти *і т. ін.*) / заскрегота́ти (заскреготі́ти, скрегну́ти, скрегону́ти, скри́гнути, заскрипі́ти, скри́пнути *і т. ін.*) зуба́ми *див.* скрегота́ти

СКРОПИ́ТИ

скропи́ти

◊ Зро́шувати / зроси́ти (скропи́ти) [вла́сною (своє́ю)] кро́в'ю зе́млю (шлях) *див.* зро́шувати (2)

СКРУТИ́ТИ

скрути́ти

◊ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три поги́белі) *див.* гну́ти (6)

◊ Зігну́ти (скрути́ти) в бара́нячий ріг *див.* згина́ти (1)

◊ Скрути́ти (зверну́ти, злама́ти, *рідше* вкрути́ти) в'я́зи (карк, ши́ю) *див.* скру́чувати

Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.*) / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.*) ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати

СКРУ́ЧУВАТИ

скру́чувати

◊ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три поги́белі) *див.* гну́ти (6)

Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.*) / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.*) ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати

СКУ́ПЧЕННЯ

ску́пчення

△ Зо́ряні ску́пчення *див.* ску́пчення

СКУШТУВА́ТИ

скуштува́ти

◊ Діста́ти (з'ї́сти, спі́ймати, скуштува́ти *і т. ін.*) о́близня *див.* дістава́ти (11)

◊ Скуштува́ти гарбузо́вої ка́ші *див.* скуштува́ти

◊ Скуштува́ти ка́ші *див.* скуштува́ти

◊ Скуштува́ти (покуштува́ти) бере́зової ка́ші *див.* скуштува́ти

СЛА́ВА

сла́ви

Здобува́ти / здобу́ти недо́бру сла́ву (недо́брої сла́ви) *див.* здобува́ти (4)

сла́ву

Здобува́ти / здобу́ти недо́бру сла́ву (недо́брої сла́ви) *див.* здобува́ти (4)

Здобува́ти / здобу́ти сла́ву *див.* здобува́ти (6)

СЛАВЕ́ТНИЙ

славе́тну

◊ Вписа́ти /впи́сувати нову́ (золоту́, славе́тну *і т. ін.*) сторі́нку *див.* впи́сувати (2)

СЛИЗЬКИЙ

слизьки́й

◊ Слизьки́й карбо́ванець *див.* карбо́ванець (3)

СЛІД[1]

слід

◊ Іти́ (ступа́ти) / піти́ (ступи́ти) у слід *див.* іти́ (135)

слідá́х

◊ Іти́ / піти́ по гаря́чих слідá́х *див.* іти́ (113)

◊ Іти́ / піти́ слі́дом *за ким* (по слідá́х *чиїх*) *див.* іти́ (119)

сліди́

◊ Зми́лювати / змили́ти сліди́ *див.* зми́лювати[2] (2)

слі́дом

◊ Іти́ / піти́ слі́дом *за ким* (по слідá́х *чиїх*) *див.* іти́ (119)

слі́ду

◊ Зника́ти (щеза́ти, пропада́ти *і т. ін.*) / зни́кнути (ще́знути, пропа́сти *і т. ін.*) без слі́ду *див.* зника́ти (6)

◊ І слі́ду не лиши́лося (не зали́шилося, *рідко* не зоста́лося *і т. ін.*) *див.* лиша́тися

◊ Не знать і слі́ду *див.* зна́ти (41)

СЛІ́ДО́М

слідá́х

◊ Іти́ / піти́ слі́до́м *за ким* (по слідá́х *чиїх*) *див.* іти́ (119)

слідо́м

◊ Іти́ / піти́ слі́до́м *за ким* (по слідá́х *чиїх*) *див.* іти́ (119)

СЛІ́ДЧИЙ

слі́дчий

Слі́дчий ізоля́тор *див.* ізоля́тор (1)

СЛІПИ́Й

сліпе́

△ Сліпе́ зондува́ння *див.* зондува́ння (1)

СЛОВЕ́ЧКО

слове́чка

Не зрони́ти ні (ані́, й) сло́ва (слове́чка, зву́ку) *див.* зрони́ти (2)

СЛО́ВО

слів

◊ У по́вному (по́внім) зна́ченні (розу́мінні) [цьо́го] сло́ва ([цих] слів) *див.* зна́чення (4)

сло́ва

○ До сло́ва ка́жучи *див.* каза́ти (1)

△ Зна́чення сло́ва *див.* зна́чення (1)

◊ Золоті́ слова́ *див.* сло́во

◊ З півсло́ва (з пе́ршого сло́ва) розумі́ти / зрозумі́ти *див.* розумі́ти

Не зрони́ти ні (ані́, й) сло́ва (слове́чка, зву́ку) *див.* зрони́ти (2)

Обду́мувати (проду́мувати) / обду́мати (проду́мати) ко́жне сло́во (зміст ко́жного сло́ва) *див.* обду́мувати
△ Перено́сне зна́чення сло́ва *див.* зна́чення (2)
△ Пря́ме́ зна́чення сло́ва *див.* зна́чення (3)
◊ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (здє́ржати) сло́во <Дотри́мувати (додє́ржувати) / дотри́мати (додє́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, додє́ржуватися) / дотри́матися (додє́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
◊ У по́вному (по́внім) зна́ченні (розумі́нні) [цьо́го] сло́ва ([цих] слів) *див.* зна́чення (4)
слова́ми
Вимальо́вувати (змальо́вувати) / ви́малювати (змалюва́ти) слова́ми *див.* вимальо́вувати (1)
І́ншими слова́ми *див.* сло́во
сло́ві
◊ Зимува́ти на ко́жному (ко́жнім) сло́ві *див.* зимува́ти (2)
◊ Лови́ти / пійма́ти (впійма́ти, злови́ти *і т. ін.)* на сло́ві *див.* лови́ти
◊ Помили́тися (змили́ти) на сло́ві (у сло́ві) *див.* помиля́тися
сло́во
◊ Здава́тися / зда́тися на сло́во *див.* здава́тися[1] (2)
Здобува́тися / здобу́тися на сло́во (на го́лос, на ві́дповідь *і т. ін.) див.* здобува́тися (1)
Зра́джувати / зра́дити своє́ сло́во *(рі́дко* своє́му сло́ву) *див.* зра́джувати (1)
Зрони́ти сло́во *див.* зрони́ти (1)
◊ Лама́ти (пору́шувати) / злама́ти (полама́ти, пору́шити) [своє́] сло́во *див.* лама́ти
Обду́мувати (проду́мувати) / обду́мати (проду́мати) ко́жне сло́во (зміст ко́жного сло́ва) *див.* обду́мувати
◊ Сло́во зго́ди *див.* сло́во
◊ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (здє́ржати) сло́во <Дотри́мувати (додє́ржувати) / дотри́мати (додє́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, додє́ржуватися) / дотри́матися (додє́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
сло́вом
Зга́дувати / згада́ти ли́хом (лихи́м сло́вом) *див.* зга́дувати (1)
Зга́дувати / згада́ти недо́брою па́м'яттю (недо́брим сло́вом) *див.* зга́дувати (2)
Зга́дувати / згада́ти *(рі́дше* спогада́ти) до́брим сло́вом *див.* зга́дувати (3)
◊ Зобов'я́зуватися / зобов'яза́тися сло́вом *див.* зобов'я́зуватися (1)
◊ [Ні] перо́м [не] списа́ти (описа́ти) [ні сло́вом не сказа́ти] <Ні перо́м списа́ть, ні змалюва́ть> *див.* спи́сувати
сло́ву
Зра́джувати / зра́дити своє́ сло́во *(рі́дко* своє́му сло́ву) *див.* зра́джувати (1)
СЛОВОСПОЛУ́ЧЕННЯ
словосполу́чення
△ Імення́ словосполу́чення *див.* словосполу́чення

СЛОН
слона́
◊ Роби́ти (роздува́ти, *рі́дко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рі́дко* ви́дути) з му́хи слона́ *(рі́дко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти
СЛУ́ЖБА
слу́жба
Інтенда́нтська слу́жба *див.* слу́жба
СЛУЖБО́ВИЙ
службо́ва
△ Службо́ва інформа́ція *див.* інформа́ція (5)
СЛУЖИ́ТИ
слу́жить
Здоро́в'я (си́ла) не слу́жить *див.* служи́ти
СЛУХ
слух
◊ Става́ти / ста́ти – слух і зір *див.* става́ти
СЛУХНЯ́НИЙ
слухня́не
Слухня́не знаря́ддя *див.* знаря́ддя (1)
СЛЬОЗА́
слізьми́
◊ Засіва́ти зе́млю слізьми́ (сльоза́ми) *див.* засіва́ти (2)
◊ Слізьми́ зли́тися *див.* злива́тися (1)
сльоза́ми
◊ Засіва́ти зе́млю слізьми́ (сльоза́ми) *див.* засіва́ти (2)
сльо́зи
◊ Залиша́ти *(рі́дко* зоставля́ти) / зали́шити *(рі́дко* зоста́вити) на сльо́зи *див.* залиша́ти (2)
◊ Зглянутися (ува́жити) на сльо́зи *див.* зглянутися (1)
Зма́хувати / змахну́ти сльозу́ (сльо́зи, сльози́нку) *див.* зма́хувати (1)
△ Зозу́лині сльо́зи *див.* сльоза́
Зупиня́ти (спиня́ти) / зупини́ти (спини́ти) сльо́зи (рида́ння) *див.* зупиня́ти (1)
сльозу́
Зма́хувати / змахну́ти сльозу́ (сльо́зи, сльози́нку) *див.* зма́хувати (1)
СЛЬОЗИ́НКА
сльози́нку
Зма́хувати / змахну́ти сльозу́ (сльо́зи, сльози́нку) *див.* зма́хувати (1)
СЛЮСА́РНИЙ
слюса́рний
△ Слюса́рний інструме́нт *див.* інструме́нт (6)
СМАК
смак
◊ Зна́ти (ма́ти, тя́мити) смак *див.* зна́ти (17)
◊ Знахо́дити (нахо́дити) / знайти́ (найти́) смак *див.* знахо́дити (15)
СМЕРДІ́ТИ
смерди́ть
◊ Па́хне (смерди́ть) землє́ю *див.* па́хнути
СМЕ́РТНИЙ
сме́ртна
Ка́мера сме́ртників <Сме́ртна ка́мера> *див.* ка́мера (1)
◊ Сме́ртна ка́ра *див.* ка́ра (1)
сме́ртної
◊ Під стра́хом [сме́ртної] ка́ри (сме́рті, покара́ння *і т. ін.) див.* страх[1]

СМЕ́РТНИК
сме́ртників
Ка́мера сме́ртників <Сме́ртна ка́мера> *див.* ка́мера (1)
СМЕРТЬ
сме́рті
◊ Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті *див.* іти́ (96)
◊ Під стра́хом [сме́ртної] ка́ри (сме́рті, покара́ння *і т. ін.) див.* страх[1]
смерть
◊ Іти́ / піти́ на смерть *див.* іти́ (109)
◊ Смерть найти́ (знайти́) *див.* смерть
сме́ртю
◊ Зустріча́тися / зустрі́тися зі сме́ртю [віч-на́-віч] *див.* зустріча́тися (2)
СМИЧКО́ВИЙ
смичко́ві
△ Смичко́ві стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (7)
СМІТНИ́К
смітни́к
◊ Викида́ти / ви́кинути на смітни́к істо́рії *див.* викида́ти (9)
СМІХ
сміх
◊ Бра́ти (підніма́ти, здійма́ти) / взя́ти (підня́ти, здійня́ти) на глум (на глу́зи, на глуз, на сміх, на кпи́ни, на кпин, *діал.* на кпи) *див.* бра́ти (128)
Зупиня́ти (спиня́ти) / зупини́ти (спини́ти) сміх *див.* зупиня́ти (2)
сміхом
◊ Подави́тися сміхом (ка́шлем, кри́ком *і т. ін.) див.* подави́тися
сміху
◊ Кача́тися від (зі) сміху (від ре́готу) *див.* кача́тися (1)
СМОКТА́ТИ
смокта́ти
Кури́ти (пали́ти, смокта́ти *і т. ін.)* лю́льку (калья́н, наргіле́ *і т. ін.) див.* кури́ти[1]
СМУ́ГА
сму́га
△ Злітна́ сму́га *див.* сму́га
△ Зустрі́чна сму́га *див.* сму́га
△ Приро́дна зо́на (сму́га) *див.* зо́на (16)
СНАГА́
снаги́
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] стара́нь (зуси́ль, сил, *рі́дше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)
СНАРЯ́Д
снаря́д
△ Землесо́сний снаря́д *див.* снаря́д
△ Землечерпа́льний снаря́д *див.* снаря́д
СНАСТЬ
снасть
◊ Ті́льки (сама́, *рі́дко* одна́) снасть [зроби́лася (ста́ла, зоста́лася *і т. ін.)*] *див.* снасть
СНІГ
сніг
Потрі́бно, як соба́ці п'я́та нога́ (як соба́ці здра́стуйте, як торі́шній сніг *і т. ін.) див.* потрі́бно
сні́гу
◊ [І] льо́ду (сні́гу [торі́шнього], кри́ги) се́ред (посе́ре́д) зими́ не ви́просиш *див.* випро́шувати (1)
◊ Сні́гу зимо́ю (посе́ре́д зими́, взи́мку) не діста́неш *див.* дістава́ти (15)

СНІП
сніп
◊ Змолоти́ти на сніп *див.* змоло́чувати (1)
СОБА́КА
соба́ка
◊ Зме́рзнути (зме́рзти), як соба́ка (пес, цу́цик) *див.* змерза́ти (2)
◊ Мов соба́ка, яки́й зірва́вся з це́пу *див.* соба́ка
соба́ки
◊ [І] соба́ки не їдя́ть *див.* соба́ка
соба́ку
◊ З'ї́сти соба́ку (во́вка, му́ху) *див.* з'їда́ти (4)
соба́ці
Потрі́бно, як соба́ці п'я́та нога́ (як соба́ці здра́стуйте, як торі́шній сніг *і т. ін.*) *див.* потрі́бно
◊ Як соба́ці (сірко́ві, сірку́) му́ху з'ї́сти *див.* з'їда́ти (12)
СОБІ́
собі́
◊ Знай собі́ *див.* зна́ти (15)
Іди́ (іді́ть) собі́ *див.* іти́ (3)
СОБО́Р
собо́р
△ Кафедра́льний собо́р *див.* собо́р
СО́ВІСТЬ
со́вісті
◊ Іти́ / піти́ про́ти вла́сного (свого́) сумлі́ння (про́ти вла́сної (своє́ї) со́вісті) *див.* іти́ (115)
со́вість
◊ Пора́ і честь (со́вість) зна́ти *див.* пора́
со́вістю
◊ Іти́ / піти́ на компромі́с із вла́сним сумлі́нням (вла́сною со́вістю) *див.* іти́ (97)
СО́ДА
со́да
△ Кальцино́вана со́да *див.* со́да
△ Каусти́чна со́да *див.* со́да
СОКИ́РА
соки́ру
◊ Знахо́дити / знайти́ соки́ру (соки́рку) під (за) ла́вкою *див.* знахо́дити (13)
◊ Підніма́ти (підійма́ти, здійма́ти, підно́сити *і т. ін.*) / підня́ти (підійня́ти, здійня́ти, піднести́ *і т. ін.*) збро́ю (меч, соки́ру *і т. ін.*) *див.* підніма́ти
СОКИ́РКА
соки́рку
◊ Знахо́дити / знайти́ соки́ру (соки́рку) під (за) ла́вкою *див.* знахо́дити (13)
СОЛДА́Т
солда́ти
Іти́ / піти́ в солда́ти *див.* іти́ (23)
СО́ЛОДКО
со́лодко
◊ Со́лодко з'ї́сти, п'я́но спи́ти, хоро́ше походи́ти *див.* з'їда́ти (10)
СОЛОМИ́НА
соломи́ни
◊ Ні зерни́ни ні пили́ни (ні соломи́ни) *див.* зерни́на (1)
СОЛО́М'ЯНИЙ
соло́м'яного
◊ Ка́зка про бі́лого (соло́м'яного, рябо́го) бичка́ *див.* ка́зка (4)

СОН[1]
сном
Сном знемогти́ся *див.* знемага́тися (1)
сну
◊ Не зна́ючи [ні] сну й [ні] відпочи́нку *див.* зна́ти (42)
сон
◊ Золоти́й сон *див.* сон[1]
◊ Кам'яни́й (камі́нний) сон *див.* сон[1]
На сон знемага́ти *див.* знемага́ти (2)
Сон знемага́є / знемі́г *див.* сон[1]
◊ Сон не йде на о́чі (в го́лову) *див.* сон[1]
◊ Сон тіка́є (злітає) / утік (злеті́в) [з оче́й] *див.* сон[1]
◊ Сон хи́лить (кло́нить, змо́рює *і т. ін.*) / змори́в (злами́в, поборо́в *і т. ін.*) *див.* сон[1]
СО́НЦЕ
со́нці
◊ Грі́ти зу́би на со́нці *див.* грі́ти (1)
СО́РОМ
со́ром
◊ Зми́ти кро́в'ю ганьбу́ (со́ром) *див.* змива́ти (1)
◊ Роби́ти / зроби́ти со́ром *див.* роби́ти
◊ Со́ром їсть (кри́є) о́чі *див.* со́ром
со́рому
◊ Без со́рому ка́зка *див.* ка́зка (3)
◊ Згоря́ти (згора́ти) / згорі́ти (спопелі́ти) від (з) со́рому *див.* згоря́ти (4)
◊ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти (34)
СОРО́ЧКА
соро́чки
◊ Залиши́тися (лиши́тися, *рі́дко* зоста́тися) без соро́чки (без штані́в) *див.* залиша́тися (7)
◊ Промо́кнути (змо́кнути) до ни́тки (до ни́точки, до соро́чки, до [са́мих] сорочо́к) *див.* промока́ти[1]
соро́чку
◊ Зніма́ти (стяга́ти) / зня́ти (стягти́) оста́нню соро́чку *див.* зніма́ти (14)
◊ Зня́ти (ски́нути) і (та) відда́ти / віддава́ти [оста́нню] соро́чку [з се́бе] *див.* зніма́ти (15)
сорочо́к
◊ Промо́кнути (змо́кнути) до ни́тки (до ни́точки, до соро́чки, до [са́мих] сорочо́к) *див.* промока́ти[1]
СО́ХНУТИ
со́хнути
◊ Со́хнути від зло́сті *див.* со́хнути
СОЦІАЛІСТИ́ЧНИЙ
соціалісти́чне
Соціалісти́чне змага́ння *див.* змага́ння (1)
соціалісти́чний
Соціалісти́чний інтернаціона́л *див.* інтернаціона́л (2)
СОЦІА́ЛЬНИЙ
соціа́льна
△ Соціа́льна інфраструкту́ра *див.* інфраструкту́ра (4)
соціа́льний
△ Соціа́льний інтеле́кт *див.* інтеле́кт (1)
СПАД[1]
спад
◊ Іти́ (зверта́ти) / піти́ (зверну́ти) на спад (*рі́дко* на спа́док) *див.* іти́ (64)

СПАДКО́ВИЙ
спадко́ва
△ Спадко́ва інформа́ція *див.* інформа́ція (6)
СПАДНИ́Й
спадна́
△ Спадна́ інтона́ція *див.* інтона́ція (2)
СПА́ДОК[1]
спа́док
◊ Іти́ (зверта́ти) / піти́ (зверну́ти) на спад (*рі́дко* на спа́док) *див.* іти́ (64)
СПАСТИ
спа́сти
◊ З'ї́хати (зсу́нутися, спа́сти *і т. ін.*) з глу́зду (з ро́зуму) *див.* з'їжджа́ти (1)
СПЕ́РЕДУ
спе́реду
◊ Ні скла́ду, ні ла́ду, ні спе́реду, ні ззаду *див.* склад[2]
СПИН
спи́ну
◊ Нема́ (нема́є, не було́) зупи́ну (впи́ну, спи́ну *і т. ін.*) *див.* нема́
◊ Не ма́ти (не зна́ти) спи́ну (впи́ну) *див.* ма́ти[2]
СПИ́НА
спи́ні
◊ [Аж] моро́з іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.*) *див.* моро́з
◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.*) *див.* моро́з
спи́ною
◊ [Аж] моро́з іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.*) *див.* моро́з
◊ Застава́тися / зоста́тися за спи́ною (поза́ду *і т. ін.*) *див.* застава́тися (3)
◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.*) *див.* моро́з
спи́ну
◊ Гну́ти (згина́ти) спи́ну (ши́ю, карк, хребе́т, хребта́ *і т. ін.*) *див.* гну́ти (7)
◊ За ши́ю (за спи́ну, за ко́мір *і т. ін.*) не ллє (не ка́пає) *див.* ли́ти
СПИНИ́ТИСЯ
спини́вся
◊ Затри́мується (зупиня́ється, спиня́ється) / затри́мався (зупини́вся, спини́вся) по́гляд *див.* по́гляд
спини́лася
Кров зупиня́ється (спиня́ється) / зупини́лася (спини́лася) *див.* кров
спини́тися
Зупиня́тися (спиня́тися) / зупини́тися (спини́тися) на півдоро́зі *див.* зупиня́тися (1)
Спини́тися (засти́гнути, зупини́тися) на півкро́ці *див.* спиня́тися

СПИНЯ́ТИ
спиня́ти
Затамóвувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затамувáти (зупини́ти, спини́ти) кров *див.* затамóвувати (1)
◊ Затри́мувати (зупиня́ти, спиня́ти) / затри́мати (зупини́ти, спини́ти) пóгляд (óчі) *див.* затри́мувати (3)
Зупиня́ти (спиня́ти) / зупини́ти (спини́ти) сльóзи (ридáння) *див.* зупиня́ти (1)
Зупиня́ти (спиня́ти) / зупини́ти (спини́ти) сміх *див.* зупиня́ти (2)
СПИНЯ́ТИСЯ
спиня́ється
◊ Затри́мується (зупиня́ється, спиня́ється) / затри́мався (зупини́вся, спини́вся) пóгляд *див.* пóгляд
Кров зупиня́ється (спиня́ється) / зупини́лася (спини́лася) *див.* кров
спиня́тися
Зупиня́тися (спиня́тися) / зупини́тися (спини́тися) на півдорóзі *див.* зупиня́тися (1)
СПИ́СОК
спи́сок
Іменни́й спи́сок *див.* спи́сок
СПИТÁТИ
спитáти
Питáти (питáтися) / спитáти на здорóв'я *див.* питáти
СПИ́ТИ
спи́ти
◊ Сóлодко з'ї́сти, п'я́но спи́ти, хорóше походи́ти *див.* з'їдáти (10)
СПІВÁТИ
співáти
◊ Співáти в íнший тон <Співáти інáкше (íнше, чужé *і т. ін.*)> *див.* співáти
СПІДЛÓБА
спідлóба
◊ Диви́тися (зи́ркати, позирáти *і т. ін.*) спідлóба *див.* диви́тися (14)
СПІЙМÁТИ
спіймáти
◊ Впіймáти (піймáти, спіймáти, злови́ти, застýкати *і т. ін.*) / лови́ти на гаря́чому *див.* упіймáти
◊ Дістáти (з'ї́сти, спіймáти, скуштувáти *і т. ін.*) óблизня *див.* діставáти (11)
◊ Лови́ти (брáти) / злови́ти (взя́ти, піймáти, спіймáти *і т. ін.*) на гачóк *див.* лови́ти
◊ Лови́ти / піймáти (спіймáти, злови́ти *і т. ін.*) пóгляд (*рíдше* óчі) *див.* лови́ти
◊ На мíсці злóчину спіймáти (злови́ти, застáти *і т. ін.*) <Злови́ти, як (мов, нíби *і т. ін.*) котá над сáлом> *див.* спіймáти
◊ Піймáти (спіймáти, злови́ти) / лови́ти хвили́ну (момéнт, ви́падок *і т. ін.*) *див.* піймáти
СПІ́ЛКА
спі́лки
◊ Іти́ / піти́ до спі́лки *див.* іти́ (85)
СПІ́ЛЬНИЙ
спі́льними
Спі́льними (об'є́днаними) зуси́ллями (си́лами, турбóтами *і т. ін.*) *див.* зуси́лля (3)
спі́льного
◊ Звóдити (привóдити) / звести́ (привести́) до спі́льного (одногó) знамéнника *див.* звóдити (22)
спі́льну
◊ Знахóдити / знайти́ спі́льну мóву *див.* знахóдити (14)
СПІ́ЛЬНІСТЬ
спі́льність
△ Зрýбна культýрно-істори́чна спі́льність *див.* зрýбний (1)
СПІРÁЛЬ
спірáль
△ Інфляці́йна спірáль *див.* спірáль
СПОВІ́ЛЬНЕНИЙ
спові́льнена
△ Помíрна (повзýча, спові́льнена) інфля́ція *див.* інфля́ція (4)
СПÓГАД
спóгади
Зостáлися самí спóгади *див.* зоставáтися (2)
СПОГАДÁТИ
спогадáти
Згáдувати / згадáти (*рíдше* спогадáти) дóбрим слóвом *див.* згáдувати (3)
СПОЖИВÁТИ
споживáйте
Споживáйте (спожи́йте) на здорóв'я! (здорóві!) *див.* споживáти
СПОЖИ́ВЧИЙ
спожи́вчих
△ Íндекс спожи́вчих цін <Íндекс інфля́ції> *див.* íндекс (4)
СПÓКІЙ
спóкій
Втрачáти / втрáтити (загуби́ти, згуби́ти) [свій] спóкій *див.* утрачáти
◊ Іти́ (відхóдити) / піти́ (віді́йти́) на спóкій (на спочи́нок) *див.* іти́ (61)
спóкої
Іди́ в спóкої *див.* іти́ (2)
спóкою
Не знáти (не мáти, не давáти собí) спóкою (пóкою, супóкою) *див.* знáти (4)
СПОЛУ́ЧНИЙ
сполу́чна
△ Сполу́чна (з'є́днувальна) ткани́на *див.* ткани́на
СПОПЕЛІ́ТИ
спопелі́ти
◊ Згоря́ти (згорáти) / згорі́ти (спопелі́ти) від (з) сóрому *див.* згоря́ти (4)
СПОПЕЛЯ́ТИ
спопеля́ти
◊ Спопеля́ти / спопели́ти очи́ма (зóром) *див.* спопеля́ти
СПОРАДИ́ЧНИЙ
споради́чний
△ Споради́чний зоб *див.* зоб (2)
СПОРТИ́ВНИЙ
спорти́вне
Спорти́вне змагáння *див.* змагáння (2)
спорти́вний
◊ Спорти́вний інтерéс *див.* інтерéс (4)
СПОТИКÁННЯ
спотикáння
◊ Кáмінь спотикáння *див.* кáмінь (14)
СПОЧИ́ВОК
спочи́вку
Не мáти (не знáти) спочи́нку (супочи́нку, спочи́вку) *див.* мáти[2]
спочи́вок
Іти́ / піти́ на спочи́нок (на спочи́вок) *див.* іти́ (27)
СПОЧИ́НОК
спочи́нку
Не мáти (не знáти) спочи́нку (супочи́нку, спочи́вку) *див.* мáти[2]
◊ Рýки [та нóги] не знáють (не знáли, не мáють, не мáли) спочи́нку *див.* рукá
спочи́нок
◊ Знайти́ кінéць (моги́лу, вíчний спочи́нок) *див.* знахóдити (4)
◊ Іти́ (відхóдити) / піти́ (віді́йти́) на спóкій (на спочи́нок) *див.* іти́ (61)
Іти́ / піти́ на спочи́нок (на спочи́вок) *див.* іти́ (27)
СПРÁВА[1]
справ
Золоти́х (срíбних, *рíдше* сріблян́и́х, ювелíрних) справ мáйстер *див.* мáйстер
спрáва
Íнша річ (спрáва) *див.* річ[1]
спрáви
◊ Здавáти / здáти спрáви *див.* здавáти (9)
◊ Зі (із) знання́м спрáви *див.* знання́ (1)
◊ Як [ідýть (йдуть, там *і т. ін.*)] спрáви *див.* спрáва[1]
спрáву
◊ Здавáти / здáти собí спрáву *див.* здавáти (8)
СПРАВЛЯ́ТИ
справля́ти
◊ Зли́дні справля́ти *див.* зли́дні (3)
СПРÁГА
спрáгу
На спрáгу знемагáти *див.* знемагáти (3)
СПРÓБНИЙ
спрóбний
◊ Прóбний (спрóбний) кáмінь *див.* кáмінь (17)
СПРÓБУВАТИ
спрóбувати
Спрóбувати на зубáх *див.* спрóбувати
СПРОМÓЖНІСТЬ
спромóжність
Провізнá спромóжність (здáтність) *див.* спромóжність
СПУСКÁТИ
спускáти
◊ Не звóдити (не спускáти, не знімáти *і т. ін.*) очéй (пóгляду) *див.* звóдити (23)
СРІБЛЯ́НИЙ
срібля́них
Золоти́х (срíбних, *рíдше* срібля́них, ювелíрних) справ мáйстер *див.* мáйстер
СРÍБНИЙ
срíбне
◊ Срíбне зóлотце *див.* зóлотце (1)
срíбних
Золоти́х (срíбних, *рíдше* срібля́них, ювелíрних) справ мáйстер *див.* мáйстер
срíбну
◊ Іти́ на [золотý (срíбну)] медáль *див.* іти́ (73)

СРІ́БНИК
срі́бники
◊ Іу́дині (ю́дині) срібняки́ (срі́бники) *див.* срібня́к
СРІБНЯ́К
срібняки́
◊ Іу́дині (ю́дині) срібняки́ (срі́бники) *див.* срібня́к
СТАВА́ТИ
става́ти
◊ Іти́ / піти́ з ху́рою <Става́ти / ста́ти під ху́ру> *див.* іти́ (87)
◊ Іти́ / піти́ під суд (на суд) <Става́ти / ста́ти пе́ред судо́м (на суд)> *див.* іти́ (112)
◊ Іти́ (става́ти, виступа́ти *і т. ін.*) / піти́ (ста́ти, ви́ступити *і т. ін.*) на прю *див.* іти́ (133)
Іти́ (става́ти) до лав а́рмії *див.* іти́ (35)
Іти́ (става́ти) / піти́ (ста́ти) до шлю́бу *див.* іти́ (36)
Става́ти / ста́ти на змі́ну *див.* става́ти
СТА́ВИТИ
ста́вити
◊ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
◊ Поста́вити (розста́вити) / ста́вити кра́пку ([всі] крапки́) над "і" *див.* поста́вити[1]
◊ Ста́вити (кла́сти) / поста́вити (покла́сти) на карб *див.* ста́вити
Ста́вити / поста́вити ва́рту (сторо́жу, карау́л *і т. ін.*) *див.* ста́вити
◊ Ста́вити / поста́вити (зіста́вити *і т. ін.*) збро́ю (гвинті́вки, рушни́ці) в ко́зла (ко́зли) *див.* ста́вити
◊ Ста́вити / поста́вити знак рі́вності *див.* ста́вити
◊ Ста́вити / поста́вити на ка́рту *див.* ста́вити
СТА́ВКА
ста́вка
◊ Ка́рта (ста́вка) би́та / поби́та *див.* ка́рта (12)
СТАЛЬ[1]
сталь
△ Калібро́вана сталь *див.* сталь[1]
СТАН[3]
стан
Стан здоро́в'я *див.* стан[3]
ста́ну
△ Катего́рія ста́ну *див.* катего́рія (4)
СТАНДА́РТ
станда́рт
△ Золоти́й станда́рт *див.* станда́рт
СТА́НУТИ[2]
ста́нути
Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.*), як (мов, ні́би *і т. ін.*) прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти
СТАРА́ННЯ
стара́нь
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.*)] стара́нь (зуси́ль, сил, *рі́дше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)

СТАРИ́Й
стара́
◊ Ві́чна (відві́чна, стара́) істо́рія *див.* істо́рія (5)
стари́й
Стари́й кавале́р *див.* кавале́р (1)
СТА́РІСТЬ
ста́рість
◊ Зігріва́ти (зогріва́ти) / зігрі́ти (зогрі́ти) ста́рість *див.* зігріва́ти (2)
СТА́РТОВИЙ
ста́ртови́й
△ Початко́вий (ста́ртови́й) капіта́л *див.* капіта́л (9)
СТАТЕ́ВИЙ
стате́ва
△ Стате́ва зрі́лість *див.* зрі́лість (1)
СТА́ТИ
ста́ла
◊ Ті́льки (сама́, *рі́дко* одна́) снасть [зроби́лася (ста́ла, зоста́лася *і т. ін.*)] *див.* снасть
ста́ло
◊ Лиця́ нема́ (нема́є, не зна́ти, не було́) / не ста́ло *див.* нема́
ста́ти
◊ Бу́ти / ста́ти і́грашкою у рука́х *див.* бу́ти (78)
◊ Іти́ / піти́ з ху́рою <Става́ти / ста́ти під ху́ру> *див.* іти́ (87)
◊ Іти́ / піти́ під суд (на суд) <Става́ти / ста́ти пе́ред судо́м (на суд)> *див.* іти́ (112)
◊ Іти́ (става́ти, виступа́ти *і т. ін.*) / піти́ (ста́ти, ви́ступити *і т. ін.*) на прю *див.* іти́ (133)
Іти́ (става́ти) / піти́ (ста́ти) до шлю́бу *див.* іти́ (36)
◊ Не зна́ти, де ста́ти [сі́сти] *див.* зна́ти (32)
◊ Не зна́ти, на яку́ ступи́ти (ста́ти) *див.* зна́ти (38)
Става́ти / ста́ти на змі́ну *див.* става́ти
Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.*), як (мов, ні́би *і т. ін.*) прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти
СТАТУ́ТНИЙ
стату́тний
△ Стату́тний капіта́л *див.* капіта́л (11)
СТВО́РЮВАТИ
ство́рювати
◊ Зроби́ти (створи́ти) / роби́ти (ство́рювати, твори́ти) [собі́] куми́ра (куми́ром) *див.* зроби́ти (16)
СТЕ́ЖЕЧКА
сте́жечку
◊ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити (16)
СТЕ́ЖКА
стежка́ми
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ второ́ваними (прото́птаними) стежка́ми <Піти́ протеўтою сте́жкою> *див.* іти́ (137)
стежки́
◊ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти (8)

◊ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити (16)
сте́жкою
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ второ́ваними (прото́птаними) стежка́ми <Піти́ протеўтою сте́жкою> *див.* іти́ (137)
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ одніє́ю (ціє́ю ж) сте́жкою *див.* іти́ (139)
◊ Піти́ / іти́ сте́жкою *див.* піти́
сте́жку
◊ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти (8)
◊ Зми́лити шлях (сте́жку, путь *і т. ін.*) *див.* зми́лювати[2] (1)
◊ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити (16)
◊ Сте́жку згуби́ти *див.* згуби́ти (4)
СТЕРЕОСКОПІ́ЧНИЙ
стереоскопі́чний
△ Стереоскопі́чний зір *див.* зір (2)
СТЕРНЯ́
стерню́
△ Злу́щувати / злу́щити стерню́ *див.* злу́щувати (1)
СТЕ́РТИ
сте́рти
◊ Зім'я́ти (змоло́ти, сте́рти *і т. ін.*) на таба́ку *див.* змина́ти[1] (1)
◊ Зміта́ти (стира́ти) / змести́ (сте́рти, зіте́рти) з [лиця́] землі́ *див.* зміта́ти (1)
СТИНА́ТИ[2]
стина́ти
Стина́ти / стя́ти (зітну́ти) зу́би *див.* стина́ти[2]
СТИНА́ТИСЯ[1]
стина́тися
◊ Стина́тися / стя́тися (зітну́тися) зуб на зуб *див.* стина́тися[1]
СТИ́СНУТИ
◊ Зціпи́ти (сти́снути, зати́снути) зу́би (гу́би, уста́ *і т. ін.*) *див.* зці́плювати (1)
СТИ́СНЕННЯ
сти́снення
△ Сти́снення Землі́ *див.* сти́снення
СТИРА́ТИ
стира́ти
◊ Зміта́ти (стира́ти) / змести́ (сте́рти, зіте́рти) з [лиця́] землі́ *див.* зміта́ти (1)
СТІЛ[1]
стіл
Зеле́ний стіл *див.* стіл[1]
◊ Ка́рти на стіл *див.* ка́рта (14)
Стіл знахі́док *див.* стіл[1]
столо́м
[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.*)] за кру́глим столо́м *див.* стіл[1]
СТІЛЕ́ЦЬ
стіле́ць
◊ Не зна́ти, на яки́й стіле́ць сі́сти *див.* зна́ти (37)
СТІНА́
стіна́
△ Капіта́льна стіна́ *див.* стіна́

стіно́ю
Стіно́ю стоя́ти (йти, прохо́дити *і т. ін.)* / ста́ти (пі́ти, пройти́ *і т. ін.) див.* стоя́ти
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* за [кам'яно́ю] горо́ю *(рідше* стіно́ю) *див.* гора́ (4)
СТОВБУЛА́
стовбула́
◊ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.)* / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.)* сторчака́ *(рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
СТОВП
стовп
◊ Здійма́тися (встава́ти, підніма́тися *і т. ін.)* / здійня́тися (вста́ти, підня́тися *і т. ін.)* стовпо́м (стовпа́ми, як (мов, ні́би *і т. ін.)* стовп) *див.* здійма́тися (2)
стовпа́
Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.)*, як (мов, ні́би *і т. ін.)* прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти
стовпа́ми
◊ Здійма́тися (встава́ти, підніма́тися *і т. ін.)* / здійня́тися (вста́ти, підня́тися *і т. ін.)* стовпо́м (стовпа́ми, як (мов, ні́би *і т. ін.)* стовп) *див.* здійма́тися (2)
стовпо́м
◊ Здійма́тися (встава́ти, підніма́тися *і т. ін.)* / здійня́тися (вста́ти, підня́тися *і т. ін.)* стовпо́м (стовпа́ми, як (мов, ні́би *і т. ін.)* стовп) *див.* здійма́тися (2)
СТОВПОВИ́Й
стовпове́
△ Стовпове́ знаме́ння *див.* знаме́ння (1)
СТОГНА́ТИ
стогна́ла
◊ Аж (що аж, що й) земля́ сто́гне (стогна́ла) *див.* земля́ (16)
сто́гне
◊ Аж (що аж, що й) земля́ сто́гне (стогна́ла) *див.* земля́ (16)
СТОЛІ́ТТЯ
столі́ть
На зла́мі вікі́в (столі́ть, епо́х *і т. ін.) див.* злам (1)
СТОПА́[1]
стопа́ми
◊ Іти́ стопа́ми (по стопа́х) *див.* іти́ (134)
стопа́х
◊ Іти́ стопа́ми (по стопа́х) *див.* іти́ (134)
СТОРІ́НКА
сторі́нка
◊ Золота́ сторі́нка *див.* сторі́нка
сторі́нку
◊ Вписа́ти /вписувати нову́ (золоту́, сла́ветну *і т. ін.)* сторі́нку *див.* вписувати (2)
СТОРО́ЖА
сторо́жу
Ста́вити / поста́вити ва́рту (сторо́жу, карау́л *і т. ін.) див.* ста́вити
СТОРОНА́
сторона́
◊ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.)* бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.)* сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)

СТОРЧАКА́
сторчака́
◊ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.)* / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.)* сторчака́ *(рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
СТОСУ́НОК
стосу́нки
З'ясо́вувати / з'ясува́ти стосу́нки *див.* з'ясо́вувати (1)
СТО́ТА
сто́ту
◊ Сто́ту здава́ти / зда́ти *див.* здава́ти (10)
СТОЯ́ТИ
стоя́ти
◊ Ку́пка́ми (ку́пкою) йти (стоя́ти *і т. ін.) див.* ку́пка
Стіно́ю стоя́ти (йти, прохо́дити *і т. ін.)* / ста́ти (пі́ти, пройти́ *і т. ін.) див.* стоя́ти
◊ Стоя́ти на путі́ / ста́ти на путь грі́шників (зло́го) *див.* стоя́ти
Стоя́ти (сиді́ти) / ста́ти (ста́нути, зупини́тися *і т. ін.)*, як (мов, ні́би *і т. ін.)* прику́тий (прику́та, прико́ваний, прико́вана) [до мі́сця, до стовпа́ *і т. ін.*] *див.* стоя́ти
◊ Тве́рдо (мі́цно) стоя́ти на нога́х (на землі́) *див.* стоя́ти
СТРАЙК
страйк
△ Італі́йський страйк *див.* страйк
СТРА́ТА
стра́ту
Іти́ / пі́ти на стра́ту *див.* іти́ (28)
СТРАХ[1]
стра́хом
◊ Під стра́хом [сме́ртної] ка́ри (сме́рті, покара́ння *і т. ін.) див.* страх[1]
стра́ху́
◊ Не зна́ти стра́ху́ *див.* зна́ти (40)
◊ Стра́ху́ ра́ди іуде́йська (юде́йська) *див.* страх[1]
СТРИБА́ТИ
стриба́ють
◊ Бі́сики гра́ють (стриба́ють, *рідше* іскря́ться *і т. ін.)* в оча́х *див.* бі́сик (1)
СТРИМ
стри́му
Не зна́ти стри́му *див.* зна́ти (7)
СТРІЙ[1]
стрій
△ Змика́ти / зімкну́ти ла́ви (ряди́, стрій) *див.* змика́ти (2)
СТРІ́ЛКА
стрі́лку
△ Іти́ (вихо́дити) / пі́ти (ви́йти) в стрі́лку (в тру́бку) *див.* іти́ (47)
СТРО́ЇТИ[1]
стро́їти
◊ Роби́ти (викида́ти, стро́їти) / зроби́ти (ви́кинути) фі́глі (фі́гля, фі́глі-мі́глі) *див.* роби́ти
СТРУ́ЖКА
стру́жку
◊ Зніма́ти / зня́ти стру́жку *див.* зніма́ти (13)
СТРУМ
струм
△ Змі́нний струм *див.* струм

СТРУ́ННИЙ
стру́нні
△ Смичко́ві стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (7)
△ Стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (8)
СТУЛЯ́ТИ
стуля́ти
◊ Не змика́ти (не стуля́ти) / не зімкну́ти (не стули́ти) оче́й (пові́к) *див.* змика́ти (4)
СТУПА́ТИ
ступа́ти
За труно́ю іти́ (ступа́ти) *див.* іти́ (1)
◊ Іти́ (ступа́ти) / пі́ти (ступи́ти) у слід *див.* іти́ (135)
◊ Іти́ (схо́дити, ступа́ти) в гріб (в гроб, до гро́бу) *див.* іти́ (136)
◊ Крок у крок іти́ (ступа́ти) *див.* іти́ (145)
СТУПИ́ТИ
ступи́ти
◊ [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти) *див.* ступа́ти
◊ Іти́ (ступа́ти) / пі́ти (ступи́ти) у слід *див.* іти́ (135)
◊ Не зна́ти, на яку́ ступи́ти (ста́ти) *див.* зна́ти (38)
СТУПНЯ́
сту́пні
◊ Но́ги (п'я́ти, сту́пні) прикипа́ють (пристаю́ть) / прикипі́ли (прирослі́) до землі́ (ка́меня, мі́сця *і т. ін.) див.* нога́
СТЯГ
стяг
◊ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* пра́пор (стяг, знаме́но́ *і т. ін.) див.* підніма́ти
СТЯГА́ТИ
стяга́ти
◊ Зніма́ти (стяга́ти) / зня́ти (стягти́) оста́нню соро́чку *див.* зніма́ти (14)
СУБ'ЄКТИ́ВНИЙ
суб'єкти́вний
△ Суб'єкти́вний ідеалі́зм *див.* ідеалі́зм (3)
СУД
суд
◊ Здава́тися / зда́тися на суд (на ро́зсуд) *див.* здава́тися[1] (3)
◊ Знайти́ суд *див.* знахо́дити (5)
◊ Іти́ / пі́ти під суд (на суд) <Става́ти / ста́ти пе́ред судо́м (на суд)> *див.* іти́ (112)
суда́
◊ Ка́ри (суда́, розпра́ви *і т. ін.)* нема́ (нема́є) *див.* нема́
судо́м
◊ Іти́ / пі́ти під суд (на суд) <Става́ти / ста́ти пе́ред судо́м (на суд)> *див.* іти́ (112)
СУ́ДЖЕННЯ
су́дження
△ Категори́чне су́дження *див.* су́дження
СУДИ́МІСТЬ
суди́мість
Зня́ти суди́мість *див.* зніма́ти (7)

СУДОЧИ́НСТВО
судочи́нство
△ Кримiна́льне (ка́рне) судочи́нство *див.* судочи́нство
СУКА́ТИ
сука́ти
Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.)* / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.)* ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
СУМЛІ́ННЯ
сумлі́ння
◊ Іти́ / піти́ про́ти вла́сного (сво́го) сумлі́ння (про́ти вла́сної (своє́ї) со́вісті) *див.* іти́ (115)
сумлі́нням
◊ Іти́ / піти́ на компромі́с із вла́сним сумлі́нням (вла́сною со́вістю) *див.* іти́ (97)
СУ́НУТИСЯ
су́неться
◊ Ґрунт (земля́) хита́ється (повзе́, су́неться *і т. ін.)* під нога́ми *чиї́ми* <Ґрунт попо́вз з-під ніг *у кого і без дод.*> *див.* ґрунт (8)
СУПЕРЕ́КА
супере́ки
Іти́ на супере́ки *див.* іти́ (16)
СУПЕРЕ́ЧКА
супере́чку
Вступа́ти (захо́дити, вхо́дити *і т. ін.)* / вступи́ти (зайти́, ввійти́ *і т. ін.)* у супере́чку (в сва́рку) <Іти́ / піти́ на супере́чку (на сва́рку)> <Заво́дити / завести́ супере́чку (сва́рку)> *див.* вступа́ти[1] (4)
СУПОКІ́Й
супокі́й
Знайти́ / знахо́дити спо́кій (супокі́й) *див.* знахо́дити (1)
супоко́ю
Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі́) спо́кою (поко́ю, супоко́ю) *див.* зна́ти (4)
СУПОЧИ́НОК
супочи́нку
Не ма́ти (не зна́ти) спочи́нку (супочи́нку, спочи́вку) *див.* ма́ти[2]
СУСІ́Д
сусі́дах
Ходи́ти (ї́здити, ки́датися *і т. ін.)* / піти́ (побі́гти, ки́нутися *і т. ін.)* по сусі́дах *див.* ходи́ти
СУСПІ́ЛЬСТВО
суспі́льство
△ Інформаці́йне суспі́льство *див.* суспі́льство
СУ́ТИЙ
су́та
І́стинна (свята́, су́ща, чи́ста, чисті́сінька, щи́ра, су́та) пра́вда *див.* пра́вда
СУХИ́Й
сухи́й
◊ Ї́сти сухи́й хліб *див.* ї́сти (13)
Сухи́й ка́шель *див.* ка́шель (1)
сухо́ї
◊ Ни́тки (ни́точки) сухо́ї нема́ (не зна́йдеш) *див.* нема́
сухо́му
◊ На сухо́му [здає́ться] мо́кро *див.* мо́кро
СУ́ЧИЙ
су́чий
◊ Вра́жий (су́чий, чо́ртів, і́родів *і т. ін.)* син *див.* син
СУШИ́ТИ
суши́ти
◊ Суши́ти зу́би *див.* суши́ти
су́шить
Журба́ ї́сть (су́шить) / з'ї́ла (зсуши́ла) *див.* журба́ (2)
СУ́ЩИЙ
су́ща
І́стинна (свята́, су́ща, чи́ста, чисті́сінька, щи́ра, су́та) пра́вда *див.* пра́вда
СХІД[1]
схід
◊ Зорі́є схід *див.* схід[1]
СХІ́ДЦІ
схі́дці
◊ Ієрархі́чні схі́дці (схо́динки, щаблі́) *див.* схі́дці
СХО́ДИНКА
схо́динки
◊ Ієрархі́чні схі́дці (схо́динки, щаблі́) *див.* схі́дці
СХО́ДИТИ
схо́дити
◊ Зійти́ (зслизну́ти) / схо́дити з оче́й *див.* схо́дити
◊ Зійти́ / схо́дити в моги́лу (в зе́млю) *див.* схо́дити
◊ Іти́ (схо́дити, ступа́ти) в гріб (в гроб, до гро́бу) *див.* іти́ (136)
◊ На пси схо́дити (іти́) / зійти́ (піти́) *див.* схо́дити
◊ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
схо́дить
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* пря́мо (про́сто) гора́ з плече́й (з пліч) звали́лася (спа́ла, впа́ла, зсу́нулася, зійшла́ *і т. ін.)* / зва́люється (па́дає, зсува́ється, схо́дить *і т. ін.)* *див.* гора́ (3)
СХО́ДИТИСЯ
схо́дитися
Іти́ (схо́дитися) / піти́ (зійти́ся) врукопа́ш (врукопа́шну) *див.* іти́ (37)
схо́диться
Земля́ схо́диться з не́бом *див.* земля́ (3)
СХОПИ́ТИ
схопи́ти
◊ Бра́ти (хапа́ти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра *(рідко* за жа́бри) *див.* бра́ти (134)
СХО́ПЛЮВАТИСЯ
схо́плюватися
◊ Зрива́тися (схо́плюватися, підхо́плюватися *і т. ін.)* / зірва́тися (зметну́тися, схопи́тися *і т. ін.)* на рі́вні ([рі́вні] но́ги) *див.* зрива́тися (5)
СЬО́МИЙ
сьо́мих
◊ До нови́х (зеле́них, тре́тіх, сьо́мих) ві́ників *див.* ві́ник (1)
СЯГА́ТИ
сяга́в
◊ Скі́льки сяга́в / сягне́ зір (по́гляд, о́ко) *див.* зір (4)
сяга́є
◊ Куди́ *(рідше* де) о́ко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́ *і т. ін.)* <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]
ТАБА́КА
таба́ку
◊ Зім'я́ти (змоло́ти, сте́рти *і т. ін.)* на таба́ку *див.* змина́ти[1] (1)
ТАВРО́
тавро́
◊ Ка́їнова печа́ть <Ка́їнове тавро́> *див.* печа́ть
◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти
ТАК
так
◊ Так і знай (зна́йте) *див.* так
◊ Так чи іна́к (іна́кше) <Так чи так> *див.* так
ТАКИ́Й
таке́
◊ Бог (Госпо́дь) зна що [таке́] *див.* бог (2)
І таке́ і́нше *(рідше* поді́бне) *див.* і́нший (1)
таки́й
◊ Таки́й, що здере́ з [живо́го й] ме́ртвого *див.* здира́ти (2)
тако́ї
◊ І́ншої (не ті́єї, не тако́ї) заспіва́ти *див.* заспі́вувати (1)
ТАКСОНОМІ́ЧНИЙ
таксономі́чна
△ Таксономі́чна катего́рія *див.* катего́рія (8)
ТА́КТИКА
та́ктика
△ Та́ктика ви́паленої землі́ *див.* та́ктика
ТАЛА́НТ
тала́нт
◊ Зако́пувати (зарива́ти) / закопа́ти (зари́ти) [у зе́млю] свій тала́нт *див.* зако́пувати (2)
ТА́ЛІЯ[2]
та́лію
Зрі́зувати (зріза́ти) / зрі́зати та́лію *див.* зрі́зувати (2)
ТАМ
там
◊ Як [іду́ть (йду́ть, там *і т. ін.)*] спра́ви *див.* спра́ва[1]
ТА́НЕЦЬ
та́не́ць
Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.)* *див.* іти́ (32)
та́нцю
Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.)* *див.* іти́ (32)
ТАНО́К
тано́к
Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.)* *див.* іти́ (32)
ТАНО́ЧОК
тано́чок
Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.)* *див.* іти́ (32)

ТАРА́Н
тара́н
◊ Іти́ / піти́ на тара́н *див.* іти́ (110)
ТАТА́РСЬКИЙ
тата́рське
△ Тата́рське зі́лля *див.* зі́лля (2)
ТВАРИ́НА
твари́ни
△ Хребе́тні твари́ни (істо́ти) *див.* твари́на
ТВЕРДИ́Й
тверда́
Тверда́ земля́ *див.* земля́ (6)
тверди́й
Тверди́й, як (мов, ні́би *і т. ін.*) ка́мінь *див.* тверди́й
ТВЕ́РДО
тве́рдо
◊ Тве́рдо (мі́цно) стоя́ти на нога́х (на землі́) *див.* стоя́ти
ТВЕРДЬ
твердь
Земна́ твердь *див.* твердь
ТВІЙ
твоє́
Ва́ше (твоє́) здоро́в'я *див.* здоро́в'я (1)
твої́й
◊ Трясця́ його́ (твої́й, ї́хній *і т. ін.*) ма́тері (ма́мі, *рі́дко* ба́тьку, ті́тці) *див.* трясця́
твоя́
Аби́ (якщо́) ва́ша (твоя́) зго́да *див.* зго́да (1)
ТВІР
тво́рів
Зі́брання тво́рів *див.* зі́брання (2)
ТВОРЕ́ЦЬ
творе́ць
Творе́ць істо́рії (життя́, майбу́тнього *і т. ін.*) *див.* творе́ць
ТВОРИ́ТИ
твори́ти
◊ Зроби́ти (створи́ти) / роби́ти (створю́вати, твори́ти) [собі́] куми́ра (куми́ром) *див.* зроби́ти (16)
Роби́ти (твори́ти, чини́ти *і т. ін.*) / зроби́ти (вчини́ти, підсу́нути *і т. ін.*) па́кість (па́кость) *див.* роби́ти
ТЕА́ТР
теа́тр
Зеле́ний теа́тр *див.* теа́тр
ТЕКСТ
те́ксту
△ Ізото́пія те́ксту *див.* ізото́пія (1)
ТЕКТИ́
текти́
◊ Пливти́ (плисти́, іти́, текти́ *і т. ін.*) / припливти́ (приплисти́, прийти́, притекти́ *і т. ін.*) до рук (у ру́ки) *див.* плисти́
◊ Текти́ (розтіка́тися, іти́ *і т. ін.*) / потекти́ (розтекти́ся, піти́ *і т. ін.*) крізь па́льці (по́між па́льцями) *див.* текти́
ТЕЛЕБА́ЧЕННЯ
телеба́чення
Ка́бельне телеба́чення *див.* телеба́чення
ТЕЛЕФО́Н
телефо́ну
Не зла́зити з телефо́ну *див.* зла́зити[1] (1)

ТЕЛЕФО́ННИЙ
телефо́нний
△ Трансатланти́чний телефо́нний ка́бель *див.* ка́бель (2)
ТЕЛЕ́ЦЬ[1]
теле́ць
◊ Золоти́й теле́ць *див.* теле́ць[1]
ТЕЛЯ́
теля́
◊ У Бо́га теля́ з'ї́сти *див.* з'їда́ти (11)
теля́ті
◊ Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пійма́ти)! *див.* дава́ти (125)
ТЕ́МНИЙ
те́мним
◊ Оберну́тися / оберта́тися дру́гим (і́ншим, те́мним *і т. ін.*) бо́ком *див.* оберта́тися
те́мними
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) те́мними (чо́рними) фа́рбами *див.* малюва́ти
ТЕМПЕРАТУ́РНИЙ
температу́рна
△ Температу́рна ка́рта *див.* ка́рта (9)
ТЕНЕ́ТА
тене́та
◊ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.*) / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.*) в тене́та (в лабе́ти, у па́стку, в петлю́, в хому́т, у сильце́, в капка́н, в ярмо́, у павути́ну *і т. ін.*) *див.* попада́ти
ТЕОДОЛІ́ТНИЙ
теодолі́тне
△ Теодолі́тне зніма́ння *див.* зніма́ння (5)
ТЕО́РІЯ
тео́рія
△ Ква́нтова тео́рія по́ля *див.* тео́рія
△ Тео́рія імові́рності *див.* тео́рія
△ Тео́рія інформа́ції *див.* тео́рія
ТЕПЕ́Р
тепе́р
◊ Хворо́би тепе́р зро́биш (піде́ш) *див.* зроби́ти (17)
ТЕ́ПЛО
те́пло
◊ Ні зи́мно ні те́пло *див.* те́пло
ТЕПЛОТВО́РНИЙ
теплотво́рна
△ Теплотво́рна зда́тність *див.* зда́тність (3)
ТЕРАПІ́Я
терапі́я
△ Імплози́вна терапі́я *див.* терапі́я
△ Інтенси́вна терапі́я *див.* терапі́я
△ Інфузі́йна терапі́я *див.* терапі́я
ТЕРЕБИ́ТИ
тереби́ти
◊ Тереби́ти [собі́] зу́би *див.* тереби́ти
ТЕР'Є́Р
тер'є́р
△ Йоркши́рський тер'є́р *див.* тер'є́р
ТЕРПІ́ТИ
те́рпи́ть
Як земля́ те́рпи́ть *див.* земля́ (7)
терпі́ти
Терпі́ти нужду́ (зли́дні, неста́тки *і т. ін.*) *див.* терпі́ти

ТЕСО́ВИЙ
тесо́вий
Тесо́вий ка́мінь *див.* ка́мінь (2)
ТЕ́ХНІК
те́хнік
Зубни́й те́хнік *див.* те́хнік
ТЕ́ХНІКА
те́хніка
△ Інфрачерво́на те́хніка *див.* те́хніка
ТЕХНІ́ЧНИЙ
техні́чної
Бюро́ техні́чної інвентариза́ції (БТІ) *див.* бюро́ (5)
ТЕХНОЛО́ГІЯ
техноло́гія
△ Інформаці́йна техноло́гія *див.* техноло́гія
ТЕЧІ́Я
течіє́ю
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.*) / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.*) за течіє́ю (*рі́дше* по течії́, куди́ вода́ несе́) *див.* плисти́
течії́
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.*) / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.*) за течіє́ю (*рі́дше* по течії́, куди́ вода́ несе́) *див.* плисти́
◊ Пливти́ (плисти́, іти́ *і т. ін.*) / попливти́ (поплисти́, піти́ *і т. ін.*) про́ти течії́ (про́ти води́) *див.* плисти́
ТИ
тебе́
◊ Алла́х його́ (тебе́, їх *і т. ін.*) знає *див.* алла́х (2)
◊ Біс (кат, чорт) би його́ (тебе́, її *і т. ін.*) взяв *див.* біс[1] (3)
◊ Бог (*рі́дко* Біг, Госпо́дь) [його́ (їх, тебе́ *і т. ін.*)] [святи́й] знає (зна, ві́дає, ві́да) *див.* бог (13)
◊ Бода́й вовки́ тебе́ з'ї́ли <Вовки́ б тебе́ з'ї́ли / ї́ли> *див.* вовк (3)
◊ Зна́ю (зна́ємо) [я (ми)] вас (тебе́, його́ *і т. ін.*) *див.* зна́ти (28)
◊ Ї́дять його́ (її, тебе́ *і т. ін.*) му́хи [з комара́ми] *див.* му́ха
◊ Кат його́ (тебе́, її *і т. ін.*) [ба́тька (го́лову)] знає (зна) *див.* кат (4)
◊ Неха́й (хай, бода́й) тебе́ (вас) земля́ не при́йме <Бода́й (щоб) тебе́ земля́ не прийняла́> *див.* земля́ (25)
◊ Хрін його́ (тебе́, її *і т. ін.*) знає *див.* хрін
◊ Хто [ж] [його́ (тебе́, її *і т. ін.*)] знає (зна) *див.* хто[1]
◊ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.*) [його́ (тебе́, їх *і т. ін.*)] [ду́шу] знає (зна) *див.* чорт
◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.*) тебе́ (його́, її *і т. ін.*) му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.*) вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха
ти
◊ Бода́й (щоб) він (ти, вона́, воно́, вони́) здох (здо́хла, здо́хло, здо́хли) <Неха́й він (ти, вона́, воно́, вони́) здо́хне (здо́хнеш, здо́хнуть)> *див.* здиха́ти[1] (1)

◊ Бодáй (щоб, нехáй би *і т. ін.*) ти (він, вонá *і т. ін.*) сказúвся (скис, зслиз *і т. ін.*) <Сказúсь (скúсни, злúзни) ти> <Сказíться (скúсніть, злúзніть) ви> *див.* сказúтися

Нічóго не зрóбиш (не порóбиш) <Що [ж ти] зрóбиш (порóбиш)> *див.* зробúти (8)

Що [ж ти] [йомý (їй, вам *і т. ін.*)] зрóбиш *див.* зробúти (9)

тобí

◊ Знахóдити / знайтú [собí, тобí] притýлок (пристанóвище, прúхисток *і т. ін.*) *див.* знахóдити (11)

◊ Комý (комýсь) скрýтиться, а комý (менí, тобí *і т. ін.*) змéлеться *див.* скрýчуватися

○ Не вам (не тобí) кáжучи *див.* казáти (5)

◊ Сіль тобí на язúк [, печúна в зýби (у вíчі)] *див.* сіль

◊ Щоб тобí (йомý, їй *і т. ін.*) з водú й [з] росú йшло <З росú та з водú [тобí (йомý, їй *і т. ін.*)]> *див.* ітú (158)

тобóю

◊ Біс (чорт, дíдько, кат) із ним (з нéю, з тобóю *і т. ін.*) *див.* біс[1] (6)

◊ Хай розвéрзеться під тобóю (під вáми) земля! *див.* земля́ (33)

ТИ́ЖДЕНЬ

ти́ждень

◊ Як (мов, нíби *і т. ін.*) три дні (тúждень) [хлíба] не їв (не їла, не їли) *див.* їсти (25)

ТИ́КАТИ[1]

ти́кати

Скрýчувати (сукáти, тúкати *і т. ін.*) / скрутúти (зсукáти, тúкнути, ткнýти *і т. ін.*) дýлю ([двí] дýлі) *див.* скрýчувати

ТИП

тип

△ Інтровéртний (інтровертúвний) тип *див.* тип

ТІКА́ТИ

тікáє

◊ Земля́ тікáє (вислизáє) / втеклá (вúслизнула) з-під ніг (*рíдко* з-під підошóв) *див.* земля́ (21)

◊ Сон тікáє (злітáє) / утíк (злетíв) [з очéй] *див.* сон[1]

ТІ́ЛО

тíло

Віддавáти / віддáти тíло землí *див.* віддавáти (11)

ТІ́ЛЬКИ

тíльки

◊ Аж (тíльки) вúляски (*рíдко* óдляски) підуть / ідýть (розлягáються) *див.* вúляск (1)

◊ Аж (тíльки) пил [ідé (клубочúться)] хмáрою *див.* пил

◊ Знáти [тíльки] з мúски (з нóса) та в рот *див.* знáти (23)

◊ Одúн Бог [тíльки] знáє (відáє) *див.* бог (24)

◊ Однá (тíльки) тінь залишúлася (*рíдко* зостáлася) *див.* тінь

◊ [Тíльки] мóкре мíсце лишúлося (залишúлося, *рíдко* зостáлося *і т. ін.*) *див.* мíсце

ТІНЬ

тíні

◊ Згýщується (згущáється) / згустúлася атмосфéра (ніч) <Згустúлися тíні> *див.* атмосфéра (3)

тінь

◊ Однá (тíльки) тінь залишúлася (*рíдко* зостáлася) *див.* тінь

ТІ́СТО

тíста

◊ З íншого тíста *див.* тíсто

◊ Не з тíста [зліплений (зрóблений)] *див.* тíсто

ТІ́ТКА

тíтці

◊ Мáтері (бíсові, *рíдше* тíтці) йогó (її, їхній *і т. ін.*) ковíнька (кóрінь) *див.* ковíнька

◊ Трясця йогó (твоїй, їхній *і т. ін.*) мáтері (мáмі, *рíдко* бáтьку, тíтці) *див.* трясця

ТІ́ШИТИ

тíшити

◊ Тíшити (веселúти) óко (óчі, зір *і т. ін.*) *див.* тíшити

ТКАНИ́НА

тканúна

△ Сполýчна (з'éднувальна) тканúна *див.* тканúна

ТОВА́РИШ

товáриш

△ Значкóвий товáриш *див.* товáриш

ТОВА́РНИЙ

товáрний

Товáрний інфóрмер *див.* інфóрмер (2)

ТОВК[1]

товк

Знáти (розумíти, бáчити) толк (*діал.* товк) *див.* знáти (3)

ТОВСТИ́Й

товстá

◊ Товстá калúтка (кишéня) *див.* калúтка (1)

ТОЙ

та

◊ Не кáркай [як (мов, нíби *і т. ін.*) [та] ворóна ([той] вóрон)] *див.* кáркати (1)

те

◊ Колú (як, якщó *і т. ін.*) [вже] на те пішлó (пішлóся) / ідé (ідéться) *див.* пітú

тим

◊ Íншим (не тим) вíтром повíяло *див.* повíяти

тієї

◊ З íншої (дрýгої, не з тієї *і т. ін.*) óпери *див.* óпера

◊ Íншої (не тієї, не такóї) заспівáти *див.* заспíвувати (1)

тією

◊ Пéвною (якóюсь, тією чи íншою *і т. ін.*) мíрою *див.* мíра

Тією чи íншою мíрою <*рíдше* У тій чи íншій (дéякій, пéвній) мíрі> *див.* мíра

тій

Тією чи íншою мíрою <*рíдше* У тій чи íншій (дéякій, пéвній) мíрі> *див.* мíра

тім

◊ Хай (*заст.* най) йомý (їй, їм) лéгко згадáється на тім свíті *див.* згáдуватися (1)

той

◊ Ітú (перехóдити) / пітú (перейтú) на той світ *див.* ітú (75)

◊ Не кáркай [як (мов, нíби *і т. ін.*) [та] ворóна ([той] вóрон)] *див.* кáркати (1)

◊ Повернýти нóса в той (цей, íнший) бік *див.* повертáти[1]

○ Той абó (чи) íнший *див.* той

ТОЛК

толк

Знáти (розумíти, бáчити) толк (*діал.* товк) *див.* знáти (3)

ТОН

тон

◊ Співáти в íнший тон <Співáти інáкше (íнше, чужé *і т. ін.*)> *див.* співáти

ТОНУ́ТИ

тóне

◊ Зір (пóгляд) тóне <Óчі тóнуть> *див.* зір (3)

◊ Тóне зір у зóрі (пóгляд у пóгляді) *див.* зір (5)

тóнуть

◊ Зір (пóгляд) тóне <Óчі тóнуть> *див.* зір (3)

ТОПИ́ТИ[3]

топúти

◊ Топúти óчі (пóгляд, зір) <Затóплювати (затоплáти) зір> *див.* топúти[3]

ТОПОГРАФІ́ЧНИЙ

топографíчна

△ Топографíчна кáрта *див.* кáрта (10)

топографíчне

△ Топографíчне знімáння *див.* знімáння (6)

ТОПО́ЛЯ

топóля

△ Пірамідáльна (італíйська) топóля *див.* топóля

ТОПТА́ТИ

топтáти

◊ Втоптáти (затоптáти) / втóптувати (топтáти) в багнó (в багнюку, в болóто, в зéмлю *і т. ін.*) *див.* втóптувати[1] (1)

◊ Топтáти зéмлю *див.* топтáти

ТО́РБА

торбáми

◊ Ітú (ходúти) / пітú з торбáми (з тóрбою) [по хáтах] *див.* ітú (138)

тóрбою

◊ Ітú (ходúти) / пітú з торбáми (з тóрбою) [по хáтах] *див.* ітú (138)

ТОРГ[1]

тóргу

◊ Їхати (ітú, повертáти) з я́рмарку (з тóргу) *див.* їхати (1)

ТОРГІ́ВЛЯ

торгíвля

△ Зóвнішня торгíвля *див.* торгíвля

ТОРГУВА́ТИ

торгувáти

◊ Торгувáти зубáми *див.* торгувáти

ТОРІ́ШНІЙ

торíшній

Потрíбно, як собáці п'я́та ногá (як собáці здрáстуйте, як торíшній сніг *і т. ін.*) *див.* потрíбно

торі́шнього
◊ [І] льо́ду (сні́гу [торі́шнього], кри́ги) се́ред (посе́ре́д) зими́ не ви́просиш *див.* випро́шувати (1)
ТОЧИ́ТИ[1]
точи́ти
◊ Гостри́ти *(рідше* точи́ти) зу́би *див.* гостри́ти (6)
◊ Ї́сти (гри́зти, точи́ти) як (мов, ніби *і т. ін.)* іржа́ залі́зо *див.* ї́сти (5)
ТОЧИ́ТИСЯ[1]
то́читься
Розмо́ва іде́ (захо́дить, веде́ться, то́читься *і т. ін.)* / пішла́ (зайшла́) *див.* розмо́ва
ТО́ЧКА
то́чка
◊ То́чка зо́ру *див.* то́чка
то́чки
◊ Зру́шуватися (зру́шувати, руша́ти) / зру́шитися (зру́шити, ру́шити) з мі́сця (з ме́ртвої то́чки) *див.* зру́шуватися (1)
ТРАВА́
траву́
◊ Хоч вовк траву́ їж *див.* вовк (8)
ТРАГЕ́ДІЯ
траге́дію
◊ Роби́ти / зроби́ти траге́дію *див.* роби́ти
траге́дія
Чорно́бильська катастро́фа (траге́дія) *див.* катастро́фа (1)
ТРАДИЦІ́ЙНИЙ
традиці́йне
△ Традиці́йне (штучне) зро́шення *див.* зро́шення (3)
ТРАНСАТЛАНТИ́ЧНИЙ
трансатланти́чний
△ Трансатланти́чний телефо́нний ка́бель *див.* ка́бель (2)
ТРАНСПОЗИ́ЦІЯ
транспози́ція
△ Інтерсеміоти́чна транспози́ція *див.* транспози́ція
ТРА́ТИТИ
тра́тити
◊ Втрача́ти (губи́ти, тра́тити) / втра́тити (згуби́ти, стра́тити) го́лову *див.* утрача́ти
ТРЕ́БА[1]
тре́ба
◊ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буря́ків [, щоб дали́ капу́сти *(рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д
ТРЕ́ТІЙ
тре́тіх
◊ До нови́х (зеле́них, тре́тіх, сьо́мих) ві́ників *див.* ві́ник (1)
тре́тього
△ Капіта́н тре́тього ра́нгу *див.* капіта́н (3)
ТРЕТЯ́К
третяка́
◊ Вибива́ти зуба́ми чечі́тку (третяка́) *див.* вибива́ти (16)
ТРЕТЯЧО́К
третячка́
◊ Вигравáти / ви́грати третячка́ на зуба́х *див.* вигравáти (2)

ТРИ
три
◊ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погибе́лі) *див.* гну́ти (6)
◊ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три погибе́лі) *див.* гну́тися (2)
◊ Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти *і т. ін.)* / здера́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.)* шку́ру (по три шку́ри, сім шкур *і т. ін.)* *див.* здира́ти (1)
◊ Іди́ [собі] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, до ли́ха, к бі́су, к чо́рту, під три чорті́ *і т. ін.)* *див.* іти́ (52)
◊ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорті́, к бі́су *і т. ін.)* *див.* іти́ (66)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* три дні (ти́ждень) [хлі́ба] не ї́в (не ї́ла, не ї́ли) *див.* ї́сти (25)
ТРИБ[2]
три́бом
◊ Іти́ / піти́ свої́м три́бом *див.* іти́ (118)
ТРИДЕВ'Я́ТИЙ
тридев'я́тої
◊ З тридев'я́тої землі́ *див.* тридев'я́тий
ТРИ́ДЕВ'ЯТЬ
три́дев'ять
◊ За три́дев'ять (за три́десять, *рідко* за сім) земе́ль *див.* три́дев'ять
ТРИ́ДЕСЯТЬ
три́десять
◊ За три́дев'ять (за три́десять, *рідко* за сім) земе́ль *див.* три́дев'ять
ТРИКУ́ТНИЙ
трику́тна
△ Трику́тна ша́пка <Трику́тний капелю́х> *див.* ша́пка
трику́тний
△ Трику́тна ша́пка <Трику́тний капелю́х> *див.* ша́пка
ТРИМА́ТИ
трима́ти
◊ Ви́соко трима́ти пра́пор (знамено́) *див.* трима́ти
◊ Зуба́ми трима́ти (держа́ти) *див.* трима́ти
◊ Трима́ти (держа́ти) в по́лі зо́ру *див.* трима́ти
◊ Трима́ти (держа́ти) ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою *див.* трима́ти
◊ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [сво́го] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [сво́го] сло́ва> *див.* трима́ти
◊ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти
◊ Трима́ти під каблуко́м *див.* трима́ти
ТРИМА́ТИСЯ
трима́тися
Іти́ (трима́тися) у фарва́тері <Трима́тися фарва́теру> *див.* іти́ (38)
◊ Чіпля́тися (трима́тися) / вчепи́тися (ухопи́тися) зуба́ми *див.* чіпля́тися

ТРИ́ЧІ
три́чі
◊ Ла́дний (ла́ден, гото́вий) [три́чі] провали́тися крізь зе́млю *див.* ла́дний[2]
ТРІПА́ТИ
тріпа́ти
◊ Тріпа́ти ім'я́ *див.* тріпа́ти
ТРІЩА́ТИ
тріщи́ть
◊ Хо́чу (хо́чуть, хо́четься *і т. ін.)* ї́сти, [аж] шку́ра тріщи́ть *див.* шку́ра
ТРОП[2]
троп
Іти́ (бі́гти) у троп *див.* іти́ (4)
ТРОПА́
тропі́
◊ У тропі́ (тропо́ю) іти́ (ступа́ти, прибіга́ти *і т. ін.)* / піти́ (прийти́, прибі́гти *і т. ін.)* *див.* іти́ (155)
тропо́ю
◊ У тропі́ (тропо́ю) іти́ (ступа́ти, прибіга́ти *і т. ін.)* / піти́ (прийти́, прибі́гти *і т. ін.)* *див.* іти́ (155)
ТРОЯ́КИЙ
троя́ке
Троя́ке зі́лля *див.* зі́лля (1)
ТРУБА́
труба́
△ Зорова́ труба́ (тру́бка) *див.* труба́
ТРУ́БКА
тру́бка
△ Зорова́ труба́ (тру́бка) *див.* труба́
тру́бку
△ Іти́ (вихо́дити) / піти́ (ви́йти) в стрі́лку (в тру́бку) *див.* іти́ (47)
ТРУНА́
труно́ю
За труно́ю іти́ (ступа́ти) *див.* іти́ (1)
ТРУП[1]
тру́пах
◊ Ки́датися (іти́, лі́зти) по тру́пах *чиї́х* (че́рез тру́пи *чиї́*) *див.* ки́датися
тру́пи
◊ Ки́датися (іти́, лі́зти) по тру́пах *чиї́х* (че́рез тру́пи *чиї́*) *див.* ки́датися
ТРУСНУ́ТИ
труснути
◊ Трусну́ти (трусону́ти) хвірткою (кали́точку) *див.* трусну́ти
ТРУСОНУ́ТИ
трусону́ти
◊ Трусну́ти (трусону́ти) кали́ткою (кали́точку) *див.* трусну́ти
ТРЯ́СЦЯ
тря́сця
◊ Тря́сця його́ (твої́й, ї́хній *і т. ін.)* ма́тері (ма́мі, *рідко* ба́тьку, ті́тці) *див.* тря́сця
ТУЗ[1]
туз
◊ Кози́рна ка́рта <Кози́рний туз> *див.* ка́рта (15)
ТУМА́ННІСТЬ
тума́нності
△ Холо́дні зірки́ (зо́рі, тума́нності) *див.* зі́рка (10)

ТУРБО́ТА
турбо́тами
Спі́льними (об'є́днаними) зуси́ллями (си́лами, турбо́тами *і т. ін.) див.* зуси́лля (3)
ТУРЕ́ЦЬКИЙ
туре́цька
Туре́цький дива́н <Туре́цька кана́па> *див.* дива́н[1] (1)
туре́цький
Туре́цький дива́н <Туре́цька кана́па> *див.* дива́н[1] (1)
ТУ́ТІ
ту́ті
◊ Ту́ті ква́нті *див.* ту́ті
ТЬМА[1]
тьми
Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* дух <Дух тьми> *див.* дух (2)
ТЮРМА́
тю́рмах
◊ Гної́ти / згної́ти в тюрмі́ (по тю́рмах, у в'язни́ці) *див.* гної́ти (1)
тюрмі́
◊ Гної́ти / згної́ти в тюрмі́ (по тю́рмах, у в'язни́ці) *див.* гної́ти (1)
ТЯГА́Р
тяга́р
◊ Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́) *див.* здійма́ти (3)
тягаре́м
◊ Лежа́ти [важки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́) *див.* лежа́ти
ТЯЖІ́ННЯ
тяжі́ння
△ Земне́ тяжі́ння *див.* тяжі́ння
ТЯЖКИ́Й
тяжки́й
◊ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь (18)
ТЯ́МА
тя́му
◊ Згуби́ти (погуби́ти) ро́зум (тя́му, свідо́мість *і т. ін.) див.* згуби́ти (3)
ТЯ́МИТИ
тя́мити
◊ Зна́ти (ма́ти, тя́мити) смак *див.* зна́ти (17)
◊ Зна́ти (тя́мити) си́лу *див.* зна́ти (24)
Не зна́ти (не тя́мити), для чо́го *див.* зна́ти (5)
ТЯ́МКА
тя́мці
◊ Карбува́ти в [своїй] пам'яті (тя́мці) *див.* карбува́ти (1)
УБО́ГІСТЬ
убо́гість
◊ Полата́ти зли́дні (убо́гість, убо́жество *і т. ін.) див.* полата́ти
УБО́ЖЕСТВО
убо́жество
◊ Полата́ти зли́дні (убо́гість, убо́жество *і т. ін.) див.* полата́ти
УВА́ЖИТИ
ува́жити
◊ Зглянутися (ува́жити) на сльо́зи *див.* згля́нутися (1)

УГА́В
уга́ву
Не зна́ти уга́ву *див.* зна́ти (8)
УГІ́ДДЯ
угі́ддя
Сільськогоспода́рські угі́ддя (зе́млі) *див.* угі́ддя
УДА́РНИЙ[1]
уда́рні
△ Уда́рні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (9)
УДАРЯ́ТИ
ударя́ти
◊ Уда́рити (ки́нути) / ударя́ти (ки́дати) ли́хом об зе́млю *див.* ударя́ти
УДОСКОНА́ЛЕННЯ
удоскона́лення
△ Інститу́т (ку́рси) удоскона́лення (підви́щення) *див.* інститу́т (2)
УКІ́С[2]
укі́с
Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) під укі́с *див.* іти́ (13)
УКЛІ́Н
уклі́н
◊ Віддава́ти (відва́жувати, кла́сти, *заст.* поклада́ти, склада́ти) / відда́ти (відва́жити, скла́сти) [земни́й (низьки́й, поясни́й)] поклі́н (уклі́н) *див.* віддава́ти (25)
Дозе́мний (земни́й, низьки́й *і т. ін.)* уклі́н (поклі́н) *див.* уклі́н
УКЛОНЯ́ТИСЯ
уклоня́тися
◊ Уклоня́тися / уклони́тися до землі́ *див.* уклоня́тися
УЛОЖИ́ТИ[1]
уложи́ти
◊ Уложи́ти у зе́млю *див.* уложи́ти[1]
УМ
ум
◊ Не йде на ду́мку (на ум) *див.* іти́ (147)
ума́
◊ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
◊ Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* іти́ (149)
умо́м
◊ Умо́м знести́ / зно́сити *див.* зно́сити (2)
УМЕ́РЛИЙ
уме́рлому
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ме́ртвому (уме́рлому) кади́ло *див.* кади́ло (1)
УМО́ВА
умо́ву
◊ Роби́ти / зроби́ти умо́ву *див.* роби́ти
УПОКІ́Й
упокі́й
◊ Поча́ти за (во) здоро́в'я (*ц.-с.* здра́віє), а кінчи́ти (звести́) за упокі́й *див.* почина́ти
УПО́Р
упо́р
Роби́ти / зроби́ти упо́р *див.* роби́ти
УРА́ЖЕННЯ
ура́ження
△ Збро́я ма́сового зни́щення (ура́ження) *див.* збро́я (3)

УРО́ДЖЕНИЙ
уро́джена
Уро́джена (приро́джена) інтеліге́нтність *див.* інтеліге́нтність (1)
уро́джений
Уро́джений (приро́джений) інтеліге́нт *див.* інтеліге́нт (1)
УРО́К
уро́ки
Уро́ки істо́рії *див.* уро́к
УСТА́
уст
◊ Зрива́тися (зрина́ти, злі́тати) / зірва́тися (зри́нути, злеті́ти, скочи́ти) з язика́ (з уст, з губ) *див.* зрива́тися (4)
уста́
◊ Зі́мкнути уста́ наві́ки (наві́к) *див.* змика́ти (3)
◊ Золоті́ уста́ *див.* уста́
◊ Зці́пити (сти́снути, зати́снути) зу́би (гу́би, уста́ *і т. ін.) див.* зці́плювати (1)
◊ Уста́ (вуста́) зімкну́лися (зі́мкну́ться) наві́ки *див.* уста́
УТІША́ТИ
утіша́ти
◊ Утіша́ти о́ко (зір) *див.* утіша́ти
УТО́ПТУВАТИ[1]
уто́птувати
◊ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити (16)
УЯ́ВА
уя́ві
Зостава́тися / зоста́тися в пам'яті (уя́ві) *див.* зостава́тися (1)
УЯ́ВЛЕННЯ
уя́влення
◊ Не ма́ти зеле́ного поня́ття (уя́влення) *див.* ма́ти[2]
ФА́РБА
фа́рбами
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) роже́вими фа́рбами (у роже́вих фа́рбах) *див.* малюва́ти
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) те́мними (чо́рними) фа́рбами *див.* малюва́ти
фа́рбах
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) роже́вими фа́рбами (у роже́вих фа́рбах) *див.* малюва́ти
фа́рби
◊ Згу́щувати (згуща́ти) / згусти́ти фа́рби (ба́рви) *див.* згу́щувати (1)
ФАРВА́ТЕР
фарва́тері
Іти́ (трима́тися) у фарва́тері <Трима́тися фарва́теру> *див.* іти́ (38)
фарва́теру
Іти́ (трима́тися) у фарва́тері <Трима́тися фарва́теру> *див.* іти́ (38)
ФІ́БРА
фі́брами
◊ Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти *і т. ін.) див.* фі́бра
ФІГУ́РНИЙ
фігу́рне
△ Фігу́рне ко́взання (ката́ння) *див.* ко́взання

ФІҐЕЛЬ
фіґлі
◊ Роби́ти (викида́ти, стро́їти) / зроби́ти (ви́кинути) фіґлі (фі́ґля, фіґлі-міґлі) *див.* роби́ти
фі́ґля
◊ Роби́ти (викида́ти, стро́їти) / зроби́ти (ви́кинути) фіґлі (фі́ґля, фіґлі-міґлі) *див.* роби́ти
ФІҐЛІ-МІҐЛІ
фіґлі-міґлі
◊ Роби́ти (викида́ти, стро́їти) / зроби́ти (ви́кинути) фіґлі (фі́ґля, фіґлі-міґлі) *див.* роби́ти
ФІЗИКА
фізика
△ Ква́нтова фізика *див.* фізика
ФІЗИ́ЧНИЙ
фізи́чний
△ Фізи́чний ідеалізм *див.* ідеалізм (4)
фізи́чної
△ Ідентифікаці́йний но́мер фізи́чної особи <Ідентифікаці́йний код> *див.* но́мер
ФІЛОСО́ФСЬКИЙ
філосо́фський
Філосо́фський ка́мінь *див.* ка́мінь (3)
ФІМІА́М
фіміа́м
◊ Кади́ти (пали́ти, кури́ти *і т. ін.)* фіміа́м *див.* кади́ти (1)
ФІНА́НСОВИЙ
фіна́нсовий
△ Фіна́нсовий і́ндекс *див.* і́ндекс (8)
△ Фіна́нсовий інжиніринг *див.* інжиніринг (1)
ФОНД
фонд
◊ Золоти́й фонд *див.* фонд
ФО́РМА
фо́рма
Камуфля́жна фо́рма *див.* фо́рма
ФОТОГРАФІ́ЧНИЙ
фотографі́чна
Фотографі́чна ка́ртка *див.* ка́ртка (5)
ФРАЗЕОЛОГІ́ЧНИЙ
фразеологі́чне
△ Фразеологі́чне зро́щення *див.* зро́щення (1)
ФРЕЗЕРУВА́ННЯ
фрезерува́ння
△ Зустрі́чне фрезерува́ння *див.* фрезерува́ння
ФРІ
фрі
Карто́пля фрі *див.* карто́пля (2)
ФРОНТ
фронт
Злама́ти оборо́ну (фронт, о́пір *і т. ін.) див.* зла́мувати (1)
ФУНДАМЕНТА́ЛЬНИЙ
фундамента́льний
△ Фундамента́льний катало́г *див.* катало́г (4)
ФУ́НКЦІЯ
фу́нкція
△ Ірраціона́льна фу́нкція *див.* фу́нкція
ФУРО́Р
фуро́р
Зроби́ти / роби́ти фуро́р *див.* зроби́ти (7)

ХАЗЯ́ЙСТВО
хазя́йстві
Бу́ти (лиша́тися, зостава́тися *і т. ін.)* / лиши́тися (зоста́тися) на хазя́йстві *див.* бу́ти (13)
ХАЙ[2]
хай
◊ Хай (неха́й) [ясни́м вогне́м (по́лум'ям)] гори́ть / згори́ть (загори́ться) <Щоб ясни́м вогне́м (по́лум'ям) горі́в / згорі́в> *див.* горі́ти (5)
ХА́ЛЕ́ПА
ха́ле́пу
◊ Вли́пнути в істо́рію (в ха́ле́пу) *див.* влипа́ти (1)
◊ Зава́рювати / завари́ти ка́шу (пи́во, ха́ле́пу) *див.* зава́рювати (1)
ХАЛІ́Ф
халі́ф
◊ Халі́ф (калі́ф) на час (на годи́ну) *див.* халі́ф
ХАПА́ТИ[1]
хапа́ти
◊ Бра́ти (хапа́ти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра *(рі́дко* за жа́бри) *див.* бра́ти (134)
◊ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.)* / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.)* сторчака́ *(рі́дше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
◊ Зі́рок з не́ба не хапа́ти (не зніма́ти, не здійма́ти *і т. ін.) див.* хапа́ти[1]
◊ Ї́сти (лови́ти, хапа́ти) дрижаки́ *див.* ї́сти (8)
ХАПА́ТИСЯ
хапа́тися
◊ Хапа́тися за ша́пку (капелю́х) *див.* хапа́тися
ХАРЧ
харч
◊ [Ду́рно (даре́мно, задарма́, ма́рно *і т. ін.)*] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити
ХАРЧІ́
харчі́
◊ Посади́ти на казе́нні хліба́ (харчі́) *див.* посади́ти
ХАРЧУВА́ТИ
харчу́йте
Харчу́йте здоро́ві *див.* харчува́ти
ХА́ТА
ха́та
◊ Моя́ ха́та скра́ю [, я нічо́го не зна́ю] *див.* ха́та
ха́та́х
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ з торба́ми (з то́рбою) [по ха́та́х] *див.* іти́ (138)
ха́ті
Не про́ти но́чі (при лю́дях, при ха́ті) зга́дувати (зга́дуючи) *див.* зга́дувати (4)
ха́ту
◊ Здра́стуйте вам у ха́ту *див.* здра́стувати (1)
Ми́ти / поми́ти ха́ту (кімна́ту, каза́рму *і т. ін.) див.* ми́ти
ХВИЛИ́НА
хвили́ну
◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.) див.* пійма́ти

ХВИЛИ́НКА
хвили́нку
◊ І на волосо́к (на хвили́нку, на хви́льку) [о́ком] не змигну́ти *див.* змига́ти (1)
ХВИ́ЛЬКА[2]
хви́льку
◊ І на волосо́к (на хвили́нку, на хви́льку) [о́ком] не змигну́ти *див.* змига́ти (1)
ХВІСТ
хвіст
◊ Хвіст у зу́би *див.* хвіст
хвоста́
◊ Ні луски́ ні зя́бри *(рі́дше* хвоста́) *див.* луска́
ХВО́РИЙ
хво́рої
◊ Вали́ти (зва́лювати, переклада́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хво́рої (ду́рної) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)
ХВОРО́БА
хворо́ба
◊ Зірко́ва́ (зо́ряна) хворо́ба *див.* хворо́ба
△ Ішемі́чна хворо́ба се́рця *див.* хворо́ба
◊ Хворо́ба ро́сту (зроста́ння) *див.* хворо́ба
хворо́би
△ Зара́зні (інфекці́йні) хворо́би *див.* хворо́ба
△ Істо́рія хворо́би *див.* істо́рія (4)
◊ Хворо́би тепе́р зро́биш (пі́деш) *див.* зроби́ти (17)
ХВОСТА́ТИЙ
хвоста́ті
△ Хвоста́ті земново́дні *див.* земново́дний (3)
ХИЛИ́ТИ
хи́лить
◊ Дрімо́та бере́ (змо́рює, хи́лить) *див.* дрімо́та (1)
◊ Сон хи́лить (кло́нить, змо́рює *і т. ін.)* / змори́в (зломи́в, поборо́в *і т. ін.) див.* сон[1]
ХИ́НДЯ
хи́ндя
◊ Хи́ндя його́ зна́є *див.* хи́ндя
ХИТА́ТИСЯ
хита́ється
◊ Ґрунт (земля́) хита́ється (повзе́, су́неться *і т. ін.)* під нога́ми *чиї́ми* <Ґрунт попо́вз з-під ніг *у кого і без дод.*> *див.* ґрунт (8)
ХИ́ТРОЩІ
хи́трощі
Пуска́тися (іти́, підніма́тися) / пусти́тися (піти́, підня́тися, узя́тися) на хи́трощі *див.* пуска́тися
ХІД
хід
◊ Іти́ / піти́ в хід *див.* іти́ (81)
ходу́
◊ На ходу́ підме́тки рва́ти (зрива́ти) *див.* рва́ти
ХІ́МІЯ
хі́мія
△ Ква́нтова хі́мія *див.* хі́мія
ХЛІБ
хліб
◊ [Ду́рно (даре́мно, задарма́, ма́рно *і т. ін.)*] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити

Ітú / пітú на свій хліб (свогó хлíба шукáти) *див.* ітú (26)
◊ Їсти сухúй хліб *див.* їсти (13)
◊ Їсти хліб *див.* їсти (14)
◊ Їсти чужúй хліб *див.* їсти (16)
◊ Казéнний хліб їсти *див.* їсти (17)
◊ Недýрно (недáром) хліб їсти *див.* їсти (19)
хлíба
◊ З'їсти хлíба *див.* з'їдáти (5)
Ітú / пітú на свій хліб (свогó хлíба шукáти) *див.* ітú (26)
◊ Посадúти на казéнні хлібá (харчí) *див.* посадúти
◊ Шматóк (кусóк, кýсень, кýсник, *рідко* кавáлок) хлíба [насýщного] *див.* шматóк
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* три дні (тúждень) [хлíба] не їв (не їла, не їли) *див.* їсти (25)
хлíбом
Зустрічáти / зустрíти (зустрíнути) [з] хлíбом і сíллю *див.* зустрічáти (1)
ХЛÍБНИЙ
хлíбна
Хлíбна кáртка *див.* кáртка (6)
ХЛІБ-СÍЛЬ
хліб-сíль
◊ Їсти хліб-сíль *див.* їсти (15)
ХЛЮЩ
хлющ
◊ На (як, мов, нáче) хлющ (хлющí) змóкнути (змóкти, змокрíти *і т. ін.)* *див.* хлющ
хлющí
◊ На (як, мов, нáче) хлющ (хлющí) змóкнути (змóкти, змокрíти *і т. ін.)* *див.* хлющ
ХМÁРА
хмáрою
◊ Аж (тíльки) пил [ідé (клубочúться)] хмáрою *див.* пил
ХОВÁТИ[1]
ховáти
◊ Ховáти кáмінь (каменюкý) за пáзухою *див.* ховáти[1]
ХОДÚТИ
ходú
◊ Бувáй (ідú, зоставáйся, ходú *і т. ін.)* здорóв (здорóвий, здоровéнький) <Бувáйте (зоставáйтеся, ідíть, ходíть *і т. ін.)* здорóві (здоровéнькі)> *див.* бувáти (1)
ходúти
◊ Гнáтися (ітú, ходúти *і т. ін.)* по п'ятáх *див.* гнáтися (2)
◊ Ітú (бýти, ходúти *і т. ін.)* на повíдку (на пóводі, на припóні, на прúв'язі *і т. ін.)* *див.* ітú (58)
◊ Ітú (ходúти) / пітú вторóваними (протóптаними) стежкáми <Пітú протéртою стéжкою> *див.* ітú (137)
◊ Ітú (ходúти) / пітú з торбáми (з тóрбою) [по хáтах] *див.* ітú (138)
○ Ітú (ходúти) / пітú на жéбри (по жéбрах, у жéбри) *див.* ітú (45)
◊ Ітú (ходúти) / пітú однíєю (цíєю ж) стéжкою *див.* ітú (139)
◊ Ітú (ходúти) / пітú під рýку *чию* (під рукóю *чиєю*) *див.* ітú (140)
◊ По свíту (по землí) ходúти *див.* ходúти
◊ Ходúти (ітú) блýдом *див.* ходúти
◊ Ходúти (ітú, кúдатися) / пітú (кúнутися) в штикú *див.* ходúти
Ходúти (ітú) / пітú до причáстя *див.* ходúти
◊ Ходúти (ітú) / пітú на ралéць *див.* ходúти
Ходúти (їздити, кúдатися *і т. ін.)* / пітú (побíгти, кúнутися *і т. ін.)* по сусíдах *див.* ходúти
Ходúти на здúбочках *див.* ходúти
◊ Ходúти (почувáтися) іменúнником (як, мов, нíби *і т. ін.* іменúнник) *див.* ходúти
хóдить
◊ Головá [йдé (хóдить)] / [пішлá (заходúла)] óбертом (крýгом, хóдором *і т. ін.)* *див.* головá (17)
◊ Землá хóдором хóдить *див.* землá (22)
◊ Морóз ідé (хóдить, бíгає, прохóдить, пробігáє *і т. ін.)* / пішóв (пройшóв, пробíг *і т. ін.)* за (пóза) спúною (по спúні, за плечúма, пóза шкíрою, пóза шкýрою *і т. ін.)* *див.* морóз
ходíть
◊ Бувáй (ідú, зоставáйся, ходú *і т. ін.)* здорóв (здорóвий, здоровéнький) <Бувáйте (зоставáйтеся, ідíть, ходíть *і т. ін.)* здорóві (здоровéнькі)> *див.* бувáти (1)
ХÓДОРОМ
хóдором
◊ [Аж *(рідко* бíлий)] світ крýтиться (вéрнеться, макíтриться, колихáється, ідé) / закрутúвся (завертíвся, замакíтрився, заколихáвся, пішóв) óбертом (перéкидом, перéкидьки, хóдором *і т. ін.)* [в очáх (пéред очúма)] *див.* світ[2]
◊ Головá [йдé (хóдить)] / [пішлá (заходúла)] óбертом (крýгом, хóдором *і т. ін.)* *див.* головá (17)
◊ Землá хóдором хóдить *див.* землá (22)
ХОЛÓДНИЙ
холóдна
Холóдне прийняттá <Холóдна зýстріч> *див.* прийняттá
холóдне
Холóдне прийняттá <Холóдна зýстріч> *див.* прийняттá
холóдний
◊ Холóдний (зúмний) піт *див.* піт
холóдним
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* холóдною водóю *(рідко* холóдним дýшем) обдáти (злúти, облúти) *див.* обдавáти
холóдні
△ Холóдні зíркú (зóрі, тумáнності) *див.* зíрка (10)
холóдною
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* холóдною водóю *(рідко* холóдним дýшем) обдáти (злúти, облúти) *див.* обдавáти
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* [холóдною *(рідко* зúмною)] водóю облúтий *див.* облúтий
ХÓЛОДНО
хóлодно
◊ Ні гáряче ні зúмно (ні хóлодно) *див.* гáряче (1)
ХОМÝТ
хомýт
◊ Попáсти (попáстися, потрáпити *і т. ін.)* / попадáти (попадáтися, потрапля́ти *і т. ін.)* в тенéта (в лабéти, у пáстку, в петлю́, в хомýт, у сильцé, в капкáн, в ярмó, у павутúну *і т. ін.)* *див.* попадáти
ХÓРОШЕ
хóроше
◊ Сóлодко з'їсти, п'я́но спúти, хóроше походúти *див.* з'їдáти (10)
ХОТÍТИ
хотíти
Не хотíти знáти *див.* хотíти
хóчу
◊ Хóчу (хóчуть, хóчеться *і т. ін.)* їсти, [аж] шкýра трíщить *див.* шкýра
хóчуть
◊ Хóчу (хóчуть, хóчеться *і т. ін.)* їсти, [аж] шкýра трíщить *див.* шкýра
ХОТÍТИСЯ
хóчеться
◊ Хóчу (хóчуть, хóчеться *і т. ін.)* їсти, [аж] шкýра трíщить *див.* шкýра
ХРЕБÉТ
хребéт
◊ Гнýти (згинáти) спúну (шúю, карк, хребéт, хребтá *і т. ін.)* *див.* гнýти (7)
◊ Ламáти / зламáти (переламáти, поламáти *і т. ін.)* хребéт *див.* ламáти
хребтá
◊ Гнýти (згинáти) спúну (шúю, карк, хребéт, хребтá *і т. ін.)* *див.* гнýти (7)
◊ З хребтá знімáти (здіймáти) / зня́ти *див.* знімáти (16)
ХРЕБÉТНИЙ
хребéтні
△ Хребéтні тварúни (істóти) *див.* тварúна
ХРÉСНИЙ
хрéсне
△ Хрéсне (хрестóве) знамéння *див.* знамéння (2)
ХРЕСТ
хрест
◊ Ітú / пітú на хрест *див.* ітú (◊)
хрестá
◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* з хрестá знятий *див.* знятий (2)
хрестóм
Згорнýти рýки хрестóм *див.* згортáти (1)
ХРЕСТÚТИ
хрестúти
◊ Хрестúти ім'я́м *див.* хрестúти
ХРЕСТÓВИЙ
хрестóве
△ Хрéсне (хрестóве) знамéння *див.* знамéння (2)
ХРІН
хрін
◊ Хрін йогó (тебé, її *і т. ін.)* знáє *див.* хрін
ХРОМАТОГРАФÍЧНИЙ
хроматографíчний
△ Хроматографíчний мéтод ідентифікáції насíння *див.* мéтод
ХРОНÍЧНИЙ
хронíчна
△ Хронíчна інтоксикáція *див.* інтоксикáція (1)

ХРОНОЛОГІ́ЧНИЙ
хронологі́чний
△ Хронологі́чний катало́г *див.* катало́г (5)
ХРУМКОТІ́ТИ
хрумкоті́ти
Хрумті́ти (хрумкоті́ти, хруща́ти, хрускоті́ти *і т. ін.*) на зуба́х *див.* хрумті́ти
ХРУМТІ́ТИ
хрумті́ти
Хрумті́ти (хрумкоті́ти, хруща́ти, хрускоті́ти *і т. ін.*) на зуба́х *див.* хрумті́ти
ХРУСКОТІ́ТИ
хрускоті́ти
Хрумті́ти (хрумкоті́ти, хруща́ти, хрускоті́ти *і т. ін.*) на зуба́х *див.* хрумті́ти
ХРУЩА́ТИ
хруща́ти
Хрумті́ти (хрумкоті́ти, хруща́ти, хрускоті́ти *і т. ін.*) на зуба́х *див.* хрумті́ти
ХТО[1]
кому́
◊ Кому́ (кому́сь) скру́титься, а кому́ (мені́, тобі́ *і т. ін.*) зме́леться *див.* скру́чуватися
Кому́ ска́зано / кажу́ *див.* ска́заний
хто
◊ На се́рце мов (немо́в, на́че *і т. ін.*) хто ка́мінь наверну́в *див.* хто[1]
Не хто і́нший, як... *див.* і́нший (2)
◊ Хто [ж] [його́ (тебе́, її́ *і т. ін.*)] зна́є (зна) *див.* хто[1]
◊ Хто з ним (з не́ю, з ни́ми *і т. ін.*) зрівня́ється си́лою (в си́лі, красо́ю, в красі́ *і т. ін.*) *див.* хто[1]
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто ка́мінь зняв з душі́ *див.* хто[1]
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто ка́мінь на ду́шу наверну́в *див.* хто[1]
ХТО́ЗНА
хто́зна
Не зна́ти (хто́зна, чо́ртзна) [й] по́ки *див.* зна́ти (9)
ХТО-НЕ́БУДЬ
хто-не́будь
Хтось (хто, де́хто, хто-не́будь) і́нший *див.* хтось
ХТОСЬ
кому́сь
◊ Кому́ (кому́сь) скру́титься, а кому́ (мені́, тобі́ *і т. ін.*) зме́леться *див.* скру́чуватися
хтось
Хтось (хто, де́хто, хто-не́будь) і́нший *див.* хтось
ХУ́РА[1]
ху́рою
◊ Іти́ / піти́ з ху́рою <Става́ти / ста́ти під ху́ру> *див.* іти́ (87)
ху́ру
◊ Іти́ / піти́ з ху́рою <Става́ти / ста́ти під ху́ру> *див.* іти́ (87)
ЦАП[1]
цап
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) цап (вовк) у (на) зо́рях *див.* цап[1]
ЦАР
цар
◊ Цар земни́й *див.* цар

царя́
◊ Йо́лоп Царя́ Небе́сного *див.* йо́лоп (1)
◊ Як до царя́ на імени́ни *див.* цар
ЦА́РСТВО
ца́рство
◊ Казко́ве ца́рство *див.* ца́рство
ЦВІТНИ́Й
цвітна́
△ Цвітна́ капу́ста *див.* капу́ста (7)
ЦЕЙ
цей
◊ Поверну́ти но́са в той (цей, і́нший) бік *див.* поверта́ти[1]
цих
◊ У по́вному (по́внім) зна́ченні (розумі́нні) [цьо́го] сло́ва ([цих] слів) *див.* зна́чення (4)
ціє́ю
◊ Іти́ (ходи́ти) / піти́ одніє́ю (ціє́ю ж) сте́жкою *див.* іти́ (139)
цього́
◊ Іти́ / піти́ з [цього́ (сього́)] сві́ту *див.* іти́ (88)
◊ У по́вному (по́внім) зна́ченні (розумі́нні) [цього́] сло́ва ([цих] слів) *див.* зна́чення (4)
ЦЕП
це́пу
◊ Мов соба́ка, яки́й зірва́вся з це́пу *див.* соба́ка
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) з гіллі́ (з ланцюга́, з це́пу, з нали́гача *і т. ін.*) зірва́тися *див.* зрива́тися (6)
ЦЕРКО́ВНИЙ
церко́вний
Церко́вний календа́р *див.* календа́р (3)
ЦИВІЛІЗА́ЦІЯ
цивіліза́ція
△ Інформаці́йна цивіліза́ція *див.* цивіліза́ція
ЦИ́КАТИ
ци́кати
◊ Ци́кати / ци́кнути крізь (че́рез) зу́би *див.* ци́кати
ЦИ́КНУТИ
ци́кнути
◊ Ци́кати / ци́кнути крізь (че́рез) зу́би *див.* ци́кати
ЦИТУВА́ННЯ
цитува́ння
△ І́ндекс цитува́ння *див.* і́ндекс (5)
ЦИ́ФРА
ци́фри
△ Значу́щі ци́фри *див.* ци́фра
ЦИФРОВИ́Й
цифрови́й
Цифрови́й зні́мок *див.* зні́мок (1)
ЦІАНАМІ́Д
ціанамі́д
△ Ціанамі́д ка́льцію *див.* ціанамі́д
ЦІА́НИСТИЙ
ціа́нистий
△ Ціа́нистий ка́лій *див.* ка́лій (1)
ЦІ́ЛИЙ
ці́лий
Живи́й і здоро́вий <[І] жив і здоро́в> <Живи́й та ці́лий> *див.* живи́й (1)
◊ Ці́лий і здоро́вий (неушко́джений) *див.* ці́лий

ЦІЛИНА́
цілину́
◊ Підніма́ти (ора́ти, зо́рювати *і т. ін.*) цілину́ *див.* підніма́ти
ЦІЛИ́ННИЙ
ціли́нні
△ Ціли́нні зе́млі *див.* земля́ (14)
ЦІЛЮ́ЩИЙ
цілю́ща
Живу́ща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) вода́ <Живу́ща-цілю́ща води́ця> <Цілю́ща вода́> *див.* вода́ (6)
ЦІНА́
цін
△ І́ндекс спожи́вчих цін <І́ндекс інфля́ції> *див.* і́ндекс (4)
△ І́ндекс цін *див.* і́ндекс (6)
ціни́
◊ [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <[І] ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти
ціну́
◊ Зна́ти собі́ ціну́ *див.* зна́ти (22)
◊ Зна́ти ціну́ *див.* зна́ти (25)
ЦІ́ННИЙ
ці́нних
△ Знерухо́млення ці́нних папе́рів *див.* знерухо́млення (1)
ці́нні
△ Іпоте́чні ці́нні папе́ри *див.* папі́р
ЦІ́ННІСТЬ
ці́нності
◊ Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, ці́нності) *див.* надава́ти[2]
ЦО́КАТИ[1]
цо́кати
◊ Цокоті́ти (цокота́ти, цо́кати, ля́скати, сі́кти *і т. ін.*) зуба́ми *див.* цокота́ти
ЦОКОТА́ТИ
цокота́ти
◊ Цокоті́ти (цокота́ти, цо́кати, ля́скати, сі́кти *і т. ін.*) зуба́ми *див.* цокота́ти
ЦУКРА́Т
цукра́т
△ Цукра́т ка́льцію *див.* цукра́т
ЦУ́ЦИК
цу́цик
◊ Зме́рзнути (зме́рзти), як соба́ка (пес, цу́цик) *див.* змерза́ти (2)
ЧАЙ
чай
Зеле́ний чай *див.* чай
ЧАРІВНИ́Й
чарівна́
Чарівна́ ка́зка *див.* ка́зка (1)
ЧА́РКА
ча́рку
◊ Підніма́ти (підійма́ти, здійма́ти) / підня́ти (підійня́ти, здійня́ти) ке́лих (ке́лех, ку́холь, ча́рку *і т. ін.*) *див.* підніма́ти
ЧАРУВА́ТИ
чарува́ти
◊ Чарува́ти зір (по́гляд, о́чі) *див.* чарува́ти
ЧАС
час
Зимо́вий час *див.* час
△ Зо́ряний час *див.* час

◊ Халі́ф (калі́ф) на час (на годи́ну) *див.* халі́ф
◊ Час ікс *див.* час
ча́сом
◊ Íншим (дру́гим) ра́зом (ча́сом) *див.* раз[1]
ча́су
◊ Знаме́ння ча́су *див.* знаме́ння (3)
ЧАСТИ́НА
части́на
△ Іменна́ части́на мо́ви *див.* части́на
△ Іменна́ части́на при́судка *див.* части́на
части́ни
△ Інжене́рні війська́ (части́ни) *див.* ві́йсько (8)
ЧАСТУВА́ТИ
частува́ти
◊ Частува́ти (пригоща́ти) / почастува́ти (пригости́ти) бере́зовою ка́шею *див.* частува́ти
ЧАТУВА́ТИ
чатува́ти
Чатува́ти на здо́бич *див.* чатува́ти
ЧЕ́РВИ
че́рви
◊ Че́рви б пої́ли (з'ї́ли) *див.* че́рви
ЧЕРВО́НИЙ
черво́на
Черво́на ікра́ *див.* ікра́ (3)
△ Черво́на ка́ртка *див.* ка́ртка (10)
черво́не
△ Черво́не змі́щення *див.* змі́щення (1)
ЧЕ́РГА
че́ргою
◊ Іти́ свое́ю че́ргою *див.* іти́ (132)
ЧЕРГУВА́ННЯ
чергува́ння
Здава́ти / зда́ти ва́рту (змі́ну, чергува́ння *і т. ін.*) *див.* здава́ти (1)
ЧЕРЕДА́[1]
череди́
◊ Як сви́ні з череди́ йти́муть *див.* свиня́
ЧЕРЕПА́ХА
черепа́ха
◊ Іти́ (повзти́, ру́хатися *і т. ін.*) черепа́хою (як (на́че, нена́че, немо́в) черепа́ха) *див.* іти́ (121)
черепа́хою
◊ Іти́ (повзти́, ру́хатися *і т. ін.*) черепа́хою (як (на́че, нена́че, немо́в) черепа́ха) *див.* іти́ (121)
ЧЕРНЕ́ЦЬ
ченці́
Іти́ (постригáтися) / піти́ (постри́гтися) в ченці́ (в черни́ці) *див.* іти́ (31)
ЧЕРНИ́ЦЯ[1]
черни́ці
Іти́ (постригáтися) / піти́ (постри́гтися) в ченці́ (в черни́ці) *див.* іти́ (31)
ЧЕСТЬ
честь
◊ Пора́ і честь (со́вість) зна́ти *див.* пора́
◊ Роби́ти / зроби́ти честь *див.* роби́ти
ЧЕЧІ́ТКА
чечі́тку
◊ Вибива́ти зуба́ми чечі́тку (третяка́) *див.* вибива́ти (16)
ЧИ́ЙСЬ
чийсь
Чийсь і́нший *див.* чийсь

ЧИНИ́ТИ[1]
чини́ти
Роби́ти (твори́ти, чини́ти *і т. ін.*) / зроби́ти (вчини́ти, підсу́нути *і т. ін.*) па́кість (па́кость) *див.* роби́ти
◊ Чини́ти знева́гу *див.* чини́ти[1]
ЧИ́СЛЕННЯ
чи́слення
△ Інтегра́льне чи́слення *див.* чи́слення
ЧИСЛО́
чи́сла
△ Ірраціона́льні чи́сла *див.* число́
число́
△ Імено́ване число́ *див.* число́
△ Кардина́льне число́ *див.* число́
ЧИ́СТИЙ
чи́ста
Íстинна (свята́, су́ща, чи́ста, чисті́сінька, щи́ра, су́та) пра́вда *див.* пра́вда
◊ [Чи́ста] ка́ра Бо́жа (Госпо́дня, вавило́нська) *див.* ка́ра (2)
ЧИСТІ́СІНЬКИЙ
чисті́сінька
Íстинна (свята́, су́ща, чи́ста, чисті́сінька, щи́ра, су́та) пра́вда *див.* пра́вда
ЧІПЛЯ́ТИСЯ
чіпля́тися
◊ Чіпля́тися (трима́тися) / вчепи́тися (ухопи́тися) зуба́ми *див.* чіпля́тися
ЧО́БОТИ
чо́боти
◊ Чо́боти ка́ші про́сять (ро́ти пороззявля́ли) *див.* чо́боти
ЧО́ВЕН
чо́вен
△ Канон́ерський чо́вен *див.* чо́вен
ЧОГО́
чого́
◊ [Й] говори́ти (каза́ти) ні́чого (нема́ чого́, нема́ що) <Шко́да́ й говори́ти (каза́ти)> *див.* говори́ти (9)
що
◊ [Й] говори́ти (каза́ти) ні́чого (нема́ чого́, нема́ що) <Шко́да́ й говори́ти (каза́ти)> *див.* говори́ти (9)
ЧО́РНИЙ
чо́рна
◊ Чо́рна злі́сть (зло́ба́) *див.* злі́сть (1)
Чо́рна ікра́ *див.* ікра́ (4)
Чо́рна ка́ва *див.* ка́ва[1] (2)
△ Чо́рна кали́на *див.* кали́на (1)
чо́рне
◊ Чо́рне зо́лото *див.* зо́лото (2)
чо́рними
◊ Малюва́ти (зобража́ти, зобра́жувати) те́мними (чо́рними) фа́рбами *див.* малюва́ти
чо́рні
△ Чо́рні зе́млі *див.* земля́ (15)
◊ Чо́рні зли́дні *див.* зли́дні (4)
ЧОРНО́БИЛЬСЬКИЙ
чорно́бильська
Чорно́бильська катастро́фа (траге́дія) *див.* катастро́фа (1)
ЧОРТ
чорт
◊ Біс (кат, чорт) би його́ (тебе́, її *і т. ін.*) взяв *див.* біс[1] (3)
◊ Біс (чорт, ді́дько, кат) із ним (з не́ю, з тобо́ю *і т. ін.*) *див.* біс[1] (6)
◊ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її, їх *і т. ін.*) [ма́тір (ду́шу)] знає (зна) <Нечи́ста його́ (її, їх *і т. ін.*) ма́ти знає (зна)> *див.* враг (2)
◊ [І] чорт із сві́чкою не зна́йде *див.* чорт
◊ Лизь (ли́зень, чорт) зли́же *див.* лизь
◊ Не узя́в його́ (її, їх *і т. ін.*) біс (кат, чорт) *див.* біс[1] (13)
◊ Сам чорт (чортя́ка, біс, сатана́) но́гу (но́ги) зло́мить (вло́мить, злама́є *і т. ін.*) *див.* чорт
◊ Чорт (біс) зна (зна́є) що *див.* чорт
◊ Чорт (біс) [його́] ба́тька (*рі́дше* ма́му) знає (зна) <Чорти́ (бі́си) [його́] ба́тька (*рі́дше* ма́му) зна́ють> *див.* чорт
◊ Чорт (ді́дько, диявол, біс, га́спид *і т. ін.*) [його́ (тебе́, їх *і т. ін.*)] [ду́шу] знає (зна) *див.* чорт
◊ Чорт лизне́ (зли́же) *див.* чорт
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорт злиза́в *див.* чорт
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] чорт сім кі́п горо́ху змолоти́в *див.* чорт
чо́рта
◊ До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові (чо́рту) в зу́би> *див.* чорт
◊ Іди́ [собі́] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, до ли́ха, к бі́су, к чо́рту, під три чорти́ *і т. ін.*) *див.* іти́ (52)
◊ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.*) *див.* іти́ (66)
◊ У чо́рта в зуба́х *див.* чорт
чорта́ми
◊ Зна́тися з чорта́ми (нечи́стою си́лою, нечи́стим) *див.* зна́тися (2)
чорти́
◊ Іди́ [собі́] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, до ли́ха, к бі́су, к чо́рту, під три чорти́ *і т. ін.*) *див.* іти́ (52)
◊ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.*) *див.* іти́ (66)
◊ Чорт (біс) [його́] ба́тька (*рі́дше* ма́му) знає (зна) <Чорти́ (бі́си) [його́] ба́тька (*рі́дше* ма́му) зна́ють> *див.* чорт
чо́ртові
◊ До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові (чо́рту) в зу́би> *див.* чорт
◊ Лі́зти чо́ртові (чо́рту) на ро́ги (в зу́би) <Лі́зти (наско́чити) само́му чо́ртові на ро́ги> *див.* лі́зти
◊ Полі́зти чо́ртові (чо́рту) в зу́би *див.* полі́зти
◊ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.*) / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.*) чо́ртові (чо́рту) в зу́би *див.* попада́ти
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чо́ртові (чо́рту) в зу́би ки́нути *див.* ки́дати
чо́рту
◊ До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові (чо́рту) в зу́би> *див.* чорт
◊ Іди́ [собі́] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, до ли́ха, к бі́су, к чо́рту, під три чорти́ *і т. ін.*) *див.* іти́ (52)
◊ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.*) *див.* іти́ (66)

◊ Лі́зти чо́ртові (чо́рту) на ро́ги (в зу́би) <Лі́зти (наско́чити) само́му чо́ртові на ро́ги> *див.* лі́зти

◊ Полі́зти чо́ртові (чо́рту) в зу́би *див.* полі́зти

◊ Попа́сти (попа́стися, потра́пити *і т. ін.*) / попада́ти (попада́тися, потрапля́ти *і т. ін.*) чо́ртові (чо́рту) в зу́би *див.* попада́ти

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чо́ртові (чо́рту) в зу́би ки́нути *див.* кида́ти

ЧО́РТІВ

чо́ртів

◊ Вра́жий (су́чий, чо́ртів, і́родів *і т. ін.*) син *див.* син

чо́ртове

◊ Чо́ртове зі́лля *див.* зі́лля (3)

ЧОРТЯ́КА

чортя́ка

◊ Сам чорт (чортя́ка, біс, сатана́) но́гу (но́ги) зло́мить (вло́мить, злама́є *і т. ін.*) *див.* чорт

ЧОТИ́РИ

чоти́ри

◊ Іди́ [собі́] на всі чоти́ри ві́три (на чоти́ри бо́ки) *див.* іти́ (55)

чотирма́

◊ На чотирьо́х (чотирма́) іти́ (повзти́) / піти́ (поповзти́) *див.* чоти́ри

чотирьо́х

◊ На чотирьо́х (чотирма́) іти́ (повзти́) / піти́ (поповзти́) *див.* чоти́ри

ЧУЖИ́Й

чужи́й

◊ Ї́сти чужи́й хліб *див.* ї́сти (16)

ЧУ́ТИ

чу́ти

◊ Не чу́ти (не відчува́ти) землі́ під собо́ю (під нога́ми) *див.* чу́ти

ЧУ́ТКА

чу́тка

◊ Чу́тка йде́ (ши́риться, розно́ситься, розхо́диться *і т. ін.*) / пішла́ (пройшла́, поши́рилась, рознесла́ся, розійшла́ся *і т. ін.*) *див.* чу́тка

ШАГ

шага́

◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)

ША́ПКА

ша́пка

△ Кам'яна́ ша́пка *див.* ша́пка

△ Трику́тна ша́пка <Трику́тний капелю́х> *див.* ша́пка

шапки́

Поздійма́ти (позні́ма́ти) шапки́ (брилі́, капелю́хи *і т. ін.*) *див.* поздійма́ти

Приклада́ти / прикла́сти ру́ку до кашке́та (ша́пки *і т. ін.*) *див.* приклада́ти

ша́пкою

◊ [Як] па́лицею (ша́пкою, ка́менем *і т. ін.*) доки́нути *див.* докида́ти[2] (3)

ша́пку

Зніма́ти (скида́ти, здійма́ти) / зня́ти (ски́нути, здійня́ти) ша́пку (бриль, капелю́х *і т. ін.*) *див.* зніма́ти (6)

◊ Хапа́тися за ша́пку (капелю́х) *див.* хапа́тися

ШВА́ЙКА

шва́йку

◊ Зроби́ти з лемеша́ шва́йку (шпик) *див.* зроби́ти (12)

ШВИДКИ́Й

швидко́го

○ До [ско́рого, швидко́го, прие́много *і т. ін.*] поба́чення *(діал.* зоба́чення) *див.* поба́чення

швидко́ї

△ Каре́та швидко́ї [меди́чної] допомо́ги *див.* каре́та (1)

ШЕ́ЛЯГ

ше́ляга

◊ [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю *див.* нема́

◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)

ШЕРЕ́НГА

шере́нги

Здво́ювати ряди́ (шере́нги) *див.* здво́ювати (2)

шере́нзі

◊ Бу́ти (іти́, крокува́ти, перебува́ти *і т. ін.*) в одні́й шере́нзі *див.* бу́ти (65)

ШИ́РИТИСЯ

ши́риться

◊ Чу́тка йде́ (ши́риться, розно́ситься, розхо́диться *і т. ін.*) / пішла́ (пройшла́, поши́рилась, рознесла́ся, розійшла́ся *і т. ін.*) *див.* чу́тка

ШИРО́КИЙ

широ́кий

◊ Іти́ (йти) / піти́ (пода́тися) у [широ́кий] світ (в світи́, в світа́) *див.* іти́ (65)

ШИ́Я

ши́ї

◊ Зла́зити (злiза́ти) / злі́зти з ши́ї *див.* зла́зити[1] (2)

◊ Ка́мінь на ши́ї (на ши́ю) *див.* ка́мінь (13)

ши́ю

◊ Гну́ти (згина́ти) спи́ну (ши́ю, карк, хребе́т, хребта́ *і т. ін.*) *див.* гну́ти (7)

◊ За ши́ю (за спи́ну, за ко́мір *і т. ін.*) не ллє (не ка́пає) *див.* ли́ти

◊ Ка́мінь на ши́ї (на ши́ю) *див.* ка́мінь (13)

◊ Накида́ти (наклада́ти, наділа́ти *і т. ін.*) / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.*) ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2]

◊ Скрути́ти (зверну́ти, злама́ти, *рідше* вкрути́ти) в'я́зи (карк, ши́ю) *див.* скру́чувати

ШКЕРЕ́БЕ́РТЬ

шкере́бе́рть

◊ Іти́ / піти́ шкере́бе́рть *див.* іти́ (120)

ШКІ́РА

шкі́рою

◊ [Аж] моро́з іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.*) *див.* моро́з

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.*) *див.* моро́з

ШКІ́РИТИ

шкі́рити

◊ Вишкіря́ти (вишкі́рювати, шкі́рити, щи́рити) / ви́шкірити (ви́щирити) зу́би *див.* вишкіря́ти (1)

ШКО́ДА́[2]

шко́да́

◊ [Й] говори́ти (каза́ти) нічо́го (нема́ чого́, нема́ що) <Шко́да́ й говори́ти (каза́ти)> *див.* говори́ти (9)

ШКО́ЛА

шко́ла

Іоні́йська шко́ла *див.* шко́ла

ШКУ́РА

шкур

◊ Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти *і т. ін.*) / зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.*) шку́ру (по три шку́ри, сім шкур *і т. ін.*) *див.* здира́ти (1)

шку́ра

◊ Хо́чу (хо́чуть, хо́четься *і т. ін.*) ї́сти, [аж] шку́ра трі́щить *див.* шку́ра

шку́ри

◊ Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти *і т. ін.*) / зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.*) шку́ру (по три шку́ри, сім шкур *і т. ін.*) *див.* здира́ти (1)

шку́ру

◊ Здира́ти (зніма́ти, здійма́ти, лупи́ти *і т. ін.*) / зідра́ти (зня́ти, здійня́ти, злупи́ти *і т. ін.*) шку́ру (по три шку́ри, сім шкур *і т. ін.*) *див.* здира́ти (1)

ШЛЮБ

шлю́бу

Іти́ (става́ти) / піти́ (ста́ти) до шлю́бу *див.* іти́ (36)

ШЛЯХ

шлях

◊ Змили́ти шлях (сте́жку, путь *і т. ін.*) *див.* змилюва́ти[2] (1)

Зрі́зувати (зріза́ти) / зрі́зати кут (поворо́т, шлях *і т. ін.*) *див.* зрі́зувати (1)

◊ Зро́шувати / зроси́ти (скропи́ти) [вла́сною (свое́ю)] кро́в'ю зе́млю (шлях) *див.* зро́шувати (2)

шляха́ми

◊ Іти́ невторо́ваним шляхо́м (невторо́ваними шляха́ми) *див.* іти́ (74)

шляхо́м

◊ Іти́ невторо́ваним шляхо́м (невторо́ваними шляха́ми) *див.* іти́ (74)

◊ Іти́ / піти́ шляхо́м (по лі́нії, лі́нією) найме́ншого о́пору *див.* іти́ (141)

ШМАТО́К

шмато́к

◊ Шмато́к (кусо́к, ку́сень, ку́сник, *рідко* кава́лок) хлі́ба [насу́щного] *див.* шмато́к

◊ Шмато́к *(рідше* кусо́к) не йде (не лі́зе) / не пі́де (не полі́зе) в го́рло *див.* шмато́к

ШПУРЛЯ́ТИ
шпурля́ти
◊ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камі́не́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
ШПУРНУ́ТИ
шпурну́ти
◊ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камі́не́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
ШТАНИ́
штани́
◊ Полата́ти штани́ (жупа́н, капта́н *і т. ін.*) *див.* полата́ти
штані́в
◊ Залиши́тися (лиши́тися, *рідко* зоста́тися) без соро́чки (без штані́в) *див.* залиша́тися (7)
ШТА́ТСЬКИЙ
шта́тські
Шта́тські і́спити *див.* шта́тський
ШТИК[1]
штики́
◊ Зустріча́ти / зустрі́ти (зустрі́нути) в багне́ти (в штики́) *див.* зустріча́ти (2)
◊ Ходи́ти (іти́, ки́датися) / піти́ (ки́нутися) в штики́ *див.* ходи́ти
ШТОВХА́ТИ
штовха́ти
◊ Штовха́ти на злу путь *див.* штовха́ти
ШТУ́ЧНИЙ[2]
шту́чне
△ Традиці́йне (шту́чне) зро́шення *див.* зро́шення (3)
шту́чний
△ Шту́чний інтеле́кт *див.* інтеле́кт (2)
Шту́чний кара́куль *див.* кара́куль (1)
ШУКА́ТИ
шука́й
◊ Хоч уде́нь із сві́чкою шука́й [– не знайдеш] *див.* шука́ти
шука́ти
Іти́ / піти́ на свій хліб (свого́ хлі́ба шука́ти) *див.* іти́ (26)
◊ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
◊ Шука́ти (розшу́кувати, знахо́дити *і т. ін.*) / знайти́ розга́дку *див.* шука́ти
ШУМ[1]
шум
◊ Зчини́вся (учини́вся) шум *див.* шум[1]
ШУМ[2]
шум
◊ Зеле́ний шум *див.* шум[2]
◊ Під шум іти́ *див.* іти́ (153)
ЩАБЕ́ЛЬ
щаблі́
◊ Ієрархі́чні схі́дці (схо́динки, щаблі́) *див.* схі́дці
ЩАСЛИ́ВИЙ
щасли́ва
◊ Щасли́ва зі́рка (зоря́, *заст.* звізда́) *див.* зі́рка (12)
щасли́вою
◊ Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зоре́ю) *див.* наро́джуватися
щасли́ву
Ві́рити у [щасли́ву] зі́рку (зорю́) *див.* ві́рити (1)
ЩЕ
ще
◊ Ще й на світ не зорі́ло *див.* зорі́ти (1)
◊ Ще що ви́гадай (ви́думай, зроби́ *і т. ін.*)! *див.* вига́дувати[1] (2)
ЩЕЗА́ТИ
щеза́ти
◊ Зника́ти (щеза́ти) / зни́кнути (ще́знути) з горизо́нту *див.* зника́ти (3)
◊ Зника́ти (щеза́ти) / зни́кнути (ще́знути) зі сві́ту *див.* зника́ти (4)
◊ Зника́ти (щеза́ти) / зни́кнути (ще́знути) з оче́й *див.* зника́ти (5)
◊ Зника́ти (щеза́ти, пропада́ти *і т. ін.*) / зни́кнути (ще́знути, пропа́сти *і т. ін.*) без слі́ду *див.* зника́ти (6)
ЩЕНЯ́
щеня́
△ Зі́нське щеня́ *див.* щеня́
ЩЕРБА́ТИЙ
щерба́та
◊ Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та *і т. ін.*) до́ля (до́ленька) *див.* до́ля[1] (7)
щерба́тої
◊ [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю *див.* нема́
◊ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
◊ Щерба́тої (зла́маної, ла́маної *і т. ін.*) копі́йки *див.* копі́йка
ЩИПКО́ВИЙ
щипко́ві
△ Щипко́ві [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (10)
ЩИ́РИЙ
щи́ра
І́стинна (свята́, су́ща, чи́ста, чисті́сінька, щи́ра, су́та) пра́вда *див.* пра́вда
◊ Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце> *див.* душа́ (81)
щи́ре
◊ Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце> *див.* душа́ (81)
ЩИ́РИТИ
щи́рити
◊ Вишкіря́ти (вишкі́рювати, шкі́рити, щи́рити) / ви́шкірити (ви́щирити) зу́би *див.* вишкіря́ти (1)
ЩИ́РО
щи́ро
○ Щи́ро ка́жучи *див.* каза́ти (7)
ЩО[1]
чим
◊ З чим його́ (її́) їдя́ть *див.* ї́сти (3)
Не зупиня́тися / не зупини́тися ні пе́ред чим *див.* зупиня́тися (2)
чого́
◊ [Й] говори́ти (каза́ти) ні́чого (нема́ чого́, нема́ що) <Шко́да́ й говори́ти (каза́ти)> *див.* говори́ти (9)
чо́му
Не зна́ти перепо́н (перепо́ни) [ні в чо́му] *див.* зна́ти (6)
що
◊ Бог (Госпо́дь) зна що [таке́] *див.* бог (2)
◊ [Й] говори́ти (каза́ти) ні́чого (нема́ чого́, нема́ що) <Шко́да́ й говори́ти (каза́ти)> *див.* говори́ти (9)
◊ Кат зна що (як, куди́ *і т. ін.*) *див.* кат (2)
◊ Чорт (біс) зна (зна́є) що *див.* чорт
◊ Ще що ви́гадай (ви́думай, зроби́ *і т. ін.*)! *див.* вига́дувати[1] (2)
Що [ж ти] [йому́ (їй, вам *і т. ін.*)] зро́биш *див.* зроби́ти (9)
◊ Що й каза́ти *див.* каза́ти (10)
◊ Що (як) [там] не кажи́ (не говори́) *див.* що[1]
ЩО-НЕ́БУДЬ
що-не́будь
Щось (що, де́що, що-не́будь) і́нше *див.* щось[1]
ЩОСЬ[1]
щось
Щось на зразо́к *див.* щось[1]
Щось (що, де́що, що-не́будь) і́нше *див.* щось[1]
ЮВЕЛІ́РНИЙ
ювелі́рний
Ювелі́рний ка́мінь *див.* ка́мінь (4)
ювелі́рних
Золоти́х (срі́бних, *рідше* сріблян́их, ювелі́рних) справ ма́йстер *див.* ма́йстер
ЮЛІА́НСЬКИЙ
юліа́нський
△ Юліа́нський календа́р *див.* календа́р (6)
Ю́ШКА
ю́шку
◊ Зроби́ти / роби́ти ю́шку *див.* зроби́ти (15)
Я[1]
я
◊ Від а до я (до зет) *див.* а[1] (1)
Я[2]
мене́
◊ Неха́й (хай) мене́ [свята́] земля́ при́йме *див.* земля́ (27)
◊ Поби́ла б мене́ свята́ земля́ *див.* земля́ (29)
◊ Покри́й [мене́] сира́ земля́ *див.* покрива́ти
◊ Хай мене́ земля́ проглине́ *див.* земля́ (31)
мені́
◊ Кому́ (кому́сь) скру́титься, а кому́ (мені́, тобі́ *і т. ін.*) зме́леться *див.* скру́чуватися
Я́БЛУКО
я́блуко
△ Земляне́ я́блуко *див.* я́блуко
я́блукові
◊ [І] го́лці (я́блуку, я́блукові, *рідше* ма́ковому зе́рну́ (ма́ковій зерни́ні)) ні́де впа́сти *див.* упа́сти[1]
я́блуку
◊ [І] го́лці (я́блуку, я́блукові, *рідше* ма́ковому зе́рну́ (ма́ковій зерни́ні)) ні́де впа́сти *див.* упа́сти[1]
ЯВЛЯ́ТИ
явля́ти
◊ Роби́ти (явля́ти) / зроби́ти (яви́ти) ми́лість *див.* роби́ти

ЯГОДА
ягода
◊ Нашого (вашого, їхнього *і т. ін.)* поля ягода *див.* ягода
ЯДЕРНИЙ
ядерна
Ядерна парасолька <Ядерний зонтик> *див.* парасолька
ядерний
Ядерна парасолька <Ядерний зонтик> *див.* парасолька
ЯЄЧНЯ
яєчню
◊ Побити (зім'яти, розтоптати *і т. ін.)* в яєчню *див.* побити
ЯЗИК
язик
◊ Ламати / зламати (поламати) [собі] язик (язика) *див.* ламати
◊ Придержати / придержувати язик ([свого] язика) [за зубами] *див.* придержувати
◊ Притримати язик (язика) [за зубами] *див.* притримувати
◊ Сіль тобі на язик [, печина в зуби (у вічі)] *див.* сіль
◊ Тримати (держати) язик (язика) за зубами (на прив'язі, на припоні, на зашморзі, на защіпці) *див.* тримати
◊ Язик до землі *див.* язик
язика
◊ Здержувати / здержати язика *див.* здержувати (4)
◊ Зриватися (зринати, злітати) / зірватися (зринути, злетіти, скочити) з язика (з уст, з губ) *див.* зриватися (4)
◊ Ламати / зламати (поламати) [собі] язик (язика) *див.* ламати
◊ Придержати / придержувати язик ([свого] язика) [за зубами] *див.* придержувати
◊ Притримати язик (язика) [за зубами] *див.* притримувати
◊ Тримати (держати) язик (язика) за зубами (на прив'язі, на припоні, на зашморзі, на защіпці) *див.* тримати
язики
◊ Злі (лихі) язики *див.* язик
язиком
◊ Молотити зубами (язиком) *див.* молотити
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* корова язиком злизала *див.* корова
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* язиком злизало *див.* злизувати (2)
ЯК[2]
як
◊ Бог знає (зна) як *див.* бог (9)
ЯКИЙ
яка
◊ [Який (яка, які)] знайшовся (знайшлася, знайшлися) *див.* знаходитися (2)
який
◊ Мов собака, який зірвався з цепу *див.* собака
◊ Не Бог зна який *див.* бог (22)
◊ Не знати, на який стілець сісти *див.* знати (37)
◊ [Який (яка, які)] знайшовся (знайшлася, знайшлися) *див.* знаходитися (2)
які
◊ [Який (яка, які)] знайшовся (знайшлася, знайшлися) *див.* знаходитися (2)
якого
◊ На [якого] ката *див.* кат (7)
яку
◊ Не знати, на яку ступити (стати) *див.* знати (38)
ЯКИЙСЬ
якоюсь
◊ Певною (якоюсь, тією чи іншою *і т. ін.)* мірою *див.* міра
ЯКІР
якоря
Зніматися / знятися з причалу (з причалів, з якоря) *див.* зніматися (1)
ЯКІСТЬ
якості
△ Знак якості *див.* знак (17)
△ Інспектор якості *див.* інспектор (1)
ЯМА
яму
◊ Живим у яму (в домовину, в могилу, в землю *і т. ін.)* лягати (лізти, iти *і т. ін.)* / лягти (піти, полізти *і т. ін.)* *див.* лягати
ЯРМАРОК
ярмарку
◊ Їхати (іти, повертати) з ярмарку (з торгу) *див.* їхати (1)
ЯРМО
ярмо
◊ Накидати (накладати, надівати *і т. ін.)* / накинути (накласти, надіти *і т. ін.)* ярмо (петлю) [на свою] шию (на карк, на себе)] *див.* накидати[2]
△ Ярмо індуктора *див.* ярмо
ЯСНИЙ
ясна
Ясна зоре (зоренько, зірочко) *див.* зоря (4)
ясним
◊ Хай (нехай) [ясним вогнем (полум'ям)] горить / згорить (загориться) <Щоб ясним вогнем (полум'ям) горів / згорів> *див.* горіти (5)
ЯЩИК
ящик
◊ Зіграти в ящик *див.* зіграти (1)

СПИСОК РЕЄСТРОВИХ СЛІВ

ЗГА́ГА
ЗГАД
ЗГА́ДАНИЙ
ЗГАДА́ТИ *див.* зга́дувати
ЗГАДА́ТИСЯ *див.* зга́дуватися
ЗГА́ДКА
ЗГА́ДУВАНИЙ
ЗГА́ДУВАНІСТЬ
ЗГА́ДУВАННЯ
ЗГА́ДУВАТИ
ЗГА́ДУВАТИСЯ
ЗГАЙНО́ВАНИЙ
ЗГАЙНУВА́ТИ
ЗГАЙНУВА́ТИСЯ
ЗГАКУ́
ЗГА́МАТИ
ЗГА́МКАТИ
ЗГА́НЕНИЙ
ЗГА́НИТИ
ЗГАНЬБИ́ТИ
ЗГАНЬБИ́ТИСЯ
ЗГА́НЬБЛЕНИЙ
ЗГА́НЬБЛЕННЯ
ЗГАНЯ́ННЯ
ЗГАНЯ́ТИ
ЗГАНЯ́ТИСЯ
ЗГАР
ЗГА́РБАНИЙ
ЗГА́РБАТИ
ЗГА́РДА *див.* зга́рда
ЗГА́РЕН *див.* зга́рний
ЗГА́РЕЦЬ
ЗГА́РИЩЕ
ЗГАРМАНУВА́ТИ
ЗГАРМОНІЗО́ВАНИЙ
ЗГАРМОНІЗО́ВАНІСТЬ
ЗГАРМОНІЗО́ВАНО
ЗГАРМОНІЗО́ВУВАТИ
ЗГАРМОНІЗУВА́ТИ *див.* згармонізо́вувати
ЗГАРМОНІЙО́ВАНИЙ
ЗГАРМОНІЮВА́ТИ
ЗГА́РНИЙ
ЗГА́РОК
ЗГАРЦЬО́ВАНИЙ
ЗГАРЦЮВА́ТИ
ЗГА́РЯТИНА
ЗГА́РЯЧА
ЗГА́РЯЧУ
ЗГАСА́ННЯ
ЗГАСА́ТИ
ЗГАСА́ЮЧИЙ
ЗГАСИ́ТИ *див.* згаша́ти
ЗГАСИ́ТИСЯ
ЗГА́СЛИЙ
ЗГА́СЛО
ЗГА́СНУТИ *див.* згаса́ти
ЗГАША́ТИ
ЗГА́ШЕНИЙ
ЗГА́ЮВАТИ
ЗГА́ЯНИЙ
ЗГА́ЯТИ *див.* зга́ювати
ЗГВИНТИ́ТИ *див.* згви́нчувати
ЗГВИНТИ́ТИСЯ *див.* згви́нчуватися
ЗГВИ́НЧЕНИЙ
ЗГВИ́НЧУВАННЯ
ЗГВИ́НЧУВАТИ
ЗГВИ́НЧУВАТИСЯ
ЗГЕНЕРО́ВАНИЙ
ЗГЕНЕРУВА́ТИ
ЗГИБА́ТИ
ЗГИ́БЛИЙ
ЗГИ́БНУТИ *див.* згиба́ти
ЗГИ́ДИТИ
ЗГИДУВА́ТИ
ЗГИН[1]
ЗГИН[2]
ЗГИНА́ЛЬНИЙ
ЗГИНА́ННЯ
ЗГИНА́ТИ
ЗГИНА́ТИСЯ
ЗГИНА́Ч
ЗГИ́НУТИ
ЗГИ́НЦІ
ЗГІ́ДДЯ
ЗГІ́ДЛИВЕ *див.* згі́дливо
ЗГІ́ДЛИВИЙ
ЗГІ́ДЛИВІСТЬ
ЗГІ́ДЛИВО
ЗГІ́ДНИЙ
ЗГІ́ДНІСТЬ
ЗГІ́ДНО
ЗГІН
ЗГІ́ННИЙ
ЗГІ́ННИК
ЗГІ́РДЛИВИЙ
ЗГІ́РДЛИВО
ЗГІ́РДНИЙ
ЗГІ́РДНО
ЗГІ́РКЛИЙ
ЗГІ́РКЛІСТЬ
ЗГІ́РКЛО
ЗГІ́РКНЕННЯ
ЗГІ́РКНУТИ
ЗГІ́РНИЙ
ЗГІ́РОК
ЗГІ́РОЧОК
ЗГІ́РЧЕНИЙ
ЗГІ́РЧЕННЯ
ЗГІРЧИ́ТИ
ЗГІРШ *див.* згі́рше
ЗГІ́РШЕ
ЗГІ́РШИЙ
ЗГІ́Р'Я
ЗГЛА́ДЖЕНИЙ
ЗГЛА́ДЖЕНІСТЬ
ЗГЛА́ДЖЕННЯ
ЗГЛА́ДЖУВАЛЬНИЙ
ЗГЛА́ДЖУВАННЯ
ЗГЛА́ДЖУВАТИ
ЗГЛА́ДЖУВАТИСЯ
ЗГЛА́ДИТИ *див.* згла́джувати
ЗГЛА́ДИТИСЯ *див.* згла́джуватися
ЗГЛЕВІ́ТИ
ЗГЛЕ́ДІТИ *див.* згля́діти
ЗГЛЕ́ДІТИСЯ *див.* згля́дітися
ЗГЛИ́БИТИ *див.* зглибля́ти
ЗГЛИБЛЯ́ТИ
ЗГЛИ́БОКА
ЗГЛОТИ́ТИСЯ
ЗГЛУ́ХА
ЗГЛУШИ́ТИ
ЗГЛЯД
ЗГЛЯДА́ТИ
ЗГЛЯДА́ТИСЯ
ЗГЛЯ́ДІТИ
ЗГЛЯ́ДІТИСЯ
ЗГЛЯ́ДНО
ЗГЛЯ́ДУВАТИСЯ *див.* зглядá́тися
ЗГЛЯДЬ
ЗГЛЯ́НУТИ
ЗГЛЯ́НУТИСЯ
ЗГНИВА́ННЯ
ЗГНИВА́ТИ

ЗГНИ́ЛИЙ
ЗГНИСТИ́ *див.* згнива́ти
ЗГНИ́ТИ *див.* згнива́ти
ЗГНІТИ́ТИ *див.* згні́чувати
ЗГНІТИ́ТИСЯ *див.* згні́чуватися
ЗГНІ́ЧЕНИЙ
ЗГНІ́ЧЕННЯ
ЗГНІ́ЧЕНО
ЗГНІ́ЧУВАТИ
ЗГНІ́ЧУВАТИСЯ
ЗГНО́ЄНИЙ
ЗГНОЇ́ТИ
ЗГНУЩА́ТИСЯ
ЗГО́ВІР
ЗГОВІ́РЛИВИЙ
ЗГОВІ́РЛИВІСТЬ
ЗГОВІ́РЛИВО
ЗГОВО́РЕНИЙ
ЗГОВО́РИНИ
ЗГОВОРИ́ТИ
ЗГОВОРИ́ТИСЯ *див.* згово́рюватися
ЗГОВО́РЮВАТИСЯ
ЗГО́ДА
ЗГО́ДЕН *див.* зго́дний
ЗГОДЖА́ТИСЯ *див.* зго́джуватися
ЗГО́ДЖЕНИЙ
ЗГО́ДЖУВАТИ
ЗГО́ДЖУВАТИСЯ
ЗГО́ДИТИ *див.* зго́джувати
ЗГОДИ́ТИ[1]
ЗГОДИ́ТИ[2]
ЗГО́ДИТИСЯ *див.* зго́джуватися
ЗГОДИ́ТИСЯ
ЗГО́ДІ
ЗГО́ДЛИВИЙ
ЗГО́ДЛИВО
ЗГО́ДНИЙ
ЗГО́ДНО
ЗГОДО́ВАНИЙ
ЗГОДО́ВУВАНИЙ
ЗГОДО́ВУВАННЯ
ЗГОДО́ВУВАТИ
ЗГОДО́ВУВАТИСЯ
ЗГО́ДОМ
ЗГОДУВА́ННЯ
ЗГОДУВА́ТИ *див.* згодо́вувати
ЗГОДЯ́
ЗГО́ЖИЙ
ЗГО́ЖУВАТИСЯ
ЗГО́ЇНА
ЗГО́ЇТИ *див.* зго́ювати
ЗГО́ЇТИСЯ *див.* зго́юватися
ЗГОЙДНУ́ТИСЯ
ЗГОЛА́
ЗГО́ЛЕНИЙ
ЗГОЛИ́ТИ *див.* зго́лювати
ЗГОЛО́ДЖЕНИЙ
ЗГОЛОДНІ́ЛИЙ
ЗГОЛОДНІ́ЛІСТЬ
ЗГОЛОДНІ́ЛО
ЗГОЛОДНІ́ТИ
ЗГОЛОСИ́ТИ *див.* зголо́шувати
ЗГОЛОСИ́ТИСЯ *див.* зголо́шуватися
ЗГОЛО́ШЕНИЙ
ЗГОЛО́ШЕННЯ
ЗГОЛО́ШУВАНИЙ
ЗГОЛО́ШУВАННЯ
ЗГОЛО́ШУВАТИ
ЗГОЛО́ШУВАТИСЯ
ЗГОЛУБІ́ТИ
ЗГО́ЛЮВАННЯ
ЗГО́ЛЮВАТИ
ЗГОМОЗИ́ТИСЯ
ЗГОМОНІ́ТИ
ЗГОН *див.* згін
ЗГО́НИНИ
ЗГО́НИТИ *див.* зганя́ти
ЗГО́НИТИСЯ *див.* зганя́тися
ЗГО́ННИЙ *див.* згі́нний
ЗГО́НЩИК
ЗГОРА́ННЯ *див.* згоря́ння
ЗГОРА́ТИ *див.* згоря́ти
ЗГОРБА́ТИТИ
ЗГОРБА́ТИТИСЯ
ЗГОРБА́ТІТИ
ЗГО́РБИТИ *див.* зго́рблювати
ЗГО́РБИТИСЯ *див.* зго́рблюватися
ЗГО́РБЛЕНИЙ
ЗГО́РБЛЕНІСТЬ
ЗГО́РБЛЕНО
ЗГО́РБЛЮВАТИ
ЗГО́РБЛЮВАТИСЯ
ЗГО́РДА
ЗГО́РДИТИ
ЗГОРДІ́ТИ
ЗГОРДЛИ́ВИЙ
ЗГОРДЛИ́ВО
ЗГОРДУВА́ТИ
ЗГОРИ́
ЗГО́РИСТИЙ
ЗГО́РИСТО
ЗГОРІ́ЛИЙ
ЗГОРІ́ТИ *див.* згоря́ти
ЗГО́РНЕНИЙ
ЗГО́РНЕННЯ
ЗГОРНУ́ТИ *див.* згорта́ти
ЗГО́РНУТИЙ *див.* зго́рнений
ЗГОРНУ́ТИСЯ *див.* згорта́тися
ЗГОРОДИ́ТИ
ЗГОРТА́ЛЬНИЙ
ЗГОРТА́ННЯ
ЗГОРТА́ТИ
ЗГОРТА́ТИСЯ
ЗГО́РТКА
ЗГО́РТКОВИЙ
ЗГО́РТОК
ЗГО́РТОЧОК
ЗГО́РТУВАЧ
ЗГОРЬО́ВАНИЙ
ЗГОРЬО́ВАНІСТЬ
ЗГОРЬО́ВАНО
ЗГОРЮВА́ТИ
ЗГОРЯ́ННЯ
ЗГОРЯ́ТИ
ЗГОТО́ВАНИЙ
ЗГОТО́ВИТИ *див.* зготовля́ти
ЗГОТО́ВИТИСЯ *див.* зготува́тися
ЗГОТО́ВЛЕНИЙ *див.* згото́ваний
ЗГОТОВЛЯ́ТИ
ЗГОТУВА́ТИ *див.* зготовля́ти
ЗГОТУВА́ТИСЯ
ЗГО́ЮВАТИ
ЗГО́ЮВАТИСЯ
ЗГРАБА́СТАТИ
ЗГРАБНЕ́НЬКИЙ
ЗГРАБНЕ́НЬКО
ЗГРА́БНИЙ
ЗГРА́БНІСТЬ
ЗГРА́БНО
ЗГРАБУВА́ТИ
ЗГРА́ЄВИЙ
ЗГРА́ЙКА
ЗГРА́ЙНИЙ
ЗГРА́ЙНІСТЬ
ЗГРА́ЙНО
ЗГРАЙОВИ́Й *див.* згра́євий
ЗГРА́Я
ЗГРЕ́БЕНИЙ
ЗГРЕ́БЛО
ЗГРЕБТИ́ *див.* згріба́ти
ЗГРИЗА́ННЯ
ЗГРИЗА́ТИ
ЗГРИЗА́ТИСЯ
ЗГРИ́ЗЕНИЙ
ЗГРИЗО́ТА
ЗГРИ́ЗТИ *див.* згриза́ти
ЗГРІБА́ЛЬНИК
ЗГРІБА́ЛЬНИЦЯ
ЗГРІБА́ННЯ
ЗГРІБА́ТИ
ЗГРІБА́ТИСЯ
ЗГРІБНИ́Й
ЗГРІ́Б'Я
ЗГРІ́ЗНА
ЗГРІ́ЗНИЙ
ЗГРІ́ЗНІСТЬ
ЗГРІЗНУ́ТИСЯ
ЗГРІ́ТИ
ЗГРІШИ́ТИ
ЗГРОМА́ДЖЕНИЙ
ЗГРОМА́ДЖЕННЯ
ЗГРОМА́ДЖУВАННЯ
ЗГРОМА́ДЖУВАТИ
ЗГРОМА́ДЖУВАТИСЯ
ЗГРОМА́ДИТИ *див.* згрома́джувати
ЗГРОМА́ДИТИСЯ *див.* згрома́джуватися
ЗГРОШИ́ТИ

ЗГРУБІЛИЙ
ЗГРУБІЛІСТЬ
ЗГРУБІННЯ
ЗГРУБІТИ
ЗГРУБНУТИ
ЗГРУДЖЕНИЙ
ЗГРУДЖУВАТИСЯ
ЗГРУДИТИСЯ *див.* згруджуватися
ЗГРУДКОВАНИЙ
ЗГРУДКУВАННЯ
ЗГРУДКУВАТИ
ЗГРУДКУВАТИСЯ
ЗГРУЖЕНИЙ
ЗГРУЗИТИ
ЗГРУПОВАНИЙ
ЗГРУПОВАНІСТЬ
ЗГРУПОВУВАННЯ
ЗГРУПОВУВАТИ
ЗГРУПОВУВАТИСЯ
ЗГРУПУВАННЯ
ЗГРУПУВАТИ *див.* згруповувати
ЗГРУПУВАТИСЯ *див.* згруповуватися
ЗГУБА
ЗГУБИТИ
ЗГУБИТИСЯ
ЗГУБЛЕНИЙ
ЗГУБЛЕННЯ
ЗГУБЛИВИЙ
ЗГУБЛИВО
ЗГУБНИЙ
ЗГУБНИК
ЗГУБНИЦЯ
ЗГУБНІСТЬ
ЗГУБНО
ЗГУДА
ЗГУДИТИ
ЗГУК
ЗГУКНУТИ
ЗГУКНУТИСЯ *див.* згукуватися
ЗГУКУВАННЯ
ЗГУКУВАТИ
ЗГУКУВАТИСЯ
ЗГУЛЯТИ
ЗГУРТИТИСЯ
ЗГУРТОВАНИЙ
ЗГУРТОВАНІСТЬ
ЗГУРТОВАНО
ЗГУРТОВУВАННЯ
ЗГУРТОВУВАТИ
ЗГУРТОВУВАТИСЯ
ЗГУРТУВАННЯ
ЗГУРТУВАТИ *див.* згуртовувати
ЗГУРТУВАТИСЯ *див.* згуртовуватися
ЗГУСКЛИЙ *див.* згуслий
ЗГУСКНУТИ *див.* згуснути
ЗГУСЛИЙ
ЗГУСНУТИ
ЗГУСТА
ЗГУСТИТИ *див.* згущувати
ЗГУСТИТИСЯ *див.* згущуватися
ЗГУСТІЛИЙ
ЗГУСТІТИ
ЗГУСТОК
ЗГУСТОЧОК
ЗГУСУВАТИСЯ
ЗГУЧАТИ
ЗГУЩАННЯ
ЗГУЩАТИ *див.* згущувати
ЗГУЩАТИСЯ *див.* згущуватися
ЗГУЩЕНИЙ
ЗГУЩЕНІСТЬ
ЗГУЩЕННЯ
ЗГУЩУВАЛЬНИЙ
ЗГУЩУВАНИЙ
ЗГУЩУВАНІСТЬ
ЗГУЩУВАННЯ
ЗГУЩУВАТИ
ЗГУЩУВАТИСЯ
ЗГУЩУВАЧ
ЗҐАБИТИСЯ
ЗҐАРДА
ЗҐВАЛТОВАНИЙ
ЗҐВАЛТУВАННЯ
ЗҐВАЛТУВАТИ
ЗҐЕДЗАТИСЯ
ЗҐЕДЗКАТИСЯ *див.* зґедзатися
ЗҐОЯ
ЗҐРАСОВАНИЙ
ЗҐРАСУВАТИ
ЗҐРУНТУВАТИ
ЗДАВАЛЬНИЙ
ЗДАВАЛЬНИК
ЗДАВАЛЬНИЦЯ
ЗДАВАНИЙ
ЗДАВАННЯ
ЗДАВАТИ
ЗДАВАТИСЯ[1]
ЗДАВАТИСЯ[2]
ЗДАВАЧ
ЗДАВАЧКА
ЗДАВЕН
ЗДАВЕН-ДАВНА
ЗДАВИТИ *див.* здавлювати
ЗДАВИТИСЯ *див.* здавлюватися
ЗДАВЛЕНИЙ
ЗДАВЛЕНІСТЬ
ЗДАВЛЕННЯ
ЗДАВЛЕНО
ЗДАВЛЮВАНИЙ
ЗДАВЛЮВАННЯ
ЗДАВЛЮВАТИ
ЗДАВЛЮВАТИСЯ
ЗДАВНА
ЗДАВНІЙ
ЗДАВНІТИ
ЗДАВНУ
ЗДАЛЕКА
ЗДАЛЕКИ
ЗДАЛЕКУ
ЗДАЛЕНІТИ
ЗДАЛЕЧКУ
ЗДАЛИЙ
ЗДАЛІ
ЗДАЛІК
ЗДАЛЯ
ЗДАНИЙ[1]
ЗДАНИЙ[2]
ЗДАННЯ
ЗДАРМА
ЗДАРМУВАТИ
ЗДАРУВАТИ
ЗДАТЕН *див.* здатний
ЗДАТИ *див.* здавати
ЗДАТИСЯ[1] *див.* здаватися[1]
ЗДАТИСЯ[2] *див.* здаватися[2]
ЗДАТИСЯ[3]
ЗДАТЛИВИЙ
ЗДАТНИЙ
ЗДАТНІСТЬ
ЗДАЧА
ЗДВИГ
ЗДВИГАТИ
ЗДВИГАТИСЯ
ЗДВИГНЕНИЙ
ЗДВИГНЕННЯ
ЗДВИГНУТИ *див.* здвигати
ЗДВИГНУТИЙ *див.* здвигнений
ЗДВИГНУТИСЯ *див.* здвигатися
ЗДВИГУВАТИ *див.* здвигати
ЗДВИГУВАТИСЯ *див.* здвигатися
ЗДВИЖЕННЯ
ЗДВИНУТИ *див.* здвигати
ЗДВИНУТИСЯ *див.* здвигатися
ЗДВОЄНИЙ
ЗДВОЄНІСТЬ
ЗДВОЄННЯ
ЗДВОЇТИ *див.* здвоювати
ЗДВОЇТИСЯ *див.* здвоюватися
ЗДВОЮВАНИЙ
ЗДВОЮВАННЯ
ЗДВОЮВАТИ
ЗДВОЮВАТИСЯ
ЗДЕБІЛЬШ
ЗДЕБІЛЬША
ЗДЕБІЛЬШЕ
ЗДЕБІЛЬШОГО
ЗДЕВАЛЬВОВАНИЙ
ЗДЕВАЛЬВУВАТИ
ЗДЕВАЛЬВУВАТИСЯ
ЗДЕЗЕРТИРУВАТИ
ЗДЕЗОРІЄНТОВАНИЙ
ЗДЕЗОРІЄНТОВАНІСТЬ
ЗДЕЗОРІЄНТУВАТИ
ЗДЕЗОРІЄНТУВАТИСЯ
ЗДЕКЛАРОВАНИЙ
ЗДЕКЛАРУВАТИ
ЗДЕКРЕТУВАТИ

ЗДЕМАСКО́ВАНИЙ
ЗДЕМАСКУВА́ННЯ
ЗДЕМАСКУВА́ТИ
ЗДЕМОКРАТИЗО́ВАНИЙ
ЗДЕМОКРАТИЗУВА́ТИ
ЗДЕМОРАЛІЗО́ВАНИЙ
ЗДЕМОРАЛІЗУВА́ТИ
ЗДЕМОРАЛІЗУВА́ТИСЯ
ЗДЕНАЦІОНАЛІЗО́ВАНИЙ
ЗДЕНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИ
ЗДЕНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИСЯ
ЗДЕНЕРВО́ВАНИЙ
ЗДЕНЕРВО́ВАНІСТЬ
ЗДЕНЕРВО́ВАННЯ *див.* зденервува́ння
ЗДЕНЕРВУВА́ННЯ
ЗДЕНЕРВУВА́ТИ
ЗДЕНЕРВУВА́ТИСЯ
ЗДЕРЕВІ́ЛИЙ
ЗДЕРЕВІ́ННЯ
ЗДЕРЕВІ́ТИ
ЗДЕРЕВ'ЯНІ́ЛИЙ
ЗДЕРЕВ'ЯНІ́ЛО
ЗДЕРЕВ'ЯНІ́ННЯ
ЗДЕРЕВ'ЯНІ́ТИ
ЗДЕ́РЖАНИЙ
ЗДЕ́РЖАНІСТЬ
ЗДЕ́РЖАНО
ЗДЕ́РЖАТИ *див.* зде́ржувати
ЗДЕ́РЖАТИСЯ *див.* зде́ржуватися
ЗДЕ́РЖЛИВИЙ
ЗДЕ́РЖЛИВІСТЬ
ЗДЕ́РЖЛИВО
ЗДЕ́РЖУВАНИЙ
ЗДЕ́РЖУВАННЯ
ЗДЕ́РЖУВАТИ
ЗДЕ́РЖУВАТИСЯ
ЗДЕ́РТИ *див.* здира́ти
ЗДЕ́РТИЙ
ЗДЕ́РТИСЯ *див.* здира́тися
ЗДЕСЯТКО́ВАНИЙ
ЗДЕСЯТКО́ВУВАТИ
ЗДЕСЯТКУВА́ТИ *див.* здесятко́вувати
ЗДЕТОНО́ВАНИЙ
ЗДЕТОНУВА́ННЯ
ЗДЕТОНУВА́ТИ
ЗДЕФОРМО́ВАНИЙ
ЗДЕФОРМО́ВАНІСТЬ
ЗДЕФОРМУВА́ТИ
ЗДЕФОРМУВА́ТИСЯ
ЗДЕШЕВИ́ТИ *див.* здеше́влювати
ЗДЕШЕВИ́ТИСЯ *див.* здеше́влюватися
ЗДЕШЕВІ́ТИ
ЗДЕШЕ́ВЛЕНИЙ
ЗДЕШЕ́ВЛЕННЯ
ЗДЕШЕ́ВЛЮВАННЯ
ЗДЕШЕ́ВЛЮВАТИ
ЗДЕШЕ́ВЛЮВАТИСЯ
ЗДЗВОНИ́ТИСЯ *див.* сідзво́нюватися
ЗДИ́БАНИЙ
ЗДИ́БАНКА
ЗДИБА́ННЯ
ЗДИ́БАТИ[1] *див.* здиба́ти
ЗДИ́БАТИ[2]
ЗДИБА́ТИ
ЗДИ́БАТИСЯ *див.* здиба́тися
ЗДИБА́ТИСЯ
ЗДИ́БИТИ *див.* зди́блювати
ЗДИ́БИТИСЯ *див.* зди́блюватися
ЗДИ́БЛЕНИЙ
ЗДИ́БЛЮВАТИ
ЗДИ́БЛЮВАТИСЯ
ЗДИ́БОЧКИ
ЗДИ́БУВАТИ *див.* здиба́ти
ЗДИ́БУВАТИСЯ *див.* здиба́тися
ЗДИВИ́ТИСЯ *див.* здивля́тися
ЗДИВЛЯ́ТИСЯ
ЗДИВО́ВАНИЙ
ЗДИВО́ВАНІСТЬ
ЗДИВО́ВАННЯ
ЗДИВО́ВАНО
ЗДИВОВИ́ЖЕНИЙ
ЗДИВУВА́ННЯ
ЗДИВУВА́ТИ
ЗДИВУВА́ТИСЯ
ЗДИМА́ННЯ
ЗДИМА́ТИ[1]
ЗДИМА́ТИ[2]
ЗДИМА́ТИСЯ
ЗДИ́МІТИ
ЗДИНЯ́ТИ *див.* здима́ти[1]
ЗДИРА́ЛЬНИЙ
ЗДИРА́ЛЬНИК
ЗДИРА́ЛЬНИЦЯ
ЗДИ́РАНИЙ
ЗДИРА́ННЯ
ЗДИРА́ТИ
ЗДИРА́ТИСЯ
ЗДИРА́Ч
ЗДИРА́ЧКА
ЗДИ́РЛИВИЙ
ЗДИ́РНИК
ЗДИ́РНИЦТВО
ЗДИ́РНИЦЬКИЙ
ЗДИ́РНИЦЯ
ЗДИ́РОК
ЗДИ́РСТВО
ЗДИ́РЦЯ
ЗДИ́РЩИК
ЗДИ́РЩИНА
ЗДИ́РЩИЦЯ
ЗДИСКРЕДИТО́ВАНИЙ
ЗДИСКРЕДИТО́ВАНІСТЬ
ЗДИСКРЕДИТУВА́ННЯ
ЗДИСКРЕДИТУВА́ТИ
ЗДИТИ́НЕНИЙ
ЗДИТИ́НИТИСЯ
ЗДИТИ́НІЛИЙ
ЗДИТИ́НІТИ
ЗДИХ
ЗДИХАВИ́ЧИТИСЯ
ЗДИХА́ННЯ[1]
ЗДИХА́ННЯ[2]
ЗДИ́ХАТИ[1]
ЗДИ́ХАТИ[2]
ЗДИХА́ТИ[1]
ЗДИХА́ТИ[2]
ЗДИ́ХАТИСЯ[1] *див.* зди́хуватися
ЗДИ́ХАТИСЯ[2]
ЗДИХА́ЮЧИЙ
ЗДИХЛЯ́
ЗДИХНУ́ТИ
ЗДИ́ХУВАТИСЯ
ЗДИЧА́ВІЛИЙ
ЗДИЧА́ВІЛІСТЬ
ЗДИЧА́ВІЛО
ЗДИЧА́ВІННЯ
ЗДИЧА́ВІТИ
ЗДИЧА́ВЛЕНИЙ
ЗДИЧА́ВЛЕНО
ЗДИЧІ́ЛИЙ
ЗДИЧІ́ННЯ
ЗДИЧІ́ТИ
ЗДІ́БНИЙ
ЗДІ́БНІСТЬ
ЗДІВУВА́ТИ
ЗДІГНА́ТИ *див.* здоганя́ти
ЗДІЙМА́ННЯ
ЗДІЙМА́ТИ
ЗДІЙМА́ТИСЯ
ЗДІЙМИ́ТИ *див.* здійма́ти
ЗДІЙМИ́ТИСЯ *див.* здійма́тися
ЗДІЙНЯ́ТИ *див.* здійма́ти
ЗДІ́ЙНЯТИЙ
ЗДІЙНЯ́ТИСЯ *див.* здійма́тися
ЗДІ́ЙСНЕНИЙ
ЗДІ́ЙСНЕНІСТЬ
ЗДІЙСНЕ́ННИЙ
ЗДІЙСНЕ́ННІСТЬ
ЗДІ́ЙСНЕННЯ
ЗДІЙСНИ́МИЙ
ЗДІЙСНИ́МІСТЬ
ЗДІЙСНИ́ТИ *див.* здійснювати
ЗДІЙСНИ́ТИСЯ *див.* зді́йснюватися
ЗДІ́ЙСНЮВАНИЙ
ЗДІ́ЙСНЮВАНІСТЬ
ЗДІ́ЙСНЮВАННЯ
ЗДІ́ЙСНЮВАТИ
ЗДІ́ЙСНЮВАТИСЯ
ЗДІ́ЙСНЮВАЧ
ЗДІЙСНЯ́ТИ *див.* зді́йснювати
ЗДІЙСНЯ́ТИСЯ *див.* зді́йснюватися
ЗДІР
ЗДІРЯ́ВИТИ *див.* здіря́влювати
ЗДІРЯ́ВИТИСЯ *див.* здіря́влюватися
ЗДІРЯ́ВЛЮВАТИ
ЗДІРЯ́ВЛЮВАТИСЯ
ЗДІ́ЯНИЙ

ЗДІЯТИ
ЗДІЯТИСЯ
ЗДМУ́ХНЕНИЙ
ЗДМУХНУ́ТИ *див.* здму́хувати
ЗДМУ́ХНУТИЙ *див.* здму́хнений
ЗДМУХНУ́ТИСЯ *див.* здму́хуватися
ЗДМУ́ХУВАННЯ
ЗДМУ́ХУВАТИ
ЗДМУ́ХУВАТИСЯ
ЗДО́БА[1]
ЗДО́БА[2]
ЗДОБА́
ЗДО́БИТИ
ЗДО́БИТИСЯ
ЗДОБИ́ТОК
ЗДО́БИЧ
ЗДОБИ́ЧЕНЬКА
ЗДОБИ́ЧНИЙ
ЗДОБИ́ЧНИК
ЗДОБИ́ЧНИЦТВО
ЗДО́БІЛЬ
ЗДО́БЛЕНИЙ
ЗДО́БНИЙ
ЗДО́БРЕНИЙ
ЗДО́БРЕННЯ
ЗДО́БРИ́ТИ *див.* здо́брювати
ЗДО́БРИТИСЯ
ЗДОБРІ́ЛИЙ
ЗДОБРІ́ТИ
ЗДО́БРЮВАННЯ
ЗДО́БРЮВАТИ
ЗДО́БРЮВАТИСЯ
ЗДОБУВА́ННЯ
ЗДОБУВА́ТИ
ЗДОБУВА́ТИСЯ
ЗДОБУВА́Ч
ЗДОБУВА́ЧКА
ЗДОБУ́ТИ *див.* здобува́ти
ЗДОБУ́ТИЙ
ЗДОБУ́ТИСЯ *див.* здобува́тися
ЗДОБУ́ТОК
ЗДОБУТТЯ́
ЗДОВЖ
ЗДО́ВЖЕНИЙ
ЗДО́ВЖЕННЯ
ЗДО́ВЖИТИ *див.* здо́вжувати
ЗДО́ВЖИТИСЯ *див.* здо́вжуватися
ЗДО́ВЖУВАЛЬНИЙ
ЗДО́ВЖУВАННЯ
ЗДО́ВЖУВАТИ
ЗДО́ВЖУВАТИСЯ
ЗДО́ВЖУВАЧ
ЗДОВОЛЬНИ́ТИ
ЗДО́ГАД
ЗДОГАДА́ТИСЯ *див.* здога́дуватися
ЗДО́ГА́ДКА
ЗДОГА́ДЛИВИЙ
ЗДОГА́ДЛИВІСТЬ
ЗДОГА́ДЛИВО
ЗДО́ГА́ДНИЙ
ЗДО́ГА́ДНІСТЬ
ЗДО́ГА́ДНО
ЗДОГА́ДУВАННЯ
ЗДОГА́ДУВАТИСЯ
ЗДОГАНЯ́ТИ
ЗДОГНА́ТИ *див.* здоганя́ти
ЗДОГО́НИТИ *див.* здоганя́ти
ЗДО́ЄНИЙ
ЗДОЇ́ТИ *див.* здо́ювати
ЗДОЙМА́ТИ *див.* здійма́ти
ЗДОЙМИ́ТИ *див.* здійма́ти
ЗДОЙМИ́ТИСЯ *див.* здійма́тися
ЗДО́ЛАНИЙ
ЗДО́ЛАНІСТЬ
ЗДОЛА́ННИЙ
ЗДОЛА́ННІСТЬ
ЗДОЛА́ННЯ
ЗДОЛА́ТИ
ЗДОЛІ́ТИ
ЗДО́ЛУ
ЗДО́ЛЬНИЙ
ЗДО́ЛЬЩИК
ЗДО́ЛЬЩИНА
ЗДОРОВА́НЬ
ЗДОРО́ВАТИСЯ
ЗДОРОВЕ́ЗНИЙ
ЗДОРОВЕ́ННИЙ
ЗДОРОВЕ́НЬКИЙ
ЗДОРОВЕ́СЕНЬКИЙ
ЗДОРОВЕ́ЦЬКИЙ
ЗДОРО́ВИЙ
ЗДОРОВИ́ЛО
ЗДОРО́ВИТИ
ЗДОРО́ВИТИСЯ
ЗДОРОВІ́СІНЬКИЙ
ЗДОРОВІ́ТИ
ЗДОРОВІ́ШАТИ
ЗДОРО́ВКАННЯ
ЗДОРО́ВКАТИ
ЗДОРО́ВКАТИСЯ
ЗДОРО́ВКНУТИСЯ
ЗДОРОВКО́
ЗДОРО́ВЛЕННЯ
ЗДОРО́ВНИЦЯ
ЗДО́РОВО
ЗДОРОВУ́ЛЯ
ЗДОРО́ВШАТИ
ЗДОРО́В'Я
ЗДОРОВ'Я́ГА
ЗДОРОВ'Я́К
ЗДОРОВ'Я́ЧКА
ЗДОРО́В'ЯЧКО
ЗДОРО́ЖЕНИЙ[1]
ЗДОРО́ЖЕНИЙ[2]
ЗДОРО́ЖЕННЯ[1]
ЗДОРО́ЖЕННЯ[2]
ЗДОРО́ЖИТИ
ЗДОРОЖИ́ТИ *див.* здоро́жувати
ЗДОРО́ЖИТИСЯ
ЗДОРО́ЖУВАТИ
ЗДОРО́ЖУВАТИСЯ
ЗДОРО́ЖЧАННЯ
ЗДОРО́ЖЧАТИ
ЗДОРО́ЖЧИТИ *див.* здоро́жчувати
ЗДОРО́ЖЧУВАТИ
ЗДО́ХЛИЙ
ЗДОХЛЯ́К
ЗДОХЛЯ́КА *див.* здохля́к
ЗДОХЛЯ́ТИНА
ЗДОХЛЯ́ЧКА
ЗДОХЛЯЧО́К
ЗДО́ХНУТИ *див.* здиха́ти[1]
ЗДО́ЮВАННЯ
ЗДО́ЮВАТИ
ЗДРА́ВИЦЯ
ЗДРА́ВІЄ
ЗДРА́ВНИЦЯ
ЗДРАВОМИ́СЛЯЧИЙ
ЗДРА́ЙЦЯ
ЗДРА́СТУВАТИ
ЗДРА́СТУВАТИСЯ
ЗДРЕ́ЙФИТИ
ЗДРИГА́ННЯ
ЗДРИГА́ТИ
ЗДРИГА́ТИСЯ
ЗДРИ́ГИ
ЗДРИГНУ́ТИ *див.* здрига́ти
ЗДРИГНУ́ТИСЯ *див.* здрига́тися
ЗДРИ́ГУВАТИ *див.* здрига́ти
ЗДРИ́ГУВАТИСЯ *див.* здрига́тися
ЗДРІ́БНА
ЗДРІ́БНЕНИЙ
ЗДРІ́БНЕНІСТЬ
ЗДРІ́БНЕННЯ
ЗДРІБНИ́ТИ *див.* здрі́бнювати
ЗДРІБНИ́ТИСЯ *див.* здрі́бнюватися
ЗДРІБНІ́ЛИЙ
ЗДРІБНІ́ЛІСТЬ
ЗДРІБНІ́ЛО
ЗДРІБНІ́ННЯ
ЗДРІБНІ́ТИ
ЗДРІ́БНЮВАЛЬНИЙ
ЗДРІ́БНЮВАННЯ
ЗДРІ́БНЮВАТИ
ЗДРІ́БНЮВАТИСЯ
ЗДРІ́БНЮВАЧ
ЗДРІМА́ТИ
ЗДРІМА́ТИСЯ
ЗДРІМНУ́ТИ
ЗДРІ́ТИ
ЗДРОЧИ́ТИСЯ
ЗДРУ́ЖЕНИЙ
ЗДРУ́ЖЕНІСТЬ
ЗДРУ́ЖЕННЯ
ЗДРУ́ЖЕНО
ЗДРУЖИ́ТИ *див.* здру́жувати
ЗДРУЖИ́ТИСЯ *див.* здру́жуватися

ЗДРУ́ЖУВАННЯ
ЗДРУ́ЖУВАТИ
ЗДРУ́ЖУВАТИСЯ
ЗДРЯ
ЗДРЯ́ПАНИЙ
ЗДРЯ́ПАТИ *див.* здря́пувати
ЗДРЯПНУ́ТИ
ЗДРЯ́ПНУТИЙ
ЗДРЯ́ПУВАННЯ
ЗДРЯ́ПУВАТИ
ЗДУБИ́ТИСЯ
ЗДУБЛЬО́ВАНИЙ
ЗДУБЛЮВА́ТИ
ЗДУВА́ННЯ
ЗДУВА́ТИ
ЗДУВА́ТИСЯ
ЗДУЖА́ЛИЙ
ЗДУ́ЖАТИ
ЗДУ́МАТИ
ЗДУ́МАТИСЯ
ЗДУМІ́ЛИЙ
ЗДУМІ́ЛО
ЗДУМІ́ННЯ
ЗДУМІ́ТИ
ЗДУМІ́ТИСЯ
ЗДУ́НУТИ *див.* здува́ти
ЗДУ́НУТИЙ
ЗДУРИ́ТИ
ЗДУРІ́ЛИЙ
ЗДУРІ́ЛО
ЗДУРІ́ТИ
ЗДУРНІ́ТИ
ЗДУ́РУ
ЗДУ́ТИ *див.* здува́ти
ЗДУ́ТИЙ
ЗДУ́ТИСЯ *див.* здува́тися
ЗДУ́ТІСТЬ
ЗДУТТЯ́
ЗДУ́ХВИНА
ЗДУ́ХВИННИЙ
ЗДУ́ХИ
ЗДУ́ХОВИНА
ЗДУ́ШЕНИЙ
ЗДУ́ШЕНО
ЗДУШИ́ТИ *див.* зду́шувати
ЗДУ́ШУВАННЯ
ЗДУ́ШУВАТИ
ЗДУ́ШУВАТИСЯ
ЗДЯ́КУВАТИСЯ
ЗЕБО́ЇД
ЗЕ́БРА
ЗЕБРИ́НА
ЗЕ́БРОВИЙ
ЗЕБРО́ЇД
ЗЕБРУ́ЛА
ЗЕ́БУ
ЗЕБУПОДІ́БНИЙ
ЗЕ́ВГМА
ЗЕВГМАТИ́ЧНИЙ
ЗЕЇ́Н
ЗЕЙГЕРО́ВАНИЙ
ЗЕЙГЕРУВА́ННЯ
ЗЕЙГЕРУВА́ТИ
ЗЕЙДИ́ЗМ
ЗЕЙДИ́Т
ЗЕЙДИ́ТСЬКИЙ
ЗЕК
ЗЕ́КІВСЬКИЙ
ЗЕКОНО́МИТИ
ЗЕКОНО́МЛЕНИЙ
ЗЕЛА́НДЕЦЬ *див.* зела́ндці
ЗЕЛА́НДКА *див.* зела́ндці
ЗЕЛА́НДСЬКИЙ
ЗЕЛА́НДЦІ
ЗЕЛЕКТРИЗО́ВАНИЙ
ЗЕЛЕКТРИЗУВА́ТИ
ЗЕЛЕМОЗЕ́НЬ
ЗЕ́ЛЕН *див.* зеле́ний
ЗЕЛЕНА́
ЗЕЛЕНА́ВИЙ
ЗЕЛЕНА́ВІСТЬ
ЗЕЛЕНА́ВО
ЗЕЛЕНА́СТИЙ
ЗЕЛЕНА́СТО
ЗЕЛЕНЕ́НЬКИЙ
ЗЕЛЕНЕ́НЬКО
ЗЕЛЕНЕ́СЕНЬКИЙ
ЗЕЛЕНЕ́СЕНЬКО
ЗЕЛЕНЕ́ЦЬ
ЗЕЛЕ́НИЙ
ЗЕЛЕНИ́НА
ЗЕЛЕНИ́СТИЙ
ЗЕЛЕНИ́ТИ
ЗЕЛЕНИ́ТИСЯ
ЗЕЛЕ́НІСТЬ
ЗЕЛЕНІ́ТИ
ЗЕЛЕНІ́ТИСЯ
ЗЕЛЕНІ́ШАТИ
ЗЕЛЕНІ́ЮЧИЙ
ЗЕЛЕ́НКА
ЗЕЛЕНКА́ВИЙ
ЗЕЛЕНКА́ВІСТЬ
ЗЕЛЕНКУВА́ТИЙ
ЗЕЛЕНКУВА́ТІСТЬ
ЗЕЛЕНКУВА́ТО
ЗЕ́ЛЕННЯ
ЗЕ́ЛЕНО
ЗЕЛЕНО...
ЗЕЛЕНОГОЛО́ВИЙ
ЗЕЛЕНОЛИ́СТИЙ
ЗЕЛЕНОЛИ́СТО
ЗЕЛЕНОО́КИЙ
ЗЕЛЕНОО́ЧКА
ЗЕЛЕНОТКА́НИЙ
ЗЕЛЕНО́ЧОК
ЗЕЛЕНУВА́ТИЙ
ЗЕЛЕНУВА́ТІСТЬ
ЗЕЛЕНУВА́ТО
ЗЕЛЕНУ́ХА
ЗЕЛЕНУ́ШКА
ЗЕЛЕНЧУ́К
ЗЕ́ЛЕНЬ
ЗЕЛЕНЯ́ВИЙ *див.* зелена́вий
ЗЕЛЕНЯ́ВІСТЬ *див.* зелена́вість
ЗЕЛЕНЯ́К
ЗЕЛЕНЯ́Р
ЗЕЛЕНЯ́РКА
ЗЕЛЕНЯ́СТИЙ *див.* зелена́стий
ЗЕЛИ́НА
ЗЕЛІ́НКА
ЗЕЛО́[1]
ЗЕЛО́[2]
ЗЕЛО́[3]
ЗЕЛО́Т
ЗЕЛОФО́БІЯ
ЗЕ́ЛЬСЬКИЙ
ЗЕ́ЛЬТЕРСЬКИЙ
ЗЕМВІ́ДДІЛ
ЗЕМЕ́ЛЬКА
ЗЕМЕ́ЛЬНИЙ
ЗЕ́МЕЦЬ
ЗЕМЛЕ...
ЗЕМЛЕБИ́Т
ЗЕМЛЕБИ́ТНИЙ
ЗЕМЛЕВИКОРИСТА́ННЯ
ЗЕМЛЕВІДВЕ́ДЕННЯ
ЗЕМЛЕВІДВІ́Д
ЗЕМЛЕВІДВІ́ДНИЙ
ЗЕМЛЕВЛА́СНИК
ЗЕМЛЕВЛА́СНИЦЬКИЙ
ЗЕМЛЕВЛА́СНИЦЯ
ЗЕМЛЕВЛА́СНІСТЬ
ЗЕМЛЕВЛАШТУВА́ННЯ
ЗЕМЛЕВОЛОДІ́ННЯ
ЗЕМЛЕВПОРЯ́ДЖЕННЯ
ЗЕМЛЕВПОРЯ́ДЖУВАЛЬНИЙ
ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВА́ЛЬНИЙ
ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВА́ННЯ
ЗЕМЛЕВПОРЯ́ДНИЙ
ЗЕМЛЕВПОРЯ́ДНИК
ЗЕМЛЕЗНА́ВЕЦЬ
ЗЕМЛЕЗНА́ВСТВО
ЗЕМЛЕЗНА́ВЧИЙ
ЗЕМЛЕКО́П
ЗЕМЛЕКО́ПНИЙ
ЗЕМЛЕКО́ПОВІ
ЗЕМЛЕКО́ПСТВО
ЗЕМЛЕКО́ПСЬКИЙ
ЗЕМЛЕКОРИ́СТУВА́ННЯ
ЗЕМЛЕКОРИ́СТУВА́Ч
ЗЕМЛЕМІ́Р
ЗЕМЛЕМІ́РНИЙ
ЗЕМЛЕМІ́РСТВО
ЗЕМЛЕМІ́РСЬКИЙ
ЗЕ́МЛЕНЬКА
ЗЕМЛЕПРОХО́ДЕЦЬ
ЗЕМЛЕРИ́ЙКА

ЗЕМЛЕРИ́ЙКОВІ
ЗЕМЛЕРИ́ЙНИЙ
ЗЕМЛЕРО́Б
ЗЕМЛЕРО́БНИЙ
ЗЕМЛЕРО́БСТВО
ЗЕМЛЕРО́БСЬКИЙ
ЗЕМЛЕСО́С
ЗЕМЛЕСО́СНИЙ
ЗЕМЛЕТРУ́С
ЗЕМЛЕТРУ́СНИЙ
ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДЖЕННЯ *див.* землевпоря́дження
ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДЖУВАЛЬНИЙ *див.* землевпоря́джувальний
ЗЕМЛЕУПОРЯДКУВА́ЛЬНИЙ *див.* землевпорядкува́льний
ЗЕМЛЕУПОРЯДКУВА́ННЯ *див.* землевпорядкува́ння
ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДНИЙ *див.* землевпоря́дний
ЗЕМЛЕУПОРЯ́ДНИК *див.* землевпоря́дник
ЗЕМЛЕУ́СТРІЙ
ЗЕМЛЕЧЕРПА́ЛКА
ЗЕМЛЕЧЕРПА́ЛЬНИЙ
ЗЕМЛЕЧЕРПА́ННЯ
ЗЕМЛИ́СТИЙ
ЗЕМЛИ́ЦЯ
ЗЕМЛЮВА́ННЯ
ЗЕМЛЮ́КА
ЗЕМЛЯ́
ЗЕМЛЯ́К
ЗЕМЛЯНИ́Й
ЗЕМЛЯ́НИН
ЗЕМЛЯНИ́Н
ЗЕМЛЯНИ́СТИЙ
ЗЕМЛЯ́НКА
ЗЕМЛЯ́НКОВИЙ
ЗЕМЛЯ́НОЧКА
ЗЕМЛЯ́ЦТВО
ЗЕМЛЯ́ЦЬКИЙ
ЗЕМЛЯ́ЧКА
ЗЕМЛЯЧО́К
ЗЕМНИ́Й
ЗЕ́МНО
ЗЕМНОВО́ДНИЙ
ЗЕМСНАРЯ́Д
ЗЕ́МСТВО
ЗЕ́МСЬКИЙ
ЗЕ́МЩИНА
ЗЕНЗУ́БЕЛЬ
ЗЕНІ́Т
ЗЕНІ́ТКА
ЗЕНІ́ТНИЙ
ЗЕНІ́ТНИК
ЗЕНІ́ТНИЦЯ
ЗЕ́НКЕР
ЗЕ́НКЕРНИЙ
ЗЕНКЕРУВА́ННЯ
ЗЕНКЕРУВА́ТИ
ЗЕНКІ́ВКА
ЗЕНКУВА́ННЯ
ЗЕНКУВА́ТИ
ЗЕРЕ́НЦЕ
ЗЕРНА́ТИЙ
ЗЕ́РНЕЧКО
ЗЕРНИ́НА
ЗЕРНИ́НКА
ЗЕРНИ́СТИЙ
ЗЕРНИ́СТІСТЬ
ЗЕРНИ́ЦЯ
ЗЕРНІ́ВКА
ЗЕ́РНО́
ЗЕРНО...
ЗЕРНОБОБО́ВИЙ
ЗЕРНОВИ́Й
ЗЕРНОВИ́К[1]
ЗЕРНОВИ́К[2]
ЗЕРНОВО́З
ЗЕРНОДРОБА́РКА
ЗЕРНОДРОБИ́ЛЬНИЙ
ЗЕРНОЗБИРА́ЛЬНИЙ
ЗЕРНОЇ́Д
ЗЕРНОЇ́ДНИЙ
ЗЕРНОЇ́ДОВІ
ЗЕРНОКОМБА́ЙН
ЗЕРНОМЕЖОВИ́Й
ЗЕРНОНАВАНТА́ЖУВАЛЬНИЙ
ЗЕРНОНАВАНТА́ЖУВАЧ
ЗЕРНООБРО́БНИЙ
ЗЕРНООЧИСНИ́Й
ЗЕРНООЧИ́ЩЕННЯ
ЗЕРНООЧИ́ЩУВАЛЬНИЙ
ЗЕРНОПЕРЕРО́БКА
ЗЕРНОПЕРЕРО́БЛЕННЯ
ЗЕРНОПЕРЕРО́БНИЙ
ЗЕРНОПОДІ́БНИЙ
ЗЕРНОСУ́МІШ
ЗЕРНОСУША́РКА
ЗЕРНОСУША́РНЯ
ЗЕРНОСУШИ́ЛЬНИЙ
ЗЕРНОСХО́ВИЩЕ
ЗЕРНОТЕ́РКА
ЗЕРНОТІ́К
ЗЕРНОТРЕ́ЙДЕР
ЗЕРНОФУРА́Ж
ЗЕРНОФУРА́ЖНИЙ
ЗЕРНЬ[1]
ЗЕРНЬ[2]
ЗЕРНЯ́ *див.* зе́рня
ЗЕ́РНЯ
ЗЕ́РНЯТКО
ЗЕРНЯ́ТКО *див.* зе́рнятко
ЗЕ́РНЯТКОВИЙ
ЗЕ́РНЯТОЧКО
ЗЕРНЯ́ТОЧКО *див.* зе́рняточко
ЗЕ́РНЯЧКО
ЗЕРО́
ЗЕТ
ЗЕ́ТОВИЙ
ЗЕТОПОДІ́БНИЙ
ЗЕФІ́Р[1]
ЗЕФІ́Р[3]
ЗЕФІ́Р[2]
ЗЕФІ́РНИЙ[1]
ЗЕФІ́РНИЙ[2]
ЗЕФІ́РОВИЙ[1]
ЗЕФІ́РОВИЙ[2]
ЗЕФІ́РОВИЙ[3]
ЗЕ́ЧКА
З'Є́ДНАНИЙ
З'Є́ДНАНІСТЬ
З'Є́ДНАННЯ[1]
З'ЄДНА́ННЯ[2]
З'ЄДНА́ТИ *див.* з'є́днувати
З'ЄДНА́ТИСЯ *див.* з'є́днуватися
З'Є́ДНИК
З'ЄДНО́ЧЕННЯ
З'ЄДНО́ЧИТИ
З'Є́ДНУВАЛЬНИЙ
З'Є́ДНУВАНИЙ
З'Є́ДНУВАННЯ
З'Є́ДНУВАТИ
З'Є́ДНУВАТИСЯ
З'Є́ДНУВАЧ
З'ЄХИ́ДСТВУВАТИ
ЗЖА́ЛИТИСЯ
ЗЖА́ТИ *див.* зжина́ти
ЗЖА́ТИЙ
ЗЖАХНУ́ТИСЯ
ЗЖЕНТИ́ЧИТИСЯ
ЗЖЕ́РТИ *див.* зжира́ти
ЗЖИВА́ННЯ
ЗЖИВА́ТИ
ЗЖИВА́ТИСЯ
ЗЖИНА́ННЯ
ЗЖИНА́ТИ
ЗЖИНА́ТИСЯ
ЗЖИРА́ТИ
ЗЖИ́ТИ *див.* зжива́ти
ЗЖИ́ТИЙ
ЗЖИ́ТИСЯ *див.* зжива́тися
ЗЖМА́КАНИЙ *див.* зіжма́каний
ЗЖМА́КАТИ *див.* зіжма́кати
ЗЖМА́КАТИСЯ *див.* зіжма́катися
ЗЖО́ВАНИЙ
ЗЖО́ВКЛИЙ
ЗЖО́ВКНУТИ
ЗЖОВТІ́ЛИЙ
ЗЖОВТІ́ТИ
ЗЖО́ВУВАТИ
ЗЖО́ВУВАТИСЯ
ЗЖОЛО́БИТИ
ЗЖОЛО́БИТИСЯ
ЗЖОЛО́БЛЕНИЙ
ЗЖУВА́ТИ *див.* зжо́вувати
ЗЖУВА́ТИСЯ *див.* зжо́вуватися

ЗЖУ́ЖМИТИ
ЗЖУ́ЖМИТИСЯ
ЗЖУ́ЖМЛЕНИЙ
ЗЖУ́РЕНИЙ
ЗЖУ́РЕНО
ЗЖУРИ́ТИ
ЗЖУРИ́ТИСЯ
З-ЗА
ЗЗА́ГОДІ
ЗЗА́ДУ
ЗЗА́МОЛОДУ
ЗЗИВА́ТИ
ЗЗИРА́ТИСЯ
ЗЗИРНУ́ТИСЯ *див.* ззира́тися
ЗЗО́ВНІ
ЗИ́ВЕРТ
ЗИГЗА́Г
ЗИГЗАГОПОДІ́БНИЙ
ЗИГЗАГУВА́ТИЙ
ЗИГЗИ́ЦЯ
ЗИГОГА́МІЯ
ЗИГОМІЦЕ́ТИ
ЗИГОМО́РФНИЙ
ЗИГОСПО́РА
ЗИГО́ТА
ЗИГОТОГЕНЕ́З
ЗИГОФА́ЗА
ЗИҐЗА́Ґ *див.* зигза́г
ЗИҐЗАҐОПОДІ́БНИЙ *див.* зигзагоподі́бний
ЗИҐЗАҐУВА́ТИЙ *див.* зигзагува́тий
ЗИЗ
ЗИ́ЗИЙ
ЗИЗИ́ФУС
ЗИ́ЗОМ
ЗИЗОО́КИЙ
ЗИЗОО́КІСТЬ
ЗИЗУВА́ТИЙ
ЗИЗУВА́ТО
ЗИК
ЗИ́КАТИ
ЗИ́КНУТИ
ЗИЛЬБЕРГРО́Ш
ЗИМА́
ЗИМА́ЗА
ЗИМА́РКА
ЗИМІВЕ́ЛЬНИЙ
ЗИМІ́ВЛЯ
ЗИМІ́ВНИК
ЗИМІВНИ́К
ЗИМІ́ВНИЦЯ
ЗИ́МНИЙ
ЗИМНИ́ЦЯ[1]
ЗИМНИ́ЦЯ[2]
ЗИ́МНІЙ
ЗИ́МНІСТЬ
ЗИ́МНО[1]
ЗИ́МНО[2]
ЗИМНЯ́К
ЗИМО́ВИЙ
ЗИМОВИ́К
ЗИМО́ВИЩЕ
ЗИМО́ВНИК
ЗИ́МОНЬКА
ЗИ́МОРОДКОВІ
ЗИ́МОРОДОК
ЗИМОСПЛЯ́ЧИЙ
ЗИМОСТІЙКИ́Й
ЗИМОСТІ́ЙКІСТЬ
ЗИМО́Ю
ЗИМУВА́ЛЬНИЙ
ЗИМУВА́ЛЬНИК
ЗИМУВА́ННЯ
ЗИМУВА́ТИ
ЗИМУ́ЮЧИЙ
ЗИ́НГШПІЛЬ
ЗИНДЖА́НТРОП
ЗИРА́
ЗИ́РИТИ
ЗИРК
ЗИ́РКАННЯ
ЗИ́РКАТИ
ЗИ́РКНУТИ
ЗИРНУ́ТИ
ЗИРЯ́НИ
ЗИРЯ́НИН *див.* зиря́ни
ЗИРЯ́НКА *див.* зиря́ни
ЗИРЯ́НСЬКИЙ
ЗИСК
ЗИСКА́ТИ
ЗИСКО́ВНИЙ
ЗИСКО́ВНІСТЬ
ЗИТОЛО́ГІЯ
ЗИ́ЧЕНИЙ
ЗИ́ЧЕННЯ
ЗИ́ЧИТИ[1]
ЗИ́ЧИТИ[2]
ЗИЧЛИ́ВИЙ
ЗИЧЛИ́ВІСТЬ
ЗИЧЛИ́ВО
ЗИ́ЧНИЙ
ЗИ́ЧНІСТЬ
ЗИ́ЧНО
ЗІ *див.* з[2]
ЗІ́БГАНИЙ
ЗІБГА́ТИ
ЗІБГА́ТИСЯ
ЗІ́БРАНИЙ
ЗІ́БРАНІСТЬ
ЗІБРА́ННЯ
ЗІ́БРАНО
ЗІБРА́ТИ *див.* збира́ти
ЗІБРА́ТИСЯ *див.* збира́тися
ЗІВ
ЗІВА́КА
ЗІВАКА́
ЗІВА́ННЯ
ЗІВА́ТИ
ЗІВНУ́ТИ
ЗІВО́К
ЗІВСІ́БІЧ *див.* зусі́біч
ЗІВ'Я́ЛЕНИЙ
ЗІВ'Я́ЛИЙ
ЗІВ'ЯЛИ́ТИ
ЗІВ'Я́ЛО
ЗІВ'Я́НУТИ
ЗІВ'Я́ТИ *див.* зів'я́нути
ЗІ́ГНАНИЙ
ЗІГНА́ННЯ
ЗІГНА́ТИ *див.* зганя́ти
ЗІ́ГНЕНИЙ *див.* зі́гну́тий
ЗІГНИ́ЛИЙ *див.* згни́лий
ЗІГНИ́ТИ *див.* згнива́ти
ЗІГНОРО́ВАНИЙ
ЗІГНОРУВА́ТИ
ЗІГНУ́ТИ *див.* згина́ти
ЗІ́ГНУ́ТИЙ
ЗІГНУ́ТИСЯ *див.* згина́тися
ЗІ́ГНУ́ТІСТЬ
ЗІГРАВА́ТИСЯ
ЗІ́ГРАНИЙ
ЗІ́ГРАНІСТЬ
ЗІГРА́ТИ
ЗІГРА́ТИСЯ *див.* зіграва́тися
ЗІГРІВА́ЛЬНИЙ
ЗІГРІВА́ННЯ
ЗІГРІВА́ТИ
ЗІГРІВА́ТИСЯ
ЗІГРІ́ТИ *див.* зігріва́ти
ЗІГРІ́ТИЙ
ЗІГРІ́ТИСЯ *див.* зігріва́тися
ЗІДЕНТИФІКО́ВАНИЙ
ЗІДЕНТИФІКУВА́ТИ
ЗІДЗВОНИ́ТИСЯ *див.* зідзво́нюватися
ЗІДЗВО́НЮВАТИСЯ
ЗІ́ДРАНИЙ
ЗІДРА́ТИ *див.* здира́ти
ЗІДРА́ТИСЯ *див.* здира́тися
ЗІЖМА́КАНИЙ
ЗІЖМА́КАТИ
ЗІЖМА́КАТИСЯ
ЗІЗВА́ТИ *див.* ззива́ти
ЗІЗНАВА́ННЯ
ЗІЗНАВА́ТИ
ЗІЗНАВА́ТИСЯ
ЗІЗНА́ННЯ
ЗІЗНА́ТИ *див.* зізнава́ти
ЗІЗНА́ТИСЯ *див.* зізнава́тися
ЗІЙТИ́[1] *див.* схо́дити
ЗІЙТИ́[2] *див.* сходи́ти
ЗІЙТИ́СЯ *див.* схо́дитися
ЗІЛИ́НА
ЗІЛИ́НКА
ЗІЛИ́НОЧКА
ЗІ́ЛЛЯ
ЗІЛЛЯ́ТИ *див.* злива́ти

ЗІЛЛЯ́ТИЙ
ЗІЛЛЯ́ТИСЯ *див.* злива́тися
ЗІ́ЛЛЯЧКО
ЗІЛЬНИ́К
ЗІЛЬНИ́ЦЯ
ЗІЛЬНИЧО́К
ЗІМБАБВІ́ЄЦЬ *див.* зімбабвійці
ЗІМБАБВІ́ЙКА *див.* зімбабвійці
ЗІМБАБВІ́ЙСЬКИЙ
ЗІМБАБВІ́ЙЦІ
ЗІМІТО́ВАНИЙ
ЗІМІТУВА́ТИ
ЗІ́МКНЕНИЙ
ЗІ́МКНЕНІСТЬ
ЗІ́МКНЕННЯ
ЗІМКНУ́ТИ *див.* змика́ти
ЗІ́МКНУТИЙ *див.* зімкнений
ЗІМКНУ́ТИСЯ *див.* змика́тися
ЗІ́МКНУТІСТЬ
ЗІМЛІВА́ННЯ *див.* зомліва́ння
ЗІМЛІВА́ТИ *див.* зомліва́ти
ЗІМЛІ́ЛИЙ *див.* зомлі́лий
ЗІМЛІ́ННЯ *див.* зомлі́ння
ЗІМЛІ́ТИ *див.* зомліва́ти
ЗІМПРОВІЗО́ВАНИЙ
ЗІМПРОВІЗУВА́ТИ
ЗІМ'Я́ТИ *див.* змина́ти[1]
ЗІ́М'ЯТИЙ
ЗІМ'Я́ТИСЯ
ЗІНИ́ЦЯ
ЗІНИ́ЧКА
ЗІНИ́ЧНИЙ
ЗІНІЦІЙО́ВАНИЙ
ЗІНІЦІЮВА́ТИ
ЗІНО́ВАТЬ
ЗІ́НСЬКИЙ
ЗІНТЕГРО́ВАНИЙ
ЗІНТЕГРУВА́ТИ
ЗІ́НЬКИ
ЗІПА́КА
ЗІПА́ННЯ
ЗІПА́ТИ
ЗІПЕ́РТИ *див.* спира́ти
ЗІПЕ́РТИЙ
ЗІПЕ́РТИСЯ *див.* спира́тися
ЗІПНУ́ТИ[1]
ЗІПНУ́ТИ[2] *див.* зіп'ясти́
ЗІПНУ́ТИЙ
ЗІПНУ́ТИСЯ *див.* спина́тися
ЗІПОНУ́ТИ
ЗІПРІВА́ТИ
ЗІПРІ́ЛИЙ
ЗІПРІ́ЛІСТЬ
ЗІПРІ́ТИ *див.* зіпріва́ти
ЗІПСО́ВАНИЙ
ЗІПСО́ВАНІСТЬ
ЗІПСУВА́ННЯ
ЗІПСУВА́ТИ
ЗІПСУВА́ТИСЯ
ЗІПСУ́ТИ *див.* зіпсува́ти
ЗІПСУ́ТИЙ
ЗІПСУ́ТИСЯ *див.* зіпсува́тися
ЗІПСУ́ТІСТЬ
ЗІПСУТТЯ́
ЗІПХНУ́ТИ
ЗІ́ПХНУТИЙ
ЗІП'ЯСТИ́
ЗІП'ЯСТИ́СЯ
ЗІП'Я́ТИ *див.* зіп'ясти́
ЗІ́П'ЯТИЙ
ЗІП'Я́ТИСЯ *див.* зіп'ясти́ся
ЗІР
ЗІ́РВАНИЙ
ЗІРВА́ТИ *див.* зрива́ти[1]
ЗІРВА́ТИСЯ *див.* зрива́тися
ЗІРВИ́ГОЛОВА
ЗІ́РКА
ЗІРКА́ТИЙ
ЗІРКИ́Й
ЗІ́РКІСТЬ
ЗІ́РКО
ЗІРКО́ВИ́Й
ЗІРКО́ВІСТЬ
ЗІРКОПОДІ́БНИЙ
ЗІРКОУТВО́РЕННЯ
ЗІРКУВА́ТИЙ
ЗІ́РНИЙ
ЗІРНИ́ЦЯ[1]
ЗІРНИ́ЦЯ[2]
ЗІРНИ́ЧКА
ЗІ́РНО
ЗІРОНІЗУВА́ТИ
ЗІ́РОНЬКА
ЗІ́РОЧКА
ЗІ́РОЧНИК
ЗІРЧА́СТИЙ
ЗІРЧА́СТО
ЗІРЧА́ТИЙ
ЗІРЧА́ТО
ЗІС
ЗІСКА́КУВАННЯ
ЗІСКА́КУВАТИ
ЗІСКАНО́ВУВАТИ
ЗІСКАНУВА́ТИ *див.* зіскано́вувати
ЗІСКОВЗНУ́ТИ *див.* зіско́взувати
ЗІСКОВЗНУ́ТИСЯ *див.* зіско́взуватися
ЗІСКО́ВЗУВАТИ
ЗІСКО́ВЗУВАТИСЯ
ЗІСКО́К
ЗІСКО́ЧИТИ *див.* зіска́кувати
ЗІСКРІ́БОК *див.* зскрі́бок
ЗІСПО́ДУ
ЗІССА́ТИ *див.* зсиса́ти
ЗІСТАВА́ТИСЯ *див.* зостава́тися
ЗІСТА́ВИТИ *див.* зіставля́ти
ЗІСТА́ВЛЕНИЙ
ЗІСТА́ВЛЕННЯ
ЗІСТА́ВЛЮВАНИЙ
ЗІСТАВЛЯ́ННЯ
ЗІСТАВЛЯ́ТИ
ЗІСТАВЛЯ́ТИСЯ
ЗІСТА́ВНИЙ
ЗІСТА́РЕНИЙ
ЗІСТА́РИТИ
ЗІСТА́РИТИСЯ
ЗІСТА́РІТИ
ЗІСТА́РІТИСЯ
ЗІСТА́ТИСЯ *див.* зостава́тися
ЗІСТИКО́ВАНИЙ
ЗІСТИКО́ВУВАТИ
ЗІСТИКО́ВУВАТИСЯ
ЗІСТИКУВА́ТИ *див.* зістико́вувати
ЗІСТИКУВА́ТИСЯ *див.* зістико́вуватися
ЗІСТРИБНУ́ТИ *див.* зістри́бувати
ЗІСТРИ́БУВАННЯ
ЗІСТРИ́БУВАТИ
ЗІСТРИГА́ТИ
ЗІСТРИГА́ТИСЯ
ЗІСТРИ́ГТИ *див.* зістрига́ти
ЗІСТРИ́ЖЕНИЙ
ЗІСТРУГА́ТИ *див.* зістру́гувати
ЗІСТРУГА́ТИСЯ *див.* зістру́гуватися
ЗІСТРУ́ГУВАТИ
ЗІСТРУ́ГУВАТИСЯ
ЗІТЕ́РТИ *див.* стира́ти
ЗІТЕ́РТИЙ *див.* сте́ртий
ЗІТЕ́РТИСЯ *див.* стира́тися
ЗІ́ТКАНИЙ
ЗІТКА́ТИ
ЗІ́ТКНЕННЯ
ЗІТКНУ́ТИ *див.* стика́ти
ЗІТКНУ́ТИСЯ *див.* стика́тися
ЗІТЛІВА́ТИ *див.* зотліва́ти
ЗІТЛІ́ЛИЙ *див.* зотлі́лий
ЗІТЛІ́ННЯ *див.* зотлі́ння
ЗІТЛІ́ТИ *див.* зотліва́ти
ЗІТНУ́ТИ[1] *див.* стина́ти[1]
ЗІТНУ́ТИ[2] *див.* стина́ти[2]
ЗІ́ТНУ́ТИЙ[1]
ЗІ́ТНУТИЙ[2]
ЗІТНУ́ТИСЯ[1] *див.* стина́тися[1]
ЗІТНУ́ТИСЯ[2] *див.* стина́тися[2]
ЗІТХА́ННЯ
ЗІТХА́ТИ
ЗІТХА́ТИСЯ
ЗІТХНУ́ТИ
ЗІТХНУ́ТИСЯ
ЗІХО́ДИТИ *див.* схо́дити
ЗІХО́ДИТИСЯ *див.* схо́дитися
ЗІШЕ́СТЯ
ЗІШКРЕБТИ́ *див.* зішкріба́ти
ЗІШКРІБА́ТИ
ЗІШКРІБА́ТИСЯ
ЗІШКРЯ́БАНИЙ
ЗІШКРЯ́БАТИ *див.* зішкря́бувати
ЗІШКРЯБНУ́ТИ
ЗІШКРЯ́БУВАННЯ

ЗІШКРЯ́БУВАТИ
ЗІШКРЯ́БУВАТИСЯ
ЗІШТО́ВХНЕННЯ
ЗІШТОВХНУ́ТИ *див.* зішто́вхувати
ЗІШТО́ВХНУТИЙ
ЗІШТОВХНУ́ТИСЯ *див.* зішто́вхуватися
ЗІШТО́ВХУВАННЯ
ЗІШТО́ВХУВАТИ
ЗІШТО́ВХУВАТИСЯ
ЗІЩУ́ЛЕНИЙ
ЗІЩУ́ЛИТИ *див.* зіщу́лювати
ЗІЩУ́ЛИТИСЯ *див.* зіщу́люватися
ЗІЩУ́ЛЮВАННЯ
ЗІЩУ́ЛЮВАТИ
ЗІЩУ́ЛЮВАТИСЯ
ЗІЯ́ННЯ
ЗІЯ́ТИ
З'ЇДА́ННЯ
З'ЇДА́ТИ
З'ЇДА́ТИСЯ
З'Ї́ДЕНИЙ
З'Ї́ДИ
З'Ї́ДИНИ
З'ЇДЛИ́ВИЙ
З'ЇДЛИ́ВО
З'Ї́ЖА
З'ЇЖДЖА́ННЯ
З'ЇЖДЖА́ТИ
З'ЇЖДЖА́ТИСЯ
З'Ї́ЖДЖЕНИЙ
З'Ї́ЖИТИСЯ *див.* з'ї́жуватися
З'Ї́ЖУВАТИСЯ
З'Ї́ЗД
З'Ї́ЗДИТИ
З'ЇЗДИ́ТИ *див.* з'їжджа́ти
З'ЇЗДИ́ТИСЯ *див.* з'їжджа́тися
З'Ї́СТИ *див.* з'їда́ти
З'Ї́ХАТИ *див.* з'їжджа́ти
З'Ї́ХАТИСЯ *див.* з'їжджа́тися
ЗЙО́МКА
ЗЛАВІ́РУВАТИ
ЗЛАГІДЛИ́ВИЙ
ЗЛА́ГІДНИЙ
ЗЛАГІДНІ́ТИ
ЗЛА́ГІДНО
ЗЛА́ГОДА
ЗЛА́ГОДЖЕНИЙ
ЗЛА́ГОДЖЕНІСТЬ
ЗЛА́ГОДЖЕНО
ЗЛА́ГОДИТИ
ЗЛА́ГОДИТИСЯ
ЗЛА́ДА
ЗЛА́ДЖЕНИЙ
ЗЛА́ДИТИ
ЗЛА́ДИТИСЯ
ЗЛА́ДНАНИЙ
ЗЛА́ДНАНІСТЬ
ЗЛА́ДНАНО
ЗЛАДНА́ТИ
ЗЛА́ЗИТИ[1]
ЗЛА́ЗИТИ[2]
ЗЛА́ЗИТИСЯ
ЗЛАК
ЗЛА́КОВИЙ
ЗЛА́КОМИТИСЯ
ЗЛАМ
ЗЛА́МАНИЙ
ЗЛАМА́ННЯ
ЗЛАМА́ТИ *див.* зла́мувати
ЗЛАМА́ТИСЯ *див.* зла́муватися
ЗЛА́МНИЙ
ЗЛА́МНИК
ЗЛА́МУВАННЯ
ЗЛА́МУВАТИ
ЗЛА́МУВАТИСЯ
ЗЛА́МУВАЧ
ЗЛА́ПАТИ
ЗЛАСКА́ВИТИСЯ
ЗЛАТИ́Й
ЗЛА́ТКА *див.* зла́тки
ЗЛА́ТКИ
ЗЛА́ТО
ЗЛАТО...
ЗЛАТОВЕ́РХИЙ
ЗЛАТОГЛА́В
ЗЛАТОГЛА́ВИЙ
ЗЛАТОТКА́НИЙ
ЗЛАТОУ́СТ
ЗЛЕ
ЗЛЕГЕ́НЬКА
ЗЛЕГЕ́СЕНЬКА
ЗЛЕ́ГКА
ЗЛЕГКОВА́ЖИТИ
ЗЛЕ́ГЛИЙ
ЗЛЕДАЧІ́ЛИЙ
ЗЛЕДАЧІ́ТИ
ЗЛЕДАЩІ́ЛИЙ
ЗЛЕДАЩІ́ТИ
ЗЛЕДЕНИ́ТИ
ЗЛЕДЕНІ́ЛИЙ
ЗЛЕДЕНІ́ННЯ
ЗЛЕДЕНІ́ТИ
ЗЛЕ́ЖА́ЛИЙ
ЗЛЕ́ЖАНИЙ
ЗЛЕ́ЖАТИСЯ *див.* зле́жуватися
ЗЛЕ́ЖУВАНИЙ
ЗЛЕ́ЖУВАНІСТЬ
ЗЛЕ́ЖУВАННЯ
ЗЛЕ́ЖУВАТИСЯ
ЗЛЕЛІ́ЯНИЙ
ЗЛЕЛІ́ЯТИ
ЗЛЕТ
ЗЛЕТІ́ТИ *див.* злі́та́ти[1]
ЗЛЕТІ́ТИСЯ *див.* злі́та́тися
ЗЛИВ
ЗЛИ́ВА
ЗЛИВА́ЛЬНИЙ
ЗЛИВА́ЛЬНИК
ЗЛИВА́ННЯ
ЗЛИВА́ТИ
ЗЛИВА́ТИСЯ
ЗЛИ́ВКИ
ЗЛИ́ВКОВИ́Й
ЗЛИВНИ́Й[1]
ЗЛИВНИ́Й[2]
ЗЛИВНИ́К
ЗЛИ́ВОВИЙ
ЗЛИ́ВОК
ЗЛИВОПРИЙМА́Ч
ЗЛИВОСПУ́СК
ЗЛИВОСТІ́К
ЗЛИ́ГАНИЙ
ЗЛИГА́ННЯ
ЗЛИГА́ТИ[1]
ЗЛИГА́ТИ[2]
ЗЛИГА́ТИСЯ *див.* зли́гуватися
ЗЛИ́ГОДНІ
ЗЛИГО́ДНІЙ
ЗЛИ́ГУВАТИСЯ
ЗЛИДА́Р
ЗЛИДА́РКА
ЗЛИДА́РСТВО
ЗЛИДА́РСЬКИЙ
ЗЛИДАРЧУ́К
ЗЛИДАРЮВА́ННЯ
ЗЛИДАРЮВА́ТИ
ЗЛИДЕ́ННИЙ
ЗЛИДЕ́ННИК
ЗЛИДЕ́ННІСТЬ
ЗЛИДЕ́ННО
ЗЛИДЕ́НСТВО
ЗЛИ́ДЕНЬ
ЗЛИ́ДНІ
ЗЛИДНО́ТА
ЗЛИДНЮВА́ТИ
ЗЛИДНЯ́К
ЗЛИДНЯ́ЦЬКИЙ
ЗЛИДНЯ́ЧКА
ЗЛИДНЯЧО́К
ЗЛИДО́ТА
ЗЛИ́ЗАНИЙ
ЗЛИЗА́ТИ *див.* зли́зувати
ЗЛИЗНУ́ТИ
ЗЛИ́ЗУВАННЯ
ЗЛИ́ЗУВАТИ
ЗЛИЙ
ЗЛИНА́ТИ
ЗЛИ́НУТИ *див.* злина́ти
ЗЛИНЯ́ЛИЙ
ЗЛИНЯ́ТИ
ЗЛИПА́ННЯ
ЗЛИПА́ТИСЯ
ЗЛИ́ПЛИЙ
ЗЛИ́ПНУТИСЯ *див.* злипа́тися
ЗЛИ́ПТИСЯ *див.* злипа́тися
ЗЛИ́ТИ[1] *див.* злива́ти
ЗЛИ́ТИ[2]

ЗЛИ́ТИЙ
ЗЛИ́ТИСЯ[1] *див.* злива́тися
ЗЛИ́ТИСЯ[2]
ЗЛИ́ТІСТЬ
ЗЛИ́ТКОВИЙ
ЗЛИ́ТОК
ЗЛИТТЯ́
ЗЛИ́ШНІЙ
ЗЛІ́ВА
ЗЛІЗА́ННЯ
ЗЛІЗА́ТИ *див.* зла́зити[1]
ЗЛІЗА́ТИСЯ *див.* зла́зитися
ЗЛІ́ЗТИ *див.* зла́зити[1]
ЗЛІ́ЗТИСЯ *див.* зла́зитися
ЗЛІКВІДО́ВАНИЙ
ЗЛІКВІДУВА́ТИ
ЗЛІКВІДУВА́ТИСЯ
ЗЛІКУВА́ТИ
ЗЛІПИ́ТИ *див.* злі́плювати
ЗЛІПИ́ТИСЯ *див.* злі́плюватися
ЗЛІ́ПЛЕНИЙ
ЗЛІ́ПЛЮВАТИ
ЗЛІ́ПЛЮВАТИСЯ
ЗЛІ́ПОК
ЗЛІСЛИ́ВИЙ *див.* злосли́вий
ЗЛІСЛИ́ВО *див.* злосли́во
ЗЛІ́СНИЙ[1]
ЗЛІ́СНИЙ[2]
ЗЛІ́СНИК
ЗЛІ́СНИЦЯ
ЗЛІ́СНІСТЬ
ЗЛІ́СНО
ЗЛІ́СТЬ
ЗЛІТ
ЗЛІТА́ННЯ
ЗЛІТА́ТИ[1]
ЗЛІТА́ТИ[2]
ЗЛІТА́ТИСЯ
ЗЛІ́ТИ
ЗЛІТНИ́Й
ЗЛІ́ТУВА́ТИ
ЗЛІЦИТУВА́ТИ
ЗЛІ́ЧЕНИЙ[1]
ЗЛІ́ЧЕНИЙ[2]
ЗЛІЧЕ́ННИЙ
ЗЛІЧЕ́ННІСТЬ
ЗЛІЧИ́ТИ[1] *див.* злі́чувати[1]
ЗЛІЧИ́ТИ[2] *див.* злі́чувати[2]
ЗЛІ́ЧУВАТИ[1]
ЗЛІ́ЧУВАТИ[2]
ЗЛІ́ШАТИ
ЗЛО[1]
ЗЛО[2]
ЗЛО...
ЗЛО́БА́
ЗЛОБИ́ВИЙ
ЗЛОБИ́ТЕЛЬ
ЗЛОБЛИ́ВИЙ
ЗЛОБЛИ́ВІСТЬ
ЗЛОБЛИ́ВО
ЗЛО́БНИЙ
ЗЛО́БНІСТЬ
ЗЛО́БНО
ЗЛОБОДЕ́ННИЙ
ЗЛОБОДЕ́ННІСТЬ
ЗЛОБОДЕ́ННО
ЗЛО́БСТВУВАТИ
ЗЛОБУВА́ТИ
ЗЛОВЖИВА́ННЯ
ЗЛОВЖИВА́ТИ
ЗЛОВЖИ́ТИ *див.* зловжива́ти
ЗЛОВИ́ТИ
ЗЛОВИ́ТИСЯ
ЗЛОВІ́СНЕ *див.* злові́сно
ЗЛОВІ́СНИЙ
ЗЛОВІ́СНІСТЬ
ЗЛОВІ́СНО
ЗЛОВІ́ЩЕ *див.* злові́що
ЗЛОВІ́ЩИЙ
ЗЛОВІ́ЩО
ЗЛО́ВЛЕНИЙ
ЗЛОВМИ́СНЕ
ЗЛОВМИ́СНИЙ
ЗЛОВМИ́СНИК
ЗЛОВМИ́СНИЦЯ
ЗЛОВМИ́СНІСТЬ
ЗЛОВМИ́СНО *див.* зловми́сне
ЗЛОВО́ННИЙ
ЗЛОВОРО́ЖИЙ
ЗЛОВОРО́ЖІСТЬ
ЗЛОВРЕ́ДНИЙ
ЗЛОВТІ́ХА
ЗЛОВТІША́ТИСЯ
ЗЛОВТІ́ШНЕ *див.* зловті́шно
ЗЛОВТІ́ШНИЙ
ЗЛОВТІ́ШНО
ЗЛОВЧИ́ТИСЯ
ЗЛО́ГИ
ЗЛО́ДІЙ
ЗЛО́ДІЙКА
ЗЛОДІЙКУВА́ТИЙ
ЗЛОДІЙКУВА́ТІСТЬ
ЗЛОДІЙКУВА́ТО
ЗЛОДІ́ЙСТВО
ЗЛОДІ́ЙСЬКИЙ
ЗЛОДІЙЧУ́К
ЗЛОДІ́ЙЩИНА
ЗЛОДІЮВА́ТИ
ЗЛОДІЮ́ГА
ЗЛОДІЮ́КА *див.* злодію́га
ЗЛОДІЯ́КА
ЗЛОДІЯ́ННЯ
ЗЛОДІЯ́ЧКА
ЗЛОДЮ́ГА
ЗЛОДЮ́ЖКА
ЗЛО́ЖЕНИЙ
ЗЛОЖИ́ТИ
ЗЛОЖИ́ТИСЯ
ЗЛО́ЖИЩЕ
ЗЛОЗИЧЛИ́ВЕЦЬ
ЗЛОЗИЧЛИ́ВИЙ
ЗЛОЗИЧЛИ́ВІСТЬ
ЗЛОКАЛІЗО́ВАНИЙ
ЗЛОКАЛІЗУВА́ТИ
ЗЛОМ
ЗЛОМИ́ТИ
ЗЛОМИ́ТИСЯ
ЗЛО́МЛЕНИЙ
ЗЛО́МНИК
ЗЛОО́КИЙ
ЗЛОПА́М'ЯТНИЙ
ЗЛОПА́М'ЯТНІСТЬ
ЗЛОПА́М'ЯТСТВО
ЗЛОПА́М'ЯТЬ
ЗЛО́ПАТИ
ЗЛОПОВІ́СНИЙ
ЗЛОПОТІ́ТИ
ЗЛОРА́ДИЙ
ЗЛОРА́ДІСНИЙ
ЗЛОРА́ДІСНО
ЗЛОРА́ДІСТЬ
ЗЛОРАДІ́ТИ
ЗЛОРА́ДНИЙ
ЗЛОРА́ДНІСТЬ
ЗЛОРА́ДНО
ЗЛОРА́ДО
ЗЛОРА́ДСТВО
ЗЛОРІ́КА
ЗЛОРІ́ЧИТИ
ЗЛОСЛИ́ВЕЦЬ
ЗЛОСЛИ́ВИЙ
ЗЛОСЛИ́ВО
ЗЛОСЛО́ВИТИ
ЗЛОСТИ́ВЕЦЬ
ЗЛОСТИ́ВИЙ
ЗЛОСТИ́ВІСТЬ
ЗЛОСТИ́ВО
ЗЛОСТИ́ТИ
ЗЛОСТИ́ТИСЯ
ЗЛОТ
ЗЛОТА́ВИЙ
ЗЛОТА́Р
ЗЛОТА́РСТВО
ЗЛОТВО́РЕЦЬ
ЗЛОТВО́РНИЙ
ЗЛО́ТИЙ[1]
ЗЛО́ТИЙ[2]
ЗЛОТИ́СТИЙ
ЗЛОТИ́СТО
ЗЛО́ТНИЙ
ЗЛО́ТНИК[1]
ЗЛО́ТНИК[2]
ЗЛО́ТНИЦЬКИЙ
ЗЛО́ТНО
ЗЛО́ТО
ЗЛОТО...
ЗЛОТОВЕ́РХИЙ

ЗЛОТОГЛА́В
ЗЛОТОГЛА́ВИЙ[1]
ЗЛОТОГЛА́ВИЙ[2]
ЗЛОТОКО́СИЙ
ЗЛОТОТКА́НИЙ
ЗЛОТОЧО́ЛИЙ
ЗЛОЧЕСТИ́ВИЙ
ЗЛОЧЕ́СТЯ
ЗЛО́ЧИН
ЗЛОЧИ́НЕЦЬ
ЗЛОЧИ́НКА
ЗЛОЧИ́ННИЙ
ЗЛОЧИ́ННИК
ЗЛОЧИ́ННИЦЬКИ
ЗЛОЧИ́ННИЦЬКИЙ
ЗЛОЧИ́ННИЦЯ
ЗЛОЧИ́ННІСТЬ
ЗЛОЧИ́ННО
ЗЛОЧИ́НСТВО
ЗЛОЩА́СНИЙ
ЗЛОЩА́СНО
ЗЛОЩА́СТЯ
ЗЛОЯЗИ́КИЙ
ЗЛОЯЗИ́КІСТЬ
ЗЛОЯЗИ́ЧИТИ
ЗЛОЯЗИ́ЧНИЙ
ЗЛОЯ́КІСНИЙ
ЗЛОЯ́КІСНІСТЬ
ЗЛОЯ́КІСНО
ЗЛУВА́ТИ
ЗЛУ́ДА
ЗЛУ́ДНИЙ
ЗЛУ́ЗАНИЙ
ЗЛУЗА́ТИ *див.* злу́зувати
ЗЛУ́ЗУВАТИ
ЗЛУ́КА
ЗЛУКА́ВИТИ
ЗЛУКА́ВНУВАТИ
ЗЛУПИ́ТИ *див.* злу́плювати
ЗЛУПИ́ТИСЯ *див.* злу́плюватися
ЗЛУ́ПЛЕНИЙ
ЗЛУ́ПЛЮВАТИ
ЗЛУ́ПЛЮВАТИСЯ
ЗЛУ́СКАТИ
ЗЛУЧА́ННЯ
ЗЛУЧА́ТИ
ЗЛУЧА́ТИСЯ
ЗЛУ́ЧЕНИЙ
ЗЛУ́ЧЕННЯ
ЗЛУЧИ́ТИ *див.* злуча́ти
ЗЛУЧИ́ТИСЯ *див.* злуча́тися
ЗЛУ́ЧКА
ЗЛУ́ЧНИЙ
ЗЛУ́ЩЕНИЙ
ЗЛУ́ЩЕННЯ
ЗЛУ́ЩИТИ *див.* злу́щувати
ЗЛУ́ЩИТИСЯ *див.* злу́щуватися
ЗЛУ́ЩУВАНИЙ
ЗЛУ́ЩУВАННЯ
ЗЛУ́ЩУВАТИ
ЗЛУ́ЩУВАТИСЯ
ЗЛЮБ
ЗЛЮБИ́ТИ
ЗЛЮБИ́ТИСЯ
ЗЛЮ́КА
ЗЛЮМПЕНІЗО́ВАНИЙ
ЗЛЮМПЕНІЗО́ВАНІСТЬ
ЗЛЮМПЕНІЗУВА́ТИ
ЗЛЮМПЕНІЗУВА́ТИСЯ
ЗЛЮТО́ВАНИЙ[1]
ЗЛЮТО́ВАНИЙ[2]
ЗЛЮТО́ВАНІСТЬ[1]
ЗЛЮТО́ВАНІСТЬ[2]
ЗЛЮТО́ВУВАННЯ
ЗЛЮТО́ВУВАТИ
ЗЛЮТО́ВУВАТИСЯ
ЗЛЮТУВА́ННЯ
ЗЛЮТУВА́ТИ[1]
ЗЛЮТУВА́ТИ[2] *див.* злюто́вувати
ЗЛЮТУВА́ТИСЯ[1]
ЗЛЮТУВА́ТИСЯ[2] *див.* злюто́вуватися
ЗЛЮ́ЧЕ
ЗЛЮ́ЧИЙ
ЗЛЮ́ЧКА
ЗЛЮ́ЩИЙ
ЗЛЯГА́ННЯ
ЗЛЯГА́ТИ
ЗЛЯГА́ТИСЯ
ЗЛЯГТИ́ *див.* зляга́ти
ЗЛЯГТИ́СЯ *див.* зляга́тися
ЗЛЯ́КАНИЙ
ЗЛЯ́КАНІСТЬ
ЗЛЯ́КАНО
ЗЛЯКА́ТИ
ЗЛЯКА́ТИСЯ
ЗЛЯ́ПАНИЙ
ЗЛЯ́ПАТИ
ЗМАВПО́ВАНИЙ
ЗМАВПО́ВАНІСТЬ
ЗМАВПУВА́ННЯ
ЗМАВПУВА́ТИ
ЗМАГ
ЗМА́ГА
ЗМАГА́ЛЬНИЙ
ЗМАГА́ЛЬНИК
ЗМАГА́ЛЬНИЦЬКИЙ
ЗМАГА́ЛЬНІСТЬ
ЗМАГА́ННЯ
ЗМАГА́ТИ[1]
ЗМАГА́ТИ[2]
ЗМАГА́ТИСЯ[1]
ЗМАГА́ТИСЯ[2]
ЗМАГУ́Н
ЗМАГУ́НКА
ЗМА́ЖКА
ЗМА́ЗАНИЙ
ЗМА́ЗАТИ *див.* зма́зувати
ЗМА́ЗАТИСЯ *див.* зма́зуватися
ЗМА́ЗКА
ЗМА́ЗУВАННЯ
ЗМА́ЗУВАТИ
ЗМА́ЗУВАТИСЯ
ЗМАЙСТРО́ВАНИЙ
ЗМАЙСТРУВА́ТИ
ЗМАКЕТО́ВАНИЙ
ЗМАКЕТУВА́ТИ
ЗМА́ЛЕННЯ
ЗМА́ЛЕНЬКУ
ЗМА́ЛЕЧКУ
ЗМА́ЛИТИ
ЗМА́ЛИТИСЯ
ЗМАЛІ́ЛИЙ
ЗМАЛІ́ТИ
ЗМА́ЛКУ
ЗМА́ЛУ
ЗМАЛЬО́ВАНИЙ
ЗМАЛЬО́ВУВАНИЙ
ЗМАЛЬО́ВУВАННЯ
ЗМАЛЬО́ВУВАТИ
ЗМАЛЬО́ВУВАТИСЯ
ЗМАЛЮВА́ННЯ
ЗМАЛЮВА́ТИ *див.* змальо́вувати
ЗМАЛЮВА́ТИСЯ *див.* змальо́вуватися
ЗМАНДРУВА́ТИ
ЗМАНЕВРУВА́ТИ
ЗМА́НЕНИЙ
ЗМАНИ́ТИ *див.* зма́нювати
ЗМАНІ́ЖЕНИЙ
ЗМАНІ́ЖЕНІСТЬ
ЗМАНІ́ЖЕНО
ЗМАНІ́ЖИТИСЯ
ЗМАНКУРТІ́ТИ
ЗМА́НЛИВИЙ
ЗМАНЛИ́ВО
ЗМА́НЮВАНИЙ
ЗМА́НЮВАННЯ
ЗМА́НЮВАТИ
ЗМАРНІ́ЛИЙ
ЗМАРНІ́ЛІСТЬ
ЗМАРНІ́ТИ
ЗМАРНО́ВАНИЙ
ЗМАРНУВА́ННЯ
ЗМАРНУВА́ТИ
ЗМАРНУВА́ТИСЯ
ЗМАСТИ́ТИ *див.* зма́щувати
ЗМАТЕРІАЛІЗО́ВАНИЙ
ЗМАТЕРІАЛІЗУВА́ТИ
ЗМАТЕРІАЛІЗУВА́ТИСЯ
ЗМАХ
ЗМАХНУ́ТИ *див.* зма́хувати
ЗМА́ХУВАННЯ
ЗМА́ХУВАТИ
ЗМА́ЩЕНИЙ
ЗМА́ЩЕННЯ
ЗМА́ЩУВАЛЬНИЙ
ЗМА́ЩУВАННЯ
ЗМА́ЩУВАТИ

ЗМА́ЩУВАТИСЯ
ЗМЕГЕ́ЛИТИ
ЗМЕЖЕНІ́ТИ
ЗМЕ́ЛЕНИЙ
ЗМЕЛЬНУ́ТИ
ЗМЕ́ЛЮВАТИ
ЗМЕ́ЛЮВАТИСЯ
ЗМЕНША́ТИ *див.* зме́ншувати
ЗМЕНША́ТИСЯ *див.* зме́ншуватися
ЗМЕ́НШЕНИЙ
ЗМЕ́НШЕНІСТЬ
ЗМЕ́НШЕННЯ
ЗМЕ́НШЕНО
ЗМЕ́НШИТИ *див.* зме́ншувати
ЗМЕ́НШИТИСЯ *див.* зме́ншуватися
ЗМЕ́НШУВАЛЬНИЙ
ЗМЕ́НШУВАЛЬНІСТЬ
ЗМЕ́НШУВАНИЙ
ЗМЕ́НШУВАННЯ
ЗМЕ́НШУВАТИ
ЗМЕ́НШУВАТИСЯ
ЗМЕ́НШУВАЧ
ЗМЕРЕ́ЖАНИЙ
ЗМЕРЕ́ЖАТИ *див.* змере́жувати
ЗМЕРЕ́ЖЕНИЙ
ЗМЕРЕ́ЖИТИ *див.* змере́жувати
ЗМЕРЕ́ЖИТИСЯ *див.* змере́жуватися
ЗМЕРЕ́ЖУВАННЯ
ЗМЕРЕ́ЖУВАТИ
ЗМЕРЕ́ЖУВАТИСЯ
ЗМЕРЗА́ННЯ
ЗМЕРЗА́ТИ
ЗМЕРЗА́ТИСЯ
ЗМЕ́РЗЛИЙ
ЗМЕ́РЗЛО
ЗМЕ́РЗНУТИ *див.* змерза́ти
ЗМЕ́РЗНУТИСЯ *див.* змерза́тися
ЗМЕ́РЗТИ *див.* змерза́ти
ЗМЕ́РЗТИСЯ *див.* змерза́тися
ЗМЕ́РКНУТИ
ЗМЕ́РКТИ *див.* зме́ркнути
ЗМЕРТВІ́ЛИЙ
ЗМЕРТВІ́ЛІСТЬ
ЗМЕРТВІ́ННЯ
ЗМЕРТВІ́ТИ
ЗМЕ́РХЛИЙ
ЗМЕ́РХНУТИ
ЗМЕ́РХТИ *див.* зме́рхнути
ЗМЕСТИ́ *див.* зміта́ти
ЗМЕСТИ́СЯ *див.* зміта́тися
ЗМЕ́ТАНИЙ
ЗМЕТА́ТИ *див.* зме́тувати
ЗМЕ́ТЕНИЙ
ЗМЕТИКУВА́ТИ
ЗМЕТНУ́ТИ
ЗМЕТНУ́ТИСЯ
ЗМЕ́ТУВАЛЬНИЙ
ЗМЕ́ТУВАННЯ
ЗМЕ́ТУВАТИ
ЗМЕ́ТУВАТИСЯ
ЗМИВ
ЗМИВА́ЛЬНИЙ
ЗМИ́ВАНИЙ
ЗМИВА́ННЯ
ЗМИВА́ТИ
ЗМИВА́ТИСЯ
ЗМИВА́Ч
ЗМИВНИ́Й
ЗМИГА́ТИ
ЗМИГНУ́ТИ *див.* змига́ти
ЗМИГНУ́ТИСЯ
ЗМИ́ГУВАННЯ
ЗМИ́ГУВАТИ *див.* змига́ти
ЗМИКА́ННЯ
ЗМИКА́ТИ
ЗМИКА́ТИСЯ
ЗМИКИ́ТИТИ
ЗМИКНУ́ТИ
ЗМИ́ЛЕНИЙ
ЗМИ́ЛИТИ *див.* зми́лювати[1]
ЗМИЛИ́ТИ *див.* зми́лювати[2]
ЗМИ́ЛИТИСЯ *див.* зми́люватися[1]
ЗМИЛИ́ТИСЯ *див.* зми́люватися[2]
ЗМИ́ЛКИ
ЗМИ́ЛОК
ЗМИЛОСЕ́РДИТИСЯ
ЗМИ́ЛОСТИ́ВИТИСЯ
ЗМИ́ЛОСТИ́ТИСЯ *див.* зми́лости́витися
ЗМИ́ЛОЧОК
ЗМИ́ЛУВАННЯ
ЗМИ́ЛУВАТИСЯ
ЗМИ́ЛЮВАННЯ
ЗМИ́ЛЮВАТИ[1]
ЗМИ́ЛЮВАТИ[2]
ЗМИ́ЛЮВАТИСЯ[1]
ЗМИ́ЛЮВАТИСЯ[2]
ЗМИНА́ННЯ
ЗМИНА́ТИ[1]
ЗМИНА́ТИ[2]
ЗМИНУ́ТИ *див.* змина́ти[2]
ЗМИРИ́ТИСЯ *див.* змиря́тися
ЗМИ́РШАВІЛИЙ
ЗМИ́РШАВІТИ
ЗМИ́РЩИНА *див.* зми́рщини
ЗМИ́РЩИНИ
ЗМИРЯ́ТИСЯ
ЗМИ́СЕЛ
ЗМИ́СЛИТИ
ЗМИ́ТИ *див.* змива́ти
ЗМИ́ТИЙ
ЗМИ́ТИСЯ *див.* змива́тися
ЗМИТТЯ́
ЗМИ́ЧКА
ЗМІ
ЗМІЄ...
ЗМІЄБО́РЕЦЬ
ЗМІЄБО́РСТВО
ЗМІЄГОЛО́В
ЗМІЄГОЛО́ВІ
ЗМІЄГОЛО́ВНИК
ЗМІЄЇ́Д
ЗМІЄЛО́В
ЗМІЄНЯ́
ЗМІЄНЯ́ТКО
ЗМІЄПОДІ́БНИЙ
ЗМІЄПОДІ́БНО
ЗМІЄРОЗПЛІ́ДНИК
ЗМІЄХВО́СТКА
ЗМІЄЯЗИ́ЧНИК
З-МІЖ
ЗМІЗЕРНІ́ЛИЙ
ЗМІЗЕРНІ́ТИ
ЗМІЗКУВА́ТИ
ЗМІЇ́В
ЗМІЇ́НИЙ
ЗМІЇНОШИ́ЇЙ
ЗМІЇ́СТИЙ
ЗМІЇ́СТО
ЗМІЇ́ТИСЯ
ЗМІЙ
ЗМІ́ЙКА
ЗМІ́ЙКОВИЙ
ЗМІЙОВИ́Й
ЗМІЙОВИ́К[1]
ЗМІЙОВИ́К[2]
ЗМІЙОВИ́К[3]
ЗМІЛІ́ЛИЙ
ЗМІЛІ́ННЯ
ЗМІЛІ́ТИ
ЗМІ́НА
ЗМІ́НЕНИЙ
ЗМІ́НЕННЯ
ЗМІНИ́ТИ *див.* змі́нювати
ЗМІНИ́ТИСЯ *див.* змі́нюватися
ЗМІНІМІЗО́ВАНИЙ
ЗМІНІМІЗУВА́ТИ
ЗМІНЛИ́ВИЙ
ЗМІНЛИ́ВІСТЬ
ЗМІ́ННИЙ
ЗМІ́ННИК
ЗМІ́ННИЦЯ
ЗМІ́ННІСТЬ
ЗМІ́НЮВАНИЙ
ЗМІ́НЮВАНІСТЬ
ЗМІ́НЮВАННЯ
ЗМІ́НЮВАТИ
ЗМІ́НЮВАТИСЯ
ЗМІНЯ́ТИ[1] *див.* змі́нювати
ЗМІНЯ́ТИ[2]
ЗМІНЯ́ТИСЯ[1] *див.* змі́нюватися
ЗМІНЯ́ТИСЯ[2]
ЗМІ́РИТИ *див.* зміря́ти
ЗМІРКО́ВУВАТИ
ЗМІРКУВА́ТИ *див.* змірко́вувати
ЗМІРКУВА́ТИСЯ
ЗМІ́РОК
ЗМІ́РЮВАТИ *див.* зміря́ти

ЗМІ́РЯНИЙ
ЗМІРЯ́ННЯ
ЗМІ́РЯТИ *див.* зміря́ти
ЗМІРЯ́ТИ
ЗМІСИ́ТИ
ЗМІСТ
ЗМІСТИ́ТИ *див.* зміща́ти
ЗМІСТИ́ТИСЯ *див.* зміща́тися
ЗМІСТИФІКУВА́ТИ
ЗМІСТОВИ́Й
ЗМІСТО́ВНИЙ
ЗМІСТО́ВНІСТЬ
ЗМІСТО́ВНО
ЗМІСТО́ВО
ЗМІТА́ТИ
ЗМІТА́ТИСЯ
ЗМІ́ЦНЕНИЙ
ЗМІ́ЦНЕННЯ
ЗМІЦНИ́ТИ *див.* змі́цнювати
ЗМІЦНИ́ТИСЯ *див.* змі́цнюватися
ЗМІЦНІ́ЛИЙ
ЗМІЦНІ́ННЯ
ЗМІЦНІ́ТИ
ЗМІЦНІ́ШАТИ
ЗМІ́ЦНЮВАЛЬНИЙ
ЗМІ́ЦНЮВАНИЙ
ЗМІ́ЦНЮВАННЯ
ЗМІ́ЦНЮВАТИ
ЗМІ́ЦНЮВАТИСЯ
ЗМІЦНЯ́ТИ *див.* змі́цнювати
ЗМІЦНЯ́ТИСЯ *див.* змі́цнюватися
ЗМІ́ШАНИЙ[1]
ЗМІ́ШАНИЙ[2]
ЗМІ́ШАНІСТЬ
ЗМІША́ННЯ[1]
ЗМІША́ННЯ[2]
ЗМІ́ШАНО[1]
ЗМІ́ШАНО[2]
ЗМІША́ТИ[1] *див.* змі́шувати
ЗМІША́ТИ[2]
ЗМІША́ТИСЯ[1] *див.* змі́шуватися[1]
ЗМІША́ТИСЯ[2] *див.* змі́шуватися[2]
ЗМІ́ШУВАЛЬНИЙ
ЗМІ́ШУВАНИЙ
ЗМІ́ШУВАННЯ
ЗМІ́ШУВАТИ
ЗМІ́ШУВАТИСЯ[1]
ЗМІ́ШУВАТИСЯ[2]
ЗМІ́ШУВАЧ
ЗМІЩА́НИТИСЯ *див.* зміща́нюватися
ЗМІЩАНІ́ЛИЙ
ЗМІЩАНІ́ННЯ
ЗМІЩАНІ́ТИ
ЗМІЩА́ННЯ
ЗМІЩА́НЮВАТИСЯ
ЗМІЩА́ТИ
ЗМІЩА́ТИСЯ
ЗМІ́ЩЕНИЙ
ЗМІ́ЩЕННЯ
ЗМІ́ЩУВАНИЙ
ЗМІ́ЩУВАНІСТЬ
ЗМІ́ЩУВАННЯ
ЗМІ́ЩУВАТИ *див.* зміща́ти
ЗМІ́ЩУВАТИСЯ *див.* зміща́тися
ЗМІЮ́КА
ЗМІЯ́
ЗМІЯ́СТИЙ
ЗМІЯ́СТО
ЗМІЯ́ЧКА
ЗМОБІЛІЗО́ВАНИЙ
ЗМОБІЛІЗО́ВАНІСТЬ
ЗМОБІЛІЗО́ВУВАТИ
ЗМОБІЛІЗУВА́ТИ *див.* змобілізо́вувати
ЗМОБІЛІЗУВА́ТИСЯ
ЗМО́ВА
ЗМО́ВЕЦЬ
ЗМО́ВИНИ
ЗМО́ВИТИ *див.* змовля́ти
ЗМО́ВИТИСЯ *див.* змовля́тися
ЗМО́ВКА
ЗМОВКА́ТИ
ЗМО́ВКНУТИ *див.* змовка́ти
ЗМО́ВКТИ *див.* змовка́ти
ЗМОВЛЯ́ННЯ
ЗМОВЛЯ́ТИ
ЗМОВЛЯ́ТИСЯ
ЗМО́ВНИК
ЗМО́ВНИЦТВО
ЗМО́ВНИЦЬКИЙ
ЗМО́ВНИЦЯ
ЗМО́ВЧАТИ *див.* змо́вчувати
ЗМО́ВЧУВАТИ
ЗМО́ГА
ЗМОГТИ́[1] *див.* змага́ти[1]
ЗМОГТИ́[2] *див.* змага́ти[2]
ЗМОГТИ́СЯ *див.* змага́тися[2]
ЗМОДЕЛЬО́ВАНИЙ
ЗМОДЕЛЮВА́ТИ
ЗМОДЕРНІЗО́ВАНИЙ
ЗМОДЕРНІЗУВА́ТИ
ЗМОДИФІКО́ВАНИЙ
ЗМОДИФІКУВА́ТИ
ЗМО́ЖЕНИЙ
ЗМОКА́ТИ
ЗМО́КЛИЙ
ЗМО́КНУТИ *див.* змока́ти
ЗМОКРІ́ЛИЙ
ЗМОКРІ́ТИ
ЗМО́КТИ *див.* змока́ти
ЗМОЛОДИ́ТИ
ЗМОЛОДІ́ЛИЙ
ЗМОЛОДІ́ТИ
ЗМО́ЛОДУ
ЗМОЛО́ТИ *див.* зме́лювати
ЗМО́ЛОТИЙ *див.* зме́лений
ЗМОЛО́ТИСЯ *див.* зме́люватися
ЗМОЛОТИ́ТИ *див.* змоло́чувати
ЗМОЛО́ЧЕНИЙ
ЗМОЛО́ЧУВАНИЙ
ЗМОЛО́ЧУВАННЯ
ЗМОЛО́ЧУВАТИ
ЗМОНТО́ВАНИЙ
ЗМОНТУВА́ТИ
ЗМО́РА
ЗМОРГНУ́ТИ
ЗМОРГНУ́ТИСЯ *див.* змо́ргуватися
ЗМО́РГУВАТИ
ЗМО́РГУВАТИСЯ
ЗМОРДО́ВАНИЙ
ЗМОРДО́ВАНІСТЬ
ЗМОРДУВА́ННЯ
ЗМОРДУВА́ТИ
ЗМОРДУВА́ТИСЯ
ЗМО́РЕНИЙ
ЗМО́РЕНІСТЬ
ЗМО́РЕННЯ
ЗМО́РЕНО
ЗМОРИ́ТИ *див.* змо́рювати
ЗМОРИ́ТИСЯ *див.* змо́рюватися
ЗМО́РНИЙ
ЗМО́РНІСТЬ
ЗМО́РНО
ЗМОРО́ЖЕНИЙ
ЗМОРО́ЗИТИ
ЗМОРО́ЗИТИСЯ
ЗМО́РХЛИЙ
ЗМО́РШКА[1]
ЗМО́РШКА[2]
ЗМО́РШКОВІ
ЗМО́РШКУВАТИЙ
ЗМО́РШКУВАТІСТЬ
ЗМО́РШОК
ЗМО́РЩЕНИЙ
ЗМО́РЩЕНІСТЬ
ЗМО́РЩЕЧКА
ЗМО́РЩИНА
ЗМО́РЩИТИ *див.* змо́рщувати
ЗМО́РЩИТИСЯ *див.* змо́рщуватися
ЗМО́РЩУВАННЯ
ЗМО́РЩУВАТИ
ЗМО́РЩУВАТИСЯ
ЗМО́РЮВАННЯ
ЗМО́РЮВАТИ
ЗМО́РЮВАТИСЯ
ЗМОСТИ́ТИ
ЗМОСТИ́ТИСЯ
ЗМО́ТАНИЙ
ЗМОТА́ТИ *див.* змо́тувати
ЗМОТА́ТИСЯ *див.* змо́туватися
ЗМО́ТУВАНИЙ
ЗМО́ТУВАННЯ
ЗМО́ТУВАТИ
ЗМО́ТУВАТИСЯ
ЗМО́ТУВАЧ
ЗМО́ЧЕНИЙ
ЗМОЧИ́ТИ *див.* змо́чувати
ЗМОЧИ́ТИСЯ *див.* змо́чуватися

ЗМО́ЧУВАЛЬНИЙ
ЗМО́ЧУВАНИЙ
ЗМО́ЧУВАНІСТЬ
ЗМО́ЧУВАННЯ
ЗМО́ЧУВАТИ
ЗМО́ЧУВАТИСЯ
ЗМО́ЧУВАЧ
ЗМО́ЩЕНИЙ
ЗМРІК *див.* змрок
ЗМРОК
ЗМРУ́ЖЕНИЙ
ЗМРУ́ЖИТИ *див.* змру́жувати
ЗМРУ́ЖУВАТИ
ЗМУ́ДРА
ЗМУДРІ́ТИ
ЗМУДРУВА́ТИ
ЗМУЖНІ́ЛИЙ
ЗМУЖНІ́ЛІСТЬ
ЗМУЖНІ́ННЯ
ЗМУЖНІ́ТИ
ЗМУРО́ВАНИЙ
ЗМУРУВА́ТИ
ЗМУ́СИТИ *див.* зму́шувати
ЗМУ́ЧЕНИЙ
ЗМУ́ЧЕНІСТЬ
ЗМУ́ЧЕННЯ
ЗМУ́ЧЕНО
ЗМУ́ЧИТИ *див.* зму́чувати
ЗМУ́ЧИТИСЯ *див.* зму́чуватися
ЗМУ́ЧУВАТИ
ЗМУ́ЧУВАТИСЯ
ЗМУ́ШЕНИЙ
ЗМУ́ШЕНІСТЬ
ЗМУ́ШЕННЯ
ЗМУ́ШЕНО
ЗМУ́ШУВАНИЙ
ЗМУ́ШУВАННЯ
ЗМУ́ШУВАТИ
ЗМ'Я́КЛИЙ
ЗМ'Я́КНУТИ
ЗМ'Я́КШЕНИЙ
ЗМ'Я́КШЕННЯ
ЗМ'ЯКШИ́ТИ *див.* зм'я́кшувати
ЗМ'ЯКШИ́ТИСЯ *див.* зм'я́кшуватися
ЗМ'Я́КШУВАЛЬНИЙ
ЗМ'Я́КШУВАННЯ
ЗМ'Я́КШУВАТИ
ЗМ'Я́КШУВАТИСЯ
ЗМ'Я́ТИ *див.* змина́ти[1]
ЗНАВА́ТИ
ЗНАВЕ́ЦТВО
ЗНАВЕ́ЦЬ
...ЗНА́ВЕЦЬ
ЗНАВЕ́ЦЬКИЙ
ЗНАВІСНІ́ЛИЙ
ЗНАВІСНІ́ЛІСТЬ
ЗНАВІСНІ́ЛО
ЗНАВІСНІ́ТИ
ЗНАВКО́ЛА
...ЗНА́ВСТВО
ЗНА́ГЛА
З-НАД
ЗНА́ДА
ЗНАДВО́РУ
ЗНА́ДЖЕНИЙ
ЗНА́ДЖУВАНИЙ
ЗНА́ДЖУВАННЯ
ЗНА́ДЖУВАТИ
ЗНА́ДЖУВАТИСЯ
ЗНА́ДИТИ *див.* зна́джувати
ЗНА́ДИТИСЯ *див.* зна́джуватися
ЗНА́ДІБ[1]
ЗНА́ДІБ[2]
ЗНА́ДІБОК
ЗНАДІ́Б'Я[1]
ЗНАДІ́Б'Я[2]
ЗНАДЛИ́ВИЙ
ЗНАДЛИ́ВІСТЬ
ЗНАДЛИ́ВО
ЗНА́ДНИЙ
ЗНА́ДНІСТЬ
ЗНА́ДНО
ЗНА́ДОБ *див.* зна́діб[1]
ЗНА́ДОБА
ЗНАДОБИ́ТИСЯ
ЗНАЙ
ЗНА́ЙДА
ЗНА́ЙДЕНИЙ
ЗНА́ЙДЕННЯ
ЗНА́ЙКО
ЗНАЙО́МЕЦЬ
ЗНАЙО́МИЙ
ЗНАЙО́МИТИ
ЗНАЙО́МИТИСЯ
ЗНАЙОМІ́СІНЬКИЙ
ЗНАЙО́МІСТЬ
ЗНАЙО́МЛЕННЯ
ЗНАЙО́МО
ЗНАЙО́МСТВО
ЗНАЙТИ́ *див.* знахо́дити
ЗНАЙТИ́СЯ *див.* знахо́дитися
ЗНАК
ЗНАКО...
ЗНА́КОВИЙ
ЗНА́КОВІСТЬ
ЗНА́КОВО
ЗНАКОЗМІ́ННИЙ
ЗНАКОЗМІ́ННІСТЬ
ЗНАКО́МИЙ
ЗНАКОМИ́ТИЙ
ЗНАКО́МСТВО
ЗНАКОПОСТІ́ЙНИЙ
ЗНАКОСТА́ЛИЙ
ЗНАКОСТА́ЛІСТЬ
ЗНАКОУТВО́РЕННЯ
ЗНАМЕНИ́ТИЙ
ЗНАМЕНИ́ТІСТЬ
ЗНАМЕНИ́ТО
ЗНАМЕ́ННИЙ
ЗНАМЕ́ННИК
ЗНАМЕ́ННІСТЬ
ЗНАМЕ́ННО
ЗНАМЕ́ННЯ
ЗНАМЕ́НО́
ЗНАМЕНУВА́ТИ
ЗНАМЕНУВА́ТИСЯ
ЗНА́НИЙ
ЗНА́НІСТЬ
ЗНАННЄ́ВИЙ
ЗНАННЄОРІЄНТО́ВАНИЙ
ЗНАННЯ́
ЗНА́НО
ЗНАПАСТИ́ТИ
ЗНАРО́ШНЕ *див.* знаро́шно
ЗНАРО́ШНО
ЗНА́РЯД
ЗНАРЯ́ДДЯ
ЗНАРЯДЖА́ТИ
ЗНАРЯДЖА́ТИСЯ
ЗНАРЯ́ДЖЕНИЙ
ЗНАРЯДИ́ТИ *див.* знаряджа́ти
ЗНАРЯДИ́ТИСЯ *див.* знаряджа́тися
ЗНАСИ́ЛУВАТИ
ЗНА́СКО́КУ
ЗНА́ТИ
ЗНА́ТИСЯ
ЗНА́ТНИЙ
ЗНА́ТНИ́К
ЗНА́ТНИ́ЦЯ
ЗНА́ТНІСТЬ
ЗНА́ТНО
ЗНАТТЯ́
ЗНАТЬ
ЗНАХАБНІ́ЛИЙ
ЗНАХАБНІ́ЛІСТЬ
ЗНАХАБНІ́ЛО
ЗНАХАБНІ́ТИ
ЗНА́ХАР
ЗНА́ХАРІВ
ЗНА́ХАРКА
ЗНА́ХАРСТВО
ЗНА́ХАРСЬКИЙ
ЗНАХАРУВА́ТИ
ЗНАХАРЮВА́ТИ *див.* знахарува́ти
ЗНА́ХІДКА
ЗНАХІ́ДНИЙ
ЗНАХО́ДЖЕННЯ
ЗНАХО́ДИТИ
ЗНАХО́ДИТИСЯ
ЗНА́ХОР *див.* зна́хар
ЗНА́ХОРІВ *див.* зна́харів
ЗНА́ХОРКА *див.* зна́харка
ЗНА́ХОРСТВО *див.* зна́харство
ЗНА́ХОРСЬКИЙ *див.* зна́харський
ЗНА́ХУР *див.* зна́хар
ЗНА́ХУРІВ *див.* зна́харів
ЗНА́ХУРКА *див.* зна́харка

ЗНА́ХУРСТВО *див.* зна́харство
ЗНА́ХУРСЬКИЙ *див.* зна́харський
ЗНА́ЧЕНИЙ
ЗНАЧЕННЄ́ВИЙ
ЗНА́ЧЕННЯ
ЗНАЧИ́МИЙ
ЗНАЧИ́МІСТЬ
ЗНА́ЧИТИ
ЗНАЧИ́ТИ
ЗНА́ЧИТИСЯ
ЗНАЧИ́ТИСЯ
ЗНА́ЧИТЬ
ЗНА́ЧИТЬСЯ
ЗНАЧІ́ННЯ[1]
ЗНАЧІ́ННЯ[2]
ЗНАЧКІ́ВЕЦЬ
ЗНАЧКО́ВИЙ[1]
ЗНАЧКО́ВИЙ[2]
ЗНАЧЛИ́ВИЙ
ЗНАЧЛИ́ВІСТЬ
ЗНАЧЛИ́ВО
ЗНАЧНИ́Й
ЗНА́ЧНІСТЬ
ЗНА́ЧНО
ЗНАЧО́К
ЗНАЧУ́ЩЕ
ЗНАЧУ́ЩИЙ
ЗНАЧУ́ЩІСТЬ
ЗНАЧУ́ЩО
ЗНА́ЮЧЕ
ЗНА́ЮЧИЙ
ЗНАЮ́ЧИЙ
ЗНЕБА́РВИТИ *див.* знеба́рвлювати
ЗНЕБА́РВИТИСЯ *див.* знеба́рвлюватися
ЗНЕБА́РВЛЕНИЙ
ЗНЕБА́РВЛЕННЯ
ЗНЕБА́РВЛЮВАЛЬНИЙ
ЗНЕБА́РВЛЮВАННЯ
ЗНЕБА́РВЛЮВАТИ
ЗНЕБА́РВЛЮВАТИСЯ
ЗНЕБА́РВЛЮВАЧ
ЗНЕ́БАЧКИ
ЗНЕБО́ЛЕНИЙ
ЗНЕБО́ЛЕННЯ
ЗНЕБО́ЛИТИ *див.* знебо́лювати
ЗНЕБО́ЛЮВАЛЬНИЙ
ЗНЕБО́ЛЮВАНИЙ
ЗНЕБО́ЛЮВАННЯ
ЗНЕБО́ЛЮВАТИ
ЗНЕБО́ЛЮВАТИСЯ
ЗНЕБУ́ЛИЙ
ЗНЕБУ́ТИСЯ
ЗНЕВА́ГА
ЗНЕВАЖА́ЛЬНИК
ЗНЕВАЖА́ННЯ
ЗНЕВАЖА́ТИ
ЗНЕВАЖА́ТИСЯ
ЗНЕВА́ЖЕНИЙ
ЗНЕВА́ЖЕННЯ
ЗНЕВА́ЖИТИ *див.* зневажа́ти
ЗНЕВА́ЖЛИВИЙ
ЗНЕВА́ЖЛИВІСТЬ
ЗНЕВА́ЖЛИВО
ЗНЕВА́ЖНИЙ
ЗНЕВА́ЖНИК
ЗНЕВА́ЖНИЦЯ
ЗНЕВА́ЖНО
ЗНЕВА́ЖУВАНИЙ
ЗНЕВА́ЖУВАТИ *див.* зневажа́ти
ЗНЕВІ́РА
ЗНЕВІ́РЕНИЙ
ЗНЕВІ́РЕНІСТЬ
ЗНЕВІ́РИТИСЯ *див.* зневіря́тися
ЗНЕВІ́РЮВАТИСЯ *див.* зневіря́тися
ЗНЕВІ́Р'Я
ЗНЕВІРЯ́ТИСЯ
ЗНЕВО́ДІТИ
ЗНЕВО́ДНЕНИЙ
ЗНЕВО́ДНЕННЯ
ЗНЕВО́ДНИТИ *див.* знево́днювати
ЗНЕВО́ДНИТИСЯ *див.* знево́днюватися
ЗНЕВО́ДНЮВАЛЬНИЙ
ЗНЕВО́ДНЮВАНИЙ
ЗНЕВО́ДНЮВАННЯ
ЗНЕВО́ДНЮВАТИ
ЗНЕВО́ДНЮВАТИСЯ
ЗНЕВО́ДНЮВАЧ
ЗНЕВО́ЛЕНИЙ
ЗНЕВО́ЛЕННЯ
ЗНЕВО́ЛЕНО
ЗНЕВО́ЛИТИ *див.* знево́лювати
ЗНЕВО́ЛЮВАТИ
ЗНЕГО́ДА *див.* знего́ди
ЗНЕГО́ДИ
ЗНЕДА́ВНА
ЗНЕДО́ЛЕНИЙ
ЗНЕДО́ЛЕНІСТЬ
ЗНЕДО́ЛЕННЯ
ЗНЕДО́ЛЕНО
ЗНЕДО́ЛИТИ *див.* знедо́лювати
ЗНЕДО́ЛЮВАТИ
ЗНЕДУХО́ВИТИ *див.* знедухо́влювати
ЗНЕДУХО́ВИТИСЯ *див.* знедухо́влюватися
ЗНЕДУХО́ВЛЕНИЙ
ЗНЕДУХО́ВЛЕННЯ
ЗНЕДУХО́ВЛЮВАТИ
ЗНЕДУХО́ВЛЮВАТИСЯ
ЗНЕЖИ́РЕНИЙ
ЗНЕЖИ́РЕННЯ
ЗНЕЖИ́РИТИ *див.* знежи́рювати
ЗНЕЖИ́РИТИСЯ *див.* знежи́рюватися
ЗНЕЖИ́РЮВАЛЬНИЙ
ЗНЕЖИ́РЮВАННЯ
ЗНЕЖИ́РЮВАТИ
ЗНЕЖИ́РЮВАТИСЯ
ЗНЕЖИ́РЮВАЧ
ЗНЕЗАРА́ЖЕНИЙ
ЗНЕЗАРА́ЖЕННЯ
ЗНЕЗАРА́ЖУВАЛЬНИЙ
ЗНЕЗАРА́ЖУВАНИЙ
ЗНЕЗАРА́ЖУВАННЯ
ЗНЕЗАРА́ЖУВАТИ
ЗНЕЗАРА́ЖУВАТИСЯ
ЗНЕЗАРА́ЗИТИ *див.* знезара́жувати
ЗНЕЗАРА́ЗИТИСЯ *див.* знезара́жуватися
ЗНЕКРО́ВИТИ *див.* знекро́влювати
ЗНЕКРО́ВИТИСЯ *див.* знекро́влюватися
ЗНЕКРО́ВЛЕНИЙ
ЗНЕКРО́ВЛЕНІСТЬ
ЗНЕКРО́ВЛЕННЯ
ЗНЕКРО́ВЛЮВАННЯ
ЗНЕКРО́ВЛЮВАТИ
ЗНЕКРО́ВЛЮВАТИСЯ
ЗНЕЛЮ́ДНЕНИЙ
ЗНЕЛЮ́ДНЕННЯ
ЗНЕЛЮ́ДНИТИ *див.* знелю́днювати
ЗНЕЛЮ́ДНИТИСЯ *див.* знелю́днюватися
ЗНЕЛЮ́ДНІЛИЙ
ЗНЕЛЮ́ДНІТИ
ЗНЕЛЮ́ДНЮВАТИ
ЗНЕЛЮ́ДНЮВАТИСЯ
ЗНЕМАГА́ННЯ
ЗНЕМАГА́ТИ
ЗНЕМАГА́ТИСЯ
ЗНЕМО́ГА
ЗНЕМОГТИ́ *див.* знемага́ти
ЗНЕМОГТИ́СЯ *див.* знемага́тися
ЗНЕМО́ЖЕНИЙ
ЗНЕМО́ЖЕНІСТЬ
ЗНЕМО́ЖЕННЯ
ЗНЕМО́ЖЕНО
ЗНЕМОЩІ́ЛИЙ
ЗНЕМОЩІ́ТИ
ЗНЕНА́ВИДА
ЗНЕНА́ВИДЖЕНИЙ
ЗНЕНА́ВИДЖЕННЯ
ЗНЕНА́ВИДЖУВАТИ
ЗНЕНА́ВИДІТИ *див.* знена́виджувати
ЗНЕНА́ВИСНИЙ
ЗНЕНА́ВИСНО
ЗНЕНА́ВИСТЬ
ЗНЕНА́ЦЬКА
ЗНЕО́БАЧКА
ЗНЕОСІ́БКА
ЗНЕОСО́БИТИ *див.* знеосо́блювати
ЗНЕОСО́БИТИСЯ *див.* знеосо́блюватися
ЗНЕОСО́БЛЕНИЙ
ЗНЕОСО́БЛЕНІСТЬ
ЗНЕОСО́БЛЕННЯ
ЗНЕОСО́БЛЮВАННЯ
ЗНЕОСО́БЛЮВАТИ
ЗНЕОСО́БЛЮВАТИСЯ
ЗНЕОХО́ТА
ЗНЕОХО́ТИТИ *див.* знеохо́чувати
ЗНЕОХО́ТИТИСЯ *див.* знеохо́чуватися
ЗНЕОХО́ЧЕНИЙ

ЗНЕОХО́ЧЕННЯ
ЗНЕОХО́ЧЕНО
ЗНЕОХО́ЧУВАТИ
ЗНЕОХО́ЧУВАТИСЯ
ЗНЕПИ́ЛЕНИЙ
ЗНЕПИ́ЛЕННЯ
ЗНЕПИ́ЛИТИ *див.* знепи́лювати
ЗНЕПИ́ЛЮВАЛЬНИЙ
ЗНЕПИ́ЛЮВАННЯ
ЗНЕПИ́ЛЮВАТИ
ЗНЕПЛІ́ДНЕНИЙ
ЗНЕПЛІ́ДНЕННЯ
ЗНЕПЛІ́ДНИТИ *див.* знеплі́днювати
ЗНЕПЛІ́ДНИТИСЯ *див.* знеплі́днюватися
ЗНЕПЛІ́ДНЮВАНИЙ
ЗНЕПЛІ́ДНЮВАННЯ
ЗНЕПЛІ́ДНЮВАТИ
ЗНЕПЛІ́ДНЮВАТИСЯ
ЗНЕПОКО́ЄНИЙ
ЗНЕПОКО́ЄНО
ЗНЕПОКО́ЇТИ
ЗНЕПОКО́ЇТИСЯ *див.* знепоко́юватися
ЗНЕПОКО́ЮВАТИСЯ
ЗНЕПРИТО́МНЕННЯ
ЗНЕПРИТО́МНІЛИЙ
ЗНЕПРИТО́МНІТИ
ЗНЕРВО́ВАНИЙ
ЗНЕРВО́ВАНІСТЬ
ЗНЕРВО́ВАНО
ЗНЕРВУВА́ТИ
ЗНЕРВУВА́ТИСЯ
ЗНЕРУХО́МИТИ *див.* знерухо́млювати
ЗНЕРУХО́МИТИСЯ *див.* знерухо́млюватися
ЗНЕРУХО́МІЛИЙ
ЗНЕРУХО́МІТИ
ЗНЕРУХО́МЛЕНИЙ
ЗНЕРУХО́МЛЕННЯ
ЗНЕРУХО́МЛЕНО
ЗНЕРУХО́МЛЮВАННЯ
ЗНЕРУХО́МЛЮВАТИ
ЗНЕРУХО́МЛЮВАТИСЯ
ЗНЕСАМОВИ́ТІЛИЙ
ЗНЕСАМОВИ́ТІЛО
ЗНЕСАМОВИ́ТІТИ
ЗНЕ́СЕНИЙ
ЗНЕ́СЕННЯ
ЗНЕСИ́ЛЕНИЙ
ЗНЕСИ́ЛЕНІСТЬ
ЗНЕСИ́ЛЕННЯ
ЗНЕСИ́ЛЕНО
ЗНЕСИ́ЛИТИ *див.* знеси́лювати
ЗНЕСИ́ЛИТИСЯ *див.* знеси́люватися
ЗНЕСИ́ЛІЛИЙ
ЗНЕСИ́ЛІТИ
ЗНЕСИ́ЛЛЯ
ЗНЕСИ́ЛЮВАНИЙ
ЗНЕСИ́ЛЮВАННЯ
ЗНЕСИ́ЛЮВАТИ
ЗНЕСИ́ЛЮВАТИСЯ
ЗНЕСІ́РЧЕНИЙ
ЗНЕСІ́РЧЕННЯ
ЗНЕСІ́РЧИТИ *див.* знесі́рчувати
ЗНЕСІ́РЧУВАННЯ
ЗНЕСІ́РЧУВАТИ
ЗНЕСЛА́ВИТИ *див.* зне́сла́влювати
ЗНЕСЛА́ВИТИСЯ *див.* знесла́влюватися
ЗНЕСЛА́ВЛЕНИЙ
ЗНЕСЛА́ВЛЕННЯ
ЗНЕСЛА́ВЛЮВАТИ
ЗНЕСЛА́ВЛЮВАТИСЯ
ЗНЕСТИ́ *див.* зно́сити
ЗНЕСТИ́СЯ *див.* зно́ситися
ЗНЕСТРУ́МИТИ *див.* знестру́млювати
ЗНЕСТРУ́МИТИСЯ *див.* знестру́млюватися
ЗНЕСТРУ́МЛЕНИЙ
ЗНЕСТРУ́МЛЕННЯ
ЗНЕСТРУ́МЛЮВАТИ
ЗНЕСТРУ́МЛЮВАТИСЯ
ЗНЕСТЯ́МИ
ЗНЕСТЯ́МКИ
ЗНЕТЕРПЕЛИ́ВИТИСЯ
ЗНЕТЕРПЕЛИ́ВЛЕНИЙ
ЗНЕТЯ́МА
ЗНЕТЯ́МИТИ *див.* знетя́млювати
ЗНЕТЯ́МИТИСЯ *див.* знетя́млюватися
ЗНЕТЯ́МЛЕНИЙ
ЗНЕТЯ́МЛЕННЯ
ЗНЕТЯ́МЛЕНО
ЗНЕТЯ́МЛЮВАТИ
ЗНЕТЯ́МЛЮВАТИСЯ
ЗНЕ́ХОТЯ
ЗНЕ́ХОЧУ
ЗНЕ́ХТУВАНИЙ
ЗНЕ́ХТУВАННЯ
ЗНЕ́ХТУВАТИ
ЗНЕЦІ́НЕНИЙ
ЗНЕЦІ́НЕНІСТЬ
ЗНЕЦІ́НЕННЯ
ЗНЕЦІНИ́ТИ *див.* знеці́нювати
ЗНЕЦІНИ́ТИСЯ *див.* знеці́нюватися
ЗНЕЦІ́НЮВАНИЙ
ЗНЕЦІ́НЮВАННЯ
ЗНЕЦІ́НЮВАТИ
ЗНЕЦІ́НЮВАТИСЯ
ЗНЕЦУ́КРЕНИЙ
ЗНЕЦУ́КРЕННЯ
ЗНЕЦУ́КРИТИ *див.* знецу́крювати
ЗНЕЦУ́КРЮВАННЯ
ЗНЕЦУ́КРЮВАТИ
ЗНЕЦУ́КРЮВАТИСЯ
ЗНЕЧЕ́В'Я *див.* зні́че́в'я
ЗНЕЧЕ́СТИТИ
ЗНЕЧЕ́ЩЕНИЙ
ЗНЕЧУ́ЛЕНИЙ
ЗНЕЧУ́ЛЕННЯ
ЗНЕЧУ́ЛИТИ *див.* знечу́лювати
ЗНЕЧУ́ЛЮВАЛЬНИЙ
ЗНЕЧУ́ЛЮВАННЯ
ЗНЕЧУ́ЛЮВАТИ
ЗНЕШКО́ДЖЕНИЙ
ЗНЕШКО́ДЖЕННЯ
ЗНЕШКО́ДЖУВАЛЬНИЙ
ЗНЕШКО́ДЖУВАННЯ
ЗНЕШКО́ДЖУВАТИ
ЗНЕШКО́ДЖУВАТИСЯ
ЗНЕШКО́ДИТИ *див.* знешко́джувати
ЗНЕШКО́ДИТИСЯ *див.* знешко́джуватися
ЗНИ́ДІЛИЙ
ЗНИ́ДІТИ
ЗНИЖА́ТИ *див.* зни́жувати
ЗНИЖА́ТИСЯ *див.* зни́жуватися
ЗНИ́ЖЕНИЙ
ЗНИ́ЖЕНІСТЬ
ЗНИ́ЖЕННЯ
ЗНИ́ЖКА
ЗНИ́ЖУВАЛЬНИЙ
ЗНИ́ЖУВАННЯ
ЗНИ́ЖУВАТИ
ЗНИ́ЖУВАТИСЯ
ЗНИЗА́ТИ[1] *див.* зни́зувати[1]
ЗНИЗА́ТИ[2] *див.* зни́зувати[2]
ЗНИ́ЗИТИ *див.* зни́жувати
ЗНИ́ЗИТИСЯ *див.* зни́жуватися
ЗНИ́ЗУ
ЗНИ́ЗУВАННЯ[1]
ЗНИ́ЗУВАННЯ[2]
ЗНИ́ЗУВАТИ[1]
ЗНИ́ЗУВАТИ[2]
ЗНИКА́ННЯ
ЗНИКА́ТИ
ЗНИКА́ЮЧИЙ
ЗНИ́КЛИЙ
ЗНИ́КНЕННЯ
ЗНИ́КНУТИ *див.* зника́ти
ЗНИ́КТИ *див.* зника́ти
ЗНИРНУ́ТИ
ЗНИ́ШКА
ЗНИ́ШКНУТИ
ЗНИ́ЩЕНИЙ
ЗНИ́ЩЕННЯ
ЗНИ́ЩИТИ *див.* зни́щувати
ЗНИ́ЩИТИСЯ *див.* зни́щуватися
ЗНИЩІ́ТИ
ЗНИ́ЩУВАЛЬНИЙ
ЗНИ́ЩУВАЛЬНО
ЗНИ́ЩУВАНИЙ
ЗНИ́ЩУВАННЯ
ЗНИ́ЩУВАТИ
ЗНИ́ЩУВАТИСЯ
ЗНИ́ЩУВАЧ
ЗНИ́ЩУВАЧКА
ЗНІВЕЛЬО́ВАНИЙ
ЗНІВЕЛЬО́ВАНІСТЬ

ЗНІВЕЛЬО́ВУВАТИ
ЗНІВЕЛЬО́ВУВАТИСЯ
ЗНІВЕЛЮВА́ННЯ
ЗНІВЕЛЮВА́ТИ *див.* знівельо́вувати
ЗНІВЕЛЮВА́ТИСЯ *див.* знівельо́вуватися
ЗНІ́ВЕЧЕНИЙ
ЗНІ́ВЕЧЕНІСТЬ
ЗНІ́ВЕЧЕННЯ
ЗНІ́ВЕЧИТИ *див.* зні́вечувати
ЗНІ́ВЕЧИТИСЯ
ЗНІ́ВЕЧУВАТИ
ЗНІ́ЖЕНИЙ
ЗНІ́ЖЕНІСТЬ
ЗНІ́ЖЕНО
ЗНІ́ЖИТИ *див.* зні́жувати
ЗНІ́ЖИТИСЯ *див.* зні́жуватися
ЗНІ́ЖУВАННЯ
ЗНІ́ЖУВАТИ
ЗНІ́ЖУВАТИСЯ
ЗНІКЧЕ́МИТИ *див.* знікче́млювати
ЗНІКЧЕ́МЛЕНИЙ
ЗНІКЧЕ́МЛЮВАТИ
ЗНІКЧЕ́МНІЛИЙ
ЗНІКЧЕ́МНІННЯ
ЗНІКЧЕ́МНІТИ
ЗНІМА́ЛЬНИЙ
ЗНІМА́ННЯ
ЗНІМА́ТИ
ЗНІМА́ТИСЯ
ЗНІМА́Ч
ЗНІМА́ЧКА
ЗНІ́МКОВИЙ
ЗНІМНИ́Й
ЗНІ́МОК
ЗНІ́МЧЕНИЙ
ЗНІ́МЧЕННЯ
ЗНІ́МЧИТИ *див.* зні́мчувати
ЗНІ́МЧИТИСЯ *див.* зні́мчуватися
ЗНІМЧІ́ЛИЙ
ЗНІМЧІ́ТИ
ЗНІ́МЧУВАННЯ
ЗНІ́МЧУВАТИ
ЗНІ́МЧУВАТИСЯ
ЗНІТ
ЗНІ́ТИТИСЯ *див.* зні́чуватися
ЗНІЧЕ́В'Я
ЗНІ́ЧЕНИЙ
ЗНІ́ЧЕНІСТЬ
ЗНІ́ЧЕННЯ
ЗНІ́ЧЕНО
ЗНІ́ЧУВАТИСЯ
ЗНІЯКОВІ́ЛИЙ
ЗНІЯКОВІ́ЛІСТЬ
ЗНІЯКОВІ́ЛО
ЗНІЯКОВІ́ННЯ
ЗНІЯКОВІ́ТИ
ЗНО
ЗНОБИ́ТИ
ЗНОВ
ЗНО́В-ТАКИ
ЗНО́ВУ
ЗНО́ВУ-ТАКИ
ЗНОРМАЛІЗО́ВАНИЙ
ЗНОРМАЛІЗУВА́ТИ
ЗНОРОВИ́ТИ
ЗНОРОВИ́ТИСЯ
ЗНОС[1]
ЗНОС[2]
ЗНО́СИНИ
ЗНО́СИТИ
ЗНОСИ́ТИ *див.* зно́шувати
ЗНО́СИТИСЯ
ЗНОСИ́ТИСЯ *див.* зно́шуватися
ЗНО́СОК
ЗНОСОСТІЙКИ́Й
ЗНОСОСТІ́ЙКІСТЬ
ЗНО́ЧІ
ЗНО́ШЕНИЙ[1]
ЗНО́ШЕНИЙ[2]
ЗНО́ШЕНІСТЬ
ЗНО́ШЕННЯ[1]
ЗНО́ШЕННЯ[2]
ЗНО́ШУВАНИЙ
ЗНО́ШУВАНІСТЬ
ЗНО́ШУВАННЯ
ЗНО́ШУВАТИ
ЗНО́ШУВАТИСЯ
ЗНУ́ДЖЕНИЙ
ЗНУ́ДЖЕННЯ
ЗНУ́ДЖЕНО
ЗНУ́ДИ́ТИ
ЗНУ́ДИ́ТИСЯ
ЗНУДЬГО́ВАНИЙ
ЗНУДЬГО́ВАНО
ЗНУДЬГУВА́ТИСЯ
ЗНУЩА́ЛЬНИЙ
ЗНУЩА́ЛЬНО
ЗНУЩА́ННЯ
ЗНУЩА́ТИСЯ
ЗНЮ́ХАТИСЯ *див.* зню́хуватися
ЗНЮ́ХУВАТИСЯ
ЗНЯ́ТИ *див.* зніма́ти
ЗНЯ́ТИЙ
ЗНЯ́ТИСЯ *див.* зніма́тися
ЗНЯТТЯ́
ЗО *див.* з[2]
ЗОБ
ЗОБА́ЧЕНИЙ
ЗОБА́ЧЕННЯ
ЗОБА́ЧИТИ *див.* забача́ти
ЗОБА́ЧИТИСЯ *див.* заба́читися
ЗО́БГАНИЙ *див.* зі́бганий
ЗОБГА́ТИ *див.* зібга́ти
ЗОБГА́ТИСЯ *див.* зібга́тися
ЗОБИДЖА́ТИ
ЗОБИДЖА́ТИСЯ
ЗОБИ́ДЖЕНИЙ
ЗОБИ́ДЖЕНО
ЗОБИ́ДИТИ *див.* зобиджа́ти
ЗОБИ́ДИТИСЯ *див.* зобиджа́тися
ЗОБИЖА́ТИ *див.* зобиджа́ти
ЗОБИЖА́ТИСЯ *див.* зобиджа́тися
ЗОБИ́ЖЕНИЙ *див.* зоби́джений
ЗОБИ́ЖЕНО *див.* зоби́джено
ЗОБОВ'ЯЗА́ЛЬНИЙ
ЗОБОВ'Я́ЗАНИЙ
ЗОБОВ'Я́ЗАННЯ
ЗОБОВ'ЯЗА́ТИ *див.* зобов'я́зувати
ЗОБОВ'ЯЗА́ТИСЯ *див.* зобов'я́зуватися
ЗОБОВ'Я́ЗУВАТИ
ЗОБОВ'Я́ЗУВАТИСЯ
ЗОБРАЖА́ЛЬНИЙ
ЗОБРАЖА́ЛЬНІСТЬ
ЗОБРАЖА́ЛЬНО
ЗОБРАЖА́ННЯ
ЗОБРАЖА́ТИ
ЗОБРАЖА́ТИСЯ
ЗОБРА́ЖЕНИЙ
ЗОБРА́ЖЕННЯ
ЗОБРА́ЖУВАЛЬНИЙ
ЗОБРА́ЖУВАЛЬНІСТЬ
ЗОБРА́ЖУВАНИЙ
ЗОБРА́ЖУВАННЯ
ЗОБРА́ЖУВАТИ *див.* зобража́ти
ЗОБРА́ЖУВАТИСЯ *див.* зобража́тися
ЗОБРАЗИ́ТИ *див.* зобража́ти
ЗОБРАЗИ́ТИСЯ *див.* зобража́тися
ЗОВ
ЗОВИ́ЦЯ
ЗО́ВНІ
ЗО́ВНІШНІЙ
ЗО́ВНІШНІСТЬ
ЗО́ВНІШНЬО
ЗОВНІШНЬО...
ЗОВНІШНЬОБА́НКІВСЬКИЙ
ЗОВНІШНЬОБІБЛІОТЕ́ЧНИЙ
ЗОВНІШНЬОБУДИНКО́ВИЙ
ЗОВНІШНЬОВИРОБНИ́ЧИЙ
ЗОВНІШНЬОВІ́ДОМЧИЙ
ЗОВНІШНЬОГАЛУЗЕ́ВИЙ
ЗОВНІШНЬОГОСПОДА́РСЬКИЙ
ЗОВНІШНЬОДЕРЖА́ВНИЙ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІ́ЧНИЙ
ЗОВНІШНЬОКОНТИНЕНТА́ЛЬНИЙ
ЗОВНІШНЬОКОРПОРАТИ́ВНИЙ
ЗОВНІШНЬОКУЛЬТУ́РНИЙ
ЗОВНІШНЬОМО́ВНИЙ
ЗОВНІШНЬОМОЛЕКУЛЯ́РНИЙ
ЗОВНІШНЬОНАЦІОНА́ЛЬНИЙ
ЗОВНІШНЬООБЛАСНИ́Й
ЗОВНІШНЬООСОБИ́СТІСНИЙ
ЗОВНІШНЬОПАРТІ́ЙНИЙ
ЗОВНІШНЬОПЛАТІ́ЖНИЙ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИ́ЧНИЙ
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕ́ЛЬНИЙ
ЗОВНІШНЬОТОРГО́ВИЙ

ЗО́ВСІМ
ЗОВУ́ЧИЙ
ЗОВ'Я́ЛИЙ *див.* зів'я́лий
ЗОВ'ЯЛИ́ТИ *див.* зів'яли́ти
ЗОВ'Я́НУТИ *див.* зів'я́нути
ЗОВ'Я́ТИ *див.* зів'я́нути
ЗОГИ́ДЖУВАТИ
ЗОГИ́ДИТИ *див.* зоги́джувати
ЗОГЛЕ́ДІТИ *див.* згля́діти
ЗОГЛЕ́ДІТИСЯ *див.* згля́дітися
ЗОГЛЯДА́ТИ *див.* згляда́ти
ЗОГЛЯ́ДІТИ *див.* згля́діти
ЗОГЛЯ́ДІТИСЯ *див.* згля́дітися
ЗОГЛЯ́НУТИСЯ *див.* згля́нутися
ЗОГНА́ТИ *див.* зганя́ти
ЗОГНИВА́ТИ *див.* згнива́ти
ЗОГНИ́ЛИЙ *див.* згни́лий
ЗОГНИСТИ́ *див.* згнива́ти
ЗОГНИ́ТИ *див.* згнива́ти
ЗОГНУ́ТИ *див.* згина́ти
ЗО́ГНУ́ТИЙ *див.* зі́гну́тий
ЗОГНУ́ТИСЯ *див.* згина́тися
ЗОГРА́ТИ *див.* зігра́ти
ЗОГРІВА́ЛЬНИЙ *див.* зігріва́льний
ЗОГРІВА́ННЯ *див.* зігріва́ння
ЗОГРІВА́ТИ *див.* зігріва́ти
ЗОГРІВА́ТИСЯ *див.* зігріва́тися
ЗОГРІ́ТИ *див.* зігріва́ти
ЗОГРІ́ТИЙ *див.* зігрі́тий
ЗОГРІ́ТИСЯ *див.* зігріва́тися
ЗОГРІШИ́ТИ *див.* згріши́ти
ЗОДДАЛЕКИ́
ЗОДДАЛІ́К
ЗОДІА́К
ЗОДІАКА́ЛЬНИЙ
ЗОДНОМАНІ́ТНИТИ *див.* зодноманіт-нювати
ЗОДНОМАНІ́ТНЮВАТИ
ЗО́ДЧЕСТВО
ЗО́ДЧИЙ
ЗОДЯГА́ТИ
ЗОДЯГА́ТИСЯ
ЗОДЯ́ГНЕНИЙ
ЗОДЯГНУ́ТИ *див.* зодяга́ти
ЗОДЯ́ГНУТИЙ *див.* зодя́гнений
ЗОДЯГНУ́ТИСЯ *див.* зодяга́тися
ЗОДЯГТИ́ *див.* зодяга́ти
ЗОДЯГТИ́СЯ *див.* зодяга́тися
ЗО́ЗЛА
ЗОЗУ́ЛЕВІ
ЗОЗУ́ЛЕНЬКА
ЗОЗУЛЕНЯ́
ЗОЗУЛЕНЯ́ТКО
ЗОЗУЛЕПОДІ́БНІ
ЗОЗУ́ЛЕЧКА
ЗОЗУ́ЛИН
ЗОЗУЛИ́НА
ЗОЗУ́ЛИНЕЦЬ
ЗОЗУ́ЛИНЦЕВІ
ЗОЗУЛИ́ЦЯ
ЗО́ЗУЛЬ
ЗОЗУ́ЛЬКА
ЗОЗУ́ЛЬНИК[1]
ЗОЗУ́ЛЬНИК[2]
ЗОЗУ́ЛЯ
ЗОЗУЛЯ́СТЕНЬКИЙ
ЗОЗУЛЯ́СТИЙ
ЗОЗУ́ЛЯЧИЙ
ЗОЇ́Л
ЗОЇ́ЛЬСЬКИЙ
ЗОЇФО́БІЯ
ЗОЙК
ЗО́ЙКАННЯ
ЗО́ЙКАТИ
ЗО́ЙКНУТИ
ЗО́КОЛА
ЗОКРЕ́МА́
ЗОЛА́
ЗО́ЛЕНИЙ
ЗОЛИ́ТИ
ЗОЛИ́ТИСЯ
ЗОЛІ́ЙНИК
ЗОЛІ́ЛЬНИК
ЗОЛІ́ЛЬНИКОВИЙ
ЗОЛІ́ННИК
ЗОЛІ́ННЯ
ЗОЛОВЛО́ВЛЮВАЧ *див.* золоуло́влювач
ЗОЛОТА́ВИЙ
ЗОЛОТА́ВИНКА
ЗОЛОТА́ВИТИСЯ
ЗОЛОТА́ВІСТЬ
ЗОЛОТА́ВО
ЗОЛОТА́Р
ЗОЛОТА́РНИК
ЗОЛОТА́РСТВО
ЗОЛОТА́РСЬКИЙ
ЗОЛОТА́СТИЙ
ЗОЛОТЕ́НЬКИЙ
ЗОЛОТЕ́СЕНЬКИЙ
ЗОЛОТИ́Й
ЗОЛОТИ́ЛЬНИК
ЗОЛОТИ́ЛЬНИЦЯ
ЗОЛОТИ́НА
ЗОЛОТИ́СТИЙ
ЗОЛОТИ́ТИ
ЗОЛОТИ́ТИСЯ
ЗОЛОТІ́ННЯ
ЗОЛОТІ́ТИ
ЗО́ЛОТКО
ЗОЛОТНИ́К[1]
ЗОЛОТНИ́К[2]
ЗОЛОТНИКО́ВИЙ[1]
ЗОЛОТНИКО́ВИЙ[2]
ЗОЛОТНИЧО́К
ЗО́ЛОТО
ЗОЛОТО...
ЗОЛОТОВАЛЮ́ТНИЙ
ЗОЛОТОВЕ́РХИЙ
ЗОЛОТОВИДОБУВА́ННЯ
ЗОЛОТОВИДОБУВНИ́Й
ЗОЛОТОВИДОБУВНИ́К
ЗОЛОТОВИ́ДОБУТОК
ЗОЛОТОВМІ́СНИЙ
ЗОЛОТОВОЛО́СИЙ
ЗОЛОТОВОЛО́СКА
ЗОЛОТОВУ́СТИЙ *див.* золотоу́стий
ЗОЛОТОГЛА́ВИЙ
ЗОЛОТОГОЛО́ВИЙ
ЗОЛОТОГРИ́ВИЙ
ЗОЛОТОГУ́З
ЗОЛОТОГУ́ЗКА
ЗОЛОТОДА́ЙНИЙ
ЗОЛОТОДОБУВА́ННЯ
ЗОЛОТОДОБУВНИ́Й
ЗОЛОТОКО́СИЙ
ЗОЛОТОКРИ́ЛИЙ
ЗОЛОТОНО́СНИЙ
ЗОЛОТОНО́СНІСТЬ
ЗОЛОТООБРО́БЛЕННЯ
ЗОЛОТОО́ЧКА
ЗОЛОТОПОГО́ННИК
ЗОЛОТОПОДІ́БНИЙ
ЗОЛОТОПРОМИСЛО́ВЕЦЬ
ЗОЛОТОПРОМИСЛО́ВИЙ
ЗОЛОТОПРОМИСЛО́ВІСТЬ
ЗОЛОТОРО́ГИЙ
ЗОЛОТОРУ́ДНИЙ
ЗОЛОТОСЯ́ЙНИЙ
ЗОЛОТОТИ́СЯЧНИК
ЗОЛОТОТКА́НИЙ
ЗОЛОТОУ́СТИЙ
ЗОЛОТОЧО́ЛИЙ
ЗОЛОТОШУКА́Ч
ЗОЛОТУ́ХА
ЗОЛОТУ́ШНИЙ
ЗОЛОТУ́ШНИК
ЗО́ЛОТЦЕ
ЗОЛОУЛО́ВЛЮВАЧ
ЗОЛО́ЧЕНИЙ
ЗОЛО́ЧЕННЯ
ЗОЛЬ
ЗО́ЛЬНИЙ
ЗО́ЛЬНИК
ЗОЛЬНИ́К
ЗО́ЛЬНІСТЬ
ЗОМА́Н
ЗО́МБІ
ЗОМБІЗА́ЦІЯ
ЗОМБО́ВАНИЙ
ЗОМБУВА́ННЯ
ЗОМБУВА́ТИ
ЗОМБУВА́ТИСЯ
ЗОМЛІВА́ННЯ
ЗОМЛІВА́ТИ
ЗОМЛІ́ЛИЙ
ЗОМЛІ́ННЯ
ЗОМЛІ́ТИ *див.* зомліва́ти

ЗО́НА
ЗОНА́
ЗОНА́ЛЬНИЙ[1]
ЗОНА́ЛЬНИЙ[2]
ЗОНА́ЛЬНІСТЬ
ЗОНД
ЗОНДА́Ж
ЗОНДА́ЖНИЙ
ЗОНДЕРФЮ́РЕР
ЗОНДУВА́ЛЬНИЙ
ЗОНДУВА́ННЯ
ЗОНДУВА́ТИ
ЗОНДУВА́ТИСЯ
ЗО́НІВСЬКИЙ
ЗО́НІНГ
ЗО́НІНГОВИЙ
ЗО́ННИЙ
ЗО́НОВИЙ
ЗОНТ
ЗО́НТИК
ЗО́НТИКОВИЙ
ЗОНТИКОПОДІ́БНИЙ
ЗО́НТИЧНИЙ
ЗОНТОПОДІ́БНИЙ
ЗОНУВА́ННЯ
ЗОНУВА́ТИ
ЗОНУВА́ТИСЯ
ЗОО...
ЗООБА́ЗА
ЗООБЕ́НТОС
ЗООВЕТЕРИНА́РНИЙ
ЗООГЕО́ГРАФ
ЗООГЕОГРАФІ́ЧНИЙ
ЗООГЕОГРА́ФІЯ
ЗООГІГІЄ́НА
ЗООГІГІЄНІ́ЧНИЙ
ЗООЛА́ТРІЯ
ЗОО́ЛОГ
ЗООЛОГІ́ЧНИЙ
ЗООЛО́ГІЯ
ЗООМАГАЗИ́Н
ЗООМА́СА
ЗООМОРФІ́ЗМ
ЗООМОРФІ́ЧНИЙ
ЗООМО́РФНИЙ
ЗОО́НІМ
ЗООНІ́МІКА
ЗООНІМІ́Я
ЗООНО́З *див.* зооно́зи
ЗООНО́ЗИ
ЗООНО́ЗНИЙ
ЗООПА́РК
ЗООПАТОЛО́ГІЯ
ЗООПЛАНКТО́Н
ЗООПСИХО́ЛОГ
ЗООПСИХОЛОГІ́ЧНИЙ
ЗООПСИХОЛО́ГІЯ
ЗООСА́Д
ЗООСАДИ́ЗМ
ЗООСАДИ́СТ
ЗООСПО́РА *див.* зооспо́ри
ЗООСПО́РИ
ЗООТЕРАПІ́Я
ЗООТЕ́ХНІК
ЗООТЕ́ХНІКА
ЗООТЕХНІ́ЧНИЙ
ЗООТЕ́ХНІЯ
ЗООТОВА́РИ
ЗООТОМІ́ЧНИЙ
ЗООТОМІ́Я
ЗООФА́Г
ЗООФЕ́РМА
ЗООФІ́Л
ЗООФІЛІ́ЧНИЙ
ЗООФІЛІ́Я
ЗООФІ́ЛЬНИЙ
ЗООФО́БІЯ
ЗООФО́Р
ЗООХО́РІЯ
ЗООХО́РНИЙ
ЗООЦЕНО́З
ЗООЦИ́Д *див.* зооци́ди
ЗООЦИ́ДИ
ЗО́ПАЛУ
ЗОПРІВА́ТИ *див.* зіпріва́ти
ЗОПРІ́ЛИЙ *див.* зіпрі́лий
ЗОПРІ́ЛІСТЬ *див.* зіпрі́лість
ЗОПРІ́ТИ *див.* зіпріва́ти
ЗОПСО́ВАНИЙ *див.* зіпсо́ваний
ЗОПСО́ВАНІСТЬ *див.* зіпсо́ваність
ЗОПСУВА́ННЯ *див.* зіпсува́ння
ЗОПСУВА́ТИ *див.* зіпсува́ти
ЗОПСУВА́ТИСЯ *див.* зіпсува́тися
ЗОПСУ́ТИ *див.* зіпсува́ти
ЗОПСУ́ТИЙ *див.* зіпсу́тий
ЗОПСУ́ТИСЯ *див.* зіпсува́тися
ЗОПСУ́ТІСТЬ *див.* зіпсу́тість
ЗОПСУТТЯ́ *див.* зіпсуття́
ЗОПХНУ́ТИ *див.* спиха́ти
ЗО́РАНИЙ
ЗОРА́ТИ *див.* зо́рювати
ЗОРГАНІЗО́ВАНИЙ
ЗОРГАНІЗО́ВУВАТИ
ЗОРГАНІЗО́ВУВАТИСЯ
ЗОРГАНІЗУВА́ННЯ
ЗОРГАНІЗУВА́ТИ *див.* зорганізо́вувати
ЗОРГАНІЗУВА́ТИСЯ *див.* зорганізо́вуватися
ЗОРЕ...
ЗОРЕВИ́Й
ЗОРЕЗНА́ВЕЦЬ
ЗОРЕКРИ́ЛИЙ
ЗОРЕЛІ́Т
ЗОРЕНО́СЕЦЬ
ЗОРЕНО́СНИЙ
ЗО́РЕНЬКА
ЗОРЕПА́Д
ЗОРЕПЛА́ВАННЯ
ЗОРЕПЛА́ВЕЦЬ
ЗОРЕПОДІ́БНИЙ
ЗОРЕУТВО́РЕННЯ
ЗОРЕ́ШЛИВИЙ
ЗОРИ́НА
ЗОРИ́НКА
ЗОРИ́НОЧКА
ЗОРИ́СТИЙ
ЗОРИ́ТИ
ЗОРІЄНТО́ВАНИЙ
ЗОРІЄНТО́ВАНІСТЬ
ЗОРІЄНТО́ВУВАННЯ
ЗОРІЄНТО́ВУВАТИ
ЗОРІЄНТО́ВУВАТИСЯ
ЗОРІЄНТУВА́ННЯ
ЗОРІЄНТУВА́ТИ *див.* зорієнто́вувати
ЗОРІЄНТУВА́ТИСЯ *див.* зорієнто́вуватися
ЗОРІ́ННЯ
ЗОРІ́ТИ
ЗО́РНИЙ
ЗОРОАСТРИ́ЗМ
ЗОРОВИ́Й
ЗОРО́ВО
ЗОРУ́ДУВАТИ
ЗО́РЮВАННЯ
ЗОРЮВА́ННЯ
ЗО́РЮВАТИ
ЗОРЮВА́ТИ
ЗО́РЮВАТИСЯ
ЗОРЯ́
ЗО́РЯНИЙ
ЗОРЯНИ́СТИЙ
ЗОРЯНИ́ЦЯ
ЗО́РЯНІСТЬ
ЗО́РЯНО
ЗОРЯ́ТИ
ЗОСЕРЕ́ДЖЕНИЙ
ЗОСЕРЕ́ДЖЕНІСТЬ
ЗОСЕРЕ́ДЖЕННЯ
ЗОСЕРЕ́ДЖЕНО
ЗОСЕРЕ́ДЖУВАНИЙ
ЗОСЕРЕ́ДЖУВАННЯ
ЗОСЕРЕ́ДЖУВАТИ
ЗОСЕРЕ́ДЖУВАТИСЯ
ЗОСЕРЕ́ДИТИ *див.* зосере́джувати
ЗОСЕРЕ́ДИТИСЯ *див.* зосере́джуватися
ЗОСІ́БНА
ЗОСКНІ́ТИ
ЗО́СЛІПУ
ЗОСТАВА́ТИСЯ
ЗОСТА́ВИТИ *див.* зоставля́ти
ЗОСТА́ВЛЕНИЙ
ЗОСТАВЛЯ́ТИ
ЗОСТАНОВИ́ТИ *див.* зостано́влювати
ЗОСТАНОВИ́ТИСЯ *див.* зостано́влюватися
ЗОСТАНО́ВЛЮВАТИ
ЗОСТАНО́ВЛЮВАТИСЯ

ЗОСТА́РЕНИЙ *див.* зіста́рений
ЗОСТА́РИТИ *див.* зіста́рити
ЗОСТА́РИТИСЯ *див.* зіста́ритися
ЗОСТА́РІТИ *див.* зіста́ріти
ЗОСТА́РІТИСЯ *див.* зіста́рітися
ЗО́СТАРУ
ЗОСТА́ТИСЯ *див.* зостава́тися
ЗО́СТРАХУ
ЗОСТРІ́НУТИ *див.* зустріча́ти
ЗОСТРІ́НУТИСЯ *див.* зустріча́тися
ЗОСТРІ́ТИ *див.* зустріча́ти
ЗОСТРІ́ТИСЯ *див.* зустріча́тися
ЗОСТРІЧА́ТИ *див.* зустріча́ти
ЗОСТРІЧА́ТИСЯ *див.* зустріча́тися
ЗОТЛІВА́ТИ
ЗОТЛІ́ЛИЙ
ЗОТЛІ́ННЯ
ЗОТЛІ́ТИ *див.* зотліва́ти
ЗОТНУ́ТИ *див.* стина́ти[1]
ЗО́ТНУ́ТИЙ *див.* зі́тну́тий[1]
ЗОХО́ТИТИСЯ
ЗО́ЧИТИ
ЗО́ШИТ
ЗО́ШИТОВИЙ
ЗО́ШИТОК
З-ПЕ́РЕД
З-ПІД
З-ПО́ЗА
З-ПОЗА́Д *див.* з-поза́ду
З-ПОЗА́ДУ
З-ПО́МІЖ
З-ПО́НАД
З-ПОПЕРЕ́Д
З-ПО́ПІД
З-ПО́СЕРЕ́Д
З-ПРО́МІЖ
ЗРАБО́ВАНИЙ
ЗРАБУВА́ТИ
ЗРА́ДА
ЗРА́ДЕЦЬ
ЗРА́ДЖЕНИЙ
ЗРА́ДЖУВАНИЙ
ЗРА́ДЖУВАТИ
ЗРА́ДЖУВАТИСЯ
ЗРА́ДИТИ *див.* зра́джувати
ЗРА́ДИТИСЯ[1] *див.* зра́джуватися
ЗРА́ДИТИСЯ[2]
ЗРАДІ́ЛИЙ
ЗРАДІ́ЛО
ЗРАДІ́ТИ
ЗРАДЛИ́ВЕЦЬ
ЗРАДЛИ́ВИЙ
ЗРАДЛИ́ВИЦЯ
ЗРАДЛИ́ВІСТЬ
ЗРАДЛИ́ВО
ЗРА́ДНИЙ
ЗРА́ДНИК
ЗРА́ДНИЦТВО
ЗРА́ДНИЦЬКИ
ЗРА́ДНИЦЬКИЙ
ЗРА́ДНИЦЯ
ЗРА́ДУВАТИ
ЗРА́ДУВАТИСЯ
ЗРА́ДЦЯ
ЗРА́ЗА *див.* зра́зи
ЗРА́ЗИ
ЗРАЗКО́ВИЙ
ЗРАЗКО́ВІСТЬ
ЗРАЗКО́ВО
ЗРАЗКО́ВО-ПОКАЗО́ВИЙ
ЗРАЗО́К
ЗРАЗО́ЧОК
ЗРА́ЗУ
ЗРА́ЛИТИ
ЗРА́НА
ЗРА́НЕНИЙ
ЗРА́НИТИ *див.* зра́нювати
ЗРА́НКУ
ЗРА́ННЯ
ЗРА́НОЧКУ
ЗРА́НЮВАТИ
ЗРАТИФІКУВА́ТИ
ЗРАХО́ВАНИЙ
ЗРАХУВА́ТИ
ЗРЕАГУВА́ТИ
ЗРЕАЛІЗО́ВАНИЙ
ЗРЕАЛІЗУВА́ТИ
ЗРЕАЛІЗУВА́ТИСЯ
ЗРЕВІЗО́ВАНИЙ
ЗРЕВІЗУВА́ТИ
ЗРЕГУЛЬО́ВАНИЙ
ЗРЕГУЛЮВА́ТИ
ЗРЕДАГО́ВАНИЙ
ЗРЕДАГУВА́ННЯ
ЗРЕДАГУВА́ТИ
ЗРЕДУКО́ВАНИЙ
ЗРЕДУКУВА́ТИ
ЗРЕДУКУВА́ТИСЯ
ЗРЕЖИСЕРО́ВАНИЙ
ЗРЕЖИСЕРУВА́ТИ
ЗРЕЖИСИ́РУВАНИЙ
ЗРЕЖИСИ́РУВАТИ
ЗРЕЖИСО́ВАНИЙ
ЗРЕЖИСУВА́ТИ
ЗРЕЗИҐНО́ВАНИЙ
ЗРЕЗИҐНО́ВАНО
ЗРЕЗИҐНУВА́ТИ
ЗРЕЗЮМО́ВАНИЙ
ЗРЕЗЮМУВА́ТИ
ЗРЕКТИ́СЯ *див.* зріка́тися
ЗРЕПЕТИ́РУВАНИЙ
ЗРЕПЕТИ́РУВАНІСТЬ
ЗРЕПЕТИ́РУВАТИ
ЗРЕФЕРО́ВАНИЙ
ЗРЕФЕРУВА́ТИ
ЗРЕФОРМО́ВАНИЙ
ЗРЕФОРМУВА́ТИ
ЗРЕФОРМУВА́ТИСЯ
ЗРЕЦЕНЗО́ВАНИЙ
ЗРЕЦЕНЗУВА́ТИ
ЗРЕЧЕ́ВИТИ *див.* зрече́влювати
ЗРЕЧЕ́ВЛЕНИЙ
ЗРЕЧЕ́ВЛЕННЯ
ЗРЕЧЕ́ВЛЮВАТИ
ЗРЕ́ЧЕННЯ
ЗРЕШЕТИ́ТИ *див.* зреше́чувати
ЗРЕШЕТИ́ТИСЯ
ЗРЕШЕ́ЧЕНИЙ
ЗРЕШЕ́ЧУВАТИ
ЗРЕ́ШТОЮ
ЗРИВ
ЗРИВА́ННЯ[1]
ЗРИВА́ННЯ[2]
ЗРИВА́ТИ[1]
ЗРИВА́ТИ[2]
ЗРИВА́ТИСЯ
ЗРИ́ВИСТИЙ
ЗРИ́ВИСТО
ЗРИ́ВНИК
ЗРИВНИ́К
ЗРИ́ВНИЦЯ
ЗРИГНУ́ТИ *див.* зри́гувати
ЗРИ́ГУВАННЯ
ЗРИ́ГУВАТИ
ЗРИ́ГУВАТИСЯ
ЗРИКОШЕ́ТИТИ
ЗРИКОШЕТУВА́ТИ
ЗРИ́МИЙ
ЗРИ́МІСТЬ
ЗРИ́МО
ЗРИМО́ВАНИЙ
ЗРИМУВА́ТИ
ЗРИНА́ТИ[1]
ЗРИНА́ТИ[2]
ЗРИ́НУТИ[1] *див.* зрина́ти[1]
ЗРИ́НУТИ[2] *див.* зрина́ти[2]
ЗРИ́ТИ *див.* зрива́ти[2]
ЗРИ́ТИЙ
ЗРИТТЯ́
ЗРИХТО́ВАНИЙ
ЗРИХТУВА́ТИ
ЗРИХТУВА́ТИСЯ
ЗРІ́БНИЙ
ЗРІВНОВА́ЖЕНИЙ
ЗРІВНОВА́ЖЕНІСТЬ
ЗРІВНОВА́ЖЕННЯ
ЗРІВНОВА́ЖЕНО
ЗРІВНОВА́ЖИТИ *див.* зрівнова́жувати
ЗРІВНОВА́ЖИТИСЯ *див.* зрівнова́жуватися
ЗРІВНОВА́ЖУВАЛЬНИЙ
ЗРІВНОВА́ЖУВАНИЙ
ЗРІВНОВА́ЖУВАННЯ
ЗРІВНОВА́ЖУВАТИ
ЗРІВНОВА́ЖУВАТИСЯ
ЗРІ́ВНЮВАНИЙ[1]
ЗРІ́ВНЮВАНИЙ[2]

ЗРІ́ВНЮВАННЯ[1]
ЗРІ́ВНЮВАННЯ[2]
ЗРІ́ВНЮВАТИ[1]
ЗРІ́ВНЮВАТИ[2]
ЗРІ́ВНЮВАТИСЯ[1]
ЗРІ́ВНЮВАТИСЯ[2]
ЗРІ́ВНЮВАЧ
ЗРІВНЯ́ЙЛІВКА *див.* зрівня́лівка
ЗРІВНЯ́ЛІВКА
ЗРІВНЯ́ЛІВСЬКИЙ
ЗРІВНЯ́ЛЬНИЙ
ЗРІВНЯ́ЛЬНИК
ЗРІВНЯ́ЛЬНІСТЬ
ЗРІ́ВНЯНИЙ[1]
ЗРІ́ВНЯНИЙ[2]
ЗРІВНЯ́ННЯ[1]
ЗРІВНЯ́ННЯ[2]
ЗРІВНЯ́ТИ[1] *див.* зрі́внювати[1]
ЗРІВНЯ́ТИ[2] *див.* зрі́внювати[2]
ЗРІВНЯ́ТИСЯ[1] *див.* зрі́внюватися[1]
ЗРІВНЯ́ТИСЯ[2] *див.* зрі́внюватися[2]
ЗРІ́ДЖЕНИЙ[1]
ЗРІ́ДЖЕНИЙ[2]
ЗРІ́ДЖЕНІСТЬ
ЗРІ́ДЖЕННЯ[1]
ЗРІ́ДЖЕННЯ[2]
ЗРІ́ДЖУВАЛЬНИЙ
ЗРІ́ДЖУВАНИЙ[1]
ЗРІ́ДЖУВАНИЙ[2]
ЗРІ́ДЖУВАННЯ[1]
ЗРІ́ДЖУВАННЯ[2]
ЗРІ́ДЖУВАТИ[1]
ЗРІ́ДЖУВАТИ[2]
ЗРІ́ДЖУВАТИСЯ[1]
ЗРІ́ДЖУВАТИСЯ[2]
ЗРІДИ́ТИ[1] *див.* зрі́джувати[1]
ЗРІДИ́ТИ[2] *див.* зрі́джувати[2]
ЗРІДИ́ТИСЯ[1] *див.* зрі́джуватися[1]
ЗРІДИ́ТИСЯ[2] *див.* зрі́джуватися[2]
ЗРІДІ́ЛИЙ
ЗРІДІ́ТИ
ЗРІ́ДКА
ЗРІ́ДНЕНИЙ
ЗРІ́ДНЕНІСТЬ
ЗРІДНИ́ТИ *див.* зрі́днювати
ЗРІДНИ́ТИСЯ *див.* зрі́днюватися
ЗРІ́ДНУТИ
ЗРІ́ДНЮВАТИ
ЗРІ́ДНЮВАТИСЯ
ЗРІЗ
ЗРІ́ЗАНИЙ
ЗРІЗА́ННЯ
ЗРІ́ЗАТИ *див.* зрі́зувати
ЗРІЗА́ТИ *див.* зрі́зувати
ЗРІ́ЗАТИСЯ *див.* зрі́зуватися
ЗРІЗА́ТИСЯ *див.* зрі́зуватися
ЗРІ́ЗКА
ЗРІЗНИ́Й
ЗРІ́ЗОК
ЗРІ́ЗУВАНИЙ
ЗРІ́ЗУВАННЯ
ЗРІ́ЗУВАТИ
ЗРІ́ЗУВАТИСЯ
ЗРІ́ЗУВАЧ
ЗРІ́ЗУВАЧКА
ЗРІКА́ТИСЯ
ЗРІ́ЛИЙ
ЗРІ́ЛІСТЬ
ЗРІ́ЛО
ЗРІ́ЛЬНИЙ
ЗРІ́ЛЬНИК
ЗРІСТ
ЗРІ́ТИ[1]
ЗРІ́ТИ[2]
ЗРОБИ́ТИ
ЗРОБИ́ТИСЯ
ЗРО́БЛЕНИЙ
ЗРОГОВІВА́ННЯ
ЗРОГОВІВА́ТИ
ЗРОГОВІ́ЛИЙ
ЗРОГОВІ́ЛІСТЬ
ЗРОГОВІ́ННЯ
ЗРОГОВІ́ТИ *див.* зроговіва́ти
ЗРО́ДЖЕНИЙ
ЗРО́ДЖУВАТИ
ЗРО́ДЖУВАТИСЯ
ЗРОДИ́ТИ *див.* зро́джувати
ЗРОДИ́ТИСЯ *див.* зро́джуватися
ЗРО́ДУ
ЗРО́ДУ-ВІ́КУ *див.* зро́ду
ЗРО́ДУ-ЗВІ́КУ *див.* зро́ду
ЗРОЗУМІ́ЛИЙ
ЗРОЗУМІ́ЛІСТЬ
ЗРОЗУМІ́ЛО
ЗРОЗУМІ́ННЯ
ЗРОЗУМІ́ТИ
ЗРОЇ́ТИ
ЗРОЇ́ТИСЯ
ЗРОМАНТИЗО́ВАНИЙ
ЗРОМАНТИЗУВА́ТИ
ЗРО́НЕНИЙ
ЗРОНИ́ТИ
ЗРОНИ́ТИСЯ
ЗРОСИ́ТИ *див.* зро́шувати
ЗРОСИ́ТИСЯ *див.* зро́шуватися
ЗРОСІ́ЙЩЕНИЙ
ЗРОСІ́ЙЩЕНІСТЬ
ЗРОСІ́ЙЩЕННЯ
ЗРОСІ́ЙЩИТИ *див.* зросі́йщувати
ЗРОСІ́ЙЩИТИСЯ *див.* зросі́йщуватися
ЗРОСІ́ЙЩУВАННЯ
ЗРОСІ́ЙЩУВАТИ
ЗРОСІ́ЙЩУВАТИСЯ
ЗРОСІ́ЙЩУВАЧ
ЗРО́СЛИЙ
ЗРО́СЛІСТЬ
ЗРОСЛОПЕЛЮСТКО́ВИЙ
ЗРОСТА́ННЯ[1]
ЗРОСТА́ННЯ[2]
ЗРОСТА́ТИ
ЗРОСТА́ТИСЯ
ЗРОСТА́ЮЧИЙ
ЗРОСТИ́ *див.* зроста́ти
ЗРОСТИ́СЯ *див.* зроста́тися
ЗРОСТИ́ТИ[1] *див.* зро́щувати[1]
ЗРОСТИ́ТИ[2] *див.* зро́щувати[2]
ЗРОСТОВИ́Й
ЗРО́СТОК
ЗРО́ШЕНИЙ
ЗРО́ШЕННЯ
ЗРО́ШУВАЛЬНИЙ
ЗРО́ШУВАНИЙ
ЗРО́ШУВАННЯ
ЗРО́ШУВАТИ
ЗРО́ШУВАТИСЯ
ЗРО́ШУВАЧ
ЗРО́ЩЕНИЙ[1]
ЗРО́ЩЕНИЙ[2]
ЗРО́ЩЕНИЙ[3]
ЗРО́ЩЕННЯ
ЗРО́ЩУВАННЯ
ЗРО́ЩУВАТИ[1]
ЗРО́ЩУВАТИ[2]
ЗРО́ЩУВАТИСЯ
ЗРУБ
ЗРУ́БАНИЙ
ЗРУБА́ННЯ
ЗРУБА́ТИ *див.* зру́бувати
ЗРУБИ́ТИ
ЗРУ́БЛЕНИЙ
ЗРУ́БНИЙ
ЗРУ́БОВИЙ
ЗРУ́БУВАННЯ
ЗРУ́БУВАТИ
ЗРУ́БУВАТИСЯ
ЗРУДІ́ЛИЙ
ЗРУДІ́ТИ
ЗРУЙНО́ВАНИЙ
ЗРУЙНО́ВАНІСТЬ
ЗРУЙНО́ВНИЙ
ЗРУЙНО́ВНІСТЬ
ЗРУЙНУВА́ННЯ
ЗРУЙНУВА́ТИ
ЗРУЙНУВА́ТИСЯ
ЗРУСИФІКО́ВАНИЙ
ЗРУСИФІКО́ВАНІСТЬ
ЗРУСИФІКУВА́ТИ
ЗРУСИФІКУВА́ТИСЯ
ЗРУЧНЕ́НЬКИЙ
ЗРУЧНЕ́НЬКО
ЗРУ́ЧНИ́Й
ЗРУ́ЧНІСТЬ
ЗРУ́ЧНО
ЗРУ́ШЕНИЙ
ЗРУ́ШЕННЯ
ЗРУ́ШИТИ *див.* зру́шувати
ЗРУ́ШИТИСЯ *див.* зру́шуватися

ЗРУ́ШУВАНИЙ
ЗРУ́ШУВАННЯ
ЗРУ́ШУВАТИ
ЗРУ́ШУВАТИСЯ
ЗРЯДЖА́ТИ
ЗРЯДЖА́ТИСЯ
ЗРЯДИ́ТИ *див.* зряджа́ти
ЗРЯДИ́ТИСЯ *див.* зряджа́тися
ЗРЯ́ДУ
ЗРЯТУВА́ТИ
ЗРЯ́ЧИЙ
ЗРЯ́ЧІСТЬ
ЗСА́ДЖЕНИЙ
ЗСА́ДЖУВАННЯ
ЗСА́ДЖУВАТИ
ЗСА́ДЖУВАТИСЯ
ЗСАДИ́ТИ *див.* зса́джувати
ЗСЕ́ЛЕНИЙ
ЗСЕ́ЛЕННЯ
ЗСЕЛИ́ТИ *див.* зселя́ти
ЗСЕЛИ́ТИСЯ *див.* зселя́тися
ЗСЕЛЯ́ТИ
ЗСЕЛЯ́ТИСЯ
З-СЕ́РЕД
ЗСЕРЕ́ДИНИ
ЗСИНІ́ЛИЙ
ЗСИНІ́ТИ
ЗСИПА́ЛЬНИК
ЗСИПА́ЛЬНИЦЯ
ЗСИ́ПАНИЙ
ЗСИПА́ННЯ
ЗСИ́ПАТИ *див.* зсипа́ти
ЗСИПА́ТИ
ЗСИПА́ТИСЯ
ЗСИ́ПАТИСЯ *див.* зсипа́тися
ЗСИПНИ́Й
ЗСИПНИ́К
ЗСИПНИ́ЦЯ
ЗСИСА́ТИ
ЗСИХА́ННЯ
ЗСИХА́ТИ
ЗСИХА́ТИСЯ
ЗСІДА́ННЯ
ЗСІДА́ТИ
ЗСІДА́ТИСЯ
ЗСІДНИ́Й
ЗСІ́ДНІСТЬ
ЗСІ́ДОК
ЗСІК
ЗСІКА́ТИ
ЗСІ́КТИ *див.* зсіка́ти
ЗСІ́ЛИЙ
ЗСІРІ́ЛИЙ
ЗСІРІ́ТИ
ЗСІ́СТИ *див.* зсіда́ти
ЗСІ́СТИСЯ *див.* зсіда́тися
ЗСКА́КУВАННЯ
ЗСКА́КУВАТИ *див.* зіска́кувати
ЗСКОВЗНУ́ТИ *див.* зіско́взувати
ЗСКОВЗНУ́ТИСЯ *див.* зіско́взуватися
ЗСКО́ВЗУВАТИ *див.* зіско́взувати
ЗСКО́ВЗУВАТИСЯ *див.* зіско́взуватися
ЗСКО́ЧИТИ *див.* зіска́кувати
ЗСКРЕБТИ́ *див.* зішкріба́ти
ЗСКРІБА́ННЯ
ЗСКРІБА́ТИ *див.* зішкріба́ти
ЗСКРІБА́ТИСЯ *див.* зішкріба́тися
ЗСКРІ́БОК
ЗСКУ́БТИ *див.* зску́бувати
ЗСКУ́БУВАТИ
ЗСЛИЗА́ТИ
ЗСЛИЗНУ́ТИ *див.* зслиза́ти
ЗСЛИ́ЗТИ *див.* зслиза́ти
ЗСО́ВУВАННЯ
ЗСО́ВУВАТИ
ЗСО́ВУВАТИСЯ
ЗСО́ХЛИЙ
ЗСО́ХНУТИ *див.* зсиха́ти
ЗСО́ХНУТИСЯ *див.* зсиха́тися
ЗСО́ХТИ *див.* зсиха́ти
ЗСО́ХТИСЯ *див.* зсиха́тися
ЗСПІ́ВАНИЙ
ЗСПІВА́ТИСЯ *див.* зспі́вуватися
ЗСПІ́ВУВАТИСЯ
ЗСПО́ДУ *див.* зіспо́ду
ЗСТА́РЕНИЙ *див.* зіста́рений
ЗСТА́РИТИ *див.* зіста́рити
ЗСТА́РИТИСЯ *див.* зіста́ритися
ЗСТА́РІТИ *див.* зіста́ріти
ЗСТА́РІТИСЯ *див.* зіста́рітися
ЗСТАРОДА́ВНА
ЗСТИКО́ВАНИЙ *див.* зістико́ваний
ЗСТИКУВА́ТИ *див.* зістикува́ти
ЗСТИКУВА́ТИСЯ *див.* зістико́вуватися
ЗСТРИБНУ́ТИ *див.* зістри́бувати
ЗСТРИ́БУВАННЯ
ЗСТРИ́БУВАТИ *див.* зістри́бувати
ЗСТРИГА́ТИ *див.* зістрига́ти
ЗСТРИГА́ТИСЯ *див.* зістрига́тися
ЗСТРИ́ГТИ *див.* зістрига́ти
ЗСТРИ́ЖЕНИЙ
ЗСТРУГА́ТИ *див.* зістру́гувати
ЗСТРУГА́ТИСЯ *див.* зістру́гуватися
ЗСТРУ́ГУВАННЯ
ЗСТРУ́ГУВАТИ *див.* зістру́гувати
ЗСТРУ́ГУВАТИСЯ *див.* зістру́гуватися
ЗСТУПА́ТИ
ЗСТУПА́ТИСЯ
ЗСТУПИ́ТИ *див.* зступа́ти
ЗСТУПИ́ТИСЯ *див.* зступа́тися
ЗСУВ
ЗСУВА́ННЯ
ЗСУВА́ТИ *див.* зсо́вувати
ЗСУВА́ТИСЯ *див.* зсо́вуватися
ЗСУВНИ́Й
ЗСУВОНЕБЕЗПЕ́ЧНИЙ
ЗСУВОНЕБЕЗПЕ́ЧНІСТЬ
ЗСУДО́МИТИ
ЗСУДО́МИТИСЯ
ЗСУДО́МЛЕНИЙ
ЗСУ́КАНИЙ
ЗСУКА́ТИ *див.* зсу́кувати
ЗСУКА́ТИСЯ *див.* зсу́куватися
ЗСУ́КУВАЛЬНИЙ
ЗСУ́КУВАЛЬНИК
ЗСУ́КУВАЛЬНИЦЯ
ЗСУ́КУВАННЯ
ЗСУ́КУВАТИ
ЗСУ́КУВАТИСЯ
ЗСУ́НЕНИЙ
ЗСУ́НЕННЯ
ЗСУ́НУТИ *див.* зсо́вувати
ЗСУ́НУТИЙ *див.* зсу́нений
ЗСУ́НУТИСЯ *див.* зсо́вуватися
ЗСУТЕНІ́ЛИЙ
ЗСУТЕНІ́ТИ
ЗСУТУ́ЛЕНИЙ
ЗСУТУ́ЛЕНІСТЬ
ЗСУТУ́ЛЕНО
ЗСУТУ́ЛИТИ
ЗСУТУ́ЛИТИСЯ
ЗСУ́ШЕНИЙ
ЗСУШИ́ТИ
ЗСЬО́РБАТИ *див.* зсьо́рбувати
ЗСЬОРБНУ́ТИ
ЗСЬО́РБУВАТИ
ЗУА́В
ЗУБ
ЗУБА́СТИЙ
ЗУБА́ТИЙ
ЗУБА́ТІСТЬ
ЗУБА́ТКА
ЗУБА́ТКОВИЙ
ЗУБЕНЯ́ТА
ЗУБЕ́ЦЬ
ЗУ́БИ *див.* зуб
ЗУ́БИК
ЗУБИ́ЛО
ЗУБИ́ЛЬНИЙ
ЗУБИ́ЛЬЦЕ
ЗУБИ́ТИ
ЗУБИ́ТИСЯ[1]
ЗУБИ́ТИСЯ[2]
ЗУБИ́ЩЕ
ЗУБІ́ВКА
ЗУБНИ́Й
ЗУБНИ́К
ЗУБНИ́ЦЯ
ЗУБО...
ЗУБОВИ́Й
ЗУБО́ВНИЙ
ЗУБОДЕ́Р
ЗУБО́ЖЕНИЙ
ЗУБО́ЖИТИ
ЗУБО́ЖИТИСЯ
ЗУБО́ЖІЛИЙ
ЗУБО́ЖІННЯ

ЗУБО́ЖІТИ
ЗУБО́К
ЗУБОЛІ́КАРСЬКИЙ
ЗУБОЛІКУВА́ЛЬНИЙ
ЗУБОЛІКУВА́ННЯ
ЗУБОНАРІЗНИ́Й
ЗУ́БОНЬКИ
ЗУБООБРО́БНИЙ
ЗУБОПОДІ́БНИЙ
ЗУБОПРОТЕ́ЗНИЙ
ЗУБОРІ́ЗАЛЬНИЙ
ЗУБОРІ́ЗНИЙ
ЗУБОСКА́Л
ЗУБОСКА́ЛИТИ
ЗУБОСКА́ЛКА
ЗУБОСКА́ЛЬСТВО
ЗУБОТЕХНІ́ЧНИЙ
ЗУБОТИ́ЧИНА
ЗУБОТИ́ЧКА
ЗУБОФРЕ́ЗЕРНИЙ
ЗУБОЧИ́СТКА
ЗУБОШЛІФУВА́ЛЬНИЙ
ЗУБР
ЗУБРЕНЯ́
ЗУБРЕНЯ́ТКО
ЗУБРИ́ЛО
ЗУБРИ́ТИ
ЗУБРИ́ХА
ЗУБРІ́ВКА
ЗУБРІ́Й
ЗУБРІ́ННЯ
ЗУБРОБІЗО́Н
ЗУ́БРОВИЙ
ЗУБРЯ́
ЗУБРЯ́ЧКА
ЗУБЦЕ́ВИЙ
ЗУБЦЕПОДІ́БНИЙ
ЗУ́БЦІ
ЗУБЦЬО́ВАНИЙ
ЗУБЦЮВА́ТИЙ
ЗУБЧА́СТИЙ
ЗУБЧА́СТІСТЬ
ЗУБЧА́ТИЙ
ЗУБЧА́ТКА
ЗУ́БЧИК
ЗУ́Б'Я *див.* зуб
ЗУГА́РЕН *див.* зуга́рний
ЗУГА́РНИЙ
ЗУГА́РНІСТЬ
ЗУДА́РИТИСЯ *див.* зударя́тися
ЗУДАРЯ́ТИСЯ
ЗУЖИВА́ТИ
ЗУЖИВА́ТИСЯ
ЗУЖИ́ТИ *див.* зужива́ти
ЗУЖИ́ТИЙ
ЗУЖИ́ТИСЯ *див.* зужива́тися
ЗУЖИТКО́ВАНИЙ
ЗУЖИТКО́ВУВАТИ
ЗУЖИТКУВА́ТИ *див.* зужитко́вувати
ЗУ́ЗДРІТИ
ЗУ́ЗДРІТИСЯ
ЗУКРАЇНІЗО́ВАНИЙ
ЗУКРАЇНІЗУВА́ТИ
ЗУКРАЇНІЗУВА́ТИСЯ
ЗУ́ЛУ
ЗУЛУ́С *див.* зулу́си
ЗУЛУ́СИ
ЗУЛУ́СКА *див.* зулу́си
ЗУЛУ́СЬКИЙ
ЗУ́МЕР
ЗУ́МЕРИТИ
ЗУ́МЕРНИЙ
ЗУМИ́СНА
ЗУМИ́СНЕ
ЗУМИ́СНИЙ
ЗУМИ́СНО
ЗУМІВА́ТИСЯ
ЗУМІ́ТИ
ЗУМІ́ТИСЯ *див.* зуміва́тися
ЗУМКОТІ́ТИ
ЗУМО́ВИТИ *див.* зумо́влювати
ЗУМО́ВИТИСЯ *див.* зумо́влюватися
ЗУМО́ВЛЕНИЙ
ЗУМО́ВЛЕНІСТЬ
ЗУМО́ВЛЕННЯ
ЗУМО́ВЛЮВАНИЙ
ЗУМО́ВЛЮВАННЯ
ЗУМО́ВЛЮВАТИ
ЗУМО́ВЛЮВАТИСЯ
ЗУМПФ
ЗУ́НИ
ЗУ́ПА
ЗУПИ́Н
ЗУПИ́НЕНИЙ
ЗУПИ́НЕННЯ
ЗУПИНИ́ТИ *див.* зупиня́ти
ЗУПИНИ́ТИСЯ *див.* зупиня́тися
ЗУПИ́НКА
ЗУПИ́НКОВИЙ
ЗУПИНЯ́ТИ
ЗУПИНЯ́ТИСЯ
ЗУРНА́
ЗУРНА́Ч
ЗУРНІ́СТ
ЗУРО́ЧЕНИЙ
ЗУРО́ЧЕННЯ
ЗУРО́ЧИТИ
ЗУСЕБІ́Ч
ЗУСИ́ЛЛЯ
ЗУСІ́БІЧ
ЗУСІБІ́ЧНИЙ
ЗУСПІ́ТИ
ЗУСТРІВА́ТИ
ЗУСТРІВА́ТИСЯ
ЗУСТРІ́НУТИ *див.* зустріча́ти
ЗУСТРІ́НУТИЙ
ЗУСТРІ́НУТИСЯ *див.* зустріча́тися
ЗУСТРІ́ТИ *див.* зустріча́ти
ЗУСТРІ́ТИЙ
ЗУСТРІ́ТИСЯ *див.* зустріча́тися
ЗУ́СТРІЧ
ЗУСТРІЧА́ЛЬНИЙ
ЗУСТРІЧА́ННЯ
ЗУСТРІЧА́ТИ
ЗУСТРІЧА́ТИСЯ
ЗУСТРІЧА́ЮЧИЙ
ЗУСТРІ́ЧНИЙ
ЗУСЮ́ДИ
ЗУХ
ЗУХВА́ЛЕЦЬ
ЗУХВА́ЛИЙ
ЗУХВА́ЛІСТЬ
ЗУХВА́ЛО
ЗУХВА́ЛЬНИЙ
ЗУХВА́ЛЬСТВО
ЗЦЕМЕНТО́ВАНИЙ
ЗЦЕМЕНТО́ВАНІСТЬ
ЗЦЕМЕНТО́ВУВАТИ
ЗЦЕМЕНТО́ВУВАТИСЯ
ЗЦЕМЕНТУВА́ННЯ
ЗЦЕМЕНТУВА́ТИ *див.* зцементо́вувати
ЗЦЕМЕНТУВА́ТИСЯ *див.* зцементо́вуватися
ЗЦІ́ДЖЕНИЙ
ЗЦІ́ДЖЕННЯ
ЗЦІ́ДЖУВАНИЙ
ЗЦІ́ДЖУВАННЯ
ЗЦІ́ДЖУВАТИ
ЗЦІ́ДЖУВАТИСЯ
ЗЦІДИ́ТИ *див.* зці́джувати
ЗЦІДИ́ТИСЯ *див.* зці́джуватися
ЗЦІ́ЛЕНИЙ
ЗЦІЛЕ́ННИЙ
ЗЦІ́ЛЕННЯ
ЗЦІЛИ́МИЙ
ЗЦІЛИ́ТЕЛЬ
ЗЦІЛИ́ТЕЛЬКА
ЗЦІЛИ́ТИ *див.* зці́лювати
ЗЦІЛИ́ТИСЯ *див.* зці́люватися
ЗЦІ́ЛЮВАННЯ
ЗЦІ́ЛЮВАТИ
ЗЦІ́ЛЮВАТИСЯ
ЗЦІ́ЛЮВАЧ
ЗЦІ́ЛЮВАЧКА
ЗЦІЛЮ́ЩИЙ
ЗЦІЛЯ́ТИ *див.* зці́лювати
ЗЦІЛЯ́ТИСЯ *див.* зці́люватися
ЗЩЕНІ́ННЯ
ЗЩЕНІ́ТИ
ЗЩІ́ПИТИ *див.* зщі́плювати
ЗЩІ́ПИТИСЯ *див.* зщі́плюватися
ЗЩІ́ПЛЕНИЙ
ЗЩІ́ПЛЕННЯ
ЗЩІ́ПЛЮВАТИ
ЗЩІ́ПЛЮВАТИСЯ
ЗЩІПЛЯ́ТИ *див.* зщі́плювати
ЗЩІПЛЯ́ТИСЯ *див.* зщі́плюватися

ЗЦІ́ПНУТИ
ЗЦУ́ПИТИ *див.* зцу́плювати
ЗЦУ́ПЛЕНИЙ
ЗЦУ́ПЛЮВАТИ
ЗЦЯЦЬКО́ВАНИЙ
ЗЦЯЦЬКУВА́ТИ
ЗЧАВИ́ТИ *див.* зча́влювати
ЗЧА́ВЛЕНИЙ
ЗЧА́ВЛЮВАТИ
ЗЧАЛ
ЗЧА́ЛЕНИЙ
ЗЧА́ЛЕННЯ
ЗЧА́ЛИТИ *див.* зча́лювати
ЗЧА́ЛИТИСЯ *див.* зча́люватися
ЗЧА́ЛОК
ЗЧА́ЛЮВАННЯ
ЗЧА́ЛЮВАТИ
ЗЧА́ЛЮВАТИСЯ
ЗЧАРО́ВАНИЙ
ЗЧАРУВА́ТИ
ЗЧА́СТА
ЗЧА́ХЛИЙ
ЗЧА́ХНУТИ
ЗЧЕП
ЗЧЕПИ́ТИ *див.* зчі́плювати
ЗЧЕПИ́ТИСЯ *див.* зчі́плюватися
ЗЧЕ́ПЛЕНИЙ
ЗЧЕ́ПЛЕНІСТЬ
ЗЧЕ́ПЛЕННЯ
ЗЧЕ́ПНІСТЬ
ЗЧЕРВИ́ВІТИ
ЗЧЕРВОНИ́ТИ
ЗЧЕРВОНИ́ТИСЯ
ЗЧЕРВОНІ́ЛИЙ
ЗЧЕРВОНІ́ТИ
ЗЧЕРВОНІ́ТИСЯ
ЗЧЕРПА́ТИ *див.* зче́рпувати
ЗЧЕРПНУ́ТИ
ЗЧЕ́РПУВАТИ
ЗЧЕ́РПУВАТИСЯ
ЗЧЕ́РСТВІЛИЙ
ЗЧЕ́РСТВІТИ
ЗЧЕ́САНИЙ
ЗЧЕСА́ТИ *див.* зчі́сувати
ЗЧЕТВЕ́РЕНИЙ
ЗЧЕТВЕРИ́ТИ
ЗЧИ́НЕНИЙ
ЗЧИ́НЕННЯ
ЗЧИНИ́ТИ *див.* зчиня́ти
ЗЧИНИ́ТИСЯ *див.* зчиня́тися
ЗЧИНЯ́ТИ
ЗЧИНЯ́ТИСЯ
ЗЧИСЛЕ́ННИЙ
ЗЧИСЛЕ́ННІСТЬ
ЗЧИ́СЛИТИ
ЗЧИ́СЛЮВАЛЬНИЙ
ЗЧИ́СТИТИ *див.* зчища́ти
ЗЧИ́СТИТИСЯ *див.* зчища́тися
ЗЧИ́ТАНИЙ
ЗЧИТА́ТИ *див.* зчи́тувати
ЗЧИ́ТКА
ЗЧИ́ТУВАЛЬНИЙ
ЗЧИ́ТУВАННЯ
ЗЧИ́ТУВАТИ
ЗЧИ́ТУВАТИСЯ
ЗЧИ́ТУВАЧ
ЗЧИ́ТУВАЧКА
ЗЧИЩА́ННЯ
ЗЧИЩА́ТИ
ЗЧИЩА́ТИСЯ
ЗЧИ́ЩЕНИЙ
ЗЧИ́ЩЕННЯ
ЗЧІ́ПКА
ЗЧІ́ПЛЮВАНИЙ
ЗЧІ́ПЛЮВАНІСТЬ
ЗЧІ́ПЛЮВАННЯ
ЗЧІ́ПЛЮВАТИ
ЗЧІ́ПЛЮВАТИСЯ
ЗЧІ́ПЛЮВАЧ
ЗЧІ́ПЛЮВАЧКА
ЗЧІПЛЯ́НКА *див.* зчіпля́нки
ЗЧІПЛЯ́НКИ
ЗЧІПЛЯ́ТИ *див.* зчі́плювати
ЗЧІПЛЯ́ТИСЯ *див.* зчі́плюватися
ЗЧІПНИ́Й
ЗЧІС
ЗЧІ́СУВАЛЬНИЙ
ЗЧІ́СУВАННЯ
ЗЧІ́СУВАТИ
ЗЧІ́СУВАТИСЯ
ЗЧЛЕНІВНИ́Й
ЗЧЛЕНО́ВАНИЙ
ЗЧЛЕНО́ВУВАННЯ
ЗЧЛЕНО́ВУВАТИ
ЗЧЛЕНО́ВУВАТИСЯ
ЗЧЛЕНУВА́ННЯ
ЗЧЛЕНУВА́ТИ *див.* зчлено́вувати
ЗЧЛЕНУВА́ТИСЯ *див.* зчлено́вуватися
ЗЧО́ВГАНИЙ
ЗЧО́ВГАТИ
ЗЧОРНИ́ТИ
ЗЧОРНІ́ЛИЙ
ЗЧОРНІ́ТИ
ЗЧУДО́ВАНИЙ
ЗЧУДО́ВАНО
ЗЧУДУВА́ННЯ
ЗЧУДУВА́ТИ
ЗЧУДУВА́ТИСЯ
ЗШАЛЕНІ́ЛИЙ
ЗШАЛЕНІ́ТИ
ЗШАХРАЮВА́ТИ
ЗШАХРУВА́ТИ *див.* зшахраюва́ти
ЗШЕ́РХЛИЙ
ЗШЕ́РХНУТИ
ЗШИВА́ЛЬНИЙ
ЗШИВА́ЛЬНИК
ЗШИВА́ЛЬНИЦЯ
ЗШИВА́ННЯ
ЗШИВА́ТИ
ЗШИВА́ТИСЯ
ЗШИ́ВКА
ЗШИВНИ́Й
ЗШИ́ТИ *див.* зшива́ти
ЗШИ́ТИЙ
ЗШИТКО́ВИЙ
ЗШИ́ТОК
ЗШИ́ТОЧОК
ЗШИТТЯ́
ЗШКРЕБТИ́ *див.* зішкріба́ти
ЗШКРІБА́ТИ *див.* зішкріба́ти
ЗШКРІБА́ТИСЯ *див.* зішкріба́тися
ЗШКРЯ́БАТИ *див.* зішкря́бати
ЗШКРЯБНУ́ТИ *див.* зішкрябну́ти
ЗШКРЯ́БУВАТИ *див.* зішкря́бувати
ЗШКРЯ́БУВАТИСЯ *див.* зішкря́буватися
ЗШОЛУДИ́ВІТИ
ЗШТОВХА́ТИ *див.* зішто́вхувати
ЗШТОВХНУ́ТИ *див.* зішто́вхувати
ЗШТОВХНУ́ТИСЯ *див.* зішто́вхуватися
ЗШТО́ВХУВАННЯ
ЗШТО́ВХУВАТИ *див.* зішто́вхувати
ЗШТО́ВХУВАТИСЯ *див.* зішто́вхуватися
ЗШУКА́ТИ *див.* зшу́кувати
ЗШУКА́ТИСЯ
ЗШУ́КУВАТИ
ЗЩИПА́ТИ *див.* зщи́пувати
ЗЩИПНУ́ТИ
ЗЩИ́ПУВАТИ
ЗЩИ́ПУВАТИСЯ
ЗЩУ́ЛЕНИЙ *див.* зіщу́лений
ЗЩУ́ЛИТИ *див.* зіщу́лювати
ЗЩУ́ЛИТИСЯ *див.* зіщу́люватися
ЗЩУ́ЛЮВАННЯ
ЗЩУ́ЛЮВАТИ *див.* зіщу́лювати
ЗЩУ́ЛЮВАТИСЯ *див.* зіщу́люватися
ЗЮЙД
ЗЮЙД-ВЕ́СТ
ЗЮЙДВЕ́СТКА
ЗЮЙД-ВЕ́СТОВИЙ
ЗЮ́ЙДОВИЙ
ЗЮЙД-О́СТ
ЗЮЙД-О́СТОВИЙ
З'Ю́РБИТИСЯ
З'Ю́РБЛЕНИЙ
З'Ю́РМИСЬКО
З'Ю́РМИТИСЯ
З'Ю́РМЛЕНИЙ
ЗЯБ
ЗЯБЛЕ́ВИЙ *див.* зябльови́й
ЗЯ́БЛИК
ЗЯБЛЬОВИ́Й
ЗЯБЛЮВА́ННЯ
ЗЯБЛЮВА́ТИ
ЗЯБЛЯ́
ЗЯ́БРА
ЗЯ́БРИ *див.* зя́бра

ЗЯ́БРОВИЙ
ЗЯБРОДИ́ШНІ
ЗЯБРОНО́ГІ
ЗЯБРОПОДІ́БНИЙ
З'Я́ВА
З'Я́ВИСЬКО
З'ЯВИ́ТИСЯ *див.* з'явля́тися
З'Я́ВИЩЕ
З'Я́ВЛЕННЯ
З'ЯВЛЯ́ТИСЯ
З'ЯСО́ВАНИЙ
З'ЯСО́ВАНІСТЬ
З'ЯСО́ВНИЙ
З'ЯСО́ВУВАНИЙ
З'ЯСО́ВУВАННЯ
З'ЯСО́ВУВАТИ
З'ЯСО́ВУВАТИСЯ
З'ЯСУВА́ЛЬНИЙ
З'ЯСУВА́ННЯ
З'ЯСУВА́ТИ *див.* з'ясо́вувати
З'ЯСУВА́ТИСЯ *див.* з'ясо́вуватися
ЗЯ́ТЕНЬКО
ЗЯ́ТИК
ЗЯ́ТІВ
ЗЯ́ТНІЙ
ЗЯТЬ
ЗЯТЬО́К
ЗЯТЬО́ЧОК
ЗЯ́ЮЧИЙ
ЗЯ́ЯННЯ
ЗЯ́ЯТИ
И
ИК
И́КАВКА
И́КАННЯ
ИКА́ННЯ
И́КАТИ
ИКА́ТИ
ИКА́ТИСЯ
ИКНУ́ТИ
ИКНУ́ТИСЯ
ИР
И́РІЙ *див.* ви́рій
ИЧ
І1
І2
І3
І4
І́БЕКС
ІБЕ́РИ
ІБЕРІ́ЄЦЬ *див.* іберíйці
ІБЕРІ́ЙКА *див.* іберíйці
ІБЕРІ́ЙСЬКИЙ
ІБЕРІ́ЙЦІ
ІБЕРОАМЕРИКА́НЕЦЬ *див.* іберoаме-рика́нці
ІБЕРОАМЕРИКА́НКА *див.* іберoамери-ка́нці
ІБЕРОАМЕРИКА́НСЬКИЙ
ІБЕРОАМЕРИКА́НЦІ
І́БІС
І́БІСОВИЙ
ІВАНЕ́ЦЬ-КИВАНЕ́ЦЬ
ІВА́Н-ПОКИВА́Н
ІВА́Н-ЧА́Й
ІВАСЕ́ВИЙ
ІВАСІ́
ІВЕРІ́ЄЦЬ *див.* іверíйці
ІВЕРІ́ЙКА *див.* іверíйці
ІВЕРІ́ЙСЬКИЙ
ІВЕРІ́ЙЦІ
І́ВОЛГА
ІВРИ́Т
ІВРИТОМО́ВНИЙ
ІВРИ́ТСЬКИЙ
ІВУАРІ́ЄЦЬ *див.* івуарíйці
ІВУАРІ́ЙКА *див.* івуарíйці
ІВУАРІ́ЙСЬКИЙ
ІВУАРІ́ЙЦІ
І́ГБО
ІГЕМО́Н
ІГІ́
І́ГЛУ
ІГНІТРО́Н
ІГНІТРО́ННИЙ
ІГНОРА́НТ
ІГНОРА́НТСТВО
ІГНОРА́ЦІЯ
ІГНОРО́ВАНИЙ
ІГНОРУВА́ННЯ
ІГНОРУВА́ТИ
ІГНОРУВА́ТИСЯ
І́ГО
І́ГРАШЕЧКА
І́ГРАШКА
ІГРАШКА́Р
ІГРАШКА́РКА
ІГРАШКО́ВИЙ
ІГРАШКО́ВІСТЬ
ІГРАШКО́ВО
І́ГРЕК
І́ГРИ *див.* гра
ІГРИ́СТИЙ
ІГРИ́СТІСТЬ
ІГРИ́СЬКО
І́ГРИЩЕ
ІГРОВИ́Й
ІГРОМА́Н
ІГРОМА́НІЯ
ІГРОМА́НКА
ІГРОТЕ́КА
ІГРОТЕРАПІ́Я
ІГРОТЕ́ЧНИЙ
ІГРУ́Н
ІГРУНКО́ВІ
ІГУА́НА
ІГУА́НОВИЙ
ІГУАНОДО́Н
ІГУАНОДО́НТ
ІГУ́МЕН
ІГУ́МЕНСТВО
ІГУ́МЕНСЬКИЙ
ІГУ́МЕНЯ
ІД
ІДА́ЛЬГО
ІДЕА́Л
ІДЕАЛІЗА́ТОР
ІДЕАЛІЗА́ЦІЯ
ІДЕАЛІ́ЗМ
ІДЕАЛІЗО́ВАНИЙ
ІДЕАЛІЗО́ВАНІСТЬ
ІДЕАЛІЗО́ВАНО
ІДЕАЛІЗУВА́ННЯ
ІДЕАЛІЗУВА́ТИ
ІДЕАЛІЗУВА́ТИСЯ
ІДЕАЛІ́СТ
ІДЕАЛІ́СТИКА
ІДЕАЛІСТИ́ЧНИЙ
ІДЕАЛІСТИ́ЧНІСТЬ
ІДЕАЛІСТИ́ЧНО
ІДЕАЛІ́СТКА
ІДЕАЛРЕАЛІ́ЗМ
ІДЕАЛРЕАЛІ́СТ
ІДЕАЛРЕАЛІСТИ́ЧНИЙ
ІДЕА́ЛЬНИЙ
ІДЕА́ЛЬНІСТЬ
ІДЕА́ЛЬНО
ІДЕ́ЙКА
ІДЕ́ЙНИЙ
ІДЕ́ЙНІСТЬ
ІДЕ́ЙНО
ІДЕМПОТЕ́НТНИЙ
ІДЕМПОТЕ́НТНІСТЬ
ІДЕНТИТЕ́Т
ІДЕНТИФІКА́ТОР
ІДЕНТИФІКАЦІ́ЙНИЙ
ІДЕНТИФІКА́ЦІЯ
ІДЕНТИФІКО́ВАНИЙ
ІДЕНТИФІКО́ВАНІСТЬ
ІДЕНТИФІКУВА́ЛЬНИЙ
ІДЕНТИФІКУВА́ННЯ
ІДЕНТИФІКУВА́ТИ
ІДЕНТИФІКУВА́ТИСЯ
ІДЕНТИ́ЧНИЙ
ІДЕНТИ́ЧНІСТЬ
ІДЕНТИ́ЧНО
ІДЕНТОГРА́ФІЯ
ІДЕОГРА́МА
ІДЕОГРАФІ́ЧНИЙ
ІДЕОГРАФІ́ЧНІСТЬ
ІДЕОГРА́ФІЯ
ІДЕОКРАТИ́ЧНИЙ
ІДЕОКРАТИ́ЧНО
ІДЕОКРА́ТІЯ
ІДЕОЛЕ́КТ *див.* ідіоле́кт
ІДЕОЛЕКТИ́ЧНИЙ *див.* ідіолекти́чний
ІДЕОЛЕ́КТНИЙ *див.* ідіоле́ктний

ІДЕО́ЛОГ
ІДЕОЛОГЕ́МА
ІДЕОЛОГЕ́МНИЙ
ІДЕОЛОГІЗА́ЦІЯ
ІДЕОЛОГІЗО́ВАНИЙ
ІДЕОЛОГІЗО́ВАНІСТЬ
ІДЕОЛОГІЗУВА́ТИ
ІДЕОЛОГІ́ЧНИЙ
ІДЕОЛОГІ́ЧНІСТЬ
ІДЕОЛОГІ́ЧНО
ІДЕОЛО́ГІЯ
ІДЕОМОТО́РИКА
ІДЕОМОТО́РНИЙ
ІДЕОФО́Н
ІДЕ́Я
ІДЖМА́
ІДЖТИХА́Д
І́ДИ
ІДИ́ЛІК
ІДИЛІ́ЧНИЙ
ІДИЛІ́ЧНІСТЬ
ІДИЛІ́ЧНО
ІДИ́ЛІЯ
І́ДИШ *див.* і́диш
ІДІОАДАПТА́ЦІЯ
ІДІОБЛА́СТ[1] *див.* ідіобла́сти[1]
ІДІОБЛА́СТ[2] *див.* ідіобла́сти[2]
ІДІОБЛА́СТИ[1]
ІДІОБЛА́СТИ[2]
ІДІОЛЕ́КТ
ІДІОЛЕКТИ́ЧНИЙ
ІДІОЛЕ́КТНИЙ
ІДІО́М[1]
ІДІО́М[2]
ІДІО́МА
ІДІОМАТИ́ЗМ
ІДІОМА́ТИКА
ІДІОМАТИ́ЧНИЙ
ІДІОМАТИ́ЧНІСТЬ
ІДІОМАТИ́ЧНО
ІДІОМОРФІ́ЗМ
ІДІОМО́РФНИЙ
ІДІОПАТИ́ЧНИЙ
ІДІОПАТІ́Я
ІДІОПЛА́ЗМА
ІДІОСИНКРАЗІ́Я
ІДІОСИНКРАТИ́ЧНИЙ
ІДІОСТИ́ЛЬ
ІДІОСТИЛЬОВИ́Й
ІДІО́Т
ІДІОТИЗА́ЦІЯ
ІДІОТИ́ЗМ
ІДІОТИЗО́ВУВАТИ
ІДІОТИЗУВА́ТИ *див.* ідіотизо́вувати
ІДІОТИ́ЧНИЙ
ІДІОТИ́ЧНІСТЬ
ІДІОТИ́ЧНО
ІДІОТІ́Я
ІДІО́ТКА
ІДІО́ТСТВО
ІДІО́ТСЬКИЙ
ІДІО́ТСЬКО
ІДІОФО́Н
І́ДО
І́ДОЛ
І́ДОЛКА
ІДОЛОВІ́РЕЦЬ
ІДОЛОВІ́РКА
ІДОЛОВІ́РСТВО
ІДОЛОПОКЛОНІ́ННЯ
ІДОЛОПОКЛО́ННИК
ІДОЛОПОКЛО́ННИЦЬКИЙ
ІДОЛОПОКЛО́ННИЦЯ
ІДОЛОПОКЛО́НСТВО
І́ДОЛЬСЬКИЙ
ІДОЛЯ́КА
ІДОЛЯ́НИН
ІДОЛЯ́НКА
ІЄ́НА
ІЄРА́РХ
ІЄРАРХІ́ЧНИЙ
ІЄРАРХІ́ЧНІСТЬ
ІЄРАРХІ́ЧНО
ІЄРА́РХІЯ
ІЄРАТИ́ЗМ
ІЄРАТИ́ЧНИЙ
ІЄРАТИ́ЧНО
ІЄРЕ́Й
ІЄРЕ́ЙСТВО
ІЄРЕ́ЙСЬКИЙ
ІЄРЕМІА́ДА
ІЄРО́ГЛІФ[1]
ІЄРО́ГЛІФ[2]
ІЄРОГЛІ́ФІКА
ІЄРОГЛІФІ́СТИКА
ІЄРОГЛІФІ́ЧНИЙ[1]
ІЄРОГЛІФІ́ЧНИЙ[2]
ІЄРОДИЯ́КОН
ІЄРОДИЯ́КОНСТВО
ІЄРОДИЯ́КОНСЬКИЙ
ІЄРОМОНА́Х
ІЖ
І́ЖЕ
І́ЖИЦЯ
ІЖО́РА
ІЖО́РЕЦЬ *див.* іжо́рці
ІЖО́РКА *див.* іжо́рці
ІЖО́РСЬКИЙ
ІЖО́РЦІ
ІЗ *див.* з[2]
ІЗАБЕ́ЛЛА
ІЗАЛОБА́РА
ІЗАЛОТЕ́РМА
ІЗАНОМА́ЛА
ІЗАТИЗО́Н
ІЗАФЕ́Т
ІЗБО́РНИК
ІЗВЕСТИ́ *див.* зво́дити
ІЗВЕСТИ́СЯ *див.* зво́дитися
ІЗВЕ́ЧОРА *див.* зве́чора
ІЗВИВА́ТИ *див.* звива́ти
ІЗВИВА́ТИСЯ *див.* звива́тися
ІЗВИКА́ТИ *див.* звика́ти
ІЗВИ́КНУТИ *див.* звика́ти
ІЗВИ́КТИ *див.* звика́ти
ІЗВИ́НУТИ *див.* звива́ти
ІЗВИ́НУТИСЯ *див.* звива́тися
ІЗВИ́ТИ *див.* звива́ти
ІЗВИ́ТИСЯ *див.* звива́тися
ІЗВІ́ДСИ *див.* зві́дси
ІЗВІ́ДТИ *див.* зві́дти
ІЗВІКУВА́ТИ *див.* звікува́ти
ІЗВІ́Р *див.* звір[2]
ІЗВО́Д
ІЗВО́ДИТИ *див.* зво́дити
ІЗВО́ДИТИСЯ *див.* зво́дитися
ІЗВ'ЯЗА́ТИ *див.* зв'я́зувати
ІЗВ'Я́ЗУВАТИ *див.* зв'я́зувати
ІЗВ'ЯЛИ́ТИ *див.* зв'яли́ти
ІЗГАДА́ТИ *див.* зга́дувати
ІЗГА́ДУВАТИ *див.* зга́дувати
ІЗГАНЬБИ́ТИ *див.* зганьби́ти
ІЗГАНЬБИ́ТИСЯ *див.* зганьби́тися
ІЗГА́РЯЧУ *див.* зга́рячу
ІЗГАСА́ТИ *див.* згаса́ти
ІЗГА́СНУТИ *див.* згаса́ти
ІЗГИ́НУТИ *див.* зги́нути
ІЗГЛЯ́НУТИСЯ *див.* згля́нутися
ІЗГО́Й
ІЗГО́ЙСТВО
ІЗГО́ЙСЬКИЙ
ІЗГОЛОДНІ́ТИ *див.* зголодні́ти
ІЗГО́РБИТИСЯ *див.* зго́рблюватися
ІЗГО́РДА *див.* зго́рда
ІЗДА́ВНА *див.* зда́вна
ІЗДА́ЛЕКА *див.* зда́лека
ІЗДА́ЛЕКУ *див.* зда́леку
ІЗДАЛЯ́ *див.* здаля́
ІЗДРИГА́ТИСЯ *див.* здрига́тися
ІЗДРИГНУ́ТИСЯ *див.* здрига́тися
ІЗЖИВА́ТИ *див.* зжива́ти
ІЗЖИВА́ТИСЯ *див.* зжива́тися
ІЗЖИ́ТИ *див.* зжива́ти
ІЗЖИ́ТИСЯ *див.* зжива́тися
ІЗЖО́ВКЛИЙ *див.* зжо́вклий
ІЗЖО́ВКНУТИ *див.* зжо́вкнути
ІЗ-ЗА́ *див.* з-за
ІЗЗА́ДУ *див.* зза́ду
ІЗЗИВА́ТИ *див.* ззива́ти
ІЗЗО́ВНІ *див.* ззо́вні
ІЗ'ЇДА́ТИ *див.* з'їда́ти
ІЗ'Ї́СТИ *див.* з'їда́ти
ІЗЛА́ЗИТИ *див.* зла́зити[1]
ІЗЛІЗА́ТИ *див.* зла́зити[1]
ІЗЛІ́ЗТИ *див.* зла́зити[1]
ІЗЛЯКА́ТИ *див.* злякати
ІЗЛЯКА́ТИСЯ *див.* зляка́тися

ІЗМ
ІЗМА́ЛЕНЬКУ *див.* зма́леньку
ІЗМА́ЛЕЧКУ *див.* зма́лечку
ІЗМА́ЛКУ *див.* зма́лку
ІЗМА́ЛУ *див.* зма́лу
ІЗМАРНІ́ТИ *див.* змарні́ти
ІЗМО́ЛОДУ *див.* змо́лоду
ІЗНАДВО́РУ *див.* знадво́ру
ІЗНАЙТИ́ *див.* знахо́дити
ІЗНАЙТИ́СЯ *див.* знахо́дитися
ІЗНЕМАГА́ТИ *див.* знемага́ти
ІЗНЕМОГТИ́ *див.* знемага́ти
ІЗНЕМОГТИ́СЯ *див.* знемага́тися
ІЗНЕНА́ВИДІТИ *див.* зненáвиджувати
ІЗНИ́ЗУ *див.* зни́зу
ІЗНИКА́ТИ *див.* зника́ти
ІЗНИ́КНУТИ *див.* зника́ти
ІЗНИ́КТИ *див.* зника́ти
ІЗНИЩІ́ТИ *див.* знищі́ти
ІЗНІМА́ТИ *див.* знiма́ти
ІЗНІМА́ТИСЯ *див.* знiма́тися
ІЗНО́В *див.* знов
ІЗНО́ВУ *див.* зно́ву
ІЗНЯ́ТИ *див.* знiма́ти
ІЗНЯ́ТИСЯ *див.* знiма́тися
ІЗО...
ІЗОАМПЛІТУ́ДА
ІЗОБА́Р *див.* ізоба́ри
ІЗОБА́РА
ІЗОБА́РИ
ІЗОБАРИ́ЧНИЙ
ІЗОБА́РНИЙ
ІЗОБА́ТА
ІЗОБУТИЛЕ́Н
ІЗОБУТИ́ЛОВИЙ
ІЗОГАЛІ́НА
ІЗОГА́МІЯ
ІЗОГІЄ́ТА
ІЗОГЛО́СА
ІЗОГЛО́СНИЙ
ІЗОГЛО́СНО
ІЗОГО́НА
ІЗОГОНА́ЛЬНИЙ
ІЗОГОНА́ЛЬНІСТЬ
ІЗОГОНА́ЛЬНО
ІЗО́ГРАФ[1]
ІЗО́ГРАФ[2]
ІЗОГРАФІ́ЧНИЙ
ІЗОГРА́ФІЯ
ІЗОДИНА́МА
ІЗОДИНАМІ́ЧНИЙ
ІЗОЕНТРОПІ́ЙНИЙ
ІЗОЕНТРОПІ́Я
ІЗОЗО́МА
ІЗОКВА́НТА
ІЗОКЛІ́НА
ІЗОКЛІНА́ЛЬ
ІЗОКЛІНА́ЛЬНИЙ
ІЗО́КОЛОН
ІЗОЛІНІ́ЙНИЙ
ІЗОЛІ́НІЯ
ІЗОЛЬО́ВАНИЙ
ІЗОЛЬО́ВАНІСТЬ
ІЗОЛЬО́ВАНО
ІЗОЛЬО́ВУВАТИ
ІЗОЛЬО́ВУВАТИСЯ
ІЗОЛЮВА́ЛЬНИЙ
ІЗОЛЮВА́ЛЬНИК
ІЗОЛЮВА́ЛЬНИЦЯ
ІЗОЛЮВА́ННЯ
ІЗОЛЮВА́ТИ *див.* ізольо́вувати
ІЗОЛЮВА́ТИСЯ *див.* ізольо́вуватися
ІЗОЛЮ́ЮЧИЙ
ІЗОЛЯ́Т
ІЗОЛЯТИ́ВНИЙ
ІЗОЛЯ́ТОР
ІЗОЛЯ́ТОРНИЙ
ІЗОЛЯЦІ́ЙНИЙ
ІЗОЛЯЦІОНІ́ЗМ
ІЗОЛЯЦІОНІ́СТ
ІЗОЛЯЦІОНІ́СТСЬКИЙ
ІЗОЛЯ́ЦІЯ
ІЗОМЕ́Р
ІЗОМЕРИЗА́ЦІЯ
ІЗОМЕРІ́Я
ІЗОМЕ́РНИЙ
ІЗОМЕТРИ́ЧНИЙ
ІЗОМЕТРИ́ЧНІСТЬ
ІЗОМЕТРИ́ЧНО
ІЗОМЕ́ТРІ́Я
ІЗОМОРФІ́ЗМ
ІЗОМО́РФНИЙ
ІЗОМО́РФНІСТЬ
ІЗОМО́РФНО
ІЗОНЕ́ФА
ІЗООКТА́Н
ІЗООКТА́НОВИЙ
ІЗООСМІ́Я
ІЗОПРЕ́Н
ІЗОПРЕ́НОВИЙ
ІЗОПСЕФІ́Я
ІЗОСЕ́ЙСТА
ІЗОСИЛАБІ́ЗМ
ІЗОСИЛАБІ́ЧНИЙ
ІЗОСТАЗІ́ЙНИЙ
ІЗОСТАЗІ́Я
ІЗОСТАТИ́ЧНИЙ
ІЗОСТАТИ́ЧНО
ІЗОТА́ХА
ІЗОТЕ́РА
ІЗОТЕ́РМА
ІЗОТЕРМІ́ЧНИЙ
ІЗОТЕРМІ́Я
ІЗОТОНІ́ЗМ
ІЗОТОНІ́ЧНИЙ
ІЗОТОНІ́ЧНІСТЬ
ІЗОТОНІ́Я
ІЗОТО́П *див.* ізото́пи
ІЗОТО́ПИ
ІЗОТО́ПІЯ
ІЗОТО́ПНИЙ
ІЗОТО́ПНО
ІЗОТРОПІ́Я
ІЗОТРО́ПНИЙ
ІЗОТРО́ПНІСТЬ
ІЗОТРО́ПНО
ІЗОФЕРМЕ́НТ *див.* ізоферме́нти
ІЗОФЕРМЕ́НТИ
ІЗОФЕРМЕ́НТНИЙ
ІЗОХІМЕ́НА
ІЗОХО́РА
ІЗОХОРИ́ЧНИЙ
ІЗОХОРИ́ЧНО
ІЗОХО́РНИЙ
ІЗОХРОМАТИ́ЧНИЙ
ІЗОХРО́НА
ІЗОХРОНІ́ЗМ
ІЗОХРО́ННИЙ
ІЗОХРО́ННІСТЬ
ІЗОХРО́ННО
ІЗ-ПІ́Д *див.* з-під
ІЗРА́ЗУ *див.* зра́зу
ІЗРА́ЇЛЬСЬКИЙ
ІЗРАЇЛЬТЯ́НИ
ІЗРАЇЛЬТЯ́НИН *див.* ізраїльтя́ни
ІЗРАЇЛЬТЯ́НКА *див.* ізраїльтя́ни
ІЗСЕРЕ́ДИНИ *див.* зсере́дини
ІЗСИХА́ТИ *див.* зсиха́ти
ІЗСИХА́ТИСЯ *див.* зсиха́тися
ІЗСЛИЗА́ТИ *див.* зслиза́ти
ІЗСЛИ́ЗНУ́ТИ *див.* зслиза́ти
ІЗСЛИ́ЗТИ *див.* зслиза́ти
ІЗСО́ВУВАТИ *див.* зсо́вувати
ІЗСО́ВУВАТИСЯ *див.* зсо́вуватися
ІЗСО́ХЛИЙ *див.* зсо́хлий
ІЗСО́ХНУТИ *див.* зсиха́ти
ІЗСО́ХНУТИСЯ *див.* зсиха́тися
ІЗСО́ХТИ *див.* зсиха́ти
ІЗСО́ХТИСЯ *див.* зсиха́тися
ІЗСУВА́ТИ *див.* зсо́вувати
ІЗСУВА́ТИСЯ *див.* зсо́вуватися
ІЗСУ́КАНИЙ *див.* зсу́каний
ІЗСУКА́ТИ *див.* зсу́кувати
ІЗСУКА́ТИСЯ *див.* зсу́куватися
ІЗСУ́КУВАТИ *див.* зсу́кувати
ІЗСУ́КУВАТИСЯ *див.* зсу́куватися
ІЗСУ́НУТИ *див.* зсо́вувати
ІЗСУ́НУТИСЯ *див.* зсо́вуватися
ІЗСУ́ШЕНИЙ *див.* зсу́шений
ІЗСУШИ́ТИ *див.* зсуши́ти
ІЗУМРУ́Д
ІЗУМРУ́ДНИЙ
ІЗЮ́БР
ІЗЮ́БРОВИЙ
ІЗЮ́М
ІЗЮ́МИНА
ІЗЮ́МИНКА

ІЗЮ́МНИЙ
ІЙО́Н
ІК *див.* к[2]
ÍКАВКА *див.* ги́кавка
ÍКАННЯ
ІКА́ННЯ *див.* гика́ння
ІКА́ТИ *див.* гика́ти
ІКА́ТИСЯ *див.* гика́тися
ІКАЦИ́НОВІ
ІКЕБА́НА
ІКЛА́Н *див.* ікла́нь
ІКЛА́НЬ
ІКЛА́СТИЙ
ÍКЛО
ІКНУ́ТИ *див.* гикну́ти
ІКНУ́ТИСЯ *див.* гикну́тися
ІКО́НА
ІКОНІЗА́ЦІЯ
ІКОНІЗО́ВАНИЙ
ІКОНІЗУВА́ННЯ
ІКОНІЗУВА́ТИ
ІКОНІЗУВА́ТИСЯ
ІКОНÍЧНИЙ
ІКОНÍЧНІСТЬ
ІКОНÍЧНО
ІКО́НКА
ІКО́ННИЙ
ІКОНОБО́РЕЦЬ
ІКОНОБО́РСТВО
ІКОНОБО́РСЬКИЙ
ІКОНОБО́РЧИЙ
ІКОНО́ГРАФ
ІКОНОГРАФÍЧНИЙ
ІКОНОГРАФÍЧНО
ІКОНОГРА́ФІЯ
ІКОНОЛОГÍЧНИЙ
ІКОНОЛО́ГІЯ
ІКОНО́МЕТР
ІКОНО́ПИС
ІКОНОПИ́СЕЦЬ
ІКОНОПИ́СНИЙ
ІКОНОПИ́СНО
ІКОНОСКО́П
ІКОНОСТА́С
ІКОНОСТА́СИК
ІКОНОСТА́СНИЙ
ІКОНОТЕ́КА
ІКО́НОЧКА
ІКО́РКА
ІКО́РНИЦЯ
ІКОСА́ЕДР
ІКОСАЕДРИ́ЧНИЙ
ІКРА́
ІКРИ́НА
ІКРИ́НКА
ІКРИ́СТИЙ
ІКРИ́СТІСТЬ
ІКРОМЕТА́ННЯ
ІКРЯНИ́Й
ІКРЯ́НИК
ІКС
ÍКСІЯ
ІКСО́Д
ІКСОДІО́З
ІКСО́ДОВИЙ
ІКСОТИ́МІК
ІКСОТИМÍЧНИЙ
ІКС-ПРОМÍННЯ
ІКТ
ІЛ
ІЛА́НГ-ІЛА́НГ
ÍЛЕУС
ІЛЛІРИ́ЗМ
ІЛЛІРÍЄЦЬ *див.* іллірі́йці
ІЛЛІРÍЙКА *див.* іллірі́йці
ІЛЛІРÍЙСЬКИЙ
ІЛЛІРÍЙЦІ
ІЛЛОГÍЧНИЙ
ІЛЛОГÍЧНО
ІЛЛОКУТИ́ВНИЙ
ІЛЛОКУТИ́ВНІСТЬ
ІЛЛОКУТИ́ВНО
ІЛЛОКУ́ЦІЯ
ІЛО́Т
ІЛЬМ
ÍЛЬМА
ІЛЬМЕНÍТ
ІЛЬМЕНÍТОВИЙ
ÍЛЬМОВИЙ
ІЛЮВІА́ЛЬНИЙ
ІЛЮ́ВІЙ
ІЛЮЗÍЙНИЙ
ІЛЮЗÍЙНІСТЬ
ІЛЮЗÍЙНО
ІЛЮЗІО́Н
ІЛЮЗІОНÍЗМ
ІЛЮЗІОНÍСТ
ІЛЮЗІОНІСТИ́ЧНИЙ
ІЛЮЗІОНІСТИ́ЧНО
ІЛЮЗІОНÍСТКА
ІЛЮЗІОНÍСТСЬКИЙ
ІЛЮЗІО́ННИЙ
ІЛЮ́ЗІЯ
ІЛЮЗО́РНИЙ
ІЛЮЗО́РНІСТЬ
ІЛЮЗО́РНО
ІЛЮМІНА́Т
ІЛЮМІНАТИВÍЗМ
ІЛЮМІНАТИ́ВНИЙ
ІЛЮМІНА́ТОР[1]
ІЛЮМІНА́ТОР[2]
ІЛЮМІНА́ТОР[3]
ІЛЮМІНА́ТОРНИЙ
ІЛЮМІНА́ТСТВО
ІЛЮМІНАЦÍЙНИЙ
ІЛЮМІНА́ЦІЯ
ІЛЮМІНО́ВАНИЙ
ІЛЮМІНУВА́ННЯ
ІЛЮМІНУВА́ТИ
ІЛЮМІНУВА́ТИСЯ
ІЛЮСТРАТИ́ВНИЙ
ІЛЮСТРАТИ́ВНІСТЬ
ІЛЮСТРАТИ́ВНО
ІЛЮСТРА́ТОР
ІЛЮСТРА́ТОРКА
ІЛЮСТРА́ТОРСТВО
ІЛЮСТРА́ТОРСЬКИЙ
ІЛЮСТРА́ЦІЯ
ІЛЮСТРО́ВАНИЙ
ІЛЮСТРО́ВАНІСТЬ
ІЛЮСТРУВА́ННЯ
ІЛЮСТРУВА́ТИ
ІЛЮСТРУВА́ТИСЯ
ІМА́ГО
ІМАГОЛОГÍЧНИЙ
ІМАГОЛО́ГІЯ
ІМАЖИНА́РНИЙ
ІМАЖИНА́РНІСТЬ
ІМАЖИНÍЗМ
ІМАЖИНÍСТ
ІМАЖИНÍСТКА
ІМАЖИНÍСТСЬКИЙ
ІМА́М
ІМАМА́Т
ІМАМÍТ
ІМАМÍТСЬКИЙ
ІМАМÍЯ
ІМАНЕ́НТНИЙ
ІМАНЕ́НТНІСТЬ
ІМАНЕ́НТНО
ІМБЕЦИ́Л
ІМБЕЦИ́ЛЬНИЙ
ІМБЕЦИ́ЛЬНІСТЬ
ІМБИ́Р
ІМБИ́РНИЙ
ІМБИРО́ВИЙ
ІМБІБÍЦІЯ
ІМБРИ́ДИНГ *див.* інбри́динг
ІМЕ́ЙЛ
ІМЕЛЬМА́Н
ІМЕНИ́НИ
ІМЕНИ́ННИЙ
ІМЕНИ́ННИК
ІМЕНИ́ННИЦЯ
ІМЕНИ́ТИЙ
ІМЕНИ́ТІСТЬ
ІМЕННИ́Й
ІМЕ́ННИК
ІМЕННИ́К[1]
ІМЕННИ́К[2]
ІМЕННИКО́ВИЙ
ІМЕ́ННЯ
ІМЕ́ННЯЧКО
ІМЕНО́ВАНИЙ
ІМЕНУВА́ННЯ
ІМЕНУВА́ТИ
ІМЕНУВА́ТИСЯ

ІМЕРЕТИ́Н *див.* імерети́ни
ІМЕРЕТИ́НИ
ІМЕРЕТИ́НКА *див.* імерети́ни
ІМЕРЕТИ́НСЬКИЙ
ІМЕРСІ́ЙНИЙ
ІМЕРСІ́ЙНІСТЬ
ІМЕ́РСІЯ
ІМЖИ́ТИ
І́МІДЖ
І́МІДЖЕВИЙ
ІМІДЖМЕ́ЙКЕР
ІМІДЖМЕ́ЙКЕРСТВО
ІМІДЖМЕ́ЙКЕРСЬКИЙ
ІМІТАТИ́ВНИЙ
ІМІТАТИ́ВНО
ІМІТА́ТОР
ІМІТА́ТОРКА
ІМІТА́ТОРСТВО
ІМІТА́ТОРСЬКИЙ
ІМІТАЦІ́ЙНИЙ
ІМІТАЦІ́ЙНО
ІМІТА́ЦІЯ
ІМІТО́ВАНИЙ
ІМІТУВА́ННЯ
ІМІТУВА́ТИ
ІМІТУВА́ТИСЯ
ІМКНУ́ТИ
ІМЛА́
ІМЛИ́СТИЙ
ІМЛИ́СТІСТЬ
ІМЛИ́СТО
ІММАТЕРІАЛІ́ЗМ
ІММАТЕРІА́ЛЬНИЙ
ІММАТЕРІА́ЛЬНІСТЬ
ІММАТЕ́РІЯ
ІММАТРИКУЛЯ́ЦІЯ
ІММІГРА́НТ
ІММІГРА́НТКА
ІММІГРА́НТСЬКИЙ
ІММІГРАЦІ́ЙНИЙ
ІММІГРА́ЦІЯ
ІММІГРУВА́ТИ
ІММОБІЛІЗА́ЦІЯ
ІММОБІЛІЗО́ВАНИЙ
ІММОБІЛІЗУВА́ТИ
ІММОБІЛІЗУВА́ТИСЯ
ІММОРАЛІ́ЗМ
ІММОРАЛІ́СТ
ІММОРАЛІ́СТКА
ІММОРА́ЛЬНИЙ
ІММОРА́ЛЬНО
ІММОРТОЛОГІ́ЧНИЙ
ІММОРТОЛО́ГІЯ
ІММУРА́ЦІЯ
ІМОВІ́РНИЙ
ІМОВІ́РНІСНИЙ
ІМОВІ́РНІСТЬ
ІМОВІ́РНО
ІМОРТЕ́ЛЬ
ІМПА́КТ-ФА́КТОР
ІМПЕДА́НС
ІМПЕДА́НСНИЙ
ІМПЕРАТИ́В
ІМПЕРАТИ́ВНИЙ
ІМПЕРАТИ́ВНІСТЬ
ІМПЕРАТИ́ВНО
ІМПЕРА́ТОР
ІМПЕРА́ТОРКА
ІМПЕРА́ТОРСТВО
ІМПЕРА́ТОРСЬКИ
ІМПЕРА́ТОРСЬКИЙ
ІМПЕРАТРИ́ЦЯ
ІМПЕРІА́Л
ІМПЕРІАЛІ́ЗМ
ІМПЕРІАЛІ́СТ
ІМПЕРІАЛІСТИ́ЧНИЙ
ІМПЕРІАЛІ́СТСЬКИЙ
ІМПЕ́РІЯ
ІМПЕРСОНАЛІ́ЗМ
ІМПЕРСОНА́ЛЬНИЙ
ІМПЕРСОНА́ЛЬНІСТЬ
ІМПЕРСОНА́ЛЬНО
ІМПЕ́РСЬКИЙ
ІМПЕ́РСЬКІСТЬ
ІМПЕРФЕ́КТ
ІМПЕРФЕ́КТНИЙ
ІМПЕРФЕ́КТНІСТЬ
І́МПЕТ
ІМПЕТИ́ГО
ІМПІ́ЧМЕНТ
ІМПЛА́НТ
ІМПЛАНТА́Т
ІМПЛАНТА́ТНИЙ
ІМПЛАНТАЦІ́ЙНИЙ
ІМПЛАНТА́ЦІЯ
ІМПЛА́НТНИЙ
ІМПЛАНТО́ВАНИЙ
ІМПЛАНТОЛОГІ́ЧНИЙ
ІМПЛАНТОЛО́ГІЯ
ІМПЛАНТУВА́ННЯ
ІМПЛАНТУВА́ТИ
ІМПЛАНТУВА́ТИСЯ
ІМПЛЕМЕНТА́ЦІЯ
ІМПЛЕМЕНТО́ВАНИЙ
ІМПЛЕМЕНТО́ВАНІСТЬ
ІМПЛЕМЕНТУВА́ННЯ
ІМПЛЕМЕНТУВА́ТИ
ІМПЛЕМЕНТУВА́ТИСЯ
ІМПЛІКАТИ́ВНИЙ
ІМПЛІКАТИ́ВНІСТЬ
ІМПЛІКАТИ́ВНО
ІМПЛІКАТУ́РА
ІМПЛІКАТУ́РНИЙ
ІМПЛІКАЦІ́ЙНИЙ
ІМПЛІКА́ЦІЯ
ІМПЛІЦИ́ТНИЙ
ІМПЛІЦИ́ТНІСТЬ
ІМПЛІЦИ́ТНО
ІМПЛОЗИ́ВНИЙ
ІМПЛОЗИ́ВНІСТЬ
ІМПЛО́ЗІЯ
ІМПОЗА́НТНИЙ
ІМПОЗА́НТНІСТЬ
ІМПОЗА́НТНО
ІМПОНУВА́ННЯ
ІМПОНУВА́ТИ
І́МПОРТ
ІМПОРТЕ́Р
І́МПОРТНИЙ
ІМПОРТО́ВАНИЙ
ІМПОРТОЗАМІ́ННИЙ
ІМПОРТОЗАМІ́ЩЕННЯ
ІМПОРТООРІЄНТО́ВАНИЙ
ІМПОРТУВА́ННЯ
ІМПОРТУВА́ТИ
ІМПОРТУВА́ТИСЯ
ІМПО́СТ
ІМПО́СТНИЙ
ІМПОТЕ́НТ
ІМПОТЕ́НТНИЙ
ІМПОТЕ́НТНІСТЬ
ІМПОТЕ́НТСЬКИЙ
ІМПОТЕ́НЦІЯ
ІМПРЕГНА́ЦІЯ
ІМПРЕГНО́ВАНИЙ
ІМПРЕГНУВА́ННЯ
ІМПРЕГНУВА́ТИ
ІМПРЕ́ЗА
ІМПРЕСА́РІО
ІМПРЕСІОНІ́ЗМ
ІМПРЕСІОНІ́СТ
ІМПРЕСІОНІСТИ́ЧНИЙ
ІМПРЕСІОНІСТИ́ЧНО
ІМПРЕСІОНІ́СТКА
ІМПРЕСІОНІ́СТСЬКИЙ
ІМПРЕ́СІЯ
ІМПРОВІЗА́ТОР
ІМПРОВІЗА́ТОРСТВО
ІМПРОВІЗА́ТОРСЬКИЙ
ІМПРОВІЗАЦІ́ЙНИЙ
ІМПРОВІЗАЦІ́ЙНІСТЬ
ІМПРОВІЗАЦІ́ЙНО
ІМПРОВІЗА́ЦІЯ
ІМПРОВІЗО́ВАНИЙ
ІМПРОВІЗО́ВАНО
ІМПРОВІЗУВА́ННЯ
ІМПРОВІЗУВА́ТИ
ІМПРОВІЗУВА́ТИСЯ
І́МПУЛЬС
ІМПУЛЬСА́ТОР
ІМПУЛЬСА́ЦІЯ
ІМПУЛЬСИ́ВНИЙ
ІМПУЛЬСИ́ВНІСТЬ
ІМПУЛЬСИ́ВНО
І́МПУЛЬСНИЙ
ІМПУЛЬСО́ВАНИЙ
ІМПУЛЬСУВА́ННЯ

ІМПУЛЬСУВА́ТИ
ІМПУЛЬСУВА́ТИСЯ
ІМУНІЗА́ТОР
ІМУНІЗАЦІ́ЙНИЙ
ІМУНІЗА́ЦІЯ
ІМУНІЗО́ВАНИЙ
ІМУНІЗУВА́ТИ
ІМУНІЗУВА́ТИСЯ
ІМУНІТЕ́Т
ІМУ́ННИЙ
ІМУНО...
ІМУНОАЛЕРГІ́ЙНИЙ
ІМУНОБАКТЕРІОЛОГІ́ЧНИЙ
ІМУНОБІОЛОГІ́ЧНИЙ
ІМУНОБІОЛО́ГІЯ
ІМУНОБІОХІМІ́ЧНИЙ
ІМУНОБІОХІ́МІЯ
ІМУНОГЕНЕ́З
ІМУНОГЕНЕ́ТИКА
ІМУНОГЕНЕТИ́ЧНИЙ
ІМУНОГЕ́ННИЙ
ІМУНОГЕ́ННІСТЬ
ІМУНОГЛОБУЛІ́Н *див.* імуноглобуліни
ІМУНОГЛОБУЛІ́НИ
ІМУНОГОРМОНА́ЛЬНИЙ
ІМУНОДЕПРЕСИ́ВНИЙ
ІМУНОДЕПРЕ́СІЯ
ІМУНОДЕФІЦИ́Т
ІМУНОДЕФІЦИ́ТНИЙ
ІМУНОКОРЕ́КТОР
ІМУНОКОРЕ́КЦІЯ
ІМУНОКОРИГУВА́ЛЬНИЙ
ІМУНОКОРИГУВА́ННЯ
ІМУНО́ЛОГ
ІМУНОЛОГІ́ЧНИЙ
ІМУНОЛОГІ́ЧНО
ІМУНОЛО́ГІЯ
ІМУНОМОДУЛЮВА́ЛЬНИЙ
ІМУНОМОДУЛЯ́ТОР
ІМУНОМОДУЛЯ́ТОРНИЙ
ІМУНОМОДУЛЯЦІ́ЙНИЙ
ІМУНОМОДУЛЯ́ЦІЯ
ІМУНОМОРФОЛОГІ́ЧНИЙ
ІМУНОМОРФОЛО́ГІЯ
ІМУНОПАТОЛОГІ́ЧНИЙ
ІМУНОПАТОЛО́ГІЯ
ІМУНОПРЕПАРА́Т
ІМУНОПРОФІЛА́КТИКА
ІМУНОРЕГУЛЮВА́ЛЬНИЙ
ІМУНОРЕГУЛЯ́ТОР
ІМУНОРЕГУЛЯЦІ́ЙНИЙ
ІМУНОРЕГУЛЯ́ЦІЯ
ІМУНОСТИМУЛЯ́ТОР
ІМУНОСУПРЕСИ́ВНИЙ
ІМУНОСУПРЕ́СІЯ
ІМУНОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ
ІМУНОТЕРАПІ́Я
ІМУНОТОКСИ́Н
ІМУНОТОКСИ́ЧНИЙ
ІМУНОТОКСИ́ЧНІСТЬ
ІМУНОФЕРМЕ́НТ *див.* імуноферме́нти
ІМУНОФЕРМЕ́НТИ
ІМУНОФЕРМЕ́НТНИЙ
ІМУНОФІЗІОЛОГІ́ЧНИЙ
ІМУНОФІЗІОЛО́ГІЯ
ІМУНОХІМІ́ЧНИЙ
ІМУНОХІ́МІЯ
ІМУ́ЩИЙ
ІМ'Я́
ІМ'ЯНАРЕ́ЧЕННЯ
ІМ'ЯРЕ́К
ІНАВГУРАЦІ́ЙНИЙ
ІНАВГУРА́ЦІЯ
ІНАВГУРО́ВАНИЙ
ІНАВГУРУВА́ТИ
ІНАВГУРУВА́ТИСЯ
ІНА́К
ІНА́КО *див.* іна́к
ІНАКОДУ́МЕЦЬ
ІНАКОДУ́МСТВО
ІНАКОМИ́СЛЕННЯ
ІНАКОМИ́СЛЯЧИЙ
ІНАКОМО́ВЛЕННЯ
ІНАКОМО́ВНИЙ
ІНАКОМО́ВНІСТЬ
ІНАКОМО́ВНО
ІНАКТИВА́ЦІЯ
ІНАКТИВО́ВАНИЙ
ІНАКТИВУВА́ТИ
ІНАКТИВУВА́ТИСЯ
ІНА́КШЕ
ІНА́КШИЙ
ІНА́КШІСТЬ
ІНБРЕ́ДНИЙ
ІНБРИ́ДИНГ
ІНБРИ́ДИНГОВИЙ
ІНВАГІНА́ЛЬНИЙ
ІНВАГІНА́ЦІЯ
ІНВАЗИ́ВНИЙ
ІНВАЗИ́ВНІСТЬ
ІНВАЗІ́ЙНИЙ
ІНВАЗІ́ЙНІСТЬ
ІНВА́ЗІЯ
ІНВАЛІ́Д
ІНВАЛІДИЗА́ЦІЯ
ІНВАЛІДИЗУВА́ТИ
ІНВАЛІДИЗУВА́ТИСЯ
ІНВАЛІ́ДКА
ІНВАЛІ́ДНИЙ
ІНВАЛІ́ДНІСТЬ
ІНВАЛІ́ДСЬКИЙ
ІНВАЛЮ́ТА
ІНВАЛЮ́ТНИЙ
ІНВА́Р
ІНВАРІА́НТ
ІНВАРІА́НТНИЙ
ІНВАРІА́НТНІСТЬ
ІНВАРІА́НТНО
ІНВА́РОВИЙ
ІНВЕКТИ́ВА
ІНВЕКТИ́ВНИЙ
ІНВЕНТА́Р
ІНВЕНТАРИЗА́ТОР
ІНВЕНТАРИЗАЦІ́ЙНИЙ
ІНВЕНТАРИЗА́ЦІЯ
ІНВЕНТАРИЗО́ВАНИЙ
ІНВЕНТАРИЗУВА́ННЯ
ІНВЕНТАРИЗУВА́ТИ
ІНВЕНТАРИЗУВА́ТИСЯ
ІНВЕНТА́РНИЙ
ІНВЕ́НЦІЯ
ІНВЕРСІ́ЙНИЙ
ІНВЕРСІ́ЙНО
ІНВЕ́РСІЯ
ІНВЕ́РСНИЙ
ІНВЕРСО́ВАНИЙ
ІНВЕ́РСОР
ІНВЕРСУВА́ННЯ
ІНВЕРСУВА́ТИ
ІНВЕРСУВА́ТИСЯ
ІНВЕРТА́ЗА
ІНВЕ́РТНИЙ
ІНВЕРТО́ВАНИЙ
ІНВЕ́РТОР
ІНВЕ́РТОРНИЙ
ІНВЕРТУВА́ННЯ
ІНВЕРТУВА́ТИ
ІНВЕРТУВА́ТИСЯ
ІНВЕСТИ́ТОР
ІНВЕСТИТУ́РА
ІНВЕСТИЦІ́ЙНИЙ
ІНВЕСТИЦІ́ЙНО
ІНВЕСТИ́ЦІЯ
ІНВЕСТО́ВАНИЙ
ІНВЕ́СТОР
ІНВЕ́СТОРСЬКИЙ
ІНВЕСТПРОГРА́МА
ІНВЕСТПРОЕ́КТ
ІНВЕСТУВА́ННЯ
ІНВЕСТУВА́ТИ
ІНВЕСТУВА́ТИСЯ
ІНВОЛЮЦІ́ЙНИЙ
ІНВОЛЮ́ЦІЯ
ІНГАЛЯ́ТОР
ІНГАЛЯТО́РІЙ
ІНГАЛЯ́ТОРНИЙ
ІНГАЛЯЦІ́ЙНИЙ
ІНГАЛЯ́ЦІЯ
ІНГЕРЕ́НТНИЙ
ІНГЕРЕ́НТНІСТЬ
ІНГЕРЕ́НТНО
ІНГЕРМАНЛА́НДЕЦЬ *див.* інгерманла́ндці
ІНГЕРМАНЛА́НДКА *див.* інгерманла́ндці
ІНГЕРМАНЛА́НДСЬКИЙ
ІНГЕРМАНЛА́НДЦІ

ІНГІБІ́ТОР
ІНГІБІ́ТОРНИЙ
ІНГІБІ́ЦІЯ
ІНГІБО́ВАНИЙ
ІНГІБУВА́ННЯ
ІНГІБУВА́ТИ
ІНГІБУВА́ТИСЯ
ІНГРЕДІЄ́НТ
ІНГРЕСІ́ЙНИЙ
ІНГРЕ́СІЯ
ІНГРУ́ПА
ІНГРУПОВИ́Й
ІНГУ́СЬКИЙ
ІНГУ́Ш *див.* інгуші́
ІНГУШІ́
ІНГУ́ШКА *див.* інгуші́
І́НДЕ
І́НДЕКС
ІНДЕКСА́ТОР
ІНДЕКСА́ЦІЯ
І́НДЕКСНИЙ
ІНДЕКСО́ВАНИЙ
ІНДЕКСО́ВАНІСТЬ
І́НДЕКСОВИЙ
ІНДЕКСУВА́ННЯ
ІНДЕКСУВА́ТИ
ІНДЕКСУВА́ТИСЯ
ІНДЕМНІТЕ́Т
ІНДЕ́НТ
ІНДЕ́НТОР
ІНДЕПЕНДЕ́НТ *див.* індепенде́нти
ІНДЕПЕНДЕ́НТИ
ІНДЕТЕРМІНІ́ЗМ
ІНДЕТЕРМІНІ́СТ
ІНДЕТЕРМІНІСТИ́ЧНИЙ
ІНДЕТЕРМІНІ́СТСЬКИЙ
ІНДЕФІНІ́ТНИЙ
ІНДЕФІНІ́ТНІСТЬ
ІНДИВІ́Д
ІНДИВІ́ДНИЙ
ІНДИВІ́ДНІСТЬ
ІНДИВІДУА́Л
ІНДИВІДУАЛІЗА́ЦІЯ
ІНДИВІДУАЛІ́ЗМ
ІНДИВІДУАЛІЗО́ВАНИЙ
ІНДИВІДУАЛІЗО́ВАНІСТЬ
ІНДИВІДУАЛІЗО́ВАНО
ІНДИВІДУАЛІЗУВА́ТИ
ІНДИВІДУАЛІЗУВА́ТИСЯ
ІНДИВІДУАЛІ́СТ
ІНДИВІДУАЛІСТИ́ЧНИЙ
ІНДИВІДУАЛІСТИ́ЧНІСТЬ
ІНДИВІДУАЛІСТИ́ЧНО
ІНДИВІДУАЛІ́СТКА
ІНДИВІДУАЛІ́СТСЬКИЙ
ІНДИВІДУА́ЛЬНИЙ
ІНДИВІДУА́ЛЬНІСТЬ
ІНДИВІДУА́ЛЬНО
ІНДИВІ́ДУУМ
ІНДИВІ́ДУУМНИЙ
ІНДИВІ́ДУУМНІСТЬ
ІНДИ́ГО
ІНДИ́ГОВИЙ
ІНДИГО́ЇД *див.* індигоїди
ІНДИГО́ЇДИ
ІНДИГО́ЇДНИЙ
ІНДИГОКАРМІ́Н
ІНДИГОНО́СНИЙ
ІНДИ́К
ІНДИКА́Н
ІНДИКАТИ́В
ІНДИКАТИ́ВНИЙ
ІНДИКАТИ́ВНІСТЬ
ІНДИКА́ТОР
ІНДИКА́ТОРНИЙ
ІНДИКАТРИ́СА
ІНДИКАЦІ́ЙНИЙ
ІНДИКА́ЦІЯ
ІНДИКІВНИ́ЦТВО
ІНДИ́КОВИЙ
ІНДИ́КТ
ІНДИФЕРЕНТИ́ЗМ
ІНДИФЕРЕ́НТНИЙ
ІНДИФЕРЕ́НТНІСТЬ
ІНДИФЕРЕ́НТНО
ІНДИЧА́
ІНДИЧА́ТИНА
ІНДИЧА́ТКО
ІНДИЧА́ЧИЙ
ІНДИЧЕНЯ́
ІНДИ́ЧИЙ
ІНДИ́ЧИНА
ІНДИ́ЧИТИСЯ
ІНДИ́ЧКА
ІНДИ́ЧНИК
ІНДИ́ЧНЯ
ІНДІА́НЕЦЬ *див.* індіа́нці
ІНДІА́НИ
ІНДІА́НИН *див.* індіа́ни
ІНДІАНІ́СТ
ІНДІАНІ́СТИКА
ІНДІА́НКА[1] *див.* індіа́нці
ІНДІА́НКА[2] *див.* індіа́ни
ІНДІА́НСЬКИЙ
ІНДІА́НЦІ
І́НДІЄВИЙ
ІНДІ́ЄЦЬ *див.* індійці
І́НДІЙ
ІНДІ́ЙКА *див.* індійці
ІНДІ́ЙСЬКИЙ
ІНДІ́ЙЦІ
ІНДОЄВРОПЕ́ЄЦЬ *див.* індоєвропе́йці
ІНДОЄВРОПЕЇ́ЗМ
ІНДОЄВРОПЕЇ́СТ
ІНДОЄВРОПЕЇ́СТИКА
ІНДОЄВРОПЕ́ЙКА *див.* індоєвропе́йці
ІНДОЄВРОПЕ́ЙСЬКИЙ
ІНДОЄВРОПЕ́ЙЦІ
ІНДОІРА́НСЬКИЙ
ІНДО́Л
ІНДО́ЛОГ
ІНДОЛОГІ́ЧНИЙ
ІНДОЛО́ГІЯ
ІНДОНЕЗІ́ЄЦЬ *див.* індонезійці
ІНДОНЕЗІ́ЙКА *див.* індонезійці
ІНДОНЕЗІ́ЙСЬКИЙ
ІНДОНЕЗІ́ЙЦІ
ІНДОРХОКЕ́Й
ІНДОСАМЕ́НТ
ІНДОСА́НТ
ІНДОСА́Т
ІНДОФЕНО́Л
ІНДОФЕНО́ЛОВИЙ
ІНДОФЕНО́ЛЬНИЙ
ІНДПОШИ́В
ІНДУЇ́ЗМ
ІНДУЇ́СТ
ІНДУЇ́СТКА
ІНДУЇ́СТСЬКИЙ
ІНДУКО́ВАНИЙ
ІНДУКТИ́ВНИЙ
ІНДУКТИ́ВНІСТЬ
ІНДУКТИ́ВНО
ІНДУ́КТОР
ІНДУ́КТОРНИЙ
ІНДУКУВА́ННЯ
ІНДУКУВА́ТИ
ІНДУКУВА́ТИСЯ
ІНДУКЦІ́ЙНИЙ
ІНДУКЦІ́ЙНО
ІНДУ́КЦІЯ
ІНДУЛЬГЕ́НЦІЯ
ІНДУ́С *див.* інду́си
ІНДУ́СИ
ІНДУ́СКА *див.* інду́си
ІНДУСТРІАЛІЗА́ЦІЯ
ІНДУСТРІАЛІ́ЗМ
ІНДУСТРІАЛІЗО́ВАНИЙ
ІНДУСТРІАЛІЗУВА́ТИ
ІНДУСТРІАЛІЗУВА́ТИСЯ
ІНДУСТРІА́ЛЬНИЙ
ІНДУСТРІ́ЙНИЙ
ІНДУ́СТРІЯ
ІНДУ́СЬКИЙ
ІНЕ́РТНИЙ
ІНЕ́РТНІСТЬ
ІНЕ́РТНО
ІНЕРЦІ́ЙНИЙ
ІНЕРЦІ́ЙНІСТЬ
ІНЕРЦІ́ЙНО
ІНЕ́РЦІЯ
ІН'ЄКТИ́ВНИЙ
ІН'ЄКТИ́ВНІСТЬ
ІН'ЄКТО́ВАНИЙ
ІН'Є́КТОР
ІН'ЄКТУВА́ТИ
ІН'ЄКЦІ́ЙНИЙ

ІН'ЄКЦІЯ
ІНЖЕКТОР
ІНЖЕКТОРНИЙ
ІНЖЕКЦІЙНИЙ
ІНЖЕКЦІЯ
ІНЖЕНЕР
ІНЖЕНЕРІЯ
ІНЖЕНЕРКА
ІНЖЕНЕРНИЙ
ІНЖЕНЕРСТВО
ІНЖЕНЕРСЬКИЙ
ІНЖЕНЮ
ІНЖИНІРИНГ
ІНЖИНІРИНГОВИЙ
ІНЖИР
ІНЖИРНИЙ
ІНЖИРОВИЙ
ІНИСТИЙ
ІНІЙ
ІНІОЇТ
ІНІЦІАЛ *див.* ініціали
ІНІЦІАЛИ
ІНІЦІАЛІЗАЦІЯ
ІНІЦІАЛІЗОВАНИЙ
ІНІЦІАЛІЗУВАТИ
ІНІЦІАЛІЗУВАТИСЯ
ІНІЦІАЛЬНИЙ
ІНІЦІАТИВА
ІНІЦІАТИВНИЙ
ІНІЦІАТИВНИК
ІНІЦІАТИВНИЦЯ
ІНІЦІАТИВНІСТЬ
ІНІЦІАТИВНО
ІНІЦІАТОР
ІНІЦІАТОРКА
ІНІЦІАТОРСТВО
ІНІЦІАТОРСЬКИЙ
ІНІЦІАЦІЙНИЙ
ІНІЦІАЦІЯ
ІНІЦІЙОВАНИЙ
ІНІЦІЮВАЛЬНИЙ
ІНІЦІЮВАННЯ
ІНІЦІЮВАТИ
ІНІЦІЮВАТИСЯ
ІНКАЛОЙ
ІНКАПСУЛЬОВАНИЙ
ІНКАПСУЛЮВАННЯ
ІНКАПСУЛЮВАТИ
ІНКАПСУЛЮВАТИСЯ
ІНКАПСУЛЯЦІЯ
ІНКАРНАЦІЯ
ІНКАРНОВАНИЙ
ІНКАРНОВАНІСТЬ
ІНКАРНУВАТИ
ІНКАРНУВАТИСЯ
ІНКАСАТОР
ІНКАСАТОРСЬКИЙ
ІНКАСАЦІЯ
ІНКАСО
ІНКАСОВАНИЙ
ІНКАСОВИЙ
ІНКАСУВАННЯ
ІНКАСУВАТИ
ІН-КВАРТО
ІНКВІЗИТОР
ІНКВІЗИТОРСТВО
ІНКВІЗИТОРСЬКИЙ
ІНКВІЗИЦІЙНИЙ
ІНКВІЗИЦІЯ
ІНКИ
ІНКЛІНАТОР
ІНКЛІНОМЕТР
ІНКЛЮЗИВ
ІНКЛЮЗИВНИЙ
ІНКЛЮЗИВНІСТЬ
ІНКЛЮЗІЯ
ІНКОГЕРЕНТНИЙ
ІНКОГЕРЕНЦІЯ
ІНКОГНІТО
ІНКОЛИ
ІНКОНЕЛЬ
ІНКОРПОРАТИВНИЙ
ІНКОРПОРАЦІЙНИЙ
ІНКОРПОРАЦІЯ
ІНКОРПОРОВАНИЙ
ІНКОРПОРУВАННЯ
ІНКОРПОРУВАТИ
ІНКОРПОРУВАТИСЯ
ІНКРЕМЕНТ
ІНКРЕМЕНТАЦІЯ
ІНКРЕМЕНТНИЙ
ІНКРЕМЕНТНО
ІНКРЕМЕНТОВАНИЙ
ІНКРЕМЕНТУВАННЯ
ІНКРЕМЕНТУВАТИ
ІНКРЕТ
ІНКРЕТОРНИЙ
ІНКРЕЦІЯ
ІНКРИМІНАЦІЯ
ІНКРИМІНОВАНИЙ
ІНКРИМІНУВАННЯ
ІНКРИМІНУВАТИ
ІНКРИМІНУВАТИСЯ
ІНКРУСТАТОР
ІНКРУСТАЦІЙНИЙ
ІНКРУСТАЦІЯ
ІНКРУСТОВАНИЙ
ІНКРУСТУВАННЯ
ІНКРУСТУВАТИ
ІНКРУСТУВАТИСЯ
ІНКСЬКИЙ
ІНКУБ
ІНКУБАТОР
ІНКУБАТОРІЙ
ІНКУБАТОРНИЙ
ІНКУБАТОРНИК
ІНКУБАТОРНИЦЯ
ІНКУБАТОРСЬКИЙ
ІНКУБАЦІЙНИЙ
ІНКУБАЦІЯ
ІНКУБОВАНИЙ
ІНКУБУВАННЯ
ІНКУБУВАТИ
ІНКУБУВАТИСЯ
ІНКУНАБУЛА *див.* інкунабули
ІНКУНАБУЛИ
ІНКУРАБЕЛЬНИЙ
ІНКУРАБЕЛЬНІСТЬ
ІННЕРВАЦІЙНИЙ
ІННЕРВАЦІЙНО
ІННЕРВАЦІЯ
ІННЕРВУВАТИ
ІННЕРВУВАТИСЯ
ІННОВАТИКА
ІННОВАЦІЙНИЙ
ІННОВАЦІЙНІСТЬ
ІННОВАЦІЯ
ІНО
ІНОБУТТЯ
ІНОВІРЕЦЬ
ІНОВІРКА
ІНОВІРНИЙ
ІНОВІРСТВО
ІНОВІРСЬКИЙ
ІНОВІР'Я
ІНОГОРОДНІЙ
ІНОДІ
ІНОЗЕМЕЦЬ
ІНОЗЕМКА
ІНОЗЕМНИЙ
ІНОЗЕМЩИНА
ІНОЗИТ
ІН-ОКТАВО
ІНОКУЛЬОВАНИЙ
ІНОКУЛЬТУРНИЙ
ІНОКУЛЮВАТИ
ІНОКУЛЯТ
ІНОКУЛЯТОР
ІНОКУЛЯЦІЯ
ІНОМАРКА
ІНОМОВЕЦЬ
ІНОМОВЛЕННЯ
ІНОМОВНИЙ
ІНОНАЦІОНАЛЬНИЙ
ІНОПЛАНЕТНИЙ
ІНОПЛАНЕТНИК
ІНОПЛАНЕТЯНИН
ІНОПЛАНЕТЯНКА
ІНОПЛЕМІННИЙ
ІНОПЛЕМІННИК
ІНОПЛЕМІННІСТЬ
ІНОРОДЕЦЬ
ІНОРОДНИЦЬКИЙ
ІНОСЕ
ІНОСКАЗАННЯ
ІНОСТРАНЦЕВІЯ
ІНОСЬ *див.* іносе

ІНОФІ́РМА
ІНОФІ́РМОВИЙ
І́НОХІДЬ
ІНОХО́ДЕЦЬ
ІН-ПЛА́НО
ІНСА́ЙД
ІНСА́ЙДЕР
ІНСА́ЙДЕРСЬКИЙ
ІНСА́ЙТ
ІНСЕ́КТ
ІНСЕКТА́РІЙ
ІНСЕКТИЦИ́Д
ІНСЕКТИЦИ́ДНИЙ
ІНСЕ́КТНИЙ
ІНСЕКТОАКАРИЦИ́Д
ІНСЕКТОЛО́ГІЯ
ІНСИ́ГНІЇ
ІНСИНУА́ТОР
ІНСИНУА́ЦІЯ
ІНСИНУЙО́ВАНИЙ
ІНСИНУЮВА́ТИ
ІНСОЛЮВА́ТИ
ІНСОЛЮВА́ТИСЯ
ІНСОЛЯЦІ́ЙНИЙ
ІНСОЛЯ́ЦІЯ
ІНСПЕКТО́ВАНИЙ
ІНСПЕ́КТОР
ІНСПЕ́КТОРКА
ІНСПЕ́КТОРСТВО
ІНСПЕ́КТОРСЬКИЙ
ІНСПЕКТУВА́ННЯ
ІНСПЕКТУВА́ТИ
ІНСПЕКТУ́РА
ІНСПЕКЦІ́ЙНИЙ
ІНСПЕ́КЦІЯ
ІНСПІРА́ТОР
ІНСПІРАТО́РНИЙ
ІНСПІРА́ЦІЯ
ІНСПІРО́ВАНИЙ
ІНСПІРУВА́ННЯ
ІНСПІРУВА́ТИ
ІНСПІРУВА́ТИСЯ
ІНСТАЛЬО́ВАНИЙ
ІНСТАЛЮВА́ННЯ
ІНСТАЛЮВА́ТИ
ІНСТАЛЮВА́ТИСЯ
ІНСТАЛЯ́ТОР
ІНСТАЛЯЦІ́ЙНИЙ
ІНСТАЛЯ́ЦІЯ
ІНСТА́НЦІЯ
ІНСТИЛЯ́ЦІЯ
ІНСТИ́НКТ
ІНСТИНКТИ́ВНИЙ
ІНСТИНКТИ́ВНІСТЬ
ІНСТИНКТИ́ВНО
ІНСТИНКТО́ВИЙ
ІНСТИНКТО́ВО
ІНСТИТУАЛІЗА́ЦІЯ
ІНСТИТУАЛІЗО́ВАНИЙ
ІНСТИТУАЛІЗУВА́ТИ
ІНСТИТУАЛІЗУВА́ТИСЯ
ІНСТИТУ́Т
ІНСТИТУ́ТКА
ІНСТИТУ́ТСЬКИЙ
ІНСТИТУЦІАЛІЗА́ЦІЯ
ІНСТИТУЦІАЛІЗО́ВАНИЙ
ІНСТИТУЦІАЛІЗУВА́ТИ
ІНСТИТУЦІАЛІЗУВА́ТИСЯ
ІНСТИТУЦІ́ЙНИЙ
ІНСТИТУЦІ́ЙНО
ІНСТИТУЦІЙО́ВАНИЙ
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗА́ЦІЯ
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗО́ВАНИЙ
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗУВА́ТИ
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗУВА́ТИСЯ
ІНСТИТУЦІОНА́ЛЬНИЙ
ІНСТИТУЦІОНА́ЛЬНІСТЬ
ІНСТИТУЦІЮВА́ННЯ
ІНСТИТУЦІЮВА́ТИ
ІНСТИТУЦІЮВА́ТИСЯ
ІНСТИТУ́ЦІЯ
ІНСТРУКТА́Ж
ІНСТРУКТА́ЖНИЙ
ІНСТРУКТИ́ВНИЙ
ІНСТРУКТИ́ВНІСТЬ
ІНСТРУКТО́ВАНИЙ
ІНСТРУ́КТОР
ІНСТРУ́КТОРКА
ІНСТРУ́КТОРСТВО
ІНСТРУ́КТОРСЬКИЙ
ІНСТРУКТУВА́ННЯ
ІНСТРУКТУВА́ТИ
ІНСТРУКТУВА́ТИСЯ
ІНСТРУКЦІ́ЙНИЙ
ІНСТРУ́КЦІЯ
ІНСТРУМЕ́НТ
ІНСТРУМЕНТАЛІЗА́ЦІЯ
ІНСТРУМЕНТАЛІ́ЗМ
ІНСТРУМЕНТАЛІЗО́ВАНИЙ
ІНСТРУМЕНТАЛІЗУВА́ТИ
ІНСТРУМЕНТАЛІЗУВА́ТИСЯ
ІНСТРУМЕНТАЛІ́СТ
ІНСТРУМЕНТАЛІ́СТКА
ІНСТРУМЕНТА́ЛЬНИЙ
ІНСТРУМЕНТА́ЛЬНИК
ІНСТРУМЕНТА́ЛЬНО
ІНСТРУМЕНТА́ЛЬНЯ
ІНСТРУМЕНТА́РІЙ
ІНСТРУМЕНТО́ВАНИЙ
ІНСТРУМЕНТО́ВАНІСТЬ
ІНСТРУМЕНТОЗНА́ВЕЦЬ
ІНСТРУМЕНТОЗНА́ВСТВО
ІНСТРУМЕНТОЗНА́ВЧИЙ
ІНСТРУМЕНТУВА́ННЯ
ІНСТРУМЕНТУВА́ТИ
ІНСУЛІ́Н
ІНСУЛІНА́ЗА
ІНСУЛІ́НОВИЙ
ІНСУЛІНОЗАЛЕ́ЖНИЙ
ІНСУЛІНОНЕЗАЛЕ́ЖНИЙ
ІНСУЛІНОПОДІ́БНИЙ
ІНСУЛІНОРЕЗИСТЕ́НТНИЙ
ІНСУЛІНОРЕЗИСТЕ́НТНІСТЬ
ІНСУЛІНОТЕРАПІ́Я
ІНСУ́ЛЬТ
ІНСУ́ЛЬТНИЙ
ІНСУРГЕ́НТ
ІНСУРГЕ́НТСЬКИЙ
ІНСЦЕНІ́ВКА
ІНСЦЕНІЗА́ТОР
ІНСЦЕНІЗА́ЦІЯ
ІНСЦЕНІЗО́ВАНИЙ
ІНСЦЕНІЗУВА́ННЯ
ІНСЦЕНІЗУВА́ТИ
ІНСЦЕНО́ВАНИЙ
ІНСЦЕНУВА́ННЯ
ІНСЦЕНУВА́ТИ
ІНТА́ЛІЯ
ІНТА́РСІЯ
ІНТЕГРА́Л
ІНТЕГРА́ЛЬНИЙ
ІНТЕГРА́ЛЬНІСТЬ
ІНТЕГРА́НТ
ІНТЕГРАТИ́ВНИЙ
ІНТЕГРА́ТОР
ІНТЕГРА́ТОРКА
ІНТЕГРАЦІ́ЙНИЙ
ІНТЕГРАЦІ́ЙНІСТЬ
ІНТЕГРАЦІ́ЙНО
ІНТЕГРАЦІ́ЙНО-...
ІНТЕГРА́ЦІЯ
ІНТЕГРИ́МЕТР
ІНТЕГРО́ВАНИЙ
ІНТЕГРО́ВАНІСТЬ
ІНТЕГРО́ВНИЙ
ІНТЕГРО́ВНІСТЬ
ІНТЕГРУВА́ЛЬНИЙ
ІНТЕГРУВА́ННЯ
ІНТЕГРУВА́ТИ
ІНТЕГРУВА́ТИСЯ
ІНТЕЛЕ́КТ
ІНТЕЛЕ́КТНИЙ
ІНТЕЛЕКТУА́Л
ІНТЕЛЕКТУАЛІЗА́ЦІЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛІ́ЗМ
ІНТЕЛЕКТУАЛІЗО́ВАНИЙ
ІНТЕЛЕКТУАЛІЗУВА́ТИ
ІНТЕЛЕКТУАЛІЗУВА́ТИСЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛІ́СТ
ІНТЕЛЕКТУА́ЛКА
ІНТЕЛЕКТУА́ЛЬНИЙ
ІНТЕЛЕКТУА́ЛЬНІСТЬ
ІНТЕЛЕКТУА́ЛЬНО
ІНТЕЛІГЕ́НТ
ІНТЕЛІГЕ́НТИК
ІНТЕЛІГЕ́НТКА
ІНТЕЛІГЕ́НТНИЙ

ІНТЕЛІГЕ́НТНІСТЬ
ІНТЕЛІГЕ́НТНО
ІНТЕЛІГЕ́НТСЬКИЙ
ІНТЕЛІГЕ́НТЩИНА
ІНТЕЛІГЕ́НЦІЯ
ІНТЕЛІГІ́БЕЛЬНИЙ
ІНТЕЛІГІ́БЕЛЬНІСТЬ
ІНТЕНДА́НТ
ІНТЕНДА́НТСТВО
ІНТЕНДА́НТСЬКИЙ
ІНТЕНСИ́ВНИЙ
ІНТЕНСИ́ВНІСТЬ
ІНТЕНСИ́ВНО
ІНТЕНСИФІКА́ТОР
ІНТЕНСИФІКА́ЦІЯ
ІНТЕНСИФІКО́ВАНИЙ
ІНТЕНСИФІКУВА́ТИ
ІНТЕНСИФІКУВА́ТИСЯ
ІНТЕНСІОНА́Л
ІНТЕНСІОНА́ЛЬНИЙ
ІНТЕНСІОНА́ЛЬНІСТЬ
ІНТЕНСІОНА́ЛЬНО
ІНТЕ́НТ-АНА́ЛІЗ
ІНТЕНЦІ́ЙНИЙ
ІНТЕНЦІ́ЙНІСТЬ
ІНТЕНЦІ́ЙНО
ІНТЕНЦІОНА́ЛЬНИЙ
ІНТЕНЦІОНА́ЛЬНІСТЬ
ІНТЕНЦІОНА́ЛЬНО
ІНТЕ́НЦІЯ
ІНТЕР...[1]
ІНТЕР...[2]
ІНТЕРАКТИ́В
ІНТЕРАКТИ́ВНИЙ
ІНТЕРАКТИ́ВНІСТЬ
ІНТЕРАКТИ́ВНО
ІНТЕРБРИГА́ДА
ІНТЕРБРИГА́ДІВЕЦЬ
ІНТЕРВА́Л
ІНТЕРВА́ЛЬНИЙ
ІНТЕРВАЛЮ́ТА
ІНТЕРВАЛЮ́ТНИЙ
ІНТЕРВЕ́НТ
ІНТЕРВЕ́НТСЬКИЙ
ІНТЕРВЕНЦІ́ЙНИЙ
ІНТЕРВЕНЦІОНІ́ЗМ
ІНТЕРВЕНЦІОНІ́СТ
ІНТЕРВЕНЦІОНІ́СТСЬКИЙ
ІНТЕРВЕ́НЦІЯ
ІНТЕРВОКА́ЛЬНИЙ
ІНТЕРВ'Ю́
ІНТЕРВ'ЮВА́ННЯ
ІНТЕРВ'ЮВА́ТИ
ІНТЕРВ'ЮВО́ВАНИЙ
ІНТЕРВ'ЮЕ́Р
ІНТЕРВ'ЮЕ́РКА
ІНТЕРВ'ЮЄ́Р *див.* інтерв'юе́р
ІНТЕРВ'ЮЄ́РКА *див.* інтерв'юе́рка
ІНТЕРДИ́КТ
ІНТЕРДИ́СКУ́РС
ІНТЕРДИСКУРСИ́ВНИЙ
ІНТЕРДИСКУРСИ́ВНІСТЬ
ІНТЕРДИСЦИПЛІНА́РНИЙ
ІНТЕРДИСЦИПЛІНА́РНІСТЬ
ІНТЕРЕ́С
ІНТЕРЕСА́НТ
ІНТЕРЕСА́НТКА
ІНТЕРЕ́СНИЙ
ІНТЕРЕ́СНО
ІНТЕРЕСУВА́ТИ
ІНТЕРЕСУВА́ТИСЯ
ІНТЕР'Є́Р
ІНТЕР'Є́РНИЙ
ІНТЕРІОРИЗА́ЦІЯ
ІНТЕРІОРИЗО́ВАНИЙ
ІНТЕРІОРИЗУВА́ТИ
ІНТЕРІОРИЗУВА́ТИСЯ
ІНТЕРКЛУ́Б
ІНТЕРКОНТИНЕНТА́ЛЬНИЙ
ІНТЕРКУЛЬТУ́РНИЙ
ІНТЕРЛІ́НГВА
ІНТЕРЛІНГВІ́СТ
ІНТЕРЛІНГВІ́СТИКА
ІНТЕРЛІНГВІСТИ́ЧНИЙ
ІНТЕРЛІНЬЯ́Ж
ІНТЕРЛІНЬЯ́ЖНИЙ
ІНТЕРЛЮ́ДІЯ
ІНТЕРМЕДІ́ЙНИЙ
ІНТЕРМЕ́ДІЯ
ІНТЕРМЕТАЛЕ́ВИЙ
ІНТЕРМЕТАЛІ́Д *див.* інтерметалі́ди
ІНТЕРМЕТАЛІ́ДИ
ІНТЕРМЕТАЛІ́ЧНИЙ
ІНТЕРМЕ́ЦО
ІНТЕРМІ́СІЯ
ІНТЕРМО́ВНИЙ
ІНТЕРМОДА́ЛЬНИЙ
ІНТЕРМОЛЕКУЛЯ́РНИЙ
ІНТЕ́РН
ІНТЕРНА́Л
ІНТЕРНА́ЛЬНИЙ
ІНТЕРНА́ЛЬНІСТЬ
ІНТЕРНА́Т
ІНТЕРНА́ТІВЕЦЬ
ІНТЕРНА́ТІВКА
ІНТЕРНА́ТІВСЬКИЙ
ІНТЕРНА́ТНИЙ
ІНТЕРНА́ТСЬКИЙ
ІНТЕРНАТУ́РА
ІНТЕРНАЦІОНА́Л
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗА́ЦІЯ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІ́ЗМ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗО́ВАНИЙ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИСЯ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІ́СТ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТИ́ЧНИЙ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІ́СТКА
ІНТЕРНАЦІОНАЛІ́СТСЬКИЙ
ІНТЕРНАЦІОНА́ЛЬНИЙ
ІНТЕРНАЦІОНА́ЛЬНІСТЬ
ІНТЕРНАЦІОНА́ЛЬНО
ІНТЕРНЕ́Т
ІНТЕРНЕ́Т-...
ІНТЕРНЕ́Т-АДМІНІСТРА́ТОР
ІНТЕРНЕ́Т-АДРЕ́СА
ІНТЕРНЕ́Т-АПТЕ́КА
ІНТЕРНЕ́Т-АУДИТО́РІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-АУКЦІО́Н
ІНТЕРНЕ́Т-БА́НЕР
ІНТЕРНЕ́Т-БА́НКІНГ
ІНТЕРНЕ́Т-БЕЗПЕ́КА
ІНТЕРНЕ́Т-БЛОГ
ІНТЕРНЕ́Т-БРА́УЗЕР
ІНТЕРНЕ́Т-ВЕ́РСІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ВИДА́ННЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ВІЗИ́ТКА
ІНТЕРНЕ́Т-ВУ́ЗОЛ
ІНТЕРНЕ́Т-ГАЗЕ́ТА
ІНТЕРНЕ́Т-ГОЛОСУВА́ННЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ГРА́ФІКА
ІНТЕРНЕ́Т-ДЕМОКРА́ТІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ДИЗА́ЙН
ІНТЕРНЕ́Т-ДИЗА́ЙНЕР
ІНТЕРНЕ́Т-ДО́СТУП
ІНТЕРНЕ́Т-ЕНЦИКЛОПЕ́ДІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ЖУРНА́Л
ІНТЕРНЕ́Т-ЗАЛЕ́ЖНИЙ
ІНТЕРНЕ́Т-ЗАЛЕ́ЖНІСТЬ
ІНТЕРНЕ́Т-ЗА́ПИС
ІНТЕРНЕ́Т-ЗАСТОСУВА́ННЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ЗВ'ЯЗО́К
ІНТЕРНЕ́Т-ЗЛОЧИ́ННІСТЬ
ІНТЕРНЕ́Т-ЗМІ́
ІНТЕРНЕТИЗА́ЦІЯ
ІНТЕРНЕТИЗО́ВАНИЙ
ІНТЕРНЕТИЗУВА́ТИ
ІНТЕРНЕТИЗУВА́ТИСЯ
ІНТЕРНЕ́ТИКА
ІНТЕРНЕ́ТІВЕЦЬ
ІНТЕРНЕ́ТІВСЬКИЙ
ІНТЕРНЕ́Т-ІНТЕРФЕ́ЙС
ІНТЕРНЕ́Т-КАВ'Я́РНЯ
ІНТЕРНЕ́Т-КА́МЕРА
ІНТЕРНЕ́Т-КА́РТА
ІНТЕРНЕ́Т-КА́РТКА
ІНТЕРНЕ́Т-КАТАЛО́Г
ІНТЕРНЕ́Т-КАФЕ́
ІНТЕРНЕ́Т-КЛІЄ́НТ
ІНТЕРНЕ́Т-КОМПА́НІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-КОМУНІКА́ЦІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-КОНФЕРЕ́НЦІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-КОРИ́СТУВА́Ч
ІНТЕРНЕ́Т-КРАМНИ́ЦЯ
ІНТЕРНЕ́Т-МАГАЗИ́Н
ІНТЕРНЕ́Т-МА́ЙСТЕР
ІНТЕРНЕ́Т-МАЙСТЕ́РНЯ

ІНТЕРНЕ́Т-МА́НІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-МАНІЯ́К
ІНТЕРНЕ́Т-МА́РКЕТИНГ
ІНТЕРНЕ́Т-МЕМ
ІНТЕРНЕ́Т-МЕРЕ́ЖА
ІНТЕРНЕ́Т-МОНІТО́РИНГ
ІНТЕРНЕ́Т-НАВІГА́ТОР
ІНТЕРНЕ́ТНИЙ
ІНТЕРНЕ́ТНИК
ІНТЕРНЕ́Т-НОВИ́НА *див.* інтерне́т-нови́ни
ІНТЕРНЕ́Т-НОВИ́НИ
ІНТЕРНЕ́Т-ОГЛЯ́ДА́Ч
ІНТЕРНЕ́Т-ОГОЛО́ШЕННЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ОПИ́ТУВАННЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ОСВІ́ТА
ІНТЕРНЕТОФО́БІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ПЕРЕГЛЯДА́Ч
ІНТЕРНЕ́Т-ПІДТРИ́МКА
ІНТЕРНЕ́Т-ПІРА́Т
ІНТЕРНЕ́Т-ПІРА́ТСТВО
ІНТЕРНЕ́Т-ПОКЛИКА́ННЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ПОРТА́Л
ІНТЕРНЕ́Т-ПО́СЛУГА
ІНТЕРНЕ́Т-ПО́ШТА
ІНТЕРНЕ́Т-ПРЕДСТАВНИ́ЦТВО
ІНТЕРНЕ́Т-ПРОВА́ЙДЕР
ІНТЕРНЕ́Т-ПРОГРА́МА
ІНТЕРНЕ́Т-ПРОГРАМІ́СТ
ІНТЕРНЕ́Т-ПРОГРАМУВА́ННЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ПУБЛІКА́ЦІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-РА́ДІО
ІНТЕРНЕ́Т-РЕКЛА́МА
ІНТЕРНЕ́Т-РЕСУ́РС
ІНТЕРНЕ́Т-РОЗРО́БНИК
ІНТЕРНЕ́Т-САЙТ
ІНТЕРНЕ́Т-СЕ́РВЕР
ІНТЕРНЕ́Т-СЕ́РВІС
ІНТЕРНЕ́Т-СЕРЕДО́ВИЩЕ
ІНТЕРНЕ́Т-СПІЛКУВА́ННЯ
ІНТЕРНЕ́Т-СТОРІ́НКА
ІНТЕРНЕ́Т-СТРАХУВА́ННЯ
ІНТЕРНЕ́Т-СТУ́ДІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ТЕЛЕБА́ЧЕННЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ТЕЛЕФОНІ́Я
ІНТЕРНЕ́Т-ТЕХНОЛО́ГІЯ
ІНТЕРНЕ́Т-ТОВАРИ́СТВО
ІНТЕРНЕ́Т-ТРА́ФІК
ІНТЕРНЕ́Т-ТРЕ́ЙДИНГ
ІНТЕРНЕ́Т-ФО́РМА
ІНТЕРНЕ́Т-ФО́РУМ
ІНТЕРНЕ́Т-ЦЕНТР
ІНТЕРНО́ВАНИЙ
ІНТЕРНУВА́ННЯ
ІНТЕРНУВА́ТИ
ІНТЕРНУВА́ТИСЯ
ІНТЕРНУ́НЦІЙ
ІНТЕРОРЕЦЕ́ПЦІЯ
ІНТЕРОЦЕ́ПЦІЯ
ІНТЕРПЕЛЮВА́ТИ
ІНТЕРПЕЛЯ́ЦІЯ
ІНТЕРПЕРСОНА́ЛЬНИЙ
ІНТЕРПОЛЬО́ВАНИЙ
ІНТЕРПОЛЮВА́ННЯ
ІНТЕРПОЛЮВА́ТИ
ІНТЕРПОЛЯ́ТОР
ІНТЕРПОЛЯЦІ́ЙНИЙ
ІНТЕРПОЛЯ́ЦІЯ
ІНТЕРПРЕТА́НТА
ІНТЕРПРЕТАТИ́ВНИЙ
ІНТЕРПРЕТАТИ́ВНІСТЬ
ІНТЕРПРЕТА́ТОР
ІНТЕРПРЕТА́ТОРСЬКИЙ
ІНТЕРПРЕТАЦІ́ЙНИЙ
ІНТЕРПРЕТАЦІ́ЙНІСТЬ
ІНТЕРПРЕТА́ЦІЯ
ІНТЕРПРЕТО́ВАНИЙ
ІНТЕРПРЕТО́ВАНІСТЬ
ІНТЕРПРЕТУВА́ННЯ
ІНТЕРПРЕТУВА́ТИ
ІНТЕРПРЕТУВА́ТИСЯ
ІНТЕРПУ́НКЦІЯ
ІНТЕРСЕ́КС
ІНТЕРСЕКСУАЛІ́ЗМ
ІНТЕРСЕКСУА́ЛЬНИЙ
ІНТЕРСЕКСУА́ЛЬНІСТЬ
ІНТЕРСЕМІО́ТИКА
ІНТЕРСЕМІОТИ́ЧНИЙ
ІНТЕРСТЕЛЯ́РНИЙ
ІНТЕРСТИЦІА́ЛЬНИЙ
ІНТЕРСТИ́ЦІЯ
ІНТЕРТЕ́КСТ
ІНТЕРТЕКСТЕ́МА
ІНТЕРТЕКСТОВИ́Й
ІНТЕРТЕКСТОЛО́ГІЯ
ІНТЕРТЕКСТУА́ЛЬНИЙ
ІНТЕРТЕКСТУА́ЛЬНІСТЬ
ІНТЕРТЕКСТУА́ЛЬНО
ІНТЕРТИ́П
ІНТЕРФА́ЗА
ІНТЕРФЕ́ЙС
ІНТЕРФЕ́ЙСНИЙ
ІНТЕРФЕРЕНЦІ́ЙНИЙ
ІНТЕРФЕРЕ́НЦІЯ
ІНТЕРФЕРО́ВАНИЙ
ІНТЕРФЕРО́МЕТР
ІНТЕРФЕРОМЕТРИ́ЧНИЙ
ІНТЕРФЕРОМЕ́ТРІЯ
ІНТЕРФЕРО́Н
ІНТЕРФЕРО́НОВИЙ
ІНТЕРФЕРУВА́ТИ
ІНТЕРФЕРУВА́ТИСЯ
ІНТЕРФІ́КС
ІНТЕРЦЕ́ПТОР
ІНТЕРЦЕ́СІЯ
ІНТИ́М
ІНТИ́МА
ІНТИМІЗА́ЦІЯ
ІНТИМІЗО́ВАНИЙ
ІНТИМІЗУВА́ННЯ
ІНТИМІЗУВА́ТИ
ІНТИ́МНИЙ
ІНТИ́МНІСТЬ
ІНТИ́МНО
ІНТИМОФО́БІЯ
ІНТИФА́ДА
ІНТОКСИКАЦІ́ЙНИЙ
ІНТОКСИКА́ЦІЯ
ІНТОКСИКО́ВАНИЙ
ІНТОКСИКУВА́ННЯ
ІНТОКСИКУВА́ТИ
ІНТОНАЦІ́ЙНИЙ
ІНТОНАЦІ́ЙНІСТЬ
ІНТОНАЦІ́ЙНО
ІНТОНА́ЦІЯ
ІНТОНО́ВАНИЙ
ІНТОНО́ВАНІСТЬ
ІНТОНО́ВАНО
ІНТОНОГРА́МА
ІНТОНО́ГРАФ
ІНТОНОГРАФІ́ЧНИЙ
ІНТОНОГРА́ФІЯ
ІНТОНОГРАФУВА́ННЯ
ІНТОНОГРАФУВА́ТИ
ІНТОНУВА́ННЯ
ІНТОНУВА́ТИ
ІНТОНУВА́ТИСЯ
ІНТРА...
ІНТРА́ДА
ІНТРАКОРПОРА́ЛЬНИЙ
ІНТРАКОРПОРА́ЛЬНО
ІНТРАКУЛЬТУ́РА
ІНТРАКУЛЬТУ́РНИЙ
ІНТРАКУЛЬТУ́РНІСТЬ
ІНТРАМЕРЕ́ЖА
ІНТРАМОЛЕКУЛЯ́РНИЙ
ІНТРАМОЛЕКУЛЯ́РНО
ІНТРАНЕ́Т
ІНТРАНЕ́ТІВСЬКИЙ
ІНТРАНЕ́ТНИЙ
ІНТРАОПЕРАЦІ́ЙНИЙ
ІНТРАПЕРСОНА́ЛЬНИЙ
ІНТРИ́ГА
ІНТРИГА́Н
ІНТРИГА́НКА
ІНТРИГА́НСТВО
ІНТРИГА́НСЬКИЙ
ІНТРИГУВА́ННЯ
ІНТРИГУВА́ТИ
ІНТРИ́ЖКА
ІНТРО...
ІНТРОВЕРСІ́ЙНИЙ
ІНТРОВЕРСІ́ЙНІСТЬ
ІНТРОВЕРСІ́ЙНО
ІНТРОВЕ́РСІЯ
ІНТРОВЕ́РТ
ІНТРОВЕРТИ́ВНИЙ

ІНТРОВЕРТИ́ВНІСТЬ
ІНТРОВЕРТИ́ВНО
ІНТРОВЕРТИ́ЗМ
ІНТРОВЕ́РТКА
ІНТРОВЕ́РТНИЙ
ІНТРОВЕ́РТНІСТЬ
ІНТРОВЕ́РТНО
ІНТРОДУКО́ВАНИЙ
ІНТРОДУ́КТОР
ІНТРОДУКУВА́ННЯ
ІНТРОДУКУВА́ТИ
ІНТРОДУКУВА́ТИСЯ
ІНТРОДУКЦІ́ЙНИЙ
ІНТРОДУ́КЦІЯ
ІНТРОДУЦЕ́НТ
ІНТРОДУЦЕ́НТНИЙ
ІНТРОЕ́КТ
ІНТРОЕКТО́ВАНИЙ
ІНТРОЕКТУВА́ННЯ
ІНТРОЕКТУВА́ТИ
ІНТРОЕКТУВА́ТИСЯ
ІНТРОЕКЦІ́ЙНИЙ
ІНТРОЕ́КЦІЯ
ІНТРО́Н
ІНТРОНІЗАЦІ́ЙНИЙ
ІНТРОНІЗА́ЦІЯ
ІНТРОНІЗО́ВАНИЙ
ІНТРОНІЗУВА́ТИ
ІНТРОСКО́П
ІНТРОСКОПІ́ЧНИЙ
ІНТРОСКОПІ́Я
ІНТРОСПЕКТИ́ВНИЙ
ІНТРОСПЕКТИ́ВНІСТЬ
ІНТРОСПЕКТИ́ВНО
ІНТРОСПЕКЦІ́ЙНИЙ
ІНТРОСПЕКЦІ́ЙНІСТЬ
ІНТРОСПЕ́КЦІЯ
ІНТРУЗИ́В
ІНТРУЗИ́ВНИЙ
ІНТРУЗИ́ВНІСТЬ
ІНТРУ́ЗІЯ
ІНТУБА́ТОР
ІНТУБАЦІ́ЙНИЙ
ІНТУБА́ЦІЯ
ІНТУБО́ВАНИЙ
ІНТУБУВА́ННЯ
ІНТУБУВА́ТИ
ІНТУБУВА́ТИСЯ
ІНТУЇТИВІ́ЗМ
ІНТУЇТИВІ́СТ
ІНТУЇТИВІ́СТКА
ІНТУЇТИВІ́СТСЬКИЙ
ІНТУЇТИ́ВНИЙ
ІНТУЇТИ́ВНІСТЬ
ІНТУЇТИ́ВНО
ІНТУЇЦІОНІ́ЗМ
ІНТУЇЦІОНІ́СТ
ІНТУЇЦІОНІ́СТСЬКИЙ
ІНТУЇ́ЦІЯ
ІНТУРИ́СТ
ІНТУРИ́СТКА
ІНТУРИ́СТСЬКИЙ
ІНТУСУСЦЕ́ПЦІЯ
ІНУЇ́Т *див.* інуї́ти
ІНУЇ́ТИ
ІНУЇ́ТКА *див.* інуї́ти
ІНУЇ́ТСЬКИЙ
ІНУЛІ́Н
ІНФА́ЙТИНГ
ІНФА́НТ
ІНФА́НТА
ІНФАНТЕ́РІЯ
ІНФАНТИ́Л
ІНФАНТИЛІ́ЗМ
ІНФАНТИ́ЛЬНИЙ
ІНФАНТИ́ЛЬНІСТЬ
ІНФАНТИ́ЛЬНО
ІНФА́РКТ
ІНФА́РКТНИЙ
ІНФА́УНА
ІНФЕКЦІ́ЙКА
ІНФЕКЦІ́ЙНИЙ
ІНФЕКЦІ́ЙНІСТЬ
ІНФЕКЦІ́ЙНО
ІНФЕКЦІОНІ́СТ
ІНФЕКЦІОНІ́СТКА
ІНФЕ́КЦІЯ
ІНФЕРНА́ЛЬНИЙ
ІНФІКО́ВАНИЙ
ІНФІКО́ВАНІСТЬ
І́НФІКС
ІНФІКУВА́ННЯ
ІНФІКУВА́ТИ
ІНФІКУВА́ТИСЯ
ІНФІЛЬТРА́Т
ІНФІЛЬТРАТИ́ВНИЙ
ІНФІЛЬТРАТИ́ВНО
ІНФІЛЬТРАЦІ́ЙНИЙ
ІНФІЛЬТРАЦІ́ЙНО
ІНФІЛЬТРА́ЦІЯ
ІНФІЛЬТРО́ВАНИЙ
ІНФІЛЬТРУВА́ННЯ
ІНФІЛЬТРУВА́ТИ
ІНФІЛЬТРУВА́ТИСЯ
І́НФІМУМ
ІНФІНІТИ́В
ІНФІНІТИ́ВНИЙ
ІНФІНІ́ТНИЙ
ІНФІНІ́ТНІСТЬ
ІНФЛУЕ́НЦА
ІНФЛЮА́ЦІЯ
ІНФЛЮЕ́НЦА *див.* інфлуе́нца
ІНФЛЯЦІ́ЙНИЙ
ІНФЛЯ́ЦІЯ
ІНФО...
ІНФОГРА́ФІКА
ІНФОГРАФІ́ЧНИЙ
ІНФОГРА́ФІЯ
ІНФОКІО́СК
ІНФОКОМУНІКАЦІ́ЙНИЙ
ІНФОКОМУНІКА́ЦІЯ
ІНФОКОМУНІКОЛО́ГІЯ
ІНФОКРА́Т
ІНФОКРА́ТІЯ
ІН-ФО́ЛІО
ІНФОЛОГІ́ЧНИЙ
ІНФОЛО́ГІЯ
ІНФОМА́Т
ІНФОПРО́СТІР
ІНФОРМАГЕ́НТСТВО
ІНФОРМАГЕ́НЦІЯ
ІНФОРМА́НТ
ІНФОРМА́НТКА
ІНФОРМАТИ́ВНИЙ
ІНФОРМАТИ́ВНІСТЬ
ІНФОРМАТИ́ВНО
ІНФОРМАТИЗАЦІ́ЙНИЙ
ІНФОРМАТИЗА́ЦІЯ
ІНФОРМАТИЗО́ВАНИЙ
ІНФОРМАТИЗО́ВАНІСТЬ
ІНФОРМАТИЗУВА́ТИ
ІНФОРМАТИЗУВА́ТИСЯ
ІНФОРМА́ТИКА
ІНФОРМАТИ́ЧНИЙ
ІНФОРМА́ТОР
ІНФОРМА́ТОРКА
ІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ
ІНФОРМАЦІ́ЙНИК
ІНФОРМАЦІ́ЙНО
ІНФОРМА́ЦІЯ
ІНФОРМЕ́МА
ІНФО́РМЕР
ІНФОРМО́ВАНИЙ
ІНФОРМО́ВАНІСТЬ
ІНФОРМОДІАГНО́СТИКА
ІНФОРМОСО́МА
ІНФОРМОСФЕ́РА
ІНФОРМОТЕРАПЕ́ВТ
ІНФОРМОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ
ІНФОРМОТЕРАПІ́Я
ІНФОРМПРИ́ВІД
ІНФОРМУВА́ННЯ
ІНФОРМУВА́ТИ
ІНФОРМУВА́ТИСЯ
ІНФОСФЕ́РА
ІНФРА...
ІНФРАЗВУ́К
ІНФРАЗВУКОВИ́Й
ІНФРАКЛА́С
ІНФРАРОДИ́НА
ІНФРАСТРУКТУ́РА
ІНФРАСТРУКТУ́РНИЙ
ІНФРАЧЕРВО́НИЙ
ІНФУЗІ́ЙНИЙ
ІНФУ́ЗІЯ
ІНФУЗО́РІЇ
ІНФУЗО́РІЯ *див.* інфузо́рії

ІНФУЗО́РІЯ-ТУ́ФЕЛЬКА
ІНФУЗО́РНИЙ
ІНЦЕ́НТР
ІНЦЕ́СТ
ІНЦЕСТУА́ЛЬНИЙ
ІНЦИДЕ́НТ
ІНЦИДЕ́НТНИЙ
ІНЦИДЕ́НТНІСТЬ
ІНЦУ́ХТ
І́НШИЙ
І́НШІСТЬ
ІНШОБУТТЯ́
ІНШОКУЛЬТУ́РНИЙ
ІНШОМО́ВНИЙ
ІНШОНА́ЗВА
ІНШОПЛАНЕ́ТНИЙ
ІНШОПЛАНЕ́ТНИК
ІНШОПЛАНЕТЯ́НИН
ІНШОПЛАНЕТЯ́НКА
ІО́Н *див.* іо́ни
ІО́НИ
ІОНІ́ЄЦЬ *див.* іоні́йці
ІОНІЗА́ТОР
ІОНІЗАЦІ́ЙНИЙ
ІОНІЗА́ЦІЯ
ІОНІЗО́ВАНИЙ
ІОНІЗУВА́ЛЬНИЙ
ІОНІЗУВА́ННЯ
ІОНІЗУВА́ТИ
ІОНІЗУВА́ТИСЯ
ІОНІ́ЙКА *див.* іоні́йці
ІОНІ́ЙСЬКИЙ
ІОНІ́ЙЦІ
ІОНІ́Т
ІОНІ́ТНИЙ
ІОНІ́ЧНИЙ
ІО́ННИЙ
ІОНО...
ІОНОГЕ́Н *див.* іоноге́ни
ІОНОГЕ́НИ
ІОНОГЕ́ННИЙ
ІОНОЗО́НД
ІОНО́Л
ІОНОМІ́Р
ІОНОМІ́РНИЙ
ІОНОО́БМІН
ІОНООБМІ́ННИЙ
ІОНООБМІ́ННИК
ІОНОСФЕ́РА
ІОНОСФЕ́РНИЙ
ІОНОТЕРАПІ́Я
ІОНОУТВО́РЕННЯ
ІОНОФОРЕ́З *див.* іонтофоре́з
ІОНТОФОРЕ́З
ІПОДИЯ́КОН
ІПОДИЯ́КОНСЬКИЙ
ІПОДРО́М
ІПОДРО́МНИЙ
ІПОМЕ́Я
ІПОСТА́СЬ
ІПОТЕ́КА
ІПОТЕКОДА́ВЕЦЬ
ІПОТЕКОДЕРЖА́ТЕЛЬ
ІПОТЕРАПІ́Я
ІПОТЕ́ЧНИЙ
ІПОХО́НДРИК
ІПОХОНДРИ́ЧНИЙ
ІПОХО́НДРІЯ
ІПРИ́Т
ІПРИ́ТОВИЙ
І́ПСИЛОН
ІРА́КЕЦЬ *див.* іра́кці
ІРА́КСЬКИЙ
ІРА́КЦІ
ІРА́НЕЦЬ *див.* іра́нці
ІРАНІ́СТ
ІРАНІ́СТИКА
ІРАНІСТИ́ЧНИЙ
ІРАНІ́СТКА
ІРА́НКА *див.* іра́нці
ІРАНОМО́ВНИЙ
ІРА́НСЬКИЙ
ІРА́НЦІ
І́РБІС
І́РБІСОВИЙ
ІРВА́ТИ *див.* рва́ти
ІРВОНУ́ТИ *див.* рвону́ти
ІРГА́
ІРЕДЕ́НТА
ІРЕДЕНТИ́ЗМ
ІРЕДЕНТИ́СТ
ІРЕДЕНТИ́СТСЬКИЙ
ІРЕДЕНТИ́ЧНИЙ
ІРЕ́ЙТА
ІРЖА́
ІРЖА́ВЕЦЬ
ІРЖА́ВИЙ
ІРЖА́ВИНКА
ІРЖА́ВІННЯ
ІРЖА́ВІСТЬ
ІРЖА́ВІТИ
ІРЖА́ВО
ІРЖА́ННЯ
ІРЖА́СТИЙ
ІРЖА́ТИ
ІРЖОСТІ́ЙКИЙ
ІРЖОСТІ́ЙКІСТЬ
ІРИГА́ТОР
ІРИГА́ТОРНИЙ
ІРИГАЦІ́ЙНИЙ
ІРИГА́ЦІЯ
ІРИ́ДІЄВИЙ
ІРИ́ДІЙ
ІРИДОДІАГНО́СТ
ІРИДОДІАГНО́СТИКА
ІРИДОДІАГНОСТИ́ЧНИЙ
ІРИДО́ЛОГ
ІРИДОЛОГІ́ЧНИЙ
ІРИДОЛО́ГІЯ
І́РИС[1]
І́РИС[2]
ІРИ́С
ІРИ́СКА
І́РИСОВИЙ
ІРИ́Т
ІРИТА́ЦІЯ
ІРИТУВА́ТИ
ІРИТУВА́ТИСЯ
І́РІЙ *див.* ви́рій
ІРЛА́НДЕЦЬ *див.* ірла́ндці
ІРЛА́НДКА *див.* ірла́ндці
ІРЛА́НДСЬКИЙ
ІРЛА́НДЦІ
І́РМОС
І́РОД
І́РОДІВ
ІРОКЕ́З[1] *див.* ірокези
ІРОКЕ́З[2]
ІРОКЕ́ЗИ
ІРОКЕ́ЗКА *див.* ірокe̋зи
ІРОКЕ́ЗЬКИЙ
ІРОНІ́ЗМ
ІРОНІЗО́ВАНИЙ
ІРОНІЗУВА́ННЯ
ІРОНІЗУВА́ТИ
ІРОНІ́ЧНИЙ
ІРОНІ́ЧНІСТЬ
ІРОНІ́ЧНО
ІРО́НІЯ
ІРРАДІАЦІ́ЙНИЙ
ІРРАДІА́ЦІЯ
ІРРАДІЮВА́ННЯ
ІРРАДІЮВА́ТИ
ІРРАЦІОНАЛІ́ЗМ
ІРРАЦІОНАЛІ́СТ
ІРРАЦІОНАЛІСТИ́ЧНИЙ
ІРРАЦІОНАЛІ́СТКА
ІРРАЦІОНА́ЛЬНИЙ
ІРРАЦІОНА́ЛЬНІСТЬ
ІРРАЦІОНА́ЛЬНО
ІРРЕА́ЛЬНИЙ
ІРРЕА́ЛЬНІСТЬ
ІРРЕА́ЛЬНО
ІРРЕГУЛЯ́РНИЙ
ІРРЕГУЛЯ́РНІСТЬ
ІСКАЗА́ТИ *див.* сказа́ти
ІСКИДА́ТИ *див.* скида́ти
ІСКИ́НУТИ *див.* скида́ти
ІСКЛАДА́ТИ *див.* склада́ти
ІСКЛА́СТИ *див.* склада́ти
ІСКЛИКА́ТИ *див.* склика́ти
І́СКОРКА
І́СКРА
ІСКРИВИ́ТИСЯ *див.* скриви́тися
ІСКРИ́НА
ІСКРИ́НКА
ІСКРИ́СТИЙ

ІСКРИ́СТІСТЬ
ІСКРИ́СТО
ІСКРИ́ТИ
ІСКРИ́ТИСЯ
ІСКРІ́ННЯ
ІСКРОВИ́Й
ІСКРОВЛО́ВЛЮВАЧ *див.* іскроуло́влювач
ІСКРОГА́СНИК
ІСКРОМЕ́ТНИЙ
ІСКРОТВО́РЕННЯ
ІСКРОУЛО́ВЛЮВАЧ
ІСКРОУТВО́РЕННЯ
ІСКРОУТВО́РЮВАЛЬНИЙ
ІСКРОУТВО́РЮВАННЯ
І́СКРЯВИЙ
І́СКРЯНИ́Й
І́СКРЯНО
ІСЛА́М
ІСЛАМІЗА́ЦІЯ
ІСЛАМІ́ЗМ
ІСЛАМІЗО́ВАНИЙ
ІСЛАМІЗУВА́ТИ
ІСЛАМІ́СТ
ІСЛАМІ́СТИКА
ІСЛАМІ́СТКА
ІСЛАМІ́СТСЬКИЙ
ІСЛАМОЗНА́ВЕЦЬ
ІСЛАМОЗНА́ВСТВО
ІСЛАМОЗНА́ВЧИЙ
ІСЛАМОФО́Б
ІСЛАМОФО́БІЯ
ІСЛА́МСЬКИЙ
ІСЛА́НДЕЦЬ *див.* ісла́ндці
ІСЛА́НДКА *див.* ісла́ндці
ІСЛА́НДСЬКИЙ
ІСЛА́НДЦІ
ІСНУВА́ННЯ
ІСНУВА́ТИ
ІСНУ́ЮЧИЙ
ІСО́П
ІСПА́НЕЦЬ *див.* іспа́нці
ІСПАНІ́СТ
ІСПАНІ́СТИКА
ІСПАНІ́СТКА
ІСПА́НКА[1] *див.* іспа́нці
ІСПА́НКА[2]
ІСПАНОМО́ВНИЙ
ІСПА́НСЬКИЙ
ІСПА́НЦІ
І́СПИТ
ІСПИТНИ́К
ІСПИТНИ́ЦЯ
ІСПИТО́ВАНИЙ
ІСПИТО́ВИЙ
ІСПИТУВА́ННЯ
ІСПИТУВА́ТИ
ІСПИТУВА́ТИСЯ
ІСТЕ́БЛІШМЕНТ
ІСТЕ́РИК
ІСТЕ́РИКА
ІСТЕРИ́ЧКА
ІСТЕРИ́ЧНИЙ
ІСТЕРИ́ЧНІСТЬ
ІСТЕРИ́ЧНО
ІСТЕРІ́Я
І́СТИК
І́СТИНА
І́СТИННИЙ
І́СТИННІСНИЙ
І́СТИННІСТЬ
І́СТИННО
ІСТМА́Т
ІСТОРИ́ЗМ
ІСТО́РИК
ІСТОРИЦИ́ЗМ
ІСТО́РИЧКА
ІСТОРИ́ЧКА
ІСТОРИ́ЧНИЙ
ІСТОРИ́ЧНІСТЬ
ІСТОРИ́ЧНО
ІСТО́РІЙКА
ІСТОРІО́ГРАФ
ІСТОРІОГРАФІ́ЧНИЙ
ІСТОРІОГРА́ФІЯ
ІСТОРІОСО́ФІЯ
ІСТОРІОСО́ФСЬКИЙ
ІСТО́РІЯ
ІСТО́ТА
ІСТО́ТКА
ІСТО́ТНИЙ
ІСТО́ТНІСТЬ
ІСТО́ТНО
ІСТФА́К
ІСУ́СИК
ІТАЛІ́ЄЦЬ *див.* італі́йці
ІТАЛІЗО́ВАНИЙ
ІТАЛІЗУВА́ТИ
ІТАЛІЗУВА́ТИСЯ
ІТАЛІ́ЙКА *див.* італі́йці
ІТАЛІ́ЙСЬКИЙ
ІТАЛІ́ЙСЬКІСТЬ
ІТАЛІ́ЙЦІ
ІТА́ЛІК[1] *див.* іта́ліки
ІТА́ЛІК[2]
ІТА́ЛІКИ
ІТАЛОМО́ВНИЙ
ІТА́ЛЬСЬКИЙ
ІТЕЛЬМЕ́Н *див.* ітельме́ни
ІТЕЛЬМЕ́НИ
ІТЕЛЬМЕ́НКА *див.* ітельме́ни
ІТЕЛЬМЕ́НСЬКИЙ
ІТЕРАТИ́В
ІТЕРАТИ́ВНИЙ
ІТЕРАТИ́ВНІСТЬ
ІТЕРАЦІ́ЙНИЙ
ІТЕРАЦІ́ЙНІСТЬ
ІТЕРАЦІ́ЙНО
ІТЕРА́ЦІЯ
ІТЕ́РБІЄВИЙ
ІТЕ́РБІЙ
ІТИ́
ІТИ́СЯ
І́ТРІЄВИЙ
І́ТРІЙ
ІУ́ДА
ІУДАЇ́ЗМ
ІУДА́ЇКА
ІУДАЇ́СТСЬКИЙ
ІУДЕ́Ї
ІУДЕ́Й *див.* іуде́ї
ІУДЕ́ЙКА *див.* іуде́ї
ІУДЕ́ЙСТВО
ІУДЕ́ЙСЬКИЙ
ІУ́ДИН
ІХНЕВМО́Н
ІХНОЛО́ГІЯ
ІХТІО...
ІХТІО́З
ІХТІОЗА́ВР *див.* іхтіоза́ври
ІХТІОЗА́ВРИ
ІХТІО́ЗНИЙ
ІХТІО́Л
ІХТІО́ЛОВИЙ
ІХТІО́ЛОГ
ІХТІОЛОГІ́ЧНИЙ
ІХТІОЛО́ГІЯ
ІХТІОПАТО́ЛОГ
ІХТІОПАТОЛОГІ́ЧНИЙ
ІХТІОПАТОЛО́ГІЯ
ІХТІО́РНІС
ІХТІО́РНІСОПОДІБНІ
ІХТІОСТЕ́ГА
ІХТІОТЕРАПІ́Я
ІХТІОФА́Г
ІХТІОФА́УНА
ІХТІОФТИРІО́З
ІЧ *див.* ич
І́ЧИГ *див.* і́чиги
І́ЧИГИ
ІЧКЕРІ́ЄЦЬ *див.* ічкері́йці
ІЧКЕРІ́ЙКА *див.* ічкері́йці
ІЧКЕРІ́ЙСЬКИЙ
ІЧКЕРІ́ЙЦІ
ІША́К
ІША́Н
ІША́ЧИЙ
ІША́ЧИТИ
ІШАЧО́К
ІШЕМІЗА́ЦІЯ
ІШЕМІ́ЧНИЙ
ІШЕМІ́Я
І́ШІАС
ІШІАТИ́ЧНИЙ
ІШРАКІ́ЗМ
ІШУРІ́Я
ІЩЕ́ *див.* ще

Ї
ЇДА́
ЇДА́К
ЇДА́ЛЬНЯ
ЇДА́ТИ
ЇДЕ́Н
ЇДЕ́ЦЬ
Ї́ДЖЕННЯ
Ї́ДИШ
ЇДКИ́Й
Ї́ДКІСТЬ
Ї́ДКО
ЇДКУВА́ТИЙ
ЇДКУВА́ТО
ЇДЛО́
ЇДО́К
ЇДО́М
ЇДУ́ЧЕ
ЇДУ́ЧИЙ
ЇДЬ
ЇДЬМА́
Ї́ЖА
ЇЖА́К
ЇЖАКО́ВИЙ
ЇЖАКУВА́ТИЙ
ЇЖАКУВА́ТО
ЇЖАТЕ́ЦЬ
ЇЖАТЦЕ́ВИЙ
ЇЖАЧЕНЯ́
ЇЖАЧЕНЯ́ТКО
ЇЖА́ЧИЙ
ЇЖА́ЧИТИСЯ
ЇЖАЧИ́ХА
ЇЖА́ЧНИК
ЇЖАЧО́К
Ї́ЖДЖЕНИЙ
Ї́ЖИТИСЯ
ЇЗДА́
ЇЗДАНИ́НА
ЇЗДЕ́ЦТВО
ЇЗДЕ́ЦЬ
ЇЗДЕ́ЦЬКИЙ
Ї́ЗДИТИ
Ї́ЗДИТИСЯ
Ї́ЗДКА
ЇЗДОВИ́Й
ЇЙ-БО́ *див.* їй-бо́гу
ЇЙ-БО́ГУ
ЇЙ-ПРА́ВО
Ї́МОСТЬ
Ї́МОСЦЬ *див.* ї́мость
ЇСТВО́
Ї́СТИ
ЇСТИ́ВО
Ї́СТИСЯ
ЇСТІВНИ́Й
ЇСТІ́ВНІСТЬ
Ї́СТКИ
Ї́СТОНЬКИ
Ї́СТОЧКИ
Ї́ХАТИ
Ї́ХАТИСЯ
Ї́ХНІЙ
Й[1]
Й[2] *див.* і[2]
Й[3] *див.* і[3]
ЙМЕ́ННЯ *див.* іме́ння
ЙМЕ́ННЯЧКО *див.* іме́ннячко
ЙМОВІ́РНИЙ *див.* імові́рний
ЙМОВІ́РНІСНИЙ *див.* імові́рнісний
ЙМОВІ́РНІСТЬ *див.* імові́рність
ЙМОВІ́РНО *див.* імові́рно
ЙНО *див.* іно́
ЙНЯ́ТИ
ЙНЯ́ТИСЯ
ЙО
ЙОГ
ЙО́ГА
ЙО́ГІВСЬКИЙ
ЙОГІ́ЧНИЙ
ЙОГОТЕРАПІ́Я
ЙО́ГУРТ
ЙО́ГУРТНИЦЯ
ЙО́ГУРТОВИЙ
ЙОД
ЙОДЕРИ́Т
ЙОДИ́Д *див.* йоди́ди
ЙОДИ́ДИ
ЙОДИ́ДНИЙ
ЙОДИНО́Л
ЙО́ДИСТИЙ
ЙОДЛЬ
ЙО́ДНИЙ
ЙОДОБРО́МИСТИЙ
ЙОДОБРО́МНИЙ
ЙОДО́ВАНИЙ
ЙО́ДОВИЙ
ЙОДОВМІ́СНИЙ
ЙОДОДЕФІЦИ́Т
ЙОДОМЕТРИ́ЧНИЙ
ЙОДОМЕ́ТРІЯ
ЙОДОФО́РМ
ЙОДОФО́РМНИЙ
ЙОДУВА́ННЯ
ЙОДУВА́ТИ
ЙОЙ
ЙО́ЙКАННЯ
ЙО́ЙКАТИ
ЙО́ЙКАТИСЯ
ЙО́ЙКНУТИ
ЙОЛ
ЙОЛО́М
ЙО́ЛОП
ЙО́ЛОПСЬКИЙ
ЙО́МЕН
ЙОР
ЙОРДА́Н *див.* йорда́нь
ЙОРДА́НЕЦЬ *див.* йорда́нці
ЙОРДА́НКА *див.* йорда́нці
ЙОРДА́НСЬКИЙ[1]
ЙОРДА́НСЬКИЙ[2]
ЙОРДА́НЦІ
ЙОРДА́НЬ
ЙОРЖ
ЙОРЖЕ́ВИЙ
ЙО́РЖИК
ЙОРЖИ́СТИЙ
ЙОРКШИ́Р
ЙОРКШИ́РСЬКИЙ
ЙО́РУБА
ЙОТ
ЙО́ТА
ЙОТА́ЦІЯ
ЙОТО́ВАНИЙ
ЙОТУВА́ННЯ
ЙОТУВА́ТИ
ЙОТУВА́ТИСЯ
ЙО́ШТА
ЙТИ *див.* іти́
ЙТИ́СЯ *див.* іти́ся
К[1]
К[2]
КАБА́К[1]
КАБА́К[2]
КАБА́КА
КАБАКО́ВИЙ
КАБАЛА́
КАБАЛЕ́ТА
КАБАЛІ́СТИКА
КАБАЛІСТИ́ЧНИЙ
КАБАЛЬЄ́РО
КАБА́ЛЬНИЙ
КАБА́Н
КАБАНЕ́ЦЬ
КАБАНИ́СЬКО
КАБАНИ́ХА
КАБАНИ́ЩЕ
КАБАНКУВА́ТИЙ
КАБА́ННИК
КАБАНЧА́
КАБА́НЧИК
КАБАНЮ́ГА
КАБАНЯ́КА
КАБАНЯ́ТИНА
КАБА́НЯЧИЙ
КАБАРГА́
КАБАРГО́ВИЙ
КАБАРДИ́НЕЦЬ *див.* кабарди́нці
КАБАРДИ́НКА[1] *див.* кабарди́нці
КАБАРДИ́НКА[2]
КАБАРДИ́НСЬКИЙ
КАБАРДИ́НЦІ
КАБАРЕ́
КАБАРЕТИ́СТ
КАБАРЕТИ́СТКА
КАБАРЕ́ТОВИЙ
КАБА́СЬ

КА́БАТ
КАБА́ТИК
КАБАТИ́РКА
КАБА́ЦЬКИЙ
КАБАЧКО́ВИЙ
КАБАЧО́К[1]
КАБАЧО́К[2]
КАБЕЛЕПРОВІ́Д
КАБЕЛЕПРОВІ́ДНИ́Й
КАБЕЛЕУКЛАДА́ЛЬНИЙ
КАБЕЛЕУКЛАДА́Ч
КА́БЕЛЬ
КА́БЕЛЬНИЙ
КА́БЕЛЬНИК
КА́БЕЛЬТОВ
КАБЕРНЕ́
КАБЕСТА́Н
КАБЕСТА́НОВИЙ
КАБЗА́
КАБИ́ЦЯ
КАБИ́ЧКА
КАБІ́НА
КАБІНЕ́Т
КАБІНЕ́ТИК
КАБІНЕ́ТНИЙ
КАБІНЕ́ТНИК
КАБІНЕ́ТНІСТЬ
КАБІНЕ́ТОВИЙ
КАБІ́НКА
КАБЛОГРА́МА
КАБЛУ́К
КАБЛУКО́ВИЙ
КАБЛУ́ЧЕЧКА
КАБЛУ́ЧКА
КАБЛУЧО́К
КАБМІ́Н
КАБМІ́НІВЕЦЬ
КАБМІ́НІВСЬКИЙ
КАБОТА́Ж
КАБОТА́ЖИТИ
КАБОТА́ЖНИЙ
КАБОТА́ЖНИК
КАБОШО́Н
КАБРІОЛЕ́Т
КАБРІОЛЕ́ТИК
КАБРІОЛЕ́ТНИЙ
КАБУ́КІ
КАВ
КА́ВА[1]
КА́ВА[2]
КА́ВА[3]
КАВАЛЕ́Р
КАВАЛЕРГА́РД
КАВАЛЕРГА́РДІЯ
КАВАЛЕРГА́РДСЬКИЙ
КАВАЛЕРИ́СТ
КАВАЛЕРІ́ЙСЬКИЙ
КАВАЛЕ́РІЯ
КАВАЛЕ́РСЬКИЙ
КАВА́ЛОК
КАВА́ЛОЧОК
КАВАЛЬЄ́Р
КАВАЛЬКА́ДА
КАВА́ЛЬЧИК
КАВА́РНЯ
КАВАТИ́НА
КАВБУ́З
КАВБУЗО́ВИЙ
КА́ВЕР-ВЕ́РСІЯ
КА́ВЕРЗА
КА́ВЕРЗНИЙ
КА́ВЕРЗНИК
КА́ВЕРЗНИЦЯ
КА́ВЕРЗНІСТЬ
КА́ВЕРЗНО
КАВЕРЗУВА́ННЯ
КАВЕРЗУВА́ТИ
КАВЕ́РНА
КАВЕРНО́ЗНИЙ
КАВЕРНО́ЗНІСТЬ
КАВЕРНОТОМІ́Я
КАВІТАЦІ́ЙНИЙ
КАВІТА́ЦІЯ
КА́ВКА
КАВ-КА́В *див.* кав
КАВКА́ЗЕЦЬ *див.* кавка́зці
КАВКА́ЗКА *див.* кавка́зці
КАВКА́ЗЦІ
КАВКА́ЗЬКИЙ
КА́ВКАННЯ
КА́ВКАТИ
КА́ВКНУТИ
КА́ВНИЙ
КА́ВНИК
КАВНИ́ЦЯ
КАВНИ́ЧКА
КАВОВА́Р
КАВОВА́РКА
КА́ВОВИЙ
КАВОМА́Н
КАВОМА́НІЯ
КАВОМА́НКА
КАВОМО́ЛКА
КАВОПИТТЯ́
КАВРА́ТКА
КАВУВА́ННЯ
КАВУВА́ТИ
КАВУ́Н
КАВУНЕ́ЦЬ
КАВУНИ́ЩЕ
КАВУ́ННИК
КАВУНО́ВИЙ
КАВУ́НЧИК
КАВУНЯ́ЧИЙ
КАВУНЯ́ЧЧЯ
КАВУ́СЯ
КАВЧА́ННЯ
КАВЧА́ТИ *див.* ка́вкати
КАВ'Я́Р
КАВ'Я́РНЯ
КАГА́Л
КАГА́ЛЬНИЙ
КАГА́Н
КАГАНА́Т
КАГАНЕ́ЦЬ
КАГА́НІВ
КАГАНЦЕ́ВИЙ
КАГА́НЧИК
КАГА́Т
КАГА́ТНИЙ
КАГА́ТНИК
КАГАТО́ВАНИЙ
КАГАТУВА́ННЯ
КАГАТУВА́ТИ
КА́ГЛА́
КАГЛЯ́НКА
КАГО́Р
КАДА́НС
КАДА́СТР
КАДА́СТРОВИЙ
КАДЕБІ́СТ
КАДЕБІ́СТСЬКИЙ
КАДЕ́НЦІЯ[1]
КАДЕ́НЦІЯ[2]
КАДЕ́Т[1]
КАДЕ́Т[2]
КАДЕ́ТСЬКИЙ[1]
КАДЕ́ТСЬКИЙ[2]
КАДИ́К
КАДИЛА́К
КАДИ́ЛО
КАДИ́ЛЬНИЙ
КАДИ́ЛЬНИК
КАДИ́ЛЬНИЦЯ
КАДИ́ТИ
КАДИ́ТИСЯ
КАДИЧО́К
КА́ДІ
КА́ДІБ
КА́ДІБЕ́ЦЬ
КА́ДІБОК
КА́ДІВБ *див.* ка́діб
КА́ДІВБЕ́ЦЬ *див.* ка́дібе́ць
КА́ДІЙ
КАДІ́ННЯ
КА́ДМІЄВИЙ
КА́ДМІЙ
КАДМІЙО́ВАНИЙ
КАДМІЮВА́ННЯ
КАДМІЮВА́ТИ
КАДР[1]
КАДР[2]
КА́ДРА
КА́ДРИ
КАДРИ́ГА
КА́ДРИК

КАДРИ́ЛЬ
КАДРИ́ЛЬНИЙ
КАДРО́ВАНИЙ
КА́ДРОВИЙ
КАДРОВИ́К
КАДРУВА́ЛЬНИЙ
КАДРУВА́ННЯ
КАДРУВА́ТИ
КА́ДУБ *див.* ка́дiб
КА́ДУБЕ́ЦЬ *див.* ка́дiбе́ць
КАДУ́К
КАДЬ
КАЖА́Н
КАЖАНО́ВИЙ
КАЖАНО́К
КАЖАНЯ́ЧИЙ
КАЗ
КАЗА́ЛЬНИЦЯ
КАЗА́Н
КАЗАНЕ́ЦЬ
КАЗА́НЕЦЬ *див.* каза́нцi
КА́ЗАНИЙ
КАЗАНИ́НА
КАЗА́НКА *див.* каза́нцi
КАЗАНКО́ВИЙ
КАЗА́ННА
КАЗА́ННЯ
КАЗАНО́ВИЙ
КАЗАНО́К
КАЗАНОПОДІ́БНИЙ
КАЗАНО́ЧОК
КАЗА́НСЬКИЙ
КАЗА́НЦІ
КАЗА́НЧИК
КА́ЗАНЬ
КАЗАНЯ́Р
КАЗА́РКА[1]
КАЗА́РКА[2]
КАЗА́РМА
КАЗА́РМЕНИЙ
КАЗА́РМОВИЙ
КАЗА́ТИ
КАЗА́ТИСЯ
КАЗА́Х *див.* каза́хи
КАЗА́ХИ
КАЗАХСТА́НЕЦЬ *див.* казахста́нцi
КАЗАХСТА́НКА *див.* казахста́нцi
КАЗАХСТА́НСЬКИЙ
КАЗАХСТА́НЦІ
КАЗА́ХСЬКИЙ
КАЗА́ШКА *див.* каза́хи
КАЗЕЇ́Н
КАЗЕЇ́НОВИЙ
КАЗЕЇНОГЕ́Н
КАЗЕМА́Т
КАЗЕМА́ТНИЙ
КАЗЕ́НКА
КАЗЕ́ННИЙ
КАЗЕ́ННО
КАЗЕННОКО́ШТНИЙ
КАЗЕ́НЩИНА
КАЗИНО́
КАЗИ́ТИСЯ
КА́ЗКА
КАЗКА́Р
КАЗКА́РКА
КАЗКО́ВИЙ
КАЗКО́ВІСТЬ
КАЗКО́ВО
КАЗКОЗНА́ВЕЦЬ
КАЗКОЗНА́ВСТВО
КАЗКОЗНА́ВЧИЙ
КАЗНА́
КА́ЗНА-ВІДКІ́ЛЬ *див.* ка́зна-вiдкiля́
КА́ЗНА-ВІДКІЛЯ́
КА́ЗНА-ВІДКО́ЛИ
КА́ЗНА-ДЕ
КА́ЗНА-ЗВІ́ДКИ
КА́ЗНА-ЗВІДКІЛЯ́
КА́ЗНА-КОЛИ́
КА́ЗНА-КУДИ́
КА́ЗНА-ХТО
КАЗНАЧЕ́Й
КАЗНАЧЕ́ЙСТВО
КАЗНАЧЕ́ЙСЬКИЙ
КАЗНАЧЕ́Я
КА́ЗНА-ЩО
КА́ЗНА-ЯК
КА́ЗНА-ЯКИ́Й
КАЗНОКРА́Д
КАЗНОКРА́ДСТВО
КА́ЗНЯ
КА́ЗОЧКА
КАЗУА́ЛЬНИЙ
КАЗУА́ЛЬНІСТЬ
КАЗУА́Р
КАЗУАРОПОДІ́БНІ
КАЗУЇ́СТ
КАЗУЇ́СТИКА
КАЗУЇСТИ́ЧНИЙ
КАЗУЇСТИ́ЧНІСТЬ
КАЗУЇСТИ́ЧНО
КА́ЗУС
КА́ЗУСНИЙ
КАЇ́К
КА́ЇН
КА́ЇНІВ
КАЇНІ́Т
КАЇНІ́ТОВИЙ
КАЙДА́НИ
КАЙДА́НКИ
КАЙДА́ННИЙ
КАЙДА́ННИК
КАЙДА́ННИЦЬКИЙ
КАЙДА́ННЯ
КАЙДА́НОВИЙ
КА́ЙДЗЕН
КА́ЙЗЕР
КА́ЙЗЕРІВЕЦЬ
КА́ЙЗЕРІВСЬКИЙ
КА́ЙЛО
КАЙЛОВИ́Й
КАЙЛОВИ́ЩЕ
КАЙЛУВА́ТИ
КАЙМА́
КАЙМА́К
КАЙМА́Н
КАЙМИ́СТИЙ
КАЙМО́ВИЙ
КАЙНОЗО́Й
КАЙНОЗО́ЙСЬКИЙ
КА́ЙРА
КА́ЙСТРА
КАЙСТРО́ВИЙ
КАЙТ
КАЙТБО́РДИНГ
КА́ЙТИНГ
КАЙТСЕ́РФІНГ
КАЙФ
КАЙФО́ВИЙ
КАЙФО́ВО
КАЙФУВА́ННЯ
КАЙФУВА́ТИ
КА́КА
КАКАДУ́
КАКА́О
КАКА́ОВИЙ
КА́КАТИ
КА́КИ
КАКОФОНІ́ЧНИЙ
КАКОФО́НІЯ
КА́КТУС
КАКТУСИ́СТ
КА́КТУСОВИЙ
КАЛ
КА́ЛА
КАЛАБАЛИ́К
КАЛАБА́НЬКА
КАЛАБА́НЯ
КАЛАБА́С *див.* калеба́с
КАЛАБА́ТИНА
КАЛАВЕРИ́Т
КАЛА́М
КАЛАМА́ЙКА
КАЛАМА́ЙКОВИЙ
КАЛАМА́Р
КАЛАМА́РЧИК
КАЛАМБУ́Р
КАЛАМБУРИ́СТ
КАЛАМБУРИ́СТКА
КАЛАМБУ́РИТИ
КАЛАМБУ́РНИЙ
КАЛАМБУ́РЧИК
КАЛАМІ́Н
КАЛАМУ́Т
КАЛАМУ́ТА
КАЛАМУ́ТИТИ

КАЛАМУ́ТИТИСЯ
КАЛАМУ́ТНИЙ
КАЛАМУ́ТНИК
КАЛАМУ́ТНИЦЯ
КАЛАМУ́ТНІСТЬ
КАЛАМУТНІ́ТИ
КАЛАМУТНІ́ШАТИ
КАЛАМУ́ТНО
КАЛАМУТНУВА́ТИЙ
КАЛАМУ́ТТЯ
КАЛАМУ́ТЬ
КАЛАМУ́ЧЕННЯ
КАЛА́Н
КАЛА́НДР
КАЛА́НДРОВИЙ
КАЛАНДРУВА́ЛЬНИК
КАЛАНДРУВА́ННЯ
КАЛАНДРУВА́ТИ
КАЛАНХО́Е
КАЛАНЧА́
КАЛАТА́ЙЛО
КАЛАТА́ЛКА
КАЛАТА́ЛО
КАЛАТА́ЛЬНИК
КАЛАТА́ЛЬЦЕ
КАЛАТА́ННЯ
КАЛАТА́ТИ
КАЛАТА́ТИСЯ
КАЛАТНУ́ТИ
КАЛАФІО́Р
КАЛА́Ч
КАЛАЧЕ́ВИЙ
КАЛА́ЧИК
КАЛА́ЧИКИ
КАЛА́ЧНИЙ
КАЛА́ЧНИК
КАЛА́ЧНИЦЯ
КАЛГА́Н
КАЛГАНІ́ВКА
КАЛГАНІ́ВОЧКА
КАЛГА́НКА
КАЛГАНО́ВИЙ
КАЛЕБА́С
КАЛЕЙДОСКО́П
КАЛЕЙДОСКОПІ́ЧНИЙ
КАЛЕЙДОСКОПІ́ЧНІСТЬ
КАЛЕЙДОСКОПІ́ЧНО
КАЛЕНДА́Р
КАЛЕНДА́РНИЙ
КАЛЕ́НДИ
КАЛЕ́НДУЛА
КАЛИ́М
КАЛИ́НА
КАЛИ́НІВКА
КАЛИ́ННИК
КАЛИ́НОВИЙ
КАЛИ́НОНЬКА
КАЛИ́НОЧКА
КАЛИТА́
КАЛИ́ТКА
КАЛИТКО́ВИЙ
КАЛИ́ТОЧКА
КА́ЛІ
КАЛІ́БР
КАЛІБРА́ТОР
КАЛІБРО́ВАНИЙ
КАЛІ́БРОВИЙ
КАЛІБРО́МЕТР
КАЛІБРОМІ́Р
КАЛІБРУВА́ЛЬНИЙ
КАЛІБРУВА́ЛЬНИК
КАЛІБРУВА́ЛЬНИЦЯ
КАЛІБРУВА́ННЯ
КАЛІБРУВА́ТИ
КАЛІБРУВА́ТИСЯ
КАЛІ́ВКА
КАЛІГРА́Ф
КАЛІГРАФІ́ЧНИЙ
КАЛІГРАФІ́ЧНО
КАЛІГРА́ФІЯ
КА́ЛІЄВИЙ
КАЛІЄВМІ́СНИЙ
КА́ЛІЙ
КАЛІ́ЙНИЙ
КАЛІ́КА
КАЛІ́КУВА́ТИЙ
КАЛІМАГНЕ́ЗІЯ
КАЛІ́ПСО
КАЛІ́Ф
КАЛІФА́Т
КАЛІФОРНІ́ЄЦЬ *див.* каліфорні́йці
КАЛІФО́РНІЙ
КАЛІФОРНІ́ЙКА *див.* каліфорні́йці
КАЛІФОРНІ́ЙСЬКИЙ
КАЛІФОРНІ́ЙЦІ
КАЛІ́ФСЬКИЙ
КАЛІ́ЦТВО
КАЛІ́ЦЬКИЙ
КА́ЛІЧ
КАЛІ́ЧЕНИЙ
КАЛІ́ЧЕННЯ
КАЛІ́ЧЕНЬКА
КАЛІ́ЧИТИ
КАЛІ́ЧИТИСЯ
КАЛІ́ЧКА
КАЛІ́ЧНИЙ
КАЛІ́ЧНИК
КАЛІ́ЧЧЯ
КАЛІ́Я
КАЛКА́Н
КАЛКИ́Й
КА́ЛКО
КАЛМИ́К *див.* калми́ки
КАЛМИ́КИ
КАЛМИ́ЦЬКИЙ
КАЛМИ́ЧКА *див.* калми́ки
КА́ЛОВИЙ
КАЛОКАГА́ТІЯ
КА́ЛОМЕЛЬ
КАЛОМЕ́ЛЬНИЙ
КАЛОРА́Ж
КАЛОРИЗА́ТОР
КАЛОРИЗА́ЦІЯ
КАЛОРИ́МЕТР
КАЛОРИМЕТРИ́ЧНИЙ
КАЛОРИМЕ́ТРІЯ
КАЛОРИ́ФЕР
КАЛОРИ́ФЕРНИЙ
КАЛОРІ́ЙНИЙ
КАЛОРІ́ЙНІСТЬ
КАЛОРІ́ЙНО
КАЛО́РІЯ
КАЛО́ША *див.* кало́ші
КАЛО́ШІ
КАЛО́ШНИЙ
КАЛУ́ГА
КА́ЛУС *див.* ка́люс
КА́ЛУСНИЙ *див.* ка́люсний
КАЛЬВАДО́С
КАЛЬВІ́ЛЬ
КАЛЬВІНІ́ЗМ
КАЛЬВІНІ́СТ
КАЛЬВІНІ́СТКА
КАЛЬВІНІ́СТСЬКИЙ
КАЛЬДА́РІЙ
КАЛЬДЕ́РА
КАЛЬДЕРОУТВО́РЕННЯ
КА́ЛЬКА
КАЛЬКАНОДИНІ́Я
КАЛЬКО́ВАНИЙ
КАЛЬКУВА́ННЯ
КАЛЬКУВА́ТИ
КАЛЬКУВА́ТИСЯ
КАЛЬКУЛЬО́ВАНИЙ
КАЛЬКУЛЬО́З
КАЛЬКУЛЬО́ЗНИЙ
КАЛЬКУЛЮВА́ННЯ
КАЛЬКУЛЮВА́ТИ
КАЛЬКУЛЯ́ТОР
КАЛЬКУЛЯ́ТОРНИЙ
КАЛЬКУЛЯЦІ́ЙНИЙ
КАЛЬКУЛЯ́ЦІЯ
КАЛЬМА́Р *див.* кальма́ри
КАЛЬМА́РИ
КАЛЬНИ́Й
КА́ЛЬНО
КАЛЬСО́НИ
КА́ЛЬЦЕКС
КАЛЬЦЕОЛЯ́РІЯ
КАЛЬЦЕФІ́Л *див.* кальцефі́ли
КАЛЬЦЕФІ́ЛИ
КАЛЬЦЕФІ́ЛЬНИЙ
КАЛЬЦЕФО́Б *див.* кальцефо́би
КАЛЬЦЕФО́БИ
КАЛЬЦЕФО́БНИЙ
КАЛЬЦИ́НА
КАЛЬЦИНА́ЦІЯ

КАЛЬЦИНО́ВАНИЙ
КАЛЬЦИНО́З
КАЛЬЦИНО́ЗНИЙ
КАЛЬЦИНУВА́ННЯ
КАЛЬЦИНУВА́ТИ
КАЛЬЦИ́Т
КАЛЬЦИ́ТОВИЙ
КА́ЛЬЦІЄВИЙ
КА́ЛЬЦІЙ
КАЛЬЯ́Н
КАЛЬЯ́ННИЙ
КАЛЮВА́ННЯ
КАЛЮВА́ТИ
КАЛЮ́ЖА
КАЛЮ́ЖКА
КАЛЮ́ЖНИЙ
КАЛЮ́ЖНИЦЯ
КАЛЮ́КА
КА́ЛЮС
КА́ЛЮСНИЙ
КАЛЯ́ННЯ
КАЛЯ́ТИ
КАЛЯ́ТИСЯ
КАЛЯФІО́Р *див.* каляфйо́р
КАЛЯФЙО́Р
КАМАМБЕ́Р
КАМАРИ́ЛЬЯ
КА́МБАЛА
КА́МБАЛОВИЙ
КАМБАЛОПОДІ́БНІ
КАМБЕ́К
КАМБІА́ЛЬНИЙ
КА́МБІЙ
КА́МБІО
КАМБІ́СТ
КАМБОДЖІ́ЄЦЬ *див.* камбоджі́йці
КАМБОДЖІ́ЙКА *див.* камбоджі́йці
КАМБОДЖІ́ЙСЬКИЙ
КАМБОДЖІ́ЙЦІ
КА́МБУЗ
КА́МБУЗНИЙ
КАМВО́ЛЬНИЙ
КАМВО́ЛЬНИК
КАМЕДЕТЕ́ЧА
КАМЕДИ́СТИЙ
КАМЕ́ДНИЙ
КАМЕ́ДЬ
КАМЕ́ЛІЯ
КАМЕ́НА *див.* каме́ни
КАМЕНЕБЕТО́Н
КАМЕНЕДОБУВНИ́Й
КАМЕНЕДРОБА́РКА
КАМЕНЕДРОБИ́ЛЬНИЙ
КАМЕНЕЗБИРА́ЛЬНИЙ
КАМЕНЕЛИВА́РНИЙ
КАМЕНЕЛО́М
КАМЕНЕМЕ́Т
КАМЕНЕОБРО́БЛЕННЯ
КАМЕНЕОБРО́БНИЙ
КАМЕНЕПА́Д
КАМЕНЕРІ́З
КАМЕНЕРІ́ЗАЛЬНИЙ
КАМЕНЕРІ́ЗНИЙ
КАМЕНЕУТВО́РЕННЯ
КАМЕНЕШЛІФУВА́ЛЬНИЙ
КАМЕ́НИ
КАМЕНИ́СТИЙ
КА́МЕНИ́ЦЯ
КАМЕНИ́ЩЕ
КАМЕНІ́ТИ *див.* кам'яні́ти
КАМЕНОБО́ЄЦЬ
КАМЕНО́ВАНИЙ
КАМЕНОЛО́М
КАМЕНОЛО́МНИЙ
КАМЕНОЛО́МНЯ
КАМЕНОТЕ́С
КАМЕНУВА́ННЯ
КАМЕНУВА́ТИ
КАМЕНЮ́КА
КАМЕНЮ́ЧЧЯ
КАМЕНЯ́Р
КАМЕНЯ́РКА
КАМЕНЯ́РНЯ
КАМЕНЯ́РСЬКИЙ
КАМЕНЯ́СТИЙ
КАМЕНЯ́ЧЧЯ
КА́МЕО
КА́МЕРА
КАМЕРАЛІ́СТИКА
КАМЕРАЛІСТИ́ЧНИЙ
КАМЕРА́ЛЬНИЙ[1]
КАМЕРА́ЛЬНИЙ[2]
КАМЕРА́ЛЬНО
КА́МЕРА-ОБСКУ́РА
КАМЕРГЕ́Р
КАМЕРГЕ́РСЬКИЙ
КАМЕРДИ́НЕР
КАМЕРДИ́НЕРСЬКИЙ
КАМЕРИ́СТКА
КА́МЕР-ЛАКЕ́Й
КА́МЕРНИЙ[1]
КА́МЕРНИЙ[2]
КА́МЕРНІСТЬ
КА́МЕРНО
КАМЕРО́ННИК
КАМЕРТО́Н
КАМЕРТО́ННИЙ
КАМЕРУ́НЕЦЬ *див.* камеру́нці
КАМЕРУ́НКА *див.* камеру́нці
КАМЕРУ́НСЬКИЙ
КАМЕРУ́НЦІ
КА́МЕР-ФРЕ́ЙЛІНА
КА́МЕР-Ю́НКЕР
КА́МЕР-Ю́НКЕРСЬКИЙ
КАМЕ́Я
КАМЗА́ *див.* кабза́
КАМЗО́Л
КА́МИ
КАМИЛА́ВКА
КАМІЗЕ́ЛЬКА
КАМІКА́ДЗЕ
КАМІ́Н
КАМІНЕ́ЦЬ
КА́МІНКА
КАМІ́ННИЙ[1]
КАМІ́ННИЙ[2]
КАМІ́ННІСТЬ
КАМІ́ННЯ
КАМІ́ННЯЧКО
КАМІ́НОВИЙ
КАМІ́НЧАСТИЙ
КАМІ́НЧИК
КА́МІНЬ
КА́МКА[1]
КА́МКА[2]
КАМКА́
КА́МКОВИЙ
КАМКО́ВИЙ
КАМЛА́ННЯ
КАМЛА́ТИ
КАМЛО́Т
КАМЛО́ТОВИЙ
КА́МОВИЙ
КАМПАНЕ́ЛА
КАМПАНІ́ЙСЬКИЙ
КАМПАНІ́ЙЩИНА
КАМПАНІ́ЛА
КАМПА́НІЯ
КАМПЕ́Ш
КАМПЕ́ШЕ́ВИЙ
КАМПОЛО́Н
КА́МПУС
КА́МПУСНИЙ
КАМРА́Д
КАМРА́Т *див.* камра́д
КАМСА́
КАМУФЛЕ́Т
КАМУФЛЕ́ТНИЙ
КАМУФЛЬО́ВАНИЙ
КАМУФЛЮВА́ННЯ
КАМУФЛЮВА́ТИ
КАМУФЛЯ́Ж
КАМУФЛЯ́ЖНИЙ
КА́МФОРА́
КА́МФО́РНИЙ
КА́МФО́РОВИЙ
КАМФОРОНО́СНИЙ
КАМЧАДА́Л *див.* камчада́ли
КАМЧАДА́ЛИ
КАМЧАДА́ЛКА *див.* камчада́ли
КАМЧАДА́ЛЬСЬКИЙ
КАМ'ЯНИ́Й
КАМ'ЯНИ́СТИЙ
КАМ'ЯНИ́СТІСТЬ
КАМ'ЯНИ́ТИ
КАМ'ЯНИ́ЦЯ
КАМ'ЯНІ́ТИ

КА́М'ЯНКА
КА́М'ЯНО
КАМ'ЯНОВУ́ГІЛЬНИЙ
КАМ'ЯНОЛИВА́РНИЙ
КАНАБІНО́ЇДИ
КАНА́БІС
КАНА́ВА
КАНА́ВКА
КАНА́ВКОВИЙ
КАНА́ВНИК
КАНАВОКОПА́ЛЬНИЙ
КАНАВОКОПА́Ч
КАНА́ДЕЦЬ *див.* кана́дці
КАНАДІ́ЄЦЬ *див.* канаді́йці
КАНАДІ́ЙКА *див.* канаді́йці
КАНАДІ́ЙСЬКИЙ
КАНАДІ́ЙЦІ
КАНА́ДКА
КАНА́ДСЬКИЙ
КАНА́ДЦІ
КАНА́Л
КАНАЛІЗАЦІ́ЙНИЙ
КАНАЛІЗА́ЦІЯ
КАНАЛІЗО́ВАНИЙ
КАНАЛІЗУВА́ННЯ
КАНАЛІЗУВА́ТИ
КАНАЛІЗУВА́ТИСЯ
КАНА́ЛІЯ
КАНА́ЛОВИЙ
КАНА́ЛЬНИЙ
КАНА́ЛЬСТВО
КАНА́ЛЬСЬКИЙ[1]
КАНА́ЛЬСЬКИЙ[2]
КАНА́ПА
КАНАПЕ́[1]
КАНАПЕ́[2]
КАНА́ПКА[1]
КАНА́ПКА[2]
КАНА́ПОЧКА
КАНА́Р
КАНАРЕ́ЙКА
КАНАРЕ́ЙКОВИЙ
КАНА́РКА
КАНА́РКОВИЙ
КАНА́РОВИЙ
КАНА́РОК
КАНА́РОЧКА
КАНА́Т
КАНА́ТИК
КАНА́ТКА
КАНА́ТНИЙ
КАНА́ТНИК[1]
КАНА́ТНИК[2]
КАНА́ТНИЦЯ
КАНА́ТНО-ПІДВІСНИ́Й
КАНА́ТОВИЙ
КАНАТОПРЯДИ́ЛЬНИЙ
КАНАТОХО́ДЕЦЬ
КАНА́УС
КАНА́УСОВИЙ
КАНВА́
КАНВО́ВИЙ
КАНДЕ́ЛА
КАНДЕЛЯ́БР
КАНДЕЛЯ́БРОВИЙ
КАНДИ́БА
КАНДИБО́БЕРОМ
КАНДИДАМІКО́З
КАНДИДА́Т
КАНДИДА́ТКА
КАНДИДА́ТСЬКИЙ
КАНДИДАТУ́РА
КАНДИДО́З
КАНДИДУВА́ТИ
КАНДИ́ЛЬ
КА́НДІ
КАНДІ́ЙКА
КАНДІО́Т *див.* кандіо́ти
КАНДІО́ТИ
КАНДІО́ТКА *див.* кандіо́ти
КАНДЬО́Р
КАНЕКАЛО́Н
КАНЕЛЮ́РА
КАНИТЕ́ЛЬ
КАНИТЕ́ЛЬНИЙ
КАНІБА́Л
КАНІБАЛІ́ЗМ
КАНІБА́ЛЬСТВО
КАНІБА́ЛЬСЬКИЙ
КАНІ́КУЛИ
КАНІ́КУЛОВИЙ
КАНІКУЛЯ́РНИЙ
КАНІ́СТРА
КАНІФА́С
КАНІФА́СОВИЙ
КАНІФО́ЛЕВИЙ
КАНІФО́ЛИТИ
КАНІФО́ЛЬ
КАНІФО́ЛЬНИЙ
КАНКА́Н
КАНКА́НОВИЙ
КА́ННА[1]
КА́ННА[2]
КА́ННОВИЙ
КАНО́Е
КАНОЇ́СТ
КАНОЇ́СТКА
КАНО́Н
КАНОНА́ДА
КАНОНА́ДНИЙ
КАНОНЕ́РКА
КАНОНЕ́РСЬКИЙ
КАНОНІЗА́ЦІЯ
КАНОНІЗО́ВАНИЙ
КАНОНІЗУВА́ННЯ
КАНОНІЗУВА́ТИ
КАНОНІЗУВА́ТИСЯ
КАНО́НІК
КАНОНІ́Р
КАНОНІ́РСЬКИЙ
КАНОНІ́ЧНИЙ
КАНОНІ́ЧНІСТЬ
КАНТ[1]
КАНТ[2]
КАНТА́БІЛЕ
КАНТАЛУ́ПА
КАНТАЛУ́ПКА
КА́НТАР
КАНТА́РКА
КАНТА́РОЧКА
КАНТА́ТА
КАНТА́ТНИЙ
КА́НТЕЛЕ
КАНТЕЛІ́СТ
КАНТЕЛІ́СТКА
КА́НТИК
КАНТИЛЕ́НА
КАНТИЛЕ́ННИЙ
КАНТИЛЕ́ННІСТЬ
КАНТИЛЕ́НОВИЙ
КАНТІА́НЕЦЬ
КАНТІА́НКА
КАНТІА́НСТВО
КАНТІА́НСЬКИЙ
КАНТІ́ВКА
КА́НТОВИЙ
КАНТО́Н
КАНТОНА́ЛЬНИЙ
КАНТОНІ́СТ
КАНТОНІ́СТСЬКИЙ
КА́НТОР
КАНТУВА́ЛЬНИЙ[1]
КАНТУВА́ЛЬНИЙ[2]
КАНТУВА́ННЯ[1]
КАНТУВА́ННЯ[2]
КАНТУВА́ТИ[1]
КАНТУВА́ТИ[2]
КАНТУВА́ТИСЯ[1]
КАНТУВА́ТИСЯ[2]
КАНТУВА́ТИСЯ[3]
КАНТУВА́Ч
КАНУ́ДИТИ
КАНУ́ДЛИВИЙ
КАНУ́Н[1]
КАНУ́Н[2]
КАНУ́ПЕР
КА́НУТИ
КАНЦЕЛЯРИ́ЗМ
КАНЦЕЛЯРИ́СТ
КАНЦЕЛЯРИ́СТКА
КАНЦЕЛЯРИ́СТСЬКИЙ
КАНЦЕЛЯРІ́ЙНИЙ
КАНЦЕЛЯ́РІЯ
КАНЦЕЛЯ́РСЬКИЙ
КАНЦЕЛЯ́РЩИНА
КА́НЦЕР
КАНЦЕРОГЕ́Н

КАНЦЕРОГЕНЕ́З
КАНЦЕРОГЕНІЗА́ЦІЯ
КАНЦЕРОГЕ́ННИЙ
КАНЦЕРОГЕ́ННІСТЬ
КАНЦІОНА́Л
КА́НЦЛЕР
КА́НЦЛЕРСЬКИЙ
КАНЦО́НА
КАНЦОНЕ́ТА
КАНЦПРИЛА́ДДЯ
КАНЦТОВА́РИ
КАНЧУ́К
КАНЧУКО́ВИЙ
КАНЬЙО́Н
КА́НЬКАТИ
КАНЮ́К
КАНЮ́КА[1]
КАНЮ́КА[2]
КАНЮ́ЛЯ
КАНЮ́ЧЕННЯ
КАНЮ́ЧИТИ
КА́НЯ
КАОЛІ́Н
КАОЛІНІЗА́ЦІЯ
КАОЛІНІЗО́ВАНИЙ
КАОЛІНІЗУВА́ТИСЯ
КАОЛІНІ́Т
КАОЛІНІ́ТОВИЙ
КАОЛІ́НОВИЙ
КАП[1]
КАП[2]
КА́ПА[1]
КА́ПА[2]
КАПА́МА
КА́ПАНИЙ
КАПАНИ́НА[1]
КАПАНИ́НА[2]
КА́ПАННЯ
КА́ПАРЕЦЬ *див.* ка́парці
КАПА́РИТИ
КАПА́РИТИСЯ
КАПА́РНИК
КАПА́РСТВО
КА́ПАРЦІ
КА́ПАТИ
КАПЕ́ЛА
КАПЕЛА́Н
КАПЕЛА́НСТВО
КАПЕЛА́НСЬКИЙ
КАПЕЛИ́НА
КАПЕЛИ́НКА
КАПЕ́ЛІЯ
КАПЕЛЬДИ́НЕР
КАПЕЛЬДИ́НЕРСЬКИЙ
КА́ПЕЛЬКА
КАПЕЛЬМЕ́ЙСТЕР
КАПЕЛЬМЕ́ЙСТЕРСЬКИЙ
КА́ПЕЛЬНИЦЯ
КАПЕЛЮ́Х
КАПЕЛЮ́ХА
КАПЕЛЮ́ХОВИЙ
КАПЕЛЮ́Ш
КАПЕЛЮ́ШИК
КАПЕЛЮ́ШКОВИЙ
КАПЕЛЮ́ШНИЙ
КАПЕЛЮ́ШНИК
КАПЕЛЮ́ШНИЦЯ
КАПЕЛЮ́ШОК
КА́ПЕР
КА́ПЕРЕЦЬ *див.* ка́перці
КА́ПЕРС *див.* ка́перси
КА́ПЕРСИ
КА́ПЕРСОВИЙ
КА́ПЕРСТВО
КА́ПЕРСЬКИЙ
КА́ПЕРЦІ
КА́ПЕЦЬ *див.* ка́пці
КАПЕ́ЦЬ
КАПИ́НКА
КА́ПИЦЯ
КА́ПИЩЕ
КА́ПИЩНИЙ
КАПІ́Ж
КАПІЛІ́ЦІЙ
КАПІЛЯ́Р
КАПІЛЯРИ́МЕТР
КАПІЛЯ́РНИЙ
КАПІЛЯ́РНІСТЬ
КАПІЛЯРОГРАФІ́ЧНИЙ
КАПІЛЯРОГРА́ФІЯ
КАПІЛЯРОСКО́П
КАПІЛЯРОСКОПІ́ЧНИЙ
КАПІЛЯРОСКОПІ́Я
КАПІТА́Л
КАПІТА́ЛЕЦЬ
КАПІТАЛІЗА́ЦІЯ
КАПІТАЛІ́ЗМ
КАПІТАЛІЗО́ВАНИЙ
КАПІТАЛІЗУВА́ТИ
КАПІТАЛІЗУВА́ТИСЯ
КАПІТАЛІ́СТ
КАПІТАЛІСТИ́ЧНИЙ
КАПІТАЛІ́СТКА
КАПІТАЛОВКЛА́ДЕННЯ
КАПІТАЛОМІСТКИ́Й
КАПІТАЛОМІ́СТКІСТЬ
КАПІТАЛОУТВО́РЕННЯ
КАПІТАЛОУТВО́РЮВАЛЬНИЙ
КАПІТА́ЛЬ
КАПІТА́ЛЬНИЙ
КАПІТА́ЛЬНО
КАПІТА́Н
КАПІТА́НІВ
КАПІТА́НКА
КАПІТА́Н-КОМАНДО́Р
КАПІТА́Н-ЛЕЙТЕНА́НТ
КАПІТА́НСТВО
КАПІТА́НСЬКИЙ
КАПІТЕ́ЛЬ[1]
КАПІТЕ́ЛЬ[2]
КАПІТЕ́ЛЬНИЙ[1]
КАПІТЕ́ЛЬНИЙ[2]
КАПІ́ТУЛ
КАПІТУЛЮВА́ТИ
КАПІТУЛЯ́НТ
КАПІТУЛЯ́НТСТВО
КАПІТУЛЯ́НТСЬКИЙ
КАПІТУЛЯ́ЦІЯ
КА́ПКА
КАПКА́Н
КАПКАНЕ́ЦЬ
КАПКА́ННИЙ
КАПКА́НОВИЙ
КАПКА́НЧИК
КАП-КА́П *див.* кап[1]
КАПКО́ВИЙ
КАПЛЕ́ТА
КАПЛИ́НА
КАПЛИ́ЦЯ
КАПЛИ́ЧКА
КАПЛОВУ́ХИЙ
КАПЛОВУ́ШИТИСЯ
КАПЛОУ́ХИЙ *див.* каплову́хий
КАПЛУ́Н
КАПЛУ́НИТИ
КА́ПЛЯ
КА́ПНУТИ
КАПОЕ́ЙРА
КАПО́К
КАПОНІ́Р
КАПОНІ́РНИЙ
КА́ПОР
КА́ПОРЕЦЬ *див.* ка́порці
КАПОРЕ́ЦЬ
КА́ПОРЦІ
КА́ПОСНИЙ
КА́ПОСНИК
КА́ПОСНИЦЯ
КА́ПОСНО
КА́ПОСТИТИ
КА́ПОСТЬ
КАПО́Т
КАПО́ТА
КАПОТА́Ж
КАПО́ТИК
КАПОТІ́ТИ
КАПОТО́ВАНИЙ
КАПОТУВА́ННЯ
КАПОТУВА́ТИ
КАПРА́ВИЙ
КАПРА́ВІТИ
КАПРАВОО́КИЙ
КАПРА́Л
КАПРА́ЛИК
КАПРА́ЛЬСЬКИЙ
КАПРЕМО́НТ
КАПРИ́З

КАПРИ́ЗНИЙ
КАПРИ́ЗНІСТЬ
КАПРИ́ЗНО
КАПРИЗУВА́ННЯ
КАПРИЗУВА́ТИ
КАПРИЗУ́ЛЯ
КАПРИЗУ́Н
КАПРИЗУ́ХА
КАПРИФО́ЛЬ
КАПРИ́ЧІО
КАПРИ́ЧО *див.* капри́чіо
КАПРОЛАКТА́М
КАПРО́Н
КАПРО́НОВИЙ
КАПСЕ́ЛЬ
КА́ПСУЛА
КАПСУЛОПОДІ́БНИЙ
КА́ПСУЛЬ
КА́ПСУЛЬНИЙ[1]
КА́ПСУЛЬНИЙ[2]
КАПСУЛЬО́ВАНИЙ
КАПСУЛЮВА́ТИ
КАПСУЛЮВА́ТИСЯ
КАПСУЛЯ́РНИЙ
КАПТА́Ж
КАПТА́ЖНИЙ
КАПТА́Н
КАПТАНЕ́ЦЬ
КАПТАНИ́НА
КАПТА́ННИК
КАПТАНО́К
КАПТА́НЧИК
КАПТЕНА́РМУС
КА́ПТУ́Р
КАПТУ́РНИК[1]
КАПТУ́РНИК[2] *див.* капту́рники
КАПТУ́РНИКИ
КАПТУ́РОК
КАПУ́СНИК
КАПУ́СНИЦЯ
КАПУСНЯ́К
КАПУСНЯКО́ВИЙ
КАПУ́СТА
КАПУСТИ́НА
КАПУ́СТИЦЯ
КАПУ́СТИЩЕ
КАПУ́СТКА
КАПУСТОЗБИРА́ЛЬНИЙ
КАПУ́СТОЧКА
КАПУ́СТЯ́НИЙ
КАПУСТЯ́НКА
КАПУ́Т
КАПУЦИ́Н
КАПУЦИ́НСЬКИЙ
КАПУЧИ́НО
КАПЩА́Н
КА́ПЦІ
КА́ПЧИК *див.* ка́пчики
КА́ПЧИКИ
КАПЧУРІ́
КАПШУ́К
КАПШУКО́ВИЙ
КАПШУКУВА́ТИЙ
КАПШУЧО́К
КАПЮШО́Н
КАР[1]
КАР[2]
КАР[3]
КА́РА
КАРАБЕ́ЛЯ
КАРАБІ́Н[1]
КАРАБІ́Н[2]
КАРАБІНЕ́Р
КАРАБІНЕ́РНИЙ
КАРАБІНЕ́РСЬКИЙ
КАРАБІ́НКА
КАРАБІ́ННИЙ[1]
КАРАБІ́ННИЙ[2]
КАРАВА́Н
КАРАВА́НІНГ
КАРАВА́ННИЙ
КАРАВА́ННИК
КАРАВА́НОВИЙ
КАРАВА́Н-САРА́Й
КАРАВЕ́ЛА
КАРАГА́НА
КАРАГА́С *див.* карага́си
КАРАГА́СИ
КАРАГА́СКА *див.* карага́си
КАРАГА́СЬКИЙ
КАРАГА́Ч
КАРАГАЧЕ́ВИЙ
КАРАДРИ́НА
КАРАЇ́М *див.* караї́ми
КАРАЇ́МИ
КАРАЇ́МКА *див.* караї́ми
КАРАЇ́МСЬКИЙ
КАРАКА́Л
КАРАКАЛПА́К *див.* каракалпа́ки
КАРАКАЛПА́КИ
КАРАКАЛПА́ЦЬКИЙ
КАРАКАЛПА́ЧКА *див.* каракалпа́ки
КАРАКА́ТИ
КАРАКА́ТИЙ
КАРАКА́ТИЦЯ
КАРАКУВА́ТИЙ
КАРА́КУЛЕВИЙ
КАРА́КУЛІ
КАРАКУЛІВНИ́К
КАРАКУЛІВНИ́ЦТВО
КАРАКУЛІВНИ́ЦЬКИЙ
КАРА́КУЛЬ
КАРА́КУЛЬСЬКИЙ
КАРАКУЛЬЧА́
КАРАКУЛЬЧЕ́ВИЙ
КАРА́КУЛЯ *див.* кара́кулі
КАРАКУ́РТ
КАРАКУ́РТОВИЙ
КАРА́ЛЬНИЙ
КАРА́ЛЬНИК
КАРАМА́Н
КАРАМБО́ЛА
КАРАМБОЛІ́НА
КАРАМБО́ЛЬ[1]
КАРАМБО́ЛЬ[2]
КАРАМБО́ЛЬНИЙ[1]
КАРАМБО́ЛЬНИЙ[2]
КАРАМЕ́ЛЕВИЙ
КАРАМЕЛІЗА́ЦІЯ
КАРАМЕЛІЗО́ВАНИЙ
КАРАМЕЛІЗУВА́ТИ
КАРАМЕЛІЗУВА́ТИСЯ
КАРАМЕ́ЛЬ
КАРАМЕ́ЛЬКА
КАРАМЕ́ЛЬНИЙ
КАРАМЕ́ЛЬНИК
КАРАМЕ́ЛЬНИЦЯ
КА́РАНИЙ
КА́РАНІСТЬ
КАРА́ННЯ
КАРАНТИ́Н
КАРАНТИ́ННИЙ
КАРАНТИ́НОВИЙ
КАРАНТИНУВА́ННЯ
КАРАО́КЕ
КАРАПУ́З
КАРАПУ́ЗИК
КАРА́СИК
КАРА́СИЧОК
КАРА́СЬ
КАРАСЯ́
КАРА́СЯЧИЙ
КАРА́Т
КАРАТА́Н
КАРАТЕ́
КАРА́ТЕЛЬ
КАРА́ТИ
КАРАТИ́СТ
КАРАТИ́СТКА
КАРА́ТИСЯ
КАРАУ́Л
КАРАУ́ЛИТИ
КАРАУ́ЛЬНИЙ
КАРАУ́ЛЬНЯ
КАРА́ФА
КАРА́ФКА
КАРА́ФКОВИЙ
КАРА́ФОЧКА
КАРАХО́НЬКА
КАРАЧА́ЇВЕЦЬ *див.* карача́ївці
КАРАЧА́ЇВКА *див.* карача́ївці
КАРАЧА́ЇВСЬКИЙ
КАРАЧА́ЇВЦІ
КАРА́ЧКИ *див.* каря́чки
КАРАЧКУВА́ТИЙ *див.* карячкува́тий
КАРА́ЮЧИЙ
КАРБ

КАРБАМІ́Д
КАРБАМІ́ДНИЙ
КАРБА́С
КАРБА́Ч
КАРБІ́ВКА
КАРБІВНИ́К
КАРБІВНИ́ЧИЙ
КАРБІ́Д
КАРБІ́ДКА
КАРБІ́ДНИЙ
КАРБІ́ДОВИЙ
КАРБІДОУТВО́РЕННЯ
КАРБІ́Ж
КАРБО́ВАНЕЦЬ
КАРБО́ВАНИЙ
КАРБО́ВАНІСТЬ
КАРБО́ВАНО
КАРБО́ВАНЧИК
КАРБОГЕ́Н
КАРБОКСИ́Л
КАРБОКСИЛА́ЗА
КАРБОКСИ́ЛЬНИЙ
КАРБОКСИЛЮВА́ННЯ
КАРБОЛІ́Т
КАРБОЛІ́ТОВИЙ
КАРБО́ЛКА
КАРБО́ЛКОВИЙ
КАРБО́ЛОВИЙ
КАРБО́Н[1]
КАРБО́Н[2]
КАРБОНА́Д
КАРБОНА́ДО
КАРБОНА́Р
КАРБОНА́РІЙ
КАРБОНА́РСЬКИЙ
КАРБОНА́Т
КАРБОНАТИЗА́ЦІЯ
КАРБОНА́ТНИЙ
КАРБОНА́ТНІСТЬ
КАРБОНІЗАЦІ́ЙНИЙ
КАРБОНІЗА́ЦІЯ
КАРБОНІЗО́ВАНИЙ
КАРБОНІЗУВА́ТИ
КАРБОНІ́Л
КАРБОНІ́ЛЬНИЙ
КАРБО́НОВИЙ[1]
КАРБО́НОВИЙ[2]
КАРБОРУ́НД
КАРБОРУ́НДОВИЙ
КАРБОСТИМУЛІ́Н
КАРБОФО́С
КАРБУВА́ЛЬНИЙ
КАРБУВА́ЛЬНИК
КАРБУВА́ННЯ
КАРБУВА́ТИ
КАРБУВА́ТИСЯ
КАРБУ́НКУЛ[1]
КАРБУ́НКУЛ[2]
КАРБУНКУЛЬО́З
КАРБУНКУЛЬО́ЗНИЙ
КАРБУ́НОК
КАРБЮРА́ТОР
КАРБЮРА́ТОРНИЙ
КАРБЮРАЦІ́ЙНИЙ
КАРБЮРА́ЦІЯ
КАРБЮРИЗА́ТОР
КАРБЮРО́ВАНИЙ
КАРБЮРУВА́ТИ
КАРВА́ТКА
КА́РВІНГ
КАРГА́
КА́РГО
КА́РДА
КАРДАМО́Н
КАРДАМО́ННИЙ
КАРДАМО́НОВИЙ
КАРДА́Н
КАРДА́ННИЙ
КАРДА́НОВИЙ
КА́РДЕР
КАРДИГА́Н
КАРДИНА́Л[1]
КАРДИНА́Л[2]
КАРДИНА́Л[3]
КАРДИНА́Л[4]
КАРДИНА́Л[5]
КАРДИНА́ЛІВ
КАРДИНА́ЛЬНИЙ
КАРДИНА́ЛЬНІСТЬ
КАРДИНА́ЛЬНО
КАРДИНА́ЛЬСЬКИЙ
КА́РДИНГ
КАРДИ́Т
КАРДІО...
КАРДІОГРА́МА
КАРДІО́ГРАФ
КАРДІОГРАФІ́ЧНИЙ
КАРДІОГРА́ФІЯ
КАРДІО́ЛОГ
КАРДІОЛОГІ́ЧНИЙ
КАРДІОЛО́ГІЯ
КАРДІОМЕГА́ЛІЯ
КАРДІОМОНІТО́Р
КАРДІОПРОТЕ́КТОР
КАРДІОРЕВМАТО́ЛОГ
КАРДІОРЕВМАТОЛОГІ́ЧНИЙ
КАРДІОРЕВМАТОЛО́ГІЯ
КАРДІОСКЛЕРО́З
КАРДІОСКЛЕРОТИ́ЧНИЙ
КАРДІОСПА́ЗМ
КАРДІОСТИМУЛЮВА́ЛЬНИЙ
КАРДІОСТИМУЛЯ́ТОР
КАРДІОСТИМУЛЯ́ЦІЯ
КАРДІОФО́БІЯ
КАРДІОХІРУ́РГ
КАРДІОХІРУРГІ́Я
...КАРДІ́Я
КА́РДНИЙ
КА́РДОВИЙ
КАРДОЧЕСА́ЛЬНИЙ
КАРДОЧЕ́САНИЙ
КАРДОЧЕСА́ННЯ
КАРДУВА́ТИ
КАРЕ́
КАРЕ́Л *див.* каре́ли
КАРЕ́ЛИ
КАРЕ́ЛКА *див.* каре́ли
КАРЕ́ЛЬСЬКИЙ
КАРЕ́Н *див.* каре́ни
КАРЕ́НИ
КАРЕ́НКА *див.* каре́ни
КАРЕ́НСЬКИЙ
КА́РЕНЬКИЙ
КАРЕ́ТА
КАРЕ́ТКА
КАРЕ́ТНИЙ
КАРЕ́ТНИК
КАРЕ́ТНЯ
КАРЕ́ТТА
КАР'Є́Р[1]
КАР'Є́Р[2]
КАР'Є́РА
КАР'ЄРИ́ЗМ
КАР'ЄРИ́СТ
КАР'ЄРИ́СТКА
КАР'ЄРИ́СТСЬКИЙ
КАР'Є́РНИЙ[1]
КАР'Є́РНИЙ[2]
КАРИ́Б *див.* кари́би
КАРИ́БИ
КАРИ́БКА *див.* кари́би
КАРИ́БСЬКИЙ
КАРИ́БУ
КА́РИЙ
КАРИЙО́Н *див.* карильйо́н
КАРИКАТУ́РА
КАРИКАТУРИ́СТ
КАРИКАТУРИ́СТКА
КАРИКАТУ́РНИЙ
КАРИКАТУ́РНІСТЬ
КАРИКАТУ́РНО
КАРИЛЬЙО́Н
КАРИЛЬЙОНІ́СТ
КАРИЛЬЙОНІ́СТКА
КАРИЛЬЙО́ННИЙ
КАРІАТИ́ДА *див.* каріати́ди
КАРІАТИ́ДИ
КА́РІЄС
КАРІО...
КАРІОГА́МІЯ
КАРІОГРА́МА
КАРІО́ЗНИЙ
КАРІОКІНЕ́З
КАРІОЛОГІ́ЧНИЙ
КАРІОЛО́ГІЯ
КАРІОПЛА́ЗМА
КАРІОТИ́П

КА́РІЯ
КАРК
КА́РКАННЯ
КАР-КА́Р *див.* кар[1]
КАРКА́С[1]
КАРКА́С[2]
КАРКА́СНИЙ[1]
КАРКА́СНИЙ[2]
КА́РКАТИ
КА́РКНУТИ
КАРКОЛО́МНИЙ
КАРКОЛО́МНІСТЬ
КАРКОЛО́МНО
КА́РЛИК
КА́РЛИКОВИЙ
КА́РЛИКОВІСТЬ
КАРЛИКУВА́ТИЙ
КА́РЛИЦЯ
КА́РЛИЧКА
КАРЛУВА́ТИЙ
КАРЛЮ́КА
КАРЛЮ́ЧИТИ
КАРЛЮ́ЧИТИСЯ
КАРЛЮ́ЧКА
КАРЛЮЧКУВА́ТИЙ
КА́РМА
КАРМА́ЗИ́Н
КАРМА́ЗИ́НА
КАРМА́ЗИ́НКА
КАРМА́ЗИ́ННИЙ
КАРМА́ЗИ́ННИК
КАРМА́ЗИ́НОВИЙ
КАРМА́К
КАРМАНЬЙО́ЛА
КАРМАЧО́К
КАРМЕЛІ́Т
КАРМЕЛІ́ТКА
КАРМЕЛІ́ТСЬКИЙ
КАРМІ́Н
КАРМІ́ННИЙ
КАРМІ́НОВИЙ
КАРМІ́ЧНИЙ
КАРНАВА́Л
КАРНАВА́ЛЬНИЙ
КАРНАВА́ЛЬНІСТЬ
КАРНА́ВКА
КАРНА́ВКОВИЙ
КАРНА́ВОЧКА
КАРНА́ВОЧНИЙ
КАРНАВУ́ХИЙ
КАРНАЛІ́Т
КАРНАЛІ́ТНИЙ
КАРНАЛІ́ТОВИЙ
КАРНА́ЦІЯ
КАРНИ́З
КАРНИ́ЗНИЙ
КАРНИ́ЗОВИЙ
КА́РНИЙ
КА́РНИК
КА́РНІСТЬ
КАРНОТИ́Т
КАРОО́КИЙ
КАРОТА́Ж
КАРОТА́ЖНИЙ
КАРОТА́ЖНИК
КАРОТЕ́ЛЬ
КАРОТИ́Н
КАРОТИ́НОВИЙ
КАРОТИНО́ЇД *див.* каротино́їди
КАРОТИНО́ЇДИ
КАРПА́ТЕЦЬ *див.* карпа́тці
КАРПА́ТКА *див.* карпа́тці
КАРПАТОРУСИ́НСТВО
КАРПА́ТСЬКИЙ
КАРПА́ТЦІ
КАРПОЛО́ГІЯ
КАРРО́ЗШУК
КАРСТ
КА́РСТОВИЙ
КАРТ
КА́РТА
КАРТА́ННЯ
КАРТА́ТЕНЬКИЙ
КАРТА́ТИ
КАРТА́ТИЙ
КАРТА́ТИСЯ
КАРТА́ТІСТЬ
КАРТА́ТО
КАРТА́ЦЬКИЙ
КАРТ-БЛА́НШ
КАРТВЕ́Л *див.* картве́ли
КАРТВЕ́ЛИ
КАРТВЕ́ЛКА *див.* картве́ли
КАРТВЕ́ЛЬСЬКИЙ
КАРТЕЗІА́НЕЦЬ
КАРТЕЗІА́НСТВО
КАРТЕЗІА́НСЬКИЙ
КАРТЕЛІЗА́ЦІЯ
КАРТЕ́ЛЬ[1]
КАРТЕ́ЛЬ[2]
КАРТЕ́ЛЬНИЙ
КАРТЕЛЮВА́ННЯ
КАРТЕЛЮВА́ТИ
КА́РТЕР
КА́РТЕРНИЙ
КАРТЕ́Ч
КАРТЕ́ЧИНА
КАРТЕ́ЧНИЙ
КАРТИ́НА
КА́РТИНГ
КАРТИНГІ́СТ
КА́РТИНГОВИЙ
КАРТИ́НКА
КАРТИ́ННИЙ
КАРТИ́ННІСТЬ
КАРТИ́ННО
КАРТИ́НОЧКА
КА́РТКА
КАРТКО́ВИ́Й
КАРТОГРА́МА
КАРТО́ГРАФ
КАРТОГРАФІ́ЧНИЙ
КАРТОГРА́ФІЯ
КАРТОГРАФО́ВАНИЙ
КАРТОГРАФУВА́ННЯ
КАРТОГРАФУВА́ТИ
КАРТОГРАФУВА́ТИСЯ
КАРТОДІАГРА́МА
КАРТОДРО́М
КАРТОДРО́МНИЙ
КАРТОЗНА́ВЕЦЬ
КАРТОЗНА́ВСТВО
КАРТОЗНА́ВЧИЙ
КАРТОМЕТРИ́ЧНИЙ
КАРТОМЕ́ТРІЯ
КАРТО́Н
КАРТОНА́Ж
КАРТОНА́ЖНИЙ
КАРТОНА́ЖНИК
КАРТО́НКА
КАРТО́ННИЙ
КАРТО́НОВИЙ
КАРТОНОРО́БНИЙ
КАРТО́ПЕЛЬКА
КАРТОПЛЕ...
КАРТОПЛЕЗАГОТІ́ВЛЯ
КАРТОПЛЕЗБИРА́ЛЬНИЙ
КАРТОПЛЕКОМБА́ЙН
КАРТОПЛЕКОПА́Ч
КАРТОПЛЕМИ́ЙКА
КАРТОПЛЕСАДЖА́ЛКА
КАРТОПЛЕСАДИ́ЛЬНИЙ
КАРТОПЛЕСОРТУВА́ЛКА
КАРТОПЛЕСОРТУВА́ЛЬНИЙ
КАРТОПЛЕСХО́ВИЩЕ
КАРТОПЛЕТЕ́РКА
КАРТОПЛЕЧИ́СТКА
КАРТОПЛИ́НА
КАРТОПЛИ́НКА
КАРТОПЛИ́ННЯ
КАРТО́ПЛИСЬКО
КАРТО́ПЛИЩЕ
КАРТО́ПЛЯ
КАРТОПЛЯ́НИЙ
КАРТОПЛЯ́НИК
КАРТОПЛЯ́НКА
КАРТОПЛЯ́Р
КАРТОПЛЯ́РСТВО
КАРТОРО́БНИЙ
КАРТОСКЛАДА́ЛЬНИЙ
КАРТОСХЕ́МА
КАРТОТЕ́КА
КАРТОТЕ́КАР
КАРТОТЕ́ЧНИЙ
КА́РТОЧКА
КАРТРИ́ДЕР
КА́РТРИДЖ

КАРТУВА́ННЯ
КАРТУВА́ТИ
КАРТУВА́ТИСЯ
КАРТУ́З
КАРТУ́ЗИК
КАРТУЗИ́НА
КАРТУ́ЗНИЙ
КАРТУ́ЗНИК
КАРТУЗО́ВИЙ
КА́РТУЛІ
КАРТУЛЯ́РІЇ
КАРТУЛЯ́РІЙ *див.* картуля́рії
КАРТУ́Ш
КАРТУ́ШКА
КАРТЯ́Р
КАРТЯ́РКА
КАРТЯ́РНЯ
КАРТЯ́РСТВО
КАРТЯ́РСЬКИЙ
КАРУ́К *див.* карю́к
КАРУКО́ВИЙ *див.* карюко́вий
КАРУ́НКА
КАРУ́НЧАТИЙ
КА́РУС
КАРУСЕ́ЛЬ
КАРУСЕ́ЛЬКА
КАРУСЕ́ЛЬНИЙ
КАРУСЕ́ЛЬНИК
КАРУ́ЦА
КА́РЦЕР
КА́РЦЕРНИЙ
КАРЦИНЕМІ́Я
КАРЦИНО́ЛОГ
КАРЦИНОЛОГІ́ЧНИЙ
КАРЦИНОЛО́ГІЯ
КАРЦИНО́МА
КАРЦИНОМАТО́З
КАРЧИ́ЛО
КАРЧИ́СТИЙ
КАРЮ́К
КАРЮКО́ВИЙ
КАРЯ́ЧКИ
КАРЯЧКОНО́ГИЙ
КАРЯЧКУВА́ТИЙ
КА́СА
КАСА́РНЯ
КАСАЦІ́ЙНИЙ
КАСА́ЦІЯ
КАСЕ́ТА
КАСЕ́ТКА
КАСЕ́ТНИЙ
КАСИ́ДА
КА́СИК
КАСИНО́
КАСИ́Р
КАСИ́РКА
КАСИ́РСЬКИЙ
КАСИТЕРИ́Т
КА́СІЯ
КА́СКА
КАСКА́Д
КАСКАДЕ́Р
КАСКАДЕ́РКА
КАСКАДЕ́РСЬКИЙ
КАСКА́ДНИЙ
КАСКЕ́ТКА
КА́СКО
КА́СОВИЙ
КА́СОВІСТЬ
КАСО́Г *див.* касо́ги
КАСО́ГИ
КАСО́ЗЬКИЙ
КА́СТА
КАСТАНЬЄ́ТА *див.* кастаньє́ти
КАСТАНЬЄ́ТИ
КАСТЕЛЯ́Н *див.* каштеля́н
КАСТЕЛЯ́НКА
КАСТЕ́Т
КАСТЕ́ТНИЙ
КА́СТИНГ
КА́СТИНГОВИЙ
КА́СТОВИЙ
КА́СТОВІСТЬ
КАСТО́Р
КАСТО́РКА
КАСТО́РОВИЙ[1]
КАСТО́РОВИЙ[2]
КАСТРА́Т
КАСТРА́ЦІЯ
КАСТРО́ВАНИЙ
КАСТРУВА́ННЯ
КАСТРУВА́ТИ
КАСТРУ́ЛЕЧКА
КАСТРУ́ЛЬКА
КАСТРУ́ЛЬНИЙ
КАСТРУ́ЛЬНИК
КАСТРУ́ЛЬНИЦЯ
КАСТРУ́ЛЯ
КАСУВА́ННЯ
КАСУВА́ТИ
КАСУВА́ТИСЯ
КАТ
КАТАБОЛІ́ЗМ
КАТАВА́СІЯ
КАТАГЕНЕ́З
КАТАКА́НА
КАТАКЛА́З
КАТАКЛІ́ЗМ
КАТАКО́МБА *див.* катако́мби
КАТАКО́МБИ
КАТАКО́МБНИЙ
КАТАКО́МБОВИЙ
КАТАЛА́ЖКА
КАТАЛА́ЗА
КАТАЛЕ́КТИКА
КАТАЛЕКТИ́ЧНИЙ
КАТАЛЕПСИ́ЧНИЙ
КАТАЛЕ́ПСІЯ
КАТАЛЕ́ПТИК
КАТАЛЕПТИ́ЧНИЙ *див.* каталепси́чний
КАТА́ЛІЗ
КАТАЛІЗА́ТОР
КАТАЛІЗА́ТОРНИЙ
КАТАЛІЗО́ВАНИЙ
КАТАЛІЗУВА́ТИ
КАТАЛІТИ́ЧНИЙ
КАТА́ЛКА
КАТАЛО́Г
КАТАЛОГІЗА́ТОР
КАТАЛОГІЗА́ЦІЯ
КАТАЛОГІЗО́ВАНИЙ
КАТАЛОГІЗУВА́ННЯ
КАТАЛОГІЗУВА́ТИ
КАТАЛО́ГОВИЙ
КАТАЛО́ЖНИЙ
КАТАЛО́НЕЦЬ *див.* катало́нці
КАТАЛО́НКА *див.* катало́нці
КАТАЛО́НСЬКИЙ
КАТАЛО́НЦІ
КАТА́ЛЬ
КАТА́ЛЬПА
КАТА́ЛЬПОВИЙ
КАТАМАРА́Н
КАТАМНЕ́З
КАТАМОРФО́З
КАТА́НА
КА́ТАНИЙ
КА́ТАНКА
КАТА́НКА
КАТА́ННЯ
КАТАПУ́ЛЬТА
КАТАПУ́ЛЬТНИЙ
КАТАПУЛЬТО́ВАНИЙ
КАТАПУ́ЛЬТОВИЙ
КАТАПУЛЬТУВА́ННЯ
КАТАПУЛЬТУВА́ТИ
КАТАПУЛЬТУВА́ТИСЯ
КАТА́Р
КАТАРА́КТ
КАТАРА́КТА
КАТАРА́ЛЬНИЙ
КАТАРЕВУ́СА
КА́ТАРЕЦЬ *див.* ка́тарці
КА́ТАРКА *див.* ка́тарці
КАТАРОБІО́НТ *див.* катаробіо́нти
КАТАРОБІО́НТИ
КА́ТА́РСИС
КА́ТАРСЬКИЙ
КА́ТАРЦІ
КАТАСТРО́ФА
КАТАСТРОФІ́ЗМ
КАТАСТРОФІ́СТ
КАТАСТРОФІ́ЧНИЙ
КАТАСТРОФІ́ЧНІСТЬ
КАТАСТРОФІ́ЧНО
КАТАТЕРМО́МЕТР
КАТАТЕРМОМЕ́ТРІЯ

КАТА́ТИ
КАТА́ТИСЯ
КАТАТОНІ́ЧНИЙ
КАТАТОНІ́Я
КАТАФА́ЛК
КАТАФА́ЛЬНИК
КАТАФО́Т
КАТАХРЕ́ЗА
КАТЕГОРИЗА́ЦІЯ
КАТЕГОРИ́ЧНИЙ
КАТЕГОРИ́ЧНІСТЬ
КАТЕГОРИ́ЧНО
КАТЕГОРІА́ЛЬНИЙ
КАТЕГОРІА́ЛЬНІСТЬ
КАТЕГОРІА́ЛЬНО
КАТЕГОРІ́ЙНИЙ
КАТЕГОРІ́ЙНІСТЬ
КАТЕГО́РІЯ
КАТЕ́ДРА
КАТЕДРА́ЛЬНИЙ
КАТЕНО́ЇД[1]
КАТЕНО́ЇД[2]
КАТЕПСИ́Н *див.* катепси́ни
КАТЕПСИ́НИ
КА́ТЕР
КАТЕРЕ́ЦЬ
КАТЕРИ́НКА
КАТЕРИ́НЩИК
КА́ТЕРНИЙ
КА́ТЕРНИК
КАТЕРО́К
КА́ТЕТ
КАТЕ́ТЕР
КАТЕТЕРИЗА́ЦІЯ
КАТЕТЕРИЗО́ВАНИЙ
КАТЕТЕРИЗУВА́ТИ
КАТЕТЕРИЗУВА́ТИСЯ
КАТЕТО́МЕТР
КАТЕХИ́ЗА
КАТЕХИЗА́ЦІЯ
КАТЕХИ́ЗИС
КАТЕХИЗИ́ЧНИЙ
КАТЕХИЗУВА́ТИ
КАТЕХИ́Т
КАТЕХІ́Н
КАТЕХОЛАМІ́Н *див.* катехоламі́ни
КАТЕХОЛАМІ́НИ
КАТЕ́ХУ
КА́ТІВ
КАТІ́ВКА
КАТІ́ВНЯ
КАТІ́ВСТВО
КАТІ́ВСЬКИЙ
КАТІО́Н *див.* катіо́ни
КАТІО́НИ
КАТІОНІ́Т *див.* катіоні́ти
КАТІОНІ́ТИ
КАТІО́ННИЙ
КАТЛЕ́Я
КАТМА́
КАТМА́Є *див.* катма́
КАТО́ВАНИЙ
КАТО́Д
КАТО́ДНИЙ
КАТОЙКО́НІМ
КАТО́ЛИК
КАТОЛИКО́С
КАТОЛИЦИ́ЗМ
КАТОЛИ́ЦТВО
КАТОЛИ́ЦЬКИЙ
КАТОЛИ́ЧЕННЯ
КАТОЛИ́ЧИТИ
КАТОЛИ́ЧИТИСЯ
КАТОЛИ́ЧКА
КАТО́ПТРИКА
КАТОПТРИ́ЧНИЙ
КА́ТОРГА
КАТОРЖА́НИН
КАТОРЖА́НКА
КАТОРЖА́НСЬКИЙ
КА́ТОРЖНИЙ
КА́ТОРЖНИК
КА́ТОРЖНИЦЬКИЙ
КА́ТОРЖНИЦЯ
КА́ТОРЖНО
КАТРА́ГА
КАТРА́ЖКА
КАТРА́Н[1]
КАТРА́Н[2]
КАТРА́НОВИЙ[1]
КАТРА́НОВИЙ[2]
КАТРЕ́Н
КАТУВА́ННЯ
КАТУВА́ТИ
КАТУВА́ТИСЯ
КАТУ́ША *див.* кату́ші
КАТУ́ШІ
КАТЮ́ГА
КАТЮ́ЖНИЙ
КАТЮ́ША
КАТЯ́
КАУДА́ЛЬНИЙ
КА́УДЕКС
КАУДИ́ЛЬЙО
КАУЗАЛГІ́Я
КАУЗА́ЛЬНИЙ
КАУЗА́ЛЬНІСТЬ
КАУЛЕ́РПА
КАУЛІФЛО́РІЯ
КА́УПЕР
КА́УПЕРНИЙ
КАУ́РІ[1]
КАУ́РІ[2]
КАУРМА́
КА́УСТИК
КА́УСТИКА
КАУСТИ́ЧНИЙ
КАУСТОБІОЛІ́ТИ
КАУЧУ́К
КАУЧУКО́ВИЙ
КАУЧУКОНО́С
КАУЧУКОНО́СНИЙ
КАФ
КАФА́
КАФЕ́
КА́ФЕДРА
КАФЕДРА́ЛЬНИЙ
КАФЕТЕ́РІЙ
КАФЕШАНТА́Н
КАФЕШАНТА́ННИЙ
КАФІ́ЗМА[1]
КАФІ́ЗМА[2]
КАФР *див.* ка́фри
КА́ФРИ
КА́ФРСЬКИЙ
КАФТА́Н
КАФТАНИ́НА
КАХ
КАХЕКСІ́Я
КА́ХЕЛЬ *див.* ка́хлі
КА́ХЕЛЬНИЙ
КА́ХЕЛЬНИК
КА́ХЕЛЬНИЦЯ
КАХЕТИ́НЕЦЬ *див.* кахети́нці
КАХЕТИ́НКА *див.* кахети́нці
КАХЕТИ́НСЬКИЙ
КАХЕТИ́НЦІ
КАХИ́
КАХИ́КАННЯ
КАХИ́КАТИ
КАХИ́-КАХИ́ *див.* кахи́
КАХИ́КНУТИ
КА́ХКАННЯ
КА́ХКАТИ
КАХ-КА́Х *див.* ках
КАХЛЕ́ВИЙ
КАХЛИ́НА
КА́ХЛІ
КАХЛЬОВИ́Й
КА́ХЛЯ *див.* ка́хлі
КАХЛЯ́НИ́Й
КАХЛЯ́Р
КАХЛЯ́РСТВО
КАХЛЯ́РСЬКИЙ
КА́ХНУТИ
КАХОЛО́НГ
КАЦАВЕ́ЙКА
КАЦА́П *див.* каца́пи
КАЦА́ПИ
КАЦА́ПКА *див.* каца́пи
КАЦАПНЯ́
КАЦА́ПСЬКИЙ
КА́ЦИК *див.* ка́сик
КАЧА́
КАЧА́ЛКА
КАЧА́ЛОЧКА
КАЧА́Н

КАЧАНЕ́ЦЬ
КА́ЧАНИЙ
КАЧАНИ́СТИЙ
КАЧА́НКА
КАЧАНКУВА́ТИЙ
КАЧА́ННИЙ
КАЧА́ННЯ[1]
КАЧА́ННЯ[2]
КАЧАНО́ВИЙ
КАЧА́НЧИК
КАЧА́ТИ
КАЧА́ТИНА
КАЧА́ТИСЯ
КАЧА́ТКО
КАЧА́ТНИК
КАЧА́ТОЧКО
КАЧА́ЧИЙ
КАЧВА́
КАЧЕНЯ́
КАЧЕНЯ́ТКО
КА́ЧЕЧКА
КАЧИ́Н *див.* качи́ни
КАЧИ́НИ
КАЧИ́НИЙ
КАЧИ́НКА *див.* качи́ни
КАЧИ́НСЬКИЙ
КА́ЧКА[1]
КА́ЧКА[2]
КАЧКІВНИ́ЦТВО
КА́ЧКОВІ
КАЧКОДЗЬО́Б
КАЧКОНІ́С
КАЧКОНО́СИЙ
КАЧНУ́ТИ
КАЧО́К
КАЧУ́ЛА
КАЧУЛЕ́Я
КА́ЧУР
КАЧУ́РИК
КАЧУРИ́НА
КАЧУРИ́НИЙ
КАЧУ́ЧА
КА́ША
КАШАЛО́Т
КАШАЛО́ТОВИЙ
КА́ШЕЛЬ
КАШЕЛЬНУ́ТИ
КАШЕМІ́Р
КАШЕМІ́РОВИЙ
КА́ШЕЧКА
КА́ШИЦЯ
КА́ШКА
КАШКА́ЄЦЬ *див.* кашка́йці
КАШКА́ЙКА *див.* кашка́йці
КАШКА́ЙСЬКИЙ
КАШКА́ЙЦІ
КАШКЕ́Т
КАШКЕ́ТИК
КАШКЕ́ТКА
КАШКЕ́ТНИЙ
КАШКЕ́ТНИК
КАШКОПОДІ́БНИЙ
КАШКУВА́ТИЙ
КАШЛЬОВИ́Й
КАШЛЮ́К
КАШЛЮКО́ВИЙ
КА́ШЛЯННЯ
КАШЛЯНУ́ТИ
КА́ШЛЯТИ
КАШМІ́Р *див.* кашемір
КАШМІ́РЕЦЬ *див.* кашмірці
КАШМІ́РІ
КАШМІ́РКА *див.* кашмірці
КАШМІ́РНИЙ
КАШМІ́РОВИЙ *див.* кашемі́ровий
КАШМІ́РСЬКИЙ
КАШМІ́РЦІ
КАШНЕ́
КА́ШНИК
КАШОВА́Р
КАШОВА́РИТИ
КАШОВА́РКА
КАШОВА́РНИЙ
КАШОВА́РНЯ
КАШОВА́РСТВО
КАШОВА́РСЬКИЙ
КАШОПОДІ́БНИЙ
КАШПО́
КАШТА́Н
КАШТА́НОВИЙ
КАШТА́НЧИК
КАШТЕЛЯ́Н
КАШТЕЛЯНО́ВА
КАШТЕЛЯ́НОВИЙ
КАШТЕЛЯ́НСЬКИЙ
КАШУ́Б *див.* кашу́би
КАШУ́БИ
КАШУ́БКА *див.* кашу́би
КАШУ́БСЬКИЙ
КАШУВА́ТИЙ
КАЮ́К[1]
КАЮ́К[2]
КАЮ́Р
КАЮ́ТА
КАЮ́Т-КОМПА́НІЯ
КАЮ́ТНИЙ
КАЮЧО́К
КАЯ́К
КА́ЯНИЙ
КА́ЯННЯ
КА́ЯТИСЯ
КАЯТТЯ́
КАЯТЬБА́
КВА
КВА́ГА
КВАДЕВІ́Т
КВАДР
КВА́ДРА
КВАДРА́НЕЦЬ
КВАДРА́НС
КВАДРА́НТ
КВАДРА́НТНИЙ
КВАДРА́Т
КВАДРА́ТИК
КВАДРА́ТНИЙ
КВАДРА́ТНІСТЬ
КВАДРА́ТНО-ГНІЗДОВИ́Й
КВАДРАТО́ВИЙ
КВАДРАТРИ́СА
КВАДРАТУ́РА
КВАДРАТУ́РНИЙ
КВАДРИ́ВІУМ
КВАДРИ́ГА
КВАДРИЛЬЙО́Н
КВАДРИРЕ́МА
КВАДРИ́ЦЕПС
КВАДРОКО́ПТЕР
КВАДРОСИСТЕ́МА
КВАДРОЦИ́КЛ
КВАДРОЦИКЛІ́СТ
КВАДРУ́ПОЛЬ
КВАЗА́Р
КВАЗА́РНИЙ
КВАЗІ...
КВАЗІВАЛЮ́ТА
КВАЗІГРО́ШІ
КВАЗІКРИСТА́Л
КВАЗІКРИСТАЛІ́ЧНИЙ
КВАЗІКРИСТАЛІ́ЧНІСТЬ
КВАЗІНАУ́КА
КВАЗІНАУКО́ВИЙ
КВАЗІНАУКО́ВІСТЬ
КВАЗІО́ПТИКА
КВАЗІОПТИ́ЧНИЙ
КВАЗІЧАСТИ́НКА
КВАК[1]
КВАК[2]
КВА́КАННЯ
КВА́КАТИ
КВА-КВА́ *див.* ква
КВА́КЕР
КВА́КЕРКА
КВА́КЕРСТВО
КВА́КЕРСЬКИЙ
КВА́КНУТИ
КВА́КША
КВАЛІМЕТРИ́ЧНИЙ
КВАЛІМЕ́ТРІЯ
КВАЛІМЕТРО́ЛОГ
КВАЛІТАТИ́ВНИЙ
КВАЛІТАТИ́ВНІСТЬ
КВАЛІФІКА́ТОР
КВАЛІФІКАЦІ́ЙНИЙ
КВАЛІФІКА́ЦІЯ
КВАЛІФІКО́ВАНИЙ
КВАЛІФІКО́ВАНІСТЬ
КВАЛІФІКО́ВАНО

КВАЛІФІКУВА́ННЯ
КВАЛІФІКУВА́ТИ
КВАЛІФІКУВА́ТИСЯ
КВА́НЗА
КВАНТ
КВАНТИТАТИ́ВНИЙ
КВАНТИТАТИ́ВНІСТЬ
КВАНТИФІКА́ЦІЯ
КВАНТИФІКУВА́ТИ
КВА́НТІ
КВАНТО́ВАНИЙ
КВАНТО́ВАНІСТЬ
КВА́НТОВИЙ
КВАНТОМЕ́ТР
КВА́НТОР
КВА́НТОРНИЙ
КВАНТУВА́ННЯ
КВАНТУВА́ТИ
КВАНТУВА́Ч
КВА́ПИТИ
КВА́ПИТИСЯ
КВА́ПЛЕННЯ
КВАПЛИ́ВИЙ
КВАПЛИ́ВІСТЬ
КВАПЛИ́ВО
КВАПНИ́Й
КВА́ПНО
КВАРК
КВА́РКОВИЙ
КВА́РТА

Наукове видання

СЛОВНИКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У двадцяти томах

Том шостий

ЗГАГА — КВАРТА

УКЛАДАЧІ

ЗАГНІТКО Анатолій Панасович
БІЛОНОЖЕНКО Віра Максимівна
ВИННИК Василь Олексійович
ЗАЇКА Наталія Михайлівна
КАРНАУХ Ганна Володимирівна
ОЛІФІРЕНКО Леся Вадимівна
СИВОКОЗОВА Вікторія Василівна
ТОМІЛЕНКО Людмила Миколаївна
ЧУМАК Володимир Васильович
ШЕВЧЕНКО Ігор Вікторович
ШЕВЧЕНКО Лариса Леонідівна
ЯРУН Галина Михайлівна

Наукові редактори С. Я. Єрмоленко, О. О. Тараненко

Оформлення художника *І. Р. Сільман*
Художній редактор *Р. І. Калиш*
Коректура *К. В. Брітікової*
Комп'ютерна верстка *І. М. Кондрачук, М. Ю. Кригіна, І. В. Остапової*

Підп. до друку 10.12.2015. Формат 84×108/16. Папір офс. № 1.
Гарн. Таймс. Друк офс. Ум. друк. арк. 104,2.
Ум. фарбо-відб. 104,2. Обл.-вид. арк. 159,74. Наклад 1000 прим. Зам. № 15-580

Український мовно-інформаційний фонд НАН України
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4652 від 07.11.2013 р.
03039, м. Київ 39, Голосіївський проспект, 3

ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4063 від 11.05.2011 р.
09117, Біла Церква 117, вул. Леся Курбаса, 4